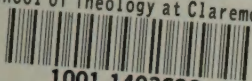

School of Theology at Claremont

1001 1403686

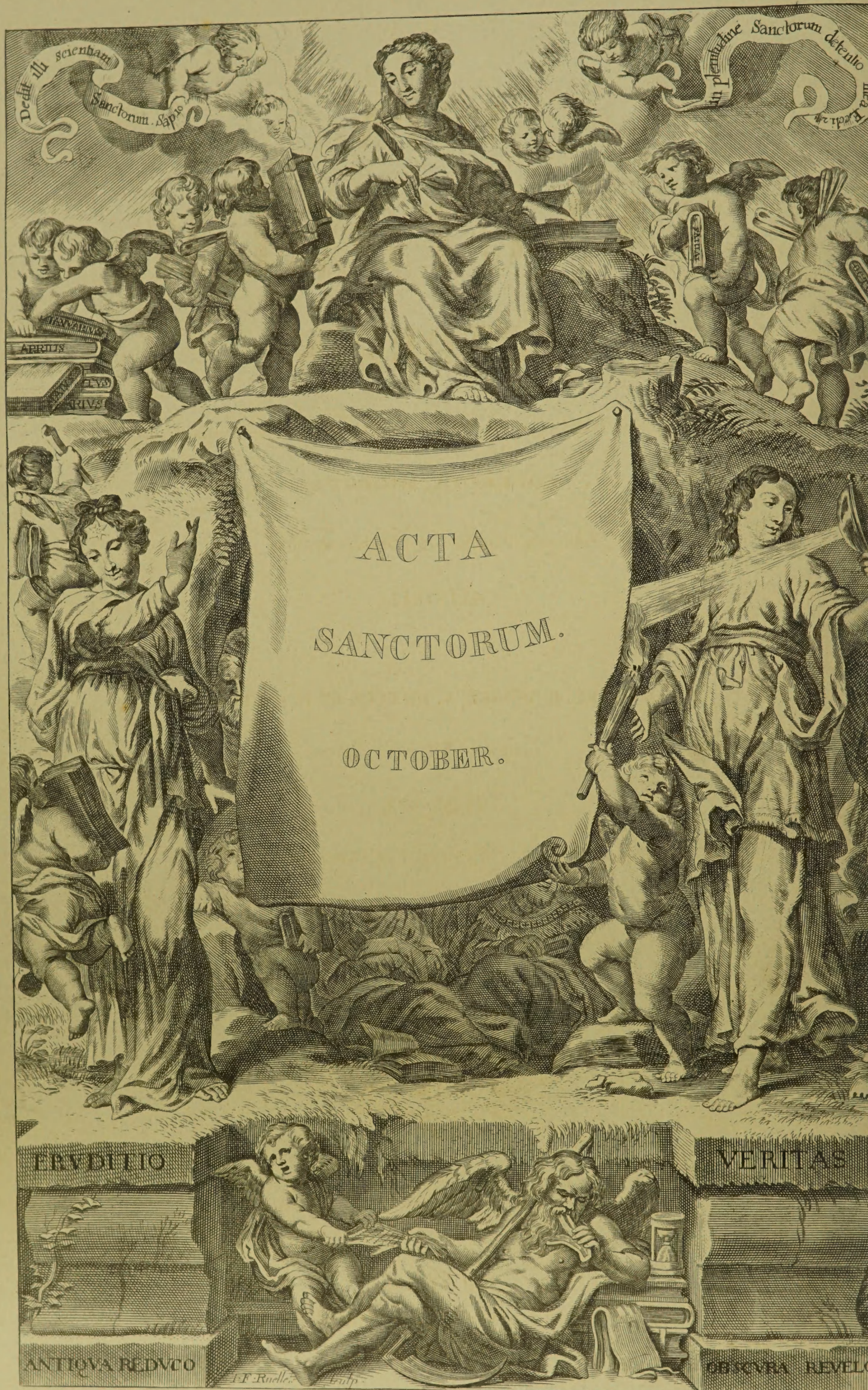
The Library
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT

WEST FOOTHILL AT COLLEGE AVENUE
CLAREMONT, CALIFORNIA

ACTA
SANCTORUM

OCTOBRIS

TOMUS DECIMUS

f
BX
4855
AZ
V.58

ACTA SANCTORUM OCTOBRIS

EX LATINIS ET GRÆCIS ALIARUMQUE GENTIUM MONUMENTIS, SERVATA PRIMIGENIA VETERUM SCRIPTORUM PHRASI,

COLLECTA, DIGESTA,

Commentariisque et Observationibus

ILLUSTRATA

A

J. VAN HECKE, B. BOSSUE, V. DE BUCK ET E. CARPENTIER,

E SOCIETATE JESU PRESBYTERIS THEOLOGIS.

TOMUS X

QUO DIES VIGESIMUS TERTIUS ET QUARTUS CONTINENTUR.

BRUXELLIS,
TYPIS HENRICI GOEMAERE.
MDCCCLXI.

SYNOPSIS

TOMI DECIMI

DE ACTIS SANCTORUM

OCTOBRIS.

Ex quo tomus ix Octobris in lucem venit, exortam esse adversus institutum hagiographicum tempestatem fragosam magis quam sævam non est quod hoc loco doceamus, quum plerarumque gentium ephemeridibus hujus rei fama ubique increbuerit. Sed considit brevi procella; neque ejus mentionem fecissemus, nisi publica beneficia postulassent ut publica fieret grati animi significatio. Servetur itaque imprimis in opere nostro memoria cum Cll. VV. Petri Tack et Bartholomæi Dumortier, qui die 11 februarii anni sexagesimi supra millesimum octogesimum tam strenue labores nostros in comitiis publicis tutati sunt; tum Exc. V. Caroli Rogier, ministri regii, qui oratione non minus gravi quam prudenti motos fluctussedavit. Qui quum publice spopondisset se operis nostri singulariter rationem redditurum negotiumque commisisset societati historicæ regiæ, R. V. Franciscus Xaverius De Ram, universitatis catholicæ rector magnificus, commentarium de Actis sanctorum scripsit, quod perenne eximiæ doctrinæ et acerrimi judicii monumentum fore omnes consentiunt. Acute, brevius tamen eadem de re scripsit Cl. V. Adolphus Borgnet, in universitate Leodiensi professor historiæ. Quorum lucubrationes ita probavit universa societas historica ut eas suo nomine ministro regio offerendas esse statuerit, postulans ut ne desisteret gubernium auxilium conferre hagiographis. Aliquanto post, autumnos scilicet ejusdem anni, quum Dunkerkæ frequens celebraretur archæologorum conventus, ad quem confluerant eruditissimi viri, non ex Gallia tantum, verum etiam ex vicinis regionibus, omnium adstantium votis decretum est gubernium Belgicum bene de republica literaria meritum, si, quod pridem cœperat, pergeret hagiographicum opus fovere et sustentare. Verum neque hic stare nobis licet; etenim commemorandi etiam sunt R. V. Kesselius, Coloniensis archæologus; Richardus Simpson, scriptor Anglus; eques de Rossi Romanus, ævo nostro præcipuum archæologiæ decus; Alexander Chodzko, eruditus Polonus et in collegio Franciæ literarum Slavicarum lector; Panizzi, F. Madden, Ed. A. Bond, S. Winter Jones, musæo Britannico præpositi rei que literariæ in Anglia summi arbitri habiti: quibus demum accedit, ut alios omittam quorum nomina dabit R. V. De Ram commentarius, Henricus Pertz, quem nominasse laudasse est. Atque hi omnes ea benevolentia opus nostrum prose-

Octobris Tomus X.

cuti sunt, ut novum nobis addiderint calcar ad intendendos omnes animi nervos, quo celerius et diligentius id promoveremus.

Prodit nunc itaque, nondum elapso triennio, tomus decimus Octobris; quo iterum propter rerum abundantiam duo tantum continentur dies. Cogitaveramus quidem initio eo quatuor dies concludere atque etiam præmittere *Annum ecclesiasticum Slavicum*, quem ex monumentis, latinos passim latentibus, multa diligentia in usum nostrum collegerat R. P. Joannes Martynov, domo Russus; sed denuo mirum in modum nos fefellit nostra opinio: ita ut egregium hoc opusculum et quæ ipsi jam parata habebamus in proximum volumen seponenda visa sint. Capit itaque præsens tomus Commentarios, Syllogas et alia diversi nominis scripta numero quinquaginta, quibus illustrantur gesta aut cultus sanctorum quinque et septuaginta, præter quater mille quinquaginta duos anonymos, passos cum S. Aretha in persecutione Arabica, Dunaan seu Dhu Nowaso judæo in eos sæviante: atque illi omnes diebus vigesima tertia et quarta octobris honores ecclesiasticos obtinuerunt aut adhuc obtinent. Ex his autem viri in tres ordines distribuendi sunt: alii referendi ad *statum ecclesiasticum*, alii ad *monasticum*, alii ad *sæcularem*, quamquam qui monachi et ecclesiastici fuere, sæpe ad utramque seriem spectent. His accedit *femineus sexus*, ratione nulla habita professionis. Quatuor has classes breviter pro more jam lustrabimus, ut quæ hoc volumine disputata fuerint uno quasi conspectu intelligantur.

STATUS ECCLESIASTICUS.

Dedit Constantinopolitana sedes, tantis olim sanctimoniam et scientiam laudibus conspicua, duos præstantissimos viros S. Proclum, S. Joannes Chrysostomi discipulum, et S. Ignatium, constantia sua neque minus calamitatibus suis gloriosum. S. *Procli* memoriam variis diebus celebratam; nativitatis locum; ministerium puerile in ecclesia Constantinopolitana; electionem ad cathedram Cyzicenam; populi victricem oppositionem; episcopatum deinde Constantinopolitanum; canones de episcoporum translatione; mansuetudinem a Socrate laudatam; epistolam ad Armenos; causam Athanasii, episcopi Pyrrheni; plurium episcoporum in pluribus provin-

^a vinciis

vinciis institutionem, ex privilegio sedis Constantinopolitanæ arrogatam; de Trisagio controversiam et tempus mortis, quantum licuit, pro instituto nostro explicuimus, omitteutes tamen scriptorum catalogum et editiones, quod hæc res historiæ literariæ potius pars sit. Multo copiosiores res sunt *S. Ignatii*; sed quum hæ singulari diligentia et accurate collectæ fuerint a Niceta seu Davide Paphlagone, scriptore coævo optimoque teste, brevis solum commentarius præmittendus fuit, in quo de sancti viri memoria in fastis sacris, de ejus biographo, de gestorum chronotaxi et de controversia, summos pontifices inter et *S. Ignatium* super jure patriarchico in Bulgariam agitata, actum est. Africa illustrandum præbuit *S. Felicem*, episcopum Tubzacensem, cui hoc singulare accidit ut Acta passionis ejus continuo post mortem ab optimis testibus conscripta fuerint atque ejus tamen res obscurissimæ sint. Quæ res inde provenit quod ab antiquissimis temporibus illa scripto in laudem civitatis Nolæ corrupta fuit et hujus martyris historia cum aliorum laudibus commixta. Omnia inde turbata erant, homines, loca, tempora. Quare, ut lux aliqua affunderetur, variæ Actorum *S. Felicis* editiones et classes constituendæ fuerant, et deinde ex temporum ratione aliisque argumentis ostendendum editionem Surianam, licet forte aliquando breviam, longe optimam esse et sinceram. Quæsitum dein an *S. Felix* martyrii habuerit socios et unde factum sit ut *SS. Januarius, Fortunatus et Septiminus* ei additi fuerint. Demonstratum præterea *Venusiam* ejus martyrii fuisse testem et corpus translatum Carthaginem ejusque cultum longe lateque aliquando fuisse propagatum. His intercedit disquisitio de vero ejus sedis nomine et accedit Passio tum secundum familiam codicum *Venusinam* seu *Africanam*, tum secundum familiam *Nolanam*, atque etiam secundum græcos. Ex Italia tres nobis obviæ fuere episcopi, *Joannes Syracusanus, Octavianus* seu *Octarianus Comensis* et *Verus Salernitanus*. In Commentario de *S. Joanne* diximus de ejus cultu, de incerta ejus monastica professione et de vitæ ejus temporibus; quibus subdidimus *Vitam*, olim ab *Octavio Cajetano* conscriptam. Breviores etiam fuimus in *S. Octaviano*, quem ostendimus ecclesiæ *Comensi* præfuisse, dum hæc schismati *Trium Capitulum* involuta esset; unde pauca dicenda fuerunt de cultu eorum, qui extra communionem ecclesiæ diem obierunt: quod argumentum in *S. Ignatio* etiam tetigimus. *S. Veri* nomen, quod cultus ejus certus sit, ab oblivione vindicandum fuit, paucis adjectis de erecti episcopatus *Salernitani* ævo et veterum episcoporum serie. Gallia pro more multo plures obtulit sanctissimos præsules; nec mirum quum hæc regio constitutionem suam, pristinum splendorem et auctoritatem debeat sanctimoniam et prudentiam præcorum suorum antistitem. *S. Amon*, episcopus *Tullensis*, cui adjunximus, quum ante omisi fuissent et reliquiarum fata communia fere haberent, *SS. Alcham, Celsinum* et *Ursinum* seu *Ursinum*, qui proxime eandem *Tullensem* cathedram occuparunt. Horum omnium, si *S. Amonem* excipias, res

gestæ non accurate notæ, sed cultus certissimus. *Vienna* in *Galliis*, quæ tot olim sacris pignoribus dives erat ut *sancta* cognominaretur, nunc autem paupertatem suam luget. *S. Edicium* præstitit, ex pluribus fastis sacris cognitum; ejus episcopatus tempus, quantum licuit, indagavimus. Pone sequitur *S. Fromundus* seu *Frodomundus*, episcopus *Constansiensis* in *Normannia*, passim confusus cum *S. Fremundo* seu *Fromundo*, martyre *Anglo*. Ut eos diversos esse ostenderemus, Acta *S. Fremundi* retractavimus et, quantum potuimus, explicuimus *S. Frodomundi* ortum, monasticam vitam, monasterii suo nomine dicti foundationem et fata, episcopatum *Constantiensem*, dedicationem *parthenonis Hamensis* et sanctissimi viri cultum in tribus *Normanniæ* diocesisibus. Locum deinde suum habet *B. Herefridus*, *Autissiodorensis* episcopus, ejus laudes et vitam conscripsit auctor coævus. Hinc in Commentario prævio beati viri explicare licuit ortum ex familia *Armoricana*; nationem *Carnotensem*; educationem in palatio regio; electionem ad cathedram *Autissiodorensis*, qua occasione breviter dictum est de partibus regiis in episcoporum electione; et felix beati viri studium in recuperandis ecclesiæ suæ bonis. Qui deinde venit *S. Leothadius*, *Ausciensis* antistes, minus faustam habuit fortunam; quippe ejus gesta nemo olim scripto collegit. Quæ itaque de præfectura ejus *Moissiacensi*, de initiis metropolitanæ dignitatis in *Ausciensi* ecclesia, de tempore beati viri episcopatus et de pluribus ejus corporis translationibus in medium protulimus, undequaque corradenda fuere. *S. Maglorii*, in *Britannia Armoricana* episcopi, qui hæc quoque colitur die, *Vita* et corporis *Translatio* jam pridem a *Mabillonio* in lucem fuit data. His præmissus Commentarius, in quo quæ in illis monumentis aut obscura aut minus plena sunt suppleta fuerunt. De *S. Romano*, *Rothomagensi* præsule, qui similiter illustrandus fuit, copiosa exstant monumenta, ex quibus quæ potiora visa sunt selecta fuerunt, *Vita* scilicet conscripta a *Gerardo* monacho, et altera ab anonymo. In Commentario prævio, præter communia de cultu, declaratus fuit ejus ortus, officia in aula regia, episcopatus tempus, reliquiarum translationes et destructio, a *Calvinianis* patrata, imprimis vero dictum de privilegio *Feretri* seu *S. Romani* deque ejus origine et ritu. Ultimo demum succedit loco *S. Severinus*, episcopus *Burdegalis*, quem ut multos alios ejusdem ævi *Galliarum* episcopos advenam fuisse constat. Edita ejus *Vita* ex *S. Gregorio Turonensi*. *S. Severinus* ille *Burdigalis* in *Germaniam* pedem ferre nos coegit, ubi *S. Severinus Colonien*sis, non secus ac ille alter, die 23 octobris colitur. Ostendimus itaque duos diversos esse; *Coloniensem* nunquam sedisse *Burdigalæ*; successisse *Eufratæ* et fundasse ecclesiam *SS. Cornelii et Cypriani*; cui commentario subjecimus ex manuscriptis et typographicis codicibus *Vitam antiquam*. De *SS. Severino* et *Felice I*, habitis episcopis *Trevirensibus*, diximus ad sequentem diem, breviter retractata quæstione de primis episcopis *Trevirensibus*; ubi indicavimus episcopos *Trevirenses*,
Tungrenses

Tungrenses et Colonienses videri confusos fuisse; S. Felicem in catalogum Trevirensem intrusum videri ex Mettensi et S. Severini cultum ex alio errore ortum. In S. *Evergislo*, qui Coloniae sedit, et in S. *Ebergiso*, qui Trajecti ad Mosam cathedram suam habuit, plurima quoque confusio deprehensa est, quod S. Bruno, Coloniensis episcopus, S. Ebergisi corpore translato, crediderit se sui decessoris exuvias vexisse Coloniā. Inquisivimus praeterea in S. Ebergisi aetatem et sepulturae locum; Vitam, nunc deperditam, saeculo xi ab Anselmo Leodiensi scriptam fuisse ostendimus et reliquiarum fata fuse enarravimus. Quod S. Evergislus puer in ecclesia Tungrensi oblatus fuerat, nonnulla de prisca puerorum oblatione collegimus; dein jus episcoporum Coloniensium in ecclesiam Tungrensem explicuimus; et quae de beati viri diaconatu et episcopatu et martyrio feruntur, dedimus. Post Acta S. Arethae, monachi Cryptensis, diximus de B. *Simone*, episcopo Vladimiriensi et Suzdaliensi, ut inferius explicabimus. Ad occidentem autem reversis et mare transgressis Britannicum, obtulit se nobis S. *Rumonus*, episcopus Hibernus, cultus olim in celeberrimo Devoniae monasterio Tavestockio, cujus origines et fata exhibuimus, quod haec cum S. Rumoni cultu omnino cohæreant. Tantam episcoporum seriem excipiunt tres presbyteri, S. Theodoritus scilicet seu Theodorus, S. Benedictus et S. Pompejus et unus diaconus S. Domitius. Ut S. *Theodorito*, martyri Antiocheno et Ucetiensi in Galliis patrono, lux afflueret, homonymos diligenter distinximus; Acta martyrii, quae ex editis et mss. codicibus dedimus, diligenter illustravimus; tempus passionis inquisivimus et simul originem patrocinii Uceticensis: unde dicendum quoque fuit de Deothario, episcopo Arisitensi, quem S. Theodorito nonnulli substituere vulerunt. S. *Benedictum*, qui in diocesis Pictaviensi et Lucionensi potissimum colitur atque olim etiam alicubi in diocesi Remensi, volunt plerique episcopum fuisse; presbyterum fuisse ostendimus, et verisimiliter prius sepultum Asiani, dein translatus Quinciacum et Trenorchium; reliqua autem, quae feruntur, fabulosa esse: his interseruimus commentarium de pagis Medalgico, Theofalgico et Herbadillico. S. *Pompejii* Acta immixta sunt rebus S. Odæ, de qua redibit sermo in sexu femineo. Similis sors S. *Socratis*, de quo videnda sunt Acta S. Theodotæ, martyris Nicææ in Bithynia. S. Domitium, quem Ambianensis diocesis sibi vindicat, non presbyterum fuisse, sed solummodo diaconum verisimile fecimus ex Vita ejus, quam sæpius fuisse scriptam demonstravimus; ejusque occasione disputavimus de cathedralitate ecclesiae S. Acheoli juxta Ambianum et de vita clericali, quam ibidem duxit beatus vir.

STATUS MONASTICUS.

Ut inter eos, quos statui ecclesiastico adscripsimus, plures sunt quos jure merito sibi vindicare possit status monasticus, sic inter decem nomina, quae ad praesentem retulimus classem, plures presbyteratu aut diaconatu insigniti fuere. Ordine alphabetico, nulla gen-

tium ratione habita (licet hic denuo vincat Gallia), venit primo loco S. *Arethas*, monachus Cryptensis Kioviæ in Russia; cujus gesta quum ex Paterico Mosquensi nota sint, singularis de hoc libro disputatio instituta est, scilicet de libri auctore, origine, incrementis, partitione, variis recensionibus manuscriptis et editionibus typographicis: et quum B. Simoni, episcopo Vladimiriensi et Suzdaliensi, de quo dicendum fuisset ad diem 10 maji, adscribenda sit ea pars quae de S. Aretha est, de praesulis illius ortu, vita monastica Kioviæ, deque ejus episcopatu et cultu et scriptis fuse tractatum est: S. Arethæ autem indagata est aetas; Polocia, ejus patria, illustrata; vita in monasterio Cryptensi, mors et sepultura in crypta Antoniana cultusque immemorabilis declaratus; et dein gradus factus ad laboriosam quaestionem an saeculo xii catholici essent metropolitae Kiovienses et hegumeni Cryptenses. Facilius fuit et minoribus tricis implicitus B. *Bertrandus*, abbas Grandis Silvae in Galliis; cujus cultum certum esse ostensum est; dein enarrata ejus vita monastica in Grandi Silva atque hujus monasterii adjunctio familiae Cisterciensis; felicem vero obitum dedit anonymus coævus. Cum his cohæret commentarius de B. *Giraldo de Salis*, novem monasteriorum fundatore, qui monachum Castellariensem, cujus scriptionem dedimus, biographum habuit. Quae de S. *Joanne Capistrano*, Minorita, mirabili viro, ecclesiae Dei saeculo xv columna et maximarum rerum sui avi cardine et incitamento, collegimus, frustra conaremur brevi spatio concludere. In Commentario praevio, ex quadraginta sex paragraphis constante, innumera documenta authentica exhibuimus, ex quibus accuratissime innotescit quid beatus vir pro ordinis sui reformatione, pro catholicorum morum castigatione, pro reductione haereticorum et schismaticorum et demum pro Turcarum attritione in Italia, in partibus septentrionalibus et ad Danubium tam strenue, tam prudenter, tantaque audacia et fortitudine egerit; quibus subjecimus tres Vitas a tribus ejus sociis singulis fere diebus, ut res contingebant, scriptas atque hactenus ineditas; quibus nil desiderari potest sincerius, nil accuratius, nil ad faciendam fidem potentius. B. *Joannes Angelus Porro*, ex Servorum B. M. V. familia, vir item pius fuit, sed alia omnino instituta sectatus. Illic enim quietis amans et solitudinis, hominumque turbam aversans, plura ordinis sui coenobia virtutibus illustravit, reformationem sodalium exoptans, schismata tamen et divisiones studiose fugiens, operamque suam novitiorum institutioni libenter impendens. Gesta dedimus ex quatuor fontibus, quorum duo hactenus publico non patuerant. Quoniam autem id fert operis nostri ratio, locum dedimus viro fabuloso, nomine *Macario Romano*, qui inventus est (ut saeculo iv fabulatores finxerunt) juxta Paradisum; quem virum olim coluerunt patriarchatum Constantinopolitani et Mosquensis ecclesiae et cujus olim inter Latinos multa etiam fuit fama. S. *Martini*, abbatis Vertavensis, in diocesis Nannetensi et Pictaviensi potissime culti, longe melior est historia. Duas dedimus Vitas cum adjecto libro de miraculis et translatione; quibus praemisimus

præmisimus commentarium, in quo ostendimus pagum Herbadillicum, in quo beatus vir, quum diaconus esset, verbum Dei prædica- vit, partem diœcesis Nannetensis aliquando fuisse, licet ad lævam Ligeris positus esset. Dein diximus de S. Martini vita eremitica, fundatione monasteriorum Vertavi, Duogemellorum et Durini seu Duriyi, interjecta quæ- stione an regula Benedictina ibidem ab initio servata fuerit; enarratus dein sanctissimi ab- batis obitus, corporis translationes et cultus olim celeberrimus. Licet alio die mortuus sit et olim cultus fuerit S. *Martinus* seu *Martius* Massicus, huc tamen tractus est aliquando, quod confusus fuerit cum S. Martino Verta- vensi. Distinguendus itaque ille fuit ab hoc et ab aliis sanctis Martinis abbatibus aut eremi- tis; inquisitum in sincerum diem cultus, in- que ejus ætatem et professionem religiosam. Descriptus mons Massicus in Campania; mo- nasterii fata exposita simul cum corporis translatione, sæpius tentata et aliquando per- fecta, atque etiam cum Carinulæ oppidi origi- nibus. Subjecta Vita ex S. Gregorii Magni dialogis; Historia translationis cœva; Vita, translatio et miracula, auctore Petro diacono Cassinensi, et alia antiqua documenta. S. *Nicephori*, fundatoris monasterii in Charsiano, Acta hactenus non deteximus, non satis certi utrum id monasterium in Cappadocia, an po- tius Constantinopoli exstiterit. Agmen claudit S. *Senochus* seu *Enochus*, presbyter et abbas in pago Turonico Galliæ; cujus ortum, clerica- tum, monachatum, monasterium, vitæ tem- pus, cultum, continuo post mortem inter Turonenses inchoatum et dein per Burgun- diam, Britanniam Armoricam et alias plagas propagatum, explicuimus, in fine dantes Vi- tam, a S. Gregorio Turonensi conscriptam.

STATUS SÆCULARIS.

Paucos confessores multosque martyres continet pro more tertia classis. Eam aperit S. *Allucius*, Pisciensis in Etruria patronus, cujus Vitam et translationem dedimus ex duobus codicibus manuscriptis, præmisso com- mentario de cultus antiquitate, de territorio Piscienti et de domo hospitali S. Allucii, oc- cupata deinde ab equitibus Hierosolymitanis. De S. *Aretha* et sociis quater mille ducentis et quinquaginta, martyribus Negranae in Ara- bia, paulo prolixius diximus pluribus de cau- sis. Prima est quod Arabica persecutio, quæ sæviissima fuit, et in qua per universam Ara- biam Felicem martyres ad viginti millia oc- cubuere, parum nota est hactenus in historia ecclesiastica; immo usque ad medium sæculum præcedens ipsis viris eruditis e solo pæne Metaphraste innotuerat. Deinde fuit S. *Are- thas* Negranae princeps et regulus; et dum ipse ad fidem est conversus anno circiter 445, principis exemplo moti sunt pars magna ci- vium. Accevitque ecclesia ista constanter, nec modo suos episcopos mox habuit, sed et dilatata est extra tractum Negranensem, et usque ad ultimas partes Homeritidis fides disseminata est. Tunc orta est persecutio Dhu Nowasi, annis septuaginta et octo post con- versionem S. Arethæ; in qua Negranenses flammis et gladio absumpti sunt quater mille

ducenti et quinquaginta. Hos inter, præter S. Aretham, illustris fuit sancta Ruma, femina nobilissima, quæ S. Arethæ neptis fuisse vi- detur. Postquam enim mulieres Negranenses sermone plurimo ad perseverantiam hortata erat, ac blanditiis et minis tyranni constanter restiterat, simul cum filiabus, omni inspectante plebe christana, gloriosum martyrium comple- vit. Non multo post Negranae quoque passi sunt S. Azkir, presbyter, et socii 39. Demum victo et cæso Dhu Nowaso a S. Elesbaa, rege Æthiopum, jam Negranae non solum, sed in universa Homeritide dominari cœpit religio christiana. Nestoriani Persidis, licet vicini, eam illic inficere numquam potuerunt; arden- tius aut frequentius id tentarunt monophysita- tæ Ægyptii, sed vix ullo successu, saltem ad annum usque 585, ut ex Joanne, Asiæ epi- scopo, satis elucet. Verum neque usque ad an- num 634, quo christiani Negranenses a khalifa Omar in exilium exacti sunt, multum efficere potuerunt, ut suadent plurima: ex quibus demum sequitur pæne per sesquisæculum ec- clesiam Homeriticam floruisse. Occasione vero martyrii S. Arethæ et sociorum deducendam esse breviter credidimus historiam ecclesia- sticam, non modo Arabiæ Felicis, sed regno- rum etiam Ghassan et Hiræ in Arabia Deserta. Etenim ut insinuatum est, dum scripsere ma- jores, monumenta vix ulla Arabica e tenebris ars typographica eduxerat; et inde factum ut necessario valde jejuna sint quæ de pæninsula Arabica et de Syria orientali, sive Arabia De- serta, in opere nostro sparsim obvia sunt. Quam ob rem supplenda fuerunt quæ deerant; quod nunc præstitimus in hoc Commentario de S. Aretha: quum ceteroqui, usque dum S. Gregentii, archiepiscopi Tapharensis, Acta dabuntur ad diem 19 decembris, nulla alia idonea opportunitas adfutura sit, obscuris- simam quoque Æthiopie priscae historiam in pluribus illustrare licuit. Commentario de- nique subjunximus Acta Græca S. Arethæ, eaque latinitate donavimus. Sunt vero Acta illa, simul cum epistola Simeonis Beth-Arsa- mensis, quæ ipsi Commentario interserta est, inter monumenta pretiosissimæ historiæ ec- clesiasticæ sæculi sexti connumeranda. Quum- que Acta hæc antiquissima S. Arethæ solus ediderit hucusque Boissonadius in Anecdotis suis, profecto ex probato codice ms. denuo excudi, ut ad plures pertingerent, merebantur. Pauca admodum de S. *Cadfarcho*, quo olim gloriabatur Wallia septentrionalis in insula Britannica, reperimus; atque illa pertinent ad nobile et sanctum ejus genus, ad duo templa, ab eo fundata, ad ejus cultum, ætatem et pa- rentelam. SS. *Claudianus*, *Eutherius*, *Flavia- nus*, *Justus* et *Victor*, martyres Hierapolitani in Phrygia ex fastis Hieronymianis cogniti, occasionem dederunt disputandi de duabus Hierapolibus in Phrygia. Copiosioribus nobis esse licuit in SS. *Crescio*, *Omnione*, *Emptio*, *Cerbonio* et *Pamphila*, martyribus in agro Mugellano in Thuscia. In Commentario præ- vio, postquam de redintegrato SS. Crescii et sociorum cultu sermonem habuimus, contro- versias de antiqua Passione, utrinque justo acrius agitata, examinavimus; qua occasione Florentinas origines profanas et christianas et alia id genus exposuimus; Acta dein dedi- mus

mus juxta editiones Laderchii, Moctii et Lamii et apographa Bollandiana; quibus pro Gloria posthuma subdidimus Antonii Francisci Felicii Romani lucubrationem de perpetuo illorum martyrum cultu; quam in annotatis plurimum auximus. S. *Florentini*, confessoris, origine Scoti seu Hiberni, domicilio autem et cultu Tullensis, Vita olim scripta fuit; sed haecenus latet: capita tamen dedimus tum ex antiquis libris, tum ex tabulis pictis Bonnetensibus in agro Tullensi. Quum autem sanctus ille vir plurimum illic invocaretur pro amentium valetudine, longam orationem habuimus de ritibus illic olim usurpatis et de aliis similibus Ghelæ et Rothnaci in Belgio eadem de causa celebratis. Hinc gradum fecimus ad festum translationis S. Florentini, ad pium peregrinantium concursum, ad templum a S. Gerardo ædificatum: cujus rei ope devenimus in notitiam ætatis S. Florentini atque etiam ejus patriæ. S. *Gratianus*, martyr in agro Ambianensi, disputandi locum dedit de ejus cultu, de ejus martyrii et translationis tempore, de corylo in annua ejus festivitate fructifera deque ejus reliquiis. Vicini sunt sanctissimi fratres *Luglius* et *Luglianus*, a prædonibus violenta morte in Belgio affecti, et exinde relati inter martyres potissimeque Lillerii et Mondiderii culti. Examine Vitæ anonymæ instituto, cædisque causa et tempore indagatis, sanctorum illorum cultum, reliquiarum visitationes earumque ad hanc usque diem fata exposuimus. SS. *Servandus* et *Germanus*, martyres prope Gades in Hispania, alius omnino generis sunt. Passionem ex ms. codice collata cum editione typographica dedimus, post prævium commentarium de eorum cultu secundum ritum Mozarabicum, de patria, familia, tempore et loco martyrii. *Severus* et *Dorotheus*, martyres Hadrianopolitani; item *Severus*, *Vitalis*, *Felix*, *Rogatus*, *Papirius*, *Victoria*, *Flavianus* et *Victor*, martyres Nicomedienses; et demum *Seuresius*, martyr Cæsareæ in Cappadocia, innotuerunt solum ex fastis Hieronymianis aliisque id genus libris.

SEXUS FEMINEUS.

Inter illos autem status sæcularis sanctos, præter S. *Victoriam* et *Pamphiliam*, insignem sibi locum vindicat S. *Rumi* cum multis sociabus Negransibus, crudele martyrium perpessis, Dhu Nowasso seu Dunaan impiissimo tyranno. His addenda S. *Elfleda* seu *Ethelfleda*, vidua Glastoniæ in Anglia, cujus duplicem Vitam dedimus cum præmisso commentario in quo ab homonymis accurate distincta est, ejus regia prosapia explicata, investigata ætas, et S. Dunstanus, quod ejus gesta immixta sint S. Elfledæ rebus, a gravissima ca-

lumnia vindicatus. B. *Juliana* de Busto Arsitio, soror conversa abbatiae S. Mariæ de Monte supra Varesium in pristino ducatu Mediolanensi, narrandi potius quam disputandi occasionem dedit. In Commentario itaque historico beatæ virginis ortum, virginitatis propositum, persecutiones in domo paterna toleratas, accessum ad Sacrum Montem, vitam eremiticam ibidem viginti annos cum B. Catharina de Palantia actam, admissionem regulæ S. Augustini, virtutes, orandi modum dictum vestem B. M. Virginis, mortem, sepulturam, translationem, festum, imagines antiquas et cultus approbationem ex optimis monumentis explicuimus. Contra de S. *Montana*, cui accommodata fuere Acta S. Gertrudis Nivelensis, plura inquirenda, pauca narranda fuere. Ostensum unde dicta fuerit abbatissa Cavensis; quomodo ejus corpus e diœcesi Bituricensi Ferrarias in Senonensi translatum fuerit; quæ utrobique de ea vigerint aut vigeant traditiones; et demum quæ origo fuerit processionum Pentecostalium, in Galliis, in Belgio, in Anglia et alibi olim atque etiam nunc tanta frequentia institutarum. SS. *Oda* vidua et Pompejus presbyter, ambo diœcesis Leodiensis decora, ex antiqua Vita perbene innotuerunt. Huic Vitæ præmissus Commentarius, quo complures sanctæ Odæ a se invicem distinguuntur; biographi antiqui et recentiores recensentur; ætas beatæ mulieris indicatur; nobile ejus genus ex diplomate Alahonensi, cujus sinceritas vindicatur, ostenditur; et tandem migratio in Austrasiam, mors, corporis elevatio, et reliquiarum, quarum semper maxime pars remansit Amanii, visitationes traduntur et explicantur. S. *Syram* virginem, olim Meldis cultam et Catalauni in Gallia, nunc autem omni veneratione destitutam, unam eandemque esse demonstrandum fuit, sed diversam a S. Syra Trecensi seu Rilliacensi, quacum ab aliis confunditur; item Catalauni illam fuisse abbatissam, sed non videri sororem fuisse S. Fiacrii. Coronidem tandem imponit S. *Theodota*, quæ Nicææ in Bithynia ut atrox sic gloriosissimum consummavit martyrium. Ejus veterem Passionem, cui innexa sunt S. Socratis, martyris Ancyрани, gesta, bonæ notæ esse suasimus; atque ex ea nonnihil luminis affulgere tot martyriis, quæ Alexandro Severo imperatore facta esse perhibentur. Plura præterea quæsivimus de SS. Georgii, Theodotæ et Mamantis templis et monasteriis Constantinopolitanis, quod hæc ad beatorum martyrum cultum proxime spectarent. Atque his breviter expedivimus quæ tomo x Octobris continentur. His, utere, lector; et ut nobis tibi que sancti illi suis apud Deum orationibus adsint et opitulentur enixe petimus.

INDEX SANCTORUM

IN TOMUM X OCTOBRIS.

A

- 23 **A**lchas, episcopus Tullensis. *Vide Amon.*
 23 Allucius confessor. COMMENTARIUS PRÆVIUS.
 § Unic. Sancti cultus antiquus; descriptio territorii Pisciensis; canones qui de hospitali agunt; equites Hierosolymitani hospitalem domum occupant 226. VITA ET TRANSLATIO S. ALUCH CONFESSORIS, *ex ms. Francisci Mariæ Florentini, medici Lucensis, collato cum apographo Pisciensis.* CAPUT I. Corporis inventio; delegatio episcopi Lucensis ad inquirendam veritatem 232. CAPUT II. Vita S. Allucii, approbatio ejus reliquiarum 234
 23 Amon, episcopus confessor Tulli Leucorum in Gallia. SYLLOGE CRITICA ET HISTORICA. § Unic. Sancti cultus; res gestæ parum cognitæ; tempus episcopatus; variæ translationes corporis 48. PARALIPOMENA. Cultus et reliquiarum fata SS. Amonis, Alchæ, Celsini et Ursi seu Ursini 908. VITA S. AMONIS, EPISCOPI TULLENSIS ex veteri Breviario Tullensi et Vitis Patrum Occidentis Benedicti Gononi 911. INVENTIO CRYPTÆ S. AMONIS ET RELIQUIARUM SS. ALCHÆ, AUSPICH, CELSINI ET URSI, EPISCOPORUM TULLENSIUM, *ex editione Benedicti Picard in historia ecclesiastica et civili Tullensi* 912.
 24 Arethas et Ruma et socii quater mille ducenti quinquaginta, itemque Askir et Cyriacus et socii triginta octo, martyres Negrane in Arabia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Arabia vetus et hodierna. Arabiæ Felicis divitiæ et negotiatio usque ad prima sæcula christiana: rudera et monumenta pristini splendoris 661. § II. Lingua Homeritica, inscriptiones, communis origo cum Æthiopibus. Arabum idololatria; templum Caaba. Adventus Judæorum 666. § III. Ortus religionis christianæ inter Arabas; eorum apostoli 669. § IV. Homeritarum reges christiani; legatio Theophili Indi; urbs regia Taphar 674. § V. Historia christiana tribuum Arabiæ desertæ occidentalis. S. Hilarion Arabiæ Petrææ et S. Euthymius Arabum Scenitarum apostolus; hic fundavit ecclesiam Parembolus 677. § VI. Desertum Phœnicon ejusque phylarcha christianus Abu Charabus; insula Iotabe, ejus regulus et episcopi; princeps Arabs et poëta Imruleays, præfetus Palæstinarum 682. § VII. Historia christiana Arabum Hirensium; eorum aliorumque Scenitarum apostolus S. Simeon Stylita 684. § VIII. Propagatio religionis christianæ in vicina Mesopotamia et Chaldæa; christiani Hirenses diu catholici fuerunt 688. § IX. Conversio Negransium ad fidem christianam ejusque tempus; Dhu Nowasus, seu Dunaan, regnum Homeritarum adipiscitur: fit judæus 691. § X. Origo bellorum Æthiopas inter et Homeritas;

Paulus episcopus Negransium; S. Elesbaas, rex Æthiopum; ejus et Dhu Nowasi varia nomina apud scriptores 694. § XI. Joannes Paramonarius fueritne episcopus Æthiopum, an vero Homeritarum; auctores varii emendantur; proreges Æthiopum in Homeritide; de Simeone Beth-Arsamensi, historico martyrii Negransium 697. § XII. Epistolæ Simeonis Beth-Arsamensis pars prima; annus et dies passionis S. Arethæ; Abrahamus legatus ejusque legationes; epistola Dhu Nowasi ad Almundarum Hirenses, in qua narrat quæ gesserit Negrane 700. § XIII. Ordo rerum gestarum Negrane a Dhu Nowaso; de S. Ruma, femina nobilissima, ejusque et filiarum martyrio ex epistola Dhu Nowasi ad Almundarum 703. § XIV. Narrationem prosequitur Simeon Beth-Arsamensis: S. Arethæ genus, libertas loquendi coram tyranno, martyrium. Mirabilis constantia pueri quinquennis 705. § XV. De suppliciorum modo et numero martyrum 708. § XVI. Hortantur Justinus imperator et Timotheus patriarcha Alexandrinus sanctum Elesbaan ad bellum gerendum adversus Dhu Nowasum; historia expeditionis. Martyrium SS. Azkir, Cyriaci et sociorum 38. Quo tempore hæresis monophysitica intra Homeritidem penetravit 710. § XVII. Cultus martyrum Negransium e fastis sacris Latinis et Græcis 714. § XVIII. Cultus martyrum Negransium ex calendariis Syriacis, Armeniacis et Æthiopicis, et ex Æthiopum senkessar 716. § XIX. Actorum ætas et sinceritas 718. ACTA GRÆCA *ex codice ms. Parisiensi collato cum editione Boissonadii; adjecta interpretatione Latina.* CAPUT I. Conditio Homeritidis; ejus rex Dunaan rebellat contra Æthiopas; Negranam perjurio ingreditur 721. CAPUT II. Martyrium clericorum, monachorum et virginum, qui in ignem projiciuntur, numero 427; uxoribus procerum caput abscinditur; numerus martyrum 728. CAPUT III. Martyrium viduæ cujusdam Negransensis, genere nobilissimæ, et duarum filiarum ejus 731. CAPUT IV. Martyrium S. Arethæ et sociorum procerum trecentorum quadraginta 734. CAPUT V. Martyrium pueri quinquennis ejusque matris; pueri permulti servituti adducuntur 738. CAPUT VI. Dunaan, rex Homeritarum, regibus pluribus persecutionem suadet; Justinus vero imperator hortatur S. Elesbaan, regem Æthiopiæ, ut tyranno Homeritæ bellum inferat 742. CAPUT VII. S. Elesbaas sese ad bellum parat; adit sanctum quemdam stylitam; pars navium ejus ad Homeritidem pervenit 747. CAPUT VIII. Rex Homeritarum profligatur et occiditur 754. CAPUT IX. S. Elesbaas, pluribus

- bus in Homeritide constitutis, ad Æthiopiam revertitur; fit monachus et sanctissime vivit ac moritur 758. APPENDIX. Fragmentum interpretationis Latinæ Actorum S. Arethæ quam adornavit Athanasius Junior, episcopus Neapolitanus 761.
- 24 Arethas, monachus Cryptensis Kioviæ in Russia. COMMENTARIUS R. P. JOANNIS MARTYNOV. *Proxime sequitur ejusdem Disquisitio de auctore Paterici et Vita B. Simonis, episcopi Vladimiriensis et Suzdaliensis.* MONITUM 863. § I. Memoria S. Arethæ in fastis Russis. Gesta nota ex Paterico 864. § II. B. Arethæ ætas. Patria Polocia. Hujus civitatis decora ecclesiastica sæculo XII 865. § III. B. Arethæ vita in monasterio Cryptensi, mors et sepultura in crypta Antoniana. Cultus immemorabilis 866. § IV. An sæculo XII metropolitæ Kiovienses et hegumeni Cryptenses catholici essent 868. VITA S. ARETHÆ, MONACHI KIEVOCRYPTENSIS, auctore B. Simone, episcopo Vladimiriensi, juxta Patericon Mosquense anni 1759 871. PARERGON. PARS PRIOR DE PATERICO MOSQUENSI. § I. De auctore Paterici 872. § II. Paterici ortus, incrementa, partitio 874. § III. Variæ Paterici recensiones manuscriptæ 875. § IV. Editiones seu impressiones variæ Paterici 876. PARS POSTERIOR DE B. SIMONE, EPISCOPO VLADIMIRIENSI ET SUZDALIENSI. § I. Ejus ortus, vita monastica Kioviæ, episcopatus et cultus, ex variis auctoribus collecta 877. § II. B. Simonis, episcopi Vladimiriensis scripta 879. ELOGIUM B. SIMONIS, EPISCOPI VLADIMIRIENSIS, ex Paterico Mosquensi anni 1759, ad diem 10 maji 881.

24 Azkir. Vide Arethas.

B

- 23 **B**enedictus confessor et presbyter, quem dicunt episcopum, in diœcesibus Pictaviensi et Lucionensi. COMMENTARIUS CRITICUS. De pagis Medalgico, Theofalgico et Herbadillico. S. Benedictus fuit presbyter, verisimiliter prius depositus Asiani, dein translatus Quinciæ et Trenorchium. Reliqua fabulosa 450
- 23 Bertrandus, abbas Grandis Silvæ. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § Unicus. Cultus certus; vita monastica in Grandi-Silva; ejusdem monasterii associatio ordini Cisterciensi 239. FELIX OBITU B. BERTRANDI, auctore anonymo cœvo, ex ms. Aureæ Vallis apud Mabilion. Annal. tom. VI 245

C

- 24 **C**adfarchus, conf. non pont. in Wallia septentrionali. SYLLOGE. S. Cadfarchi nobile et sanctum genus; duo templa fundat; ejus cultus; ætas; parentela 763
- 24 Cerbonius seu Serapion. Vide Crescius.
- 23 Celsinus, episcopus Tullensis. Vide Amon.
- 24 Claudianus, Euthérius, Flavianus, Justus et Victor, martyres Hierapolitani in Phrygia. SYLLOGE. Ex fastis Hieronymianis aliisque martyrologiis. Brevis disquisitio de duobus Hierapolibus Phrygiæ 634
- 24 Crescius, Omnion et socii Emptius, Cerbonius, Pamphila, martyres in agro Mugellano

in Thuseia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. De reintegrato SS. Crescii et sociorum cultu; de antiqua Passione controversiæ 583. ACTA PASSIONIS SS. CRESCII ET SOCIORUM juxta editiones Laderchii, Moctii et Lamii, necnon apographa Florentina. CAPUT PRIMUM. Comprehensio SS. Crescii et Miniatis 589. CAPUT II. S. Omnion, carceris custos, ad fidem convertitur a S. Crescio et prolixè docetur 591. CAPUT III. S. Crescius cum Christianis Florentinis statuit Faventiam fugere 592. CAPUT IV. S. Crescius mirabiliter sanat S. Serapionem seu Cerbonium eumque cum matre Pamphila et multis aliis convertit 593. CAPUT V. SS. Crescius, Omnion et Emptius in fide constantia et martyrium 594. CAPUT VI. Sepultura S. Crescii et martyrium S. Cerbonii et sociorum. GLORIA POSTHUMA SS. CRESCII ET SOCIORUM seu Antonii Francisci Felicii Romani appendix ad Acta SS. Crescii et sociorum martyrum, perpetui eorum cultus monumenta complectens. LECTORI 598. CAPUT PRIMUM. Scriptores et martyrologia quæ de SS. Crescio et sociis martyribus meminerunt ibid. CAPUT II. Antiquæ imagines SS. Crescii et sociorum martyrum 600. CAPUT III. Ecclesiæ in honorem SS. Crescii et sociorum martyrum erectæ 601. CAPUT IV. Visitationes ecclesiæ SS. Crescii et sociorum Valliscavæ et reliquiarum eorundem inventiones et translationes 608. CAPUT V. Officium et Missa SS. Crescii et sociorum martyrum 610

24 Cyriacus. Vide Arethas.

D

- 23 **D**omitius confessor. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § Unicus. Sancti elogia in martyrologiis; videtur solum fuisse diaconus; ejus Vita a variis vario tempore conscripta; de cathedralitate ecclesiæ S. Acheoli juxta Ambianum et de vita sancti clericali 143. VITA S. DOMITII CONFESSORIS, descripta ex Legendario ecclesiæ S. Wulfranni, Abbatisvillæ, diœcesis Ambianensis 145
- 23 Dorotheus. Vide Severus.

E

- 24 **E**bregisus seu Evergisus, episcopus Trajectensis ad Mosam. SYLLOGE. § Unicus. S. Ebregisi ætas; sepulturæ locus; Vita scripta medio sæculo XI ab Anselmo Leodiensi. Ostenditur a S. Brunone Coloniensi translatum fuisse Coloniam S. Ebregisi Trajectensis corpus, non autem S. Evergisli Coloniensis. Feretra 818
- 23 Edicius episcopus confessor, Viennæ in Gallia. SYLLOGE HISTORICA. § Unicus. Memoria in fastis sacris; tempus episcopatus 71
- 23 Elflæda seu Ethelflæda vidua Glastoniæ in Anglia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § Unicus. Distinctio ab homonymis; ejus memoria apud hagiologos; regia prosapia; ætas; S. Dunstanus a columna vindicatur 214. VITA PRIOR, auctore monacho anonymo, extracta ex Vita S. Dunstani in Actis Sanctorum tom. IV Maji 218. VITA ALTERA auctore Osbermo monacho, extracta ex Vita S. Dunstani in Actis

- Actis SS. tom. iv Maji, collata cum editionibus Mabillonii et Whartoni* 220
- 24 Emptius. *Vide* Crescius.
- 24 Enochus. *Vide* Senochus.
- 24 Evergislus, episcopus Coloniensis et martyr. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Sancti memoria in fastis sacris; nominis etymologia; ejus oblatio in ecclesia Tungrensi: qua occasione inquiritur de oblatione puerorum 650. § II. Jus episcoporum Coloniensium in ecclesiam Tungrensem; diaconatus et episcopatus S. Evergisli; an martyr dicendus sit 653
- 24 Eutherius. *Vide* Claudianus.

F

- 24 **F**elix I, dictus episcopus Trevirensis. *Vide* Severinus Tungrensis.
- 24 Felix, episcopus Tubzacensis in Africa et martyr Venusii in Apulia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Variæ Actorum S. Felicis editiones et classes 618. § II. Ex temporum ratione ostenditur editionem Surianam longe esse optimam 620. An S. Felix in martyrio habuerit socios; quare ei additi SS. Januarius, Fortunatus et Septiminus. Palæstra Venusia. Corpus Carthaginem translatum 621. Sedes episcopalis S. Felicis; cultus 623. PASSIO S. FELICIS EPISCOPI TUBZACENSIS, secundum editionem Surii, Baronii et Ruinartii, seu antiquiorem familiam codicum Venusinam et simul secundum editionem Fabri, Dacherii et Baluzii et codices mss. Ultrajectinum, Rubicæ Vallis et tres Audomarenses, seu familiam codicum Nolanam 625. PASSIO S. FELICIS secundum Menæa Græcorum et simul secundum Menologium Sirleti 633
- 24 Felix martyr. *Vide* Severus.
- 24 Flavianus, martyr Hierapolitanus in Phrygia. *Vide* Claudianus.
- 24 Flavianus, martyr Nicomediensis. *Vide* Severus.
- 24 Florentinus confessor, cultus in pristina diœcesi Tullensi. SYLLOGE. § I. S. Florentini, genere Scoti seu Hiberni, nomen ad plures dies fastis sacris adscriptum. Falso eum popularem suum arbitrati sunt præsentis Scotiæ incolæ. Ejus Vitæ capita. Sepultura et cultus Boneti in pristina diœcesi Tullensi 850. § II. Olim plurimum invocabatur S. Florentinus Boneti pro amentium valetudine. Ritus illic olim usurpati et similes Ghelæ et Rothnaci in Belgio 852. § III. Festum translationis; pius peregrinantium concursus; templum S. Florentini a S. Gerardo ædificatum. Ejus ætas et patria 857
- 24 Fromundus seu Frodomundus, episcopus Constantiensis in Normannia. SYLLOGE. § Unicus. S. Fromundi ortus, monastica vita, monasterii suo nomine dicti fundatio, episcopatus Constantiensis, dedicatio parthenonis Hamensis, cultus in diœcesibus Bajocensi, Rothomagensi et Constantiensi. Distinguendus est a S. Fremundo seu Fromundo, martyre Anglo, quocum ab Anglis et Normannis confusus fuit 842

G

- 23 **G**iraldus de Salis confessor. COMMENTARIUS

PRÆVIUS. § Unicus. Beati cultus antiquus; Vita conscripta a monacho Castellariensi; ætas; fundatio novem monasteriorum 249. VITA scripta ab auctore anonymo, Castellariensi, ut videtur, monacho, ex ms. Castellariensi, apud Edm. Martene, Amplissim. Collect. t. vi. CAPUT I. Beati natales; litterarum studium; canonicatus regularis; vita eremitica; prædicationes in diœcesi Pictaviensi 254. CAPUT II. Varia construit monasteria; parentes et fratres ad vitam monasticam traducit, miraculis claret 257. CAPUT III. Post fundatum monasterium Castellariorum, beatus graviter infirmus, illuc deferitur; sancte obit ibidem et sepelitur 260. CAPUT IV. Varia miracula post beati obitum ejus intercessione patrata 262

23 Gratianus, martyr in agro Ambianensi. SYLLOGE HISTORICA. § Unic. Sancti memoria; cultus; tempus martyrii et translationis; de corylo, in festivitate ejus quotannis fructus producente; sancti reliquiæ 48

H

- 23 **H**erifridus episcopus Autissiodorensis. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § Unicus. Beati elogium ac Vita, a coævo conscripta; ex Armoricana familia oriundus, nascitur Carnoti; in palatio regio ad litteras informatur; partes regis in electionibus episcoporum; bona, ecclesiæ Autissiodorensi subtracta, agente episcopo, restituuntur 206. VITA S. HERIFRIDI EPISCOPI CONFESSORIS ex Historia episcoporum Autissiodorensium, tom I Novæ Bibliothecæ mss. Philippi Labbe 210

I

- 23 **I**gnatius, patriarcha Cpolitanus. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Sancti memoria in fastis sacris; ejus Acta a Niceta coævo conscripta; chronotaxis vitæ beati viri 157. § II. Controversia inter summos pontifices et S. Ignatium circa jus patriarchicum in Bulgariam 160. VITA S. IGNATHI, PATRIARCHÆ CONSTANTINOPOLITANI, auctore Niceta, seu Davide Paphlagone coævo ex tom. VIII Conciliorum Philipp. Labbe S. J. PROLOGUS p. 167. CAPUT I. Sancti illustres natales; infortunia; monachus et presbyteratus 168. CAPUT II. S. Ignatius sedem CP. conscendit, quam magnis virtutibus illustrat; graviter reprehendit Bardam cæsarem, qui illum ad abdicationem cogere tentat; recusat sanctus cedere loco suo 173. CAPUT III. Photius vi et dolo sedem CP. occupat; S. Ignatium persequitur et Romanum pontificem decipere tentat 177. CAPUT IV. Photius, corruptis legatis pontificiis, conciliabulum cogit, in quo S. Ignatius deponitur, ac dein multimode torquetur; Nicolaus Papa acta Photii rescindit, sed Michael, imperator impius, a Photio decipitur 182. CAPUT V. Photius familiares S. Ignatii ad suas partes trahere conatur; occiditur Bardas Cæsar; Photius Nicolaum papam exauctorat; Michael imperator occiditur 188. CAPUT VI. Mortuo Michaeli succedit imperator Basilius, qui Photium ejicit, et S. Ignatium in sedem suam, coacta œcumenica synodo CPoli, reponit: S. Ignatius

tius clerum et populum instruit 193. CAPUT VII. S. Ignatii pius obitus, sepultura et miracula; Photius, dolo sedem CPolitanae iterum adeptus, novis turbis ecclesiam involvit 199

23 Joannes confessor et episcopus Syracusanus. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § Unic. Cultus certus; incerta professio monastica; vitæ chronotaxis 66. VITA, auctore Octavio Cajetano S. J. ex tomo I *Vitarum Sanctorum Sæculorum*. CAPUT UNIC. Sancti electio ad ecclesiam Syracusanam; res gestæ in episcopatu; laudes S. Gregorii Magni eidem tributæ; obitus 67

23 Joannes de Capistrano, confessor ordinis FF. Minorum. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Sancti elogia in Martyrologiis Romano et Franciscano; Vitæ compendium; biographi 269. § II. Locus sancti natalis; parentes; annus et dies nativitatis; gesta in juventute 272. § III. Mirabilis sancti vocatio ad ordinem FF. Minorum 276. § IV. Ingressus in ordinem Seraphicum; prima sancti sub magistro S. Bernardino Senensi ministeria 280. § V. Apostolici labores S. Joannis per Italiam 283. § VI. Legationes pro Sede apostolica obitæ 288. § VII. Initium reformationis, vulgo Observantium dictæ 291. § VIII. S. Joannes suscipit defensionem reformationis 294. § IX. S. Joannes Capistranus constituitur vicarius generalis Observantium 299. § X. Conventualium conatus, ut Observantes sibi subjiciantur, repellit S. Capistranus 302. § XI. Complures sanctus fundat conventus Observantium in Italia; et Tertium Ordinem in tutelam suscipit 305. § XII. Foundationes conventuum in Germania et Polonia 308. § XIII. Omni ope et consilio satagit S. Joannes avertere pericula novellæ reformationi imminencia 314. § XIV. De cultu Sanctissimi Nominis Jesu, a S. Bernardino Senensi propagato, et a S. Joanne Capistrano a calumniis vindicato; de procurata canonizatione ejusdem S. Bernardini 318. § XV. Agit S. Joannes contra Fraticellos 323. § XVI. In variis civitatibus Germaniæ prædicatoris munus obit S. Joannes 327. § XVII. Iter Germanicum describit Fr. Nicolaus de Fara testis oculatus; discutiuntur adversus sanctum quorundam dicteria 330. § XVIII. Acta S. Joannis Capistrani adversus Hussitas 333. § XIX. Continuatur Acta S. Joannis Capistrani adversus Hussitas 337. § XX. Gesta S. Capistrani in Silesia, præsertim Wratislaviæ 341. § XXI. Gesta S. Capistrani in Polonia 344. § XXII. Diluitur accusatio, quasi S. Capistranus, dum omnia pacem inter christianos suaderent, auctor belli inter Poloniæ regem et equites Teutonicos exstitisset 347. § XXIII. Principes christianos accendit S. Joannes Capistranus ad bellum sacrum contra Turcas suscipiendum 350. § XXIV. Spe confederationis inter christianos principes fallente, S. Capistranus in Hungariam se confert 355. § XXV. Labores S. Capistrani per Hungariam et finitimas provincias; conscriptio militum pro bello sacro 359. § XXVI. Plena de Turcis victoria ad Nanderlbam seu Belgradum precibus et opera S. Capistrani relata 362. § XXVII. Victoriam de Turcis relatam nar-

Octobris Tomus X.

rare incipit Joannes Tagliacotius, S. Capistrani socius et testis oculatus 366. § XXVIII. Describit Joannes Tagliacotius victoriam de Turcis navalem et cruce signatorum mores integerrimos 370. § XXIX. Joannes Tagliacotius varias industrias describit, quibus S. Capistranus cruce signatos animat et exponit imminentem civitatis ruinam 374. § XXX. Narrat Tagliacotius, parta victoria, tandem liberatam Nanderlbam 377. § XXXI. Confutatur calumnia vanæ gloriæ, S. Joanni Capistrano impacta 381. § XXXII. Obitus Joannis Corvini seu Huniadis, cui assistit S. Capistranus 385. § XXXIII. Joan. Tagliacotius initia supremi morbi S. Capistrani exponit 389. § XXXIV. S. Joannes Capistranus infirmus remediis caret; Vilakum abit; a rege Hungariæ visitatur 392. § XXXV. Ingravescit S. Capistrani infirmitas; fratres suos ad regularem observantiam hortatur; proxime ad mortem se præparat 395. § XXXVI. Varia variis prædicat S. Capistranus; sanctissime obit; magnus ad ejus corpus fit populi concursus 399. § XXXVII. Statim post mortem S. Joannis Capistrani rex et principes Hungariæ instant pro ejus canonizatione 402. § XXXVIII. Recitantur litteræ, a principibus et civitatibus Germaniæ datæ, quibus canonizatio S. Capistrani urgetur 406. § XXXIX. Retardatus per longum tempus S. Joannis Capistrani cultus, tandem a Leone X et Gregorio XV permittitur 409. § XL. Julius Cæsar Fagnanus, advocatus consistorialis, pro canonizatione B. Joannis Capistrani coram Alexandro Pp. VII orationem habet 411. § XLI. Innocentius XI declarat tuto procedi posse ad canonizationem B. Joannis Capistrani; et referuntur miracula, a S. Rituum Congregatione probata 414. § XLII. Intercessione S. Joannis Capistrani parta anno 1683 de Turcis victoria a Joanne Sobieskio, Poloniæ rege 417. § XLIII. Canonizationis S. Joannis Capistrani, ab Alexandro VIII celebratæ, bullam edit Benedictus XIII; alteraque subnectitur, quæ edita non fuit 420. § XLIV. De titulo Apostoli, S. Joanni Capistrano quæsito 427. § XLV. De corpore et aliis reliquiis S. Joannis Capistrani 432 et 915. § XLVI. De scriptis S. Joannis Capistrani 437. VITA CLARISSIMI VIRI FRATRIS JOANNIS DE CAPISTRANO, feliciter incipit, per fratrem Nicolaum de Fara, socium ejusdem. Ex Ms. Aracelitano. PROLOGUS 439. CAPUT I. De ejus ortu et sæculari conversatione; de vocatione et admissione ad ordinem Seraphicum 440. CAPUT II. De ejus vitæ ratione; de ejus scientia; et suscepta defensione ordinis Minorum 443. CAPUT III. De ejus virtutibus; de quatuor summorum pontificum in eum fiducia 447. CAPUT IV. De variis miraculis; de ejus imperio in dæmones; de ejus prædicationibus 451. CAPUT V. De ejus pietatis et pacis studio; de magnitudine et potentia fidei 456. CAPUT VI. De studio orationis; de dono prophetiæ; de ratione gubernandi subditos 459. CAPUT VII. Iter Germanicum et Polonicum; ac miracula in eo patrata 465. CAPUT VIII. Iter Hungaricum; promulgatio belli sacri; victoria navalis 469. CAPUT IX. De sancti obitu; de quibusdam miraculis,

- raculis, post mortem patratis 474. CAPUT X. Continuatur relatio miraculorum 479. CAPUT XI. De nonnullis aliis signis et prodigiis etiam post S. Joannis dormitionem patratis 481. VITA S. JOANNIS DE CAPISTRANO, *scripta a Fr. Hieronymo de Utino, ex Ms. Aracaelitano*. PROLOGUS. CAPUT I. De civitate et prosapia sancti; de studio virtutum ac litterarum in habitu sæculari; de ejus in religionem ingressu 483. CAPUT II. De ejus vivendi modo in religione; de ingressu in Hungariam et obsidione Bellogradiensi 486. CAPUT III. De supremo morbo, obitu et sepultura 488. VITA S. JOANNIS A CAPISTRANO *scripta a Fr. Christophoro a Varesio, ex Ms. Aracaelitano*. PROLOGUS. CAPUT I. Sancti natales; liberalis institutio; res gestæ in sæculo; ingressus in ordinem Minorum 491. CAPUT II. De ejus professione et prædicatione 496. CAPUT III. Gesta sancti contra judæos, hæreticos et schismaticos 499. CAPUT IV. De miraculorum perpetratione 503. CAPUT V. De ejus pro unitate Ordinis et pro Observantiæ propagatione laboribus 506. CAPUT VI. De laboribus pro canonizando S. Bernardino Senensi impensis; de dono prophetiæ 509. CAPUT VII. De ejus scientia et scriptis libris 514. CAPUT VIII. Itinerarium Germanicum, et miracula in itinere patrata 516. CAPUT IX. De fundatione provinciæ Austriacæ Fratrum Minorum Observantiæ; de miraculis in Moravia patratis 519. CAPUT X. De miraculis, præsertim in Bohemia patratis 521. CAPUT XI. De ejus miraculis in Germania 524. CAPUT XII. De fundatione conventuum; sanctus Poloniam percurrit; Francofordiensibus comitiis interest; Hungariam ingreditur 526. CAPUT XIII. De victoria Nauderalbensi, et de felici sancti obitu 531. CAPUT XIV. Sancti sepultura; miracula ad ejus tumulum 534. CAPUT XV. Contracti, cæci, muti, surdi, epileptici curati 538. CAPUT XVI. De curatis a diversis infirmitatibus 542. APPENDIX. Epistolæ aliquot S. Joannis Capistrani, ad familiam Rosenbergicam directæ 546
- 24 Joannes Angelus Porrus, presbyter conf. ordinis Servorum B. M. V. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Præcipui de B. Joanne Angelo scriptores 883. § II. B. Joannis Angeli vita et munia ab anno 1430 ad 1481 886. § III. Ejus gesta usque ad annum mortis, 1506 890. § IV. Translationes, cultus et cultus approbatio 893. VITA B. JOANNIS ANGELI PORRO, *auctore Philippo Albericio, ex italico latine versa* 901. ENCOMIUM B. JOANNIS ANGELI PORRO, *auctore Thoma Veronensi, ex italico latine versum* 902. GESTA P. JOANNIS ANGELI PORRO *ex Pocciantii Chronico Servorum B. M. V.* 904. VITA B. JOANNIS ANGELI PORRO *ex Gianii Annalibus ordinis Servorum B. M. V.* 907
- 23 Juliana de Busto Arsitio, soror conversa abbatissæ S. Mariæ de Monte supra Varesium in pristino ducatu Mediolanensi. COMMENTARIUS HISTORICUS. § I. Cultus B. Julianæ; fontes historici; ortus; virginitatis propositum; persecutiones in domo paterna toleratæ; accessus ad Sacrum Montem 553. § II. Viginti duos annos cum B. Catharina de Palantia vitam eremiticam sanctissime colit B. Juliana; dein fit soror conversa,

vitam amplexa monasticam sub regula S. Augustini; virtutes ejus; orandi modus, dictus Vestis B. Mariæ Virginis; piētissima mors 555. § III. Sepultura, translationes, festum, imagines antiquæ, cultus approbatio, lectiones propriæ 559

24 Justus. Vide Claudianus.

L

- 23 Leothadius confessor episcopus. SYLLOGE HISTORICA. § Unic. Paucitas monumentorum; sancti præfectura in monasterio Moissiacensi; initia metropolitane dignitatis in Ausciensi ecclesia; tempus episcopatus incertum; variæ translationes 122
- 23 Luglius et Luglianus martyres. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Locorum, ubi SS. Luglius et Luglianus coluntur, notitia; Acta examinantur; sedis causa et tempus 108. § II. Cultus sanctorum martyrum Lillerii et Mondiderii; variæque visitationes reliquiarum usque ad finem sæculi xvi 111. § III. Sors sacrarum reliquiarum SS. Martyrum a fine sæculi xvi usque ad præsentem diem 114. VITA SS. LUGLII ET LUGLIANI FRATRUM, *auctore anonymo, ex pervetusto codice ms. ecclesiæ Lilleriensis collata cum Vita, typis edita anno 1597*. CAPUT UNIC. Sanctorum patria; gesta extra Belgium; iter in Belgium, ibique gesta; violenta mors a prædonibus illata 117

M

- 23 Macarius Romanus fabulosus, qui inventus est juxta Paradisum et olim in patriarchatu Constantinopolitano cultus fuit. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § Unicus. Gesta S. Macarii Romani fabulosa sunt. An ipsa persona fabulosa sit. Ejus cultus apud Græcos et Russos 563. VITA FABULOSA S. MACARII ROMANI, *servi Dei, qui inventus est juxta Paradisum, auctoribus Theophilo, Sergio et Hygino* 566
- 24 Maglorius, episcopus confessor. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Sancti elogia in fastis sacris et synopsis vitæ; locus natalis; vitæ chronotaxis 772. § II. Variæ sacri corporis translationes 777. VITA S. MAGLORII EPISCOPI, *ex Mabillonii Actis sanctorum S. Benedicti, auctore anonymo, collata cum ms. Rubræ Vallis*. CAPUT I. Sancti patria et parentes; diaconus cum S. Samsone in Armorican trajicit; eidem succedit, episcopatum abdicat, et cœnobium in Sargiensi insula construit, in quo sancte vivit 782. CAPUT II. Varia miracula; obitus 787. TRANSLATIO S. MAGLORII ET ALIORUM PARISIENSIS, *auctore anonymo, ex tomo III Annalium Ord. S. Benedicti* 791
- 24 Martinus, abbas Vertavensis et confes. Nannetis et Pictavis in Gallia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Memoria in fastis sacris; diaconatus Nannetis; prædicatio in pago Herbadillico; exstiteritne umquam Herbadilla oppidum 794. S. Martini vita eremitica; fundatio Vertavi; an regula Benedictina ibidem ab initio in usu fuerit; fundatio Duogemellensis et Durinensis. Mors, translationes, cultus 797. VITA ANTIQUISSIMA S. MARTINI

S. MARTINI ABBATIS VERTAVENSIS, *ex codice ms. Ultrajectino S. Salvatoris*. CAPUT UNICUM. Diaconatus Nannetis; prædicatio Herbadillæ; hujus oppidi ruina; Vertavi monasterii origo; S. Martini obitus in asceterio Durinensi 802. ALIA VITA S. MARTINI, ABBATIS VERTAVENSIS, *auctore monacho Vertavensi anonymo; qui sæculo ix exeunte vixit. Ex ms. cod. monasterii Silvæ Majoris secundum editionem sæculi i Benedictini*. PROLOGUS 805.

VITA S. MARTINI VERTAVENSIS. CAPUT UNICUM. Diaconatus Nannetis; prædicatio Herbadillæ; hujus oppidi ruina; Vertavi monasterii origo; S. Martini obitus in asceterio Durinensi 806. MIRACULA ET TRANSLATIO S. MARTINI VERTAVENSIS, *auctore eodem monacho Vertavensi. Ex schedis Vertavensibus et Silvæ Majoris*. CAPUT I. Paralipomena et miracula ante translationem 810. CAPUT II. Normanis ingruentibus, transferuntur S. Martini reliquiæ; miracula 814

24 Martinus, dictus Martius, eremita et abbas in Campania. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Confusus fuit S. Martinus cum aliis sanctis; duo dies cultus; ætas; professio religiosa; Montismassici descriptio 824. § II. Monasterii in Montemassico fata quædam; translatio corporis S. Martini tentata et tandem perfecta. Carinulæ origo. Cultus ibi, in Montemassico et Neapoli. Historiæ S. Martini 826. VITA S. MARTINI, *ex Dialogis S. Gregorii Magni, lib. III, cap. XVI*. De S. Martino monacho de Montemassico 831. HISTORIA TRANSLATIONIS RELIQUIARUM S. MARTINI EX MONTEMASSICO CARINULAM, *ex ms. codice Canonico Regularium S. Augustini in Bodeken, collato cum aliis*. PROLOGUS 833. INCIPIT TRANSLATIO S. MARTINI *ibid.* INCIPIUNT MIRACULA EJUSDEM 895. VITA, TRANSLATIO ET MIRACULA S. MARTINI ABBATIS, *auctore Petro diacono Casinensi ex codice ms. Casinensi*. CAPUT I. S. Martini vita solitaria in Montecasino et in Montemassico 835. CAPUT II. Translatio corporis S. Martini sæpius tentata et demum perfecta. Saracenorum incursiones 837. CAPUT III. Miracula Carinulæ et in Montecasino 839. HYMNUS SEU VITA B. MARTINI, SOLITARI ET CONFESSORIS, VERBIS DICTATA, *cujus festum est III nonas augusti, auctore Petro diacono Casinensi, ex mss. codicibus Bodekenensi et Carinulano* 841

24 Montana, in diœcesi Bituricensi atque olim in Senonensi culta. SYLLOGE CRITICA. § UNICUS. S. Montanæ applicata Vita S. Gertrudis Nivelensis. Unde dicta abbatissa Cavensis. Furto transfertur ejus corpus e diœcesi Bituricensi Ferrarias in Senonensi. Traditiones de ea et cultus utrobique. Processionum seu peregrinationum Pentecostalium origo 859

N

24 Nicephorus, fundator monasterii in Charsiano. DUBITATIO utrum id monasterium exstiterit Constantinopoli an in Capadocia.

O

23 Octavianus seu Octarianus, episcopus Comensis in Longobardia. SYLLOGE HISTORICA. § UNICUS. S. Octavianus præfuit ecclesiæ Comensi, dum hæc schismati de Tribus Capitulis adhæreret. De ejus cultu et de cultu aliorum qui extra communionem ecclesiæ obierunt 105

24 Omnion. *Vide Crescius*.

23 Oda vidua et Pompejus presbyter. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Sanctæ viduæ distinctio ab homonyma virgine; ejus biographi antiqui et recentes; Childebertus ejus, ut fertur, pater; annus sanctæ natalis 128. § II. Nobilissimum genus sanctæ ope diplomatæ Alahonensis, cujus sinceritas vindicatur, ostenditur; ejus in Austrasiam migratio 130. § III. Annus sanctæ emortualis; sepultura et elevatio corporis; variæ visitationes reliquiarum, quarum pars maxima semper Amanii remansit 134. VITA S. ODÆ VIDUÆ, *auctore anonymo ex codice pergameno Trajectino bibliothecæ regię Bruxellensis sub n° 7917 collata cum codice Corsendoncano ejusdem bibliothecæ sub 858*. CAPUT UNICUM. Ortus sanctæ; migratio in Austrasiam; opera pia; sanctus obitus; elevatio corporis a S. Florberto episcopo Leodiensi 139

P

24 Pamphila. *Vide Crescius*.

24 Papius. *Vide Severus*.

23 Pompejus presbyter. *Vide Oda*.

24 Proclus episcopus CPolitanus. COMMENTARIUS HISTORICUS. § I. Sancti memoria in fastis sacris variis diebus celebratur; natus videtur CPoli, cujus ecclesiæ inservivit ab infantia; fit episcopus Cyzicenus sed a populo rejicitur 637. § II. Episcopatum CP., dejecto Nestorio et vita functo Maximiano, accipit sanctus; canones de translatione episcoporum et laudata a Socrate mansuetudo ad trutinam revocantur 640. § III. Sancti epistola ad Armenios; causa Athanasii episcopi Perrheni 643. § IV. Ex privilegio sedis CPolitanæ arrogat sibi sanctus variorum episcoporum in variis provinciis institutionem; cultus Trisagii; tempus mortis 646

R

24 Rogatus. *Vide Severus*.

23 Romanus episcopus et confessor. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Memoria in fastis recentioribus; vitæ synopsis; biographi, e quibus aliqui edendi seliguntur 74. § II. Sancti ortus; officia in aula regia; tempus episcopatus ex ordinatione SS. Eligii et Audoeni 76. § III. Variæ reliquiarum translationes; sacri corporis destructio per calvinianos; servatæ aliquæ exuviæ 82. § IV. De privilegio Feretri seu S. Romani; de ejus origine fati et ritu 87. VITA PRIOR, *auctore Gerardo monacho 91*. VITA SECUNDA, *auctore anonymo, ex ms. Brannensi*. CAPUT I. Sancti natales; pia institutio; episcopatus Rotomagensis; ejus labores, miracula, obitus 96. CAPUT II. A seniore quodam solvitur difficultas, in Vita S. Romani occurrens; visio glorificans sanctum; qui quosdam

- quosdam suæ ecclesiæ clericos a naufragio invocatus liberat 100
 24 Ruma. *Vide* Arethas.
 23 Rumonus, episcopus et confessor, cultus Tavestockii in Devoniam. SYLLOGE HISTORICA. § Unicus. Tavestockiensis abbatiae origo et fata. Translatio S. Rumoni episcopi Hiberni; ejus cultus 223

S

- 24 **S**enochus seu Enochus, presbyter et abbas in pago Turonico Galliae. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. S. Senochi ortus, clericatus, monachatus, monasterium, vitæ tempus 764. § II. S. Senochi cultus, inchoati continuo post mortem, propagatio per Burgundiam, per agrum Turonicum, Britanniam Minorem et diocesis Lucionensem 767. DE SANCTO SENOCHO ABBATE. *Ex vitis patrum S. Gregorii Turonensis secundum editionem Ruinartii et codicem ms. de Sassenayo* 769
 24 Serapion seu Cerbonius. *Vide* Crescius.
 23 Servandus et Germanus, martyres prope Gades in Hispania. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § Unicus. Cultus sanctorum martyrum secundum liturgiam Mozarabicam; eorumdem patria et familia; tempus et locus martyrii 25. PASSIO, *ex codice ms. Joannis Bouhier, collata cum Legenda Henrici Florez, tom. XIII Hispaniæ Sacre* 28
 23 Severinus episcopus et confessor Burdigalæ. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § Unicus. S. Severinus, sicut multi alii eodem tempore, in Gallias advena, ecclesiam administrat Burdigalensem 64. BREVIS VITA *ex Gregorio Turonensi, lib. de Gloria Confessorum* 65
 23 Severinus, episcopus Coloniensis confessor. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § Unicus. Distinctio inter S. Severinum Burdigalensem et Coloniensem; hic numquam sedem Burdigalensem occupavit; succedit Eufratæ; fundat ecclesiam SS. Cornelii et Cypriani; ejus obitus et Acta 50. VITA ET TRANSLATIO, *auctore anonymo, ex Surio, collata cum variis codicibus mss. bibliothecæ regiae Bruxellensis. CAPUT I. S. Severinus Eufratæ succedit; ejus virtutes; mors S. Martini eidem revelatur; Burdigalam profectus pie obit 56. CAPUT II. Colonienses, calamitate multiplici pressi, statuunt corpus S. Severini in urbem suam adducere: ægre consentientibus Burdigalensibus, tandem summo honore Coloniæ deferunt* 61
 24 Severinus Tungrensensis et Felix I, habiti episcopi Trevirenses. SYLLOGE CRITICA. § Unicus. De primis Trevirensibus episcopis. Confusio episcoporum Trevirensium, Tungrensium et Coloniensium. An S. Felix Trevirensis exstiterit. Nonne fictus ex Me-

- tensi. Unde ortus cultus S. Severini 615
 23 Severus et Dorotheus martyres Hadrianopoli. SYLLOGE. *Ex Martyrologiis* 23
 24 Severus, Vitalis, Felix, Rogatus, Papius, Victoria, Flavianus et Victor martyres Nicomedienses. SYLLOGE. *Ex fastis Hieronymianis aliisque martyrologiis* 634
 23 Seuresius, martyr Cæsareæ in Cappadocia. SYLLOGE. *Ex Hieronymianis aliisque fastis* 24
 24 Simon, episcopus Vladimiriensis. *Vide* Arethas monachus.
 23 Socrates. *Vide* Theodota.
 23 Syra virgo, Meldis culta et Catalauni in Gallia. SYLLOGE HISTORICA ET CRITICA. § Unicus. S. Syra Meldensis seu Catalaunensis distinguenda a S. Syra Trecensi seu Rilliacensi. Catalauni fit abbatissa. An S. Fiacrii soror. Ejus cultus nunc interiit 104

T

- 23 **T**heodota et Socrates presbyter, martyres, hic Ancyrae, illa Nicææ in Bithynia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § Unicus. Cultus sanctorum martyrum Constantinopoli. Templum et monasteria SS. Georgii, Theodotæ et Mamantis. Illorum martyrum Passionis fides. Martyres tempore Alexandri Severi 9. CERTAMEN SEU MARTYRIUM SANCTÆ, GLORIOSÆ ET VICTORIÆ CLARÆ MARTYRIS THEODOTÆ, *e græco ms. medicæ regis Franciæ, interprete Guilielmo Gratio Brugensi, Societatis Jesu presbytero* 12
 23 Theoderitus seu Theodorus, presbyter martyr Antiochiæ in Syria. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Distinctio inter varios homonymos; elogium apud græcos et latinos; cultus Ucetiae 32. § II. Acta martyrii videntur coæva; tempus passionis; carmen Flodoardi; origo patrocinii Ucticensis; qua occasione agitur de Deothario, episcopo Arisitensi 35. PASSIO, *auctore anonymo, ex mss. Sanlaurentiano et Bodecensi, collatis cum editionibus Joannis Mabillon, Theodorici Ruinart et ms. anonymo* 40

V

- 23 **V**erus, episcopus et confessor Salerni. SYLLOGE HISTORICA. § Unicus. Tempus erecti episcopatus Salernitani; episcoporum series 47
 24 Victor, martyr Hierapolitanus in Phrygia. *Vide* Claudianus.
 24 Victor, martyr Nicomediensis. *Vide* Severus.
 24 Victoria. *Vide* Severus.
 24 Vitalis. *Vide* Severus.
 23 Ursus seu Ursinus, episcopus Tullensis. *Vide* Amon.

INDEX CHRONOLOGICUS.

SÆCULO PRIMO.

Magi videntur prima semina religionis Christianæ in Arabiam intulisse 669 et seq.
Anno 29 (juxta probatiorem chronologiam) Judæi Arabes, qui Hierosolymis in prima Pentecoste post resurrectionem fidem susceperunt, eam in Arabia propagarunt 670 c d
Ante medium sæculum i S. Bartholomæus inter Arabiæ apostolos fuit 672 et seq.; num et S. Paulus 670 d
Eodem ævo S. Matthæus, non Arabiæ, sed Nubiæ apostolus 671 e f, 672 b c
Eodem ævo Eunuchus reginæ Candacis inter Nubiæ apostolos recensendus est 670 e f
Eodem ævo Adæus seu Thaddæus, ex septuaginta duobus discipulis, partes aliquas Arabiæ desertæ attigit 671 a b c d
Eodem ævo Apostoli alii in Arabia fidem prædicasse dicuntur • 670 e
Ab anno Christi 76 ad 106 regnavit in Arabiæ provincia Hedjaz, princeps dictus Abd-el-Masih, id est, Servus Christi. Postmodum, quin sciatur a quo tempore, venerata fuere in templo Caaba signa Christi et B. Virginis 674 d
Anno Christi 81 obiisse fertur S. Mares, Adæi discipulus, qui fidem Christianam propagavit in Iraca occidentali et in partibus aliquot Arabiæ desertæ 671 b c d e
Sæculo i mercatores Arabes aliqua semina fidei christianæ ex Palæstina in patriam suam reportasse non est dubium 673 f, 674 a b

SÆCULO II.

Circa annum Christi 180, Monoimus Arabs, philosophus christianus, S. Justini discipulus, in hæresim labitur 679 a
Circa annum 190 S. Pantænus, philosophus Alexandrinus, non modo Indiam Brachmanicam adit, sed, ut in primis est verisimile, Arabiæ etiam partes aliquot 672 et seq.
Eodem circiter anno Arabes Salihitæ veniunt ex Tehama Homeritidis ad Iracam occidentalem 678 b

SÆCULO III.

Circiter annum 205 Arabes Ghassanidæ, ex Homeritide oriundi, in ea parte Arabiæ desertæ considunt, quæ Bostris est vicina. Tum vero temporis christiani jam multi erant in Arabiæ desertæ civitatibus, in primis Bostris 678 b
Anno circiter 217 arcessitur Origenes a duce Arabiæ, ut eum fidem christianam edoceat 678 c d
Eadem tempestate doctrina excellebat Beryllus, episcopus Bostrorum. Labitur tamen in hæresim et ab Origene emendatur 678 d
Circa annum 230 S. Theodota Pontica Nicææ in Bithynia et S. Socrates Ancyraë martyrium faciunt 9 b
Anno circiter 246, orta nova hæresi in Arabia deserta, hanc denuo adit Origenes, et errorem comprimit 678 f
Anno 249 inter diem 17 junii et 9 octobris occiditur Veronæ Philippus imperator 600 b
Octobris Tomus X.

Anno 250 Decii jussu interempti fuisse videntur SS. Crescius et socii 588 c. Decius tunc videtur Florentiæ versatus esse 588
Ab anno 273 ad annum 297 in Homeritide regnat rex christianus Abd-Kelal 674 e f, 675 a, 677 b
Circa annum 290 rex Salihitarum Dawud a Græcis constituitur phylarcha Arabum Syriæ; habitabat vero Medabæ, non procul a Jordane; eum christianum fuisse ferunt 679 b
Non multo post, anno 292, imperante Diocletiano, rex Dawud a Ghassanidis profligatur, atque hi in ejus locum phylarchiam Arabiæ desertæ occidentalis obtinent 679 b
Sæculo iii reges plures Ghassanidarum christianos fuisse nonnulli historici tradunt 679 b c

SÆCULO IV.

Anno 303, die 24 februarii, edictum persecutionis Diocletiani Nicomediæ proponitur 620 e, 628 c; quindecim diebus post secundum et paulo post tertium 629 a b
Eadem anno, verno tempore idem proponitur in Africa et ante diem ii mensis novembris alterum multo acerbius 621 a b, 629 a b
Eodem anno, die 25 martii, proponitur Alexandriæ secundum decretum Diocletiani contra christianos et mense aprili in Palæstina 629 b. Hoc anno festum paschatis non eodem die celebratur in Ægypto et in Palæstina ibid.
Anno 303 mense majo secundum Diocletiani edictum venit in Africam 629 b. Die 5 junii proponitur Tubuzæ ibid.
Eodem anno, die 30 augusti martyrium facit Venusiæ S. Felix episcopus Tubzacensis 618 et seqq.
Anno 325 concilio Nicæno subscribunt multi episcopi civitatum Arabiæ desertæ 679 d
Circa annum 350 Homeritidem adit Theophilus Indus episcopus Arianus et legatus Constantii imperatoris, regnante illic Marthado, vel, ut verisimilius est, ejus filio Wakia, quem christianum fuisse perhibent, saltem aliquandiu 675 et seqq.
Circa eundem annum idem Theophilus in Homeritide plures ecclesias ædificat, Taphari nimirum, Adanæ et ad sinum Persicum 675 f, 676 f, 677 a b c
Tum temporis rex Axumitarum in partem Homeritidis dominatus videtur 677 c d e
Medio sæculo iv jam multum provecta erat conversio Arabum Ghassanidarum ad fidem christianam 679 c
Eodem tempore Aizanas, rex Æthiopum, sese regem Homeritarum dicit 725 b
Non multo ante annum 356 Aizanas, rex Axumitarum seu Æthiopum, factus est christianus 677 e
Anno 356 Contantius, imperator Arianus, scribit ad reges Æthiopie Aizanam et Sazanum, qui jam christiani erant et parti Homeritidis dominati videntur 697 c
Anno 362, 23 octobris martyrium facit S. Theodoritus 36 b-f, 37 a-c
Anno 371 vita fungitur S. Hilarion, monachus, qui apostolus fuit Ghassanidarum Palæstinae d næ,

- næ, seu Arabiæ Petrææ, in primis civitatum Elusæ et Majumæ 680 b c
- Anno 372, aut paulo post, gens Ghassanidarum cum regina sua Mawia sacra christiana amplectitur; deinde nonnisi hac pacta conditione cum Valente, imperatore Ariano, fœdus inire consentiunt, ut scilicet episcopum habeant, Mosem sanctum, ortu Saracenum et doctrina catholicum. Deinceps reges Ghassan videntur omnes christiani fuisse 679 d e f
- Anno circiter 373 in monte Sina interimuntur monachi quadraginta a Saracenis gentilibus et totidem fere a Blemmybus in vicino monasterio Raithu 682 e
- Anno circiter 380, quum Ardasjirus in Perside regnare cœpit, christianis Mesopotamiæ et Iracæ Arabicæ pax est reddita, et Tamuza, episcopus Seleuciensis, ecclesias reædificavit, conditaque sunt monasteria Hiræ ac aliis in locis 688 f, 689 a
- Circa eundem annum natus videtur S. Proclus, episcopus Constantinopolitanus 638 c, 639 a
- Ab anno 384, regnante Sapore III, pace fruebantur ecclesiæ Persidis, Mesopotamiæ et Iracæ; sed ejus successor Vararanes IV persecutor fuit, donec anno 399, regnum adepto Iezdegerde, pax redintegrata est 689 a b c
- Circa annum 395 occiduntur monachi multi a Saracenis gentilibus prope Thecuam in Palæstina 682 e f
- Sæculo iv, opera sacerdotum, ac in primis monachorum, ad fidem christianam traductos esse Syros orientales et ex Persis ac Saracenis quam plurimos scribit Sozomenus 680 a, 688 e
- Exeunte sæculo iv in Ægypto monachi erant et moniales ultra centum millia 746 a
- Sæculis iv, v et vi floruit religio christiana in Mesopotamia, Chaldæa et aliis partibus regni Persici 689 et seqq.
- SÆCULO V.
- Circa annum 400 nova contigit irruptio Saracenorum in montem Sinai, versante ibi S. Nilo ejusque filio; et monachi multi interempti sunt 682 f, 683 a
- Anno 405 ad monasterium Pharan, juxta viam quæ Hierosolymis Jerichontem ducit, confugit S. Euthymius, monachus ac sacerdos et Arabum Scenitarum apostolus 680 d
- Anno 406, pridie kal. januarii, barbari, Rheno trajecto, in Gallias irruunt 52 c, 61 a
- Anno 409, mense octobri, barbari Hispaniam occupant 52 e
- Anno 410 Roma capitur, sed falso dicitur tum visum esse lumen zodiacum 741 b c
- Anno 411 Saracenis gentilibus Palæstinam invadentibus, S. Hieronymus a Bethleem fugere coactus est 683 a
- Ab anno 413 S. Simeon Stylita, Arabum Scenitarum apostolus, vitæ asceticæ deditus, inclusus manet in domuncula quadam per annos tres 686 e
- Anno 416 ad celeberrimum montis verticem venit, ibique ad eum concursus maximus fieri cœpit, etiam antequam notissimam columnam conscendisset. Exinde Arabes multos, in primis Hirenses, ad fidem convertere cœpit 686 e
- Anno circiter 418, Nooman I, rex Hirensis, quum sibi de nocte visus esset S. Simeon, fit christianus et ecclesias exstruit: et mox, dimisso regno, religioni liberius vacandi gratia, aufugit. Tum vero temporis nondum S. Simeon columnam conscenderat 685 e, 686 a e. Circa idem tempus increbrescit ejus fama in aula Iezdegerdis, regis Persarum 686 e f
- Anno 418 (non vero anno captæ Romæ a Gothis, Christi 409, vel 410) phænomenon in cælo conspicitur Constantinopoli, duratque per menses quatuor 741 b c
- Eodem anno, die 19 julii, contigit deliquium solis, quod similiter observatum est Constantinopoli 741 b
- Anno 418 vel 419, sæviante persecutione, quam ultimis regni sui annis in christianos movebat Iezdegerdes, rex Persarum, Aspebetus quidam (seu Aspebed), præfectus Arabum in regno Hirensi, quum christianis faveret, ad Palæstinam transire coactus est. Ibi a S. Euthymio cum Arabibus multis in fide christiana eruditur, baptizatur, et constituta illic ab Anatolio, præfecto Orientis, colonia Arabum militari, hæc tota, præsentente Aspebeto, qui in baptismo dictus est Petrus, christiana facta est. Tum Juvenalis, patriarcha Hierosolymitanus, hujus florentissimæ coloniæ Petrum episcopum constituit. Coloniae hujus, sive castrorum (παρεμβολων) curam gessit S. Euthymius usque ad mortem 680 et seq.
- Anno circiter 421 Almundarus I, rex Hirensis, Syriam depopulatur 687 a
- Anno 422 fœdus initur Romanos inter et Persas, et pax diuturna consequitur 687 a
- Anno 423 S. Simeon Stylita in columna degere incipit 686 e
- Anno 426, 28 februarii ordinatur Sisinnius episcopus CPolitanus 639 a
- Anno 428, die 10 aprilis ordinatur Nestorius episcopus CPolitanus 640 c
- Anno 431 Petrus, episcopus Paremboles, genere Arabs Hirensis, interest synodo œcumenicæ Ephesinæ et a patribus delegatur cum duobus aliis ad Nestorium et ad Joannem Antiochenum 681 f
- Anno 436 epistolam ad Armenios de Incarnatione dominica dedit S. Proclus 644 e f
- Anno circiter 445 ad fidem convertitur S. Arethas, phylarcha provinciæ Negranensis in Arabia, et circa idem tempus conversio Negranensium multum promovetur 693 c, 717 f
- Anno 446, mense julio, obit S. Proclus 649 f
- Anno 451 Marcianus, episcopus insulæ Iotabes, in mari Rubro, subscribit synodo Chalcodonensi 683 e
- Anno 473 Imrulcays, seu Amorcesus, e gente Kinda, insulam maris Rubri, Iotaben dictam, in qua multi degebant mercatores, misso Petro episcopo, imperatori Cpolitano offert; ejusque et simul Saracenorum, qui in Arabia Petræa sub Romanis degebant, constituitur phylarcha 683 a b c d
- Anno 490 regnum Homeritarum consequitur Dhu Nowas, a Græcis dictus Dunaan 693 e f; non multo post fit judæus et christianos persequi incipit 694 a b c
- Circa eundem annum 490, regnante in Æthiopia

- pia Alameda, ex imperio Constantinopolitano et ex Ægypto in ejus regnum venerunt sancti novem, inter Æthiopes celebratissimi 725 c, 751 b c
- Anno 491 in Oriente imperare incipit Anastasius, ac imperium tenet ad annum 518 usque 693 d
- Eodem anno vel sequenti*, Aswad, rex Arabum Hirensium, bellum gerit cum Ghassanidis christianis, a quibus tandem victus et cæsus est 681 b c
- Circa idem tempus* Arabiam Desertam et Syriam invadit Arethas, filius Amr-el-Macsur, e gente Kinda; et simul Parembolem Arabum christianorum Palæstinæ semel iterumque subvertit : quæ tamen aliquot post annis iterum florere incipit 681 c d e
- Anno 496 Hodjr, filius Harith, et Djabala, principes Kindæ, Syriam denuo vastant 687 b
- Anno 498 insula Iotabe, Arabibus prælio victis, ab Anastasio imperatore conceditur negotiatoribus Græco-Romanis, vectigali annuo constituto 687 b c
- Anno 498 et sequentibus Nooman III, seu Naaman, rex Hirensis, Euphratesiam invadit 687 b f
- Sæculo v et ordiente vi* in Palæstina florebat S. Sabas, qui Arabas Ghassanidas non paucos in pietate erudivit 681 f, 682 a
- SÆCULO VI.
- Anno 500 iterum Syriam vastat Arethas, filius Amr-el-Macsur, rex Arabum Thalabitarum 687 c
- Circa eundem annum* in Æthiopia regnat rex christianus Tazena, qui, devictis Nubiis, eos ad fidem christianam adduci curavit 745 c
- Circa eundem annum*, Axumi regnante Tazena, videntur Axumitæ seu Æthiopes aliquam victoriam reportasse de Homeritis et dominatum in partem Homeritidis vel renovasse, vel extendisse. Tum temporis civium Negransium pars non exigua sacris christianis sese addicunt 693 d e, 694 e, 695 b c d, 725 c
- Usque ad annum circiter* 502, Arabes christiani regni Hirensis plerumque aut magnam partem catholici fuerunt 690, 691 a
- Hoc ipso anno* 502 Anastasius imperator foedus pangit cum Aretha, filio Amr-el-Macsur, rege Arabum Thalabitarum, qui dudum Syriam vastaverat 681 c, 687 c e
- Anno 503, die 10 januarii, expugnatur Amida (Diarbekr) ad fluvium Tigrim, a Cavade rege Persarum et Nooman III, rege Hirensi, cæsi-que sunt plus octoginta millia incolarum 687 c d e f
- Eodem anno* Nooman partem Mesopotamiæ, quæ Græco-Romanis erat subdita, populatur; sed, vulnere in capite accepto, e vita decedit. Inter duces vero ejus exercitus christiani fuere 687 c d e f
- Eodem anno*, post captam Amidam a Cavade, rege Persarum, Nooman III, rex Arabum Hirensium, Syriam et partem Palæstinæ diripuit; a cujus incursionibus S. Joannes Silentiarius in solitudine Ruban, non procul a mari Mortuo, ascensi vacans, cælitus servatus est 687 f, 688 a
- Anno 503 pax sancitur Persas inter et Græco-Romanos duratque ad annum usque 522. Quo tempore Arabes cohibiti sunt ab excursionibus suis tam a Persis quam a Romanis; molesti tamen erant interdum anachoretis Syriæ et Palæstinæ 687 f
- Anno 509 S. Sabas S. Joanni Silentiario, versanti in solitudine Ruban, ut ab incursionibus Arabum gentilium sese tueretur et ad lauram rediret persuasit 688 b
- Anno 513, aut paulo post, Almundarum III, regem Arabum Hirensium, ad tempus christianum esse factum verisimile est 688 b c d, 690 f, 691 a
- Non multo ante annum* 518, Euphrasius, avus Nonnosi historici, ab Anastasio imperatore legationem accipit ad Caysum, sive Imrucays, poetam Arabem et Phylarcham Maadenorum et Kindinorum 683 e f, 700 b, 701 c
- Hoc ipso anno, mense julio*, imperium auspicatur, Anastasio vita functo, Justinus I, cognomento Thrax, sive junior 694 d e
- Eodem anno* literis synodicis Joannis, patriarchæ Hierosolymorum, adversus Severum, hæreticum monophysitam, subscribit Valens, episcopus Arabum christianorum Palæstinæ 681 e
- Eodem anno vel sequenti*, bellum primum contra Dhu Nowasum, regem Homeritarum, gerit S. Elesbaas, rex Æthiopum 694 e, 745 a, 752 b c, 753 a
- Inter annum* 519 et 523, videtur Dhu Nowasus, rex Homeritarum, ab Æthiopibus fugatus, nec ipsam regiam suam Tapharim retinuisse 759 a
- Anno 521 moritur Paulus, episcopus Negransis in Arabia 694 f
- Anno 522 vita fungitur prorex Æthiopum in Homeritide 699 a
- Adventante hieme anni* 522, rebellionem contra Æthiopes in Homeritide auspicatur Dunaan seu Dhu Nowasus, et christianos permultos interimit 701 e f, 726 c
- Usque ad annum* 523 Negrana urbs regia fuit Æthiopum in Homeritide 760 a
- Anno 523 circa initium mensis octobris, cum exercitu centum viginti millium militum ad Negranam accedit Dhu Nowasus, quam diebus aliquot obsidet, dein perjurio ingreditur 702 c, 703 b c. Mox persecutionem contra christianos Negransenses orditur, in qua, die 24 mensis octobris, patitur S. Arethas 707 c; et universim martyrio coronantur cives Negransenses 4,252, 709 f, 710 a
- Anno 524, ab exeunte mense januarii ad martium, conspicuum fuit Negranae, in Arabia, phænomenon cæleste, quod vel lumen zodiacum fuit, vel miraculo adscribendum est 741 a b c
- Eodem anno* 524, mense januarii, Abrahamus, legatus Justinii imperatoris, ac Simeon presbyter Hiram adveniunt, et exinde adeunt castra Almundari, regis Hirensis, qui cum exercitu versabatur inter Maaddenos 700 b f, 701 a b c d, 705 e, 719 c
- Eodem anno, eodemque mense januarii*, Dhu Nowasus literis hortatur Almundarum, regem Hirensium, et Cavadem, regem Persarum, ut persecutionem moveant adversus christianos 710 c; 742 a
- Eodem*

- Eodem anno* Justinus imperator scribit ad Timotheum, patriarcham Alexandrinum, et ad S. Elesbaan, regem Æthiopiæ, rogans ut vindicetur sanguis martyrum Homeritarum 710 d, 743 d e
- Eodem anno, die 24 februarii*, Simeon episcopus Betharsamensis, Hiram ingreditur, redux e castris Almundari III 705 f, 706 a
- Eodem anno* moritur Silas, patriarcha Nestorianus Seleuciæ 744 b
- Eodem anno* comes Parembolus Arabum christianorum Palæstinæ erat Anghæas, filius Zed, filii Job 681 e
- Extremo eodem anno 524 et sequenti* S. Elesbaas, rex Æthiopiæ, exercitum instruit et classem parat adversus Dhu Nowasum, persecutorem christianorum in Homeritide 711 a b
- Eodem anno 524, vel sequenti*, Negræ martyrio coronantur S. Azkir, sacerdos, S. Cyriacus et socii 38, principatum illic tenente, loco Dhu Nowasi, quodam Sjarabhil, vel Sarabahal 711 d e, 716 f, 717 a
- Anno 525, mense aprili*, Timotheus, patriarcha Alexandrinus, synodum cogit in ecclesia S. Marci; post quam presbyterum mittit ad S. Elesbaan, eum hortans ut bellum urgeat adversus Dhu Nowasum 711 c, 746 c
- Anno 525, non multo post Pentecosten*, S. Elesbaas cum classe et exercitu vehitur trans fretum Bab-el-Mandeb in Homeritidem 711 c d, 751 a
- Eodem anno* victoriam refert S. Elesbaas et religionem christianam restituit Negræ 737 c
- Eodem anno* prorex Æthiopum in Homeritide constituitur Esimiphæus Homerita christianus 698 c, 699 a b, 712 e f
- Eodem anno 525 aut sequenti*, Taphari, in Homeritide, archiepiscopus constituitur S. Gregentius 720 d
- Eodem anno 525 aut sequenti*, Cpoli cœptus videtur cultus S. Arethæ, martyris Negrænsis, in ecclesia B. Mariæ in tractu Protasii, quam ædificaverat Justinus imperator 715 b c
- Circa annum 528*, Abrahamus, pater Nonnosi, legationem obit ad Imrulecays, phylarcham Kindinorum et Maaddenorum 683 e f, 701 c d, 719 d
- Circa annum 529*, Abocharabus, seu Abu-Carib, Arabs christianus, desertum Phœnicis tradit Justiniano imperatori, a quo phylarcha constituitur Arabum Palæstinæ tertiæ 682 b c d
- Anno circiter 530* prorex Æthiops in Homeritide constituitur Aryates, e genere S. Elesbaæ 699 b, 712 e f, 760 a
- Circa eundem annum 530* Justinianus imperator Julianum legatum mittit ad S. Elesbaan, regem Æthiopum, et ad Esimiphæum, proregem Homeritarum 684 a
- Circa eundem annum*, Nonnosus, filius Abrahami, legationem obit ad Imrulecays, phylarcham Kindinorum 683 e f
- Anno 534 aut 535*, Abrahamus, filius Euphrasii et pater Nonnosi, legationem suam alteram suscipit ad Imrulecays, phylarcham Kindinorum 683 e f, 701 d, 719 d
- Anno 536* Synodo Cpolitanae interest Anastasius, episcopus insulæ Iotabes in mari rubro 683 e
- Anno circiter 537* nascitur S. Senochus 765 e
- Eodem anno* moritur Abocharabus seu Abu-Carib, phylarcha christianus Arabum Palæstinæ 719 b
- Eodem anno* in locum Abu-Carib, phylarchæ Palæstinæ tertiæ, constituitur Caysus, sive Imrulecays, princeps Kinda et poëta Arabs celebratissimus. Is vel fidem christianam professus videtur vel eam finxisse 683 e f, 684 a b
- Eodem anno* Anastasius, episcopus insulæ Iotabes, in mari Rubro, subscribit synodo Cpolitanae 683 d
- Anno circiter 540* Abraha-Al-Asjram contra Aryatem, proregem Homeritidis, rebellionem concitat et regnum consequitur 698 f, 699 a b, 712 f, 713 a b c
- Eodem anno aut sequenti* S. Elesbaas, rex Æthiopum, mare Arabicum tertio trajecit, regemque Homeritarum agnoscit Abrahamum 759 b, 760 a
- Ab eodem circiter anno 540* litteras Græcas floruisse inter christianos Homeritas suadent plurima 720 e f
- Non multo post eundem annum 540* habita est disputatio S. Gregentii, archiepiscopi Tapharensis in Arabia, cum judæo Erbano 720 d
- Inter annos 542 et 566* moritur S. Cadfarchus in Wallia 764 a d
- Anno circiter 545* libros quinque priores suæ Topographiæ conscripsit Cosmas monachus, dictus Indicopleustes 753 a
- Anno 547* librum sextum suæ Topographiæ addidit Cosmas 752 c
- Ante annum 548* vulgavit Procopius libros tres priores de bello Gothico 691 a
- Inter annum 540 et 570*, in Homeritide regnante Abrahamo, christiani Homeritæ catholici fuerunt, non vero monophysitæ 713 c d e f
- Anno 557* subscribit S. Samson concilio Parisiensi III 773 e f
- Anno 561, mense decembri*, moritur Clotarius I, rex Francorum 767 c
- Anno 562* occiditur in insidiis sibi structis Almundarus III, rex Hirensis 691 a
- Anno circiter 565* vita fungitur S. Elesbaas, rex Axumitarum sive Æthiopum 719 b
- Post eundem annum 565* vulgati sunt libri Procopii de bello Persico, et circa idem tempus liber quartus Gothicorum 691 d, 750 a
- Ab anno 570* currit æra elephantis, inter Arabes celebris 699 b
- Eodem anno* nascitur Mahumetes 713 c
- Eodem anno* Abraha Al-Asjram, rex Homeritidis christianus, expeditionem movet contra Meccam ejusque delubrum Caabam, sed infelici exitu. Non multo post diem obit Abrahamus 713 c
- Anno 572, die 24 augusti*, S. Gregorius fit Turonensis episcopus 767 b, 771 d e
- Anno 575*, Persæ regnum Yemanæ, seu Homeritidis, occupant; sed paucis post annis ab Æthiopibus recipitur 718 f
- Eodem anno, exeunte mense novembri aut ineunte decembri*, occiditur Sigebertus, rex Austrasiæ 765 a b
- Anno

Anno 576 moritur S. Senochus abbas 765 a b d e
Circa annum 580, *die* 3 *augusti*, moritur S. Martinus Massicus 824, 826 b
Circa annum 585 aut 590 florebat Negranae episcopus Coss, filius Saida, poeta et orator, Mahumeti notus 720 d
Non multo post eundem annum 585 suam historiam scripsit Joannes Malalas Antiochenus 760 a
Sub annum 588 scribit S. Gregorius Turonensis de Gloria confessorum 764 c
Anno 595 Cosroës Parviz, rex Persarum, regnum Homeritidis, Aethiopibus internecione deletis, occupat 718 f
Extremo saeculo vi haeresi Nestoriana infici christiani Homeritae coeperunt 737 c

SÆCULO VII.

Anno 602 Mauritius imperator occiditur a Phoca cum filiis 40 a
Anno 608 et *sequentibus* Cosroës Parviz, rex Persarum, universam Syriam vastat 718 f
Anno 611 S. Ebreghis fit episcopus Trajectensis 818 e
Anno 616 idem Cosroës Hierosolymam capit ac diripit 718 f
Anno 617, occupata Aegypto et Africa septentrionali, idem obsidet Carthaginem, sed ab Heraclio vincitur 718 f, 719 a
Anno 628 Persarum prorex in Homeritide fit mahumetanus 719 a
Anno 629 Mahumetes exercitum mittit in deserta Syriae contra Romano-Græcos et Ghassanidas 718 e
Anno 630 Negranae florebat episcopus Abu-Haritha, quocum Mahumetes de religione disceptavit 720 d
Anno 631 christiani Negranenses, quum sacra sua ejurare nollent, a Mahumete coguntur pendere vectigal 719 a
Anno 632 pars media civium Negranensium, qui idololatræ erant, fiunt mahumetani; pars vero altera media christiana remansit 719 a
Exeunte anno 634 Califus Omar christianos Negranenses omnes in exilium abire jubet ac in Syria aut Iraca Arabica sedes deligere 719 a
Eodem anno Abu Becr magnam partem Syriae invadit 718 e
Anno 644, 23 *octobris* vita fungitur S. Romanus 81 b-f
Anno 646, *die* 14 *maji* ordinantur SS. Eligius et Audoenus 79 a-f
Anno 649, *die* 23 *octobris* Cabilone celebratur concilium 844 a

SÆCULO VIII.

Anno 722 aut 723 sancte obit S. Oda 435 b
Sub annum 760 Arichis II, Longobardorum princeps, multa sanctorum corpora infert Beneventano S. Sophiae templo 827 a; quæ inter duodecim fratrum Adrumetinorum corpora 622 e f
Anno 799 verisimiliter natus S. Ignatius CP. 459 b c

SÆCULO IX.

Saeculo ix urbis Neapolis pars Græca erat et *Octobris* Tomus X.

Græci illic sex ecclesias parochiales obtinebant 715 d e
Anno 800 scriptum celebre Godelgaudi Remensis sacramentarium Gregorianum 450 b f
Anno 819 Paschalis papa I confirmat Vultur-nensi monasterio sua bona 827 e
Circa annum 832 fundatur Rotonense in Britannia Minori monasterium 451 a
Anno 843 Normanni primum Ligerim populandi ingrediuntur 817 e
Eodem anno, die 24 *junii*, occiditur a Norman-nis, civitatem invadentibus, S. Godardus, episcopus Nannetensis 800 e, 814 b c
Eodem anno metu Normannorum Vertavo effertur S. Martini corpus 801 d. Utri circa id tempus pareret Aquitania, Pippino II an Carolo Calvo ibid.
Eodem anno castella Metallici, Theofalgici et Herbadillici pagorum dissipantur a Normannis 454 f, 455 a
Eodem anno, mense junio, Pippinus, regnator Aquitanorum, versatur in Arverniam 814 e
Anno 844 Pippinus II fundit Caroli Calvi exercitum 801 e
Anno 845 Carolus Calvus pactione nanciscitur pagos Sanctonensem, Engolismensem et Pictaviensem, et Pippinus II reliquam Aquitaniam obtinet 801 e
Anno 846, *die* 4 *julii* verisimiliter, episcopus consecratur S. Ignatius CP. 459 e
Anno 851 Erispogius victor quiete obtinet comitatum Nanneticum, et mutantur fines diocesium Pictaviensis et Nannetensis 794 c e, 796 b c
Anno 853 Turones, Lucio, S. Florentii monasterium et Nannetæ exuruntur a Normannis 455 a
Circa annum 858 videtur S. Benedicti Herbadillici corpus translatus fuisse Quinciacum 455 b c
Anno 866, *immo post annum* 870, *die* 11 *maji*, occiditur in Anglia S. Fremundus martyr 848 c d
Anno 870, *die* 20 *novembris*, cæditur S. Edmundus 848 c
Eodem anno, die 10 *octobris*, Vultur-nense monasterium pessime habetur a Saracenis et multi in eo occiduntur 828 a b
Anno 872 regimen ecclesiae Neapolitanæ auspiciatur Athanasius Junior 715 f
Anno 877, *die* 23 *octobris*, obit S. Ignatius CP. 459 f
Circa annum 879 Atenulfus, comes Capuanus et Beneventanus, condit Calvium 829 a b
Anno 887, *die* 29 *augusti*, episcopus Autissiodorensis ordinatur B. Herifridus 208 e
Anno 888 Odo a Ganterio Senonensi coronatur rex Francorum 209 a
Anno 893 Carolus Simplex a Fulcone Remensi coronatur rex Francorum 209 a
Anno 895, *mense augusto*, Guido, dux Spoletanus, Benevento expellit Græcos 839 d

SÆCULO X.

Anno 912 baptizatur Rollo, dux Normannorum 400 a
Anno 943 Alanus Barbatorta et Guilielmus Caput de stupis, comes Pictaviensis paciscuntur de pluribus ad Ligerim pagis 451 b c
 e Sub

Sub annum 959 S. Bruno Coloniensis venit in diœcesim Leodiensem et corpus S. Ebergisi, putans id esse corpus S. Evergisi, Coloniâ transfert 658 f, 659 f, 660 a, 818 et seqq.

Circa annum 963 reliquiæ S. Maglorii et aliorum in Galliam interiorem transferuntur 778 f

Anno 963 moritur S. Bruno Coloniensis 818 f

Anno 967 moritur Folemarus, episcopus Coloniensis 818 f

Anno 981 fundatur Tavestockiense monasterium 223 d e

Sub annum 997 Dani vastant Tavestockiense cœnobium in Angliâ 224 a

SÆCULO XI.

Anno 1062 monasterium Kievocryptense e cryptis in lucem prodiit 871 f

Anno 1079 transfertur corpus S. Romani ad ecclesiam cathedralem Rotomagensem 82 c

Anno 1094, *die* 26 *junii*, multo apparatu transferuntur Carinulam clam abreptæ S. Martini Massici reliquiæ 833 et seq.

SÆCULO XII.

Anno 1100 ex Foro Claudii S. Bernardus episcopus sedem suam transfert Carinulam 829 c d

Anno 1103 B. Paschalis papa II confirmat episcopo Fesulano omnes suas ecclesias et castella 607 e

Anno 1106, *die* 13 *junii*, solemnî pompa consecratur Fiscannense templum 846 b

Anno 1109, *die* 1 *augusti*, Turgotus episcopus S. Andreae in Scotia consecratur 5 f

Anno 1124 Joannes cardinalis S. Chrysogoni visitat reliquias S. Romani 83 a b

Anno 1134, 23 *octobris*, obit S. Allucius 228 f, 233 d

Anno 1147 Clemens electus est metropolita Kioviensis 868 d

Anno 1148 Georgius Kiovia potitur 868 f; et ab eo Clemens, metropolita Kioviæ, sede pellitur ibid.

Anno 1149, *die* 11 *julii*, obit B. Bertrandus Grandis Silvæ abbas 240 b c

Anno 1154 Clemens iterum sede movetur a Georgio Longimano 868 f

Anno 1155 Georgius, Suzdaliæ dux, Kioviensem regionem iterum invadit 868 f

Anno 1156 Constantinus sedem metropolitānam Kioviæ occupat ibid.

Eodem anno dedicatur a Chalone Pictaviensi ecclesia Castellariensis 262 b

Anno 1158 obiit Georgius Longimanus, magnus dux Kioviæ. 869 a

Anno 1164 Polycarpum Kioviensi monasterio præficit Joannes IV, metropolita 870 a

Anno 1168 celebratur synodus Kioviensis, præside Constantino II metropolita 870 b

Anno 1169 clade crudelissima Kioviā afficit Andreas Bogolubscius 870 c

Eodem anno moritur Constantinus II, metropolita Kioviensis, et libertati restituitur Polycarpus, archimandrita Cryptensis 870 b

Anno 1177, *die* 28 *januarii*, dedicatur nova ecclesia Castellariensis a Simone Burdigalensi 264 c

Anno 1179 transfertur corpus S. Romani in capsam novam 82 e f

Anno 1182 Basilium hegumenum instituit Nicephorus II, metropolita Kioviensis 870 c

Anno 1185 diplomata S. Lamberti Leodiensis incendio fere delentur 821 d

SÆCULO XIII.

Anno 1200 Matthæus eligitur metropolita Kioviensis. 870 d

Anno 1202 Guido, cardinalis Prænestinus, legati officia tuetur in Belgio 862 b

Anno 1223 mortuus est Matthæus, metropolita Kioviensis 870 d

Anno 1226 Quinciâci fit solemnî translatio reliquiarum S. Benedicti Herbilliâci seu Quinciâcensis 156 a

Anno 1233 Servi B. M. V. in Campo Martio prope Florentiam condunt hospitium de Caphagio; unde ortus celeberrimus B. M. V. Annuntiæ conventus 889 b c

Anno 1234 inchoatur in Monte Senario ordo Servorum B. M. V. 887 f

Anno 1241 Nicolaus, ex ordine FF. Prædicatorum, episcopus et inquisitor apud Hungaros, occiditur 7 d e

Anno 1279, xvii *Kal. junii*, reliquiæ S. Domitii in ædem cathedralem Ambianensem transferuntur 149 f

Anno 1292 erecta confraternitas S. Romani Rotomagi 86 d-f

SÆCULO XIV.

Anno 1312 martyrium subit B. Jacobus Eleemosynarius ex ordine Servorum B. M. V. 884 b

Anno 1317 creatur diœcesis Lucionensis 795 e

Anno 1376 monachi Setichenbeckenses impie occiduntur 7 b

Anno 1386, *die* 24 *junii*, nascitur S. Joannes Capistranus 274 d e f

Anno 1395 transfertur imago B. M. V. Volodimeriæ in Russia 578 c

SÆCULO XV.

Anno 1404 initium fit Observantiæ seu congregationi speciali Servorum B. M. V. 887 f

Anno 1411 Senarius mons iterum incolî incipit a Servis B. M. V. 887 f, 888 a

Anno 1416, *die* 13 *augusti*, transferuntur Autissiodori S. Syræ reliquiæ 105 e

Ann 1416, *die* 4 *octobris*, Ordinem FF. Minorum ingreditur S. Joannes Capistranus 281 a b c

Anno 1427 nascitur B. Juliana de Busto 554 b

Anno 1437, *die* 9 *augusti*, constituuntur visitatores Ordinis Jesuatorum SS. Laurentius Justinianus et Joannes Capistranus 288 c-f

Anno 1439, *die* 22 *aprilis*, S. Capistranus sermonem habet ad clerum in synodo diœcesana Tridentina 437 a

Anno 1441, *die* 1 *augusti*, transferuntur solemnitate maxima plurium sanctorum episcoporum Tullensium corpora 913 c d

Anno 1443, *die* 13 *julii*, S. Joannes Capistranus creatur vicarius generalis Cismontanus Observantiæ 299 e f, 300, 301 a b c d

Anno 1447, *die* 1 *decembris*, fundatur conventus Observantiæ Capistrani 306 a-e

Anno

- Anno 1449, die 18 maji*, eligitur S. Capistranus vicarius generalis Observantum 304 a
Eodem anno, die 14 junii, S. Capistranus agit promotorem canonizationis S. Bernardini Senensis 323 c
Anno 1451, die 10 februarii, Brixiam prædicaturus advenit S. Joannes Capistranus 287 a
Eodem anno Quadragesimam Venetiis prædicat S. Joannes Capistranus 287 f
Eodem anno, die 22 julii, S. Capistranus inchoat conventum Viennensem 309 b
Eodem anno, die 5 octobris, S. Capistranus venit in Drasoff 335 e
Eodem anno, die 10 octobris, Eginburgum 335 e
Eodem anno, die 18 octobris, Crumlovium 335 e
Eodem anno, die 28 octobris, admittit S. Capistranus foundationem Brunensem 309 f
Eodem anno, die 22 decembris, fundatur conventus Novemburgensis 309 e
Anno 1452, die 6 martii, jubet Nicolaus Pp. V, ut conventus Austriæ in unam Observantum provinciam coalescant 310 e f
Eodem anno, die 24 aprilis, B. Catharina de Palantia petit Montem supra Varesium, monasterium ibi deinceps fundatura 555 a
Eodem anno, die 17 maji, ex Ponte Bohemiæ scribit S. Capistranus ad Card. Cusanum contra Compactata 339 c d
Eodem anno, mense junio, comitiis Ratisbonensibus interest S. Capistranus 524 d
Eodem anno, die 25 decembris, Dresdæ agit S. Capistranus 342 b
Anno 1453, die 13 februarii, Wratislaviam advenit S. Capistranus 312 c, 313 b c
Eodem anno, die 30 maji, inchoatur fundatio Wratislaviensis conventus Observantum 312 d-f, 313 a b
Eodem anno, die 21 augusti, Wratislavia Poloniam versus abit S. Capistranus 344 c
Eodem anno, die 28 augusti, Cracoviam ingreditur S. Capistranus 311 d e
Anno 1454, die 29 septembris, comitiis Francofordiensibus interest S. Capistranus 352 b
Anno eodem, die 14 octobris, Montem supra Varesium adit B. Juliana de Busto, sancte ibidem postea victura 555 b c
Anno 1455, mense novembri, S. Capistranus Hungariam ingreditur 367 b
Anno 1456, die 14 februarii, S. Capistranus accipit crucem belli sacri, a pontifice missam 362 a, 367 e
Eodem anno, die 2 julii, Belgradum ingreditur cum cruce signatis S. Capistranus 368 d
Eodem anno, die 14 julii, adjutore S. Capistrano, classis Turcica destruitur 371 f
Eodem anno, die 22 julii, cruce signati, duce S. Capistrano, Turcas fugant 382 c
Eodem anno, die 6 augusti, infirmari incipit S. Capistranus 391 d
Eodem anno, die 11 augusti, ex peste pie moritur Joannes Hunyades, assistente S. Capistrano 384 c, 387 b c d
Eodem anno, die 1 septembris, S. Capistranus Villakum ingreditur, ibidem moriturus 393 f
Eodem anno, die 19 octobris, ultimis sacramentis reficitur S. Capistranus 396 d e
Eodem anno, die 23 octobris, circa horam Vesperarum obit S. Capistranus 400 e f, 401 c
Anno 1461, die 5 januarii, moritur Nicolaus de Perusio, prior generalis Servorum B. M. V. 887 d
Anno 1468 retegitur corpus B. Jacobi Eleemosynarii, martyris ordinis Servorum B. M. V. 884 b
Anno 1470 Servi B. M. V. primum occupant eremum Clanti 889 a
Anno 1471 thecæ argenteæ includuntur Lillerii reliquiæ SS. Luglii et Lugliani 111 a b
Anno 1473 scinditur in duas partes congregatio Observantum Servorum B. M. V. 888 b c
Anno 1476, die 10 novembris, concedit Sixtus IV ut mulieres eremicolæ in Monte supra Varesium sequantur instituta S. Ambrosii ad Nemus 557 c
Anno 1478, die 6 aprilis, sancte moritur B. Catharina de Palantia 557 d
Anno 1480 pestis fuisse dicitur Florentiæ 889 f
Anno 1481 fundatur conventus Mediolanensis B. M. V. de Paradiso Servorum B. M. V. 890 b c
Anno 1485 Antonius Alabantus creatur prior generalis Servorum B. M. V. 889 e
Anno 1487 creatur prior Senarii montis B. Joannes Angelus 901 c d
Anno 1495 moritur Philippus Alabantus, prior generalis Servorum B. M. V. 903 f
Anno 1498, die 15 augusti, transferuntur S. Ebregeisi reliquiæ, putatæ S. Ebregeisli 822 b c

SÆCULO XVI.

- Anno 1501, die 15 augusti*, moritur B. Juliana de Busto 553 et seqq.
Anno eodem Thadæus Tancredus eligitur prior generalis Servorum B. M. V. 891 d
Anno 1506, die 23 februarii, erigitur congregatio Corvariensis Observantum Servorum B. M. V. 891 f. *Eodem anno* celebrantur Romæ ejusdem ordinis comitia generalia 892 a
Eodem anno, die 24 octobris, moritur Mediolani B. Joannes Angelus 892 e f, 893 a b
Anno 1514, die 31 decembris, Leo X concedit officium et missam in honorem B. Capistrani 410 b c
Anno 1516 Jacobus a S. Petro, ex ordine FF. Prædicatorum, a Mauris occiditur 7 d
Anno 1519, die 19 januarii, cum sanctimonix fama obit Catharina Bimia, abbatissa Montis supra Varesium 554 a b
Anno 1521, die 12 novembris, capitur Mediolanum ab imperialibus militibus 560 e
Anno 1545 Borovitskio Novogrodum transferitur Jacobi Sali corpus 6 d
Anno 1547, die 26 februarii, inchoatur concilium Moscuense 6 f
Anno 1562, die 3 maji, calvinistæ devastant ecclesiam S. Audoeni Rotomagi 85 c
Anno eodem, die 8 julii, calvinistæ corpus S. Romani comburunt 85 b c
Anno

- Anno 1564, *die 1 septembris*, monasterium
Parisiense S. Maglorii unitur mensæ epi-
scopali 779 c
Anno 1566, Franciscus Lardegarius et Jacobus
Laggerius Minoritæ occiduntur a calvinia-
nis 7 e f
Anno 1575, Hieronymus Ragazonius auctori-
tate apostolica visitat diœcesim Mediola-
nensem 898 f
Anno 1579 moritur Romualdus de Fabriano,
egregius Camaldulensis monachus 7 b
Anno 1594 pie obit Ulmeti Catharina de Qua-
dia, ex Tertio Ordine S. Francisci 7 f

SÆCULO XVII.

- Anno 1601, 11 *julii*, transferuntur ex Germa-
nia in Hispaniam corpora SS. Justæ et Rufi-
næ 28 c d
Anno 1605 fit prima translatio corporis B. Joan-
nis Angeli 893 c
Anno 1610, 14 *januarii*, invenitur Ausciis cor-
pus S. Leothadii et aliorum sanctorum 125 c
Anno 1613 reteguntur ossa S. Crescii et socio-
rum 608 et seq.
Anno 1615 mirabiliter deteguntur S. Gilberti,
abbatis Novemfontium, reliquiæ 576 b
Anno 1617 translatio reliquiarum B. Codefridi
comitis Tungerloam 1 c
Anno 1620 moritur Joannes de Leiva, ex or-
dine FF. Prædicatorum, missionarius in
insulis Philippinis 7 e
Anno 1622, *die 16 julii*, extenditur cultus S. Ca-
pistrani ad universum ordinem Minorum
410 e
Anno 1631, *die 8 augusti*, recognitio reliquia-
rum SS. Luglii et Lugliani Mondiderii 116 b
Anno 1634, visitantur reliquiæ S. Odæ 136 a
Anno 1640 moritur Laurentius Ramirez ex or-
dine FF. Prædicatorum, vir apostolicus 7 e
Anno 1650, *die 23 octobris*, solemnitate ma-
xima transfertur corpus B. Julianæ de Bu-
sto 559, 560
Anno 1660, *die 25 maji*, recognitæ fuerunt Mond-
iderii reliquiæ SS. Luglii et Lugliani 116 a
Anno 1663, *die 17 januarii*, Alexander VII de-
clarat heroicas virtutes S. Capistrani 414 b,
415 e
Anno 1675, *die 14 julii*, Clemens X duo mira-
cula approbat in causa canonizationis S. Ca-
pistrani 414 c, 415 f
Anno 1676, *die 6 maji*, Clemens papa X probat
SS. Crescii et sociorum cultum 583 c
Anno 1679, *die 13 junii*, Innocentius XI decer-
nit, tuto procedi posse ad canonizationem
S. Capistrani 414 b c d
Anno 1681 celebratur secunda translatio cor-
poris B. Joannis Angeli 893 e
Anno 1690, *die 16 octobris*, Alexander papa VIII
solemni ritu S. Capistranum albo sancto-
rum adscribit 421 d
Anno 1691 fit tertia translatio corporis B. Joan-
nis Angeli 894 a

SÆCULO XVIII.

- Anno 1725 quarta peragitur translatio corpo-

- ris B. Joannis Angeli 894 a
Anno 1736 introducitur causa de approbando
cultu B. Joannis Angeli 899 c
Anno 1737 approbatur cultus B. Joannis An-
geli 899 d e
Anno 1738 Præmonstratense capitulum ordi-
nat S. Gilberti, abbatis Novemfontium, fe-
stum 576 c
Anno 1742 detegitur Calendarium marmoreum
Neapolitanum 715 d
Anno 1758, *die 26 augusti*, decernitur introdu-
cendam esse causam beatificationis æquipol-
lentis B. Julianæ de Busto 553 b
Anno 1762 cultum publicum primum obtinue-
runt in ecclesia Mosquensi sancti Crypten-
ses 868 a
Anno 1765, *die 17 maji*, corpus sanctum Bistri-
cense Bukurestinum advenit 435 c
Anno 1767 virtutes B. Joannis Angeli a Cle-
mente papa XIII declarantur heroicæ 899 e
Anno 1769, *die 12 septembris*, Clemens papa XIV
approbat cultum immemorabilem B. Julianæ
de Busto 562 b
Anno 1770, *die 11 augusti*, Clemens papa XIV
potestatem facit eremitis B. Augustini cele-
brandi festi B. Julianæ de Busto 562 b c
Anno 1791, *mense martio*, distrahuntur omnia
bona monasterii Grandis Silvæ 244 d
Anno 1793, 24 *augusti*, S. Allucii reliquiæ ex
hospitali domo suppressa transferuntur in
ædem cathedralem 231 b-f
Anno 1793 reliquiæ S. Maglorii absconduntur
779 e
Anno 1795, 22 *octobris*, e feretris argenteis in
ligna transferuntur Mondiderii reliquiæ
SS. Luglii et Lugliani 116 c
Anno 1797 Montis supra Varesium monaste-
rium profanis usibus traditur 561 c
Anno 1799 transferuntur S. Boethii Severini
philosophi ossa in templum cathedrale Pa-
piense 3 c

SÆCULO XIX.

- Anno 1810, *die 4 octobris*, aperitur Mondiderii
lipsanoteca SS. Luglii et Lugliani 117 a b
Anno 1829 ex aliis partibus accersuntur Ro-
mam reliquiæ 822 d
Anno 1830, *die 29 julii*, periire reliquiæ S. Gra-
tiani 22 e
Anno 1835, *die 24 aprilis*, reliquiæ S. Maglorii
inveniuntur 779 f, 780 a-e
Anno eodem, *die 13 octobris*, Hyac. de Quelen
approbat inventas reliquias SS. Maglorii et
aliorum 780 d e
Anno 1838, *die 8 octobris*, solemnissime Colo-
loniæ transferuntur reliquiæ S. Evergisi
seu potius S. Ebreghisi 823 a
Anno 1844, 14 *aprilis*, aperitur Mondiderii
lipsanoteca SS. Luglii et Lugliani 114 d
Anno 1848, *die 28 decembris*, visitantur reli-
quiæ S. Odæ 136 e f, 137 a
Anno 1857, 21 *januarii*, visitantur reliquiæ
S. Leothadii 127 c

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS

SOCIETATIS JESU BELGICÆ.

Quum tres theologi Societatis nostræ legerint edique posse censuerint tomum decimum de Actis Sanctorum Octobris, collectis et illustratis a Josepho Van Hecke, Benjamino Bossue, Victore De Buck et Eduardo Carpentier, Societatis ejusdem presbyteris theologis; ego infrascriptus præpositus provinciæ Belgicæ, potestate mihi facta ab Adm. R. P. Nostro Petro Beckx, concedo facultatem dictum tomum excudendi. In quorum fidem hasce, manu propria subscriptas consuetoque officii sigillo munitas, dedi Bruxellis, die trigesima Junii anni 1861.

FREDERICUS BOSSAERT, S. J.

L. S.

APPROBATIO ORDINARIÏ.

Inprimatur.

Bruxellis, 1^a Julii 1861.

J. B. VAN HEMEL, VIC. GEN.

PROTESTATIO AUCTORUM.

Quod olim protestati sunt decessores nostri in hoc de Actis Sanctorum opere, se servatas velle Urbani VIII constitutiones; neque suis aliorumve hic relatis commentariis aliud pondus tribui, quam sit historiæ, ab hominibus errori obnoxiiis scriptæ; idem et nos ante hunc tomum decimum Octobris protestamur.

NOTITIA

FIGURARUM ORNANTIUM HUNC TOMUM.

Solitum operis frontispicium.	
Exemplar epistolæ S. Joannis Capistrani ad S. Coletam.	pag. 302
Imago S. Joannis Capistrani, cruce signati.	pag. 534
Imago B. Joannis Angeli, in theca jacentis.	pag. 895

OCTOBRIS.

TOMUS DECIMUS.

DIES VIGESIMA TERTIA.

SANCTI QUI DECIMO KALENDAS NOVEMBRIS COLUNTUR.

- S**. Theodota, virgo et martyr Nicææ in Bithynia, et S. Socrates, presb. et mart. Ancyrae in Gallatia.
- B** S. Gratianus, mart. in territorio Ambianensi.
- SS. Severus et Dorotheus, MM. Hadrianopoli.
- S. Seurisius, M. Cæsareæ in Cappadocia.
- SS. Servandus et Germanus, MM. prope Gades in Hispania.
- S. Theodoritus, presb. mart. Antiochiæ in Syria.
- S. Verus, episc. conf. Salerni.
- S. Amon, episc. Tulli Leucorum in Gallia.
- S. Severinus, Coloniensis episc.
- S. Severinus, Burdigalensis episc.
- S. Joannes, episc. conf. Syracusis.
- S. Edicius, episc. conf. Viennæ in Gallia.
- C** S. Romanus, episc. conf. Rotomagi.
- S. Syra, virgo, Meldis et Catalauni in Gallia.
- S. Octavianus seu Octarianus, episc. conf. Novocomi in Longobardia.
- SS. Luglius et Luglianus, MM. in Picardia.
- S. Leothadius, episc. conf. Ausciis.
- S. Oda, vidua, et S. Pompejus, presb. conf. Amanii in diœcesi Leodiensi.
- S. Domitius, conf. in territorio Ambianensi.
- S. Benedictus, presb. conf. in diœcesibus Pictaviensi et Lucionensi.
- S. Ignatius, patriarcha Constantinopolitanus.
- B**. Herifridus, episc. conf. Autissiodori.
- S. Elfleda, vidua Glastoniæ.
- S. Rumonus, episc. conf. Tavestockii in Anglia.
- S. Allucius, conf. Piscia in Tuscia.
- S. Bertrandus, conf. abbas Grandis Silvæ in Occitania.
- S. Joannes de Capistrano, conf. ord. FF. Minorum, Villacki in Pannonia.
- B**. Juliana de Busto, virgo in Longobardia. **F**

APPENDIX.

De S. Macario Romano, qui inventus fuisse dicitur juxta Paradisum et olim cultus fuit a Græcis.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI.

Tungerloæ in altari S. Sebastiani repositio reliquiarum B. Godefridi, comitis Cappenbergensis et canonici Præmonstratensis, hodie annuntiatur in supplemento ms. ad Menologium Præmonstratense. Facta est hæc reliquiarum translatio anno 1617. De hoc sanctissimo viro tractarunt decessores ad xiii Januarii.

S. Surani abbatis et martyris, cujus meminit B. Gregorius in libris Dialogorum. Ita in Octobris Tomus X.

Calendario Benedictino, quod S. Salvatoris Antverpiensis in opere nostro dici solet. De S. Surano actum est in opere nostro ad

xxiv Januarii.

S. Modoci, episcopi et culdei in Scotia, memoriam facit hac die Ferrarius, nixus imaginario Scotico Calendario. In commentario cujus titulus est: Fundatio ecclesiæ de Lochlevin, quæ postea data [est] priori S. Andreæ, legitur post donationem, factam a

- A *Maldino, episcopo S. Andreæ* (1): *Modoch, filius Malmikil, vir piissimæ recordationis, episcopus S. Andreæ, cujus vita et doctrina tota regio Scotorum est illustrata, contulit eis Karkindoc. Maldinus aliquis episcopus fuit ab anno 1034 ad 1061, et antiquior fuerit oportet quam Modocus ille, filius Malmikil. Et quidem nullus Modoch reperitur inter episcopos, qui S. Andreæ sedem occuparint ante sæculum XII* (2). Porro episcopus, Modocus nomine, filius Malmikil, qui post iniens sæculum XII vixit, inter sanctos non recensetur. Inter fabulosi autem S. Amphibali comites computatur quoque S. Modocus aliquis, quem Priscum cognominant; et ex quo alios duos procudit Dempsterus (3). Sed S. Modocus ille, quum pridie kalendas Februarias celebratur etiam a Scotis, idem habendus est ac S. Aidanus, qui et Modocus, episcopus Fernensis in Hibernia: de quo non amplius nobis dicendum est, quum abunde ejus gesta illustrarint decessores ad
- xxxj Januarii.
- B S. Severi, qui in Monte Falco, Umbriæ oppido, singulari veneratione colitur, memoriam hodie facit Ferrarius in Catalogo generali et in Catalogo sanctorum Italiæ, atque hinc scriptor Hagiologii Italici. De eo dixit Bollandus in Addendis ad diem, quo in Monte Falco ejus natalis agitur, i Februarii.
- Elnone restitutio corporis sancti Amandi, episcopi et confessoris, celebratur hac die in nonnullis auctariis Hieronymianis et Usuardinis; item a Saussayo et in aliquot vetustis Kalendariis. De ea actum est in opere nostro ad diem, quo S. Amandus præcipue colitur, vi Februarii.
- Barcinone festum translationis S. Eulaliæ virginis ex basilica S. Mariæ de Arenis ad templum cathedrale celebrat hac die Tamaius in Menologio Hispanico, et similiter Ferrarius in Catalogo generali et Arturus in Gyneceo. De S. Eulalia Barcinonensi ejusque corporis translationibus egerunt cum Martyrologio Romano decessores nostri ad diem xii Februarii.
- C Festum translationis B. Catharinæ de Ricciis hodie celebrari jubetur in Officiis propriis Sanctorum Etruriæ. De hac sancta aliquando agetur in supplemento Februarii ad diem xiii Februarii.
- In Cæsarea Cappadociæ, S. Longini martyris memoria occurrit hac die in plerisque codicibus Hieronymianis, in aliquot Bedæ seu Flori et Usuardi auctariis et in Kalendariis nonnullis, prout inferius ad præsentem diem satis videre erit in Sylloge de SS. Severo et Dorotheo, martyribus Adrianopolitanis, et in altera de S. Seuresio, martyre Cæsareensi in Cappadocia. Adjungitur enim passim S. Longini nomen alterutri memorie. Verum occurrit etiam seorsim, ut in Martyrologio Morbacensi (4), et in Auctariis Usuardi Bruxellensi et Greveniano, ubi nudum fere nomen legitur; et in auctario Bedæ seu Flori Barberiano et Tornacensi (5): Ipso die in D Cæsarea Cappadociæ natale Longini. In Martyrologio autem Ottoboniano (6): In Cæsarea Cappadociæ Longini et aliis multis. Demum ut alios mittam, Rhabanus ad diem 24 Octobris (7): In Cæsarea Cappadociæ natale Longini; quæ verba, omisso vocabulo natale, repetiit ad eandem diem Notkerus (8), addens: De quo postea; videlicet ad 22 Novembris, qua die de S. Longino fusius quoque dixit Rhabanus, aliique multi. Atque ex illa Notkeri promissione, licet ejus Martyrologii pars, in qua cum Rhabano ad 22 Novembris S. Longinum copiosius celebravit, nondum detecta est, intelligimus tamen Longinum, qui hodierna die aut crastina ab Rhabano et Notkero (quos hoc mense jam a fronte, jam a tergo aliorum euntes continuo videmus) annuntiatur, eundem esse ac militem, qui pectus Domini in cruce pendentis lancea perforavit. Florentinius (9), qui persuasum habebat centurionem, in Christo confitendo reliquis præeuntem, eundem esse ac militem qui Christi latus aperuit, scripsit E Longinum, hac die celebratum, centurionem illum esse, medio mense Martio a Latinis, medio mense Octobris a Græcis cultum; adeoque ejus nomen ad hanc diem tollendum duxit. Sed male. Duo enim Longini distinguendi sunt: alter centurio, qui et Primianus, Christi confessor, et die 16 Octobris a Græcis honoratus, et præsentem in Fastis Hieronymianis et aliis; alter miles, seu Christi vulnerator, qui die 15 Martii in Martyrologio Romano celebratur. De utroque simul dixere decessores nostri ad xv Martii.
- In Cornugalliæ commemoratio S. Columbæ virginis et martyris: ita ad hanc diem scriptor anonymus Martyrologii Britannici (10). Nomen suum dedit beata hæc virgo duobus oppidis Cornugalliæ, alteri St Columb Major dicto, alteri St Columb Minor (11). Vitam hujus sanctæ manibus versavit Camden, ejusque meminit tum in majori suo opere (12), tum potissime in Epistolis (13). Eam ex vulgari Cornugalliæ idiomate in latinum versam fuisse monet Edmondus Gibson (14). Hanc Vitam dedissemus ad hanc diem, si alicunde nancisci F potuissemus; sed eam desideramus non secus ac decessor noster Henschenius, qui virginis illius memoriam ab interitu tantum vindicare potuit ad diem, quo olim colebatur, xvi Martii.
- Syracusis S. Zosimi episcopi et confessoris. Sic Bucelinus in Menologio Benedictino ad hanc diem; ubi et beati viri gesta fusius dein prosequitur. De hoc sancto præsule, qui medio sæculo VII floruit, tractatum habuerunt decessores nostri ad diem, quo Martyrologio Romano inscriptus est, xxx Martii.
- Martyrium S. Tymonis, unius ex septuaginta discipulis et septem diaconis, quem deinde episcopum Bassoræ occidentalis apostoli ordinaverunt; ubi, baptizatis plurimis Græcis et Judæis, martyr occubuit. Ita ad hanc diem Michael, episcopus Atribæ et Meligæ in Syn-

(1) Ap. Pinkerton, an enquiry into the history of Scotland, tom. I, pag. 469, edit. 1814. — (2) Ibid. tom. II, pag. 268 et seqq. — (3) Britannicarum ecclesiarum antiquitates, pag. 339, edit. 1687.

(4) Martene, Thesaurus anecdotorum, tom. III, col. 1570. — (5) Act. SS. tom. II Martii, p. xxxv. — (6) Ap. Georgi, Martyrologium Adonis, pag. 686. — (7) Ap. Basnagium, Thesaurus Canisii, tom. II, part. II, pag. 345. — (8) Ibid. part. III, pag. 183. —

(9) Martyrologium S. Hieronymi, pag. 931. — (10) A memorial of ancient British piety or a British Martyrology, London, 1761.

— (11) Vide Carlisle, Topographical Dictionary of England, v^o St Colomb. — (12) Britannia, edit. Gough, tom. I, pag. 6. —

(13) Epist. I, 91. — (14) In editione tertia, quam paravit, Britannia Camdeni, tom. I, pag. 22.

A *axario seu Martyrologio ecclesiæ Alexandrinæ Coptitarum* (1). Memoratur item ad hanc diem in *Calendario Æthiopico*, edito a Ludolfo (2). De hoc sancto dixere decessores nostri ad diem, quo a Latinis colitur,

xix Aprilis.

Festum translationis S. Petri de Rates, archiepiscopi Bracharensis et martyris, indicatur hac die in *Codice Lusitano*, continente officia propria, quæ in tota fidelissimæ majestatis ditione recitantur; in quo simul habes lectiones de hac translatione proprias. De illo sancto et de ejus translatione egerunt decessores nostri in appendice ad diem

xxvi Aprilis.

S. Jacobus, apostolus, frater Domini, episcopus Hierosolymitanus et martyr, celebratur hac die in *Menologiis Basilii et Sirleti*, in *Ephemeridibus Græcis prosaicis et metricis*, in *Tabulis Slavicis Capponianis*, *Possevinianis* et *Papebrochianis*, in *Eclogadiis Græcis et Copticis*, et aliis multis ecclesiæ Orientalis monumentis, quæ magna ex parte dabit Godefridus Henschenius (3) ad diem, qua de eo in opere nostro dixit,

i Maji.

B S. Boethii seu Severini memoria hodie celebratur in *Martyrologio Maurolyci*, in *Martyrologio Germanico Walasseri*, dicto *Canisii*, in *Wionis Ligno Vitæ* in *Catalogo generali Ferrarii*, in ejusdem *Sanctorum Italiæ catalogo* atque etiam in *Hagiologio Italico*, quod inde desumptum est. Quin etiam in *Martyrologio Usuardi*, ineunte sæculo xvi anglico idiomate cum auctariis Londini edito, S. Boethii laudes hac die referuntur. Est autem ille Anicius Manlius Torquatus Severinus Boethius, consularis et egregius philosophus; cujus olim sollemnis habebatur natalis in ecclesia Papiensi seu Ticinensi S. Petri in Cælo aureo, et cujus etiamnum reliquæ illic coluntur in templo cathedrali. Ejus gesta fuse explicata sunt in recentioribus ejus operum editionibus; et nuper de singularibus aliquot ejus rebus diligenter scripsit R. D. Bosisius, capituli Papiensis præpositus et templi cathedralis parochus (4). Ostendit autem luculente custodia eum tentum fuisse proxime ad baptisterium templi cathedralis; enectum autem fuisse in agro, olim Calventiano dicto et sito prope ambitum suburbani monasterii S. Petri in Cælo aureo; ubi sepulturam nactus est, donec anno 1799 ejus ossa translata fuere in templum cathedrale Papiense. Non minus feliciter demonstravit Bosisius vere catholicum fuisse Boethium, nequaquam rebellem dici posse et jure merito martyrem haberi a præstantissimis scriptoribus eoque titulo ecclesiasticis honoribus coli. Sed hæc et multa alia nobis prosequi non licet, quum Papebrochius decessor noster, illustrans S. Joannis papæ I gesta, simul dixerit de gestis et cultu S. Boethii ejusque soceri Symmachi ad diem

xxvii Maji.

Vicentiæ beati Bartholomæi de Bragantia episcopi et confessoris ordinis sancti Dominici, Nimociensi primum, dein Vicentinæ ecclesiæ præpositi, atque insuper Gregorii IX, cui a consiliis fuit, aliisque summis pontificibus, necnon Ludovico Galliarum

regi ob insignem sanctitatem et labores ad catholicam religionem amplificandam acceptissimi. Ita *Martyrologium S. O. FF. PP.*, seu supplementum ad *Martyrologium Romanum* in eorundem usum, anno 1845 Romæ et sequenti anno Mechliniæ editum. Quæ ideo notamus, quoniam non ita pridem beati illius viri cultus auctoritate apostolica approbatus est et ad ordinem universum extensus, ut ex illa ipsa annuntiatione manifestum est. Verum jam pridem de B. Bartholomæo Vicentino in opere nostro dictum est ad diem, qua eum obiisse volunt,

i Julii.

B. Angela de Arena, quæ regis Bohemi dicitur filia et virgo Carmelitana, hodie prodit in *Menologio Carmelitano*, quæ Acies bene ordinata nuncupata est. De ea fuse egerunt decessores nostri, dubitantes an umquam exstiterit in rerum natura, ad diem

vi Julii.

Laude Pompeja translatio S. Gualterii confessoris. De hoc sancto disseruit Sollerius noster ad diem, quo obiit,

xxii Julii.

SS. Maximilianum, Jamblicum, Martinianum, Dionysium, Joannem, Constantinum et Antoninum, martyres Ephesinos, vulgo dictos Septem Dormientes, aut Pueros speluncæ laudat hac die *Menologium Basilii et Synaxarium seu Eclogadium arabicum Melchitarum*, a cardinali Angelo Majo recensitum (5); dum plerique Græci pridie id faciant: in opere nostro de iisdem dictum ad diem, qua apud Latinos potissimum honorantur,

xxvii Julii.

SS. Dorothei et Gorgonii, cubiculariorum Diocletiani imperatoris, festum hodie indicatur in *Breviariis Aurelianensibus*, excusis anno 1701 et 1771. De his sanctis, quorum martyrium laudarunt Eusebius et Rufinus et quorum corpora, primum Romam translata, dein dicuntur in ecclesia Aurelianensi juxta S. Mamerti capsam collocata, actum est in opere nostro ad diem

ix Septembris.

S. Lugdelinum, episcopum Tullensem, coli hac die in notis affirmat Ferrarius in *Catalogo generali sanctorum*; sed errat. S. Leudinus, qui et Bodo dicitur, (nam hunc profecto intelligit Ferrarius), non colitur hac die, sed die, ad quam de eo dixerunt decessores nostri,

xi Septembris.

Translatio, legitur ad hanc diem in auctariis Usuardi Lubeco-Coloniensi et Greveniano, beati Materni Coloniensis primi, Trevirensis tertii et Tongerensis etiam primi archiepiscopi et confessoris. Cujus corpus ad vitandam seditionem populorum harum trium ecclesiarum, maturo consilio expositum fuerat Coloniae navigio; et ecce navis illa sine humano gubernatore in medio Reni posita, cælesti agitata remigio, contra cursum aquæ versus Trevirim ascendebat. De his quoque ad hanc diem dixere Canisius seu potius Walasser, Ferrarius et Saussayus; sed hæc jam in opere nostro examinata fuere et a fabulis expurgata ad

xiv Septembris.

S. Januarii, episcopi et martyris, translationem, a Beneventanis agendam, indicat hac die Ferrarius. De eo satis superque actum est in opere nostro ad diem

xix Septembris.

(1) Ap. Majum, Scriptt. vett. nova collectio, tom. IV, part. II, pag. 98. — (2) Ad Historiam Æthiopicam commentarius, pag. 395. — (3) Act. SS. tom. I. Maji, pag. 24. — (4) Memoria intorno

al luogo del supplizio di Severino Boezio con un appendice intorno alla di lui santità. Pavia, 1835. — (5) Scriptt. vett. nova collectio, tom. IV, part. II, pag. 48.

- A SS. Cosmæ et Damiani nomina leguntur ad præsentem diem in kalendario Morbacensi, quod edidit Martenius (1). Multis aliis anni diebus eadem in fastis sacris recurrere dictum est ad 17 Octobris inter Prætermisos; quoniam plurimæ factæ sunt eorundem martyrum reliquiarum translationes et magnus templorum numerus sub eorum patrocinio fuere dedicata. Sed his diutius inhærendum non videtur, quoniam multa accuratione de his sanctis disputavit in opere nostro Stiltingus ad diem xxvii Septembris.
- In Northumberlandia commemorationem S. Yvii diaconi et discipuli S. Cuthberti, annuntiat ad hanc diem tamquam ex Heriberto Rosweydo, Actorum Bollandianorum patre, scriptor Memorabilium pietatis Britannicæ (2). Verum Rosweydu (3) non ad diem 23 Octobris S. Yvii commemorationem retulit, sed ad diem, qua de eo dixerunt decessores nostri, vi Octobris.
- Natalem Venantii abbatis, de quo scriptum est, quod adhuc in terris constitutus, missarum solemnitas in cælo consummari agnovit; et cum aliquando ad missas Dominica cantaretur Oratio, audierit quemdam e tumultu sacerdoti respondentem: sed libera nos a malo, consignat ad hanc diem Notkerus (4) et ante eum elogio etiam multo fusiori Rhabanus (5). Verum de eo jam dixit in opere nostro D. Anselmus Berthodus ad xiii Octobris.
- S. Cleridoniam virginem, sublaci cultam, celebrat hodie Castellanus. Dictum est de ea in opere nostro ad diem, qua vere colitur, xiii Octobris.
- S. Desiderii, abbatis in diœcesi Bituricensi, virtutes hac die laudat anonymus Donauwertensis in Kalendario ecclesiastico ordinis S. Benedicti, anno 1786 Donauwertæ edito. De eo nos egimus die xix Octobris.
- Maria Salome, mulier evangelica, laudatur hac die a Tamayo, tamquam Compostellæ in Gallecia culta. De ea dictum est pridie seu xxii Octobris.
- S. Severum, presbyterum Heracleensem, pro fide captivum, præsentis die signari vult Castellanus in Martyrologio sui Universalis supplemento, quod hodie obierit. Nos de eo diximus die præcedenti, scilicet xxii Octobris.
- B. Joannis Boni, ordinis Eremitarum S. Augustini, festività hodie annuntiatur in supplemento Martyrologii Romani pro ordine Eremitarum S. Augustini, in auctariis Usuardi, itemque apud Grevenum, Walasserum seu Canisium aliosque; et quidem hac die de eo agendum fuisset; sed certis de causis de eo actum est pridie, scilicet xxii Octobris.
- Festum Jesu Nazareni seu Pueri Jesu solemniter, et quidem cum octava, agendum hac die in templis Romanis S. Caroli ad quatuor Fontes, B. Mariæ de Fornacibus, S. Marcelli aliisque indicatur a Josepho Mozzolario in Diario suo sacro tertium edito Romæ anno 1819. De festis Christi Domini aliquando singulartiter agetur.
- Solemnitas sanctissimi Redemptoris, cujus venerabile simulacrum, a barbaris captum, et in Africam deportatum, atque opprobriis et contumeliis lacessitum, indeque a Fratribus Discalceatis ordinis sanctissimæ Trinitatis Redemptionis Captivorum, soluto pretio, recuperatum et in Hispaniam deportatum, signis et prodigiis ubique fulgens, magna populorum devotione sub sanctissimo nomine Jesu Nazareni adoratur et colitur, celebratur hodie, ut ex his recentissimi eorum Martyrologii verbis patet a religiosis illis. In recentissima quoque editione Martyrologii Carmelitarum Discalceatorum legitur hac die agendum esse festum sanctissimi Redemptoris, ubi non fit dominica III julii; verum hujus alia est causa et origo.
- In finibus agri Parisiensis dedicatio ecclesiæ de Vallibus Cernaji. Ita in Calendario Cisterciensi. Talia solemus prætermittere.
- S. Orestis nomen venit ad hanc diem inter aditamenta, quæ in codice S. Cyriaci Martyrologii Bedæ seu Flori obvia sunt. Redit ibidem tamquam socius SS. Severi et Dorothei martyrum Hadrianopolitanorum; sed mendum esse in Sylloge de his sanctis inferius monebimus. Cæterum, quum plures hujus nominis martyres sint, verisimiliter ille idem ex alia die ad hanc transpositus fuit.
- S. Hiram martyrem Æthiopes et S. Warim Coptitæ hodie olim celebrarunt; qui jure merito Ludolfo (6) unus et idem visi sunt. Libenter etiam ei consentirem qui diceret non alium esse S. Bassum, qui ad hanc diem celebratur in calendario Evangelicarii arabici Coptitarum, recensito a cardinali Majo (7). Hinc ad hanc quoque diem dedit Castellanus S. Hiram, ab Æthiopibus cultum; et secundum eum R. D. Pétin, Dictionarii hagiographici auctor; qui addidit de suo eum a Græcis honorari. Verum quum eum omiserit Michael, episcopus Atribæ et Meligæ, in Synaxario seu Martyrologio suo ecclesiæ Alexandrinæ Coptitarum, neque ejus nomen mihi obviam factum sit apud alios quos habemus rerum Æthiopicarum et Copticarum scriptores, non possum eum non præterire.
- S. Speciosi, viii episcopi Fesularum, memoria fit hac die in Diario sacro Florentino Ludovici Santini (8). Verum neque apud Scipionem Ammiratum, neque apud Ughellium in episcoporum Fesulensium serie ullus Speciosus reperitur; et qui Florentiæ sedit, cultum ecclesiasticum assecutus est numquam.
- In Cæsarea Cappadociæ, Seuresi, Magni, Justi memoria celebratur ad hanc diem in Martyrologio Hieronymiano Corbejensi majori, quod in lucem dedit Dacherius (9). De S. Seuresio dicitur inferius ad hanc diem. SS. Magnus autem et Justus prætermittendi videntur, quoniam in nullis aliis quam in isto Corbejensi codice leguntur, neque ullis indicibus distinguere possunt a cognominibus.
- Natalis sanctorum Severi, Dorothei et Victoris, quos antiqua ecclesiæ Tolosana diptycha indicant hodie celebranda. Hæc Saussayus habet ad hanc diem in supplemento ad Mar-

(1) Thesaurus Anecdotorum, tom. III, col. 1370. — (2) A memorial of british piety, pag. 148. — (3) Fasti sanctorum quorum vitæ in Belgicis bibliothecis manuscriptæ, pag. 64. — (4) Ap. Basnagium, Thesaur. Canisii, t. II, part. III, pag. 183. — (5) Ibid. part. II, pag. 344. — (6) Ad historiam Æthiopicam

commentarius, pag. 393. — (7) Scriptt. vett. nova collect. tom. IV, part. II, pag. 18. — (8) Guida sacra per le feste principali etc. Anno 1833, pag. 106. — (9) Spicilegium, tom. II, pag. 20, edit. in-fol.

A *tyrologium Gallicanum, quasi hi martyres singulari aliqua ratione ad ecclesiam Tolosanam pertinerent. Sed nil hujusmodi est. Sunt hæc nomina mera augmenta ex fastis Hieronymianis in varia martyrologia recepta: de qua re dictum est præsentī die in sylloge de SS. Severo et Dorotheo; nam Victor ex alia martyrum turma est.*

Colmani Sancti nomen legitur hac die in Martyrologio Tam lactensi. Verum in hoc uno libro octoginta octo Colmani occurrunt, plerique sine ullo signo quo a se invicem distinguantur; et quum id nomen diversa tantum forma sit nominis Colum, Columbæ, Columbani (1), atque hi numero viginti sint, nemo profecto a me, viro extero et libris hibernicis non satis instructo, exspectabit ut per densam hanc silvam ducem me præbeam. Meliora procul dubio sperari possunt ab erudito Guilielmo Reeves, qui, licet ecclesiæ Anglicanæ in Hibernia minister, singulari tamen candore et eruditione mirabili de S. Columba, abbate Hyensi, scripsit; seu etiam a doctissimo viro V. G. Todd, qui, eadem illa sacra olim secutus, non ita pridem ecclesiam catholicam ingressus est, et quem si restitutæ hagiographiæ hibernicæ magistrum dixeris, non nimis honestabis laudibus. Addiderim demum S. Colmani nomen hac die non prodire in Martyrologio Dungallensi; unde pronum est suspicari in Tam lactensi Martyrologio repeti nomen quod aliis diebus jam celebratum fuerat, v. g. die 20 Octobris, ubi in opere nostro inter prætermisos de S. Colmano Tuam Grenensi dictum est.

Colcani nomen, quod idem est ac Colgani, et patronymicum seu in genitivo casu nominis Coelchu sive Colga (2); occurrit hac die in Martyrologio Tam lactensi, omittitur autem in Dungallensi. Colganus (3) ad 20 Februarii de quatuor SS. Colgis seu Colganis sigillatim dixit et quatuor alios recensuit. Quos dum patronos qualitercumque suos illustraret, ubi venit ad S. Colgum seu Colganum, filium Kellachi, de quo in Vita S. Columbæ, abbat̃s Hiensis, lib. I, cap. 34, et lib. III, cap. 15, sermo est, scripsit fieri posse ut idem sit ac qui hodierna die in Tam lactensi Martyrologio memoratur. At nihil proficimus talibus conjecturis ideoque prætereundum ducimus hodiernum S. Colganum.

Dalbach Cule Colla memoria hodie fit in Martyrologio Tam lactensi, quod non ita pridem ex codice ms. Bruxellensi edidit bonæ memoriæ Matthæus Kelly, historiæ ecclesiasticæ in Maynoothensi S. Patricii collegio lector; similiter in Dungallensi Martyrologio, quod nondum typis excusum est et in tertio, non minus celebri, Mariani Gormañi (4). Cule Colla, immo Cule Collaing seu Cuil-Collang in comitatu Corcagiensi situm esse monet R. D. Kelly (5); ita ut diversum sit oporteat a Kilcullen in comitatu Kildarensi, in quo S. Iserninus a S. Patricio episcopus constitutus fuisse traditur (6) et quod olim Culcolling appellatum fuisse ex Vita S. Abbani dicen-

dum foret (7), si lectio satis certa esset (8). D Kill cellan, immo templum significat; Cule autem secessum, angulum, abditum locum. Quod vero de S. Dalbacho est, qui locum, dictum Cule Collaing, olim virtutibus suis illustravit, de eo non aliam reperio memoriam quam quod ei attributa fuere metrica quædam S. Camini, abbatis Mis-Keltraensis, fabulosa et apocrypha Acta (9); unde sequitur eum hoc sancto, qui anno 856 obiit, recentiorē esse et inter scriptores Hibernos jam pridem fuisse recensitum.

Killianum, filium Toidnaim seu Todnani aut Dodnani, reperimus ad hanc diem in Martyrologiis Tam lactensi et Dungallensi, monetque nos Colganus (10) quod eadem legit apud Marianum Gormanum, Cathaldum Maquir et Casselensem martyrologum. Iidem scriptores ad diem præcedentem, scilicet 22 Octobris, alium S. Killianum seu Killenum dederant; quem nos plane omisimus et nunc saltem memoramus. Nomen id inter veteres Scotos et Hibernos satis commune; neque nos novimus quibus modis distinguendus sit S. Killianus, filius Todnani, aut ille alter, qui die 22 Octobris colitur, a plerisque homonymis, quorum catalogum texuit Colganus (11).

Mæltulius seu Maltulius et Moeltulius, filius Tiain seu Thioni, obviis nobis fit hac die in Martyrologiis Tam lactensi et Dungallensi; cæterum ignotus nobis est.

Eodem die sanctæ Gothæ, inquit Arturus a Monasterio, laudans Camerarium et Canisium. At Canisius seu potius Wallasser, cujus lucubratio est Martyrologium Germanicum, de ea plane tacet; et Camerarii merces minimi veneunt (12). Addiderim tamen aliquam S. Godam coli in parochia Heron prope Leodium ibique invocari tamquam patronam adversus tumores aliosque similes morbos.

In Scotia S. Turgoti, episcopi Andreopolitani: ita ad hanc diem Ferrarius in Catalogo generali sanctorum; et quidem in Annotatis addit se hanc memoriam sumpsisse ex Calendario et breviario Scotiæ, atque hunc S. Turgotum confessorium fuisse S. Margaritæ reginæ et Dunelmæ priorem. Verum enimvero centies in opere nostro ostensum est a Ferrario in testimonium advocari breviaria et calendaria, quæ numquam vidit; sed quorum laterculis ea nomina inscripta esse coniecit, quoniam de eorum veneratione ecclesiastica aliunde sibi constare arbitrabatur; neque dubium est quin hoc loco ob oculos positum habuerit Dempsterum, historiæ ecclesiasticæ Scotiæ scriptorem et sanctorum ejusdem regionis laudatorem. Atque idem Dempsterus in Menologio suo Scotico jam ante, scilicet die 9 Octobris, celebrarat ad Fanum S. Andreæ Turgoti episcopi consecrationem, licet hæc celebranda fuisset Kalendis Augusti, quum hac die, anno 1109, S. Andreæ infulis primum decoratus fuerit (13). Quam commemorationem quum obviam sibi habuissent decessores, scripsere in Prætermisissis ad diem 9 Octobris de eo actum iri die 23 Octobris, dummodo rea-

(1) Cfr Reeves, The Life of St Columba, founder of Hy, pag. 29, 42, 124, 172 et 296. — (2) Cfr Colganus, Vitæ SS. Hiberniæ, pag. 379; Reeves, Vita S. Columbæ, pag. 82. — (3) Ib d. pag. 378 et seqq. — (4) Cfr Colganus, Acta SS. Hiberniæ, pag. 747. — (5) Calendar of Irish Saints, pag. 41. — (6) Lewis, A topo-

graphical dictionary of Ireland, vº Kilcullen. — (7) Ap. Colganum, Vitæ SS. Hiberniæ, pag. 613. — (8) Ibid. pag. 622, num. 20. — (9) Ibid. pag. 746. — (10) Ibid. pag. 331. — (11) Ibid. pag. cit. — (12) Cfr Acta SS. tom. V Junii, pag. 248. — (13) Wharton, Anglia sacra, tom. II, pag. 234.

A *pse inter sanctos recensendus sit (1). Pro officio itaque quæсивimus an ullum uspiam consecutus esset Turgotus ille cultum ecclesiasticum; sed ne vestigium quidem reperimus. Imprimis abest omnino ejus nomen a Breviario Aberdonensi, quod nuperius denuo editum fuit et tot sanctos Scotos continet. Ab Hectore Boethio (2) sanctissimus dicitur eruditissimusque vir et maximo cum fructu episcopale suum munus administrasse. Ab ipso Baleo (3), qui catholicos viros, maxime sanctos, non illustrare solet, sed proscindere, laudatur; neque male habetur a Buchananano (4). A Leslæo (5) autem, episcopo catholico Rossensi in Scotia, vir dicitur, siquis alius, virtutum luminibus præclare ornatus; et a Seldenoin præfatione ad Scriptores decem Twysdeni laudatur plurimum. In Actis Sanctorum vero bis de ejus rebus disputatur et utrobique ejus laudes patefiunt (6). Præcipua vitæ capita scripserunt Alfordus, qui et Griffith (7), et Mabillonius (8). Usserius (9) similiter de eo dixit et Whartonus (10); et, ut alios recentiores præteream, v. g. Pinkerton (11) et Jamieson (12), complures cœvi aut suppare fuisse de ejus gestis dixerunt, puta Eadmerus, Guilielmus Malmesburiensis, Hovedenus, chronicum Mailrosense et Simeon Dunelmensis. Verum quamquam illi omnes conveniunt in celebranda pietate et vitæ sanctimonia Turgoti, nullus tamen eum sanctum aut beatum Turgotum appellat, aliove significat indicio ecclesiasticos ullos honores ei concessos fuisse: immo in ipsis Menologiis Benedictinis, quæ tot venerabilium virorum capiunt nomina, Turgoti nomen non legitur. Quocirca nobis non licet ei locum dare inter sanctos in nostro opere; si tamen postea deprehenderetur hac in re nos falli, posset de eo dici ad diem, qua Ferrarius eum etiam coli affirmat,*

ix Novembris.

Hoc ipso die S. Turgoti monachi Melrosensis, ait Ferrarius in Annotato ad Turgoti Andreopolitani episcopi memoriam. Verum hic Turgotus idem est ac episcopus S. Andrea; quem aliquando Mailrosense monasterium una cum magistro Aldwino incoluisse te docebunt Alfordus (13) et Whartonus (14). Mailrosensis tamen monachus non fuit, quum Wiremuthæ, quo, Mailrosa relicta, transgressus est, primum habitum monasticum induerit.

C Translatio venerabilium ossium S. Jacobi Croroviensis (immo Borovitsciensis) et Novogrodensis thaumaturgi. Sic ad hanc diem legitur in Sobornik seu Synaxario Ruthenorum Kioviensi, cujus interpretationem anno 1688 ad decessores nostros misit Georgius David, societatis nostræ missionarius Moscæ. In alio autem, quod baro de Sparwenfeld ad eosdem destinavit anno 1713, rectius legitur: Item S. Jacobi Borowitsici, novi miraculifici seu potius thaumaturgi; et dein nota apponitur, qua traditur sanctus ille diem obiisse anno mundi secundum computum

Constantinopolitanum 6960, qui convenit cum anno Christi 1452. In hæc ubi incidimus, non parum solliciti fuimus quo loco de illo nomine dicendum esset, an inter prætermisos, an inter sanctos recte cultos; nam licet anno 1452 Mosci jam pridem abjecissent concordiam, quam Isidorus, metropolita Kioviensis et Moscuensis, Florentiæ cum catholicis inierat, erant tamen inter eos plures, etiam episcopi, qui schismati non consentirent. Et quidem Euthymius, Novogrodensis episcopus, in cujus diocesi vivebat S. Jacobus, contulit se ad metropolitam Isidorum, anno 1437 ex Græcia Moscuam reducem. Consulimus itaque R. P. Joannem Martinof, qui cum R. P. Joanne Gagarin, quoties de sanctis Slavis agitur, semper promptissimus est ad opem nobis ferendam. Ejus itaque mentem secuti, S. Jacobum Borovitsciensem inter prætermisos collocamus, quoniam, quum ejus gesta ignota fere sint, valde difficile sit aliquid de eo viro definire. Placet tamen pauca, quæ necum de hoc viro communicavit R. P. Martinof, hic attexere. In Synaxario Moscuensi et Menæis E cumulat vulgariis laudibus, sine quibus nemo inter orientales sanctus sit: quod scilicet oraret multum, vigiliis multas faceret, corpus affligeret; et præterea quod eam vitam duceret, quam alii sancti, stulti pro Christo facti atque hinc Sali nuncupati, exemplo suo honestarunt. Deinde de ejus corporis detectione agitur, quod usque ad annum 1545 quo Borovitscio Novogrodum translatus fuit, incognitum remanserat. Quum itaque B. Jacobus Salus seu Stultus tamdiu in tenebris jacuerit priusquam celebris fieret ejus memoria, nemo mirabitur maxime jejunos esse de eo scriptores ecclesiasticos Russos; adeoque Philaretus, episcopus Rigensis, ubi in Historia sua ecclesiæ Russiæ venit ad B. Jacobum Salum seu Borovitsciensem, satis habet lectores amandare ad Lexicon hagiographicum Russicum, ubi tamen vix aliquid reperire est. Quamquam autem B. Jacobi Sali translatio anno 1545 solemniter facta sit, non tamen admissum fuit ejus nomen inter sanctos viginti aut viginti et unum, quorum festivam memoriam quotannis fieri jussit concilium F Moscuense, die 26 Februarii anni 1547 incohare et quorum vitas inseruit Menæis Slavicis Macarius, ex episcopo Novogrodensi metropolita Moscuensis creatus et vulgo habitus Menæorum Slavicorum auctor; neque in ullis aliis sæculi xvi Menæis B. Jacobi Sali memoria celebratur; quin etiam desideratur ejus imago in Ephemeridibus Græco-Moscis Papebrochii, quæ post medium sæculum xvii Moscæ communi adhuc in usu erant. In fine addiderim oppidum Borovitski seu Borovitschi, in quo vixit et sepultus fuit S. Jacobus Salus, jacere ad fluvium Msta, in provincia Novogrodensi, ad orientem brumalem Novogrodi, satis notæ civitatis, a qua distat chilometris 160.

(1) Acta SS. tom. IV Octobris, pag. 371. — (2) Scotorum historiæ, lib. xii, fol. vers. cclxviii, edit. 1526. — (3) Scriptores Britannicæ, tom. I, pag. 169. — (4) Rerum Scotticarum lib. vii, pag. 221, edit. Francof. — (5) De rebus gestis Scotorum, lib. vi, pag. 203, edit. Rom. — (6) Act. SS. tom. III Martii, pag. 124 et seqq. et tom. II Junii, pag. 320 et 321. — (7) Annales ecclesiæ Anglicanæ ad an. 1074, num. 16 et seqq. et ad an. 1093, num. 31 et seqq. — (8) Annales Benedictini,

lib. lxiv, num. 83; lib. lxxvii, num. 47; lib. lxxx, num. 91; lib. lxxi, num. 61; lib. lxxii, num. 102. — (9) Britannicarum ecclesiarum antiquitates, pag. 346, edit. 1687. — (10) Anglia sacra, tom. I, præf. pag. xlvi, et pag. 786; tom. II, pag. 234. — (11) An Enquiry into the history of Scotland, tom. II, pag. 269. — (12) An historical account of the ancient culdees of Jona, pag. 239 et seqq. — (13) Annales eccles. Angl. ad an. 1074, num. 18. — (14) Anglia sacra, tom. I, pag. 786.

- A Toleti in Carpetania Hispaniæ depositio S. Gratiani martyris, Romæpassi; cujus sacra pignora in monasterio fratrum SS. Trinitatis deaurata theca servantur et a fidelibus religiosa pietate coluntur. Ita Tamayus in *Martyrologio Hispanico* ad hanc diem; ubi in annotatis addit hujus viri ossa ex cœmeteriis Romanis fuisse eruta et data R. P. F. Joanni ab Annuntiatione, qui ea in Hispanias deferenda curavit. Donec erit tempus pro merito examinandi gravissimas quæstiones, quæ de sanctis cœmeterialibus Romanis motæ sunt, satis nobis erit eos in opere nostro inter Prætermisissos collocare.
- B Lucas, ex discipulo S. Norberti primus abbas cœnobii Montis Cornelii ordinis Præmonstratensis, quod in civitatem Leodiensem translatum nunc esse dicitur, laudatur hac die in supplemento ms. Menologii Præmonstratensis et in *Ephemeridibus hagiologicis Georgii abbatis Roggenburgensis*. Hactenus legitime et publice inter sanctos relatus non est.
- B Martyrium abbatis et monachorum Setichenbeckensium in Germania, quos anno 1376 comes Mansfeldius injusta nece occidit quod hospitalitatem, regula S. Benedicti præceptam, exercuissent in hostes ejus, commemorat hodie in Menologio seu in *Vitis sanctorum ordinis S. Benedicti Antonius de Heredia*. Verum hactenus non vindicavit hos martyres ecclesia.
- In Claravalle B. Gauzelini monachi; qui longo sanctæ conversationis usu ignitas in corde suo ascensiones disponens, quadragesimo anno conversionis pervenit ad Dominum. Sic legitur ad hanc diem in auctario *Kalendarii Cisterciensi*. Gauzelinum quoque laudant Bucelinus, Heredia, Henriquez aliique menologii Benedictini et Cistercienses; sed cultum ecclesiasticum non habet.
- Camalduli venerabilis viri Romualdi de Fabriano, qui decessit anno Christi 1579. Hæc ex *Benedictino Menologio Bucelini*, ex *Diario Camaldulensi Basilii Duvergii*, ex *Vitis SS. Benedictinorum Antonii de Heredia* aliisque fontibus; verum Romualdus ille cultum ecclesiasticum nondum obtinuit.
- C Eboraci in Anglia Ven. Wilsindis, discipulæ S. Burgundofaræ et sub annum 650 ad superos transgressæ, memoriam recolit hac die anonymus *Donauwertensis Kalendarii Benedictini scriptor*. Cultus vestigia non novi.
- Apud Montem S. Walburgis, monasterium ordinis Cisterciensis, tribus milliaribus a Colonia, prope Bruelam, B. Richmundis virginis; quæ quum vigiliis, jejuniis et obsecrationibus indefesso spiritu vacaret et, mente excedens, cæli secretis interesset, plena honorum operum migravit ad Christum. Hæc Arturus a Monasterio ad hanc diem in *Sacro Gynecæo*, laudans *Cæsarium Heisterbacensem*, lib. viii, cap. 7 *Miraculorum, Henriquezium in Menologio Cisterciensi, Manriquezium in Calendario sanctorum ac beatorum ordinis Cisterciensis*, atque adeo *Calendarium Gallicum, Divione excusum*. His addi jam posset Antonius de Heredia in *Vitis SS. Ordinis S. Benedicti Hispanice conscriptis et scriptor Kalendarii Cisterciensis in auctariis ad hanc diem*. Verum licet hi fere omnes convenient in nuncupanda Richmunde sancta aut beata, nullus tamen suggerit aliquod ejus cultus umquam exstitisse vestigium. Rectius itaque Gelenius in *Admiranda magnitudine Colonix eam solummodo venerabilem appellavit*; nos vero eam prætermimus.
- B Alberti, comitis de Franckenberg, in Hassia, et ordinis Prædicatorum alumni, qui circa medium sæculum xiii floruit, laudes hodie efferuntur in *Diario sacro Dominicano, Italice Romæ anno 1758 impresso*. Auctoritate publica nondum sanctis accensitus est Albertus.
- Ven. P. Joannis Nideri, rerum spiritualium scientissimi, memoriam facit ad hanc diem, Annum Dominicanum secutus, Emmanuel de Lima in *Hagiologio Dominicano*. Nemo non magni facit hunc virum; at ecclesia eum non colit.
- Jacobi a S. Petro, anno 1516 pro fide a Mauris occisi, Joannæ de Osorio, circa annum 1430 pie inter moniales Dominicanas mortuæ, Nicolaï, episcopi et inquisitoris apud Hungaros, anno 1241 occisi, Arsanciæ Cadelæ, quæ ex monasterio de Pruliano anno 1321 ad superos abiit, et Laurentii Ramirez, viri apostolici, qui anno 1640 meliorem vitam adeptus est, memoriam meritis laudibus hac die celebrat Emmanuel de Lima in *Hagiologio Dominicano*. Quibus adde ex Anno Dominicano breviato, anno 1670 Parisiis edito, Febroniam Bononiensem, pientissimam virginem, et Petrum Delgatum, missionarium in India Occidentali. At ex his nullus inter sanctos vindicatus est.
- Joannis de Leiva, missionarii in insulis Philippinis et anno 1620 pie vita functi, laudes hac die celebrant Marchesius in *Diario Dominicano* et Emmanuel de Lima in *Hagiologio Dominicano*. Ast nondum iudicio legitimo inter sanctos relatus est.
- Nicolai Lyrani, qui circa annum 1340 obiit, piam memoriam recolunt hac die Huberus in *Menologio Seraphico* et Arturus a Monasterio in *Martyrologio Franciscano*.
- Franciscum Lardegarium, presbyterum, et Jacobum Lagerium laicum, utrumque ex ordine Seraphico, hac die laudatos vide ab Hubero in *Menologio*, quod anno 1566, ab hæreticis Calvinianis apud Montem Regalem occisi, martyrium fecerunt.
- Belvisii in territorio Palentino circa annum 1566 pie obiit Didacus Suffranus. Ejus meminit Huberus in *Menologio Seraphico* et simul Arturus a Monasterio.
- In India Occidentali, B. Bernardini Saguntini, confessoris. Sic Arturus a Monasterio in *Martyrologio Franciscano*. Ast Bernardinus ille cultu ecclesiastico caret.
- Palmæ in territorio Cordubensi B. Leonoræ Porto-Carrieræ a Vega, virginis Clarissæ, quæ circa annum 1570 florebat, memoriam hodie celebrant Huberus in *Menologio Seraphico* et Arturus a Monasterio in *Gynecæo sacro* et in *Martyrologio Franciscano*. Eam prætermittimus, quod legitimum cultum ecclesiasticum nondum obtinuit.
- Ulmeti in diocesi Abulensi, in conventu tertii ordinis S. Francisci, anno 1594, virtutibus clara obiit Catharina de Quadia.

- A dia. Eam laudat iterum hac die Huberus. S. Crescum aut Crescium, martyrem in Valle Mugellana in Etruria, ab aliis vero adscriptum Florentiæ aut Fesulis, laudant hac die Castellanus in *Martyrologio Universali*, Ferrarius in *Catalogo generali et in Catalogo SS. Italiæ*, item auctor *Hagiologii Italici* aliique; nos de eo dicimus ad diem proxime sequentem, scilicet xxiv Octobris.
- In Cæsarea Cappadociæ passio SS. Longini, Severi, Victoris et Dorothei memoratur præsentis die in codice Lætensi *Martyrologii Bedæ seu Flori* (1). De S. Longino dictum est supra; de SS. Severo et Dorotheo, martyribus Hadrianopolitanis, inferius erit sermo. S. Victor incognitus nobis est, nisi pertineat ad manipulum Nicomediensem aut Hierapolitanum, de quo dicetur sequenti die, scilicet xxiv Octobris.
- Venusiæ, Felicis episcopi Tubzocensis et Audacti et Januarii presbyterorum: hæc leguntur in codice Barberiniano *Martyrologii Bedæ seu Flori* (2) ad hanc diem. Eadem nomina refert hac die Notkerus, addens Fortunatum et Septimum lectores; sed pertinent ad diem sequentem, ad quam S. Felicis passionem explicabimus, et simul ostendemus SS. Audactum et Januarium, Fortunatum, Septimum aliosque male intrusos esse. Vide itaque *Acta S. Felicis* ad xxiv Octobris.
- B. Bernardus, episcopus Viguensis in Hispania, hac die iterum prodit in *Menologiis Benedictinis*. In prætermissis ad diem 16 Octobris jam diximus, nos de eo acturos die xxvi Octobris.
- Commemoratio sancti abbatis Imeatæ, unius e novem sanctis monachis, qui ex imperio Romano venerunt in regionem Habessinæ, Tigrè dictam, ibique floruerunt exeunte sæculo, celebratur hac die in Senkassar seu *Hagiologio Habessino*, quod non ita pridem in lucem dedit egregius missionarius Josephus Sapeto (3). Ejusdem nomen, mutatum in Jemata legitur in *Kalendario Æthiopico*, edito a Ludolfo ad diem 28 mensis Æthiopici Têkemt seu 23 mensis Romani Octobris (4). Alibi (5) venit nomine abbatis Adimatae et ex Qosiat (quis locus is sit me hactenus latet) oriundus erat (6). De novem sanctis monachis tentarunt aliquid decessores occasione S. Michaelis Aragawi, quem unum ex iis fuisse falso putarunt (7); et S. Garumæ seu Garimæ, quem nescierunt ex eorum numero reapse fuisse, et genuino nomine appellatum fuisse Isaacum, memoriam ab oblivione vindicarunt ad diem 11 Junii (8). Verum, quum quæ nunc habemus monumenta iis defuerint, non potuere securo incedere tramite. Operæ pretium itaque erit hæc nonnihil retractare; nomina sanctorum Æthiopum, in opere nostro ad dies suos omitta, revocare in memoriam; verbo breve *Hagiologium Æthiopicum* seu *Habessinum* conscribere. Quod facile fieri poterit in proximo tomo, in quo dicendum erit de S. Frumentio illarum regionum apostolo, et de S. Elesbaan, Æthiopibus et Habes-
- C

sinis Kaleb dicto, qui cum S. Pantaleonte, D novem sanctorum monachorum aliquando duce et patre, multum commercium habuit. Hæc itaque expectet lector ad diem, quo SS. Frumentius et Elesbaan celebrantur in *Martyrologio Romano*, xxvii Octobris.

S. Genesius et mater ejus Genesis, qui coluntur Tigerni apud Alvernos, celebrantur hac die a Branchio, sanctorum Alvernorum biographo: sed sphalma typographorum in causa est; nam, ut ex ipso Branchii textu sequitur, scribenda erat dies, quo de eis nos dicturi sumus, xxviii Octobris.

Officium gloriosi præsulis ac martyris Foiliani, xxiii Octobris, ex decreto capituli generalis recognitum, celebrandum ritu majoris triplicis in celebri abbacia ejusdem sancti patroni, typis Montensibus anno 1721 impressum, coram habeo. De illo sancto dicemus ad diem, quo communiter colitur, xxxi Octobris.

S. Albinus, pro martyre culti in templo monasteriali, dein cathedrali S. Pontii Tomeriarum in Gallia Narbonensi, meminit ad hanc diem Castellanus et secundum eum R. D. Pétin, E *Hagiographici Dictionarii scriptor*. Certissime in S. Pontii æde festive colebatur ejus corpus, donec post medium sæculum xvi a Calvinistis dissipatum est. Nunc autem nusquam signatur ejus festum in ordine divini officii recitandi in divisione ecclesiastica S. Pontii Tomeriarum pro anno 1829. Haud scio an hæc omissio primum facta sit quum tam male Calviniani reliquias sancti viri habuere. Certe non apparet ejus festum in duobus *Calendaris Tomeriensibus* medii sæculi xvii; neque id restitutum est a Petro Joanne Francisco de Percin de Montgaillard, qui ab anno 1665 ad 1713 Tomerensem sedem occupavit et a Gallia Christiana novæ scriptoribus (9) meruit laudari quod Augustinianæ (Iprense intellige) doctrinæ tenax eam pro virili parte defendit. Certe non reperitur S. Albinus in *Catalogo fectorum*, quem hic præsul anno 1681 typis Narbonensibus edidit; et quo nonaginta tria festa aut commemorationes ex *Missali et Breviario Romanis expunxit*; viginti et unum festa ad ritum inferioriorem redegit, v. g. festum Immaculatae Conceptionis ad ritum mere duplicem sine octava, et festum S. Ignatii Loyolæ ad nudam commemorationem; et quo demum viginti novem festa induxit quæ a *Kalendario Romano* absunt inter quæ postrema frustra quæres S. Albinus nomen. Utut id est, si diversus sit a S. Albino Andegavensi, qui nunc (si nullæ nuper factæ sint mutationes) Tome-riis colitur die 1 aut 2 Martii, malumus de eo cum Saussayo (10) dicere ad diem

ii Novembris.

Gaudiosi, episcopi Tyrasonensis conf. patroni ecclesiæ, duplex primæ classis cum octava in matrice; in diœcesi duplex; ita legitur ad hanc diem in *Ordine recitandi divini officii in diœcesi Tyrasonensi seu Turiasonensi in Hispania* pro anno 1718, verum

(1) Act. Sanctorum tom. II Martii, pag. xxxv. — (2) Ibidem pag. citata. — (3) Viaggio e missione cattolica fra i Mensà, i Bogos e gli Habab con un cenno geografico e storico dell' Abissinia, pag. 411. — (4) Commentarius in Historiam Æthiopicam, pag. 396. — (5) Ap. Ludolfum, Hist. Æth. lib. III, cap. 3;

Commentarius, pag. 284. — (6) Zapeto, Viaggio etc. pag. 405. — (7) Acta SS. tom. I Junii, pag. 639 et tom. V Octobris, pag. 606 et seq. — (8) Act. SS. tom. II Junii, pag. 465. — (9) Tom. VI, col. 234. — (10) Martyrologium Gallicanum, tom. II, Supplem. pag. 1190.

A *Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, Castellanus in Martyrologio Universali, Tamayus in Martyrologio Hispanico et Petrus Sainz de Baranda in Clavi Hispaniæ sacræ annuntiant ejusdem festum ad diem 3 Novembris et prædictus Ordo translationem indicat ad diem 15 ejusdem mensis. Quamobrem de eo dicemus ad diem*

III aut XV Novembris.

S. Zachariæ sacerdotis memoria hodie recolitur in kalendario Syriaco seu Chaldaïco, quod anno 1624 typis Romanis expressum fuit et cujus duplex versio nobis ad manum est, altera Simonis Moysis Maronitæ, altera Josephi itidem collegii Maronitici alumni. De S. Zacharia, sacerdote et S. Joannis Baptistæ patre, dicemus cum Martyrologio Romano ad diem

V Novembris.

S. Laidgennus seu Laidcend laudatur hac die in Martyrologiis Tamlactensi, Dungallensi, Hibernico Colganî, et in Martyrologio Mariani Gormanni. Colganus in Annotatis ad

syllogen de S. Laidgenno, filio Baithi, hæc D de præsentî S. Laidgenno habet (1): Commemoratur... 23 Octobris tertius Laidgennus, filius Rochra, qui cum suis fratribus Cannecho et Accabrono 28 Novembris colitur in regione Desiorum, in loco qui Achadhraithin appellatur. Commodius itaque de sancto hoc manipulo dicetur die

XXVIII Novembris.

S. Petri Paschasii, episcopi Giennensis et martyris, nomen ab anno 1674 bis legitur in Martyrologio Romano, semel die 6 Decembris, qua obiit; semel die 23 Octobris, quo ejus festum transtulit Clemens papa X; satius nobis videtur, ut et Butlero, Godescardo aliisque visum est, de eo dicere ad diem

VI Decembris.

S. Gratianum, episcopum Telonensem in Provincia et martyrem, laudat ad hanc diem R. D. Pétin. De eo cum Saussayo et aliis dicemus ad

XXVI Decembris.

(1) Act. SS. Hiberniæ, pag. 38.

B

E

DE SS. THEODOTA ET SOCRATE MARTYRIBUS

NICÆÆ IN BITHYNIA

V. D. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ unicus. Cultus sanctorum martyrum Constantinopoli. Templum et monasteria SS. Georgii, Theodotæ et Mamantis. Illorum martyrum Passionis fides. Martyres tempore Alexandri Severi.

CIRCA ANNUM

CCXXX.

Situs Xylocirci Cpoli; monasterium S. Georgii et templum S. Theodotæ.

C **Q**ui oculos conjecerit in mappam seu tabulam Constantinopoleos, is viderit oportet civitatis hujuseam esse formam ut proxime accedat ad figuram geometricam, sectorem appellatum. Propontidis littus loco unius radii est; maris sinus, septentrionem versus Constantinopolim suburbio Galata dividens et cui nomen est Cornu aureum seu Chrysokeras, alter est radius; circuli vero arcum repræsentat murus, a Propontide usque ad Cornu aureum ductus et urbem ad Caurum seu Occidentem æstivum cingens. Porro prope locum, quo murus hic Cornu aureum attingit, nec procul a palatio et monasterio Blachernarum porta olim erat pluribus nominibus designata; quorum unum porta Xylocirci. Id ei nomen datum, quod illac ibatur ad Xylocircum, paulo magis ad septentrionem positum e regione scilicet pontis Leonis imperatoris, supra sinum Chrysokeras constructi; distabat autem Xylocircus quingentis circiter passibus a Blachernis et nomen suum, quod sæpius Xerocercus scribebatur, communicabat vicinæ. Ineunte sæculo VI exstabat ibidem certissime S. Georgii monasterium, quum Eugenius, abbas monasterii sancti eximiique martyris Georgii in Xerocercu, ἀββας μονῆς τοῦ ἁγίου μεγάλου αὐτοῦ Γεωργίου ἐν τῇ Ξηροκερκῇ, subscri-

pserit libello monachorum ad synodum sub Hormisdæ papa; et medio sæculo sequenti durabat adhuc, quippe cujus abbas Cyriacus interfuerit concilio Constantinopolitano, sub patriarcha Menna habito (1). Putem medio sæculo XI jam cessasse hoc asceterium: posterioribus saltem temporibus nullam amplius ejus reperio memoriam. Xylocircum partem fuisse Hebdomi bene demonstravit Cangius (2); sed an umquam Xylocircus dictus fuerit positus in Campo Hebdomi, qui fere campus Martius Constantinopolitanus erat, plane mihi ignotum est. Utut id est, in Campo Hebdomi ecclesia erat, quam, ut ex Procopio, lib. I de Ædificiis, cap. 4, Cangius refert, Justinianus I ædificarat titulo S. Theodotæ. Sed hæc martyr nostra non est, sed Nicæna natione, cœva S. Anastasiæ martyri et die 29 Julii in Menæis celebrata (3).

2. Quocirca neque de S. Georgii monasterio et templo in Xylocirco, neque de S. Theodota in Campo Hebdomi cogitandum est, ubi hæc die in Menologio Sirmundi post vulgarem SS. Theodotæ et Socratis laudationem hæc occurrunt: Τελεῖται δὲ ἁγίων συναξὶς ἐν τῇ ξυλοκιρκῇ; agitur eorum festivitas in Xylocirco; sed nomen id proprium erat monasterio S. Mamantis suburbano. Anonymus enim Bandurianus antiquita-

Non in his, sed in templo monasterii S. Mamantis culti fuerunt sancti martyres.

(1) Du Cange, Constantinopolis christiana, lib. IV, § VI, num. 46, pag. 83, edit. Byzant. Veneta. — (2) De Hebdomo Constantinopolitano disquisitio topographica, num. 12, pag. 16, edit. V. Octobris Tomus X.

neta. — (3) Cfr Cangius, Cpolis Christ. lib. IV, § VII, num. 31; De Hebdomo Cpolitano, num. 19.

AUCTORE
V. D. B.

tum Cpolitanarum indagator, quum de eo asceterio acturus est, hunc titulum præfigit: De monasterio Xylocerco seu S. Mamantis; Περι της μονης τα Ξυλοκερκου, ο άγιος Μαρτας; et dein ita exorditur (1): Η δη μονη Ξυλοκερκου, ο άγιος Μαρτας, παρκα της αδελφης Μαυρικιου εκτισθη; Monasterium Xylocircus seu S. Mamantis conditum fuit a Mauricii sorore. Ita ut dubitandum non sit quin hoc indicetur monasterium in Sirmundiano Menologio. In commentario de S. Mamante fuse dixit de hoc asceterio decessor noster Joannes Pinius (2), ex quo pauca huc transferam. Leo I, cognomine Macelas, qui ab anno 457 ad 473 imperavit, primus videtur struxisse Constantinopoli S. Mamantis templum. Integro sæculo post, dum Mauritius regni habenas teneret (quod fecit ab anno 582 usque ad annum 602, quo a Phoca cum filiis occisus fuit), soror ejus monasterium ibidem addidit, in quo fratrem ejusque liberos sepeliendos curavit; circa quod tempus Pharasmanes eunuchus templum renovasse videtur. Virgines id asceterium initio habitabant; an etiam viri, ita ut duplex esset monasterium, incertum; sed postea certe ibidem vivere viri, quorum unus celebris habet inter Symeones nomen: is Symeon Junior, theologus dictus, Alexandro Comneno imperatore, Hesychostarum Thessalonicensium seu Palamitarum pater; de eo plura dabunt Leo Allatius (3), Fabricius (4), Combesius (5), Morcellius (6) alique. Exstat etiam Vindobonæ et Mosquæ hujus viri Vita, auctore Niceta Stephato, cum hoc titulo: Του εν άγιοις πατρος ημων Συμεων του νεου, θεολογου πρεσβυτερου και ηγμενου της μονης του άγιου Μαρταντος της Ξηροκερκου. Vita beati patris nostri Symeonis novi theologi, presbyteri et higumeni monasterii S. Mamantis in Xerocercu. Durabat adhuc Xylocirci seu S. Mamantis monasterium medio sæculo XIV, ut passim ex Joannis Cantacuzeni historiis colligi potest; destructum tamen fuerit oportet antequam sæculo XV expugnata fuerit Constantinopolis: positum enim erat extra mœnia et quidem in ea ipsa parte, ad quam in Constantinopolis delineatione, anno 1422 a Christophoro de Bondelmontibus facta, hæc leguntur (7): Hic Turci semper præliant, quia locus est debilior.

C
Synaxarium
de sanctis
martyribus in
Menologio
Basiliano et
Menæis ad 21
et 23 Octobris;

* Cappadociæ
add. Men. exc.
et Rad.; Sim-
plirio ms.
* Omitt.
δευτερον seu
ex δευτερου
Men. exc.

3 Porro quomodo factum sit ut in Xylocircu seu S. Mamantis templo SS. Theodota et Socrates singulari veneratione colerentur me plane fugit: suspicor eo delatas fuisse illorum cœlitum reliquias, maxime quod antiquis temporibus non die 17 Septembris, qua S. Theodota vitam pro Christo dedit, colebatur, sed die tantum 23 Octobris. In Menologio enim Basilii Porphyrogeniti, qui orientale imperium administravit ab anno 976 ad 1025, hæc ad posteriorem hanc diem leguntur (8): Sancta Theodota parentibus nobilibus in regione Pontica nata, sub Alexandro imperatore exstitit. Dum autem in monasterio, quo se receperat, quietam vitam ageret, agnita est et a præside* Christi causa capta est. In equuleum semel iterumque* sublata scalpitur et in fornacem ardentem injicitur; sed Christi beneficio inde erepta, a præside Byzantium versus ducitur:

mox Ancyram venit; ubi, dum gentiles publica festivitate dæmones colerent et idola adorarent*, Socrates presbyter, vir pius Dominique nostri Jesu Christi confessor, pro sui zeli ardore altare subvertit, eaque de causa, capite amputato, spiritum reddidit. Sancta vero Theodota, jussa idolis immolare et imperata facere recusans, in sartagine ferventis olei conjecta est; sed quum Dei favore inde illæsa evasisset*, ipsa quoque gladio vitam finivit. Proxime ad hanc narrationem accedit seu potius eadem est brevis illorum martyrum historia, quæ in Menæis tum excusis, tum manuscriptis leguntur. De excusis pronuntio juxta editionem Venetam anni 1843 et versionem Raderi, ex Menæis item excusis paratam; de manuscriptis autem juxta exemplaria Ambrosiana, Chiffletiana et Sirmundiana, toties a decessoribus nostris laudata. Operæ pretium itaque arbitratus non sum eum narratum huc transferre, quum certissime a Basiliano Menologio tantum solummodo distet, quantum corrupta plus minus apographa a meliori exemplari. Varietates cæterum præcipuas ad marginem notavi, quo magis appareretlectionem, quam etiamnum recitant Græci die 23, aut potius nunc 21 Octobris, originaliter eadem esse ac quæ in Basiliano Menologio legitur.

4 Hoc itaque synaxarium in omnibus menologiis et synaxariis, tam excusis quam manuscriptis, quæ mihi saltem videre licuit, die 21 aut 23 Octobris legitur; et quidem in ms. libris et Menologio Basiliano die 23 Octobris, in Menæis excusis adeoque recentioribus (quo pertinet Sirlertianum Menologium) die 21 Octobris; et quoniam in his tantum, non autem in illis, alia festivitas cum alio fusiori synaxario indicatur ad 17 Septembris, dubium nullum esse potest quin primitus festum SS. Theodotæ et Socratis Constantinopoli actum sit die 23 Octobris; quæ dies quum integro mense distet a 17 Septembris, sanctorum martyrum morte honestata, et quum quæ illa die agebatur festivitas, solennius celebraretur in uno S. Mamantis suburbano templo, nemo non videt quam pronum sit conjicere reliquias aliquot SS. Theodotæ et Socratis illic olim hac die receptas fuisse. Ast non id solum de synaxario Basiliano animadvertendum est. In eo videlicet ita narratur SS. Theodotæ et Socratis martyrium ac si ambo Ancyra capite fuissent plexi; ast in Passione, quam infra edemus et cujus epitome exstat in Menæis excusis ad diem 17 Septembris, Socrates quidem Ancyrae occisus dicitur; Theodota autem hinc Nicæam Bithyniæ ducta, atque hic capite minuta. Ex qua diversitate oritur quæstio ubi demum S. Theodota martyrium fecerit; dein utra historia antiquior Menologii Basiliani an illius fusioris Passionis; quod si hæc recentior habenda sit, an ea omnia, quæ S. Theodota Nicææ locuta esse et fecisse dicitur, totidem commenta sint. Verum si quis præ oculis habeat rationem, qua collectum fuerit Menologium Basilianum, fons et origo synaxariorum, quæ de SS. Theodota et Socrate in Menæis ad diem 21 aut 23 Octobris scripta aut impressa sunt; si

* Ms. hab.
θεοτων
tantum

* Men. exc. et
Rad. omitt.
in sartagine
nem...
evasisset.

id desumptum fuit ex antiquiore Passione, omissa S. Theodotæ palæstra, quæ Nicææ in Bithynia fuit.

(1) Banduri, Imperium Orientale, tom. I, part. III, pag. 54, edit. Paris. 1721. — (2) Act. SS. tom. III Augusti, pag. 431. — (3) De Symeonum scriptis diatriba, pag. 72, 143, 151, 161, 168, 172 et seqq. — (4) Bibliotheca græca, tom. X, pag. 323 et 324.

— (5) Auctarium noviss. tom. II, pag. 119 et seqq. — (6) Calendarium Constantinopolit. tom. I, pag. 126. — (7) Vide hanc mappam ap. Banduri, Imperium Orientale, post pag. 348, edit. Veneta. — (8) Menologium Græcorum, tom. I, pag. 136.

quis,

AUCTORE
V. D. B.

A quis, inquam, recogitet totum fere illum librum nil aliud continere quam summaria longiorum Passionum, atque hæc ita confecta esse ut omnia fere habeant eandem magnitudinem; non poterit non putare scriptorem, nimium ad finem properantem, omisisse S. Theodotæ Nicænum iter et post indicatam S. Socratis mortem continuo sociæ ejus cruentam necem narrasse. Equidem quin ita sit dubitare non possum, maxime quoniam ad calcem longioris illius Passionis S. Theodotæ sepultura refertur, a Sophronio, episcopo Nicæno, in civitatis vico procurata. Unde sequitur nil obstare quin Passio illa Menologio Basiliano, seu initio sæculi xi antiquior sit; immo certum videri Menologii illius de martyribus nostris synaxarium ex ea ipsa Passione fuisse excerptum.

Auctor
hujus Passio-
nis non fuit
Simeon
Metaphrastes.

5 Sed quis hujus Passionis scriptor et quæ ejus auctoritas? Manu Rosweydi inscriptum reperio interpretationi, quam dabimus, auctorem græcæ Passionis esse Simeonem Metaphrasten. Verum id parum credibile: stylus enim omnino alius est; dein hæc lucubratio non recensetur ab Allatio inter Vitas et Passiones, quæ reapse a Metaphraste conscriptæ fuere (1); et tertio demum, Metaphrastis scripta nequaquam rara sunt, sed multis reperiuntur locis: contra Passio SS. Theodotæ et Socratis tam paucis existit in bibliothecis ut nusquam mihi in catalogis fuerit obvia. Quam autem vertendam curavit Rosweyduus, eam acceperat Parisiis, ex ms. Medicæo regis Franciæ, ut ibidem annotavit: qui codex quo nunc terrarum abiverit mihi plane incertum; profecto in catalogis Parisiensibus annotatam hanc Passionem non reperio. Bruxellis etiam non exstat exemplar græcum, ex Parisiensi desumptum; neque id post Rosweydi mortem habuisse videntur decessores, in quorum quippe catalogis nulla illius fiat mentio. Procul dubio tamen in Græcia aut Constantinopoli exemplaria superesse debuerunt, quum Mencea fuere excusa: quæ enim in iis ad diem 17 Septembris leguntur ex hac ipsa Passione partim verbatim desumpta, partim breviate sunt.

Difficultates,
quæ ei insunt,

6 Vix itaque dubitandum videtur quin SS. Theodotæ et Socratis Passio adscripta fuerit Simeoni Metaphrasti pro communi illa opinionione, qua quævis Sanctorum acta græca, auctoris titulo carentia, opus ejus esse dicuntur: de qua re videri potest Allatius (2). Verum inde neque crescit, neque decrescit scriptionis hujus auctoritas. De hac autem me anxium plurimum fuisse et jam in unam jam in alteram partem propensum quare diffiterer? Postquam tamen omnia quæ in eorundem favorem aut contra ea facere viderentur diligenter semel et iterum examinavi, statui mecum tandem nil esse cur inter apocrypha scripta referretur, et multa esse quibus suadeatur eandem esse sinceram. Quatuor autem præcipuæ difficultates in hac Passione esse videntur: quarum prima est imperatorem Alexandrum in ea dici impii decreti auctorem et jussisse idola ab omnibus adorari; secunda continuus fere miraculis ab omnigenis tormentis servatam fuisse S. Theodotam; tertia sæpius sanctam virginem uti inter loquendum scripturæ sacræ locis et quarta demum

longiores ejus esse sermones. Verum, ut ab his postremis difficilioribus locis exordiar, in sermonibus S. Theodotæ duplex genus distinguendum est, alterum responsionum, alterum orationum ad Deum; prius generatim breve est et simile responsionibus quæ in Actis præsidialibus occurrunt; posterius nil habet quod insolens sit aut inopportunum videatur. Non magis obstare possunt Sacræ Scripturæ loca, quæ S. Theodota recitat: sunt enim hæc ad unum fere omnia deprompta ex libro psalmorum, quem multi fideles initio ecclesiæ memoria tenuisse et domi rurique cantasse norunt omnes. Magis serium est quod de continuis miraculis objici potest. Ast vide quam nude et simpliciter hæc narrentur; dein nullum est quod in aliis Passionibus, etiam optimæ notæ, non legatur: quemadmodum in annotatis fusius explicabimus.

7 Quod demum decretum persecutionis Alexandro Severo imperatori tribuitur, neque id impedire debet quominus hanc Passionem sinceram habeamus. Re quidem vera princeps ille, Mamaea, muliere christiana, natus (3), cum puer ad imperium pervenisset, fecit cuncta cum matre, ut et illa videretur imperare, et ad finem usque vitæ optimæ matris consiliis usus est (4); clamabat sæpius quod a quibusdam... christianis audierat et tenebat...: « Quod tibi fieri non vis alteri ne feceris (5); » cum christiani quemdam locum (tabernam scilicet meritariam), qui publicus fuerat, occupassent ibique templum B. Mariæ trans Tiberim excitassent, contra popinarii dicerent, sibi eum deberi, rescripsit melius esse ut quomodo-cumque illic Deus colatur quam popinariis dedatur (6); si non cum uxore cubuisset, quotidie matutinis horis in larario suo, in quo et divos principes, sed optimos, electos, et animas sanctiores, in queis et Apollonium, et quantum scriptor suorum temporum dicit, Christum, Abraham et Orpheum et hujusmodi cæteros habebat, ac majorum effigies, rem divinam faciebat (7); Christo templum facere voluit eumque inter Deos recipere;... sed prohibitus est ab iis qui, consulentes sacra, repererant omnes Christianos futuros, si id optato evenisset, et templa reliqua deserenda (8); multum itaque abest ut Alexander christianos odio habuerit, aut qui erga omnes studebat esse mansuetus, æquus et comis, violentus in eos fuerit et crudelis; contra magni eos faciebat certumque habebat eorum sacerdotes optimos quosque esse viros; adeoque ubi rectores dandi erant provinciis, præpositi faciendi et ordinandi rationales, servabat ipsemet instituta, quibus christiani tam bonos sibi præficiebant magistros (9). Quocirca quamquam pristina decreta, quibus christiani proscribebantur, non sustulit, eorum tamen vim et auctoritatem gravem esse noluit; verbo christianos esse passus est (10); quin etiam in ejus familia servili complures fideles et christiani versabantur (11).

8 Verum enim vero Paulum et Ulpianum in magno honore habuit, quos præfectos ab Hellogabalo alii dicunt factos, alii ab ipso. Nam et consiliarius Alexandri, et magister scrinii Ulpianus fuisse perhibetur; qui tamen ambo assessores Papiniani fuisse traduntur. Hæc

et quarum
potissima est
decretum
persecutionis
adscriptum
Alexandro
Severo.

F

non efficiunt
illius auctori-
tati; nam
Ulpianus,
Alexandri
adolescens
tutor, omnia
priora collegit.

(1) De Simeonum scriptis diatriba, pag. 124 et seqq. — (2) Ibid. pag. 79 et 80. — (3) Lampridius, Alexander Severus, cap. 13. — (4) Ibid. cap. 66. — (5) Ibid. cap. 31. — (6) Ibid. cap. 49.

— (7) Ibid. cap. 29. (8) Ibid. cap. 43. — (9) Ibid. cap. 43. — (10) Ibid. cap. 22. — (11) Eusebius, Hist. eccl. lib. vi, cap. 21.

AUCTORE
V. D. B.

Aelius Lampridius (1): qui pluribus aliis locis (2) docet summam apud Alexandrum Ulpiani fuisse auctoritatem, ita ut eum pro tutore habuerit, primum repugnante matre, dein gratias agente (3); et ut, teste *Dione Cassio* (4), non solum ei dederit præfecturam prætorianam, verum etiam ei permiserit cætera quæ pertinent ad administrationem imperii. Neque enim initio poterat Alexander, quippe qui quarto decimo ætatis anno imperium capessivit, rempublicam ipsemet gubernare. Ast audi jam quomodo Ulpianus, pristinarum legum retinētissimus, in christianos usus fuerit hac sua potestate. Quin etiam, inquit *Lactantius* (5), sceleratissimi homicidæ (*Ulpianus* quippe pluribus reus visus est *Chresti* et *Flaviani* cædis) contra pios jura impia condiderunt. Nam et constitutiones sacrilegæ et disputationes jurisperitorum leguntur injustæ. *Domitius*, de officio proconsulis libro septimo, rescripta principum nefaria collegit, ut doceret quibus pœnis affici oporteret eos, qui se cultores Dei confiterentur. *Perdita est hæc illius libri pars aut potius destructa, quum simul cum Constantino vicit christiana religio; sed quum ea in præsidum provinciarum manus venit, quis mirabitur aliquot ex eis fuisse qui nefaria illa rescripta exsequi statuerint nomine adolescentuli imperatoris? Quod enim Alexandro imperatore non per omnes provincias in christianos aspere actum fuit, nequaquam inde sequitur ubique iis fuisse paritum. Præsides plurimum ducebantur suo genio: Accepta enim potestate, ait Lactantius, generatim agens de præteritis temporibus, pro suis moribus quisque sæviit. Alii præ nimia timiditate plus ausi sunt quam jubebatur; alii suo proprio adversus justos odio; quidam naturali mentis feritate; nonnulli ut placerent, et hoc officio viam sibi ad altiora munirent. Aliqui ad occidendum præcipientes exstiterunt, sicut unus in Phrygia, qui universum populum cum ipso pariter conventiculo concremavit. Atque illa forte veterum decretorum renovatio præcipua causa fuit ob quam Mammæa initio Ulpianum repugnantertulerit. Ex illo itaque capite frustra oppugnatur SS. Theodotæ et Socratis passio.*

Plura suadent
hanc Passio-
nem sinceram
esse et bonam.

9 Jam si in ea inquiramus quæ eandem commendent et sinceram esse suadeant, imprimis considerandus venit interrogandi et respondendi modus, qui omnino idem est ac qui in genuinis martyrum Actis omnium ferit oculos; deinde nuspam generalia dicta habes, sed omnia accurate designata, homines, loca et alia hujusmodi; tertio nil est quod non conveniat cum illius ævi moribus et rebus gestis: qui fabulorum pene omnium certus est scopulus; quarto locus aliquis inest, qualem nuspam in Passionibus fabulosis deprehendes; ecce autem: Prodiit in medium virgo, talisque apparuit ut præfectus eam lautioribus cibis in itinere nutritam fuisse arbitraretur. Itaque accersito ad se commentariensi dicit: Dic, sodes: quibusnam cibis usa est Theodota? Tum alter: Domine, Tatianus, adjutor commentariorum, ad hoc respondeat. Tum præfectus: Tatianus mox adsit. Tatianus præsens hunc in modum rogatus est: Dic nobis quales cibos sumpserit virgo?

Ait Tatianus: Domine, in itinere cum esset D vinculis constricta etc. Sed potius judicet ipse lector, non præjudicatis opinionibus ductus, sed præ oculis habens optima martyrum Acta, quæ ipsi severiores critici inter bona historica monumenta recensent. Plura addemus in annotatis ad Acta. Ad calcem hujus commentarii tandem subjungam versiculos, qui Menæis græcorum inscripti sunt. Ad 17 Septembris, qua die unius S. Theodotæ memoria celebratur, hos habes:

Τὴν Θεοδοτὴν πρὸς ξυρὸς τεθηγμένην, *
Ποιεῖ προθυμὸν ἢ Θεοδοτοῦ χάρις.

* τεθηγμένην

Id est latine: Theodotam ad ensem acutum (excipiendum) paratam facit divina gratia; et ad 21 Octobris, quo simul S. Socrates colitur:

Τὴν Θεοδοτὴν ἐκ ξυρὸς τετμημένην
Θεὸς δότην ἐγνωμὲν ἀγνὴν θυσιαν.
Ὁ Σωκράτης ἐσπευδὲν ὀφθῆναι, Λογε,
Τετμημένος σοι Σωκράτης στεφοκράτης.

Theodotam gladio occisam novimus Deo datam seu factam esse puram victimam.

Christe, Verbum Dei, Socrates properavit E apparere coram te tamquam Socrates stephocrates seu coronatus.

CERTAMEN SEU MARTYRIUM

SANCTÆ, GLORIOSÆ ET VICTORIIS CLARÆ

MARTYRIS THEODOTÆ,

E græco ms. medicæo regis Franciæ, interprete *Guilielmo Gratio Brugensi*, Societatis Jesu presbytero a.

Alexander imperii sui tempore, impii dogmatis auctor, servos Dei inanis nominis idola, et quæ solam deorum appellationem sortiuntur, colere jubebat b. Magos quosdam secum ducere consueverat, qui ad verum christianæ fidei mysterium persequendum eum incitabant c. Tale decretum per totum orbem terrarum instituit, ut qui vana ejusmodi mysteria nollent evertere, Simplicio cuidam, omnis veritatis hosti, cui omnem imperandi licentiam dederat d, inservirent. Huic et absolutum jus concessum est ad interficiendos eos, qui idolis honorem exhibere recusarent. Igitur Simplicius, egressus ex Oriente, totum orbem idola colendo peragravit. Maxime vero Apollini sacra faciebat, christianos diris afficiens suppliciis. Ingressus Cappadociam e, jussit eundem deum adorari eique adoleri. Erat autem ea tempestate illic frequens christianorum exercitium.

Simplicius, missus ab Alexandro Severo ad cultum deorum urgendum,

b c

F

d

e

2 Inter cæteras Theodota quædam ex Pontica regione et primaria matrona, Anicia nomine, eminebat; multis facultatibus abundans, a cæteris in veneratione habebatur, quod se Deo jam devovisset f. Quum vero impurissima sacrificia Apollini immolarentur, Simplicius undequaque christianos adesse

obviam sibi habet in Cappadocia S. Theodotam virginem, fidem fortiter profitentem.

f

(1) Alexander Severus, cap. 26. — (2) Ibid. cap. 13, 31, 67, 68 et aliis. — (3) Ibid. cap. 31. — (4) Hist. Romanæ, lib. lxxx,

initio. — (5) De divin. instit. lib. v de justitia, cap. 11.

coegit.

A coegit. Theodota, sese palam ostentans et ad unius Dei cultum et cognitionem publice comparens, primam se Simplicio patefecit, dicens : Estne quod postulas, præfecte? Ait Simplicius : Imperatoris decretum sine mora perfici. Ait Theodota : Cujusnam imperatoris? aut quodnam decretum? Iterum Simplicius : Imperatoris Alexandri, qui orbem sibi subjugavit, cujus imperium est venerabile et [qui] victimas passim diis immolari decrevit et consequenter *g* Apollini sacrificari voluit. Theodota ait : Vide ne tu hallucineris, Simplicii. Deus enim omnipotens, qui mundum universum creavit, in cælis degit, et idola et falsos deos fieri prohibuit. Disce diligenter christianorum Deum per prophetam dixisse : Dii, qui cælum et terram non fabricaverunt, pereant! Iterum alius propheta ait : Dii gentium dæmonia sunt. Quomodo igitur christianus, mandata minime falsa servanda suscipiens æternamque adiens ex Christi testamento hæreditatem, terga vertet? et incorruptibili excidens, vitam corruptibilem sortietur, æternæ mortis supplicia incurrens?

Romæ Candida dicebatur, patre Acacio, genere Anicio orta, anhelat ad martyrium.

h
i

B 3 Ad hæc Simplicius præfectus : Quænam tu, quæ tam temeraria effutire audes? Ait Theodota : Quod primum et maximum est, christiana sum, quæ salutem per Christum consequi desidero. Secundo matrona sum, patre Acacio. Tertio sum Romæ Candida *h* ex genere Anicio *i*. Ait Simplicius : Quæ tantæ es dignitatis, cave ne multos ad peregrinam cognitionem seu scientiam adhorteris. Verum imperatori morem gerens, diis mox sacrificato. Tum Theodota : Consequenter loquere et sustinebo te. Vetas ne multos ad peregrinam cognitionem incitem; et contra dicis : Apollini sacrificata. Perniciem ex ipso nomine agnoscito, cum Apollinem nominas *k*. Si ipse perit, igitur omnes, qui ipsi adhærent, animas suas perditas eunt. Tum Simplicius : Cave, mulier, ne nugis femineis nos circumvenias, ne crudelem mortem incurras. Iterum Theodota : Christi stadium non solum viros, sed etiam mulieres comprehendit, et præmiorum dator est Christus; neque solum adversus diabolum viros, sed et mulieres ungit, gloriosum ducens pro victoria eas cum hoste concertare, ut coronatæ dicant: Ubi est, mors, stimulus tuus? ubi, inferne, tua est victoria? Tum iterum Simplicius : Gravibus te suppliciis consumam, nisi sacrifices. Tum Theodota : Jube me hæredem fieri patrum. Pater enim meus David in testamento exposuit : Quoniam ad flagella paratus sum et vultum meum non averti ab opprobrio conspuentium. Quapropter patrum sequar hæreditatem. Fac mecum quod vis; nullo me timore concuti videbis. Christum enim habeo, qui me contra patrem tuum diabolum armare non desinit.

Simplicius jubet eam suspendi et genas abradi; non sentit tormentum, et hortamentis Simplicii fortiter resistit.

l

C 4 Iratus Simplicius varia tormentorum genera, in medium allata, præparari curat moxque ait : Per deos, ni statim sacrificaveris, his omnibus te sine mora tormentis cruciabo, ut his brevi tempore carnem tuam consumam. Ad quæ Theodota : Hæc omnia ex patris tui satanæ hæreditate habes et præbes; qui enim perversi patris es filius, perversa et operaris. Simplicius mox eam suspendi imperat, malasque in facie abradi *l*. Illa vero suspensa et rasa, voce elata ait : Gloria tibi, Deus, quod

per impurum Simplicium purum in me et eloquentem sensum excitaveris et aperuisti os meum et attraxi spiritum. Sedi enim ligata et ignota omnibus. Nunc vero, Deus omnipotens, per hæc flagra aperuisti os cordis mei, omnibusque divinitatis tuæ gratiam declarasti. Ipsa jam rasa neque ullo modo læsionem sentiente et Deum glorificante, fatigati erant *m* ministri diaboli. Tum Simplicius eam apprehendi et interrogari imperat; dumque cominus adducitur, ait : Dic sodes, Theodota, utrum mentem mutaveris. Omnes ecce spectatores mecum his te tormentis affici indignissime ferunt. Nobilis enim cum sis, et ex prima prosapia et scientia venerabilis, agnosce te tibi infamiæ notam non [posse] leviter inurere. Te enim dii optimi maximi, licet rasam, salvam tamen ad sacrificium expectantes conservant. Venerare et honora in omnibus genus tuum, neque corporis tui speciem ingloriam esse sinas, et tamquam prudens mulier sacrificium Apollini offeras. Ait Theodota : O rei iniquitas! Qualia nobis profers, Simplici, verborum sophismata? Certe sermones tui absinthio sunt amariores. Monitio tua est instar laquei lethalis, mortem occultantis. Vultus refert agnum mollem et lentum, sed clam execrantem. Procul absit ut fraudulentis tuis consiliis mentem meam valeas supplantare. Christi sigillum *n* animo meo nervos et robur addidit, cogitationesque confirmavit, ut, intelligibilis divinitatis facta professione, tormentorum tuorum technas et inventiones superare possim.

5 Ait Simplicius : Iterum velut prius in aere suspensa, feriat, donec intestina diffluant *o*. Tum iterum illa : Deus meus, qui omnipotens es et invisibilium thesaurorum largitor, qui sæculorum es creator, qui præteris omne delictum ex ignorantia commissum animæ tibi sincero corde servientis, qui omnis malitiæ oblivisceris, neque peccatorum recordaris, sed in te sperantes ex ore lupi sine mora eripis, libera me quoque a maligni dæmonis carnificina, ut tibi serviens dexteræ tuæ auxilium persentiscam. His precibus rite fuis, flagra usque ad ossa intima penetrarunt, sed quæ nullum omnino dolorem inferrent *p*. Tum iterum præfectus in carcerem eam conjici curat, ubi hunc in modum cantare cœpit : Viam iniquitatis amove a me, et in lege tua miserere mei. Iterum Simplicius in interiorum custodiam *q* abductam diligenter per suos ibidem conservari imperat, ne quisquam forte ingressus sermones artificiosos eam doceat. Famuli ad hæc, timore perculsi, spatio tridui omnibus eam adeundi viam præcludunt. Post tres dies foribus carceris ultro apertis, custodes, tremore concussi, citato cursu ingressi, virginem hilari et pleno vultu conspiciunt, pugillares *r* ulnis gestantem simulque dicentem : Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum. Cantabo et psallam in gloria mea. Illi interrogaturi cur ita consisteret, ecce subito juvenem conspiciunt, panem et aquam deferentem. Tum statim, clausis foribus, accurrentes quæ in carcere admiranda viderant Simplicio nuntiant *s*.

6 Simplicius, iis nequaquam fidem adhibens, eo die supersedendum ratus, sequenti ad se adduci jubet, iterumque rationem reddere

EX MSS.

m

E

n

Crudelissime flagellatur, nullum sentiens dolorem; et in carcere interiori posita visitatur ab angelo;

o

F *p*

q

r

s

et quemadmodum coram Simplicio fatetur, cul-

EX MSS.
nera sanan-
tur.

dere cur diis sacrificare nolit. Illa, carcere egressa nec jam ob corporis incolumitatem et integritatem agnita, ita est prolocuta : Viam veritatis elegi; judicia tua non sum oblita. Cumque stantem ante tribunal Simplicius non agnosceret, ait : Omnino concipio me alteratum esse vel incantatum. Tum ad illam : Quænam es tu? Ad quæ sic illa : Cogitationes tuæ obtenebrescent et mens ad interitum parata est. Si enim veritate lotus et purgatus esses, facile cognosceres quod eadem Theodota sim, per Jesu Christi misericordiam salutem consecuta. Simplicius præfectus ait : Quis te demum docuit nos ita effascinare, ut flagrorum ictus non videamus t? Ad quæ Theodota : Osor malitiæ, pravitatis artifex, hostis cælestis victoriæ, tu non nosti quod flagra tua quasi in alieno corpore pertulerim? Neque enim corruptibilis hominis est tam cito mederi; sed Dei auxilio, et Christi adminiculo, Spiritus Sancti denique operatione curata sum. Quapropter iterum incipe; idcirco enim tibi sano corpore adsto, ut denuo me flagris percutias; ut, corpore doloribus exercitato, anima inde magis excitata ad Deum evolet dicatque : Laqueus contritus est et ego liberata sum. Adjutorium meum in nomine Domini, qui fecit cælum et terram.

Injecta in
flammas, qui-
bus septua-
ginta milites
comburentur,

7 His præfectus auditis, in fornacem ardentem conjici actutum imperat. Tum ipsa statim : Parata sum; minas tuas nequaquam pertimesco; Christus enim mihi adjutor. Cum jam fornax, igne instructa arderet, insuper ad Deum cantans ait : Tu Domine, qui omnium es Deus, qui et in cælis ministraris et a cælestium angelorum cœtibus glorificaris, qui per omnem terram adoraris et ab iis cognosceris, qui mandata tua in veritate custodiunt, a cælis oculos deorsum dirige; et quemadmodum in iis qui tibi digne deserviunt complacuiisti; eosque ab omni via diaboli liberasti, ita quoque ego humilis tibi modo placeam : præbe mihi promptum a cælo auxilium; flammamque, ab hoc maligno mihi præparatam, irrorā; adversarios vero igne consume, ut cognoscant te Deum esse qui viventes et perdurantes animas suscipis. Interea famuli fornacem ardere ac totam igneam esse domino nuntiant. His auditis, præfectus a throno descendens, ad locum perrexit, ad quem et sancta Theodota mox adducta. Vix eam famuli cremandam comprehenderunt, quin serpens flamma septuaginta milites adusserit u. Interea virgo orans fornacem ingreditur; ostium in sequentem diem, ne quis eam educere tentet, fortiter obseratur.

postridie hinc
sana egreditur
laudatque
Deum.

v

x

y

8 Præfectus, prima luce basilicam v ingressus, Lampadium Jovis x, et Malacium Apollinis y sacerdotes ad locum, fornacis spectandi gratia, accersiri jubet : existimabat enim virginem jam consumptam esse ac in cineres reductam. Accesserunt sacerdotes cum ingenti populi multitudine, fornacis ostium aperturi. Ad quos Simplicius : Tollite et dissipate exustos cineres, ne qui cineres colligentes dei loco habeant et martyrium declarent. Vix fornacis orificio soluto, sacerdotes duos juvenes, flammam dissipantes, in quorum medio virginem stantem, deprehendunt; a quibus statim exusti sunt. Egressa autem est virgo e clibano tamquam e thalamo, illæsa et intacta,

dicens : Christe, qui meus et totius mundi es D salvator, qui et lumen accendis et Spiritus Sancti substantia, angelorum ore, flammam dissipas, qui alienos a veritate conteris tuosque præcones in veritate coronas, qui Spiritus Sancti faces et lumina in eorum illustrationem, qui mandata tua custodiunt, extendis, qui fluctuum sedas tempestates, qui servum tuum Petrum divino tuo aspectu ex infideli in fidei columnam commutas et ex maris periculis conservas, qui hunc diem in tui glorificationem et in credentium auxilium mundo declarasti, tu, Domine, cursum meum perfectum velut Deus conserva. Hæc audiens Simplicius, simulque videns milites suos mortem oppetiisse, ait : Variis suis incantationibus hæc victrix evadit; abeat igitur in carcerem, donec videam qua ratione e medio tollatur.

9 Illa jam abeunte, vox e cælo audita est, dicens : Gaude et lætare in nomine meo, Theodota, ex omnibus te tormentis liberabo, quæ tibi propter nomen meum inferuntur. Postquam septem diebus in carcere fuisset, Simplicius Byzantium aa una cum sancta virgine concessit. In itinere angelus, ipsi apparens circa horam nonam, vincula solvere consueverat; quo tempore preces perficiebat; tum iterum vinciebatur. Post viginti dies An-cyram bb venit, ubi omnia mancipia diaboli, vinculis quasi furore bacchico ligata, Jovi et Apollini sacrificabant.

10 Ad hæc Socrates quidam presbyter, Apollinis aram eversurus, accessit dicens : Omne dæmonium, sanguinem et nidores amans, alienum est a me. Igitur si is, cui sacrificium offers, a Christo alienus est, et hujus impuræ hostiæ alienæ sunt ab eo; quarum sedes vel cathedra pestis est. His dictis, Simplicius presbyterum sine mora capite plecti jubet, virginemque denuo ad quæstionem vocari, ut pœnitundine ducta, tamquam nobilis et pura mulier, sacrificare pergeret. Prodiit in medium virgo, talisque apparuit ut præfectus eam lautioribus cibus in itinere nutritam fuisse arbitraretur. Itaque accersito ad se commentariensi dicit : Dic, sodes : quibusnam cibus usa est Theodota? Tum alter : Domine, Tatianus, adjutor commentariorum cc, ad hoc respondeat. Tum præfectus : Tatianus mox adsit. Tatianus præsens hunc in modum rogatus est : Dic nobis quales cibos sumpserit virgo. Ait Tatianus : Domine, in itinere cum esset vinculis constricta, cum iisdem libere usque ad horam nonam obambulavit. Hora nona, ad quemcumque locum pervenimus, omnia vincula solvebantur ipsaque preces fundebat; cumque reverteretur, alii iterum in vinculis erant, nosque ambulabamus. Hoc scio et novi, aliud præterea nihil.

11 His Simplicius auditis, ait virgini : Dic, sodes, Theodota; mutasti tandem sententiam? Tum virgo : Iterum scire desideras cur ego huic deo sacrificare nolim; quia deus non est, sed mutum dæmonium. Anne æstimas tu quod, flagris percussa, alia sim et remissior in proposito facta? Absit hoc; verum animus mihi est pluribus et inusitatis tormentis et doloribus Deo magis innotescere. Perge igitur patris tui satanæ voluntatem perficere; me enim ob Christi confessionem per cele-

Dum redit in
carcerem,
voce cælesti
recreatur et in
itinere Byzan-
tium versus
visitatur ab
angelo.

z

aa

bb

Ancyra S.
Socrates pre-
sbyter, eversa
ara, capite
plectitur, et
S. Theodota
coram Sim-
plicio sana
apparet.

F

cc

Jubetur super
pyram mitti,

Lria

A bria tormenta coronari detur. Iterum Simplicius pyram extrui jubet ut in eam conjecta vitam finiat. Tortoribus paratis, ad incendium pertracta est sacra martyr et in hunc modum oravit: Justitiæ illuminator, Christe, qui legislatori Moysi auxilium ferens, populumque confirmans, adversarios ejus in mare demersisti; qui gubernacula ejus qui hominum vitæ insidiatur confregisti, portumque tranquillum sanctis ostendisti, tu modo vultu tuo divino me aspicere dignare, mihiq; in subsidium sanctæ virginis Teclæ *dd* angelum, qui flammam excitati ignis dissipet submittere ne graveris, ut comminationes Simplicii, veri Christi hostis, mihi in nominis tui confessione permanenti subjiciantur.

et in foro iterum ad liliandum idolis frustra incitata, rogat ut aliquis sacerdos gentilis secum in flammis veniat.

12 His dictis, satellites ad forum pertrahunt; quo cum venit, ait iterum Simplicius: Quo usque tandem, Theodota, tibi ut Apollini lites persuadere non poterimus? Ait Theodota: O insensate, quorsum me frustra ut impuro dæmonio immolem hortaris? Quid ita insanis? O malitiose, hujus impuri spiritus impotentiam nondum satis novisti? Non vides mutum et cæcum esse dæmonium? Agnosce quam sit absurdum servire tam impuro, qui nulli valet auxiliari; verum alios partim dissolutos, partim exustos a præparata in meam perniciem flamma, magna Christi per suos satellites potentia, illos, inquam, igne absumptos nequaquam liberare potest. Quævis pœna convenit. Et tu etiam cur ego non immolem rogare pergis. Itane vero ego Christum curatorem meum deseram? hujusque* sacrificio immoriar? Perge, o alienatissime veritatis hostis, perge, inquam, patris tui artes exercere. Si vero scire aves quis demum sit qui mihi auxiliatur, da mihi libellensem *ee* tuum, per quem et tui imperatoris cognitio et tua fragilis et inanis potestas, nomenque falsi dei, qui ab interitu seu perniciæ appellationem sumpsit, omnibus innotescet. Mecum in paratum rogam descendat, et si quidem salvus inde exierit, tui omnes in Apollinem credant. Tum Simplicius: Dorothee, qui magnorum deorum Jovis et Apollinis honoras memoriam, descende cum hac in rogam.

Ipsa incolumis inde exit, combusto Dorotheo sacerdote.

13 Dorotheus, Apollinis oraculorum conservator, ait: I prior; sequor. Tum sancta virgo: Ego, ait, primum ingrediar; et simul stans ante locum incendii, dicit: Christe, qui veritatis es legislator, qui profundum maris rubri divisisti, idque hinc inde quasi muro obvallans fidem ostendisti, hostiumque temeritatem tuæ divinitatis potentia submersione punivisti, me quoque hoc in statu communire mecumque congregari non moreris. Tu enim es, Domine, qui sicut imperantium dispellis consilia, ita flammarum dissipare vales incendia. His dictis, prius se signo crucis muniens, descendit ac in ignis conceptaculo quasi in sublimi thalamo constitit. Descendit pariter et Dorotheus, stansque ante locum, in hæc verba prorupit: Dii maximi, benevoli et propitii, Jupiter insuperabilis Apolloque invincibilis, corporis mihi incolumitatem, per summam gratiam ignis scintillas dissipantes, conferte. Hæc dicens, Apollinis se diademate religans, ad focum perrexit; quem exsiliens flamma statim exussit ac in cineres

redegit. Hinc magno timore omnes clamaverunt, præmium iniquitatis indigne ferentes; alii vero dixerunt: Magnus est Deus Theodotæ. Simplicius autem, subitum Dorothei interitum non ferens, stantem in medio igne virginem fixis intuetur oculis, dicens: Præstigiis tuis et pharmacis id efficis, non solum ut vincas, sed et ipsos deos fallis eorumque oculos arte tua perstringis. Verum nondum suppliciorum satis est; majora tibi inferenda sunt supplicia. Hoc dicto, in carcerem redire jussit, surgensque perrexit in prætorium.

14 Verum sequenti die, plenus dolore ob Dorothei mortem, iter in Bithyniam maturat; quem et sequitur Theodota. Cum vero in Nicæam urbem pervenisset, graviter infremuit, anxius quo supplicio virginem puniret. Ductis secum dæmonum sequacibus *ff*, convocatoque consilio, decernitur, ut in foro publice serra secta dividatur media. Quod ut perficiat sequenti die, prodit ut fera silvestris tyrannus, ad supplicium innocentem ante statuas idolorum pertrahens: dixitque illi: Non ultro te tuæ juvabunt præstigiæ; en parati adsunt, qui te mediam dividant. Ait virgo: In hanc horam collimavi, ut Appollini appropinquans sacrilicem. Astantes, hæc audientes, gavisi dixerunt: Quantas diis propitiis gratias referemus! Illa vero conversa ad Apollinis aram accessit, in hunc modum ad Deum verba faciens: Deus, qui sublimis es et purus, verax et ab omni macula alienus, verus te invocantium auxiliator, qui potentia intelligibili dissipas consilia machinatoris perniciæ hominum, qui precibus optimi tui prophetæ, dracone occiso, Bel evertisti argenteamque imaginem comminuisti, accede hac hora et ostende num talis sis qualis semper fuisti. His dictis, aram evertit Apollinis statuamque in pulverem redigens deorsum præcipitavit. Tum ad Simplicium: Ubi nunc dii tui, o Simplicii? Is, ira excandescens, quatuor lignis *gg* alligatam, extensis membris, a quatuor virorum paribus jubet serrari. Ad hæc serratores cæcutiebant, et quo magis traherent, eo majori languore afficiebantur. Tum civium omnium una vox, quod nullum a pharmacis, sed a Deo solo virgo auxilium acceperit. Simplicius, *F* visa totius civitatis seditione, dissolvi curat, jubetque dicere qua arte et cujus potentia hæc fecisset. Ad hæc illa tota imperterrita: Viri, Dei simul et Christi amatores, notum vobis omnibus sit, quod libere profitear Deum, qui Moysi auxiliatus est, populumque per maris medium deduxit, quique olim in rubro locutus est; qui et Isaaci sacrificium immaculatum suscepit et qui hac hora (in clamorem erumpens) nobis cooperatur; is est qui mihi non solum præsto est, sed et omnibus, qui nomen ejus coram hominibus invocant, auxiliatur. In hoc nomine confisa et in hujus confessione persistens, ab omnibus his tormentis liberata sum; credoque firmiter, Deo et Christo favente, me cum pace spei æternæ hæredem futuram.

15 Tum vero majore timore Simplicius percussus, maximeque ob Dorothei mortem dolens, sine mora virginem capite plecti jubet, statimque e tribunali descendit. Cum autem ad justitiæ bravium capessendum pergeret, ait: O sapiens nauclerus es, qui animam in hac

EX MSS.

Nicæam ducitur S. Theodota et ibi frustra jubetur serrari.

ff

E

gg

F

Tandem decollatur et a Sophronio episcopo sepelitur.

EX MSS.

hac homicidæ fluctuatione gubernas, qui me ad stationem cælestis tui portus deducis, qui omnis boni osoris famulos gubernaculis pietatis comminuis; qui cursum meum ad retum et simplicem divinitatis tuæ nutum com-plevisti! Tu ipse, Domine misericordiarum, audi me, tuæque benignitate refice me, et ut patrum meorum partem habeam dignam me fac; cui omnis gloria et fortitudo in sæcula sæculorum. Amen. Statim vox e cælo audita est, dicens *hh*: Audi, virgo, deprecationem tuam teque in certamine tuo glorificavi. Tu tandem cum pace in paradisi stadium ingre-dere; frui corona justitiæ. Peracta hac voce, tortores ad hoc destinati eam capite plectunt. Sophronius episcopus, *ii* acceptum sanctæ Theodotæ corpus, idque in eodem ci-vitatis vico cum hymnis et canticis unctum variisque aromatibus conditum in monumento novo in perpetuam ejus passionis memoriam cum pace recondidit. Celebratur autem san-ctæ Theodotæ memoria 17 mensis Septem-bris in laudem et gloriam Dei Patris et Filii et Spiritus Sancti in sæcula sæculorum. *B* Amen.

ANNOTATA.

a Actis Bollandianis plura inserta sunt, quæ Guilielmus Gratius ex græco in latinum vertit, maxime in primis tomis.

b Vide de his Commentarium prævium num. 7 et 8.

c Potius jurisconsultos secum habere consue-
verat Alexander, maxime Ulpianum. Aliorum nomina dabit Lampridius, cap. 68. Aruspicum quoque amabat societatem; quippe qui, teste ite-rum Lampridio, cap. 27, aruspiciinæ peritissimus fuit; ὀρνεοσκοπος magnus, ut et Vascones et Hispanorum et Pannoniorum augures vicerit. A sacra consulentibus seu ab auguribus prohibi-tum fuisse Alexandrum ne Christo templum eri-geret, monuimus in Commentario prævio, num. 7; neque hos in eo constitisse ut Alexandri in Chri-stianos benevolentiam inanem facerent, verum etiam auctores ei fuisse ut eos cohiberet, nemo qui humanam naturam norit dubitabit. Verum-
C tamen christianos plus a jurisperitis passos esse quam ab auguribus aut magis, valde credibile est.

d Simplicius hic in Menologio Basiliano nude præses ἀρχων dicitur; in Menæis Ambrosianis et Chiffletionis præses in Cappadocia, ἀρχων ἐν Καππαδοκίᾳ; in Menæis excusis ad 21 Octobris præses Cappadociæ, ἀρχων τῆς Καππαδοκίας; in iisdem ad 17 Septembris, propius ad nostram Passionem accedentibus, perhibetur simpliciter missus in Cappadociam, ἀπεσταλεις ἐν τῇ τῶν Καππαδοκῶν χωρᾷ. Putem legatum aut proconsu-lem extraordinarium fuisse, missum potius ab Ulpiano quam ab Alexandro. Multa exempla su-persunt talium legatorum, qui quum singularis quedam causa erat in provincias destinabantur; neque in una tantum provincia auctoritatem ha-bebant sed in plurimis, et interdum in toto fere imperio Romano. Talis fuit Cn. Pompejus bello piratico; et, ut exemplum magis notum afferam,

Quintilius Varus, quum Christus Dominus, vix *D* natus, census est.

e Cappadociam, in cujus historiam multo studio inquisiverunt Freret (1), Belley (2) et Eckhel (3), regebat imperante Alexandro Se-vero legatus augusti prætor. Nomen ejus Q. Atrius Clonius et pluribus simul provinciis præerat, ut ex lapide antiquo constat (4).

f In Menæis et Menologio ad 21 aut 23 Octo-bris dicitur id fecisse S. Theodota in monaste-rio ἐν ἀσκητηρίῳ. Recte omissum est in Passione, ut etiam in Menæis ad 17 Septembris. Ut rara tunc erant monasteria, sic multæ se Deo vove-bant in sæculo virgines. Atque id non minimi momenti indicium est vetustissimum hanc esse Passionem. Eodem valet peregrina cognitio.

g In exemplari græco, quod ante oculos ha-buit Gratius interpres, legebatur ἀραρο. Divi-nando itaque positum est consequenter.

h Sensus est: Nomine græco appellor Theo-dota; sed genuinum meum nomen Candida. De similibus vix unquam cogitasset falsarius. No-men forte in baptismo mutaverat sancta martyr.

i Supra scribitur Anicius, hic Anecius. Gens *E* Romana satis supraque nota.

k Græce lusus verborum est in Ἀπολλωνί, deo, et ἀπολλυμι, vasto, diruo, perdo. Is lusus de Apollinis nomine valde frequens erat primis ec-clesiæ sæculis.

l Scalpris fiebat hæc abrasio, commune et turpe tormentum.

m Ἐξαμῶν in exemplari Medicæo legebatur; in Menæis ad 17 Septembris ἡτονουῶν. Sensus uter-que idem fere refert.

n Intelligitur sacramentum baptismi, si Can-gii Lexico græco, v^o Σφραγίς, standum sit. Ve-rumenimvero quum apud Græcos sacramentum confirmationis conferatur hac forma: Signacu-lum doni Spiritus Sancti, nonne potius hoc sa-cramentum in Passione designatur? seu potius, quum baptismus et confirmatio olim solerent una solemnitate celebrari, et quasi unum sacramen-tum haberentur, nonne iis locis, in quibus σφρα-γίς Χριστοῦ seu Θεοῦ baptismati indicando adhi-betur, id fit per synecdochen, scilicet parte pro toto usurpata?

o Flagellatorum intestina difflebant sæpis-sime, ut ex scriptoribus græcis, latinis et judæis ostenderunt plerique commentatores sacri, qui de Christi Domini flagellatione scripserunt.

p Etiam in Actis proconsularibus reperiuntur exempla martyrum, qui nil aliquando de tor-mentis senserunt; verbi gratia S. Probus, ignito ferro bis ustulatus, dixit Maximo præsidi (5): Ignis tuus tepidus est et me non contingit; et dein acrius adustus: Nunc vere tepidus factus est ignis tuus. Rident te ministri tui etc. Item SS. Tryphon et Respicus, quorum pedes clavis confixi erant; qui quum tracti ita fuissent per civitatem Nicæam, interrogati a præfecto Aqui-lino: Quid est? Non sentitis tormenta? respon-derunt: Non, quia clavi non sunt fixi in pedi-bus nostris, sed quasi in calceamentis (6). Cfr Acta SS. Lucii et Montani (7), necnon S. Jacobi Intercisi (8).

q Hoc erat inter interiorem et exteriorem carcerem discrimen quod qui in exteriori tene-

(1) Memoires de l'academie des inscriptions, tom. XIX, pag. 36 et seqq. — (2) Ibid. tom. XL, pag. 124 et seqq. — (3) Doctrina numorum, tom. III, pag. 186 et seqq. — (4) Ap. Gruterum, pag.

MXCI, 3. — (5) Ruinart, Acta sincera Martyrum, pag. 431, edit. Amstelod. — (6) Ibid. pag. 163. — (7) Ibid. pag. 237. — (8) Ap. Georgi, de miraculis S. Coluthi, pag. 238.

bantur,

^A bantur, satis libere cum externis, ad se adven-
tantibus, agere poterant, qui vero carceri inclu-
debantur interiori, iis neminem admittere
licebat. Vulgo martyres in carcere exteriori
manebant: unde intelligitur quomodo passim
tam facile presbyteri, diaconi et fideles ad eos
accederent; interdum tamen immittebantur in
carcerem interiorem, quemadmodum ipsi SS. Paulus
et Syllas Philippis, ut in Actis Apostolorum,
xvi, 23, 24, narratur. Vide ad hunc locum com-
mentatores, fuse de carcere interiori et exteriori
tractantes.

r Pugillares sunt tabellæ scriptoriæ, ple-
rumque cera illitæ.

s In Actis sinceris SS. Tryphonis et Respicii,
quæ paulo supra jam adhibuimus, hæc legun-
tur (1): Præfectus, ira repletus, iussit ungu-
las ac lampades eorum lateribus applicari.
Quæstionarii accedentes iussa complebant.
Igitur applicantibus eis lampades, adstitit
sanctis Angelus Domini, coronas habens in
manibus, gemmis et floribus ornatas, quas
capitibus eorum imposuit, atque fortes in
agone perfecit. Quod cum viderent ministri,
cadentes in terram facti sunt veluti mortui.

^B t In Actis præsidialibus SS. Tarachi, Probi
et Andronici, quibus nullum forte præclarius
documentum sacra antiquitas nobis reliquit,
simile legitur prodigium, a notario in publicas
tabulas relatum; ecce autem (2): Maximus di-
xit: Convertite eum et in ventrem cædite, ut
priores plagæ excitentur et usque ad medul-
lam descendant. Andronicus dixit: Et in prima
confessione vexasti corpus meum et sanus
ante tribunal tuum oblatus sum. Præsto est
et nunc qui me curat et salvat. Maximus
præses dixit: Nonne præcepi vobis, o mali
milites, ut nemo ad eum accederet neque
curaret; sed sic esset ut vulnera ipsa in se
putrent? Pegasius commentariensis dixit:
Per magnificentiam tuam, nemo eum curavit,
neque aliquis intravit ad illum. In interiori
custodia servabatur in vinculis: et si inveneris
me mendacem, caput habeo; potestatem
habes. Maximus præses dixit: Quomodo ergo
plagæ ejus non parent? Pegasius commenta-
riensis dixit: Nescio quomodo curatus sit, per
nobilitatem tuam. Andronicus dixit: Medicus
^C noster grandis est et pius, o stulte. Non me-
dicamentum ponit aut emplastrum, sed solo
sermone curat omnes qui sperant in eum.
Habitat enim in cælo; præsens est ubique,
quem tu non agnoscis, insensate.

u De martyrio trium puerorum legimus
apud Danielelem, iii, 47, 48, 49, 50: Effundeba-
tur flamma super fornacem cubitis quadra-
ginta novem: et erupit et incendit quos repe-
rit juxta fornacem de Chaldæis. Angelus
autem Domini descendit cum Azaria et sociis
ejus in fornacem: et excussit flammam ignis
de fornace, et fecit medium fornacis quasi
ventum roris flantem et non tetigit eos
omnino ignis, neque contristavit, nec quid-
quam molestiæ intulit. Fecit hæc Deus pro
amicis suis sub testamento veteri; an vero ab-
breviatum est brachium ejus, postquam proprio
Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus

tradidit illum et cum illo omnia nobis donavit?
v In basilicis erant tribunalia.

x Cæsareæ in Cappadocia, imperantibus Augu-
stis, multus honor habebatur Jovi, cujus quippe
imago aut symbolum (aquila nempe insidens
monti Argæo civitati proximo) multis numis
inscriptum est (3).

y Non reperio Apollinem singulari venera-
tione Cæsareæ habitum fuisse; in pluribus ta-
men numis exstant coronæ laureæ, pythiorum
ludorum præmia (4): hæc non sine Apollinis
cultu erant.

z Similiter in Actis sinceris S. Polycarpi le-
gitur (5): Cum arenam fuisset ingressus, e
cælo statim missa vox sonuit, clamans: Poly-
carpe, habeto virtutem. Hanc vocem qui in
arena erant audierunt; ex aliis autem nullus
audivit.

aa In Menæis excusis ad 17 Septembris legi-
tur: Ἐπει δὲ ἐμῆλθεν ὁ Συμπλίκιος εἰς τὸ Βυζαντίον
ὁδεύειν; in Menologio Basiliano et Menæis mss.
et excusis ad 21 et 23 Octobris: Ἀγεται παρὰ τοῦ
ἀρχόντος ἐπὶ τὸ Βυζαντίον, εἶτα ἐν Ἀγκυρᾷ κ. τ. λ. Sed
numquam Byzantium usque ducta est S. Theo-
dota, quippe quæ in itinere occisa est. Ex Cap-
padocia ducta est Ancyram et Ancyra Nicæam,
ubi demum ictum lethalem accepit. Sufficit cæ-
terum oculos in mappam conjicere ut Menologii
et Menæorum (scilicet commemorationis, quæ
mense Octobri legitur) errorem deprehendas.
Juxta Antonini Itinerarium Cæsarea ibatur
Saccasenam, hinc Osianam, hinc Nisam, hinc
Parnassum, hinc Asponam, hinc Orsologiacum,
hinc Grorbeum, atque hinc demum Ancyram,
itinere M. P. cxcviii. Deinde Ancyra Nicæam
ibatur per Manexardum, Mizinum, Baganeum,
Juliopolim, Dadastanam, Cenon Gallicanon,
Dablim, Totaio et Mædo Orientis, itinere M. P.
ccxvi.

bb Annotato aa diximus Cæsaream ab Ancyra
distare M. P. cxcviii. Belley (6) historiam An-
cyræ luculente scripsit. Ab apostolico ævo ec-
clesia ibi exstitit; sed partim ad religiones pri-
stinas rediit Juliani ævo. In Passione S.
Basilii presbyteri, qui tum splendidum ibidem
fecit martyrium, Hecates et Æsculapii cultus
solummodo memoratur (7); sed quum civitas
sacra esset (ita enim appellatur a Libanio), vel
tunc, vel saltem ante multo plura ibi fuerint
idola oportet.

cc Græce βοηθός κομειτών; quam locutionem
quoque adhibet Prochorus de rebus gestis S.
Joannis Evangelistæ. Adjutor commentariorum
legitur in Collatione n Carthaginensi et Adju-
tor commentariensis lib. 5 Cod. Theod. de cu-
stodia reorum. Videatur de his Cangius in Glos-
sario Græco, vº Κομειτών. Commentariensis
commendata erat reorum custodia; et quod
commentariis, régistre d'écrou, inscriberent
nomina, hinc ipsi accipiebant suum nomen. Pas-
sim occurrunt in Passionibus martyrum, dicti
aliquando Cornicularii, clavicularii, carcerum
custodes etc. Ex hoc ipso loco patet adjutores
commentariorum subfuisse commentariensis
eosque inferioris gradus fuisse (8).

dd S. Tecla, cujus festum a latinis agitur
die 23 Septembris, apostolorum fuit discipula

(1) Ibid. pag. cit. — (2) Ibid. pag. 433. — (3) Beley, Mémoires
de l'académie des inscriptt. tom. XIV, pag. 139. — (4) Ibid.
pag. 140. — (5) Ibid. pag. 33 et 40. — (6) Ibid. tom. XXVII,
pag. 391 et seqq. — (7) Act. SS. tom. III Martii, pag. 382. —

Octobris Tomus X.

(8) Vide Cangium, Lexicum græcum, vº Βοηθός; Lexicum lati-
num, vº Adjutor; Facciolati, Lexicum latinum, vº Adju-
tor; Et. Quatremère, Mémoires géographiques et historiques
sur l'Egypte, tom. I, pag. 302 et seqq.

A et Iconii mirabiliter a præparato sibi rogo liberata est.

ec Græce λιβελλῆσιον, a latino libellensi. Libellenses autem ii erant qui in palatio et apud præsides libellis ad dominos suos datis excipiendis præpositi erant; plerumque ii viri carissimi erant, quibus quippe domini solebant omnino confidere.

ee In Actis sinceris SS. Bonosi et Maximiliani, qui sub Juliano apostata gloriosum martyrium fecerunt, similia habes. Quum enim ii plumbatis cæsi fuissent nec quidquam sensissent, et dein, in picem ardentem missi, inde salvi et incolumes evasissent, judæi et gentiles, qui ad eorum venerant irridendum exitium, clamare cœperunt: Isti magi et malefici; sic Christus eorum maleficia faciebat. Et cum hæc Secundo præfecto nuntiata fuissent, stupefactus cum admiratione cucurrit videre quod factum esset. Et cum vidisset, ait: Da mihi sacerdotes deorum, et faciamus eis similiter, et videamus si possint salvari sicut isti. Et applicati sacerdotes idolorum turificati sunt, et fecerunt secundum consuetudinem suam, ut solebant in sacrificiis suis. Et cum fecissent omnia secundum ritum suum illi sacerdotes, missi sunt in flammam piceam; ibique carnes eorum remanserunt (1).

ff Σχολασται græce legebatur; quæ vox in Glossario Cangii desideratur.

gg Ita vertit Gratius; et, quamquam locus difficilis est, non tamen (ut alias solet) verba græca margini adscripsit. In Menæis græcis ad 17 septembris totus locus sic legitur: Μανεις οὖν ὁ ἀρχὼν ἐκέλευσε ταθῆναι ἐκ τεσσάρων τῆν ἀγίαν καὶ ταπεινὰν πρὶς θῆναι καὶ τοῦτου γενομένου, ὁ μὲν πρὶς τῆν ἡμέλυνετο μὴ ἔχων τὸ ἐνεργεῖν, οἱ δὲ ἄγιοι ἤπουσαν, καὶ ἡ ἀγία ἀνετὸς ἦν εὐχαριστοῦσα τῷ Θεῷ. Porro ταθῆναι ἐκ τεσσάρων est imponi nervo seu tabulato

eique pedibus et manibus ad angulos extensis D alligari, ita ut immobile quidem sit corpus, nequaquam tamen luxetur, quemadmodum equuleo tortis solet advenire. In Menæis dein unus πρὶς τῆν seu serrator apparet cum pluribus δημίοις seu carnificibus; in Passione ms. plures serratores, scilicet τέσσαρα ζεύγη ὑπερετών, quatuor paria ministrorum seu apparitorum: hæc mihi videntur eodem recidere. Apparitores illi seu carnifices, lictores erant aut, si mavis, milites, lictorum officio fungentes. Nam Lampridius de Alexandro Severo, cap. 52: Apparitores denique nullos esse passus est: tribunis aut ducibus nisi milites anteire voluit; jussitque ut ante tribunum quatuor milites ambulant, ante ducem sex, ante legatum decem; hique ad domos suas reciperentur; verumtamen hanc mutationem, initio imperii Alexandri, quo tempore passa videtur S. Theodota, factam fuisse parum credibile est. In numerum lictorum, qui magistratibus adessent, primus cum cura quæsisisse habetur Justus Lipsius (2); sed ut mittam reges, consules, dictatores et alios id genus, qui huc non faciant, de aliis magistratibus nil apprime certum reperisse videtur. Neque E melior fuit Spanheimii fortuna, eandem deinde spartam iterum ornantis (3). Videtur hæc res, ut alie plurimæ, in imperatorum arbitrio fuisse, ita ut pro officii magnitudine plures paucioresve lictores seu apparitores magistratibus assignarent; et certe octo lictorum numerus conveniens erat pro legati extraordinarii comitatu.

hh Vide supra annotatum z. Dum S. Victor Massiliensis decollaretur, audita est vox cælestis dicens: Vicisti, Victor beate, vicisti (4).

ii Sophronius ille nunc primum innotescit. Valde mutilus est, etiam primis temporibus, Nicænorum episcoporum catalogus.

(1) Ap. Ruinart, Acta sincera martyrum, pag. 594. — (2) Elektorum lib. I, cap. 23. — (3) De præstantia et usu numismatum

antiquorum, tom. II, pag. 93 et seqq. — (4) Ap. Ruinart, Acta sincera martyrum, pag. 299.

DE S. GRATIANO MARTYRE

IN AGRO AMBIANENSI

SYLLOGE HISTORICA.

§ unicus. Sancti memoria et cultus; tempus martyrii et translationis; de corylo, in festivitate ejus quotannis fructus producente; Sancti reliquiæ.

PROBABILITER
INTER ANNUM
CCLXXXV ET
CCLXXXVII.
Memoria in
fastis sacris.

S. Gratiani nomen et passionem silentio prætereunt Martyrologia, vulgo classica appellata, Usuardi, Adonis etc. Pleraque etiam Hieronymiana apographa eundem omitunt: unde etiam forsitan Baronium Sancti Martyris cultus latuerit. Nihilominus in antiquissimo Martyrologio annorum fere octingentorum, quod in Corbejensi monasterio agri Ambianensis asservabatur, legimus sub hac die x kalendas novembris: In Gallia, depositio sancti Gratiani Martyris (1). Atque ex hoc fonte, quemadmodum et ex cultu Ecclesiæ Ambianensis ac Columben-sis monasterii manavit S. Gratiani elogium in

Auctaria Usuardina apud Sollerium. Sic Molanus habet: In territorio Ambianensi, Sancti Gratiani gloriosi Martyris: editio Lubeco-Coloniensis S. Gratiani palestram ponit in territorio Ambiacensi: mendosius etiam Ferrarius in suo Catalogo generali Sanctorum: In territorio Halbianensi, quamvis in Notis profiteatur, se ex Molano elogium mutuatum fuisse: dein videndum esse, ait, an Gatianus dicendus sit. Et id quidem scrupulosius quam verius: nam omnes, qui de sancto Martyre egerunt, præsertim qui in agro Ambianensi debebant aut eidem finitimi erant, Gratianum Martyrem no-

(1) D'Achery, Spicil. tom. II, pag. 20.

A *strum appellarunt. Centulensis seu S. Richarii monasterii Auctarium id habet speciale, quod annule indicet prodigium his verbis: In territorio ejusdem civitatis (Ambianensis, quia de S. Domitio presbytero actum fuerat) Sancti Gratiani Martyris, ad cujus sanctitatem comprobendam Dominus quotannis arborem corilum sub unius noctis spatio facit frondere, florere et nuces producere. De isto prodigio infra latius agemus.*

et in Breviario Ambianensi:

B *2 Quam certa est autem passio S. Gratiani, tam ignotæ sunt ejus circumstantiæ; quoniam Acta non exstant, ut monstrat sermo in ejus natali, cujus fragmenta infra num. 9 exhibebimus. Dicit enim: Cujus, nostris licet exigentibus peccatis, ignoremus passionem. Sæculo igitur XII nulla exstabant S. Gratiani Acta. Antiquius Breviarium Ambianense, anno 1534 typis editum, habet ad diem XXIII octobris festum S. Domitii cum memoria S. Gratiani Martyris ex Communi Martyrum. Recentius Breviarium, jussu Lud. Gabrielis de la Motte episcopi typis excusum anno 1746, similiter festo S. Domitii subjungit simplicem commemorationem S. Gratiani Martyris; ita tamen, ut brevem legendam lectionibus de S. Domitio subnexuerit, his verbis: In hunc diem incidit memoria sancti Gratiani Martyris, cujus mentio est in Martyrologio omnium antiquissimo, quod Hieronymicum dicitur, ut et in variis hujusce diœcesis Martyrologiis. Confessus est autem Christum coram Rictiovaro præside, et nobile martyrium capitis abscissione consummavit in eo Ambianensis agri vico, qui inde sancti Gratiani nomen invenit. Ejus corpus ibidem sepultum est, supraque illud ædificata est ecclesia, Deo sub sancti Gratiani nomine sacrata, ubi semper Martyr sanctissimus magna in veneratione fuit. Beatus Gervinus, Centulensis abbas, ad ejus sepulcrum, velut in solitudinem, secedebat ineunte sæculo undecimo. Sub ejusdem sæculi finem translatus est sancti Martyris corpus in Columbense diœcesis Carnotensis monasterium, ubi religiose colitur.*

oratorium, in sancti honore a S. Gervino conditum:

3 Quedam in citata legenda occurrunt, quæ interpretatione indigent. Certe, ut vidimus supra, apographum aliquod Martyrologii, vulgo Hieronymiani, recenset Gratiani passionem. Sed est Corbejense; scilicet, ut videtur, additamentum locale: Corbeja enim monasterium intra fines episcopatus Ambianensis continetur. Forsan et minus accuratum est, quod dicitur, S. Gervinus, abbas Centulensis seu Richarii, ineunte sæculo undecimo ad S. Gratiani sepulcrum secessisse. Etenim si Vitam S. Gervini adeamus ad diem III martii (1), reperimus, hunc, Gulielmo Notho Normanniam regente, atque adeo post annum 1035, præfecturam Centulensem obtinuisse: minus itaque vere dicitur, ineunte sæculo undecimo S. Gervinus Martyris Gratiani locum coluisse, quandoquidem sæculo undecimo satis provecto id religionis præstare primum potuit. Dein in Breviario citato traditur idem sanctus abbas ad S. Gratiani sepulcrum velut in solitudinem secessisse. Quod eatenus verum est, quod S. Gervinus fundaverit tria oratoria,

scilicet prioratum de Veteri villa juxta Luiliy Ambianensis diœcesis... Et in eodem episcopatu, in loco secreto composuit unum oratorium, in nomine B. Gratiani Martyris fundatum; et in Silva Augi (gallice Eu in Normannia) unum in nomine B. Martini (2). De hoc postremo addit Malbrancus (3): Quod frequentius adibat, corpus multa de fatigatione castigaturus et psalmis operam daturus. Nihilominus si ipsam Vitam adeamus, facile percipiemus in tribus hisce oratoriis, secundum opportunitatem rerum, ut se turbæ ac negotiis subtraheret, solitudinem coluisse. Nam, relata trium oratoriorum fundatione, pergit biographus (4): Horis, quibus divina decantabantur in ecclesia S. Richarii, semper genibus flexis, stabat in oratione, secum Reliquias Sanctorum deferens, ac si primus et personaliter interfuisset in sua dicta ecclesia, parum dormiendo, continuo jejunando, continuo Missam qualibet die celebrando in ortu solis.

4 Si quidem sub Rictio Varo, infensissimo Christiani nominis hoste, martyrium fecisse S. Gratianus referatur, inquirendum est, in quod potissimum tempus ejus passio incidere potuerit. Videtur autem veri simillimum, tunc accidisse, quando pro Christo plures sanguinem suum fuderunt in provinciis Belgicis Prima et Secunda, quarum metropoles erant urbes Trevirorum et Remorum. Porro observatu dignum est, Martyrologia antiquissima plures Martyres recensere, circa mensem octobris in utraque provincia sub Rictio Varo passos: quasi nempe menstrua fere expeditione per utramque provinciam grassatus, christianum nomen delere voluisset tyrannus. Scio equidem, diem, in Martyrologiis assignatum, non semper eundem esse cum die passionis vel depositionis; plerumque tamen unus idemque dies Martyrologii et passionis (5), et tum maxime, quando iste dies in Actis Martyrum consignatur. Quod fere in sanctis Belgicis, sub Rictio Varo passis, contingit. Sic S. Firminus, episcopus Ambianensis, die XXV septembris; S. Piatas seu Piat, Tornaci, die I octobris; SS. Tyrsus, Bonifacius et Socii, Treviris, die IV octobris; Treviris quoque SS. Palmatius et Socii, die V octobris; SS. Gereon, F Victor et Socii pariter Treviris, die VI et X octobris; S. Justus puer, Bellovacii, die XVIII octobris; SS. Crispinus et Crispinianus, Suessionis XXV octobris; S. Quintinus, Augustæ Veromandorum, die XXXI octobris. Conficere licet ad idem tempus, S. Gratianum, die XXIII octobris passum, pertinere. Invento autem tempore unius martyrii, sub Rictio Varo facti, primum erit judicare, reliqua contigisse, quando tyrannus utramque provinciam Belgicam percurrebat: adeoque dies, mensis et annus facili negotio utrumque definientur. Noster autem Jacobus Bæus in commentario prævio Actorum SS. Tyrsi, Bonifacii et Sociorum prædiem IV octobris num. 92 et seqq. (6), horum Thebæorum Martyrium anno Christi 287 illigat, multisque demonstrat: plerique tamen eruditionis sacræ principes, Philippus Labbe (7), Theodoricus Ruinart (8), Tillemont (9), Jacobus Longueval (10) aliique malunt Thebæorum martyria in annum præce-

tempus passionis, inter annum 285, et 287: E

(1) Act. SS. tom. I, Mart. pag. 283. — (2) Act. SS. tom. I, Mart. pag. 286. — (3) De Morin. tom. II, pag. 813. — (4) Act. SS. tom. I, Mart. pag. 286. — (5) Dan. Papebroch. Conat. chronol. pag. 23. — (6) Act. SS. tom. II, Octob. pag. 333. — (7) Abrégé

chron. tom. II, pag. 134. — (8) Act. Sinc. Mart. pag. 274. — (9) Mém. pour serv. à l'hist. eccl. tom. IV, pag. 697. — (10) Hist. de l'Egl. Gall. tom. I, pag. 113.

AUCTORE
J. V. H.

dentem 286 reponere. Quæ vero pro opinione sua erudite profert citatus Bueus, ne actum agamus, in laudato commentario videre licet. Tandem Franciscus Zaccaria in speciali dissertatione, quam de SS. Adventore, Solutore et Octavio, militibus Thebæis, Taurini passis, conscripsit, censet Thebanam tragediam ad annum 285 pertinere (1). Hæc quæstio, quam sæpius recurret, ad Acta SS. Crispini et Crispiniani ad diem xxv octobris, in hoc ipso, quod edimus, volumine trutina critica examinari poterit; quapropter sancti nostri Gratiani passionem inter annos 285 et 287 in capite hujus sylloges signavimus.

S. Martyris
corpus, incerto
tempore

§ In ipso passionis loco sepulturam nactus S. Gratianus, loco nomen dedit usque in hodiernum diem. Est scilicet S. Gratiani vicus in hodierna diœcesi Ambianensi, in pago (canton) Villers-Bocage, et undecim circiter chiliometris Ambiano septemtrionem versus distat. Quamdiu quidem istic corpus S. Martyris quieverit, non liquido constat. Quo tempore, ait Mabillonius lib. LXXII Annal. § 126, quave occasione Martyris Reliquiæ ad Columbense monasterium translatae sint, incertum. Ex iis, quæ supra num. 3 diximus, satis dubium est, an tempore S. Gervini, qui post annum 1035 Centulensis monasterii gubernaculum suscepit, adhuc in vico S. Gratiani, ejusdem Martyris exuviae remanerent. Nam e penu sua deprompsit Malbrancquius, Martyris Reliquias asseratas fuisse in vico S. Gratiani, quando Gervinus, solitudinis causa eundem incolebat (2): nihil enim simile in Vita, a nostris ad diem iii martii edita, reperitur. Cæterum nulla apparet causa, cur sæculo undecimo, pro monumentis religiosi securo, in alienam diœcesim translatum fuisset integrum corpus alicujus Sancti. Dein quando S. Gervinus locum S. Gratiani colere cœperit, dicitur: In loco secreto composuit unum oratorium, in nomine B. Gratiani Martyris fundatum (3). Non igitur frequens erat locus; quod absentiam sacri corporis, alioquin a fidelibus frequentandi, aliquatenus indicat. Additur quoque, oratorium in nomine B. Gratiani Martyris fundatum fuisse; quod si sacrae Reliquiæ presentes fuissent, accuratius locutus fuisset S. Gervini biographus dicendo oratorium ad corpus S. Gratiani fundatum fuisse. Non crediderim tamen ante finem sæculi xi aut initium sequentis, ut infra monstrabimus, in Columbense monasterium corpus S. Gratiani translatum fuisse: sed aliquandiu delituisse, forsitan a tempore vastationis Normannicæ et decursu temporis detectum Columbensibus datum fuisse.

ad Colum-
bense cano-
bium transla-
tum:

6 Prima, ut habet Gallia christiana (4), Columbensis monasterii notitia occurrit anno circiter 930, quando clerici sæculares desertum locum occupabant; quem et ipsi postmodum deseruerunt. Succedente tempore, monasterium jure beneficiario ad Rogerium, Bellovacensem antistitem, devenit, qui, ait diploma instaurationis, datum anno 1028 (5), videns abbatiam tam sua quam suorum negligentia priorum miserabiliter direptam, ædificio deturpatam, officio miserabilius profanatam, Deo tangente,

tactus dolore cordis intrinsecus, ad hoc se viriliter accinxit, ut et locum reædificaret, et rebus sui juris contiguis redintegraret, ac officio servientium clericorum, prout res pateretur, ad tempus exornaret. Cujus pio desiderio Dei bonitas adeo aspiravit, ut infra tempus non multum, quod animo conceperat, oculis videret. Nam et ecclesiam a fundamentis speciose perfecit, rebus ditavit, clericis et ornatu non modico decoravit. In hac tamen adhuc animi intentione suspensus, ut si Deus annueret, eam quandoque monastico ordine insigniret. Volens autem totius bonitatis Deus, ejus heredes istius eleemosynæ fieri coheredes, Rogerio episcopo, cum hac bona voluntatis inhiatione sanctis patribus aggregato, suus nepos Odolricus præsul, qui ei jure hereditario succedebat, velut alter Heliseus, avunculi sui pia facta corde complexus, laudavit, et ejus bonam intentionem efficaciter adimplevit: abbatiam denique, sæpius nominatam, abbate proprio, nomine Berangero, et monachis sublimavit, et de suo proprio gratanter augmentavit... Actum publice Parisius anno Incarnati Verbi mxxxviii. Rogerius Bellovacensem cathedram ab initio circiter usque ad annum xxii sæculi undecimi occupavit (6); Odolricus autem Aurelianensem ab anno 1021 ad annum saltem 1035 (7).

7 Quamvis autem Rogerius et Odolricus ecclesiam Columbensem ditarent et ornarent, non crediderim tunc in eam illatum fuisse corpus S. Gratiani; atque hanc translationem ad finem sæculi undecimi aut duodecimi initium reponi posse probabiliter censeo. Etenim si multo prius sancti Martyris exuvias apud Columbenses statuamus, mirum videbitur, quomodo per sæculum fere integrum non inquisierint de prodigio coryli, una nocte frondescentis, florentis et nuces proferentis, de quo jam locuti sumus num. 1 ex Martyrologio Centulensi. Quod si corpus S. Gratiani circa annum Christi 1100 ad asceterium Columbense advectum fuerit, intelligitur, quomodo Toroldus, abbas Columbensis inter annos 1103 et 1115 (8) interrogaverit Ingelrannum, ab anno 1115 Ambianensem episcopum (9), de prodigio coryli; quod quidem sequenti epistola, a Mabillonio lib. LXXII Annalium § 126 edita, explicatur. Ingelrannus, Dei gratia Ambianensis episcopus, Turoldeo, venerabili abbati Columbensis cœnobii, omnique monachorum congregationi, in extremo examine audire feliciter Domini læta Verba, venite, benedicti Patris mei etc. Frater Petrus, vester monachus, ad nos veniens, et de miraculo, quod Deus omnipotens meritis Martyris sui Beati Gratiani apud nos annis singulis operari non desinit, diligenter inquirens, quod ita res habet, vidit et evidenter agnovit. Nos autem petitioni ejus ob veritatis assertionem acquiescere non abnuentes, sanctitatem vestram de eodem miraculo certior reddere auctoritatis nostræ litteris curavimus. Sciatis itaque procul dubio, dilectissimi, quia ille, qui dicit in Evangelio, « Pater meus usque modo operatur, et ego operor, » ad laudem et gloriam et honorem

corylus, quot-
annis in loco
passionis

(1) Dissert. di stor. eccles. tom. I, pag. 270. — (2) De Morinis tom. II, pag. 813. — (3) Act. SS. tom. I, Mart. pag. 286. — (4) Tom. VIII, col. 1248. — (5) Ibid. Instrum. col. 293 et seqq.

— (6) Ibid. tom. IX, col. 703. — (7) Ibid. tom. VIII, col. 1434. — (8) Ibid. col. 1233. — (9) Ibid. tom. X, col. 1172.

AUCTORE
J. V. H.

A præfati Martyris in episcopio nostro, tertio videlicet ab urbe nostra milliario, tale miraculum quotannis declarare dignatur, ut quædam corylus, quæ juxta ecclesiam ejus, in pede scilicet maceriæ, antiquitus plantata est, et vulgo dicitur, quod baculus ejus fuerit, in natalitio ipsius Martyris, unius noctis et diei spatio, floreat et fructum plene formatum, integre adultum emittendo proferat. De hoc vero nulla habeatur ambiguitas, quia expertis credendum est. Et quod dilectioni vestræ intimando asserimus, oculis nostris vidimus, et idoneorum testium et etiam domni Godefridi, beatæ memoriæ episcopi, prædecessoris nostri, qui frequenter huic miraculo interfuisse, revelatione cognovimus. Valet. Ego vero Achardus, hujusce epistolæ notarius, hoc miraculum aspexi, et in ipsa arbore prædicta, præsentem Godefrido episcopo, nuces novas collegi et ei attribui, de quibus ipse episcopus, me vidente, comedit.

et die martyrii,

B 8 Hoc prodigium explicavit anonymus, probabiliter Columbensis monachus, sermone speciali, quem Mabillonius in suorum Annalium Appendice num. xci recudit. Ex eo proferemus, quæ ad ipsum miraculum, omissis locis communibus, spectant, præsertim quum quædam occurrunt, quæ alibi frustra quesieris. Celebrantes, inquit Anonymus (1) hodie, fratres carissimi, Beati Gratiani præclara solemnia, tanto majorem causam lætitiæ spiritualis habemus, quanto familiarius pro nostris excessibus Domino supplicat in cœlis, cujus hic sacratissimum corpus pio complectentes amore veneramur in terris. Omnes quippe Sanctos, æternæ beatitudini conjunctos, pro prædestinatis exorare, sibi que socios optare nequaquam dubitamus. Sed si eos proprios patronos nos habere, credamus, quos devotioribus obsequiis venerantes, velut advocatos mittimus ad judicem, non erramus. Pro grativa* igitur nostri Gratiani, summi judicis ira placabitur, si nos suæ festivitati viderit intentos, et debita devote reddentes obsequia. Cujus, nostris licet exigentibus peccatis, ignoremus passionem, quantum tamen de lapide pretioso coronatus, sole lucidior ante Dominum resplendeat, nimis evidenti declaratur miraculo: quod quamvis suæ magnitudinis inaudita novitate non solum a vobis, sed et diversarum regionum a populis agnoscatur, nequaquam tamen erit incongruum, si vestræ caritati præsentem sermone referatur. Est igitur in Ambianensi pago, brevis ambitu, magna virtutibus ecclesia quædam, pretiosi Martyris hujus nomini dedicata, cunctis mortalibus admiranda, se juxta positam arborem habens, quæ sancti Gratiani corylus ab incolis appellatur. Hic virum Dei martyrium suscepisse tradit antiquitas: qui dum ab impiis decollaretur, siccum corylinum baculum, quem manu tum forte gestabat, in terram fixit, et, o res nova! siccitas recipit humorem, ariditas viriditatem, truncus illico vertitur in arborem: inhærescens humo firmatur imis radicibus, sursum pullulans, distenditur in ramos, vestitur foliis, fructibus adornatur. Natura miratur, tempus non exspectare co-

cta; mutat ordinem, dum veteri plantario subministrat novas vires. Quid longius protraham? Videte miraculum, ne credatur Gratianus mori, dum moritur, lignum, quod diu fuerat mortuum, reviviscit...

9 Sed mirandis majora succedunt: imo, fratres mei, parum, comparatione sequentium, quidquid de arbore superius narratum est. Tantam gratiam Gratiano suo confert divina benignitas, ut non huic simile toto terrarum orbe possit reperiri miraculo. Nam decimo kalendas novembris, quando sacræ passionis martyris hujus annua dies agitur, arbor juxta temporis qualitatem, arbores ut cæteræ, fructibus viduata, foliis etiam exspoliata, rursum, quod mirabile dictu, natura mirante, pubescit, frondescit, nuces parit, quas antequam hora diei sexta compleatur, ad maturitatem perducit, et temporis non oblita, quo plantata fuit, Martyris passionem terrigenis recolendam prædicat, diemque denuntiat. Circumfluit ad tale spectaculum diversis e partibus ingens populorum multitudo, et ludentes, velut apertius rem probaturi, purgant arborem foliis veteribus, si quæ fortasse remanserint, novæ pubertatis alia diluculo visuri, novos fructus, quos gratia Gratiano confert, collecturi. Sero nihil in ea dignum admiratione reperiunt, divinam in ea virtutem operatam nocte fuisse, mane comperiunt. Post deifici mysterii celebrationem certatim a populo curritur, divini muneris ubertas, e cœlo missa, lætabunda colligitur. Vid...* inibi sanctam arborem manibus festinantium discerpi, futuro tamen anno nullum propter hoc damnum passam fuisse, cognosceres; nescit enim gratia cedere naturæ. Denique novo refecti cibario, læti remeantes ad propria, ad infirmorum curationem partem reservant in posterum. Si quis enim ægrotus, maxime febricitans, de Gratiani dono gustaverit, in divino judicio mereatur affligi, pristinam sanitatem se recipere gratulatur: quod nostro tempore, nostraque patria non solum de fructu, verum etiam de ramusculis certis experimentis verum esse didicimus. Dicant alii quid senserint, ego quidem fateor, me numquam audisse, numquam tale legisse miraculum.

10 O quam magnum esset, si sanctus baculus, versus in arborem aliarum arborum consuetudinem sequeretur, et ad memoriam martyrii vivens ordine naturali, tempore fructuum suos etiam fructus afferret! Sed parum id esse Gratiano divina munificentia judicavit, ni passionis illius insignia nobis annuo et numquam deficiente repræsentaret miraculo. Si enim fortasse contingerit aliquotiens naturales fructus deesse, gratia Gratiano, velut debito coacto, suos deesse fructus non patitur. Evenit nempe, quod silentio præterire non debemus, pretiosissimi Martyris ecclesiam igne concremari, et quia parietibus illius erat contigua, sanctam arborem sic omnino fuisse combustam, ut nec reviviscendi spes maneret ulterius. Sed adest rursus mira Dei potentia, quantique meriti sit apud eum Gratianus, evidens declarat indicium. Ne debiti muneris Martyri deesset largitio, pro-

frondescit et
fructus facit.

E

* Vidi, videtur?

F

ut fidem faciunt, initio sæculi XII.

(1) Tom. V. Annol. pag. 639.

AUCTORE
J. V. H.

deunt ex radicibus virgulta multiplicia, quæ contra naturalem morem novæ pullulationis eodem anno, die solito, tributa reddidere... Accedit ad miraculi cumulationem, quod non verno tempore, quando naturaliter humor superiora conscendens, vires novæ pullulationis subministrat arbusculis, id agitur, ne videatur arbor sancta naturæ fructus præparare, non gratiæ dare: sed quando radicibus imis immoraturus humor inferiora petit, tum prius naturales fructus, largitione gratiæ foliis decoratur, fructu fœcundatur. Extollant igitur alii suorum Martyrum gesta, et litteris assignata transmittant ad posteros, quæ, quoniam non visa cernuntur, possunt ab infidelibus decredi; nos nostri Gratiani superexcellens, quia numquam deficiens, miraculum tacere non debemus: quia quod visu cernitur, manu palpatur, ore gustatur, dicere non esse, (est) capitis insani. Huic nec incredulitas judæorum, nec gentilium cervicositas poterit contraire. An nos, cui credulitas famulatur, falsa loquentes fictam contexere fabulam dicemur? Sed cernant oculis, qui, corporalibus assueti, signa quærunt, et in hoc miraculo, quod pro uno servorum suorum Christus operari dignatur, considerent, quam præclara christianorum fides habeatur...

testes oculati:

* sacrista

11 Exstitit præterea quidam vir monachus, Petrus nomine, tunc temporis secretarius* hujus ecclesiæ, qui, velut alter Thomas, de miraculo nimium dubitans, dixit, se nullo modo crediturum, nisi oculis suis contemplaretur factum. Itaque a domno Toroldo abbate licentia petita et accepta, ad locum, ubi testis Christi pro ipso Domino occubuit, et ubi miraculum, superius annotatum, quotannis fit, perrexit, oculis suis, ut desideraverat, vidit in ipsa vigilia cum multis aliis, qui ob assuetam consuetudinem ad festivitatem sanctissimi Martyris undique confluerant, manu sua folia et quæcumque alia a prædicta corylo detraxit, et sub uno noctis spatio nuces natas et ad integrum adultas collegit, detulit, pluribus ostendit; etiam domno Gaufrido, Carnotensi episcopo, duas ex ipsis nucibus dedit, quas ipse dominus gratanter accepit, et, ipso vidente, comedit: reliquas vero inter Reliquias hujus ecclesiæ in quadam parva buxtula posuit ad memoriam præsentium et testimonium futurorum. Et ut ejus peregrinatio rata fieret, litteras domni Ambianensis, sigillo ejus signatas, secum detulit, ita se habentes. *Sequuntur litteræ Ingelranni, Ambianensis episcopi, quas supra num. 7 dedimus. Addit Mabillonius citato lib. LXXII Annalium § 126 annum illud miraculum jam dudum desiisse, tametsi nucum S. Gratiani fama et nomen hactenus in ore vulgi perseverat.*

Reliquiæ S.

12 Gaufridus, cujus mentio fit in citato ser-

mone, est hujus nominis secundus, qui anno 1116 Carnotensem sedem conscendit (1). Unde patet, Toroldum, Columbensem abbatem, ultra diem XXIII octob. 1116 vitam produxisse suam; quoniam Petrus monachus, qui miraculo ista die testis interfuit, retulit litteras Isengranni, anno primum 1116 episcopi Ambianensis, et Gaufridus II Carnotensi cathedræ eodem anno impositus fuit. Quum porro in festivitate S. Gratiani, ut initium docet, sermo habitus fuit, credimus ad annum 1117 eundem pertinere. Hisce addit Mabillonius lib. LXXII § 126 in Columbensi monasterio, anno 1648 congregationi Mauro-Benedictinæ tradito (2), asservari sancti Martyris Reliquias in argentea capsula, quæ nuper, ait, a nostris affabre confecta est. Aperta veteri capsula, ut mihi a nostro Antonio Beaugendre, tunc ejus loci priore, assertum est, inventa parva pixis ex plumbo, in qua nuces illæ, a Petro monacho ex S. Gratiani ecclesia allatæ, linteolis involutæ repertæ sunt. Scilicet Hugonotti, principe Condæo Carnotum obsidente, expilarant basilicam Columbensem, ejus sacella, sacras vestes, sanctorum imagines, sepulchrorum tumulos (3); sed feliciter eorum furori subtractum fuerat S. Gratiani corpus; quod deinceps in majori veneratione ac religione habitum fuit usque ad luctuosas vicissitudines inclinati sæculi XVIII, quando e capsula argentea Parisios missa, in pecuniam redigenda, aliquis officinæ monetariæ minister sacras exuvias extraxit, et opportuno tempore ad archiepiscopium Parisiense detulit. Ibi asservatum remansit corpus S. Gratiani usque ad diem XXIX Julii 1830, quo, direpto palatio archiepiscopali, Reliquiæ perire, aut saltem disparuere (4).

13 Sed feliciores fuerunt incolæ villæ S. Gratiani, juxta Ambianum, qui ad hanc usque diem conservarunt Reliquias S. Martyris, sæculo proxime præterlapso ad illos translatas. Hæc enim ad nos die VII Januarii 1859 benigne rescipsit R. D. Mailard, loci parochus. Dolebant Sangratienses privatos se Reliquiis sancti patroni sui: quapropter deprecati sunt episcopum suum, venerabilem Ludovicum Francisc. Gabriel. d'Orléans de la Motte ut, mediante episcopo Carnotensi Petro Augustino de Fleury, a Columbensibus monachis partem aliquam Reliquiarum obtinerent. Lubentes petitioni religiosæ annuerunt monachi, et prior monasterii Corbejensis Ambianum attulit nobiliorem partem cranii S. Gratiani, quam die XXIII Novembris solemniter ritu recognovit ac in hermam transtulit episcopus Ambianensis una cum instrumentis authenticis recognitionis et translationis. Hæ sacræ exuvie quotannis die dominica infra octavam Ascensionis Domini religiosa pompa hactenus circumferuntur: ac in memoriam celebritatis transmisit ad nos dictus R. D. parochus cantica, gallico idiomate concinnata, quæ narrata referunt. Quoad corylum prodigiosum spectat, laudatus R. D. respondit, nullam hujus arboris superesse memoriam.

D
Gratiani an.
1830 partim
pereunt,

E

partim in villa
S. Gratiani
hactenus
conservantur.

F

(1) Gall. Christ. tom. VIII, col. 1134. — (2) Ibid. col. 1251. — (3) Ibid. l. c. — (4) Butler h. d. Ami de la

Relig. tom. LXV, pag. 4.

A

D

DE SS. SEVERO ET DOROTHEO MARTYRIBUS

HADRIANOPOLI

SYLLOGE.

V. D. B.

Ex Martyrologiis.

SS. Severus et Dorotheus, martyres Hadrianopolitani, aliis permixti et loco moti,

B

C

Ad præsentem diem in codicibus suis Lucensibus mss. Martyrologii Hieronymiani legit Florentinius : In Atrianopoli Severi, Dorothei; in Antverpiensi seu Epternacensi : In Andrionopoli Severi et Dorothei; et in Corbejensi minori, postmodum edito a Sollerio : In Atrianopoli Severi, Dorothei. Richenoviense exemplar, quod Sollerii quoque curis, et Corbejense, quod Dacherii (1) opera in lucem venit, memoriam habent similem omnino Antverpiensi; atque alterum Corbejense, excudi jussu a Martenio (2), similem prorsus Lucensibus. Ottobonianum, quod Georgius publici juris fecit, ita digestum est (3) : In Atrianopoli Traciæ nat. sancti Dorothei. Hinc ejusmodi annuntiationes defluerunt in Auctaria Martyrologii Bedæ et Flori; scilicet in codices S. Cyriaci, Vaticanum et Barberianum (4) : In Adrianopoli Severi, Dorothei; et in Atrebatensem et Tornacensem : Natale SS. Severini, Dorothei et Victoris; et in Lætiensem: In Cæsarea Cappadociæ passio SS. Longini, Severi, Victoris et Dorothei; in quibus Severinus, Victor, Longinus et Cæsarea Cappadociæ per confusionem turmarum aliorum martyrum immixta sunt. In fastis prosaïcis, Martyrologiometrico Wandelberti a nescio quo Lemovicensi scriba inspersis, occurrit (5) : In Trajanopoli Severi et Donati. Rabanus (6) et Notkerus (7) et Galesinius errore unius diei ad 24 Octobris habent: In Nicomedia natale [natalis dies] Severi et Dorothei. Melius in Auctario Greveniano Usuardi legitur (8) : Apud Adrianopolim sanctorum Severi et Dorothei; quæ in Auctario quoque Bruxellensi ad diem sequentem obvia sunt, hac forma : Apud Andronopolim natale sanctorum Severi et Dorothei martyrum. In multis quoque fastis, omissa palæstra, de SS. Severo et Dorotheo dicitur : sic in Gellonensi Martyrologio (9) legitur: x kal. Novem. Severi, Dorothei; similiter in Augustano et Labbeano, editis a Sollerio, et in Hieronymiano S. Germani Autissiodorensi contracto (10); in Martyrologio autem Morbacensi antiquissimo (11) et in Comite S. Hieronymi Lucensi (12) solum Severi nomen notatum; in Turonensi vero (13) : Severi, Longini, Dorotheæ; et in aliis id genus alia.

2 Utcumque autem commemorationes illæ inter se pugnare videantur, facile tamen est discernere quæ vera sit lectio, scilicet : Hadrianopoli Severi et Dorothei. Quod enim amendanda sit Nicomedia, constat id non solum ex meliorum codicum fide, sed maxime ex eo quod ad sequen-

tem diem venit in Hieronymianis fastis alia annuntiatio, his concepta verbis : In Nicomedia Severi, Vitalis, Felicis, Rogati, Paperi, Victoris, Flaviani, Victoris; quæ, ut sæpe fieri solet, cum memoria sanctorum præcedentis diei in codicibus nonnullis confusa fuit : unde etiam factum est ut alii partem manipuli Nicomediensis traxerint ad diem 23 Octobris, alii martyres Hadrianopolitanos ad 24 Octobris; seu etiam ad 22 Octobris, quoniam hac die in alia Hadrianopolitana corona occurrit S. Severus presbyter. Abjicienda quoque Trajanopolis, quam Lemovicensis anonymus in Wandelberti Martyrologium induxit, et ad diem præcedentem interpolator Flori, seu scriptor codicis S. Cyriaci, hoc modo : In Trajanopoli Severi episcopi, Dorothei et S. Orestis : hæc enim ejusdem sunt generis ac quæ in Ottoboniano ad 22 Octobris leguntur : In Trajanopolim Thraciæ nat. sanctorum Philippi episcopi etc.; ubi etiam Trajanopolis loco Hadrianopolis scripta est; quemadmodum ex his, quæ ad præcedentem diem declarata sunt, satis constat. Nulla autem nomina præter Severi et Dorothei retinenda sunt. Severinus enim, de quo hac die inferius agitur, idem habitus ac Severus, et duæ annuntiationes in unam conflatae. Victor assumptus ex manipulo Nicomediensi, quem die 24 Octobris celebrari diximus. Longinus aut Seuresus in codicibus aliquot Cæsareæ Cappadociæ hac die culti fuisse traduntur : quæ causa fuit ut alicubi in unam cum alterutro turmam coaluerint Severus et Dorotheus, et passi dicti fuerint Cæsareæ Cappadociæ. Unde vero Orestes ortus sit, me latet; qui, quum in uno codice S. Cyriaci repertus sit, inter prætermisissos ablegandus visus fuit. In eodem S. Cyriaci codice Severus dictus est episcopus; sed hic titulus parum curandus, quippe qui singulari tantum testimonio nixus est.

3 Nonnulla itaque in illis Martyrologiis et Kalendaris omittenda sunt; aliqua corrigenda; plura dispescenda et dirimenda. Cavendum tamen ne S. Severus, qui hac die Hadrianopoli celebrabatur, confundatur cum S. Severo presbytero, cujus natalis agebatur etiam Hadrianopoli, sed (ut diximus) die proxime præcedenti. Ne autem id fiat, considerandum est in optimis quibusque codicibus Hieronymianis utrumque Severum annotatum seu distinctum esse, et alterutrum in peioribus tantum libris omissum fuisse; dein Dorotheum, quem Lemovicensis interpolatos Donatum dixit, in melioris notæ codicibus

Paucissima tamen de iis nota.

(1) Spicilegium, tom. II, pag. 20, edit. in fol. — (2) Thesaurus anecdotorum, tom. III, col. 1384. — (3) Martyrologium Adonis, pag. 686. — (4) Acta SS. tom. II Martii, pag. xxxv. — (5) Spicilegium Dacherii, tom. II, pag. 34. — (6) Canisius, Lectiones antiquæ, tom. II, part. II, pag. 344, edit. Basnagii. — (7) Ibid.

part. III, pag. 183. — (8) Usuardi Martyrologium, edit. Sollerii, pag. 623. — (9) Spicilegium Dacherii, tom. II, pag. 33. — (10) Martene, Thesaurus anecdotorum, tom. III, col. 1561. — (11) Ibid. col. 1370. — (12) Ap. Florentinum, Martyrologium S. Hieronymi, pag. 1033. — (13) Ibid. col. 1390.

socium

separantur a sociis perperam additis et sedi suæ restituantur;

ACCTORE
V. D. B.

socium ei assignari; qualem socium nequaquam habuit S. Severus presbyter. In codice Ottoboniano determinatur quæ Hadrianopolis SS. Severi et Dorothei palæstra fuerit, scilicet Hadrianopolis Thraciæ; sed quum Thraciæ vocabulum in hoc uno tantum legatur libro, manifestum additamentum habendum est, admissum haud dubie quoniam ad diem præcedentem de Hadrianopoli Thraciæ factus erat sermo. Quocirca malim nil addere et incertum relinquere in qua Hadrianopoli martyrium suum consummarint ambo athlete. Plures enim erant. Præter Thracicam, Paphlagonia habebat civitatem archiepiscopalem hujus nominis; Ætolia episcopalem sub ar-

chiepiscopo Naupactensi, Pisidia sub Antiocheno, Bithynia et Honorias sub Claudiopolitano: et licet nudo Hadrianopoleos nomine passim Thraciæ metropolis designetur, id tamen (si solum sit) firmum argumentum non est. Demum quod spectat ad martyrii tempus, nil etiam divinare lubet; animadvertendum tamen beatum par prodire in Hieronymianis fastis primo loco, plerumque dato antiquioribus martyribus. Inter sanctos Gallicanos recensuit hos sanctos Saussayus, male interpretatus auctarium Martyrologii seu Calendarii Tolosani: sed hac de re in Prætermisssis dictum est.

DE S. SEURESIO, MARTYRE,

CESAREÆ IN CAPPADOCIA

SYLLOGE.

V. D. B.

B

Ex Hieronymianis aliisque fastis.

E

S. Seuresius, ex fastis Hieronymianis et similibus tantum notus; nominis forma.

In codicibus suis Lucensibus Martyrologii Hieronymiani pauca admodum nomina reperit Florentinus ad hanc diem: scilicet Severum et Dorotheum, martyres Hadrianopolitanos, de quibus modo diximus; et post hæc sequentem commemorationem: Et in Cæsarea Cappadociæ Seuresi. S. Seuresius item laudatur in codice Antverpiensi, immo Epternacensi, ubi Seuresius dicitur et non secus ac in Gellonensi, (1) Labbeano (2) et S. Germani Autissiodorensi (3) sociatur S. Longino; de quo in Prætermisssis; in Corbejensi autem antiquissimo, edito a Dacherio (4), memoratur simul cum SS. Magno et Justo, quos similiter inter Prætermisssos ablegavimus; in Augustano (5) autem solus venit, non indicato palæstræ loco, qui etiam deest in Gellonensi, Labbeano et Autissiodorensi. In aliis multis omittitur, relinquens tamen interdum sui vestigium, scilicet passionis locum Cæsaream Cappadociæ: sed hæc curiosius prosequi operæ pretium non est.

C Ex Hieronymianis fastis fluxit S. Seuresii nomen in Bedæ et Usuardi Martyrologiorum codices. Sic in codice Bedæ Barberiniano (6) legitur ad hanc diem: In Cæsarea Cappadociæ S. Seureusi et alibi S. Longini; quæ memoria in aliis codicibus multis variisque modis luxata est. In Usuardinis codicibus seu potius auctariis nusquam illa eadem recte occurrit: In Rosweydano (7): In Cæsarea Cappadociæ, Severi, episcopi et confessoris; et apud Grevenum (8): In Cæsarea Cappadociæ, sancti Se-

veri, episcopi. Episcopi titulum tollendum esse ex his rivulis, quum in Hieronymiano fonte non reperiatur, manifestum est; et similiter confessoris, non minus patet, quum vix unus alterve confessor in eodem libro reperiatur. Et quidem primis ecclesiæ sæculis rarissimus erat confessorum cultus, nisi ob exantlato labores et toleratas persecutiones martyribus æquiparari possent. Militem fuisse S. Seuresium innuit Florentinus; sed ita obiter ut vix animadverti debeat illa conjectura, omni plane fundamento destituta. Nominis forma Seuresius, licet plane insolens sit, servanda videtur; reperitur enim in optimis et in plerisque codicibus; deinde aliæ formæ Suversius, Seversius, Senresius in singularibus tantum mss. libris obviæ sunt, neque magis olim usitatæ fuisse reperiuntur quam forma Seuresius, ex qua cæterum eas originem suam cepisse ipsa earum demonstrat facies. Sane placeret magis forma Severus, utpote communis usus, si in ullo antiquo libro legeretur; sed ita non est: adeoque quemadmodum pronum est, ut scribæ nomina mira et parum usitata mutant in vicina nomina vulgaria, sic facile ponendum non est ut iidem Severi nomen, tot olim impositum hominibus, in Seuresium, nomen prorsus insolitum, converterint. Martyrium fecisse putem beatum virum sub Diocletiano imperatore, quandoquidem longe maxima pars sanctorum, qui Hieronymianis laterculis inscripti sunt, tunc temporis certarunt pro fide.

(1) Dachorius, Spicilegium, tom. II, pag. 33. — (2) Act. SS. post tomos Junii, pag. 28. — (3) Martene, Thesaurus Anecdotorum, tom. III, col. 1361. — (4) Spicilegium, tom. II, pag. 20. —

(5) Act. SS. post. tom. Junii, pag. 22. — (6) Act. SS. tom. II, Martii, pag. xxv. — (7) Sollierius, Martyrol. Usuardi, pag. 621. — (8) Ibid. pag. 623.

DE SS. SERVANDO ET GERMANO,

MARTYRIBUS PROPE GADES IN HISPANIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. V. H.

§ unicus. Cultus Sanctorum Martyrum secundum liturgiam Mozarabicam; eorumdem patria et familia; tempus et locus martyrii.

INITIO SÆC. IV.
Cultus SS. ex
Martyrologiis
et liturgia

Horum pugilum memoriam celebrat Martyrologium Romanum parvum hisce verbis : In Hispaniis, Servandi et Germani. S. Ado pro more suo compendio totius passionis historiam complectitur; quod, pauculis exceptis, exscribunt Usuardus et Romanum hodiernum : In Hispaniis, natalis Sanctorum Servandi et Germani, qui post verbera, squalorem carceris etsitis ac famis injuriam et longissimi temporis laborem, quem, jubente Viatore præside, ferro onusti pertulerunt, novissime martyrii sui cursum, ferro cæsis cervicibus, impleverunt. Ex quibus Germanus Emeritæ juxta S. Eulaliam sepultus; Servandus vero, Hispalim translatus, circa Sanctas Justam et Ruffinam conditus est. Quæ ex antiquissimis et celebratissimis Martyrologiis adducimus, satis ostendunt passionem et gloriam Sanctorum nostrorum a nemine in controversiam jure vocari posse. Universa porro Hispaniarum Ecclesia S. Servandum et Germanum ab antiquo coluit, uti ostendunt Breviarium et Missale Mozarabica, secundum Regulam S. Isidori redacta, quæ specialem nobis de SS. Martyribus exhibent liturgiam. Sic Breviarium habet hymnum proprium ad Vesperas sequentis tenoris (1) :

Christus, verus rex Sanctorum,
Et sacrator Martyrum,
Tu es veritas et via,
Vitaque credentium;
Tu optantibus das votum
Et Beatis brabium *.

Tibi laudum vota pandit
Cuncta chors * fidelium
Qui Servando et Germano
Robur mox eximium
Concessisti, ut vincerent
Dimicando Zabulum *.

Præses namque mundialis
Ire ad aram præcipit.
Idolis litare vanis
Fortes Christi milites,
Noxiumque hostiarum
Immolari sanguine.

Illi poenas expectabant
Christi amore interriti :
Dulce tunc illis cremari,
Dulce ferrum perpeti,
Validisque offerenda
Corpora suppliciis.

Nos Christum nempe fatentes
Execramus idola ;
Et cœlestem adorantes
Temnimus terrestria ;

Absit, ut ritu profano
Inclinemus corpora.

Hæc loquentes obruuntur
Mille pœnis Martyres,
Nexibus manus utrasque
Flexus involvit rigor,
Et calybs attrita colla
Duris ambit circulis.

Nobilis per vulnus amplum
Porta justis panditur;
Quosque Christus candidatis
Adgregat cohortibus :
Miscet choris Angelorum
Et coronat præmiis.

State nunc, hymnistæ cuncti,
Voce, votis, munere,
Atque in laudem Sanctorum
Vox cunctorum insonet :
Hic dies et festa nobis
Sit sacratum gaudium.

Gloria Deo parenti
In excelsis resonet,
Gloriam canamus Christo
Atque Sancto Spiritui;
Cui laus et potestas
Per æterna sæcula. Amen.

2 Quæ specialia habet Missale Mozarabicum, Mozarabica: sæpe repetuntur; quapropter sufficiat hic citasse tum orationem ad pacem, tum inlationem, quæ duo omnia complectuntur dicta in reliquo officio divino. Oratio autem ad pacem dicitur ante Inlationem (in Missa latina ordinaria Præfationem), quia fidelibus, specialiter iis, qui tunc temporis sacrificio intersunt, apprecatur sacerdos pacem et caritatem (2). Oratio igitur ad pacem habet (3) : Deus, qui Martyrum tuorum corpora, unius gloriæ remuneratione indivise fruentia, divisim in regionibus locas; et Servandum Gaditano situi donas, et Germanum Emeritensium civibus accommodas; præsta nobis, ut gratiæ tuæ luce illuminati, et corporaliter divisi, unitatem retentemus dulcedinis, et collecti in unum redundemus munere charitatis, Inlatio porro seu Præfatio alia addit notatu digna (4) : Dignum et justum est, æquum vere et salutare, nos tibi gratias agere, Domine sancte, Pater æterne, omnipotens Deus, per Christum Dominum nostrum : pro quo Beati Martyres Servandus et Germanus corporaliter laccessiti, fames, vincula carceresque vicerunt. Hos vita felix invictos reddidit in poena, humiles in conscientia, probabiles in doctrina. Hi prædicant idolorum sacra subverti, et solum adorandum Christum Filium Dei. Post pri-

(1) Patrologia, tom. LXXXVI, col. 1233. — (2) Pinus. Liturg. antiq. Hisp. Tract. prælim. num. 434. Act. SS. tom. VI Julii, Octobris Tomus X.

pag. 89. — (3) Patrol. LXXXV, tom. I, col. 886. — (4) Ibid. l. c.

AUCTORE
J. V. H.

mam igitur, quam meruerunt, de triumphato hoste victoriam, rursus ad ungulas et tormenta, rursusque ad poenas rapiuntur atque supplicia. Non hos labor itineris, non coangustatio carceris, non totius illatae terruerunt supplicia passionis; sed ambo campum fidei constanter aggressi, quod merenti sunt fidei adepti sunt passione. Exceperunt quippe sacris coruscum cervicibus gladium, et pro tuo, Deus, nomine viriliter animas posuerunt. Sicque parili alteroque mysterio, dum divisi sacris illustant corporibus terras, indiviso meritorum suffragio et beneficia largiuntur populis et coronas, Unigeniti tui concedente elementia, cui merito omnes Angeli non cessant clamare, ita dicentes. R. Sanctus. Sanctus. Sanctus. *Quae hactenus ex liturgia Hispanica attulimus antiquissima et certissima sunt, si forte Martyrologium Parvum excipias, monumenta cultus et historiae Sanctorum nostrorum. Praeterea eorum dies natalis inter sollemniores festivitates olim recensebatur, ut ex Aguirrio refert Pinius noster num. 422 (4); quamvis juxta*

B

in Actis tria
occurrunt ex-
plicanda:

3 Acta SS. Servandi et Germani non alia habemus, quam ex Breviariis Hispanicis extracta; quae quoniam liturgia Mozarabica recentiora sunt, ad hujus normam praecipue dijudicanda sunt; quamdiu praesertim documenta certiora aliud non suadent. Omnes qui de Sanctis Hispanis tractarunt, excepto (quod mirabile est) Pseudodextro, Martyres nostros laudibus extulerunt, adjunxeruntque iis, quae liturgia refert, varias circumstantias, quas operae pretium est, pressius examinare. Imprimis dicunt Servandum et Germanum fratres, et filios S. Marcelli centurionis ex S. Nonia seu Nonna. Ex hac genealogia deducunt porro patriam Martyrum nostrorum, imo et gentem seu familiam fuisse romanam, ex qua originem traxerint suam. Dein tempus statuunt passionis finem saeculi tertii; quod alii ad initium quarti prorogant. Tandem

C

1° Utrum san-
cti fuerint filii
S. Marcelli,

4 Jam vero quod ad familiam SS. Servandi et Germani spectat, haec leguntur apud Petrum Ribadineira nostrum in Flore Sanctorum, praesertim Hispanorum, qui liber saepe ejus Legendario subjungitur: Eborense, inquit (2), Breviarium, itemque Joannes Vasæus in chronico Hispaniae (3) testantur duodecim filiorum S. Marcelli haec fuisse nomina: Claudius, Lupercius, Victorius, Facundus, Primitivus,

Hemeterius, Cheledonius, Faustus, Januarius, D Martialis, Servandus et Germanus, atque hos omnes Martyres fuisse. Eosdem enumerat Nicolaus Antonius in sua censura historiarum fabulosarum (4) cum hac tamen appendice, quam ex Hispanica lingua latine reddimus: Aliqui auctores dubitant, utrum omnes hi sint filii S. Marcelli, et alios eorum loco substituunt: ad nos non pertinet ista inquisitio. Jam variis in locis inquisitionem hanc attigerunt nostri, dubiisque haeserunt. Etenim ad diem III martii in Actis SS. Emetherii et Caledonii quaestionem examinant (5) et argumento sane non spernendo filiationem horum Martyrum destruunt, quum et Prudentius dicat in Peristephano, Hymno I (6):

O vetustatis silentis obsoleta oblivio!

Invidetur ista nobis, fama et ipsa extinguitur; Chartulas blasphemus olim nam Satelles abs-

[tulit,

Ne tenacibus libellis erudita saecula

Ordinem, tempus, modumque passionis pro-

[ditum

Dulcibus linguis per aures posterorum spar-

[gerent. E

Eandem iisdemque verbis ignorantiam profiteatur scriptor Compendii Actorum ex Ecclesiae, inquirunt nostri (7), Burgensis ecclesiasticis tabulis; nam praestantissimorum Martyrum, ait, ortus, nataleque solum, tum etiam tempus martyrii, generaue tormentorum, (quae memoria, a patribus in filios derivata, tenet fuisse atrocissima) penitus oblitterata incompertaque sunt. Quoniam vero Prudentius, ut ejus verba aperte testantur, dicit periisse malitia persecutorum documenta scripta martyrii SS. Emeterii et Chelidonii, consequitur initio saeculi quinti, quo floruit, vaga quadam traditione superstitem mansisse martyrii modum; quod quidem argumenti genus positivum magis, quam negativum videtur.

5 Similiter ad diem XIII Octobris tractant nostri de SS. Fausto, Junio et Martiale, Martyribus Cordubensibus (8), qui et ipsi filii S. Marcelli, adeoque et fratres SS. Servandi et Germani fuisse traduntur. Id negat noster Cornelius de Bie in Commentario praevio ad eorum passionem num. 4 et seqq. (9), dicens ex Pseudo-Juliano natam opinionem, quae tamen antiquior est, quoniam jam emissa a Luca Tudensi saeculi XIII scriptore in Praefatione Chronici sui (10). Certe Acta Martyrum Cordubensium, quae sincera habentur (11), non solum tacent eorum cum S. Marcello ac reliquis consanguinitatem, sed contrarium potius insinuant, ut monstrat Barthol. Sanchez de Feria in sua Palaestra sacra Martyrum Cordubensium (12). Nam Eugenius tyrannus, quum videret pugiles in fidei confessione constantes, exacerbat: Unde, inquit (13), vobis est haec tam desperata societas? Et paulo infra Eugenius ad Martialem, conversus dixit: Vides istorum animi dementiam, qui te in societatem suam contraxerunt. Ex quibus verbis meo judicio deducere licet, societatem, inter hos pugiles contractam, non sanguinis sed amicitiae necessitudine coaluisse,

et fratres
aliorum Mar-
tyrum,

F

(1) Liturg. antiq. Hisp. pag. 77. (2) Flos. SS. pag. 324. Edit. Colon. 1741. — (3) Hispan. illustr. tom. I, pag. 649 et seq. — (4) Cens. de Historias fabul. pag. 330. — (5) Act. SS. tom. I Mart. pag. 229. — (6) Patrolog. tom. LX, col. 288. edit. Migne. — (7) Act. SS. tom. I Mart. pag. 232. — (8) Ibid. tom. VI,

Octob. pag. 187. — (9) Ibid. pag. 188. — (10) Hisp. illustr. tom. IV, pag. 2. — (11) Cfr Act. SS. tom. VI, pag. 488 et Ruinart Acta Martt. pag. 534. edit. Amstelod. 1713. — (12) Feria, Palaestra Sagrada, tom. III, pag. 156. — (13) Act. SS. tom. VI Octob. pag. 193.

adeoque

A adeoque socios magis quam fratres fuisse. Vix enim credi potest, tyrannum, nulla facta mentione consanguinitatis, ejusdem fidei societatem, quæ fortuita ipsi videbatur, iterato exprobrasse. Quapropter existimo, non solum antiquorum silentium, sed maxime allatum quaecumque positivum argumentum receptæ nunc passim opinioni nocere. Unde, eliminatis jam quinque suppositiis filiis S. Marcelli, non possumus admittere SS. Servandum et Germanum ad eandem familiam S. Marcelli pertinuisse; imo antiqua documenta ne ullo quidem verbo indicant, hos Sanctos sanguine fuisse conjunctos. Cæterum hæc eadem questio ad diem xxx Octobris, quo Martyrologium Romanum passionem S. Marcelli celebrat, necessario erit retrahenda (1).

2° tempus
martyrii,

6 Quod ad tempus spectat, quo Sancti nostri passi sunt, facillimam nobis indagandi viam sterneret, eorumdem, si constaret, ex S. Marcello prognatio: verum quum ea ipsa in controversiam merito vocari possit, non est, quo vestigium certum figamus. In hoc certe conveniunt omnes, quotquot legi, Martyres nostros sæviante persecutione Diocletiani passos fuisse: ast simul fateri necesse est, traditionem hanc ab unanimitate asserentium magis, quam a documento aliquo antiquo auctoritatem mutuari suam. Neque argumentum temporis accuratius definiendi præbet Ado dicens: Germanum Emeritæ juxta S. Eulalam sepultum, Servandum vero circa SS. Justam et Rufinam reconditum fuisse: id quidem valeret, si statim post passionem Germanus Emeritam, Servandus Hispalim translati fuissent; nam monstraret sanctas Virgines, initio sæculi quarti passas, nostros pugiles præcurrisse ad coronam; adeoque sæculi quarti initio passionem sanctorum nostrorum esse illigandam. Verum multo tardius, et probabiliter pace Ecclesiæ jam reddita, id acciderit: quod quidem certissimum est pro S. Servando; etenim in oratione Missalis Mozarabici, supra num. 2 citata, dicitur Gaditano situi donatus; unde consequitur, S. Servandum aliquandiu in finibus Gaditanis jacuisse, ibique cultum publicum obtinuisse, priusquam transferretur Hispalim et circa SS. Justam et Rufinam recondideretur. Momentum aliquod chronologicum præberet circumstantia, quod jussu Viatoris, quem Ado præsidem, Acta infra edenda num. 4 Vicarium, vicariam agentem præfecturam, vocant, Martyres nostri gladio percussi fuerint. Sed istius sive præsidis sive vicarii nomen nusquam hactenus mihi occurrit, nisi in his ipsis commentariis, qui de Sanctis nostris agunt; ita ut id nomen plane inutile sit ad difficultatem solvendam. Certe Joannes de Masdeu, qui in sua Historia Critica Hispaniæ diligentissime collegisse videtur veteres inscriptiones Romanas, et ad numerum usque 1350 publici juris fecit (2), nusquam inter tot nomina mentionem Viatoris facit, ita ut ex solis Actis nostris hactenus innotescat. Si tamen verum est, quod Acta l. c. exhibent, nempe Viatorem titulum Vicarii per Hispanias obtinuisse, dicendum est, eundem postremis Diocletianæ persecutio-

nis temporibus magistratum gessisse. Etenim, testibus Ambrosio de Morales (3) et Joanne Masdeu (4), Vicarii dignitas a Constantino Magno constituta fuit, et in eo consistebat, ut dicit Ambr. Morales l. c., ut esset gubernator generalis omnium Hispaniarum, a quo pendebant in negotiis momentosis belli et pacis præsidēs septem provinciarum. Quæ si ita sint, satis verisimile fit, Viatorem, furente adhuc persecutione, magistratum aliquem obtinuisse, adeoque Martyres nostros initio sæculi quarti fuisse passos; quapropter hanc qualemcumque epocham in capite hujus commentarii signavimus. Neque objiciat quis Viatorem, sub Diocletiano persecutorem, tantam sub Constantino christiano gratiam assecutum fuisse, ut supremam in Hispania dignitatem obtinuerit: etenim ea erat temporum conditio, ut impossibile esset, exclusis paganis, solis christianis officia etiam primaria concedere: certe circa finem ejusdem sæculi quarti magna pars senatus Romani cultui idolorum addicta erat, ut monstrat ejus intercessio contra decretum Gratiani imperatoris, jubentis tolli statuam Victoriæ, quæ supersticioso cultu, tamquam columen imperii, habebatur (5).

7 Devenimus tandem ad tertiam difficultatem, nempe quo loco Sancti nostri certamen consummarint. Martyrologium Romanum et Acta infra edenda num. 4 palæstram assignant fundum Ursonianum. Aliqui existimarunt hanc vocem significare civitatem Ursonam, quæ et Ursonem, Orsonam, etiam Genuam aut Geminam Urbanorum dicebatur (6), hodie Ossuna in provincia Bætica et diœcesi Hispalensi: sed istam opinionem allego, magis ex aliorum quam ex mea opinione: nullus enim mihi hactenus scriptor occurrit, qui Martyrum nostrorum palæstram in Ursona civitate constituerit. Quoniam tamen scriptores Hispani hanc sententiam refutarunt, extra controversiam mihi est, eandem apud quosdam viguisse: quos refutat Rodericus Caro in suis Antiquitatibus Hispalensibus lib. III cap. 53 (7). Certe si etymologiam sectemur, commoda est istiusmodi interpretatio, imo et recta, quando reliqua concurrunt aut saltem non obstant. Sed imprimis idem nomen variorum locorum, ut inspicienti lexicon aliquod topographicum ad oculum patet, non raro proprium est; adeoque Ursonæ civitatem hodiernam Ossunam necessario non indigitat. Atque id valet in casu nostro; quandoquidem Ursonianus fundus, ut Martyrologium Romanum et Passio num. 6 habent, prope Gades inveniri debet: Ossuna autem saltem viginti octo leucis gallicis, secundum mappas, seu 112 chiliometris Gadibus distat, adeoque incorrecte prope Gades Ossuna diceretur.

8 Neque error corrigitur dicendo, vicinitatem significari posse per conventum juridicum; quatenus provincia Bætica in quatuor conventus juridicos, qui singuli proprios judices habebant, dispertita erat, nempe Hispalensem, Cordubensem, Gaditanum et Astigitanum (hodie Ecija) (8): atque vicinitatem conventum interpretantur quidam (9). Verum non video, cur verba ambigua,

3° locus qui,
exclusa ossuna,

F

prope Gades
constituendus
videtur.

(1) Cfr Tillemont, Mém. pour serv. à l'hist. Ecclés. tom. IV, pag. 373 et Espana. Sagr. tom. XXXIV, pag. 336. — (2) Masdeu, Hist. Critica de Espana. tom. V et VI. — (3) Coronica Gen. de Espana, tom. V, pag. 206. edit. Madrit. 1791. — (4) Hist. Crit. tom. VIII, pag. 36. — (5) Cfr Tillemont. Hist. des Emp. tom. V, pag. 73 et seqq. Et, si lubet, Prudentius, Carm. contra Symmach.

lib. I, v. 614. apud Migne. Patrol. tom. LX, col. 171. — (6) Masdeu, Hist. Crit. tom. VI, pag. 400. — (7) Caro, Antiguiedades de Sevilla, fº 178, vº. — (8) Florez, Espana. Sagr. tom. IX, pag. 39; Cellarius, Geogr. antiq. tom. I, pag. 66. — (9) Tamayus, Mart. Hisp. ad xxiii Octob. tom. V, pag. 622 et Caro, Antig. de Sevilla, fº 178 vº.

AUCTORE
J. V. H.

qualia sunt prope Gades nomini certo et definito conventus substituisset scriptor antiquus. Quod si tamen objectio qualicumque demum modo elidatur, nascitur gravior difficultas, nempe Plinius lib. III *Historiæ naturalis* cap. I conventui Astigitano annumerat Ursonam, quæ, ait, etiam Genua Urbanorum appellatur; adeoque e conventu Gaditano excluditur Ursona seu Ossuna. Porro si de Ursona agatur, tamquam de Martyrum palæstra, nulla ratio reddi potest, cur, ommissa appellatione colonie, fundi nomen scriptor adhibuerit, quod nullatenus colonie, suis nummis, imo officina monetaria insigni (1), convenire potest: fundi enim, ut constat ex l. 211 D. de Verb. signif. (L. 16), appellatione omne ædificium et omnis ager continetur; sed in usu urbana ædificia, ædes; rustica, villæ dicuntur: locus vero sine ædificio in urbe, area; rure autem ager appellatur. Idemque ager cum ædificio fundus dicitur. Inepte igitur colonia celebris fundus, aut, ut habent alii, vicus vocaretur. Quapropter omnino consentiendum est auctoribus Hispanis, palæstram Martyrum intra insulam Gaditanam constituentibus. Unde et sustineri potest opinio Henrici Florez in Hispania Sacra (2), qui locum martyrii assignat vicum, in Itinerario Antonini dictum Ad Pontem (hodie Puente de Zuaso), quatuordecim millibus passuum a portu Gaditano distantem (3), qui vicus recte dicitur et prope Gades et in territorio Gaditano, quod insula cognomine circumscribitur.

Varie translationes.

9 In fine Passionis infra edendæ dicitur S. Servandi corpus Hispalim fuisse translatum; quod ad posteriora sæcula pertinet. Nam liturgia Mozarabica, dum S. Germanum Emeritæ civitati attribuit, S. Servandum Gaditano situi donat: ex quibus verbis consequitur, S. Servandi corpus saltem usque ad initium sæculi septimi, quo S. Isidorus floruit, Gadibus aut juxta Gades quievisse; et serius fuisse Hispalim translatum. Imo ipsa corpora SS. Justæ ac Rufinæ videntur in villa Wittlarie in decanatu hodierno Dusseldorpiensi, diæcesis Coloniensis (4), toto medio ævo quievisse. Hæc enim refert Jacobus de Zuniga in suis Annalibus Hispalensibus sub anno 1602 num. 5 (5); ex hispanico latine reddo: Jam ab annis notitia erat pervulgata Hispali et in conventu SS. Trinitatis in loco quodam diæcesis Coloniensis, in Germania, conservari Reliquias insignes, quas traditio ferebat pertinere ad SS. Martyres Justam et Rufinam, quæ in tam remotum locum a Christianis, Maurorum captivitatem fugientibus, asportatæ fuerant: affulserat tunc spes recuperandarum, quæ hætenus plane desperata tantum non fuerat. Ad instantiam F. Christophori de Gaona intercesserat tam efficaciter minister generalis Ordinis apud Ernestum, principem imperii et Coloniensem archiepiscopum, ut tandem donari sibi obtinuerit pro conventu Hispalensi caput; quod S. Rufinæ habebatur et os grande ac fere integrum S. Justæ. Quas Reliquias dictus princeps archiepiscopus litteris datis die 11 Julii 1601 Leodii (erat nempe Ernestus Bavarus simul

Leodienensis episcopus) declarat haberi quasi SS. Martyrum Hispalensium, et tamquam talium ab immemorali in honore habitas in ecclesia parochiali Wittlaer (Wittlahr), diæcesis suæ Coloniensis; quapropter ad instantiam et petitionem ministri generalis totius Ordinis SS. Trinitatis easdem Reliquias concedit dicto Ordini et specialiter religiosi conventus Hispalensis, et sic cum variis instrumentis authenticis translatae fuere Hispalim dictæ Reliquiæ. Quas probavit dein Hieronymus Leyba, vicarius Ferdinandi Guevara, cardinalis archiepiscopi Hispalensis. De hac translatione nihil habent nostri, ubi ad diem XIX Julii agunt de SS. Justa et Rufina (6): imo et ipsi auctori, cujus verba exscripsimus, videntur adhuc delitescere intra urbem Hispalensem sacra lipsana. Cæterum translatio in tam longinquam regionem mira videri non debet: scimus enim S. Leocadiæ, Martyris Toletanæ, corpus usque ad sæculum decimum sextum in monasterio S. Gislani in Hannonia quievisse, illuc propter metum Maurorum translatum (7).

10 Hisce expeditis, superest, ut ipsa Acta martyrii exhibeamus. Coæva quidem nobis desunt: antiquissima monumenta sunt ea, quæ ex liturgia Mozarabica in principio hujus Commentarii recitavimus; nec dubito, quin ad eorum, utpote antiquissimorum, normam reliqua Acta composita fuerint. Tres porro diversas lucubrationes coram habemus. Scilicet Tamayus ad hanc diem (8) Acta SS. Martyrum nostrorum collegit ex Sanctoralibus ut ipse dicit, SS. Ecclesiarum Hispalensis, Asturicensis et Segobiensis mss. Verbis magis quam rebus differunt ab iisdem, quæ habentur tum in collectione Bollandiana ex manuscripto codice Joannis Bouhier Divionensis, tum apud Henricum Florez (9). Inter hosce postremos una est diversitas; quatenus Bouhierianum apographum habet brevem Prologum et in fine consuetam doxologiam; quod utrumque deest in editione Florezii, qui et ipse sua ex veteribus Hispaniæ Breviariis deprompsit. Legendæ istæ satis inter se et cum liturgia Mozarabica conveniunt, neque definire facile est, quæ sit earum antiquissima, ut unam alteri preferamus, atque publici juris faciamus: quapropter Acta e codice Bouhieriano, aucta Prologo et doxologia edemus: quod vero diversum fuerit in Annotatis pro more consignabimus, non omissis lectionibus officii hodierni, quod in Proprio Sanctorum Hispanorum reperitur.

PASSIO

SS. SERVANDI ET GERMANI,

Ex codice ms. Joannis Bouhier
Divionensis,

Collata cum Legenda Henrici Florez,
Tom. XIII Hispaniæ Sacræ.

Beatissimorum Martyrum passiones inclytæ quum omnium, tum etiam Servandi et Ger-

(1) Masden, Hist. Crit. de Espana, tom. VI, pag. 19, 400, 434 et 603. — (2) Espana. Sagr. tom. XIII, pag. 345. — (3) Vetera Romanor. Itineraria. pag. 409, edit. Wesselingii, Amstelod. 1735. (4) Handbuch der Erzdiocese Köln, pag. 44. — (5) Zuniga, Anal. de Sevilla. pag. 602. — (6) Act. SS. tom. IV, Julii, pag. 384.

(7) Cfr. Florez, Espana. Sagr. tom. VI, pag. 308. Annales de l'abb. de S. Gislain. Monum. pour servir à l'hist. des prov. de Namur, Hainaut et Luxemb. pag. 765. — (8) Martyrol. Hisp. tom. V, pag. 621. — (9) Espana. Sagr. tom. XIII, pag. 412.

mani,

EX MSS.
ET EDITT.

A mani, quid sunt aliud, quam eorum fidei virtutes et constantissimæ patientiæ testimonia gloriosa? Ad hæc igitur dum intendimus mente et confessionis honore virtutem passionis et dicata Deo fortissima pectora secundum meritum eorum admirantes, digno laudis præconio prædicamus, ad coelestem gratiam roboramur. Nec sum nescius, quod singula eorum egregia facta virtutum explicare non possumus: est enim mihi ingenii perquam angusta mediocritas et crebro imperitus sermo: sed quæ sunt vera non desiderant pompam neque ubertatem verborum, sed sinceræ fidei nitorem purissimum.

SS. Servan-
dus et Germa-
nus,

a

b

B

c

post priora
tormenta

C

2 Servandus itaque et Germanus, beatissimi Martyres *a*, quorum clarissimus passionis illuxit dies, magni et nobiles genere, pii, boni, simplices, præstantes virtute, animi pariter et corporis religiosum animum, fidem justam, castamque patientiam pro vera operatione coluerunt. Hi ergo quum ante hos annos *b* haberent animos graves, gratam et virilem conscientiam et gererent religiosissimam curam, bene sibi de candida simplicitate conscii, ad omnem faciem terrenam penitus expiandi, optatam beatissimi Martyres gratiam perceperunt. Renati itaque ex aqua et Spiritu Sancto, animati coelesti Spiritu, induerunt se arma iustitiæ et in nomine Domini Nostri Jesu Christi, Filii Dei, excutiebant de obsessis corporibus dæmonia nequissima et per impositionem manuum suarum membra multorum, diverso fessa languore, curabant. Quum ergo eorum præcordia intima amor legis auxisset operationibus justis, cœperunt jam ex illo tempore de antiquo Zabulo *c* triumphare, qui erant et virtutibus multis et divinis suffragiis gloriosi. Quid illa memorem, quemadmodum semper fuerint jejuniis et eleemosynis plurimum dediti, quemadmodum omnem libidinem spiritali vigore contempserint, quemadmodum calcaverint diversa vitia et peccata terrena, ut ad iustitiæ palmas et coronas currentes, per hæc castitatis, fidei et patientiæ studia pervenerint.

3 In hoc ergo agone quum exercerent piam et fortissimam mentem, non longis intervallis temporum sacrilega frementium principum cœpit sævire persecutio; odio nominis Christi ita enim in pectore hominum perditorum venenum malitiæ suæ Zabulus draco sævum infuderat, ut christiani statim interficerentur, si qui idolis sacrificare noluissent, et longis pœnis et cruciatibus sauciati, negare Christi nomen venerabile cogerentur. Sic etenim diversas et inauditas invenerat pœnas ingeniosa crudelitas, ut multorum virtutem animi longa tormenta superarent. Iisdem vero temporibus dum fremeret pœna sine fine et mors pulchra per vulnera pro Christi nomine perveniret, Servandus et Germanus, fortissimi milites, quum lacerarentur majoribus pœnis, majorem se lætabantur gloriam consecutos: erat in illis laceratio corporis, sed animi gloriosa victoria; tantaque constantia quum essent fortiores, sæva tormenta vincebant; quum temporalis turbulentia sævitia victa languebat, et de militibus Christi superatum se Zabulus ingemiscebat, tunc illi in ipsa desperatione corporis et nervorum conjunctione soluta majores in confessione Christi nominis esse merue-

runt. Hi ergo Confessores, victoriæ titulis sublimati, præbebant virtutis suæ specula lætissima Christo, dabant fratribus justissima animositatis exempla.

4 Sed ecce, opitulante divina indulgentia *liberi*, in persecutione violenta, post tempestatem furoris et ruinam multorum, quum, respiciente Deo, tranquillitas Ecclesiæ reddita reluxisset, Servando et Germano, Confessoribus primis, martyrii corona per alteram victoriam parabatur *d*: postquam dimitti jussi sunt quicumque in vinculis, in pœnis, in carceribus, in tormentis erant, Servandus et Germanus non ad refectionem temporalem animum relaxabant, nec vitam hujus sæculi esse aliquid computabant, quum æternam a Deo quærerent vitam *e*. Simulacra itaque gentilium, quæ stulti homines deos putabant, cum lucis eorum et ædificiis et aris penitus dissipabant, ut omnibus fatuæ mentis errorem vanæ superstitionis auferrent, et sic adducerentur miseri de morte ad vitam et de tenebris ad Christi clarissimum lumen *f*. Plurimi itaque cœperunt horrere sacra funesta, relinquebant idola, quæ contrafacta, de hominibus christianis nulla se poterant majestate defendere, credebant in Christi nomine, currentes ad Ecclesiam Domini, agentes gratias Domino Jesu Christo, peccatorum sordibus expiati.

5 Sed quam cito Zabulus ingemiscit, invidus, sævus, et iterum se in pectora judicum temporalium dirus infundit. Jubetur itaque, ut Servandus et Germanus Confessores nobiles rursus raperentur ad vincula, rursus ad tormenta, quæ expiati vicerant novissime; illam, quam gloriosam futuris Martyribus inviderant* mortem, cœpit quamprimum, ut illis inferretur, optare, quorum operibus justissimis videbat sua sacra funesta subverti. Stimulante itaque Zabulo, Servandus et Germanus, post confessionis coronas iterum gloriosi, pulchrius triumphaturi de morte et Zabulo, subjiuntur vinculis, pœnis, durisque tormentis, cur illa simulacra, ad quorum aras sacrificare contempserant, dissipassent. Sed quemadmodum credere poterant, ferocissimus judex, cujus cor lividum antiquus coluber obsidebat, Servandum et Germanum modo interficere sæviebat, modo exquisitis pœnarum generibus reservabat: et ne quid inausum aut intentatum scelerei relinqueretur, circulis ferreis felicia eorum jussit colla circumdari et ligari religiosas manus.

6 Quum autem Viator nomine *, agens vicariam præfecturam *g*, ex civitate Emeritensi de provincia Lusitaniæ ad provinciam Mauritaniæ *h* pergeret, jussit illos post se trahi vinculis ferreis colligatos, ne ab eorum exitiis aliqua pœna cessaret. At illi durum laborem itineris, gravati catenis, fame, siti, frigore, procellis, animi virtute tolerabant fortissimi milites Christi, ut de inimico judice et hoste Zabulo acrius triumpharent: cumque enim alii invinculati haberent dolorem, mœrorem, lamentationem, gemitus in illa pœna itineris longioris, Servando et Germano pro mœrore gaudium erat, lætitia pro lamentatione; et ubi maxime in labore esse putabantur, illi psalmis, hymnis, laudibus religiosa corda mulcebant. Tandem enim quum ventum esset ad fundum, cui nomen est Ursiano, qui est in territorio

et tandem
capite ple-
ctuntur.
* F. præses
Viator no-
mineg
h

EX MSS.
ET EDITT.
i

k
F. praefectus
omittit

territorio Gaditano *i*, huic loco divina gratia magnum lumen infudit, ut conventus Gaditanus tantum divino illustraretur Martyrum passione, qui solus tanta gloria indigere videbatur. Illuxit ergo dies passionis illorum in Ursanensi loco: praefectus *k* * Viator sententiam misit, ut Servando et Germano colla carnifices amputarent. Tunc ergo ducuntur ad collem, ubi est sublimior locus, qui est circumjacentibus agris velut in specula constitutus; ibique fixis genibus, tacite orantes Deum, exceperunt sacris cervicibus gladium, offerentes se victimam mundam. Passi sunt pro fiducia veritatis die x kalend. Novembrium, sua gloriosa morte vitam perpetuam consecuti. O quam multum beata terra Gaditana, quae gremio suo beatissimorum Martyrum sanguinem suscepit! Ubi mors est victa cum Zabulo, ubi fortissimi milites Christi in tali triumpho ad immortalitatem sunt sua pretiosa morte transgressi. Sed et Hispalensium et Emeritensium urbes magnae sunt eorum passionis gratiam consecutae: siquidem Germani corpus Emeritensis altrix terra suscepit, quod juxta Eulaliam ceterosque Martyres in coemeterio datum est honestissimae sepulturae: Servandi corpus, in coemeterio Hispalensi inter Justam et Rufinam beatissimas Martyres sepultum, in honore requiescit *l*, regnante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit cum Deo Patre et Spiritu Sancto in saecula saeculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Hodiernum Proprium Officiorum Hispaniae vocat SS. Servandum et Germanum fratres, patre Marcello, Legionensi viro, non solum martyrio, sed et felici duodecim filiorum sobole praeclaro, matre Nona sanctissima foemina natos. Numm. 4 et seqq. Commentarii praevii egimus de hac cum S. Marcello et aliis Martyribus parentela, quam omnes scriptores recentiores admittunt, licet in antiquis monumentis, hactenus notis, radicem habere non videatur: imo sive in liturgia antiqua Hispanica sive in aliis veteribus monumentis ne vel verbo ipsorum SS. Servandi et Germani inter sese fraterna consanguinitas insinuatur, quamvis saepe, ut monstrant fragmenta liturgica num. 1 allata, occasio se obtulerit, ut istiusmodi cognitio indicaretur.*

b *Ex hisce verbis ante hos annos monstratur antiquitates Actorum nostrorum.*

c *Vox Zabulus pro Diabolus usurpata antiquitatem scripturae indicat. Cfr. h. v. Du Cange, Lexicon med. latinit. Ceterum eadem vox apud Florezium et Tamayum legitur.*

d *Ex hisce verbis manifestum est, Sanctos sub duobus persecutoribus tormenta subiisse: ast, ait Alexander Lesleus noster in Notis ad Missale Mozarabicum (1) de tempore passionis nihil certi constat; fortasse Christum sub Aureliano primum confessi sunt, demum sub Diocletiano martyrii palmam adepti.*

e *Citatus Lesleus (2) scribit Servandum et Germanum reddita Ecclesiae pace demissos,*

vitam asceticam vixisse. Sed id vitae genus sectatos supponit post priorem persecutionem, quasi antea aliud capessiverint. Quod si Acta nostra attendimus, facile conjectabimus et ante et post priorem persecutionem eundem vitae tenorem observasse Sanctos, qui dicuntur num. 2 miracula patrasse, de antiquo Zabulo triumphasse et per castitatis, fidei ac patientiae studia pervenisse ad justitiae palmas. Porro jam alio loco actum fuit de Originibus monasticis in Hispania nempe in Commentorio praevio S. Irenes Virginis num. 4 ad diem xx Octobris (3). In concilio Illiberitano anni 305 canone XIII dicitur de virginibus, quae se Deo dicaverint, quod, si libidini servierint et postea omni tempore vitae egerint poenitentiam, poterunt in fine communionem accipere (4). Quoniam vero major vitae perfectio non magis uni quam alteri sexui propria est, facile crediderim istiusmodi perfectionis sectatores etiam inter viros exstitisse, qui forsan in Hispania clero simpliciter accensebantur.

f *Animadvertit Lesleus (5) id de sacris privatis intelligendum; quilibet enim ad fidem conversus idola sua comminuebat; nam res paganorum sacras aut idola publica evertere, legibus Ecclesiae vetitum erat. Hactenus Lesleus, in cujus confirmationem adduci merito potest canon concilii Illibertani LX (6) quo sancitur, ut si quis idola fregerit et ibidem fuerit occisus... in numero eum non recipiendum Martyrum; rationem vero addit: quatenus id (idolorum confractio) in evangelio scriptum, non est, neque invenitur sub Apostolis umquam factum. Quem plura de hoc videre libuerit, adeat Commentarium Ferdinandi Mendozæ de hoc concilio (7).*

g *Vicaria praefectura erat summa dignitas imperii Romani per Hispanias, et qui eaungebatur, dicebatur vicarius praefecti praetorii. Incerta est hujus dignitatis origo. Eandem ad tempora Constantini Magni referunt Henricus Florez (8), Joannes Mariana alique (9). Verum Tillemontius in Historia imperatorum (10) majorem vicariatus antiquitatem assignat, quando in Decii tempora reponit inscriptionem quamdam Tarraconensem, in qua Septimius, Acindynus, Agindinus seu Agnidius (varie enim scribitur) vicaria potestate per Hispanias functus nominatur. Inscriptionem Tarraconensem damus ex Henrici Florez Hispania Sacra (11). Id solum observandum est, in utraque lectione infra danda, bis occurrere siglam v. c.: illud Florezius interpretatur prima vice vir consularis, altera vicariatum, nixus auctoritate lapidis, in quo v. c. vicarium significat (12). Si tamen initium vicariatus Hispanici a Constantino M. sumendum est, ut diximus num. 6, sigla virum consularem significat.*

PIO ATQUE INCLITO DN. TRAIANO
NOBILISSIMO. AC. FORTISSIMO. ET
FOELICISSIMO. CAESARI. SEPTIMIUS
AGNIDIUS V. C. AGENS PER HISPANIAS
V. C. ET. VICE SACRA COGNOSCENS
NUMINI MAJESTATIQUE EJUS SEMPER
DICATISSIMUS.

(1) Migne, Patrolog. Missale Mozarabicum, tom. LXXXV, col. 884, note a. — (2) Ibid. l. c. — (3) Act. SS. tom. VIII, Octob. pag. 910. — (4) Labbe, tom. I, Conc. col. 972. — (5) Migne, Missale, tom. LXXXV, col. 883, not. i. — (6) Labbe, tom. I, Conc. col. 977. — (7) Ibid. col. 1303 et seqq. — (8) Espan. Sagr.

tom. I, pag. 223. — (9) Lib. iv, cap. 16, tom. II, Hist. de Espana, pag. 91 et 463. — (10) Hist. des Emp. tom. III, pag. 130. (11) Espana. Sagr. tom. IV, part. II, pag. 230. Cfr. Masdeu Hist. Crit. de Espana, tom. V, pag. 442 et tom. XIX, pag. 143. — (12) Espana, Sagr. tom. IV pag. 251.

A *Aliomodo eandem inscriptionem reddit Antonius Povillonius, qui in ms. codice, in Bibliotheca regia Bruxellensi sub num. 3821 exstante, affirmat se eandem Tarracone exscripsisse.*

PIO. ATQUE INVICTO
DN̄. TRAIANO NOBILIS
SIMO AC FORTISSIMO FELICISSIMO
CÆSARI SEPTIMIUS
AGINDINUS. V. C. A
GENS PER HISPANIAS
V. C. P. T. VICE SACRA COG
NOSCENS NUMINI
MAJESTATIQUE EJUS
SEMPER DEVOTISSIMUS

Hujus loci non est, scrupulosius differentiam verborum et linearum inter utramque inscriptionem occurrentem indagare : id sufficit ad scopum nostrum tempore Trajani cæsaris jam exstitisse pro Hispaniis vicariam præfecturam. Certe inscriptio ad Trajanum imperatorem non videtur pertinere, tum quia hujus tempore vicaria præfectura non exsistebat; tum quia Trajanus non diceretur simpliciter Cæsar, sed aut Augustus, aut Cæsar Augustus; ac tandem, quia Trajani imperatoris tempore istiusmodi formulæ non adhibebantur. Videtur porro inscriptio pertinere ad Decii filium, cujus nomen erat : Q. Herennius Host. Etruscus Messius Trajanus (1). Quidquid enim sit de numero filiorum Decii imperatoris, quem alii ad duos contrahunt, ad plures extendunt alii (2), nihil certe obstat, aliquem filiorum Decii nomen Trajani, quod pater juxta veteres inscriptiones habuit (3), gessisse. Ipsæ dein formulæ, accumulatio nominum ad Deciana tempora accedunt, ut constat ex marmore Der-

QUINTO HERRENNIO
ETRUSCO. MESSIO. DECIO
NOBILISSIMO. CÆS
FILIO
D. N. SANCTISSIMI
TRAJANI. DECI
P. F. INVICTI. AUG.
ORD. D. C. D. *
DICATISSIMUS
NUMINI. EJUS

Ex hactenus dictis probabile mihi videtur, tempore Decii jam exstitisse Vicarii officium, quo per Hispanias fungebatur Sept. Agnidius, seu Agindinus. Nihilominus Tillemontius sæpe laudatus dicit Vicarii officium incepisse primum sub Diocletiano, atque opinionis suæ vadem profert Lactantium (5), qui libro de

Mortibus Persecutorum cap. 7 (6) : Ut omnia inquit, terrore complerentur, provinciæ quoque in frusta concisæ, multi præsidēs et plura officia singulis regionibus, ac pene jam civitatibus incubare; item rationales multi et magistri et vicarii præfectorum, quibus omnibus civiles actus admodum rari, sed condemnationes tantum et proscriptiones frequentes etc. Verum ex his verbis quomodo deduci possit, officium Vicarii sub Diocletiano primum constitutum fuisse, non video, nisi quoque tunc primum fuerint et rationales et magistri. Cæterum, quoad rem nostram attinet, id perspicuum fit Vicarios sub Diocletiano per provincias fuisse.

h Mauritanie pars Tingitana dicta, Hispaniis accensebatur. Otho imperator, teste Tacito lib. 1 Hist. cap. 78, Provinciæ Bætice Maurorum civitates dono dederat : Tingitana regio prius itaque Bætice attributa, serius coaluit in discretam provinciam, Hispaniarum tamen vicario subjectam, ut habet Panciro-
lus (7); et quandoque transfretana dicta. Licet porro, quoad administrationem civilem spectat, inter Hispanicas provincias numeraretur. In ecclesiasticis tamen semper ad Ecclesiam Africanam spectavit Mauritania universa (8).

i De fundo Ursiano seu Ursoniano actum fuit num. 7 et seq, Commentarii prævii.

k Qui hic loci præfectus dicitur Viator, paulo supra a Florezio præses appellatur : præfectus nempe, quia vicarius præfecti : præses autem, quia, inquit Digestum, præsidis nomen generale est : eoque et proconsules, et legati cæsaris et omnes provincias regentes, licet senatores sint, præsidēs appellantur. l. 1 D. de off. præ. (1. 18). Porro difficultatem facessit Lesleo in notis ad Missale Mozarabicum (9), quod Viator secum SS. Martyres victos duxerit Emcrita provinciæ Lusitanie ad agrum Gaditanum provinciæ Bætice, eosdem dein in Mauritaniam traducturus; rationem difficultatis reddit Lesleus, quia Viator ille, qui tantum procurator erat, reos secum in alienam provinciam trahere non poterat. Et profecto recta utcumque esset Leslei argumentatio, si Viator procuratorio tantum nomine specialem provinciam administrasset. Ast imprimis incertum est, utrum Lusitania, Bætica et Mauritania diversas sub Diocletiano provincias constituerent : aliis id negantibus (10), affirmantibus aliis (11). Dein Viator non erat procurator, sed Vicarius, adeoque, ut supra monstravimus, universis Hispaniis præerat.

l De translatione S. Servandi actum est Comment. prævii num. 9.

*decurionum
colonie Der-
tosæ.

(1) Tillemont. Hist. des Emp. tom. III, pag. 273. Cfr Onuphr. Panvinii Fasti, pag. 82, edit. Venit. 1537. — (2) Act. SS. tom. VIII. Octob. pag. 320, nume. 10. — (3) Masdeu. Hist. Crit. de Espana. tom. V, pag. 337. — (4) Ibid. l. c. Cfr Eckhel, Doct. num. vett. tom. II, pag. 330. — (5) Hist. des Emp. tom. III, pag. 130. — (6) Oper. tom. II, pag. 191. edit. Paris. 1748.

— (7) Notitia Imperii Occident. pag. 95. Edit. Genev. 1623. — (8) Florez. Espana, Sagr. tom. I, pag. 185. — (9) Migne, Patrol. tom. LXXXV. col. 886. — (10) Masdeu. Hist. Crit. tom. VIII, pag. 12. — (11) Mariana, Hist. de Espana, Lib. IV, cap. 5. Moralez, Cronica gen. de Espana, Lib. IX, cap. 32.

DE S. THEODORITO SEU THEODORO,

PRESBYTERO MARTYRE ANTIOCHIÆ IN SYRIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. V. II.

§ I. Distinctio inter varios homonymos; elogia apud græcos et latinos; cultus Ucetiae.

ANNO CCCLXII.
S. Theodoriti,
presbyteri et
Martyris

Sunt varii hujus nominis presbyteri Martyres Antiocheni, citati in Martyrologiis, quos probe distinguere nos oportet. Majores nostri ad diem xxiii martii (x Kal. aprilis) referunt elogium S. Theodori seu Theoduli, presbyteri et Martyris Antiocheni, de quo dicit Martyrologium Canisii, eum in honestate morum, sapientia et eloquentia excelluisse (1). Hunc pugilem diversum a nostro hodierno satis aperte pronuntiant majores: dubito tamen an recte: nam quæ citantur elogia, nullo signo indicant, quo circiter tempore aut quo persecutore passus fuerit iste S. Theodorus, adeoque nulla est certa aut etiam verisimilis nota, quæ a nostro Theodorito distinguatur. Imo si attendatur, Theodorum hunc fastis sacris ad diem x kal. aprilis inscribi, quo et noster Theodoritus in multis codicibus manuscriptis passus narratur, non temere judicabitur Theodorus hic esse noster, cujus Acta adhuc forsitan delitescebant. Huic opinioni pondus etiam addunt verba Canisii supra citata, quatenus Sancto nostro hodierno apprimè conveniunt, nec aliunde quam ex aliqua notitia Actorum nostrorum hausta videantur. Eundem fontem aperte indigitat Auctarium Usuardinum Hagenoense sub die x kal. aprilis (xxiii martii) hisce verbis: In Antiochia, Sancti Theodorici presbyteri et Martyris, qui alapis multis est cæsus, super scamnum ligatus, in tantum extenditur, ut octo pedum longus videretur; post hæc duæ lampades ardentes ejus lateri appositæ, tandem occisus est gladio. Legenti autem Acta S. Theodoriti infra danda manifestum fiet, Hagenoense encomium ex iisdem accurate depromptum fuisse (2). Sed hisce rationibus prævalere, mea sententia debet auctoritas tam Usuardi sinceri quam Martyrologii Romani, ad utrumque diem x kal. tum aprilis, tum novembris S. Theodorum seu Theodulum referentium: ex quo certum mihi fit, ambobus martyrologiis duos Sanctos Theodoros distinctos fuisse. Non dissimulabo tamen, majores nostros unum Theodoritum statuuisse, dum Sanctum ad x kal. aprilis recensitum, in diem x kal. novembris rejiciunt (3).

quem ab homonymis distinguimus,

2 Die xxix martii alter nobis occurrit Theodorus, pariter Antiochenus presbyter et Martyr: sed hunc a nostro distinguunt omnino, quamvis cætera desint, socii, nempe Poëntalis, Julianus et Achatia (4): constat enim, ut Acta docent, nostrum solitarie decertasse. Tertius homonymus, et ipse quoque sub Juliano Antiochenus Martyr, refertur a Rufino Aquilejensi in Historia Ecclesiastica lib. x cap. 36 (5). Verum hic adolescens dicitur, nuspam autem presbyter; fortuito captus est, quia primus oc-

currit, noster autem ideo, quia collectas in civitate faciebat; tandem noster in tormentis vitam finivit suam, dum alter post annos aliquot superstes cum Rufino, ut ipse testatur, Antiochiæ colloqueretur. Theodori adolescentis dies cultus videtur die x novembris reponendus, quo de illo tractari poterit. Certe Grevenus apud Sollerium sub ista die sine ambagibus id pronuntiat dicens: Apud Antiochiam, S. Theodori adolescentis confessoris, de quo libro x Historiæ Ecclesiasticæ (nempe Rufini) refertur quod ob Christi fidem tempore Juliani a prima luce usque ad horam decimam tanta crudelitate et tot mutatis carnificibus tortus sit, ut simile nulla ætas factum meminerit. Neque alii mihi noti sunt homonymi, qui cum hodierno S. Theodoro seu Theodorito confundi possint; quamvis sint multi ejusdem nominis Martyres et Confessores, reliqui omnes tum loco tum tempore ita distinguuntur, ut nullum possit esse errandi periculum.

3 Sancti, de quo hodie tractamus, elogium satis prolixum texit sub hac die S. Ado hisce verbis: Apud Antiochiam Syriæ, natale S. Theodoreti presbyteri, qui persecutione Juliani impii, sub præfecto et avunculo ejus Juliano, quum ab eo Antiochenorum ecclesia spoliata et religiosi quique fuissent dispersi, in ecclesia spoliata mansit intrepidus: atque ab eo teneri jussus, post equulei pœnam et multos ac durissimos cruciatus, etiam lampadibus circa latera appositis, inflammatus est. Sed his divina virtute restinctis, quum milites, qui eas tenebant, Angelorum aspectu territi, ruisent in faciem, et credentes Christo, impium ministerium recusarent, jussit eos Julianus pelago immergi. Quibus B. Theodoretus ait: Præcedite, fratres, ego vos, superans inimicum, sequar ad Dominum. Sieque in confessione persistens et prophetico spiritu repletus, Juliano Apostatæ, quem apud Persidem divina ultione incurrit, prædicens interitum, occisione gladii martyrium consummavit. Eadem habent, sed pro more contractius, sub hac similiter die, Martyrologia Usuardi et Romanum hodiernum: quibus omnibus præluxit Parvum dicens: Antiochiæ, Theodoreti presbyteri.

4 Quamvis de Sancto suæ Ecclesiæ agatur, parciore tamen sunt græci latinis in S. Theodoreti laudibus adornandis: de eo enim tacent, quæ præ manibus habui et vidi græcorum Menæa et Menologia. In Menæis tamen excusis, quibus majores nostri utebantur, sub die iii Martii, annuntiatur S. Theodoritus, ut constat ex Menæorum Indice Bibliothecæ regiæ vulgo Bur-

(1) Act. SS. tom. III, Mart. pag. 449. — (2) Cfr Tillemont, Mem. pour serv. à l'hist. eccl. tom. VII, pag. 736. — (3) Act. SS.

tom. III Aprilis, pag. 4. — (4) Act. SS. tom. III Mart. pag. 770. — (5) Tom. II, pag. 62. edit. Rom. 1741.

A *gundicæ ms. sub num. 7962 (1). Unum interea occurrit elogium in supplemento ms. Chiffletii nostri ad Menæa græca excusa, quod inter codices mss. bibliothecæ nostræ regię signatum num. 11,324 videre est, sequentis tenoris* : Ἰουλιανὸς ὁ θεῖος τοῦ δυσσεβοῦς καὶ ἀθέου Ἰουλιανοῦ τοῦ παρθιάτου, πρῶν μὲν χριστιανὸς ὢν, καὶ πιστὸς τοῦ Θεοῦ θεράπων, καὶ ἀναγνώστης τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ μεγάλης ἐκκλησίας, πεισθεὶς τῷ δυσσεβεὶ βασιλεῖ Ἰουλιανῷ καὶ ἀνεψιῷ αὐτοῦ τῆς εἰς Χριστὸν μὲν πίστιν ἠρνήσατο προσκυνῶν τοῖς εἰδώλοις· ἄλλα καὶ πάντα τὸν πλοῦτον τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἐκφορήσας, ὅσον ὁ μέγας βασιλεὺς Κωνσταντῖνος δι' ἀναθημάτων ἱερῶν τῇ ἐκκλησίᾳ προσεφωρίσε, προδίδωνκεν ὁ δυσσεδὴς τῷ τυράννῳ, ὑπ' αὐτοῦ αὐτὸς διώκτης καὶ τυράννος ἐκεῖσε προχειρισθεὶς. Τότε ὁ ἀλιτῆριος ἐκεῖνος τὸν τῆς ἐκκλησίας κλῆρον διασκορπίσας, ἔμεινεν ὁ ἅγιος Θεοδῶρητος αὐτὸς μόνος ἐν τῇ εἰς τὸν Χριστὸν πίστει καὶ ὁμολογίᾳ. Καὶ κρατήσας καθεῖρξεν ἀσφαλῶς καὶ παραστησάμενος πρῶτον μὲν τοὺς πόδας προσέταξε τύπτεσθαι, εἶτα καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἀποδύσας αὐτὸν ἐρεμμα... ἐπὶ ξύλου, καὶ προσέταξεν εὐτόνως ξέσθαι, ξενομένου δὲ αὐτοῦ μακαρίου... ὥραις τρίσι· τὸ μὲν αἷμα κρουνηδὸν ἐχεῖτο, τὸ δὲ πρόσωπον αὐτοῦ διαυγέστερον ἦν· ὥς δὲ καὶ, θύσον, ἄθλιε, τοῖς θεοῖς, ἤκουε, τοῦ δυσσεβοῦς λέγοντος, καὶ εἰ χρεώστης τῷ βασιλικῷ ταμείῳ ἢ ἐτέρῳ τινὶ, ὁ βασιλεὺς ἀπαλλάξει σε πάντως τοῦ χρέους, καὶ μὴ οὕτω κακῶς τὴν φυγὴν σου ἀπορρήξεις. Ὁ δὲ ἅγιος· συ εἴ, ταλαίπωρε, ἄθλιος καὶ ὁ βασιλεὺς σου ὅτι ἐάσαντες τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀληθινὴν πίστιν μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς. Τουτῶν ἀκούσας ὁ ἐναγὴς καὶ θεομίσης τύραννος, λαμπάδες δύο προσέταξε τεθῆναι ταῖς τοῦ ἁγίου πλευραῖς· καὶ αἱ μὲν λαμπάδες εἰχονταὶ τὰς πλευράς· ὁ δὲ ὄμμα εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνατείνας προσήνυχετο ὑποψυθιρίζων καὶ ἐυθίως διὰ τὰς λαμπάδας κατέχοντες ἔπεσον χαμαὶ, ὥσπερ νεκροί.

in aliquibus
mutum,

in aliquibus
mutum,

5 Ταρσασσομένου δὲ τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ τῶν συν αὐτῷ καὶ μετὰ σπουδῆς ἀναστησάντων αὐτοὺς καὶ τρισκατάρτοι, λεγόντων, ἀφεντες κατακαλεῖν τον δυσσεβεῖ καὶ πανόβλιον τοῦτον νυσταγμῷ καὶ ἀμελείᾳ κατεσχέθητε. Οἱ δὲ στρατιῶται· συ δε εἴ δυσσεδὴς καὶ τρισκατάρτος καὶ ὑπεπηρόμενος τὰς ὕψεις, ὅτι οὐχ ὀρᾷς τοὺς φυλάττοντας τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ τέσσαρας ἀγγέλους καὶ κωλύοντας ἡμᾶς προσεγγεῖσαι· μὴ οὖν μωρολογεῖς μέγας γὰρ ἔστιν ὁ Θεὸς τῶν χριστιανῶν. Ὁ γοῦν τύραννος ἀσχυθεὶς, ποντωθῆναι αὐτοὺς ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης ἐκέλευσεν. Ἀπαγομένων δὲ αὐτῶν ὁ μακάριος πρὸς αὐτοὺς· πορευεθε, τεχνία μου, τὴν μακαρίαν ὁδὸν· ἐφίω ἐν εἰρήνῃ ἐλεύσομαι γὰρ καὶ ἄνω ἀκολουθήσω ὑμῖν καὶ συγχαρίσομαι μετ' ὑμῶν χάριν τὴν ἀνεκλόλητον καὶ αἰώνιον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· καὶ τοῦτο μὲν τοῖον τὸ τῆς μαρτυρίας τέλος ἐδέξαντο. Ὁ δὲ ἅγιος Θεοδῶρητος ὥσπερ διόλου ἐπικείμενος αὐτῷ Ἰουλιανῷ καὶ ἀναγκάζων θῆσαι τοὺς εἰδώλους· συ μὲν, δυσσεβέστατε καὶ ἀθλιότατε, φησι, παντῶν τῶν κατὰ σε μασήσασθαι μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὴν μιαν σου φυγὴν βίαιως ἀπορρήξεις, τῷ αἰωνίῳ πυρὶ ταύτην παραπέμπων. Ὁ δὲ δυσσεβέστερος σου τύραννος ἐν τῇ περσικῇ γῇ καὶ αὐτὸς οὐρανοῦ λόγχῃ πληγὴς εἰς τὴν γένυναν τοῦ πυρὸς ἀκορτισθήσεται, καὶ οὐχ ὑποστρεφεί· καὶ ταῦτα μὲν, ἀθλιότατε, τὰ ἐπίχειρα τῶν ἔργων ὑμῶν· ἐγὼ δὲ θυσὼ τῷ Θεῷ μου θυσίαν ἀνέσεως. Οὕτως εἶπε καὶ παραυτίκα τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀποτμηθῆναι προσέταξεν. Ἐν ὧν δὲ πρὸς τὸν προκείμενον ἐπορεύετο τόπον προήνυχετο ἐν φαιδρότητι ψυχῆς, καὶ ἀποτμηθεὶς τὴν κόραν ἀπῆλθεν εἰς τὸν Θεόν. Τοῦτο τὸ ἅγιον σῶμα πιστοὶ τινες ἀξίως κηδεύσαντες ἐσημειώσαντο τὰ ὑπὸ τοῦ μακαρίου ἐκφωνηθέντα, καὶ δι' ὀλίγων ἡμερῶν, καθὼς ὁ ἅγιος προεῖπεν, οἱ δύο Ἰουλιανοὶ

κακῶς τοῦ ζῆν ἀπῆλλάγησαν τῷ αἰωνίῳ ταμειυθέντες πυρὶ.

6 Hiulca hinc inde est græca phrasis, quam Papebrochius noster latine versam in suis schedulis sub num. 8919 bibliothecæ regię reliquit. Eadem hic, quibusdam mutatis, exhibemus, uncinis, quæ ad sensus integritatem supplemus, includentes. Julianus, impii ac desertoris Juliani avunculus, primum quidem christianus et ipse Deo fideliter deserviebat, in magna, quæ Antiochiæ est, ecclesia lector ordinatus: post modum vero ad sacrilegi sui nepotis persuasionem adorans idola, Christi fidem negavit. Insuper omnes divitias, quæ ex donariis magni imperatoris Constantini ecclesiæ obvenerant, impie tradidit tyranno, ipse persecutor et tyrannus constitutus. Tunc scelestus ille clerum ecclesiæ dispersit, solo in fide et confessione Christi permanente Sancto Theodoro. Incuriosa dictio: nam non solus S. Theodoritus permansit in Christi fide; sed solus, cæteris per regionem dispersis, et, ut habent Acta num. 1 Deo, ut poterant, servientibus, in civitate perseveravit. Quæ vero sequuntur, phrasibus quibusdam intermediis connectenda sunt. Nempe: (Julianus hæc audiens), comprehendit sanctum ac in carcere trusit: coram se vero adductum verberari eum jussit primum in pedibus dein in capite, exutumque vestibis in ligno suspendi. Dum autem dirissime per horas tres excarnificaretur, sanguis quidem Martyris ubertim fluebat, vultus vero ejus magis resplendebat. Ubi vero his verbis se compellari audiebat: Sacrifica diis, miser, et si quid vel regio ærario debes vel alteri cuiquam, omni debito solum imperator te dimittet, neque ita misere vitam abrumpes tuam. Respondit S. Martyr: Imo miser et infelix es tu et imperator tuus, qui veram fidem reliquistis, quam ad extremum usque spiritum (oportuerat vos profiteri). Audiens hæc furibundus et impius tyrannus, jussit duas lampades lateribus Sancti apponi. Dum autem latera ureretur Sanctus, ille elevatis in cælum oculis, tacito murmure preces fundebat, et subito, qui lampades applicabant, prolapsi sunt in terram, velut mortui.

7 Territus autem Julianus cum assessoribus suis, et cum festinatione relevatis, qui ceciderant: Ut quid, exclamat, sceleratissimi, impium hunc et miserrimum non exuritis, ignavia somnoque torpentes? Milites responderunt: Tu ipse impius es et execrabilis, quum oculis captus non vides quatuor Angelos, custodientes servum Dei et impediendes ad eum accessum. Desine insana loqui; magnus est enim christianorum Deus. Rubore suffusus, tyrannus jussit illos demergi in profundum maris. Quumque hi abducerentur, dixit Beatus: Ingredimini, filioli, viam felicem; excitatus vestro exemplo, subsequar mox et ego et vobiscum gaudebo lætitia ineffabili ac æterna in cœlesti regno. Et hunc quidem beatæ confessionis finem suscepere. Sanctus vero Theodoritus Juliano, fortiter urgenti cogentique ad sacrificandum idolis, dixit: Tu quidem, impiissime et miserrime, te ipse devorans, paucis post diebus contaminatam animam, violenter ejectam, trades æ-

AUCTORE
J. V. H.
cujus versio-
nem latinam

E

qualemcum-
que hic exhibe-
mus.

AUCTORE
J. V. H.

terno igni cruciandam: ipse autem scelestior te tyrannus nequaquam huc reversurus est, sed coelesti jacula in Persica terra sauciatus, in gehennæ incendia præcipitabitur. Hæc sunt præmia operum vestrorum: ast ego sacrificabo Deo meo sacrificium laudis. Hæc ille; et sine mora (*Julianus*) jussit eum capite plecti. Dum ad destinatum (*supplicii*) locum pergeret, orabat Martyr in lætitia mentis, et capite plexus, conscendit ad Deum. Cujus corpus fideles quidam reverenter curarunt, et quæ Sanctus elocutus fuerat adnotarunt. Post paucos vero dies ambo Juliani pessimum sortiti exitum, æternis sunt ignibus mancipati. Ne porro vel particula græcæ literaturæ, quantum cognoscimus, nos prætereant, addimus et *Sozomenum Lib. v. Hist. cap. 8 (1) de Sancto nostro scripsisse, et Chiffletium nostrum distichon collegisse, quod, quamvis nihil contineat, quo historia illustretur aut S. Theodoriti homonymi ornari non possint, hic tamen subscribimus:*

Χωρεῖν ἔχει πῶς τῆς ἐδῆ τοῦ χωρίου
Καὶ τὸν Θεοδώρητον ἔνδον τὸν μέγαν.

B Quo te modo potest Edenæus locus, Theodorite magne, complecti sinu (2). Atque hinc liquet, in Ecclesia quoque Græca suum habuisse cultum S. Theodoritum, ejusque Passionem, quam edimus, e Græco fonte derivatam.

Sancti cultum
Ucetie mon-
strant

8 Ast vero frequentiores sunt apud latinos S. Theodoriti laudes, utpote quas præcipua, ut vidimus, Martyrologia celebrant. Quod inde derivandum censeo, quia traducto ejus in Occidentem cultu, Sancti memoria paulatim apud Orientales desuevit. Certe jam ineunte sæculo decimo cathedralis Ucetie, olim sub metropoli Narbonensis civitatis, ecclesia titulo S. Theodorici seu correctius Theodoriti insignita erat. In charta, qua Raynaldus ejusque uxor Agilburgis donant ecclesiæ Ucetiensi varia prædia, dicitur: Locum sacrum S. Theodoriti, Martyris Christi, sedis principalis, qui est ædificatus atque constructus in Uecia civitate, ubi Amelius, gratia Dei episcopus regere videtur... Facta carta ista in mense junio, anno x regnante Ludovico imperatore (3). Qui hoc diploma ediderunt Benedictini, auctores Historiæ Occitanicæ, illud retulerunt ad annum Christi 823, quo scilicet Ludovicus Pius regnabat anno decimo. Verum iste annus nequaquam consistere potest cum chronologia episcoporum Uceticensium; nam Elephantus I toto tempore regnantis Ludovici Pii Uceticensis episcopus fuit (4); et qui in charta dicitur occupasse cathedram Amelius, circa annum 887 interfuit concilio Nemausensi seu de Portu (5). Non alius autem Ludovicus imperator cum Amelio, episcopo Uticensi, sedem, ut diximus, anno 887 occupante, occurrit, quam hujus nominis Tertius, etiam Ludovicus Cæcus appellatus, qui a patre Bosone regnum Arelatense, quod tunc Ucetiam continebat, anno 887 accepit (6) ac imperatoris titulum anno 900 assumpsit (7). Atque hinc liquet, annum x Ludovici imperatoris ad annum vulgarem 896 aut 910, prout regiminis, initium auspicemur a regno Arelatensi aut ab imperio adito (8): utroque initio usus est Ludovicus III

in suis diplomatis. Porro Amelium Uceticensem, (nam hujus nominis duos fuisse, monstrabimus infra) sedisse anno 971, testis est charta, data (9) nonas (aut secundum Galliam Christianam (10) vi nonas) julias sub die veneris in Nemauso civitate publica, regni domni Lotharii anno xviii. Auctores Historiæ Occitanicæ jam laudati annum xviii Lotharii cum anno vulgari 971, qui vero Galliam Christianam scripserunt, cum anno 969 conjungunt. Enimvero hi perperam: nam licet varia sint Lothariani imperii initia, nusquam tamen Lotharius regnum suum ab anno Christi 952 exorsus legitur (11); id autem est necessarium, ut octavus decimus annus cum anno 969 concurrat. Emendanda quoque videtur chronotaxis Historiæ Occitanicæ: etenim sive exordium regni ducatur ab anno vulgari 954, quo Lotharius coronatus est, sive a sequenti anno 955, quo initio præsertim utebatur in Septimania (12), intra cujus limites tum Ucetia tum Nemausus continebantur, annus octavus decimus regis Lotharii ad annum Christi 972 aut 973 pertingit: sed neutro anno nonæ julii in diem veneris incidunt. Quapropter, in anno 971 concurrentibus nonis julii cum die veneris, censeo sphalma aliquod obrepisse, legendumque esse annum xvii, ductum a die xii novembris 954, quo coronam accepit, aut etiam, si quidem in Septimania ab anno 955 notare initium regni consueverat Lotharius, innocue forsitan annus imperii xvi poni posset. Quidquid sit, ex hactenus dictis consequitur, Amelium Uceticensem, qui circa annum 971 testis adducitur in charta Lotharii regis, non potuisse sub Ludovico Pio vivere: adeoque chartam Raynaldi supra citatam magis pertinere ad Ludovicum III imperatorem, Bosonis, Arelatensis regis filium, qui anno 900 regnavit; ita ut anno 909 aut 910 data censenda sit, quam chronotaxin probant auctores Gallie Christianæ (13).

9 Hisce tricis chronologicis utcumque expeditis, duo etiam nodi solvendi supersunt; videlicet quis sit Amelius Uticensis (duos enim sibi succedentes passim celebrant recentiores) qui in utraque charta memoratur: dein utrum Lotharius, de quo in posteriori charta mentio fit, non potius rex Italiæ quam Gallie dicendus sit, quo casu tentata paululum supra chronotaxis rueret. Imprimis Amelio Uticensi, sive unus sive duo fuerint, coævi exstiterunt Lotharius, rex Italiæ, Hugonis filius, qui ab anno 931 ad 950 regnum tenuit (14), et Lotharius rex Gallie, qui a patre suo Ludovico Transmarino sceptrum anno 954 recepit. Uter vero in posteriori charta nominetur, pendet a quæstione, ad quem nempe civitas Nemausensis tunc pertineret. Ast spectasse Nemausum civitatem, aut aliam quamdam Occitanicæ partem ad Lotharium, Italiæ regem, nemo prudens dixerit. Si quid enim, quod hic loci inquirendum non est (15), intra Gallias possederit, aliud certe non fuit, quam Arelatense sive Provinciæ regnum, quod Rhodano et Alpibus circumscriptum, civitatem Nemausensem universamque Occitaniam excludebat (16). Restat igitur, ut dicamus de Lothario, rege Gallie, agi in posteriori charta. Ne vero per solam, ut vulgo dicitur, eliminationem Lo-

quæ exami-
nantur, char-
tæ antiquæ:

(1) Eusebii etc. Hist. Eccles. tom. II, pag. 604. — (2) Siber. Martyrol. Metr. Eccl. græc. pag. 86. — (3) Hist. gén. du Languedoc, tom. I, Pr. col. 61. — (4) Gall. Christ. tom. VI, col. 616. — (5) Labbe IX conc. col. 395. — (6) L'art de vérif. les dates, tom. II, pag. 428, edit. Paris 1784. — (7) Ibid. pag. 9. — (8) Ibid.

— (9) Hist. du Langued. tom. II, Preuv. col. 123. — (10) Tom. VI, col. 617. — (11) L'Art de vérif. les dates tom. I, pag. 364. — (12) Ibid. — (13) Tom. VI, col. 617. — (14) Muratori. Annal. d'Ital. tom. V, pag. 347 et 368. — (15) Hist. du Languedoc, tom. II, pag. 551. — (16) Ibid. pag. 79.

AUCTORE
J. V. H.

A tharii Itali hic procedere videamur, addimus instrumentum donationis, Nemausensi Ecclesiae factae, quae signatur, die Sabbati vii idus septembris anno vii, quod regnare coepit Lotharius rex, filius Lodoici (1), qui dies Sabbathi, vii idus septembris anno vulgari 961 convenit, computando scilicet more septimanico exordium regni ab anno 955; Lotharius autem hic citatus, quoniam filius Ludovici dicitur, alius quam rex Galliae esse non potest. Atque hinc facilis nobis modus ad alterum nodum solvendum praebetur: utrum videlicet unus Amelius Uticensis episcopus, an vero duo ejusdem nominis et dignitatis fuerint. Quandoquidem Amelius, ut num. praecedenti monstravimus, interfuerit Concilio Nemausiense, anno 887 celebrato, et ejusdem nominis ac sedis episcopus in charta Nemausiensi anno 971 nominetur, primum est judicare, duos hujus nominis, ne uni episcopi regimen octoginta saltem quatuor annorum adscribere cogamur, fuisse Uticensi cathedrae, impositos, quos proin recte Gallia Christiana Amelium I et II appellat (2). Ex dictis hactenus deducere licet prius instrumentum num. praecedenti allatum, in Uecia civitate datum, ad Amelium I, qui in sede Ueticensi saeculum nonum clausit, decimum inchoavit, pertinere: diploma autem Nemausiense, anno 971 scriptum, Amelii II esse, certum satis est.

§ II. Acta Martyrii videntur coeva; tempus passionis; carmen Flodardi; origo patrocinii Ueticensis; qua occasione agitur de Deothario, episcopo Arisitensi.

E diverticulo ad S. Theodoretum redimus. Acta, quae edituri sumus, primus publici juris fecisse videtur Joannes Mabillon in Veteribus Analectis (3), quem secutus est ejus sodalis Theodoricus Ruinart, usus melioribus exemplaribus, in suis Actis Sinceris Martyrum (4). Nos vero, nacti ex bibliotheca nostra regia sub num. 9289 exemplar omnium accuratissimum, olim monasterii S. Laurentii Leodiensis, eadem Acta correctiora, notatis pro more variantibus lectionibus praecipuis non tantum ex Mabillonio et Ruinartio, sed ex altero codice ms. ejusdem bibliothecae, signato num. 207, exhibebimus. Tandem in Collectione Bollandiana ad hanc diem reperitur alius codex, ex manuscripto Bodecensi transsumptus, qui licet eadem iisdemque saepe verbis ac caeteri codices referat, tamen varia addit non omnino spernenda, quatenus explicatiora sunt: quapropter ne multiplici additamento textum Laurentianum obfuscemus potius quam dilucidemus, maluimus Bodecensem textum in altera columna Laurentiano opponere, ut hac ratione utraque lectio facilius comparari possit. Quod porro Laurentianum exemplar, num. 9289 signatum, omnium accuratissimum praedicamus, facit imprimis ejus antiquitas, utpote quod circa annum 1075 exaratum videatur (5): dein styli consequentia, quando in aliis non raro occurrit aliquid hiulci nec satis co-

gmentati, dum in Laurentiano omnia fluunt et suis nexibus sunt compacta. Non idem dixerim de altero nostro codice sub num. 207, qui Anonymus dicendus est, quoniam nullo indicio prodit sive scriptorem sive originem. Magno quidem apparatu literarum figuratarum depictus est, membranae maximae latis marginibus circumdantur, scriptura nitida, nihilominus tum manu recentiori exaratus fuit (6), tum iisdem passim naveis, quibus Mabillonius et Ruinartius, inficitur. Atque haec ad formam, si ita loqui fas est, exteriorum Codicum pertinent.

11 Venit nunc altera quaestio examinanda; quae sit videlicet auctoritas Actorum edendorum. Si spectamus postrema verba, dubium esse non potest, quin sint coeva et a testibus oculatis conscripta; haec enim leguntur: Nos, qui Antiochia in palatio eramus, et cum ipso (Juliano imperatore) in Persida fuimus, licet peccatores, Servi Dei, haec, quae gesta sunt circa famulum Dei Theodorum... conscripsimus. Ex hisce verbis deducit Tillemontius (7) nihil obstare, quominus istis Actis plena fides adhibeatur; quamquam in iisdem quaedam deprehendat, quae aliquatenus eorum auctoritatem labefactant. Verum ea non sunt, ut dilui non possint. Imprimis reprehendit Tillemontius, Julianum caesarem dici num. 1 lectoris functum officio in Ecclesia Antiochensi, quando potius Ecclesiae Nicomediensi adscribendus est (8): atque hoc habet Socrates lib. iii Hist. Eccles. cap. 1 (9). Sed Sozomenus ejusdem saeculi, nempe quinti, historicus dicit lib. v cap. 2 (10), ambos fratres, Gallum et Julianum in Cappadocia degere jussos in Macello, in villa publica, haud procul ab urbe Caesarea: ibi, pergit historicus, ab humaniorum artium magistris et a doctoribus sacrarum literarum ita sunt eruditi, ut in clerum adscriberentur et ecclesiasticos libros populo praelegerent. Ex quibus verbis satis manifestum est, Sozomenum censuisse, Julianum ejusque fratrem Caesareae Cappadociae lectoris officium accepisse. Enimvero ambos lectores fuisse, unanimis testatur coevorum vox, licet unus alterve recentior, id dubium facere sategerit, quos refutavit jam collega meus in Actis S. Eliphii Annotato a ad diem xvi Octobris (11). Incerta igitur est Tillemontii correctio. Facile tamen admiserim, errorem esse commissum a scriptore Actorum, quando Julianum lectorem Ecclesiae Antiochenae adscribit: qui error forsitan derivandus est ex eo, quod res in Passione narratae referantur gestae in urbe Antiochia et quasi divinans librarius id addiderit. Quamquam et alia ratio aequae plausibilis hujus sphalmatis reddi possit: etenim supra num. 4 ex Menaeis manuscriptis vidimus, Julianum, Caesaris avunculum, dici lectorem in magna ecclesia Antiochena, num forte scriptor nepoti tribuerit, quod convenit avunculo, dispiciat lector. Id clarum est, istiusmodi errorem non infringere auctoritatem Actorum.

12 Aliam difficultatem, qua sinceritas Actorum impugnari possit, objicit sibi Tillemontius (12); nempe S. Theodorum, teste Sozomeno lib. v cap. 8 (13), sacrarum vasorum custodem, qui eorum notitiam tradere valeret, comprehensum gravissime cruciatum fuisse, quod ta-

evidentur
coeva; et
objectiones de
ordinatione
Julianie custodia
substantiae
ecclesiasticae
diluuntur:

(1) Ibid. Pr. col. 114. — (2) Tom. VI, col. 617. — (3) Vet. Anale et. pag. 187. edit. Paris. 1723. — (4) Act. Sinc. Martt. pag. 588. edit. Amstel. 1713. — (5) Catalogue des mss. de la biblioth. roy. tom. I, pag. 5. — (6) Ibid. pag. 186. — (7) Mém. pour serv. à l'hist. ecclés.

tom. VII, pag. 736. — (8) Ibid. l. c. — (9) Eusebii et aliorum Hist. Eccles. tom. II, pag. 166. edit. Valesii Mogunt. 1677. — (10) Ibid. pag. 593. — (11) Acta SS. tom. VII, Octob. pag. 813. — (12) Mém. tom. VII, pag. 736. — (13) Eusebii etc Hist. tom. II, pag. 604.

AUCTORE
J. V. H.

men in ejus Actis attingi non videtur. Hæret Tillemontius l. c.; sed siquidem ex Sozomeno argumentum desumitur, ex eodem elementum responsionis eliciamus. Ipse Sozomenus l. c. dicit Julianum comitem Ecclesiæ donaria, quæ plurima erant ac pretiosissima, ademisse et in imperatoris ærarium transferri curavisse; adeoque res Ecclesiæ Antiochenæ fisco addictæ erant. Unde et gloriatur comes Julianus, quando, interempto S. Theodorito, dicit imperatori in *Passione* num. 9: Quantus modus auri et argenti inventus in ecclesia, illatusque thesauris tui fuerit ostensus, provideat clementia tua. Et in eadem *Passione* num. 5 Julianus Martyri: Audivi, ait, te fisci debitorem, et ideo mori desideras, ne reddas, quod debes. Sacrifica ergo, et noli vereri; ego suggeram imperatori et omnia tibi donabuntur. Martyr simpliciter negat, se alicujus esse debitorem. Quo responso sufficienter retundebat accusationem. Satis enim perspectum erat Juliano, olim christianismum professo, nulla ratione extorquendam esse pecuniam Ecclesiæ, nisi prius Sanctus a fide defecisset, proin facile sibi persuadebat Theodoritum, ut de S. Laurentio loquitur S. Leo Papa in *Sermone* LXXXV al. LXXXIII de ejus natali cap. 2 (1), non prius rei ecclesiasticæ traditorem futurum, quam faceret veræ fidei desertorem: consequenter qua blanditiis et promissionibus, qua minis et tormentis totus in hoc erat, ut Christum negaret S. Martyr: reliqua deinsponte sua fluebant. Quapropter perspicuum fit, cur tyrannus ultiores circa substantiam ecclesiasticam questiones omiserit, quin aliquod ex ista omissione detrimentum Acta capiant.

monstratur
passio Sancti
mense octobri

13 Gravior quæstio moveri potest circa tempus, quo S. Theodoritus martyrium suum obiit. Et quidem definito die, facile erit determinare annum passionis. Quoad diem spectat, variant codices: Joannes Mabillon in *Veteribus Analectis* (2), Theodoricus Ruinart in *Actis Sinceris Martyrum* (3), codex anonymus sub num. 207, supra num. 10 citatus, et Bodecense apographum scribunt diem x kal. Aprilis seu xxiii Martii. Conjicit Tillemontius (4), hac die x kal. Aprilis signari posse tempus, quo Acta conscripta fuerint: sed id mihi verisimile nullatenus videtur; tunc enim oportuisset addere annum vel consulatum, ut aliquid notatus dies significare valeat. Probabilius igitur est (quod cæterum ipse Tillemontius l. c. admittit) scriptores his verbis diem passionis signare voluisse. Sed quam apte dies x kal. Novembris, quem Laurentianus codex definit, cum reliqua historia concordat, tam inepte cum eadem dies x kal. Aprilis conjungitur. Nam constat ex Actis, Julianum imperatorem, quando Sanctus noster passus est, Antiochiæ præsentem fuisse; quo, ut monstrant Tillemontius in *Historia imperatorum* (5) et Jacobus Gothofredus in *Chronologia Codicis Theodosiani* (6), extremo mense Julio anni 362 pervenit. Itaque S. Theodoritus die x kal. Martii 362, præsentem Cæsare Juliano, pati Antiochiæ non potuit. Sed neque eodem die anni sequentis; tunc enim Julianus comes, diem obierat suum, scilicet paulo post kalendas Januarii 363, uti testatur Ammianus lib. xxiii cap. 1, qui quum retulisset mortem Juliani comitis, statim subnectit: Præ-

cesserat aliud sævum, namque kalendis Januariis repentina morte interiit sacrificulus in templo Genii. Ut autem hæc, quæ tamquam portenta futuræ calamitatis exhibet Ammianus, ominosi aliquid haberent, necessarium fuit, ut binæ mortes presse sibi subsequerentur, adeoque ut Juliani comitis obitus non multum a kalendis Januariis distaret. Huc etiam facit, quod Julianus cæsar, quem Antiochiæ degentem Acta exhibent, die x kal. Aprilis 363 Antiochiam jam reliquerat, ut habet Ammianus lib. xxiii cap. 2: Jamque, ait, apicante cælo, tertio nonas martii (id est die v martii) profectus, Hierapolim solitis itineribus venit. Sequitur porro continuata profectio in Persidem, ubi interemptus fuit.

14 Magis itaque probanda est lectio, quæ martyrium S. Theodoriti die x kal. novembris il-
ligat, cui etiam favent tum ejus memoria hoc die in variis Martyrologiis celebrata, tum verba Philostorgii, lib. vii cap. 10 (7), accuratius definientis diuturnitatem morbi, cui immortalis est Julianus comes. Julianus, inquit, difficili et ignoto correptus morbo totos quadraginta dies supinus jacuit, nec loquens quidquam, nec sensu ullo præditus. Postea vero quum paulo commodiusse habere cœpisset, impium facinus, quod admiserat, identidem damnavit, eamque ob causam id supplicium sibi irrogatum esse confessus est: et hactenus morbo levatus, quoad usque suæ ipsius impietatis testis exstitisset: omni ulcerum genere ventrem ejus dilacerante, animam inter cruciatus exhalavit. In morbum igitur Julianus comes inciderit, ut Acta num. 10 insinuant, postridie passionis S. Theodoriti, nempe xxiv Octobris, quadagesimum diem secundam decembris attingemus; tunc paulo commodius se habere cœpit; et ita morbo levatus fuit, ut testis suæ ipsius impietatis esse ac impium facinus, quod admiserat, damnare potuerit: atque hæc inter meliorem valetudinem et miseram mortem temporis intercapedo facile ad initium januarii, quo circiter obiit, protenditur. Verum tamen, ut nihil dissimulemus, hactenus dicta, quantumcumque probabilia videantur, suis difficultatibus non carent. Nam Ammianus lib. xxii cap. 13 dicit: Die xi kalend. novembrium (xxii Octobris) amplissimum Daphnæi Apollinis fanum... subita vi flammaram exustum est. Quo tam atroci casu consumpto, ad id usque imperatoris iram provexit, ut quæstiones agitari juberet solito acriores, et majorem ecclesiam Antiochiæ claudi: suspicabatur enim id christianos egisse stimulatos invidia. Ex quibus verbis sequi videtur, imprimis fugam omnium clericorum, uno excepto S. Theodorito nostro, qui interea cum quibusdam fratribus collectum sine cessione faciebat, et facti famam ad aures Juliani comitis delatam ac tandem Sancti martyrium, intra unum aut maxime duos dies esse concludenda, si videlicet S. Theodoritum die xxiii Octobris passum dicamus. Dein quoniam Theodoretus in sua *Historia* lib. iii cap. 12 (8) testatur majorem ecclesiam Antiochiæ, occasione incendii clausam, obtinuisse eo tempore Arianos, consequeretur Theodoritum nostrum Ariana labe infectum fuisse, adeoque per-

(1) S. Leonis Oper. tom. I, col. 338. edit. Venet. 1753. — (2) Pag. 189. — (3) Pag. 392. — (4) Mem. tom. VII, pag. 736. — (5) Hist. des Emper. tom. IV, pag. 213 et 297. edit. Bruxell. 1732.

— (6) Codex. Theodos. tom. I, pag. lxxv. — (7) Eusebii etc. Hist. tom. III, pag. 507. — (8) Ibid. pag. 134.

peram Martyrologiis catholicis fuisse illatum.
 anno Christi 362.

15 Lubenter fatemur magnam Antiochiæ ecclesiam xi kal. novembris clausam fuisse. Tillemontius admittit (1), dispersionem et fugam clericorum ac reliqua omnia intra biduum consummari potuisse, quamquam id nobis quam longissime a verisimilitudine abesse videatur. Etenim antequam delicta, qualia S. Theodorito imputabantur, ad supremum magistratum, qualis erat comes Julianus, deferrentur, atque hic potestatem suam explicare posset, rationi satis congruit, ut aliquot dierum intervallum, quibus collectas repetierit et facti fama ad iudicem devenerit, exigamus. Quapropter malo alteram Tillemontii responsionem, scilicet clericorum dispersionem et S. Theodoriti collectas non tunc primum incepisse, quando major ecclesiæ clausa fuit, id est xi kal. novembris; sed quando aliæ Antiochenæ ecclesiæ jam clausæ fuerant, id est, statim ac comes Julianus christianos persequi incepit. Nam Sozomenus lib. v cap. 8 (2) gesta ejus narrare exorsus, dicit illum donaria Antiochensis Ecclesiæ in ærarium imperatoris transtulisse, sacrasque ædes occludi jussisse, sequuntur dein varia martyria, translatio S. Babylæ, posteraque die incendium templi Apollinis, propter quod, ut supra didicimus ex Ammiano major ecclesia Antiochena clausa fuit. Neque Sozomeni verba de unica ecclesia interpretari licet; nam græcus textus habet, εὐκτηρίους τόπους, loca orationis in plurali numero. Interpretationem nostram confirmat id, quod in Vita S. Artemii Martyris sub Juliano ad diem xx Octobris num. 57 (3) legimus, Julianum, dum, incensa Apollinis æde, majorem ecclesiam omni aditu, foribus strictissime clausis, prohiberet, simul tamen liberum fecisse gentilibus ingressum christianarum ecclesiarum, in quibus pro libitu agebant: atque hinc manifestissimam habemus inter majorem et reliquas ecclesias distinctionem; dum enim illa strictissime occluditur, hæc ludibriis impiorum aperiuntur, quia videlicet antea non patebant. Ex hisce omnibus verisimile nobis fit, binis temporibus ecclesias Antiochenas clausas fuisse, adeoque et S. Theodoritum collectam, ut dicitur num. 2, facere incepisse, quando primum comes Julianus clausit ecclesias minores.

16 Præterea ex Actis elicere licet, S. Theodoritum in dissidio Antiocheno partibus Eustathii, cui Paulinus successit, adhæsisse. Etenim soli Eustathiani inter catholicos ecclesiam intra mœnia Antiochena habebant, Meletianis extra urbem sacra facientibus, ut docet nos Socrates lib. iii cap. 9 (4): Euzoius Arianæ

perfidie antistes, ecclesiis potiebatur. Paulinus vero unam dumtaxat ex minoribus ecclesiis intra urbem obtinuit, ex qua illum Euzoius, reverentia viri commotus, non eiecerat. At Meletius extra urbis portas plebem colligebat. Quoniam igitur refertur, S. Theodoritus in ejus Actis num. 2, reliquis clericis dispersis, non discessisse a civitate, sed in ea collectam fecisse, ad partes Paulini seu Eustathianorum potius quam Meletii pertinuisse dicendus est. Certe nemo eum Arianum dixerit, ut ex alia potuerit expelli ecclesia. Dissidium porro inter Antiochenos catholicos exarsit, quando, abacto in exilium S. Eustathio (cujus Acta vide ad diem xvi julii (5)) et agentibus Arianis, S. Meletius (Acta ejus sub die xii februarii reperiuntur (6)) Antiochenus episcopus electus fuit; qui mox pro concione frequenti professionem fidei apprime catholicam fecit. Qua re infensi Ariani eum quoque exsulare jusserunt. Propterea ait Socrates lib. ii cap. 44 (7), quotquot propenso erga Meletium animo erant, relicto Arianorum cœtu, separatim conventus egerunt; quum ii, qui ab initio consubstantialis doctrinam receperant (nempe Eustathiani) communionem ipsorum refugissent, eo quod Meletius Arianorum suffragio ordinatus fuisset, ipsique ejus sectatores baptismum ab iisdem suscepissent. Ad hunc modum Antiochensis quoque Ecclesia duas in partes, licet in doctrina fidei consentientes, divisa est. Hæc certe ostendunt S. Theodoritum, licet Eustathianum vere catholicum, fuisse. Si quis plura de hoc schismate Antiocheno, quo præter episcopum Arianum, bini aderant catholici antistites, nosse voluerit, adeat quamlibet historiam ecclesiasticam, aut Bollandum nostrum, qui ad diem xii februarii in Commentario prævio de S. Meletio (8) late rem explicat.

17 Ne vero nos quidquam, quod antiqui de S. Theodorito scripserunt, prætereat, subjicimus Flodoardi Remensis, sæculi x auctoris, carmina in universali scriptorum ecclesiasticorum Patrologia, hactenus inedita (9) ex libro ii cap. 1 de Triumphis Christi Antiochiæ gestis extracta.

Ecclesiis post hanc fulsit lux clara procellam
 Quam livore nigro pietatis defuga tentans
 Obscurare, jubet Sanctos libare profanis,
 Diris aut subigi pœnis; transmittitur unde
 Ille præfectus atrox Julianus avunculus hujus:
 Qui veniens spoliatur Christi truculentus ovile,
 Ac dispergit oves: valido sed presbyter almus
 Theoderitus opem supero munimine sumens,
 Restitit intrepidus pia servans mœnia surmus*.
 Præfectus quod comperiens, ad flagra teneri
 Hunc jubet, hinc variis agit terroribus, atque
 Suspensum multis sævus cruciatibus urget.
 Lampadibus siquidem latera inflammantur
 adactis;

Siderea quibus evictis virtute, repente
 Angelico stupidi visu cecidere ministri,
 Credentesque ministerium feritatis abhorrent,
 Devotique Deum vero Christum ore fatentur.
 Quos dum præfectus mergi mandat in altum;
 « Ad Dominum, fratres me nunc præcedite »
 Sanctus
 Martyr ait, « superans inimicum mox sequar
 auctos. »

AUCTORE
 J. V. H.

ejus elogium
 carmine celebrat
 Flodoardus.

F

* firmus?

S. Theodoritus
 partibus
 Eustathii
 adhæsisse videtur:

(1) Mém. tom. VII, pag. 737. — (2) Eusebii etc. Hist. tom. II, pag. 604. — (3) Act. SS. tom. VIII, Octob. pag. 878. — (4) Eusebii etc. Hist. ecclési. tom. II, pag. 181. — (5) Act. SS. tom. IV,

Julii, pag. 130. — (6) Ibid. tom. II, Febr. pag. 585. — (7) Eusebii etc. Hist. tom. II, pag. 138. — (8) Act. SS. tom. II, Febr. pag. 387. — (9) Migne. Patrologiæ, tom. CXXXV, col. 371.

Sic

AUCTORE
J. V. H.

Sic quoque persistens Christi robustus amore,
Vaticinans etiam plenus de flamine sancti,
Retrogradi interitum Persarum in gente geren-

dum;
Martyrii tandem gladio complevit agonem:
Atque polo dignus meritum percepit honorem.
Muletatur lanius, divino examine plexus,
Quoque sacras violarat opes turgore sedile
Percussus, putri fluit inguina tabe liquatus:
Spirans verme editur, saniem non unguina si-

stunt;
Nequidquam medici frustra medicamina su-

dant.
Nec solum teritur muleta temerator aperta;
Quin detractores, vigiles gerulique sacrorum.
Morte gehennales misera truduntur in ignes.

Quandoquidem hi de S. Theodorito versus in capite libri secundi de Triumphis Christi Antiochiæ gestis leguntur, et vix ullam cum libro præcedenti connexionem habent, videtur mihi exordium mutilum: dicitur enim præfectus Julianus avunculus hujus: Sed cujus? id vero ex carmine præcedenti elicere non est. Quapropter credo aut in fine libri primi aut in principio libri secundi quidpiam deesse, v. g. post Diocletianeam procellam, pacem Ecclesiæ turbasse Julianum apostatam: hac solum ratione intelligi poterit cujus avunculus fuerit Julianus præfectus.

Origo patro-
ni Uceticensis
antiquior est

18 Atque hæc de S. Theodorito, Martyre Antiocheno, dicta sunt. Duo tamen explicanda etiam sunt. Primum inter angustias Uceticensis Ecclesiæ circumscriptum non fuisse S. Theodoriti cultum, utpote qui ad Aptensem et Mirapicensem, ut ostendunt Breviaria, propagatus fuerit. Quin et Italia suam Sancto nostro venerationem exhibere tentavit. Nam quum anno 1849 Bergomensis Ecclesia S. Congregationi Rituum exhibuisset elenchum eorum Sanctorum, quos colere amabat, etiam inter illos fuit S. Theodoritus ad diem xxiii octobris sub ritu duplicis minoris: sed istud officium expunxit Sacra Congregatio, ut videre est in Proprio Bergomensi, Romæ probato et anno 1854 Mediolanensibus typis excuso. Alterum superest inquirendum, qua nempe ratione S. Theodorito, patrociniū ecclesiæ cathedralis Ucetiensis delatum fuerit. Verumtamen delatum fuisse, monstravimus supra numm. 8 et seqq.; et hodieum perseverare, testem habemus parochialis, nunc in diœcesi Nemausensi, olim cathedralis Ucetiensis ecclesiæ curatum, R. D. Bonnet, qui plurima, eaque utilissima, documenta nobis subministravit, cui proin gratias maximas habemus. Aliqui nempe opinantur, patrociniū S. Theodorici Martyris incœpisse, quando destructa sæculo xii primæva æde cathedrali, ab militibus Templi instaurata fuit, prout nunc est, ecclesia. Enimvero deficiente pecunia necessaria ad templum primarium denuo ædificandum, milites Templi multum æris dederunt Bertrando, episcopo Ucetiensi ab anno 1188 ad 1190 (1), sub ea tamen cautione, ut novum templum dedicaretur sub invocatione S. Theodoriti, Antiocheni Martyris, quasi tunc primum nomen istius Sancti, ex Oriente translatus in Occidente innotuisset. Imo, teste laudato R. D. Bonnet, exstant hodieum senes, qui testantur, se cognovisse majores, qui ipsum contractum scri-

ptum viderant. Verum instrumentum istud perierit casu aliquo nobis incognito, quum hi seniores appellant ad suos seniores, adeoque ad initium saltem sæculi xiii; proinde ad tempus, quod postremas Galliarum vicissitudines antecedit.

19 Is certe non sum, qui huic traditioni vulgari refrager; dummodo id mihi concedatur, cultum S. Theodoriti tunc non incœpisse. Et enim habemus monumenta longe antiquiora, a nobis supra num. 8 citata, quæ monstrant, primariam ecclesiam Uceticensem S. Theodoriti patronum nactam fuisse. Quod igitur habet popularis traditio de pacto quodam inter Bertrandum episcopum et Templarios, eatenus admittimus, quatenus hi continuatum voluerint S. Theodoriti patrociniū in æde cathedrali Ucetiensi, quando forsitan aliqui ecclesiæ titulum immutatum, et ad notiores Sanctum translatus cupivissent: quo sensu concedimus, patrociniū S. Theodoriti in pactum fuisse deductum. Cæterum quin speciale quidpiam afferre possim de ecclesia Uceticensi, testem habemus oculatum, Stephanum Tornacensem, qui anno 1181 scribit ad Joannem, Sedis Apostolicæ legatum (2): Vidi nuper in transitu, cum Dominus rex To-

bellis cruciatis

losam me mitteret, frequentem et ferventem in illa terra (Narbonensi), in qua est Ucetia, terribilem mortis imaginem, semirutos ecclesiarum muros, ambusta sacrorum ædificiorum loca, fundamenta effossa, et ubi fuerant habitacula hominum inculta domicilia bestiarum. Scribebat hæc Stephanus, quando rescivit, Joannem legatum sedi Narbonensi destinatum fuisse. In Notis suis Claudius Du Moulinet, canonicus regularis S. Genovefæ, citat alios scriptores cœvos, qui provinciam Narbonensem, velut totius sentinam malitiæ, totam in se colluvionem hæresis illuc defluentis excipientem. Atque inde confirmatur, quod habet vicens traditio; videlicet anno 1177 funditus eversam fuisse antiquam ecclesiam cathedralem et anno 1188 initium datum fuisse novæ ædificandæ, cujus primum lapidem posuerit Bertrandus episcopus.

20 Quæ quidem quum ita sint, manet questio posita circa patrociniū S. Theodoriti: id solum habemus Templariis et bellis cruciatis antiquius esse. Sed quæ fuerit ejus aut causa aut occasio, dicendo non sum. Unum indicabo, frequens fuisse commercium inter Galliam et Orientem, maxime regnante Carolo Magno, ut constat ex ejus Vita, ab Eginhardo, ejus notario, conscripta. Atque hac ratione explicari aliquosque potest, quomodo passio S. Theodoriti in Gallia innotuit: circa quod et illud animadverti dignum, quod, ut in superioribus ostendimus, nullum cultus S. Martyris nosci vestigium antiquius nono sæculo, quo Ado in suo Martyrologio prolixum texuit elogium, a nobis num. 3 allatum, S. Theodoriti. Quod porro nihil non facerent orientales principes, ut Carolum sibi devincerent, testis nobis est Eginhardus mox citatus. Auxit etiam, inquit (3), gloriam regni sui, quibusdam regibus et gentibus per amicitiam sibi conciliatis... Cum Aaron, rege Persarum, qui excepta India, totum pene tenebat Orientem, talem habuit in amicitia concordiam, ut is gratiam ejus omnium, qui in toto orbe terrarum erant, regum et princi-

et sæculum
saltem X
attingit:

F

(1) Gall. Christ. tom. VI, col. 621. — (2) Migne. Patrol. tom.

CCXI, col. 373. — (3) D. Bouquet. Rec. tom. V, pag. 93.

A pum amicitiae præponeret, solumque illum honore et munificentia sibi colendum judicaret. Ac proinde cum legati ejus, quos cum donariis ad sacratissimum Domini ac Salvatoris mundi sepulchrum locumque Resurrectionis miserat, ad eum venissent, et ei domini sui voluntatem indicassent, non solum quæ petebantur, fieri permisit, sed etiam sacrum illum et salutarem locum, ut illius potestati adscriberetur, concessit. Et revertentibus legatis suos adjungens, inter vestes et aromata et cæteras terrarum orientalium opes, ingentia illi dona direxit; cum ei ante paucos annos, eum, quem tunc solum habebat, roganti mitteret elephantem. Imperatores etiam Constantinopolitani, Nicephorus, Michael et Leo, ultro amicitiam et societatem ejus expetentes, complures ad eum misere legatos: cum quibus tamen propter susceptum a se imperatoris nomen, et ob hoc quasi qui imperium eis præripere vellet, valde suspectum, fœdus firmissimum statuit, ut nulla inter partes cujuslibet scandali remaneret occasio. Erat enim semper Romanis

B et Græcis Francorum suspecta potentia: unde illud græcum exstat proverbium: Τὸν φράγρον φίλον ἔχης, γείτονα οὐκ ἔχης. Francum amicum, non vicinum habeas. Ex his pronum est judicare, etiam Sanctorum tum Reliquias tum Vitas, quarum, utpote princeps piissimus, avidissimus erat Carolus imperator, ad eum missas fuisse: atque hac ratione S. Theodoriti passio et cultus ad Galliam propagari potuerunt: et quidem, ut initio hujus commentarii indicavimus, abundantiores sunt latini quam græci in Sancto nostro laudando.

Deotharii,
episcopi
Arisitensis,

21 Dum in traducendo S. Theodoriti cultu ex Oriente in Occidentem non levis sit difficultas, alicui subire forsitan posset cogitatio, patronum tutelarem Ecclesiæ Uceticensis esse Deotharium, Arisitensem episcopum, fratrem S. Firmini episcopi Uceticensis. Erat autem Arisitum vicus, in quo episcopus regebat quindecim parochias, quas sibi episcopus Ruthenensis (Rhodez) vindicabat, ut legimus lib. v Historiæ Francorum Gregorii Turonensis. Mundericus, inquit (1), apud Arisitensem vicum episcopus

C instituitur, habens sub se plus minus diœceses (parochias) quindecim, quas primum Gotthi quidam tenuerant, nunc vero Dalmatius, Ruthenensis episcopus, vindicabat. Quo loco invenendus sit vicus Arisitensis, non conveniunt eruditi. Henricus Valesius divinans dixit, esse forsitan vicum Ariat, positum in finibus Ruthenorum ad Biaurum fluvium (le Vieur), qui in Avarionem (Aveyron) fluit; aut etiam Aire, vicum montanum, qui mihi, inquirenti lexica topographica, quam explicatissima, non occurrat. Ajunt, porro dicit, in Rutenis inter Æmilianum (Milhau) et Ucetiam territorium pagumve esse longum vi circiter leugas; hodieque nuncupatum l'Arsat, nomine ad Arisitum accedente (2). Est territorium aspectu sterile, sed alendis aptum gregibus (3). Verum episcopus iste Arisitensis non diu perseveravit, et cum diœcesi Ruthenensi coaluit. Interim epi-

scopi citantur, Deotharius, de quo agimus; dein ejus nepos Modericus seu Mundericus, de quo supra Gregorius Turonensis; Emmo qui, teste Frodoardo (4), anno 623 Concilio Rhemensi quadraginta, vel eo amplius episcoporum interfuit: ac tandem Mummolus, de quo in Vita S. Amandi Trajectensis (5). Post hos episcopatus Arisitensis abolitus videtur, quandoquidem nulla deinceps ejus vestigia reperiantur (6).

22 Porro Deotharius, patre Ansberto ex genere senatorum natus dicitur in genealogia, vivente Pepino rege conscripta, ut habet Cointius ad an. 569 § xxvii, habuitque fratres, Firminum, Gamardum, Aigulfum, et Ragnifridum: ex Ansberto, a Ferreolorum familia, præfecturis prætorii sæpe clara, prognato, aliqui originem Carolovingicæ stirpis, repetunt, quam alii ad Merovingos deducunt. In neutram opinionem inquirimus, quam sat nitide exposuit Benedictinus monachus in Historia Metensis urbis (7): ipsam vero genealogiam exhibet Calmetus in Historia Lotharingicæ (8). Quamvis autem istiusmodi genealogias ad illustrandam regiam familiam confictas, suspicari liceat falsas, omnia tamen narrata expungenda non censeo; intererat enim interpolatorum sic relationem componere, ut fundamentum quoddam in vera historia haberet, ita ut fabulæ plurima vera admiscerentur. Inter vera autem habeo, quæ de Deothario dicuntur scilicet illum Arisitum vicum construxisse: nihil enim fabulatorem urgebat, ut rem falsam, consilio suo inutilem, narrationi admisceret. Hæc autem lego in genealogia Carolovingica (9): Ansbertus vero, unde prius commemorationem fecimus, qui fuit ex genere senatorum, habuit fratres Deotharium, Firminum, Gamardum et Aigulfum episcopum et Ragnifridum. Deotharius vero construxit vicum Arisidum, ubi Christi Confessor effectus requievit * (10). Ex cœvis judicare licet, circa medium sæculum vi floruisse Deotharium.

23 Id etiam utcumque confirmatur ex eo, quod Arisitum videtur jure hereditario ad Ansbertinam familiam pertinuisse. Nam ex Genealogia, a Cointio citata sub anno 569 § xxvii, legitur: Tempore bonæ memoriæ Aigulfi episcopi hic dominus Theudebertus, rex Francorum, vicum Arisidum per suum præceptum B. Stephani Protomartyris Metensis Ecclesiæ delegavit, et dominus Arnoaldus (Arnulfus), nepos ipsius Aigulfi, accepit exinde de ipso vico Arisido confirmationem tempore domini Clotarii, regis Francorum, partibus B. Stephani. Similiter domnus Dagobertus, rex Francorum et Sigebertus ipsum vicum ad prædictam ecclesiam B. Stephani per eorum præceptionem confirmaverunt; et domnus Aigulfus prius germanum suum Deotharium episcopum constituit in ipso Arisido; et post domnum Deotharium, nepos ipsius domnus Modericus est ordinatus in ipso Arisido episcopus per ordinationem pontificis Metensium urbis. Huc etiam facit, quod præcipuæ Ferreolorum mansiones, teste Sidonio Apollinare (11), ad Tarnam et Vardonem fluvios, adeoque Arisito, adjace-

AUCTORE
J. V. H.

episcopatus
hujus locus

E

* Ussermann.
Collect.
monum.
p. LXI re-
quiescit.

et tempus
examinatur
F

(1) Migne. Patrol. tom. LXXI, col. 321. — (2) Notit. gall. pag. 43, Cfr tamen Mém. de l'Acad. des Inscript. tom. V, pag. 336. — (3) Monteil. Descript. du dep. de l'Aveyron. tom. I, pag. 173. — (4) Migne. Patrol. tom. CXXXV, col. 102. — (5) Act. SS. tom. I, febr. pag. 833. — (6) Vales. Notit. Gall. pag. 43. —

(7) Hist. de Metz, tom. I, pag. 334. — (8) Hist. de Lorraine, tom. I, Prob. col. xxvii. — (9) Pertz. Monum. Germ. Hist. tom. II, pag. 310. — (10) Migne. Patrol. tom. LVIII, col. 746. — (11) Mém. de l'Acad. des Inscript. tom. III, pag. 280.

AUCTORE
J. V. H.

bant. Firminus autem pontificatum tenuit in Uccia civitate, ubi Confessor Christi requiescit: Agilulfus vero in Mettis civitate episcopus ordinatus est. Deotharius ex fratre neptem habuit S. Tarsitiam, cujus nomen ad diem xv januarii in Supplemento Martyrologii Gallicani Saussayi et Ferrario occurrit (1). Ejus autem fratrem, Ucetensem episcopum Firminum, celebrant sub die xi octobris Romanum aliaque Martyrologia (2). In sancta igitur familia sancte institutus Deotharius, suarum, habet alia Genealogia, a R. D. Bonnet citata, heredem Christum faciens opum, Arisidium construxit locum, ubi pontificali sublimatus infula, pace quiescit æterna.

Atque hinc factum credo, quod sæpe cum titulo Sancti nomen Deotharii coretur. Quæ hactenus scripsi, ideo Actis S. Theodoriti, subnectenda judicavi, tum ut in Actis Sanctorum aliqua superesset viri meritissimi Deotharii memoria, tum præsertim quia, ut supra insinuavi, quis hæerere posset, utrum Deothario, ex quo facile Theudeurii, Theodorici, Theodorici exerescent nomina, patrociniū tribuendum non fuerit. Ast consideranti celebriorem esse memoriam S. Theodoriti, Antiocheni Martyris, apud Latinos, quam apud Græcos, eamque esse antiquissimam, mihi videtur patrociniū S. Theodoriti, licet Græci, Uticensibus omnino esse retinendum.

(1) Act. SS. tom. I, Januar. pag. 1068. — (2) Ibid. tom. V, Octob. pag. 635 et Auctar. pag. 51.

PASSIO

S. THEODORITI, PRESBYTERI ANTIOCHENI,

Auctore anonymo, ex mss. Sanlaurentiano et Bodecensi, collatis cum editionibus Joannis Mabillon, Theodorici Ruinart, et ms. anonymo a.

CODEX BODECENSIS.

S. Theodoritus presbyter,

1 Tempore divæ memoriæ Constantini imperatoris Julianus quum esset adolescens, confugiens ad ecclesiam Antiochensem, lectoris officio fungebatur: recepto vero e corpore Constantino, Julianus transgressus est fidem et prævaricator effectus, idola quoque colens, imperii diadema suscepit, sicque omnes christianos non vi nec minis, sed præmia et dignitates promittendo, perducebat ad sacrilegam legem. Quumque Julianus avunculus ejus et ipse devians immolasset, accepto jure gladii comes factus est in Oriente, restituens ubique culturam idolorum. Audiens ergo ecclesiam Antiochensem multitudinem auri et argenti habere, quasdam opponens causas, clericis effugatis, clausit ecclesiam. Et ad nutum voluntatis suæ quantam ibi reperit, abstulit et auferri permisit pecuniam: et illi quidem omnes, qui dispersi sunt ab ecclesia, ubicumque poterant, sive latenter sive in propatulo, Deo serviebant.

a Juliano comite in jus vocatus,

2 Sanctus autem Theodoricus, supra memoratæ ecclesiæ presbyter, non discedens de civitate, sed congregans sibi quosdam fratres sine cessatione collectam fecit, acceptabilesque Deo cum lacrymarum imbris fudit orationes. Audiens vero Julianus comes, quia Theodoricus presbyter faceret collectas, cogitabat illum ad sacrificia deorum impellere, ut eo magis imperatori Juliano placeret. Sedens ergo in secretario suo, comes Julianus jussit Beatum Theodoricum, ligatis manibus deorsum, coram se adduci; qui quum fuisset exhibitus, dixit ad eum Julianus: Tu es Theodoricus, qui tempore Constantini imperatoris prohibebas deos coli, et aras et templa destruens, ecclesias ædificabas et sepulcra mortuorum venerari atque coli instituebas? Beatus Theodoricus respondit: Ego, in quantum potui, ecclesias et basilicas Martyrum pro Christi amore et nomine ædificavi; idola autem et aras dæmoniorum ideo destruxi, ut

CODEX SANLAURENTIANUS.

1 Tempore bonæ memoriæ Constantini imperatoris b, Julianus quum esset adolescens et ejus odio viveret, confugiens ad Ecclesiam Antiochensem, lectoris fungebatur officio c. Recepto vero de corpore Constantino, Julianus transgressus est fidem, et prævaricator effectus, idola colens, imperii regnum suscepit: sicque omnes Christianos non vi nec minis, sed dignitatum et præmiorum promissione suadebat ad sacrilegam legem. Quumque avunculus ejus Julianus d, et ipse devians, immolasset, accepto jure gladii, comes factus est Orientis: qui statim restituit idola. Audiens vero Ecclesiam Antiochensem multitudinem auri et argenti habere, quasdam opponens causas, clericos effugans, clausit ecclesiam Dei. Qui vero dispersi erant, unusquisque Deo, ubi poterat, serviebat.

2 Sanctus vero Theodoritus, supra memoratæ ecclesiæ presbyter, non discedens de civitate, sed congregatis sibi quibusdam fratribus, sine cessatione collectam faciens e, acceptabiles Deo fundebat orationes. Audiens vero Julianus, hunc facere collectam et volens placere imperatori, sedit in secretario f, eumque sibi jussit exhiberi. Introducto igitur Theodorito, ligatis post tergum manibus, Julianus dixit: Tu es Theodoritus, qui tempore Constantini imperatoris prohibebas Deos coli, et aras et templa destruebas et ecclesias ædificabas et sepulcra mortuorum g? Theodoritus dixit: Ego, in quantum potui, ecclesias et basilicas Martyrum ædificavi; idola vero et aras dæmoniorum destruxi, ut animas errantium liberarem. Julianus dixit: Da ergo diis honorem, qui te ista fecisse confessus es. Theodoritus respondit: Tempore Constantini imperatoris me ista fecisse cognosco, nec ab eo aliquando fuisse prohibitum. De te nunc animas

EX MS.
BODEC.

animas errantium et diabolum adorantium liberarem et ad divinum cultum invitarem. Julianus dixit: Da ergo nunc diis honorem, quia te ista fecisse confessus es. S. Theodoricus respondit: Tempore Constantini imperatoris me ista fecisse agnosco, nec ab eo umquam fuisse prohibitum, imo devotissime adjutum: miror autem te subito divinæ legis prævaricatorem effectum, diabolica rabie inflammatum, dæmoniorum vindicem sine causa existere.

B 3 Tunc Julianus dixit ministris suis: Cædatur in plantis, quoniam idola respuit, deos confundit, et me ad injuriam imperatoris probrosa voce perfundit. S. Theodoricus quum cæderetur acutis clavis per plantas, clamavit dicens: Peccas, Juliane, transgressus catholicam fidem et acquirens tibi perpetuæ damnationis mortem. Julianus dixit: Cædatur in facie et palmis insipiens, ut cesset blasphemare nos. B. Theodoricus dicit ad Julianum tyrannum: Miser Juliane, respisce ab errore tuo et ab insania ista, et noli vera dicentem injuriis ac pœnis lacessere. Julianus dixit: Nunc si blande vapulans indignaris, subsequenter tormenta graviora, si non sacrificaveris. S. Theodoricus respondit: Sicut antea dixi, ita et adhuc repetens dico, noli peccare prædicando et dicendo eos deos, qui sunt opera manuum hominum. Consulo itaque tibi, depone hanc temporalem superbiam et recale, quid amiseris. Julianus dixit: Nolo, ut mihi verba composita et mendicata loquaris, quibus miseris hominibus errorem, non mihi, persuades. B. Theodoricus respondit: Quando verum Deum colebas, tunc amabas et colebas veritatem et mendacium abominabaris et odisti, nunc vero elatus in superbiam mentis, idola deos esse dicis, et veritatem mendacium esse putas; ecce in quam insaniam et errorem delatus es. Julianus dixit: Philosopharis, sacrilege, tamquam ab Athenis nuper adveneris. S. Theodoricus respondit: Ego neque Athenis neque ab humana philosophia, sed a Spiritu Sancto institutus, et ex Sacræ Scripturæ testimonio munitus, tuis paratus sum respondere objectionibus, optans te iterum ad fidei veritatem converti et ad meliora reverti.

C 4 Tunc iratus Julianus jussit eum funibus et nervis extendi: qui quum fuisset extensus, et funibus et nervis ac trochleis fortissime distensus, in tantum tendebantur nervi ejus, ut plus quam octo pedum Dei Martyr videretur extensus. Cui Julianus tyrannus insultando dicebat: Sentis hæc tormenta, Theodorice? Sanctus vero Theodoricus ingenti voce respondit et hilari vultu: Oblitus es, quia dixi, opera manuum hominum ne dixeris deos esse, sed potius recognosce Deum, qui fecit cælum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt, et Jesum Christum Dominum nostrum, cujus pretioso sanguine fueras liberatus. Julianus dixit: Crucifixum, mortuum et sepultum dicis creatorem et redemptorem mundi? S. Theodoricus respondit: Crucifixum, mortuum et sepultum pro nostra salute, ipsum prædico resurrexisse a mortuis, per quem facta sunt omnia, qui est Verbum et Sapientia Patris, quem et tu, quando sapiebas, adorabas, et iterum forsitan, si sapiens et conversus

Octobris Tomus X.

miror, prævaricatorem subito et vindicem dæmoniorum apparuisse.

EX MS.
SANLAUR.

3 Julianus dixit: Cædatur in plantis, quoniam idola deos negat esse. Theodorus respondit: Peccas, Juliane, transgressus fidem et acquiris tibi perpetuam mortem. Julianus dixit: Cædatur et in faciem palmis insipiens, et non blasphemet. Theodorus respondit: Noli errare, et me vera dicentem injuriis agere. Julianus dixit: Nunc vapulans indignaris? Subsequentur vero te tormenta, quæ non speras, si non sacrificaveris. Theodorus respondit: Et paulo ante dixi tibi, et nunc dico, noli peccare dicendo, deos, qui sunt opera manuum hominum, sed depone hanc temporalem superbiam, et recale, quid amiseris. Julianus dixit: Nolo mihi verba composita et emendicata loquaris, quibus miseris hominibus persuades. Theodorus respondit: Quando Deum colebas, confitebaris veritatem, et mendacium abominabaris; nunc vero elatus superbia, idola deos dicis, et veritatem mendacium putas esse. Julianus dixit: Dissertas, sacrilege, tamquam ab Athenis nuper adveneris. Theodorus respondit: Ego neque ab Athenis neque ab oratore, sed divinæ Scripturæ eruditus (documento et Spiritus Sancti, qui in Scripturis loquitur, informatus magisterio,)* tuis respondeo interrogationibus, optans te iterum ad meliora reverti.

eundem
refellit:

E

h

* uncinis
inclusa omit-
tunt M et R

F

4 Iratus Julianus jussit eum in contis i fortius tendi: quumque funibus quibusdam et trochleis fuisset extensus, in tantum tendebantur nervi ejus, ut octo pedum spatio proceritas S. Martyris videretur excrevisse. Julianus dixit: Sentis tormenta, Theodorice? Recede ergo ab hac doctrina, et sacrificata et vives. Theodorus vero ingenti voce, quæ et cordis lætitiā loquebatur et vultus ostendebat hilaritatem, respondit: Oblitus es, quia dixi tibi, opera manuum hominum ne dixeris deos? Sed recognosce Deum, qui fecit cælum et terram et Jesum Christum Filium ejus, cujus pretioso sanguine fueras liberatus. Julianus dixit: Crucifixum, mortuum et sepultum; ipsum dicis creatorem mundi? Theodorus respondit: Crucifixum, mortuum et sepultum pro nostra salute, ipsum prædico resurrexisse a mortuis, per quem facta sunt omnia, qui est Verbum et Sapientia Patris, quem tu, quando sapiebas recta cognoscens, adorabas, si tamen aliquando sapere potuisti. Julianus

qua propter
torquetur
i

6 fueris,

EX MS.
BODEC.

fu-eris, adorabis. Julianus tyrannus iratus jussit eum extensum verberibus cædi et dixit ei: Vel nunc time deos, et fac, quæ ab imperatore sunt jussa; quia scriptum est. « Cor regis in manu Dei. » S. Theodoricus respondit: Cor regis, agnoscentis Deum in manu Dei est, non cor tyranni, adorantis idola. Julianus dixit: Stulte et insipiens, imperatorem tyrannum vocas? S. Theodoricus respondit: Si talia jubet imperator, ut tu dicis, non solum tyrannus dicendus est, sed et miserimus omnium hominum.

B 5 Repletus ergo furore maximo Julianus, jussit sanctum virum crudelissime torqueri, quumque diutissime torqueretur, ita ut nimius sanguis de ejus flueret lateribus, vultus tamen ejus hilaris permanebat et lætus. Julianus dixit: Vel adhuc miser rediens ad te metipsum recognosce deos et sacrificia illis. S. Theodoricus respondit: Ego non cognosco deos manufactos; sed adoro unum Deum, qui fecit cælum et terram. Julianus dixit: Necdum, ut video, sentis tormenta. B. Theodorus respondit: Non sentio, quia Dominus mecum est. Julianus tyrannus rursus jussit eum vexari et dixit: Audivi te fisci esse debitorem, et ideo mori desideras, ne reddas quæ debes: sacrificia ergo et noli vereri: ego suggeram pro te domino imperatori, et omnia tibi bona donabuntur. S. Theodorus respondit: Argentum et aurum vestrum vobiscum sit in perditionem: ego nullius sum debitor nisi solius Dei, cui puram exhibeo conscientiam; oro autem, ut et ipse promissiones suas dignanter velit adimplere.

C 6 Julianus dixit: Convertere a stultitia, qua detineris, et lucrare animam tuam. B. Theodoricus respondit: Tu magis convertere ad Deum vivum, a quo recessisti, ut salves animam tuam, quam perdidisti. Iterum jussit eum Julianus vexari, dixitque ad eum: Infatuatum est cor tuum, ut magis obedire cogites mortuo crucifixo, quam regi potenti et glorioso. S. Theodoricus respondit: Infelicissime omnium, crucifixus ille, quem dicis, et te et tyrannum tuum in die judicii mittere habet in gehennam. Julianus dixit: Interim ego te igni tradam. Et hæc dicens, præcepit duas lampades ardentes ejus applicari lateribus: quibus apposis, elevans oculos suos ad cælum B. Theodoricus dixit: Domine Deus omnipotens, qui fecisti cælum et terram et omnia, quæ in eis sunt, Salvator mundi, repromissam spem famulo tuo, qui propter nomen tuum ista patitur, dare dignare, et iniquis hominibus ostende virtutem tuam, ut cognoscant omnes, quoniam gratiam tuam præstas timentibus te, et tormenta denegantibus te, ut glorificetur nomen tuum, quod est benedictum in sæcula sæculorum. Ad hanc vocem Martyris Christi ceciderunt carnifices in facies suas una cum lampadibus.

7 Quo viso Julianus comes turbatus est cum adstantibus militibus, et jussit carnifices elevari, dixitque ad eos: Applicate iterum lampades lateribus ejus. At illi responderunt: Alios jubeat nobilitas tua hoc facere, nos non possumus in hac parte jussionibus

dixit: Vel nunc time deos, et fac, quæ ab imperatore sunt jussa, quia scriptum est tibi. « Cor regis in manu Dei. » Theodorus respondit: Cor regis, cognoscentis Deum, scriptum est, esse in manu Dei, non cor tyranni, adorantis idola. Julianus dixit: Stulte, tyrannum vocas imperatorem? Theodorus respondit: Si talia jubet, ut dicis, et talis est, non solum tyrannus dicendus est, sed miserimus omnium hominum.

5 Repletus ira Julianus, jussit eum torqueri; quumque diu torqueretur in tantum, ut nimius sanguis de ejus flueret lateribus, vultus ejus ridebat. Julianus dixit: Vel nunc cognoscens deos, sacrificia. Theodorus respondit: Ego non cognosco deos manufactos, nisi unum Deum, a nullo factum, factorem vero omnium rerum. Tu vero, qui speras in eos, eorum particeps invenieris. Julianus dixit: Necdum, ut video, sentis tormenta. Theodorus respondit: Non sentio, quia Dominus mecum est. Julianus rursus jussit eum vexari, dixitque ad eum: Audivi te fisci esse debitorem, et ideo mori desideras, ne reddas, quod debes k. Sacrificia ergo, et noli vereri, ego suggeram imperatori et omnia tibi donabuntur. Theodorus respondit: Argentum et aurum vestrum vobiscum sit in perditionem: ego nullius sum debitor, nisi solius Dei, cui puram exhibeo conscientiam: oro, ut promissionibus suis me copulare dignetur.

6 Julianus ait: Convertere a stultitia et lucrare animam tuam. Theodorus respondit: Tu magis convertere ad Deum tuum, a quo recessisti, ut salves animam tuam, quam perdidisti. Iterum jussit eum vexari, dixitque ad eum: Infatuatum est cor tuum, ut magis obedire velis mortuo crucifixo, quam regi. Theodorus respondit: Infelicissime, et te et tyrannum tuum, Crucifixus, quem dicis, in die judicii, ut ipse nosti, habet mittere in gehennam. Julianus dixit: Interim te ego igni tradam, postea vero (de his, quæ futura sunt, facile consulemus, dum te a vita deturbato, deorum cultura imperturbata florebit; illisque de se ipsis securis committimus sollicitudinem nostræ salutis. Sic dicens) jussit duas lampades ardentes ejus apponi lateribus l. Apposis vero lampadibus, S. Theodorus, elevans oculos suos ad cælum, dixit: Domine Deus omnipotens, qui fecisti cælum et terram et omnia, quæ in eis sunt, Salvator mundi, repromissam spem famulo tuo, qui propter nomen tuum sanctum hæc patitur, conferre dignare: et iniquis ostende tuam virtutem, ut cognoscant omnes, quoniam gratiam præstas timentibus te, et tormenta denegantibus te: ut glorificetur nomen tuum, quod est benedictum in sæcula. Hæc eo dicente, ceciderunt carnifices in faciem suam cum lampadibus.

7 Turbatus est vero Julianus cum adstantibus militibus, et jussit carnifices elevari, dixitque ad eos: Applicate iterum lampades ejus lateribus. At illi responderunt: Aliis jubeat nobilitas tua, nos enim hoc facere non possumus, quia vidimus quatuor Angelos adstantes

EX MS.
SANLAUR.

in trochlea

E

k

et lampadibus
ardentibus:

F

l

tortores con-
versi ducun-
tur ad
supplicium:

tuis

EX MS.
BODEC.

tuis obedire; quia vidimus quatuor Angelos adstantes et loquentes cum eo, et ideo in facies nostras cecidimus. Iratus vero Julianus jussit eos in pelago mitti. Qui quum ducerentur ad submergendum, Theodoricus Martyr dixit ad eos: Præcedite, fratres, nihil timentes, sed læto animo pergite ad pœnas præcipationis; jam enim vos exspectat paradisu Dei, ut inter Martyres gaudeatis in æternu: ego autem superans inimicu, sequar vos ad Dominu, qui mihi una vobiscu palmam victoriæ donare dignabitur. Julianus dixit: Quis est inimicu, de quo triumphare te dicis, vel quis est Dominu, de quo speras tibi venire victoriâ? B. Theodoricus respondit: Inimicu est diabolus, qui per vos operatur voluntatem suam, ut pro defensione lapidum nos sine causa tormentis affligatis: victoriæ vero palmam dat Dominu meus Jesus Christus, Salvator mundi. Julianus tyrannus dixit: Miserrime hominu, crucifixu illum, quem omnes norunt ante trecentos ex muliere natu, tu creatorem et remuneratorem dicis esse? B. Theodoricus respondit: Quamvis indignu sis ad audiendu verbu Dei, propter adstantes tamen servos ejus contradicam verbis veritatis blasphemiam infidelitatis tuæ, qua temerario injuriasti Filium Dei, Dominu nostru Jesu Christu. Audi ergo licet invitus de gratia quam amisisti, ne me putes superatu a te. Deus omnipotens, qui creavit omnia per verbu suu, misertus est generi humano, quia per prævaricationem transgressionis videbat totu mundu periisse, misitque Filium suu, ut carnem humanam per Virgine suscepere, quoniam divinitas videri non poterat, et sic sponte passus, salutem, quam amisisti, nobis in fide nominis ejus constanter agentibus tribuere dignatus est.

B

C

8 Julianus dixit: Perseverantem te video in argumentationibus verborum tuorum; sed audi me vel adhuc, et sacrificâ, ne gladio te percuti jubeam, quoniam tormenta contemnitis. S. Theodoricus respondit: Ego renuntiavi diabolo patri tuo; oro autem ut, sicut dixisti, consummem cito cursum meum in conspectu Domini, quatenus per martyrii palmam tandem contingat mihi transire ad gaudia regni æterni. Timeo enim, ne si diutius in carne permansero inveniam gratiam in conspectu Juliani tyranni, et differatur corona præmii mei. Julianus dixit: Quantas velis, dicito injurias adversus imperatorem Julianu et me; ego certe te desiderantem occidi, ideo differo in pœnis, ut non tam cito finiatur tormentu tuu, quatenus discas, imperatorem te non debere contemnere. B. Theodoricus respondit: Tu quidem, Juliane tyranne, fac de me, quod tibi placet, sciens pro certo, quia malis cruciatibus cito morieris: Julianus vero imperator, qui sperat in Persarum regione victoriâ se de paganis habiturum, in terram Romanorum non revertetur; sed ita crudeliter et occulte occidetur, ut nemo suorum cognoscat, a quo sit interfectus. Audiens hanc prophetiam Julianus, concussus est præ timore, horror enim maximus invaserat eum: timens vero ne alia graviora de se prophetando iterum diceret, data sententiâ, gladio eum percuti præcepit.

9 Tunc B. Theodoricus fundens orationem

in veste candida et loquentes cum eo; et ideo in faciem nostram cecidimus. Julianus vero iratus, jussit eos in pelago mitti *m*. Et quum ducerentur, Theodorus dixit: Præcedite, fratres, ego vero superans inimicu, sequar vos ad Dominu, qui mihi palmam victoriæ dare dignatus est. Julianus dixit: Quis est inimicu, vel quis dabit victoriâ? Theodorus dixit: Inimicu est diabolus, qui per vos operatur: victoriæ vero palmam dat Dominu Jesus Christus, Salvator mundi. Julianus dixit: Miserrime hominu, quem omnes norunt, ante trecentos plus minus annos ex muliere natu, tu creatorem et remuneratorem dicis esse! Theodorus respondit: Quamvis indignu sis ad audiendu verbu Dei; propter adstantes tamen servos Dei, ne me putes esse superatu, audi, quod amisisti; Deus: qui fecit omnia per Verbu suu, misertus generi humano, quos transgressos a fide, videbat idolis servire, misit Verbu suu super Virgine carnem humanam suscipere, quia divinitas videri non poterat: et sic sponte passus, salutem, quam amisisti, dare nobis dignatus est.

EX MS.
SANLAUR.*m*

E

8 Julianus dixit: Perseverantem te video in argumentis verborum tuorum: audi me et sacrificâ, ne gladio te percuti jubeam, quia tormenta contemnitis. Theodorus respondit: Ego renuntiavi diabolo patri tuo. Oro autem, ut cursum consummem in conspectu Domini, nec inveniam gratiam ante tyrannu. Julianus dixit: Quanta vis, dic, ego te non occidam. Theodorus respondit: Tu quidem, Juliane, F malis cruciatibus in lecto tuo, ubi corporis tui putabis te inventurum requiem, ibi atrocissimu mortis incurres horrorem, quo et anima tua excussa impelletur ad infernales tenebras, et corpus tuu, a te ipso corrosum, monstrabitur exemplum, ne quis similis tui divinam contra se provocet iracundiam. Nam tyrannus tuus, qui sperat in paganam gentem victoriâ facere, non poterit vincere: sed ita occidetur, ut ne quis cognoscat, a quo fuerit interfectus *n*, et nec in terram Romanorum revertetur. Timens vero Julianus, ne alia graviora diceret, data sententiâ, eum gladio percuti præcepit.

*prædicta
utriusque
Juliani morte,
plectitur*

n

9 Theodorus dixit: Deo meo gratias ago, *gladio Sanctus.*
cum

EX MS.
BODEC.

cum lacrymis, hilari vultu dixit: Deo meo gratias ago, qui mihi tolerantiae finem donare dignatus est. Quumque fuisset percussus gladio beatissimus vir Theodoricus, christiani rapien-
 * *procedens?* tes corpus ejus tradiderunt sepulturae, cum gemitu dicentes: Quid facimus in tam crudeli persecutione? Nam pagani persecutores cesserunt, et ecce novum genus persecutionis obortum est, dum christiani christianos gravissime persequuntur. Altera die praecedens * ad palatium comes Julianus, adoravit imperatorem Julianum et dixit: Cognoscat invictissima clementia tua, domine imperator, quia ego fidelissimus imperii tui exsecutor impiissimum Theodoricum presbyterum, te deosque tuos acerrime blasphemantem propter mysteria ecclesiastica, apertissime ab eo contra tuum decretum celebrata, adhibitis tormentis, gladio percuti jussi. Audiens haec imperator Julianus, dixit aperte contra suum propositum hoc esse patratum: dixitque coram omnibus, qui palatio praesidebant: Quare quod mihi contrarium erat, hoc egisti? Ego multis argumentis legem Galilaeorum conabor destruere, et tamen neque per violentiam neque per jussionem aliquem eorum jussi interficere: tu vero male fecisti dans occasionem Galilaeis, ut multum adversum me conscribant, sicut praedecessoribus meis fecerunt: vide ne aliquem illorum occidas et aliis manda, ne faciant, quia eos, quos occiderimus, Galilaei Martyres sibi faciunt.

B

C

* *praetorium?*

10 Tum divino judicio tactus est comes Julianus coram imperatore Juliano, coepitque quasi mortuus et amens subito apparere. Videns autem imperator, quod avunculus ejus comes Julianus amens et exsanguis repente est effectus, voluit eum confortare et animare, dixitque ad eum: Nunc nunc sacrificemus diis, ut aspersus sanguine sacrificii sanus efficiaris. Euntibus ergo eis, cor Juliani comitis maxima tristitia gravari coepit: erat enim sibi conscius mali sceleris. Offerentibus itaque sacerdotibus idolorum volatilia et animalia, asperserunt sanguinem immolatiis cruoris super imperatorem et omnem populum ejus; extrahentes etiam de igne carnes sacrificiorum, obtulerunt Juliano imperatori, qui quum manducasset, dedit partem Juliano avunculo suo, sacrificii carnem videlicet semiustam. Ille vero verecundia faciente sibi timorem, parum gustavit, statimque inter manus se tenentium ad terram corruit; per manus vero ministrorum ad portorium * reductus est, ibique lacrimis suffusus, jacuit in lecto, fere poenitens mala, quae gesserat, nihilque cibi accipiens; sed et sacrificii portionem, quam acceperat, cum sanguine evomens. Vespere autem facto, comprehendit eum dolor ventris, ita ut acriter torqueretur; ast ille masticans linguam suam et frendens dentibus, deglutiebat sanguinem suum cum maximo tormento, et quum dolorem suum ferre non posset, mittens ad imperatorem mandando rogavit, ut ecclesias christianorum aperire juberet. Imperator vero remandavit ei dicens: Ego nec clausi, nec aperire praecipio. Iterum mandavit ei dicens: Propter te, inquit, imperator, haec patior, et male consumor, nec tamen impetrare possum, quae postulo. Ad haec remandans imperator: Incredulus, inquit, fuisti diis et ob hoc

qui mihi tolerantiae finem dare dignatus est. Quumque fuisset percussus, et se Julianus recepisset in secreto, inquietam habuit noctem. Alia vero die procedens ad palatium et adorans imperatorem, dixit: Quantus modus auri et argenti inventus in ecclesia, illatusque tuis thesauris fuerit ostensus, rationem hujus provideat tua clementia. Nam et hoc cognosce, quod iniquissimum Thodoritum presbyterum, quem propter ministeria ecclesiae inquirebas, comprehensum, adhibitis tormentis, gladio percuti jussi. Audiens vero Julianus imperator contra suum propositum esse factum, exclamavit dicens: Quod mihi erat contrarium, hoc egisti: ego enim multis argumentis legem Galilaeorum conabor destruere et neque vi facta aliquem eorum interfici jussi. Tu vero male fecisti: dedisti enim occasionem Galilaeis, ut multum adversum me conscribant, sicut adversus praedecessores meos fecerunt, qui interfectos maleficos Martyres vocant. Vide neminem eorum occidas, et aliis manda, ne faciant

EX MS.
SANTAUR.

E

10 (Ex hac re confusus Julianus, poenituit eum, tanta saevitiae rabie inaniter in christianos exarsisse: pro qua nec in gratiam regis veniebat, nec consueta licentia id ipsum prosequi concedebatur, reputans id maximo suo detrimento, quia hac, qua consuetus erat, tyrannide cogebatur, deinceps abstinere*). Videns autem imperator, quia confusus et velut mortuus factus est Julianus, volens eum animare, dixit ei: Nunc euntes sacrificemus diis, ut adpersus sacrificiis, sanus efficiaris. Euntibus vero eis, cor Juliani maestitia erat repletum. Offerentes vero sacerdotes idolorum volatilia et alia multa, extrahentes de igne; obtulerunt Juliano imperatori o. Et quum manducasset, dedit avunculo suo Juliano: ille autem verecundia faciente vel timore, parum gustavit et recessit in praetorio suo, poenitens malorum, quae gesserat, pro quibus nec se gratiam apud imperatorem invenisse cognovit; nihilque cibi vel potus accipere voluit. Vespere igitur facto, in lecto se prosternens, quiete noctis voluit sopire maestitiam cordis, quum ecce comprehendit eum dolor ventris et acriter torquebatur: nam sacrificium, quod particulatim acceperat, disrumpebat ejus ficatum *, et ejiciebat per os foras, ille vero masticans partim* projiciebat, partim* vero deglutiebat. Et quum jam sufferre non posset, mittens rogabat imperatorem, ut ecclesias aperiri juberet. Remandans vero imperator, Ego, ait, nec clausi nec aperiri praecipio p. Iterum mandans ei, propter te, inquit, imperator, ista patior et male consumor. Iterum remandans ei imperator dixit: incredulus fuisti diis, ob hoc ista pateris tormenta multis diebus. Infelix quidem Julianus, multis diebus cruciatus, diversas accipiens escas, suo tamen pastus est ficato, secundum prophetiam beatis-

Brevi post
pereunt Juli-
anus comes* M et R
omittunt
uncinis
inclusa.

o

F

* M ficatum, R
fecatum, A
figatum, jecur.
* R parum
* R parum.

p

ista

EX MS.
BODEC.

ista tormenta pateris. Infelix itaque Julianus comes multis diebus cruciatus, diversis medicinis acceptis, curari non potuit, sed secundum prophetiam beatissimi Martyris Theodorici totus vermibus consumptus, miserabili fine, ut dignus erat, expiravit. Audiens hæc Julianus imperator, nulla animi compassione motus, super eum dixit : Quia non erat fidelis diis, perpressus est ista.

B 11 Post paucum vero profectus ipse imperator adversus Persas in bellum, non valuit eos superare : constitutus igitur ibi quum esset in multa elatione, eo quod dominus appellaretur universæ terræ, die quadam irruit super eum repente multitudo exercitus Angelorum; et timore perterritus, præcepit armari totum exercitum suum, nesciens infelix, quoniam cœlestis militia venisset adversus eum. Veniens autem subito quasi sagitta terribilis de aëre percussit eum in mamillam; quumque sanguis ex omni parte flueret, aspiciens sursum, putavit se Dominum Jesum videre, implensque manum suam de sanguine jactavit in aëre dicens : Usque in finem, Galilæe, persequeris me et ecce superasti me : sed ego etiam te hac hora negabo, licet positus in articulo mortis. Et sic veniens in civitatem quamdam crudelissimo fine mortuus est; sicque tota prophetia B. Theodorici Martyris impleta est. Passus est autem beatissimus Martyr Theodoricus apud Antiochiam sub die decimo Kalend. Aprilium, regnante Domino Jesu Christo, cui est cum Deo Patre in unitate Spiritus Sancti omnis honor et gloria per infinita sæcula sæculorum. Amen.

simi Martyris, totus a vermibus comestus, est mortuus. Audiens vero Julianus imperator dixit : Quia non fuit fidelis diis, ideo ista perpressus est.

EX MS.
SANLAUR.

11 Post paucum vero tempus Julianus profectus adversus Persas, non valuit superare eos. Et quum omnia se obtinuisse putasset, subito irruit multitudo exercitus Angelorum. Et timore perterritus, suum exercitum armari præcepit, nesciens infelix, quoniam cœlestis militia apparuerat ei. Et subito veniens sagitta de aëre, percussit eum in mamilla. Quumque sanguis flueret, aspiciens putavit se Dominum Jesum videre, implensque manum suam de sanguine, jactavit in aëre dicens : Usque in agonem Galilæe persequeris? Etiam hic te negabo sauciatus de cætero, Christe, quia superasti me. Et sic veniens in quamdam civitatem q, crudeliter mortuus est. Et tota prophetia B. Martyris Theodoriti impleta est. Nos, qui Antiochiæ in palatio eramus et cum ipso in Persida fuimus, licet peccatores, Servi Dei, hæc quæ gesta sunt circa famulum Deum Theodoritum x kal. Novembris * r conscripsimus; ut legentes nostri memores esse dignentur, et ejus edocti exemplis, imitando in virtutibus animi proficiant, et ejus passionem relegentes et frequenter audientes, discant tolerantiam in adversis, discant Christum sibi conciliare opprobriis, discant Christum, qui nos redemit morte, simili mortis pretio comparare, ut cum illo regnante valeant etiam ipsi regnantes ejus perfrui societate, qui vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

et Julianus
cesar.

q

* M, R, A,
aprilium
r

ANNOTATA.

C a Jam supra num. 10 Commentarii prævii indicavimus, nos præter Mabillonium et Ruinartium, duos præsertim habuisse codices pretiosos, quorum unus, tum propter ætatem, tum propter correctionem longe præstantissimus est et præcipuum textum Passionis S. Theodoriti exhibet. Variantes lectiones, quæ sunt alicujus momenti, ex Mabillonio litera M, ex Ruinartio litera R, et ex codice ms. signato num. 207, undecumque anonymo, sive locum originis sive scriptorem spectes, F litera A commemorabimus; nam ut præmonuimus codicem Bodecensem ex integro proferimus, propter rationes num. 10 Commentarii allegatas.

J. V. H.

b Julianus Apostata, Julii Constantii, fratris Constantini Magni et Basilinæ filius, natus CPoli anno Christi 331, obiit xxvi Julii 363 (1). Observasse etiam juvat, Constantini et Constantii nomen non raro promiscue sumi et usurpari, ut quandoque difficile sit discernere utri factum aliquod tribuendum sit, videlicet an Constantino Magno an Constantio ejus filio. In nostra tamen Passione evidens est ex narrationis serie Constantini nomen Constantio adscribi, quod semel animadvertisse sat est.

c Supra num. 11 Commentarii prævii egimus de errore, quo Julianus Cæsar Ecclesiæ Antiochenæ lector adscribitur, quum verisimilius in Ecclesia sive Cæsariensi sive Nicomediensi ordinatus fuerit : probabilem etiam erroris causam ibidem assignavimus.

d Quod Julianus comes Juliani cæsaris consanguineus fuerit, inter omnes convenit : id solum controvertitur, qua necessitudine uterque conjungatur. Tillemontius (2) allegat S. Chrysostomum dicentem, consanguinitatem ex patre Juliani Cæsaris esse derivandam, quatenus Julianus comes, frater patris Juliani cæsaris fuerit, adeoque comes dicendus sit patruus Cæsaris, Θεῖος ὁ πρὸς πατρός (3). Atque nihil hæsitantes dictis S. Chrysostomi assentiremur, nisi altera eaque nostro judicio potior assertio obstaret, Ammiani videlicet, qui lib. xxiii cap. 1 eundem facit avunculum imperatoris, ac proinde per matrem consanguinitatem nectit. Quæ quidem opinio potenter confirmatur ex eo, quod Constantino Magno solum tres cognoscantur fratres, nempe Dalmatius, Julius Constantius, Juliani cæsaris pater, et Annibalianus, quem alii Constantinum appellant : ita ut Juliano comiti nullus inter Constantini Magni fratres relictus sit locus (4) : dein ex Zozimo, sæculi

(1) Tillemont. Hist. des Emper. tom. IV, pag. 198, 224 et 296.
— (2) Mém. pour serv. à l'hist. ecclés. tom. VII, pag. 733. —

(3) S. Chrysost. Oper. tom. II, pag. 364. edit. Paris. Montfaucon. — (4) Tillemont. Hist. des Emp. tom. IV, pag. 34.

AUCTORE
J. V. H.

quinti scriptore, lib. II cap. 40 (1) habemus Constantinum cognati sanguinis effusione virilem omnibus animum probare voluisse; adeoque superstitem vixisse Julianum comitem, quia ad imperatoriam familiam non pertinebat. Imo, teste Socrate lib. III cap. 1 (2), nec ipse Julianus futurus cæsar mortem effugisset, nisi illum tenera ætas conservasset. Ex his omnibus verisimile fit, Julianum comitem consanguineum cæsaris per sororem suam Basilinam, Apostatæ matrem fuisse.

e Vox Collecta (vide Du Cange Glossarium hoc verbo) variam apud scriptores habet significationem: hic vero Συναγωγή seu Missæ sacrificium interpretari vocem oportet. Etenim si aliud quidpiam significaret, non videretur consequentiam habere ex dispersione clericorum et statione solitaria S. Theodoriti in urbe.

f Secretarium, Ammiano lib. XV cap. 7 judiciale secretum, est conclave, in quo iudices considebant, in eoque sensu adhibitam vocem a Lactantio monstrat Facciolati h. v.

g Julianus comes hoc loco alludit ad sepulcra Martyrum, quæ frequentius ædificabantur et ornabantur splendidius. Sed hisce præsertim temporibus Sancti, pro fide mortem passi, ab impiis simpliciter mortui appellabantur; ut constat ex Sozomeno lib. V cap. 49 (3): nam interrogatus Apollo, cur oracula non redderet, respondit locum cadaveribus refertum esse. Porro, ait idem scriptor, quum multa essent Daphnæ sepulta cadavera, imperator tamen conjiciens solum Martyrem oraculis obstare, arcam illius transferri jussit. Cfr S. Joannis Chrysostomi orationem de S. Babyla adversus Gentiles num. 15 (4). Cæterum ipse Martyr respondendo monstrat, se apprime intellexisse, quale sibi crimen objiceretur: Ego, inquit, in quantum potui, ecclesias et basilicas ædificavi Martyrum; quæ quidem responsione S. Theodorus aperte monstravit, qui mortuorum nomine apud Julianum comitem venirent.

h Codex Bodecensis omittit in responsione Martyris verba neque ab oratore; forsitan melius; quia Julianus comes eum irridet quasi ab Athenis nuper advenerit; quamvis et oratoris cujusdam magisterium ideo insinuare potuerit S. Theodorus, ut significaret numquam se Athenis versatum, imo neque ab oratore quocumque aut rhetore ad eloquentiam humanam informatum fuisse. Displicebant tunc, sicut et hodie, impiis peremptoriæ fidelium responsiones. Ista porro tempestate Athenæ habebantur tamquam præcipua sedes philosophiæ et eloquentiæ, uti testatur coævus S. Gregorius Nazianzenus in laudatione funebri S. Basilii Magni, ordine XLIII alias XX num. 14 (5): Inde, ait, (CPoli Basilii) Athenas, hoc est, literarum sedem ac domicilium a Deo atque inextinguibili simul et præclara doctrinæ cupiditate mittitur; Athenas, inquam, mihi vere aureas, ac si cuiquam alii, bonorum procuratrices.

i Agitur hic, ut verba sequentia satis ostendunt, de trochleæ tormento, Martyribus frequenter inflicto. Si vim verborum retineamus, contus aliud non est juxta lexica, quam sudes seu hasta longior et durior, in cuspidem acuminata. Quoniam porro trochleæ tormentum in eo consistit, ut ope cochleæ corpora distendantur, ut videre est in figura IV cap. 2 de Cruciatibus Martyrum Gallonii (6), patet adhibendos fuisse contos ad rotationem cochleæ procurandam: unde intelligitur, quo censu Julianus comes S. Theodorum in contis tendi jusserit et quomodo Martyris corpus ad octo pedes excrevisse dicatur; quamvis id exaggeratum existimemus, quoniam corpus Martyris omnino dissolutum fuisset.

k Vide, quæ de fisci debito Commentarii prævii num. 12. Rationem ibidem redditam, cur Julianus comes neque explicitius, neque fortius questionem urserit, mire confirmat S. Leo, ut indicavimus, in sermone de S. Laurentio num. 2 (7): In levitam, inquit, Laurentium, qui non solum ministerio sacramentorum, sed etiam dispensatione ecclesiasticæ substantiæ præminebat, impius persecutor efferbuit, duplicem sibi prædam de unius viri comprehensione promittens, quem si fecisset sacræ pecuniæ traditorem, faceret etiam veræ religionis exsortem. Armatur itaque gemina face homo pecuniæ cupidus et veritatis inimicus; avaritia, ut rapiat aurum, impietate, ut auferat Christum. S. Laurentio rapienda prius erat ecclesiastica substantia, ut deinde fidem amitteret; Sanctus Theodorus urgebatur ad renuntiandum Christo; quo obtento, facilis erat rei, Deo sacratæ, traditio. Accurate utrumque tyrannum imitantur, qui nostris etiam temporibus Ecclesiæ Christi invident et intemeratam suam fidem et divitias suas, legitimis nominibus quæsitæ.

l Multipliciter hic variant codices, ut diversæ lectiones in margine pro more poni non possint. Conferatur imprimis apographum Bodecense cum iis, quæ in Laurentiano codice uncinis inclusa sunt. Eorum verborum loco, M et R legunt pericopen: Interim ego igni te tradam: postea vero quid fuerit? Sic jussit duas lampades etc. Mihi et hic videtur Laurentianus textus correctior et arctiorem cum reliquis connexionem habere. Porro dum hæc ultro citroque dicebantur, videtur mihi S. Martyr super instrumento torture, relaxatis tamen funibus, permansisse; ita ut, dum paulo superius, num. 5, legimus: Julianus jussit eum torqueri, id intelligendum sit de mandato tyranni jubentis, ut ope cochlearum intenderentur funes: similiter et hic torture trochleæ adduntur faces ardentes.

m Pelagus quandoque pro qualibet aqua, etiam fluviali, accipitur: Cfr Du Cange Glossarium h. v. Porro Antiochia jacet ad Orontem, fluvium, teste Baudrando in suo Lexico geographico, Syriæ maximæ, nec ita multum a mari distat, ut aquæ Antiochenæ pelagus dici etiam accuratiori modo non potuerint.

n Omnes antiqui in eo conveniunt, quod cæsar Julianus in prælio ignota manu lethale vulnus acceperit (8). Ammianus lib. XXV cap. 3: Clamabant, inquit, hinc inde candidati, quos disjece-

(1) Pag. 106. edit. Bonn. 1837. — (2) Eusebii etc. Hist. tom. II, pag. 465. — (3) Eusebii etc. Hist. tom. II, pag. 627. —

(4) S. Chrysost. Oper. tom. II, pag. 560. edit. Montfaucon. — (5) Greg. Naz. Oper. tom. I, pag. 780. edit. Paris. 1778. —

(6) Gallon. De Cruciat. SS. Martt. pag. 45, edit. Paris. 1659. Cfr Gasp. Sagittarii de Martt. cruciat. pag. 299. — (7) S. Leon. Oper. tom. I, col. 338. — (8) Cfr Tillemont. Hist. des Emp. tom. IV, pag. 224 et 298.

A rat terror, ut fugientium molem, tamquam ruinam male compositi culminis, declinaret : et incertum, subito equestris hasta, cute brachii ejus præstricta, costis perfossis, hæsit in ima jecoris fibra.

AUCTORE
J. V. H.

o Codex Bodecensis addit narratis in Laurentiano quasdam circumstantias examinandas; nempe idolorum sacrificulos aspersisse sanguinem immolatitii cruoris super imperatorem et omnem populum ejus. Crediderim scriptorem alludere ad ritum judaicum, de quo agit Pentateuchus in Exodi xxiv 8 et S. Paulus Hebr. ix, 19, scilicet Moysen, promulgata lege, sumptum sanguinem respersisse in populum, seu, ut ait S. Paulus : Lecto enim omni mandato legis a Moyse universo populo, accipiens sanguinem vitulorum et hircorum, cum aqua et lana coccinea et hyssopo, ipsum quoque librum et omnem populum aspersit. Extra vero casum icti fœderis cum populo israelitico, nusquam reperio sanguinis aspersionem in veteri lege; nisi in consecratione sacerdotum, qui mixtura, ut videtur, sanguinis et olei simul cum vestibus suis aspergebantur, Exod. xxiv, 20 et 21, Levit. viii, 30; simili fere modo mundabantur leprosi, Levit. xiii, 6 et 7. In iciendo autem fœdere quædam quoque barbaræ gentes sanguinem paciscentium adhibebant, ut accurate describit Tacitus Annal. xii, 47. Mos est regibus, quoties in societatem coeant, implicare dextras, pollicesque inter se vincire, nodoque præstringere. Mox ubi sanguis in artus extremos se affuderit, levi ictu cruorem eliciunt, atque invicem lambunt. Id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum. Ex hactenus dictis liquet, scriptorem codicis Bodecensis excogitasse ritum, nusquam in sacrificio ordinario usitatum, et de quo tacent codices melioris notæ.

p Ex hisce verbis datur intelligere, ecclesias Antiochenas clausas fuisse jussu non Juliani cæsaris, sed comitis; unde confirmantur dicta Commentarii prævii num. 15.

q Locum Juliani cæsaris emortualem Phrygiam appellat Ammianus lib. xxv cap. 3 his verbis : Ideo spe deinceps vivendi absumpta, quod perecontando Phrygiam appellari locum, ubi ceciderat, comperit. Hic enim obitum se præscripta audierat sorte (1).

r Circa diem et annum passionis S. Theodoriti, vide dicta Commentarii prævii num. 13.

(1) Cfr Tillemont. Hist. des Emp. tom. IV, pag. 224.

DE S. VERO,

EPISCOPO ET CONFESSORE SALERNI,

SYLLOGE HISTORICA.

J. V. H.

§ Unic. Tempus erecti episcopatus Salernitani; episcoporum series.

Quoties de Sanctis episcopis Salernitanæ Ecclesiæ agimus, tricus chronologicis implicamur, quibus expedire nos, datum hactenus non fuit. Inter eruditos nempe non constat, quo sæculo vixerint primi episcopi Salernitani; utrum scilicet sæculo quinto an octavo, pro alterutra sententia certantibus, hinc Gaspere Mosca pro quinto, inde Antonio Caraccioli pro sæculo octavo. Sed plerique recentiorum partes Moscæ tuentur, et quin et ipse Ughellus, cui sententia Antonii Caraccioli arripet, Catalogum tamen Gasparis Moscæ exhibet (1). Communem opinionem secuti sunt nostri in S. Bonoso ad diem xiv maji (2), in S. Gramatio ad diem xi Octobris (3), et in S. Eustèrio ad diem xix ejusdem mensis (4), quam nos quoque amplectimur. Et vero antiquissimum esse Salernitanum episcopatum nobis testatum facit Gaudentius, qui concilio Romano sub Symmacho Papa, anno 499, interfuit eidemque subscripsit his verbis: Gaudentius Salernitanus (5). Quod si traditionem Ecclesiæ Salernitanæ respicimus, eos solos ad sæculum usque nonum habebimus hujus Ecclesiæ episcopos, quorum nomina ex actis Conciliorum colligi poterunt. Ex hoc quidem fonte derivata ad nos est notitia, non solum Gaudentii, sed et Asterii, qui anno 536 concilio CPolitano legatus Agapiti Papæ adfuit (6), Luminosi, Concilii Lateranen-

sis anni 649 sub Martino I Papa patris (7), et Leonis, in Catalogo Ughelliano omissi, qui anno 761 chartæ Pauli Papæ I pro monasterio SS. Stephani et Sylvestri subscripsit (8). Reliquorum antistitum Salernitanorum nomina, si traditionem hujus Ecclesiæ rejicimus, delevit antiquitas (9).

2 Ast sine gravibus rationibus rejiciendi non sunt fasti alicujus Ecclesiæ, ejus præ cæteris interest memoriam suorum pontificum conservare: adeoque Salernitanæ Ecclesiæ vindicare debemus sanctos episcopos, qui eandem illustrasse perhibentur. Inter hosce hodierna die recurrit S. Verus, ejus memoriam celebrat Martyrologium Romanum his verbis: Apud Salernum, Sancti Veri episcopi. Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ paulo abundantius scribit: Verus, iii episcopus Salernitanus, S. Gramatio in episcopatu successit. Cujus etsi Acta de Sancto non exstant, sancte tamen Ecclesiæ Salernitanæ præfuisse, miraculisque coruscasse dubitari non potest, quum illius memoria ab Ecclesia a priscis temporibus celebrari consueverit, ut in Breviario ejusdem Ecclesiæ, quadringentos abhinc annos et eo amplius edito, satis apparet. Migravit ex hac vita x kal. novembris. Corpus ejus, in æde sacra majore in crypta cum corporibus aliorum sanctorum episcoporum con-

veniens,
sæc. V floruit.

F

(1) Ital. sacr. tom. VII, col. 331. — (2) Act. SS. tom. III Maji, pag. 374. — (3) Ibid. tom. V Octob. pag. 671. — (4) Ibid. tom. VIII Octob. pag. 436. — (5) Labbe, tom. IV Conc. col. 1313. —

(6) Ibid. tom. V, col. 31 et alibi. — (7) Ibid. tom. VI, col. 78. — (8) Ibid. col. 1693. — (9) Cfr Orlendi. Orbis sac. et prof. tom. IV, pag. 1708.

ditum,

AUCTORE.
J. V. H.

ditum, pie asservatur. Eadem fere habet Gaspar Mosca, Salernitanæ, ut dicit, civitatis presbyter (1), qui addit Orationem, in festo S. Veri recitari solitam, sequentis tenoris: Deus, qui perennem gloriam sanctissimi Confessoris tui atque pontificis Veri animæ contulisti, tribue, quæsumus, ejus nos apud te patrociniis ita sublimari, ut cum eo vitam possideamus æternam. Per Dominum. Eandem orationem exhibet Proprium Sanctorum Eccle-

siæ Salernitanæ, anno 1696 editum; nec quidquam præterea speciale habet, quum, ut scribit, reliqua omnia sint de communi. Neque nobis reperire quidpiam contigit, quo S. Veri historiam elucidemus: quæstionem chronologicam ante nos tractarunt, qui de SS. Bonoso, Gramatio et Eusterio ita egerunt, ut eadem nos repetere non vacet: quapropter, quoniam S. Gramatio successit, tempus episcopatus S. Veri sæculo v affiximus.

(1) De Salern. Eccl. episcopis, pag. 13.

DE S. AMONE,

EPISCOPO CONFESSORE, TULLI LEUCORUM IN GALLIA,

SYLLOGE CRITICA ET HISTORICA.

J. V. H.

§ Unic. Sancti cultus; res gestæ parum cognitæ; tempus episcopatus; variæ translationes corporis.

POST MED.
SÆC. IV.
S. Amonis
cultus certus;

Inter multiplicia, quæ Usuardo suo addidit Sollerius noster, Auctaria, nullum tamen occurrit, quod mentionem faciat Sancti episcopi Tullensis Amonis. Ejus nomen recensent Claud. Castellanus tamquam secundi episcopi Tullensis et Card. de Noailles in Martyrologio Parisiensi his verbis: Tulli Leucorum, S. Amonis episcopi. Et merito quidem fastis sacris inscribitur sancti antistitis nomen, quum nulum sit dubium de ejus cultu, ab antiquissimis temporibus frequentato, quem etiam demonstrant repetitæ translationes, de quibus infra agemus, olim celebratæ. Ferrarius quoque in Catalogo Sanctorum, qui in Martyrologio non sunt, S. Amonis nomen recenset ad diem xxv septembris, ac iterum ad hanc diem xxiii octobris, in quam a majoribus nostris, ut ipsi dicunt die xxv septembris, dilatus fuit. In Breviario Tullensi, anno 1749 jussi Scipionis Hieronymi Begon episcopi edito, festivitas S. Amonis die xxiii octobris ritu Duplicis secundæ Classis ordinatur.

quamvis
pauca de eo co-
gnita;

2 Cæterum, licet constans fuerit sancti Confessoris cultus, de ejus rebus gestis vix aliud nobis servarunt antiquiora scripta, quam quæ exhibentur in Actis episcoporum Tullensium, ab Edmundo Martene editis in Thesaurο Anecdotorum (1). Actorum istorum scriptor anonymus est sæculi xii ineuntis, neque satis indicat, quibus monumentis innititur primorum episcoporum historia: proinde ad trutinam revocandæ erunt variæ ejus assertiones. Laudatur tamen ab Auctoribus Historiæ literariæ Franciæ scriptor, quod fabulas, quibus antiquiora documenta inspersa erant, resecurit (2): sed simul dubitant, num intiusmodi emendatio saniori crisi attribuenda sit; quandoquidem eundem vident in chronologicis quandoque peccare. Et quidem ante Anonymum jam alios res gestas primorum episcoporum Tullensium non attigisse solum, sed etiam luculenter explicasse, testem habemus Adsonem, Dervensem abbatem, qui Vitam S. Mansueti, primi episcopi Tullensis, circa finem sæculi x, sub episcopatu S. Gerardi, conscripsit. Sed et ipse Adso, ut ad

diem iii Septembris habent nostri (3), scripturæ documento percepit, quod de S. Mansueto litteris commendare voluit. Exstabant proinde Adsonis ætate antiquiora documenta, quæ perierunt. Unde, quid accurate recipiendum sit ex posteriorum scriptorum narratione, hodie discerni non potest. Damus igitur ex Actis episcoporum Tullensium, ab Edm. Martene in Thesaurο Anecdotorum editis, quæ de S. Amone in iis referuntur (4).

3 Post excessum igitur prædicti sanctissimi pontificis et egregii doctoris (Mansueti) quis ei in sede episcopali successerit, memoremus. Post eum dominus Amon cathedræ pontificalis adeptus est dignitatem: qui cum eodem videlicet suo prædecessore Beato Mansueto requiescit in ecclesia præfata sanctissimi Apostolorum principis Petri. Quorum meritis, id est, Sancti Mansueti atque prælibati Beati Amonis, plurimi, cæcitatibus, lepræ et febris, cæterorumque languorum ægritudine detenti, redduntur sanitati. Ad quorum patrociniā multi reges et principes venire consueverant, atque eorum locum ex proprio ditabant. Erat enim illic confluens turba advenientium et innumera multitudo pauperum, quibus, unde viverent, erat a fidelibus constitutum: unde usque hodie dicitur, ad matriculam domni Mansueti et domni Amonis. Hæc fere exscripsit Anonymus ex Adsonē (5) cap. 14 Vitæ S. Mansueti, compendiose tamen: nam Adso aliqua addit non omittenda. Scilicet S. Ammonem communi universorum voto atque consensu ordinatum episcopum fuisse, prædecessoris sui mores et instituta ad unguem exsecutum, bonitatis et sanctitatis fuisse operibus comprobatum. Hic, pergit Adso, pontificalem dignitatem in cuncta morum honestate exsuperans, non solum verbis et exemplis subjectam plebem circumquaque competenter excoluit, sed etiam miris ac magnificis virtutibus illustravit. Qui sic quoque quum daret in celebrationibus decus, et ornaret tempora, ut scriptum est *, usque ad consummationem vitæ, recedens ab hoc

successit S.
Mansueto

F

(1) Tom. III, col. 992. — (2) Hist. litt. de la France, tom. XI pag. 129. — (3) Act. ss. tom. I, sept. pag. 639. — (4) Thes.

Anecd. tom. III, col. 992. — (5) Migne Patrol. tom. CXXXVII, col. 631.

* Eccl.
XLVII, 12.

AUCTORE
J. V. H.

A sæculo, in oratorio, quod superius diximus B. Petri, Apostolorum principis honore a sancto viro studiose constructum, cum eodem prædecessore suo sanctissimo condigne traditus est sepulturæ.

in cathedra
Tullensi,

4 Hæc fere sunt, quæ de rebus gestis S. Amonis cognoscimus. Addit tamen Breviarium Tullense, Sanctum eremum, quantum patiebantur apostolici ejus labores, coluisse. Fertur, inquit, fuisse solitudinis amantissimus, et ad eremi secreta, longe a tumultu in nemoroso Sanctesis provinciæ loco, qui ex ipsius mansione Amonis Sylva usque hodie nuncupatur, interdum et quantum sibi per pastorales curas liceret, secessisse, quo sæculi vana declinaret facilius, divinorum meditationi vacaret liberius et pro grege sibi commisso Dominum ibidem exoraret quietius (1). Ast inquirendum restat; quo circiter tempore vixerit. Si certa esset ætas S. Mansueti ejus prædecessoris et primi Tullensis episcopi, satis e propinquo definiri posset tempus episcopatus S. Amonis. Sed inter eruditos controversia est. Adso, sæculi, ut diximus, x scriptor, docet, S. Mansuetum a S. Petro, adeoque primo sæculo æræ christi-
B astantiæ, Tullum missum fuisse, ut Evangelium Tullensibus prædicaret. Quoniam autem S. Amon fuit ab eo secundus episcopus Tullensis, ejus pontificatus ad idem sæculum aut initium sequentis referendus videretur. Majores nostri, ad diem iii Septembris Acta S. Mansueti illustrantes, initium Ecclesiæ Tullensis, adeoque ætatem primi episcopi, ad tempora Constantini Magni aut filiorum ejus reducunt (2). In confirmationem sententiæ suæ afferunt, quæ passim cognoscuntur de S. Gregorio Turonensi, primorum episcoporum missionem medio sæculo iii sub Decio illigante et de S. Sulpicio Severo, dicente, serius trans Alpes Dei religionem susceptam. Sed hæc testimonia exigui esse ponderis ad auctoritatem opinioni conciliandam, monstratum fuit ad diem xvii octobris in Commentario historico de S. Florentino, episcopo Trevirensi (3), ut hic retractanda non veniant.

sæculo, ut e
Catalogo
episcoporum

5 Sed vero propinquius, mea sententia, est argumentum, deductum ex Catalogo episcoporum Tullensium, qui succedentium sibi antistitem ordinem exponit. Scilicet primus S. Mansuetus, secundus S. Amon, tertius Alcha, quartus Gelsinus, quintus S. Auspicius, sextus Ursus, septimus S. Aper, octavus Albinus, etc. Hi autem omnes ita se exceperunt, ut diuturnum interpontificium numquam exstiterit. Quæ quum ita sint, nulla ratione explicari potest, quomodo S. Mansuetus ad primum sæculum pertinuisset, quando quintus ab eo S. Auspicius, senescente sæculo quinto floruerit. Atque hoc posterius omnino constat ex epistola Sidonii Apollinaris ad Arbogastem, Trevirensis, ut videtur, comitem, qui ipsum consuluerat circa interpretationem sacrarum scripturarum. Satis lepide invitationem declinat Sidonius, scribens (4): De paginis sane quod spiritualibus vis, ut aliquid interpres improbus garriam, justius hæc postulabuntur a sacerdotibus loco propinquis, ætate grandævis, fide claris,

opere vulgatis, omni denique meritorum sublimium dote potioribus. Namque ut antistitem civitatis vestræ relinquam, consummatissimum virum, cunctarumque virtutum conscientia et fama juxta beatum, multo opportunius de quibuscumque quæstionibus tibi interrogantur inclyti Galliarum patres et protomystæ, nec satis positus in longinquo Lupus, nec parum in proximo Auspicius; quorum doctrinæ abundanti eventilandæ nec tua consultatio sufficit.

6 Qui a Sidonio citatur antistes civitatis Arbogastis seu Trevirensis, est Jamlychus, alio nomine forsitan Evemerus (5), de quo ipse S. Auspicius agit in epistola metrica ad eundem Arbogastem (6) his verbis:

liquet,
probabiliter

Sanctum, et primum omnibus,
Nostrumque papam Jamlychum.
Honora, corde dilige,
Ut diligaris postmodum.

Lupus dein non satis positus in longinquo, est celeberrimus episcopus Trevirensis, anno 478 vita functus, cujus Acta illustrarunt nostri ad diem
E xxix julii (7). Non difficile divinatu est, Auspicium non parum in proximo positum, esse Tullensem episcopum, qui in citata epistola metrica Deo gratias rependit, quod Arbogastem magnum Tullensi in urbe viderit (8). Quum itaque hi omnes ad senescens sæculum quintum pertineant, in specie Sidonius Apollinaris, anno 483 post decennem pontificatum, ut omnes eruditi tenent, defunctus; ad idem itaque ævum pertinuerit, necesse est, S. Auspicius, quintus a S. Mansueto Tullensium episcopus. Quod si ab obitu Constantini seu ab anno 337 ad tempus episcopatus Sidonii seu ad annum circiter 472 computemus, annos habemus omnino cxxxv, qui in quinque episcopos dispertiti, singulorum regimini annos xxvii assignant. Percurrantur porro catalogi, quæ vulgo episcopologie dicuntur, et vix reperire erit seriem quinque episcoporum, qui tam diuturnum temporis spatium impleant. Atque hinc probabilis fit majorum nostrorum sententia, statuentium initium episcopatus S. Mansueti ad Constantinianam tempora revocandum esse. Unde consequitur, episcopatum S. Amonis sæculo quarto, jam ultra me-
F dium propecto, illigandum esse. Veneramur certe antiquiorum Ecclesiarum traditiones; dum tamen inter se pugnantes non sunt, et conciliari possunt cum certis monumentis historicis: tunc aliquatenus fundamentum habent veritatem; a quo sine gravissimis rationum momentis discedere non oportet.

7 Ut vero quis sese hac difficultate expediat, alterutrum ostendere deberet: vel in Catalogo Tullensi plures intermedios episcopos fuisse omissos, vel in eodem recensitos longis interval-
medio quarto; lis sibi successisse: nam nemo consentiet, hos quinque spatium trecentorum annorum continuo implevisse. Sed neutrum sustineri potest. Non prius, quia quæ habemus de Ecclesia Tullensi documenta, uno ore eosdem episcopos, eodemque ordine enumerant, nec vel levissimo significant indicio, alios episcopali cathedræ impositos fuisse. Quod ad alterum spectat, Acta Ecclesiæ

(1) Cfr Gall. Christ. tom. XIII, col. 939. — (2) Act. SS. tom. I Sept. pag. 620. — (3) Act. SS. tom. VIII, oct. pag. 21 et seqq. — (4) Migne. Patrol. tom. LVIII, col. 322. — (5) Hontheim. Hist.

Octobris Tomus X.

Trev. tom. I, pag. 20. — (6) Migne. Patrol. tom. LXI, col. 1008. — (7) Act. SS. tom. VII Jul. pag. 53. — (8) Migne. Patrol. tom. LXI, col. 1006.

AUCTORE
J. V. H.

Tullensis, a Martenio edita, ita loquuntur, ut unus alterum brevi intervallo exceperit. Post eum (Mansuetum), habent (1), domnus Amon, cathedræ pontificalis adeptus est dignitatem... Post quem adeptus est pontificatus honorem vir egregius, nomine Alcha... Eo de terrea calamitate exempto, Celsinus factus est episcopus... Quo vitæ hujus excessu facto cum Deo, Auspiciis in prædicta sede exstitit ordinatus... Inde sequens est Ursus... His ita transactis,... sanctissimus vir et admirandæ vitæ Confessor, domnus Aper raptus fuisse dignoscitur... Successit vero illi domnus Albinus vir egregius omnique bonitate conspicuus. Hæc satis indicant, apud Tullenses nullam fuisse suspicionem, quasi hiulca esset suorum antistitum successio, aut plurium annorum spatio interrupta. Proinde firmissima mihi videtur conjectura, S. Mansuetum sedem Tullensem fundasse sæculo primo quarto, adeoque S. Amonem post medium idem sæculum eidem impositum fuisse, quod in capite hujus Sylloges signavimus.

licet Tullenses etiam primo sæculo, evangelicam lucem viderint.

8 Sententiam recentioris foundationis Ecclesiæ Tullensis confirmare satagit abbas Senoniensis Calmetus ex eo, quod sæculo XI dicebatur, S. Mansuetus Roma ad suam Ecclesiam attulisse Reliquias S. Petri Apostoli (2); ac proin ab ipso Tullum missum non fuisse. Stringeret argumentum, si semel tantum Romam adivisse S. Mansuetum, constaret: sed missus a S. Petro, potuit Romam proficisci post ejus passionem et tunc quidem Tullum ejus exuvias referre. Præsertim quum frequens esset in utramque urbem commeatus ex legionum Romanarum apud Leucos statione, quam testatur Tacitus lib. I Hist. cap. 64: Nuntium, ait, de cæde Galbæ et imperio Othonis Fabius Valens in civitate Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium aut formidinem permotus, bellum volebat. Non moror, quid nomine civitatis hic veniat; an Tullum urbs, an universa Leucorum gens: quum aliqui Granum urbem Leucorum caput antiquitus fuisse, existiment (3). Verum ex statione legionum probabile credo, etiam primosæculo Leucis illuxisse fidem christianam,

ut alibi monstravimus (4): scilicet ex proxima urbe Trevirorum apostolicis viris excurrentibus, qui fundamenta quodammodo Ecclesiæ Tullensis jecerunt. Fuerunt aliqui opinati, Granum urbem habuisse sedem episcopalem, Tullum dein translata (5) ast hæc sententia multiplici obnoxia est difficultati, imprimis quod Tullum urbs in antiquissimis Notitiis imperii constanter habeatur, tamquam caput Leucorum, et nupiam Granum indicetur.

9 In Notitia, num. 3 exhibita, dicitur, S. Amon cum suo prædecessore Beato Mansueto in ecclesia sanctissimi Apostolorum principis depositus fuisse. Erat hæc ecclesia suburbana, in plaga septemtrionali urbis Tullensis ædificata, quæ dein ab exuviis primi episcopi Tullensis a S. Mansueto titulum desumpsit (6). Perstititque celebre monasterium usque ad annum 1552, quando urbis gubernator, nomine Montarlot, veritus, ne Carolus V imperator Tullum obsidione cingeret, sacras ædas incendio delevit: quæ dein initio sæculi XVII instauratæ ex parte fuerunt, refectorio communi vices ecclesiæ supplente (7): sed et hæc circa finem calamitosi sæculi XVIII destructa fuerunt. Eodem porro numero dictum fuit, propter confluentem multitudinem pauperum, iisdem, unde viverent, constitutum fuisse, quæ eleemosyna dicebatur ad matriculam domni Mansueti et domni Amonis. Quamvis autem vox mediæ latinitatis Matricula varia significet, hic tamen indicat stipendia constituta iis pauperibus, qui sepulcrum Sanctorum visitabant: unde incertus numerus, incerta erant nomina matriculariorum, quibus victus præbendus erat. Alioquin apud alios scriptores eadem vox significat catalogum seu indicem eorum, quibus eleemosyna aliqua dispertienda esset, quorumque proinde numerus et nomina definita erant (8). Quam vero S. Amon, dum viveret, incoluit eremum, etiam hodie retinet nomen Sylvæ S. Amonis, in pago Columbensi (Colombey) in septemtrionali, ad Orientem vergente, parte agri Tullensi, ut videre licet in Atlante Cassiniano num. 84, in cujus medio est viculus S. Amonis.

S. Amon in ecclesia suburbana primum sepultus.

C (1) Thes. Anecd. tom. III, col. 992. — (2) Hist. de Lorr. tom. I, Dissert. pag. xxxiv. — (3) Ibid. pag. xxxvii. — (4) Act. SS. tom. VIII octob. pag. 31. — (5) Calmet. Hist. de Lorr. tom. I,

Diss. pag. xxxvii. — (6) Cfr Act. SS. tom. I sept. pag. 627. — (7) Gall. Christ. tom. XIII, col. 1087. — (8) Cfr Du Cange Glossar. h. v.

F

DE S. SEVERINO,

EPISCOPO COLONIENSI, CONFESSORE,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. V. H.

§ Unicus. Distinctio inter S. Severinum Burdigalensem et Coloniensem; hic numquam Burdigalensem sedem occupavit: succedit Eufratæ; fundat ecclesiam SS. Cornelii et Cypriani; ejus obitus et Acta.

INT. SÆC. V.
Distinctio
inter homonymos
Burdigalæ defunctos:

Martyrologium Romanum hodierna die habet: Burdigalæ, Sancti Severini, episcopi Coloniensis et Confessoris: Usuardus autem, ut infra videbimus, correctius: Civitate Coloniae Sancti Severini episcopi et

Confessoris; Auctarium Rosweydanum post Severini addit: archiepiscopi et confessoris, qui in hora transitus S. Martini, quum post matutinum loca sancta cum clericis suis circumiret, audit psallentium chorum superiorum.

A rius. Wandelbertus solum Severinum celebrat hisce versibus (1) :

Severine, tuos decimo sacer inde Colonos
Inspectas, primi radians de culmine templi.

Præterea si Breviaria et Kalendaria ecclesiastica consulamus, innumerae Ecclesiae tum Galliae tum Germaniae, quibus enumerandis supersedemus, cultum sacrum S. Severino exhibent. Antiqua fert traditio, S. Severinum, ex Aquitania oriundum, post occupatam sedem, tum Senonensem tum Coloniensem, Burdigalam rediisse jam senem, et denuo, cedente S. Amando episcopo, Burdigalensis Ecclesiae regimen suscepisse, ac in ea diem obiisse suam. Similia insinuat Martyrologium Romanum, dum locum obitus, Burdigalam, episcopo Coloniensi assignat; id de cætero clarissimis verbis profertur in Vita, quam Surius ad hanc diem edidit. Verum recentiores critici opinati sunt, non unum fuisse Severinum, qui et Coloniae et Burdigalae sedit, sed duos, quorum alter in Aquitania, alter in Germania vixit. Ante omnia igitur ad trutinam revocare oportet rationes, quas recentiores afferunt, ut duplicem Severinum statuunt, quæque nobis probabiles videntur. Quapropter diversis Commentariis res gestas tum S. Severini Coloniensis, tum ejus homonymi Burdigalensis exponamus : a Coloniensi porro, utpote seniori, ordiemur.

S. Severinus
Coloniensis,
Burdigalensem sedem,

2 Et quidem S. Severinum Coloniensem distinguendum esse ab eo, qui sub S. Amando Burdigalensem sedem occupavit, suadet imprimis chronologica ratio. Etenim inter eruditos convenit S. Severinum Euphratæ successisse, et id quidem circa medium sæculum quartum, id est inter annos 350 et 360 (2); ex altera vero parte certum est, S. Amandum ante initium sæculi quinti episcopum Burdigalensem non fuisse; quoniam ejus antecessor, S. Delphinus, tunc vivebat, ut constat ex epistola xx, aliis xvi, S. Paulini Nolani, ad eundem data (3), in qua extollit caritatem erga se tum S. Anastasii, Romani Pontificis ab anno 392 ad 401 aut 402, tum S. Venerii, Mediolanensis episcopi, qui mense Augusti anno 400 S. Simpliciano successit (4). Citatur plerumque ejusdem S. Paulini carmen xxvii, nunc xxx, in quo mors et cultus S. Delphini refertur his verbis (5) :

C Nec minor occiduis effulsit gratia terris,
Ambrosius Latio, Vincentius exstat Iberis,
Gallia Martinum, Delphinum Aquitania sumpsit.

Ex his verbis aliqui deducere contendunt (6), S. Delphinum obiisse anno 403 aut, si mense Decembris vita functus fuerit, anno 402. Sed imprimis incertum est, quo anno carmen istud xxx, S. Felicis Natalitium xviii, conscriptum fuerit, quamvis commode ad annum 411 aut sequentem revocari possit; quandoquidem carmen Natalitium ix anno 402 illigetur (7) : nihil tamen indicat, quo accuratum tempus obitus S. Delphini definiri possit, ut satis liquet ex allegato simul cultu SS. Ambrosii, Vincentii et Martini, qui omnes sæculo quarto, sed multorum annorum intervallo vitam finierunt suam.

impeditus
ætate grandæva,

3 Id itaque solummodo certum est, S. Delphinum saltem usque ad annum 400 vixisse,

adeoque ejus successorem Amandum sæculo quinto sedem Burdigalensem occupasse. Quæ quum ita sint, quis sibi persuadeat, S. Severinum Coloniensem, jam quadraginta aut quinquaginta annos in episcopatu habentem, ac proin senem decrepitum, gentis ignotæ regimen suscepisse? Neque juvat dicere, S. Severinum, Burdigalam usque profugum, in partem sollicitudinis pastoralis a S. Amando assumptum fuisse, ut rerum gerendarum experientia ac sanctitatis splendore onus episcopi amici sublevaret, quin veri nominis episcopus Burdigalensis dicendus sit. Istiusmodi enim interpretatio testimonio Gregorii Turonensis aperte contraria est, qui libro de Gloria Confessorum cap. xlv refert (8) : Quem (Severinum) deinceps in tantum dilexit et veneratus est Amandus episcopus, ut eum in locum suum substitueret, ac ipse quasi junior habebatur. Denique post paucos annos obiit beatissimus Severinus; quo sepulto, Amandus episcopus recepit locum suum, quem ei non dubium est per obedientiam redditum, quam in Dei Sanctum exercuit. Ex his manifestum est, istum Severinum fuisse veri nominis episcopum Burdigalensem, quoniam habemus substitutionem unius episcopi pro altero, et redditionem sedis ei, qui prius hanc reliquerat. Recte igitur fronti citati capitis, sive ab ipso Gregorio Turonensi sive ab alio quocumque inscribitur: De Severino, episcopo Burdigalensi. Perstat igitur allata ratio de grandæva ætate S. Severini Coloniensis, quæ eundem, ne tantum onus apud gentem ignotam susciperet, impedire debuit.

4 Præter rationem, e chronologia petitam, est et alia canonica, ob quam S. Severinum Coloniensem a Burdigalensi diversum fuisse opinamur : nempe canon i concilii Sardicensis, in Gallia certe notus, quum plures istius regionis episcopi præsentibus eidem adfuerint, prohibet translationes episcoporum ab una ad alteram sedem (9) : Osius episcopus dixit : Non minus mala consuetudo, quam perniciose corruptela funditus eradicanda est; ne cui liceat episcopo de civitate sua ad aliam transire civitatem. Manifesta est enim causa, qua hoc facere tentant; quum nullus in hac re inventus sit episcopus, qui de majore civitate ad minorem transiret. Unde apparet, avaritiæ ardore eos inflammari et ambitioni servire et ut dominationem agant. Si omnibus placet, hujusmodi pernicies sævius et austerius vindicetur, ut nec laicam communionem habeat, qui talis est. Responderunt universi : Placet. Canone dein secundo (10) præcluditur excusatio, quasi per populi litteras ad translationem compulsus fuerit istiusmodi episcopus : id, ait canon, paucorum corruptione accidere potuit. Quod vero translatis episcopis vel laica communio denegetur, id pœna est gravissima, quæ crimen gravissimum indicat. Difficulus itaque nobis persuadere possumus, duos sanctissimos episcopos, quales certe erant Severinus et Amandus canones, tam recenter latos et omnibus notos, adeo aperte violasse aut neglexisse : maxime quum Coloniensis antistes non vicariam potestatem, sed propriam ex dictis num. præcedenti exercuisse dicendus sit. Neque id præterire nos de-

sacris
canonibus,

(1) Soller. Usuardi Martyr. die xxiii octob. — (2) Act. SS. tom. III maji. pag. 212, num. 9. — (3) Migne. Patrol. tom. LXI. col. 246. — (4) Saxius Archiep. Mediol. tom. I, pag. 105. — (5) Paulini oper. col. 673. — (6) Hist. litt. de la France, tom. II,

pag. 45. — (7) Paulin. oper. col. 647 not*. — (8) Migne. Patrol. tom. LXXI, col. 863. — (9) Labbe, tom. II. conc. col. 644. — (10) Ibid. l. c.

AUCTORE
J. V. H.

bet, dum Turonensis agit in libro I de Miraculis S. Martini cap. IV (1) de S. Severino nostro, optime novisse eum Coloniensem episcopum: loquens autem de S. Severino Burdigalensi, dicit libro de Gloria Confessorum cap. XLV (2) illum de partibus Orientis ad Burdigalensem destinatum fuisse urbem. Quod si unus idemque fuisset Severinus, qui et Coloniae et Burdigalae sedit, eundem titulo episcopatus sui Coloniensis potius, quam vaga indicatione Orientis designasset; imo si quidem de Coloniensi antistite verba faceret, dixisset melius a partibus Septemtrionis eum venisse, quum ad Septemtrionem Burdigalensis urbis Colonia Agrippina in Eurum inclinatam jaceat.

et periculo
propriae plebis

B

5 Tandem episcopatus Burdigalensis quadrare videtur neque cum grandæva ætate neque cum sanctitatis fama S. Severini Coloniensis. Non cum grandæva ætate: certe initio sæculi quinti octogenario major erat, neque in ea ætate onus regendæ plebis, hactenus ignotæ, siquidem maximam vitæ partem ad Rhenum transegerat, prudenter suscipere poterat maxime, quando undique Galliis imminabant gentes barbaræ, quæ Romanum imperium infestabant. Sed multo minus quadrat episcopatus iste cum sanctitate S. Severini; imminetibus enim barbaris, pastori bono gregem suum deserere non licebat; si quod umquam tempus erat, ut supra oves sibi commissas ageret vigilas, certe præsens urgebat, quando barbari, partim Ariani partim idololatræ, ruinam hereditati Domini minitabant. Quapropter neque revelationem divinam, de qua loquuntur Breviaria Coloniensia antiqua, tamquam causam itineris Aquitanici censeo admittendam, quoniam mercenarii est, veniente lupo, dimittere oves et fugere, boni autem pastoris, animam suam dare pro ovibus suis. (Joan. X, 11 et 12.) Neque majoris mihi momenti est altera ratio itineris Aquitanici, nempe S. Severinum fugisse propter metum barbarorum, quorum incursionibus cominus patebat episcopatus Coloniensis (3). Imprimis quo tempore iter Aquitanicum ordinatur scilicet primo quadriennio sæculi quinti, imminabant quidem Galliis barbari, sed hactenus Rhenum limitem non trajece-
rant: id primum accidit, teste Prospero (4),

C Arcadio VI et Anicio coss. anno vulgari 406, Vandali, inquit, et Alani Gallias, trajecto Rheno, pridie Kalendas Januarii ingressi. Addit Orosius (5), gentes Alanorum, Suevorum, Vandalorum Francos proterunt, Rhenum transeunt, Gallias invadunt, directoque impetu, Pyrenæum usque perveniunt, cujus obice ad tempus repulsæ, per circumjacentes provincias refunduntur. S. Hieronymus epistola CXXII, aliis XI, ad Ageruchiam seu Geruntiam graphice describit Galliarum vastationem his verbis (6): Quidquid inter Alpes et Pyrenæum est, quod Oceano et Rheno includitur Quadus, Wandalus, Sarmata, Alani, Gepides, Heruli, Saxones, Burgundiones, Alemanni, et, o lugenda respublica! hostes Pannonii vastarunt. « Etenim Assur venit cum illis. » * Moguntiacum, nobilis quondam civitas, capta atque subversa est, et in ecclesia multa hominum millia trucidata; Vangiones * longa obsidione deleti. Remorum

Ps. LXXXVII,
9.

* Wformatia

urbs præpotens, Ambiani, Atrebatæ, extremique hominum Morini, Tornacus, Nemetæ *, Argentoratus translatae in Germaniam! Aquitania, novemque populorum, Lugdunensis et Narbonensis provinciæ, præter paucas urbes, populata sunt cuncta; quas et ipsas foris gladius, intus vastat fames. Non possum absque lacrymis Tolosæ facere mentionem, quæ ut hucusque non rueret, Sancti episcopi Exuperii merita præstiterunt. Ipsæ Hispaniæ, jam-jamque perituræ, quotidie contremiscunt, recordantes irruptionis Cimbricæ, et quidquid alii semel passi sunt, illæ semper timore patiuntur.

D
* Spira

6 Hieronymianam epistolam scriptam fuisse non serius anno vulgari 409, liquet ex eo, quod Hispaniam a jugo barbarico hactenus liberam dicat S. Doctor, neque citius anno 407, quia pridie hujus anni primo barbari Rhenum trajicerunt, tum quia Hieronymus indicat, Hispanos in dies invasionem exspectasse, quam demum anno 409 accidisse Idacius in chronico suo nuntiat his verbis (7): Alani, Vandali et Suevi Hispanias ingressi era CDXLVII (anno vulgari 409), alii IV kal., alii III id. octobris memorant die, tertia feria, Honorio VIII et Theodosio, Arcadii filio, III consulibus. Sub iisdem consulibus idem factum indicat Idacius in suis Fastis (8). Republica hisce turbinibus labefactata, nulla idonea ratio afferri potest, cur se loco moverit suo S. Severinus, quoniam fuga salutis suæ nullatenus consulere valuit, et multo minus cur, derelicto proprio grege, regimen populi Burdigalensis assumere potuerit, quando quidem et ipsorum civitas jugum barbarorum subire coacta fuerit (9). Neque videmus reliquos episcopos Galliarum, in eodem periculo constitutos, gregem suum dereliquisse, quapropter eandem laudem Sancto nostro adscribendam censemus. Cæterum ipsum iter Aquitanicum, cujus causæ plurimæ, licet nobis incognitæ, exsistere potuerunt, nullatenus negamus. Vix enim dubitare licet, S. Severinum Burdigalæ obiisse, id præsertim affirmante ejus corporis Burdigala Coloniam translatione. Sed propter rationes supra allegatas rejicienda censemus, tum ejus sub S. Amando jam episcopo susceptionem, tum Burdigalensem pontificatum: imo Acta infra edenda, quamvis suis erroribus non careant, clare tamen, ut adnotabimus, significant, Sanctum nostrum ad mortem usque retinuisse sedem suam Coloniensem, et reditum ad suam Ecclesiam sola morte improvisa præoccupatum fuisse. Ex hactenus dictis verisimillimum nobis videtur, duos SS. Severinos fuisse, quorum alter Coloniae, alter Burdigalæ sedit. De Burdigalensi, ut diximus, infra agemus.

quod summum erat, occupare non potuit:

E

7 Quod vero ad S. Severinum Coloniensem spectat, inquirendum est primum, quo ordine inter Agrippinenses antistites recensendus sit. Extra controversiam est sæculo Ecclesiæ quarto et parte quinti sedem Coloniensem occupasse Maternum, Eufratam, Severinum et Evergisium. Si qui volunt inter Maternum et Severinum nostrum nullum medium fuisse, ii Eufratam, quod, ut habent Acta Sanctorum Belgii (10), hæreticus fuisse crederetur, e Catalogo episcopo-

Eufratæ, perperam tamquam hæretico

(1) Migne. Patrol. tom. LXXI, col. 948. — (2) Ibid. col. 862. — (3) Tillemont. Mém. pour serv. à l'hist. ecclésiast. tom. X, pag. 536. Hist. litt. de Fr. tom. II, pag. 478. Butler, xxiii. Octob. — (4) Ap. D. Bouquet, tom. I, pag. 627. — (5) Ibid.

pag. 598. — (6) Migne. Patrol. tom. XXII, col. 1037. — (7) De Aguirre. conc. Hisp. tom. III, pag. 61. edit. Rom. 1752. — (8) Ibid. 72. — (9) De Vienne. Hist. de Bordeaux, tom. I, pag. 12. — (10) Tom. I pag. 34.

A rum expunxerunt. Maternum porro initio sæculi quarti Coloniensem episcopum fuisse, aperte testatur S. Optatus lib. 1 de Schismate num. 23 (1): sed an unus solum Maternus istam Ecclesiam rexerit, an vero duo, quorum prior sæculo 1, posterior sæculo IV sedisset, est magna inter eruditos quæstio; quam solvere utcumque conati sumus in Commentario historico de S. Florentino, episcopo Trevirensi ad diem XVI Octobris (2). Neque Eufratam e Catalogo episcoporum expungendum censemus, quatenus in Synodo Agrippinensi hæreseos damnatus fuerit. Jam alio loco, nempe in Auctario ad tomum quintum Octobris ad Acta S. Sanctini, Nota 69 (3), monstravimus monumenta hujus synodi ad nos sincera non devenisse.

traducto, ex
Actis pseudo-
synodi Colo-
niensis,

B 8 Hanc quidem opinionem claris verbis enuntiat Baronius ad annum 346 § VII: Perlegentes, inquit, nos ejus synodi Acta, et quæ ipsam præcessisse atque subsecuta esse dicuntur, eadem omnia imposturæ suspicione laborare cognovimus... Haud enim facile adduci possumus, ut credamus, hominem, qui adeo infami nota (nempe Photinianismi) esset inustus, quantumlibet palinodiam recantasset, et tam brevi spatio in pristinam sedem restitutum et inter eximios sanctitatem et doctrinam viros, Galliarum episcopos, qui Sardicensi synodo interfuerunt, esse delectum, quem præsertim gravior hæresis, quam Arianism, infamasset. Quapropter hanc synodum Agrippinensem e conciliis Germaniæ expunxit Josephus Harzheim noster, quia, inquit (4) meo judicio, spectatis omnibus, quæ ingeniosissimi critici pro hac synodo tuenda et retinenda excogitarunt, manent insanabiles contradictiones tum ex ratione temporis, tum ex ratione personarum, tum ex ipsomet errore Photini, qui damnatus illic fuisse narratur, ut eam jam sustineri nulla ratione videam. Taceo adhuc silentium omnium coævorum et supparium a sæculo IV ad XI, quo scribebat Harigerus; sed quid dico silentium? Coævi scriptores ea scribunt de his annis et personis, quæ nullo colore veri conciliari possunt cum actis et personis concilii Agrippinensis. Hactenus Jos. Harzheim, qui dein in varia argumenta, assertionem suam confirmantia et in citato Auctario S. Sanctini indicata, excurret.

successit:

9 Quamvis autem Eufratas non videatur depositus fuisse, non est tamen dubium, quin eidem S. Severinus noster successerit; in hanc nempe successionem conspirant omnes episcoporum Coloniensium Catalogi. Sed et initium Severiniani pontificatus commode circa medium sæculum quartum collocatur: nam ex S. Athanasio epistola ad Solitarios habemus (5), Eufratam Coloniensem post concilium Sardicense Antiochiam missum in paschate anni 348 jam senem fuisse, adeoque nec diu huic anno fuisse superstitem. Quod aliunde convenit cum omnium calculo statuentium, S. Severinum circa hoc tempus Eufratæ successisse: imo ex hoc temporis concursu forsitan nata est fabula depositi episcopi Coloniensis, cujus memoria, quia in Oriente obiit, apud Colonienses oblite-

rata fuit. Certius aliquid edoceret nos Chronicon Reginonis Prumiensis, si accuratior esset ejus chronotaxis: dicit enim inter annos 350 et 364 (6): Severinus episcopus Coloniæ clarus habetur. Sed, inquam, omnino perturbata est ejus chronotaxis, utpote qui intra eosdem annos ordinet S. Martinum his verbis (7): Martinus episcopus ad cœlestia transiit, qui tamen in extrema meta sæculi quarti dies suos clausit. Sic quoque Concilium Nicenum, anno 325 celebratum, inter annos 263 et 295 ponit. Neque medicabilis est error ex eo, quod, posito semel calculi defectu, consequenter fluant reliqua; tunc enim momentum historicum haberet laudata chronotaxis: sed omnia perturbata sunt, ita ut v. g. initium imperii Juliani Apostatæ, ad annum 310 affixum, differat a vero anno annis 51, dum Valentis annis 47, Gratiani 43, Theodosii Magni 40 rectam chronotaxim antecedit. Adeo ut Reginonis chronotaxis vix aliquid chronologiæ ordinandæ conferre possit. Quemadmodum, ut supra diximus, nullo certo testimonio constat, quo accurate anno episcopatum suum inceperit S. Severinus, sic incertum quoque est, quo anno obierit. Sed susceptus a S. Amando, qui initio sæculi quinti sedem Burdigalensem adiit, eodem circiter tempore, id est, initio sæculi quinti diem suum clausit: præsertim quum vix non octogenarius istam civitatem adierit: quapropter hoc qualecumque tempus Commentario præfixi.

10 Parca admodum sunt, quæ de rebus gestis S. Severini habemus monumenta. Joseph Harzheim, auctoritate, ut ait, Henschenii fretus, dicit (8), S. Severinum una cum S. Servatio Tungrensi interfuisse concilio Parisiensi anni 362, in quo Gallicani episcopi scripserunt ad collegas suos, Orientales episcopos; et Ariminensem fraudem detestati, confitentur ὁμοουσιον seu consubstantialitatem Filii, non omnimode tamen ὁμοιουσιον seu similitudinem substantiæ Filii cum Patre damnantes (9), quia, ut monstraverat S. Hilarius libro de Synodis (10) hæc vox ὁμοιουσιον fidei et pia intelligentia accipi poterat, quæ dein tessera semarianorum facta est. Et certe nemo unquam fidei integritatem aut S. Hilarii aut patrum Parisiensium in dubium revocavit. Porro Henschenius, ab Harzheim citatus, nusquam asserit SS. Servatium ac Severinum patribus Parisiensibus accensendos esse; sed in Commentario prævio ad Acta S. Servatii sub die XIII maji, num. 9 (11), dubitat de S. Servatio, tacet omnimode de S. Severino: Huic, inquit, (concilio) desunt subscriptiones episcoporum, inter quos FORSAN Servatius, nisi morbo aut alia re impeditus, suum locum tenuit. Nuda igitur conjectura est, Servatium synodo Parisinæ præsentem adfuisse, quam Henschenius ipse ex parte infirmat, addendo (12): Vel nisi ab Arianis semel deceptus, ab omnibus episcoporum conventibus abhorruit, nec deinceps voluit ullam synodum adire, sed sibi et suæ diocesi attendere solum curavit.

11 Ut autem ad S. Severinum nostrum propius accedamus, nullo verbo laudatus Henschenius indicat, Sanctum dicto concilio præsentem fuisse.

AUCTORE
J. V. H.

E

incertum
porro est,
utrum Conci-
lio Parisiensi

F

anni 362
præsens ad-
fuerit.

(1) Migne. Patrol. tom. XI col. 930 et seq. Cfr Labbe tom. I, conc. col. 1401. — (2) Act. SS. tom. VIII, octob. pag. 16 et seq. — (3) Act. SS. tom. V, octob. Auctar. pag. 47. — (4) Conc. Germ. tom. I Praef. pag. 22 et seq. — (5) Oper. S. Athan. pag. 226. Edit. Paris. 1608. — (6) Periz. Monum. hist. Ger-

man. tom. I pag. 525. — (7) Ibid. l. c. — (8) Conc. Germ. tom. I pag. 8. — (9) Sirmond. Conc. Gall. tom. I pag. 16. Cfr Longueval. Hist. de l'Egl. Gall. tom. I pag. 273. Edit. Paris 1823. Migne. Patrol. tom. X col. 710. — (10) Migne Ibid. col. 530. — (11) Act. SS. tom. III maji, pag. 212. — (12) Ibid. l. c.

Sed

AUCTORE
J. V. H.

Sed post verba mox citata: Hoc tempore, inquit, factum crediderim, ut S. Severinus, Coloniensis episcopus Eufraatæ, non in concilio Coloniensi anni cccxlvi, sed post annos decem aut sedecim suffectus, Tungros accesserit, de causis ecclesiasticis collaturus cum S. Servatio jam sene. Ex quibus verbis intelligitur, mentem Henschenii non fuisse, ut Sanctum nostrum patribus Parisiensibus accenseret. Quoniam tamen pontificatus S. Severini complectitur totum tempus, quo Constantius universum imperium Romanum, mortuis fratribus Constantino et Constante, ab anno 353 ad 361 gubernavit (nam initium pontificatus Sancti nostri decem aut sedecim annis post annum 347, id est in annum 357 aut etiam 363, prorogare, nullo idoneo testimonio niti nobis videtur) non dubitamus, quin S. Severinus noster strenue adversus Arianos fidem catholicam vindicaverit; ut prodit ejus Vita infra danda, et, si conjecturis indulgere libet, astiterit aliquibus e frequentibus intra Gallias conciliis, quæ, agente S. Hilario, celebrata dicit Sulpicius Severus lib. II Historiæ Sacræ cap. 45 (1). Quocirca omnino admittimus, quæ de Sancto nostro in Vita S. Evergisli dicuntur, prout ea recitantur in Commentario Henschenii ad Acta S. Servatii (2): Grassabatur tum etiam in Galliis Ariana hæresis, quam beatissimus Severinus passim profligare nitebatur. Tungros eum adivisse eadem de causa docet nos laudata Vita, sive ut juxta Henschenium (3) consilia conferret cum S. Servatio, sive, ut vult Bucherius (4), post mortem S. Servatii viduatæ Ecclesiæ consuleret.

Accipit Sanctus revelationem de morte S. Martini:

12 De S. Severino refert Gregorius Turonensis lib. I de Miraculis S. Martini cap. 4 (5), illum cœlesti visione cognovisse obitum S. Martini: Beatus, inquit, Severinus, Coloniensis civitatis episcopus, vir honestæ vitæ et per cuncta laudabilis, dum die dominica loca sancta ex consuetudine post matutinos hymnos cum suis clericis circumiret, illa hora, qua Beatus obiit, audivit chorum canentium in sublimi: vocatumque archidiaconum interrogavit, si aures ejus percuterent voces, quas ille attentus audiret. Respondit: Nequaquam. Tunc ille: Diligentius, inquit, ausculta. Archidiaconus autem cœpit sursum collum extendere, aures erigere et super summos articulos, baculo sustentante, stare. Sed credo, eum non fuisse æqualis meriti, a quo hæc non merebantur audiri. Tunc prostrati terræ, ipse pariter et beatus episcopus Dominum deprecantur, ut hoc ei divina pietas audire permitteret. Erectis autem, rursus interrogat senex: Quid audis? Qui ait, voces psallentium tamquam in cœlo audio, sed quid sit, prorsus ignoro. Cui ille: Ego tibi quid sit, narrabo. Dominus meus Martinus episcopus migravit ex hoc mundo, et nunc Angeli canendo eum deferunt in excelsum. Et ut parumper moræ esset, dum hæc audirentur, diabolus eum cum iniquis angelis retinere tentavit, nihilque suum in eodem reperiens, confusus recessit. Quid ergo nobis peccatoribus erit, si tanto sacerdoti voluit pars inimica nocere! Hæc sacerdote loquente, notavit tempus archidiaconus, et Turonos misit velociter, qui hæc

diligenter inquireret. Qui veniens, eo die et hora manifestissime cognovit transisse Beatum Martinum, quo S. Severinus audivit psallentium chorum. Quæ circa hanc visionem adnotanda occurrunt, dabimus in Vita infra edenda.

13 Traditio antiqua tribuit S. Severino fundationem ecclesiæ SS. Cornelii et Cypriani, Coloniae sitæ, quæ dein Sancti nostri nomen assumpsit. Ab antiquissimis temporibus habebat collegium sive clericorum sive monachorum, ut constat ex diplomate Wigfridi, archiepiscopi Coloniensis, qui ab anno 925 ad 953 sedit (6). In eo nempe, ut habet Gelenius (7), anni 948 diplomate, Wigfridus in synodali conventu, quem in Cœna Domini collectum habuit, jussit septem sapientes clericos et totidem idoneos circummanentes laicos super capsam S. Petri jurare, quo publice recitarent, ut veraciter scirent circa limites possessionum ecclesiæ S. Severini, quos dein archiepiscopus describit. Eundem terminum territorii Severiani jam ante firmaverat ejus antecessor Herimannus seu Hermannus I, cognomento Pius, qui Coloniensem cathedram ab anno 890 ad 925 occuparat. Laudatus Wigfridus consecravit oratorium S. Severini, ejusque corpus in novum scrinium transtulit, ut ipse testatur his verbis (8): Ego Wigfridus, sanctæ Coloniensis Ecclesiæ scilicet indignus archiepiscopus, pastorali cura impulsus, ac divinitus in visionibus persæpe præmonitus, in monasterio, quod dominus meus, scilicet Sanctus Christi Confessor Severinus ipse a fundamentis erexit et sub honore sanctorum Martyrum Cornelii et Cypriani dedicavit, oratorium construxi, ac in quantum potui in ipsius honorem specialiter perornavi ad remedium animæ meæ et omnium mihi sibi que secundum Deum procurandorum, quia nulla pars negligentia meorum antecessorum ipsius templi dedicata erat sibi (Severino?); in cujus oratorii dedicatione, quum forte adesset sub vero charitatis pignore Berengerus, Verdunensis civitatis episcopus et religiosus Cameracensis civitatis Joannes episcopus, et etiam, ut supra dictum est, divino monitu perterritus, Reliquias beatissimi Confessoris mutavimus de serinio, jam carie consumpto, in scrinium, ut tunc temporis humano ingenio melius potuit esse formatum. Ast ego meique coepiscopi, cordis compunctione attacti, quoniam talem thesaurum corporis tam sanctissimi militis Christi, ac fratres tantæ religionis in eo loco inveni, quales in alio loco non habui, prædictorum confratrum aliorumque multorum religiosorum virorum instinctu præmonitus, tam sanctissimas, priusquam serinio sigillum imprimerem dotavi Reliquias, et quasdam res proprietatis meæ pago in ipso sitas..... contradidi. Enumerat scilicet Wigfridus varia prædia, quæ S. Severino ac fratribus sibi tam incessanter famulantibus adscribit.

14 Ex hactenus recitatis liquet tum antiquissimam esse traditionem, quæ S. Severino tribuit fundationem ædis sacræ in honorem SS. Cornelii et Cypriani, tum sæculo x in ea ecclesia fuisse collegium presbyterorum, qui sacris ministeriis ibidem vacarent. Et recte quidem procedit citata

ædificat
ecclesiam
SS. Cornelii
et Cypriani,

E

F

quæ variis
donationibus
auctas,

(1) Migne. Patrol. tom. XX col. 133. — (2) Act. SS. tom. III maji pag. 212. — (3) Ibid. l. c. — (4) Apud Chapeauville. Gesta pontif. Leod. tom. I Disput. hist. pag. 32. — (5) Migne. Patrol.

tom. LXXI col. 918. — (6) Gall. Christ. tom. III col. 644. — (7) Admirand. Colon. pag. 271 et seq. — (8) Ibid. pag. 272. Cfr. Binterlin. Die alte und neue Erzdiöce. Köln tom. I pag. 59.

A charta, quod ad Berengerum seu Berengarium spectat, qui ab anno 940 ad 959 Viridunensem sedem obtinuit (1). Sed fallitur charta in episcopo Cameracensi : nam nullus hujus nominis sub pontificatu Wigfridi occurrit; ab anno 909 ad 956 Cameraci sederunt Stephanus et Fulbertus (2) : Joannes autem I ab anno 867 ad 889 (3), et ejusdem nominis II ab anno 1192 ad 1196 (4) Cameracensem cathedram tenuerunt. Neuter itaque Wigfrido in episcopatu cœvus esse potuit. Sed Joannes iste forsitan pro Stephano aut Fulberto Cameraci pontificalia munia exercuit, et pro more istorum temporum Cameracensis episcopus dictus fuit. Sic Heynianus seu Hilduinus (nomina enim, inquit Ant. Binterim (5), hisce temporibus diversissime sæpe expressa et scripta novimus omnes) in chronico S. Martini Coloniensis (6) dicitur episcopus his verbis : Postea abbas præfuit Heynianus, vir illustris, qui factus est archiepiscopus Coloniae. Obiit dcccxlvi et duo altaria instituit etc. Annales Colonienses brevissimi, sed synchroni, habent (7) : Hilduinus accepit episcopatum Coloniae. Attamen in nullo catalogo episcoporum Coloniensium nomen Hilduini seu Heyniani occurrit : fuerit igitur simpliciter episcopus vice sacra pro archiepiscopo aut in interpontificio fungens, quod et de Joanne Cameracensi dici potest (8). Cæterum si error est in nomine, tantus non est, ut auctoritatem diplomatis Wigfridiani convellat : nam manare potuit ex consuetudine, qua nomina propria scribebantur sola littera initiali, ut multis id exemplis ostendunt Benedictini in suo tractatu de Arte Diplomatica (9) : atque hinc non raro accidit, ut librarii, occurrente littera initiali nominis proprii, imperite suppleverint, quod in originali charta deerat; imo non recte legerint ipsam initialem litteram, quam I opinati sunt, dum S aut F legendum erat; hæ enim litteræ non differunt apud scriptores sæculi x, ut error obrepere non potuerit, adeoque librarius imperitus Joannem scribere potuit, pro Stephano aut Fulberto.

S. Severini

15 Jam ante Wigfridum de ecclesia Severiniana bene meritis fuerat Anno I, Coloniensis archiepiscopus, qui circa initium sæculi viii cathedram tenuit (10). Hic septem præbendas in eadem ecclesia fundavit, ac in ea sepulturam elegit, ubi in vestibulo chori majoris assurgit marmoreus sarcophagus (11). Hunc Annonem graviter carpit Gelenius (12), sed impactas accusationes repellit Carolus Le Cointe ad annum 724 num. 23 (13). Integro dein post Wigfridum sæculo novis ædificationibus auctum est collegium Severinianum ab Hermanno II, archiepiscopo Coloniensi, filio BB. Egonis et Mathildis, quorum Acta dederunt nostri sub die xxi Maji (14). Ego Herimannus, habent tabulæ (15), secundi Ottonis imperatoris filia, scilicet dominae Mathildæ beatæ memoriæ filius, licet indignus sanctæ Coloniensis Ecclesiæ Dei gratia archiepiscopus, pastoralis cura admonitus monasterium sanctissimi confessoris Christi Severini a præposito Siegebodo cum auxilio antecessoris mei Pili-

grimi renovari inceptum perfecit, id est oratorium cum crypta, prout potui, perornavi. In cujus monasterii dedicatione anno mcliii, indictione xi et iii regni junioris Henrici regis (III hujus nominis), atque viii præsulatus mei, acta hæc sunt publice ante cornu ipsius altaris. Eandem ecclesiam denuo consecratam invenio, anno 1237, iv Novembris a Balderico, Semigallensi episcopo (16). Ante istam dedicationem novis donis ecclesiam S. Severini auxerat archiepiscopus Coloniensis Fridericus I, ut constat ex diplomate dato, inquit (17), in generali synodo nostra, anno Domnicæ incarnationis mcix. Unde manifestum fit quanto venerationis affectu Colonienses præsules patronum suum persecuti fuerint. Sed et principes etiam suum contulerunt ad gloriam S. Severini propagandam : sic Gulielmus I, Montium dux, anno 1394 cœpit ædificare hujus Sancti turrim maximam, quam ejus filius Adolphus anno 1411 perfecit (18). Venerationem erga S. Severinum ostendit quoque cultus ejus Reliquiis et festivitati annuæ exhibitus.

16 Etenim circa finem ejusdem sæculi xii nomen accepit.

Hermannus III, dictus Dives, archiepiscopus Coloniensis, quem Gallia Christiana Sanctum dicit (19), in novam pretiosioreque capsam ossa S. Severini transtulit, ut monstrant versus hierothecæ inscripti (20) :

Præsul præsentis Herimannus tertius urbis, Res patronorum cupiens augere suorum, Ossa Severini capsæ prius indita vili, Splendidiore domo gemmis decoravit et auro, Quem pro peccatis juvet hujus gratia patris, Compensans votum simul hoc laudabile donum. Vidimus supra Wigfridum duobus ante sæculis jam transtulisse eadem ossa sacra ex scrinio, jam carie consumpto, in scrinium, ut tunc temporis humano ingenio melius potuit esse formatum. Adeoque quum nunc ferantur eadem ossa capsæ vili indita fuisse, dicendum est, aut Wigfridianam capsam periisse, aut minus elegantem fuisse et collata cum Hermanniana vilem potuisse appellari. Hanc deinceps pristino nitori multis adjectis gemmis restituerunt Theobaldus Craschel episcopus Cyrenensis et Coloniensis proepiscopus (21), Conradus Wipperman decanus, Herbachius sigillifer (22). Quum porro ante annos circiter triginta capsam reliquiaria aperta fuisset, ut partes quedam extraherentur, mittendæ ad ecclesiam quamdam in Bavaria, in ea solum inventa sunt ossa minora et multum pulveris, ut nuperrime ad nos rescripsit P. Franciscus Rothenflue, Coloniae Agrippinæ degens.

17 Tamquam primarium aliquem patronum cultu præcipuo venerabatur olim Ecclesia Agrippina S. Severinum, et proprio officio ejus festivitatem agebat. Exstat in bibliotheca nostra liber liturgicus Coloniensis, vulgo Diurnale dictus, sine anno et loco impressionis. Antiphona ad Magnificat secundarum Vesperarum, Sanctum nostrum SS. Ambrosio et Martino æquiparat sequentibus verbis : O prædicanda toti mundo Dei pietas, cui Trinitatis mysterium uno tempore subli-

Sancti cultus
celeber apud
Colonienses.

(1) Gall. Christ. tom. XIII col. 1178. — (2) Ibid. tom. III col. 14. — (3) Ibid. col. 13. — (4) Ibid. col. 32. — (5) Suffraganei Colon. pag. 13. — (6) Pertz. Monum. germ. hist. tom. II pag. 214. — (7) Ibid. tom. I pag. 97. — (8) Cfr Binterim. Suffrag. Col. pag. 12 et seq. — (9) Nouv. Traité de Diplom. tom. III pag. 306 et seq. — (10) Gall. Christ. tom. III col. 628. — (11) Gelen. Admirand. Colon. pag. 277. — (12) Ibid. l. c. — (13) Annales eccles. Franc. tom. IV pag. 714. Cfr Gall. Christ. tom. III

col. 628. — (14) Act. SS. tom. V maji pag. 48 et seqq. — (15) Gelen. Admirand. Col. pag. 273. — (16) Binterim. Suffrag. Colon. pag. 37. — (17) Hartzheim. Conc. Germ. tom. III pag. 233. — (18) Gelen. Adm. Col. pag. 273 et Knapp. Geschichte Cleve, ... Berg. tom. II pag. 484. — (19) Tem. III col. 670. — (20) Gelen. Admirand. Col. pag. 273. — (21) Binterim. Suffrag. Colon. pag. 73. — (22) Gelen. Admirand. Col. pag. 274.

AUCTORE
J. V. H.

mibus patefecit testibus, Ambrosio, Martino, Severino, qui duobus non inferior, sed miræ humilitatis et victæ fidei verus Dei cultor, arianæ hæresis in Galliis pullulantem damnavit perfidiam. Operæ pretium fuerit animadvertere eandem laudem S. Martino (nam de S. Ambrosio satis notum est) in proprio officio tribui: *Missale enim Gothicum*, a B. Josepho Thomasi editum (1), de eo cantat in Præfatione: Digne Arianorum non subjacuit feritati: vel ut habent *Monumenta veteris liturgiæ Alemannicæ* (2): Digne ei Arianorum subjacuit feritas. Similiter in laudato mox supra *Diurnali Coloniensi legimus sequentem hymnum ad Vesperas*:

Laude digna jubilemus,
Laudem semper Deo demus,

Qui patronum sanctum Virum nobis dedit Se-
[verinum.

Doctor verus Arianam
Exstirpavit sectam vanam
Veritatis verbo sanctam illuminans Ecclesiam.
Iste vivus angelorum
Meruit audire chorum,

B Martinus dum cœlestia transmisit ad palatia.
Felix præsul, cujus vita
Confortatur Eremita,

Qui secum illo sedulo orabat dignum præmio.
Imber terris siccis datur,
Dum vir Dei reportatur,
Tribus annis qui negatus erat, sed nec fructus
[datus.

Sancte pater, Severine,
Præsul urbis Agrippinæ,
Ora Deum, ut nos tecum gaudeamus sine fine.
Sit laus, honor et potestas,
Decus, virtus et majestas

Patri Deo, Christo nato, Spiritui paraclito.

Ejus Acta,

18 Acta quoad spectat, eadem duplicis sunt generis. Priora quidem particulatim tradunt ea, quæ ejus ortum, institutionem, episcopatum tangunt, proptereaque recentiori manu conscripta censemus: istiusmodi Acta exhibent nobis ex bibliotheca regia codex manu exaratus sub num. 428 et variæ legendæ, sæculo xv typis excusæ: horum Actorum fragmenta aliqua dabimus in Annotatis ad Vitam infra edendam. Sunt et alia Acta, quæ typis edimus: sinceriora nobis videntur; quamvis etiam fabula Euphratæ hæresiarchæ et episcopatus Burdegalensis cum S. Amando episcopo infecta sint. Neque id mirum, quum ipse scriptor fateatur num. 5 sola traditione niti, quæ de S. Severino refert: Cujus, inquit, vitæ descriptionem nostræ nequaquam inertie commendamus, quia vel quanta ipse pro Domino egerit et pertulerit, vel quanta per eum Dominus operatus sit, nec historiæ narratione nec testium veracium assertione perfecte deducimus: quamvis ea literarum commendatione et congrua fidelium relatione dignissima credimus. Nihilominus hæc Acta, quatenus sunt antiquiora, deficientibus aliis, edenda censemus. Eorum exemplaria varia habemus, quibus utemur, ut Surianam editionem emendemus et compleamus. Hisce subnectimus Historiam translationis S. Severini, conscriptam, ut constat ex Prologo, ab eodem auctore, qui post Normannicam vastationem vixit, adeoque facile sæculum x aut xi attingit, quin pro-

pius ejus ætatem definire valeam. Translationis Historiam tamquam caput n damus, quam pro more nostro numeris distinguimus.

19 Restat ut paucula dicamus de scriptis S. Severino attributis: scilicet de Doctrina de Sapientia, multoties edita, nempe a Fabricio in sua Bibliotheca mediæ et infimæ latinitatis ad calcem libri vi et a Jacobo Sirmondo (3) aliisque. Est farrago quædam axiomaticum moralium, nullo nexu conjunctorum, nec quidquam ostendit, eandem sancto antistiti Coloniensi esse adscribendam, nisi quod circumferatur in quibusdam codicibus sub titulo: D. Severini Doctrina de Sapientia. Laudatus Fabricius libro xviii vº Severinus, dicit aliquos eruditos Sanctum nostrum habere auctorem Homiliæ L inter Opera S. Petri Chrysologi. Certe recentiores editores Operum S. Petri dubitant, utrum genuinus sit fœtus S. Doctoris, aliis pro S. Joanne Chrysostomo, aliis pro S. Hieronymo se pronuntiantibus: sed ne mentionem quidem faciunt sententiæ, a Fabricio prolatae, nec quidquam occurrit, quo opinatio fulciatur (4).

et scripta,
eidem attri-
buita.

VITA ET TRANSLATIO

E

S. SEVERINI,

EPISCOPI COLONIENSIS ET CONFESSORIS,

Auctore anonymo, ex Surio, collata
cum variis codicibus mss. bibliothecæ
regiæ Bruxellensis a.

a

CAPUT PRIMUM.

S. Severinus Eufratæ succedit in
sede Coloniensi; ejus virtutes;
mors S. Martini eidem revelatur;
Burdigalam profectus pie obit.

Dominus ac Redemptor noster, caput totius universalis Ecclesiæ, corpus suum, toto orbe dispersum, sicut divina potestate condidit, ita piissima gubernatione custodit. Unde et firmiora membra consultum * imbecillioribus, infirmitatis humanæ præsciis, in toto mundo prævidere * dignatus est. Quibus etiam peregrinantibus et capiti suo suspirantibus, numquam se defuturum esse promisit, dicens discipulis suis: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. * » Consolatur ergo infirmos, ut diximus, majorum adjutorio, ut eorum admonitionibus exercitati, discant peregrinationem suam cognoscere, et patriam cœlestem desiderare. Hos sanctos patres nostros, suo quemque loco, laudabiliter studio deservisse non dubitamus; quorum ut memoriam solemniter celebremus, partim ex literarum commendatione, partim ex majorum traditione in consuetudine habemus. Quos quia Dominus cœlesti gloria sublimavit, nostræ quoque in per-

PROLOGUS.

F

* consulturus?

* providere?

* Matth.
XXVIII, 20.

(1) Codices sacram. pag. 383. Edit. Rom. 1680. — (2) Gerbert. pag. 193. — (3) Oper. tom. II pag. 910. — (4) Migne. Patrol.

tom. LII col. 181. Præf. pag. VI et pag. 79. Edit. Aug. Vind. 1738.

A petuum honorandos memoriæ commendavit. Tales, denique in ædificatione sui sancti corporis ministros esse constituit, quorum sollicitudine custodiantur electi, et ab aperta grassatione coerceantur perversi. Qui videlicet gregem dominicum a luporum insidiis prædicando, recte operando et orando protegentes, suo Domino talenta credita cum lucro reportantes, non solum pro suis meritis, sed et pro commissorum profectibus, sui Domini gaudium intrare merentur. Qui etiam sublimiora loca in sancta Ecclesia sortiuntur, ut ab omnibus vel exempli vel doctrinæ gratia videantur. Nemo enim, ut ait Dominus in Evangelio, lucernam accendit, et in abscondito ponit, neque sub modio, sed super candelabrum, ut, qui ingrediuntur, lumen videant. *

* *Matth. V, 15*
et *Luc. XI, 33.*

S. Severinus,
episcopus fa-
ctus,

b

B

2 De quorum probatissima societate Beatum Severinum, virum honestæ vitæ et per cuncta laudabilem b, cujus hodierna die festa percolimus, Agrippinensi prædestinatum Ecclesiæ, electione et consensu cleri totius ac populi præesse misericorditer voluit. Qui tempore Arianæ hæreseos lorica fidei dominicæ indutus, in Dei opere spectabilis fuit, adeo ut convenientibus ad synodale concilium ex tota pene Gallia, aliarumque provinciarum partibus catholicis et orthodoxis fidei christianæ doctoribus, Euphrata, memoratæ Agrippinæ Colonia non pastore, sed mercenario, pro prælibatæ pestis perfidia destituto, idem sanctissimus Dei famulus Severinus, ut infusam malitiam eliminare debuisset, a cunctis aptissimus acclamaretur c. Quod, quia periclitanti populo necessarium erat, Deo propitio, sancti concilii auctoritate firmatum est. Actumque est mira omnipotentis Dei dispensatione, ut non Euphratæ, scelestissimæ perversitatis doctori, Severinus æterni iudicis præco succederet, sed, pestiferi seminis auctore expulso * et exterminato, Materni, fortissimi christiani fidei propugnatoris et vigilantissimi propagatoris d, nec fidei nec doctrinæ perfectione dissimilis, successor exstiterit: quatenus perspicacibus discretionis obtutibus, quod male pullulaverat resecando, decessoris sui monumenta redintegraret, et impostoris mendacia, fide verissima reminiscente, repelleret.

* repulso A,
B, C

d

C

populum Co-
loniensem

3 Quali autem vigilantia sibi et doctrinæ suæ post susceptum episcopatum attendisset vel qualiter in custodia ovilis sibi crediti desudasset, corona justitiæ, quam eum jam in Angelorum consortio suscepisse luce clarius est, manifestissime pandit. Quod si quis a nobis miraculorum ejus virtutes exigit, sciat tunc temporis plus fuisse * necessariam sermonum interpretationem, quam virtutum operationem *; quia contra eos exstitit pugna, qui non negabant Dei potestatem in miraculis, sed æqualitatem sanctæ et inseparabilis Trinitatis in personis. Ariana ergo tunc contentio grassabatur, quæ eo crudelior, quo interior, ita totius pene Ecclesiæ viscera serpentinis irrepsit insidiis, ut vix esset credibile, mundum umquam tantæ pestis illecebris posse carere, et nisi suadente Domino, christianæ militiæ robustissimi bellatores, quorum Severinus non ultimus, labenti in tantis scandalorum turbinibus sanctæ Ecclesiæ succurrerent, pejora prioribus tempora procul

Octobris Tomus X.

dubio citius advenirent. Tales enim tunc eam caninis morsibus lacerabant, quales ipsa veritas cavendos esse præmonebat, dicens: « Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: a fructibus eorum cognoscetis eos. » * Faciliusque forsitan foret, aut aperte contra veritatem debacchantes per rationem vincere, aut pro eadem veritate corpus in mortem tradere, quam simulantes justitiam gladio rectitudinis expugnare, et infusum virus, quod jam per membra serpsit, interius medicinalibus sanctarum scripturarum poculis resolvere et ad integrum exsiccare. Quo virtutis studio sagacissimum athletam Christi Severinum decertasse cognovimus. Cujus solemnitati quo devotius insistimus, tanto nos eum, quem dilexit et cujus munere ad tantam gloriam pervenit, et ardentius et sincerius diligere comprobamus.

AUCTORE
ANONYMO.

* *Matth.*
VII, 15

ab hæresi

E

4 Signa autem non a fidelibus, sed ab infidelibus exigenda sunt. Quamvis tot mortuorum resuscitator esse veracissime prædicetur, quot animarum, hæretica pravitate corruptarum, doctrina fidei catholicæ et operationis rectæ recuperator esse cognoscitur. Plus enim est, animam, in æternum victuram, a vitiorum sordibus ad immortalitatis desiderium per dulcedinem piæ exhortationis accendere, quam corpus, iterum moriturum, de tumultu resuscitare. Quoties ergo aliquem ad cognitionem veritatis a tenebris revocavit erroris, toties cæcis oculis fulgorem reddidit lucis. Quem dum ea, quæ agenda proposuit, ad effectum operis assiduis admonitionibus perducere fecit, etiam manuum damna resolvit: cui si de virtute in virtutem eundi et cordis affectibus ad superiora ascendendi voluntatem et facultatem doctrina simul et precibus impetravit, gressus pedum a debilitatis nexibus liberos dedit. Verum omnipotens Spiritus, qui operatur omnia in omnibus, dividens singulis prout vult *, tam forti sanctos et electos suos compage charitatis univit, ut nihil eorum, quæ alter merito sanctitatis assequitur, alteri desit. Quum enim quæcumque bona sic alter in altero diligit, sicut in semetipso, nimirum per charitatem agitur, ut eisdem * etiam cum ipso participetur. Quo fit, ut beatissimum Severinum antistitem nullius omnino virtutis expertem merito credamus, quem perfecta charitate bonorum omnium profectibus conjunctum esse non dubitamus.

* *I Cor. XII, 6*
et *II*

* eadem A, C,
D

5 Cujus vitæ descriptionem nostræ nequam inertæ commendamus, quia vel quanta ipse pro Domino egerit et pertulerit, vel quanta per eum Dominus operatus sit, nec historiæ narratione nec testium veracium assertionem perfecte didicimus: quamvis ea literarum commendatione et congrua fidelium relatione dignissima credimus e. * Quomodo enim posset fieri, ut tam idoneus fidei catholice prædicator et doctor memorabilibus non fulgeret operibus? Cui tamen laudabilis fuit, labefactum sanctæ Ecclesiæ statum suo loco corrigere et ad pristinam incolumitatem maximo sudore reducere, quam recto stantem ordine et non nutantem servare. Sed post decessum doctoris religiosissimi, quando gravissima inundatio gentis incredulæ totam pene Galliam et ejus finitima cæde atque in-

et a calamitatibus defendit.

e
* credamus D

AUCTORE
ANONYMO.

* temporibus A

* salvatum B,
C, D

/

* impleri A, B

* *II. XXVIII.*
49S. Martini
obitum

B

g

* addunt, quod-
dam A, B, C, D

h

C

i

k

coelesti visione
cognoscit.

cendiis devastabat, succedentibus et ingravescentibus adversis, sancti viri gloriosa facta vel miracula, partim conscripta, partim avidis scriptoribus casu inopinatae perturbationis erepta, gratulationi nostrae cognitionis ablata sunt. Tantam namque dominationis vim tunc temporis* crudelitati tyrannicae propter peccatum inobedientiae ultio divina concessit, ut in cunctis Galliarum provinciis nec una quidem civitas, nisi Metensis, inusta remaneret; quamvis in ea non nisi solum oratorium, S. Stephani nomine dedicatum, propter ejusdem Protomartyris sanguinem, ibidem pullulantem, servatum* esse S. Servatii gesta commemorent f: ut videlicet populi, qui corde obdurato praedicatorum suorum blandis admonitionibus non obtemperabant, in se compleri* sentirent, quod sancta scriptura de quibusdam perversis dicit, quia « tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui. » *

6 Quam insanientis gentilitatis feritatem omnipotentis Dei patientia non prius Coloniensem populum permittebat invadere, quam ejus defensoris animam in electorum suorum consortium dignaretur accipere: ut aperte daretur intelligi, quanti privaretur munitione patroni, qui et ipsam, quam inevitabiliter merebatur, plagam, praesente corporaliter S. Severini patrocinio, videret esse dilatam g. Sed fama mirabilium sancti viri operum, certis utique de causis ad nos usque non perducta, laudem sanctitatis ejus non minuit, quia verae beatitudinis perfectioni non detrahit; in qua illum, jam aeterna securitate felicem, poseamus esse nostrae fragilitatis misericordissimum adiutorem.

7 In laude igitur hujus Deo digni pontificis Severini* non minimum sanctitatis indicium, quod contemporaneis ejus probatissimi Christi Confessoris, Martini, miraculis inditum reperimus, nequaquam transeundum putamus h: in quo lucidissime demonstratur, unum, agone jam bene consummato, coronam justitiae debitam percepisse, alterum, adhuc in certamine positum, eandem fidei bonorumque operum constantiam meruisse: et, ut aperte dicam, unius ostendit praemium, alterius describit miraculum. Quodam itaque tempore, dum solertissimus pastor Ecclesiae, Severinus, gregis sibi commissi custodiis invigilans, die dominico, expletis matutinalibus officiis, ex consuetudine loca sancta orandi gratia circuiret i, audire meruit dulcisonam coelestis militiae melodiam, quae illum afflatu Sancti Spiritus docuit, quia Martinus episcopus de saeculo migravit. Quam dum intentus ipse diligenti aure perciperet secreti coelestis testem secum habere desiderans, vocato archidiacono k, requisivit, si aures ejus cantilena, coelitus immissa, percuteret. Quo tale aliquid se audire negante, rursus episcopus, ut diligenter auscultaret, admonuit. Quumque ille toto corporis et mentis nisu coelestis concentus fieri particeps appeteret et non impetraret, intellexit vir Dei a Deo implorandum fore, ut hujusmodi laudes diaconus audiret.

8 Tunc prostrati simul in terram episcopus et diaconus, ut harmonia, quam magister intentus audierat, etiam discipulum non lateret, orabant. Quibus erectis, quum beatus

antistes diaconum iterum interrogaret, si desideratam vocem auribus adhuc quodam modo sentiret: « Voces, inquit, psallentium tamquam in caelo audio; sed quid sit, prorsus ignoro. » Cui* secretorum conscius coelestium, quid audita jubilatio designaret, aperuit, dicens: « Dominus meus Martinus migravit a saeculo, et nunc eum hymnidici civium coelestium chori in suum consortium laetantes suscipiunt. Cujus sanctissimam animam, carne solutam, diabolus cum suis angelis retinere curavit, sed nihil in eo suum reperiens, confusus abscessit. Propter quod et paululum morae fuit, quod exsequiarum ejus digna celebratio a nobis audiri non potuit. » Requisitum est ergo diligentissime et inventum, eadem die et hora Sanctum Martinum aeternum sui Domini gaudium intrasse; quo hoc Beatum Severinum contigit prophetiae spiritu tactum sensisse l. Prophetiae enim esse creditur, quod divinae virtutis mysterium per manifestationem Spiritus Sancti cuilibet revelatur. Quid ergo nobis de hujus sanctissimi pontificis Severini meritis dicendum est, nisi quod omnipotens Deus, dum Martinum ad coelestem gloriam extulit, huic ejus concessus et consortii securitatem dedit: ut qui non dissimilis studii erant in contemptu saeculi, aequali gloria fulgerent in aeterna laetitia contemplationis Dei?

9 Fertur etiam ejusdem gloriosi pontificis temporibus eremitam quemdam praecipuis virtutum operibus floruisse; qui cujusdam magni principis fuisse filius et in deliciis copiosissimis esse nutritus perhibetur. In quibus eo usque perductus est, ut parentes ejus magnificas illi nuptias praepararent, et sponsam delicatissimam cum apparatu multo conducere. Cujus dum conjugio potiturus, cubiculum post caenam opulentissimam intraret, subito pavore, nescio quo, raptus, vidit quasi juvenem speciosissimum, qui et majorem gloriam commodaturum sancte promitteret, si sibi parere sequendo maluisset. Quod quum tota ambitione juvenis se velle dixisset, surrexit, et de omni suppellectili, quam possederat, vasculum ligneum, quo vinum de situlis in vasa aurea et argentea mixtum bibentibus fundi solebat, solum secum sumens, virum, qui apparuit, secutus, abscessit. A quo in remotiora eremi loca ductus, vitam laudabilem et paucis imitabilem duxit. Quumque ibidem multos dies ad promerendum Deum continuis orationibus vacaret, supplicare magnopere coepit, ut cum quo aequalitatem praemii habiturus esset, judex aequissimus aperiret. Cui dum Coloniensis Ecclesiae praesul famosissimus, Severinus, in hujusmodi consortio proponeretur, sibi eum, quis esset, ostendi precabatur.

10 Nec mora, idem, qui illuc eum adduxerat, adfuit, et ei locum, in quo sanctus episcopus illis diebus morabatur, ostendit. Forte tunc, instante quadam solemnitate*, multitudo populi confluebat, cui post divinum officium a tanto pontifice convivium exhiberi honor impositus exigebat. Ubi dum praedictus solitarius deliciarum affluentiam cernens, se ei in praemio sociandum esse pertimesceret, qui talia, qualia ipse quondam dimisisset, haberet, severitate correptionis a magistro imposita didicit, quod minus episcopus omnem

* addunt statim A, B, C, D

E

S. Severini
sanctitas
visio alia

F

declaratur.

* solemnitate die
A, B, C, D

AUCTORE
ANONYMO.

A omnem illam sæcularem gloriam, quam ipse ligneum vasculum, quod sibi de cunctis suis opibus reservaverat, dilexisset. Unde Deo gratias agens, ad locum, unde venerat, gratulabundus recessit, et ut promissum præmium cum Severino, Dei famulo, mereretur, quoad vixit, instantissime flagitavit *m*. Hæc ergo duo Beati Severini virtutum insignia, quæ proposuimus ad exprimendum bonitatis ejus meritum, ut puto, sufficerent, etiamsi plura non fuissent. In altero enim Dei, in altero intelligimus dilectionem proximi. Nam quod humanam possibilitatem transcendens, supernorum spirituum laudes in Beati Martini transitu audivit, qualiter in Dei dilectione profecisset, ostendit: soli enim sincerissimæ charitati præstatur, ut Dei, qui charitas est, arcanis admisceatur. Quod autem contemplativæ vitæ dulcedinem deserens, proximorum infirmitati etiam in conviviorum apparatu condescendit, quam forti fraternæ charitatis vinculo constringeretur, insinuat. Magnum est enim hæc habendo dispensare et non diligere; et manifestum est, quia hæc qui non diligit, etiam non habere velit. Sed hæc discretissimus Sanctæ Ecclesiæ provisor, Severinus, et sibi met ipsi plus cœlestia desiderans, non appetiit, et commissorum necessitati, quando tempus fuit, sollicite ministravit, quasi suis subditis dicens cum Apostolo: « Sive mente excedimus, Deo: sive sobrii sumus, vobis.* » Qua in re de sanctitatis ejus merito certi, Coloniensem populum, Deo auxiliante, felicem fore credimus, si ejus studio reparatus est ad fidem, illius cum bonorum operum executione poscat sedulus intercessionem.

* II Cor. V, 13

Burdigalum
profectus,* Dei operis A
addit permanens B

11 Corroborata itaque et bene stabilita Dei gratia Coloniensi Ecclesia, sanctus vir Severinus, in Dei opere * indefessus, per visionem monetur, ut Burdegalense oppidum et partes Aquitanix, unde etiam claram traxisse fertur originem, cœlestis lucris causa visitare non dubitaret. Quod statim, cognita Dei voluntate, licet jam senili gravaretur ætate, perficere aggressus est *n*. Interea dum iter ageret, revelatum est a Domino Beato Amando, ejusdem civitatis præsuli, Severinum, magnificæ sanctitatis episcopum, visitatum Aquitanicos cives advenire, et se ei cum cleri populique cœtibus obviare debere. Unde repletus gaudio vir Dei, congregationem fratrum plebemque subditam convocavit et in occursum beati pontificis cum veneratione debita properavit. Quem mox ut appropriavit, prior proprio nomine, velut per revelationem doctus fuerat, salutare curavit, prosequente clero et dicente: « Benedictus, qui venit in nomine Domini. » Tum læto constipatus utriusque sexus agmine, ad ecclesiam honorifice cum canticis et hymnis deducitur, et consueta convenientium fratrum vota solvuntur.

in morbum
incidit, et pie
obit:

* duxit A, B, C

* addunt ut dicitur A, B, C

12 Ibi sane constantissimus Christi confessor, veluti repuerascens, fidei virtutisque exempla simul et documenta proposuit, quibus incredulos salubri credulitati restituit, errantes ad viam veritatis reduxit *, bene agentes in bonorum operum profectu firmavit. Non pauca quoque miracula in eadem provincia Dominus* per servum suum operatus est. Et quia ibi dissolvenda corporis ejus

vincula divina prædestinavit scientia, subita vir Dei gravatus infirmitate, convocatis fratribus prædixit, se in eodem loco mortis debitum soluturum, et locum sedis propriæ corporaliter amplius non visurum. Sicque sanctissimus pontifex, post datam exhortationem et benedictionem, cunctis onustus virtutibus, quibus promeretur Deus, consummato feliciter vitæ præsentis cursu, intentum supernis desideriis Creatori reddidit spiritum, coronandus cum Confessoribus sanctis immarcescibili brivio perpetuæ retributionis.

13 Tunc venerabilis Amandus episcopus, conveniente utriusque sexus innumerabili multitudine, susceptum sacratissimum corpus cum clericis in crypta suæ ecclesiæ o, fecit honorabiliter sepeliri. Ubi ex illo tempore tantas Dominus virtutes per Beati Severini merita operari dignatus est, ut videretur incolis fidem mortuus custodire, quam vivus dicitur recuperasse. Ex quibus unum insigne miraculum explicabo, quod ideo famosius prædicatur a cunctis, quia communis erat causa salutis. Nam dum quodam tempore ad annuale festivitatis ejus gaudium plebs totius provincix religionis amore conflueret, inopinata Gothorum rabies cum exercitu copioso supervenit. Quumque se multitudo, quæ convenerat, inermem et resistendi impotem cerneret, ad ejus consilium confugit, ejus eam gloriosa solemnitas invitavit. Nec mora, idem, qui prædaturus, quantum cædi superasset, hostis advenerat, meritis Sancti Severini immenso ex virtute Dei pavore perterritus, fuga se tantummodo vel latibulis, quibus quisque potuit, salvare quæsit, hisque, quos prædari venerat, cum omnibus, quæ attulerat, præda fuit. Unde factum est, ut omnipotenti Deo ejusque militi Severino laudes Aquitania tota rependeret, et singulis exinde annis hanc solemnitatem cum donis et muneribus copiosius frequentaret.

14 Cætera, quæ tamen nec modica nec pauca esse comperimus, breviandi gratia dimittimus; quia eos, inter quos facta sunt, nullo modo de his silere putamus. Nam sicut « sacramentum regis abscondere bonum est, » ita « opera Dei revelare et confiteri honorificum est. » * Ipse enim in Sanctis et per Sanctos virtutes quaslibet operatur, qui electis suis discipulis dicit: « Sine me nihil potestis facere; » * de quo Paulus dicit « Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam. » * Cui nos quoque, fratres charissimi, pro modulo nostro laudes et gratiarum actiones in his gloriosissimi sui Confessoris Severini solemnibus deferamus; ut qui illum in Sanctis suis mirabilem prædicamus, eisdem opitulantes, nobis eum fore propitium sentiamus, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et gloriatur Deus in sæcula sæculorum. Amen.

Aquitanos
tuetur.F
* Tob. XII, 7* Joan. XV, 5
* I Cor. I, 24

ANNOTATA.

a In sua nos Usuardi editione præmonuerat Sollerius noster ad diem xxiii octobris varios in Museo Bollandiano exstare codices manuscriptos, quibus illustrari, quam hic edimus, Surianam editionem possint. Hi codices hodie in bibliotheca Bruxellensi reperiuntur inscripti sub numm. 2764, 9289, 7460 et 206: ad hos codices

AUCTORE
J. V. H.

ces correximus in margine textum Surianum: brevitatis tamen causa notavimus varios hos codices litteris: nempe num. 2764 littera A: num. 9289, B; num. 7460, C; num. 206, D. Est quoque codex alterius generis, nempe qui, ut diximus num 18. Commentarii prævii, singularia habet de S. Severini initiis, notatur in bibliotheca regia num. 428, nos vero littera E, signabimus.

b Codex E, supra notatus, circa finem fol. 256, his verbis refert initia S. Severini: Beatissimus Severinus, quantum ad terrenæ dignitatis gradum, alto parentum genere, sæcularia felicitati in Aquitanensium provincia exortus est. Qui mox talis voti devotione ab ipsis Deo dignis parentibus, caste et honeste ad educandum in ipsis primis cunabulis exponitur: post hoc liberalibus studiis traditur. Quibus dimissis, Dominum Jesum Christum, concordiam, pacem, sanctitatem amare cœpit; et bona, a parentibus sibi dimissa, quasi pulverem reputavit. Nullam horam sine spirituali lucro sibi deperire voluit; semper eleemosynis vacans, aut orationi operam dans, aut sacræ lectioni insudans; aut inde aliquid in memoria ruminans. Nullam horam passus est inertem transire, nisi vix quantum satisfaceret naturæ. Ipse enim sæpe ab hominibus abscondere se disposuit, sed nulla ratione potuit; quia Deo non placuit, quod talis lucerna sub medio poneretur, magis volens, ut supra candelabrum ab omnibus videretur: nolens eum in abscondito celari, per quem sua dispositione plures deberent salvari. Hæc non satis commode conciliantur cum iis, quæ narrat Auctarium ad Legendam Auream, editam Coloniae anno 1483 (1): B. Severinus, inquit, apud Burdegalim in Vasconia existens agricola, aratrum minans, audivit vocem in aëre ab Angelo talem: Severine, Severine, tu eris episcopus in Colonia. At ille: Quando hoc erit? Respondit vox desuper: Quum virga, quam manu gestas, floruerit. Et statim ipse virgam aridam ponens in terram, germinavit et floruit. Unde in episcopum diu post electus, omni devotioni se contulit. Certe binæ legendæ inter se non facile componuntur; etenim in priori habemus juvenem, ad omnem disciplinam litterariam informatum; in posteriori autem agricolam rudem, qui episcopale onus non refugit, sed curiose inquit in tempus, quo id suscipiendum erit. Si quid veri in alterutram legendam ex antiqua traditione manavit, dubium non est, quin prior legenda præferenda sit: destinatus a Deo S. Severinus, ut vaferrimam Arianorum hæresim debellaret, litterarum adjutorium ei necessarium fuit.

c Jam alibi actum fuit de multiplicibus difficultatibus, quæ Concilio Agrippinensi obijciuntur, ut hic repetendæ non sint: id sufficiat observasse, sedes citatorum episcoporum, si SS. Maximinum Trevirensis et Servatium Tungrensem excepias, ex sola hac synodo cognosci; eadem quidem episcoporum nomina in subscriptionibus concilii Sardicensis, sed nulla facta sedium, quæ singulis tribuantur, mentione (2): unde deest gravissimum argumen-

tum, quo authenticitatem synodorum confirmare solemus. Sed præterea falluntur Acta in duobus episcopis, nempe Discolo Remorum et Simplicio Æduorum. Nam, teste Flodoardo lib. i hist. Rem. cap. 5 (3), Betausium, qui tempore Constantini sedit, excepere episcopi Aper, Maternianus, Donatianus, Viventius, Severus, Nicasius, qui Ecclesiam rexit initio sæculi quinti, quando Vandalica persecutio, Gallias premebat (4). Similia dicenda sunt de Simplicio, Æduorum seu Augustodunensi episcopo, qui initio ejusdem sæculi quinti sedere cœpit: successionem episcoporum Augustodunensium statuit Gregorius Turonensis lib. de Gloria Confessorum capp. 75 et 76 (5), ut Reticius interfuerit Concilio Arelatensi anni 314, cui successit Cassianus, post hunc Egemonius pontificatum suscepit, quem sequitur Simplicius, qui, ut monstrant majores nostri (6), sæculum quintum attigit. Quoniam vero hos duos, de quibus specialem notitiam habemus, e Catalogo patrum Coloniensium expungere coacti sumus; vehementer timendum, ne scriptor Actorum Concilii in aliis quoque episcopis cespitaverit.

d Certum est Maternum, episcopum Coloniensem, fuisse initio sæculi iv; utpote qui concilio Arelatensi anni 314 interfuerit (7). Sed inter eruditos controversia est, utrum alter fuerit Maternus discipulus S. Petri, qui sub finem sæculi i aut initium ii fundavit Ecclesias Coloniensem et Tungrensem. Pro utraque sententia pugnat in Actis Sanctorum (8). Cæterum quæ biographus dicit, commode applicari possunt alterutri Materno; priori quidem, quatenus est Ecclesiæ Coloniensis fundator, posteriori autem, utpote qui adversus Donatistas et probabiliter adversus gliscentem Arianismum strenue decertavit.

e Hæc verba clare ostendunt, nullum monumentum cœvum scriptori præluxisse: desunt ei et historiæ narratio et testium veracium assertio: ita ut, quæ refert, traditioni populari magis, quam certis documentis nitantur.

f Galliarum vastatio, quam biographus noster describit, accidit medio sæculo quinto, seu quinquaginta circiter annis post obitum S. Severini. De hac agit Gregorius Turonensis, et in specie lib. ii Historiæ Francorum cap. 6. Gruinam Metensis urbis his verbis describit (9): Chunni a Panoniis egressi, ut quidam ferunt, in ipsa sancti Paschæ vigilia, ad Mettensem urbem, reliqua depopulando, perveniunt, tradentes urbem incendio et populum in ore gladii trucidantes, ipsosque sacerdotes Domini ante sacrosancta altaria perimentes. Nec remansit in ea locus inustus, præter oratorium Beati Stephani Primi Martyris ac levitæ. De quo oratorio, quæ a quibusdam audiui, narrare non distuli. Ajunt enim, priusquam hi hostes venirent, vidisse se virum fidelem in visu, quasi conferentem cum Sanctis Apostolis Petro ac Paulo, Beatum levitam Stephanum de hoc excidio ac dicentem: Oro, Domini mei, ut non permittatis obtentu vestro Mettensem urbem ab inimicis exuri, quia locus in ea est, in quo parvitas meæ pignora continentur: sed potius sentiant se populi aliquid me posse cum

(1) Fol. ccclv. — (2) Cfr Labbe tom. II, Conc. col. 658, 662 et 679. — (3) Migne. Patrol. tom. CXXXV, col. 36. — (4) Gall. Christ. tom. IX, col. 4. — (5) Migne. Patrol. tom. LXXI, col. 882. — (6) Act. SS. tom. IV junii, pag. 812, num. 2 et

tom. II august. pag. 63, num. 20. Cfr Gall. Christ. tom. IV, col. 329 et seqq. — (7) Labbe tom. I Conc. col. 1430. — (8) Act. SS. tom. IV septemb. pag. 334 et tom. VIII octob. pag. 16. — (9) Migne. Patrol. tom. LXXI, col. 198.

A Domino. Quod si tantum facinus populi supercrevit, ut aliud fieri non possit, nisi civitas tradatur incendio, saltem vel hoc oratorium non cremetur. Cui illi ajunt: Vade in pace, dilectissime frater, oratorium tantum tuum carebit incendio: pro urbe vero non obtinebimus, quia dominicæ sanctionis super eam sententia jam processit. Invaluit enim peccatum populi, et clamor malitiæ eorum ascendit coram Deo: ideo civitas hæc cremabitur incendio. Unde procul dubio est, quod horum obtentu, urbe vastata, oratorium permansit illæsum. Oratorium S. Stephani est hodierna ecclesia cathedralis Metensis, quæ titulum Sancti Protomartyris hactenus retinet (1). Quæ a biographo citatur Vita S. Servatii, est Harigeri, abbatis Lobienensis, qui in confinio sæculi x et xi floruit (2).

g Jam monstravimus in Commentario prævio num. 5 Vandalos et Alanos Gallias, trajecto Rheno pridie Kalendas januarii 406 ingressos, adeoque obitus S. Severini hunc diem præcessit.

B h Ex Gregorio Turonensi dedimus Commentarii prævii num. 12 visionem S. Severini de obitu S. Martini. Operæ pretium fuerit animadvertisse, duo præcipua, quæ de Sancto nostro a biographo referuntur, videlicet Gallicam vastationem et visionem de obitu S. Martini derivari ex Gregorio Turonensi, ut supra ostendimus.

i Quandoquidem S. Severinus a Gregorio Turonensi, num. 12 Commentarii prævii citato, dicatur, die dominica loca sancta ex consuetudine post matutinos hymnos cum suis clericis circumvisisse; verissimam habemus christianæ processionis imaginem, imo, quantum novi, exemplum, saltem in Ecclesia latina, omnium antiquissimum. Circa originem, ritum et varias species processionum consule, si lubet, Edmundi Martene Tractatum de antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis celebrandis officiis (3), Jacobi Gretseri libros duos de Processionibus (4), monographiam de Processionibus ecclesiasticis, Parisiis anno 1640 typis editam, Martini Gerbert Veterem Liturgiam Alemannicam (5) et Antonii Binterim Monumenta Ecclesiæ catholicæ (6). Sed soli, inter citatos scriptores, Edm. Martene et Mart. Gerbert agunt de processione dominicali,

C qualem celebratam legimus a S. Severino, quin et hi ipsi nude monachalem fuisse insinuant, quatenus aqua benedicta variæ monasterii officinæ expiabantur.

k S. Severini archidiaconus fuit S. Evergisus, qui ei successit et Martyr occubuit. Ejus Acta sequenti die, xxiv Octobris, quo ejus nomen Martyrologio Romano inscribitur, dabuntur.

l S. Martini annus emortualis multis controversiis obnoxius est: quam quæstionem ad diem ejus cultui sacrum, xi Novembris, ablegamus. Cæterum tum nostri (7), tum ephemerides Trivulsiæ (8) annum obitus s. Martini statuunt 397.

m Sanctus eremita, qui æqualem eum S. Severino gloriam consecutus est in cælis, ignotus in terris omnino remansit.

n Jam in Commentario prævio num. 6 monuimus, nos nullatenus negare iter Aquitanicum, cujus variæ excogitari possunt causæ: sed nobis

videtur iter istud usque ad episcopatum S. Amandi prorogari non posse, seu usque ad annum 406: nam imminabant jam Galliæ, præsertim orientali, barbari; et episcopi officium erat, corroboratum, ut ait biographus, et bene stabilitam Dei gratia Coloniensem Ecclesiam porro conservare. Itaque itineris tempus statuimus inter obitum S. Martini seu annum 397 et primos omnino annos sæculi quinti. Cæterum biographus noster non solum tacet de Burdigalensi sede, a S. Severino occupata, sed contrarium insinuat, quum dicit sanctum, subita gravatum infirmitate prædixisse se locum sedis propriæ corporaliter amplius non visurum. Certe Colonia non fuisset sedes propria, si pontificatum Burdegalensem tenuisset.

o Crypta, de qua agit biographus, erat extra civitatem, intra quam licitum non erat mortuum sepelire (9): adeoque quum dicitur in crypta ecclesiæ suæ, id intelligendum non est de ecclesia cathedrali, sed cæmeteriali, posita extra civitatem. Vox crypta pro ipso cæmeterio quandoque usurpatur (10).

CAPUT II.

Colonienses, calamitate multiplici pressi, statuunt corpus S. Severini in urbem suam adducere: ægre consentientibus Burdigalensibus, tandem summo honore Coloniæ deferunt.

Quia beatissimi pontificis et Confessoris Christi, Severini, vitam vel gesta, prout nobis, quasi per densissimam antiquitatis nebulam prospicientibus, elucere potuit, ex parte contigimus, et licet propter majorum negligentiam, sive, quod licentius dici potest, propter barbarorum, quorum supra mentionem fecimus, hostilem potestatem* quædam minus usitata, tamen propter indubitatam fidei constantiam, simplicemque veræ religionis affectum, facile credibilia dilucidare curavimus: superest, ut quomodo divina pietas plebem, quam subtracto pastore pro meritis castigaverat, reducto ejus sacratissimo corpore lætificaverit, prout possumus, explicemus a. Nec mirum cuiquam videatur, quod post tantum temporis spatium nonnulla, quæ prius sollicitudo styli non tetigit, posteritatis memoriæ per descriptionis certitudinem commendare satagimus; quia eorum assertionibus roboramur, qui sanctissimi custodes cineris, a religiosis audita parentibus, de memorabilibus beati viri factis vel miraculis, ad sui solatium diligentissime servaverunt, et quorum non admittebant scribendorum fiduciam, sæpius repetendorum in suis conventiculis dulcem non amittebant memoriam, evangelicum illud implendum expectantes oraculum, quod veritas ipsa promittit, quia « quod auditis in cubiculis prædicabitur in tectis » b.

S. Severini memoria, apud Colonienses oblitterata,

* Addunt quædam antehac incognita A, C, D

F

a

b

(1) Cfr Hist. de Metz, tom. I, pag. 229. edit. Met. 1769. — (2) Act. SS. tom. III, maj. pag. 216, num. 23. — (3) Pag. 60. edit. Lugd. 1706. — (4) Oper. tom. V, pag. 9. — (5) Pag. 989 et seqq. — (6) Denkwürdigkeiten der Christ. Cathol. Kirche.

tom. IV, part. 1, pag. 533 et seqq. — (7) Act. SS. tom. VII, maj. De episcop. Tungr. pag. xli. — (8) Journal de Trevoux, an. 1763, pag. 1238 et seqq. — (9) Cfr Boldetti. Osservaz. sopra i cimiteri. pag. 383. — (10) Cfr ibid. pag. 385.

AUCTORE
ANONYMO.
premente cala-
mitate, revivi-
scit;
* utrisque A,
D deest B

c

d

e

B

* Is. LX, 8.
* deest peri-
cope in A

* levigandi A,
B, C
* levigandi D

unde et statui-
tur corpus
ejus

C

rogabatur A,
B, C

Burdigala Co-
loniam esse
advellendum,

16 Postquam vir Domini sanctus et pontifex gloriosus, Severinus, sæculi hujus laborioso transcurso certamine, coronam justitiæ, quam vivens promeruit, in æternum jam victurus accepit, et orbatis utrimque* tanti patroni præsentia corporali Coloniensium et Burdigaliensium populis, luctus, diebus plurimis continuatus, pro humanæ levitatis consuetudine paululum refrigescere cœpit, infanda Hunnorum gens c totam, ut prædiximus, Galliam, hostili gladio devastandam, invasit; et quanta præsidii firmitate carerent, obliviosis in memoriam revocavit. Quibus gestis, quum Ecclesiis Dei pacis iterum tranquillitas redderetur d, Agrippinenses, quasi post flagella securi, iterum sui pastoris immemores e, pretiosissimum sancti ejus corporis thesaurum studio, quo decuit, non exquisierunt. Unde factum est, ut per totam illius episcopii latitudinem pluvie gratia pene per triennium negaretur, congruo nimirum castigationis exemplo, ut qui nubis obumbratione carerent, pluviam non haberent. De illorum quippe vir iste sanctus numero proculdubio fuit, quos propheta, per Spiritum intuens, ajebat: « Qui sunt isti, qui ut nubes volant? » Non solum enim verbis pluerat, sed et miraculis coruscabat*. Quumque magna penuria loci illius Ecclesia gravaretur, conveniunt quique consilii sanioris, ut quid sibi tanti mali levandi* causa agendum esset, tractarent. Quo facto, omnes unanimiter tridui jejunii remedium quæsierunt. Quod quum magna sollicitudine a clero simul et populo celebraretur, meruerunt angelicæ visitationis certitudine, cur talia paterentur, agnoscere.

17 Tertia namque transacta sollemnis parsimoniæ die, quemdam ejusdem Ecclesiæ clericum Angelus per visionem arguit, dicens: Pastorem et episcopum vestrum non habetis et causas tantæ iracundiæ quæritis? Qua terribus allocutione clericus, evigilavit, et quorum ista portenderent, admodum miratus, de incolumitate pontificis, qui tunc temporis ibi præfuit, sollicite requisivit. Sed quum illum integra resciret sanitate vigere, primum metuens narrare, quod viderat, reticendum esse putabat, deinde quibusdam sibi familiaribus adherentibus visionem, quasi pro somnii phantasia, pandebat. Sicque paulatim illa omnino laudabilis fama per singulorum officia, cunctorum pene pervagabatur ora. Fit conventus cleri totius ac populi, clericus, velut hujus oraculi vates, productus in medium, ut visa cunctis per ordinem exponat, rogatur*. Qui quum imperiis et votis sacerdotis suspensæque plebis satisfaceret, clamor mox omnium unanimus attollitur, Severinum sanctissimum et solis vix perfectioribus imitabilem antistitem, hoc præsignio sedi propriæ restituendum esse, conclamatum est: ibi nemo, qui non annueret, nemo, qui non hoc sibi optabile prædicaret, nemo pene, qui non præ gaudio fleret.

18 Mox mirum in modum diu negata pluvia terris arecentibus reddita, se gratulantibus velut ejusdem consilii participem sociavit: et quia omnipotens Deus probavit, quod præmonuit, cunctis absque ullius caligine dubitatis innotuit. Tunc beata Coloniensium et

vicinorum quoque * societas f, prospero cursu per Gallias properans, Aquitanicæ partibus propinquabat, ubi Burdegalense oppidum, jam a pretiosi hospitis nomine, S. Severini castellum vocatum g, venerandos Reliquiarum cineres conservabat. Principes autem provincie, auditis causis itineris, magna primum animositate resistere conati sunt. Unde et multitudinem convocantes, se non solum optata et longe quæsitâ munera venientibus non duros, sed ipsis, si non cito recederent, bellum illaturos esse minati sunt. Postea vero quum suggerentibus quibusdam, eorum æquam et rationabilem, et non sine Dei providentia dispositam veniendi causam agnoscerent, et depositum eos exposcere, non rapinam, nutu Dei, quamvis inviti, tacendo plurimi consenserunt.

19 Burdegalenses vero, nimio infausti nuntii mœrore perculsi, nulloque providentiæ Dei vel visitationis angelicæ signo sibi delato, ad dandum suum solatium sollicitati, conveniunt omnes in unum, et vitam sibi sine defensoris sui corporali præsentia nullo modo prodesse conclamaverunt, adjicientes illam se magnopere mortem optare, quam pro tuendis et retinendis secum beati viri Reliquiis subire mererentur. Similiter illi, qui venerant, in cœpta debiti sibi muneris quærendi vel exigendi constantia permanebant. Quumque pari studio diutius audientes et reddentes utrique * certarent, et Colonienses jam implendi desiderii sui causa totas vires expendere deliberassent, tandem Aquitanici, spiritu consilii tacti, ne propter salutis suæ ministrum hi vel illi mortis sentirent dispendium h, pia et non contemnenda esse vota venientium asserentes, pacis insignia prætulerunt: ea tamen conditione, ut si piissimo amborum defensori propriam placeret revisere sedem, ipsi ob ejus memoriam et solitam sui tutelam, sanctissimi mererentur habere corporis partem. Quod dictum quum placuisset omnibus, invisos prius hospites cum gaudio susceperunt, ipsique, quod petierant, consecuti, cum honore eos maximo remiserunt. Quantus sane tunc ibi dolor et gemitus, quantus præ gaudio flentium luctus, quum membra sancta a loco pristinae quietis ablata sunt, non est opus verbis, ut credimus, explicare, quum per se valeat hoc unusquisque pensare. Illi enim, quod vita charius habebant, amittere se flebant; isti, unde salutem sperabant *, se gaudentes acquirere, lacrymabantur.

20 Præcedentes igitur thesauri sacratissimi portitores secuti sunt omnes cum hymnis et laudibus, quos aut ætas aut infirmitas non retrahebat: et nunc quidem alii fessi discedentes, alii piis exsequiis succedentes, hymnum canebant et laudabant Dominum in excelsis, donec recto itinere *, ducente pacis Angelo, Coloniam pervenirent. Ibi vero exercitus innumerabilis civium et externorum, quos tanta felicitis famæ gloria invitaverat, confluebat. Suscipientes ergo diu desideratum sui pontificis corpus, in ecclesia Beatorum Martyrum Cornelii et Cypriani i solemniter condiderunt; orantes, ut sicut eos quondam doctorum solertissimus exemplis et prædicationibus gubernasset, sic intercessor et patronus * in perpetuum custodiret. Ipso autem

* quorumque
A, B, C, D

f

g

sed Burdigalenses resistunt,

E

* addit
responsa B

h

F

* speratam C

tandem æqua
conditione
corpus dividi-
tur,

* itinere pro-
spero B

i

* addunt piissi-
mus B, C, D

autem

A autem anno tanta ibi fertilitas facta fuisse narratur, ut ipsa ex omnium ore patronum suum veraciter rediisse, sedique propriæ restitutum esse testaretur. Unde contigit, ut hoc verbum, ab incolis usitatum, etiam longinquos et externos non lateret, factumque est quasi in proverbium, « domi esse Sanctum Severinum episcopum * k. »

* deest episcopum B, C

k
et pars media
Coloniæ

* non oblitus
B, C, D

l

21 Quod, ut ajunt, etiam beatæ memoriæ venerandus Papa Leo, quasi consuetudinis ejusdem oblitus * suo impressit exemplo. Nam quum Roma profectus propter pœnas, injuste sibi illatas, ad imperatorem Carolum migraret in Franciam l, devenit in locum, quo viri Dei Severini corpus venerabile requiescit, ibique præter morem, quem in via servaverat, oratum ecclesiam introivit. Comites autem ejus mirantes causam hujusmodi sciscitabantur. Quibus ille: Loci, inquit, hujus defensor domi est; ideo non ausus sum illum præterire insalutatum. Hinc ergo consuetudo civibus inolevit, ut uno die per singulas hebdomadas ad S. Severini sepulcrum veniant m et ut per totam hebdomadam ejus patrocinio fulciantur, supplicii devotione deposcant.

m

B

cum summo
honore colitur.

22 Meritis itaque sancti hujus et Deo dilecti pontificis, apud venerabilem ipsius sepulcri locum, plurima dignè petentibus præstantur beneficia; nullum namque salutis est signum, cujus ibi fides non inveniat emolumentum. Siquidem post reconditum ibi beati corporis thesaurum, Normanni, ruptis habenis, crudeliter sævientes, et maximam regni illius partem incendiis et cæde vastantes n, nullo penitus conatu valebant ejus oratorium inflammare, quum tamen nulla tunc in circuitu ecclesia flammis quiverit superesse. Ibi totum malevolentiae suæ spiritum profereundo nihil proficientes, imo non modicum sui detrimentum in quorundam gravibus pœnis, quorundam mortibus sentientes, illius ædis custodem et dominum iratum esse, rustice o clamaverunt, et ab ejus se vicinia quantocius rapuerunt. Quod, quantum audeamus divini judicii secreta rimari, nostræ salutis causa credimus fieri, ut his admoniti crebro miraculis, opem quæramus ejus intercessionis apud misericordiam Redemptoris, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

C

ANNOTATA.

a Initium prologi demonstrat eundem esse biographum ac qui Historiam translationis conscripsit. Idem de cætero est scribendi stylus, eadem afferuntur rationes, cur S. Severini res gestæ oblivione deletæ sint: nam barbarorum hostilem potestatem, quam ignorantie suæ prætendit auctor hoc loco, jam allegaverat in Vita num. 5, ad quem locum alludit in Prologo.

b Alludit scriptor ad textum Lucæ xii, 3, qui tamen paulo aliter sonat: Quod in aurem locuti estis in cubiculis, prædicabitur in tectis. Vel apud Matthæum x, 27: Quod in aure auditis, prædicate super tecta.

c De hac Hunnorum invasione, quæ medio sæculo quinto accidit, egimus in Annotato f

capitis præcedentis: nam de eadem vastatione loqui auctorem liquet ex ejus verbis, quum dicit: ut prædiximus.

d Apud Surium in nota marginali ad hunc locum tranquillitas ista usque ad annum Christi 795, primum Leonis III, procrastinatur: et vadem istius assertionis affert Surii editor Card. Baronium. Verum quidem est, Annalistam ad hunc annum § 1 laudare Adriani I felicitatem, qua major numquam exstitit: sed ante illa tempora Ecclesiæ Gallicanæ sat magna erat tranquillitas, ut translatio sacri corporis tuto peragi potuisset. Dein si celebrata fuerit translatio anno 795, non intelligitur, qua ratione auctor noster dicere possit num. 20, quod Leo Papa, qui bis in Germania fuit, videlicet an. 799 et 804, quasi consuetudinis oblitus suo impresserit exemplo, ut sæpius sepulcrum S. Severini visitarent incolæ. Etenim si tam recens fuit translatio et tam frequens ad tumultum concursus tum civium tum externorum, ejus memoria quadriennio aut novennio oblitterari non potuit. Quapropter censemus, translationem corporis S. Severini sæculo potius sexto factam fuisse. Tunc enim sua pace et tranquillitate gaudebant Galliæ, quando Clodovæus rex, baptizatus, bellum indixit Gothis Arianis, qui partem Galliarum occupabant; et anno 508, teste Gregorio Turonensi lib. II Hist. Francorum cap. 37 (1), apud Burdegalensem urbem hyemem egit. Ab illo tempore nihil occurrit, quo translatio impediri posset: ad definiendum autem accuratius tempus nobis nullum documentum innotuit. Quapropter rejiciendam censemus assertionem Gelenii, dicentis (2), sub S. Evergislo, S. Severini successore, translationem celebratam fuisse. Sed sub S. Evergislo, Hunnorum gens forsán Gallias devastabat, sed certe pacis tranquillitas reddita non erat regionibus desolatis: adeoque post S. Evergisli pontificatum translatio ponenda. Propter eandem rationem admittere non possumus opinionem editoris Lovaniensis Butleri, qui dicit S. Severini corpus tribus post mortem annis Coloniæ reportatum fuisse.

E

e Hic videmus, S. Severinum haberi tamquam proprium Ecclesiæ Coloniensis pastorem, adeoque pontificatus Burdigalensis excluditur. Idem paulo inferius habetur, quando populo Coloniensis exprobat, quod pastorem et episcopum suum non habeat; populo dein acclamant, Severinum sanctissimum sedi propriæ restituendum esse.

F

f Ex iis quæ infra num. 18 dicuntur, nempe dissidium pro Reliquiis S. Severini inter Colonienses et Burdigalenses ad arma spectasse, arguere licet beatam Coloniensium et vicinorum societatem valde numerosam fuisse, et agminis instar processisse armatam.

g S. Severini Castellum, hodie S. Seurin, etiamnum existit. Primum monasterium Ordinis S. Benedicti, dein ad monachos regulares S. Augustini transiit, qui et ipsi habitum sæcularem postea acceperunt (3). Nunc est parochia ruralis juxta Burdigalam. Anno primo imperii sui, id est anno Christi 814, Ludovicus Pius diploma dedit (4), quo villam quæ dicitur Miscaria, in pago Santonico super fluvium Garumnæ sitam, cum omnibus appendenciis suis, ad supplementum fratrum, in ipso mo-

(1) Migne. Patrol. tom. LXXI, col. 236. — (2) Admir. Colon. pag. 274. — (3) Gall. Christ. tom. II, col. 837. — (4) D. Bouquet.

tom. VI, pag. 438.

AUCTORE
J. V. H.

nasterio consistentium, reddit. Sed paulo serius idem Ludovicus ad preces Sicharii, Burdigalensis archiepiscopi, diplomate declaravit (1) monasterium S. Severini, ubi etiam requiescit ipse, constructum in suburbio ipsius civitatis pertinere ad sedem Burdigalensem. Diploma non exprimit annum, quem Carolus le Cointe in suis Annalibus ad annum 814 § LXIV initio imperii Ludovici Pii illigat; pro quo quidem tempore aliud nihil patrocinari videtur, nisi quod dicatur oblatam fuisse obtutibus imperatoris immunitatem domini et genitoris ejus, Karoli, bonæ memoriæ serenissimi augusti. Sed hæc privilegiorum confirmatio serius etiam concedi potuit. Nullum itaque exstat monumentum, quo chronologia stabiliri possit; nam incertum est tempus, quo Sicharius pontificatum suum inchoavit et finiit (2).

h Annotato findigitavimus, controversiam ad sanguinis usque effusionem devenituram fuisse, nisi sapientiorum consilia prævaluissent.

i Antiquissimus simul et celeberrimus est SS. Cornelii et Cypriani cultus : de quo vide, quæ nostri habent ad diem XIV Septembris (3) : translato illuc corpore S. Severini, ab eodem titulum accepit ecclesia, de qua egimus in Commentario prævio num. 13. Sed latius etiam propagatus est cultus S. Severini, non solum in diœcesi Coloniensi, sed etiam extra eandem, sic, teste editore Lovaniensi Butleri ad XXIII Octobris, jam septimo sæculo ejus memo-

ria in loco Biesme, pagi Fossensis, diœcesis Namurcensis, celebrabatur : in eodem quoque episcopatu reperio duas ecclesias parochiales sub S. Severini invocatione consecratas, nempe Bihain, in pago Houffalise et Aye in pago Marcensi.

k S. Severinus, ut habet Gelenius (4), vocatur Sanctus pluvialis, quatenus sua intercessione triennalem siccitatem depulerit, ut narratur num. 16.

l Iter Gallicum propter pœnas, injuste sibi illatas, instituit Leo Papa III anno 799 (5).

m S. Severini, inquit Gelenius (6), et aliorum Sanctorum Reliquias Colonienses hebdomadaria secundæ feriæ statione toto anno visitant.

n Regino Prumiensis coævus vastationem Coloniensem illigat mense Novembris anni 881 (7). Alii plerumque eandem in annum sequentem reponunt. Quod facile conciliari potest; nam ante captam Coloniam, primo Leodium, dein Trajectum, post Tungros occuparunt: secunda autem, ait Regino, incursione Ripuariorum finibus effusi, cædibus, rapinis ac incendiis cuncta devastant, Coloniam Agrippinam..... igne comburunt. Unde probabile est, vastationem incepisse quidem mense Novembri 881, sed Coloniam attigisse solum anno 882.

o Rustice, id est vernacule seu Scandice significantur locuti Nortmanni.

(1) Ibid. pag. 557. — (2) Gall. Christ. tom. II, col. 796. — (3) Act. SS. tom. IV sept. pag. 181 et 337. — (4) Admir.

Colon. pag. 274. — (5) Cfr Baron. ad hunc an. § VI. — (6) Admir. col. pag. 274. — (7) Pertz. Monum. Germ. hist. tom. I, pag. 392.

DE S. SEVERINO,

EPISCOPO ET CONFESSORE, BURDIGALÆ.

J. V. H.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ Unicus. S. Severinus, sicut multi alii eodem tempore, in Gallias advena, Ecclesiam administrat Burdigalensem.

INITIO SÆCULI
V.
Varii addu-
cuntur viri
sancti,

De S. Severino episcopo, quatenus diversus est ab ejus homonymo Coloniensi non alia cognoscimus, quam quæ refert Gregorius Turonensis libro de Gloria Confessorum cap. XLV. Sufficeret itaque narrationem Gregorii, quibusdam Annotatis illustratam, exhibere, nisi operæ pretium duceremus, allatis quibusdam exemplis, monstrare insolens non fuisse antiquis temporibus, viros sanctos patriam reliquisse, ut christianas disciplinas propagarent etiam in iis regionibus, quæ fidem catholicam jam susceperant : unde et factum est, ut istiusmodi viri de adoptiva patria optime meriti, summos honores non raro apud populares adscriptitii consequerentur. Ne vero sermo noster longius excurret, ea solum exempla adducimus, quæ Gallias attingunt et intra tria sæcula, quæ S. Severini nostri tempus circumcingunt, continentur : itaque quos adducimus Sanctos, ii sæculo IV, v aut VI floruerunt. Omnes enim norunt primos Gal-

liarum apostolos, qui antiquas regionis sedes fundarunt aut e Græcia per SS. Pothinum et Irenæum, aut ex Italia per SS. Trophimum, Saturninum, eorumque socios processisse. Hic autem de iis viris, qui, constitutæ jam Galliarum Ecclesiæ opem contulerunt, loquimur.

2 Sæculo quarto ex Africa in Gallias venerunt SS. Marcellinus, Domininus et Vincentius; Marcellinus quidem Ebredunensem, Domininus Diniensem fundarunt Ecclesias (1). Eodem sæculo S. Cassianus, ex Alexandria Ægypti in Gallias appulit, et Rheticio, Augustodunensi episcopo successit (2). Sæculo dein quinto videmus Diogenem græcum episcopale officium exercuisse apud Atrebatensium : negat quidem Josephus Ghesquière Diogenem hunc aut umquam Cameracensem vel Atrebatensem episcopum fuisse, aut cultum aliquem obtinuisse (3); sed nequaquam inficias it, talem virum, ante S. Vedastum, adeoque corrente sæculo quinto, in istis

qui, relicta
patria,

(1) Cfr Act. SS. tom. II febr. pag. 660 et tom. II apr. pag. 760. — (2) Ibid. tom. II aug. pag. 59. — (3) Act. SS. Belg. tom.

I, pag. 437.

regionibus

A *regionibus ministerium sacrum exercuisse* (1). Sic et Severum Indum legimus, florentem tempore Leonis et Zenonis, cujus suasu templum S. Stephani Viennæ Allobrogum excitatum fuit (2). Joannes quoque Cassianus, sive Scythia sive Atheniensis origine, post multiplices peregrinationes, tandem Massiliæ conquiescit, fundator duorum monasteriorum pro utroque sexu (3): sic et Abraham, natale solum ad Euphratis fluvium nactus, moritur abbas monasterii Claromontani in Alvernis (4).

circa sæc. V
Gallias exco-
luerunt.

3 Sexto sæculo occurrit S. Fortunatus, episcopus Vercellis natus, qui cupiens S. Germanum Parisiensem coram videre, iter in Gallias arripuit, et in agro Senonensi vita functus est (5). Licerius ex Hispania oriundus, voluntarium elegit exilium, et factus episcopus Conseranensis in Occitania nomen suum indidit civitati (Saint-Lizier, département de l'Arriège) (6). Paulus Warnefridus, vulgo dictus Paulus Diaconus, in suo libro de Gestis episcoporum Metensium, inter episcopos sæculi sexti numerat (7). Vigesium Fronimum; post quem Chromatium; dein Agathandrum, additque: Tres itaque isti, quos præmisimus, sicut in eorum nominibus attenditur, de origine credendi sunt emanare Græcorum (8). Benedictini scriptores Historiæ Metensis ad hunc Warnefridi locum dicunt, omnia monumenta Metensia illos, propter solam nominum etymologiam, haberi quasi græcos origine. Non vacat id operosius inquirere: sufficit animadvertisse, insolens non fuisse istis sæculis, quod viri alienæ regionis sedes episcopales in Galliis conscenderint, alioquin ex nuda, ut volunt Benedictini, nominis etymologia, Warnefridus conjecturam non expressisset suam. Ex hactenus adductis exemplis intelligitur, quo pacto peregrinus aliquis episcopus et Burdigalam advenerit, et, instantibus episcopo, clero ac populo, pontificatum ad obitum gesserit. Quamvis a Gregorio Turonensi de partibus Orientis venisse dicatur, latinum crediderim, utpote qui Severini nomen gesserit. Neque aliud de S. Severino Burdigalensi dicendum occurrit, quod in Annotata ad brevem Vitam, quam laudato ex libro S. Gregorii de Gloria Confessorum damus, commodius C rejici non possit.

BREVIS VITA

S. SEVERINI,

BURDIGALENSIS EPISCOPI ET CONFESSORIS,

Ex Gregorii Turon. libro de Gloria Confessorum, cap. XLV a.

S. Severinus,
ex Oriente ad-
vena

Habet et Burdegalensis urbs patronos venerabiles, qui sæpius se virtutibus manifestant, Sanctum Severinum episcopum suburbano murorum summa excolens fide b: et licet jam dixerimus in Prologo libri hujus, ut ea tantum scriberemus, quæ Deus post obitum

Sanctorum suorum, eis obtinentibus, est operari dignatus c; tamen non puto absurdum duci, si de illorum vita memoremus aliqua, de quibus nulla cognovimus esse conscripta. Sanctus igitur Severinus, ut ipsorum Burdegalensium clericorum fidelis relatio profert, de partibus Orientis ad eandem destinatur urbem d. Dum autem iter ageret, et Ecclesiam Burdegalensem Amandus episcopus regeret e, apparuit ei Dominus in visu noctis, dicens: Surge et egredere in occursum famulo meo Severino; et honora eum, sicut honorari Scriptura Sancta docet amicum divinitatis: melior est enim te, meritisque sublimior. Exsurgens autem Amandus episcopus, accepto bacillo in manu sua f, perrexit in occursum ejus, nihil de viro sancto sciens, nisi quæ Dominus revelasset.

2 Et ecce Sanctus Severinus veniebat quasi obviam ei. Tunc appropinquantibus sibi, ac propriis se nominibus salutantes, ruunt pariter in amplexus, deosculatique, fusa oratione, ecclesiam cum magno psallentio g sunt ingressi. Quem dein in tantum dilexit ac veneratus est Amandus episcopus, ut eum in locum suum substitueret, ac ipse quasi junior habebatur. Denique post paucos annos obiit beatissimus Severinus. Quo sepulto, Amandus episcopus recepit locum suum, quem ei non dubium est per obedientiam redditum, quam in Dei Sanctum exercuit h. Ex hoc incolæ, cognita ejus sanctitate, patronum sibi asciscunt, certi quod si quandoque urbem aut morbus obrepat, aut hostilitas obsideat, aut aliqua querela percellat, protinus concurrentes populi ad basilicam Sancti, indictis jejuniis, vigiliis celebrant, devotissime orationem fundentes, et mox ab imminenti calamitate salvantur i. Vitam tamen hujus, postquam hæc scripsimus, a Fortunato presbytero conscriptam cognovimus k.

AUCTORE
GREGOR.
TURON.
c

d

e

f

Burdigalen-
sem Ecclesiam
sanctissime
regit.

g

E

h

i

k

ANNOTATA.

a Damus textum Gregorii Turonensis secundum editionem Theodorici Ruinart, quam novis typis excudit presbyter J. P. Migne in sua Patrologia seu collectione omnium Patrum Ecclesiæ.

b Suspicio, Gregorium ignorasse Severinum Coloniensem aliquando Burdigalæ fuisse atque illic diem obiisse supremum. Nam summus ille cultus in suburbano exhibitus, titulus patroni, et, ut in fine dicitur, recursus populi ad Sancti tumulum in omnigena calamitate, apprime conveniunt Coloniensi episcopo, ut satis liquet ex Historia translationis corporis ejus. Nominis similitudo effecit, ut, confusis in unum utriusque gestis, alterius cultus hactenus oblitteratus permanserit. Certe quum dicatur, S. Severinus Burdigalensis S. Amando, qui tamen cultu ecclesiastico gaudet, et melior et meritis sublimior, de ejus sanctitate dubitandum non est.

c In Prologo libri de Gloria confessorum (9) non dicit hæc aperte auctor, sed solum, in hoc libro velle se agere de miraculis Confessorum, quatenus per illa Dominus servos suos glorifica-

(1) Cfr Le Cointe. Annal. ecclæs. an. 538 § 70 et Gall. Christ. tom. III, col. 2. — (2) Act. SS. tom. II mart. pag. 448, num. 3. — (3) Ibid. tom. V jul. pag. 438. — (4) Ibid. tom. II jun. pag. 4038. — (5) Ibid. tom. III jun. pag. 601. — (6) Ibid. tom. VI Octobris Tomus X.

aug. pag. 47. — (7) Migne. Patrol. tom. XCV, col. 704. — (8) Hist. de Metz, tom. I, pag. 243. — (9) Migne. Patrol. tom. LXXI, col. 830.

AUCTORE
J. V. H.

verit; quod plerumque post eorum obitum contingit. In hoc autem elogio S. Severini agit magis auctor de ejus occursu cum S. Amando et regimine Ecclesiae Burdigalensis, quin specialis alicujus miraculi mentionem injiciat.

d Per Orientis designationem non continuo Græcia aut Asia intelligenda sunt: ipsum Sancti nomen, latinum quum sit, originem latinam indicat: S. Severinus, etiam ex Italia aut Africa veniens, recte de Orientis partibus, adventare Burdigalam dicitur.

e De S. Amando, episcopo Burdigalensi, egerunt nostri sub die, quo colitur, XVIII junii (1).

f Bacillus, quem in manu sua accepit S. Amandus, significare potest baculum viatorium, vel etiam baculum pastorem, quem et pedum et ferulam vocant antiqui. Posteriorem significationem præferendam hic loci censeo: videtur enim S. Amandus solemniter ritu S. Severino obviam processisse, siquidem paulo infra uterque dicitur ingressus ecclesiam cum magno psallentio, id est, ut hoc verbum interpretatur Carolus Du Cange in suo Glossario, cum psallentium et hymnorum concentu. Illo certe tempore episcopalis potestatis jam insigne erat baculus, ut constat exemplo S. Victuri, Cenomanensis episcopi, qui, ut narrant Gesta episcoporum Cenomanensium (2), obviam factus S. Martino Turonensi, salutatur pontifex et in signum future sanctitatis Beatus Martinus dedit illi baculum suum, quo sustentari solebat. Videtur tamen etiam sæculo quinto baculum simplicem fuisse, si de pedo pastoralis agit Vita S. Cæsarii Arelatensis, lib. II, num. 22 (3), quam ediderunt nostri sub die XXVII augusti. Etenim quum quidam in locis Alpibus videret, quod cunctos suos fru-

ctus vis grandinis devoraret, de baculo S. Cæsarii, qui casu apud virum remanserat, crucem fieri jussit, quam eminentiori loco fide armatus infixit, ut, veniente lapide, contraheret virga discipuli, crux magistri. Ex quibus satis liquet S. Cæsarii baculum in summitate recurvum non fuisse, sed rectum, qui facile in crucem decussari posset.

g Jam supra animadvertimus, psallentium esse cantum ecclesiasticum ac psalmorum et hymnorum concentum (4).

h In Commentario prævio ad Acta S. Severini Coloniensis num. 3 monstravimus S. Amandum vere renuntiasset sedi suæ, quæ dein, mortuo S. Severino, ei reddita est.

i Jam animadvertimus supra Annotato b, frequentem istum populi Burdigalensis recursum in calamitatibus publicis magis spectare ad S. Severinum Coloniensem: videtur Gregorius ignorasse, hunc, Burdigalæ mortuum, ibidem sepulchrum fuisse nactum.

k Optandum omnino foret ut Severini nostri Vita, a Venantio Fortunato conscripta et hactenus deperdita, reperiretur. Michael Angelus Luchi, monachus Cassinensis, anno 1802 a Pio VII creatus S. R. E. Cardinalis (5), novis curis Venantium edidit, quam editionem recudit presbyter J. P. Migne; et licet varia adjecta fuerint, hactenus tamen S. Severini Vita omnes latet. Quod autem Venantius dicatur a Gregorio Turonensi presbyter, licet sedi Pictaviensi immortuus sit, nihil negotii facessit: nam Gregorius obiit anno 595, Venantius autem anno 599 Pictaviensem cathedram conscendit (6). De utroque Sancto agetur, de Gregorio Turonensi ad diem XV kal. decembris; de Venantio vero XIX kal. januarii.

(1) Act. SS. tom. III jun. pag. 587. — (2) Mabillon. Vet. Anal. pag. 244. edit. Paris. 1723. — (3) Act. SS. tom. VI august. pag. 80. — (4) Du Cange. Glossar. med. et inf. latinit. vº Psallentium.

— (5) Novaes. Vite dei sommi Pontef. tom. XVIII, pag. 127. — (6) Migne. Patrol. tom. LXXXVIII, col. 47.

DE S. JOANNE,

CONFESSORE ET EPISCOPO SYRACUSANO,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. V. H.

§ Unicus. Cultus certus: incerta professio monastica: vitæ chronotaxis.

Circa annum
609.
Certus S. Joanne
cultus:

De S. Joanne, Syracusano episcopo, paucissimis præfari debemus: quæ enim de ejus rebus gestis cognoscimus, ex epistolis S. Gregorii desumpta sunt, quarum ope Octavius Cajetanus noster in Hagiologio Siculo Vitam concinnavit, omnibus suis numeris absolutam, quam infra edemus et Annotatis pro more illustrabimus. De sancto antistite nostro silent omnia, quantum novi, Martyrologia et Menologia, uno excepto Ferrario, qui in Catalogo Sanctorum, in Martyrologio Romano omissorum, ad hanc diem, XXIII octobris, eum recenset his verbis: Syracusis in Sicilia, S. Joannis episcopi, a S. Gregorio Papa I ordinati. Annuntiationem suam deprompsisse se ait Ferrarius ex Tabulis Ecclesiæ Syracusanæ, cui præfuit. Sed Ferrarius quoque tabulas citat, quas numquam videt. Attamen ex plerorumque Martyrologio-

rum silentio id solum deduci potest, cultum S. Joannis Syracusani intra terminos istius diæcesis circumscriptum fuisse: unde in sola kalendaria Syracusana illatus fuit. Neque omittendum, majorem esse kalendariorum, quam Martyrologiorum auctoritatem, quoniam illa cultum sacrum quotannis exhibitum testantur, dum dubia hærent sæpe Martyrologiorum testimonia, utpote quæ pro singulari quandoque scriptoris affectu adornantur. Cujus additionis exempla non raro occurrunt in Auctariis Usuardi et Adonis ac in Menologiis. Solum igitur kalendarium Syracusanum plus valet ad demonstrandum S. Joannis cultum, quam ejus nomen in obscuro aliquo Auctario interpolatum: præsertim quum ejus sanctitatis famam luculentissimis verbis, ut infra ostendemus, S. Gregorius Magnus de prædicavit. Simile testimonium

ab

A ab eodem sancto Pontifice datum S. Maximiano fundamentum nostri in hujus Actis ad diem ix junii (1) habent legitimi cultus. Unde merito S. Joannem albo sanctorum accensemus.

dubia profes-
sio monastica;

2 Unum nullo verbo Cajetanus in Vita infra edenda attingit; nempe utrum ante episcopatum monachus Benedictinus fuerit. Id quidem asserit Rochus Pirrus in Sicilia Sacra (2), quem sequitur Cajetanus Moroni in suo erudito opere, Lexico ecclesiastico, verbo Siracusa (3). Ast, quantum novi, nullo idoneo testimonio affirmatur. Satis notum est, non undequaque compositam esse controversiam de monachatu Benedictino S. Gregorii (4), quo nutante, nutaret quoque S. Maximiani, Joannis nostri decessoris professio Benedictina: adeoque ipse Joannes Benedictinis plane abjudicandus videretur. Sed hisce omissis, Joannes Mabillon Sanctum nostrum in suis Annalibus lib. viii § 55 Benedictini instituti alumnus minime facit, dicens, illum monachum, si Rocho Pirro hac in re fides, Benedictinum, satis significans, neminem se novisse, qui ante Pirrum, sæculi xvi scriptorem, istiusmodi qualitatem S. Joanni

B episcopo Syracusano tribuerit. Enimvero ex S. Gregorii epistola xvi lib. v (5) habemus, sanctum nostrum ante susceptum episcopatum fuisse archidiaconum Catanensis Ecclesiæ; quapropter dubium mihi est, an simul monachus fuerit; quoniam idem S. Gregorius cavet, ne monachi ita ad clericatum accederent, ut inde occasio vagandi extra claustra nasceretur: Si quos, ait epist. xlii lib. i (6) a clericatu in monachicam conversionem venire contigerit, non liceatis ad eandem vel aliam Ecclesiam, quarum pridem milites fuerant, sua voluntate denuo remeare, nisi talis vitæ monachus fuerit, ut episcopus, cui ante militaverat, sacerdotio dignum præviderit, ut ab eo debeat eligi, et in loco, quo judicaverit ordinari. Frequenter apud S. Gregorium vox sacerdos et sacerdotium pontificalem gradum designat; unde consequitur, si vera sit interpretatio, monachus ad inferiora episcopatus officia in ecclesia sæculari deputari non posse; ex altera parte vult idem S. Gregorius epist. xli lib. ii (7), ut monachi semper maneant in abbatum suorum potestate. Quæ omnia quidem difficulter cum archidiaconatu Catanensi conveniunt. Hinc tamen nemo, velim, deducat sacrum ministerium monachis interdictum fuisse; sed solum voluisse S. Gregorium, ut monachi, ad sacros ordines promoti, suis sub præsulibus constituti, occasionem liberioris et laxioris vitæ non captarent (8).

initium et tem-
pus episcopa-
tus.

3 Quoad chronotaxin attinet, pauca habemus. Maximianus, S. Joannis decessor, obiit anno 594; nam vita functum mense junii, primum mense novembri innotuit Pontifici, ut ipse scribit ad Cyprianum diaconum epist. xvii lib. v (9): et anno sequenti 595 Joannes consecrari potuit. Etenim præcedens epistola ad Dathanum episcopum, x kal. januarii scripta fuit (10) adeoque epistola ad Cyprianum posterior aliquot saltem diebus, vix ante initium anni 595 dari potuit: in qua quidem agebatur solum, de proponendo Joanne archidiacono Catanensi,

nisi Trajanum, bonæ mentis et nullis criminibus involutum presbyterum, maxima pars eligeret: unde conjicitur, S. Joannem anno primum 595 Syracusanam cathedram conscendisse. Sed quam certum est episcopatus initium, tam dubius est ejus finis, seu obitus sancti antistitis. Pirrus in Sicilia sacra (11), dicit obiisse anno 609 sub Tiberio et Martio imp. Non est quod huic chronotaxi repugnemus, gratum tamen fuisset, propius inspicere fontem, ex quo hanc deduxit Pirrus; proinde eandem tamquam verisimilem assumimus et in capite hujus Commentarioli posuimus. Nihilominus animadvertendum ducimus, nullum Martium imperatorem umquam exstitisse: et quod ad Tiberium, hujus nominis Secundum, spectat, hic ab anno 578 ad 582 in Oriente regnavit, adeoque diu ante pontificatum S. Joannis Syracusani fatis concesserat. Si quidem sanctus antistes noster anno 609 obiit, dicendum esset Phoca imperante mortem accidisce.

VITA S. JOANNIS

E

EPISCOPI SYRACUSANI,

Auctore Octavio Cajetano S. I.

Ex tomo I Vitarum Sanctorum Siculorum.

CAPUT UNICUM.

Sancti electio ad Ecclesiam Syracusanam; res gestæ in episcopatu; laudes a S. Gregorio Magno eidem tributæ: obitus.

Maximiano, episcopo Syracusarum, extincto a, cleri populiue studia vertere se ad successoris delectum; quo potissimum Gregorius, Pontifex Romanus, animum intendit, qui sollicitudine Ecclesiæ tum vacuæ vel maxime urgebatur. Scripsit igitur ad Cyprianum diaconum, patrimonii in Sicilia rectorem, ut videret, quis defuncto Maximiano successor destinandus foret. Credebatur, Trajanum presbyterum a Syracusanis delectum iri, quem virum bonum fama vulgaverat, sed Gregorii judicio tantæ provinciæ impar erat. Is Cypriano mentem aperuit suam; Joannem Ecclesiæ Catanensis archidiaconum, digniorem sibi videri, qui Maximiano succederet: proin hoc ageret, ut is eligeretur b; operam vero præstaret cum Leone, episcopo Catanensi, ut orbari se archidiacono suo facile pateretur, majore Christi Ecclesiæ bono c: plane rem summa quum prudentia, tum diligentia conficeret. Hic si commemoraverimus illustre Gregorii testimonium de Maximiano, neutiquam habere se parem viro illi episcopum, quam Syracusis præficeret, summam testificationem Joanni virtutum esse dixerimus, di-

S. Joannis,
agente S. Gre-
gorio,

a

F

b

c

(1) Act. SS. tom. II jun. pag. 241. — (2) Apud Grævium Antiquit. Ital. tom. X, vol. II, col. 383. — (3) Tom. LXXVI, pag. 308. — (4) Act. SS. tom. II mart. pag. 123. — (5) Migne. Patrol. tom. LXXVII, col. 737. — (6) Ibid. col. 496. — (7) Ibid.

col. 380. — (8) Exam. Hist. et canonic. libri Mar. Verhoeven, pag. 402. — (9) Migne. Patrol. tom. LXXVII, col. 737. — (10) Ibid. l. c. — (11) Antiq. Sicil. tom. X, vol. II, col. 487.

AUCTORE
OCTAVIO
CAJETANO.
episcopus
Syracusanus
electus,

d

e

B

f

pallio dona-
tur,

* diu

g

C

h

et strenue agit,

i

gnum Maximiani successorem a Magno Gregorio existimatum fuisse.

2 Interea Syracusis conventus agebantur, sed inter se discordantes *d* : nam a clero et plebe Agatho, nescio quis alter, delectus est : at nobilitas Syracusana, id oneris sapienter declinans, in Romanum Pontificem rejecit; adjectoque insigni elogio B. Maximiani, parem episcopum a Gregorio postulabat. Is, nobilium Syracusanorum laudata modestia, scripsit, ut quos clerus ac plebs delegissent, mitterent ad se in urbem, ut quem potius institueret, coram decerneret *e*. Dum dantur ultro citroque litteræ, Cyprianus, qua pollebat dexteritate, præstitit, ut a clero populoque Syracusano, compositis rebus, Joannes archidiaconus Ecclesiæ Catanensis deligere-
tur, quem sanctissimus vir Gregorius deligendum censuerat. Igitur ab excessu Maximiani, post annum et menses ferme quatuor, Gregorius Joanni episcopo pallium, more majorum permisit; admonens, ut quod ad sacerdotalis officii decus acceperat, exornare moribus contenderet : futurum utroque honore conspicuum, si corporis habitus virtutesque animi consentirent. Simul etiam Ecclesiæ Syracusanæ privilegia auctoritate apostolica firmavit, decernens ut rata in posterum manerent *f*.

3 Sub idem tempus scripserat ad Gregorium Joannes, ad novam Ecclesiam proficiscenti, arduumque regendi onus subeunti necessarium sibi esse presbyterum, quocum vetus* in Ecclesia Catanensi usus fuerat *g*. Causa erat, ut quum negotiorum rerumque angustiis premeretur, notum hominem haberet, in cujus secreto pectoris requiem ac levamen inveniret; proinde curarum suarum solatium, opemque a Pontifice deprecabatur; si ejus auctoritas intercederet cum Leone episcopo, certus spei erat, presbyterum benigne sibi concessum iri. Gregorius vero, Joannis epistola permotus, scripsit ad Cyprianum, ut cum Leone episcopo ageret, leniterque suaderet, ut hominem, quem Joannes episcopus expetebat, dare vellet; quemque, ut episcopus institueretur, volens concesserat, eundem jam subsidiis solatiisque necessariis destitutum ne pateretur. Simul Joannis episcopi modestiam commendabat, qui eo animo adhuc esset erga Leonem episcopum, ut ejus se archidiaconum profiteretur; neque futurum, ut beneficiorum oblivisceretur *h*.

4 Sane Joannes, ut administrationem Ecclesiæ suscepit, adversus Venantium patricium strenue pro ecclesiastica jurisdictione decertavit *i*. Sed is, ut impotentes animi homines solent, perinde ac acceperat et non fecisset injuriam, litteras questuum plenas ad Gregorium scripsit. Sanctissimus vero Pontifex, aliunde intellecta re, Venantium per litteras objurgat, quod in episcopi domum homines armatos immisisset; Joannem episcopum justo in eum dolore commotum; probeque nosse se, qua ille gravitate, mansuetudineque et sanctitate polleret. Dein monet, ut sacerdotem et parentem suum, ut filium deceret, revereretur, neque ad iram animum ejus provocaret : sed timore animi deposito, ageret causam suam, caritate intemerata. Litteris vero suis Gregorius Joannem episcopum hortatus est, ut Venantium, perinde ac filium,

reciperet in gratiam, et benevolentiae officiis D promereri studeret : simul Ecclesiæ jurisdictionem ita tueretur, ut nullum caritas detrimentum caperet *k*.

5 Jam vero quum impiis Longobardorum armis Italia vexaretur, et benignissimus Pontifex redimendis captivis insigniter operam præstaret, Joannes, quum studia ejus æmulatus tum profusos sumptus commiseratus, pecunia, per Candidum missa, Gregorium juvit. Qui caritatem episcopi mirifice complexus est, eique per epistolam gratias egit. Quod autem Joanni, ex animo suo metienti rem, modicum visum esset, contra Gregorius ultra modum ex episcopi opibus æstimavit, magnifico largitatis ejus elogio, quod penes quem greges pauperum essent, semota adeo loca explenda misericordia perquireret. Extrema vero epistola Gregorius Joannem monet ne scripta sua coram extraneis ad prandium cœnamve legi permetteret *l*. Quod monitum in utriusque laudem cedit : nec modestiam modo Gregorii monstrat; sed Joannis pietatem et sacerdotalem in capiando cibo temperantiam, qui sacra lectione mensam instrueret suam, animumque reficeret.

6 Post quinquennium Joannes episcopus profectionem ad limina Apostolorum molitus : sed auditum Gregorius iter prohibuit *m*. Crediderim Ecclesiæ Syracusanæ bono vetitum, cui Gregorius Joannem pernecessarium sciret. Verum is in tristitiam lapsus, quod desiderio suo pietatique facere satis non posset; ut Gregorius intellexit, quum diligeret et videre episcopum percuperet, nubeculam illam mœroris ex animo ejus excussit, facta potestate, ut opportuno tempore Romam navigaret. Primo igitur vere, anno 602 Joannes ad S. Gregorium profectus est, et Sanctorum Apostolorum limina veneratus. Ex Urbe regredienti administrationem sacri patrimonii Gregorius commisit, quam ultra annum procuravit, donec ad illud regendum Adrianus Cartularius in Siciliam a Gregorio missus est *n*. Sed ex Gregorii epistolis, negotiisque, Joannis episcopi fidei permissis, facile cognoscere, quantum Gregorius ejus integritati virtutisque subniteretur. Nam Decii causam episcopi Lilybætani cognoscendam B. Joanni demandavit *o*. Sane quum Lucillus, Melitæ episcopus, apud Sedem apostolicam recusatus fuisset, Gregorius ad Joannem scripsit, ut, episcopis quatuor in concilium adhibitis, de illius facinoribus judicaret; presbyterisque ac diaconis, qui scelerum participes fuissent,* efficeretque, ut quantum illi Deum ad iracundiam facessivissent, tantum severa ipse emendatione placaret *p*. Factum ab eo, quod Pontifex imperavit, ac Lucillum, flagitiorum convictum, de gradu dejecit. Ad hoc accusationem Bizaceni primatis provinciae Africae Gregorius ad arbitrium Joannis retulit : hoc addito præconio, de ejus amore in omnipotentis Dei causa certum esse : exsequi ne dubitaret : quod Joannes ageret, putaret egisse Gregorium *q*. Præterea controversiam de agrorum finibus inter Cæsarium, abbatem monasterii S. Petri ad Bajas, et Joannem, abbatem S. Luciae prope Syracusas, ad eundem episcopum detulit *r* : itemque præscripsit, ut in diaconos Ecclesiæ Catanensis inquireret, pro-

Romam pro-
ficiscitur;

m

n

F

o

* supple pœ-
nas irrogaret

p

q

r

cedere

ANNOTATA.

AUCTORE
J. V. H.

s cedere ausos in calceis compagis s, quod diaconis solum Messanensibus sedes Romana concesserat.

a S. Gregorio
mire laudatus,

7 Ea vero Gregorii de Joanne existimatio fuit, ea de virtute ejus opinio, ut perscriptas contra eum querimonias semper suspectas habuerit, mox falsas repererit. Itaque rescrip-
sit ad Felicem, qui querelas ad Pontificem dederat, quidquam injuria factum a Joanne ne suspicari se quidem potuisse; quod neque ejus cogniti mores neque actus permitterent. Venantium patricium, de eo conquestum acriter incusavit, asserens, haud ignotum sibi, qua Joannes episcopus sanctitate præstaret. Sed ejus Gregorius saepe numero summa cum laude meminit: appellat virum providi consilii; laudat ejus mores, justitiam, sapientiam, curam rerum Ecclesiæ. Alias scire se ait, sanctitatis ejus discretionem et inditam illi tranquillitatem t; de ejus sanctitate et sollicitudine certum esse; quod amorem suum, quoties se offerret occasio, in B. Petrum præferre non cessaret; certumque esse se, de amore ejus in Dei causis. Quæ Joannis episcopi præconia satis omnes intelligunt, quanti facienda sunt, quum ex S. Gregorii judicio gravissimo et integerrimo proficiscantur.

sancte obit.

8 Cæterum Joannem episcopum prophetiæ spiritu clarum fuisse, historiæ S. Zozimi antiquus scriptor prodit, qui pccc ante annos vixit. Nam quum defuncto B. Fausto, abbate monasterii S. Lucie v, inter monachos certaretur, quem in ejus locum sufficerent, pluresque præfecturam illam ambirent, de communi consilio res ad Joannem episcopum delata est, virum per id temporis (hoc ornat elogio scriptor ille) sanctitatis reverentia plenum et præconio venerabilem, virtute præcipuum, præscientiæ gratia ditatum. Joannem igitur adiit monachorum cœtus, relicto Zozimo, sepulcri S. Lucie ejusque ecclesiæ custode. Sed ille sacrum conventum intuitus, ac Zozimum, quem contempserant abesse divino Spiritu pernoscentes, interrogat, numne aliquis in monasterio remansit? Nemo, respondent, venerabilis pater. Rursum episcopus rogat: Videte, inquit, quemquamne habeatis in monasterio? Respondere, non alium illic esse præter ostiarium ad ecclesiæ custodiam relictum. Tum Joannes ut mature Zozimum accerserent, jussit. Coram adductum summo cum honore excipit, cæteris omnibus præ insolentia rei in admirationem defixis. At sanctissimus episcopus, quum, revelante Deo, videret super Zozimum, adolescentem contemptum, requiescere spiritum Domini, ad monachos conversus. Hic, inquit, abbas vester est. Mox presbyterum et abbatem inauguravit: ita lapis rejectus, factus est in caput anguli w. Cæterum quot annos B. Joannes in episcopatu vixerit, incertum: crediderim S. Gregorio superstitem fuisse x: sed pie sancteque obiisse, ex scriptoribus, qui post eum floruerunt, satis constat. S. Joannis episcopi festus dies in Ecclesia Syracusana colitur x kalendas novembris.

a De S. Maximiano egerunt nostri majores ad diem ix junii (1).

b Hæc ad litteram fere exscripsit biographus ex epist. xvii libri v (2).

c Adeo clerici Ecclesiæ propriæ addicti erant, ut sine episcopi diocesani licentia ne ad episcopalem quidem dignitatem assumi possent. Quod etiamnum viget pro Regularibus, qui ad episcopatum vocati, eundem accipere debent de consensu sui prælati: quapropter eorum electio potius postulatio dicenda est, ut docent juris canonici periti. In casu autem nostro dicit, quod si Joannes, archidiaconus Catanensis, electus fuerit episcopus Syracusanus, Leo, Catanensis episcopus, cessionem facere debebit, ut Joannes liber ad ordinandum possit inveniri. Eadem disciplina vigeat etiam sæculo ix: nam quum Hincmarus, Remensis archiepiscopus, examinaret Willebertum, episcopum Catalaunensem ordinandum, inter alia, ut habent Formulæ antiquæ promotionum episcopalium apud Sirmondum (3), de aliena provincia (nempe E Turonensi) Willebertum esse cognoverunt. Igitur humiliter domnus Hincmarus archiepiscopus simul cum coepiscopis et clero, ordine et plebe Catalaunica ab Herardo (Turonensi archiepiscopo) eum petiit et impetravit ac canonice illum ei commisit.

d Ad electionem episcopi, tempore S. Gregorii Magni concurrebat clerus et populus Ecclesiæ viduata: unde conventus agebantur, in quibus tractabatur de futura electione: quapropter inter epistolas sancti Pontificis variæ leguntur directæ ad clerum et populum; sic epistola xxxix lib. ii ad clerum, ordinem et plebem Crotonæ (Cotrone, hodie etiam civitas episcopalis sub metropoli Regiensi in Calabria) commendat, quatenus in ecclesiastico officio sacerdos exquiratur, qui a venerandis canonibus nulla discrepat ratione (4). Vox Ordo apud S. Gregorium sæpe nobilitatem designat, aliquando ab eo distinguitur, quo casu magistratum civilem indicat, v. g. epist. vi, lib. ii scribit clero, nobilibus, ordini et plebi consistentibus Neapoli (5).

e Quanti faceret S. Maximianum S. Gregorius, monstrat epist. xxii, lib. v (6), ad nobiles Syracusanos, qui electionem episcopi permiserant arbitrio Pontificis, data: Sciatis, inquit, magnitudo vestra, quia civitati illi quem dare Maximiano reverendissimo similem non habemus: promittit tamen se talem daturum pontificem, qui defuncti episcopi, Deo adjutore, imitator exsistere valeat.

f Epist. xviii lib. vi (7) Apostolicæ, inquit, sedis benevolentia et antiquæ consuetudinis ordine provocati, fraternitati tuæ, quam in Syracusana Ecclesia gubernationis officium constat suscepisse, pallii usum prævidimus concedendum, illis videlicet temporibus atque eo ordine, quibus decessorem quoque tuum usum esse non ambigis. Quod ad tempora spectat, de quibus S. Gregorius loquitur, satis notum est, pallii usum, etiam hodie, statis solum diebus concessum esse. Ista ætate pallium non erat insigne metropolitice jurisdictionis, sed

(1) Act. SS. tom. II jun. pag. 241. — (2) Migne. Patrol. tom. LXXVII, col. 737. — (3) Conc. Gall. tom. II, pag. 633. — (4) Mi-

gne. Patrol. tom. LXXVII, col. 377. — (5) Ibid. col. 342. — (6) Ibid. col. 731. — (7) Ibid. col. 810.

AUCTORE
J. V. H.

magis, ut loquitur S. Gregorius in citata epistola, sacerdotalis officii honor, nullam episcopo extra propriam Ecclesiam tribuens potestatem. Et revera Syracusanam Ecclesiam primum metropolitanam lego, hodierno tempore, nempe anno 1844 a Gregorio Pp. xvi. Nihilominus hic ipse biographus noster, Octavius Cajetanus, in Isagoge ad historiam Siculam (1), jus metropoliticum Ecclesiae Syracusanae in duobus praesertim fundat, primo, quod Syracusa ante omnes alias Siciliae Ecclesias a S. Petro constituta fuerit; deinde quod esset metropolis civilis, quam ecclesiastica sectari solet. Albertus Piccolus, summus licet laudibus Syracusanam Ecclesiam extollens in Dissertatione II de Antiquo jure Siculae Ecclesiae cap. 9 (2), monstrat tamen eam metropolis honore caruisse. In quam sententiam etiam abiit Dominicus Georgius in tractatu de Antiquis Italiae metropolibus (3). Neque hactenus composita est controversia: nam ut docet nos Alexius Narbone noster in eruditissimo opere Historiae litterariae Siculae, etiam postremis hisce annis in utramque partem agitata fuit quaestio. Ipse porro censet saeculo octavo jus metropoliticum sedi Syracusanae adjectum fuisse, abolitum autem excidio civitatis circa annum Christi 880 (4). Neque huic sententiae officit, quod S. Gregorius Maximianum, Joannis nostri decessorem, constituerit suum per Siciliam vicarium, ut monstrat epistola vi lib. ii (5), nam expresse dicit: Quas videlicet vices non loco sed personae tribuimus, quia ex transacta in te vita didicimus, quid etiam de subsequenti tua conversatione praesumamus. Enimvero hunc qualemcumque primatum in solo Romani pontificis arbitrio stetisse, ostenditur ex eo, quod S. Joannes noster, nusquam reperiatur Sedis Apostolicae vicarius in Sicilia, deinde quod ante Maximianum eodem officio functus fuerit Petrus, subdiaconus sedis apostolicae, cui commissum fuerat Romanae Ecclesiae patrimonium in Sicilia, ut docet nos epistola i, lib. i (6).

g In presbytero illo, quem S. Joannes, regimini sui adiutorem habere optat, est nobis imago vicarii generalis, qui ad nutum episcopi, praeter ordinarios Ecclesiae ministros, episcopum in negotiis spiritualibus adjuvat. Quid autem sibi velit, quod epistola xx, lib. vi ad Cyprianum diaconum (7) dicit Gregorius, Joannem archidiaconum habuisse presbyterum, proprium, qui tamen a Leone in Catanensi Ecclesia dicebatur ordinatus; non satis intelligo: an ideo proprius, quia ortu ad Syracusam pertinebat? an vero Joannis archidiaconi proprius, quia in ecclesia, archidiacono subjecta ministrabat? divinare non valeo.

h Haec fere omnia desumpta sunt ex citata supra epistola xx.

i Venantius patricius, excusso jugo professionis monasticae, uxorem duxerat Italicam, aut jam ductam receperat, ex qua duas habuerat filias, Barbaram et Antoniam. Quamvis autem illum Gregorius multis verbis adhortaretur, ut ad meliorem frugem rediret, permansit tamen in apostasia. Quapropter Joannes episcopus Venantii, tamquam transfugae, oblationes rejecerat ac in domo ejus Missas celebrari pro-

hibuerat. Venantius, ira abreptus, armatos homines suos in episcopium immisit, ut varia hostili more mala committerent. Atque de his Pontifex reprehendit Venantium, simulque monet, ut cum episcopo in gratiam redeat, ut legimus epistola xliii libri vi (8); ast eodem etiam tempore, epistola xlii ejusdem libri (9), episcopo praecipit, ut Venantii oblationes in dulcedine et Deo placita benignitate suscipiat et in domo ipsius Missarum peragi mysteria permittat. Quoniam vero S. Gregorius litterarum cum Venantio, in saeculo perseveranti, commercium continuavit, fortassis dicendum est, Venantium indulgentiam sedis apostolicae saltem ad tempus obtinuisse. Atque id quidem insinuat S. Bernardus libro de Praecepto et Dispensatione cap. xvii (10).

k In mox citata S. Gregorii epistola Joannem episcopum monuerat, ut ita circa subditos se episcopus discreta moderatione exhibere studeat, ut et quod negotii qualitas exigit, salubriter peragat, et a paternae caritatis gratia non recedat. Idem per Joannem nostrum praestari voluit S. Gregorius, quum, audito desperato Venantii morbo, episcopo Syracusano injungit epistola xxxvi lib. xi (11), ut exhortando, rogando, Dei terribile judicium proponendo, ineffabilem ejus misericordiam promittendo, ad habitum suum monasticum redire vel in extremis compellat, ne ei tantae culpae reatus in aeterno judicio obsistat. Vult tamen Pontifex, ut episcopos substantiam filiarum Venantii, velut propriam defendat.

l Epistola ix lib. vii haec habet S. Gregorius (12): Praeterea audio, quod aliqua de iis, quae scripsisse me memini, fraternitas vestra ad mensam suam coram extraneis legi faciat: quod mihi non videtur esse faciendum, quia hoc, quod vos pro caritate facitis, possunt quidam, quantum ad me est, vanae gloriae deputare. Ideoque coram extraneis antiquorum dicta legite, ex quorum auctoritate valeant, qui audierint, informari.

m Id quidem monstrat epistola xxxvi lib. xi (13): Praeterea, ait, in scriptis, quae ad nos misistis, fraternitatem vestram contristatam invenimus, eo quod huc eam, quasi pro ingratitude aliqua, venire noluissemus: quando non illud ob aliud nisi sola utilitatis causa fecimus, scientes, propter personas, ibidem consistentes, valde necessariam illic fuisse praesentiam. Sed ne forte ex hoc ingratum erga vos animum nostrum credatis, quod absit, exsistere, si veniendi vobis voluntas est, apto vos tempore Apostolorum vos liminibus praesentate. Olim episcopi Siculi omni triennio Romam convenire debebant, sed epistola xxii lib. vii (14) statuit Gregorius, eorum laboribus consulens, ut deinceps singulis quinquenniis fieret. Effluxerat autem quinquennium, ex quo S. Joannes ordinatus fuerat, proinde urgebat praeeptum romani itineris, quod S. Gregorius retardatum volebat. Si quidem anno 602 S. Joannes limina Apostolorum visitaverit, consequitur, illum septem post annis ab adito episcopatu S. Gregorium convenisse.

n Liqueat ex epistola lxii lib. ix, ad Romanum

(1) Apud Grævium Antiq. Sicil. tom. X, vol. II, col. 82. — (2) Ibid. col. 80. — (3) Pag. 110. — (4) Stor. lit. della Sicilia, tom. V, pag. 27, tom. VII, pag. 229. — (5) Migne. Patrol. tom. LXXXVII, col. 543. — (6) Ibid. col. 442. — (7) Ibid. col. 811. —

(8) Ibid. col. 830. — (9) Ibid. col. 831. — (10) Ibid. tom. CLXXXII, col. 888. — (11) Ibid. col. 1148. — (12) col. 864. — (13) Ibid. col. 1149. — (14) Ibid. col. 873.

A *defensorem data* (1), S. Joanni commissam fuisse curam patrimonii Ecclesiae Romanae in Sicilia, quod valde amplum erat, et epistola xviii lib. xiii ad quosdam Siciliae episcopos, inter quos et Joannes noster, dicitur Adrianus rector ejusdem patrimonii constitutus; quapropter eundem illis commendat ut, in quo usus exegerit, ei solatia conferant, quatenus dum et ad agendum corporalibus, et ad facilitatem explendi, quae coeperit, spiritualibus orationum fuerit fultus auxiliis, prospere ea, quae a nobis ei injuncta sunt, Deo quoque valeat cooperante perficere. Quam porro ampla et opulenta essent R. E. patrimonio, monstrat Joan. Ant. Zaccaria peculiari disputatione (2).

o Causam Decii, episcopi Lilybetani (hodie Marsala, in Sicilia) committit Gregorius Joanni episcopo et Leontio glorioso exconsuli, epistola xlix lib. x (3).

p Hæc habemus in epistola lxiii lib. ix ad Joannem data (4), qua iudicium Lucilli Joanni et tribus quatuorve episcopis, ab eo adhibendis, delegatur. Condemnatus et a sede sua dejectus Lucillus, insuper res Ecclesiae Melitensis, injuste ablatas, restituere jubetur, ut docet nos epistola i lib. x ad Romanum defensorem (5).

q Quid criminis haberet Cremenius, Bizacenus in Africa primas, non innotuit. Id certum, illum refugisse iudicium sedis apostolicæ, impeditum auctoritate magistratus sæcularis. Martinus autem scholasticus cum Joanne nostro egerat, ut dissidium componeretur: quapropter S. Gregorius ad eundem epistola lviii lib. ix scribit (6): Postquam fratrem et coepiscopum nostrum Joannem vidistis, in eo et nos vi-

disse vos credimus. Et ideo, quia de eisdem nobis et ipse causis scribere studuit, ei quæ nobis sunt visa rescripsimus. Qui quoniam maturi providique consilii sacerdos est, si cum ipso causas, pro quibus missus est, tractare volueris, certi sumus, quia in eo et quod utile et quod rationem habet, invenies. Et reapse epistola sequenti lxx (7) universum negotium Joanni committit Gregorius: Quæ inquit, vos agitis, nos egisse non dubitabis.

r Contentionem de agrorum finibus inter duos abbates direptam vult S. Gregorius epistola xxxix lib. vii (8) agrimensoris definitione. Vult igitur, ut Joannes ad loca, de quibus controversia est accedat, et utraque parte cominus constituta, loca, quæ in lite sunt, sua faciat præsentia terminari, quadraginta tamen annorum utrique parti præscriptione servata.

s Campagus erat calceamenti genus, solis pontificibus concessus; postea quibusdam aliis indultus fuit, ut docet nos epistola xxvii lib. viii (9), v. g. Diaconis Ecclesiae Messanensis. Ornatum hunc sibi præsumperant diaconi Catanenses; adeoque Gregorius injungit, ut in originem privilegii inquiratur; et siquidem male usurpatum fuerit, irritetur.

t Quæ hic referuntur S. Joannis elogia ex variis epistolis S. Gregorii desumpta sunt: puta ex epistola xliii lib. vi (10), xlii lib. ix (11) et lviii ejusdem libri (12).

v De S. Fausto, abbate Syracusano, egerunt nostri sub die vi Septembris (13).

w De S. Zozimo, abbate et dein episcopo Syracusano actum quoque fuit sub xxx martii (14).

(1) Migne. Patrol. t. LXXVII col. 999. — (2) Cfr de Reb. ad Hist. eccles. pertin. tom. II, pag. 68. — (3) Migne. Patrol. tom. LXXVII. col. 1105. — (4) Ibid. col. 999. — (5) Ibid. col. 1063. — (6) Ibid. col. 993. — (7) Ibid. l. c. — (8) Ibid.

col. 897. — (9) Ibid. col. 918. — (10) Ibid. col. 831. — (11) Ibid. col. 976. — (12) Ibid. col. 993. — (13) Act. SS. tom. II sept. pag. 686. — (14) Ibid. tom. III mart. pag. 837.

DE S. EDICIO,

EPISCOPO CONFESSORE, VIENNÆ IN GALLIA,

SYLLOGE HISTORICA.

§ Unicus. Memoria in fastis sacris, tempus episcopatus.

Probabiliter
circa an. 640.
S. Edicius, in
quibusdam
Martyrologiis

Viennensis Ecclesia, hodie vi concordati 1801 a Gratianopolitana absorpta, olim metropolis erat provinciae Romanae cognominis. Notissimæ sunt ejus cum Arelatensibus pontificibus circa jus metropolitico sæculo quinto controversiæ, quas hic loci exponere opus non est (1). Porro inter Viennensis metropolis antistites recolitur hac die S. Edicius, qui etiam Edictus, Eodicius, Edistus et Hedicus appellatur. Tacent ejus nomen Martyrologica classica, ne ipse quidem Ado, ejus post duo sæcula successor, hujus meminit. Ast inter Auctaria Usuardina, apud Sollerium ad hanc diem, est editio Lubeco-Coloniensis, quæ habet: Viennæ, S. Eodicii episcopi. Grevenus autem: Viennæ, S. Eodici episcopi et Confessoris.

Martyrologium Parisiense, anno 1727 jussu Cardinalis de Noailles editum: Viennæ Allobrogum, sancti Eodicii episcopi. Castellanus in Appendice ad xxiii Octobris eadem omnino vernacule profert, nisi quod addat, successorem fuisse sancti Sindulfi. Ferrarius tandem in suo Martyrologio annuntiat: Viennæ in Gallia, S. Edisti episcopi: in Notis tamen, ad calcem diei appositis, deprompta dicit, ex tabulis episcoporum Viennensium: traditur fuisse xxxiii episcopus Viennensis, ad quem Agatho Papa scripsit. De eo Joan. Boschensis in tabulis Bibliothecæ Floriacensis. In tabula tamen Sanctorum, quos Ecclesia Viennensis colit haud continetur.

2 Videtur Ferrarius exscripsisse Jacobus celebratur,

(1) Cfr Longueval. Hist. de l'Egl. Gallic. tom. II, pag. 89.

edit. Paris. 1823.

AUCTORE
J. V. H.

Le Long in ejus Bibliotheca historica Galliae, in qua sub num. 10,683 recenset (1) : Viennae Allobrogum primatum et archiepiscoporum Elenchus historicus a Joanne a Bosco collectus : additque opusculum editum in Bibliotheca Floriacensi T. I, p. 109 Lugduni 1605 in-8° ast in Emendationibus ad Tomum primum dicit, pro Floriacensi substituendum Cluniacensi (2). Ast neutrum valet. Certe Bibliotheca Cluniacensis ab Andrea Quercetano Parisiis anno 1614 edita, ne verbo quidem attingit Viennensem Ecclesiam, nedum elenchum ejus pontificum proferat. Similiter Floriacensis Bibliotheca ne hilum de Viennensi pontificio loquitur. Causam erroris, ab uno ad alios serpentis, existimo, quod in quibusdam exemplaribus Bibliothecae Floriacensis simul cum ista compactum fuerit ejusdem auctoris Joannis a Bosco opusculum supra recensitum, unde lapsu calami in unum coaluerit cum Bibliotheca Floriacensi. Certe in Museo Bollandiano olim taliter compactus liber exstabat : nam ad xvi Martii, in Commentario historico de S. Isichio, Viennensi, num. 4 (3), citatur Joannis a Bosco lucubratio de Antiquitatibus Viennensibus, quae, ait scriptor, exstat ad calcem Bibliothecae Floriacensis. Quo tamen utor exemplari Bibliothecae Floriacensis, etiam olim ad Museum Bollandianum pertinenti, caret Auctario Joannis a Bosco circa episcopos Viennenses. Praeterea cultum S. Edicii, quem incertum habet Ferrarius, abunde ostendunt Martyrologia, quae supra allegavimus et Breviarium Viennense a Cointio ad an. 631 § x citatum.

praesertim a
Saussay,

3 Atque his quidem addendum est Martyrologium Gallicanum Andrea Saussayi, qui omnium copiosissime de Sancto nostro, quem Edictum appellat, scripsit his verbis : Viennae Allobrogum, Sancti Edicti episcopi et Confessoris, qui tanta sede dignus, episcopali illam decore sub Agathone Papa gubernavit. A quo rescriptis apostolicis honoratus est, quibus ille res gestas in sexta synodo oecumenica, CPoli, adversus Monothelitas intimavit : aliaque magni momenti negotia universalis Ecclesiae, quae Galliae episcopis notificaret, eidem per Donatum, presbyterum Viennensem, quem ejus vice Romae in synodo idem Papa residere fecerat, voluit insinuari. At non his potissimum favoribus summæ sedis inclaruit Edictus ; sed longe magis pastoralis vigilantia, zelo fidei et operibus justitiæ, quibus plenus, in pace defecit. Similia habet Joannes Le Lièvre in Historia antiquitatis urbis Viennensis (4) nec dubito, quin uterque hæc mutuatus fuerit ex Joanne a Bosco, ex quo etiam citat laudatus Le Lièvre epistolam Agathonis Papæ, ad Edicium datam, videlicet : Agatho episcopus sancto Edicto, Viennensi archiepiscopo. Presbyter tuus Donatus in synodo, ubi centum pene episcopi residebant, Romæ de sanitate tua nos lætificavit. Cui rem gestam apud CPolim, sicut legati nostri detulerunt, sanctitati tuæ deferendam dedimus : ubi reperies, Antiochenum episcopum pro errore suo damnatum. Hæc tu, frater beatissime, quum percurreris, omnibus Galliarum episcopis legenda et cavenda ac

tenenda trans mitte. Scias autem loco ejus D Theophanium episcopum ordinatum. Data prid. kalendas Martii, piissimo Constantino augusto. Omissa forma v. g. inscriptionis, quæ non bene convenit cum ea, quæ passim in epistolis Pontificum coævorum occurrit, quæque aliquam alterationem insinuat, aliud circa authenticam istius epistolæ moveri debet dubium : nempe an S. Edicius eo vixerit tempore, quod ætatem Agathonis Papæ attigerit. Id quidem Ado in suo chronico affirmat (5). Sed ejus chronologiam non raro cæcutire, infra ostendemus. Quod ad ipsam epistolam Agathonis spectat, jam vitiatam titulo Viennensis archiepiscopi, forsân dicendum erit nomen Edicii divinatione quadam irrepsisse.

4 Agatho ab mense Junio anni 678 aut 679, ut variis placet (6), ad x Januarii (ad quam diem ejus Acta dederunt nostri (7)) anni 682 Sedem Romanam occupavit. Jam vero habemus, S. Sindulfum, Edicii decessorem, interfuisse anno 625 aut 630 concilio Rhemensi, a Sonnatio celebrato (8) ; Landalenum vero, tertium a Sancto nostro successorem, subscripsisse Concilio Cabilonensi, quod Phil. Labbe anno 650, alii vero anno 644, innectunt (9). Hæc est porro secundum Catalogos successio episcoporum Viennensium, quo S. Sindulfus anno 625, et quo Landalenus anno 650, sederunt : Sindulfus, Edicius, Cadeoldus, Landalenus. Landalenum, Concilio Cabilonensi subscribentem, omittit S. Ado in suo Chronico. Unde archidiaconus Viennensis Charvet suspicatur, hunc Landalenum episcopum eundem esse cum Cadeoldo : enimvero non facile persuadebit sibi quis, Adonem ignorasse, adeoque omisisse unum a decessoribus suis, quorum ætatem accuratissime signare conatur. Censet autem laudatus archidiaconus, Landalenum, inter subscriptiones Cabilonensis synodi corrupto Cadeoldi aut etiam Edaldi nomine, irrepsisse. Quo admissio, consequetur, S. Edicii pontificatui aliquot annos intra xxv annorum terminum assignandos esse ; adeoque ejus ætatem temporibus Agathonis Papæ innecti nullatenus posse. Atque hinc factum est, ut archidiaconus Charvet, in sua Historia Ecclesie Viennensis (10) quadriennium, ab anno 636 ad 640, S. Edicio episcopo tribuerit : quam temporis rationem facile admitteremus, nisi aliquod repagulum interponeret S. Ado et ipse Viennensis archiepiscopus, qui S. Edicii pontificatum temporibus Constantini Pogonati seu III, assignat (11) : adeoque inter annos 668 et 685 constituit ; quandoquidem Constantinus Pogonatus ab anno 668 ad 685 solium occupavit. En textus, in quantum ad præsentem questionem spectat (12) : Constantinus filius Constantini superioris annis xvii... Sindulfus, Viennensis Ecclesie episcopus, clarus habetur.... Sindulfo, episcopo defuncto Heedicus Viennensis Ecclesie præsulatum suscepit, magnæ religionis vir ; claruit autem usque ad ultimum tempus Justiniani imperatoris (regnantis ab 685 ad 695) ejus et tempore obiit.

5 Licet autem Ado, utpote domesticus, summe sit auctoritatis, quando seriem successionemque antistitum Viennensium exponit, quæ cæterum cum nostra, quum supra dedimus, ex-

qui tamen
errat circa
Sancti ætatem,

E

F

ab Adone, cu-
jus chrono-
taxis

(1) Biblioth. Hist. de Fr. tom. I, pag. 682. — (2) Ibid. tom. IV, pag. 327. — (3) Act. SS. tom. II mart. pag. 448. — (4) Hist. de l'Antiquité de la cité de Vienne, pag. 463. — (5) Migne. Patrol. tom. CXXIII, col. 113. — (6) L'art de verif. les dates. —

(7) Act. SS. tom. I januar. pag. 624. — (8) Labbe, tom. V, Conc. col. 1689. — (9) Ibid. tom. VI, col. 391. — (10) Hist. de l'Egl. de Vienne, pag. 132. — (11) Migne. Patrol. tom. CXXIII, col. 113. — (12) Ibid. l. c.

A puncto Landaleno, convenit; vacillat tamen, quando tricis chronologicis implicatur. Unum proferam exemplum ex chronotaxi imperii Justiniani II seu Minoris, qui patri Constantino Pogonato ab anno 685 ad 695 successit, depromptum. Ordinatur enim Ado sub tempore istius Justiniani mortem Dagoberti I, regis Francorum, his verbis (1): Dagobertus rex, valida febre ægrotans, mortuus est Spinogilo villa in pago Parisiensi, atque in ecclesia B. Dionysii sepultus (2): luxeruntque eum Franci diebus multis. Regnavit autem quadraginta quatuor annis. Ejus loco constituerunt Franci Clodoveum filium ejus regem, cujus uxor Bathildis, de genere Saxonum. Agi porro de Dagoberto I, non est, quod dubitemus. Conveniunt locus mortis et sepulture, filius Clodoveus, hujus nominis secundus, hujusque uxor S. Bathildis. Verum chronologica omnia mendosa sunt, imprimis enim, omnibus consentientibus, Dagobertus I diem supremum obiit anno 638: quod si vel primo anno Justiniani II obierit, Dagoberti vita in annum usque 685 proroganda erit; proinde

B Ado quadraginta septem annis solidis a recta chronotaxi deviat. Addit deinde, Dagobertum regnasse quadraginta quatuor annis: ostendimus in Actis S. Romani hac ipsa die dandis, Dagobertum regnasse annis sexdecim, nempe ab anno 622, quo pater ejus Clotharius Austrasiæ administrationem regio titulo ei commisit, usque ad obitum anno 638. Imo Dagoberti vitæ cursus tam longus non fuit: demessis enim ab anno vulgari 638 annis XLIV, devenimus ad annum 594, quo Dagoberti pater Clotarius decennis fuit, utpote qui natus fuerit anno 584 (3). Ex his recte concludere possumus, chronotaxi Adonianæ minime esse fidendum; ac proin quum altera ex parte habeamus Sindulfum præsentem Rhemensi synodo anno 625 aut 630, et Landalenum, anno, ut tardissime, 650 concilio Cabilonensi subscribentem, quo medio tempore pontificatus S. Edicii ordinandus est, tanti faciendæ non est Adoniana chronologia.

refellitur, de-
ceptus.

6 Porro σφαλματα Adoniana originem habent tum ex male computatis imperatorum annis, tum maxime ex omisso imperio Heraclii, qui annis omnino triginta regnavit. Unde inter Ju-

stinianum Primum et ejusdem nominis Secundum, imperatores, inito calculo, est differentia annorum plus minus quinquaginta quatuor, si correctiorem chronologiam cum Adoniana comparamus. Nihilominus id utilitatis habet Adonis chronotaxis, quod monstret, S. Edicium obiisse post Dagobertum, anno 638 defunctum. Nam sub Justiniano II ponit, Dagobertum vitam clausisse; ac dein aliis quibusdam interpositis, Chalceoldum S. Edicio suffectum (4): Dagobertus rex, valida febre ægrotans, mortuus est Spinogilo villa in pago Parisiensi.... Chalceoldus episcopus Viennensem Ecclesiam rexit usque ad tempora Theodorici regis, qui anno 670 regnum suum auspicatus est. Quod eatenus verum esse potest, quatenus expuncto Landaleno, qui concilio Cabilonensi, ut diximus supra, subscripsit, Chalceoldus sedem Viennensem tenuerit usque ad Bobolenum episcopum. Et certe nullum medium pontificem ponit Ado inter utrumque; et anno 653, adeoque tribus saltem post Cabilonensem synodum annis videmus Chalceoldum, Viennensem episcopum, subscribere privilegio, quod Clodoveus II monasterio S. Dionysii concessit (5). Chalceoldus cum Chalceoldo, qui etiam Ethoaldus alicubi dicitur (6), videtur eadem persona esse: unde dicendum erit, Landalenum, Cabilonensi synodo subscribentem, eundem esse cum Chalceoldo, adeoque binominem, aut ejus subscriptionem vitiatam fuisse a librariis. Cæterum alterutram opinionem amplectatur quis: aut Landalenum eundem cum Chalceoldo faciat aut ejus successorem; id semper inconcussum perstat, inter annos 624 et 650 locum esse S. Edicio intermedio tempore; ac proin nihil repugnare, quominus tempus ejus obitus circa annum 640 ponatur. Atque hæc sunt, quæ de S. Edicio dicenda habemus. Res ejus gestas omnino ignoramus: inter schedas nostras, una est, a Petro Francisco Chiffletio conscripta, continens Sanctos diœcesis Viennensis, inter quos et S. Edicium noster recensetur; sed simul dicitur horum fortasse nullius Vita scripta est. Denuo proin repetamus, quod de Sancto fert judicium Ado, ipse Sanctus domesticus et omni exceptione major, S. Edicium fuisse magnæ religionis virum.

E

C

(1) Migne. Patrol. tom. CXXIII, col. 115. — (2) Cfr Fredegar. Migne. Patrol. tom. LXXI, col. 656. — (3) Cfr Cointius ad ann. 631 § X. — (4) Patrol. tom. CXXII, col. 115 et seqq. —

(5) Felibien. Hist. de l'abb. de St Denys. pag. 23. Cfr Charvet. Hist. de l'Egl. de Vienne, pag. 133. — (6) Charvet. pag. 132.

F

A

DE S. ROMANO,

EPISCOPO ET CONFESSORE, ROTOMAGI,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. V. H.

§ I. Memoria in fastis recentioribus; vitæ synopsis; biographi, e quibus aliqui edendi seliguntur.

ANNO PROBABILITER 644.
Memoria in fastis sacris;

Quanvis de S. Romano, archiepiscopo Rotomagensi, nullam mentionem faciant Martyrologia Adonis et Usuardi, quæ vulgo classica vocantur; non est tamen, quod de ejus sanctitate dubitemus, utpote qui habet cultum, ut infra monstrabimus, antiquissimum simul et celeberrimum. Hodiernum Martyrologium Romanum sub hac die habet: Rhotomagi, Sancti Romani episcopi. Quod amplificat Autissiodorense, ab episcopo Carolo de Caylus anno 1751 editum, his verbis: Rotomagi, S. Romani episcopi, qui gentilitatis reliquias ab urbe et diœcesi expulit, plurimisque miraculis vivus ac mortuus refulsit. Corpus ejus ibidem in majori ecclesia quiescit, et singulis annis in festo Ascensionis solemnî pompa per urbem defertur. Ebroicense autem, eodem circiter tempore, nempe anno 1752 jussu Petri de Rochechouart editum, duobus sibi sequentibus diebus S. Romani meminit, nempe die xxii Octobris, quo dicit post S. Mellonum Rotomagensem: Eodem die, memoria S. Romani, ejusdem urbis episcopi, cujus natalis die sequenti agitur. Adeoque die sequenti legitur: Rhotomagi, Sancti Romani episcopi, qui paganorum delubra funditus evertit, bonos promovit ad meliora, et malos a malis revocare studuit.

Brevis vita;

2 Quo melius intelligantur, quæ in hoc Commentario dicturi sumus, opportunum censemus synopsis Vitæ S. Romani ex Breviario Rotomagensi, jussu Ludovici de la Vergne de Tressan archiepiscopi anno 1736 edito, hic exhibere. Benedictus, cujus uxor Felicitas diu suam gemuerat sterilitatem, Romanum, virtutis et facultatum heredem, precibus et eleemosynis a Deo impetravit. Parentes non minus pietate, quam genere commendabiles, filium optimis studiis a pueritia tam sedulo imbui curaverunt, ut factus adolescens ad summa virtutum pertingeret. In aulam Clotarii Secundi missus, castitatis, justitiæ et mansuetudinis illustre fuit exemplar. Jussus a rege inter primores sanctioribus adesse consiliis, commissas sibi partes egregie et laudabiliter sustinuit. Mortuo antistite Rotomagensi, variantibusque de eligendo successore suffragiis, tandem indictis jejuniis et precibus, communi omnium voto, Romanus renunciatus est episcopus. Gratum habuit Clotarius assumi in præsulem, quem in partem regiæ sollicitudinis vocaverat. Manifestis divinæ vocationis indicibus, pastorale suscepit onus. Vix Rotomagum accesserat, et Veneris delubrum, a paucis, qui in civitate supererant, paganis frequentatum, funditus evertit. Alia deinceps

in diœcesi Jovi, Mercurio et Apollini mancipata pariter disturbavit; suscepta pastoralis cura, inspexit sibi commissas oves, et continuis laboribus debilitari non patiens, bonos promovit ad meliora, malos a malis revocavit. Eam statuit in clero disciplinam, ut pudor esset subditis a regula deflectere. Ipse, forma factus gregis, cibi et somni parcus, in sacris celebrandis pius et frequens, rerum divinarum jugi meditatione animum refecit. Summam dictis et factis conciliavit auctoritatem, quia in eo enituit divinæ virtutis operatio. Sequanæ et campos et ipsam civitatem inundanti occurrens, intumescences aquas diluvio jussit abstinere, et intra statos limites, ad vocem alterius Moysis, docilis fluvius compressus est. Alia et vivens et mortuus edidit signa, quibus optimi pastoris sanctitas eluxit. A Deo præmonitus, mortem suscepit. Dum vixit populi pater et norma cleri, post obitum inter Sanctos et diœcesis præcipuos tutores recolitur. Regnante Ludovico Pio, in monasterium S. Medardi Suessionis caput est delatum: anno millesimo nonagesimo fuit restitutum et cum reliquis ossibus a Gulielmo, dicto de Bona Anima, in metropolitana ecclesia depositum. Laminis aureis ac gemmis capsula ditata est; quibus in publica necessitate ablatis, alteram fieri curavit archiepiscopus Rotroldus, in qua, comitantibus episcopis Lexoviensi et Sagiensi sanctos cineres deposuit. Ea est, quæ vocatur hucusque Sancti Romani Feretrum. Qui capite damnatus et a capitulo Rotomagensi, jure privilegii electus, illud extulerit, una cum consortibus ejusdem sceleris, quotannis die Ascensionis Domini liber dimittitur.

3 Vitæ Synopsis, quam exhibuimus, deprompta est ex multiplicibus Actis, hactenus superstitibus. Antiquiora tamen documenta videntur periisse. Inter ea, quæ coram habemus, edemus Vitam, a Gerardo, monacho Sammedardino, et, ut ipse se dicit, patre cœnobitarum conscriptam; brevis est et ita sobria, ut eam mutilatam suspicemur. Gerardus iste, qui ut infra ostendimus, sæculo x jamjam desinente scripsit, in epistola ad Hugonem, Rotomagensis urbis archiepiscopum, qua nuntiat, a se novis curis Vitam S. Romani compositam, dicit penes se fuisse et se transmittere Vitam veteranam, heroico carmine editam; ut omnino cunctis notum sit, quod nulla, inquit, inventionum vobis dirigo mendacia. Illam autem, quæ historiali stylo depicta est, pro nimia vetustate penes nos retinens, hanc digestam stylo illius ad instar vobis transmittito (1). Duplex

Acta varia,

(1) Migne. Patrol. tom. CXXXVIII, col. 173.

igitur

A igitur Vita antiquior Gerardo scriptori praeluxit, qua auctoritatem suae lucubrationi vindicare satagit. Restat igitur inquirendum, quo circiter tempore vixerit Gerardus, ut aliquatenus indagare possimus, quæ sit et Vitæ ab ipso conscriptæ et Vitæ metricæ, hactenus conservatæ, quæque Gerardi tempore jam veterana vocabatur, antiquitas. Mabillonius in suis Analectis scite animadvertit (1), multos legi Gerardos in Catalogo abbatum monasterii S. Medardi Suessionensis, multos item Hugones, Rotomagensis Ecclesiæ archiepiscopos; sed, addit, nullus ex his Gerardis tempore congruit cum ullo Hugone.

imprimis Gerardi, monachi S. Medardi;

4 Et vero nullum Gerardum, seu, ut alii dicunt, Giraldum aut Gairaldum abbatium tenuisse commodo tempore, liquet ex Catalogo abbatum S. Medardi Suessionensis: nam Giraldus I sedit tempore S. Gregorii Magni (2): Giraldus II sub Dagoberto I (3): Giraldus III medio sæculo XI (4): ita ut duo priores nimis sint antiquitatis, quam ut Vitam S. Romani secundis curis retractari potuerint: tertius autem nulli Hugoni Rotomagensicoævus fuerit. Censet igitur Mabillonius, Gerardum, quamvis se patrem cœnobitarum vocet, abbatem tamen non fuisse, sed præpositum monasterii S. Medardi, tunc a secularibus occupati, ut liquet ex catalogo abbatum. Nam anno 902 Heribertus I, comes Viromanduorum, abbatiam invasit, eamque jure quasi hereditario transmisit filio suo Heriberto II, pariter comiti Viromanduorum, quem excepit filius ejus, Trecensis et Meldensis comes, Heribertus III, donec anno 970 Odoleus electus fuerit abbas regularis (5). Utrum porro status iste regularis in monasterio perseverarit, dubitare licet: quum anno 1210 occurrit Ricardus miles dictus abbas S. Medardi, ut infra num. 54 monstrabimus. Ex hoc rerum statu conjicere licet, Gerardum, monasterio a laicis occupato, præfuisse titulo sive præpositi sive decani, adeoque vere se patrem cœnobitarum nuncupare potuisse. Quod vero Gerardus Hugoni II, Rotomagensem cathedram ab anno 942 ad 989 occupanti (6), coævus fuerit, ostenditur ex eo, quod dicat Gerardus in epistola ad Hugonem data, Brainam (oppidulum ad Vidulam fluvium) potestatis Ecclesiæ Rotomagensis fuisse. Ast sub Hugone III, seu anno 1128 jam translatum erat istud dominium ad comites Brainacenses (7). Epistolam, hactenus ineditam una cum Vita, a Gerardo conscripta infra dabimus.

C 5 Id autem constat, Vitam S. Romani metricam Gerardina antiquiorem esse, utpote, quam veteranam appellet. Et quoniam ætate Gerardi hujus lucubrationis fere deleta esset memoria, facile cernitur, uno saltem sæculo vetustior, adeoque ad tempus S. Romani proxime accedere. Eam tamen, ne nimis simus, non edemus, quoniam legi potest in Thesouro Anecdotorum Edmundi Martene (8) et nihil fere novi ad elucidationem rerum gestarum affert. Ejus loco dabimus aliam Vitam, Gerardina proluxiore, ab anonymo conscriptam, ac in duos divisam libros. Liber secundus compositus est sub pon-

tificatu Roberti I, Rotomagensis archiepiscopi, adeoque inter annos 989 et 1037 (9). Primus autem liber is nobis videtur, de quo Gerardus loquitur, historiali stylo depictus et nimis vetustatis: quia 1º explicite consueta doxologia, quæ ordinarie in fine totius operis ponitur; unde arguitur diversus auctor libri primi et secundi. 2º Quia distinctius ordinat temporum momenta, ab aliis ommissa, v. g. S. Romanum obiisse nocte dominica, x kal. novembris, num. 16. 3º In Brania, ait Gerardus, exsistebat Vita ista antiquissima, et ad majores nostros a Nicolao Belfortio missa fuit ex ms Branensi, ut adnotavit manu sua Heribertus Rosweyds. 4º Quædam narrat auctor, quasi vicinus tempori, quo acciderunt; v. g. exsultatio populi, videntis miraculum num. 11, luctus in obitu S. Romani num. 16.

6 Præter tres Vitas, hactenus enumeratas, est et quarta a Nicolao Rigaltio anno 1609 Rotomagensibus typis edita, quam antiquissimam censuit Mabillonius, nempe veteranam illam, historiali stylo depictam, quam pro nimia vetustate penes se retinuit Gerardus biographus (10). Ignorabat scilicet vir doctissimus, lucubrationem, a Rigaltio typis excusam, auctorem habere Fulbertum, sæculo XI archidiaconum Rotomagensem. Latebat Mabillonium epistola, postmodum ab Edmundo Martene publici juris facta in Thesouro Anecdotorum (11), inscripta dominis et confratribus suis, sanctæ Rotomagensis Ecclesiæ matris filiis, Fulbertus peccator salutem. Titulus autem libri erat: Fulberti archidiaconi præfatio in Vitam S. Romani, archiepiscopi Rotomagensis. Certum itaque est, Fulbertum hujus quartæ Vitæ scriptorem, fuisse archidiaconum Rotomagensem. Sed quoniam eodem circiter tempore tres Rotomagi floruerunt Fulberti, dispiciendum est, cui ex tribus adscribenda est lucubratio. Sed imprimis eliminandus est Fulbertus, monachus S. Audoeni, qui jussu abbatis sui Nicolai, ab anno 1038 aut 1042 ad 1094 monasterio præfecti (12), librum miraculorum S. Audoeni composuit, in quo quidem sæpe se monachum profitetur (13); adeoque vitam agens inter monachos, archidiaconatum Rotomagensem occupare non potuit.

vita scripta a Fulberto, archidiacono Rotomagensi,

7 Sed sunt alii duo Fulberti, ambo archidiaconi Rotomagenses. Scilicet Fulbertus, qui Maurilii archiepiscopi ab anno 1055 ad 1067 (14), consiliarius fuit, ut testatur Ordericus Vitalis lib. III Historiæ Ecclesiasticæ dicens (15): Eodem anno (scilicet 1056) Maurilius episcopus et Fulbertus Sophista, consiliarius ejus.... Ut cum convenerunt. Maurilio titulum Beati tribuit Gallia Christiana (16): et profecto eæ sunt, quæ illi tribuit Ordericus laudes, ut perfectam summæ sanctitatis imaginem exhibeant (17). Ejus tamen Acta omiserunt nostri ad diem XIII Septembris, eo quod sufficientia publici cultus necdum suppetebant, ut titulum Sancti aut Beati ei vindicare præsumerent (18). Cum Maurilii consiliario confundi non debet alter Fulbertus, memoratus ab Orderico his verbis (19): Gislebertus Ebroicensis episcopus... et Fulbertus Roto-

qui a variis homonymis

metrica anonymi, et alia, forsitan omnium antiquissima;

(1) Pag. 429. edit. Paris. 1723. — (2) Gall. Christ. tom. IX, col. 410. — (3) Ibid. l. c. — (4) Ibid. col. 414. — (5) Ibid. col. 413. — (6) Tom. XI, col. 25. — (7) Vet. Analect. pag. 429. — (8) Tom. III, col. 1635. — (9) Gall. Christ. tom. XI, col. 26. — (10) Vet. Analect. pag. 430. — (11) Tom. I, col. 181. — (12) Gall. Christ. tom. XI, col. 141. — (13) Act. SS. tom. IV august. pag.

834 et 836. — (14) Gall. Christ. tom. XI, col. 30. — (15) Migne. Patrol. tom. CLXXXVIII, col. 236. — (16) Tom. XI, col. 30. — (17) Migne tom. CLXXXVIII, col. 307 et 405. — (18) Act. SS. tom. IV sept. pag. 50. — (19) Migne. tom. CLXXXVIII, col. 634.

AUCTORE
J. V. H.

magensis archidiaconus scita patrum (*id est* canones Concilii Rotomagensis anni 1096 (1)) promulgaverunt. Promulgator iste Synodi Rotomagensis jam annis fere quadraginta distat a consiliario Maurilii : quin et vitam suam prorogasse videtur saltem usque ad annum 1126 : etenim in Orderico hæc legimus (2) : Eodem anno (1126) Gulielmus, abbas (S. Audoeni), obiit, et Ragemfredus, ejusdem monachus Ecclesiæ, regimen suscepit : cujus tempore claustrum cum aliis monachorum officinis consummatum, specialiter emicuit. Tunc Fulbertus, archidiaconus et decanus Rotomagensis, ægrotavit, et monachile schema devotus suscepit. Defunctus autem in claustro S. Audoeni ante capitulum tumulatus est, et albo lapide decenter coopertus est. Nempe Fulbertus iste factus est, ut tunc dicebatur, monachus ad succurrendum : *id est*, ut habet Cangius ad h. v. qui dum extrema agit, vel urgente mortis periculo, monachicam vestem induit, quo fratrum ac monachorum suffragiorum seu orationum fiant participes. Ex quo autem ad validitatem professionis regularis requisitus fuit ante integer tyrocinii in claustro et habitu Ordinis, desiit istiusmodi monachatus, omnes cæterum obligationes status religiosi inducens.

coræis distin-
guitur.

B

C

8 Quum igitur intervallum septuaginta annorum inter Fulbertum archidiaconum, consiliarium Maurilii et Fulbertum, pariter archidiaconum, sed monachum in extrema ægitudine factum, currat, non dubitamus esse diversos, licet pari dignitate insignitos : proinde remanet decidenda quæstio, utri Vita quarta seu Fulbertina tribuenda sit. Non ambigimus autem lucubrationem Fulberto, consiliario Maurilii, medio sæculo XI florenti, adscribere. Quæ vero in hanc sententiam inclinatur ratio, hæc est : quod quo tempore scribebat Vitam S. Romani Fulbertus, fere oblitterata erat rerum a sancto antistite Rotomagensi gestarum memoria : dicit enim (3) : Tantam operis sarcinam, a peritissimis viris prætermisam, arripere metuebam, ne nobilis materia, rustico stylo exarata, vilescebat, si forte in manus incideret grammaticorum. Atqui anonymus S. Audoeni, qui sub initio episcopatus Gulielmi I, *id est*, circa annum 1079 scripsit, adnotat Vitam S. Romani litteris consignatam fuisse. Nam recensens successionem antistitum Rotomagensium : Successit, inquit (4), Hildulfo Beatus Romanus, nobilis ortu et virtute præclarus. Beato Romano Sanctus Audoenus, claris natalibus ortus et virtutum magnitudine excelsus. Beato Audoeno successit inclytus Ansbertus, venerabilis præsul et sanctis operibus gloriosus. Horum vero trium ac Beati Gildardi memoriam tantum tetigimus, quia eorum gesta a probatissimis luculenter apud nos conscripta habentur. Proinde S. Romani biographus exstiterit necesse est inter annum 1056, quo Fulbertus consiliarius Maurilii floruit, et annum 1079, quo gesta S. Romani jam conscripta servabantur : adeoque priori archidiacono Fulberto attribuenda est Vita quarta ; nequiquam vero posteriori, qui vitam suam saltem usque ad annum 1126 protraxit (5). Fulbertinam Vitam non edemus, a Rigaltio jam

evulgatam, præcipue quia nihil continet, quod D in edendis non reperiatur.

§ II. Sancti ortus ; officia in aula regia ; tempus episcopatus et obitus ex ordinatione SS. Eligii et Audoeni.

S. Romanum nobili prosapia natum fuisse et quidem Francum genere apud omnes biographos in confesso est : quam habemus antiquissimam Vitam, infra edendam num. 3, docet Benedictum, S. Romani patrem, Clodovæi non solum commilitonem fuisse, sed etiam e regia domo oriundum, a S. Remigio Remis Christo initiatum fuisse. En verba : Exstitit vir quidam, nomine Benedictus, in regno Galliæ, quæ modo nuncupatur Francia ob gloriosissimos viros, robustissimosque bellatores, qui ex Sicambriæ partibus, Domino ducente, pervenerunt in has provincias et a Sancto Remigio, Rhemensis sedis archipræsule, per verbum sacræ doctrinæ conversi sunt, atque baptismi latice renati, veri exinde fidei catholicæ exstiterunt cultores. Qui venerabilis Benedictus ortus ex nobili prosapia præfatorum regum, etc. Ex his liquet gentem Francum fuisse Benedictum, S. Romani patrem. Eodem modo Vita metrica num. 1 Benedictum recenset inter magnificos proceres patresque serenos Clotharii regis. Neque ob stare debet, quod Rigaltina Vita dicat (6), Benedictum intra fines Galliæ exstisse oriundum, quasi propterea ex censu gentis Francicæ delendus esset : nam eodem loco eundem ex eorum (a S. Remigio conversorum) nobili genere fuisse ; et paulo infra (7), bello strenuum, consilio providum, maximam apud Latinos virtutis gloriam, sed et superiorem apud regem familiaris gratiæ sibi locum paravisse, prædicat. Qui hoc loco Latini dicuntur iidem sunt ac Romani, Galliarum scilicet accolæ, dum Franci regionem invadebant, quique lingua romana seu latina utebantur (8). Quod porro Benedictus, licet Francus, intra fines Galliæ oriundus dicatur, mirari non debemus ; quandoquidem sciamus Childericum, Clodovæi patrem, anno 481 Tornaci sepulcrum nactum fuisse ; unde patet, Francos jam tum sedem, intra fines Galliæ fixam habuisse. Quod quidem sufficit pro chronotaxi nostra : nam initia dominationis Francicæ intra fines Galliæ definire non vacat (9). Cæterum Benedictum post obitum Clodovæi natum censemus.

10 Nam Vita antiquior habet num. 3, temporibus Lotharii, inclyti Francorum regis filii Ludovici gloriosissimi principis, exstitisse virum quemdam, nomine Benedictum. Iste autem Lotharius, seu Clotarius I Francorum regnum, sive cum Fratribus divise, sive solus universum ab anno 511 ad 561 tenuit. Verum Vita Rigaltina tradit Benedictum, jam bello insignem, sub Clodovæo I seu Ludovico floruisse : Militiæ, inquit (10), actibus egregium in regno Galliæ nomen acquisierat, tempore Ludovici

Claro patre

E

F

qui sub Clotario I militavit,

(1) Bessin. Concil. Rotomag. pag. 77. — (2) Migne. tom. cxxxviii, col. 635. — (3) Martene. Thes. Anecd. tom. I, col. 181. — (4) Mabillon. Vet. Analect. pag. 226. — (5) Cfr Hist. lit. de la France, tom. VIII, pag. 373 — (6) P. 3. —

(7) P. 4. — (8) Cfr Le Cointe. Annal. Franc. ad. an. 595 § xvii. — (9) Cfr Daniel. Hist. de France. Præf. Hist. pag. lxxviii. Edit. Amstelod. 1742. — (10) Pag. 3.

A regis gloriosi: hic est Ludovius, quem de pagano Christianum fieri sors bellica coegit. Quam lectionem si sequamur, eandem vix cum reliqua chronotaxi vitæ S. Romani conciliabimus. Etenim si verum est, Benedictum jam sub Clodovæo, anno 511 defuncto, egregium nomen sortitum fuisse, necesse est, ut aliquot annis ante finem sæculi quinti natus fuerit: ponamus, si lubet, vel unum decennium; jam consequitur, S. Romanum, circa annum 630 episcopum factum, annis, ut minimum, centum quadraginta ab ortu patris sui distare. Quod vix admittere possum: decrepitis enim senibus Ecclesiarum regimen non concredebatur. Quod si lectionem Vitæ antiquioris admittamus, scilicet temporibus Lotharii exstitisse Benedictum, omnia bene fluunt, nec quidpiam obstat, quominus ipsam Benedicti nativitatem intra annos 511 et 561 colloceamus; ex quo deinceps res gestæ S. Romani suo ordine recte procedunt.

matre hactenus sterili,

B 11 Quo autem tempore S. Romanus in lucem editus fuerit, definire nobis, quoniam documenta desunt, non licet. Ex Vita antiquiorum. 4 conjicere datur, matrimonium Benedicti cum Felicitate fuisse initio sterile: nam per aliquod tempus affulsisse spem prolis: alioquin non satis commode explicatur angelica, quam refert biographus, visio: Benedicte, inquit, Benedicte, Dominus Jesus Christus misit me ad te gaudium magnum nuntiare tibi; ecce enim nutu ipsius uxor tua Felicitas unicum tibi pariet filium electum, nomine Romanum. Quod si timor sterilitatis non exstisset, nulla videretur ratio visionis angelicæ. Cæterum Vita metrica id ipsum apertius dicit (1):

Sed quia nullus erat fructus sibi posteritatis, Posebant ambo munus summæ Deitatis.

Similiter biographus Rigaltinus (2): Cum tanto intra aulam regiam polleret honore, hoc uno infortunii genere anxius tenebatur, quod filium non habens, alieno censum servabat heredi. Hoc uno impatientis desiderii æstu anhelus venerandus heros, sibimet ingratus, paululum displicebat; dum mentem ipsius hæc mordacis curæ meditatio exulcerabat, cui post exitum suum alta rerum patrimonialia, cui regia beneficia, cui etiam longus ordo famulorum cedere jus hereditarium deberent. C Erat enim uxor ingenuis orta et ipsa natalibus, quæ conjugalibus pudicitiae dignitate cæteras tunc suo tempore matronas præibat et exemplo: sed longæ sterilitatis incommodo anxiebatur. Sequitur visio angelica, quam supra exposuimus.

sæculo VII inchoato natus,

12 Quoniam igitur Benedictus, S. Romani pater, sub Clotario rege floruit, id tali ratione nos interpretari oportet, ut sub isto rege prima beneficia suscepit propter res in bello et pace egregie gestas: nam Clotario regnante, natum S. Romanum non credimus. Quia nempe ejus ortus, ut tardissimus, ad annum 561, quo defunctus est Clotarius, referendus esset; adeoque S. Romanus, episcopatum Rotomagensis circa annum 630 adiens, prope septuagenarius fuisset, quod non facile quis sibi persuadeat. Ætas quidem, ad presbyteratum vel episcopatum apta, erat in Galliis tricenaria; uti constat ex concilio Agathensi, anno 506 celebrato, in

quo canone XVII sancitur (3): Presbyterum vel episcopum ante triginta annos, id est, antequam ad viri perfecti ætatem veniat, nullus metropolitanorum ordinare præsumat. In Concilio Parisiensi V, anno 615 coacto, quum canone I decretum fuisset, ut decedente episcopo, in loco ipsius ille debeat ordinari, quem metropolitanus, a quo ordinandus est, cum provincialibus suis, clerus vel populus civitatis, absque ullo commodo vel datione pecuniæ elegerint (4): Huic canoni addit edictum Clotarii, ut episcopus, taliter electus, per ordinationem principis ordinetur: vel certe, si de palatio eligitur, per meritum personæ et doctrinæ ordinetur (5): cupiebat scilicet rex, ut e clero palatino aliqui ad episcopatus apicem assumerentur, quos inter certe fuit Romanus noster. Quoniam porro ex biographo proluxiorum. 6 habemus, regem, quum ad eum referretur de S. Romani electione, dixisse, in homine attendendum esse potius religionem, quam ætatem, videtur S. Romanus, qui circa annum Christi 630 ad cathedram Rotomagensis admotus fuit, annos triginta, seu ætatem canonicam tunc non habuisse, adeoque sæculo septimo jam inchoato natus ex patre septuagenario, utpote qui sub Clotario I militaverat et ex matre hactenus sterili. Conjecturæ nostræ pondus utcumque adjicit Vita Rigaltina, quæ sanctum vocat novum Isaac de promissione filium (6), et codex eburneus Ecclesiæ Rotomagensis, in quo Felicitatem, Sancti matrem, comparat Saræ, cui, ut dicitur Genesi XVIII, 2, desierant muliebria: unde quinquagenariam fuisse puerperam autumamus.

13 Angelus, Sancti nativitatem prædicens, injunxerat, mox ut maternis ablactatus uberibus, intellectuales annos attingeret, catholicis viris committeretur (7). Parentes autem angelicum præceptum adimplevisse docet auctor Vitæ infra edendæ num. 4: Ortus diligentia cura B. Romanus genitorum in æde est nutritus. Post exiguum autem temporis capedinem, ipso suggerente, spiritualibus disciplinis præ cæteris traditur pædagogis scholaricis, apprimè imbuendus disciplinis liberalibus. Et quod hoc artium studium ad altiores tenderet disciplinas, docet nos paulo infra idem biographus num. 5, scilicet Divinarum scripturarum optimum agnitorem exstis: unde et datur intelligi, quo sensu accipiendæ sint spirituales disciplinæ, ad quas a pueritia destinatus fuit S. Romanus. Atque id quidem consequenter, quoniam secundum angelicam prædicationem, futurus erat nasciturus puer Ecclesiæ decoratque splendor, fortis columna, ut dicitur num. 4. Ab ipsa igitur infantia clericali militiæ præparatum fuisse S. Romanum, non est dubium sive disciplinarum genus, ad quas incubuit, sive prædicationem, ab Angelo factam, spectemus. Adolescentis Romani vitæ particulam optime describit Vita Rigaltina (8): Crescit itaque, ait, puer, traditur catholicis viris, imbuatur uberius divinis scripturis, quem brevi tempore doctrina et eruditione anteriores suos præire omnes mirabantur. Fulgebat in eo non simplex virtutum gratia: in corde etenim sinceritas et legis plenitudo,

sacrasque literas edoctus,

(1) Migne Patol. tom. CXXXVIII. col. 174. — (2) Pag. 4. — (3) Labbe tom. IV Conc. col. 1386. — (4) Ibid. tom. V

col. 1630. — (5) Ibid. col. 1633. — (6) Fol. 6. — (7) Fol. v. 5. — (8) Fol. 6.

AUCTORE
J. V. II.

in ore ipsius veritas erat et puræ eloquentiæ magnitudo. Verum divini dogmatis prægestata dulcedine, quanto plus scientiæ ac sanctimonix pollebat copiis, tanto magis humilitati operam dabat, omnibus se affabilem præbebat, nullum se inferiorem existimans, illud cogitans Salomonis*: « Quanto magnus es, humilia te in omnibus: » et*: « Quia Dominus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. »

* Eccli. III, 20
Jac. IV, 6

in aulam-regiam vocatur,

14 *Pergit idem scriptor* (1): Sanctitatis quoque ejus fama circumquaque fragrante, ad regias aures virtus tam egregiæ adolescentiæ pervenit. Rex etiam ipse, illustris juvenis fama delectatus, jam de ejus, quem necdum noverat, institutione præcogitabat. Mittitur ergo legatio, quæ ex mandato regis juvenem ad palatium venire quantocius moneat; quod juvenis strenuus primo quidem sprexit, utpote qui soli Deo vacare studens, populosas urbes et regiam frequentiam declinare malebat; sed reputans ex verbis Apostoli*, omnem animam subditi debere sublimiori potestati, et maxime regiæ majestati, licet ægre, ad regiam se confert præsentiam. *Biographus, a nobis edendus, dicit num. 6*: Taliter ergo in virtutum apice locatus, coepit strenue in aula regis militare Clotharii. *Sed animadvertendum est, hunc Clotarium, sub quo S. Romanus ministerio aulico adhibitus fuit, esse hujus nominis secundum, filium scilicet Chilperici regis, qui patri anno 584 quadrimestris successit, et tandem ab anno 613 ad 628 universum Franciæ regnum solus tenuit. Fieri certe potuit, ut tunc primum S. Romanus aulam regiam adierit, quando jam regno universo potiebatur Clotarius II. Cæterum rex iste jam ab anno 584 Suessionense regnum occupans, Neustriam, id est Galliæ partem inter Sequanam et Ligerim sitam, adeoque diocesim Rotomagensem, in hereditate sua habebat* (2).

reique publicæ
curam impendit:

15 Si fidem habemus *Vitæ metricæ* (3), non prius videtur militiæ clericali adscriptus fuisse, quam vocatus ad aulam regiam advenisset: canit enim poeta:

Inde palatinam de more vocatur ad aulam,
Vestiturque toga, magis ardens cœlibe vita,
Intra castra Dei devotus miles haberi.

C Quibus verbis scriptor indicat, S. Romanum prætulisse togæ seu magistratui civili militiam Christi seu vitam clericalem: cui nondum initiatus videtur fuisse. Crediderim tamen medio tempore, quo in aula vixit, saltem clericum fuisse. Etenim frequens erat in palatio regio clerus, tum quia Francis, hactenus barbaris necessarij erant viri, scientia et artibus instructi; quales plerumque inter clericos reperiebantur; tum quia S. Remigius Clodoveo regi, recens baptizato, imprimis commendaverat, ut sacerdotes in suis consiliis adhiberet. Consiliarios, inquit (4), tibi adhibere debes, qui famam tuam possint ornare, et beneficium tuum castum et honestum esse debet, et sacerdotibus tuis honorem debebis deferre, et ad eorum consilia recurrere. Quod si bene cum illis convenerit, provincia tua melius potest constare. Quapropter erant in aula regia, clerici qui officio

referendarii seu custodis annuli regii et notarii D fungebantur. Vide *Referendariorum Catalogum in Glossario mediæ et infimæ latinitatis verbo Referendarius Caroli Du Cange*. Hac dignitate insignitum fuisse Sanctum nostrum, asserit *Franciscus Pommeraye, S. Audoeni monachus Benedictinus, in sua Historia archiepiscoporum Rotomagensium* (5). Verum Sancti nomen omisit *laudatus Cangius, quum hactenus in nullo diplomate occurrerit: quin et ipse Franc. Pommeraye paulo infra suam emollit affirmationem, dicens, S. Romanum aut ab annulo aut a consiliis regi fuisse. Quod quidem posterius verissimum est: nam in Vita antiquiore legimus num. 6, eum in aula regis militasse Clotharii, quod magistratum civilem interpretamur; et Vita Rigaltina apertius docet* (6), regem, summo cum honore Romanum suscepisse et inter primos palatii suis jussisse interesse consiliis.

16 *Quamdiu S. Romanus in aula regia vixerit, incertum est: quum nullum nos doceat monumentum, quo tempore aut in ea agere inceperit, aut cathedram Rotomagensem adierit. Ordericus Vitalis lib. v tribuit Hildulfo episcopo xxviii annos ejusque successor, S. Romano annos xiii, quod tempus xli annorum currit inter Melantium et S. Audoenum episcopos Rotomagenses. Anno 601 adhuc vixisse videtur Melantius: ad illum nempe dedit S. Gregorius M. indictione iv seu mense septembri, an. 601, epistolam lib. xi epist. 58 (7), qua commendat S. Augustinum et socios, ad gentem Anglorum missos. Si itaque certo cognosceretur tempus obitus Melantii et ordinationis S. Audoeni, satis e propinquo chronotaxis utriusque medii, seu Hildulfi et S. Romani statui posset. Ignoramus autem, quo tempore obierit Melantius; id unum admittendum videtur, vixisse quum S. Gregorius epistolam supra laudatam post mensem septembrem scripsit, aut saltem non ita diu ante vita functum fuisse. Quod vero spectat ad ordinationem S. Audoeni, vexatissima est quæstio, quam vario modo solverunt eruditi. Tota controversia pendet ex textu S. Audoeni in Vita S. Eligii, qui sic sonat* (8): Convenientes igitur simul in civitatem Rothomagensensem quarto decimo die mensis tertii, tertio anno Clodovei, juvenculi adhuc regis, die dominico ante Litanias inter catervas populi, inter agmina clericorum, inter choros psallentium, consecrati sumus gratis ab episcopis pariter episcopi, ego Rodomo, ille Noviommo. Mensis tertius est, anno a martio incipiente, majus. Litanix sunt Rogationes, per triduum ante festum dominicæ Ascensionis celebrandæ, ut constat ex can. xxvii Concilii Aurelianensis, anno 511 celebrati, et cui S. Gildardus Rotomagensis subscripsit: Rogationes, inquit (9), id est litanias ante Ascensionem Domini ab omnibus ecclesiis placuit celebrari; ita ut præmissum triduanum jejunium in dominicæ Ascensionis festivitate solvatur: per quod triduum servi et ancillæ ab omni opere relaxentur, quo magis plebs universa conveniat. Quo triduo omnes abstineant et quadragesimalibus cibis utantur.

ordinationis
ejus annus
pendet ex
obitu Melantii

E

F

(1) Fol. 7. — (2) Cfr Valesius. Notit. Gall. v°. Neustria. — (3) Migne Patrol. tom. CXXXVIII, col. 473. — (4) Migne Patrol. tom. LXXI, col. 1137. — (5) Hist. des Arch. de Rouen, pag. 119. Servin. Hist. de Rouen tom. I, pag. 68. — (6) Fol. 7 v°.

— (7) Migne Patrol. tom. LXXXVII. Op. S. Greg. col. 1177. — (8) Ibid. tom. LXXXVII, col. 512. — (9) Labbe tom. IV Conc. col. 1408.

et ordinatione
SS. Audoeni
et Eligii,

AUCTORE
J. V. H.

17 Certe si, deleto anno regni Clodovei tertio, legeretur textus S. Audoeni supra citatus, omnes consentirent in annum 646 reponendam esse SS. Audoeni et Eligii consecrationem episcopalem. Eo enim, notato littera dominicali A, paschate die ix aprilis occurrente, dominica quinta post pascha seu ante Rogationes, incidebat in diem xiv mensis tertii seu maji. Alii autem anni, his notis insigniti non occurrunt, nisi 635 et 657, neuter vero cum chronologia componi potest. Omnia igitur bene concurrerent in assignandum annum 646 consecrationi, nisi obstaret alia nota chronologica, nempe Sanctos ordinatos fuisse tertio anno Clodovei, juvenuli adhuc regis. Etenim si annus 546 tertio Clodovæi II illigetur, necesse est, ut Dagobertus anno 644 obierit, scilicet die, in quo omnes conveniunt (1), xix januarii, unde tertius annus regni Clodovæi currebat anno 646. Ast hic est nodus, quodam modo insolubilis. Recentiores fere omnes mortem Dagoberti ad annum 638, adeoque consecrationem SS. Audoeni et Eligii ad 640 statuunt, freti firmissimo argumento Fredegarii Scholastici, uno vix sæculo iis, quæ narrat, posterioris. Hic autem scriptor annos solum sedecim Dagoberto, partitum primo, universum dein Francorum regnum administranti, tribuit. Dagobertus, inquit (2), cum jam annos septem regnaret maximam partem patris (anno 628 defuncti), regni, ut supra memini, assumpsit. Atque istiusmodi chronotaxim persecutus ad obitum usque dicit (3) : Anno xvi regni sui Dagobertus... ægrotare cœpit... post paucos dies emisit spiritum. Quæ vero idem Fredegarius paulo infra refert, quasi anno primo Clodovæi acciderint, eamdem chronotaxim confirmant. Anno primo Constantinus, inquit (4), imperator moritur... Eodem anno Sintela, rex Spaniæ, qui Sisenando in regno successe- rat, defunctus est. Quæ duo aptissime cum anno 639 conveniunt (5). Quapropter dubitatio nulla esse potest, quin Fredegarius ad annum 638 obitum Dagoberti statuerit.

cujus tempus
Cointius,

18 Quum duo historice certa sunt quæ mutam sibi faciunt angustiam, scilicet diem xiv Maji concurrentem cum dominica ante litanias seu Ascensionem Domini pertinere ad annum 646 et Dagoberti mortem, anno 638 obitum, reducere annum Clodovæi II tertium ad Christi 640; varii variam inierunt viam ad discutendam difficultatem. Cointius quidem ad annum 640 § XXI bifidit allatum supra num. 16 textum S. Audoeni, scilicet hujus periodi duæ sunt partes. Prior annum diemque designat, quo Rothomagum Audoenus et Eligius pervenerunt : posterior diem notat, quo consecrati sunt episcopi. Rothomagum ingressi sunt quarto decimo mensis tertii : consecrati sunt episcopi die dominico ante Litanias : dies ille dominicus ante Litanias fuit vigesimus primus mensis tertii seu Maji, quia hoc anno, Clodovæi tertio, pascha die decimo sexto celebratum est. Subnectitque, qui duas partes in periodo S. Audoeni non distinguunt, ordinationem referre coguntur aut ad annum 635 aut ad 646. Hanc distinctionem Cointii merito explodit Jos. Ghesquière in suis Actis Sanctorum, in quibus Annotationes quasdam adnectit

ad Exegesim de Dagoberto Godefridi Henschenii. Quis, quæso, inquit (6), non videat S. Audoenum, scriptorem utique accuratum ac diligentem, non tam sui sanctique Eligii in Rothomagensem urbem adventus epocham, quam ipsummet susceptæ ab utroque consecrationis episcopalis diem suis temporum notis designare voluisse? Et vero quis utcumque historiographus, qui electorum præsulum in episcopalem urbem, aut abbatum absentium electorum in cœnobium suum, adventum omnibus notis chronologicis diserte designet, diem vero consecrationis eorum summo involvat silentio. Sit hoc unum, plurium instar exemplum, quo pateat assignatum a S. Audoeni diem decimum quartum mensis Maji, diem esse episcopalis consecrationis ipsius Audoeni atque S. Eligii, non vero diem xxi ejusdem mensis, cujus ne verbo quidem uno mentionem fecit Audoenus : ut adeo non immerito dixerit Henschenius num. xi (7), verendum esse, ne hi, qui dictum diem xiv Maji separant a die consecrationis, dum moliuntur ædiculam construere, basilicam destruant. Fateor tamen adducta hic ab Henschenio argumenta non esse tam evidentia, ut Audoeniani textus explicandi methodum ab illo adhibitam, extra omnem controversiam ponant.

19 Quæ sunt igitur ab Henschenio adhibita? Duo scilicet ponit (8) : quod dominica Rogationum sive Litaniarum distinguenda sit a dominica ante Rogationes, ita ut hæc sit dominica quinta, illa vero quarta post Pascha; hac ratione consecratio peracta fuit die xiv Maji, incidente anno 640 in dominicam quartam. Alterum argumentum est, potuisse anno 640 apud Neutrios celebrari pascha octiduo citius, quo casu, dominica quinta concurrebat cum xiv Maji. Ast vicissim rejicit Henschenii argumenta satis, ut ex verbis Josephi Ghesquière supra allatis constat, labilia Cointius ad an. 798 § xcii. Citato enim xxvii Concilii Aurelianensis, quem num. 16 retulimus, monstrat dominicam quintam post pascha vere dici et esse dominicam ante Rogationes, quæ per sequens triduum celebrabantur; adeoque alia opus esse probatione, ut quis persuadeat dominicam quartam dominicam Rogationum vocatam fuisse. Quod autem addit Henschenius, solere quasdam solemnitates octiduo integro ante eorum celebrationem annuntiari : responderi potest, tum consuetudinem, etiamsi, quum scriberet Henschenius, exstisset, non monstrari exstitisse sæculo septimo; tum suffecisse, ut dominica quinta indicarentur Rogationes, quæ postridie erant inchoandæ. Quod ad alterum Henschenii argumentum spectat, nempe Rothomagenses forsitan solido octiduo pascha anni 640 præoccupare potuisse, cujus varia profert exempla ex Gregorio Turonensi, quibus ostendit accidisse, ut in celebranda solemnitate paschali orientales Ecclesiæ ab occidentalibus dissiderent. Et certe istiusmodi discordiæ exempla multo exhibet Opus Chronologicum Gallicum L'art de vérifier les dates. Ast ejus discrepantiæ duplicem allegat causam Cointius § xciv; alteram, quando xiv lunæ paschalis seu plenilunium Martii incidebat in Sabbathum, paschale

refutatus a
Ghesquière.

(1) D. Bouquet. Rec. tom. III. pag. 687. — (2) Migne Patrol. tom. LXXI, col. 642. — (3) Ibid. col. 636. — (4) Ibid. col. 637. — (5) Cfr Mariana. Hist. de Españ. tom. II, pag. 294. Edit.

Valent. 1785. Cedren. Hist. Compend. pag. 733 et seq. Edit. Bonn. 1838. — (6) Act. SS. Belg. tom. II pag. 233. — (7) Ibid. pag. 230. — (8) Ibid. l. c.

AUCTORE
J. V. H.

sacramentum reponebant latini non in dominicam sequentem, seu xv lunæ, sed in xxii, ita ut toto octiduo ab orientalibus discreparent. Absurdum enim, ait Sanelementius (1), latinis patribus videbatur, lætum festumque Resurrectionis diem recolere, ea luna, qua Christum Dominum in humani generis redemptionem cruci affixum et sepultum fuisse constabat. Et vero Christus feria quinta, xiv lunæ sacramentum celebraverat, ac postridie, xv lunæ in cruce mortuus est. Ast hæc causa Henschenio patrocinari non potest: nam anno 640 littera dominicali A, plenilunium paschale in diem xii Aprilis, feriam quartam hebdomadis incidebat; pascha vero in diem xvi ejusdem mensis adeoque nulla ex hoc capite causa erat movendi paschatis.

virissim refutato,

20 Altera causa discrepantiæ in eo est, quod latini orientales biduo in constituendo novilunio paschali præcedebant. Unde fieri potuit et aliquando factum est, ut plenilunium, incidens in xxi aut xxii Martii, pascha latinis daret mense Martio; dum orientales, quibus iisdem diebus solum curreret xii aut xiii lunæ, eo proinde, quum ex decreto concilii Nicæni ea habenda esset luna paschalis, cujus dies xiv occupat aut sequitur æquinotium vernum, diei xxi Martii affixum, orientalibus luna paschalis currere incipiebat viii Aprilis, ut ad xxi Aprilis plenum suum attingeret: unde accidit ut toto fere mense pascha orientale ab occidentali seu latino distaret. Sed neque hæc causa Henschenium juvare potest: nam, ut jam diximus, anno 640 pascha celebratum fuit dominica xvi Aprilis, luna xviii; differentia bidui ipsam solemnitatem non afficit: id solum fuerit apud orientales, ut hi plenilunium a feria quarta ad sextam transtulerint, quin propterea ipsa festivitas Resurrectionis dominicæ suo moveri loco potuerit. Perstat igitur nodus hactenus insolubilis.

ad annum
646 referimus:

21 Eundem tamen quasi discindit Hadrianus Valesius lib. xx Rerum Francicarum (2), dum insinuat, expungendam esse particulam textus Audoeniani, qua docemur, anno tertio Clodovæi II consecrationem SS. Audoeni et Eligii esse illigandam: dicit enim anno tertio Chlodovei regis, quo anno Eligius et Audoenus ad episcopatum pervenisse dicuntur; ac dein affirmat, Nonnulla in ejus (Audoeni) libris de vita S. Eligii a recentioribus inserta esse. Verum justo audacius mihi videtur totam particulam tollere. Sed quid si pro anno tertio Clodovæi II legeremus anno nono? Sua staret regno Dagobertino simul et ordinationi SS. Audoeni et Eligii chronotaxis: immo retineri posset, quod Clodovæus dicitur juvenculus adhuc rex: nam si ponatur anno nono, annos tredecim non attigisset, qua ætate etiamnum rex juvenculus appellari potuit. Quidquid sit de hac qualicumque solutione vexatæ quæstionis, quæ ad diem 1 Decembris in Actis S. Eligii retractari poterit, id mihi certius videtur, epocham ordinationis SS. Audoeni et Eligii a die xiv Maji anni 646 dimoveri non posse. Huc etiam facit quod vetustissima Calendaria, etiam sæculi noni ordinationem S. Eligii diei xiv Maji innectunt (3).

Nunc ad ordinandam utcumque chronotaxim D Vitæ S. Romani gressum facimus.

22 Diximus supra num. 16 tempus xli annorum, quo episcopatus Hildulfi et S. Romani duravit, circumscribi per pontificatum Melantii et S. Audoeni. Verum quidem est, hanc annorum intercapedinem desumptam esse ex libro v Orderici Vitalis, qui nonnumquam in chronologicis notis cespitat, ast minus tamen quam passim dicitur, ut animadvertunt scriptores Historiæ literariæ Franciæ (4). Sic in recentissima, ut credo, Orderici editione Parisiensi anni 1840 accusatur, quasi omnino erraverit in recensendis Franciæ regibus Hildulfo coævis. Scripsit nempe (5): Hic (Hildulfus) annis xxviii... Tunc in Francia regnaverunt Childebertus et filii ejus Theodoricus ac Theodebertus et Lotharius Magnus. Ad hæc verba editor dicit, verba gallica latine reddo: Non possumus non refutare hanc phrasim, quæ quot verba, tot continet errores. Solus ex citatis principibus, qui Hildulfo coævus fuerit est Clotharius II. Videtur auctor hunc confundisse cum avo suo Clothario I et quum hic coævus fuerit Childeberto et Theodorico, eos ad tempus Hildulfi reduxit, falsus etiam in gradibus consanguinitatis. Unus est error in textu Orderici, conjungentis regnum Childeberti cum episcopatu Hildulfi: nam veneno sublatus fuit Childebertus anno 596 et anno 601 adhuc in vivis erat Melantius, Hildulfi prædecessor. Ast reliqua accuratissima sunt: ab anno 596 Theodoricus Burgundiæ usque ad 613, Theodebertus Austrasiæ ad 612, Childeberti filii præfuerunt. Quantum verospectat ad Clotharium II, non dicitur Childeberti filius, imo quandoquidem post Theodoricum et Theodebertum ponitur, alium habuisse patrem, potius insinuatur. Ideo autem Magnus appellatur, quia ab anno 613 ad obitum usque universam Franciam suo sceptro subegit.

ex Orderico,
non temere

23 Non igitur nimis faciles esse oportet in arguenda falsitate quarundam notarum, quas operose congerit Odericus in ordinanda serie præsesulum Rothomagensium, eumque prudenter sequemur, donec ex aliis monumentis meliora edoceamur. Hæc itaque scribit de S. Romano (6): Hic xiii annis, tempore Honorii, Severini et Joannis Paparum, Heraclio regnante, miraculis coruscavit: decimoque kal. novembris ad Dominum gloriose transiit. Tunc in Gallia christiani principes vigeabant Dagobertus et Lodoveus: in Anglia Oswaldus, Oswinus et Oswius: in Italia Agilulfus, Adoaldus, Arioaldus, Rotharith et Rodoaldus. Arioaldo regnante, Beatus Columbanus, genere Scotus, postquam in Gallia Luxoviense monasterium construxerat, in Italia, in Alpibus Cottiis Bobiense condidit. Expendamus notas hasce chronologicas, et cum tabulis chronologicis Benedictinorum conferamus. Honorius Papa I pontificatum tenuit ab anno 625 ad 640 (7): in Hildulfo etiam dixerat Ordericus (8), tempore Honorii eundem fuisse: unde habemus medio tempore S. Romanum episcopum fuisse ac perseverasse usque ad Joannem, ab anno 640 ad 642 Papam (9). In Gallia, Dagoberto regi ab anno 622 ad 638 (10), succedit Clodovæus II, qui regnum

erroris culpando,

F

(1) De vulgaris Æræ emend. pag. 486. — (2) Tom. III, pag. 183. — (3) Mabillon. Vet. Analect. pag. 319. Cfr. Act. SS. tom. IV, aug. pag. 797. — (4) Hist. de la France lit. tom. XII, pag. 202. — (5) Tom. II, pag. 344. — (6) Orderic. Vital. Hist. Ec-

cles. tom. II, pag. 343. — (7) L'art. de vérif. les dates, pag. 261. Edit. Paris. 1770. — (8) Tom. II, pag. 344. — (9) L'art. de vérif. les dates, pag. 262. — (10) Ibid. pag. 329.

A tenuit usque ad an. 656 (4). In Anglia, Oswaldus, rex Northumbriæ ab anno 634 ad 643 (2), Oswinus a 644 ad 651 (3), Oswius vero a 643 ad 670 (4). In Italicis regibus minus accurata est Orderici chronotaxis; nam Agilulfus, rex ab 591, desiit an. 615 (5); Adoaldus ab 615 ad 626 (6); Arioaldus a 625 ad 636 (7), quo regnante, B. Columbanus, defunctus anno 615, Bobiense monasterium condere non potuit. Rotharis ab 636 ad 652 (8); tandem Rodoaldus ab obitu patris sui Rotharis ad annum 672 regnavit (9).

chronotaxis
pontificatus
S. Romani

24 Licet in Orderico gravis sit error in principibus, ut diximus, Italicis, in eo tamen collimant omnes notæ chronologicæ, ut certum videatur, S. Romanum post annum 640 superstitem fuisse: unde et confirmatur sententia nostra, anno 646 SS. Audoeni et Eligii ordinationem illigans. Et profecto ordo chronologicus Pontificum Romanorum sæculi septimi satis certus est, ut error non facile irrepserit: adeoque quum Joannes Papa IV electus fuit die xxiv decembris anni 640, consequens est, ut tunc quidem cathedram Rotomagensis S. Romanus tenuerit: imo ad finem usque pontificatus Joannis Papæ eandem occupasse probabile est, alioquin nimium proroganda esset Ecclesiæ Rotomagensis viduitas, quæ etiam tam diuturna est (nempe a xxiii octobris 642 ad xiv maji 646), ut magis episcopatus S. Romani usque ad tempora Theodori, Pontificis a die xxiv novembris 642 ad xiii maji 649, aliquantulum videatur extendendus. Nec quispiam nudam hic conjecturam suspicetur: etenim in Vita prolixiori num. 16 dicitur S. Romanus obiisse dominica nocte, decima kalendarum novembrium, id est, die sabbathi, xxiii octobris: jam vero annus bissextilis 644, littera dominicali DC notatus, habet sabbatum xxiii octobris; neque alius annus aptior illigandæ morti S. Romani occurrit: non annus 639, simili littera C notatus, quia cum chronotaxi S. Audoeni, ut infra monstrabimus, non convenit: non annus 650, quo certe jam sedebat S. Audoenus. Hac ratione nimis prolongatum interpontificium inter SS. Romanum et Audoenum tollitur, et ad novemdecim circiter menses, seu a xxiii octobris 644 ad xiv maji 646, reducit: et initium pontificatus S. Romani, qui xiii annis cathedram Rotomagensis tenuit, circa annum 631 definitur.

C

aliquousque
statuitur

25 Certum porro est, inter electionem et consecrationem, anno 646, ut diximus, peractam, sat longum tempus cucurrisse. Electus enim S. Eligius, hactenus laicus, ne tamen, ait S. Audoenus (10), in ullo catholicæ regulæ deviare videretur, non se permisit prius sacerdotem consecrari, nisi sub normula clericatus aliqua temporis curricula exigeret. Scilicet concilium Arelatense anni 524 decrevit Can. II, ut laici antequam ad ordines sacros assumerentur, per annum integrum in clericatu perseverarent. En verba (11): Et licet de laicis prolixiora tempora antiqui patres ordinaverint observanda; tamen quia, crescente ecclesiarum numero, necesse est nobis plures clericos ordinare, hoc inter nos, sine præjudicio duntaxat canonum antiquorum, convenit,

ut nullus metropolitanorum cuicumque laico dignitatem episcopalem tribuat, sed nec reliqui pontifices presbyterii vel diaconatus honorem conferre præsumant, nisi anno integro fuerit ab eis præmissa conversio (12). Hæ fere sunt rationes, quæ sat longum interpontificium in Ecclesia Rotomagensi fuisse suadent.

26 Nam quæ stant argumenta pro dilatione consecrationis S. Eligii, etiam pugnant pro interpontificio Rotomagensi. Electus videlicet fuit cum S. Eligio S. Audoenus, ut ipse testatur in Vita Eligii (13): Elegerunt, ait, ex merito sanctitatis... ad sacerdotale officium sanctum Eligium... Elegerunt autem cum eo Audoenum, sodalem ejus, qui vocabatur Dado, ut præesset Ecclesiæ Rothomagensi. Et paulo dein infra occurrit sæpe recantatus textus de utriusque in una die consecratione. Quod igitur intervallum currit inter electionem et ordinationem S. Eligii, id etiam S. Audoeni annumerandum est. Ut autem per synopsis exhibeamus chronotaxim S. Romani, prout ex supra dictis deducitur: opinamur Sanctum in lucem editum sæculo septimo jam inchoato, ita ut tricenario minor fuerit, quando cathedram Rotomagensis conscendit. Anno circiter 631 episcopatum accepit, in quo per annos xiii perseverans, sancto fine anno 644, die xxiii octobris quievit.

delinuntur ob-
jectiones.

27 Non tamen omnes scriptores cum hac chronotaxi conveniunt. Cointius in Annalibus suis ad annum 626 refert § XIII (14) S. Romani ordinationem: et id necessario, signans ordinationem SS. Eligii et Audoeni ad annum 640. Quamvis et in hac sua sententia eum fallat chronologia: nam S. Romano, defuncto, ut ipse dicit (15), anno 639 die xxiii Octobris, successor ordinatus est S. Audoenus die xxi maji 640; adeoque ne semestre quidem spatium interfuit inter mortem S. Romani et consecrationem S. Audoeni; ast vidimus paulo supra solidum saltem requiri annum inter ejus electionem et consecrationem. Quod si Sancti nostri obitus ad annum 638 redigatur, tunc initia seu tredecim anni ejus episcopatus ad annum Christi 625 referenda erunt, et demetiamus, oportebit aliquot e xxviii annis, quos tribuit Ordericus (16) episcopatu Hildulfi; quandoquidem, ut supra num. 16, ostendimus, Melantius, Hildulfi prædecessor, adhuc vivebat anno 601. Scio responsum fore, Ordericum in numeris adhibendis nonnumquam peccare: esto; quamvis, ut supra diximus num. 22, non tam frequenter, ut quidam opinantur; et cæterum ut ejus rejiciam auctoritatem, necessarium censeo, monstrare errorem: quamdiu quæstio dubia est, malo in rebus historicis cum antiquis quam cum recentioribus scriptoribus errare. Gallia Christiana medicam manum adhibet ad chronologiam Cointianam, nempe obiisse, inquit (17), illum putamus anno 638, ut annus integer et aliquot menses effluerint inter obitum ejus (S. Romani) et consecrationem S. Audoeni. Infelix medicina quæ alterum, ut ostendimus, malum excitat. Franciscus Pommeraye Benedictinus in Historia archiepiscoporum Rotomagensium, gallice conscripta (18), Anonymus in

F

(1) L'art de vérif. les dates, pag. 530. — (2) Ibid. pag. 768. — (3) Ibid. l. c. — (4) Ibid. l. c. — (5) Ibid. pag. 363. — (6) Ibid. l. c. — (7) Ibid. pag. 364. — (8) Ibid. l. c. — (9) Ibid. pag. 365. — (10) Ibid. l. c. — (11) Labbe tom. IV, Conc. col.

4622. — (12) Cfr Act. SS. tom. VII octob. pag. 964. — (13) Act. SS. Belg. tom. III, pag. 229. — (14) Tom. II, pag. 773. — (15) Tom. III, pag. 84. — (16) Hist. Eccles. tom. II, pag. 344. — (17) Tom. XI col. 42. — (18) Hist. des Archev. de Rouen.

AUCTORE
J. V. H.

simili Historia edita Rotomagi anno 1731 (1), altera item a causidico Servin (2). Tandem nuperus scriptor L. Fallue (3), ita S. Romani chronotaxim ordinat, ut factus episcopus anno 631, anno 644 obierit. Cui sententiæ, secundum supra exposita, omnino subscribendum duco: quæ scilicet omnia commodissime conciliantur: nempe episcopatus Hildulfi, anno 601 ordinati, cui ad annum usque Christi 630 pontificatus annos XXVIII facile concedimus: dein diuturnius interpontificium, forsân anni solidi, quo Rotomagenses, primum in varias factiones abrepti, tandem in electionem S. Romani anno 631 consenserunt: ac demum ex eo tempore cursus XIII annorum, quo sedem Sanctus tenuit, usque ad annum 644, quando meritis plenus ad cælestem patriam transivit.

§ III. Variæ Reliquiarum translationes; sacri corporis destructio per Calvinianos; servatæ aliquæ exuviae.

B

S. Romani
corpus, pri-
mum in eccle-
sia S. Gildardi

Transiit, ait biographus brevior num. 9, e mundo decima kal. novembris. Tunc arripientes ejus corpus, cum omni sepelierunt diligentia, ubi multorum miraculorum beneficia Domini pandit magnificentia per eundem servum suum Romanum usque in hodiernum diem. Non exprimit auctor, quæ in ecclesia compositum fuerit S. Romani funus: ast sci-
mus in ecclesiam S. Mariæ, quæ dein nomen S. Gildardi sortita est illatum fuisse, (4). Erat autem sæculo septimo hæc ædes extra muros urbis Rotomagensis, ut monstrat anonymus, qui late urbem descripsit (5): nam extra muros olim, ut jam sæpe dictum est, sepeliebantur fidelium corpora. Depositæ S. Romani exuviae in sepulcro jaspideo remanserunt in eadem ecclesia usque ad annum 1036, quo Robertus archiepiscopus, filius ducis Normanniæ, easdem visitavit, et integras repertas, continuato cultu venerari præcepit. Robertus, inquit Ordericus (6), ecclesiam metropolitanam in urbe Rotomagensi Sanctæ Dei Genitrici a fundamentis inchoavit, quam magna ex parte consummavit; quamque B. Maurilius archiepiscopus nono anno præsulatus sui (7), id est anno Christi 1063 (8), dedicavit.

sepultum,
transfertur
anno 1079 in
eodem metro-
politanam;

29 Ast anno 1079 Gulielmus, archiepiscopus Rotomagensis, vulgo dictus de Bona Anima, corpus, ait Ordericus (9), Sancti Romani præsulis de propria æde in metropolitanam basilicam gloriose transtulit, et in scrinio, auro argentoque cum pretiosis lapidibus operose cooperto, reverenter collocavit. Solemnitatem quoque ejus x kal. novembris per totam diocesim suam festive celebrari constituit, et generali edicto festivam stationem ad sancti pontificis corpus extra urbem singulis annis fieri decrevit; ad quam parochianos pene omnes monitis et absolutionibus atque benedictionibus invitavit. Incepisse videntur occa-

sione hujus translationis Nundinæ, quæ Indulgentiæ ac S. Romani dicuntur: Foire du pardon ou de S. Romain, quæque inchoatæ a die XXIII octobris, primo per biduum, dein per sex dies continuabantur (10); celebrabantur autem in agro juxta muros septemtrionales hodiernæ urbis, et loco inditus erat nomen campi Indulgentiæ (le champ du pardon). Ut præterea Gulielmus Gildardinis damnum amissi corporis S. Romani compensaret, stationem, ut supra dicit Ordericus, ad sepulcrum instituit: quæ quidem compensatio in eo consistebat, ut Dominica Palmarum SS. Eucharistia hora sexta matutina reverenter a duobus presbyteris ad ecclesiam S. Gildardi portaretur, ex qua dein cum ramis et palmis solemnî pompa ad metropolitanum templum reducebatur. Vocatur hic ritus processio sacri Corporis (la procession du Corps Saint) (11). Translatio corporis S. Romani celebrabatur olim die XVII maji (12): sed festivitatem expunctam video in Breviario Rotomagensi, jussu tum Franciscide Harlay, anno 1627, tum Ludovici de la Vergne de Tressan archiepiscopi anno 1736 edito: et tota solemnitas coalescit in diem XXIII octobris, quo celebratur S. Romanus ritu triplicis, ut ibidem dicitur, primæ classis cum Octava.

30 Anno 1179 Rotrodus seu Rotrocus, filius Henrici comitis Warwicensis, archiepiscopus Rotomagensis ab anno 1164 ad 1183 in augustiorem capsam transtulit corpus S. Romani; cujus rei exstat instrumentum in archivio ecclesiæ cathedralis, sequentis tenoris (13): Ideo aurum et argentum Ecclesia thesaurizat, ut illud in redemptionem captivorum et alimoniam pauperum et alia misericordiæ opera, secundum quod multiplex urgentia necessitatum sæpe flagitat, impendatur. Ingruente siquidem validissima fame, Rotomagensis Ecclesia de feretro aureo, ubi corpus beatissimi Romani Confessoris atque pontificis fuerat cum veneratione reconditum, aurum, quod ibi erat, assumpsit, Christique patrimonium Christo reddens, illud in sustentationem pauperum misericorditer erogavit. Rotrodus autem, Rotomagensis archiepiscopus, beatissimum Confessorem, pro pauperum indigentis spoliatum, gloriosius revestivit, illumque de veteri capsula educens, in qua devotissime quondam fuerat repositus, atque sigillis Gualfridi archiepiscopi, Rotomagensis capituli, Joannis Cremensis, tituli S. Chrysogoni presbyteri Cardinalis studiosius sigillatus, in feretro novo, tam auro quam pretiosis lapidibus cooperto, assistentibus sibi Arnulfo Lexoviensi et Frogerio Sagiensi episcopis, qui ad hoc specialiter convocati fuerant, cum reverentia et devotione reposuit, atque tam suo, quam capituli Rotomagensis, necnon et prædictorum episcoporum sigillis, sub multorum, qui aderant, præsentia consignavit. Factum est hoc anno ab Incarnatione Domini 1179. Indictione XII.

31 Hæc autem spoliatio capsæ S. Romani videtur accidisse anno 1124. Ad hunc etiam annum notant Annales Hildesienses (14): Ecli-

anno 1179 in
pretiosiore
capsam

pretio prioris
in pauperes
collato, recon-
ditur:

(1) Hist. de la ville de Rouen. Part. III, pag. 133. — (2) Hist. de la ville de Rouen. tom. I, pag. 67. — (3) Hist. pol. et relig. de la métrop. de Rouen tom. I, pag. 63. — (4) Pommeraye. Hist. des Arch. de Rouen pag. 129. — (5) Hist. de la ville de Rouen par un solitaire. tom. I, pag. 7. — (6) Hist. Eccles. tom. II, pag. 363. — (7) Ibid. pag. 371. — (8) Gall. Christ.

tom. XI. col. 30. — (9) Hist. Eccles. tom. II, pag. 314. — (10) Hist. de la ville de Rouen tom. I, pag. 34. — (11) Cfr. Mauleon. Voyage liturg. pag. 337. Farin. La Normandie Chrest. pag. 474. — (12) Farin. pag. 473. — (13) Bessin. Conc. Rotomag. tom. II, pag. 31. — (14) Apud Leibnitz. Rer. Brunswic. tom. I, pag. 740.

A psis lunæ facta est kal. februarii : magnæ molis grando cecidit viii kal. augusti : eclipsis solis facta est iii id. augusti : magna famas accidit : Callistus Papa obiit, cui Honorius successit. *Lugubris hujus visitationis instrumentum servabatur inter inscriptiones, quæ erant in capsâ S. Romani in ecclesia cathedrali Rotomagensi, ac in collectione Bollandiana Bibliothecæ regie num. 8,919 exstat apographum.* Anno ab Incarnatione Domini icxxiiii Indict. ii tempore D. Goisfridi archiepiscopi (ab anno 1111 ad 1128), v kal. junii feria v futura insequenti die dominica Apostolorum Petri et Pauli solemnitate, quæsitum est et inventum in hac ipsa urna totum corpus cum capite beatissimi Romani, præsentè D. Johanne Cremensi, Romanæ Ecclesiæ Cardinali tituli S. Grisoni * ; qui ipse propriis manibus et evolvit inventum et involvit recondendum, præsentè prædicto G. pontifice et Bosone Beccensi abbate et Goisfrido decano et Rogerio secretario et Fulberto archidiacono cum canonicis S. Ecclesiæ Rotomagensis, Wilhelmo de S. Andrea, Rogério de Pireis, Rotberto de S. Nicholaho, Connano, Ricardo de Gonnilla, Hugone de Lodesval presbyteris, Radulfo et Osmundo et Hugone, filio Turaldi et Walthero de S. Laudo diaconibus, Jevenia, Walthero, filio Adelelmi, Radulfo, filio Urselli, Joanne, filio Benedicti, Rodberto Cenomanensi, Wilhelmo de Nereio et Romano et laicis religiosiis, Gardino fabro, Ranulfo aurifice cum servientibus ecclesiæ Turfrido, Stephano, Giroldo, Walthero, Odone etc.

Chrysogoni

exceptotamen,
licet aliud ha-
beat instru-
mentum,

B

C

capite, quod in
monasterium
S. Audoeni

32 In allato instrumento id animadvertendum occurrit, quod dicatur conceptis verbis in lipsanoteca ecclesiæ cathedralis inventum fuisse totum corpus cum capite beatissimi Romani. Scilicet monachi S. Audoeni Rotomagensis constanter affirmaverunt caput S. Romani in sua esse ecclesia. Nec immerito : quum firma apud eos stet traditio, a sæculo xi in suo monasterio hunc thesaurum existere. Equidem reperire non potui, quo tempore vel qua occasione caput Sancti a reliquo corpore separatum fuerit, nisi forsitan id acciderit, quando corpus S. Gildardi Rotomago Suessionem ad monasterium S. Medardi translatum fuerit. Quum enim Hilduinus, abbas Medardinus ab anno circiter 824 ad 840 (1), vehementer cuperet novam, quam moliebatur, ecclesiam exuviis S. Gildardi, qui secundum falsam tunc vigentem opinionem frater ferebatur S. Medardi (2), exornare, petiit ab imperatore Ludovico Pio, ut Gildardi corpore ditaretur cœnobium. Annuit quidem imperator, sed obstitit populus Rotomagensis. Unde negotium transactione confici debuit : scilicet, ut relicto Rotomagi S. Gildardi capite, Medardinis donaretur corpus S. Romani, in eadem ecclesia quiescentis. Placuit utrique parti transactio, et caput S. Romani una cum corpore S. Gildardi et S. Remigii, Rotomagensium episcoporum, Ludovico Pio regnante, Suessionem translatum est.

33 Duobus fere sæculis tardius, Nicolaum, abbatem S. Audoeni ab anno circiter 1042 ad 1092, incessit pietas habendi capitis S. Romani, quo

novam, quam adortus erat, ecclesiam ornaret (3). Itaque ad Odonem, abbatem S. Medardi (4), monachum quemdam delegavit, qui pretiosis donariis Reliquias pretiosiores acciperet. Nec repugnavit abbas Odo : veruntamen, quoniam agebatur de Reliquiis extra fines regni transferendis, regem Franciæ veritus, ejus primum licentiam obtinere contendit ; qua obtenta caput S. Romani cum aliis multis Reliquiis Sanctorum Nicolao abbati donavit. Et sic factum est, ut monachi Audoeniani perpetuo gloriati sint in sua ecclesia caput S. Romani conservari (5). Hujus translationis narrationem, prout in per vetusto codice S. Audoeni exstat, initio mutilam edidit Franciscus Pommeraye in sua Historia monasterii S. Audoeni (6), et quam ex eodem codice bis transsumptam habemus in schedulis Bollandianis bibliothecæ regie Bruxellensis sub num. 8,919. Ante tamen quædam annotanda sunt, quæ difficultatem facessunt. Imprimis dicitur, translatio celebrata die octavo Dominicæ resurrectionis anni 1090, id est paschate occurrente die xxi aprilis, octavus dies Resurrectionis erat xxviii aprilis. Quod si admittatur, jam falsum erit, ut habet narratio, corpus S. Romani in vicina monasterio Audoeniano B. Mariæ basilica, postmodum a S. Gildardo nuncupata, servari ; nam anno 1079, ut supra ostendimus, Gulielmus archiepiscopus jam in cathedralem transtulerat prædecessoris sui exuvias. Si autem ante hanc translationem seu ante annum 1079 advectum caput S. Romani dicamus, in alium impingimus scopulum, scilicet Odonem, de quo agitur in instrumento, pedum abbatiale non obtinuisse ante annum 1080 (7) ; siquidem inter S. Gerardum, qui e Medardino monasterio profugus, anno 1080 monasterium Sylve Majoris in diocesi Burdigalensi fundavit (8) et Odonem, medius fuit Pontius abbas per aliquot annos (9). Ut autem hasce difficultates utcumque effugiamus, credimus expungenda esse, tamquam manu recentiori adjecta, verba, quæ annum 1090 indicant, quoniam ipsum instrumentum aperte dicit, corpus S. Romani adhucdum servari in ecclesia S. Gildardi. Quod vero ad regimen Odonis Medardini abbatis spectat, dicendum est, fuisse illa ætate omnino incertum regimen monasterii S. Medardi, alternabant viri sancti et simoniaci : sic Pontium exauctoratum excepit S. Arnulfus, et post fugam S. Gerardi, qui Arnulfo successerat, iterum Pontius regimen monasterii usurpavit (10). Post quem venit Odo, forsitan ille ipse, qui sub S. Arnulfo abbate, machinas struxerat, ut sedem abbatialem conscenderet. Istis itaque turbulentissimis temporibus et Odo, aut abbatem se gessit, aut saltem regimen monasterii tenens, abbatis titulum, pro more istius ætatis, ut ostendimus supra num. 5, assumpsit. Qua ratione caput S. Romani etiam ante annum 1079 donare Nicolao abbati potuit : imo ipsa advectio capitis ansam forsam dedit Gulielmo archiepiscopo transferendi corporis ad ecclesiam cathedralem. Nunc ipsam translationis historiam, initio, ut diximus, mutilam ex Francisco Pommeraye (11) exhibeamus. Agitur in principio de corpore S. Gildardi Suessionem deferendo.

E

F

(1) Gall. Christ. tom. IX, col. 411. — (2) Act. SS. tom. II, junii, pag. 67. — (3) Gall. Christ. tom. XI, col. 142. — (4) Ibid. tom. IX, col. 413. — (5) Pommeraye. Hist. de l'abbaye de St Ouen, pag. 202. — (6) Ibid. pag. 413. — (7) Gall. Christ.

tom. XI, col. 413. — (8) Ibid. tom. II, col. 866. — (9) Ibid. tom. XI, col. 413. — (10) Ibid. col. 414. — (11) Hist. de l'abbaye de St Ouen, pag. 413.

AUCTORE
J. V. II.
saeculo XI,

34 ... Nec corpora ab invicem sepultura divideret, quos cœlestis aulæ sinus pariter unius horæ articulo in cœlesti gloria suscepisset; remota ergo omni dilatione suorum primatum consultu pro B. Gildardi corpore ocus Rothomagum nuntios dirigit. Quo comperto cives ejusdem urbis, gravi mœrore concussi et ad repugnandum conspirati, primo quidem armis gregatim obviare, et huic edicto violenter conantur resistere; sed tandem consilio saniore correpti, imperiali cedunt potestati. Obnixè tamen expetunt sui pastoris aliqua donari portione ad ejus æternum memoriale. Legati igitur nihil ex membris imminuere ausi, caput B. Gildardi ibidem relinquunt, et mutua vicissitudine caput B. Romani cum corpore S. Remigii, ejusdem sedis archiepiscopi ad propria deferunt: quibus monachi B. Medardi, una cum populo festive obviam procedentes, magno cum tripudio Sanctorum corpora excipiunt, et in sua ecclesia honorifice recondunt. Multorum ergo temporum labente curriculo, inclito duce Normannorum Willelmo, qui et regnum obtinuit Anglorum, humanis rebus adempto, totius Normanniæ provincia, tanti principis morte orbata, a pestiferis hominibus nimia afflictione premebatur, prædatoria manu et incursione publica depopulabatur, intestina bella excitabantur et Ecclesia Christi in illis maxime partibus adverso malorum turbine exagitabatur.

B

industria Ni-
colai abbatis
S. Audoeni.

35 Ad cujus tantæ calamitatis solatium, justus et clemens Dominus inter alia suæ pietatis munera B. Romani adhibuit patrocini-um. Denique excellentis memoriæ abbas Nicolaus, divino fretus munere, B. Audoeni monasterium eleganti construens opere, ipsius quidem gloriosi antistitis præsentia gaudebat; sed prædecessoris sui, B. Romani, Reliquias se non habere dolebat. Nam ejus corporis gleba in vicina B. Mariæ basilica (*quæ postea S. Gildardi dicta est*), caput vero, uti prælibavimus, in Suessionica servabatur ecclesia. Quamobrem enixius supplicabat Christo, regi Sanctorum, ut sui animi votum perficeret, et gemmam tam pretiosam patriæ vel urbi redderet. Talia secum volvens pater memoratus quemdam fratrem, vocabulo Nicolaum, clanculo accivit, et ei hujusmodi negotium paterne injunxit: quatenus Suessionicum B. Medardi cœnobium peteret, et ab abbate loci, nomine Odone, sibi dudum familiarissimo, prece omnimoda tantum thesaurum extorquere satageret. Addit etiam precibus munera, ad cultum ecclesiæ pretiosa, duas scilicet ex purpura casulas, auro decenter ornatas, poderem ornatu insignem cum superhumerali, auro et lapidibus pretioso, calicem cum patena ex auro et argento, duas candelabra similiter ex auro et argento, binas quoque optimi pallii cappas et auriphrygio ornatas, dalmaticam ex albo serico, auro decenter ornatam et albam sericam.

C

Suessione
translatum,

36 Cum his itaque exeniis prælibatus frater profectus, illius obnixè flagitabat auxilium, qui quondam Tobie ad sui commodum Raphaellem misit Archangelum. Ubi vero ad locum pervenit, abbatis secretum quæsivit colloquium et patris sui in ordine patefecit desiderium. Dein promerendæ suæ postula-

tionis gratia, paternæ benedictionis protulit munera. Quæ illæ gratanter amplectens et tanti patris profluam charitatem perpendens, adhibito fratrum consilio, sui dilectoris decrevit petitionem fieri, tamen cum autoritate regali. Nec mora, palatium adiens, regi Francorum Philippo causam innotuit, acceptaque licentia, festinus ad monasterium rediit. Deinde ipso jubente, ab ædituo templi et a quibusdam senioribus cum summa humilitate et humili veneratione sacrum reseratur ærarium et Sanctorum proferuntur lypsana, balsami odore fragrantia: caput scilicet ambrosium B. Romani et brachium dextrum B. Gildardi et de reliquis artubus, magnam quoque partem corporis B. Remigii et Reliquias B. Medardi et SS. Innocentium, Sanctique Sereni Confessoris et S. Bandaridi episcopi et Confessoris. Hæc ab abbate et monachis ejus cum regia autoritate, facto sacramento, ne de his alicui surrepat dubitatio, fratri Nicolao traduntur, et B. Audoeni ecclesiæ æternaliter habenda transmittuntur.

solemni pompa deportatur:

37 Tunc prædictus frater, cœlestibus redimitus copiis, ovans ad propria rediit, proximansque urbi, nuntium abbati præmisit, qui valde gavisus in Domino, illico venerandum præsulem ejusdem metropolis Willelmum adiit, et rei eventum seriatim patefecit. At ille pro suis beneficiis gratias agens Redemptori, cum clero ac plebe, Sanctorum Reliquiis festive obviam processit, quibus in vicino monte S. Michaelis reverenter occurrit. Ubi cum paululum remorarentur, præfatus pontifex universæ plebi divinæ largitatis munera exposuit, ac universis caput sui quondam gloriosi antistitis ostendit. Tunc universi solotenus prostrati, Dominum benedicunt, cujus favente gratia, multa populis commoda eadem die perveniunt. Discordes in pace fœderantur, abruptæ pacis jura renovantur, legitimæ monetæ refectores et non nisi ad placitum nummos in negotiis accipientes, quod valde plebem gravabat, amodo divina autoritate interdicuntur, raptores ecclesiæ anathematis gladio feriuntur, recti corde divina benedictione lætificantur, gloriosus Dominus noster in Sanctis suis magnificatur. Affuerunt in hoc præclaro conventu cum prædicto præsule abbas Nicolaus cum suorum examine monachorum, abbas Walterius ejusdem Montis cum sua congregatione, alique nonnulli abbates et monachi, procerumque de utriusque sexus innumera multitudo. Sic ergo cum hymnis et laudibus Sanctorum pignora in urbem deferuntur, et in ecclesia B. Audoeni honorifice reconduntur. Gaudet tellus Northmannica, pastoris sui capite illustrata, in quo fuerunt oculi solis justitiæ splendore irradiati et ad speculandum domum Israel vigiles et aperti, ejus preciosioris labia sunt vitta coccinea, interdum scilicet pro testimonio veritatis conferta rubore martyrii et distillans pro dulcedine prædicationis. Quod denique caput eximium, in resurrectione justorum corpori suo compaginatum et pretiosissimo capiti Christo conjunctum, Sanctæ Trinitatis indicibili satiabitur visione, cujus a prima indole miro flagravat amore. Dies erat octavus dominicæ Resurrectionis, annus vero millesimus nonagesimus Incarnationis ejusdem Domini nostri

Jesu

A Jesu Christi et qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

sacras exuvias, variis temporibus visitatas,

38 *Quoties post hanc translationem visitatæ fuerint Reliquiæ S. Romani, tum quæ in æde metropolitana tum quæ in Audoeniana requiescebant, non mihi liquet: inter Bollandianas schedas præter visitationem factam v kal. Julii 1184, de qua egimus supra num. 31, Radulfus Roussel, anno 1444, feria vi, xxi Augusti visitavit monasterium S. Audoeni: quod in archiepis archiepiscopali his verbis ponitur: Ipsa vero die veneris dictus Revermus Pater Dñs archiepiscopus, cruce sua præcedente etc. ad ipsum monasterium causa visitationis profectus est... Item visitavit thesaurum ecclesiæ, ubi plura corpora Sanctorum cum Reliquiis Sanctis satis honeste et reverenter tam in capsis quam alias invenit, et inter cætera caput beatissimi Romani deosculatus est. Anno autem 1537 die xxii Novembris Joannes Calenge prior claustralis (erat tunc abbas, ut vulgo dicitur, commendatarius Innocentius Cibo, Innocentii Papæ VIII ex fratre nepos (1)) cum aliis monachis visitavit thesaurum, in eoque invenit conservatum caput S. Romani.*

anno 1562 Calvinistæ exurunt;

B 39 *Verum post breve annorum curriculum, Reliquiæ, tanta cura et veneratione ultra non- gressus annos servatæ, hominum scelere perierunt. Post sæculum xvi medium bellum civile Gallias universas commovit: causa belli arrogatum a Calvinistis jus subigendæ utriusque reipublicæ civilis et ecclesiasticæ. Post verborum et consiliorum velitationes, res ad arma spectare cœpit, quæ, ut sunt quotidiana, nunc Catholicis, nunc Calvinistis favebant. Anno 1562 die xvi aprilis Calvinistæ urbem Rotomagensem occupant, ac die dominica iii maji in ædem metropolitanam, quo tempore sacrum capitulare cantabatur, irruunt (2), sacras imagines, sacellorum clathros comminuunt, et ecclesiam incendio vastant: sequentibus diebus omnem pretiosam supellectilem recensent, et appositis militibus sibi custodiendam reservant. Tandem die viii julii ope duorum aurifabrorum capsam S. Romani auro et lapidibus pretiosis spoliant, ac ipsum sacrum corpus flammis addicunt (3).*

C *Sed jam ante, scilicet xviii die irruptionis suæ in urbem Rotomagensem, seu iii maji, caput S. Romani flammæ absorpserant. Hæc refert Franciscus Pommeraye in sua Historia abbatiæ S. Audoeni ex teste, ut videtur, oculato, quæ nos quoque ex Gallico idiomate latine reddimus (4): Dominica, inquit testis, iii maji 1562 Hugonotti, in confertam turbam coagmentati, armati et furibundi venerunt ad ecclesiam S. Audoeni: ingressi, sedilia chori, aram maximam et sacella destruxerunt; comminuerunt horologium, ejus vestigia lignea etiamnum exstant in sacello juxta arcum septentrionalem, et organa, quorum plumbum et stannum, glandibus conficiendis aptum surripuerunt. Dein accensis quinque ignibus, tribus in ipsa ecclesia, duobus juxta eandem, combusserunt monachorum sedilia, altarium columellas et clathros, plurimas vestes sacras,*

pluvialia, tunicas, casulas, albas: pretiosiora autem vestimenta, auro et argento ornata, in diversorio Pineæ (*hôtellerie de la pomme de pin*) pariter combusta ad extractionem metallorum. Eadem fuit sors Reliquiarum, prius tamen sepositis auro, argento et lapidibus pretiosis. Confregerunt quoque pulpitem artificiosissime sculptum et figuris decoratum: idem obtigit clathris æneis, miræ pulchritudinis: quotquot autem Sanctorum imagines invenire potuerunt, confregerunt et everterunt. Caput S. Romani, feretro impositum ad officinam monetariam, tædis stramineis circumdatum, detulerunt ac ibidem rogo iniecerunt.

40 *Licet porro tanta fuerit sacrarum Reliquiarum vastatio, non omnes tamen periire. Etenim nocte insequenti diem iii maji Catholici rogum, in quem injectæ fuerant, scrutati, cineres et ossium fragmenta collegerunt, quin dignosci potuerint, quæ ad singulos Sanctos singula pertinerent, ac mixtim in novo feretro recondita fuerunt. Quando igitur Ludovicus xiii anno 1638 a capitulo Rotomagensi petiit particulam, licet minimam corporis S. Romani, responderunt canonici omnia tempore rebellionis destructa fuisse; mittere tamen extractas ex capsis aliquot particulas, prout sunt (telles qu'on les put trouver) (5). Paulo tardius capitulum Rotomagense partem corporis S. Romani commutatione recuperavit: prior Benedictinus. Insulæ Adami (Isle-Adam) pro aliis Reliquiis dedit, quas habebat exuvias S. Victricii, S. Evodii et S. Romani (6). Quin et sequenti sæculo nova donatio damnum calvinisticæ deprædationis resarcivit, aut saltem mitigavit; quando decanus capituli Terrisse anno 1776 os S. Romani ecclesiæ metropolitanae obtulit, hactenus in monasterio S. Victoris apud Caletes servatum, et olim a Rotrodo, qui, ut monstravimus supra num. 30, in alteram capsam, eamque pretiosiore anno 1179 corpus S. Romani transtulit, partemque aliquam Victorinis monachis donavit (7).*

ita tamen, ut quædam particule

41 *Sed nec sua bona fortuna monasterium Audoenianum, pari calamitate suo thesauro spoliatum, caruit. Conservata nempe fuerant aliqua ossa S. Romani in capsella, quæ in sacristia ejusdem ecclesiæ ad annum usque 1654 delituerant; quum Joannes de Malevant, episcopus Olenensis (diocesis sub metropoli Patrensi in Achaja) vicarius generalis archiepiscopi Rotomagensis, Francisci de Harlay, invitatus ad consecranda quædam altaria, loco suo mota, in ecclesia S. Audoeni, capsellam visitavit, ac in ea invenit aliquot vertebra, cubitum, os peroneum, et unum vertebra colli, cui postremo acicula multa rubigine infecta affixa erat chartula pergamena cum his verbis: Reliquiæ Sancti Romani Rothomag. archipræsulis. Tres priores Reliquias declaravit dictus episcopus esse S. Audoeni, posteriores S. Romani; atque ea de causa particulas aliquot in sepulcro altaris recondidit (8). Utrum hodiedum exstet feretrum S. Romani controversi potest. Cl. A. Deville censuit capsam hactenus conservatam;*

E

superstites

F

(1) Gall. Christ. tom. XI, col. 154. — (2) Fallue, Hist. de l'Egl. metrop. de Rouen, tom. III, pag. 244. Pommeraye, Hist. de la cath. de Rouen, pag. 111. — (3) Hist. de la ville de Rouen, par un solitaire. tom. I, pag. 153. Cfr. Floquet, Hist. du Priv. de S. Romain, tom. I, pag. 301. — (4) Hist. de l'abbaye de

S. Ouen, pag. 205. — (5) Fallue, tom. IV, pag. 141. Floquet, tom. I, pag. 301. — (6) Fallue, tom. IV, pag. 217. — (7) Floquet, tom. I, pag. 302. — (8) Pommeraye, Hist. de l'abbaye de S. Ouen, pag. 209

AUCTORE
J. V. H.

sed falli videtur; quum, quam putavit esse S. Romani, verius sit omnium Sanctorum (1). Attamen hæc lipsanoteca continere etiam nunc dicitur partem cranii S. Romani cum magno osse S. Hildeverti, Meldensis episcopi, de quo nostri egerunt sub die xxvii maji (2). Quoniam vero antiqua, quæ fidem facerent, instrumenta perierunt, Card. Hubertus Cambaceres, primus post Concordatum, Rotomagensis archiepiscopus, novum instrumentum confici jussit (3). Quomodo hæc conservatio partis cranii combinari possit cum iis, quæ supra num. 39 retulimus ex monacho Audoeniano, non clare perspicio. Certe Franciscus Pommeraye, qui, ut vidimus num. præc., accurate describit particulas Reliquiarum forte detectarum, non videtur omissurus fuisse, si pars capitis impias Calvinistarum manus effugisset.

et ipsum pri-
mum sepul-
crum reman-
serint :

B

42 Felicior inter has rerum vicissitudines sors primævi sepulcri S. Romani, quod jaspideum fuisse diximus. Quum porro Gulielmus Bona Anima corpus sancti pontificis, e veteri sepulcro extractum, in pretiosam capsam, in sua ecclesia cathedrali conservandam, transtulisset, reliquit sepulcrum jaspideum in ecclesia S. Gildardi: præterit Calvinistarum furorem et hactenus integrum exstat. Est autem ex una jaspide excavatum, pedibus septem cum dimidio longum, largum duobus pedibus et digitis duobus, altum duobus pedibus et quatuor digitis: si autem ipsam internam excavationem dime- tiatur, longitudinis erit sex pedum, latitudi- nis septemdecim digitorum, et totidem altitudi- nis: supra solum vero elevatur duabus basibus lapideis duorum pedum (4). Magno semper in honore habitum fuit sepulcrum istud, licet va- cuum: unde profluxit epigraphe, cujus postrema verba sunt (5):

Orphana turba veni, viduisque allabere saxis,
Est aliquid soboli patris habere thorum.

Tandem quum post concordatum ecclesia Car- melitarum exalceatorum, primum sub invoca- tione SS. Ludovici et Mariæ Magdalene erecta (6) in parochiam urbanam designata fuisset, S. Romani vocabulum accepit, ac in eam translatum fuit anno 1804 jaspideum Sancti sepul- crum (7).

S. Romanus
primarius Ec-
clesiæ Rotoma-
gensis patro-
nus;

43 S. Romanus, licet habuerit varios præ- decessores, sanctitatis et rerum gestarum gloria illustres, præsertim SS. Nicasium et Mellonum, jure merito habendos Ecclesiæ Rotomagensis fundatores, colitur tamen tamquam primarius civitatis et diocesis patronus, cujus propterea solius festum toto octiduo celebratur, ut videri potest in Breviario, jussu archiepiscopi de Tres- san olim edito, ejusque nomen primum recitatur inter Rotomagenses præsules, qui invocantur in Litanis Sabbathi sancti (8). Hujus excellentiæ causam assignat Pommerayus, quia inceptum a prædecessoribus opus perfecit S. Romanus, abolendo nempe, quæ adhuc supererant, idola- triæ vestigia (9). Hinc etiam factum est, ut quæ erant Rotomagi institutiones piæ et sanctæ, a S. Romano nomen sortirentur suum. Sic in metropolitana ecclesia erant triginta præben- dæ, fœminis addictæ, quapropter et Canonicæ

S. Romani dicebantur. Olim, ut videtur, curam ¹ suppellectilis lineæ habebant, unde erat, quo honeste viverent. Postmodum, abolita linearum cura, onera præbendarum ad assistentiam trium anniversariorum, die xv januarii in festo S. Mauri abbatis, xxiii in vigilia S. Joannis Baptistæ et xi julii in festo Translationis S. Be- nedicti celebrandorum, pro quibus singulæ canonicæ sex libras Turonenses accipiebant, dummodo pridie Vigiliis et ipsa die Sacro, sub quo ad Offertorium accedebant, interfuissent. Litteras institutionis accipiebant singulæ ab ipso archiepiscopo, et beneficium, quantumvis tenue ambiebant etiam fœminæ largioris fortu- næ, quia privilegiis capituli participabant (10).

44 In honorem pariter S. Romani anno 1292 erecta fuit a canonicis minoribus ecclesiæ me- tropolitane Rotomagensis sodalitas seu confrat- ternitas, cujus scopus erat subvenire clericis inopia pressis. Instrumentum erectionis, hactenus delitescens, publice juris fecit D. Floquet in sua Historia Privilegii S. Romani, ac ex eodem quædam decerpemus (11). Itaque capitulum Ro- tomagense, decanatu vacante exponit, quod

in ejusque ho-
norem pia con-
fraternitas

E

octo minores canonici, videlicet quindecim marcharum et quindecim librarum..... zelo fidei accensi considerantes et pie attendentes, quod temporibus retroactis, plures de choro Rotomagi, tam sacerdotes quam diaconi, sub- diaconi, quondam beneficiati in Rotomagensi ecclesia; qui tempore, quo vivebant, fuerant vitæ laudabilis et conversationis honestæ, ad tantæ devenerant infortunium paupertatis, quod ad eorum sustentationem non suppete- bant propriæ facultates, nec in fine vitæ suæ habebant, unde fierent eorum exsequiæ se- cundum consuetudinem Rotomagensis Eccle- siæ, immo oportebat eos, urgente inopia, ad Domum Dei * deferri, et ibi quasi inhonestam habere et recipere sepulturam, quod verteba- tur, cum sic accidit in dedecus et opprobrium memoratæ ecclesiæ. Ad delendum autem hu- jusmodi dedecus et opprobrium, prædicti mi- nores canonici capitulo Rotomagensi suppli- cant humiliter ut concederet eis instituere et habere confratriam seu fraternitatem in Roto- magensi ecclesia in honore Sanctorum archi- pontificum ac etiam ejusdem Ecclesiæ patro- norum, Nigasii, Melloni, Romani, Audoeni, Ansberti, Victricii, aliorumque Sanctorum Rotomagensis Ecclesiæ patronorum. Quapro- pter capitulum, volens concurrere ad pium opus, concedit habere et instituere confratriam seu fraternitatem in honore Dei et Beatæ Virginis Mariæ et prædictorum Sanctorum, inter quos beatissimum Romanum voluerunt canonici mi- nores habere præcipuum fraternitatis suæ do- minum et magistrum, ut ipsius, qui assidue orat pro populo et pro civitate ista, apud Do- minum precibus adjuventur.

* Hôtel Dieu

F

45 In reliquo dein instrumento præscribun- tur Officia divina et preces a singulis sodalibus tum communiter tum privatim faciendæ: dein obsequium honestæ sepultura, aut etiam subsi- dium, si casu fortuito, non per factum prop- rium, ad paupertatem devenerint, sodalibus

anno 1292
erecta fuit.

(1) Floquet, tom. II, pag. 388 et 393. Cfr ibid. pag. 338. — (2) Act. SS. tom. VI, maji pag. 712. — (3) Floquet, tom. II, pag. 386. — (4) Hist. de la ville de Rouen par un solitaire, tom. IV, pag. 134. Mauleon, voyage liturg. pag. 416. — (5) Pom- meraye, Hist. des Archev. de Rouen, pag. 130. — (6) Hist. de la

ville de Rouen, par un solitaire, tom. VI, pag. 129. — (7) Fallue tom. I, pag. 63. — (8) Pommeraye, Hist. des Archev. de Rouen, pag. 130. — (9) Ibid. l. c. — (10) Hist. de la ville de Rouen, par un solitaire, tom. III, pag. 86. Mauleon, Voyage liturg. pag. 374. — (11) Hist. du Privilège de S. Romain, tom. II, pag. 603.

exhibendam :

A exhibendam : statuuntur etiam mulctæ absentibus sine legitimo impedimento, et pecunia danda in singulorum receptione, id est quinque solidi Turonenses, qui cedunt sodalitati : tandem ordinatur, qua ratione pecunia sodalitatis sit conservanda et expendenda. In toto instrumento nihil occurrit, quo indicetur, sodalibus injuncta presentia processioni S. Romani, quæ quotannis, ut infra ostendemus, celebrabatur. Ast in aliis statutis anni 1346 præcipitur sodalibus, ut adjuvent in portando corpore S. Romani (1). Decrescente cursu temporis avitæ fidei devotione, eo devenere sodales S. Romani, ut nominis et officii eos puderet, adeoque dissolutionem ipsius sodalitatis peterent : quin et inconsulto capitulo metropolitano, sacram supellectilem asportarent. Res ad supremos judices delata est, qui omnia sodalitatis bona mobilia et immobilia hospitio pauperum adjudicarunt (2).

§ IV. De privilegio Feretri, seu S. Romani; de ejus origine, fati et ritu.

Origo liberationis annuæ unius captivi

Ad constituendum et confirmandum primatum S. Romani inter multiplices Sanctos, qui Rotomagensem Ecclesiam illustrarunt, quosque vicissim veneratur Rotomagensis Ecclesia, non minimum mea sententia contulisse videtur singulare privilegium quo ad honorem S. Romani ista gaudebat Ecclesia : passim Privilegium S. Romani seu Privilegium feretri vocatur (Privilège de S. Romain, Privilège de la Fierle). In eo autem consistebat istud privilegium, ut quotannis capitulum Rotomagensis haberet liberandi a vinculis et a morte, unum qui jam capitali sententia damnatus erat, ea tamen lege, ut capsam seu feretrum S. Romani ter sustolleret et aliquandiu portaret. Suis sæpissime controversiis vexatum fuit Rotomagensis privilegium, perstrepuit in foro, in scriptis libris ultro citroque pro cujuslibet opinione agitatum fuit. Nicolaus Rigaltius, de quo supra egimus num. 5, ex editione Vitæ, a Fulberto conscriptæ, ansam arripuit impugnandi privilegii S. Romani, quatenus, ut ipse scribit in epistola dedicatoria ad Silerium, Franciæ cancellarium, vanissima fabula deceptus et delusus Rotomagensis clerus diplomata christianissimorum principum ambitioso religionis obtentu impetravit. Hæc et alia non minus cruda, a Rigaltio prolata, bilem moverunt Adriano Behotio, magno archidiacono Rotomagensi, qui eodem, quo Rigaltii Vita prodit, anno 1609, libellum edidit, indignantis magis quam confirmantis factum. Proinde in hac questione expendenda, existimamus mediam viam esse tenendam, ut nec unius accusationes omnes, nec alterius vindicationes admittamus. Quapropter imprimis in ipsam originem privilegii, dein in ejus progressum ac tandem in ritum inquiremus. Ducem præcipue sequemur Cl. A. Floquet, qui duobus voluminibus universam hujus privilegii historiam singulari diligentia complexus est (3).

vulgo tribuitur

47 Vulgaris narratio, quam privilegio Roto-

magensi originem dedisse ferunt, hæc fere, si leviusculas circumstantias negligamus, est. Temporibus Dagoberti regis accidit, ut serpens miræ magnitudinis, prope urbem Rotomagensem in loco palustri stabulans, devoraret homines et jumenta, neque tutum esset civibus exire urbe. Beatus autem Romanus, tantam calamitatem miseratus, ingenti malo occurrere statuit. Accepit igitur e carcere criminosum, multis sceleribus infamem et certæ morti addictum : quocum urbe egressus, ubi ad feræ latibulum pervenit, signo crucis eam cicuravit, et stola sacerdotali ligatam in urbem ducendam criminoso tradidit. Quando illuc perventum est, serpens igni traditus, ejusque cineres in adjacentem fluvium dispersi fuerunt. Subito tanti miraculi fama totum regnum pervasit, et admirationem regis totiusque curiæ rapuit. Dagobertus autem, ut de tota re certior fieret, S. Romanum advocavit : qui quum adveniens, rem, prout gesta erat, narrasset, voluit rex, ut in tanti miraculi memoriam, jus esset Ecclesiæ Rotomagensi, liberandi quotannis in die Ascensionis unum facinorosum, mortis reum. Hæc habet traditio popularis, mutatis quidem aliquibus adjunctis. Sic enim dicitur ab aliis, serpens e ponte in Sequanam, Rotomagum præterfluentem, præcipatus : Romanus duos facinorosos petiisse, ast unus, cui postmodum vita donata est, consensisse. Sed levia sunt, nec viscera narrationis attingunt.

48 Nunc inquirendum est, quanti æstimari oporteat hanc narrationem, quæ est fundamentum privilegii S. Romani. Eam ut fabulam ineptissime confictam citatus Rigaltius traducit : modestior est Cointius ad an. 635 § vii dicens, multos commentum putare. Utriusque argumenta hæc fere sunt, silentium biographorum S. Romani; dein serpentem græce Ὑδραν dici, etiam in latinum idioma derivatum Hydram, quam, scribit S. Isidorus lib. xii Etymologiarum seu Originum (4), esse serpentem cum novem capitibus, quæ latine excetra dicitur, quod uno cæso tria capita exerescebant. Sed constat hydram locum fuisse evoementem aquas vastantes vicinam civitatem, in quo, uno clauso meatu, multi erumpebant, quod Hercules videns, loca ipsa exussit et sic aquæ clausit meatus, nam hydra ab aqua dicta est. Quum itaque S. Romanus inundantis Sequanæ calamitatem, tum precibus, tum probabiliter aggeribus, ab urbe Rotomagensi averterit; hinc natum dicitur commentum serpentis seu draconis, omnia vastantis, et potentia sancti pontificis ligati et cicurati. Rotomagi hæc qualiscumque fera gargouille appellabatur : quod vocabulum etiam in arte architectonica passim adhibetur ad significandos lapideos canales, aquæ pluriæ e tectis defluæ emissarios, forsan quia in ædificiis gothicis plerumque confingunt animalia, dracones et id genus bestiarum exhibitia. Cæterum Gargalia apud Cangium h. v. est pars gutturis et canna pulmonis, quod satis bene cum canalibus emissariis convenit.

49 Jam sæpius tractatum et retractatum est argumentum negativum, quod vim suam mutuatur a silentio coævorum, ut hic loci redhiberi non debeat : satisque inter eruditos convenit,

AUCTORE
J. V. H.
draconi, per
S. Romanum
occiso:

quod quidem
propter silen-
tium scripto-
rum,

F

qui debuerunt
loqui,

(1) Hist. du Privilège de S. Romain, tom. II, pag. 610. — (2) Fallue, tom. IV, pag. 383. — (3) Hist. du Privilège de S. Ro-

main, tom. II, Rotomag. 1833. — (4) Migne. Patrol. tom. LXXII, col. 445.

AUCTORE
J. V. H.

tunc solum alicujus momenti esse, quando auctores silent, quando loqui oportuisset. Nec porro tam altum antiquorum auctorum silentium, ut volunt Rigaltius et Cointius, fuisse, admittere possumus. Etenim notum est ex Vitis antiquis, cui accinit et Vita Rigaltina, et stitisse S. Romanum Sequanam exundantem, et destructo fano, expiasse locum Veneri sacrum. En verba Rigaltii (1): Postquam vero pontificalem adeptus est sedem, illius populi caterva, mox inito consilio, venerunt necessitate coacti, petieruntque unanimiter solotenus prostrati Beatum pontificem, ut eorum subveniret calamitati. Erat enim juxta urbem ipsam a septemtrionali latere, lapideo opere constructa in modum amphitheatri muralis machinae altitudo, in qua subterraneum spelæum angustum iter introeuntibus præbebat: domus illa subterranea latebrosis fornicibus cingebatur; hanc domicilium Veneris propter scortantium usus appellabant. Verum desuper intra ambitum muri exterioris, spatiosa patebat area, in cujus (fastigio?) fanum, artificii opere constructum, eminebat, in quo ara editiori loco stabat, et desuper titulus Veneris: de quo loco ajebant, sæpe immundorum spirituum murmur auditum; sed neque visu hominis adverti poterat, quia hiatu ipso sulfureus vortex tetros vapores exhalabat, et intolerabiles fœtores, cum quibus flammæ piceæ horror erumpens, vicinæ urbis ædificia sævo sæpe vastabat incendio, multos vero fumifero necabat odore. Hæc, si rem ipsam, suis spoliata adjunctis, inspicimus, bene conveniunt cum iis, quæ supra num. 47 retulimus de serpente miræ magnitudinis, prope urbem Rotomagensem in loco palustri stabulantem, qui devorabat homines et jumenta.

et propter similes narrationes de aliis Sanctis

50 Quod si hæc conferimus cum narratione Vitæ metricæ, eadem reperiemus, nisi quod apertius indicetur monstrum aliquod, a Sancto occisum: nam num. 6, postquam locum spurcum expiasset S. Romanus, addit poeta: Territus exsanguis vis illic perdidit anguis, seu serpens. Unde liquet, quo ex fonte derivari possit narratio de serpente seu dracone, per S. Romanum devicto. Redit igitur quæstio, an hic qualiscumque serpens seu draco in figura an in veritate accipiendus sit: auctor Vitæ metricæ, abunde patet, calamitatem per anquem metaphorice traduxit: et sic videmus quid rei subsit traditioni vulgari. Cæterum traditioni vulgari de occiso per S. Romanum serpente plurimum nocet silentium, tum biographorum, quotquot novimus, omnium, tum præsertim Orderici Vitalis, qui eventum tam celebrem taciti præterire non potuissent, si revera illum cognovissent: erat enim fundamentum, privilegii insignis, quo gloriabatur inter cæteras Ecclesias sedes Rotomagensis. Dein hæc eadem historia variis Sanctis tribuitur, iis præcipue, qui idolatriam destruxerunt: sic Paulus episcopus Leonensis in Armorica ad diem xii martii legitur serpentem miræ magnitudinis in insula Batha (Batz) circumjecta stola sacerdotali, in mare præcipitavit (2): Jovinus seu Joava

presbyter ad ii martii simili stola monstrum, nec hominibus nec jumentis parcens, occidit (3): Julianus Cenomanensis ad diem xxvii januarii serpentem, qui flatu sulfureo et atrocis verbæ caudæ devotorum sibi phalanges in mortem urgebat, crucis signo in loca humana cultura carentia relegavit (4): Beatus, Vindocini (Vendome) die ix maji cultus, serpentem miræ magnitudinis, ... magnum excidium tam in hominibus quam in jumentis perpetrans.... divino fretus auxilio exterminavit (5): Clemens, primus Metensis episcopus, serpentes, hominibus infestos, in amphitheatro stabulantes, exstirpavit, quorum maximum stola sacerdotali ligavit et omnes in fluvium præcipientes jecit (6): Martha, Christi hospita ad diem xxix julii immanem draconem, terrarum aquarumque perniciem, aqua benedicta et zona virginea edomuit (7): Samson, Dolensis episcopus, ad diem xxviii julii serpentem, omnia vastantem, in mare præcipientem dedit (8): Nigasius seu Nicasius, quem Rotomagenses inter suos episcopos accensent ad diem xi octobris, serpentem, stola sacerdotali irretitum, perdomuit (9): Amandus, episcopus Trajectensis, ad diem vi februarii, adhuc puer, signo crucis serpentem miræ magnitudinis ex insula Ogia fugavit (10): Vigor, Bajocensis episcopus, ad diem i novembris, serpentem immanem, qui flatu suo et homines et pecora multa adurebat, injecto orario suo, in mare præcipitavit (11).

51 Alia multa ejusdem portenti exempla proferri possent; sed malui ea, in solis Galliis quærere, quin omnia adduxerim. Jam vero nemo facile crediderit, in hisce portentis agi de feris veri nominis, qui in rerum natura existant: quis enim simile quid in historia naturali invenit, ut serpens involvat universam regionem in calamitatem et perniciem. Quod si quis dicat istiusmodi feras esse vera dæmonia, sensibili forma vestita; dico, jam nos coram habere rem mere incorpoream, quam artifices forma corporea exprimere tentaverunt, ut videre est passim in imaginibus S. Michaelis Archangeli, qui dæmonem, ordinarie draconem aut serpentem, pedibus suis conculcat, est certe ista pugna invisibilis visibili figura expressa. Atque hinc ortam censeo traditionem popularem, quæ metaphoram ad veritatem traduxit. S. Romanus ultima vestigia idololatriæ, adhuc Rotomagi excultæ, delevit; Sequanam quoque, urbem sæpe vastantem, precibus et forsitan aggeribus positus coercuit, ac tali ratione magnam calamitatem a populo suo avertit, atque ideo diu post mortem vox populi ejus nomen magnificavit. Neque istiusmodi interpretationem ex aere, ut vulgo dicitur, arripimus. Etenim in nummis Constantini Magni occurrit unus, cujus pars postica exhibet serpentem, contritum labaro, cui impositum est monogramma Christi, cum inscriptione spes publica (12). Ad cujus quoque exemplum Majorianus, anno 457 imperio potitus, nummum cudit, in cujus parte aversa ipse imperator hasta crucifera conterit serpentem, cum verbis: victoria augg (13). Nemo autem existiusmodi numismatis deducet, Constantinum aut Majorianum serpentem aliquem occidisce, sed

admittendum non videtur:

(1) Fol. 11. — (2) Act. SS. tom. II, mart. pag. 118. — (3) Ibid. tom. I, mart. pag. 140. — (4) Ibid. tom. II, januar. pag. 765. — (5) Ibid. tom. II, pag. 366. — (6) Hist. de l'Egl. de Metz par un Bénédict. de S. Vannes, tom. I, pag. 203. — (7) Act. SS. tom. VII, jul.

pag. 11. — (8) Ibid. tom. VI, jul. pag. 586. — (9) Ibid. tom. V, octob. pag. 513. — (10) Ibid. tom. I, febr. pag. 849. — (11) Surtius ad 1 novemb. — (12) Eckhel. Doctrin. Numm. tom. VIII, pag. 88. — (13) Ibid. pag. 193. Baron. ad an. 323 § cccv.

potius

A *potius idolatriam destruxisse, ut monstrat historia. Qui plura scire cupit de istis Sanctis Ophioctonis, consulat quæ late disseruerunt majores nostri in Actis S. Georgii Martyris ad diem XXIII aprilis (1).*

certum tamen
est, sæc. XII,

§2 Traditioni autem Rotomagensi etiam obest, quod nullum vestigium privilegii S. Romani inveniatur a sæculo VII, quo Sanctus obiit, ad duodecimum: et quidem, ut jam notavimus, privilegium tam singulare præterire non potuit Ordericus Vitalis, totus in magnificanda Rotomagensi Ecclesia; ipsi quoque versus, S. Romano attributi, decolores sunt, dum factum insigne, si exstitit, celebrare debuissent (2):

* ortu

Sanctus Romanus, præclaro nobilis actu,* Moribus emicuit, sacri quoque lumine verbi. Ast quidquid sit de origine privilegii, certum tamen est exstitisse et ad hæc postrema tempora perseverasse. Prima elementa præbet epistola archiepiscopi Rotomagensis et Gulielmi de Capella, castellani Archensis, testans, privilegium vixisse temporibus Henrici II et Ricardi I, ducum Normanniæ ab anno 1151 ad 1199. Etenim Philippus Augustus, rex Galliæ, Normannia potitus, certus fieri voluit, utrum privilegium Rotomagense niteretur legitima consuetudine, quæ tolli non deberet.

B

ut constat ex
allegato

§3 In mss. bibliotheca regia hæc reperiuntur (3): Anno 1210 • controversiam de Sancti Romani privilegio, inter capitulum et regis castellanum exortam, Robertus archiepiscopus et Guillelmus de Capella, castellanus Archensis, judices a Philippo rege dati, lata in Ecclesiæ gratiam sententia compescuerunt. Exstant ea de re sequentes ad principem litteræ in chartulario capituli. Reverendo Philippo, Dei gratia illustri Francorum regi, Robertus, permissione divina Rotomagensis archiepiscopus et Guillelmus de Capella, castellanus de Archiis, salutem etc. Noverit excellentia vestra, quod juxta tenorem litterarumstrarum, quas nobis transmisistis, convocavimus coram nobis, apud S. Audoeum, in festo Apostolorum Petri et Pauli proxime præterito, Henricum cantorem, Radulfum archidiaconum et Walterum de Castaneio, canonicos, Johannem de Pratellis,

C Lucam filium Johannis et Robertum de Frescheniis milites, Laurentium de Ylione et Johannem Lucæ, cives Rotomagenses. Hi prædicti coram nobis, tactis sacrosanctis Evangeliiis, solemniter juraverunt, quod super contentione, quæ vertebatur inter vos et capitulum Rotomagense de prisione, quem idem capitulum exigebat a vobis, nobis rei veritatem, bona fide secundum suas conscientias, declararent. Qui jurati dixerunt unanimiter, quod temporibus Henrici et Ricardi, regum Angliæ, numquam inde aliquam contentionem viderunt.

hic instru-
mento,

§4 Sed cum processio transibat, in die Ascensionis, per castellum, canonici ibant ad ostium carceris, et omnes, qui erant in carcere, extra carcerem ponebantur, et quemcumque illorum canonici deliberare volebant, eligebant, si non esset captus pro proditione Domini regis. Et dixerunt, quod quando rex Ricardus erat in captione, non habuerunt

anno illo prisionem, et pepercerunt anno illo interdicere ballivos suos propter regis captionem. Sed quando deliberatus fuit rex, habuerunt duos prisiones pro illo anno et pro anno præterito. Et ideo secundum mandatum vestrum, judicavimus illum prisionem, quem elegerunt, esse reddendum. Valeat in Domino vestra serenitas. Richardus rex e Palæstina rediens, in Austria ab anno 1192 ad 1194 captivus fuit. Mirabitur forsitan quis, nullam de S. Romano in recitata epistola mentionem fieri, imo in suspicionem venire posset, tantum privilegium meritis Sancti pontificis olim tributum non fuisse. Sed tale dubium facile diluet alia epistola seu Charta ejusdem anni 1210, qua Ricardus miles, dictus abbas S. Medardi, declarat se intuitu gloriose Virginis Mariæ et beati Romani e carcere liberatum fuisse in die Ascensionis Domini; quapropter dono Dei et meritis Beatæ Virginis Mariæ et Beati Romani et toti Ecclesiæ Rotomagensi merita gratitudine devotus, varias facit donationes (4).

§5 Prima igitur, quæ religi possunt, privilegii S. Romani vestigia ad medium sæculum XII seu ad tempora Henrici II et Ricardi I, Angliæ regum deducunt; quin propterea dicam tunc primum incepisse. Etenim vocati testes in epistola ad Philippum regem, juraverunt tunc viguisse, adeoque privilegii initia ad altiora tempora esse referenda. Quod autem auctor privilegii fuerit Dagobertus I magna ex parte pendet ex historia draconis occisi, de quo egimus supra: S. Audoenus scilicet, adhuc regis referendarius, narrato portento, vocatoque episcopo ad aulam, privilegium et obtinuit et scripsit. Quod si ita est, tanto magis me stupefacit silentium pertinax biographorum et historicorum circa rem tam prodigiosam et singularem, ut tacuisse, negasse videantur. Quoniam quidem initium, privilegii certo statuere non possumus, id certum est, idem viguisse a sæculo XII et ad finem sæculi XVIII seu ad annum 1790 perstitisse, quo Nicolaus Béhérie aut Beheréi ejusque uxor Maria Anna Pinel, propter homicidium capitis damnati, beneficio feretri S. Romani a supplicio liberati fuerunt. Verum privilegium tam insigne quibusdam circumscribatur limitibus: sic in charta Roberti archiepiscopi supra citata, jam privabatur beneficio feretri, qui captus erat pro proditione domini regis, adeoque qui crimen læsæ majestatis commiserat. Et vero frequenter magistratus sæcularis aut aperte aut occulte et quasi per ambages privilegium infringere satagebat: cujus rei aliqua proferimus exempla.

exstitisse;

E

F

§6 Anno 1207 Rotomagensis urbis præfecto, captivum retinente, cui capitulum metropolitani privilegium S. Romani contulerat, urbs universa interdicto ecclesiastico subjecta fuit, quod sublatum non fuit, licet rex ipse qua precibus qua minis et legatione egisset, donec ipse præfectus in pleno concessu canonicorum captivum restituisset (5) Anno 1299 cautum fuerat coram iudicibus Seacarii (Echiquier) seu supremi tribunalis, ne ulla ante sententia capitalis executioni mandarent, quam canonici suum, quem liberarent, captivum elegissent: nihilominus Robertus d'Auberbose, capitis damna-

ac licet sæpe
moverentur
quæstiones

(1) Act. SS. tom. III, april. pag. 104. — (2) Ord. Vital. tom. II, pag. 343. — (3) Flouquet. tom. II, pag. 601. — (4) Ibid. tom. II, Octobris Tomus X.

pag. 602. — (5) Ibid. tom. I, pag. 70.

AUCTORE
J. V. H.

tus fuit, trahebaturque ad supplicium, quando reductus fuit ad carcerem, quin tamen, capitulo alium eligente, liberatus fuerit (1). Simile quid accidit anno 1302: judices recusarant carceri Rotomagensi restituere Nicolaum Letonnelier; vicissim canonici noluerunt eligere captivum liberandum: lite pendente, exposita in palatio publico toto triduo remansere S. Romani exuviae: restitutus demum captivus, non tamen liberatus fuit, sed feretri beneficium Gulielmus de Montguerard accepit (2). Quum autem anno 1361 ballivus seu praetor Rotomagensis inter festum paschatis et Ascensionis, quo intervallo sententiae capitales prohibitaerant, secreto et quaestionem instituisset contra quemdam Rogerium Letailleur aut Letellier, et eundem capite plectere ausus fuisset, capitulum Rotomagense praetorem sententiae excommunicationis subiecit, nec prius a censurae vinculis absolutus fuit, quam, agnito crimine, veniam a canonicis impetrasset (3). Qui autem privilegio feretri liberatus erat, non solum sententiam capitalem, sed bonorum spoliationem et multas pecuniarias effugiebat (4).

et querela;

57 Anno 1394 nova questio mota fuit: nempe an liberati captivi complices, etiam hactenus incogniti, pari modo liberationis beneficium consequerentur. Privilegium obtinuerat Joannes Maignart, quum innotuit, adhuc delitescere complices, et inquisitione facta, reperti sunt varii. Quaestionem ad regem Carolum VI delatam decreto suo solvit rex, declarans etiam complices participare privilegio (5). Quum porro Henricus V et post eum ejus filius Henricus VI, reges Angliae, Normanniam occupassent, denuo in privilegium inquisitum fuit anno 1420 et 1425: causamque suam canonici Rotomagenses vicerunt (6). Victoriam capituli corroboravit etiam Carolus VIII, rex Galliae, Rotomagi praesens, coram quo reus homicidii feretrum levavit, anno 1485 et omnimodam liberationem consecutus est (7). Paulo post, anno 1497, Collinettus Petrelay, dum propter crimen incarceratus, conduceretur e carcere ad castellum, fuga elapsus erat. Suspiciosi canonici, unum suae electioni subtractum fuisse criminabantur. Sed fallebantur canonici, et melius edocti, excusationem fugae, solis custodibus imputandae, admiserunt.

C
imo decursu
temporis

58 Anno 1499 Scacarium Normannicum, hactenus ambulatorium, cujusque judices pro tempore incerto incerti sedebant, in tribunal permanens transiit. Priores itaque judices, temporarii et saepe ab urbe absentes, non audebant conflictum provocare cum capitulo metropolitano, juris sui tenacissimo: ast posteriores, sui quidem securi et suprema regis auctoritate in sententiis ferendis muniti, obliquis oculis videbant pretiosiore gratiosioreque auctoritatem clero collatam, jus scilicet gratiae, qua canonici Rotomagenses pro jure suo reos gravissimorum scelerum jurisdictioni suae subtrahebant, et, extincto processu judiciali, libertate donabant. Jam igitur anno 1501 Ludovicus XII regis litteris jusserat, ut, si quidem constaret de privilegio S. Romani, in pacifica possessione relinquerentur canonici Rotomagenses. Utcumque acquievere curiales, ita tamen, ut ipsum privilegii usum restringere tentarent (8). Ast ipse rex mense

novembri 1512 edictum dedit, quo privilegium S. Romani denuo confirmavit et sancivit, ut quotannis in die Ascensionis Domini capitulo Rotomagensi jus esset liberandi unum captivum simulque ejus complices et adjuutores (9). Repugnavit quidem edicto curia Rotomagensis, illud clausulis vinculatum suis regestis inscripsit (10): verum rex novo edicto, dato die XXV februarii 1513 decrevit in privilegio nihil esse innovandum (11).

inter arctiores
limites

59 Neque diffitendum est, canonicos quandoque tales liberasse, qui indulgentia maxime indigni videbantur; unde quoque majus pondus addebatur querelis, quas magistratus secularis coram rege effundebat. Et ut exemplo utamur: anno 1545 Georgius de Prestreval, qui ipsa die Ascensionis se incarcerandum praesentabat, statim per privilegium feretri liberatus fuit. Et tamen annos vix XXIII natus, jam in multiplicibus et enormibus sceleribus erat involutus. Patri absenti, ruptis seris, summam octingentarum librarum surripuerat, a paternis colonis, intentata nece, omnem pecuniam extorserat, falsarius scripturam patris mentitus fuerat, castello, cui nomen Mesmoulins, potitus illic gregalium turmam collegerat, quorum auxilio vicinam regionem rapinis agitaverat, regiae majestati rebellis, missos milites, qui tantum malum compescerent, vi et armis repulerat. Tot sceleribus onustum capitulum ipsa die, qua in vincula se conjecerat Georgius, liberum abire permisit. Non mirum igitur, magistratum secularem indulgentiae, quandoque importunae, obicem injicere voluisse (12). Nihilominus Henricus II, rex Galliae, novo edicto XXVIII aprilis 1554 conservatum voluit privilegium S. Romani: quod quidem novis litteris, datis XIV junii 1557 et IX martii 1559 ratum habuit idem rex, quia canonici beneficium feretri contulerant in consanguineum Diance de Poitiers, scorti regii (13).

E

60 In exercendo itaque privilegio S. Romani abusus aliqui irrepserant, et eo progressus fuerat causidicus, privilegio patrocians, ut diceret, notorium esse inter vinctos illum semper praeferrere, qui gravissimorum scelerum accusatus erat (14). Atque hinc factum est ut Henricus IV litteras regias dederit XXV januarii 1597, quibus intra arctiores limites circumscribatur privilegium. Imprimis excipiebantur crimina laesae majestatis, haereseos, adulteratae monetae, homicidii meditati, et stupri virginum, violenter illati. Dein qui indulgentiae particeps fieri cuperet, ipse se, nequaquam autem per procuratorem, deferre et accusare debebat. Tertio ipsa sui accusatio ante denuntiationem, iudicibus faciendam, fieri debebat. Tandem, nihil interea obstat, quominus judices in reos criminum porro inquirerent, citra tamen sententiam ejusque executionem (15). Eo magis capitulo Rotomagensi displicuit edictum, quod rex praefatus fuerat, se omnia conservata velle, quae olim Ludovicus XII concesserat: attamen Ludovicus unum crimen exceperat, nempe laesae majestatis; Henricus autem varia alia, ut vidimus exceptioni unice adjecerat. Capitulum quidem jus sibi suum integrum cavet; nihilominus perstitit regium Henrici IV decretum, quo fiebat, ut deinceps in potestate regia esset jus recusandi,

circumscribere-
retur,

F

(1) Floquet tom. I, pag. 70. — (2) Ibid. pag. 72. — (3) Ibid. pag. 81. — (4) Ibid. pag. 88. — (5) Ibid. pag. 100. — (6) Ibid. pag. 116 et 134. — (7) Ibid. pag. 189. — (8) Ibid. pag. 201. — (9) Ibid. pag. 208.

— (10) Ibid. pag. 214. — (11) Ibid. pag. 216. — (12) Ibid. pag. 263. Cfr Ibid. pag. 326 et 337. — (13) Ibid. pag. 274 et 283. — (14) Ibid. pag. 421. — (15) Ibid. pag. 424.

A si quandoque statos limites excederent canonici (1). Et re ipsa anno 1670 nobilis quidam Baudry de Bois-Caumont, homicida ejusdam de la Bunaudiere, sperabat se beneficium feretri consecuturum : ast scripsit Ludovicus XIV tam capitulo quam judicibus, ne talis indulgentia concederetur : paruerunt, canonici et curiales (2).

perstis-
se us-
que ad an-
num 1791 :

61 Imo quum paulo post, seu anno 1672, quæstio de tollendo, aut saltem de mutilando privilegio S. Romani denuo coram rege tractaretur, id unum, tamquam summam victoriam, tulerunt canonici, ut conservaretur ad normam edicti Henrici IV (3). Instabant enim in aula regia judices, ut penes ipsos staret arbitrium captivi permittendi aut retinendi, nec liberum deinceps esset Rotomagensibus canonicis intercedere apud ipsum regem, quando judices aliquem dimittere recusassent. Quum igitur omnia instructa erant, ut regio edicto petitio judicum Rotomagensium rata firmaque haberetur ; nihil tamen prodiit, et res in antiquo statu permanserunt, verum cum hac clausula, canonicos profiteri, solius tribunalis (parlement) esse cognitionem eorum, qui secundum edictum Henrici IV digni aut indigni sunt privilegio feretri (4). Sicque privilegium perseveravit, interjectis licet quibusdam impedimentis, usque ad annum 1790, quo, ut diximus, ultimo liberati fuerunt duo conjuges, qui in altercatione domestica cum vicino, hunc infeliciter magis, quam malitiose, occiderant (5). Etenim anno 1791, exulante legitimo pastore Ecclesiæ Rotomagensis, in ejus cathedram intrusus fuerat Ludovicus Charrier de la Roche (tardius, abdicato sincere et publicis litteris schismate, episcopus Versaliensis) : hic vero, licet, destructo capitulo, fateretur, privilegium periisse, petiit tamen conservari consuetudinem indulgentiæ. Judices, ad quos petitionem suam inscripserat Ludovicus, incerti, quid agerent, Justitiæ, ut dicitur, supremum administrum Duport consulunt, qui epistola Parisiis data xxx Maji 1791 respondet, inter reliqua privilegia etiam abolitum fuisse Privilegium S. Romani, adeoque feretrum nullam deinceps indulgentiam esse procuraturum (6).

ritus solemn-
is
liberationis

62 Devenimus ad tertiam quæstionem, quam solvendam suscepimus, seu ad ritum ipsum, quo captivus per privilegium S. Romani liber e vinculis dimittebatur. Imprimis feria II post octavas paschales designabat capitulum quatuor canonicos, qui jurisdictioni sæculari insinuare seu denunciare debebant privilegium S. Romani. Hi autem feria II tertiæ hebdomadis paschalis, in habitu choralis, præcedente apparitore suo, tribunalia adibant, et admissi, verbis capituli privilegium denuntiabant. Procurator regius plerumque acquiescebat canonicorum petitioni, aliquando tamen privilegium sat acerbe perstringebat. Nihilominus judices ratum executionique mandandum privilegium decernebant (7). Dein tribus diebus Rogationum et mane ipso die Ascensionis dominicæ, duo delegati capituli visitabant carceres et omnes vinctos interrogabant (8), quorum confessio instar fere confessionis sacramentalis secreta erat (9). Ipso porro die Ascensionis hora octava matutina con-

veniebat capitulum (10), ac delegati seu commissarii referebant incarcerationum confessiones, inter quos, invocata prius Spiritus Sancti gratia, ad pluralitatem suffragiorum, eligebat capitulum liberandum a carcere et pœna (11). Quo facto, electi captivi nomen inscribebat archiepiscopus in schedula, quæ sigillata cera viridi ad judices per capellanum S. Romani deferrebat. Remanebant interim inclusi canonici, donec responsum judicum redditum esset (12).

AUCTORE
J. V. H.

63 Interea post apertam liberationis schedulam, omnia instrumenta litis criminalis legabantur coram judicibus, et audito procuratore regio, ad majoritatem suffragiorum declarabat tribunal, liberandum dignum vel indignum privilegio feretri (13). Quo posteriori casu, capitulum novum eligebat liberandum. Tandem, omnibus peractis, declarabant judices, electum a capitulo frui posse privilegio pro criminibus confessis, non vero pro aliis (14). Quo facto, liberandus ducebatur ad locum, dictum Veterem Turrin (Vieille Tour), antiquum ducum Normannicorum palatium, in cujus fronte est podium, septuaginta quinque pedibus altum, ad quod ascendebat liberandus, ita ut a populo universo facile aspici posset. Ibi exspectabat solemnem processionem, qua capsam S. Romani deferrebat, quando vero illuc pervenerat clerus, liberandus, genibus flexis, recitabat Confiteor, et celebrans manu ejus capiti imposita, dicebat Misereatur et Indulgentiam, jubebatque leniter attollere trinis vicibus capsam, quam dein ad usque metropolitanam ecclesiam succollabat (15). Tandem liberatus sertis floridis, quibusdam omni supplicio turpioribus (16), redimebatur (17). Postera autem die liberatus capitulo gratias pro collato beneficio agebat, a canonico, ad id delegato, fiebat increpatio criminum, postea liberatus, tactis SS. Evangeliiis, jurabat, obedientiam decano et capitulo Rotomagensi, defensionem jurium ejusdem Ecclesiæ, detestationem omnium criminum, et demum præsentiam suam in processione festi Ascensionis cum face ardenti (18). Atque hæc, ex libro Cl. Floquet maxime extracta, ut notæ ad calcem pagine adscriptæ satis indicant, de privilegio feretri seu S. Romani, dicta sunt.

explicatur.

E

F

VITA PRIOR S. ROMANI,

ARCHIEPISCOPI ROTOMAGENSIS.

Auctore Gerardo, monacho S. Medardi Suessionensis :

Ex ms. Rubeæ Vallis, excepta epistola, desumpta ex veteribus Analectis Joannis Mabillon p. 429.

Gerardus, gratia Dei venerabilis Pater cœnobitarum, domno Hugoni, Rothomagensis urbis archiepiscopo a et omni collegio, ibi Deo militanti prosperum vitæ præsentis successum, atque indelibilis felicitatis bra-

Epistola au-
ctoris.

a

(1) Floquet, tom. I, pag. 425. — (2) Ibid. tom. II, pag. 28. — (3) Ibid. pag. 33. — (4) Ibid. pag. 33. — (5) Ibid. pag. 338. — (6) Ibid. pag. 133. — (7) Ibid. pag. 168. — (8) Ibid. pag. 197. — (9) Ibid. pag. 201.

— (10) Ibid. pag. 215. — (11) Ibid. pag. 221. — (12) Ibid. pag. 229. — (13) Ibid. pag. 260. — (14) Ibid. pag. 271. — (15) Ibid. pag. 290. — (16) Ibid. pag. 336. — (17) Ibid. pag. 302. — (18) Ibid. pag. 324.

vium.

AUCTORE
GERARDO
MONACHO.

vium. Noverit benevolentiae vestrae sagacitas de Vita S. Romani vestri patroni, pro qua humillima memet exorastis prece, quoniam pactum, quod pepigi vobiscum, nullo modo attendere quivi, ob adversitatum videlicet incommoditates, quas undique praesenti anno in nostris partibus perpassi sumus. Modo autem dirigo vobis Vitam veteranam, heroico carmine editam, ut omnino cunctis notum sit, quod nulla inventionum vobis dirigo mendacia *b*. Illam autem, quae historiali stylo est depicta, pro nimia vetustate penes nos retinens *c*, hanc digestam stylo illius ad instar, vobis transmitto. Ordinem quoque rei, qualiter hanc merui adipisci, vobis indicabo brevi sermone. In Braina ergo, potestatis vestrae loco *d*, eadem Vita, negligentiae causa, fuit perditam, alique quam plurimi libri. Quidam autem clericus Suessionis civitatis ab inventore mercatam, nostrae contribuit nepti obtinendam, in monasterio Dei Genitricis Mariae Deo sacratae *e*; illaque post haec, interjecto exigui temporis articulo, eandem Vitam mihi, muneris gratia, impertivit, multorum annorum peractis jam curriculum. Praeterea flexo cordis poplite, oramus munificentiae vestrae modestiam, ut nobis vicem rependatis charitatis, scilicet transmittendo nobis per gerulum nostrum ex eodem patrono vestro, beatissimo Romano, sacrorum pignorum munera, utpote spopondistis, ut et nos condigne celebrare queamus ejus memoriam. De caetero humili flagito prece, quo cuncto illius loci contubernio fratrum pro me jubetis ad Dominum fundere preces, similique modo in monasterio Sancti Audoeni fieri, et in omnibus locis vestrae potestatis jubete; quoniam tanto pondere imbecillitatis premor, ut ultima semper exitus hora mihi praesens videatur adesse.

Gratia vobis Domini servet sine limite quovis; Atque suave jugum mihi cervice ferentes, Angelicos lati possitis adire cohortes.

PROLOGUS.

C 1 Tempora igitur mundani regni per sera caducaque vitae meando discurrunt, diesque labendo vertundo utuntur discursibus anni: verum laus et gloria Sanctorum nullo penitus concluduntur fine, imo perenniter recensenda manebunt, nobis quidem ad correptionem morum pravorum, illis autem ad gloriam, qui praesenti in saeculo manentes, carnis trabea circumdati, semper pro viribus cunctam illecebrosam vitam refutavere, in nullo penitus hosti antiquo cedentes, imo viriliter agonizantes, jamque fine carentes; quos Christus Jesus tanto exaltationis munere ditavit, tamque claro nomine insignivit, ut « in omnem terram exiret sonus eorum et in fines orbis terrae verba eorum * ». » Horum ergo licet ossa incubent terris, flamina resident caelis solis claritate praefulgida. Unde Dominus euangelico promit sermone: « Justi fulgebunt sicut sol in regno Patris mei *. » Quorum virtute morbi curantur humani, languoresque propelluntur, incommoditates a populis, et insuper eorum oratu nobis vitae conceduntur prospera, quodque salubrius est, animabus per omnia.

S. Romanus

2 Nulli ergo, fratres, boni operis labor taedium pariat, quoniam callis recti itineris non est nisi angusto initio incipiendus, processu

vero bonae conversationis inenarrabili dulcedine via curritur mandatorum Dei, et usque in finem custoditum hominem perducit ad Dei contemplationem et aeternam salvationem; quoniam non qui coeperit, sed « qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit * ». » Quia vero ex Sanctorum laude pro modulo parvitas nostrae sermo agitur, instans hortatur dies tanti natalis, sacrum inter caeteros memorare Romanum, merito non disparem: ejus tanta praefulgent beneficia, ut ejus nomen celebre per plurimorum hominum volitetur ora. Vere etenim sacer Dei hic Romanus laudandus, ejus tanta in caelis exstat gloria, ut post hujus Vitae narrabunt sequentia; ejus gloriae causa, inquit psalmista David, « beati qui habitant in domo tua, Domine, in saecula saeculorum laudabunt te *. » His paulatim omissis, reflexo praesentis operis calamo ad ejusdem sancti viri inaudita et gesta, praesule Christo, conabor advertere.

3 Igitur temporibus Lotharii, inelyti regis Francorum, filii Ludovici, gloriosissimi principis, exstitit vir quidam, nomine Benedictus, in regno Galliae, quae modo nuncupatur Francia *f* ob gloriosissimos viros, robustissimosque bellatores, qui ex Sicambriae partibus, Domino ducente, pervenerunt in has provincias, et a Sancto Remigio, Rhemensis sedis archipraesule *g*, per verbum sacrae doctrinae conversi sunt, atque baptismatis latice renati, veri exinde fidei catholicae exstiterunt cultores. Qui venerabilis Benedictus, ortus ex nobili prosapia praefatorum regum, tanto bonitatis est culmine potitus, ut Deo caeli amabilis, regique ac palatinis venerandus fieret cunctis. Ob hoc autem nullis penitus superbiae stimulis umquam agitatus fuerat, imo humilitatis ante omnia ferens virtutem, venerabilium jussa principum magnifice adimplebat, ergaque subjectos, ut pater praeclarus, in omnibus Domini potentiam pensans, matremque virtutum discretionem retinens, voluntati Domini jugiter parebat.

4 Is quum tot virtutum polleret copiis, redimitus Spiritus Sancti gratia, dum ex more quadam nocte membra quieti dedisset, mox est Angelus missus ab omnipotenti Domino, inquiring ad eum: Benedicite, Benedicite, Dominus Jesus Christus misit me ad te gaudium magnum nuntiare tibi: ecce enim nutu ipsius uxor tua Felicitas unicum tibi pariet filium electum, nomine Romanum, quem praescit magnum futurum, Ecclesiaeque decorem atque splendorem, fortemque columnam. Ipsum ergo merito gens excolet Francica, humilique cum voce persaepe rogabit, quatenus sibi exsistat pius fautor ad Christum, propriorum peccaminum causa. Ex qua visione genitor exhilaratus corde, verba superni nuntii suae intimavit conjugi: unde attentius Domini oravere clementiam, humilitati operam dantes, donec promissum devenit gaudium Domini. Ortus namque, diligenti cura Beatus Romanus genitorum in aede est nutritus. Post exiguum autem temporis capedinem, ipso suggerente, spiritualibus disciplinis praeter caeteris * traditurque paedagogis scholaricis apprime imbuendus disciplinis liberalibus, quarum industria jugi assiduitate inserviret studiis, unde sciret proferre nova et vetera. Cui quanto fuit gratia discendi

* Matth. X, 22.

* Ps.
LXXXIII, 5.

ex patre senec
et matre sterili

ab Angelo praenuntiatus, nascitur,

* supple destinatur

AUCTORE
GERARDO
MONACHO.

A discendi flagrantior, tanto gratiosior inveniendi existit aditus : quoniam quem sibi Spiritus Sancti gratia elegit, ei affuit prudentia : unde Salomon « Omnis, inquit, sapientia a Domino Deo est *. »

* Eccli. I, 1.

pie educatur;

¶ Factus ergo divinarum scripturarum optimus agnitor, quanto plus sanctimonie pollebat corpus, tanto magis humilitati operam dabat. Omnibus se affabilem praebebat, nullum se inferiorem existimans, illud cogitando Salomonis : « Quanto magnus es, humilia te in omnibus *. » Et quia Deus superbis semper resistit, humilibus autem dat gratiam *. »

* Eccli. III, 20.

* Jacob. IV, 6.

B Præterea bonæ indolis Romanus pueritiæ annos excedens, et ævum adolescentiæ cum sollicitudine omni exercebat, et quotidie in bonis operibus vigeat, ac resplendebat in verbis ejus Spiritus Sancti gratia, sapientiaque humilitatis in vultu. Eratque idem Beatus animo clarus, interna fortitudine firmus, consilio validus, prudentia præditus, censura justitiæ stabilis et religione celsitudinis ornatus; statura procerus, facie decorus, cæsarie formosus, corpore castus, mente devotus, affabilis alloquio, amabilis aspectu, temperantia clarus, discretione suffultus, longanimitate assiduus, patientia robustus, humilitate mansuetus, charitate sollicitus. Et ita eum decor sapientiæ adornabat, ut juxta Apostolum

* Luc. XIV, 33.

ex aula regis

h

« sermo illius sale esset conditus. »

* Matth. XXII,

21.

6 Taliter ergo in virtutum apice locatus, cœpit strenue in aula regis militare Clotharii h. Nam Dei nullo modo prætermittens jussa, reddebat « quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo *. » Venerabatur namque sincero affectu a rege optimatibusque cunctis, nec non ab episcopis, variisque ordinibus Sanctæ matris Ecclesiæ veluti pater modestus, quoniam jugis fulgebat eloquii facundia, consilii magnitudo in omnibus omnino locis Domini. Hanc immemor potentiæ loquebatur sapientiam atque stabilitatem Sanctæ Dei Ecclesiæ. Omnibus imitandus, omnibus speculum factus, ille a tramite recto numquam devius, sed fautor factus optimus; quippe quem nulla in mundo nexuerant scelerum contagia, ad cœli liber anhelabat alta. Licet

C autem idem pater tantæ exaltationis potiretur honore, nullis tamen ob id superbiæ stimulis agitatus, aulicis sincere jussis, optimatumque ac procerum obtemperabat edictis, illud cogitans Apostoli « subditi estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive regi, quasi præcellenti, sive ducibus, tamquam ab eo missis *. » Erat subditorum sibi salute sollicitus, ad corrigendum humilis ac modestus, ira temperatus, discordiæ malum ab imis cordis procul pellens: et si audiebat, obturabat aures suas, ne audiret sanguinem, et claudebat oculos suos, ne videret malum.

* I Petr. II, 13.

ad cathedram
Rotomagen-
sem vocatur

7 Interea accidit, ut archipræsul Rhotomagensis urbis ultimo mortis sopiretur somno, ac fieret plebs in Christo devota illius urbis absque pastore. Unde merito exigente, supernaque favente clementia, plebs omnis consors monachorum clericorumque ac laicorum Romanum almi fluum in sorte pontificatus acclamabant eligendum, seque ab eo more pontificis abinde regendum. Hoc omnis sexus, hoc omnis ætas, hoc omnium voluntas fieri celebre acclamabant, ut tanti meriti vir eorum

fieret rector, qui eos viæ rectæ dogmate nutriret. Tali gaudio divini amoris instinctu animati, ad regis aures universæ plebis clamor universus pervenit hujusmodi, quatenus eorum Romanus beatus fieret rector opulentissimus. Tum rex hoc audiens, dignumque fore S. Romanum tanti honoris intelligens, libentissime affectui eorum assensum præbuit. Eligitur ergo functus pontificatus honore, universis hinc inde exsultantibus, atque ad Rhotomagensem civitatem consonis laudum vocibus perducitur i.

8 Quodam tempore hyemali, dum sacer ille scilicet Romanus, antistes ille sacratissimus, solus pernox orationi vacaret, accedens humani generis inimicus, nudatus vestibibus ante fores, ubi intus Beatus Romanus orabat, astitit, fœmineam habens speciem, cupiens tentare versutia sua Beatum, ad illum inquires: Sancte et electe Dei Romane, aperi mihi januam cellulæ tuæ, atque famulam Dei, fatigatam longo itinere, intromitte domum, quoniam a nimbo frigoris premor veste nudata. Sed Sanctus Domini, omnino talia spernens consortia, aure quidem captabat vocem, sed mente recusabat ex toto, indignum fore infra præcordia cogitans, sui se tali pectoris jungere socio. Tunc mulier prædirum movens pectore luctum, cœpit clamare: Domine sacer Christi, tu Christo redditurus rationem ob animam meam a frigoribus, quibus cogitur corpus meum exire; nec tu eris in hoc insons nec criminis expers in me, qui tua claudens limina, non me permittis adire. Quumque Sanctus ille undique anxius staret, tandem pietate commotus, vocantem hostem introvenire decrevit. Sed postquam illusor diabolus, ad ignem calefactus, dilatans crines capitis usque ad pedes, quum vellet illecebrosis colloquiis corripere animam sancti, Dominus omnipotens non passus tentamina sævi chelydri, mox cœlicolam transmisit ad eundem auxilii causa. Ad cujus adventum hostis depulsus iniquus, ac Sanctus Dei Romanus non solum tunc, verum etiam persæpe tentaminum ferens spicula, permansit probatus, semper stabilis cum pectore casto k.

i
in qua caste
vivens

E

9 Denique quum appropinquasset exitus sui diem, fidelium convocata copia, cuncta quæ possidere videbatur in mundo, egenis, advenis, viduis et orphanis larga manu distribuit, nihil sibi reservans ex omnibus, ne transituro e mundo aliqua contagii macula inveniretur in illo, illud cogitans psalmistæ Davidis: « Dispersit dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi, cornu ejus exaltabitur in gloria. * » Sicque filios charissimos allocutus est tali sermone: Dominus Jesus Christus, quia a primæva ætate servum pro viribus me est dignatus pro sua pietate et pro quantitate mei laboris, jam mihi reddat felicitis gloriæ præmium, et immarcescibilis vitæ sertum: unde paterno affectu vos moneo, dilectissimi, ne a recti itineris tramite devii respiciatis retro, quod absit; imo de die in diem magis augmentantes sincere vivatis; quoniam juxta vocem Apostoli, « unusquisque mercedem propriam recipiet secundum suum laborem. * » Si quis vero, quod absit, aliter egerit, vestro pio foveatur exemplo. Unusquisque quod sibi fieri non vult, alii ne faciat;

k
sancte obit.

* Ps. CXI, 9

* I Cor. III, 8

AUCTORE
GERARDO
MONACHO.

faciat; ne atrox inimicus, qui non nostra tollere quærit, sed ut feriat in nobis charitatis ardorem, aliquod inveniat periculi malum, unde decepti perire possitis: quoniam ego pastor hactenus vester, jam amplius non ero. Cunctis flentibus, inter voces psallentium, corpus terris, animam reddidit astris, ubi fulget ut sol, stola laureatus præcandida. Transivit autem e mundo decima kal. novembres. Tunc arripientes ejus corpus, cum omni sepelierunt diligentia, ubi multorum miraculorum beneficia Domini pandit magnificentia per eundem servum suum Romanum usque in hodiernum diem, ipso auxiliante, cui honor et gloria et imperium per infinita sæculorum sæcula. Amen.

ANNOTATA.

a De utroque, Gerardo et Hugone, egimus Commentarii prævii num. 4. Quod porro Gerardus se ipse venerabilem patrem appellat, id familiare, ait Mabillonius ad hunc locum (1), illius ævi hominibus: sic Warinus comes scribit: signum B Warini gratia Dei bonæ indolis comitis.

b Si quidem Gerardus biographus mittit Vitam metricam, ut omnino cunctis notum sit, quod nulla inventionum clero Rotomagensi dirigat mendacia, videtur pressis debuisse insistere vestigiis exemplaris missi: ast omittit Gerardus, quæ maxime faciunt ad gloriam S. Romani: destructa idolorum fana, deletus paganismus, S. chrisma prodigiose recollectum, quæ omnia in Vita metrica occurrunt. Unde suspicor, ut supra num. 3 Commentarii insinuavi, mutilam ad nos devenisse Gerardi lucubrationem.

c Vitam historiali stylo depictam, quam apud se retinuit Gerardus biographus, exstare adhuc credimus, ut dictum fuit num. 5 Commentarii ac infra edemus. Et certe quod nos signamus caput secundum, apographum autem appellat librum secundum, secunda quoque manu conscriptum fuit, uti suo loco annotabimus.

d In Annalibus Flodoardi Rhemensis legimus sub anno 950 (2): Homines Ragenoldi comitis quamdam munitionem Rodomensis Ecclesiæ super fluvium Vidulam (La Vesle) sitam quam vocant Brainam, furtivo capiunt ingressu. Est Braina, Braine oppidulum in præfectura Axomæ: département de l'Aisne, arrondissement de Soissons. Sed et similiter, teste eodem Flodoardo (3), Brainam castrum jam anno 931, id est undecim ante annis, quam Hugo II episcopatum adiret, captum et eversum fuit: unde certo statui non potest, quo proprie anno Braina extra potestatem Rotomagensium antistitum in perpetuum facta est.

e Parthenonem Mariæ Suessionensis fundavit Drausius, ejusdem urbis episcopus, anno 660 (4).

f Ad Gallias, prout Romanis notæ erant, certo pertinebat Normannia: sed quum hæc scriberet biographus, Normannia, ducem habebat sat laxo vinculo regi Franciæ obligatum: unde quod hic dicitur, quæ modo nuncupatur Francia, referendum ad distinctionem ducatus Normannici a reliqua Francia, nullatenus tamen ad initium hujus nominis sæculo medio decimo illigandum:

quocirca non credimus inservire hæc verba posse ad altiore antiquitatem lucubrationis stabilendam.

g Acta S. Remigii, Rhemensis episcopi, dederunt majores ad diem 1 octobris (5).

h Clotarium II interpretamur qui ab anno 584 Neustriæ, universæ Franciæ ab anno 613 ad annum emortualem 628 imperavit. Nam sæculo vii jam inchoato, natum S. Romanum existimamus, ut dictum fuit Commentarii prævii num. 12, adeoque sub solo Clotario II militare, id est servitium aulicum, exhibere potuit.

i Aditum ad sedem Rotomagensem S. Romano non planum fuisse, docet Vita proluxior infra danda num. 5. Tunc enim malæ pestes, avaritia et simonia, per Gallias grassabantur. Luculentissimum mali testem habemus S. Audoenum in Vita S. Eligii (6): Crudeliter, inquit, in diebus illis simoniaca hæresis pullulabat in urbibus et in cunctis finibus regni Francorum, maximeque de temporibus Brunichildæ, infelicissimæ reginæ et usque ad tempora Dagoberti regis violabat hoc contagium catholicam fidem. Sollicite tamen pro hoc invigilabant sancti viri Eligius et Audoenus, et communi cum cæteris viris catholicis habito concilio, suggererunt principi et optimatibus ejus, ut hoc mortiferum virus cito deleteretur de corpore Christi, quod est universalis Ecclesia. Habuit itaque effectum eorum pia petitio et libenter obtinuerunt, quod devote rogaverunt. Tunc ergo placuit omnibus, uno in Spiritu Sancto accepto consilio, simul cum regis imperio, ut nullus, pretio dato, ad sacerdotale officium admitteretur, neque eos, qui, ut lupi rapaces, munera dando, mercanda censebant dona Spiritus Sancti. De quo quidem Concilio hic agatur, incertum est. Si de Cabilonensi iii, aliquibus anno 644, aliis 650 celebrato, jam tunc episcopi erant SS. Audoenus et Eligius, utpote qui dictæ Synodo subscripserint (7). Quidquid sit, id extra dubium positum est, tempore electionis S. Romani grassatam fuisse labem simoniacam. Quapropter biographus metricus sequentia habet de electione S. Romani (8):

Terrea contemnens, nil præter commoda quærens;

Cætera distribuens, sibi frugi, largus egenis, Hostis avaritiæ, quæ pessima regnat ubique, Quæ gravat hunc mundum, cœlos ne possit adire;

Non exstinguibilis rogas ardens, tristis herinis, Omnibus hoc vitium vibrat læthale venenum, Prælatos stimulat, subjectos denique pulsat, Ecclesiam vastat, populares undique mactat, Immutat mores, indignis præstat honores; Nobilis et clarus subito vocitatur avarus, Vertigo pridem, quem fecerat una Quiritem, Sed furiosorum non vis pepulit dominorum, Subjectus vitiis, vinclis oppressus iniquis Et quamvis subito sit judex tristis agaso, Sit pollens rebus, tamen exit crimine servus. Humanas leges regina pecunia tractat, Et quod lugendum gravius, multumque dolendum,

Ipsa potestates corrumpens spirituales, Crebro sacricolis infert discrimina mortis:

(1) Vet. Analect. pag. 430. — (2) Migne. Patrol. tom. CXXXV, col. 476. — (3) Ibid. col. 442. — (4) Gall. Christ. tom. IX, col. 442. — (5) Act. SS. tom. I, octob. — (6) Act. SS. Belg.

tom. III, pag. 229. — (7) Labbe. tom. VI, Conc. col. 390. — (8) Martene. Thes. Anecd. tom. III, col. 1633.

A Præcipue multos, quos dicunt Simonianos,
Invadit penitus flammante cupidinis æstu.
Ordinat hos nummus, non vitæ nobilis actus;
Servat ovile lupus, captat divina malignus,
Dæmonis ex nido, quem protulit atra cupido,
Evolat, alta petit. Facit hoc absentia Petri;
Nam credo rueret, si Cephas proximus esset.

k *Omissa sunt in hac Vita breviori, quæ reliqui biographi habent, purgata aut destructa idolorum templa, prodigium de vase chrismali fracto et restituto, quæ tamen scriptori prælucebant in Vita metrica, a Gerardo ad Hugonem archiepiscopum missa, ut scirent lectores, ipsum inventionum mendacia non scripsisse. Ad quid autem codicis metrici transmissio, si præcipua opera omissurus erat Gerardus? Unde, ut dictum est supra Annotato b, credimus mutilam ad nos devenisse Gerardi lucubrationem. Utrumque porro prodigium hisce verbis exponit Vita metrica (1):*

Taliter electum divinitus atque sacratum
Pontificem sanctum, digno cultu venerandum,
Rothomagi cives adeunt consulta petentes,

B Suppliciterque rogant, sua sic discrimina nar-
rant :

« Sancte pater, nobis instat sævissimus hostis,
Plurima damna ferens, penes urbis mœnia de-
gens,

Est ibi nam castrum, murali robore firmum,
In quo fœdarum domus atra latet meretricum,
Fornicibus variis cæcis obstrusa latebris.

Illic obscœni rivalet seu parasiti,
Vel quos impuri juvat ingluvies Epicuri,
Sorde lupanari semper sitiunt maculari.

In medio castris patet arca * more theatri,
Quo fanum Veneris, titulus spurcæ mulieris,
Falso frequentatur, scorti species veneratur.
Subter hians antrum, penitus tendens in abys-
sum,

Faucibus angustum, tamquam stygiale pro-
fundum

Non valet attingi, nullo visu penetrari,
Claustra vel hos aditus potuit perfringere nul-
lus :

Tanta malignorum vis est ibi dæmoniorum.
Altera, Sancte, tuis par est irruptio mortis.
Nam Sequanæ vastum patimur discrimen aqua-
rum;

C Dum contra morem metam superando priorem,
Alveus exundat, late confinia vastat,
Ædes subvertit, parvos et ad ubera perdit :
Exitium multis infert et damna salutis.

Inde dolor, planctus, mœror non cessat ama-
rus,

Casibus in tantis, quos impetus ingerit amnis :
Talibus ærumnis affligimur atque periclis;
De cœlo nobis nisi stillet fons pietatis,
Quæ relevet miseros; urbem lutulenta libido
Ad similes Sodomæ pœnas trahet usque Go-
morrhæ.

Sed tua, Sancte, manus, solidat quæ debilis *
artus,

Monstra cruenta fugat, diva virtute coruscet,
Exspuat hanc labem, Babylonis subruat ar-
cem. »

Talibus auditis Romanus, præsul herilis,
Exorat Christum, totius egentis asylum,
Parcat ut afflictis, veluti quondam Ninivitis;
Avertat et mortem, bonitatis conterat hostem.

Ergo dux fidei, mores* ad loca perniciosi :
Et contra fortes proprias ad bella cohortes,
Psalmicines ex more greges, reliquosque fide-
les,

Cum crucibus sacris, cum pignoribus pretiosis
Sic castrum subiens, divinaque spicula figens,
Fanum destruxit, labyrinthi claustra revulsit,
Idola contrivit, funesta sacella removit,
Spureitiisque locum purgavit dæmoniorum :
Territus exsanguis vis illico perdidit anguis,
Ad Christi labarum, quo deposuit dominatum,
Ut quondam Josue Jericho bellator in urbe
Officiis laudum magno clamore tubarum
Mœnia subvertit, munimina quæque subegit :
Sic Israelis noster dux ille fidelis,

Cinctus utrisque choris, divina laude canoris,
Delubra fudit humi, cujus exitium fuit humi.
Inde potens meritis antistes flumen adivit,
Stipatus nitidis reliqua cum plebe ministris,
Armatusque fide calcantis in æquore Petri,
Per nomen triadis, per virtutem Trinitatis,
Perque crucis signum, quod submovet omne
nocivum,

Imperat, ut staret, nec ad ulteriora mearet,
Quem tenuit primum repetens ab origine cur-
sum.

Paret huic fidei natura fluens elementi,
Atque sinum repetit, nec ripas fluminis exit.
Hoc siquidem facto renitet sanctissimus ar-
chos, *

Non impar Josue, cujus memoravimus ante,
Qui Domino cœli devotus mente fideli,
Debellans hostem, jussit subsistere solem,
Donec inexhaustis acies consumeret armis :
Par virtus radiat, quamvis distent elementa.
Nam si jussisset ratio, vel causa fuisset,
Sicut et unda fluens, sol ipse, per ardua cur-
rens,

Redderet obsequium, nec abesse præluce si-
gnum.

Urbs ita salvatur, tantisque malis spoliatur,
Fertilis et pleno ridet sibi copia cornu;
Mors fugit, hostis abest, aqua stat, devotio
gaudet.

Præsul in ecclesia plaudit præconia digna :
Christus adoratur, quo vis inimica fugatur,
Virgo laudatur, per quam Cytherea crematur,
Prostibuli cœnum decus hoc absolvit amœ-
num.

Paulo infra canit biographus prodigium vasis
chrismalis his verbis (2) :

Ante diem sacrum, quo plebs nova christico-
larum

Dulce colit pascha, quo gaudens transit ad
astra ;

Hic athleta Dei, quamvis sibi sedulo parvus,
Tunc magis urgebat confecti corporis artus,
Excubiis instans, precibus, rivis lacrymarum,
Hostis et insidiis curas adhibens animarum.
Jamque dies pacis, populique reconciliandi
Venerat, et sacram turbis impleverat aulam,
Tunc pius antistes fletus dabat uberiores,
Inter lugentes, inter sua crimina flentes,
Atque piis precibus veniam poscendo reatus,
Plebes absolvit, oleum chrismati sacravit.
Clerus at incaute minus illud providus omne
Dividit ecclesiis, vix una superfuit illis
Ad lavacri morem retinens ampulla liquorem,
Tertia cumque dies venerabilis emicuisset,

AUCTORE
J. V. H.
* mox ?

* princeps

arca ?

* debiles ?

(1) Martene. Thes. Anecd. tom. III, col. 1660. — (2) Ibid. col. 1660.

AUCTORE
J. V. H.

Gaudia magna ferens, imis cœlestia jungens,
Phœbus et accelerans jam nonam clauderet
horam

Præsul ad officium sanctus processit agendum :
Hinc inter sacræ dum per solennia Missæ
Fontibus adstaret, lavaerum quo sanctificaret,
Vas jubet afferri sacrum chrismale ferentis.
Forte sed in præceps turba stipante minister
Dum pede festinat, ne pontifici mora fiat,
Labitur e manibus, fractum vas evacuatur;
Pene vorax omnem quin hausit arena liquo-
rem.

Fontibus adstanti res est ut cognita patri,
Nil ex hoc trepidus, fidei sed robore firmus,
Fragmina parva legens, ad Christum brachia
tendens,

Membra solo sternit, devota precamina fundit,
Exorans illum, qui fractum cardine mundum
Mirifice reparat, proprium fundendo cruorem,
Ut reddat mœstis, quod diruit æmula pestis.
Quid moror in verbis? ad mutum cunctipo-
tentis

Ecce reformatur, resolutum consolidatur

Vas illud vitreum velut ante liquore refertum.

B

VITA SECUNDA S. ROMANI,

ARCHIEPISCOPI ROTOMAGENSIS.

Ex ms. Branensi. a.

AUCTORE
ANONYMO.

a

CAPUT PRIMUM.

a. Sancti natales; pia institutio;
episcopatus Rotomagensis; ejus
labores, miracula, obitus.

S. Romanus ex
patre Franco,

b

c Clodoveo, Francorum rege, intra Gallias
imperante, erat ex stemmate Francorum, re-
gio semine ortus, vir honore Benedictus et
nomine; qui sub Clodoveo et filio ejus Lotha-
rio militavit b, bello strenuus, consilio provi-
dus, vita decorus; ita ut post regem pater
patriæ vocaretur. Huic tanto tamque sublimi
data est uxor, præclaris natalibus exorta,
nomine Felicitas, bonis quidem operibus in-
tenta, sed sterilitatis dolore perturbata. Quam-
obrem nimium erubescens, sed coram Deo
humiles preces assiduas effundebant, et ele-
mosynas abundantes, ut eis divina gratia præ-
staret filium; qui annosum patrem et armis
effractum supportaret, matri auferret sterili-
tatis opprobrium, alta post eos patrimonia
possideret et a regibus collata beneficia fa-
miliasque cum honoribus hereditariis reti-
neret.

et matre ste-
rili,

2 Quoniam igitur inanis esse non poterat
eorum supplicatio, mittitur illis insperati gau-
dii nuntius, Angelus scilicet de cœlo, qui sub
noctem viro consolationem intulit, dicens: Ne
paveas, electe Dei, nec verearis phantasie
spiritu illudi: ego sum Angelus ille, qui ve-
stra bona studia et orationes Deo obtuli; quæ
quidem divinis gratæ conspectibus, proximo
tempore implebuntur. Nam tibi ego votivum
nuntio gaudium, quia Felicitas uxor tua pariet
tibi filium, cui illustris vitæ prærogativa no-
men acquirat Romanum. Eum tu ab omnis

corruptionis labe immunem servare memento; D
quia necdum genitum Deus ad regimen sanctæ
Ecclesiæ et patriæ illuminationem præordina-
vit electum. Mox vero ut ablactatus, intelle-
ctuales annos attigerit, catholicis viris eru-
diendum committes: futurum est enim, ut
Christi Ecclesia perversis hæresibus impugnetur,
quas suo ille tempore valida damnabit
auctoritate.

3 Cumque vir inclytus aperuisset uxori
omnem jucundæ visionis ordinem, illa con-
gratulans nimium, et quod intra se celaverat
manifestans, respondit: Ego plane dum ipsam,
quæ hanc istam octava præcessit, noctem to-
tam insomnem agerem, peccatis meis imputans,
quod conclusit Dominus ventrem meum, levi
somno, ut fit, correpta, ut nec vigilare penitus
nec obdormire viderer, astitit mihi vir, nivei
candoris habitum gerens, et nimiam vultus
claritatem præferens, qui injecta manu pectus
et ventrem tactu leni pertractabat, dicens:
Procul hinc æmula abesto sterilitas, ut novo
partu jucunda veritas fructificet. Mox admo-
tam manum insequitur ignea procedens de
utero meo facula, quæ per auras longa via
discurrens, et Neustriam usque regionem su-
perveniens, stationem accepit, eam circumfusa
luce undique terram irradiavit. Hujus rei si
est aliquod præfinitum mysterium, mi charis-
sime, pandere verebar c. Hic vir prudens cum
animadvertisset se a Deo visitatum; uxorem,
quæ viderat, silere præmonuit, ne vulgo my-
sterium hoc patesceret. Acquiescit mulier so-
brio viri consilio: fiunt interea propensiores
orationes, et eleemosynarum largior distribu-
tio. Quid ultra? Tandem filium edidit, qui,
prout monuerat Angelus, dictus est Roma-
nus.

Angelo præ-
nuntiante, na-
scitur:

E

c

4 Is congruo tempore viris catholicis com-
mendatur, divinis litteris imbuendus: quibus
in brevi collectis, mox vitæ sanctioris semitas
apprehendit. Ejus fama passim celebris per
Gallias citissima penetravit, et ad regis usque
notitiam perveniens, ipsum permovit, ut,
transmissa legatione, præciperet, eum suis
aspectibus præsentari, ac pro gratia, ei a Deo
collata, inter palatii primos regalibus consiliis
interesse. Mirabantur omnes ejus industriam, f
potissimum vero rex, qui sapientiam in eo
advertebat, ad singula quæque diffusam.

pie et liberati-
ter educatus,

5 His ita precedentibus, Rothomagensis
archiepiscopus vita defungitur. Quamobrem
Rothomagenses pro substituendo pontifice
variis favoribus distrahuntur, partes faciunt,
seditiones concitant d, donec, propitiante Deo,
de sapientis cujusdam sententia, triduanum
implent jejunium; quo peracto, uni de vene-
rabilibus viris divina per visum revelatio facta
est, dicens, susceptam esse jejunii devotionem
et humilium supplicationem. Irent ergo quan-
tocius ad regem, et prætermisiss omnibus
aliis, hunc singulariter dari sibi deposcerent,
cui ab arce mundani imperii denominatum
instaret vocabulum: hunc, antequam nasce-
retur, a Deo electum, et, ut Præcursor Domini,
ad parandam illi plebem perfectam ex nomine
esse prænuntiatum. Facta igitur hac voce, vir
præfatus sermonem illum, qui civibus consi-
lium dederat, silentio evocans, et quæ sibi
dicta fuerant, diligenter exposuit. Lætus ille,
quamquam de persona incertus, convocatis
civibus

eligitur episco-
pus Rotoma-
gensis,

d

AUCTORE
ANONYMO.

A civibus auditum pandit oraculum: qui omnes, animis exultantibus, gratias Deo dederunt. Cumque prætaxati imperii nomen longa discussione ventilantes, animadvertissent, divino portendi oraculo virum Dei Romanum, qui regis in aula sanctimoniae et veritatis testimonium a cunctis habens, isto nomine solus infra Galliae fines censeretur.

et cum gaudio
a populo exci-
pitur:

6 Unanimiter in hoc consentientes, legatos cum litteris ad regem dirigunt, quia hunc inter primos regis consiliarios esse noverant. Rex autem electioni tam consonae et tam sanctae præbuit assensum, dicens, in homine attendendum esse potius religionem, quam aetatem. Et vocato tandem Romano rex ipse negotium manifestat: at renitenti litteras etiam legendas tradit. Quas perlegens Romanus, et divinum cernens oraculum, perterritus oculos levans ad cælum, dicens: Domine Jesu Christe, si est ex te consilium istud, fiat voluntas tua. Nec mora, assumptis rex episcopis et magna procerum frequentia, electum Dei famulum ad sedem nominatam perducit. Videre erat, quanta exultatione omnis sexus et aetas pastori, a Deo sibi donato, obviam procederet. Sed enim cujus tam ferreum pectus, ut non lacrymaretur præ gaudio, dum audiret etiam pueros clamantes et dicentes: Benedictus qui venit in nomine Domini. Porro hi non alio spiritu quam quondam pueri hebræorum in-
citantur.

amphithea-
trum et Ve-
neris

7 Nam et hic venerandus Dei famulus se in nomine Domini venisse, satis comprobavit, dum mox ut a clero et populo susceptus et ab episcopis consecratus est, statim mercationes sacrorum Ordinum et auctores earum penitus extirpavit *e*; templaque et statuas idolorum, ubicumque reperit, funditus evertit. Erat Rothomagi a septemtrione antiquum Veneris domicilium, in modum amphitheatri sublimi opere constructum, latebrosis fornicibus circumseptum, fanum erat in medio et ara in fano, titulo Veneris superscripto: post fanum tartareus hiatus esse dicebatur, vicinis circum manentibus foetore et flamma quam sæpe nocivus: exinde conventus ac murmur dæmonum audiebatur, quasi ad consilium de longis partibus coeuntium, in quo suorum quisque operum rationem reddere cogeatur, et pro officii magnitudine vel altius quilibet honorabatur, vel pro inertia verberibus afficiebatur. Post fanum hujusmodi sub obscuro quodam loco spelunca erat horribilis, introrsum quidem spatiosa, sed fauce angusta, inestimabilem profundum altitudinem celans *f*.

f
fanum de-
struit;

8 Episcopus itaque, assumptis clericis et civibus, processit ad locum, et ut destruant, populos hortatur. Accedente autem episcopo, strepitus dæmonum coepit audiri; quorum unus quasi princeps eorum sic ait: Quid nobis et tibi, Christi sacerdos? Cur a sedibus nostris ejicis nos? Suscitabo et ego tibi a finibus maris et remotis insulis homines fortes et feroces, qui terram istam devastabunt, sibi-
que subjugabunt, et ossa tua et aliorum servorum Dei terrore suo facient asportari in alienas regiones. Sicut facis nobis, faciemus et tibi, tuisque Christianis. Ad hæc episcopus prophetiae Spiritu repletus, respondit: Gens quidem illa, per quam nobis mala promittis, et quæ nomen Christi alias non audit, audiet

Octobris Tomus X.

in partibus istis, et postquam audierit, Christo miserante, suscipiet, et fideli animo credens, fidei sacramenta percipiet, nostraque etiam ossa de terris, ad quas audierit ea esse translata, reportabit ad sedem propriam veneratione summa. Nunc ergo, Spiritus immunde, cum legione tua exi et recede *g*. Sic effatus, tenens triumphale crucis signum, castra inimica pervadit, et titulum Veneris quantocius evertit. Spectabile visu, mirabile dictu, episcopo triumphante et nomen Christi personante, illa dæmonum legio, relicta sede, longo tramite fugiens cum ululatu terribili sese in aera recepit, astantibus Deum glorificantibus, episcopum defensorem suum sublimantibus: qui etiam illico, præcipiente episcopo, ferventibus animis juvant, et domicilia dæmonum, præter muri exterioris ambitum, funditus evertunt.

g

9 Tali dæmonum cœtu eliminato, surgit a latere meridiano grave nimis incommodum et retroactis temporibus insolitum. Repentina siquidem aquarum inundatio Rothomagenses prima noctis vigilia occupavit. Surgunt itaque, suisque vix parvulis assumptis, et rebus, quas egrediendo manus invenit, montes vicinos conscendunt; cætera, diluvio prævalente, disperierunt *h*. Tunc sanctus aberat episcopus, pro causis ecclesiasticis apud regem occupatus: sed misso a civibus nuntio, sollicitus pastor, omissis pluribus, cito revertitur. Assumpta vero in manu cruce dominica, contra vagantes prodiit aquas. Fusa denique oratione ad Dominum, funduntur pariter aquæ ac refugiant, et sancto episcopo persequente, arva, quæ pervaserant, derelinquunt, suoque sese alveo reinfundunt. Videntes incolæ, erectis ad cælum manibus, agunt Deo gratias et ubertim suo antistiti benedicunt: sed timentes redivivo intercipi diluvio, habitare disponunt in sedibus alienis. Quos revocat præsul eximius, et Spiritu Sancto afflatus, sic eos alloquitur: Nolite, filii, nolite sic turbari: aquæ enim istæ tumentes, ultra non supervenient vobis: scitote autem, quod prænuntiant vobis, superventurum adversariæ gentis exercitum, piraticis manibus allatum. Gens ista præ nimia feritate regionem hanc
occupabit, suoque dominio subjugabit: verumtamen apud Dominum pro vobis obtinui, ut non eveniant ista temporibus vestris. Gens equidem illa non prævalebit, sed, Deo propitio, mox, suscepta fide, populum sibi subjectum in multa pace servabit. Quibus auditis, cives Rothomagi episcopo credunt, et suas domos, ab aquis erutas, incunctanter adeunt.

Sequanæ in-
undationes co-
habet,

E

h

F

diœcesim lu-
strat;
i

10 Præterea dum suæ diœcesis ecclesias episcopali consuetudine visitaret *i*, pervenit ad templum, sublimi opere constructum, errore fanatico plenum. Hoc dum eminus aspicit, videt super alta templi fastigia, immundos spiritus prospectantes, et ad resistendum sibi truculento more dispositos. Hic episcopus suos interrogat, num et ipsi viderint dæmones illos teterrimos: cumque dicerent, se nihil talium intueri, vocantur iterum, ut sint episcopo præsentibus, qui fani illius custodes dicebantur. Inquisiti de religione fani illius, tremantes nihil respondere, sed potius confundi, pallescere. Mox de summo culmine fani vox obscœna prorupit, dicens: Quid tu hic,

13 Romane,

AUCTORE
ANONYMO.

Romane, venisti ut nos ejiceres, sicut eiecisti nostros socios a Rothomagensi sede? Episcopus vero consignans se, januam impellit, quæ mox, fractis repagulis, cum grandi sonitu, liberum intransibus christianis aditum patefecit. Intrante autem episcopo, idola omnia corruunt, statimque luctus aruspicum et ululatus dæmonum pariter audiuntur: e contra vero lætabundus clamor fidelium attollitur: irruunt milites, aurum et argentum, quibus tegebantur idola, certatim rapiunt. Quibus episcopus, ne profana illa tangendo contaminarentur, severa increpatione revocat et cum omnibus exire festinat. Egressus autem, tollit in cælum oculos cum manu, et solo orationis impulsu totum illud ædificium quodam terræ hiatu citissime complanat. Hinc inde concurrunt populi, tanti miraculi fama concitati, et in locis suis detegunt Apollinis et Mercurii statuas a sacerdotibus impudice coli: vadit episcopus sola virtute Christi subnixus; quo signante, templum dæmonum et eorum statuarum funditus in præceps ruunt, et in pulverem versa, deficiunt: eoque in loco Christi sacerdos ex proprio sensu * fundatam fecit ecclesiam.

* censu?
ras chrysmale
fractum mira-
biliter reficit:

11 Sacrosancti tempore jejunii, quod Sanctum Pascha præcedit, tempus advenerat, et in eo episcopus jejuniis et orationibus insistebat, pauperibus et pœnitentibus solamen debitum exhibens. Cum expleta Quadragesima, Sancti Sabbathi die, quo baptisma generale solet consecrari, dum episcopus benedicendis aquis baptismalibus intenderet, Sanctum baptisma* requiritur, nec invenitur. Cum autem præcipiti cursu quidam ivisset ad locum, ubi chrismatis vasculum servabatur; arrepto vasculo, dum præceps et attonitus graditur, lubrico cadens pavimento, vas, quod portabat, conterit et effusum chrisma dispergit. Hoc ubi conspexere, omnes simul ingemunt, turbantur, et præ cæteris sanctus episcopus. Qui tamen, resumpto tandem spiritu, procedit, et ante chrisma, varie diffusum, toto corpore prosternitur, cælumque precibus penetrat. Sentit ergo preces suas a Deo susceptas, surgensque præcipit fragmina vitrea recolligi, quæ cum suscepta manu sua statim solidata reformasset, reformati vasculi patulum os pavimento applicat. Mira res! et miraculi hætenus inexpertò efferenda: videre erat chrismatis effusi rivulos et guttulas quasque cogi in unum, et recurrendo vasculi in ora conscendere. Sed penitus effari nequeo, quas laudes, quas gratiarum actiones Deo referebant, qui præsentibus mira tam mirabilia præ oculis inspectabant. Multa vero etiam prætereo, dum ad majora festino.

visione cælesti
de vicino obitu
monetur;

12 Quodam die Ascensionis dominicæ solemnēs Missas præfatus pastor agebat: dum autem in sacro Canone Sacramenta sanguinis et corporis mente simul et ore conficeret, totus a terra corpore sublevatus, in aerem sublevatur. Non omnibus, qui præsentibus aderant, hoc videre concessum est. Tres tantum sanctæ conversationis fratres, superveniente gratia, plenius inspectare potuerunt. Dum vero sacrum calicem a mensa paulo altius elevaret ignea flamma super caput ejus apparuit, et de medio ignis dextera benedicens ei: ubi autem dextera Domini infra globum igneum sese sursum recepit. Inde

progressa vox ad aures episcopi pervenit, ^D dicens: Constans esto, o famule Dei, persevera, ut cœpisti; proximo enim tempore veniam ad te, et inter electos collocabo te in regno Patris mei: ubi de dextera, quam vidiisti, palmam perennis gloriæ et stolam jucunditatis æternæ percipies. Sed et in hoc preces tuas suscipio, quod de quibuscumque et pro quibuscumque petieris, semper impetrabis: at quæ in præsentī officio sacra pertractas, tibi in æterna vita complebo. Quibus inspectis et taliter auditis, diem suæ vocationis instare, filiis et fratribus indicavit, ac exinde populorum frequentias evitans, sanctæ contemplationi et precibus assiduis in remotiori cellula arctius se recepit.

13 Ad hæc antiquus hostis insurgens, assumpta specie fœminea, solitarium pontificem tentator adoritur. Nam cum eo tempore hyems asperior rigenti frigore terram constringeret, sub noctis tenebris tenebrosus hostis accedit, clamans, se esse fœminam miseram et desolatam, a latrunculis spoliata. Cumque ad ostium cellulæ pulsans, seque nimio frigore perire deplorans, suspiraret, et pro Christo misericordiam sibi fieri expostularet, his tandem querulosis fletibus ad misericordiam movetur episcopus, ut persona tam misera misericorditer admitteretur. At licet propositi sui memor, staret incertus et dubius, hinc ne propter propositum misericordia debita negaretur, illinc ne propter misericordiam a sancto proposito deviaret, reformidans: tamen fœmina miserabiliter deplorante, vicit propositum pietas: et sub nomine pietatis intrat impietas. Intromissus ergo hostis in fœmina, comptis crinibus, facie decora, pectus aperit, et speciosa membra præsentat: mox etiam propius accedens, refoveri in lectulo postulat. His arctatus episcopus, hostem agnoscit, et se Christi esse militem agnoscens, toto animo ad Deum se convertit. Et ecce Angelus Domini superveniens universæ cellæ ostia, laquearia et culmina crucis signo munit, hostemque interceptum mirum in modum cædit, urget, fundit, ac, negato exitu, per immundas cloacas abire compellit ^k.

14 Tunc securus vir Dei, damnare in se lenitatis culpam vehementer cœpit, cur, soluto gravitatis antiquæ proposito, fœmineum sexum quavis occasione deceptus, hospitio suscepisset. Tum vero pugnis contundi videres pectus innocuum, miserum se clamare, dira imprecari, indigne se ferre pastorale regimen, qui vel ex deceptione primi parentis satis edoceri potuisset, quam sint vitanda tali in conventu suasionis fœmineæ blandimenta. Tali æstu accusantem se idem, qui hostem malignum extruserat, Angelus, ne se tanto dolore excrucialet, consolabatur, dicens: Merito quidem, electe Altissimi, compungeris, quod sexus corruptibilis quamlibet speciem mentitam sub umbra culminis tui recepisti: sed vicit te pietas et miseratio. Repara igitur virile animi robur, resume contra tentatoris antiqui insidias prudentiæ et sobrietatis constantiam; hoc pro vero intelligens, quod juxta serpentem positus, diu illæsus non eris. De vocatione autem tua, quæ proxime instat, sollicitus, subjectam tibi familiam, ut pastor vigilantissimus, instruere ne differas, et contra

dæmonem, sub
specie fœmi-
næ tentantem,

E

k
oratione fu-
gat;

tra

A tra hujusmodi fallentis hostis præstigia præmunire. His rebus recreatus et de vocatione sua certior, fratres monasterii ad se jussit convocari : quibus primum de instanti obitu, dehinc de insidiis, quas a diabolo perpessus fuerat, intimabat, ne familiaris pestis consortio corrumpi se aliquando permetterent.

tandem vale
dicto clericis
suis

15 Jam tempus aderat quo verus Israel ex Ægypti ærumnis liberandus, peracti certaminis præmia erat percepturus. Quapropter labentem dierum cursum mente præoccupans, diem exitus sui, quem per Angelum didicerat, sollicitus expectabat. Fit igitur, ipso jubente, rerum mobilium in pauperes larga distributio, et per ecclesias Dei sub testamento prædiorum multa distractio. Postremo quadam nocte dominica, dum membra debilia, nocturnis fessa vigiliis, tenui somno recreari voluisset, sensit se intra viscera regnantis morbi aculeis quibusdam perurgeri : et idcirco diem illam et sequentem hebdomadam pro expectatione exitus sui, psalmis et orationibus usque ad sequentis horam nonam continuabat. Qua hora sentiens dolorem ad vitalia crebris ictibus pulsari, convocatis fratribus, jubet sibi oleo sancto corpus perungi. Dehinc paucis quidem, sed saluberrimis, eos monitionibus instruere cœpit, dicens : Unum est fratres mei et filii charissimi, quod pervigili mente observandum vobis commendo, ut pacem et unanimitatem manere inter vos recognoscat ille, qui de hoc mundo transiturus ad Patrem electis suis dicebat : « Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. » * Verumtamen ea discretione vos moneo servare, ut cum quibus eam fundare debeatis, solerter caveatis : quia si perversorum nequitia in pace jungitur, profecto eorum malis actibus robur augetur : nam quo sibi in malitia magis congruunt, eo se robustius bonorum afflictionibus illidunt. Unde David : « Nonne qui oderunt te, Domine, oderam et super inimicos tuos tabescebam ? » *

* Ps.
CXXXVII, 21.
sancte mori-
tur.

16 Ecce jam, fratres vocor a Domino, longo vos sermone tenere ultra non debeo ; vos ipsi scitis qualiter vobiscum conversatus sum ab initio ordinationis meæ ; non aurum, non argentum, non omnino quæ vestra fuerunt, sed vos ipsos quæsi : non tyrannicam in vos dominationem exercui, sed, ut ipsi mihi testes estis, paterno vos affectu percolui. Si rexi vos, non ut decui ; rexi tamen, ut novi et potui. Vos recturus a Christo accepi, ipsi vos regendos restituo, ipsi, ne longum faciam, committo, qui salutari vos lavit baptisate et proprio redemit sanguine Jesus Christus, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit in sæcula sæculorum. Ita fatus collegit se in lectulo suo, quem cinere et cilicio contextum, pro festiva mollitia habere consueverat, sanctamque animam cœlo reddidit. Ad ejus transitum gloriosus occurrit Sanctorum numerus, cum quibus ab omni labe integer sequitur agnum, virginæ castitatis auctorem, Dominum nostrum Jesum Christum. De ejus funeris obsequio, quia sufficientia eloqui non valeo, silendum existimavi : quia ad illud quantus ordo psallentium, quanta turba occurrit lamentantium, æstimari quidem potest, numerari autem non potest. Transivit autem dominica

nocte, decima kalendarum Novembrium die I, sepultusque est primo ab urbe * in oratorio quondam suo, quo in loco in honorem Beati Gildardi, quondam ejusdem sedis, * fundata constat ecclesia : ubi divina uberius beneficia* ad laudem Dei et Domini nostri Jesu Christi ; cui est honor et gloria in sæcula sæculorum.

AUCTORE
ANONYMO.

l
* suppl : la-
pide
* suppl : epi-
seopi
* suppl : præ-
stantur

ANNOTATA.

a Jam supra, num. 5 Commentarii prævii, monuimus, hoc caput primum aut Veteranam esse vitam, de qua loquitur Gerardus in epistola sua historiali stylo depictam, aut saltem ex hac primaria proxime sumptam : nam quod caput secundum appellamus, in codice Branensi est liber secundus ; qui sæculo x conscriptus fuit, ut infra monstrabimus.

b Cfr num. 10 Commentarii prævii, in quo monstravimus, militiam Benedicti, patris S. Romani cum ætate Clodovæi componi non posse.

c Fulbertina Vita, edita a Nic. Rigaltio quemadmodum reliqui biographi antiquiores, omnino silent alteram visionem, octava ante die factam Felicitati uxori : narrata enim angelica visitatione viri, sic pergit (1) : Certus itaque de angelico oraculo vir inclytus, uxorem diligenter excitat ; sciscitatur an de visione et allocutione cœlestis nuntii aliquid sensisset, quod quum penitus abnegasset, aperuit illi omnem jucundæ visionis ordinem. Unde generosa, divino oraculo congratulata, orationibus et eleemosynis, cunctisque bonis operibus amplius insudavit. Eodem modo, omissa tamen Felicitatis negatione, habet Vita metrica (2) : Excitus somno, quæ viderat inclytus heros, Uxori retulit ; fit gaudens munere Christi. Nec mora, concepit etc.

E

d Quæ electionem episcopi Rotomagensis retardabant impedimenta, exponit Vita Fulbertina (3) : Inter cives et provinciales viros de substituendo pastore generalis commotio facta est : quoniam, ut se habet in talibus negotiis, eligentium vota in diversum trahebant, dum alii alios pro voluntate sua ad culminis hujus apicem attollere conabantur. Tali altercatione Ecclesia sine pastoralis regimine manebat. Refert dein Fulbertus eodem modo, quo noster, actum electionis.

F

e Quantum simoniæ pestis per Gallias grassaretur, indicavimus in Annotato i prioris Vitæ.

f In Historia Domuum Rotomagensium (Histoire des maisons de Rouen), anno 1821 a Cl. Delaquerrière edita et a D. Cochet citata (4) dicuntur hujus amphitheatridhuc exstare vestigia subterranea ; videlicet juxta monasterium olim Carmelitarum, est monticulus sive tumulus in ejus lateribus quam profundissime rudera Romana reperiuntur. Istiusmodi porro ruine, quæ non raro adhibebantur ad ædificationem murorum, ecclesiarum, aut etiam arcium, plerumque sæculis vi et vii periire.

g Quamvis, ut jam sæpe diximus, opinemur, quam edimus Vitam, illam veteranam esse, quam historiali stylo depictam docet Gerardus biographus, non censem tamen eandem aut coævam aut subæqualem, sed sæculo x conscriptam ; quando nempe gens Normannica christiana sacra susceperat, quod primis annis sæculi x

(1) Fol. v. 3. — (2) Martene. Thes. Anecd. tom. III, col. 1633.

— (3) Fol. 8. — (4) Cochet. La Normandie souterraine pag. 140. accidit,

AUCTORE
ANONYMO.

accidit, ut narrat Ordericus libro III : Dispensante, ait (1), divinæ pietatis arbitrio, ex eadem gente, unde venit Neustriæ desolatio, inde nimirum non multo post processit consolatio... Anno itaque ab Incarnatione Domini MCCCXII Rollo dux a domino Francone Rotomagensium archiepiscopo, baptizatus est idolisque contemptis, quibus ante deservierat, cum toto exercitu suo christianitatem suscepit. Scilicet anno 911 Carolus Simplex, rex Franciæ, maximam Neustriæ partem Rolloni cesserat, filiamque suam Gisela ea lege desponderat, ut baptismum susciperet, quam legem Rollo anno sequenti seu 912 complevit.

h Multiplices fuisse Rotomagi exundationes Sequanæ docent nos istius urbis Annales. Annis 1119, 1150, 1196 acciderunt istiusmodi calamitates : quum simile malum irrupisset anno 1296 Gulielmus de Flavacour, Rotomagensis archiepiscopus, jussit solenni pompa circumgestari Reliquias S. Romani, et subito aquæ consuetum alveum repetierunt (2).

i Gallia Christiana refert (3), S. Romanum summa veneratione coli in Ecclesia Rotomagensi, quod nempe reliquias idolatriæ, in diœcesi sua, maxime vero apud ultimos Caletes, repullulantis, radicitus tandem extirpaverit. Sunt autem Caletes populus ad septemtrionem diœcesis habitans, ad terminos Ambianenses, quapropter ultimi Caletes appellantur a biographo : ista regio hodiedum lingua vernacula le pays de Caux dicitur (4).

k De adiutorio ab Angelo impenso nihil habet Vita Fulbertina, quæ, post simulatum vafræ mulieris luctum, sic habet (5) : Quum Sanctus ille undique anxius staret, tandem pietate commotus, vocantem hostem intro venire decrevit. Sed postquam delusor diabolus ad ignem est calefactus, dilatans crinem capitis sui usque ad pedes, quum illecebrosis colloquiis Sancti animum vellet corrumpere, Beatus Romanus crucis vallatus munimine, antiqui hostis insidias triumphali fidei superavit certamine. Vita autem metrica angelicum interventum utcumque insinuavit, dicens (6) : Angelicis armis siquidem munitus ab astris, Signa crucis vibrat, quo pilo fortiter acta

C Diffugiendo vagas evanuit umbra per auras.

l Commentarii prævii num. 24 ostendimus ex nostro biographo, tempus mortis S. Romani cum anno 644 probabilius concurrere. Etenim Dominica nocte, id est die sabbatho obiit : anno autem bisextili 644, litteris dominicalibus D G signato, x kal. Novembris in sabbathum incidebat. Solus biographus noster accurate signat et diem obitus, et præparationem proximam integre septimanæ ad sanctam mortem.

CAPUT II.

A seniore quodam solvitur difficultas, in Vita S. Romani occurrens : visio glorificans Sanctum ; qui quosdam suæ Ecclesiæ clericos a naufragio invocatus liberat.

Si rerum causas perpendere libet, sicut ex luce reverberata lux refunditur ; ita quodammodo ex miraculis signa oriuntur. Hujus rei exemplo satis esse putamus quemdam eventum, visu et auditu terribilem, sed fide et ratione probabilem. Instabat siquidem Beati Romani memoranda depositionis dies, quam fratres monasterii solemnibus præveniebant officiis. Ad quæ venerandus præsul Robertus *a*, et ipse acturus excubias convenerat. Ventum forte erat ad locum, quo præfati patris liber vitæ editus commemorat (sicut in anteriori visione audivimus) dum dominicis astaret sacramentis, de summo vertice dexteram Domini comparuisse *b* : hoc in loco præfatus præsul aliquamdiu hæsitans, cuidam seniori, quem in disciplinis liberalibus magistrum habuerat, sic ait : Quamquam de meritis hujus venerandi patris nostri nefas sit dubitare, chare magister, locus tamen iste, fateor, mentem meam compellit fluctuare ; an sit credibile homini corporeo, quantumlibet sancto, dexteram Dei corporeo conspicuo intueri. Ad hæc vir ille, alte suspirans, verbum, ab ore episcopi prolapsum, expavit, et moderata increpatione coercuit dicens : Ut quid mihi, Domine charissime, tale cogitare potuisti ? Cur inusitato rei exemplo turbatus, in hæsitationis foveam incidisti ? Vel anteriorum patrum exemplo doceri potuisti, revelatam Domini gloriam sæpe comparuisse. Quem innixum scalæ vidit patriarcha Jacob, dum ascendentes et descendentes Angelos conspiceret.

18 Sed et Isaïas nondum incarnatum Dominum, super solium excelsum sedentem se vidisse testatur : et Michæas Dominum sedentem, eique omnem cœli militiam assistantem vidit. Ac Beatus Stephanus Filium hominis stantem se vidisse perhibuit. Procul ergo, procul a te, domine, absit hujusmodi dubitatio. Ad hæc episcopus, increpationis verbum patienter ferens ; Fateor, inquit, bone magister, ita esse, nec est, quod apertæ rationi contraire debeam : ignosce itaque, venerande magister. Qui respondens : Ignosco, ait, mi domine, et Deus ignoscat, nec ad injuriam suam beatus Confessor prolatum verbum accipiat ; ne et tu in sortem eorum appareas, qui emissam supra Christum paternam vocem, dicebant tonitruum esse. Necdum verba compleverat, et ecce repentina aeris coruscatio et fragor intonuit, quo omnes, qui ad Laudes vigilabamus, ex elementorum solutione mundi interitum supervenisse fatebamur ; cum nulla tempestatis signa, sed omnia æque serena

Robertus æ-
pus quædam
objicit*a**E**b*narratis de
S. Romano, cui
respondet ma-
gister ejus :

(1) Ord. Vitalis tom. II, pag. 7. — (2) Hist. de la ville de Rouen par un solitaire. tom. I, pag. 167. — (3) Tom. XI, col.

12. — (4) Cochet. La Normandie souterraine pag. 324. — (5) Vita Rigalt. fol. 22. — (6) Thes. Anecd. tom. III, col. 1663.

A paulo ante comparuissent *c*. Jam hora transierat, et ecce verendi luminis illa coruscatio, quæ tota ecclesiæ spatia a summousque deorsum occuparat, in unum se radium collegit, et recta via sese in feretrum, quo sacra ossa quiescunt, splendore mirabili, nobis inspectantibus, se infudit, ut lucis hujus forinsecus residuæ signa nulla comparuissent; ac si patenter elementa testarentur, quod humana corda credere recusabant. Enimvero resumpto cursu, non sine formidine Laudes ad finem usque transegimus. Quibus expletis, quis enumerare sufficiat, quam multæ quæstiones super rerum eventum, et quam dissonæ sententiæ promovebantur? Tandem venerandus pontifex quæstionem, inter se et magistrum habitam, hac ipsa hora, qua lux cum tonitruo emicuit, fratribus aperuit. Quod verbum sane altioris vir intelligentiæ et antiquæ auctoritatis assumens, præfatæ revelationis affirmamentum competenti ratione coaptavit, dicens: Cum ad opprobrium Judæorum saxa insensibilia Christi mortem doluerint, dignum videri, ut contra incredulitatem nostram in testimonium sancti hujus patris nostri mundi elementa occurrant.

mirabilis cu-
jusdam visio,
d 19 Sed nec hoc silendum arbitror, quod senioris cujusdam viri relatu compertum addidici, qui et dignitate et officio sacra ædis præfecturam moderanter agebat *d*. Huic enim cum cæteros antevenire ad nocturnas laudes, necdum pulsatis signis, familiaris esset consuetudo, sciscitari ab eo curiose cœpi, si quid memoriæ dignum aliquando in ecclesia videre sibi contigisset. Quod cum ille refugisset confiteri multa dissimulatione, tandem importunitate nostra victus, unum mihi hoc retulit, a me quoque silentio tegi flagitans. Quod tibi, inquit, refero, non ludificante somno, sed visu conspicuo, me vidisse profiteor. Nocte quadam dominica de somno excussus, dum ad ecclesiam de more* festinarem, astitit mihi quidam vir, deterrens me, ne seniores inquietarem*: cujus dum vultum dicere nequirem, aut de quibus fratribus ageret, penitus ignorarem; mira res! repente somno reprimente, in extasi raptus*, video me ad ecclesiam tamquam solemnī die procedere. Quam cum introgressus, oculos versus Orientem* intenderem (eloquar, an sileam?) visu* mirabile, sed delectabile vidi et vere vidi: circa aram in modum coronæ sacerdotales viros, pontificalibus infulis circumamictos, sedentes. Quibus reverenter circumsedentibus, unus forte, qui astabat medius, cæteris quasi curæ officialis exhibebat ministerium: qui a tergo* respiciens, ut me intuitus est, vultu paululum severo, quasi* increpantis, me* perterruit: cur injussus præsumpsissem intrare*. Continuo tremens ac stupens, solotenus corruī, fulgorem oculorum* et angelicam vultus speciem ferre non valens.

20 Tunc vir ille miseratus, ne timeam hortatur. Ad quem ego, sumpta fiducia*, sic aio: Conventum istum, mi Domine, non curiositate aut temeritate introivi*, sed rerum penitus ignarus*, offensionem aliquam non existimans*. Sed postquam aut nescius aut insolens huc veni, non me ignorare sinat* Dominus meus, si fas es quærere, qui sunt isti seniores, vel ad quid huc collecti vene-

runt? Qui ait*: Isti sunt apostolici rectores, qui præsentem ecclesiam quondam rexerunt*, per quos et regnum istud multa pace floruit, et plebs subdita longa incolumitate viruit, quibus adhuc de loco et publica salute non modica cura est. Cumque* singulorum nomina exponi mihi deposcerem: Satis, inquit, tibi fuerat impune abiisse de loco, quem introgressus offenderas, non etiam exposcere istorum nomina, quæ jam in libro vitæ titulis aureis scripta refulgent*. Sed quia super hoc te adeo anxium intueor: ille, quem ad dexteram altaris conspicias veneranda canitie albicantem, hic est dominus* Mellonus *e*, qui ex mellea charitatis dulcedine congruum sibi sortitus est vocabulum. Ille alter, quem sanguineis rosis, interlucente corona, laureatum vides, is est beatus Nigasius* *f* qui unus ex nobis, sub persecutionis tempore, materiali gladio cæsus occubuit. Ille autem angelicæ dignitatis vultu et oculis præfulgens, is est dominus noster Audoenus, qui tempore suo adversus Arianam et Priscillianam perfidiam*, cæterosque Christi nominis adversarios bella non modica infatigabilis miles peregit, quos et divini dogmatis gladio spiritali et signorum potentia mutos reddidit et elingues: felix adhuc Rothomagensis est ista civitas, tanti patroni suffulta vicino munimine *g*. Is vero, qui proxima sede recumbit, venerandus extat Ansbertus *h*, qui et doctrina præcipuus et miraculis coruscus effulsit.

21 Sic enumeratis singulis stellantis coronæ sessoribus, cum beati Romani mentionem nondum audivissem, hunc ipsum, qui mihi loquebatur, vere beatum Romanum esse* arbitrabar; eo certius, quo velut patrem familias cæteris adstare tamquam ad mystica rerum ordinanda perspexeram. Illum ergo familiari ausu interrogans: Tunc, inquam, venerande pater, noster ille es advocatus Romanus, qui solus hunc nobis locum servare maluisti? At ille: Ne me, ait, hunc esse dixeris: nam ut eum videris, tibi opus non erit indicio alieno: satis tibi erunt signa manifesta, vultus sole clarior, stellis micantior, oculi siderea luce et gemmis stillantibus rutilantes, cervix lactea, genæ roseæ, frons nive candidior, ut nihil de perfecta resurrectione deesse videatur. Cui ego: Quid, inquam, mi domine, solum hunc abesse dicam, quem præsentius adesse decuerat? An locum hunc deseruisse credendus est? Tum venerandus heros: Non ut times, inquit, locum istum dominus Romanus deseruit; sed familiarius cæteris præest, servat atque custodit. Enimvero non longe abesse videbis, et est plane juxta sacrarium et cum eo tres* ex pontificali ordine viri, qui ei ad ornandum se sacris vestibus famulantur; necnon leviticæ dignitatis et sequentis ordinis non ignobiles personæ, quæ continuo addextrabunt eum ante præsentem aram ad sacra dominica peragenda: quia hinc hodie nequaquam sumus abituri, donec sumpta ab eo benedictione, gratissimum ab eo vale deposcamus*, qui et ipsius edictum expectamus, quanti* mox ad divinum hujusmodi concilium occurrere debeamus.

22 Cui et ego: Quem igitur pater te esse, dicemus, qui me sic alloqui dignatus es? Vetricius, inquit, dicor, cognomento firmissimus,

AUCTORE
ANONYMO.
* *P. omitt.* Qui
ait
* *P.* in vitasua
rexerant
* *P.* A quo cum

* *P.* nedum istorum nomina...refulgent,
tibi jubeas exponi
* *P.* domnus
e

* *P.* Nicasius
f

* *P.* hæresim.

E

g

h

inter quos
præcipuus
S. Romanus,
* *P.* fore

F

* *P.* fatear

* *P.* In quo et
ceteri

* *P.* reportemus
* *P.* quo

apparent solemni

* *P.* ex more
procedere

* *P.* ne deberem
seniores
inquietare

* *P.* in extasim
rapior

* *P.* orientalem
plagam
* *P.* add. sane

* *P.* vir autem
sanctus

* *P.* specie me
* *P.* deest me
* *P.* add. sed
quid imprudens
ego dice-
rem?

* *P.* fulgur oculorum
in qua Rothomagensis
Ecclesiæ sancti
pontifices
* *P.* audacia
* *P.* non curiositas,
non sane temeritas
me introire
persuasit
* *P.* add. de
introitu
* *P.* contrahere
non metuebam
* *P.* veni

AUCTORE
ANONYMO.
* P. appellare
* P. prævaluerunt

i

* P. infuderat

* textibus

* P. ipse in
extremo...
pontificalibus,
ipse, in quam
B. pontifex
Romanus

* P. add. incedebat

B

ritu celebrantes:

* P. Verum

* P. erigeret

k

* P. Jam

* P. instabat

* P. add. postmodum

* P. progredior
* P. et diligentius introspectans

* P. stupor altus conterruit, quod exitum aut vestigium, sed neque signum aliquod deprehendere potui, præter quod ex residua odoris fragrantia satiari non poteram.

* P. add. præsentibus

* P. certissima fide constat

* P. add. hunc conventum concilii

* P. rexerant.

tres clerici Rothomagenses, invocato S. Romano,

mus, quem tali nomine fratres idcirco appellari* maluerunt, quia in causis judicialibus non persona, metus aut amor a vero umquam avertere valuerunt*. Unde et apostolica sedes et cætera per subjectum orbem concilia ab hac nostræ humilitatis sede responsa in causis dubiis postulare consueverant: sed nec firmum illud aut consummatum fatebantur, quodcumque nostræ sanctionis titulo caruisset i. Cum hæc ille pater egregius exponeret, ecce ab interiori sacrario mira odoris fragrantia nostris se naribus tanta infudit*, ut omnia aromata odoris suavitate vinceret. Subsequitur mox acies ordinata, cum crucibus, cereis, thuribulis, et textis* evangelicis: ipse beatus Romanus* in extremo agmine, duobus a dextera et læva famulantibus viris pontificalibus incedebat vultu et habitu incomparabili, (de cuius specioso decore nec mens meditari, nec lingua æquivalet effari, quippe cum) velut ille Israeliticæ plebis rector Moyses, de monte descendens*, in cuius faciem populus, deorsum expectans, intendere non poterat propter gloriam vultus ejus, quam ex consortio divini alloquii assumpserat.

23 Mox advenienti omnis circumsedentium chorus assurgit cum voce hujusmodi: Vir iste in populo suo mitissimus apparuit, quam cum versu usque in finem psallentes, usque ad ipsum altare perducunt. Tum* orationi paulo immoratus, se erigit*, pacisque osculo a dextris et sinistris fratribus stans ipse libavit; et sic ad aram progreditur k cæteris Missam incipientibus in hæc verba: Sancti tui, Domine, benedicant te. Ut autem ad locum Offertorii ventum est, singuli panem et vinum ex ordine offerrebant. Postremo* hora benedictionis instante*, ipse dominus Victricius, elevata voce cæteros, ad benedictionem jubet inclinari; dehinc sacramentis cœlestibus communicari. Ita officiis expletis, curiose explorabam, quo se hæc daret turba Sanctorum. Nam ut « Ite missa est » exclamatum est, ipse dominus Romanus paululum orabat, cæteris reverendum silentium agentibus. Ut autem se ab altari removit, ecce omnes illum medium obeuntem in præfatum sacrarium deducunt. Ego a foris diu expectans, dum exire aut intrare neminem* intueor, suspensopedē, ad sacrarium tremulus progrediens*, intra prospectio*, et vacua cella, universos abiisse reperio. Quo ex facto perterritus* quia signum aliquod nisi odorem fragrantiam pendere non poteram; de quibus quid conjicere debeam, dubito, nisi quia eos apud Deum* esse, certissime* constat, inter eos, qui amicti stolis albis, sequuntur Agnum, quocumque ierit. Hanc ipsam tamen sacri officii celebritatem* mortalibus innotescere voverunt; ut intelligeremus eos locum, quem temporaliter rexerunt*, nisi nostris offensionibus arceantur, præsentibus patrociniis gubernare.

24 Duo ab urbe Rothomagensium levitici ordinis fratres, ac tertius coloniæ adjacentis venerabilis presbyter, condixerant sibi dominicum Hierosolymæ invisere sepulchrum. Arrepta igitur peregrinatione, superatis Alpibus, Romam pervenientes, indignum æstimant sacra Apostolorum limina insalutata præterire. Iluc de remotis fere partibus numerosa

turba virorum se infuderat, qui et ipsi, expedita peregrinatione, hanc ipsam adibant regionem. Quæsitis itaque altrinsecus partium causis, mox invicem confœderati progrediuntur ab Urbe. Hinc Adriatici maris littora, frementibus animis, expetentes, forte naves onerarias quamplures reperiunt; quarum, unam, quæ expeditior videbatur, tres, quos præfati sumus, fratres conscendunt. Ventis ergo ad vota sperantibus, omnes simul naves prospero cursu maris alta tenebant; et jam medium fere pelagus peregerant, cum hæc una, quæ memoratos fratres vehebat, casum miserabile incurrit. Nam cum circumquaque reliquum æquor tranquilla serenitate radiaret, toto ab æthere nimborum collecta effusio, huic uni carinæ vehementius incubuit, erat miserabile intueri ratem, violenti turbinis sinu interceptam, nautis eluctantibus, nequaquam posse expediri: sicque tamdiu circumflua agitatione fatigatur, donec abyssi profundo recepta, imis subsedit arenis, non tamen sine manifesta Dei custodia.

25 Nautæ interea languenti murmure incubabant, se recipisse viros sacrilegos, quos nec terra sustinere, nec pelagus poterat portare. Fratribus illis hæc audientibus, sed instantis mortis formidine consternatis, nulla calumniantibus nautis dantibus responsa, tandem unus eorum fratrum in vocem erumpens: Sancte Romane, Sancte Romane acclamare cœpit; quem ille videlicet speciali memoria quotidie percolebat, is ut familiarem patronum invocavit. Vidit virum, inæstimabili luce coruscum, precibus hujusmodi Dominum majestatis compellantem: Dominator Domine, hos famulos tuos, passionis tuæ locum requirantes, sæva maris tempestas intercludit. Fiat illis, rex bone, repulsa hæc vel præsentium malorum evasione tolerabilis, ne antiquus hostis, si quid in eis molitur, hoc ad suæ artis nequitiam transcribat. Fiat unda, quæ te auctore fluit, illis via salutis in adoptionis gratiam; fiat, te rectore, eis portus salvationis ad vitæ custodiam. Nec mora sanctus Romanus in posteriori parte carinæ cōsedit: et sedato æquore, navem ab arenis extorsit. Dehinc baculo, quo navem Ecclesiæ in mundano sæculo rexerat, ipsam ratem impulit, ut quantum toto die spatium libero cursu sociæ classes confecerant, hoc totum intra horam transvolans, multo ante eas tempore ad littus optatum navem deduceret. Nec post multum tempus, cæteri portum tenentes et amissos socios lamentantes, offendunt in littore, quos sævo existimabant naufragio perisse. Nec tamen præsumunt credere, quod vident, sed somnium putant, donec eventus sui exposito ordine, certos reddunt, quos dubios acceperant. Fit communis de alterutra salute lætitia: paratis omnibus, quæ reliendis erant necessaria, ille solus, cui prædicta apparuerat revelatio, ab esu carnis se abstinens, Deo, qui ipsum liberaverat, multas gratiarum actiones referebat. RELIQUA DESIDERANTUR.

a naufragio liberantur.

F

ANNOTATA.

a Robertus, de quo hic agitur, est hujus nominis Primus, qui inclinato sæculo x et inchoato satisque

A *satisque provecto xi sedem Rotomagensem occupavit* (1). *De isto præsule hæc tradit Ordericus Vitalis lib. vi* (2) : Ricardi senioris ducis ex Gunnoride filius fuit, et XLVIII annis archiepiscopatum Rotomagensem et comitatum Ebroicensem tempore Rodberti, regis Francorum, et Henrici, filii ejus, rexit..... Rodbertus archiepiscopus mundanis opibus affatim abundavit; sæcularibus negotiis oppido intentus exstitit, et a carnalibus illecebris non (ut pontificem decuisset) abstinuit. Nam conjugem, nomine Herlevam, ut comes, habuit, ex qua tres filios, Ricardum, Radulfum et Gulielmum, genuit, quibus Ebroicensem comitatum et alios honores amplissimos secundum jus sæculi distribuit. In senectute tandem, errorum memor suorum, poenituit, et pro reatibus multis magnisque multum timuit. Multas igitur elemosynas pauperibus erogavit, ecclesiamque metropolitanam in urbe Rotomagensi Sanctæ Dei Genitrici a fundamentis inchoavit, quam magna ex parte consummavit. *Quum itaque apud anonymum nostrum reperimus, Robertum archiepiscopum vigiliis egisse in festivitate S. Romani, supponi debet, hanc pietatem Roberto crevisse in senectute, adeoque sæculo xi satis provecto : eundem porro parum calluisse disciplinas ecclesiasticas, monstrat ejus interrogationes, magistro propositas, de quibus anonymus paulo infra tractat.*

B *Hæc verba aperte indicant, alium esse auctorem capitis primi ac secundi : caput primum jam recitabatur in solemnibus Officiis, circa annum 930, quo Robertus archiepiscopus, in senectute mores suos emendaverat; adeoque antiquior est Vita metrica Gerardi, conscripta, ut vidimus in Vita breviori Annot. d, anno 950, sub Hugone II archiepiscopo, Roberti decessore. Dein commemorans visionem, num. 12 relata, non dicit auctor, se de ea scripsisse, sed, sicut in anteriori visione audivimus; unde satis dat intelligere, alium esse scriptorem prioris libri. In ecclesia S. Gildardi, ubi quiescebat S. Romanus, hæc vigiliæ una cum canonicis celebratæ fuerunt : quod favet opinantibus, S. Gildardi ecclesiam fuisse aliquandiu cathedralem.*

C *Laudum nomine etiam Matutinum venire docet Edm. Martene* (3). *Auctor, scribens se præsentem, coævum rei narratæ se probat.*

d Hujus, quam narrandam suscipit auctor, historię alterum habemus exemplar, manu Pape-

brochii exaratum, cuique titulus, præfixus est Translationis S. Romani; quamvis ne verbo quidem istiusmodi celebrationem attingat, quæ, ut diximus § III primum sub Gulielmo Bona Anima anno 1079 facta est. Utemur ms Papebrochiano ad corrigenda et supplenda quædam minus recte in codice Branensi descripta. In margine notabimus variantes lectiones, additiones, neglectis levioribus, uncinis in ipso textu includemus et signabimus littera P.

e Acta S. Melloni referuntur Tom. IX octobris ad diem XXII octobris (4).

f De passione S. Nigasi seu Nicasi agunt nostri ad diem XI octobris (5).

g Acta S. Audoeni seu Dadonis, nostri dedere ad diem XXIV augusti (6). *Arianam tamen hæresim impugnasse S. Audoenum, nupiam legi : ast secunda Vita docet, serpentem per Hispanias Pauli CP errorem, quem nostri Monothelismum suspicantur* (7), *repressisse. Nihil quoque in Actis S. Audoeni habetur de hæresi Priscilliani, quæ ex Gnosticismo prodiens, per Hispanias IV et V sæculo pessime grassabatur : fieri certe potuit, ut sectæ reliquias S. Audoenus profligaverit.*

h Ansberti, S. Audoeni successoris, Acta dedere nostri ad diem IX februarii (8).

i Quæ hic habentur S. Victricii, cujus Acta ediderunt nostri ad diem VII augusti (9), *laudes nullatenus quadrant cum iis quæ in ejus gestis leguntur. Etenim videtur Romam evocatus, ut se purgaret crimine erroris circa fidem* (10), *et ipse dubius circa res disciplinares, exquisivit judicium sedis apostolicæ : exstant et hodie celebres decretales literæ Innocentii Papæ I ad S. Victricium Rotomagensem* (11). *Adeoque non perspicitur, quatenus auctor noster dicat, apostolicam sedem et cætera per subjectum orbem concilia a S. Victricio responsa in causis dubiis postulare consuevisse, nec firmum illud aut consummatum fassos fuisse, quodcumque S. Victricii titulo caruisset.*

k Qui ritus Missæ pontificalis, describitur, satis convenit cum Ordine Romano I, quem Sacramentario S. Gregorii Magni subnexuit Menardus, ut ibidem videre est (12).

l Introitus iste in natali Plurimorum Sanctorum recurrit in Antiphonali Sangallensi S. Gregorii, quem edidit noster Ludovicus Lam-

(1) Gall. Christ. tom. XI, col. 26. — (2) Tom. II, pag. 363. — (3) De antiq. Eccl. discipl. in divin. officiis celebr. pag. 45. — (4) Tom. IX octob. pag. 63. — (5) Act. SS. tom. V, octob. pag. 510. — (6) Ibid. tom. IV august. pag. 794. — (7) Ibid. pag. 814. —

(8) Ibid. tom. I febr. pag. 342. — (9) Ibid. tom. II august. pag. 192. — (10) Ibid. pag. 193. — (11) Ibid. pag. 196. — (12) Migne. Patrol. tom. LXXXVIII, col. 938. — (13) Antiphonaire de Saint-Gregoire pag. 133.

DE S. SYRA VIRGINE

MELDIS ET CATALAUNI IN GALLIA

SYLLOGE HISTORICA ET CRITICA.

V. D. B.

§ Unicus. S. Syra Meldensis seu Catalaunensis distinguenda a S. Syra Trecensi seu Rilliacensi. Catalauni fit abbatissa. An S. Fiacrii soror. Ejus cultus nunc interiit.

CIRCA MEDIUM
SÆCULUM VII.
Meldis S. Syra
cultæ et Trecis;
utrum una an
diversæ sint

Legitur hodierna die in Catalogo generali Sanctorum Ferrarii: Apud Meldas, sanctæ Syræ virginis; in *Gynæceo Arturi*: Meldis, sanctæ Syræ virginis, beati Fiacrii confessoris germanæ, abbatissæ Benedictinæ: quæ, Christi amore regnum, regiosque thalamos despecta (immo aspernata), omnis puritatis et gratiæ conspicua candore evasit; et demum in supplemento Martyrologii Gallicani Saussayi longa de ea item fit ad diem 23 Octobris laudatio. Neque his immorari volo, quoniam ex dicendis satis superque constabit hac die Meldis celebratam esse aliquam S. Syram: adeoque ea de re nulla umquam controversia fuit neque esse potest. Alia omnino res in dubium venit et divortia sententiarum inter præstantissimos scriptores fecit. Die scilicet 8 Junii colitur S. Syria vel Syra; quæ in Actis S. Saviniani mulier dicitur et in Usuardinis auctariis matrona; quæ quadraginta (alicubi septuaginta) annos ab oculis cæca sedisse traditur, et venisse ad sepulcrum S. Saviniani, quum pluribus annis latuisset corpus beati martyris ob nimiam christianorum persecutionem; quæ ea occasione visum recuperavit, reliquias sancti athletæ detexit, ecclesiam super eas ædificandam curavit et quæ demum reliquam vitam ibidem pientissime degit. Hæc acta Rilliaci; qui vicus quinque fere leucis a Tricassina civitate distat et ad Sequanam positus est. Volunt itaque complures S. Syram Meldensem et S. Syram Trecensem seu Rilliacensem unam eandemque esse; dum alii

examinarunt
jam pridem
præstantes
scriptores.

2 Duo autem præcipue scriptores priorem sententiam, scilicet unam tantum S. Syram esse Meldensem et Trecensem, tuiti sunt, nempe Petrus Franciscus Chiffletius in suo de una S. Syra seu Syria virgine opusculo et Le Dieu, Benigni Bossuetii secretarius, in suis Memorabilibus seu potius commentariis de corrigendo calendario Breviarii et Missalis Meldensis. Chiffletio opposuit Papebrochius (1) Appendicem criticam de distinguenda Meldensi ac Trecensi hujus nominis sancta, et abbati Le Dieu Plessæus annotatum xxx ad Historiam suam Meldensem (2). Atque illi quatuor singulari cura arguerunt hoc tractarunt. Sed alii bene multi id attigerunt, alterutram partem amplexantes. Pro una S. Syra stant Gononius (3), Huberus (4), Nicolaus Desguerrois (5) et Menardus (6); pro

duabus autem Cointius (7), Saussayus (8), Ferrarius (9), Henschenius (10) et Mabillonius (11). Jam si mea quærat opinio, plane profitebor in hoc rerum genere nil statui posse quod per suspensiones (in quibus nonnulli artem criticam positam esse autumant) everti nequeat; adeoque si per suspensiones lis dirimenda sit, utramque sententiam æque probabilem et improbabilem esse pronuntiabo; si autem veteres traditiones ante omnia suscipiendæ videantur, altera fuisse S. Syra Trecensis seu Rilliacensis, altera Meldensis dicenda videtur. Atque hac de causa noluimus discedere a decessorum dictis aut S. Syram Meldensem inter prætermisissos ablegare. Sed jam explicandæ sunt traditiones Meldenses.

3 Ante omnem hominum memoriam culta fuit S. Syra die 23 Octobris in Brigensi seu S. Burgundofaræ monasterio, in quo de ea sequentia tradebantur: eam videlicet virginem fuisse et monialem illius asceterii; hinc eductam fuisse a Ragnebodo, episcopo Catalaunensi*, qui eam in civitatis suæ suburbio abbatissam fecerit; sororem fuisse S. Fiacrii minime asserebatur, sed potius credebatur inter ambos cœlites non alia fuisse vincula quam religionis et caritatis (12). Neque plura de ea sciebantur. Verum hæc sufficere videntur ad distinguendam eam a S. Syra Trecensi. Hæc enim colitur die 8 Junii, illa die 23 Octobris; prior mulier et matrona dicitur altera virgo; vixit Trecensis Rilliaci, Meldensis in parthenone S. Faræ et Catalauni. Re quidem vera his opponi potest unum eundemque sanctum sæpius diversis diebus coli in diversis diœcesibus et locis; facile fieri potuisse ut quæ mulier erat et matrona, alicubi tamquam virgo coleretur, quum vix olim usus ferret ut aliæ quam virgines colerentur et certissima reperiantur exempla mulierum atque etiam matrum familias, quæ in divinis officiis et martyrologiis virgines dicuntur eoque titulo celebrantur (13); et demum nil ob stare quin S. Syra postquam recte instituisset Rilliacense cœnobium, dein Catalaunense reerit. Ast quid ad hæc reponemus? Certe ex diversis cultus diebus non semper colligere licet sanctos itidem diversos esse; neque virginis titulus talis est quo aliæ femine tuto distinguantur ab aliis: verumtamen hæc indicia sunt quæ negligere non liceat, maxime ubi ad

Quæ S. Syra Meldensi attribuantur, nequaquam conveniunt sanctæ Syra Trecensi, maxime quod hæc ad finem vitæ Rilliaci degit, * Châlons-sur-Marne.

(1) Act. SS. tom. II junii, pag. 63 et 66. — (2) Histoire de l'Eglise de Meaux, tom. I, pag. 684 et seqq. — (3) De Vitis Patrum Occidentis, lib. IV, pag. 248. — (4) Menologium Benedictinum, ad 8 junii. — (5) Sanctæ chrestienne, pag. 164 et seqq. — (6) Martyrologium SS. Ord. S. Benedicti, pag. 596 et seqq. — (7) Annales ecclesiastici Francorum, ad an. 632, num. 35,

tom. III, pag. 351. — (8) Martyrologium Gallicanum ad 8 junii et in suppl. ad 7 julii et 23 octobris. — (9) Catalogus gener. SS. ad 8 junii et 23 octobris. — (10) Act. SS. tom. II junii, pag. 63. — (11) Act. SS. Ord. S. Benedicti, pag. 602. — (12) Du Plessis, Hist. de l'Eglise de Meaux, tom. I, pag. 59 et 60. — (13) Cf. Act. SS. tom. IX octobris, pag. 143.

contrarium

A contrariam affirmandam partem nulla firma afferuntur argumenta; dein quamvis indicia illa, sigillatim considerata, nequaquam valeant ad sanctos indubitate discernendos, multum tamen habent ponderis, quum simul sumuntur, quemadmodum reapse sumenda sunt.

illa autem Catalauni fuit abbatissa.

4 Sed quod præcipuum est, S. Syra Trecensi nequaquam convenire possunt quæ de Catalaunensis parthenonis gubernatione feruntur. Valde scilicet firma traditio est hoc cænobium rectum fuisse a S. Syra, quæ Meldis culta est, nequaquam vero a S. Syra, abbatissa Rilliacensi. Ex Passione enim S. Saviniani antiquissima constat hanc cum parentibus degisse, donec ad sancti martyris sepulcrum visum receperit ibique extruxerit ædem sacram: qua diligenter ædificata, sic pergitur in Actis nonnihilo recentioribus (1), non immemor beneficii accepti, B. Syria devovit se Deo servire et beato martyri: ibi se affligens multis jejuniis, orationibus vacans et vigiliis, se vivam hostiam Domino immolavit. Ac sic juste ac sancte vivendo per immensum vitæ martyrium, ac per magnæ devotionis famulatum, meruit adipisci sancti martyris consortium, adjuvante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre etc. Quibus luculente traditur S. Syra reliquam vitam juxta basilicam illam seu ædem cœmeterialem explese et dein in cœlis continuasse consortium, quod in terris cum S. Saviniano habuerat. Ad hæc accedit eam Rilliaci, non autem Catalauni sepultam fuisse (2). Quod vero S. Syra, Meldis culta, Catalaunense cænobium rexit, non habemus tantum ex lectionibus seu traditionibus Meldensibus, sed ex certis vestigiis, quæ ineunte sæculo xvii adhuc supererant. In suburbano enim Catalaunensi, ad illum locum, ubi parochus sancti Sulpitii suas ædes habet, haud pridem visebantur adhuc, inquit Cointius (3), rudera veteris claustrum, cui nomen erat S. Syrae, ut ex quorundam seniorum relatione scripsit Desgueroisius.

Hinc quoque liquet S. Syram Meldensem floruisse circa medium sæculum VII. ita ut fuerit S. Fiacrio coæva:

5 Atque ex illa ipsa gubernatione Catalaunensi colligi potest quo tempore S. Syra Meldensis vixerit. Evocata enim illuc fuisse legitur a Ragnebaudo, Catalaunensi episcopo; qui quum circa medium sæculum vii vixerit, hinc certum fit eodem tempore floruisse S. Syram. Re quidem vera Catalaunenses nil de gestis Ragnebaudi norunt; sed in hoc conveniunt scriptores omnes (4) eum sedisse inter Felicem I, qui anno 625 concilio Remensi interfuit et inter Landebertum, cujus nomen inscriptum fuit anno 666 diplomati Drausii, Suessionensis episcopi, pro monasterio S. Mariæ (5), et qui anno 675 adhuc in vivis fuisse videtur (6). Porro quum S. Fiacrius sæculo vii adulto etiam floruerit, (quamquam ævi ejus spatium accurate definiri nequeat (7)), nil ex hoc capite obstat quominus S. Syra contemporanea habeatur S. Fiacrio atque etiam germana ejus soror.

ast ideo non

6 Veruntamen postrema hæc opinio recens

esse videtur et primum ab improbis testibus introducta; neque S. Syra Meldensis prior S. Fiacrii soror dicta est, sed S. Syra Trecensis. Constat id scilicet ex lectionibus, quæ olim in ecclesia Trecensi recitabantur festivo S. Syrae die, ex institutione Henrici de Noya, decani ecclesiæ S. Petri Trecensis, ut legere est in ejus epitaphio de anno 1300 (8). In his quippe S. Fiacrius et S. Syra filii dicuntur B. Margaritæ, reginæ Scotiæ, ejusque mariti Davidis, qui obiisse ibidem traditur anno millesimo ab incarnatione Domini; ita ut SS. Fiacrius et Syra sæculo xi floruisent! Hæc etiam leguntur in vetere Breviario Autissiodorensi ad diem 13 Augusti, aut apud Gononum (9), qui hæc inde desumpsit. Nam quum Joannes de Auxείο, ab anno 1342 usque ad annum 1352 Trecensis episcopus (10), cum magnis sumptibus corpus S. Syrae transtulisset et in altum collocasset honorabiliter in theca condecenti (11), atque dein ipsemet translatus fuisset ad sedem Autissiodorensem, in hac nova sua diœcesi pietatem erga S. Syram Trecensem stabilivit: in ejus etiam honorem capellam Fontanis extruxit, ubi ejusdem beatæ virginis reliquias recondidit (12). Vix dubitandum, ut id obiter moneam, quin initio id festum Autissiodori actum fuerit die 8 junii; translatus vero in 13 Augusti occasione celeberrimæ translationis eo die, anno 1416 peractæ, ut in additamento earundem lectionum, quas Autissiodorenses a Trecensibus acceperant, scribitur. Ast quum anno 1580 Jacobus Amyot, Autissiodorensis præsul et celeberrimus interpres, novum breviarium edidit, id plane expunxit: ita ut in illo libro S. Syrae seu Syrae nomen non occurrat die 8 junii, 13 Augusti aut 23 Octobris.

7. Sæculo ix S. Fiacrium jam dictum fuisse natione Scotum ex S. Faronis Vita (13) plane certum esse videtur; et quamvis longius fors processerit Pinkerton (14), ubi affirmavit ante sæculum XI præsentem Scotiam numquam hoc nomine fuisse designatam, sed eo semper intelligendam esse Hiberniam, communiter tamen, ubi in veteribus scriptis Scoti apparent, Hibernos significari vix ullus nunc dubitat: ita ut S. Fiacrius inter Hibernos sanctos plane recensendus videatur. At sæculo xvi aliter omnino sentiebant Scoti; quocirca mirandum non est Hectorem Boethium, postquam innumeras de S. Fiacrio vendidisset fabulas, hæc addidisse (15): Erat Fiacrio soror, virgo sanctissima, nomine Syra; quæ, audita fratris sanctitate, ad eum, in Meldensi agro anachoreticam vitam agentem, cum majusculo sanctarum virginum comitatu se recepit: quæ, ab eo cum sodalibus in sancto proposito confirmata, ad Gallicanam Campaniam se contulit, ubi per vitæ sanctitatem et clara sanctitatis signa insignem sui reliquit memoriam. Complures scriptores Scotto-britanni (16) eam crambem postea recoxerunt; neque hæc me remorari patiar, id unum affirmans falso ab

AUCTORE V. D. B. fuit ejus soror germana; qui titulus sæculo XIII capit dari S. Syrae Trecensi abs Trecensibus et postea ab Autissiodorensibus

et a Scotis sæculo XVI, SS. Fiacrium et Syram inter populares recensentibus, licet S. Fiacrius Hibernus potius fuerit.

(1) Act. SS. tom. II junii, pag. 63. — (2) Ibid. pag. cit. — (3) Annales eccles. Francorum, ad an. 632, num. 53, tom. III, pag. 332 et 333. Cfr Du Plessis, Hist. de l'Eglise de Meaux, tom. I, pag. 59 et 60. — (4) Claudius Robertus, Gallia Christ. pag. 293; Fratres Sanmarthani, Gallia Christ. tom. II, pag. 302; Gallia Christ. nova, tom. IX, col. 863; Cointius, Annal. eccles. Francorum, ad an. 675, num. 9, tom. III, pag. 743. — (5) D. Germain, Hist. de l'abbaye royale de N. D. de Soissons, pag. 421; Brecequigny, Diplomata, chartæ etc. ad res Francicas spectantia, pag. CCXC; Cfr Act. SS. tom. VII octobris, pag. 966 et 970. — (6) Cfr Cointius, Annal. eccles. Francorum ad

an. 675, num. 9, tom. III, pag. 743. — (7) Cfr Act. SS. tom. VI augusti, pag. 604. — (8) Act. SS. tom. II junii, pag. 63. — (9) Vita Patrum Occidentis, tom. I, pag. 248. — (10) Gallia Christ. nova, tom. XII, col. 312. — (11) Labbe, Biblioth. nov. Mss. tom. I, pag. 313. — (12) De Caylus, Martyrologium Autissiodorense, ad 8 junii. — (13) Ap. Mabillonium, Vita SS. Ord. S. Benedicti, tom. II, pag. 618. — (14) History of Scotland, tom. II, pag. 151, 223, 237 et 240. — (15) Scotorum Historia, edit. Ascensiana, anni 1326, folio clxxx. — (16) Dempsterus, Camerarius, Leslæus, etc.

AUCTORE
V. D. B.

aliquibus asseri in Breviario Aberdonensi S. Syram sororem dici S. Fiacrii. Idenim, anno 1854 Londoniensibus typis fideliter ex editione anni 1509 expressum et dono nobis datum a cl. v. R. Simpson, diligenter evolvi, neque ullum ibi festum S. Syrae reperi, neque mentionem ejus ullam in Officio de S. Fiacrio. Cæterum in Actis S. Fiacrii, quæ vel Mabillonius ex Surio, vel decessores nostri ex mss. codicibus ediderunt, nullum vestigium est de consanguinitatis vinculis, quæ inter SS. Fiacrium et Syram umquam exstitissent: ita ut multo tutius sit hanc generis propinquitatem referre ad eam animi propensionem, qua res diversæ inter se facillime colligantur et cujus insigne exemplum dat illa ipsa Campania, ubi omnes fere martyres fratres et sorores dicuntur S. Eliphii (1). Vide insuper quæ infra dicturi sumus de duodecim fratribus martyribus. Ex dictis quoque satis ruunt quæ de regio Scotico genere S. Syrae a nonnullis feruntur.

De cultu S. Syrae in diocesi-
bus Meldensi
et Catalaunensi.

8 De ejus cultu pauca dicenda supersunt. In Breviario diocesano Meldensi, quod anno 1640 edendum curavit Dominicus Seguiet, Meldensis episcopus, neque officium fit neque commemoratio de hac sancta, et monet Plessæus (2) ejus festum breviarii Meldensis kalendario inscriptum non fuisse ante annum 1672. Verum quadraginta vix annos hanc fortunam habuit. Quum enim fatiscienti jam Bossuetio persuasis-
sent viri aliquot, ejus societate plane indigni, renovanda quoque esse Meldensia Breviarium et Missale, consilia ea de re sæpius collata sunt; quæ secretarius Le Dieu (3), hujus rei incentor, fatetur summo viro parum placuisse. Utut id est, post Bossuetii mortem prodiit id Breviarium

cum Missali anno 1713 absque S. Syrae nomine; D
verumtamen anno 1716, quum Breviarium monasterii S. Faræ etiam renovatum fuit, noluit cardinalis Henricus de Thyard de Bissy, Breviarii diocesani editor, inde expungi S. Syrae festum, tam diu ibidem jam usitatum. Qua occasione animadvertit Plessæus (4) multo ante annum 1600 in pluribus diocesis Meldensis ecclesiis actam fuisse festivitatem S. Syrae adeoque jam sæculo xiii solemniter eam celebratam fuisse a S. Fiacrii monachis. Anno 1625 receperunt S. Faræ moniales ab abbate S. Lupi Trecensi reliquias aliquot S. Syrae Trecensis; quam quum a sua S. Syra distinguere non nos-
sent virgines illæ, argentæ pyxidi, quæ formam virginis et abbatissæ habebat, illa pignora incluserunt. Nam jam pridem periire S. Syrae Meldensis reliquias; quam sortem eas nactas fuisse arbitror Catalauni; ubi ut vixit, sic quoque obiisse et sepulta fuisse videtur. Et quidem facile fuit has amitti reliquias aut dissipari, quum ante hominum memoriam ita ibidem deletum fuerit S. Syrae monasterium, ut ineunte sæculo xvii vix aliqua memoria superesset. E
Quod quum non amplius exstaret, primum quoque erat fieri ut paulatim obscuraretur ipsius sanctæ nomen; neque proin mirum est, si eam Catalaunenses aliquando confuderint cum S. Syra Trecensi, longe celeberrima, ejusque festum egerint cum Trecensibus die 8 junii. Nunc vero (Breviarium ante oculos habeo excusum anno 1840) exulat omnino S. Syrae nomen ex Catalaunensi kalendario: ita ut nunc verisimiliter nusquam amplius quotannis honoretur S. Syrae Meldensis nomen et sanctimonia. Perstat autem adhuc Trecis alterius S. Syrae cultus.

(1) Act. SS. tom. VII octobris, pag. 804. — (2) Hist. de l'Eglise de Meaux. tom. I, pag. 686 et 687. — (3) Mémoires et Journal sur

la vie et les ouvrages de Bossuet, tom. I. pag. 400. — (4) Tom. I, pag. 687.

DE S. OCTAVIANO SEU OCTARIANO,

EPISCOPO COMENSI IN LONGOBARDIA,

C

V. D. B.

SYLLOGE HISTORICA.

F

§ Unicus. S. Octavianus præfuit ecclesiæ Comensi, dum hæc schismati de Tribus Capitulis adhæreret. De ejus cultu et de cultu aliorum qui extra communionem ecclesiæ obierunt.

CIRCA ANNUM
DCLXXX.
Tempore schi-
smatis de Tri-
bus Capitulis
præfuit S.
Octavianus
ecclesiæ Co-
mensi.

A d diem 20 Octobris, ubi de S. Joanne III, episcopo Comensi, agendum erat (1), ex optime notæ monumentis fuse ostendimus hanc ecclesiam per integrum sæculum vii schismati, quod de Tribus Capitulis vulgo dicitur, involutam fuisse; atque intra id tempus vixisse S. Agrippinum, S. Rubianum, S. Adalbertum, S. Martinianum, S. Victorinum, S. Joannem II, S. Joannem III, S. Octavianum seu Octarianum, S. Benedictum, S. Flavianum, et Deusdedit seu Deodatum; quo sedente schisma sublatum est, sed qui, aliam quam decessores

schismatici nactus post mortem fortunam, ecclesiasticos numquam assecutus est honores. Quædam ibidem attulimus, quibus illi forte vindicari possint a schismate formali, ut cum theologicis loquar; quæ si non placent, cogitandum est cultum eorum esse cultum particularem; quem, quin lædatur universalis ecclesiæ sanctitas et auctoritas, viris indignis per errorem deferri posse res clara est et consentit præ reliquis Benedictus papa XIV (2). Hæc omnia itaque omittere possumus, satis habentes lectorem ad illum de S. Joanne III commentarium amandare.

(1) Act. SS. tom. VIII octobris, pag. 903 et seqq. — (2) De

beatificatione et canonizatione SS. lib. I, cap. 42, num. 13.
2 Primus

Lis de ejus nomine; genus incertum; acta perierunt.

2 Primus Aloysius Tatti (1) pluribus disserit de pontificatu S. Octaviani seu Octariani; sed omnia quæ habet ex historia generali illius ævi deprompta sunt. Ast ea de causa, quandoquidem ecclesia Comensis non communem tunc sequebatur viam, omnia fere quæ tradit, quantum ad S. Octavianum spectant, nullis nituntur fundamentis. Neque mirum est bonum scriptorem ita in hac parte aberrasse a veritatis tramite, quum sæculo xvii, quo scribebat ille, nondum innotuissent documenta, quibus indubium jam est ad finem sæculi vii usque in schismate perseverasse Comenses; adeoque in media sua dissertatione (2) fatetur ipsemet gesta illius sancti penitus periisse et unius nominis superesse memoriam. Et quidem de hac ipsa nominis forma non convenit inter scriptores rerum Comensium. Nonnulli, inquit Tattius (3), atque inter eos est Ughellius (4), pro Octariano scribunt Octavianum, quos redarguunt antiqua ecclesiæ nostræ monumenta, in quibus semper Octarianus appellatur. Verum quæ sint antiqua illa monumenta declaratur nusquam; et quum Octariani nomen omnino insolens sit, adhærere potius velim Ughellio quam Tattio, licet hunc triginta abhinc annos sequendum arbitratus sit eruditus vir Cantù (5). Patria Comensem fuisse S. Octavianum et ex nobili familia Satterapa ortum tradit Ughellius (6). Sed res notissima est genealogos Italos sæculo xv et xvi pro libitu suo optimis quibusque nominibus honestasse nobiles domos; et recte Tattius, de S. Octaviani genere agens, scripsit (7): Nihil super hoc a melioris notæ scriptoribus accepimus; quare recentiorum commentum hoc existimamus.

Sub annum 670 Comensem sedem occupavit et sepultus fuit in templo suburbano S. Abundii.

3 Conscendisset S. Octavianus Comensem cathedram anno 668 eamque morte sua vacuam fecisset die 23 Octobris anni 680, si credere liceret Ughellio (8), Tattio (9) et Cæsari Cantù (10); sed monet ipse Tattius hanc meram esse conjecturam. Probabile tamen est sedisse Comi hunc antistitem circa annum 670 aut 680. Nam quum certum sit, ut in Commentario de S. Joanne III ostendimus, floruisse Deusdedit seu Deodatum circa annum 700, et tertium ante eum locum occupet S. Octavianus in catalogis maxime probatis (11), liquet fieri non posse ut ab hoc ævo longe recedatur. Sepultum esse in cathedrali templo, cum prius plura templa, præ antiquitate labantia, resarcisset aut etiam a fundamentis excitasset, affirmat Ughellius, sed sine vade neque teste. Neque credibile est S. Octaviani corpus in cathedrali templo, quod B. Mariæ virginis patrocinium et titulum habet, sepultum fuisse; nondum enim illo ævo invaluerat mos sepeliendi mortuos intra civitatum mœnia, quemadmodum alibi certis testimoniis ostendimus (12); et quidem meliorem testem habemus Tattium, quippe qui perhibet suo adhuc ævo S. Octaviani corpus servatum fuisse una cum ossibus aliorum complurium episcoporum Comensium sub pavimento chori basilicæ subur-

banæ S. Abundii (13). Hanc primum cathedrale templum fuisse vult Jovius (14); sed haud scio an ullis probaturus sit sæculo vii primariam ecclesiam et episcopalem sedem extra mœnia fuisse positam. Equidem non dubito quin hæc basilica initio cæmetarialis fuerit; cujus dein (ut tot aliarum id genus basilicarum) varia fuit fortuna.

4 De S. Octaviani cultu hæc comperta habemus. Initio sæculi xvii, ut ex nova Ferrarii Topographia ad Martyrologium Romanum innotescit, sanctis accensebant Comenses viginti duos primos suos episcopos, sed decem tantum prosequabantur officio ecclesiastico (15). Verum ubi Lazarus Caraffinus anno 1626 Comensem cathedram conscendit, eam usque ad annum 1665 occupaturus, multam operam ipse posuit in extollendis ecclesiæ suæ decoribus (16). Inter hæc curavit etiam, et quidem ante annum 1651, ut duodecim etiam illi sancti episcopi officio proprio colerentur per totam diœcesim. In usu aliquandiu fuit id institutum; sed non placuit sacræ Rituum Congregationi, quæ voluit ut hujus præsulis festum, et simul plurium aliorum, in sola basilica S. Abundii ageretur, ut Tattius in libro, anno 1663 edito, testis est (17). Hinc idem Tattius, postquam in Martyrologio Novocomensi, quod anno 1675 dedit in lucem, scripsisset (18): Novocomi in ecclesia S. Abundii extra urbis mœnia S. Octariani, episcopi et confessoris; qui, commissam sibi gregem Domini et verbo spiritali et integerrimæ vitæ exemplo gubernans, æterna in cælo præmia adeptus est, continuo in annotato addidit: Agunt de ipso Officia Sanctorum ecclesiæ Novocomensis hac die, qua colit eum in basilica S. Abundii, ubi asservatur corpus; ita ut cultus ad unum S. Abundii templum tunc constrictus fuerit. Verum mutationes ibi non steterunt. In Ordine enim Comensi recitandi divinum officium missamque celebrandi pro anno 1847 indicuntur sequentia sanctorum episcoporum Comensium festa, per totam diœcesim celebranda, 26 Februarii S. Flaviani; 2 Martii, S. Prosperi et 8 S. Provini; 8 Aprilis S. Amantii; 22 Maji S. Eusebii; 3 Junii S. Adalberti, 5 S. Eutychii, 17 S. Agrippini et 22 S. Exsuperantii; 5 Julii S. Adalberti et 7 S. Consulis; 31 Augusti S. Abundii; 1 Septembris S. Joannis I et 3 S. Martiniani; 3 Octobris S. Joannis II, 8 S. Felicis, 11 S. Eupelii, 20 S. Joannis III, 23 S. Octariani et 30 S. Benedicti; 26 Novembris S. Flaviani II; et demum 16 Decembris S. Rubiani. Jam vero quando et qua auctoritate restitutus fuerit ille cultus per universam diœcesim Comensem me fugit. Profecto generatim hæc legitime facta esse ponendum est; sed quum sæculo superiori ad finem labente episcopi Longobardi multa audere jussi sint, quæ intra ordinariæ suæ potestatis limites non continerentur, nil certi hoc loco statuere licet. Porro omnes illi sancti ritu duplici coluntur et plerique lectiones proprias habent in libello, dicto Sanctorum Co-

AUCTORE
V. D. B.

Ejus cultus propagatus ab episcopo Caraffino et restrictus a S. Rituum Congregatione.

(1) Annali sacri della città di Como, tom. I, pag. 702 et seqq. — (2) Ibid. pag. 706; Cfr Martyrologium Novocomense, pag. 231. — (3) Martyrologium Novocomense, pag. 231. — (4) Italia sacra, tom. V, col. 262, edit. Coleti. — (5) Storia della città e diocesi di Como, tom. I, pag. 144. — (6) Italia sacra, tom. V, col. 262. — (7) Martyrologium Novocomense, pag. 231. — (8) Italia sacra, tom. V, col. 262. — (9) Annali sacri di Como, tom. I, pag. 702 et 708. — (10) Storia di Como, tom. I, pag. 144. — (11) Jovius, Hist. Novocomensis, lib. II, in Burmanni Thesaur. Ant. et Hist. Ital. tom. IV, part. II, col. 102 et seq.; Ughellius, Ital. sa-

era, tom. V, col. 261. Tatti, tom. I, pag. 702; Cantù, Storia di Como, tom. I, pag. 142 et seqq. — (12) Cfr Act. SS. tom. VIII octobris, pag. 886 et 887. — (13) Annali di Como, tom. I, pag. 708; Martyrologium Comense, pag. 230 et 231. — (14) Historia Novocomensis, lib. II, ap. Burmannum, Thesaur. Ant. et Hist. Italiae, tom. IV, part. II, col. 102 et seq. — (15) Cfr Act. SS. tom. II septembris, pag. 341. — (16) Tatti, Annali di Como, tom. I, passim. — (17) Ibid. tom. I, pag. 708. — (18) Martyrologium Novocomense, pag. 231.

AUCTORE
V. D. B.

mensium; sanctus tamen Octavianus seu Octavianus hoc in numero non est, in cujus quippe festo lectiones II Nocturni dicuntur de communi secundo loco et Missa Sacerdotes. Verum quaecumque harum rerum origo sit et vis, quum S. Octaviani cultus olim sacre rituum Congregationi probatus fuerit saltem pro templo S. Abundii, non licuit nobis abstinere a referendo ejus nomine in Actis nostris, quorum institutum est dicere de omnibus, qui in ecclesia catholica, auctoritate publica præcipiente, permittente aut tolerante, coluntur.

Scriptores, de S. Octaviano agentes. Templum S. Abundii adhuc existat; sed monasterium cessavit.

Atque his, ni fallor, satis innui quæ animo stet sententia de S. Octaviani laudibus; quamobrem nil aliud superest nisi in fine hujus commentarii signare scriptores, quos de eo egisse indicat Tattius (1) et quos ipsi non memoravimus. Hi autem sunt Felicianus Ninguarda in Descriptione urbis et suburbiorum, ubi de ecclesia S. Abundii; Philippus Archintus in Elencho

suo prædecessorum; Lazarus Caraffinus tum in Diptycho episcoporum Comensium, num. 20, tum in Catalogo sanctorum et beatorum, quorum corpora in civitate et in dioecesi requiescunt; Philippus Ferrarius in Nova topographia ad Martyrologium Romanum; Franciscus Ballarinus in Chronico Comensi, pag. 2 et pag. 3; Robertus Ruscha in Antiquitatibus suæ stirpis, lib. I; et Lelius Fravezzius in Diario perpetuo Novocomensi. Coronidis loco addemus templum S. Abundii, in quo S. Octavianus sepultus fuit et requiescit, adhuc exstare (2); sed monasterium, quod ei adjunctum fuit, abolitum esse a Gallis, ad finem sæculi superioris Longobardiam occupantibus et secundum libertatis (quam appellabant) leges novam hanc instituentibus provinciam (3). Hinc certe fieri non potuit quin S. Octaviani cultus minueretur; sed quamdiu S. Abundii ædes assurget, non peribit omnino episcopi illius memoria.

(1) Martyrologium Comense, pag. 231. — (2) Millin, Voyage dans le Milanais, tom. I, pag. 332. — (3) Cantù, Storia di Como,

tom. II, pag. 491.

B

E

DE SS. LUGLIO ET LUGLIANO,

MARTYRIBUS, LILLERII IN ARTESIA ET MONDIDERII IN PICARDIA,

J. G.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

PRÆFATIO.

Quæ hic damus Acta SS. Luglii et Lugliani, ex Actis Sanctorum Belgii desumpta, a Josepho Ghesquiere nostro conscripta fuerunt. Ea denuo prælo subjicimus, quia quod melius, quod amplius dicamus, non habemus: immo varia manuscripta, a Ghesquiere allata, perierunt. Quæ tamen e nostra penu proferemus, uncinis includemus, ut quid nostri, quid antecessoris laboris sit, facile distinguatur. Præcipuum, quod in nos incubuit, fuit disquisitio Reliquiarum, vicissitudine et impietate extremi sæculi præcedentis dispersarum. Quam spartam facillimam nobis fecit benevolentia RR.

DD. De Beaumont parochi Mondideriensis et L. Dangez presbyteri Ambianensis; qui instrumenta, accuratissime descripta, ad nos transmiserunt. Utilitatem quoque maximam nobis attulit D. Victor de Beauvillé, recens scriptor Historiæ Mondideriensis, in tres pulcherrimos tomos distributæ quamque pro opportunitate adhibebimus. Porro unicum § Ghesquieri, ne prolixior sit, in tres dispertivimus: ita ut duo posteriores præsertim explicent disquisitionem circa exuvias sacras Beatorum Martyrum secundum varias temporum et locorum conditiones.

SUBSÆCULI VII
FINEM ET VIII
INITIUM.

§ I. Locorum, ubi SS. Luglius et Luglianus coluntur, notitia; Acta examinantur; cædis causa et epocha.

Locorum, ubi SS. Luglius et Luglianus coluntur, notitia:

Lillerium, cujus territorium sancti fratres Luglius et Luglianus suo sanguine purpurarunt, oppidulum est (olim) diocesis Audomarensis, (nunc Atrebatensis sub districtu Bethuniensi) in Artesia (hodie in præfectura Trajecti Calesiensis, département du Pas-de-Calais), pari ab Aëria vulgo Aire, ac Bethunia trium miliarium (xii chiliometris) remotum, canonicorumque collegio (olim) decoratum, quod

anno 1043, uti apud Miræum videre est (1), initiatum fuit. Memoratur Lillerium in litteris Roberti Flandriæ comitis, datis apud oppidum Broburgh (nunc Bourbourg) anno Dom. Incarnat. mcm, simul cum Ingelramno, castri Lilleriensis domino. A quibusdam Lilarium dicitur, et vernacule Lillers vocatur. Mondiderium autem seu Mons Desiderii, quo SS. Luglii et Lugliani Reliquiæ nonnullæ ex Artesia asportatæ fue-

(1) Diplom. tom. I, pag. 130.

runt,

AUCTORE
J. G.

A runt, castrum olim fuit nobile, situm in finibus Ambianorum, Raugæ * proximum, a situ et conditore Desiderio dictum. Est enim summo monti impositum, ac vulgo Mondidier appellatur. In litteris Widonis Candavenæ, Corbejæ castellani, datis anno 1199, vocatur Mons Desiderius, in chartario S. Petri de Leuno, ubi hæc leguntur: Hoc factum fuit apud Montem Desiderium in aula domini regis, præsentibus etc. anno ab Inc. Dom. mxcix. Ibi ergo, prout scribit Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum (1) sua regibus Francorum aula, domus sua vel palatium fuit, tamquam in oppido claro et nobili. Atque hæc de locis, ubi Sancti nostri coluntur.

eorum Acta,
olim perpa-
rum in Belgio
nota: de-
promptum in-
de elogium:

B 2 SS. Luglii et Lugliani nullam in Martyrologiis classicis memoriam inveni, ac nequidem in Auctariis Usuardinis. Unde suspicor Acta eorum parum nota fuisse usque ad annum 1597, quo anno Andreas Herbi, ecclesiæ cathedralis Atrebatensis canonicus, ea in lucem emisit, ac quibusdam in locis suo stylo expolivit. Ex hoc præsertim fonte hausit Malbrancquius quæcumque in suo de Morinis opere de hisce Sanctis retulit, eaque bene multa, quæ et ipse suo exornavit stylo. Malbrancquo in laudandis hisce Actis præverat Ferreolus Locrius in Chronico Belgico (2), et deinde Arnoldus de Raisse, Ducensis ad S. Petrum canonicus, in suo ad Natas Sanctorum Belgii Auctario, anno 1627 typis vulgato (3); ubi tamen hic multo brevius elogium ex Actis illis concinnavit, hisce nimirum conceptum verbis: In territorio Teruanensi, passio SS. Luglii archiepiscopi et Lugliani Hibernorum regis: qui Theodorico Bains, Morinorum episcopo, sedente, religionis ergo, patria emigrantes, Boloniam appulerunt: ubi, signis varie ac splendide editis, Teruanam concedentes, eandem ab incendio mirabiliter eripuerunt; qua de re adducit verba cujusdam Prose, canonicis Lillerianis familiaris, hic infra recitandæ. Tum in hunc modum pergit: Quibus aliisque peractis, ad vallem quæ Scyredala dicitur, quatuor ab urbe Morinorum interpositis miliaribus, cantando per devia nemora et loca inculta pervenerunt, ac per manus impiorum, Berengerii videlicet et fratrum suorum Bovonis et Eselmi (alias Helcelini ac Hescelini) et eorum complicum martyrio fuerunt coronati circa annum Domini septingentesimum vigesimum quintum. Addit, eorum Reliquias Lillerium postea translatas fuisse: atque illic quum in perantiquo, quasi ingloriæ, feretro ligneo, inaurato tamen, quievissent, in novum idque argenteum affabre cælatum anno 1471 translatas fuisse. Sed de his infra latius.

Actorum anti-
quitas et au-
ctoritas exa-
minantur:

C 3 Nunc in eorum Vitæ antiquitatem fidemque inquiramus. Servabatur certe ea in Belgio ante annum 1179, immo et nota erat Gualtero seu Galtero, Araosiensi abbati, anno 1179 creato, uti patet ex ejus Præfatione historica foundationis Araosiensis monasterii (vulgo Arouaise), quam anno 1786 illius cænobii prior, R. D. Gosse edidit, ubi hæc leguntur (4): Sed et in Historia passionis SS. Luglii et Lugliani Hibernensium, quorum corpora apud castrum, quod Mons-Desiderii dicitur, in ecclesia venerantur, perspicue scriptum legitur, quod iidem Sancti

per has regiones transeuntes, per manus impiorum, prædicti videlicet Berengerii et fratrum suorum Bovonis et Hescelini et eorum complicum fuerunt martyrio coronati. Eadem Vitæ verba leguntur Tom. 1 Januarii Bollandiani (5) in vita B. Heldemari Eremitæ, anno 1097 defuncti. Ex his Gualteri verbis consequens etiam fit, SS. Luglii et Lugliani Vitam corrente sæculo XII ut fide dignam, habitam fuisse: quo magis miror, horum Sanctorum memoriam nequidem in Belgicis Usuardi Auctariis uspiam reperiri; sed tantum apud Raissium citatum, apud Willotium in Hagiologio Belgico ad diem XXIII Octobris, ac denique apud Castellatum in suo Martyrologio universali, ad eundem diem; ubi tamen perperam scribuntur, occisi fuisse sæculo quinto a Wandalis; quod sane conciliari nequit cum verbis eorum Vitæ, quibus in Belgium venisse asseruntur, sedente in Morinensi cathedra domno Theodorico Bains, S. Audomari successore secundo. Eandem illam Vitam etiam anno 956 antiquiorem esse, censeo, ex eo capite, quod nulla illic de translatis Mondiderium SS. Luglii et Lugliani Reliquiis mentio fiat; quæ tamen translatio facta fuit, quum Hilduinus, Mondideriensis comes esset, idem nempe, cui Hugo Magnus, pater Hugonis Capeti, Comensem villam concessit, uti legitur in diplomate Hugonis Capeti, quod exstat apud Labbeum (6). Quanto autem tempore Vita illa Hugone Magno, qui anno 956 mortuus est, antiquior sit, non habeo, quod definiam. Quod autem ad ejusdem Vitæ auctoritatem fidemque attinet, nititur ea unius alteriusve Hiberni, et quidem non cœvi, relatione, uti ex nostris in Vitam Annotatis patebit. Nefas adeo non fuerit, si hinc inde solo illius testimonio non stemus: puta, quum Luglium asserit Hiberniæ insulæ archipræsulem, Luglianum vero Hiberniæ regem fuisse; quorum scilicet nomina nuspiam seu in archiepiscoporum seu in Hiberniæ regum Catalogis inveniuntur. Fuisse autem Luglium episcopali dignitate ornatum, nulli tamen certæ sedi affixum; Luglianum vero cujusdam in Hibernia ditionis regulum seu dynastam fuisse, facile credidero; at istum totius Hiberniæ archipræsulem, hunc vero monarcham existisse, tum demum credam, ubi scriptoris cœvi et cætera fide digni testimonium accesserit.

E

F

4 Superest, ut de violentæ mortis eorum causa, tempore et subsecuto eorum cultu, nonnulla eorum Actis præmittamus. A nefariis prædonibus in valle, cui Scyredala nomen est, crudeliter occisos fuisse, testatur eorum Vita; sed ex veræ fidei odio aut ob catholicæ fidei defensionem morti traditos fuisse, nuspiam Acta eorum insinuant. Cur ego, inquires, ut Martyres annuntiantur in capite eorum Vitæ, a laudato Herbio editæ, atque ut tales etiamnum coluntur? Respondeo, id moris jam pridem fuisse, ut vitæ innocentia spectabiles viri, qui nefarie ab improbis hominibus occisi fuerant, pro Martyribus haberentur atque colerentur. Exempla habemus sat multa, ut in S. Adalbaldo duce (7), et in S. Monone (8), in SS. Canuto, Balduino, archidiacono Laudunensi aliisque. Major est in definienda sat prope eorum necis epocha difficultas. Occisos fuisse eo tempore, quo S. Bains, Mori-

Sanctorum
cædis causa:
epocha non
prope definienda:

(1) Diplom. tom. I, pag. 347. — (2) Ibid. pag. 82. — (3) Fol. v.º. 227. — (4) Ibid. pag. 333. — (5) Ibid. pag. 832. — (6) Miscell. tom. II, pag. 379. Cfr Bouillard. Hist. de l'abb. de S' Ger-

main. Pièces justif. pag. xxx. — (7) Act. SS. Belg. tom. II, pag. 396. — (8) Ibid. pag. 421. Cfr Act. SS. tom. VIII octob. pag. 363.

AUCTORE
J. G.

nensis episcopus, Teruanæ morabatur, tradunt ipsa SS. Luglii et Lugliani Acta. Sed enim, uti hic in Commentario Historico-Critico dicitur (1), Sanctus ille episcopus non videtur ultra annum 706 Teruanæ sedisse; immo vero, uti quibusdam placet jam ab anno 697 secessisse Fontanellam: oportet ergo, ut sancti fratres non anno 725, quod tradit laudatus Raissius, sed ante exitum præcedentis sæculi e vivis abierint, seu anno 696, uti arbitratur Malbrancquius in sua de Morinis chronologia (2). Utri autem in hac re potior fides habenda sit, Raissio, an Malbrancquio, quis pronuntiet, quamdiu non constiterit de anno, quo Bainus Morinis valedixit, ad eos deinceps non reversurus? Hoc itaque stante dubio, satius mihi visum est, SS. Luglii et Lugliani truculentam necem sub exitum sæculi VII vel sub sæculi VIII initia referre, quam absque solido fundamento eam determinato alicui anno affigere.

cultus occasio
et antiquitas;

B

Quæ violentam SS. Luglii et Lugliani necem proxime subsecuta sunt prodigia, divina nempe in percussorem ultio, delapsa cælitus super eorum corpora lux, et angelicæ turmæ e cælo quasi per scalam Jacobicam ad visenda corpora declivis descensus, quorum omnium in Actis diserta mentio fit, ea haud dubie eorum cultui initium fecerunt, accedente virtutum eorum ac miraculorum, quæ in vivis patrant, sparsa in Morinis fama. Non est ergo, cur Malbrancquio denegemus fidem, eorum necem ac subsecuti mox cultus initia in hunc modum describenti (3): Ecce (SS. Luglius et Luglianus) spoliatur vita et vestibus, projecto in lacunam utriusque corpore, ac sine honore relicto. At impune non abierunt (sicarii), immanes illæ tigrides. Qui primarius auctor ac lethi ipsius opifex, cacadæmonem sensit in præcordia immittere, distendi membra, viscera dilacerari: et ne quid ærumnoso deesset, ultrices ipsæ feræ involant, et fœdum in modum artus discerpunt, devorantque; procul hinc, procul diffugere commilitones, ne eorum malorum agmine involvantur. Quare saucio Erkenbodo (hunc Malbrancquius socium facit Sanctorum) est facta potestas sancta corpora componendi: nulla ei de vulnere gravissimo cura: crura trahit animosius, et multo cespite ex obviis educto geminam illam victimam adoperit. Tanta eum salutis suæ fiducia tenet, ut illic totam noctem exigere et quorumcumque seu ferarum seu prædonum impetus sustinere minime detractet. Atque hoc præclaro spectaculo magis animatur: angelica turma e cælo per scalam Jacobicam ad visenda corpora proclivis tendit, et obsequiosi spectabundo luminis splendore collustrat. Verum et immani imbrium superfusione ita intumuit vallis, ut aquis torrentis in morem sibi alveum pene Lillerium usque invenientibus, eo aucta fuerint Martyrum corpora: sesquileuæ iter est. Res ad Bainum delata, qui ab Erkenbodo tragicæ necis seriem edoctus, cum pia illuc multitudine concessit. Sacra autem pignora, tumulis honorifice condita, ad castellum suum, illic in propinquo situm, deportavit. Ubi verisimile est, fuisse ædiculam, vel sane a pontifice adjectam: ad hæc enim tempora continuo quidpiam illic sacrariolum extitit eorum no-

mine et honore insignitum: atque omnino existimatur Lillerium opportuna istorum patronorum, quos adhuc servat, accrevisse beneficentia. Scilicet cum illic nil nisi sylva, Butnetum nomine, et in ejus aditu illud Baini esset castellum; totus ille tractus a loco, ubi corpora torrens deposuit, ad castellum pontificium et a castello ad Lillerium hodiernum multis domiciliis cœpit excoli. Locus pluvialis inundationis corpora excipiens, etiam sacrarium excepit, in quo a profunda majorum ætate semper degit anachoreta, testis plurimarum, quæ adhuc in febrientibus maxime contingunt, sanationum; et Heuronville nominatur, olim Herronvilla, ex antiquo Theutonum etymo dominorum villam significante, quod principum, seu dominorum, illic reperta corpora. Hactenus Malbrancquius. In eo autem Heronvillano castello SS. Luglii et Lugliani corpora debito cum honore adservata fuisse usque ad Normannorum sub sæculi noni medium in Gallias excursiones, omnino verisimile est. Quum vero Normannorum metu sacra Sanctorum lipsana vel ad munitiora loca deferrentur, vel abditioribus terræ conderentur recessibus; postremum hoc haud dubie contigerit Sanctorum nostrorum Reliquiis, si quidem hæc inter delata ad S. Audomarum Sanctorum corpora non recenseantur. Reddita demum Galliis pace, credibile omnino est, eas e terræ visceribus educta atque in sacellum Ad Ulmos, recens ædificatum, congruis ritibus transvectas et fidelium veneratione expositas fuisse. Atque ita, quæ a Malbrancquio relata sunt, cum infra dicendis facile componentur.

6 [Appendicis loco addimus, Ghesquierum nostrum ignorasse Breviarium Audomaripolitani, jussu Alexandri de Bruyères-Chalabre episcopi recens tunc editum, aut saltem eodem usum non fuisse ad illustrandum commentarium suum. In eo autem Breviario recensitam reperimus festivitatem SS. Luglii ac Lugliani pro tota diœcesi sub ritu, ut vulgo dicitur, semiduplici cum sequenti Legenda: Luglius et Luglianus in Hibernia septimo sæculo, Dodano patre, uno ex istius insulæ regulis, et matre Relania nati, litteris a prima ætate instituti sunt, et præceptis sacre religionis imbuti. Luglianus regni paterni habenas summa æquitate aliquamdiu moderatus est: et Luglius ad episcopalem pervenit dignitatem. Sed ambo vitæ perfectioris amore succensi, positis dignitatibus insignibus, patria clam excedere statuerunt. Igitur in Angliam devecti, prædicare Evangelium cœperunt. Mox, ut se laudibus et admirationi hominum subtraherent, satius duxerunt terras petere incognitas. Quapropter noctu navem conscendunt, et ad terram Morinensem vela faciunt, ingentemque passi tempestatem, quæ precibus eorum sedata fuerat, Bononiam pervenerunt. Inde postquam multos ad fidem adduxissent, signisque claruissent, profecti sunt, votum causati de Romana peregrinatione solvendum. Morinorum urbem ingressi, celeberrimam Virginis basilicam inviserunt, seque in aliam regionem profecturos ejus patrocinio commendarunt, et ne vulgata eorum nominis fama, apud Bainum episcopum diu-

quam compendiose explicat

(1) Act. SS. Belg. tom. VI, pag. 646. — (2) Tom. I, Init. Oper.

(3) Ibid. pag. 528.

A tius commorari cogerentur, hospitio excepti sunt, et postera die prima luce iter facere cœperunt.

*Breviarium
Audomaripo-
litanum.*

7 Forte postquam in vallem Schyredalam prope Fracagium pervenerunt, dum inter se psalterium in via decantarent, in impios sicanos, Berengarium et fratres ejus Bovonem et Hesselinum incidunt et ab illis truncati vitam amiserunt. Eorum corpora ab episcopo Terravannensi in castro suo non procul ab Hurionvilla delata fuere; ibique postea constitutum est oratorium, cujus curam habuit a multo tempore anachoreta ad annum usque millesimum sexcentiesimum vigesimum quintum. Nono autem sæculo, Lillerium, hujus diœcesis oppidum, translatae sunt eorum Reliquiae et religiose asservantur in argentea theca, quam capitulo Lilleriensi, anno supra millesimum quadringentesimo septuagesimo primo, dono dedit Isabella, filia Joannis regis Lusitaniae et dux Burgundiae. Harum vero Reliquiarum portiones Montem-Desiderii a multis jam sæculis allatae sunt, et ibi in antiqua Deiparae Virginis ecclesia coluntur. Porro cives tum Lillerienses, tum Montis-Desiderii Sanctos Luglium et Luglianum patronos sibi elegerunt, eorum patrocinii efficaciam non semel experti sunt. *Oratio autem in hac festivitate est hujuscemodi*: Deus, pro cujus amore Beati Luglius et Luglianus, gloriam terrenam fugientes, perfectionis evangelicæ viam ingressi sunt, eorum nobis intercessionem tribue, ut, spretis mundi illecebris, Christum sequi valeamus, et eos imitari, quos eadem fides et passio vere fecit esse germanos. Per eundem. *Quæ hic dicta sunt de perfectiori statu, quatenus ad S. Luglium episcopum spectat, bono sensu accipi debent*: S. Thomas docet 22. q. 183 art. 4 episcopum tamdiu obligari ad hoc, quod curam postoralem retineat, quamdiu potest subditis sibi commissis proficere ad salutem... Oportere tamen, quod sicut curam regiminis assumit aliquis per providentiam superioris praelati, ita etiam per ejus auctoritatem deserat susceptam. Jam supra q. 184 art. 7 docuerat S. Thomas statum perfectionis potius esse in episcopis quam in religiosis. Si itaque S. Luglius episcopus patriam clam reliquit, dicendum est aut certe sedi non fuisse alligatum, aut populum habuisse rebellem, quem ad virtutem inclinare desperaret: quapropter rigidius vite genus sequi maluit.]

§ II. Cultus sanctorum Martyrum Lillerii et Mondiderii; variaeque visitationes Reliquiarum usque ad finem sæculi XVIII.

Reliquiarum pars, ex sacello, ad Ulmos sito, furtim sublata,
In eo Artesiae tractu, ut est mirabilis Deus in Sanctis suis, nonnullis Sanctos nostros inclauis-
ruiſſe miraculis et quidem usque ad medium fere sæculum x, colligitur ex Relatione ms. de Reliquiis SS. Luglii et Lugliani, quam clarissimus Cangius nona martii anno 1666 ad majores nostros transmisit, hisce conceptam verbis: Sacerdos quidam, Paulus nomine et gente Armoricus, agens tamen id temporis Ambiani, quum in D. Matthæi (immo Machuti)

festum paulo liberius esset ausus obstrepere, divina faciente justitia, cæcitatibus damnatus est. Quare auditis miraculis, quæ in Belgico sacello quodam, apud Ulmos sito (qui locus is ille est, in quo sancti Martyres Luglius et Luglianus capite plexi fuerant, eorumque sacra tum jacebant Reliquiae) Paulus ille, in spem adductus amissi luminis recuperandi, comite adhibito viæ duce, illo convenit. Ubi humili fusa oratione, votisque de more exsolutis, lucis usuram recipere promeruit. Tum ille, inflexa hinc inde oculorum acie, quum istiusmodi locum desertum et habitationi minus idoneum animadvertisset, accersitum comitem sic affatus est: Care frater, humili supplicatione postulemus a Deo, velit nobis sacra Martyrum suorum corpora exhibere, ut ea etiam, si ferat ejus voluntas, ad locum a se destinatum asportemus. Votis igitur illorum aspirante Deo, Sacras Martyrum Reliquias diripere, ocusque in fugam sese dederunt. Quos dum fugientes sacelli custodes ac ministri concitato cursu insectarentur, illico obrepente divinitus medium per aera caliginosa nube, a prosequendi proposito abducti sunt.

9 Paulus autem cœpto itineri securus insistens, quum in bajulanda sacra illa sarcina molestiae aliquid forte pateretur, de vendenda illa, suasu diaboli, cogitare cœpit. Quumque inde aliquot milliarium iter esset emensus, in Pallardium vicum devenit, ubi exceptus hospitio a ruricola quodam, prius sibi noto, ab eodem precario scriniolum accepit, in quo sacrum depositum abdidit asservandum, donec e loco, quo pergebat, remearet. Ille itaque probe obserato scrinio, clavique servata, abiit, secum revolvens animo, quanti posset sacrum illum thesaurum vendere. Illo autem abeunte, mox e seriniolo tantus splendor erupit, ut luminum radiis tota coruscaret domus: sed et strepitus ingens, fragorque terribilis in eodem excitus est, quem audiens præfatus agricola, intuitusque prosilientes inde flammarum globos, pavore totus exhorruit. Unde quum ipse stupenda illa prodigia ad vicinos populares suos detulisset, consilii causa; hi, divino afflante Spiritu, persuasere adeundum esse Montem-Desiderium, selectisque e clero piis sacerdotibus totam illam historiae seriem aperiendam. Quorum consiliis acquiescens agricola, una cum laudatis popularibus Mondiderium venit, ipseque subinde Mondiderinos sacerdotes adiit, rem istiusmodi expositurus. Sed illi, revelante Domino, totius rei gestæ jam præscii, antequam ipse verbum effluteret, rem illi totam explanarunt: sacras videlicet Martyrum Luglii et Lugliani Reliquias in Pallardio oppido delitescere, abditas in arcula a sacerdote Paulo. Quare e vestigio delecti illi Mondiderenses presbyteri una cum iisdem agricolis Pallardium regressi, sacras ipsorum Martyrum Reliquias inde Mondiderium advexere, stipantibus Hilduino comite, Helvide conjuge, primoribusque populi Mondiderini; atque in æde, Beatissimæ Virgini sacra, quæ prioratus est Ordinis Cluniacensis, solemniter ac supplicatione, personante cantico, « Te Deum laudamus, » reconditæ sunt: ubi etiamnum summa Mondiderensis populi, innumeris grati beneficiis, veneratione coluntur. Hæc ms. Relatio.

E
et Mondiderium delata;

F

AUCTORE
J. G.
translationis
tempus, adjun-
cta quædam:

10 Subdit laudatus Cangius, Relationi huic veterem suffragari traditionem, vetustumque consonare chirographum, quod in eodem prioratu asservatur. Adstipulatur item scedula anno 1666 a R. D. Ludovico Nicquet, cœlestino Suessionensi et bibliothecæ præfecto, ad majores nostros transmissa, in qua insuper narratur, quomodo sacræ illæ Reliquiæ per ignem probatæ fuerint. Verba audi: Vix presbyter (Paulus) verba finierat, quibus nempe ablatas a se SS. Luglii et Lugliani Reliquias fassus erat, quum adstantes sacerdotes Mondideriani et laici ignem accenderunt, et Sanctorum Reliquias, pergamenò involutas, prunis ardentibus imposuerunt, quæ, videntibus cunctis, illæsæ exierunt. Proinde comitissa Helvidis, perterrita vehementer, basilicam Deo ejusque S. Genitrici et Beatis Martyribus se facturam adpromisit, de mariti sui ac prædecessorum salute præmeditans; et in ecclesia, qua Deo et Martyribus Luglio et Lugliano servitutis redderetur obsequium, clericos reditu ampliavit præbendarum, ac de suorum ditavit largitate prædiorum et gloria decoravit ornamentorum. Notat porro Cangius ad calcem prioris scedulae, Hilduinum illum, de quo illic mentio fit, fuisse Mondiderianum comitem, cui Hugo Magnus dux, pater Hugonis Capeti Francorum regis, Combensem villam (vulgo Coulanville en Brie), quæ fuerat abbatiae S. Germani Pratensis, provecto jam sæculo x concessit, prout habetur in diplomate Hugonis Capeti, quod exstat apud Philippum Labbeum (1), et apud Gallandium Tractatu de Franco-allodio (2). Unde emendandus est Vitæ SS. Luglii et Lugliani, a R. P. Guilleberto de la Haye conscriptæ, locus (3), ubi Sanctorum nostrorum Reliquiæ non sæculo x, sed anno 870 Mondiderium asportatæ fuisse referuntur. Notandum insuper, recitata Relationis verba, quibus Paulus sacerdos SS. Martyrum corpora abstulisse narratur, non eo sensu intelligenda esse, quasi vero integra Mondiderium detulisset; sed eo sensu, ut insignes ex binis istis corporibus exuvias abstulerit; puta utriusque Sancti caput et ossa quædam, quæ etiamnum Mondiderii asservantur; quum reliquæ corporis partes in Artesia, nempe in Ulmensi sacello, remanserint; uti nos docet laudata Prosa, in Lilleriensi ecclesia decantari solita, in qua hæc de Sanctis nostris leguntur: Ab Ulmis huc (Lillerium scilicet) deportati, in hac aula sunt locati Dei providentia. Et vero ipsamet Relatio Cangiana diserte refert, ablatas clanculo a Paulo Reliquias, non admodum magnæ molis fuisse, quandoquidem eas in scriniolo seu in arcula abdere potuerit, quod fieri de duobus integris corporibus nequaquam potest.

impensa eis
Mondiderii ec-
clesiastica ve-
neratio.

11 Quanto autem in honore habitæ semper fuerint delatæ Mondiderium SS. Luglii et Lugliani Reliquiæ, docet nos præfatus Guillebertus de la Haye, qui Mondideriana monumenta consulit, priusquam Sanctorum nostrorum Vitam, cultusque historiam vulgaret. Scribit porro laudatus auctor, SS. Luglii et Lugliani capita Mondiderii servari, inclusa thecis, in humanam faciem efformatis, ligneis quidem, sed inauratis; Luglium vero exhiberi mitram capite gestantem, Luglianum autem corona regia redimitum, alia autem aliqua eorum ossa inclusa esse lipsa-

nothecæ ligneæ, itidem inauratæ. Hæc summo altari imposita est: capita vero versus parietes collocata. Utræque Reliquiæ Calvinianorum furori, sæculo xvi in Sanctorum Reliquias debacchantium, subductæ anno 1567. Quo tempore in cujusdam Mondideriani civis domo absconditæ latebant, miro lumine subinde collustratæ fuerunt: quum ad ecclesiam dein relatæ sunt, prodigioso subinde lumine etiam collustrata fuit præfata ossium theca. Contra pestes, incendia, nimias terræ siccitates Mondideriani SS. Luglii et Lugliani patrocinium implorare solent, eorumque opem salutarem sæpius experti sunt; uti illic fuse enarrat laudatus scriptor (4). Sodalitium quoque in eorum honorem Mondiderii erectum, ac sacris ab Alexandro Pp. VII indulgentiis ditatum fuisse; eorum etiam festum die xxiii octobris, translationem corporum prima mensis julii dominica celebrari, idem testatur scriptor: tandem ad operis suicalem subdidit hymnum, in ecclesiastico eorum Officio Mondiderii cani solitum; est autem sequens:

Hæc dies, nullis abolenda sæclis,
Imperat festos geminare plausus;
Quippe gemmatam gemino coronam
Traxit ab astro.

Hinc enim tollit caput insulatum
Luglius: frater Luglianus inde
Regios vultus et uterque summo
Regnat olympo,
Hinc duos læti canimus patronos,
Quos probat nostram relevare gentem,
Multiplex in variis redundans
Gratia rivis.

Si solo clausus negat axis imbres,
Et seges siccis sterilescit arvis,
Civitas uno rogat affuturos

Ore patronos:
Illico tellus gremio feraci
Parturit densis gravidata nimbis,
Spesque dilapsas avido refundunt
Arva colono.

Si repentino glomerata casu
Flamma correptos populatur ædes,
Martyrum thecæ reprimunt obortos
Ocius ignes.

Ut sacræ lympham tetigere thecæ,
Lympha divinum reserans vigorem,
Cernitur jam tum male pertinaces
Frangere flammæ.

Sparsa nimirum rapidos in ignes,
Ignium diros inhibet furores;
Sic ut obtusi stupeant, nec ultra
Serpere possunt.

Quisquis hæc audis superum Potentem
Et parem Patri venerare prolem,
Quin et amborum cane sempiterno
Pneuma triumpho. Amen.

12 Quæ ad eorum in Artesia cultum attinent, paulo latius nunc exsequar. Eodem Guilleberto teste, locus ille, in quo SS. Luglii et Lugliani corpora resederant, magno semper ab incolis in honore habitus fuit; et piorum hominum eo consuetum peregrinatione celebratur, feria præsertim sexta cujusque hebdomadæ, non sine febrientium levamine. Exstructum olim illic fuerat sacrariolum, et quidem, ut fama ferebat, a S. Baino episcopo, eratque accolenti eremite pro oratorio usque ad annum 1625; quo tempore

SS. Luglii et
Lugliani in
Artesia cultus.

(1) Miscell. tom. II, pag. 379. — (2) Ibid. pag. 486. edit. I. —

(3) Ibid. pag. 49. — (4) Ibid. pag. 60 ad 69.

AUCTORE
J. G.

A *vir nobilis Antonius de Lieres, toparcha pagi, cui nomen Frefay, pro vetusto novum condidit, in quo ex perpetua munificentia R. D. De Lannoy, Atrebatensis ecclesiae cathedralis canonici, singulis diebus dominicis ac festis sacrosanctum Missae sacrificium Deo offertur. Prope sacellum illud scaturit fons, cui quotannis sacro ritu benedictio impertitur, unde aqua hausta aegrotis medelam saepe affert (1). Scribit quoque laudatus auctor (2), in destructi a Normannis castelli loco erectam a praefato D. De Lannoy fuisse lapideam crucem, atque ante illam quotannis concini Antiphonam Regina coeli, quum SS. Luglii et Lugliani Reliquiae solemniter supplicantium ordine circumferuntur; id fieri in memoriam servati quondam in eodem castello sacri thesauri, in Lilleriensem a pluribus saeculis ecclesiam deportati. Quandonam autem Sanctorum nostrorum Reliquiae Lillerium ab Ulmensi sacello translatae fuerint, sat prope definire nequeo. Tradit quidem praefatus Guillebertus (3), factum id esse sub annum 900 : verum quum nullum asserti sui testem antiquum adducat, non est cur solo ejus testimonio hic stemus.*

B *Probabilius mihi est, SS. Luglii et Lugliani Reliquias tum demum ex Ulmensi sacello Lillerium translatas fuisse, quum Artesii experimento didicissent, eas in hoc sacello non satis tuto asservari. Arbitror itaque, eas dumtaxat sub saeculi x medium ex Ulmensi sacello Lillerium deportatas fuisse; ubi primum in aede parochiali, dein collegiata, sub saeculi xi medium exstructa, fidelium venerationi expositae fuerunt, perseverante etiamnum eadem sacra veneratione, quae illis a tot saeculis impensa fuit. Colitur autem Reliquiarum, ex sacello Ulmensi Lillerium translatarum memoria die xx Maji officio duplici et solemniter supplicatione, uti et sacro de SS. Luglio et Lugliano panegyrico; qua de re adis laudatum Guillebertum (4).*

coluntur Lillerii, ut patroni urbis secundarii :

13 *Lillerii etiam, ut scribit praefatus Guillebertus, SS. Luglius et Luglianus coluntur ut patroni urbis secundarii, si quidem iis primarius est S. Audomarus, Morinensis episcopus. Unde in officio ecclesiastico sollemnis eorum commemoratio fit, uti fieri assolet de cujusque ecclesiae patronis. Antiphona autem et Oratio, in ea commemoratione adhiberi solitae, sic sonant :*

C *Divino Spiritu accensus approbat consilium fratris Beatus Luglianus, erogataque substantia, paucis comitantibus, Hibernia exierunt. ⁊. Exultabunt Sancti in gloria. ⁊. Laetabuntur in cubilibus suis. Oratio. Deus, qui nos Beatorum Martyrum tuorum Luglii et Lugliani meritis et intercessionem laetificas, concede propitius, ut quorum beneficia poscimus, dono gratiae tuae consequamur. Per Dominum nostrum etc. Prosa vero, quae in Missa, in eorum honorem celebrata, olim concinebatur, ita sonabat :*

Rex requirit aequitatis,
Ut affectu pietatis
Gaudeat Ecclesia;
Sanctos fratres venerando,
Et eorum celebrando
Devote solemniter.
Quos conjunxit natione
Et eadem passione

Gemina germanitas;
Illos Christus foederavit,
Et cum Sanctis solidavit
Fides, Spes et Caritas.
Luglius et Luglianus,
Quibus ortus christianus,
Inter rerum copiam;
Res caducas dum attendunt,
Mundi hujus parvi pendunt
Vanescentem gloriam.
Summo Deo deservire,
Sentientes non transire
Ei soli servant.
Quorum unus praesulatus,
Alter regni sublimatus
Hybernensis culmine.
Pompam mundi deserentes,
Soli Deo adherentes
Divino spiramine.
Propter Dei salutare
Transierunt ambo mare,
Relinquentes patriam;
Verbum Dei praedicantes,
Atque signis coruscantes,
Venerunt Boloniam.
Per hos mare serenatur,
Eventino lumen datur,
Et infirmis sanitas.
Horum prece liberatur
Ab igne, quo crematur
Morinorum civitas.
Post haec signa perpetrata,
Cum jam diu expectata
Prope esset passio;
Apud Ulmos decollantur,
Et a Christo coronantur
In coeli palatio.
Fit concursus populorum,
Caecis lumen oculorum,
Aegris salus redditur.
Quisquis Deum, vere credit,
Et infirmus huc accedit,
Alacer regreditur.
Ab Ulmis huc deportati,
In hac aula sunt locati
Dei providentia.
Quorum festa celebrando,
Grates Deo gratulando
Reddit haec ecclesia.
Avete jam sancti fratres,
Atque loci hujus patres
Et patroni seduli :
Pacem nobis impetrate,
Et pro nobis exorate
Salvatores saeculi :
Ut nos vestra Sancta prece,
Mundans a peccati faece,
Nobis detur venia;
Quo cum Christo gaudeamus.
Et cum Christo maneamus
In coelesti gloria. Amen.

E

F

14 *Similes cantus voluerunt sibi Mondiderii, et Bonus Merbesius (Bon de Merbes) presbyter Oratorii, qui saeculo xvii etiam inter theologos floruit, carmen civibus suis composuit (5), quod supra num. 11 exhibuimus. Hymno adduntur sequentia :*

⁊. Laetamini in Domino, et exultate justi. ⁊. Et

(1) Miscell. tom. II, pag. 47. — (2) Ibid. pag. 72. — (3) Ibid. pag. 73. — (4) Ibid. pag. 76. — (5) Beauville. Hist. de Mondid.

tom. III, pag. 248.

AUCTORE
J. G.

gloriamini omnes recti corde. Oremus. Quæsumus, omnipotens Deus, ut nos geminata lætitia hodiernæ festivitatis excipiat, quæ de Beatorum Martyrum Luglii et Lugliani glorificatione procedit; quos eadem fides et passio vere fecit esse germanos. Per Dominum etc. *Mutatis scilicet nominibus, est eadem oratio, quæ in festo SS. Joannis et Pauli Martyrum ad diem xxvi Junii recitatur.*

Lillerii translata in argenteam capsam Reliquiarum; reliqua ad eorum cultum spectantia.

15 En modo reliqua, quæ ad Sanctorum nostrorum in Artesia cultum spectant: quum sacra eorum exuviae Lillerii jam diu in peranti quo, uti Raissius scribit (1), quasi ingloriæ, feretro ligneo, deaurato tamen, quievisset, in novum idque argenteum, affabre cælatum, ab Elizabetha, Lusitaniæ regis filia ac Philippi, cognomento Boni, ducis Burgundiæ et comitis Artesiæ, quondam piissima conjuge, eodem anno, quo ipsa Æriæ obiit (nempe anno millesimo quadringentesimo septuagesimo primo) transferri curantur. *Argenteo huic feretro, prout refert laudatus Guillebertus (2), hæc sequens adjuncta est inscriptio:*

Ysabel fille du roy Jean de Portugal, duxissa de Bourgogne a donné ceste chasse a l'Eglise de la ville de Lillers Anno Domini 1471. Priens a Dieu pour elle: quæ latine sonant: Isabella, filia Joannis Lusitaniæ regis, ducissa Burgundiæ, hanc lipsanothecam dedit ecclesiæ Lilleriensi anno Domini 1471. Oremus Deum pro ea. In hac porro lipsanotheca argentea exhibetur S. Luglius habitu archiepiscopali: Luglianus vero regio; superiorem locum occupant Lusitanici regni insignia. Quod autem die xxiii Octobris de iis celebratur Officium, hoc duplex primæ classis cum Octava vocat laudatus Guillebertus. Fuerat olim illud Sanctis nostris proprium; ast post Romani Breviarii correctionem, a S. Pio V peractam, Officium eorum de Communi Martyrum fit, retentis tamen antiquis secundi Nocturni lectionibus, quæ ipsis propriæ sunt. Fuit anno 1633 eorum lipsanotheca aperta et inspecta a revmo D. Christophoro Morlet, Audomarensi episcopo; indeque extracta duo ossa, quorum alterum dno de Frefay, alterum sacello Herenvillano concessum fuit; cetera vero, eaque non pauca, in eadem capsâ decenter reposita sunt. Invocantur autem illic Sancti nostri contra incendia, tonitrua ac tempestates, febres quoque ac pestem, ac sæpe eventu prospero et salutari. Sed quid eorum Acta moramur? [Hactenus Josephus Ghesquierus.]

§ III. Sors sacrarum Reliquiarum SS. Martyrum a fine sæculi XVIII usque ad præsentem diem.

Anno 1844 Lillerienses petunt et obtinent

Quibus quidem nihil addendum haberemus, nisi vicissitudine desinentis præteriti sæculi debacchata impietas susdeque vertisset omnia, quæ ad Dei Sanctorumque cultum pertinebant. Unde factum est, ut plurimæ Sanctorum exuviae iniquitate temporis aut dispersæ perierint, aut a probis aliquandiu occultatæ novis indiguerint recognitionibus. Sic apud Lillerienses videntur amissæ SS. Luglii et Lugliani Reli-

quæ: quandoquidem anno 1844, die xvi aprilis, illustriss. ac revmus D. Joannes Maria Mioland, tum Ambianensis episcopus, post archiepiscopus Tolosanus, licentiam concedit aperiendi capsam SS. Luglii et Lugliani, et ex ea extrahendi aliquas particulas Reliquiarum, Lillerium transferendas. Cujus extractionis sequens exstat instrumentum: In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Ad perpetuam memoriam. Anno gratiæ a Christo nato millesimo octingentesimo quadragesimo quarto, anno tertio decimo pontificatus Sanctissimi Domini nostri Gregorii Papæ XVI, Ludovici Philippi, regis Francorum decimo quarto, illustrissimo Domino Joanne Maria Mioland sedem episcopalem Ambianensem occupante, feria iii, decima sexta die aprilis, hora quinta pomeridiana, in sacello SS. Luglii et Lugliani, patronorum oppidi Montis-Desiderii, R. D. Ludovicus Maria Martinus Aubrelieque decanus curatus parochiæ S. Petri in dicto Monte-Desiderii, Ecclesiæ Cathedralis canonicus honorarius et archipresbyter, vi facultatis ab illust. episcopo Ambianensi sub die xi hujus mensis Aprilis concessæ, assistentibus DD. Hippolyto Eduardo Camillo Lugliano Chandon, majori oppidi Mondideriensis, equite Legionis honoris etc., Carolo Simone Dangez, custode confraternitatis dictorum Sanctorum, Jacob et Deneufgermain vicariis ecclesiæ S. Petri, Longuet, Bertrand, Fissier et Braine, consiliariis ejusdem confraternitatis, et secundum supra dictam licentiam, aperuit hermas, continentes Reliquias Sanctorum Luglii et Lugliani, ut inde extraheret particulas, donandas ecclesiæ Lilleriensi diocesis Atrebatensis. In aperto herma S. Lugliani inventa fuit capsâ ferri stanneati, formæ ovalis, in superiori parte habens operculum commissum, tribus sigillis in fascia serica rubra munita, quorum duo priora erant vice-præfecturæ Mondideriensis, tertium D. Lefebvre quondam curati parochiæ S. Petri: ex dicta autem capsâ extractum fuit instrumentum pergamenum de translatione Sacrarum Reliquiarum SS. Luglii et Lugliani, facta anno 1810 in novos hermas ex cupro deargentato, pariter sigillis vice-præfectura et D. F. Lefebvre munitum: dein integrum fere cranium S. Lugliani, positum in pulvinari serico rubro; e quo cranio dissecta fuit pars ossis parietalis dexteri longitudinis quinque centimetrorum et duorum latitudinis, quæ continuo panno serico rubri coloris involuta, sigillis parochiali S. Petri et urbano Mondiderensi munita fuit.

17 Secundo loco processum est ad aperitionem hermæ S. Luglii, in qua, sicut in priori, reperta fuit capsâ ex ferro stanneato, formæ ovalis, clausa operculo commisso, ligata fascia serica rubra, tribus sigillis, duobus prioribus vice-præfecturæ, tertio D. Lefebvre, quondam S. Petri curati munita: in qua imprimis repertum fuit instrumentum anni 1719 translationis Reliquiarum S. Luglii in hermam argenteum, subscriptum a monachis Benedictinis prioratus Mondideriensis et a primariis viris confraternitatis ejusdem oppidi: dein instrumentum anni 1720 translationis S. Lu-

a Mondideriensibus SS. Fratrum Reliquias,

(1) Beauvillè. Hist. de Mondid. tom. III, pag. 228. —

(2) Ibid. pag. 73.

A gliani in hermam argenteum, ab iisdem testibus subscriptum: tertio instrumentum anni 1795, quo constat sacras Reliquias ex hermis argenteis, monetæ eudendæ designatis, in hermas ligneos deargentatos translatas fuisse, quod signarunt oppidi administratores et municipes primarii: quarto procuratio signata et sigillata ab illustr. D. Joanne Francisco de Mandolx, episcopo Ambianensi et chirographo D. Gravet, secretarii episcopatus munita, data D. Lefebvre, curato S. Petri Mondideriensis, ut aperirentur hermæ SS. Luglii et Lugliani et debite recognitæ reponebantur in hermis ex cupro deargentato: quinto fasciculus pergameni coopertus, munitus duplici sigillo vice-præfecturæ et D. Lefebvre, curati S. Petri, continens instrumentum anni 1660, munitum magno sigillo prioratus Benedictini, in quo particulatim recensentur Reliquiæ prioratus B. M. V. Mondideriensis et in specie Reliquiæ SS. Luglii et Lugliani; quod quidem instrumentum, lapsu temporis depravatum, repositum fuit sub sigillo urbano et parochiali S. Petri. Tandem sub dictis instrumentis extractis, inventum fuit fragmentum cranii S. Luglii, magnitudinis unius palmæ, positum in duplici pulvinari ex serico rubro; a quo fragmento desecta fuit particula ossis occipitalis, longitudinis duorum, latitudinis unius centimetrorum; ac involutæ panno holoserico rubri coloris, supradictis sigillis munita fuit, utraque hæc particula translata fuit ad episcopium Ambianense, ut inde mitteretur Lillerium, diœcesis Atrebatensis, fidelium venerationi exponendum. Actum et consummatum anno, mense, die et hora supra indicatis. *Sequuntur subscriptiones. Nihilominus legimus, cultum SS. Luglii et Lugliani non revixisse Lillerii, et hanc parochiam nunc patronos habere SS. Julium et Victorem* (1).

quorum cultus
Lillerii neglectus
fuerat;

B 18 Miratur eruditus vir, D. Victor de Beauville, in sua Historia Mondideriensi Sanctorum nostrorum Reliquias, ab anno 900 Mondiderium translatas, ad sæculum usque quartum decimum quasi delituisse, et sæculum decimum sextum, Sanctorum cultui tam infensum, venerationi SS. Luglii et Lugliani maxime profuisse (2). Verum id non mirabitur, qui in re hagiographica aliquandiu versatus fuerit: habet enim Sanctorum cultus suam fortunam: sic multi Sancti, quorum cultus medio ævo erat celebratissimus, populari memoriæ nunc exciderunt: dum aliorum veneratio nunc floret: unde quoque accidit, ut, oblitterato quasi ecclesiæ alicujus titulo, alius Sanctus patroni cultum in vulgo obtineat. Et ne longius excurramus, S. Maria Magdalena est etiam hodie patrona ecclesiæ metropolitanæ Mechliniensis, ut docet quotannis Directorium liturgicum; attamen ecclesia ista vulgari nomine S. Rumoldi dicitur, cujus exuvie in ea quiescunt. Ipse etiam D. Beauville fatetur, SS. Luglii et Lugliani nomina Lillerii vix celebrari, atque SS. Julii et Victoris cultum istic prævaluisse. Est et aliud: scilicet moris est in Ecclesia catholica, ut quo gravius et periculosius impugnatur aliqua veritas, eo fortius et potentius populo fidei inculcetur. Exempla nobis sunt hæresis Nestorii, qua

cultus Deiparæ Virginis potissimum increvit: SS. Eucharistiæ venerationem plurimum adauxit hæresis tum Berengarii tum protestantium. Quoniam porro hi Sanctorum imaginibus et sacrarum Reliquiarum cultui quam infensissimi erant; hinc factum est, ut inter catholicos multum accreverit erga Sanctos, eorum imagines ac Reliquias publica pietas, et novæ inductæ fuerint festivitates. Commodissime tali ratione explicatur in SS. Luglium et Luglium Mondideriensium renovatus fervor devotionis, celebrior festivitas quotannis frequentanda, ac reliqua omnia in honorum sanctorum Martyrum acta.

49 Cæterum SS. Martyrum Reliquiæ a sæculo IX ad XV non tam ignotæ jacuerunt, ut nulla exstaret memoria. Gualterus abbas Arrouasiensis, qui sæculo XII ad finem vergente floruit, conceptis verbis docet, SS. Luglii et Lugliani corpora apud castrum, quod Mons Desiderii dicitur, in ecclesia venerari (3). Ipsam quoque SS. Fratrum passionem notam fuisse, monstrat Gualterus citatus supra a Ghesquiero num. 3: tamen omisit, quo traditio sicariorum firmatur, nempe locum in quo monasterium Arrouasia fundatum fuit, super stratam publicam constitutum in silva, quæ dicitur Arida-Gamantia situm fuisse; quæ quidem silva a castro, quod Enera dicitur, usque ad fluvium Sambre, tunc temporis (an. C. 1090) continua protendebatur, olim spelunca latronum fuerat, unde et hunc quidam Truncum Berengarii ab ejusdem nominis latronum principe vulgo denominant, pro eo quod post mortem ejus solitos esse ferunt satellites, illius trunco, quem cavaverant, captos a se quoslibet præsentare, infra quod quidam ex ipsis, quasi idem Berengarius loquens, summam captivis redemptionis imponebat, quam nulli minuire vel mutare liceret (4). Refert deinceps sanctorum fratrum necem a Berengario et sociis patratam. Eodem fere loco habetur Tumulus, a Berengario dictus la Motte-Béranger, quasi scelesti sepultura, ubi anno 1784 sparsa humana ossa et ornamenta aenea deaurata reperta fuere (5). Hæc abunde ostendunt, memoriam martyrii ab antiquissimis temporibus derivari, et eorum Reliquias, Mondiderium translatas, ibidem in veneratione habitas fuisse ducentis etiam post annis, siquidem translatio provecto jam sæculo IX celebrata fuerit. Dein instrumentum Suessionense translationis supra num. 6 allatum, sæculo XVII longe antiquius est: quandoquidem anno 1666 jam, ut num. 8 dicitur, vetus suffragatur traditio et idem testabatur vetustum chirographum. Ex quo consequitur, recedendum non esse a traditione Mondideriensi, cui varia hæc monumenta consonant. Ecclesia autem B. M. V. Mondiderii in prioratum Ordinis Cluniacensis erecta fuit ab Innocentio Pp. II bulla, data Pisis in id. Martii anni 1136 (6), quam confirmarunt deinceps Alexander III (7) et Urbanus III (8). Ex quibus liquet instrumentum translationis sæculo XII antiquius non esse, quum in eo dicatur, ædem Beatissimæ Virginis sacram esse prioratum Ordinis Cluniacensis: quanto recentius est, definiendo non sum, quum non reperiatur hodie inter scedas nostras hagiographicas. Id certe constat, translationis circumstantias prius innotuisse, quam

AUCTORE
J. G.

Mondiderii
autem, procedente

E

F

(1) Beauvillé. Hist. de Mondid. tom. IZ, pag. 438. — (2) Ibid. pag. 36. — (3) Gosse. Hist. de l'abb. d'Arrouaise. pag. 335. —

(4) Ibid. pag. 335. — (5) Ibid. pag. 9. — (6) Bullar. Cluniac. pag. 49. — (7) Ibid. pag. 73. — (8) Ibid. pag. 87.

AUCTORE
J. G.
tempore,
constat,

anno 1636 in dramate quodam exhibita fuerint (1).
20 Sacrae Martyrum exuviae Mondiderii saepius recognitae fuerunt. Die xxv Maji 1660 quum increbuisset in populo sacra pignora negligentia monachorum dispersa fuisse, voluerunt Cluniacenses certiore facere populum haec hactenus conservata haberi: quapropter aperuerunt etiam thecam, Reliquias SS. Luglii et Lugliani continentem; in qua varias partes corporis invenerunt cum scedulis fere erosis, nomina tamen duorum fratrum exhibentibus, quae chartae testantur antiquum Sanctorum cultum. Sed consueverant Mondiderienses, quoties incendium in oppido aut ejus pomœrio saeviebat, dictas Reliquias intingere in aqua flammis exstinguendis adhibenda; unde fiebat, ut ossa sacra luto coalescerent. Dictam capsam auro novo obducere curarant lanifices, qui anno 1631, die viii Augusti patronos opificii sui adoptaverant SS. Luglium et Luglianum (2). Similis recognitio facta fuit anno 1674, die xii Augusti (3). Denum anno 1686, die xii Maji ex capsula lignea confracta, permanente tamen inviolata interiorum involucrorum integritate in novam translatae fuerunt sacrae exuviae (4); tandem anno 1720 hermis argenteis inclusae fuerunt, ut docet instrumentum, quod coram habemus. Praeterea in SS. Martyres populi Mondideriensis pietate, sodalitium institutum fuit ad Dei omnipotentis laudem et animarum salutem, proximique subventionem pro omnibus utriusque sexus fidelibus, quod plurimis indulgentiis ditavit Alexander Pp. VII litteris apostolicis, datis id. Aprilis 1660 (5).

ex variis instrumentis,

21 Sub hac veneratione servatae fuere SS. Luglii et Lugliani Reliquiae usque ad finem saeculi decimi octavi, quando utraque respublica seve subversa fuit, et omnia conculcata. Imprimis duo hermæ argentei quibus Sanctorum Fratrum exuviae continebantur, ad monetam publicam direpti fuere: ipsae tamen Reliquiae cura Mondideriensium sepositae; quapropter presbyter schismaticus C. E. Guédé in hermis ligneis deargentatis eisdem deponi curavit: cujus translationis instrumentum e gallico idiomate latine reddimus. In nomine Patris etc. Anno a Christo nato septingentesimo supra millesimum nonagesimo quinto. S. D. Pii Pp. VI decimo nono, anno quarto Reipublicae Gallicae, unius et individuae, die trigesima mensis Vindemialis, hora diei septima, seu veteri stylo, die vigesima secunda Octobris, vigilia festivitatis gloriosorum Martyrum Luglii archiepiscopii Lugliani regis Hiberniae, patronorum civitatis Mondideriensis, quae omni tempore salutare eorumdem apud Deum patrocinium experta est, vespere hora quarta et minutis quadraginta octo, civis Carolus Eduardus Guédé, presbyter superior collegii Mondideriensis sub parochia S. Petri ejusdem oppidi, assistente clero ejusdem loci, egressus est ex sacristia dictae ecclesiae, sacerdotalibusque vestimentis et pluviali indutus, ad pedem arae maximae constitit, ac ibidem genuflexus hymnum « Veni Creator » inchoavit, quem clerus ac populus continuatum absolvit. Post orationem de Spiritu Sancto, civis Guédé altare ascendit, in quo depositae erant duo hermæ deargentati, unus a dexteris altaris, exhibens imaginem S. Luglii archi-

episcopi, alter a sinistris exhibens S. Luglianum, Hiberniae regem; uterque sculptus arte civis Damay Mondideriensis, ut subrogaretur hermis argenteis, anno 1719 et 1720, ut constat ex instrumentis, confectis qui anno ii reipublicae, mense brumali, districtui Mondideriensi a communitate Mondideriensi traditi fuere secundum leges patrias; quae traditionem istiusmodi hermarum et thecarum patriae succurrendo praescripserunt. Hermas ligneos, argento ab inauratore Lainé obductos, portavit civis Guédé ad infimos gradus sanctuarii, ac in mensa, debito modo ad id parata, reposuit. Assumptasque pretiosas Reliquias SS. Luglii et Lugliani, hermis argenteis anno 1719 et 1720 inclusas, et nunc, argento monetæ deputato, sollicitè a magistratu urbano servatas ac involucro serico viridi insutas, coram fidelium cœtu explicuit, ac monstravit duas partes craniorum SS. Luglii et Lugliani magnitudinis unius palmæ; quae conveniunt apprime cum instrumento recognitionis sacrarum Reliquiarum, confecto anno 1660, subscripto et signato sigillo communitatis prioratus olim Mondideriensis, quod in herma argenteo, dum ad monetam deferretur, inventum fuit ac cum transsumpto ejusdem instrumenti in librum capitularem relato. Quae ossa, ex suis involucris extracta, in pelvi deposita, solemnī ritu per navim ecclesiae S. Petri, ut monstrarentur fidelibus, qui ad sanctuarium accedere non potuerant, ostenderentur. Dein civis Guédé sacra ossa insuit panno serico viridi, ac ossa S. Luglii in ejus herma, S. vero Lugliani in altero collocavit, ac thuris honorem iisdem tribuit, quo tempore hymnus « Te Deum laudamus » cum oratione de SS. Trinitate et de SS. Martyribus decantatus fuit: post quem civis Guédé osculatus est partem hermarum, ex qua ossa sacra videri poterant, ac pone sequebantur clerus ac ii de populo, quos pietas incitabat. Eodem tempore clara voce lectum fuit praesens instrumentum ac subscriptum. Sequuntur nomina.

22 Haec acta sunt duobus fere post annis, quam lege lata abolitus fuisset cultus catholicus, eique subrogata divinitas rationis humanae (Déesse de la Raison) (6). Sed denuo publice instaurata religione catholica, pietas Mondideriensium erga SS. Martyres refluavit. Nam quum anno 1805 pluviae continuatae messem vitiaturae essent, sollemnis supplicatio in diem xxv Augusti indicta fuit cum Reliquiis SS. Luglii et Lugliani, cui una cum clero oppidano magistratus civilis interfuit. Die xxvii Septembris 1810 Joannes Francise. de Mandolx, episcopus Ambianensis in mandatis dedit parochio S. Petri Mondideriensis Lefebvre, ut Reliquias SS. Martyrum recognosceret et recognitas in novos hermæ rite transferret. Mandato episcopi obsecutus parochus, sequens edidit instrumentum, ex gallico latine redditum: In nomine Patris etc. Anno a Christo nato millesimo octingentesimo decimo, pontificatus SSmi Domini Nostri Pii Pp. Septimi decimo, imperii Napoleonis primi sexto, sedem Ambianensem, Belvacensem et Noviomensem

in extenso aut
summarie allegatis,
F

(1) Beauvillé. Hist. de Mondid. tom. III, pag. 37. — (2) Ibid. tom. II, pag. 428. — (3) Ibid. pag. 435. — (4) Ibid. pag. 437.

— (5) Ibid. pag. 439. — (6) Rev. chronol. de l'Hist. de Fr. 1787-1818, pag. 184.

A occupante D. Joanne Francisco de Mandolx, feria v die iv Octobris ejusdem anni, circa horam decimam matutinam, D. Lefebvre, presbyter curatus ecclesiæ parœcialis et districtus Mondideriensis, vi commissionis dicti domini episcopi sui, ut aperiret capsas continentes Reliquias SS. Martyrum Luglii et Lugliani, patronorum oppidi Mondideriensis, ac earumdem authenticitatem et conformitatem cum antiquis instrumentis, capsæ inclusis, recognosceret, ac reponderet in novis hermis : dictus curatus, assistente D. Delatour, curato ecclesiæ succursalis ejusdem oppidi, et simul utriusque ecclesiæ clero ex sacristia solemnî ordine egressus, ad pedem aræ maximæ hymnum « Veni Creator » inchoavit, quem reliqui, pulsatis organis, absolverunt, et dicta oratione de Spiritu Sancto, supradictus parochus ascendit ad altare, in quo positi erant hermæ ænei deargentati, sumptibus incolarum, quorum pia liberalitas est monumentum æternum sinceræ reverentiæ et gratæ memoriæ erga Sanctos, qui majores suos perpetuis beneficiis per novem fere sæcula, quamdiu sacra ossa in civitate fuere, cumularunt.

B
continuo ac-crevit.

23 Hermas sacro ritu expiatis, deponi jussit dictus parochus in mensa parata ad introitum sanctuarii, et extraxit ex antiquis hermis paucis ante diebus apertis, præsentibus DD. Delatour, curato supradictæ succursalis ac Lefebvre paracho olim B. V. Mondideriensis et Cocque-rel, civitatis majore, ab episcopo ad id designatis, duas pretiosas Reliquias SS. Luglii et Lugliani, nempe partem cranii S. Luglii magnitudinis unius palmæ et cranium integrum S. Lugliani, prout constat ex instrumentis antiqui prioratus, et separatim depositas in pelvi argentea, serico rubro cooperta, ac super altari posita : post quæ dicti curati easdem ritu solemnî circum ecclesiam, ad solatium eorum fidelium, quibus ingressus in chorum concedi non potuerat, detulerunt. Circumitione solemnî peracta, dictus curatus sacras Reliquias panno serico viridi insutas, una cum præsentî instrumento, cæterisque antiquioribus, in veteribus hermis repertis, et inventario Reliquiarum, fere putrido, deposuit in capsâ ferrea stannata, ad hoc parata, quam proprio ac vice-præfecturæ sigillis munivit et in hermis collocavit, quibus thuris honorem tribuit ; dum cantaretur psalmus « Laudate Dominum omnes gentes, » celebrans ac reliqui osculati sunt cristallum, qua sacræ exuviæ tegebantur. Nam hymnus « Te Deum » in vespertinam benedictionem reservatus fuit. Hisce omnibus adimpletis, præsens instrumentum clara et contenta voce lectum fuit, prout nobis injunctum fuerat ab episcopo domino nostro ; eademque die subscriptum fuit. [Sequuntur subscriptiones.]

VITA

AUCTORE
J. G.

SS. LUGLI ET LUGLIANI

FRATRUM,

AUCTORE ANONYMO,

Ex pervetusto codice ms. ecclesiæ
Lilleriensis, collato cum Vita typis
edita anno 1597.

CAPUT UNICUM.

Sanctorum patria; gesta extra Belgium; iter in Belgium, ibique gesta; violenta mors, a prædonibus illata.

P Post gloriosissimam Domini nostri Redemptoris in cœlos ascensionem, ac Paracleti Spiritus in terris beatissimam missionem, Sancti Apostoli, divino Euangelii verbo igniti, per mundi climata ad humanæ creaturæ genus prædicatione restaurandum, quod per zelum * diabolicum perierat, sigillatim fere disperguntur. Ne rationalis creatura, quæ post primi parentis culpam, ad damnationis cumulum idololatriæ adinventionis errorem incurrerat, perditioni penitus subderetur. Eorum igitur spiritualibus eloquiis, in omnem terram exeuntibus, Hybernensis regionis omnis plebs imbuta, idolorum servitutem respuit, deposito perfidiæ senio, sese baptismatis undis innovatam, studioso Dei servitio subjecit; et quanto magis in generationibus crescebat, tanto impensius divinis et ecclesiasticis studere devotionibus insistebat.

2 Quo tempore rex quidam, nomine Dodanus, genere moribusque illustrissimus et in fide catholica eruditus, habens mulierem, modis prædictis sibi consimilem, nomine Relanim, toti ipsius insulæ populo juste, quippe justus, atque laudabiliter imperabat a. Hic atque sua conjux reverentissima, quoniam (Deo testante) arbor bona fructus malos non potest facere *; ex sese progeniem Deo procreantes acceptabilem, ternos Trinitati militaturos, Luglium videlicet et Luglianum, flores juvenum, pariter Liliam, gemmam puellarum, Spiritus Sancti voluntate genuerunt. Qui studiis litterarum dediti, superna illustrante clementia, brevi tempore diversarum artium disciplinis refarciuntur. Quorum memoratus pater cum more mortalium ærsum vitæ finierat, Luglianus, quamquam junior nondum enim * clericali jugo adstrictus, jure hereditario tamen regnum subintravit *. Luglius vero infirmitatem maculæ (causam scilicet vitæ melioris aggrediendæ) in uno oculorum patiens, clericus enim effectus, postpositis sæcularibus, Dei servitio, in quo nemo perseverans fallitur, corpus ei animam subjugavit. Lilia autem, eorum germana, in fragili sexu tunc fortitudinem nacta, prout potuit, a bonis operibus

E
In Hibernia,
jam ad Christi
fidem conversa,

* Herbius invidiam

nati sunt SS.
Luglius et Luglianus ex parentibus prænobilibus : ubi litteris imbuti,
a

* Matth. VII.

* rectius neque
* Herb. administrandum
suscepit

AUCTORE
J. G.

* *Herb. recens-
ter factum*

b

c

Luglianus de-
sertum petit ;
Hierosoly-
mam ambo
pergunt. Lu-
glius in epi-
scopum eligi-
tur ;

* Luc. XIV

* *Herb. spelun-
ca*

* *Herb. miran-
dum*

d

e

et episcopus
sacrat, vir-
tutibus claret ;
in pauperes
liberalis, beni-
gnus in capti-
vos,

* *Herb. majo-
ribus*

f

operibus minime cessavit. Cujus servitium Deo gratum extitisse, liquet ex miraculo, quod in ejus monasterio quidam indigena nobis noviter fieri * intimavit b. Dixit enim, præfatam virginem, adhuc in corpore manentem, clericum quemdam (cui sibi sedulo famulanti omnia bona sua commisisset) secum habuisse, de cujus tribu semper unus in sua serviens ecclesia, ab statua, ad ejus virginis similitudinem composita, etiam infra se particulam corporis retinente, notitiam ejusque imminentis adversitatis, seu famis seu mortalitatis, seu belli, seu alterius periculi, pronus ante statuam, expleta oratione, devote tunc accipit; necnon etiam quomodo vitari queat, certissimus inde regreditur c.

3 Hujus autem prædictus frater Luglianus simul annis quatuor cum admirabili gloria regnaverat, ratus hanc sæcularem pompam sibi, cœlestia non mediocri animo flagranti, fore offendiculum (ait enim Dominus : « Nisi quis renuntiaverit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus * ») omnibus relictis, solus desertum adiit : ubi Deo acceptabiliter degeret, utens pro palatio cavea *, pro divitiarum diversitatibus, foliis amaris et agrestibus radicibus, pro purpurarum copia, corporis nuditate; neque hoc quidem brevis temporis, verum (ut magis admiretur*) sex annorum intervallo, quum ex sua præcedenti vita pateat, ex sequenti tamen manifestius cognoscitur miraculo. Nam quum adire Hierusalem intenderet, atque ad id comitem neminem haberet, fratre suo Luglio, ab Angelo nuntiante monito, eodemque docente usque ad ipsum deducto, fraterna juncta societate et divina gratia conducente, quo tendebant, feliciter pervenerunt. Quibus inde cum alacritate regressis, archipræsule interim illius insulæ defuncto d, Luglius, morum generisque eximietate clarus, totius populi electione, Spiritusque paracleti dispositione archiepiscopalem cathedram adeptus est. Qualiter autem sibi impositam curam rexit, multis liquet miraculis quorum narrationem modo in antea tunc repetituri suspendimus. Sed quæ de Lugliano relatione ejusdem loci illius incolæ didicimus e, disserere diligentius operæ pretium duximus. Habetur igitur in ecclesia, in Dei sui que honore ædificata (in qua triginta quatuor canonici omnes serviunt jugiter) fons subter altare, ejus aqua cæcus aspersus visum, surdus quidem auditum, claudus vero gressum, mutus etiam verbum vel qualibet ægrimonia oppressus alacritatem recuperant.

4 His igitur de Lugliano singulariter explicatis, ad fratrem ejus Luglium (ut de utrisque communiter disseramus) redeundum est. Divulgata circumquaque sanctitatis eorum excellentia, Luglius, qui erat ipsorum primus natu (sicut a quodam sanctissimo abbate Hybernæ nostris veteranis * relatum est f, et ut supra diximus) unanimiter ab omnibus supradictæ insulæ habitatoribus electus archiepiscopus. Lucerna igitur, super candelabrum posita, Luglius, archiepiscopali honore sublimatus, in domo Dei gloriose resplenduit : qui commissam sibi plebem a devio transitorie delectationis ad directam æternæ patriæ viam verbo et opere revocare non destitit.

Imposito enim sibi terrenæ celsitudinis apice, minime obligatur*, quin ad cœlestis felicitatis beatitudinem toto mentis desiderio et multorum assiduitate beneficiorum anhelaret. Frequenti jejunio corpus macerans, carnis superbiam domabat, remunerari sibi a Domino in æternum confidens, quæ pro ejus amore temporaliter amitteret. Necessaria etiam sui corporis pauperibus impendebat. Noctu vigiliis et orationibus intentus; die ægros et in carceribus* trusos, consolandi gratia visitans, nullatenus a Dei servitio vacabat. Cujus frater Luglianus, ab eo exemplar honestatis accipiens et iisdem pietatis operibus sese exercens, nulla caduca, sola perenniter mansura diligebat.

5 Cumque eum nulla sæcularis dignitatis imposita sibi dispositio urgeret, quamvis præcelsi meriti, divinæ contemplationi intentus assidue manebat g. Cum autem præfatus archiepiscopus sub calore ecclesiastici honoris, quædam sæcularium deliciarum blandimenta sibi velle obrepere sensisset, et quia populari favore, non solum per Hybernæ insulam, sed et per omnes, quæ propinquæ erant, regiones ejus merita divulgabantur, ab antiquo hoste se per extollentiæ jaculum impeti animadvertisset; quærere cœpit, qualiter hujus mundi gloria nudaretur, ut æternam in Domino mereretur. Secreto igitur fratrem allocutus, ad contemnenda sæcularia, et ad promerenda vitæ cœlestis præmia, devotum ipsius animum hujusmodi oratione accendit. Si veræ felicitatis sanctitatem, quæ sublata terris cœlorum penetravit altitudinem, frater charissime, adipisci desideramus, necesse est, ut ad eam, dominica præcepta sectantes, per viam veritatis gradiendo, cursum vitæ nostræ dirigamus : non enim a desidiosis, et somnolentis comprehenditur regnum Dei, sed a perseverantibus in mandatis Domini. Quæ siquidem qui scrutantur et in toto corde exquirunt, beati sunt : miseri procul dubio, qui effugiunt. Hoc est autem viam veritatis deserere, euangelicæ institutioni et apostolicæ doctrinæ male vivendo contra ire; non modo profuturæ, imo maxime nocituræ vanitati sæculi hujus animam subjungere. Nos igitur, quoniam (testante sacro eloquio omnia) quæ sub cœlo sunt, vanitates sunt *; ad eum mentis oculum referamus, ad ejus æternitatem totis nisibus suspiremus, qui in sole posuit tabernaculum suum, et tamquam sponsus procedens de thalamo suo*, hoc est, qui in sempiterna claritate Patris permanens, de utero sanctæ et intemeratæ Virginis nasci dignatus est, factus homo. Cum enim dives esset*, non solum pro nobis effectus est pauper, ut nos paupertate sua divites efficeret, imo mori voluit, ut resurgens mortis imperium destrueret * et sequentibus se januam immortalitatis aperiret. Qualiter autem eum sequi oporteat, evidenter insinuat, ubi ait : Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam et sequatur me*. Et iterum : Si vis perfectus esse, vade et vende omnia, quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me. Hæc ergo, frater, monita illius audiamus, et hæc ejus præcepta toto affectu amplectamur, nec, quasi nimis difficilia præceperit, perhorrescamus; dabit enim ipse

D

* *Herb. retar-
datur*

* *Herb. carceres*

inanem glo-
riam fugit Lu-
glius, et sæculi
blandimenta;
fratrem accen-
dit ad amorem
cœlestium;

g

E

F

* Eccles. I

* Ps. XVIII

* II Cor. VIII

* Hebr. II

* Matth. VI

A ipse implere, quæ jussit. Si vero nunc visibilia contemnendo, sequamur eum, quamdiu colligamur fragilitate humanæ infirmitatis, apprehendemus eum veraciter, sicut est, in veritate salutis æternæ.

omnibus dividendis, peregrinantur sancti fratres; in Angliam deveniunt, ubi mari se committunt:

6 Mox divino spiritu accensus approbat consilium fratris beatissimus Luglianus. Nec mora sancti fratres substantia, quam sæculariter possidebant, egenis distributa, pretioque venumdatarum possessionum similiter disperso, sese in peregrinationem tradiderunt. Romam itaque ire disponentes, Domino præmonstrante viam, cum paucis clientibus, Hyberniam exierunt. Cum enim in principio comitaretur eos servorum suorum non pauci multitudo, elegerunt potius, quamplurimis ad propria remissis, in paucitate hominum, sine strepitu placere Deo, quam abundantia servientium fulciri, et eorum obsequiis extolli. Cum vero egressi e patria, in Anglorum regione parum morarentur, ut verbum Dei annuntiando infidelibus, quos diabolicum blandimentum post Augustini sanctissimam prædicationem ad se retraxerat *h*, ad fidem Sanctæ et individue Trinitatis redire suavioris compellerent sermocinationibus, pro mira comitatis eorum excellentia agniti, et rursus (ac si in patria) a populo venerabiliter sublimati, noctu inde fugerunt; volentesque a via, quam cœperant, declinare, properato itinere, ad mare pervenerunt: datoque nautis pretio*, navim ingressi, inspirante aura, a portu discesserunt.

* Herb. persoluto nautico

sæva tempestas in mari exoritur; quæ demum eorum precibus sedatur.

* Herb. horribili tremore confusi

C quatenus ab illo mortis periculo supernæ auxilio gratiæ eriperentur. Deus autem quantam apud se Sancti Luglius et Luglianus haberent gratiam, volens declarare, nautarum voces clamantium exaudire volebat,* sed magis tempestatis fervorem convalescere faciebat: quorum unus (cui jam cognita duorum fratrum fuerat benignitas) cum parum preces suas suorumque sodalium a Christo exaudiri novissent, necnon procellarum turbines multiplicari percepissent, summo cohortans alios admonitu, prædictos fratres deposcere, ne navim suam mergi sinerent, ipse primus in oratione se ante pedes eorum prostravit. Quod nautis audientibus*, atque haud sine causa dici et fieri posse credentibus, magna voce clamantes, Sanctos Luglium et Luglianum exorare cœperunt, ut sua intercessione ab imminente periculo liberarentur. Sancti fratres imprimis Dominum pro illis invocare hæsitantes, sed tamen, si pro eorum negligentia perirent, esse crimen maximum autumantes, manibus ad cælum erectis, supplici devotione Dominum poposcerunt, qua-

* nolebat?

* Herb. videntibus

tenus suo interventu, navis illius rectores secum ipsis maris profunditas non absconderet*; neque ibi sive alicubi fidelis* necessitudo opprimeret, si quidquid per diem et per noctem admiserant, per poenitentiam et elemosynas, sive per alia hujusmodi beneficia digne satis non abluissent. Oratione nondum finita, utpote Dei voluntas suorum preces fidelium quantam apud se haberent potentiam ostendere volebat, maximus ille tempestatis impetus cessavit: statimque expulso undique omni concursu venti nubiumque, aeris serenitas rediit, atque aura inspirante salutifera, nautis minime remigio præ pavore auxiliantibus, navis ad portum salutis perducta est. Nautæ vero tam cito littori se restitutos per Sanctorum fratrum intercessionem cognoscentes, valde gavisii sunt. Domino et ipsis fratribus pro liberatione sua gratias reddiderunt; quos egressos navi et ipsi secuti sunt.

8 Beatissimi igitur Luglius atque Luglianus, ubi suas preces, quibus nautas seque de naufragio expedierant, a Christo exauditas cognoverunt, timentes, ne divulgati, pro favore terrestri cœlestem amitterent gloriam, soli decesserunt, suosque comites effugientes, nutu Dei Bononiam *i* pervenerunt. Cumque ibi annuntiantes Euangelium Dei, gentes incredulas ad fidem veram revocarent, ecce prædicti comites subsecuti eos, prædicantibus eis supervenerunt; atque illorum bonitatem et quantam salutem in mari per eos operari Dominus dignatus sit, huc illuc referentes, per urbem eos exaltaverunt. Tunc omnis præmemoratae urbis populus ad eorum prædicationem properavit: audiensque Sancti Evangelii verbum, quod illi Luglius, omnibus audientibus, prædicabat, poenitebat eum*, quod a Dei servitio per tot annos retractus, idolis servivisset; valde lamentari cœpit, et corda sua, quæ antea incredula fuerant, fidei catholice substravit. Cumque omnes ibi intentis auribus fratres beatissimos euangelizantes auscultarent, et pro divini eloquii dulcedine cordibus compuncti, lacrymis diffluerent, ecce quidam a natali die cæcus, Eventinus nomine, (cujus aures fama prædicationis Sanctorum attigerat) intelligens advenit ad Sanctum Luglium sermocinantem, et ad eum, quamvis cæcus, per mediam turbam cucurrit, et ad ipsius genua provolutus, eum exorare cœpit, ut sibi visum exorando restitueret, quem a die nativitatis suæ amisisset. Archiepiscopus autem, in eum aspiciens, commotusque pietate, ingemuit, et ait illi: Dimitte me, frater, non est nostrum posse talia: sed per divinam dispositionem, si credis, fiet tibi, quod postulas.

9 Communicato autem cum fratre consilio, intellexit, cæcum supradictum, nisi postulata impetraret, simulque adstantem populum permanere incredulum: et prostratus in terram, devota mente Dominum orabat dicens: Domine Jesu Christe, qui cæco, secus viam sedenti et clamanti, Jesu, fili David, miserere mei*, visum restituisti; cujus crucis patibulum a perditione istud eripuit sæculum; qui ad similitudinem Jonæ in ventre ceti, triduo conservati, tribus diebus ac tribus noctibus in corde terræ quievisti, et resurgens, postea

AUCTORE
J. G.

* Herb. una cum aliis maris tempestas non obrueret.
* An fatalis?

Bononiam, civitatem maritimam ingrediuntur: ubi Luglii prædicatione Bononienses quidam convertuntur,
i

* nempe populum

F

et præmissa ad Deum oratione,

* Luc XVIII.

in

A in cœlum ascendisti, sedensque ad dexteram Patris, Spiritum Sanctum Paracletum in discipulos effudisti; te ergo quamvis peccator indignus, rex piissime, supplici mente expostulo, ut nostra intercessione istius non videntis oculos digneris aperire: simulque ab adstante populo incredulitatis tenebras expellere, ut per omnia et in omnibus tui pretiosissimi nominis gloria celebretur: qui vivis et regnas cum Deo Patre et Spiritu Sancto in sæcula sæculorum. Amen. Finita oratione, exurgens archiepiscopus aquam sibi iussit afferri, lotisque manibus, ut Deus suam vocem exaudiret, divinum Missæ sacrificium suppliciter celebrare cœpit.

reddidit Luglius
uni cæco vi-
sum.

* Herb. mise-
rabili

10 Interim præmemoratus Eventinus, clamore admirabili* vociferans, haud dicere talia cessabat: Domine Lugli, pater piissime, memorare mei. Ecce unus clericorum, qui astabat, audiens, quod vox illius tam magnum super ecclesiam faceret tumultum, et astantis populi a percipiendis mysteriis impediret auditum, vasculum, in quo aqua fuerat, unde manus suas archiepiscopus abluerat, arripuit, satisque confidens, quod viri Dei benedictio salutem fidelibus restituere posset, blandis Eventinum alloquiis affatus est, et symbolum fidei ordinatim exponens, interrogabat eum per singula, an crederet. Cumque ille hæc se omnia credere sæpius iteraret, clericus in fide catholica confirmatum agnoscens, aquam in vasculo ante Sanctum Luglium, divino peracto officio, attulit, et ut eam benediceret, postulavit: quam postea cæco porrexit, hortans eum, aqua, unde manus archiepiscopus abluerat, linire oculos, ut salutem, quam postulabat, Domino annuente, recipere mereretur. Ipse autem recuperandæ salutis avidus, manus ex improvise in porrecto vasculo mittit, lotisque oculis, visum continuo recepit. Quod ut Sanctus Luglius percepit, Te Deum Laudamus etc. clara voce incepit, omnisque clerus, qui astabat, cum ipso alacriter perfinivit, plebs quoque laica, parte ex alia secundum scire, laudes Deo referens, flexis genibus, terram pro tanto miraculo osculata est: et resurgens, quamvis illitterata, illi exclamavit: Osanna in excelsis, benedictus, qui venit in nomine Domini. Finitis clericalis et laicæ multitudinis hymnis et laudibus, ille, quem coram omnibus Dei virtus illuminaverat, cedente turba, ante beatissimum præsulem venit, et ad ejus pedes provolutus, osculari incœpit, Deoque gloriam et Sancto Luglio, qui sanitatem orando impleverat, gratiam reddidit.

Teruanamur-
bem ambo in-
grediuntur :
ubi ignoti esse
cupiunt : exci-
tatum ibi in-
cendium extin-
guunt.

k

11 His actis, beatissimi fratres Luglius atque Luglianus, Bononiæ amplius morari nolentes, sed quod Deo voverant, libenti animo complere desiderantes, ab ea, omni clero et populo comitante, egressi sunt. Cumque ad locum, a præfata urbe quatuor distantem miliaribus, cum tanta multitudine pervenissent, ibi a populo eundi accipientes licentiam, comitibus, quos e patria eduxerant, secum retentis, per villas, per vicos et per loca satis aspera, usque Teruanam iter tenuerunt : et ingressi urbem, ad matrem ecclesiam orare perrexerunt. Finitis orationibus, a templo festinanter egressi, subito præ nimio fessi labore, hospitati sunt k. Nolebant

enim, ut per urbem illam fama illorum crebrescens aures domni Theodorici Baini l, tunc temporis pontificalem cathedram præsidentis, attigisset, ne divulgati ibi a prædicto præsule retinerentur. Illud autem nostro tractatui inserere credimus operæ pretium, qualiter præfata urbs eorum meritis incendium evaserit, sicut quidam suorum viventium clientum retulisse dicitur m, qui se cum illis ad martyrium etiam fuisse, testatus est. In subsequenti enim illius diei nocte, quo Teruanam intraverant, compressis sopore civibus, sanctis autem fratribus murmuratum in lecto Psalmos cantantibus, domus, quæ eorum hospitio jungebatur, incenditur. Expergefacti illico cives a custodibus civitatis ad incendium restinguendum, pariter cucurrerunt : quorum alii culmina domorum conscendunt et diruunt, alii aquam in ignem projiciunt; alii haurientes projicientibus suggerunt. Convalescenti autem flammæ et magis ac magis sese dilatanti resistere non valentes, in pavorem nimium conversi, totius urbis concremanda esse ædificia metuebant. Cumque ignem multas vici illius ædes occupare prospexissent, maximum tumultum lugendo facientes, hospitem sanctorum fratrum sopore inundatum, excitaverunt. Ipse autem tanto clamore exterritus, a lecto surrexit, currensque scrutandi causa, quid hic tantus significaret tumultus, ostium aperuit. Admiratus autem, unde noctis, prius tenebræ, tam subita claritas exorta fuisset, exsiliit, vidensque, quia jam domus suæ loca superiora impetus flammæ succenderet, unde exierat, rediit, fratresque sanctos, sopori deditos, autumans, voce horribili exclamavit dicens: O vos Scoti n, festinantes surgite, fugientes discedite; domus enim mea incensa est. Cumque sancti fratres vocem sui hospitis clamantis audivissent, illius caritate, non ignis timore commoti, ad ostium quantocius pervenerunt, et ambo ad terram prostrati ad orationum præsidia recurrerunt. Dehinc Sanctus Luglius surrexit, et archiepiscopali auctoritate procedens, dextera erecta, confisus in Domino, crucis signaculum contra incendium opposuit; sicque flamma, quæ antea nimis convalescebat, statim ad nihilum reducta est, ac si multa pluvia desuper aspergeretur. Qui vero in magna claritate ad incendia venerant, vix ad hospitia, relapsis tenebris, redire potuerunt. Noctis autem illius transacto spatio, sancti fratres celeriter ex urbe egredientes, ne agniti disturbarentur, iter, quod cœperant, abiverunt.

12 Divina autem inspirante gratia cognoscentes, quia die illa martyrii palmam adepti forent o, sicut unaquaque die soliti fuerant, Psalterium incœperunt: et ad Vallem, quæ Scyredala dicitur p, quatuor a prædicta urbe interpositis miliaribus q, cantando per devia nemora et inculta loca pervenerunt. Illis vero diebus totius Morinensis pontificatus territorio r, Wandalorum exercitu depopulato, rari remanserant coloni : et qui supererant, magis in latrocinio, quam in terræ cultura corpora exercebant. Tunc temporis enim tres fratres, in latrocinio excompti*, in hoc prædicto pago habitantes, unus videlicet Bovo apud Butnetum; alter vero Escelmus juxta Fracfragium habitans; tertius scilicet Berengerus secus villam,

AUCTORE
J. G.
l

m

E

n

F

Teruana dis-
cedunt; Psal-
mos in via le-
gunt; a præ-
donibus, vias
publicas obsi-
dentibus

o

p

q

r

* Herb. latro-
cinio insignes

A villam, Percetum nomine, refugium habens, in saltibus satellites plurimos habebant; illosque die ac nocte ad custodienda nemora et viarum transitoria mittebant, ut pertrans-euntes vestibus et aliis, quæ ferrent, despoliarent. Prædictorum latronum satellites ad viam, quæ per Scyredalæ vallis medium por-rigitur, custodiendam, die illa, qua Sancti Martyres a prædicta urbe exierant, missi, eos a longe descendentes viderunt, atque inter fruteta absconditi, donec propius accederent, exspectaverunt. Gloriosi nempe fratres, nihil metuentes (ut supra memoravimus) cantando Psalterium, insidias inciderunt, et a satelliti-bus inique aggressi, procul a semita deducti sunt. Mox omnes, qui advenerant discipuli, ut eos aggressos perspexerunt, pavore arrepti maximo, per devia nemora fugerunt. Unus tamen illorum ad se (stimulante pietate) reversus, quod fugisset valde condoluit, et quid de magistro fieret, toto cordis affectu scire desiderans, ubi eos dimiserat, recurrit; citoque ab apparitoribus perforatus et spolia-tus, semivivus relictus est.

gladio feriun-
tur; subsecuta
divina in per-
cussorem ul-
tione. Servus
custoditeorum
corpora; ea-
que Angeli vi-
sitant.

* Ps. CXVIII

13 Beatissimi autem Luglius atque Luglia-nus coram famulo, consolandigratia adstantes, et ad finem Psalterii festinantes, et multum martyrio congaudentes, in oratione perseve-rabant. Cumque, Vivet anima mea et laudabit te*, cum sequenti versu pronuntiassent, ecce a persecutoribus percutiuntur, ac capitalem subeuntes sententiam, pariter vita spoliuntur, ac vestibus. Quorum animæ, ab Angelis sus-ceptæ, æterni Redemptoris offeruntur aspe-ctui, et cum candidato Martyrum exercitu laudant Dominum in æternum. Continuo igitur qui in beatissimos Martyres ictum miserat læsionis, maximusque instigator, ut occide-rentur, exstiterat, arreptus a diabolo, eviden-ter vexatur, et in eodem loco, aliis fugientibus, derelictus, a feris diserpentibus consumitur. Præfatus autem famulus haud procul a Sanctis Martyribus vulneratus jacens, surrexit, et (pro posse) felicia Sanctorum corpora colligens, ex parte cooperuit: ac juxta ea, tenebris jam relabentibus, per totam noctem discumbens, custodivit. Qui nocte illa continua patefactum cælum super Beatos Martyres testatus est se vidisse, ac per scalam, a terra usque ad fir-mamentum porrectam, Angelorum choros cum ingenti lumine descendisse, Sanctorum-que corpora venerabili obsequio visitasse. Nec dubitandum, quin eorum animas per se ipsum Dominus multiplici retributionum genere mi-rificet in cœlis, qui ita eorum corpora per suos cœli ministros glorificat in terris: ad laudem et gloriam nominis sui, quod est benedictum in sæcula. Amen.

ANNOTATA.

a Si Dodanus totius Hiberniæ monarcha fue-rit, mirum est, nomen ejus regum Catalogis non inveniri. Credibilius est, præpotentem dyna-stam, quam monarcham exstitisse.

b Nituntur hæc narratione cujusdam indi-genæ Hiberniæ; sed quanto temporis spatio is a sæculo VII remotus fuerit, Vita silet.

c Simile quid retulimus hic Tom. V, num 12

commentarii de S. Bertulpho, quem adisis (1).

d Mirum est, archipræsulem Hiberniæ, cui Luglium successisse tradit biographus, ab eo non nominari; sed nec prodi nomen archiepi-scopalis urbis.

e Nititur et hæc biographi assertio cujusdam Hiberni relatione, cujus tamen ætatem non prodit, sed nec auctoritatem. Fuit haud dubie Hibernus ille sæculo plus uno aut altero Sanctis nostris junior, ut qui meminit de eorum eccle-sia, in qua triginta quatuor canonici Deo et S. Luglio deserviunt.

f Adi Annotatum præcedens, et observa, non assignari [sæculum, quo veterani illi seu ma-jores vixerint. Adi et Commentarii prævii num. 3 sub finem.

g Herbius hæc ita edidit, suo, ut arbitror, mutato stylo: Porro nullo modo sæcularis dignitatis sarcina illis imposita arridebat; quamvis præcelsi meriti illos sanctitas extol-leret.

h S. Augustinus, Anglorum apostolus, epi-scopusque Cantuariensis in Anglia, obiit anno Christi 608 (2).

i Boulogne-sur-Mer vulgo nuncupatur. Olim Gessoriacum vocabatur. Adi hic dicta de ista urbe (3). Plura vide in Notitia Galliarum, au-ctore Adriano Valesio (4): ubi etiam leges, urbem hanc ab antiquioribus non Boloniam sed Bononiam nuncupatam fuisse; tametsi con-trarium indicent scriptores Gallie Christia-næ (5).

k Nempe in communi aliquo urbis diversorio.

l De S. Bains, cui Vita hæc Theodorici pro-nomen fuisse asserit, vide hic disputanda ad annum 729 (6).

m Vox hæc dicitur satis denotat, narratio-nem hanc non niti certo coævi testis testimo-nio.

n Hiberni antiquitus Scoti vocabantur (7).

o Martyrium nempe improprie dictum. Adi Comment. prævii num. 4.

p Malbrancquius vallem hanc nunc vocari asserit La Vallée de Frefay.

q Milliaria, de quibus hæc Vita loquitur, sunt leucæ Belgicæ, non millia passuum geome-trica.

r Locum hunc, uti et alia quedam, hocce F numero relata, Malbrancquius in hunc modum exposuit in suo libro de Morinis (8): Jam qua-tuor (ab Urbe Teruana) leucas per devia nemora et inculta emensi (SS. Luglius et Luglianus) in vallem, cui Scyredala nomen, descendere, Locus est fractagio (nunc Frefay) ad viam Ro-manam sito proximus. Recta processere, in-digi proborum consilio, qui prædonum manus hic exeundas edocerent. Namque superioribus annis affusi per Oceanum in Morinos barbari, eas partes depopulati fuerant. (Quidni et Wandali proprie dicti, qui Arcadio VI et Probo coss. anno Christi 406, trajecto Rheno, Gallias ingressi sunt, uti ex scriptoribus fide dignissi-mis ostendimus (9). Partes autem, de quibus hic Malbrancquius, illæ sunt, quæ inter Blan-giacum (Gallice Blangi) Perniacum (Gall. Per-nes) et Teruanam interfangebant, quæ necdum suos colonos receperant: nam indigenæ qui-piam, quos forsan olim meliores bearant

(1) Act. SS. Belg. tom. V, pag. 437. — (2) Cfr Act. SS. tom. VI Maji, pag. 373. — (3) Act. SS. Belg. tom. I, pag. 388. — (4) Pag. 231. — (5) Tom. X, col. 1326. — (6) Act. SS. Belg.

Octobris Tomus X.

tom. VI, pag. 646. Cfr Act. SS. tom. IV Jun., pag. 26. — (7) Ibid. tom. I, pag. 3 et 13. — (8) Act. SS. Belg. tom. I, pag. 327. — (9) Ibid. pag. 436.

AUCTORE
J. G.

copiæ, illorum exemplo prædandi studio se addixere. Hos inter grassabantur ter gemini fratres, bipedum nequissimi. Alter, Bovo nomine, domicilium fixerat apud Butnetum et modo Bunet silvula ad Lillerium nomen retinuit: alter Esecelmus (alias Helcelinus et Helcelinus) Fracagii (Frefay) incola: tertius Berengerus juxta villam Percetum (jam Persy) Perniaco contiguam. Frequenti omnes satellitio freti, quod ad exitus viarum amandabatur. Et hac ipsa die, quasi data opera ad Seyredalam vallem stabant explorabundi. Ut

viros, in proclivia tendentes, conspexere, D oppido inter fruteta latitantes, dum propius accedant, opperiuntur. Interea germani (Luglius et Luglianus) de his nihil anxii, psalmodiæ solito alacrius incumbunt. Detectis prædonum ambagibus, protinus non modo corporis exuvias, sed corpus ipsum et animam pro Christi nomine profundere se paratissimos exclamant. *Et post pauca subdit*: Ecce gladio plectuntur, spoliantur vita et vestibus, projecto in lacunam utriusque corpore, ac sine honore relicto.

DE S. LEOTHADIO,

CONFESSORE EPISCOPO, AUGUSTÆ AUSCIORUM,

J. V. H.

SYLLOGE HISTORICA.

B

E

§ Unicus. Paucitas monumentorum; Sancti præfectura in monasterio Moissiacensi; initia metropoliticae dignitatis in Ausciensi Ecclesia: tempus episcopatus incertum; variae translationes.

FORSAN ANNO.
DCCXVII.
Interpatronos
suos colit Ec-
clesia Ausciensis S. Leothadium,

Quamvis multos, inquit nuperrimus scriptor R. D. Monlezun (1), colat Ausciensis Ecclesia pontifices, sanctimonice laude insignes, quatuor tamen precipuo honore et veneratione prosequitur, S. Taurinum, sub die v Septembris (2), S. Orientium, sub die i Maji (3), S. Austindum sub die xxv Septembris (4) et S. Leothadium, cujus festivitas hac die xxiii Octobris celebratur. De tribus prioribus egerunt majores nostri, ut notamus ad calcem paginae. Superest S. Leothadius, cujus rerum gestarum avara nimis fuit antiquitas; ut vix pauculas reliquias e vasto naufragio surripere nobis sit datum: quin et hæc ipsa, controversiis intricata, tenentur. Præterea S. Leothadii nomen plerosque martyrologos latet. In Auctariis Usuardinis, a Sollierio sub hac die editis, sancti episcopi nomen recensent Aquicinetinum, Castri Caroli et Cluniacense hisce verbis: Eodem die (xxiii Octobris) Sancti Leotadii episcopi et Confessoris. Hisce addit laudatus hagiographus Ausciensis (5) Sanctum antistitem, in Burgundia Vita functum, Auscium relatum fuisse; quin istiusmodi translationi certum tempus assignari possit. Castellanus etiam S. Leothadium ex abbate Moissiacensi episcopum Auscii annuntiat. Licet hæc parca et jejuna sint, non nocent tamen S. Leothadii honori et cultui, qui ab omni ævo in Ausciensi Ecclesia perstitit, et frequentatur a fidelibus, sanctum invocantibus in morbis, præsertim epilepticis (6).

qui dicitur ex
principibus
Aquitaniæ or-
tus;

2 Progredimur jam ad ea, quæ traditio aut servavit aut effinxit circa S. Leothadium, et trutina historica expendimus. Fertur imprimis S. Leothadius familiam principum Aquitaniæ, et speciatim Eudonem, Vasconia ducem, attingisse; dum alii magis ejus genus ad Carolum

Martellem, adeoque ad Carlovingicam stirpem revocant: quapropter R. Canonicus Monlezun mavult utrinque ejus consanguinitatem disperire, quatenus simul et Eudonem, adeoque Merovingicam, et Carolum Martellum, ac proinde Carlovingicam stirpem attigerit (7). Ast hæc opiniones parum veri similes videntur. Imprimis dubia valde est, saltem sæculo septimo aut octavo, quo floruit S. Leothadius, cognatio inter Merovingicam et Carlovingicam familiam. Dein Eudonis Aquitanici genealogiam habemus satis accuratam ex diplomate foundationis monasterii Alahonensis in Hispania, quod magna ex parte dabimus in Actis S. Odæ Viduæ hac ipsa die. In hoc porro documento nihil occurrit, quo S. Leothadius principali Aquitanicæ familiæ annecti posset. Consule, si lubet, tabulam genealogicam Eudoniane familiæ apud Benedictinos scriptores Historiæ Occitanicæ (8). Cæterum posita S. Leothadii consanguinitate cum Eudone, nullum est dubium, quin Sanctus domesticum habuisset seu ducem seu sectatorem, S. Hubertum: quum hic certe ad principalem Aquitanicam domum pertinuerit. Uter vero alterum præcesserit, determinare non valemus, quum ætas Ausciensis antistitis tam certo hactenus cognita non sit, ut firmum aliquod argumentum præbere possit.

3 Traditur etiam, S. Leothadius, antequam Ausciensem cathedram conscenderet, monasterii Moissiacensis, in diœcesi Cadurcensi siti, præfecturam gessisse. Traditionem rejicit Cointius ad annum 691 § xxiv dicens, abbatem Moissiacensem appellari Leocadium seu Leochadium, adeoque cum S. Leothadio, Ausciensi episcopo, confundendum non esse. Sed leviuscula est objectio: etenim frequens est in anti-

et Moissiacensi monasterio præfuisse;

(1) Monlezun. Vies des SS. Evêques d'Auch. pag. 1. — (2) Act. SS. tom. II Sept., pag. 630. — (3) Ibid. tom. I Maji, pag. 60. — (4) Tom. VII Sept., pag. 132. — (5) Monlezun, pag. 49. —

(6) Ibid. l. c. — (7) Ibid. pag. 17. — (8) Hist. du Langued. tom. I, pag. 689.

AUCTORE
J. V. H.

A quis documentis istiusmodi nominum alteratio, ut inde aliquid concludi possit. Dein fidentius quam verius appellat Cointius Moissiacensem abbatem Leocadium. Enimvero in Vita S. Desiderii, Caturcensis episcopi, a Philippo Labbe edita, hæc leguntur (1): Nullum quidem eo tempore in urbe Caturcæ propositum monachi, neque habitum Religionis aut Regulæ cœnobialis intraverat: secta Columbanii procul aberat, instituta B. Benedicti longe distabant. Desiderii autem tempore hæc secta Caturcæ intravit, hujus sub die hæc Religio adolescere cœpit: nam et Marciliacense cœnobium hujus temporis a viris laudabilibus Anseberto et Leuthado initiatum est. Facile dabitur, Leuthadi et Leothadi seu Leothadii unum idemque nomen esse: adeoque Cointium minus accurate locutum. Philippus Labbe in Appendice ad priores tomos Bibliothecæ, ad calcem voluminis secundi posita: Pro Maciliacensi, inquit, cœnobio sedulus in rem suam, suique monasterii honorem interpolator Moissiacense substituit pessima fide, subiecitque paulo ante regiis expensis initiatum, hujus tempore a viris laudabilibus Anseberto et Leothadio competenter expletum. Est certe Marciliacum monasterium in episcopatu Cadurcensi situm: ast quo tempore vivebat S. Desiderius, valde dubium est, an exstiterit. Gallia Christiana tanquam popularem traditionem habet Marciliacum sive a Pipino, patre Caroli Magni, sive a Pipino, Aquitanicæ rege fundatum fuisse; qua etiam traditione admissa, fundatio Marciliacensis centum fere annis S. Desiderio posterior est, ut infra monstratur. Imo fatetur, nullam ejus antiquiorem fieri mentionem, quam anni 960 (2): adeoque ad tempora S. Desiderii Caturcensis non pertinet Marciliacensis fundatio. Dein esto nomen Moissiacense mala fide interpolatum: traditio præfecturæ monasticæ, a S. Leothadio gestæ non magnum capiet detrimentum. Etenim habemus aliud instrumentum, a Mabillonio allatum (3), ex quo constat anno septimo Theodorici III, seu vulgari 677, Nizezum cum uxore sua Ermentrude vendidisse Leutado, abbati Moissiacensi, variæ prædia: quum porro Cointio episcopatus Ausciensis S. Leothadio incœpit anno 691, profecto ratio temporis optime quadrat: nec est, quod ex hac parte pugnet cum Sancti præfectura Moissiacensi.

C 4 Rem tamen propterea confectam esse non dixerō. Nam contra Moissiacensem præfecturam S. Leothadii gravius argumentum affert Cointius l. c. cui suffragantur scriptores Gallicæ Christianæ (4). Scilicet Moissacum initiatum fuit, vivente S. Desiderio, ut liquet ex biographo ejus supra citato: Desiderius autem vita functus est, secundum Cointium l. c. § xxiii anno sexcentesimo unde quinquagesimo, secundum Mabillonium anno 656 (5), quæ septennii diversitas ad diem xv Novembris, qua Acta S. Desiderii illustrantur, examinanda recurret. Utramlibet sententiam quis amplectatur, nihil in alterutra repiriri potest, quæ absurdam faciat opinionem eorum, qui censent, S. Leothadium ante episcopatum Ausciensem assumptum aliquanto tempore Moissiacense asceterium re-

xisse. Ipse certe Cointius ad annum 674 § cxi statuit Sanctum episcopum factum anno Christi 691, sedem tenuisse annis xxvii, adeoque x kal. Novembris 718 diem obiisse supremum. Qua in chronotaxi, inter tempus quo monasterium Moissiacense ac porro diæcesim Ausciensem administravit, annos habemus quadraginta duos; quæ temporis intercapedo tanta non est, ut uni eidemque Leothadio tribui non possint et præfectura Moissiacensis et Ausciensis pontificatus. Quapropter recedendum non credimus a vulgari traditione secundum quam concedendum erit, Sanctum ad senium usque vixisse, v. g. nonagenarium obiisse: quam ætatem nemo absurdam et impossibilem dixerit. Cæterum tam vaga fluxaque est Sancti nostri chronotaxis, ut definitæ alicui epochæ certo firmoque indicio innecti non possit; et sive antecessorum sive successorum S. Leothadii tempora expendamus, nihil occurrit; quo certo vestigio consistere possimus. Non est igitur cur Menardum, receptam traditionem secutum, tam præfidenter reprehendat Cointius.

5 Ast aliud est, cur justius majorique cum veritate Menardus a Cointio ad an. 691 § xxiv, vapulat; quia dixit, Sanctum fuisse archiepiscopum Ausciensem (6), quum sæculo octavo jus metropoliticum esset penes episcopum Elusanum. Et quidem sunt non pauci, qui dignitatem metropolitica existimant primum collatam fuisse sæculo nono satis provecto, nixi epistola Joannis Pp. VIII anni 879, quæ inscribitur: Airardo archiepiscopo (Ausciensi), Involato Convenensi, Wainardo Conserano, Sarstono Biggorensi episcopis (7), in qua incestuosæ nuptiæ prohibentur. Atque hunc Airardum primum fuisse, Ausciensis Ecclesiæ archiepiscopum, aperte docet Odo levita scribens ad Garsiam archipræsulem, hujus nominis primum, qui in fine sæculi decimi sedem occupavit (8), quandoquidem hunc dicit, septimum exstitisse jure pontifici felicitatis vitæ claudendi et reserandi (9). Et vero expuncto, ut vult Gallia Christiana (10), Odilo aut Seguino, utroque incerto, septimus est ab Airardo Garsias antistes. Ex quo consequitur, S. Leothadium recte episcopum, non vero archiepiscopum Ausciensem, vocari debere.

6 Atque hic gradum sistere possemus, nisi difficultatem nobis crearet Joannes Stiltingus noster in Sylloge historica S. Taurini Ausciensis ad diem v Septembris (11). Videtur nempe viro sagacissimo Odo, qui barbare et obscure scripsit, non satis clare indicare initium archiepiscopalis dignitatis, Ausciensi sedi attributæ. Quod quidem eatenus admitto, quatenus limpidioribus et usitatioribus vocibus rem suam potuisset explicare Odo levita. Verum id quidem extra omnem controversiam est, Garsiam septimum esse, qui aliquam potestatem clavium acceperit: quoniam autem de episcopali jurisdictione intelligi nequit, Garsia scilicet inter Auscienses præsules occupante, secundum Galliam Christianam (12), quinquagesimum quartum locum; non video, quam aliam præter metropolitica jurisdictionem, a qua septimus est Garsias, indicare potuerit Odo. Cum Stiltingo

ast minus firmum est, quod traditur

F a variis

(1) Nov. Biblioth. M SS. tom. I, pag. 707. — (2) Tom. I, col. 177. — (3) Tom. I, Annal. pag. 631. — (4) Tom. I, col. 159 et 976. — (5) Vet. Analect. pag. 521. Edit. Paris. 1723. Cfr De la Croix. Series epp. Cadurc. pag. 29. — (6) Martyrol.

ord. S. Bened. pag. 724. — (7) Migne. Patrol. tom. CXXVI, col. 844. — (8) Gall. Christ. tom. I, col. 978. — (9) Ibid. instrum. pag. 139. — (10) Ibid. col. 978 n. — (11) Act. SS. tom. II Sept., pag. 633. — (12) Tom. I, col. 978.

tamen

cui opinioni momenta chronologica minime repugnant:

AUCTORE
J. V. H.

tamen consentio, S. Taurinum, multo antiquiorem, ducem et quasi primipilum non fuisse. Huc etiam facit alterum argumentum, quo opinio nostra confirmari potest. Notum scilicet est Gallicarum provinciarum, metropoles civiles simul etiam ecclesiasticas fuisse ac permansisse usque ad currentis hujus sæculi initium, quo novis limitibus circumscriptæ fuere Galliæ provinciæ et diœceses vi Concordati anni 1801. Sic, ut rem coram exhibeamus: Provinciæ Lugdunensis Primæ metropolis fuit Lugdunum; Lugdunensis Secundæ, Rotomagum; Lugdunensis Tertiæ, Turones; Lugdunensis Quartæ seu Senoniæ, Senones; Belgicæ Primæ, Treviri; Belgicæ Secundæ, Remi; Germanicæ Primæ Moguntia; Germanicæ Secundæ, Colonia Agrippina; Maximæ Sequanorum, Vesuntio; Alpium Graiarum et Penninarum, Darantasia; Viennensis, Vienna, Aquitanicæ Primæ, Bituricum; Aquitanicæ Secundæ, Burdigalæ; Narbonensis Primæ, Narbona; Narbonensis Secundæ, Aquæ Sextiæ; Alpium Maritimarum, Ebredunum. Hanc Galliarum Notitiam inter alios ediderunt D. Bouquet (1) et accuratius D. Guérard (2). Patet autem omnes has metropoles civiles etiam ecclesiasticas fuisse ac permansisse: imo quum in allegata Notitia sub metropoli Viennensi ordinetur civitas Arelatensium, sunt variantes lectiones, a D. Guérard recensitas, in quibus legitur: Provincia Arelatensium, metropolis civitas Arelatensis (3). Qua occasione Arelas in metropolim erecta fuerit, et quæ exortæ cum Viennensi metropolita dissensiones, exponunt passim historiæ ecclesiasticæ scriptores. Consule, si lubet, Cointium ad annum 508 §§ LIV et seqq.

de metropolitica in Ausciensi Ecclesia jurisdictione.

7 Consulto omisimus hactenus provinciam Novempopulanam, de qua specialis est questio. Hæc in citata Notitia sequenti modo describitur (4): Metropolis civitas Elusatum (Eauze); civitas Aquensium (Acqs); civitas Lactoratium (Lectoure); civitas Convenarum (Comminges S' Bertrand); civitas Boatium (secundum aliquos Bayonne, secundum alios Tête-de-Buch); civitas Benarnensium (Lescar); civitas Aturensium (Aire); civitas Vasatica, ubi castrum Bigorra (Bazas); civitas Elloronensium (Oloron); civitas Ausciorum (Auch). Descriptioni Novempopulaniæ subnectit D. Guérard variantes lectiones, ex viginti quinque codicibus manu scriptis bibliothecæ Parisiensis desumptas: inter eas autem sunt viginti et unus, qui ponunt metropolim civitatem Ausciorum, et totidem, qui Elusatum civitatem ultimo loco constituunt: imo unus, sæculi quidem quarti decimi, habet: Civitas Elosatum, metropolis quondam, modo villa (5). Non videtur tamen desiisse Elusanus episcopatus ante sæculum nonum, quo civitas a Normannis deleta fuit; quamvis nomen alicujus episcopi post sæculum septimum, ultra medium protractum, hactenus repertum non sit; ultimus, cujus nomen cognoscatur, est Paternus, qui anno 663 privilegio monasterii Corbejensi subscripsit (6). Post Paternum, ait Gallia Christiana (7), desiderantur plurimi præsules Elusanæ Ecclesiæ; in hoc enim loco perseveravit adhuc sedes metropolitana usque ad sæculum ix, quo urbs a Normannis destructa est,

et sedes Ausciensis metropolis honore fuit D cæteris Novempopulaniæ anteposita. Manente autem sede episcopali Elusæ, nulla canonica videtur ratio, cur jure suo metropolitico privaretur: ac sæculo viii vigeat lex ecclesiastica, ut, inquit, Adrianus Pp. I (8), sicut antiquis privilegiis singulæ metropolitanæ urbes fundatæ sunt, ita mancant... Nec debet ecclesia ullum damnum sui ordinis inde sustinere, si per LX aut LXXX et eo amplius annos incuria quorumque præsulum et vastatione barbarorum dignitatem antiquam, et Romanorum antistitum firmitate roboratam, perdidit et amisit, quando innumeris pene annis illa, Spiritu Dei disponente, usa fuerit. Hæc epistola ad Bertherium Viennensem missa, ad omnes episcopos, ut in textu dicitur, directæ fuit. Ex his satis probabile evadit, episcopum Ausciensem, sublata primum sede Elusana sæculo ix, metropolitica dignitatem consecutum fuisse: adeoque Sanctum nostrum Leothadium ex albo metropolitaram seu archiepiscoporum expungendum esse.

8 Atque hæc fere sunt, quæ de sancto episcopo Ausciensi disputare licet. Cointius ad annum 674 § cxi addit: Perpetuum existimamus hoc anno factum episcopum, et, ut Chenutius affirmat, annos egisse in præsulatu septemdecim, id est, ad annum 691 pervenisse, quo S. Leothadius ei successit. Addit Chenutius, S. Leothadium annos sedisse septem ac viginti. Nihil ad nostram chronologiam convenientius dici potest, quia S. Leothadius, ut Sammarthani ex veteribus membranæ Ausciensis Ecclesiæ probant (9), ex hac vita decessit decimo kalendas Novembris, anno Christi duodecimo* supra septingentesimum. Hactenus Cointius, quem, quia aliud non habemus, utcumque sequimur: id tamen dolendum, neminem exhibere instrumenta, quibus assertiones firmentur. Sausseyus in supplemento ad Martyrologium Gallicanum de S. Leothadio hæc habet (10): In Burgundia Sancti Leothadii Augustæ Ausciorum, jam sedis metropolitana, antistitis. Hic ex abbate Moissiacensi ad confluentes Tarni et Saræ anonium in Caturcensi agro, hanc ad cathedram ob micantia plenæ Deo mentis lumina evocatus, et inceptum asceterium absolvit et pastoris boni exempla secutus, diæcesim suam, adeoque et Novempopulaniam universam, ad præscriptum divinæ voluntatis gubernavit. Quum autem creditas sibi oves annis xxxvii (alii xxvii) sanctissime rexisset, in Burgundia, quo pro utilitate ecclesiastica profectus erat, ad suorum laborum metas pervenit, placidaque morte in Christo, qui vera vita est, requievit. Corpus ejus, ad propriam sedem revectum et in summa æde sanctissimæ Virginis Deiparæ conditum, signis gloriæ plerisque effulsit: ex quibus id effectum, ut fidelis populi votis, tamquam gratus apud Deum suffragator, jam abhinc fuerit invocatus; quibus, largiente Domino, non raro opitulatur. Succurrit etiam sæpissime Beatus Confessor et Pontifex clientibus suis contra omnes angustias mentis et corporis; at potissimum contra subitanam mortem patrocinatur.

Tempus episcopatus utcumque definitur;

* decimo septimo?

(1) Rec. des Hist. de France. tom. II, pag. 1 et seqq. — (2) Essai sur les divis. territ. des Gaules. pag. 12. — (3) Ibid. pag. 25. — (4) Ibid. pag. 28. — (5) Ibid. pag. 30. — (6) Ma-

billon. Annal. tom. I, pag. 433. — (7) Tom. I, col. 970. — (8) Migne. Patrol. tom. XCVI, col. 1213. — (9) Gall. Christ. Vet. tom. I, pag. 98. — (10) Pag. 1183.

ac in Burgundia defunctus probabiliter asseritur.

9 S. Leothadium in itinere Burgundico obisse, traditio est, eaque undecumque firma, si constat, ejus corpus istic diu quievisse servatum. Legitur autem in carta Cluniacensi (1), Stephanum cum uxore Ermengarde abbati Cluniacensi Eymardo seu Aymardo dedisse curtem indominicatam, quæ vocatur Oydellis, cum capella, quæ est constructa in honore Beatæ Dei Genitricis Mariæ, ubi Beatus Leotadus in corpore quiescit: dicta autem curtis sita est in comitatu Arvernico in episcopatu Augustodunense. Quis sit iste locus Oyellis, quem Baluzius gallice reddit Oudelle (2) me latet, neque occurrit in polyptycho sive Augustodunensi aut Cluniacensi, aut in hodiernis lexicis geographicis reperiri potuit. Ast quidquid sit de loco, perspicendum est, num in citata carta de S. Leothadio Ausciensi agatur, an contra de altero homonymo. Et quidem nullus hujus nominis, præter Sanctum Ausciensem episcopum, recensetur in fastis sacris, quantum eos perscrutatus sum, qui cultu ecclesiastico gaudeat: dein, quum S. Leothadii, teste Menardo (3), nomen ad diem xxiii Octobris referat vetus

B

Kalendarium Cluniacense, veri omnino simile est, corpus Oyellis anno 952, ut habet carta supra citata, esse S. Leothadii, Ausciensis episcopi. Quæstio profecto dirempta foret, si de translatione constaret; verum et hoc nobis invidit antiquitas. Quæstionem in medio relinquit Gallia Christiana (4); ast D. Brugelles in suis Chronicis Ausciensibus, citatus a R. D. Monlezun (5), indubiam habet vulgarem opinionem. Atque hæc sunt, quæ de rebus gestis S. Leothadii possumus utcumque explicare.

ex Burgundia translatus corpus Auscii quiescit,

10 Quamvis certo scirent Auscienses corpus S. Leothadii in ecclesia metropolitana quiescere, lapsu tamen temporis deleta erat memoria definiti loci, quo recondebatur. Ast Leonardus de Trapes, qui ab anno 1599 ad 1629 Ausciensem Ecclesiam rexit, anno 1610 S. Leothadii exuvias, in sede metropolitana, quam magnis sumptibus instaurabat, invenit. Rem totam adamussim narrat Antonius Montgaillard, Societatis nostræ presbyter, in Historia Vasconica, hactenus, ut Sothwellus in Bibliotheca Scriptorum dicit, inedita, quam proinde ex opusculo R. D. Monlezun, qui signat T. 1° 275, proferimus (6). Pretiosum Beati hujusce Leothadii corpus cum aliis duobus Sanctorum Taurini et Austindi inventum est a Rmo D. Leonardo de Trapes, archiepiscopo Auxitano sub initium anni mdcx in visitatione basilicæ cathedralis hoc, qui sequitur, modo. Constanti habebatur fama, certa que traditione credebatur, in tribus lithinotaphiis, quæ in cryptis cathedralis ecclesiæ Auxitanæ tribus in altaribus diversis visuntur, deposita fuisse tria Beatorum Taurini, Leothadii et Austindi corpora; sed vel temporum incuria vel diuturnitate, e memoria deletum erat quo quisque tumulo contineretur. Hoc tandem ferebatur, in eo sepulcro, quod introeuntibus ex archiepiscopio in secundo sacello reperitur, B. Taurini corpus contineri. Cætera incerta; ergo sagacitate opus fuit, quum nec diptycha, nec libri, nec lapides loquerentur.

11 Ut aperta sunt illa lithinotaphia, dili-

genter quæsitum est, an omnia in quolibet tumulo corporis ossa reperirentur; et quidem adstantibus et explorantibus medicis ac chirurgis, duo bene integra in duobus sepulcris inventa sunt. In tertio brachii unius partem inferiorem, quæ manui adhæret, deesse affirmarunt. Hic igitur venerandæ canonicorum lipsanothecæ argenteæ arcessendæ aperiendæque fuerunt; gravique virorum illorum assertione, eorundem monumentis contestata, B. Leothadii brachium eductum est. Nec deficit dicto fides. Accepto enim osse illo ex lipsanotheca argentea, aliisque brachii ossibus, in tumulo lapideo jacentibus, composito, tam apte commissuris ac juncturis inhæsit, ut adstantium nemini dubium reliquerit, hoc os hujusce corporis esse. Ac ne forte cuipiam vel minima dubii remaneret causa, collatæ commensuratæque brachii cum brachio, rursus brachii cum cæteris ossibus innatæ proportionibus, constansque symmetria debitæ longitudinis, ejusdem coloris, magnitudinis, nulla parte inæqualis, luce meridiana rem efficere clariorem. Quare ex hoc jam primo constitit corpus S. Leothadii in proximo ad archiepiscopium sacello repertum esse.

AUCTORE J. V. H. quod Leon. de Trapes, aëp. Ausciensis,

E

12 Ad alia igitur sepulcra accedentes, rursus, ut veritas claresceret, dubitandum fuit, ex iis quodnam esset B. Taurini corpus; quodnam B. Austindi? Sed et hic difficilis non fuit conjecturæ locus. Certum est enim, B. Taurinum gloriosissimo certamine martyrii vitam clausisse, suprema scilicet capitis parte contusa. Quæsitum est ergo in secundo tumulo cranium, itaque, ut fama ferebat, inventum: nempe contrita penitusque abscissa illa parte dextra cranii a vertice ad aurem, quantum vola manus apertæ contegeret. Quo certissimo indicio cognitum est, B. Taurini lipsana in secundo sacello jacere. Reliquum fuit, ut tertium S. Austindo confessori concederetur. Quod et aliis argumentis post hæc fuit manifestum. Nam et ossa ipsa inter se composita, sericique panni, quibus sacra isthæc Reliquiæ involvuntur, id ipsum attestata sunt: quum ea, quæ in tumulo B. Austindi videntur, recentiora; quæ in B. Leothadii vetustiora, quæ in B. Taurini vetustissima appareant, quod veritati historicæ maxime est affine. Inventis ergo ab religiosissimo antistite sacris corporibus, is honor, qui debebatur, est redditus. Ac primum celeberrima pompa, tota urbe supplicante, clero populo Auxitano (comitante), capita illa sanctissima, tanta quondam pietate, sapientia, divinoque lumine plena, pretiosissimis pannis involuta tum ab ipso reverendissimo præsule circumlata sunt, tum ab antiquissimis capituli canonicis: ac dein lithinotaphia, uti prius, erant conclusa, relicto prius ibidem scripto (de) hujusce festæ diei inventionem, membranæ antiquorum voluminum more involutis, quod sit æternæ memoriæ monumentum. Capita vero honorifice in sacrario reposita, donec argenteæ, quæ curantur, lipsanothecæ fuerint elaboratæ.

canonice visitat,

F

13 In hac fausta sacrorum pignorum inventionem, ne Collegium Societatis nostræ sua

qua de re solemne instrumentum conficit,

(1) Baluze. Hist. de la maison d'Auvergne, tom. II, pag. 1. — (2) Ibid. tom. I, pag. 29. — (3) Martyrol. Ord. S. Bened.

pag. 724. — (4) Tom. I, pag. 976. — (5) Vies des SS. Evêques d'Auch, pag. 19. — (6) Ibid. pag. 90.

benedictionis

AUCTORE
J. V. H.

benedictionis parte fraudetur, amantissimus nostri præsul, non inscius quam ardentibus votis nostri patres hujusce divini thesauri particulam exoptarent, de Leothadii partem costæ, de Austindi partem ossis majoris, de Taurini corpore digiti unius articulum ultro nobis obtulit: sibi vero pallia et baculos pastores ligneos, qui in monumentis reperti fuerant, retinuit; non alia de causa, nisi quod nimia vetustate consumpti, ad eam levitatem bacilli redacti sunt, ut medullam sambuci crederes adeoque fragiles erant, ut minimo contactu in favillæ modum evanescerent. *Mendosa quædam, vitio typhotetarum intrusa, correximus, et quæ deesse videbantur, voces, uncinis inclusas, supplevimus.* Totius rei gestæ instrumentum solemne confecit laudatus Leonardus de Trapes archiepiscopus, sequentis tenoris (1): Leonardus miseratione divina et sanctæ sedis apostolicæ gratia archiepiscopus Auscitanus universis præsentibus litteras inspecturis salutem in Domino. Notum facimus, quod nos anno Domini millesimo sexcentesimo decimo, die decima quarta mensis Januarii, procedentes et continuantes visitationem a nobis inceptam in ecclesia nostra metropolitana, et visitatis omnibus altaribus et cæteris visitandis in dicta superiori nostra ecclesia, in inferiores capellas subterraneas descendimus, in quarum (prima,) quæ est ex parte domus nostræ archiepiscopalis, altare lapideum reperimus, super quo sepulcrum etiam lapideum repertum est, in quo Sancti (Leothadii) archiepiscopi prædecessoris nostri corpus conditum omnes asserebant, cujus rei ut certiores essemus, idem sepulcrum coram venerabilibus viris, magistris Francisco Vedelly, abbate de Fageto, syndico capituli, Bernardo Dufaur, Geraldo Daignan, Ramundo du Mas, Joanne Destarac, Durando du Mont, Joanne Jacobo Acosta, Sanxio Chappuys et Petro Rouede, nostræ Ecclesiæ canonicis, Manaldo Falga præbendato, magistris Guilhelmo Laburguiere, Joanne Borie et Dominico Pujol, consulibus, a Guilhelmo Bauduer fabro lapidario seu cæmentario aperiri jussimus. In quo sepulcro corpus divi Leothadii, (inferiori parte brachii minutum) reperimus et caput integrum, quod extraximus, ut argenteis capsis inclusum, in nostra dicta ecclesia metropolitana conservetur totius populi devotioni, et majori dicti S. Leothadii honori sit et habeatur. Quo facto, dictum sepulcrum recludi (et) celari fecimus ab eodem fabro lapidario seu cæmentario. In quorum fidem has præsentibus litteras, manu propria signatas et sigillo nostro munitas, per secretarium nostrum expediri jussimus. Datum Ausciis, in domo nostra archiepiscopali, die decima quinta mensis Januarii, anno Domini millesimo sexcentesimo decimo. Leonardus etc. sequuntur subscriptiones reliquorum præsentium.

sicut et de exuviiis SS. Taurini et Austindi:

14 Similes litteræ pro aliis Sanctis, Taurino et Austindo, expedite: ita ut solum mutata fuerint nomen Sancti et numerus Sacelli, in quo jacebat. Nescio quo lapsu calami, R. D. Monlezun in capite scripserit agi de corpore S. Leo-

thadii, in corpore dein ipsius instrumenti agat de Austindo: quapropter et nos debuimus quædam verba textus, uncinis inscripta, exuviis S. Leothadii adaptare. Cæterum hæc de tribus sanctis pontificibus eo lubentius attulimus, quominus hæc reperiuntur in Actis SS. Taurini et Austindi, illustratis a prædecessoribus nostris, qui nullo verbo attingunt scripta Antonii Montgaillard, quæ et nos ignoraremus, nisi fragmenta quædam in libro R. D. Monlezun reperissemus. Curta est nobis libraria suppellex de rebus Vasconicis et ne Breviarium quidem sive antiquum sive recens habere nos contingit. Et hæc paucula, quæ de S. Leothadio operose corrasimus, debemus præsertim libro R. D. Monlezun de sanctis Pontificibus Ausciensibus, misso ad nos postquam aliquam notitiam de Sancto apud R. D. secretarium archiepiscopatus exquisivissemus. Habeant igitur debitas gratias, qui liberali ratione opellam nostram promoverunt: dignenturque ii qui res Auscienses penitius norunt, facilem veniam titubanti, deficienti, erranti scriptori impertire.

15 Quamvis porro Leonardus archiepiscopus in animo haberet, singula sanctorum decessorum suorum capita singulis hermis argenteis includere; id, forsitan aliis preoccupatus, pro solo S. Taurino executus est (2). Hermam alterum S. Austindo dono dedit Stephanus d'Aignan du Saindat (3): ast caput S. Leothadii inclusum hermæ ligneo deaurato permansit inclusum (4). Sacrarum exuviarum visitationem, a Leonardo archiepiscopo celebratam, aliæ translationes præcesserunt. Ignoramus certe, ut supra diximus, et quando et quomodo corpus S. Leothadii e Burgundia in Vasconiam delatum fuerit; neque, ut videtur, exstat memoria translationis, quæ aut desinente sæculo decimo quinto aut decimo sexto incipiente facta est. Si quidem constat anno 1484, die xii Februarii, jactum fuisse primarium lapidem novæ metropolitanæ ædis (5), quæ inter splendissimas ecclesias cathedrales Galliæ merito computatur; isto probabiliter tempore motæ fuere sacræ exuvie, singulisque sacellum et altare proprium assignatum; nec tamen, quod sciam, ullum instrumentum istiusmodi translationis superstes remansit. Fuerant nihilominus ista altaria et sepulcra, utraque ex lapide secto, ita composita, ut pars anterior sepulcri in margine altaris, posterior in ipso pariete sacelli sustineretur; qua structura, liber erat circuitus circa altare, hominesque, pro more istorum temporum (6), etiamnum in quibusdam sanctuariis vigente, singula sepulcra subire poterant: quin et sepulcra utrinque ad caput pedesque aperta erant, ut intrinsecus inspicere et sudariola aliaque tactu sanctificari possent.

partes sanctorum corporum thecis prætiosis inclusæ:

16 Atque in eo statu perseverarunt sanctorum pontificum Ausciensium Reliquiæ usque ad tristissimum annum 1793: quo, abolita catholica religione, ædes sacræ spoliata, direptæ, dirutæque fuerunt. Quamvis autem multis aliis ecclesiis feliciter fuerit templum metropolitanum, utpote quod præcipua sua decora, pronaon, porticus, altaria marmorea, sedilia chori artificiosissima, fenestras imaginatas, quasi ex integro conservaverit (7); sua tamen sacra supel-

tandem anno 1837

(1) Monlezun, pag. 93. — (2) Ibid. pag. 73 et seqq. — (3) Ibid. pag. 74. — (4) Ibid. l. c. — (5) Ibid. pag. 63. — (6) Ibid. pag. 64.

— (7) Ibid. pag. 79.

A lectili spoliata fuit ecclesia, adeoque et thecis reliquiariis, ex pretioso metallo plerumque confectis. Sic cum herma argenteo periit caput S. Taurini (1): ast Reliquiæ SS. Leothadii et Austindi intactæ permanserunt; quamvis lipsanothecæ igne perierint (2). Post tantas rerum vicissitudines opportunum videbatur servatas hactenus exuvias visitare: Nicolaus Augustinus de la Croix d'Azolette archiepiscopus, quem R. D. Monlezun Sanctum antiquiorum dierum appellat (3), bis metropolitanam ædem visitavit, sed ecclesiam subterraneam clausam reliquit. Itaque hodiernus archiepiscopus, Revmus D. Antonius de Salinis cryptas ecclesiæ metropolitanæ die XXI Januarii 1857 aperiri jussit, et coram testibus, in instrumento authentico nominatis, indagare voluit, an turbulentis temporibus sæculi XVIII in finem vergentis, nihil detrimenti passæ fuissent sacræ exuviæ. Incepta visitatio fuit a sacello S. Leothadii, et aperto sepulcro, apparuit sudarium albi coloris, extensum fere per totum sepulcrum, nulla ex parte attritum, ex tela flandrica tenuissima confectum: in medio posita erat phiala, continens membranam involutam. Subtus istud sudarium erat et alterum, pariter lineum et variis figuris adumbratum, et circa caput pannus sericus rosei coloris, sat magnus, ac denique fractæ accisæque vestium pontificalium reliquiæ.

nova visitatio instituta fuit, ejus instrumentum exhibitur.

B 17 Demum depositis omnibus impedimentis, apparuere sacri corporis ossa, ordine suo naturali composita (4). Die porro III Februarii sequentis recensio ossium Sancti facta fuit, et reperta (5), maxilla inferior cum dentibus XIII, deerant nempe unus molaris sinistrorsum et duo tomici; costæ XXIV et sternum; os hyoide; pars superior laringis; duo claviculi; duæ omoplatæ; vertebrae XXIV; humerus, cubitus et radius dexter; humerus sinister; duo ossa ilion et sacrum; duo femora cum duabus rotulis; tibia et peronea dextera; tibia et peronea sinistra; duo calcanea et plura ossa tarsis, metatarsis et digitorum pedis; parvus numerus carpi, metacarpi et digitorum; tandem cineres, eadem die tribus vasis inclusi. Die sequenti, IV Februarii similis recensio ossium SS. Taurini et Austindi facta est (6). Solemnem sacrarum exuviarum visitationem revmus dominus archiepiscopus Auscien-sis hodiernus sequenti instrumento roboravit (7): Antonius de Salinis, Dei et apostolicæ sedis gratia archiepiscopus Auscitanus universis præsentibus litteras inspecturis salutem in Domino. Notum facimus, quod nos anno Domini millesimo octingentesimo quinquagesimo septimo, die vigesima prima mensis Januarii, in inferiores capellas ecclesiæ nostræ metropolitanæ descendimus, in quarum prima, quæ est ex parte septentrionali, altare lapideum reperimus, super quod sepulcrum etiam lapideum repertum est, in quo sancti Leothadii prædecessoris nostri corpus conditum, omnes sciebant. Cujus rei ut certiores essemus, coram venerabilibus viris, magistris Petro de Belloc, Casimiro de Ladoue, Germano Darré, vicariis generalibus nostris, Antonio Viguier, Joanne Baptista Mondin, Joanne Baptista Prieur, Joanne Josepho Mendousse, Petro Barciat archipresbytero, Joanne Justino Mon-

lezun, Ludovico Antonio Chevallier, Joanne Caussade, Bernardo Taran, Maria Dominico Josepho Pellefigue, canonicis, Joanne Baptista Densoy, parochio S. Orentii, Carolo Monbet, seminarii majoris professore, canonicis ad honores, necnon et Bartholomæo Campardon et Austindo Fourcade, fabricæ ecclesiæ administratoribus, et multis aliis, a Palanque et Autefage, fabris lapidariis seu cæmentariis illud aperiri jussimus. In quo sepulcro invenimus vas vitreum, bene clausum et sigillo munitum, continens litteras authenticas visitationis, a venerabili Leonardo de Trapes, prædecessore nostro, anno millesimo sexcentesimo decimo, die decima quarta Januarii factæ, quas legi fecimus. Invenimus insuper integra ossa Sancti Leothadii, præter caput et brachium sinistrum, quæ in sacrario asservantur. Ut devotioni fidelium satisfiat, duas costas extraximus. Quo facto dictum sepulcrum recludi (claudi) et cælari (firmari) fecimus ab iisdem fabris lapidariis. In quorum fidem has præsentibus litteras, manu propria signatas et sigillo nostro munitas per secretarium nostrum expediri jussimus. Datum Auscis in domo nostra archiepiscopali mense et anno supradictis. Satis manifestum est, hoc instrumentum confectum fuisse corrente mense Februario: quandoquidem, ut supra docuimus, recensio ossium primum facta est III et IV Februarii. Similes etiam literæ expeditæ fuere circa sacra corpora Taurini et Austindi.

18 Jamjam clausuri, quæ de S. Leothadio dicenda collegimus, duo addimus. Imprimis referimus versus aliquot, sat antiquos, in honorem Sancti compositos, omissos a Philippo Labbe in Bibliotheca MSS, qui tamen similia carmina recenset de SS. Taurino et Orentio (8). Sunt autem hi versus:

Lætetur Ecclesia Auscitana
Mirifici Leothadii colendo solemnia;
Qui archipræsul ibidem
Fuit annis viginti septem,
Post triginta septem alios
Numero archiepiscopos.
Exultet præcipue felix civitas Auscia,
Tanti pontificis sacro corpore gloriosa:
Ut suis assiduis intercessionibus
Liberetur ab adversis omnibus,
Et mereatur obtinere apud Altissimum
Remissionem peccatorum omnium,
Ac feliciter pervenire
Ad lucis claritatem perpetuæ. Amen.

Alterum addo. Scilicet sæculo probabiliter nono metropolitana sedes Elusa Auscium translata fuit; et istic permansit usque ad initium currentis hujus sæculi, cum ecclesiis suffraganeis Aquensi, Lectorensi, Convenensi seu S. Bertrandi, Conseranensi, Adurensi, Vasatensi, Tarbiensi, Oloronensi, Lascuriensi et Bajonensi. Ast tunc, abolitis omnibus totius Galliæ Ecclesiis cathedralibus et metropolitanis, nova episcopatum auctoritate Pii Pp. VII vi Concordati anni 1801 circumscriptio facta fuit, quæ male cecidit Auscitanæ Ecclesiæ: nam Auscium, caput partitionis Gersii (Département du Gers) cum toto suo territorio accrevit recenter erectæ Aginnensi (Agen) diœcesi: donec mutata rerum

AUCTORE
J. V. H.

Hymnus in
honorem S.
Leothadii et
præsens status
metropolis Auscien-sis.

F

(1) Monlezun, pag. 73. — (2) Ibid. pag. 74. — (3) Ibid. l. c. — (4) Ibid. pag. 75 et seqq. — (5) Ibid. pag. 97. — (6) Ibid. pag. 98

et seqq. — (7) Ibid. pag. 101. — (8) Tom. II, pag. 398.

facie,

AUCTORE
J. V. H.

facie, anno 1823 novo pacto inito cum Pio Pontifice, denuo sedes metropolitana Ausciensis, cui præfectura Gersii attributa, restituta fuit,

habens Ecclesias suffraganeas, Aturensem, Tarbiensem et Bayonnensem.

DE S. ODA VIDUA ET S. POMPEJO,

PRESBYTERO ET CONFESSORE, AMANII IN DIOECESI LEODIENSI,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. V. H.

PROBABILITER
ANNO 722 AUT
723.

§ I. Sanctæ viduæ distinctio ab homonyma Virgine; ejus biographi antiqui et recentes; Childebertus ejus, ut fertur, pater; annus Sanctæ natalis.

S. Oda vidua,
Amanii, quod
describitur,
defuncta

S. Oda vidua, cujus Acta exhibemus, confundenda non est cum ejus homonyma, coæva et, si mortem ac sepulturam spectes, conterranea, S. Oda virgine. Hæc per S. Lambertum Tungrensem episcopum, a cæcitate liberata, post varias peregrinationes, finem vitæ in Belgio invenit, ac in Roda sepulcrum nacta, annua celebritate colitur die xxvii Novembris, quo ejus Vita, jam in Actis Sanctorum Belgii edita, illustrabitur. Roda porro, locus emortualis S. Odæ Virginis, olim diœcesis Leodiensis, anno 1539, quando novi episcopatus in Belgio erecti fuerunt, diœcesi Buscoducensi adscripta, etiamnum in decanatu Endhoviensi sub eodem episcopo, nomine Sint-Oden-Roey existit (1). Ast nostra Oda vidua, Amanii vita functa, ibidem etiam quiescit. Est autem Amanium seu Ammanium, vernacule Ama, aut frequentius Amay, vicus in sinistra Mosæ ripa, per quem via Romana strata erat ad trajiciendum fluvium, istic vadosum, in quo etiam pons erat, cujus adhuc rudera visuntur (2). Septem chiliometris Hoyo (Huy) orientem versus distat. Locum vita, obitu et sepultura, ac fundato ibidem sacro collegio novem canonicorum sub præposito præcipue illustravit S. Oda vidua. Extincto autem per vicissitudines sæculi præteriti in finem labentis capitulo, est hodie ecclesia Amaniensis succursalis sub decanatu Hoyensi.

celebratur in
Martyrologiis
Belgicis;

2 Martyrologia, quæ vulgo classica vocamus, altum servant de Sancta nostra silentium: quinimo Auctaria Usuardina, plerumque lauta, de S. Oda parca valde sunt. Molanus suo Usuardo addit hæc verba: Eodem die (xxiii Octobris) Odæ viduæ, amitæ Sancti Huberti, in villa Anania super fluvium Mosæ. Error aut scriptoris aut typothetæ certe est in nomine Anania; qui correctus fuit in posteriori editione Molani scribentis: In villa Amania, super fluvium Mosæ, Sanctæ Odæ viduæ, amitæ Sancti Huberti. Ampliora, sed mendosiora, ut infra liquebit, habet Auctarium Bruxellense apud Sollerium, scilicet: Item, Odæ viduæ, filiæ ducis Lotharingiæ ac conjugis relictæ Lamberti comitis, nostri fundatoris; quæ viro suo in translatione corporis Beatæ Gudulæ et institutione hujus ecclesiæ, tam consilio quam auxilio,

fidelis coadjutrix fuit. Qua in annuntiatione tot sunt errores, quot verba. Etenim præterquam quod S. Oda nostra ante S. Gudilam probabiliter mortua sit, adeoque hujus translationis nullatenus consulere potuerit; quidquid refertur, ad Odam, conjugem Lamberti, Brabantie principis, medio sæculo undecimo florentis, pertinet. Lambertus corpus S. Gudilæ ex æde Bruxellensi S. Gaugerici ad templum S. Michaelis transferendum curavit, ac in eodem templo, deinceps communiori vocabulo S. Gudilæ nomen sortito, capitulum canonicorum fundavit, adjuvante, inquit Haræus (3), et favente in talibus optima conjugē Oda, quæ filia fuit Gozelonis, Lotharingiæ ducis. Proinde per anachronismum abnormem ab Oda Lotharingica ad S. Odam viduam, seu ab undecimo ad octavum sæculum traduxit elogium suum martyrologus Bruxellensis.

3 De S. Oda veriora quamvis non omni ex parte correcta, habet Molanus in suis Natalibus Sanctorum Belgii ad hanc diem: In villa Amania, super fluvium Mosæ, natalis Sanctæ Odæ, viduæ Boggi, ducis Aquitanorum. Quem anno septingentesimo undecimo in Gallia claruisse scribit Sigebertus, chronographus Gemblacensis. Amita fuit S. Huberti episcopi, quæ post mortem mariti sui Boggi, catholici principis, dote contenta, Deo servire satagit et pauperibus. Sacerdotes et sacros Ecclesiæ ministros in Domino dilexit. Ex suis bonis ecclesias fundavit, maxime Amaniensem, in qua quiescit. Ab ea quoque multa habet Leodiensis ecclesia, quæ est S. Lamberti, sub quo præsule floruit. Transtulit autem Reliquias de tellure S. Florbertus, filius S. Huberti, et in episcopatu successor, septimo idus Julii. Quiescit Amaniæ, in collegiata S. Georgii, suique nominis ecclesia, uno milliari ab Huyo. Molani elogio addit quædam Breviarii Leodiensis anni 1766 legenda, videlicet, S. Odam, genere nobilissimam; post obitum viri in partes Austrasiæ secessisse, ubi amplas patrimonii possessiones habebat; diversis in locis Xenodochia et ecclesias ædificasse; actandem Christum Dominum, sub specie mendici, hospitium rogantis excepisse, atque bonorum æternorum pro temporalibus repromissionem accepisse.

(1) Cfr Act. SS. Belg. tom. VI, pag. 587. — (2) Mém. des savants étrangers de l'Acad. de Brux. tom. XXVI, Grand-gagnage. Mém. sur les anc. noms des lieux de la Belg. Orient.

pag. 130. — (3) Annal. duc. Brabant. tom. I, pag. 173. Cfr Act. SS. Belg. tom. V, pag. 678.

Sanctæ biographi;

4 De S. Oda egerunt Bartholomæus Fisen in sua Sancta Legia (1) ac Floribus Ecclesiæ Leodiensis (2), et Joannes Foullon in Historia Leodiensi (3), uterque noster; Molanum exscripsit fere Joannes Chapeville in Gestis Pontificum Tungrensium (4). Omnium luculentissime de Sancta scripsit laudatus Foullon, qui in opere mox citato dicit, Amaniensium canonicorum rogatu in publicum se edidisse Vitam S. Odæ lingua gallica sub titulo: Perfectissima imago sancti matrimonii et viduitatis in Vita S. Odæ exhibita (5): qua in lucubratione, quum quædam retulisset soli vulgari traditioni innixa, ea in sua Historia Leodiensi retractat. Inter antiquiores scriptores unum solum reperio biographum anonymum, cujus apographum exstat in codice membraneo sub nomine Passionalis, a bibliotheca domus S. Hieronymi Trajectensis ad Musæum Bollandianum olim traducto; ex quo in bibliothecam regiam Bruxellensem sub num. 7,917 migravit. In eadem bibliotheca est et alius codex, sub n° 858, olim ad cænobium Corsendoncanum pertinens; alter alterius defectus supplet, ut ex textu nostro apparebit. Continet vero prior codex seu Trajectinus Vitas SS. Virginum et Mulierum, quin ullius viri in codice Vita referatur. Post Vitam S. Elisabeth Hungaricæ, quæ penultima est, hæc leguntur fol. cxcv: Gratiarum actio editoris hujus libri. Deo gratias, per quem finivi istud dictamen vitæ Beatæ Elysa-beth viduæ, anno Domini m° cc° xcvi°, nono ydus Maji. Oret pro me Dominum nostrum Jesum Christum, in cujus conspectu nullam repulsam ejus patitur oratio. Amen. Equidem primo obtutu credebam, hisce verbis signari tempus scriptionis: sed post dubitare cœpi, num potius gratiarum actio ad solam Vitam S. Elisabeth referenda sit: tum quia verba solum indicant dictamen Vitæ B. Elisabeth; dein quia si de totius codicis scriptione ageretur, post Vitam S. Cæcilie, quæ ultima est in codice, ponenda esset dicta gratiarum actio; ac tandem quia scripturæ genus sæculum xv magis redolere videtur; quod quidem tempus signatur tum in catalogo mss. bibliothecæ regie, tum in dorso libri. Ita ut gratiarum actio auctorem habeat biographum S. Elisabeth, non vero librarium codicis Passionalis.

ætas Vitæ antiquioris:

5 Porro quam infra edimus, S. Odæ Vita auctorem habet anonymum; et quidem si errores quosdam genealogicos attendamus, ejus ætatis, ut uno alterove solido sæculo ab iis, quæ narrat, distet. Quoniam autem S. Odam per S. Arnulfum, Metensem episcopum, matrem familiæ Carovingicæ exhibet, ad sæculum x, in cujus exitu stirps Carovingica regnare desiit, Vitam, qualem habemus, compositam fuisse existimo. Etenim vicinior temporibus, de quibus agit, errores vitasset historicos; remotior autem consanguinitatem cum Carovingica familia non curasset. Verum hæc conjecturæ loco habentor: id tamen certum, S. Odam ex nobilissima familia originem suam duxisse: cujus testimonium, omni exceptione majus, est ejus cum S. Huberto episcopo, de cujus generis splendore nemo dubitat, consanguinitas, ejusque cum principe Aquitanorum matrimonium. Deveniendum itaque est

ad S. Odæ genealogiam, quæ, quum attingat, S. Huberti familiam, ad diem iii Novembris, qua Acta sancti præsulis dabuntur et ad trutinam expendentur, retractari poterit.

AUCTORE
J. V. II.

6 Joannes Foullon in Vita gallica Sanctæ dicit, eam patre Childeberto, Francorum rege, natam fuisse (6): in Historia sua Leodiensi (7), suspenso aliquantum calamo, non tam sua profert, quam refert ab aliis narrata: Odam, inquit, prisci scriptores Bogonis Aquitanicæ ducis viduam, Childeberti regis filiam faciunt, eosque secutus sum in ejus Vita (nempe gallica), quam antehac ineditam, Amaniensium canonicorum rogatu, olim in publicum dedi. Verumtamen ipse in Annotatis, ad calcem Vitæ gallicæ positus, profitetur rem esse dubiam. Nihilominus S. Odam ex regio sanguine ortam tenet, tum quia cum regiis insigniis constanter depingitur, tum quia ejus corpus, anno 1635 repertum, involutum erat panno, liliis gallicis ornato (8). Quamquam peremptorium non sit argumentum: omissa enim quæstione de antiquitate liliorum gallicorum, jus ad insignia regalia S. Odæ compete-bat propter maritum Bogonem, qui certe, ut infra monstrabitur, ad Merovingicam familiam pertinebat. Cæterum duo nomine Childeberti reges fuerunt Francorum, quorum neuter cum ætate S. Odæ aptari potest. Childebertus quidem, Sigeberti I, Austrasiæ regis, filius et in regno hæres, circa annum 570 natus, vivere desiit anno 596. Si igitur hujus filia fuit Sancta nostra, nonagenaria in Belgium venisset, quandoquidem mortuo marito suo Boggone, idest anno 688, Aquitaniam reliquisset; imo, teste, ut infra videbimus, Sigiberto Gemblacensi, mortua anno 711, saltem annos facta centum quindecim obiisset; quam rem extraordinariam aliquo verbo significassent auctores. Non est, quod agamus de Childeberto, rege Parisiorum, filio Clodovæi I, anno 558 defuncto, quum etiam minus hujus ætas cum annis S. Odæ conveniat.

utrum patrem habuerit

7 Est tamen alius Childebertus, cujus ætas cum Actis S. Odæ aptissime convenit, scilicet filius Theodorici, regis Burgundionum. Quum enim anno 613, jussu Clotarii II occiderentur Theodorici filii, Childebertus, ait Fredegarius (9), fugaciter ascendens (equum), nec umquam postea fuit reversus; quam lectionem secunda manus ita reddidit: Childebertus, fugam iniens, ascenso equo, numquam postea visus est. Et quidem de isto agi existimat Theodoricus Ruinart in sua editione Fredegarii, quando in Vita S. Rusticulæ, abbatissæ Arelatensis, ad diem xi augusti, dicitur apud Clotarium accusata (10), quod illa occulte regem nutriret Childebertum profugum. Huic, inquam, aptissime quadrant Acta S. Odæ: habemus regem Childebertum; habemus ætatem; nam princeps ille profugus anno 613 vix infantiæ limites excesserat, quum pater moriens annos haberet solum xxvi. Potuit itaque S. Oda ex isto Childeberto rege nasci sæculo vii jam propecto, ita ut necesse nequaquam sit, eam centenaria majorem facere, ut anno 711 moreretur. Hactenus res chronologicæ bene procedunt: sed duo obstant huic solutioni. Imprimis secunda lectio Fredegarii, supra allegata, habet, Childebertum istum numquam postea visum fuisse: quod

Childebertum Merovingicum:

F

(1) Tom. I, pag. 81. — (2) Pag. 438. — (3) Tom. I, pag. 109. — (4) Tom. I, pag. 115 et seqq. — (5) Modèle très-parfait du saint mariage et viduité dans la vie de

Octobris Tomus X.

Ste Ode. — (6) Vie de Ste Ode, pag. 168. — (7) Tom. I, pag. 109. — (8) Vie de Ste Ode, pag. 234. — (9) Migne. Patrol. tom. LXXI, col. 632. — (10) Act. SS. tom. II Aug., pag. 660.

AUCTORE
J. V. H.

si filiam suam aliquot post annis in matrimonium collocasset Bogoni, duci Aquitanice, cognosceretur ejus uxor et in nuptiis filiae suae nomen patris reticere non potuisset. Ast difficultati non levis momenti reponi potest, incertum esse tempus, quo Fredegarius vivere desiit; et censet Theod. Ruinart in Praefatione sua ad Opera S. Gregorii Turonensis (1), illum obiisse circa medium saeculum septimum; quapropter ignorare potuit ulteriora fata Childeberti profugi. Tandem omittenda non est allucinatio biographi S. Odae num. 3, qua dicit Childebertum, patrem S. Odae, fuisse fratrem Dagoberti regis. Erat certe Clotario II alter filius, Charibertus, cui pater, devoluto Francorum regno ad Dagobertum, filium primogenitum, Aquitaniam reliquit. Verum iste Charibertus nullatenus Sanctae nostrae pater esse potuit: impedit aetas defuncti anno 631, quum, ut mox ostendemus, S. Oda vix ante annum 650 nata sit; et, quod magis est, Charibertus pater fuit Bogonis, mariti S. Odae. In Genealogiis texendis saepe titubatur biographus noster.

qua ratione latifundia in Austrasia habuerit:

8 Est et altera difficultas: quomodo scilicet S. Odae obvenire potuerint tot latifundia, in Austrasia sita, quum ipsa, Childeberti, ut supponitur, filia, potius in Burgundia, unde originem suam duceret, bona patrimonialia habere debuisset. Verum mirandum magis esset, aliquid Burgundici patrimonii patri Childeberto profugo et delitescenti superfuisse. Et certe Clotarius rex victor, occisis Childeberti duobus fratribus, bona eorum et profugi sua fecit. Quod vero infelici familiae aliqua bona obtingere potuerint in Austrasia, docet historia; siquidem Theodoricus, Childeberti pater, detruso in monasterium fratre Theodeberto, aliquanto tempore in Austrasia regnavit. Dein S. Odae latifundia, in Austrasia sita, obvenire potuerunt per matrem. Nam lex istius temporis omnem hereditatem foeminis non praecludebat; uti constat ex instrumento, infra allegando, quando agemus de familia Bogonis ducis, mariti Sanctae nostrae. Et quidem Lex Salica tit. LXII de Alode successionem bonorum ordinat sequenti modo (2): Si quis homo mortuus fuerit, et filios non dimiserit, si pater aut mater superfuerint, ipsi in hereditatem succedent. Si pater aut mater non superfuerint, et fratres vel sorores reliquerint, ipsi hereditatem obtineant. Quod si nec isti fuerint, sorores patris in hereditatem ejus succedant. Si vero sorores patris non exstiterint, sorores matris ejus hereditatem sibi vindicent. Si autem nulli horum fuerint, quicumque proximiores fuerint de paterna generatione, ipsi in hereditatem succedant (3). Porro istiusmodi hereditatis foemineae plura nobis testimonia § sequens suppeditabit. Fieri itaque facile potuit, ut S. Odae ejusve matri, licet forsitan alienigenis, aliqua hereditas Austrasiana obvenerit. Atque haec per conjecturam dicta sunt: nam non satis constat de Childebertina origine S. Odae, ut certi aliquid statuamus.

septuaginta annorum aetatem

9 Quoniam plerique biographi S. Odam filiam Childeberti regis, anno 596 defuncti, fecerunt, longaevitatem extraordinariam eidem debuerunt tribuere. Verum si ejus vitae seriem

propius inspiciamus, dicendum erit, eandem saeculo septimo medio vix natam esse. Ut enim omittamus, quem supra divinando diximus, Childebertum patrem, qui initio saeculi septimi natus, filiam eodem saeculo medio generare potuit; adest fortius argumentum, nempe matrimonium S. Odae cum Bogone, principe Aquitanorum. Nam, ut habent Benedictini auctores Historiae Occitaniae (4), anno 631 Bogo ejusque frater Bertrandus, filii Chariberti, Aquitaniae regis, vix ab uberibus avulsi erant: unde conjicere licet, nuptias Bogonis cum S. Oda circa annum 660 conciliatas fuisse. Huc etiam facit, quod refert Vita ejus num. 2, Odam in sancta viduitate permansisse, votoque facto in continentia perpetua vivere studuisse: insuper eandem, mortuo marito, habuisse filium minorem, cui, quum ad annos pubertatis devenisset, principatum provinciae gubernandum tradidit. Si jam quinquagenaria aut sexagenaria anno 688 fuisset S. Oda, non esset magnopere laudandum continentiae perpetuae votum; neque liberos habuisset infra adolescentiae annos constitutos. Quapropter censeo, Sanctam nostram, anno 722 aut 723, ut infra monstrabimus, vita functam, septuagenariam fuisse: adeoque natam circa medium saeculum septimum.

10 De S. Oda varia refert Richardus de Wassebourg, archidiaconus Viridunensis, quae apud alios scriptores non reperiuntur (5). Sic Sanctam facit filiam Gunzonis, Sueviae ducis. De isto Gunzone, Alamannorum duce, actum fuit in Commentario S. Galli ad diem XVI Octobris (6): ex ejus autem aetate reducimur ad decrepitam S. Odae senectutem, quae sustineri non potest. Dein obitum Bogonis, quem ipse Buggisum appellat, consignat ad annum 609; ita ut S. Oda in viduitate permansisset usque ad annum 711 seu centum et duobus annis. Tandem conjugibus istis variam adscribit prolem: Arnulfum, ducem Galliae Mosellanae seu Lotharingiae, Modoaldum, Brunulphum, aliis Sigilphum, Basinum, Trevirensen episcopum; Severam, Afram, Gunzam, matrem Lutwini, episcopi Trevirensis, tandem Odam, matri cognominem, quae in virginitate perseveravit. Et quidem Basino Lutwinum in sede Trevirensi successisse, recte habet: verum quum Basinus testamento S. Irminae anno 704 subscripserit (7), denuo centenarium habemus, quandoquidem pater ejus Bogo, secundum Wasseburgium, anno 601 in eremum secesserit, ibique annis VII vixerit. De quo secessu nulla est apud alios memoria: imo si ante obitum vitam occaeperet perfectiorem Bogo, jam mariti mortem exspectare non debuisset S. Oda, ut voto facto, in continentia perpetua viveret. Ast de his jam satis, quae fabulas reputat Joan. Foullon (8).

non multum videtur superasse.

§ II. Nobilissimum genus Sanctae ope diplomatis Alahonensis, cujus sinceritas vindicatur, ostenditur; ejus in Austrasiam migratio.

S. Odam maritum habuisse Bogonem, quem alii Boggum et Boggisum appellant, extra con-

S. Odae nobilitas ex diplomate Alahonensi,

(1) Migne. Patrol. tom. LXXI, col. 412. — (2) Lindebrog. Leges antiq. pag. 340. — (3) Eichhorn. Deutsche Staats- und Rechts geschicht § LXV. — (4) Hist. du Langued. tom. I, pag.

332. — (5) Antiquitez de la Gaule-Belg. f. LXXXII. v. — (6) Act. SS. tom. VII Octob., pag. 877. — (7) Gall. Christ. tom. XIII, col. 387. — (8) Vie de Ste Ode, pag. 233.

AUCTORE
J. V. H.

A *troversiam positum existimamus, quum nullus, qui vel uno verbo de Sancta egerit, ejus cum Bogonem matrimonium tacitus prætereat. Quamvis igitur regia S. Odæ origo in dubium vocari possit, nemo certe per ejus cum Bogone nuptias affinitatem cum regibus Merovingicis negabit. Exstat scilicet charta foundationis monasterii B. Mariæ de Alahon, in qua genealogia Bogonis exhibetur. Est autem Alahonense monasterium (hodie Nuestra Senora de la O), fundatum anno 835, situm ad dexteram ripam fluvii Nogeræ Ripæcurtiensis (Ribagorza), qui terminum facit inter Aragoniam et principatum Catalanensem; adeoque intra limites Regni Aragoniæ constituitur. Quæ sint hujus asceterii, post recentiores Hispaniarum vicissitudines fata, ignoro: id certum, in Calendario ecclesiastico Madritensi anni 1817 inter abbates congregationis Benedictinæ adhuc numerari R. D. Isidorum Santa Creu, tamquam moderatorem monasterii S. Mariæ de la O (1). Mabillonius lib. xxxi, § 33 erronee dicit, amplius non exstare. Sunt autem nonnulli, qui sinceritatem cartæ Alahonensis in dubium revocant, quos refellunt Benedictini scriptores Historiæ Occitanicæ (2), Josephus de la Canal, continuator Hispaniæ Sacræ (3), et Cl. Fauriel in Historia Gallicæ Meridionalis (4). Quæ enim diplomati Alahonensi obijciuntur sunt argumenta plane negativa: nempe Petrum de Marca nullam de ista carta facere mentionem. Enimvero si Petrus ignoravit cartam, aperta est ejus silentii ratio: si vero eundem cognovit, eamque ut suspectam omisit, habemus quidem judicium viri gravissimi et doctissimi, quod tamen aliorum pari gravitate et eruditione insignium virorum eliditur.*

B *12 Alterum argumentum, licet negativum majoris est ponderis. Silentium videlicet cartularii Alahonensis, quod sæculo xi exeunte exaratum fuit: videtur enim diploma foundationis in capite libri ponendum fuisse. Difficultati occurrit laudatus Joseph de la Canal; dicendo (5), cartularium compilatum fuisse sub pontificatu Raimundi Dalmatii, episcopi Rotensis (Roda), qui quum in rebus politicis maxime esset dexteritatis, noluerit in cartularium inferre instrumentum, quo sedi Urgellitane adscribebatur monasterium Alahonense. Quamvis et fieri potuerit, ut dictum instrumentum injuria temporum apud monachos perierit. Ex tabulario Ecclesiæ Urgellitane istud transsumpsit Joseph de Aguirre in Conciliis Hispaniæ (6). Diplomati robur addunt novem litteræ, quibus confirmatur: id enim dein laudarunt et firmum habuerunt anno 862, id est septemdecim annis post datam cartam, Asinarius Solensis et Lupiniacensis comes; anno 883 alter Asinarius, præcedentis filius; anno 911 Lupus, præcedentis filius; anno 973 Atho, præcedentis filius; anno 1007 alter Atho, præcedentis filius; anno 1015 Carseanus, tutor Gulielmi Solensis; qui anno 1034 factum a tutore suo laudavit; anno 1041 Asinarius, Athonis II filius, et tandem Regimundus Gulielmus anno 1040 (nisi forsan vitium obrepserit, et quadragenario numero aliquot anni addendi sint, quum præcedentem Asinarium subsequi videatur). Aut igitur tamquam*

spuria rejicienda sunt omnia hæc instrumenta; aut aliquid falsi in iis contineri, erit ostendendum, ut repudiari possint. Monstrant autem laudati scriptores Historiæ Occitanicæ omnia, sive stylum, sive notas temporum, sive ipsa relata facta inspiciamus, concurrere in ejus roborandam sinceritatem; quam etiam comprobant continuatæ per duo sequentia sæcula confirmationes. Tandem calculum suum adjiciunt eruditi, quorum plerique id allegando diploma receperunt (7). Nihilominus scrupulum alicui forsitan movebit insolens diplomatis facies, quod, præter ordinariam confirmationis formam, instar chronici, genealogiam et fata fundatorum recenset. Equidem fateor, insolitum id esse. Atque hinc deduco, sincerum esse diploma. Nam falsarius plerumque totus in eo est, ut consuetas formulas quam scrupulosissime sectetur, merito timens, ne, tritam viam deserendo, in errores incidat. Dein Carolo Calvo ordinaria non erat istiusmodi confirmatio, cui sufficere poterant consuetæ formulæ. Agebatur de ratihabitione foundationis, a rebellibus, quorum bona omnia fisco regio addicta erant, factæ: quam si more usitato confirmaret, videbatur rex irritare quodammodo acta prædecessorum suorum. Quapropter genealogiam et repetitas rebelliones familiæ Hunaldinæ enumerat, ut acta regum prædecessorum sarta tecta conservet, ostendatque, se religionis intuitu ratum facere et habere, quod ab initio caducum irritumque erat (8). Nunc ipsum instrumentum, quatenus ad rem nostram spectat, exhibemus.

13 In nomine sanctæ et individue Trinitatis. Carolus, Dei gratia Francorum rex. Dignum est sanctæ Ecclesiæ loca auctoritate regali stabilire et justis monachorum, divini cultus amore ad nos peragrantium, precibus favere. Idcirco notum sit fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ, tam præsentibus quam futuris, quod religiosus vir Obbonius abbas, de partibus Hispaniæ veniens, de illa nempe Gothici regni marca, Francorum regibus olim nostroque præcepto subjecta, et auspiciis genitoris nostri Augusti Ludovici a Saracenorum squalore purgata, obtutibus nostris adiit; eum ad serenitatem præsentis nostræ ducens venerabilis ac fidelis noster Berarius, primæ sedis Narbonensis urbis archiepiscopus, nobisque palam fecit, quod præclarus quondam Vandregisilus comes, consanguineus noster ac homo ligius, quem post patris sui Altargarii comitis mortem, genitor noster super Vasconiam, quæ est trans Garumnæ flumen, limitaneum constituit, quum Dei et militum suorum auxilia inter alia a Sarracenis et ab Amarbano, Cæsaraugustano duce, eripuit totum illud territorium, in dictæ Vasconie montanis locis situm, quod est ultra et circa flumen Balieram *, nomine Alacroon *. Et quod dictus Vandregisilus comes cum præclara uxore Mariâ comitissa in prædicto loco monasterium in Dei Genetricis honorem ante decennium sumptibus propriis exstruxit, de consilio et consensu filiorum suorum, videlicet Bernarthe, ad præsens ejusdem Vasconie comitis et totius limitis custodis, cum uxore

ostenditur:

* B. Adalgarii

* B. Balieram
* B. Alacroon

(1) Guia de l'estado eccles. de España 1817 pag. 394. — (2) Hist. du Langued. tom. I, pag. 688. — (3) España sagr. tom. XLVI, pag. 207. — (4) Hist. de la Gaule mérid. tom. III, pag. 313. — (5) España sagr. tom. XLVI, pag. 208. — (6) Tom. IV,

pag. 129. et seqq. Edit. Rom. 1734. — (7) Cfr Bréquigny. Table chronol. des diplomes. tom. I, pag. 216. — (8) Fauriel. Hist. de la Gaule mérid. tom. III, pag. 519.

ACTORE
J. V. H.

sua comitissa Theuda; et Athonis, nunc Palliariensis comitis cum Eynzelina uxore; nec non Anthonii, hodie vicecomitis Biterrensis cum uxore sua Adoira; itidemque Asinarii, nunc etiam Lupiniacensis ac Solensis vicecomitis cum Gerberga uxore sua.

in eoenim probatur,

14 Qui omnes de infidelium spoliis monasterium suscitaverunt, et clericos monachos, secundum Regulam S. Benedicti conversantes, ex S. Petri Apostoli Sirasiensi monasterio cum eodem Obbonio abbate ad illud contulerunt. Et quod monasterium constructum ac dedicatum fuit de licentia et consensu venerabilis quondam Bartholomæi, primæ sedis Narbonensis tunc archiepiscopi; et venerabilis Sisevotus *, Orgellitanus episcopus, de cujus spiritualitate locus est, juxta ordinationem piissimi genitoris nostri augusti Ludovici, opus laudavit, et ecclesiam prædicti monasterii benedixit, præsentibus venerandis Ferreolo, episcopo de Jacca, et Involato, Convenarum episcopo; nec non Oddoario, Sirasiensi abbate (*sequuntur nomina variorum abbatum, ac tandem*) Stolido, abbate S. Aroldii * Attanensis, qui ex Lemovicensi S. Salvatoris basilica tunc comportavit ad novam ecclesiam B. Mariæ lipsanas Htthonis *, quondam Aquitanie ducis, ac filii sui Altargarii comitis, patris videlicet et avi prædicti Vandregisili comitis cum cæteris fidelibus: de quibus omnibus autographum dedit. Similiterque obtulit nostræ serenitati testamentum seu placitum prædictorum Vandregisili comitis et conjugis Mariæ comitissæ, in quo de consensu omnium filiorum suorum dictus Vandregisilus eidem monasterio et clericis monachis, secundum Regulam S. Benedicti in eo conversantibus, tam præsentibus quam futuris, reliquit: imprimis omne jus quod ad se pertinere dixit, super monasterium de Rodi insula, quod olim in honorem B. Mariæ ædificavit Eudo, Aquitanie dux, cum uxore sua bonæ mem. Valtruda, Valchigisi ducis, de nostra progenie, filia; et ubi prædictus Eudo sepultus est: et omnes terras, ecclesias et jura, quæ ad prædictum Vandregisilum comitem pertinere asserebat de patrimonio suo in tota Aquitania, et præcipue in pago Tolosano, Cadurcensi, Pictaviensi, Agennensi, Arelatensi, Sanctonensi et Petragoricensi, quæ fuerunt dicti Eudonis, Aquitanie ducis, et fratris sui Imitarii, et eorum genitori Boggiso duci Dagobertus rex concessit post mortem fratris sui Ilderici, Aquitanie regis...

C

Bogo, S. Ode maritus,

15 Itidemque omnia monasteria in tota Aquitania et Vasconia, seu jura eorum omnium, quæ fuerunt Eudonis, Aquitanie ducis, et ejus genitori Boggiso duci Dagobertus rex concessit, post necem fratris sui Ilderici, Aquitanie regis, ut supra dictum est. Neque omnia bona, quæ Amandus dux in Vasconia dedit filiæ suæ Gisela reginæ et postea reliquit nepotibus suis, Boggiso duci et sui fratri Bertrando, quos Haribertus rex habuit ex Gisela uxore. Similiter legavit præfato monasterio jura, quæ dixit habere in pago Lemovicensi, Parciaco, Nulliaco, Podentiaco et aliis, quæ fuerunt Iadregisili, quondam Aquitanorum ducis, Vandrada comitissæ, matris suæ progenitoris, et ad eam pertinebant jure sanguinis. Denique de con-

sensu principali filii sui Asmarii *, vicecomitis Lupiniacensis et Solensis, qui territorium de Alacone sortitus fuerat, dedit monasterio et monachis præfatis ecclesias locorum de Arennus... Juxtaque donavit ecclesiam castri nomine Vandres, quod ipse ædificavit contra Mauros de Jacca, in redemptione sua, et domos de Jacca, et omnes hæreditates et prædialia, quæ comitissa Maria habuit a patre suo, quondam Asinario comite, post captam civitatem, cum aliis campis et pagis, in prædicto testamento seu placito nominatis et contentis, et a prædicto monasterio possessis post mortem jam dicti Vandregisili comitis et ejus uxoris, Mariæ comitissæ, qui in eadem ecclesia tumulati sunt.

D
* B. Asinarii

16 De quibus omnibus præfatus Obbonius abbas suo monasterio sibi que regiæ auctoritatis decretum fieri postulavit: ut jam dictas villas, ecclesias, monasteria et cæteras hereditates sub unius præcepti conclusionem inserens, in perpetuum confirmemus *; ut cum omnibus facultatibus suis, et nunc subjectis et moderno tempore subjiciendis, sub nostra defensione et immunitatis tuitione consistere faceremus. De quibus omnibus, habito consilio cum nostræ curiæ optimatibus et cum archiepiscopis, episcopis, abbatibus et ducibus et comitibus, nobiscum tum apud Carisiacum congregatis propter solennitatem ad nostras felicissimas nuptias cum gloriosa domina Hermentrude, sublimi regina, honorandas, recognovimus, quod in totum non possumus ejusdem abbatis precibus aures accommodare, utpote nostræ regali celsitudini et multorum juri adversantibus. Quia prædictus Vandregisilus comes minime facultatem habuit legandi seu donandi villas, ecclesias, monasteria et cæteras hereditates per Aquitaniam et Vasconiam constitutas: quia de posteriori linea seu generatione Boggisi et Eudonis ducum erat. Nam quæ Dagobertus rex olim donavit suis et Hariberto fratri, nepotibus Boggiso et Bertrando; post necem, ut dicitur, eorum fratris Ilderici, Aquitanie regis, jure hereditario ab Eudone, Boggisi filio, possessæ fuere, et post illius mortem a primogenito Hunaldo et Vifario * nepote, qui Aquitanie ducatus potiti sunt, nomine tamen Francorum regum. Sed quum Vifarius dux toties sacramenta fidelitatis inclyto proavo nostro Pipino regi violaverit, ab eo sæpius devictus fuit, et post eum apostata Hunaldus, dum Aquitaniam nova rebellione præoccupare conatus est, a magno Carolo avo nostro devicti atque rebelles dicti fuere. Propter quod Aquitania tota cum Vasconia et cum omnibus juribus suis, juxta Francorum leges, ad Carolum augustum devoluta est, qui illam cum regali titulo excellentissimo Ludovico genitori nostro donavit. A quo omne jus regaleque dominium super integram Aquitaniam ad nos pervenit: quod et de tota Vasconia, Deo auxiliante, similiter actum fuit.

ex stirpe Merovingica

* B. confirmavimus

E

* B. Vifario

17 Nam magnus avus noster Carolus fidelissimo Lupo duci, qui ex secunda Eudonis linea seu generatione primogenitus fuit, nempe Nattionis * ducis major natus, et denuo magni Caroli se imperio subiecit, totam Vasconie partem beneficiario jure reliquit; quam

per Caribertum;

* B. Hatthonis

AUCTORE
J. V. H.

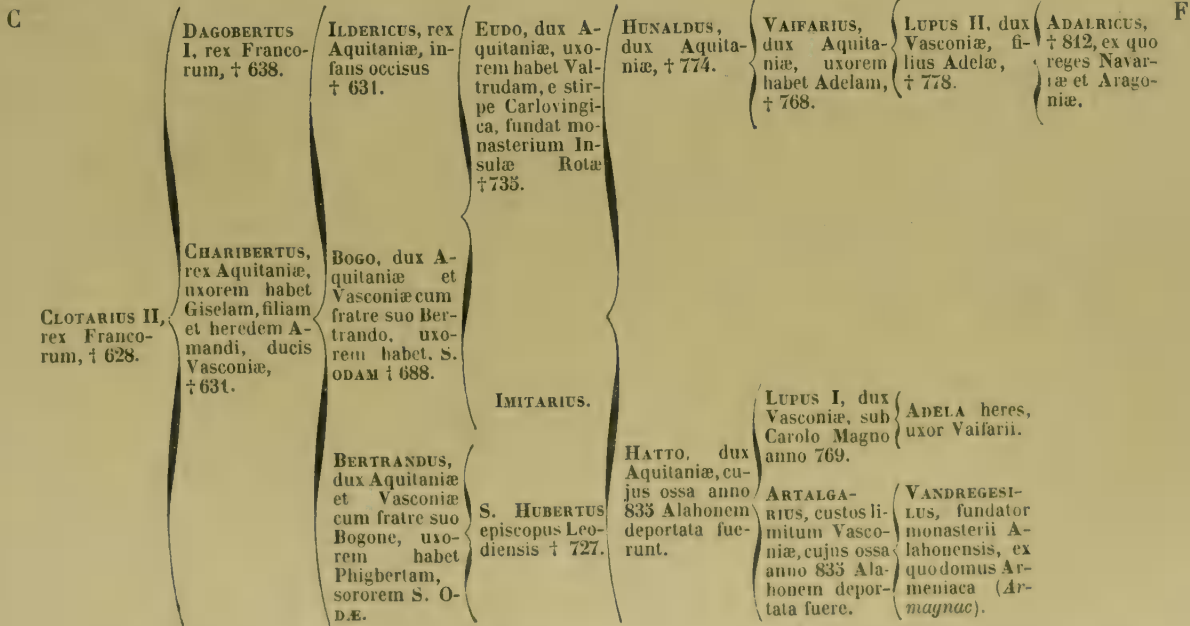
A quam ille, omnibus pejoribus pessimus ac perfidissimus supra omnes mortales, operibus et nomine Lupus, latro potius quam dux dicendus, Vifarii patris scelestissimi, avique apostatæ Hunaldi improbis vestigiis inhærens, arripuit jure, ut ajebat, Adelæ matris, fidelissimi nostri ducis filiæ. Attamen dum simulanter atrox nepos sacramentum glorioso avo nostro Carolo multiplex dicebat, solitam ejus, majorumque suorum perfidiam expertus est in reditu ejus de Hispania; dum cum scara * latronum comites exercitus sacri lege trucidavit : propter quod jam dictus Lupus captus, misere vitam in laqueo finivit, ejus filio Adalarico misericorditer Vasconiæ portione ad decenter vivendum relicta. Qui misericordia abutens, similiter ut pater, cum Scimino et Centullo filiis, adversus piissimum genitorem nostrum arma sumens, ejusque hostem * in montanis adorsus, cum Centullo filio in prælio occubuit. Sed genitor noster solita sua pietate Vasconiam inter dictum Sciminum et Lupum Centulli, demortui Centulli filium, iterum divisit. Quam et Lupus Centulli et Garsimirus, Scimini genitus, propter infidelitatem amiserunt, Garsimiro, sicut et pater Sciminus, in rebellione occiso, et Lupo Centulli propter tyrannidem exsulato et a principatu remoto; tunc enim præexcelsus genitor noster, iterum Vasconia tota vindicata, et regio dominio conjuncta, illam e manibus nepotum Eudonis in perpetuum eruit, et aliorum ex nostro sanguine gubernaculis commisit. Hæc sufficiunt pro monstranda origine Bogonis seu Boggisi, mariti S. Odæ. Plerique editores hujus instrumenti pro Eudone scripserunt Lutonem; verum nomen minus recte legisse videtur cardinalis de Aguirre (1), quem exscripsit Hispania Sacra (2). Sed alii secuti collectores Scriptorum Rerum Gallicarum, melius pro Lutone Eudonem posuerunt (3).

18 Quod ex parte recitavimus, Alahonense instrumentum magnos continet, ut habet collector conciliorum Hispaniæ (4) thesauros antiquitatis, quos frustra alibi quæsieris. Sic multus est Jacobus Villanueva in suis excursibus litur-

gicis per Hispaniam (5), in statuendo tempore, quo Sisebutus episcopus sedem Urgellitanam tenuit, statuitque allatis diplomatibus, ejus pontificatum intra annos 833 et 840 esse definiendum. Ast ex instrumento nostro, in quo Sisebuti seu Sisivoti, ut videre est supra num. 14, fit mentio, supponitur adhucdum vivens; nam quum nominasset rex Carolus Bartholomæum, subjungit, primæ sedis Narbonensis tunc archiepiscopum fuisse : Verum de Sisebuto agens, absolute dicite eum esse Orgellitanum episcopum; quandoquidem loquens de monasterio addat, de cujus spiritualitate locus est, non vero fuit aut erat. Et ipse laudatus Villanueva agens de Sisebuti successore Beato, dicit hunc exstitisse anno 850, quin aliud quippiam de ejus pontificatu definire possit (6). Quod autem Clotharius II, cujus mentionem nullam facit instrumentum nostrum, filium habuerit Charibertum seu Haribertum (Cfr supra num. 16), nos docet Fredegarius § LVII (7), additque regionem inter Ligerim et Pyrenæos illi fuisse permissam, ejusque filium Chilpericum seu Ildericum infantem occisum fuisse (8). Quoniam igitur principes Aquitanici ad regiam Merovingiorum stirpem pertinebant, et a suis quoque consanguineis regno avito spoliati fuerant, satis perspicitur ratio multiplicium bellorum seu rebellionum, quæ inter eos et domum Carlovingicam exarserunt : quod enim Carlogenis rebellio et continuata perfidia erat, id inter Aquitanos principes censebatur legitima vindicta juris aviti, quod fraudes et doli legitimis heredibus eripuerant. Quod autem Hunaldus dicatur apostata (supra num. 17), hæc est causa : Constituto filio suo Vaifariorum duce Aquitanicæ, secessit Hunaldus in monasterium Insulæ Rotæ : at defuncto Vaifariorum anno 768, regnum recepit, uxorem resumpsit; sed a Carolo Magno victus captusque, tandem socius Desiderii, Longobardorum regis, Papiæ occubuit (9).

19 Porro ex allato instrumento tabulam genealogicam confecerunt scriptores Historiæ Occitanicæ, quam ex parte hoc loco exhibendam esse duximus (10).

ut liquet ex tabula genealogica.

(1) Conc. Hisp. tom. IV, pag. 129. — (2) España sagr. tom. XLVI, pag. 330. — (3) D. Bouquet. Recueil, tom. VIII, pag. 470. — (4) De Aguirre Conc. Hisp. tom. IV, pag. 133. — (5) Viage

literar. tom. X, pag. 62. — (6) Ibid. l. c. — (7) Migne. Patrol. tom. LXXI, col. 642. — (8) Ibid. col. 648. — (9) Hist. du Lan-
gued. tom. I, pag. 409 et 427. — (10) Ibid. pag. 689.

In

AUCTORE
J. V. H.

In instrumento, ex quo hæc tabula deprompta est, nihilquidem de S. Oda, nihil de S. Huberto dicitur: et quod ad S. Hubertum spectat, ejus cum principali Aquitania familia consanguinitatem examinandam prorogamus in diem ^{III} Novembris. Sed si vera refert tabula, consequitur, S. Hubertum S. Odam sanguine attigisse per patrem Bertrandum, fratrem Bogonis et per matrem Phigbertam, sororem S. Odæ, adeoque Sanctam fuisse simul amitam et materteram S. Huberti.

Tempus et ratio Austrasia-
næ

20 S. Odam in Austrasia, seu in Belgio nostro partem vitæ transegisse et sepulcrum nactam fuisse, extra controversiam est ut § sequenti ostendetur. Inquirendum tamen est, quo tempore et qua occasione, relicta Aquitania, apud Condrosos (Le Condroz) habitare cæperit. Imprimis, si, ut vulgo statuitur (1), Bogo, Sanctæ conjux, vita functus est anno 688, in ultiores aliquot annos prorogandus erit ejus ad Condrosos adventus. Etenim in Vita num. 2 legitur: Post mortem viri... provinciam sui principatus per fideles viros optime gubernabat... donec filius suus venerabilis Arnulphus ad annos pubertatis devenit, et mater, magnatum consilio principatum provinciæ cum sibi a patre patrimonio gubernandum reliquit. Omisso manifesto errore in nomine Arnulfi, Metensis episcopi, utpote nati anno 582 et defuncti 644 (2); si ut verum admittatur, S. Odam, pro filio minorenni, tutelari nomine, Aquitaniam aliquot annis administrasse, necesse fuerit, ut paulo serius in Belgium emigraverit et vix antea annum 690 Condrosos attigerit. Quod si quis cum anno 688 secessum Belgicum S. Odæ conjungere voluerit; tunc obitus Bogonis conjugis aliquot annis anticipandus erit. Licet enim biographus noster in nomine Arnulfi aberraverit, non existimo tamen temporarium istud Aquitaniam, durante pupillari ætate filii, regimen a Sancta abjudicandum esse. Erraverit biographus in nomine, facile concedam: quod vero confinxerit administrationem provinciæ, quam numquam adiit, quæque ad ejus sanctitatis famam augendam ne hilum conferebat, istiusmodi fictionis nullam video causam. Quum igitur, in bivio positi, utram semitam sectari debeamus, definire non possumus, id statuamus S. Odam circa ultimum decennium sæculi septimi in Belgium adventasse atque ibidem clausisse vitam suam.

migrationis
exponitur.

21 Quod autem ad causam aut occasionem istiusmodi transmigrationis pertinet, eandem divinare aliquatenus valemus. Joannes Foulton allegat quidem tyrannidem Ebroini, majoris palatii Theodorici III, regis Neustriæ et Burgundiæ (3): sed obstat chronotaxis: nam Ebroinus odio privato necatus fuit anno 681 (4), ut habet continuator Fredegarii, paucis post annis seu anno 735 scribens (5). Quum autem S. Oda ante annum 688 in Belgium non venerit, liquet, Ebroini qualemcumque tyrannidem (quam excusare aut imminuere contendit Cointius ad an. 681 § LXII) causam migrationis non existisse. Id vero conjicere licet, femine sanctæ, perfectioris vitæ tramitem sectanti, consultum fuisse, ut, relicta domo sua, in aliam regionem pergeret, ad dies suos tranquillius peragendos.

Ut porro Aquitania exiret, suadebat gesta per aliquot annos tutelarioris provinciæ administratio, qua necessario multiplici negotio implicata, concursus hominum vitare ægre poterat: fieri quoque poterat, ut filii sui novum regimen non usquequaque matri placeret. Quod autem Belgium inter varias provincias præferretur, causa erat parta ibidem jure proprio opulentia, quæ eluxit, quando amplissimas istic pias fundationes constituit. Etenim recenter translata, aut etiam transferenda Leodium episcopalis Tugrurorum sedes, multa debet S. Odæ; sive ipsa, mortuo S. Lamberto, dona contulerit; sive S. Hubertus, amitæ suæ heres, ejus nomine, ecclesiam novellam dotaverit. Utramlibet opinionem in controversiam vocant aliqui. Lectiones tamen Breviarii Leodiensis anni 1766 prioris sententiæ favent, habent enim: Specialiter piissima mulier nascenti ecclesiæ Leodiensi, quam insigni munificentia fovebat, opulenta donavit latifundia. Et vero S. Odam S. Lamberto ejusque elevationi superstitem vixisse, sequenti § monstrabimus.

§ III. Annus Sanctæ emortualis; sepultura et elevatio corporis; variæ visitationes Reliquiarum, quarum pars maxima semper Amanii permansit.

Quæ verisimiliter ratio biographum Joan. Foulton movit, ut S. Odam ante S. Lambertum mortuam scriberet, ea fuit, quod Childeberti regis filia centenaria major fuisset, si S. Lambertum, intra primum decennium sæculi octavi passum, non præcessisset. Verum supra num. 9 monstravimus, si ejus cum Bogone nuptias, in juvenili ætate viduitatem, gestam pupillari nomine Aquitaniam administrationem vera habemus, Sanctam vix ante sæculum septimum medium natam fuisse. Adeoque nihil urget, ut ejus obitum ante S. Lamberti passionem præcipitemus. Sigebertus quidem Gemblacensis in suo Chronico sub anno 711 habet (6): Sancta Oda, uxor Boggis, ducis Aquitanorum, sanctitate claret in Gallia, quæ ecclesias Dei sua ditavit munificentia, et moriens in Leodicensi quievit parochia. Quæ verba si per se starent, omnem dubitationem merito tollerent: sed obstat, quod idem Sigebertus, passionem S. Lamberti mendose anno 698 illiget (7). Etenim plerique eruditi, inter quos et majores nostri, ad diem XVII Septembris, de S. Lamberto scribentes, statuunt eum mortem oppetiisse probabilius anno 709, quamvis nec repugnet anno emortuali 708 (8). Si autem S. Lamberti, B. Oda longe celebrioris, necem annis decem aut undecim anticipaverit Sigebertus, quæ fides ei tribuenda dicenti, hanc anno 711 diem suam obiisse. Enimvero suspecta est auctoritas scriptoris, sæpissime in notis chronologicis titubantis. Unum tamen animadvertam, chronotaxim Sigebertinam recte procedere, si anni undecim ejus calculo addantur.

23 Ponit igitur Sigebertus necem S. Lamberti in anno 698, ast simul etiam ejusdem trans-

Ex chronotaxi
Lambertina

F

statuitur tem-
pus emortuale
S. Odæ:

(1) Hist. du Langued. tom. I, pag. 369. — (2) Act. SS. tom. V Jul., pag. 424. — (3) Vie de Ste Ode, pag. 205. — (4) Migne. Patrol. tom. LXXI, col. 669. — (5) Ibid. col. 667. — (6) Pertz. mo-

num. Germ. hist. tom. VIII, pag. 329. — (7) Pertz. l. c. pag. 323 — (8) Act. SS. tom. V Septemb., pag. 336.

A *lationem per S. Hubertum in annum 710 revocat his verbis* (1): Sanctus Hucbertus, coelitus admonitus, corpus S. Lamberti a Trajecto Leodium cum magna miraculorum gloria refert, sedemque episcopalem in eandem urbem transfert: quibus verbis addit Auctarium Gemblacense (2): Ex tunc Legia exaltata, et in urbem ampliata. In Actis autem S. Lamberti ad xvii Septembris (3) monstrat Constantinus Suyskenus, translationem celebratam fuisse tertio decimo anno præsulatus S. Huberti. Quod quidem catenus rectum est, quatenus, secundum Sigebertinam chronotaxim, inter annum 698 et 710 duodecim anni intercurrunt, adeoque anno præsulatus S. Huberti tertiodecimo corpus S. Lamberti Leodium advectum fuerit. Porro, initio annorum calculo, laudatus Suyskenus statuit dictam translationem diei xxiv Decembris anni 721 aut 722 illigandam esse, prout ordinatio Huberti diem xxiv Decembris anni 709 aut præcesserit aut secuta fuerit. Quod ad S. Hubertum spectat, id scrupulosius in ejus Actis ad iii Novembris trutinari quis poterit. Nobis sufficit ostendisse, errorem undecim annorum in chronotaxi Sigebertina obrepisse; ast nihilominus accuratam annorum a nece S. Lamberti ad ejus Leodium translationem intercapedinem servatam fuisse. Quoniam vero S. Odæ obitum Sigebertus non solum post S. Lamberti necem, sed etiam post ejus ad Leodiensem urbem transvectionem statuit; existimo, idem remedium adhibendum esse in anno emortuali Sanctæ nostræ: adeoque si anno Sigeberti 711 undecim alios adjiciamus, pervenimus ad annum 722, imo et ad annum 723, ita ut vita functam dicamus S. Odam, uno anno post translationem S. Lamberti, et erectam cathedram episcopalem Leodii, quam suis latifundiis dotavit. Donec igitur certius documentum nanciscimur, statuendum censemur annum Sanctæ matronæ emortualem esse 722 aut 723, quem propterea in capite hujus Commentarii adnotavimus. Quoniam autem supra num. 9 monstravimus, S. Odam vix ante medium sæculum vii natam fuisse, si anno 722 aut 723 diem suam clausit, non multis annis septuagenariam ætatem supergressa est: quæ ratione nec extraordinariam senectutem, nec mortem immaturam ei adscribimus.

ejus corpus,
prius terræ
mandatum,

C 24 Sacerdotes autem, habet Vita edenda num. 5, et cæteri ministri Christi corpusculum Beatæ matronæ, feretro impositum, ad ecclesiam, quam propriis facultatibus ad laudem sui Conditoris et honorem excellentissimi Martyris Georgii... construxerat,... cum psalmis et orationibus detulerunt: et, officio exsequiarum expleto, populo provinciali convocato, in sepulcro, lapidibus constructo, tantæ fidei famulæ corpusculum dignissime composuerunt. Scribit Joan. Foullon, S. Hubertum episcopum hisce exsequiis verisimiliter adfuisse (4): quod omnino admittendum, sive sanguinis sive beneficiorum necessitudinem nobiscum consideremus, et aliquatenus confirmat textus mox allatus. Etenim copia sacerdotum et cæterorum ministrorum Christi funus deduxerunt, et, populo conprovinciali convocato, terræ mandarunt. Magno igitur

sacerdotum et populorum concursu exsequiarum officium persolutum fuit; et, nisi insuperabile obstiterit impedimentum, suam desiderari præsentiam in obsequio amitæ carissimæ passus non est S. Hubertus. Idem biographus porro dicit, S. Odæ corpus in sarcophago jaspideo magnifico, supra terram elevato, compositum, eique multa aromata superfusa fuisse (5). Ast in duplici conjectura minus felix videtur laudatus Foullon. Esto, jaspideum fuerit sepulcrum; quod Anonymus num. 7 mausoleum lapideum, solidum et integrum appellat. Id tamen certum, subter humum conditas initio fuisse sacras exuvias, quum paulo infra Anonymus edendus num. 6 docet, placuisse Altissimo, postquam fama sanctitatis et miraculorum late sparsa fuisset, ut sacrum corpus ejus elevaretur a tellure, et honoraretur in facie populi et Ecclesiæ cum debita dignitate, quod præstitit S. Florebertus, filius S. Huberti carnalis aut spiritualis ejusque successor in sede Leodiensi. Initio igitur sub terra conditum corpus S. Odæ, tardius in facie populi et Ecclesiæ honoratum fuit. Quod vero spectat ad effusionem aromatum, huic luxui contradicit Anonymus num. 5. Corpus, inquit, ejus honeste compositum fidelium manibus, non quasi mortuum, sed quasi dormiens apparebat, et ut cinnamomum et balsamum aromatizans optime redolebat. Quæ verba plane ridicula essent, si clientium opera aromata corpori superfusa fuissent.

AUCTORE
J. V. H.

25 Habemus ex Anonymo, in Vita edenda num. 7, elevationem corporis S. Odæ celebratam fuisse vi id. Julii, seu die ix ejusdem mensis: addit autem Breviarium Leodiense id accidisse trigesimo secundo post mortem anno; id est, si secundum Sigebertum obitus S. Odæ anno Christi 711 innodetur, elevatio facta est die ix Julii anni 742. Florebertus episcopus, qui id venerationis mulieri sanctissimæ exhibuit, ut notat Anonymus num. 7, frequens erat in sacris exuviis elevandis (6), ac præter Sanctam nostram Odam etiam corpora S. Landoldi ac sociorum ejus, et præsertim S. Huberti exuvias ad Andainum monasterium solemniter deportavit anno 743. Nihil itaque dubii est de auctore elevationis S. Odæ, qui certe est Florebertus: ast in controversiam merito vocatur annus. Etenim si secundum chronotaxim nostram, qua obitum Sanctæ anno 722 aut 723 innexuimus, addimus annos triginta et unum, devenimus ad annum 753, quo jam defuncto S. Floreberto anno 746 (7) Fulcarius successerat. Si igitur circa elevationem sacri corporis certi quidpiam habet traditio Breviarii Leodiensis citati, dicendum erit, corpus S. Odæ elevatum fuisse anno vigesimo primo a felici ejus obitu, quo calculo ad annum Christi 742 aut 743 devenimus. Joan. Foullon in Vita Gallica dicit prudenter, id totum accidisse aliquot annis post Sanctæ mortem (8).

E

a S. Floreberto
elevatur:

26 Quamvis non dubitemus, quin a tempore Floreberti episcopi sæpius visitatæ fuerint S. Odæ Reliquiæ, nihil tamen compertum habemus de antiquioribus temporibus. Quæ enim exstant capituli Amamiensis cartularia, aut dispersa fuerunt, aut penes eos exstant, qui extincti capituli bona occuparunt. Verum anno 1634 de mandato nuntii apostolici Petri Aloysii Carafæ,

Anno 1634 ex
auctoritate
nuntii apostolici

(1) Pertz. tom. VIII. pag. 329. — (2) Ibid. pag. 391. — (3) Act. SS. tom. V Septemb., pag. 531. — (4) Vie de Ste Ode, pag. 243. — (5) Ibid. pag. 244. — (6) Foullon. Hist. Leod. tom. I, pag.

134. — (7) Act. SS. tom. III April., pag. 377. — (8) Vie de Ste Ode, pag. 249.

AUCTORE
J. V. II.

episcopi Tricariensis, Bartholomæus Ladson, rector domus Societatis Jesu Hoyi Reliquias Amanienses visitavit, ejus recognitionis instrumentum infra exhibemus. Hac occasione facta est nova dispartitio Reliquiarum, quarum pars aliqua obtigit Collegio Societatis Jesu Hoyi, alia cum monasterio Lætiensi et quibusdam ecclesiis communicata fuit. Et quidem ea lege Canonici Amanienses Collegio Societatis Hoyensi sacras exuvias tradiderunt, ut Vita S. Odæ gallico idiomate ederetur. Quam fidem datam liberavit Joannes Foullon in sua lucubratione edita Leodii anno 1665 (1); in qua ita vulgares traditiones sectatur, ut tamen in Appendice seu Annotatis, ad calcem libri positis, istas ad saniores crisin revocet, ostendatque aliqua ad trutinam historicam leviora inveniri. En instrumentum, extractum ex antiquo codice manu scripto, nobiscum communicatum a R. D. Doutrewe, hodierno parochi Amaniensi.

visitantur Reliquiæ S. Odæ,

27 Canonici, habet citatus codex, Amanienses Reliquias, quas possidebant, in feretro argenteo recondi curaverunt: cujus visitatio facta est anno 1634, ut videtur in sequenti instrumento. Universis et singulis præsentis visuris salutem in Domino, ego Bartholomæus Ladson, rector domus Societatis Jesu Hui. Decima Martii, anno millesimo sexcentesimo trigesimo quarto, ex deputatione illustrissimi et rdisissimi domini D. Petri Aloysii Carafæ, episcopi Tricariensis et ad partes Rheni nuntii apostolici cum potestate legati a latere, visitavi sanctas Reliquias S. Odæ in ecclesia Amaniensi prope Huum, in feretro argenteo requiescentes, in quo inveni notabilem partem cranii, item ossa majora octo, minora circiter triginta, denique pulveres plurimos cum fragmentis circiter duodecim alicujus baculi rotundi. Ex cranio detraxi aliquam partem, donandam præfato illustrissimo domino nuntio, ex ossibus vero majoribus unum, sed diminutum, pro domo Societatis Jesu Hui; ex minoribus vero domini canonici ecclesiæ Amaniensis sustulerunt novem aut decem, distribuenda ecclesiis sibi subditis. Datum Hui sexta Aprilis 1634. Ita est, Bartholomæus Ladson, Thomas Bettan, Societatis Jesu missionarius ibidem. Qui in scrinio recensetur baculus rotundus, ortum probabilius dedit populari commento, quo refertur, S. Oda, e dextera Mosa videns amœnitatem ripæ sinistrae, projecisse baculum ac vovisse, ubi caderet, ibidem ecclesiam se ædificaturam; eademque traditio monstrat montem, ex quo baculus projectus fuerit.

quæ denuo
anno 1848,
permittente
episcopo Leodien-
si,

28 Feretrum argenteum, in quo corpus S. Odæ compositum erat, in pretio habebatur non solum propter materiam, sed vel maxime propter artem, et antiquæ industriæ specimen exhibebat omnibus suis numeris perfectum. Feliciter, quum seculo proxime elapso exeunte, ecclesiæ et monasteria bonis suis omnibus exuerentur, et pretiosa quæque in pecuniam redigerentur, substracta fuit impiorum rapacitati lipsanoteca, S. Odæ et melioribus temporibus conservata. Quum autem lapsu temporis aut etiam negligentia pristinum non solum splendorem amisisset, sed variis ornamentis mutilata fuisset lipsanoteca, tantum nihilominus

erat ejus artificium, ut antiquarum rerum periti emi eam cuperent, et musæo artium publico adjudicandam censerent. Offeritur igitur parochianis Amaniensibus pecunia non contemnenda, ut jure suo cederent: ast hi nullo pacto feretrum pretiosum, pietate majorum confectum, in profanos usus, et publicam curiositatem mere pascendam detorqueri passi sunt. Ut itaque suus instauraretur lipsanotecæ decor, statutum fuit, ære publico eam a sordibus purgare, mutilata reficere, quæ deerant supplere. Quapropter oportuit, antequam Bruxellas adornanda mitteretur, extrahere S. Odæ exuvias; quod quidem coram rogatis testibus factum est, die xxviii Decembris 1848, ut docet sequens instrumentum, nobiscum a R. D. Doutrewe, parochi Amaniensi, communicatum.

29 Instrumentum aperturæ lipsanotecæ S. Odæ, factæ die xxviii Decembris ab ædituis ecclesiæ succursalis Amanii cum licentia illustrissimi ac reverendissimi domini episcopi Leodiensis. Infrascripti exponunt, attentam propositionem vendendæ lipsanotecæ S. Odæ aut ejusdem instaurandæ, facta die xxvii Novembris 1847, quod posterius ædituis præplacuit, quæ relata ad consilium fabricæ dictæ ecclesiæ in sessione habita die ii Aprilis 1848 probata fuit. Quapropter rescriptum fuit ad Comitem de Beaufort, præsidem collegii, servandis publicis monumentis præpositi; qui quidem suam operam et auxilium pollicitus, petiit tamen ut lipsanoteca, extractis prius Reliquiis, Bruxellas inspicienda mitteretur, quatenus examinari posset, quantum artis antiquæ præ se ferret. Obtenita igitur facultate necessaria ab illustrissimo ac reverendissimo D. episcopo Leodiensi, dies xxviii Decembris anni 1848 assignata fuit lipsanotecæ aperiendæ. Præsentibus adfuere DD. Victor Doutrewe parochus Amaniensis, G. Jamotte, G. Depart, æditui, J. Romous magister civium Amaniensis, J. Knaden parochus S. Petri Hoyi et G. Janssen, vicarius Amaniensis. Itaque extracta lipsanoteca ex sacello, e regione sacristiæ sito, ubi reposita erat super altari S. Odæ, deposita in sacristia, et in latus versa fuit. Sic revoluta, videre erat in fundo aperturam quadratam, assicula clausam clavis facile extrahendis: nullum reperire fuit sigillum seu ligaturam, cujus ope ejus sinceritas et integritas confirmari posset: imo varia sunt indicia, quibus constat apertam fuisse; quin investigationes quidquam revelaverint. Aperta lipsanoteca, extracta fuere sequentia: 1º tres sacculi linei subcærulei (couleur d'ardoise); qui sunt recentioris texturæ, imo videntur novi. Unus autem e tribus sacculis continet pannum sericum, instar fragmenti vestis sacerdotalis, floribus rubris et flavis distinctum: conjicimus, istiusmodi panno ossa involuta fuisse. Alter saccus continet fragmenta ossium, inter quæ fragmentum sat longum tibiæ et collum femoris. Tertius continet cranium, dempto mandibulo inferiori, fere integrum, tria fragmenta ossium, ad mensuram brachii longa, unum astragalum et varia minora fragmenta ossium. 2º Saccus chartaceus, continens fragmentum femoris. Saccus iste conglutinatus fuit ex

confectoque instrumento, examinantur,

E

F

(1) Vie de Ste Ode in Præf.

A inscriptione funerea diei xv Augusti 1833: quo indicio certo scitur, lipsanoteca aperta fuisse aut illo anno, aut saltem tempore aliquo posteriori. 3° Sacculus chartaceus continens trituras ligneas, inter quas fragmenta rotunda, quasi baculi. Num habenda sunt tamquam reliquiæ baculi S. Odæ, de quo agit traditio? 4° Aliqui pulveres, in sacco contenti, qui supponuntur omnes quisquilæ, in antiquiori quadam visitatione collectæ. 5° Tandem tria recisamenta panni, quorum unum satis antiquum videtur, alterum bombycinum recentioris operis, tertium ex albo et cæruleo virgatum, quæ supponuntur involucra fuisse, quandoquidem alium usum non potuisse habere videntur. Hæc omnia provisorie deposita fuerunt in capsâ, donec aut lipsanoteca renovata fuerit, aut si vendatur, altera confecta fuerit. De quibus supra expositis conscriptum fuit præsens instrumentum, in dicta capsâ depositum; cujus transsumptum in chartulario ecclesiæ Amaniensis relatum fuit. Actum Amanii die xxviii Decembris 1848. Sequuntur subscriptiones.

et sinceræ
monstrantur:

30 Ex allato instrumento manifestum est, circa annum 1833 apertam fuisse S. Odæ lipsanotecam, quin ullo hactenus cognoscatur indicio, quis et cujus auctoritate apertionem fecerit. Supersunt etiam duo, qui hodiernum parochum curati titulo Amanii præcessere: sed uterque ignorat, a quo et qua occasione lipsanoteca aperta fuerit; unde non levis excitatur suspicio, id clanculo et furtim contigisse, adeoque dubias habendas Reliquias, quæ hodie in feretro reconduntur. Et certe si tanta fuisset apertura; ut omnia ossa extrahi potuissent, non leve esset suspicionis et fraudis fundamentum. Ast interrogatus R. D. parochus hodiernus, utrum tanta esset in fundo feretri apertura, ut cranium v. g. eripi potuisset, negavit tantam esse: unde jam conficitur, non malo animo, siquidem majori aperturæ faciendæ obstaret nihil, id factum fuisse: quod si quis impia violatione Reliquias falsare intendisset, faciliori negotio feretrum omnibus ossibus, secreto recondendis, spoliasset, nulloque relicto violationis vestigio, fideles sua pietate defraudasset. Dein quæ fuerant reperta in visitatione anni 1634 ossa eorumque numerus, anno 1848 denuo recognita fuerunt; oportuisset itaque falsarium præmanibus habere eadem numero, eadem sexu, eadem ætate ossa, quæ olim in lipsanoteca recondita fuerant, quod non sine magna industria fieri potuit. Quod si tantam dexteritatem falsario tribuamus, quomodo accidit, aperti feretri tam clara post se reliquerit vestigia? Tandem, ut jam diximus, aliqua ossa, v. g. crania ex facta apertura extrahi non potuerunt: igitur partem saltem eorum, ut veras Reliquias habere oporteret. Dicamus igitur temerarie id factum, sed sine malitia; nec debito suo cultu privandas esse S. Odæ exuvias, quales hodie Amanii in honore habentur.

ostenditur
quoque S. Oda

31 Sed discussam difficultatem major excipit; quum in controversiam vocatur, utrum corpus S. Odæ Amanii vere quiescat, atque in Lotharingia hodierna Sanctæ exuviæ requirendæ non sint. Ex litteris R. D. Dotrewe, Amaniensis parochi, doceor, hoc fere modo quæstionem in-

strui. Sæculo nempe septimo non erat Amanii capitulum collegiatum, nisi forsitan initio fuerit monialium asceterium. Quod si tamen collegiata ecclesia Amanii sæculo isto erecta fuerit, verisimile non est, viduam sanctam selegisse sibi locum, viris destinatum; imo potius filius ejus, S. Arnulfus, Metensis episcopus, duxerit matrem suam in montana Vosagi, ad parthenonem Habendensem, a S. Romarico fundatum. Antequam longius progrediamur, respondemus, S. Odam, S. Arnulfi Metensis, anno Christi 640 defuncti, matrem non exstitisse, quandoquidem Sanctæ obitum anno vulgari 722 aut 723 illigemus, statuamusque vix ante medium sæculum septimum natam fuisse. Quæ porro fuerint causæ, ut vidua sancta monialibus sese non adjunxerit, etiamsi ignoraremus, non est tamen, cur mansio Amaniensis in dubium vocemus: præsertim quum istiusmodi vitæ genus plures sectati fuerint. Et ut exempla domestica afferamus; id est, ejusdem sexus, sæculi et regionis, in habitu sæculari sancte vivere: S. Aldegundis, Truncinii culta, filia S. Basini Martyris (1); S. Dymna Martyr cum S. Gereberno, cujus nihilominus intererat, virginem sanctam in monasterio abscondi (2), S. Bertilia Virgo (3), S. Framechildis, mater S. Austrebertæ (4), S. Gudila Virgo (5), S. Oda Virgo (6), S. Amalberga, Virgo Tamisiæ, in villa juris sui (7). Cæterum est specialis ratio, cur S. Oda id vitæ genus sectata fuerit, cura nempe, quam de nepote suo S. Huberto, gerebat, quapropter Ecclesiam quoque Leodiensem, cathedralem factam, latifundiis dotavit. Nullum igitur occurrit momentum, cur sancta matrona in Vosagum se conferret. Quod si monialium asceterio dedere se Sancta voluisset, extra Belgium id nullatenus debuisset querere.

Amanii vixisse
et obiisse,

32 Hæc porro, quam diluimus, difficultas eo collimabat, ut locus mortis, adeoque sepulture, saltem primævæ, in Lotharingia constitueretur. Non capit scilicet scriptor Lotharingus, S. Odam, defunctam Amanii translatam fuisse; ac proinde locum mortis alibi existimat requirendum. Huic difficultati occurrit ipsa Vita infra edenda. Nam quum S. Oda more aliorum fidelium in sepulcro composita fuisset, aliquot post annis S. Florebertus, corpus Sanctæ elevavit; quo facto, pro more istorum temporum, cultum exhiberi permisit. Hæc habet Vita num. 6: Cum igitur in circumpositis terrarum provinciis crebris virtutum miraculis fama nominis ejus fieret celebris, placuit Altissimo, ut pro celebranda nominis ejus ecclesiastica celebritate sacrum corpus ejus elevaretur a tellure, et honoraretur in facie populi et Ecclesiæ cum debita dignitate. Quia enim hæc famula Dei, Oda, diversas in vita sua fecerat construi divinae servituti ecclesias, voluit Dominus, ut ecclesiæ, possessionibus ejus dotata, translata de terra gloriosas ejus corporis servarent Reliquias, et Creatori suo ad fidem et notitiam futurorum redderent gratias..... Itaque Floreberto, venerabili Ecclesiæ Leodiensis pontifice, ordinante, congregatis ad ejus tubam personis ecclesiasticis, totius provinciæ populus undique confluebat, patrum sanctorum benedictionem suscipere et sanctas Reliquias transferendas de tellure digna veneratione et reverentia honorare. Patres itaque populo dantes benedi-

(1) Act. SS. Belg. tom. V, pag. 226. — (2) Ibid. pag. 301. — (3) Ibid. pag. 233. — (4) Ibid. pag. 448. — (5) Ibid. pag. 667. —

Octobris Tomus X.

(6) Ibid. tom. VI, pag. 387. — (7) Act. SS. tom. III Jul., pag. 72.

AUCTORE
J. V. H.

ctionem, cum oratione et psalmodia venientes ad sarcophagum, deponunt lapidem superiorem, super corpus sanctum positum: sicque in mausoleo lapideo, solido et integro, inveniunt sacras et venerandas Reliquias, dantes suavitatis odorem dulcissimum. Facta est hæc translatio septimo idus mensis Julii... Patres vero dignitatis ecclesiasticæ ecclesias, gloriosæ Dei famulæ Odæ constructas industria et labore, fecerunt ejusdem Reliquiis in majori altari Amaniensis ecclesiæ, ubi sepulta fuerat: et in locis singulis divinum servitium augmentare et laudes Deo in sanctorum ecclesiis per circumjacentes provincias pro Sanctæ Odæ memoria memoriter decantare. Reliquiæ itaque cum magna devotione reconditæ sunt in aliis ecclesiis honestissime. Hactenus biographus noster.

ejusque corpus, exceptis quibusdam particulis,

33 Satis manifestum est, textum exhibitum circa finem, ubi agitur de Reliquiis, esse mutilum. Quoniam autem nullum hujus Vitæ novimus exemplar sincerum, quo proin alii codices emendari possint, et jam supra monuimus scriptorem hinc inde voces quasdam omisisse; tali ratione hiatum implere, uncinis supplementa includentes, censemus: Patres vero dignitatis ecclesiasticæ ecclesias, gloriosæ Dei famulæ constructas industria et labore, fecerunt ejusdem Reliquiis (participes, ac corpus) in majori altari Amaniensis ecclesiæ, ubi sepulta fuerat, (imposuerunt), et in locis singulis divinum servitium augmentare et laudes Deo in sanctorum ecclesiis per circumjacentes provincias pro sanctæ Odæ memoria memoriter decantare (jusserunt). Atque hunc mutili textus sensum esse (nam voces vocibus substituere licet) satis indicat, vel ipsa verborum codicis series et ordinatio; ut quid enim dum agitur de Sanctæ Reliquiis, aliarum ecclesiarum, gloriosæ Dei famulæ Odæ constructarum industria et labore mentio fieret, nisi de dispartitione sacrarum exuviarum, aliis ecclesiis facienda, sermo esset? Dein, quum paulo infra dicuntur, Reliquiæ cum magna devotione reconditæ fuisse in aliis ecclesiis honestissime, dubium nullum superesse potest, quin distributæ tunc fuerint variis ecclesiis Reliquiæ S. Odæ.

C Hunc sensum nobis etiam exhibet Joan. Foulton, quando dicit, S. Flodebertum particulas aliquas misisse ad ecclesias a Sancta constructas (1).

numquam amotum fuisse,

34 Sed e diverticulo ad quæstionem redeamus. Ex relatis satis manifestum est, quid nomine translationis, vii idus, seu die ix Julii, factæ, hic intelligendum sit, id est, ut habent Leodiensia Breviaria, S. Florebertum, Leodiensem episcopum Beatæ Odæ, miraculis præclaræ, Reliquias ad altare sublimasse. Præterea supersunt etiamnum lapides sepulcri, in quo primum S. Odæ corpus conditum fuit, atque juxta altare ecclesiæ Amaniensis parieti ad rei memoriam inædificati sunt (2). Traditionem igitur constantem cumulat argumentum palpabile lapidum sepulcralium, quo extra omne dubium ponitur, S. Odam et Amanii vitam clausisse et ibidem sepulcrum nactam, perpetuo ad nostra usque tempora immota perstitisse. Sed quid? Domni-Martini juxta Tullum Leucorum (Dommartin-lez-Toul) in hodierna diœcesi Nan-

ceiensi, servantur hactenus partes notabiles corporis S. Odæ, monstraturque ejus sepulcrum. Certe si de solis Reliquiis, etiam grandioribus, sermo esset, responderi posset, Martinianam ecclesiam, forsitan a S. Oda constructam, participem fuisse ejus Reliquiarum, maxime quia hodierna Lotharingia ad Austrasiam, quam sua liberalitate dotavit sancta matrona, pertinebat, aut etiam lapsu temporis ab alia ecclesia ad Martinianam devoluta esse lipsana. Verum quum istic monstretur et antiquum sepulcrum, mihi verisimile est, aliam quamdam Odam sanctam requirendam esse. Opportune autem occurrit S. Oda, quæ S. Eliphii Martyris, cujus Acta ad diem xvi Octobris dedimus (3), soror ferebatur. Et quidem istius Odæ cum S. Eliphio consanguinitatem non admittunt collega noster (4) aut D. Calmet in Historia Lotharingiæ (5), quin propterea ejus negetur aut sanctitas aut martyrium. Nam laudatus D. Calmet paulo infra ad annum 450 ejus passionem refert, sanctamque Hoildem, Hildam, Othildam, gallice Ste Houx appellat; additque eam in pago Parthensi sepultam mansisse usque ad annum Christi 1159, quo Henricus, Comes Campaniæ, Sanctæ corpus exhumari et Trecas transferri jussit (6). Videntur itaque est, an Reliquiæ Martinianæ imo et sepulcrum istius Odæ, non potius ad Tullensem quam ad Parthensem pagum pertineant. Tandem fieri potest, ut homonyma quædam, sanctitatis magis fama, quam rerum gestarum notitia, celebris, in Domni-Martini a sæculis sepulta, cultum aliquem obtinuerit, qui initio limites parochiæ vix excedens periit; sed postea inquirendi in ejus Acta cupiditas excitata fuerit, quumque nihil in loco ipso reperiretur, ad S. Odam Amaniensem historia devenerit. Sæpe enim sanctorum homonymorum Acta commiscuntur. Sed hæc conjectando dicta sunt. Unum tenemus, corpus S. Odæ Viduæ, amitæ S. Huberti, et Amanii sepultum fuisse et ad hodiernam usque diem ibidem permanere.

35 Actis S. Odæ subnectimus ea quæ ex ejusdem Vita cognoscimus de ejus, ut videtur confessore, B. Pompejo; qui licet cultum propriæ liturgicæ, id est, Officium et Missam numquam videtur habuisse, apud Amanienses tamen in veneratione habetur, ut infra explicabimus. Quæ vero de beato viro narrantur, complexus est Molanus in suis Natalibus Sanctorum Belgii sub hac ipsa die xxiii Octobris. Beatum, ait, Pompejum sacerdotem præcipue dilexit Sancta Oda, virum vita et moribus comprobatum in tantum, ut licet percussio abfuerit, palmam tamen martyrii in sui corporis maceratione non credatur amisisse. Sepultus est Amaniæ in crypta sacelli, quod in monte ad honorem S. Catharinæ Deo dicatum est; usitatius tamen B. Pompeji dicitur, gallice « Saint Pope. » Altare ejus ecclesiolæ tres habet statuas, mediam Deiparæ, sinistram Catharinæ, et dexteram Pompeji, sedentis in habitu sacerdotali cum calice in manu. Similiter depictus est in pariete, sed stans et brutis benedicens animalibus. Quum autem rustici Missæ sacrificium inibi requirunt, sacerdotes legunt ex more de communi Confessoris non Pontificis, sed quia canonizatus non est, omisis Collectis de Confessore, legunt alias contra

Brevis notitia
S. Pompeji.

F

(1) Vie de Ste Ode, pag. 249. — (2) Ibid. pag. 244. — (3) Act. SS. tom. VII Octob., pag. 804. — (4) Ibid. pag. 304. — (5) Hist.

de Lorr. tom. I, col. 200. — (6) Ibid. col. 283.

A pestem animalium. *Humanissimis litteris ad me datis vi Januarii currentis hujus anni 1858 R. D. Victor Doutrewe scribit oratorium B. Pompeji jam non exstare, sed superstitem remansisse ecclesiolam S. Catharinae, licet ad usus profanos redactam. B. Pompeji intercessio non solum pro brutis animalibus, praesertim porcis, efflagitur, sed etiam pro infantibus, morbo aliquo laborantibus. Concursus populi, sanctum sacerdotem venerantis, praecipue celebratur kalendis Maji et feria ii Pentecostes. Hodiedum ejus imago circumfertur aeri incisa, exhibens Beatum, dextera sua calicem sustinentem, et porcis circumdatum. Atque haec sunt, quae de B. Pompejo monumenta, tum antiqua tum recentiora, tradiderunt.*

VITA S. ODÆ VIDUÆ,

AUCTORE ANONYMO,

B *Ex codice pergameno Trajectino bibliothecæ regiae Bruxellensis sub n° 7917 collata cum Codice Corsendoncano ejusdem bibliothecæ sub n° 858.*

CAPUT UNICUM.

Ortus Sanctæ; migratio in Austrasiam; opera pia; sanctus obitus; elevatio corporis a S. Floreberto, episcopo Leodiensi.

S. Oda, Boggonis Aquitani vidua,

a

b

C

c

* C. cum eis contracta

d

e

in Austrasiam venit,

Gloriosa Christi famula Oda, potentissimi Gallorum regis filia a, felici auspicio tali nomine digna, quod laudem Dei vel hymnum sonat, Boggis, nobilissimi Aquitanorum ducis, uxor fuit b. Hæc gloriosæ Virginis Mariæ, Matris Domini, parentum Joachim videlicet et Annæ votum et exemplum secuta, omnia bona temporalia, quæ habuit, in tres partes divisit. Unam partem in ecclesiis construendis et Deo servientibus abundanter exhibuit: de altera infirmis et egentibus ministravit: tertiam in suos usus reservavit c. Pauperum vestes propriis manibus consuebat; faciens baptizari, extrahens eos de fonte sancto, maternitate cum ipsis conjuncta*, libentius eis benefaciebat. Ad mortuorum etiam pauperum sepulturam propriis manibus vestes fecit d, et eos suis manibus tangens, sepulturæ tradidit. Pauperum hospitola, quantumcumque distarent et quantumlibet via lutosâ esset vel aspera, benignissime visitabat cum salutifera consolatione. Et sic triplicem captabat remunerationem; ex itineris labore, ex animi compassione, et ex rerum temporalium largitione e. His et aliis piis et bonis operibus Deo et hominibus dilecta, venerabatur ab omni familia, a cunctis fidelibus amabatur, ab omnibus, in tribulatione positus, ut mater et nutrix, laudabatur.

2 Post aliquot annos sponsus ejus, dux

gloriosus, in confessione veræ pietatis, vivifico pane munitus, ex hac luce migravit, et ad vitæ perpetuæ mansionem cum justis* pervenit f. Post mortem viri Beata Oda in sancta viduitate permansit; votoque facto, in continentia perpetua vivere studuit. Provinciam autem sui principatus per fideles viros optime gubernabat; suis subditis in omni tempore et loco, in omni angustia et necessitate salutis subsidia conferebat. Præcepit autem juxta mansionem suam fieri hospitale, in quo pauperes et infirmos pleno caritatis affectu refovebat. Pauperes hospitalis sui bis in die, mane et vespere personaliter visitavit; et cum hilaritate eis vitæ necessaria ministravit. Cum igitur his et aliis virtutum insigniis coruscaret, dilectus filius suus, venerabilis Arnulphus ad annos pubertatis devenit: et mater magnatum consilio principatum provinciae cum relicto sibi a patre testimonio* gubernandum tradidit. Beatus igitur Arnulphus in juventute genuit* Ansigisum ducem, et post electus est Metensis episcopus g. Ansegisus dux, desponsata sibi Bogga*, Pippini principis filia h, gloriosæ Gheertrudis Virginis sorore dilectissima i, genuit ex ea Pippinum ducem; Pippinus vero dux habuit Carolum; Carolus habuit Pipinum primo ducem, post vero unctum in regem k. Pippinus rex genuit Karolum Magnum, qui a Leone Papa consecratus est in Romanorum imperatorem.

3 Sic igitur Beata Oda ex magnis regibus, fidei christianæ cultoribus; Clodoveo videlicet atavo, Childeberto patre, fratre Dagoberto claruit decorata; sed filio ejus sanctissimo Arnulpho et sanctissimis imperatoribus et regibus, ex ejus genere procreatis, amplius exstitit apud Deum et homines glorificata l. Fuit etiam Beata Oda amita Beati Huberti episcopi Leodiensis m. Cum igitur die quadam omnem victum suum pauperibus erogasset, advenit Dominus in forma pauperis juvenis hilari vultu et jucundo postulans hospitium sibi pro Christi nomine præstari. Quæ, Christi audito nomine dulcisono, lætatur juvenem inspiciens, benignissime ipsum excepit hospitio. Juvenis autem assidens venerabili matronæ, rogat eam assurgere et sibi victualia ministrare. Surgens autem vadit ad sportam n, quam servientes prædixerant a victualibus evacuatam: invenitque eam panibus et cæteris alimentis usque ad summum repletam. Juvenis autem sumens victum a devota matrona, gratias retulit, et his verbis dulcissime eam alloquitur: « Quia hodieme in meipso, cæteris vero diebus in meis membris, refecisti; scito tibi vitæ æternæ gaudia præparari, et præsentis vitæ subsidia a te petentibus abundantiam tecum positus tui Redemptoris gratia ministrari. » His dictis, juvenis ab ejus oculis evanuit. Finito vero prandio, venientes servi et famulæ ad cellaria, solaria et horrea, viderunt messibus, farinis, panibus, cæterisque victualibus ita esse repleta, quasi non possent plura ibidem recondi o.

4 Post aliquot autem annos ex nimia abstinentia et vigiliarum custodia cum ejus corpusculum nimia ægritudine fatigaretur, revelatione divina cognovit, excessum suum imminere. Consilio igitur servorum Dei omnem honorem et temporalium facultates in sola spiritualia

AUCTORE ANONYMO.

* C. add. victurus

/

* C. patrimonio

* C. habuit

g

* C. Begga

h

i

k

sanctisque operibus intenta.

l

m

n

o

vicinæque mortis præscia,

AUCTORE
ANONYMO.

spiritualia bona propter Christi amorem funditus permutavit, et divina dilectione ferventes famulos et famulas, sacris institutionibus obediētes, ad ministrandum egentibus vice sua Deo famulari constituit. Postquam vero vinculum et curam oneris terrenorum de sua conscientia relaxavit, quasi libera Deo, quo postea vixerit vitæ spatio, indesinenter oravit, ecclesiarumque sacras ædes perambulando, exhortationibus et verbis mellifluis prædicando, meditari in lege Domini non cessavit. Spe gaudens, in tribulatione patiens, mente invicta, vultu sereno in Domino exultabat. Transitus quoque sui diem extremum, sibi divinitus revelatum, cum patientia expectabat; de carcere ad regnum, de mœrore ad lætitiā, de tenebris ad lucem, de morte festinabat ad vitam: et cum in mundo esset corpore, animo quotidie ad æternas studuit transire virtutes. Continuis orationibus proficiebat: insuper et aspera cultu, veste cilicina suum induit corpusculum, et nullum in hac vita habuit sanctitatis refrigerium *p*, sed æternis semper erat intenta. Cumque ad diem venisset extremum, vocari fecit ad se sacerdotes et alios fideles; confessioneque facta, fide pura devotissime corpus dominicum recepit, sanctoque inuncta oleo, a cunctis circumsedentibus orationum petivit suffragium, ut de hac vita perveniret ad regnum cœlorum. Inde omnem substantiam et supellectilem et omnia, quæ habuit, Christi pauperibus jussit distribui, excepta vili tunica, in qua voluit sepeliri.

sancte obit;

q

5 Post hæc, dicta oratione dominica et symbolo Apostolorum *q*, jacuit exultans; et oculis intenta in cœlum, vidit Jesum Christum in medio sanctorum Angelorum, eam dulcissime vocantem ad refrigerium sempiternum. Sicque cum gratiarum actione omnes sibi assidentes devotissima voce et mente Domino commendavit: et suum in manus Domini tradens spiritum, quasi suaviter obdormiendo, decimo kalendas Novembris exspiravit. Multi vero circummanentes, ejus obitum audientes, ad ejus venerunt exsequias, et debiles ac pauperes, quos vivens pascere solebat, ut matrem dulcissimam flentes se amisisse dolebant. Corpus vero ejus, honeste compositum fidelium manibus, non quasi (mortuum, sed quasi) dormiens apparebat, et ut cinnamomum et balsamum aromatizans optime redolebat. Sacerdotes autem et cæteri ministri Christi corpusculum beatæ matronæ, feretro impositum, ad ecclesiam, quam propriis facultatibus ad laudem sui conditoris et honorem excellentissimi Martyris Georgii, quem pluribus in locis, privilegio amoris, in similibus venerata est, construxerat, et in qua splendida * erat, cum psalmis et orationibus detulerunt: et officio exsequiarum expleto, populo cum provinciali convocato, in sepulcro, lapidibus constructo, tantæ fidei famulæ corpusculum dignissime condiderunt.

* C. sepelienda

corpusque aliquot post annis

* C. auld. pro salute confluentibus, salutis

6 Post obitum autem ejus Dominus omnium, quem sincere dilexit et cujus amore pauperum turbam pascere non cessavit, famulam suam in hoc mundo ad suam laudem et ad suorum consolationem fidelium glorificavit, cum infirmis, diversa ægritudine aggravatis*, remedia

reparavit. Inde Christus digne laudatur a cunctis, qui Sanctos suos gloriose coronat in cœlis et virtutum prodigiis et miraculorum signis mirificat frequenter * in terris. Tanta enim signa et virtutes Dominus operari dignatus est per ejus merita, ut cæcis visus, surdisque redderet auditus, claudis repararet incessus et multis linguæ usus; debilis etiam quisquis, sospitatis suæ compos factus, divina consolatione gavisus sit, et corpore et animo roboratus. Unde non immerito perpetua et immortalis corona creditur esse coronata, quæ in viduitatis professione posita, eleemosynarum semine, vigiliis et orationibus in templo frequenter Domino serviens, in omni bono claruit opere comprobata. Cum igitur in circumpositis terrarum provinciis crebris virtutum miraculis fama nominis ejus fieret celebris; placuit Altissimo, ut pro celebranda nominis ejus ecclesiastica celebritate sacrum corpus ejus elevaretur a tellure, et honoraretur in facie populi et Ecclesiæ cum debita dignitate. Quia enim hæc famula Dei, Oda, diversas in vita sua fecerat construi divinæ servituti ecclesias, voluit Dominus, ut ecclesiæ, possessionibus ejus dotata, translata de terra gloriosas ejus corporis servarent Reliquias, et Creatori suo ad fidem et notitiam futurorum redderent gratias et Odæ nomine et memoriæ frequentarent devotas.

* C. deest frequenter

E

7 Itaque Floreberto, venerabilis Ecclesiæ Leodiensis pontifice *r* ordinante, congregatis ad ejus tumbam personis ecclesiasticis, totius provinciæ populus undique confluebat patrum sanctorum * benedictionem suscipere et sanctas Reliquias transferendas de tellure digna veneratione et reverentia honorare. Patres itaque populo dantes benedictionem, cum oratione et psalmodia venientes ad sarcophagum, deponunt lapidem superiorem, super corpus sanctum positum: sicque in mausoleo lapideo, solido et integro, inveniunt sacras et venerandas Reliquias, dantes suavitatis odorem dulcissimum. Facta est hæc translatio septimo idus mensis Julii ad laudem et honorem Domini nostri Jesu Christi. Patres vero dignitatis ecclesiasticæ ecclesias, gloriosæ Dei famulæ Odæ constructas industria et labore, fecerunt ejusdem Reliquiis decorari et corpus in majori altari Amaniensis ecclesiæ, ubi sepulta fuerat (imponere) et in locis singulis divinum servitium augmentare et laudes Deo in Sanctorum ecclesiis per circumjacentes provincias pro Sanctæ Odæ memoria memoriter decantare *s*. Reliquiæ itaque cum magna devotione reconditæ sunt in aliis ecclesiis honestissime, et laudatur Deus deorum in sanctæ Odæ odis, gloria et honore, qui eam magnificavit virtutibus et coronavit in perpetua claritate *s*.

a S. Floreberto elevatur.

r

* C. deest sanctorum

F

s

ANNOTATA.

a In Commentario prævio num. 6 monstravimus, qua ratione dici possit S. Oda filia Childeberti regis: nempe istius Childeberti, qui occidendus a Clotario II, fugaque elapsus, numquam postea visus est. Ætas aptatur cum *chronotaxi* S. Odæ, ut liquet ex num. 7.

b De Boggo seu Bogone, ejusque splendidis natalibus ac posteris late actum fuit toto fere § II Commentarii prævii.

c De

A c De parentibus Deiparæ Virginis similem traditionem exhibet Ribadineira noster in Flore Sanctorum ad xxvi Julii. Suos, inquit, namque redditus annuos trifariam partiebantur: unam sustentandæ familiæ impendebant; alteram templo ejusque ministris offerebant; tertiam egenis erogabant.

d Codex Corsendoncanus omittit propriis manibus vestes fecisse ad sepulturam pauperum.

e Trinam remunerationem omittit Cod. Corsendoncanus.

f Boggo dux, maritus S. Odæ, diem suum obiit anno 688. Quum autem filio minorenni tutelam exhibere debuit ejus mater; confirmatur imprimis sententia, num. 9 Commentarii prævii exposita, S. Odam vix ante annum Christi 650 nasci potuisse: senior enim aliquot annis, primogenitus ejus filius infra ætatem virilem non fuisset. Consequitur dein et alterum: scilicet post impensam rei publicæ aliquot annorum tutelam, collatamque filio Aquitanici principatus liberam administrationem, demum in Austrasiam migrasse; quæ migratio inter annos

B 690 et 700 reponenda est. Etenim si citius patriam reliquisset dicatur, impingimus in tutelam Aquitanicam: si vero tardius, tempus non suffecerit, ut nepotem suum, S. Hubertum, ad eam sanctitatem informaret, qua S. Lamberto, defuncto anno 708 aut 709, digne succederet.

g De S. Arnulfo, Metensi episcopo, Carolovingiæ stirpis auctore, egerunt nostri ad diem xviii Julii (1). Ostendimus in Commentario prævio num. 20, S. Arnulfum, anno 640 aut 641 defunctum, adeoque solido decennio ante S. Odam natam jam mortuum, eandem matrem nullatenus habere potuisse. Præterea ex diplomate Alahonensi numm. 13 et seqq. Commentarii prævii constat Boggonem, ex S. Oda duos filios genuisse Eudonem, qui paternam hereditatem adiit, et Imitarium, de quo nihil hactenus præter nomen et filiationem innotuit. Quod si dicatur Imitarius, quatenus ignotus, fuisse forsitan episcopus; ne conjectura quidem probanda est; quia verisimile non est, ut, omisso proprio filio, tantopere coluisset nepotem S. Hubertum, et neglecto episcopatu filii, latifundiis Ecclesiam Leodiensem, a nepote administratam, dotasset.

C h De S. Begga vidua agendum erit ad diem, quo colitur, xvii Decembris: Acta ejus illustrata sunt in Actis Sanctorum Belgii (2).

i Colitur S. Gertrudis virgo die xvii Martii, quo Acta ejus ediderunt nostri (3).

k Errore librarii omittuntur in codice Trajectino duæ generationes, nempe Pipini Heristalli et Caroli Martelli. Textum ex codice Corsendoncano restituimus.

l Totam pericopen. Sic igitur B. Oda.... glorificata. Omittit codex Corsendoncanus. Num consulto, non ausim dicere. Certe non noscitur alius frater Dagoberti superstes, quam Charibertus, pater Boggonis, mariti S. Odæ; atque adeo frater et soror matrimonium contraxiserunt! Cæterum nullum hactenus noscitur monumentum, quo constat, fuisse (4) S. Odam, aliqua necessitudine cum stirpe Carolovingica conjunctam.

m Colitur S. Hubertus, qui sedem episcopa-

lem Trajecto ad Mosam Leodium transtulit, die iii Novembris, quando ejus Acta illustrabuntur. Ejus Historiam, præter alios, scripsit Joannes Roberti, Societatis nostræ.

n Sporta, quam peram, saccum, manticam et interpretatur Cangius in suo glossario, hoc loco significari credo cellulam penuariam, in qua edulia extemporalia aut ciborum reliquiae servabantur: gallice Huche, apud Flandros nostros Spinde vel Spende. Barthol. Fisen in Floribus Ecclesiæ Leodiensis, hanc vocem penum interpretatur: dicit enim: penum suam omni destitutam cibario commeatu.

o Refrigerium hoc loco significet cessationem aut remissionem in agendo: ita ut sensus sit, S. Odam non cessasse in procuranda propria sanctitate. Hanc Refrigerii significationem omisit Cangius in suo Glossario.

p Corsendoncano codici deest pericope: His dictis.... ibidem recondi. Similiter num. sequenti: Afflictioni et abstinentiæ..... erat intenta.

q Operæ pretium fuerit animadvertisse, quod nulla hic fiat mentio salutationis angelicæ ejus formula certe non exsistebat ætate S. Odæ, utpote sæculo xi antiquioris; quando inter latinos frequentior incepit istiusmodi precationis usus, qui demum in præceptum ecclesiasticum abiit, ut monstratum fuit in commentario Actorum S. Gauderici ad diem xvi Octobris (5). Hinc etiam denuo comprobamus, Vitam, quam edimus, scriptam fuisse, ut diximus Commentarii prævii num. 4, currente sæculo x. Nam si recentior fuisset scriptor, certe hæc retulisset pro more sui temporis, non omissurus proinde Salutationem angelicam.

r De S. Floreberto actum fuit ad diem xxv Aprilis (6). Obiisse dicitur circa annum 746, ex quo anno emortuali monstravimus num. 25 Commentarii prævii falli Breviarium Leodiense, dicens, trigesimo secundo post mortem anno corpus S. Odæ elevatum fuisse, quod quidem σφαλμα correxit Proprium Leodiense, anno 1857 editum, in quo simpliciter legitur sine ulla annorum indicatione: Sanctus Floribertus, Leodiensis episcopus, Beatæ Odæ, miraculis præclaræ, Reliquias ad altare sacrum sublimavit.

s Non censemus omittendam epistolam, a canonicis Amaniensibus datam die iv Julii 1446 ad monachos S. Arnulfi Metensis; licet enim in ea quædam occurrant, arti criticæ, ut in decursu commentarii monstravimus, minime consentanea; continet tamen alia, quæ cultum S. Odæ illustrent, et præsertim testatur scriptum, etiam Lotharingis persuasum fuisse, quod corpus Sanctæ matronæ Amanii semper exstiterit. Epistolam edidit D. Calmet in Historia Lotharingiæ inter Instrumenta et est sequentis tenoris (7): Præpositus et totum capitulum ecclesiæ collegialis B. Odæ viduæ Amaniensis, Leodiensis diocesis, humiles vestri amici, venerabilibus et religiosis dominis abbati et conventui monasterii Sancti Arnulfi Confessoris, situati prope civitatem Metensem, debitam reverentiam et honorem, salutem in Domino sempiternam. Vobis et vestræ benignæ gratiæ notum facere cupimus, vestram litteram per religiosum et circumspectum dominum Simonem de Chari-

(1) Act. SS. tom. IV Jul., pag. 423. — (2) Tom. V, pag. 70. — (3) Act. SS. tom. II Mart., pag. 392. — (4) Ibid. tom. III Febr., pag. 230. — (5) Act. SS. tom. VII Octob., pag. 1108. — (6) Ibid.

tom. III Apr., pag. 377. — (7) Hist. de Lorr. tom. I, Preuves col. CIX.

AUCTORE
ANONYMO.

seyo, abbatem vestri præfati monasterii, nobis ex parte vestri missam, sigilloque præfati vestri abbatis sigillatam et roboratam; et prima facie apparebat, per illos duos homines, vobis ex parte nostri transmissos, benignissime recepisse, quosque homines benigne et laudabiliter amore sanctissimæ nostræ jam dictæ patronæ et nostri recepistis in vestro monasterio, prout dixerunt: pro quibus gratiarum actiones vobis per præsentem referimus; ut si qua possimus in partibus Leodiensibus facere, quæ vestris placeant voluntatibus, nobis vestris bonis delectaretis, paratis cum omni diligentia exponere nostrum posse ad omnia, quæ vestrum respiciunt commodum et honorem, propter sanctissimum Arnulfum, vestrum benignum patronum, filium B. Odæ viduæ suæ matris, nostræ fundatricis et patronæ; omniaque contenta in præfacta littera, nobis ex parte vestra missa optime intelleximus. Unde vobis referimus, quod nos, secundum quod cupitis, mittimus vobis totam Historiam et Legendam, Cantum et Officium Missæ Horarumque B. Odæ Viduæ, nostræ fundatricis et patronæ, prout reperietis in volumine latorum* præsentium tradito in pergamento, scripto secundum quantitatem voluminis, nobis per vos scripti, prout vestra littera asserebat: qui lator nobis promisit tradere vobis præfatam Historiam cum præsentem litteram. Insuper vobis humiliter supplicamus, quatenus nobis per latorem præsentium remittere dignemini Historiam, Legendam, Cantum, Officiumque Missæ et Horarum festi B. Arnulfi Confessoris, vestri patroni, B. Odæ filii, et Historiam Translationis ejusdem S. Arnulfi necnon Chronicam B. Arnulfi: quam Chronicam per præsentem vobis promittimus eam remittendam, postquam conscripserimus, per latorem vel per alium virum fidelem. Item scire dignemini, venerabiles Religiosi, quod nos solemniter celebramus annuatim tria festa in nostra ecclesia collegiata Amaniensi in honorem B. Odæ viduæ, patronæ nostræ. Videlicet festum sui obitus, quando ipsa migravit ab hoc sæculo, xxiii die mensis Octobris: item celebramus secundum festum, scilicet festum Translationis B. Odæ ix die Julii: item celebramus tertium festum, scilicet festum Exaltationis B. Odæ, semper dominica die post festum S. Matthæi Apostoli et Euangelistæ in mense Septembri; et tunc fit sollemnis processio circa villam Amaniensem, deferendo unum pulcherrimum feretrum argenteum, in parte deauratum, in quo feretro ossa benigni corporis beatissimæ Odæ sunt collocata. De quibus tribus festis primum festum præfactum, scilicet sui obitus, est majus; quia illud celebratur per omnes ecclesias totius episcopatus et diocesis Leodiensis cum novem lectionibus in Matutinis, secundum ordinarium Leodiense. Et nos celebramus etiam de S. Arnulfo, vestro patrono, in nostra ecclesia Amaniensi, xvi mensis Augusti, festum cum novem lectionibus, secundum Ordinarium Leodiense, sicut de uno Confessore, propter defectum propriæ Historiæ. Etiam, venerabiles domini, vos facitis querimoniam de nomine patris

S. Arnulfi, vestri patroni. De hoc rescribimus D vestris reverentiis, quod pater S. Arnulfi vocabatur Boggus, qui fuit dux in Aquitania, prout invenietis in Legenda B. Odæ, per nos transmissa. Etiam si continget aliquos e vestris venire visitatum ecclesiam nostram Amaniensem temporibus futuris, vos reperietis eam sitam subtus oppidum Hoyense ad unum magnum milliare, prope fluvium Mosæ inter Hoyum et civitatem Hoyensem*, et habet ecclesia nostra duo campanaria, in qua ecclesia B. Oda requiescit, et est collegium canonicorum, et sumus de consortio et fraternitate sanctarum ecclesiarum Leodiensium. Item reperitur in Chronicis, quod B. Oda, nostra patrona, fundavit villam et ecclesiam Amaniensem in honore B. Georgii, et dotavit nostram ecclesiam de multis bonis, quæ possidemus, tam in decimis quam in denariis hereditariis, et adhuc fundavit quatuor ecclesias parochiales in episcopatu Leodiensi, omnesque in honore S. Georgii suis sumptibus; et instituit in nostra ecclesia Amaniensi octo canonicos, et quando decessit, omnes alias possessiones, prædia et allodia, quæ possidebat in patria Leodiensi, legavit S. Huberto Confessori, illo tempore episcopo Leodiensi, suo consanguineo, ad opus suarum ecclesiarum, quas ipse S. Hubertus fundabat tunc, tam in civitate Leodiensi quam in Ardenna; quia præfatus S. Hubertus erat filius sororis B. Odæ, et pater S. Huberti fuit filius Boggi supradicti; quia Boggi habuit duas uxores: ex prima genuit quemdam Bertrandum, et ille Bertrandus ex sua conjuge, vocata Phigberta, genuit S. Hubertum, quæ Phigberta fuit soror legitima B. Odæ viduæ. Post mortem suæ primæ uxoris, idem Boggus desponsavit B. Odam, ex qua genuit B. Arnulfum, vestrum patronum; et B. Oda fuit amita S. Huberti, et B. Arnulfus, filius B. Odæ, fuit avunculus S. Huberti ex parte Boggi, patris sui, quia Bertrandus et S. Arnulfus fuerunt fratres, non de una matre, sed de duabus matribus et de uno patre, scilicet Boggo. Item S. Arnulfus desponsavit sibi unam nobilem dominam, in qua genuit Angisum ducem, qui Angisus F habuit in uxorem B. Beggam de Andradana, sororem S. Gertrudis Virginis; in qua Begga genuit Pippinum, prout ista reperimus in Chronicis Leodiensibus. Etiam aliquid et multa reperietis in Legenda B. Odæ de progenie, ortu, vita et sanctitate ejus. Novit Altissimus, qui vos in sancta Religione conservare dignetur per tempora longiora. In quorum omnium præmissorum testimonium, sigillum nostræ præfactæ ecclesiæ Amaniensis ad causas præsentibus litteris duximus appendendum. Datum anno Nativitatis dominicæ millesimo quadringentesimo quadragésimo sexto, mensis Julii die quarta. *Non est, quod pluribus verbis monstremus multa esse errata in genealogica descriptione Amaniensium canonicorum, caput errorum in eo est, quod S. Arnulfum Metensem filium attribuant S. Odæ, cujus originem § II Commentarii prævii illustravimus, ut hæc denuo refutare opus non sit.*

* Leodiensem?

A

D

DE S. DOMITIO,

CONFESSORE, IN TERRITORIO AMBIANENSI,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. V. II.

§ Unicus. Sancti elogia in Martyrologiis; videtur, solum fuisse diaconus; ejus Vita a variis vario tempore conscripta; de cathedralitate ecclesiæ S. Acheoli juxta Ambianum et de vita Sancti clericali.

ANTE MEDIUM
SÆC. VIII.
S. Domitii dia-
coni

S Domitii sanctitatem et cultum ecclesiasticum testantur nobis varia Martyrologia; imprimis Romanum his verbis: In territorio Ambianensi, Sancti Domitii presbyteri. Molanus vero in suo Auctario Usuardino dicit: In territorio Ambianensium, Sancti Domitii episcopi et confessoris; ast Martyrologia Ebroicense et Autissiodorensis exhibent S. Domitium Ecclesiæ Ambianensis presbyterum et canonicum. Præter Molanum nemo Sanctum nostrum episcopum dixit, imo neque presbyter dicendus est, quum antiquissima, quam infra damus, Vita eum diaconum vocet. In partibus, inquit num. 1, Gallicanis fuit quidam senex, non tam annorum ætate, quam morum honestate præclarus, primitus Ecclesiæ Ambianensis canonicus, nomine Domitius, vir devotus, Spiritu Sancto repletus atque diaconatus gratia decoratus. Et vero in reliqua narratione vitæ nihil occurrit, quod indicet S. Domitium aliquando presbyteratu functum fuisse; quin contrarium indicant verba num. 9: Sanctus enim obitum suum, parum ante decessum suum, sentiens imminere, ... uni sacerdotum, se ad Missam celebrandam præparanti, accessit, et ab ipso petiit, in ipsa Missa sibi sacrosanctam hostiam conferri. Quod si Domitius presbyter fuisset, sanus adhuc vegetusque sacrificium ipse indubie obtulisset. Merito itaque Breviarium Ambianense, anno 1746 jussu Ludovici de la Motte episcopi editum, Sanctum Domitium diaconum dixit.

Acta edidere
tum veteres,

2 Quam coram habemus et edimus, Acta cœva non sunt, sed omnium, quæ novimus, antiquissima: quum enim S. Domitius sæculo VIII, tempore Christiani, Ambianensis episcopi, qui inter annos 721 et 748 sedem tenuit (1), floruerit; et hæc Acta conscripta fuerint, quando parthenon Paracliti, id est anno 1219 (2), construebatur, ut dicit biographus noster num. 2, patet eorundem scriptorem initio sæculi XIII floruisse. Antiquiorem tamen Vitam biographo præluxisse, ad quam suam lucubrationem conformaverit, verisimile mihi videtur, tum quia in rebus gestis referendis omnino sobrius est, tum quia metricam quamdam Vitam exstitisse indicant verba similiter cadentia et ad metrum fere exacta, ut in Annotatis hinc inde ostendimus. Nostra etiam biographia S. Domitii omnino convenit cum ea, quam ex eodem Legendario Abbatisvillensi de S. Ulphia edidit Bollandus ad diem XXXI Januarii (3). In eo tamen

utraque Acta differunt, quod diverso tempore scripta sunt: nam quo tempore biographus S. Domitii Vitam adornabat, monasterium Paracliti construebatur, nondum absolutum; ut ipse dicit num. 2, S. Ulphiam, heremiticæ desiderio vitæ succensam fugisse et ad fontem quemdam, ubi cœnobium Paraelyti monialium Cisterciensis Ordinis modo construitur et fundatur: id autem accidit anno 1219, ut constat ex charta foundationis data anno gratiæ MCCXIX, mense Junio (4). Ast quando Vita S. Ulphiæ scribebatur, jam constructum et fundatum erat monasterium Paracliti, scribente biographo (5): Ut mansionis locus Virginis Ulphiæ celebrior haberetur, divina providentia hoc eodem loco illud nobile cœnobium sacrarum virginum, quod dicitur Paraclitus, ædificatum exstitit et fundatum: adeoque Vita S. Domitii Vitam S. Ulphiæ præcessit.

3 Post antiquiora Acta, etiam recentiores quidam operam suam in scribenda Vita S. Domitii contulerunt. Petrus a S. Quintino, ordinis FF. Minorum Capuccinorum, Vitam SS. Ulphiæ et Domitii gallice edidit Ambianis anno 1664. Et quandoquidem res gestas S. Ulphiæ attingere nemo potest, quin simul præcipua monumenta Sancti nostri referat, inter ejusdem biographos recensendi sunt etiam ii, qui speciatim de S. Ulphia scripsere. S. Ulphiæ, tamquam monasterii Paracliti patronæ, Vitam gallico idiomate conscripsit et Parisiis anno 1648 edidit Susanna de Brasseuse, XXIII abbatissa ejusdem monasterii, ab anno 1626 ad 1681 (6). Tandem Ludovicus Sellier Societatis nostræ, nuper sancte defunctus, novam adornavit Vitam S. Ulphiæ, quam Ambianis anno 1841 publici juris fecit. Id inter alia pretii habet libellus, a viro piissimo concinnatus, quod usus antecessorum suorum lucubrationibus, fata etiam recentia sacrarum Reliquiarum, quæ turbine exeuntis sæculi præteriti dispersæ fuerunt, enarrare et piam antiquiorum temporum traditionem, quatenus et hodiedum viget, testari potuerit. Frequenter igitur nobis citandus occurret; et quamvis, suppresso auctoris nomine, sola tessera A. M. D. G. typis excusus fuerit liber, eundem tamen sub auctoris nomine ad calcem paginæ pro more nostro exhibebimus.

4 Porro quod ad tempus spectat, quo S. Domitius floruit, nihil accurate definiri potest; quum nulla tum in ejus, tunc in S. Ulphiæ Actis occurrat nota chronologica præter pontificatum

E

tum recentiores:

F

floruisse videtur

(1) Gall. Christ. tom. X col. 1136. — (2) Ibid. col. 1343. — (3) Act. SS. tom. II Januar., pag. 1123. — (4) Gall. Christ. tom. X,

instrum. col. 339. — (5) Act. SS. tom. II Januar., pag. 1124. — (6) Gall. Christ. tom. XX, col. 1346.

Christiani,

AUCTORE
J. V. H.

Christiani, Ambianensis episcopi, cujus tempus certis numeris determinare non licet. Erat autem Christianus ante episcopatum suum, teste Carolo Le Cointe in suis Annalibus ad an. 713 num. 38 (1), abbas Reomaensis in Lingonibus: Petrus Roverius noster, qui Historiam monasterii S. Joannis Reomaensis composuit, Christiani, inquit (2), praefecturam decennio posteriorem illa, quae praecessit, Eustorgii tenemus, ex Catalogi abbatum notis chronicis: (Eustorgium autem abbatem dixerat anno 710, adeoque Christianus praefecturam suam anno 720 occeperat) sed illius finem praecise non licet assignare, multo minus res ab eo gestas, nisi quod sedis incomptae episcopatu est functus. Post quae verba Cointius l. c. addit: Illam tamen sedem a nobis compertam putamus, Ambianensem videlicet, quam Dominico, Ambianensi, post S. Lamberti translationem statim mortuo, Christianus obtinuit anno 721.

ante medium
saeculum oc-
tavum:

B

Verum Christiani episcopi, quemadmodum et aliorum antistitum, qui translationi S. Lamberti adstitisse dicuntur, praesentiam non satis idoneo testimonio comprobata dicunt nostri ad diem xvii Septembris in Commentario de S. Lamberto num. 200 et seq. (3): imo, inquit Constantinus Suykens, Commentator Actorum S. Lamberti: aliquorum antistitum ex his, episcopatus tempus, quale a scriptoribus traditur, cum translationis tempore non concurrisset, aliorum vero admodum dubium esse, ac caeterorum denique praesentiam plane incertam. Quamvis igitur plerique recentiores, Adrianus de la Morliere (4), Carolus Le Cointe (5), auctores Galliae Christianae (6) et monachus Coelestinus Daire (7) tamquam indubitata referant praesentiam Christiani, Ambianensis episcopi, in translatione S. Lamberti, haec tamen certa non est, adeoque certum fundamentum chronologiae praebere non potest. Quamvis igitur certum aliquod initium pontificatus Christiani dare non possimus, dubium tamen non est eundem fuisse Ambianensem episcopum circa haec tempora, quum id ex successione episcoporum supputare liceat. Sic Ursinianus, Ambianensis episcopus, memoratur in placitis Clodovaei III, anni 692 et Childeberti III, anni 697 de Nocido villa supra Isaram Noisy-sur-Oise (8): hunc excipit Dominicus, quem sequitur Christianus, post quem habemus Raimbertum, cujus mentionem facit Zacharias Papa in epistola ad Bonifacium Moguntinum et varios Galliae episcopos, quae, ut notat Sirmondus, data anno 748 fuerit (9). Itaque inter annum 697, quo Ursinianus et 748, quo Raimbertus sederunt, habemus intercapedinem quinquaginta trium annorum, quo intervallo episcopis Dominico et Christiano locus est; quod quidem sufficit, ut dicamus, S. Domitium, sub Christiano viventem, priorem partem saeculi octavi occupasse: quapropter ejus obitum late, quoniam nihil certius habebamus, ante medium saeculum octavum signavimus.

ejus cella Am-
biano

6 In Vita num. 1 legimus S. Domitium in quodam loco secreto, distante quindecim milliariis a civitate Ambianis, solitariam vitam duxisse, et habuisse consuetudinem

nocte qualibet Ambianis in ecclesia Beatae D Mariae, ubi monasterium S. Acheoli nunc consistit, vigiliis personaliter, et, eisdem expletis, hora, qua poterat, ad suum heremitorium remeare. In Vita S. Ulphiae, a majoribus edita, num. 4 (10), dicitur ejus cella circiter quarto milliario ab eadem urbe (Ambianis) juxta rivum Noyae fuisse. Quod quidem cum Actis S. Domitii nullatenus convenit: forsitan error Vitam S. Ulphiae inficit, nempe omissio vocis decimo, ita ut legendum sit, cellam Sanctae Virginis decimo quarto milliario distantem Ambianis fuisse: qua ratione satis conveniret utraque Vita, quum cella Virginis duobus chiliometris propius Ambianis, quam Sancti Viri turgurium, adjacuerit. Constant haec ex Atlante Galliae Cassiniano. Verum dubito, an in alterutra Vita mensurae topographicae recte expressae sint: milliaria olim, saltem tempore Gregorii Turonensis, tertiam partem leucae Gallicae, quarum xxv sunt in gradu geographico efficiebat. Nam dicit Historia Francorum lib. viii cap. 15 (11), Eposio castro monasterium S. Wulfilaici octomilliariis distare, quae leucas gallicas duas cum dimidia constituunt (12). Adeoque si S. Domitius quindecim milliariis Ambianis, vel potius ab ecclesia S. Acheoli, distaret, iter quotidianum fuisset quinque leucarum, quibus duplicatis propter reditum, decem leucarum spatium diebus singulis percurrere debuisset: tantus autem peregrinandi labor quotidie suscipere, etiam per pluvias, nives et glacies vires humanas vix non superat, praesertim, si animadvertimus, id praestandum fuisse et a viro de vix jam aetate et a tenera virgine.

7 Quod si vero mappas geographicas consulimus, invenimus rem, etsi adhuc arduam, tamen humanius transactam fuisse. Atlas Cassinianus statuit distantiam Cellae S. Domitii, quae nunc simpliciter S. Domitius vocatur, ad S. Acheolum decem chiliometrorum seu paulo plus quam duarum leucarum cum dimidia: et cella S. Domitii ab Ulphiana, quae dein in parthenonem Paracliti excrevit, duobus distat chiliometris, ut videre in Atlante laudato, mappa signata S. H. Propter has rationes arbitramur, utrumque biographum cespitasse alterum F excessu, defectu alterum: et legendum censemus, octo circiter milliariis cellam Sancti viri Ambianis distantem fuisse, quare et S. Ulphiae eremitorium septimo milliari ab urbe ponimus. Neque haec dicta sunt, quasi utriusque Sancti laborem minutum vellemus: certe iter quinque leucarum, hyemali et aestivo tempore, quotidie conficiendum, tantam nobis exhibet arduum, ut nullum aliud poenitentiae opus eidem aequiparari posse videatur.

duabus cum
media leucis
distabat,

8 Porro eodem num. 1 duo alia occurrunt, quae illustratione aliqua indigent, nempe S. Acheoli monasterium, tunc ecclesiam Beatae Mariae fuisse, ac in ea canonicos ecclesiae cathedralis sedisse. Quantum ad cathedralitatem ecclesiae S. Acheoli spectat, conveniunt scriptores Ambianenses, eandem omnium primam aedificatam fuisse in diocesi Ambianensi, adeoque primos

eoque quotidie
noctu ibat:

(1) Annal. Franc. tom. IV, pag. 526. — (2) Pag. 76. — (3) Act. SS. tom. V Sept., pag. 453. — (4) Antiquités de la ville d'Amiens, pag. 196. — (5) Annal. Franc. tom. IV, pag. 646. — (6) Tom. X, col. 1136. — (7) Hist. de la ville d'Am. tom. II, pag. 13. — (8) D. Bouquet. tom. IV, pag. 671 et 676. — (9) Mi-

gne. Patrol. tom. LXXXIX, col. 948. — (10) Act. SS. tom. II Januar., pag. 1123. — (11) Migne. Patrol. tom. LXXI, col. 457. — (12) Cfr Act. SS. Belg. tom. II, pag. 184. Annot. a.

AUCTORE
J. V. H.

A episcopos in ea sedem suam pontificalem constituisse (1). Id tamen singulare est, quod primaria ecclesia extra muros civitatis Ambianensis edificata fuerit; plerumque enim in ipsa civitate erigebantur ecclesiae cathedrales. Ecclesiam autem S. Mariae ad S. Acheolum extra civitatem positam fuisse, ostendit mos ibidem sepeliendi mortuos, quum senator Faustinianus ibidem suum haberet sepulcrum. Quapropter probari mihi non potest ratio, ab auctoribus Galliae Christianae allegata, ad evincendum, ut ajunt (2), fuisse cathedralem, quia nempe in ea constat episcopos primos et plurimos sepultos fuisse. Cautum enim erat legibus, ne defuncti intra civitatem componerentur, ut luculenter nobis testatur Concilium Bracharense anni 561, quod canone XVIII prohibens (3), ne corpora defunctorum ullo modo in basilicis Sanctorum sepeliantur, ordinationis suae hoc adducit momentum: Nam si firmissimum hoc privilegium usque nunc manet civitates, ut nullo modo intra ambitus murorum cujuslibet defuncti corpus humetur, quanto magis hoc venerabilium Martyrum debet reverentia obtinere. Proinde primi civitatum episcopi non sepeliebantur in suis ecclesiis cathedralibus, quando haec intra murorum ambitum continebantur, sed extra civitatem erat sepulturae locus, ut pluribus allatis exemplis monstrari posset (4). Haec ideo dicta non sunt, quasi opinionem illorum reprobaremus, qui censent ecclesiam S. Acheoli olim cathedralem fuisse; sed ne inefficaces rationes producantur ad confirmandam opinionem, ceterum probabilissimam: quandoquidem omnium consensu ecclesia S. Acheoli fuit totius diocesis antiquissima, primum est judicare, in eadem primos episcopos Ambianenses sedem habuisse suam.

an clero Ecclesiae Ambianensis adscriptus fuerit, inquiritur.

B 9 Verum quo tempore floruit S. Domitius, nempe saeculo octavo, haec jam desierat esse cathedrales, quam S. Salvius, episcopus Ambianensis intra urbem saeculo VII ineunte, ut monstrarunt nostri in Actis utriusque S. Firmini (5), transtulerat. Videntur autem in ecclesia S. Acheoli fuisse clerici, qui, ut habet Gallia Christiana (6), sub ditione capituli diu noctuque Deo militabant: et istis quidem clericis associabat se S. Domitius ad nocturnas Deo persolvendas laudes, ut in Vita ejus num. I narratur. Utrum porro fuerit veri nominis canonicus, quales hodie novimus et habemus, dubitari merito potest; quum capitula ecclesiarum cathedralium nondum more hodierno essent constituta. Ab ipsis tamen Ecclesiae initiis episcopo adhærebant presbyteri quidam et diaconi, quos S. Ignatius Martyr, epistola ad Trullianos (7), jam senatum Dei et concilium Apostolorum appellabat, quem summa veneratione a fidelibus habendum volebat. Propter similem reverentiam antiquissimo tempore vetitum erat presbyteris ruralibus Missae Sacrificium, praesente presbytero urbano, sine ejus licentia, offerre, ut habet concilium Neocæsariense anni 314 (8). Quia igitur S. Domitius sat distans haberet extra Ambianum domicilium, ut non facile posset episcopo suo adesse; dubium est, an ad senatum seu presbyterium Ecclesiae Ambianensis pertinuerit.

Dein cohabitabant passim episcopus et clerus cathedralis. Nam ex can. XII concilii Turonensis II, anno 567 celebrati habemus (9), episcopum habitasse cum presbyteris, diaconis et junioribus clericis suis; quapropter episcopus, si fuerit uxoratus, conjugem ut sororem habeat, ejusque habitationem separatam faciat: tam longe absint mansionis propinquitate divisi, ut nec hi, qui ad spem recuperandam clericorum servitute nutriuntur, famularum (uxoris episcopi) propinqua contagione polluantur. Erat igitur domus episcopalis non solum quod nunc palatium episcopale dicimus, sed etiam claustrum canonicorum et juniorum seminarium, Atque hac ratione scholae Ecclesiae Ambianensis, adeoque ejus clero aliquandiu adscriptum fuisse S. Domitium, omnino admittimus: deinde vero tamquam diaconus basilicae S. Acheoli, quandoquidem praebendulae, ut habet Vita num. I, particeps fuerit, inserviit. Haec Vitae S. Domitii praemitenda duximus.

VITA S. DOMITII,

E

CONFESSORIS ET CANONICI AMBIANENSIS,

Descripta ex Legendario Ecclesiae Collegiatae S. Wulfranni, urbis Abbatisvillae, diocesis Ambianensis.

Primo tempore alleviata pleniter et sedata valida persecutione tyrannorum, adversantium legibus christianis, in partibus Gallicanis fuit quidam senex, non tam annorum aetate, quam morum honestate praeclarus, primitus Ecclesiae Ambianensis canonicus a, nomine Domitius, vir devotus, Spiritu Sancto repletus, atque diaconatus gratia decoratus. Hic Christi charitate suaviter vulneratus, canonicatum suum sponte resignans, omnem contempserat mundi pompam, reliquerat vanitatem ac oblivioni dederat carnis curam, in quodam loco secreto, distante circiter quindecim milliariibus a civitate Ambianis b, solitariam vitam ducens. Hic etiam habebat consuetudinem nocte qualibet Ambianis in ecclesia Beatae Mariae, ubi S. Acheoli monasterium nunc consistit c, vigiliis personaliter interesse, et, eisdem expletis, hora, qua poterat, ad suum heremitorium remeare. Quotidianam nihilominus a se sibi indictam de canonicatu suo praebendam d, modicam tamen et strictam, ut heremita sobrio competeat, benigne sui concanonici ministrabant, quam secum in pera, quasi mendicans, revertens a vigiliis humiliter deferebat.

S. Domitius

a

b

c

d

2 Fuit etiam in diebus illis virgo quaedam, formosa valde, Ulphia nomine e, quae patriam et parentes, divitias et nuptias, heremiticae desiderio vitae succensa, fugerat, et ad fontem quemdam, ubi cœnobium Paraelyti monialium Cisterciensis Ordinis modo construitur et fundatur f. Tunc vero in locum spinosum

S. Ulphiae Virginis,

e

f

(1) Gall. Christ. tom. X. col. 1148 et 1323. Daire Hist. d'Amiens. tom. II, pag. 231. — (2) Gall. Christ. l. c. col. 1148. — (3) De Aguirre. Conc. Hisp. tom. III, pag. 181. Cfr Additionem Jos. Catalani, ibid. pag. 187. — (4) Cfr Thomass. Discipl.

Eccles. Part. III, lib. I. cap. 66. — (5) Cfr Act. SS. tom. I Septemb., pag. 186 et tom. VII, pag. 36. — (6) Tom. X, col. 1323. — (7) Migne. Patrol. gr. tom. IV, col. 678. — (8) Labbe tom. I, Conc. col. 1488. — (9) Ibid. tom. V, col. 833.

AUCTORE
J. V. H.

g

* tuum?

h

B

multum id sol-
licitantis,

i

C

curam susci-
pit;

* Ephes. V, 6.

* II Cor. XI,
14.

* I Joan. IV, 1.

et refertum vepribus secesserat; ibidemque adhuc parvo tempore latuerat, implorans a Domino sibi gratiam et misericordiam celeriter elargiri. Quum igitur quadam die, circa sextam horam *g* sanctus senex, Domitius, reverteretur a vigiliis, ut quotidie faciebat, et prope dictum fontem, juxta quem morabatur Ulphia, ad jactum sagittæ deberet transire, vox talis ad ipsam subito desuper est delapsa: Ulphia, cito surge, et tuo* patrem intuens, eidem festina occurrere. Quæ vertens oculos ad declivium montis, vidit sanctum senem, in habitu heremitico et vultu angelico descendentem, habentem capitis cæsariem et barbam venerandam *h*, canitie niveam, ac præ senectute et corporis debilitate se baculo sustentantem. Cui jussa divinitus, occurrit Ulphia, et capite inclinato, vultuque in terram dimisso, ante sancti senis genua, flexis poplitibus provoluta, lacrymabili voce dixit: Pater sanctissime, miserere mei. Stupens autem senex pro novitate rei insolitæ, et videns juvenulam sic se deficientem, comiter sistit pedem, Ulphiæ breviter ita dicens: Quæ es? Quid quæris et quare sic te humilias? Et illa: Ego, inquit, sum Ulphia nomine, Christiana religione, Dei ancilla devotione, quæ quærens animæ meæ salutem et sponte me sic humilians, ut inde pietate Dei exaltationem consequar sempiternam, ad te missa nutu divino, ut mihi compatiaris affectu paterno, et ut tibi obediam in Christo filiali obsequio.

3 Et Domitius ad illam: Quod, inquit, experimentum habere de te possum, ut existimem, esse vera, quæ dicis? Sancta virgo respondit: Si me, ait, in frutecto *i*, isti fonti contiguo, per vitæ meæ residuum conversantem inveneris, ea, quæ vitam heremiticam redolent, operantem, et ad illa, quæ divino cultui pertinent, deprehenderis promptam haud segniter et paratam, scito quod sanctitati tuæ me miserit Dominus a te in suo sancto servitio nutriendam. Interim vero Sanctus Domitius in Ulphiam, hanc et aliam causam adventus sui ad illum locum referentem, defixis oculis intendebat, comperiens et admirans supra modum et ipsius virginis vultus elegantiam et auditus intelligentiam, intellectus perspicaciam, sensus vigilantiam, sermonum ponderatorum efficaciam et responsionum discretarum claram evidentiam, insuper et religiosi propositi firmam vivamque vocis constantiam.

4 Cujusmodi constantiam ut plenius comprobaret senex callidæ et antiquæ circumspectionis, petitioni sanctæ virginis tunc minime acquiescens, usque ad crastinum astute distulit responsionem, eo quod sciebat dictum ab Apostolo: « Nemo vos seducat inanibus verbis »*; et quia diabolus aliquando « se transfiguravit in Angelum lucis »*; et quia dicit alibi: « Probate spiritus, si ex Deo sunt »*: hoc maxime secum revolvens, quia super his nihilei adhuc Dominus revelarat. Et ait ad illam: Juxta meam consuetudinem hac sequenti nocte proficiscar ad vigilias Ambianis, et in meo reditu tibi meam aperiam voluntatem. Et sic, illa remanente, discedens abiit viam suam, divinæ dilectionis, fervoris et devotionis igne in cor ejus vehementi nimis impetu scintillante, ita ut vix posset ad aliquid

aliud cogitare. Crastina vero die reversus, *D* dixit ad illam: Ulphia, heri, si recolis, promisi tibi petitioni, quam mihi feceras, hodie respondere, utrum vellem tecum affinitatem religiosam conjungere, et te in spiritualem filiam adoptare: in cujusmodi dilatione plenius edoctus a Domino, a tua supplicatione, facta devote, non recedo, sed, quod petisti, benigne concedo. At Ulphia sancto seni grates plurimas referens, facta cella modica, mansit ibi cum eodem Domitio *k*.

5 Eo vero tempore, quo sancta virgo Ulphia cum sancto in Christo patre suo, heremita Domitio, Ambianis ad vigilias noctu ibat, et adhuc noviter ire consueverat, contigit in una noctium, æstivo tempore, ut post completorium, orationumque ferventem instantiam, illa stratu suo cillicino caput suum, sicut erat vestita, reclinaret, quatenus hora eundi ad vigilias paratorem et vigilantorem Sanctus per eam adveniens inveniret. Et ecce statim, capite Sanctæ Virginis inclinato, ranæ, quarum ibi semper erat fertilis copia, juxta modum suum, non noviter consuetum, validum suo cantu facientes impetum, non solummodo tunc secundum quod consueverant, sed præ nimia tepiditate aeris multo fortius cantum suum exaltaverunt, quasi festum celebrantes cœtum: ita quod per sonum tumultuantium vocum, forsitan aliquibus possent non modicum incutere tedium atque metum. At quum noctis profunditas et refrigerantis roris asperitas ipsarum bestiarum voces paulatim et tandem penitus repressissent, ipsisque silentium indixissent; ipsa quoque virgo sancta per clamorem hujusmodi valde præter solitum vigilasset, et hora surgendi pergendique ad vigilias propinquasset, signo sanctæ crucis fatigata plurimum se munivit et sic celerius solito firmius obdormivit.

6 Mox autem ut obdormivit Ulphia, illæ bestiolæ, quæ jam a clamore quieverant et tacebant, sibi etiam dormienti taliter obstrepere videbantur, quod ad nihil poterat aliud intendere quoquomodo. Nam illo eodemque puncto et momento Sanctus Domitius advenit, et baculo pulsans Ulphiæ cellulæ pessulam, ut solebat, stansque foris et auscultans, intus nihil audiebat. Quare vocem suam cum ictibus baculi fortius semel et bis iterans, ajebat: Ulphia, surge. Quum autem Sanctus senex nullam responsionis vocem audiret, clamabat valentius voce, qua poterat, altiori: Ulphia, Ulphia, surge, mea filia, nam secunda noctis præterit vigilia *l*. Verum quum omnes ejus clamores casso labore deficerent, nec ejus auditum ulla deintus data responsa reficerent, æstimans Domitius, quod Ulphia jam ad vigilias perrexisset, et quod ipsa recta vigiliarum hora surrexisset, arguens in semetipso propriam somnolentiam et suam detestans socordiam, quod tenera virgo tam ferventer ipsum ad vigilias anticipasset, et ipse, detentus pigritia, diutius repausasset, iter arripiens, eamque præire credens, sequi festine nitebatur, verecundia magna tactus, sudore nimio defluente toto corpore madefactus.

7 At quum ad ecclesiam pervenisset, et primum vigiliarum signum vix pulsatum fuisset, ipseque filiam suam Ulphiam hac et illac per ecclesiam pluries quæsivisset et minime invenisset,

k
ranarum stre-
pitu impedita
sancta,

E

*ne S. Domi-
tium, vocan-
tem*

F

l

*ad ecclesiam,
audiret,*

A invenisset, clam discedens ab ecclesia, sistere pedes noluit. Quinimo non, si voluisset, potuit, donec tristis, anxius atque sudans ad Ulphiæ cellam venit, eamque, de eadem exeuntem invenit; nam tunc primum evigilaverat et ostiolum suum aperuerat. Videns autem Ulphia sanctum patrem suum Domitium, rubore ex nimia fatigatione suffusum et sudore perfusum, ipsi compatiens et blande leniterque alloquens, dixit: Indulgeat tibi Deus, Domine pater, quod me hodie pergens ad vigilias non vocasti et somnolentem * nimis minime excitasti. Ad hæc senex respondit: Imo quinquies et amplius te vocavi, sed infra cellam tuam nullum responsum audiens, esse te jam ad vigilias æstimavi. Et ad terram senex residens, valde lassus, omnia quæcumque sibi acciderant illa nocte, ipsi Ulphiæ per ordinem narravit.

* somnolentam

ranis silentium indicit:

B 8 Intellexit igitur protinus virgo sancta per ranarum strepitum et earumdem immoderatum garritum, suum fuisse tunc auditum quasi fantastice impeditum, ne se excitantem seu vocantem audiret aut intelligeret patrem. Et confestim ad terram genua sua flectens, manusque simul junctas ad cælum extendens, oravit ad Dominum ita dicens: O Deus omnipotens et æternæ, ranarum istarum garrulitatem sterne, obtura guttura sic, ut amplius in isto loco non garrulent, tumultum non faciant, amodo usque in sempiternum taceant istæ quidem præsentēs et omnes etiam aliæ post futuræ natæ istarum, natæque natarum et quæ nascentur ab illis, majores et mediocres cum pusillis. Et conversa ad illas dixit: Quia vos, vilissimi vermes, ista nocte graviter nos turbastis, privatisque devotionis et pacis bono, vestro tumultuoso sono, ego confidens de Dei dono, perpetuum silentium vobis impono, et sic vobiscum pactum compono, quod omnes vobis consimiles, hic in posterum venientes, isti interdicto suppono. O valida maledictio! O interdictum ore sanctum * et virgineo ita dictum, quod hoc miraculum nullo modo constat fictum *m*. Si quidem S. Domitio respondente, Amen, ex tunc hactenus ista sententia perduravit, et amborum merita Deus sic exaltare curavit, quod facta per nos, non solum cum pluribus sed etiam fere cum finitimis omnibus inquisitione diligentissima, omnes voce dicunt evidentissima, se numquam ibi audisse ranarum cantamina *n*.

* sancto?

m

n
morti proximis

C 9 Sanctus autem obitum suum, parum ante decessum suum, sentiens imminere, finem optimum imponens operi bono, hominem utrumque viatico salutari studuit sic munire. Etenim nocte tunc sequente, cum sancta filia sua veniens ad vigilias, ut consueverat, facto mane, uni sacerdotum, se ad Missam celebrandam præparanti, accessit, et ab ipso petiit, in ipsa Missa sibi sanctæque virgini sacrosanctam hostiam conferri *o*. Qua sumpta, venerunt ad Ulphiæ cellulam ipsa die, residensque sanctus senex sic alloqui cœpit eam: Scisne, Ulphia, filia mea, quare nos duos hodie fecerim hostia sacra muniri? Ulphia dixit: Nihil super hoc, pater sancte, respondere rectum audeo, nihil inde definio, nisi quod conjicio, te credere et sperare in proximo ad Deum ire et recedere ab hac luce. Ad hæc Sanctus: Optime, inquit, filia cogitasti et solerter prudenterque conjici-

cere studuisti, hoc ipsum mente tractans: siquidem ante primum gallicinium noctis instantis, nisi fallor, dimittet meus spiritus glebam carnis; et ob hoc, ut tutius hinc recedat, illum sacro Jesu Christi corpore præmuniri oportebat, ne suum iter malignus impediat spiritus sive cædat.

AUCTORE
J. V. H.

10 Hoc nempe corpus Christi vere est et vere dicitur Viaticum, et hoc regium epulum, cœleste pabulum, Dei famulum, gradientem super mundi sabulum, facit boni charismatis æmulum, et in cultu divino sedulum reddere consuevit. Hic est cibus gratus fidelibus, jucundus fidelibus, juvenis fragiles, roborans debiles, in cujus fortitudine levi conamine ambulavit nec se fatigavit Helias, eundo quadraginta diebus et quadraginta noctibus usque ad montem Dei Oreb. Hoc et etiam manna, esca scilicet operans magna, lapsos erigens, devios dirigens, errantes corrigens, solamen porrigens, conatus dæmonum ad nihilum redigens, quo quondam egressum de Ægypto suum pavit Dominus populum in deserto. Hoc pane, qui digne in præsentī reficitur, in omni opere bono perficitur, carnis illecebra non inficitur, tædio mentis non afficitur, intestino bello non vincitur, in peccatis gravioribus consensus omnino repellitur, insuper et digne sumens deiformis efficitur, postremoque ab hac valle miseriæ in æterna requie perducitur coronandus. Ornandus erat proinde talique viatico roborandus utriusque nostrum spiritus, meus scilicet, mox a suo corpore discessurus, et tuus etiam, in carne, quamdiu ipsius plasmatori placuerit, remansurus.

S. Domitius,
SS. Euchari-
stia,

11 Audiens autem Ulphia, sanctum patrem suum, Domitium, talem de decessu suo facere mentionem, ab uberrimis lacrymis se continere non valuit; et ut præsens esset ad obitum suum, ad ipsius cellam cum eodem perrexit. Ingressique oratorium horas canonicas decantaverunt, et ecce, vesperis vix finitis, parochialis illius loci presbyter cum quibusdam clericis aliisque Christi fidelibus viris et mulieribus, ipsum ingressus est oratorium, secum deferens oleum infirmorum. Dixitque: Pax huic domui; clericis autem respondentibus: Et omnibus habitantibus in ea: S. Domitius subsequenter addidit: Amen *p*. Et ait sacerdos: En, frater Domiti, revelante nobis Domino, nocte ista, ab hoc sæculo te cognovimus migraturum, et ut tuo nostrum impendamus obsequium funeri, tradamusque pulverem pulveri, cinerem cineri, circa te vigilare venimus, non parentes itineri, nec onus hujusmodi deputamus oneri; dum in hoc simus intenti misericordiæ operi. Quia vero in loco, quo quondam canonicus exstitisti, sanctam communionem hodie recepisti, inde particeps effectus Corporis et Sanguinis Jesu Christi; si vis facere rationem, decet te per nos extremam recipere unctionem; nam in nostra parochia longa tenuisti sanctæ conversationis et tyrocini spiritualis exercitia. Sanctus autem Domitius respondit sacerdoti: Mihi, frater charissime, placet propositum a te verbum, imple ministerium tuum. Tunc sacerdos, unctionis extremæ adhibito sacramento, dixit S. Domitio: Jam tibi, frater impendimus, quod decebat, nam fideli christiano sic fieri compete-
bat.

E

et extrema unctione munitus,

F

p

12 Sanctus

AUCTORE
J. V. H.
sancte obit, et
in suo oratorio
sepelitur.

q

B

* expressis
Boll.

r

s

C

12 Sanctus autem Domitius ipsi sacerdoti et Christi fidelibus, ibidem propter obitum suum congregatis, immensas referens gratias, ipsisque sanctam in Christo filiam suam, Ulphiam Virginem, commendans, eisdem aperuit et lucide reseravit ordinem vitæ ipsius virginis, et adventus sui causam ad illas partes; verum q et de ipsa virgine sibi ostensam ab Angelo visionem ipsam quoque sanctam Ulphiam, miraculose ab episcopo consecratam. Et his dictis, cunctisque ab eodem in sancto osculo salutatis, animam, virtutibus plenam, efflavit, illamque mundam et puram suo reddidit conditori, decimo kalendas novembris. Quod videns sancta virgo Ulphia, lacrymas ubertim effundens, animo consternata, magno clamore irrugiit, atque dixit: Heu misera mulier et infelix ego! Quid faciam amodo? Quo me vertere satagam? Nempe meum sanctum patrem et patronum amisi, cujus ignitis orationibus dæmones exusti, totiens ac totiens a me recesserunt confusi. Illum extinctum aspicio, cujus præsidio sublato de medio, fere tota deficio, et ideo tota paveo, mihi met tædeo; in hoc tamen solo gaudeo, quod ipsum cum Deo vivere non diffido. Confido etiam per ipsius merita a sanctitudinis semita me minime in posterum recessuram, sed semper de bono in melius incessuram. Quumque diu S. Virgo in amaritudine spiritus et cum interrumpentibus vocem singultibus lacrymosis, complosisque manibus, hæc et alia protulisset, atque, repressis * gemitibus, paululum quievisset, accedens ad sanctum corpus manus illius osculabatur, flexis genibus reverenter. Ablato vero sanctissimi Confessoris Domitii corpore, immensam adstantibus fragrantiam conferente, sepelierunt illud in oratorio suo r; ubi postmodum crebrescentibus miraculis, elevatoque corpore et ad civitatem Ambianensem delato, devotione fidelium ecclesiola fabricatur, in qua usque ad hæc nostra tempora per ipsius sancti Confessoris merita, fiunt plurimæ sanitates, et locus ipse a christocolis veneratione ac devotione congrua frequentatur s: ipso permittente et devotionem largiente, cui est honor, gloria et potestas per infinita sæcula. Amen.

ANNOTATA.

a Quo sensu S. Domitius dici possit canonicus, adeoque habuerit concanonicos, utcumque docuimus in Commentarii prævii num. 9. Qui plura de origine capitulorum ecclesiarum cathedralium videre cupit, consulat Thomassinum V. et N. *Disciplina part. I, lib. III, cap. 7*, Antonium Binterim, *Memorialia Ecclesiæ catholicæ T. III, cap. 7* (1), Joan. Augusti *Manuale archæologicæ christianæ lib. I, cap. 6, sect. 2* (2): ita hoc postremo utendum est, ut elementum presbyterianum caveamus.

b In Commentarii prævii num. 6 et 7 monstravimus hæc qualiacumque milliaria quindecim efficere duas cum dimidia leucas gallicas hodiernas, seu 10 chiliometra.

(1) Denkwürd. der Christ-Kathol. Kirche, tom. III, pag. 317. — (2) Handbuch der Christ-Archæolog. tom. I, pag. 220. — (3) Gall. Christ. tom. X, instrum. col. 293. — (4) Ibid. col. 1323 et seqq. — (5) Act. SS. tom. II Januar., pag. 1121 et seqq. —

c Locus, in quo postmodum monasterium S. Acheoli constitutum fuit, Abladena dicebatur, eratque sepultura Faustini senatoris, qui conversus ad fidem, corpus S. Firmini Martyris, primi Ambianensium episcopi, sæculo III defuncti eo intulit, pauloque post super Sancti tumultum ecclesiam ædificavit, per tria circiter sæcula cathedralem, ut ostendimus Commentarii prævii num. 9. Anno 1085 Rorico, Ambianensis xxxvi episcopus, ecclesiam primitus sanctæ et perpetuæ Virginis Mariæ nuncupatam, quæ, ait Rorico in suo diplomate, a SS. Martyribus Acco et Acheolo antiquitatis nostræ tempore sibi nomen aptavit, divinæ propitiationis manu cœlitus attacti, totiusque senatus nostri assensu, officii nostri auctoritate, ab omni re-ditu episcopi ministrorumque ejus liberam esse decernimus, et in ea clericos qui canonicæ et regulariter Deo servant, deputamus. Assignat de indictis clericis varia ad vitam sustentandam, sub onere tamen, ut prior istius ecclesiæ una integra hebdomada, sicut ecclesiæ cathedralis sacerdotes, missarum solemnias concelebrat; et clerici annis singulis sanctorum Honorati, Fusciani et sociorum solemnitatibus intersint; et in celebritate Martyris S. Firmini in die ad Missam cum processione pro viribus ordinate veniant; fratribusque nostris canonicis cereos duos solidorum duorum, ab omni alia exactione immunes, persolvant (3). Seriem abbatum Santacheolanorum exhibet Gallia christiana usque ad 1730 (4); permansitque is status usque ad finem sæculi decimi octavi; dein ad Societatem Jesu devenere cedes in quibus hodie suos informat tyrones.

d Præbendæ, ut habet Car. Du Cange in Glossario med. en inf. latinit. h. v., sunt cibi et potus portiones diurnæ, quæ monachis, canonicis aliisque dabantur et præbebantur. S. Domitio dabatur præbendula, quia erat modica et stricta, ut heremitæ sobrio compete-bat.

e De S. Ulphia egerunt nostri die xxx Januarii (5).

f Parthenon S. Mariæ ad Paraclitum, quo loco S. Ulphia sepulta fuit, fundatorem habet Ingelrannum, dominum de Bova, qui diplomate suo, dato anno 1219, mense Junio, monasterium, decenter dotatum, monialibus Ordinis Cisterciensis dedit (6); in quo deinceps duæ ejus filiæ Margarita et Isabella moniales vixere (7). Quoniam vero anno 1219 construebatur monasterium, diximus sub iisdem annis Vitam S. Domitii conscriptam fuisse: vide dicta Comm. prævii num. 2.

g Quandoquidem S. Domitius, rediens a vigiliis seu ab officio nocturno, ad fontem, ubi postmodum monasterium Paracliti constructum fuit, advenit, videntur dictæ vigiliæ, habita ratione distantie, decem chiliometrorum, quæ inter Paracliti et S. Acheoli monasteria intercedit, hora quasi tertia finiri. Utrum hora ista cum nostra matutina vulgari conveniat non liquido constat, quamvis verisimile mihi sit. Etenim in Vita S. Gervini, abbatis Centulensis, quam nostri ad diem III Martii edidere, legimus, Ravenardum priorem, in festo S. Vigoris Bajo-

(6) Gall. Christ. tom. X, instrum. col. 339. — (7) Gall. Christ. tom. X, col. 1343. Daire. Hist. de la ville d'Am. tom. II, pag. 270. Sellier. Vie de Ste Ulphe, pag. 84.

A *censis subito sanatum, hora duodecima in nocte intrasse chorum, et cum fratribus decantavisse officium ecclesiasticum dicti S. Vigoris* (1). Unde quum officium nocturnum secundum Regulam S. Benedicti circa mediam noctem decantari consueverit, deduci posset horam sextam textus nostri cum hora nostra vulgari convenire, nisi aliquanto recentior esset S. Gervini biographus, scribens anno Domini 1492 (2). Id etiam animadvertendum est, horas non raro fuisse inæquales earumque durationem pro anni tempestate fuisse variam. Id docet nos Edm. Martene in suo Commentario in Regulam S. Benedicti (3). Dividebant antiqui diem naturalem in partem diurnam et nocturnam, et harum cuilibet duodecim assignabant horas: quum autem diurnam partem ab ortu ad occasum solis, nocturnam ab occasu ad ortum computarent, consequens erat, ut, excepto æquinoctio, horæ diurnæ et nocturnæ non essent inter se æquales. Solstitii tempore, quum nunc dies nunc nox in nostris regionibus, secundum æstatem aut hyemem haberet horas sedecim et horas octo: horæ diurnæ duodecim dilatandæ erant, ut ad sedecim horas vulgares extenderentur, nocturnæ autem restringendæ, ut intra octo horas vulgares clauderentur: atque hac ratione horæ diurnæ tempore solstitii æstivi erant 80 minutorum, nocturnæ 40, quod inverso ordine hyemali solstitio accidebat. Quamvis autem hæc ita se habeant, credo tamen horam sextam textus nostri esse sumendum quasi nostram vulgarem: etenim si horam solum nocturnam signaret biographus noster, rediisset sanctus senex circa mediam noctem, quod cum reliquo textu non convenit, qui dicit advenisse ad fontem reversus a vigiliis.

B ut ad sedecim horas vulgares extenderentur, nocturnæ autem restringendæ, ut intra octo horas vulgares clauderentur: atque hac ratione horæ diurnæ tempore solstitii æstivi erant 80 minutorum, nocturnæ 40, quod inverso ordine hyemali solstitio accidebat. Quamvis autem hæc ita se habeant, credo tamen horam sextam textus nostri esse sumendum quasi nostram vulgarem: etenim si horam solum nocturnam signaret biographus noster, rediisset sanctus senex circa mediam noctem, quod cum reliquo textu non convenit, qui dicit advenisse ad fontem reversus a vigiliis.

h Barbam, cæsariemque promissam ista tempestate non ferebant clerici ut monstravimus in Commentario S. Ambrosii Cadurcensis num. 5 ad diem xvi Octobris (4).

i Fructum idem quod Frutetum. Cfr h. v. Du Cange, Glossarium. Quando vero fundabatur monasterium Paracliti, id est, anno 1219, jam excisum videtur frutetum, siquidem Ingelranus dat locum, continentem, ait, duodecim jornalia et amplius, terræ videlicet solidæ et maresci; quid sibi velit hæc terra solida non explicat Du Cange; crediderim hic poni per oppositionem ad marescum, seu paludem (5).

k Hanc utriusque cellæ vicinitatem interpretari oportet, ut tamen altera ab altera duobus chiliometris distaret, ut inspicienti mappam topographicam patebit.

l Nox apud antiquos in quatuor vigilias, quarum singulæ ternas horas complectebantur, dispertiebatur. Credo, hanc vocem hic usurpanti eo sensu, quasi secunda vigilia finiente, officium nocturnum media circiter nocte inciperet. Ast paulo infra, ubi dicitur, Sancto in ecclesiam adventante, primum vigiliarum signum vix pulsatum fuisse; vox vigilia pro ipso officio nocturno accipienda est.

m Hic observari potest, quod Commentarii prævii num. 2 monuimus, nempe metricam quamdam scriptionem biographo præluxisse: sic bono cum sono, impono cum compono et

suppono, interdictum cum dictum et fictum, perduravit cum curavit etc. Idem paulo infra num. 9 reperire est in dictis S. Domitii de virtute SS. Eucharistiæ.

n Hanc ranarum taciturnitatem adhuc dum durare dicit postremus S. Ulphiæ biographus (6): Constans est, inquit, in regione traditio, prodigium ad præsens usque tempus perseverare. Dum in vicinis paludibus valde strepitose coaxant ranæ, omnino silent in prato, ubi erat Sanctæ eremitorium. Simile quid refertur in Vita S. Jacobi Picensi seu de Marchia, Ordinis Fratrum Minorum, cujus Acta dabuntur xxviii Novembris. Etenim Gaspar de Monte Sancto, qui anno 1804 Asculi Vitam edidit, refert cap. viii (7), quod aliquando Sanctus transiens juxta oppidum Mostaram in Bosnia, quum moram fecisset prope lacum quemdam (sunt autem varii in finibus Mostaræ lacus, ut videre est in Mappa Topographica tab. vi apud Schwandtnerum, Rerum Hungaricarum scriptores T. iii) et ibidem officium divinum cum socio recitaret, turbatus ranarum coaxatione, iisdem præcepit silentium: postquam vero recessisset, recordatus præcepti, misit socium ut illud abrogaret; socius vero dixit: « Rana, tibi permitto coaxationem; » quum itaque numero singulari usus fuisset socius, deinceps ad hanc usque diem una solum, reliquis silentibus, rana coaxans auditur. Hactenus Gaspar de Monte Sancto. Portentum certius nobis esset, si biographus nomen lacus expressisset, et testes adduxisset, qui rem etiam hodie coram inspexisset: cæterum in hæc curiosius indagari poterit, quando ad diem xxviii Novembris Acta S. Jacobi Picensi illustrabuntur. Id tandem animadvertendum, Mostaram et ejus terminos usurpanti hodie a Turcis.

o Ex hoc præsertim loco monstravimus, Commentarii num. 1, S. Domitium ad gradum presbyteralem numquam ascendisse; quum ipse sibi sacram communionem sanus vegetusque administrare potuisset.

p Hæc formula in antiquissimis ordinibus reperitur, ut videre est apud Edm. Martene (8).

q Hic loci textus noster ms. habet: pretium loco verum, quod quidem nullum exhibet sensum: ast id Vitæ S. Domitii fragmentum edidit nostri in Commentarii S. Ulphiæ num. 7 (9), ubi legitur: Eisdem aperuit et lucide reservavit ordinem vitæ ipsius Virginis, et adventus sui causam ad illas partes; verum et de ipsa Virgine, sibi ostensam visionem, ipsam quoque S. Ulphiam etc. Quapropter hanc lectionem secuti sumus.

r In Actis S. Amandi, Eremitæ ad diem xvi Octobris, ostensum fuit Eremitas frequenter in cellis seu oratoriis suis sepulturam esse nactus (10): quod et hic S. Domitio factitatum est.

s Non reperi apud scriptores, quos mihi consulere licuit, ullam mentionem ecclesiolæ S. Domitii intra civitatem Ambianensem, quæ forsitan nullo sui vestigio relicto, periit; maxime postquam Sancti Reliquiæ in cathedralem ecclesiam illatæ fuerunt; quod anno 1279, xvii kal. Junii (xvi Maji) contigisse videtur, quando et sacra corpora S. Firmini Confessoris et S. Ulphiæ

(1) Act. SS. tom. I Mart., pag. 284 n. 7. — (2) Ibid. pag. 282. — (3) Pag. 247. Edit. Paris. 1690. — (4) Act. SS. tom. VII Octob., pag. 1033. — (5) Gall. Christ. tom. X Instrum. col. 340. — (6) Sellier. Vie de S^c Ulphe, pag. 41. — (7) Gesta di S. Gia-

como della Marca, pag. 42. — (8) De Antiq. Eccles. rit. tom. I, pag. 301. Edit. Venet. 1783. — (9) Act. SS. tom. II Januar., pag. 1122. — (10) Act. SS. tom. VII Octob., pag. 847.

ACTORE
J. V. H.

translata fuere (1). In hoc tamen fallitur Ludovicus Sellier, l. c., quod hanc translationem Bernardo Abbatisvillano, L Ambianensi episcopo, anno 1278 defuncto adscribere videatur, quum ea sub initio pontificatus Gulielmi Matisconensis contigerit : dein supponit anno 1279 S. Domitii corpus adhuc in cella, in qua primum sepultum fuit, permansisse; quum jam anno 1219, quo hæc Acta conscripta fuere, nempe tempore foundationis monasterii Parclyti, ut vidimus Commentarii prævii num. 2, crebrescentibus miraculis, elevatoque corpore et ad civitatem Ambianensem delato, devotione fidelium ecclesiola fabricaretur. Id tamen verisimile videtur, S. Domitii corpus anno 1279 una cum lipsanis SS. Firmini et Ulphie in recens ædificatam ecclesiam cathedralem illatum

fuisse. SS. Firmini et Ulphie instrumenta D translationis exstant (2); nec dubitamus simile documentum in capsâ S. Domitii exstitisse : utrumque instrumentum eodem die et anno, præsentibus iisdem testibus, confectum fuit. Porro capsæ S. Domitii et S. Ulphie sub altari majori ecclesiæ cathedralis Ambianensis quieverunt usque ad annum 1793 : tunc ecclesia suis spoliata thesauris, capsæ quidem direptæ fuere, sed Sanctorum ossa, suis munita involucris, a fidelibus collecta, e manibus impiorum evaserunt, et anno 1816 in capsam ligneam deauratam reposita fuerunt, una cum Reliquiis SS. Firmini Confessoris, S. Honorati et aliorum pontificum : et hactenus requiescunt pone aram maximam ecclesiæ cathedralis in spe beatæ resurrectionis.

(1) Sellier. Vie de Ste Ulphe, pag. 88 et seqq. Gall. Christ. tom. X, col. 1187. Instrum. col. 343. — (2) Gall. Christ.

tom. X. Instrum. col. 343. Sellier. Vie de Ste Ulphe, pag. 90.

DE S. BENEDICTO, CONF. ET PRESB.,

QUEM DICUNT EPISCOPUM,

IN DIOECESIBUS PICTAVIENSI ET LUCIONENSI,

COMMENTARIUS CRITICUS.

V. D. B.

De pagis Medalgico, Theofalgico et Herbadillico. S. Benedictus fuit presbyter depositus Asiani, dein translatus Quinciacum et Trenorchium. Reliqua fabulosa.

ANTE SÆCULUM IX.
Anno 800 S. Benedictus dicebatur presbyter et depositus in pago Herbadillico;

Lantbertus, librarius et sacerdos, XI kalendas Apriles, indictione VI scribere aggressus est et kalendis Augusti, indictione VIII, quod nunc est annus quoque XXXI regnante domino nostro quoque Karolo gloriosissimo rege Francorum, absolvit codicem sacramentorum Gregorianum, qui (quod pro Godelgaudo, presbytero et monacho, necnon in Remensi C S. Remigii asceterio decano, scriptus est) vulgo Godelgaudi sacramentarium appellatur. In edendo S. Gregorii sacramentario hunc librum usurpavit Menardus, eundemque post eum satis illustravit Mabillonius (1) et similiter novi Tractatus de re Diplomatica scriptores (2). Quæ omnia annotare libuit, quoniam ex kalendario, huic volumini præmisso, omnium antiquissimum et certissimum repetendum videtur de S. Benedicto documentum. In eo enim, non ad x kal. Novembris, sed ad XI (si Mabillonio aut typothetis fidere licet), hæc leguntur verba : XI kal. Novembris, in pago Herbatilico depositio sancti Benedicti presbyteri.

2 Re quidem vera, quum die præcedenti seu XI kal. Novembris S. Benedictus Maceracensis in adjacenti diœcesi Nannetensi colatur, triplex sponte sua hic nascitur quæstio : prima an S. Benedictus Herbatilicus seu Herbadillicus idem sit ac S. Benedictus Maceracensis ; secunda an idem ac S. Benedictus Pictaviensis seu Quinciacensis ; tertia demum an tres di-

strictos habeamus Benedictos, Maceracensem et Herbadillicum, utrumque die XXII Octobris cultum, et tertium Pictaviensem seu Quinciacensem, ecclesiasticos honores jam pridem die XXIII Octobris nactum. Equidem, ut statim ab initio meam aperiam sententiam, æstimo imprimis Maceracensem et Herbadillicum esse diversos. Quum enim Maceracensis coli cœpit, non die XXII Octobris id factum, sed die prima ejusdem mensis ; adeoque fortuito accidit, nempe propter translationem, ut postea die XXII Octobris ejus potissimum celebraretur festum ; secundo in vivis adhuc erat S. Benedictus Maceracensis, quum Herbadillici nomen jam pridem Godelgaudi sacramentario esset inscriptum ; tertio alter obiisse traditur die I Octobris, alter depositus die XXII. Atque his opponi posse quod ea omnia, quæ de S. Benedicto Maceracensi traduntur, nituntur lectionibus Rotonensibus, quæ non ita antiquæ sint, satis intelligo ; neque diffitebor sæpius ea consideratione concussum fuisse animum ; verum quin mutarem sententiam aut diutius hæsitarem impedivit hæc semper animadversio, lectionibus Rotonensibus eam saltem inesse auctoritatem ut inde certo cognoscamus Rotonem die XXII Octobris non depositionem seu obitum, sed translationem S. Benedicti Maceracensis fuisse celebratam ; hanc vero translationem certe multo post annum 800, quo Godelgaudi sacramentarium scriptum est, fuisse factam patet ex

distinguitur a S. Benedicto Maceracensi

(1) Annual. Bened. lib. XXVI, num. 103, tom. II, pag. 328 et seqq.

— (2) Nouveau traité de diplomatique, tom. III, pag. 194 et 195. S. Convoionis

AUCTORE
V. D. B.

A S. Convoionis Vita, qui Rotonensis cœnobii circa annum tantum 832 initia posuit.

quare de pago
Herbadillico
aliisque hic
agatur;

3 Ad secundam autem quæstionem ajendum esse arbitror seu S. Benedictum Herbadillicum et Quinciaccensem unum eundemque esse; et proin ad tertium quæsitum negandum esse. Ut vero hæc confirmentur, redeundum est ad Godelgaudi Calendarium, in quo docemur S. Benedictum depositum seu sepultum fuisse in pago Herbadillico, et ante omnia investigandum quis ille esset pagus et qui ejus fines: hinc enim pendent fere omnia. Juverit itaque accurate hac de re disserere; atque ita quidem ut non tantum de pago Herbatillico seu Herbadillico (Herbauge), verum etiam de pagis Theofalgico (Tiffauge) et Medalgico (Mauge) nonnulla illustremus: quoniam hæc olim conjungi solemne erat. Re quidem vera non ita pridem, anno videlicet 1835, cl. v. de la Fontenelle de Vaudoré commentarium (1) conscripsit eadem de re; sed postea videntur hæc sua placita ei parum arrisisse, quum in altero commentario (2) plane alia de pagis agri Pictaviensis docuerit, omittens tamen dicta sua certis stabilire monumentis, quod id jam non præcipuum ejus esset argumentum. Pollicitus quidem est in hac posteriori scriptione de Alani Barbætortæ cum Guilielmo Capite de Stupis pactionibus alias scribere; quo argumento in mediam nostram controversiam ductus fuisset; verum id ab eo fuisse factum nequaquam reperio. Quocirca liceat jam extraneo id argumentum assumere, hoc apprime volumine versandum, quum inferius, ubi de S. Martino Vertavensi et de S. Enocho seu potius S. Senocho, in Theofalgia nato, agetur, de eodem necessarius iterum futurus sit sermo.

B

ex pactione an-
ni 943 determi-
nantur

4 Porro ad nos (quantum de geographia est) sequentia de memoratis modo pactionibus, ex Chronico Briocensi desumpta, pertinent verba (3): Alanus igitur dux Nanneticum pagum, et etiam trans Ligerim Medalgicum, Theofalgicum et Herbadilliacum ad se retinuit, recuperavit, ac de ipsis locis cum comite Pictaviensi, cognomento Caput de Stupis, finem fecit, sicut ipsi pagi terminant, id est a flumine Ladionis in Ligerim descendente, usque ad Irumnam flumen et Petram-frictam et Ciriacum et flumen Ledii, quod in mare occidentale decurrit. Sæculo itaque decimo (ad annum enim 943 illa spectant (4)) trium horum pagorum terminus septentrionalis erat Ligeris; occidentalis Ladio (le Layon), ad vicum Montejan atque etiam partim ad oppidum Chalonne aquas suas Ligeri miscens; ad vicum S. Lamberti du Lattay Irumna (Iromne, Ironne, Yrôme) in Ladionem influit et fit alter limes pagi Medalgici. Petra-fricta, quam Le Baud (5) gallice appellat Pierre-fichée, Guépin jam le Chateau de Pierre-fainte (6), jam le Chateau de Pierre-fite (7), mihi ignota; non enim crediderim esse Pierre-fite, infra Thouars, prope S. Varentium, in propinqua provincia utriusque Separis (Deux Sèvres). Loco Ciriaci legit Guépin (8) Ariacum, habet quippe Ariac et similiter D. Bouquet (9);

Le Baud (10) vero Tiriac; quæ omnes formæ nec in lexicis, nec in mappis geographicis mihi obviæ factæ sunt.

5 Licet autem uterque ille limes nobis desit ex alio tamen fonte, nempe ex divisione ecclesiastica, Medalgici pagi fines reperiri queunt. Pristinæ enim diœceseos Andegavensis polyptychum has parochias decanatus Medalgico adscriptas exhibet: Jallais, Jubaudiere, Grand Montrevault, Poitevinrière, Pin en Mauge, Beaupréau, Gesté, Fief Sauvin, Chaussaire, Puiset doré, Petit Montrevault, Chapelle du Genet, Chaudron, S. Quentin en Mauge, Ville-Neuve, Montejan, S. Remi en Mauge, Chateau-Penue, Chalonne, La Plaine, Neufuy, S. Christine, Jumelière, Chaudefous, Rochefort, Luigné, Dénée, Meure, Urrigné, S. Lambert du Lattay, S. Foi, La Pommeraye, Andrezé, Maulimart, S. Philibert en Mauge, S. Christophe de la Blonerie et Chapelle Aubry. Brevitatis causa sola nomina vulgaria scribenda visa sunt. His addendum territorium S. Florentii veteris, continens Mesnil, Marrillage, Bouzille et La Boissière præter S. Florentii abbatiam seu oppidum: in diplomate enim, quod pro hoc monasterio Carolus Calvus anno 849 dedit (11), aperte S. Florentii monasterium pago Medalgico adscribitur: ita tamen ut angulus occidentalis præsentis districtus Belliprati (Beaupréau) pars pagi Medalgici non esset, sed Herbadillici; unde ante rerum in Gallia conversionem hoc cornu contineretur quidem agro Andegavensi, episcopi tamen Nannetensis subesset jurisdictioni.

fines adjacentis
pagi Medalgici,

E

6 Ast limes meridionalis districtus Belliprati ad pagum Theofalgicum pertinuisse videtur; atque hujus pagi certa adhuc supersunt vestigia in districtu Bourbon seu Napoléon-Vendée. Habes imprimis Theofalgiam (Tiffauges) ad Separim Nannetensem (la Sèvre Nantaise), et Euronotum versus S. Martin-Lars-en Tiffauges et paulo inferius S. Martin-Lars-en Tiffauges, vicos paucis distantes leucis a Ledio flumine (le Lay), ultimo trium pagorum quos definimus termino. Ad Orientem vero ibat Theofalgicus pagus usque ad rivum dictum la petite Maine; quemadmodum colligitur ex Chronographo Nannetensi (12), narrante Begonis ducis Aquitanorum seu potius comitis Pictaviensis (13), anno 844 cæsi, corpus sepultum esse apud Durenium, Theofalgicæ vicum: qui id Durenii, Durivi seu etiam Dureii nomen habuisse dicitur, quod duo ibidem conflunt rivi (la grande et la petite Maine); postea vero posuit, ut S. Georgii prope Montemacutum (S. George près Montaigu) titulum assumeret (14). Atque hinc patet pago Theofalgico duos adscribendos esse decanatus, alterum S. Laurentii ad Separim (S. Laurent-sur Sèvre), alterum Montiscuti (Montaigu). Ille, ad utrumque Separis ripam positus, ita circumscriptus erat ut Chambréaut, Mallièvre, les Epesses, Mauléon, Moulins, la Chapelle Largeau, le Puy-S. Bonnet, la Tessonale, S. Mélaine-des-Sources,

Theofalgici

F

(1) Recherches sur les peuples qui habitaient le nord de l'ancien Poitou sur la Loire et la Mer, lors de la conquête des Romains et de l'introduction du Christianisme, in Mem. de la soc. des antiq. de l'Ouest, tom. I, pag. 73 et seqq. — (2) Recherches sur les vigueries et sur les origines de la féodalité, en Poitou, ibid. tom. V, pag. 326 et seqq. — (3) Ap. Morice, Mém. p. s. de pr. à l'hist. de Bretagne, tom. I, col. 28 et 29. — (4) Cfr l'Art de vérifier les dates, pag. 353 et 894. — (5) Hist. de Bretagne, pag. 134. — (6) Hist. de Nantes, pag. 50. — (7) Ibid.

pag. 62. — (8) Ibid. pag. 50. — (9) Recueil des hist. de Fr. tom. VIII, pag. 277. — (10) Hist. de Bretagne, pag. 134. — (11) D. Bouquet, Recueil des hist. tom. VIII, pag. 501. — (12) Ibid. tom. VII, pag. 219. — (13) D. Morice, Mémoires sur la Bretagne, tom. I, col. 21, 138 et 281. Vide tamen Besly, Histoire des comtes de Poitou, pag. 12. — (14) Cfr sæc. I Bened. pag. 374 et D. Morice, Mém. p. s. de pr. à l'hist. de Bretagne, tom. I, col. 197.

AUCTORE
V. D. B.

S. André-de-la-Marche, S. Macaire, Montigné, Torfou, Tiffauges, les Landes-Genusson et la Gaubretière suo ambitu caperet; hic autem, decanatu S. Laurentii ad septentrionem et Occidentem contiguus, ut vicos includeret S. Hilaire de Loulay, la Grolle, Rocheservière, Corcoué, S. Christophe de Chartrusse, S. Sulpice, la Copechagnère, Chauché, S. Fulgent et la Barottière-Mesnard. Alperiensis autem archidiaconatus, et proin hæc omnis regio, quæ ad fontes utriusque Ledii jacet, an ad alium spectarit pagum, cujus nominis vestigia adhuc supersint in vicis Mouilleron-en-Pareds, S. Paul-en-Pareds et Chavague-en-Pareds; ita ut S. Mars de la Réorthe, les Herbiers, Vaudrainne, S. André-de-Goule-d'Oye, S. Florence-de-l'Hébergement, S. Cécile, et quæ vel infra hæc loca vel ad orientem minoris Ledii jacent, ad territoria de quibus agimus referenda non sint, nonnihil ambigo: utrinque enim probabiles rationes pugnant; quibus tamen examinandis supersedeo, ut tandem ad pagum Herbatilicum seu Herbadillicum deveniam.

et Herbadillici,
qui capiebat
climata Ratiatense et Clis-
soniense,

7 Eo capiebatur omnis regio quæ intra Ligirim et Ledium ad occidentem pagorum Medalgici et Theofalgici posita est, videlicet, ad septentrionem, decanatus seu climata Ratiatense et Clissoniense; ad orientem, decanatus Maroliensis; Thalemundensis ad meridiem et demum Asianensis ad occidentem. Ex singulis decanatibus excitemus exempla quibus demonstretur eos pagi Herbadillici fuisse partes: Deense monasterium, quod dein prioratus S. Filiberti de Grandi Lacu seu Loco factus est, de climate Ratiatensi fuisse constat ex polyptychis Nannetensibus; simul vero de pago fuisse Herbadillico expresse docet Armentarius, scriptor Miraculorum S. Filiberti (1), biographus S. Martini Vertavensis (2), aliique. Ibidem præterea in vico S. Mars de Coutais ostendi ajunt locum etiamnum dictum Herbaug (3); fatear tamen oportet in mappis Cassini hunc mihi non fieri obvium. Similiter Clissoniense clima seu decanatum intra Herbadillicum fuisse pagum vel ex sola S. Viventii Vita liquet, in qua dilucide Vertavense monasterium, ad hoc clima spectans, Herbadillicæ provinciæ adscribitur (4).

necnon decanatus Maroliensem,

la Boulogne

8 Maroliensem decanatum Herbadillico quoque pago fuisse inclusum eruere est ex Nannetensi Chronico (5); in quo de pugna Begonem inter et Gunferium, Herbadillicum comitem, deque Begonis sepultura ita sermo fit ut appareat Blesonis* Vada (ad quæ pugnatum est et quo nomine vicus Boulogne indicatur non secus ac alibi (6) per Vadum Trizaci vicus Trizay) Herbadillico agro contenta fuisse, dum Durenium (in quo, ut superius est dictum, Bego sepultus fuit) in pago esset Theofalgico: porro vicus Boulogne intra decanatum Maroliensem jacebat. Similiter ex vico Bessay videtur colligi posse hunc decanatum partem fuisse Herbadillici pagi. Etenim S. Gregorius Turonensis, agens de S. Vincentio Martyre Hispano: Apud terminum vero Pictavum, inquit (7), vicus est in Arbatilico nomine Becciac, in quo ejus habentur reliquiae. Jam vero solent Picto-

nes terminationem eiacum in say, cay seu sé D mutare, ut Quinciacum versum in Quinsay seu Quinçay, Mesciacum in Missé aliaque palam faciunt; hinc Becciacum prius transierit oportet in Beccsay, dein in Bessay. Quocirca credere est initio integrum hunc decanatum de pago Herbadillico fuisse, licet plurimæ ejus parochiæ ad ripam meridionalem Ledii fluminis jacerent; et quidem video cl. v. de la Fontenelle de Vaudoré (8) idem omnino sentientem; ita tamen ut pagum Matreventum seu meridionalem decanatus Maroliensis partem, quæ Lucionem capiebat, anno tantum 976 a pago Herbadillico desectam fuisse adstruat; ast id saltem triginta tribus annis ante, seu quum Alanus Barbatorta cum Guillelmo Capite de Stupis de finibus pactus est, divisionem hanc fuisse factam ex dictis manifestum est; adeoque ipse cl. v. de la Fontenelle alibi (9) nonnihil dubius hæret.

Thalemundensem et Asianensem,

9 Thalemundensis decanatus, orientalibus Maroliensis decanatus finibus contiguus, ambitu suo capiebat la Tranche, Angles, S. Benoit-sur-Mer, Lairoux, Curson, S. Cyr-en-Talmondais, S. Sornin et le Champ-S.-Père: quod autem pars esset Herbadillici pagi Ledius fluvijs, ad meridiem currens, palam facit; sed insuper diploma exstat anni 1020, quo Ademar monasterio S. Cypriani Pictaviensi contulit nonnulla bona sita in Hislas ad marchas in pago Erbadillico, in vicariam de Bram et de Talamun, inter fluvios Ascentia (Auzance) scilicet et Vertona (riv. S. Martin) ab ecclesia S. Martini Vertavensi (nunc S. Martin-de-Bram) (10). Idem constat de decanatu Asianensi seu Asiniacensi, ad mare inter decanatus Ratiatensem et Thalemundensem jacenti, ex diplomate anni 1100, quo Euno, Gontardi filius, monasterio S. Cypriani Pictaviensi concessit ecclesiam S. Ambrosii de Riec, aliaque bona; de quibus ibidem legitur: Hæc omnia sunt juxta castellum de Riec, in pago Herbadillico (11). Riec autem, nunc Rié, in palude ad mare jacens ad Asinianensem pertinebat decanatum. Manifestum itaque remur, S. Benedictum depositum fuisse et cultum saltem usque ad annum 800 non Quinciacci, sed alicubi in pago Herbadillico: si quæras ubi, Asiani seu Asiniaci (Aizenay seu Azenay) respondebo: sed de hac divinatione inferius.

F

10 Veniendum nunc ad ea quæ Pictavienses, Lucionenses aliique de S. Benedicto ferebant. In Excerpto ex sacris Pictaviensis ecclesiæ monumentis, quod Saussayus anno 1636 ab Pictaviensi episcopo accepit et ad calcem sui Martyrologii (12) inseruit, et post eum Labbeus Bibliothecæ suæ Mss. (13), hæc ad diem xxiii Octobris habes: Benedictus, episcopus de Samaria, cum presbytero et quadraginta sociis ob paganorum sævitiam fugiens, venit apud Pictavos ad B. Hilarium, quem audierat e Phrygia regressum, et eremum juxta castellum petiit, ubi in excisa [petra] Deo serviens usque ad obitum permansit ibidemque sepultus est. Similia habet Breviarium Lucionense anni 1836, videlicet: Benedictus, episcopus, gratiæ donis et privilegiis perornatus, de civitate Samaria

Quæ de S. Benedicto tradunt Pictavienses et Lucionenses;

(1) Act. SS. tom. IV Aug., pag. 84. — (2) D. Morice, tom. I, col. 196. — (3) Kératry, ap. Albert Le Grand, Vies des SS. de la Bret. Armor. pag. 648, in nota. — (4) Act. SS. tom. I Januar., pag. 807, n. 17, 18, 19. — (5) D. Morice, tom. I, col. 138. — (6) Besly, Evêques de Poitiers, pag. 89. — (7) De gloria Marti.

et Conf. lib. I, cap. XC. — (8) Recherches sur les vigueries et sur les origines de la féodalité en Poitou, in Mém. de la soc. des antiquaires de l'Ouest, tom. V, pag. 342. — (9) Ibid. pag. 420. — (10) Ibid. pag. 413. — (11) Ibid. pag. 412. — (12) Martyrol. Gallic. pag. 1231. — (13) Tom. II, pag. 729.

AUCTORE
V. D. B.

A paganorum sævitatem declinans, cum Viventio presbytero et quadraginta sociis venit apud Pictavos ad divum Hilarium; quem audierat a Phrygia regressum. A beatissimo fidei defensore eremum juxta castellum Gravionem, ad Clanum amnem, non procul a Pictavo urbe impetravit. Ibi in excisa petra Deo serviens usque ad obitum permansit, ibidemque sepultus est. Accedente vero tempore, monasterium illic constructum est, quod S. Benedicti de Quinciaco fuit nuncupatum.

item quæ con-
fecit Stephano-
tius, videlicet
S. Benedictum
fuisse episco-
pum Picta-
viensem sæc.
VIII;

11 Minus placuit illa S. Benedicti peregrinatio Claudio Estiennot seu Stephanotio; qui post excussas omnes Quinciacenses chartas in eam venit suspicionem ut æstimaret S. Benedictum non e Samaria aufugisse, sed esse episcopum Pictaviensem numero XLII in catalogo episcoporum Beslii et v. c. Nicolai de Sainte-Marthe; qui forte ex oppido Samarviæ, Quinciaco ad meridiem vicino, ad idem cœnobium se recepit. Verum nonne rectius nulla habebitur Samarviæ aut Samarviæ ratio? nulla de S. Benedicti episcopatu? nulla de commercio cum S. Hilario? nulla de ejus prope Gravionem eremitica vita? nulla uno verbo de his omnibus? Quid ergo? Fucum videlicet hic fieri demonstrandum est. Etenim recitata verba pars tantum sunt eorum quæ olim recitabantur publice in templis et quæ ita inter se pugnabant ut tandem aliquando alterutra pars resecanda fuerit. Placuit ut, quam modo retulimus, retineretur; ast quo intellectum est modo hanc melioris esse frugis quam quæ omissa fuit?

addebantur
olim alia multa
palam absur-
da;

12 Porro licet Albertus Legrand curarit maxime S. Benedictum Maceracensem a Quinciacensi distinguere, operæ pretium tamen est quid ipse de his senserit audire. Breviarium Pictaviense, inquit (1), anno 1598 typis editum, ad diem XXIII Octobris S. Benedicti historiam in novem distributam lectiones exhibet, sed a nostra prorsus diversam et cum chronotaxi nostra pugnantem: quocirca Benedictum Pictaviensem alium habeo quam Maceracensem. Ille etiam dicitur ibidem episcopus; et (quod simul constare nequit) in una lectione cœvus traditur S. Hilario, et in secunda contemporaneus scribitur S. Martino Vertavensi: quod factum esse nequit; quum Hilarius et Martinus Vertavensis duobus a se invicem separantur sæculis. Reseculare itaque Breviarii reformatores omnia quæ ad S. Martinum Vertavensem pertinerent, retinere vero alia: sed iterum quæ his fides? Adde, quod præcipuum est, lectiones antiquiores Pictavienses et reliqua omnia hausta fuisse ex Vita S. Viventii, quam Bollandus ad diem XIII Januarii (2) edidit, Castellanus vero jure merito fabulosam appellavit: neque multo melius de ea senserat ipse Bollandus.

omnia repe-
tuntur ex fa-
bulosis S. Vi-
ventii Actis,
quorum syn-
opsis

13 Viden' quæ monstra contineat? Tempore Diocletiani S. Georgius Cappadox Antiochiam venerat, ibique signo crucis Daciani præsidis evertibat idola; venit eodem S. Viventius, Samaria oriundus atque adhuc idololatra; qui, Georgii visis miraculis, ad fidem conversus est, dein sacerdos factus et concionator egregius. Hic igitur, Samariam redux, primo parentes convertit; post clam e patria discedit, ubique more apostolico prædicans; interea jussu angeli

Thessalonicam pergit, adit Dacianum ejusque fanum et idola signo crucis comminuit; dein ingressus cubiculum Cleopatroniæ, Daciani filiae, eam a demone liberat et cum 200 aliis ad fidem convertit, miraculaque nova patrat. Jam B. Cleopatronia per S. Benedictum antistitem et S. Viventium sacerdotem, angelo monente, donaria Romam mittit sibi que propediem Sanctorum limina visitaturæ hospitia præparari curat; et quidem ita illi declinant persecutionem Daciani. Inter valedicendum pallium dat B. Cleopatronia S. Benedicto; qui dum filiolum suum Promotum accersit, navi fugit Daciani satellites S. Viventius cum sociis quadraginta. Brevi autem oritur tempestas, submerguntur insequentes hostes, mirabiliterque naufragium evadit S. Viventius. Interea S. Benedictus, committens se mari cum filio Promoto super expansum pallium, ad S. Viventium fertur. Porro fame laborat pia cohors; ast, providente numine, magnus e mari piscis coram eis exsilit. Veniunt demum Romam et S. Cleopatroniæ mœnibus ad S. Petri sepulcrum ponunt.

14 Quum autem his essent functi et benedictione beati papæ donati, Herbadillicam attingunt civitatem; separantur a se invicem SS. Benedictus et Viventius, atque hic cum sociis venit ad S. Martinum Vertavensem; quocum dum amicissime confabulatur, puer ei offertur, mortuus sine baptismo. Precibus suis vitam huic reddit Viventius, qui et ibidem audit Justinianum, iniquissimum imperatorem et teterrimum persecutorem christianorum, a senatu turpiter interemptum. Exin in insulam abit S. Viventius cum sociis et habitat in spelunca. Tempore eodem contigit ut de exilio beatus pontifex Hilarius reverteretur; eum adit Viventius et castellum Gravionem ab eo obtinet. Ubi dum moraretur, puerum serpentis veneno extinctum suscitatur; quod miraculum sileri jubet; aliosque dein multos sanat. Post fugit in Olonicam insulam; viginti energumenos sanat; latrones, eum volentes interficere ut Daciani thesauros nanciscerentur, se ipsi occidunt; Gravione in rupe concava sancte vivit; a mœrentibus sociis perquiritur qui a Daciano suisque satellitibus anno egressionis eorum ex terra nativitatis LXV pro fide interficiuntur. Interea visitatur Viventius a Gundicaro olim suo servo; jubet ægros omnes ad se duci eosque sanat; mortem prædicit et postulat Gravione sepeliri; ab angelo aditur sæpius et aliquando a S. Maxentio, abbate Pictaviensi; in cujus præsentia cæcum illuminat, ultimo vitæ die Missam celebrat, ægros sanat et moritur, sponte apertis Gravionis castelli carceribus; et a quo demum ibidem sepelitur. Nonnulla dein sequuntur miracula; mors Daciani; Rictiovari in India et Asia regnum et persecutio et alia id genus.

hic exhibetur;

15 Atque ex hac farragine, de qua qualemcumque synopsis exhibuimus, deprompta sunt ea omnia quæ de S. Benedicto circumferuntur. Re quidem vera nunc ita res temperatæ fuere in recentioribus Breviariis, ut ne amplius tam luculente absurdæ apparerent; sed, iterum quæso, quam auctoritatem habet quidquid ad tam infectum fontem tandem aliquando referendum sit?

nulla ergo his
omnibus est
fides;

16 Sed subvertenda jam est adstructa S. Be-

(1) Vies des SS. de la Bretagne Armorique, pag. 642, edit. Octobris Tomus X.

1837. — (2) Act. SS. tom. I Januar., pag. 804 et seqq.

AUCTORE
V. D. B.
evertuntur
quoque exor-
diis Quinciacy;

nedicti Gravione seu Quinciacy commoratio et quæ ei annectuntur. Scilicet quamquam jam ante positas a S. Filiberto suas illic curas monachi essent Quinciacy, quemadmodum ex S. Filiberti Vita ostenderunt decessores (1), illis tamen initium non dederat S. Benedictus, sed S. Aicadrus; qui illuc paulo post medium sæculum VII advenit et dein se discipulum dedit S. Filiberto, huc adventanti. Adeoque licet harum rerum fusas satis habeamus narrationes, nulla in his de S. Benedicto mentio; quin immo erat antea Quinciacy locus profanus; et quum Deo dicatum est, id non in honore S. Benedicti, sed B. Mariæ Virginis factum (2). Præterea, quum fabulator ille S. Viventii conscripsit Acta, nondum invaluerat opinio S. Benedictum Quinciacy seu apud Gravionem castellum vixisse; quandoquidem in illis tradatur Graviu castellum datum S. Viventio (3), quum jam pridem a S. Benedicto separatus esset (4).

quæ probabilis
harum fabula-
rum causa;

17 Unde ergo illa traditio? Plurima passim fabulosa tradi de Sanctis in opere nostro innumeris patet locis; dein quum omnino videatur (ut inferius explicabitur) translatum fuisse S. Benedicti corpus Quinciacy ibique per annos forte duodecim cultum, priusquam alio deferretur, primum erat Quinciacy fieri quod sæpius alibi est factum: nempe ut crederetur hic vixisse et obiisse. Vin' exemplum? In Vita S. Convoionis legitur S. Maxentius, beatus ex Pictavensi territorio abbas, olim molestias falsorum sui monasterii fratrum fugiens, venisse Plebelanium, postea Salomonis monasterium, ibique ad Dominum migrasse et sepulturam nactus (5). Atqui hæc omnia apprine erronea sunt; numquam enim falsos fratres fugiendos habuit nec fugit S. Maxentius, sed in suo mortuus est cœnobio (6). Ast unde hæc exco-gitata? Quod nempe illuc translatus fuerat Normannorum tempestate.

quomodo S.
Benedictus
factus patro-
nus Quinciacy;

18 Dum vero hi tam immane sævirent, placuit divinæ bonitati fidelium roborare pectora multis præclarisque miraculis. Ex cœvis enim probatissimis documentis novimus passim Sanctorum corpora, dum huc illuc deferrentur, coruscasse prodigiis atque hinc factum ut ingens hominum undique excitaretur concursus. Similiter Quinciacy convolasse turbas ad S. Benedicti sacra ossa quis dubitet? Atque his aliud impedimentum e via tolli posse videtur: scilicet quemadmodum factum videmus ut S. Filiberti aliorumque nomina adhæserint locis pluribus, in quibus aliquandiu requieverant pii eorum pulveres, quidni similiter S. Benedictus Quinciacyensis patronus evaserit? Neque statim factus est primarius. Legitur (7) quippe Isembertus Pictaviensis episcopus rexisse abbatiam S. Mariæ, necnon S. Andreæ atque almi Christi * Benedicti Quinciacyensis anno MXXVII: quæ de prompta sunt ex charta tabularii S. Joannis Angeriacyensis, quam Beslyus (8) edidit. Ecce initium: Pro ambarum partium utilitatibus placuit atque convenit inter Aimericum, S. Joannis Ingeriacyensis abbatem, ejusque congregationem et inter monachos S. Mariæ et S. Andreæ atque almi Christi... Benedicti

* suppl con-
fessoris

Quinciacyensis, ut inter se terras suas commutare debuissent; quod et omnimodo manifestum est fecisse, scilicet per consensum et voluntatem domini Isemberti episcopi qui tunc nominatim abbatiam regebat. Dedit interea prædictus abba et monachi S. Joannis partibus S. Benedicti et prædictis monachis vineam etc. Quibus posterioribus verbis, nempe partibus S. Benedicti significatur jam tum in vulgari sermone S. Benedicti nomen celebrius fuisse, licet ejus patrocinium tertio tantum veniret loco; et quidem postea prorsus prævaluit unum S. Benedicti nomen; ita ut vulgo S. Benoît de Quincay, seu de Quinsay diceretur.

19 Sed audio qui demum objiciant S. Benedictum Pictaviensem non depositum fuisse in pago Herbadillico, sed Quinciacy ibidemque proin vixisse, quandoquidem hic ejus post altare ostendebatur tumulus. Verum nil certi sciebant de hoc tumulo Quinciacyenses et conjiciendo potius quam affirmando de eo disserebant. Patet id quippe ex ipsis Stephanotii aut scriptorum Gallicæ Christianæ (9) verbis: In ecclesia pone majus altare tumulus exstat lapideus, qui creditur esse S. Benedicti patroni monasterii. Præterea etiamsi detur hunc vere fuisse S. Benedicti tumulum, nequaquam tamen hinc colligere licet eum ibi statim a morte fuisse depositum. Hoc enim ævo, licet antea S. Eligius alique pretiosas reliquiarias thecas fecissent, rara tamen erant feretra adeoque sæculo VIII et IX in desuetudinem abiisse videtur id genus capsas construere (10). Servabantur itaque Sanctorum corpora in sepulcris, etiamsi ea transferre contingeret. Cujus rei exempla sunt SS. Maxentius et Martinus Vertavensis; quorum corpora præ Normannorum metu alio fuere transvehenda. Etenim de priori post translationem legitur juxta eum sepultum fuisse S. Convoionem (11); de hoc vero, licet, effosso a loco sepulturæ beato viro, loculo imposuerint aureo gemmis nobilibus insignito, pervenientes ad Ensoniense cœnobium, juxta membra viri Dei Jovini corpus tumularunt S. Martini (12). Quocirca extumulis S. Maxentii Rotonensi et Ensonensi S. Martini falso argueres eos his in locis vixisse, obiisse et sepulture traditos, ita etiam minus certo ex Quinciacyensi tumulo argueres aliquando ibi vixisse et vita functum S. Benedictum.

an ibi exstiterit
ejus tumulus;

E

20. Ut autem unde exorsi sumus, eodem redeamus, quum nil magnopere suadeat S. Benedictum vixisse Quinciacy, sed contra plura eo vergant argumenta ut non tantum hæc traditio recens habeatur, sed ut Quinciacyensis S. Benedicti commoratio excludatur, nemo non videt quam probabile factum sit S. Benedictum Quinciacyensem eundem esse ac Herbadillicensem, seu S. Benedictum Herbadillicensem (ut jam innuimus) Quinciacy translatus fuisse. Atque his aliunde quoque affunditur lumen. Etenim dum S. Benedicti corpus in pago quiesceret Herbadillico, incerta et periculis plena medio sæculo IX ejus facta est sors. Anno enim 843, mense circiter Julio, castella Metallicæ regionis et Theofalgie et Herbadille dissipa-

quum per Nor-
mannorum in-
cursiones res
sacre amplius
tute non es-
sent in pago
Herbadillico,

(1) Act. SS. tom. V Sept., pag. 90 et 93; Cfr tom. V Aug., pag. 79 et 80. — (2) Cfr Vita S. Aicadri, Act. SS. tom. V Sept., pag. 87; et sæc. II Bened. pag. 936. — (3) Act. SS. tom. I Januar., pag. 808, num. 22. — (4) Ibid. pag. 807, num. 16. — (5) Ap. D. Morice, tom. I, col. 233. — (6) Cfr Act. SS. tom. V Junii, pag. 173. — (7) Gall. Christ. tom. II, col. 1290. — (8) His-

toire des comtes de Poitou et ducs de Guyenne, preuves, pag. 343. — (9) Tom. II, col. 1290. — (10) R. D. Texier, Essai sur les argentiers et les émailleurs de Limoges, in Mém. de la soc. des antiq. de l'Ouest, tom. IX, pag. 77 et seqq. — (11) Vit. S. Convoionis, ap. D. Morice, tom. I, col. 233. — (12) II Vit. S. Martini Vertav. sæc. I Bened. pag. 688 et 689.

AUCTORE
V. D. E.

A runt Normanni, teste Chronographo Nannetensi (1); nec post multo tempore, eodem auctore (2), secunda vice iterum per Ligerim remeantes ad urbes ripis finitimas devastandas, longa statione castrorum captum violententer concremaverunt, et anno 853 Luciannus mense Majo a Northmannis exurit et mense Junio S. Florentii monasterium et Nannetis civitas, Turonis quoque exuruntur, ut in Brevi Chronico seu Britannico (3) perhibetur. Et similia fere annis sequentibus. Initio autem harum cladum, quum adventare intelligerentur Normanni, humi occultebantur Sanctorum corpora, postea vero in tutiora delata fuerunt loca: de qua re ad diem XVI Octobris plura diximus in Commentario de S. Vitali (4). Quidni ergo similiter S. Benedicti sacra ossa, hactenus in pago Herbadillico religiose servata, in tutiorem delata fuere locum?

S. Benedicti corpus, quod postea etiam Trenorchium delatum est, Tournus

21 Ast hic iterum standum paulisper ut secundum certa indicia reliquum dirigamus iter. In citato de S. Vitali Commentario (5) dedimus ex Chiffletiana Trenorchienſi* Historia integrum catalogum sacrorum pignorum, quæ anno 1562 Calviniani, in celeberrimam illam irrumpentes abbatiam, incendio deleverunt. Hæc inter venit corpus S. Benedicti de Quinciaco, id est, quemadmodum illic ostendimus de aliis Sanctis, corporis magna pars. Atque hinc colligimus non tantum S. Benedicti corpus delatum fuisse Trenorchium in Burgundia, sed prius ei jam adhæsisse agnomen de Quinciaco, et proinde antehac quievisse Quinciaci. Quum itaque ex una parte videatur S. Benedicti corpus tempore Normannorum aliorum translatum ex pago Herbadillico (deinceps enim nullum ibi amplius de eo apparet vestigium); quumque ex altera corpus homonymum tunc aliunde delatum videatur Quinciacum (ibi enim non vixisse S. Benedictum satis ostendimus): quid superest quam ut firmiter teneamus S. Benedictum Herbadillicensem tristi Normannorum ævo portatum fuisse ad Quinciacense cœnobium, quemadmodum sæpius jam adstruximus?

Quinciacum prius portatum et dein S. Filiberti corpori sociatum videtur;

22 Ast quo id factum anno? Crediderim circa 858: ita saltem omnia facile fluunt. Videlicet, quum Normanni spem nullam facerent quietis, delatum est S. Filiberti corpus ex pago Herbadillico Conaldum (Cunault) in agro Andegavensi, et quadriennio post Mesciacum (Missé), tribus leucæ quadrantibus distans a Thoarcio in agro Pictaviensi; quidni similiter S. Benedicti corpus Quinciacum, Pictavis vicinum? qui locus ita tunc habebatur tutus, ut etiam Pictavis illuc transvecta fuerint S. Radegundis ossa (6). Ast quum Herensibus seu S. Filiberti monachis jure merito non satis securum haberetur Mesciacum, atque ipsi tandem anno 871 ex finibus Pictaviensibus in abbatiam S. Portiani in agro Arvernensi profecti essent, atque hinc quinquennio post Trenorchium (7), manifestum est Quinciacum, non ita longe a Mesciacum jacens, periculi non fuisse immune; adeoque anno 878 id a Normannis fuisse destructum testatur chronicum Malleacense (8). Quocirca siquidem S. Benedicti de Quinciaco corpus

certissime Trenorchii asservatum fuerit, quumque inter Herenses et Quinciacenses firmum esset vinculum (utrorumque enim pater fuerat S. Filibertus), et quum demum Falco, scriptor antiquus, asserat cum S. Filiberti corpore alia plurimum Sanctorum, quos veretur nominatim suo inserere opusculo (9), translata fuisse, nemo non videt quam probabile sit S. Benedicti sacras exuvias anno circiter 858 portatas fuisse Quinciacum, anno 871 transvectas in S. Portiani cœnobium et quinquennio post Trenorchium. Si cui tamen hæc minus placeant, quoniam anno 868 S. Viventii corpus Arvernos detulisse videntur Quinciacenses monachi; et paulo post in Burgundiam in comitatum Amausanum; atque hinc Vergiacum, territorii Augustodunensis locum (10); priusquam in aliam abeat sententiam, recogitet quam difficile eorum deinceps lata fuissent SS. Viventii et Benedicti corpora, si ante simul in Arverniam essent aliquando portata. Neque idem argumentum valet contra nostram sententiam, quum facile fieri potuerit ut prius aliquot monachi cum S. Viventii corpore Quinciaco sint profecti; alii vero aliquot annis tardius se addiderint Herensibus, secum S. Benedicti ferentes exuvias.

23 Ut ut id est, certe anno 859 aut 860, (quod tempore priorem Usuardi Martyrologii editionem in lucem prodixisse unus ex collegio nostro ostendit (11)), nondum ex pago Pictaviensi translatum fuerat S. Benedicti corpus, quum in illa priori Usuardi editione seu in codice Heriniensi ejus memoria ad diem XXIII Octobris his signetur verbis: In pago Pictavensi sancti Benedicti confessoris; quæ annuntiatio semper deinde permansit eadem, atque etiam in Martyrologium Romanum transiit. Quin etiam si certo rejicienda foret distinctio inter pagos majores et minores, seu, ut aliis loquar verbis, si omnino constaret tunc temporis res non ita compositus fuisse ut unus pagus major alios plures complecteretur minores, sequeretur hinc, non probabiliter tantum, sed manifeste, jam ante annum 860 S. Benedicti exuvias ex pago Herbadillico Quinciacum in pago Pictaviensi delatas fuisse; sin autem, fieri posset ut etiam tunc adhuc fuissent in pago Herbadillico, quum certo certius integer ille tractus aliquando pagus Pictavensis dictus sit.

quid de eo Usuardus;

24 Quum Trenorchio redierunt Quinciacum monachi, partem reliquiarum secum attulerint oportet: colligitur id quippe ex historia cujusdam controversiæ, quæ exeunte sæculo XI inter Majus Monasterium seu Turonense et Quinciacense efferbuit; atque indidem prioratus Asiaticus seu cellæ S. Benedicti de Asenajo initia cognoscimus, siquidem de hac cella lis esset orta; et præterea ipsum (ni fallor) locum, ubi in pago Herbadillico vixit et primum depositus fuit S. Benedictus. Videlicet tempore Alberti abbatis, qui jam ab anno 1034 Majori Monasterio præerat (12), duo conjuges Arnulfus et Techildes construxerant illique tradiderant hanc cellam. Nihilominus Quinciacenses hanc sui esse juris contenderunt; seque eam possedissee tempore abbatum suorum Gualterii et dein

Asiani in pago Herbadillico prioratus S. Benedicti inchoatur et reliquæ ponuntur;

(1) Ap. D. Morice, tom. I, col. 137. — (2) Ibid. col. 138. — (3) Ibid. col. 150. — (4) Act. SS. tom. VII Octob., pag. 1093. — (5) Ibid. l. c. — (6) Act. SS. tom. III Aug., pag. 65. — (7) Cfr Act. SS. tom. VII Octob., pag. 1093. — (8) Ap. Labbe, Bibl. Mss.

Nov., tom. II, pag. 199. — (9) Act. SS. tom. VII Octob., pag. 1093. — (10) Ibid. tom. I Januar., pag. 813. — (11) Ibid. tom. VIII Octob., pag. 86. — (12) Annal. Bened. lib. LVII, num. 41, tom. IV, pag. 364.

AUCTORE
V. D. B.

Joannis viri sanctissimi, qui tunc eremiticam vitam ducebat; et se in ea posuisse particulam corporis S. Benedicti confessoris, cujus corpus seu potius corporis pars apud se quiescebat. Anno 1097 et sequenti in duabus synodis petitores et rei suam egerunt causam, ita ut Majus Monasterium vicerit; quemadmodum fusius explicat Mabillonius (1): et sane in Polyptycho Turonensi inter Majoris Monasterii beneficia parœcia Asianensis recensetur (2).

ibi vixisse et
prius deposi-
tus fuisse vide-
tur sanctus;
quæ ibi de eo
supersunt ve-
stigia.

25 Postliminii itaque jure et ante finem sæculi XI recuperarat Quinciaceense cœnobium partem reliquiarum S. Benedicti. Eorumdem sacrorum pignorum solemnem translationem fieri curavit III kal. Januariæ anni 1226 Aimericus I, abbas Quinciaceensis, ut D. Fonteneau (3) ex Stephanotio refert. Quod autem ad cellam Asianensem spectat, quid hæc, licet ab initio tradita fuerit Majori Monasterio, titulum S. Benedicti assumpsit? Quid ei de reliquiis sui patroni tam prompte communicarunt Quinciaceenses? An quia olim ibidem vixerat et diem obierat S. Benedictus? Pronum est suspicari. Crescit vero hæc suspicio et fit res vere credibilis, si recogitur Asinajum seu Asiniacum in pago Herbadillico situm esse, sicuti ostensum est supra; et si deinde præ oculis habeatur olim ad fines oppidi Asinaji, Africum versus, patuisse specum, cui vulgare nomen erat Cave seu Grotte de S. Benoît, in quam se sæpius descendisse meminerunt etiamnum senes Asianenses, ut ad me scripsit R. D. Collonier, parochus, die 23 Octobris anni 1853; ast eam a temporibus fere, quibus res publica et sacra adeo in Gallia perturbata fuit, esse clausam. Eandem in rem suggerit mihi idem R. D. aliud argumentum, nempe usque ad annum 1830 in Asianensi templo servatum fuisse calicem argenteum, hexagonum et pede triangulari nixum; cui inscripta erant hæc aut similia verba: calix S. Benedicti. Verum id argumentum minus placet; quum nemo facile hinc concluderet ipsum S. Benedictum hoc ipso sacro poculo fuisse usum; sed potius hunc calicem de proprietate templi S. Benedicti fuisse. Cæterum jacere nunc videtur Asiani S. Benedicti cultus; pristinae amissæ fuere reliquie; nulla pia peregrinatio; et S. Benedicti nomen paucis inter baptizandum datum infantibus. Atque hic annotetur velim Castellani error, scribentis vulgo hunc S. Benedictum vocari Bonizet; certe id ei nomen non est Asinaji; nec in vicina parochia, ad Ledii ostia jacente, quæ in mappis æque antiquis ac recentibus S. Benoît appellatur; nec Quinciaci, qui locus etiam Castellani ævo S. Benoît de Quinçay dicebatur.

26 Verum non tantum in hac parœcia, Asinaji et Quinciaci colebatur S. Benedictus; sed jam pridem honores ei concessi fuere ecclesiastici in universis diœcesibus Lucionensi et Pictaviensi. Quum postulavit anno 1853 episcopus Lucionensis a sacra rituum congregatione ut novum Proprium (quod appellant) Lucionense approbaret, allata sunt plura monumenta, tum Pictaviensia, tum Lucionensia, ex quibus, quod modo affirmabam, eximie constat; videlicet Breviarium sæculi XIV, olim in civitate et diœcesi Lucionensi usitatum atque nunc asserva-

tum in bibliotheca oppidi Napoléon-Vendée; in hujus kalendario inscribitur ad 23 Octobris S. Benedicti nomen, cum episcopi titulo, et officium inseritur novem Lectionum; secundo Pictaviense Breviarium ejusdem ævi, itemque Missale sæculi XV, utrumque in publica Pictaviensi bibliotheca expositum, in cujus kalendario ad 23 Octobris memoria legitur S. Benedicti de Quinciaco episcopi aut S. Benedicti episcopi de Quinciaco; deinde Breviarium, conscriptum ad usum Annæ de Pie, abbatissæ S. Trinitatis Pictaviensis ab anno 1484 ad 1500, in bibliotheca majoris Seminarii Pictaviensis repositum olimque a Maurinis Gallie Christianæ novæ scriptoribus memoratum (4); Missale Pictaviense impressum anno 1526 et Breviarium anno 1594; in quibus omnibus S. Benedictus ad diem 23 Octobris celebratur et episcopus dicitur. In posterioribus libris liturgicis Lucionensibus et Pictaviensibus eadem servata fuere; sed quæ in antiquioribus ex Actis S. Viventii aperte fabulosa recitabantur, hæc partim suppressa, partim ita mutata ut aliquatenus ferri possent; et sæculo quidem XVIII omissa penitus fuit a Lucionensibus omnis S. Benedicti Quinciaceensis memoria, donec anno 1767 iterum restituta est, ritu simplici peragenda. Nuperius autem in lectionibus Lucionensibus, anno 1853 Romæ probatis, castigatio plenior facta est; retentus tamen episcopi titulus, licet S. Benedictus presbyter dicatur in Godelgaudi Sacramentario et nude confessor in Martyrologio Usuardi.

27 Ut ut id est, ecce quid nunc Lucionenses recitent, consentiente sacra rituum congregatione; ipse pauca, uncinis inclusa, inserui: LECTIO IV. Benedictus confessor, cujus sacra memoria die vigesima tertia Octobris in Martyrologio Romano recensetur, ab antiquis temporibus apud Pictones colitur ut episcopus. Eum Samariæ in Palæstina antistitem fuisse plurimi tradunt, et ob persecutionem cum sancto Vientio aliisque sociis Pictavos venisse ad divum Hilarium; a quo, ut fertur, eremum juxta castellum Gravionem, non procul a civitate, impetravit; ibique in excisa petra Deo serviens usque ad obitum permansit. Alii vero ejus episcopalem sedem et tempus quo vixit incomperta esse fatentur. [Alii demum merito persuasum habentem, priusquam Acta fabulosa S. Viventii prodissent, habitum fuisse presbyterum.] Quidam ipsum in pago Herbatillico degisse arbitrantur ibique extremum clausisse diem, [quum in sacramentario, anno 800 inchoato, legatur: XI kal. Novembris, in pago Herbatillico depositio Sancti Benedicti presbyteri.] LECTIO V. Mundo alienus erat, sed Deo proximus et amicus: pauper rebus terrenis, sed gratiæ donis et privilegiis perornatus, itaque transitoria despiciens pervenit ad æterna. Undecimo sæculo, Quinciaceense monasterium, situm juxta castellum Gravionem, [cujus fundamenta sæculo XVIII in horto prioratus adhuc apparebant,] nomine ejus et patrocinio jam gloriabatur. Eodem sæculo Azenaji, in territorio nunc Lucionensi, extructa est cella sub sancti confessoris invocatione; ibidemque etiamnum parochialis ecclesia ipsius titulo decoratur. LECTIO VI. Ex libro

Lucionensi

F

Cultus S. Benedicti in diœcesibus Pictaviensi,

(1) Annal. Bened. lib. LXIX, num. 56, tom. V, pag. 350 et seq. — (2) Pouillé de Tours, pag. 106, edit. 1648. — (3) Collection ms. tom. LIII, in Biblioth. civit. Pictav. Cfr. Lecointre,

Notice sur l'abbaye de St Benoît de Quinçay, pag. 9. — (4) Tom. II, col. 1308.

A S. Hilarii episcopi super Psalmos, in Ps. 118, lit. xvi, num. 16, 17. Super topazion. Missa Sacerdotes. Id officium fit die 27 Octobris quod 23 impedita sit festo (ni fallor) SS. Redemptoris. Ante reformatum Proprium ritu simplici, ut paulo supra dicebam, celebrabant Lucionenses S. Benedictum; nunc semiduplici: hinc patet quam graviter erraverint Gallie christianæ novæ scriptores (1), quum S. Benedictum Quinciensem patronum esse dixerint templi cathedralis Lucionensis. Re quidem vera magno honore ibi olim colebatur S. Benedictus, verum non Herbadillicus seu Quinciensis, sed Cassinensis: nec mirum quum ante annum 1317 illa ecclesia abbatialis erat, non autem cathedralis.

et Remensi.

28 Initio hujus commentarii diximus inscriptionem fuisse S. Benedicti nomen et festum Sacra-

mentario Godelgaudi, in Remensi S. Remigii monasterio decani. Hujus abbatie calendarium liturgicum non habemus; unde asserere non ausim ibidem perstitisse S. Benedicti cultum. Sed ex legato nobilis viri, Baronis de Viron, ad manum mihi est Officium sanctorum Tresani, Gumberti et Sanctæ Berthæ, nunc jam suæ integritati restitutum, atque his typis quam diligentissime fieri potuit cura et expensis Ludovicæ de Linange, Aveniaci monasterii abbatis, excusum Rhemis anno 1557; cui rarissimo libello præmittitur kalendarium liturgicum, in quo ad hanc diem commemoratio fieri jubetur S. Benedicti episcopi; ita ut ejus memoria in illa regione sæculo xvi nondum periisset, sed tantum exemplo Quinciensium ejus presbyteratus ordo in episcopatum mutatus fuisset.

AUCTORE
V. D. B.

(1) Tom. II, col. 1404 et 1405.

DE S. IGNATIO,

B

E

Patriarcha CPolitano et Confessore,

J. V. II.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sancti memoria in fastis sacris; ejus Acta a Niceta coævo conscripta; chronotaxis vitæ.

ANNO
DCCCLXXVII.
Sancti memoria in fastis
tum latinis,

In Martyrologio Romano sub hac die legitur: Constantinopoli, sancti Ignati episcopi, qui quum Bardam cæsarem ob repudiatam uxorem arguisset, ab eo multis injuriis affectus in exilium pulsus est: sed a Nicolao, Romano Pontifice restitutus, tandem in pace quievit. Hæc eatenus accurata sunt, quatenus S. Nicolaus I Papa acta contra S. Ignatium resciderit, adeoque eundem in sede CPolitana restitui jusserit. Sed hujus Papæ decreta tunc primum effectum sortiri suum potuerunt, quando defuncto die xxiv Septembris 867 imperatore Michael III, cognomento Ebrioso, Basilii Macedo imperii gubernacula suscepit: Nicolaus autem Papa ante mortem suam, quæ eodem anno die xiii Novembris accidit, vix funestam necem Michaelis, et rerum in Oriente mutationem cognoscere, et multo minus S. Ignatii restitutionem, die xxiii Novembris ejusdem anni, ut infra videbimus, factam, præscribere potuit. Jure suo S. Ignatius, cessante persecutione, a Photio usurpatore mota, ad sedem suam rediit, voluitque, ut, siquidem a pseudosynodo damnatus fuerat, legitima synodus eum restituerat: quod dein sub Adriano Papa II, anno Christi 869, in œcumenico concilio viii, CPolitano iv, summo omnium consensu effectum est. Quoniam autem Martyrologi Usuardus et Ado ante S. Ignatium mortui sunt, ejus mentionem facere non poterunt, adeoque Sancti nostri laus in solis Auctariis celebratur: nempe in Usuardinis sub die xiv Junii, codex Bruxellensis habet: Item sancti Ignatii episcopi, unde Sollierius noster quærit;

an CPolitani, qui colitur xxiii Octobris? Quod affirmare videtur codex Florentinus: Item sancti Ignatii episcopi et Martyris CP. Et certe Martyr aliquo sensu dici potest, qui tanta et tam crudelia sustinuit pro Ecclesia Dei tormenta.

2 Eadem ac latini die Sancti nostri memoriam agit Græca Ecclesia. In Menæis hodiernis legitur: Μνημη του όσιου πατρος ήμων 'Ιγνατιου πατριαρχου Κωνσταντινουπολεως. Memoria sancti patris nostri Ignatii, patriarchæ CPolis. Iisdem verbis utitur Supplementum ad Menæa ms., quod olim in Collegio Claromontano Parisiis servatum, a Sirmondo nostro e tenebris erutum fuit, cujus apographum exstat in bibliotheca Bruxellensi regia, sub num. 11,324, cum hac sola lectione variante, quod pro patriarcha dicatur archiepiscopus. Menæa insuper pro more habent distichon:

Εὐρες μεταστας την παλαιαν ἀξίαν

'Ιγνατιε προεδρε 'Ρωμης της νεας.

Quod Siberus (1) latine reddit:

In morte jam tua vetustam gloriam

Es nactus, Ignati, Romæ præsul novæ.

Appendix ad Martyrologium Romanum pro Ordine S. Basilii elogium S. Ignatii ex Romano repetit, nisi quod addat post ejus nomen, Ordinis S. Basilii: et Kalendarium Basilianum ejus festum annuntiat his verbis: Του άγ. ιεραρχ. 'Ιγνατιου Τ'Η: id est: Sancti præsulis Ignatii Ordinis nostri, ταξεως ήμων. Menæa breve pro more elogium exhibent, quod tamen, si manuscriptos codices cum excusis conferamus, varium est. Nos idem proferimus ex libro typis

(1) Eccl. græc. Martyrol. metr. pag. 346.

Venetis

AUCTORE
J. V. H.

Venetis anni 1843 expresso, contenti assignare ex aliis, quæ notabiliter differunt. En itaque elogium : Ο ἐν ἀγίοις πατὴρ ἡμῶν Ἰγνατίος, υἱὸς μὲν γεγὼνε Μιχαὴλ βασιλεως, καὶ Προκοπίας τῆς βασιλίσσης, ἀδελφὸς δὲ Θεοφίλου, καὶ ἐγγονὸς Νικηφόρου τοῦ βασιλεως. Εὐνουχὸς δὲ γενομένος, εἴτα καὶ μοναχὸς ἀποκαρεῖς καὶ ἡγούμενος τῆς τοῦ Ἀρχαγγέλου μονῆς τοῦ τότε μὲν ἐπικαλούμενον Ἀνατελλόντος, νυν δὲ Σατυροῦ· προσεχρίσθη ἔπειτα πατριαρχῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐκρατήσεν ἔτη ἑνδεκά καὶ μῆνας πεντε· καὶ μετὰ ταῦτα ἐξεβλήθη ὑπὸ Μιχαὴλ βασιλεως, αὐτ' αὐτοῦ πατριαρχὴν προβαλεμένου Φωτίου, τὸν πρωτοσπαθαρίον καὶ πρωτοσηκριτὴν, γενομένου προτερον μοναχόν. Εἴτα ἐξεβλήθη καὶ αὐτὸς ὑπὸ Βασιλείου βασιλεως, καὶ ἀποκατέστη παλιν Ἰγνατίος, καὶ ἐκρατήσεν ἔτη δεκά· καὶ παλιν ἐξεβλήθη, καὶ ἐγενετο Στεφάνος ὁ ἐν ἀγίοις. Οὗ δὲ ἀγίου Ἰγνατίου ἀπελθὼν ἐν τῇ Σατυροῦ μονῇ, ἐν εἰρήνῃ ἀνεπαύσατο. Latine sic sonant verba.

in quibus per-
peram S. Igna-
tius iterato
pulsus dicitur.

3 Sanctus pater noster Ignatius filius fuit Michaelis augusti et augustæ Procopiæ, frater Theophili et nepos Nicephori. Eunuchus factus, monachus attonsus, factus est præfectus monasterii Archangeli, cognomento tunc quidem Orientis, nunc vero Satyri. Patriarcha CPolis ordinatus, Ecclesiam gubernavit annis undecim et quinque mensibus. Postea expulsus a Michaelē imperatore, qui ejus loco Photium protospatharium et protosecretarium substituit. Deinde et ipse ejectus fuit a Basilio imperatore et Ignatius restitutus : et quum annis decem Ecclesiam administrasset, quo denuo ejecto, patriarcha factus est S. Stephanus. Ignatius vero in monasterium Satyri se recepit, et requievit in pace. Menæa bina, quæ manuscripta habemus (1), apprime, si duo excipias, quoad sensum cum recitato conveniunt. Etenim addunt, S. Ignatium annos 79 vixisse, ejusdemque synaxin seu festum agi in dicto Satyri monasterio. Sed alterum gravius est : dicitur enim S. Ignatius iterum e sede sua pulsus, illique Stephanus substitutus. Sed id contra fidem historiæ affirmatur; quum ex omnibus antiquis monumentis constet et S. Ignatium in sede sua CP. diem obiisse, eique non Stephanum, sed Photium successisse, qui quidem iterato expulsus, locum fecit Stephano anno 886, id est novem annis post Sancti nostri obitum. Initio quidem suspicabar, in Menæis excusis integram phrasim, qua restitutio Photii referebatur, excidisse, ita ut dein recte procederet et secunda Photii ejectio et in ejus locum Stephani substitutio : sed istiusmodi conjectura sustineri non potest, nam mox subjungitur secessio S. Ignatii in monasterio Satyri, ἀπελθὼν ἐν τῇ Σατυροῦ μονῇ; quæ verba clare indicant, non mortuum Ignatium in monasterium fuisse delatum, sed viventem se illuc contulisse. Quorsum vero iste ab antiquis Menæis deflexus in hodiernis? An Photii alterum infortunium obvelaretur?

Acta a Niceta

4 Plura quidem in brevi, quod edidimus, elogio animadvertenda occurrunt, sed iis evolvendis nunc quidem supersedemus, quoniam uberius eadem in Vita, inferius danda, explicare poterimus. Vita ista auctorem habet Nicetam Paphlagonem, seu, ut alii dicunt, Davidem

Paphlagonem, variorum opusculorum, quorum D titulos apud Casimirum Oudin (2) videre licet, scriptorem : eundem episcopum et quidem Dadybrorum in Paphlagonia dixere quidam, nulla auctoritate suffulti. Etenim Niceta sanctissimus episcopus Dadybrorum subscriptus legitur actis secundæ synodi Nicænæ anno 787, id est annis 94 ante Ignatii mortem, celebratæ (3) : sed hæc biographo nostro nequaquam convenire possunt, qui annis fere centum episcopalem dignitatem sustinere debuisset, quod credi nullatenus potest, maxime quia neque octavæ synodo, quæ S. Ignatium restituit, adfuisse legitur, nec vir jam centum annos habens in episcopatu, tam copiose Vitam conscribere potuisset. Sufficiat igitur de Niceta scire illum fuisse, ut scribit Joan. Albertus Fabricius (4), philosophum, historicum et rhetorem, imo etiam monachum; quod conjicio ex eo, quod duplex nomen gerat Nicetæ et Davidis : consueverant enim monachi nomen, in sæculo gestum, mutare, ut in Ignatio nostro infra monstrabimus. Nicetam porro cœvum fuisse rebus gestis, quas narrat, unanimis est eruditorum sententia, si Walchium in sua Bibliotheca Patristica excipias, dicentem Nicetam sæculo xi clarum (5) : sed scholiastem S. Gregorii Nazianzeni, Nicetam, Serrarum primum episcopum, dein Heracleensem in Thracia metropolitam qui revera sæculo xi floruit (6), cum homonymo Paphlagone confudisse videtur.

5 Cæterum ipse liber de vita S. Ignatii ætatem suam manifestissime prodit. Nam et post annum 879 quo Constantinus Cæsar, Basilii Macedonis filius, obiit et ante annum 886, quo iterato expulsus fuit Photius, conscriptus est. Constantini cæsaris præmaturam mortem, et cladem Syracusanam, quæ anno 878 contigit, adducit Nicetas biographus tamquam pœnam, Photianæ impietati inflictam, hisce verbis num. 65 : Has et his deteriores ob causas venit ira Dei super filios diffidentiae. Subito namque imperatori filius et carissimus et natu maximus, Constantinus, est ereptus... Deinde etiam magna Syracusanorum civitas horrenda clade periit insulaque omnis et cuncta oppida et agri hostili manu fœde etiamnum hodie vastantur, diripiuntur et pessumdantur. Constantinus porro diem suum obiisse dicendus est anno 879; siquidem epistola Joannis Papæ VIII, a Photio mutilata, inscribitur mense Augusto, indictione xii, seu anno 879, imperatoribus Basilio, Leoni et Alexandro; omisso nempe Constantini, jam defuncti, nomine (7). Similiter Syracusana direptio contigit, ut monstrat Muratorius (8), anno 878; nam constat ex Chronico Sarracenico-siculo captam Syracusam vicesimo primo mensis Maji, feria quarta (9); quum vero litera dominicalis anni 878 fuerit E, dies Maji vigesimus primus in feriam quartam incidit. Sed neque post annum 886, quo iterato e sede CPolitana ejectus fuit Photius, scripsit biographus Nicetas, certo certius non omissurus pœnam et infamiam Photio, quem in decursu operis omnimode exagitat, inustam, si id ante absolutionem lucubrationis contigisset. Itaque nihil temere asserimus, dum opus Nicetæ anno circiter 880 alligamus; ex quo proinde

coævo con-
scripta;

F

(1) Biblioth. reg. Brux. num. 11,324, mss. fol. 102 vº. et 142. — (2) Comment. de scriptt. eccles. tom. II, col. 214. Cfr Aubert. Miræi Auctarium de scriptt. eccles. pag. 42 in Biblioth. eccles. — (3) Labbe tom. VII Conc. col. 146. — (4) Biblioth. græc. tom. VII, pag. 747. Edit. Hamb. 1802. — (5) Biblioth. Patrist.

pag. 61 et 377. Edit. Jenen. Danzii an. 1834. — (6) Fabric. Biblioth. græc. tom. VIII, pag. 431. (7) Labbe tom. IX Conc. col. 134. — (8) Annali d'Ital. tom. V, pag. 133. — (9) Muratori. scriptt. rer. Ital. tom. I, Part. II, pag. 243.

consequitur

A consequitur biographum coævum fuisse, et idoneum testem eorum quæ scripsit.

latina eorum
versio hinc inde
reformatur:

6 Nicetæ biographiam e græco latinam reddidit Federicus Metius sodalis, ut videtur, Oratorii Romani, utpote quem suum nominet Cæsar Baronius ad annum 847 § xxxv (1): Monumentum, ait, hactenus latinis incognitum ex græco codice Columnensis bibliothecæ, quæ Sirleti Cardinalis, viri doctissimi, fuit, noster Federicus Metius erutum, in latinum vertens, egregio munere nostros locupletavit annales (2). Alteram versionem adornavit et libro speciali publici juris fecit Matthæus Raderus, Societatis Jesu (3) ex quo dein in varias Conciliorum collectiones defluxit. Diffidendum porro non est, Raderum sæpius, quam par est, latina etiam phrasi nequaquam exigente, a Græco textu discedere. Quamvis autem is non sim, qui velim, græca monumenta, istius maxime ævi, ad verbum latina reddi; quod vix fieri potest, græcis plerumque synonyma et epitheta, non raro otiosa, accumulantis: verumtamen arbitrator, Raderum longius a græco textu, nulla necessitate cogente, deflexisse, imo sensum quandoque expressisse non accurate satis. Nihilominus Raderianam versionem, utpote vulgatiorē, dabimus, usuri tamen Metiana, quoties opus fuerit; neque lectorem monebimus, ne nimium propter istiusmodi leviores mutationes, annotationum numerus cum fastidio lectoris exerceat.

nascitur Sanctus
anno 798;

7 Chronologicam vitæ S. Ignatii seriem ordinaturis, ante omnia nobis quædam temporum momenta statuenda sunt, ex quibus reliqua deducere nobis liceat: duo autem occurrunt certa, nempe monachus ejus, quando factus est annos quatuordecim: dein ejus expulsio e sede CPolitana, postquam annos undecim, menses quatuor, dies viginti thronum patriarchalem occupasset. Quod ad prius spectat, scilicet ætatem, qua monachatum professus est S. Ignatius, id limpide declarat Nicetas biographus num. 2: quatuordecim vero annos factus, τεσσαρεσκαιδεκάτης ἡλικίας, et ipse monachum induit. Quum igitur Michael imperator, S. Ignatii pater, expulsus et cum tota familia attonsus fuit anno 813, consequitur Sanctum nostrum natum esse anno 798 aut 799; et quidem mihi præplacet annus natalitius 798, quia, ut Vita docet num. 55, octogenarius obiit, quod magis cum anno emortuali, quem infra investigabimus, concordat. De anno autem, quo præfecturam monasterii suscepit, nihil definiri potest. Dicit quidem Nicetas num. 7, patre et pædagogo e vita sublatis, statim fratrum Ignatio animarumque curam et præfecturam commissam fuisse: sed vox pater de Michaelē, olim imperatore, intelligenda non est: utpote qui annos triginta duos post assumptum monachatum vitam protraxerit suam, adeoque anno 845 obierit; scilicet uno solum anno antequam thronum patriarchalem conscenderet filius ejus S. Ignatius; cujus res, in monasterii præfectura et presbyteratu gestæ, arcto unius anni spatio concludi non possunt. Adeoque patrem et pædagogum, quorum nomina hactenus ignorantur et tempus mortis incertum est, illos intelligo viros, qui monachicæ vitæ S. Ignatii institu-

tores, suam hereditatem sanctissimo discipulo reliquerunt.

AUCTORE
J. V. H.

episcopus factus
anno 846.

8 Alterum momentum chronologicum invenimus in Libello synodico scriptoris coævi (4): Ignatium, obtendebat Photius, qui annos undecim, menses quatuor, dies viginti, thronum patriarchæ occupasset, electum numquam fuisse. Inquirendum igitur est in annum ejectionis S. Ignatii, ut inde ad annum et diem ejus ordinationis deveniamus. Bollandus noster in Actis S. Theodoræ, imperatricis CP, ad diem xi Februarii, dicit (5) S. Ignatium a sede sua pulsum fuisse mense Novembri anno 838. Sed huic chronotaxi merito contradicit Pagius in Critica Baronii ad annum 838 § xi. Nam S. Theodora e solio deturbata et attonsa fuit, postquam, ut habet Nicetas noster num. 39, cum filio Michaelē, annos quindecim, menses octo, imperium gubernasset, nec multo post, ait idem biographus num. 15, Ignatium patriarcham depulit. Jam vero Theodora una cum filio Michaelē imperii administrationem cepit die xx Januarii 842, cui si addantur anni quindecim et menses octo devenimus ad mensem Septembrem anni 857: et quoniam non multo post S. Theodoræ attonsiōem, S. Ignatius e sede ejectus fertur, incurrimus in mensem Novembrem ejusdem anni; a quo per undecim annos, menses quatuor, dies viginti retrocedendo, incidimus in diem iv Julii 846, quæ dominica erat (anno litera dominicali C notato) adeoque apta celebrandæ juxta antiquum morem ordinationis episcopalis. Diximus supra ex Bollandō sacrilegam depositionem Sancti mense Novembri accidisse; et id recte: nam Nicetas num. 42 dicit: Dies erat dominica, tertia et vigesima Novembris, qua etiam prius in exilium pulsus erat, qui Dei præsidio et clementia completam completorum novem annorum ex virtutis certamine lauream adeptus, Ecclesiæ suæ throno restituitur. Subest tamen error nempe pro novem ἐννεα annis legendum est decem δεκα, quatenus ab anno 857 ad 867 ab episcopatu cessaverit S. Ignatius. Unde miror Pagium ad an. 867 § xv, quem secutus est Cuperus noster in sua Historia Chronologica Patriarcharum CP. num. 643 (6) dixisse per undecim annos utrimque incompletos absque pontificatu vixisse.

E

circa tempus
obitus, varia
est sententia,

9 Circa annum emortualem S. Ignatii variantur sententiæ. Baronius, Alb. Butler ad hunc diem et nuperus biographus Photii canonicus Jager (7) dicunt Sanctum obiisse die xxiii Octobris anni 878: alii vero admittunt sine ambiguitate diem xxiii Octobris, sed anno citius mortem statuunt, id est 877: et hi quidem meo judicio rectius. Hujus sententiæ patroni sunt Pagius ad annum 878 § xi et Cuperus noster in Historia patriarcharum CP. num. 655 (8). Qui priorem opinionem emisissent, nullam quidem suæ chronotaxis rationem reddiderunt; ast posteriores validis rationibus, ex Nicetæ desumptis, sententiam contrariam firmanerunt. Etenim Nicetas num. 55, totum patriarchalis dignitatis tempus complectens, dicit: Ergo Ignatius iterum patriarcha, decennio præfuit: tricennio autem, pauloque amplius universe magnus antistes solium tenuit; et

(1) Cfr Fabric. Biblioth. græc. tom. VII, pag. 749. — (2) Act. SS. tom. VII Sept., pag. 280, num. 3. — (3) Ibid. l. c. — (4) Labbe tom. VIII Conc. col. 653. — (5) Act. SS. tom. II Februar., pag. 566.

num. 88. — (6) Act. SS. tom. I Aug., pag. 110. — (7) Hist. de Photius pag. 259. Edit. Lovan. 1843. — (8) Act. SS. tom. I Aug., pag. 112.

AUCTORE
J. V. H.

octogenarius in pace... profectus est, Δεκα μὲν οὖν ἔτη το δευτερον, τα παντα δε τριακοντα και μικρον τι προς, ὁ μεγας ἀρχιερατευσας Ἰγνατιος ὁ ὁδοεκοστος δε ἡδὴ γεγυνως ἔτας ἐν εἰρηνῇ... ἀνεληφθη. Quoniam vero restitutionem S. Ignatii supra anno 867 illigavimus, consequens fit, ut annum obitus in annum 877, quo decennium, uno minutum mense, absolvitur, reponamus. Neque suspicari licet in numero decem annorum, a Niceta allegato, aliquid erroris obrepsisse; nam idem biographus paulo infra num. 59, agens de Photio, decennale ei attribuit exsilium: Toto, inquit, illo decennali exsilio infinitas technas adversus Sanctum molitus est. Παντα δε του δεκαετη χρονου της ὑπεροριας, μυριας κατα του ἀγίου κακωνοιας κινων.

nobis præpla-
cet anuus 877.

10 Nostra sententia ex eo etiam confirmatur, quod, ut dicit Nicetas num. 65, in pœnam sacrilegæ Photii restitutionis Syracusana capta fuerit a Sarracenis: id autem, ut supra num. 5 ostendimus contigit die vicesimo primo mensis Maji, feria quarta anni 878, adeoque post mortem S. Ignatii, siquidem Photius sedem CP. jam occuparet. Duo tamen sunt quæ sententiæ nostræ opponi possunt. Imprimis Zonaras Annal. lib. xvi cap. 8, annos undecim Sancto post ejus restitutionem adscribit: sed scriptor sæculi xii prævalere non debet biographo cœvo, et siquidem tam facilis est error in numeris enuntiandis, non est cur istiusmodi lapsus Zonaræ tribui non possit. Nam quod Pagius ibidem § xi dicit de annis Julianis, non intelligo, quoniam anni Juliani, quales Julius Cæsar eosdem ordinaverat, vix a vulgaribus differunt; quum post annos plus mille et sexcentos, id est usque ad Gregorianam kalendarii reformationem anni 1582, decem solum diebus a vero calculo distarent. Quod si Pagius per annos Julianos lunares intelligat, quos Sanelementius Pompilianos appellat (1), tunc, quoniam epacta seu differentia anni solaris et lunaris est numero rotundo dierum undecim, Ignatius noster decem annis, tribus mensibus et viginti circiter diebus a restitutione sua sedem CP. occupasset. Sed satis est conjecturæ meræ. Alterum est, quod opinionem nostram infirmare posset; nempe ab eodem Niceta dici, S. Ignatium universim per annos triginta se-
disse; quum ordinatus, ut supra vidimus, die iv Julii anno 846, potius totis triginta et uno annis, tribus mensibus et diebus viginti thronum CP. occupasse dicendus sit. Sed hæc difficultas patronis contrariæ sententiæ nullatenus favet, ut quæ faciat ut magis ad annum 876 retrocedere deberemus. Dein Nicetas qui decennium, licet, ut supra animadvertimus, uno mense imminutum, tamen solidum posuit, agens porro de tricennio pontificatus anno, addit pauloque amplius και μικρον τι προς; quæ verba non tam de mensibus, quos negligit biographus, sed de anno etiam integro interpretari pronum est.

§ II. Controversia inter summos Pontifices et S. Ignatium circa jus patriarchicum in Bulgariam.

Atque hic commentandi, biographo Niceta omnia accuratissime et minutim enarrantem, nobis finis esset, nisi nævum quemdam S. Ignatii silentio tegere voluisset biographus. Nempe inter Romanos Pontifices et Sanctum nostrum exarserat gravis controversia circa jurisdictionem in Bulgaros, recens ad fidem conversos, exercendam. Utrunque enim contendebatur regionem, Bulgaris attributam, ad suum pertinere patriarchatum. Bulgari seu Bulgari nomen suum a Volga, Moscoviæ flumine, quod accolabant, mutuati dicuntur (2): gens ferox, bellicosa, christiano nomini infesta, paulatim tamen sua cum Europæis consuetudine mitescere cœpit, ac tandem sæculo nono, ultra medium propecto, christianam fidem amplexa est. Jam sæpius egerunt nostri majores de gentis istius conversione, præsertim in Actis SS. Cyrilli et Methodii ad ix Martii (3) et in Dissertatione de conversione et fide Russorum, a Stiltingo nostro lucubrata (4); ut hic eadem recudere opus non sit: maxime quum speremus, e monumentis Slavicis novam Vitam SS. Cyrilli Methodii adornandam in opere nostro brevi prodituram. Hic igitur singulare momentum exponemus controversiæ, quæ jurisdictionem spirituales attingens non raro inter viros etiam sanctissimos lites excitat; dum utrinque ea mentibus opinio insidet, debere quemque jura sibi credita omni opè vindicare. Nec quidpiam sanctitatis ex istiusmodi litigatione decrescit, dum utraque pars se officium suum satagere sibi persuadet: sic viros, integritate et sanctitate claros, disceptasse de jure sibi competenti, non raro tradit nobis historia ecclesiastica (5).

12 Summarium totius controversiæ optime, meo judicio, exponit Gulielmus Bibliothecarius, sæculi xi scriptor, qui Anastasii, pariter Bibliothecarii et in præsentī quæstione actoris, Vitas Romanorum Pontificum, ab Adriano II exorsus, continuavit (6). Ipsa dialogi forma satis monstrat, Gulielmo præluxisse antiquum documentum, forsitan ab Anastasio conscriptum. En verba (7): Post diem tertium, quo sacratissima Synodus (CPolitana, OEcumenica VIII, anno 869 celebrata) cum suis scriptionibus omnino in codice consummata retractataque ad omnem elegantiam in ecclesiæ Sanctæ Sophiciæ fuerat, ab imperatore in domo cum vicariis patriarcharum, videlicet Alexandrino, Antiocheno et Hierosolymitano, simulque patriarcha Ignatio, qui cum aliquibus ibi residebat, callide convocati (legati sedis apostolicæ) sedere jubentur, et quod principes Bulgarorum eis litteras et dona per Petrum aliosque direxerint, audiunt. Quorum legationem, imperatore potissimum imminente, suscipiunt: sicque post salutationem Petrus, Bulgarorum legatus, exorditur: Domnus Michael, princeps Bulgarius, audiens, quod pro utilitate sanctæ Dei Ecclesiæ ex diversis partibus auctoritate apostolica conveneritis, gratanter accepit, vobisque, qui ex sede apo-

Controversia circa jurisdictionem, quæ quandoque in nocue agitari potest,

exponitur ex Gulielmo Bibliothecario:

(1) De æræ vulgar. emendat. pag. 485. — (2) Stritter-Memoria Hist. tom. II, pag. 441. Act. SS. tom. II Mart., pag. 13*, num. 3. — (3) Act. SS. tom. II Mart., pag. 13*, num. 3. — (4) Act. SS. tom. II Sept., pag. IV. — (5) Act. SS. tom. V Maji, pag. 281*,

num. 11 et tom. VII Octob., pag. 1063, num. 41. — (6) Ceillier. Hist. des Aut. Eccles. tom. XX, pag. 602. — (7) Migne. Patol. tom. CXXVIII, col. 1391.

AUCTORE
J. V. H.

A stolica missi estis, quia in vestro transitu vestris eum litteris visitare dignati estis, multiplices gratias agit. Legati sanctæ Romanæ Ecclesiæ responderunt: Nos, quia vos filios sanctæ Romanæ Ecclesiæ novimus, in-salutatos vos præterire neque debuimus, ne-que volumus, quos nimirum sancta sedes apostolica ut propria membra complectitur.

episcopi græci
suam dicunt
Bulgarum,

13 Bulgarorum legati dixerunt: Usque hodie pagani fuimus et nuper ad gratiam christianitatis accessimus. Ideoque ne in aliquo errare videamur, cui Ecclesiæ subdi debeamus, a vobis, qui vices summorum patriarcharum geritis, nosse desideramus. Legati sanctæ Romanæ Ecclesiæ responderunt: Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cui per te, o Petre, tuus Senior Beato Apostolorum principi Petro cum omni gentis suæ regno se tradidit, a cuius successore, videlicet egregio Papa Nicolao, et præcepta vivendi et episcopos ac presbyteros suscipere meruit, vos et pertinuisse et pertinere debere etiam in eo monstratis, quod postulatos nostros sacerdotes et suscepistis et hactenus veneratione congrua retinetis. Bulgarorum legati dixerunt: A Sancta Romana Ecclesia sacerdotes nos petiisse et suscepisse et hactenus habere nos confitemur, ut ei in omnibus obedire decernimus; verum utrum Romanæ an Constantinopolitanæ Ecclesiæ rationabilius subdi debeamus, cum his patriarcharum vicariis definite. Legati Sanctæ Romanæ Ecclesiæ responderunt: Propter quæ nos sancta sedes apostolica cum Orientalibus definienda mandaverat, Domino juvante, finivimus: de causa autem vestra, secus quam definita est, finienda, quia nihil in mandatis accepimus, nihil vel definimus, vel in præjudicium Sanctæ Romanæ Ecclesiæ definiendum censemus. Quinimo quia omnis vestra patria nostris sacerdotibus ubique plena est, nulli vos nisi Sanctæ Romanæ Ecclesiæ pertinere debere, definitiva sententia, quantum ex nobis est, promulgamus.

quia in ea sa-
cerdotes græci:

14 Vicarii Orientalium patriarcharum Bulgaris dixerunt: Quando vos illam patriam cepistis, cuius potestatis subdita erat, et utrum latinos an græcos sacerdotes habuerit, dicite? C Legati Bulgarorum dixerunt: Nos illam patriam a græcorum potestate armis evicimus, in qua non latinos, sed græcos sacerdotes reperimus. Vicarii Orientalium responderunt: Si græcos sacerdotes ibi reperistis, manifestum est, quia ex ordinatione Constantinopoleos illa patria fuit. Legati Sanctæ Romanæ Ecclesiæ responderunt: A græcis sacerdotibus argumentum sumere non debetis, quia linguarum diversitas ecclesiasticum ordinem non confundit: nam sedes apostolica, quum ipsa latina sit, in multis tamen locis pro ratione patriæ græcos sacerdotes et semper et nunc usque constituens, privilegii sui detrimenta sentire nec debet nec debuit. Vicarii Orientalium patriarcharum dixerunt: Etiam si græcorum presbyterorum ordinationem vestri juris fuisse doceatis, illam tamen patriam græcorum regno pertinuisse, numquam negare poteritis. Legati Sanctæ Romanæ Ecclesiæ responderunt: Sicut Bulgariæ nobis diverso modo pertinere ordinationem dicentes, mendacium non loquimur; ita nimirum eandem Bulgariam ex Græcorum regno fuisse,

Octobris Tomus X.

numquam negamus. Sed intueri vos decet, quia aliud ordinant jura sedium, aliud patiuntur divisiones regnorum. Nos de divisione regnorum non agimus, sed de jure sedium loquimur.

15 Vicarii Orientalium patriarcharum dixerunt: Illud quod vobis diverso modo Bulgariam pertinere dicitis, addiscere volumus. Legati Sanctæ Romanæ Ecclesiæ responderunt: Sedes apostolica, juxta quod decretalibus sanctissimorum Romanorum præsulum doceri poteritis, utramque Epirum, novam videlicet veteremque, totamque Thessaliam atque Dardaniam, in qua et Dardania civitas hodie demonstratur, cujus nunc patria ab his Bulgaris Bulgaria nuncupatur, antiquitus canonice ordinavit et obtinuit. Ac per hoc ordinationem, quam tunc paganorum Bulgarorum irruptione omiserat, non a Constantinopolitana Ecclesia modo, ut fingitur, abstulit, sed ab his factis ipsa Christianis recepit. Secundo modo, quia Bulgares, jure gentili sibi patriam subjugantes, eam per tot annos retinent, quod ceperunt, sedis apostolicæ semet, ut superius diximus, patrocínio ordinationique specialiter committentes, nobis debent nec immerito subjici, quos ultronea voluntate magistros elegere. Tertio modo quia eosdem Bulgares sancta sedes apostolica, jussu quondam sanctissimi Papæ, Domni Nicolai, tam per aliquot nostrum, qui hic sumus, et illic multas ecclesias dedican-tes, sacerdotes creavimus, quam per Paulum, Dominicum, Leopardum ac Formosum, venerabiles episcopos, sed et Grimoaldum coepiscopum nostrum, quem hactenus iste* Bulgares cum multis nostris sacerdotibus in conspectu nostro habere se fassi sunt, a diversis erroribus ad catholicæ fidei veritatem multo sudore, Christi gratia præduce, transferens, ecce ultra triennium tenuit, tenet, ordinat ac disponit. Ideoque consequens non est, ut sine conscientia Romani summi Pontificis Ecclesia Romana, de quibus præsentialiter vestita cernitur, spoliatur.

refutati a le-
gatis Roma-
nis;

* isti vel istic?

16 Vicarii Orientalium patriarcharum dixerunt: At quem istorum modorum modo dispensare velitis, edicite. Legati Sanctæ Romanæ Ecclesiæ responderunt: Sancta sedes apostolica vos, quia revera inferiores estis, super sua causa judices nec eligit, nec per nos elegit, utpote quæ de omni Ecclesia sola specialiter fas habeat judicandi; sed neque nobis de hac causa sententiam proferre commisit. Quapropter quod ab ea faciendum non accepimus, ejus cognitionis judicium, ei qui librorum multiplicitate ad defensionem sui multa proferre prævalet, ex integro reservamus; a qua omnis vestra sententia tanta facilitate despicitur, quanta levitate profertur. Vicarii Orientalium patriarcharum dixerunt: Satis indecens est, ut vos, qui græcorum imperium detrectantes, Francorum foederibus inhæretis, in regno nostri principis ordinandi jura servetis. Quapropter Bulgarorum patriam ex Græcorum potestate dudum fuisse et græcos sacerdotes habuisse comperimus, Sanctæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ, a qua, quia per paganismum recesserat, nunc per christianismum restitui judicamus. Legati Sanctæ Romanæ Ecclesiæ clamantes dixerunt:

obedientiam
promittit S.
Ignatius.

21 Sententiam,

AUCTORE
J. V. H.

Sententiam, quam non electi neque admissi, sive tumore seu gratia, vel quidquid illud est, modo præcipitastis potius, quam protulistis, auctoritate Sancti Spiritus, usque ad definitionem sanctæ sedis apostolicæ omnino rescindimus, ita ut nullo modo vel nomen sententiæ habere mereatur. Teque adjuramus, patriarcha Ignati, auctoritate Sanctorum Apostolorum principum, coram Deo suisque Angelis, omnibusque presentibus, ut secundum hanc epistolam sanctissimi restitutoris tui, domni Hadriani, summi Pontificis, quam tibi ecce offerimus, industriam tuam ab omni Bulgariæ ordinatione immunem, nullum tuorum illuc mittendo, custodias; ne sancta sedes apostolica, quæ tibi tua restituit, per te sua perdere videatur. Quin potius, si, quod non credimus, justam te habere quærimoniæ æstimas, Sanctæ Ecclesiæ, restitutrici tuæ, solemniter suggerere non omittas. Tunc patriarcha Ignatius apostolicam epistolam suscipiens, licet magnopere monitus, eam legere distulisset, respondit: Absit a me, ut ego his præsumptionibus contra decorem sanctæ

B

sedis apostolicæ implicer, qui nec ita juveniler ago, ut mihi surripi valeat, nec ita seniliter deliro, ut quod in aliis reprehendere debeo, ipse omittam. Hoc fine collocutio illa finita est.

Nihilominus
Bulgaria jam
per Photium
occupata,

17 Porro S. Ignatio exsulante, et usurpato per Photium patriarchali CPolis solio, conversionem Bulgarorum accidisse extra controversiam est; sive nunc epocha baptizati regis Bulgari anno 861, ut vult Pagius in Critica Baronii ad annum 866 § 1, sive anno 864 secundum Joannem Dominicum Mansi, ut ibidem notatur, illigemus. Et certe ipse Photius gloriatur conversione Michaelis, principis Bulgarorum, quam sua opera effectam dicit; quapropter in epistola, ad illum directa, eundem dicit, laborum suorum eximium ornamentum, καλον ἀγαλμα των ἐμων πονων; et infra, partus sui spiritalis verus et genuinus foetus, των ἐμων πνευματικων ὤδων εὐγενες και γνησιον γεννημα. Et quidem occasionem conversioni Bulgaricæ commercium cum CPolitanis præbuisse, satis probabile est, si vera narrent Cedrenus (1) alique; nempe soror regis Bulgarorum CPolim captiva

C

abducta, in aula imperatoria christiana doctrina imbuta fuerat; vicissim Theodosius, cognomento Cupharas, in Bulgaria captivus semina quedam pietatis in animos barbarorum jacere fuerat conatus: succedente tempore rex animum suum ad christianam religionem inclinavit, et CPoli, ubi frequens erat illi negotiorum consuetudo, arcessivit, qui se populumque suum in fide christiana instruerent. Cedrenus addit, Photium ad baptizandum missum fuisse. Id credo fundamentum arrogandæ in Bulgaros jurisdictionis. Verum rex Bulgarus, prius Boggoris, a baptismo Michael dictus, mense Augusto, indictione xiv, seu anno 866 suos legatos ad Papam Nicolaum I misit, donaque, ait Anastasius Bibliothecarius in Vita S. Nicolai (2), non parva tam sanctis locis quam eidem summo pontifici contulit, suggerens ejus apostolatui, quid se facere salubrius oporteret, vel quid erga reliquum Bulgaricum adhuc baptismo sacro carentem populum, ut fidei sacramenta

perciperet, agi deberet. Nicolaus itaque in D Bulgariam direxit episcopos Paulum Populoniensem et Formosum Portuensem, qui rem ecclesiasticam apud Bulgaros constituerunt.

18 Et vero Nicolaum Papam jus suum in Bulgaros servatum voluisse, monstravit ejus responsa ad Consulta Bulgarorum, qui imprimis petierant sibi ordinari patriarcham: respondet Pontifex id pendere a multitudine Christianorum; interim, inquit (3), episcopum habetote, et quum incremento divinæ gratiæ christianitas ibi fuerit dilatata, et episcopi per singulas ecclesias ordinati, tunc eligendus erit inter eos unus, qui, si non patriarcha, certe archiepiscopus ordinandus sit. Ex his liquet, Bulgaris mentem non fuisse, ut sedi se CPolitane subicerent; patriarcham, qualem petebant, alii patriarchæ subordinari non decebat; quod etiam sequenti responso confirmat Nicolaus, dicens, minus a majori esse benedicendum (4); sed propter longitudinem itineris, permittit ut archiepiscopus electus ab episcopis constituatur; ea tamen lege, ut neque in throno sedeat, nec quidpiam præter corpus Christi consecret, priusquam pallium a sede Romana percipiat, sicuti Galliarum omnes et Germaniæ et aliarum regionum archiepiscopi agere comprobantur (5). Imo interrogatus Papa, quot sint veraciter patriarchæ, respondet (6): Veraciter illi habendi sunt patriarchæ, qui sedes apostolicas per successiones pontificum obtinent, id est, qui illis præsent Ecclesiis, quas Apostoli instituisse probantur, Romanam videlicet et Alexandrinam et Antiochenam.... Constantinopolitanus autem et Jerosolymitanus antistites, licet dicantur patriarchæ, non tantæ tamen auctoritatis, quantæ superiores existunt. Nam Constantinopolitanam Ecclesiam nec Apostolorum quisquam instituit, nec Nicæna Synodus, quæ Synodis celebrior et venerabilior est, ejus mentionem aliquam fecit: sed solum quia Constantinopolis Nova Roma dicta est, favore principum potius, quam ratione patriarcha ejus pontifex appellatus est. Ex his manifestissime habemus, Nicolaum Papam numquam sancivisse jurisdictionem, in Bulgariam arrogatam ab episcopis CPolitanis, utpote quos ne inter veri nominis

reclamante
quidem S. Nicolao Papa,

E

F

19 Et vero ipsam Bulgariæ regionem, olim Dardaniam dictam, ad patriarchatum Romanum pertinuisse, ipsi græci tacendo consentire videntur. Nam in supra citata collatione legatorum cum vicariis patriarcharum Orientalium, hi quæstionem topographicam, nempe utrum Bulgarica regio intra fines patriarchatus Romani contineretur, non attingunt, contenti obtendere græcos sacerdotes Bulgaris ministros fuisse christianitatis: quam rationem repellunt legati, dum dicunt sedem apostolicam, quum ipsa latina sit, in multis tamen locis pro ratione patriæ græcos sacerdotes et semper et nunc usque constituisse. Attamen topographica quæstio, a legatis posita, toti controversiæ imminet: dixerant legati: Sedes apostolica, juxta quod decretalibus sanctissimorum Romanorum præsulorum doceri poteritis, utramque Epirum, novam videlicet veteremque, totamque Thessaliam atque Dardaniam, in

qui jus RR. PP. demonstrat,

(1) Historiar. Compend. tom. II, pag. 431. Edit. Bonn. — (2) Migne. Patrol. tom. CXXVIII, col. 1374. — (3) Labbe, tom.

VIII, Conc. col. 341. — (4) Ibid. l. c. — (5) Ibid. col. 342. — (6) Ibid. col. 343.

AUCTORE
J. V. H.

A qua et Dardania civitas hodie demonstratur, cujus nunc patria ab his Bulgaris Bulgaria nuncupatur, antiquitus canonice ordinavit et obtinuit. Argumentum istud omnium fortissimum non attingunt Græci, scientes esse ineluctabile. Etenim Illyricum universum ad Romanum patriarchatum hactenus spectasse negare non audebant. Mortuo quidem Theodosio Magno, imperium Romanum bifariam divisum fuit inter ejus filios, Arcadium et Honorium: Arcadio, cui cesserat Oriens, pars Illyrici, quæ postmodum Orientalis dicta est, obtigit; occidentali Honorio relicta (1). Porro Illyrici Occidentalis sex erant provinciae sub vicario præfecti prætorio Italiae, nempe Ducas Pannonias, Noricum Mediterraneum et Ripense, Saviam et Dalmatiam (2). Sed de Illyrico Occidentali nulla nobis controversia.

quo Illyricum
universum pa-
triarchatui
Romano tri-
buitur,

20 Quod verum Illyricum Orientale attinet, duas dioceses civiles continebat, scilicet Macedoniam versus meridiem, et Daciam ad septentrionem, quæ in suas quoque provincias dividebantur, ut Macedonia complecteretur Achajam, Macedoniam, Cretam, Thessaliam, Epirum utramque et partem Macedoniæ Salutaris; Dacia vero Daciam Mediterraneam et Ripensem, Mæsiam Primam, Dardaniam, Prævalitanam et partem Macedoniæ Salutaris (3). Quanvis autem Illyricum Orientale imperio CPolitano attributum esset, mansit tamen sub ordinatione Pontificis Romani, quatenus totius Occidentis patriarchæ. Id aperte profitentur episcopi Macedoniæ in Concilio Romano, sub Bonifacio II anno 531 celebrato, in quo Theodosius, Echiniensis in Thessalia episcopus dicit (4): Constat venerandos sedis vestræ (Romanæ) pontifices, quamvis in toto mundo sedes apostolica Ecclesiarum sibi jure vindicet principatum, et solam ecclesiasticis causis undique appellare necesse sit; specialiter tamen gubernationi suæ Illyrici Ecclesias vindicasse. Et nota sunt vobis omnium præcedentium scripta pontificum. Jubet dein allatas epistolas publice recitari Papa Bonifacius, inter quas occurrit mandatum Siricii, committens curæ Anysii, Thessalonicensis episcopi, universum Illyricum; ita ut sine ejus consensu in Illyrico nullus episcopos ordinare præsumeret (5): eandem potestatem Anytio continuat Innocentius I (6), qui dein defuncto Anytio substituit ejus in sede Thessalonicensi successorem, Rufum, cui committit curam causasque, si quæ exoriantur, per Achajæ, Thessaliæ, Epiri Veteris, Epiri Novæ, et Cretæ, Daciæ Mediterraneæ, Daciæ Ripensis, Mæsiæ, Dardaniæ et Prævali Ecclesias; adjungitque: Non primitus hæc ita statuentes, sed prædecessores nostros apostolicos imitati, qui beatissimis Acholio et Anysio injungi pro eorum meritis ista voluerunt (7). Eundem Rufum confirmat variis literis Bonifacius Pp. I (8). Sed quum circa hoc tempus episcopi aliqui CPolim versus jam inclinarent, Theodosius imperator Orientis, petente patruo suo Honorio, sancivit, ut episcoporum per Illyricum subreptione remota, observaretur, quod prisca apostolica disciplina et

canones veteres eloquuntur (9). Sed de his latius ad diem xxv hujus mensis, ubi de S. Bonifacio I agendum erit. Quæ omnia dein a pontificibus Cælestino (10) et Sixto III (11) confirmata legimus.

21 Sed stabilito in Chalcedonensi synodo can. xxviii (12) patriarchatu CPolitano, cui dioceses Pontica, Asiana et Thracica, simul et episcopi prædictarum diocesium, quæ sunt inter barbaros assignabantur, cæperunt episcopi imperatoris urbis dilatare fimbrias suas. Sed hujuscemodi molitionibus fortiter restitit S. Leo Papa variis scriptis epistolis, quibus Anatolii, apostolicæ sedis indulgentia CPolitani episcopi, ambitionem exponit damnatque; sic in epistola ad Marcianum Augustum (13): Multum, inquit, Anatolius episcopus proprio detrahit merito, si illicito optat crescere augmento. Habeat, sicut optamus, CPolitana civitas gloriam suam, ac protegente dextera Dei, diuturno clementiæ vestræ fruatur imperio. Alia tamen ratio est rerum sæcularium, alia divinarum; nec præter illam petram, quam Dominus in fundamento posuit, stabilis erit ulla constructio. Propria perdit, qui indebita concupiscit. Satis sit prædicto, quod vestræ pietatis auxilio et mei favoris assensu, episcopatum tantæ urbis obtinuit. Non dedignetur regiam civitatem, quam apostolicam non potest facere sedem: nec ullo speret modo, quod per aliorum possit offensiones augeri. Privilegia enim Ecclesiarum, Sanctorum Patrum canonibus instituta, et venerabilis Nicænæ Synodi fixa decretis, nulla possunt improbitate convelli, nulla novitate mutari. In quo opere, auxiliante Christo, fideliter exsequendo necesse est, me perseverantem exhibere famulatum. Atque in hoc obsequio, Ecclesiæ Dei præstando, perstiterunt tum ipse Leo, tum ejus successores, præsertim dum CPolitani antistites cristam attollebant. Tandem traducta ad latinos CPolitana sede, Innocentius III in concilio Lateranensi iv, anno 1215, can. v (14) secundum a Romana cathedra locum CPolitano patriarchæ assignavit.

specialiter ex-
cluso patriarcha CP.

22 Cæterum quoniam patriarchatus CP., ab episcopis quibusdam Chalcedone erectus, Illyricum nullatenus complectebatur, utpote qui diocesibus Pontica, Asiana et Thracica circumscriberetur; S. Leo vicem suam per Illyricum Anastasio Thessalonicensi, secutus, ait, eorum exemplum, quorum recordatio est veneranda, committit, ut scribit ad metropolitanos Illyrici (15). Ast serius, Justiniano I imperatore petente, Vigilius Papa vicariatam sanctæ Sedis a cathedra Thessalonicensi ad Justinianam Primam, olim Achridum, post Loeridum transtulit, ut habet Novella cxxxv cap. iii, qua sancitur, beatissimum Primæ Justinianæ, nostræ, inquit Justinianus, patriæ archiepiscopum habere semper sub sua jurisdictione episcopos provinciarum Daciæ Mediterraneæ et Daciæ Ripensis et Privalis et Dardaniæ et Mysiæ superioris atque Pannoniæ, et ab eo hos ordinari: ipsum vero a proprio ordinari concilio et in subjectis sibi provinciis locum obtinere

nam RR.
Pont. Illyri-
cum

(1) Farlati. Illyricum sacr. tom. I, pag. 84. — (2) Panciroli. Not. Imp. Occident. pag. 90. Cfr Farlati. Illyr. sac. tom. I, pag. 84 et tom. II, pag. 46. — (3) Panciroli. Not. Imp. Orient. pag. 41. — (4) Labbe, tom. IV, Conc. col. 1699. — (5) Ibid. col. 1701. — (6) Ibid. l. c. — (7) Ibid. col. 1702. — (8) Ibid. l. c. et seq. —

(9) Ibid. col. 1710. — (10) Ibid. l. c. — (11) Ibid. col. 1711. — (12) Ibid. col. 769. — (13) Ibid. tom. IV, col. 847. — (14) Labbe, tom. XI. Part. I. Conc. col. 134. Cfr Binterim. Denkwürd. tom. III. Part. II, pag. 236. — (15) Labbe, tom. III, Conc. col. 1720.

AUCTORE
J. V. H.

eum Sedis apostolicæ Romæ; secundum ea quæ definita sunt a sanctissimo Papa Vigilio. Quapropter S. Gregorius Magnus lib. II epist. 23 (1) scribens ad Joannem, episcopum Justinianæ Primæ dicit : Pallium ex more transinisimus, et vices vos apostolicæ Sedis agere iterata innovatione decernimus, admonentes, ut ita vos circa subjectos (*id est, omnes Illyrici episcopos, ut satis liquet ex epistola præcedenti*) debeatis exhibere placabiles, ut rectitudinem vestram diligere provocentur potius quam timere. Atque deinceps, quantum scio, permansit status ecclesiæ Illyricæ, donec Leo Isauricus, anno 730, Illyricum Orientale patriarchatui Romano subtraxit ex odio, quod contra Occidentales conceperat, ob eorum in sacrorum imaginum cultu constantiam (2).

sub sua retinuerunt jurisdictione;

23 Quapropter Nicolaus I in epistola ad Michaellem imperatorem, data xxv Septembris indictione IX seu anno Christi 861, nulla Bulgarorum facta mentione, petit (3), ut, inquit, antiquum morem, quem nostra Ecclesia habuit, vestris temporibus restaurare dignemini, quatenus vicem, quam nostra sedes per episcopos, vestris in partibus constitutos habuit, videlicet Thessalonicensem, qui Romanæ sedis vicem per Epirum Veterem, Epirumque Novam, atque Illyricum, Macedoniam, Thessaliam, Achajam, Daciam Ripensem, Daciamque Mediterraneam, Mœsiam, Dardaniam, Prævalim, Beato Petro Apostolorum principi contradicere nullus præsumat, quæ antecessorum nostrorum temporibus, scilicet Damasi, Siricii, Innocentii, Bonifacii, Cœlestini, Sixti, Leonis, Hilarii, Simplicii, Felicis atque Hormisdæ, sanctorum pontificum dispositionibus augebatur. *Ex hisce monumentis manifestum est, Romanis Pontificibus immotum immutatumque stetisse patriarchale jus in universam Illyriam. Sed Photius, sedem CPolitanam nefarie occupans, quando Bulgari ad fidem christianam conversi sunt, spolia tam opima sibi perire passus non est, sed omni contentione conatus est, eosdem ad suas partes traducere, propterea in epistola, ad orientales patriarchas scripta, quam ex Pagii Critica Baronii ad annum 867 § III cito, exprobrat Occidentalibus, quod sint homines ex tenebris prorepentes, qui omni cum fraudulentia a sanis et puris dogmatibus et a fide inculcata christianorum, eos (Bulgaros) subdole deducere et corrumpere conabantur.*

contra agente S. Ignatio,

24 Multiplices artes tandem suum sortitæ sunt effectum (4), et Bulgari, ait Gulielmus Bibliothecarius in Vita Adriani II (5), per Orientales Constantinopolitanosque donis ac promissionibus persuasi, Græcos sacerdotes, juxta quod Grimoaldus episcopus (*ab Adriano Papa ad Bulgaros missus*) qui ab his se repulsus fatetur, suscipientes, nostros ejiciunt. Promiserat quidem, antequam hæc fierent, S. Ignatius, se his præsumptionibus contra decorem Sedis apostolicæ implicandum non fore (*supra num. 16*); sed generalibus usus verbis, non videtur Sanctus obligare se in speciali quæstione de Bulgaris voluisse, aut etiam postmodum meliora edoctum se ratus, a priori sententia recesit. Id certum est, Sanctum nostrum, remotis

sacerdotibus, Roma missis, ordinasse Bulgarorum episcopum Theophylactum : de quo facto graviter conquestus est Adrianus Papa in epistola ad imperatores, data IV idus Novembris, indictione V seu anno 872 (6) : Favore, inquit, vestro frater et coepiscopus noster Ignatius in Bulgarorum regione consecrare præsumpsit antistitem, unde mirati sumus; et quia a pia intentione vestra retro reversi sitis, admodum obstupui. Verumtamen saltem nunc jam dictum reverendissimum præsulem ab illius regionis dispositione salubribus monitis, quæsumus, coercete : alioquin nec ipse canonicam effugiet ultionem, nec ii, qui præsulatam vel alterius officii sibi nomen illic usurpant, cum excommunicatione, qua jam tenentur adstricti, etiam proprii gradus jactura carebunt. Brevi post scriptam epistolam vita functus est Adrianus II; ejusque successor Joannes VIII non destitit vehementer urgere restitutionem diœcesis Bulgarorum patriarchatui Romano : misit enim ad Basilium imperatorem Eugenium Ostiensem et Paulum Anconitanum episcopos, cum epistolis ad Michaellem, Bulgarorum regem (7), ad Petrum comitem, qui ejusdem Michaelis legatione in aula CPolitana fungebatur (8), ad ipsum imperatorem Basilium (9), dein ad S. Ignatium ac ad episcopos et clericos græcos, quos Bulgaricæ diœceseos invasores appellet. Sed de his postremis epistolis paulo latius.

25 Imprimis in epistola ad episcopos et clericos græcos (10); Joannes Papa eisdem exprobrat, quod calcata conscientia terminos æternos, a patribus positos, transtulerint et in alienam messem judicii falcem miserint, in Illyrici provincias... Quia igitur contra sacras multipliciter egisse regulas deprehenduntur, excommunicavit eos et sunt excommunicati. Quisquis ex illis intra triginta dierum spatium cognitæ hujus apostolicæ sanctionis omni Bulgarica regione non cedens, in ea quamlibet ordinationem vel dispositionem patrare ultra prædictum spatium obstinate præsumpserit; Sanctorum Patrum auctoritate domnique apostolici judicii sententia proprio careat officio, nonnisi resipiscens pœnam evasurus aut veniam aliquo modo speraturus. Non minus severe dictus Joannes Papa cum S. Ignatio agit. Incipit autem epistolam suam (11) dicendo, tertio jam commoneri Ignatium, et in memoriam revocatis beneficiis a Sede apostolica eidem collatis, præcipit, ut strenuos viros in regionem Bulgarorum dirigat, qui per totam patriam peragrantes, quoscumque illic repererint, qui ab ipso Ignatio aut a subjectis ejus consecrationis munus accepisse dicuntur, sine quavis dilatione reducant : ita ut intra triginta dierum spatium nullus episcopus, nullus omnino clericus, qui tuæ, inquit, ordinationis, imo inordinationis sunt, intra omnes Bulgarum fines inveniatur. Non enim patimur, eos, quos ibidem tu illicite constituisti, quos et ab apostolica esse jam Sede hujus rei gratia constat excommunicatos, errore suæ prævaricationis corda novorum Domini famulorum inficere; quos videlicet in fide instructionis manu plantavimus et aqua salutaris fontis doctrinarum rigavimus, atque horum

propterea a Joanne Pp. reprehenso,

(1) Migne. Patrol. tom. LXXVII, col. 338 — (2) Cfr Pagii Crit. Baron. an. 730 § XI. — (3) Labbe, tom. VIII, Conc. col. 273. — (4) Ibid. col. 971 et seq. — (5) Migne. Patrol. tom. CXXVIII,

col. 1395. — (6) Labbe, tom. VIII, Conc. col. 1174. — (7) Labbe, tom. IX, Conc. col. 59 et 62. — (8) Ibid. col. 61. — (9) Ibid. col. 66. — (10) Ibid. col. 65. — (11) Ibid. col. 63.

A auctori Deo ad incrementum spiritus dandum, ut sit ipse in omnibus primatum tenens, obtulimus. Porro si intra triginta intervalla dierum omnes, quos vel tu vel episcopi tui consecrasset in aliquo gradu putantur Ecclesiae, totius regionis Bulgaricae terminis non eduxeris, et temetipsum ab omni ecclesiastico illius jure dioceseos non subduxeris, tamdiu sancto corpore et pretioso sanguine Domini nostri Jesu Christi post duos menses, a die numerandos, qua hujus epistolae tomum acceperis, esto privatus, quamdiu his obstinatus decretis nostris minime obedientiae colla submisseris. Jam vero si pertinaciter in hac indiscipline atque pervasione permanseris, et quotquot illic vel illi vel tu consecrasset videris, foras illinc minus expuleris, Omnipotentis Dei judicio et Beatorum Apostolorum principum auctoritate, nostraeque mediocritatis sententia, omni patriarchatus esto dignitate, quam favore nostro receperas, alienus et exsors, nullo penitus summi sacerdotii privilegio praeditus vel potitus.

sed semper resistente;

26 In citatis hactenus epistolis duo animadvertenda occurrunt. Nempe omnes epistolae scriptae feruntur mense Aprili, die XVI, indictione XI, quae cum anno vulgari 878 concurrat. Supra autem num. 9 ostendimus obitum S. Ignatii anno 877 illigandum esse: quapropter aliquem in indictione notanda errorem irrepsisse suspicamus, quoniam, ut animadvertunt Chronologi Mauro-benedictini (1), saepissime indictiones fallunt. Vix autem admittere possum, Joannem Papam, medio mense Aprili anni 878 scribentem, ignorasse Sancti nostri mortem, quae mense Octobri praecedenti acciderat; erat quidem commeatus CPolitani, hiberno praesertim tempore, difficilis; non crediderim tamen semestre spatium itineri faciendo fuisse necessarium, nisi quid cursoribus praeter ordinem accidisset. Alterum notatu dignum id est, quod Joannes S. Ignatio minetur amissionem patriarchalis dignitatis, cujus, si obedire recusat, exsors futurus est. Diximus supra num. 21, patriarchicum jus primo a Romanis Pontificibus sedi CPolitanae tributum fuisse saeculo XIII sub Innocentio III. Verum si verba Nicolai I, citata supra num 18, attenderimus, facilis erit responsio. Iste enim Pontifex in responsione sua XCII ad Consulta Bulgarorum, non omnem antistiti CPolitano abrogat patriarchae dignitatem, sed ejus cathedram negat esse apostolicam, seu ab Apostolis institutam, quapropter docet eam non esse tantae auctoritatis, sicut Romana, Alexandrina et Antiochena, dein favore principum potius quam Ecclesiae auctoritate patriarcham ejus pontificem appellari. Primatum tamen CPolitanae sedis non detrectabant Romani pontifices, id solum vetabant, ne termini antiqui moverentur, et quae rata habuerat Nicæna synodus destruerentur, videlicet, ne episcopi CPolitani transilirent antiquos et apostolicos patriarchas et secundum a Romano Pontifice thronum in hierarchia ecclesiastica usurparent. Itaque Joannes Papa dum indirecte S. Ignatium patriarcham fatetur, nullatenus contrarius est constitutis majorum suorum.

(1) L'art de vérif. les dates, tom. I, pag. XIV. — (2) Act. SS. tom. VII Octob., pag. 1063. — (3) Act. SS. tom. III April., pag. 300 et 307. — (4) Ibid. pag. 292. — (5) Ibid. tom. VI Sept., pag. 33. — (6) Ibid. tom. I Januar., pag. 397. — (7) Migne. Patrol. tom. CCXXXV, col. 422. — (8) Ibid.

27 In eo igitur erat S. Ignatius, quando obiit, ut quam proxime intorqueretur in illum sententiae et damnationis pontificiae fulmen. Sed, ut supra num. 11 diximus, ea est indoles controversiarum, ad jurisdictionem ecclesiasticam spectantium, ut salva utriusque partis litigantis sanctitate, magnis animorum motibus quandoque agitentur. Continuis documentis monstravimus supra, Dardaniam seu Bulgariam regionem ad patriarchatum Romanum perpetuo attinuisse: sed S. Ignatius sciens, graecos sacerdotes, quorum proinde ordinatio e graeco fonte derivanda esset, inter Bulgaros sacro ministerio vacare, credebatur sui esse officii gentem, quam graeci sacerdotes ad fidem catholicam traduxerant et hactenus excolebant, sub sua retinere jurisdictione, facileque persuadere sibi poterat, Romanum Pontificem, falsis quorundam relationibus deceptum, injuste sibi tribuere voluisse, quod ad suum patriarchatum non pertinebat. Et vero istiusmodi controversias inter sanctissimos viros exarsisse, frequens in historia exemplum demonstrat. Pro monasterii Fuldensis jurisdictione acriter certarunt SS. Lulus et Sturmus (2): pro sede sua Eboracensi in Anglia S. Wilfridus non graves solum lites, sed acerbis persecutiones sustinuit a SS. Theodoro et Brithwaldo, Cantuariensibus archiepiscopis (3). Litis principium erat divisio Ecclesiae Eboracensis, a S. Wilfrido administratae, quam S. Theodorus in ternos episcopatus dispergitam volebat: resistebat S. Wilfridus, et interposita ad sedem apostolicam appellatione, vicit Romae causam suam. Sed sedi suae restitutus, ecce alium Sanctum, elapso vix quinquennio, adversarium experitur, nempe S. Brithwaldum, S. Theodori in sede Cantuariensi successorem, qui, instigante Northumbrorum rege, Alfrido, Sanctum de sede sua iterum deponit, ita ut Wilfridus iterato Romanum Pontificem adire coactus fuerit. Coluntur hi Sancti, Wilfridus die XXIV Aprilis (4), Theodorus, XIX Septembris (5) et Brithwaldus IX Januarii (6).

AUCTORE
J. V. H.
quin ejus sanctitati officiali
resistentia

28 Etiam Sanctos in ejus generis quaestionibus quandoque decipi, illustre praebet exemplum S. Bernardus. Gulielmus enim, nepos ex sorore, Stephani Anglorum regis et thesaurarius Ecclesiae Eboracensis, concordibus suffragiis electus fuerat ejusdem Ecclesiae archiepiscopus. Sed S. Bernardus, motus querelis abbatum et aliorum, hanc electionem vocat simpliciter intrusionem, intrusumque maledictum dicit, variis praeterea epistolis Caelestinum II, Eugenium III ac Cardinales urget, ut tantum scandalum amoveant (7): Gulielmum appellat (8) publice infamatum, ante judicem accusatum, nec purgatum, imo et convictum, et sic consecratum: suaeque opera efficit, ut Henricus Murdachus in locum dejecti Wilhelmi cathedrae Eboracensi imponeretur. Mortuo post decennium, ut vult Godwinus (9), post octennium secundum Alfordum ad annum 1145 § 16 (10), post sexennium secundum Monasticon Anglicanum (11), Henrico Murdacho, Gulielmus sedi Eboracensi restituitur, et ab Anastasio Pp. IV, ejus olim patrono, pallium recipit (12). Dum diuturnam controversiam pervolvimus, quis non suspicetur, Guliel-

ut variis exemplis monstratur.

col. 234. — (9) De Praesul. Angl. Archiep. Eborac. pag. 32. — (10) Annal. Eccl. Angl. tom. IV, Part. II, pag. 37. — (11) Tom. VIII, pag. 1172. — (12) Alford. Annal. tom. IV, Part. II, pag. 63.

AUCTORE
J. V. II.

mum istum virum esse mediocris saltem virtutis nec ejusmodi sanctitatis, ut inter cœlites publica veneratione colatur? Et tamen majores nostri ad diem VIII Junii (1) ejus Acta proferunt, ex quibus patet, S. Gulielmum ante et post mortem miraculis gloriosum exstitisse, et publico cultu per Angliæ Ecclesias fuisse gavisum. Hactenus dicta sufficienter demonstrant, istiusmodi disceptationes neutrius litigantis partis sanctitati officere: unde mirandum non est, S. Ignatium, non obstante ejus resistentia, Sanctis, publice colendis, in Romano Martyrologio accensum fuisse.

Qua occasione
de cultu

B

29 Jam sæpe in Actis Sanctorum elucidandis tales occurrunt viri, qui in aliqua peculiari aut gente aut Ecclesia ecclesiastico cultu decorati, prima fronte suspecti hæresis aut schismatis videntur. Quapropter opportunam occasionem nactis operæ pretium fuerit de iis breviter disserere. In Joanne III, episcopo Comensi ad diem XX Octobris (2) et Octaviano, pariter Comensi ad præsentem diem (3) monstratum fuit, illos verisimillime schismati Aquilejensi implicatos, dies obiisse suos. Id frequentius etiam occurrit in Kalendaris et Menologiis Ecclesiarum Orientalium, in quibus recensentur Sancti, de quorum catholica communione dubitari potest. Quod quidem tamquam impedimentum gravissimum habebat Antonius Possevinus noster (4), quin umquam Russia Ecclesiæ gremio reciperetur: non enim facile Sanctos sibi surripi pateretur. Sed hæc dixit Possevinus scrupulosius quam verius: quem egregie confutavit Papebrochius noster in Præfatione ad Ephemerides Græco-Moschas (5). Enimvero videmus aliquando homines bona fide schismati aut schismaticis adherentes, etiam miraculis illustrari. Refert Cardinalis Baronius, harum rerum peritissimus, in suis Annalibus ad annum 1036 § VII, monachis Cassinensibus, quorum abbas schismati Petri Leonis, seu pseudopapæ sub nomine Anacleti II contra Innocentium II involutus erat, januas ecclesiæ prodigiose apertas fuisse. Miraculo allato sequentia subnectit verba Cardinalis: At dicet aliquis: Si schismatici erant hi, quomodo miraculo illo apertæ sunt eis spontaneæ fores ecclesiæ? Dicam breviter, non simul ac abbas vel episcopus aliquis schismaticus est, necesse est, omnes sibi subditos pariter esse schismaticos, sed illos tantum qui certo sciunt suum errare præsullem: cæteros autem non peccare, qui persuabilibus rationibus putant, ipsum recta incedere via et se verum sequi pastorem: nec tanta inest ipsis doctrina, vel adeo explorata rerum gestarum cognitio, nec facultas exquirendi, cujus sint potiora jura, hosque sua ipsorum bona conscientia reddi crimine liberos. Addit Papebrochius (6): Si hoc valet in tam conjunctis quam sunt cum suo abbate monachi; quanto id magis valere debuit in Moschis, qui lingua moribusque diversissimi a Græcis, plerumque nec sciebant, conjuncti an sejuncti essent Latini et Græci inter se. Quæ hic de Moschis seu Russis dicitur, pari jure ad gentes Orientales traduci potest.

Sanctorum,
Kalendaris
Orientalibus

30 Dein sicut monachi Cassinenses ab abbate suo, quem schismaticum esse ignorabant, et ut

verum pastorem sequebantur cum fructu recipiebant Sacramenta, sic quoque homines rerum ignari et bonæ conscientie in partibus Orientis. Controvertitur quidem inter theologos, an homo catholicus possit accipere sacramenta a presbytero aut episcopo, quem certo scit hæresi aut schismati implicatum (7); neque hujus loci censo de hac quæstione disputare: sed alia omnino causa est pro illis, qui bona conscientia presbyterum aut episcopum suum, quem ut verum pastorem sequuntur, adeunt et ab eo petunt et accipiunt Sacramenta: pro talibus enim habetur saltem titulus, ut theologi loquuntur, existimatus seu qui a fidelibus adesse reputatur. Recipiunt igitur legitima Sacramenta, id est, uberrima sanctitatis subsidia, quorum ope summas virtutes acquirere, adeoque, si Deo placuerit miraculis clarescere possunt. Quia proin aliquis post exortum schisma vixit et Beatorum Catalogo adscriptus est, non continuo expungendus videtur. Et certe quoties in Conciliis actum fuit de concordia inter latinam et orientales Ecclesias, controversæ quæstiones propositæ et composita fuerunt, quin umquam tractatum fuerit de reformando kalendario aut officio Sanctorum liturgico. Neque id aut oblivioni aut negligentie deputandum est. Nam in Concilio Florentino facta pace inter latinos et græcos, latini de variis ritibus cum græcis collocuti sunt: v.g. de aqua ferventi, calici infusa; de unctione mortuorum etc. (8). Quum itaque altum fuerit de cultu sanctorum silentium, existimandum est, Patres Florentinos Græcis suos reliquisse Sanctos: valebat certe tunc Regula juris 43 in 6° Qui tacet, consentire videtur: multo magis tolerare dicendus est, qui tacuit, quando loqui poterat.

31 Tandem notum est et testatur Prosper Lambertini in Opere de Beatificatione et Canonizatione Sanctorum lib. I cap. 10 num. 1 ad Alexandrum usque III seu ad medium sæculum XII, episcopalem jurisdictionem beatificandi jure proprio et sine subjectione summi Pontificis auctoritati perstitisse. Quam autem episcopis latinis tribuimus potestatem, orientalibus episcopis denegare non possumus, ut et ipsi cultum personis, sanctitate illustribus, decreverint. In istiusmodi decretis ferendis, quemadmodum episcopi latini errare potuerunt, ita et græci. Nihilominus sedes apostolica hujusmodi cultum ratum sæpe habet, et talis approbatio beatificatio æquipollens dicitur, quæ nullatenus sententia infallibilis est: nam ut habet laudatus Prosp. Lambertini lib. I cap. 42 num. 9. Litteris apostolicis, cultum permittentibus, de more inseritur clausula: Salva tamen in præmissis auctoritate Congregationis eorumdem Cardinalium. Quæ clausula adjuncta ostendit, Pontifices re vera cognoscere, judicium, cultum permittens, nec esse infallibile nec ad fidem pertinens: quum sacræ Congregationi liberum relinquant, nihil obstante approbatione indulgente ac approbante, novis supervenientibus fundamentis, ab eodem recedere. Uno verbo judicium, in beatificatione æquipollente intercedens, innititur famæ, innititur antiquitati, innititur, ut plurimum,

præsertim Moschis, inscriptorum, agitur.

F

(1) Act. SS. tom. II Junii, pag. 136. — (2) Act. SS. tom. VIII Octob., pag. 903. — (3) Supra. — (4) De Rebus Moscovit. in libro Moscovia, pag. 7. Edit. 1387. — (5) Act. SS. tom. I Maji, pag. III et seqq. — (6) Ibid. pag. IV. — (7) Cfr. Arca-

dus De Concord. Eccles. Orient. et Occid. Lib. IV, cap. 3. Carô. Soglia Instit. jur. Can. Part II, lib. III, cap. 2, § 233. — (8) Labbe, tom. XIII, col. 523.

VITA S. IGNATHII,

PATRIARCHÆ CONSTANTINOPOLITANI,

*Auctore Niceta, seu Davide Paphla-
gone cœvo, ex tom. VIII Conci-
liorum Philippi Labbe, S. J.*

PROLOGUS.

Præclarum juxta et salutare est, quum cæ-
terorum quidem Sanctorum omnium res in
vita gestas exponere et enarrare, posterisque
sæculis vitæ documenta, pariterque ad virtu-
tem incitamenta tradere; tum vero maxime
eorum, qui fuere præditi venerando pontifi-
catu, quique suæ vitæ splendore acerbum
adversarium ad gravissimam provocarunt in-
vidiam, et cum invicta laborum omnium pa-
tientia, animique magnitudine fortitudinem
contra insectatorem eximiam declararunt.
Quod si autem eosdem ad extremam et no-
stram ætatem proprius accedere contingat,
tum vero multo maxime præ cunctis memo-
randi omnique laude prædicandi sunt, ut qui
propter temporum vicinitatem multo magis
Ecclesiæ prodesse possint. Quod enim perve-
tustum est, longisque temporum intervallis
remotum, etsi fidem propter scribentis aucto-
ritatem mereatur, desperatur tamen a pleris-
que studium imitandi, ut qui putent, illis
majorum nostrorum sæculis multo promptius
fuisse quam nostris cum virtute vivere. Quæ
vero nostra memoria recte facta creduntur,
illa multo acrius, opinor, piorum mentes ad
virtutis decus æmulandum inflammant *a*.
Quapropter ingens me desiderium animi im-
pulsit ad causam hanc sive certamen oratione
prosequendum, duceque et adjutore Deo, Spi-
ritu veritatis, ostendendum nescientibus, qui
vir Ignatius, qualisque et quantus hic antistes
et regię pastor urbis in vitæ suæ ratione fue-
rit. Ignatius, inquam, iste qui ævo quidem
posterior, nostra ætate floruit, prioribus ta-
men illis venerandis pontificibus nihil vel fide
vel confessione vel decertatione pro justitia,
laudeve pietatis erga Deum concessit. Hujus
ego totum vitæ cursum dum ab ipso exordio
ad exitum usque singulari cura exigo, rerum
de illo apud nos testatissimarum veritatem sive
fama sive scripto acceptarum, sine ulla affe-
ctus indulgentia et fraude expono, certo mihi
persuadeo futurum, ut primum, teste ipsa
vivente ac per se subsistente veritate, æqua
perscribam; deinde nubem annorum utcum-
que multorum intercapedine concretam, ani-
mosque tenebris ignorantie involventem, dis-
cutiam dissipemque: ut qui veritatem penitus
perspicere volent, æquitatis et virtutis cultorem
vere nosse, celebrare laudibus, æmulari-
que possint; malitiæ vero et improbitatis
architectum jure detestari. Sed hinc jam
nobis est exordiendum.

PROLOGUS.

E

a

F

A fundamentis seu indultis cultus, quidem non
sine magna ratione, attamen causa judiciali
jure non cognita factis. Quod si hæc ita sunt
de defunctis, æquipollenter beatificatis, quid
arbitrabimur de tot aliis, quorum cultus origo
plane incerta est et continuatio numquam pro-
bata fuit Sanctæ sedi? Certe Baronius ad an.
1027 § XII credidit inter eos non solum esse
posse, sed reapse esse aut aliquando fuisse; qui
cœlitum honores nullo modo mereantur (1). At-
que hæc optimo jure tolerat benignissima mater
Ecclesia Romana etiam in diœcesibus latinis:
quid itaque minus patiens erit in tolerandis, si
qui sunt, nævis apud Orientales.

Cessit tandem
Bulgaria sedi
CP.

B 32 Sed, ut unde digressi sumus, redeamus,
mortuo S. Ignatio, non destitit Papa Joan-
nes urgere restitutionem Bulgariæ patriar-
chatui Romano: in ipsis enim literis, quibus
Photium CPolitane Ecclesiæ præficit, eidem
significat (2): Diœcesim nostram Bulgariam,
quam apostolicæ recordationis, sanctissimi-
que domini Papæ Nicolai certamine sedes
apostolica recepit, ac Hadriani, æque beatis-
simi præsulis tempore possederat, summa
nobis celeritate restitui volumus, et de cæ-
tero omnem ordinationem ecclesiasticam ab
Ecclesiæ Constantinopolitanæ præsulibus in
eadem diœcesi Bulgarica, auctoritate aposto-
lica amputamus: ipsos autem ordinatos ibi-
dem episcopos et omnes alios inferioris ordi-
nis clericos, ut inde se subtrahant, et ab
invasione Bulgaricæ nostræ diœcesis se
omnino compescant, decertare procures.
Dum apostolicas literas græce ederet Photius,
multa immutavit et omisit; inter cætera in hac
institutionis suæ epistola delevit prorsus, quæ
ad Bulgaricam diœcesim spectabant. Nec minus
fortiter institit Joannes Papa tum apud CPoli-
tanos imperatores, tum apud Bulgarorum regem
Michaellem, ut sua Ecclesiæ Romanæ jura sarta
tectâ manerent. Et imperatores quidem viden-
tur petitioni pontificiæ acquiesisse; quando-
quidem Joannes eisdem grates multas referat,
quia, inquit (3), Bulgarorum diœcesim pro
amore nostro gratanti animo Sancto Petro,
ut justum erat, permiseritis habere. Fluctavit
autem inter utramque partem Michael, rex Bul-
garorum; nam, ut constat ex Joannis Papæ
epistola (4), promiserat se Romam legatos mis-
surum; sed fidem non liberavit suam Michael,
quoniam neglectæ promissionis arguit eundem
altera epistola Joannes (5). Atque demum, con-
niventibus forsân Romanis Pontificibus, ad
sedem CPolitana derivata est jurisdictio pa-
triarchalis in Bulgariam.

(1) Cfr Act. SS. tom. VIII Octob., pag. 373. — (2) Labbe, tom. IX, Conc. col. 443. — (3) Ibid. col. 481. — (4) Ibid. col. 206.

— (5) Labbe, tom. IX, Conc. col. 212.

NICETA
AUCTORE
COEVO.

CAPUT PRIMUM.

Sancti illustres natales; infortunia; monachatus et presbyteratus.

S. Ignatius,
avo et patre
augustus

b

c

d

e

B

f

g

h

C

natus,

i

k

l

quum omnia
in republica,

Beatissimus hic et divinus antistes Ignatius Constantinopolim in terris patriam habuit, hanc, inquam, totius ditionis et imperii præclarissimam regiam: parentes vero Michaellem imperatorem et Procopiam imperatricem, nobilissimos et religiosissimos principes *b*. Atque Michael quidem Theophylacto patricio, splendidissimo viro, natus; Procopia vero a Nicephoro, pio imperatore, procreata est. Nicephoro porro ad cœleste imperium evocato *c*, et Stauracio filio, quum regnum exiguo tempore administrasset, extincto *d*, Michael hic, Nicephori gener, ut dictum est, mortuo Nicephoro, quum inter palatinos (nam curopalates erat *e*) principem locum teneret, auspice Deo, senatusque decreto imperii sceptrâ suscepit. Cujus ego religionem in Deum, omniaque virtutis ornamenta iis narranda relinquo, qui res ab illo gestas sigillatim persequi volent. Nobis ad decus illius memorandum sufficiat morum lenitas et clementia, quam minime fucatam factis ipsis declaravit. Etenim quum non toto biennio imperium sanctissime administrasset, Leoni Armeno, per tyrannidem invadenti *f*, libens volensque cessit, quamvis ipse præfecturam exercitus in Oriente illi prius commisisset. Expeditionem tamen quum in Bulgaros *g* suscepisset, ibi per insidias defectionem molienti, sponte beatus ille imperium concessit, seseque ab omni fastu, bellisque civilibus atque invidia regni subduxit, ratus multo sibi rei que publicæ commodiorem utilioremque voluntariam regni abdicationem et pacem, ut qui paci veræ natus esset, fore. Decedit ergo ex urbe cum tota familia, atque in Principes insulas *h* secedit; ibique vitam monasticam cum conjuge et liberis, non cultu tantum corporis, sed re ipsa degit, causa sua supremo numini relicta.

2 Beato huic Michaeli omnique admiratione prosequendo, qui terrarum regna cœlestibus permutavit, quini omnino liberi fuisse perhibentur: muliebris stirpis gemini, Georgo prima natuque maxima, minima Theophano, quæ virginitatis laude per omnem vitam custodita, feliciter obierunt: tres vero stirpis virilis, Theophylactus, Stauracius, Nicetas; quorum natu maximus Theophylactus et Stauracius diademate imperii insigniti sunt; sed Stauracius admodum adolescens ante patris abdicationem mortem oppetiit; Theophylactus autem una cum parentibus tunc in monachum attonsus, Eustratius est appellatus *i*. Nicetam, primum decennem, ab avo Nicephoro hicanatorum domesticum ajunt creatum *k*, cujus gratia munus illud primo institutum: quatuordecim vero annos factus, terrestri simul cum bonis parentibus regia relicta, et ipse monachum induit et Ignatius est cognominatus *l*.

3 Leo igitur, illa infausti nominis fera, quum, quam conceperat, peperisset iniquita-

tem, occupato per vim ac tyrannidem imperio, nullam omnia spectantis oculi rationem habuit, neque beatorum exsulum reveritus est modestiam et æquitatem, immemorque erat omnium beneficiorum, quibus beati illi indignum exornarant: a quo improbæ mentis artibus illecti erant adeo, ut imperator regionum illum liberorum in sacra baptismatis tinctione sponsorem et patrinum designaret. Sed nihil horum immitem illius ferocemque animum potuit flectere. Etenim in exsilium amandatos, alterum ab altero separavit, singulis suam insulam assignavit, firma custodia circumsepsit. Filiis porro virilitatem ademit, membrorum castratione plectens, plus quam inhumanus et crudelis. Hinc sane, quum tam impia imperii jecisset fundamenta, vitam, exitu, principis respondente, finiit. Impiam enim invisamque Deo Iconomachorum sectam, ab impio illo Leone *m* quondam meditatam et a Constantino, Leonis filio, patre etiam deteriore *n*, corroboratam, sed divina providentia per sanctam septimam Synodum *o* pie recteque sopitam ac sublatam, invisus draco, distortusque veritatis interpres conatus revocare, contra orthodoxæ pietatis propugnaculum, Nicephorum *p*, inquam, religionis tunc antistitem ac urbis imperantis patriarcham, erectus, illum minis juxta ac blanditiis oppugnat. Sed quum multo firmiorem, quam sperarat, experiretur, vi tyrannica de throno deturbatum ad dexteriores Steni *q*, id est angusti freti regionem, in monasterium quoddam importunus ejecit (quum Ecclesiam apostolice per novennium curasset) ubi beatus ille, septenis denis annis in præclara confessione exactis, ad Deum migravit.

4 In throno vero Constantinopolitano Theodotum quemdam *r*, profanis moribus ac negotiis innutritum, atque omnis doctrinæ et liberalis disciplinæ prorsus expertem (hoc tamen uno, quod Christianos calumniantis Iconomachorum hæreseos æmulator haberetur) clericum factum profanissimus collocavit. Hinc sæva crudelique piorum vexatione instituta, juxta vias suas, stipendia peccati, mortem accepit*. Nam intra et paulo plus septennium regia potestate illi præcisa *s*, in mediis Dei Matris templi (quod in palatio Pharum nuncupant *t*) adytis, infelix, ritu canis, gladiis confectus est. Ita, quam tanta contentione impietatis sementem fecit, hanc quoque laborum suorum messem collegit. Etenim Michael Balbus, excubitorum tum præfectus, de affectato regno delatus et in custodiam datus, a commilitonibus suis et sociis conjurationis, qui clericorum habitum ementiti, clam summo mane palatium ingressi, tyrannum occiderunt, extemplo imperator est consalutatus: qui tyrannum concisum atque in saccum conjectum, in insula Prota *u*, sine ullo apparatu, contemptim sepeliri præcepit, liberosque castrari et tonderi: uti scriptura teste, conversus sit labor ejus in caput ejus, ac in ejus verticem iniquitas ejus descenderit*.

5 Michael porro Amorianus patria, sectaque Sabbatianus *v*, sceptris imperii per novennium et semestre tractatis, rectæ religionis curam gessit nullam; subinde tamen veræ pietatis studiosis vim attulit. Theodoto, quem Cassiteram appellabant, exstincto, Michael Antonium,

m

n

o

E

p

q

et Ecclesia
permisceban-
tur

r

* Rom. VI, 23.

s

t

u

* Ps. VI, 17.

per Iconomachos,

v

NICETA
AUCTORE
CO.EVO.

y

z

aa

E

et presbyter
ad omnium so-
latium

bb

cc

* Matth. XXV,
24

F

dd

ordinatur.

A Antonium, cognomento Byrsodepsam, jam Pergæ metropolitam, et hæreseos participem, tunc cessantem, accersit, urbisque regiæ patriarcham pronuntiat. Secundum Michaelē Theophilus, Michaelis filius *w*, sceptris potitus annos tredecim imperavit; cætera non malus, æquitatis quoque propugnator. Sed in sacrarum imaginum insectatione nullo retro Iconomachorum inferior habebatur, credebaturque: id vero maxime Joannis, quem Antonio patriarcham suffecerat, impulsu fecisse.

monachum induit,

6 In hoc rerum statu quum res et civiles et ecclesiasticæ versarentur, Ecclesia catholica totos triginta annos periculis innumerabilibus et ærumnis, cædibusque conflictata, quum impii sancta profanis pedibus conculerent, et sacra pollutis manibus contrectarent, Nicetas sive Ignatius, velut generosissimus in domo Domini surculus plantatus, et in atriis monasticæ vitæ educatus, nec ei, qui ipsum plantaverat, infructuosus, nec ad speciem foliis tantum copiosis, ut maledicta illa ficulnea*, hoc est, indumentis nihil boni continentibus visendus; sed qui secus cœlestium aquarum decursus et uberrimos Spiritus Sancti fontes situs, et Vetus omne Testamentum Novumque totum meditatus, Sanctorum Patrum monumentis studiose addictus, illorum et facta imitando et contemplationes mente revolvendo, totumque interiorem hominem saginando confirmatus, dulcissimos virtutis fructus Deo progignebat *x*. Primum itaque temperantiam in abstinendo, studium in vigilando, psalmis canendis, quando id jubebatur, precandoque proferebat: adde callos ingenibus, lachrymas, pectoris planctus, linguæ continentiam, verberumque tolerantiam, a pædagogo tetrico praviusque iudicii homine inflictorum, qui illum ut Iconomachis gratificaretur, dure admodum educavit. Ad hæc lenitatem, animique demissionem, ergaque omnem fraternitatem, quæ secundum Deum est, obsequium. Hisce primum rebus factisque dum Beatus exercetur, hisce in studiis versatur, et præclare se componit, ordine cum ipsis annis et corpore succrescente, puerilem ætatem ducens ad perfectiora confirmabatur. Deinceps vero perfectiores Deo procreat fructus, fidem, inquam, spem et charitatem: fidem perfectam ex perfecta ac tota mente Deo perfecto offerens; fidem sinceram, spem, quæ non confunditur; charitatem non fictam, ex puro corde erga Deum et proximum, ex præcepto recte institutam.

virtutibusque
excultus, ab-
bas

7 Hos virtutis fructus dum sacer hic Ignatius producit, atque in his recte factorum studiis a teneris usque annis tempus omne collocat; quo Deum impii ad iracundiam provocabant, ipse ad omnem religionis laudem conscendebat. Patre enim et pædagogo e vita sublatis, statim fratrum sibi animarumque cura et præfectura commissa, in ipso muneris exordio ostendit, quæ Sancti Spiritus vis deinceps ex se esset effulsura. Adeo quippe frequentibus concionibus, sapientibusque cohortationibus suorum mentes pascebat, semperque ad virentia Dei pascua deducebat, ut mirifice cresceret in illo gratiæ et spiritualis magisterii donum, adeoque augetur suis institutionibus ovile Christi, ut illud nec unus jam

Octobris Tomus X.

locus, nec una domus caperet, sed quaterna illius studio cœnobio excitarentur, constituerenturque; ita ut singulis sua commoda essent domicilia, sacrumque instrumentum *y*, cæteraque ad usum monasterii necessaria. Omnia denique decenti, ipsisque convenienti apparatu suscepta cura, magnus ille instruebat componebatque. Docebantur autem omnes ab illo magistro et parente, imprimis ipsorum esse Deum laudibus celebrare et orationi vacare; deinde uti singuli sua ministeria obirent, omniaque ad Dei laudem et gloriam referrent. Itaque Plate et Hyatros ac Terebynthus, quas Principes appellant insulas *z*, illius cura et studio inhabitatæ, in ædes sacras et monachorum domicilia sunt conversæ. Nam e regione harum in continente ad mare situm, hoc, inquam, eximium magni cœlitum principis Michaelis cœnobium in fine vitæ postremum condidit *aa*, Deoque initiavit; ejus nobilitatem templi, magnificentiam et claritatem, eximium splendorem, et ornatum omnem ac majestatem (quando pro dignitate a me exprimi nullo modo potest) ego spectantium oculis permitto, simulque ad reliqua illius vitæ acta exponenda progredior.

8 His ergo Sanctus, Deo probatus, Spiritus Sancti decreto, sanctorumque pontificum, eorum, inquam, qui pro vera pietate pugnant, extremaque omnia patiebantur, sententia, sacro presbyterii honore insignitur manu Basilii *bb*, qui sacræ Pareorum Ecclesiæ episcopus, pro sacrarum imaginum cultu casibus innumeris gravissimisque ærumnis conflictabatur. Hujus, inquam, Basilii manu spectabili, vi autem ac virtute sanctissimi Spiritus, primum quidem lector, sive sacrarum literarum præco sanctus, dein hypodiaconus, tum diaconus ac sacerdos lege et ordine ecclesiasticorum graduum consecratur *cc*. Studebat vero hoc perpetuo, ut largitori gratiæ talentum, multiplici fœnore auctum, redderet, neque per socordiam defoderet*. Ut autem dum in cœnobio viveret, sua pietate studioque multostraxit; ita per sacerdotium iterum innumerum numerum infantium baptismate abluens, Deo consignavit. Perdiu enim hæretica caligine, velut densa nocte, et tyrannide mercenariorum incumbente, omnes prope mortales, qui Constantinopoli rectam fidem defendebant, quique Bithyniæ oppida colebant, alii alios Ignatium laudibus prædicando excitabant, suosque liberos ad illum deducebant, precabanturque, ut ab illo baptizarentur, Deoque initiarentur. Et erat hunc videre, tamquam aliquem e primis Christi discipulis, quum ad se adventantes alacriter, ut a Christo missos, exciperet atque institueret: qui quidem documenta illius ita arripiebant, dum doceret singulos et hortaretur, ut sinceram et catholicam religionem propugnarent, atque hæreticorum perversitatem et insaniam aversarentur, omnesque se ab omni mentis et corporis labe repurgarent, ac virtutis omnis et temperantiæ honestatisque laudem procurarent. Hæc et his similia parentes edocebat, horumque liberos, prius rite institutos, Deo per aquam et Spiritum Sanctum consecrabat *dd*.

9 Et gravis quidem tum et vehemens Ecclesiam tempestas, et res sacras acerba di-

NICETA
AUCTORE
CO. EVO.

vexatio premebat, quicumque pro Christi imagine ob prototypum sibi periclitandum putaverunt. Tranquillus vero et serenus omnibus, tempestate jactatis, portus a suprema numinis dextera sacer hic Ignatius destinatus erat, et domus ejus tota. Equis enim pro pietate decertantium, malorum ærumnarumque suarum refrigerium ab eo non percepit? Quis in custodiam datus, quis in exilium ejectus, quis vinculis et fame cruciatus, ab eo non est relevatus, necessariisque auxiliis liberaliter instructus? Nam quicumque tyrannorum vim et rapinas patiebantur, suisque bonis ac fortunis exuebantur, omniumque rerum inopia conflictabantur, præsertim sacri religiosique viri, nullum aliud vitæ et ærumnarum perfugium habebant, quam eximium hunc Ignatium, parentemque Ignatii, Procopiam, ac sororem, quæ ævum in multos annos propagabant, adeoque benigne hilariterque opes effundebant, Deique misericordiam æmulabantur, ut verissime de illis sacrum illud oraculum proditum expletumque videretur *: Tota enim quodammodo die miserabantur et commodabant, et semen eorum in benedictione erat. Atqui is quidem hunc in modum una cum athletis Christi propugnabat, cum dolentibus dolebat, cum afflictis afflictus sustinebat, egentibus opem suggerebat: in precandi studio assiduus, et in Eucharistia et Communionem panis et Sanctorum necessitatibus secundum Apostolum communicans *, sic ad majora pro virtute certamina sese comparabat: hæc signa gratiæ, in futuro patriarchatu exerendæ, spectantibus prodebat, ut ingens ille in virtutis palæstra, Theophanes, prodigiis et miraculis illustris *ee*, ille, inquam, Sigriani seu Agriani cœnobii conditor, olim peregre ad se advenienti beato illi tum adolescenti, tamquam patriarchæ, manu dextera porrecta, jam tum bene sit precatus.

ANNOTATA.

a *Ex hisce et sequentibus verbis prodit auctor Nicetas, se cœvum esse viro, cujus biographiam aggressus est. Cfr Commentarii prævii numm. 1 et 5.*

c b *Michael, Cœropalates, dictus ab avo Rhangabe, regnare cœpit, ait Theophanes in sua chronographia (1) anno eræ, qua utitur, Alexandrinæ 6304, Christi vero 811 mensis Octobris die secundo, indictione quinta, feria hebdomadis quinta, quæ notæ omnes recte concurrunt; dummodo animadvertatur, tum annus Alexandrinus, tum indictio exordium habere ab autumno (2).*

c *Qui hic dicitur pius imperator εὐσεβὴς βασιλεὺς Nicephorus, propter avaritiam et crudelitatem exosus erat universo imperio, Theophane teste (3), utpote qui crudelissimos quosque antecessores suos avaritia, libidine et barbara prorsus sævitia superarit. Ab aliquibus vero, quemadmodum et a Niceta nostro, laudatur; quod ideo factum censet Carolus Lebeau in Historia Byzantina (4), quia Iconomachorum errores et scelera non innovavit, sed Ecclesiam in pace reliquit.*

d *Amphibologice hic loquitur Nicetas, quasi primum demortuo Stauracio, imperium adiiisset Michael. Σταυρακιον, inquit, Nicetas, ὀλιγιστον χρόνον ἐπιδιωσαντος τῇ βασιλείᾳ καὶ αὐτοῦ μεταναστεύσαντος: quæ verba indicare possunt, Stauracium, vel in purpura mortuum, vel depositæ purpuræ brevi tempore superstitem fuisse: Id, credo, fecerit Nicetas ad avertendam invidiam a Michaele, S. Ignatii patre. Rem narrat Theophanes (5): Mensis Octobris die primo, sub vesperam, Stauracius Stephanum domesticum, ad se accersitum, interrogavit, quam via Michaelem, ex sorore sibi levirum, oculis quantocius orbandum, domo posset extrahere? Quod ille quum ob circumstipantium vires, tum ob incommodam horæ tempestatem, tum denique ob munitissimum domus ejus situm, haud fieri posse responderet, Stauracius eum deprecatus est, ne ista ulli revelaret. Ille verbis, ad suadendum compositis, a cura hujusmodi alienum esse rogat: mox per totam noctem in tectis Hippodromi locis, collectis residuorum agminum reliquiis, eorum duces, Michaelem renuntiaturus imperatorem, illo convocavit. Senatus insuper, palatium diluculo conveniens, imperii potestatem ei committendam decrevit, prout sequentibus declarabitur. Nicephorus autem patriarcha cautionem, propria manu scriptam, a Michaele exegit, quod ipse rectam fidem defensurus, manusque, a christianorum effundendo sanguine alienas, servaturus esset, hominesque ex sacro clericorum ordine, vel monachos, cæterosque omnes, in ecclesiasticum catalogum relatos, verberibus vel injuriis minime læsurus... (6). Stauracius autem, imperatoris alterius audita designatione, detonsis illico capillis, monasticum habitum, Simeone monacho, ejus consanguineo, illum conferente, induit, et patriarchæ opem interpellavit... (7). Stauracius, ulcere ex lethali plaga, quam in dorsi spina acceperat, irritato, adeo ut nullus ob fœtorem ad eum propius accedere posset, vita tandem excessit mensis Januarii die undecimo, quinta indictione, quum juxta quorundam sensum menses duos dies sex imperium tenuisset: nempe a xxv Julii ad 1 Octobris. Ex hactenus recitatis apertum est, Stauracium viventem purpura exutum fuisse et dum privatam, imo monasticam, vitam ageret, obiisse (8).*

e *Principale aulæ CPolitaneæ erat officium Cœropalatæ, quod Gretserus explicat in Annotationibus ad Codinum de officialibus aulæ CPolitaneæ (9); quod etiam demonstratur ex eo, quod imperatoris et gener et levir istud administrari. Cfr DuCange Glossar. med. lat. vº Cura 5.*

f *Theophanes in sua Chronographia dicit (10): Leonem V, a patria Armenum dictum, die Julii mensis undecima, indictione sexta, feria secunda, in magnæ ecclesiæ ambone a Nicephoro patriarcha coronatum fuisse: id est anno vulgari 813, quo sub litera dominicali B feria secunda cum die undecima Julii concurrebat: ita ut Michael imperium administravit anno uno, mensibus novem et diebus decem.*

g *Minime bellicosus fuisse videtur Michael imperator, qui, ut narrat Theophanes (11), ante*

(1) Scriptt. Byzant. pag. 768. Edit. Bonn. — (2) L'art de vérifier les dates, pag. XI et XII, Edit. Paris. 1770. — (3) Theoph. Chronog. pag. 763. — (4) Hist. du Bas-Emp. tom. XIV, pag. 193 et seq. Edit. Paris. 1770. — (5) Scriptt. Byzant. Theoph. pag. 767.

— (6) Ibid. pag. 768. — (7) Ibid. pag. 771. — (8) Cfr Lebeau. Hist. du Bas-Emp. tom. XIV, pag. 239 et seq. — (9) Scriptt. Byzant. Codin. pag. 184. — (10) Ibid. Theoph. pag. 784. — (11) Ibid. pag. 781.

A *omnem dimicationem fuga elapsus versus urbem pedem retulit, et militares ordines eorumque ductores maledictis incessens, imperii potestate sese abdicaturum, dato iurejurando, pollicitus est, ac Leoni (Armeno), patricio et orientalium duci, ceu viro pietate conspicuo et militari virtute præstanti et jam reipublicæ administrandæ idoneo, confestim aperuit consilium: sed eo dignitatem admittere recusante, thematum regendorum potestate ipsi relicta, Junii die vigesimo quarto imperantem urbem repetiit: ac imperium quidem deponere, aliumque principem in thronum subrogare meditatus, ab uxore et proceribus, summam post eum in administranda re publica potestatem adeptis, consilium exsequi non est permissus. Sane Nicephorus sanctissimus patriarcha, propositis assentiebatur, quum nimirum, si eo pacto novus imperator designaretur, ipse Michael et liberi ejus incolumes facile erant salvandi. Interea duces militaresque copiae omnes de imperatoris fuga certiores factæ, ab ejusmodi homine imperari non amplius ferendum ratæ, consilio inter se inito, Leonem, orientalium ducem, bono publico consularet et christianam rempublicam erigeret, rogaverunt. Ille ruinam imperii imminentem et barbarorum, qui vix reprimi possent, violentas excursiones mente perpendens, fideique, erga imperatores servandæ, suique ipsius a fraudis labe immunem custodiendi studiosus, aliquo tempore substitit et pro viribus dignitati admittendæ moras opposuit. At quum hostem magnis itineribus ad urbem contendere animadvertit, a patriarcha Nicephoro, quem de recta sua in Deum fide certior fecit, ut ex ipsius nutu, et ejus prece comite, projectum colligat imperium, per literas expetiit. Tum vero ducibus et universis agminibus stipatus, in tribunalium, ante urbem positum, conscendens, legitimus Romanorum imperator salutatur, medioque jam die CPoleos porta, quæ Chryse dicitur, ingressus in regiam se confert. Michael, Leonis designatione audita, cum Procopia et liberis in oratorium, quod ad forum est, confugiens, capillis detonsis, una cum suis monasticum habitum induit. Postera luce, id est, die XI Julii anni 813 Leo Armenus a Nicephoro patriarcha coronatus fuit. Hæ depromptæ laudes Leonis ex Theophane cœvo, qui, inter Sanctos relatus, colitur die XII Martii (1), cum veritate historica non concurrunt: sed dixerit ista Theophanes, sive ut ferociorem animum Leonis mulceret, sive quia secretas ejus machinationes ignoraret. Etenim scimus, Leonem Armenum furores iconomachorum renovasse: et quantum spectat ad ejus in assumendo sceptro integritatem, ea tanta non est, ut laudem aliquam mereatur. Siquidem fides adhibeatur Theophani Continuato (2), quum Michael imperator intra imperii fines continere exercitum constituisset, Leo eidem suasit, ut hostem ipse aggrediretur: bello inferendo præfectus Leo, prima ipsa congressione terga vertens fugam capessivit; unde strages maxima romanorum secuta est: exinde Leo, commodum nactus tempus, militares alas irritavit et maledicta quædam in imperatorem jactare eos*

B

C

coegit: « Haud e re, » ajebat, « ut quod fabula est, leonum agmen cervus ducat; qui videlicet modo, arrepta fuga, in uxoris sinum concesserit, nobis in castris relictis, quos hostes vastitate consumant. » Vixdum in eum modum socios affatus peroraverat, quum res eventu succedit, sparsis in omnem castrorum ambitum garrulis assentatorum vocibus ac concursu, quos ille ejusdem fere tenoris sermones habuerat: postremum actutum secuta acclamatio, ejusdemque diei pars modicissima eundem privatum simul et imperatorem adspexit. Idem scriptor deinde insinuat (3), Leonem vixdum cruentas manus a Michael e et familia abstinuisse.

h Insulæ Principum tres nominantur infra num. 7, videlicet Plate, Hyatros et Terebinthus, jacent in Propontide (Mer de Marmara) e regione CPoleos orientem versus. Cfr Atlantem historicum Sprunner Tab. LXII.

i Solemnis tunc erat monachum induturis, mutatio nominis, quæ adhuc in multis utriusque sexus ordinibus in more apud nos posita est. Michael quidem imperator Athanasii sibi nomen imposuit (4): Theophylactus Eustratius cognominatus fuit; dum Nicetas filiorum minimus (nam Stauracius ante cladem familiæ obierat) Ignatii nomen assumpsit. Animadvertit porro Jacobus Sciommarî in Vita S. Bartholomæi, abbatis IV Cryptæ Ferratæ (5), quosdam consuevisse in adoptione novi nominis, istud eadem litera ocepisse; sic S. Nilus junior in sæculo vocabatur Nicolaus, S. Bartholomæus in baptismo Basilii nomen acceperat. Verum hic mos sæculi X in Oriente non invaluerat, quum videamus nostrum Ignatium in sæculo Nicetam appellatum fuisse.

k Ἰκανατοί, secundum Glossarium mediæ græcitatatis h. v., milites sunt ad custodiam imperatoris et palatii deputati, quasi milites palatini. Cfr Ans. Bandurii notas ad librum Constantini Porphyrogeniti de administrando imperio cap. 50 (6). Annumerabantur primariis militibus totius exercitus, eorumque dux, qualis erat Ignatius noster, principibus militiæ accensebatur.

l Cfr Commentarii præviinum. 7, ex quo manifestum fiet, S. Ignatium anno 808 Icanatorum præfectum creatum, et anno 813 vestem monasticam assumpsisse.

m Leo Isauricus, qui sacris imaginibus bellum immane indixit, regnare cœpit anno 717, defunctus anno 741.

n Constantinus, Copronymus dictus, Leonis Isaurici filius et heres, crudelitate patrem superavit; anno 775 vita functus, odium sacrarum imaginum successoribus fere omnibus legavit, adeo ut brevissimis induciis bellum impium centum viginti quinque annis duraverit.

o Septima seu Nicæna II synodus celebrata fuit anno 787 a die XXIV Septembris ad XXIII Octobris; in ea per legatos suos præsedit S. Adrianus Pp. I.

p S. Nicephorus, in cujus Acta ad XIII Martii commentatus est noster Henschenius (7), sedem CPolitanam ab anno 806 ad 815 occupavit, obiit exsul nono relegationis suæ anno (8).

q Stenum seu Angustum fretum ea est pars

(1) Act. SS. tom. II Mart., pag. 213. — (2) Scriptt. Byzant. Theoph. Cont. pag. 14 et seqq. — (3) Ibid. pag. 19. — (4) Ibid. pag. 20. — (5) Nota XIII, pag. 78. — (6) Scriptt. Byzant. Con-

stant. Porph. tom. III, pag. 283. — (7) Act. SS. tom. II Mart., pag. 293. — (8) Cfr Gulielm. Cuper. Hist. Chron. Patriarc. CP. tom. I Aug., pag. 103.

NICETA
AECTORE
CO.EVO.

Bosphori, quæ ab urbe CPolitana ad Pontum Euxinum excurrit, ut adnotant nostri ad diem XIV Septembris in Commentario de S. Joanne Chrysostomo num. 644 (1).

r S. Nicephori extrusi successores fuere tres hæretici ab anno 815 ad 842, nempe Theodotus, de quo biographus noster, Antonius, cognomento Byrsodepsas et Joannes VII seu Jannes, quorum perditissimos mores describit Gulielmus Cuperus noster in sua *Historia Chronologica patriarcharum CP.* (2).

s Leo Armenus a die XI Julii 813 ad diem XXIV Decembris 820, adeoque septem annis, mensibus quinque et quatuordecim diebus regnavit. Ejus necem late prosequitur continuator Theophanis (3): Jam primo, inquit, dilucescebat, simulatque Michael (Leonis postea successor, sed jamjam igne perimendus) adhærere sibi animo sordes, quas per Theoctistum, quem et postea Caniclii (scriptorix purpure custodis) dignitate ornavit, religiosorum virorum cui-

B me imperatori denuntiaturum, ni strenue quid molientes, ab hac me morte et carcere liberaveritis. » His porro auditis, conjurati tale quid consilii struunt. Moris erat, ut sacer clerus, non ut modo intra palatium (quod exinde eaque occasione inductum est), sed quisque secum domi maneret, tumque ineunte tertia vigilia ad eburneam portam congregaretur, redditurus Domino Deo matutinas laudes. Hisce clericis conjurati se commiscentes, pugionibus subter axillas occultatis, quum per tenebras et sacerdotales amictus latuissent, una libere ingressi, inque imo quodam obscuro loco subsidentes, signum expectabant. Hymno itaque persoluto, quum imperator, haud procul a cantoribus constitutus, uti crebro solebat, illud moduli inceptasset: « Sprevere summi cuncta amore principis » (erat enim ex indole canora voce, eaque divinis modulandis laudibus ejus ætatis cunctos mortales suaviore vincebat), confertim insiliunt, primoque impetu ac aggressionem in cleri præfecto decepti sunt, sive quod is corpore imperatori perquam similis erat, sive quod caput simili tegumento obduxerat: quum enim per hyemis aspera ingens frigus rigeret, eodem ambo tegumento illud tolerabant, acutissimo nimirum pileo caput contegentes. Sed is quidem, pileo capiti detracto, ostensa calvitie, facile salutem captavit. Leo autem, in altaris penetrabile se ipse subducens, irritum conatu præsidium quærit: tueri se ille tamen conabatur: quapropter thuribuli catena, vel, ut alii perhibent, divina cruce arrepta, invasorum impetum propulsare studebat. Verum ii, non singuli, sed factu cuneo, irruentes, vulnera infligebant, quum sic quoque ille se ulcisceretur crucisque ope gladiatorum ictus depelleret: tandem vero bestię in morem undequaque petitus fatiscit; quando et, desperata salute, unum quempiam procera statura, nec giganti absimilem, ictum inferentem videns, per gratiam, in templo habitantem, adjuravit,

D palamque obtestatus est, ut parceret. Erat is Crambonitarum stirpe oriundus; ad quem ille, « non sacramentorum istud, inquit, sed cædium tempus est, » ac insuper per divinam ipse gratiam jurans, manum ejus adverso vulnere percussit tanta vi, ut non solum a clavicula eam penitus amputaverit, sed et crucis cornu dissectum procul dissiluerit. Simul quoque alius quispiam, ejus abscisso capite, truncum corpus reliquit. Hunc vitæ finem sortitus est Leo.

t Templum Deiparæ Phari, erat secundum Cangium (4), oratorium domesticum imperatorum, intra ambitum magni palatii CPolitani ædificatum: unde porro Phari nomen, incertum: aliis id de Deipara quasi stella interpretantibus, aliis autem, quod ad pharum palatii ædes constructa fuerit.

u Prota una ex Principibus Insulis, de quibus supra annot. h.

v Amorium erat urbs episcopalis Phrygiæ Salutaris seu Magnæ (5). Sabbatianorum porro error in eo erat, ut reprobarent sanctificationem diei dominicæ, ab Apostolis introductam, et more judaico Sabbathum cultu religioso retine-

w Michael, cognomento Balbus, annis octo, mensibus circiter novem imperium tenuit, vita functus die III Octobris 829: ei successit Theophilus, ejus filius, qui obiit XX Januarii 842, adeoque annis duodecim, mensibus tribus et octodecim diebus sceptrum tenuit; quum itaque biographus noster eidem annos regni tredecim adscribit, de incompletis intelligendum est.

x Totus hic textus, ut satis liquet, per accommodationem, ex Psalmo primo desumptus est.

y Nomine sacri instrumenti, των ιερων σκευων, venit universa supellex liturgica, adeoque vasa, vestes et ornamenta altarium. Hisce servandis præpositus erat cimeliorum ecclesiæ custos, σκευοφυλαξ: cujus officium erat, teste Allatio de Consensu utriusque Ecclesiæ lib. III, cap. 8, § 6 (7), quum sacrum antistes facit, ante sceuophylacium stare, et si quid ex sceuophylacio opus fuerit, sive vas, sive liber, sive candela, sive vestis, sive aliud exhibere. Cfr Du Cange. Glossarium mediæ græcitatæ vº Σκευοφυλαξ.

z De istis insulis egimus supra annotato h.

aa Varia nomina consequenter sortitum est istud monasterium; nam Ἀνατελλοντος seu Orientis, dein Ἀρχιστρατεγίου seu ducis, nempe Angelorum, tandem Σατυροῦ seu Satyri. De eo agit Cangius in CPoli christiana (8). Situm erat in littore Asiano Propontidis ex adverso urbis regiæ. Cfr Atlantem historicum Spruner tab. LXII.

bb Basilius, Pareorum episcopus, colitur apud græcos die XII Aprilis, sub quo de eo agunt nostri (9) et Menæa.

cc In Ecclesia latina, ut satis notum est, septem sunt ordines, videlicet quinque minores et tres majores: at in Ecclesia græca sunt solum quinque: quamvis, ut hic videre est, quatuor nempe lectoris, subdiaconi, diaconi et presbyteri enumerentur. Omittitur enim Ordo minor Deputati seu Ceroferarii (10).

(1) Act. SS. tom. IV Sept., pag. 530. — (2) Ibid. tom. I Aug., pag. 103 et seqq. — (3) Scriptt. Byzant. Theophanes Continuatus, pag. 38. — (4) CPolis Christ. pag. 93. — (5) Cfr Act. SS. tom. I Mart., pag. 437 et Cellar. tom. II, pag. 128, Edit. Lips. 1773. — (6) Cfr Dictionn. des Hérésies vº Sabbatians.

— (7) Pag. 1029. Edit. Colon. 1648. — (8) Pag. 189. — (9) Act. SS. tom. II April., pag. 93, Cfr Le Quien. Or. Christ. tom. I, col. 788. — (10) Cfr Morin. De Sacr. Ordinatus, pag. 66, Edit. Antv. 1693.

A *dd* Quamvis S. Ignatius, abbas et monachus, baptismum conferre potuerit ob vigentem passim hæresim, quæ plerosque presbyteros inficiebat; animadvertendum tamen est olim, ut dicit Edmundus Martene (1), hujusmodi privilegium quibusdam monachorum ecclesiis, etiam ab initio, propter apostolicum vitæ illorum institutum et reverentiam, quam ex populis exigebat virtus sanctitatis eorum, indultum fuisse, certissimum est. Plura deinde laudatus Martene affert exempla istiusmodi concessionis.

ee De S. Theophane abbate et Confessore agunt nostri ad diem XII Martii (2).

CAPUT II.

S. Ignatius sedem CP. conscendit, quam magnis virtutibus illustrat; graviter reprehendit Bardam cæsarem, qui illum ad abdicationem cogere tentat; recusat Sanctus B cedere loco suo.

Re catholica
melius consti-
tuta,

a

b

c

C

d

e

f

S. Ignatius,
post Metho-
dium,

Optimis igitur hisce studiis præclare occupato Ignatio, Theophilus decedit, totumque imperium in Theodora, matronarum religiosissimam præstantissimamque et christianissimam imperatricem, Michael filio admodum adhuc tenero, devolvitur a. Hinc inimica sacrarum imaginum secta conquiescit: sanctificatio autem Ecclesiæ Sanctæ efflorescit. Hinc Joannes, imo infausti nominis Jannes (quem Lecanomantin seu magnum dictabant b, a quo Theophilus in errorem actus creditur) sede Constantinopolitana, ipsoque sacerdotio merito spoliatur: erigitur autem cornu salutis populo Dei, Methodius, vere bonus christiani gregis pastor, veræque doctrinæ Ecclesiæ verus magister c; qui multis antea pro sanctarum imaginum defensione laboribus et periculis defunctus, Constantinopolitanæ Ecclesiæ præficitur Dei nutu et imperatricis opera. Exauctoratis ergo omnibus et dissipatis, qui hæreseos labe infecti erant, novam Ecclesiam condit, sacerdotes et episcopos in suæ rectæ fidei fundamento collocat. Etenim hæreticis (uti etiam antea sub Tarasio, sacro divinoque pastore et pia Irene d) sectam suam damnantibus et veniam impetrantibus, atque iterum ad hæreseos perniciem prolabantibus, Nicephorus vir eximius e adhuc superstes, et hic Methodius, divinitus decreta illorum extirpatione, virique divini Joannicii f impulsu in omnes hæreticos declarata, rectam adhuc viam incedere quærentibus, veritatis tramitem ostendit. Sed quum Ecclesiam Dei optime sanctissimeque per quadriennium rexisset ad Deum sempiterna potiturus pace abiit.

11 Multis vero tum ad Ecclesiæ administrationem designatis, aliisque alias ob causas voto frustratis, uti destinata Dei sententia staret, Ignatius, sanctissimus presbyter, quum per multos annos sacerdotii muneribus magna cum laude perfunctus esset, bonumque sibi

in multa auctoritate et in Jesum Christum fide jam gradum extruxisset, ac propterea omnium ore celebraretur, quantumvis dignitatis magnitudinem refugiens, vi tamen Sancti Spiritus et antistitis auctoritate et sententia, honore sacro dignissimus judicatus, in imperantis urbis sacra sede collocatur, lucernaque candelabro imponitur, quum ante omnium episcoporum et populi sententias imperatrix ad Joannicium anachoretam consultum misisset, equemnam hoc patriarchatus honore dignum, per Dominum cognosceret; Ignatium eximius ille Joannicius divinitus pronuntiavit g. Atque ita bonus pastor per ostium in ovile ovium ingressus, oves proprias vocabat nominatim, quas ex noxiis et pestiferis herbis omnique hæretica peste et exitio ereptas, ad immortalia semperque virentia rectæ fidei justitiæque pascua deducebat inducebatque. Ipse vero tum ab omni crimine abhorrebat, tum in omne præsertim virtutum principium et æquitatis studium incumbens, ad perfectæ pietatis culmen enitebatur. Prudentia namque illi curæ erat, non ut opulentiam sibi, humanamque gloriam et voluptates conquiret; sed ut Dei voluntatem sanctam, bene placentem et perfectam, in spiritu recti iudicii bene intelligeret et sequeretur. Fortitudo vero erat ipsi, ne umquam servituti peccato succumberet, sed liber esset, et dominaretur optimatibus, atque ex Apostoli præscripto *, peccantem acriter castigaret, et hoc sæpe coram omnibus, nec servili modo se subiceret, ut et cæteri, inquit, in officio per timorem contineantur.

12 Temperantiam autem non tantum in corpore coluit suo, quam a teneris annis adeo laboribus sudoribusque perfecte est assecutus, ut sensum omnem, omnesque cupiditates corporis noxias penitus extinxerit. Non ergo his tantum finibus temperantiæ splendorem circumcluserat, sed Ecclesiam suam totam, morum et doctrinæ suæ gravitate assiduitateque, ad eam provexit honestatem et verecundiam, ut inter ejus familiares ne nomen quidem fornicationis vel ejuspiam impuritatis audiretur. Perinde enim ut ipse vias Domini rectas ambulabat, ita sponsam Domini optimam paranympus per inculpam vitæ semitam deducebat. Jam ut fuerit justus tenax quid dicam? Quum ita rigide justitiam servarit, ut illius causa non raro ab iniquis æquitatis arbitris reprehenderetur, pastorque vere mitis ac divinæ imitator justitiæ asperrime condemnaretur. Etenim non in civilibus tantum rebus, sed multo magis in ecclesiasticis disceptationibus et judiciis facile agnoscebatur ad veritatis æquitatisque momentum lancemque propendere; contra vero mendacium et quamlibet injustitiam vehementissime severissimeque insectari. Nec erga plebejos tantum et viliores, in quos, si quid peccent, cuivis facilis et libera est censura; sed adversus principes etiam magistratus et dynastas, ipsosque imperatores, ardor ac divina dicendi libertas antistitis elucebat: quod mea nunc declarat oratio h.

13 Bardam illum, quem, uti scio, nostis omnes, Theodoræ, bonæ principis, non bonum,

NICETA
AUCTORE
CO.EVO.

g

E

* I Tim. V, 20

Ecclesiæ CP.
præficitur;

F

h
sed Bardas,
augustæ fra-
ter, graviter
reprehensus,

(1) De Antiq. Eccl. ritib. tom. I, pag. 3, Edit. Venet. 1783.—

(2) Act. SS. tom. II Mart., pag. 216.

NICETA
AUCTORE
CO.EVO.
i

sed sævum admodum et crudelem fuisse fratrem *i*. Quamquam enim in rerum civilium administratione egregius industriusque esset, rei tamen divinæ atque ecclesiasticæ nemo illum umquam commodum dixit, ut qui nurus suæ amore ita fureret, ut ejus rei fama totam urbem peragraret: nec inter plebem tantum hæreret, sed ad patriarchæ quoque aures facti indignitas deferretur. Quid ergo patriarcha? Non hominis dignitatem reveritus, facinus silentio pressit; sed ex lege arguit reprehenditque, et hortatus est, ne, salute neglecta, animam suam perditum iret, sed fœdum et enorme scelus expiaret. Ille tamen non modo se ab improbitate sua non abstinuit, sed ipso Epiphaniæ die festo in ædem sacram, Eucharistiæ mysteria percepturus, impudenter est progressus. Quid hic patriarcha? A sacris arcet, indignum eum judicans corporis dominici participatione *k*. Ille vero diro percitus oestro furit, suumque in exitium armatus, se gladium in antistitis viscera defixurum minatur. Sed Ignatius contra comminatur, Deum invocans, qui potens esset gladium in illum convertere. Hinc offensionum prima origo: hinc fons ecclesiasticæ perturbationis: hinc gravi Bardas ira odioque concepto, ac altius in pectus demisso, omnem, ut dicitur, rudentem contra Ignatium movebat, ut eum apud imperatorem criminaretur.

variis artibus
patriarcham
adigere conatur.

l

14 Patricius tum erat Bardas et scholarum domesticus *l*, sibi que totam imperii administrationem, utpote avunculus Michaelis, vindicabat. Hic aggressus aliquando adolescentem, verbisque insidiosis captans: Quid, inquit, Domine, imperium matri et sororibus permittis? Atqui non es amplius infans ævique immaturus; imo, inquit, et jam, uxore ducta, virum agis; debes ergo imposterum virilem animum gerere. Itaque a patriarcha accersito matrem et sorores tonderi velarique jube. Ut enim deinceps solus cum procreandis a te liberis imperes, et numini cœlesti placet et nobis æquissimum videtur. Accersit ergo illico venerandum patriarcham. Est enim inconstans et mutabilis adolescentia, facileque vana spe effertur: quod si potentia quoque fastigium accedat, major etiam est illius levitas, majoremque in amentiam et casum sæpenumero labitur. Tunc igitur Michael corruptelarum morumque depravorum, et vero magis impietatum suarum principio posito; Matrem, inquit, meam sororesque, e vestigio arreptas, attonde et religiosa velatas veste vitæ religiosæ addicito *m*. At libere patriarcha: Hoc, inquit, a me fieri nefas: nam Ecclesiæ gubernacula sedemque sacram quum susciperem, fidem jurejurando meam per scriptum adstrinxi, numquam me imperio vestro insidias positurum, vel consilium ejuscemodi agiturum. Et vero nunc, quod reginarum est facinus, quæve in illis causa, ut majestas vestra adversus eas talia machinetur?

ut sede se sua
abdicet

n

15 Hæc memorantem patriarcham Bardas reum majestatis postulavit, et coram imperatore Gebobasileutum *n* (seu Gebonis pseudo-imperatorii generis similem) per convicium vocavit. Erat Gebo hic stolidus maleque sanus homo, qui proximis diebus Dyrrachio venerat, veste quidem ecclesiastica indutus, se vero pro filio Theodoræ augustæ ex alio viro

gerebat, cui non pauci ex plebe velut regnatura adhærebant: tunc vero in insula Oxia seu Acuta *o*, firma custodia tenebatur. Patriarcha ergo propterea Michaeli suspectus, statim ad ecclesiam se recepit. Michael vero extemplo matrem cum sororibus in Cariani ædes *p* detrusam deportari tonderique imperat. Nec multo post ipsum quoque patriarcham Ignatium depellit, atque in insulam Terebinthum eiecit; eodemque die Gebonem illum ex Acuta in Principes transfert, et cruribus brachiisque præcis, oculisque erutis, interficit, ratus se hac occasione ultum ire patriarcham. Necdum triduum a patriarchæ discessu fluxerat, quum adsunt, qui putabantur inter episcopos primarii, chirographum sive libellum abdicationis ob præsentium temporum iniquitatem ab eo petentes. Et quinam hi? Qui antea illi per scriptum juraverant, se prius supremam Trinitatis majestatem negaturos, quam sine canonica damnationis sententia pastorem suum exauctorari passuros. Verum ii, re infecta, reverterunt. Intra paucos autem dies patricii, judiciumque clarissimi cum iisdem episcopis egressi, omnibus machinis et pollicitationibus comminationibusque compellebant, ut episcopatu se abdicaret, si in apertum nollet committere se periculum. Sed non minus firmus immotusque stetit, quam maritima cautes, altis in terram fixa radicibus, fluctuum insultibus nihil cedens. Ergo quum non haberent, unde illum læderent, nulla per eum data causa, cujus rationem reddere non posset, nudo, quod ajunt, capite, perfrictaque fronte ad omne fas nefasque descendunt.

16 Et Dominus quidem noster Jesus Christus, utpote Deus verus et veri Patris soboles, non solum qua Deus est æternus, omnia, antequam sint, prævidit, sed etiam quia homo pro nobis factus, deificata sua mente omnia præsciens: *Necesse est, inquit*, ut veniant scandala: vœ autem illi, per quem scandalum venit.* Omnium ergo sectarum, quæ a divina Christi in humanitate præsentia ad hodiernum usque diem in Ecclesias cum pernicie irrepserunt, auctores, velut scandalorum duces, digni sunt, qui primi malum, quod Christus minatur, participant. Sed non minus opinor, ii, qui nostro ævo maligne egerunt, quam illi prisci et decantatissimi hæresiarchæ, cœlestis iram vindictamque numinis sentient, ut qui innumerabilium offensionum et malorum toti terrarum orbi sint auctores. Neque enim propterea justorum albo adscribentur, quod rectis scilicet dogmatibus et scriptionibus innumeris Deum fateri videantur: sed idcirco damnabuntur, quod, ut est in sacris paginis*, Deum factis ipsis negarint, abominabiles facti et contumaces et ad omne opus bonum reprobi. Nec quia personam pietatis, vultumque religionis ementiti, agunt omnia efficiuntque, ut justī ab hominibus putentur, ideo sunt justī apud occultorum cognitorem et judicem Deum: sed quod nervo pietatis eliso, mores ad Evangelii præcepta non conformarint, quod amore sui cæci, avaritiæ et voluptatibus, ambitionique venundati et emancipati, innocentes omni genere injuriarum, perjuriorum, cruciatuum, insidiarum et maleficiorum opprimentes, optime composi-

quod recusat
S. Ignatius,

* Matth.
XVIII, 7

* Tit. I, 16

tum

A tum Ecclesiæ statum perturbarint, everterintque: rem autem divinam, nomenque et sacra sanctæ Ecclesiæ tot impietatibus et flagitiis contaminarint, polluerint, profanarint, ut periculum sit (pene dicam) ne pietatis mysterium in verbis nudis potius, quam in rebus ac veritate consistere videatur; idcirco justissimam damnationis, a Deo ferendæ, sententiam incurrent.

ratus, id in
detrimentum
Ecclesiæ ver-
gere.

Luc. II. 35

B

17 Horum porro malorum omnium stirps et radix, primaque causa et certissima exstitit is, qui a principio homicida fuit: qui, quod a bono defecit omnis, maleficii artifex effectus, hodieque non cessat venenum in eos suum eructare, quos omnibus sæculis ad id hauriendum paratos habet: eoque largius latiusque virus suum diffundit, quanto ad rem suam aptiores offendit. Permittuntur autem tales sæpe rerum potiri, terrarumque imperiis extolli, ut ex multorum cordibus, quemadmodum est in divinis oraculis*, revelentur cogitationes; utque triticum a paleis secernatur, et justus igne molestiarum, velut aurum in fornace, coquatur, cœlestibus thesauris reservetur; rejiciaturque, quidquid, ut scoria, adulterinum est, et cœlesti regno indignum. Atque his, opinor, nemo contradicet eorum, qui pietatem colunt. Sed videamus porro, quæ deinceps B. Ignatio acciderunt, quantaque mala veterator ac hostis sanctorum virorum adversus latentem in illo fidem ac virtutem, per suos administros, malitia sua machinatus sit. At vero quum intelligam, me singillatim omnia percensere non posse, rebusque tantis parem non fore, oratione ad res præcipuas enarrandas conversa, nudam rei veritatem ubique studiose persecutus, pro mea virili curabo, uti ne quid rerum, quæ sint memoria dignæ, prætermittam.

ANNOTATA.

C

a Michaeli Balbo, III Octobris 829 defuncto, successit filius Theophilus, cujus indolem paucis verbis ad vivum depinxit continuator Theophanis (1): Justitiæ, inquit, severus cultor exstitit, cunctisque malis sui terrorem; bonis admirationem iniecit: his quidem, quod malis infestus justusque erat, illis, quod gravem atque austerum præferebat. Sed non potuit omnibus vitiis carere; quamobrem fidei quidem in Deum inque ejus castissimam matrem, ut agebat, sancte adhærebat: sed et impuræ venerabiles imagines impugnantium hæresi, a majoribus acceptæ addictus erat, eaque ratione religiosam sanctamque turbavit plebem, variique generis malis afflixit; nec quamdiu imperii habenas moderatus est, quiete eam agere permisit: unde etiam congruentem hanc a Deo mercedem retulit, ut nihil præclari facinoris in bellis ediderit, sed victus semper, nec, ut decet imperatorem, ex maiestate domum redierit. Theophilus annis XII, mensibus III et XVIII diebus regnavit, vita functus die XX Januarii 842: eique successit filius Michael, triennis sub tutela matris suæ Theodoræ, ut scribit continuator (2), τριτων ετος δια-
υων αψ ου εις τον βιον προηχθη τη μητρι αυτου Θεω-
δωρα. Unde suspicor vitio typothetæ, invertentis

(1) Scriptt. Byzant. Theophanes Cont. pag. 86. — (2) Ibid. pag. 148. — (3) Ibid. pag. 150. — (4) Act. SS. tom. II Jun.,

perperam notam numeralem 9, legi Michaelem natum anno 836, quum anno 839 in lucem editus fuit, siquidem, moriente patre Theophilo anno 842, trimulus dicatur. Theodora, summam rerum adepta, cultum sacrarum imaginum restituit, et, pulso Janne, patriarcha hæretico, S. Methodium cathedræ CPolitaneæ imposuit.

b Continuator Theophanis exponit, qua ratione Jannes seu Joannes depositus fuerit sequenti modo (3): Constantinus patriarchæ denuntiat, plures undique viros, pietate spectabiles, monachos item convenientes supplicationem Augustis obtulisse, ut omni colendas veneratione imagines restitui jubeat. Si igitur ita confitearis, hisque consentias, Dei ecclesia vetus ornamentum recipiat: sin autem hæsitās nec recte sentis, relicta sede ac urbe, in suburbanum tuum tantisper recede, dum sancti patres una tecum conveniant: his enim in promptu est, ut iudicio tecum contendat ac disputent, maleque de imaginibus loquenti ac sentienti, quod sanioris mentis sit, suadeant. Erat Jannes in patriarchalium ædium triclinio, quod Thessalum vocant, in lectulo jacens, quum ad eum regia mandata perlata sunt; moxque auditis animo percussus, unum hoc respondit, se de his probe deliberaturum; idque locutus mandatorum latorem dimisit. Ac dicto citius, arrepta in manus lanceola, ventris venas secat, ex quibus, effluente sanguinis copia, extendum vulgus ac miseratione tangendum sciebat, mortem vero aut periculum aliud nullum sibi creandum timebat. Confestim ergo tumultuantium clamor ac vociferatio ecclesiam circumstrepere, quin et ipsas regias aures ante reditum ipsius drungarii (militum præfecti, Constantini) occupare, patriarcham imperatricis jussu interfectum esse. Missus itaque Bardas patricius, qui rumores istos diligenter inquireret, vulnera, de industria inflicta, sensim deprehendit: nec fabula coargutionis lucem effugit, quum famuli delatores essent et incisoria venarum instrumenta seu scalpella in medium proferrent. Exinde igitur nulla cujusquam miseratione, ut qui talis reus criminis suæque ipsius animæ insidiator deprehensus esset, expellitur, ejectusque miser ecclesia, in suburbanum suum, dictum Psichæ, relegatur. Inducitur vero is, qui multis laboribus ac ærumnis integram et illibatam virtutem conservaverat, ac cui ex diuturno, ut natum est, carceris pædore atque fœtore pili defluerant, cui Dei nutu ac Theodoræ Augustæ assensu Ecclesiæ gubernatio clavusque debebatur, is erat magnus invictusque Ecclesiæ defensor Methodius.

c De S. Methodio, patriarcha CPolitano, egerunt nostri sub die XIV Junii (4).

d Acta S. Tarasii, patriarchæ CPolitani, habent nostri die XXV Februarii, quo colitur (5). Irene imperante, coacta fuit Synodus Nicæna Secunda, Œcumenica Septima, anno 787, qua Iconomachorum error damnatus fuit, sed brevi, ut præsens Vita ostendit, recrudit perfidia.

e De S. Nicephoro patriarcha egimus supra cap. I annotato p.

f S. Joannicii, abbatis in Bithynia, memoriam agit Martyrologium Romanum die IV No-

pag. 960. — (5) Ibid. tom. III Febr., pag. 572.

vembris,

NICETA
AUCTORE
CO.EVO.

vembris, quo ejus Acta dabuntur. Cfr Papebrochium in *Ephemeridibus Græco-Moschis* (1), Assemanum in *Kalendario Ecclesiæ universæ* (2) et Hagiologum Butler sub iv Novembris.

g Secundum Alb. Butler S. Joannicius mortuus dicitur die iv Novembris 845; et recte quidem, si vere ipse Sanctus prædixerit, quod non multum tempus post suum decessum viveret Methodius. Qua quidem in re non fuit falsus. Tertio enim die postquam hæc dixisset, (erat vero tertius Novembris) D. Joannicius spiritu migrat ad Deum; Methodius autem octavo mense post illius decessum excessit ex hac vita xiv Junii. Si vera narrat Vita S. Joannicii, quæ ex Pagio Crit. Baronii ad annum 847 § xviii exscribo, consequitur illum non potuisse consilio suo conferre ad promovendum S. Ignatium ad sedem CPolitanam, quandoquidem ante S. Methodium octo mensibus mortuus referatur. Quapropter censet Pagius, errasse biographum S. Joannicii; prævalere enim merito debet auctoritas Nicetæ scriptoris cœvi, quem et omnes græci secuti sunt. Cæterum hæc questio retractanda erit ad iv Novembris, quo etiam dabitur, ut promisit Papebrochius, Vita hujus Sancti, hactenus inedita (3).

h Divisio virtutum moralium in quatuor Cardinales, prudentiam, fortitudinem, justitiam et temperantiam a stoicis derivata est, ut testantur S. Hieronymus *epist.* LXVI al. XXVI (4) et S. Augustinus *oper. imperfect. contra Julian.* c. xxxvi (5): quos reliqui patres et theologi secuti sunt. Ita ut deinceps Ecclesia in indagandis virtutibus eorum, quos cultu publico illustrare vult, inquirat primum quidem in virtutes theologales fidei, spei et charitatis, ac dein in virtutes cardinales, quæ, si in aliquo servo Dei egregiæ ostensæ fuerint, demonstrant eundem apicem christianæ perfectionis adeptum fuisse.

i Bardæ ingenium paucis describit continuator Theophanis his verbis (6): Bardas nullo fixus munere, alias ex aliis continue dignitates, profusa principis largitate, mutabat, haud secus ac juvenis quidam superbus ac ambitiosus vario ad luxuriam cultu mutat vestes. Mutata itaque functione ad cæsaris dignitatem gloriamque ascendit, quum Michael nulla alia reipublicæ cura teneretur, quam ut theatris ludisque circensibus vacaret... Ita Bardas nepotis curam agebat, cui nec vita, ut par est, in votis esse debuisset, nisi a servili vitæ hoc instituto illum avocaret. Interim tamen negotia publica administrabat, ac sibi ipse imperium animo destinabat, cujus quandoque sibi ipse compos fore videretur. Cæterum hæc quidem in futurum illi reposita. Interim vero sæcularis ac profanæ sapientiæ cura suscepta; quum jam plura lustra humaniores literæ imperatorum barbariæ ac inscitia obsolevisent, ac prope extinctæ essent, mathematicarum disciplinarum scholis ad Magnauram constitutis, magnifice rursus florere ac velut repubescere eam fecit. Nec tamen hoc Bardæ facinus quamquam summam præferret honestatem,

gloriaque celeberrimum esset, ejus noxas reliquas eluere valuit. Refert dein in decursu suæ Historiæ Continuator, quomodo et Theodoram, Michaelis matrem e palatio exturbarit et reliquos optimates, sibi suspectos, variis artibus e medio tulerit.

k S. Basilii, *epistola* CLX al. excvii ad Diodorum (7), monstrat impedimentum affinitatis vim suam semper in Ecclesia christiana habuisse, imo et sub lege Mosaica viguisse. Vide quoque canonem ii Concilii Neocæsariensis anni 314 aut 315 (8). Nurus, quacum fæde vixit Bardas, videtur fuisse vidua; hæc enim habet Leo Grammaticus in *Chronographia* (9): Michael (imperator) Antigonum, Bardæ filium, creat scholarum domesticum: alteri vero filio locata conjuge, cujus nomine male audiebat, supremi ducis in occidentalia themata dignitatem confert, qui etiam ibi vitam finiit. Cæterum, ut nuru potiretur, legitimam uxorem repudiaverat Bardas, ut testatur Cedrenus in *Historiarum Compendio* (10).

l Generatim vox domesticus præfecturam aliquam indicabat. Scholarum porro domesticus, Δομestικος των σχολων, erat præfectus militiæ palatinæ, adeoque vir primariæ dignitatis. Cfr Du Cange. *Glossar. med. græc.* vº Δομestικος.

m Eodem, quo S. Ignatius vixit, sæculo frequens erat inclusio et attonsiō in monasterio eorum, qui cæterum poenitentiae publicæ subiacendi judicabantur. Erat nempe monasterium carcer honestior quidem, sed simul securior, utpote ex quo nemo nisi de consensu utriusque potestatis dimitti poterat. Quocirca in *Syntagmate Alphabetico Canonum Matthæi monachi sive Blastaris lit. M cap. xv* (11) legitur: Conceditur cuivis christiano, etiamsi graviter deliquerit, statum monasticum ingredi, qui vitam quidem poenitentialem accurate nobis representat: nam velut columna quædam poenitentiam externo habitu, victu, moribusque exprimit, atque nosmet ejus semper memores præstat. Neque vero aut delictorum multitudo, aut etiam magnitudo desperatorem nobis creet: neque modus vivendi cuique obstat, quominus hunc tam gratum Deo scopum attingat: dixit enim Salvator noster. « Illum, qui ad me venit, neutiquam ejiciam foras. » *Joan. vi, 37. Capitularia sæculi ix, ut testatur Benedictus collector, lib. ii, cap. 71* (12), *habent de incestis et parricidis, ut aut monasterium petant, aut, si foris remanere voluerint, tempora poenitentiae secundum canones pleniter exsolvant* (13). Atque hinc fit, ut S. Ignatius imperatori non objecerit, *invitas mulieres non posse tonderi; sed responderit, nullius criminis convictas non licere sibi perpetuæ poenitentiae addicere, utpote quod summa esset injuria. Porro, ut habent Genesius* (14) *aliique, Theodora, dejecta honoribus, quos pares habuerat cum filio, ex palatio cum filiabus removetur, atque in monasterio, Gastria* (15) *dicto, collocatur, et ad monasticum statum redigitur.*

n Quam inutilis fuerit istiusmodi accusatio, inde liquet, quod scriptores rerum Byzantina-

(1) Act. SS. tom. I Maji., pag. 4. — (2) Kalend. tom. V, pag. 335. — (3) Act. SS. tom. I Maji., pag. L. — (4) Migne. Patrol. tom. XXII, col. 640. — (5) Ibid. tom. XLIV, col. 1063. — (6) Scriptt. Byzant. Theophanes Cont. pag. 184. — (7) Oper. tom. III, pag. 249. Edit. Paris. 1730. — (8) Labbe, tom. I. Conc. col. 1484. — (9) Scriptt. Byzant. Leo Gramm. pag. 238. — (10) Ibid. Georg. Cedren. pag. 172. — (11) Pandorf.

Conc. Eccl. græc. tom. II, Part. II, pag. 187. Edit. Oxon. 1672. — (12) Pertz. Monum. Germ. Legum, tom. I, Part. II, pag. 77. — (13) Cfr Migne. Patrol. tom. XCIX, col. 491; et Binterim. Denkwürd. tom. V, Part. III, pag. 159 et seqq. — (14) Genes. Reg. Lib. IV, pag. 90. — (15) Cfr Du Cange. CPolis Christ. Lib. IV, pag. 156.

A rum quotquot nancisci potui (legi autem plerosque, Continuatores Theophanis, Cedrenum, Glycam, Zonaram, Ephraemium, Constantinum Porphyrogenetum, Manassen, Genesium, Leonem Grammaticum) nusquam mentionem facere de isto Gebone. Unde conjicere licet, stolidum istum virum, excitasse in quibusdam ex infima plebe, commotionem quamdam, facili negotio sedatam, quæque virum gravem, qualis erat S. Ignatius, in suas partes inclinare non poterat. Cæterum de S. Theodora augusta agunt nostri ad diem xi Februarii (1); ibique dicitur augustam non alios, quam ex Theophilo imperatore suscepisse liberos (2).

o Oxia seu Acuta est insula Insulis Principum adjacens.

p Carianum, ut notat Car. Du Cange (3), erat simul palatium, geroconium et monasterium, in loco amœnissimo situm, quod ædificaverat, Theophilus imperator Michaelis pater, in gratiam filiarum suarum: optima igitur datur ratio, cur in has ædes matrem et sorores relegarit Michael.

B

CAPUT III.

Photius vi et dolo sedem CP. usurpat; S. Ignatium persequitur, et Romanum Pontificem decipere tentat.

Photius - laicus, omni genere literarum imbutus,

a

Postquam igitur administri regii sæpe tentata re, non potuerunt flectere Ignatium ad id, quod inique petebant, suam illo dignitatem fortiter et constanter tuente, a se ipsi consilium de cætero petiverunt: rebusque inter se diu agitatis, omnemque in partem versatis, tandem Photium, protospatharium et primum a secretis, a patriarcham urbis regiae designant: hominem sane minime obscurum et ignobilem, sed claris et illustribus oriundum natalibus, rerumque civilium et politicarum usu, prudentiaque et scientia clarissimum. Grammaticæ enim literaturæ et carminis pangendi, dicendique laude, quin et philosophiæ et medicinæ et omnium prope liberalium disciplinarum externarum studio cognitioneque tantopere florebat, ut ævi sui facile princeps haberetur, imo et cum veteribus jam certare posset. Omnia quippe in illo concurrerant, aptitudo quædam et naturæ vis ac felicitas, studium, opes, quibus sibi librorum omnium maximam copiam comparabat; et, quod præ cunctis, gloriæ laudisque cupido, qua incensus totas noctes, ut lectioni assidue vacaret, ducebat insomnes. Quoniam vero sacrum etiam (quod utinam numquam fuisset) thronum Ecclesiæ conscensurus erat; sacra quoque et ecclesiastica volumina studiose cœpit lectitare. Verum, ut Theologi Nazianzeni ritu loquar b, quod sane ipsius sapientia indignum fuit, ignorationem ignoravit. Noluit enim animadvertere, quoniam si quis vult sapiens fieri in hoc mundo, stultus sit, ut sapiens fiat*. Neque viam modestiæ et submissionis ingressus est, qua ad cœlestem gratiam veramque sapientiam pervenitur; ne-

* 1 Cor. III, 18

(1) Act. SS. tom. II Febr., pag. 334. — (2) Ibid. pag. 337. Cfr Lebeau. Hist. du Bas-Emp. Lib. LXX, § 37. — (3) CPolis Octobris Tomus X.

que, deposito fastu, voluit converti et fieri ut parvulus propter regnum Dei, juxta Domini vocem*: neque animam et mentem altius fodere et omni subjectione dimittere, ut jubet Dominus, per abjectionem humilioremque semitam; atque ita per affectum mortificationem petræ Christo conjungi et super ipsum inconcussam fidei fundamentum ponere et piis operibus seipsum domicilium sapientiæ constituere.

19 Nihil horum huic venit in mentem, alia omnia cogitabat; fragili et arenoso vanæ profanæque sapientiæ fundamento et insolentiæ, non secundum Christum doctrinæ, cor suum mentemque confirmans, vanis hominum laudibus et plausibus inflatus, elatusque inani gloria, per ipsam inimicæ Dei superbiæ se conjunxit, ex quo omnis impietatis, omniumque offensionum materiam edoctus est. Ergo jactis sacerdotii sui improbandis fundamentis, extrema initiis consentanea sortitus est. Nec enim repudiavit Ecclesiam, tamquam a profanis magistratibus profane et sacrilege sibi demandatam; neque velut alteri viro nuptam, sibi per adulterium desponderi veritus est: sed contra potius exultabundus, avide impudenterque in illius complexum ruit, alienamque tamquam propriam palam arrogavit; sua infamia et dedecore gloriabatur et laudabatur in iniquitate sua: intraque sex non amplius dies, manibus hominum initiatus, concupitam Ecclesiæ cathedram invasit. Eratque vere cernere, ut fertur adagio, extemporalem fictitiumque seu personatum Sanctum. Nam primo die monachus ex laico c, altero lector, tum hypodiaconus, ac diaconus et presbyter d; sexto deinde, qui fuit Christi natalis, et ipse sacrum conscendens tribunal, pacem populo, nihil vera pace dignum cogitans e, nuntiavit f. Erat huic auctor et initiator in omnibus Gregorius ille, cognomento Asbestas, quem Syracusanum olim pontificem fuisse ferunt g, tum Constantinopoli de maleficiis reum factum et jam Romæ, quod contra canones peccasset, exauctoratum. Hunc Ignatius, quum esset patriarcha consecrandus, ne initiationi suæ interesset, admonuit, donec per otium causa ipsius diligenter cognosceretur. Quod patriarchæ inter initia factum multi, quamvis juste factum, reprehenderunt.

20 Hinc, o quis ex his paucis verbis ortam cladem illam et noctem explicet? Quis turbas et factiones, litesque et improbitatem illius probi Siculi dicendo assequatur? Simul ac enim ejus rei nuntium accepit, non se philosophum ostendit, et infamiam suam prudenter dedecusque contextit; sed cereos, de Ignatii consecratione acceptos h, abjecit, et impudentissimo ore innocentem coram universa Ecclesia fœdissime conviciatus, lupum pro pastore substitui furiose clamitavit. Quem et Petrus, Sardorum episcopus, cognomento Miser i, et Eulampius Apameæ k alique e clero obscuriores, se ipsos ab Ecclesia sine causa sejungentes, secuti sunt. Undecim igitur ipsis annis l Ignatius a recepta primum sede Constantinopolitana, omni ratione conatus, omnique verborum humanitate et li-

NICETA
AUCTORE
CO.EVO.
Matth.
XVIII.3.

sedem CP.

E

c

d

e f

g

impie et fraudulenter usurpat;

h

i k

l

Christ. Lib. II, pag. 133 et lib. IV, pag. 134 et 166.

NICETA
AUCTORE
CO.EVO.
m

beralitate adhibita, numquam tamen potuit Asbestæ improbitatem extinguere *m*. Etenim potentiorum limina terebat, apud omnes virum nullam ob culpam criminabatur et acerbe conviciis proscindebat, et Sanctum execratus, ne christiani quidem nomine dignabatur. Præsertim vero Photio ejusque asseclis gratissimus et honoratissimus, magnus quidam homo Dei credebatur. Quare ab eodem Photius primum est initiatus: qui hominis auctoritate inductus, totum ex illo adversus insontem Ignatium furorem hausit, perinde quasi ad hoc ipsum patriarcha esset consecratus, ut omnibus consiliis modisque omnibus innoxium iret perditum; sic pugnat, ut illum sacerdotio non tantum privaret, sed vita etiam, si posset, exueret. Licet essent ab eo per metropolitans suos, a quibus est receptus, exacta chirographa, ut paternum Ignatio honorem tribueret, omniaque ex ejus voluntate gereret, nec ulla in re molestus esset; ipse tamen vix post duos a creatione sua menses, juramento suo violato, primum Ignatii familiares coniecit in vincula, dirisque flagris et plagis multavit; deinde rursus blanditus, muneraque et honores pollicitus, chirographa petiit et omnibus modis studuit adversus Ignatium exilii causam reperire. Quumque nihil horum, quæ ipse cupiebat, inveniret, scelerato Bardæ, perque Bardam Michaeli levissimo suggerit, ut mittat, qui in Ignatium, velut imperio insidiantem, severe inquirant.

S. Ignatium
persequitur,

Ps. LXIII, 7.

n

o

p

C

q

r

s

21 Ergo crudeles præfecti, atrocesque satellites extemplo Terebinthum petunt, omniaque genera quæstionum instruunt et famulos Ignatii tormentis omnibus excruciant. Postquam vero defecerunt scrutantes scrutinia*, nec quidquam deprehenderunt, quo jure in illum animadverterent, aperto scelere in eum grassantur. Arreptum enim virum sanctum et suos Hieriam *n* traduxerunt, atque Ignatium vinctum stabulo caprario incluserunt. Inde ad ea loca transferunt, quæ Prometi *o* dicebantur; ubi Leo ille, cognomento Lalaco, Numerorum Domesticus *p*, tam immaniter colaphis genas illius cecidit, ut sacratissimo seni duos molares excuteret dentes: dein vectibus geminis, latronum instar, pedes strinxerunt, angustoque conclusum ergastulo, duobus dumtaxat pueris administris illi concessis, reliquerunt. Tota autem vis hæc et vexatio eo pertinebat, ut Ignatius abdicationis libellum scriberet, sponteque throno patriarchali cederet. Sed Ignatius, quum lupum in gregem atrociter grassari cerneret, quantum poterat, impetum reprimebat. Elapsis autem haud multis inde diebus, in Numerum *q* deductum, in carcere catenis onerant: dein Augusto mense appetente, in navigium conjectum Mitylenem *r* deportant. Porro eos, qui habebantur ejus familiares et amici, immanissimis cruciamentis plagisque lethalibus afficiebant; quos autem humanissime tractabant, exilio multabant; Blasioque chartophylaci *s* ob fidem et dicendi libertatem linguam detruncarunt. Ignatio porro Mitylenæ commorante, Photius, ecclesia malignantium, sibi affinium, coacta, absentis Ignatii in ipso glo-

riosissimorum Apostolorum templo exactionem pronuntiat: nec pronuntiat tantum, sed anathemate Ignatium ferit damnatque, et damnatum idem accusator, idem judex proclamat *t*. Qui quos factioni suæ studere, factisque insanis accinere ac decretis subscribere videbat, hos vero inter intimos amicos et symmystas habuit: qui autem ejus amen-
tia offende-
bantur, factaque (ut qui sincero officio forent) non probabant, prætorio et vinculis pessime acceptos tradebat.

22 Multis igitur mussitantibus, improbaque Photii acta damnantibus, imo et ipsa factorum suorum conscientia reclamante, Photius consilium improbum magis quam sapiens capit. Non enim bono malum, sed malum malo sanare, minorique malo majus addere cogitat. Nam ut virtutis viam ingressi, per bona opera, quasi per gradus, ad Deum enituntur; ita improbi, relicto recto tramite, per opera mala auctori malitiæ copulantur, scelusque scelere cumulare non desistunt, donec in profundum malefactorum suorum præcípites agantur. Legationem ergo et ille Romam Veterem destinat, et a Nicolao Papa *u* legatos petit, qui in speciem quidem collapsam Ecclesiæ disciplinam emendent et damnatæ Iconomachorum sectæ reliquias penitus extinguant; revera autem, ut Romanæ Ecclesiæ auctoritate Ignatii depositionem firmaret, testatioremque redderet. Legat ergo Theophilum, Amorii episcopum *v*, et Samuellem, qui ad illum diem Chonarum antistes, Laodiceno subjectus, archiepiscopi honore dignatus est a Photio *w*. Per quos egregius ille non veritus est ad Pontificem maximum mendacia perscribere: Ignatium, senio et morbo confectum, corporisque invaletudine laborantem, se munere abdicasse, suaque in insula et cœnobio commorari, et a principibus populoque et tota Ecclesia omni honore et officiis coli. Pontifex, legatis exceptis, rerum, Constantinopoli gestarum, ignarus, duos legatos Zachariam et Rhodoaldum episcopos *x* ablegat.

et Romano Pontifici fecum facere tentat.

ANNOTATA.

a Photius, illustri loco ortus, siquidem imperialiam familiam affinitate per Sergium, fratrem suum, maritum Irenes, quam Curopalates apud Baronium ad an. 855 § LI filiam Theodoræ, Continuator Theophanis (1) ejusdem sororem dicit, attingebat, præcellenti versutoque ingenio, quod dein scientiis sacris et profanis summo labore excoluerat, erat ornatus. Quum autem Bardas, imperatoris avunculus, Photium, protosphatarium et secretarium, hominem hactenus laicum, ad thronum CPolitanum promovere vellet, dolis malis usus est ad trahendos in suam sententiam episcopos. Rem narrat, continuator Theophanis (2): Quia vero nonnulli episcopi adversabantur, jusque in eo, (Ignatio, immaniter habito) profligatum et pessumdatum objectabant, quidquid denique contingeret, nullum alium se recepturos minabantur, quin imo ab Ecclesia scissum iri. Hinc rerum turbationes veritus Bardas hos quoque dolo et vulpina arte circumveniendos censuit. Sin-

(1) Scriptt. Byzant. Cont. Theoph. pag. 173. — (2) Ibid.

pag. 194.

A gulos itaque seorsim ac clanculum ad se accersens, non exiguum aliquid aut spernendum tum pollicebatur aut dabat, dummodo ab Ignatio deficerent, sed ipsum thronum CPolitanum. Cunctos vero cedentes, gloriæque ambitu superatos, ita ut nemo boni jurisque causa refragaretur, demum admonuit, impleturum quidem imperatorem pollicitationes suas, illis tamen servandum, quod decori, honestique ratio poscebat, ita ut non statim, quum accerserentur, oblata acciperent, « quo et ipse, inquit, imperator vestræ virtutis, supra modum admirator exsistat. » Sic itaque singulis seorsum ad Michaellem vocatis auctor est, ne confestim in dignitatem involent. Atque hi quidem solo nutu interrogati et abnuentes ipsi se imprudentes prodiderunt; gloriæ enim amore superati virtutis fecere jacturam; nec gloriam sunt assecuti, quod non rite exque honesti ratione, sed insidiose, Ignatii causam deseruerant. Sic itaque humanum quid se passos ostendentibus, inque eum modum deceptis, Photio, viro sapientiæ laude claro, sæculari militia ac dignitate secretariorum principi CPolitanam sedem tribuit.

B b Alludit biographus ad Orationem Gregorii Nazianzeni xxviii, alias xxxvi § 28 (1), in qua agens Sanctus de cognitione Dei, dicit eum ab homine comprehendere non posse; quum homo ne se ipsum quidem aut visibilem naturam perfecte cognoscat, adeoque multo minus substantiam spirituales perfectissimam, quæ est Deus: quumque hæc expossuisset orator, hisce verbis concludit: Cæterum ducem potius fidem, quam rationem sequamur, si modo ingenii tui imbecillitatem in propinquieribus (id est, in naturalibus) didicisti, rationisque id esse cognovisti, ut quænam sunt ea, quæ rationis humanæ captum excedant, cognoscas: ne alioqui prorsus terrenus sis, rebisque terrenis immersus, ipsam quoque ignorantiam tuam ignorans.

c Apud græcos in more positum est, ut non nisi monachi ad episcopatus gradum promoverentur (2): quod derivandum est ex græcorum presbyterorum licentia habendi uxores, quod C canones Ecclesiæ græcæ episcopis minime permittunt (3). Hinc factum credo, quod Photius, hactenus laicus, militari præfectura et civili officio insignitus, monachum prius induerit. Tres autem sunt, ut docet Jacobus Goarius in suo Euchologio (4), monasticæ vitæ gradus penes græcos; ita et tria sunt vestium genera, triplici solemnitate precumque ritu suscipienda: quapropter et in tres distinguuntur status, in ἀρχαρίους seu incipientium, μικροσχημούς seu proficientium et μεγαλοσχημούς seu perfectorum. Posteriorem tamen vestium distinctionem improbat S. Theodorus Studita (cujus Acta ad diem xii Novembris dabuntur) in suo testamento, quod legere est apud Baronium ad annum 826 § LVII, non dabis, inquit, parvum habitum, quem vocant, postea veluti magnum. Unus est enim habitus, sicut et baptisma, quemadmodum in more fuit Sanctorum Pa-

trum. An porro Photius duplicem hunc habitum una die induerit, dijudicare non licet: id certum videtur, nihileidem defuisse, quod ab externa solemnitate prodesse poterat.

d Quum apud latinos septem ab ostiaratu ad presbyteratum numerentur ordines; Ecclesia vero græca quinque solum ordines recenset, nempe Lectoris seu Cantoris, Ἀναγνώστου ἢ ψαλτοῦ, Deputati seu Cereferarii Δεποτατοῦ ἢ Κηροοῦ (quem ordinem omisit biographus noster, forsitan quia Photius utrumque acceperat) Subdiaconi, Diaconi et Presbyteri (5).

e Post lectam Epistolam, ait Goarius (6), pacem populo precatur sacerdos vel episcopus; quod græci vocant εἰρηνεύειν τὸν ἀποστόλου: apud latinos, uti satis novimus, episcoporum est pacem apprecari, dum presbyteri salutant populum, dicendo: Dominus vobiscum.

f Interstitia, seu stata intervalla in collatione diversorum ordinum, servanda erant in Ecclesia græca, ut constat ex Concilio Sardicensi, canone x apud græcos (7), xiii apud latinos (8). Sed nempe tempus Photium premebat; si enim ordinationem suam per intervalla temporum protelasset, timendum ei erat, ne aut imperatoris imminueretur favor, aut, quod ambitioni periculosius erat, ipsi viri ecclesiastici, Ecclesiarum antistites et præsertim Romanus Pontifex suas technas eluderent. Hunc ipsum canonem Sardicensem Photio objicit S. Nicolaus I, monstratque in Oriente receptum fuisse, simulque etiam aliis decretis ecclesiasticam disciplinam in hac parte sartam tectam servatam non fuisse (9). Nihilominus ordinationem suam præcipitem excusabat Photius exemplis Nectarii ac SS. Tarasii et Ambrosii, qui e laicali conditione ad episcopatum evecti fuerant! Sed reponit Pontifex, hos viros vacuas sedes occupasse, dum Photius, deturbato episcopo legitimo, alienam sedem invaserit; dein ostendit has electiones præter canones propter necessitatem Ecclesiarum esse factas. Ecce, inquit concludendo (10), propter necessitatem et inopiam clericorum Nectarius; ecce propter ecclesiastica dogmata et hæreticorum expugnationem, qui venerandas imagines deponere præsumpserunt, Tarasius; ecce per miraculorum signa Ambrosius ad regendas Ecclesias promoti sunt. De vobis autem, quibus perplures auctoritates conciliorum resistunt, quid aliud sentiendum, nisi inopinatam a vobis consuetudinem adolevisse credendum. Et secundum Sanctorum Patrum sententiam, non solum quia ex laicali ordine contra canonicas auctoritates ad regendam CPolitanam Ecclesiam subito transvolastis, sed etiam, quia, vivente viro et incolumi persistente (videlicet religiosissimo Ignatio patriarcha) cathedram illius, scilicet CPolitanam Ecclesiam, ut mæchus, surripuistis et invadere præsumpsistis... Quod vero dicitis, neque Sardicense concilium, neque decretalia vos habere sanctorum pontificum, non facile nobis facultas credendi tribuitur; maxime quum Sardicense Concilium, quod penes vos in vestris regionibus actum est, et omnis Ecclesia recipit; qua ratione convenerat, ut hoc Sancta CPolitana Ecclesia

(1) Nazianz. Oper. tom. I, pag. 319. Edit. Paris. 1778. — (2) Act. SS. tom. VII Maji, Append. pag. 702. — (3) Justinian. Novell. CXXIII, cap. 29. — (4) Pag. 472 et 488. Cfr. Morin. De Sacris Eccl. Ordin. Part. II, pag. 197. — (5) Cfr. Goar. Euchol. pag. 233 et seqq. et Morin. de Sacris Ordin. Part. III, pag. 12. —

(6) Euchol. pag. 129. — (7) Labbe tom. II, Conc. col. 633. — (8) Ibid. col. 647. Cfr. Thomassin. Discipl. Eccl. Part. I, Lib. II, cap. 36. — (9) Labbe, tom. VIII, Conc. col. 1022. — (10) Ibid. col. 1033.

NICETA
AUCTORE
CŒVO.

abjiceret et (ut dignum est) non retineret? *Propriis igitur armis Photianam ambitionem jugulat S. Nicolaus I.*

g Gregorius, ait Rocchus Pirrus in *Sicilia Sacra*, lib. III notit. II (1), cognomento Asbesta, genere siculus, anno 843 circiter Syracusanam Ecclesiam regebat. Dicit porro laudatus Pirrus, Gregorium post aliquot annos in Concilio CP., ab Ignatio celebrato, motum depositumque e suo honoris gradu, probasse id iudicium, causa diligenter cognita, Benedictum Pp. III. Celebratum concilium CP. notat Philippus Labbe anno 854 (2), nempe sub Leone Pp. IV, ut dicit Nicolaus in epistola ad Michaellem imperatorem (3) : sed hanc sententiam confirmasse non videtur sedes apostolica; dicit enim Nicolaus de Gregorio agens (4) : Qui a fratre et comministro nostro Ignatio, et a synodo, quæ sub ipso erat, depositus est, et, ut apostolica sedes in ejus damnatione consentiret, ab ipso consecrator nostro postulata est. Sed decessores mei beatæ memoriæ Leo ac Benedictus sedis apostolicæ moderamina servantes, noluerunt sic unam partem audiri, ut aliæ parti nihil reservarent : unius quippe mediator non est. Quamobrem interim depositio ipsius a sede apostolica, remansit infirma. Quumque idem Gregorius per legatum suæ partis, Zachariam nomine, sedem agnovisset apostolicam in sua depositione nullatenus consensisse, non gratias egit, non a cœptis in jam dictum fratrem nostrum sævientibus contumeliis conquievit, etc. Quamvis hisce verbis clare pateat, sententiam, in Gregorium prolatam, et ipsa iudicis reservatione et damnati appellatione elisam fuisse, nihilominus in eadem epistola idem Nicolaus habet Gregorium tamquam canonicè ac synodice depositum et anathematizatum, quod ægre cum superioribus componi posse videtur. Improbans enim ordinationem Photii per Gregorium celebratam, dicit (5) : Gregorius ergo, qui canonicè ac synodice depositus et anathematizatus erat, quemadmodum posset quemquam provehere vel benedicere, ratio nulla docet. Igitur nihil Photius a Gregorio percepit nisi quantum Gregorius habuit : nihil autem habuit, nihil dedit : nempe quantum spectat ad jurisdictionem et ad liberum ministerium ordinis episcopalis, nam characterem acceperat per ordinationem etiam illicitam (6). Hæc autem duo, scilicet ut Gregorius Asbesta sit depositus et non depositus, omnino videntur pugnare. Solvit probabili modo quæstionem Nicetas, biographus noster : nam refert, Asbestam, quo tempore S. Ignatius consecrandus erat, adeoque antequam ab eo condemnari posset, jam Romæ, quod contra canones peccasset, exauctoratum fuisse. Ἡδὴ καὶ ὑπο τῆς τῶν Ρωμαίων ἐκκλησίας, ὡς παρὰ κανόνας πράξαντα, καθηρημένον. Hinc deduco, et Asbestam Gregorium sede sua Syracusana ejectum fuisse iudicio Ecclesiæ Romanæ, ad quam Sicilia pertinebat (7), et CPoli novis criminibus vetera cumulasse : unde iterato damnatus fuit a S. Ignatio, ut non solum sede care-

ret sua, sed etiam gradu suo solemnī iudicio deijceretur; ita ut iudicio sedis apostolicæ fuis-
set depositus, et altera sententia S. Ignatii solemnī ritu degradatus.

h Cereos a patriarcha CPolitano consecrando missos fuisse ad honoratiores, liquet ex textu. Ritus videtur derivandus ex eo, quod, ut habet Simeon Thessalonicensis, citatus a Goario (8), patriarchæ fax præferretur, quæ gratiæ splendorem in pontifice manifestat. Hic honor solis imperatoribus, ait idem, ac patriarchis per gratiam Sancti Spiritus ex antiqua consuetudine concessus est. Hunc honorem S. Joanni Chrysostomo, ab exilio redeunti, redditum fuisse, legimus apud Theodoretum, lib. V, Hist. Eccles. cap. 34 (9) : Occurrerunt enim, cereis facibus accensis universi.

i Non videtur alia re notus Petrus, cognomento Miser, ὁ λεγόμενος Δειλαιος, quam persona, quam egit in Photiana tragedia (10) et naufragio, quo periit in sinu Dalmatico, quando legatione pro Photio ad Romanum Pontificem fungebatur, ut infra num. 42 docet biographus.

k Neque plura neque meliora, quam de Petro Sardensi, noscuntur de hoc episcopo Apameæ ad Meandrum (11).

l In Commentario prævio num. 8 monstravimus undecim annis, a Niceta relatis, addendos esse menses quatuor et dies viginti quatuor.

m Non immerito initium diri schismatis in Gregorium Asbestam refundunt Philippus Labbe (12) et Card. Baronius ad annum 854 § VIII.

n Duplex est in Bosphoro Hieron, quod etiam Hieria, Ἱερεια vocatur, utrumque in littore Asiatico situm. Unum quidem ad septemtrionem CPoleos, ubi erat templum Michaelis Archangeli (13) : alterum e regione ejusdem situm, in quo erat palatium cæsareum (14), ut monstrat Spruneri Atlas Historicus, Tab. LXII et docet Procopius in Hist. Arcana cap. XIV. Majorem anni, inquit, partem in maritima suburbana, præsertim in Heræum secedebat (Theodora, Justiniani conjux) magno servitiorum incommodo. In quem locum Nicolaus Alemannus adnotat, Procopium uti maluisse prisca ejus loci nomine, Ἡραίων Heræum, dum alii Ἱερειαν scribant (15). In utro autem loco S. Ignatius detentus fuerit, nobis definire non licet.

o Loca Prometi, τὰ Προμητοῦ, mihi incognita; nisi tamen sint, quæ apud alios τὰ Προμοτοῦ dicuntur, in littore Chalcedonico (16), adeoque e regione CPoleos : ita ut fieri possit, ut ipsa Prometi fuerint vicina Hieriæ, si tamen istic S. Ignatius inclusus fuerit. Simeon Magister in suis Annalibus (17) eundem locum vocat τὰ Προμουντοῦ, Promunti ædes.

p Leo Lalaco dicitur domesticus Numerorum, seu præfectus cohortis palatinæ (18) : num forte præfectus carceris, de quo paulo infra? Baronius tamen ad annum 858 § LII eundem vocat Sacrarum Largitionum domesticum seu comitem; quod officium omnino alienum a militari præfectura erat, siquidem ejus scribæ militia literata appellabantur (19).

(1) Grævius. Antiq. Sicil. tom. II, col. 593. — (2) Labbe, tom. VIII, Conc. col. 433. — (3) Ibid. col. 338. — (4) Ibid. l. c. — (5) Ibid. col. 335. — (6) Cfr Tournely De Sacram. Ord. Art. VI, pag. 310. Edit. Paris 1729. — (7) Cfr Rocch. Pirrum. Sicil. Sacra. Disquisit. I, cap. I et seq. Apud Grævium. Ant. Sicil. tom. II, pag. 2 et seqq. — (8) Euchol. pag. 315. — (9) Theod. Oper. tom. III, pag. 1074. Edit. Halens. 1771. — (10) Cfr Le Quien. Oriens Christ. tom. I, col. 863. — (11) Ibid. col. 637. — (12) Tom.

VIII, Conc. col. 433. — (13) Du Cange. CPolis Christ. Part. II, pag. 187. — (14) Scriptt. Byzant. Procop. tom. III, pag. 95. Edit. Bonn. — (15) Ibid. pag. 431. — (16) Du Cange. CPolis Christ. Part. II, pag. 186. — (17) Scriptt. Byzant. ap. Cont. Theophan. pag. 668. — (18) Cfr Du Cange. Gloss. med. græcit. v. Νομμερα. — (19) Pancirolus. Notit. Imp. Orient. pag. 123. Edit. Gener. 1623.

A q Numera carcer erat CPoli (1) : apud Theophanis Continuatore lib. iv, cap. 22 legimus Irenen, viduam fratris Photii, mensis cujusque initio consuevisse ire ad eos qui vincti in Chalce, in Prætorio et Numeris tenerentur (2). Eodem modo Simeon magister Numera carcerem vocat (3).

r Mitylene urbs insulæ Lesbi, in mare Ægæo a qua et insula hodie nomen mutuatur, Metelin (4).

s Chartophylax quintam a patriarcha in Ecclesia CPolitana tenebat dignitatem et quidem maximam; siquidem, teste Codino in libro de Officiis Ecclesiæ CP, cap. 1 (5) tabulas habet chartaceas, ad jura ecclesiastica pertinentes et est judex omnium causarum ecclesiasticarum et controversiis matrimonialibus cognoscendis ac dirimendis præsidet : quin et in cæteris clericorum litibus judex est, tamquam dextera patriarchæ manus.

t Descriptam habemus pseudosynodum Photianam in collectione Conciliorum (6). In Zonaræ autem præfatione inscribitur : Sancta et magna prima et secunda synodus CPolitana, in templo Sanctorum et gloriosissimorum

B Apostolorum congregata. Apud eos ergo, qui hanc inscriptionem legunt, dubitatio exoritur, qua ratione, una quum sit, prima et secunda hæc synodus nuncupetur. Explicat dein Zonaras, inter orthodoxos et adversæ factionis homines acerbam fuisse disceptationem, quæ ad sanguinis effusionem conventum funestavit. Propterea post temporis intervallum novus conventus habitus fuit : et ob patres, bis convocatos, duplex synodus nominatur. Hæc quidem Zonaras. Ast Metrophanes, Smyrnensis metropolita, coævus rebus gestis (7), rem aliter exponit in epistola, data ad Manuelem patricium, quæ inseritur in epistola synodali Concilii œcumenici viii, directa ad Adrianum Pp. II (8). Dicit imprimis, Photium non ab episcopis per suffragia designatum ex lege et ritu Ecclesiæ, sed ab uno dumtaxat Bardæ cæsare intrusum. Quapropter omnes episcopi, communi sententiam illum rejicientes, multis diebus in sententia perstiterunt. Ecce prima synodus. Dein, pergit Metrophanes, sensim per fraudem pene omnes defecerunt, præter quinque, inter quos et ego numerabar. Atque ut animadvertimus, rudiorum episcoporum gregem esse corruptum, illum saltem chirographo suo Ecclesiæ nostræ filium esse declarandum, et communioni sanctissimi patriarchæ reddendum existimavimus, ut hac etiam ratione a patriarchæ decreto non videremur alieni, qui sanxerat, ut ex nostra in Christo Ecclesia esset, qui patriarcha constitueretur. Ergo quum, præsentibus nobis, ille chirographo suo contestatus esset, se Ignatium pro inculpato patriarcha habiturum, neque se quidquam contra illum dicturum aut dici ab alio passurum, ab invitis nobis, quum per vim principum urgeremur, Photius est receptus. (En secunda synodus.) Qui paulo post et suum ipsius chirographum abstulit, et Ignatium depositione multavit. Græcum textum alio modo reddit Baronius ad 870 § XLVI, quo rei gestæ aliam omnino imaginem exhibet, quam operæ pretium credimus huc proferre. Dein vero omnes fere pau-

latim defecerunt, exceptis quinque, inter quos ipse fui. Atque quum primum vidimus universam episcoporum multitudinem corruptam, operæ pretium fore duximus, nostra etiam manu scripta assensione Photium nostræ Christi Ecclesiæ filium declarare, et sanctissimi ejus præsulis Ignatii socium et collegam, ut hoc pacto Bardæ edicta nullo modo refragari deprehenderemur. Edixerat enim ille ut nostræ Christi Ecclesiæ patriarcham constitueremus, licet coram nobis sua scripserit manu, se Ignatium ab omni culpa immunem patriarcham existimare, nec umquam adversus illum aliquid se dicturum. Si quis vero dicat, Photium fuisse admissum patriarchæ collegam : admissus certe fuit Photius a nobis tamen invitis, vi quidem et ejus qui imperabat imperio. Qui paulo post quod sua manu chirographum scripserat, ipse etiam delevit et Ignatium deposuit. Facile perspicit lector, quanta sit inter utramque versionem diversitas. Quod rem nostram spectat, duo sunt præsertim inter sese maxime dissimilia : nempe Photium redditum simpliciter communioni S. Ignatii; dum alia versio eundem socium et collegam constituit : alterum est, jussu S. Ignatii e clero CPolitano patriarcham assumendum esse, quando istiusmodi mandatum adscribit. Ante omnia græca verba in medium adducamus : Καὶ ὡς εἶδομεν το ἀγέλαιον πλῆθος τῶν ἐπισκοπῶν ὑποφθαρεν, ὠθημένον δεῖν καὶ δι' ἰδιοχειροῦ ὁμολογίας τεκνον αὐτὸν ἀποφθῆναι τῆς ἐν Χριστῷ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίας, καὶ τοῦ ταύτης ἀρχιερεως ἁγιοτάτου κοινωνῶν, ἵνα καὶ οὕτω πρὸς τὴν ἐκείνου διατάξιν μηδαμῶς εὐρεθῶμεν διαφω- νησαντες ἢ γὰρ θεσπισας, ἐκ τῆς ἐν Χριστῷ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίας ψηφισασθαι πατριάρχην. Quæ verba ad literam reddimus : Et quum videremus, rudiorum turbam episcoporum esse omnino corruptam, duximus oportere, ut propriæ manus confessione filius nostræ in Christo Ecclesiæ, et socius sanctissimi archiepiscopi ejusdem Ecclesiæ (seu in communionem cum archiepiscopo) declararetur : ut tali modo de ejus mandato nullatenus dissidentes inveniremur : jusserat enim ex nostra in Christo Ecclesia patriarcham esse eligendum. Videt lector totam quæestionem versari imprimis circa vim vocis κοινωνῶν, quæ potest significare partici- F pitem patriarchæ, adeoque socium et collegam ejus, aut communicantem patriarchæ. Et vere derivata a κοινός plerumque communionem ecclesiasticam, quæ in unitate SS. Eucharistiæ et oratione constituebatur, significabat, ut Glossarium mediæ græcitatæ abunde testatur, neque nusquam reperi pro associatione ad aliquam dignitatem. Nihilominus censeo, hanc vocem κοινωνῶν probabiliter interpretari nos posse, imo et debere pro consortio dignitatis patriarchalis, uti hodie diceremus pro coadjutoria cum futura successione. Ratio, quæ me impellit, est ipsa inutilitas actus, si de sola communionem laica ageretur, neque Metrophanes prætereundum debebat id a se invito exactum fuisse; patriarcham Photium volebat Bardas, adeoque id erat aliquatenus etiam ab invitis faciendum : associando autem Photium S. Ignatio et sua huic manebat dignitas et illi tradebatur, cum certa spe conscendendi aliquando throni patriarchalis,

(1) Gloss. med. græcit. v. Novμερα. — (2) Scriptt. Byzant. Cont. Theoph. pag. 173. Edit. Bonn. — (3) Ibid. pag. 668. — (4) Baudrand. Dict. geogr. h. v. — (5) Scriptt. Byzant. Codin.

de Off. pag. 4. Edit. Bonn. — (6) Labbe tom. VIII, Conc. col. 1311. — (7) Le Quien. Or. Christ. tom. I, col. 743. — (8) Labbe tom. VIII, Conc. col. 1386.

NI ETA
AUCTORE
COEVO.

jam præsens officii episcopalis ministerium: hac ratione utrique parti satisfactum iri existimabat. Unde consortium dignitatis per vocem modestiorem *χωρὸν* admittendum censemus, eoque maxime, quod statim subnectat, patriarcham e gremio Ecclesiæ CPolitanae, cujus filius erat Photius, suffragiis episcoporum eligendum fuisse: si enim ante de sola communione ecclesiastica actum fuisset, non videtur, quomodo hæc inter se quadrarent. Quod ad alteram diversitatem attinet, cujus nempe mandato obsecutum se esse confitetur Metrophanes, an Ignatii patriarchæ, an Bardæ cæsaris: facile solvitur, admissa nostra conjectura et versione Baroniana, de cætero non valde accurata; certe successorem aut consortem dignitatis suæ nullatenus volebat Ignatius; igitur mandatum electionis a Barda derivandum est. Ex contextu vero grammaticali superiorum verborum nihil concludere licet, quum nunc de Ignatio patriarcha, nunc de Barda cæsare agat. Atque de his satis.

u Epistolam Photii, ad S. Nicolaum Pp. I missam, e codice bibliothecæ Columnensis Romæ publici juris fecit Baronius ad annum 861 § XXXIV: eandemque accuratius exhibet græce Card. Ang. Majus in sua Nova Bibliotheca (1).

v Theophilus, unice hac nefaria legatione notus, erat episcopus Amorii, civitatis Phrygiæ Salutaris, qua est Galatiæ contermina (2).

w Samuel, Chonarum episcopus, titulo archiepiscopi, qui tamen metropolitæ dignitate inferior est (3), a Photio donatus est. Dicit porro Michael Le Quien (4) eundem Samuelem metropolitam inter restitutores Photii sedisse. Cæterum Chonas, in urbem Phrygiæ Paccatiane, translata fuit sedes Colossensis (5).

x De Rhodoaldo seu, ut scribit Anastasius Bibliothecarius, Rhadualdo (6) Portuensi et Zacharia Anagnino (7) agit laudatus Anastasius in Vita S. Nicolai I. Pontifex summus, inquit (8), imperatoris (Michaelis) adhuc pessimæ cogitationis ignarus, duos episcopos illuc (CP.) Radualdum scilicet et Zachariam direxit. Præciens, ut quidquid de sacris imaginibus quæstio afferret, synodice definirent, et ipsius Ignatii patriarchæ, Photiique neophyti causam solemniter inquirerent tantum, et sibi renuntiarent. Qui sancti pontificis parvipendentes statuta, quæ vel quanta, pecunia illic corrupti, more Vitalis atque Meseni, peregerint, inferius succincte percurram. Paulo igitur infra sic habet (9): Nicolaus e latere suo duos episcopos Radualdum, sicut prædictum est, Portuensem et Zacharium Anagninum, quos idoneos ad hoc opus esse putavit, direxit, præciens et mandans eis, ut causam electionis ipsius Ignatii et subrogationis Photii solummodo inquirerent et sibi renuntiarent; et interim Photii neophyti communionem vitarent, quousque revertentes certum de omnibus responsum reddere studuissent. Illi autem abeuntes, quod in mandatis acceperant, contemnentes, non solum Photio neophyto contra sibi interdictam sententiam communicaverunt, sed etiam, corrupti muneribus, ipsi et consecrationi ejus favendo, convocata generali synodo, eundem virum Ignatium patriarcham denuo deposuerunt. Tantam perfidiam indigna-

tus Nicolaus, Rodoaldum et Zachariam deposuit in Synodo Romana anni 863: Zachariam quidem, qui, ait Anastasius (10), aderat, sacerdotali gradu, imo ecclesiastica communione privavit, eo quod in pluribus apostolica interdicta excessisse inventus est. Et Rodoaldi episcopi causa, quem postea cum sancta Synodo pariter Papa pius mandata ejus etiam in Galliis violantem et excommunicationem frangentem, judiciumque canonicum subterfugientem damnavit, suspensa est.

CAPUT IV.

Photius, corruptis legatis pontificiis, conciliabulum cogit, in quo S. Ignatius deponitur, ac dein multimode torquetur; Nicolaus Papa acta Photii rescindit, sed Michael, imperator impius, a Photio decipitur.

Interea athleta Christi, semestri Mitylenæ exacto, ab exilio redit: redit autem voluntate principum restitutus insulæ Terebintho, non tam honori, quieti et solatio, quam ignominiae, vexationi, majorique afflictioni. Quanta enim inimicus in eo malignatus sit, quantasque ærumnas Nicetas, regiae classis drungarius a, cognomento Oryphas, quantas item contumelias, ut Photio et principibus gratificaretur, irrogarit, quæ oratio assequatur? Quis singillatim impetum, convicia, verbera, tormenta, quæ ille in familiares illius cruenta manu exercuit, exponat? Accessit et alia sancto viro calamitas. Ea tempestate Rhossi, atrocissima gens scytharum b a Ponto Euxino ad Stenum c, excursionem facta, omnem circa regionem, omnia monasteria deprædati sunt: insulanorum quoque Byzantinorum d per populationem vasa omnia diripuerunt, argentum abstulerunt, captos ad unum omnes trucidarunt. Ipsius denique patriarchæ cœnobita, barbarico furore incursantes, tota suppellectili direpta, spoliarunt, duosque supra viginti ex familiarissimis captos, in uno navigii trochanteri e omnes securibus trucidarunt. Quas ille clades, quum accepisset, unicum hanc in ore vocem semper habuit: Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est* et quæ sequuntur. Ita gratias agens et orationi assidue intentus, a Deo judicium et auxilium, nullam a principibus salutem exspectans, implorabat. Nam illi, ubi hunc tantis oppressum malis et ærumnis audivissent, tantum abest, ut dolerent, vel afflictum solarentur, sed moleste etiam ferrent, eum non cum domesticis suis barbarica vi captum interiisse, non magis læti de interemptis, quam tristes de salute justiviventis. Quod mirum videri non debet; mens enim, omni charitate destituta odioque penitus imbuta, velut igne subjecto consumpta, ejus, quem odit, exitium, unicum putat mali sui levamentum.

E

S. Ignatius, in insula Terebintho relegatus,

a

b

c

d

F

e

* Job. I, 21.

(1) Labbe tom. IV, pag. 50 et seq. — (2) Cfr Le Quien. Or. Christ. tom. I, col. 883. — (3) Cfr Du Cange, gloss. med. græc. v. Ἀρχιεπισκοπος — (4) Or. Christ. tom. I, col. 816. — (5) Ibid.

I. c. — (6) Cfr Ughelli. Ital. sacr. tom. I, col. 112. — (7) Cfr Ibid. col. 308. — (8) Migne, Patrolog. tom. CXXVIII Anast., col. 1362. — (9) Ibid. col. 1366. — (10) Ibid. col. 1367.

frustra ad con-
ciliabulum

f

g

B

h

Photianum ci-
tatur:

i

C

* Ps. XXV, 10.

k

24 Nec multum temporis fluxit, et rursus conciliabula, rursus principum et pontificum adversus Sanctum conventicula. Atque Ignatius quidem in ædibus Poseos *f* morabatur insidiosasque contra se machinationes observabat. Photius autem cum sua factione et missis ab Urbe Pontificis legatis, sacram Apostolorum ædem occupabat. Aderant imperatores, aderant et principes cuncti, totaque prope civitas confluxerat. Frequentes ergo quum adessent, primum Baanem præpositum, cognomento Angoram, aliosque nonnullos ex vilioribus Romanis, apocrisiarios ad Ignatium destinant. Qui coram Ignatio: magna, inquit, et sacra Synodus te citat. Quamprimum ergo ades, causam de objectis tibi sive veris sive falsis criminibus dicturus. Hic Beatus: Agite, inquit, obsecro, quomodo veniam? An ut episcopus, an sacerdos, an monachus? Illi hærentes: nunc, inquit, abimus, cras ad te certa relaturi. Postridie igitur iidem reversi: legati, inquit, Veteris Romæ, Rhodoaldus et Zacharias *g*, per nos indignos hæc nuntiant tibi, uti sine mora ad sanctam et œcumenicam synodum adsis, ut tua conscientia tibi dictat. Ergo Ignatius extemplo sacrum patriarchæ ornatum indutus, cum episcopis et clero, magnaue monachorum frequentia, civiumque concursu et comitatu, viam pedes ingressus, quum ad ædem S. Gregorii Theologi *h*, ubi crux in media publica via marmoreæ columnæ imposita est, venisset, Joannes patricius, Coxes nuncupatus, illi occurrit, seque ab imperatore missum dicit, ac nisi privata et usitata monachi veste prodiret, ei capitis periculum et supplicium imminere. Paret vir sanctus, synodoque sistitur. Apponunt duos supra septuaginta perjuros testes, quos jam olim impios omnes subornarant, gregarios juxta ac senatorios, quorum dux erat Leo patricius, cognomento Creticus, et secundum illum Theodotacius item patricius, cui et perjurii pretium magistri dignitas delata est.

25 His reliquos ex unoquoque gradu sortique vel deterrimos adjunxerunt; neque hos tantum, sed quos Dibaptistas *i* appellant hæreticos. Atque, ut ita dicam, ex omni hominum fæce et colluvie turpissimos quosque et nequissimos, auro dignitatumque pollicitationibus inductos, singillatim prodixerunt, qui jurati testarentur, Ignatium, qui patriarcha jam fuerat annos prope duodecim, non rite et ordine creatum, cathedram occupasse. Quid vero stolidi horum iudices, *in quorum manibus iniquitates sunt et dextera eorum repleta est muneribus**? Quid contra perjurium hoc decreverunt? Tricesimum subito canonem subjiciunt, qui sic habet *k*: Si quis episcopus, sæcularibus potestatibus usus, per ipsos Ecclesiam obtineat, deponatur. Quod autem sequitur in eodem capite: ut et omnes communicantes cum illo etc., fraudulentum malitiose tacuerunt. Oportebat enim, siquidem pro sanctione apostolica propugnabant, non partem, sed totum canonem observare; et si accusationem admisissent, ut Ignatium, ita ab illo initiatos et cum illo communicantes exauctorare: sicque in operibus manuum suarum peccatores manifeste deprehensi essent. Contra jus autem fasque

decernentes, hoc pronuntiarunt tantum, quod pro ipsis ad evertendum Ignatium, ab illis sine causa læsum, faciebat: quod autem sequitur in canone, quo illi ipsi eidem subjiciuntur censuræ, dissimularunt: id quod illis tacentibus opportune patriarcha ipse succlamavit. O improbitatem, o stuporem! Quis enim ignorat Ignatium episcoporum omnium calculis et totius populi applausu legitime canoniceque creatum fuisse? Ipsum autem Photium potius ab exsecrato Barda, et sæcularibus armatum principibus, contra leges, magisque per tyrannidem quam ecclesiasticam viam, thronum, invasisse? Sed non cognoverunt, neque intellexerunt, qui in avaritiæ et ambitionis tenebris ambulant, se iisdem, consiliorum laqueis, quos aliis paraverant, comprehendi.

26 Post longam ergo verborum altercationem, laborem et cunctationem, sola præpotentia furibunde utentes, præter jus fasque omne, pontificali cultu pannoso et sordenti primum induunt, rursusque postea a tergo exuunt *l*. Erat autem hypodiaconus quidam, Procopius nomine, ab Ecclesia ejectus, quippe quem mente insanum, moribusque profanum patriarcha non ita pridem gradu moverat. Hic primus, ablato a patriarcha pallio, vesteque reliqua sacra, istud solemne proclamabat: Indignus. Zacharias et Rhodoaldus, nonnullique alii nefarii homines idem vociferantes, impio decreto suffragabantur. Quos tamen omnes brevi cœlestis vindicta consecuta est, quum illos sancti vatis Zachariæ falx illa jure optimo demessuit *m*. Photius autem quo pacto suam adversus insontem occultam aliter iram universo orbi proderet, seipsumque longissime a pacifico mitique pastore Jesu abesse ostenderet; quam res ejuscemodi machinando, justoque viro injurias tantas irrogando? Hoc judicium nemo fuit, qui non reprehenderet, atque indignitatem rei, aut potius immanitatem non aversaretur. Neque enim illi soli, qui rectam rationem sequebantur, sed ipsius quoque Photii propinqui et familiares ad hanc rerum gestarum infamiam ingemiscebant, augurabanturque, hanc omnem improbitatem in ipsius olim iniqui iudicis *F* caput et exitium redundaturum. Quid vero ille? An homines est reveritus? An timuit Deum, qui diligit justitiam et iudicium, iramque ex illo tempore posuit? Minime vero. Quinimo odium odio, invidiam invidia, scelus scelere cumulans, Ignatium omni ratione vique conabatur non tantum pessumdare, sed, quod est atrocius, veluti noxium, ultimoque supplicio dignum e medio tollere. Itaque tunc, ut cœperant, exauctoratum, publicoque præconio damnatum, immanissimis scelestissimisque hominibus excruciantum tradidere, quoad sua manu suæ ipsius abdicationi subscriberet. Ergo illum colaphis plectunt, misereque divexant; et quum frigore prope contabesceret, unica tantum tunicula indutum macerant, urunt atque discruciant. Quumque binas illum hebdomadas in carcere tenuissent; extrema prope fame conficiebant *n*. Imo et Copronymi sepulchrum seu arcam conscendere cogebant, in eaque collocato ingentia a pedibus saxa suspendebant, sæpe marmoris acumine sedem concussam atterebant. Hæc et his

plura

NICETA
AUCTORE
COÆVO.

et sacrilege
exauctoratum

l

m

n

NICETA
AUCTORE
CŒVO.

omnibus modis
vezant,

plura tormenta, sannas, contumeliasque impium semen, ut sic loquar, et impia progenies viro sanctissimo dictis factisque, et stolidus ille Theodorus et Gorgonites Joannes et Nicolaus Theoduli Scutelopsis irrogabant.

27 Ergo post cruciamenta, quibus Christi Confessorem afflixerant, post comminationes, post catenas et compedes venerandis pedibus injectas, post alapas, et postquam eum ad formam crucis in faciem super marmore prostratum ac distentum, tota nocte vinctum insuper torsissent, atque tumbæ impositum tota insequenti nocte cruciassent, tandemque solum humi projecissent fodicassentque, ut sanguine etiam terram purpuraret; post hæc, inquam, omnia, quum adhuc modice spiraret, (urgebatur enim et alvi solutioris profluvio) tum insanus Theodorus, sacra viri manu per vim arrepta, chartaque subjecta, quasi per illum crucem impressit, allatamque Photio porrexit. Qui signo accepto, sua ipse manu subscripsit : « Ignatius indignus Constantinopolitanus confiteor, me non lege et suffragiis creatum, Ecclesiæ thronum invasisse, neque his annis rite et sancte Ecclesiam rexisse, sed tyrannidem exercuisse. » Hoc falso chirographo ad imperatorem misso, vir sanctus custodia est solutus, maternisque in ædibus Poseos paululum a tot ærumnis respirabat. Sed enim hostis non desiit fraudes animo versari, pessimaque adversus innocentem consilia coquere. Itaque suggerit imperatoribus, ut Ignatius ad ædem Apostolorum reductus, primum exaurationem suam ipse publice pro ambone legat, atque sibi ipse anathema dicat : deinde o crudele consilium, o singularem immanitatem ! ambo illi effodere lumina, manumque præcedere illa furia meditabatur. Tam altum impii odium conceperant, ut divinæ vindictæ rationem ducerent nullam : aberat omnis Dei metus, et quidam diaboli furor illos agitabat.

ejusque necem
meditantur :

28 Pentecostes sancta dies complebatur, quum ecce tibi armatorum manus domicilium, in quo degebat, corona præter omnem expectationem repente cingit. Vir sanctus ubi animadvertit se peti et parricidæ Esau furorem sensit, consilium contra temporum improbitatem opportunum, suaque sapientia et Spiritu Sancto ejus rectore dignum capit. Quodnam illud ? Vilem a servis sæcularem sumit vestem, geminasque sportas humeris, una a pertica suspensas, bajuli ritu gestans, deceptis per noctem custodibus, uno comitatus Cypriano discipulo suo, profugit, iter ingressus per embolum o ad Sybaiticum p, saucio et afflicto pectore, velut alter David, quum profugeret a facie Saul. Enimvero per tenebras eunti divinitus occurrit vir, augusta admodum facie decorus, coma barbaque decenter promissa, veste candida, niveoque vetus equo, quasi Blachernas q tenderet. Ignotus autem ille vir, quum propter luminis inopiam eum videre clare non posset, nihilo secius, quisquis ille erat, divino Spiritu impulsus, pronuntiavit : « Deus, inquit, et sanctissima Dei Mater, sacratissime domine, te et comites tuos tueatur. » Quam vocem ille quum tamquam oraculum, e cœlo missum, accepisset, et loco itinerarii subsidii, quasi viaticum sibi datum putaret, multo

alacrius iter carpebat : et tenui illo ac servili habitu ignotus, navigium conscendit, et Principes, Præconesum, alias Propontidis insulas r, aliam ex alia permutando, per solitudines in montibus et speluncis, cavernisque terræ, ut eum Apostolo loquar *, absconditus errabat, egenus, afflictus, angustiat, victumque, mendicabuli instar, a piis christianis emendicabat. At Photius, amissa, quam spe devorarat, præda, omnia cœnobîa, urbemque totam ac suburbia vestigabat, sicubi velut igne evanidum reperiret titionem. Quum ergo nihil eorum, quæ cupiebat, succederet, procurato edicto regio, Orypham illum cum sex navibus cursoribus ad cuncta loca maritima, cunctasque insulas lustrandas amandat, uti quocumque loco deprehensum, velut perturbatorem eversoremque imperii, de medio tolleret.

29 Itaque venatici illi canes quum sæpius et pluribus in locis in Ignatium ipsum incidissent, servili tunicula decepti non agnovērunt : quin et ipsum alias medios transeuntem quæritantes, velut Assyrii cæcitate percussi *, non senserunt. Abierunt ergo, quod est in parcemia, ut frustrati prædæ hiantes lupi. Ignatius, persolutis Salvatori pro tutela votis, per multas tribulationes ad regnum cœlorum contendebat. Atque illi quidem hæc agebant. Quid vero hæc illis molientibus, longanimis, justus et fortis Deus, qui non irascitur per singulos dies *, an diutius extremas has malorum ærumnas potuit dissimulare ? Minime vero. Augusto enim mense instante, tremoribus horrificis Constantinopolis quatiebatur ; ædes nutabant omnes, omniaque mortalium pectora metu palpitabant : omnesque horrore mortis occupati clamabant, unicam esse causam terræ motus, injuriam et sacrilegium in patriarcham Ignatium commissum. Urbe autem totos quadraginta dies continuo tremente, usque adeo ferocia et immanitas illorum mitigata est, ut ipsi principes publice jurejurando contestarentur, neque fugam sacro illi exsuli, nec hospiti exsulis, apud quem delituisset, fraudi futuram ; sed absolutum crimine, innocentemque pronuntiatum, sine cujusquam molestia in suo cœnobio secure permansurum. Quod quum Christi athleta accepisset, Petronæ se patricio, materno imperatoris avunculo, aperit : qui reliquiariam thecam s, quæ e sinu imperatoris pendebat, pro pignore allatam, tradit patriarchæ. Quo ille ad collum suspensus, ad Bardam, accedit, qui ad patriarcham : Quid, inquit, fugitivi more de loco in locum profugus oberras ? Cui Ignatius : Christus, inquit, rex noster et Salvator præcepit : * Si persequentur vos in una civitate, fugite in aliam. Victus innocentia et virtute viri Bardas, innoxium liberumque in monasterium remitti suum jubet. Statimque moveri terra desiit, et Bulgari providentia Dei, fame urgente, muneribusque ab imperatore deliniti, armis positis, cœlestis baptismatis unda sunt lustrati t.

30 Legati quoque pontificii, a Photio donoblande corrupti, Romam redierunt. Quos Nicolaus Pontifex depatriarcha Ignatio interrogatos et severe inquisitos, quum suis illos verbis captos convicisset, illōs sicariæ potius factionis, quam legitimæ synodi præsides egisse, perpetua

* Hebr. XI, 38.

sed fuga se
Sanctus per-
secutoribus
subducit.

* Reg. VI, 18.

* Ps. VII, 12.

* Matth. X, 23.

Nicolaus, acta
suorum lega-
torum repro-
bat :

A perpetua exauctoratione damnatos, anathemate percussit. Nec legatos tantum, sed ipsum quoque Photium tyrannum et adulterum pronuntiat, et legitimæ synodi sententia totius Ecclesiæ suæ anathemate ferit deponitque, ipsum a Maximo Cynico, qui Gregorio Theologo insultans, Ecclesiam turbis omnibus permiscuit, nihil differre declarat. Quare illum, ut scandalorum auctorem, et ab illo consecratos, apostolica auctoritate, veluti conjuratos, eidem sententiæ subicit u. Nec his contentus, asseclas illius ipsumque imperatorem cum senatu ejus omni a cœtu fidelium excludit. Quæ Nicolaus quum divino zelo inflammatus egisset, æquissimam judicii sententiam ad Orientis patriarchas transmisit. Per idem fere tempus ingens in ædibus Sophiarum incendium exstitit v; nec quantam vicinis calamitatem, quantumque exitium attulerit, dicendo explicari potest. Quæ tamen res eos, qui perverse agere decreverant, ad meliorem mentem non reduxit, sed ex apostolico oraculo *, in pejus proficiebant, errantes et in errorem mittentes. Bardas enim, imperium affectans, primum eucropalates w, mox cæsar renuntiatus, imperatoris, sororis filii, stultitia abutebatur, seipsumque omnis intemperantiæ, effusæque libidinis mancipium prodebat. Michael vero, animo juvenilibus desideriis corrupto, rem divinam pro fabula seu ludibrio ducebat, ludibrium ipse factus omnis fœditatis et peccati, ipsiusque peccati patris. Etenim homunciones quosdam impurissimos et profanissimos, et scurras, divini quidem Spiritus cœlestisque gratiæ omnino expertes, pessimis autem dæmonum artibus instructissimos, sacrilege impudenterque sacerdotes et antistites ad Ecclesiæ profanam imitationem dementissimus consecravit, illisque Theophilum quemdam protospatharium, scurram et mimum, interque profanos profanissimum, patriarcham præfecit, risum sibi et cachinnum improbum detestandus et deridendus quæritans x. Per quæ oblationi sanctæ fiebat injuria, nomen vero Dei, contumeliis affectum, inter gentes blasphemabatur.

Michael, imperator impius,

31 Sed Michael tantopere infamia hac gloriabatur, ut nec publice quidem hæc erubesceret jactare : Mihi Theophilus, cæsari Photius, christianis Ignatius est patriarcha. In hoc amentię dicam, impietatis potius? tandem chaos est devolutus. Ita sacrilegus ille scurra, ut dixi, Theophilus, exserta sua petulantia aulas lambens regias, nefandis sceleribus, lascivia et facetiis, turpissima imitatione, per contemptum rerum divinarum, mysteria et sacramenta traducebat et illudebat; quod ne gentes quidem, quamvis impiæ, ausæ sunt aliquando. Quæ Photius, quum coram se gereretur, rem indignissimam nec reprehendit, nec restitit impietati, neque, quod res divina ludibrio haberetur, verbum ullum contra seu grave seu leve edidit. Quod mirum videri non debet : erat enim mercenarius opilio, non germanus pastor; quocirca illi de pereunte grege cura nulla : ad hæc duo tantum toto pectore intentus; alterum, ut iis, qui rerum potiri videbantur, blandiendo, modisque

omnibus gratificando et obsequendo, patriarchatum sibi firmaret; alterum, ut Ignatium, si qua ratione fieri posset, etiam vita exueret. Atque hæc ita se habere, nec esse verba inania, facta ipsa clamant: ecquis enim, technis illius auditis, atrocem animum non illico perspexit.

32 Nam die quapiam advena quidam, prius ignotus omnibus, monachi habitu indutus, Eustratius nomine, recta ad patriarchium properabat, ingressusque, binas literas fictas, coram omnibus promptas, porrigebat : quas quidem sapientissimus iste Photius per dolum excogitarat, ut postmodum manifeste patuit : alteras, Ignatii nomine ad Nicolaum Pontificem datas, quibus statum patriarchatus sui immutatum et injurias imperatoris exponebat, quas agebat Pontificem ne aspicere quidem voluisse, ac proinde a se reportatas : alteras, a Nicolao ad ipsum Photium missas, quibus purgabat priorem inter Photium et Pontificem dissensionem et charitatem communionemque in reliquum tempus stabiliebat. Has ille turbarum artifex arreptas e vestigio imperatori et cæsari tradit, contraque innocentem egregie mentiendo principes accendit : Vestram, inquit, majestatem Ignatius ad exterarum etiam gentes traducit, vestrique imperii potentiam improbiissimus calumniator in crimen vocat. Qui tametsi justam haberet causam, tamen vita illi jure adimeretur, dum hæc in vestram serenitatem machinatur. Sed en, inquit, testes perfidiæ literas, et fidem dictis faciant, quæ nobis nihil obfuere, sed profuere; quum Papa rei veritatem sit edoctus et inter nos amicitiam confirmaverit. Sed indignum judicavi, vestram majestatem per illum adeo conculcari. Hæc sycophanta Photius. Accersitur satellitium : Ignatius, per calumniam circumventus, arcta custodia servatur, inquiritur acriter, et quæstiones, an ita se res habeat, exercentur. Adductus quoque in medium tabellarius ille, jubetur indicare, a quo literas ad Nicolaum Pontificem acceperit. Tabellarius a Cypriano illo, Ignatii discipulo, prius se literas et viaticum accepisse, respondet. Sed quum nec Cyprianum, etiam toto mense ad vestigandum dato, ostendere posset, nec quemquam ex Ignatii comitatu nosse videretur, fraude deprehensa, loris a cæsare acerrime est multatus : pro quo liberando etsi omnia faceret Photius, nihil tamen profecit. Tandem, ut solaretur hominem, lictorum præfectum creavit. Hæc Photii perfidia detecta nemo fuit qui improbas has artes non indignissime ferret.

ANNOTATA.

a Drungarius, Δρουγγαριος, in genere præfecturam, maxime militarem, significat; hic autem habemus adjunctum, του βασιλικου στολου δρουγγαριος, regiæ classis drungarius seu præfectus. Cfr Du Cange Glos. med. Græc. vº Δρουγγαριος.

b Rossi, scriptoribus Byzantinis hactenus incogniti, tunc primum incursionibus innotuere. Imo ipsum Rossorum nomen tunc primum assumptum fuit, si fidem habeamus Carolo Lebeau in Historia Orientali lib. LXX § 52 (1) et

(1) Hist. du Bas-Empire, tom. XV, pag. 99. Edit. Paris 1773. Octobris Tomus X.

NIGETA
AUCTORE
CO.EVO.

Karamsin in *Historia Rossie* T. I, cap. 4 (1). Et vero quotquot de hac prima Rossorum expeditione agunt Scriptores Byzantini, populi nomen, tamquam aliquid novi, signant Ρως, ut biographus noster hoc loco: Κατ' ἐκεῖνον τον καιρον το ρωιφονωτατον των Σκυθων εθνος, οι λεγομενοι Ρως, δια του Εξεινου Ποντου προσεχωρηκοτες (2): Circa hoc tempus atrocissima Schytarum gens, dicta Ros, per Pontum Euxinum venit. Leo Diaconus in *Historia imperatorum*, lib. iv cap. 6 (3) dicit genti etiam Tauroscytharum nomen fuisse: Καλοκυρη... ἐς τους Ταυροσχυθας ἐξεπεμφεν, οὗς ἡ κοινὴ διαλεκτος Ρως εἰωθεν ὀνομαξεν: Kalocyrem... ad Tauroscythas, quos vulgaris lingua Rossos nominare consuevit, misit Michael imperator. Tauroscytharum appellationem inditam genti a Græcis credo, quia, quum primum terras imperii invaserunt, ex Chersonneso Taurica (hodie Crimæa) per Pontum Euxinum venerunt. Cæterum historicus Karamsin Rossorum urbem principem Kioviam dicit (4), ad Borysthenem (hodie Dnieper) sitam, quam vi et armis suam fecerunt duo fratres Ascold et Dir. Hi pertæsi regiminis Rorici, reguli Novogrodensis (hodie Novogorod), meridiem versus profecti, captaque Kiovia, Rossorum nomen assumpserunt, et ad Pontum usque Euxinum imperii sui limites dilatarunt; ex quo deinde edocti imbecillitatem græcanici imperii, arma in imperatores CP. verterunt. Post breve autem tempus fidem christianam amplexi sunt: eorum conversionem enarrat Baronius ad annum 863 § xli et Pagius in *Critica Baronii* ad annum 861 § vii (5).

c Stenum, ait Bandurius in *Animadversionibus in Constantini Porphyrogeneti de administrando imperio* (6), nuncuparunt primum græci totum illud maris fretum, quod Byzantium inter et Pontum interiacet, quod quidem trecentis plus minus stadiis in longitudinem patet. Deinde vero scriptores recentiores Stenum pro ipso Steni littore usurparunt: proinde Europæum illud littus, a capite portus Ceratini, ubi exstitit monasterium S. Mamantis (nempe ad occidentalem partem urbis), ad ostia Ponti Euxini, Stenum dictum fuit: et hac quidem nomenclatura donatur is potissimum maritimus tractus, qui supra Galatam ad freti caput urbi objacet. Cæterum a Steno Stenitas dictos nautas, qui supra Stenum chelandia seu alia navigia ducebant, tradit Porphyrogenetus. Hactenus Bandurius, cui concinunt Cangius (7) et Joan. Stiltingus noster in *Commentario ad Acta S. Joannis Chrysostomi die xiv Septembris num. 641* (8).

d Quoniam quidem in Steno freto insulæ nullæ sunt, necesse est, ut Rossi hunc tractum præternavigaverint, quatenus insulas Principes, CPoli vicinas, vastare potuerint.

e Significationem trochanteris navigii, τροχαντηρι πλοιου nuspiam reperi: credo autem significare Tabulatum navis, quatenus τροχαντηρ derivetur a τρεχω, curro, discuro, et in navibus nullus est ad discurrendum expeditio locus, quam ipsum ejus tabulatum: quod quidem ex eo etiam confirmari videtur, quod ad mon-

strandam Rossorum crudelitatem in exemplum adducat, viginti hominum in uno navigii trochanteri trucidationem. Julius Pollux in suo *Onomastico* varias partes navis describens lib. i cap. 9 et Joan. Schefferus in libris iv de Militia navali apud Polenum in *supplemento Thesauri Antiquitatum Romanarum et Græcarum* nullam hujus vocis mentionem faciunt (9).

f Posis ædes erat a Constantino V et Irene matre sæculo præcedenti constructa (10). Ignotus videtur hodie situs; sed ex biographo nostro habemus, S. Ignatium, ex Posi ad ecclesiam SS. Apostolorum, procedentem, transiisse ante templum S. Gregorii Theologi seu Nazianzeni (11).

g De Rodoaldo et Zacharia egimus in annotatione x capitis præcedentis.

h De S. Gregorio Theologo seu Nazianzeno commentati sunt nostri ad diem ix Maji (12).

i Dibaptistarum, Διβαπτιστων, nomen nuspiam mihi hactenus occurrit: interpretor autem sectam bis baptizantium seu anabaptistarum. Scimus autem, non solum Donatistas in Africa, sed et Eunomianos in Oriente docuisse, eos, qui suæ sectæ aggregabantur, iterati baptismatis sacrilegium subire debuisse. Id constat clarissime ex l. 58 Codicis Theodosiani de Hæreticis (xvi. 5), qua fisco addicuntur domus Eunomianorum clericorum, in quibus nefarios conventus habitos vel iteratum baptisma clauit (13). Fieri autem potuit, ut secta, sæculo quinto maxime agitata, tamen ad sæculum usque ix in angulis urbis maximè delituerit et propagata hactenus fuerit.

k Canon hic citatus Apostolorum est, et est hujuscemodi tenoris: Si quis episcopus, sæcularibus potestatibus usus, Ecclesiam per ipsos obtineat, deponatur ac segregetur, et omnes, qui illi communicant. Variant autem diversæ collectiones circa numerum canonis. Beveregius (14) illum, sicut et biographus noster, dicit trigesimum: Philippus Labbe Græcam collectionem exhibens (15) reponit eundem vigesimo nono loco et tandem secundum interpretationem Dionysii Exigui, qui, græcis octoginta quatuor canones compilantibus, solum quinquaginta congessit, dictum canonem trigesimum primum habet (16): Cæterum græcus textus sic sonat: Εἰ τις ἐπισκοπος κοσμικοῖς ἀρχουσι χρησάμενος, δι' αὐτῶν ἐγκρατὴς γενῆται ἐκκλησίας, καθαιρεῖσθω, καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες. Si quidem igitur S. Ignatius per abusum sæcularis potestatis in sedem CP. intrusus fuerat, oportebat depositionis et excommunicationis pœna plecti omnes communicantes cum illo. Ast tali ratione solus stetisset Photius, quum omnes episcopi S. Ignatio communicassent: proinde astute canonem in fine truncavit.

l Paulo aliter græcus textus hunc locum habet; nempe S. Ignatium pannoso et sordido primum, post pontificali cultu indutum Ἐνδουσι τουτον ἱματια διερωγοτα καὶ ρυπωντα, καὶ τὴν ἱερατικὴν στολὴν περιβαλοντες κ. τ. λ. Ritu formalis degradationis apud Græcos non mihi occurrit; nihilominus episcopos et presbyteros sacris exutos fuisse vestibus exemplum nobis præbet Concilium CPolitanum iii, œcumenicum vi, actione viii; quum enim Macarius, An-

(1) Hist. de Russie, tom. I, pag. 143. — (2) Cfr Scriptt. Byzant. Cedren. Hist. pag. 173. Theophan. Cont. pag. 196. Sym. magist. Ibid. pag. 674. Edit. Bonn. — (3) Ibid. Leo Diac. pag. 63. — (4) Hist. de Russie, tom. I, pag. 143. — (5) Etudes Théol. tom. II, pag. 133. — (6) Scriptt. Byzant. Const. Phorph. tom. III, pag. 376. Edit. Bonn. — (7) CP. Christ. Part. II, pag. 167. — (8) Act. SS. tom. IV Sept.,

pag. 530. — (9) Tom. V, pag. 734 et seqq. — (10) Cfr Du Cange. CP. Christ. Part. I, pag. 177. — (11) Ibid. Part. II, pag. 123. — (12) Act. SS. tom. II Maji, pag. 369 et seqq. — (13) Cfr l. 7, Cod. Theod. Ne sanct. baptisma iter. (xvi. 6). — (14) Pandect. Canon. tom. I, pag. 18. — (15) Tom. I, Conc. col. 47. — (16) Ibid. col. 30.

A *tiochiæ Magne archiepiscopus, duplicem in Christo voluntatem negaret, exclamavit Synodus universa* (1): Hæreticum seipsum manifeste demonstravit: novo Dioscoro anathema: hujusmodi deponatur; novum Dioscorum foras mitte; novo Apollinario malos annos; merito ab episcopatu alienetur; nudetur circumposito ei pallio. Et denudato eo, atque in medio astante, una cum Stephano, ejus discipulo etc. *Habemus hic non simplicem depositionis sententiam, a judice prolatam, sed veri nominis degradationem, cujus duplicem formulam nobis præbet Edm. Martene. De antiquis Eccl. rit. lib. III cap. 2* (2). *Hic porro a tergo ἐκ τῶν ὀπισθεν, contemptus causa, exutum fuisse Sanctum nostrum.*

m *Figuram falcis vellentis messem Sacra Scriptura Joelis III, 13 Apocalypsis XIV 14 et seqq. exhibet; sed in Zacharia nihil occurrit, quod aliquo modo ad istiusmodi figuram referri possit. Unde errasse hic sive librarium sive ipsum biographum suspicor.*

B n *Continuator Theophanis* (3), *Georgius Cedrenus* (4), *aliique circumstantias quasdam narratæ vexationi addunt, quas operæ pretium est huc adducere. Traditur, (inquit Continuator Theophanis) a Barda Ignatius carceri, eique immani funestissimoque: fuit ille in Sanctorum Apostolorum delubro, non in magna ac venerabili Apostolorum æde, sed ubi dicuntur sepulchra et exstant. Ibi in quodam sepulchro includentes, quod Copronymi fuerat; (jussu quippe ipsius Michaelis Constantini Copronymi corpus e sepulchro ejectum fuerat* (5)) *geluque ac frigore (pistillo, quod proverbio dicitur, nudiorum,) conficiendum in ejus superioribus statuantes, in ea incommoda morbosque, qui eam aeris intemperiem sequi solent, ipsum conjecerunt, dysenteriam scilicet, intestinorumque gelu frigorisque exsuperantia per ventrem dejectionem, indeque acerbam mortem: ac plane ex custodum immanitate et sævitia ea exstinctus esset (erant illi, Joannes Gorgonites, et Nicolaus Scuteloptes, et Theodorus Morus), nisi quis miseratione tactus (Constantinus scilicet Armeniacus), illis tum per cibi sumendi occasionem absentibus, eum inde dimisisset; modicoque vino ac pane, nec non levi quodam fomento nonnihil dolorem mitigasset. Ubi autem Bardas sat eum pœnarum dedisse, existimavit, in insulam Mitylenem eum relegat.*

C o *Embolus, id est Porticus, forsitan secretior, aut saltem minus custodita. Cfr Du Cange Glossar. med. græcit. vº Ἐμβολοί.*

p *Hujus loci, inquit Du Cange* (6), *meminit Nicetas Paphlago in Vita S. Ignatii. Nec plura adjicit, ex quibus locus propius indicari queat.*

q *Blachernæ erant simul templum et palatium, in extremo urbis septemtrione sitæ* (7).

r *Propontis mare inter Pontum Euxinum et Ægeum interjacet, hodie Mer de Marmara. Præconesus ejusdem maris insula juxta Cyzicum urbem, versus littus Asiaticum.*

s *De pia consuetudine deferendi Sanctorum Reliquias, e collo suspensas, late agit Joan.*

Chrysost. Trombelli De cultu Sanctorum. Dissert. VII cap. 54 (8).

t *De Bulgaricæ conversionis tempore et aliis adjunctis tractat Pagius Crit. Baronii ad annum 844 § II et 861 § X et seq.*

u *Hujus rei mentionem injicit S. Nicolaus Pp. I in epistola VIII ad Michaellem imperatorem. Quum Pontifex, adductis variis exemplis, monstrasset, penes Romanam sedem jus esse cognoscendi de causis episcoporum, addit* (9): *Cæterum ut calamum ad CPolitanos præsules specialiter extendamus, aut numquam omnino, aut certe vix horum aliquis sine consensu Romani Pontificis reperitur ejectus, qui tamen hactenus inter depositos annumeretur, et non ab hæreticis vel tyrannis pulsus aut interemptus commemoretur. Denique, ut ex his paucos connumeremus, nonne Maximus, postquam multum a Damaso Papa (sicut ejus ad diversos epistolæ missæ indicant) laboratum est, CPoli pulsus est? Nonne Nestorius, nonne Acacius, nonne Anthimus, Sergius, Pyrrhus, Paulus, Petrus, sedis apostolicæ discurrentibus consultationibus ac decretis, ejecti sunt? Cur ergo, quum ita sit, in solo Ignatio Petri memoriam despiciere ac oblivioni tradere studuistis, nisi quia pro voto cuncta facere voluistis, constituentes Synodum Ephesinæ Secundæ crudelitate consimilem?*

v *Jam egimus de dignitate Curopalatis cap. I Annot. e.*

w *Ædes Sophiarum confundendæ non sunt cum templo primario S. Sophiæ; quam confusionem juvabat Raderi versio, dicentis in ædibus Sophiæ incendium exstitisse: ast græcus textus nomen Sophiæ plurali numero exhibet: Ἐμπρησμος μεγας σφοδρα εἰς τὰς Σοφίας γενομενος: incendium magnum valde factum est in Sophiis. Erant autem Sophiæ portus, olim a Juliano dictus, quem purgatum, palatiis exornavit, Justinus II imperator et ab uxore Sophia Sophiarum portum nuncupavit* (10). *Eatenus igitur erravit Can. Jager in Historia Photii, quando dicit incendio tum læsum fuisse templum S. Sophiæ* (11).

x *Ineptam et sacrilegam stoliditatem Michaelis imperatoris ad vivum depingit Georgius Cedrenus in Historiarum Compendio. Erat in Bosphoro ad præcavendas improvisas barbarorum irruptiones constitutus ignium ordo, qui accensi ex locorum ordine periculum imminens indicabant. Igitur, hac, inquit Cedrenus* (12), *obtinente consuetudine, accidit aliquando ut, dum Michael equis, ad fanum Mamantis agendis, se parat, ignis a pharo ederetur. Quem ut vidit imperator, timens, ne aurigatio sua non spectaretur diligenter, animis spectatorum adverso indicio percussis, in tantum venit metum, quantus in periculo de vita constitutos invadere posset. Tantum abfuit, ut eum in theatro sese ostentandi puderet! Atque adeo, ne quo adversarum rerum indicio animi hominum ad spectandum fierent languidiores, ignem ex speculis, urbi vicinis, in posterum edi vetuit. Rursus (oportet enim vecordiam ejus magis illustrare) quum alio tempore in*

(1) Labbe, tom. VI, Conc. col. 737. — (2) Edit. Venet. 1773, tom. II, pag. 318. — (3) Scriptt. Byzant. Cont. Theoph. pag. 193. Edit. Bonn. — (4) Ibid. Cedren. pag. 172. — (5) Ibid. Leo gram. pag. 248. — (6) CPolis Christ. tom. I, pag. 178. — (7) Cfr Spruner. Atlas Histor. tab. LIX. — (8) Tom. II, pag. 267.

— (9) Labbe, tom. VIII, Conc. col. 309. — (10) Scriptt. Byzant. Cedren. tom. I, pag. 685. Edit. Bonn. Cfr Du Cange CPolis Christ. Part. I, pag. 58 et seq. — (11) Histoire de Photius, pag. 90. Edit. Lovan. 1843. — (12) Scriptt. Byzant. Georg. Cedr. pag. 174. Edit. Bonn.

NICETA
AUCTORE
COEVO.

curru consedisset, jamque equi essent carceribus emittendi, erat ipse Veneto (*caeruleo*) habitu indutus, prasino (*viridi*) logotheta dromi, Constantinus, albo Cheilas, rusio (*roseo*) Crasas, nuntius allatus fuit, Amarem, Metilenæ præfectum, graviter populari Asiam, jamque ad Malagina pervenisse et imminere magnum malum. Eum nuntium protonotarius moestus imperatori indicat, simul literas domestici scholarum exhibens. Tum imperator torvo eum et titanico intuitus vultu « quomodo, inquit, ausus es, sceleste, mihi, tam necessario certamine occupato, istis de rebus interturbare? Quum in hoc unum incumbere, ut eum, qui medium tenet, in lævam partem avertam, de quo mihi totum hoc certamen est. » Tanta fuit ejus dementia! Neque vero hoc tantum vitio laborans, ab aliis indecoris rebus abstinuit; sed præterea immoderate modestiam sectans, et imperatoris personæ conveniente gravitate excidit. Occurrit aliquando mulierculæ, ejus filium e sacro susceperat lavacro, e balneo redeunti et situlam manibus gestanti: ibi equo descendens senatoriæ dignitatis viros, qui ipsum comitabantur, ad palatium abire jubet; ipse cum impuris et libidinosis homuncionibus, quos sibi adsciverat, mulierculam secutus, sistulam e manibus ejus aufert, et « bono, ait, animo sis, o mulier, neque domo tua accipe, qui furfuraceum jus appeto et asbestotyrum. » Quum ad hæc verba diriguisset muliercula, ut cui ad convivium nihil esset parati; Michael dicto citius sindonem, quam e balneo adhuc madentem illa ferebat, mappæ loco in solo stravit, ereptaque mulieri clave, imperator ipse convivoris, coqui, mensam ponentis et structoris, munus obivit. Peracto eo convivio, pedes lento incessu palatium repetiit, magnæ stoliditatis et fastus damnans priores imperatores, qui elegantiae studuissent. Hæc igitur eum juste invisum omnibus faciebant. Id vero etiam justas adversum eum iras concitabat, facinus deterrimum, quod gregem habebat secum cinædorum et ad omnem turpitudinem paratorum hominum: quos in honore ille habens, ut rebus sacris illuderet, vestibus eos sacerdotalibus, auro intextis, amiciebat et humeralibus, coge-
C bat turpiter et impure sacras actiones æmulari. Principem istiusmodi gregis Gryllum (*Nicetas habet, Theophilum*) patriarchæ nomine ornat, reliquos duodecim metropolitaram, se ipsum quoque unum pontificum et coloniæ præsidem appellabat. Quum cantandum erat peragendis mysteriis, citharam adhibebat, modo sensim eam tangentes, ut subtilem ederet vocem, modo ut magnum sonitum exhiberet, sicut in sacrificiis sacerdotes contenta voce cantant. Aurea etiam et baccata gemmis vasa habebant; ea aceto et sinapi implebant et communicantibus impertiebant, hoc modo impolluta deridentes mysteria. Hic cœtus aliquando beato patriarchæ obviam est factus, quum is supplicationis causa cum clericorum pompa procederet: quem ut conspexit Gryllus, audacter admodum et impudenter, absque ulla cunctatione, exemplum suum reliquis sequentibus, veste diducta,

pulsare citharam contentius cœpit, et sanctis D hominibus obscœne convicia facere. Michael porro matrem Theodoram, adhuc in palatio degentem, aliquando ad se vocavit, quasi fausta ei precaturo Ignatio patriarcha, quem adesse finxerat. Ut ergo sanctissima mulier venit et religiose in solum se prostravit, quum impurus Gryllus eatenus barbam occultasset, Gryllus surgens crepitum ventris emisit et quædam ore suo digna blateravit. Theodora, facinus hoc ægerrime ferens, detestata filium, vaticinataque est eum divinam indignationem brevi sensurum: sed fieri non poterat, ut semel a recta via aversus corrigeretur. *Contra istiusmodi profanationem egisse videtur Concilium œcumenicum viii, quando Actione ix pœnam infligit iis, qui, quamvis laici, vestirentur superhumeralibus et facerent, quantum putatur, ea quæ sunt sacerdotum (1): erant ii Spatharii, Marinus, Basilus et Georgius, super quos orationem fuderat Theophilus protospatharius, et hac ratione simulacrum ordinationis exercuerat.*

CAPUT V.

Photius familiares S. Ignatii ad suas partes trahere conatur; occiditur Bardas cæsar; Photius Nicolaum Papam exauctorat; Michael imperator occiditur.

Agebatur non multo post sacer Ascensionis Christi dies anniversarius a, quum sub vesperam terra tanto motu, quanto numquam ante, cœpit contremiscere, neque tota insequenti nocte cessavit: et obscurus quidam fragor ac mugitus, e terra marique ingens editus, hominum pectora ita metu fregit, ut pene dissolverentur. Justini quoque statua b, a genibus convulsa concidit. Tum Basilus, Cretensis antea episcopus c, Agarenis d autem, Cretam invadentibus, Thessalonicam translatus, ausus, non sine Photii, tum cathedram Constantinopolitanam occupantis, infamia, ipse F Michaellem adit, eumque partim admonentis auctoritate, partim docentis, a tam impia et sacrilega rerum sacrarum inimica imitatione et irrisione dehortatur: inde enim numinis iram accendi affirmabat. Qua reprehensione Michael, gravissime offensus, colaphis atrocissimis venerando seni dentes stirpitus excussit, tergumque flagris ita laniavit, ut nihil propius factum sit, quam ut inter tormenta animam redderet. De quo nihil sollicitus erat mercenarius opilio; quin ipse paulatim sacrilegiis istis pariter oblectabatur, et una cum impuris histrionibus pueroque consuescebat et comessabatur, neque ab eorum consuetudine et ludibrio procul aberat. Verum ejus cura omnis ad Ignatium opprimendum vertebatur: avebat enim aliquid adversus illum audire et pruriebant illi aures. Ubi, etiam casu, in calumniatorem illius incidebat, qui vel tenuem de illo obviamve calumniam spargeret, hunc vere mox in album amicorum

Photius multis donis
a
b
c d

(1) Labbe, tom. VIII, Conc. col. 1120.

NICETA
AUCTORE
COEVO

A suorum referebat, magnaue cum voluptate obtrectantem audiebat. Nihil quippe ita capit animos, invidia odioque occupatos, quam sinistra de eo, quem oderint, narratio. Itaque per familiares et subjectos Ignatii, quotquot ex iis poterat donis et honoribus eblandiri, sibi obnoxios reddere, semper investigabat, contraque animam iusti causam quærebat.

S. Ignatii familiares ad se allicit,
* 2 Tim. IV, 9.

34 Ex quibus Ignatius, ille S. Ignatii discipulus, erat; qui, ut Demas olim *, sæculum diligens, ad Photii castra transiit, et aliquandiu præfectus cœnobiorum Propontidis, tum ab illo metropolita Hierapolis e creatus est. Qui, ut beneficium compensaret: Mirari subit, inquit, domine, quonam pacto tantum Ignatii delictum facinusque vel ignores vel omnino negligas. Nam in media insulæ platea ædes sacra quadraginta Martyrum f est excitata, junctum vero est illi Dei Matris oratorium, cuius aram Rhussi nuper, quum insulam depopularentur, everterunt, quam instauravit Ignatius et reposuit. Quid hic Photius? an culpam aut parvam aut nullam ratus, subituit? An leve turbarum incendium hanc ob causam excitavit? Nequaquam vero: sed rem apud imperatorem, velut immane et inexpiabile facinus, exaggerabat: atque consilio cum factione sua communicato, Amphilocheum Cyzici g et Theodorum Patrarum h metropolitas, quin et Pantaleonem senatorem, cognomento Bothrum, in insulam ablegat, qui sacrilegis manibus sanctam illam aulam disturbent. Mandarat insuper Photius, ut ara, ad littus maris deportata, quadragies unda tingeretur, atque ita demum reducta reponeretur i. Quid te, mi homo, non demiremur? Sed summa me perversitatis tuæ indignitas, quamvis invitum et alienum, cogit te conviciis proscindere. Quid igitur primum, quid postremum subsannemus? Animine tui stuporem, an mentis perversæ pravitatem? Invidentiæ magnitudinem, an studium ambitiosæ improbitatis? Hæccine te docet diuturna literarum meditatio et vigilatæ noctes, codicumque prope innumerabilium copia? Legentium item et disputantium vicissitudo, proque eruditionis C laude assidua concertatio? Istosne tibi fructus, ex literis capiendos, veteris novæque legis tabulæ, sapientum profanorum dicta, sanctorumque patrum decreta proponunt, ut persequaris hominem inopem et mendicum, et spiritu ac corde compunctum quæras ad mactandum? Non satiarunt implacabilem animi tui furorem tyrannica de throno dejectio, illicitæ depositiones, iniquissimæ proscriptiones, compedes et vincula, infinita exsilia, calumniæ, ærumnæ, vexationes, quibus ipsum abluisti? Revera autem quantis eum abluisti, tantis te ipsum inquinasti.

ut eum magis
magisque affli-
gere possit:

35 Nec his contentus, insuper fontem ipsum fluminis altercando studes exhaurire, et ab ipso absolutum numine condemnare, modisque indignissimis circumventum, veluti reum noxiumque, perdere: ut hoc stultissimo consilio possis scelus tuorum iudicium declinare, perinde quasi rebus humanis nullus præsideat Deus, aut ille suo tempore non sit unicuique redditurus secundum opera sua. Ego vero arbitror te quoque in die visi-

* Ps. XLIX, tationis tuæ a Deo dicente auditurum*: Quare
16.

tu enarras justitias meas et assumis testamentum meum per os tuum, et quæ deinceps in sacra pagina sequuntur. Equidem melius actum iri censeo cum homine imperitissimo, omnisque literaturæ et disciplinæ experte, si cum pura conscientia inculpatam vitam degat, quam cum eo, qui omnia divinæ ac humanæ sapientiæ oracula ore volvat jactetque, longisque verborum ambagibus laudatus, adversus alterum exitialem tamen foveat voluntatem. Et tu, audita magni Basilii sententia, nihil reformidas, quum de quopiam admirandus dixit k, nullum ex omnibus totius orbis hæresiarchis, qui fuere quam plures, ausum fuisse resecreare præter Eustathium Ancyrogalatam, cuius nefarium scelus synodus Gangrensis exponit l. Sed ob hæc sapientissimus noster Photius non modo nullo pudore suffundebatur, sed magnifice se etiam ostentabat, ratus ex honore id suo dignitateque fore, si qua nova et ab ecclesiastica disciplina aliena excogitaret. Atque ita quidem se gerebat Photius.

36 Sed a me per somnum Bardæ cæsari objecta species (neque enim fas est) silentio præteriri non debet. Quamvis enim multa a negotiis, per diem actis et cogitatis, causam trahant, nec pauca a dæmonibus per imagines subiciantur; est tamen, quum etiam a bonis Angelis jussu Dei suggeruntur præsertim regibus et magistratibus, quamvis impiis. Nam spiritus prophetiæ vim suam, sive ad ipsorum principum sive illis subditorum salutem, novit sæpe exercere: id quod Pharaoni et Nabuchodonosori accidisse didicimus. Ita Bardas cæsar familiarem suum certumque amicum, Philotheum, quondam Genicorum logothetam m, perturbatissimus accersivit. Multumque anhelans: Mi Philothee, inquit, somnium vidi, quod omnia ossa mea contrivit, omnesque corporis nervos dissolvit. Hæc nocte enim videbar tamquam in publica pompa cum imperatore ad magnam basilicam prodire, videbaturque Archangelorum effigies per aperturas superiores et inferiores in templum respicere: et quum ad ambonem n venissemus, spectati sunt velut duo cubicularii severi ac truces; quorum alter ipsum imperatorem vinctum F capiens, ad dexterum latus tractum, e suggestu o velut noxium damnatumque pellebat: alter vero me pari modo sinistrorsum abducebat. Et dum repente circumspicio, animadverto in throno patriarchali adyti p virum, principi Apostolorum Petro simillimum, geminosque illi assistentes, sane formidandos, qui præpositorum q dignitatem præ se ferebant. Ad sedentis porro genua cerno Ignatium supplicem, multisque lacrymis perfusum, adeo ut ipse quoque Petrus, Ignatii vicem miseratus, ingemuerit. Porro Ignatius clamitabat: Claviger cœlestis regni et petra, super quam Christus Deus Ecclesiam suam firmavit, siquidem novisti, quam inique mecum actum sit, solare afflictissimam senectam meam.

37 Cui B. Petrus: Ostende vexatorem tuum, et Deus faciet cum tentatione proventum. Et conversus Ignatius manu me indicabat: et hic, inquit, plus omnibus me afflixit, ut quem nulla satietas mei cruciandi ceperit. Tum qui in throno considebat, quum annuisset illi, qui ad dexteram assistebat, educta sacula,

Bardas cæsar,
frustravisione
horribili terri-
tus,

S. Ignatium
adhuc perse-
quens, occidi-
tur:

NICETA
AUCTORE
COEVO.

r

s

B

t

C

Photius autem
Nicolaum Pa-
pam exaucto-
rat.

u

v

sicula, r palam, omnibus audientibus, sententiam pronuntiavit. Hunc, inquit, invisum Deo Bardam prehende, et foris in atrio frustatim concide. Extemplo ergo ad supplicium abreptus, vidi quod et imperatori minaci manu diceret: Exspecta, imple fili. Atque ita visus sum re vera concidi. Hæc cæsari attonito et cum lacrymis narranti, Philotheus s: Parce, inquit, domine, infelicissimo seni, et ad Dei tribunal respiciens, eum neque jure neque injuria lædas. Sed Bardas neque sic voluit intelligere, ut bene ageret; sed formidandis hisce comminationibus oblivione sepultis, properavit peccata sua adimplere, ut justam Dei vindictam in se concitaret. Statim quippe, ipso solemnissimum jejunii exordio, Leonem illum, cognomento Ptaolemen, cognatum Photii, cum satellitio in insulam mittit, adeoque arcte custodiri præcipit Ignatium, ut ne sacris quidem operari posset, nec cuiquam copiam fieret illius conveniendi, nec illi exeundi. Quum ad tertium mensem ita circumclusus mansisset, somnii prædictio maturabatur; Michael namque expeditione in Cretam suscipiente, Bardas cum illo jam ad locum, qui Hortorum dicitur progressus, quod insidias imperatori struere diceretur (cœlesti nempe vindicta illum prosequente) ultimas Deo pœnas exsolvit, gladiisque miserandum in modum membratim est dissectus t. Tam infamiletho exstinctus est, ut ipsius quoque familiarissimus in eum inveheretur, quamvis ab eo summis beneficiis affectus, patriarchatus dignitatem accepisset. Sed hunc ille vivum quidem mirifice colebat, suumque quasi vitæ præsidem omnibus præconiis efferebat: perempto vero, palinodiam cecinit, ac velut execrandum quoddam piaculum, dignum tali morte, dictitabat. Hoc ingenio improbus ille veterator et sophista fuit, ut semper foro et tempori, principumque studiis obsequeretur. Qui enim cœlesti spiritu ductuque, fide destitutus, non agitur, et spes suas in mortalibus sitas habet, quum vitioso putrique fundamento mente nitatur, tandem inconstans et perfidus in omnes deprehenditur: potentium palpator, calumniator vero pauperum, qui id unum studet, ut placeat potentibus, ne dignitate spoliatur.

38 Imperator tum repente, converso itinere, Constantinopolim repetit. Erat autem Pentecoste, et Basilium patricium, cubiculi sacri præfectum, cæsarem, imposito stemmate u, renuntiat. Sed versutus Photius, plurima in Nicolaum Pontificem moliens, quum operam lusisset, imperatori, multis verbis incitato, fit auctor cogendæ synodi, qua Nicolaus Pontifex, eadem sententia in illum lata, quam nuper ille in Photium tulerat, exauctoratur. Evocat ergo præclarus ille Photius episcopos omnes, sibi subjectos, aliosque nonnullos fœdos et sordidos homunciones, quasi patriarcharum Orientis legatos, conciliabulumque instituit, et exauctorationem, ut putabat, atque anathema, nullo nixum fulcro, in Nicolaum Papam pronuntiat. Regem quoque Lodoechum et Engelbergam reginam v sollicitat, et imperatores illos Constantinopoli proclamandos esse pollicetur, si operam na-

varent ad impium suum conatum exsequendum, et virum justum ex Ecclesia sua exigendum. Iis vero dicto citius pollicentibus, frustra stultus stultitiam suam ostentabat. Hinc subscriptiones et vota hominum sacrorum et profanorum, metropolitaram et patriciorum: vana omnia, omnia fabulis theatralibus ineptiora. Nam, quæ illi a puero adhæserat, arrogans sui existimatio, eadem illum ad summam insolentiam, extremamque dementia evectum adducebat, ut talia tam audenter impudenterque auderet.

39 His ille omnibus procuratis, insana et sacrilega conciliabuli sui Acta per Zachariam Cophum, a se Chalcedonensem metropolitam creatum w, Theodorum, translatus a Caria ad Laodicensem episcopatum x, in Italiam transmisit. Ipse vero insitum adversus sanctum virum odium alebat, ac quotquot ex ejus germanis, aut spuriis potius, sectatoribus poterat, furtim ad se trahebat, dignitatibusque vesaniæ suæ illiciebat, per quos innocentis calcaneo insidiabatur. Sed enim spe frustrabatur, quod beatus ille jam extra omnem esset aleam calumniarum: Photius autem in operibus manuum suarum malignans capiebatur. Quum enim dubius hæreret, ad quem tandem summa imperii esset perventura, subinde apud Michaellem carpebat Basilium, et vicissim apud Basilium obtrectabat Michaeli, ratus, amborum se ita amicitiam sibi comparaturum; dum erga utrumque benevolentiam simularet, ut uter tandem ex illis solus imperium obtineret, illum sibi devinctissimum haberet. Atqui non probavit se Basilio, qui admodum veteratoris illius strophis offendebatur. Nec ita multo post ipse Michael ad sancti Mamantis Martyris y ædem per insidias mactatur, merito dignoque suæ amentiae, sceleris et impietatis fato perfunctus, quum imperium una cum matre annos quindecim, menses octo, solus novem prope annos administrasset: quumque malum fecisset in conspectu Ecclesiæ Dei, periit z. Initio autem indictionis primæ, nono kal. Octobris, Basilius, regia occupata, imperator est consalutatus: qui, missis ad revocandum ex itinere Zachariam, illum e media via retraxit. F Posteroque die, quam renuntiatus erat imperator, Photium, de throno deturbatum, in cœnobium quoddam, Scepen aa appellatum, ejicit: postridieque Eliam, splendidissimum regiae classis drungarium, cum dromone regio bb, seu celoce, ad sanctissimum patriarcham ex insula Constantinopolim ea, qua par est, honoris pompa reducendum mittit; qui illum tantisper in paternis ædibus ejus, quas Mangana cc appellant, collocat.

Michael impe-
rator occidi-
tur.

w

x

E

y

z

F

aa

bb

cc

ANNOTATA.

a Siquidem Baronius in suis Annalibus anno 862 § 1 terræ motum accidisse ferat, Ascensio Domini in diem xxviii Maji incidit; nempe anno litera dominicali D signato et paschate die xix aprilis celebrato.

b Justini II statua in portu Sophiano (vide cap. iv Annotato w) constituta erat (1).

c Hunc Basilium, episcopum Cretensem et

(1) Scriptt. Byzant. Codinus de Signis, pag. 49. Edit. Bonn.

Cfr Du Cange. CPolis Christ. Part. I, pag. 148.

Thessalonicensem

A Thessalonicensem colunt Græci die 1 Februarii, sub qua de eo tractarunt nostri (1).

d Agareni iidem videnter ac Saraceni: gens ferox, de qua scribit Sozomenus lib. vi Hist. cap. 38 (2): Hæc gens, ait, ab Ismaele, Abraham filio, originem ducens, appellationem quoque accepit; eosque antiqui ab auctore generis Ismaelitas vocarunt. Verum ut probrum adulterinæ originis declinarent, et ignobilitatem Agar matris Ismaelis, quæ serva erat, abolerent, ipsi se Saracenos nominarunt, quasi ex Sara conjuge Abrahami orti essent. Hanc etymologiam minus probat Henschenius noster in Vita S. Moysis ad diem 1 Februarii (3), eamque derivat ab urbe Arabiæ Saraca; ante Scenitæ, quatenus tabernacula incolerent, dicti. Sunt, tandem, qui Saracenorum vocem a Persico idiomate deducunt, Sara-nischyn, id est, incolæ deserti, qua appellatione hodieum etiam Persæ omnes vocant populos nomades (4).

e Thomas iste, factus desertione sua Hierapolitanus metropolita, subscripsit deinde, ait Michael Le Quien (5), Concilio œcumenico viii, damnanti Photium, ac denuo ventosus restitutioni ejusdem in sede CPolitana.

f Horum Martyrum Acta exhibent nostri ad diem, quo apud latinos coluntur, x Martii: id autem animadvertendum, nostros mentionem non facere hujus templi inter ea, quæ apud Græcos excitata dicuntur (6).

g Amphilocheus, Cyzico Nicæam translatus fuit, quando Nicephorus, qui Concilio viii subscripserat, e Nicæna sede a Photio deturbatus fuit. Sed brevi post obiit Amphilocheus, successorem nactus Gregorium Asbestam, primum Photii patronum (7) et ordinatorem. Cfr supra cap. iii. Annotatum g.

h De hoc Theodoro, dicto Santabareno, latius loquitur infra num. 60 biographus Nicetas; impurus monachus, Photio urgente, Patrum Veterum, Peloponesi civitatis metropolita constitutus, non inficere Urbis, quam nemo conspiceret Ἀφαντοπολεως, episcopus dicebatur (8).

i Istiusmodi ritus reconciliationis non meminit Euchologium Græcorum, restitutio altaris sive moti sive violati sola oratione episcopi peragitur (9). Alius codex diverso modo rem exhibet; nempe ut ara, quam S. Ignatius restituerat, in mare ageretur et alia ejus constitueretur loco. Ἐνετείλατο δὲ πρὸς τῇ ἀγάλῃ τῆς θαλάσσης καταγαγεῖν καὶ ἀλλὴν καθιδρῦσαι (10).

k Alludit biographus ad locum S. Basilii, quo in epistola, data ad Theodotum Nicopolitanum, ordine cxxx al. cxcvi (11), reprehendit Eustathium Ancyranum seu Sebastenum, quasi, scelere inaudito, rite ordinatos clericos denuo ordinasset.

l Concilium Gangrense varios errores Eustathii damnavit; attamen nullo verbo attingit iterationem ordinationis clericalis (12). Proinde biographi nostri verba intelligenda sunt, quatenus Eustathius, variorum errorum a Gangrensibus patribus convictus, nullam mereatur fidem. Cæterum luculenter de hoc concilio et Eustathio tractavit Remig. Ceillier (13).

m Genicorum logotheta, Λογοθέτης Γενικός, τοῦ γενικοῦ, τῶν γενικῶν (Cfr Du Cange, Glossar. med. Græc. V^o Λογοθέτης). Genicorum logotheta, ut habet idem Cangius (14), erat præfectus aerarii publici, in quod referebantur collecta ex tributis et vectigalibus, id est, fiscalia, quæ in patrimonio principis non sunt, et quæ sacræ largitiones appellabantur: atque hinc derivandum officium comitis sacrarum largitionum. Comes porro rerum privatorum is erat qui patrimonialia bona principis procurabat.

n Ambo est pulpitum ad legenda epistolam et euangelium; in latere ecclesiæ ad cornu euangelii constitutus erat, si quidem Durandus, a Cango citatus, dicat, ambonem habere orientem sinistrorsum, dextrorsum vero occidentem et quoniam altare ingredientibus orientem versus erat, oportebat ambonem ad cornu euangelii seu septentrionem versus collocari. Vide Du Cange. Glossarium med. latinitatis V^o Ambo (15). Quia tamen, ut patet ex initio narrationis res peracta exhibetur in magna basilica, id est in æde primaria S. Sophiæ, ambo in media ecclesia constitutus erat, ut monstrat Ichnographia templi Sophiani in capite Partis II CPolis christiane.

o Suggestam dixi, quod græce Σόλεα vel Σωλεα dicitur; in templo Sophiano locus est inter chorum et navim ecclesiæ, uno alterove gradu reliquo ædis sacræ pavimentoeductior. Cfr Reiskii Commentar. ad Const. Porphyrogen. de Cæremoniis Aul. C. P. (16).

p Thronus patriarchalis adyti est græce: το συνθρονον του ἀδύτου; ἀδύτου, idem quod sacrum seu, ut apud latinos vulgo dicitur, chorum. Το συνθρονον definit Ducange, V^o Θρονος, sacerdotum et Ecclesiæ ministrorum, sacra facientium, subsellia, mediam in bematis concha sacram mensam ambientia, in quorum medio, retro ipsum altare, eminet patriarchæ vel episcopi sedes ac thronus excelsior.

q Præpositi, Πραιποσιτοι, in media græcitate dicebantur passim illi, qui intimis palatii officiis fungebantur, ut multis exemplis ostendit Ducange h. v.

r Sicula, græce μικρά μαχαίρα. Num alludit biographus ad falcem quam Zachariæ tribuerat? Supra, cap. præc. Annot. m.

s Raderus introducit huc Theophilum: perperam. Paulo supra refert biographus Bardam Cæsarem narrasse visionem suam Philotheo, genicorum logothetam; textus autem græcus Theophilum non memorat, sed, absoluta cæsaris narratione, pergit: πρὸς ὃν ἔκεινος... εἶπε, ad quem (cæsarem) ille (Philotheus) dixit: Quamvis porro Philothei et Theophili nomina iisdem elementis constent, ex consuetudine tamen diversa sunt; quapropter nomen Philothei textui latino restituimus.

t Bardæ Cæsaris necem describit continuator Theophanis, monstratque non plane deletam fuisse visionis memoriam (17). Narrato Bardæ somnio quod, ait, veritas fuit; destinabat Bardas in Cretenses una cum Michaelae, assumptis omnibus copiis, expeditionem suscipere. Ve-

(1) Act. SS. tom. I Februar., pag. 242. — (2) Euseb. et alior. Hist. tom. II, pag. 700. Edit. Mogunt. 1677. — (3) Act. SS. tom. I Februar., pag. 43, num. 3. — (4) Ritter. Erdkunde, tom. XII, pag. 230. — (5) Oriens Christ. tom. I, col. 836. — (6) Act. SS. tom. II Mart., pag. 14. — (7) Or. Christ. tom. I, col. 646. — (8) Ibid. tom. II, col. 179. — (9) Goar. Euchol. pag. 614 et seqq. — (10) Cfr Labbe, tom. VIII, Conc. col. 1217. — (11) Basil.

Oper. tom. III, pag. 222. Edit. Paris 1730. — (12) Labbe, tom. II, Conc. col. 413 et seqq. — (13) Hist. génér. des Ant. Sacrés, tom. IV, pag. 734 et seqq. — (14) CPolis Christ. Part. I, pag. 153. — (15) Cfr Du Cange. CPolis Christ. Part. II, pag. 67. — (16) Scriptt. Byzant. Constant. Porphy. tom. II, pag. 104. Edit. Bonn. — (17) Ibid. Theoph. Cont. pag. 204.

NICETA
AUCTORE
COEVO.

niens itaque ad sanctissimæ Dominæ nostræ, Dei Genitricis, ædem, quam Hodegi vocant, se suaque commendaturus ac quasi vale dicturus, prælucentibus facibus, ingressus est : In ipsis vero ædis penetralibus excussa subito ejus chlamys maximorum malorum præsa-
gium dedit. Idem pridie quam ex urbe disces-
serat, sive ipse ultro sive jam futuræ rei urgente fato, convocatos amicos ac convivio acceptos monuit, suæ in illos amicitiae memores essent, ac veluti e vita migraturus, eis legata distribuit..... Cœpta ergo expeditione, quum in Thracensium regionem, in locum, cui Cepi nomen (*idem ac Horti in textu latino*) pervenissent, qui priores locum occupassent, tentoria certatim ac diligenti opera figebant. In his accidit, sive id dedita opera sive per ministrorum imprudentiam, ut Michaelis tentorium humili planoque loco expanderetur, Cæsaris autem in quodam tumulo, pauloque editiori loco : hoc ita factum, ceu oblatum quoddam ac lucrum insperatum arripientes, qui Michaeli adversus cæsarem obtrectabant, viro calumniabantur, eique insidias struebant.
B Ingens tamen cæsaris potentia inimicos turbabat et ad audendum facinus segniores reddebat. Fit ergo conjuratio, quæ suis patiebatur terrores. Veritus itaque Michael ne inter has moras, re detecta, gladium in se traheret, per quemdam fidissimum conjuratos confirmat, bonaque et honores pollicitus, animos audentiores facit : ac sane parum abfuit, quin cæsar periculo tutus abiret, necemque evaderet : tanto scilicet metu conjurati perculsi erant, sicque animi languebant. Verum iterum misso nuntio, Michael Basilio accubitori (*postea imperatori*) significat, in novaculæ acie constitutam rei necessitatem esse, desperare se vitam, ad Bardæ necem se cito instruat. Quibus auditis Basilius, deque imperatoris salute sollicitus, timorem conjuratis excutit, hisque verbis « O audacem fortemque animum » mox alacres reddidit et ad certamen facinusque aggrediendum impulit. Bardas, eos strictis gladiis in se irruere contuens, terrore perculsus præsentique vitæ animadverso discrimine, ad imperatoris se pedes abiecit :
C haud tamen fieri poterat, ut mortem effugeret. Statim ergo inde avulsum membratim concidunt, mensis Aprilis vigesima prima, indictione quarta decima : *id est anno vulgari 866, non vero sequenti, ut vult Baronius ad annum 867 § LXXVII, quem refutat Pagius ad eundem annum § VII. Quoniam porro hoc anno 866 pascha in diem VII Aprilis, adeoque caput magni jejunii in initium Februarii, consequitur, trimestrem S. Ignatii vexationem de tribus mensibus incompletis esse intelligendum.*

u Dies pentecostes, qua Basilius Macedo *στυρινα* seu imperatoriam coronam accepit, incidebat hoc anno, signato litera dominicali F, in diem XXVI Maji.

v Photius occasionem arripuit controversiæ, motæ inter Nicolaum Pontificem et Lotharium, Lotharingiæ regem, ut Gallos ad suas partes alliceret. Agitabatur enim tunc gravissima quæstio de repudatione Theutbergæ reginæ et alteris nuptiis Lotharii cum Valdrada, quas, probatas quibusdam episcopis Galliarum, omnino

damnabat Nicolaus Pontifex (1). In suam sententiam traxerat Lotharius universam familiam regiam, adeoque et Ludovicum II imperatorem, ex Lothario imperatore Ludovicii Pii nepotem et uxorem ejus Ingebergam: Ludovicus, ad gratificandum Lothario, Romam occupavit et vim inferre pontifici cogitabat, quando, variis afflictus calamitatibus, pacem cum Nicolao conciliavit, quod anno 864 contigit (2). Usus opportunitate seminandi discordias, sperabat Photius, oblatis etiam Ludovico Orientis regnis, exactionem Romani pontificis sese exsecuturum. Cæterum omni, quo poterat, presidio usurpatam dignitatem, muniebat Photius. Dum sedem ipse teneret CPolitanam, imperium orientis in occidentales principes transferre satagebat: tante præterea erat crudelitatis, ut Adrianus, Papa II ei exprobraverit, quod exilia et varia tormentorum genera, mortem præterea Christi sacerdotibus aliisque fidelibus intulerit, ita ut Diocletianum immanitate superarit (3). Anastasius Bibliothecarius longam accusationem contra Photium texuit, et præter ejus in adversarios crudelem persecutionem, etiam varias artes explicat; quibus scelestus ille firmamenta sedis suæ conquirebat. Alios, inquit (4), quidem privatione honorum ac dignitatum, alios vero proscriptione facultatum damnat; hos exsilio longo et carceribus relegat, illos tormentis diversis afficit; atque ut breviter omnia comprehendantur, nulla professio, sexus vel ætas ab eo impunita deseritur, nisi consors suæ communionis inventa..... Iste falsarius falsorum excessuum adversus inson-tem, absentem et invictum, mendacem codicem compilat, mille circiter antistitum subscriptiones falsas inserit, sibi nemine prorsus consentiente vel conscribente ex illa numerosa episcoporum multitudine, nisi uno et viginti præsulibus..... Cæterum construit et aliam technam hic perversorum dogmatum cultor et persuadet imperatori præcipere, neminem testamentum facere, vel per alterius, nisi Photii manus, suas eleemosynas erogare. Quod non ob aliud adinvenit inventor malorum, nisi ut quum acciperet et erogaret substantias divitum, proprias a minus curiosis erogasse putaretur, ac per hoc quasi dapsilis et muni-
F ficus amaretur : simul etiam, ut saltem per hoc omnes ei coacti communicarent, quandoquidem conspicerent, nec ipsa se animarum suarum remedia (*id est eleemosynas*) posse, nisi per manus ejus, saltem in ipso mortis articulo positos, operari. Præterea et aliud iniquitatis suæ retiaculum, quo mentes simplicium caperet, texens, quotquot ad exteriorem ab eo disciplinam instruendi veniebant; proprio scripto spondere cogebat, se secundum fidem Photii de cætero credituros, quasi duæ fides essent, una scilicet Christi, et altera Photii.

w Zacharias Cophos, seu Surdus aut male sanus (utrumque enim Cophos significat) bis sedem Chalcedonensem occupavit : nempe Basilius, a Photio ejectus, sedem suam, Basilio Macedone imperante recuperavit ; sed, mortuo S. Ignatio, restitutus Photius amicum suum Cophum Chalcedone redintegravit (5).

x Theodori hujus mentionem facit Michael

(1) Cfr Longueval. Hist. de l'Egl. Gall. tom. VII, pag. 303. Edit. Paris, 1826. — (2) Muratori. Annal. d'Ital. tom. V, pag.

62. Edit. 1762. — (3) Labbe, tom. VIII, Conc. col. 1342. — (4) Ibid. col. 964. — (5) Le Quien. Or. Christ. tom. I, col. 605.

A *Le Quien in episcopis Laodiceæ provinciae Phrygiæ Pacatiane, dicitque illum ægre in Synodo CP. viii sedem retinuisse suam (1). Tamquam Cariæ metropolita Stauropoli, olim Aphrodisiade appellata, sedebat (2). De Theodoro isto S. Ignatius ipse testatur, in epistola ad Adrianum Papam, eundem diu fidelem exstitisse, sed tandem Photio, propter immensa tormenta, quæ sibi resistentibus inferebat, consensisse (3).*

y Tria sunt CPoli monumenta S. Mamantis, cujus nominis bini Martyres CPolitani occurrunt (4), scilicet Ecclesia S. Mamantis et Basilisci ἐν τοῖς Δαρείου, quorum festum xxix Julii celebratur (5); monasterium suburbanum virorum (6); et tandem juxta monasterium, palatium, quo imperatores propter situs amœnitatem crebro secedebant (7): atque in palatio occisum fuisse tradit nobis continuator Theophanis, ut in Annotato sequenti ostendemus.

z Occasionem neci suæ Michael imperator dedit, quando, creato cæsare Basilicino quodam, imperatoriae celocis remige, in frequenti senatu dixit, pœnitere se Basilium cæsarem creasse (8).

B Factum hoc, pergit Continuator, ac verba exitii Michaelis origo exstiterunt. Istud sic dictum, omnium aures circumsonans, nimium cunctis stuporem iniecit, et ut vox omnibus hæreret, fecit, quod fabulosorum more Gigantum satos Michael quotidie imperatores ederet. Inde itaque auctum in Basilium odium, ac ignis instar, vehementiori flamma exarsit, hoc scilicet ejus fomento et causa, quod una se cum ejus sodalibus vitiis dedere non pateretur, nec illorum effreni licentiæ morem gereret. In tantam enim sæpius dementia, vino obrutus ac per ebrietatem, Michael erumpebat, ut absurda quædam, modumque omnem injuriæ excedentia, præciperet, atque alii aures, alii nares, alii denique caput amputandum juberet: ac nisi viri quidam, misericordia moti, negligenda putassent ac in crastinum distulissent, ea Michaeli quandoque revocanda sperantes, ac fore, ut is eorum aliqua pœnitentia duceretur (quod et contingebat), plane periissent quotquot illi aderant, inque aula assidui ac domestici erant. Quin et parum abfuit, ne et ipse Basilium pari involveretur exitio, illius ebrii petulantiae non raro factus ludibrio. C Sustinebat tamen, ac tandem aliquando quadam ducendum pœnitentia Michaellem, existimabat. Verum fieri non poterat, ut jam a prima ætate, haud secus ac currus rota, inflexus, quidquid accidisset, nativam pristinamque rectitudinem reciperet. Itaque atrociores adversus Basilium structæ insidiæ: in eo autem illæ positæ, ut inter venandum, specie quidem ferendi feram, revera autem configendo Basilio satellitum quidem hastam conciliaret. Consilium hoc is ipse, qui mandatum acceperat hastamque vibrarat, in vitæ exitu constitutus suamet confessione cunctis manifestum fecit. Ac hastam quidem misit, a Basilio tamen aberravit. In hunc modum servatus Basilus, in proximum vitæ discrimen adductus, Deo, qui mortem calcavit, salutis illi auctore. Hæc itaque cunctis prodita et palam facta gladii in eum acuendi causa exstiterunt. Ne enim Basi-

lium (uti nuper cæsarem et antea Theoctistum) tristi nece sublatum conspicerent, sive senatus-consulto sive Basilii amicorum consilio (unum enim ac commune omnibus impendebat exitium) ab imperatoris ipsis excubitoribus in Sancti Martyris Mamantis palatio neci traditur, die xxiv Septembris, indictione prima, anni 6376, hora noctis tertia: id est anno vulgari 867. Regnavit cum Theodora matre sua annos quatuordecim, solus undecim, posteaque adlecto Basilio, annum unum, menses tres. Vitium irrepsit in annis, quibus solus regnavit Michael, qui fuere solum decem, ita ut universum imperii tempus annos viginti quinque aliquot mensibus excedat. Eadem breviter narrat Georgius Cedrenus; sed errorem Continuatoris corrigit in eo quod Michaeli, soli regnanti, tribuat annos undecim, in quibus est annus Basilii cæsaris (9).

aa Situm monasterii Scepcensis, in quod relegatus fuit Photius, omnino ignoramus: imo idem monasterium ignorasse se insinuat aliquo modo Nicetas biographus, dum dicit quoddam monasterium, græce: ἐν μοναστηρίῳ τῷ καλοῦ- E μὲν Σκεπτή.

bb Jam supra dedimus significationem Drungarii seu præfecti. Dromon autem est navis oblonga, quæ facile fluctus secatur. Du Cange. Glossarium med. græc. vº Δρομίου.

cc Palatium Manganorum seu simpliciter, Mangana, exstructum legitur a Basilio Macedone: sed perperam, ut claret ex nostro textu; quum potius domus paterna S. Ignatii exstiterit; proinde a Michaeli Sancti nostri parente ædificatum existimat Cangius (10), quamvis a Macedone instaurari potuerit.

CAPUT VI.

Mortuo Michaeli succedit imperator Basilus, qui Photium ejicit, et S. Ignatium in sedem suam, coacta œcumenica synodo CPoli, reponit: S. Ignatius clerum et populum instruit.

F U t vero improbæ artes omnes contra virum sanctum omnibus pateant, qui apprehendit sapientes in astutia eorum*, et consilium pravorum dissipat, ille etiam imperatori iniecit eam mentem, ut ad Photium mitteret, juberetque, omnia, quæ a patriarchio sumpsisset, manu sua scripta, quam primum sibi transmitti. Sed pejerabat ille, nihil se ex patriarchio secum accepisse, eo quod urgeretur ad discessum. Dum hæc ad Baanem præpositum dicerentur, famuli præpositi a tumultuantibus inter se Photii servis septem saccos refertos, plumboque signatos a, in proximum arundinetum condendos, ferri animadverterunt, manumque injecta ereptos ad imperatorem deportant. Et dum resignant, duo volumina, auro argentoque bracteata, sericoque extrorsum velata, introrsum vero eleganter et scite literis

NICETA
AUCTORE
CŒVO.

E

F

Basilus, ma-
lis dolis Photii
detectis
* Job. V, 13

a

(1) Le Quien. Or. Christ. tom. I. col. 796. — (2) Ibid. col. 900. — (3) Ibid. col. 901. — (4) Act. SS. tom. III Jul., pag. 303 et tom. VII Jul., pag. 149. — (5) Du Cange CP. Christ. Part. II, pag. 128. — (6) Ibid. pag. 183. — (7) Ibid. pag. 174. — (8) Scriptt.

Octobris Tomus X.

Byzant. Theoph. Cont. pag. 208. Edit. Bonn. — (9) Scriptt. Byzant. Georg. Cedren. Hist. tom. II, pag. 182. Edit. Bonn. — (10) CP. Christ. Part. I, pag. 133.

NICETA
AUCTORE
CO.EVO.

venustis exarata reperiunt. Alterum continebat actiones septem synodicas contra Ignatium, quæ nec sunt, nec fuerunt umquam celebratæ, sed gratis astuta dumtaxat mente confictæ. In quarum singulis initiis, manu ipsius Syracusani Asbestæ (egregie enim, ad cumulum reor malorum, et pingendi artificium didicerat) coloribus artificiosis expressus erat Ignatius. O rabiosum furorem! O furiosam rabiem! cui nihil addi possit. Atque in prima quidem actione raptatum et verberatum Ignatium efflinxit, supraque caput inscripsit: Diabolus. Numquid non maledicti exhorrescitis atrocitatem? Sed non est, quod miremini: nam si patrem familias appellarunt Beelzebub, domesticos ejus quomodo appellarent? * In altera actione, sputis fœdatum, magnaue vi tractum efformavit, cum hoc elogio: Principium peccati. * In tertia, de throno deturbatum, cum hoc titulo: Filius perditionis. * In quarta, vinculis colligatum et exterminatum, itaque inscriptum: Avaritia Simonis Magi. * In quinta collari furca inclusum, cum hac calumnia: Qui se extollit super omne id, quod dicitur aut colitur Deus. * In sexta depinxit quasi jam damnatum, cum dicto: Abominatio desolationis. * In septima et ultima finxit raptatum, capiteque multatum et inscriptio erat: Antichristus.

* Matth. X, 25

* Mich. I, 13

* II Thessal. II, 3

* Act. VIII, 13

* II Thessal. II, 4

* Dan. IX, 27

libellisque falsis deprehen-
sis,

* Prov. XVIII, 3

C

b

41 Quæ ego per veritatem sine pudore neque pronuntio, neque in mentem revoco: obeamdemque causam sciatis, velim, me silentio præteriturum fuisse, nisi viderem horum auctores auctorumque asseclas hæc non solum non erubescere, sed in his palam etiam gloriari: Photioque sanctitatis opinionem falso tribuere. Sed verax ille non mentitur, qui dixit: *Impius quum in profundum malorum venerit, contemnit* *: sed sequitur eum ignominia et opprobrium. Juraverunt per timorem Domini et gloriam fortitudinis ejus, qui in sacrilegarum actionum illarum lectione adfuerunt, duo supra quinquaginta capita ad B. Ignatii calumniam perscripta fuisse, omnium opinione falsa, et ex impia potius quam furiosa mente conficta. Relinquebant et in singulis accusationibus versum, ad finem vacuum, ut si quem, laqueo dignum, donorum et dignitatum largitione irretissent, mendacio is subscribendo haberet locum. Et hæc quidem alter continebat diaboli liber. Alter vero synodicus in Nicolaum, Pontificem Romanum, tela torquebat, omnisque generis calumnias et atrocias maledicta in illius sancti viri exaurationem et damnationem complectebatur, impie et tragico prope modo concinnatus, sane ipse quoque dictantis stygii doctoris ministerio et Photii ministerio dignus. Hos libros, quum impudens bis accurate describendos curasset, supradictis Zachariæ et Theodoro, cum singularibus laudum encomiis, multisque ac splendidissimis muneribus ad reges Franciæ deferendos dedit, ut hi Nicolaum Pontificem, velut exauctoratum, de throno deturbarent b: duos vero alios penes se retinuit. Hæc quatuor volumina imperator erepta, prius ad senatum totamque Ecclesiam palam detulit: atque ita omnes Photii machinationes et impiam conscientiam omnium oculis totique reipublicæ spectandam proposuit. Quibus visis et auditis, attoniti omnes obstupuerunt,

non solum propter perversam sophistæ mentem, versutamque verbositatem, sed etiam ob incredibilem Dei patientiam et diuturnam vindictæ dilationem. Hosce libros, ad œcumenicam postea synodum delatos, auctorque præsentem in faciem obtrusos, igni tradiderunt.

42 Tunc vero Basilius imperator adductum in Magnauræ palatium c Ignatium, silentio indicto, multis laudibus cohonestavit. Dies erat dominica, tertia et vigesima Novembris, qua etiam prius in exilium pulsus erat, qui Dei præsidio et clementia completam completorum novem annorum ex virtutis certamine lauream adeptus, Ecclesiæ suæ throno restituitur d: et lampas magis accensa, clarior quam antea, candelabro imponitur: pastorque rursus oves agnoscit suas, et a suis vicissim ovibus clarius agnoscitur. Ergo, tota quasi urbe exultante, illumque ad templum ascendentem a tergo et fronte prosequente, lætitiaque gestiente, quum per sacrum puteum e ad superiora templi duceretur, dextera porta ingredientem ordo patricius occursans venerabundus excepit: et tunc sacra liturgia pro more peragebatur. Nec par est, ut sacrum omen, quod in ingressu Ignatii accidit, prætermittamus. Intransentem namque Ignatium populus quidem supplex venerabatur, sacerdos vero in adytis oblationem Deo faciens, clamabat: Gratias agamus Domino; et mox populus respondebat: Dignum et justum est f. Ita sacer Ignatius, bonis ominibus throno suo receptus, et gubernaculis Ecclesiæ resumptis, arcet a sacris non Photium tantum et omnes ab illo initiatos, sed omnes etiam illius sectatores cum illo communicantes: precatur insuper imperatorem, ut œcumenicam synodum cogat, qua omnia Ecclesiæ vulnera sananda arbitrabatur. Extemplo igitur Joannes, Pergæ episcopus g, Ignatii in omnibus casibus et ærumnis comes, et malorum omnium, quantum in ipso erat, socius: ex Photii vero factione Petrus, Sardiensis episcopus h, ad Nicolaum Pontificem legati mittuntur, quibus allegatur Basilius, cognomento Pinacas, qui spatharii dignitatem obtinebat: usque sunt gemino dromone, quum solverent. Sed Petrus, qui Dilæus, hoc est, Miser appellabatur, in Dalmatico sinu i periclitatus, miser naufragio periit. Joannes vero cum Basilio incolumis evasit, et, Nicolao, jam vita functo, Hadrianum Papam invenit k. Nec diu cunctati, Pontificis vicarii Constantinopolim venerunt, Stephanus et Donatus episcopi, Marino, ex septem diaconis adjuncto. Ex Orientis vero patriarchiis (imperatore principem Syriæ donis et literis propitiantem) Josephus archidiaconus et syncellus ex Ægypto, legatus Michaelis, patriarchæ Alexandrini l; Thomas, metropolita Tyri m, vicarius Michaelis, patriarchæ Antiocheni Syriæ n, Elias presbyter et syncellus vicem Theodosii, patriarchæ Hierosolymitani o, explebat. Hi omnes præsentem fuerunt cum sanctissimo patriarcha Ignatio Constantinopolitano, et episcopis duodenis, perpetuis in omni fortuna et ærumnis sociis: qui ad dexteram, ubi locus catechumenorum est, templi, quod a Sapientia nomen Sophiæ accepit, assidente Basilio imperatore, præside-

Ignatium
CPolim redu-
cit,

e

d

e

E

f

g

h

F

i

k

l

m

n

o

eundemque,
coacta æcu-
menica syno-
do, in pristi-
nam sedem
reponit,

43 Propositis ergo venerandis vivificæ crucis lignis, sanctis Euangelis explicatis, præsentem etiam sacro senatu, primum quidem missæ ab Hadriano, Veteris Romæ Pontifice, et patriarcharum ex Oriente literæ ex ordine lectæ, omnem sacro jure requisitum ordinem, fidem, innocentiam, integritatemque legatorum, necnon jus et auctoritatem mittentium declarabant. Deinde postero die, sacerdotes et antistites omnes, qui a Methodio et Ignatio, sanctissimis patriarchis, consecrati erant, artibusque et insidiis, omnique genere tormentorum ad Photii communionem abrepti erant, libellis pœnitentiæ porrectis, cum lacrymis supplices ad sanctæ synodi pedes procubuerunt; et deprecatu imperatoris, quod vim passi essent, de sententia legatorum Pontificis Romani venia dignati, præscriptum sibi epitimium seu pœnam susceperunt: perindeque ac alii inculpati, episcoporum locum et sedem receperunt *p*.

p
Photius vero
damnatur;

44 Deinceps illa synodus, per episcopos duos supra centum celebrata *q*, omnia ordine decenterque, et ratione optima ex legum canonicorumque decretorum præscripto dicendo agendoque, reum Photium, quamvis reluctan-tem, præsentem adesse cogit. Et severe illi obji- ciunt consilia exitialia, adversus Ignatium in- ita, et factam præter rationem insana mente depositionem: mendacia item, et calumnias, aliaque omnia, quæ clam adversus Nicolaum Pontificem fuerat molitus. Deinde quærunt ex eo, quid respondeat ad illam olim Romæ latam contra se damnationis sententiam. Quum obmutesceret*, quod nullam criminum suorum veram defensionem reperiret; a lega- tis Romanis, ipsoque imperatore et toto se- natu admonitus, ut veniam precaretur, et sal- tem tamquam laicus ad fidelium communionem reciperetur, superbo et contumaci animo con- silium penitus repudiavit *r*. Ergo communi omnium et æquissimo judicio damnatur, ab- dicatur, atque anathemate percellitur, veluti violator et adulter, maximarumque calamita- tum et infinitarum offensionum ac scandalo- rum in Ecclesia Dei auctor: et pronuntiat synodus juxta Nicolai Papæ sententiam, qua primum Photius maturo cum judicio, cano- nica seu synodali fuerat depositione damna- tus. Subscribere episcopi depositioni cala- mis, non nudo atramento, sed, quod penitus contremiscas, (ut eos, qui rem norant, asse- verantes audiui) ipso Salvatoris sanguine tin- ctis *s*. Ita, inquam, demum Photium exaucto- rarunt damnaruntque, unaque omnes, ab illo sacris initiatos.

sed, auctore ju-
dice, mollius,

45 Hic ego mihi synodum jure quodam modo reprehensurus videor, reprehendam autem, etsi fortasse audacius, hoc ipsum ju- dicium. Actiones enim omnes et definitos in ea canones, perinde ac in aliis septem œcu- menicis synodis, ita in hac quoque, ut san- ctos et a Spiritu Sancto dictatos valde probo et admitto. Hoc tantum in hac octava non laudo; non quod (ut aliqui censent) gravius commota, durius in reos decreverit; sed contra potius reprehendenda forsitan sit apud æquum arbitrum, quod multo clementius, quam opor- tebat, judicavit, habita nempe personarum aliqua ratione, non ex lege apostolica sincera lata sententia. Trigesimus canon adhibendus

erat, quo innocentem Ignatium Photius sy- cophanta ante damnarat, quasi per sæcularem potestatem invasisset Ecclesiam *t*. Eo magis nunc urgendus erat, ut qui non Dei, non sa- cerdotum suffragio, sed incredibili gloriæ et ambitionis furore correptus, per sæcularem potestatem vi tyrannica thronum occupasset. Hanc ille ob causam et præterea quod ab exauctorato se consecrari voluerit, de gradu deturbandus erat, omnesque secundum apo- stolicam sanctionem, qui cum illo communi- cabant, nec oportuit eos Deo, Deique judicio clementiores esse et sacrosancti Spiritus de- cretum antiquare. Hæc quippe illorum indul- gentia omnia susdeque egit *u*. Hoc judicium dici non potest quantum offenderit, quanto- rumque causam præbuerit malorum. Persua- sum enim habeo, si tunc ex Apostolorum et canonum auctoritate sententiam rite et in auctorem schismatis et offensionum et in to- tam ejus factionem, cum illo communican- tem, omnibus exauctoratis, tulissent, futu- rum fuisse, ut omnis ab Ecclesia impietas in posterum excluderetur. Sed quemadmodum ante, divino Tarasio patriarcha, in synodo, contra Iconomachos celebrata, quum indul- gentius, quam ex præscripto justitiæ, hæreti- cos tractassent, illi, arrepta occasione, im- pietatem suam multo magis confirmarunt *v*: ita nunc, synodo hac remissius agente, et ex affectione ac contra apostolicum canonem sententiam ferente, malitia rursus contra Ec- clesiam invenit locum. Nam per homines antea corruptos explosus et per ejectos, ante ejus familiares, damnatus, postliminio re- currens, rursus patriarchæ thronum per vim invasit, sacrisque legibus et apostolicis san- ctionibus elusis, traditionibus omnibus eccle- siasticis proculcatis, quum omnes in sua testimonia et chirographa perjuros et crucis conculcatores, ut ipse erat, fieri coegisset, et extrema primis deteriora fecisset; omnium conscientias inquinavit et profanavit.

46 Atque id in hac synodo desideratur, ut ego sentio, quod et lapsi ad communionem recepti et lusus, præter ipsius expectationem, in ovile est admissus. Quod et quidam ex signis, tempore illo visis, sapienter conjece- runt. Nondum enim hac synodo celebrata, sed adhuc sperata, bubalos quosdam, aliunde huc adductos, perque mediam viam actos, repente furor corripuit, aliisque alio ruenti- bus, unus recta adversus magnam ecclesiam delatus, irrupit, atque ad ambonem usque currendo hora diei nona pervenit, qui rem æstimare scientibus visus est malus esse nun- tius. Sed majus isto argumentum erat terri- ficus plane, qui eadem tempestate nono Janua- rii accidit, terræ tremor, quo multa templa, plurimæ porticus, et ædificia conciderunt: hominum ac jumentorum tanta strages edita est, quanta verbis exprimi nullis potest. Quin et ipsum Sophiæ augustum Dei templum mul- tis in partibus concussum, nisi cura singula- ris principum antevertisset, ruinæ periculum adisset. Atque hæc ante synodum evenere. Post synodum vero, mense Octobri ineunte, repente tantus venit turbo, tantaque ingruit procella, ut multa templa, multaque palatia, atque ipsius etiam patriarchii plumbeum te- ctum, instar membranæ convolutum, in ter- ram

NICETA
AUCTORE
CŒVO.

t

u

E

v

F

nempe non si-
mul depositis
ejus asseclis

ram

NICETA
AUCTORE
COEVO.

ram dejecerit : imo et obelisci in hippodromo tetragoni, ex perpetuo lapide facti, pinea aërea magni ponderis, capiti imposita, procul ejecta et elisa est. Nec vana profecto hæc, quæ tum acciderunt, fuere prodigia, sed futuri motus et perturbationis, a machinatore turbarum dæmone, Ecclesiæ impendentis, aperta signa et argumenta. Quæ fortasse evenissent numquam, si causam Photii synodus ex decreto apostolico, ut est dictum, decrevisset. Enimvero hæc patriarchæ Ignatii gloriæ labem nullam aspergunt, quod non esset illi auctoritas agendi, quæ vellet : Romanis enim judicandi secundum antiquam ecclesiasticam traditionem potestatem permittebat. Quin et ipsa synodus tantopere non volebat iis, qui cum Photio, quamvis inviti et coacti, communicarent, indulgere, quantopere simplicitas, ne dicam levitas, imperatoris, victa nempe hominum precibus et laudibus inflata humanis, atque sub clementiæ colore perfecta Dei æquitate penitus destituta. Atque hæc ita gesta sunt.

porro S. Ignatius, in sede sua restitutus,

47 Magnus porro Ignatius, denuo gubernaculis Ecclesiæ admotus, vel sua sponte cæcutientibus ostendit, quam frustra hostis contra se gloriatus sit. Peritius enim quodammodo, sanctiusque et securius, quam antea, Ecclesiam administravit; ut qui multis et diuturnis variisque casibus et ærumnis usum regendi majorem sibi comparasset. Incorrupte enim, nullaque personarum habita ratione, jus dicebat : singularem curam in consecrationibus adhibebat : injuria oppressis ferebat auxilium, afflicto solabatur, egentes sublevabat, eorumque inopiam sua ope, ut poterat, hilariter recreabat : infirmos fide aut etiam corpore confirmabat et solabatur : pusillanimes Spiritus Sancti gratia ad spem per doctrinam erigebat. Denique omnibus omnia factus *, pro viribus studebat omnes in visceribus Jesu Christi lucrifacere. Geminas semper propositas habebat vias : alteram, qua recta per puras et assiduas preces tendebat ad Deum; alteram ad Ecclesiæ suæ ædificationem et profectum referebat. Verum eadem simul opera utrumque recte administrabat, non perfunctorie, vel, ut nonnulli, oscitanter, sed accurate et decenter a prima juvenia ad ultimam usque senectam sacris operabatur; atque in omnibus templis et laudatissimæ Dei matri et divinis Apostolis, Martyribusque, gestienti corde, cum ea, qua par erat ac divinam decebat majestatem, pietate panegyres, diesque festos agitabat.

populum sibi commissum sedulo

48 Tam pie vero et religiose, Spiritu nempe Sancto illum complente, rem divinam faciebat, ut in ipso altari videre essent aperta Spiritus Sancti præsentiæ argumenta. Videbatur enim panis divinis penitus immutatus, totusque, velut coelestis carbo, gratiæ radios spargere coelestis flammæ. Crucis quoque signum, quod aræ desuper imminerebat, sæpe placide concuti cernebatur, quum sacra hostia extollebatur, Sancti Spiritus videlicet significans obumbrationem : sed ipso die Paschæ adeo vehementer commotum est, ut presbyteri et episcopi omnes, maxime ii, qui ex aliis patriarchis aderant, mysterio perculsi, ingenti voce diutius numen laudibus celebrarint. Ita sacerdos magnus sacrificium intemeratum perfecta

plenaque fide offerebat, Deoque per illud propitiato, populi salutem, ut sacerdoti par erat, operabatur. Eos porro, qui ad illum accedebant, hujusmodi documentis erudiebat. *Attendite **, inquit, *vobis fratres, et videte quomodo caute ambuletis, non ut insipientes, sed ut sapientes; et nolite fieri imprudentes, sed intelligentes voluntatem Dei.* Et *, *Nolite conformari huic sæculo, sed transformamini, secundum Apostolum *, renovatione mentis vestræ; ut probetis vos, et sciatis, quæ sit voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta; et quæ vocatio fidei vestræ et spei in Christo Jesu, Domino nostro.* Sit lucerna cordis vestri semper ardens Spiritu Sancto, pura, sincera, liquida et splendida, ut illa illuminetur tota anima vestra. Sit vobis mens semper intenta ad Dominum, simplex et recta, cujus unicus labor sit et studium, unicusque et primarius finis propositus, summi boni contemplatio. Ad illud, inquam, natura sua verum germanumque bonum mens vestra sit conversa semper, et in illo vivat, moveatur et sit *; in illo illuminetur, bonaque reddatur : illi, quoad ejus fieri potest, similis efficiatur et deificetur.

49 Ita enim animo, supra naturam omnem seu corpoream seu intelligentem elevato, mentem nostram in sanctissimæ Trinitatis majestate, quæ sola inexplicabilis, abscondita, supraque naturam evecta omnem per se est exsistitque, stabiliemus. Sicuti vero unam Patris et Filii et Spiritus Sancti naturam divinitatis, ita potentiam, operationem, gloriam et magnificentiam profiteamur et credamus : unum autem divinissimæ Trinitatis intemporaneum, cointemporaneum Patri Verbum, ab oculorum acie remotum, a corporis concrezione purum, ejusdem ac Patris essentiæ, potentiæ ejusdem : hunc ipsum scientes hominis quoque filium secundum nostram naturam ex immaculata Dei Matre natum; unum quidem persona, gemina porro natura, operatione, voluntate, prædicemus : atque his rerum divinarum et theologicarum meditationibus penitus occupati, sacrarumque literarum studiis repurgati, atque assidua oratione lustrati, contemptis humanis rebus, curas inanes negligamus, neque nos fœdis cupiditatibus submittamus, neque ad cogitationes stultas prolabamur. Omnis ferina iracundia, omne desiderium, a ratione alienum, a nobis excludatur : imo ira telum sit nobis in peccatum, peccatque auctorem : cupiditas autem, ad verum germanumque bonum translata, ad præcepta Domini custodienda nobis adjutrix fiat. Hæc documenta, dilecti, primum quidem a prophetis, dein a præstantibus Christi discipulis et evangelistis, tum vero a patribus sive sanctis doctoribus accepta, imo per unum et eundem Spiritum dictata, variisque modis prædicata, ne contemnamos, nec segniter et ignave exsequamur, sed acriter et studiose virtutis opus persequamur : ut benignitate in egentes et fide a peccatis expiati, charitate perfecta ac submissione sincera, ab omnibus animæ et corporis inquinamentis defæcati, secundum Dei voluntatem ambulantes, regno supremi Patris in Christo Jesu digni habeamur.

50 Omnes ergo animi vitiositates et mali-

et ad omnes excitabat

114

* Ephes. V, 13.

* Rom. XII, 2.

* Ephes. IV, 23.

* Act. XVII, 28. E

a vitis avocabat

NICETA
AUCTORE
COÆVO.

* Rom. XII, 11

* Joan. XIV

E

F

A tiæ fibras elidamus, ut puris ad purissimum nobis pateat accessus. Perniciosam ventris ingluviem, veluti pestem virtutis et omnis fontem impietatis, procul habeamus : illius loco temperantiam, veluti diploidem, induamus; temperantiam, inquam, beatarum mentium sociam, cœlitum contubernalem, cœlestiumque deliciarum ac voluptatum conciliatricem et pignus. Fornicatio autem ne nominetur quidem in nobis, ut non solum opere et facto, sed ne cogitationum quidem impurarum monstris inquinemur. Totis proinde viribus, omnique connixu et summa animi humilitate, precibusque elementa luxuriæ eradamus, cœnosamque impuritatis scaturiginem et voluptatis focum, intemperantiæ suscitabulum idolum cordis obscœnissimum evertamus vel minuamus. Sic enim in nobis continentiae decus efflorescet, sanctumque et spiritalem sponsum ad nos pie sancteque attrahemus. Avaritiam et studium habendi non secus ac idololatriam refugiamus : idem enim sunt, ut

B

runt doloribus multis. Quum ergo nobis fidem salutarem tollat, multasque vitæ calamitates pariat, quomodo non omni ope erit fugienda et exsecranda ei, qui nolit mercis instar animam vendere? Quapropter si conversatio nostra in cœlis est *, si cœlum cogitamus, atque ad vitam immortalem ac salutem sempiternam aspiramus, habentes victum et vestitum, his contenti simus *. Sic enim probe instructos expedite arduum virtutis clivum juvabit superare, haud ignaros, ut ales, humi retibus implicata, ad cœlum eniti non potest, ita, perinde fieri nullo modo posse, ut is qui copiis et opibus fortunarum devinctus est, expedite callem, ad cœlum ducentem, decurrat. Iram vero, ut insanix affinem, ignominix parentem, malique dæmonis scintillationem, remis velisque fugiamus, ne hoc olim incendio absorbeamur. Sed affectemus mansuetudinem, animi æquitatem, patientiam. Nam hæc sunt vera clementiæ Jesu symbola : et hæc ille supremus præcipit. Omnia enim propemodum Christi domini præcepta continent lenitatis et mansuetudinis, atque in tolerandis malis patientiæ documenta; per quæ et caput omnium virtutum rite constituitur acquiriturque charitas.

virtutes.

C

51 Mœrorem autem et acediam detestemur, ut quæ viam paliuris obsepian claudantque. Abjiciam mœrorem, qui fit propter rerum fluxarum non acquisitarum defectum, qui premit mentem et urit animum, adeoque divexat et affligit, ut non possit in sinceri gaudii largitorem intueri, ad ipsumque in Spiritus Sancti gaudio evolare. Abjiciamus tedium velut pravi mœroris foetum, ignaviæ parentem et socium desperationis, solutum, remissum, atque ad omnia divina præcepta, operaque bona minus idoneum. Imo vero illam poenitentix matrem, quæ Deo placet, tristitiam induamus, plenam compunctionis, cœlestique gaudio delibutam : induamus alacritatem, diligentiam omnemque cultum virtutis: simus spiritu ferventes, Domino servientes,

spe gaudentes, in tribulatione patientes, in oratione perseverantes *; ut possimus vanam et exsecratam gloriam, atque hac multo deteriorē superbiam, caput scelerum, principales diaboli filias in Christo Jesu superare : dum per summam animi demissionem, versutum veteratorem vanæ laudis explodimus et conculcamus, vitiorumque omnium reginam, superbiam, in fide et virtute Dei prosternimus ac elidimus : atque ita totam vitiorum animi sentinam exhaurientes, positīs omnibus noxiis affectibus, mentis integritatem sanctam et auctorem integritatis, Deum, pure induemus. Sicque omni virtutum ornatu excultos, dilectus Dei Unigenitus nos diligit, et ad nos cum Patre veniet, ut promisit *, et mansionem apud nos faciet. Hujuscemodi monitis divinus noster Ignatius, hujuscemodi præceptis et documentis utebatur; et separatim quidem sermonibus actione firmatis, religiosos et semotos a turbis viros, ut actioni magis deditos, alliciebat, amoremque religiosæ disciplinæ in illis incendebat. Seorsim etiam divitibus præcepta vivendi dabat, ne magnifice et superbe sentirent, neque fluxis rebus et incertis fortunis fiderent : principibus, ne fastu turgerent, humilioresque contemnerent. Sigillatim etiam sacerdotes et antistites ipse maximus antistes divinarum et ecclesiasticarum institutionum cognitione erudiebat. Denique per id omne, quod agebat et docebat, cœlestem legem ac præcepta proponebat.

ANNOTATA.

a Non solum diplomata, sed quamcumque suppellectilem plumbo signabant veteres, ut liquet ex textu nostro; cujus quidem rei varia affert exempla Du Cange Glossarium med. græcit. vº Μολυβδοϛ. Secundum materiam vero, ex qua istiusmodi signacula conficiebantur, erant χρυσοϛουλλον, quando aurum; Μολυβδοϛουλλον, quando plumbum; et Κηροϛουλλον quando cera adhibebatur. Du Cange. Glossar. med. græcit. vº Βουλλα (1).

b Monstravimus supra cap. v Annotato v causam fiduciæ, quam in reges Franciæ reponebat Photius.

c Erat Magnaura palatium cæsareum, a Constantino M. exstructum, etiam Hebdomum dictum, ad muros septentrionales urbis (2).

d In Commentario prævio num. 8 monstravimus, errorem irrepsisse in numerum annorum, quibus exsulavit S. Ignatius; et pro εννεα, δεκα, id est, pro novem legendum esse decem.

e Sacer Puteus, Ἁγιον Φρεαρ, locus erat in templo Sophiano bemati et amboni proximus : nomen deducunt quidam a puteo, apud quem Christus cum Samaritana sermonem habuit (Joan. iv, 5), quique CPolim translatus dicitur : sed melius alii appellationem derivant a pictura mulieris Samaritanæ, ibidem posita (3).

f Hæ voces, ut satis notum, in Missa latina habentur initio præfationis canonis : eadem, eodem loco et tempore recitantur in Missa græca, nisi quod chorus addat quædam, nempe : Dignum et justum est adorare Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, Trinitatem consub-

(1) Cfr Nouveau Traité de Diplomatique, tom. IV, pag. 18 et seqq. — (2) Du Cange. CP. Christ. Part. I, pag. 127. Spruner. Histor.

Atlas, tab. LIX. — (3) Du Cange. CP. Christ. Part. II, pag. 69.

stantialem

NICETA
AUCTORE
COÆVO.

stantialem et individuum (1). Atque ex hac utriusque Ecclesiæ concordia, recte arguit Jacob. Goar, Ordinis S. Dominici, antiquissimam istiusmodi precandi formulam (2).

g Joannes, hujus nominis secundus, interfuit synodo generali viii, et subscripsit actione x : Joannes, misericordia Dei, metropolita Pergæ (3), primariæ civitatis Pamphyliæ Secundæ : idem actione i (4) vocatur : Joannes, Deo aman-
tissimus metropolita Silei. Nam unum eum-
demque fuisse metropolitam Perges et Silei, manifestum fit ex epistola Ignatii nostri ad Nicolaum Papam, actione iii recitata (5) : Misi-
mus, inquit, debite Joannem, beatissimum et sanctissimum metropolitam Silæi, verum Dei cultorem et divino intellectu repletum, qui etiam per totos novem annos pro verbo veritatis cum nobis ipsis persecutionem et mala cætera passus est. Et hic ipse Joannes in Synodo Romana, quæ in Concilio CPolitano lecta est actione vii, subscripsit hisce verbis (6) : Joannes archiepiscopus Pergæ Pamphiliæ, apocrisarius sanctissimi Ignatii, patriarchæ CPoleos locum et personam ejus retinens et totius sanctæ Synodi, quæ sub ipso, propositis senti-
B tentiis conscripsi et subscripsi manu propria.

h Petrus, Sardensis civitatis, Lydiæ quondam capitis, metropolita fautor Photii, misere periit in mari, quando, restituto, non vero, ut habet Michael Le Quien (7), destituto S. Ignatio, legatione pro Photio ad Nicolaum Papam functurus erat.

i Exstat in Gestis Concilii CPolitani, actione ix (8), epistola Michaelis, patriarchæ Alexandrini, ad Basilium imperatorem data, qua fatetur se hactenus non accurate cognovisse quæstionem, inter Ignatium et Photium ventilatam (9). Hic tamen non levis occurrit difficultas. Sollerius noster in chronologica Historia patriarcharum Alexandrinorum (10), quem sequitur Euseb. Renaudot in Historia patriarcharum Alexandrinorum Jacobitarum (11), omittit hunc Michaellem aut tempus ejus episcopatus male ordinat. Ex testimonio Nicetæ coevi et Actis Concilii œcumenici viii certum est, anno 869, quo dicta synodus celebrata fuit,
C Michaellem catholicum rexisse Alexandrinam Ecclesiam. Jam vero Sollerius, qui seriem patriarcharum catholicorum texere, ut ipse in capite lucubrationis scribit, satagit, duplicem ponit Michaellem, nempe hujus nominis secundum, qui anno 851, adeoque diu ante Concilium CP. obiit; et ejusdem nominis tertium, qui mense Aprili 870 ordinatus dicitur (12); inter utrumque medius est post Cosmam II, Sanutius, qui ab anno 859 ad mensem Aprilem 870 sedem Alexandrinam occupavit (13). Sed Sanutius iste inter patriarchas Jacobitas, id est, heterodoxos numerandus est: ita ut in alterutro Michaelle patriarcha error lucubrationi Sollerianæ obrepserit, et in altero episcopatus tempus producendum aut in altero retrahendum sit. Posterius autem malumus, quia si Michaelis III initium uno alterove anno prævertimus, habemus eundem

potuisse Josephum archidiaconum ad synodum CP. delegare et inter catholicos patriarchas locum obtinere suum.

m Thomas, uti habet Mich. Le Quien (14), vicarius patriarchæ Antiocheni, erat episcopus Beryti in Phœnicia, sed postmodum Tyrensis episcopus est factus, quando in synodo Photiana pœnitentiæ libellum obtulit, quo veniam de actis, contra Photium in viii synodo commissis, petiit. An hæc recte, dubitare licet : quandoquidem Nicetas noster, Photio infensus, Thomæ promotionem nec laudasset nec certe sine censura prævertisset (15). Quamquam nec prævertisse dicendus sit Nicetas noster, quoniam in Actis Concilii œcumenici viii Thomas jam Tyri episcopus vocetur a patriarcha Hierosolymitano (16) : Cum quo, inquit, (scilicet Helia suo vicario) et sanctissimum Thomam princeps Saracenorum destinavit, præsulatu fungentem urbis Tyri, qui sedis est Antiochiæ.

n Memoria labitur Nicetas biographus, quando patriarcham Antiochenum Michaellem vocat; sedem hanc tunc obtinebat Nicolaus, ut constat ex Libello Synodico (17).

o De Theodosio, qui etiam Theodorus, patriarcha Hierosolymitano, agunt nostri (18) et Michael Le Quien (19).

p Synodi indulgentiam erga lapsos episcopos acriter carpit Nicetas biographus infra num. 45, eidemque posteriora mala attribuit. Id tamen animadvertendum est, ipsum S. Ignatium præ cæteris auctorem indulgentiæ fuisse (20), imo, dissoluta synodo, idem ad Adrianum Papam recurrit, ut plenior indulgentiam impertiri liceret. Rogamus, inquit, (21), nunc terminari et disponi perfecte ac integre scribi ad humilitatem nostram de his lectoribus, qui tonsi sunt a Photii manus impositione, qui quum sint pene innumerabilis multitudinis in universis regionibus et civitatibus, Ecclesiæ postulant ex necessitate aliorum fieri sacerdota-
lem provectum : ut cognoscamus etiam et super hac re vestram voluntatem atque decretum certissime et manifestissime, utrum sint digni promoveri ad majores sacerdotii gradus, an non sint : dubium enim hoc tantum dimiserunt (nempe legati pontificii, synodi viii præsides). Et adhuc postulamus etiam de intimo filio nostro et fortissimo veritatis ag-
F onista, Paulo videlicet chartophylace, ut si est possibilis in eum dispensationis aliqua ratio, recipiat dignitatem episcopatus, quemadmodum et antea in litteris nostris efflagitavimus. Petit deinde restitutionem Theodori, metropolitæ Cariæ, a se ordinati, sed qui dein in partes Photii deflexerat. Ex hisce videmus S. Ignatium, etiamsi patriarcham, illicitum existimasse relaxare canones, quos solus Romanus Pontifex solvere poterat.

q Subscripserunt Concilio œcumenico viii, celebrato CPoli a die v Octobris 869 ad diem xxviii Februarii 870, episcopi centum decem (22); ita ut pro ἑκατον δυο, centum duo legendum sit ἑκατον δεκα centum decem. Hujus Synodi Acta passim exstant in Collectionibus

(1) Goar. Eucholog. pag. 75. — (2) Ibid. pag. 135. — (3) Labbe, tom. VIII, Conc. col. 1137. — (4) Ibid. col. 978. — (5) Ibid. col. 1010. — (6) Ibid. col. 1095. — (7) Or. Christ. tom. I, col. 863. — (8) Labbe, tom. VIII, Conc. col. 1111. — (9) Cfr Or. Christ. tom. II, col. 470. — (10) Act. SS. tom. V Jun., pag. 87. — (11) Hsitor. patriarch. ALEX. pag. 294. — (12) Act. SS. tom. V Jun., pag. 87. — (13) Ibid. pag. 88. — (14) Or. Christ. tom. II, col. 810 et

820. — (15) Cfr Allatius. de Synodo Photiana pag. 112. — (16) Labbe, tom. VIII, Conc. col. 987. — (17) Ibid. col. 1510 et seq. Cfr Act. SS. tom. IV Jul., Hist. Chron. patriarch. Antioch. pag. 122. et Le Quien. Or. Christ. tom. II, col. 747. — (18) Act. SS. tom. III Maji, Hist. Chronol. patriarch. Hieros. pag. XLI. — (19) Or. Christ. tom. III, col. 370. — (20) Cfr Labbe, tom. VIII, Conc. col. 1119. — (21) Ibid. col. 1172. — (22) Ibid. col. 1136.

A Conciliorum; latina quidem auctore Anastasio Bibliothecario, qui præsens interfuit (1), græca autem, sed abbreviata, cum versione Matthæi Raderi (2).

r Quum ad questiones patrum in actione quinta diutius tacuisset Photius, timeretque silentii sui periculum, tandem dixit (3): Vocem meam, etiam me tacente, Deus audit. Sanctissimi vicarii senioris Romæ dixerunt: Per silentium non effugies manifestiorem damnationem. Photius dixit: Nec Jesus tacendo evasit damnationem. Sanctissimi vicarii apostolicarum sedium dixerunt: Non dignum est nos responsum tibi reddere de hujusmodi locutione, quoniam iis, quæ Domini Nostri Jesu Christi sunt, assimilasti, quæ tua sunt. Nulla autem communicatio lucis ad tenebras, neque participatio justitiæ ad iniquitatem, nec conventio Christi ad Belial, neque consensus templo Dei cum idolis. Istiusmodi verbis Photius vafrum et superbum animum obtegebat: quum vero urgeretur, ut decreta concilii aut acciperet aut refutaret, silentium obstinatum criminationibus certis objectabat.

B s Franciscus Pagi in Breviario Pontificum Romanorum sub Theodoro Papa dicit (4): Hic ritus calamo, in calice tincto Sanguine Domini, loco atramenti, peculiaris fuit græcorum, a Theodoro tamen Papa, licet hujus facti Anastasius mentionem non fecerit, in damnatione Pyrrhi usurpatus. Citat deinde quod factum est in Concilio viii. Porro pergit laudatus Pagi: Nihil in ea, velut Dominici Sanguinis abusione, irreverentia gravius peccatum a præfatis Theodoro, patribusque CPolitanis fuit, uti nec a Basilio, quum voluit secum Dominici Corporis particulam sepeliri (5). Idem narrat S. Gregorius M. lib. ii Dial. cap. 24 (6), fecisse S. Benedictum, qui adolescentem monachum posito cum reverentia super ejus pectore Corpore Domini sepeliri jussit. Observat etiam Edmundus Martene lib. i de Antiquis Ecclesiæ Ritibus cap. 5, art. 4 (7) in solemnî ecclesiarum dedicatione tres portiones, ex Dominico Corpore detractas, cum calce et smalta inclusas fuisse. Tandem hic mos in Occidentem traductus fuit: narrat Steph. Baluzius in Notis ad Agobardum (8), pacem inter Carolum Calvum, et Bernardum, comitem Tolosanum, sancitam fuisse cum sanguine Eucharistico (9). De hoc calicis usu tractat Joan. Bapt. Thiers in Tractatu de Superstitionibus (10).

t Jam supra, cap. iv, annot. k diximus collectionem canonum apostolicorum tum in numero tum in ordine diversam esse in Ecclesia latina et græca. Sic quoque hoc loco, trigesimus canon in collectione latina pœnas infligit episcopo, simoniace promoti (11), quod ad rem biographi non facit: e contrario canon trigesimus, vel potius vigesimus nonus, in collectione græca, et Photium et omnes ejus asseclas damnat: Si quis, inquit (12), episcopus, sæcularibus principibus usus, per eos Ecclesiam adeptus sit, deponatur et segregetur, et omnes qui illi communicant.

u Quam deplorat biographus noster indul-

gentiam Patrum Concilii CP, explicat paulo infra, dum dicit hac indulgentia viam stritam fuisse, ut Photius, mortuo S. Ignatio, de novo cathedram CP. occuparit. Cfr dicta supra Annot. p.

v Tarasius, cujus Acta exhibent nostri sub die xxv Februarii (13), auctor videtur fuisse indulgentiæ, episcopis iconomachis impensæ. Nam in synodo Nicæna ii, actione i, quum hi episcopi culpam suam fidei professione publica utcumque eluissent, Tarasius dixit (14): Videtur vobis, ut recipiant sedes suas... Sancta Synodus dixit: Placet omnibus nobis. Et hac ratione episcopi, ab hæresi reversi, suas recuperant sedes.

CAPUT VII.

S. Ignatii pius obitus, sepultura et miracula; Photius, dolo sedem CPolitanam iterum adeptus, novis turbis Ecclesiam involvit.

E

Quum jam ad extremam ultimamque senectam vergeret, cupiebat dissolvi, multorumque laborum ac morborum, atque adeo tot ærumnarum finem exspectabat, quem tandem etiam est consecutus. Nam spe certa futuræ consequendæ præsentem vitam ponit, turbarumque motus et invidiæ, odii et insectationis infelicium ac impiorum evadit, atque in pace in idipsum dormit ac requiescit, inque manus Domini commendat spiritum. Apponitur ad Sanctos Sanctus, ad hierarchas magnus hierarcha, ad Confessores Confessor, ad magnos patres certamine fatigatus. Enimvero par est, ut, quo pacto de statione vitæ decederit, exponamus. Jacebat Sanctus extremum ægrumque trahens spiritum, dum et ipse, ut magnus ille a, a cœlesti choro expectaretur. Jam vocis instrumenta prope tota conciderant, vitalisque aura defecerat, omnesque artus exanimati erant, ipsa denique anima non nisi profectionem spectabat. Quum ecce tibi minister pro ritu Ecclesiæ summa nocte, ingenti voce illud solemne: Jube, domne, F benedicere, intonat et proclamat: et Beatus sensim manu ora signans, modiceque veneranda labia motans, voce intermortua, quam ægre, qui proximi stabant, percipiebant; quærit, cujus ea die memoria Sancti celebretur. Jacobi, inquiunt, domine, Fratris Domini, amici tui b. Imo, respondet cum compunctione magna Beatus, domini mei. Cæterum valet. Tum ait: Benedictus Deus noster omni tempore, et nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen. Simulque cum hymno et gratiarum actione animam emisit, mortalemque vitam reliquit. Statim igitur non tam funus, quam vitam curant (postquam enim ad vitam translatus fuit, vita et fuit et mansit): illumque sacro patriarchæ ornatu ex more vestiunt domestici, et venerandum Jacobi, fratris Domini, superhumera c illi induunt, quod

Pie et sancte
S. Ignatius

a

b

c

(1) Labbe, tom. VIII, Conc. col. 961. — (2) Ibid. col. 1278. — (3) Ibid. col. 1039. — (4) Tom. I, pag. 324. Edit. Venet. 1730. — (5) d'Acheri Spicil. tom. I, pag. 139. Edit. Paris. 1723. — (6) Oper. tom. II, col. 256. Edit. Paris. 1705. — (7) Pag. 334. Edit. Venet. 1783. — (8) Migne Patrol. tom. CIV, col. 310. —

(9) Cfr Mabillon. De re Diplom. pag. 170. — (10) Traités des Superst. tom. II, pag. 228. — (11) Labbe, tom. I, Conc. col. 30. — (12) Ibid. col. 31. — (13) Act. SS. tom. III Februar., pag. 572. — (14) Labbe, tom. VII, Conc. col. 62.

NICETA
AUCTORE
CO.EVO.

die XXIII O-
ctobris obit,

d

B

et in templo S
Michaelis se-
pultus,

e

C

miraculis plu-
rimis claret;

f

ante aliquot annos Hierosolymis illi missum, tanta veneratione prosecutus est, ac si ipsum Jacobum Apostolum, et primum in eo pontificem spectaret. Hoc propterea voluit, ut in eo sepeliretur.

53 Et sane illo ipso die, memoriæ S. Jacobi sacro, ipse quoque Ignatius ex hac vita die tertia supra vigesimam Octobris ad Dominum migravit, certo admodum indicio familiaritatis cum fratre Domini et migrationis ad illum accepto. Atque sic quidem sacrum illud et venerabile pignus, sancte et religiose ad funus compositum, ligneo sarcophago clauditur, atque ad ædem magnæ Sapientiæ Dei deportatum, dignis et honorificis exsequiis decoratur. Tanta vero pietas populum incesserat, ut et feretri, in quo jacebat, fragmenta, Reliquiarum instar, distraxerit et velum, quo tectus erat, in partes mille discerptum, sacri pignoris loco, inter pios sit divisum. Quum ergo corpus ægre e manibus populi esset ereptum, ad nobilem magni Martyris Menæ ædem *d* pervenit; ibique aliquandiu depositum, sacris quoque hymnis honorifice, ut par erat, est excoptum. In quo loco binæ foeminæ, a malis occupatæ daemonibus, horrendumque exagitatae, solo tumbæ contactu, spectante universo cœtu, liberatae, certissimam sanitatem sunt consecutæ; quæ et ingentes Deo magna voce gratias persolverunt. Hinc vero quum familiares nobilem hunc Reliquiarum thesaurum navi imposuissent, mareque jam ante vehementer intumuisset, et violenti noti procella fluctus decumanos tollerent, qui navigationem impedituri viderentur, simul ac sacra area navim attingit, mirum quid dominica virtute est factum: nam magno illo antistite procellam invisibiliter increpante, fluctibus leniter cadentibus, placida aura mare constitit.

54 Ergo curatores funeris serenatum mare, dominum laudantes, trajiciunt, atque in nobile templum cœlestis militiæ principis atque Archangeli *e* ædificatorem illius Ignatium et cultorem deportans, atque ad dexteram ædis partem magna cum veneratione, marmoreo conditum tumulo, reponunt; morborum nempe variorum medicam quasi officinam, ubi et *C* spiritus infesti pelluntur, omnisque generis ægri, ut compendio dicam, a morbis tum corporis tum animi, quum tumulo admoventur, potenter curantur. Ita vir Dei, in terra multis ærumnis conflictatus, et tamquam aurum in fornace probatus, atque ita dignus Deo exhibitus, cœlestem beatitudinem et honorem in excelsis, quo fruuntur Sancti, consecutus est. Stulte ergo egerunt tenebræ, lumen persecutæ, quod numquam apprehenderunt: imo tanto magis profuerunt persequendo, quanto magis illud a se vexari putaverunt. Nam dum persequerentur lumen, ut captum conculcarent, et inde illi insultarent, lucem quidem a se quam longissime repulerunt, illamque vel nolentes tanto propius summo bono admoventur, quanto se magis cum malo extremo deterrimis suis consiliis conjunxerunt.

55 Ergo Ignatius, iterum patriarcha, decennio præfuit; tricennio autem, pauloque amplius, universe magnus antistes solium tenuit: et octogenarius in pace ad magnum illum Pontificem Christum est profectus *f*. Porro quot et quantis illum Deus signis ac

prodigiis celebravit, ac celebrare semper in *D* illo celebratus Dominus non desinat, non est hujus instituti et operis, sed historiæ et justi voluminis labor. Ego de multis pauca (nam singula persequi infinitum sit) quæ tamen Dei gratiam et ipsius fidem mediocriter declarent, compendio exponam. Puer octennis, summum novennis, morbo percussus, ac totus repente fractus, non solum usum linguæ et aurium amiserat, sed membris omnibus captus, a suisque gestatus, ad communem credentium, sacramque curationum officinam, ad Sancti, inquam, patris tumulum projicitur; quartoque die Sancti auxilio dignatus, confestim suis insistens vestigiis, consurrexit; portaque, sua manu aperta, sanus integerque egressus, obviis quibusque loquebatur et audiebat, immensas Deo gratias agens et Sancti enarrans miracula. Alius invidia, reor, cacodæmonis epilepsia vehementer correptus, os fœde distorserat, et naturali vocis sonitu orbatus erat, ut miserabile juxta ac triste spectaculum oculis proponeretur. Hic firmissima fide opem Sancti implorans, per nocturnam speciem videt Ignatium, manu clavem gestantem, *E* et ori suo admoventem, ac vertentem, quasi januam aperiret, ad se dicere: Nostin' qui sim? Quod quum negaret, postea audivisse ab illo Ignatium esse patriarcham. Et ecce jam nunc, inquit, es curatus. Postea expectatus, adeo salvum et incolumem se reperit, ut ne vestigium quidem in se morbi deprehenderet.

56 Alius item, dysenteria laborans, jam in extremis erat, et a medicis conclamatus; qui tamen ut Sancti opem e longinquo plena fide implorabat: spectat hunc, per somnum sibi assistentem, bonoque animo esse jubentem; et illico siccata alvus constitit, eibique appetentia reversa, hominem perfectæ restituit incolumitati. Foemina quoque, nupta viro triumque liberorum parens, aridis semper et siccis erat papillis, ita ut statim partus suos cogeretur alienis nutricibus alendos committere: donec propinquis venit in mentem, ut ad Sanctum properarent. Ubi, absterso e Sancti viri coma liquore et recens enixæ ad sorbendum propinato, subito tanta lactis copia *F* redundare visa est, ut plus quam fuerit necesse, papillæ lactis suppeditarent. Atque id non ei soli, sed alteri quoque, eodem naturæ morbo laboranti, narratur accidisse, quæ pariter, ex eodem cæsariei illius desumpto liquore, sanitatem recuperavit. Alia nobilis item et illustris matrona, quæ nobili viro in matrimonium collocata, pluribus annis infœcunda sterilisque erat, mariti fide, ad cineres viri sancti procumbentis, oleoque sancto inde uxori allato, atque ex fide allito, illa, magno pontifice suppliciter invocato, fœcunda subito reddita, prolem edidit numerosam.

57 Enimvero non ii dumtaxat, qui sacram *liberat* *Sici-*
complexi tumbam, hæc miracula sunt experti; *liam*:
peregrinis etiam et ultima terrarum incolentibus Deo plenus pater adest imploratus. Cujus rei amplissimus testis est prætor Sici-
liæ, qui id sanctissime juratus affirmavit. In *g*
Agarenos *g*, Siciliam invadentes, pugnaturus, quum ingenti cura et pavore angeretur, magnum Ignatium in auxilium ardentibus votis invocavit. Qui, inquit prætor, manifestus in aere,

dysenteriam,
ariditatem,
sterilitatem
curat,

NICETA
AUCTORE
CO.EVO.Photius au-
tem, imperato-
ris simplici-
tate

m

n

abusus, sedem
CPolitanam
recuperat ;

o

tium

A aere, velut in albo insidens equo, me monuit, ut in dexteram partem flecterem agmen, illicoque gloriam Dei me visurum. Quod quum præfectus, Musilices nomine, fecisset, ingenti prælio devictos hostes cepit *h*. Quo pacto vero et istius foeminae mirabilem casum, mirabiliorumque in illam Sancti beneficentiam reticebimus? Quæ quum marem ferret utero, et jam doloribus, partus proximis urgeretur, puer in pedes editur, et hærens progredi amplius non potest, parturienti interim acutissimi intolerandique cruciatus augentur. Quumque jam res in eo esset, ut foemina simul cum puero interiret, medici vulnerarii adsunt, ut foetum, membratim divisum *i*, extrahant. Sed meliori providentia numinis, magnum nostrum miraculorum patratores in memoriam revocant. Et forte quidam e præsentibus minimam ex Reliquiis veli illius partem, in funeris cura ante populis fidelibus distributi, profert, Ignatiique ope implorata, ad ventrem admovet; foeminaque tacta solum, infans in caput versus, indeque salvus et incolumis editus, Ignatius a parentibus, ut ab ipso nomine sibi imposito rediret in memoriam miraculi, a patriarcha perpetrati, est appellatus. Et hoc cur apostolicis illis prodigiis inferius ducatur? Quid Petri et Pauli virtuti cedit? Vis enim Spiritus Sancti in illis efficiebat, ut sudaria et semicinctia illorum ingentia signa ederent. Hæc eadem modo per apostolicum hunc virum, vere deiferum, effecit, ut velamenta feretri, quæ sacras illas Reliquias tantum contigerant, compedesque ferreæ, quibus impii homines sacros illius pedes presserant, non minora ad Dei laudem, fideliumque salutem fecisse credantur.

puniuntur, qui
sepulcro in-
sultant,

B 58 Mitto dicere, quot renum doloribus confectos toto animo rogatus curarit: quot elephantiacos seu leprosos absterserit, quot cæcos illuminarit; fractos et jacentes erexerit; et qua manibus, qua pedibus aridos restituerit. Prætereo febrientes, aut a malis spiritibus tortos, quos sanarit, hodieque sanet, ac per veneranda vincula omnes prope morbos, omnesque ægritudines pellat curetque eorum omnium, qui sincera fide ad sacrum illius tumulum confugiunt. Neque sane, quamvis volens, possim omnia dicendo percensere. Unum tamen illud miraculum adjungentes, pauca ex iis, quæ post viri sancti mortem evenisse narrantur, historiæ adjiciemus. Etenim quo pacto Lydi illius sacellarii *k* facinus silentio prætereamus? Qui ab impudente Photio submissus, in cœnobium venit, ut ægros omnes, ad sepulcrum illius supplicantes, conviciis et flagris exigeret. Quo facto scelus addidit sceleri: terram enim proximam sacræ tumbæ alte jubet effodi, in speciem quidem, quasi ingentem auri vim patriarcha illic condiderit; reipsa tamen, ut sacris ossibus contumeliam irrogaret: adeo animum hominis furiosum invidia occuparat, ut ne post mortem quidem Ignatii ab illo cesserit. Simul ac enim hoc ille verbo impie edixerat, vindicta numinis impium prosecuta est: hic dumtaxat Dei patientia se diutius continere non potuit, sed e vestigio plagam inflixit. Ergo superbus ille, horrendum boans, et tamquam victima, infra supraque sanguine diffluens, domumque delatus, elinguis intra quadriduum, a Deo punitus,

Octobris Tomus X.

expiravit. Hæ sunt rerum, a patre nostro gestarum, narrationes; hæ boni pastoris prærogrativæ; ita beatissimus ille, dum in terris ageret, se quam sanctissime religiosissimeque gessit, rebus omnibus ad Dei laudem et Ecclesiæ ædificationem relatis: et per mortem ad Deum profectus, nobis apud illum salutaris juxta ac utilissimus est patronus, ut qui Deo præsens citra ullum medium interpellat pro nobis *l*.

59 Quid autem is, qui dicitur Photius? An judicium, de se rite factum, est veritus, atque impia consilia abiecit? An sub potenti manu Dei humiliatus, divinæ se deinceps voluntati commisit? Vel an, improbis machinationibus non abdicatis, moderatior tamen et æquior est redditus? Nequaquam. Toto illo decennali exsilio infinitas technas adversus Sanctum molitus est. Et quum illum irretire aut capere nullo modo posset, imperatoris animum sibi conciliare tentat. Ergo artibus omnibus strophisque adhibitis, reperit viam, qua imperatoris simplicitatem levitatemque caperet, et vide, quam probabilem, et ipsius ingenio dignam. Observatis enim nominibus singulorum, ipsius, inquam, imperatoris Basilii et Eudociæ Augustæ conjugis, liberorumque Constantini, Leonis, Alexandri, Stephani, ex primis singulorum nominum literis compositis componendæ fraudis occasionem arripit. Historiam enim, sive genealogiam, quæ nusquam est aut fuit, contexens, Tiridatem, illum inclytum Armeniæ regem, qui Sancti Gregorii Martyris *m* ævo imperitavit, stirpis caput fingit. Ex illo, nominibus pro arbitrato excogitatis, gentem deducit, et alios ex aliis fabulosa narratione condit: quando demum ad parentem Basilii pervenit, scripsit, nasciturum ex eo talem plane virum, qualis erat Basilii, eique nomen esse Beclas; quem omnium retro regum felicissime et diutissime regnaturum vaticinatur. Innumera insuper mendacia, quibus auditorem delectari sciebat, in librum suum concenturiat, et literis Alexandrinis *n* in vetustissima charta, ad ipsam antiquitatis speciem expressis, conscribit, atque theca seu tegumento, ex antiquissimo codice detracto, vestit, atque in illa *F* nobili bibliotheca palatii clam reponit.

60 Fides illi in hac scena et fabula erat administrator Theophanes, palatinus ea tempestate clericus, habensque apud imperatorem eruditionis opinionem, ac postmodum ob improbæ operæ pretium, episcopus Cæsariæ Cappadociæ creatus *o*. Hic commentitium hunc libellum, in bibliotheca, uti dictum est, repostum, opportuno tempore extrahit, imperatorique librum, velut cæteris omnibus admirabiliorem et arcanis refertorem, exhibet; simulatque, neque se, neque mortalium quemquam ejus mysteria, præter unum Photium, assequi posse. Ergo extemplo ad Photium mittitur: prætexit ille, nulli posse arcanum illud, nisi soli imperatori committi, de quo illud ipsum perscriptum esset. Quid igitur? capitur imperatoris facilitas hac fabula, et cum Photio in gratiam redit. Solent enim faustæ, quamvis vanissimæ, prædicationes excelsam et gloriæ appetentiorum indolem eludere et enervare, penitusque in suam potestatem redigere. Hæc inter Basilium et Pho-

NICETA
AUCTORE
CO.EVO.

tium origo familiaritatis: hinc Ecclesiæ tranquillus status, funditus eversus: hæc primæ turbæ et dissensionis redintegratio. Hinc assiduus in palatio Photius benevolentiam imperatoris furtim conciliabat, et demum suis præstigiis et morum illecebris totum sibi virum vindicavit. Exstitit mox et alia necessitudinis occasio: Theodorus ille, habitu vesteque in speciem monachus, sed omnium improborum improbissimus et versutorum versutissimus, Santabarenius, inquam, de quo, opinor, audivistis omnes. Hunc nescio quomodo repertum (nam pares, ut dicitur, cum paribus facile congregantur) ut virum, singulari sanctitate, præscientia, rerumque futurarum cognitione pollentissimum, (quibus tamen virtutibus non solum caruit omnibus, sed contra, ut ajunt, magicis præstigiis, et ariolandi, conjectandi, incantandi, animasque evocandi artibus insignis habebatur) hunc, inquam, imperatori sistit, immensisque celebratum laudibus commendat. Quumque jam imperatore intimo et familiarissimo uteretur, Photius per eum patriarchæ Ignatio insidiatur, sedemque amissam occulte recuperare conatur, sibi que denuo reditum sacrilege comparat. Quod tamen ubi fore difficile sensit, aperte, ut in sacerdotium restitueretur, a viro Sancto omni ope contendit.

licet ante a S.
Ignatio reputatus;

p

C

61 Sed patriarcha, canonum legumque ecclesiasticarum observantissimus, tametsi vehementer sollicitatus, illum tamen haud admisit, nec grassanti lupo reditum ad Christi caulam indulxit, ne secum ipse pugnaret, suisque contradiceret subscriptionibus, et ipse sua dignitate decideret. Nam a synodo, non modo provinciali sed generali, exauctoratum, imo nec ab initio legitime sedem sacram adeptum, sine majori et amplioris auctoritatis synodo non posse absolvi contendeat. At Photius, canonibus legibusque contemptis, ultroque sibi sacerdotio denuo arrogato, sedebat in regia, Magnaura dicta p, constituens exarchos et sacros ordines conferens. Nam quidquid ad Ecclesiæ contumeliam, virique sancti afflictionem, suumque ipsius exitium spectabat, sacrilege profanissimus audebat: adeo imperatoris simplicitate, imo longa Dei patientia et pœnitentiæ expectatione abusus homo ambitiosus pessimique exempli, postquam palatinos quoque sibi conciliasset et ad partes traduxisset suas, latente intus scelere, multo quam ante magis apertiusque prodito, multoque magis quam ante vi sæcularis potestatis comparata, non toto, quam Ignatius obierat, triduo elapso, tribunal patriarchale, revocata pristina, parricidalis et tyrannica mente, occupavit: et furore adversus Sanctum renovato, cunctos illius domesticos ac servos custodiis, verberibus, exiliis, aliisque intolerandis malis et ærumnis oppressit. Provectioni vero illius, contra leges et sanctiones ecclesiasticas factæ, quicumque repugnabant, hos mille artibus expugnavit. Alios quippe muneribus et honoribus permulcendo, vel sedium episcopalium permutationibus, ad societatem et communionem attraxit. Alios primum criminationibus, inauditisque calumniis traducendo, graviterque lancinando persecutus est, quos tamen mox, si se ad ejus partes adjunxissent, causa tota

ventis permissa, absolvit. Ita qui modo illi D sacrilegus erat, is eidem mox symmista et comminister fiebat. Qui prius fur, adulter, et profanus ab illo juratissimo probabatur, ille mox eidem magnus et venerandus sacrorum antistes habebatur.

62 Quos autem in sententia firmos, suam communionem penitus aversari videbat (aversabantur autem omnes, qui vere christiani erant, quique persuasum habebant, se cum eo, qui a sancta et œcumenica synodo rite sancteque damnatus esset et depositus, sine summo salutis periculo et exitio communicare non posse; neque cum illo in unum Christi corpus coalescere, qui millies venerandam Christi crucem pedibus conculcasset, aliosque omnes per chirographa, vi extorta, conculcare coegisset) hos, inquam, omnes, quotquot vinculis flagrisque frangere non poterat, affini suo, Leoni, cognomento Catacalo, biglæ q, seu vigiliarum præfecto, quam ipse ad hanc dignitatem evexerat, homini sævisimo immanissimoque tradebat. Qui, ut se de beneficio gratum exhiberet, missos ad se cunctos, (ut brevi carnificinam illam comprehendam) Liciniana quadam immanitate excruciebat. Ex quibus multos, pro veritate ad necem usque propugnantes, sustulit: plures tamen, intolerandis victis tormentis, præclari muneris loco, mittenti remittebat. Quis, per Deum immortalem, temporis hujus tempestatem et iniquitatem; imo quis tortuosi illius draconis insidias et machinationes dicendo assequatur? Multos veterator ille perjura lingua calumniatus, aut per falsas criminationes exauctorans, mox ut cum eo rursus communicabant, commendatos restituebat, et nonnumquam ad majores dignitates transferebat. Dein si quis iterum vesana illius communionis offensum, ab illo deficeret, hunc rursus damnabat; et si damnatus cederet, mox admittebat. Tanta gloriæ dominationisque siti æstuabat, ut illius causa per furiosam ambitionem leges divinas, jura omnia, sacraque permisceret.

63 In primis autem hoc agebat, ut ordinationes patriarchæ transmutaret, atque ab eo damnatos sedibus restitueret. Sed quum id imperatori non probaretur, en quid tentavit. F Consecratos a sancto Ignatio resecreare conatur; quod quum æque parum succederet, omnesque indignissime ferrent, ac execrarentur, ne ita quidem defecit iniquitas. Humeralibus et orariis et aliis status sacerdotalis coemptis insignibus, secreto preces super ea quasdam (si tamen preces et non potius diræ execrationes appellandæ sunt) pronuntiabat; sicque ea singulis loco muneris largitionisque dabat. Atque ut peccatum fieret supra modum peccans*, ubique jurisjurandi sacramenta, ubique chirographa exigebat, sive initiaret, sive honores et dignitates ecclesiasticas conferret, sive episcopatus permutaret. Quibuscumque demum se beneficium præstare censebat, hos sibi obstringebat, et testatissimis chirographis exactis sibi cavebat, ubique suam dumtaxat gloriam affectando, novisque rebus studendo. Neque Dei nutu vel providentia sibi bene fore unquam credebatur, aut sperabat; sed per multiplex ingenium suum seu artificium, imo maleficium, sese communiebat. Atque ita totum Ecclesiæ statum

cathedram
adeptus. malis artibus

q

E

omnes ad partes suas attrahere satagebat,

* Rom. VII, 13.

A tum permiscebat, omniumque mortalium animos pessimis exemplis offende-
bat, et impiis artibus suis, ut nomen Christi blasphemaretur, efficiebat.

et contra jus et
fas

r

s

t

B

u
omnia permi-
scebat.

v

C

w

* Matth. IX,
36.

64 Ergo ubi iterum patriarchatum invasit, Theodorum illum (quem ipse exsul Patrarum metropolitam creavit r, quem quidam facete Aphantopolis, hoc est, nuspiam exstantis civitatis metropolitam nuncupabant) hunc, inquam, Theodorum ad Joannem Papam s apocrisiarium destinavit. Per quem scripsit, se, per vim a tota Ecclesia totaque republica coactum, tribunal sacrum denuo perinvitum conscendisse. Atque ut mendacium, in epistola scriptum, stabiliret, per Petrum secretarium, qui postea ob figmenta Sardium pontifex præmii loco dictus est t, omnium metropolitaram signa furatur; adeoque ipsos sibi metropolitas suffuratur, ignaros se libello subscripsisse, quum arcanam fundi emptiorem prætendisset. Tantus ille et tam insignis fraudum omnium et nequitiarum artifex erat! Sed qua ratione taciti causam Euphemiani illius, Euchaitarum episcopi, dissimulabimus, cujus episcopatum propter vicinitatem Santabarenum appetebat? Hunc ergo episcopatu cedere cogit, et illi Santabarenum sufficit. Neque id tantum, sed episcopatus etiam, quoscumque ille expetebat, vicinis metropolitans ereptos, huic donat; neque hisce contentus, eundem juxta se protothronum constituit. Præterea Nicephoro, Nicææ metropolitæ, per vim abdicato, orphanotrophii curam et tutelam committit: Amphilo-
chium vero, Cyzici præsulem, Nicæam transfert; cui mox extincto Gregorium Syracusanum subrogat; quem et ipsum mox sublatum hujuscemodi Photius epitaphiis exornavit, ut magnis illum patribus vita et virtute æquarit: nec id aliam ob causam, quam quod infelix linguam suam sicut novaculam acuerit in Sanctum Ignatium usque in finem u.

65 Has et his multo plures ac deteriores ob causas venit ira Dei super filios diffidentiae. Subito namque imperatori filius et charissimus et natu maximus, Constantinus, est ereptus v: quem audax Photius, in gratiam imperatoris, in Sanctorum censum sua auctoritate retulit, et templis cœnobiisque, ad aucupandum humanam gratiam, colere non est veritus. Dein etiam magna Syracusanorum civitas horrenda clade periit: insulaque omnis et cuncta oppida et agri hostili manu foede etiamnum hodie vastantur, diripiuntur et pessumdantur w, nullo ex iis, qui rem sacram administrare videntur, Deum precibus placante: sed ut scriptum est*: *Facti sumus sicut oves errantes sine pastore*. Etenim in-
terata tempore iniquitas, multisque exemplis corroborata, in legem abiit iis, qui nolunt legem, et mores corrumpi in naturam quodammodo prævaricatorum invaserunt, et tali modi iram Dei in se provocaverunt impii. Enimvero singulatim percensere omnia, quæ innovata et impie gesta sunt a Photio, architecto et magistro hypocritarum et hostium crucis, et ab omnibus successoribus et sociis ambitionis suæ, justæ est opus historiæ, non hujus loci argumentum.

66 Nos vero infinitam Dei patientiam et clementiam memorantes, Dominum universorum deprecemur, ut nos, a sorte eorum, qui tot scandalorum, offensionum et dissensionum pessimis suis cupiditatibus auctores exstiterunt, ereptos, sortis Sanctorum, qui per fidem et charitatem Dei, humilitatem et mansuetudinem, regno et sacerdotio sancto Dei, qui Sanctorum caput est omnium, sunt dignati, nos quoque precibus intemeratæ purissimæque Dei Genitricis, selectorum cœlitum, Angelorum, gloriosissimorum Apostolorum, nobilissimorum Martyrum, Sanctorumque omnium, et cum hisce omnibus, sancti patris Ignatii, patriarchæ Constantinopolitani, novi confessoris et Sancti, consortes efficiat, in Christo Jesu Domino nostro: cui laus, honor, adoratio cum æterno Patre, pariterque æterno et vivificante ipsius Spiritu, nunc et semper, et in omnes omnium sæculorum æternitates. Amen.

ANNOTATA.

E

a *Hæc verba desumpta sunt ex S. Gregorii Nazianzenii oratione funebri in S. Basilium Magnum, num. 79 (1). Græce eadem sunt verba, quæ tamen Maurino-Benedictini paulo immutata latine reddunt, nempe: Jacebat ille extremos spiritus dicens, atque a cœlesti choro, ad quem jampridem oculorum aciem intendebat, expetitus. Photio machinante, S. Ignatio vitam abstulisse Basilium imperatorem scribunt Stylianus, episcopus Neocæsareæ Ephraesiae et alii ad Stephanum Papam V his verbis (2): Basilium in palatio contubernalem Photium habebat, ut Photius magis esset patriarcha, quam Ignatius ipse, licet in patriarchali sede ipse Ignatius resideret. Quapropter, ut supra diximus, ordinationes habebat, et ita imperatorem adversus Ignatium irritavit, ut ei vitam male abstulerit. Qui quum ita male fuisset mortuus, statim Photius ejusdem sedem occupavit. Ne vel verbo Nicetas, biographus noster, violentam S. Ignatii fuisse mortem insinuat, certe non taciturus, si tantum facinus suboluisset. Imo Nicetas causam mortis ponit senectam, morbos, ærumnas, adeoque causam naturalem; si proinde aliquid violenti intervenerit, fuerit venenum, quod tardius innotuit.*

F

b *Etiam hodie, ut testantur Menæa, in Ecclesia Græca celebratur festivitas S. Martyris et Apostoli Jacobi, fratris Dei, Ἀδελφοθεου. De eo egerunt nostri ad diem, quo colitur apud Latinos, i Maji (3).*

c *Superhumerales, græce ἐπωμεις, duplicem apud græcos habet significationem, ut monstrat Glossarium mediæ græcitatatis verbo ἐπωμεις: significat enim tum scapulare monachale, tum stolam, quæ humeris sacerdotis imponitur. Videtur autem totum hominem circumvestiisse: quoniam in laudato Glossario legitur, Moyses abbas, indutus ἐπωμειδα, totus candidus ὁλολευκος, apparuisse. Cæterum superhumerales S. Jacobi donatum acceperat S. Ignatius a Theodosio, patriarcha Hierosolymitano, ut constat ex hujus epistola, actione i concilii viii recitata (4):*

(1) Greg. Naz. Oper. tom. I, pag. 830. Edit. Paris 1778. — (2) Labbe, tom. IX, Conc. col. 371. Cfr Jager. Hist. de Photius,

pag. 260. Edit. Lovan. 1843. — (3) Act. SS. tom. I Maji, pag. 18 et seqq. — (4) Labbe, tom. VIII Conc. col. 987.

Præterea,

NICETA
AUCTORE
COEVO.

Præterea, inquit Theodosius patriarcha, sperans penes sacratissimam et solertissimam affectionem tuam (scilicet S. Ignatii) impetrare, quæ cordi sunt, poderem et superhumale cum mitra, pontificalem stolam S. Jacobi Apostoli et Fratris Domini et primi archiepiscoporum, quam antecessores mei patriarchæ circumamicti, semper in Sancta Sanctorum ingrediebantur, sacerdotio fungentes. Quæ et ipse ego indutus sum, eadem gerens tuo desiderabili et honorando mihi capiti, ex amore et dilectionis copia transmissi. Quamvis nostri luculenter de hujus S. Jacobi Reliquiis agent, nullam de sacris vestimentis mentionem injiciunt (1).

d S. Menæ templum situm erat ad Propontidem, in parte meridionali Urbis Geminus est autem Menas, uterque Martyr et Ægyptius: alter die xi Novembris, alter vero die x Decembris Martyrologio Romano inscribitur. Utri vero templum erectum fuit, ambigendum non videtur; quum Kalendarium Ecclesiæ CPolitaneæ, a Stephano Morcelli editum (2), unum tantum Menam proferat ad diem xi Novembris, qui Cotyæi in Phrygia, ubi militabat, sub Diocletiano martyrii lauream adeptus est. Fallitur proinde Carolus Du Cange, quando Menam, CPolimum, et Alexandrinum et die x Decembris cultum dicit (3). Minus porro felix est laudatus Morcelli, dum post Cangium, etiam Baronium erroris arguit, quasi et hic in Mena falsus esset. En verba in notis ad Martyrologium Romanum ad x Decembris: Alius hic Mennas, ab eo, de quo supra in idus (xi) Novembris: licet nonnulli hunc Mennam, illum esse dicant. Hujus corpus translatum est CPolim, in cujus honorem Justinianus basilicam excitavit, ut Procopius de ædificiis Justiniani imp. libro primo testatur. Facile perspicitur hallucinationem latere in pronomine hujus, ad quem ex duobus referendum sit. Omissis subtilitatibus grammaticorum, mens Baronii fuit, indicare Menam Martyrem cultum xi Novembris, quandoquidem in Breviario Romano legitur hunc CPolim fuisse translatum. Cæterum, quum, teste Procopio (4), Justinianus ædificaverit ædem in Hebdomo Menæ et Menæo Martyribus, scilicet ex altera omnino Urbis parte, versus septemtrionem, oportet, ut alterum fuerit templum binis Martyribus erectum: nam templum S. Menæ, quo corpus S. Ignatii delatum fuit, in meridie, ut diximus, ad magnum palatium jacet et a Constantino M., Jovi antea aut Neptuno sacrum, S. Menæ dedicatum fuit (5).

e S. Michaelis monasterium, quod Orientis dicitur, et postmodum a S. Satyro nomen accepit, trans mare in littore asiatico situm erat ad Propontidem. Prius erat palatium, Theophanoni, viduæ Stauracii augusti, a Michaeli, S. Ignatii patre, ædificatum, quod ipsa dein in monasterium convertit. Unde liquet ratio cur Sancto nostro fundatio tribuatur (6).

f De ætate et tempore episcopatus S. Ignatii egimus in Commentario prævio numm. 7 et seqq.

g Agarenii iidem sunt ac Saraceni; quatenus ab Agar, Ismaelis matre, id nomen aliqui derivent, non est hujus loci inquirere. Supra in

Annotatis ad caput v littera d egimus de nominis etymologia.

h Quamvis varia fortuna Siculi contra Saracenos hac tempestate pugnaverint, hujus quidem victoriæ nullum certum vestigium reperio apud scriptores historiæ Saracenico-Siculæ, quos consulere potui. Thomas Fazellus, decade ii, lib. vi, cap. i (7) loquitur de victoria, a Leone Apostypa relata, quæ, si tempus spectes, rei nostræ accommodari potest; sed quum idem Leo proditionis arguatur, vix credi potest victoriam prodigiose partam fuisse. En verba, quæ Fazellus ex Joanne Scylitza latine reddidit (8): Basilus (Macedo) Nasarem, bello clarum, contra Saracenos, qui Græciam populabantur, magna classe instructum, destinavit. Is, quum hostes victos fugatosque Peloponeso expulisset, in Italiam contra eosdem venit. Ubi cum Procopio protovestiario et Leone Apostypa, terrestrium copiarum ducibus, junctis viribus, classem Saracenorum, quæ tum ex Africa eo trajecerat, vicit fugavitque, et plura Calabriae et Apuliæ oppida, multasque arces, hostium præsidiis munitas, recepit: partaque victoria, CPolim repetiit. Quo discedente, quum Procopius et Leo contra Saracenos fortiter pugnarent, et Leo, qui dextro classis cornu præerat, victor evasisset, Procopio, qui sinistrum ductabat, succumbenti, ob veteris invidiæ ac pristini odii memoriam, quum posset, non succurrit. Quocirca licet ille strenue se defenderet, tandem occubuit. At quum Leo sui sceleris immanitatem novo aliquo facinore apud Basilium abolere vellet, Tarentum, urbem a Saracenis occupatam, magna vi cepit diripuitque. Non tamen Basilium ea fortuna adduci potuit, quin tanti sceleris debitas poenas victori irrogaret, eoque non solum eum præfectura privavit, sed et in exilium perpetuum misit. Hactenus Fazellus ex Scylitza. Difficultatem facessit non solum fæda perfidia; sed etiam quod in Niceta nostro præfectus dicatur Musilices, quamvis hic inferioris ordinis præfectus dici forsitan possit.

i Fœtus viventis abortum inferre, etiam ad salvandam matrem, sicut a Niceta sine censura proponitur, omnibus theologis, qui de disciplinis moralibus scripserunt, consentientibus, est peccatum gravissimum contra v Decalogi præceptum (9).

k Sacellarius, Σακελλαριος dignitas erat palatina, habebatque custodiam sacelli seu fisci imperatorii. Cfr Du Cange Glossar. mediæ græcitatæ et mediæ latinitatis h. v.

l Hic explicit Vita S. Ignatii, ut satis constat ex conclusione: quæ enim sequuntur, ad Photium pertinent ejusque usurpationem. Nihilominus a Niceta biographo adjecta fuere, quum ipse paulo superius dicat, quæ post viri sancti mortem evenisse narrantur, historiæ se adjecturum.

m S. Gregorius episcopus, qui Armenos ad fidem convertit et baptizavit, Illuminator seu Φωστρηρ appellatus fuit; quatenus baptizati illuminati, φωτισμενοι, dicebantur (10). Martyr vocatur, quamvis in pace quieverit; supplicium enim subierat ex se mortiferum,

(1) Act. SS. tom. I Maji, pag. 27 et seqq. — (2) Morcelli. Kalendar. CP. tom. I, pag. 222. — (3) CP. Christ. tom. II, pag. 128. — (4) Scriptt. Byzant. Procop. tom. III, pag. 201. — (5) Morcelli. Kalendar. tom. I, pag. 122. — (6) Du Cange. CP. Christ. tom. II, pag. 189, Spruner. Hist. Atlas, tab. LXII. — (7) Grævius.

Thes. Antiquit. Siciliæ. tom. IV, pag. 473. — (8) Cfr Narbone Bibliograp. Sicula. tom. I, pag. 170. — (9) S. Alph. Liguori, Theol. moral. tom. IV, pag. 196. Edit. Modoct. 1827. — (10) Morcelli. Kalendar. CP. tom. I, pag. 170.

A ex quo ereptus fuit miraculo, ut ejus Acta habent, a nostris data sub die xxx Septembris (1).

n Hujus nominis literas non reperi apud illos, qui de re diplomatica agunt: attamen Bernardus de Montfaucon in sua Palæographia Græca variis in locis (2) dicit, characterem græcum, quo Ægyptii uti solent, forma literarum diversum esse et peregrinitatis notam ferre: Alexandriam quoque fuisse elegantissimæ græcæ scriptionis officinam, ac sub imperio Romano, scribendi librosque conficiendi arte diu palmam tulisse Alexandriam. Hac ratione commode quidem explicantur litteræ Alexandrinæ, quæ in textu nostro occurrunt; verum non facile perspicitur, cur unus Photius, ut paulo infra dicitur, libri mysteria assequi posse dicatur: licet enim peregrinum quid redoleret character Ægyptiorum, tanta tamen non erat literarum diversitas, ut literatus quispiam librum enucleare non valeret. Quapropter suspicor, legendum esse hic loci literis Armenis pro Alexandrinis. Idem narrat ad verbum fere Simeon Magister in Annalibus de Basilio Macedone, num. 7 (3).

B o Theophanes, hujus nominis Primus, a Photio sedi Cæsareensi in Cappadocia impositus, eo etiam amandato, in cathedra sua permansit, et Stephanum, Photii successorem, consecravit, quatenus esset Protothronus, et deficiente pontifice Heracleæ in Thracia, ad ipsum istiusmodi ordinatio spectaret (4).

p De Magnaura palatio imperatorio late agit Carolus Du Cange (5): situm erat in extrema Urbe septemtrionem versus.

q Βγλα, Vigiliæ seu excubiæ vox est e latino detorta: litera consonanti V deficienti in græco suppletur per B.

r De Theodoro Santabareno cfr quæ habet Michael Le Quien (6), et quæ diximus supra cap. v Annot. h.

s Ob Photii restitutionem graviter carpitur Joannes Papa VIII a Baronio in Annalibus ad annum 879 § v, quasi ab eunucho et semiviro victus, non vir, sed esset fœmina potius nuncupandus; atque hinc natam existimat fabulam Joannæ papissæ. Sed Pagius in sua Critica ad eundem annum 879 § x Joannem Papam excusat, quatenus propter pacis et unitatis ecclesiasticæ bonum decessorum suorum et synodi œcumenicæ decreta, ut ipse dicit, relaxavit. Cæterum Theodorum aprocrisarium, id est

responsalem seu legatum Romam misit Photius, qualemcumque professionem fidei emissurum, quia fixum erat, instrumenta Romana pro libitu deinde truncare, alterare, interpolare.

t Petrus iste, Sardiæ episcopus, periit in sinu Dalmatico, quum legatione pro Photio ad Nicolaum Papam fungeretur, ut dicitur supra num. 42: et uti adnotavimus ad hunc locum annot. i. Proinde labitur Nicetas biographus, quando narrat hunc Petrum, mortuo S. Ignatio, id est, decem post annis, metropolitarem omnium sigilla suffurari potuisse: id ab alio quodam Photii secretario actitatum fuerit. Nam sigillorum furtum ad anteriora tempora, quibus sub Michaelle Photius CPolitanam sedem occupabat, referri nullatenus potest; quum intra decennium solidum multi metropolitæ verisimiliter vita functi sint.

u De Nicephoro, Amphilocho et Gregorio Asbesta seu Syracusano conferantur ea quæ habet Mich. Le Quien (7).

v Constantinus, ait Cedrenus (8), filiorum Basilii natu maximus, febri absumptus est, ineffabilem patri luctum relinquens. Obitum accidisse oportuit anno 879, quum Joannes Papa epistolam datam mense Augusto, die xvi, indictione duodecima (9), id est hoc eodem anno, inscribat Serenissimis, dilectis filiis nostris spiritualibus et Deo charis Basilio, Leoni et Alexandro imperatoribus et æternis augustis, omisso nempe nomine Constantini natu maximi.

w Pagius Critica in Baronium ad annum 878 § xvi dicit Syracusas a Saracenis excisas fuisse die xxi Maji anni 878: et quod ad diem spectat, recte quidem, quum eundem indicet testis oculatus Theodosius monachus (10): sed infelicitate annum excidii omisit signare. Ex Niceta porro nostro habemus, Constantinum, Basilii filium natu maximum, ante excidium Syracusanum mortuum: dicit enim Nicetas: Dein etiam Αβτιζα δε και magna Syracusa etc.; id est post mortem Constantini, quod cæterum etiam demonstrat consequentia sermonis. Quoniam igitur secundum Pagium Constantinus diem suum obiit anno 879, consequitur Syracusas direptas fuisse aut eodem anno, si primo vere defunctus est, aut anno primum sequenti, 880, si tardius mori contigerit. Posteriorem opinionem sectatur Octavius Cajetanus in Animadversionibus ad Vitas Sanctorum Siculorum (11).

(1) Act. SS. tom. VIII Septemb., pag. 295 et seqq. Cfr Le Quien. Or. Christ. tom. I, col. 1371. — (2) Palæogr. pag. 113. 236, 311 et seq. — (3) Post. Theophan. continuatum. pag. 689. Edit. Bonn. 1838. — (4) Le Quien. Or. Christ. tom. I, col. 381. — (5) CP. Christ. tom. I. pag. 127. Spruner. Hist. Atlas, tab. LIX.

— (6) Or. Christ. tom. II, col. 179. — (7) Ibid. tom. I, col. 646 et 757. — (8) Scriptt. Byzant. Cedren. tom. II, pag. 243. Edit. Bonn. — (9) Labbe, tom. IX, Conc. col. 134. Cfr Pagii Crit. ad an. 879 § xi. — (10) Cajetan. Vitæ SS. Siculorum. tom. II, pag. 274. — (11) Ibid. Animad. pag. 103.

DE B. HERIFRIDO, EPISCOPO AUTISSIODORENSI,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. V. H.

ANNO 909.

§ Unicus. Beati elogia ac Vita, a coævo conscripta; ex Armoricana familia oriundus, nascitur Carnoti; in palatio regio ad litteras informatur; partes regis in electionibus episcoporum: bona Ecclesiæ Autissiodorensi subtracta, agente episcopo, restituuntur.

Vestigia cultus antiqui;

Quæ suaserunt rationes, ut B. Humbaldo Autissiodorensi episcopo, ad diem xx Octobris locus daretur in nostris Actis Sanctorum, eædem faciunt, ut ejus decessori B. Herifrido parem cultum deferamus. Imprimis **B** Sanctis Ecclesiæ Gallicanæ accensum vult Autissiodorensem antistitem Herefridum, Castellanus in suo Martyrologio, gallica lingua conscripto, his verbis, quæ latina reddo: Autissiodori, Venerabilis Herifridi, episcopi, omnibus virtutibus ornati, et miraculis admirandi, ut dicit Robertus a S. Mariano (1). In antiquo Martyrologio, ab Edm. Martene in *Collectione Amplissima* edito, ad sæculum xi pertinente (2), et simul *Necrologium* continente sub die iv kal. Septembris, post recensita Sanctorum nomina, legitur (3): Ipsa die, ordinatio domni Herefridi, qui dedit fratribus ad refectionem ipsius diei faciendam Artaldum villam et in Lindriaco mansum unum, et in Capillaco mansum alterum et molendinum subtus murum. In Nativitate vero S. Mariæ, quando sedit primum in cathedra episcopali, dedit fratribus ecclesiam Bacernæ et Lindriacum et Lupinum, necnon Lognicum. Gimiliacum autem dedit in Natali S. Clementis. Ad diem x vero kal. Novembris idem Martyrologium habet (4): Obiit domnus Herefridus episcopus, pater piissimus, qui dedit medietatem Mallici ad refectionem fratribus exhibendam: ac repetit dein fundationes alias, superius relatas. Præterea Castellanus in citato jam Martyrologii loco addit, B. Herifridi imaginem cum titulo Sancti depictam esse in sacello S. Sebastiani ecclesiæ cathedralis. Pictura ista, circa annum 1545 exposita, monstrat anteriorem esse famam sanctitatis B. Herefridi, adeoque efficit, ut ejus qualiscumque cultus ad casum exceptum bullæ Urbani VIII pertineat, ut monstravit collega ad diem xx Octobris in Actis S. Humbaldi, pariter episcopi Autissiodorensis, pro quo eædem prorsus, ac pro nostro B. Herefrido, rationes militent (5).

Vita, a coævo conscripta;

2 Vita, quam infra edimus suis pro more nostro distinctam numeris, ab æquali aut subæquali conscripta, ex *Historia episcoporum Autissiodorensium* apud Phil. Labbe in *Nova Bibliotheca Manuscripta* T. i deprompta est. Et quidem non diu post obitum lucubratam fuisse

hanc scriptionem, testis nobis est Frodo, dicens, Autissiodorensis Ecclesiæ non ignobilem consuetudinem esse, quam cito de sæculo migrat ejus episcopus, illico terminum vitæ, sedis introitum, ac præcipue bene gesta ipsius conscribere (6). Atque hanc consuetudinem, quæ certe circa finem sæculi undecimi vigeat, etiam valuisse initio sæculi præcedentis, ostendit B. Herifridi vita, in qua scriptor dicit num. 2: Qualiter vixerit, et quam nobilem se normamque virtutum omnibus præbuerit, plus supersunt, qui hæc luce clarius norunt. Quum igitur scriptor adstruendo B. Herefridi virtutes ad superstites provocet, quasi plures adhuc testes adessent, dubium esse non potest, quin vel ipse eadem coram viderit, aut saltem ab idoneis testibus didicerit. *Biographum* autem B. Herifridi fuisse B. Hericum, Autissiodorensem S. Germani monachum (7), conjicere aliquatenus licet ex eo, quod eadem locutio satis notabilis in epistola dedicatoria ad Carolum Calvum, quæ certi Herici est, et in Vita edenda occurrit. Etenim in epistola ad Carolum dicit (8), felicem fore rempublicam, si vel philosopharentur reges vel philosophi regnarent. Atqui *biographus* num. 1 de eodem Carolo agens: Felices, inquit, exstiteres res mundi, quia et rex philosophabatur, et philosophus regni moderabatur habenas. Quæ conjectura etiam roboratur non solum ex Herici monachatu Autissiodorensi, sed præsertim ex ipsa *Historia episcoporum Autissiodorensium*, quæ cap. 39 habet (9), sedente Wala episcopo, qui annis septem B. Herifridum præcessit, duo luminaria Collegii Autissiodorensis Reinogalam et Alagum, collaborante Herico theosopho simul monacho, gesta præsulum istius sedis compendiose atque commatice elucubratis paginis indidisse. Et certe ratio temporis non obstat, quominus Hericus, qui scriptoribus Gestorum collaboravit juvenis, etiam B. Herifrido superstes, ejus Acta testis oculatus litteris consignarit.

3 B. Herifridus, ut habet Vita num. 1, natione Carnotensis, patrem habuit Herefridum ex nobilissima Armoricani tractus prosapia derivatum. Nomine Tractus Armoricani veniebant sæculis etiam vi et vii non solum Britannia Gallica, seu Lugdunensis tertia, sed etiam duplex Aquitania, provinciæ Senonensis, et

patria Carnotum,

(1) Martyrol. univ. pag. 987. — (2) Cfr Act. SS. tom. VIII Octob., pag. 329. — (3) Ampliss. Collect. tom. VI, col. 718. — (4) Ibid. col. 726. — (5) Act. SS. tom. VIII Octob., pag. 996. —

(6) Nov. Bibl. mss. tom. I, pag. 454. — (7) Act. SS. tom. IV Jun., pag. 239. — (8) Ibid. tom. VII Jul., pag. 221. — (9) Nov. Bibl. tom. I, pag. 434.

AUCTORE
J. V. H.

A *secunda Lugdunensis, ut monstratum fuit in Commentario historico SS. Ursulae et Sociarum* (1). *Sed istiusmodi divisio ad rem militarem spectabat: nihilominus aliquando etiam in narrationibus, si ita loqui liceat, togatis adhibebatur. Sic SS. Basolus et Eligius Lemovicini, ex partibus Armoricanis orti referuntur* (2). *Utrum autem B. Herifridi pater Armoricanus dicitur, quatenus ad Senonensem provinciam, sub qua est Carnotum, pertineret, vehementer dubito: quoniam saeculo x, quo haec scripta sunt, divisio militaris oblitterata erat. Dein Gauterius, postea Aurelianensis episcopus, et Beati consanguineus, dicitur S. Martini Turonensis alumnus; Britanniam itaque Gallicam proxime attingebat. Quapropter censeo, patrem B. Herifridi Armoricanum dici, quia ex Britannia Gallica ortum ducebat. Quum igitur parentum, Carnotum incolentium, origo Armoricana seu Britannica recensatur, verisimile est, eosdem non ita diu, Britannia Minore relictas, Carnoti consedis, quando eorum filius, B. Herifridus, lucem aspexit. Si enim multo anterior fuisset illorum immigratio, ejus memoria lapsu temporis diuturnioris oblitterata probabiliter fuisset. Quod si monumenta historica consulamus, reperiemus, Britanniam Armoricanam circa annum 843 maximis calamitatibus oppressam fuisse. Tunc intestina bella exarserunt inter factiones, quae aut proprium regem sibi volebant, aut patriam Galliae regno obligatam contendebant: tunc quoque Normanni Galliae universae imminerebant, sed praecipue oram maritimam vastabant* (3). *Sic ex Fragmento historiae coevo videmus, Lambertum, comitatum Namneticum impudenter invadentem, militibus distribuisse, scilicet Gunferio nepoti suo regionem Herbadillam (Herbauge), Reinerio Metallicam (Mauge) et Girardo Theofalgiam (Tifauges); quae omnia illis hereditario jure concessit* (4). *Luctuosam Armoricae conditionem vivis coloribus describunt patres Concilii Tullensis, anno 859 celebrati, in epistola sua synodali ad Britones, propter scelera sua excommunicatos, qua monstrant nihil sanctum genti fuisse* (5). *Atque isto circiter tempore parentes B. Herefridi, ut patriae suae calamitates effugerent, ad interiorem Galliam emigrasse censemur: nobiles quidem genere, inquit biographus noster num. 1, sed nobiliores erant sanctitate, ac maluerunt, relictas patriam infelici, sibi Deoque in tranquilliori regione vacare.*

origo familiae
Armorica;

C 4 Est et alterum, quod mihi suadet, familiam B. Herefridi in interiorem Galliam isto circiter tempore immigrasse: nempe, ut habet biographus num. 2, Gauterio, episcopo Aurelianensi, ex cujus processerat progenie, procurante, ad imperatoris aulam directum fuisse Herefridum nostrum. Antequam vero Aurelianensem cathedram adipisceretur Gauterius, fuerat S. Martini Turonensis alumnus (6); adeoque ad metropolim pertinebat, sub qua Armorica universa constituta erat. Ast eo ipso tempore descisciebant Britones a Turonensi metropoli et proprium sibi constituerant archiepiscopum Dolensem: proptereaque Tullense jam citatum concilium anni 859 canone viii ha-

bet (7): Ad episcopos Britonum, qui se contra auctoritatem a metropoli sua moliantur discindere, synodus litteras secundum auctoritatem sacram direxit, quatenus ad suam metropolim redeant, eique debito jure se subdant, nec a canonica et episcopali communione se segregent. In epistola autem synodali, ad episcopos Britonum directa, monentur, metropolitano suo competentem reverentiam eos debere, ita ut praeter ejus praesentiam aut consensum, nullus in regione canonice possit ordinari episcopus, nec illos generale aliquid sine ejus consensu posse sancire (8). Existimo autem Gauterium, Turonis educatum, noluisse schismati Armorico adherere, et in Galliam confugisse, quo secum adduxit familiam: nam non ita diu post nepotem suum Gauterium ad Senonensem (9), et consanguineum B. Herefridum ad Autissiodorensem cathedram promotum vidit. Est et tandem tertium, quod familiae B. Herefridi migrationem suadere potuit: nam in eadem epistola synodali injungitur episcopis Britonum, ut Salamoni, qui Britannorum tenebat regionem, inter alia suggererent, quanto animae suae periculo Britannorum dominationem invaserit, quum domno nostro regi Carolo fidelitatem prius juraverit (10). Multiplici itaque ratione explicatur, quomodo familia Armoricana interiorem Galliam petere potuerit, hinc scilicet schismate impellente, illinc urgente fidelitate regi jurata.

5 Porro Carnoti, ut loquitur biographus num. 2, aliquantisper liberalibus institutus studiis, ut in eum literalis scientia concurreret, domino Gauterio, sanctae Aurelianensis Ecclesiae episcopo, id procurante, ex cujus processerat progenie, ad supradicti imperatoris famulatum serviturus dirigitur. Gauterius anno circiter 867 Agio episcopo in sede Aurelianensi successit. Quum itaque isto episcopo procurante ad aulam regiam admissus fuerit B. Herefridus, id post annum 867 accidere debuit: quumque praeterea beati viri accessus ad aulam contigerit, postquam Carnoti aliquantisper liberalibus institutus studiis fuisset, ac proin adolescentiae annos vix egressus esset, satis verisimile est, B. Herefridum tunc vicanarium fuisse: unde eundem natum circa annum 850 habebimus: adeoque anno aetatis trigesimo septimo, Christi 887, episcopus factus, prope sexagenarius, anno 909, obiit. Porro celebris valde erat schola palatina sub imperatore Carolo Calvo, utpote quae primariis literarum et scientiarum magistris floreret, et liberalium disciplinarum cultum, Normannicis vastationibus vexatum, ad pristinum honorem restituere satageret (11). Id luculenter confirmat Hericus, monachus Autissiodorensis, in epistola ad Carolum Calvum, quam Vitae metricae S. Germani Autissiodorensis praemisit, quamque ediderunt nostri in ejusdem Actis (12). Ita namque, ait, spretis caeteris, in eam mundi partem, quam vestra potestas complectitur, universa optimarum artium studia confluerunt, ut verisimile habeam, jamdudum eas humanae perosas inertiae, terris penitus excessisse, nisi vestrae integritatis amplitudine tenerentur; in qua

in schola palatina, tunc florenti,

(1) Aet. SS. tom. IX Octob., pag. 108. — (2) D. Bouquet. Rec. tom. III, pag. 463 et 532. — (3) Bouquet. scriptt. rer. Gall. tom. VIII, pag. 46. — (4) Ibid. tom. VII, pag. 47. — (5) Labbe, tom. VIII Conc. col. 696. — (6) Gall. Christ. tom. VIII, col.

1426. — (7) Labbe, tom. VIII Conc. col. 678. — (8) Ibid. col. 696. — (9) Gall. Christ. tom. VIII, pag. 1426. — (10) Labbe, col. 696. — (11) Hist. lit. de la Fr. tom. IV, pag. 224. — (12) Act. SS. tom. VII Jul., pag. 222.

etiam

AUCTORE
J. V. H.

etiam unicum suæ professionis culmen ac fastigium (ut palam eminet) mirabiliter collocarunt. Hinc est, quod, quum sit perantiqua sententia, « Silent leges inter arma; » hæc tamen tam belli quam pacis tempore, apud vos plurimum semper obtinent dignitatis. Ita ut merito vocitetur schola palatium, cujus apex non minus scholaribus quam militaribus consuescit quotidie disciplinis.

informatus, a
rege

6 Scholam autem palatinam episcoporum seminarium fuisse, multiplicia ostendunt exempla (1). Quamvis enim clero et populo viduatæ Ecclesiæ in eligendo novo pastore sue non undequaque perissent partes, maximas tamen obtinebat rex, ut satis constat ex can. vii Concilii in Valentini, anno 855 celebrati, qui habet (2) : Quia indiscussi et inexaminati, scientiæque literarum pene ignari, minusque apostolicæ præceptioni appropinquantes, peccatis nostris agentibus, per civitates episcopi ordinantur; qua occasione maxime vigore ecclesiasticus deperit; placuit, ut si quando alicujus civitatis episcopus a vocatione Domini decesserit, a gloriosissimo principe supplicando postuletur, ut canonicam electionem clero et populo ipsius civitatis permittere dignetur. Atque ita aut in clero aut in diœcesi certe ipsa, vel, si opus sit, in vicinia ipsius probata et officio digna persona quæretur, quæ inventa consensu totius cleri et populi ad honorem civitati ipsi præficiatur. Sed et si a servitio pii principis nostri aliquis clericorum venerit, ut alicui civitati præponatur episcopus, timore casto sollicite examinetur, primum cujus vitæ sit, deinde cujus scientiæ : et vigore ecclesiastico sub oculis Omnipotentis Dei agat metropolitanus in hac parte, episcopis, sicut Dei ministris, adiutorium ferentibus, ne maculatæ vitæ et pompis sæculi turbidus, et simoniaca hæresi pollutus, humilibus et mundis membris Christi, Ecclesiæque ipsius superponatur episcopus : nec præsumat illiteratum et cupiditate nimia cæcatum, redditurus facti sui rationem, populo Dei præficere. Si necessarium idem metropolitanus viderit, ne tantum malum cogatur agere, ut indebito honorem, bonis tantum debitum, tradat; instruat populum, informet clerum, potius adire elementiam imperialem, et ipse cum coepiscopis, quibus valuerit modis, adeat, ut Ecclesiam Dei gloriosus imperator digno honoret ministro. Si autem turpiter, cupiditate quacumque victus, aut aliquo munere deceptus, tantum opus negligenter et ægre fuerit executus, judicia omnia cernentis Dei se incurrere non dubitet, sed et sententia fratrum se noverit esse culpandum.

episcopus Autissiodorensis
Ecclesiæ destinatur.

7 En igitur norma, qua in Galliis sæculo nono episcoporum fiebat electio. Imprimis scilicet petebatur a rege liberæ electionis licentia, quæ videtur plerumque concessa, nisi quis clericus palatinus, rege consentiente, se offerret ad episcopatum adeundum. Tunc quidem ab metropolitano et reliquis provinciæ episcopis exploranda erant, vitæ integritas, literarum doctrina, inquirendum etiam erat, an malis artibus tanto ministerio se obtrusisset. Quod si minus idoneus aut etiam indignus repertus

fuiisset, adeundus erat rex ipse sive per legatos sive per ipsum metropolitanum, ut alterum rex suggereret, qui digne fungi posset officio episcopali. Ad hanc normam celebrata fere fuit B. Herifridi electio in episcopum Autissiodorensis. Interea, ait biographus num. 2, urbis Autissiodorensis in unum collocata cleri et plebis congerie, de eligendo pastore consilium quæritur, atque ad regiæ magnificentiae aures nuntius percito dirigitur : nec mora, rex, audito antistitis obitu, omni cupiditatis ardore deposito, divina præordinante clementia, consilio aulæ regiæ procerum, acclamantibus cunctis, domino Herefrido, cum summa reverentia nominando, pastorem confert baculum, atque ad Senonensem urbem dirigit ordinandum. Quem divinissimus archiepiscopus Gauterius cum summo honore excipiens, consensu cleri et plebis, illuc hujus rei gratia confluentis ; festivitatem Sancti Joannis... in Nigello cœnobio ordinavit, et cum summa exultatione in hanc sedem inthronizavit. Qui tunc, scilicet anno 887, in Gallis regnabat rex, erat Carolus Crassus, Ludovici Pii ex Ludovico Germanico nepos. B. Herefridi secundum commendationem regiam electio facta est a clero et populo, Senonas ad hoc convocato, quam probarunt etiam episcopi provinciæ ad normam canonis supra citati.

8 Ordinatus fuit B. Herefridus in festo Decollationis S. Joannis Baptistæ, seu die XXIX Augusti, qui anno 887 in feriam III incidebat. Quæ autem causa fuerit, ut episcopalis illa consecratio facta fuerit in Nigello monasterio Trecentis diœcesis (Nesle-la-Reposte, in districtu Sparnacensi, hodie in episcopatu Catalaunensi) ignorare se dicit Joannes Lebeuf in sua Historia diœcesis Autissiodorensis : conjectat vero, aut officium quoddam ecclesiasticum Nigelli peragendum fuisse, aut, Normannis circa Icaunam fluvium infestis, tutiorem consecrationi locum Nigellum exhibuisse, aut tandem Trecentensem episcopum, qui consecrationi cooperari debebat, morbo impeditum, istic substituisse (3). Quod si ita fuerit, satis est causæ, cur consecratio B. Herifridi Nigelli in diœcesi Trecenti celebrata fuerit. Addit dein biographus : Galterius cum summa exultatione in hanc sedem inthronizavit B. Herefridum : scilicet, ut habet kalendarium vetus Autissiodorense (4), in Nativitate B. Mariæ sedit primum in cathedra episcopali. Ab hac porro die VIII Septembris computandum est tempus episcopatus B. Herifridi : vixit, ait biographus, num. I. in episcopatu annos XXII, mensem unum, dies XVI. Quod si ab VIII Septembris ad diem emortualem, XXIII Octobris, calculum instituamus, intervallum mensis unius et dierum XVI reperiemus. Sed aliam temporis rationem iniiit scriptor Historiæ episcoporum Autissiodorensium, quando in B. Herefridi decessore, Vribaldo seu Wibaudo, qui obiit IV id. (XII) Maji, dicit (5) : Mansit Ecclesia absque pontifice menses III, dies XVII : etenim a die XII Maji ad XXIX Augusti, qua episcopalem consecrationem accepit antistes noster, sunt accurate menses tres et dies septemdecim. Unde liquet tempus episcopatus quandoque ab ipsa consecratione, quandoque ab inthronizatione desumi.

(1) Hist. lit. de la Fr. tom. IV, pag. 225. — (2) Labbe, tom. VIII, col. 138. — (3) Mémoires concern. l'hist. d'Aux. tom. I,

pag. 212. Edit. Paris. 1848. — (4) Martene. Ampl. Collect. tom. VI, col. 748. — (5) Labbe, Nov. Biblioth. tom. I, pag. 435.

bona, suæ Ec-
clesiæ subtra-
cta,

9 Qualiter deinceps, inquit biographus num. 2, vixerit B. Herifridus, et quam nobilem se normamque virtutum omnibus præbuerit, plus supersunt, qui hæc luce clarius norunt. Quibus ex verbis deducere licet, beatum virum sanctissime episcopali officio perfunctum fuisse. Nihilominus Joannes Lebeuf, quasi mirabundus, animadvertit, beatum antistitem tempore pontificatus annorum XXII unico interfuisse concilio, scilicet Magdunensi ad Ligerim (Meun-sur-Loire, Département du Loiret), in diœcesi Aurelianiensi (1). Verum inter annum 887, quo episcopus consecratus est, et annum quo obiit, 909, præter Magdunense, nullum in provincia Senonensi occurrit concilium, cui præsens adesse debuerit. Quod dein Synodo Remensi anni 893, quamvis satis vicine non interfuerit, ratio probabilis est, quod Fulco, Remensis archiepiscopus, in eo consensu Carolum Simplicem ad regnum promoverit et unxerit in regem: dum e contrario Gualterius Senonensis Odonem Francorum regem anno 888 diademate cinxisset (2). Satis igitur verisimile est, B. Herefridum aut noluisse, aut non potuisse a suo metropolitano desciscere, adeoque a conventu Remensi abstinere debuisse. Est altera Synodus Remensis anno 900 habita, in qua anathemate percussi fuerunt interfectores Fulconis archiepiscopi: sed præter Rotomagensem archiepiscopum soli episcopi Remensis provincie synodo adstiterunt (3). Reliqua autem concilia, hoc temporis intervallo per Gallias celebrata, in remotis provinciis convocata fuerunt, ad quæ proinde vexatissimo sæculo accedere vetabatur. Ex hoc igitur capite, nihil occurrit, unde quidpiam negligentie aut vecordie famæ B. Herefridi aspergatur.

obtentis regis
litteris, quæ

10 Ad id autem præcipue B. Herefridus pontificatus sui tempore incubuit, ut vastatam Ecclesiam suam instauraret, et bona, iniquitate hominum distracta, restituta haberet. Initio, ut videtur, sui episcopatus Autissiodorensis civitas, inquit biographus num. 3, improvise flammis exusta, penitus versa est in cineres tantum et rudera. Quapropter B. Herefridus hoc animo induxit suo, numquam sibi aliquid facturum habitaculum, donec ædes Dei in pristinum redigerentur statum. Quas, parvo contentus C tuguriolo, mox reædificari cœpit, et funditus eas opere mirifico exornavit. Incendii itaque calamitatem eatenus reparavit, quatenus successoris sui solæ ædes episcopales reficiendæ superfuerint. Cæterum templum cathedrale, a B. Herefrido instauratum, centum viginti post annis denuo conflagravit; quod Hugo Cabilonensis, episcopus Autissiodorensis, cœpit majore ambitu ac cryptarum curvaturis quadris lapidibus certatim reædificare (4). Ac in tali statu matrix ecclesia permansit, donec Gulielmus II, episcopus Autissiodorensis, anno 1215 novum ædificium adorsus est. Eo scilicet tempore, habet Historia episcoporum (5), circa novas ecclesiarum structuras passim fervebat devotio populorum. Videns itaque episcopus ecclesiam suam Autissiodorensem structuræ antiquæ minusque compositæ squallore ac senio laborare, aliis circumquaque capita sua extollentibus mira specie venustatis, eam disposuit nova stru-

ctura et studioso peritorum in arte cæmentaria artificio decôrare, ne cæteris specie studiove penitus impar esset. Addit scriptor, Gulielmum primo anno circiter septingentas libras de proprio præter oblationes fidelium et præter jurisdictionis suæ proventus, quos ad hoc ab initio deputaverat, in sumptus ejusdem operis erogasse. Quæ pecunia, si hodierna moneta æstimatur, efficiet pro primo anno circiter 80,000 francorum, ac dein in singulas hebdomadas francos 1,137 (6). Ac tantis expensis constructa est ædes cathedralis, quæ hodie visitur.

AUCTORE
J. V. H.

11 Præter curam instaurandi sacras ædes, igne destructas, ad id etiam incubuit B. Herefridus, ut Autissiodorensi sedi subtracta beneficia, solerti cura, summaque vigilantia, regalibus præceptis ac apostolicis privilegiis sancita, suo loco restitueret, ut habet biographus num. 3, additque: Ex quibus Malliaci cum suis adjacentiis medietatem ad concinnanda luminaria contulit, alteram canonicis ad refectionem die obitus sui præparandam concessit. Crevennum etiam villam et Nardiacum ac Novicum cum suis appendiciis sibi suisque successoribus perpetuo servitura, diu multumque laborans, impetravit. Enimvero horum prædiorum chartæ hactenus servatæ fuerunt. De Malliaco quidem est diploma Caroli Simplicis, referens (7), qualiter Herefridus, venerabilis Autissiodorensis Ecclesiæ episcopus quædam præcepta imperatorum et regum... obtulit obtutibus nostris, in quibus continebatur, quemadmodum ipsi antecessores nostri quasdam res, in pago Autissiodorensi consistentes, hoc est Malliacum cum omnibus appendenciis suis, situm super Icaunæ fluvium, olim injuste a præfata Ecclesia abstractum, juste et rationabiliter reddidissent. Quapropter sancimus, ut sicut in illo continetur præcepto, ita et deinceps per hanc nostram succedentibus temporibus auctoritatem firmum et inconvulsum permaneat, nullo umquam successorum nostrorum id irrumpente... Actum pridie idus Martii, indict. v, anno x regnante Carolo gloriosissimo rege, redintegrante v. Actum compendio palatio, in Christi nomine feliciter. Amen. Scilicet mortuo Odone, qui partem Gallie regio titulo gubernarat, die III Januarii 898, universæ Franciæ procures, Carolum regem salutarunt, atque hinc fit, ut annus vulgaris 902, quo diploma fuit datum, quintus esset ab redintegrato regno Franciæ.

12 Quoad autem Crevennum villam, eam jam biennio ante Ecclesiæ restitutam voluerat idem Carolus rex, ut constat ex ejus diplomate, in quo dicit (8): Notum esse volumus cunctis fidelibus Sanctæ Dei Ecclesiæ et nostris, presentibus scilicet atque futuris, quoniam nos de æterna cogitantes remuneratione et gloriosi avi nostri, piæ memoriæ Caroli imperatoris ac genitoris nostri domni Hludovici regis animarum remedio, quamdam villam, quæ vocatur Crevennus, sitam in pago Autissiodorensi super fluvium Icaunæ, per deprecationem dilecti carissimi nostri Richardi, venerabilis comitis,

(1) Mém. tom. I, pag. 218. — (2) Gall. Christ. tom. XII, col. 28. — (3) Labbe, tom. IX, Conc. col. 481. — (4) Labbe, Nov. Bib. tom. I, pag. 430. Lebeuf, tom. I, pag. 233. — (5) Labbe, pag. 490. Lebeuf, pag. 376. — (6) Mém. prés. par divers sav. à l'Acad. des

Octobris Tomus X.

Inser. et Belles-Lettres. tom. I, pag. 273. — (7) Lebeuf, Hist. d'Auxerre, tom. IV, pag. 26. — (8) Martene. Ampliss. Collect. tom. I, col. 236.

AUCTORE
J. V. H.

sanctæ matri ecclesiæ Autissiderensi, in honore beatissimi Christi Martyris Stephani fundatæ, atque rectori ejus Herifrido, dilecto ac venerabili nobis episcopo, reddimus et restauramus, atque perpetualiter confirmamus. Ipsa autem villa eidem matri ecclesiæ olim abstracta, propter vestituram nonas et decimas persolvere hospitali ipsius annis singulis visa est. Unde hoc nostræ celsitudinis præceptum fieri jussimus, ac præfato venerabili episcopo Herifrido dedimus; per quod præfatum villam Crevennum cum omnibus integritatibus et appendiciis suis... præfatæ Ecclesiæ memoratus pontifex ac successores ipsius jure firmissimo perpetualiter teneant atque possideant, sicut alias res ipsius Ecclesiæ, nemine inquietante. Sed et successores nostros obnixè poscimus, ut hanc nostram restaurationem congruo in futurum loco convenientes ob amorem Dei, Sanctique Stephani ratam et stabilem esse permittant, sicut sua statuta stabilia manere desiderant... Datum anno viii regnante Domno Karolo gloriosissimo rege, redintegrante tertio. Actum Compendio palatio. *Qui citantur in diplomate Carolus imperator et Ludovicus rex, avus et pater Caroli, sunt Carolus Calvus et Ludovicus Balbus, e quibus Carolus Simplex proxime descendit. Atque hæc sunt quæ in Actis B. Herifridi illustranda habuimus: reliqua in ipsa Vita annotabimus. Sedit porro annis xxii, mense i, diebus xvi, adeoque Autissiodorum ingressus die viii Septembris 887, diem suum obiit die xxiii Octobris 909, quem annum in capite hujus Commentarii signavimus.*

VITA B. HERIFRIDI,

EPISCOPI AUTISSIODORENSIS,

Ex Historia episcoporum Autissiodorensium, tom. I Novæ Bibliothecæ Mss. Phil. Labbe.

C

B. Herifridus,
Carnotinus,

a

* hospite ?

b

* voluit ?

c

Herifridus, natione Carnotensis, vixit gloriose in episcopatu annos xxii, mensem i, dies xvi a. Hic vir nobilissimus qualiter hanc suscepit dignitatem, qualis in pontificatu, qualis et ante fuerit, non allegare litteris, indecentissimum est. Eo siquidem tempore Carolus, nulli virtute secundus, totius orbis gubernabat imperium; quo hospite *, felices exstiterè res mundi, quia et rex philosophabatur, et philosophus regni moderabatur habenas b; nam licet in diversa, utpote regum omnium potentissimus, utpote regum animus, liberalium artium ferulas a palatio numquam videret* deesse, sed regiæ dignitatis aulam totius sapientiæ gymnasium mirareris exsistere c. Ad hunc locum quique nobiles et regni optimates discendi gratia humani et ecclesiastici habitus soboles destinabant; certi utriusque disciplinæ dogma oppido refulgere. Inter alios denique superbi sanguinis juvenes, inibi exsultantibus animis confluentes, aderat præfatus vir, ex nobilissima Armorici tra-

ctus prosapia derivatus d, Herifridus nomine, morum sanctitate probatissimus, vultu et conversatione angelicus, ardens in humanis tenebris divinæ contemplationis radius. Hujus pater Herifridus nominatus est, mater vero Hisemberga est nuncupata: nobiles genere, nobiliores sanctitate: qui licet forent conjugati sæculo, erat tamen in cœlestibus illorum conversatio; qui præfatum prolem tenere diligentes, Omnipotentis et Beatæ Mariæ servitio tradiderunt: in Carnotensi urbe, unde et ipsi oriundi erant, ingenti gratulatione eum tonsorantes e.

2 Ibi aliquantisper liberalibus institutus studiis, ut in eum literalis scientia concurre- ret, domino Gauterio, sanctæ Aurelianensis Ecclesiæ episcopo, id procurante, ex cujus processerat progenie, ad supradicti imperatoris famulatum serviturus dirigitur f. Illic plene Scripturarum perscrutans paginas, senioris hic * inhæsit servitio, ut numquam ab ejus vellet præsentia discedere, numquam ab ecclesiasticis negotiis separari. Interea urbis Autissiodorensis in unum collocata cleri et plebis congerie, de eligendo pastore consilium quæritur; atque ad regiæ magnificentiae aures nuntius percito dirigitur: nec mora, rex, audito antistitis obitu g, omni cupiditatis ardore deposito, divina præordinante clementia, consilio aulæ regiæ procerum, acclamantibus cunctis, domino Herifrido, cum summa reverentia nominando, pastorem confert baculum, atque ad Senonensem urbem dirigit ordinandum. Quem divinissimus archipontifex Gauterius h, cum summo honore excipiens, consensu cleri et plebis, illuc hujus rei gratia confluentis, festivitate S. Joannis, qua capite præciso cœlestibus est insinuatus sacrariis i, in Nigello cœnobio k ordinavit, et cum summa exultatione in hanc sedem inthronizavit l. Ubi qualiter vixerit, et quam nobilem se normamque virtutum omnibus præbuerit, plus supersunt, qui hæc luce clarius norunt. Et quoniam hostis humani generis adversus justos amplius fraudis suæ pervigil tendit muscipulas, diversa huic viro apostolico ingessit tentamina, ut a veritatis tramite exorbitantem ad sua male suadens verteret consilia.

3 Nam civitas, improvise flammis exusta, penitus versa est in cineres tantum et rudera. His ita gestis, carus Domini Herifridus hoc animo induxit, suo, numquam sibi aliquod facturum in urbe habitaculum, donec ædes Dei, ecclesia scilicet Beatæ semper Virginis Mariæ ac Sancti Joannis, simulque Primi Martyris Stephani in pristinum redigerentur statum m. Quas, parvo contentus tuguriolo, mox reædificare cœpit, et funditus eas opere mirifico exornavit. In hujusmodi studio usque ad vitæ terminum permansit. Sicque, ecclesiis nobiliter restructis, antecessorum suorum domos condere mors infelix prohibuit. Multa denique præfatæ sedi subtracta erant beneficia, quæ solerti cura, summaque vigilantia, regalibus præceptis ac apostolicis privilegiis sancita, suo loco restituit. Ex quibus Malliaci n cum suis adjacentiis medietatem altari ad concinnanda luminaria contulit, alteram canonicis ac refectionem, die obitus sui præparandam, concessit. Crevennum etiam villam

in schola palatina educatur; episcopus factus,

* sic?

E

g

h

i k

l

F

civitatem incendio vastatam, instaurat,

m

n

et

et Narciacum ac Novicum *o*, cum suis appendenciis sibi suisque successoribus perpetuo servitura, diu multumque laborans, impetravit. Artadum denique et in Capilliaco mansum unum, in Lindriaco alium *p*, et farinarium *q*, quod est secus murum urbis, ad parandum in die ordinationis suæ edulium fratribus concessit. Oratorium sane beatissimi Clementis, quod est in eadem urbe, flammis exustum, restauravit *r*, eique per deprecationem Herimberti, qui his jure beneficiario utebatur *s*, Chimiliacum villam cum ecclesia Sancti Andreae, quæ est in Gurgiaco, attribuit, præcepto confirmans regio *t*. Eodem pacto, ut idem Herimbertus, ecclesiæ sibi commissæ fidelissimus filius, qui omnium ecclesiarum restorationi post prælibatum pontificem insudavit, eisdem rebus adhuc vivens frueretur, unusque post illum, quem eligeret propinquus, sicque necessaria præfato ministrarent oratorio, et die festivitatis Sancti Clementis Martyris *v* congruum canonicis impertirent pastum, quatenus ipsius apud Deum Omnipotentem interventu, cui angelicis etiam manibus in mari præparata est domus, criminum fluctibus exoneratam ad æternæ quietis portum suæ virtutis anchora introduceret, et clementiæ suæ sinu jugiter confoveret. Idque domini Gauterii Archimandritæ *w*, suæque dioceseos pontificum auctoritate in perpetuum durabile sanxit. In Arbrico *x* quoque mansa quatuor altari ecclesiæ S. Stephani in archiclavi dominio condonavit, in Senonico etiam pago et comitatu apud Noerolium villam *y* supra fluvium Ichaunæ mansa videlicet xxxvi et tertiam partem mansi, quod quondam fuit beneficium Aganonis, cum alodio in Pomerio villa supra fluvium Orosæ *z*, quod Wlfagius S. Stephano dedit ad restaurandum ecclesiæ ipsius Martyris fabricam, in ministerio archiclavi *aa* contulit: eo tamen tenore ut et villam et alodium jam dictus Wlfagius ac filius ejus Anseisus teneant et in censu xv solidos archiclavo persolvant: illis vero mortuis, eædem res in ministerium redeant archiclavi. Innumera quippe sunt sanctitatis ejus insignia, quæ penitus narrari carnalis lingua minime sufficiet.

C 4 Nunc siquidem beatum virum, de Christo jugiter ruminantem, ægritudo podagricæ passionis subito invasit, chiragræ etiam, ac omnium in corpore artuum languor ingens, qua diu multumque gravatus est molestia: sed tamen animus a divina meditatione nunquam vacabat. Beatæ semper Virginis Mariæ, ac Sancti Joannis, dominicæ Incarnationis prævii, necnon etiam domini Stephani suffragiis jugiter se efflagitans relevari. Quadam autem die validissimus tumor pedibus ejus sese ingessit, adeo ut sapiendi et mandendi facultatem ei penitus velaret *. Tum subito corvus, ales cadaverum amica, oblita propriæ naturæ, partem stanni, qua fuerat cocleare *bb* coopertum, ore patulo arripuit, et ante episcopi fenestram, juxta quam cubitabat, projecit: quæ stanni particula ante præsulem allata est: quam pontifex arripiens, invocato Domini nomine, fidensque se meritis S. Stephani posse sanari, stannum pedibus superposuit, moxque dolor abcessit. Nec mirum: si hæc avis Domini imperio malagma pedibus

sancti viri contulit, quæ etiam Heliae famem carnis edulio refecit. Aliquandiu præterea desiderans uti colloquio domini Rithveri, Augustæ Tricorum episcopi *cc*, villarem supra fluvium Ichaunæ adiit, quo præfatus pontifex alacriter obviis processit, ubi mutuis se confoventes amplexibus, longam de religione protulere sententiam. Erat autem fons, delicabiles ebulliens aquas *dd*, quas vir magnificus, Herifridus episcopus, intuens, lagenam fictilem, eadem lympa plenam, deferri jussit; equoque insidens, et facto desuper Crucis signo, vas accepit. Ast equus ferocissimus, lagenam super se sentiens, exsilivit, sicque vas, ut plenum fuerat, solo tenus projecit: mira res: vas enim, ut plenum fuerat, ac si manibus leniter deponeretur, super tellurem resedit, et aquas in se, ne vergerentur, retinuit. Mirati sunt omnes, qui aderant. Idem quoque lympham ad se demum reportari jussit, et nomen Domini benedicens, sufficientissime hausit, suoque coepiscopo et reliquis hoc admirantibus bibendum dedit. Hoc meritum fuisse pontificis Herifridi et domini Rithuei nemo, sanum sapiens, dubitet. Cæterum post longa inter se affamina et dulcia inter Sanctos oscula, quique redierunt ad sua.

5 Quumque ad civitatis moenia dominus Herifridus redire disponderet, deprecatus est ejus magnificentiam Hermembertus illi fidelissimus, quo in ecclesiam sancti Andreae, quæ est in Gurgiaco, ea nocte moraturus secederet; cui id, quod petebat, concessit; ubi ea die moratus est. Quumque eas, quæ pontificem decebant, præfatus Hermembertus præpararet, repente febrium vapore sic accensus est, ut nihil nisi fervorem sentiret. Quod Herifridus gloriosus aspiciens, invocato nomine Domini, ne amplius hanc sentiret molestiam, per eundem Dominum interdixit, moxque dolor omnis in eo conquievit: deinde cibo sumpto, nox ruit, et præscriptus præsul cubitum perrexit. Igitur Omnipotens Deus, sicut secretorum scrutator est incircumscriptus, ita etiam servos suos diversis occulte examinavit generibus. Namque, ut se habet humana fragilitas, propter tantum sibi collatum munus ne se præsul extolleret, æstus, quos sua obtestatione et merito ab alterius corpore submovit, ad proprias vires justa Dei sententia retorsit; quippe qui lætus et incolumis thoro membra intempestæ noctis silentio locaverat, a somno excitatus, ingentem febrium dolorem in toto corpore sensit: qua ægritudine percussus, ad S. Andreae ecclesiam pernicii gressu confugit, ibique, quod residuum noctis fuerat, Domino supplicans, peregit; dehinc, illucescente die, sacra Missarum solemnia celebraturus accingitur, quo, hausto a divino fonte consilio, Corporis et Sanguinis Domini libamen sumeret, ut ejus virtute cuncta infirmitatis infestatio conquiesceret. Quod divina virtus petenti non denegans*: illico enim, ut redemptionis nostræ donum inæstimabile ore sumpsit, febrium calor, ac si nunquam in eo fuisset, exstinctus est.

6 Illud præterea non omittendum, quod et in sede pontificali et in locis circumpositis divulgatum novimus: asserunt enim hi, qui illius tempore scholaribus studiis insistebant, quod

AUCTORE
ANONYMO
AUTISSIMO-
RENSI.
cc

dd

E

aliisque infirmitatibus liberatur;

F

* denegavit?

in alios beneficis,

mirabiliter
podagra,

* velaret?

AUCTORE
ANONYMO
AUTISSIODO-
RENSI.
ee

quod si mane ejus benedictione, aut saltem præsentiā frui mererentur, omnem, ne eo die virgis aut baculo caderentur, exclusam esse formidinem *ee*. Omnibus quippe omnia factus est: senes enim ad potiora suo invitabat exemplo, juvenes placido, ne desperent, corripiebat eloquio; adolescentes pietatis summae sustentabat gremio; divites, ut sua Domino largirentur, seque divitiarum dispensatores, non dominos, constitutos esse, reminiscerentur, jugi studio informabat; pauperibus etiam, velut hilaris dator, sua minime negabat, nam clericos, stipe et vestibus indigentes, quamdiu aderat, secum, ut filios, reficiebat, cunctaque necessaria subministrabat: alicubi quoque proficiscens, nominatim singulos, quos necessitas urgebat, propter canonicum victum jugiter diario, donec rediret, ministris alere præcipiebat. Hujus erat studii, hujus sollicitudinis, ut de ovili dominico nullam ovem lupi, jugiter insidiantis, morsus laceraret; sed ut bonus pastor gregem, sibi creditum, jejunando, pernoctando, orando jugiter defendebat.

condito pio te-
stamento, in
pace quiescit.

* fungi?

* 2 Tim. IV, 6

* perficere?

ff

* Job. I, 21

7 Dum talia aguntur, omnipotentissima dispositrix et moderatrix æquissima Dei virtus, Deique sapientia famuli sui meritum probare non distulit: nam prolixus languor compagem corporis graviter dissolvere cœpit; ita ut nullum membrum suo valeret jungi* officio. Nec tamen sic a Dei sui cessabat obsequio: lingua enim tantum incolumis, laudes Domini personabat, ejusque mentem divinarum scripturarum meditatio confovebat; utque in futuro salutari hostia, quæ Christus est, non indigeret, ipse in præsenti hostia viva fiebat, usus egregii prædicatoris Pauli exemplo dicentis: « Ego jam immolor et tempus meæ resolutionis instat »*. Fidenter dici potest, quia ad suum Omnipotens Deus invitabat collegium, cujus in terris positus sectabatur exemplum. Tristabatur clerus, lugubri mœroris pallio obsitus, ac pastoris benedictione indigens, eumque diutino languore fatigari suspirans, lamentabatur. Præsul autem, ut vicinum sensit appropinquare exitum, sciens, non posse, quod deliberaverat, proficere*, summam denariorum, quam ad hoc collegerat, dispertivit. Triginta scilicet libras ad faciendam ante altare S. Stephani tabulam: viginti quoque ad ornanda Beatæ Mariæ, beatique Joannis altaria. Reminiscent, ecclesiam S. Eusebii penitus esse destructam dedit in Loconvaco villa mansa duo et dimidium, in Ceriaco similiter, in Aqua Niolo tertiam partem mansi ff, medietatem altari conferens, alteram canonicis ejusdem loci largiens; idque longe ante mortem coepiscoporum suorum manibus perpetuo duraturum firmavit: reliqua omnia canonicis, suisque erogavit fidelibus. « Nudus, inquit, more Sancti Job, egressus sum ex utero matris meæ, nudus et revertar illuc. »* Omnibus enim membris emortuis, sola in ore lingua palpitans Domino confitebatur. Quid plura? Tandem ægritudo, per artus diffusa, ad vitalia rediit. Convenit illic copiosa civitatis multitudo: occurrunt omnes benedictionis munera implorantes; aderat clerus ejulans, et

pro exitu animæ psalmos decantans; moxque, D præparatis cineribus et superjecto cilicio, ut virum decet chisticolam, se desuper extendi jussit; sicque cum aliis grates Domino persolvens, et sanctæ Crucis signo se cunctosque, qui aderant, muniens, felici transitu migravit ad Dominum, sepultusque est honorifice ante altare semper Virginis Mariæ intra urbis mœnia gg cui vivens perpetuo se devoverat servitutum.

gg

ANNOTATA.

a *Tempus pontificatus B. Herefridi, ut jam animadvertimus Commentarii prævii num. 8, currit a festo Nativitatis B. Mariæ seu die viii Septembris anni 887 et desinit in diem xxiii Octobris 909, qua ratione accurate habemus episcopatus annos xxii, mensem i et dies xvi. Licet enim die xxix Augusti, in festo Decollationis S. Joannis Baptistæ, ordinatus fuerit, sedis tamen Autissiodorensis possessionem primum die viii Septembris sequenti adiit.*

b *Carolus, de quo hic agitur, quasi totius orbis gubernaret imperium, cognomen habet, E Calvus, prius partem Franciæ ab anno 840, dein totam ab anno 870, ac tandem Romanum imperium ab anno 875 varia fortuna administravit, defunctus anno 877, die vi Octobris. Ad tempora igitur Caroli Calvi revocanda est B. Herifridi admissio ad scholam palatinam.*

c *Utrum scholæ palatinæ initia dederint academiæ Parisiensi, medio ævo celeberrimæ, disputant eruditi (1). Et quidem, quoniam sub prima et secunda stirpe regum Francorum ambulatoria erat aula regia, schola palatina ipsam aulam sequebatur: unde verisimile non videtur, ex palatio prodiisse Parisiensem academiam; sed potius ad exemplum palatii, scholas publicas Parisiis erectas fuisse, quæ dein ad tantam celebritatem excreverunt (2). Cæterum scholas publicas Parisiis sub Carolo Calvo floruisse monstrat epistola Nicolai Pp. I, qua regem laudat, quod in regno suo, et specialiter Parisiis bonarum artium studia, prædecessorum suorum cura stabilita, repullulent (3).*

d *Qua ratione familia Armoricana ad interiorem Franciam confugere illa tempestate potuerit, utcumque indicavimus Commentarii F prævii num. 3 et 4.*

e *Licet ex se tonsura ecclesiastica necessitatem permanendi in statu clericali non imponeret, erat tamen initiatio quædam, qua quis Ecclesiæ mancipabatur, dicente S. Isidoro Hispalensi lib. ii de Offic. cap. 4 (4): Tonsuræ ecclesiasticæ usus a Nazaræis, ni fallor, exortus est (Num. vi, 18). Prius crine servato, denuo post vitæ magnæ continentiam devotione completam, caput radebant, et capillos in igne sacrificii ponere jubebantur, scilicet, ut perfectionem devotionis suæ Domino consecrarent. Horum ergo exemplo usus ab Apostolis introductus est, ut hi qui divinis cultibus mancipati, Domino consecrantur, quasi Nazaræi, id est, sancti Dei, crine præciso, innoventur.*

f *Gauterius, seu Galterius aut Walterius ab anno 867 aut 868 saltem ad annum 891 sedem Aurelianensem occupavit. B. Herefridi consanguineus, Walterii Senonensis archiepiscopi pa-*

(1) Hist. de la Fr. Litt. tom. III, pag. 424, tom. IV, pag. 40.
— (2) Cf. Labineau. Hist. de la ville de Paris, tom. I, pag. 71.

— (3) Mém. de l'acad. des Inscript. tom. XV, pag. 639.
— (4) Migne, Patrol. tom. LXXXIII, col. 779.

truus,

A truus, videtur plurimum contulisse ad illustrandam familiam suam (1).

g Vribaldus seu Wibaudus, B. Herefridi prædecessor, obiit, post annos VII, mensem unum et dies VIII pontificatus, IV id. (XII) Maji 909: ita ut vacaverit cathedra Autissiodorensis menses tres, dies XVII usque ad diem XXIX Augusti, qua consecratus fuit B. Herefridus.

h Gauterius seu Walterius I sedem archiepiscopalem Senonensem a die IV non. (II) Aprilis 887 ad III id. (XIII) Julii 923 tenuit (2).

i Festum Decollationis S. Joannis Baptistæ in diem XXIX Augusti incidit: anno ordinationis B. Herefridi 887 dies ista erat feria III.

k Nigellum monasterium, aliter Nigella Abscondita (Nesle-la-Reposte, département de la Marne, arrondissement d'Épernay) olim ad Trecensem, hodie ad Catalaunensem diocesim spectat: monasterium erat Ordinis S. Benedicti, Congregationis S. Vitoni (3). Cur autem in aliena diœcesi celebrata fuerit B. Herefridi ordinatio, conjecturis quibusdam utcumque explicuimus, secuti Autissiodorensis historiographum Lebeuf. Cfr Commentarii præv. num. 8.

B l Inthronizationem istam die VIII Septembris, seu die undecimo ab ordinatione factam fuisse monstravimus Commentarii præv. num. 8.

m Ædes Dei, ut loquitur biographus, non simplici, sed triplici constabat Autissiodori ecclesia, scilicet S. Mariæ, S. Joannis Baptistæ et S. Stephani: ut liquet ex tabula topographica, Historiæ Autissiodorensi adjecta (4). Atque consuetudinis olim fuisse, ut ædes cathedrales tres constituerint ecclesiæ affirmat D. Quantin in sua recentiori editione Historiæ Autissiodorensis, a Joanne Lebeuf conscriptæ (5). Quid habeat veritatis istiusmodi consuetudo, non ausim pronuntiare. Id quidem verum pro aliquibus ecclesiis cathedralibus, v. g. pro Parisiensi, quæ olim tres habebat ecclesias, nempe B. Mariæ, S. Stephani et S. Joannis, quæ postrema erat baptismalis (6). Frequentius occurrit duplex ecclesia, scilicet ipsa cathedralis et baptisterium juxta eandem positum: id etiamnum videtur Romæ ad ædem Lateranensem, Florentiæ ad metropolitanam etc. Verum tertiam ecclesiam invenire, facile non est: adeoque quod plerumque non invenitur, licet quandoque occurrat, ad consuetudinem revocari non potest.

C n Duplex est circa Autissiodorum Malliacum (Mailly-le-Château et Mailly-la-Ville): utrumque ad sinistram ripam Icaunæ fluvii (Yonne), tribusque chiliometris invicem distant: sæculo IX unus erat verisimiliter locus, qui, multiplicato populo, duplicatus fuit.

o Crevennum, oppidulum non indecorum (gallice Cravant aut Crevant) quindecim chiliometris Autissiodoro distans: Narciacum (Narcy) in polyptycho Autissiodorensi anni 1535 censetur in archipresbyteratu Varziacensi (Varzy) (7). Novicum (probabiliter Neuvy). Sed hujus nominis villæ duæ sunt: altera in hodierna diœcesi Nivernensi, ad quam etiam spectat Narciacum; et altera in districtu Tornodorensi (arrondissement de Tonnerre) dicta Neuvy-le-Sautour: utra vero a biographo indicetur, non est, quod definiam.

p Artadum gallice reddit Joan. Lebeuf Arté, quem locum Polyptychum citatum aut lexica topographica non indicant (8): Capilliacum interpretatur laudatus Lebeuf Chouilly, hodie in diœcesi Catalaunensi, donec, ait, inveniatur locus aptior (9): Lindriacum (Lindry) in hodierna diœcesi Senonensi, archidiaconatu Autissiodorensi.

q Farinarium, secundum Cangii Glossarium, est molendinum, quo, frumento molito, farina conficitur.

r Oratorium S. Clementis in duplici Polyptycho anni 1535 et 1648 designatur, quasi situm juxta capitulum ecclesiæ Autissiodorensis (10).

s Herimbertum presbyterum dixit Joan. Lebeuf, quem laicum censent editores ejus Historiæ (11). Prior sententia mihi magis arridet: quamvis enim non dicatur aperte clericali militiæ adscriptus, id omnino constat ex biographo nostro et fidelissimum fuisse sui episcopi et omnem operam suam impendisse ecclesiis instaurandis, quatenus omnium ecclesiarum restaurationi insudaverit: quæ meo judicio clerici magis quam laicum indicant.

t Chimiliacum est (Chemilly, dép. Yonne, arrondissement de Tonnerre), in hodierna diœcesi Senonensi. Gurgiacum vero est hodie Gurgy, villa septem chiliometris Autissiodoro distans.

v Festum S. Clementis Papæ et Martyris die XXIII Novembris celebratur.

w Plerumque vox Archimandrita supremum præfectum monachorum significat: aliquoties tamen etiam pro archiepiscopo sumitur, ut variis exemplis docet Cangius in suo Glossario ad h. v.

x Arbricum interpretatur Joan. Lebeuf Esbri, juxta Aponiacum (12).

y Noerolium laudatus Joan. Lebeuf conjectando quoque interpretatur Nolon (13).

z Villam Pomerium Pommeraye et fluvium Orosam Oreuse gallice reddit Joan. Lebeuf, quin propius locum, nisi quod ultra Senonas situm assignet (14).

aa Archiclavus est dignitas ecclesiæ, quæ postmodum thesaurarii nomen assumpsit. Cfr Du Cange h. v.

bb Cochlear aut Cochlea turrim altam significat, quatenus ad ejus fastigium per circulum orbemque conscendatur. Cfr Du Cange h. v. Summitas autem istiusmodi turris plumbo aut stanno ad pluvias arcendas cooperiebatur.

cc Rithverus, in Gallia Christiana Rievers (15), Trecensem sedem circa finem sæculi noni occupavit: pro qua controversiam videtur habuisse cum metropolitano suo Gauterio Senonensi; quippe qui alium in cathedram Trecensem intrudere moliebatur: sed Formosus Papa jus Rithveri sartum tectum servavit.

dd Suspiciatur Joan. Lebeuf indicari Appogniacum (Appoigny) villam, octo chiliometris ab Autissiodoro septentrionem versus distantem. Est enim ibidem fons aquæ ferruginosæ, adeoque salutaris.

ee Simile quid refertur de S. Aniano, Aurelianensi episcopo, cujus Acta ad diem XVII No-

(1) Gall. Christ. tom. VIII, col. 1426. — (2) Ibid. tom. XII, col. 28. — (3) Ibid. col. 333. — (4) Hist. d'Auxerre, tom. III, pag. 14. — (5) Ibid. tom. I, pag. 183. n. — (6) Lebeuf. Hist. de la ville et dioc. de Paris, tom. I, pag. 6 et 19. Guérard. Paris sous Philippe-le-Bel. pag. 397. — (7) Lebeuf. Hist. d'Aux.

tom. IV, pag. 310. — (8) Ibid. tom. I, pag. 213. — (9) Ibid. l. c. — (10) Ibid. tom. IV, pag. 303. Pouillé d'Auxerre, pag. 16. — (11) Hist. d'Aux. tom. I, pag. 214. — (12) Ibid. l. c. — (13) Ibid. l. c. — (14) Ibid. l. c. — (15) Tom. XII, col. 493.

AUCTORE
ANONYMO
AUTISSIODO-
RENSI.

vembris illustrabuntur; qui enim scholares huius Sancti antistitis Reliquias visitassent, ista die pœnas debitas effugiebant (1).

¶ Ecclesia S. Eusebii, prius extra, postmodum intra Autissiodorum sita, erat et est hactenus parochialis. Loconvacum (Joan. Lebeuf scribit Loconnacum) est hodierna villa Leugny, XIX chiliometris ab Autissiodoro distans: Ceriacum vero (Joan. Lebeuf Terincum) est villa Cerin sub parochia Chevannes, VII chiliometris Autissiodoro distante: tandem Aqua Niolo (laudato Lebeuf Aquinolium) Avigneau

seu Avignol villa IX chiliometris ab Autissiodoro distat.

gg Joan. Lebeuf dicit, B. Herefridum secundum esse Autissiodorensem episcopum, qui intra civitatem sepulturam nactus fuerit. Ast dubito, an accurate id dicatur: etenim si tabulam topographicam, quam in ejus Historia exhibet (2), adeamus, videmus ad undecimum usque sæculum, adeoque centum ab obitu beati antistitis annis, ecclesiam B. Mariæ extra mœnia civitatis fuisse: unde et ei nomen Notre-Dame-la-dehors adhæsit.

(1) D. Bouquet. Rec. des Hist. de Fr. tom. X, pag. 110.

— (2) Hist. d'Aux, tom. III, pag. 14.

DE S. ELFLEDA SEU ETHELFLEDA VIDUA,

GLASTONIÆ IN ANGLIA,

J. V. H.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

E

CIRC. MED.
SÆC. X.

§ Unicus. Distinctio ab homonymis; ejus memoria apud hagiologos; regia prosapia; ætas; S. Dunstanus a calumnia vindicatur.

S. Elfleda, ab
homonymis
distincta,

Tres hujus nominis coluntur in Anglia Sanctæ (1): Elfleda Virgo, abbatissa monasterii Streneshalæ, cujus Acta ediderunt nostri ad diem VIII Februarii (2): Elfleda Virgo, filia Eduardi Senioris, de qua agetur die, quo colitur, XXIX Octobris; tertia vero Elfleda Vidua recensetur ab Alfordo in Indice Sanctorum Angliæ sub die XIII Aprilis (3); ast secundum alterum Martyrologium Anglicanum, ejus festivitas ad sequentem diem XIV Aprilis memoratur (4). Verum licet hæc ita se habeant, omittenda tamen ad diem XIII Aprilis censuerunt majores nostri Acta sanctæ matronæ, aut saltem rejicienda ad diem XIX Maji, quod S. Dunstano agendum erat (5): quo denuo die tacendum sibi arbitratisunt, quia eam in antiquioribus Fastis necdum inscriptam legerant (6). Aderant tamen fasti Ecclesiæ Wintoniæ. Nam Auctarium Usuardi Altempsonianum, ad Ecclesiam Wintoniensem olim pertinuisse, ostendit Sollerius noster in sua Præfatione, Usuardo præfixa num. 253: quum ad diem XXX Octobris recenseatur ordinatio sanctissimi antistitis atque patroni nostri Swithini, episcopi Wintoniensis (7). Porro Auctarium habet ad XIII Octobris: Eodem die Sanctæ Ethelfledæ reginæ. Et certe Alfordus et Martyrologus Anglus eo recordiæ non processerunt, ut pro libitu inter Sanctos Angliæ recensuerint personas, quæ in antiquioribus Fastis consignatas non repere-
runt. Cæterum illa, quæ de sanctæ matronæ rebus gestis narrant biographi S. Dunstani, ejusmodi sunt, ut magnam ingerant opinionem sanctimonie. Deinde sæculo XVI abolita avita per maximam Angliæ partem religione, multa perierint necessario documenta, præsertim ad Sanctorum cultum spectantia. Tandem quod in capite singulorum tomorum protestamur, valeat hic: nec quisquam plus fidei tribuat scriptis nostris

quam quæ debetur historiæ, ab hominibus errori obnoxii conscriptæ. Quapropter opportunum censemus, hunc qualemcumque hiatus claudere hodierna die, qua S. Elfledæ memoria in quibusdam Auctariis Usuardi renovatur.

2 Etenim S. Elfledam sub hac die XXIII Octobris memorant Usuardi Auctaria Grevenianum et Altempsonianum et Castellanus. Vario modo Sanctæ nomen scribitur: Grevenus quidem minus recte, illam Ethelfredam dicit; Altempsonianus Codex et Martyrologium Anglicanum Ethelfledam; Castellanus Edeldredem; Alfordus autem Elfledam, contracto scilicet Ethel in El; quod linguis teutonicis nativum est. Sic in flandrico nostro idiomate Edel in Eel, Neder in Neer etc. contrahimus. Adeo ut Ethelfleda et Elfleda unum idemque, alterum altero contractius, sit nomen. Ab hisce autem nominis formis omnino deflectit Osbernus, S. Dunstani biographus, dum Sanctam nostram Elgivam appellat (8): nam de una eademque persona agere utrumque S. Dunstani biographum, ipsa series narrationis et quæ specialiter narrantur, demonstrant. Arturus a Monasterio in suo Gyneceo his verbis Sanctam annuntiat ad diem XIII Aprilis: In Anglia, Sanctæ Elfliðæ, Virginis, quæ et illustrata divinæ virtutis signis, vitam sanctissimam morte felicissima consummavit. Quo in elogio mendosa est qualitas Virginis, S. Elfledæ attributa; quum in Vita S. Dunstani coeva clare indicetur fuisse Viduam, quippe quæ post amissum virum vitam ducere vidualem pro virium qualitate desiderabat. Quamquam id aliquatenus excusari posse videatur, quum in quibusdam liturgiis peculiari-
bus omnes Sanctæ sub Virginibus, tamquam a dignioribus sumpto nomine, recenseantur. Sic in Litaniiis quadragesimalibus Breviarii

vidua fuit regis sanguinis,

(1) Cfr Ind. SS. Angl. ad calcem, tom. III, Annal. Eccles. Angliæ. Alfordi. — (2) Act. SS. tom. II Febr., pag. 178. — (3) Alford. Ind. SS. v. Elfleda. — (4) British Martyrol. pag. 63. —

(5) Act. SS. tom. II Apr., pag. 103. — (6) Ibid. tom. IV Maj., pag. 330. — (7) Mart. Usuardi Præf. pag. LXIII. Cfr Act. SS. tom. I Julii, pag. 321. — (8) Ibid. pag. 363.

Abendonensis

A Abendonensis inter Virgines computantur (1) : SS. Maria Magdalena, Maria Ægyptiaca, Margareta, Regina Scotorum. Quod pariter in aliis Litaniis ejusdem liturgiæ occurrit.

non tamen regina,

3 Præterea citata Auctaria Usuardi S. Elfledæ nomini qualitatem Reginæ addunt. Et quidem illam regio ortam fuisse sanguine, habemus ex biographis : ast reginam veri nominis, seu proprio aut conjugis titulo fuisse, nulla nos monumenta docent. Ratio chronologica satis suaderet, Ethelfledam, conjugem Ethelredi, Merciorum comitis, quæ defuncto marito, Mercii imperavit, huc venire posse, imo quum in ejus aula, teste Willielmo Malmesburiensi (2), educatus fuerit Athelstanus, quem S. Elfleda nostra lauto convivio excepit Glastoniæ, pondus aliquod huic opinationi accedere videtur. Verum Ethelfleda, Ethelredi conjux, curis regni immortalæ, sepelitur Glocestræ anno, ut habent Chronologi Benedictini (3), 918, ut vero Joan. Lingard (4), 920 : adeoque solido quinquennio antequam S. Dunstanus nasceretur. Ex quo liquido consequitur, Ethelfledam Merciam nullatenus cum nostra S. Elfleda confundi posse. Quamvis

B autem S. Elfledæ nullum maritum, regio diademate redimitum assignare possimus, non est tamen, cur reginæ titulum eidem abjudicemus. Etenim antiquorum tempore reginæ appellabantur, omnes fœminæ, regio sanguine procreatæ : exempla multiplicia istiusmodi consuetudinis profert Cangius in suo Glossario v^o Regina ; ac inter alia, Matildis genere regina conjux Gigonis comitis de Albone, sæculo XI florentis, quæ ex Anglia oriunda erat (5), recensetur. Merito itaque pro more istius ætatis reginæ titulus S. Elfledæ, quam scriptor cœvus regali ex progenie ortam scribit, attribuitur.

cujus gesta referunt biographi S. Dunstani :

4 Quæ de S. Elfleda scimus, derivanda sunt ex Actis S. Dunstani, primum abbatis Glastoniensis, dein Wigorniensis episcopi, ac tandem primatis Cantuariensis, datis ad diem XIX Maji (6). Duplicem autem Vitam ediderunt ac illustrarunt nostri : alteram cœvam, a teste oculato conscriptam (7), alteram ab Osberno Cantuariensi, sæculi XI scriptore, concinnatam (8). Ex utraque vero Vita constat, S. Elfledam, utpote quæ S. Dunstano, adhuc Glastoniensi abbate, conscientiæ

C suæ arbitrio ad mortem usque uteretur, ante annum 957, quo hic Wigorniensis episcopus consecratus est, diem suam supremam clausisse. Ex altera porro parte, scimus a sancta matrona convivio exceptum fuisse Athelstanum, Glastonienses Reliquias visitantem, qui anno 940 vita functus est. Imo, ut infra ostendetur, sancta matrona regem anno 929, Dunstano vix quinquenni, Glastoniæ excepit. Nam S. Dunstanus, imperante Athelstano, qui regnare cœpit anno 925, natus (9), vix quinquennis fuit, quando rex iste Glastoniam visitavit. Quapropter minus accurate locutus est Osbernus biographus, quando num. 1 dicit, fama S. Dunstani, tum, ut maxime, annos v nati, excitam fuisse S. Elfledam, ut illum conveniret. Quæ cum ex ore illius verbum audisset, adeo delectata est vitæ æternæ dulcedine, ut ulterius neque domum repetere neque loco discedere, sed cum beato Dunstano manere, vivere, mori deligeret. Proinde habitationem sibi in affinitate sacri

templi constituens etc. Itaque causa immigrationis Glastoniensis, judice Osberno, S. Elfledæ fuerit sanctimonia B. Dunstani, annos, ut diximus, v nati : quod quidem nemo sine idoneo teste admittet. Et quidem prior vita, a teste oculato conscripta, nihil simile habet : quin potius insinuat, ante ipsum monachatum S. Dunstani, S. Elfledam jam Glastoniam incoluisse ; qui locus tempore adolescentiæ S. Dunstani desertus nullatenus erat. Nam sermo fit in ejus Vita priori de quodam Glastoniensis ecclesiæ diacono Wulfredo, quondam S. Dunstani, adhuc inter Deum et sæculum claudicantis, prælato et familiari amatore (10).

AUCTORE
J. V. H.

5 Sed enim moriens iste diaconus Dunstano adhuc sæculari apparuit, deditque signum suæ apparitionis, sepulturam Glastoniæ eligendam a magistro et sacerdote S. Elfledæ, tunc, ut series sermonis indicat, eundem locum incolentis. En verba (11) : Contigit, autem iisdem temporibus (deliberante scilicet S. Dunstano de alterutro statu accipiendo) quemdam Glastoniensis ecclesiæ diaconem, nomine Wul-

S. Elfledæ ætas

E fredum, mortem subiisse temporalem : qui B. Dunstano, tempore dum viveret, prælatus pariter extitit et familiaris amator. Hic ergo non admodum longo tempore post discessum apparuit ei gaudens, multa de cœlestibus incognita, insuper etiam omnem seriem vitæ suæ, suæque futuræ ætatis, et eventuum bonorum malorumve fata definiens. Auditis vero beatus vir tantis mysteriorum luminibus, talibusque inevitabilibus vitæ suæ casibus, ait in excessu mentis positus : Si quæ certo relatu affirmas, vera sunt, et credenda, unde cognoscam ? Quibus signis patulæ demonstrationis illa mihi patebunt ? At ille duxit eum in atrium templi, quo corpora defunctorum humata quiescunt ; digitoque demonstravit australi ecclesiæ parte locum incon vulsum, et dixit : Quia hæc, quæ tibi retuli, vera sunt, evidenter scito, quia hoc in loco ante triduum presbyter quidam sepelietur, et nondum infirmatur : corpusculum vero ejus ab occidentali parte templi præsentis tumulandum deferetur. Ad hanc visionis vocem Beatus expegefactus Dunstanus, postque horam primam diei, memor miræ revelationis, cum quibus-

F

6 Præterea quamvis S. Dunstanus pristinum

ex biographorum verbis

(1) Fol. v^o. lxx. VIII. — (2) Savil. script. fol. 27. — (3) L'art. de vérif. les dates. — (4) History of England, tom. I, pag. 428. Edit. Paris. 1840. — (5) Bourchenu. Hist. du Dauphiné, tom.

II, pag. 375. Editio secund. — (6) Act. SS. tom. IV Maji, pag. 344. — (7) Ibid. l. c. — (8) Ibid. l. c. — (9) Ibid. pag. 347. — (10) Ibid. pag. 349. — (11) Ibid. l. c.

splendorem,

AUCTORE
J. V. H.

splendorem, calamitate temporum obscuratum, restituerit monasterio Glastoniensi; remanserat tamen loci memoria celebris. Cujus rei testem habemus Athelstanum regem ab anno 925 ad 940 (1): hic enim, ut loquitur prior Vita num. 2, causa precaminum Glastoniam venit, et post precum Missarumque celebrationes, a S. Elfleda lauto convivio excipitur. Supponamus, si lubet, Athelstanum Glastoniam visitasse ultimo regni sui anno seu 940: adhuc attigerit S. Dunstanus ætatem quindecim annorum, adeoque is tunc non erat, qui matronam religiosissimam ad suum colloquium alliceret. Cæterum certiora habemus ex Matthæo Westmonasteriensi, quem ex Alfordo ad annum 929 § 2 cito: Anno, inquit, gratiæ nongentesimo vigesimo nono Athelstanus Reliquias Sanctorum regni sui orationis gratia, petere decernens, Glastoniæ cœnobium imprimis petivit devotus. Enimvero tunc vix quinquennis erat S. Dunstanus. Opportune itaque Alfordus l. c., statum monasterii Glastoniensis describens: Erat, inquit, locus ille a monachis, qui plura sæcula ibi vixerant, fere derelictus: Hiberni aliquot, puerorum eruditioni operam dantes, monasterii rudera incolebant. Antiqua tamen cœnobii sanctitas obliterari non poterat. Unde qui secretius vivere et cœlo se parari studebant, locum illum silentio et quieti suæ elegerant (2). Inter eos autem, qui solitudinis quietem Glastoniæ sibi procurabant, recolenda venit S. Elfleda: quin ullo indicio definire valeamus, quo tempore sanctius id vitæ genus occeperit. Certi si aliquo monumento indigaretur sanctæ maritus, ejusque obitus; esset argumentum, quo accuratius S. Elfledæ chronotaxis ordinari posset. Id tamen maneat inconcussum, Sanctam matronam diu ante S. Dunstani monachatum Glastoniam incoluisse.

utcumque de-
finitur:

7 Senectute bona defunctam fuisse S. Elfledam, satis indicant verba Osborni biographi dicentis num. 1 Innixa manibus suorum ad hominem Dei (Dunstanum) accessit, sanctissimo illius colloquio perfrui desiderans. Sed vix e propinquo definiri potest annus Sanctæ emortualis. Id scimus, S. Dunstanum Glastoniæ constitutum fuisse abbatem anno 944, ut patet ex diplomate S. Edmundi I regis et Martyris, edito ab Alfordo ad an. 944 § IV, et ad annum usque 955 monasterio præfuisse, teste Alfordo ad dictum annum § XI: adeo ut inter hos terminos annus emortualis S. Elfledæ constituendus sit. Proinde rejicienda omnino est opinio Martyrologii Anglicani statuentis, anno 936 obiisse Sanctam (Alford ad h. a. § V): tunc enim vix undecim annorum ætatem S. Dunstanus attigisset, quod cum rebus gestis Sanctæ matronæ nullatenus componi potest. Quapropter Alfordus in annum 947, ut ibidem habetur § XVI, vitam Sanctæ prorogat. Si suam sententiam aliquo documento confirmasset scriptor eruditus, eam libentes amplecteremur: sed prodigii instar habendum est, mulierem religiosam, ætate provectam, quæ hactenus conscientiæ suæ arbitris non caruerat, tantum statim fiduciæ tribuisse juveni licet sanctissimo, ast xxii annorum nato, ut omnia sua sequē ipsa in ejus arbitrium posuerit. Propterea cre-

derem, mortem S. Elfledæ verius post, quam ante annum quinquagesimum sæculi x contigisse. Proinde quum liber sit opinandi terminus, in capite hujus Commentarii malui Sanctæ obitum circa medium sæculum x adscribere.

8 Atque hæc fere sunt, quæ de S. Elfleda dicenda habemus. Opportunum tamen judicamus, quoniam tam frequens nobis de S. Dunstano sermo fuit, diluere criminationem a nostris in Actis ad XIX Maji non excusatam et a quibusdam acatholicis S. Dunstano objectam, quasi perfido machinamento adversarios suos in ruinam præcipitasset. Rem narrat Willielmus Malmesburiensis, de Gestis regum Anglorum lib. II, cap. 9 (3), ex quo judicari poterit, quantæ fidei sit accusatio: Defuncto Eadgaro, clerici, quondam ab ecclesiis expulsi, rediviva prælia suscitaverunt dicentes, ingens esse et miserabile dedecus, ut novus advena veteres colonos migrare compelleret; hoc nec Deo gratum putari, qui veterem habitationem concessisset, nec alicui probo homini, qui sibi timere posset, quod aliis pro judicio accidisse cerneret. Ea de re in clamores et iras surrectum, et ad Dunstanum perrectum est,

præcipue proceribus, ut laicorum est, succedantibus præjudicium, quod clerici passi fuerant injuste, leniori concilio succidi debere. Nam et unus eorum Elferius omnia pene monasteria, quæ reverendissimus Æthelwoldus monachus et Wentanus episcopus construxerat in provincia Merciorum, magna usus insolentia, evertit. Itaque frequenti synodo coacta, primum Wentoniam ventum. Quis ibi fuerit finis certaminis, aliæ literæ docent dominicam imaginem expresse locutam clericos eorumque fautores confudisse: sed adhuc non sedatis animis, Calnæ consilium indictum: ubi cum in cœnaculo, absente propter ætatem rege, considentibus totius Angliæ senatoribus, magno conflictu et controversia res ageretur, et validissimum illum murum Ecclesiæ, Dunstanum dico, multorum convitiis jacula impeterent, nec quaterent, suas partes cujuscumque ordinis viris summo studio tuentibus, solarium totum repente cum axibus et trabibus dissiluit et concidit, omnibus ad terram elisis, solus Dunstanus, stans super unam trabem, quæ superstes erat, evasit probe. Reliqui vel exanimati vel perpetui languoris compede detenti. Hoc miraculum archiepiscopo exhibuit pacem de clericis, omnibus Anglis tunc et deinceps in ejus sententiam concedentibus.

9 En historia: nunc interpretationes acatholicorum consideremus. Gulielmus Parker, pater hodiernæ Ecclesiæ Anglicanæ, primus ut videtur, dixit ruinam Calnensem humana fraude et ope diabolica carere non potuisse (4). David Hume in sua Historia Angliæ cap. II rem sequenti modo interpretatur: Terribilius fuit miraculum, in tertia synodo factum. Nam tabulatam loci, in quem conventum fuerat, subito præceps ruit, et plerique præsentium aut vulnerati aut occisi fuerunt. Observatum fuit, quod Dunstanus curaverat regem ista die a conventu abesse, et sedes archiepiscopalis posita fuerat in unica trabe, quæ

ejusque poste-
rioris magis-
tri,

E

F

S. Dunstani
quasi fraude
doloque

(1) Chron. Anglo-Saxon. Post Bedæ Hist. Anglic. pag. 374 et 377. Edit. Londin. 1849. — (2) Cfr Lanigan. Eccles. Hist. of Irel. tom. I, pag. 329. — (3) Ap. Savil. Rer. Anglic. Scriptt. fol.

vo. 33. — (4) Ap. Lingard. Antiq. de l'Egl. Anglo-Saxonne, pag. 517. Edit. Paris. 1828,

AUCTORE
J. V. H.

A immota permansit. Sed quin ulla exsurgeret fraudis suspicio, interpretati sunt facti circumstantias, quasi manifestam divinæ potestatis intercessionem, suis amicis favere volentis. *Hæc scriptor, qui dein ad calcem paginæ animadversionem subnectit*: Quoties, inquit, similes narrationes apud antiquos scriptores occurrunt, alterutrum judicandum est: vel posteriores monachos talia portenta effinxisse, vel si cœvi sunt, eadem dolose præparasse, ut vili plebi fucum facerent. *Hisce criminationibus calculum suum adjicit Sharon Turner in sua Historia Anglosaxonum, atque ad accusationem firmandam ex Osberno biographo sequentia allegat* (1): Et his quidem adversariis viventibus, cessatum est a contentionibus, quousque per successionem filiorum priôr discordia renovata est. Qui abeuntes, et iniquitatis suæ defensorem, Heornelmum, Scotorum pontificem, assumentes, hominem videlicet tam ingenio quam loquacitate insuperabilem, ad hominem Dei in villam, quæ vocatur Kalne, tendunt; turgenti spiritu scandalum proponunt. Dunstanus autem, longo quidem senio

B et magnis Ecclesiæ laboribus effractus, jam præter orationem omnia post tergum posuerat. Attamen pars iniqua, divino quondam miraculo victa, ne nunc de adipiscenda gloriaretur victoria, hoc in hostes responsionis jaculum vibrat: Quoniam, inquit, tanto tempore elapso, calumniæ ansam non prætendistis, nunc autem senescentem me ac taciturnitati operam dantem antiquis querelis deservire contenditis: fateor, vincere vos nolo: Ecclesiæ suæ causam Christo judici committo. Dixit, et quod dixit, irati Dei censura firmavit. Mox etenim concussa domus, cœnaculum sub pedibus solutum, hostes solo præcipitati, ac ruentium trabium pondere oppressi. Ubi vero cum suis Sanctus accubabat, ibi nulla ruinæ suffusio fiebat.

adversarios
perdidisset,

10 Hactenus Osbernus: cui, referenti S. Dunstani sermonem, omnem fidem, collata etiam aliorum biographorum auctoritate, adhibendam esse contendit citatus Turner (2). Porro ex Osberni narratione sequens construit argumentum ad calcem lib. vi, cap. 7 (3). Sermo Dunstani insinuat, illum in expectatione fuisse alicujus eventus extraordinarii, qui opinioni suæ faveret: ipsa dein sua suorumque conservatio ejusmodi est, ut Dunstanus præscire debuerit, quod futurum erat; adeoque calamitas repentina fortuito casui adscribi non possit. Talis autem præscientia aut miraculo aut fraudi adscribi debet: nam ruina solarîi, in quo adversarii consistebant, immota remanente ea parte occupata a Dunstano suisque, impedit, quominus naturali accidenti ruina tribuatur: sed ipse ejus sermo tribuit præscientiam, quæ scriptori auctoritatem præbet, ut Dunstanum præparati et perpetrati sceleris reum traducat. Personal foresight, which warrants an historian for connecting him with the planning and with the perpetration of the crime. Cur vero, judice Turnero, seposito casu fortuito, crimen S. Dunstano impingendum sit, hæc est: quia nulla fides danda est monachis narrantibus miracula: quod dein allatis exemplis catholicorum hagiographorum, imo S. Gregorii Magni confirmat. Re-

manet itaque, ut Calnensis ruina, quæ Angliæ optimates fere omnes oppressit, unius Dunstani sceleri imputanda sit. Atque hinc consequens fit, ut acatholici magis magisque exosam habeant catholicam Ecclesiam, jubentem venerari viros scelestissimos.

11 Sed imprimis Turnerus manu nimis levi a criminationibus discutit casum fortuitum, quasi contrarium insinuet S. Dunstani allocutio, nempe illum prævidisse ruinam solarîi et calamitatem adversariorum. Verum sermonem S. Dunstani perscrutanti nulla occurrit prævisio futuri. Senex, laboribus fractus, solitudinis quietem sectans, recusat verborum pugnas redintegrare; fateor, inquit, vincere vos nolo: Ecclesiæ suæ causam Christo judici committo. Hisce verbis nullatenus indicatur, S. Dunstanus præsciurus futuræ ruinæ, ut hæc casui fortuito adscribi non possit. Potuit etiam ad Christum judicem provocare, ut sæpe fit ab ignavis futuri, S. Dunstanus: adeoque quum incertum maneat, utrum præsciurus an inscius hæc verba protulerit, Turneri argumentatio, seponentis casum fortuitum, nullatenus stringit. Quod vero præsens non fuerit rex, quasi consulto eum abesse curasset S. Dunstanus, id denuo gratis affirmatur, nullo adducto idoneo teste. Certe Malmesburiensis, num. 8 citatus, dicit regem absentem fuisse propter ætatem. Dein data etiam fraude, a Dunstano parata, nulla causa erat, ut rex cum magnatibus comitiis non interesset: siquidem Dunstanus cum suis sese paratis insidiis exmerit, potuisset et regem præsentem salvum servare; imo siquidem auctore Dunstano omnia sceleri essent parata adversariis, sibi autem certa salus, rex calamitatem necessario effugere debuisset: nihil certe impendebat, imo omnia suadebant ut rex juxta Dunstanum, certo salvum, constitueretur. Nihil itaque suspicionis esse potest in absentia regis, quam tamen Turnerus ut invidiosam traducere conatur.

a criminationibus

E

12 Tandem inter se non conveniunt Malmesburiensis et Osbernus. Ille enim solum Dunstanum, stantem super unam trabem, quæ superstes erat, evasisse probe: ast Osbernus affirmat, Dunstanum cum suis calamitatem effugisse, adeoque non una, sed plures trabes immotas perstitisse. Utra lectio præferenda sit, inquiri posset. Turnerus Osbernianam præfert; neque inficias ibo. Querelæ prolate fuerunt in publicis regni comitiis, quæ, teste Turnero lib. viii cap. 6 (4) ex clero et liberis viris constabant, inter quos certe erant amici aliquot Dunstani. Si igitur Dunstanus, non solus, sed cum suis periculum evasit; hi necessario præmonendi fuerunt, ne partem solarîi ruinosam occuparent, adeoque machinati facinoris conscii et complices fuerunt. Videat porro Turnerus, quomodo hæc conspiratio cum vera, non dicam religione, sed naturali probitate consistant, et quam atram inurat infamiæ notam Anglosaxonibus majoribus suis, quorum pars non modica ad tantum scelus tantamque ruinam manus admovit. Quod si ad discutiendas istiusmodi difficultates, accipiatur lectio Malmesburiensis, docentis, solum Dunstanum, stantem super unam trabem, salvum fuisse, in difficultates, nullatenus minores, impingimus; scilicet Dunstanum simul cum inimicis etiam amicos per-

acatholicorum,

F

(1) Act. SS. tom. IV Maj., pag. 372. — (2) Hist. of the Anglo-Sax. tom. II, pag. 173. Edit. Paris 1840. — (3) Ibid. pag. Octobris Tomus X.

176. — (4) Hist. of the Anglo-Sax. tom. III, pag. 130.

AUCTORE
J. V. H.

didisse; ac propriam salutem in ancipiti possuisse, utpote quæ ab unica trabe, reliquis omnibus ruentibus, penderet. Certe hujusmodi argutiis hominem vulgarem criminari auderet nemo. Quo igitur jure licet infamiæ notam inungere viro, quem per sex continua sæcula venerati sunt quotquot de illo egerunt? An, quia episcopus institutum monasticum per Angliam propagavit, ruina Calensis nec casui fortuito nec miraculo attribui potest? Certe dolum aut facinorosas machinas ignorarunt Centuriatores Magdeburgenses, qui dicunt magicis præstigiis et diabolica clementia Dunstanum id effecisse (1): absurda videbatur humana ope præparata strages; et ut Deum vitarent, dæmonem adhibuerunt. Cæterum idem argumentum tractarunt Joannes Lingard in antiquitatibus Ecclesiæ Anglo-saxonice (2) et Carolus Butler in epistolis apologeticis (3), qui, si lubet, adiri possunt.

statum quæ-
stionis mutan-
tium.

13 Causa porro simultatis ac discordiæ, quæ inter S. Dunstanum ac adversarios exardescibat, fuit, quod clerus sæcularis, suis sedibus expulsus, quas monachi occuparunt, corruptissimis esset moribus, et in destructionem perniciemque fideles ageret. Ut tanto malo occurreretur, Dunstanus aliique episcopi, muniti pontificia et regia auctoritate, rejectis clericis malis, monachos in ecclesias introduxerunt. Ast aliam controversiæ induunt faciem acatholici scriptores. Dicunt scilicet, questionem fuisse, utrum clerici, in sacris ordinibus constituti, legitimo frui possent conjugio; an vero cœlibem vitam perpetuo agere deberent. Verum nullo antiquo, idoneo testimonio docemur, hujusmodi quæstionem fuisse propositam et ad trutinam revocatam, adeoque in alterutram partem decisam fuisse. E contrario multa apud antiquos sunt documenta, quæ ostendunt, in clero sæculari maximam tunc fuisse et morum corruptelam et disciplinæ ignorantiam (4). Cujus rei testem habemus omni exceptione majorem, Joannem Pp. XIII qui scribit ad Edgarum regem (5): Quare, rex inclyte ac fili carissime, quod vestra excellentia per fratrem et coepiscopum nostrum Dunstanum ab hac apostolica sede, cui licet immeriti præsidemus, exposcit, omnibus modis concedimus: auctoritate apostolica sciendes, ut de monasterio in Wintonia civitate, in honorem Sanctæ Trinitatis et beatissimorum Apostolorum Petri et Pauli constructo, quod vetus, differentia illius, quod juxta est, cœnobii, cognominatur, canonici, domino episcopo et omnibus fidei catholicæ cultoribus ex patentibus culparum suarum turpitudinibus odibiles, et in eisdem secundum impœnitens cor eorum inverecunde perdurantes, cum suo præposito, utpote vasa diaboli, ejiciantur. Et sicut vestra sublimitas desiderat, dilectissimus frater et coepiscopus noster Ethelwaldus, regularibus disciplinis apprime imbutus, monachorum, secundum præcepta regulæ viventium, gregem enutriat, eisque inibi perpetuam mansionem statuât. Illeque eorum vitam ita sanctitatis moribus exornet, ut, pastore ad laboris præmium vocato, non aliunde quam ex illa congregatione alter in locum regiminis succedat. Circa idem

tempus, seu sæculo ix desinente, Fulco, Remensis archiepiscopus, ut habet Flodoardus Historiæ Ecclesiæ Remensis lib. iv cap. 5 (6), congratulatur Alfredi, regi Anglorum, quem Albradum appellat, quod perversissimam sectam, paganicis erroribus exortam, et in illa gente tunc usque relictam verbi mucrone satageret amputare. Quæ secta suggerere videbatur, episcopis et presbyteris subintroductas habere mulieres; ad propinquas quoque generis sui, quisque vellet, accedere; insuper et sacratas Deo fœminas incestare; et uxorem habens, concubinam simul habere. Hæ nempe doctrinæ et morum corruptelæ diuturno tempore Danicæ vastationis inoleverant, nec ullam spem emendationis reliquerant, nisi sæculari clero regularis succederet. Quod S. Dunstanus magno totius Angliæ emolumento perfecit: inde iræ: quia sacrum cœlibatum servavit sartum tectumque, et adulterinas clericorum nuptias exstirpavit.

14 Hactenus de S. Dunstano. Ex cujus Actis extrahimus ea, quæ de S. Elfleda referuntur. Porro S. Dunstani binas habemus Vitas: unam ab anonymo, presbytero monacho, teste non solum coævo, sed oculato; alterum ab Osberno, Cantuariensi monacho, sæculi xi scriptore. Sed quem anonymum dixerunt nostri testem oculatum (7), hunc Bridferthum appellat Mabillonius in suis Annalibus, lib. I num. 1 et quidem Ramesiensem fuisse monachum asserit, cui assensit Remigius Ceillier (8). Verum quidem est, hujus biographi nomen habere initialem litteram B: sed quod ultra est, conjectura est, ut notat Henr. Wharton in Anglia Sacra (9): Vitæ, inquit, S. Dunstani auctorem fuisse Bridferthum, monachum Ramesiensem, Abbonis discipulum, Mabillonius conjicit. Bridferthum quidem Baleus laudat, et Dunstano coævum fuisse refert: Vitam autem Dunstani ab illo scriptam nequaquam memorat. Enimvero sola conjectura nixum Mabillonium fuisse, existimo, quia nullo argumento sententiam suam firmat, non omissurus, si aliquod habuisset. Cæterum pro re nostra non magni momenti est quæstio, quum sufficiat scivisse biographum rerum narratarum testem, utpote qui, quæ vel ipsemet vidit, vel audivit, enodet (10). Par est Osberni fides, qui testem oculatum, in iis, quæ de S. Elfleda refert, presse sequitur.

acta vindican-
tur.

VITA PRIOR

S. ELFLEDÆ VIDUÆ,

AUCTORE MONACHO ANONYMO,

Extracta ex Vita S. Dunstani in Actis Sanctorum tom. IV Maji.

Erat quædam prædives matrona, regali ex progenie orta, sed strictis nodis divinæ religionis innexa a, cujus nomen brevi mentionis attactu nuper contigimus b. Hæc post amis-

S. Elfleda ma-
trona regia,

a

b

(1) Tom. X, col. 433. Edit. Basil. 1567. — (2) Antiq. de l'Egl. Anglo-Sax. pag. 313. Edit. Paris. 1828. — (3) Migne, Demonstrations évang. tom. XII, col. 230. — (4) Lingard, Antiq. pag. 464. — (5) Migne, Patrolog. tom. CXXXV, col. 983. — (6) Ibid. col. 278. —

(7) Act. SS. tom. IV Maji, pag. 344. — (8) Hist. Gen. des Aut. Eccles. tom. XX, pag. 94. — (9) Tom. II, Præf. pag. IX. — (10) Act. SS. tom. IV Maji, pag. 344.

A sum virum, vitam ducere vidualem pro virium qualitate desiderans, casulas sibi commanendi in affinitate sacri templi ad plagam occidentalem constituit, ut pro regni cœlestis desiderio ibidem Domino Jesu Christo die noctuque non desisteret famulari. Huic vero semper beatus adhærebat Dunstanus, qui hanc præ cæteris modis mirabilibus adamavit, ejusque, causa religionis simul etiam propinquitatis, egestatem sublevavit *c*. Non est autem nostræ possibilitatis enarrare per singula verborum eloquia, qualem vel quantam se in divinis præpararet obsequiis. Dominus tamen, omnium inspector secretorum, tam in ultimis metæ suæ temporibus, quam etiam dum in hoc mundo deguit, cujus esset meriti declaravit.

*Athelstanum
regem convivio
excipit;*

2 Hæc igitur omne semen regium, de quo ipsa nobilitatis originem duxit, intimo caritatis ardore dilexit: ideoque, gratia dulcedinis, de suis sæpe rebus regibus ministravit. Ex hac ergo pia consuetudine glorioso regi Æthelstano *d*, prandium, quod potuit, obvia præparavit; quia hunc, causa precaminum, Glastoniam *e* venisse præscivit *f*. Scientes vero ministrationis regiæ provisores, quod dedisset rex nepti suæ *g* divertendi ad se promissam, venerunt die præcedenti ad videndum, si omnia paratum ministeria habilia fuissent, vel apta. Et conspectis omnibus dixerunt ad illam: Universam ministrationis sufficientiam habes, si tibi medonis liquor *h* non defuerit. At illa: Non patiatür Domina mea Sancta Mater Domini mei Jesu Christi Maria, ut ille mihi vel quid in regia dignitate deficiat. Et hæc dicens, antiquam Dei Genitricis ecclesiam quantocius intravit *i*, seseque rogatura prostravit, diu deposcens superni Regis opulentissimum sibi adesse supplementum, ad augendam regis ministrationem. Quid ergo? Venit rex, stipatus multo comitatu, ad tempus præfinitum; et post precum Missarumque celebrationes, lætus invitatum introivit ad prandium. Et tunc quidem in primo propinatu exhaustere illud vas medonis ad unius palmulæ mensuram: et sic postea, Deo augente et Beata promerente matrona, nil minuens substitit, pincernis, ut assolet in regalibus conviviis, cornibus scissis *k* aliisque indiscretæ quantitatis vasibus totum diem propinantibus. Quod dum mirabile factum rex ipse relatu ministrantium audisset, ait mente immutatus ad suos: Peccavimus, nimis hanc famulam Dei superfluitate multitudinis nostræ aggravantes. Et surgens, salutata nepte, subit viam suam.

*sub Dunstano
in virtutibus
proficit,*

4 Cœpit autem hæc famula Dei, transacto beati certaminis cursu, proximante jam fine ex humano jure graviter infirmari: cui B. Dunstanus causam providendi solers exhibuit, et quasi propriam matrem unice custodivit. Contigit autem, his impredientibus curis, ipsum horis vespertinalibus abesse, et cum psallentibus more solito non fuisse catervis: ipso tamen finiti diei crepusculo, cum se sequentibus scholasticis, ibat ad jam obseratam ecclesiam, ut tardatum compleret Officium. Et dum foris ante ostium ecclesiæ psallendi gratia staret, vidit eminus ex orientis cœli climatibus prorumpentem niveam columbam, mira pulchritudine et nova specie renitentem.

Erant vero extremitates alarum suarum igni scintillanti consimiles, ex quibus volatus fulminei, ietuantibus pennis, sparsim fundebantur per aera; quæ ad beatæ matronæ atria celeri meatu convolavit. Beatus autem Dunstanus, infirmæ amicæ non immemor, continuo, perpletis psalmodiis, regressus est; et veniens audivit illam intra suorum septa velaminum *l*, seriis sermonibus, quasi cum quodam familiari amico, per vices verborum sermocinantem. Accessit ergo humane ad considentes ancillulas, observatrices dominæ suæ; et mirans, cum quo loqueretur, interrogat. At illæ se nescire dixerunt. Sed antequam tu, inquit, venires, immensi splendoris jubar totum hoc cubiculum rutilando replevit: et postea cessante lumine, ipsa, ut ipse nunc audis, loqui erga loquentem non cessavit.

et sancte obit.

5 Tunc quidem paulatim et ipse spectando resedit, donec illa quodammodo a loquela quiesceret. Et dum ea etiam ab eloquio quiesisset, mox ad illam, rejectis velaminum anfractibus, intravit, et cum quo loqueretur, ipsam familiariter interrogavit. At illa dixit ad eum: Tu quoque illum, antequam huc venires, venientem vidisti, et nunc cum quo sim locuta, interrogas? Ipse enim mecum loquebatur, qui tibi psallenti, dum stabas ante ostium ecclesiæ, apparuit, qui et mihi modo omnem exitus mei rationem per ordinem nuntiavit. Vobis tamen amicis meis non est admodum necesse contristari de me, quoniam mihi morienti Dei mei misericordia obviavit, et paradisi gaudia misericorditer intrare concedet. Tibi autem quasi singularis amicæ ministro, id operis impono, ut tu quoque mane mature mihi facias balneas *m* accelerare, et funerea vestimenta, quæ mecum sum habitura, præparare, postque corporis lavationem Missas celebrare, et mox tempore participationis sacri Sanguinis Corporisque Domini Nostri Jesu Christi communionem accipere, ut sic eodem momento viam universæ nationis, Domino ducente, incedam. Quod ille instantissime, parens in omnibus beatæ matronæ præceptis, ne ultimam prævisionis suæ custodiam, tædio quoque tarditatis submissam, torpenti curæ committeret, adimplevit. Sed *F* et illa quod sibi de se in nocte, hoc in die futurum erat ostensum, ordine, quo prædixerat certissime, complevit: ita, inquam, ut post Missæ mysterium, post saluberrimum Eucharistiæ gustum, ipsa pariter cum finita Missa vitam felicem in Domino Jesu Christo finiret.

Tunc prævisor ovans animam cum sorte pro-
[pinqua
Commisit Domino, tumultans sub honore ea-
[daver,
Et sua dat Sanctis, sicut antea ipsa volebat,
Corpore dum vixit. Sed et assecla liber abibat,
Optans hoc, Domini requiescat ut in suavitate.

ANNOTATA.

a S. Elfredam voto solemni perpetuæ castitatis sese obstrinxisse, quamvis extra monasterium degeret, hæc verba indicant. Certe velamen perpetuæ castitatis etiam viduis imponebatur, ut liquet exemplo Richildis, viduæ Caroli Calvi regis, quam Fulco, Remensis archiepiscopus, hortatur,

AUCTORE
J. V. H.

hortatur, ut velamen quod assumpserat viduitatis incorruptum servare studeret (1).

b Scilicet numero præcedenti narraverat biographus, S. Dunstano, adhuc inter religionem et sæculum claudicanti, apparuisse suum olim magistrum, nuper defunctum, qui futura ei revelavit. Ut porro supernæ apparitionis certus esset, S. Dunstanus, signum petiit, datumque fuit; scilicet, in loco, sepulturis hactenus non destinato, ante triduum tumultuandum fore presbyterum, qui nondum infirmaretur: uti retulimus in Commentario prævio num. 5. Hanc vero Æthelfledam eandem esse ac S. Elfledam nostram monstravimus num. 2 Commentarii prævii.

c Si sensum, ut vulgo dicimus, grammaticalem sectemur, dicendum esset, S. Dunstanum S. Elfledæ egestatem sublevasse. Ast quæ sequuntur contrarium indicant; nempe Dunstani pauperiem a S. Elfleda mitigatam fuisse. Erat enim, ut dicitur, prædives matrona, quæ de suo regales epulas instruebat: cujus adeo egestas sublevanda non erat.

B d Æthelstanus regnum totius Angliæ occupavit ab anno 924 ad 940.

e Glastonia, celeberrimum olim Ordinis S. Benedicti in hodierno comitatu Somersettensi monasterium, cujus hodie reliquæ adhuc magnificæ exstant (2). Celebrem fuisse pietatis locum ab antiquissimis temporibus, monstrat Athelstani, causa precaminum Glastoniam adventus. Nam, moriente rege isto, sextum decimum ætatis annum agebat S. Dunstanus, adeoque loci sanctitas, quam a Josepho ab Arimathea derivant, Dunstano longe antiquior est. Enimvero medias inter bellorum vastationes perseverarunt viri aliqui; a quibus ipse S. Dunstanus litterarum elementa didicit (3).

f Quod præciserit S. Elfleda adventum regis Athelstani, prodigio non est adscribendum; quum paulo infra legamus, regem cognatæ suæ dedisse divertendi ad se promissam: ac pridie adventus regii, inspexisse aulicos, an omnia essent rite composita.

g Vox neptis cognatam interpretamur, seu consobrinam aut patruelem. Cfr Du Cange Glossarium vº Nepos. Etenim S. Elfleda, matrona C grandæva Athelstanum, vita functum anno ætatis quadragesimo sexto, neque avum neque patrum habuit.

h Medo (Cfr Du Cange h. v.) est potio, melle condita, gallice hydromel.

i Hunc locum correctum vult Henschenius noster, quem S. Petro dedicatum dicit (4): posterioribus quidem temporibus ecclesia Glastoniensis patronum nacta est principem Apostolorum; verum ab initio nomine Sanctæ Mariæ censebatur, ut constat ex carta Inæ regis, anni 728, qua vult, ut omnes terræ et loca et possessiones Beatæ Mariæ Glasteyæ sint quietæ (5). Certe in sigillo monasterii Glastoniensis, edito ad calcem voluminis primi Monastici Anglicani, media stat B. Maria inter SS. Catharinam et Margaritam: ac in scuto ejusdem area sinistra refert imaginem ejusdem Deiparæ (6).

k Veteres cornibus, non raro magnificentissime ornatis, usos fuisse computationis causa,

satis notum est (7). Sed non facile explicatu est, quid velit biographus, quando dicit cornua potatoria fuisse scissa: nisi forsan intelligatur cornu, in parte tenuiori apertum, in crassiori clausum, ex quo proinde facile liquor in minora vasa infundi potest. Secabantur quidem istiusmodi cornua, sed nullatenus potationis causa. Sic, ut exemplum domesticum afferamus de monasterio Glastoniensi, refert Wilhelmus Malmesburiensis, de Edgardo rege (8): Ubi ergo generali assensu pontificum, abbatum, optimatumque suorum hæc privilegia ipsi loco conferre disposuit, lituum proprium, ebore decentissime formatum auroque decoratum, super altare Sanctæ Dei Genitricis posuit; ipsiusque donatione eidem Sanctæ Dei Genitrici ac suis monachis ea perpetualiter possidenda attribuit. Eundemque lituum mox in sui præsentia fecit secari in medium, ne eum cuiquam dare vel vendere posset quilibet abbatum sequentium: præcipiens partem illius servari in loca ad jam dictæ donationis testimonium. In Archeologia Britannica quæritur (9), an vox loca significet arcam, sera clausam, anglice a lock, an vero legendum sit in loco, scilicet in ipso monasterio servandam esse partem litui secti. Nihil nostra interest. Unum hic habemus, quandoque cornua fuisse dissecta, quorum pars aliqua utrinque servabatur in testimonium pacti conventi. Sic quoque apud Wormium in Monumentis Danicis (10) legitur: Fissum cornu arripit Galeatus heros: sed cornu istud est instrumentum musicum, ut monstrant sequentia, scilicet ex inflatione dissiluisse frontem.

l Velamina ista interpretandum censeo illa vela, quæ interiores cubilium fores occludebant, quemadmodum in magnatum domibus adhuc videmus.

m Balneæ, quas petit S. Elfleda, lavando suo corpori erant parandæ. Ipse S. Dunstanus in sua Concordia Regulari (11) vult, ut exempto homine, lavetur corpus a quibus jussum fuerit: lotum induatur mundis vestimentis. Id ipsum fieri sibi petiit sancta matrona.

ALTERA VITA

S. ELFLEDÆ VIDUÆ,

AUCTORE OSBERNO, MONACHO CANTUARIENSI,

Extracta ex Vita S. Dunstani in Actis Sanctorum tom. IV Maji, collata cum editionibus Mabillonii et Whartoni a.

Fama nominis ejus (Dunstani) universam percurrit regionem, quæ ad visendum hominem Dei omnium corda accendit. Omnis ætas, uterque sexus, clarus et ignobilis, tenuis et pecuniosus, privatus et cum potestate, omnes omnino Dunstanum loquuntur, sapientiam prædicant, virtutem magnificant. Mulier quædam, nomine Elgiva b *, regali exorta proge-

S. Elfleda S. Dunstanum magistrum habet;

* Elgifu M. Eteggifu W

(1) Migne, Patrol. tom. CXXXV, col. 278. — (2) Cfr Monast. Anglic. tom. I, pag. 1. — (3) Cfr Ibid. pag. 2 et seq. — (4) Tom. IV Maji, pag. 332. — (5) Reyner. Apostol. Bened. n. Angl. pag. 43. — (6) Mon. Angl. tom. I, pag. 1. — (7) Ar-

cheol. Brit. tom. III, pag. 1 et seqq. — (8) Savil. Scriptt. fol. vº. 31. — (9) Tom. III, pag. 3. — (10) Pag. 381. — (11) Migne, Patrol. tom. CXXXVII, col. 500.

AUCTORE
OSBERNO.

A nie, magnarum divitiarum, quæ omne semen regium materno semper affectu dilexerat, foverat, nutriverat, innixa manibus suorum ad hominem Dei accessit, sanctissimo illius colloquio perfrui desiderans *c*. Quæ cum ex ore illius verbum audierat, adeo delectata est vitæ æternæ dulcedine, ut ulterius neque domum repetere, neque loco discedere, sed cum Beato Dunstano manere, vivere, mori deligeret. Proinde habitationem sibi in affinitate sacri templi constituens, audiendo verbo Dei sedulo adesse, famelicis stipem dare, vestem algentibus, ipsa multæ continentiæ operam dare, prorsus ad omne opus justitiæ promptissima existere. Circa venerationem Beatæ Virginis Mariæ ita fervens erat, ut in templo illius quam plures sacri Ordinis viros locaret, quibus ipsa quæcumque necessaria forent, sua liberalitate exhiberet. Qua in re in tantum apud eandem Virginem ejus merita valere, ut si quando, necessitate coacta, quidpiam postularet, vix aliqua intercedente morula, ab eadem susciperet.

Athelstanum
excepit;

2 Ut enim sine tædio legentium aliquantulum ab incepto digressionem faciam (neque enim a re, quam tenemus, multum deviat) dum quodam tempore præfatus rex (*Athelstanus*), propter loci religionem Glastoniam venisset, illa veterem servare volens consuetudinem, qua regibus ministrare solebat, orat eundem, ut ad se divertat, prandium, quod sibi paraverat, dignanter suscipiat. Quod rex non sine verecundia annuens (non enim ignorabat, quid in pauperes Christi ipsa expenderet) præcepit regiæ ministrationis provisoribus, ut scirent, si omnia commode ac moderate parata fuissent. Illi autem, circumspectis omnibus, abunde omnia esse renuntiant, si ejus tantummodo potus, qui mellis et myrti aspergine conficitur, sufficientiam haberent. Quibus illa : Non patiat, inquit, Domina mea, Mater Domini mei Jesu Christi, Maria, ut in omnibus rebus, quæ regiam decent magnificentiam, deesse quidpiam valeat. Et accurrens in templum beatissimæ Virginis, rogat per ejus largifluam bonitatem augeri, quod in regali ministerio minus videbatur haberi. Sedit itaque rex, multo stipatus satellite; hauriunt ministri modicum illud confecti liquoris; ita vasculum permansit imminutum, ut mulieris Sareptanæ vel hydriam farinæ vel lecythum olei putares. Denique tota die de vasculo hauriunt, totanihilominus die inexhaustum reperiunt *d*. Ad quod factum rex, mente immutatus : Peccavimus, ait, nimis in famulam Dei, multitudinis nostræ superfluitate eam aggravantes. Ita dixit : post dictum faciem avertit : via qua cœpit, profectus est.

morti proxi-
ma, bona sua

3 Sed jam, ut id quod instituimus, attingamus, transacto laborum suorum glorioso certamine, gravi corporis infirmitate cœpit hæc eadem laborare. Ad quam dum mœrens pater Dunstanus intraret, post uberrimas alterutrarum lacrymarum inundationes, post humillimam piæ confessionis devotionem, post dulcissimam de beata spe et adventu Domini Salvatoris consolationem, hortatur illam, ut nudam se ab omni mundana specie faciat, ne in transeunte quidquam suum princeps mundi inveniat. Cui illa, Neminem, inquit, in mundo,

sicut te, carissimum habeo; propterea quod te præcipuum salutis meæ auctorem scio, salvo eo, quod Deum omnipotentem totius bonitatis principatum tenere credo. Illum ergo rerum mearum heredem facio, te vero hereditatis tutorem constituo, ut quidquid illum cognoveris velle, tui arbitrii sit effectui mancipare. Quod B. Dunstanus audiens et, quamvis invitus, ejus voluntati morem gerere volens, universas gazas ejus, quæ in rebus mobilibus superesse poterant, extemplo pauperibus erogabat; cætera autem ad ecclesiarum sublevationem reservabat.

4 Tum sol vergebat ad occasum, et Dunstanus, nocturnas fugiens tenebras, ad suum remeat ergastulum. Et ecce dum ostium ecclesiæ psallendo præteriret, erectis ad cælum oculis, omnipotentis Dei Patris et Filii cœternum Spiritum, in columbæ specie videt descendentem, cujus corpus omni candore nitidius, alarum vero remigia scintillantibus ignis splendorem per aera spargebant. Quam ille tunc vere beatus, pia mentis aviditate contemplatus, penetrabile illud morientis matronæ subintrantem conspicit. Concite igitur, unde venerat, regressus, videt domum divini splendoris fulgore splendescere, audit fœminam, intra septa oppansi veli gratias agentem; miratur colloquium, ac dicendi finem patiens auditor exspectat. Deinde, levato (velo) *, penetrabile subintrat; stelliferi illius nomen requirit, nuntium interrogat. Illa excellenti quadam gratia vultus perfusa, modeste arri-dens, ait : Tu stelliferum, antequam huc venires, vidisti, et nunc, cui sum locuta, interrogas? Ipse est, qui tibi, ad ostium ecclesiæ psallenti apparuit, qui et me, de pavore imminentis mortis conterritam, visitationis suæ gratia consolari dignatus est : annuntio itaque omnibus amicis meis, tristandum de morte mea non esse, quoniam morientem me æternæ vitæ claritas suscipiet. Tibi autem carissimo ac singulari amico uberes gratias refero, propterea quod tuis semper instructa admonitionibus et adjuncta orationibus, ecce ad Deum vado. Unum tibi et ultimum, si ausim dicere, facio præceptum, ut summo diluculo sacri Sanguinis * ac Dominici Corporis participem me facias, quatenus vivificis munita mysteriis *e*, non confundar in porta, dum ibi fuero inimicis meis locuta. Cujus imperio venerabilis pater Dunstanus annuens, abiit : mane juxta condictum rediit, itaque omnia peregit, ut finita fere Missa, cum ipsa Corpus et Sanguinem Christi suscepisset, animam pariter Christo tradidisset. Quæ honorifice in ecclesia B. Mariæ sepulta, Dunstanus, cum de illius tum etiam de sui ipsius patrimonio sollicitus (nam uterque parens obierat, nec præter eum alium heredem reliquerat) primo quidem eandem ecclesiam vicinioribus terris, quæ in omni patrimonio erant, muneravit; cæteros vero fundandis quinque monasteriis, pro situ terrarum ab invicem sejunctis, reservavit. Quæ monasteria sequentium regum temporibus in tantum per ejus industriam aucta sunt, ut singulis complurium monachorum turbæ inessent, qui omnes secundum Regulam, ab eodem patre institutam, viverent.

piis causis le-
gat, et sancte
moritur

E

* W

* unguinis M.
W.

e

AUCTORE
OSBERNO.

ANNOTATA.

a Vitam ab Osberno conscriptam, qualem exhibent nostra Acta Sanctorum ad diem XIX Maji, hic edimus; collatam tamen cum editionibus Mabilloniana et Whartoniana, quæ posterior, annotatis quibusdam, in Ecclesiam catholicam invidiosis, inspergitur, quæque, prout occurrent emendabimus. Variantes lectiones, Mabillonii quidem littera M, Whartoni littera W signabimus.

b Hanc Elgivam, seu quocumque alio nomine veniat, eandem esse ac S. Elfledam, non est, quod dubitemus inspicientes reliquam narrationem, quæ omnimode cum circumstantiis, a biographo coævo relatis, convenit. Sed B. Elfledæ cum B. Dunstano occursus Whartono ansam præbet criminandi utriusque Sancti conversationem. Nondum, inquit (1), in Ecclesia exoleverat turpissima fœminarum συνηθιστων consuetudo. Sed insulse Osberni textui appingit Whartonus notam. Nam certe diu antequam claresceret S. Dunstanus, Glastoniam, pietatis causa, incolebat S. Elfleda, et istuc eandem anno 929, quando quadriennis erat S. Dunstanus, convenit Athelstanus rex, ut num. 6 Commentarii monstravimus. Dein ipsa Osberni relatio ostendit S. Dunstanum, cum hac matrona nullatenus habitasse: vel morti proximam S. Dunstanus, ut infra dicitur num. 4, nocturnas fugiens tenebras reliquit, ut ad suum remearet ergastulum, idque satis dissitum; quandoquidem in reditu ostium ecclesiæ præterire debuit. Quid ergo? S. Dunstanus B. Elfledæ morituræ præstitit, quod præstare debent presbyteri catholici, nisi officio suo desint, nempe Ecclesiæ Sacramenta ministravit: quin propterea ulla συνηθιστων seu subintroductorum mulier suspicio inter fideles oriatur. Addit dein Whartonus: Præclarum illius (consuetudinis) exemplum in Aldhelmo, episcopo Shireburnensi supra habuimus. Scilicet Wilhelmus Malmesburiensis in Vita hujus Sancti refert (2), illum carnales expertum illecebras consortium fœminarum non repudiasse, ut cæteri qui ex opportunitate timent prolabi: addit tamen biographus: neque fas est credi, sanctum virum aliter fecisse, quam docuit, aliter vixisse, quam dixit, scilicet in binis libris, quibus de Virginitate scripsit. Cæterum si vera scripsit Malmesburiensis, dicimus: istiusmodi victorias admirationem, nullatenus imitationem provocare debent. Similia habet Bollandus noster in Actis S. Roberti de Arbrissello ad diem XXV Februarii (3).

c Jam sæpius diximus, S. Elfledam diu ante S. Dunstani monachatum Glastoniam incoluisse. Cfr Commentarii num. 6. In fine tamen vitæ suæ arbitrum conscientiæ rerumque suarum habuisse, non est dubium.

d Et in hunc locum jaculum suum vibrat Whartonus: Idem, ait (4), miraculum Historia Abendoniensis ab Ethelwoldo abbate confectum refert. Sic solent mendaces monachi in confingendis miraculis alter alterum exscribere. Quia igitur miraculum plus vice simplici occurrit, ideo confictum dicendum erit: ergo quoniam secundum Euangelium Christus verisimiliter bispanem et pisces, prodigiose multiplicavit, plures a morte suscitavit, ista miracula conficta erunt! Quod Deus ad orationem servorum suorum semel operatus est, id denuo operari potest: quin fraudis dolique crimen impingatur.

e Pro voce Sanguinis habent Mabillonius et Whartonus Unguinis, id est, sacramentum Extremæ Uctionis. Denuo in hunc textum infarcit Whartonus sequentem notam (5): Nil de Extrema Uctione, ægrotæ data, Bridferthus (seu monachus coævus): solam Corporis et Sanguinis Christi communionem, ab ea perceptam, commemorat. Quid sibi velit sugillator, non clare perspicitur. Etenim quicumque non plane peregrinus est in rebus historicis, optime novit, saltem sæculo, quo hæc scripta sunt, x, in usu fuisse Extremam Uctionem infirmis ministrare. Adsunt monumenta quamplurima, quæ in libris theologicis passim occurrunt. Sufficiat hic aliqua indicasse, ex ipsis scriptoribus Anglis deprompta. Ven. Beda, commentans verba epistolæ S. Jacobi v, 14 Infirmatur quis in vobis etc. docet (6): Hoc et Apostolos fecisse, in Euangelio legimus, et nunc Ecclesiæ consuetudo tenet, ut infirmi oleo consecrato ungantur a presbyteris et oratione comitante sanentur. S. Egbertus, Eboracensis archiepiscopus. Ven. Bedæ æqualis, in suis Excerptiis num. XXI (7), injungit, ut secundum definitionem sanctorum Patrum, si quis infirmatur, a sacerdotibus oleo sanctificato cum orationibus diligenter ungatur. Et ne dicatur in desuetudinem abiisse apud Anglos Extrema Uctio, Ælfricus, qui initio sæculi xi, seu aliquot annis post S. Dunstanum, sedem Cantuariensem occupavit, canone XXXII jubet (8): Habebit etiam presbyter consecratum oleum duplex: hoc infantibus, id ægrotis paratum; et ægrotos semper unget jacentes. Quæ quum ita sint, quid argumenti negantibus sacramentum Extremæ Uctionis accrescit, quod Bridferthus seu monachus coævus in Vita supra allata tacuerit de hoc sacramento administrato? Quid si vel omisisset S. Dunstanus istud administrare? Salva immotaque staret Ecclesiæ catholice doctrina. Sed nihil nobis suadet omisisse erga S. Elfledam ea, quæ ipse in sua Concordia Regulari cap. XII præscribit, ut scilicet infirmus, ingravescente morbo, sacra unctione muniat (9).

(1) Angl. Sac. tom. II, pag. 97. — (2) Ibid. pag. 43. Act. SS. tom. VI Maji, pag. 81. — (3) Act. SS. tom. III Febr., pag. 601. Cfr Mabillon. Act. SS. Ord. S. Bened. Sec. IV, tom. I, pag. 730. — (4) Angl. Sac. tom. II, pag. 98. — (5) Ibid. pag. 99. —

(6) Migne, Patrol. tom. XCIII, col. 39. — (7) Ibid. tom. LXXXIX, col. 382. — (8) Ibid. tom. CXXXIX, col. 1473. — (9) Ibid. tom. CXXXVII, col. 500.

A

D

DE S. RUMONO, EPISC. ET CONF.,

CULTO TAVESTOCKII IN DEVONIA,

SYLLOGE HISTORICA.

V. D. B.

§ Unicus. Tavestochiensis abbatiae origo et fata. Translatio S. Rumoni, episcopi Hiberni; ejus cultus.

ANTE ANNUM
CMLXI.
S. Rumonus,
olim cultus die
4 Januarii et
in fastis An-
glicanis ad
diem 23 Octo-
bris memora-
tus.

B

Alfordus, qui et Griffith (1), agens de exordiis monasterii Tavestochiensis, monet S. Rumonum episcopum, hujus loci patronum, memorari in suo Martyrologio ad diem quartam Januarii; idemque post eum repetiit Cressius (2). Quod quum ignorarint decessores nostri, (nam anno tantum 1663 tertius Alfordi tomus, quo illa continentur, in lucem prodiiit) omiserunt de eo dicere ad dictam diem. Ast nunc occasio est implendae illius lacunae, quandoquidem scriptor anonymus Memorabilium pietatis Britannicae (3) praesenti die anglice perhibeat Tavestochii in Devoniam factam esse commemorationem S. Rumoni episcopi, cujus corpus olim in illius abbatiae templo servabatur et qui illius loci patronus erat. Nemo tamen sibi in animum inducat hanc diem olim in S. Rumoni honorem festive celebratam fuisse; sed quod dies haec vacua futura esset, eo contulit martyrologus anonymus commemorationes tum illius sancti viri, tum S. Columbæ et S. Ywii; qui omnes aliis diebus ante invecam religionis immutationem colebantur. Utut id est, captanda est occasio illustrandi beati illius episcopi quantum per documentorum penuriam licebit.

olim servatus
fuit in mona-
sterio Tavesto-
chiensi.

C

2 Gulielmus Malmesburiensis, qui sub annum 1142 obiit et innumera de historia Anglicana documenta posteris reliquit, ubi de episcopis Cridiensibus dixit et Exoniensibus, quorum sedes in Domnonia erant, his pergit verbis (4): Est in Domnonia cœnobium monachorum juxta Tau fluvium, quod Tavistoh vocatur; quod per Ordgarum, comitem Domnoniensem, patrem Elfridæ, quæ fuit uxor regis Edgari, surgendi exordium, per Livingum episcopum crescendi accepit auspiciū; locus amœnus opportunitate nemorum, captura piscium, ecclesiae congruente fabrica, fluvialibus rivis per officinas monachorum decurrentibus; qui, suo impetu effusi, quidquid invenerint superfluum, portant in exitum. Rumonus sanctus ibi prædicatur et jacet episcopus, pulchritudine decoratus scrinii; ubi nulla scriptorum fides assistit opinioni. Quod non solum ibi, sed in multis locis Angliæ invenies violentia hostilitatis abolitam omnem gestorum notitiam, nuda sanctorum nomina, et si quæ modo prætendunt miracula sciri. Cernitur in eodem monasterio sepulcrum Ordgari; spectaculoque ducitur enormitas mausolei filii ejus. Edulfus hic vocatus est, giganteæ molis et

immanis roboris: plura dein Gulielmus hujus roboris et molis profert testimonia, quæ tam mirabilia sunt ut vix fidem non superent. Sed pleraque illa paulo enucleatius in praesenti sylloge exponenda sunt.

3 Consentiant scriptores Angli (5) id cœnobium ab Ordgaro, Devoniae comite, anno 961 conditum fuisse; prævit Matthæus Westmonasteriensis his verbis (6): Anno gratiæ DCCCCLXI Ordgarus comes cœnobium apud Thavistoke in Devoniam construxit et illud religiosiis monachis replevit. Erat autem comes Ordgarus pater Ælfdrithæ, reginæ regis Eadgari, ex qua genuit Æthelredum, postea regem Anglorum; scilicet post crudelem S. Eduardi martyris necem, quem Edgarus rex ex priori uxore Ethelfleda susceperat et quem noverca ejus, illa ipsa Ælfdritha, de medio sustulit, ad filium suum regium diadema translatura. Ab anno 961 recedere non ausim, licet Annales Tavischochienses (7) cœnobii initium referant ad annum 981; etenim ex Historia foundationis (8), quod antiquius documentum est, constat temporibus bonæ memoriæ nobilissimi ac strenuissimi regis Edgari monasterium virile illic factum esse in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ; præterea anno 981 tamdiu jam stabat abbatia, ut tum mater et frater fundatoris (quemadmodum continuo videbitur) ibidem jam sepulti essent. Errarunt autem Malmesburiensis et Westmonasteriensis, quum Ordgaro tribuerunt ædificati Tavestochiensis monasterii laudem. Hæc enim debetur ejus fratri (non filio) Edulfo seu Odulpho, ut constat non solum ex foundationis historia, quæ post Ethelredi II, anno 1016 vita functi, obitum conscripta est (9), verum etiam ex diplomate, quod ille idem Ethelredus anno 981 pro libertate illius asceterii dedit (10). Sic enim in eo loquitur: Ego Æthelred... a quodam milite avunculo videlicet meo, qui... nobili Ordulf pollens floret onomate, humili devotione compunctus, benevolus cœperat ut arcisterium, cui notabile et Tavistoce fulget vocabulum, ubi mater ejus fraterque, ava videlicet mea et avunculus, cæterique nostræ posteritatis propapies mausoleis somate tumulati, ut ibi loco celebri Domino nostro Jesu Christo ejusque genetrici semperque virgini Mariæ dedicato, monachos non seculares, sed regulares, in omnibus sanctæ regulæ obtemperantes præceptis, licenter constitueret, fisciisque

Id monasterium fundatum fuit, non anno 981. sed 961, ab Odulfo, non autem ab Ordgaro, duce Devoniae aut Cornubiæ;

F

(1) Annales ecclesiae Anglicanae, ad an. 961, num. 2. — (2) The Church-history of England, pag. 861. — (3) A memorial of ancient british piety, pag. 148, London, 1761. — (4) De gestis pontif. Angl. lib. II, ap. Migne, Patrologia latina, tom. CLXXIX, col. 1548. — (5) Alfordus, Annal. eccl. Angl. ad

an. 961, num. 1; Cressy, The church-history of England, pag. 861; Cfr Monasticum Angl. Nov., tom. II, pag. 489. — (6) Cfr Monast. Angl. Nov., tom. II, pag. 493. — (7) Ibid. pag. 489. — (8) Ibid. pag. 494. — (9) Ibid. pag. cit. — (10) Ibid. pag. 495.

AUCTORE
V. D. B.

naturalibus devotus locupletaret. Sed vix aut ne vix quidem absoluta erat Tavestochiensis fabrica, quum Dani, qui jam ab anno 973, quo B. Edgarus rex obierat, liberiori deprædationem exercebant, Tavestochiense cænobium delerunt. Simeon Dunelmensis videlicet ad annum 997, ubi Cornubiam et Domnoniam a Danis vastatam pluribus docet, addit in fine(1): Ad hæc etiam Ordulfi, Domnoniæ primatis, monasterium, quod Tavistoce nominatur, combussit exercitus Danorum; ingenti præda onustus ad naves repedavit; eodemque in loco hiemavit. Sed mirum nil ea de re in historia foundationis legi, quamquam multa ibi occurrant de Danorum aisis atque ipsa pecuniæ ratio signetur, quam quotannis pro danegeldo solvere debebant Tavestochienses.

incrementum
accepit, non a
Leofwino
Dorcestriensi,
sed a Livingo
Cridiensi epi-
scopo.

B

4 Ut ut id est, incrementum accepit monasterium per Livingum episcopum, quem Cressius (2) arbitratus est eundem fuisse ac Leofwinum, Dorcestriensem episcopum, quem scripsit Godwinus (3) anno 959 seu biennio ante Tavestochiensem foundationem vita esse functum; sed erravit Godwinus, quum nunc jam constet Leofwinum illum usque ad annum 974 vixisse (4); ita ut omnino absurda non videatur Cressii sententia. Temporibus illis in vivis quoque erat Livingus, qui et Ethelstanus, Wellensis episcopus, et anno 1002 ad sedem Cantuariensem translatus (5). Adeoque quum Wellensis diocesis non ita longe ab Exoniensi distaret, fieri potuit ut hic Livingus insignis benefactor fuerit Tavestochii. Verumtamen, licet hæc ita se habeant, neque Wellensem, neque Dorcestriensem episcopum cogitavit Malmesburiensis, sed alium omnino. Nam paulo ante de Livingo agens, qui ex monacho Wintoniensi abbas Tavestochiensis factus erat, atque inde episcopalem sedem Cridiensem, et simul postea Cornubiensem et Wigornensem occuparat (6), in hæc verba desinit (7): Humatus est Tavestokiæ, quo loci multa spectabilia contulerat, tantamque sui gratiam apud monachos locaverat, ut hodieque xv graduum psalmos continuata per successores consuetudine pro ejus decantent quiete. Melius itaque dixit Dugdalius (8) Livingum Exoniensem præsulem insignem illum fuisse Tavestochii benefactorem, nisi quod Cridiensi sedes a successore solum, scilicet Leofrico, Exoniam translata fuerit (9).

C

Eo delatum
fuisse videtur
sancti Rumo-
ni corpus post
annum 1061.
Eremita vixe-
rat sanctus
episcopus,

5 Quum neque rex Ethelredus in suo liberatis diplomate, neque vetustus auctor foundationis monasterii, quem sub annum 1016 scripsisse jam monuimus, ullam faciant S. Rumoni corporis mentionem, primum est credere non statim ab initio illuc advectum fuisse. Cavendum tamen ne hæc translatio nimis sero facta habeatur, quum Lelandus, qui incredibili diligentia monasteriorum ms. codices lustravit et præcipua ex illis excerpit loca, doceat Ordulphum, ducem Cornubiæ, transtulisse ossa Rumoni Tavestochiam (10); eaque illic jam quievisse in serinio ante finem sæculi xi ex certo, quod postea dabimus, testimonio liquet. Ex eodem legendis novimus ea pauca, quæ de S. Rumoni gestis supersunt; nam jam pridem Vitam per-

iisse, si unquam exstitit, supra ex Guilielmi Malmesburiensis ore accepimus. Habet itaque Lelandus (11): Rumonus genere fuit Scotus Hiberniensis. Nemea sylva in Cornubia plenissima olim ferarum. S. Rumonus faciebat sibi oratorium in sylva Nemæa. Falemutha. Quibus apparet, nisi mea me fallat interpretatio, S. Rumonum patriam habuisse Hiberniam; ex ea post susceptum episcopatum venisse in Cornubiam, atque ibi in sylva Nemæa, quæ prope Falemutham erat, oratorium sibi fecisse; in quo eum sanctissime suos degisse dies, et post mortem (prout moris fere erat eremitarum) sepultum fuisse, donec Odulphus, qui et Edulphus et Ordulphus, Cornubiæ dux, curarit Tavestochiense suum cænobium ejus ossibus honestandum.

6 Hinc imprimis colligi potest a vero aberrasse Daniele Lysons (12), quum S. Rumonum genere Wallensem fuisse scripsit, nedum eum recensuerit inter sanctos qui, Hiberni natione, dein in Cornubia culti fuere (13). Verum, quamquam in dubium revocandum non sit quin Scotus Hibernus fuerit S. Rumonus, is tamen parum aut nihil notus fuisse videtur popularibus. Re quidem vera in Catalogo insignium virorum, qui sæculo x Hiberniam virtutibus suis ornarunt, venit primo loco (14) B. Rumondus seu Rumoldus, Cathasacii filius, episcopus de Cluain-Eraird *, dives et egregia sapientiæarca, qui diem clausit extremum anno salutis 919 (immo 920) et cujus etiam meminit Lannigan (15). Verum hic nec Hibernia exiisse, neque ecclesiasticos honores adeptus fuisse videtur. Multo itaque verisimilius est S. Rumonum ex eo fuisse episcoporum Scotorum genere, qui, nullam certam habentes sedem, hac illac discurrebant juxta primævum fere apostolorum morem; multo tempore inter Hibernos, ab abbate Hiensi dependentes, usitatum (16), postquam alibi in desuetudinem abierat et ecclesiasticis præceptis fuerat vetitus. Quod vero Falemuthæ vicinia illo ævo sylva fuit, in qua solitarius vixit S. Rumonus, nil mirandum est; quum olim universa Cornubia (valles potissimum) nemoribus contexta fuerit (17); et quidem Falemutha, quæ nunc insigne oppidum est * et optima navium statio, ineunte sæculo xvii vix ullas habebat domos et viculus erat paræciæ S. Budoci, a qua sæculo tantum xvii exeunte separata fuit (18); quin etiam in mappa chorographica quæ, Henrico VIII rege, confecta est et a Daniele Lysons edita (19), oppidi Falemuthæ nulla adhuc cernuntur indicia, sed plures in vicinia sylvæ aut silvarum reliquæ.

qui diversus
censendus est
a S. Rumon-
do, Clonarden-
si præsule, in
sylva Nemæa
prope Fal-
mouth in Cor-
nubia au-
strali.

* Clonard.

* Falmouth

F

7 Tavestochium translato S. Rumono multus honor haberi cæptus est. Pulchritudine scrinii eum decoratum fuisse supra nos docuit Malmesburiensis. Porro quum olim moris esset sanctorum reliquias adhibere in firmamentum pactorum aliarumque id genus rerum, S. Rumoni quoque scrinium aliquando in hunc finem usurpatum fuisse invenimus. Quum enim nonnulli contenderent manerium de Wlurintuna regium dominium esse et nequaquam Tavestochiense, voluit Guilielmus II seu Rufus, Angliæ rex,

Serinium ejus
seu feretrum
adhibitum ad
confirmanda
pacta conven-
ta;

(1) Twysden, Scriptores Decem, col. 463. — (2) The church-history of England, pag. 861. — (3) De præsulibus Angliæ, pag. 337. — (4) Monast. Angl. Nov., tom. VIII, pag. 1266. — (5) Cfr Godwin, pag. 413, et Wharton, Anglia sacra, tom. II, pag. 683. — (6) Godwin, pag. 433. — (7) Ap. Migne, Patrologia, tom. CLXXIX, col. 1347. — (8) Monast. Angl. Nov. tom. II, pag. 493. — (9) Godwin, pag. 433. — (10) Collectanea,

tom. IV, pag. 132. — (11) Ibid. loc. cit. — (12) Magna Britannia, vol. III, Cornwall, pag. XXXII. — (13) Ibid. pag. seq. — (14) Ap. Colgan, Acta SS. pag. 107. — (15) An ecclesiastical history of Ireland, tom. III, pag. 368. — (16) Cfr Reeves, The life of St Columba, pag. 341. — (17) Lysons, Magna Britannia, Cornwall, pag. CLXXXIII. — (18) Ibid. pag. 99 et seq.; Cfr pag. 47. — (19) Ibid. loc. cit.

A anno 1092 de hac calumnia placitum celebrare; in quo, ubi partes audierat, Tavestochio manerium adjudicavit idque iterum Guimundo abbati tradidit, addens in confecto diplomate (1): Hoc sciant omnes quod rex per cultellum eburneum, quod in manu tenuit et abbati porrexit, hoc donum peregit apud curiam... Qui quidem cultellus jacet in feretro sancti Rumoni; in cujus manubrio inseritur talis scriptura: + EGO WILLIELMVS REX DEDI DEO ET SANCTÆ MARIE DE TAVISTOC TERRAM WLERINTVN. Non intra fines unius Cornubiæ seu Devoniciæ continuit se S. Rumoni corporis fama; sed universam Angliam pervagata esse videtur. Certe in ms. Saxonico, quo catalogus continetur sanctorum, in Anglia quiescentium, et qui post annum 1058 conscriptus est, recensetur S. Rumon, episcopus, Tavestochii (2).

item ejus altare; ex eunte sæculo XII habetur patronus secundarius monasterii, et aliquando fere solus.

* Iles de Scilly.

8 Altare quoque erat Tavestochii, quod nomen S. Rumoni habebat, quia forte ei apponebatur sanctissimi episcopi scrinium. Hoc quoque usurpabatur ad confirmanda pacta conventa, ut Bartholomæus Iscanus, qui anno 1161 Exoniensem episcopatum accepit et annos dein viginti tres tenuit (3), testis est. In charta enim publica, quam de decimis de Sully* dedit, declarat Richardum de Wicha donationem illarum decimarum super altare beati Rumoni Tavestochiæ per librum evangeliorum manu propria obtulisse in præsentia B[alduini, ab anno fere 1174 ad 1183] abbatis, et conventus ejusdem loci et multorum aliorum. Ad hoc usque ævum in nullis antiquis documentis occurrit S. Rumoni nomen, tamquam monasterii patroni, sed unius B. Mariæ Virginis, cui locum ab initio dicatum fuisse perhibet rex Æthelredus in diplomate anni 981. Verum in bulla, qua Cælestinus Papa III anno 1193 Tavestochiense cœnobium a jurisdictione episcoporum Exoniensium exemit, patronus secundarius jam habetur S. Rumonus. Legitur quippe ibidem (4): Monasterium de Tavistoch, quod in honore beatæ Mariæ et sancti Rumoni confessoris ædificatum esse dinoscitur, sub ejusdem beatæ Mariæ et Sancti Rumoni confessoris, et sanctæ Romanæ ecclesiæ, cujus juris existit, tutela et proprietate tantum manere censemus; et inferius (5): Ad indicium autem hujus a sede apostolica perceptæ libertatis tres aureos pro monasterio beatæ Mariæ et sancti Rumoni, confessoris prælibati, nobis nostrisque successoribus annis singulis exsolvetis. Postea, si recte observavi, numquam amplius in diplomatibus Tavestochiensibus, in Monastico Anglicano novo editis, legitur B. Mariæ Virginis nomen, quin S. Rumoni additum sit; quin etiam in charta donationis, qua Joannes d'Abernon de Bradeford 28 die Maji, anno regni Edwardi tertii, a conquestu Angliæ vigesimo sexto et Franciæ tertio decimo, seu Christi 1352, contulit Tavestochiensibus manerium de Wyke, Ricardus vocatur abbas monasterii S. Rumoni de Tavystok (6); ita ut aliquando in communi usu prævaluisse videatur solum sancti illius viri nomen: egregium utique testimonium

quantum illic floureret S. Rumoni cultus. Verumtamen ad finem usque in conventus sigillo impressa mansit B. Mariæ Virginis imago (7), neque umquam admissa fuit S. Rumoni effigies.

9 Jam ineunte sæculo XII valde celebre fuerit oportet S. Rumoni festum, quippe quod nundinas adjunctas haberet. Eas concesserat Henricus I; ex cujus diplomate sequentia excerptimus (8): Et concedo, sicut per aliam cartam concessi, mercatum esse omni die Veneris in villa de Tavistoch, et nundinas ad festum sancti Rumoni per tres dies; et prohibeo ne aliquis emptor sive venditor thelonium suum ibi retineat, qui illud in vicinis burgis vel civitatibus meis juste dare debeat. Tempore Eduardi I regis hæc jura et alia multa in controversiam venerunt (9). Abbas itaque de Tavistok summonitus fuit ad respondendum domino regi... quo waranto clamat habere... mercatum et nundinas in Tavistok sine licentia domini regis vel prædecessorum suorum regum Angliæ... Quoad mercatum et nundinas dicit quod ipse et omnes prædecessores sui abbates ejusdem loci habuerunt prædictum mercatum et nundinas in manerio de Tavistok a tempore quo non extat memoria. Et hoc petit quod inquiretur per patriam... Et juratores dicunt super sacramentum suum quod prædictus abbas et omnes prædecessores sui a tempore, a quo non extat memoria, semper usi sunt prædictis mercato et nundinis apud Tavistok. Tunc itaque abolita illa non fuerunt; quin etiam Eduardus III inspexit Henrici I diploma, quo mercatus et nundinarum jus Tavestochiensibus concesserat, idque denuo confirmavit (10). Verum, quum veneratio sanctorum ab Anglis inter abominandas superstitiones relata est, non potuerunt hæc nundinæ non dijungi a festo S. Rumoni; adeoque nunc celebrantur diebus 17 Januarii, 6 Maji, 9 Septembris, 10 Octobris et 11 Decembris; ipse hebdomadarius mercatus in sabbatum translatus est (11).

10 Quoniam autem S. Rumoni cultus eadem fere habuit fata ac Tavestochiense monasterium, hanc demum concludemus syllogem, paucis indicantes quæ abbatiæ fortuna fuerit. Licet itaque Cælestinus Papa III, declarans Tavestochium juris sanctæ Romanæ ecclesiæ esse, et, censu assignato annuo, id sub tutelam et protectionem sanctæ sedis suscipiens, absque ulla controversia exemptum a jurisdictione Exoniensis præsulis (12), continuæ fere fuere de hac exemptione lites et jurgia; ita ut sæpius coacti fuerint Tavestochienses abbates ejus auctoritatem agnoscere (13). Sed anno 1517, die 18 Septembris, novam bullam hac super re dedit Leo Papa X Ricardo, abbati Tavistoc, eximens abbatiam Tavistoc a jurisdictione quorumcumque archiepiscoporum, episcoporum etc. ipsamque sedi Romanæ immediate subjiciens (14); sed neque hanc constitutionem inviolatam servare voluit Exoniensis episcopus (15). Jam ante Henricus VI anno regni sui 36, Christi 1457, licentiam concesserat (16) Johanni Denyngton, abbati domus et ecclesiæ beatæ Mariæ sanctique Rumoni de Tavystoke, quod ipse penes

AUCTORE
V. D. B.

Ineunte sæculo XII instituntur ad ejus festum nundinæ tri-duanæ.

E

Fata maxime varia Tavestochiensis abbatiæ.

F

(1) Mon. Angl. Nov. tom. II, pag. 497. — (2) A memorial of ancient british piety, pag. 287. — (3) Mon. Angl. tom. II, pag. 515. — (4) Ibid. pag. 498. — (5) Ibid. pag. 499. — (6) Ibid. pag. 501. — (7) Ibid. pag. 493. — (8) Ibid. pag. 496. — (9) Ibid. pag. 502. — (10) Ibid. pag. 496. — (11) Cfr Carlisle, An topogr.

Octobris Tomus X.

dict. of England and Cornwall, v°. Tavistock. — (12) Cfr Decretalis Bonifacii VIII si papa, de privilegiis, in sexto, cap. 10, (lib. V, tit. 7.). — (13) Monast. Angl. Nov., tom. II, pag. 491 et 492. — (14) Ibid. pag. 492. — (15) Ibid. pag. cit. — (16) Ibid. pag. 502.

AUCTORE
V. D. B.

dominum summum pontificem modernum papam prosequi possit et habere licentiam utendi mitra, sandaliis et aliis insignibus pontificalibus et benedicendi in missarum solempniis et gratiis dicendis eisdem auctoritate et modis, quibus aliquis episcopus utitur; atque ita inter mitratas abbatias locum obtinuit Tavestochium. Neque hic stetit hujus asceterii gloria. Contulit Henricus anno regni sui quinto, Christi 1513, Ricardo Banham abbati ejusque successoribus insignem gratiam ut deinceps essent de spiritualibus et religiosis dominis parlamenti regii; atque id a se fieri testatur ob specialem devotionem, quam ad beatam Virginem Mariam, Matrem Christi, sanctumque Rumonem, in quorum honore

abbatia de Tavystoke, quæ de fundatione nobilium progenitorum suorum, quondam regum Angliæ, et suo ipsiusmet patronatu, dedicata existit, gerit et habet (1). Sed viginti quinque annis post ita in devotione sua refraxerat idem rex ut coegerit Joannem Peryn, ultimum abbatem, duodecim monachos et octo fratres conversos abbatiam in suas manus resignare, in singula capita constituens annuum censum (2). Reditus tum erant 902 libræ et aliquot solidi. Anno ejusdem regis 31 accepit Joannes Russel monasterii ædes, burgum et oppidum Tavestochiensia (3). Oppidum satis floret; de abbazia supersunt ædificia aliquot, pleraque ruinam trahentia; templum vero delatum est (4).

(1) Monast. Angl. Nov. tom. II, pag. 503. — (2) Ibid. pag. cit.

— (3) Ibid. pag. 492. — (4) Ibid. pag. cit. et Carlisle, v° Tavistock.

DE S. ALLUCIO, CONFESSORE,

B

IN DIOECESI PISCIENSI, IN ETRURIA,

E

J. V. H.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ Unicus. Sancti cultus antiquus; descriptio territorii Pisciensis; canones, qui de hospitali S. Allucii agunt; equites S. Joannis Hierosolymitani hospitalem domum occupant.

ANNO 1134.
Ostenditur antiquitas cultus
S. Allucio exhibiti

Quamvis nullum, quod sciam, Martyrologium, sive universale sive locale, de S. Allucio mentionem faciat, non est tamen, quod de ejus cultu aut sanctitate dubitemus; quum ejus antiquissimus cultus, ut infra ostendimus, extra omnem controversiam positus sit. Cæsar Franciotti, qui copiose scripsit de Sanctis Lucensibus, altum quoque de B. Allucio tenet silentium. Sed licet arcus inter limites circumscripta sit Sancti nostri veneratio, tamen nemo, qui de eo sermonem habet, hæret in tribuendo eidem Sancti titulo, qui cæterum ei adhæsit statim post mortem, ut clare ostendunt monumenta infra edenda. Hæc autem Daniel Papebrochius noster olim a Francisco Maria Florentino, Lucensi medico, acceperat, qui inter hagiographos non infimi subsellii locum occupat ob Martyrologium, vulgo Hieronymianum dictum, melius tamen, ipso judice, Gregorianum appellatum, quod non solum accurate edidit, sed notis copiosissime illustravit. Acta S. Allucii, a nobis exhibenda, continentur in instrumento publico, confecto jussu Gulielmi Lucensis episcopi, anno 1344; sed inter eadem reperitur documentum, quo constat corpus S. Allucii triginta octo annis post obitum elevatum et honoratiori loco repositum fuisse. Quum autem præter dictum instrumentum, vix quidpiam occurrat, quo Acta illustrari queant, longiori commentario supersedere possemus, contenti, ut feret

textus, notas quasdam pro opportunitate addere; nisi ipse locus, qui Sancto nostro et natalis et emortualis fuit, commentatione quadam indigeret, et accrescens per annorum cursum Sancti cultus esset explicandus.

2 Domus hospitalis, in qua S. Allucius sepultus fuit et cujus nomen refert, jacet in territorio Piscienſi, plerisque lectoribus ignoto. Dictum territorium, medium inter civitates Pistoriensem et Lucensem, ad hanc diœcesim, ut documenta infra ostendent, pertinebat. Franciscus Orlendinus, in suo Orbe sacro et profano, ex Ughello (1) aliisque, regionem optime describit his verbis (2): Piscia inter primaria Etruriæ Annonariæ (id est, quæ olim alendo imperatori et exercitui destinata erat (3),) oppida locum obtinet. Sita est in Via Claudia, ad Apennini montis radices ad occidentalem plagam, collibus, montibusque amœnissimis cincta, theatri gratam exhibens speciem. Media sedet Lucam inter et Pistorium XII, a Florentia vero metropoli xxx millia passuum distans. Piscia amnis eam alluit secaturque per medium decurrens, a quo recens nomen accepisse fertur. Quamquam autem id nominis recens impositum sit, oppidum tamen ipsum ex reliquiis antiqui Fani Martis, cujus vestigia haud procul inde monstrantur, emerſisse, ex majorum traditione velut per manus accepta, incolæ existimant. Quam deinde tra-

in Piscienſi
territorio,

(1) Ital. Sacr. tom. III, col. 763 et seqq. — (2) Orbis sac. et prof. tom. III, pag. 1322 et seqq. — (3) Cfr Gothofred. Cod.

Theodos. tom. IV, pag. 13.

A *ditionem variis argumentis confirmare nititur Orlendinus, qui porro pergens: Ager, inquit, Pisciensis, triginta miliaribus circumscribitur, in valles duas dissectus, quarum una ad Occidentem (imo magis ad septentrionem) Ariana seu Riana dicitur, ab aquarum rivulis frequentissimis, quibus alluitur: altera vero ad meridiem, a flumine, quod per illam interlabitur, Nebulae nuncupatur.*

quod simul
cum domo

3 *Pisciensis ecclesia, initio plebaniae titulo decorata, et S. Mariae Majori dicata ad dioecesim Lucensem, ut diximus, spectabat usque ad annum 1519, quo die xv Aprilis, ut gratias referret suo datario Balthasari Turini Piscien-
Leo X plebaniam S. Mariae Majoris in collegiatam insignem erexit, ejusque praepositum ac capitulum immediate sedi apostolicae subiecit. Quapropter altera bulla, data xxiii Septembris ejusdem anni, mandavit episcopo Pistoriensi, ut plebanum Laurentium Cecchi mitteret in possessionem praepositurae recens creatae, Piscien-
sem plebaniam in collegiatam insignem erexit, aut fortassis collapsam instauravit. Vi prioris*

B *bullae istius, quam Ughellus publici juris fecit (1) conceditur praeposito ecclesiae Pisciensis 1° usus mitrae, etiam gemmis et laminis aureis ornata, dalmaticae, chirothecarum, etiam gemmis ornatarum, sandaliorum, et annuli et baculi et aliorum pontificalium insignium: 2° facultas elargiendi indulgentiam centum dierum et decem quadragenarum utriusque sexus fidelibus, quoties vere poenitentes celebrationi missarum et divinorum officiorum interfuerint: 3° facultas benedicendi vestes sacras et consecrandi virgines: 4° collatio tonsurae et ordinum minorum scholaribus territorii: 5° absolutio per se vel per vicarios omnium peccatorum, etiam sedi apostolicae reservatorum, et reconciliatio ecclesiarum et caemeteriorum polutorum, aqua tamen ab aliquo antistite benedicta adhibenda: 6° potestas condendi statuta, quae omnes fideles observare debebant; attamen ad id requirebatur consensus capituli; quod si, bis requisitum, dissentiret, solus praepositus condere et promulgare ea poterat. Ex hisce videmus territorium Piscien-
se sua sibi propria jurisdictione sub immediata protectione sedis apostolicae usum fuisse, omniaque necessaria ad regimen ecclesiasticum habuisse praepositum Pisciensem, una excepta majorum ordinum collatione, quae, teste Ughello (2), requirenda erat ab episcopo Pistoriensi, aut ab ejus capitulo, si sedes vacaret. Tandem Benedictus XIII, die xvii Martii 1727 ecclesiam Pisciensem erexit in cathedralem et dioecesim assignavit ejus territorium: quae ecclesia hactenus perseverat episcopalis. Nam Pius VII variis temporibus ejusdem ecclesiae canonicos, vestibis violaceis, privilegio candelae accensae et cruce aurea decoravit (3).*

hospitali
Allucii

C *4 Porro territorium Piscien-
se satis amplum est, utpote quod ecclesias septuaginta tres complectatur, variaque habeat utriusque sexus monasteria, nosocomia et xenodochia (4): inter quae illustre est hospitalis domus S. Allucii, quae posita est in Valle Nebulae, infra districtum Uzzani, ut constat ex documento, servato in archivio Florentino, in quo legitur instrumentum, cujus clausula est: Actum in ecclesia*

S. Allucii, posita in territorio Uzzani, provinciae Vallis Nebulae... Anno nativitatis Domini 1329, die xvii Junii (5). Dicitur praeterea in *Vita infra edenda num. 6 Sanctum ad honorem Christi, omniumque Sanctorum et pauperum refectionem hospitale de Campo Loano, quod in suo tempore destructum erat, reaedificasse. Campus Loanus, quem Vincentius Fregianelli in Historia S. Allucii italicae vocat Campo aut Campugliano, ubi hospitalalem suam domum reaedificavit, hodie dicitur gli Alberghi, seu S. Pietro in Campo propter viciniam hujus S. Apostoli ecclesiam, meridiem versus tribus circiter chiliometris, ut ex mappa Attilii Zuceagni-Orlandini in Chorographia Italiae constat, Piscia distat (6). Verum non ita multis post obitum S. Allucii annis, ab hoc Sancto nomen S. Allucii domui adhæsit. In ista autem hospitali domo videtur Sanctus collegisse personarum utriusque sexus, quae obsequium voluntarium pauperibus et peregrinis exhibebant, et in unum compegisse corpus, unde, ut mox ostendemus, fratres S. Allucii dicti sunt.*

5 *Quae vero rationes fratres S. Allucii moverint, ut, nemini hactenus obnoxii, militibus S. Sepulcrisese submitterent, ignoramus. Vincentius Fregianelli in Vita Italica S. Allucii (7) suspicatur amorem omnimodae libertatis in causa fuisse. Erant nempe illis controversiae cum plebano Piscien-
si, quas ut amputarent potius quam solverent, jugum militum S. Sepulcri subiere. Paulo tamen post et hujus militiae pertæsi, donationem suam irritari petierunt. Ast petitionem eorum rejecit Innocentius Pp. III, quoniam contra se propriam turpitudinem perjurii, excommunicationis et doli allegantes, admittendi non erant. Vult tamen Pontifex ut per istiusmodi donationem nullum praepudicium generetur dioecetano episcopo aut plebano de Piscia. Decursu temporis equites S. Sepulcri in unum corpus cum equitibus S. Joannis Baptistae seu Melitensibus coaluerunt. En vero quae, ad fratres S. Allucii spectantia, reperimus in corpore juris canonici: nam c. 8 de Donat. (iii, 24.) hæc legimus responsa ab Innocentio III, anno 1213: Inter dilectos filios hospitalarios Sancti Sepulchri ac fratres hospitalis S. Allucii super eodem hospitali quæstione suborta, quum iidem hospitalarii super possessorio, quod semel et iterum, ex causis tamen dissimilibus, intenterunt, contrariam sententiam reportassent; deinde ad petitorium recurrentes, proponere curarunt. Quod quum G. quondam Rector et fratres ac patroni ejusdem hospitalis, habito communi consilio deliberassent, hospitale ipsum hospitalariis supponere supradictis, commiserunt in hoc tribus procuratoribus vices suas, communiter statuentes, ut quod per ipsos fieret, acceptarent: qui cum eisdem taliter statuerunt, ut ad ipsum hospitale aliqui mitterentur, qui eorum nomine acciperent assignationem ipsius. Quum autem duos illuc de suis fratribus transmisissent, ipsi donationem et assignationem hospitalis tam a magistro, quam a supradictis procuratoribus et aliis ejusdem domus fratribus receperunt. Procurator autem partis alterius ex adverso respondit, quod praedicta donatio*

ex variis instrumentis, præsertim

F

(1) Ital. Sacr. tom. III, col. 763. — (2) Ibid. col. 289. — (3) Novæ. Sommi Pontif. tom. XIII, pag. 118. Moroni. Diz. d'Erud. v° Piscia. — (4) Lami. Eccles. Flor. monum. tom. I, pag. 519.

— (5) Ibid. pag. 367. — (6) Repetti. Dizion. geogr. della Toscana v° S. Allucio. — (7) Istori. di Sant'Alluc. pag. 61.

debebat

AUCTORE
J. V. H.

debebat non immerito retractari; quoniam, multis ex fratribus inconsultis, a prædicto rectore ac paucioribus fratribus excommunicatis et perjuris, de re litigiosa in fraudem plebani de Piscia, qui super eodem hospitali moverat quæstionem, fuerat celebrata.

ex duobus ca-
pitibus

6 Et hæc omnia proponebat sufficienter per dispositiones testium productorum. Ad hæc parte altera multipliciter respondente, hinc inde fuit aliquandiu disputatum. Attendentes igitur, quod fratres et patroni S. Allucii pro se, imo potius contra se, turpitudinem allegabant, videlicet perjurium, excommunicationem et fraudem, non utique contra ipsos, sed ab ipsis commissam, et intelligentes donationem, ab eis hospitalariis factam, puram ac simplicem exstitisse; quia non deceptoribus, sed deceptis jura subveniunt; unde per ea quæ superius proposita sunt, se contra factum proprium legitime defendere non valebant, hospitale prædictum cum pertinentiis suis hospitalariis Sancti Sepulchri adjudicare curavimus. Ita quod per hanc sententiam diocesano episcopo et plebano de Piscia nullum præjudicium generatur: quum res, inter alios acta, non debeat aliis præjudicium generare. *Quandoquidem in ipsa decretali Innocentii III jus suum tum episcopo Lucensi, tum plebano de Piscia reservatum fuerit, recrudit controversia inter hospitalarios Sancti Sepulchri et supra dictum plebanum, ut nos docet ejusdem Pontificis decretalis anni 1214, quæ habetur c. 9 de arbitris (1, 43.). Id autem animadvertendum est, hospitalarios, quibus domus S. Allucii addicebatur, in præsentī decretali vocari hospitalarios S. Joannis, dum in altera de S. Sepulchro nuncupabantur. Certe sæculo XIII distinctæ erant militiæ S. Joannis et S. Sepulchri, quæ ab Innocentio VIII, anno 1489 in unum corpus redactæ fuerunt (1); proinde supponendum non est, errorem aliquem in posteriorem decretalem irrepsisse; utpote quæ, Innocentio VIII recentior, in omnibus codicibus non reperiretur. Quapropter, quoniam aliud mihi non occurrit, censeo patronos hospitalis S. Allucii, relictis fratribus S. Sepulchri, cum equitibus S. Joannis seu Hierosolymitanis rem transegisse. En verba Decretalis.*

e corpore juris
Canonici

7 Per tuas (nempe archiepiscopi Pisani, Lotherii Rosarii, ab 1209 ad 1216 sedentis (2)) litteras intimasti, quod quum super executione arbitrii, quod inter hospitalarios S. Joannis et plebanum de Piscia super hospitali S. Allucii latum erat, a nobis litteras accepisses, partibus in tua præsentia constitutis, hospitalarii a te executionem arbitrii postulabant, asserentes, illud debere observari, pro eo, quod procurator plebani sponte in arbitros, juramento interposito, compromisit: quoniam dicebant, compromittendi et transigendi super eodem negotio (arbitrium) recepisse. Plebanus proposuit, ad causam tractandam procuratori dedit generale mandatum, non tamen ei mandavit, ut sine speciali mandato compromittere posset vel transigere super eo. Et præterea procurator jam dictus de assensu canonicorum suorum non fuerat institutus; et ideo dicebat, arbitrium non valere: præsertim quum procurator fines

mandati excesserit; et arbitrium fuerit per unum clericum et duos laicos promulgatum, licet ipsi de assensu Genuensis archiepiscopi, cui causa commissa fuerat, arbitrium protulissent. Unde quum super his dubietas fuisset orta, per apostolicæ sedis oraculum doceri petisti, qualiter super negotio isto tibi sit procedendum. Super quo fraternitati tuæ respondemus, quod si ex parte plebani arbitrium receptum fuerit, indistincte ratum haberi debet, ac per hoc juxta tenorem mandati apostolici executioni mandari. Si vero receptum non fuerit, refert, utrum fuerit vel non, de observando ipsum pœna statuta.

8 Et quidem si pœna apposita fuit, agi potest ad pœnam; at si nulla statuta fuerit, sed simpliciter fuit, quod staretur sententiæ compromissum, procurator ad interesse poterit conveniri, quia juramento suo seipsum personaliter, non ecclesiam poterat obligare. Quod autem a duobus laicis et uno clerico dicitur esse prolatum, nequaquam obviare videtur, quum auctoritate dicti archiepiscopi factum sit, cui causa, de qua dicitur compromissum, fuerat delegata. *Ab instituto nostro alienum est, operose omnes juris anfractus investigare, qui citatum canonem exasperant. Unum dixisse sufficiat, ab illo tempore equites Hierosolymitanos S. Joannis Hospitalis S. Allucii occupasse, ejusque administrationem capessivisse. Et vero eques Franciscus Antellensis anno 1616, ut habent notæ Danielis Papebrochii nostri, corpus S. Allucii altari majiori ecclesiæ imposuit cum hac inscriptione. OSSA BEATI ALLUCII EX ANTIQUO MONUMENTO IN NOVUM TRANSALATA ANNO SALUTIS MDCXVI. FRANCISCUS ANTELLENSES, EQUES HIEROSOLYMITANUS ET D. JACOBI IN CAMPO CORBOLINI COMMENDATARIUS, EX ANTIQUO MONUMENTO IN NOVUM B. ALLUCII TRANSALATIS OSSIBUS, ALTARE INSTAURAVIT ANNO SALUTIS MDCXVI.*

desumptis, il-
lustratur.

9 Hæc scripseramus, quum intermedio amicissimo et actuosissimo fautore nostro, Doctore Petro Cernazai Utinensi, illius et revmūs episcopus Pisciensis D. Joannes Benini communicata nobiscum voluit documenta, ad S. Allucium pertinentia; in quibus reperire fuit schedulis Papebrochianis et correctiora et abundantiora: *utrique proin, quemadmodum et aliis operam conferentibus suam, et præsertim R. D. Professore Felici Gialdini maximas, quas debemus, habemus gratias. Porro quum constet, S. Allucium, ut paulo infra monstrabimus anno 1134 defunctum, non ante annum 1182 in decentiorem locum translatum fuisse, concludit Vincenzius Fregianelli (3), eundem in communi cæmeterio indistincte cum aliis sepultum fuisse. Quod eatenus quidem verum puto, quatenus, in communi cæmeterio compositus, locum tamen obtinuerit insignem, ex quo erui potuerit quadraginta post annis: nam ut post quinquaginta circiter annos cadaver aliquod inveniri potuerit, omnino necessarium est, ut locus sepulture quam accuratissime notatus fuerit. Id autem inscriptio, in ipso sancti tumulo reperta, habet:*

Annis XLVIII
ab obitu Sancti
corpus,

✠ ANNO DOMINI MCXXXIV, DECIMO CALENDAS NOVEMBRIS BEATUS ALLUCIUS MIGRAVIT AD CHRISTUM; ET MILLESIMO CENTESIMO OCTUAGESIMO SECUNDO, IN DIE B. QUIRICI REVELATUM EST CORPUS EJUS,

(1) Lunig. Codex Ital. diplomat. tom. IV, col. 1483. Cfr Paoli. Dell'Orig. del sac. Ordine di S. Giovanni. pag. 42 et Diction.

des Ordres Relig. vº *Sepulchre*, tom. III, col. 523. — (2) Ughell. Ital. Sacr. tom. III, col. 421. — (3) Stor. di S. Alluc. pag. 63.

AUCTORE
J. V. H.

A SEPTIMOQUE CALENDAS AUGUSTI HOC LOCO RECONDITUM. Laudatus Fregianelli dicit (1), æquivocum esse vocem revelatum, quia apud scriptores ecclesiasticos passim significat manifestationem rei absconditæ ope cujusdam miraculi : dum apud scriptores profanos aliud non est, quam detectio rei occultæ, per remotionem veli, quo operiebatur. Non videtur autem vox revelatum accipienda in priori sensu, quum intra spatium quadraginta octo annorum verisimile non sit omnino expunctam fuisse S. Allucii memoriam : quod si prodigium aliquod intercessisset, rem mirabilem non tacuissent scriptores. Altero igitur sensu interpretari nos oportet revelationem, nempe S. Allucii corpus, e tumultu extractum, elevatum, et omnium oculis exhibitum fuisse.

decentiori loco
compositum,

10 Nam spatio undecim dierum, nempe ad diem S. Quirici, seu secundum Kalendaria Etrusca a die xvi Julii ad septimam kal. Augusti seu xxvi Julii ossa S. Allucii ex obscuri tumuli quasi carcere liberata cunctis apparuerunt, debito deinceps honore habenda. Nihilominus quamvis tunc inceptus cultus, deinceps continuatus fuerit, tamen quum bellis et vastationibus Etruria conquassaretur, etiam memoria Sancti nostri denuo obscurata fuit : præsertim quando anno 1281 Piscia destructa fuit, ut testantur Annales Lucenses Ptolomæi, episcopi Torcellensis, his verbis (2) : Eo tempore (scilicet anno 1281) Lucenses congregaverunt exercitum contra Pisciam et ipsam expugnaverunt, ac vi prælii intraverunt terram, ipsamque combusserunt ad impetum Lucensis populi, qui refrænari non poterat. Causam autem combustionis ferunt fuisse, quia se subjecerunt cancellario imperatoris Rodulphi, cui subjici non debebant, nisi appareret confirmatio ejusdem per summum pontificem. Eodem anno totonderunt Bugianum in muris, quia Pisciatinis videbantur favere in rebellione. Est autem Bugianum oppidulum juxta Pisciam fluvium; hodie vocatur Borgo a Bugiano in Valle Nebulæ (3). Unusquisque intelligit, quoniam incendia impetu populari excitata fuerunt, neque domibus neque templis, ut habent monumenta Pisciensia, parcitum fuisse; et corpus S. Allucii sub ruinis aliquamdiu delituisse; unde ejus memoria paulatim evanuit.

aliquamdiu,
vigente licet
ejus memoria,
delituit :

C 11 Verum quamvis sepulcrum S. Allucii aliquo annorum spatio occultum jacuerit, ipsius tamen Sancti memoria non periit. Nam videmus legatos Piscie et aliorum oppidorum anno 1329 convenisse ad S. Allucii ecclesiam, ut de pace cum Florentina republica tractarent, sive istam ecclesiam non attigerit incendium Lucensium anni 1281, sive eandem denuo instauravit pia populi liberalitas. De ista conciliata pace agit Joannes Villani in sua Historia Florentina lib. x, cap. 133 (4). Piscenses, inquit, ut tandem post diuturna bella et multa damna, quietem nanciscerentur, convenerunt cum Florentinis, ut oblivione deleterentur offensiones, utrinque commissæ; ut Florentinorum amicos aut inimicos Piscenses etiam suos amicos aut inimicos haberent; ut a Florentinis peteretur belli dux, qui Piscensem militiam regeret. Hisce legibus pax sancita fuit, et quidem, ut diximus in ecclesia S. Allucii, quo legati convenerant, ut nos docet

Vincent. Fregianelli in Sancti Vita (5). Quamvis igitur ignoraretur Sancti sepulcrum, tamen ut communem populi totius domum habebant ejus ecclesiam, in qua acta publica, solemnitatem quamdam habentia, celebrari oportebat.

12 Ast non ita diu post pacem cum Florentinis conciliatam, seu anno 1344, denuo inventum fuit S. Allucii corpus; et hujus quidem inventionis habemus instrumentum, quod, quoniam Vitam Sancti continet, infra edemus, notisque, ubi opus erit, illustrare conabimur. In eo instrumento formulam habemus processus instituendi circa Reliquias Sanctorum, nuper inventas. Imo quis accusare forsitan posset Gulielmum, Lucensem episcopum, quasi sibi usurpasset jus, sedi apostolicæ reservatum. Etenim Alexander Pp. III cap. 1 de Reliq. et venerat. Sanctor. (III, 45) quibusdam exprobrat, quod hominem quemdam, in potatione et ebrietate occisum, quasi Sanctum (more infidelium) venerantur : cum vix pro talibus, ebrietatibus peremptis, Ecclesia orare permittat : dicit enim Apostolus : « Ebriosi regnum Dei non possidebunt. » Illum ergo non præsumatis de cætero colere; cum etiamsi per eum miracula fierent, non liceret vobis ipsum pro Sancto absque auctoritate Romanæ Ecclesiæ venerari. Innocentius III in Concilio Lateranensi IV, qui canon in corpore juris sequitur canonem Alexandri III mox citatum, dicit expresse : Reliquias inventas de novo nemo publice venerari præsumat, nisi prius auctoritate Romani Pontificis fuerint approbatæ. Difficultati respondet Vinc. Fregianelli, acta episcopi Lucensis non excessisse limites juris, quod habebant episcopi istius ætatis, quia Reliquias quidem recognovit, sed Officii et Missæ celebrationem, quæ indicia erant canonizationis æquipollentis, non præscripsit.

donec anno
1344 denuo in-
ventum,

E

13 Addit dein testem Papebrochium nostrum, citatum a Prosp. Lambertinio, de Serv. Dei canoniz. et beatif. lib. 1, cap. 10, num 8, docentem decretum Alexandri non adeo rigide servasse episcopos, nec putasse sublatam sibi facultatem circa inferioris ordinis cultum. Verum non censeo ad istiusmodi regulam æstimandum esse processum, ab episcopo Lucensi institutum. Extra controversiam posita erat sanctitatis fama, qua S. Allucius publice gaudebat, quam etiam Innocentius III aliquatenus sanciverat suis decretalibus epistolis numm. 5 et seqq. citatis. Unde episcopus Lucensis non aliud fecisse videtur, quam inquirere in veritatem Reliquiarum S. Allucii, in hospitali domo repositarum : quod quidem jus ad ordinariam potestatem episcoporum etiam hodie pertinet. Id fecit accurate Gulielmus episcopus, quod faciendum præscripsit Concilium Tridentinum sess. xxv de invocatione Sanctorum. Scilicet statuit sancta Synodus... nulla admittenda esse nova miracula, nec novas Reliquias recipiendas, nisi eodem recognoscente et approbante episcopo, qui simul atque de iis aliquid compertum habuerit, adhibitis in consilium theologis et aliis piis viris, ea faciat, quæ veritati et pietati consentanea judicaverit. Tali ratione processit in causa inventionis corporis S. Eutropii primi episcopi Xantonensis (Saintes) Reverendissimus episcopus Rupellensis (La Rochelle)

et ab episcopo
Lucensi reco-
gnitum,

F

(1) Muratori. Scriptt. tom. XI, col. 1293. Cfr. Annali d'Ital. tom. VII, pag. 436. — (2) Repetti, Dizion. geogr. della Toscana.

vº Borgo a Bugiano. — (3) Muratori. Scriptt. col. 683. — (4) Pag. 69. — (5) Pag. 81.

AUCTORE
J. V. H.

D. Clemens Villecourt, nunc Eminentissimus S. R. E. Cardinalis, qui decreto suo diei vi Septembris 1845 veras declaravit Reliquias S. Eutropii, inventas in crypta ecclesiæ olim cathedralis Xantonensis, postquam omnia præstitisset, quæ a Concilio Tridentino præscripta sunt (1). Hæc eadem eodem jure fecit Gulielmus, episcopus Lucensis : in utroque casu, agebatur de Sancto cujus memoria a sæculis in veneratione erat : adeoque nulla exsurgebat dubitatio de alterutrius cultu, quæ auctoritatem Romani Pontificis requireret, ut, quantum ad S. Allucium spectat, monstrabunt instrumenta infra edenda.

magno deinceps
in honore
habitu fuit.

14 Non immoramur itaque hisce instrumentis, quibus constat corpus S. Allucii anno 1344 elevatum, in magno deinceps honore habitum fuisse. Anno 1616 eques Melitensis, Franciscus Antellensis novum monumentum S. Allucio erexit, ejusque altare instauravit, ut docet inscriptio num. 8 allata. Quamvis autem talis Sancto exhiberetur veneratio, isto tamen cultu liturgico carebat, quo præcipue Sanctos honorare consuevimus, scilicet Officio et Missa. Utrumque tandem concessit Clemens Pp. XIII anno 1764 die xxiv Septembris, ad enixas, ut dicitur, preces revmi episcopi, ejusque capituli, necnon magistratus civitatis Pisciensis, ut possit quotannis die xxiii Octobris ab utroque clero ejusdem civitatis et diocesis celebrari festum B. Allucii cum Officio et Missa de communi Confessorum non Pontificum cum oratione et lectionibus propriis, a sua sanctitate approbatis sub duplici minori. Anno dein 1818 die xxviii Februarii S. Rituum Congregatio approbavit et in Officio canonico recitari permisit Hymnum proprium in honorem S. Allucii, qui ad Vesperas recitatur : Huc e sidereis : a doctore Grossi Pisciensis, ut scribit ad nos R. D. Felix Gialdini, compositus. Tandem anno 1851 die vi Junii Pius IX, feliciter regnans, concessit, ut sub ritu duplicis majoris totum proprium Officium et Missa celebraretur, ut constat ex decreto, quod recitamus.

S. Allucii cultum, Clemente XIII, jam probatum,

15 Piscien. Quum revmus Piscien. episcopus propriis, ac communibus sibi commissi cleri votis satisfactorius, constituerit ampliori semper cultu prosequi S. Dorotheam V. M. Patr. Præcip. B. Allucium C. Pisciensem, ac S. Polychronium Ep. M. Patr. min. princip., sanctissimo Domino Nostro Pio IX Pontifice maximo nonnulla propria exhibuit enunciatorum cælitum Officiis et Missis addenda, ut de apostolica benignitate singula approbare dignaretur, memoratoque clero suo concedere. Sanctitas sua, attentis expositis, aliisque rationum momentis animum suum moventibus, referente me subscripto Sacrorum Rituum Congregationis secretario, benigne annuit juxta preces episcopi oratoris, adeo ut in natalitiis eorundem Sanctorum Officia cum Missis esse valeant, uti superiori in exemplari correctæ et emendatæ adnotantur; servatis tamen in omnibus Rubricis. Contrariis non obstantibus quibuscumque. Die 6 Junii 1851. A. Card. Lambruschini S. R. C. P., J. G. Fatati S. R. C. Secretarius.

Pius IX Missa propria,

16 Missa propria præcipue in eo est, ut laudet S. Allucii caritatem erga proximum : atque hinc Epistola ex S. Paulo ad Hebræos cap. xiii in qua laudatur hospitalitas, cura victorum et

laborantium; Evangelium autem ex Joannis D cap. xv, in quo Christus dilectionem commendat desumpta sunt. Orationes porro sunt sequentes : Collecta : Omnipotens Deus, qui Beatum Allucium eximia erga infirmos charitate gloriosum effecisti, concede, quæsumus, ut ejus meritis et intercessione ab omni mentis et corporis infirmitate liberati, cælestis gloriæ consortes fieri mereamur. Per Dominum. Secreta : Hostias, Domine, quas excelsæ majestati tuæ dicamus, benignus assume, ut Beati Allucii Confessoris tui charitatem sectantes in terris, ad te, qui charitas es, pervenire mereamur in cælis. Per Dominum. Postcommunio : Quæsumus, Domine Deus noster, ut æterna nobis præmia conferat, qua pasti sumus, mensa cælestis, quæ Beati Allucii Confessoris tui vitam etiam aluit temporalem. Per Dominum.

17 En porro Hymnus qui ad Vesperas in honorem S. Allucii recitatur, quique a doctore Grossi Pisciensis compositus fuit : et hymnis ad vespas

Huc e sidereis, inclyte, sedibus
Alluci, o placidum, nunc age, verticem
Deflectas, merito dum Tibi concinit
Sacrum plebs pia canticum.

E

Præsens excipias vota precantium
Ante aram posito poplite civium,
Communis stabili quos Tibi patria
Jungit foedere, poscimus.

Tu lapsis columen, tu pater orphanis
Pro Christo fereris, certa que pauperum
Spes, et præsidium quos dape recreas,
Et quos comiter allicis.

Noctes interea pervigil exigis
Intentus precibus, viscera debitis
Et fraudas epulis, pane beatius
Vivens angelico satur.

Per te vel triplici novimus advenas
Usos hospitio, pluraque temporis
Jamdudum vitio lapsa volubilis
Passim templa resurgere.

Per te nec studiis, neve laboribus
Parcentem, solidæ pacis ut arbitrum
Quæcumque irruerunt urbibus Italis
Tolli jurgia sensimus.

At quis multiplices carmine perbrevis
Virtutes memoret? Quisve recenseat
Quæ sint pro meritis addita singulis
Jam nunc præmia cælitus?

F

Tu solus potis es, qui frueris datis,
Et septus rutilis ignibus emicas;
Hinc semper valido fac, bone, supplices
Cives præsidio juves.

Sit Patri ac Genito gloria, Flamini
Sit Sancto parilis laus, honor et decus,
Qui regnat pariter cum Patre, et unico
Gnato perpetuum Deus. Amen.

19 Ad Laudes : hymnus iste repertus fuit inter poemata P. Reghensani Barnabitæ : et ad Laudes adauxit.

Gestiat quisquis celebrare cantu
Pauperum patrem, columenque rerum,
Patriæ magnum decus, orphanorum
Dulce levamen.

Te duce, Alluci, domus ampla egenis
Languidis morbo patuit per agros,
Te duce effulsit pietas, et almæ
Fœdera pacis.

Æsuris sedem tibi sæpe cessit,

(1) Cfr Recueil des procédures, part. II, pag. 73.

A Piscia et parvis tenuatus undis,
 Sæpe te expavit tremefactus Arnus
 Mira patrantem.
 Fulgida augustam subiere formam
 Templâ te propter, scelera exularunt,
 Nulla et Hetruseas agitavit urbes
 Ira furorque.
 Dura captivis cecidere vincla,
 Otium fessi, miseri salutem,
 Per te et optatam veniam impetrarunt
 Crimine sotes.
 Semper infirmis famulatus ægris
 Lætus, et nullos renuens labores
 Nocte consurgens operam dedisti
 Omnibus aptam.
 Sæpe te propter celebrata fulsit
 Charitas; angor, metus atque egestas
 Cessit a nobis, rediitque dulcis
 Copia rerum.
 Laus sit æternæ Triadi perennis,
 Quæ Virum magnis meritis onustum
 Inter excelsas Superum cohortes
 Arce locavit. Amen.

Anno 1793

20 Tandem quum Leopoldus I Austriacus, fratrem suum Josephum II imperatorem imitatus, multas innovationes, in Etruriam induxisset, ac inter alia etiam ecclesias, ut rebatur, non necessarias suppressisset, etiam domum hospitalem S. Allucii, licet ad Ordinem Melitensem pertineret, sors mala attigit. Oportuit igitur Sancti nostri venerabiles exuvias alio transferri, ut docet nos sequens instrumentum, quod ex italico in latinum versum lectori coram exhibemus. In nomine Domini. Amen. Anno Domini Nostri Jesu Christi 1793, indictione xi, hac die xxiv Augusti Pio VI Pontifice Romano et Ferdinando III, regio principe Hungariæ et Bohemiæ, archiduce Austriæ, magno duce Etruriæ feliciter regnantibus, factum et publicatum est præsens instrumentum in civitate Piscia et in ejusdem palatio episcopali: præsentibus ibidem nobilibus viris, Vincentio, filio quondam equitis Caroli Serponti, Ludovico Andrea, filio quondam equitis Stephani Cecchi, Nicolao, filio quondam domini Angeli Simoni et Michaelæ Angelo, filio quondam domini Joannis Dominici Cheti, Pisciensibus et testibus rogatis. Quoniam in antiquissima ecclesiæ tituli SS. Lucæ Euangelistæ et Herculani Martyris, juxta quam erecta fuit hospitalis domus, nominata S. Allucii, posita in plebania, nunc cathedrali Pisciensis, ut constat ex c. 9 Per tuas de Arbitris etc. Inter dilectos filios 8 de Donationibus, sita in communitate Uzzanensi, et hodie pertinens ad commendam Campi Corbolini sacre Religionis Ierosolymitanæ, supra altari ejusdem domus hospitalis existit urna in qua reconditæ sunt insignes Reliquiæ B. Allucii Confessoris, qui clarus virtutibus et miraculis migravit ad Dominum die xxiii Octobris 1134.

abolita ecclesia
 S. Allucii,

21 Hæ porro Reliquiæ statim post mortem venerationi populi expositæ, aliquandiu injuria temporum dein ignoratæ, mandato D. Gulielmi Dulcini, tunc episcopi Lucensis, sub cujus diœcesi tunc erat dicta ecclesia, fuerunt conquisitæ et inventæ in eadem ecclesia, et a dicto antistite recognitæ, solemniter approbatæ et pristinae venerationi fidelium expositæ, instituta festivitate speciali in die

obitus et in translatione dietarum Reliquiarum, cum indulgentia episcopali quadraginta dierum, concessa visitantibus dictam ecclesiam, tam in die obitus quam translationis, prout constat ex legitimo instrumento inventionis corporis dicti Beati diei xiv Junii 1344, quod asservatur in Cancellaria Curia archiepiscopalis Lucensis in libro vel involucri actorum, signato num. xv. Cultum autem hunc antiquissimum reddidit celebriorem summus Pontifex Clemens XIII, qui decreto apostolico, a S. Rituum Congregatione die xxiv Septembris 1764 expedito, approbavit lectiones proprias, ab utroque clero hujus Pisciensis diœcesis recitandas. Et quum xi Septembris 1710 instaret illustrissimus D. Carolus Ricci, commendator dictæ Commendæ Campi Corbolini, ut sacre exuviae in decentiorem urnam reponerentur, et in acta referrentur, secundum indicem a prælaudato D. commendatore Ricci exhibitum, sequentia: duo scapuli, duo humeri seu ossa superiora brachii, duo ulnæ seu radii et ossa inferiora brachii, varia ossicula componentia manum, duo ilii seu ossa lateris, duo femora seu ossa coxæ, duo rotuli genu, varia ossicula componentia pedem, caput Sancti, prout in indice describitur: ut dictæ exuviae recognoscerentur, approbarentur et debite communirentur ab illustrissimo ac reverendissimo D. Paulo Antonio Pesenti, tunc præposito Pisciensis, ac dicta urna vitta alba circumligata tribus sigillis clauderetur: prout revera factum est, ut constat ex Fasciculo recognitionum SS. Reliquiarum, qui asservatur in archivo episcopali Pisciensis.

22 Quum vero occasione suppressionis dictæ ecclesiæ S. Allucii, instaret D. eques commendatarius et receptor dictæ commendæ, secundum mandatum supremum, contentum in epistola encyclica Secretariæ regiae, data viii Novembris 1785, ut, dicta ecclesia spectante ad commendam Corbolinam, de suo quatenus receptoris, et procuratorum illustrissimi equitis de Requesens consensu, possessoris dictæ commendæ, dicta urna cum sacris ossibus S. Allucii, in ea contentis, committerentur illustrissimo ac reverendissimo D. Francisco Vincenti, episcopo Pisciensis; quæ tamquam depositum a dicto antistite admissa fuit. Institerunt dein reverendissimum capitulum ecclesiæ cathedralis Pisciensis et magistratus urbanus ejusdem civitatis, ut dictæ sacre exuviae ponerentur in dicta ecclesia cathedrali; quæ instantia relata ad Regiam celsitudinem, ipsa per secretariæ regiae litteras, datas xii Februarii 1786 consensit, ut insignes istæ Reliquiæ secundum desiderium dictorum capituli et magistratus collocarentur in dicta æde cathedrali. Quoniam porro eadem Reliquiæ componendæ erant supra altari SS. Rosarii dictæ cathedralis, decretum fuit, ut nova urna, quam decentissima conficeretur, in qua omnia sacra ossa, indicata, ut supra, et extracta ex urna antiqua et composita et recognita, secundum eum modum, quem Ill. et Revmus D. episcopus præscripserat, nempe ut nova urna, ligamine ex serico rubro circumcincta sedecim locis Sigillo Revmi episcopi muniatur ac in ea legitimum sacramentum Reliquiarum omniumque haecenus factorum

AUCTORE
 J. V. II.

E

Sancti exuviae
 ad ecclesiam
 cathedralem
 Piscensem

F

rum

AUCTORE
J. V. H.

rum instrumentum reponatur. Et quoniam nunc deveniendum est ad actualementem traditionem præfatarum Reliquiarum, Revmo capitulo faciendam; hinc est, quod constitutus coram me et supradictis DD. testibus (præsentibus quoque Revmis canonicis et clericis sæpe dictæ ecclesiæ cathedralis in aula episcopali, ubi decenter exposita erat dicta urna) Revmus D. archidiaconus Ferruccius Ferucci, Vicarius generalis Pisciensis, tamquam delegatus Illmi et Revmi D. episcopi ejusdem civitatis, idem Revmus D. Vicarius generalis nomine supradicto tradidit et tradit Revmo capitulo Cathedrali Pisciensis et pro eo Revmis DD. archipresbytero Joachimo Parigini et Decano Joanni Bianucci, deputatis dicti Revmi capituli per capitularem deliberationem de die ix Aprilis currentis anni, acceptantibus dictam urnam, sigillatam, prout supra, in qua repositæ sunt sacræ Reliquiæ S. Allucii, ut, prævia processione solemni a palatio episcopali ad ecclesiam cathedralem et expositione per integrum diem in altari majori dictæ cathedralis, una cum Officio festivo istius translationis secundum ritus Sanctæ matris Ecclesiæ, reponatur in altari SS. Rosarii sub imagine dicti altaris, loco ad id præparato, quatenus dictæ sacræ Reliquiæ a populo fidei possint coli ad gloriam Dei et honorem dicti Sancti. In quorum fidem etc. Franciscus Antonius Sorini Notarius.

solemni pompa translata fuerunt.

23 *Translatio corporis S. Allucii hic relata, quemadmodum ea, quam infra edemus anno 1344 factam, fuere celebratæ mense Augusto: nihilominus annua memoria feria II post dominicam Quinquagesimæ recolitur: qua die eadem Missa dicitur, quæ in ipso festo xiii Octobris, una excepta Collecta, quæ est sequens: Deus, cujus providentia Sanctorum tuorum ossa custodit, ut unum ex his non conteratur; concede propitius, ut qui Beati Allucii Confessoris tui translationem agimus, ipsius precibus et exemplis ad cælestem patriam transferri mereamur. Per Dominum. Ast antequam anno 1851 Pius IX cultum S. Allucii amplificasset, alia ejusdem translationis erat Collecta, quam nobis exhibent Officia propria Sanctorum Magni ducatus Etruriæ, anno 1837 Florentiæ typis excusa, scilicet: Adesto, Domine, supplicationibus nostris, quas in Beati Allucii Confessoris tui annua translatione lætificas; et concede propitius, ut cujus translationem colimus, etiam actiones imitemur. Per Dominum. Antiquæ imagines S. Allucii non exstant; quæ anno 1344, ut ex num. 5 Commentarii prævii patet, erant, hospitali domo ad usus profanos redacta, perierunt. Nihilominus ad fovendam fidelium pietatem, qui miro modo istiusmodi adminiculis juvantur, æri incisa fuit qualiscumque Sancti effigies, qua exhibetur ut vir mediæ ætatis, barbatus, veste laica, fere ut passim pingitur Ven. Benedictus Labre, minus tamen pannosa, indutus. Quod tandem ad Acta edenda spectat, non est quod eorum auctoritatem aut sinceritatem demonstramus, quum ipsa, ut lectori patet, ex suapte indole fidem sibi adstruant.*

VITA ET TRANSLATIO

S. ALLUCII CONFESSORIS,

Ex ms. Francisci Mariæ Florentini medici Lucensis, collato cum apographo Pisciensis.

CAPUT PRIMUM.

Corporis inventio; delegatio episcopi Lucensis ad inquirendam veritatem.

In nomine Domini. Amen. Continetur in quodam libro antiquo, pluribus in locis vetustate consumpto, in quo non adest superscriptio, sed solum adest signum hoc modo, videlicet T 1344, cooperto charta hædina descripta, existente in archivio curiæ episcopalis Lucensis, inter cætera ad folium 4.

Anno nativitatis dominicæ 1344, indict. XII, die iv Junii. Coram venerabili in Christo patre et domino fratre Gulielmo a, Dei et Apostolicæ sedis gratia episcopo Lucensi, in castro montis Topai * constitutus providus vir fr. Petrus, rector hospitalis S. Allucii b plebis Piscinæ hujus diocesis c, exposuit, quod dum ipse nuper una cum quibusdam honestis * existeret in ecclesia hospitalis prædicti, deliberaverunt inter se de Reliquiis S. Allucii prædicti perquirere: quum audivissent alias a fide dignis, quod ibi erant et fuerant dudum a fidelibus in illis partibus veneratæ. Unde volentes * se ad altare dictæ ecclesiæ, ibi juxta viderunt loculum, in quo S. Allucii Reliquias esse firmiter arbitrati fuerunt. Quem loculum * discooperientes, qui erat arca lapidea, viderunt dictas sacras Reliquias, quas non fuerunt ausi tangere sine consilio D. episcopi præfati; et ideo supplices occurrerunt * eidem R. P. et D. episcopo supradicto, quod sibi consulere et mandare dignaretur, quid in præmissis observare haberent. Qui Reverendus in Christo pater et dominus hujus Lucensis Dei et apostolicæ gratia Ecclesiæ episcopus, volens libenter, ut decet, laudes curiæ sanctæ * exaltare; sed propter hoc non discedens a semita juris d, commisit vener. Viro Fr. Paulo Lapo *, Ordinis Prædicatorum, lectori in philosophia, quod ipse iret ad dictum locum et de præmissis ab expertis perquireret veritatem per litteras infrascriptæ continentia e et tenoris videlicet:

2 Fr Guilielmus, Dei et Apostolicæ sedis gratia Lucanus episcopus, dilecto nobis in Christo Fratri Paulo Lapo, ord. Prædicatorum, lectori in Philosophia, salutem in Domino Jesum Christum. His diebus nova gaudiosa, aures mentis nostræ excitantia, ad nos pervenerunt, qualiter Deus, qui in Sanctis suis mirabilis semper existit, nec sinit sub modio lucem, diu absconditam, sed de tenebris lumen splendescere jubet, in plebanatu

Piscia,

De inventis S. Allucii Reliquiis,

E

a

* P. Topari Tauparii

b

c

* P. add. clericis

* an volantes id est vertentes?

* P. locum

* P. supplicaverunt

* P. viri sancti

d

* P. Lapi

e

fit relatio ad episcopum Lucensem,

A Piscia, loco qui dicitur hospitale S. Allucii, abscondita produxit in lucem. Nam corpus Sancti, cujus titulo idem hospitale insignitum noscitur, modo mirabiliter propalavit, ut venerantibus merita ejusdem Sancti increseat spirituale gaudium mentibus fidelium, temporalia, vilia succedant, et æterni meriti præmia consequantur. Verum quia de Reliquiis et veneratione Sanctorum sacræ sanctiones Patrum formam nobis præbent, et qualiter, ubi dubium ventilatur, pastores et prælati formam datam sequi coguntur: hinc est, quod de tua prudentia et experientia confidentes, tibi committimus et mandamus, quod ad dictum hospitale accedens, convocatis tecum discretis fidelibus, de quibus tibi videbitur, ad dictum locum diligenter de veritate sanctarum Reliquiarum (ut pie creditur) inventarum, et quidquid inveniri sive per memoriam antiquorum, sive per scripturam et alia quæque signa nobis repræsentantes, ut juxta formam debitam, nobisque a sanctis patribus assignatam, tanti patroni merita exaltantes, mereamur ipsum patronum et intercessorem nobis et toti illi patriæ vindicare, quod totis visceribus desideramus ad laudem dicti Sancti, patrocinium nostrum et laudem Dei ad perfectionem deducere. Datum in Castro nostro Topari *f* anno nativitatis Domini 1344, indictione xii, die 25 Junii.

qui committit inquisitionem fr. Paulo, Ord. Præd

* P. add. die xxx Junii
* P. supra-scriptæ

* P. perquisivisse

* P. eo

* P. plebanatus

reperitur integrum

* P. signia

3 Postquam commissionem fr. Paulus, commissarius prædictus *, reversus ab exsequendo contenta in commissione prædicta supradicto R. P. ac D. Episcopo Lucensi retulit, se vigore supradictæ * commissionis, in se factæ, ivisse ad terram de Piscia et hospitale S. Allucii supradictum, et ibi quævisse * de prædictis et se invenisse prout et sicut in instrumento, quod exinde confici se fecisse asseruit manu ser Nicolai ser Bondi publicum et authenticum: quod instrumentum ipsi D. episcopo dedit et consignavit, ejus quidem tenor talis est, videlicet: In nomine Domini. Amen. Religiosus vir Fr. Paulus Lapi, de Ordine FF. Prædicatorum, lector in philosophia, ex commissione in se * facta per R. D. Fr. Guglielmum, Dei gratia episcopum Lucanum, super inquisitione Reliquiarum, ut dicebatur, S. Allucii, cujus nomine intitulatum noscitur hospitale de Campo, Lucanæ diocesis, plebatus * de Piscia, ut de ipsius commissione et mandato contineri vidi ego notarius infrascriptus in litteris, per dictum D. episcopum transmissis, et ejus sigilli impressione munitis: tenor quarum talis est, videlicet: Fr Gulielmus etc., *ut supra*.

4 Qui fr. Paulus veniens Pisciam vigore dictæ commissionis, volens plenius de prædictis informari, et contentis in litteris suæ commissionis, habita informatione solemni cum pluribus fide dignis personis et maxime antiquis dictæ terræ, de veritate sanctarum Reliquiarum, ut dicebatur, inventarum dicti S. Allucii, fuit ad locum et ecclesiam dicti hospitalis, convocato discretorum numero fidelium aliquali, ibique S. Spiritus gratia invocata, a quo corda fidelium diriguntur, invenit infrascripta scripta *, testificantia Reliquias venerabilis vitæ viri S. Allucii in præ-

dicta ecclesia dicti hospitalis integraliter contineri: imprimis vidit unam arcam lapideam ex parte sinistra dictæ ecclesiæ, qua aperta, invenit duas capsulas ligneas, quasi novas, ejusdem quantitatis, et quamlibet cum sua clavi desuper posita, firmatas * cum tuppis *g*, quæ claves et tuppæ rubiginosæ erant et antiquæ et inusitatæ formæ. Item invenit duas ampullas vitreas inusitatæ formæ, plenas plus quam ad dimidium aqua clara et limpida; et invenit lapidem marmoreum seu tabulam, scripturam sequentem de verbo ad verbum clare, plane et apertissime continentem:

§ + ANNO DOMINI MILLESIMO CENTESIMO TRIGESIMO QUARTO *h*, DECIMO KALENDAS NOVEMBRIS B. ALLUCIUS MIGRAVIT AD CHRISTUM; ET MILLESIMO CENTESIMO OCTUAGESIMO SECUNDO, IN DIE S. QUIRICI *i* REVELATUM EST CORPUS EJUS, SEPTIMOQUE KALENDAS AUGUSTI HOC IN LOCO RECONDITUM. Apertisque dictis capsulis, qualibet cum sua clavi, invenit in prima in quodam panno lineo, seu toballiola * alba *k* et penitus incorrupta ossa: videlicet caput cum maxilla inferiori, uno osse crurium, duobus aliis ossis * de spatula et pectore et duobus grossioribus brachiorum et uno graciliori unius brachiorum dictorum. In alia vero capsula invenit reliqua ossa a prædictis, quæ ad formationem corporis unius hominis perfecte et integre requiruntur, involuta in quadam toballiola, multum antiquitate corrupta * et quodam panno parvo serico cum quadam cruce parvula de panno albo, desuper consuta *l*. Item invenit supra prædictam arcam directe in pariete dictæ ecclesiæ picturam * ex antiquissimis figuris imaginem dicti S. Allucii, cum aliquali historia vitæ suæ. Item invenit dictum hospitale ab eo tempore, cujus memoria non existit, nominatum * vocabulo S. Allucii. Item invenit in annali *m* dictæ ecclesiæ de Piscia, quod decima kal. Novembris S. Alluceius, rector hospitalis de Campo *, tempore cujus Deus exaltavit locum illum. Hæc autem omnia inventa fuerunt per dictum fr. Paulum in ecclesia dicti hospitalis et etiam in plebe Piscie, coram me notario et testibus infrascriptis, videlicet, D. Francisco plebano plebis S. Mariæ de Piscia, fr. Petro, rectore dicti hospitalis, Nuceio Bui *, Cantuccio Bonti, Junctino Vannis, Facino Vannis, Nardino Nacchi, Vannino Nicolucci, Bindo Marchi, Guido Cei, Beato Cantucci *, Joanne Purrinelli *, Dei *n* Catucci, et Ceccho Mei de Piscia, testibus ad hoc vocatis atque rogatis, sub anno nativitatis Domini 1344, indiet. xii, die xxvii Junii.

EX INSTRUMENTO PUBLICO.

* P. firmanter
g

Sancti corpus.
h

i

* P. tabellicia
k

E
* P. ossibus

* P. omit. corrupta

l
* an. picturatum?

* P. add. sæpius
m

* Add. obierit

f
* P. Turi

* P. Catucci
* P. Paccinelli
n

ANNOTATA.

a *Gulielmus, cognomento Dulcinus de Monte Albano, Ordinis Prædicatorum, sedem Lucensem tenuit ab anno 1330 ad 1349, in optimis præsulibus numeratus (1).*

b *Licet vulgo Sanctus noster scribatur Alluceius, tamen sæpius in eo, quod exhibemus, instrumento etiam Alluceius dicitur: retinui-
mus, quoties occurrit, hunc scribendi modum.*

c *In Commentario prævio num. 3 diximus,*

EX INSTRUMENTO PUBLICO.

quomodo Piscienſe territorium, initio Lucenſis diœceſis, dein Nullius, tandem episcopale factum est, erecta ecclesia collegiata S. Mariæ Majoris in cathedralē. Ejus territorium deſcribit Joannes Lami (1).

d Innocentius III in concilio Lateranenſi iv cap. 62, quod in corpore juris clauditur sub c. 2 de Reliquiis et Venerat. Sanct. (III, 45) legitur, ſequentem canonem promulgavit: Quum ex eo quod quidam Sanctorum Reliquias exponunt venales et eas paſſim ostendunt, christianæ religioni detractum ſit ſæpius: ne in poſterum detrahatur, præſenti decreto ſtatuiſmus, ut antiquæ Reliquiæ amodo extra capsam nullatenus ostendantur, nec exponantur venales. Inventas autem de novo, nemo publice venerari præſumat, niſi prius auctoritate Romani Pontificis fuerint approbatæ. Prælati vero non permittant eos, qui ad eorum ecclesias cauſa venerationis accedunt; variis figmentis aut falſis documentis decipi, ſicut in plerisque locis occasione quæſtus fieri conſuevit. In caſu noſtro non agebatur de inventis de novo Reliquiis, quandoquidem ſciebatur corpus S. Allucii in ecclesia domus hospitalis quieſcere; adeoque reſcurſus ad Romanum Pontificem non erat neceſſarius. Sed quoniam aperienda erat capſa et revelandum corpus ſanctum, prælati Lucenſis officium erat, inquirere ne figmento aliquo aut falſo documento deciperentur fideles: quapropter vices ſuas delegat fr. Paulo Lapi, Ordinis Prædicatorum. Cfr quæ diximus num. 12 Commentarii prævii.

e In diſcurrendo per Acta noſtra quandoque occurrent membra, quæ medica manu indigent. Sufficiet plerumque probabile remedium in margine indicasse.

f Mons Toparius ſeu Tauparius, in quo erat parochia præcipua SS. Stephani et Joannis Euang., varias ſub ſe habens ecclesias minores, ad episcopatum Lucenſem pertinuiſſe docet nos Joan. Lami (2). Hodie tamen Samminiatenſis eſt diœceſis: hujus loci frequens fit mentio, quando de definiendis limitibus inter episcopatum Pisanum et Lucenſem ſermo eſt (3). Vulgo dicitur Montopoli (4).

g Tuppæ vox italica eadem ac ſera, qua arcæ et capſæ claudi ſolent. Operæ pretium fuerit animadvertiſſe hac ſeras et claves non ſolum rubiginosas fuiſſe, ſed etiam anno 1344 antiquæ et inuſitatæ formæ, quæ monſtrant antiquitatem cultus.

h In apographo, quod inter ſchedas Bollandianas reliquit Papebrochius noſter, ſcribitur iterato S. Allucius obiſſe anno 1164, hoc numeris arabicis, hoc totidem verbis expreſſit. Sed obſtant monumenta Piſciensia, et Joannes Lami in ſuis S. Eccleſiæ Florentinæ monumentis (5): quæ ſine ambagibus obitum Sancti noſtri anno 1134 illigant: ut dubium omne merito excludant.

i S. Quiricus, de quo ſermo eſt, videtur ille, qui adhuc puer, cum matre ſua Julitta Tarsi in Cilicia paſſus eſt, cujus meminit Martyrologium Romanum hodiernum, die xvi Junii, ſub qua de utroque commentati ſunt noſtri majores (6),

eorumque cultum in Græcia, Gallia et Hispania explicarunt. Sed ſiluerunt de Italia, quæ tamen regio dictorum Sanctorum cultui devotiſſima fuit, ut patet ex multis, ſub eorum invocatione erectis templis. Certe in brevi tractu Piſciensia Joannes Lami in Indice eccleſiarum, tres numerat ecclesias S. Quirici, quum in reliqua diœceſi Lucenſi ſex aliæ numerentur (7). Quod vero ad diem ſpectat, qua S. Quiricus colitur in Italia, illa incidit in idus (xv) Julii, ut habent calendaria tum apud Joannem Lami (8), tum apud Franc. Ant. Zaccariam (9). Ex quibus conficitur, quod corpus S. Allucii idibus, id eſt die xv Julii revelatum ſeu detectum, ſeptimo kal. Auguſti ſeu xxvi Julii denuo reconditum fuerit.

k Toballiola, idem quod Mappula, vox adhibetur apud Mabillonium in Ordine Romano (10).

l Parvula crux ex panno albo ſuper toballiola conſuta, videtur Vincentio Fregianelli (11) inſigne fuiſſe Fratrum, hospitali domui inſervientium. Nam ab obitu Sancti ſeu ab anno 1134 ad 1182 nullum exſtat indicium, quod corpus S. Allucii motum fuerit, adeoque, quum illa ætate necdum xenodochium S. Allucii fratribus Pisanis S. Sepulchri donatum fuiſſet, videtur illa crux pro habitu iſtius communitatis habenda. Sic eodem tempore milites ſeu hospitalarii S. Joannis Baptiſtæ, poſtmodum Melitenſes dicti, Teutonici et Templarii cruces, ſuis veſtibus aſſutas, geſtabant: Melitenſes quidem albas (12), nigras Teutonici (13), Templarii rubras (14).

m Annale apud Cangium, Glossarium med. et inf. latinitatis, h. v., varias habet ſignificationes; in textu noſtro ſignificat Acta publica alicujus eccleſiæ ſeu monaſterii per ordinem temporum digeſta.

n Medio ævo, imo et hodie in aliquibus partibus Italiæ, ſingula ſingulis erant abſque cognomine gentilitio nomina, ut videre eſt in nominibus hic recitatis, quorum alterum patrem ejus, de quo ſermo eſt, indicat. Unde non raro enaſcebatur gravis difficultas in definiendis conſanguinitatis et affinitatis gradibus, quando dubium aliquod circa validitatem matrimonii emergebat. In ſacro baptiſmate nomina imponi conſueviſſe, antiquiſſima docet hiſtoria (15). Sed id animadverſione dignum, quod incommunicabile nomen Dei hominibus imponeretur: cujus quidem uſus teſtimonia profert ſæpe laudatus Joan. Lami in Deo Neri (16) et in Deo Ajuti (17).

CAPUT II.

Vita S. Allucii; approbatio ejus Reliquiarum.

Item retulit ſe inveniſſe Legendam de Vita et quibusdam miraculis dicti S. Allucii, quam, in chartula pecuria a ſcriptam, eidem D. episcopo præſentavit, cujus tenor talis eſt, videlicet: INCIPIT VITA B. ALLUCII CONFESSORIS.

Vita antiqua

a

(1) Eccles. Florent. monum. tom. I, pag. 519. — (2) Ibid. pag. 513. — (3) Ibid. pag. 332, 383 et Cfr Deliciae Erudit. tom. VI. Part. I, pag. 247. — (4) Ripetti. Dizion. Geograf. della Toscana, h. v. — (5) Tom. I, pag. 306. — (6) Act. SS. tom. III Junii, pag. 17 et ſeqq. — (7) Cfr Lami. Eccl. Florent. monum. tom. III, Index Eccles. v. Quiricus. — (8) Ibid. tom. IV, pag.

66. — (9) Excurs. lit. pag. 299, 336 et 376. — (10) Mus. Ital. tom. II, pag. 332. — (11) Iſtor. de S. Alluc. pag. 75. — (12) Migne, Dict. des Ordres relig. tom. II, col. 834. — (13) Ibid. tom. III, col. 647. — (14) Ibid. col. 614. — (15) Cfr Martene. De Antiq. Eccl. Rit. Lib. I. cap. I, art. 40. — (16) Eccl. Flor. monum. tom. II, pag. 1082. — (17) Ibid. pag. 1207.

<p>A In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen. Alluccius, servus Dei, pauperum Christi sollicitus procurator, ad honorem Christi, omniumque Sanctorum, et pauperum refectorem hospitale de Campo Loano *, quod in suo tempore destructum erat, reaedificavit; ibique ecclesiam in honorem S. Lucæ Euangelistæ <i>b</i>, Sanctique Herculani Martyris <i>c</i> constituit, multosque fratres, qui pro Dei amore prædia vel uxores atque filios cæteraque sua bona cunctaque dimittentes, in eodem hospitio recepit <i>d</i>. In monte Albano <i>e</i>, magna in eremo sito, ecclesiam aliam in honorem S. Bartholomæi et S. Clementis et S. Columbani et aliorum Sanctorum, cum summo * desiderio magnoque labore ordinare curavit ad honorem hospitalis et pauperum sustentationem, quod in supradicto monte fecerat. Juxta Arnum etiam in strata publica, aliud hospitale constituit, in quo multi pauperes quotidie reficiuntur; juxta quod hospitale fluviis erat magnus, ubi multi peregrini periclitabantur: ipse vero ad episcopum Florentinum ferens * litteras, ut pontem ibi ædificaret, invenit nobilem cum... <i>f</i> in partibus illis exsistentes, qui de navigio et hominum transitu plura lucrabantur, pontem ibi ædificari non permittebant. Ipse vero Alluccius homines illos suis dulcibus et blandis verbis mollificans, sedavit; et pontem ibi ædificari permiserunt. Unde ipse institutor et principium pontis Arni fuit <i>g</i>: et revera Alluccius vocatus fuit, quia ejus vita et conversatione plures homines sibi advexit vel allexit *. Et ejus vita et conversatio per totam Tusciam et per maximam Lombardiæ partem, necnon per Marchiam, et etiam usque ad Ravennam atque Venetiam, et usque ad Anconam mirabiliter est divulgata.</p>	<p>7 Ab ipso enim suæ pueritiæ ortu pro pascendis vaccis et bobus in locum, ubi dicitur Turettum <i>h</i> iverat: ipse vero herbas viuentes, ubi vaccas et boves pasceret petens, inundatio aquarum maxima cum turbinibus et tonitruis est secuta. Unde omnes rivuli ita sunt pleni, ut ad propriam domum nec ad aliam minime valuit revertere: quare latibulum petens *, ad quamdam arborem confugiens, omnes vaccæ et boves eundem, ut patrem, sunt secuti; et ibi juxta arborem Alluccius jacens, omnes circulum juxta eum fecere: et per totam noctem juxta eum usque ad diem jacuere. Pater vero suus, Homo-Dei nomine, et alii familiares eum et bestias mane quærentes, juxta quamdam arborem eum et bestias in modum circuli post eum morantes, et nullam læsionem præ * aqua habentes et siccam terram, ac si nil pluviae advenisset, invenerunt, et cum magno gaudio ad hospitale reversi sunt; quia filius perierat et inventus est; et ab hac die in antea totam hospitalis administrationem ei tradiderunt <i>i</i>. Ubi multa per eum Deus miracula ostendere dignatus est. Erat enim pater pauperum, consolator orphanorum et viduarum; quidquid enim invenire poterat, pauperibus diligentissime et cum magna reverentia tribuebat.</p> <p>8 Quodam tempore pacem inter Ravennam et Faventiam composuit <i>k</i>; Venetiæ ultra quadraginta homines, vinctos in carceribus, liberavit. Quodam vero tempore, fame im-</p>	<p>minente, mulier cum duobus filiis suis ad B. Alluccium venit, cui et dixit: Domine pater, consolator orphanorum, ego cum filiis meis fame crucior, et quid cum filiis meis comedam, habere vel invenire nequaquam possum. Unde tuam pietatem suppliciter deprecor, quatenus super tantam * indigentiam benignus respicias, et manum misericordiæ tuæ in nobis ostendas. Quo audito, ejus miseriæ et filiorum suorum compatiens, administratorem columbina voce vocans, ut ipsis subveniret, dixit. Ipse vero quam aspere respondens, nihil panis, nisi Starium <i>l</i> milii dixit se habere. Cui Alluccius dixit: Frater mi, Deus est retributor omnium bonorum: da secundum quod habes, et Deus miserebitur nostri: potens est enim Deus multiplicare nobis victum, qui pavit Israelis filios in deserto, et qui quinque panibus et duobus piscibus quinque millia homines * satiavit. Ipse vero ministrans quam violenter *, ad arcam pergens, ut eis panem daret, arcam usque ad summum, ubi panis non erat nisi sextarium, plenam invenit. Quare * magno tripudio ad Allucium revertens, hæc ei nuntiavit; qui gratias ingentes Deo retulit, fidem et suam auxit, ei præcepit secundum quod Deus nimium * multiplicaverat, pauperibus largius impenderet.</p> <p>9 Oculos cuidam, novitus * <i>m</i> deorbato suis sceleribus, misericordiam B. Allucio petiit, qui oculos erutos recepit, et unde abstracti fuerant, reposuit, et lumen, ut prius, recepit. Quamdā etiam de Fregnano <i>n</i>, ubi dicitur fœnariam *, a dæmonibus vexatam, in Christi nomine liberavit; quæ postea, quousque vixit, Deo et hospitali B. Allucci servivit. Quadam die Faventiam ire disponens, quum Alpes transiret, latrones ibi invenit, qui multos jam expoliaverant et vulneraverant, qui B. Alluccium cum duobus suis videntes, insultum fecerunt in eum *: qui latrones, statim compuncti arma deposuerunt et in terram se projecerunt et misericordiam de malefactis suis ei petierunt. Qui consolationis * verba eis contulit, et eos ad Dominum convertit: et illi munuscula sua ei tradiderunt, et nihil mali alicui inferre promiserunt. Secunda et quarta et sexta feria semper jejunabat, carnem et sanguinem, caseum et ovum non comedebat. Septem quadragesimas, quibus numquam comedit, jejunavit; et omni die corpus Christi et sanguinem accipiebat <i>o</i>; et episcopus Lucensis, Benedictus nomine <i>p</i>, et ulterius priores quidam Lucenses per totam unam quadragesimam eum habuerunt, et eum non comedisse testati sunt. Quamdā vero Fraxillam nomine, de monte Calvioli <i>q</i>, contractam sanavit; et Finintende * de Castro Monte Murli <i>r</i>, similiter contractum sanavit: et alium Lucensem, Ugolinum, filium Pauli, de porta S. Gervasii sanavit: Costæ lumen unius oculi, quem amiserat, restituit; et sic semper postea in hospitali fuit. Ciuus * etiam post transitum B. Allucii in somnis eum vidit, qui tanto desiderio, ut eum videret, accensus est, quod ad ejus sepulchrum ipse perrexit, et ut eum videret, ibi foveam fecit; sed ad ejus visionem minime pertingere potuit. Sed malitia hoc et non pro bono animo illud facere voluit: omnibus membris contractis, officium linguæ perdidit,</p>	<p>EX INSTRUMENTO PUBLICO.</p> <p>* P. suprascriptam</p> <p><i>l</i></p> <p>* P. hominum</p> <p>* P. quam molestus</p> <p>* P. quam</p> <p>* P. An milium?</p> <p>in omnes illustris:</p> <p>* P. noviter?</p> <p><i>m</i></p> <p><i>n</i></p> <p>* P. Fœnarium</p> <p>* P. eos</p> <p>* P. consolationis</p> <p><i>F</i></p> <p><i>o</i></p> <p><i>p</i></p> <p><i>q</i></p> <p>* P. Semin-tende</p> <p><i>r</i></p> <p>* P. Cirolus</p>
---	--	---	---

EX INSTRU-
MENTO
PUBLICO.

* P. illumi-
nati
episcopus, au-
ditis viris pe-
ritis,

* P. add. epis-
copi

* P. unde
* P. providit

* P. add. peri-
torum

* P. archipre-
sbyter
* P. Antelmi-
nellis
* P. Matraia
* P. Sorbano

* P. Foris por-
tam

* P. de S. Fre-
diano

* P. addit
prior et

* P. Guardia-
nuset fr. Opito

* P. prior et
fr. Robertus.

* P. add. fr.

Vita praeceptor
hospitalis de

Malonotte;

Rectores eccle-
siae S. Petri

Cigoli

* P. Fassigna-
no

Reliquias ve-
ras pronun-
tiat,

u

* P. supradi-
ctus

* P. deliberat

didit, et sic mortuus est. Rusticus etiam, post obitum suum, uno latere contractus est, et sic ad hospitale pervenit, ubi servire promisit; et sic per misericordiam Dei et meritis B. Allucci liberatus est. Duo viri Senenses ad ejus sepulchrum non videntes ducti fuerunt, et sic meritis B. Allucci liberati * sunt.

10 Quæ omnia et singula suprascriptus in Christo pater ac D. Guilielmus, Dei et apostolicæ Sedis gratia Lucæ episcopus, vidit, legit et diligenter intellexit; et quia tempore prædictæ relationis, sibi factæ per dictum Fr. Paulum, moram et residentiam contrahebat in castro suo ipsius * de Montopere s, ubi * non poterat sine difficultate habere copiam peritorum, cum quibus deliberare posset, quid super præmissis esset agendum, vidit * super his supersedendum esse, donec Lucam accederet. Qui dum fuisset Lucæ, quam primum potuit, convocata copia * juris canonici, divini videlicet et humani, quorum nomina et etiam dignitates sunt hæc, videlicet : D. Nicolaus, presbyter * Lucensis, juris canonici peritus; D. Ciatius de Antelmonellis *, archidiaconus Lucensis et plebanus S. Macarii; D. Geus de Podio canonicus, rector ecclesiæ de Matracia*; D. Joannes de Serbano *, canonicus Lucensis et plebanus de Sexto; D. Joannes Motronus, canonicus Lucensis et rector ecclesiæ de Aquileia; D. Bonajuncta Baldinelli, canonicus Lucensis et rector ecclesiæ S. Petri Samaldi; D. Andreas de Tuderto, decretorum doctor, prior ecclesiæ S. Joannis et Reparatae, et vicarius ejusdem D. episcopi t, D. Guido Corbi, doctor, canonicus dictæ ecclesiæ; D. Bonamore de Corelia; D. Donatus, prior ecclesiæ S. Paulini; D. Joannes de Pisis, prior ecclesiæ S. Mariæ Ferio portam*; D. Joannes de Fridiano *, canonicus dictæ ecclesiæ, juris peritus*; Fr. Gratianus, conventus fratrum Prædictorum de Luca; Fr. Opiso, guardianus * Frum Minorum de Luca; D. Andreas, abbas de Cantignano; Fr. Robertus, prior * FF. Eremitarum, D. Lopus, prior ecclesiæ S. Petri majoris; prior et socius conventus Frum Carmelitarum, rectores ecclesiæ S. Sensii*; D. Geraldus, prior ecclesiæ de Tosignano*; presbyter Benedictus, rector ecclesiæ S. Mariæ in Via; presb. Magidlus ecclesiæ S. Bartholomæi de Gallo; et plures alii rectores ecclesiarum Lucensis civitatis et diocesis: in sala palatii episcopalis Lucæ coram se eis publice et patenter exposuit narrata et petita per prædictum Fr. Petrum Rectorem hospitalis S. Allucci supradicti: petens ab eis, quod deliberatione præhabita, infra se sibi consulerent, quid per eum super præmissis esset agendum.

11 Infra quos primus surrexit venerabilis vir D. archipresbyter supradictus u *, et petiit, relationes, factas per dictum Fr. Paulum publice recitari, ut omnes instructi deliberatius * responderent. Et tunc ego notarius infrascriptus, de mandato dicti R. P. Domini mei, prædictas relationes, factas per dictum Fr. Paulum ipsi D. episcopo, publice, cunctis audientibus, legi clare et aperte: unde omnes intellexerunt plenissime. Propter quod D. archipresbyter, canonici juris peritus, iterato surrexit, et probando per jura canonica, humana videlicet et divina, quæ patenter alle-

gavit, eidem D. episcopo aperte consuluit, D sanctas Reliquias prædictas * S. Allucci a fidelibus venerari debere, eisque honorem impendere: et denuo surrexit R. vir D. Andreas, decretorum doctor præfatus, ejusdem D. episcopi vicarius, et confirmando dicta per dictum D. archipresbyterum, et alia sua * ad probandum præmissa induxit, per quæ manifeste patuit, prædictum D. episcopum debere, imo teneri ad venerandum dictas sanctas Reliquias. Et sic per ordinem omnibus præfatis interrogatis, omnes unanimiter consenserunt in dicto prædictorum; excepto venerabili viro, D. Joanne canonico ecclesiæ S. Fridiani Luc.; qui super prædictis differendum esse usque ad crastinum, ut plenaria deliberatio sumeretur, consuluit. Ex quo ejus dicto idem R. P. Dominus episcopus in sequentem diem consilium prædictum habendum distulit, et rogans mandavit eis, quod summo mane adessent in eodem loco, in prædictis sibi consilium daturi, si forte Deus, qui illuminat corda ... aliud quid sibi * videre contingat.

12 Die vero sequenti, quæ fuit ... Augusti in eodem loco omnes prædicti fuerunt, et etiam vener. vir D. prior ecclesiæ S. Michaelis Lucensis, canonici juris peritus; D. Fr. plebanus de Piscia et prudentissimus vir D. Hopici * de Camaioze, juris peritus, coram prædicto P. D. Lucano episcopo. Coram quibus ego notarius supradictus prædicta omnia etiam de mandato Domini mei legi publice et aperte, cunctis intelligentibus. Qui juris periti prædicti omnes unanimi concordia consuluerunt D. episcopo, quod quum præfatæ Reliquiæ S. Allucci essent antiquæ, et antiquitus veneratæ pro sanctis, licet ad præsens inventæ fuerint, quia latuerunt malitia temporis, faciendo ipsis Reliquiis sanctis honorem impendere, a fidelibus christianis venerandæ mandentur, et dies transitus B. Allucci, qui fuit x kal. Novembris solemnizetur et solemniter celebretur: et quod idem D. episcopus suas indulgentias, quas jus ei * concedit, exhibeat hujusmodi Reliquias venerantibus. In qua quidem sententia omnes prædicti, nemine discordante, fuerunt. Et ideo præfatus D. episcopus de consensu et consilio sui capituli supradicti * et supradictorum prælatorum et rectorum ecclesiarum Lucensis civitatis et diocesis, sedens pro tribunali, invocato prius fideliter nomine Dei omnipotentis, et facto venerabili signo * crucis D. F. Petro, rectori hospitalis S. Allucci prædicti, in sua præsentia constituto, consuluit, quod dictæ Reliquiæ S. Allucci præfati per eum et alios fideles christianos possint et debeant venerari pro Sanctis.

13 Quæ Reliquiæ positæ sunt in ecclesia hospitalis prædicti S. Allucci, sicut * et quomodo in relatione supradicta per dictum Fr. Paulum, de quaque Fr. Paulus fieri fecit supradictum publicum instrumentum, plenius continetur: et concedens licentiam dicto D. Fr. Petro, rectori hospitalis prædicti, ad hæc præsentem et audienti, quod dictas SS, Reliquias possit et sibi liceat de dicto loco, ubi inventæ sunt, si maluerit et sibi visum fuerit, transmutare, et ad alium locum, dum tamen non extra suam diocesim, magis honorabilem pro honore Sancti prædicti *. Indulsit et nunc, prout ex tunc, omnibus

* P. add. dicti

* P. jura

* P. sit

et cultui pu-
blico exponen-
das:

* P. Hospito

* P. sibi

P. supra-
scripti

* P. add.
sanctæ

indulgentias
XL dierum im-
pertit.

* P. omitt.
sicut

* P. add. trans-
ferre

A omnibus et singulis, qui ad ipsam ecclesiam accesserint, singulis deinceps in perpetuum, in die translationis fiendæ de dictis Reliquiis, et in die migrationis ejus ad Christum, qui fuit decimo kalend. Novembris, et per octava, dictarum dierum dumtaxat, vere pœnitentibus et confessis et ex causa devotionis, qui ob reverentiam Dei et dicti Sancti de suis bonis aliquid dicto hospitali contulerint, de Dei omnipotentis et gloriosæ et beatæ Mariæ Virginis Matris ejus auxilio, ac BB. Petri et Pauli Apostolorum ejus et B. Martini, patroni sui v, meritis confidens, xl dies de injunctis pœnitentiis in Domino relaxavit. Acta sunt hæc omnia, videlicet consilium petatum per dictum D. episcopum, et datum per supradictum clerum dicto D. episcopo, et per ipsum D. episcopum dicto Fr. Paulo et supradicta indulgentia per eundem D. episcopum concessa, Lucæ, in palatio Lucensi episcopali, coram Raymundo Buui de Monte Albano et Ser * Joanne Michaelis de Pampilonia et Fr. Petro Boterti * et Ser Rossecio, canonico Pisciae, testibus ad hoc vocatis, anno Nativitatis Domini 1344, indictione xii, die xxvi Augusti, pontificatus D. Clementis Papæ III, anno iii.

ANNOTATA.

a Membranam seu chartam pergamenam carta pecora dicunt Itali : atque hinc venit chartula pecuria, quatenus Vita S. Allucii in membrana exarata fuerit.

b S. Lucæ evangelistæ Acta, sub die xviii Octobris, dedimus (1).

c Plures sunt hujus nominis Martyres in Italia : crediderim tamen, S. Herculanum, cui sacra est ecclesia, a S. Allucio instaurata, esse episcopum et Martyrem Perusinum, S. Herculanum, cujus Acta dederunt nostri sub die i Martii (2); quia et vicinior est locus martyrii et celebrior est cultus.

d Hæc verba monstrant, fratres, a S. Allucio coadunatos, in justum coaluisse monasterium : quandoquidem, quos in suum recipiebat hospitium, debebant prædia vel uxores atque filios, cæteraque sua bona cunctaque dimittere. Quæ absolutissima terrenarum rerum demissio verissimam religiosæ paupertatis imaginem refert. Cfr Annot. l capitis præcedentis.

e Mons Albanus, cujus nominis plura sunt per Etruriam loca, hic est ramus Apennini per Pistoriensem tractum extensus, ejus cacumina altissima Petra Marina et S. Allucii dicuntur. Tribus feremiliaribus a summitate montis S. Allucii (Torre de S. Allucio) in parte orientalis Montis Albani est castellum, nomine Tizzana, cujus ecclesia titulum gerit S. Bartholomæi, sed hisce in partibus nulla mihi occurrit ecclesia, quæ simul cum S. Bartholomæo patronos haberet SS. Clementem et Columbanum : forsan patroni secundarii non nominantur in titulo ecclesiæ (3). Mihi tamen satis placet opinio, quæ facit S. Allucium fundatorem ecclesiæ Tizzanensis. Ager quidam situs in Monte Albano debebat olim episcopo Florentino xv annuos parvos florenos (4). Quoniam Mons Albanus ad diœcesim Pistoriensem pertinet, et nomen istud aliis etiam

locis commune sit, non ausim affirmare unum eundemque locum esse et qui ecclesiam a Sancto nostro fundatam haberet, et qui pensionem annuam Florentino episcopo deberet solvere.

f Desiderantur aliqua verba, forsitan cum sociis aut fratribus : quamquam et tunc manca est locutio, quum pro existentes legendum esset existens, et quæ sequuntur in numero singulari ponenda essent.

g Pontem, a S. Allucio ædificatum, dicit Placidus Puccinelli nomen Sancti constructoris retinuisse. Ast Vincentius Fregianelli negat ullum documentum hactenus repertum fuisse, quod istiusmodi assertionem confirmet. Existimat autem, hunc pontem eodem exstitisse loco, quo nunc Pons Signianus (Ponte a Signa) constitutus est : quia scilicet non alius pons in decursu Arni per diœcesim Florentinam Florentiam usque umquam fuit (5). Emmanuel Ripetti in suo Lexico geographico pontem aliquem medio sæculo xiii ibidem exstitisse docet (6) : nisi vitium sit tythothetæ, ponentis xiii pro xii, patet ex Actis nostris pontem Signianum toto sæculo antiquiorem esse. Sæpius destructus, sæpius instauratus, etiam anno 1836 novo opere constructus fuit (7). Apud Dominicum Manni exhibetur communitatis Signianæ Sigillum, representans pontem septem arcuum, cum inscriptione : Sigillum communis de Signia (8).

h Hunc locum italice Torretto vocat Vinc. Fregianelli, ubi erat suo tempore seu anno 1797, conventus FF. Minorum Capuccinorum (9) : hodie Turricchio appellatur, adjacetque Campuliano, loco natali Sancti nostri (10). Quod quidem optime cohæret cum reliquis circumstantiis, secundum quas S. Allucius narratur fuisse in pueritiæ ortu, quando extra solum natale pro pascendis vaccis et bobus missus non fuerit.

i Si verba, prout sonant, accipiantur, dicendum est, domum natalem S. Allucii esse ipsum hospitale, quod, ut numero superiori dicitur, destructum reædificavit : imo a patre, Homine Dei, initium aliquod instaurationi datum fuerit. Alioquin, prout fuit oratio, reducendus erat filius cum armento suo ad domum paternam : aut igitur mutila est phrasis, aut admittendum est, jam tum aliquod hospitali domui, cujus administratio deinceps Sancto nostro commissa est, initium fuisse. Hic loci addamus, S. Allucium damos suas hospitales non tam pro infirmis aut senibus, in eadem domo permanentibus, quam pro peregrinis et pauperibus fundasse. Muratori in suis Antiquitatibus Italiæ Dissert. xxxvii monstrat, id moris medio ævo fuisse, hospitales hasce ædes in peregrinorum commodum atque subsidium condere, ubi fluvii sine ponte, et juga montium a viatoribus superanda erant... Quum ferreis illis temporibus rariores, quam nunc, in altis montibus numerarentur domus, et contra ibi inhospiti saltus et sylvæ abundarent, infelices peregrini nullum hospitium illic nacti in via, coacti fuissent sub dio, ferisque expositi noctem ducere, ac non leve discrimen vitæ subire. Rursus ad flumina pontibus destituta, si quando ex pluvia nivibusque solutis intumesceret fluvius, consistendum erat viatoribus, atque ideo christiana misericordia suadebat,

(1) Act. SS. tom. VIII Octob., pag. 282. — (2) Ibid. tom. I Mart., pag. 47. — (3) Ripetti. Dizion. della Tosc. V.º. Albano (Monte) et Tizzana. — (4) Lami. Eccl. Flor. monum. tom. II, pag. 862.

— (5) Istor. de S. All. pag. 31. — (6) Dizion. geogr. v.º. Pontea Signa. — (7) Ibid. l. c. — (8) Sigilli antich. tom. II, pag. 113. — (9) Istor. de S. All. pag. 16. — (10) Ripetti. v.º. Turricchio.

AUCTORE.
J. V. H.

ut in loco difficili præsidium pararetur (1). Hinc etiam fiebat, ut istiusmodi hospitalarii militiam sæcularem sectarentur, quatenus armis suis grassantes latrones cohiberent: unde decursu temporis potius milites aut equites, quam hospitalarii vulgo appellati sunt.

k Frequentissima erant in priori medietate sæculi xii, quo S. Allucius floruit, bella inter Faventinos et Ravennates, quin tamen sciatur pax aliquando composita fuisse. Tolosanus, canonicus Faventinus, qui bene longum Chronicon civitatis suæ texuit, nullo verbo attingit, pacem aliquam inter bellantes conciliatam fuisse; dum e contrario continuata inter utramque civitatem bella recenset. Hoc unum habet cap. xxix sui chronici (2): Anno a Nativitate Domini mcxxxvii videntes Faventini et Imolenses quod in antea se a prædictis civitatibus (scilicet Bononia et Ravenna) se non possent tueri commode, exclusis Ravennatibus, cum Bononiensibus pacem fecerunt; ita scilicet, quod Faventini et Bononienses civitatem et comitatum Imolæ deberent communiter tenere, et ecclesiæ Bononiensi darentur duo pallia, sicut et Faventinæ. Hæc pallia, ut animadvertit Mittarelli (3), annis singulis offerenda erant vel ex lino vel ex holoserico, variisque usibus inserviebant (4): ut videre est apud Car. Du Cange v^o Pallium et Palla. Quamvis autem nos lateat hujus pacis conciliatio, fieri potest, ut pro Ravennatibus Bononienses substituendi sint, aut etiam agatur de gratia, circa annum 1140 impertita a Gualterio, Ravennate archiepiscopo, canonicis Faventibus, quæ eosdem restituit pristinis officiis et dignitatibus (5).

l Starium, sextarium aut sistarium, gallicæ sétier, flandricæ sister vel sester est mensura granorum. Apud Florentinos starium ceneum habebat pondus xl librarum, ut constat ex transactione quadam anni 1236 inter canonicos S. Mariæ (quæ ecclesia dein Carmelitis Florentinis data fuit (6)) et Raynaldum, S. Mariæ de Paterno rectorem (7).

m Censeo legendum noviter, quatenus aliquis in penam scelerum recenter orbatus oculis, ad Sanctum recurrens lumen amissum recuperaverit.

n Fregnanum, quod etiam Frignianum et Frinianum dicitur, locus est in plebatu (nobis quasi decanatu) S. Joannis Baptistæ Montis Rapuli, diocesis Florentinæ: qui locus Monte Rappuli aut etiam Monte Trappoli nuncupatur (8): ast patronus Ecclesiæ indicatur S. Joannes Evangelista.

o Ex hisce verbis manifestum est, S. Allucium sacerdotem non fuisse, sed laicum; quandoquidem pro quotidiana communione, celebrationem Missæ quotidianam retulisset biographus. Quamvis perceptio Corporis et Sanguinis Christi pro communione sub una tantum specie apud auctores accipitur; non est tamen quod de una specie communionem Sancti interpretamur, nam sæculo xii quo vixit erant ecclesiæ, in quibus binæ species fidelibus præbebantur. Certe S. Thomas, annis 140 S. Allucio junior III Part. quæst. 80 art. 12 monstrat legem commu-

nionis sub una tantum specie in multis ecclesiis necdum viguisse. Quia crevit, ait, multitudo populi Christiani, in qua continentur senes et juvenes et parvuli, quorum quidam non sunt tantæ discretionis, ut cautelam debitam circa usum hujus sacramenti adhibent, ideo provide in quibusdam Ecclesiis observatur, ut populo sanguis sumendus non detur, sed solum a sacerdote sumatur. Animadvertamus, S. Thomam solum agere de quibusdam Ecclesiis, in quibus usus communionis sub utraque specie abolitus fuit. Enimvero primum sæculum xiii, et quidem ad finem vergente, lex communionis sub una specie panis per totam Ecclesiam latinam prævaluit (9). Satis sit hic indicasse canonem iii de communione sub utraque specie Conc. Trid. Sess. xxi, quo Ecclesia docet, totum et integrum Christum, omnium gratiarum fontem et auctorem sub una specie panis contineri. Quod vero spectat ad quotidianam ejus communionem, ea signat summam ejus sanctimoniam: nam ut dicit S. Bonaventura lib. ii de Profectu religiosorum cap. 77 (10): Sicut ægrotantibus non potest per totam formam servari in dandis medicinis corporis, propter diversitatem complexionum, aut loci, aut temporis aut diætæ, vel aliarum considerationum, pro quibus aut rarius aut sæpius, aut majori aut minori quantitate, eadem medicina datur, ita et de medicina spirituali, quæ est corpus Christi, intelligendum. Mundanis enim curis occupati rarius possunt se ad illud recipiendum expedire, quam illi qui tantum spiritualibus studiis sunt intenti: et alii magis, alii minus sunt circumscripti in custodia vitæ suæ et morum, et conscientiæ suæ puritate. Alii etiam ardentiori desiderio trahuntur ad illius salutaris cibi perceptionem: alii vero quodammodo terrentur, quum deberent accedere; et nisi conscientia urgeret, et consuetudo religionis induceret, vel timor majoris elongationis a Deo impelleret, valde raro accederent ad illud mirificum sacramentum. Vix tamen aliquis ita religiosus esse videtur et sanctus, exceptis sacerdotibus, quin semel in septimana sufficiat ei ex consuetudine communicare, nisi specialis causa quandoque, vel ratio plus suadeat, infirmitas superveniens, vel singulariter festivitas sollemnis, vel inusitatus devotionis fervor et intemperata desiderii sitis sit pro illius susceptione, qui solus sufficit amantis animæ ardorem refrigerare. Qui plura, eaque ex theologica ratione deducta scire cupit de quotidiana laicorum communione, consulat Tractatum de Eucharistia Card. Joan. de Lugo. Disput. xvii.

p Benedictus, Lucensis episcopus, ab anno 1118 ad 1127 sedem obtinuit (11).

q Montem Calvioli, interpretor Montem Calvuli, in Valle Arni inferiore ad ripam ejus dexteram (12): Italis dicitur Monte Calvoli, Monte Calvi, hodie in diocesi Samminiatiensi.

r Mons Murlus, Montemurlo habet ecclesiam baptismalem in diocesi Pistoriensi (13).

s Montopere eundem locum arbitror, qui supra cap. i Annot. f Mons Taupiarus dictus fuit.

(1) Antichità. di Ital. tom. III, col. 376. Edit. Mediol. 1740. — (2) Mittarelli. Rer. Favent. Scriptt. col. 33. — (3) Ibid. col. 199. — (4) Ibid. col. 600. — (5) Ibid. col. 427. — (6) Eccl. Flor. monum. tom. II, pag. 1016. — (7) Ibid. pag. 1019. — (8) Ibid. pag. 843. Cfr Ripetti. Dizion. v^o. Monte Rappoli. — (9) Cfr Mo-

roni. Diz. di Erudiz. eccles. v^o. Communione. — (10) Oper. tom. VII, pag. 631. Edit. Rom. 1396. — (11) Ughelli. Ital. sac. tom. I, col. 818. — (12) Lami. Eccl. Florent. monum. tom. III, Index geograph. Cfr Ripetti. v^o. Monte Calvoli. — (13) Lami. Ibid. l. c. Ripetti v^o. Monte Murlo.

AUCTORE
J. V. H.

A t Videmus plures canonicos Ecclesiae Lucensis, simul esse rectores plebium, etiam extra urbem positarum: hic mos usque ad tempus Concilii Tridentini viguisse, patet ex eo, quod Congregatio Romana Interpretum dicti Concilii saepius interrogata, utro in loco residere deberet, qui praebendam canonicalem et beneficium parochiale simul possideret, responderit, residendi obligationem urgere magis parochum, quam canonicum. Unum responsum proferam ex epistolis Julii Poggiani, Congregationi ab epistolis. Poggiani epistolas, olim ab Antonio Maria Gratiano collectas, novis curis edidit Hieronymus Longomarsinus, Societatis Jesu. Inter varias harum epistolarum utilitates, illa spernenda non est, quod Poggianus primus fuerit secretarius Congregationis Concilii, apud quem proin solutio variarum difficultatum quaerenda est. Epistola porro Congregationis directa est ad Cardinalem Lotharingiae, archiepiscopum Rhemensem et data v kal. Novembris 1564, adeoque tunc, quando a conclusa synodo Tridentina nondum integer annus elapsus erat. Sic vero sonat (1): Canonici Virdunenses, expositis per supplicem libellum difficultatibus ac periculis, in quibus assidue versantur ob imminuentem in bona fortunasque suas effrenatam haereticorum cupiditatem, si decreto Concilii Tridentini de parochialibus sibi parendum sit, praesertim imminutis propter bella superiorum temporum praebendarum fructibus, se necessariis sumptibus sufficere non posse, affirmant. Quare a sanctissimo Domino nostro auxilium tali suo tempore petierunt. Petitio autem haec est, ne Canonici Virdunenses, qui parochialem in ista diocesi vel ejus finibus habeant, in canonicatu residentes, ac praeposito suae parochiali idoneo ac illi populo accepto sacerdote, modo ipsi tertio quoque mense visitent, quam obtinent, parochiam, in parochia cogantur residere: neve ea propterea privari possint, aut ejus fructibus. Itaque, iis cognitis, ejus sanctitas jussit, me ad amplitudinem vestram illustrissimam literas dare, quibus pro amplissimo isto, cui

praest, officii munere, tota de re sententiam et voluntatem ejus exquirerem. De quo etiam scripsi ad episcopum Virdunensem, simulque ab eo petii, me ut doceret de his omnibus, an illa sic se habeant, ut canonici exposuerunt; et an ita longe absint a cathedralibus parochiales, ut utriusque officii munere fungi non possint, et an ita multi sint, qui parochialibus praesunt, ut, si in illis potius resideant, quod ratio videtur postulare, in cathedrali divinus cultus magnum detrimentum accipiat; et quanti omnino sint annui praebendarum et parochialium fructus. Quamobrem rogo amplitudinem vestram illustrissimam, me ut tota de hac ratione velit admonere. Deinceps Poggianus constanter ad similes quaestiones respondit, canonicos, etiam Cathedralis ecclesiae, debere, omissa cathedrali, in parochiis residere. Sed tandem hae miseriae cessarunt, quando executioni mandata fuerunt Concilii Tridentini decreta, prohibentia pluralitatem beneficiorum incompatibilium.

u Nulla in praedictis mentio fit alicujus archipresbyteri: quapropter credo hunc archipresbyterum praedictum eundem esse ac Ciatum de Antelmonellis, qui dicitur num. sup. archidiaconus Lucensis et plebanus S. Macarii. Itaque in alterutro titulo scribendo lapsus calami accidit.

v Ecclesia cathedralis Lucensis olim S. Martino Confessori sacra fuit; atque hinc patronus dicitur; quamvis jam Alexander II, olim Anselmus Badagius anno 1060 quum episcopatum Lucensem administraret, eandem ecclesiam, a fundamentis refectionem, sanctissimo Crucifixo, quem Vultum Sanctum appellant, dedicasset; videtur tamen titulum S. Martini simul retinuisse. Hic Pontifex multis privilegiis Lucensem Ecclesiam, quam etiam Papa retinuit, illustravit: episcopo sacrum pallium et crucem archiepiscopalem, canonicis mitras concessit (2). Tandem Benedictus XIII anno 1726 cathedralem ecclesiam archiepiscopalem, nulla tamen ei attributa suffraganea, fecit (3).

(1) Tom. I, pag. 339. — (2) Ughelli. Ital. sac. tom. I, col. 791,

808 et 820. — (3) Orlendin. Orb. sac. et prof. tom. III, pag. 1031.

DE B. BERTRANDO,

ABBATE GRANDIS SILVAE IN OCCITANIA,

COMMENTARIUS PRAEVIUS.

J. V. H.

ANNO 1149. § Unicus. Cultus certus; Vita monastica in Grandi-Silva; ejusdem monasterii associatio Ordini Cisterciensi.

In variis Ephemeridibus
vartis diebus
B. Bertrandus,
inscriptus,

Ad hanc diem xxiii Octobris Menologium Cisterciense Chrysostomi Henriquez de S. Bertrando, quem Bernardum appellat, sequens textus elogium: In Grandi-Silva depositio Beati Bernardi monachi, magnarum virtutum viri: qui postquam miro humilitatis et sanctitatis exemplo omnibus praeluxisset,

gloriosissimasque visiones, extra sensus factus, contemplatus fuisset, plenus meritis ad coelos evolavit. Gabriel Bucelinus in suo Menologio Benedictino sub die xx Novembris refert: In Grandi-Silva Sancti Bertrandi abbatis. Fuit Bertrandus admirandae prorsus sanctitatis fulgore conspicuus, eoque Galliae universae, dum

AUCTORE
J. V. H.

dum viveret, notus. « Erat enim, » inquit Vitæ scriptor, « velut sidus quoddam splendissimum inter Cistercienses stellas, quarum numero et pulchritudine Ecclesia decorabatur micans et lucens. » Profuit non suis solum, sed et circumjacenti undique provinciæ, quam exemplo suo Christo lucratus, plurimos e cæno vitiorum vindicavit. Tanta autem in vita virtutum et miraculorum gloria effulsit, ut a morte Sanctorum Albo adscribi meruerit. Antonius de Heredia in suo Hagiologio Sanctorum Ordinis S. Benedicti, hispanice conscripto, sub die xxiii Octobris eadem habet, additque S. Bertrandum infirmorum curam diligentissimam gessisse, eorumque sordes etiam fastidiosissimas magno cum amore tersisse (1). Hagiologium quoque, germanice a monacho Donabergensi (Donawerth) concinnatum, sub die xx Novembris elogium Sancti conscribit, in quo id habet speciale, quod ad finitimos populos excurreret, ut verbum Dei prædicaret (2). Ex his satis liquet, incertam fuisse hisce martyrologis diem sive cultus sive obitus: quamvis ex Vita a monacho cœvo conscripta, habeamus S. Bertrandum decessisse die v id. (xi) Julii, feria secunda, anno 1149, littera dominicali B signato; adeoque feria ii cum die xi Julii anno isto accurate convenit. Hæc tamen minime efficiunt cultui B. Bertrandi, cujus nomen inter præcipuos Sanctos Ordinis Cisterciensis recensetur in codice ms. Seminarii Brugensis sub num. 131.

die XI Julii defunctus,

2 Quam infra edimus, S. Bertrandi Vita a monacho Grandi-Silvensi, ut paulo supra diximus, cœvo, composita est; et in Annalibus Ordinis S. Benedicti a Mabillonio conservata (3). Hanc scripturam ineditam dicunt continuatores Historiæ litterariæ Franciæ (4); contrarium dixerant Benedictini decessores; nempe Vitam editam fuisse a Mabillonio in suis Annalibus, et a Bollandianis sociis in tomo primo Julii (5): sed in hoc errant; nam nusquam aliqua de B. Bertrando Grandi-Silvensi mentio occurrit. Errant quoque dum diem emortualem iii Julii 1149 assignant, quasi legissent v nonas pro v idus Julii. Tandem in visionibus, a biographo relatis, nihil fidem humanam superat; quum videantur magis ægri, sed pii, somnia, ut legenti manifestum fit. Et quidem scriptorem monachum in Grandi-Silva fuisse, monstrant repetitæ formulæ, quibus Sanctum appellat patrem suum: sic in ipso initio dicit: Ad Dei omnipotentis honorem tradatur memoriæ id, quod de reverentissimo et de venerabili patre nostro Bertrando tempore mortis ejus paucis est ab ipso reseratum. Quam dein patris qualitatem in decursu scriptionis sæpe repetit, ut dubium non sit, monachum Grandi-Silvensem esse lucubrationis auctorem. Quod autem scriptor sit cœvus rebus, quas narrat, manifestum ex verbis, num. 4 relatis; scilicet: Appropinquante autem hora mortis ejus, congregati fratres circa eum (erat autem nox, puto, plus quam media) jamque ut nobis pro certo videbatur, certis indiciis exanime facto, psallentibus fratribus, oculos suos aperuit, etc. Aderat igitur moribundo scriptor: merito proin num. 1 dicit; quod narrandum suscepit, esse mendacio

vacuum, veritatis plenum, cunctis sine dubitatione credendum. Fidem etiam suam adstruit auctor, quando vix ullum refert miraculum, omnemque narrationem suam intra visiones aliquas, quales Sancti frequenter habent, concludit: imo dolendum sane est, res gestas S. Bertrandi vix attingi, ac potius supremam Sancti viri infirmitatem enarrari.

3 Grandis-Silva monasterium, sub primo abbate Stephano Ordini et Regulæ S. Benedicti adscriptum, dein sub B. Bertrando, hujus successore, institutum Cisterciense accepit, fundatum fuit a B. Gerardo de Salis circa initium sæculi xii. Quia vero de B. Gerardo nulla apud nostros, quamvis cultum publicum obtinuerit, mentio facta fuit ad diem obitus, xii kal. Aprilis, quæ scimus, Appendicis loco Actis S. Bertrandi subnectemus. Decem, ait Gallia Christiana (6), a Tolosa et Monte-Albano (Montauban) et ab ora Garumnæ sinistra una tantum distans, Grandis-Silva conditur ineunte duodecimo sæculo, puta anno 1114, a B. Gerardo de Salis. Olim diœcesis Tolosanæ, nunc intra fines episcopatus Montis-Albani, quatenus ad partitionem Tarni et Garumnæ (Département de Tarn-et-Garonne) pertineat, clauditur. Et quidem Grandis-Silva monasterium ante annum 1117 fundatum fuisse, antiqua documenta monstrant. Nam anno 1118 erant jam ibidem fratres, quibus fundus donatur, ut docet nos instrumentum, quo mense Januario anni 1116, (secundum nostram temporis rationem, annum a kalendis Januarii inchoantium anni 1117) Oliverius de Bessens ejusque uxor Algardis, concedunt in perpetuum sine omni retinemento, Domino Deo et Beatæ Mariæ Grandis-Silvæ et Gerardo de Salis et fratribus ejusdem loci, tam futuris quam præsentibus, quamdam partem de Grandi-Silva (7). Donationem paulo post, Amelius, episcopus Tolosanus ab anno 1106 ad 1139 (8), consilio clericorum suorum religiosissimo magistro Geraldo de Salis ejusque discipulis concedit et episcopali auctoritate firmat quidquid ipsi a fidelibus Dei acquisierunt, et deinceps acquirere poterunt.... ad hoc quidem, ut ad honorem Dei et Virginis Mariæ et Sanctæ Mariæ Magdalenæ ecclesiam et mansiones ibi ædificent... Quam concessionem hac conditione facit Amelius, ut ad honorem Dei Regulam B. Benedicti teneant more Cisterciensium.

4 A primæva igitur fundatione sua, id est saltem ab anno 1117, Grandis-Silva, Regulam S. Benedicti more Cisterciensium observare debuit: quin tamen propterea Ordini Cisterciensi a dicto anno jam accensenda sit. Id enim serius, seu circa annum 1147 factum fuisse, infra monstrabimus. Nempe quum circa initium sæculi duodecimi Cisterciensis institutio bonum Christi odorem late sparsisset, plurima monasteria pure Benedictina Regulam ita reformarunt secundum usum et consuetudinem Cisterciensem, ut tamen sui juris remanerent, neque ullo obedientiæ aut subjectionis vinculo erga abbatem aliquem Cisterciensem tenerentur. Id plurimis exemplis monstrant editores amplissimæ Collectionis ab Edmundo Martene et Ursino Durand editæ, in sua Præfatione ad tomum

quod monasterium, prius Benedictinum,

(1) Vidas de santos de la Relig. de San Benito, tom. IV, pag. 140. — (2) Kirchen-Kalender aller H.H. Ord. S. Bened. tom. II, pag. 265. — (3) Annal. Ben. tom. IV, pag. 701. — (4) Tom. XIV,

pag. 630. — (5) Tom. XII, pag. 439. — (6) Tom. XIII, col. 127. — (7) Ibid. Instrum. col. 15. — (8) Ibid. col. 14.

AUCTORE
J. V. H.associatum
fuit,

E

agente S. Ber-
nardo,

F

A sextum. Sic anno 1120 fundatum est cœnobium S. Mariæ Absiæ in diœcesi Pictaviensi, secundum Regulam S. Benedicti et institutum patrum probatissimorum, Cisterciensium monachorum a magistro venerabili Giraud (1) : ad finem tamen usque monasterium istud sub Regula et Ordine S. Benedicti perseveravit. Idem colligere licet ex Bulla Lucii II pro monasterio Fontis-Dulcis diœcesis olim Santonensis in Gallia, Cisterciensi Ordini nunquam unito, in qua observanda Pontificis verba (2) : Consuetudines, ad religionis atque humilitatis observantiam ab eo, qui præest et fratribus, similiter secundum S. Benedicti Regulam et Cisterciensium fratrum ordinem in monasterio vestro et aliis subjectis Ecclesiis institutas, nullus archiepiscopus sua auctoritate infringere aut immutare præsumat. Sic quoque Radulfus de Coageshale et ipse Cisterciensis, in Chronico Anglicano apud Martene (3) : Ea tempestate, inquit, exstitit quidam abbas non longe ab Urbe Roma, Ordinis Cisterciensis, sed Cisterciensibus minime subjectus. Manifestum igitur est, more Cisterciensium vivere, aut ad eorum consuetudines reformari, omnino diversum esse ab obedientia, subjectione ac societate Ordinis Cisterciensis : adeoque, licet Grandis-Silva in ipso foundationis limine Regulam S. Benedicti tenuerit more Cisterciensium, propterea tamen ab isto tempore, seu ab anno 1118 Ordini Cisterciensi minime associata fuit (4). Inquirendum itaque remanet, quo anno monasterium istud Cisterciensibus unitum fuerit.

dein Ordini
Cisterciensi

B Satis constat, triginta circiter post annis id accidisse; sed quo accurate anno, variant eruditi. Edm. Martene Grandem-Silvam Cisterciensi Ordini adscriptam existimat anno 1143 sub finem pontificatus Innocentii II, viii kal. Octobris ejusdem anni defuncti. Quod quidem ait (5), collegisse se ex ejusdem pontificis rescripto, ad episcopum Tolosanum dato occasione abbatis monasterii Caduini, qui abbas, Ordinis a Geraldo de Salis instituti pater, querelam ad sedem apostolicam detulerat de recusata sibi obedientia ab abbate Grandis-Silvæ, id est B. Bertrando nostro. Tolosano igitur episcopo his verbis respondet Innocentius : Adversus abbatem et fratres Grandis-Silvæ gravem querelam accepimus, quod Caduini Ecclesiæ subjectionem et debitam subtrahunt obedientiam. Quod si verum est, per apostolica tibi scripta mandamus atque præcipimus, quatenus ipsos ad obedientiam præfatæ Ecclesiæ redire districtè commoneas. Si vero te audire noluerint, de ipsis tanquam de inobedientibus plenam justitiam facias. Ut igitur Caduini jugum certius excuterent, arbitratur laudatus Edm. Martene, Grandi-Silvenses sub Cistercii jurisdictionem confugisse. Ut porro hæc conjectura valeat, certo constare debet, Innocentii II rescriptum apostolicum ad annum 1143 pertinere. Conjecturæ autem videtur obstare auctoritas Galliæ Christianæ, litteras pontificias consignantis ad annum 1133 (6) ; quoniam instrumenta secundum eorum chronotaxin ordinans, Innocentii rescriptum sub anno 1133 refert, medium scilicet inter annos 1130 et

1138, ut insipienti librum manifestum est (7). Utri itaque anno 1133 aut 1143 tribuenda sit Pontificis epistola, inquirendum est.

6 Imprimis certum est utroque anno Innocentium Papam, sæpe profugum, Romæ præsentem fuisse. Etenim anno 1133, pridie nonas Junii in basilica Lateranensi imperatorem coronavit Lotharium (8) : anno autem 1143 Romæ toto tempore versatus diem suum obiit viii kal. Octobris (9). Quamvis hactenus æqua sit lantæ inter annum utrumque; sententia tamen laudati Edmundi Martene præferenda ex eo videtur capite, quod bulla sollemnis, a novem etiam Cardinalibus subscripta et data kal. Aprilis 1142, nullam subjectionis Grandisilvensium erga Caduinum monasterium faciat mentionem. In ea quidem statuitur, ut ordo monasticus secundum B. Benedicti Regulam et institutionem fratrum Cisterciensium perpetuis in Grandi Silva temporibus inviolabiliter observetur: simul tamen decernit Pontifex, ut obeunte ejusdem loci abbate, nullus in Grandi-Silva qualibet surreptionis astutia seu violentia præponatur: sed, inquit, liceat vobis communi concilio vel parti concilii sanioris secundum Dei timorem et B. Benedicti Regulam absque ullius contradictione abbatem eligere (10). Si igitur jam ab anno 1133 pontificio rescripto Caduini monasterio subjectionem et debitam obedientiam præstare debuissent Grandisilvenses, Innocentiana bulla eisdem liberam abbatum suorum electionem non tribuisset. Quod si bulla sollemnis præcessit rescriptum, facile intelligitur, quomodo a Caduiniensibus obreptionis vitio notata et pontificiæ trutinæ denuo subjecta fuerit; ac tandem Grandisilvenses ad obedientiam, Caduiniensibus debitam compulsi fuerint. Quæ omnia rite procedunt, quando rescriptum sub anno 1143 ordinatur: simulque Grandi-Silvensibus via sternitur, ut excusso jugo Caduiniensi, sese Cistercio associarent.

7 Licet autem hæc ita se habeant, non consentimus tamen cum laudato Edm. Martene, statuente, anno 1143 Grandem-Silvam Claravalli associatam fuisse: quin magis censemus, id accidisse anno 1146 aut sequenti (11). Imprimis S. Bernardus Claravallensis ad Tolosates anno 1147 scribens: Sit vobis, inquit, commendatus lator epistolæ venerabilis abbas Grandis-Silvæ et domus ejus, quæ et nostra est, nuper nobis et nostro Ordini ab ipso tradita, et Ecclesiæ Claræ-Vallis specialiter associata. Ostendite nobis in ipso et in sanctis, qui cum eo sunt, quantum profeceritis ex nostra admonitione in operibus misericordiæ; et date in eis experimentum vestræ caritatis et devotionis, quam habetis erga nos. Quidquid illis feceritis, mihi factum reputate. Quum itaque dicat S. Bernardus, Grandem-Silvam nuper, id est aut ipso anno scriptæ epistolæ 1147 aut paulo ante, associatam fuisse Claravalli, nullatenus admittenda est sententia Edmundi Martene, associationem ad annum 1143 referentis. Etenim solido quadriennio Bernardinam epistolam associatio præcessisset: neque hanc ignorare potuissent Tolosani, præsertim

(1) Ampliss. Coll. tom. VI, pag. XXVII. — (2) Ibid. pag. XXVIII. — (3) Ibid. tom. V, col. 838. — (4) Ibid. tom. VI Præf. pag. XXVII. — (5) Ibid. pag. XXVIII. — (6) Tom. XIII, Instr. col. 17. — (7) Ibid. l. c. — (8) Ciaccon. Vitæ Rom. Pont. et

Cardil. tom. I, col. 974. — (9) Ibid. col. 976. — (10) Gall. Christ. tom. XIII, Instr. col. 18 et seq. — (11) Migne, Patrol. tom. CLXXII, col. 437.

AUCTORE
J. V. H.

post prædicationem, a S. Bernardo in ipsa eorum civitate factam. Verum quidem est, Grandem-Silvam Ordini Cisterciensi unitam dici anno 1144, ut ad hunc annum notat Ang. Manrique num. 1 ex Chronographia Ordinis: nihilominus, quamvis gravissima sit hujus documenti auctoritas, ut notavit in Actis BB. Gaufridi et Sociorum ad diem xx Octobris collega noster (1), tanta non est, ut eam nemo prætergredi audeat: nam ipse laudatus Manrique associationem Grandis-Silvæ ad annum 1147, ut ibidem cap. 14 num. 2 adnotat, reponit. Non tamen probanda mihi videntur, quæ refert istiusmodi mutationis rationum momenta; scilicet relaxationem disciplinæ regularis; etenim non a longo tempore fundatum monasterium fœdam vitiorum imaginem exhibuisse, verisimile non est. Causam mutationis Grandis-Silvensis libenter admitto fuisse S. Bernardi prædicationem et vitæ sanctissimæ exempla, quæ monachos probos impulerit, ut ad majorem sanctitatem eniterentur.

circa an. 1147

B

8 Ad annum igitur 1148 aut præcedentem referre malo, quæ Manrique etiam sub eodem anno narrat, cap. 14 num. 4: Unicum, inquit, omnium fratrum Grandi-Silvensium consilium fuit, abbatem suum ad Claram-Vallem mittere, qui se, qui domum, qui cunctos ejus monachos Cistercio traderet, sub Bernardi et successorum illius visitatione. Bernardus itaque (nam id abbati nomen) ad Bernardum transmissus, comiterque atque pro gravitate viri reverenter susceptus a Sancto Patre: in Claræ-Vallis capitulo prostratus, mutato habitu, promisit obedientiam, seque et illustrem Grandis-Silvæ domum, ex tunc jam illustriorem, Cistercio tradidit, insignes dein viros producturam. Propter hanc cum Clara-Vallensi monasterio associationem, in laudata jam epistola S. Bernardus scribit ad Tolosatas: Ostendite nobis in ipso (abbate Bertrando) et Sanctis, qui cum eo sunt, quantum profeceritis ex nostra admonitione in operibus misericordiæ, et date in eis experimentum vestræ caritatis et devotionis, quam habetis erga nos. Quidquid illis feceritis, mihi factum reputate.

C

Gratia Dei et pax sit vobiscum. Amen. Exinde multis latifundiis auctum est monasterium Grandi-Silvense, et brevi tempore quatuor ad nova monasteria fundanda deduxit colonias.

dein mater monasterii Fontis Frigidi,

9 Prima igitur filia Grandis-Silvæ fuit monasterium Fontis Frigidi (Fontfroide), olim diocesis Narbonensis, hodie Carcassonnensis (Dép. de l'Aude). Plerique eruditi dicunt anno 1097 incepisse, adeoque ætate Grandem-Silvam, anno 1114, ut diximus supra num. 3 inchoatam, superasse (2). Istius quidem assertionis suæ nullum adducunt testimonium idoneum; quin et Gallia Christiana contrarium potius innuit, referens bullam Innocentii II, quæ cænobio Grandi-Silvensi confirmat in pago Narbonensi locum fontis Frigidi cum decimis et primitiis et omnibus pertinentiis suis, quem Aimericus (3), vicecomes Narbonensis ad ædificandam ibi abbatiam pro redemptione animæ suæ prædicto abbati (Bertrando) et fratribus in perpetuum contulit. Porro in Vita infra edenda num. 1 S. Bertrandum Grandem-Silvam per viginti et eo amplius annos rexisse legimus,

quum et mortuus sit anno Christi 1149; constat igitur eum vix ante annum 1128 aut 1129 pedum abbatiale accepisse: proin quoque constat Fontem Frigidum ante alterutrum annum B. Bertrando, tamquam abbati Grandis-Silvæ, ab Aimerico Narbonensi conferri non potuisse. Verum quidem est, in Catalogo abbatum Fontis Frigidi recenseri primum, Bernardum nomine, qui anno 1118 innotescit ex instrumento emptionis una cum monachis suis factæ (4): sed dicendum mihi videtur, aut cogitatum suum Bernardum istum, fundos ementem, non perfecisse, aut perfectum deseruisse. Nam post solidum tandem decennium, fundus Fontis Frigidi conceditur B. Bertrando ad ædificandam ibi abbatiam, quam, si tentamen Bernardi successisset, reddidisset inutilem; quoniam monasterium jam constructum fuisset.

10 Quapropter Aug. Manrique in suis Annalibus ad annum 1145 cap. 10 num. 9 dubitando dicit, Fontem Frigidum Grandi-Silva antiquiorem esse: forte, inquit, antiquior sub nigro habitu, id est, Benedictino. Paulo infra sub anno 1147 cap. 19 num. 11 Fontem Frigidum Cisterciensibus associatum fuisse sub hoc ipso anno simul cum Grandi-Silva sive paulo post. Jongelinus in Notitia abbatiarum Ordinis Cisterciensis sub num. 110 ad annum 1145 refert associationem Fontis Frigidi cum Ordine Cisterciensi; dum anno præcedenti Grandem-Silvam album Cistertii habitum assumpsisse num. 105 asserat (5). Ex hoc Fontis Frigidi monasterio prodiit Jacobus Furnus seu Furnerius, qui primum abbas, dein Cardinalis tituli S. Priscæ, ac tandem summus Pontifex, nomine Benedictus XII, Ecclesiam Dei sancte gubernavit. Neque omittendum videtur, monasterium Fontis Frigidi tribus vicibus in jure canonico citari. Primum quidem abbati Cisterciensi R. et P. monachis Fontis Frigidi cap. 26 de Elect. (1, 6) mandat Innocentius Pp. III ut cancellarium Mascuron, qui scienter indignum ad episcopatum elegerat, ab officio præposituræ Ecclesiæ Tolosanæ amoveant, quia nempe tali actione beneficiis ecclesiasticis indignum se fecerat. Alter locus est cap. 4 de suppl. neglig. prælat. (1, 10), in quo idem Innocentius mandat R. monacho et Sedis Apostolicæ legato, ut beneficia ecclesiastica indebite collata, si quidem idoneis personis assignata fuerint, de patientia Sedis apostolicæ permittantur possideri. Tertius tandem textus est cap. xviii de accusat. (v, 1), in quo P. et R. monachis Fontis Frigidi committit, ut sedulo inquirent, tamquam Sedis apostolicæ legati, in accusationem adversus episcopum Agathensem publice prolatam, et si eum graviter culpabilem repererint, ab administratione Ecclesiæ Agathensis removeri curent.

11 Incertum hæret Manrique de altera filia Grandis-Silvæ Calertio, cujus situm et filiationem ignorare videtur ad annum 1148 cap. xvi, num. 11: Calers, inquit, sive Calerium aut Calersium, dubia domus, de qua nihil certum possum dicere, nisi quod tamen in genesi Ecclesiarum Claravallensium Calers sive Calerium scriptum lego. Hujus domus initia feliciter explicavit Gallia Christiana, proferens chartam, qua constat (6) anno mclvii Incarnationis dominicæ Willelmum Petri et Aymericum et

cujus mentio habetur in corpore Decretalium

E

F

similiter et Calertii,

(1) Act. SS. tom. VIII Octob., pag. 1021. — (2) Gall. Christ. tom. V, col. 198. Vaissette. Hist. du Languedoc. tom. II, pag.

448. — (3) Gall. Christ. l. c. — (4) Ibid. l. c. — (5) Notit. abbat. pag. 61 et 62. — (6) Tom. XIII, Instr. col. 136.

A Ademarum fratres donasse Deo et S. Mariæ et Bertrando, abbati Grandis-Silvæ et monachis, ibidem Deo servientibus, tam præsentibus quam futuris, pro redemptione peccaminum suorum, totam terram, quæ est inter Combam de Goyre et condominam Rossanellam et usque ad rivum Calertii cultam et incultam. Paulo infra additur, abbatem Bertrandum et monachos Grandis-Silvæ hoc ipso anno eodem loco cœnobium construxisse. Nullum itaque dubium superest circa locum, tempus et filiationem monasterii Calertii, quod olim ad diœcesim Rivensem (Rieux), spectabat, nunc Tolosana continetur. Tertia filia Grandis-Silvæ, nata tamen post B. Bertrandi obitum, est Candelium, nunc et olim in diœcesi Albiensi. Ejus fundatio ad annum 1150 referenda est ex charta donationis, qua Raimundus de Monteacuto de consensu uxoris suæ, Guirandus Bec et Gulielmus de Grava donant pro remedio animæ suæ Alexandro, abbati Grandis-Silvæ, qui B. Bertrando successit, et ejusdem loci monachis quidquid habent in loco de Candelio; ex qua donatione monasterium excrevit (1).

atque Vallis-Laureæ in Hispania,

12 Ex monasterio Grandis-Silvæ prodit quæ post mortem, ut videtur, B. Bertrandi cœnobium Hispanicum Vallis-laureæ seu Valdauræ, quod aliquanto serius nomen Sanctarum Crucium assumpsit. Ang. Manrique ad annum 1151 cap. vi, num. 1 causam foundationis refert occisionem archiepiscopi Tarraconensis, a Gulielmo Raymundo de Moncada patratam; ad quam expiandam jussit Eugenius Pp. III inter alia, ut cœnobium Ordinis Cisterciensis, in quo pro sacrilegio perpetrato, floreret religio, et jure Deo obsequium pro injuria sacerdotio illata, exhiberetur. Ast istiusmodi assertio omnino videtur erronea. Etenim Hispani scriptores passim rejiciunt talem foundationis causam. Certe aliquis Gulielmus Raymundus de Moncada proditorie occidit archiepiscopum Tarraconensem, Berengarium Vilademuls; sed id ad annum 1194 refert Mariana noster in sua Historia Hispaniæ lib. xi, cap. 18, ante quem annum certe fundatum fuit cœnobium Valdaurense. Seriem archiepiscoporum Tarraconensium orditur Jacobus Finestres Benedictinus: ab anno 1149 ad 1163 cathedram occupavit Bernardus Tort, quem subsecuti sunt Hugo de Cervellone et Gulielmus Torrosa, quos tandem excepit Berengarius Vilademuls, a Moncada interfectus (2). Quapropter Franciscus Diego Ordinis Prædicatorum in sua Historia comitum Barcinonensis dicit, inter duos ejusdem nominis Moncadas confusionem esse ortam, natumque errorem (3). Sed quid dicendum de bulla Eugenii III, de qua mentionem facit Manrique? Etenim si exstet pœna, exstiterit delictum. Equidem amplissimam collectionem epistolarum Eugenii percurri; sed istiusmodi bullæ, quam nemo citat, nullum reperi vestigium: donec igitur afferatur, sequimur posteriorem opinionem.

quæ etiam Sanctorum Crucium dicitur:

13 Quam opinionem amplectitur etiam Petrus de Marca in sua Marca Hispanica (4): Eodem anno, inquit, scilicet 1151, mense Decembri, initium hoc modo accepit monasterium San-

ctarum Crucium, situm in confinio Tarracensis et Barcinonensis diœcesium. Gulielmus Raymundi dapifer et filii ejus Gulielmus, Raymundus et Berengarius dederunt abbati Grandis-Silvæ (Alexandro, B. Bertrandi successori) Ordinis Cisterciensis, quod in diœcesi Tolosana situm est, quasdam terras in monte Cerdaniolensi ad construendum monasterium in honore Beatæ Mariæ Virginis. Erat tum in monasterio Grandis-Silvæ Gulielmus de Montepessulano, qui paucis ante annis possessiones suas abdicaverat et in filios transulerat (5), ut monachorum Cisterciensium institutum in eo monasterio arriperet. Hunc ergo futurum abbatem cum duodecim monachis et tribus fratribus conversis in locum, a dapifero datum, misit abbas Grandis-Silvæ: isque locus tum vocatus est monasterium Beatæ Mariæ Vallis-laureæ.... Mutatus est deinde locus monasterii sub initio pontificatus Alexandri III (ergo circa annum 1160) in locum vocitatum ad Sanctas Cruces in agro Montisacuti, quem monachis propterea vi id. Augusti anni 1160 dederunt Giraldus Alemandi, Geraldus de Jorba, et Gulielmus de Monteacuto... Falsa ergo, quæ vulgo traduntur de exordiis istius monasterii, nimirum illud exstructum fuisse in expiationem gravis delicti. Filiationi Grandis-Silvæ renuntiavit monasterium Sanctarum Crucium, quando congregationi Hispano-Cisterciensi associatum fuit. Atque hæc sunt filie Ecclesiæ Grandis-Silvæ.

AUCTORE J. V. H.

E

14 Magnam igitur Cisterciensi Ordini gloriam, magnum Ecclesiæ emolumentum contulit Grandis-Silvæ fundatio et faustum initium. Sed, ut in rebus humanis plerumque accidit, paulatim primitivus Religiosis fervor intepuit, præsertim ex frequentibus in Aquitania bellis Gallos inter et Anglos, ac omnium maxime ex abbatibus, ut vulgo dicitur, commendatariis, ex quorum, ait Concil. Trid. Sess. xxv, cap. 21 de Reg., administratione, monasteria non leviter passa fuerunt tam in spiritualibus quam in temporalibus detrimenta. Etenim a sæculo xv ultra trientem progresso, istiusmodi abbates habere cœpit Grandis-Silva et per integrum fere sæculum una familia hereditario quasi jure possedit monasterium, ut videre est in Galliæ Christianæ Catalogo abbatum Grandi-Silvensium (6). Post Fredericum Lante della Rovere S. R. E. Cardinalem a Benedicto XIV creatum die ix Septembris 1743 (7), vi resignationis successit ejus cognatus de Veris, auditor Rotæ Romanæ, qui et ipse cessit Ludovico de Crillon, inter cujus manus pedum abbatiale Grandi-Silvense temporum calamitate confractum est (8).

sed tandem in commendam,

F

15 Id tamen fatendum est, sæculo præsertim decimo octavo satis pacifice convenisse inter abbates commendatarios et Cistercienses monachos Grandis-Silvæ. Erant olim gravia dissidia, quoniam istiusmodi abbates parcissime præbebant monachis victui necessaria. Sed anno 1761 omnes monasterii redditus cessit cardinalis Lante monachis, eo pacto, ut quotannis vicena millena librarum gallicarum, undequaque integra et libera, abbati solverentur. Conventioni stare

monasterio funestam abbat Grandis-Silva:

(1) Hist. du Lang. tom. II Pr. col. 528. — (2) Hist. Poblet. tom. I, pag. 234. Cfr. Marca Hisp. col. 738, ubi Conc. Tarrac. anni 1180 citatur. — (3) Hist. de los Condes de Barcel. pag. 218. Cfr. De la Paña Catalun. illustr. tom. I, pag. 337. — (4) Col. 502. — (5) D'Aigrefeuille Hist. de Montpel. tom. I, pag. 28. tom. II, pag. 38.

— (6) Tom. XIII, col. 129 et seqq. — (7) Moroni. Dizion. de sac. Erud. v.º. Lante. — (8) Jouglar. monogr. de Grand-Selve. Mém. de la Soc. d'Archéol. du midi de la France, tom. VII, pag. 192.

AUCTORE
J. V. H.

noluit abbas Lud. de Crillon (1) : quod facile intelligitur; ista enim tempestate, seu inter annos 1760 et 1780, cultiores, adeoque feraciores erant agri, pedetentim vero decrescebat auri argentique ac proin pecuniæ valor: unde fieri potuit, ut monasterii facultates æqua lance olim divisæ, temporis lapsu accrescerent monachis, commendatario dilaberentur. Continuatæ discordiæ et perpetuarum litium seminarium erant hujusmodi divisiones: neque magnopere curandum sibi existimabant monachi agrorum culturam, quum probe scirent non sibi, sed alienis labores profuturos. Id etiam habebat incommodi commendatiorum abusus, quod abbates regulares, quando mensam locupletem separatam habent, in suis monasteriis assidue residentes, redditus suos in ipsis locis expendunt; unde et benefici plerumque habentur: dum commendatarii fructus perceptos semper fere alibi, quandoque scandalose dissipant. Sed commendarum consuetudo tam altas jam sæculo XVI egerat radices, ut Concilium Tridentinum Sess. XXV, cap. 21 de Reg. optasse magis quam mandasse videatur earum abolitionem; quamvis non defuerint patres, qui decretum de commendis, ut agebat Nicol. Psalmæus, Viridunensis episcopus (2), tamquam indignum tanto consensu, prorsus rejiciendum arbitrabantur, et innovandum potius, quod alias statutum fuit in Concilio Lateranensi quinto, secundum bullam Leonis X (3). Sed prævaluit usus, donec communi calamitate pleraque absorpta fuerunt.

donec anno
1790,

16 Hæc eadem calamitas monasterium Grandem-Silvam penitus abolevit (4). Etenim mense Maji anni 1790 magistratus Bulliacensis (Bouillac) confecit inventarium omnium rerum mobilium monasterii. Ast malevoli, plerumque olim famuli, in vulgus sparserunt, monachos pretiosiora quæque abscondisse, et sic spoliata esse rempublicam. Re ad superiorem magistratum districtus Granatensis delata, die XIII Novembris ejusdem anni nova inquisitio facta, et primo quidem mobilia, in inventario consignata, intacta reppererunt; dein per plures etiam dies omnes domus angulos scrutatis nihil occurrit, quod calumniam contestaretur. Itaque monachis reliquerunt supellectilem domesticam et sacram: cetera vero omnia, aurum, argentum, lapides pretiosos nationi, ut tunc dicebatur, reservata voluerunt. Interea Grandisilvenses consuetis officiis quiete vacabant, quando certiores facti sunt, omnia bona mobilia et immobilia fisco reipublicæ addicta, venum exponenda. Quum igitur die XIII Februarii 1791, commissarius, militibus stipatus, omnem supellectilem ablaturus, adventasset, Grandisilvenses, ne jure suo cedere viderentur, omnes domus aditus ocluserunt. Quum tandem portæ jamjam perfringendæ essent, quini vel seni monachi e porta laterali prodierunt, contestati nomine communitatis suæ, se paratos extrema quæque pati potius, quam consensum quemcumque præbere alienationi aut profanationi supellectilis sacræ: quod si vi agere vellet commissarius, ære campano convocatuos vicinos, ut suum sibi jus sartum tectumque conservaretur. Hisce quidem minis cessit tunc commissarius: sed tamen non diuturna fuit Grandisilvensium quies.

17 Etenim sequenti mense Martio subhastatione omnium bonorum monasterii indicta, monachi dispersi fuerunt, alii ministerio sacro, alii publicæ instructioni operam suam impensuri. Ipsa autem supellex sacra et profana Grandi-Silvæ publice distracta fuit (5). Spolia opima retulerunt vicinæ ecclesiæ; nam ara major ornat templum de Savenez, ara S. Bernardi Bulliacense, B. Mariæ Virginis cum pictura Annuntiationis Marianæ S. Crucis, exedra Bellomontense (6). Prædia vero et immobilia quæcumque pretio centum millium librarum gallicarum, moneta cartacea (Assignats) probabiliter solvendorum, empta fuerunt a judice quodam Tolosano, qui dein tribunali Parisiensi, horribili et cruento præsedet (7). Hic porro cum sociis ejusdem furfuris altaria, clathros, exedras chori sub hasta vendidit: sed illæ servabantur ædes fere universæ; donec anno VII æræ gallicæ (anno vulgari 1799) monasterium, claustrum et capitulum suffossa fuerunt: dein ipsa ecclesia, postquam impio ritu Deæ Rationi bacchanalium istorum tempore litatum fuisset, anno XI (vulgari 1802) destructa fuit. Ita demum omnia devastata fuerunt, ut nullum sui vestigium reliquerit celebre Grandisilvæ monasterium, et cum poeta dicere liceat: Ipsæ periire ruinæ (8). Fortunam cænobii Grandisilvensis prolixius solito exposuimus, tum quia gloriam B. Bertrandi attingit, tum ut aliqua memoria extremæ calamitatis celeberrimi asceterii superstes maneat. Paulatim istiusmodi monumentorum memoria oblitteratur: quæ hactenus retulimus, debemus cl. viro Jouglar, academico Tolosano, qui petente pro nobis R. D. Lamousque, Viridunensi parrocho, hæc nobiscum benigne communicavit: utrique gratias habemus maximas. Utinam similibus adjumentis labores nostri hagiographi frequenter sublevari possint! Facili, sed utili, opera universalis Monastici lineamenta saltem traderemus.

18 De B. Bertrando nihil magnopere dicendum habemus. Unum addendum videtur; scilicet, verba sunt Menologii Cisterciensis ad diem XX Novembris, monachos suos ad omnem pietatis et virtutis rationem informasse et divini verbi semina per circumjacentem regionem uberrimo cum fructu passim sparsisse. Quamvis autem sacri ad externos exerciti ministerii nullam mentionem faciat Vita, non dubitamus tamen, quin verum sit Menologii supra laudati elogium: nam alumnus B. Gerardi de Salis, magistrum imitatus fuerit in zelo animarum, qui maximus fuit, ut liquebit ex Vita Gerardi, instar Appendicis hisce Actis subnectenda. Eadem habent auctores Galliæ Christianæ, quum dicunt (9), divini verbi eximium præconem Bertrandum totam hanc regionem suis prædicationibus illustravisse. Errant autem, quando beati viri obitum in annum 1148 consignandum opinantur: quoniam ex Vita cœva certum est, illum die XI Julii 1149 vitam clausisse suam. Mirum videbitur, Benedictinos scriptores ignorasse, quæ eorum præcipuus auctor, Joannes Mabillon, tradiderat: an forsitan postrema grandis operis volumina oscitantiori calamo compilata fuerunt? Cultum liturgicum testantur iidem scriptores: additque Menologium Cisterciense ad diem XX Novembris speciales Anti-

subhastatis
ejus bonis,

ipsa ejus vestigia
deleta fuerunt.

(1) Jouglar, monogr. de Grand-Silve. Mém. de la Soc. d'Archéol. du midi de la France, tom. VII, pag. 194. — (2) Hugo. Sac. Antiq. monum. tom. I, pag. 408. — (3) Labbe, tom. XIV

Conc. col. 221. — (4) Mém. d'Archéol. du midi de la France, tom. VII, pag. 222 et seqq. — (5) Ibid. pag. 233. — (6) Ibid. pag. 234. — (7) Ibid. pag. 233. — (8) Ibid. pag. 334. — (9) Tom. XIII, col. 130.

AUCTORE
ANONYMO
COÆVO.

b

* Ps. CXIII
rebus gestis
B. Bertrandi

A phonas et Collectam in Grandi-Silva exstare, quas libenter, si coram haberemus, hic exhiberemus. Pereuntibus enim locis, in quibus beati viri colebantur, perit paulatim eorum memoria. Hodie si paucula monasteria in citeriori Europa excipiantur, vix alia existit liturgia localis, quam ecclesiarum cathedralium, quæ multis Sanctorum officiis oneranda esset, ut suus esset Sanctis, qui diæcesim illustrarunt, honor: atque hinc temperandæ videntur illorum querelæ, qui dolent obliterari quodammodo Officium feriale: nihil enim religioni et pietati decrescit cultu publico eorum virorum, qui non solum magnam patriæ affuderunt gloriam, sed eamdem etiam beneficiis cumularunt.

De felici obitu Bertrandi, abbatis
Grandis-Silvæ et de visis cœlestibus,
post ejus mortem in ipsius
monasterio factis,

AUCTORE ANONYMO COÆVO.

B Ex ms. *Auræ Vallis apud Mabillon.*
Annal. tom. VI.

Sincere narrat
scriptor quæ-
dam

a

de virtutibus,

Ad Dei omnipotentis honorem tradatur memoriæ id, quod de reverendissimo et de venerabili patre nostro Bertrando tempore mortis ejus paucis est ab ipso reseratum. Erit enim, ut confidimus, per gratiam Christi dignum præsentibus, posteris profuturum, utile multis, mendacio vacuum, veritatis plenum, cunctis sine dubitatione credendum. Qui prædictus et venerabilis Pater quum per viginti et eo amplius annos Grandis-Silvæ rexisset Ecclesiam a, gloriosum perficiens cursum, multis filiorum suorum Domino jam præmissis, feliciter pervenit ad palmam, et bravium supernæ vocationis, diu multumque desideratum, Christo largiente, percepit. Quique etiam, qualis conversationis et sanctitatis fuerit, intimatur.

2 Fuit enim animi simplicitate incomparabilis, cordis munditia præclarus, abstinencia præditus, mansuetudine et lenitate cunctis amabilis, patientia fortis, caritate præcipuus, humilitati deditus, et, ut sic concludam, in his omnibus aliisque virtutibus Dei amicus inventus est. Igitur ante unum diem mortis suæ quibusdam inquirentibus se fratribus, quatenus, si aliquando aliquam familiaritatis gratiam coram Deo meruisset, pie ipsis reseraret; humiliter interrogantibus tale dedit responsum: Non sum illius meriti, ut finem meum aliquando rescire potuisssem. Sed quum prædicti fratres petitioni suæ humiliter insisterent, tandem instantia eorum compulsus, hoc modo respondit, dicens, fuisse sibi non minimum studium in initio conversionis suæ, quatenus Evangelia per singulos dies sancta meditatione percurreret, omnique puritate vitam suam custodiret in tantum, ut nullus coram ipso verba sæcularium, salutationes parentum, narrationes somniorum referre præsumeret. Qua sancta observatione ad hoc usque profecit, ut ad invocationem nominis Domini Jesu facile imbres profluerent lacrymarum. Quo in tempore apparuit ei beata et gloriosa Virgo Maria, sed quo ordine et quomodo ignotum habemus. Ipsoque tempore tantam gra-

tiam in conspectu Domini meruit invenire, ut adhuc mortali corpore degens, Dominum Jesum videre meruerit. Referebat enim, quia quum in loco moraretur, vocabulo Tuscio b, ubi prædictæ visionis meruit gratiam, essetque in conventu fratrum, et vespertina solemnia ageret, vidisse se Dominum adstantem sibi ante faciem suam. Quumque nimium miraretur, vidit ipsum Dominum Jesum coram unumquemque transire: æstimabat autem Vir sanctus, quod transeuntem Dominum unusquisque videret. Psalmus autem, quem cantabant, erat « In exitu. » *

3 Postquam pastoralis curæ onus suscepit, et Ecclesiam Grandis-Silvæ suscepit regendam, prioris studii amicam sibi quietem omnino ex toto retinere nequivit. Multis itaque necessitatibus, angustiis, tribulationibus, in eodem loco insurgentibus, locum mutare loco optimum duxit, suspicatus, in eodem loco fieri et esse semper religionis detrimentum propter impietatem et stultitiam hominum, circa se habitantium. Quapropter de eodem loco discedens, Siciliam usque maximo cum labore devenit: ubi divinam clementiam implorans, quatenus eum in omne beneplacitum voluntatis suæ dirigeret, ostendit ei Dominus locum et loci qualitatem, in quo venturus erat. Quo quum pervenisset, eo modo locum esse invenit, sicut sibi ostensum fuerat. Conversusque ad Dominum, ut ei ostendere dignaretur beneplacitum voluntatis suæ, ostendit ei Dominus, eum in illo loco minime posse permanere; sed ad alium locum inesse migraturum, locumque et loci qualitatem, sicut prius, ostendit illi. Ubi quum pervenisset, sicut sibi ostensum fuerat, invenit. Evolutis autem duobus annis, ex quo abbatiam egressus fuerat, astiterunt ei per somnium duo monachi sui, quos in abbatia cum aliis reliquerat, et librum Job tenebant coram eo dicentes, eum multas tentationes eturbationes esse passurum. Quumque hæc Vir sanctus fratribus retulisset, ait: Ago gratias Deo, quod sicut prædixit mihi, ita passus sum. Post hæc ad propriam ecclesiam regressus quum tribulationibus, angustiis ac necessitatibus undique angustiaetur, et ob hoc auxilium Dei imploraret, ostendebat ei Dominus, a se semper auxilium adfuturum, et quod de omni tribulatione eum liberaret.

4 Præterea dicebat, se multoties corde arenti et frigido ad sanctum altare accessisse ad sacra mysteria peragenda, et inter ipsa sacrosancta mysteria sibi Dominum Jesum apparuisse aliquando, ubi dicitur in Canone: « Hoc est Corpus meum; » aliquando vero in fractione corporis Christi videbatur illi, Dominum proximum sibi fieri, ut ipsi videretur ab illo osculum sibi dari. Interrogatus vero, quomodo et in quali corpore Dominus Jesus ab ipso videretur, respondit, « in corpore glorificato. » Asserebat quoque se frequenter, dum per viam ambularet, et Christi misericordiam deprecaretur, dum oculos ad cælum attolleret, vidisse cœlestia, et quod maxima claritas de cœlestibus ad se usque veniebat. Ista omnia, quæ dicta sunt, sanctus Pater noster non ante sciscitantibus reseravit, quousque fidem dederunt se super hoc nulli hominum, quamdiu ipse viveret, locuturos. Appropinquante

et præsertim
de sancto

AUCTORE
ANONYMO
COEVO.
c

propinquantem autem hora mortis ejus, congregati fratres circa eum (erat autem nox, puto, plus quam media *c*) jamque, ut nobis pro certo videbatur, certis indiciis eo exanime facto, psallentibus fratribus oculos suos aperuit : o quam gratis oculis, vultu lætissimo et serenissimo astantes respexit !

ejus obitu

5 Ante duos menses dormitionis suæ, quum gravi molestia febrium urgeretur, retulit, quod nocte per somnium apparuit ei gloriosa et perpetuo Virgo Maria cum glorioso sanctissimoque conventu ad mensam residens : quumque ingressus fuisset coram ea, B. Dei Genitrix et piissima Virgo Maria invitare cœpit eum ad mensam, ille vero se indignum tali invitatione testabatur. Sequenti nocte quum nec plene dormiret, nec penitus vigilaret, retulit, hujusmodi se vidisse visionem, dicens : Vidi, inquit, tali in loco Dominum Jesum talem, sicut ipse est pius, dulcis atque misericors, erantque quam plurimæ mansiunculæ ibi, sed vacuæ : admirans itaque, sicut ipse postmodum retulit, audivit Dominum dicentem atque præcipientem sibi : Loquere. At ille, Domine, ait, quid loquar aut unde, quum sim nescius et ignorans, quid dicam ? Cui Dominus : Tantummodo loquere, ego te instruam, quid dicas. Hinc autem loqueris, absinthium nomen ejus. Post hæc, sicut ipse referebat, mansiunculæ illæ multimode hominibus replebantur, quæ mansiunculæ circa claustrum et ecclesiam videbantur.

ac sepultura:

6 Anno igitur dominicæ Incarnationis MCLXIX corporali molestia prægravatus, ad diem vocationis pervenit extremum : et quia veraciter scriptum est, dicente Domino : « Glorificantes me glorificabo ; » ideo Vir sanctus tempore mortis suæ meruit honorari a Domino. Nam abbatem longinquum et alterius provincie, sed ejusdem religionis, tunc ei Dominus misit ad ejus obsequium sepulture, quum propinqui et vicini abbates omnes deessent. Ingressum itaque ad se prædictum et venerabilem virum sic affatus est : Ideo te misit Dominus, ut obsequium mihi exhibeas sepulture. Quam verum in hoc dixeris, venerabilis Pater, rei exitus approbavit : nam in morte tua et obsequium ministri et officium tibi exhibuit sacerdotis. Te enim defunctum expoliavit, lavit, extersit et induit ; et Domino animam, terræ corpus ore proprio commendavit. Obiit autem sanctus Pater v idus Julii, feria II d. Prædictus itaque et venerabilis abbas post obitum sanctissimi Viri quum se sopori didisset, vidit hujusmodi visionem. Quinto idus enim, ut ipse postmodum referebat, greges ovium venientes ingrediebantur per viridarii loca, et admirans hæsitabat, quid sibi vellent ovium greges ; et audivit vocem dicentem sibi : Oves istæ, quas vides, homines sunt, et Abbas ipsorum duxit eas. Vere quorum curam vivus gesserat, non minus post mortem suam eorum se curam gerere Homo, Christo amabilis multis modis evidenter ostendit.

*post mortem
suis filiis,*

7 Denique postquam sanctissimus Pater et Pastor migravit ad Dominum, antiquus hostis quorundam fratrum corda corrumpit et subvertit : sed ad hoc, quod volebat et sicut volebat perducere statim, omnino nequivit. Et alios quidem ordinem deserere, et alios ad ordinem remissorem declinare suavit : sed calliditas

hujusmodi latere non potuit ; tamen præventa posse suum omnino non perdidit. Nam unus ex his, quos in cordis pravitate seduxerat, habitu monachum, inter manus et de manu seniorum, causam conquirentium, callida seductione subtraxit et fugere persuasit. Sed angustia circumclusus, longius abire nequivit : nam post biduum veniam petivit, ad monasterium rediit. Interea misericors Deus, calliditatibus obvians inimici, ei pietatem suam opposuit, et vas gloriæ nominis sui de vasis captivitatis misericorditer præparavit. Die itaque undecimo post excessum sanctissimi Patris, unus ex his, quos calliditas inimici circumvenerat, adhuc in cella probationis degens, quum post horam nonam labori se, sicut est consuetudinis, cum aliis præparasset, ante lectum suum resedit ; et cunctis exeuntibus, ipse solus manens et remanens, omnibus stuporem incussit ; sed neque se vocantibus ullum responsum reddere voluit. Perturbati et contriti, propius accedentes, et nomine proprio sæpius inclamantes, quum nullum ab eo responsum acciperent, nec in eo aliquem motum nisi vix aspicere possent, priori e fratribus indicaverunt, et eum morti propinquum nuntiaverunt. Quo quum pervenissent, mirabiliter nimis in quodam inæstimabili mentis excessu corporalia cuncta transscendens, paulatim excessit in tantum, ut cunctis aperte claresceret, tactum et visum corporalem eum omnino procul dubio amisisse : nam quamdiu in excessu fuit, manus inflexibiles et ad cælum erectas tenuit, faciem et oculos ad Deum sæpe elevans.

8 Quumque, præsentibus cunctis, sic cum gemitu loqueretur, « Domine, » inquit, « Domine, » et diutius hæc diceret, interrogatus ab eis, utrum domnum Abbatem videret ; « Audio, » inquit, vel sicut quibusdam visum fuit, sic respondit : « Audio illum. » Post hæc per spatia et moras vix aliquid loquebatur. Hæc tamen post primam interrogationem sic locutus est : « Domine, inquit, Bertranne, Domine Bertranne ; et post paululum : Domine, inquit, sancte Bertranne. Quæ postquam diutius dixit, tacuit. Post hæc nunc, Dominum Jesum, nunc ejus gloriosam Genitricem cum fletu et lacrymis sæpius invocabat, et sic loquebatur : » « Domine Jesu, non sum dignus ego peccator, non sum dignus : non sum, inquit, Domine Jesu, non sum dignus. » Deinde post aliquantulum spatium sic locutus est : « Non dixi, Domine Jesu, non dixi. » Ad ultimum vero, cunctis audientibus atque videntibus, dulci et clara voce respondit : « Deo gratias. » Et quasi de gravi somno evigilans, apertis oculis supplicans, circumstantes respexit. Interrogantibus itaque ubi fuisset, respondit : « In gloria. » Vidisti, inquit, domnum Abbatem ? « Vidi, inquit, et cohortatur vos multum ! » Iterum interrogantes : « Vidisti, inquit, Dominum Jesum ? Vidi, » inquit. Iterum, sicut prius interrogantes eum, si domnum Abbatem vidisset ? hujusmodi recipiunt : « Vidi, inquit, et cohortatur vos multum, et roncinator vos apud Deum multum. Mandavit itaque vobis de Ordine et Religione, ut curetis et teneatis, et ipse erit ductor vester ante Deum. Quod si feceritis,

*in vocatione
sancta mutan-
tibus, adest :*

mandat

A mandat vobis et hoc, quia ubi ipse est, et vos pervenietis. « Dicunt ei iterum: Vidisti Dei Genitricem? » Vidi, inquit, et roneinatur vos multum coram Domino. Quomodo, inquit, aut qualiter vidisti domnum Abbatem? Splendidum, inquit, ipsum indutum sicut ad Missam, et multitudo, quæ cum ipso erat, albis erat induta et dulciter psallentes pergebant. Cognovisti, inquit, aliquem in ipsis? Nul- lum, inquit, cognovi præter ipsum. Dicunt ei: Nihil aliud mandat nobis, domnus Abbas? Nihil, inquit, nisi tantum de Ordine. Ad quid, inquit, respondisti, Deo Gratias? Qui respondit: Præcepto. Dicunt ei: Quali præcepto? » Sed jam plenissime ad se reversus, qui hæc viderat; nihil amplius de his, quæ viderat, ulli hominum voluit indicare. Quum- que prior præcepto obedientiæ putaret, se posse eum constringere, quatenus cuncta, quæ viderat, reseraret, ille timorem Domini opposuit. « Timeo, inquit, offensam Domini mei, si amplius dixerò. » Iterum, iterumque interrogantes, si aliquid amplius ipsis dom- nus Abbas mandaret; respondit: « Tantum, inquit, de Ordine, ut custodiat. » Post hæc is, qui viderat, viribus corporis destitutus satis admodum ægrotavit. De hinc vero die octavo, quum in ecclesia advenisset, cum cæteris laudes Domino redditurus, et jam psalmus ille caneretur, « Attendite, popule meus, legem * e, » post inæstimabilem odoris fragrantiam nimium admirans, subito et immo- bilis vidit domnum Abbatem, transeuntem per medium chorum et hoc in prima visione dixit, quia multi de Ordine et monasterio recessissent, nisi domnus abbas retinisset. Nam ipse domnus abbas retinet vos, et hunc, qui fugerat, ipse reduxit. Nam et ego disce- dere volui, sed domnus Abbas retinuit me. » Hæc miranda quidem sunt, sed mirandis amplius miranda succedunt, mendacio qui- dem vacua; sed tamen veritate plena.

* Ps.
LXXVII, 1
e

tyroni cuidam

9 Beatæ memoriæ Bertrandus, abbas Gran- dis-Silvæ, quorum vivus, ut supra dictum est, curam gesserat, eorum post mortem suam cuidam novitio apparuit. Eodem quoque anno similiter alii novitio non minus gloriosus se manifestavit. Quum idem novitius, matutinis in infirmitorio cantatis cum duobus sociis suis fratribus, in eodem vigilas celebranti- bus, ad stratum proprium rediisset, subito audivit ostium domus necessariæ vehementer concuti, ac si ingredientium turba premere- tur: latrones esse credidit, loqui voluit, sed tamen distulit, et silere apud se omnino sta- tuit. Qui vero ingrediebantur, domum interi- orem replentes, ad exteriorem, ubi idem jacebat, exire cœperunt: sed antequam in exteriori domo exirent, idem novitius, ut eorum præsumpsit adventum, et quos latro- nes esse credidit, malignos spiritus esse co- gnovit; cœpit anxari, tremere, pallescere, nimio frigore adstringi. Socios sonitu vocavit et candelam porrexit, lumen petiit, et, quan- tum potuit, in lecto surrexit. Quare socii sui ita conturbati, pallescere, anxari videntes, ecclesiam accurrerunt, et abbati et fratribus quibusdam, qui cum eo ecclesiam tunc in- gressi sunt, quod socius eorum moreretur, nuntiaverunt. Currunt festini, et eum non mortuum, sed pene mortuum invenerunt,

nimioque frigore et pallore constrictum. Vo- cant nomen ejus ingeminando, non tamen ab ipso ullum potuerunt habere responsum: si dominicum corpus suscipere vellet, requi- runt, eisque annuit, se suscipere velle. Quod quum fuisset allatum, voce tunc recepta, lo- cutus est. Interrogatus, Redemptorem et Salvatorem ipsum confessus est, crucem ado- ravit, Christi corpus suscepit, et a timore suo recreatus est. Tamen adhuc domum esse ple- nam dæmonibus clamabat, et a præsentia ipsorum formidabat. Interrogatus, quid sibi vellent dæmones, « Unum, inquit, hominem hinc abstrahere volunt. Et dicebat: O miser, o miser! qui ad Deum venerat, nunc a Deo vult separari. » Hæc et hujusmodi dicens, cœpit magis magisque pavere, præsentiam dæmonum ferre non sustinens.

10 Sed ad aspersionem aquæ benedictæ eos fugisse testatus est, et per domum necessa- riam f, per quam intraverant, egressi sunt domum. Circumstantes autem ostium domus, magnum strepitum concitaverunt, quem etiam alius novitius audiens, satis exterritus est. Sed qui hæc videbat, magis timebat; ut ostium clauderetur, clamare cœpit. Asper- sione vero aquæ benedictæ et divina virtute fugatis dæmonibus, siluit et quievit. Post paululum vero locutus est, admirans quo- que, « quomodo, ait, nunc ascendunt duo An- geli in cælum. » Inter hæc cœperunt oculi ejus deficere, vultus quoque cœpit in pallore mutari. Pallore enim vultus et tactu venæ, aspectuque oculorum se mori signabat. Abbas cum monachis aderat, omnes novitium cir- cumstabant, eumque mori existimabant. Nec mora, oculi ejus venustiores sunt redditi, faciesque hilarior, et omnium circumstantium oculis facta est gratiosa, corporalem visum atque auditum omnino amittens. Sublimiter namque et mirabiliter in exstasi raptus, ocu- lisque sursum intentis, dulcisonum carmen audire se dixit g. Læta quidem atque jucunda, nec minus miranda sunt, quæ sequuntur. Et satis admirans: « Quam præclaram Dominam video, inquit, o quam ornate cantat. » Paulu- lum siluit: deinde dixit: « Ave, gratia plena. » Quo dicto, siluit: et post cum admiratione F dixit: « Nunc video Dominam nostram, deinde Mariam et ubi? illam video in cœlis, et, quam ornate cantat quemdam hymnum Beata Dæi Genitrix! » Ista videlicet hoc modo narrabat, non tamen continue, sed aliquan- tulum silentii moram interponebat; tamen uno modo, quia nunc parum, nunc amplius silendo tacebat. Modicum siluit, et quem hymnum cantaret Beata Dei Genitrix, aperuit, dicens: « Ave maris stella. » Siluit parumper, postque admirans, ait: « Bene ornate cantat, et, o quam dulcis est hymnus iste. » Aliquan- diu quievit; et deinde dixit: « Modo est in tertio versu. Quievit paululum, et ait: » Monstrate eam mihi, et, o quam ornate cantat! » Quo dicto tacuit. Postea dixit: « Modo consumma- vit hymnum Beata Virgo Maria. » Quando ista dicebat, quis dicat gaudium, quod faciebat, et vultus ipsius gratitudinem, oculorum ve- nustatem? Nam et præ gaudio flebat, et cir- cumstantes præ gaudio flere cogebat.

apparet habitu

f

E

g

F

et ritu

11 Quando autem loquebatur, inscius hoc faciebat, nec præsentibus attendens, nec ad inter- rogata

AUCTORE
ANONYMO
COEVO.

rogata respondens; nam omnino erat in exstasi raptus. Ut autem præsentes ex parte agnoscere possent ea, quæ in spiritu ipse videbat, nonnulla more suo ipse inscius dicebat. Sunt autem talia, quæ ipse dixit, qualia quæ subsequens sermo narrabit. « Video, inquit, cruciculam parvulam valde perpulchram, et quidam bonus homo tenet ipsam. » Modicum siluit, deinde dixit: « Sanctus abbas Bertrandus, o quantum gaudet atque lætatur. » Quanta jucunditas et exsultatio tunc præsens fuit! Abbas quoque in prædecessoris sui laudem versus dixit: « Eja, novitii, eja precamini exorate S. Bertrandum. » Et o cum quanta devotione cœpit exhortari omnes, qui aderant, in gloriam prædecessoris sui! Qui autem ista videbat, ait: « O quam pulchrum collegium! o quam pulchra societas! » Paulisper tacens, hoc quoque dixit: « Sui fratres de Grandi-Silva sunt cum illo. » Modicum siluit, deinde ait: « Sui fratres, inquit, de Grandi-Silva sunt cum nostro abbate et collegium Clarævallis. » Admirans quoque, « quam magnum gaudium, inquit, potest habere Claravallis! » Ad modicum tacuit, postque ait: « Modo induitur, et, o quam pulchra sunt vestimenta ista! » Quo dicto, siluit. Deinde « quam ordinate, ait, incipit iste bonus homo, Gloria in excelsis Deo! Quievit tacens, subsecutusque adjunxit, » et in terra, « ingeminans, » pax, inquit, hominibus. Quo dicto siluit. Sed utinam sicut verba, sic et gaudium posset referre, grataque suspiria. Nam vere gaudebat, vere gaudebat, et præ gaudio flebat. Diu tacuit, totus in exstasi raptus, beatorum spirituum laudibus intentus, per moras et spatia laudum, quas audiebat, quædam et parva nonnulla in ore suo dicebat, et ait: « Cum Spiritu Sancto; » quod quum adstantes audissent, angelici hymni ultima esse dixerunt. Modico spatio quievit, et postea dixit: « Quam ornate, inquit, puer quidam incipit Epistolam. » Ad hæc circumstantes nimium admirati, Missam esse dixerunt; sed, ut verum fatear, Christo teste, tantæ dignitatis sunt ista, ut numquam aut vix humano sermone digne eloqui possint.

12 Verumtamen, ne forte nebula oblivionis utilitati multorum ista abscondantur, Deo donante, pauperculus sermo exhortationis percurrat cætera. Itaque quum dixisset, quam ornate incipit quidam puer Epistolam, subjunxit: « Ab initio; » quo dicto tacuit usque circa Epistolæ finem: et ait: « Et in plenitudine » et cum admiratione hæc repetens: « Et in plenitudine, inquit, Sanctorum. » Temperato usus silentio, dixit: « Adorate Dominum. » Quod quum adstantes audissent, et ultima Responsi istud esse dixissent, in voce exsultationis et admirationis iterum dixit: « Quam ornate incipiunt duo boni homines, Alleluia. » Modicum siluit, deinde ait: « Nunc dicunt versum: et ait: « Vidimus Dominum » et cum ingenti exsultatione istud repetens, « Vidimus, inquit, Dominum mo... cujus finem, tacuit. Hoc modo retulit, « adorate Dominum: » deinde dixit: « Alleluia. » Admiransque, « Quam ornate, inquit, incipit quidam bonus homo Euangelium. » Quo dicto, tacuit, et cum lætitia iterum dixit: « Liber; » quod præ gaudio repetens: « Li-

ber, inquit, generationis. Temperate siluit, D deinde dixit: « Qui fuit Deus. » Quo dicto tacuit: et post Euangelii finem sic locutus ait: « Modo osculatur bonus homo librum. » Paulisper tacuit, deinde dixit: « O quam speciosum thuribulum! » Post modicum iterum dixit: « O quam ornatum thuribulum! » Ista quum diceret, quis referat gaudium, quo ipse gaudebat? Et vero supra humanum modum facies ejus erat jucunda, grati oculi sursum erecti, et lacrymis faciem rigans, grata suspiria emittebat. Qui vero adstabant, gaudenti congaudentes, simul præ gaudio flebant.

13 Facta sunt, non ficta; vera, non falsa; *celebrantis.* credi possunt, ratione comprehendere non possunt: et, Christo teste, mendacio carent, veritate plena. Et, o Christi ineffabilis bonitas et immensa pietas, quæ quum unum ad ineffabilia contemplanda sustulit, ipso mediante, ut ita dicam, mentes eorum, qui ad ædes cœlestes sublevantur. Nam mediante eo, qui hæc videret, ipsius ineffabilis Missæ beatorum spirituum participes se esse factos, ac si superioris animabus sanctis interessent, gavisus sunt. Sed ad narrationem suam sermo recurrit. Postquam enim dixit, qui hæc videbat, « quam ornatum thuribulum! » Temperato usus silentio, secutus adjunxit: « Per omnia: » et moderate tacens, dixit: « Sanctus, Sanctus, Sanctus. » Quievit et tacuit: deinde cum gaudio ait: « Benedictus, qui venit » et in voce exsultationis id ipsum ingeminans, dixit: « Benedictus, qui venit in nomine Domini. » Quo dicto, quievit et tacuit usque ad « Pater noster. » Temperatoque usus silentio, ait: « Agnus Dei. » Quod iterum tertio repetens, secutus adjunxit: « Dona nobis pacem. » Quod quum dixisset, modico facto silentio, admirans ait: « Nunc serviunt duo Angeli, duas tenentes ampullas. » Post hæc quum dixisset, « Dominus vobiscum » et in voce exsultationis adjunxit: « Ite, missa est. » Magnifice gavisus sunt, qui adstabant, beatis spiritibus vocem jungentes, lætati sunt, et lætantes respondendo dixerunt: « Deo gratias. » Post quæ omnia, qui hæc videbat, dixit: « Benedictus Dei Filius: » temperatoque usus silentio, ait: « Modo exutus F est. etc.

ANNOTATA.

a Quum, ut biographus habet infra num. 6, B. Bertrandus diem suum anno 1149 clausisset, consequitur ex regimine viginti et eo amplius annorum, non diu ante annum 1129 gubernacula Grandi-Silvensia capessivisse.

b Tuscio videtur initio fuisse monasterium duplex, virorum scilicet et fœminarum. Et virorum quidem fuisse, monastica monstrat professio in eo suscepta a Grimoardo, B. Giraldi fratre, ut habet hujus Vita num. 15: ibidem quoque num. 12 dicitur fundatum Tutitionem ad monialium religionem, ita ut Tutio esset mater et caput Ordinis Fontis-Ebraldi. Brevi tamen post tempore solis Virginibus cessit monasterium; cujus mentionem nullam facit Gallia Christiana, agens de provincia Burdigalensi.

c Hæc verba, quæ rei gestæ etiam horam assignant, ostendunt testem oculatum, qui certus de substantialibus, aliquantulum dubius hæret in accidentalibus.

d Anno

solemniter

A d Anno 1149, signato littera dominicali B, feria II incidebat in v id., diem XI Julii.

e Hæc ad amussim conveniunt inter se. Nam dies undecimus post excessum Beati viri, incidit in feriam quintam, similiter et octavus post hunc diem: quo ad Matutinum canitur hic citatus psalmus: « Attendite, popule meus, legem. »

f Domus necessaria, id est, latrina.

g Quæ deinceps ad finem usque narrantur, nihil mihi videntur habere prodigii. Etenim

allucinationes magis sunt mentis perturbatæ. Animus, occupatus plerumque exercitiis monasticis, hæc coram exhiberi sibi imaginatur: nam quæ animo plerumque observantur sano, hæc sæpe ægroto obtruduntur. Juveni, nam novitius dicitur, ritus sacri novum quid, adeoque extraordinarium, objiciebant; quo factum fuit, ut mente alta reposta haberet: nec mirum proin eadem febricitanti occurrisset, et quasi ex ordine enarrata fuisse.

AUCTORE
J. V. H.

DE B. GIRALDO DE SALIS, CONFESSORE,

CASTELLARIIS IN DIOECESI PICTAVIENSI,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. V. H.

B

ANNO MCXX.

§ Unicus. Beati cultus antiquus; Vita conscripta a monacho Castellariensi; ætas; fundatio novem monasteriorum.

E

B. Giraldi cultus certus:

De B. Giraldo de Salis nullus, quem sciam, martyrologus mentionem fecit: atque hinc factum censeo, ejusdem, die XX Aprilis 1120 defuncti, memoriam a majoribus nostris omissam fuisse, quoniam nec inter Prætermisos aut in alium diem Rejectos nomen ejus occurrit. Non credimus tamen ei locum in Actis Sanctorum esse denegandum, quia signa cultus evidentissima adsunt; scilicet sollemnis corporis translatio, num. 33 Vitæ infra edendæ relata, et elevatio supra terram, repositio capitis in vasculo deaurato, ac tandem costa sacri corporis, seorsim servata, quæ, ut habetur num. 42 diebus dominicis ad capellam sancti Geraldii fidelibus populis, illic vigilantibus, deportabatur. Ad hanc porro diem ponimus B. Giraldi Acta, quatenus magister fuerit B. Bertrandi, cujus memoria etiam, ut supra ostendimus, hac die a quibusdam hagiologis, quamvis minus recte, celebratur. Neque istiusmodi præmissiones vitio verti debent decessoribus nostris: agitur enim semper de Beatis, quorum cultus inter angustissimos fines circumscriptus fuerit: ad quorum proinde notitiam devenire non poterant, nisi specialiter admonerentur: quod frequentissime negligi, nostra nos quotidiana experientia docet. Et nos quidem præteriisset B. Giraldi memoria, nisi felici nexu nobis discipulus magistrum indicasset.

Vita, ab anonymo Cisterciensi conscripta;

2 Vitam S. Giraldi, infra edendam, habemus satis prolixam et accurate scriptam; si tamen expungis nævos aliquos chronologicos et quæ narrat de Caduinensi monasterio num. 22, quasi sex post foundationem annis jam a norma regulari exorbitasset. Hæc tamen σφαλματα faciunt, ut scriptor duobus fere sæculis a Giraldo nostro distare videatur: etenim octoginta circiter a fundatione annis Caduinum a recto tramite deflexit, nempe tempore Innocentii III, ut constat ex hujus Regestis lib. I, epist. 146, quæ data fuit VI id. Maji 1198 (1). Quum itaque tantum

erraverit biographus in causa Caduinensi; omnino verisimile evadit, scripsisse circa finem sæculi XIII, ut notat Edm. Martene in capite Vitæ (2). Ex altera tamen parte adeo accurate describit, quæ pertinent ad Castellariense ascesterium, ut monumenta cœvæ coram habuisse et studiose fuisse scrutatum ambigendum non sit: unde sponte quasi sua nascitur conjectura, biographum Castellariensem monachum fuisse: quam suo etiam calculo probat Edmundus Martene (3), atque etiam admittimus. Si itaque nævos, ex male ordinata chronotaxi natos, corrigas, tota narratio recte procedit, et res gestæ veritate nituntur. Cæterum affectat biographus stylum suum verbis similiter desinentibus, quod legenti facile occurret; atque hinc frequenter fit, ut phrases suos adscitis verbis vestiatur: unum tamen non selectum, sed arreptum in turba huc adducam ex num. 7:

Pallidus erat et macilentus, carnem spiritui [subjiciebat, Parcius, quam necesse esset, seminecis artibus indulgebat; Corporis et mentis perpetua rutilavit virginitate,

Et mira se armavit asperitate; Omnes sensus corporis sic erant mortificati Ut in mortem vitiorum viderentur conjurati.

3 Giraldu, quem biographus passim Giraudum aut Gyrandum appellat, ortus est, ait, de Petragoricensi territorio, in vico, cui vocabulum est Salis. Duplex est autem hujus nominis vicus in Petragoricis; uter est locus natalis beati viri non facile quis definierit. Unus ab altero, si mappas Cassinianas consulis, XXVII fere chiliometris distat; alter in Bergeracensi districtu (arrondissement Bergerac), alter in Sarlatensi (arrond. de Sarlat) situs. Quoniam tamen vicus Bergeracensis, multo propius monasterio S. Aviti adjacet, hunc beato nostro natalem existimamus. Dicit enim biographus

Beatus in Petragoricis nascitur

(1) Migne, Patrol. tom. CCXIV, col. 128. — (2) Ampliss. Octobris Tomus X.

coll. tom. VI, col. 990. — (3) Ibid. l. c.

AUCTORE
J. V. II.

num. 4 puerum Giraudum Domino oblatum, suscepisse habitum regularis canonici in monasterio S. Aviti. Non longe erat monasterium illud a villa Salis et a domo parentum. Ast S. Aviti loca quinque in Petragoricis inspicienti vel obiter Atlantem Cassinianum occurrunt, nempe S. Avitus Dominorum, S. Avit le Senieur, S. Avitus de Riperia, S. Avit Rivière, S. Avitus Leydensis, S. Avit de Leyde, S. Avitus Villariensis, S. Avit Villars et S. Avitus de Gravemeyrus: quin autem hic agatur de S. Avito Dominorum dubium esse non potest; nam istic aliquando exstitit collegium canonicorum, ut constat ex Actis S. Aviti Eremitæ ad diem xvii Septembris (1) et diuturna fuit controversia, utrum sæcularium an regularium esset. Tandem anno 1292 decusum fuit, esse collegium sæculare (2). Constat tamen ex hac Vita S. Giraldi, collegium fuisse canonicorum regularium, quum aperte dicat biographus noster, Sanctum induisse habitum canonici regularis in monasterio S. Aviti, quod post medium sæculum undecimum accidisse existimo. Porro Villa S. Aviti Dominorum quatuor chiliometris a villa Salis Bergeracensi distat: unde verisimillimum evadit, hanc villam fuisse S. Giraldo natalem.

circa annum
1070;

4 Tempus mortis, scilicet annum 1120 cognoscimus, sed ignoramus quo tempore in lucem prodierit B. Giraldus: adeoque quot annis vixerit. Conjectare tamen licet ad senium usque non produxisse vitam: nam discipulus fuit S. Roberti de Arbrissello, anno 1117 defuncti (3), qui ipse ad decrepitam ætatem pervenisse non videtur: quoniam supremo morbo imminente, ut habet ejus biographus coævus (4), ad populos, qui ejus prædicationem avidè desiderabant, et desiderantes multis precibus postulabant, pergebat: quod laboris genus virum indicat robustæ adhuc valetudinis, adeoque nec senio fractum. Ex altera parte B. Giraldus, qui magistro suo tribus solum annis supervixit, dicitur in Vita sua num. 3 et 4, adhuc puerum fuisse, quando B. Roberto discipulum se dedit. Excitatus, inquit biographus noster, Giraudus puer præconio tanti viri, festinavit apud eum inveniri, ut sub tanta ferula posset maturius erudiri... Suscipiens autem senex puerum, cum devotione et alacritate animi per dies aliquot notas faciebat parvulo vias Domini: tandem eodem Roberto hortatore, habitum canonici regularis B. Giraldus in monasterio S. Aviti suscepit. Ex hisce conjecto, B. Robertum, septuagenarium fere, B. Giraldum quinquagenarium obiisse: qua conjectura admissa chronotaxis commode procedit. Robertus quidem inter annos Christi 1040 et 1050 natus (Historia liter. Franciæ habet annum 1047 (5)), anno 1117 sat virum habebat, ut ministerio apostolico operam suam impendere posset: B. vero Giraldus, circa annum 1070 in lucem editus, aliquandiu sub magisterio B. Roberti versari potuit. Simoderite accipiantur supra citata verba pueri et senis, quæ magis indicant utriusque annorum differentiam, quam alterutrum ætatem senilem et puerilem, omnia bene fluunt.

juvenis cano-
nicis regulari-
bus adscri-
ptus;

5 B. Robertus, non contentus vitam suam apostolico ministerio, impendere, etiam socios in partem laboris associavit. Visum est, inquit ejus

biographus, Baldricus, Dolensis episcopus (6), illi, multos debere colligere, ipsisque dare manducare, ne forte deficerent in via; quidam enim ex iis de longinquo venerant. Vocati autem sunt collecti illi, Regulares, qui more primitivæ Ecclesiæ vivere satagebant regulariter. Factum est igitur examen illud, advolans de mundi lenocinio, canonicorum congregatio. Hujus consilii primus effectus fuit fundatio S. Mariæ de Rota in Bosco prope Credonium (Craon dép. Mayenne), quæ ad finem usque permansit canonicorum S. Augustini. Postmodum tamen Fontem Ebraldi (Fontévrault), quatenus saltem ad fœminas spectat, sub Regula S. Benedicti instituit (7). Pari modo B. Giraldus et ipse canonicus regularis, monasteria, quæ instituit, sub Regula S. Benedicti fundavit, quæ dein ad Observantiam Cisterciensem transierunt. Presse quoque magistrum suum Robertum secutus est B. Giraldus: etenim si ea quæ in Vita infra danda numm. 7 et 8 cum Roberti austeritate, quam Baldricus Dolensis exposuit, conferantur, facile cernitur, discipulus magistri sui imaginem accuratissime exhibuisse. Baldricus quidem B. Robertum depingit (8), cilicio indutum, lectisternium præter humum vix noscentem, vinum omnino, cibosque lautos et saginatos nescientem. Quæ omnia ad amussim B. Giraldus communia erant; his adde prædicationis instantia, et in B. Giraldo nostro B. Robertum expressum invenies.

6 Ut magister suus, B. Robertus, sic B. Giraldus plurima fundavit cœnobìa, ad quæ confugiebant ab eo conversi. B. Giraldi biographus num. 12 multi, inquit, conversi ad Dominum per ejus ministerium, cœperunt ei offerre possessiones et prædia ad construenda cœnobìa, fundavitque septem monasteria pro viris, duo pro fœminis. Nominavit autem Caduinum primum, Grandis-Silvam secundum, Dalonem tertium, Bornetum, quartum, Alodia quintum; Absiam Gatinia sextum, Castellaria septimum... Alia duo nominavit Tutionem et Bibionem ad monialium regionem*. Chronicum S. Maxentii, vulgo Malleacense dictum, et in annum Christi 1134 desinens, adeoque coævum, plures fundationes B. Giraldi adscribit: Sic enim habet (9): Anno millesimo centesimo vigesimo Giraldus de Sala obiit... Eodem tempore inchoata sunt plurima cœnobìa de institutione Giraudi de Sala. In territorio Tolosæ est unum cœnobium in honore S. Mariæ, quod vocatur Major Silva, ubi primus abbas fuit Stephanus. In pago Agennensi est aliud cœnobium, vocatum Gundum*, in honore S. Mariæ, ubi primus abbas fuit Bernardus. In territorio Petracoricæ civitatis est alterum, quod vocatur Cadunense* in honore B. Mariæ, ubi primus abbas fuit Helias. In pago Engolismensi et aliud, quod vocatur Bornet, similiter dedicatum, ubi primus abbas fuit Willelmus. Est aliud in territorio civitatis Pictavæ, quod vocatur Alodus*, ubi primus abbas fuit Petrus, et post Giraldus. In territorio Santonensi Fons Dulcis et aliud est, quod vocatur Tenale*, ambo abbates Willelmi vocati: Item aliud, quod Absida* vocatur, ubi Petrus primus abbas fuit. Est et aliud quoque, quod

novem mona-
steria,

* religionem ?

* Gondon

* Cadouin

* Les Alleuds

* La Tenaille

* L'Asie

(1) Act. SS. tom. III Sept., pag. 360. — (2) Ibid. pag. 361. — (3) Ibid. tom. III Febr., pag. 593. — (4) Ibid. pag. 612. — (5) Tom. X, pag. 133. — (6) Act. SS. tom. III Febr., pag. 603. —

(7) H. Nicquet. Hist. de Fontévrault, pag. 242. — (8) Act. SS. tom. III Febr., pag. 603. — (9) Labbe, Nov. Biblioth. mss. tom. II, pag. 219.

A Castellarium nuncupatur, ubi primus abbas Aimericus. In nemore Gastinensi est aliud ad S. Benedictum de Pino* vocatum, ubi primus abbas Guillelmus fuit. Aliud est in nemore, Bonæ Vallis* nomine. In pago Lemovicino est aliud, Dalum* vocatum, ubi primus Rogerius abbas fuit. Est aliud cœnobium Castrensis*, ubi primus abbas fuit Guillelmus. Est alia domus Dei in Lemovicensi pago, quæ vocatur Castalensis, ubi prior Goffredus primus fuit. Alia quoque domus Dei, Corbasim vocata, S. Mariæ et S. Nicolao sacrata, ubi prior Bernardus primus fuit. Hactenus *Chronicum Malleacense*.

quamvis plura
indictet chroni-
cum Mallea-
cense,

7 Quamvis scriptoris testimonium, quatenus coævi, præferendum biographo S. Geraldii, ducentis fere post annis scribenti, videatur: hujus tamen potiore rationem habendam censemus, qui indubie coram habuit documenta antiqua, nulli errori obnoxia. Malleacensis quidem duo monasteria puellaria, Tutionem et Bibionem omisit, et Beato nostro tribuit foundationem cœnobiorum, aliis adscribendam. Etenim catalogo biographi sequentes Malleacensis foundationes addidit: Fontis-Dulcis, Gondonii, Tenaliæ, S. Benedicti de Pinu, Bonæ-Vallis, Castrensis, prioratum Castaliensis et Corbasini. Porro nullo certo argumento constat, ullum ex istis monasteriis auctorem habuisse B. Giraldum de Salis. Quod imprimis spectat ad Fontem-Dulcem, Mabillonius in suis *Annalibus* lib. LXXII num. 17 dicit: Monasterii originem Chronicon Malleacense S. Gerardo de Salis, domestica vero loci monumenta Willelmo de Concampo tribuunt. Quam in rem in sua *Appendice* sub § LXXXI adducit diplomata foundationis (1). Recte igitur monasterium istud biographus e suo Catalogo expunxit. De Gondonio non est, quod dicam, quum, ut scribit Gallia Christiana (2), omnia illius monumenta perierint. Attamen Angelus Manriquez in *Annalibus Cisterciensibus* ad annum 1123 cap. 4 num. 8 sine ambage dicit Gundum seu Gondonium fuisse filiam Caduini, et ad lineam Pontiniacensem pertinere. Pari modo originem Caduino debet Bona Vallis et cum eo lineæ Pontiniacensi adscripta fuit (3), quod idem testatur Ang. Manriquez ad annum 1120 cap. 1 num. 1.

in variis diæ-
cesibus fun-
dat:

8 Porro Tenalia, quæ numquam transiit ad Cistercienses, sed semper Ordinis S. Benedicti permansit, originem suam Fonti-Dulci debet, ut nos docent monumenta Gallicæ Christianæ (4). Idem dicere licet de Monasterio S. Benedicti de Pinu, quod Gallia Christiana S. Mariæ de Pinu appellat (5): nam auctor et primus abbas hujus cœnobia fuit Gulielmus, qui, ut loquitur charta concordie (6), religiosiorem vitam ducere volens, a canonicis S. Hilarii Pictaviensis ipse canonicus obtinuit locum quemdam, qui dicitur Ferraria ea lege, ut singulis annis libram unam thuris B. Hilario persolvendam ferrent ac preces pro defunctis canonicis funderent monachi. Ex his satis liquide constat initium cœnobia debere Gulielmo, olim canonico, post monacho, quin aliqua B. Geraldii mentio fiat. Castrensis autem abbatia in Petragoricis, si fidem tribuimus Joanni Dupuy minoritæ, jam ante annum 1081 fundata fuit, quando scilicet

B. Giraldus factus erat annorum undecim. Remanent duo prioratus: Corbasim, domus S. Mariæ et S. Nicolao sacrata, cujus mentionem nusquam reperi. Castalensis contra in diœcesi Lemovicina, vulgo Le Chalar (7), prioratus origo mihi similiter ignota est. Sed esto, utrumque locum fundarit B. Giraldus, biographi fidem non inficeret, quoniam de iis cœnobiis egisse credendus est, quæ in justa monasteria excreverunt: prioratus autem sunt potius monasteriorum rudimenta, quæ facile a scriptore omitti potuerunt.

9 Manet igitur, a B. Giraldo septem virorum et duo feminarum monasteria fundata fuisse, prout ab ejus biographo enumerata sunt: scilicet, ut habet num. 12 Vitæ, Caduinum primum, Grandis-Silva secundum, Dalo tertium, Bornetum quartum, Alodia quintum, Absia Gatinæ sextum, Castellaria septimum. Quibus addenda sunt duo monasteria puellaria, Tutio et Bibio. Ex hisce verbis oritur imprimis quæstio, an enumerata monasteria virorum ordine chronologico hic describantur. Certum quidem est Castellaria fuisse ultimam foundationem B. Geraldii, anno, inquit biographus num. 23, millesimo centesimo decimo nono factam: nam quod constituta jam Castellaria, ut ibidem dicitur, locum Absiæ de eremitario abbatiam constituerit B. Giraldus, non indicat posteriorem esse Absiensem foundationem Castellariensi, ipse etiam vir sanctus eremiticam coluit vitam, adeoque et eremitoria in decursu erigere potuit, in monastica dein instituta mutata. Dein quam attigimus in B. Bertrandi actis controversia num. 6 monstrat, Caduino primatum quemdam super Grandi-Silva obtigisse. Ex quo mihi satis verisimile est, si Castellaria excipias ordine chronologico monasteria a biographo recenseri. Existimo tamen prius feminarum quam virorum monasteria instituta fuisse: idque satis certum videtur pro Tutione. Nam ejus fratres Grinoardus et Fulco adhuc juvenes erant, quippe qui, ut loquitur biographus num. 13, de scholis ad propria facerent redditum, quando eorum frater Giraldus jam Tutionensis, ut ibidem dicitur, vulgo appellabatur. Dein paulo supra, num. 12, Tutio mater et magistra Ordinis, Fons-Ebraldi vero filia Tutionis, quod observatum est aliquantum temporis, donec propter aquæ penuriam Tutionenses compulsæ sunt mutare domicilium et intrare Fontis-Ebraldi monasterium. Ex tunc irritatum est, quod statuerat pater; et mater filia, filia vero facta est mater. Scimus autem fundatum Fontem-Ebraldi anno 1100 aut 1101, id affirmat *chronicum Malleacense* seu S. Maxentii scribens (8): Eodem anno (1000), Rotbertus magister cœpit dignosci apud nos et incepit locum Fontis-Evraldi* ædificare, et fratres et monachos adunare in pluribus locis, qui sub disciplina sua religiose vivunt, et tenent Ordinem, eo vivente et mortuo apud Tucum etc. Num Tucum idem sit cum Tutione, non ausim dicere: sed id elucet Tutionis foundationem præcessisse Fontebraldensem, nec primatum amisisse nisi propter aquæ penuriam: unde initia Tutionis ad sæculum XI referenda sunt. Tutio (le Tusson, Dép. de la Charente) in diœcesi Engolismensi, perstitit sub Ordine

scilicet, par-
thenones Tu-
tionem et Bi-
bionem;

E

F

* Ebraldi

(1) *Annal.* tom. V, pag. 532 et 631. — (2) *Tom. II*, col. 951. — (3) *Ibid.* col. 1360. — (4) *Ibid.* col. 1121 et *Instrum.* col. 484. — (5) *Ibid.* col. 1350. — (6) *Ibid.* *Instrum.* col. 378. — (7) Le Long.

Bibl. hist. de Fr. tom. IV, num. 13422. — (8) D. Bouquet. *Rec. des Hist. de Fr.* tom. XII, pag. 404.

AUCTORE
J. V. H.

Fontis-Ebraldensis, in archipresbyteratu, inquit Mabillonius lib. LXXII Annal. § 42, Ruffiacensi. Unde errant quidam, dubitantes, utri diœcesi Santonensi aut Engolismensi adscribant (1). Quod ad Bibionem spectat nullam ejus mentionem uspiam inveni, atque adeo parthenonem interiisse existimo.

virorum Ca-
duinum,

10 Atque hæc sunt foundationes S. Giraldi: ex quibus etiam argui potest, quæ fuerit apostolicorum laborum circumscriptio: omnia enim monasteria, si Grandem-Silvam ad Tolosanam pertinentem excipias, intra provincias Bituricensem et Burdigalensem continentur. Nunc ad singula cœnobيا deveniamus. Caduinum monasterium hodie Petrocorensis diœcesis, præ omnibus reliquis primum ponit biographus noster supra citatus, nec immerito: quippe quod anno 1113, secundum Chronicum Malleacense (2), inchoatum, anno 1115 jam a Giraldo nostro ad monasterii formam redactum erat, ut docet nos instrumentum datum B. Benedicti die festiva, quinto idus (xi) Julii, anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo decimo quinto (3); in eo enim Robertus de Arbecello concedit et irrevocabiliter tribuit nullo pacto, nisi solo caritativæ germanitatis amore retento, domino Gerardo de Salis, venerabili magistro, socio suo, inter necessarios amicissimo, ejusque filiis, imo conservis, tam extemporaneis quam successuris utrumque locum, in Silva Cadunensi situm, ... quem ipse Gerardus cum suis commilitonibus acquisierat et acquisitam ædificaverat. Non ita diu post Caduinum Cisterciensi Ordini adjunctum fuit; filia scilicet Pontiniaci, cujus abbas Hugo illuc misit Henricum monachum suum, anno, inquit Gallia Christiana (4), 1116: ast Angelus Manrique in suis Annalibus Cisterciensibus sub anno 1120 cap. 1 num. 1, Cisterciensem associationem ad annum 1120 refert. Arbitramur, Galliæ Christianæ, fontibus historicis viciniori credendum esse quam Annalibus Cisterciensibus; præsertim quum Ang. Manrique fateatur ibidem, sibi adhuc fundatores ignotos esse, quos certo recenset Gallia Christiana. Cæterum in computandis annis aliqujus foundationis monasticæ, ejusque exordio signando, multiplices sunt variantium opinionum causæ, indicatæ ad diem xx Octobris in Actis BB. Gaufridi et Serlonis, quas lector, si lubuerit, adibit (5). Caduini religiose aservabatur Sacrum Christi Sudarium. Monasterium abbati suo commendatario annue quinque millia librarum Gallicarum referebat.

Grandem-Sil-
vam et Dalonum,

11 De secundo monasterio, a B. Giraldo fundato, Grandi-Silva, non est quod pluribus agamus; quum quæ scimus, in Actis S. Bertrandi exposuerimus. Tertium itaque monasterium est Dalonum seu Dalona, in diœcesi Lemovicensi: et quidem agi cœptum est de ejus fundatione anno 1114, quando Giraldu noster locum agrestem in donum accepit, ut docet liber fundationis Dalonensis (6): verum licet donatio celebrata fuerit dicto anno, non videtur continuo erectum cœnobium; nam donationi, ut ibidem dicitur, intercessit monachus quidam Turturiacensis, Constantinus nomine, locum Dalonis in sua pertinentia constitutum calumnians: episcopus autem Lemovicensis que-

rimoniam ejus indiscussam præteriri non ferens, jussit, ut vicini senes in medium deducerentur, et si vidissent vel audissent, utrum eorum eremum istam aliquando quis hominum incoluisset, ab eo coram omnibus requirerentur. Requisite senes, responderunt, eremum istam retroactis temporibus solitudinem hactenus permansisse... Verumtamen quamdam eremi particulam retulerunt quemdam rusticum, Robertum de Lage nomine, jam pridem coluisse, et decimam prædicto monacho tradidisse. Atque hinc querela decimatorum, quam Robertus rusticus redimere debuit pretio triginta solidorum et sex nummorum. Hisce demum omnibus absolutis, donatio perfecta fuit. Satis igitur manifestum fit, inter donationem fundi et monasterii erectionem tempus aliquod fluxisse: quapropter etiam si Dalonensis donatio omnes alias foundationes B. Giraldi præcessisset, nullatenus sequeretur, Dalonum ante Caduini et Grandis-Silvæ constitutionem ad justum monasterii formam redactum fuisse. Dalonum Ordini Cisterciensi anno 1120 adscriptum dicit Ang. Manrique ad hunc annum cap. 3, num. 7; multis opibus accrevisse intra breve tempus videtur: nam quum Dalonenses conquesti fuissent apud Alexandrum Pp. III, ut habetur in Decretalibus c. 9 de decimis (iii, 30), quod monachi Ursitenses decimas auferre conarentur, respondet Pontifex, ut inter se pacifice super decimis componant. Nam, inquit, quando Romana Ecclesia Ordini vestro privilegia de decimis dederat, ita erant raræ abbatiæ vestri Ordinis, quod exinde nulli poterat de jure scandalum suboriri: sed nunc in tantum augmentatæ sunt, ac possessionibus auctæ, quod multi viri ecclesiastici de vobis apud nos querelam sæpe proponunt. Hoc monasterium, sicut pleraque alia, commendatariis traditum, multum decrevit, et abbatibus suis annuos 1500 referebat.

12 Quarta S. Giraldi fundatio fuit Bornetum, olim et nunc diœcesis Engolismensis: ejus initium chronicum Malleacense ad annum 1113 reponit: Anno, inquit (7), mxxiii Giraudus de Sala monasteria duo Cadonio et Bornet incepit. Ex his autem verbis neutiquam deducere licet, jam ab anno 1113 constitutum fuisse Bornetense monasterium. Nam, ut supra monstravimus de Caduino agentes, non continuo incepta fundatio ad justum monasterii constitutionem attingit, quum pro Caduino biennium ab ejus initiis ad perfectionem operis intercurrerit. Imo si instrumento, in Gallia Christiana edito (8), fidem adhibemus, anno primum 1125 ultima manus Borneto imposita fuit. Anno Domini mcccci in mense Decembris, nos Guillelmus, episcopus Engolismensis, vidimus, tenuimus, palpavimus et perlegimus fundationem monasterii de Borneto, quod fundavit anno Domini mxxv, Honorio secundo in Urbe præsidente, dominus Geraldus episcopus Engolismensis, S. R. E. legatus et in quodam Chartario fundationis supradicti monasterii habebatur. Et ut diligentiori cura monasterium ipsum ab Engolismensi episcopo foveatur et tueatur, dilectus filius noster Helias, primus ejusdem monasterii abbas, cum con-

(1) Cfr Annuaire histor. de Fr. année 1838, pag. 83 et 215. — (2) D'Achery. Spicil. tom. III, pag. 473. — (3) D. Bouquet. Rec. des Hist. de Fr. tom. XII, pag. 403. — (4) Tom. II, col. 1338. —

(5) Act. SS. tom. VIII Octob., pag. 1020. — (6) Gall. Christ. tom. II, Instrum. col. 201. — (7) D. Bouquet. Rec. des Hist. de Fr. tom. XII, pag. 403. — (8) Tom. II, col. 1031.

A silio fratrum suorum, mihi Gerardo Engolismensi episcopo meisque successoribus episcopis cessit quartam partem libræ incensi, singulis annis reddendam. Qui chartam inspexit ratam habuit Guillelmus, hujus nominis sextus, sedem Engolismensem tenuit ab anno 1391 ad 1415 (1) : et qui fundasse dicitur episcopus Gerardus seu Giraldu de Blavia, hujus nominis secundus, ab anno 1101 ad 1136 (2). Ut porro instrumentum istud cum chronico Malleacensi conveniat, dicendum est, Bornetum, a B. Giraldo anno 1113 inchoatum, et eodem duce, ab aliquot fratribus jam excultum, demum anno 1125 perfectam formam accepisse : adeoque qui primus dicitur abbas Guillelmus, ut habet chronicum Malleacense, supra num. 6, esse inferioris subsellii præpositum. Cæterum Manrique et Jongelinus nuspian agunt de Borneto, quatenus ad Cisterciensem Ordinem pertineat, quod tamen affirmat Gallia Christiana (3). Communiem calamitatem subiit Bornetum, commendatariis traditum, quibus annuatim quatuor milia librarum reddebat.

Alodia,

13 Sequitur quintum monasterium, a B. Giraldo fundatum, quod biographus noster vocat Alodia : cujus quidem nominis duplex est cœnobium : scilicet Virginum in diœcesi Lemovicensi ; virorum, de quo nobis sermo, in Pictaviensi : utrumque in Ordine Benedictino ad finem usque perseveravit. Pictaviense asceterium B. Mariæ de Allodiis (Lez Alleux, Dép. des Deux-Sèvres) a B. Giraldo, sed incerto tempore, fundatum fuit : nuspian de ejus foundationis tempore quidquam inveni, præter ea, quæ ex Chronico Malleacensi supra retulimus. Abbatem autem post Petrum et Giraudum habuit Grimoardum, B. Giraldu nostri fratrem, qui ex priore Castellariorum hanc abbatiam deinde rexit, donec 1140 Pictaviensis episcopus electus fuit. Quam electionem aliquandiu suspensam habuit Ludovicus VII : quamobrem S. Bernardus epistolam 342 dedit ad Joslenum, Suessionensem episcopum, regio lateri adhærentem, ut Burdegalensem archiepiscopum, qui electam pari Pictaviensium pace et voto et voce personam canonica libertate consecraverat, apud regem excuset (4). Electionem Grimoardi laudavit Innocentius II, datis duabus epistolis, altera ad clerum et populum, altera ad ipsum Grimoardum, qua eundem hortatur, ut in his quæ ad episcopale officium pertinent, semetipsum satagat laudabiliter exercere, opus faciat euangelistæ, ministerium suum impleat : subditos vero suos paternis affectibus diligat ; et ut commissa sibi a Deo Ecclesia sub sua providentia tam spiritualiter quam temporaliter augeatur, intenta animi vigilantia studeat providere : possessiones quoque et bona ipsius episcopatus, quæ distracta vel illicitè alienata esse noscuntur, cum omni diligentia recuperare laboret (5). Hoc quoque monasterium absorbuit commendæ : cujus vix rudera reliqua erant anno 1726, quo Benedictinus Beaunier librum suum monasticum edidit (6). Interea commendatario remanebat census annuus secundum mox laudatum scriptorem librarum 1200, secundum alios 4000 (7).

14 Sexta fundatio Beati nostri est monasterium Absia, quod biographus num. 6 dicit Gatinia, chronicum Malleacense in nemore Gastinensi ponit. Duplex est autem pagus Gastinensis seu Wastinensis : alter notior sub civitate Senonensi (vulgo Le Gatinois) (8), qui inter civitates Aurelianensem Parisiensem interjacet : alter vero in Pictonibus, a Cl. Guerard omissus (9), quem recenset Hadrian. Valesius in Notitia Galliarum sub verbo Pictones (10). In hoc minori pago sub paga majori Pictonico, est Absia : olim Rupellensis, hodie Pictaviensis diœcesis. Initium monasterii refert ejus chartarium his verbis (11) : Anno ab Incarnatione Domini mcxx, epacta xviii, concurrente iv, indictione xiii, fundatum est cœnobium S. Mariæ Absiæ in primam abbatiam pagi Pictaviensis secundum Regulam S. Benedicti et institutum patrum, probatissimorum monachorum Cisterciensium, a magistro venerabili Giraudo *, cooperante gratia Spiritus Sancti in magna gloria, et auctoritate virorum religiosorum, scilicet, venerabilis Guillelmi Gisleberti et abbatis Cadunii et abbatis Borneti et aliorum multorum, tam religiosorum quam clericorum, nobilium personarum. Et sub una die, scilicet vii idus Aprilis, feria tertia ante Palmas, primus abbas et clerici insimul sexdecim, in monastico habitu consecrati sunt : qui videlicet magister Giraudus, postquam discipulum suum, præfatum religiosum valde virum et per omnia bonis moribus instructum, fratribus sibi commissis abbatem ordinasset ; ut ei mos erat libere abbatias instruere, locum hunc liberum illis tradens, domibus et necessariis rebus optime ad serviendum Deo magna jam ex parte exstructum, ut verum regem Christum super se semper caput haberent, monuit ; ut in virtute Sancti Spiritus secundum propositum supra dictum viverent, præcipiendo rogavit. Abbatia Ordinis S. Benedicti commendatario suo libras 2000 reddebat.

AUCTORE
J. V. H.
Absia,

* Giraudus

E

15 Septima tandem beati viri Giraldu fundatio fuit cœnobium Castellaria : quod quidem ante Absiam fundatum videtur, licet ultimo loco positum, quatenus ibidem diem suum clausit. Nam, ut num. præcedenti monstravimus ex chartario Absia initium sumpsit anno 1120 : ast Castellariense monasterium, secundum biographum num. 23, circa festum S. Bartholomæi seu xxiv Augusti anno Domini millesimo centesimo decimo nono. Idem quoque monstrat reliqua narratio : quum enim Absiam peteret B. Giraldu, ut de eremitario abbatiam constitueret, id est, ut initium daret justo cœnobio, jam suam regularem formam habebant Castellaria ; quandoquidem fratribus promisit, se, expleto Absiæ opere, venturum ad eorum monasterium. Quod quidem præstitit, quando Absiæ in infirmitate constitutus, Castellariaque delatus, ibidem semper ægrotus, vitam finivit suam. Non videtur autem verisimile, supremo morbo laborantem novæ foundationi insudasse beatum virum. Quamvis autem Absiam anno 1120, Castellaria anno præcedenti, 1119, fundata habeamus, adeoque de alterutrius prioritate dubium nul-

Castellaria.

F

(1) Gall. Christ. Tom. II, col. 1016. — (2) Ibid. col. 993. — (3) Cfr Mabillon. Annal. lib. LXXII, § 63. — (4) Migne, Patrol. tom. CLXXXII, col. 346. — (5) Gall. Christ. tom. II, col. 1173. — (6) Recueil des archevêchés, tom. I, pag. 169. — (7) Ibid. l. c.

Migne, Dict. de géogr. eccles. tom. I, col. 701. — (8) Guérard. Essai sur les divisions des Gaules, pag. 146. — (9) Ibid. pag. 153. — (10) Pag. 449. — (11) Gall. Christ. tom. II, col. 1380.

AUCTORE
J. V. H.

lum superesse videatur; nihilominus biographus num. 27 Castellaria dicit locorum suorum novissimum, pauperrimum et, quantum ad tectum, vilissimum. Quæ verba biographi, rerum Castellariensium scientissimi, ita interpretor, ut licet fundatio Castellariorum anterior sit in mutatione vitæ eremiticæ cum monastica, tamen ipsa loca regularia imperfecta reliquerit moriens B. Giraldus, perficienda post obitum: quod etiam indicat vox omnium pauperrimum monasterium. Confirmatur etiam ex num. 29, quo dicitur in diebus Emerici seu Aimerici fratres factos monachos et ipsum primum abbatem loci. Ad annum usque 1121, quo Aimericus cœpit, necdum perfectionem acceperant Castellaria, quamvis rudimenta justî monasterii a B. Giraldo jacta fuissent. Castellaria (Les Châtelliers, dép. des Deux-Sèvres, arrond. de Niort) etiamnum ad diœcesim Pictaviensem pertinet, fuitque Ordinis Cisterciensis, et lineæ Claravallensis, ab anno 1128, ut monstrat Ang. Manrique ad eundem annum cap. VI, num. 6. Commendatario obveniebant duodecim millia librarum Gallicarum. Coronidis loco apponere liceat, quam late sese extenderet commendarum usus: universim in Gallia præter Ordines mendicantes, erant monasteria dotata 1644, ex quibus commendata, adeoque sæcularibus distribuenda, erant numero 1214: contra virorum monasteria sub abbatibus regularibus erant 114: prioratuum similiter regularium ignoratur numerus (1).

VITA

B. GIRALDI DE SALIS,

scripta ab auctore anonymo, Castellariensi, ut videtur, monacho circa finem sæculi XIII,

EX MS. CASTELLARIENSI,

Apud Edm. Martene Amplissim.
Collect. tom. VI.

CAPUT PRIMUM.

Beati natales; litterarum studium;
canonicatus regularis; vita eremitica;
prædicationes in diœcesi Pictaviensi.

Giraldus igitur noster ortus est de Petragericiensi territorio, in vico, cui vocabulum a Salis, et hæc fuit tanto viro terra natalis a: ibi natus et alitus est per multum temporis, in medio perversæ nationis, bellicosæ ac ferocis. Cæterum de natali cervicositate non plus traxit aliquid tale, quam pisces maris de materno sale. Fulco dicebatur ejus pater, Adeardis mater: ambo inclyti ac locupletati, generosi et famosi juxta nomen magnorum, qui

sunt in medio hujus maris magni et spatiosi; D ambo milites ex conditione, christiani professione, religiosi devotione, de quibus sermo grandis restat ad interpretandum: sed usque ad ordinem prosecutoris duximus reservandum. Præclari igitur parentes præclaras tres soboles, quia præclara tria luminaria, præclare genuerunt, omnes futuros ad eremum, Giraudum vocantes primum, Grimoardum secundum, Fulconem novissimum. Sed usque ad tempus sustinendo de duobus ultimis fratribus, Giraudus sic a quodam commendatus est in versibus:

Giraudus gente generosus, corpore, mente, Petragoræ pago fulsit, quia lucis imago.

Ingeniosus itaque puer Giraudus magnæ spei et laudabilis indolis, litterarum studiis traditus est a parentibus erudiendus in scholis. Erat enim primogenitus in multis fratribus b, et ante eos traditus est artibus liberalibus; quibus non multo post fratrem sequi ad scholas fuit maximæ curæ; unicuique secundum tempus suæ genituræ. Domi timere Deum et abstinere ab omni peccato docebat eos devotissima mater: in scholis disciplinam et scientiam monebat eos sedulus magister, in quibus omnibus supra cunctos coætaneos suos enituerunt in brevi, non tantum eruditione linguæ magistræ, quantum unctione Spiritus Sancti.

2 Religiosus itaque puer Giraudus, compariens in animo mundum positum in maligno, utpote quia domus ardet et ignis instat a tergo, cœpit secundum sapientiam, congruentem ætati tam teneræ, revolvere in corde de logica illa singulari et unica, quæ mortis non timet ergo: et post multos cogitationum accusantium aut defendentium circuitus, sacra illustris pueri deliberavit infantia, demum petere deserta vel eremum: fecissetque desiderio satis, si teneritudo non obstitisset ætatis. Animus tamen cum Martino aut circa ecclesias aut circa abbatias semper intentus, adhuc in ætate tenella meditabatur, mire in benedictionibus dulcedinis præventus: quod postmodum exsolvit devotus, tunc rei probavit eventus. Et vidit, quod esset bonum et coram Deo acceptum: apposuitque mittere manum ad aratrum, quatenus aptus regno Dei declinaret finaliter baratrum damnationis.

3 Erat in diebus illis Robertus d'Arbrissel quidam, vir spectabilis conversatione, et omni venerabilis acceptione c: hujus religio munda et immaculata erat coram Deo et omni populo, sollicitum se custodire ab hoc sæculo nequam. Is ergo de caducis et transitoriis curans parum, ex zelo cordis sui solum salutem sitiebat animarum, et circuiens per villas et castella de domibus paternis abstrahere Christo virgines, alliciens ad spiritualia connubia, sicut fecisse legerat Beatum Hilarium de propria filia. Inter multas vero operationes spirituales instituerat ferventer Fontis-Ebraldi locum et moniales. Erat fervens spiritu, et edoctus viam Domini, loquebatur ea, quæ sunt Christi Jesu. Stupebant autem omnes audientes, et mirabantur in verbis gratiæ, quæ de saliva ejus egrediebantur. Excitatus Giraudus puer præconio tanti viri, festi-

(1) Migne, Diet. de géogr. eccles. tom. I, col. 743.

A navit apud eum inveniri, ut sub tanta ferula posset maturius erudiri. In quo facto consilium videtur habuisse Spiritus almifici, dicentis per os Ecclesiastici * « Cum viro sancto assiduus esto, quemcumque cognoveris habere timorem Domini. »

* Eccli.
XXXVII, 15

habitu sus-
cipit;

d

4 Suscipiens autem senex puerum cum devotione et alacritate animi, per dies aliquot notas faciebat parvulo vias Domini : qui dum adolesceret, et eremum tenderet ulteriorem, videns pater in juvene tam intensum fervorem, persuadere coepit ei religionem laxiorem, et coegit renitentem. Suscepit ergo de consilio Roberti puer Giraudus, Domino oblatu, habitum regularis canonici in monasterio Sancti Aviti d. Non longe erat monasterium illud a villa de Salis et a domo parentum, placuitque ambobus commodari Domino praedictum talentum. Quo tenerius tantae opinionis sobolem diligebant, eo amplius de ejus conversione gaudebant. Ubi sunt, qui carnaliter amantes filios suos, plorant inexorabiliter mortuos mundo, ut vivant Christo? « Nolite flere super mortuum, ait Jeremias *, neque lugeatis super eum fletu, plangite eum, qui egreditur a Deo, scilicet per peccatum, quia non revertitur ultra, non videbit terram nativitatis suae. » Parentes Giraudi, divino mancipati servitio, gaudebant, non fletibus tabescebant, sicut et caeteri qui spem non habent.

* Jerem.
XXII, 10.

sanctaeque vi-
vit,

C

5 Ingressus est Giraudus coenobium cum virginitatis odore, referto sincero pectore spiritu mansuetudinis, virtutum multiplici flore. Mira illi erga canonicos reverentia et patientia, subjectio et humilitas : ultra humanum modum et infantiae metas vivebat in congregatione justorum, ordinabiliter sibi, sociabiliter proximo, humiliter Deo; velox ad audiendum et ad bona, tardus ad irascendum, et ad mala, summe verecundus ac circumspiciendus et ad verba; non circumquaque prospicere, non curiose per visibile quodlibet evagari : non oculos effrontes super singulos collocare; non sanctae Regulae Augustini iota aut apicem praeterire, non mandatis divinis vel seniorum contraire, non in elusionem disciplinae subterfugium, ut assolet, aliquando reperire : non evanescere in cogitationes, non velle haberi in ostentatione, non in admiratione. Erat in puero justitia gratuita, per quam reddebat omnibus debita, Deo timorem, superioribus honorem, coaequalibus amorem, spiritui proprio fervorem, pudorem et decorem, corpori candorem et moerorem. Quis umquam vidit vel audivit columbam simplicissimam, virtutem verecundissimam aut respicere attonite, aut ridere excusse, aut cachinnare convitiose, aut loqui otiose? Talibus virtutum fulgoribus coram Deo et Angelis radiosus erat, et apud socios flagranter gratiosus. Et coegerunt gradatim eum ad Ordines ascendere usque ad diaconatum : nam ex trepidatione et humilitate cordis semper abhorruit presbyteratum, dicens se nolle augere reatum.

diaconus fa-
ctus, in eremo

6 Giraudus sic habitans per longum tempus extra formam saeculi, in medio regularis populi, ut ad virilem pervenit aetatem, cogitavit addere fortiora ad ea, quae fuerant parvuli. Visitaverat pluries in illo temporis intervallo Robertum, religiosum et famosum magistrum suum, et biberat de purissimo ejus pectore

nobile Spiritus Sancti templum, et vixerat, ut ab eo didicerat, sacri praepceptoris ad exemplum. Ad ipsum ergo rediit Spiritus Sancti consilio, a quo exierat, tum quia eum sitiebat audire licentius, tum quia praedicando populis mereri volebat cumulatus, tum quia eremicultor optabat, latiora declinans, degere angustius : sancta quippe rusticitas prodest sibi soli, sed docta caritas proximo et sibi. Ardebat in clauastro, sed non lucebat mundo periclitanti, quia non erat in loco lucendi : videbat messem multam, sed operariorum paucitatem et mercedis ubertatem. Egressus est igitur, ut copiosiora sibi vindicaret merita : de paupere canonico factus pauperior eremita, et secundum Dei manum bonam secum ampliare coepit Dei cultum et religionis gentem et locum. Ex tunc mutati sunt vestes et cibi, ex tunc sollicitius et arctius vacare Deo et sibi coepit e.

e
mire austerus
victu

E

7 Imprimis totus erat in cilicio, totus in cruce et martyrio; restrictus fuit in cibo et in potu, et victu et vestitu, paucis minimisque contentus. Pallidus erat et macilentus, carnem spiritui subiciebat, parcius, quam necesse esset, seminecis artubus indulgebat, corporis et mentis perpetua rutilavit virginitate et mira se armavit asperitate : omnes sensus corporis sic erant mortificati, ut in mortem vitiorum viderentur conjurati. Omnibus diebus vitae suae, aestate et hyeme, sanus et aeger, semel et non plus comedebat : languens et incolumis cilicium ad carnem gerebat, semper ad occasum solis solvebat jejunium : pane arcto et aqua brevi cum modico legumine perficiebat prandium; panis hordeaceus quanto nigrior, tanto sibi carior, et quanto albior, tanto sordidior. Vix sal et ovum tangebat aut caseolum, vix quandoque pisciculum. Delicata gulae, quia impropere negabat, et inter coenandum sua fletibus oragabatur : in pulmentis legumineis admiscebat aquae frigidae vel vini liquorem, ut omnem annullaret saporem. Saepius intactas epulas misit egenis, saepe esuriens ministravit plenis vino, quod erat bibiturus ad horam, per infusionem aquae tollebat colorem, dulcorem et saporem. Semper vini virtutem sic enervabat, quia purum bibere crimen reputabat immane. Suadebatur ei aliquando contrarium, sed non persuadebatur; dicebat enim : Adam ejectus est de paradiso comedendo, et redire nos oportet abstinendo.

F

8 In discretis temporibus cilicium et cappa fuerunt illi indumenta, cappa grossa, rudis et vilis, in sui novitate asperis et hirsutis insita pilis. Habens alimenta et quibus tegetetur, his contentus erat. Nullam corpori laxans, saepe novam pauperibus tribuit, quum a quoquam sibi collata fuisset, quia veste nova vestiri erubisset. Muditia, vilitas ei placuit; paupertas sibi semper, sordes numquam; superfluitatem vel gloriae ostentationem fugiens, solam recipiebat necessitatem vel exilem naturae sustentationem. Quid dicam sustentationem an detestationem? Utrumque si dixerō, non me poenitebit; veritatem enim dicam. De Johanne Baptista dicitur, quod venit nec manducans, nec bibens, plane nec vestiens. Hic autem frigidus et madidus, jejuna et nuda membra deferens ultra humanam consuetudinem,

et vestitu

AUCTORE
CISTERCIENSI
ANONYMO.

nem, dapes supernas et æternas concupiscen-
tias sitiēbat, Angelorumque dulcedinem. Vi-
vat, qui voluerit, ut manducet : Giraudus
manducabat, ut viveret. Solum tempus per-
ditum reputabat, quod in sumendis cibis et
potibus expendebat : pellibus vervecis contra
frigoris instantiam corpus algidum tegebat
nonnumquam, pelliceis numquam.

contemplatio-
ni vacat;

9 Et quoniam mundo erat penitus cruci-
fixus, totus rapiebatur supra sidera fixus,
pectore suspirans ab imo, divina revolvebat
in animo. Ex compassione mortis Domini et
peccatoris populi, necnon ob prolongationem
miseriæ, dilationem cœlestis patriæ cum Ma-
ria Magdalena ad pedes Jesu lacrymabatur
quotidie. O quoties totas noctes ducens per-
vigiles in oratione coram te, Domine Jesu
bone, totus a se alienatus et in sagena tua
tractus, sæpe Angelorum penetrabat concen-
tus, incerta et occulta tuæ sapientiæ multoties
manifestasti contemplanti, visiones et con-
ceptiones inspirasti meditati, aperuisti ei
sensum copiosorem in intelligentia Scriptu-
rarum, reseratione figurarum, scala et manu-
ductione creaturarum? Quidquid enim aliis
tribuere solet studiorum exercitatio et medi-
tatio in lege Domini, hoc Spiritus tuus sug-
gerēbat ei, et erat, juxta quod scriptum est,
docibilis Dei, quercuum et fagorum magiste-
rio didicit, quia omnis creatura clamat : Deus
me fecit.

B

et dein prædi-
cationi sub Pe-
tro episcopo
Pictaviensi.

10 Girauldo itaque scientiæ innatæ, acqui-
sitæ et infusæ, triplici acumine vigente, irruit
in eum Spiritus Domini repente, ut prædi-
cando portaret nomen Jesu coram omni na-
tione et gente. Lucebat ut carbonculus, arde-
bat ut caminus, fulgebat ut sidus, redolebat
ut nardus, ex zelo caritatis calido, acuto, mo-
bili, fervido et superebulliente; coarctabat
eum spiritus uteri sui, nec conceptum ser-
monem poterat continere. Disseminabat ergo
luculenter et eleganter verbum Dei per uni-
versam regionem, et laxabat prudenter retia
in capturam per varios actus. Erat ob lucrum
animarum omnibus omnia factus, replens
eundo patriam, euangelistæ faciebat opus,
nec erat, qui se absconderet a calore ejus.

C

operam dat
utilissimam.

f

g

11 Audita sunt Giraudi præconia longe la-
teque, et celebri sermone vulgata in episco-
porum et prælatorum audientia. Primus do-
minus Petrus, Pictaviensis episcopus f, vir
vita et scientia præclarus, dextram dedit ei
interminabilis caritatis, committens ei vices
suas et ordinariæ auctoritatis g. Similem
auctoritatem quam plures episcopi commise-
runt ei, dare legem vitæ et disciplinæ, et se-
minare semen sanctum in populo Dei. Optime
enim noverant spiritu ferventem, non talentis
incubantem, sed lucris inhiantem. Et ecce
solito vehementius linguæ sarculo cœpit evel-

lere, destruere, disperdere et dissipare, ædi-
ficare, plantare et renovare, factitans prava
in directa, et aspera in vias planas. Exsulta-
bat ut gigas ad discurrendum per terras et
vicos, urbes et castella parare Domino plebem
perfectam. Irascebatur vitiis, nec palpabat;
afficiebatur personis, quas amabat, accende-
bat gelidos, inflammabat tepidos, pungebat
improbos, stimulabat pigros, hebetes acue-
bat : in arguendo libere, non noverat metuere.
Diceres ignem urentem in consumendo vepres
vitiarum, securim et asciam in dejiendo
supercilia superbiorum. Explicabat peccato-
rum seriem et originem, prohibitiones et
mandata, ut docti essent, quid deberent agere,
quid cavere. Post hæc more bonæ volucris ad
latebras et ad nidum revertebatur in idipsum.
Beati sunt, qui te audierunt et in amicitia tua
decorati sunt.

ANNOTATA.

a De loco natali Salis egimus *Commentarii prævii* num. 3.

b Hic et passim occurrunt centones e sacra
scriptura, in sensu accommodato accipienda :
nec semper feliciter. Christum hisce verbis,
alio autem prorsus sensu indicat *Apostolus*
Rom. viii, 29 dicens : Quos præcivit et præ-
destinavit conformes fieri imaginis Filii sui,
ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.

E

c De B. Roberto de Arbrissello egerunt nostri,
die, quo colitur, xxv Februarii (1).

d De cœnobio S. Aviti actum fuit *Commentarii prævii* num. 3.

e Licebat olim monachis ex canone 26 *Con-
cilio Triburiensis anni 895* (2) pro lucro ani-
mæ vel animarum a suo monasterio exire et
in aliud intrare, consentientibus episcopo,
abbate et fratribus : hac facultate debito modo
fuisse usum B. Giraldum nostrum, non est,
quod dubitemus. Eadem licentia perstabat etiam
sæculo xiii : quandoquidem *Innocentius III c. 18*
de Regular. (iii, 34) dicit : Monachus, post-
quam a prælato suo transeundi ad aliam *Reli-
gionem* licentiam postulaverit, ex lege privata
(quæ publicæ præjudicat) absolutus, libere
potest sanctioris vitæ propositum adimplere, F
non obstante proterva indiscreti contradi-
ctione prælati : quia privilegium meretur
amittere, qui concessa sibi abutitur potestate.
Quum etiam Romanus Pontifex, qui supre-
mam in Ecclesia obtinet potestatem, archie-
piscopis et episcopis, cedendi licentiam ex
justa causa petentibus sine difficultate conce-
dat. Quocirca noverint universi, quibus hu-
jusmodi privilegium est concessum, se ad
concedendam licentiam transeundi taliter po-
stulantibus de jure teneri : quia sicut subdi-
tus a prælato cum humilitate et puritate debet
transeundi licentiam postulare, ne bonum
obedientiæ contemnere videatur; sic profecto
prælatus subdito sine difficultate et pravitate
qualibet, debet transeundi licentiam indul-
gere, ne videatur propositum impedire divi-
nitus inspiratum. *Privilegium, de quo agit*
Innocentius Papa, in eo erat, ut quibusdam
monachis et canonicis, nec non Hospitalariis et
Templariis concessum fuerit, ut postquam ali-

(1) Act. SS. tom. III Feb., pag. 393. — (2) Labbe, tom. IX,

Conc. col. 434.

A quis professus fuerit apud eos, ad alium locum non possit, ipsis invitis arctioris etiam vitæ obtenta transire. *Operæ pretium fuerit decretalem epistolam, prout in jure continetur, cum ea, quæ in ejus Regestis lib. XI epist. 178 reperitur* (1), conferre.

f Petrus, hujus nominis secundus, Pictaviensem sedem ab anno 1087 ad 1115 occupavit (2). Impense fovebat monachos : unde Ivo Carnotensis ipsi exprobrabat, quod clericorum ordini injuriam inferret, eosque monachis subjugare studeret (3).

g Hic imaginem quamdam vicariorum, qui vulgo dicuntur generales, habemus : quamvis ista tempestate id genus officii apud episcopos nondum existeret.

CAPUT II.

Varia construit monasteria; parentes et fratres ad vitam monasticam traducit; miraculis claret.

B
Varia monasteria construit;

Interea multi conversi ad Dominum per ejus ministerium, cœperunt ei offerre, possessiones et prædia ad construenda cœnobîa, fundavitque septem monasteria pro viris, duo pro fœminis. Nominavit autem Caduinum primum, Grandis-Silvam secundum, Dalonem tertium, Bornetum quartum, Alodia quintum, Absiam Gatiniae sextum, Castellaria septimum : ibi sepultus est et requiescit in corpore, apud superos in anima; sicut dicitur, ab omni opere, quod patrarat, die septima requievit. Alia duo nominavit Tutionem et Bibionem ad monialium religionem a. In Tutione introduxit et inclusit moniales pater devotissimus, et cum eo sacratissimus ejus præceptor dominus Robertus, cujus supra meminimus : instituitque Tutionem esse matrem et caput ordinis : Fontem-Ebraldi vero filiam Tutionis; quod observatum est per aliquantum temporis, donec propter aquæ penuriam Tutionenses compulsæ sunt mutare domicilium et intrare Fontis-Ebraldi monasterium b. Ex tunc irritatum est, quod statuerat pater, et mater filia, filia vero facta est mater. In Bibione vero præ cæteris locis animæ fundatoris complacuit, quia locus ipse pauperrimus fuit; frequentius locum frequentabat, crebrius ibi Deo festa celebrabat. Tot fundata per ejus industriam loca sancta fuerunt, quorum nonnulla jam alia genuerunt, et matres filiarum fieri meruerunt c. In quibus omnibus instituit in victu et vestitu modum vivendi ad unguem secundum Regulam S. Benedicti: nihil minui, nihil superaddi, nihil iterari, nihil omitti præceptorum, nihil converti vetitorum, nec supra cogi, nec citra cohiberi. Sed jam ad historiam veniamus.

fratres a periculo liberat;

13 Quodam tempore fratres uterini Giraudi, Grimoaldus et Fulco de scholis ad propria faciebant reditum, et necesse erat per Charantonis fluvium d transitum habere: ex opposita vero parte fluminis sine nauta et remige stabat navis. Traductorem navis exspectarunt diutissime, sed adveniente nullo, flere cœpe-

runt amarissime. Flentibus illis et conquerentibus, advenit eis homo quidam, facie ignotus, et salutatis eis ex more, ex eis sciscitabatur, unde essent : De Petragoricensi pago, inquirunt, ad quem et tendimus, et domini Giraudi Tutionensis, a quo paulo ante discessimus, fratres sumus. Quumque hoc dicerent, subito navis a portu soluta est. Quod videntes duo fratres, timuerunt amplius, verentes, ne propter aquæ impetum navis descenderet inferius, et habere non possent ulterius: sed Dei pietas longe egit aliter; nam navis per medium alveum habuit rectum iter et ad eos usque celeriter. Quod ut ignotus homo vidit, stupefactus, ait : Vere, vere, ut apparet, o pueri, diligit vos Deus omnipotens : ingredi mini nunc navem, et ducam vos usque ad ripam. Revera, sicut promisit, sic per aquam nimiam pueros transvexit. Egressi de navis virum illum ulterius non viderunt; sed in viam suam lætantes abierunt, unde et psalmos cantaverunt et ad suos usque incolumes pervenerunt. Hoc multis audientibus Giraudus narrare consueverat, quia in spiritu in iis omnibus interfuerat, et de se virtutem exisse senserat. Sed jam tempus est, ut quod de parentibus et duobus fratribus Giraudi promiseramus, exsolvam.

E

14 Fulco ergo, pater Giraudi, modo asper modo lenis secundum exigentiam temporis, postquam vixerat in populo, per consilium filii vale fecit sæculo. Quum enim ageret in extremis, suscepit Religionis habitum et post clementum meritorum pervenit adhuc juvenis ad obitum, et beato, ut credimus, fine cum Domino requiescens, mortuus est adolescens. Mater vero, viduata tanto compare, consilio Giraudi monialis facta, habitum meruit immutare, et ut confessa est mater filiis, dum adhuc esset in hac vita, excepto solo filiorum patre, omnino viro permansit incognita. Clara conversatio duorum omnibus considerantibus esse potest speculum et exemplar morum.

parentes ad monasticam vitam attrahit

15 Grimoaldus autem, deposito sæculi habitu, professus est cum capellanita apud Tutonium f, inde translatus, factus est prior apud Castellarium, et post mortem fratris electus est abbas Allodiensium; inde compulsus assumptus est ad Pictaviensis urbis pontificium g. O Deus omnipotens, quam grave damnum! Non vixit in cathedra illa per annum, quid ibi gesserit, dicere non possum, quia raptus est, ne malitia mutaret illius intellectum, aut quia tanto viro dignus non erat mundus: qui si durasset peramplius, fructificasset uberius, carnem abundantius domuisset. Sæpius potestatus est, se malle fore leprosum, quam abbatem; exulem vel martyrem, quam præsulem. Quumque ageret in extremis, ter vidit regem cœlorum, semel Mariam, Christi Domini Genitricem: nam pluries ante viderat apparentem, audieratque loquentem. Transiit autem sexto kalendas Augusti, sepultus apud moniales Fontis-Ebraldi. Cui sepulturæ, Domino concurrere faciente, interfuerunt tres archiepiscopi Burdegalsis, Rhemensis et Turonensis: tres episcopi Suessionensis, Meldensis et Noviomensis: legatus unus, scilicet dominus Gau-

e

sicut et fratres, Grimoaldum

f

F

g

(1) Migne, Patrol. tom. CCXV, col. 1491. — (2) Gall. Christ. Octobris Tomus X.

tom. II, col. 1167. — (3) Migne, Patrol. tom. CLXII, col. 48.

AUCTORE
CISTERCIENSI
ANONYMO.
et *Fulconem* :
h

fridus, episcopus Carnotensis, et cum plebibus innumerabilibus consul Andegavensis.

16 Fulco vero, novissimus filiorum, eremiticum habitum suscepit apud Boscavium *h*, et beato fine quiescens, pervenit ad bravium post decursi in bonis actibus longi itineris spatium; non debebat vir ramificatus a tam gloriosa propagine in aliquo degenerare, sed in viam parentum et fratrum fortiter ambulare. Sepultus est in capitulo Boscavii, ubi erat de primis loci illius pauperibus eremitis, et ibi jacuit temporibus aliquantis. Post multum vero temporis ad tantæ sanctitatis reverentiam honorificentius translatus est corpus ejus in ecclesiam, et dum levaretur, inventus est integer et illæsus, ac caro carens carie, nec vestimenta sunt attrita, quasi sepultus fuisset externa* die; quod adspicientes stupore circumdati sunt assistentes. Fuerunt qui de panniculis et commissuris illis aliquid sibi scinderent, et in bursis pie retinerent. Quumque in diversorio sequestrati, scissuras illas vellent tollere pro Reliquiis, nihil invenerunt omnes viri Reliquiarum in bursis suis; a Domino factum est istud et est mirabile in oculis nostris. Hæc fuerunt parentum et filiorum gloriosa præconia. Jam nunc ad Giraudi insignia redeamus.

monialibus
Fontis-Ebraldi
di tonsuram
suadet :

17 Giraudus igitur prædicante regnum Dei et dicta fratris confirmante, contigit dum ad moniales Fontis-Ebraldi prædicationis gratia declinaret, ingressusque capitulum vidit in mulieribus illis Deo et Angelis abominabile monstrum. Nam crinium suorum tortura et circumdatura, more meretricis phaleras et manticas prætendebat posterius, cornua anterius. Inspectis ergo cornutis illis rationabilibus bestiis, cœpit primo eas attrahere blanditiis; sciebat namque, generosum esse hominis animum, ut ducatur potius quam trahatur: et solitariam prius aggressus est abbatissam, sciens, quod alias facilius vindicaret per ipsam, nec facile membra præstarent dissensum, ubi capitis præambulum viderent consensum. Domina, inquit, abbatissa, unum munusculum peto a vobis, quæso, ne negaveritis. Assensit abbatissa, in idipsum assensæ sunt et reliquæ omnes. Mox exercens linguam, quam in talibus satis habebat disertam, edidit eis apostolicam formam, mulieribus impositam: « Non in tortis, inquit, crinibus aut circumdatura auri et argenti: » * et incipiens ab hac scriptura Petri Apostoli; volo, inquit, ut singulæ detis mihi in continenti omnes capillos capitis vestri. Quomodo tolerandum est in sanctimoniali fœmina, quod Apostolus damnat in sæculari matrona? Spiritu Sancto suscitante et per os Giraudi suggerente, tondentur universæ repente; et pro lege deinceps statuitur, ut a nulla moniali in posterum coma nutriatur *i*.

* 1 Timoth. II,
9. 1 Petr. III, 3

fama sancti-
tatis crescente,
k

18 Post tanta Giraudi præconia libet inserere Guillelmi, Pictaviensis episcopi *k*, et eremicarum abbatum testimonia. Vitam, inquit, religiosissimi ac famosissimi viri Giraudi tangimus summatim, non seriatim exponimus: epistolam succingimus, non historiam teximus. Puer ingressus est cœnobiū, inde migravit ad eremum: sublimiter degebat in cœnobia, sublimius vixit in eremo; excellenter religionem inchoavit, excellen-

tius terminavit. Non Ægypti ollas, non Sodomæ flammæ, non argenti auras, non vanitates respexit et insanias falsas. Ascensiones in corde suo disposuit, de virtute in virtutem ascendit, ad supremum tecti pervenit, canticum Graduum intonavit. Vestis ejus erat cilicium, potus aqua, legumen prandium, vita ejus crux et martyrium: nec æger nec incolumis cilicio carebat, nec æger nec incolumis nisi semel comedebat; in omnibus gestis suis Hilarionem redolebat, Antonium præsentabat, immo Christus in eo vivebat. Totus ardebat, et alios accendebat: nunc Joannes in eremo, nunc Paulus in publico, faciebat et dicebat; super montem excelsum ascenderat, unde Sion euangelizabat; multos inflammavit, multos ad eremum convocavit, multa loca ædificavit, in quibus normam Beati Benedicti usque ad minimum iota servandam ordinavit. Quid plura? Christum amavit, Christum prædicavit, Christum imitatus, ad Christum evolavit. Si quid tamen rubiginis aurum contraxit, vel imperfectum margarita, vestris purgetur beneficiis, orationibus et lacrymis. Si hoc non est ei necessarium, sed evolavit ad Christum, oratio vestra revertetur in sinum vestrum.

19 Erat in Periculo maris *l* quidam Giraudi discipulus, et cadens in mare, opprimebatur fluctibus. In articulo naufragii illius magistri meminit, magistrum advocavit. Mox illo clamante, apparuit ei vir reverendi habitus, dicens benigne: Quem invocasti, ecce adsum. Et continuo liberatus a tempestatis voragine, reperit se in litore. Erat irretractabilis consuetudo euangelizanti per provinciam viro Dei, quod in quacumque villa, qui primus invitaret eum ad hospitium, annueret ei. Quadam die villam Sancti Maxentii erat intraturus, populo illi, sicut et cæteris gentibus, verbum vitæ prædicaturus. Sed fatua mulier, illo die invitans Sanctum in sua, incertum est autem, quid appetebat in viro, thorū scilicet an marsupium, sperans, se aliquid accepturam ab eo. Giraudus, ut audivit, venturum se esse spopondit. Novissime vero veniunt et reliquæ personæ honestæ, invitantes Sanctum, sed renuit omnibus, dicens, se esse ab una fœmina jam præventum: et ut cognovit a dicentibus, quia lubrica esset et nominis non boni: Sinite, inquit, sinite, possibile est Deo, etiam potius per me converti, quam per eam me perverti. Sermone peracto meridie, juxta conductum Giraudus subintravit mulieris discolæ tectum: post prandium et cœnam, clauso die, venit ad lectum. At mulier, capta laqueo oculorum suorum, visa elegantia viri, accessit ad thorū, inverecunde dicens ei: Date, inquit, locum, et in latus vos vertite, et ad dormiendum vobiscum me recipite. Est ita, inquit Sanctus? Revera, ait illa, oportet me dormire vobiscum; ideirco enim introduxi vos in locum istum. Et ille, recedite, inquit, paululum et ad tempus, donec me præparaverim ad hoc opus. Erat autem caminus accensus in domo, et carbones multi ardentes in loco. Expandit ergo Sanctus prunas per atrium, et desuper extendit proprium pallium, sicque in hunc locum cubavit in medium, et advocata impudica hospita, exorsus est ita: Jam si nunc vultis hic mecum quies-

miraculis claret: liberatione discipuli, conversione impudicæ mulieris,
l

F

scite,

A scite, et usque in mane mecum dormite. Cernens improba meretrix, confunditur et compungitur, pedibus Sancti provolvitur, mutatur et tondetur, atque in Fonte-Ebraldi recipienda perducitur m.

m
extinctione
incendii:

20 Multi quorum Deus tetigerat corda, fuerunt hospites Giraudi per mundum, qui dum prædicaret, præbuerunt hospitium; dum domificaret, impenderunt adiutorium. Inter cæteros fuit unus, cui Giraudi præstitum est meritis tale beneficentiæ munus. Ardebat villa, discurrebat favilla: flante aura, non erat spes, quo salvaretur aliqua domus in illa. Videns ille bonus hospes, humanum deesse consilium, divinum rogabat adesse patrocinium: Giraude, inquit, hospes bone, commendo tibi domum meam, ne flammam ingredi patiaris in eam. Dicto citius flamma fugiens abiit et recessit, et domus integra et illæsa remansit: flamma autem diffusa est super domos vicinas, et grassata incendit a dextris et sinistris; domum vero hospitis omnino non tetigit ignis, neque contristavit, nec quidquam molestiam intulit.

B

ANNOTATA.

a De fundatione horum monasteriorum actum fuit Commentarii prævii num. 6 et seqq.

b Ex hoc textu deduximus Commentarii num. 9 Tutitionem antiquiorem esse monasterio Fontis-Ebraldi, anno 1100 fundato, adeoque ad sæculum xi pertinere.

c Monstravimus Commentarii prævii num. 7 varia cœnobia ex fundatis a B. Giraldo monasteriis prodiisse, quæ Chronicon Malleacense perperam beato viro sine intermedio tribuit.

d Charanto la Charente fluvius, qui pagum Engolismensem percurrit, et apud Santones in Oceanum influit.

e Fulco, pater B. Giraldi, in extremis, ut dicit biographus, suscepit Religionis habitum: istiusmodi conversi a sæculo dicebantur monachi ad succurendum. Ad hoc, ait Joan. Mabillon (1), usque tempus, seu ad sæculum undecimum, mos obtinebat, ut sæculares homines, in extremis positi, habitum monasticum induerentur, cum eo, ut, si revaluissent, monasticæ professioni obnoxii remanerent. Quam in rem citat S. Petrum Damiani in Opusculo xvi cap. 2 (2), quod perperam dicit Opusculum xv.

C

f Tustonium idem est ac Tuscio monasterium, quod propterea diximus in Annotato ad Vitam S. Bertrandi, signato littera b, fuisse duplex, virorum scilicet et fœminarum. Capellanita idem ac Capellanus, presbyter, qui alteri ab obsequiis sacris adest.

g Mortuo Gulielmo II prid. non. Octobris 1140, sedem Pictaviensem invasit Petrus de Chastele-rault, hujus nominis iii, vir nobilis quidem genere, sed ambitiosus. Hoc ipso autem tempore episcopus consecratus fuit Grimoardus dominica Septuagesimæ, die xxvi Januarii, qui dies anno 1141 congruit: obiit autem vi kal. Augusti anni 1142 (3). Itaque in sede Pictaviensi pontifex fuit Grimoardus mensibus octodecim.

h Boscavium seu Boscum Cavum, Boschaud,

in diœcesi Petrocoriensi, conditum dicitur anno 1154 (4). Sed id de justo monasterio intelligendum est: nam Fulco, B. Giraldi frater non videtur ad Ordinem Cisterciensem pertinuisse, sed inter eremitas vitam finisse. Boscavium sæculo xvi commendatum fuit, et in ruinam abiit. Nam, ut habet Gallia Christiana (5), cœnobium ab hæreticis, commendatariis abbatibus atque a toparchis de Puyguillem omnino direptum fuit.

i Olim apud Occidentales universim mos non erat, ut Virgines Deo sacræ tonderentur; sed spon-sarum ritu, quasi Christo nuptæ, crinem solutum gerebant. Tondebantur virgines lapsæ, ut constat ex concilio Germanico anni 742. can. 6 (6), quo nonnis velatis et in crimen fornicationis lapsis, præter alias pœnas, rasura omnium capillorum capitis imponitur. Ast moris est, inquit S. Hieronymus epist. cxlvii ad Sabinianum (7), in Ægypti et Syriæ monasteriis, ut tam virgo quam vidua, quæ se Deo voverint, et sæculo renuntiantes, omnes delicias sæculi concularint, crinem monasteriorum matribus offerant desecandum. Ne tamen servatum capillitium aut vanitatem aut socordiam redolet, monet S. Augustinus in epistola ccxi, alias cix, ad sanctimoniales (8), ne capillos ex ulla parte nudos habeant, nec foris vel spargat negligentia, vel componat industria. Cæterum hodierna monastica disciplina omnia capillamenta monialibus interdicit. Atque idem in Regula Fontis-Ebraldi servandum præscribatur: nam § xvi dicitur (9): Ut numquam sinant crescere capillos suos, sed tribus vicibus in anno radent illos novacula, sive forcipibus tandant* per totum usque ad testam*. Itaque dum B. Giraldus apud moniales Fontis-Ebraldi egit, aut jam a primæva Regula deflexerant, quod in rerum novitate verisimile non est, aut ipse potius Beatus noster condendi statuti auctor fuit.

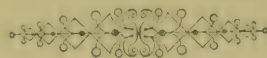
* tondeant
* entem

k Gulielmus I sedem Pictaviensem occupavit ab anno 1117 ad 1123 (10).

l Periculum maris est monasterium S. Michaelis (Mont-Saint-Michel) in diœcesi olim Abrincensi, nunc Constantiensi (Dép. de la Manche) in confinio Britonum et Normannorum. In Periculo maris appellatur, quia bis qualibet die uno fere chiliometro fluctibus maris undique cingitur; ita ut incauti et ignari æstus maritimi, si qui forte deprehensi fuerint, opprimantur nec mortem possint evadere (11). Similis casus periculum fecit B. Giraldi discipulus, cujus ope ereptus narratur.

F

m Talis tentatio, quæ sola fuga plerumque evitari debet, beatum virum præmonitum se exposuisse, temerarium dicendum foret: nisi, ut eventus postmodum monstravit, Spiritu Dei actus haberetur.

(1) Act. SS. Ord. S. Bened. sæc. VI, part. II. Præf. pag. LXI.
— (2) Migne, Patrol. tom. CXLV, col. 367. — (3) Gall. Christ. tom. II, col. 1173. — (4) Ibid. col. 1306. — (5) Ibid. l. c. — (6) Labbe VI, Conc. col. 1333. — (7) Migne, Patrol. tom. XXII,

col. 1199. — (8) Ibid. tom. XXXIII, col. 961. — (9) Ibid. tom. CLXII, col. 1079. — (10) Gall. Christ. tom. II, col. 1171. — (11) Ibid. tom. XI, col. 311.

AUCTORE
CISTERCIENSI
ANONYMO.

CAPUT III.

Post fundatum monasterium Castellariorum, Beatus, graviter infirmus, illuc defertur; sancte obit ibidem et sepelitur.

S. Bernardo
Claravallensi

Dilatabatur Religio Cisterciensis diebus illis, et a comite Campaniæ fundatum est cœnobium Clarævallis. Ibi ordinatus est Beatus Bernardus in abbatem primarium, et clarissime ac singulariter triginta novem annis Clarævallis rexit monasterium. Singulariter enim effulsit in Ecclesia Sancta Dei, et post Apostolos ingenio ac stilo, facundia ac efficacia, disciplina vitæ et doctrina scientiæ, opere et sermone, virtutibus morum ac jubare miraculorum, nullus in orbe secundus ei. Ipse fuit, per quem patuit doctrina sophiæ, præco Dei, doctor fidei, citharista Mariæ. Iste est Bernardus; cujus videre faciem totus desiderabat mundus. Ipsius erat potissima cura salus animarum, conversio peccatorum, fundatio abbatiarum, dilatatio religiosorum. Hac de causa circuevit mare et aridam, et universam pene nationem, donec deveniret provinciam Burdegalensem et Narbonensem. Hac occasione Bernardus et Giraudus viderunt se mutuo et facti sunt deinceps cor unum et anima una in Christo, glutino caritatis et potuerunt esse contemporanei sex annis vel septennio *a*. Quum enim Bernardus abbatizaverit anno Domini millesimo centesimo decimo quarto, et Giraudus obierit anno Domini millesimo centesimo vigesimo, constat verum esse quod diximus de contemporaneitatis termino.

traditur, sed
falso, fuisse
familiaris :

22 Non minus adhæsit alius alio, quam ferrum adamanti; non minus vidit et agnovit alium unus, quam se duo Cherubim mutuo obumbrantia propitiatorium. Si videres Giraudum, deducentem hospitem sanctum et introducentem in monasteriorum suorum nidulo, diceres redivivum David, deducentem arcam fœderis Domini in iubilo. Illustres itaque viri Bernardus et Giraudus, in unum congregati, simul veniunt Caduinum : Ordini enim Cisterciensi volebat Giraudus incorporare monasterium, juxta Bernardi magisterium; sed viri habitatores illius loci, filii Belial, non dominicis sed epicuricis inclusi ovilibus, propter novitatem ritus, vilitatem habitus et asperitatem victus, penitus abhorrentes jugum Ordinis, illo in tempore Sanctum Dei remiserunt vacuum et sine honore, dicentes corde, etsi non ore : Bernarde recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. Et apposuerunt adhuc Sancto peccare, roncium, quo vehebatur, cauda truncare: nondum enim visitaverat Caduinienses oriens ex alto, sicut postmodum, quando conversi sunt sub Pontiniaco. Bernardo ergo de finibus illis egrediente, et pedum suorum pulverem in testimonium illis excutiente, Giraudus consolabatur eum blande. Venite, inquit, recedamus ab his civibus in nomine Domini, et dabo vobis domum meliorem, tantum ne moveamini. Non enim vos abjecerunt, sed me. Dicebat autem Grandissillam. Revera sicut dixit, sic factum est. Nam

Grandissillæ incolæ receperunt Bernardum **D** sicut Angelum Dei, et in obedientia perpetua se subdiderunt ei. O Deus omnipotens! quanta fecit servus tuus in regionibus illis, quanta audivimus et cognovimus ea et patres nostri etc. Ibi pater sanctus de sexta quasi parte unius hostiæ, tamquam singulus integram hostiam perciperet, totum conventum de Corona clementer communicavit; ibi viride folium potenter exsiccavit, ibi insultantem de grossitie colli equi sui prudenter confutavit. Omnibus Giraudus interfuit, vidit et audivit, et ad virtutem stupuit *b*. Sed jam ad Pictaviam stylo redeamus.

23 Post dies illos Petrus Duvar, unus de discipulis Giraudi, venit in burgum S. Maxentii *c* diebus quadragesimalis jejunii, et quibusdam honestioribus, caritate eum detinentibus, retulit, quod venerabilis Guillelmus episcopus domino Giraudus magistro suo totam diœcesim suam exposuit et obtulit ad currendum et ædificandum religionis locum, quo congruit, et ipse libenter annueret et adjutorium impenderet. Quumque diversi diversa, et illa edicerent loca, demum quidam intulit Castellaria, utpote pratis et silvis, aquis et fossatis et vastis solitudinibus abundantia *d*. Adductus ad locum, discipulus venit, et vidit probavitque, quod audierat, rediensque ad magistrum exposuit, quod viderat. Excitus Giraudus his sermonibus, mense Majo devenit ad burgum, sermonem fecit ad populum, videre Castellaria exivit in crastinum, et ea die primus in terra illa primum meruit accipere donum, et sic reversus est, unde fecerat exitum. Circa vero Baptistæ natalitia Petrum Duvar cum duobus aliis discipulis ad locum excolendum destinavit, et circa festum S. Bartholomæi ad consolationem eorum dominum Giraudum, virum justum et pium, eis mittens, in priorem ordinavit. Facta autem sunt hæc omnia anno Domini millesimo centesimo decimo nono *e*. Quodam die quum Giraudus secus Castellaria transiret, et locum Absiæ peteret *f*, ut ibi, sicut in multis jam locis fecerat, de eremitorio abbatiam constitueret, fratres illa vice non visitavit, ut consueverat, mandavitque fratribus, ne transitum ejus ægre ferrent, **F** sed, expleto Absiæ opere, eum venturum, veracius exspectarent. Clerici enim Absienses, sicut et Castellarienses erant et eremitæ, Domino famulantes in puritate vitæ. Absiam itaque pervenit, et quæ circa fratres desideraverat, devote complevit.

24 Interea Dominus tyronem suum tam emeritum, et virtutum ac operum numerositate refertum, volens remunerare, triticumque purgatum septuplum in horrea cœlorum congregare, per febrem nuntium, voluit evocare. Repente cœpit infirmari, et cum eo fratres sunt infirmati : decubuit lecto, et vicissim universi cum eo. Quis non tanto patri infirmanti non coinfirmaretur? Ipse tamen sciebat, quid de eo Deus esset facturus, cæteri nesciebant. Exierat sermo inter fratres, quod magister ista vice non moritur. Sibi placentia imaginabantur, et ex abundantia cordis loquebantur : cæterum Dominus aliter disposuerat. Giraudus igitur sciens, quæ futura erant super eum, recogitansque quid Castellariensibus promiserat, per seipsum tractare cœpit

de

post fundationem Castellariensem
c

E

d

e

f

graviter infirmus,

A de promisso inter discipulos, quos ad hoc convocaverat in unum. Qui omnes voce consuluerunt unanimi, competentius, sive viveret sive moreretur, eum esse Castellariis, quam alibi.

illuc defertur;

25 Filius ergo veritatis, nolens irritare promissionis eloquium, accersiri sibi fecit dominum terræ, qui tunc aderat, nomine Tirolium, porrexitque ejus preces in ejus sinum; et adjuravit per Dominum, ne eum dimitteret in regione hominum Gastinensium, sed transferret Castellariis, intra concessionis suæ, coram testibus factæ, dominium. Accepto mandato, mane facto, Matutinis nondum finitis, Tirolius electis rectoribus in gestatorio feretri Giraudum eduxit, atque discipulis Castellariensibus dominica in Passione gaudenter induxit *g*. Qui veniens tanta fuit infirmitate gravatus, ut dominica Palmarum ad processionem fratrum non posset incedere, nisi bajulatus. Corpore deficiens, mente fortior erat et potens. Quumque languor ingravesceret, dissenteriaque deficeret, atque in omnibus Deo gratias ageret, die Paschæ portari se a discipulis in oratorium fecit. Ibi Christi confessor Deo confitens et diu mœrens, signum crucis adoravit, Domini-que corpore et sanguine egressum suum roboravit; factusque ad horam in excessu mentis et evanescens Domino circumstantibus ait in latino: Volucres video. Illis non intelligentibus et sciscitantibus, quænam essent volucres visæ, bonæ an malæ: subjunxit verus Israelita: Visitare me venit Dominus Jesus Christus et cum eo Petrus Pictaviensis episcopus et dominus Robertus, eruditor meus. O Virum incomparabilem, qui in die mortis non est derelictus a Domino! Virum, in quo beneplacitum est Deo habitare in eo, et per seipsum deducere et introducere cum Angelis in imperio.

et fratres hortatus,

26 Inter hæc Giraudus, cognoscens, quia moreretur, fratres, qui aderant, rogavit sollicite, ut sui memorarentur: Regulam præceptoris almifici, B. Benedicti, admonuit suscipere, et per sanctam obedientiam adjunxit tenere. Quid plura? De locis suis ac fratribus diligenter ordinavit, amicos et hospites Deo pro eis supplicans, commendavit: ne se aliter quam pauperes fratres sepelirent, vel ad suum tumulum vigilare aliquos sinerent, imperavit; sicque bajulatus ad lectum remeavit. Interea fratres ei suaserunt, sed non persuaserunt, ut aliquid ovi aut casei gustaret in adjutorium suæ infirmitatis, seu præcipue ob reverentiam paschalis solemnitatis. At ille, quasi indignans onerosis consiliariis, ait illis: Ah, ah, miseri, quia talia consulere præsumpsistis: et ego præcipio vobis, ne aliquid tale comedatis. Mansit ergo illo die et secundo vivus in medio populi sui, disputans et suadens de regno Dei, qui linguis hominum et Angelorum loqueretur. Vix explicari sufficeret, cum quantis lamentis ad seipsum, hortamentis ad populum, oblectamentis ad Dominum devenit ad extremum vitæ terminum, imo ad initium, secundum illud Salomonicum: « Consummatus homo tunc incipit. » Nunc ascendebat ad Dominum cum Moyse, dicens ei: « Pater sancte, conserva eos in nomine tuo, quos acquisisti ministerio meo. » Nunc descendebat ad populum suum cum Apostolo dicens: In disciplina, quam suscepistis, perseverate, fratres, quia

hæc est via, et non est alia super terram. Cantabant fratres, sanctum Pascha celebrantes: Giraudus etsi non cantabat, non plorabat tamen; quid enim ploraret, qui veri phase, id est transitus ducebatur ad solemnitatem? At quoniam ea, quæ de ipso erant, finem habent (testamentum enim hujus mundi, « morte morieris ») dicamus, quin potius lugeamus tanti patris pretiosum obitum: musica siquidem in luctu importuna narratio.

27 Anno igitur gratiæ millesimo centesimo vigesimo, duodecimo kalendas Maji, id est, vigesimo Aprilis, feria tertia post pascha, valde diluculo, Giraudus, plenus dierum et virtutum, inter manus discipulorum migravit ex hoc sæculo, primusque suorum appositus est populo, imponens eis singulis, qui aderant, manus et salutans eos, inter verba orationis ultimum Deo reddidit spiritum. Mox per singulos illius albæ septimanæ dies, una vox discipulorum lamentantium, unus concursus non vocatorum populorum, virorum ac mulierum, simul in unum divitum et pauperum, nobilium et ignobilium, irruentium et se et suos tanto patri commendare desiderantium: qui videre vel tangere tantam sanctitatem poterat, beatus erat. Adfuit dominus Guillelmus secundus, Adelenius nomine, Pictaviensis episcopus *h*, inconsolabiliter flens et ejulans et ex præcordiis clamans: Ostendite mihi dominum meum, ostendite mihi dominum meum: et ita intuens eum ita vilibus panniculis laneis involutum: Auferte, inquit, ista hinc, et induite illum secundum clericatus sui diaconatum. Factumque est ita, et factum est in die octavo Paschæ sepelierunt corpus Giraudi in Castellariis, locorum suorum novissimo, pauperrimo et, quantum ad tectum, vilissimo, sed religioso, in B. Mariæ oratorio, a latere altaris sinistro.

sancte obit:

E

h

28 Dum sepeliretur Giraudus a ministris in oratorio, erat populus foris expectans horam exsequiarum: et apparuerunt illis tres cruces miræ pulchritudinis, super oratorium pendentes in aere: quas non omnes videre meruerunt, sed quibus datum est. Quæ tam diu manserunt, quamdiu exsequiæ duraverunt; et qui videbant, mirabantur, nec aspectu satiabantur. Media cæteris amplior et excellentior erat rubicunda; duæ reliquæ ad similitudinem iridis, una viridis, altera candida. Quid inter hæc, fratres animadvertitis? Magnum portentum, abditumque sacramentum: significatur quoddam divinum et a mundanorum corde peregrinum: excellens, ni fallor, meritum servuli, qui tanto et tam privilegiato signo meruit a Domino decorari. Quum enim crux a cruciatu dicatur, omnis amor crux est, quando desiderat hoc quod assequi non potest. Tres ergo cruces, Dei et sui et proximi dilectiones. Purpurea crucifixit eum Domino per amorem transitoriae asperitatis; nivea, sibi per electionem virginitatis; sed cærulea proximo per ædificationem utilitatis, instruendo de credendis et agendis. Unde Rabanus super Esther: Per virorem fidei et candorem castitatis construitur fundamentum humilitatis. Quidam ternarium crucis referunt ad peccatores, quibus compatiabatur propter offensam Dei, metum inferni et metum cœli. Alii ad sæculum proprium, cui crucifixus erat, quoad

in ejus sepultura tres apparent

F

AUCTORE
CISTERCIENSI
ANONYMO.

crucis porten-
tosæ.

i

B

k

l

m

C

quoad divitias, delicias et honores. Reliqui ad Dominum Christum, post quem languebat ex crucis recordatione, ex miseræ duratione et gloriæ dilatione.

29 Aliter ipse Sanctus crucium mysterium exposuit. Qui episcopo Grimoaldo, fratri suo dormienti, post mortem apparuit *i*. A Giraudo ergo, per visionem sibi apparente, quadam de re, quam facere cogitabat, consilium petiit: sed ne facere deberet, terrendo prohibuit. Post hoc sciscitabatur frater fratrem, vivens triumphantem, dicens: Magister, est veraciter credendum, quod crucis visæ sint ad exsequias vestras? Cui ipse respondit: Vere et absque ulla dubitatione credendum est, quod viderint eas quidam, quibus datum, sed non omnes: ostendit namque Dominus, quanta dilectione virtutem sanctæ Crucis agnoverim: apparuerunt autem ibi tres crucis diversi coloris, quarum una viridis, secunda purpurea, tertia candida: prima quidem signavit abstinentiam carnis, secunda martyrium cordis, tertia gloriam æternæ beatitudinis. Et hæc dicta de crucibus sufficiant. Sepulto corpore et signato monumento in veteribus Castellariis, jacuit ibi decem-septem mensibus cum duabus hebdomadibus. Nam ex tunc translatis fratribus in loco, quo nunc degunt, translata est gleba sanctissima cum conventu anno gratiæ millesimo centesimo vigesimo primo, sexta kalendas Octobris, corpus Giraudi incorruptum et integrum delatum est de loco primo, et sarcophago bituminato reconditum est, ubi est abbatia modo; oratorio tamen petrino nondum inchoato vel ædificio aliquo lapideo *k*. Hoc anno, undecimo scilicet kalendas Novembris, Giraudus prior decessit, eique Emericus Petragoricensis in regimine successit *l*. In diebus istius fratres facti sunt monachi et ipse primus abbas hujus loci. Demum anno gratiæ millesimo centesimo vigesimo nono, adjuvante fratres et exultante tota vicinia, circa corpus sanctum inchoata est petrina ecclesia; perfecta est autem anno trigesimo septimo et anno gratiæ millesimo centesimo quinquagesimo sexto dedicata a Chalone, Pictaviensi pontifice *m*, Adriano summo antistite, Ludovico in Gallia regnante, assistente domno Emerico primo abbate, pleno dierum, divitiis, gloria, gaudio et honore. Sed jam nunc applicemus calamus ad ea, quæ gessit, et revelata sunt per Giraudum post obitum.

ANNOTATA.

a S. Bernardum et B. Giraldum eatenus coævus fuisse, quatenus eodem tempore vixerint, extra omnem controversiam est. Etenim S. Bernardus Cistercium anno 1113 ingressus eodem tempore cum Giraldo nostro, anno 1120 defuncto, vixit.

b Vivente, ait Edm. Martene in nota ad hunc locum (1), Giraldo, S. Bernardus nullam fecit foundationem in provincia Burdigalensi et Narbonensi, sed nec nisi diu post Giraldi mortem: quapropter quæ hoc et sequenti numero ab auctore referuntur, ex falsa traditione desumpta sunt. Accuratissimam certe habemus S. Bernardi Vitam, in qua varia ejus itinera et fun-

ditiones multiplices describuntur; quin tamen D ullo indicio significetur S. Bernardus aut Aquitaniam ante annum 1120 peragrasse, aut vel per socios monachos monasterium aliquod ædificasse iis in partibus.

c Burgum Sancti Maxentii (St Maixent, Dép. des Deux-Sèvres) etiamnum ad Pictaviensem diocesisin pertinet: ab eo Castellaria sex fere chiliometris septentrionem versus distant.

d De fundatione Castellariensis monasterii egimus Commentarii prævii num. 15.

e Ex temporis serie, particulatim descripta, manifestum omnino est, biographo, binis licet sæculis posteriori, præluxisse documenta accuratissima, præsertim circa Castellariensem foundationem, de quo monasterio plura in decursu narrationis refert.

f De Absia monasterio egimus Commentarii prævii num. 14.

g Anno 1120, duodecimo kal. Maji seu xx Aprilis, feria tertia paschalis solemnitatis, obiit Beatus noster, ut infra num. 27 dicitur: et hic quidem computus ad amussim exactus est. Itaque dominica Passionis, qua Beatus Castellaria translatus est, incidit in diem iv Aprilis. E

h Errat biographus noster in isto Gulielmo, quem Adelenum cognominat, seu, ut habet Gallia Christiana (2), Adelelmum: hic enim anno primum 1124, adeoque quatuor ab obitu B. Giraldi annis, Pictaviensem cathedram conscendit (3). Qui igitur Sepulturæ Beati nostri interfuit, Gulielmus, est Adelelmi prædecessor, hujus nominis primus, qui eandem sedem a 1117 ad 1123 occupavit (4): et institutionis Fontis-Ebraldensis fautor fuit.

i Ut supra vidimus Annotato *g* ad caput II Grimoaldus, frater B. Giraldi cathedram Pictaviensem a die xxvi Januarii 1141 ad xxvii Augusti 1142 gubernavit. Siquidem Grimoaldo jam episcopo apparuerit, plus quam anni viginti inter crucium apparitionem et interpretationem cucurrerunt.

k A die xx Aprilis 1120, quo obiit B. Giraldus ad vi kal. Octobris seu xxvi Septembris currunt menses septemdecim et dies sex: itaque error est in duabus hebdomadis.

l Chalo seu Calo Pictaviensem sedem duobus F tantum annis et mensibus decem tenuit, ab anno 1155 ad finem anni 1157 (5).

CAPUT IV.

Varia miracula post Beati obitum ejus intercessione patrata.

Piscator quidam, Evrardus nomine cum Bernardo, primo eremita Plumbi a habitatore, degebat, victum et vestitum manu, arte, navi et rete quærebat. Subiit animum dormientis nocturnis horis, quod madescencia retia non expansa reliquerat foris. Exsiliit e lecto illa hora, pendentia expandit retia sine mora, circumspicit lunam et sidera, polum et æthera, serena et clara rutilare, nec canem aut gallum aut strepitum aliquem resonare; sed leniter lambentibus litora fluctibus, applaudere tran-

Bernardum
eremitam mo-
net officii;

a

(1) Ampliss. Col. tom. VI, col. 999. — (2) Tom. II, col. 1171. —

(3) Ibid. col. 1172. — (4) Ibid. col. 1171. — (5) Ibid. col. 1178.

quillum

A quillum mare. Et dum aspicit in visu noctis, ecce processio nive candidior innumerabilium senum et juvenum apparet Evrardo, ambulans superaquas maris, quasi tendens versus partes S. Michaelis. Post primos emergunt alii et post alios semper scaturiunt novi, nec tantus aut talis grex visus est alibi. His decursis, vir venerabilis canitiei et habitus, totus quasi divinus et athanaticus, semotus ab illis et per mare gradiens sicco vestigio assistens Evrardo dicens salutato: Valetne Bernardus, habitator loci diuturnus? Valet, inquit. Surrexitne ad Matutinas? Nondum, inquit. Vade, ait, et dic ei ex parte nostra: Modicum fermentum totam massam corrumpit; item transgressor unius factus est omnium reus. Defunctorum servitia minus plene peragis et peregistis, quæ nisi restitueris cum multo fœnore, bona multa perdes congregata in omni tempore; quod defraudasti, cito restitue, quia jam rumpere tentat Atropos filum mortis tuæ. His auditis, ait Evrardus: Ecquis es, domine? Ego sum, inquit, Giraudus de Tutione. Dixit, et illico socios insequitur pede sicco. Tandem pulsata et prædicata hora canonica frater Bernardus audit et agnoscit, quid ex parte magistri denuntiat Evrardus: errata cum fletibus limat et corrigit, et, quod minus egerat, restituit, non tepidus neque tardus, et complens vitam in languoris cruciamine: non diu vixit, sicut Sanctus prædixerat.

abbati, regiminis pertæso, obtinet a Deo mortem:

b

31 Consueverunt abbates vicini illius regionis in honorem Giraudi annuatim concurrere ad festum sanctæ suæ depositionis. Inter cæteros semel adfuit vir venerabilis et per omnia laudabilis, Dominus Joannes de Calencio, primus abbas Boscavii, qui regimen illud susceperat, quasi duceretur ad mortem martyrii b. Venerat ad festum tanti patroni, sed et valefacere curabat inflexibiliter imposito regimini, nec in hoc cujusquam acquiescere volebat persuasioni. Expletis, quæ pertinebant ad diem festum, instabat iste, ut absolveretur: sed pater abbas omnino dissentiens, perstabat, ut ad Boscavium reverteretur. Volebat filius præcise remanere, volebat pater obnixè filium remeare. Dum inter utrumque vis amica necteretur in hunc modum, Giraudus interpellatur arbiter: dissolvit perplexionis nodum. Nam accedens ad monumentum Sancti Boscaviensis abbas, sursum corinæthere fixit, atque fide plena, devoto pectore, lacrymis fusis, patri communi dixit: Sancte Girau-
de, ad cujus sto monumentum, da mihi non posse reverti ad Boscavii conventum; sed qui omnia potes a domino, fac me remanere tecum in omnem eventum. Dicto citius febre corripitur ignota; gratias agit Deo mente devota; patrono Giraudo persolvit vota. Mox lecto prosternitur, adstantibus jocus esse videtur; sed ille non se rediturum ad propria, sed moriturum die tertia pollicetur. Quærunt fratres, unde sit certus: respondit, quia Giraudi patrocínio immutabiliter in talibus est expertus. Quid plura? Confitetur, ungitur, communicatur, fraterna reconciliatio petitur die tertia defungitur, et primus abbatum in capitulo Castellariensi sepelitur. Sicut fratres audierunt, sic viderunt, et de nocte pariter et de die. Sed jam, omissis, quæ scripsit antiquitas, ad nostra tempora veniendum.

C

32 Jacuit ergo Giraudus et in ecclesia illa lapidea a sinistris altaris sub lapide marmoreo clausus in sarcophago petrino, fortiter sigillato et bituminato, centum viginti octo annis usque ad tempora clarissimi et religione conspicuissimi ac prudentissimi viri domini Thomæ abbatis c. Ipse anno gratiæ millesimo ducentesimo quâdragesimo octavo, in purificatione B. Mariæ, suscepit regimen abbatiae, et apposuit cor suum inhærere Domino et Giraudus servo ejus: propter quod apposuit erga eum cor suum Dominus, et benedixit coronæ annorum suorum et in temporalibus et in spiritualibus, sicut benedixit domui Ægyptii propter Joseph. Et cogitavit abbas Thomas secundum manum Dei bonam secum augmentari in duobus cultum divinum, scilicet in ampliando Castellariensis templi gentem et locum, et in elevando in sublime a terra Giraudi corpus ad ædificationem hominum. Durum siquidem et intolerabile videbatur abbati, in communi humilitate terrenorum viscerum sordis et pulveris ossamenta deprimi tanti viri, quem collocaverat Dominus in excelsis cum principibus, cum principibus populi sui. Et sicut concepit, sic et exsecutus est, et de templo.

AUCTORE
CISTERCIENSI
ANONYMO.
nova Castella-
riis erigitur
ecclesia,

c

E

33 Anno itaque Domini millesimo ducentesimo quadragesimo nono, regiminis autem sui vigesimo d, tempore paschali, abbas Thomas, adjunctis secretioribus fratribus, fodit in altum usque ad sepulcrum: et gavisus est vehementer, quum invenisset, licet cum difficultate, desideratum thesaurum: et pannis holosericeis, ut decuit ossa involuta et munda servavit honorifice, donec thecam pro corpore, vas pro capite fabricasset: quod et factum est. Nam caput posuit in vasculo deaurato, corpus vero in feretro marmoreo in modum arcæ fabricatum et super columnas sex lapideas sursum elevato e, in eodem loco, ubi prius jacuerat sub pavimento. Factumque est grande miraculum in die illa. Nam pretioso corpore collocato et operculo ad rectius submittendum per cordas elevato omnes funiculi præter unum rupti sunt subito, et assistentium manus, quasi sine pondere et læsura, operculum lapideum tantæ molis statuerunt in loco debito. Mirabatur artifex, quod tantam molem tam paucorum manus et humerus in aere sustinuit, nec eam læsit etiam in modico neque contristavit.

et demum cor-
pus Beati
transfertur:

d

e

F

34 Aliud quoque audivimus gestum, relatione dignum. Quum prædictus Sancti tumulus initiatus esset in fieri, Thomas venit abbas, quotidie vehementius instabat operi, rogitans, decenter, artificialiter et velociter compleri. Idipsum et faciebat socius suus architectus operis, nomine Colinus de Saliso. Erat ibi unus de collegis Colini, filius Belial, id est, absque jugo, qui tot admonitionibus indignatus est præ fastidio, et non veritus est verbis improbis despumare convitia in Sanctum, et non impune nec ad sapientiam ei: Pro nescio, quo, inquit, Giraudus, quem vultis sanctificare, Deo invito, oportet nos accelerare plus solito. Quum has et hujusmodi blasphemias in virum sanctum evomeret, increpavit eum socius, ut taceret, alioquin cerebrum ejus effunderet. In ipsa nocte erat Colinus dormiens in cubili suo, et apparuit ei sanctus Giraudus,

ejus convitia-
tores puniun-
tur.

AUCTORE
CISTERCIENSI
ANONYMO.

Giraudus, dicens continuo : Numquam te intromittas de injuriarum mearum ultione, quia potens est Deus punire æmulos meos, quoties voluero, gravi animadversione. His dictis, Giraudus disparuit, et blasphemum mox infirmitas lethalis arripuit; qui inde non convaluit, sed horrenda morte peccatum blasphemiae luit. Simile cuidam accidit Partiniaco *f*, quum Sancto Dei convitiaretur ore maledico. Ibant enim ex more quidam Partiniacenses sabbatis ad B. Giraudi Vigiliis : et iste miser, constitutus in via, irrogabat et peregrinis injurias, et Giraudus blasphemias : nec impune : in ipsa nocte blasphemus febre corripitur peracuta, mors expectatur in continenti secutura; nulla hora noctis quieta est vel segura. Mane facto, sacerdos accersitur, viaticum petitur, confessio permittitur; confessor ex more hortatur, confessus tandem externæ * blasphemiae recordatur. Quid plura? Veniam cum lacrymis deprecatur, emendandum se pollicetur; et, quod si eum oculo clemente respexerit, peregrinus ejus et servuserit in perpetuum, chorda in collo visitaturus sanctum, tamquam meruisset suspendium. Mira res : qui paulo ante secundum causas inferiores descendebat in interitum, nunc per virtutem Giraudi certificationis experitur antidotum. Infra paucos dies veniens ad Sancti sepulcrum, resti in collo secundum promissionis votum; et qui paulo ante merita Giraudi sibi soli vix sufficere, et nulli alii valere dogmatizaverat impudenter, amodo Christi amicum cunctis annuntiat præpotenter.

Apparet monacho Castellariensi :

35 Erat frater Guillelmus Desjuvre monachus Castellariensis et magister pauperis hospitii, senior bonæ vitæ et laudabilis testimonii. Quadam die, cæteris dormientibus, dum pergeret ad ecclesiam, monachum ignotum reverendi vultus et habitus obviam habuit, dixitque ignotus domestico : « Benedicite, » illi non respondenti, « Dominus; » quia nec erat abbas nec prior conventus *g*, ait ignotus protinus : « Ne loqui timueris, sed abbatem ex parte mea salutabis et sic ei intimabis : Quod potes, facito, et de reliquo sollicitudinem abbatiæ derelinquito mihi : ego namque pro te ante Deum vigilo, qui locum et gentem protego sub meo azilo. » His auditis dixit notus incognito : Quisnam es tu? Et ille. Quis ego sum, tu nescis modo, scies autem postea. Exiens sequebatur eum, donec ingressum ecclesiam videret intrare Giraudi mausoleum : et tunc cognovit, quia B. Giraudum vidisset, qui hæc et illa sibi dixisset.

ad ejus sepulcrum multi sanantur;

36 Interim dum hæc circa Giraudum agebantur, per abbatis Thomæ operam ecclesia prima in longum, latum et altum in dies augebatur : et perfectum est omne conceptum renovationis opus; et positus est Giraudus retro altare majus post ciborium ex transverso collocationis venerabilior locus. Ibi ergo de lateribus aquilonis Giraudus post altare in recto diametro ad orientem translatus est, qui et permanet usque in præsentem diem. Anno Domini millesimo centesimo septuagesimo septimo, Agnetis secundo *h*, perfecta est circa Giraudum ecclesia renovata et ab archiepiscopo Burdigalensium Simone *i* rite dedicata; in qua per Giraudi merita febricitantes refrigerantur, cæci

illuminantur, claudi consolidantur, surdi aperiuntur, muti loquuntur, dæmoniaci serenantur, guttosi mitigantur, frenetici et epileptici reducuntur, blasphemii benignantur, tumidi desiccantur, paralytici confortantur, morituri præservantur, mortui spiritualiter suscitantur. Libet nunc inserere pauca de multis, aliqua de universis. In parochia de Marcheisi *k* homo quispiam claudicabat uno pede, nec nisi super baculum, quem vulgo potentiam vocant *l*, poterat incedere. Hic habebat in eadem vicinia virum alium, qui neptim abbatis cujusdam Castellariensis duxerat in conjugium. Compassus ille passionibus convicini, quadam die inter familiaria colloquia dixit illi : Est quidam sanctus, nomine Giraudus, sepultus in Castellariis, quem si devote visitando requisieris, ab incommodo tuo salvus eris : et ego in pignus et obsidem me tibi constituo, quod requisitus, patrocinio non deerit tuo. Quid plura? Oportet eum credere, qui discit, sicut philosophus in Elenchis dicit. Credidit homo sermoni, quem collega suus dixerat, et votum emisit. In crastino, via arrepta, claudus et obses ambo pervenerunt ad locum, visitaverunt Sancti monumentum, æger convaluit ad perfectum, et dimisit ibi potentiæ vehiculum in testimonii documentum, licet duobus annis portasset incommodum.

37 Alio tempore Petrum, cognomento Abrenuntio, necessitas revarciendi tectum, supra pinnaculum sutrini statuit; qui, casu contingente, in immane præcipitium subito totus ruit, illisitque ad terram caput ejus tam valide, ut lapidem prægrandem, super quem corruit, plus quam dimidium pedem cogeret terræ viscera subintrare. Ingemuit ipsius Petri pater, qui casu adfuit, et ait : Sancte Giraudus, tibi commendo filium meum : sancte Giraudus, tibi, etc. Mirum auditu, sed verum gestu, vel dictu vel eventu. Sic conquassatus artifex ponitur in lectisternium, gestatur ad hospitium, experitur Giraudi beneficium : sanus et incolumis infra paucos dies revertitur ad consummandum inchoatum artificium. A Domino factum est istud etc. Joanni, cognomento Margnac, carpentario contigit simile constituto in campanilis cacumine. Quum enim plures fabri lignarii campanam minorem in sede sua collocarent iste unus, incaute stabilitus, e medio omnium prolapsus est ad ima, stetitque ruina ante majus altare usque ad pavimenti novissima. Qui dum præceps rueret, invocabat Virginem Mariam et Giraudum servum Dei : id ipsum et cæteri omnes conclamantes et compatientes ei. In tanti casus fractione non remansit in vertice cadentis caro vel pilus, cutis vel capillus : diceret, esse caput excoriatæ bestiae, nec aliud quam interitus sperabatur ipsa die. Quid plura? Ultra opinionem adstantium et vanam spem quam plurimum, evasit homo illa vice carnis interitum per B. Giraudi preces et meritum : in conspectu mirantium stabat homo, quem ruina prostraverat; vivebat vir, quem fractura necaverat. Vidi ego hominem postea, cui post evulsionem re collocaverant medici corium cum capillis, et aliquod præteritæ læsionis vestigium perpendere non poteram in illis.

38 In veteribus quoque Castellariis in ca-
pella

lectus Beati ab igne servatus,

lapsu conquassati, incolumes evadunt;

A pella lapidea, in qua Giraudus jacuit primitus, crebra miracula fiunt divinitus. Nocturna per vices ibi radicare * videntur et coruscare luminaria, ita quod resplendet hortus inde et loci adjacentis colonia; accensa etiam ibi lampas cernitur aliquando sine ministerio humano. Est ibi lectus ligneus cum stramine et linteis, in quo, ut dicunt, Giraudus exspiravit, quem Deus in medio flammarum sine incendio illæsum conservavit meritis servi sui. Quum enim subitum infortunium vehementi conflagratione totam capellam illam perimeret, in tantum, ut etiam tectum et laquearia flamma consumeret, lectus et altare cum ornamentis suis evaserunt, ita quod nec odorem ignis habuerint. Tantamsiquidem virtutem super quatuor elementa servo suo Deus contulit, quod rebus ejus nulla creatura, eo invito, molestiam intulit: sed ignis in hoc incendio, aer in trinæ crucis indicio, aqua in fratrum navigio, terra in duplici præcipitio, voluntati ejus per omnia se obtulit. Sed nec cælum vel quinta essentia ejus se ministerio subtraxit, quando volucres cœli et tales volucres moriturus aspexit. Duos etiam infantulos, ut circumstantibus apparebat, emortuos suscitavit in facie bajulorum: ut ei deservire mereatur trina rerum machina, cœlestium, terrestrium et infernorum: et ad pleniorum dictorum fidem, duæ camisæ puerorum usque hodie pendent ibidem.

B 39 Conivadæ in Archesio *m*, demens et frenetica admodum erat fœmina, adeo ut in stagna sese præcipitaret et in flumina. Hauserat in lucidis intervallis aliquam vel exilem de Giraudum memoriam, et quasi a cunabulis noverat abbatiam. Quodam die, ducente fanaticam impetu sui spiritus, subiit animum ejus ingredi abbatiam a parte muri, fluvio contigui, et accedere visa ad murum; quum id non liceret nisi per stagnum medium, usque ad collum præcipitem se dedit in fluvium. Viderunt miseram homines, non secus quidpiam operis actitantes, et missa longa pertica, tandem extraxerunt eam miserentes: sciscitantibus, quid quærebat, respondit, quod per ruinam maceriæ S. Giraudum adire cupiebat.

C Et porrecta sibi misericordiæ dextra, ducentes eam ad cappellam S. Giraudi, solitariam statuerunt intra: ipsi vero consideraverunt et inspexerunt finem rei extra. At illa, viso grabato, in quo levita sanctus obierat, manus injecit, et stramen cum omnibus pertinentiis foras ejecit: et nescio, quo occulto prodigio sub Sancti cubili sancto inventi sunt coluber tortuosus et bufo: quibus ejectis, et refecto fœmina lecto, ab illa die et deinceps perfecte compos mentis effecta est et ex toto. Simile accidit cuidam militi, Petro de Ambierre nomine, qui insaniam et alienationem mentis incurrerat ex vehementia amoris unius fœminæ. Hunc soror compassa, in cubile ex abrupto projecit et ligari fecit. Sed post duos menses, fracto jugo, ruptisque vinculis, aufugit usque Mirabellum *n*, et ibi abigebat muscas de furnariis circumducendo flabellum. Inde hauriebat per vices lucidorum intervallorum, interpolationes diversorum sanctuariorum, prosequens peregrinationes. Tandem applicans Castellariis equos, et lanceam vibrans, habentem in ferro pileum filtreum, quærebat, ubi

Octobris Tomus X.

esset militum hospitium, et impingebat in ostia et macerias portarum per medium monasterium. Facta cœna cœpit furere vehementius a vino, intrans completorium et clamoribus improbis illudens psallentibus Domino. Eadem nocte tentus est et ligatus a suis: siluit, excepto quod exarando cum quinipulo *o*, parietes, per hospitium irrui. Mane facto, aliquantulum serenatus, orationes fratrum et Reliquias Sanctorum humiliter petiit; capite nudato, pedibus et cruribus reverenter adiit sanctuarium Reliquiarum, in oscula ruit, et usque hodie perfecte convaluit. Sed venit abbas Thomas verens, ne ex visis motus, relaberetur in amentiam, quadrigam duci jussit illa nocte ad proximam grangiam. In crastino revertentes ad propria, gratias egerunt abbati, quod modo dominus eorum Giraudi meritis valedixisset infirmitati.

40 Erat in partibus illis misera mulier, multorum mater filiorum, quorum unus dementiam diuturnam incurrerat, more lunaticorum. Per omnes sanctorum famosas memorias mater filium ob salutem circumduxerat; donec per Dominam nostram de Cella, per sanctum Theobaldum, tandem ad S. Maxentium applicuerat *p*. Quumque filius sine sensu permaneret sicut prius, juravit mater, quod non circumduceret ulterius. Audivit hoc, quæ aderat pauper muliercula, et Giraudi cognoverat præconizanda miracula, quæ accedens propius: Ne, inquit, ita loquamini, et ad S. Giraudum, hic propinquum proficiscamini, et pro certo sancti virtutem experiemini. En ipse stat in vestro itinere, et ego vos introducam usque in ejus nemore. Sic dictum est, sic factum est. Quum autem mater cum filio appropinquavit nemori, torqueri cœpit patiens furia atrociori, solutisque casu, quibus contingebatur, vinculis, versitans per devia, tandem fessus et compos resedit in via sub arbore. Post hæc lentius cum uno filiorum mater perveniens ad locum, vidit filium quietum et cogitantem secum, vidit et gavisa est multum: Quomodo, inquit, est tibi, fili, et quid actum est tecum? Et filius ad matrem: Quidam sanctus, Giraudus nomine, sanavit me perfecte, sequimini me, et ego ad ejus ecclesiam vos ducam directe. Quid plura? præcedente filio et sequente matre, venit ad ecclesiam; nec a dextris nec a sinistris obliquatur a via: gratiarum referuntur actiones, et sic gaudentes revertuntur in patriam.

41 Est una famosa progenies in Chavigniaco *q*, a qua singulæ ramificatæ personæ visitare solent Sanctum Dei cum muneribus semel in anno. Tempore aliquo illius prosapiæ juvenes et virgines, senes cum junioribus annuatim videmus occurrere cum oblationibus, et sub sibilo auræ tenuis intelleximus ab aliquibus, quod si non apparerent in conspectu Giraudi semel in anno, suis temporibus morbum caducum sustinerent singulis mensibus, vel potius horrendis interirent cruciatibus. Giraudus, quondam cursor abbatis Thomæ, uxorem habebat et parvulos, quorum unus vento vel veneno toto vultu inflatus, subito perdidisse putabatur oculos. Ignara mater filii, quid agere deberet super eum, residuum duxit oculos suos dirigere ad eum: deficiebat consilium humanum, et ex totis præcordiis

34 suis

menti restitu-
ti,

E

p

F

familia epi-
leptica;
q

* radiare?

dementes sa-
næ
m

n

AUCTORE
CISTERGIENSI
ANONYMO.

febricitans

suis se convertit ad divinum. Spe concepta salutis, ad abbatiam S. Giraudi opitulatione sanatum reduxit: ut enim puer aspersus est et potatus latice sacræ ablutionis, mox depulsus est omnis dolor inflationis.

42 Costa Giraudi, in vasculo sequestrata, honorifice conservatur; quæ diebus dominicis ad capellam S. Giraudi fidelibus populis illic vigilantibus deportatur. Quodam die lata et relata ac deposita incaute, furata est a quodam monacho hospite, qui, ut præsumitur, pedem excutere sitiebat de Religionis limine. Mox una sententia majorum excommunicationum, una cura filiorum, suppellectilem proscrutantium, una confusio latronum se occultantium. Nam in tanto facinore latro principaliter habuit complicum patrocina, sicut rei probavit eventus per intenta jurgia. Quumque intellexissent, sigillatim et per singulos fiendum scrutinium, videns latro nihil suæ industriæ prævalere latibulum, costam abscondit in choro super stallorum vehiculum. Ibi post multos circuitus, cum exultatione universæ domus costa inventa est, et in locum suum restituta. Fuerunt, qui dicerent, quod costam latro extra monasterium efferre pluries voluit, sed Giraudi virtute obstante, non valuit. Duo viri fratres de S. Maxentio, venationis egressi gratia, applicuerunt in B. Giraudi nemore, quorum unus urebatur quotidianæ febris ardore. Is a longo tempore fuerat Sancti peregrinus et offerebat ei quatuor numismatum munus. Ingressus ergo capellam in illa hora, obtulit quatuor denarios pro redemptione, et quintum ex devotione. Quo facto, exivit continuo quasi tristis et mire cogitativus. Notavit hoc monachus, qui forte aderat, et sciscitabatur ab eo, quidnam sibi contigerat: et ut cognovit febricitantem, horamque accessionis expectantem, ait illi: Dormite, inquit, paululum in grabato Sancti et ibi requiescite; et ego vobis promitto, quod inde surgetis cum perfecta sospitate. Compulit eum oppido facere, quod hortabatur precibus violentis: et post somnum reliquit eum febris juxta verbum pollicentis. Benedictus, inquit, S. Giraudus a Filio Mariæ, et benedicta hora, qua vestræ obtemperavi prudentiæ; quia numquam fui ita sanus, sicut sum hodie. His dictis cum fratre laudans et gaudens, ad propria remeavit.

et epilepticus

43 Adolescens quidam sacerdos, de versus Chavigniacum, venerat semel ad abbatiam, ut visitaret B. Giraudi memoriam. Erat enim epilepticus vel caducus miserabiliter, sicut uni nostrorum aperuit lacrymabiliter. Introductus ergo monasterium et compunctus corde præ tædio vitæ nimium, de medio circumstantium virum venerabilem dominum Guillelmum, quondam abbatem Boscavii s, traxit ad secretum colloquium et confessus est ei totum spiritum suum per ordinem, incommodique sui non negavit originem, horroremque et magnitudinem: asseruit quoque mortem sibi magis esse caram, quam vitam ducere tam amaram: et adjecit: Audivi Sanctum vestrum pie solere patrocinari epilepticorum miseriis; ostendite mihi, quæso, aliquid de ejus reverendis Reliquiis. Et monachus,

Revera, inquit, solent hujusmodi patientes D has osculari Reliquias et in capella veteri nocturnas excubare vigilias, et sic reverti compotes ad domos proprias. Credidit homo sermoni, quem monachus dixit, et quod audierat, implere efficaciter in animo fixit. Reverenter osculatus est Reliquias, quia jejunus, et obtulit devotionis munus: nocte sequenti cum lacrymis vigilavit; mane facto, costam devotus adoravit; et amplius non reversus, sanus in patriam remeavit. Non omisit ex omnibus, quas audierat, observantiis verbum vel syllabam, iota vel apicem; propter quod manum Giraudi per manum Dei bonam secum sensit adjutricem.

44 Dominus Guillelmus Figace, vir religiosus, mansuetus ac timoratus, de Claravalle semel exierat, gratia visitandi Pictaviæ Religionem, habens in comitatu alium monachum, nomine Guillelmum Britonem. In via, qua ambulant, nocte ignis non extinctus per incuriam servitorum, omnem propinquam materiam consumsit, et pedem Guillelmi dormientis exussit. Augebatur in dies doloris acerbitas proficiscenti, qui non succensendum censet rem naturalem patienti. Fuerunt, qui dicerent sacro pedem igne t succensum propter tetram horroris caliginem, et angoris valetudinem, qui crescere videbatur in immensum. Sic tandem applicuit Castellariis: ubi fideliter imbutus est de Giraudi virtutibus fulgidis, gloriosisque prodigiis. Qui spe concepta, in crastino visitavit Sancti mausoleum. Ex tunc secundum dies antiquos convaluit ad perfectum, intrans cum suis, ambulans et exsiliens et laudans Deum. Benedictus Dominus, qui non deseruit locum et gentem Castellariensium, sed tantum ac talem nobis credidit civem Sanctorum et domesticum suum. Regina Saba hausit in Salomone sapientiam: Heliseus in Helia, et Judæi in Romanis potentiam: Esther in Assuero clementiam: Timotheus in Paulo sanctimoniam: Bersellai Galaadites in David misericordiam: Angeli in Christo lætitiā: sed nobis omnia ista fiant prædulcis et perillustis præsentia Giraudi, per Dominum nostrum Jesum Christum, Filium Dei, cum quo vivit et regnat F Deus in unitate Spiritus Sancti per omnia sæcula sæculorum. Amen.

ambustus,
pristinæ valetudini redditi.

ANNOTATA.

a *Plumbus* (Plomb), de quo agitur est hactenus paræcia ruralis olim Abrincensis, hodie Constantiensis diœcesis, sex fere chiliometris Abrincis Septentrionem versus distans, super rivulum cognominem. Atque de isto loco agi, monstrat tum vicinitas maris, tum præsertim mentio S. Michaelis seu monasterii in Periculo maris, de quo locuti jam sumus supra Annotato I capitis II.

b De Boscavio seu Bosco-Cavo vide Annotatum h capitis II. Silet Gallia Christiana de isto Joanne de Calencio primo abbate: et seriem inchoat a Bertrando, qui anno 1330 controversiam quamdam componit (1).

c Thomas, sextus ab Aimerico abbas Castellariensis, ab anno 1248 ad annum saltem, quo

(1) Gall. Christ. tom. II, col. 1306.

A templum Castellariense absolvit, 1277, pedum abbatiale tenuit (1).

d Hic manifestus est error aut in anno vulgari aut in anno regiminis: nam anno 1248, ut supra vidimus, Castellaria cepit regere, nec verisimile est, ab ipso statim initio hæc molitum fuisse Thomam abbatem: adeoque in anno vulgari videtur errasse amanuensis, et ponendum esse annum millesimum ducentessimum sexagesimum septimum, qui cum vigesimo regiminis recte concurrat.

e In Pictaviensi præsertim tractu, istis sæculis mos erat sarcophagos super columnas lapideas erigere; quin tamen istiusmodi elevatio indicium esset sanctitatis aut cultus (2).

f Partiniacum (Parthenais) etiamnum in diœcesi Pictaviensi, sexdecim fere chiliometris Castellariis distat: capropter sabbato peregrini Beatum adibant, sequenti die aut feria II domum redituri.

g Credo hic alludi ad caput XLII Regulæ S. Benedicti, quo silentium indicitur post Completorium, excepta necessitate aut jussione abbatis: quapropter dicitur, Guillelmus monachus non respondisse, quia ignotus nullum magistratum regularem gerere videbatur.

h Id est die XXVIII Januarii.

i Simon de Rupe-Cavardi (Rochechouart) sedem Burdegalensem occupavit ab 1275 ad 1279 aut 1280 (3).

k Marcheisum, vicus mihi incognitus: in tractibus Pictaviensi et Petrocorensi accurrunt nomina Marçays et Marquais, quæ parochiam in textu expressam indicare possunt.

l Potentia est fulcrum subalare, gallice *potence*, *béquille*.

m Et Conivada et Archisium ignota mihi sunt loca: videntur tamen monasterio contigua, siquidem femina a cunabilis noverat abbatiam et intrare volebat a parte muri, fluvio contigui. Atlas Cassinianus mappa signata 12 F nullam similitum nominum mentionem facit, quæ juxta Castellaria locum et silvam S. Giraldi designat.

n Hujus nominis plura sunt loca in Gallia,

varie scripta: Mirabel, Mirbel, Mirabeau, Mirebeau. In diœcesi hodierna Pictaviensi est regio quædam Mirabellesium le Mirebalais appellata, cujus caput est parochia Mirebeau, quæ forsitan Petro amenti refugium præbere potuit.

o Quinipilus, idem, ait Glossarium, ac Canipulus, est ensis brevior aut cultellus: unde Gallica vox canif.

p Domina nostra de Cella (Notre-Dame de la Celle) monasterium in diœcesi Pictaviensi. De S. Maxentio alibi actum est. Ast major est difficultas in S. Theobaldo. Hic eremita Vicentinus in Italia variis in locis Galliæ colebatur: sed si lexica topographica consulimus, ejus cultus Gallia Septentrionali et Orientali continebatur; ut cæterum Acta ejus ad diem xxx Junii illustrata monstrant (4). Est in hodierna diœcesi Lingonensi, districtu Calvimontano (Chaumont) parochia nomine St-Thiébauld, olim prioratus Ordinis S. Benedicti, quum autem mater dicatur per omnes famosas memorias filium ob salutem circumduxisse, fieri potuit, ut etiam ad Lingonensem diœcesim peregrinata fuerit.

q Chavigniacum, quamvis hujusmodi nominis varia sint loca, quæ gallice Chavigny appellantur, censem tamen hic Chavenay indicari, locum in diœcesi Pictaviensi, districtu Laudunensi (Loudun).

r Non infrequens erat medio ævo sacrarum Reliquiarum ablatio, cujus exemplum habemus in monachis, qui clam abstulisse dicuntur corpora SS. Benedicti et Scholasticæ, et in Galliam transtulisse (5). Hinc monachus apostata, fugam meditatus, potuit sperare se gratiam initurum eorum, apud quos Reliquias deponeret.

s De Boscavio, seu Bosco-Cavo egimus supra Annotato h capitis II.

t Ignis sacer, etiam divinus et S. Antonii vocatus, grassabatur per Galliam sæculis XI et XII. Morbum describit Glaber; quem ex Theophilo Raynaudo excipio (6), his verbis: Consumpsit quidam mortifer ardor multos, tam de magnatibus quam de mediocribus atque infimis populi, quosdam vero, truncatis membrorum partibus, reservavit ad futurorum exemplum.

(1) Gall. Christ. tom. II, col. 1349. — (2) Murcier. Sépultures chrét. en Fr. pag. 40. — (3) Gall. Christ. tom. II, col. 826. —

(4) Act. SS. tom. V Jun., pag. 589. — (5) Cfr Reynaud. Hagiol. Lugdun. pag. 543. — (6) Ibid. pag. 368.

DE S. JOANNE DE CAPISTRANO,

CONFESSORE ORDINIS FF. MINORUM,

B

VILLACKI IN PANNONIA,

E

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. V. H.

ANNO
MCCGCLVI.

§ I. Sancti elogia in Martyrologiis Romano et Franciscano; Vitæ compendium; biographi.

Inter plurimos
Sanctos Regu-
laris Obser-
vantiae insig-
nis est

Incepta sæculo XIV ac consolidata Ordinis FF. Minorum S. Francisci reformatio, vulgo Observantium dicta, auctore præsertim Paulo Fulginate, ut narrat Waddingus ad annum 1368 § x (1), annitentibus imprimis S. Bernardino Senensi, et, cujus Acta hodie edimus, S. Joanne de Capistrano, mire, sæculo præsertim xv, effloruit, non solum eminentis sanctitatis, sed et scientiæ ac ministerii apostolici gloria. Eo enim sæculo, præter laudatos sanctos viros Bernardinum et Joannem Capistranum, quorum alter hodie, alter die xx Maji Martyrologio Romano inscribitur, numerat hæc reformatio, seu Observantia Regularis, inter Sanctos, ab universa Ecclesia Dei reverenter colendos, SS. Petrum Regalatum die xiii Maji, Didacum, die xiii Novembris ac Jacobum Picenum die xxviii ejusdem mensis. Varii autem sunt, quibus cultum ecclesiasticum, consentiente Ecclesia, impendere licet ut ex Franciscano Martyrologio constat: BB. Matthæus de Agrigento, xxviii Januarii; Antonius de Stronconio vi Februarii; Marcus de Monte Gallo xxviii Martii, Angelus a Clavasio, xii Aprilis; Jacobus Illyricus seu de Bitecto xxviii ejusdem mensis; Archangelus a Calatafimo v Julii; Simon a Lipnica, xviii Julii; Joannes de Dukla, xix Julii; Petrus de Molleano, xiii Augusti; Bernardinus a Feltria,

xxviii Septembris; Bernardinus a Fossa vii Novembris; Gabriel Ferretti Anconitanus xiv Novembris.

2 Horum omnium, si S. Bernardinum Senensem, cujus discipulus fuit, excipias, antesignanus fuit S. Joannes de Capistrano, quem promiscue secundum opportunitatem et Joannem et Capistranum appellabimus. Ejus elogium hisce verbis facit Martyrologium Romanum: Apud Vilaekum in Pannonia, Sancti Joannis de Capistrano Confessoris Ordinis Minorum, vitæ sanctitate et zelo catholicæ fidei propagandæ illustris, qui Taurinum arcem, validissimo Turcarum exercitu profligato, suis precibus et miraculis ab obsidione liberavit. Martyrologium Franciscanum, omitta liberatione Taurinensi, enucleatius virtutes et labores explicat: Apud Willackum in Pannonia, Sancti Joannis a Capistrano Confessoris, Ordinis Minorum, qui eruditione et vitæ sanctitate clarissimus, innumeros gentiles, judæos, hæreticos atque schismaticos reduxit ad catholicam fidem, et maximis pro Ecclesia perfunctus laboribus, quievit in Domino, miraculis in vita et post mortem celeberrimus, quem Alexander Octavus, Pontifex Maximus, Sanctorum fastis adscripsit.

S. Joannes Capistranus, in Martyrologiis laudatus;

F

3 Quandoquidem multa et varia de S. Joanne

cujusque Vitæ compendium

(1) Annal. Min. tom. VIII, pag. 209. Edit. Rom. 1733.
Octobris Tomus X.

AUCTORE
J. V. H.

Capistrano dicenda sunt, utile fore credimus, lectori exhibere synopsim Vitæ, quam Lucas Waddingus in suo libro de Scriptoribus Minorum adumbravit. Joannes Capistranus, sive a Capistrano, Brutiorum oppido, haud longe ab Aquila Marsorum urbe, nobili genere natus, anno millesimo trecentesimo octuagesimo quinto, Sancti Bernardini Senensis discipulus, socius, et in regimine exorientis Regularis Observantiæ successor, bis generalis vicarius, magistrum intrepide et viriliter defendit, adjuvitque in promovendo latriæ cultu nominis Jesu. Deinde ut sexto post mortem anno in Sanctorum numero referretur, obtinuit. Pusillam et humilem, parvis et despicabilibus initiis succrescentem Observantium familiam, multis impetitam adversariorum telis, verbo et opere potenter defendit, in multasque provincias longe lateque propagavit, data potissimum norma regiminis et doctrinæ. Eugenio Quarto, Nicolao Quinto et Callisto Tertio magno fuit adjutorio in reformatendis hominum moribus, et fugandis e multis provinciis hæreticis, commissa sibi generalis inquisitoris fidei potestate. Octoginta sex loca Fratricellorum, in Italiæ perniciem incredibili numero coalescentium, in Piceno et Campania combussit. In Florentinorum Patrum consessu velut sol quidam refulsit. Fridericus Tertius, imperator, misso Ænea Silvio, obtinuit a Nicolao Quinto, ut in Germaniam mitteretur, populos docturus, et principes ad unionem et bellum contra Turcas excitaturus. Ex omnibus civitatibus et oppidis clerus et magistratus, sed et ipsi reges et aulici obviam procedebant, cum Reliquiis et Crucis vexillo, tamquam Angelum reverenter suscepturi, cantantes et passim repetentes: « Benedictus, qui venit in nomine Domini. » In Bohemia, Moravia, Silesia Hussitas, illorum fautorem et antesignanum, Joannem Rochezanam, pseudoarchiepiscopum Pragensem, repressit. Adamitas, turpissimum et obsœnissimum hæreticorum genus, in insulis lascivientium, penitus exstinxit. In Hungaria, Polonia, Bohemia, Germania, Austria præsertim, varias hæreticorum sectas calamo, verbo, inquisitoris auctoritate, qua fungebatur, perpetuo insectatus, plurimos ad Christi fidem convertit. Judæos nullo modo consistere passus, eorum coercuit usuras: plusquam quadraginta millia infidelium et schismaticorum Ecclesiæ catholicæ aggregavit.

ex Bibliotheca
Waddingi ex-
hibetur.

4 Turcarum imperatorem magna classe et ducentorum ferme millium exercitu, Europæ imperium sibi promittentem, fortissimamque Albæ Regalis in Hungaria arcem, munitissimum Christianorum propugnaculum, obsidentem, collecta cruce signatorum et rusticorum copia, captis tormentis bellicis et impedimentis, turpi fuga profligavit. In cujus rei memoriam Callistus Tertius, octavo idus Augusti, quo tantæ victoriæ nuntium accepit, celebrari jussit festum Transfigurationis. Sexaginta annorum proventus ætate, quotidie ac fere sine intermissione prædicabat, concurrentibus undique ad audiendum centenis hominum millibus. Atque usque adeo omnes movebantur, ut fœminæ abusum in ornatu,

virilium ludorum instrumenta per omnes ferme civitates in unum contulerint, constructaque ingenti pyra sub dio concremarint. Tanta fuit hominis fama et sanctitudo, ut omnes illius temporis scriptores eum maximis celebrent encomiis, Æneas Silvius, Flavius Blondus, Cardinalis Cusanus, Hertmannus Scheydelius, abbas Trithemius: et Gregorius XV miraculis et meritis erga sedem Apostolicam celeberrimum, Beatorum adscripserit catalogo. Nos ortum, vitam, gesta et mortem per quartum, quintum et sextum tomum Annalium distribuimus. Factis præclaris vitæque sanctimonie, doctrinæ etiam accessit eminentia, theologiæ et juris utriusque peritus, multa scripsit; in quibus prudentia in rebus decernendis et sapientia in elucidandis utrinque elucet. Quæ Waddingus dicit gesta S. Joannis Capistrani distributa in tomos Annalium IV, V et VI, hæc in Annalium secunda, qua utimur, editione per tomos IX, X, XI, XII et XIII dispersita sunt.

5 Præter laudatos a Waddingo auctores, varii alii de Joanne Capistrano scripserunt. Nam ut omittamus aut hagiographos Ordinis Minorum, qui omnes Sanctos et Beatos sodales suos complexi sunt; aut historiographos, qui originem et incrementa Ordinis sunt prosecuti: S. Joannis Capistrani Vitam conscripserunt imprimis tres ejus socii, testes oculati gestorum; quibus proinde fides denegari non potest, maxime quum sint viri propter morum gravitatem et integritatem summe commendabiles et pleraque eorum dicta testimonio, ut postmodum monstrabimus, exterorum hominum confirmantur. Tres igitur Sancti Joannis biographi, non solum cœvi, sed socii individui sunt Nicolaus Tellus de Fara, Christophorus de Varisio et Hieronymus Utinensis. Et quidem Nicolaus de Fara, præter Vitam a se concinnatam, scripsit etiam duas epistolas, in quarum altera, directa ad fratres suos provincie Tusciæ, opera et miracula, Viennæ a S. Capistrano patrata, enarrat: eandem in decursu hujus Commentarii dabimus. Quod ad alteram spectat, referentem prælium et victoriam de Turcis relatam eam nusquam reperi; sed hæc eadem a Nicolao in Vita S. Capistrani luculenter repetuntur, ut lacunam deficientis epistolæ implere possint. Rudi quidem, ait Hermann (1), sincero tamen perscribit stylo... omnia ejus scripta ab omni suspitione debent esse aliena; nam credibile non est, virum tam religiosum cum gravi suæ conscientiæ onere, Capistrani vanis ultra debitum voluisse laudibus studere. Hic postmodum, in Italiam redux, anno 1477 factus fuit provincialis vicarius in provincia S. Bernardini, in Vestinis (2).

6 Christophorus de Varisio, alter Sancti nostri biographus, ordinatiorem meo judicio conscripsit Vitam S. Capistrani. Fuit Christophorus, teste Hermann (3), ex præclarioribus Capistrani sociis, qui ex Italia in Germaniam pergentem fuerunt comitati. Iste ob virtutum excellentiam et agendi suavitatem provincie Bohemiæ et aliarum, tunc adhuc conjunctarum, Wratislaviæ in Silesia sub S. Capistrano anno 1453 electus fuit in provincialem vicarium, quoniam tunc nondum Observantium

Copiosius de eo
scripserunt
quatuor ejus
Socii: Nico-
laus de Fara,

Christophorus
de Varisio,

(1) Capistran. triumphans. pag. 629. — (2) Cfr Wadding. Annal.

tom. XIV, pag. 178. — (3) Capistran. triumph. pag. 627.

superiores

A superiores vocabantur ministri, quum Ordo a Conventualibus non esset divisus, nec esset conveniens, quod provinciæ viderentur bicipites habere præsides. Hic vir ita his nationibus afficiebatur, ut statuerit cum iisdem usque ad mortem perseverare. Verum quum in capitulo generali, Mantuæ celebrato anno 1468, statutum fuit, ut provincia Austriæ, Bohemiæ et Poloniæ in tres divideretur, si ita summo Pontifici visum fuerit, atque quum viris doctis et in regimine expertis abundarent, ipsimet ex suis nationalibus, remissis Italis, vicarios elegerunt. Dum gubernacula istarum nationum remitteret Christophorus, regimen suum clausit pulcherrima epistola, qua ab omnibus et singulis veniam, flexis genibus, humillime petit, declarans insuper se intendere visitare Terram Sanctam, in qua Salvator noster pro peccatis nostris mortuus est, et ibidem vitam in pace terminare suam, nisi Deus, inquit (1), in cuius manu viæ hominis positæ sunt, aliud de me decreverit. Utrum Christophorus, quod intendebat, impleverit, nobis non constat. Obiit Mediolani anno 1491 (2).

B Cæterum licet ordinationem dixerim Vitam, a Christophoro elaboratam, non est tamen, cur lucubrationem Nicolai de Fara respuamus, præsertim quum hic varia habeat, quæ apud Christophorum non reperiuntur.

Hieronymus
Utinensis et
Petrus de So-
pronio:

7 Quamvis Hieronymus Utinensis inter socios S. Capistrani a Waddingo (3) non recenseatur, non est tamen dubium, quin et ipse Sanctum in itinere Hungarico comitatus fuerit, id testante Joanne Tagliacotio, in epistola, quam post obitum Sancti viri scripsit, et infra edemus, his verbis: Hunc felicem obitum multo ornatus, multoque politius sciret describere venerabilis ille frater, Hieronymus Utinensis vir siquidem in dicendi genere præclarus, qui quemadmodum patrem beatum incolumem sua lingua suoque scribendi stilo politissimo decoravit, ita cunctis caritatis obsequiis suo sinu, suisque brachiis ipsum infirmum indefesse fovit atque nutrit. Eædem laudes scribendi eleganter impenduntur Hieronymo etiam ab aliis; quamvis aliorum biographorum stilus præferendus videatur, quorum scribendi modus mihi simplicior et facilior appareat. Nihilominus ne quid desit eorum, quæ hactenus inedita delituere, prelo dabimus, prout correctum nobis obtingit exemplar, Hieronymi lucubrationem, præsertim quum presse sequens Nicolai de Fara vestigia, aliquando hunc elucidare possit. Est etiam quartus S. Capistrani socius, qui aliquid elaboravit in honorem magistri sui, Petrus Suproniensis, quem Waddingus cum cæteris Sancti viri sociis dicit virum religiosum et doctum (4): opellam suam Præconizationem inscripsit; et vero est laudum effusio, quæ suspicionis quidpiam movere posset, nisi aliunde de meritis S. Joannis Capistrani abunde constaret. Tandem Waddingus conservavit nobis epistolam, in fine mutilam, scriptam ad S. Jacobum de Marchia, a Joanne Tagliacotio de supremo morbo S. Joannis Capistrani, quam in decursu hujus Commentarii § xxxiii dabimus. Evocatus a Sancto viro ex Italia, eum, contra Turcas pergentem, in parva navicula comitatus est, per cujus accessum innumerus Mahometanis apparuit exerci-

tus, quo perterriti et clamoribus S. Capistrani dejecti, fuga sibi consuluerunt (5). Fuit dein a Calixto III in Hungariam missus ad perquirenda Sancti miracula: quam missionem secundo ei injunxit anno 1459 Pius II.

8 Sed præter hos coævos, etiam posterioribus sæculis fuerunt, qui gesta S. Joannis Capistrani illustrarunt, maxime quia numquam interruptus fuit labor ejus canonizationis promovendæ, præsertim sub Leone X, Gregorio XV et Alexandro VIII, ut infra latius explicabitur. Certe anno 1523, seu paulo post obitum Leonis X, prodit typis Vindobonensibus Vita S. Joannis Capistrani, forma, ut vulgo dicitur in Quarto: sed hunc librum, diu et undique quæsitum, hactenus reperiri non potuit. Aliam Vitam Neapoli edidit anno 1589, fr. Ludovicus Cælestinus de Monte Corvino seu Leone, qui in continuatione Annalium Waddingi sub anno 1590 (6) vir doctus appellatur. Hujus Vitæ, qua caremus, mentionem facit alius Sancti biographus, Salvator Massonius Aquilanus, qui gesta Sancti italico sermone exposuit anno 1677: licet hinc inde, forsitan vitio typothetæ, minus accuratus sit, habet tamen varia, quæ frustra apud alios quæsieris, quæque in hoc Commentario summæ nobis erunt utilitatis. Id singulare habet liber, quod dedicatus fuerit Urbano VIII a Laurentio Bernardo Massoni, puero septenni, qui, avi sui lucubrationem obtulit Pontifici. Joannes Baptista Barberius, Romanus, duplicem Vitam edidit, latine quidem anno 1662, italice vero, anno, quo Sanctus solemni ritu canonizatus fuit ab Alexandro VIII, 1690: ad hoc, ni fallor, stimulatus multiplicibus miraculis et beneficiis, a Sancto tum sibi tum familiæ suæ collatis. Barberii narratio ad omnes numeros absoluta est; et si quid in infra dicendis de eo occurrerit, magis ad complementum rerum gestarum, quam ad earundem castigationem pertinebit.

AUCTORE
J. V. H.

præter hos,
Lud. de Monte
Corvino Laur.
Massonus,
Joan-Bapt.
Barberius,

9 Eusebius Gonzalez Ordinis Minorum de Observantia in suo Chronico Seraphico, hispanice conscripto, bene longam Vitam S. Joannis Capistrani texuit: nam in referendis ejus gestis paginas 211 formæ, quæ vulgariter in folio appellatur, insumpsit. Usus aliorum laboribus, utpote qui anno 1774 scripserit, historiam Sancti universam nitide, diligenter et abundanter complexus est (7). Sed omnium copiosissime de S. Joanne egit Amandus Hermann, Ordinis Minorum Observantiæ, Bohemiæ exprovincialis, quandoquidem volumen majoris formæ 840 paginarum impleverit sub titulo: Capistranus triumphans, seu Historia fundamentalis de Sancto Joanne Capistrano. In hoc libro reperire est præcipua documenta, quæ res gestas Sancti explicare et illustrare possunt. Profecto occurrunt in initio singulorum fere capitum præfationes, a locis communibus plerumque deductæ, carmina frequentia, quibus ipsa narratio languescit. Verum hi nævi ejusmodi sunt, ut nullatenus utilitati totius operis quidpiam decreseat. Id autem gravius, meo judicio, operi, certe erudito, objici potest, quod consequentem Vitæ totius narrationem non exhibeat; sed secundum variarum virtutum species lucubrationem suam dispertiat: unde necesse est, ut earundem rerum repetitiones, quatenus variis virtutibus occasionem exerendi

Euseb. Gonzalez,
Amandus Hermann,

(1) Capistran. triumph. pag. 627. — (2) Wadd. Ann. tom. XIV, pag. 498. — (3) Annal. tom. XII, pag. 8. — (4) Ibid. pag. 80.

— (5) Hermann. Capistr. pag. 630. — (6) Annal. tom. XXII, pag. 317. — (7) Gonzalez. Chron. Serafica. Part. V, pag. I et seqq.

AUCTORE
J. V. II.

se præbent, sæpe recurrant; adeoque et lector non satis clare historicam gestorum seriem et nexum perspiciat. Idem vero censuit scriptor: quapropter in fine operis sui subjunxit Chronotaxim Vitæ S. Joannis Capistrani, quam per annos singulos evoluit (1). Severior tamen est crisis Justi Fontanini, qui in suo Codice Canonizationum (2) dicit, Hermannii librum nihil, si bene meminerit, singulare habere, quod copiose non exstat in Annalibus Lucæ Waddingi. Varia enim habet Hermannus, quorum nullum, ut legenti manifestum est, apud Waddingum exstat vestigium, et hujus narrationem sæpe complet. Fefellit igitur Fontaninum, virum doctissimum, in hac re memoria; cui quidem in disciplinis historicis, vix umquam unice credendum est.

Crechia, Petr.
Hermanus,
Mich. Sintrel

B

10 Præter Amandum Hermann laudatum, alii ejusdem nationis Germanicæ operam suam contulerunt, ut gloria S. Capistrani latius propagaretur inter gentiles suos: et id quidem jure merito: licet enim varias Europæ regiones pro negotiis Ecclesiæ procurandis obierit, nulla tamen gens tantum debet Joanni Capistrano, quantum Germanica; quandoquidem Sancto præsertim debeat, et compositum fuisse cruce signatorum exercitum, et Turcam, Germaniæ impendentem, fugatum fuisse. Et vero suis non defuisse partibus Germaniam, monstrat zelus, quo causam ejus canonizationis, quæ per annis fere 250 ventilata fuit, constanter promovit, monstrant etiam libri, de ejus virtutibus conscripti. Jam supra diximus, Viennæ editam fuisse Sancti nostri Vitam anno 1523: ac deinceps non defuerunt, qui laudes ejus prædicarent. Sic anno 1691 prodiit Græciæ in Styria germanice Descriptio vitæ, virtutum et miraculorum Sancti Patris Joannis Capistrani (3). Viennæ Austriæ dedit anno 1754 auctor Crechia librum formæ majoris sub titulo: Insignis Thaumaturgus D. Joannes Capistranus. Sed nec postremis hisce temporibus oblitterata est Sancti inter Germanos memoria. Nam Monachii in Bavaria Petrus Hermanus anno 1844 Sancti nostri Vitam, germanice edidit; eodem quoque idiomate idem præstitit Augustæ Vindelicorum anno 1847 Michael Sintrel. Ita ut grata permaneat Germania Sancto tutelari, qui eam ab atroci tyrannide olim immunem servavit.

et Minorita
anonymus
Belga.

C

11 Neque Belgium gloriæ S. Capistrani oblitum est; nam coram habeo Synopsim Vitæ, flandrice conscriptam et prelo datam anno 1758 a quodam Minore anonymo, qui etiam refert sub invocatione Sancti erectam confraternitatem, ut infra docebimus, Vexilliferorum civitatis Antverpiensis. Quod ad Galliam spectat, ignoro an aliquid speciale sive ante sive post canonizationem ad promovendam S. Capistrani gloriam præstitit. Waddingus quidem docet, Arthurum a Monasterio Vitæ Sancti compendiose Gallico sermone scripsisse (4); sed hujus lucubrationis in specie non meminit laudatus Waddingus in sua Bibliotheca V^o Arthurus, quapropter credo hanc qualemcumque Vitam reperiri inter eas, quas Floribus Sanctorum Ribadineyre addidit (5). Quod minus mirandum est, quoniam aliquot ab obitu Sancti annis incepit rivalitas,

inter regnum Francicum et Austriacum per sæcula ardens. Certe jam ab anno 1542 Franciscus I, rex Galliæ, fœdus cum Turcis pepigerat, quod pactum perstabat sub Ludovico XIV, sub quo Alexander VIII anno 1690 cælestes honores S. Joanni decernendos ab omnibus fidelibus esse pronuntiavit. Id certe conferre quidpiam potuit, ut Fratres Minores modestius sese gererent in promulganda Sancti gloria. Huc etiam facit, quod anno 1690 vix dum compositæ essent graviores controversiæ, sub Innocentio XI, anno 1689 mortuo, excitatæ. Inter tot autem monumenta rerum a S. Joanne gestarum eos solos biographos edendos ex integro selegimus, qui fuerunt Sancto cœvi et laborum socii, et hactenus inediti delituerunt; alios autem scriptores solum elucidationis causa adhibebimus; memores enim sumus consilii, a principio hujus operis constanter servati, quo Acta Sanctorum, ut in fronte singulorum tomorum scribitur, damus ex latinis et græcis aliorumque gentium monumentis, servata primigenia veterum scriptorum phrasi. Hæc tamen omnia ita præstanda sunt, ut ipsa Sancti alicujus Acta completam omnique ex parte absolutam ejus imaginem referant. Hæc iis dicta sunt, qui censeant res cæterum notas et omnium manibus aliquando tritas, a nobis omitendas fuisse (6). Porro imminente Viennæ Austriæ Turca, Innocentius XI anno 1683 jusserat, ut ad avertendum tantum malum, præter alias supplicationes, in templo Aracelitano Romæ publicæ venerationi exponeretur super altari maximo effigies S. Joannis Capistrani cum luminibus, diu noctuque ardentibus (7) et parta victoria, festum SS. Nominis Mariæ, quotannis Dominica infra Octavam Nativitatis ejusdem Virginis celebrandum instituit, ut legere est in Breviario Romano. Quæ hactenus de biographis S. Capistrani commentati sumus, maxima ex parte debemus benevolentiae et amicitiae viri insignis, doctoris Petri Cernazay Utinensis, qui, donec vixit, nullis sive laboribus sive sumptibus pepercit, ut operi Bollandiano utilissimas suppetias feret. Deus ipse per Sanctorum intercessionem sit merces ejus magna nimis!

§ II. Locus Sancti natalis; parentes; annus et dies nativitatis; gesta in juventute.

Capistranum, oppidum in Aprutio Ulteriori regni Neapolitani, diœcesis, si mappam ecclesiasticam in Atlante historico Sprunneri num. LXX consulo, Aquilanae, solum natale et cognomen S. Joanni præbuit. Joannes Bapt. Barberius in Vita italice scripta dicit (8), Capistranum ad diœcesim Sulmonensem spectasse. Verum quidem est Capistranum ad Aprutium Ulterius, teste citato Barberio, pertinere, Sulmonam autem, juxta Orlendium (9), ad Citerius. Nihilominus constans est scriptorum sententia, bulla canonizationis confirmata, Capistranum oppidum intra diœcesim Sulmonensem, licet propter abbatiam S. Petri ejus territorium sit, ut vulgo

Natus Capistrani

(1) Hermann. Capistran. triumph. pag. 830 et seqq. — (2) Pag. 564. — (3) Memoranda Paraphrasis, id est: Denkwürdige Beschreibung von dem Leben, Tugende und Wunderwerken des H. Vatters Joannis Capistrani. in 4°. — (4) Wadd. Ann. tom. XII, pag. 418. —

(5) Cfr. Bibl. Minor. v°. Arthurus. — (6) Cfr. Journ. de Brux. 1860. — (7) Hermann. Capistr. triumph. pag. 732. — (8) Pag. I. — (9) Orbis sac. et prof. tom. IV, pag. 1824.

dicitur,

A dicitur, nullius, contineri (1) Bulla quidem Canonizationis aperte dicit (2): Capistrani, Marsorum oppido, in agro Aquilano, inque episcopatu Sulmonensi ortus est Joannes. Sic utcumque explicatur error, qui in Sprunnerianam mappam irrepsit. Cæterum est locus non ignobilis, muro, ait Hermann (3), et arce circumdatus, qui, teste Henrico Bacci (4), olim familias CXLII, tunc vero, quando auctor scribebat, anno 1629, familias CXCHI capiebat. Anno 1447 ipse S. Joannes suis prædicationibus concives Capistranenses excitavit ad ædificandum fratribus suis conventum, qui indicio columbarum, post volatum quiescentium, constitutus est in loco, a conjuge comitis Celani concesso (5), ut infra pluribus explicabimus.

parentibus nobilibus quidem,

B 13 Parentes, omnium consensu, S. Joannes nactus est nobiles. Christophorus a Varisio in Vita edenda num. 1. De quo, ait (oppido Capistrano) parentes Beati Patris nostri, Fratris Joannis, moribus et vita et parentela perspicui, originem traxerunt. Ast recentiores omnes referunt, patrem Capistrani alienigenam fuisse, qui cum Ludovico Andegavensi, filio Joannis II, regis Gallie, in regnum Neapolitanum armatus venerat. Causam belli, late Ludovicus Muratori in suis Annalibus Italiae sub anno 1382 expositam (6), paucis indicamus. Joanna, regina Neapolitana, ad partes Clementis VII, a cardinalibus, Urbano VI rebellibus, electi, deflexerat. Quapropter Urbanus VI, tamquam supremus regni dominus, reginæ exauctoratæ substituerat Carolum Dyrrachinum: sed Joanna regina, condito testamento datisque publicis litteris, heredem regni sui instituerat Ludovicum Andegavensem. Uterque igitur rivalis, collectis copiis, jura sua defendere satagebat. Paulatim tamen deferbuit belli ardor, et uterque partem regni occupavit ac heredibus reliquit. Pater autem S. Joannis ab omnibus perhibetur, quasi partes Ludovici Andegavensis secutus fuerit, quamvis ipse gente fuerit Germanus. Attamen Thomas Cataneo (7) vult, invitis, ut ipse fatetur, plerisque aliis, patrem S. Joannis Gallum credere, qui opinatur Gallorum exercitum ex Gallis coaluisse. Et certe Andegavensem ex popularibus suis copias conscripsisse extra dubium est: quin consequens tamen fiat, virum natione Germanum adlegi non potuisse: præsertim quum illa ipsa tempestate Lando quidam, comes Germanicus, multos conterraneos secum haberet milites, qui nunc huic, nunc illi parti, secundum spem majoris pecuniæ, adhærebant (8). Imo hoc ipso tempore Joannes quidam Theotonicus inter duces Ludovici Andegavensis numeratur (9).

sed incertum; an pater Teutonicus fuerit, aut parte Andegavensi adhæserit;

C 14 Ratio itaque, a Cataneo allegata, non satis idonea videtur, ut negemus patrem S. Capistrani Germanum gente fuisse, et Germaniam patriam parenti Sancti nostri libenter assignamus. Verum alius nos pungit scrupulus: videlicet an dictus pater Ludovicum Andegavensem secutus fuerit. Quamvis enim Germanus miles Gallica signa sectari potuerit; tamen multo plures Germani in exercitu Caroli Dyrrachini fuerunt. Nam cum magnis Hungarorum copiis Dyrrachinus Verona Neapolim venit, et sine dubio

ex Hungaria per Germanicas provincias in Italiam tendens, Germanum militem sibi adlegit (10). Et hæc æqua lance utraque opinio se librat. Verum si attendimus, S. Joannem nostrum, aliquot post annis, summam apud Ladislaum regem, Caroli Dyrrachini filium, invenisse gratiam, satis propendeo in sententiam, qua Capistrani pater parti Dyrrachinæ annumerandus diceretur. Nempe Ladislaus, memor obsequii, a parente præstiti, filium pro patre remunerari voluerit. Si contra Capistrani pater factioni Andegavensi adhæsisset; non sat facile nobis persuademus, Ladislaum, contra morem regum, immemorem injuriæ, olim impactæ, filium inimici sui, Joannem, adhuc juvenem, tantis honoribus, quos infra exponemus, cumulasse. Unde mihi verisimilior est sententia, patrem S. Joannis Capistrani et germanum natione fuisse, et partes Caroli Dyrrachini secutum. Et quidem utri factioni, quæ Neapolitanum regnum dividebat, adhæserit S. Capistrani pater, nullus coævorum manifestat: posteriores autem biographi, legentes hanc militiam tempore belli Andegavensis accidisse, facile eam Andegavensi duci adscripserunt.

E 15 Aliud produnt iidem biographi; nempe patrem Sancti nostri nomen Her seu Hera gentilitium, habuisse (11). Her germanice, quemadmodum et flandrice, significat Dominus: fieri potuit, ut unus alterque commilito, ex Germania accitus, herum suum tali titulo compellaret, qui titulus, italicis auribus forsitan insuetus, quasi nomen gentilitium familiæ acceptus fuit. Cæterum et id nomen, familiis quibusdam inditum, adhuc retineri, non diffitemur: quapropter si quis nomen Her patri S. Joannis gentilitium fuisse defendere velit, non repugnabimus. Porro nomen matris Sancti nostri nemo prodidit: omnes tradunt, illam ortu Capistranensem fuisse et genere nobilem, ejus morum integritatem uno ore laudant; cujus indicium est, quod, mortuo marito, et Joanne nostro infantili eloquentia suadente continentiam, ipsa in viduitate sancta permansit usque ad mortem. Cataneus dicit Joannem sexennem patre fuisse orbatum (12); Christophorus de Varisio num. 1, habet: Qui dum adhuc puerulus esset, patre, viam universæ carnis ingresso, orbatu, matri superstiti, quasi jam se futurum prædicatorem euangelicum indicaret, cepit continentiam vidualem prædicare. Sunt biographi, qui scribunt, Sanctum ante mortem patris Perusiam studiorum causam fuisse amandatum (13): verum id non convenit cum dictis Christophori num. 1: Traditur dehinc (id est post persuasum matri statum vidualem) artibus liberalibus imbuendus, in quibus super omnes coævaneos suos adeo brevi tempore profecit, ut omnes de ejus subtili ingenio mirarentur. Postmodum ad civitatem Perusinam, ut in ea juri pontificio pariter et civili studeret, destinatur. Certe neque hæc super coævaneos eminentia, neque omnium admiratio puero sexenni obtigisse credendum est, atque coævi testimonium abunde docet litteras Joannem Capistrani, jus utrumque Perusiæ addidicisse.

nomen patris germanicam originem indicat,

F

(1) Giustiniani. Dizionar. del regno di Napoli. v. Capistrano. Et Lubin. Notit. Abbat. Ital. pag. 79. — (2) Just. Fontanin. Codex canoniz. pag. 538. — (3) Capistr. triumph. pag. 3. — (4) Brevis descript. regni Neap. Apud. Gravium. Ther. antiquit. Ital. tom. IX, vol. I, pag. 113. — (5) Wadding. Ann. tom. XI, pag. 312. — (6) Annali. d'Ital. tom. VIII, Octobris Tomus X.

pag. 390. Edit. Monac. 1763. — (7) Vita di S. Gio. di Capistrano, pag. 2. — (8) Muratori. Annal. d'Ital. tom. VIII, pag. 286. — (9) Murat. Scriptt. rerum. Ital. tom. XXI, col. 44. — (10) Murat. Annal. tom. VIII, pag. 383. — (11) Masson. Vita, pag. 4, Barber. Vit. Ital. pag. 2. — (12) Vita pag. 2. Barber. Vit. Ital. pag. 3. — (13) Masson. pag. 4.

AUCTORE
J. V. H.
ejusque po-
steritas Capi-
strani perse-
verat.

16 Cataneus dicit paulo post patrem etiam matrem S. Capistrani obiisse (1) : non satis accurate. Nam ipse Sanctus, narrans, ut infra ostendemus, suæ Vitæ mutationem, dicit se reddidisse dotem, matrimonio suo paratam, matri suæ. Erat autem tunc annorum triginta. Idem agens de patre suo, refert illum varios filios, præter Joannem, generasse. Quod cæterum indicant verba Cælestini Ludovici di Monte Corvini, citata a Massonio (2) : Inter alios filios habuit pater hunc beatum Joannem : verba italica latine reddo. Et paulo infra laudatus Massonius refert (3), mortuo S. Capistrano, familiam ejus remansisse, eamque adeo multiplicatam fuisse, ut repleat hodie (id est anno 1627) terram Capistranensem, sumpto cognomine Del Tedesco in memoriam sui auctoris Germani seu Teutonici, quod nomen italicum Tedesco indicat. Addit vero Massonius (4) : Quamvis autem non omnes eandem domum, in qua S. Joannes natus est, quæque adhuc existit, incolant, conservatur tamen hactenus aliqua supellex istorum temporum, quæ, tamquam usui Sancti olim deputata, ab incolis Reliquiarum instar habetur. Quod si vera sint Massonii asserta, (et civem Aquilanum, Capistrano conterminum, fugere non potuerunt) omnino verisimile est, S. Joannem habuisse fratres, qui familiam propagarunt : nec alia ratione explicari potest Capistranensis traditio circa familiam del Tedesco, quasi ex patre S. Joannis prognatam, adeoque Sancto cognatam. Verumtamen Hyacinthus Sbaralea in Supplemento Bibliothecæ Waddingi dicit Sanctum ex nobili Chiolorum familia ortum (5), quin tamen assertionem suam veram esse, ostendet.

Anno 1386,

17 Circa annum et diem, quo natus est S. Joannes Capistranus, variant scriptores : quorum proinde sententias exponemus. Henricus Sedulius, Ordinis Minorum, in sua Historia Seraphica (6), censet Sanctum anno Christi 1393 lucem aspexisse. Idque monstrare nititur ex eo, quod Sanctus septuagenarius anno 1456 obierit : sed admissa ætate septuagenaria, quam allegatis testimoniis firmat ipse Sedulius, jam non ultimam decadem sæculi quarti decimi, sed ad penultimam, pertinere debet S. Joannis annus natalis : neque prætendi potest hallucinati Sedulii errorem esse typothetæ ; tum quia ipse manifeste conatur opinionem dicentium, Sanctum anno 1383 aut 1385 natum fuisse, refellere, tum quia sermonem suum his verbis concludit (7) : atque adeo natus est anno 1393 circiter, non 1383. Satis igitur constat, ipsa rationum momenta, a Sedulio adducta, Sedulii opinionem funditus destruere. Salvator vero Massonius annum Sancti natalem anno 1365 consignat, dicens (8) : Ad lucem hujus mundi venit Beatus Pater anno redemptionis nostræ 1365 die xxv Junii, die sabbathi, hora xxi diei, id est secundum horologium vulgare, hora circiter quinta vespertina. De die natali agemus infra ; sed quod ad annum spectat, omnino labitur in errorem : nam S. Capistranus, nonagenarius fuisset, quando arduum cruciatæ prædicandæ et dirigendæ munus suscepisset : quod nullus certe biographorum tacuisset et miraculi instar habendum esset, beatum virum in

decrepita ætate laboriosissimam missionem et suscepisse et perfecisse. Cæterum errorem typographicum libenter admitto : nam annus 1365, signatus littera dominicali E, habebat diem xxv Junii incidentem in feriam quartam hebdomadis.

18 Vero propria habent, qui dicunt, Sanctum anno 1385 natum esse (9). Idem censuerat Waddingus sub hoc anno (10) : sed dein mutata sententia ; annum natalem sequentem statuit, videlicet 1386, quando de Sancti obitu egit (11). Utraque sententia satis firmum habet fundamentum. Scilicet quandoquidem apud omnes certum indubitatumque sit, S. Capistranum diem supremum obiisse xxiii Octobris anni 1456, opinantibus pro anno natali 1385 favet inscriptio sepulcralis, quæ sic habet (12) : Vixit annos xxxci, menses iii, dies xxii. Ex quo consequitur, illum natum esse die ii Julii 1385. Verum omnes, quotquot vidi, diem ejus natalem in festo nativitatæ S. Joannis Baptistæ, etiam illi qui, probabilius errore calami, diem xxv Junii assignant, reponunt. Censeo itaque, tanti faciendam non esse inscriptionem sepulcralem, tardius tumulo impositam ; et standum esse testimonio ipsius S. Capistrani, qui in epistola, scripta ad Marcum Bononiensem, vicarium generalem, Judemburgo kalendis Maji 1455 dicit : In festo nativitatæ S. Joannis Baptistæ intrabo septuagesimum annum ; in festo B. P. N. Francisci intrabo quadragesimum in Religione. Hæc verba citant Amandus Hermann (13) et Lucas Waddingus (14) : sed damno nostro, contenti hisce verbis, reliquam epistolam omittunt : nec eandem apud alios scriptores reperire mihi contigit.

19 Verum integræ istius epistolæ exhibitio ad curiositatem magis, quam ad fidem faceret ; quum Waddingi et Hermannii fidem nemo facile elevet, aut falsos illos esse in legenda epistola suspicetur. Adeoque ex fragmento supracitato habemus S. Capistranum anno 1455 in festo nativitatæ S. Joannis Baptistæ, seu die xxiv Junii, annum ætatis sexagesimum nonum complevisse, et septuagesimum inchoasse : proindeque et anno sequenti, qui fuit Sancto emortualis, septuagesimum complevisse, cui si addamus menses tres et dies xxx non completos, attingimus diem xxiii Octobris anni 1456. Ex quibus conficitur Sanctus die xxiv Junii anni 1386 primam lucem aspexisse. Sepulcro itaque inscribi debuisset : Vixit annos lxx, menses iii, dies xxx. Quod vero non ponatur quatuor mensibus supra, annos septuaginta vixisse, ratio est, quod dies trigesimus, quo obiit, dies completus non fuit, quapropter quartum mensem, deficientibus aliquot horis, non complevit. Waddingus autem, qui ortum S. Joannis ad annum Christi 1385 consignaverat (15), motus testimonio supracitato, errorem suum correxit, dum sub anno 1456 sancti viri obitum referret (16). Cæterum quum, ut supra monstravimus, inscriptio sepulcralis vitio non careat in enumerandis diebus, nulla idonea occurrit ratio, ut defendamus, sine errore annos ætatis sculptos fuisse, præsertim quum numeri inusitato satis more sculpti sunt ; nempe xxxci pro lxxi : quamquam ex schedis,

die xxiv Junii, ipso Capistrano

E

id. testante.

F

(1) Vita pag. 3. Barber. Vit. ital. pag. 3. — (2) Masson. Vit. pag. 4. — (3) Ibid. pag. 5. — (4) Ibid. l. c. — (5) Pag. 401. — (6) Pag. 393 et 416. — (7) Masson. Vit. l. c. — (8) Vita pag. 4. — (9) Catan. Vit. pag. 2. Barber. Vit. lat. pag. 2. Vit. ital. pag. 1.

Hermann. pag. 7. — (10) Annal. tom. IX, pag. 68. — (11) Ibid. tom. XII, pag. 405. — (12) Hermann. pag. 6. Wadding. tom. XII, pag. 413. — (13) Pag. 7. — (14) Annal. tom. XII, pag. 405. — (15) Ibid. tom. IX, pag. 67. — (16) Ibid. tom. XII, pag. 405.

nuper

A *nuper ex Hungaria ad nos a P. Colmanno Rosti transmissis, insculptum dicitur: VIXIT ANNOS LXX, MENSES III, DIES XXII. Ita ut error solum in numerandis diebus existeret. Sed testimonium ipsius Sancti omni exceptione est majus, nec cuicumque alteri cedere debet.*

Perusiae student legibus

20 Quo tempore S. Joannes Capistranus juveniles annos agebat, missus fuit, absolutis studiis humanioribus, Perusiam, quæ studio legum florebat. In ea enim academia, anno, ut notat Raynaldus § XVII, 1308 a Clemente V fundata, et anno, teste eodem scriptore § XLV, 1321 a Joanne XXII amplificata, adjectis videlicet disciplinis medicis et philosophicis, Capistranus noster egregios doctores utriusque juris nactus est. Certe ipse Capistranus, ut refert Salvator Massonius (1), testatur se audivisse Petrum de Ubaldis, celeberrimum legum interpretem. Sic parte tertia Speculi Clericorum hæc verba, quæ ex Massonio cito, habet (2): Illustrissimus doctor meus, Dominus Petrus de Ubaldis de Perusio, germanus illustrissimi et famosissimi doctoris, domini Baldi, nec non et domini Angeli de Perusio. Eodem quoque modo in Defensorio Tertii Ordinis S. Francisci citat magistrum suum Petrum de Ubaldis his verbis (3): Mei eximii illustrisque doctoris, Petri de Ubaldis de Perusio, germani illustrium et clarissimorumque doctorum D. Baldi et D. Angeli de Perusio, vestigia secutus. Ac tandem (4): Illustris, inquit, et famosissimus dominus doctor meus D. Petrus de Ubaldis de Perusio in suo tractatu canonicatus episcopalis. Petro de Ubaldis adjungit Barberius fratrem ejus, Angelum, tamquam S. Capistrani doctorem (5). Et hunc summi nominis virum fuisse, testatur consultatio ejus in lite, ventilata inter Theodorum, Marchionem Montis Ferrati et Amadeum, comitem Sabaudicæ, ut videre est in Historia Montis Ferrati Benvenuti de S. Georgio, apud Muratorium (6). Porro Hyacinthus Vinciole Perusinus, apud Dominicum Manni (7), agens de celebrioribus jurisconsultis in suo opere: Ad imperialium constitutionum libros IV Observationes, de hisce refert sequentia: Baldus Perusinus, ex Ubaldorum familia, Angelum et Petrum habuit fratres, itidem jurisprudentia celebres: et scripta unusquisque eorum plura reliquerunt. In sigillo, ibidem exhibito, videre est Ubaldorum arma gentilitia.

sub optimis magistris

21 Ex hisce videmus, S. Capistrano celeberrimum obtigisse juris doctorem, et quamvis Baldi celebrior videatur fama, aliorum tamen fratrum laus apud posteros oblitterata non fuit. Imo ipsum Baldum aliquando Perusicæ leges interpretatum fuisse, ex laudato Mannio habemus, docente, Baldum Perusia Ticinum a Joanne Galeatio de Vice-Comitibus anno 1391 evocatum fuisse (8). Unde consequitur Sanctum nostrum, tunc temporis septennem, Baldi discipulum non fuisse. Nam S. Capistranus addiscendo juri utrique decennium impendit, ut habet ejus biographus Christophorus de Varisio num. 1: Ad civitatem, inquit, Perusinam, ut in ea juri pontificio pariter et civili studeret, destinatur. Mansit ibidem decem ferme annos, et in tantum facultati illi operam dedit, ut omnes, consilio indigentes, dimissis doctoribus, non medio-

criter famosis, ad eum pro consilio recurrebant. Atque hæc, absoluto decennali legum cursu, contigisse arbitramur; qua opinione nihil nos laudis Sancto detrahare putamus. Nam, ut ex num. 16 elicere est, annos natus triginta Minorum habitum suscepit, adeoque hæc supra ipsos scientiæ magistros eminentia, civium favore juveni necdum tricenario concessa, tantæ est gloriæ, ut majorem ambire velle, instar miraculi habendum esset. Quapropter concursus civium ad Capistrani exquirenda consilia in hoc credimus incidisse tempus, quando jam a Ladislao rege administrandæ reipublicæ admotus fuerat.

22 Jam supra num. 14 animadvertimus, benevolentiam, Capistrano a Ladislao rege impensam, aliquod fundamentum præbere opiniononi, qua pater Sancti Carolo Dyrrachino magis, quam Ludovico Andegavensi adhæsisse dicendus esset, adeoque biographos ita esse explicandos, ut quando dicunt, patrem S. Joannis cum Ludovico Andegavensi Neapolim venisse, id ita intelligendum sit, quatenus Andegavensis irruptio occasionem dederit, ut miles, etiam Germanicus conscriberetur a Carolo rege adversus Ludovicum: quo sensu verissimum est, patrem S. Joannis Capistrani, virum Teutonicum, cum Ludovico Andegavensi Neapolim descendisse, eo tamen consilio, ut Ludovicum a regno arceret, et jus Caroli sartum tectum servaret. Hac ratione facilius capimus, quomodo regis benevolentiam acquisiverit Capistranus, quando patrem in filio, cæterum egregio, remunerare rex intenderit. Porro explicandum restat, quo tempore et quomodo Ladislaus rex Joannem nostrum ad administrandam rempublicam Perusicæ, quæ est civitas juris pontificii, adhibere potuerit. Sæpe Ladislaus, vario obtentu, Romam occupavit: sed Perusinum ejus regimen in tale incidere debet tempus, quod cum chronotaxi vitæ S. Capistrani conciliari possit. Nullum autem aptius tempus invenimus, quam annus vulgaris 1412, ætatis Joannis nostri XXVII. Etenim, ut sub hoc anno § III scribit Raynaldus (9), die xv Junii inter Joannem XXIII et Ladislaum Neapolitanum compositum fœdus fuit, quo inter alias pactiones Ladislao oppignorabantur civitates Asculum, Viterbium, Perusia, Beneventum, donec ipsi Joannes XXIII solveret ducenta ac viginti aureorum millia: quæ pecunia juxta hodiernam monetam 48,000,000 francos efficeret (10).

AUCTORE
J. V. H.

summa cum
laude;

E

F

unde a Ladislao rege judex

23 Atque ad hoc fere tempus revocanda putamus initia capessendæ reipublicæ, quam suscepit Capistranus noster. Etenim istud tempus multo citius statui non potest, tum propter decennale ejus graviarum disciplinarum studium, tum propter ætatem minorennem; neque vero multo tardius, quia, ut monstrabimus infra, anno currentis sæculi XVI institutum Franciscanum amplexo tempus aliquod concedendum est, tum ut regis Ladislai familiaritatem captaret, tum ut per varios gradus ad summa regni officia ascenderet. Statuto autem anno 1412 tamquam initio gratiæ apud regem conciliatæ, solidum habemus quadriennium, simulque ætatem Joannis talem, ut nemo miretur eum regimini civitatum et juri dicendo præpositum fuisse.

(1) Vita pag. 7. — (2) Ibid. l. c. — (3) Ibid. l. c. — (4) Ibid. l. c. — (5) Barber. Vit. ital. pag. 4. — (6) Scriptt. tom. XXIII, col. 637. — (7) Osservaz. sopra i sigilli antich. tom. VII,

pag. 69. — (8) Ibid. pag. 76. — (9) Annal. Baron. continuat. tom. VIII, pag. 344. Edit. Luc. 1732. — (10) Acad. des Inscript. et Belles-Lettres, mém. de savants étr. tom. I, pag. 278.

Neque

AUCTORE
J. V. H.

Neque vitio Capistrano nostro vertendum est, quod jussu regis sui civitatem Perusinam, quæ erat ditionis pontificiæ, rexit. Ex dictis manifestum est, hanc civitatem oppignoratione temporarie, attamen legitime, Ladislao regi cessisse: adeoque hominem Aprutinum, ortu suo coronæ Neapolitanæ obligatum, potuisse innoxie judicis officium obire. Quamvis autem regi serviret, omnium judicio perfidissimo et profligatissimo, ipse tamen Joannes, ut testatur Christophorus biographus num. 2 tanta sapientia et prudentia omnia peragebat, tanta maturitate cuncta disponebat, tanta severitate justitiæ malos puniebat, tanta denique clementia bonos fovebat, ut circumquaque fama ejus divulgaretur, et in dies regi carior et familiarior efficeretur.

constituitur.

24 Incompactum justitiæ studium ostendit Capistranus, quando Perusiæ judicis officio fungebatur. Factum ex Waddingo refero (1): Obtulit ei quidam vir potens magnum auri pondus, si capitalem ferret sententiam in quemdam suum inimicum, sub Joannis jurisdictione victum, et in ejus subselliis judicandum: B quod si aliter faceret, minas mortis adjecit. At ille intrepidus solam justitiam et veritatem præ oculis habens, non solum in hominem sententiam mortis non tulit, verum, comperta veritate, insontem declaravit. Referatur quoque a Salvatore Massonio, qui illud se in adolescentia sua a senibus narratum testatur (2), quod nempe judici Capistrano non raro incumberet damnare accusatos, non confessos, ad torturam: verum extorta tali ratione reorum confessio dubia et incerta illi videbatur. Quam dubitationem ut aliquando discuteret, tale inivit consilium. Ipse Capistranus secreto ad equile descendit, et clam omnibus ephippium aufert et secretissime abscondit. Post agaxionem suum vocat, et ut equum sternat, injungit. Famulus, brevi redux, lamentatur ephippium ablatum: herus eum furti accusat, post multas minas, instructa lite, torture applicari jubet. Tormenta aliquandiu innocens sustinet, sed crescente dolore, famulus confitetur se furem, ephippium, in loco quodam occultum, designat: sed quum minime istic reperiretur, denuo tormentis exagitur, ac demum fatetur se cuidam nominato C pro tanta pecunia ephippium vendidisse. Capistranus, hac experientia edoctus, resarcito damno illato, poenitens facti atrocis, statuit sibi deinceps a talibus adminiculis detegendi criminis abstinendum.

§ III. Mirabilis Sancti vocatio ad Ordinem FF. Minorum.

Rerum humanarum

Ad altiores continuo eluctabatur honoris gradus Capistranus, jamque pactis sponsalibus cum divite et nobili puella Perusina, totum se rebus mundanis dedere cogitabat, quando repente alios induit animos, et humili Sancti Francisci instituto nomen dedit. Salvator Massonius docet varios varias adduxisse causas tantæ conversionis; quæ quidem inter se minime

pugnant; sed recte inter se conveniunt; imo et D convenire debent, quum omnes causæ istiusmodi mutationis et veræ, et suapte natura tales sint, ut vanitatem rerum terrenarum homini cordato indigent. Igitur causam assumpti habitus Minorum indicat Paris de Puteo seu Del Pozzo, celeberrimus jurisconsultus, qui ab anno 1413 ad 1493 vixit (3), in suo tractatu de syndicato, in verbo, sequitur modo notabilis quæstio num. 3 his verbis, quæ ex laudato Massonio refero (4): Et volo, lector, quod habeas unum memorabile dignum in simili. Rex Ladislaus inquiri facit unum comitem regni et filium de prodicione: et facto processu per judices magnæ curiæ Vicariæ, inter quos erat unus judicum, tunc* frater Joannes de Capistrano, qui retulit regi, quod comes erat in pœna decapitationis, tamen filius erat innocens et liberandus. Jussit propterea rex comitem decapitari; et filium non decapitari, sed sententialiter fidei condemnari ad mortem, deinde ad supplicium duci cum patre, et, decapitato patre, liberari. Et hoc facto; decapitato patre, filius præ timore pene illico mortuus est. Propter quod E frater Joannes de Capistrano, tunc sæcularis et judex magnæ curiæ existens, conscientia motus, quod innocentem condemnasset, quia ex causa condemnationis mortuus fuerat; adivit regem et renuntiavit officio, nolens amplius servire dominis temporalibus, sed Deo: et intravit Religionem mendicantium S. Francisci, et fuit vir magnæ religionis et miræ sanctitatis, ut in diebus nostris intelleximus et vidimus. Hactenus Paris de Puteo.

26 Hæc eadem ex citato Paride narrat Joan. Vincentius Ciarlanti in suis Monumentis Samnii, additque nomen Comitissæ fuisse, Ladislaus Artus, Comes S. Agathæ (5). Thomas Cataneus, in Vita S. Joannis (6), tragœdiam, jam satis atrocem, novis, nec alibi, quod sciam, reperendis circumstantiis adornat. Videlicet Ladislaum regem voluisse filii unici necem, ut feudum derelictum, nempe S. Agathæ comitatum, ad jus regium postliminio devolveretur. Ne vero injusta damnatione infamiam nomini suo inureret, adhibuit Capistranum, virum justum et probum, cujus sententia, licet severa, ab omnibus admitteretur. Sed Capistrano recusante, tanto sceleri F adminiculare; rex, sperans, ficta condemnatione et mortis simulacro mortem, etiam sine gladio, filio comitis subsecuturam, adhibendam præcipit simulationem, quæ, ut vidimus, funestum exitum sortita est. S. Capistranus autem, poenitentia motus, nemine conscio Neapoli exiit: sed rex, facti poenitentiam sive profitens sive fingens, judicem Curie denuo allexit conferendo eidem novam ac supremam dignitatem, præfecturam scilicet omnium judiciorum regni. Hæc Cataneus, qui fontem, ex quo hæc hausit, non indicat. Equidem credo, similes eventus, quemadmodum et num. 24 narratum torture experimentum, disposuisse Joannis nostri animum ad meliora et tutiora capessenda consilia: verum, nisi fallat nos reliqua vitæ series, nequam eum sine ambagibus ad induendum S. Francisci habitum, ut mox videbimus, induxit subitum facinus.

27 Etenim in hoc conveniunt omnes coævi

tum ex propria calamitate,

(1) Annal. tom. IX, pag. 68. Cfr. Barber. Vita ital. pag. 6.
— (2) Vita pag. 7. — (3) Cfr. Biogr. Univ. supplément v° Pozzo.

— (4) Vita pag. 9 et seq. — (5) Mém. histor. del Sannio pag. 410.
— (6) Vit. ital. pag. 7.

biographi,

A *biographi, occasionem mutandæ vitæ proximam a captivitate Perusina et visionibus mirabilibus in ea habitis, derivandam esse. Inquirendum porro est in tempus istius captivitatis, in causam ac tandem in modum, quo ex eadem elapsus est, ut ad Ordinem S. Francisci confugeret. Waddingus, erronee accessum S. Capistrani ad Ordinem cum anno 1414 componens, causam captivitatis hisce verbis exponit (1): Ladislai, regis Siculi, partes secutus, Perusinos apud quos studuisse et jus dixisse diximus, habuit invisos. Voluerunt illi injustum regis jugum excutere et ad Pontificis Romani obedientiam redire; atque hinc nati bellorum tumultus, quos ut compesceret, dum strenue laborat Joannes, a Perusinis extra urbem capitur, et Brufam (oppidum est quarto ab urbe lapide) ductus, duro carceri mancipatur. Ibi diu jacuerat inglorius, qui imperiose gloriari solebat. Sperabat ille se vel pretio redimendum, vel prece liberandum a Ladislao rege, sed frustra: multis enim mensibus in carceris squalore oportuit mereri. Animadvertendum imprimis Ladislaum regem initio augusti (aliis aliam diem signantibus) anni 1414 supremum diem obiisse (2), eique successisse summo populi applausu sororem Joannam, hujus nominis II (3). Dein moriens Ladislaus universas regni partes pacatas reliquit; nam mense Martio ejusdem anni fœdus cum Florentinis pepigerat, et initio julii Perusiæ versabatur, castra dein juxta Narniam metatus; quando paucis post diebus, infami morbo laborans, Neapoli redux moritur (4). Ex quibus satis manifestum est, moriente Ladislao in pace, qualem agitatissima hæc tempora ferebant, universum regnum compositum fuisse.*

quam carcere
durissimo

28 *Ex hisce consequitur, mea sententia, captivitatem S. Capistrani, vivente Ladislao rege, non accidisse, qui certe passus non fuisset, fidelissimum et amicissimum ministrum fœdo carcere detineri tunc, quando Perusiæ agens inclusum Brufano castro liberari nullo negotio potuisset. Dein illa tempestate non agebatur pro Perusinis de injusto regis jugo excutiendo et ad Pontificis Romani obedientiam redeundo, ut dicit Waddingus; nam legitima erat in Perusinis jurisdictio Ladislai, utpote quam, ut supra num. 22 diximus, titulo oppignorationis obtinebat, et, ut monstrat Chronicon Eugubinum, rebus hisce cœvum (5), die XIX Julii 1415 Perusini acclamarunt dominum suum Braccium de Montone, et primum mense Septembri 1424, mortuo Braccio, Perusia ad obedientiam Pontificis, Martini V, rediit (6). Quoniam igitur captivitas Joannis nostri in tempus Ladislai regis non incidit, quum omnia tranquille procederent; reponenda est potius in illud tempus quando respublica Perusina variis factionibus commovebatur; quod in citato Chronico Eugubino legitur primo semestri anni 1416 accidisse, quum intestina bella in comitatu Perusino exarserunt (7): quo nempe tempore inter Malatestas et Ariminenses ex una, et Braccium ex altera parte armis agebatur, adeoque et Joannes, qui negotia reginæ suæ, Joannæ Neapolitanæ, tuebatur, aliarum factionum incurrit iras, et, insidiis structis, captus vinculisque constri-*

ctus fuit, ineunte aut currente priori semestri anni 1416.

29 *Et certe posito isto anno captivitatis, tempus est sufficiens, ut reliqua, a biographis narrata, rite consequantur; nempe aliquot mensium captivitas: tentata fuga, ac tandem redemptio concessa, ut Sanctus habitum Minorum assumere posset. Quæ quidem omnia egregie confirmantur testimonio ipsius S. Joannis Capistrani, quod conservavit nobis Salvator Massonius, prout illud scripserat Jacobus de Franchis, civis Aquilanus hisce verbis (8): Dignum et justum est, atque conveniens de B. Patre Joanne de Capistrano nunc dicere et proferre sermonem suum. Sed primum rogo vos omnes legentes aut audientes, ut verba ista accipiat cum illa simplicitate et veritate, cum qua dico: quia non quæro hominum gloriam; Deus testis est: neque ad hoc loquar, ut humanas amicitias habeamus, sed ut æterna fruamur lætitia. In conscientia animæ meæ veritas hæc est. Dicam ego quidquid de B. Fratре Joanne de Capistrano mihi locutus est; et quando me et uxorem meam induit Tertio Ordine S. Francisci, 1447, die XVII mensis Januarii, in festo S. Antonii*, in horto S. Christophori civitatis Pennæ ista omnia dixit et narravit, et quia vulgariter recitavit, quomodo et quando affectus* fuit Frater, vulgari sermone scribam de verbo ad verbum omnia verba sua, videlicet dicendo. Narrationem suam idiomate italico prosequitur Jacobus de Franchis, nos vero ejus verba latina facimus.*

30 *Domine Jacobe, seis quomodo per fr. Antonium Tagliacotium ad me Aquilam scripsisti, ut venire vellem ad oppidum Pennæ, quia tu et uxor tua volebatis relinquere mundum, tu quidem Minor, uxor vero tua Monialis esse; et in eadem epistola multa alia retulisti, de quibus certus fuisti nemini, nisi mihi et portitori, fuisse quidpiam manifestatum, quamvis, fili mi, monuissem te in ponte S. Antonii de Tocco, me dubitare de ista re, quia uxor tua recusatura erat consensum, ut postea evenit. Nunc autem dico tibi, me venisse, ut aliquid boni operarer, et utrumque vestivi habitu Tertii Ordinis S. Francisci, in quo plurimi fuerunt Sancti. Enitere observare Regulam, et persta firmus in vocatione tua; et volo tibi dicere quando et quomodo per gratiam Dei factus sum Frater. Anno 1416 rediturus eram in patriam meam Capistranum, ad conquirendum pecuniam, ineundo matrimonio necessariam*; quamvis essem juris licentiatius; et eram annorum circiter triginta. Italicum habet: per denari per lo nostro convento, ad litteram: pro pecunia pro nostro conventu: certe hic non agit Sanctus de conventu aliquo monachorum, utpote cujus cogitationes quam longissime tunc temporis ab istiusmodi consilio aberant: sed potius conventionem matrimoniali, de qua paulo infra agit, et quam vox italica etiam significat, ut videre est in Lexico Italico-Gallico Alberti.*

31 *Accidit autem, quod Potestas Perusiæ discederet a civitate, et quia diu distulit reditum, elegerunt me Perusini ejus vicarium. Unusquisque me dominum Joannem appella-*

AUCTORE
J. V. H.

inclusus patitur, pertæsus,

E

* abbatis

* effectus?

et, apparente
S. Francisco
confirmatus,

F

* per denari
pro nostro conventu

soluta etiam
redemptionis
pretio,

(1) Annal. tom. IX, pag. 338. — (2) Muratori. Annal. d'Ital. tom. IX, pag. 71. — (3) Ibid. pag. 72. — (4) Ibid. l. c. —

(5) Muratori. Scriptt. tom. XXI, col. 938. — (6) Ibid. col. 962. — (7) Ibid. col. 958. — (8) Vita pag. 26.

AUCTORE
J. V. H.

bat, et inter alia gloriabar in cæsarie mea, quæ erat quasi filis aureis contexta, et ad morem patriæ meæ calamistrata, ita ut pulchram formam exhiberet. Ego vero (*Jacobus de Franchis*) reposui: Quomodo, pater, alione more Capistrani quam Aquilæ cæsaries ornatur? Et dixit: Verum quidem est, me natum Capistrani; ast pater erat baro ultramontanus, qui venit cum duce Avenionensi (*Andegavensi*) et ducta uxore Capistrani me et alios, sicut Deo placuit, filios procreavit. Istis temporibus exorto bello inter Malatestas et Perusinos, fui missus ad componendam pacem, et ad quamdam turrin adveniens, ferramento quadraginta duarum librarum constricti fuere pedes mei, nec aliud nutrimentum mihi concessum fuit, quam parum panis et aquæ. In tanto infortunio constitutus, incepti cogitare de possibilitate vitandæ mortis, et altitudinem turris supputavi. Forte habebam stragulam toralem, quam, deficiente cultello, dentibus discerpsi in lora: quæ colligata, adjuncto etiam caputio (*insigne doctorale interpretor, Gallice Chaperon, quod ex sinistro humero magistorum pendebat*) a solo adhuc distabant, quanta est altitudo S. Christophori. *Non agitur hic de statua S. Christophori, vulgo colossæa, sed de ædificio conventus Pennensis, in cuius horto erat colloquium.*

Ordinem Mi-
norum,

32 Hoc fune ad pinnam muri firmato, descendere, prout melius potui cœpi, sed resolutio caputio, in terram decidi, fractoque pede, procedere ultra non potui; imo collidentium ferramentorum strepitu excitati custodes, denuo captus fui, et in infimam turrin, ubi aqua media crura attingebat, præcipitatus, et catena ferrea per medium corpus ita constrictus fui, ut erectus in pedibus stare cogerer, insuper et diurnum frustulum panis et paululum aquæ solum præbebatur. Post triduum, deficientibus viribus, obdormivi; quando dormituri videbar mihi magnus strepitus excitari, et expergefactus vidi radium solis, totam turrin illuminantem, et levando caput ad gratias Deo agendas, vidi Minorem stigmatizatum in pedibus, qui quum illum brachiis complecti voluissem, disparuit, et reclinato capite inveni me rasmum, prout nunc me vides. Manifeste cognovi, hunc Minorem fuisse S. P. N. Franciscum. Perspexi tandem esse Dei voluntatem, ut mundum relinquerem et illi soli servirem. Quapropter statim petii liberationem meam, quam redemi pretio quadringentorum ducatorum, quæ pecunia hodierna moneta summam circiter fr. 160,000 efficeret (1): enormis redemptio virum signat primarium, quod cæterum reliqua historia istiusmodi liberationis apertius demonstrabit.

relicta sponsa,

33 Statim jussi vendi omnes meos libros et vestimenta quæ habebam; et Capistranum redux, quia erat mihi sponsa jurata, eidem ratum fixumque consilium relinquendi mundum et Deo serviendi aperui, et illa, meis precibus inducta promisit se nuptiis, renuntiaturam; sed decepta dein, nupsit duobus aliis et tandem lepra infecta fuit. Reddidi tum illi tum matri meæ pretium dotis: omnibus

persolutis, quod supererat, dedi pauperibus D Jesu Christi. Perusiam vero rediens cinxi caput meum mitra, in qua omnia peccata vitæ meæ inscripta erant, et præpostere equitavi in asino, ut hunc miserum et fallacem mundum confunderem. Tali modo equitando per vias Perusinas, pueri certatim in me proieiebant lutum et lapides, omnesque me amentem credebant, et isto opprobrio onustus adivi Fratres, ut vestem eorum assumerem. Sit benedicta ista dies! Credo me fuisse illo tempore annorum triginta, et nunc annis triginta et uno Minorita sum. Dignetur Deus nos semper facere suam voluntatem. *Hactenus italicum, pergit laudatus Jacobus latine sequenti modo:* Item postquam me et uxorem meam induit tertio Ordine S. Francisci, recessit B. Pater, et ivit Capistranum, ibique post tempus infirmavit. Ego autem, istis temporibus rediens Aquilam, visitavi ipsum, prout decet et pertinet, confortans eum ad sanctitatem, dixique: Nescimus voluntatem Dei, Deus dedit nobis corpus S. Bernardini, dabit etiam corpus tuum pro nostra salute.

34 Respondit B. Pater et dixit: Ego non morior in istis partibus. Tunc ego replicavi dicendo: Cum fiducia loquar, Pater, tua paternitas bene scit, quod S. Bernardinus fuit Senensis, et mortuus est Aquilæ, fortasse tu morieris Senis. Coram omnibus fratribus dixit et narravit: Ego non moriar in Italia. Et multa alia dixit, quæ propter brevitatem taceo. Unde vere convenit sibi prout dicit Matthæus*: « Omnia bene fecit, surdos fecit audire et mutos loqui? » Item convenit sibi dictum Jesu Christi, quod dixit Apostolis*: « Euntes in universum mundum, prædicate Euangelium omni creaturæ. » Etiam dictum Prophetæ sibi convenit*: « In omnem terram exivit sonus eorum, et in finem orbis terræ verba eorum. » Item convenit dictum Ecclesiastici*: « Quasi stella matutina in medio nebulae. » Missus est homo cui nomen erat Joannes. Convenit etiam dictum Ecclesiastici*: « Dilectus Deo et hominibus, cujus memoria in benedictione est. » *Hactenus Jacobus de Franchis.*

35 Quamvis jure merito habeamus tamquam verissimam narrationem a Jacobo de Franchis nobis conservatam, utpote quæ ex propria confessione S. Capistrani prodeat; dicendum tamen est varias circumstantias intermedias, brevitatibus causa, omissas fuisse. Unum tamen est, quod ab aliis passim relatum, vix cum narratione S. Capistrani conciliari potest. Videlicet, ut narrat Amandus Hermann (2), aliis biographis concinentibus (3), ingeniosa inventione sibi ipsi factus est liberator, nullo advertente custode, constrictus compedibus, evasit ex carcere. Ast libertas hæc non diu perseveravit. Nam dum per agros et compita vagaretur, quæreretque locum, ubi vinculis se exsolveret, ferramenta de pedibus decutiendo, resonantibus ictibus, ab agricola, in illa vicinia commorante, animadversus fuit, qui ingentem excitans clamorem, insinuavit profugum: hinc certificata potestate publica, Joannes, præmisso satellitio, iterum captus, ad carce-

ingredi sta-
tuit:

* Marc. VII,
37.

* Marc. XVI,
15.

* Ps. XVIII, 3.

* Eccli. L, 6.

* Eccli. XLV,
1.

et vere ingre-
ditur:

(1) Mem. de l'Acad. des Inscript. et Belles-Lettres, mém. de savants etc. tom. I, pag. 298. — (2) Capistr. triumph. pag. 13.

— (3) Wadding. Ann. tom. IX, pag. 338. Cataneo Vita, pag. 14. Barber. Vit. lat. pag. 6. Vit. ital. pag. 12.

A rem reductus, fortioribus constringendus feris, ut ad libertatem tanto magis aspiraret Christi... Post Joannes ad carcerem fuit reductus,... pœnæ fuerunt duplicatæ et aggravatæ, atque in turrim arcis Brufæ inclusus, compedibus quadraginta duarum librarum constrictus... Ad hæc forinsecus custodibus bene erat vallatus, et intrinsecus fame cruciatus in corpore; nam ad vitæ sustentationem parum panis et aquæ, vix ad sufficientiam subministrabatur illi.

de quo consilio

36 Hæc narratio eatenus ornamentis vestita est, quatenus vagationem per agros adjungit. Ipse certe Capistranus asserit omnem spem fugæ sibi præclusam fuisse ex eo, quod ex lapsu fregerit pedem, neque ultra procedere potuerit. Clamorem ruricolæ, custodes excitantis, tacet Sanctus: satis probabiliter; etenim talem fugam moliuntur plerique noctis tempore, quando a solis vigiliis militaribus cavere debent fugitivi. Adeoque verisimile non est, ruricolam aliquem, turbulenta illa ætate, noctis tempore domo egressum, videre et cognoscere potuisse fugitivum. Quapropter verisimiliorem arbitramur narrationem Jacobi de Franchis, etiamsi ex ipso ore Capistrani non procederet. Neque duplicem fugam, unam per agros, alteram ad pedem castri facile admittimus: nam post priorem fugam, de qua agunt plures biographi, in arcta custodia ita vallatus fuit custodibus, et arctatus in victu, ut omnes fugiendi viæ præcluderentur. Neque altera fuga post fractum pedem admitti potest, tum quia catena ferrea, ut ipse Sanctus narrat, constrictus movere se neque ad sedendum poterat, tum maxime, quia post triduum de redemptione agens, eam paucis post diebus consecutus est. Omnino igitur standum est, narrationi ipsius S. Capistrani et eliminanda sunt ea omnia adjuncta, quæ cum Sancti relatione consistere non possunt.

variâ varia,

37 Quoad reliquas conversionis circumstantias, hæc facile, mea sententia cum dictis Capistrani conciliari possunt. Joannes Baptista Barberius, cum quo etiam reliqui consentiunt (1), conversionem hisce verbis refert (2): In eadem turri (Brufæ) juxta ipsius piam ac quotidianam consuetudinem Deiparæ Virginis ac immaculatæ Mariæ Officium recitanti (vel potius post recitationem obdormiscenti) vir quidam, Ordinis Minorum habitu indutus, nec non cœlesti lucidissimoque splendore circumdatus, in aere apparens, sic eum allocutus est: « Quid stas, quid moraris, quid præstolaris, superbe? Dei monitis obsequere et internis vocibus acquiesce. » Cui Joannes horrens, « quid vult Dominus, ut faciam? Ad quem ille: Nonne vides, quid Deus de te facere statuit? Nonne cernis habitum istum, quem defero? hunc suscipe, mundum, quem fallacissimum probasti, relinque et Religionem ingredi. » Ad quæ mœstus Joannes, « Durus, ait, est hic sermo: in claustro vivere et libertatem perpetuo abdicari; numquam ego de his jam cogitavi: attamen Deo præcipienti obsequendum erit. » Et sic cœlesti lucidaque disparent visione, solita tenebrarum carceris rediit obscuritas; ubi post nonnullas mentis et corporis agitationes, confusione repleto, corpori quietem aliquantulum indulgenti, fuit ipsi

manu cœlesti caput mirabiliter more Franciscanorum religioso detonsum, quod quum expectatus persensisset: « Durum, inquit, contra stimulum calcitrare*. Dominus ipse est Deus, omnia quæcumque voluit, fecit*. Mirabilis facta est scientia ejus, ex me confortata est, et non potero ad eam, nihil hic amplius sperandum... » Et totum Deo ac Divo Francisco firmum se obtulit.

38 Hæc, ut dixi, satis conveniunt cum narratione ipsius S. Capistrani: præsertim si attendimus verba, quibus suam conversionem refert. Etenim post visionem S. Francisci, post rasam mirabili modo cæsariem, addit: Per spexi tandem, id est post iteratas monitiones, esse Dei voluntatem, ut mundum relinquerem, et reliqua, quæ legi possunt supra num. 32. Quapropter assentimur Christophoro de Varisio, particulatim eandem conversionem referenti num. 5: Nondum tamen, inquit, post apparitionem S. Francisci, ex præmissis visionibus, quid circa se ageretur, intelligens, a mundi blanditiis animum revocaverat, aut ad Religionis ingressum quoquo modo mentem declinaverat: quia vere difficile est, eos, qui se divitiis et honoribus subjecerunt, ab ipsis amplius quam violentia maxima resilire. Tercio itaque quum se sopori dedisset, nihilque prius de quacumque Religione cogitasset, volens elementissimus Deus per evidens signum eum ad Religionem adducere, disposuit, ut de vertice ipsius dormientis capilli deciderent, ita quod, vertice capillis privata, coronam ad instar Fratrum Minorum gerere videbatur: quam postea toto tempore vitæ suæ, in Religione exsistens, in signum miraculi semper habuit: nec novacula ad radendam coronam, manu Dei dispositam, ullo tempore, dum viveret, fuit necessaria.

39 Qui dum a somno evigilans, capillis pulcherrimis, in quibus antea, tamquam decorus juvenis, magnam consolationem habuerat, in vertice in modum coronæ se privatum sentiret; prima facie quasi indignatus, in similia verba prorupit: « Quum nullum affectum ad Religionem habeam, miror de te, Omnipotens Deus, quod me invitum religiosum facere proponas... » Quum ergo divinam voluntatem paulatim agnosceret, Spiritu Sancto inflammatus, continuo voluntatem suam voluntati divinæ toto corde copulavit; et ad ingrediendum Ordinem Beati Francisci de Observantia mentem suam totaliter inclinavit. Luctam igitur, brevem quidem, sed vehementem, S. Capistranum, antequam Deo vocanti obtemperaret, expertum fuisse, his verbis biographi coævi docemur: dum ipse Sanctus de sua conversione agens, diversos animi motus uno verbo indigitat magis quam evoluit: quin tamen narrationi Christophori coævi contradicat. Ut itaque summatim omnia complectamur, S. Capistranus, duro carcere detentus, omnique fugæ spe præclusa, cœlitus illuminatur, et post vanos conatus ad effugiendum Deum vocantem, tandem divinæ se voluntati humiliter submittit, et arduum S. Francisci institutum, tunc præsertim austeritate florens, amplectitur.

AUCTORE
J. V. II.

* Act. IX, 3
* Ps. CXIII, 11

satis inter se
convenientia

E

scripsere.

F

(1) Hermann. pag. 16. Cataneo Vita ital. pag. 16. — (2) Vit.

lat. pag. 7.

AUCTORE
J. V. H.

§ IV. Ingressus in Ordinem Seraphicum; prima Sancti sub magistro S. Bernardino Senensi ministeria.

Quia Ordinem
Minorum in-
gredi profite-
tur

Quemadmodum, ut supra ostendimus, S. Capistranus carptim narravit suam ad Religionem S. Francisci conversionem, sic et paucis expedivit suam e carcere liberationem. Quæ tamen, ut videre est supra num. 32, multa pecunia redempta fuit, et initio dolum aliquem præ se ferre videbatur. Waddingus sub anno 1414 satis perturbate actorum seriem refert, in-
quiens (1) : Post conversionem mittens ad fratres strictioris Observantiæ, in cœnobio Montis extra Perusium degentes, rogavit, ut quam primum pauperem habitum transmitterent. Ferunt duo fratres, sed dare renuunt homini, in carcere constituto. Ex quodam veteri pallio ipse sibi religiosam vestem effinxit, et tandem, numerata pecunia, libertate donatur. **B** Eadem fere habent Benedictus Mazzara in Legendario Franciscano (2) et Thomas Cataneo in Vita S. Joannis (3). Ast alio modo reliqui, quos coram habemus, biographi rem gestam exponunt : sic Christophorus num. 7 dicit : Exinde, nempe statuto ingressu in Ordinem FF. Minorum, totis præcordiis modum omnem excogitare cœpit, quomodo tam sanctum propositum, quod, Deo inspirante, firmiter in mente conceperat, adimpleret. Qui tandem custodem carceris ad se vocans, cum precibus, quibus valuit, rogare cœpit, ut sibi pannum griseum, quo indui solent Fratres de Observantia Sancti Francisci, forfices, filum et acum ad carcerem deferret, promittens ei omnia et plura restitutum, si Deus eum a carcere liberaret.

liberatur a Perusinis

C 41 Annuit ejus voluntati carceris custos, qui eum propter virtutes suas maxime diligebat, et res postulas sine mora ei ad carcerem detulit. Quibus susceptis, sibi ipsi, prout melius scivit et potuit, habitum præparavit, et exutis sæculi vestibus quibus indutus erat, cum maxima devotione illacrymatus, habitum, quem, Spiritu Sancto decretante, præparaverat, induit.... Hæc illis, qui eum in vinculis detinebant, audientibus, subridentes, similia verba proferre cœperunt : Novimus nequitas et astutias cordis ejus etc. Verum non post multum tempus inimici Capistrani aliquid veri et sinceri in ejus consilio inesse suspicati, ejus agendi rationem e proximo scrutantur, quibus Joannes dicit : Facite fratres aliquos de Observantia, qui harum rerum experientiam habent, ad me venire, in quibus et vos fiduciam habeatis, et illi vos an fictitia an vera sit vocatio mea, plenius informabunt. Igitur vocatur non parvæ æstimationis frater de Observantia, moribus et vita venerabilis; qui intelligens, mutationem illam mirificam non fictitiam esse sed verissimam, eos, qui vinctum detinebant adiens : Nolite, inquit, in aliquo dubitare, quia in veritate, toto corde, sine simulatione aliqua conversus est, intendens omnino, despectis mundi et carnis deliciis,

Domino in Ordine nostro fideliter militare. Et si vultis, pro ipso me obsidem habete, donec quo fine negotium terminetur inspiciatis (4). His dictis acquieverunt Joannis inimici, et numerata pecunia redemptum dimiserunt. Hæc Christophorus de Varisio.

42 Quæ narratio aptioribus nexibus compacta est, quam quæ a Waddingo traditur. Etenim in Waddingiana relatione non satis capitur, quomodo ante liberationis tractatum, duo fratres Minores ad incarcerationem, severissime custoditum, admissi fuerint, quomodo potuerint intra turrim inferre habitum, quo homo astutus, ut judicio inimicorum erat Capistranus, abuti potuisset ad fugam captandam : quin isti fratres, vocati a Capistrano, quibus hujus incarceration ignota esse non poterat, quique adeo sciebant habitum religiosum incarcerationis concedi non posse, satis, ne nimium dicam, insolentes sunt, quando habitum deferunt, quem denegaturos se certo sciunt. Censeo itaque narrationem Christophori cœvi omnino præferendam esse, utpote quæ optime cum circumstantiis quadret : quod si quis repulsam hanc retinere voluerit, non equidem repugnabo, dummodo post liberationem, medio intervallo, quando res suas domesticas componebat Sanctus, et vere repulsam ab Observantibus passus est, ista repulsa prodeat.

43 Ex iis, quæ supra numm. 29 et seqq. dedimus, scimus S. Capistranum alicui puellæ Perusinae ratione tractatus matrimonialis obligatum fuisse. In eo consentiunt omnes, puellam virginem dimissam fuisse. Sed dubitari potest, utrum ante captivitatem fuerit matrimonium verum, an simplicia sponsalia. Ut vidimus supra num. 33 in confessione facta ab ipso sancto viro, illum habuisse sponsam juratam. Italicum habet (5) : E perche teneva la mia moglie giurata, ad litteram debuissim vertere : Et quia habebam mihi mulierem juratam, sed malui hactenus rem indefinitam relinquere, quandoquidem et sponsa recte de uxore intelligi potest. Verum ut dicam, quid sentio, matrimonium per verba, ut theologi loquuntur, de præsentis contractum fuit, sed non consummatum. Etenim ex Sancti confessione novimus, post conversionem tum sponsæ tum matri redditam fuisse dotem, quæ ordinarie non datur ante matrimonium **F** ratum. Attamen matrimonium consummatum non fuisse, ex eo liquet, quod sine consensu sponsæ, imo, ut ex Christophoro num. 13 et seq. patet, ipsa omnibus viribus repugnante, statum religiosum amplexus sit : quod quidem, si matrimonium consummatione fuisset completum, nulla ratione, quod ad vinculum spectat, dissolvi potuisset, et consentiens uxor pari castitatis voto obstricta mansisset, ut docent canones, et in specie c. 7 de Convers. conjug. (iii, 32), in quo legimus : Cæterum quia licet a præfato viro desponsata fuit; adhuc tamen (sicut asserit) ab ipso est incognita, mandamus, quatenus si prædictus vir ipsam carnaliter non cognoverit, et eadem ad Religionem transire voluerit, recepta ab ea sufficienti cautione, quod vel ad Religionem transire, vel ad virum suum redire intra duorum mensium spatium debeat, ipsam a sententia, qua tenetur, absolvas; ita quod si ad Religionem transierit, uterque restituat alteri, quod ab eo noscitur

(1) Annal. tom. IX, pag. 359. — (2) Legend. Franciscano tom. X. pag. 298. — (3) Cataneo. Vit. pag. 18. — (4) Cfr Barber. Vit.

ital. pag. 15 et seq. Hermann Capistr. triumph. pag. 17. — (5) Masson. Vit. pag. 29.

accepisse.

A accepisse. Quibus verbis quæstio de nuptiis S. Capistrani solvitur: sive enim solum sponsalia cum puella Perusina, sive verum matrimonium contraxerit; id certum est apud omnes, ratum matrimonium numquam consummasse Joannem, adeoque ingressum in Ordinem Minorum, ipsa licet obnitente, licitum et laudabilem fuisse.

an. 1416

B 44 Similiter ex supra allata Sancti relatione num 30 habemus, eum anno 1416 habitum Minorum assumpsisse: quod accurate congruit cum epistolâ, scripta Judemburgo ad Marcum Bononiensem, quam citavimus supra num. 18, et ejus ope annum Sancti natalem stabilivimus. Quemadmodum enim monstravimus, illum anno 1455 factum annorum sexaginta novem die xxiv Junii, in festo S. Joannis Baptistæ, ita invenimus tunc annos triginta novem Religionis habuisse iv Octobris, in festo S. Francisci: atque adeo defunctum xxiii Octobris 1456, complevisse ætatis annos septuaginta, Religionis vero quadraginta: quo calculo devenimus ad annum 1416 assumpti habitus Minorum. Perperam igitur Waddingus sub anno 1414 statuit ingressum Sancti nostri in Ordinem Minorum. Illustrissimus, inquit (1), splendor hoc anno nostro accessit sodalities, admissio in contubernium præclarissimo Joanne Capistranensi. Quandoquidem Waddingus ex auctoritate epistolæ Judemburgensis correxit annum Sancti natalem (2), debuisset pari modo, ingressum in Ordinem Minorum ad annum usque 1416 prorogare. Gravius fallitur Amandus Hermann (3), quando dicit, Capistranum ad Seraphicam Religionem amplectendum promotum fuisse morte Ladislai regis, quæ, ait, contigit anno 1413. Duplex hic est error, Ladislaum anno 1413 obiisse, quum id ad annum sequentem 1414 referendum sit (4): ac dein hujus obitu Joannem nostrum ad Religionem impulsus fuisse, nam, ut supra num. 28 monstravimus, sat diu post Ladislai mortem conversio accidit, et causæ ejus proximæ nullam cum istiusmodi morte connexionem habent; quamvis non negemus et hanc potuisse menti ejus, multa revolventi, obversari. Ex hactenus dictis concludere nobis licet, S. Capistranum anno vulgari 1416 carceris afflictionem subiisse, et paucis interjectis mensibus, die iv Octobris ejusdem anni habitum seraphicum assumpsisse. Unde et corrigendus Joan. Bapt. Barberius, qui Religionem ingressum dicit S. Joannem anno 1415: quod quidem tempus mysterio non carere asserit (5). Hæc ipsa ad Ordinem Minorum admissio difficultatibus suis non caruit.

post varia experimenta

45 Nam, inquit Waddingus (6), in patriam reversus, venditis, quæ possidebat, relicta virgine nobili sibi desponsata, et in pauperes facultatibus distributis, rediit Perusium, fratresque prædicti cœnobii (nempe Montis extra Perusiam) rogavit, ut sodalem admitterent. Marcus Bergomensis, ædis præfectus, probe hominem noscens, tentandum judicavit, ne forte levitate animi aut passione duceretur, præcepitque ut vectus asello, sordida veste, redimitus tempora mitra chartacea, peccatis rubricata, urbem circuiret. Christophorus biographus, hæc referens num. 11, nullam facit

mentionem, quasi id genus opprobrii S. Capistranus jussu Marci præfecti assumpsisset: sed quum causa liberationis, saltem facilioris, dicatur fuisse firmum propositum induendæ vestis seraphicæ; nullum dubium est, quin Joannes e carcere liber, omnia dein sua ex voluntate præsidum composuerit. Adeoque verisimile non est, rem adeo extraordinariam sine conscientia superioris suscepisse; cujus præterea erat hominem, repente et mirabiliter ad meliora conversum, probare, et experimentum facere, utrum, quo ducebatur, Spiritus ex Deo esset. Sui victor Capistranus, Perusinas vias perambulavit, et probatione facta, humilem habitum S. Francisci induit: nec hic stetit tentatio; nam, ut habet Waddingus (7), bis tamquam insanus et emotæ mentis dimissus, aliquoties innocenter flagellatus, frequenter absque noxa reprehensus, ebullienti aqua in faciem aspersus summa patientia omnia tolerabat ab Honofrio de Seggiano, fratre laico pio, austero, coram plectente obmutescebat et contumeliis laceratus, nullum impatientiæ prætulit signum.

46 Tantis experimentis probatus S. Capistranus, ad professionem receptus fuit, quam emisisse arbitramur infra octavam S. Francisci Assisiatis anni 1417. Nam, inquit Christophorus num. 18, adveniente professionis tempore, quia juxta seraphici Patris Francisci Regulam, finito probationis tempore, novitii, qui laudabiliter in anno novitiatus vixerunt, recipiendi sunt ad professionem, rogare cœpit Domini servus humiliter Fratres, coram eis genuflectens, et lacrimas abundantissime fundens, ut eum ad professionem recipere dignarentur. Quum itaque nihil deesset Sancto, ut laudabiliter in anno novitiatus vixisse dicendus esset, nullum est dubium quin secundum Regulam professus fuerit sua vota; et quoniam in festo S. Francisci, iv Octobris 1416, habitum Minorum induerit, infra octavam ejusdem Sancti, post annum integrum tyrocinii, anno sequenti professionem solemnem illigamus. Amandus Hermann dicit (8), tempore novitiatus Joannis Capistrani inchoatum et promulgatum fuisse concilium Constantiense: Sed perperam; nam concilium istud sumpsit initium xvi Novembris anni 1414, adeoque biennio fere ante ingressum Sancti in Religionem; quod si porro promulgationem dicti concilii intelligat, quasi esset conclusum, errat: nam electo die xi Novembris 1417 Martino V, concilium in pace dimissum fuit die xxii Aprilis 1418: id est, quando S. Capistranus, ordinatus aliquot post professionem mensibus diaconus, prædicationis euangelicæ officium jam suscepserat. Istiusmodi allucinationes passum Hermannum suspicor, quia inter utrumque Joannem Capistranum nempe et Huss hæresiarcham antithesin, ut ipse vocat, introducere, invita, ut vulgo dicitur Minerva, intendebat (9).

47 Post professionem suam S. Capistranus disciplinarum theologicarum magistrum habuit S. Bernardinum Senensem, de quo egerunt nostri sub die xx Maji (10). Crediderim porro magistrum istud ad annum 1418 referendum: neque citius, quia tyrocinium S. Capistrani annum 1417 fere totum occupavit, scilicet usque

ACCTORE
J. V. II.

in Ordinem
admittitur:

F

sub magisterio
S. Bernardini

(1) Annal. tom. IX, pag. 338. — (2) Ibid. tom. XII, pag. 403. — (3) Capistr. triumph. pag. 17. — (4) Muratori. Ann. tom. IX, pag. 71. — (5) Cfr Vit. ital. pag. 21 et 130. — (6) Annal. tom. Octobris Tomus X.

IX, pag. 359. — (7) Ibid. l. c. — (8) Capistr. triumph. pag. 24. — (9) Ibid. pag. 26. — (10) Act. SS. tom. V Maji, pag. 237.

AUCTORE
J. V. H.

post IV Octobris : sed neque multo tardius; nam anno 1419 aut 1420 videmus S. Bernardinum varias Italiae regiones deinceps praedicando discurrentem (1); ac etiam ipse Capistranus, vix diaconus ordinatus, ad verbi Dei praedicationem jam incumbit. Nihilominus ex hac brevi Capistrani nostri cum S. Bernardino commoratione intima amicitia, undecumque sancta, nata, etiam communicatione laborum accrevit, quatenus S. Bernardinus magnam et eximiam de Sancto nostro opinionem concepit, fovit et, data occasione, manifestavit; et vicissim Capistranus magistrum suum, viventem quidem strenue contra adversarios defendit, et mortuum sua praesertim opera ad summos sanctimoniae honores, nempe ad canonizationem, promovit. Eusebius Gonzalez dicit S. Bernardinum tunc cathedram theologiae occupasse (2) : et vero quum, ut habet Barberius (3), intra unum annum disciplinas theologicas ita addidicerit Sanctus, ut magister haberetur, tempus istud solitudini, litteris et scientiis necessariae impensum fuisse facile nobis persuademus. Quod vero tanto temporis compendio usus fuerit S. Joannes, praeter gratiam quamdam specialem, a B. Virgine impertitam, emolumento etiam erant ad theologiam eruditionem acquirendam studia tum philosophica, tum praesertim juridica utriusque fori, in quibus sanctus vir excellebat. Adeoque vere dictum existimamus testimonium Bernardini magistri de S. Capistrano (4) : In quo alter diu noctuque vigilans laborat, Joannes dormiens apprehendit.

ad theologiam
informatus,
ministerium

48 Absit autem ut S. Bernardini magistrum intra angustos unius anni terminos constringamus : id solum, ut supra insinuavimus, fixum maneat, S. Capistranum S. Bernardino magistro usum fuisse, antequam hic curriculum praedicationum euangelicarum, quae ad obitum usque interruptae non fuerunt, ingrederetur. Sed sancta necessitudo, quae utrumque intime conjunxit, vix unius anni spatio coalescere potuit : quapropter omnino consentimus Waddingo dicenti (5) : Joannes, dirigente Deo, nactus Sanctum Bernardinum, virum omni opinione majorem, tanto magistro plurimum profecit, ab hoc sole trahens colores omnium virtutum. Assiduus comes ejus fuit et auditor, a quo magnam hausit sapientiam et sanctitatem (6). Neque diutius Ordinis praelati tantum lumen sub modio delitescere passi sunt. Positus autem super candelabrum, brevi tantam lucem sparsit, ut Pontificis etiam oculos perstrinxerit; cujus quidem rei luculentum nobis testimonium praebent litterae Jordani Ursini, episcopi cardinalis Albanensis, S. R. E. Pœnitentarii (7), sequentis tenoris (8) : Jordanus, miseratione divina episcopus Albanensis religioso viro fratri Joanni de Capistrano, presbytero professo Ordinis Fratrum Minorum. Grata tuæ devotionis obsequia et sollicita cura, quibus erga Christi fideles et pauperes et pœnitentes, qui ad te undique confluunt indefesse, et te quotidie occupant, non immerito deposcunt, ut apostolicæ sedis munificentia se exhibeat erga te liberalem. Hac igitur consideratione inducti et per hoc tuam volentes honorare personam, de cujus circumspectione plenam in Do-

mino fiduciam obtinemus, auctoritate Domini D Papæ, cujus pœnitentiariæ curam gerimus, et de ejus speciali et expresso mandato, super hoc vivæ vocis oraculo nobis facto, discretioni tuæ committimus, quatenus tibi, et uni alteri dumtaxat, idoneo et discreto presbytero, professo dicti Ordinis, per te eligendo, liceat confessiones quorumcumque hominum utriusque sexus, ad te et eundem tuum socium ad confitendum venientium, audire, ipsosque a casibus et peccatis, episcopis dumtaxat reservatis, absolvere et eorum cuilibet pœnitentiam salutarem, juxta qualitatis excessum, injungere : quodque si quibus ob præmissa ad satisfactionem tenentur obnoxii, satisfaciant competenter. Præsentes inde tibi litteras, nostro sigillatas sigillo, in testimonium duximus tibi concedendas. Datum Romæ, apud SS. Apostolos, v idus Julii, Domini Martini Papæ V anno viii.

49 Annus Martini V octavus, die XI Novembris complendus, signat annum vulgarem 1425; adeoque novennio in Religione necdum absoluto, Joannes jam tanta gaudebat fama, ut ad eum Christi fideles undique confluerent; unde quoque necessarium fiebat, ut ampliori præ cæteris facultate absolvendi frueretur. Quam famam ex ministerio apostolico, quod jam ante exercebat, derivandam existimamus; ac proinde ad annum circiter 1420, quo ipse S. Bernardinus præcipue florere cœpit, quando et comes ejus, ut superiori numero dictum est, assiduus fuit, referendum est. Id etiam notatu dignum in litteris Jordani Cardinalis occurrit, quod tum S. Joanni Capistrano tum socio, per eum eligendo, facultas concedatur absolvendi pœnitentes a casibus et peccatis, episcopis dumtaxat reservatis. Quod ambiguum quid sonat; nempe utrum facultas ad solos papales, an ad episcopales solos casus limitetur: nam voces, episcopis dumtaxat reservatis, intelligi possunt, quasi, concessis casibus papalibus, episcoporum potestas non attingeretur. Quapropter inquirendum est, quid facultatis in similibus circumstantiis Romani Pontifices istius ævi impertiri consueverunt. Ipse porro Waddingus, ne longius excurram, exempla exhibet, quibus manifestum fit, casus papales reservatos mansisse, dum laxarentur reservationes episcopales. Sic anno 1410 Gregorius XII concedit Joanni Polono et aliis fratribus Ordinis Minorum facultatem absolvendi quoscumque Ruthenos, Lithuanos et Tartaros a reatibus laicalium homicidiorum, nec non a peccatis suis omnibus... nisi talia fuerint, propter quæ necessario sit sedes apostolica adeunda (9). Similiter anno 1426 Martinus V S. Jacobum de Marchia munit privilegio apostolico, quatenus hæreticos in gremium Ecclesiæ recipere, eisque absolutionem impendere valeat, nisi talia forent, propter quæ sedes apostolica esset merito consulenda (10). Ex quibus omnino liquet, in hisce facultatibus casus papales reservatos perstitisse: unde et S. Capistrano concessam solum fuisse potestatem absolvendi a casibus, episcopis reservatis, censemus.

apostolicum
exercere inci-
pit.

E

F

(1) Act. SS. tom. V Maji, pag. 260*, num. 12. — (2) Cronica. seraf. tom. V, pag. 28. — (3) Vit. ital. pag. 27. — (4) Barber. Vit. lat. pag. 17. — (5) Annal. tom. X, pag. 90. — (6) Hermann.

Capistr. triumph. pag. 30. — (7) Cfr Ciacon. Vitæ Pontt. et Cardd. tom. II, col. 719. — (8) Annal. tom. X, pag. 91. — (9) Ibid. tom. IX, pag. 341. — (10) Ibid. tom. X, pag. 103.

A

§ V. Apostolici labores S. Joannis Capistrani per Italiam.

In suos §§ dis-
pertito reliquo
commentario.

Quamvis consultissimum sit in nostris Com-
mentariis historicis sectari ordinem temporis,
hæc tamen est actorum S. Joannis Capistrani
conditio, ut propter ministeriorum et laborum
varietatem, ipsa chronotaxis, obstinatus servata,
confusionem potius quam claritatem affunderet.
Quapropter satius existimo res gestas Sancti
nostri per varios articulos secundum varietatem
munerum dividere, et in plures pro more §§
dispertiri: poterit deinde lectori exhiberi totius
actæ vitæ chronotaxis, quæ seriem rerum gesta-
rum uno obtutu quis complectetur. Igitur age-
mus 1° de S. Joannis Capistrani prædicatione
per varias Italiæ provincias: 2° de iis, quæ
præstitit pro defensione, propagatione et illu-
stratione Ordinis Minorum de Observantia:
3° de exstirpatione perniciosissimæ sectæ Fra-
ticellorum: 4° de legationibus obitis per Gal-
liam et Germaniam: 5° per Moraviam: 6° per
Bohemiam: 7° per Poloniam: 8° per Austriam:
9° per Hungariam: 10° de ejus obitu: 11° de
ejus scriptis. Hacce divisione utitur Christophorus
de Varisio, biographus coævus, qui omnium
ordinatissime res gestas Sancti prosecutus est.
Auspiciamus itaque a prædicatione Italica.

Particulatim
exponitur tem-
pus quo inci-
pit.

51 Non satis clare nobis constat, quo accurate
tempore S. Capistranus prædicationes suas in-
ceperit: neque diu in solitudine delituisse ex
hactenus dictis liquet. Certe ipse Sanctus in
Apologia sua adversus Rokyczanum, ad princi-
pes Bohemiæ directa, quam exhibet Amandus
Hermann, aperte dicit (1), se tota Italia, Flan-
dria, Francia, Burgundia, Alemannia jam tri-
ginta sex annos continuo euangelizasse: et
paulo infra, sibi sexaginta sex annorum esse
ætatem: ex his habemus epistolam apologeti-
cam anno 1452 fuisse scriptam a Joanne nostro,
nato 1386 et habitum Seraphicum anno 1416
(ut supra vidimus) induto. Sed etiam consequi-
tur, si verba ejus ad literam interpretamur,
statim ab ipso in Religionem ingressu prædica-
tiones suas occepisse, quod cum reliqua narra-
tione vitæ nullatenus concordat. Nam certe in-
fra annum tyrocinii concionatorem non egit
Capistranus, humillimis impensus officiis do-
mesticis: post tyrocinium aliqua mora conce-
denda est, tum ut theologicis imbueretur disci-
plinis, tum ut sacris ordinibus initiaretur, quum
primo post susceptum diaconatum cathedræ
euangelicæ admoveri cœpit. Emollienda igitur
sunt Sancti verba eo sensu, quod jam a triginta
sex annis, operam posuerit in prædicatione verbi
divini, sive debitam suppellectilem colligendo
sive ipsum concionandi officium exercendo. Et
vero hæc verborum interpretatio undequaque
quadrat cum scopo, quem Sanctus in sua sibi
Apologia præstituerat: videlicet, homini, pro
veritate fidei, pro religione, pro justitia, pro
vitiis exstirpandis et virtutibus plantandis
certanti (2) probra objici posse: sed satis ipsi
esse, quod hæc calumniæ a variis provinciis, in
quibus per annos xxxvi euangelizavit, refellan-
tur; quod certe efficitur, quando per aliquot

annos in Italia solitarius sine reprehensione
egit.

AUCTORE
J. V. H.

et modus
quem in suis
prædicationi-
bus tenet

52 Quamquam igitur prædicationis curricu-
lum S. Capistranum ab ipso suo tyrocinio in-
choasse negemus, ipsa tamen rerum gestarum
connexio demonstrat, non multo post susceptos
sacros Ordines prædicationis officium eidem in-
junctum fuisse. Describit porro Joan. Cochleus
in sua Historia Hussitica, ex Historia Frid-
rici III, ab Ænea Sylvio conscripta (3), quam ex
Waddingo cito (4), vitæ tenorem, quem in præ-
dicatione Germanica Joannes observavit, cuique
non absimilem Italicam existimo. Qui eum,
inquit, Norimbergæ (erat enim Cochleus ex
agro Norimbergensi (5)) viderunt, affirmabant,
hominem fuisse corpore pusillum, aridum,
exhaustum, sola cute, nervisque et ossibus
compactum; lætum tamen, et in labore for-
tem et strenuum, sine intermissione singulis
diebus prædicantem, atque altas materias,
profundasque sententias declarantem. Vitæ
ejus institutum in hunc modum fuisse, descri-
bunt. Vestitus dormire, ante lucem surgere,
Matutinum, Laudes, Primam et Tertiam orare,
divina deinde celebrare. His peractis, ad po-
pulum latine sermonem pronuntiare, eum
postea per interpretem populo exponere: finito
sermone, ad cœnobium sui Ordinis redire.
Sexta et Nona completis, infirmos visere, diu
apud eos morari, manus omnibus imponere:
birretum S. Bernardini et in linteo cruorem,
quem illi mortuo e naribus fluxisse ferunt,
singulis ægotantibus admovere, precari sup-
plex pro omnibus.

E

53 Exin cœnare, deinde his, qui ad se acce-
debant, audientiam præbere; mox Vesperas
dicere, et, iis completis, ad ægrotos reverti,
atque cum his usque ad noctem se exercere:
demum Completorio et aliis delectis precibus
expletis, corpus quieti dare, quod sane mini-
mum erat, et somno ferme nihil indulsit; ad
revisendos Sacræ Scripturæ codices, pusillum
temporis furari. Ingens profecto et per divinam
gratiam infatigabilis in modico illo corpore
virtus regnabat, quam nec labor nec ætas
frangere potuit. Et talis erat ejus pronuntia-
tio, ut etiam non intelligentes ad lacrymas et
vitæ emendationem provocaret. Si igitur ex
hac descriptione eliminamus, quæ solo germa-
nico nativa sunt, nempe concionem latinam, per
interpretem teutonice reddendam, et durante
S. Bernardini Senensis, vitæ, ejus birreti ac cruoris
correctionem, non dubito, quin eandem agendi
rationem servaverit S. Capistranus statim ab
initio sui ministerii apostolici: præsertim quum
quam proxime imitatus fuerit magistrum suum,
S. Bernardinum, de quo apud Waddingum legi-
mus (6), illum nullum tempus absque fructu
elabi permisisse, neque tantillum otio com-
modasse. Sed, pergit, vel orabat, vel sermones
texebat, vel libros scribebat, quorum magna
copia Senis religiose servatur, aut audiendis
proximorum indigentis intendebat. Post
gallicinium cum Apostolo Petro hominum pec-
cata deflebat, et ex oriente sole, cum Magda-
lena resurgentem e sepulcro quærebat Salva-
torem. Quotidie una hora secretis vacabat
devotionibus, quo tempore nulli ad eum pa-

per Italiam;

F

(1) Capistr. triumph. pag. 377. — (2) Ibid. l. c. — (3) Annal.
tom. XII, pag. 87. — (4) Danes, Not. temp. pag. 473. — (5) Ap.

Kollar, Analect. Monum. omnis avi. tom. II, col. 178. —
(6) Annal. tom. X, pag. 117.

tebat

AUCTORE
J. V. II.

tebat accessus, deinde omnium expectationi faciebat satis, erga omnes pius, erga omnes misericors et benignus. Hæc S. Bernardinus, hæc quoque ejus discipulus, S. Joannes Capistranus exercebat.

præsertim Senis et Utinæ,

54 Prima porro ministerii apostolici palæstra fuisse videtur Senarum civitas, quo a S. Bernardino missus fuit. Id testantur biographi (1). Amandus Hermann, in chronotaxi dicens S. Capistranum ab anno 1416 ad 1424 privatam vitam duxisse (2), necessario prædicationem Senensem in annum xxiv sæculi decimi quinti transfert. Cui chronologiæ nullatenus assentiri possum, tum quia jam anno sequenti singularem absolvendi a casibus reservatis, ut supra num. 48 ostendi, obtinuit facultatem, tum quia verisimile non videtur, quod Ordinis præses, decurso infra annum theologiæ studio, (vide supra num. 47) qua ratione annum xix labentis sæculi attingimus, per solidum quinquennium Joannem, ad opus evangelicum optime instructum, voluerint abscondere. Satiùs igitur existimamus Senensem prædicationem ad annum 1420 affigere; quatenus per unum alterumve annum S. Bernardini in peregrinationibus et prædicationibus socius, tum demum propriis, ut vulgo dicitur, alis volare inceperit. Difficile autem foret Sanctum sequi in variis prædicationibus, quas continuo fecit percurrendo Italiam universam a finibus Siciliæ usque ad fauces Alpinas. Istiusmodi laborum vestigia exstant fortassis etiamnum in variis Italicarum civitatum documentis, sed a biographis neglectis, neque a nobis ullo modo investigandis. Sic amicissimus nobis cl. doctor Petrus Cernazai suis ad nos datis litteris v. Julii 1853 ostendit ex libris rationum municipalium S. Capistranum, S. Jacobum Picenum et B. Bernardinum Feltriensem, Utinæ aliquando concionatos fuisse, siquidem expensa hac occasione pecunia in rationem adducatur.

Ansani,

55 Sed quoniam istiusmodi locales prædicationes, plerumque accessorie, occasione alicujus prodigii, allegantur, eas omittere coacti sumus, contenti narratione eorum laborum, qui sui memoriam ampliore reliquerunt. Waddingus anno 1430 fundatum dicit conventum Minorum a S. Joanne Ansani seu Lanciani, in civitate archiepiscopali Aprutii (3), et quidem sub titulo S. Angeli de Pace, in memoriam constitutæ a se pacis inter Ansani et Ortonæ civitates hostiliter ac crudeliter se invicem infestantes. Ea enim tempestate Italia universa frequentissimis et atrocissimis vexabatur factionibus, nec ulla erat fere civitas, quæ aut alteri civitati vicinæ funestanon erat, aut in qua cives inter se vindictam internecinam non exercebant. Ut autem istiusmodi odia cruenta, in succedentes generationes sæpe propagata, componerentur, non solum mira dexteritate opus erat, sed etiam auctoritate tanta, ut commoti civium animi dicenti acquiescerent. Quas dotes vir religiosus, cæterum humilis et pauper, vix obtinebit, nisi sit et sanctimonia insignis et dicendi copia efficacissimus. Eodem modo Sanctus odia sanguinolenta, quæ inter Reatinos et Catalicenses exarserant, sua facundia et præsertim stupendo miraculo restinxit. Miraculum refert Christophorus biographus num. 51 (4).

56 Eximiam vero famam S. Capistrani intra Italiam brevi propagatam fuisse, monstrat diploma Joannæ II, reginæ Neapolitanæ, quo Sanctum instituit inquisitorem contra Judæos cum plenitudine potestatis, quatenus multa facerent legibus contraria, ac in specie usuris populum christianum premerent: atque grave id munus Joanna fideli suo, Capistrano committit, confisa, inquit, de tua devotione et caritate, qui, sicut plurium fide dignorum relatibus et scripturis percepimus, ac visu et auribus propriis vidimus et palpavimus, verbo et opere imitatis vestigia Jesu Christi, ex cujus etiam ore bonum sementum seri et meliorem fructum colligi, speramus in Domino (5). Diploma istud datum fuit in Castro Aversæ, iii mensis Maji, anno Domini 1427 (6). Quoniam tamen tum a Waddingo (7), tum a Massonio (8) citatur, quasi extractum e registro Joannæ II anni 1423, hoc ita intelligendum existimo, quod inceptus epistolarum codex, vulgo Registrum dictus, anno 1423, reliquas deinceps regales ordinationes, adeoque et diploma anni 1427, completatur. Verum ex hoc etiam diplomate liquet, quanta jam facundiæ, zeli et virtutum fama floreret S. Capistranus, quando undecimo a suo in Religionem ingressu, tam gravem provinciam ei committebatur.

D
et reliquo re-
gno Neapoli-
tano,

57 Refert Amandus Hermann (9), Sanctum Veronæ prædicasse anno 1427, anno sequenti cathedrali evangelicam ei destinatam fuisse Ferrariæ, sub ipso tempore, quo istic celebranda erat œcumenica synodus, tum adversus schismaticos Basileenses, tum pro concordia Græcorum cum Ecclesia Romana: die x Januarii habita est prima sessio hujus synodi, quæ octava ejusdem mensis convenerat. S. Capistranus huc invitatus fuerat, sed, infirmitate cogente, binis epistolis apud episcopum Ferrariensem, B. Joannem de Tossiniano, se excusaverat, qui die xi Januarii Sancto respondet sequenti epistola (10): Reverendo in Christo Patri ac religioso viro, Fr. Joanni de Capistrano, Ordinis Minorum, uti meo patri colendissimo, Veronæ. Reverende in Christo Pater et Domine mi, post commendationes etc. Hodie redditæ sunt mihi duæ litteræ vestræ, et super eadem materia aliæ litteræ reverendissimi in Christo Patris et domini mei, domini Cardinalis Bononiensis, quibus tum quia non multum necessarium videbatur, tum quia adeo eram occupatus in præparatione multorum pro susceptione duorum prælatorum, qui repentino irruerunt adventu, nullum temporis spatium otio dabatur, aut quieti. Nunc itaque, ut cor nostrum liberum et quietum reddam ab eo, quem sustinet, agone, caritati vestræ mentem meam aperio, et quod sentio patiando, compatiens primum ac dolens de ægritudine vestra et molestiis quibuscumque, suadeo vobis, ut quiescatis et carnis curam agatis diligenter in necessitate, quam nemo umquam, teste Apostolo, odio habuit, sufficienter reparetis deperditas vires, sitis potentes et validi ad tolerandos labores in Christi ministerio et cultu religionis, nobis nequaquam molestum erit patienter expectare convalescentiam vestram.

Veronæ,

58 Interim, dante Deo, per alium supplebi-

Ferrariæ,

(1) Barber. Vit. Ital. pag. 28. Gonzalez. Chron. tom. V, pag. 32. Catan. Vit. pag. 38. — (2) Capistr. triumph. pag. 831. — (3) Anal. tom. X, pag. 172. — (4) Cfr Barber. Vit. Ital. pag. 31 et seq.

— (5) Wadding. Ann. tom. X, pag. 366. — (6) Ibid. pag. 368. — (7) Ibid. pag. 366. — (8) Vit. pag. 60. — (9) Capistr. triumph. pag. 33. — (10) Ibid. l. c.

AUCTORE
J. V. H.

A tur satis commode in ministerio verbi, imo molestissimum mihi foret, quod paternitas vestra se periculo exponeret. Excusatum vos sufficienter reddam apud illustrissimum D. Leonellum, et pro humanitate sua, non dubito, suscipiet excusationem vestram. Quum fueritis valetudini restituti, venietis ad agendum utiliter cum aliis Patribus negotium universalis ecclesiæ, et docendum plebem istam. Concilium Dei gratia hic Ferrariæ suæ continuationis die octavo præsentis initium suscepit, die vero decima feliciter eadem gratia celebrata est prima sessio. Orate, precor, ut prosperos successus et lætum exitum sortiatur. Adventus Græcorum in dies, ac sanctissimi Domini nostri celeriter exspectatur. Oro caritatem vestram, ut me commendatum habeatis reverendissimo in Christo Patri et domino meo præcipuo, quem sincere colo et ex corde veneror ac diligo, Domino cardinali dignissimo. In Christo Domino feliciter valeat P. V. et læta gaudeat sospitate. Ex Feraria xi Januarii 1438.

B Hujus epistolæ scriptor Joannes Tossinianus inter Beatos computatur, ejusque Acta dederunt nostri majores ad diem xxiv Julii (1), Ferrariensem cathedram, ex Jesuatorum Ordine assumptus, tenuit ab anno 1431 ad 1446 (2). Cardinalis vero Bononiensis, de quo mentionem facit epistola, non alius est, quam Antonius Corarius, ex fratre nepos Gregorii XII, qui a patruo suo episcopus Bononiensis anno 1407 et sequenti S. R. E. cardinalis creatus fuit: propter sedem, quamvis numquam aditam, ei nomen Cardinalis Bononiensis inhæsit (3). Erat quoque abbas commendatarius abbatiæ S. Zenonis Veronensis diocesis (4): unde factum est, ut tunc Cardinalis Bononiensis Veronæageret (5). Cæterum frequens erat Sancti nostri cum eodem Cardinali epistolare commercium, summumque ejus desiderium Joannem semel videndi, antequam ex hoc mundo, jam in senectute constitutus, discederet (6). Quod itaque B. Tossinianus S. Capistranum interpretem adhibeat apud Cardinalem Antonium Corarium, id ad frequentes ultro citroque datas litteras referri etiam potest.

Tridenti,

C 59 Quam plangit, S. Capistrani infirmitatem B. Tossinianus, ea illius labores apostolicos non diutius interrupt. Etenim Alexander, episcopus Tridentinus, gente Polonus ex ducibus Mazoviæ, qui Tridentinam Ecclesiam ab anno 1424 ad 1444 qua episcopus, qua administrator, retinuit (7), quum vellet remedium opportunum afferre civitati, cujus mala omnimodam ruinam minabantur, S. Capistranum mense Junio ejusdem anni advocavit literis benignissimis: Honorabili, inquit (8), ac religioso Patri F. Joanni de Capistrano, sincero nobis in Christo dilecto. Venerabilis ac religiose Pater, in Christo sincere dilecte, relatu veridico percepimus, vos ad veniendum huc ad nostram civitatem, et verbum Dei populo proponendum et prædicandum fore inclinatum; quod tanto magis grate audivimus, quanto vestram honestatem ad id faciendum magis idoneam fide dignorum, vestri notitiam habentium, testimonio non ignoramus, et huic nostro populo id magis videmus expedire. Venite igitur confiden-

ter, et sitientes agros hujus agrestis soli principali rore cœlestis verbi, spe mercedis æternæ, curetis irrigare, in quo illum (qui discipulos suos in mundum universum ire et omni creaturæ Euangelium prædicare jussit; quin non solum uni civitati verbum salutis, sed pluribus hinc inde discurrens, et ovem perditam reperire salvareque quærens, euangelizare curavit) imitabimini; et sui vasis electionis, Apostoli Pauli (cujus sollicitudo quotidiana non unius, sed omnium Ecclesiarum erat) vestigia sequamini commendanda. Nos vero ad hoc, quod vestra sancta intentio finem consequi commodius valeat præoptatum, favores vobis dare, dante Domino, volumus opportunos. Datum Tridenti in castro nostro Boni Consilii, die iii Junii anno Domini 1438.

60 Vocanti episcopo Alexandro non segniter annuit S. Capistranus: sed mediocri animarum, ut videtur, fructu agrum ingratum excoluit. Id satis aperte significat epistola, ab antistite mense Octobri ejusdem anni conscripta, qua populi sui pervicaciam utcumque excusare, et egregium operarium consolari, rationibus undique quæsitis, nititur: imo ipse intricatus epistolæ stylus anxietatem episcopi manifestat. En epistolam, prout in Amando Hermann legitur (9): Venerabili et religioso, tamquam Patri dilecto, domino Joanni de Capistrano, Ordinis Minorum, sacræ theologiæ professori. Venerabilis et religiose, tamquam Pater dilecte, re latibus fide dignorum intelligentes, vos, tamquam virum, vita et scientia perfectum, verbo sanæ doctrinæ et exemplo bonæ vitæ, populum civitatis nostræ ad pacem (sine qua pacis auctor minime coli potest) et caritatem mutuam (sine qua Deo placere impossibile est) obedientiamque (quæ cunctis holocaustis præfertur et sine qua Deo placere nullus valet) humilitatemque (præter quam aliæ virtutes non subsistunt) et cæteras virtutes et mores optimos assidue, fervide et prudenter inducere, et in via salutis conari collocare, lætati sumus in his, quæ dicta sunt nobis, Deoque deorum et Domino dominantium grates et laudum præconia de dono nobis et populo, nobis subjecto, divinitus concesso, in humilitate spiritus persolvimus copiose, in sua clementia confidentes, quod ea, quæ per te cœpit, perficere dignabitur gratiose; vepribus et spinis discordiarum et odiorum ac superbæ, et exinde provenientibus rebellionis et inobedientiæ, aliisque vitiorum seminibus, quæ inimicus homo in agro dominico superseminavit, evulsis, triticum, præfatis vitiis eradicatis, oppositarum virtutum et probitatum crescere multiplicari faciet in immensum.

61 Quod ut eveniat persuadere populo ipsi sæpe placeat, ut se reddant verbo Dei dignos, nec veluti porci conculcent margaritas, nec sine semine verbi Dei, sicut Sodoma, existant, et Gomorræ similes efficiantur; sed magis studeant esse ex Deo, et non ex suo adversario Satana, attento, quod veritas ipsa per se ipsam testetur quod « qui ex Deo est, verba Dei audit, » et propterea hi, qui verba Dei audire

invitante A-
lexandro epi-
scopo,

E

F

minori cum
fructu,

(1) Act. SS. tom. V Jul., pag. 783 et seqq. — (2) Ughell. Ital. Sacr. tom. II, col. 331. — (3) Ibid. col. 29. — (4) Ciacon. Vit. Pont. et Card. tom. II, col. 763. — (5) Mazzara. Legend. Francisc. tom. X, pag. 300. — (6) Wadding. Annal. tom. XI,

pag. 13. — (7) Ughell. Ital. Sacr. tom. V, col. 633 et seqq. — (8) Hermann. Capistr. triumph. pag. 36. — (9) Ibid. pag. 38. Cfr Barber. Vit. lat. pag. 41.

dedignantur.

AUCTORE
J. V. H.

dedignantur, non ex Deo sed ex diabolo sunt. Nec vos, vir bone, a publicationibus verbi divini retrahat aut tabescere faciat audientium aut parvitas aut cervicis durities; nam, ut nostis, sacra tradunt eloquia, hominem nonaginta novem in deserto oves dimisisse, et unam duntaxat ovem deperditam quæsisse: lapidem, etiam duritie non obstante, parva licet stilla, non vi, sed assiduitate stillandi, cavare cernitur ab experto, sicque verisimile est, saltem vos in aliquibus fructum facere, licet duris. Ignita enim sunt verba Dei; quæ per vos propalantur eloquia, et quantumcumque ferrea hominum corda sufficiunt emollire; nescit enim tarda molimina Spiritus Sancti gratia: et si fructus non sequeretur in materia subjecta audientium, non tamen meritum deficiet in efficiente et verbum divinum propinante. Quinimo quemadmodum oratio in sinum orantis, eo, pro quo oratur, inhabili existente, convertitur; sic prædicationis meritum, auditorum ineptitudine in prædicantem revertitur, quoad fructum, ita ei retributore omnium bonorum concedente, qui præmiis exuberantibus ipsum prædicantem faciet gratulari: quibus vos ille, in cujus vinea laboratis in domo patris sui, in qua mansiones multæ sunt, abundare faciet gaudiose, a nobisque et cunctis, ad quorum labores vestri, quos in vinea Domini Sabaoth facitis, notitiam pervenerint, laudes immortales reportabitis et gratias; ac Altissimum in his vestris operibus per cunctorum ora glorificari faciatis; apud cujus clementiam, et nos et populus nobis subjectus per orationes vestras commendamur, affectuosis suspiriis deprecamur; parati ad vobis, Ordini et monasterio vestris quæque grata et accepta exhibere. Datum in Castro nostro Novo, die xiii Octobris anno Domini 1438.

nisi forsitan inter clericos;

62 Joannes Bapt. Barberius asserit tamen, ingentem apud Tridentinos collegisse animarum messem S. Capistranum (1); quod quidem etiam Thomas Cataneo affirmat, quasi id ex epistolis antistitis Tridentini constaret (2). Verum satis liquet ex supra citatis litteris, fructum qualemcumque exstitisse, ast certe non tantum, ut dici possit, civitatem Tridentinam aliam induisse, correctis publice moribus, faciem. Nihilominus fructum, de quo agunt Barberius et Cataneo, forsitan relatus fuerit tardius, quando mense Aprili anni 1439 interfuit synodo diocesanæ Tridentinæ, in qua tractatum ad clerum habuit, qui est inter ejus opera sub titulo: Speculum Clericorum seu sermo habitus ad clerum in Tridentina synodo diocesana anno 1439, die xxii Aprilis coram Alexandro, duce Mazoviæ, episcopo Tridentino. Hujus quidem synodi nullam mentionem invenio in synodographis seu Germanis seu Italis. Quamvis autem S. Capistranus cum variis Ordinis Minorum viris, quorum præcipuos enumerat Waddingus (3), Concilio Florentino fuerit præsens, nihil impedit, quominus Sanctus die xxii Aprilis 1439 Tridentinæ quoque synodo adstiterit. Nam prima Sessio Florentina celebrata fuit die viii Octobris 1438 (4), postrema vero die xxiv Martii 1439 (5): unde manifestum est, satis temporis Sancto superfuisse, ut, relicta Floren-

tia, Tridentum sese conferret, magnumque ex suis circa clerum Tridentinum laboribus, emolumentum capere posset; imo nihil obstat, ut tempus aliquod excolendo agro Tridentino impenderit, et uberiores fructus retulerit. Tali ratione conciliari possunt et epistola Alexandri episcopi et assertio biographorum, quæ prima fronte non facile conciliantur.

63 Uti supra diximus, difficile est, apostolicum virum, ubique Verbum Dei seminantem, prosequi: propterea tamen negligenda non sunt prædicationum ejus per regiones italicas vestigia. In patria certe sua, Capistrano, prædicavit Joannes anno 1447, eo successu, ut cives conventum Ordinis habere voluerint. Foundationis historiam exponit Waddingus (6): quam infra, ubi de ejus pro Ordine laboribus agemus, latius prosequemur. Quum porro anno 1451 ad imperatorem Fridericum III in Germaniam properaret, biduo in territorio Brixienti moratum sanctum virum tanta, ait Amandus Hermann (7), hominum multitudo exceperit, sicque circumvenit, ut ultra viginta millia numerarentur in campis, quæ abeuntem dimittere noluerunt, donec prædicantem audirent et benedicientem viderent. Verba ad populum fecit, et e suggestu descendens, ductus ad multitudinem languentium, ultra viginti perfecte sanavit. Præeunte fama, ingenti populi magistratusque applausu exceptus est in ipsa urbe Brixensi: sed quum prædicare vellet, nec tantam multitudinem, non solum ex oppidis vicinis, verum etiam ex agro Cremonensi, Mediolanensi et Bergomensi illuc confluentem, capere posset amplissima urbis platea, ad campum apertum extra portam S. Apollonii progredi oportuit. Convenerunt ultra centum viginti quinque millia auditorum, sive potius majori ex parte inspectorum, quibus sufficebat saltem a longe vidisse, vel prætereuntis vestem attigisse. Hæc ex Amando Hermann. Juverit hic animadvertisse, auditorum numerum, centena millia excedentem, imminuendum copiose nobis videri: tum quia agitativissimum bellicis motibus et morbis pestiferis ævum nequaquam multiplicando populo favebat, tum, quia, concessa etiam tanta hominum copia, ea erat ista tempestate viarum conditio, ut accessus ad definitum locum non undecumque facilis esset. Præterea in numerandis plebis alicujus turbis, experientia docente, facile irrepit error, plerumque in exaggerationem excurrrens: hodie, quum sit tanta migrandi e loco ad locum commoditas, viæ undecumque lapide et ferro strætæ, vix unquam definito tempore ad locum quemdam conveniunt centena millia hominum. Hæc explicatius evolvenda censui, quia in Vita S. Capistrani frequenter istiusmodi numerorum excessus deprehenditur.

64 Apposite ad ea, quæ dicta sunt de numero auditorum, occurrit hæc ipsa narratio de prædicatione Brixienti S. Joannis Capistrani, facta ab auctore synchrono Christophoro de Soldo, qui scripsit italico idiomate Memorabilia de Bello Veneto ab anno 1437 ad annum 1468 (8): ipse Christophorus æqualem se temporis, de quo scribit, ostendit, quando agens de S. Capistrani concione dicit, (verba ejus italica latine

(1) Vit. ital. pag. 60. — (2) Vit. pag. 81. Cfr Wadding. Annal. tom. XI, pag. 34. — (3) Annal. tom. XI, pag. 29. — (4) Labbe, tom. XIII Conc. col. 34. — (5) Ibid. col. 382. — (6) Wadding.

Annal. pag. 312. — (7) Capistr. triumph. pag. 61. Cfr Wadding. tom. XI, Annal. tom. XII, pag. 79. — (8) Muratori. Scriptt. Ital. tom. XXI, col. 790.

reddo)

A *reddo* (1) : Et scitote, me scribentem hæc esse testem fide dignum; nam huic prædicationi præsens aderam etc. *Quæ igitur narrat de prædicatione S. Capistrani, Brixie anno 1451 facta, coram audivit et vidit. Seriem hujus prædicationis, quantum possum, accurate quidem, non tamen de verbo ad verbum, ex italico latine reddam* (2) : Die ix Februarii 1451 venit in hanc civitatem Frater quidam, Joannes de Capistrano Ordinis S. Francisci de Observantia; et qua die advenit, occurrerunt illi obviam cives facile trecenti equites, rectores civitatis, et fœminæ pedestres : advenit autem per viam S. Euphemie (*quæ Verona Brixiam ducit*). Quando ad S. Salvatoris pervenit, videbatur exercitus magnus peditum ac equitum. Neque mirandum, rectores et populum civitatis, tam majores quam minores, obviam isti Fratri processisse, nam præcedente fama eorum, quæ Patavii, Vicentie, Veronæ, ac in ipsa Romana Urbe gesserat, ferebatur Sanctus et præcellens verbi divini præco, et miracula operatus, qui sanabat infirmos, ceu cæcos et aridos ac mortuos suscitabat etc. Propter istiusmodi famam motus erat in universa provincia; et magistratus providit abundantiori annonæ pro toto illo tempore, quo Sanctus vir Brixie moraturus erat.

cum magno
fructu,

B 65 Insuper præcepit, ut officinæ et tabernæ clausæ manerent, ut sumptu publico tum ipse quum centum alii alerentur et varia alia præpararentur. Suggestus in foro publico collocatus fuit. Feria iv, die x Februarii, tribus jam ante solis ortum horis, plus decem millibus hominum convenerant; unde conjicere licet, quanta esset diurno tempore confluentium multitudo, qui non tam audiendum, quam ad videndum accurrebant. Rectores nostri cum ingenti civium turba deduxerunt illum ex conventu S. Apollonii ad forum, stipatum quinquaginta apparitoribus, viris primi subsellii, e quorum numero quatuor, erant equites, aureis calcaribus insignes, ne videlicet a populo opprimeretur; unusquisque enim eum tangere, aut etiam laciniam habitus abrumper, quasi S. Petrus fuisset, quærebat : magno itaque labore illa die ad suggestum deductus fuit. Finita prædicatione, comitati sunt Sanctum ad xenodochium majus, ipsi paratum, in quo cives eum moraturum credebant. Sed nuspiam quam in suo S. Apollonii conventu habitare voluit. Deinceps noluit prædicare in foro, tantæ multitudinis, ut ipsi videbatur, incapaci : ac proin suggestum in emporium novum arcis transferre jussit, ubi feriis quinta, sexta et sabbathi concionem ad populum habuit. Intra hosce tres dies tanta concurrat populi multitudo, ut omnes in stuporem raperentur : numerus languentium ex variis morbis, intra istud triduum confluentium ad bis mille ascendisse æstimatus fuit. Quotidie bonus iste Frater impendebat se ad illorum sanationem, signando illorum frontes signo crucis in Nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, et invocando S. Bernardinum, cujus pileolum manu gestabat, istoque instrumento, mediante gratia Jesu Christi omnipotentis et ipsius Joannis sanctitate, insignia fiebant prodigia.

66 Porro in prædicatione ista triduana annuntiavit populo, se ostentaturum die dominica proxima pileolum S. Bernardini universo populo : et partim propter ostensionem pileoli, partim propter miraculorum famam (quæ longe plura narrabantur, quam reipsa erant) tanta fuit hominum frequentia Brixie, ut ex teritorio Brixienti quatuor ex quinque homines undique confluerint. Multi quoque ex regionibus Bergomensi, Abduensi (*Geradabba*), Laudensi, Cremensi, Cremonensi et Mantuana, imo et ex Germania, ista dominica die, quæ fuit xiv Februarii 1451, Brixiam venerunt : et ita non solum emporium novum, sed omnia loca, ex quibus conspectus patebat, impleverunt, ut dictus frater ad suggestum pervenire non potuisset, nisi ipsi urbis rectores et cives primarii eundem illuc deduxissent. Juxta suggestum erectum erat tribunal, in quo magistratus et nobiliores consederunt. Quando ascendit suggestum, valde miratus est stupendam turbam hominum æstimabatur illa die numerus audientium ad... hominum. *Damnose pro questione, quam trutinamus excidit aut a scriptore omissus est numerus auditorum. Verum considerantibus omnes auditores aut in solo emporio aut in ejusdem prospectibus constitisse, difficile persuadebitur, ultra quinquaginta aut sexaginta millia emporium capere potuisse : etenim spatiosissimæ jam est amplitudinis locus, vel triginta millium hominum capax. Cæterum extraordinariam confluisse populorum frequentiam, monstrant, tum quæ jam dicta sunt, tum quæ sequuntur.*

AUCTORE
J. V. H.
ut scribit

E 67 Et scitote, me, hæc scribentem, esse testem fide dignum : nam huic prædicationi præsens, putabam elegisse me locum commodum et tutum; sed superveniente plebe, tam conferta erat hominum turba, ut, nisi me amici multi adjuvissent, et super capita trajicientes densæ turbæ eripuissent, fuissen suffocatus : neque ego solus in tanto periculo constitutus fui, sed multi etiam alii, qui vix non perierunt. Isto mane monstravit pileolum S. Bernardini, quem quum monstraret, populus misericordiam Dei inclamavit : tantus erat populi clamor, ut cælum rumpi videretur. Absoluta prædicatione, veste S. Francisci induit quinquaginta milites, quos Veronæ converterat : quo facto, ipse ad S. Apollonii conventum, aliorum unusquisque ad propriam domum reversi sunt. Sequenti feria secunda, die xv Februarii, in festo SS. Faustini et Jovitæ (*qui sunt urbis Brixientis Sancti tutelares*) prædicavit : feria tertia ante solis ortum Mantuam profectus est, et Mantua Venetias; qua in urbe per totam Quadragesimam prædicavit : eaque absoluta, ad imperatorem in Germaniam abiit. *Christophori de Soldo narrationem dedimus fuse, non tamen ita ut verba verbis redderemus, quia consilium nostrum erat, relatione hominis extranei æstimatam facere biographorum Sancti historiam.*

testis oculatus,

F 68 Eodem anno 1451, Vicentinos, Veronenses, Patavinos et Mantuanos excoluisse S. Capistranum, testantur miracula, a publicis, ait Waddingus (3), notariis diligenter conscripta. Veneti quoque a Pontifice Nicolao V impetrarunt, ut quadragesimales conciones, apud ipsos haberet.

Vicentie etc.

(1) Muratori, Scriptt. Ital. tom. XXI. col. 867. — (2) Ibid.

col. 866. — (3) Ibid. l. c.

AUCTORE
J. V. H.

Dux quoque Mediolanensis, summis votis apud Pontificem contenderat, ut et illas adiret provincias S. Joannes; quam in rem pontificium obtinuerat diploma, sed serius advectum, quam ut effectum sortiretur suum, S. Capistrano jam mense Aprili in Germaniam profecto. Id nihilominus hic dandum existimamus, utpote quod ad gloriam sancti viri non parum conferat: quapropter et Waddingus, ex quo illud exscribimus, edendum censuit. Videlicet (1): Dilecto filio Joanni de Capistrano Ordinis Minorum. Dilecte fili, salutem et apostolicam benedictionem. Quum nobilis vir, dilectus filius Franciscus Sfortia, dux Mediolani, ac populus Mediolanensis, totaque Liguria ex ore tuo Dei verbum audire desideret, quod nobis admodum placuit audivisse, quum indubie speremus populos illos, tuis prædicationibus et monitis imbutos, viam salutis electuros esse; caritatem tuam hortamur in Domino, ut postpositis omnibus, te ad iter quamprimum dirigas; nam quum tempus quadragesimæ elapsum sit, nulla te occupatio detinere potest, ut credimus, quæ mentem tuam a tam salubri opere possit avertere. Datum Romæ apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris, die x Maji 1451, pontificatus nostri anno v. Sed ut paulo supra diximus, epistola pontificia S. Capistranum attigit, jam in Germania constitutum. Unde suspicatur Waddingus (2) litteras apostolicas fuisse concessas, ut Mediolanensium precibus videretur acquiescere, licet Pontifex hominem in Germaniam destinavit. Atque fere sunt quæ de prædicatione italica dicenda habemus.

§ VI Legationes pro sede apostolica obitæ.

Ab Eugenio IV
simul cum S.
Laurentio Justiniano

S. Joannes Capistranus non solum prædicando per Italiam verbum Dei, ut supra ostendimus, aut Ordinem suum defendendo et propagando, ut infra latius explicabimus, Ecclesiæ Dei strenuam navavit operam: sed insuper variis pro sede apostolica legationibus functus est, quæ hic, tacentibus ut plurimum biographis coævis, necessario exponende sunt, ut tanto magis ejus in Ecclesiam sanctam merita et magna apud Deum gloria elucescat. Vexabatur illo tempore Venetiis Ordo Pauperum Christi, qui vulgo Jesuati vocabantur, olim a S. Joanne Columbini fundatus, et gravissimæ criminatio- nes ad aures Eugenii Papæ IV pervenerant. Missus est igitur a Pontifice Joannes noster simul cum S. Laurentio Justiniano examinaturus, inquit Waddingus (3), scandala et errores, quæ malignorum invidia finge- bat in Jesuatorum sodalitate grassari et libellum quemdam, ab iisdem inscriptum « Speculum simplicium animarum. » Diploma pontificium, S. Capistrano honorificentissimum exhibet laudatus annalista (4): Venerabili episcopo Castellano (episcopatus iste a Nicolao V anno 1451 in titulum patriarchatus Veneti fuit erectus) ac dilecto filio Joanni de Capistrano etc. Ad ea, quæ pacem et quietem populorum, conservationem quoque famæ et æstimationis bonorum respiciunt, libenter intendimus, eaque favoribus

prosequimur opportunis. Dudum siquidem, D quum, non sine magna animi nostri displicentia, ad nostram notitiam pervenisset, aliqua Venetiis, ac in tua Castellana diocesi contigisse, ex quibus nonnullarum personarum utriusque sexus, tam ecclesiasticarum quam sæcularium fama et opinio graviter denigratur, pro quorum quidem pleniori informatione veritatis, tu, frater episcope, ut accepimus, diligentibus super his habitis processibus, sollicite intendisti; neque tamen, ut nobis delatum est, præter plebanum quemdam, ea, quæ objiciebatur, hæresis labe aliquos alios infectos reperire potuisti; nihilominus tamen non parva personas hujusmodi, licet insontes et innoxias, ut asseritur, famæ et æstimationis earumdem jactura prosequitur, quæ etiam in dies, ut dicitur, vehementius invalescit.

70 Nos igitur, qui ex debito pastoralis officii et scandalis obviare, et ne boni et inno- centes famæ ipsorum detrimento mulcentur, quantum cum Deo possumus, procurare debemus, horum consideratione inducti, dilectum filium Joannem de Capistrano supra memoratum ad fraternitatem tuam duximus cum præsentibus dirigendum, eique commisimus et mandavimus, quatenus eodem tibi assistente, vos simul de hujusmodi excessibus et personis diligenter inquirere et investigare curetis: perutile enim fore, et negotio hujusmodi conveniens esse putamus, virum vitæ sanctimoniam, famæ integritate, scientia litterarum et doctrina præstantem, tibi in hac re associare, cujus consilio et auctoritate, veritate com- perta, et excessus hujusmodi corrigere, bonos atque innoxios, si qui ob hanc causam notati sunt, eorum famæ et æstimationi reddere et restituere possitis. Nos enim vobis de hujusmodi excessibus inquirendi, atque eorum occasione incarcerationi, puniendi, corrigendi et emendandi; innoxios autem atque indebite infamia notatos, ad famam et honores restituendi et in statum pristinum reponendi; excommunicatos seu irregularitatis vinculo hujusmodi ex causis irretitos absolvendi et liberandi, omniaque alia et singula faciendi et exsequendi, quæ in prædictis et circa prædicta necessaria fuerint, seu etiam opportuna: contradictores etc. invocato etc. plenam et liberam damus et concedimus, auctoritate apostolica, tenore presentium, facultatem. Vos igitur negotium hujusmodi sic sollicite et diligenter amplectimini, ut ex vestris bonis et proficuis operibus, post æterna præmia, apud nos et sedem apostolicam non immerito commendari possitis. Datum Bononiæ anno etc. 1437, v idus Augusti, pont. etc. anno vii.

71 B. Joannes Tossinianus, de quo jam supra num. 58 locuti sumus, quum ex Jesuatorum Ordine ad Ferrariensem cathedram assumptus fuisset, in tanto periculo fratres suos, Jesuatos Venetos, non deseruit. Nam pro veteri cum S. Joanne Capistrano amicitia, precibus et litteris urgebat, ut religiosæ sodalitatis famæ consuleretur. Litterarum fragmentum exhibet Waddingus (5), quod et nos damus, utile ad

delegatus in
causa Jesua-
torum,

E

F

quos B. Joannes Tossinianus defendit,

(1) Capistr. triumph. pag. 61. Cfr Wadding. Annal. tom. XII, pag. 80. — (2) Annal. tom. XII, pag. 79. — (3) Ibid. tom. XI,

pag. 13. — (4) Ibid. l. c. — (5) Annal. tom. XI, pag. 14.

AUCTORE
J. V. H.

A *qualemcumque dilucidationem quæstionis.* De libro, scribit, miror valde, quod si in illo sunt errores, de quibus dicitur, quod per plures servos Dei legatur, nec percipiant tam manifestos errores. Nam de pauperibus Jesuatis, cum quibus meam duxi vitam fere per viginti quinque annos, testificor vobis coram Deo, quod ipsi iudicio meo sunt boni viri et recte ambulant in via Dei juxta doctrinam euangelicam et apostolicam et traditiones Patrum. Numquam aliquid sensi inter eos erroris, sed fidelissimi sunt, tenentes pure et simpliciter totum, quod tenet Sancta Mater Ecclesia, subjecti et obedientes prælati Ecclesiarum, et maxime Romano Pontifici et constitutionibus Ecclesiæ, communicantes persæpe sacramentis, sicut cæteri fideles. Mores suos habent honestissimos, nec aliter aliis dogmatizant nisi honestatem et illibatissimam castitatem. Fortasse aliquæ mortificationes fuerunt alias factæ in societate illa, quæ videbantur habere inhonestatem, et familiaritas habita fuit sub obtentu religionis et spiritualitatis cum nonnullis et devotis mulieribus, ex qua conversatione auditu audiui, exorta fuisse exinde scandala: sed, dante Deo, a multo tempore citra res est optime reformata. Tantum est, quod nihil tale numquam factum fuit tempore meo; sed omnia per Dei gratiam directa sub religiosi moribus bene composita. Si quid scrupuli de societate illa habuit P. V. de materia « c. i de relig. dom. in 6* » et « ne nimiam* » etc. cum in similibus aut de quovis alio confido, dante Deo, vobis ad plenum satisfacere, si quando dabitur, me eandem Paternitatem posse ore ad os alloqui. Committo eos caritati vestræ, orans eandem, ut vitam innocentium a latrantium et calumniantium faucibus eripiat. Valeat P. V. R. feliciter in Christo Domino, cui me ex corde committo. Ex Ferraria iii Septembris 1437. Filius ac servus P. V. Joannes episcopus Ferrariensis.

* III, 17. I.
* III, 36. XI.

eosdem ab omni culpa

C 72 *Ex hac epistola liquet, quæ fuerint ab adversariis objecta crimina Jesuatis: erant scilicet tunc omnia suspicionis plena propter grassantes per universam Italiam errores Fratricellorum, adversus quos, ut infra monstrabimus, S. Capistranus severam exercebat censuram. Forsan suspicio excrevit, quod, ut constat ex Vita fundatoris Pauperes vocarentur (1) et Venetiis in loco dicto, Societate Pauperum domicilium, unde et cognomen manavit, statuerunt (2). Cæterum Jesuatis favebat S. Laurentius Justinianus, utpote qui et cæmeterium fratribus construi anno 1434, et eorum sacellum consecrari anno 1436 permisit (3). Ipse porro B. Joannes Tossinianus non videtur undecumque certus de accusationibus, Jesuatis impactis: suspicatur enim afficta crimina obtendi, ut via suppressioni Ordinis sternatur; atque ideo citat binas decretales, quarum prior, ex libro sexto deprompta, et posterior e compilatione Gregorii IX, prohibent multiplicationem Ordinum regularium: sub qua quidem prohibitione censendum videbatur institutum Jesuatorum, fundatum circa annum 1360 (4); adeoque post concilium Lateranense iv anni 1215 et Lugdunense ii anni 1274, in quibus dictæ decreta-*

les latæ fuerunt. Verum, ut eventus probavit, vere delatæ fuerant ad Papam Eugenium graves quærelæ, quæ, ipso fatente B. Tossiniano, aliquatenus veræ erant; licet jam ab annis abrogatæ.

73 *Indagarunt igitur duos sanctissimi viri, Laurentius Justinianus et Joannes de Capistrano vitam et mores Jesuatorum, et post Severam inquisitionem certiores facti sunt, nihil in instituto Jesuatorum reperiri, quod non undecumque cum regula veriet boni conveniret. Quapropter S. Laurentius Justinianus sequens edidit decretum, quod ex Waddingo, ut reliqua hactenus, cito (5):* Laurentius Justinianus, Dei et apostolicæ Sedis gratia episcopus Castellanus. Condignum arbitramur veritati testimonium dare pro his maxime, quorum vita et religio perfecta sunt, et continui in domo Dei labores, eos commendatos facere. Sane quum honesti et religiosi viri, fratres vulgari vocabulo Jesuati nominati, quorumdam fuerint detractionibus infamati, quod videlicet in conversatione eorum suspiciosi moribus et reprehensibilibus uterentur, ad nos et ad venerabilem dominum fr. Joannem de Capistrano, Ordinis Minorum, hæreticæ pravitatis inquisitorem, hujusmodi rumore delato, voluimus nos ambo de veritate informationem luculentam suscipere, et optimorum religiosorum, apud nos conversantium et quamplurium aliorum informatione et testimonio fide digno comperimus, ipsos, videlicet Jesuatos, nulla suspicionis labe respersos, quinimo perfectos in sua societate mores retinere, et in omnibus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ moribus consentaneos et concordēs esse, ac ipsius instituta devote servare et in omnibus sectari.

liberos

E

74 *Quare ne facile in posterum detractionibus hujusmodi facultas libera tribuatur, volentes præfatorum religiosorum famæ et honestati consulere, decernimus eorum laudabiles mores et vitam præsentium tenore declarare, ut et ipsi quietius Domino nostro Jesu Christo in posterum valeant famulari, et eorum religiosa conversatio nostro testimonio facilius elucescat. In quorum fidem præsentēs nostras litteras fieri jussimus, et secreti sigilli munimine roborari mandavimus. Actum Venetiis, in episcopali palatio Castellano, anno 1437, indictione xv, die ii mensis Octobris, pontificatus sanctissimi Domini nostri Eugenii, divina providentia Papæ IV, anno vii. Cuperem equidem tractare de calumniis in Ordinem Pauperum Christi, seu, ut vulgo dicebantur, Jesuatorum impactis: sed desunt mihi apologiæ, pro Jesuatis conscriptæ, nec quidquam reperi circa libellum, speculum simplicium animarum inscriptum. Ipse certe B. Tossinianus videtur ignorasse opusculum, quum neque idem probet aut improbet: sed simpliciter dicit, mirari se valde, quod si in illo sunt errores, quales proferuntur, nemo legentium illos perspexerit: adeoque controversiam de libello quasi in medio relinquit. Cæterum Vitam S. Joannis Colombini illa, quam edidere nostri ad diem xxxi Julii (6), antiquiorem exhibet Joannes Mansi in suis Appendixibus ad Baluzii Miscellanea, additque Jesuatorum Regulam, hactenus ineditam (7):*

pronuntiat:

F

(1) Bulla Martini V. Act. SS. tom. VII Jul., pag. 348. — (2) Cornelius. Eccles. Venit. tom. V, pag. 220. — (3) Ibid. pag. 221 et seq. — (4) Moroni. Dizion. d'Erud. eccles. v. Gesuati. Octobris Tomus X.

Encyclop. Cathol. Dict. des Ord. rel. v. Jesuates. — (5) Annal. tom. XI, pag. 43. — (6) Act. SS. tom. VI Jul., pag. 334. — (7) Baluz. Miscell. tom. IV, pag. 566 et 571. Edit. Luc. 1764.

AUCTORE
J. V. H.

adversus schi-
smam Basi-
leensem

in qua certe nihil invenitur, quod non undecumque cum fide catholica congruat; et quum porro, ut laudatus Mansi ostendit, eadem Regula circa annum 1426 approbata fuerit (1), verisimile nullatenus est, istos viros intra decennium tam longe a sua institutione declinasse, ut atroces calumnie aliquod fundamentum habuerint.

75 Episcopi, Basileæ congregati eo audaciæ processerant, ut in conventu suo xxxiv, celebrato vii kal. Julii 1439 Eugenium Pp. IV declararint Romano pontificio ipso jure privatum, inhibuerintque, ne deinceps pro Papa vel Romano Pontifice se gereret (2): et ultro progressi, ordinatis xxxi electoribus (3), Amedeum, Sabaudie ducem, summum Pontificem die v Novembris ejusdem anni constituerunt, assumpto nomine Felicis V (4). Nostri instituti non est hanc tragædiam latius evolvere: sufficiat animadvertisse, nullum tunc quidem Basileæ adfuisse Romani Pontificis legatum, contra morem hactenus observatum in conciliis œcumenicis, quando sedes Romana erat plena. Nam Constantiensis synodus inter plures pontifices dubios ad controversiam dirimendam convocata fuerat. B Dein conventus ille acephalus triginta novem prælatis, e quibus solum octo episcopi erant, constabat (5); dum ex altera parte Florentiæ una cum legitimo suo capite, Eugenio Pp. IV, stabant Ecclesiæ latinæ et græcæ, præter alios prælatos, episcopi facile septuaginta (6). Nihilominus respublica ecclesiastica in horrendum schisma vergebat, eo magis timendum, quod, christianitate universa, et præsertim Italia bellis undique turbata, principes pro suo quique commodo et emolumento alterutri parti faverent, et novissima Ecclesiæ fierent pejora prioribus. Ut autem tantis malis imminentibus occurreret Eugenius Papa, conciliatorem pacis et concordie adhibere voluit Capistranum nostrum. Itaque illum misit legatum suum ad Mediolanensem ducem, Philippum Mariam de Vicecomitibus, quem verebatur, ne in partes antipapæ abiret. Fuerat enim Philippus Maria Eugenio Pontifici olim infensus, quocum inimicitias habuerat, circumscriptas tamen intra civilium ac profanarum rerum limites: atque hinc futurus pseudopapæ Felicis V sectator conjectabatur.

principes mul-
tos,

76 Multam quippe spem in eo reposuerat Felix, Philippi Mariæ socer, quem, ut scribit Franciscus Philaëphus, a Raynaldo sub anno 1439 § vii (7) citatus, eo consilio atque mente rem tantam (supremum pontificatum) admisisse fatentur omnes, quod minime futurum dubitasset, ut se gener hic quam cupidissime sequeretur..... Sed Philippus Maria nulla necessitudine, nullis precibus, nulla ingentissimorum munerum ac præmiorum spe induci potuit; ut amantissimo et bene merenti socero in hanc diem obsequeretur: intelligit enim primam sibi necessitudinem esse cum Deo, nec plus cuiquam debere, quam Deo, nec ulla esse munera aut præmia, cum virtute Deoque comparanda. Scripta est hæc Philaëphi epistola xvi kal. Julii anni 1440. Et vero ipse Eugenius Papa datis ad Philippum Mariam litteris die xxi Februarii anno pontifi-

catus sui viii, id est anno vulgari 1439 gratulatur ei constantiam in retinenda unitate communionis catholicæ et obedientia erga legitimum Romanum pontificem (8). Ex his manifestum fit, non satis accurate locutum fuisse Waddingum, quando sub anno 1440 § ii (9) dicit, opera S. Capistrani ducem Mediolanensem, Philippum Mariam, alioquin Eugenio infensum et Burgundum Philippum alterum cum aliis multis Felicianæ parti detractos et Eugeniæ adjunctos fuisse. Hæc quidem omnia erronea sunt: neque enim tunc, quando Basileenses Felicem suum extulerunt, infensus erat Philippus Maria Eugenio Pontifici; neque partes Felicis unquam secutus est; neque tandem Philippus, Burgundionum dux, vulgo Bonus appellatus, unquam factioni Felicianæ adhæsit.

77 Nam quod ad Philippum Burgundum attinet; certum est, Eugenium Papam summas laudes illi tribuisse in epistola scripta nonis Septembris 1439 ad Carolum VII, Francorum regem, in qua eum exemplo Philippi provocat ad parem Romanæ Ecclesiæ servandam obedientiam. Rem, inquit (10), dignam magna laude nuper egit dilectus filius, nobilis vir, Philippus, dux Burgundiæ, consanguineus tuus, qui per suas patentis litteras præcepit sub gravibus pœnis in suis dominiis, ne ullis litteris illius sceleratissimæ conventiculæ aliquis obediret, aut ad sua dominia illas auderet deferre. Et biduo ante datas litteras, scilicet die ii Septembris, alteram epistolam scripserat idem Pontifex ad ipsum Philippum (11), qua eundem meritis laudibus cumulat, quod fidelis Ecclesiæ Dei perstiterit: Continua, ait, igitur, sicut cœpisti, suscipiens scutum protectionis unitatis Ecclesiæ et defensionis nostræ auctoritatis adversus obstinatum perfidiam eorum, qui, ut aperte vides, Ecclesiam Dei sibi lacerandam et scindendam sumpserunt. Hortatur tandem, ut apud reges et principes, potissimum apud carissimum filium nostrum, Carolum, Francorum regem illustrem, agat, ne quidpiam proficiat Basileensium malignitas. Atque in fidelitate erga Romanam Ecclesiam perseverasse Philippum, testatur scriptor Historiæ Burgundiæ, Benedictinus Plancher (12), monstratque ex eo, quod quum anno 1443 Philippus cum Ludovico Sabaudo, filio Amedei seu Felicis V, fœdus iniisset, Ludovicus die x Julii ejusdem anni tabulis publicis testatur, dicto fœdere, nullatenus derogari obedientiæ, quam tum ipse Philippus tum ejus provinciæ et subditi profiterentur, atque eam in suo robore perstare (13). Missio itaque S. Capistrani ad duces Mediolanensem et Burgundum non indicat in alterutro defectionem a legitimo Pontifice, Eugenio IV; sed magis voluntatem utriusque confirmandi in re bene cœpta, quæ fortassis ex collisione pugnantium inter se emolumentorum turbari potuisset.

78 Initio anni 1444 S. Capistranum habuisse a sede Apostolica missionem quamdam peragendam in Sicilia, testatur ipsemet in Vita S. Bernardini his verbis, quæ ex Waddingo refero (14): Quum felicem S. Bernardini obi-

præsertim
Philippum
Bonum, Bur-
gundiæ du-
cem,

E

F

et probabiliter
Siculos præ-
munit:

(1) Baluz. Miscell. tom. IV, pag. 566. Edit. Luc. 1764. — (2) Labbe Conc. tom. XII, col. 619. — (3) Ibid. col. 634. — (4) Ibid. col. 636 et seqq. — (5) Longueval. Hist. de l'Egl. Gall. tom. XX, pag. 388. Edit. Paris. 1827. — (6) Labbe Conc. tom. XIII, col. 518. — (7) Continuat. Bar. tom. VIII, pag. 343. —

(8) Ibid. pag. 302. — (9) Annal. tom. XI, pag. 97. — (10) Raynald. Cant. Baron. tom. VIII, pag. 314. — (11) Ibid. pag. 313. — (12) Hist. de Bourgogne. tom. IV, pag. 232. — (13) Ibid. Preuv. pag. CLXXII. — (14) Annal. tom. XI, pag. 202.

tum,

A tum, in insula Siciliae tunc existens, ex mandato sanctae memoriae Eugenii Papae IV, sensissem, ad Aquilanam civitatem pergens festinanter, etc. S. Bernardinus autem obiit die xx Maji 1444; adeoque Joannes, legatione apostolica fungens in Sicilia quando patris ac amici sui Bernardini mors ei innotuit, circa initium ejusdem anni in istam insulam navigare debuit. Quid porro a Pontifice in mandatis habuerit, silent, quos consulere potui, auctores. Verum conjectura undecumque probabili dicere licet, Basileense schisma causam legationi dedisse. Etenim Alphonsus, Aragonum rex, in locum filii a Joanna II Neapolitana adoptatus, jus, sibi hac ratione quaesitum, adversus Renatum Andegavensem nitebatur defendere, ac propterea beneficium investiturae a Romano Pontifice contendebat obtinere. Diu obstitit Eugenius; proindeque intricatam controversiam cum pseudopapa Felice Alphonsus componere in propectu erat; quando Papa Eugenius ad eum misit Cardinalem Aquilejensem, Ludovicum Mediorotam, qui inter Eugenium et Alphonsum aequis conditionibus pacem conciliavit die xiv Junii 1443 (1). Missus itaque fuerit S. Capistranus in Neapolitanum regnum sive ut consilio Cardinalem Mediorotam adjuvaret, sive ut, compositis dissidiis, res ecclesiasticas per Siciliam ordinaret. Id certum est, sanctum virum primis mensibus anni 1444 in Sicilia fuisse, quin negemus, maximam partem anni praecedentis negotio absolvendo impensam fuisse. Unum tamen animadvertamus, Barberium (2), quem sequitur Amandus Hermann (3), non satis accurate loqui, quando Capistranum nobis exhibet, Panormi cum rege Alphonso agentem. Nam quantum assequi licet ex Hieronymo Zurita, tantis negotiorum impedimentis involutus fuit rex Alphonsus, ut de reliquenda terra firma ne cogitare quidem potuerit (4). Quae igitur Barberius refert de honoribus, S. Capistrano exhibitis, interpretari nos oportet de regis vicario; quin exinde aliquid de laude, S. Capistrani humilitati debita, detractum velimus.

adversus Judaeos quoque inquisitor a Nicolao V constitutus,

79 Accusabantur illa tempestate Judaei variorum criminum, in quae exardescere Capistrani nostri zelus. Nam licet vulgo admitterentur Judaei intra civitates christianas, tamquam testes mortis ac sepulturae Domini nostri, adeoque et ejusdem resurrectionis, illorum tamen vivendi modus quibusdam legibus circumscribebatur: quas summis lineamentis adumbrat biographus Sancti Christophorus de Varisio num. 32: nempe prohibebantur Judaei blasphemare nomen Christi, ejus Genitricis et aliorum Sanctorum, usuras a christianis exigere: vicissim christianis interdictum erat, a Judaeis medicinas recipere, communibus uti balneis cum iisdem, et his similia. Ista quidem frequentissime tum a Pontificibus tum a principibus praescripta fuerant, sed semper incassum. Quapropter Nicolaus Papa V, Eugenii IV successor, anno primo pontificatus sui, constitutione apostolica, data ix kal. Julii 1447 decreta, jam saepius promulgata, renovat, sed ut dicit (5): Quia parum est jura condere, nisi per aliquem executioni debitae demandentur, dilectum filium, Fr. Joannem de Capistrano, Ordinis Minorum

professorem, omnium praedictorum exsecutorem auctoritate apostolica deputamus, instituimus et ordinamus; concedentes eidem plenam et liberam potestatem, tam per se ipsum, quam per idoneos religiosos sui Ordinis vel alterius, per eundem, quum sibi visum fuerit, deputandos, inquirendi, admonendi, exhortandi et sollicitandi principes ac praelatos et dominos tam ecclesiasticos quam saeculares praedictos, ut omnia et singula praedicta faciant diligentius observari.

80 Jam supra num. 56 vidimus, Sanctum virum idem munus in regno Neapolitano, jussu Joannae reginae, obisse. Quamvis id ministerii genus magis ad coercionem mali, quam ad promotionem boni institutum sit; ea tamen dexteritate et moderatione impositum officium exercuit S. Capistranus, ut simul devios ac errantes ad ovile Christi reducere conaretur. Tali ratione anno jubilarum 1450, quum jam Urbem relicturus erat, provocatus a rabino ad disputationem de vera religione certamen non renuit: sed Deo fesus, hominem ex adversario sectatorem fecit Christi. Historiam refert inter alios biographos Thomas Cataneo (6). Erat homo ille, caeterum doctus et acutus, audacior factus ex ampla notitia textus hebraici, cujus ope praefidebat, nullo negotio doctores Christianos superaturum se disputando. Condicta die, palaestram ingrediuntur S. Capistranus et rabinus, cui nomen Gamaliel, cum aliis quadraginta judaeis. Gamaliel disputationem oceperit commentando multos textus Veteris Testamenti, quos in laudem suae sectae et in opprobrium christianae religionis subtilissime detorquebat. Jam victoriam sibi augurabantur judaei; quando Joannes noster, paucis verbis rationes, a Gamaliel prolatas, discutiens, monstrare cepit, uni Deo placere posse unam religionem; quae adeo talibus indicibus splendescere debet, ut ab omnibus facile agnosci possit; id enim ad justitiam et misericordiam Dei pertinere. Devenit posthac vir sanctus ad monstrandum rationum momenta, quae merito suadent veram esse christianam religionem: idque praestitit tanta verborum vi ac efficacia, ut tum ipsum rabinum Gamaliel, tum ejus socios quadraginta coegerit victas veritati manus dare et jugo Christi colla subdere. Ipse S. Capistranus eos sacro baptismo initiavit religioni christianae, in qua deinde usque ad obitum fideles perseverarunt.

AUCTORE J. V. H.

Gamaliel rabinum convertit.

E

F

§ VII. Initia reformationis, vulgo Observantium dictae.

Reformatio Ordinis S. Francisci, quae vulgo Observantium vocatur, anno 1368 incepta, lenta initio incrementa habuit. Numerus, inquit Waddingus ad annum 1415 (7), fratrum, per omnia coenobiola dispersorum, erat exiguus, neque sufficiebat ministerio domestico. Inter ducentos circiter paucissimi erant sacerdotes, ita ut in aediculis Reatinis (tribus numero), alternis vicibus unus sacra perageret, et in nocte Nativitatis Dominicae primam Missam Graecii, secundam ad Fontem Columbae, tertiam in Podio celebraret. Pauci etiam

Observantium tenue initium.

(1) Zurita. Annal. de Aragon, tom. III, fol. 280. — (2) Vit. ital. pag. 74. — (3) Capistr. triumph. pag. 269. — (4) Cfr Annal. de Aragon, tom. III, fol. 287 et seq. — (5) Wadding. Annal.

tom. XI, pag. 282. — (6) Vita ital. pag. 109. — (7) Annal. tom. IX, pag. 382.

erant

AUCTORE
J. V. H.

erant docti ante adventum quatuor cœlestium præconum, Bernardini Senensis, Joannis Capistranensis, Alberti a Sartiano et Jacobi Picensi. Hi cultum, regiminis normam et litterarum studium invexerunt. Primi satores instituti, viri abjecti, humiles, rerum agendarum et scientiæ expertes, in solitudinibus, cavernis et eremitoriis a mundo semoti, non tam alienas quam suas curabant animas, rerum cœlestium contemplationi et pietati incessanter addicti. *Similem primorum Observantium imaginem depingit sancti nostri biographus, Nicolaus de Fara num 17. Ad annum usque 1415, seu per annos quadraginta septem videtur reformatio Observantium in solo arbitrio Ministri generalis Ordinis S. Francisci stetit: quapropter eorumdem res, utcumque tranquille, sed timide, procedebant, quum non paucos, eosque potentes, experirentur in ipso Ordine adversarios.*

in concilio
Constantiensi

82 Ast dicto anno 1415 concilium Constantiense, sessione sua XIX, die IX Kal. Octobris, sede apostolica vacante (1), decretum edidit, quo Observantium reformatio regimini et arbitrio ministri generalis subtrahebatur. Etenim *guardiani et fratres quorundam conventuum Gallie supplicarunt Patribus Constantiensibus (2), quatenus de opportuno remedio eis providerent, ad removenda impedimenta, quæ strictæ Observantiæ adversabantur et ex quibus scandala pullulabant. Itaque concilium decernit, fratres prædictorum conventuum posse, in sua quilibet provincia, eligere de sua stricta Observantia unum fratrem idoneum, quem, in scriptis ministro illius provincie præsentatum, ipsum dictus minister infra triduum post hujusmodi præsentationem suum vicarium constituere debeat, ad ipsos regendum in solidum loco et vice ejus, et eis providendum in omnibus quibuscumque et ipsis modis, quibus ipse minister provincialis etiam providere posset; ita quod de ipsorum fratrum regimine in nullo possint se intromittere dicti provinciales vel custodes, sed ad ipsos vicarios cura et correctio eorum omnino pertineat: excepto, quod ad suæ superioritatis cognitionem minister provincialis ipsos possit, si voluerit, visitare in propria persona, et tunc punire de consensu majorum et discretorum conventus, in quo fiet hæc visitatio, quidquid punitione dignum repererit: quem si constituere renuerit modo prædicto, ex tunc constitutio ejusdem præsentati ad vicarium ministri generalis, inferius annotatum, devolvatur et pertineat absolute. Qui quidem vicarii hujusmodi trium provincialium (nempe Franciæ, Burgundiæ et Turonum) possint et debeant una cum fratribus discretis, sibi subditis, forma solita in electionibus Ordinis servata, insimul eligere inter se unum alium fratrem, ad hoc sufficientem et idoneum pro eorumdem vicariorum correctione et totius strictæ hujus Observantiæ in prædictis provinciis meliori regimine; quem per eos in scriptis ministro generali Ordinis, qui erit pro tempore, humiliter præsentatum, ipsum minister super illos suum vicarium constituere infra triduum post illam præsentationem benigne debeat et caritative: alioquin, ipso triduo transacto, sit et habeatur*

vicarius ipsius generalis, auctoritate ipsius D sacri concilii constitutus.

83 *Sequitur dein constitutio Nicolai Rudolphi in vicarium generalem auctoritate ipsius concilii, additis iisdem clausulis, quibus administratio totius reformationis ad vicarium generalem, sic electum, pertinere declaratur. Insuper statuit concilium, quod omnes et singuli conventus prædictarum provinciarum, quoties majori vel saniori parti fratrum, in eis existentium, placuerit, ad hanc strictam Observantiam se reducere et vicariis antedictis se subdere, hoc libere facere possint. Eadem facultas singulis fratribus conceditur, contradictione cujuscumque non obstante; ita tamen, ut fratres et conventus, exceptis conventibus, quos specialiter nominat decretum, possint remanere immediate sub cura ministrorum provincialium. Etiam quilibet provincialis minister provinciarum præmissarum (nempe Franciæ, Burgundiæ et Turonum) vicario generali sæpedito pro præsentanti duos conventus in sua provincia fideliter assignare debet, aptos ad manendum, munitos libris et aliis rebus pro cultu divino, quoties ab eodem vicario per litteras aut alias in suo principali capitulo fuerit requisitus. Tandem prohibetur tam provincialibus quam aliis quibuscumque, ne fratres Observantiæ de conventibus, quos incolunt, expellant, aut illorum mobilia alio deportent, quod si factum fuerit a quindecim mensibus citra violenter, ad restitutionem obligentur: vicissim interdicitur fratribus Observantiæ, ne alios fratres ejusdem Ordinis aut eleemosynas aut oblationes sibi dandas impedire audeant.*

nacti tum proprios superiores,

84 *Petrus Van den Haute in Breviario historico Ordinis Minorum (3) dicit, nomen Observantium reformatis adhæsisse per decretum Concilii generalis Constantiensis de IX kal. Octobris 1415; est scilicet id ipsum decretum, hactenus citatum. Sed Waddingus, idem exhibens (4), negat tunc primum reformatos id nomen sortitos, seu ab hoc decreto initium et fundamentum habuisse nomen, « regularis Observantiæ » (5). Uter a vero aberret, operosius non inquiram. Unum animadvertam, Petrum Van den Haute particulatius videri omnia scrutatum, idque asserere, postquam jam sententiam manifestasset suam Waddingus: deinde neque hunc, contra ac eodem loco facit, circa varios errores, ullam suæ negationis allegare rationem. Attamen negandum non censem, jam præcedenti tempore, quando de Ordinis reformatione agebatur, Observantiæ et Observantium nomen quandoque prolatum fuisse; siquidem id solum intendebant reformatores eorumque sequaces, ut Ordo ad primævam Regulæ suæ Observantiam reduceretur: sed Waddingus, simplici negatione contentus, nullo argumento monstrat, ante tempora Concilii Constantiensis nomen Observantiæ adhibitum fuisse, tamquam singularem denominationem, alicui divisioni Ordinis Minorum propriam. Cæterum credo, decretum Constantiense esse primum documentum, quo Observantium reformatio arctiorem Ordinis compagem disruptit; et nativo proprioque jure uti cœpit. Antiquius quidem instrumentum reperire se existimat Michael Angelus a Neapoli in Chronologia histo-*

et singulare nomen,

(1) Labbe, tom. XII Conc. col. 169. — (2) Ibid. col. 166 et seqq. — (3) Pag. 101. — (4) Annal. tom. IX, pag. 371. —

(5) Ibid. pag. 373.

AUCTORE
J. V. H.

A *rico-legalis Ordinis FF. Minorum* (1) *in bulla quadam Gregorii XI, concedente indulgentiam plenariam habitantibus in variis locis, sub obedientia Paulutii Fulginatis: sed de istiusmodi bulla altum est apud Waddingum in suo Regesto pontificio silentium, quamvis ipse minime taceat litteras indulgentiarum, quando occurrunt. Exemplo sint indulgentiæ centum dierum, quas Gregorius XI concessit visitantibus ecclesiam Stronconii* (2), *quæ ad reformatos pertinebat* (3). *Præterea, posita etiam indulgentiarum concessione, facta Paulutio ejusque sociis, nulloatenus indicatur reformatio in unum separatumque a reliquo Ordine corpus coaluisse, regimenque utcumque proprium habuisse. Quapropter, nisi alia ostendantur monumenta, decretum Constantiense habendum videtur tamquam primum, quo reformati seu Observantes jurisdictioni directæ prælatorum Ordinis subtrahuntur.*

tum separatio-
nem a reliquo
Ordine,

B *85 Quamvis autem proprii regiminis initium Observantes Synodo Constantiensi in acceptis referre debeant; id tamen animadvertendum restat, libertatem Constantiensem intra Galliam fuisse circumscriptam. Sed, ait Waddingus* (4), *placere cœpit ubique religiosum regularis Observantiæ institutum, Constantiensis concilii auctoritate confirmatum, et laudabili sectatorum conversatione confirmatum, ut omnes omnium regionum urbes et oppida ultro eos ad se vocarent et domicilia construerent. Ex eo enim tempore majora cœpit incrementa Observantium reformatio, et ad varias provincias propagata fuit. Sic Martinus V, adhuc Constantiæ agens, x kal. Aprilis, anno 1 seu 1418, petente Gandavensi magistratu, concedit ut conventus Observantium in dicta civitate constituatur* (5): *id tamen adnotandum est, Gandavum scribi in diœcesi Trajectensi seu Ultrajectina, ad quam numquam spectavit, et ejus Ecclesiæ antistitem dici Fredericum, qui vere illa tempestate Ultrajecti sedit* (6): *dum e contrario Gandensis civitas, aut saltem illa pars, in qua conventus Minorum jacebat, ad Tornacensem diœcesim, quam tunc Joannes V de Thoisy regebat* (7), *pertineret. Gravissimus itaque in rescriptum pontificium irrepperit error, necesse est. Paulo serius idem Martinus V, Bernæ diœcesis Lausannensis agens, ad petitionem Piponis de Ozera, comitis Themesiensis, episcopo Quinque-ecclesiensi in Hungaria injungit, ut curet conventum pro Fratribus Observantiæ construi* (8).

lutiùs se

86 Tandem die xxii Septembris ejusdem anni, Martinus Papa reformationi Observantium indulgit, ut, petentibus Christi fidelibus, conventus sui instituti construere possent. En ipsa Constitutio (9): *Dilectis filiis ministro et fratribus Ordinis Minorum, de Observantia nuncupatis. Promptum et benevolum libenter illis favorem impendimus, in quorum habetur desiderio, ut sub Religionis habitu devote Domino famulantes, mereantur gloriam perpetuæ claritatis. Sane pro parte vestra nobis nuper exhibita petitio continebat, quod nonnulli partium diversarum Christi fideles, ad vos, vestrumque statum et Religionem, omnium charismatum datore incitante Domino, singulare gerentes*

affectionis adminiculum, et per hujusmodi Religionis propagationem et vestras manus suos in cœlestibus thesauros recondi satagentes, nonnulla ad illos legitime spectantia loca vobis, pro vestris, seu aliquorum ex fratribus Ordinis vestri usu et habitatione, pia largitione dare et assignare proponunt; vosque in tribus saltem ex locis eisdem, prælatorum et aliorum fidelium concurrentibus suffragiis et obventionibus, domos cum ecclesiis, cœmeteriis, campanilibus, campanis, hortaliis et aliis officinis etc. Quare pro parte vestra nobis humiliter fuit supplicatum, ut vobis loca a fidelibus eisdem recipiendi, necnon illis domos cum ecclesiis etc. hujusmodi construendi et ædificandi, sive construi et ædificari faciendi, licentiam concedere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur etc. hujusmodi quoque supplicationibus inclinatis, vobis loca ab eisdem Christi fidelibus, illa dare et assignare volentibus, recipiendi, ac in eis pro præfatis usu et habitatione domos cum ecclesiis etc. et aliis officinis hujusmodi construendi et ædificandi, ac construi et ædificari faciendi, ut præfertur, plenam et liberam, auctoritate apostolica, tenore præsentium, licentiam elargimur. Et insuper fratribus Ordinis hujusmodi, quos in eisdem construendis domibus pro tempore morari sive residere continget, ut omnibus et singulis privilegiis, libertatibus, immunitatibus etc., præfato Ordini, ac aliis domibus per sedem præfatam et alias quomodolibet concessis, uti, gaudere libere et licite valeant, eadem auctoritate concedimus pariter et indulgemus. Non obstantibus tam fel. rec. Bonifacii Papæ VIII etc. cæterisque contrariis quibuscumque. Jure tamen Ordinariorum ac parochialium etc. in omnibus semper salvo. Nulli ergo etc. Datum Seturix, Taurinensis diœcesis, xv kal. Octobris, anno 1: id est, xvii Septembris 1418.

diffundere cœ-
perunt;

87 Hæc tamen, quantumcumque utilia, manca tamen erant, quoniam hactenus sub regimine prælatorum Ordinis non sine multiplici impedimento vivebant reformati Observantes. Angelus quidem Salvettus, minister Ordinis in capitulo generali, Forolivii anno 1421 celebrato, electus, vicarium eodem anno in provincia Tusciæ et S. Francisci super familiam Observantium constituit S. Bernardinum Senensem (10): *Sed Familia, ait Mich. Angelus a Neapoli* (11), *Observantiæ adeo temporibus subcreverat, quod ex præcepto et ordinatione Domini Martini Papæ V, generalis ipse minister (Salvettus), nec non et Fr. Antonius de Massa, ejus successor, super ipsam familiam plures vicarios instituerunt. Nam in duabus supradictis (quæ pluribus annis simul sub uno capite steterunt) institutus fuit S. Bernardinus Senensis præfatus; in provincia vero Marchiæ et cæteris, singuli vicarii instituti fuerunt. Quamvis itaque istiusmodi vicariorum institutiones utilissimæ essent ad fovendum succrescentis familiæ fervorem, pendebant tamen unice ab arbitrio unius hominis, qui et ipse per frequentes electiones et obitum frequenter mutabatur, quin et institutos a se Observantiæ præsides pro nutu et voluntate*

F

(1) Tom. I, pag. 98. — (2) Wadding. Annal. tom. IX, pag. 397. — (3) Ibid. tom. VIII, pag. 299. — (4) Ibid. tom. X, pag. 18. — (5) Ibid. pag. 290. — (6) Gall. Christ. ant. tom. I, pag. 849. —

(7) Gall. Christ. Nov. tom. III, col. 230. — (8) Wadding. Ann. tom. X, pag. 291. — (9) Ibid. pag. 297. — (10) Chronol. hist. ord. Minor. pag. 97. — (11) Ibid. l. c.

abrogare,

AUCTORE
J. V. H.

frustra ob-
tentibus

abrogare, nullo substituto successore, poterat; atque ita Observantium res in incerto posita erant. Dolebat insuper Ordo a corpore suo avelli familiam virorum, doctrinae pariter et sanctitatis fama praestantium.

88 Ad haec fere tempora referenda videtur procella, quae ruinam familiae Observantium minabatur. Etenim Michael Ang. a Neapoli (1) sub vicariatu Angeli de Civitella, qui tertius S. Bernardino Senensi, adeoque ab anno 1427 ad 1430, successit, reponit controversiam. Fr. Nicolaus de Uzzano, post triennium S. Bernardini, vicarius fuit institutus; post quem successit Fr. Angelus de Civitella, comitatus Aretii. Quo tempore apud Martinum V Fratres familiae (Observantium) a Conventualibus, tamquam haeresis suspecti, incusantur. Thomas Cataneo in Vita Sancti nostri annum 1429 assignat (2). Atque haec epocha etiam videtur tenenda, nempe circa annum 1430; tum quia in capitulo generali istius anni, abrogatus fuit, Ordine universo in unam Regulam interpretationem conveniente, peculiarium vicariorum magistratus, tum quia Martinus V, apud quem causa acta est initio anni sequentis, nempe die xx Februarii 1431 diem suum obiit. Quae vero Observantibus impacta erat haeresis criminatio, errorem Fratricellorum fuisse existimo: nam, ut infra videbimus, nidum suum in Piceno posuerant, et sese propter externam quamdam austeritatem genuinos S. Francisci filios esse gloriabantur. Jam anno 1374, ut narrat Waddingus (3), ficta religione, ementita paupertate, et fallaci hypocrisis larva, quum egregiam conciliassent in populo opinionem, insultare modis omnibus coeperunt Franciscanis, ea in urbe (Perusia) degentibus, objicientes eis vel ampliores aedes, vel molliores vestes, vel cibos lautiores, quam arcta a S. Francisco praescripta paupertas videretur permittere. Atque eo usque horum pervenit temeritas et insolentia, ut pertranseuntibus Fratribus, quorum indusia vel sudoriola ad collum paterent, in ipsis plateis manus injicerent, extractoque linteo, coram populo interrogarent, an haec illa vitae Franciscanae austeritas? Aut an secundum Francisci Regulam haec liceret gestare? His aliisque modis ita exprobrabant Minoribus, vere a prima Ordinis semita non parum declinantibus, ut solos se S. Francisci sectatores apud rudem plebem ostentarint, et Minoritas tantum deduxerint populi contemptum, ut in publicum prodire aliquando timerent.

Conventuali-
bus.

89 Quoniam vero Observantes publice profitebantur voluntatem observandi sine mitigatione Regulam S. Francisci, adeoque ejus in habitu austeritatem, et in rerum usu paupertatem omnimodam; fieri non poterat, quin oblique perstringeretur aliorum vivendi ratio, qui rigorem Regulae multiplici modo relaxaverant: imo fieri non potuit, ut Observantes, nacti occasionem deprædicandi suae reformationis merita; alios Minoritas, eorumque laxitatem non insectati fuerint. Ex quo deinde facile enascebantur dissensiones, in apertum aut occultum bellum erumpentes: ex quo porro sequebantur accusationes mutuae, in quibus aliquando criminationibus non parcebatur. Atque hinc factum existimo, ut Minoritae quidam, rati in suam

ignominiam vergere Observantium severiorem disciplinam, eosdem cum Fratricellis confunderent, aut confundere se simularent. Dein id etiam animadvertendum est, homines, grassante aliquo errore, facile suspicionem propter qualemcumque in dictis factisque affinitatem in alios impingere. Sic quando saeculo xvi ardentissime vexabatur quaestio Protestantium Paulus IV, ut narrat in Historia Concilii Tridentini lib. xiv, cap. 2 et 15 Cardinalis Pallavicinus, suspectos habuit vel inter purpuratos patres Polum et Moronum, atque hunc in castello S. Angeli incarcerationem voluit, in eoque permansit, donec a Pauli successore, Pio IV, discussis omnibus criminationibus, fidei integritatis inventus, e carcere solutus fuit. Sic non ita pridem, quum Socialistarum et Communistarum foedae doctrinae populos totius Europae agitent, episcopo quodam, erigente ex titulis clericalibus commune pro clero aerarium, vir quidam socialismum et communismum subodoratus est. Quamvis nihil magis naturale sit, quam ut corpora quaecumque habeant aerarium commune, ex quo membra sustineantur; et praecipue in Ecclesia Dei jam ab ipsis ejus cunabilis ex fundo quodam communi clerus aleretur.

§ VIII. S. Joannes suscipit defensionem reformationis.

Sed quocumque tandem modo criminationes in Observantium vivendi modum enatae sunt, tamen ad aures Martini V Pontificis pervenerunt. Quapropter Papa mandat Observantibus Italiae, ut personaliter omnes Romae compareant, eis pro carcere, lite pendente, conventum S. Francisci trans Tyberim assignat. Prompte, ait Joannes Baptista Barberius in Vita Sancti italica (4), obedierunt religiosi viri, et in loco assignato constituti, attoniti et incerti rei novitate fuerunt, maxime quia securi puritatis et conscientiae suae, indagare non valebant tantae et tam repentinae calamitatis originem. Interea divinae se voluntati accommodantes, continuis apud Deum precibus instabant, quarum ope mitigabant animi motus et sollicitudinem, quae illos, ut facile credere est, torquebant. Cum iisdem inclusus quoque erat S. Joannes de Capistrano, quasi dux istius militiae bene ordinatae, et in medium prodiens, hilari vultu in haec verba prorupit: « Filii, Fratres et Patres, non est dubium, nos in hoc sancto loco esse inclusos ex manifesta voluntate supremi nostri pastoris: sed quoniam hactenus divinari non potuerit origo tam repentini et inexpectati praeepti, aliud nobis remedium non superest, quam ut causam nostram omni fervore Deo commendare perseveremus; si enim nos agamus tamquam filii, ipse, tamquam pater, benigne aget nobiscum: et hoc quidem praecipuum et ad caelum spectat. Quantum vero ad causas secundarias et humanas pertinet; mea est opinio, ut e nobis seligatur unus, cui cura defensionis instituti committatur, nempe ad obviandum confusioni, quae sponte sua ex varietate opinionum nascitur. »

91 Placuit omnibus prudentissimum Joannem

Coram Marti-
tino V Obser-
vantium

causam

(1) Chronol. hist. Ord. Minor. pag. 97. — (2) Vita ital. pag. 93. — (3) Annal. tom. VIII, pag. 299. — (4) Pap. 42 et seq. Cfr

Gonzalez. Chron. de S. Franc. tom. V, pag. 42.

A nis consilium; et bene animati, rati virum ad rem arduam tractandam magis idoneum se non reperturos, unanimiter Joannem exsecutorem consilii acclamarunt. Interea non desistebat adversarius (*ex Ordine olim ad episcopatum assumptus*) exaggerare crimina et insusurrare auribus Pontificis, et tam subtiles attulit rationes, ut eum tandem induxerit ad causam, quo citius expediretur, tribus Cardinalibus committendam. Convenientibus igitur Cardinalibus ad locum aptum et tantæ multitudinis capacem, comparuerunt religiosi accusati, mansueti ut columbæ, et hactenus ignari rei, propter quam vocabantur. Prælati accusator, conscensa cathedra ornata, rationes tam graves et tam subtiles, licet erroneas, male fundatas et fallaces, adduxit per tres horas solidas, ut Cardinales attoniti, stupefacti et confusione oppleti, tot tantisque argumentis remanerent. Postquam lupus, ovina pelle vestitus, e cathedra descendisset; ad pedes sacri triumviratus accessit Joannes, ut nomine omnium sodalium, suas deduceret rationes, quatenus, utriusque partis libratis argumentis, prudenter ac compendiose suam sibi efformarent opinionem, et in hac ipsa sessione decretoriam sententiam edicere valerent; quandoquidem ipsa quæstio limpida est, neque instrumentorum inspectione neque diuturno labore indiget. Sed nimium pertæsi controversiæ Cardinales, responderunt esse horam prandii, adeoque se abire velle.

B strenue 92 Verum animo non cecidit Joannes, quin imo pro justitia et veritate factus constantissimus, reposuit, modeste tamen et humiliter, implorare se Cardinalium clementiam, ut, quandoquidem inedia audientibus prolixam et mendacem adversarii orationem molesta non fuisset, dignarentur concedere tempus ad retorquenda breviter argumenta et impropria ab adversario adducta: hoc scilicet non amarum, sed dulce fore illorum gustui. Placuit cardinalibus sermo, et data libera loquendi facultate, resumpsit imprimis Joannes verbotenus omnia argumenta adversarii, cum omnibus et singulis ejus propositionibus, conclusionibus et argumentis: eaque omnia tanta facilitate, gratia, dexteritate et scientia refutavit; ut et falsitatis calumniæque convinceretur prælatus accusator, et judices suspicerent tantam memoriæ tenacitatem, præsertim quum Joannes imparatus de quæstionibus, ante non prævisis, disserere cogeretur. Simul etiam judices omni criminis suspicione liberarunt Fratres et, utrique parte indicto perpetuo silentio, allaborarunt conciliandæ paci, quam toto animo Joannes, compositis dissidiis, exoptabat. Hactenus Barberius, qui narrationem suam ex Nicolao de Fara biographo coævo et teste oculato num. 18 et seq. deprompsit. Neque Waddingus, qui ad Observantes professione spectabat, tacitus ista præterit: nam sub anno 1429 dicit (1): Insurrexerunt hoc anno aliqui ex patribus Ordinis in familiam Observantium, ægre ferentes in multis locis eos corpore Religionis paulatim avelli, institutis propriis vicariis. Graviter eos accusarunt Romæ, eaque objecerunt, quibus di-

luendis diem Pontifex dixit, et judices instituit tres Cardinales. Vocati in judicium concionatores multi et qui potiores erant in congregatione, actoremque egit episcopus quidam ipsius instituti, laxioris vitæ olim sectator, multis objectis criminibus. Diluit universa Joannes Capistranensis, suscepto in se patrocinio innocentum, eaque facundia dixit, ut omnes oblectarit. Conspicati judices, adversos affectus has suggessisse accusationes, conati sunt dissidentes conciliare, et Jordanus Cardinalis Ursinus, Ordinis protector, ad prandium episcopum et Capistranum invitavit.

93 *Pergit autem Waddingus* (2): Excitarunt hæc Pontificis animum ad concordiam et unionem Ordinis meditandam, quam etiam summe cupiebat Capistranus, auctorque fuit, ut, vocatis omnibus ad plenissima comitia, prius ageretur de tollendis laxioris vitæ corruptelis, deinde arctissimo fraternitatis, uniusque regiminis nexu conjungerentur. Probantibus hæc præcipuis Ordinis Patribus et S. R. E. Cardinalibus, in pleno consistorio statuit Pontifex, ut omnes convenirent ad Aram Coeli in Urbe anno sequenti, quantumvis prius indicta fuerint comitia Leodii; dein, mutato consilio, celebrari jussit Assisii... Quia vero minister generalis, Antonius de Massa, laxatis habenis regiminis, magnam administrabat causam Observantibus segregandi se a communitate Religionis, adjunxit ei Pontifex socium, vicaria potestate, fr. Guilielmum Casalensem, provinciæ Januæ, in sacra theologia magistrum et in Romana curia procuratorem generalem, sine cujus consilio et assensu non liceret quidpiam innovare usque ad futura comitia generalia. *Igitur Martinus V bulla data iii kal. Maji (xxix Aprilis) anno xiii pontificatus seu vulgari anno 1430, convocavit capitulum generale Ordinis, ut juxta, inquit, desiderium cordis nostri debita in dicto Ordine reformatio fieret, quæ Deo accepta, et nobis grata et ipsi Ordini conveniens existat, et christiano populo fructuosa* (3). *Mutato dein capituli loco et die, festo Pentecostes et conventui Aracelitano substituit Assisium et diem Sanctæ Trinitatis, incidentem illo anno in xi Junii: præter generalem ipsum ministrum aliosque officiales et electores, speciatim admittendos decernit vicarios conventuum Observantium provinciarum Franciæ et Turoniæ* (4), qui nempe, secundum decretum Constantiense (supra num. 82) regimen proprium, a communi administratione prælatorum Ordinis segregatum, obtinuerant.

94 Comitibus generalibus adfuisse S. Joannem Capistranum certum est; constat enim abunde ex iis quæ infra dicentur. Id vero dubium, utrum ex delegatione Ordinis, an ex vocatione Cardinalis præsidis capituli. Non probaverat hactenus vir Sanctus divisionem Ordinis. Nam, ut ait ejus biographus Christophorus a Varisio num. 62, cœpit in illo principio, antequam veritatem per experientiam agnosceret, contrarius esse et molestus illis Fratribus, qui bullam divisionis impetraverant: in Italia siquidem erant etiam Fratres de Observantia, sed sub jurisdictione ministrorum cum maximis tribulationibus et impedimentis perma-

AUCTORE
J. V. H.

agit Sanctus,
et capitulo generali

interest:

(1) Annal. tom. X, pag. 141. — (2) Ibid. l. c. — (3) Ibid.

pag. 147 et seq. — (4) Ibid. pag. 148.

nebant.

AUCTORE
J. V. H.

nebant. Unde modos omnes exquirens, per quos et unionem et reformationem in toto Ordine inducere posset, Martinum Summum Pontificem adiit; cui relaxationem et divisionem Ordinis et pericula, quæ ex ipsis sequi possent, ad plenum reseravit, humiliter ab eo postulans, ut his malis Sanctitas sua providere dignaretur; quatenus et Regula ab omnibus in Ordine servaretur et unio inter Fratres haberetur. Cujus petitioni, tamquam sanctæ et rationabili, Papa condescendens, cuidam reverendissimo Cardinali (*is fuit Joannes Cervantes tituli S. Petri ad Vincula* (1)) causam commisit, mandans, ut prælatos Ordinis congregaret et de reformatione et unione Ordinis provideret; dans eis super præmissis omnem jurisdictionem et potestatem. *Quoniam autem plerisque Minoribus invidiosa erat Ordinis divisio, fieri profecto potuit, ut Ordinis prælatus Joannem nostrum ad comitia delegarint, rati ejus consilio et opera discuti posse, quod imminabat instituto Franciscano, schisma. Ast altera ex parte idem Christophorus affirmat, dum de præmissis tractaretur, adeoque jam inchoata essent comitia, a legato vocatum fuisse fr. Joannem de Capistrano et districtè ad obedientiam ei injunxisse, quatenus ea, quæ pro præmissis necessaria sibi videbantur, solerter describere vellet.*

et ipso consi-
liario,

95 Adfuit igitur alterutro ex titulo comitiis S. Joannes, et ita adfuit, ut præcipuorum negotiorum auctor et promotor exstiterit. Cardinalis enim, præses capituli, ejus potissimum consilio et opera utebatur ad controversias componendas. Deposito propter laxiorem vitam, remissum regimen et supinam socordiam (*verba sunt Waddingi* (2)) Antonio de Massa, omnium suffragiis electus fuit minister generalis totius Ordinis Fr. Gulielmus de Casali. Vir erat, inquit Waddingus (3), doctus, facundus et pius, victu religiosus, incessu gravis, in regimine prudens, industria et experientia huic muneri idoneus, uti annis ferme tredecim, quibus præfuit, comprobavit. His accessit, quod Observantium familiam valde semper dilexerit et frequenti beneficiorum obsequio sibi devinxerit. Unde factum, ut facilius Cardinalis præses inductus sit ad tollendos universos Observantium vicarios, illique lubentius se immediato ministri generalis regimini commiserint et Ordinis adhæserint communitati. *Hanc universi Ordinis communionem voluisse S. Capistranum, testatur nobis Christophorus a Varisio, num. superiori citatus; adeoque et efficaciter eidem alloborasse cum Cardinali præside nullum est dubium; præsertim quum Cardinalis Joanni nostro curam commiserit definiendæ quam accuratissime reformationis, sub qua consenserunt Observantes perseverare in communione regulari cum reliquis Fratribus ejusdem Ordinis. Opus non est hæc constitutiones, a S. Capistrano conscriptas et a Cardinali approbatas, hic exponere; qui eas cognoscere voluerit, adeat Waddingum (4) et Michaellem Angelum a Neapoli (5). Constitutiones Martinianæ, ut dicit Waddingus (6), appellatæ fuerunt, quatenus sub Martino Papa et Martini auctoritate compositæ et litteris munitæ fuerunt.*

96 Has autem, *dicitur in calce earumdem*, D
constitutiones et reformationes per nos, Joannem Cardinalem legatum et reformatorem præfatum, auctoritate apostolica factas et ordinatas, alta et intelligibili voce, in pleno capitulo, ad sonum campanæ, ut moris est, congregata etiam multitudine copiosa Fratrum ejusdem Ordinis, propterea ibidem existentium, de verbo ad verbum per organum venerabilis et religiosi viri fr. Joannis de Capistrano, ejusdem Ordinis professoris, legi et publicari fecimus, et ad perpetuam rei memoriam per Generalem ministrum, custodes, discretos, et omnes ac quoscumque Fratres et religiosos dicti Ordinis præsentis, absentes et futuros, in omnibus et per omnia, prout superius late scripta sunt, sub pœnis, in iisdem contentis, inviolabiliter teneri et observari mandavimus, et per præsentis mandamus. Post quarum quidem constitutionum, reformationum et ordinationum publicationem et lecturam, omnes et singuli ministri, custodes, discreti et alii, in dicto capitulo existentes, tam nominibus suis propriis, quam suorum conventuum et Fratrum præsentium et futurorum, dictis constitutionibus, ordinationibus et reformationibus, tamquam legitime, juste et sancte factis et ordinatis, non coacti neque circumventi, libere et sponte, sine contradictione aliqua in pleno capitulo acquieverunt, et in eisdem ac eorum singulis, in omnibus et per omnia consenserunt, alta et intelligibili voce unanimiter clamando et dicendo: « Consentimus in eisdem, in omnibus et per omnia; et volumus stare et vivere et mori in dicto Ordine nostro sancte, fraternaliter, secundum constitutiones et reformationes prædictas. In quorum fidem et testimonium, etc. Anno a Nativitate Domini 1430, indictione viii, die vero xxi mensis Junii, pontificatus præfati D. N. Papæ XIII, præsentibus, etc. Anno et indictione supradictis, die vero xxii ejusdem mensis venerabilis et religiosus vir, D. fr. Gulielmus de Casali, electus in generalem, præstitit juramentum in forma, de verbo ad verbum, prout erat in quodam parvo libro Constitutionum antiquarum dicti Ordinis. Et insuper juravit ad sancta Dei Euangelia, manibus suis corporaliter tacta, tenere et servare omnes et singulas Constitutiones et reformationes, noviter in præfato Capitulo per reverendissimum P. D. Cardinalem legatum factas et publicatas, in omnibus et per omnia, sine aliqua contradictione, ut in eisdem plenius continetur: et quod numquam procurabit per se, neque per interpositam personam, revocationem dictarum constitutionum, neque alicujus earum; imo eas servabit, et servari faciet in futurum, quantum in eo fuerit, sub pœna perjurii. Juravit insuper non impetrare revocationem dictarum Constitutionum, nec absolutionem hujusmodi juramenti in toto vel in parte; nec tali revocatione vel absolutione uti, quamvis sibi motu proprio concedatur, præsentibus supra scriptis testibus, etc.

97 Hæc prolixius exponenda esse censuimus, quibusque brevi intervallo corroborata videbantur, tanto citius dilapsa

(1) Wadding. Annal. tom. X. pag. 148. — (2) Ibid. pag. 149. — (3) Ibid. l. c. — (4) Ibid. pag. 150 et seqq. — (5) Chronol. hist.

legal. Ord. S. Franc. pag. 90 et seqq. — (6) Annal. tom. X, pag. 150.

A sunt. Nam, ut narrat Waddingus (1), non prius dissoluta comitia, quam maturius expensis Constitutionibus, coeperint poenitere plerique ex Fratibus et in suas partes alios convocare, qui demum interpellarunt legatum, ut a praestito sacramento vellet absolutos. Ne laquearet animas, propositi minus tenaces, jusjurandum relaxavit: pro firmiori tamen decretorum executione ipsum conditorem, Capistranensem, socium adjunxit generali ministro, cujus impulsu et consilio secundum hos canones Ordo universus reformaretur. Ita terminato capitulo et demissis electoribus, generalis minister cum suo collateralis Capistranensi coeperunt multa corrigere, discursus inutiles et vagationes imminuere, proprietatem eradicare, pretiosa alienare, superflua resecare, curiosas vestes et caputia abscindere, aliaque hujusmodi restituendae Religioni munia praestare. At cito in ministro deferbuit zelus et fervor. Et quidem tam cito deferbuit ministri fervor, ut mense post praestitum solemniter juramentum, quod supra retulimus, sequenti, nempe vi kal. Augusti (xxvii Julii) ejusdem anni et mitigatae fuerint a Martino Papa Constitutiones capituli et ipse generalis absolutus fuerit a vinculo juramenti praestiti (2). Sed mortuo die xxi Februarii anni sequentis seu 1431 Martino V, electus die iii Martii Gabriel Condolmerius, sub nomine Eugenii IV mitigationes et absolutionem, instante S. Capistrano, irritavit et revocavit (3). Ante aliquot nempe menses, ait Waddingus (4), Gabrieli praedixerat honorem hunc Joannes Capistranensis, quem summopere diligebat. Profecturus enim in regionem longinquam vale dicto Gabrieli, summa reverentia pedes osculatus est. Rei novitate excitus Cardinalis, interrogavit, cur ita praeter morem fecerit, antea solitus manum dumtaxat osculari? Respondit Joannes, se venerari sacram illam, caelo cognatam, neque quam in eo videbat, dignitatem, amplius visurum nisi in supremo Ecclesiae fastigio.

petit ab Eugenio IV,

98 Tertio ab electionis die, nempe vi Martii, dum Eugenio congratulaturus accedit, colloquium hoc propheticum Pontifex ei in mentem reduxit, promisitque veterem amicitiam majori fore lucro fovendam. Id solum se cupere dixit Capistranus, ut Regularis Observantiae familiam paterno amplexaretur affectu, atque in pristinum restitueret statum, quem habebat ante celebrata comitia generalia Assisii, anno proxime elapso. In hac narratione quaedam observanda occurrunt. Imprimis Waddingus nullo verbo indicat, quo loco seu in qua civitate haec prophetica verba elocutus fuerit S. Joannes: ast Joan. Bapt. Barberius in Vita Sancti italica dicit, id Senis accidisse (5), in Vita vero latina, Bononiae (6). Et quidem ut latine accuratius quam italice scripserit Barberius, facit, quod Gabriel Condulmerius vix per solidum annum Senensem cathedram tenuerit, videlicet ab anno 1407 ad 1408, civibus parum gratus (7): adeoque verisimile non videtur, moram postmodum anno 1430, quo praedictio facta est, in civitate parum amica protraxisse. E contrario autem idem Gabriel sub pontificatu Martini V legationis munus obiit Bononiae, e qua, ait

Ciacconius (8), veniens, mortuo haud multo post Martino V, e xiv Cardinalibus, qui tunc in conclavi apud Minervam aderant, Pontifex creatur. Ex quibus verbis deducendum est, S. Joannem Gabrieli Legato pontificatum Bononiae praedixisse. Alterum est, quod Waddingus dicat, sanctum haec praedixisse profecturum in regionem longinquam; Barberius vero in Vita italica regionem mediocriter longinquam (9), in Vita autem latina vago modo regiones nonnullas indicat (10). Et vero si per longinquam regionem textus Waddingiani provincias ultramarinas aut ultramontanas intelligere quis voluerit, is certo errabit, quum tempus, tanti itineris inter praedictionem et eventum sufficiens, non intercurreret; praesertim quum et pridie mortis Martini V Romae exstiterit, Pontificem allocutus, dixeritque, ut habet Chrysosthorus num. 89: « Non videbit lucem sequentis aurorae, » satis constat hyemali tempore Sanctum exteram quamdam provinciam non visitasse.

99 Porro quamquam summa esset Eugenii Papae erga Joannem benevolentia, non tamen statim ejus petitioni acquievit: noluit enim consentire in restitutionem vicariorum, qui singulariter Observantes regerent, sed abrogatis mitigatione et absolutione, a Martino V concessis (11), universum Ordinem ad statum et concordiam, prout in comitiis generalibus anni 1430 erant, redigere tentavit. Sed iste conatus suo caruit effectu. Etenim anno 1432 iv kal. Maji mitigationes Martinianas admisit, et absolutionem, ab eodem Pontifice datam, ratam habuit: sed simul non indulsit solum, ut a suis regerentur vicariis Observantes, verum ut generale ipsi inter se soli capitulum Bononiae celebrarent, in quo negotia novellae familiae tractarentur ejusque constitueretur administratio (12). Insuper, ait Franciscus Gonzaga (13), et voluit, ut Beatus Pater Joannes Capistranus ex apostolica auctoritate commissariatus munere super praedictos omnes patres ac fratres Observantes fungeretur. Quod et summo omnium illorum applausu per integrum septennium, ab anno scilicet 1431 usque ad annum 1438 fecit... Videbatur generalis minister per id tempus nihil minus ab Observantium necessitatibus curare: quamobrem Beatus Pater Joannes Capistranus praefatum Patrem Sanctissimum ac summum Pontificem, Eugenium IV, Florentiae tunc in Hetruria agentem, cui ob vitae sanctitatem, gravissimos mores, atque dicendi facundiam gratissimus erat, quam humillime convenit, secumque de multis, Franciscanum nitorem concernentibus, praecipue vero de periculosis Minoriticae Regulae transgressionibus, de sui Ordinis reformatione, deque recta gubernandi forma disseruit, illique obnixè per Deum, perque omnia sancta supplicavit, ut si pauperculo zelotypoque gregi, in veram suae Regulae observantiam inhianti, prospectum ex injuncta pastoralis cura affectaret, unum aliquem probum patrem instituere dignaretur, qui universae Cismontanae familiae Observanti ex apostolica auctoritate ita praesset, praereturque, ut in uno tantum vel altero casu tum ipse tum sibi creditus grex generali ministro subesset.

apud quem plurimum valebat,

E

F

100 Quod sibi fidere vellet, oblaturum se ut statum Observantium

(1) Annal. tom. X, pag. 161. — (2) Ibid. pag. 162. et seqq. — (3) Ibid. pag. 178. — (4) Ibid. pag. 177. — (5) Pag. 32. — (6) Pag. 36. — (7) Ughelli. Ital. Sacr. tom. III, col. 370. — (8) Hist.

Octobris Tomus X.

Pont. et Card. tom. II, col. 868. — (9) Pag. 32. — (10) Pag. 36. — (11) Wadding. Annal. tom. X, pag. 178. — (12) Ibid. pag. 179. — (13) De Orig. Relig. Seraph. pag. 12.

AUCTORE
J. V. H.

quidem suæ Beatitudini virum, tanto munere dignum, venerabilem videlicet Patrem Bernardinum de Senis, quem quacumque exceptione multo majorem judicaret, pollicitus est. Cujus honestæ persuasioni morem gerens summus ipse Pontifex, reverendissimo Patri Fr. Gulielmo de Casali, totius Ordinis generali ministro, præcepit, ut e vestigio præfatum Patrem Bernardinum de Senis suum commissarium sive vicarium generalem cum plenaria potestate supra omnes Fratres Citramontanos, regularis Observantiæ alumnos, institueret, cujus præceptis illi parerent, dictisque audirent. *Cuperem equidem vel summa lineamenta eorum, quæ in primo hoc capitulo Observantium gesta sunt, utpote cujus præcipuus auctor fuit sanctus noster Joannes Capistranus, adumbrare. Sed, quos coram habeo, tum Sancti tum Ordinis historici nihil speciatim aut particulatim referunt. Waddingus (1):* Fratribus, inquit, Observantibus, ut maturiori consilio et communibus suffragiis, quæ suæ stabiliendæ et propagandæ disciplinæ magis conducerent, diligenter examinarent, facultatem indulisit

B

(Eugenius IV), comitia generalia separatim a patribus Conventualibus Bononiæ, circa festum Pentecostes, ad S. Paulum celebrandi et constituendi sibi sui instituti vicarios, quales antecapitulum Assisii deligebant. Ast Waddingus ne verbo quidem indicat, utrum Observantes indulgentia pontificia usi fuerint. Quod tamen affirmat Mich. Angelus a Neapoli, addens exstare adhucdum in loco Capistrani duo brevia, a Romano Pontifice ad patres ipsius familiæ, in capitulo congregatos, transmissa (2), quin vel breviter eorundem litterarum tenorem indicet.

confirmet;

C

101 Eodem tempore, quo Eugenius Papa Observantibus facultatem conveniendi in generale capitulum faciebat, delegit sibi suoque speciali obsequio deputavit ex Observantium familia sex, inquit Waddingus (3), viros graves, in lege Dei eruditos et in rebus agendis peritos, quorum opera uti posset in negotiis arduis et magnis, quæ cogitabat, ut Ecclesiam ab hæreticorum erroribus, indicto concilio, et Orientis christianos a Turcarum tyrannide, conscripto milite, præmuniret. Restitutis vicariis et redacto ad formam pristinam regimine delecti sunt in Pontificis obsequium Joannes Capistranensis, Jacobus Primadicius Bononiensis, Jacobus Picenus e Monte Prandono, Albertus Sartianentis Etruscus, Bartholomæus Yanentis Umber et Ludovicus Bononiensis; viri utique docti, et qui egregiam posuerunt operam Pontificis pio studio promovendo. Mirum videbitur inter sex viros primarios, e familia Observantium assumptos, ad obsequium Pontificis, S. Bernardinum, totius instituti præcipuum columnen ac in specie S. Joannis Capistrani, qui eundem præcipuo honore et amore colebat, non annumerari. In eo certe elucebant omnes animi et corporis dotes, ad tantum ministerium necessariae: causam tamen omissionis non invenio. Waddingus quidem (4) seviratum designatum fuisse, restitutis vicariis provinciarum; adeoque si constaret, S. Bernardinum gubernandæ alicui provincie præfectum fuisse, ratio aperta pateret, quia

nempe ad Pontificis obsequium deputandi erant viri expediti, negotiis Ordinis gerendis nullatenus implicati. Sed legenti Vitam S. Bernardini tum apud majores nostros ad diem xx Maji (5) tum recentiore Amedei de Venetia (6) nullum vicariatus provincialis vestigium occurrit. For- san (nam conjecturis utcumque indulgere cogimur) seminando per totam Italiam verbo Dei impensus, non sine magno animarum detrimento a tam fructifero ministerio ad alia negotia, maxime licet momentosa, avelli potuisset.

102 Occasione S. Bernardini alia movetur quaestio: nempe utrum S. Bernardinus, an S. Joannes Capistranus fuerit primus Vicarius generalis Observantium (7): de quo quidem disputant inter se Observantes. Dominicus de Gubernatis in suo Orbe Seraphico (8) contendit S. Joannem Capistranum fuisse primum vicarium generalem Observantiæ, anno 1443 creatum; hac ductus ratione, quod Antonius de Rusconibus, minister generalis, statim post electionem suam rigoroso Pontificis præcepto adactus, B. Joannem de Capistrano in Cismontanis, et Joannem Mauberti pro Ultramontanis deputaverit in Observantia vicarios generales, quos Eugenius Pontificia auctoritate confirmavit (9): quasi non per omnia similis fuisset S. Bernardini electio et institutio ad idem officium, anno 1438 facta. Habendus certe esset S. Joannes tanquam primus vicarius, si vicariatus iste fuisset officium aut prælatura perpetua in familia Observantium, aut saltem in ipso S. Capistrano. Sed Antonius officium confert ad Capitulum usque proximum generale (10) seu ad triennium. Quod vero adspectat rigorosum Eugenii præceptum, cujus auctoritate Sanctus noster ad vicariatum generalem promotus fuit, dubium non est et idem in promotione S. Bernardini exstitisse, urgente imprimis Eugenio S. Capistrano, qui certo certius præceptum pontificium obtinuit, ut Gulielmus de Casali gubernaculis Observantiæ S. Bernardinum admo- veret, quemadmodum ipse postea ab Antonio de Rusconibus admotus fuit. Conferantur, si lubet, utriusque ministri generalis litteræ, et statim utriusque institutionis similitudo apparebit (11). Aut igitur S. Bernardinus Senensis dicendus est primus vicarius generalis, ut censet Mich. Angelus a Neapoli (12), aut neuter, quum uterque sub iisdem rerum et personarum circumstantiis officium acceperit et procuraverit; primatusque iste deferendus erit Jacobo de Primaditiis Bononiensi, quando scilicet, anno 1446, Eugenius Papa separavit Observantes a Conventualibus et potestatem fecit utrique familiæ suos sibi eligendi præfectos generales. Cujus tamen opinionis, quam nemo hactenus protulit, patronum me nullatenus profiteor; imo cum laudato supra Mich. Angelo a Neapoli censeo S. Bernardinum fuisse primum vicarium generalem Observantium, cui adjutor et successor post quinquennium datus fuit S. Joannes Capistranus.

103 Etenim anno 1441 S. Bernardinus Senensis, curis oppressus et senecta gravatus, licet solum sexagenarius, diplomate fultus pontificio, diei x Novembris 1440 (13), Joannem nostrum in partem laborum adscivit et visi-

ipse dein sub
S. Bernardino

E

F

totius familiæ
curam gerit.

(1) Annal. tom. X, pag. 179. — (2) Chronol. Ord. S. Franc. pag. 98. — (3) Annal. tom. X, pag. 179. — (4) Ibid. l. c. — (5) Act. SS. tom. V Maji., pag. 257. — (6) Vita di S. Bernardino de Siena, dal. P. F. Amadio Maria da Venezia. Venet. 1744.

— (7) Cfr Euseb. Gonzalez. Chron. Seraph. tom. V, pag. 31. — (8) Tom. I, pag. 300. — (9) Ibid. l. c. — (10) Wadding. Annal. tom. XI, pag. 177. — (11) Ibid. pag. 31 et 176. — (12) Chronol. Seraph. pag. 99. — (13) Wadding. Annal. tom. XI, pag. 400.

tatorem

AUCTORE
J. V. H.

A tatorem ac commissarium instituit Fratrum regularis Observantiæ in provinciis Januensi, Mediolanensi et Bononiensi, datis litteris in cœnobio Capriolæ prope Senas, die xiv Februarii 1441 (1). Voluerat scilicet S. Bernardinus onus, humeris jam fatiscentibus gravius, depocere, atque a Pontifice Eugenio absolutionem petiverat. Sed Pontifex veritus, ut ipse dicit (2), Observantium familiæ naufragium, si relictis aut relaxatis gubernaculis, regularis disciplinæ rigor solveretur, Sanctum adhortatur, imo injungit et mandat, ut pietatis studium in præfatam familiam, ejusque omnes et singulos, ac omnia et singula loca, intra Italiam constituta, juxta officium ei creditum exercere pergat, nihil adhortationis, nihil disciplinæ, quod ad hujus sanctæ Religionis conservationem et incrementum pertineret, prætermittens. Quia tamen, inquit Pontifex, cura hujusmodi familiæ ampla esse dignoscitur, pro meliori et expeditiori incumbendum provisione unum sibi coadjutorem, instituendum et removendum ad nutum concedit facultatem. Constitutus S. Capistranus S. Bernardini coadjutor, satis intelligitur reliquisse Gulielmum de Casali, cujus erat socius: rupto enim fœdere, quo in unum cœtum convenerant Conventuales et Observantes, quod, ut supra vidimus vix anno perstitit, curam totius Ordinis demittere debuit Sanctus noster et ad solos Observantes suam restringere sollicitudinem. Cæterum fieri non poterat, ut S. Capistranus et socius ministri generalis, faventis mitigationibus Regulæ et coadjutor S. Bernardini, profitentis et promoventis accuratam totius Regulæ observationem, duobus dominis diu servire potuerit.

§ IX. S. Joannes Capistranus constituitur Vicarius Generalis Observantium.

Electo e Con-
ventualibus
ministro gene-
rali,

C Defuncto sub initium anni 1442, nempe die 11 Februarii, Gulielmo de Casali, generali ministro (3), Vicariatum generalem Ordinis simul cum officio præsidendi capitulo, in annum sequentem Patavii indicto, contulit Eugenius Papa in Albertum Sartianensem. Etenim cupiebat Pontifex hunc in ministrum generalem assumi, utpote quem judicabat aptissimum ad diversas Ordinis partes in unum corpus coagmentandas: inter Conventuales multis annis conversatus, ad Observantes dein transiverat, apud quos vitam duxerat undequaque laudabilem. Repugnabant autem Conventuales virum sibi præponi, e novella familia eductum et rigidioris disciplinæ exactorem: itaque elegerunt Antonium de Rusconibus, Novocomensem, doctrina non minus quam genere illustrem. Waddingus dicit turbulentam fuisse electionem (4), neque prorsus dissentire videntur Conventuales; siquidem in opere, exhibente imagines Generalium Minorum Conventualium, ad effigiem Antonii legitur electus, composito tamen gravi dissidio, inter eosdem Fratres suborto: quæ verba satis conveniunt cum Waddingianis. Nihilominus, delatam, ait Waddingus (5), ad Pontificem electionem, etsi dis-

plicuerit, confirmavit tamen, ne Philippum Mariam, ducem Mediolanensem, paulo ante reconciliatum, offenderet, si subditum sibi, nobili natum familia, a suis consodalibus electum, gravi famæ injuria rejiceret. Jussit porro, ut familiam Observantium ipsis regendam committeret, et in duas partes divisam, citra montes traderet Joanni Capistrano, ultra Joanni Mauberto. Hinc conventum est, sequestribus Cardinalibus Morinensi, Firmano, Tarentino et Cumano, de mensura potestatis, hujusmodi vicariis tradendæ: quibus quæstionibus compositis, Eugenius Papa dedit bullam, in qua commissam ab Antonio de Rusconibus utrique vicario Cis- et Ultramontanopotestatem, mutatis mutandis continetur, et est tenoris sequentis.

per litteras
apostolicas

105 Ad perpetuam rei memoriam. Fratrum Ordinis Minorum, in vinea Domini Sabaoth Altissimo jugiter famulantium, merita promerentur, ut eis in his, quæ divini cultus et religionis ac regularis Observantiæ augmentum respiciunt, præcipuos favores et specialia præsidia, quantum cum Deo possumus, impendamus. Sane pridem ex nostra dispositione dilectus filius Antonius de Rusconibus, E sacrae theologiæ professor et generalis minister ipsius Ordinis, ex certis rationabilibusque causis, animum nostrum suumque moventibus, dilectos filios Joannem de Capistrano domorum, locorum, et conventuum Citramontanorum, necnon Joannem de Mauberto ejusdem Ordinis professores, domorum, locorum et conventuum omnium et singulorum Ultramontanarum partium dicti Ordinis, sub sacro Observantiæ nomine constitutarum, vicarios generales fecit, constituit et deputavit, prout in litteris dicti generalis ministri plenius continetur, quarum tenor de verbo ad verbum sequitur, et talis est: « In Christo sibi carissimo Fr. Joanni de Capistrano, Ordinis « Minorum, provinciæ Pennensis, Fr. Antonius de Rusconibus, sacrae theologiæ magister ac totius ejusdem Ordinis Fratrum « Minorum generalis minister et servus, salutem et pacem in Domino sempiternam. « Quum pridem, v videlicet idus Julii Sanctissimus Dominus noster Eugenius Papa IV « de salute et conservatione Fratrum in debita obedientia, ac regulari, quam voverunt, F « Observantia, considerans, mihi, quum mandare posset, sua benignitate suaserit, assistentibus sibi RR. PP. S. R. E. Cardinalibus, « videlicet Tarentino, Cumano, Morinensi et Firmano, nec non R. P. D. Joanne Siculo, « abbate S. Pauli de Urbe et quam plurimis « reverendis ministris, ac venerabilibus sacrae theologiæ magistris et aliis probatissimis « Fratribus dicti Ordinis, quatenus, considerata multitudine Fratrum et diversitate vicariorum, pro bono regimine et gubernatione « ac manutentione et augmento omnium et singulorum, præsentium et futurorum in « conventibus, domibus vel locis devotis ejusdem Ordinis, qui de Observantia nuncupantur, præsertim in partibus Cismontanis « commorantium, vicarium unum generalem constituerem, cum plenaria facultate et auctoritate in omnibus provinciis Citramontanis, ad quam generalatus officii, cui indi-

(1) Wadding. Annal. tom. XI, pag. 137. — (2) Ibid. pag. 100.

— (3) Ibid. pag. 136. — (4) Ibid. pag. 176. — (5) Ibid. l. c.

AUCTORE
J. V. II.

et ministri ge-
neralis

« gnus præfectus sum, auctoritas se extendit,
« ad te nomine proprio expresso, oculum
« mentis suæ direxerit.

106 « Hinc est, quod ego, ut teneor, sua-
« sionem hujusmodi, et omnem aliam suæ
« Sanctitatis pro mandato accipiens, cupiens-
« que mandatis apostolicis obedire, ac etiam
« inspecta tuæ vitæ sinceritate, morum gra-
« vitate, sufficientia multa, prudentia circum-
« spectata, discretione præcipua, ferventi cari-
« tate ad bonam Ordinis reformationem, in
« commissis fidelitate, in exequendis prom-
« ptitudine, in regendis ac ad meliorem fru-
« gem reducendis Fratribus aptitudine, tua
« denique multiplici probitate, quibus omni-
« bus te insigniter decoravit Altissimus, nihi-
« lominus confisus in Domino, communicato
« etiam consilio cum plerisque ministris et
« sacræ paginæ professoribus et aliis probis
« nostri Ordinis Fratribus, qui reverenter hoc
« sanctum S. D. Nostri propositum laudarunt,
« et institutioni de te fiendæ consensum præ-
« buerunt : Te meum vicarium generalem in
« omnibus et singulis provinciis, ac vicariis
B « et eorum conventibus ac locis partium Ci-
« tramontanarum super omnes Fratres, de
« Observantia nuncupatos, præsentem et fu-
« turos ad capitulum usque proximum gene-
« rale, instituo et institutum denuntio per
« præsentem; committens tibi plenarie vices
« meas et dans tibi liberam auctoritatem et
« potestatem ac omnimodam facultatem meam
« super omnes et singulos dictos Fratres, in
« præfatis Citramontanis partibus commoran-
« tes ac commoratos, tam in capitibus quam
« in membris visitandi, publice et private
« vocandi, citandi, inquirendi, examinandi,
« procedendi, judicandi, admonendi, termi-
« nandi, decidendi, sententiandi, approbandi,
« reprobandi, corrigendi, arcandi, detinendi,
« puniendi, carcerandi, a carceribus libe-
« randi, ad actus legitimos restituendi, Fra-
« tres provinciarum et vicariarum hujusmodi
« collocandi et commutandi, expellendi et
« revocandi : Fratres, de Ultramontanis par-
« tibus cum bona licentia venientes reci-
« piendi; apostatas omnes, ad Ordinem re-
« dire volentes, cum poenitentia, quæ tibi
C « videbitur injungenda, reducendi et acce-
« ptandi : Fratres Conventuales, dummodo
« suis ministris non sint rebelles et ab eis
« licentiam petierint, ac poenitentiam non ef-
« fugiant delictorum, veraciter cupientes ad
« meliorem frugem se transferre et vivere re-
« gulariter, recipiendi.

constituitur
S. Joannes

107 « Officiales et prælatos quoslibet, tibi
« subjectos, quum opus fuerit aut casus exe-
« gerit, privandi, absolvendi, deponendi et
« restituendi, vel alios loco eorum, si tibi
« videbitur, instituendi, de consensu tamen
« Fratrum eorumdem locorum in quibus hu-
« jusmodi officiales aut prælati existunt, vel
« saltem majoris partis eorumdem : Fratres,
« conventus, domos et loca prædicta præ-
« sentia pariter et futura, tibi subjecta, infor-
« mandi et reformandi : absque socio vel sine
« licentia de Ultramontanis partibus venien-
« tes puniendi; et quos noveris habiles ac ido-
« neos etiam ad sacros Ordines usque ad sa-
« cerdotium inclusive promoveri faciendi, ad
« confessionis et prædicationis officia promo-

« vendos et promotos, si tibi videbitur, pri- D
« vandi et suspendendi : omnes vel singulos
« Fratres hujusmodi ab omnibus peccatis suis,
« poenis spiritualibus vel temporalibus, excom-
« municationibus, suspensionibus, transgres-
« sionibus Regulæ et statutorum, casibus, ir-
« regularitatibus et censuris, mihi concessis
« vel reservatis, libere absolvendi, liberandi,
« dispensandi, quoties opus fuerit : te quoque
« ab hujusmodi absolvi, liberari et dispensari
« faciendi etc. quoties tibi videbitur oportere :
« ad omnes provincias et vicarios Ordinis si-
« militer, quoties et quando tibi visum fuerit,
« et ad meam præsentiam ac Romanam cu-
« riam accedendi et mittendi : fugientes a sæ-
« culo et quoscumque volentes Deo in nostro
« Ordine deservire, tam pro laicis quam pro
« clericis ad habitum et professionem nostræ
« Religionis recipiendi : gratias, a me conces-
« sas eisdem Fratribus vel in posterum conce-
« dendas, si tales, quod absit, concessi aut in
« posterum concedere contigerit, per quas ab
« Observantia regulari distraherentur Fratres
« hujusmodi, aut quæ scandalum in regimine E
« tibi commissio parerent, haberi volo pro in-
« fectis : contradictores quoslibet et rebelles
« per censuram ecclesiasticam et alia juris et
« dicti Ordinis remedia etc. per invocatio-
« nem brachii ecclesiastici vel sæcularis, si
« opus fuerit, compescendi : congregationes
« in provinciis et vicariis omnibus tibi sub-
« jectis, sive pro electione vicariorum, sive
« pro aliis utilibus negotiis et occurrentibus
« opportunis faciendi, sive fieri faciendi, pe-
« tita tamen licentia a ministro illius provin-
« ciæ, in quo hujusmodi congregationem fieri
« contigerit, ipsam celebrandi et faciendi,
« quoties per vicarium ipsius ministri eam-
« dem fieri contigerit.

108 « Proviso, quod vicarii a Fratribus pro- cum amplissi-
« vinciarum, seu pro tempore eligendi, præ- ma potestate
« sententur ministris earumdem, qui ministri
« infra triduum teneantur eosdem confirmare;
« ac etiam quod guardiani, quoties eosdem ab
« ipsis Fratribus eligi contigerit, more con-
« sueto a ministris provinciarum præsenten-
« tur, et in tabula definitionis capitulorum
« describantur : congregationem insuper ge- F
« neralem omnium provinciarum et vicaria-
« rum tibi, ut præmittitur, subjectarum, de
« licentia tamen mei, qui ex nunc me ad hoc
« tibi propitium et favorabilem exhibeo, aut
« alterius ministri generalis, si quem hujus-
« modi tempore durante, fieri contigerit,
« congregandi et faciendi : et generaliter et
« specialiter omnia alia et singula in spiri-
« tualibus et temporalibus, circa conventus,
« Fratres et loca hujusmodi faciendi, gerendi,
« exercendi, ordinandi, disponendi, admini-
« strandi et statuendi, quæ ego ipse facere
« possem, si personaliter interesssem : quæ
« omnia præsentibus haberi volo pro suffi-
« cienter expressis et declaratis. Easdem in-
« super auctoritates et gratias, potestates et
« facultates, per me tibi concessas, vel earum
« partem aliis Fratribus, quos ad hoc judicave-
« ris idoneos, super quo tuam onero conscien-
« tiam, committendi vel concedendi; nec non
« per ipsos tuos commissarios mitti et concedi
« faciendi, quum tibi opportunum videbitur. »

109 « Mandans propterea omnibus et sin-
« gulis

Vicarius generalis;

« gulis Fratribus, in præfatis Citramontanis
 « partibus commorantibus aut commoraturis,
 « prælatis et subditis, ad mandatum obedi-
 « tiæ salutaris, in virtute Spiritus Sancti, qua-
 « tenus, omni appellatione postposita, quam
 « nullo modo facere liceat, toto tempore dicti
 « tui vicariatus officii, tibi, tamquam personæ
 « meæ, in omnibus et per omnia firmissime
 « et humiliter pareant et intendant : et nullo
 « colore vel causa quæsitis, possint ipsi Fra-
 « tres ad fugiendam pœnam excommunica-
 « tionis et carceris ac privationis officiorum
 « et omnium actuum legitimorum latæ sen-
 « tentiæ, aut ad subterfugiendum correctio-
 « nem, examinationem, reformationem, et
 « tuam sive vicariorum, tibi subditorum,
 « obedientiam, ad conventus et loca, tuæ curæ
 « non commissa, confugere; neque, si jam
 « confugerint, vel deinceps confugere con-
 « tingeret, ministri, custodes, guardiani seu
 « quicumque alii Fratres, tibi non subditi,
 « cujuscumque conditionis, gradus et digni-
 « tatis existerent, sub pœna privationis officii
 « sui et excommunicationis latæ sententiæ et
 B « privationis omnium actuum legitimorum,
 « minime audeant illos recipere aut forte re-
 « ceptos, vel in posterum, quod absit reci-
 « piendos, retinere contra tuum velle, vel
 « vicariorum, tibi, ut præmittitur, subjecto-
 « rum. Nolentes propterea, quod aliquis me
 « inferior etc. quacumque dignitate et aucto-
 « ritate præfulgeat, de cura et regimine ac
 « gubernatione omnium Fratrum, tibi, ut
 « præmittitur, in Citramontanis partibus sub-
 « ditorum, durante tempore præfati vicaria-
 « tus tui, in aliquo te quomodolibet impedire,
 « aut te aut quibus commiseris, inquietare,
 « seu quovis modo molestare præsumat, sub
 « pœnis et censuris prælibatis. Reservata ta-
 « men mihi potestate, te et alios vicarios et
 « subditos, quoties casus exegerit, et op-
 « portunum videbitur, personaliter dumtaxat
 « visitandi, corrigendi, puniendi et alia fa-
 « ciendi, quæ circa hujusmodi videbuntur
 « opportuna; salvo, quod contra te, non nisi
 « de consensu vicariorum, ad aliquam pœ-
 « nam, saltem gravem, procedere non intendo,
 C « non tamen similiter contra alios earumdem
 « partium. Non intendo tamen per concessio-
 « nem hujusmodi, quod tu aut Fratres præ-
 « fati, de Observantia nuncupati, loca Con-
 « ventalium possis seu possint recipere. Tu vero
 « tam diligenter, tam provide et sollicite ac
 « vigilanter studeas præfatum vicariatus offi-
 « cium exercere, ut, præter æternæ vitæ
 « præmia, valeas apud Sanctam Sedem apo-
 « stolicam, me et totum Ordinem merito
 « commendari. Vale in Domino Jesu et ora
 « pro me. Datum Senis, die xiii Julii anno
 « Domini 1443. »

etiam pro mo-
 nialibus S.
 Claræ:

110 Nos igitur salubrem et necessariam et plurimum fructuosam ipsi Ordini et Observantiæ Regulari dispositionem, a prædicto generali ministro de dicto Joanne de Capistrano factam, attendentes, ac ipsam apostolicis favoribus et præsidiiis stabilire cupientes, vicariatus hujusmodi constitutionem et deputationem, de prædicto Joanne de Capistrano factam, ut præmittitur, motu proprio, non ad ipsius Joannis vel

alterius pro eo nobis super hoc oblatae petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate et ex certa scientia, supplendo omnes et singulos defectus, si qui intervenerint in eisdem auctoritate apostolica confirmamus et approbamus, ac præsentis scripti patrocínio communimus. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis, approbationis et communionis infringere etc. Datum Senis, anno Incarnationis Domini 1443, kalendis Augusti, pontificatus nostri anno xiii. *Quia tamen minister generalis in supra citatis litteris nullam faciebat mentionem de monasteriis et monialibus S. Claræ, adherentibus Observantiæ Regulari, aliis litteris, datis viii Augusti ejusdem anni hunc defectum supplet, ac S. Capistrano eandem potestatem tribuit in istiusmodi moniales, earumque monasteria, ac eam, quam eidem in Fratres et eorum loca contulerat; ita ut esset etiam monialium vicarius generalis cum plenitudine potestatis (1). Sed ante istiusmodi delegationem, jam erat pro monialibus S. Claræ commissarius generalis Joannes noster. Cujus rei luculentissimum habemus testimonium in epistola, ad S. Coletam, monialium Clarissarum reformatricem, data Bisuntii die viii Novembris 1442, quam ipsi S. Coletæ, quam ejus confessorio Fr. Petro de Vallibus concedit, ut possint eligere unum vel plures fratres Observantiæ, in visitatores conventuum, jam erectorum aut in posterum erigendorum. Imitamentum hujus epistolæ eo lubentius infra damus, quod et subscriptionem manus propriæ Sancti nostri habeat et directa sit ad S. Coletam, quæ, ut omnes norunt, Gandavi diem suum obiit. Dicitur tamen, S. Capistranus aliquantum mitigatam voluisse primævam Regulam S. Claræ (2). En epistolam ligno incisam cujus autographum exstat in thesauro Reliquiarum conventus Gandavensis, apud FF. Minores Observantiæ, quorum benevolentiae transsumptum debemus. Ipsas litteras ante dabimus formis ordinariis. Christo Deo devotæ Sorori Coletæ Ordinis Sanctæ Claræ in Sponso Virginum nostræ carissimæ filiæ frater Joannes de Capistrano Ordinis Minorum a Sede apostolica et a reverendissimo patre vicario generali in provinciis Cismontanis commissarius salutem et pacem in Domino sempiternam. Cupiens F paterno affectu te in Domino consolari omnes gratias a reverendissimis patribus ministris generalibus tibi et confessori tuo fratri Petro de Vallibus, necnon confessoribus conventuum sororum per te ædificatorum et eciam ædificandorum concessas et approbatas per præsentem ratifico et confirmo, ac ratificatas et confirmatas præsentium tenore decerno: insuper tibi et tuo dicto confessori eodem tenore concedo quod unum nostri Ordinis fratrem probatæ vitæ et boni testimonii, vel plures nominare possitis pro officio visitationis exercendæ tam super sorores dictorum conventuum quam super fratres in dictis conventibus degentes; cui vel quibus sic nominato vel nominatis præsentium tenore eandem facultatem et potestatem concedo et per præsentem concessa denuntio, quam præfati generales ministri visitatoribus prædictorum conventuum alias concesserunt, mandans per obedientiam salutarem fratri vel fratribus sic nominato vel nominatis, ut officium visita-*

AUCTORE
 J. V. H.

(1) Wadding. Annal. tom. XI, pag. 179. — (2) Melloui. Atti

et mem. di S. Caterina da Bologna. pag. 229. not. II.

tionis

AUCTORE
J. V. H.

tionis reverenter suscipiant et susceptum diligenter ac devote exercent. Vale in Christo Jesu

et ora pro me. Datum Bisuntii dieviii mensis Novembris anno Domini m^o cccc^o xlii^o fr. Johannes.

J. V. H.

Xpo deo devote sorori celesti ordinis sancte clare in sponsa virginis nostre carissime filie frat' iohannes de capistrano ordinis minor' ascedaplica et arencendi^{mo} patre nro quali^{mo} in p'mis asmontanis commissarius salute et pacem i dno sempiterna / Inspiciens patre affectu te in dno consolari omes gralias arencendi^{mo} prius nris qualibz tibi et confessori tuo fral pet' de anallibus nec no et confessoribus concultu fore p' te casica torn et oia edificandoz concessas et approbas p' p'sentes ratifico et confirmo / ac ratificas et confirmas p' p'ntem de cerno / insup tibi et tua dicto confessori eode tenore conceda q' b'm nro ordinis fratie p'bate nre et boni testoni / ul plures nominare possas p' officio visitacionis celebranda ta sup sorores dictor concultu q' sup frs i dno concultu de gentes / cui nclq'mbz sic nominato ul nonnatis / p'ntu tenore eandem facultate et p'ntem concedo et p' p'sentes concessa de nro qua p'fat' gualis nris visitacionibz p'dictor gualit' al concessit / mandaus p' obiam salutare fral ul fribus sic nominato ul nonnatis ut officiu visitacionis reverenter suscipiant / et susceptu diligenter ac devote exerceant vale nro p' ihu et om' p' me datu bisuntii dieviii mensis novembris anno dmi m^o cccc^o xlii^o

F. J. V. H. manu sua me B. 2

et conventum
Aram Celi ac-
cipit.

111 Acceptis vicariatus litteris S. Capistranus commissum sibi munus, quod difficilius, eo diligentius exercere cepit, omnes provincias visitans, vitia eradicans, ad virtutes omnes excitans, bonos præmio, malos pœna afficiens, et quod efficacissimum est, subditos vitæ suæ integerrimæ exempload accuratam suscepti instituti observantiam cogens. Ipso porro anno, quo officium vicarii generalis Observantium coepit Sanctus noster, Eugenius Papa in locum Aramceli, præcipuum Fratrum Minorum in Urbe conventum, amotis conventualibus, Observantes induxit, datis diplomatibus, quæ apud Waddingum in Regesto Pontificio legi possunt (1); commisitque protectionem dicti conventus senatori et conservatoribus Urbis (2). Accepta, pergit Waddingus (3), possessione, B. Joannes Capistranus ædes resarcivit, templum polivit, suis concionibus celebravit, lapsam disciplinam restauravit; et vocatis ex aliis provinciis viris doctis et religiosiis, in vertice romanæ majestatis (id est in capitolio, supra quod Araceli exstructa est) eminentem speculam contra Ordinis adversarios constituit atque supra excelsum candellabrum clarissimam sui instituti lucernam accendit. Ex præcipuis nationibus patres aliquot discretos constituit, qui et suæ gentis negotia curarent, et adventantibus satisfacerent contreraneis. Duos deputavit commissarios, qui duarum familiarum ultra et citra montes res pertractarent, præscriptis unicuique rebus et terminis suæ commissionis. Ab illo tempore prudentissima hæc rerum dispositio perduravit, summo utriusque familiæ consensu; atque hinc origo sumenda est bipartitæ auctoritatis inter Observantes, quam prius integram exercebat solus procurator generalis. Cuncta hæc rata habuit et commendavit Eugenius Pontifex. Petrus Van den Haute in suo Breviario

Historico Ordinis Minorum dicit (4), ante annum 1517 nec nomen nec rem fuisse commissarii: sed tunc exortam hanc dignitatem, quando, totius corporis Religionis generali ministro instituto, alternatim ex Cis- et Ultramontana familia, pro illa, quæ ista vice ministrum generalem non habebat, eligebatur commissarius generalis, qui illam regeret, tamquam prælatus ordinarius, sed ministro generali subjectus, ac illius vices gerens. Verum hæc inter se nomine magis quam re pugnant. Nam Petrus Van den Haute, dum hæc dicit, agit de novo quodam officio, creato anno 1517, et paulo infra agens de hac ipsa ordinatione S. Capistrani, affirmat pro qualibet familia fuisse generalem curiæ officialem cum titulo commissarii: inde ergo, ait, Observantes habuerunt suos procuratores et agentes, licet aliter nominarentur (5).

F

§ X. Conventualium conatus, ut Observantes sibi subijciantur, repellit S. Capistranus.

Elapso fere sui vicariatus triennio, S. Capistranus convocavit Romam in conventum Aracelitanum capitulum generale Observantium, in die, ait Waddingus, Pentecostes, hoc anno 1446 in diem v Junii incidentis. Eo in capitulo quod separatim a conventualibus celebrari permiserat Eugenius Papa (6), S. Joannes vicariatuum suum deposuit, et coram Pontifice, qui omnibus actis capitularibus interesse voluit, electus fuit vicarius generalis Jacobus de Primaditiis Bononiensis, vir doctrina, pietate et miraculis illustris (7). Caverat autem Pontifex, ne Antonius de Rusconibus et conventuales, qui et ipsi sub idem tempus capitulum generale ad

Capitulum Observantium celebrat;

(1) Wadding. Annal. tom. XI, pag. 478 et 380 — (2) Ibid. l. c. — (3) Ibid. pag. 244. — (4) Pag. 238. — (5) Brev. hist. pag. 246. —

(6) Wadding. Annal. tom. XI, pag. 251. — (7) Ibid. pag. 254.

A Montem Pessulanum in Gallia celebrabant, de Fratrum de Observantia regimine ullatenus se intromitterent, nisi eo modo, quo fuerat Senis concorditer ordinatum, ut diximus supra numm. 104 et seqq. (1). Nihilominus Antonius, minister generalis, noluit Primaditium, ab Observantium familia electum, confirmare, quia, ut asserebat, capitulum sua auctoritate convocari, ipsoque praesente celebrari debuisset. Aegre tulit huiusmodi argutias Pontifex, utpote qui Primaditii electionem auctoritate apostolica confirmavisset litteris datis pridie non. (vi) Maji a Waddingo exhibitis (2). Sed hae ipsae litterae sua non carent difficultate, quam ab historiographis Ordinis Minorum solutam non invenio. Nempe quoniam Eugenius electionem Primaditii confirmat vi Maji, jam ergo capitulum illa die celebrabatur: ast altera ex parte, teste Waddingo aliisque (3), idem capitulum convenisse dicitur sub festum Pentecostes, eo anno in diem v Junii incidentis, adeoque toto ante mense Eugenius ratam habuisset electionem, non tam factam, quam faciendam. Censeo itaque expungendum festum Pentecostes, et substituendum initium Maji tamquam principium capituli, in conventu Aracœlitano celebrandi: errorem vero derivatum censeo ex more, quo consueverant et consuescunt Minores habere festa pentecostalia tamquam dies specialiter deputatos ad comitia sua celebranda: atque hinc factum existimo, ut scriptores, quum viderent capitulum generale mense Majo congregatum, id ad festum Pentecostes ex more, erronee tamen, traduxerint. Similem errorem redarguit Waddingus in celebratione capituli sequentis seu anni 1449, ut infra num. 115 monstrabimus.

nomine exues incredulitatem. » Atque dein hæc ipsa verba in litteris, ad Pontificem Nicolaum datis, in memoriam revocavit. Et vero praefidens videbatur vaticinium, ut qui intra menses admodum quatuordecim ex canonico Bononiensi ad summi pontificatus apicem ascenderet: veram tamen prophetiam probavit eventus: die xxvii Novembris 1445 creatus episcopus, die vi Martii 1447 electus fuit summus Pontifex Thomas de Sarzana sub nomine Nicolai V.

AUCTORE
J. V. H.

114 Statim porro ab inito vicariatus sui officio voluit Sanctus, ut studia literarum inter Observantes florerent: ac propterea in Constitutionibus, anno 1443 editis, praescripsit (6), omnibus vicariis, suae curae commissis, in quibuslibet partibus Cismontanis, quatenus, habita notitia (de voluntate Pontificis et Cardinalium), quam citius poterunt, quilibet vicarius in sua provincia determinet unum vel plura loca juxta possibilitatem et aptitudinem Fratrum provinciae, in qua vel in quibus locentur Fratres idonei ad docendum pariter et discendum, qui proficere valeant, nedum in primitivis scientiis (litteris humanioribus et philosophia), sed etiam in sacra pagina, Deo duce. Et hoc cum affectu et sine dissimulatione fieri debeat per quemlibet praedictorum, ad meritum obedientiae salutaris: ut tam praedicatores quam confessores, sine defectu et errore, ad Dei gloriam et animarum salutem, eorum officium valeant exercere: alias erit in praedictum conscientiarum vestrarum, si quemquam promoveritis ad officia praebata, nisi idoneum et sufficientem. Vicarii quoque et guardiani non occupent nec occupari permittant Fratres idoneos ad discendum, neque in scribendo * neque in aliis laboritiis, nisi in quantum inevitabilis necessitas suaderet. Non sine quorundam obmurmurationibus recepta est Sancti nostri ordinatio; utpote qui timerent, ne per scientiam et eruditionem periret aurea simplicitas et humilitas vera. Sed vanum hunc fuisse timorem monstrant plurimi viri e familia Observantium doctrina non minus quam sanctitate illustres, qui ab ipso Ordinis principio ad usque nostra tempora floruerunt. Ad discutendas istiusmodi difficultates specialem Sanctus lucubravimus tractatum de promovendo studio inter Minores Observantes. Caeterum quandoquidem, ut docet S. Bonaventura in Determinationibus Quaestionum circa Regulam S. Francisci, Quaest. ii (7), Fratres Minores ex apostolicae Sedis missione praedicationis opera et confessionis fidelibus impendant, concludit S. Doctor necessitatem studii literarum, quae optime, ut monstrat experientia, cum simplicitate et humilitate conciliari potest (8). Quidquid itaque sit de controversia, olim inter Armandum de Rancé et Joannem Mabillon agitata, hæc nullatenus studia litteraria Ordinum Mendicantium attingit.

studia literaria promovet;

E

* id est transcribendo

113 Tempore triennalis regiminis Jacobi Primaditii obiit Eugenius, scilicet die xxiii Februarii 1447; quo tempore S. Joannes Capistranus Aquilæ in Vestinis agebat. Cum fratre autem Nicolao Teutonico pensum sacerdotale persolvens, quum ex pia consuetudine ac summa erga sedem apostolicam reverentia, Officio divino adderet collectam ordinariam pro Papa, ad illa tamen verba: famulum tuum Eugenium, subrogavit nomen Nicolai seu Thomæ de Sarzana: quatenus videlicet spiritu prophetico vir sanctus praevideret et praediceret, futurum Pontificem appellandum fore Nicolaum. Etenim intervallo dierum duodecim, seu a die xxiii Februarii quo obiit Eugenius, ad vi Martii, quo Nicolaus electus fuit, fieri non potuit, ut Aquilæ, in civitate lx milliaribus (4) Roma distante, uterque eventus simul ignoraretur; certe isto xii dierum intervallo, prius innotuit obitus Eugenii, quam electio Nicolai; ac proinde ista mutatio in oratione supracitata brevi post Eugenii obitum tempore, probabilius ipsa die xxiii Februarii, accidit. Sed summum pontificatum ipsi Thomæ praesignaverat S. Joannes: quum enim ad Thomam, sedi Bononiensi v kal. Decembris 1445 admotum (5), gratulaturus accederet, nihil simile cogitanti dixit vir sanctus: « Ad cardinalatum curris, et ad pontificatum festinas. » Rubore suffusus episcopus, ut vana istiusmodi praesagia omitteret, admonuit. Cui Capistranus: « Secundum nomen tuum, ita et fides tua: Thomam te nunc exhibes, sed cito cum

115 Jacobus Primaditius, absoluto fere anno 1449 vicariatus sui triennio, capitulum Observantium convocavit in conventum Nemoris de Mugello, locum S. Francisco olim concessum, et ob desertionem Conventualium ad Observantes devolutum (9). Id autem in celebrando capitulo singulare contigit. Morbo suo per dies xv impeditis comitiis, ne Cosmas Me-

iterum vicarius generalis,

electionem Nicolai V praedicit;

C

F

(1) Wadding. Annal. tom. XI, pag. 234. — (2) Ibid. pag. 233. — (3) M. Ang. a Neap. chronol. Ord. Min. pag. 114. — (4) Cfr La Martinière. Dict. geogr. vº Aquila. — (5) Ughelli. Ital. Sac.

tom. II, col. 34. — (6) M. Ang. a Neap. chronol. Ord. Minor. pag. 106. — (7) Operum. tom. VII, pag. 336. — (8) Cfr Wadding. Ann. tom. XI, pag. 223. — (9) Gonzag. Orig. Seraph. pag. 230.

diceus,

AUCTORE
J. V. H.

diceus, *cujus expensis convenerant, gravaretur,* petiit Primaditus Vicarius, ut liceret Fratribus per castella proximasque villas sibi in posterum necessaria quærere. Ast Cosmas bono animo jussit esse Fratres, se nempe curaturum, ne quidpiam, durantibus etiam ad longius tempus comitiis, alicui deesset (1). Tandem die xviii Maji 1449, dominica v post pascha, non vero ut habent, ait Waddingus (2), Marianus et Marcus, sub festum Pentecostes, electus fuit iterum vicarius generalis familiæ Cismontanæ S. Joannes Capistranus. Prævertisse existimo Observantes suorum comitiorum initia, ne Conventuales, eodem tempore suum capitulum celebrantes, impedimentum aliquod electioni objicere possent. Electionem S. Capistrani confirmavit Papa Nicolaus, sexto post die, datis litteris xxiii Maji ejusdem anni ad Antonium de Rusconibus, ministrum generalem, sequentis tenoris (3): Dilecto filio Antonio etc. Dilecte fili, salutem et apostolicam benedictionem. Profecturus ad capitulum dilectus filius Fr. Joannes de Capistrano ad præsentiam nostram se contulit, et, ut nobis enuntiavit, se vicarium electum fore ac publicatum, ipsum, attenta suæ præsentis vitæ honestate ac religionis observantia, auctoritate nostra confirmavimus et pro confirmato haberi debere decernimus. Tu erga illum benigne fac et grate suscipias, sibi que favori et præsidio, nostro intuitu et suis benemeritis, esse velis in omnibus, quæ ad eum et cæteros de Observantia spectant, si nobis rem gratam cupis efficere, ac eundem confirmes: nam quo illi te favorabiliorem præstabis, eo nobis gratius futurum existimes: si vero contra fieret, quod non credimus, tanto uberiores assistentiam et favorem consequetur a nobis. Datum Spoletidi xxiii Maji, pontificatus nostri anno iii.

fratres suos,
fraudis accusatos,

116 Florentiam igitur, quæ in civitate circa festum Pentecostes, illo anno 1449 in ipsas kalendas junias incidentis, capitulum generale Ordinis celebrabat Antonius de Rusconibus, minister generalis, adiit S. Joannes Capistranus. Et quidem Antonius ratam habuit electionem Capistrani in vicarium generalem: sed simul capitulares ægre admodum ferebant, familiam, numero, sanctitate, principum favore et opinione populorum illustrem, e gremio suo divelli: adeoque viis omnibus tentandum sibi existimabant, ut hæc divisio, Eugeniana præsertim bulla, quam numm. 105 et seqq. attulimus enata et confirmata, tandem tolleretur. Conventualium conatibus favebant quoque non pauci inter Observantes, severioris disciplinæ et arctioris paupertatis pertæsi. Prætendebant scilicet, Regulam S. Francisci exigere, ut omnes Fratres haberent ministrum generalem, cui tenerentur obedire. Quasi vero ad sedem apostolicam non pertineret dispensare in iis omnibus, quæ ab eadem auctoritatem suam mutuata sunt: hoc est nempe, ut recte animadvertit Waddingus (4), excolare culicem et camelum glutire*: nisi itaque S. Francisci Regula extollatur supra canones universalis Ecclesiæ, denegari non potest Pontifici potestas relaxandæ Regulæ Franciscanæ, utpote qui possit, omnibus fatentibus, leges ecclesiasticas solvere, secundum opportunitatem personarum

* Matth.
XXIII, 24

et temporum. Quamvis autem Conventualium tentamina tunc inania fuerint, nihilominus fraternitatis vinculum solvi cæpit, non quidem in Cismontana, cui præerat S. Capistranus, familia, sed in Ultramontana: nam eodem anno, xiii kal. Decembris, Nicolaus V ad petitionem Joannis de S. Anna, ministri provincie Castellæ in Hispania, concessit, ut Observantes qui vellent, sub ejus jurisdictionem redire possent. Similes fere litteras idem Pontifex dederat jam pridie kal. Septembris 1447 pro provincia Turonensi in Gallia (5).

117 Erat id pro Observantium familia vulnus, defendit, in reliqua membra vitium paulatim inserturum, ut monstrat Waddingus ad annum 1454 (6). Sed maxime damnosæ Observantiæ erant rationes, quibus concessio Castellana innitebatur. Etenim Nicolaus Papa in sua bulla dicebat, Eugenium prædecessorem suum, sinistra, ut verisimiliter creditur, informatione circumventum, Observantes jurisdictioni ministrorum subtraxisse; conventus et fratres de Observantia simulate et contra eorum mentem et libertatem, ut sententias, censuras et pœnas, in litteris Eugenii contentas evitarent, vicariis de Observantia, non sine suarum scrupulo conscientiarum obedivisse (7). S. Capistranum fugere non poterat, quantum vulnus Observantiæ infligeretur per istiusmodi insinuationes, facileque prævidebat ex hac libertate, prætextu conscientie vestita, regularem disciplinam enervatum iri. Quapropter, ut malum imminens a familia sua averteret, jussit Capistranus fratres suos orationi et jejuniis instare. Præ omnibus ferventissime Deum deprecatus est Franciscus a Pavia, cui apparuit Christus, et moerentem consolatus, dixit (8): « Ut quid propter ista turbaris? Cur tantopere commoveris? Cujus est hoc opus? Cujus familia? Nonne mea? Ego prosperabo et crescere faciam in gentem magnam, quæ præ multitudine numerari non poterit. Quis e tot diversisque nationibus sodalitium hoc coagmentavit? Quis adeo brevi tempore, tot contradicentibus, multiplicavit? Ego feci, ego ab inimicis defendam. Qui vos conturbant, non facient impune: ab hac vita resilientes pœnitebit, sed perseverantes bene habebunt; pro desertoribus alios substituam, qui eorum coronas suscipiant. » Hisce verbis ipse S. Capistranus confortatus, Pontificem adiit, artes adversariorum detexit, contra calumnias obarmavit: idque tandem obtinuit, ut Eugeniana bulla suo in robore in Cismontanis perstaret.

118 Neque sua Ultramontanæ familiæ consilia desiderari patiebatur Capistranus. Mortuo enim istius familiæ Vicario generali, Joanne Pieroche seu Mauberto, die xxiv 1450, Athi in Hannonia (9), Theodorico Aurigæ, provincie Franciæ vicario, commisit Pontifex curam convocandi et regendi capitulum generale, quod Barcinonem ad diem Pentecostes, anno 1451 in xiii Junii incidentis, convenit. Monuit autem S. Capistranus patres Ultramontanos, ut prudenter eligerent, datis litteris, quas ex Waddingo subjicimus (10): Reverendis in Christo dilectis patribus et fratribus Regularis Observantiæ, in capitulo generali Barcinone congregandis. Reverendi in Christo patres, præ-

et Ultramontanos

(1) Gonzag. Orig. Seraph. pag. 231. — (2) Ann. tom. XII, pag. 28. — (3) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 29. — (4) Annal. tom. XII, pag. 31. — (5) Ibid. tom. XI, pag. 290. — (6) Ibid.

pag. 212. — (7) Ibid. pag. 33. — (8) Ibid. pag. 31. — (9) Ann. tom. XII, pag. 63. Cfr Raissii Auctar. SS. Belg. ad XXIV Aug. — (10) Ann. tom. XII, pag. 109.

ceptoresque

AUCTORE
J. V. H.

A ceptoresque mei præcipui, gratiam salutarem et pacem in Domino sempiternam. Intellecto superiori tempore obitu recolendæ semperque venerandæ memoriæ communis patris nostri fr. Joannis de Mauberto, ut debui, non potui non condolere, tum propter suarum virtutum præstantiam et vitæ sanctimoniam, tum propter communem utilitatem, qua privati sumus. Equidem ad summam mihi censeo accidisse mœstitiam, tanto patre nos esse orbatos, qui communis pater, pastor ovium euangelicarum, dux magnæ sortis exercitus Christi optimus exstiterat: ejus sane obitus tantam mihi contulit molestiam et dolorem, quod nesciam, quid gravius, quid difficilius, quidve acerbius potuisset afferri. Quamquam, quum me ipsum recolligerem, et naturam ac humanarum rerum fragilitatem contemplerer, ratio ipsa facile minuit et delinivit dolorem meum: tum vero maxime, quandoquidem illum non obiisse, verum potius revixisse et ad amœna paradisi spatia evolasse, non solum persuadeo, sed certior sum. Sed de his hactenus.

ad bonam electionem Vicarii

119 Et ne noster nimium protrahatur sermo, venio ad ea, de quibus necessarius sermo habendus est. Certior factus sum fide digna relatione, colendissimi patres, institutum atque sancitum esse, ut generale capitulum vestrum Barcinone, futuro festo Pentecostes omnino celebretur, pro novo patre novoque pastore eligendo, quod tantam mihi attulit lætitiā et jucunditatem, ut id contra omnem pristinum dolorem consoletur. Sed animadvertite, quæso, patres, vobis eligendum esse virum utique bonum, integrum, pium, eruditum, expertum atque sanctum; nam sic omnis ratio persuadet, ut, quales estis, talem pastorem eligatis. Spiritus Sanctus vobis, illum invocantibus, concedat pacificum virum, qui unanimes vos gubernet; clementem, qui errata fragiliter remittat, et possit compati infirmitatibus subditorum; prudentemque, qui regenda omnia optimo et maturo consilio regat; justum denique, qui obstinatos zelo tuendæ ac servandæ Religionis percutiat. Vos autem velim esse intentissimos, ut eligendus ardentissimus sit zelator totius nostræ familiæ, quæ Observantiæ sibi nomen vindicat, adhæreatque semper voluntati fratrum in Italia, adeo ut semper uno animo unoque corde, tum factis tum opere vos una nobiscum sitis. Admoneatur autem ut de omnibus occurrentibus, quæ ad dedecus vel incommodum aliquo pacto totius nostræ familiæ accidere possent, reddat nos Italicis diligentissime certiores, ut nos propinquiores curiæ Romanæ valeamus de remedio opportuno providere. Inveniet sane omnes nos semper paratissimos ad vota et ad utriusque familiæ defensionem et tutelam.

faciendam hortatur.

120 Hæc quidem omnia si recte feceritis, optimi patres, reflorescet utraque familia, ædificabitur sæculum, lætabitur Ecclesia, congaudebunt Angeli, congratulabitur Christus, collætabitur sancta et invidua Trinitas unus Deus; illa quoque Mater Domini pudicissima, ut de B. Francisco nihil dicam, in cujus pio gremio nostra Religio coaluit et excrevit, ju-

cundo præsidio vobis aderit, ut Euangelium Filii, quod ante professi estis, tanta faultrice adjuti, sine macula calumniæ observetis. Erigite itaque animos, amplissimi patres, et pariter imploremus merita vetustissima patrum, excitemus gratiam majorum nostrorum; præsidio quorum adsit sanctæ vestræ congregationi pulcherrima caritas, quam persuadet religio; adsit pax, quam natura ipsa proclamat; adsit concordia, quam christianum nomen sublimiter edocet; adsit veritas, quæ suis viribus nixa, omni tempore superat, vincit et triumphat; adsit denique unitas, quam parit Ecclesia; quam præbet gratia, quam tribuit Christi Domini ac Dei nostri summa benevolentia; ut pastorem utique religiosissimum et sanctum eligere possitis, ut vobis utilitati et præsidio, nobisque comodo et jucunditati sit futurus. Valete in Christo Jesu, et me vestris sacris orationibus quam diligenter commendate, meque utimini arbitrato vestro, dum mihi vita comes. Venetiis xiii Aprilis 1451. Vester, etsi inutilis, fidelis tamen coadjutor et servus, fr. Joannes de Capistrano, manu propria. Optime, ut videtur, cecidit electio in capituli præsidem, Theodoricum Aurigum, qui commissarium suum pro natione Hispanica instituit Alphonsum Borroxium; cujus labore et industria confirmata fuit Regularis Observantia in regnis Hispaniarum (1).

E

§ XI. Varios Sanctus fundat conventus Observantium in Italia; et Tertium Ordinem in tutelam suscipit.

Adolentem Observantium familiam S. Joannes Capistranus non solum rexit sua prudentia et ab adversariorum obtrectationibus, quæ etiam, ipso in Germania existente, vehementius creverunt, vindicavit; sed præterea domiciliorum multiplicatione promovit. Ut omittamus fundatos per Germaniam conventus, de quibus infra agemus, hic loci tantum eos conventus et monialium asceteria referemus, de quibus per Annales suos agit Lucas Waddingus, ad cujus narrationem vix quidpiam adjiciunt Sancti biographi aut historici Ordinis. Primus conventus, quem a S. Capistrano fundatum novimus et de quo supra num. 63 nos acturos promissimus, est Capistranensis. Etenim Sancti prædicatione excitati ejus cives, statuerunt construere asceterium, posteris etiam profuturum: quumque ambigeretur de loco, Sanctus, qui in aperto aere prædicabat, dixit, conventum ædificandum eo loco, quo columbæ, tunc super audientium capita volitantes, requiescerent. Et hæc post vagum incertumque volatum, tandem in agrum subisterunt juxta vetus castrum, quod ad comites Celani pertinebat. Istic ergo ærepublico, comitibus Celani fundum concedentibus, exstructum est cœnobium, in eoque sacellum, S. Capistrani titulo postmodum insigne, in cujus thesauro hactenus conservantur, ejus scripturæ, jocalia seu vasa sacra et diplomata pontificia. In Registro secundi ejus vicariatus reperiuntur pacta

Conventus Capistranensis

F

(1) Cfr Wadding. Ann. tom. XII, pag. 110 et 342.
Octobris Tomus X.

AUCTORE
J. V. H.

conventa cum opificibus, conventum fabricaturis, ejus manu scripta die xxv Julii 1449 (1). Hisce adjicit Waddingus præcipuam partem instrumenti, quod Cobella seu Jacoba, Celani comitissa, dedit, quodque summum ejus erga sanctum virum affectum indicat. Idem et nos ex Waddingo hisce actis inserimus (2).

fundatur a
Comitissa Celani;

122 Cobella de Celano, comitissa Celani etc. omnibus Christi fidelibus salutem æternam et sinceram in Domino voluntatem. Immensa Dei nostri beneficia mente perspicua recensentes, quas, quales et quantas gratiarum actiones debitas Altissimo referamus, nec mens nostra debilis concipere potest, nec lingua proferre, nec manus articulus designare; quum tot et tanta jam pristinis vetustissimisque temporibus retroactis, nostris magnificis excellentissimisque antecessoribus dona contulit successive, nobisque pariter hac nostra ætate fragili munera non mediocria præstitit dignative, nostramque personam ac statum a multiplicibus periculis et discriminibus dignatus est, iteratis et frequentibus vicibus, non nostris meritis, sed ejus exuberantissima bonitate liberare. Quare ad bonorum cunctorum temporalium et spiritualium largitorem nostræ mentis oculum elevantes, nostrique ingenii aciem pro viribus erigentes, obnoxias nos ipsas recognoscimus et strictius obligatas; avide cupientes, si non pares et condignas, quales debemus et tenemur, saltem impares et imbecilles cunctis diebus vitæ nostræ gratiarum actiones reddere immortales juxta pusillam nostram valetudinem et virtutem; et quas per nos ipsas condignas laudes exsolvere non valemus, per suos devotos famulos, suoque cultui dedicatos anhelamus perpetuis temporibus explicari; ferventi desiderio intendentes, ad hæc possibiliter opem ferre, curam gerere, operam præstare, nec non consilium æquanimiter et auxilium exhibere, optantes bona temporalia in æterna præmia commutare.

ad preces S.
Capistrani;

123 Unde ad perpetuam rei memoriam, universis et singulis Christi fidelibus, ad quos præsentis nostræ patentes litteræ et præsens authenticum privilegium pervenerit in futurum, harum serie notum facimus et testamur, quod de licentia, beneplacito et liberalissima voluntate magnifici et excellentis domini consortis nostri, D. Leonelli Acclozemora, comitis Celani, strenuissimi militis et armorum capitanei etc. Venerabilis in Christo pater et fidelissimus orator noster ac sollicitus promotor ad exercitium virtuosum, atque prædicator et exhortator noster ferventissimus et devotus ad capessendam gloriam sempiternam, fr. Joannes de Capistrano, Ordinis Minorum, suffultus auctoritate apostolica, nobis evidenter patefacta, recepit seu recipi fecit quemdam novum locum sub vocabulo seraphici Christi Confessoris, B. Francisci, sub cujus vexillo et Ordine ipse idem fr. Joannes, in Observantia Regulari professus, exhibet Altissimo famulatum, et ad quem gloriosissimum Christi Confessorem, B. Franciscum, devotionem præcipuam gerimus cordialem, in pertinentiis terræ nostræ Capistrani, in loco ubi dicitur Palumbara, apud

monticulum Castri Veteris, ubi fertur, serenissimum olim regem Desiderium fecisse bastitam, ad debellandum perfidos infideles et Sarracenos, inhabitantes in antiqua civitate, quæ Fidena tunc temporis dicebatur. Nos itaque ad prosecutionem et perfectionem dicti loci, ecclesiæ et domorum cum necessariis et congruentibus officinis, ad usum et habitationem Fratrum dicti Ordinis, qui de Observantia nuncupantur, ad divinum cultum perpetuo exhibendum, omnem nostræ auctoritatis plenitudinem offerentes, permutationes, donationes et concessionem, seu quolibet et quoslibet nuncupandas alienationes, hinc inde factas, pro dicto loco ædificando per homines dictæ terræ nostræ Capistrani, prædicto fr. Joanni vel alteri cuicumque personæ directas et collatas, recipienti pro Ordine et Fratribus antedictis, ferventiori devotione accensæ et animosius animatæ acceptamus, confirmamus, approbamus et omnibus modo, jure, via et forma, quibus melius possumus roboramus: et ex certa nostra scientia et amplissima liberalitate nostri pectoris, totum et quidquid ad jurisdictionem nostram pertinet et ad nostræ curiæ jura spectat et contingit aut posset quomodolibet pertinere, sive ratione tertiariæ ex alienatione rerum nobilium et feudalium, sive quibuscumque aliis rationibus et causis, prædicto fr. Joanni recipienti, ut supra, concedimus, donamus, cedimus, tradimus et integraliter ac plenarie relaxamus, etc. Datum in castro nostro Galliani, anno 1447 die 1 mensis Decembris, xi indictione.

124 Vicinum Capistrano monasterium fundavit S. Joannes anno eodem, nempe 1447: quum enim in civitate Aquilana verbum Dei seminasset, eum inter cætera fructum tulit, ut Virgines tertii Ordinis S. Francisci, jamjam Regulam S. Augustini sub regimine FF. Prædicatorum solemniter professuræ, mutato consilio, et de licentia eorum, quorum intererat, arctiorem Regulam S. Claræ assumpserint (3). Eam autem assignationem parthenonis (nam fundatio ex testamento jam sub Clemente VI, id est ab integro fere sæculo exsistebat) Sancto nostro præcipue esse tribuendam monstrat bulla Nicolai V, monasterio concessa, in qua dicuntur istæ femine in congregatione satis honeste, caste, laudabiliter et devote, aliquæ etiam ex eis sinceritatis et virginalis pudoris integritate vixisse, ad perfectiorem statum, ac frugem melioris necnon arctioris vitæ aspirantes, consiliis et prædicationibus dilecti filii, fr. Joannis de Capistrano, Ordinis Fratrum Minorum, professoris, inductas, primam Regulam S. Claræ profiteri, et in illo perpetuo Altissimo famulari ferventius concupiscere. Ac dictum monasterium sic erectum regimini et gubernationi Vicarii Fratrum Ordinis Minorum de Observantia provinciæ Pennensis subjicitur (4). Anno porro sequenti, nempe 1448, dum S. Capistranus ultro citroque ab Urbe ad Aprutios, ad promovendam causam canonizationis S. Bernardini discurreret, conventum Fratrum de Observantia, Ursinæ seu Orsoniæ (Orsogna) in Aprutio Citeriori, ære oppidanorum ædificandum sub titulo B. Virginis Annuntiatæ,

(1) Wadding. Ann. tom. XI, pag. 312. — (2) Ibid. l. c. —

(3) Ibid. pag. 322. — (4) Ibid. pag. 313.

admisit

A admisit (1). Eodem circiter tempore in oppido Campi diocesis Aprutinæ (Teramo) in Aprutio Ulteriori, Sanctus noster conventum Fratrum accepit, imo de licentia Pontificis Maximi, civibus Camplensibus, fundando novo conventui imparibus, concessum fuit, ut quamdam vineam, ad ipsos pertinentem, venderent, cujus pretium construendo asceterio insumeretur. De hac fundatione exstat bulla Nicolai V, in qua expresse dicitur, S. Joannes Capistranus habere auctoritatem ad fundandos conventus, quamvis tunc quidem vicarii generalis officium non teneret (2).

Trojæ

125 Idem Sanctus noster, iterum vicarius generalis, anno 1449, in mandatis dedit Joanni de Monte Alcino, vicario Provincie S. Angeli, ut curaret ædificationem conventus Trojæ, quæ civitas est episcopalis in hodierna provincia Capitanatæ, olim Apuliæ Daunie (3). Eodem quoque anno S. Joannes a capitulo generali Nemoris Romam rediens, rogavit Marianum Senensem, J. U. doctorem, ut in loco Senæ Longæ, quod oppidum Tusciæ est, conventum ædificatum vellet: annuit Marianus, conventus erectus, mutato priori titulo S. Mariæ de Monte Balbino, S. Bernardini nomen assumpsit (4). Quum autem plurimæ civitates conventus Fratrum de Observantia sibi expeterent, atque grave quandoque esset pro eorum singulis indultum Romanum exspectare, Nicolaus V, sibi gratulatus Observantiæ propagationem, concessit Sancto nostro, ut in viginti locis conventus erigendi facultatem expeditam haberet. Bullam, Sancto inscriptam exhibemus ex Waddingo (5): Dilecto filio Joanni de Capistrano, Ordinis Minorum, de Observantia nuncupatorum, professori. Inter ecclesiasticos ordines, in domo Domini militantes, id ex benedictione cœlesti Ordini tuo et illius Fratribus magis adscribitur, ut efficax testatur experientia rerum, quod ubicumque degunt, populos ad salutis gratiam evocant, sibi proficientes per vitæ meritum, et aliis nihilominus per exemplum. Quum itaque, sicut exhibita nobis pro parte tua petitio continebat, sæpe contingat, nonnullos Christi fideles ex devotione, quam ad dictum Ordinem habent, tuisque sermonibus allici ad terrena in cœlestia commutandum etc. loca quædam pro usu et habitatione tui Ordinis fratrum fundarent construerent, etc. Nos igitur etc. tibi, necnon pro tempore existentibus quarumcumque provinciarum, juxta morem Fratrum Minorum, de Observantia nuncupatorum, Vicariis, viginti loca, ubicumque consistentia, cum ecclesia, campanilibus, campanis, hortis, hortulitiis et aliis necessariis officinis, si tibi aut illis alias canonice consignentur, vel in locis ad id congruentibus et honestis, vobis per eosdem Christi fideles forsitan assignandis domibus, ecclesiis cum campanilibus et officinis hujusmodi fundari, construi et ædificari faciendi ac recipiendi et perpetuo retinendi, diœcesanorum etc. minime requisita etc. concedimus facultatem. Et insuper universis et singulis dicti Ordinis Fratribus, quos in locis hujusmodi pro tempore residere contigerit, ut omnibus et singulis indulgentiis etc. uti etc. valeant etc. concedimus: jure etc. salvo. Nonobstantibus fel. rec. Bonifacii VIII

etc. Nulli ergo, etc. Datum Fabriani, Camerini. Diœc. anno Incarnationis dominicæ 1449, pridie id. Octobris, anno III.

AUCTORE
J. V. H.

126 Quamvis autem illimitata videatur pontificia concessio viginti conventuum, ut ubicumque construi possint; restringenda tamen est ad familiam cismontanam, quam tunc regebat S. Capistranus, et ad quam solam ejus se extendebat jurisdictio. Probabiliter vi istius indulti, in insula Creta, reformatus fuit, petentibus civibus et rem urgente Francisco Dandolo, Sancti familiari et amico, conventus Minoriticus, quem Waddingus, tam in textu quam in margine, in oppido Cylei constituit: erronee, vitio forsan tythetæ (6). Nam Cyleum oppidum in Creta insula reperire non est: sed est oppidum Cytæum, ut recte scribit Gonzaga (7), quod Cellarius in suis mappis medium inter Orientem et Occidentem in limbo septentrionali; D'Anville autem in mappa, pro Historia antiqua Caroli Rollin confecta, Orientem versus in eodem limbo ponit. Hæc inter geographos diversitas derivanda est, ex eo quod antiquiores male Cytæum oppidum cum urbe Candia, vere in media insula constituta, confuderint. Ast Cytæum oppidum est hodierna Sethia, ut videre est in Atlante historico Spruneriano (8). Quod vero Cytæensis conventus idem habeatur ac Candiensis, monstrat Gonzaga laudatus dicens: conventus Cytæi (vulgo Candia): non ignorabat certe Gonzaga, quæ in urbe situs esset conventus, quem tam ipse, quam Waddingus, signant commodissimum Observantibus, illuc in itinere Hierosolymitano ultro citroque appellentibus. Dein, teste Joanne Cotavico in suo Itinerario Hierosolymitano (9), Candiæ est insignis S. Francisci basilica, cui adjunctum est Minoritarum monasterium per amplum: atqui uterque historicus Franciscanus, Gonzaga et Waddingus, dicunt conventum Cytæensem titulum S. Francisci gessisse: unde dubium non est, hos scriptores Candiensi civitati nomen Cytæi perperam affinis. Retinuit tamen Candiensis conventus aliqua annua legata, præter morem Observantiæ: sed hujusmodi moderationis ratio est, quod Fratres alioquin difficulter vitam sustinere possent, inter græcos schismaticos parum amicos, et optimates latinos, potiori anni parte in suis villis rusticari solitos (10).

in insula Creta;

E

F

127 Franciscus a Saxoferrato in mandatis acceperat a Cardinali Firmano, Ordinis Minorum protectore, ut moniales Ordinis S. Clare, presertim provincie S. Antonii, quæ republica Veneta olim fere claudebatur, ad pristinam disciplinam regularem revocaret: atque hinc factum est, ut dictus Franciscus, cooperante imprimis S. Capistrano, monasterium Perusinum Montis Lucis reformaret. Quod effectum est, regimine a Conventualibus ad Observantes translato. Quæ tamen moniales reformationem admittere recusarunt, in alias domos Conventualium dispersæ fuerunt. Quapropter, ut suus esset justo monasterio numerus virginum, et moniales, reformationem amplectentes, haberent vitæ novæ instructionem et exemplum, e monasterio Fulginate S. Lucie eductæ fuerunt Perusiam sorores viginti quatuor, die xxii De-

Perusiæ.

(1) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 11. — (2) Ibid. pag. 11 et 310. — (3) Ibid. pag. 39. — (4) Ibid. l. c. — (5) Ibid. pag. 323. — (6) Ibid. pag. 67. — (7) De Orig. Seraph. pag. 439. — (8) Cfr

Tab. LXI, LXII. — (9) Pag. 67. — (10) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 67.

AUCTORE
J. V. II.

cembris 1449, una cum, Margarita Sulmonensi abbatissæ munere functura. Brevi in tantum crevit in hoc monasterio rigor disciplinæ et sanctitatis fama, ut ex eo prodierint plures, quæ ad fundanda aut reformanda, monasteria Eugubinum, Aretinum, Biturgiense et Montisfalcense evocatæ, aliis sororibus rependerunt, quod ipsæ a Fulginatibus acceperant beneficium (1).

promovet Tertium Ordinem

128 Nec minus naviter Sanctus promovit Tertium Ordinem S. Francisci, quem et defendit, edito libro, quem inscripsit: Defensorium Tertii Ordinis, a S. Francisco instituti (2). Eundem Ordinem, ut omnes fideles Christo lucrifaceret, per Germaniam, Poloniam et Silesiam S. Capistranus mirifice propagavit. Multæ exstant, teste Waddingo (3), a variis ejusdem Ordinis ad S. Capistranum datæ litteræ, quibus Sanctum consulunt circa negotia sua; unas proferam, Cracovia scriptas, ex Waddingo (4): Reverendissimo in Christo patri fr. Joanni de Capistrano, hæreticæ pravitatis inquisitori, unicæ spei nostræ et consolatori. Humillima subjectione cum debita obedientia et reverentia jugiter præambula, Reverendissime in

B

Christo, imo sancte pater, et consolatio nostra spiritualis, lumenque unicum oculorum nostrorum. Pia vestra paternitas scire non abnuat, quod hæc sancta congregatio Fratrum et Sororum Pœnitentium de tertia Regula Seraphici Patris nostri Francisci, quam Dominus omnipotens in regno Poloniæ ignito sui verbi eloquio per V. P. innovare, plantare, erigere et seminare dignatus est, dignatur pariter imbre suorum inaccessibilium charismatum irrigare; et quanto ulterius, tanto plus et melius, ipso Domino cooperante, crescit et augetur, spectabilis et religiosi patris et fratris Ladislai de Ordine Minorum, guardiani conventus S. Bernardini, visitoris dictæ nostræ congregationis, salubribus suffulta præsiidiis et documentis vitæ commendabilis pariter et exemplis, cui protantis favoribus, laboribus curis, huic nostro Ordini per ipsum adhibitis et in futuro adhibendis, in conspectu piæ V. P. æquas et condignas gratiarum actiones impendere non valemus. Attamen V. P. super eodem patre, nobis relicto in

C

refugium et solatium singulare simul, et illi grates, utcumque vestris et illius meritis impares impendimus, Deum pro felici statu vestro et illius voce concinna, votoque concordii imprecantes, quippe ad nostrorum nemo potest addere plenitudinem gaudiorum, quoties vita fausta vestra auditibus nostris percipitur insonare, quia vivere vestrum nostrum vivere et lucrum, et dissolvi vestrum nostrum reputamus, etc. Valeat V. R. P. sana, læta et prospera. Datum Cracoviæ, ipso die SS. Fabiani et Sebastiani Martyrum (xx Januarii) anno 1455. fr. Bartholomæus, indignus Fratrum et Sororum pœnitentium Ordinis S. Francisci minister.

in Germania
et Polonia;

129 Ladislaum, de quo in epistola agitur, Hungarum appellat Waddingus, eumque, peritum regularis disciplinæ magistrum, Guardianum dicit a S. Capistrano præfectum conventus Cracoviensis anno 1453 (5). Hactenus quidem

recte: sed errat, quando sub anno 1462 hunc D Ladislaum Hungarum eundem facit cum suo homonymo, B. Ladislao de Gielnow (6) ejus Acta dederunt nostri ad diem iv Maji (7), quamvis in Martyrologio Franciscano et in ejusdem Ordinis Breviario, ejus festività ad diem xxii Octobris habeatur. Hunc errorem eo utcumque corrigit, sub anno 1505 referens obitum B. Ladislai de Gielnow (8): Gonzaga, inquit, et alii confundunt hunc (Ladislaum de Gielnow) cum Ladislao Hungaro, quem diximus a B. Joanne Capistrano constitutum Cracoviæ guardianum. Ille extra, hic intra Poloniam Minoritis connumeratus est: ille ante adventum Capistrani in Poloniam veteranus miles guardianum egerat in conventibus Cosleo et Bitono in Silesia; hic sub illud tempus studebat in academia Cracoviæ. Cæterum B. Ladislaus Gielnovius anno 1440 natus (9), in Ordinem Minorum 1 Augusti 1462 admissus (10), magnam consuetudinem cum S. Capistrano habere juvenis non potuit, neque quindennis præpositus Fratribus octoginta regendis fuit: obiit autem anno 1505, cultumque ejus immemorabilem ratum habuit et amplificavit Benedictus XIV, ut videre in Breviario Franciscano. S. Capistrano debetur quoque erectio templi magnifici, quod Aquilani tumulando corpori S. Bernardini Senensis ædificaverunt. Nam, sepulto apud Conventuales S. Bernardino, custodes constituti fuerunt Observantes; verum his molestum erat in alienis ædibus habitare, in angustissimo sacello sacras obire functiones, proptereaque decreverunt Observantes custodiam sacri corporis Conventualibus permittere. Consilio obstitit magistratus Aquilanus, statuitque insigne sacellum intra eandem ecclesiam Conventualium fabricare. Dum hæc molirentur Aquilani, supervenerunt S. Capistrani litteræ Cracovia anno 1554 scriptæ, quibus eis in memoriam revocat constitutionem olim factam de ædificanda æde magnifica, sub invocatione S. Bernardini dedicanda: in quam operam dicit se quinque millia aureorum ab Alphonso, Neapolitano rege, impertrasse, reliquam pecuniam a civibus, S. Bernardino maxime obstrictis, conferendam esse. Capistrani epistolæ vim suam addidit concionando S. Jacobus Picens: F et ædificium anno 1454 inchoatum accepit complementum suum anno 1472 (11).

§ XII. Foundationes conventuum in Germania et Polonia.

Dum tam strenue S. Capistranus, in Polonia constitutus, ageret pro ædificando templo sui Ordinis in civitate Aquilana, indefesse laborabat ad propagandam familiam suam in regionibus septentrionalibus, in quibus ex mandato pontificio, ab anno 1451, ut infra monstrabimus, versabatur. Vigilius Greiderer, qui accuratam conscripsit historiam Germaniæ Franciscanæ, docet nos, S. Capistranum primum fuisse qui Observantiam Regularem in Austriam introduxit (12). Probe, inquit, scio quod Eugenius IV anno 1436, viii kal. Septembris, bulla « Sacræ Religionis (13), » S. Jacobo de Mar-

In Austria
fundat Sanctus

(1) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 43. — (2) Wadding. Scriptt. Ord. Min. pag. 197. — (3) Annal. tom. XII, pag. 309. — (4) Ibid. l. c. — (5) Ibid. pag. 164. — (6) Ibid. tom. XIII, pag. 269. — (7) Act. SS. tom. I Maji., pag. 360 et seqq. — (8) Annal. tom.

XV, pag. 303. — (9) Act. SS. tom. I, Maji., pag. 362. — (10) Ibid. pag. 367. — (11) Cfr Wadding. Ann. tom. XII, pag. 218 et tom. XIV, pag. 8. — (12) Germ. Franc. tom. I, pag. 271. — (13) Cfr Wadding. Ann. tom. X, pag. 273.

A chia (seu Piceno) copiam elargitus sit, tres conventus in Austria acceptandi et Fratres de Observantia in eosdem inducendi : at nullum vestigium apparet, hunc favorem effectui suo potitum esse. Primus hac in re honor S. Joanni de Capistrano, anno 1451 in Carinthia, Styria et Austria appulso, competit, quem Fridericus III imperator per suos legatos a Nicolao V petiit, et, Alberto, Austriae duce suam opem adjungente, circa initium anni 1451 obtinuit, ut varias controversias, inter catholicos principes ferventes, compesceret, et hæresi Hussitarum, sese de die in diem magis diffundenti, frontem opponeret. Peracto Venerabili paschate, illo anno ultimam sedem, diem xxv Aprilis, nacto, iter Germanicum, de quo plura infra dicemus, arripuit et die ii Junii, ut constat ex epistola Nicolai de Fara, alio loco exhibenda, Neostadium intravit vir Dei, familiae Cismontanae vicarius generalis et commissarius pontificius. Mox Viennam Austriae appulsus, ita civitatem universam suis concionibus commovit, ut non solum fœminæ vana et lasciva ornamenta fecerint missa, sed induxerit etiam multos adolescentes ad valedicendum mundo, ex quibus plures per alios Ordines dispertivit, quinquaginta vero suo retinuit instituto.

conventus:
Viennensem;

B 131 Pro hisce novellis plantis excolendis Fridericus imperator S. Capistrano obtulit, quem vellet in civitate Viennensi, locum. Sanctus vero, ne magnæ urbis impedimenta cursum incipientium retardarent, selegit in civitatis pomærio locum solitarium, quem sorores Tertii Ordinis hactenus incolebant: his alio translatis, ipse humile S. Theobaldi domicilium die xxii Julii 1451 cum sociis occupavit, ac novi conventus Guardianum instituit Hieronymum Mediolanensem, tyronum autem magistrum Michaellem Siculum (1). Gonzaga in hoc a reliquis historicis abludit, quod dicat, Viennense tyrocinium a septem candidatis occepisse: Septem, inquit (2), Austriacos bonæ exspectationis juvenes Minoritico habitu induit, cæterorumque Franciscanorum catalogo adscripsit. Unde istos solum septem invenerit Gonzaga, non facile divinarim. Qui enim numerum tyronum expriment, de quinquagenario conveniunt (3): alii vero (4) nullum numerum allegantes, insinuant tamen initium tyrocinii fuisse numerosum: Tantam, ait Thomas Cataneo, benedictionem infudit Deus huic primo conventui, per S. Capistranum fundato, ut intra brevissimum tempus numerus eorum, qui se sub vexillo S. Francisci militaturos sponderunt, ad ducentos ascenderit. Sunt etiam nonnulli, qui scribunt, Michaellem Siculum fuisse primum conventus Viennensis Guardianum, Hieronymum autem Mediolanensem vicarium et novitiorum informatorem (5): sed Vigilius Greiderer, qui passim Waddingum ad verbum exscribit, in eo ab antesignano dissentiens, videtur monumenta aut propius inspexisse, aut habuisse abundantiora (6). In hoc autem sunt unanimis, ut Viennensem conventum habeant tamquam primum, quem Observantium familia in Germania accepit: et quamvis pro Italis Ultramontana sit Germania, tamen quatenus provincia Austriae

a S. Joanne de Capistrano, vicario generali familiae Cismontanae fundata fuit, ad hanc quoque diem perpetuo spectavit.

AUCTORE
J. V. H.

132 Non diu post fundatum Viennensem conventum, inchoatus fuit Claustro-neoburgensis. Est autem Claustro-neoburgum (germanis Klosterneuburg) oppidum Austriae uno et medio milliari germanico, occidentem versus Vienna distans (7). Istic olim erat parthenon virginum canonicarum, sed sæculo xv derelictus, cujus bona ad canonicos ejusdem professionis devoluta erant. Igitur quum illuc venisset S. Capistranus, præpositus, petentibus civibus, aream ædificando conventui Observantibus cessit. Decanus Passaviensis, sede vacante, ratam habuit donationem sequentibus litteris (8): Udalricus Burchardus, Dei gratia Ecclesiae Pataviensis decanus etc. religioso, in Christo nobis sincere dilecto fr. Joanni de Capistrano Ord. FF. Minorum Seraphici Confessoris S. Francisci salutem et sinceram in Domino caritatem. Quum ex relatione vestra suscepimus, certam aream, situatam in Novemburga Claustrali, quam olim inhabitare consueverant sanctimoniales, ab eisdem derelictam et desertam, ita quod nullus in eadem appareat habitator, dictam aream et relictum locum per præpositum et conventum monasterii Novemburgensis fuisse et esse vobis et vestris fratribus, sub Regula B. Francisci dictis de Observantia, ad inhabitandum concessum, in eodemque Deo perpetuo famulari: nos, quantum in nobis est, concessionem ipsam, ut præfertur, auctoritate ordinaria, qua ad præsens, sede episcopali vacante, fungimur, approbamus, ratificamus et in Dei nomine confirmamus harum testimonio litterarum. Datum Pataviæ die xxii Decembris an. 1451. In horto ejusdem conventus exstant hodieum, ait Vig. Greiderer (9), duo horologia solaria, duro lapide incisa, ab ipso Sancto, ut dicitur, confecta.

Claustro-neoburgensem;

133 Ejusdem, imo majoris, antiquitatis est Brunensis. Inter urbes Moraviae primum sibi post Olomucium locum sibi vindicat Bruna, fluviis Swarta et Zitta, prope eam se commiscentibus, affusa. Fratribus Minoribus, ait Vig. Greiderer (10), de Observantia viam aperuit S. Joannes Capistranus, Moraviam virtutibus et miraculis irradians, qui anno 1451, circa festum SS. App. Simonis et Judæ (xxviii Octobris), Brunæ, in suburbio ante portam judaicam districtum pro conventu erigendo suscepit, ac eum, partim ex publicis, partim ex privatis civium facultatibus conditum, S. Bernardino Senensi dicavit. Inter benefactores Fratrum haud ultimi censentur piscatores Brunenses, a S. Joanne Capistrano litteris beneficiis, quæ Filiantia vocari amant, beati redditu. Sanctus vir muro civitatis SS. Nomen Jesu incidi fecit, vaticinans, civitatem tamdiu a nullo hoste fore subigendam, quamdiu hoc Nomen in præfato loco oculis obvium sit.... Cella, quam S. Joannes de Capistrano aliquando in hoc conventu frequentavit, successu temporis in sacellum mutata fuit, ex quo prospectus ad Nomen Jesu, muro

Brunensem;

(1) Greider. Germ. Franc. tom. I. pag. 414. — (2) Orig. Seraph. pag. 448. — (3) Greiderer. l. c. Wadding. Annal. tom. XII, pag. 83. Gonzalez. Hist. S. Franc. tom. V. pag. 87. Barber. Vit. lat. pag. 93. — (4) Cataneo Vit. ital. pag. 115. Barber. Vit. ital.

pag. 111. — (5) Wadding. tom. XII, pag. 83. — (6) Germ. Franc. tom. I. pag. 414, not. n. — (7) Marian. Vidler. gesch. der Oesterkaiser. Part. IV, tom. VIII, pag. 413. — (8) Greider. Germ. Fr. tom. I, pag. 320. — (9) Ibid. l. c. — (10) Ibid. pag. 637.

illitum,

AUCTORE
J. V. H.

illitum, patuit. Hæc aliquatenus recte se habent; dum tamen nobis non fingamus Sanctum die xxviii Octobris, seu circa festum SS. Apostolorum Simonis et Judæ, Brunæ constitisse. Id enim stare non potest cum narratione Christophori de Varisio, testis oculati, qui Moravicam prædicationem ita ordinat, ut singulorum locorum et dierum res gestas particulatim describat. Hic porro, num. 138 Vitæ infra edendæ, Sanctum virum a die xviii Octobris usque ad xxx ejusdem mensis constituit in Krummau (Kromlow), quæ, inquit, civitas est Domini de Rosis (Rosemberg) et est de Bohemia. Sunt vero hujus nominis oppida duo, alterum in Moravia, Brunæ adjacens, in Bohemia alterum, ad Moldavum fluvium: de posteriori manifeste agit laudatus Christophorus, qui proin errare nec quod ad locum nec quod tempus spectat, potuit; maxime quum narrationem suam adeo partitam, non tam ex memoria, quam ex quotidianis notis desumere debuit. Si itaque circa festum SS. Apostolorum Simonis et Judæ conventum Brunensem acceperit, id præstiterit necesse est, in Bohemia consistens, neutiquam autem quasi Brunæ præsens. Cæterum ipse vagus indicandi modus, circa festum, satis indicat, periisse instrumentum foundationis.

Santhippolytanum;

134 Ex Annalibus Zwetlensibus, a Vig. Greiderer citatis (1), legitur a S. Capistrano sui Ordinis monasteria tria in Austria fuisse fundata: unum ad S. Hippolyti, alterum Loysii, tertium Engenburgi, quorum foundationem infra annum 1451, quo primo venit in Austriam, vel anno 1456, quo obiit, factam fuisse, ipsa ratio dictat. Accuratiùs definiri tempus harum foundationum vix potest, quum monumenta cœva plerumque perierint, hæresi, bello et incendio destructa (2). In fundatione Santhippolytana (germanice S. Polten), viii milliaribus occidentem versus Vienna distat oppidum, id animadvertendum occurrit, quod Udalricus a Nusdorf, episcopus Passaviensis, ab anno 1451 ad 1479 (3), sub cujus jurisdictione oppidum Santhippolytanum tunc erat (nam nunc est civitas episcopalis), simul cum præposito canonicorum regularium S. Augustini querelas Romam detulerit; episcopus quidem quasi Observantes sine ejus consensu novam fundationem auspicati fuissent; præpositus, quasi eadem fundatio jura parochialia læsisset. Et episcopus sat facile acquievit Observantibus, qui usi fuerant bulla Eugenii IV, concedente facultatem erigendi, ordinariis etiam non consentientibus (4), viginti conventus, inter quos et Santhippolytanus erat: imo idem Udalricus Observantibus paucis ante obitum mensibus concessit fundum, ad Ecclesiam Passaviensem pertinentem (5). Ast gravior fuit controversia cum præposito canonicorum circa jura parochialia, iterato Romam delata, quam diremit anno 1460 Cardinalis Bessarion, tunc in Germania legatus (6): hujus controversiæ non meminit Albertus de Maderna, quamvis fundationem conventus referat (7). Ast posteriora tempora tranquilliora fuerunt, quum anno 1643 præpositus instaurationi ejusdem conventus munificentissime coope-

Loysiensis;

135 Loysium (germanice Loys et Langenloys)

a fluvio cognomine oppidum est novem milliari-
bus germanicis Vienna versus occidentem di-
stans. Portæ majori Ecclesiæ, a S. Bernardino
dictæ, sculpta est inscriptio: Hoc monasterium
per eleemosynam benefactorum B. P. Capi-
stranus ædificavit. Benefactores præcipui refe-
runtur sutores et laniones (9). Quod ad Egem-
burgum pertinet, tertia incerti temporis fundatio,
oppidum est novem milliariibus germanicis
Viennæ versus occidentem septentrionalem di-
stans. S. Capistranum illic fuisse die x Octo-
bris 1451 monstrat ejus epistola Egemburga ad
Aquilanos data, quam exhibet Waddingus (10).
Quamvis autem tunc agitari potuerit consi-
lium exstruendi Observantibus conventus, ta-
men suum sortitum non est effectum ante an-
num 1460, quo, translata ad Templariorum
cædem parochia, ipsum parochiale templum una
cum domo ruinosa Fratribus adscriptum fuit:
ad quem fundum accesserunt deinceps aliæ do-
mus et horti, justo conventui sufficientes. Eccle-
sia, titulo B. M. V. Purificatæ dedicata, vulgo
ex hac nuncupatione B. Maria de Candellariis
audit: ejusque sigillum exhibet eamdem B. Vir-
ginem, dextera Filium suum, sinistra candelam
gestantem. Canoniam Claustro-Neoburgensis et
collegium Viennense Societatis Jesu censum,
quotannis pendendum remiserunt Fratribus;
canonia quidem sub onere trium Missarum,
Societas vero cum cautione, quamdiu a Fratri-
bus alienatum non fuerit (11).

136 Porro tam felix fuit progressus Obser-
vantiae Regularis in Austria et provinciis con-
terminis, ut Nicolaus Papa jam ineunte anno 1452
istos conventus jusserit in unam coalescere
provinciam, bulla data pridie non. Martias
anni 1451, id est anni 1452, quoniam sub isto
pontificatu initium anni a die xxv Martii ordie-
batur. Hisce litteris apostolicis laudat Pontifex
Observantes (12), quod abdicatis mundanis ille-
cebris, cum additione voluntariæ paupertatis,
virtutum Domino in humilitatis spiritu exhi-
beant famulatum: quod insuper salubria labo-
rum studia pro augmento fidei orthodoxæ
impendant, incessanter in ipsius fidei hostium
partibus, non absque suarum periculo per-
sonarum prædicando. Laudat dein Pontifex
Joannem nostrum ejusque Fratres, per quorum
prædicationes quam plurimi, etiam nobiles et
potentes laici et ecclesiastici, divina illustrati
gratia, errores (Hussitarum) de ipsorum cor-
dibus penitus deponentes, quod sancta Ro-
mana tenet et profitetur Ecclesia, profitentur
et tenent; ac quidem ex eis, majori orthodoxæ
fidei et etiam religionis zelo accensi, habitum
susceperunt ac professionem Ordinis (Obser-
vantium) emisierunt. Unde factum est, ut præ-
dictus Joannes, apostolica auctoritate sufful-
tus, in Austriam, Styriam (cujus loco perperam
Istriam iterato intrudit Waddingus (13)) et Mo-
raviae partibus nonnulla Fratrum loca, con-
ventus ac domos receperit, spereturque veri-
similiter, quod per ipsorum Fratrum vitæ
sanctimoniam, fidei fervorem et assiduas
prædicationes non modo errantes ab ipsorum
erroribus ad veritatis lucem reduci, sed etiam
quam plures ex eis ad bonorum imitationem

quibus funda-
tionibus impri-
mis

(1) Germ. Franciscan. tom. I, pag. 322. — (2) Cfr ibid. pag. 318, 322 et 324. — (3) Hund. metrop. Salisb. tom. I, pag. 216. — (4) Cfr Wadding. Ann. tom. XI, pag. 472. — (5) Greid. Germ. Fr. tom. I, pag. 318. — (6) Ibid. pag. 317. — (7) Hist. Canon.

S. Hipp. tom. II, pag. 252. — (8) Ibid. pag. 399. — (9) Greid. Germ. Fr. tom. I, pag. 322. — (10) Ann. tom. XII, pag. 99. — (11) Greid. Germ. Fr. tom. I, pag. 324. — (12) Ibid. pag. 272. — (13) Ann. tom. XII, pag. 136.

poterunt

A poterunt incitari. Quapropter Pontifex erigit dictos conventus et alios imposterum erigendos in vicariam provincialem, sub jurisdictione vicarii generalis familiae Cismontanae. Interea eodem anno 1452, die xxvii Maji, incidente in vigiliam Pentecostes, Marcus Bononiensis electus fuerat vicarius generalis (1), qui pro nova Austriae provincia suum commissarium instituit S. Capistranum, eoque impedito, Gabrielem de Verona, qui paulo post vicarius provincialis electus fuit (2).

Nicolaus V
favet,

137 Quam late et quam velociter Observantium familiam propagaverit S. Capistranus, monstrat altera bulla ejusdem Nicolai Papae, data iv non. Maji 1453. Etenim sanctus vir Pontifici exposuit (3), in Bohemiae, Austriae et Moraviae provinciis quam plurimos litteratissimos viros diversis temporibus, et ultimo circa diem S. Stephani, proxime decursum, quam plures magistros et baccalau- reos in theologia, ac clericos numero sexaginta quinque vel circiter, terrena totaliter abnegantes, et Jesum Christum Salvatorem nostrum in mendicitate imitari volentes, ad habitum Ordinis seu Religionis S. Francisci se recepisse, pluresque alios, devotione indu- ctos, recipi ferventer exoptare, quos ob lo- corum regularium defectum acceptare non poterat. Igitur S. Capistranus petit, ut sibi potestas fiat accipiendi et erigendi in dictis provinciis earumque confinibus conventus Fra- trum ac etiam occupandi conventus Conventua- lium inhabitatos vel quasi. Unde Pontifex petitam gratiam concedit, ut nullo determinato numero domos erigere possit, sub hac sola limitatione, quantum necessariae et opportuna sint, super quo ejus conscientiam oneratam declarat. Hanc tamen concessionem fecit Nicolaus Papa ea lege, ut nova provincia ad Cismontanam familiam Observantium pertineret.

sicut et alii
per Germa-
niam conven-
tibus :

138 Neque intra hasce solum provincias S. Capistrani zelus propagandi sui instituti circumscriptus fuit. Nam Schedelii Chronicum, in annum 1460 desinens, adeoque coevum, habet (4) : Item eodem anno (1452) venit ad partes Alemanniæ quidam frater religiosus de Ordine, nomine Joannes de Capistrano, natione Italicus, cum multis fratribus ejus- dem Ordinis de Observantia. Hic per omnem terram Theutonicorum prædicando discurrit, habens auctoritatem prædicandi ubique a prædicto Papa Nicolao, fecitque quædam pro- digia apud infirmos. Idem prædicavit in Vienna, et ibidem instituit Fratres Minores sub Observantia ad S. Tiboldum extra muros Viennæ. Item idem Capistranus instituit eum- dem Ordinem in Amberg, ubi prius nullum claustrum fuit. Idem jussit et præcepit, ubi- cumque prædicavit, comburere omnes aleas et chartas una cum taxillis : unde in civitate Ratisponensi et Nurembergensi, ubi tunc prædicavit, magna multitudo alearum, char- tarum et taxillorum fuit combusta; sic fieri fecit in plerisque locis. Aliquam difficultatem facessunt verba, quibus Amberga sine claustris exhibetur; quia, antiqua documenta, a Vigilio Greiderer allegata, ostendunt, sæculo jam præ- cedenti fuisse eo loci conventum Minorum :

adeoque Chronici verba interpretari nos oportet, tunc temporis Conventuales desertum dereli- quisse conventum suum; quod si hæc interpre- tatio licet probabilis, minus arrideat, dicendum erit hactenus Ambergæ nullum fuisse clau- strum Observantium, quod quidem satis insul- sum videtur, quando sermo est, de novella plantatione, nunc primum in Germania emer- gente.

139 Ex Germania vir Dei tandem in Polo- niam devenit, quo jam ab anno 1451 a Sbigneo Olieschnica cardinali et episcopo Cracoviensi per litteras, quas inter alios refert Joannes Dlu- goss, ejusdem cardinalis secretarius et familia- ris, in sua Historia Polonica (5). Verum anno primum liii ejusdem sæculi huc appellere potuit S. Capistranus. Feria iii, inquit laudatus scri- ptor (6), imo fer. iv, anno 1453 littera domini- cali G signato in die S. Augustini (xxviii Augu- sti) Cracoviam ingrediuntur (legati Poloniæ cum S. Capistrano): itum autem est præfato beato viro obviam, non solum ab omnibus ordinibus, sed et sacerdotes universi urbis Cracoviensis, cum magistratibus, processio- nibus sacris et vexillis, obviam illi profecti sunt... Centum et amplius personæ (Wadding- gus habet cxxx (7)) sacram Religionem suam ingressæ sunt. Sbigneus, cardinalis et epi- scopus Cracoviensis, locum in Stradomia (suburbio Cracoviensi) pro conventu et mo- nasterio Fratrum Joannis Capistrani de Ob- servantia, in area Germani sui, Joannis de Olieschnica, palatini Sandomiriensis, erexit; et, constructa ecclesia lignea, illam in die Nativitatis S. Mariæ Virginis (viii Septembris) in honorem S. Bernardini, omnibus proces- sionibus totius urbis, ipsum Cardinalem et Fratres conducentibus, consecravit, quæ post biennium, sumptibus ejusdem Cardinalis, coctili muro ornata est. Tanta fuit civitatis Cracoviensis et universi populi Polonici cari- tas erga illos, ut egredientem et personis propriis et uberibus lacrymis, omnes ordines et omnis status homines ad longissimum spa- tium extra portam, aliqui ad duo milliaria prosequerentur. Ex hoc deinceps conventu pro- deuntes Minores Observantes institutum suum per universam Poloniam mirabiliter propaga- runt (8).

AUCTORE
J. V. H.

in Polonia
fundantur
conventus :
Cracoviensis

E

F

140 Relationi Dlugossi addit Waddingus (9), et Varsaviensis inter candidatos, habitu seraphico indutos a S. Capistrano, fuisse multos baccalau- reos et magistros universitatis Cracoviensis et aliquos nobilitate et divitiis insignes, quibus formam vitæ monstravit ipse Sanctus, quandoquidem, ut animadvertit laudatus Dlugossus (10), Craco- viae mansit a die S. Augustini usque ad quin- tum decimum diem mensis Maji anni sequen- tis. Quoniam multis aliis curis detinebatur, guardianum novo conventui, qui octoginta inco- las computabat, præfecit Ladislaum Hungarum, quem supra num. 129 ab ejus homonymo B. La- dislao de Gielnow distinximus. Incredibile etiam quibusdam videbitur, Sanctus die xxviii Augusti, in festo S. Augustini Cracoviam ingressus, in- tervallo duodecim dierum non solum obtinuisse conventum, sed eundem ita apparasse, ut die viii Septembris consecrari potuerit ecclesia. Sed

(1) Ann. tom. XII, pag. 143. — (2) Greid. Germ. Fr. tom. I, pag. 274. — (3) Ibid. l. c. — (4) Oeffel. Rer. Boic. Scriptt. tom. I, pag. 394. — (5) Tom. II. col. 73. Edit. Lips. 1712. — (6) Ibid.

pag. 121. (7) — Annal. tom. XII, pag. 164. — (8) Cfr Greid. Germ. Fr. tom. I, pag. 281. — (9) Annal. tom. XII, pag. 164. — (10) Hist. Polon. tom. II, col. 122.

ut

AUCTORE
J. V. II.

ut ex Dlugosso supra citato habemus, tam ecclesia quam conventus ex lignis compaginata fuere, et quidem rudi labore, ut satis insinuat Waddingus, dicens (1), ecclesiam ligneam sub invocatione S. Bernardini RAPTIM erectam: circa quod ædificium adjecta fuerunt tuguria, pariter lignea, quæ habitationi Fratrum, donec firmior ædes excitaretur, sufficiebant. Sancto quoque nostro debetur fundatio conventus S. Annæ Varaviae, quem Anna, Masoviae ducissa, allecta concionibus et virtutibus ejus, quas coram Cracoviae audierat et inspexerat, sumptibus suis a fundamento excitavit (2).

in Moravia, Olomucensis;

141 Eodem anno 1453 initium datum est conventui Olomucensi. Videlicet anno 1451 Olomucii, in urbe principe Moraviae, jam prædicaverat S. Capistranus, magnumque sui desiderium reliquerat, quin tunc quidem de constituendis istic Fratribus suis cogitasse videretur. Ast illuc reversus anno 1453, locum recepit, olim extra mœnia, postea, ampliata urbe, intra muros conclusum. Cives Olomucenses ære suo conventum et ecclesiam construxerunt: et quamvis ex mente S. Capistrani ecclesia titulum S. Bernardini præferre debebat, tamen quum anno 1468 Laurentius Rovezella, episcopus Ferrariensis et Sedis apostolicæ nuntius (3), eam consecravisset, titulum posuit immaculatæ Conceptionis B. Mariæ Virginis et S. Bernardini (4). In eo autem errant Waddingus (5), alique, quos citat Vigilius Greiderer, quod duplicem Olomucii ponant Observantium conventum, alterum ab immaculata Conceptione, a S. Bernardino alterum, quum ex ipso dedicationis instrumento constet, unum eundemque conventum duplicem tulisse titulum, æque, ut videtur, vulgarem; ita ut conventus nunc ab immaculata Conceptione, nunc a S. Bernardino promiscue appellaretur. Errori ansam præbuisse potuit, quod Olomucensis conventus, olim extra, nunc intra civitatis mœnia constitutus, varium diversumque locum occupasse videatur, adeoque necessarium erat, ut duplex conventus fundatus a S. Capistrano diceretur. Sed, ut testatur laudatus Vig. Greiderer (6), de fundatione Olomucensi duplici, altum est in monumentis Bohemicis silentium, nec secundi alicujus conventus Observantium vestigium reperire est.

in Silesia,

142 Observantium familiæ viam etiam stravit S. Capistranus in Silesiam, quando anno eodem 1453 Wratislaviam (Breslau) adveniens, omnium plausu et veneratione exceptus fuit. Die XIII Februarii ejusdem anni, seu, ut habet Christophorus de Varisio num. 160, feria tertia, id est, ultima die carnisprivii, quæ accurata sunt, paschate incidente illo anno, littera G notato, in diem 1 Aprilis. Fundum dedit capitulum Wratislaviense, in quo cœnobium primo ligneum, triginta, quos Sanctus secum adduxerat, fratrum capax. Ne autem successu temporis lites molestæ orirentur, Petrus II Novak, Wratislaviensis episcopus, sequentes litteras dedit (7): In nomine Domini, amen. Petrus, Dei gratia episcopus Wratislaviensis, ad perpetuam rei memoriam. Tenore præsentium universis recognoscimus has nostras litteras inspecturis, lecturis et auditoris, quod in nostra præsentia constituti venerabiles viri et domini Conradus Rehnberg archidiaconus

et Andreas Sorka nostræ Wratislaviensis Ecclesiæ canonicus, plebanus ecclesiæ parochialis S. Mauritii extra muros Wratislavienses, frater in Christo nobis dilectus Joannes Capistranus, et ibidem pro se et suis ac successorum suorum nominibus, non vi, dolo aut metu inducti, sed sponte et libere, matura deliberatione præhabita, pura, irrevocabili ac perpetua donatione cesserunt, dederunt ac perpetuo resignarunt venerabili et Deo devoto P. fr. Joanni de Capistrano, Ordinis sacra-
ti et Seraphici Confessoris Jesu Christi, Beati Francisci de Observantia, auctoritate sanctissimi in Christo Patris et Domini nostri D. Nicolai, divina providentia Papæ V, ad perpetuum Dei cultum exsequendum, monasterium S. Bernardini novæ plantationis, extra muros Wratislavienses, in terminis, limitibus dictæ parochialis ecclesiæ S. Mauritii situm, et ædificatum pro usu et habitatione Fratrum, qui de Observantia nuncupantur, juxta tenorem litterarum apostolicarum, per suam paternitatem reverendissimam exhibitarum: recipienti (ut hæc et alia in instrumento publico donationis, assignationis et introductionis per nos et honestos ac circumspectos dominos consules civitatis Wratislaviensis jam pridem factorum, quantum ad nos et dictos dominos consules pertinebat, continentur et sunt expressa) omne jus in primitiis, oblationibus et aliis quibuscumque censibus, proventibus, obventionibus et emolumentis constitutum, quod eis aut alteri ipsorum et eorum successoribus nomine et occasione dicti archidiaconatus et ecclesiæ parochialis S. Mauritii inde et supra domibus, hortis et areis universis et singulis, super quibus ædificatum et plantatum existit, aut extendi et in futurum ædificari poterit monasterium memoratum, competiit aut competere poterit quomodolibet in futurum, nullo penitus dempto; omnia et singula pura in Fratres monasterii jam dicti et eorum successores, nec non in monasterium memoratum et conventum ejusdem perpetuo transfundendo, libertando et quitando ac ex integro absolvendo eosdem a juribus supra dictis renuntiatis.

143 Nihilominus hinc inde pro se ac nostrorum legitimis successoribus circa præmissa et quodlibet præmissorum, omnibus et singulis exceptionibus, defensionibus, privilegiis, beneficiis et auxiliis utriusque juris canonici et civilis, generalibus et specialibus, restitutionis in integrum, non in ecclesiam conversis etc. et aliis quibuscumque, per quæ et quas præmissa donatio, cessio, transfusio, libertatio et plena præmissorum jurium absolutio possint in toto ac in parte, in capitulis clausulis, articulis et punctis infringi, impugnari seu quomodolibet annullari: quibus omnibus et singulis de venerabilium virorum, dominorum capituli Ecclesiæ nostræ Wratislaviensis longo tractu *, prævio consensu et voluntate ac beneplacito intercedentibus, auctoritatem nostram ordinariam præsentibus interponimus, pariter et requisiti perpetuis temporibus duraturis. In cujus fidem et evidentiam certiore has nostras litteras, tam nostro, quam capituli nostri, necnon dictorum

(1) Ann. tom. XII, pag. 164. — (2) Greid. Germ. Fr. tom. I, pag. 282. — (3) Ital. Sacr. tom. II, col. 533. — (4) Greid. Germ.

Fr. tom. I, pag. 616. — (5) Ann. tom. XII, pag. 183. — (6) Germ. Fr. tom. I, pag. 616. — (7) Ibid. pag. 810.

dominorum

A dominorum Conradi archidiaconi et Andreae Sorka plebani ecclesiae S. Mauritii, extra muros Vratislavienses, sigillis majoribus jussimus communiri. Actum et datum Vratislaviae in capitulo majori, quod circa dictam nostram Ecclesiam Vratislaviensem post festum BB. Cantii, Cantiani et Cantianillae Martyrum, id est, die ultima Maji, quod annua revolutione celebrari consuevit, anno 1453. Præsentibus ibidem venerabilibus legalibus et egregiis viris D. magistro Francisco Woitsdorff, sacri juris canonici doctore, scholastico, magistro Nicola Tempilfeld de Brega S. theologiae professore, cantore, Andrea Sorka, Georgio Octavio magistris, Joanne Stock medicinae, Nicolao Wolff decretorum doctoribus, Hieronymo Beckensloer, Joanne de Bladen, Joanne Steynkeler, Joanne Pasisterith, Joanne Schefeler, magistris, Petro Wartenberg doctore, Paulo Gleycuitz licentiatum in decretis, Balthasare de Paulaeve, artium liberalium magistro, Andrea Wayner, S. theologiae professore, et Nicolao Teynanni, magistro in artibus, praelatis et canonicis Ecclesiae nostrae Vratislaviensis, ad sonum magnae campanae capitulariter congregatis, fratribus in Christo Jesu Salvatore nobis sincere dilectis, testibus, ad praemissa fide dignissimis.

non sine magna controversia,

144 Quod autem istiusmodi foundationes via tam facili et plana progredierentur, tribuendum imprimis erat virtutibus et praedicationibus S. Capistrani, sed aderat simul auctoritas Romani Pontificis, qui instituto Observantium quam maxime favebat, ut monstravimus ex bulla Nicolai Pp. V, cujus compendium dedimus num. 136. Porro Vratislaviensis conventus a quibusdam, quos tamen non citat Vig. Greiderer (1), fundatus dicitur anno 1452. Sed perperam: nam imprimis ex Chronicis Silesiae coevis constat S. Capistranum Vratislaviam appulisse mense Februarii 1453 (2), quod etiam confirmatur a Christophoro de Varisio, dicente, Sanctum advenisse feria tertia, id est, ultima die carnis privii, seu, ut habet Sigismundus Rositzius coevus, die xiii Februarii (3), quae dierum notae in solum annum 1453 conveniunt. Dein laudatus Christophorus, individuus Sancti comes, numm. 143 et seqq., per singulos dies a 11 Januarii ad mensem Martium 1452 itinerarium S. Capistrani accurate describit, ex quo manifestum est, Sanctum isto temporis intervallo, Silesiacos fines nullatenus attigisse. Manet igitur inconcussum, conventus Vratislaviensis S. Bernardini foundationem ad annum 1453 revocandam esse: cujus fata posteriora enarrat ex parte laudatus Vig. Greiderer (4) et opus germanicum, cui titulus: Auctarium ad descriptionem Silesiae (5). Auctor videtur acatholicus, adeoque ad trutinam examinandae essent criminationes quaedam Observantibus impactae; praesertim quum hic ipse conventus dein Lutheri asseclis adjudicatus fuerit. Sed ante Lutheri rebellionem jam controversia oceperat; quando nempe Observantes conati sunt, sub jurisdictionem suam cogere Conventuales, ad S. Jacobi incolas: quo ex dissidio occasionem na-

ctus magistratus Vratislaviensis, voluit utrumque conventum in unam coalescere communitatem, ad S. Jacobi constituendam. Utrunque decreto magistratus repugnatum est; et Observantes, relicta Vratislavia, clam discesserunt, non redituri, nisi post multorum annorum absentiam et quidem in alio fundo, a civitate donato, in quo ecclesia sub titulo S. Antonii Patavini aedificata fuit (6).

145 Eodem quo incepit conventus Vratisla- Oppaviensis; viensis anno, initium datum est conventui Oppaviensi. Est autem Oppavia (germ. Troppau) urbs princeps hodiernae Silesiae Austriacae ad Morae in Oppam confluvium (7). Cives Oppavienses, excitati a duce suo Gulielmo jam anno 1451 in festo S. Matthaei Apostoli, xxi Septembris, instrumento publico pro se et posteris suis promiserant unum aut plures procuratores constituturos, qui Fratrum necessitatibus consulere, ut nempe hi divinum cultum ferventius exercere valerent, occupationibus omnibus extraneis omnino abjectis (8). Id instrumentum non solum probavit Joannes XII, dictus Haz, episcopus Olomucensis (9), sed litteris publicis indulgentiam xl dierum concessit, omnibus Christi fidelibus utriusque status et sexus, suae jurisdictioni subjectis, et aliis omnibus Christi fidelibus quibuscumque, qui pro sustentatione dictorum Fratrum pauperum alimenta, seu pro fabrica eorundem oratorii et coenobii ministraverint, ac manus porrexerint adiutrices, toties quoties ea fecerint. Datum et actum Olomutz, anno Domini 1452, penultima die mensis Januarii (10). Idem episcopus S. Capistrano per omnia favit, eumque ab omni semper injuria vindicavit (11). Unde concurrente utraque potestate, opemque opportunam conferentibus civibus, brevi in justum monasterium, S. Barbarae dicatum, excrevit ista fundatio: ut in eo jam anno 1474 comitia provincialia celebrari potuerint (12).

146 Anno 1454 Udalricus, comes Cilliensis, quem in bello Turcico inimicum et rivalem Joannis Hunyadi, Capistrano amicissimi, reperiemus, voluit Sancti familiam fovere construendo conventum in oppido suae ditionis Enzerstorff. Porro hujus nominis varia per Austriam sunt loca (13): ut vero ab homonymis locis distinguatur, Enzerstorff ad Montem (germ. Enzerstorff am Gebirge) appellatus, duobus miliaribus Vienna distat. Comes fundum ac in eo aedes quasdam assignavit pro aedificando istic conventu: sed hisce initiis repagulum posuit parochus Modlingensis, tantasque Fratribus molestias intulit, ut de loco deserendo S. Capistranum consulendum duxerint, et ab hoc responsum, ut abirent, retulerint. Id aegerime passus est Udalricus comes, per litteras apud B. Patrem institit, ut perseverantiam fratribus injungeret. Quod si, inquit (14), aliqua fuerint obstacula, possumus eadem per Dei gratiam penitus amovere et dicto monasterio de quiete bene providere, tuam erga nos amicitiam specialem et solitam ostendite, pro qua nos ad beneplacita vestra habere etiam poteritis paratissimos. Datum Viennae fer. ii post do-

in Austria Enzerstorffensis.

(1) Germ. Fr. tom. I, pag. 841. — (2) Sommersberg. Scriptt. Sil. tom. I, pag. 84, tom. II, pag. 475 et 331. — (3) Sommersb. tom. I, pag. 84. — (4) Germ. Fr. tom. I, pag. 812. — (5) Beiträge zur Beschreibung von Schlesien. tom. XI, pag. 207 et seqq. — (6) Cfr Beiträge. et Greid. l. c. — (7) Henet. Silesiograph. Urbes et Opp. pag. 400. — (8) Greid. tom. I, pag. 647.

— (9) Pilarz. Morav. Hist. tom. II, pag. 171. — (10) Greid. tom. I, pag. 648. — (11) Pilarz. Morav. Hist. tom. II, pag. 171. — (12) Greid. tom. I, pag. 648. — (13) Marian. a SS. sacr. als Fidler. geschicht der Osterr. Klerisey, tom. VIII, pag. 387. — (14) Greid. tom. I, pag. 330.

AUCTORE
J. V. II.

minicam in ramis Palmarum (xxxī Martii) anno 1455. Epistola pro voto cessit, et jussu S. Capistrani in Enzerstorff Observantes, accedente confirmatione Ladislai, regis Hungariæ ac Bohemiæ et ducis Austriæ, perstiterunt. Ipsum cœnobium, mortuo sine filiis Udalrico comite, ab ejus heredibus, laxatis latifundiis, adauctum fuit. Feldperga quoque, oppidum novem milliaribus Vienna dissitum suum debet Observantium conventum S. Joanni Capistrano: olim Conventualium erat cœnobium, quod ipsi Sancto sponte et libere tradiderunt (1). Habebat similiter Judenburgum, civitas Styriæ, conventum Minorum, sed pauperculum et a paucissimis Conventualibus inhabitatum, quem, instante Friderico cæsare apud ministrum generalem Ordinis, Jacobum de Mozanica, Observantibus permiserunt Conventuales, fundos et prædia obtinuerunt communitates lanionum et sutorum, qui deinceps in Observantes benefici permanserunt (2). Sanctum autem Judenburgi versatum fuisse aliquandiu, habemus ex variis ejus epistolis, Judemburgo datis. Palmarem attulimus supra num. 18, ex qua tempus nativitatis et ingressus in Religionem accurate investigare potuimus. Atque hi sunt laborum fructus, quos S. Capistranus in promovendo Observantium familia instituto collegit.

§ XIII. Omni ope et consilio satagit, S. Joannes avertere pericula, novellæ reformationi imminentia.

Nicolao Papa
suboffenso Ob-
servantibus,

Dum curis promovendi instituti sui et obeundæ legationis, quam Nicolaus ei commiserat, quamque infra explicabimus, totum se S. Joannes Capistranus impenderet, non quiescebant adversarii Observantium. Quum enim, inquit Waddingus (3), Nicolaus Pontifex pio pacis studio, sed deteriori consilio, sublatis censuris, ab Eugenio latis in eos, qui, spretis suis Observantiæ superioribus, ad Conventuales transirent, et in illos, qui transeuntes recipebant aut retinerent, liberam fecisset transeundi potestatem, passim et ubique hujusmodi recursus fiebant et discursus. Si quidem dum errantes corripere tentarent prælati, ut supplicium declinarent subditi, fugiebant ad Conventuales, a quibus benigne recepti, bene habebant, atque ut amplius allicerentur, laici ad clericatum, clerici ad sacerdotium, sacerdotes, etsi immeriti, ad honores et præfecturas assumebantur. Deinde multis ex his in cœnobiis aliquot collocatis, novum quoddam vitæ reformatæ genus sub omnimoda superiorum Conventualium potestate componebant. Rursum Observantibus hos in populo præferebant, quippe quos absque aliqua Regulæ offensione religiose sub prælatis legitimis vivere divulgabant, illos vero bullarum privilegiis a vera superiorum obedientia deviare. Demum facilius et liberius Conventuales ad Observantium domicilia et consortia accedebant, quorum assiduo commercio et laxiori consuetudine molliuscule spiritus fervor tepescebat et paupertatis rigor sensim decre-

sebat. His aliisque inde exorientibus malis D excitatus Capistranus, omnia, datis litteris ad Pontificem, distincte recensuit, digneque ponderavit, rogans, ut tantis obviaret incommodis, in integrum suo robori restitutis bullis Eugenianis. Mox ad Cardinalem Firmannum, Ordinis protectorem, Observantibus palam adversum, Conventualibus propitium... pro suo zelo aliquanto ardentiorum, et pro ea, qua apud omnes pollebat, auctoritate, audentiorum dedit epistolam, objectis his, quæ in religiosum commisit institutum.

148 Rem eruditioni hagiographicæ gratam et utilem præstitisset Waddingus, si ipsam epistolam coram exhibuisset. Cæterum non videtur, S. Capistranus magnopere offendisse Cardinalem Firmannum: nam, quæ exstant epistolæ posteriores, ostendunt satis, beatum virum magnam et iniisse et retinuisse apud Cardinalem gratiam. Erat autem Cardinalis, vulgo Firmannus, ab episcopatu ejus nominis, quem administravit, dictus, Dominicus Capranica, nobilis Romanus: mortuo Cardinali Cæsarini in protectione Ordinis Seraphici substitutus fuit. De hoc viro loquitur Mainardus Geminianensis, S. Antonini biographus, qui inter hujus Sancti amicos recenset, Dominicum præcipue Firmannum, virum virtute præstantem et caritate magnum, qui celebre sanctitatis et integritatis nomen posteris reliquit (4). Magnificam satis, quam sibi Romæ in regione Columnnæ ædificaverat domum, locuplete bibliotheca instructam, moriens gymnasium informandis adolescentibus esse voluit: ex quo dein Collegium Capranicense, hactenus Romæ florens, processit (5). Quod ad S. Capistranum spectat, Angelus, episcopus Asculanus, postea Reatinus et Cardinalis, Firmani frater germanus, testatur, se bonæ memoriæ germanum suum sæpe ac sæpissime ea verba referentem audivisse, non putare se alterum in Religione B. Francisci per sua tempora vidisse, quem fr. Joanni de Capistrano vel sanctimonia et vitæ perfectione, vel verbi Dei ministratione efficaciori præferendum arbitraretur. Omitto, inquit, infinitas ejus laudes, quas recensere longum esset ac fastidiosum, et imprimis supervacuum apud illos præsertim, qui gratiæ et virtutis divinæ, in sanctum virum collatæ atque infusæ, longe melius conscii sunt, quam ego. Quod itaque nævi fuerit in dicta epistola, si Cardinalis dignitatem pensemus, hoc delevit Firmani amicitia et magna de Joanne nostro sanctitatis opinio (6).

149 Verum suis fratrumque suorum industriis non contentus S. Capistranus, omnium provinciarum vicariis serio et diffuse scripsit, ut tanto rerum discrimini occurrerent, et principes auxiliares adhiberent. Ipse certe imperatorem adiit, ab eoque litteras impetravit ad Nicolaum Papam, quibus periculum imminens averteretur. En epistolam Friderici imperatoris, prout illam in Annalibus suis refert Waddingus (7): Beatissimo Patri etc. Nicolao Papæ V. Beatissime Pater, Domine noster reverendissime, quam laudabilis sit, quantumque fructum attulerit christianæ religioni novella plantatio Fratrum Minorum, qui de

patrocinium
querit San-
ctus apud Car-
dinales

E

F

et imperato-
rem,

(1) Greid. tom. I, pag. 338. — (2) Ibid. pag. 326. — (3) Ann. tom. XII, pag. 212. — (4) Cfr Act. SS. tom. I Maji, pag. 315 et 316. — (5) Ciacc. Vitæ Pont. et Card. tom. II, col. 839. —

(6) Hermann. Capistr. triumph. pag. 630. — (7) Tom. XII, pag. 262.

AUCTORE
J. V. H.

A Observantia S. Francisci nominantur, nec B. V. latet, nec vestri antecessores ignoraverunt. Nam quum gratissima essent in conspectu sanctæ sedis apostolicæ hujus plantationis opera, congruum ac necessarium existimaverunt vestri prædecessores hanc fructiferam et Deo acceptam vineam vallo ac fossa munire, circumdare sepibus, et omni præsidio tueri, ne posset illam aper de silva exterminare. Fuerunt attentissimi super hunc gregem Romani Præsules, modisque omnibus cavere studuerunt, ne veras Francisci caulas lupi rapaces ingrederentur, aut inde oves abducerent. Dederunt igitur huic plantationi multa privilegia, præbuerunt litteras apostolicas, miræ protectionis et digni favoris plenas. Quumque magna multitudo Fratrum ejusdem Ordinis, non tamen ejusdem vitæ, qui Conventuales appellantur, ab institutis ac vera Regula B. Francisci fundatoris non modice declinassent, vellent tamen totum Ordinem regere, ac ex ipsis ministrum eligere, qui Religionem universam suo nutu regeret; provida vestrorum antecessorum ordinatione cautum fuit, iis, qui de Observantia dicerentur, quique verum iter sui magistri sequerentur, fratribus, generalem vicarium concedi, qui hujus devotæ familiæ curam gereret, neque Conventualium Fratrum imperio quovis modo posset impediri. Placuit etiam antecessori vestro sanctæ memoriæ Eugenio IV decretum interponere, ne quis ex Observantibus Fratribus ad Conventuales migrare posset, anathemate in eos promulgato, qui hoc attentare præsumerent. Fuit igitur hæc novella plantatio in hæc usque tempora pacifica, nullo seditionum turbine agitata, famulata est Deo in caritate non ficta.

qui ad Pontificem

150 Extendit palmites suos in universam terram, manipulos in aream Domini multiplices attulit; multum hæc sancta familia sub divo Bernardino Senensi, quem V. B. cœlestibus Sanctorum adscripsit ordinibus, ampliata est; multum etiam sub venerabili ac mundissimæ vitæ patre et optimo prædicatore fr. Joanne de Capistrano crevit atque profecit. Omittimus, quæ in Italia, quæve in cæteris regionibus per Fratres hujus plantationis geruntur, quos ubique viam Dei in veritate docere non ambigimus. In hac certe Germania nostra fr. Joannes ipse et qui eum sequuntur, plus utilitatis attulerunt, quam nostris possit litteris exponi: etenim quum prædicet hic vir Dei assidue, quum vitia fulminet, virtutes extollat, mortalesque omnes ad poenitentiam evocet; neque quidquam sit, quod in ejus aut sermonibus aut actibus reprehendi possit, sintque omnia opera ejus digna laude; non facile dixerimus, in quanto tum populorum tum principum favore ac devotione nostræ nationis hæc familia teneatur, cujus in dies augeri supposita et opera pietatis crescere animadvertimus. Sed accepimus novissime, S. V. ex instigatione Conventualium dicti Ordinis, Eugenii antedicti decretum seu bullam ac ejus effectum suspendisse, et alia nonnulla privilegia eidem generali concessisse, quæ Fratres Observantes ad obedientiam Conventualium reducere ac trahere vi-

dentur. Credimus equidem S. V. quæcumque agit, ad utilitatem reipublicæ convertere, neque sine magno consilio ac matura deliberatione suæ mentis conceptum efferre: hoc tamen, instantibus dictis Conventualibus, per S. V. super Eugenii decreto factum dicitur. Gravissimum et insupportabile, ut intelligimus, Fratribus de Observantia videtur, familiamque illam omnino pessumdat, nec possibile creditur, eam durare posse, nisi V. S. consilium mutet, et quæ vestrorum antecessorum provida meditatione statuta sunt, iis cursum esse decernat, confoveatque suos filios, et apostolico munimine tueatur. Cogitantes igitur indignum esse, eos, qui pro Regula suscepta et jurata vitam ducunt, neque a dextris neque a sinistris declinant, iis subjici et obedire compelli, qui longea limitibus vitæ, quam professi sunt, abierunt. Affecti quoque huic novellæ et salutiferæ plantationi, cujus profectum et augmentum magnopere cupimus, ejus autem ruinam veluti christiano populo damnosissimam formidamus, S. V. obnixè exoramus*, eique sincero et ardentissimo supplicamus affectu, quatenus Eugenii decretum in suum pristinum valorem reducentes, ac privilegia et indulta quæcumque Fratrum, de Observantia vocatorum, confirmantes, indemnitati et stabilitati Regulæ ipsorum ac familiæ providere et opportune consulere dignemini. Id erit nobis pro singulari et amplissimo munere, et apud omnes peræque gentes V. S. commendabitur, qui fructiferam et acceptam Deo familiam in protectionem et tutelam acceperit. Datum ex Nova Civitate die x Januarii 1455.

* exoramus?

151 *Epistolæ ad Pontificem addidit imperator alteras litteras ad Cardinalem Firmanum, protectorem Ordinis Minorum, ut ipse quoque Observantium incolumitati consuleret* (1): Reverendissimo Patri etc. Cardinali Firmano etc. Reverendissime pater et amice noster carissime. Scribimus S. D. N. Papæ super quodam negotio, concernente Fratres S. Francisci, qui de Observantia nuncupantur: intelleximus enim, quamdam bullam fel. rec. Eugenii Papæ IV, in favorem dictorum Fratrum concessam, novissime per sedem apostolicam sive revocatam sive suspensam esse. Quæ res præfatis Fratribus multum nocementi affert, ac familiam eorum penitus dissipare videtur. Quum autem V. R. P., sicut accepimus, totius Ordinis Fratrum Minorum protectrix exsistat, ad eamque potissimum pertineat de felici statu et utili progressu ejus cogitare, statuimus et vestræ dignationi circa idem scribere. Rogamus igitur et attente petimus, quatenus apud S. D. N. scripta nostra promoveri, familiam hanc de Observantia commendatam habere, privilegia ejus confovere et omni conatu sibi assistere velitis; quando nihil est, quod ex ejus operibus nisi fructiferum exeat, et christiano populo salubre. In eo autem faciet nobis R. V. P. singularissimam complacenciam, et Deo rem gratissimam et christianæ plebi utilem et acceptam. Datum ex Nova Civitate die x Januarii 1455. *Quibus petitionibus, ut sua perstaret auctoritas, Cæsar in mandatis dedit Henrico Senfleben, suo apud Ponti-*

et ad Cardinalem Firmanum scribit;

F

(1) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 264.

AUCTORE
J. V. II.

ficem oratori, ut sedulo cum Joanne Carvajal Hispano, a titulo suæ ecclesiæ Cardinalis diacono S. Angeli dicto, ageret, et epistolam Cæsaream, ad Pontificem datam, cum eodem communicaret.

*Æneas Syl-
vius Sanctum*

152 *Simul Æneas Sylvius, qui Senensis episcopus, pro Pontifice legationem apud Cæsarem obibat, urgentissime causæ Observantium patrocinatus est, et ad Cardinalem Firmanum, Ordinis protectorem, litteras dedit, adeo honorificas tum S. Capistrano tum universæ ejus familiæ, ut merito locum suum in hoc Commentario sibi vindicent. Sunt vero tenoris sequentis (1): Reverendissime Pater et Domine mi colendissime, post humilem recommendationem. Quamvis scribente Cæsare ac negotia Fratrum B. Francisci de Observantia commendante, modestius fuerit me silere; quia tamen ob memoriam divi Bernardini, contranei mei, huic familiæ singulariter afficio, nequeo me comprimere; cogor assistere sanctæ familiæ, neque patrocinia mea his negare possum, qui non me solum, sed omnes Christi fideles suis orationibus ac piis operibus adjuvant. Utinam esset in me auxilii copia, et aliquid posset patrocinium meum, profecto nihil his Dei servis denegarem; nam etsi sum ipse peccator et iniquitate circumdatus, diligo tamen eos, quorum vitam castam mundamque video; quia quanto minus est in me virtutis, tanto eos juvare attentius debeo, quorum probitas in aperto est, ut si nequeam meis actibus Deo placere, horum saltem commendationibus reddar acceptus. Sicut enim pavidus et pusillanimes in prælio sæculari milites fortium virorum virtute salvantur, ita et in B. Petri navicula prudentes ac animosi nautæ vecordes atque ignavos servant remiges. Facit hoc Religio B. Francisci, quæ apud Observantes habetur: hæc enim veluti lectissima militum manus undique christianorum lustrat exercitum: nunc istam nunc illam partem tuetur, arcet insidias, impetum frangit hostium; semper armata, semper in vigilia, semper in negotio est, nobis ut otium pariat.*

datiis literis

153 *Scimus quantum sub Bernardino Senensi, jam supernæ Hierusalem curiæ, hæc Religio Ecclesiæ catholicæ profuerit, quantumque modo sub fr. Joanne de Capistrano utilitatis attulerit. Et quid hæc Religio aliud agit, quam quæ jubere novimus Euangelium? Sentes ac tribulos ex agro dominico divellit, semen bonum seminat, zizaniæ ac lolium sarculo veritatis præcidit; exterminat avaritiam, pellit libidines, fulminat illecebras, voluptates strangulat, ambitiones et odia fugat, ignaviæ ac socordiæ stimulum adigit; et aperiens in Ecclesia diebus singulis os suum, pœnitentiam suadet, et viam Domini in veritate docet. Hæc sunt opera Fratrum, qui de Observantia nuncupantur. Nescio, cui hæc non placeant. Credo, quæ non sunt omnino præcisa ab Ecclesia membra, omnibus horum gratam esse conversationem; nec me dubium habet, quin sancta sedes apostolica iis Christi militibus afficiatur; nam et Romani præsules quam plurima huic familiæ privilegia contulerunt, quibus ab infestationibus hostium*

perseveraret illæsa. Sed audio, novissimis diebus nonnihil suggestum esse B. P. nostro, Papæ Nicolao V adversus hujusmodi sacram sanctamque congregationem: fertur enim, Sanctitatem suam litteras Eugenii prædecessoris sui, quæ in favorem horum de Observantia Fratrum emanarunt, seu revocasse seu suspendisse; quod minime fecisset, nisi, ut ajunt, sinistre de conversatione horum Fratrum fuisset instructus. Perniciosa res est lingua fallax et subdola, multumque damni sæpe in communi affert: sed magna vis veritatis, quæ contra omnes insidias facile per se ipsam emergit. Vita horum Fratrum in aperto est: non potest civitas abscondi supra montem posita; est hæc familia quasi lucerna ardens supra candelabrum, quæ domum Domini, hoc est, Ecclesiam, miro splendore irradiat. Venit adversus eam jam princeps hujus mundi, et nihil habet in illa; fundata est domus supra firmam petram, nihil est, quod in eam valeant aquilones. At quamvis creditur cœlestis imperatoris sustentata manu neque timeat versutias serpentinas, cupit tamen ejus auxilio communiri, qui locum magni Dei tenet in terris; nam etsi domus dirui ipsa, si demergi B. Francisci navicula nequeat, possunt tamen ex inquilinis sive ex nautis nonnulli periclitari, neque omnino tuta est, nisi apostolicæ sedis præsidio muniatur.

154 *Meum nihil est de alto judicio sacri senatus censere, aut de prima sede quidquam dicere, cujus opera judicare in terris mortaliū nemo potest. Non tamen errare me putaverim, si apud dignationem vestram animi mei secretum aperuerim, et quid ex usu crediderim, sapientiæ vestræ palam fecerim: nam et hoc jurasse memini me facturum, quum sacris pontificalibus initiarer. Ego, ut aperte loquar cum vestra dignatione, vehementer timeo, ne novitas hæc scandalum pariat, si Fratres de Observantia ad Conventuales migrare permittuntur: hoc enim imprimis non intelligo licitum esse: « Vovete et reddite » scriptum scimus, servanda, quæ sanæ mentis promittunt puberes. Claudenda est porta, quæ ducit ad interitum, aperienda, quæ monstrat vitam. Sunt præterea, ut fama est, supra viginti millia Fratrum, qui de Observantia dicuntur; tota Christianitas his plena est: non est leve tantam offendere multitudinem, incautum est cum iis contendere. Quod si dicatur, multo plures esse Conventuales, doctrinamque horum perspicaciorem videri, prædicationes quoque in omnibus urbibus audiri: nihil moveor; parum prodest sermo, cui vita contraria est, neque scientia sine sapientia proficit. Monasteria Conventualiū comminui ac ruere cernimus, Observantum augentur et florent; his principum aures patent, neque pontifices aut alii prælati iis adversantur. Nihil enim ab his parochialium jura læduntur, subsidio plebanis, non oneri sunt: Conventuales autem nunc offertoria cupiunt, nunc de jure sepulchrali contendunt; ob quas res acceptiores omni populo sunt Observantes quam Conventuales. Taceo de vita dispari, quæ ipso nomine designatur.*

*in proposito
confirmat:*

(1) Wadding. Annal. tom. XII, pag. 264.

A Mihi profecto non videtur, Romanum Pontificem hanc familiam contristari debere. Et quoniam vestra dignatio protectionem Ordinis Minorum in se suscepit, præsumpsi hæc sibi scribere. Intelligetis ex litteris Cæsaris animum ejus: utile censeo provideri. Fr. Joannes homo Dei est: populi Germaniæ quasi prophetam eum habent; posset, quum vellet, elevato digito magnam turbam facere. Sentio ex iis, quæ penes eum sunt, ægre sibi esse, quod de bulla Eugenii fertur. Sed homo sapiens spem vultu simulat; premit altum corde dolorem; quamvis scio constantiam ejus immobilem, neque timendum esse, quæ semper apostolicæ sedis dignitatem ac eminentiam prædicavit, retrocedere linguam. Decet tamen summi Pontificis providentiam iis benefacere eosque consolari, qui de Romana Ecclesia sunt bene meriti. Qualem esse hunc patrem Joannem cum suis Fratribus, nemo, qui sapiat, inficias ibit. Hæc bona venia dixisse voluerim: vestra dignatio, quæ libera voce dico, in partem recipiat meliorem, meque suo more commendatum habeat. Ex Nova Civitate, die x Januarii 1455.

mortuo Nicolao, successor Calixtus III

B 155 Verum omnes hæc curæ atque industriæ ad sartum tectum servandum Observantium institutum effectu caruerunt suo. Nam hæc litteræ vix Romam attigerant, quum Nicolaus Pp. V diem suum obiit xxiv Martii 1455. Ejus successor Calixtus III, electus fuit viii Aprilis sequentis. Audita ejus assumptione, olim a S. Vincentio Ferrerio prædicta (1), S. Capistranus Judemburgo litteras gratulatorias ad Pontificem dedit Kalendis Maji, quibus incitat ejus zelum ad fortiter gerendum adversus Turcas bellum, commendatque ei obnixæ et quanta potest, efficacia, Religionem Seraphici patriarchæ Francisci, quam maxime Fratres, qui de Observantia nuncupantur (2). Cui respondet Pontifex per breve, datum sub annulo piscatoris, die xx Julii 1455, gratissimum sibi fore coram videre Capistranum, nihilominus considerantes, inquit (3), quam salubres fructus istis in locis per te Deus poterit operari, quodque ad intentionem nostram parandæ expeditionis in Turcas, ad quam indefesso studio intendimus, permaxime conducit, te istie esse, opusque inceptum ferventer continuare, ideo devotionem tuam hortamur, dilecte fili, et in virtute sanctæ obedientiæ tibi per præsentis mandamus, ut donec aliud a nobis in mandatis habueris, ex isto inclito regno Hungariæ (ad quod, promulgato per Calixtum in Turcas bello, se contulerat (4)) et locis infidelibus proximis, ubi utilior esse possis, nullo modo discedas, sed monendo, prædicando et exhortando tam prælatos, quam principes sæculares et regni præfati barones, populosque istos, S. Petri devotos, omnia privatim et publice opereris gratia coelitus tibi data, quæ ad conservationem fidei christianæ et eversionem infidelium conducere arbitraris. Simili modo Pontifex alias litteras ad Capistranum direxit, viii id. Decembris ejusdem anni, quibus prædecessorum suorum facultates olim concessas confirmat et innovat: etiam illas, quæ ad propagationem familiæ Observantium pertinebant (5).

(1) Act. SS. tom. I April., pag. 499 — (2) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 246 et seqq. — (3) Ibid. pag. 248. — (4) Ibid.

156 Eodem tamen tempore in id incumberebat Calixtus Pontifex, ut controversias, inter Conventuales et Observantes continuo motas, tandem componeret. Quapropter litteras die xxix Julii 1455 ad Baptistam de Levanto, Vicarium generalem Cismontanum Observantium dedit, quibus mandabat, ut ipse cum vicariis Cismontanarum provinciarum et aliis Fratribus idoneis conveniret ad capitulum in conventu S. Francisci in civitate Assisiensi, et ibidem simul cum Ordinis ministro generali et aliis Conventualibus, ad id vocatis, de pace et concordia universi Ordinis tractarent (6). Aliquot post mensibus Calixtus bullam dedit xvi kal. Novembris (xvii Octobris) ad prælatos cæterosque Conventuales, qua eisdem præcipit, ut omni gratia, metu et cæteris animi passionibus procul amotis, serio cum Observantibus deliberent de puritate Regulæ restituenda et redintegranda concordia (7). Ad hunc conventum, qui decretorius videbatur, Capistranum nostrum vocaverat Baptista de Levanto, ut personaliter tantis malis, quæ Observantibus immincebant, opportunum repagulum objiceret; pro summa enim, qua apud omnes valebat, auctoritate sperabatur Sanctus remedium aliquod inventurus. Ast respondit, publica rei christianæ negotia prævalere peculiaris instituti controversiis: erat enim tunc totus in conscribendo cruciatorum exercitu adversus communem christiani nominis hostem: cæterum sibi, annis gravi et laboribus fracto, integrum non esse ex ultima Hungaria Romam magnis itineribus contendere. Nihilominus pro conversatione familiæ Observantium, quod potuit, præstitit: nam et ipse humillimas ad Pontificem scripsit litteras, et curavit, ut tum ipse imperator et tum prælati et procures Hungariæ, suam exhiberent pro Observantibus intercessionem (8).

AUCTORE J. V. II. pro conventualibus questionem

157 Et S. Capistranus quidem die xxiii Septembris 1455 ex Chanadiensi Ecclesia (9), quam ultimam Christianitatis, utpote quæ a Turcis perfidissimis distet milliaribus ad plus quatuordecim, appellat, porrexit epistolam; in qua dicit se a Fratribus accepisse litteras, plenas mœroribus lacrymis et singultibus, atque suspiriis et angustiis, eo quod ad sinistram F æmulatorum informationem sua Sanctitas inclinata videretur ad irritandum Observantium salutifera decreta, communi etiam concordia et consensu generalium atque provincialium ministrorum, cognita causa, tradita et concessa. Nihilominus Sanctus a Domino Jesu Christo putabit decisum, quidquid in his et in aliis quibuscumque Sua Sanctitas enodabit, confisus in Pontificis conscientia et sanctitate, justitia et æquitate ac potestatis plenitudine, quod divinum cultum et sanctæ catholice fidei mysteria dilatare potius intendat, quam minuere. Ad cardinalem Firmanum, apertius scripsit Capistranus. In principio ægre ferebat, se excluso, rem gravissimam concordari inter religiosos suæ curæ commissos, tractari, solique S. Jacobo de Marchia arduum negotium conceditum fuisse: unde homo, calamitatis impendentis conscius, segnius concordiam promovebat. Quapropter S. Jacobus professus est, omnino in votis sibi esse, ut ipse apud Pontificem

ad tempus decidit.

pag. 243. — (5) Ibid. pag. 251. — (6) Ibid. pag. 267. — (7) Ibid. pag. 268. — (8) Ibid. pag. 281. — (9) Ibid. l. c.

ficem

AUCTORE
J. V. H.

ficem negotium perageret, ac pacis et concordiae leges, a se conscriptas, Papæ commendaret (1). *Scripsit igitur S. Capistranus ad Firmanum* (2), sibi persuaderi non posse, quod, dum vixerit Cardinalis, non interponat se usque ad ultimum spiritum pro defensione et conservatione, necnon et augmento familiæ de Observantia, tamquam verus sincerusque protector familiæ. *Rogat etiam, ut causam Observantium ita suscipiat coram Pontifice, ut falsis suggestionibus hic non acquiescat. Vexatam quæstionem tandem solvit utcumque Calixtus Papa per suam bullam, datam iv non. Februarii 1455* (3), *id est, 1456, quoniam Calixto annus a die xxv Martii sequentis ordiebatur. Obedivit certe, sicut professus fuerat, mandato pontificio S. Capistranus. Nihilominus etiam moribundus spem fovebat, aliquando constitutionem Calixtinam revocandam fore: id testatur nobis Joannes Tagliacotius, qui de Sancti extremo morbo et obitu commentarios conscripsit, quos infra dabimus: in iis enim habetur apud Waddingum* (4): *Prædixit familiam nostram, tunc bullam Calixti servantem, ad bullas Eugenianas redituram. Prædixit Fratres Hungaros solum propter bullam Calixti a familia decessuros: laudabat tamen bullam Calixti. Ad generalem Ordinis historiam pertinet, hæc latius evolvere: indicasse sufficiat, S. Capistrani prophetiæ veritatem eventu comprobata fuisse.*

§ XIV. De cultu sanctissimi Nominis Jesu, a S. Bernardino Senensi propagato, et a S. Joanne Capistrano a calumniis vindicato; de procurata canonizatione ejusdem S. Bernardini.

Cultus, SSmo
Nomini Jesu

Inter cæteras utilitates, quas S. Joannes de Capistrano novellæ Observantium familiæ procuravit, non ultimum sibi locum vindicat S. Bernardini, temere accusati, suscepta defensio, ejusque post mortem procurata canonizatio et cultus promotio. Scilicet, ut ait Waddingus, sub anno 1427 (5), Bernardinus Senensis, guardianum agens Fesularum, Florentiæ primum ad effugandas varias corruptelas juramentorum et irreverentiæ erga sanctissimum Jesu Christi nomen, firmissime cordibus imprimendum, quo potuit studio et sermonis conatu cœpit ejus laudes celebrare, et populos ad divinæ vocis venerationem excitare. Deinde discurrens per alias civitates, hoc anno (1427) sermones quadragesimales habebat Viterbii, et sub finem concionum, quod alibi etiam fecerat, populo tabellam spectandam reverenter et religiose proponebat, in qua pictum erat litteris aureis sacratissimum Jesu nomen, solis radiis undecumque circumdatum, idque populus, flexis genibus, devotissime adorabat. *De sanctissimi Nominis cultu, per S. Bernardinum innovato hisce verbis, quæ ex Amando Herman cito* (6), *scribit S. Antoninus: Eo tempore quidam fuit Ordinis Minorum, fr. Bernardinus nomine, Senensis natione, venerabilis*

vitæ et famæ præclaræ egregius prædicator. Quotidie post Missarum celebrationem populis prædicabat, discurrens per civitates et oppida Tusciæ et Lombardiæ et ducatus Spoletani; et cum tanta gratia, ut ecclesias et plateas audientibus impleret, et fructum plurimum Deo offerret ex verbi semine, per eum sparso. Hic quemdam scilicet mellifluum adinvenit modum, ut creditur, pia intentione: ut scilicet mellifluum nomen Jesu, quasi obliteratum, in cordibus fidelium incalesceret. Nam pictum vel sculptum in magna tabula ornata populo ostensum, faciebat adorare. Hoc etsi simplicibus videretur devotionem afferre, sapientes arbitrabantur idololatriam, vel saltem ad superstitionem tendere; quum populi magis venerarentur illas litteras, quam significatum per eas, scilicet Jesum Christum.

159 Imitati sunt eum aliqui prædicatores Ordinis Minorum, tales tabulas cum illo nomine in processionibus ferentes et cruci, quæ de more antefertur, præferentes. Hinc ortæ sunt magnæ in populis contentiones, aliis factum commendantibus, aliis reprobandis; quum etiam aliqua ad exaltationem illius nominis prædicando Bernardinus proferret, quæ veritati non videbantur inniti. Demum ad curiam Romanam citatus super his fuit. Et Martinus Papa, habita prius solemniter per magistros et prælatos discussione materiæ et rationis, ad inventionem illa, ut superstitiosa et periculosa ostensa, prohibuit illud amplius fieri, nec populis sic ostendi. Quod Bernardinus, filius obedientiæ, humiliter mandatum acceptavit et integre observavit. *Quoniam S. Antoninus in citato textu dicit, sapientiores quosdam in veneratione tabulæ, Jesu nomine insignis, idololatriam vel saltem superstitionem quamdam subodoratos fuisse, hæc calumnia imprimis diluenda est. Ipse certe S. Bernardinus eandem repellit, quando in sermone feriæ ii post Dominicam sextam, seu Palmarum dicit (verba Sancti ex Amadeo de Venetia ejus biographo recito)* (7): *Crede ergo tu, o devote et fidelis, quod omnis virtus bene operandi inclusa sit in virtuosa nomine Jesu, in tantum, ut quemadmodum adoras Jesum in carne, ita tu debes nomen Jesu adorare: non dico sculpturam vel colorem, sed saporem; non signum, sed significatum, quia nomen Jesu tibi significat Salvatorem, Redemptorem et Filium Dei. Paulo infra agens de strenis, quas patrini recens baptizatorum fasciis insinuare consueverant, hortatur illos, ut profanorum munusculorum loco, numismata aurea vel argentea, nomine Jesu signata, darent: ut, inquit, infantulus super se ex devotione portet, et non quia sit de argento vel auro, sed propter virtutem illi nomini insitam: et puer veniens in dies discretionis possit comprehendere devotionem nominis Jesu, et de illo continuo recordari ad instar picturarum, representantium nobis B. Virginem vel alios Sanctos, quæ picturæ solum fiunt ob memoriam ipsorum Sanctorum.*

160 *Ex mente itaque S. Bernardini Senensis cultus, sanctissimo nomini Jesu exhibitus erat relativus, quatenus honoratur propter ipsum,*

(1) Wadding. Annal. tom. XII, pag. 284. — (2) Ibid. pag. 283. — (3) Ibid. pag. 423. — (4) Tom. XII, pag. 399. — (5) Ann.

tom. X, pag. 113. — (6) Capistr. triumph. pag. 91. — (7) Vita di S. Bernardin. da Siena, pag. 324.

quem

A quem in memoriam revocat, Jesum Christum, Dominum nostrum. Cornelius a Lapide, commentans in verba S. Pauli ad Philippenses II, 10. In nomine Jesu omne genu flectatur, dicit: Dupliciter coli potest nomen Jesu, æque ac imago quælibet. Est enim ipsum quasi imago et repræsentatio rei nominatæ, sive personæ, quæ nomine hoc significatur. Prior modus est, si mens feratur non in nomen, sed in Christum, nomine repræsentatum; et tunc proprie et primario colitur Christus, æque ac honor imaginis, ut imaginis, fertur in prototypum. Posterior, si ipsum nomen veneremur in se, ob respectum tamen, quem habet ad rem nominatam: sic enim aliquis ei honor debetur. Potest enim res, quæ ad religiosum alicujus cultum refertur, aliquo etiam modo ipsamet coli, propter id, ad quod refertur vel quod repræsentat. Sic enim osculamur ipsas imagines Christi et Sanctorum, eo quod sint ipsorum imagines. Quam in rem adducit ex jure canonico exemplum, quod mirifice ad quæstionem nostram spectat, scilicet canonem 2 de immunit. eccles. in 6 (III, 23), quo concilium œcumenicum Lugdunense II, anno 1274 celebratum, præscribens, ut humilis et devotus sit in ecclesias ingressus, dicit: Convenientes ibidem, nomen illud, quod est super omne nomen a quo aliud sub cælo non est datum hominibus, in quo salvos fieri credentes oporteat, nomen videlicet Jesu Christi, qui salvum faciet populum suum a peccatis eorum, exhibitione reverentiæ specialis attollant, et quod generaliter scribitur, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, singuli singulariter in seipsis implentes (præcipue dum aguntur Missarum sacra mysteria) gloriosum illud nomen, quandocumque recolitur, flectant genua cordis sui, quod vel capitis inclinatione testentur.

et radicem habet suam

161 Sed cur, ait Molanus (1), inter tot nomina Salvatoris nostri istud præ reliquis ita in honore est, non solum in pictura et festi institutione, sed et dum nominatur? Dum enim nominatur Jesus, externum reverentiæ signum exhibemus flectendo genua aut caput aperiendo, dum vero Deus nominatur, nil tale fit. Hujus ratio est, quod Jesus sit proprium nomen Christi, qui salutem nostram et redemptionem est operatus, qui liberavit nos ab æterna perditione et gratiam promeruit perveniendi ad vitam æternam. De illo ergo beneficio, quod longe maximum est inter omnia, quæ Deus nobis præstitit, agimus gratias Deo, quando honoramus nomen Jesu, quia illud nomen clare ob oculos ponit illud beneficium; quum Jesus non sit aliud, quam Salvator, ut Angelus ait (Matth. I, 21): « Vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. » Hactenus Molanus. Ven. Beda, commentans in verba Lucæ II, 21 Vocatum est nomen ejus Jesus, quod vocatum est ab Angelo, priusquam in utero conciperetur, post datam hujus nominis interpretationem, addit (2): Cujus sacrosancti nominis non tantum etymologia,

sed et ipse, quem litteris comprehendit, numerus perpetuæ nostræ salutis mysteria redolet. Ostendit dein græcas litteras Ἰησοῦς efficere numerum 888, seu ter octo, videlicet simplum, decuplum, centuplum, seu, ut ipse Beda ostendit, numerum et rem undequaque ad perfectionis fastigium assurgentem.

162 Istiusmodi vero litterarum et numerorum combinationes Ven. Beda longe antiquiores sunt, utpote quas apud primævos patres reperire est. Certe Epistola Catholica, quæ passim S. Barnabæ Apostolo tribuitur, adeoque sæculo primo prodiit, jam tales calculos exhibet. Ex siglis græcis ΙΗ et Τ probare conatur efficaciam circumcisionis ex fide in Messiam venturum derivandam esse, nec quidquam sine Christo prodesse. Discite igitur, inquit (3), filii de omnibus abunde. Abrahamus, qui primus dedit circumcisionem, in spiritu prospiciens in Filium (lege Jesum cum Oxoniensibus editoribus, Menardo, Davisio etc.) circumcidit, accepto trium litterarum documento: narrat enim Scriptura, quod Abrahamus viros e domo sua decem et octo et trecentos circumcidit. (Pugnavit quidem Abraham cum vernaculis cccxviii contra quinque reges, Genes. XIV, 14; an vero iidem, nemine dempto aut addito, circumcisi fuerint, non tradit scriptura.) Quæ ergo illi in hoc data est cognitio? Discite: primo, decem et octo; dein trecentos. Decem autem et octo exprimuntur per ΙΗ, Ι decem, Η octo; habes Jesus nomen; quia vero crux in figura littera Τ, quæ designat numerum ccc, habitura erat gratiam, ideo ait et trecentos. Ostendit itaque Jesum in duabus litteris et crucem in tertia. Scit hoc, qui insitum donum doctrinæ suæ posuit in nobis. Nemo magis germanum a me accepit sermonem; sed scio vos dignos esse. Ad hos trecentos octodecim vernaculos frequenter alluserunt patres, quum auctoritatem Concilii Niceni I, totidem episcopis constantis, adstruebant. Lege S. Ambrosium in Prologo ad libros de Fide ad Gratianum num. 5 (4); S. Liberium Papam, epistola ad episcopos, universos (5). S. Hilarium in libro de Synodis num. 86 (6), etc. Paschasium Diaconum in Præfatione librorum de Spiritu Sancto (7) etc. Iste numerus patrum Nicæ-
F
norum tam vulgaris erat, ut eodem concilio Nicænum sine ambagibus indicaretur. En lapis sepulchralis ex Aringhio, lib. I, cap. 26 (8).

HIC REQUIESCIT IN PACE DOMNO BONUTA
QUÆ VIXIT ANNOS XXXX ET D. MENNA
QUI VIXIT AN... E(t) (h)ABEAT ANATHEMA
A JUDA SI QUIS ALTERUM (h)OMINE(m) SUPER
POSUER... ANATHEMA (h)ABEAS(t) DA (id est ab (9)
TRICENTI(s)
DECEM ET OCTO PATRIARCHÆ (is) QUI CANONES
EXPOSUERUNT ET DA SANCTA (is) CHRISTI
EUANGELIA.

163 Post apostolicos patres, inter quos merito S. Barnabam annumeramus, citandus nobis occurrit Clemens Alexandrinus, sæculi II scriptor, qui libro IV Stromatum (10) epistolam Barnabæ exscripsisse quodammodo videtur. Quemadmodum ergo in astronomia habemus exemplum

in remotissima antiquitate;

ut patet ex antiquissimis Patribus;

(1) De sacr. Imag. pag. 233. Edit. Lovan. 1771. — (2) Migne, Patrol. tom. XCII, Oper. Bened. col. 338. — (3) Epist. Cathol. num. 9, pag. 28. Edit. Clerici. — (4) Migne, Patrol. tom. XVI, op. S. Ambros. col. 529. — (5) Ibid. tom. VIII, Ep. Liber. col. 1384. — (6) Ibid. tom. X, Hilarii oper. col. 538. — (7) Ibid.

tom. LXII, Pasch. oper. col. 9. — (8) Rom. subterr. tom. I, pag. 89. — (9) Muratori. Antiq. med. ævi. Dissert. XXXII, tom. II, col. 989. Edit. Mediol. 1739. — (10) Clem. oper. pag. 636. Edit. Paris. 1641.

AUCTORE
J. V. H.

Abraham, ita etiam in arithmetica eundem Abraham. Quum enim audiisset, abductum fuisse Loth captivum, trecentis vernaculis suis numeratis, hostes aggressus, vincit maximum eorum numerum. Dicunt ergo dominici quidem signi typum, quod ad figuram attinet, esse elementum, quod significat trecentos (nempe ι , figura crucis, græce trecentos indicat). $\text{I}\omega\tau\alpha$ autem et $\text{H}\rho\alpha$ significare nomen salutare. Significatur ergo, Abrahæ domesticos et ei conjunctos, quod ad salutem attinet, quia ad signum et nomen Domini confugerunt, et superasse eos, qui ipsos abducebant in captivitatem et plurimas gentes infideles, quæ eos sequebantur. Istiusmodi litterarum compositiones facile multiplicari possent; norunt enim, qui Breviario Romano utuntur, quam frequens sit numerabilium combinationum apud SS. Patres usus; quin et nonnullos reperire est, qui hujusmodi argumentandi modum tamquam insipidum et puerilem traducant. Verum ad id ratiocinii genus, vel

B

inviti, coacti fuere Patres; scilicet judæis, hæreticis et quibusdam philosophis, eo abutentibus, ut christianam veritatem subverterent. Quapropter ipse mox citatus Clemens, antequam interpretationem nominis Jesu exponeret, agit de hac litterarum et numerorum combinatione, apud adversarios frequenti, et subjungit (1): Quibus enim improbe et malitiose utuntur ii, qui suam operam ponunt in hæresibus, iis recte utetur is, qui est cognitione præditus. Atque ex hisce hostium molitionibus, derivandus est usus combinationum tum litterarum tum numerorum.

sed sæculo XV

164 Hujus porro loci non est, pluribus documentis monstrare, quanta in veneratione a primis Ecclesiæ sæculis esset hoc Sacrosanctum, ut Beda loquitur, Jesu nomen, quod etiam succedentes sibi Ecclesiæ Doctores summo cultu prosecuti sunt. Sed quo tempore S. Bernardinus Senensis cultum sanctissimi nominis Jesu populis deprædicare cœpit, docuitque eidem honorem exhibendum, non solum devotionis ardor deferbuerat, sed ipsa antiquæ pietatis officia obsoleta videbantur. Quin et Sancti adversarii eo devenerant, ut iis, qui in domibus

C

suis hoc gloriosum nomen, sive scriptum, sive pictum retinerent, absolutionem sacramentalem denegarent. Imo quum FF. Minores ostiatim pro more suo victum quæritarent, inclamabat plebecula: Foras Jesu (2). Sic et Poggius in epistola ad Franciscum Barbarum, equitem Venetum eruditissimum, quam citat Amadeus de Venetia in Vita S. Bernardini (3), laudat Barbarum, quod in suis scriptis nomen Christi cum nomine Jesu jungat. Jam tandem, inquit, gaudeo te esse christianum, relicta illa Jesuitate, quam adscribebas principiis litterarum tuarum. Animadverti quidem te descivisse ab eorum impudentia, qui nomini Jesu soli inhærentes, novam hæresis sectam moliebantur, gloriamque in amplificatione ejus nominis quærebant apud vulgus et rudem plebem, ejus muneribus anhelant. Sed tu, ut decet virum non solum doctum, sed sapientem, Jesum et Christum conjungens,

non disjungis verba, quæ sejungi non possunt. Ex his satis patet, insolitum quid, adeoque novum fuisse sæculo quinto decimo venerationem et invocationem sanctissimi nominis Jesu, et quosdam in isto cultu quidpiam erroris suboluisse.

obsoletus fuisse videtur:

165 Quod quidem merito mirum videri debet, quum S. Bernardus tantis encomiis nomen istud cumularit, speciatim in sermone xv in Cantica (4); et S. Bonaventura non solum speciale opusculum de Laude melliflui nominis Jesu conscripserit, sed ejusdem monogrammate, tamquam scuto gentilitio usus fuisse fertur (5). Nihilominus ad præcavenda malevolorum dicteria, Martinus V, ut narrat Spondanus in Continuatione Annalium Cæsaris Baronii ad annum 1419 § v, jussit picturæ nominis Jesu imaginem Crucifixi appingere: atque hinc derivatus usus dicitur imponendæ in media littera H crucis, in hac forma H^+ . Laudatus Spondanus l. c., citans Sigonium, originem istiusmodi picturarum derivandam dicit, ex consilio dato cuidam opifici, qui conquestus est apud S. Bernardinum, quod, abrogatis ludorum et alearum instrumentis, quæ pingere consueverat, jam non haberet, unde familiam aleret. Hoc autem a sancto viro tulit remedium; nempe ut deinceps pingeret in circulo radiato nomen Jesu, secundum exemplar, quod sua manu formavit S. Bernardinus. Res pro voto cecidit, et, confluentibus undique ad emendam imaginem, longe majores inde pecunias, quam ex chartis et tabellis lusoriis, retulit opifex. Historiam vere narrat Sigonius in suo commentario de episcopis Bononiensibus lib. iv sub anno 1423 (6): ast nullo modo aut verbo, contra ac dicit Spondanus, insinuat, id consilium S. Bernardini dedisse originem istiusmodi picturis.

E

166 Hactenus dicta, quemadmodum et infra dicenda, convenientius in Commentario ad Acta S. Bernardini Senensis posita fuissent, quandoquidem hæc magis ex obliquo sanctum nostrum Joannem tangunt: verum quum pleraque omissa fuerint in commentario Bernardiniano (7), ejusque Appendice (8) ea huc tractanda veniant; quatenus Sanctus noster præcipuus exstitit vindex doctrinæ et sanctitatis magistri sui, S. Bernardini Senensis. Quapropter ad monstrandum, S. Bernardinum, ejusque vindicem S. Joannem Capistranum nihil novi, quasi ex penu sua, deprompsisse, otiosum non erit in siglas, quibus ab primis Ecclesiæ temporibus usque ad sæcula recentiora nomen Jesu signabatur, inquirere. Qui quidem labor tanto commodior mihi accidit, quod liceat mihi documenta delibare ex opere, hactenus manuscripto, unius ex collegis meis. Porro jam vidimus supra num. 162, digramma IH a primo Ecclesiæ sæculo, nempe a S. Barnaba adhibitum fuisse: adeoque apud Machium occurrit id digramma, signatum in lapide annulari (9). Sigla I, e sola prima nominis Jesu littera constans, antiquitate par aut saltem suppar est. De eo sæpe agit Clemens Alexandrinus: sic Pædagogo, lib. ii (10): Numquid, ait, decachordum psalterium Verbum Jesum significat, qui manifestatur elemento decadis? Et lib. vi Stromatum (11): Et in summa, deca-

excurrit sermo

F

(1) Clem. Oper. pag. 636. Edit. Paris. 1641. — (2) Hermann. Capistr. pag. 91. — (3) Pag. 223. — (4) Migne, Patrol. tom. CLXXXIV, col. 74. — (5) Prodrom. ad oper. omnia S. Bonavent. col. 748. Edit. Bassan. 1767. — (6) Sigonii oper.

tom. III, col. 468. Edit. Mediol. 1733. — (7) Act. SS. tom. V Maj., pag. 237*. — (8) Ibid. tom. VII Maj., pag. 825. — (9) Orig. Christ. tom. III, pag. 23. Tab. II. — (10) Pag. 163. — (11) Pag. 687.

A logus per elementum Ιωτα significat nomen beatum, Jesum, qui est Verbum, ostendens. Similia circa primum elementum nominis Jesu proferunt S. Epiphanius, *Hæresi* L numm. 1 et 3 (1), et S. Methodius, *Tyri episcopus*, in *Convivio Virginum*, sermone VII (2). Ex hisce veterum testimoniis satis manifestum est, monogramma I pro nomine Dei Salvatoris nostri olim usurpatum fuisse: hactenus tamen hoc monogramma seorsim ab aliis signis repertum non videtur; nam quæ apud Aringhium in veste S. Marcellini signatur littera I, vicinam habet H notatam in indumento S. Pollionis (3), ita ut digramma efficiat IH: contra cum X, nomen Christi exprimente, aliquando occurrit, sive separatim I. X sive transversim ✱. Ast idem monogramma I frequentissimi est usus in tribus multiplici vocabulo compositis dictionibus, videlicet IXΘΥΣ, D. N. J. C. De siglis IXΘYC, chrisimo ✱, cruce monogrammatica † et similibus, licet satis prope ad argumentum nostrum pertineant, dicere omittimus, quum recentius Joannes Baptista de Rossi, archeologus romanus, admirabili eruditione et cura de iis dixerit in tomo III et IV *Spicilegii Solesmensis* et in appendice ad dissertationem Caroli Vercellone de Bibliis Vaticanis Alexandrinis.

in varias siglas

167 Est et digramma IC in græcorum monetis satis frequens, quod tamen ante tempora Michaelis Rhangabe hactenus repertum non est (4). Unde nata est inter eruditos quæstio, utrum sit antiquius trigramma IHC seu IHS, an digramma IC. Digramma primum medio ævo enatum esse, contendunt Alexius Pellicia (5) et Antonius Binterim (6): quia Michaelis Rhangabe antiquius non est, dum trigramma in anterioribus numismatis reperitur. Nihilominus pro antiquitate digrammatis facere videtur græcorum mos imprimendi pani consecrando crucem æquilateralem, supra cujus brachiis scribitur utrinque IC, XC, infra autem hinc N, inde K; nempe NKα, Jesus Christus vincit. Quæ formæ, quoniam ad liturgiam pertinent, non facile mutantur, maxime apud Orientales, ritu suorum retinentissimos. Cæterum qui plura de hoc Sigillo, quod græci Σφραγίς appellant, videre cupit, adeat Sirmundum de Azymo et Fermentato, Goarem in *Euchologio Græcorum*, Renaudot in *Collectione Liturgiarum Orientalium*, Martene de *Antiquis Ecclesiæ Ritibus*, Claudium De Vert in *Explicatione litterali et historica cæremoniarum Ecclesiæ*. Sigla IC utuntur quoque græco-slavi, ut constat ex picturis, quas edidit Papebrochius in capite Tomi I *Maji de Actis Sanctorum*. Hæc omnia abunde ostendunt, digramma IC, etiamsi ex Ecclesia primæva non prodiret, habere tamen sat remotam antiquitatem.

quibus
SSmum no-
men Jesu

168 Verum in monetis antiquior est usus trigrammatis IHC seu IHS, quod jam sub Justiniano II, qui initio sæculi VIII floruit, reperitur, et quidem sub hac forma, qua recentiora trigrammata explicabimus, IHS CRISTUS REX REGNAN(I)UM (7); qua in scriptione videmus mixtas litterarum tum majorum tum minorum

formas. Antiquissimum, quod quidem hactenus noscatur, monumentum, glorioso isto trigrammate insignitum, est onyx annularis, rudi satis opere elaboratum, in quo Petrus, supra mare ambulans, a Christo attollitur, inscribitur vero duplici trigrammate nempe IHC et PET (8): sculptura vero refert historiam, a S. Matthæo XIV, 28 relata. Id porro in digrammate allato animadvertendum est, superinductam lineam indicare siglam, quatenus absint aliquot litteræ. Et quidem I et H nullam creant difficultatem, utpote quæ sint binæ primæ litteræ nominis Jesu: sed sigma Σ, quod hic pro more græcorum C scribitur, potest esse vel media vel ultima littera IHCOTC. Quod vero littera C postremum elementum nominis designet, ex eo manifestum fit, quod non raro postremum C per casus immutetur: ita ut in genitivo, dativo et vocativo scribatur IHV seu IHY, in accusativo IHN. Quod si animadvertissent quidam, non insulse confecissent ex glorioso trigrammate siglam IHS Jesus hominum Salvator et hisce probrosiores interpretationes. Postremi elementi per singulos casus immutandi ratio suam mutuat auctoritatem ab antiquis monumentis: etenim in Calendario marmoreo sæculi IX, Neapoli reperto, ad diem xxv Decembris legitur: NT (natalis) DNI NRI IHS XPI (9) et quemadmodum facile est Christi nomen in sigla XPC per varios casus deductum reperire, ita idem in Jesu nomine accidit.

antiquitus

169 Ex iis quæ diximus, constat S. Bernardinum, quando cœpit sanctissimum Jesu nomen laudibus cumulare, ejusque promovere venerationem, nihil novi in Ecclesiam Dei induxisse. Id solum animadvertendum est, Sanctum picturam suam formis gothicis effinxisse; unde et ιτα græcum litteram latinam h exhibet, †, cujus hasta longior decussata crucem facit, IHS: sed quod gravius est, siglæ Bernardinianæ, quantum monstrant ectypa (10), primum elementum est y; quod procedere existimo ex male intellecta sigla, jam ænigmatis instar sæculo nono, ut constat ex epistola Amalarii Metensis ad Jeremiam Senonensem (11), qua rationem exquirat, cur Jesu nomen per aspirationem scribatur; ipsique videtur, quoniam græci his notis I. C. conscribunt illud nomen et legunt IHCOTC, oportere scribi per I et H et C, sive S, quod legimus Jhesus. Respondet Jeremias, litteras græcas sat accurate enucleans, scribendum esse Jhesus, quin aspirationis ullam reddat rationem (12). Unde mirum non est, Amalarium ad Jonam probabiliter Aurelianensem episcopum, recurrisse, quem interrogavit, quibus notis inferius figuratis rectius videatur pingi nomen Jesu IHC an IHS: respondet vero Jonas: Sicut X et P græcis litteris et alia qualicumque latina convenienti scribitur nomen Christi, ita I et H, addita convenienti latina scribitur IHS (13). Convenientem litteram latinam, autumo illam, quæ per varios casus declinatur aut flectitur. Societas Jesu in Sigillo Ordinis constanter retinuit et retinet idem trigramma, quod exhibuerunt majores nostri in Commentario ad

F

(1) Orig. *Christ.* tom. I, pag. 419 et seqq. — (2) *Biblioth. Max. Patt. Lugdun.* tom. III, pag. 688. — (3) *Rom. subterr.* tom. I, pag. 229. — (4) Cfr. Du Cange. *Fam. Byzant.* tom. XV, Corp. Hist. Byz. tom. I, 108. Edit. Venet. — (5) De Christ. *Eccles. Politia*, tom. III, part. I, pag. 276. — (6) *Denkwürd.* tom. II, part. I, pag. 361. — (7) *Fam. Byz.* pag. 99. Edit. Venet. Cfr. *Eckhel. Doctr. numar. Vet.*

tom. VII, part. II, pag. 228. Edit. Vienn. 1828. — (8) Aringhi. *Rom. subterr.* tom. II, pag. 244. — (9) *Mai. Vet. Scriptt. Collect.* tom. V, pag. 65. — (10) Hermann. *Capistr.* pag. 102. Amadens. *Vit. di S. Bernardino* in imagine ad caput libri et ad pag. 129, 172 et 179. — (11) Migne, *Patrol.* tom. CV col. 1333. — (12) *Ibid.* l. c. — (13) *Ibid.* l. c.

AUCTORE
J. V. H.

recentiusque

Acta S. Ignatii fundatoris, sub die xxxi Julii (1), sub hac forma IHS, quam S. Ignatius adhibuit.

170 Abunde monstravimus nihil novi aut insueti excogitasse S. Bernardinum, quando sanctissimum Jesu sculpi aut pingi jussit, eademque debitum honorem adhibendum docuit. Quia vero, ait Waddingus (2), malignorum hominum sæva importunitas numquam otiosa est; sed edaci percita livore innocentibus comparat laqueos et insidias, multi... eum audiebant, ut capientes in sermone, accusationem struere possent et apud summum Pontificem deferre. Adnotarunt tandem et collegerunt calumniose quædam sanctissimi nominis Jesu encomia, secus, ajebant, prolata, quam fidei catholicæ norma præscribat. Adjunctis etiam falsis commentis et a se excogitatis interpretationibus, vocatisque suæ sequelæ testibus, hoc anno (1427) in hæresis discrimen coram Martino Pontifice magno ardore et dolosis artibus vocarunt. Ille, ad hæc commotus, statim Bernardinum Viterbio Romam accersivit, atque hic promptissime præcepto obsecutus, intermissis concionibus, in Urbem venit, frequentissimo tamen ob reverentiam doctrinæ populo insequente. Ad suos pedes prostratum Pontifex acriter excepit, et, si quidem ita res se haberet, uti fuit narrata, dixit, gravi diluendam esse supplicio, et tamquam temerario ecclesiastæ, novæque hæresis magistro interdixit sacris concionibus et tabella exponenda, jussitque ne Urbe excederet, donec seria rei indagine, quid factum sit, aperte constaret. Interea multi viri docti et S. theologiæ magistri, præsertim ex Ordine Prædicatorum et Eremitarum S. Augustini, in omnes libros ejus et sermones, quos ex divinis libris collegerat, accurate inquisierunt, et, instituto solemnî consessu, injunctum est delatoribus, ut delatæ hæresis convincerent, Bernardino, ut objecta dilueret.

exprimebatur;

171 Aliquot sui instituti viri in partem venerunt, suo consodali auxiliaturi: sed omnium antesignanus fuit Joannes Capistranus, Bernardini discipulus et socius, cui provinciam hanc præ reliquis Fratres commendarunt. Prædicabat ille Neapoli, reginæ Joannæ summe carus.... Dimisso sacro ministerio, Aquilam abiit; suas schedas et scripta allaturus, ubi accuratissima characterum forma et radiorum splendore Jesu nomen in pulchra tabella depingi curavit, et multis comitatus civibus Aquilanis, Romam advolvit. Ad Urbis januam, erecta in hastam tabula, præcessit ille vexillarius, sequebaturque multitudo magna advenarum et romanorum, cantantium et psallentium laudes sanctissimo nomini: « quo nil canitur suavius, nil auditur « jucundius, nil cogitatur dulcius: quippe « mel est in ore, in aure melos, in corde « jubilus, ad cujus lumen nubilum omne « diffugit, redit serenum. » Igitur, explicato vexillo et ducto agmine, veluti victoriæ prænuntius, ad certamen processit; et per mediam Urbem incedens, pio crescente undique exercitu, ad Vaticanum, ipso indicti congressus die, pervenit. Tanta populi conspirantis pietate commotus Pontifex, consessum in

alium distulit diem, et Capistrano facultatem D fecit pro Bernardino dicendi. Inito certamine in basilica Principis Apostolorum, multi multa objecerunt, variisque argumentationibus, sacris canonibus et Scripturis adversa dixerunt: sed Bernardino ad singula respondente, et pro eodem docte declamante Capistrano, Pontifex probe animadvertit, omnem illam accusationem, odio et livore conflata; quippe neque in verbis neque in scriptis quidquam deprehensum est, quod a recta regula deviares. Postridie ergo ad se vocatum copiosissima impertiit benedictione, amplamque fecit copiam libere circumquaque prædicandi verbum Dei, dulcissimumque nomen Jesu populis ostentandi.

172 Ut vero in Urbe publice illius appareret innocentia, ubi gravis præcessit ignominia, jussit Pontifex, ut in honorem sacratissimi nominis publice totius cleri fieret supplicatio, in sublime erecto vexillo, depictis hujus vocis characteribus: ex quo tempore templorum foribus, domorum frontibus et postibus cœpit affigi, crevitque ubique tum erga sacratissimum nomen, tum erga sanctissimum præconem veneratio. *Gratum fuisset lectori vel compendiose exhibere disputationem, coram Martino Papa habitam, ex qua haurire potuissemus accusationes, adversus S. Bernardinum ejusque discipulos prolatas: sed quæ in solemnî disputatione prolatae fuerunt tum objectiones tum responsa hactenus latuerunt: ita ut Amandus Hermann, ut hunc historiæ hiatum utcumque sarciret, suo Marte composuerit dialogum inter Capistranum et Antigenium, in quo retulit, quæ ipsi ad rem facere videbantur. Quæ quidem omittenda sunt nobis, monumenta præsertim cœva quærentibus. Ast in hoc conveniunt satis scriptores, controversiam intra crimen idolatriæ, de quo ex Cornelio a Lapide supra num. 160 egimus, circumscriptam fuisse (3). Docuimus supra num. 65, Martinum Papam, ad avertendam qualemcumque suspicionem jussisse, ut crucis aut crucifixi imago siglæ appingeretur. Neque porro ab antiquitate abhorret, quod S. Bernardinus siglam IHS circulo radiato inscripserit; quum præter alia monumenta, existent monetæ, in quibus tum sigla X sub Gratiano (4), tum crux in corona sive quercea sive laurea sub Theodosio juniore celata sunt (5): itaque ut neque ista veneratio, divino nomini adhibita, novitatem aliquam redoleat.*

ejus cultus
renovatus fuit

173 Quamvis autem post probatam S. Bernardini doctrinam et decretos impensosque sanctissimo Jesu nomini publice honores, composita lis videri deberet, non quieverunt tamen adversarii: sed, mortuo Martino Papa, novas machinas sub Eugenio IV moliti sunt. Etenim quum anno 1432, ut refert Waddingus (6), S. Bernardinus Bononiæ verbum Dei prædicasset et pro more SS. Jesu nomen laudibus extulisset, clerus et populus super iconem præcipui altaris, acceptam a sancto viro tabulam honorifice reposuerunt. Ast Ludovicus Pisanus, fidei inquisitor, jussit sanctum nomen eradi, et ne opus ornamentumque egregium, a Bononiensibus confectum, deformaretur, eraso Jesu nomini substitui jussit imaginem Christi crucifixi. Res illa male habuit inquisitorem, quandoquidem, abrogato ejus de-

a S. Bernardino;

(1) Act. SS. tom. VII Jul., pag. 532. — (2) Annal. tom. X, pag. 114. — (3) Barber. Vit. Ital. pag. 37. — (4) Du Cange.

Fam. Byz. pag. 44. — (5) Ibid. pag. 52. — (6) Ann. tom. X, pag. 187.

A creto, præceperit Pontifex, ut super tabellam crucifixi deleta sigla rescriberetur. Aliam igitur artem exquisierunt adversarii, scilicet per Michaellem, plebanum S. Adalberti Pragenssem contra S. Bernardinum et ejus fautores procedi, et causam coram Joanne a Casa Nova, Ordinis Prædicatorum, recens ad cardinalatum assumpto, introduci curarunt, ut, inscio Pontifice, sine strepitu ac forma judicii lis dirimeretur. Res hactenus belle procedebat: verum ut hæc rescivit Pontifex, datis litteris vii id. Januarii 1432, causam ad se evocavit (1). Quare summis laudibus cumulo S. Bernardino, ad scrinium pectoris sui causam evocat, quoniam ait, eandem esse de majoribus: et ipsum Bernardinum a citatione liberat, quatenus salutaris prædicationibus et aliis divinis obsequiis eo liberius intendat, quo fuerit ab antedictis odiosis impugnationibus absolutus. Ab Eugenio repulsi adversarii, ad Concilium Basileense, facto jam schismate, recurrerunt, ac in eo (2) deferente, ait Augustinus Patricius, canonicus Senensis in *Historia Concilii Basileensis* cap. 79,

B Bartholomæo ex Ordine Eremitarum S. Augustini, actum est de cultu tabellæ nominis Jesu, quem Fr. Bernardinus Senensis, qui postea inter Sanctos relatus est, introduxerat. Cardinali Arelatensi asserente, abstinuisset Bernardinum ab hujusmodi cultu post prohibitionem Martini Papæ, res indiscussa est et dimissa. Ast falso prohibitionem prætendisse Arelatensem, ex iis, quæ diximus, manifestum est.

quem dein ad
canonizationem
promovit

174 In hac porro tam fastidiose prolongata controversia S. Capistranum magistro suo Bernardino fidelem fuisse commilitonem, monstrat ejus post mortem Bernardini ardor, ut Sanctorum Catalogo adscriberetur, ejusque deinde cultus ubicumque promoveretur. Biographi S. Capistrani prolixè agunt de ejus in procuranda magistri sui canonizatione studio; ut superfluum sit hic eadem recudere. Per sex continuos annos, id est ab anno S. Bernardini emortuali, 1444 usque ad 1450 operi allaboravit. Christophorus a Varisio num. 82 ponit septem annos huic operi impensos fuisse, quod librariorum incuriæ adscribendum puto, quum a die xx Maji 1444, quo obiit S. Bernardinus, ad xxiv ejusdem mensis 1450,

C quo solemnî ritu canonizatus fuit, supra sexennium quatuor solum dies excedant, adeo ut ne in septimum quidem annum labor S. Capistrani prorogatus recte dici possit. Et quidem promotorem causæ præcipuum fuisse, constat ex documentis, quorum unum alterumque fragmentum nobis servavit Salvator Massonius (3): sic legitur: Anno, indictione et pontificatu, quibus supra, die vero sabbati, xiv mensis Junii in primo claustrum conventus Aracœli Romæ, ven. et rel. vir Fr. Joannes de Capistrano, Ordinis Minorum de Observantia in infrascripta causa inquisitionis vitæ et miraculorum Bernardini promotor assertus etc. Annus autem conditi instrumenti, adeoque et indictio ac pontificatus eruitur ex eo, quod dies sabbati, incidens in xiv Junii, requirat litteram dominicalem E, quæ ad solum annum 1449 pertinet, quum nullus annus alius inter 1444 et 1450 hac littera signetur: atque hinc liquet legendum esse: anno 1449, indictione xii, iii pontificatus Nicolai V.

strenue S. Capistranus.

175 Verum promotoris officium tunc quidem

(1) Annal. tom. X, pag. 189. — (2) Labbe, tom. XIII, Conc. col. 1361. — (3) Vit. ital. pag. 139. — (4) Ibid. l. c. — (5) Ibid.

non incepit; nam apud laudatum Massonium (4) habetur epistola cujusdam Leonardi Senensis, data vii Maji 1446, qua interrogatus de origine, vita et moribus ante Religionis ingressum Bernardini, transmittit ad S. Capistranum quæ ex quam pluribus notissimis sociis, fide dignis et ætate coætaneis beato viro, de ortu, pueritia, adolescentia et juventute percepit. In hac vero causa promovenda non defuerunt sancto viro adversarii: nimium etenim S. Bernardini doctrinam insectati fuerant, ut sine contradictione eum publico fidelium cultui proponi paterentur. Unde tot et tanta causæ canonizationis objiciebantur obstacula, ut res quandoque plane desperata videretur; et quum ipsum Pontificem aliquando e multorum susurris et oblocutionibus incertum persentisceret, sese obtulerit, ut, tum se et S. Bernardini corpore in ignem injectis, miraculo novo sanctitatis magistri sui experimentum fieret: ea tamen lege, ut si flamma tam ipsum Capistranum quam S. Bernardini corpus consumeret, id propriis suis peccatis, illæsa manente magistri sui sanctitate, attribueretur. Conditionem non admisit Nicolaus Pontifex, sed in lacrymas solutus, majorem deinceps de sanctimonia ipsius Capistrani concepit opinionem (5). Vicit tandem S. Capistrani constantia, rem etiam urgentibus Alphonso, Aragoniæ rege, cujus litteras exhibet Waddingus (6), aliisque principibus et civitatibus Senensi atque Aquilana et anno jubilei 1450, in die Pentecostes, xxiv Maji, adstantibus ter mille octingentis Minoritis, solemnî apparatu in templo Vaticano, Nicolaus V S. Bernardinum cœlitibus adnumeravit. Curavit deinceps S. Capistranus, ut quam plurima dedicarentur templa, altaria erigerentur sub invocatione magistri: jam supra agentes de studio Sancti nostri in amplificanda Observantium familia, ostendimus multa ab eo erecta templa in S. Bernardini honorem, et infra in decursu hujus Commentarii alia nobis occurrent exempla.

E

§ XV. Agit S. Joannes contra Fratricellos.

Ad merita erga Ordinem suum adjecit cumulum S. Joannes de Capistrano, quando nullo loco consistere passus est fœdam Fratricellorum, qui sæculo xiii nati, se veros S. Francisci filios et alumnos apud ignarum vulgus jactabant, sectam. Etenim multi, externa specie decepti, Fratres Minores cum istis circulatoribus confundebant; unde propalata Fratricellorum turpitudine et falsa doctrina in ipsum Minorum Ordinem redundabat. Quapropter laudi adscribit Waddingus (7), B. Joannem a Capistrano et B. Jacobum a Marchia, Minoritas, apostolicos inquisitores, ultimas Fratricellorum reliquias delevisse. Hanc sectam ita describit Joannes Bapt. Pigna, quem ex continuatione Annalium Baronii sub anno 1317 § lvi exscribo: Fraterculorum, inquit, ea labes fuit Anabaptistarum, omnia ad communitatem revocantium, non præesse imperio, non rem facere aut civilia ulla munera suscipere, satis dignum christiana pietate existimans. Hi quantum Ferrariensium Annales produnt, virgines, nuptas, viduasque lectissimas instar

Fratricello-
rum sectam,
sæc. XIII na-
tam

pag. 144. — (6) Annal. tom. XI, pag. 1. — (7) Annal. tom. VI, pag. 289.

sacerdotum

AUCTORE
J. V. II.

sacerdotum sacris initiabant, quibuscum antistites sine ullo discrimine coibant. Partus, primum in lucem editus (scelestum atque inauditæ feritatis commentum!) statim, coacto cœtu in sublime jactabatur, singulis ab sese rejicientibus, quoad extremum spiritum exhalaret: cujus in manus venisset in ipso fugientis animulæ articulo, is pontifex sacrabatur. *Fratricellorum porro sectam late propagatam fuisse monstrat bulla Joannis XXII, data xiv kal. Martii anni 1331 apud Baronium § IV, qua dicitur, quod nonnulli profanæ multitudinis, qui vulgariter Fratricelli, seu Fratres de paupere vita, aut Bizochi, sive Beghini nuncupantur, in partibus Italiæ, necnon in insula Siciliæ, comitatu Provinciæ, Narbonensi et Tolosana civitatibus et diœcesibus ac provinciis, aliisque cismarinis partibus contra sacros canones habitum novæ Religionis etc. præsumpserint. Propterea Pontifex sub excommunicationis pœna talem statum et habitum prohibet.*

et sæc. XV late

- 177 Verum, spretis pontificis decretis, pululavit secta, altioresque continuo radices egit. Quo vero tempore hos hæreticos insectari cœpit S. Joannes Capistranus, in Piceno maxime grassabantur. S. Jacobus de Marchia eosdem non solum verbo confutare aggressus, sed et scripto, cujus fragmenta aliqua nobis tradit Waddingus (1), quæ monstrant quales essent sæculo xv Fratricelli. Imprimis eis exprobrat Sanctus dissimulationes vestium, quibus se modo religiosos, modo sæculares mentiebantur. Ex vobis, inquit, aliqui incedunt tamquam eremitæ, aliqui tamquam Tertii Ordinis S. Francisci professores, uti modo incedebat Fr. Matthæus, vester episcopus, captus et detentus in curia Domini Nostri Papæ Nicolai V. Alii incedunt veluti sæculares cum pileis et caligis, cum lanceis equitantes; alii portant claves et merces viles ad vendendum, alii peregrinorum more domos penetrant simplicium et corda inhabitantium evertunt (2). Exponit dein, quomodo arctissimam paupertatem mentientes, aliorum tamen opulentia inhiarent. Quum ante annos viginti quatuor prædicarem in castris Melioratæ et Massalii, et diruta fuissent propter vestrum scelus, inveni, quod ad petitionem vestram, Gulielmus, nobilis castri Melioratæ, qui se gerebat pro imperatore christianorum, et dominus Raynaldus hæreticus, sacerdos sæcularis, qui se gerebat pro Papa, habebant triginta duo centenaria ducatorum ad requisitionem horum Fratricellorum. Et dum Braccius de Montone prædaretur Recinetenses, prædictus Gulielmus emit ex illa præda quingentos boves. Quum autem porrigeret pecunias: Hæ sunt, ait, pauperum fratrum S. Francisci; putans et sperans ex pietate et commiseratione pretium condonaturum. At, inquit Braccius, propterea accipiam, ut pauperes faciam, qui nihil debent possidere et summam nobis venditant paupertatem. Multas enim pecunias exportabant e Tuscia, corradentes viduas et mulierculas: et quamvis aliis deprædicent caritatem et pecuniæ contemptum, per viginti quatuor annos, quibus ipsis prædico et adversor, non inveni quod eorum sutores par calceorum donaverint, neque reliqui artifices quidpiam

alieui pauperi pro Dei amore erogaverint. D

178 Schisma ab Ecclesia Romana eisdem exprobrat hisce verbis: Quum sanctissimus Dominus Noster Papa Nicolaus V anno mccccxlix de mense Novembri misisset venerabilem patrem Fr. Joannem de Capistrano et me, ut reduceremus illa castra hæretica Majoreti sive Melioratæ, Massalii, Podii et Meruli ad gremium Ecclesiæ, uti reduximus; postquam abjura-verunt in manibus nostris, invenimus hos stultos et insanos characteres, fusos in campana castri Majoreti: « Anno Domini mccccxix, « tempore fratris Gabrielis, episcopi Philadelphie, pastoris universalis, Fratrumque Minorum ministri generalis. Christus, Maria, « Franciscus. » Papa vester hoc se vocabat nomine pastorem Philadelphie ecclesiæ, quam vocabatis universalem et ultimam ecclesiam christianorum. De Fratricellorum vitiis hæc subdit: Testor coram Deo veritatem, quam multa inquisitione tot annorum contra vestros sectatores comprobavi, ingentem in vobis vitiorum reperiri colluviem, atque in villis et oppidis, dum homines versantur in agris colendis, uxoribus et filiabus eorum vestros operari horribilia. Ad hæc adjiciebant alia scelera: Prædicatores, inquit, qui in vos invehuntur, continuo procuratis e medio tollere. Quingentos ducatos misistis quibusdam, ut interficerent Fr. Joannem de Capistrano; et ducentos alios, ut me trucidarent in Majorata, quorum unus hæc revelavit Fr. Joanni de Esculo, meo confessario: alios centum quingenta aureos dedistis cuidam de S. Natolia, ut me occideret, dum prædicarem in urbe Reatina; et pœnitentia ductus venit Fabrianum, et habuit absolutionem a D. Cardinale Firmano, summo pœnitentiario et a me. Profecto peculiari providentia frequenter liberavit me Deus e manibus satellitum vestrorum. Similes doctrinæ etiam alias regiones inficiebant: in Miscellaneis Baluzii legimus processum, instructum adversus Gulielmum de Hildenissem et Ægidium Cantoris a Cardinale Petro de Alliaco, episcopo Cameracensi, anno 1441 (3), in quo iidem errores occurrunt, grassantes præsertim in villa, ut dicitur, Bruxellensi.

179 Qui vero hæc monumenta aliaque percurrit, mirabitur forsân, tanta severitate cum Fratricellis, ejusdemque doctrinæ consortibus actum fuisse, ut igne et ferro extirpandi testimentum, adhiberenturque monachi, præsertim Fratres Minores, ad sectam exscindendam. Sed, quoniam Fratricelli se passim Fratres Minores mentiebantur cum universi Ordinis infamia, facile intelligitur, Minorum præsertim interfuisse, perniciosissimam sectam delere: qui dein perpenderit doctrinas, in plebem sparsas, facile perspiciet, rem publicam civilem non minus quam ecclesiasticam hæreticorum istorum placitis convelli, eaque præsertim ad actionem spectare. Unde fiebat, ut ipsa societatis humanæ fundamenta non labefactarentur modo, sed penitus destruerentur. Etenim quæ docebant Fratricelli, quæque ipsi ab anterioribus hæreticis accepta, posteris tradebant, exhibent systema quod hodie Socialismum et Communismum vocamus, nova quidem nomina, sed errores antiqui. Compendium doctrinæ Fratricellorum

præsertim per
Italiam pro-
pagatam.

E

quæ horrendos

(1) Annal. tom. XI, pag. 404. Cfr Baluzii. Miscell. tom. II, pag. 393 et seqq. Edit. Luc. 1761. — (2) Cfr bulla Joannis

XXII ap. Wadding. Ann. tom. VI, pag. 289. — (3) Miscell. Bal. tom. II, pag. 289. Edit. Luc. 1761.

describit

A *describit nobis Thomas Cataneus, S. Joannis Capistrani biographus, iisque coloribus descriptionem suam adumbrat, ut quis scriptorem recentissimum legere sibi videatur, quum tamen jam anno 1691 typis excusus fuerit liber. Ex italico idiomate latina reddimus, quantum possumus, accuratissime ejus verba (1).*

spargebat

180 Sæculo xiii ad finem vergente, Hermannus quidem, incertæ patriæ, vulgo Italus appellatus, pauper, sed amicus deliciarum, quæ vix regem decerent, statuit reliquam vitam intra sterilis inanisque desiderii limites non circumscribere, sed omni industria et arte ad hoc, quod sors negaverat, eluctari. Trutinatis libratisque æqua lance variis consiliis, intellexit aliud in rerum suarum conditione non superesse remedium, quam dissimulationem et hypocrisim, quæ imbellium solet esse instrumentum, licet quandoque a potentioribus adhibitum, quando aut viribus deficiunt aut timent infamiam. Inter varias dissimulandi artes eam maluit, quæ omnium esset investigatu et detectu difficillima, nempe quæ esset veritati et bonitati quam simillima.

B Assumpto igitur pœnitentis austero habitu, cum duobus hominum generibus amicitiam contraxit, cum scelestis et simplicibus, his obnoxiiis, illis amicis deceptioni. Ac attente perpendens istorum hominum, tam inter se discrepantium conditionem, inter utrosque quamdam necessitudinis vinculum detexit. Etenim sceleratis dicebat, illos fore damnandos non quidem propter opera, sed propter fidem; nam actus sensuum, quos vulgus, politica magis quam catholica lege territum, fornicationes et adulteria appellabat, non esse peccata, nisi credantur peccata. Quod autem istiusmodi facinora mala non essent, sectatoribus suis persuadebat, docendo hæc esse opera undequaque conformia primario præcepto Dei imposito non solum hominibus sed omnibus creaturis, adeoque necessario, quod tollere non poterat alia quæcumque lex abrogatoria aut restrictiva: id porro præceptum erat. « Crescite et multiplicamini. » Hæc lex insculpta est omni creaturæ, quæ fœcundatur amoremutuo ad perpetuandam speciem suam.

C Matrimonium autem, prout inter legum angustias circumscribitur, nihil aliud est, quam summa quædam tyrannis, usu hactenus tolerabilis, sed ratione carens, a regibus et potentioribus inducta, ut, exclusis pauperibus, filii sui soli habeant bonorum suorum heredes.

circa ipsa humanæ societatis

181 Sed immane est scelus, terram, datam omnibus Adæ filiis, quosdam sibi usurpare, expulsi aliis et natura æqualibus et ingenio præstantioribus. Cur igitur dominium electione non eliminetur? Et postquam aliquandiu unus bona tenuerit, cur alteri eadem non conferantur, ut tali ratione successu temporis terrena substantia, quasi per omnium manus translata, omnes fruantur? Justitia omnibus sanctius servaretur, unoquoque prævidente se olim forsitan judicandum fore ab eo, cui injuriam intulerit. Quod si matrimonium ad hoc institutum fuit, ut in una familia persisteret dominatio tyrannica; igitur est contrarium legi naturæ, nec minus proin contraria est bonorum proprietas. Si terra est omnibus commune bonum, cujus omnes debent esse participes:

(1) Vita ital. pag. 40.

cur non est communitas virorum et mulierum? Nam magis, Deus Creator, coaptavit viro mulierem, et mulieri virum, quam terram alterutri sexui. Si vero omnes rei vilis, qualis est terra, domini simus, nec quisquam rationaliter dicere potest, hic ager meus est, quomodo id umquam vel vir de muliere, vel de viro mulier dicere poterit? Manifestum igitur est fornicationes, adulteria et his similia non esse peccata. Qua porro ratione et ipsi credunt, ac credendo ipsi se suo errore reos constituunt coram Deo; unde pœnas æternas incurrunt, et conscientia torquentur stimulis, quibus amarescunt licitæ cæterum voluptates. Pergerent itaque in suo vivendi modo, sed a dubiis caverent sibi, obdurarent animos contra omnes conscientia stimulos per veram fidem in Deum, qui aliquando illos illuminabit et in summa mentis quiete constituet.

AUCTORE
J. V. H.

182 Monebat insuper Hermannus suos sequaces, ne turbarentur ex iis, quæ videbant et audiebant in contrarium. Imprimis enim nobiles et divites loquebantur pro filiis suis, quibus pecunias corradunt et prædia prædiis cumulant: dein multi sunt timentes Deum, qui clam faciunt, quod possunt et quantum leges civiles sinunt, ut legem divinam adimpleant et perveniant ad auream libertatem mentis et corporis, de quo hactenus locutus fuerat. Post voce lacrymabili et sono, ut ita dicam, ascetico, dicebat sperare se numerum magnum piorum hominum conscripturum, unde tandem vera Ecclesia Dei fieret visibilis super terra, quæ hactenus præ timore persecutionum delituerat: se multoties divinum efflagitasse lumen, et nunc demum sibi inesse fixum ratumque consilium, ut, brachio Moysis armatus, populum electum servituti tot Pharaonum eriperet. Hæc summam docebat sceleratos scelestus ille, suisque comprobabat exemplis, ac simplicioribus etiam insinuabat: ita ut tam facinorosi quam rudes unam eandemque ex istiusmodi doctrina deducerent consequentiam, nempe, sub lege evangelica omnia debere esse communia, sicut in Ecclesia nascente possessiones et bona in communi erant posita. Dein nascebantur consequentia variæ secundum personarum conditionem.

F Nam facinorosi concludebant: ergo porro facere possumus, quod fecimus hactenus: Simpliciores vero: ergo fieri potest, quod hactenus factum non est.

fundamenta

E

F

183 Quia tamen difficulter recipiebatur doctrina, tam opposita veritati, nec Hermani auditores, quantumcumque diceret, ut vera et opere complenda tam subito caperent, astute subnectebat bonorum communitatem novam esse non re, sed nomine: nempe aliud nihil esse quam doctrinam Christi et Apostolorum circa paupertatem evangelicam; et multiplices discursu astute exaggerebat perfectionem novæ legis, quatenus in sola renuntiatione omnimodi dominii et proprietatis consisteret: unde sponte sua enascebatur doctrina de communitate omnium rerum. Reliquum erat, ut abstergeret etiam a suorum animis timorem legum civilium et principum: quapropter pro more omnium hæreticorum, qui excusso Ecclesiæ jugo, potestates terrenas proculcant, docebat inter Christianos nomen potestatis

errores.

politicae,

AUCTORE.
J. V. II.

politicae, sive rex sit sive respublica, esse foetum gentilismi, sub quo unus multis dominabatur, et fidei christianae miserabilem futuram sortem, quamdiu istiusmodi abusus et corruptela vigerent. Sed concludebat, nunc advenisse tempus, ut paupertas euangelica, qualis a Deo tradita est, classicum sonet et sibi milites conscribat omnes nationes orbis: consilium quidem istud suas passurum esse in principio difficultates: sed posteaquam gentes veritatem percepissent, gustassentque auream libertatem fruendi rebus omnibus, facili negotio rem bene eventuram. Interea tamen silentio premerent ista divina dogmata, ne divulgata periculum crearent ecclesiae jamjam parturienti: Deumque brevi occasionem praebiturum prodeundi in publicum et in acie aperta canendae victoriae: facerent interim secreto, quod ab omnibus publice fieri optarent.

una cum S.
Jacobus de
Marchia

184 Ab anno igitur 1297, ut habet citatus hactenus Cataneus (1), serpsit fœda pestis, quando Martinus V, certior factus, Fratricellos in Piceno delitescere suaeque falsa dogmata spargere, jussit, ut SS. Joannes Capistranus et Jacobus de Marchia in istiusmodi haereticos inquirerent, eorumque sectam exstirparent. Apostolica, inquit (2), sedes vigilantissime attendere debet, ne lupus rapax mille artes nocendi habens, innocuas oves, quas decipere exquisitis fallaciis continue molitur, ad puteum perditionis adducat; sed deviae ad gregem dominicum redeuntis, viam veritatis agnoscant. Quum itaque, sicut fide digna relatione plurimorum nobis displicenter innotuit, in plerisque mundi partibus quaedam secta haereticorum, nefandi scilicet Fratricelli, « della opinione » vulgariter nuncupati, operante satore zizaniae, prohi dolor! eruperit, pestiferum virus evomens, simplices animas suis tendiculis et palliatis coloribus, sub praetextu simulatae sanctitatis, illaqueando decepit, illas aeterno satagens igni transmittere consumendas: nos huic veneno haeresis nefariae et labi pestiferæ, quod exstingui supremis affectibus anhelamus, salubri remedio occurrere cupientes, et ne hujusmodi morbus inficiens excrescat ulterius, sed, cooperante Domino, radicitus passim evellatur, salubriter providere volentes, ac sperantes, quod tu (Joannes Capistrane), quem, ut accepimus testimoniis fide dignis, constantia fidei, religionis zelo, vitae munditia et aliis multiplicum virtutum meritis Altissimus insignivit, per tuæ prudentiae et sollicitudinis studium, labem hujusmodi exstirpare et orthodoxae fidei fructuosos palmites transplantare conaberis. *Facultatem dein amplissimam inquisitoris concedit, ita ut procedere possit non solum contra singulares personas cujuscumque dignitatis, gradus, ordinis, conditionis vel praëminentiae, sed etiam contra universitates, communitates et municipia in quibuscumque Italiae partibus; quibus concessionibus addit potestatem subdelegandi viros idoneos et subdelegatos revocandi. Data est bulla vi kal. Junii, pontificatus anno ix, seu vulgari 1426.*

institutus S.
Capistranus
quaesitor

185 Paulo tardius, id est, v id. Octobris similes litteras dedit Pontifex ad S. Jacobum de Marchia; sed subdelegandi potestas restricta

fuit, ut solum quatuor socios, atque hos ex Ordine Minorum assumendos, subdelegare potuerit, quin facultas ei data fuerit eosdem revocandi (3). Ex quibus conjicere licet S. Capistranum praecipuum fuisse contra Fratricellos inquisitorem: praesertim quum S. Jacobi ministerium maxime ad praedicationem et absolutiorem redeuntium ad veram fidem spectaret. Aliquo post tempore, scilicet anno 1430, Jordanus, Albanensis et Antonius Portuensis, ambo episcopi Cardinales, commissarii Pontificis contra omne genus haereticorum, auctoritatem suam Sancto nostro communicaverunt, qua fultus multa praestitit ad exstirpationem haeresium, tunc grassantium (4). Cardinales, recensita imprimis bulla Martini V supra allata, facultatem concedunt inquirendi, praeter Fratricellos, contra haereticos et alios a fide catholica devios quoquo modo, idque non solum in Romana, Marchiae Anconitanæ et ducatus Spoletani provinciis, sed etiam per quaslibet alias mundi partes et climata, ubicumque tales esse et morari cognoverit. Missionem contra Fratricellos renovarunt subsequentes Pontifices, usque ad Calixtum III, sub quo diem suum obiit S. Capistranus: Eugenius quidem IV anno 1432 kal. Martii (5), Nicolaus V anno 1447, v non. Julii (6), Martini praedecessoris sui litteras confirmarunt. Non ita liquide constat de Calixto III, qui, recenter ad pontificatum assumptus, petente ipso Capistrano renovari sibi litteras Nicolai V, quæ visæ sunt magis utiles et necessariae ad divinum cultum (7), concessit ad triennium facultates amplissimas absolvendi a peccatis quibusdam enormibus et privilegium occupandi viginti conventus in partibus Austriae, Bohemiae et Moraviae (8). Cæterum nullo verbo attingit officium inquisitoris; unde satis dubium videretur, Sanctum sub Calixto Papa hoc exercuisse. Verum hujus ministerii, sub dicto Calixto obiti, testem habemus luculentissimum, Christophorum de Varisio, qui num. 35 dicit: Videntes summi Pontifices, Martinus V, Eugenius IV, Nicolaus V et Calixtus III, ipsum tam ferventer et diligenter in causa fidei agere et haereticos exstirpare, in toto orbe generalem haereticorum inquisitorem constituerunt, et privilegiis, ad hujusmodi officium necessariis, munierunt.

186 Porro quam strenue ac fructuose S. Capistranus omnes officii gravissimi partes sustineret, explicat laudatus Christophorus numero mox citato: Agebat, inquit, solers injectum sibi officium: et licet omnes haereses summopere insequeretur, tres tamen, principaliter suis temporibus invalescentes, scilicet haeresim Fratricellorum de opinione, haeresim Bohemorum et haeresim Græcorum insecutus est. Fuerunt tempore Joannis XXII, dum persequi videretur Ordinem FF. Minorum, quasdam contra illum constitutiones faciendo, et decretalem, « Exiit, qui seminat » (9), in libro 6 Decretalium positam, in aliquibus dictis revocando, necnon altissimæ paupertati, ut eis videbatur, derogando, quidam Fratres, qui ab Ecclesia recesserunt, dicentes, Joannem Papam, haeticum esse, et ideo privatam esse papatu; et coeperunt alios multos ad hanc opinionem inducere et aliqua loca

(1) Vit. ital. pag. 44. — (2) Wadding. Ann. tom. X, pag. 101. — (3) Ibid. pag. 103. — (4) Ibid. pag. 166. — (5) Ibid. pag. 191.

— (6) Ibid. tom. XI, pag. 280. — (7) Ibid. tom. XII, pag. 230. — (8) Ibid. pag. 231. — (9) C. 3 de verb. signif. in 6 (v. 12).

A subterranea fabricare... Hos, inquam, Fratricellos valide persecutus est : ubicumque noverat, eos moram trahere, illuc festinus properabat. Multa eorum loca, in quibus habitabant, destruxit, multos effugavit, multos ad veritatem fidei convertit, et multi obstinati, qui converti noluerunt, igne cremati sunt. Et licet aliqui potentes hac hæresi tenerentur, nulli tamen parcebat. Unde circa Romam, magnam quamdam dominam, quæ erat de domo Columna, quæ domus potentissima est, sine timore carceravit, et ad revocandos errores suos coegit. Propter hoc erant et inimicissimi, et modos omnes, quibus possent eum morti tradere, perquirebant; sed semper ei Dominus, pro cuius veritate pugnabat, astitit, nec eum in aliquo offendi permisit. Quadam vice, dum per quemdam solitarium locum ambulare deberet, intelligentes hoc hæretici, insidias ei paraverunt. Quod ignorans servus Dei, forte ut ei liberius orare liceret, per longum spatium socios præcedebat. Conspicientes hæretici ipsum solum ambulanti, nec tamen quis esset, cognoscentes, ad eum accedunt, et ubi sit Fr. Joannes de Capistrano, furiose perquirunt. Ad quam vocem prima facie territus, postea in Domino plenam fiduciam habens, eligens magis mori quam mentiri, alta voce, exemplo Christi : Ego sum, respondit. Cujus virtute ipsi insidiatores adeo fuerunt attoniti, quod nihil contra eum facere potuerunt. Interim venerunt socii, qui retro manserant; et ligantes eos ad civitatem proximam deduxerunt, ubi debitas pro malis pœnas persolverunt. Non cessavit ergo hanc pestiferam sectam persequi, quousque pauci ex eis remanserunt. Atque hi ipsi paucis post annis sub Paulo II ad unitatem Ecclesiæ redierunt (1).

§ XVI. In variis civitatibus Germaniæ prædicatoris munus obit Sanctus Joannes.

Prædicat S. Capistranus

Jam anno 1442 Antonius de Rotehan, episcopus Bambergensis, S. Joannem de Capistrano invitaverat, ut commissum sibi populum verbo salutis erudiret. Ut vero diocesanos spe lucri spiritualis alliceret, indulgentiam XL dierum auditoribus proposuit, litteris datis feria IV post Divisionem Apostolorum, seu post XV Julii, quo celebratur: atque adeo epistola scripta fuit die XXII Julii, quum ipsa Divisio Apostolorum, illo anno, littera dominicali D signato, in feriam IV incideret. Litteræ autem sunt sequentis tenoris (2): Antonius, Dei et apostolicæ Sedis gratia episcopus Bambergensis. Pridem accepimus, qualiter venerabilis in Christo et religiosus Fr. Joannes de Capistrano, Ordinis FF. Minorum, perillustraturus sit civitatem et diocesim nostras Bambergenses, ibique verbum Dei seminare proponat. Cupientes igitur ut, Christi fideles tanto libentius, causa devotionis, ad eundem confluant, quanto se dono cœlestis gratiæ uberius conspexerint reffectos; omnibus christiani nominis subditis nostris, vere pœnitentibus et

confessis, qui sermonibus seu prædicationibus ipsius fratris ac Missis ejusdem interfuerint in civitate et diœcesi nostris, de Omnipotentis Dei misericordia, ac Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus, nec non Sanctorum Kiliani et Georgii Martyrum, Henrici Confessoris, et Radegondis * Virginis, Ecclesiæ nostræ Bambergensis patronorum, auctoritate et meritis confisi, pro qualibet vice, auctoritate nostra ordinaria, quadraginta dies indulgentiarum, de injunctis sibi pœnitentiis misericorditer in Domino relaxamus. In quorum testimonium præmissorum, sigillum nostrum præsentibus est appensum. Datum Bambergæ, fer. IV post Divisionem Apostolorum, anno 1442.

188 Joannes Bapt. Barberius in Vita S. Capistrani, italice edita (3), supponit Sanctum tunc Bambergæ prædicasse, quando instituta per provincias Ultramontanas visitatione, reditum in Italiam parabat. Sed videntur hæc cum chronotaxi non satis cohærere. Nam, mense Julio, in finem vergente, expectabatur Capistranus Bambergæ, ut fidem faciunt litteræ Antonii episcopi mox citatæ; ast primum initio Septembris Albertus Sartianensis, vicarius generalis, ad provincias Turoniæ, Franciæ, Burgundiæ, Angliæ et Hiberniæ visitatorem destinavit S. Joannem (4): qui quidem, si post istiusmodi visitationes, plurimum saltem mensium moram necessario requirerent, Bambergam prædicaturus venerit, non intelligitur, qua ratione Antonius episcopus tot mensibus adventum sancti viri prævenerit, et quidem cum periculo oblivionis in populo suo. Quapropter, deficientibus documentis certis, censemus, S. Capistranum primum adiisse Bambergam, antequam se ad visitandas provincias Ultramontanas accinxerit: tali modo recte Antonius episcopus populum suum media fere æstate anni 1442 convocavit, et Albertus Sartianensis litteras visitationis ipsis kalendis Septembris ejusdem anni dedit, quas dein Eugenius IV confirmavit et ampliavit kalendis Decembris dicti anni 1442 (5). Atque adeo Bambergensis prædicatio visitationem provinciarum Ultramontanarum præcessisse videtur. Emilianus Ussermann in sua Historia episcopatus Bambergensis dicit (6), se in enarrandis gestis Antonii parum esse debere, ob defectum documentorum, quæ partim Bohemici et rusticorum tumultus, partim vorax flammæ pessumdedere. Operæ pretium tamen fuisset, S. Capistrani prædicationem, instante episcopo factam, exhibere, tamquam indicium curæ spiritualis, quam populo suo impendebat Antonius.

189 Eodem circiter tempore, anno seu 1442 seu 1443 sanctus vir colloquium habuit cum Philippo Bono, Burgundiæ duce, ut retineret eum in obedientia Eugenii IV (cfr supra num. 77). Tanta vero erat S. Capistrani fama, ut Philippi conjux, quam tertiis nuptiis duxerat, Isabella Portugalliæ, placari, inquit Waddingus (7), non potuerit, nisi magnis itineribus accederet, aspectu consolaretur et infantulo filio bene precaretur. Non constat nobis, quo loco S. Joannes Philippum ducem convenerit, utrum in Italia, an in Gallia; unde conicere non licet, quis locus designandus sit colloquio ejus cum Isabella Portugalliæ: si tamen in Burgundia occurrit

AUCTORE
J. V. H.

* Kunegundis,
sponse S. Henrici.

Bambergæ;

E

F

Burgundiæ
ducem adit:

(1) Raynaldi Ann. Ecc. ad an. 1467. § xv et Moroni. Dizion. ar. Di Erudiz. v. Fratricelli. tom. XXVII, pag. 234. — (2) Wadding. Ann. tom. XI, pag. 162. — (3) Pag. 72. — (4) Ibid. pag. 139.

— (5) Ibid. pag. 160. — (6) Episcopat. Bamberg. pag. 201. — (7) Annal. tom. XI, pag. 97.

Philippo

AUCTORE
J. V. H.

Philippo duci Capistranus, vix mihi dubium, quin in Belgium usque, magnis nempe itineribus, persecutus fuerit Isabellam; cujus dein filio bene precatus est, nempe Carolo, dicto dein Audaci, qui ex Isabella natus erat die x Novembris 1433 (1); adeoque tunc novennis aut decennis erat. Fatendum tamen est, hanc chronotaxin non undecumque firmari: nam quum Basileenses patres die xxv Junii 1439 deposuissent Papam Eugenium IV, eique Amedeum, Sabaudiae ducem, sub nomine Felicis V, confirmata ejus electione die xvii Novembris ejusdem anni, substituis- sent (2), videretur Eugenius satis tarde Capi- stranum in Gallias ad præoccupandos schisma- ticos ablegasse. Verum Eugenius Papa jam ante tum epistolis tum legationibus egerat, ante hunc annum: et quum ex altera parte Sanctus noster anno primum 1442 in Gallias visitor sui Or- dinis destinatus fuerit, hac usus occasione Eu- genius videtur ad confirmandos principes et populos in obedientia erga Sedem apostolicam. Quapropter, licet incerti, Francicum iter in annum 1442 consignari malumus.

cum aliquot
sociis in Au-
striam venit;

190 Tandem anno 1451 S. Joannes Capistra- nus Italiam reliquit non rediturus. Scilicet ut docet nos Waddingus (3), Fridericus imperator (hujus nominis III), missis ad Pontificem Nico- laum legatis, de gravissimis imperii rebus acturis, oravit ad se mitti Joannem Capistra- num, virum æque doctum ac sanctum, cujus fama longe lateque diffusa, magnam indidit spem, illius præsentia et consilio felicius posse terminari varias principum controver- sias, et facilius ejus doctrina ac sanctitate restituendam fidem orthodoxam Bohemis vicinisque provinciis, in quibus denuo magno impetu repullulabat hæresis perniciosa Hussi- tarum. Inter legatos potissimus Æneas Sylvius paulo ante a Tergestino ad Senensem episco- patum translatus, et postea ad cardinalatum ac summum pontificatum evectus, hoc a Pon- tifice, Alberto, Austriæ duce, cæsaris fratre auxiliante, impetravit sub hujus anni (1451) principio. Bzovius ad annum 1450 refert Sancti nostri iter Alemannicum, sed perperam: Chri- stophorus a Varisio, Sancti biographus et itine- ris socius, qui singulorum dierum gesta per ordinem consignavit, dicit num. 115: Anno C Domini mccccli, post festum Paschæ recessit a civitate Venetiarum, in qua per Quadragesi- mam præcedentem prædicaverat cum patra- tione multorum prodigiorum. Assumpsit autem secum socios duodecim, septem scilicet sacerdo- tes et laicos quinque: nempe Gabrielem de Ve- rona, postea Cardinalem, Hieronymum de Me- diolano, Nicolaum de Fara, Petrum de Sopronio, Bernardum de Mutina, Valentinum de Tuscia, presbyteros; laicos autem, Bernardum de Nea- poli, Paulum de Ferraria, Joannem de Camplo, Michaellem de Perusia, et Joannem de Austria. Hos quidem ipse Christophorus num. 116 enu- merat. Waddingus a Christophoro aliquantum abludit (4): omittit enim Valentinum de Tuscia, qui infirmitate impeditus, Italia excedere non potuit, ut refert Christophorus ipse septimus sacerdos. Sed fratribus laicis adjungit Wad- dingus Ambrosium Aquilanum (5), quem si adnumeremus, jam S. Capistranus tredecim

habuerit socios, non duodecim, ut expresse adno- tat. Hunc vero Ambrosium præsentem fuisse morti S. Capistrani, scimus ex epistola Joannis Tagliacotii infra edenda (6): unde paulo tardius advenerit in Germaniam Ambrosius Aquilanus.

191 Æneas Sylvius in Historia Friderici III imperatoris narrat (7), cæsaris legatos, quum plurimorum vocibus commendatum (Capistra- num) accepissent, quem virum doctum et apo- stolicæ vitæ sectatorem rumor asserebat, lit- teras Nicolai Pontificis ad eum impetrasse, quibus in Austriam illi iter mandatur: ibi ex arbitrio cæsaris monasteria Minorum aber- rantia reformet, pacemque populis prædicet et viam vitæ in veritate doceat. Et paulo in- fra (8): Per idem tempus (1451) Johannes de Capistrano ex apostolica jussione Theutonium ingressus est, ac per Carinthiam et Stiriam venit in Austriam. Cui sacerdotes et plebes cum Sanctorum Reliquiis obviarunt, eumque velut apostolicæ Sedis legatum, ut veritatis prædicatorem, ut magnum aliquem prophe- tam, ut Dei nuntium susceperunt, et quasi vel Petrus vel Paulus aut alius Apostolorum illac iter faceret, omnes accolæ montium descen- dere, Johanni occurrere, vestimentorum ejus fimbrias avidè contingere, ægrotos et male habentes ante pedes ejus afferre; e quibus plerosque sanitati redditos rumor fuit. Mora- tus est autem in Nova Civitate (Wienerisch- Neustadt) diebus aliquot, viam Domini præ- dicans, mortalesque omnes ad pœnitentiam vocans. Interea magna miraculorum fama Viennam opplevit: advenisse Cæsaream (sic enim Novam Civitatem nonnulli vocitant) san- ctum virum, Dei Apostolum, qui morbos pel- lat, qui viam Dei in veritate doceat, qui pec- uniam spernat, honores fugiat, abstinentia vivat. Concurrunt tumultuantes ad eum ple- bes, nec se tamdiu victuras putant, donec visere hominem queant: majores natu et principes civitatis ad eum legantur, qui eum Viennam adducant. Timebant enim neve re- tro in Italiam cederet, vel in Ungariam alio itinere, posthabita Vienna, proficisceretur: quam rem sibi jacturæ magnæ probrique loco ducebant.

192 Invitatus autem Johannes, Viennam petit. Tantus undique populi motus fit, tan- tus concursus, ut nulla capax multitudinis platea inveniatur. Quacumque transitus illi est, viri ac mulieres impetum faciunt, pre- mere alter alterum, intueri virum, lacrymas lætitiæ devotionisque mittere, levare ad cœ- lum manus, benedicere venienti, laudare mit- tentem, tangere, osculari, qui prope sunt, vestimenta; veluti cœlo missum et Angelum Dei respicere. Apud Minores deinde sui Ordinis, non suæ vitæ Fratres (id est Conventuales) exceptus est. Ibi cibaria suisque comitibus pu- blicitus ministrata sunt. Explicat dein Æneas vitæ modum, quem Sanctus in Germania tenuit: ast hunc jam supra num. 52 exposuimus, ut hic repeti necesse non sit. Dein subnectit laudatus scriptor (9): Sic homo quasi cœlestem vitam in terris agere, immaculatam, absque sorde, absque peccato: ausim dicere absque peccato, quamvis nonnulli gloriosum hominum jacta-

ejusque adven-
tum celebrat

summis laudi-
bus

(1) Anselm. Hist. Général. de la mais. de France, tom. I. pag. 245. — (2) Labbe, tom. XII Conc. col. 619 et 636. — (3) Annal. tom. XII, pag. 78. — (4) Ibid. pag. 80. — (5) Ibid. l. c.

— (6) Ibid. pag. 394. — (7) Kollar. Analect. Vindobon. tom. II, col. 176. — (8) Ibid. col. 177. — (9) Ibid. col. 179.

toremque

A toremque sui, ex rumoribus accepisse mercedem dicerent, quibus placere magis, quam Deo, studeret. Sed sunt iniqui iudices, qui non in melius, quæ occulta sunt, interpretantur; quando, quæ patent, omnia bona vident. Cur virum calumnientur, qui longam vitam in paupertate vixit? Qui multos annos docendo plebem absumpsit, in abstinentia, in laboribus, in humilitate perseverans, ac opera verbis æquans? Qui nihil hujus mundi appetivit, qui nulli fuit injurius, sed secundum hoc suis cultoribus ipse reliquit? Parva fuerit merces tantis laboribus laus humana. Stultus est, qui propter rumusculos hominum suum corpus affligit, suumque genium fraudat. Ego sanctum et justum hominem, qui calcavit avaritiam, libidinem subegit, honores sæculi fugit, qui contra injuriam atque iram patientiam objecit, qui fovendis pauperibus studiosum se præbuit, qui nullum superbiam fomitum ostendit, solafiducia futurorum teneri arbitror, retributionemque thesauri cœlestis exspectare, ac cum Paulo dicere * : « Gloria nostra hæc est

* II Cor. I, 12

B

« testimonium conscientiam nostram, et de cætero reposita est mihi corona justitiæ, quam « reddat mihi in illum diem justus iudex. »

Æneas Sylvius, de in Pontifex Pius II;

193 Indicavit autem hoc perpetua hominis lætitia; quem nemo mœstum vidit, sed vultu semper eodem, ut de Socrate tradit antiquitas. Sciebat enim, mortali se culpa liberum, bonis se operibus intentum, exspectabat dissolvi et esse cum Christo. Quod si mundi gloriam quæreret, sciret se Deo non esse acceptum; videreturque sæpe tristior, conscientiam stimulis actus. Nam qui laudes sectantur humanas, ex alieno pendentes arbitrio, sæpe decepti, mœrent : soli sunt servi Dei, qui perpetua quiete et animi tranquillitate fruuntur. Qualem esse Johannem, minime dubitaverim; quem pusillum corpore Viennæ vidimus, ætate senecta, annos, ut ipse agebat, quinque et sexaginta natum : siccum, aridum, exhaustum, sola cute, nervisque et ossibus compactum, lætum tamen et in labore fortem, sine intermissione singulis diebus prædicantem, altas atque profundas materias absolvantem, doctis ac rudibus satisfaciunt aures,

C mentes demulcentem, ad foedus, quo voluit, impellentem. Ad cujus sermonem dietim viginti et triginta hominum millia conveniebant : majorique ipsum attentione, quamvis non intelligerent, quam interpretem audiebant : quum mos esset totum sermonem latinis verbis pronuntiare, deinde locum interpretandi facere. At hic, postquam novum sui Ordinis cœnobium erexit, in Moraviam profectus est etc. Hæc eo libentius ex Ænea Sylvio, cœvo et teste oculato, adduximus, quo efficacius refutatur judicium ejusdem Æneæ ac aliorum, vanæ gloriæ accusantium S. Capistranum, quia narrans victoriam ad Taurinum arcem partam, nullo verbo attigit Joannem Hunyadem, exercitus christianum ducem : unde non pauci, inter quos et laudatus Æneas Sylvius, deducebant, ideo Capistranum tacuisse de Hunyade, ut sibi soli victoriæ honorem adscriberet. Quod quidem judicium latius, quando de hac ipsa victoria scribemus, confutabimus.

194 Quo vero tempore Nicolaus Papa S. Joannem de Capistrano in Germaniam ablegabat, maximæ imminerebant populo christiano calamitates, infligendæ per Turcas Mahumetanos, qui christianæ religioni ruinam minabantur. Hoc ipso anno 1451 Mahumetes II, defuncto Amurathe patre, gladium internecionis accinxerat, nihilque minus intendebat, quam ut in primario templo S. Petri ad Vaticanum equile, ut dictitabat, constitueret suum et caballi sui præsepe in summo templi altari invenirent. Jam proximus CPolitanam urbem appetebat. Excitus tantis periculis Nicolaus Papa, principes christianos convocare satagebat, ut, unitis viribus, communique consilio, tantam cladem in extremas oras averterent, et perfidum hostem in extremas oras agerent. Sed sapientissimo consilio obstabant imprimis continuata bella tum principum inter se, tum populorum adversus principes : unde accidebat, ut inermes quodammodo populi facilem se prædam hosti potentissimo offerrent. Certabant tunc quidem in Aquitania Angli cum Gallis, in Anglia Scoti cum Anglis, dux Burgundiam cum Gandavensibus in Belgio. Tantus ab iis fusus est christianus sanguis, ut qui in his præliis cæsi sunt, Turcicum imperii evertere potuissent; nam in uno prælio ad Gaveram viginti millia et eo amplius Gandavensium cæsa sunt (1). Neque pacatius se res in Germania, Turcis proxima, habebant; in Austria optimates plurimi a Frederico III dissidebant (2); Hungari et Bohemi Ladislaum regem suum, infantem vix duodennem, repetebant, bellumque, nisi traderetur, imperatori intentabant (3). Ex quibus omnibus facile intelligitur, cur Nicolaus Pontifex, ut Turcicum jugum a populo christiano averteret, conciliare principes et populos inter se sategerit, virumque sibi elegerit, qui, verbo et opere potens, intricatas controversias componere valeret. Diximus enim supra num. 190 duplicem fuisse concreditam S. Joanni Capistrano missionem, scilicet terminandi varias principum controversias et devios ad unitatem catholicam reducendi : priorem quidem procuracionem maxime per Germaniam executus est; posteriorem autem in Moravia et Bohemia, Hussitarum erroribus infectis.

AUCTORE
J. V. H.
turbata bellis
republica
christiana,

E

195 Primaria tamen S. Capistrani cura erat, resarcire damna, quæ per hæresim passa erat fides catholica : quapropter in Bohemiam, Hussitarum quasi arcem, festinare cogitabat. Sed viris Bohemiam principalibus ingressum Sancti impediuntibus, circumivit magnam Germaniam partem et in plurimis civitatibus pro more suo verbum Dei prædicavit. Circuivit, ait Chronicum Magdeburgense subæquale apud Meibonium (4), per terram (Germanicam), quia non potuit habere saluum conductum ad Bohemiam, et fuit Erfordt, Nuenborg, Hallis; et in Magdeburgo venit in octava S. Francisci et solenniter introductus ab archiepiscopo et toto clero et populo, et prædicavit in Novo Foro in latino, interprete vulgarizante ad populum : et fecit comburi aleas publice et multa alia vanitatis instrumenta et illicitos ornatus mulierum et recessit dominica ante Galli (xvi Octobris) versus Cerbest (Zerbst) Wittemberg, Leipzig, Meissen, Camentz, Budissen,

in variis civitatibus verbum Dei annuntiat.

(1) Raynald. Continuat. Baronii ad an. 1453 § I. — (2) Chron. Matth. Döring, apud. Mencken. tom. III, col. 18. — (3) Hist. Octobris Tomus X.

Fred. III, ap. Kollar. Analect. Vindob. tom. II, col. 185 et 206. — (4) Rer. German. tom. II, pag. 362.

AUCTORE
J. V. H.

Gorlitz, Buslare et ubique prædicavit, et fuit concursus ubique populorum, et cum Reliquiis S. Bernardi (imo Bernardini) miracula fecit, eas super capita infirmorum ponendo, pauca tantum, et intravit Hungariam. Hisce civitatibus addit monachus Pirnensis, apud Menckenium (1), Halberstadium et Augustam Vindelicorum. Similia referunt eorundem temporum Chronica. Sed, hæresi Lutherana per Germaniam propagata, qui scripserunt hujus sectæ viri, non sine opprobrio de S. Capistrano mentionem injiciunt. Instar omnium sit Achilles Gassarus in Annalibus Augustanis apud eundem Menckenium: Johannes Capistranus, minorita Italicus, ut versipellis ita confidentissimus, quum neque veteres Waldenses, neque novos Hussitas ad Romanæ Sedis gremium, inter cives nostros penitus posset abducere convertereque, ne nihil effecisse pœnitentia dignum videretur, vehicula picta, fritilla, alveolas, aleas, quarum mille quingentas fuisse constat, et chartas lusorias in episcopalis palatii arce, publico rogo, plus quam histrionica gravitate, combussit. Quæ jam de S. Capistrano diximus, quæque porro de rebus ejus gestis dicturi etiam sumus, satis monstrant, vanum solatium Sancto quaerendum non fuisse, ut opera non pœnitenda, etiam extra Hussitarum reconciliationem, promeret: tum quia ipsorum Hussitarum multa millia ad unitatem redegit, tum quia gravissimam utrique reipublicæ perniciem inferebant lusus aleatorii, quorum proinde extirpatione consulebat S. Capistranus honori, integritati et fortunæ familiarum. Satiùs igitur facturos nos esse, arbitramur, edendo hic loci epistolam Nicolai de Fara, qua agendi rationem magistri sui, Capistrani, mira simplicitate exponit: eandem ex Waddingo § sequenti damus (2).

§ XVII. Iter Germanicum describit fr. Nicolaus de Fara, testis oculatus; discutiuntur adversus Sanctum quorundam dicteria.

Iter Germanicum
descrip-
turus

Reverendis in Christo Patribus, fr. Ludovico de Senis, vicario, guardianis cæterisque fratribus provinciæ Tuscæ, fr. Nicolaus de Fara de Capistrano, Minorum minimus, salutem plurimam dicit in Domino. Si valetis, bene est, nos omnes valemus. Jubet ipsa vestra singularis benevolentia, colendissimi Patres, ut pro meo officio certiores vos efficere debeam de rebus magnis, stupendis et admirandis, quas excelsus Deus noster quotidie per sanctum seniores nostrum operatur; ut cognoscatis, quam ipse optimus Deus dives sit in omnes, quam misericors, pius et clemens, quam liberalissimus et munificentissimus maximorum munerum largitor novissime diebus istis inveniatur, non solum apud Italos, sed etiam apud Alemannos, Moldavos, Boemos et Hungaros; quam ut nostram imprimis, ac omnem christianam religionem inexplicabilibus miraculis, signis et prodigiis ornet, decoret et illustret. Id enim, etsi libenter facio pro communi omnium lætitia, tamen quia rem grandem et perdifficilem

aggredi videor, non possum non vereri; imo, D ut verum fatear, incredibiliter erubesco, tantam rei majestatem nuda et exili oratione complecti. Quippe hujusce rei tanta est magnitudo, ut illa quidem non litteras, sed libellum permagnum requirere videatur. Quod quum frequenter ipse mente revolveo, magis magisque molestia afficior, et præsertim quum id nulla verborum dignitate, nulloque eloquentiæ splendore a me posse tractari facile censeam: quandoquidem nulla prorsus est in me dicendi facultas, neque otium, quod rei magnitudo postulat, præstat. Verumtamen quum eruditissimos viros, extemporarie dicentes, sæpenumero longe ab ornatu verborum sententiarumque evagari viderim, harum litterarum inscientiam minus moleste fero, meamque in dicendo rusticitatem, otium, quod non datur, et ipsa rei magnitudo non parum excusabit.

197 Sed quid verbis insisto multis? Indigetne hoc tam magnificum, tam excellens, tamque illustre opus verborum pompa, orationis adjumentis? Quum illud non humanitus, sed divinitus fuisse profectum nemo dubitet: E nam profecto tanta est ejus munificentia et gloria, ut si etiam nudo eloquio explicetur, semper et a præsentibus et posteris ejus sit colenda venerandaque memoria; tunc enim res gesta perpolitius verbis adornari solet, quando per se ipsa parva est. Mihi autem offertur dicendi campus non modo ornatissimus, sed amplissimus, ita ut difficilior sit, rem omnem veram exprimere, quam ad ornandam orationem meam aliquid ficti addere, quo uberius, luculentius, illustriorque videatur. Et ne sermo protrahatur, de re ipsa dicere incipiam. Non vereor, optimi Patres, si omnia magnifica gesta ex decessu Venetiarum usque ad ingressum Alemanniæ vobis enarrare voluero, longiorem me esse sermonem habiturum; sed quum illis plenas jam vos habere aures persuadeam, non ad illa, sed ad ea, quæ in Alemannia acta sunt, meum sermonem convertam.

198 Proficiscentibus nobis, Reverendi Patres, ad has Alemanniæ partes, ut quædam apostolica admonita absolveremus, quamprimum omnis populus commotus est, et tamquam a Spiritu Sancto inflammatus et edoctus, tanta cum honorificentia sanctum seniores nostrum amplexus est, ut vel nullos vel paucos, ex Italia in hanc patriam ingressos, majori honore aut triumpho susceptos fuisse, omnium sit sententia. Magnificavit enim illum Dominus Deus noster apud Alemannos, Moldavos, Boemos, et Hungaros multis miraculis, signis et prodigiis; et ita magnificavit, ut jam non homo mortalis, sed tamquam cœlestis Angelus a cunctis summa cum veneratione habeatur, extollatur ac prædicetur. Currunt equidem omnes fere populi Alemannorum, Boemorum, Moldavorum et Hungarorum post eum; et tamquam amentes præ nimia devotione effecti, non modo ducentis et trecentis milliaribus remoti, sed etiam quadringentis, quingentis proficiscuntur. Occurrunt illi ornatissimæ processiones, cum crucibus, reliquiis, vexillis, luminaribus, sua-

Nicolaus, excusat rudilitatem suam;

dein exponit, quo jubilo

(1) Scriptt. Rer. Germ. tom. II, col. 1318. — (2) Annal.

tom. XII, pag. 84 et seqq.

vissimisque

AUCTORE
J. V. H.

A vissimisque hymnis et canticis; pulsantur campanæ et organa, ornantur viæ herbis et suavissimis floribus; et beatum se quisque putat, qui illius vestimenti fimbriam tangere et osculari potest. Quid dicam de confluentibus undique populis ad contemplandum ipsum communem patrem, tamquam cœleste oraculum: quum etiam nonnumquam centum millia, nonnumquam centum quinquaginta millia hominum conspiciamus; ut taceam sacratissimam illam diem Corporis Christi, qua creditur procul dubio hac in inclyta urbe Viennensi trecenta millia hominum fuisse? Intersunt etiam prædicationi nonnumquam sexaginta, nonnumquam octuaginta millia, nonnumquam centum millia: quamquam si omnes intelligere et audire possent, nullus inveniatur campus, qui illos capere posset præ hominum nimia frequentia et magnitudine. Quid de infirmorum multitudine dicam, quum aliquando tria millia, aliquando quatuor millia et quinque millia sint pariter expectantes ab ipso Patre benedici, ac illius meritis et intercessione optimam valetudinem adipisci.

passim a toto
populo

199 Clamant sæpenumero omnes ad Deum omnipotentem, invocant misericordiam et clementiam, implorant gratiam tam magnis, crebris infractisque vocibus, ut non modo tenera, sed etiam marmorea corda mollirentur. Provocant enim aliquando communem Patrem ad tam incredibilem planctum, ut præ nimia lacrymarum affluentia semivivus videatur. Quis istorum populorum summam devotionem et fidem explicare posset; quum omnis locus, apud quem moram trahimus, dies et noctes multitudine copiosa circumvalletur? Non equidem famem, non sitim, neque præ lecto frigidam timent habere humum: est enim eorum fides adeo magna, ut fateatur communis ipse Pater, se fidem numquam invenisse majorem. Audent etiam et mortuos deferre, ut cæteros, variis etiam infirmitatum generibus affectos, silentio prætermittam: non enim fervor et devotio decrescit, sed continue crescit et augmentatur. Numquam enim a tempore Apostolorum usque in hodiernam diem, tanta populorum commotio audita est. Hæc assertio non solum est mea, C sed omnium illorum, qui longe sunt me doctiores, quorum scientiæ plurimum adhæreo, imo magnopere laudo et commendo. Sed quorsum pergo? Video, colendissimi Patres, longo me sermone deduci, si omnia gesta per seriem texere voluero. Verum quia nullum fere otium relinquitur, ad miraculorum pelagus accedamus, ut uberes fructus sancti senioris nostri, quam præstantes, quam divini sint, intelligamus. Tantum itaque loca, ubi miracula facta sunt, et miraculorum numerum explicemus.

præsertim
propter miracula,

200 Relicta Italia, optimi Patres, summa cum gloria et Dei magnificentia, transeuntibusque nobis apud Pontiam, villam permagnam, in confinibus Italiæ sitam, quædam puella cæca visum, quidam mutus et surdus loquelam et auditum, quædam clauda gressus recuperavit. Sed qua laude prosequare, quæ gesta Villaci sunt, ubi ultra triginta miracula excellentissima facta fuisse duorum dierum numero nemo inficiatur? Ibi enim cæci vident, claudi ambulant, surdi audiunt, et muti lo-

quantur. Illud tamen memoria dignum est, quod quatuordecim in sedibus delati, contracti manibus et pedibus, immobilesque omnino per se domum propriis pedibus abierunt sani et incolumes, laudantes et magnificantes Deum. Quid de oppido domini episcopi Gurgiensi dicam, quum ibidem duodecim miracula gesta fuisse, nemo dubitet? Quid Frisacum, Judiburgam atque nonnulla oppida loquar, in quibus Dominus multa signa ostendit, quorum nullum scribere valuimus propter summam hominum frequentiam et festinum discessum? Nec minori laude commemoranda esse videntur sexaginta quatuor miracula, facta in Civitate Nova, octo dierum numero, ubi illustrissimum Romanorum regem invenimus.

201 Præter hæc omnia, illud summa laude, gloria et magnificentia celebrandum est, quod viginti octo dierum numero, quibus usque nunc hic Viennæ fuimus, ducenta jam miracula fuisse gesta, nemo non vidit. Quid secundam feriam Pentecostes loquar, qua viginti infirmos sanos et incolumes abeuntes conspeximus, prædicante Patre Dominica Pentecostes? Eodem namque die, quum nullum miraculum apparuisset, his verbis communis Pater usus est: « Ecce totus ipse fessus sum, et nihil hodie factum. » Ego vero respondi: « Nulla te, Pater, teneat admiratio, voluit forte Dominus tuam patientiam experiri. » Omnes enim nos in summam admirationem veneramus, eo quod propter diei solemnitatem multa signa videre sperabamus, ille vero increpans incredulitatem nostram, sic ait: « O homines modicæ fidei, quid suspicamini? Crastina quidem die videbitis gloriam et magnificentiam magni Dei: non dubitetis. » O vox aurea! O verbum propheticum, non humana conjectura, sed cœlitus profectum! Die autem sequenti, ut prædixi, viginti miracula, ut ipse nobis prædixerat, nostris oculis vidimus, et nostris manibus contrectavimus. Quotidie nova miracula videmus: jam unum libellum confeci ex miraculis gestis. Tota Hungaria usque ad fines Turcarum commota est, ut taceam omnem Alemanniam, Boemiam et Moldaviam; est enim hujusmodi commotio, res inaudita. F Tantus est fœtor, ut nisi a vento opprimeretur, qui continue hac in urbe regnat, ut facile mihi persuadeam, hanc inclytam urbem non potuisse epidimiam vitare, sed a continuo vento omnis fœtor expellitur. Numerus infirmorum est jam inenarrabilis, qui undique confluent, ac si ad jubileum proficiscerentur. Ducenta enim miracula facta esse non parum est in viginti octo dierum spatio hic Viennæ, et jam sunt trecenta viginti miracula, quæ in Alemannia nostris manibus annotavimus: ut taceam multa, quæ scribere nequivimus.

in via et
Viennæ

E

F

patrata,

202 Silendum nequaquam videtur, quid Deus operatus fuerit ad confirmationem istorum miraculorum hisce diebus. Quidam baro, quum nullo pacto hæc miracula vere esse, credere vellet, convertit se ad canem suum cæcum, et ait: « Tunc credam miracula, quæ referuntur, quando iste meus canis visum assequetur. » O res mirabilis et stupenda! Subito, his verbis dictis, aperti sunt oculi canis, et ipse cæcus effectus est. Quidam etiam alius

AUCTORE
J. V. H.

alius detractor et incredulus, quum contra ista miracula diceret, gravi morte correptus est. Quidam alius a cane est interfectus; quidam alius a curru oppressus, quum miracula ista repellere conarentur: ista enim sunt signa pergrandium rerum futurarum. Quid igitur magnificentius? Quid præstantius? Quid admirabilius? Quid divinius dici, audiri, intelligi, excogitarique posset? Magna et stupenda in Italia superiore tempore gesta fuisse, non inficior; sed si consideretur diligenter tam parvus dierum numerus, quibus hæc facta sunt, profecto istorum miraculorum magnitudo cæteris præstat; reportatque sibi nomen inclytum et gloriosum. Cantate itaque, Patres et Fratres mei colendissimi, canticum novum, cantate Domino omnis terra, jubilate et exultate, et cum Alemannis, Boemis, Moldavinis et Hungaris iterum atque iterum cantate et dicite: « Benedictus, qui venit in nomine Domini, » sicut ipsi dicunt, quum ei obviam veniunt et agite gratias immortales optimo Deo nostro, pro sancto seniori nostro imprimis, et pro omnibus ejus sociis incessanter orate.

excepti fuerint:

203 Et quia communis Pater divina revelatione est certificatus, ut versus Boemiam debeat proficisci ad exstirpandas illas scelestas hæreses, quibus plurimi sunt alligati: ea de re illuc cito nostros gressus dirigemus: dicit enim, nos præsto fore visuros mirabilia et præstantiora, quam usque nunc acta sint. Decevit namque numquam redire in Italiam, nisi ex præcepto sanctissimi Domini Papæ cogatur. Præterea volo vos certiores fieri de his, quæ in modum propheticum idem Pater noster protulit: « Si qui Fratrum per litteras apostolicas operam dederint, ut in Italiam redeam, judicium Dei non effugient, si tam magnum Dei honorem et animarum fructum impedierint. » Quare, optimi mei Patres, rogo vos magnopere, ut nullam operam penitus detis, ut ipse ad Italiam cogatur reverti. Construuntur insuper multæ ecclesiæ et capellæ in honorem Sancti Patris nostri Bernardini, quem quidem sanctus senior ita magnificavit et magnificat, ut mirabile dictu sit. Omnem miraculorum suorum gloriam S. Bernardino attribuit, vult enim ut omnia sustentacula, dimissa ab infirmis sanatis, ponantur et appendantur in circuitu capellæ S. Bernardini. Et aliud addam: nulla est religio Observantium vel Conventualium, quæ non cupiat benedictionem Patris accipere. Multi infirmi de Observantia S. Dominici sunt mirifice valetudinem assecuti. Principes et barones, cæterique nobiles, non minori devotione et veneratione Patrem amplectuntur, quam cæteri infirmi. Et ut jam finem dicendi faciam, si quæ errata sunt, Patres, pro singularibus studiis vestris, atque illustrissimis moribus munificentissime demittatis. Vos vero interim et corporis, et, quod præstantius est, animæ bonæ valetudini operam detis, mei profecto semper memores in orationibus vestris; qua quidem re nihil gratius, nihil mihi jucundius potest obtingere. Valet in Christo Jesu et pro me iterum orate. Ex inclyta urbe Viennensi, xxiv Julii, 1451.

204 Hactenus Nicolaus de Fara, sancti viri biographus et rerum ab eo gestarum oculatus testis. Non defuerunt tamen vel inter Minores, qui Capistrani famam et miraculorum gloriam arroderent. Matthias Dœringius, minister provincialis Saxonie, Conventualis (1), vir liberioris ingenii et probabiliter Observantibus minus amicus, hæc de Sancto nostro scribit (2): Fr. Johannes de Capistrano, missus ad regnum Bohemiæ, primo quidem fervens ad martyrium, post recusavit intrare, nisi haberet salvum conductum. Johannes autem Rokenczan hærsiarcha scribendo asseruit et prædicando, quod esset præcursor antechristi. Ipse namque circuendo Bohemiam, nunc in Austria, nunc Bavaria, nunc Saxonia, Thuringia, Slesia, nunc Polonia, nunc Moravia prædicavit per interpretem; male contentus, sicubi cum multo tumultu processionis non recipiebatur. Et quantumcumque videbatur contemptum mundi cum suis, tamquam religiosi, observationibus prætere; exquisitos tamen cibos et meliora vina expetere, applausus hominum et eorum concursus procurare, cursores præconizantes præmittere et de factis multis et magnis miraculis per fratrem Johannem præfatum fimbriam magnificare soliti erant. Sicque prætensus apparuit, ut verbum sibi contrarium patienter ferre non posset. Et ut videretur coram hominibus, in locis profanis, ad hoc in foro civitatum cum multo apparatu præparatis, ubi tamen ecclesiarum solemnium et monasteriorum erat numerus, Missas celebrare consueverat, nec in aliquo loco, nisi multum exaltato et ornato, prædicabat. Ordinavit etiam in singulis civitatibus loca, in quibus ægrotantes... horam convenirent, quos tunc visitavit: et si quis contractus vel claudus ex confidentia, orta ex rumore præmissorum, se putavit melius stare, illum procedere socii sui compulerunt, clamantes et magno cum tumultu populum ad clamandum « Jhesus » provocantes: tulerunt eorum baculos et sustentacula, suspendentes ea in ecclesia coram imagine Sancti Bernardini. Fama tamen erat, quod sic curati, recidivantes baculos, ut plurimum, repetierunt. Hic recepit multos ad suam familiam, et loca pro construendis monasteriis, de Observantia nuncupandis, pro illis recolligendis petiit a dominis et communitatibus; et obtinuit in provincia Saxonie et aliarum magnamurbationem.

dicteria
Matthie Dœring

105 Atque hæc quidem invidiose scripta fuisse, nemo facile inficiabitur. Exardescerebat tunc maxime gravissima inter Conventuales et Observantes contentio; hisce omni ope allaborantibus, ut S. Francisci Regula ad primævam puritatem redigeretur, contranitentibus illis. Unde pronum erat, sinistre interpretari quodcumque ab alterutra litigantium parte fiebat, et suspectum habere, si quid in alterutrius laudem prædicaretur. Ad Conventualium familiam pertinebat Matthias Dœring, et quam ipse signat in fine textus Saxonie et aliarum provinciarumurbationem magnam, aliud non erat, quam quod S. Capistranus ejusque socii satagebant introducere totius Ordinis renovationem, Conventualibus passim exosam. Tria porro præsertim Sancto nostro Matthias vitio vertit. Imprimis

adversus S.
Capistranum,

(1) Mencken. Scriptt. Rer. Germ. tom. III, in Pref. § 1. —

(2) Ibid. col. 19.

eum,

A eum, quasi martyrii cupiditatem prius mentitum, postea tamen profectionem Bohemicam refugisse, nisi securitas publicis litteris, seu salvo conducto, ei adpromissa fuisset: alterum magno apparatu voluisse in civitatibus recipi, et majori ornatu sacris operari ac prædicare: ac tandem fabulosas sæpe fuisse, quæ passim inter ejus miracula, sanationes narrabantur. Quod ad primum attinet, falsa est accusatio: constat enim ex litteris Rockyczanæ, pseudo-euangelistæ Bohemorum, datis sabbato ante festum Exaltationis Sanctæ Crucis, id est, die xi Septembris 1451, oblatum fuisse S. Capistrano colloquium, habendum in una ex tribus civitatibus, in Trebonia Moraviensi, Broda Teutonica et Pellitz monasterio, additque Rockyczana (1): Nec ullus periclitationis pavor vestrum ascendat in cor; quoniam intendo gratia divina, sæculari quoque brachio suffultus, tutissimos, imo et sufficientissimos vestra pro tuenda vita, salvos conductos fideliter ordinare. Die xx Septembris acceptat S. Capistranus colloquium propositum, simulque gratias agit, quod salvos conductus pro tuenda ejus vita Rockyczana se ordinaturum insinuat (2). Imo quum postmodum Crumlovium designatum ad diem xxviii Octobris fuisset, præsens adstitit Capistranus, ut constat ex Christophoro biographo num. 138: ast, ut infra explicabimus, Rockyczana non comparuit. Dein Montanistarum, ut habet Baronius ad annum 250 § xii et seqq., iisque cognatorum Marcionitarum error fuit, ita martyrii cupidos esse, ut se tormentis sponte offerrent: adeoque S. Capistranus, etsi desiderio arderet martyrii, negligere non potuerat illa prudentiæ subsidia, quæ offerebantur sive ab adversariis, sive a patronis suis: alioquin notam temeritatis merito incurrisset.

allegata S.
Bernardi Vita

206 Secundum accusationis caput a Dœringio prolatum, est apparatus et ornatus, quo vir Dei a populo recipiebatur et verba faciens audiebatur. Et profecto, si Sanctus industria et arte ambivisset populares honores, non vacaret culpa: ast si sponte delatos honores acceperit, plane non perspicitur, in quo peccaverit. Dœringii autem calumniam Æneas Sylvius, citatus supra num. 192, refutavit; quum dixisset, nonnullos gloriosum hominem jactatoremque sui habuisse; subjungit: sed sunt iniqui iudices, qui non in melius, quæ occulta sunt interpretantur, quando quæ patent, omnia bona vident: ac in laudes Sancti excurrunt, inter cætera testatur, illum nullum superbiæ fomitem ostendisse. Ac certe majoris auctoritatis est testimonium Sylvi, testis oculati, nec alterutri factioni Franciscanæ addicti, quam Conventualis Dœringii, qui Capistrani res gestas ex auditu quandoque sinistro didicerat. Cæterum tributi sancto viro honores novi non sunt: adest nobis Vita S. Bernardi Claravallensis, a Gunfrido, Sancti notario, elucubrata, quam legere est in Opere nostro ad diem xx Augusti (3): In ea autem videmus (4), Anglorum reginam Mathildem tantum S. Bernardo exhibuisse devotionis affectum, ut venienti Bononiam (ad mare) extra urbem cum populo pedes occurrerit, gravis tamen ipsa multumque gravis. Pariter quoque ingredienti urbem Trevirensium servo Christi EX MORE

obviam ruit populus universus (5). Nemo dixerit, S. Bernardum artibus quibusdam hos concursus provocasse, quum viderit plurimis miraculis populorum devotionem remuneratam legit. Atqui id ipsum in Capistrano nostro mirari licet: tanta est inter S. Bernardum et Capistranum vitæ similitudo, ut alter alteri opem ferre et opportunam responsionem præbere videatur.

207 Sic quoque legimus, S. Bernardum sole-
mnes receptiones fugere quidem voluisse, sed raro id potuisse (6), et Coloniae Agrippinæ, quæ in civitate, ut verbis Dœringii utar, ecclesiarum solemnium et monasteriorum erat numerus, in platea sermonem habuisse, eo quod ecclesiarum populum capere non sustineret (7). Multitudinem sanatorum etiam Vita S. Bernardi exhibet: quum enim in territorio Autissiodorensi febricitantium multitudo, sicut ubique solebant, a Dei homine panem peterent benedictum, Girardus quidem clericus ex castro, cui nomen est Clamecium (Clamecy, in agro Nivernensi) male sciolus et subsannans fidem populi blasphemabat. In ipsis autem verbis blasphemiæ, gravissima febre correptus, usque Autissiodorum abeuntem sequi coactus est virum Dei, et poenitentiam agens apud eum, ipsam, cui detraxerat, obtinuit benedictionem. Tam multis vero gustata ejusmodi benedictio reddidit sanitatem, ut solius Dei, cujus hæc virtute fiebant, posset notitia comprehendere (8). Alia plura ex biographis, S. Bernardo coævis et testibus gestorum oculatis, congerere possemus, quæ lector purius ad ipsos fontes ebibet. Hæc ideo delibavimus, ut constet, quanta sit inter utrumque Sanctum similitudo adeoque quod uni objicitur, in alterum etiam redundet. Cæterum Dœringius ipse se suis conficit verbis: nam admissa etiam, quod fama referente, narrat, curatos recidivantes baculos, ut plurimum, repetivisse; consequitur tamen, aliquos fuisse valetudini redditos, adeoque aliqua miracula S. Capistranum operatum fuisse: atqui etiam unicum miraculum sufficiebat, ut fidem suæ doctrinæ adstrueret Sanctus: præsertim quum et cæcis visum, mutis auditum et loquelam dederit, quæ prodigia e receptis denuo baculis non infringuntur. Sed de his jam satis.

§ XVIII. Acta S. Joannis Capistrani adversus Hussitas.

Specialem, ut jam diximus, missionem habebat a Romano Pontifice S. Joannes Capistranus, ut reduceret ad unitatem fidei catholicæ hæreticos, qui tunc per Bohemiam regionesque finitimas grassabantur et sacra æque ac profana sus deque vertebant. Bohemorum seu Hussitarum errores paucis perstringit scriptor Chronici abbatum Saganensium in Silesia (9): Fuerunt, inquit, errores eorum præcipui: primus, quod clerici, instar apostolorum, in paupertate vivere deberent; quod laicis, præcipue nobilibus non parum acceptum fuit; unde gaudebant de nacta opportunitate et occasione clericos et monachos possessionibus et bonis eorum spoliandi. Secundo docuerunt, quod

Exponuntur
Hussitarum

(1) Wadding. tom. XII, pag. 92. — (2) Ibid. pag. 93 et seq. — (3) Act. SS. tom. IV Aug., pag. 295 et seqq. — (4) Ibid. pag. 306. — (5) Ibid. pag. 314. — (6) Ibid. pag. 339. — (7) Ibid.

pag. 340. — (8) Ibid. pag. 311. — (9) Stenzel. Scriptt. Rer. Silesiæ. tom. I, pag. 284.

AUCTORE
J. V. H.

quilibet posset prædicare more Apostolorum, dicentes, verbum Dei non esse alligatum. Tertio dixerunt, quod quilibet quemlibet posset arguere de mortali, juxta istud Salvatoris: « Si peccaverit in te frater tuus » etc. Quarto, de communione vulgarium sub utraque specie. Quinto, communionem sub utraque specie de necessitate salutis asseruerunt, quod tamen nulla sacra Scriptura, sane intellecta, probatur. Sed quia, ut dicit Philosophus primo philosophicorum, parvus error in principio, magnus erit in fine; ex his supra memoratis erroribus innumeros quodammodo alios (ex pravato tamquam ramis a trunco prodeuntibus) inciderunt. Negabant namque confessionem sacramentalem fore de necessitate salutis: negabant purgatorium post hanc vitam; et dixerunt inania esse suffragia, quæ fiunt pro defunctis: item negabant indulgentias: dicebant omnes simoniacos, qui juxta ritum Ecclesiæ in sacrorum ministratione darent vel acciperent quidquam, vel pro suffragiis animarum: item offertoria, decimas et oblationes presbyteris dare inhihebant: item Sanctos honorare, et obsecrationes ad eos dirigere, otiosum et superstitiosum esse asserebant, quum alios juvare nequirent: item imagines Sanctorum exsecrabantur, nec aliquam reverentiam eis exhibendam dicebant, nec etiam Reliquiis Sanctorum.

errores,

B

C

209 Item de solemnitatibus in Missa et aliis Sacramentis nihil esse curandum; sed in Missa solam consecrationem sufficere: item asserebant, soli Deo obediendum fore: item quod auctoritas Papæ se non amplius extendat, quam alterius presbyteri: item quod nec Papæ nec alicui alteri prælato sit obediendum, si malus sit: item dicebant, quod qui possit corpus et sanguinem consecrare, posset etiam alia sacramenta ministrare et opera episcopalia exercere: item quod corpus Christi et sanguis a jejunis et non jejunis posset indifferenter meritorie suscipi: item horas canonicas dicere non sit necessarium, nec peccarent clerici eas omittendo. Ecce parva scintilla quantam silvam incendit. Et quia nullus regum regni Bohemiæ ab initio hujus hæresis usque ad hanc diem, videlicet annum 1489, fuit, qui quidquam efficaciter pro extirpatione hujusmodi errorum fecerit, sed potius fautores et protectores, ut plerumque, pestifera hæc gens habuit, præcipue Georgium de Podebrath, qui primum tempore Ladislai multo tempore gubernator, post cujus obitum rex ab ipsis Bohemis electus et habitus, multum eandem hæresim fovit, promovit et ampliavit, ideo homines terræ illius et non minus marchionatus Moraviæ in infinitos errores inciderunt, ut etiam unusquisque, quacumque hæresi aut errore deceptus, et depravatus ac ab aliis terris et regnis depulsus, libere sedem suam in quacumque maluerit, civitate, oppido aut villa (paucis civitatibus demptis) nemine requirente, cujus sit sectæ vel erroris, ponat, et suam sine contradictione cujuscumque teneat et observet. Nisi ex ipso Chronico habemus, hæc scripta fuisse anno 1489, adeoque triginta fere ante Lutherum annis, crederemus facile a penu Lutherana pleraque deprompta

fuisse, auctoremque Hussitarum hæresim ad imaginem recentioris hæresis effinxisse. Ast simul animadvertere licet, Hussitas Luthero viam stravisse, et errorum sementi germanicas terras præparatas fuisse.

210 Animadvertere quoque juvat, istiusmodi doctrinas non solum rempublicam ecclesiasticam, sed et civilem appetere; etenim si soli Deo obediendum sit, consequitur, usurpatam qualemcumque potestatem, sive ecclesiastica sit sive civilis, vanas esse leges humanas, quatenus sunt injuste latæ: adeoque, doctrinas istas ad apertam rebellionem spectare. Quum deinde clerus universus suis sit spoliandus bonis, nulli in sacris actionibus ritus observandi, nullus honor sacris imaginibus aut Sanctorum Reliquiis adhibendus, imo unicuique, nulla facta conditionis, ætatis aut sexus distinctione, liberum sit publice, quam voluerit, proferre doctrinam aut opinionem, imo quemcumque arguere de peccato: manifestum est hujusmodi errores universam hominum societatem convellere, nec propugnari aut promoveri posse, quin homines, inter se dissentientes, in apertam luctam prorumpant. Atque hinc nata sunt bella ista internecina, quibus Bohemia universa et finitimæ regiones per multorum annorum curriculum funestatæ fuerunt. Qua ratione plane elucidatur, cur principes sæculares perversas doctrinas in regnis suis consistere passi non sint, sed errorum promotores, ut reipublicæ tum civilis quam ecclesiasticæ hostes manifestos habuerint, et suppliciis affecerint. Nulla siquidem humana societas stare potest, nisi tutari se possit ab iis, qui ejus fundamentum labefactant: atque doctrinæ Hussitarum, supra expositæ, eo deducebant, ut nullus esset sive rex sive sacerdos, qui populum regere valeret, et unusquisque pro arbitrio et libidine suas actiones, nullo ad alios habito respectu, dirigeret: unde humanæ societatis vinculum omnino dirumpi necesse erat.

utrique reip.
perniciosis-
mi;

E

211 Ad hæc errorum monstra profliganda S. Joannes Capistranus, auctoritate apostolica munitus, destinatus fuerat a Nicolao Papa V. Legitimam missionem confirmabant et urgebant voces cœlitus delapsæ, quibus profectio ad Bohemos intimabatur. Itaque sub finem Julii, anni 1451, impetrata a cæsare venia, in Bohemiam contendit, et ante omnia ipsam regni et erroris metropolim, Pragam, adoriri statuit. Sed accessum prohibuerunt Joannes Rockyczana, pseudoepiscopus et Georgius de Podjebrach, qui regni Bohemici, pro Ladislao, rege minorenni, gubernacula tenebat. Nihilominus, ut vidimus supra num. 205, ne detrectare certamen videretur Rockyczana, tria proposuit colloquii loca, Treboniam Moraviensem, Brodam Teutonicam et monasterium Pellitz (1). Sed ex causa nobis ignota, nullus horum locorum disputationi habendæ placuit: et tandem conventum est, ut ad diem festum SS. Apostolorum Simonis et Judæ, xxviii Octobris congressus Crumlovii haberetur. Est autem Crumlovium (Bömisches Krumm) civitas principalis familiæ nobilissimæ de Schwarzenberg, in circulo Budwicensi (2). Istic, teste Christophoro de Varisio num. 138 et seq. adfuit vir Dei saltem a die xviii Octobris ad xiv Novembris, quin Roc-

quos ut con-
futaret,

F

(1) Wadding. Annal. tom. XII, pag. 92 et seq. — (2) Schaller.

Topogr. des Königr. Böhmen. tom. XIII, pag. 164.

A *kyczana comparuerit: edixerat enim Georgius Podiebrathius, ne alicubi locorum Capistranus reciperetur; quod si tamen Crumlovium adven-
taret, ab omnibus, veluti publicæ pacis turbator vitaretur* (1): addit porro Waddingus (2): Rosembergius (dynasta Crumlovii catholicus) primus fuit, qui periculi Capistranum admo-
nuit. Ergo is locum, disputationi designatum, adire recusavit. Hic Rockyzana apud suos triumphabundus, in absentem invectus, con-
vitiis plenas litteras ad Capistranum vulgavit, quibus famam illius et existimationem depri-
meret.

colloquium
cum Rocky-
czana

212 Errare videtur Waddingus, insinuans, S. Capistranum refugisse disputationem Crum-
loviensem; quandoquidem, ut ex Christophoro num. 203 ostendimus, per mensem fere inte-
grum ibidem perstitit, dici non potest Ca-
pistranum locum, disputationi designatum adire recusasse. Verum quidem est, Rockyeza-
nam litteris ad Capistranum datis collationem circa communionem laicam sub utraque specie acceptam proposuisse, ut sic, inquit (3), oppo-
sitis juxta se positis, quid sit veritatis et plebium salutis clarius elucescat. Proinde
B *trinam disputandi palæstram proponit Sancto nostro, Treboniam Moraviensem, Brodam Teu-
tonicam et Pellitz monasterium. Hisce litteris, die xi Septembris 1451 scriptis, respondet Ca-
pistranus novem post diebus, seu xx Septembris, dicens* (4): Quod in concilio sacrosancto Ba-
sileensi humeros supposueris ad labores, rimatus sum et discussi et sæpe vidi, necnon et post tuum discessum decretum sacri Basi-
leensis concilii, in tali causa declaratum, quod authentica decisione te suscepisse indubitan-
ter autumo. Quid autem sit veritatis, quidve salutis necessario observandum, et ibidem et in decreto sacri Constantiensis concilii te sæpenumero puto legisse. Collationem autem tecum habendam, prompto animo, hilarique vultu ac læto corde affectuosissime opto pa-
riter et sollicito. De loco vero, die, modo et personis, interventuris in actis, oro te, ut patrem amandum, in Christi veritate colen-
dum, non te pigeat aliquos ex tuis interim destinare, cum quibus tractare possim et concludere de prædictis. Veni enim de longe
C satis ab Urbe Roma et ultra, circuiens usque Olomucium. Locus est igitur determinandus communis, idoneus, accommodus et securus pro quibuscumque adventuris in actu, in quo divinæ sapientiæ irradiante fulgore, manifesta fiat et clara notitia veritatis et via salutis cun-
ctis Christi fidelibus illucescat.

incassum petit
S. Capistra-
nus;

213 Ex iis litteris videmus, S. Capistranum non admisisse ullum e tribus locis, a Rocky-
czana designatis, sed voluisse, ut denuo collatis consiliis de loco, die et modo disputationis habendæ decerneretur. Ac tum quidem Crumlo-
vium propositum et utrinque acceptum fuisse existimo: quo sanctus vir se contulit, ibique a die xviii Octobris ad xiv Novembris, ut mox ostendimus, constitit: adeoque dicta die xxviii Octo-
bris disputationem celebratam non fuisse, non Capistrani, sed Rockyzanæ vitium fuit: qui scilicet Podjebrachio, Bohemiæ gubernatori, au-
ctor fuit, ut decretum ederet, quo accessus ad Capistranum, si forte Crumlovium veniret, tam-

quam publicæ pacis hostem, vetabatur (5). Se-
quuntur dein verba Waddingi, num. 211 al-
lata, quæ secundum dicta corrigenda sunt, ut certe ex hoc capite nihil sit, cur Rockyzana triumphum canere potuerit, quum ex adverso S. Capistranus aciem tenuerit, Crumlovii agens usque ad xiv Novembris. Quod vero tanta cum reverentia loquatur Sanctus de concilio Basi-
leensi, animadvertat lector, agere illum de isto tempore, quo Patres Basileenses adhuc in com-
munionem cum sede apostolica persistebant; qua ratione sanctus vir sibi conciliare Bohemo-
rum, Basileensibus faventium, animos sata-
gebat: adeo ut doctrinam de communionem laica sub utraque specie tamquam falsam rejicerent, atque communicandi modum, in potestate Eccle-
siæ positum esse agnoscerent (6).

214 Quum igitur spes ingrediendi Bohe-
miam, gentemque illam catholicæ unitati ag-
gregandi sanctum virum falleret, cœpit regiones vicinas circuire, ut populos Hussitarum erroribus infectos, sanaret. Quapropter, ut refert Amandus Hermann (7), quum Capistranus non valeret directa via Pragam tendere, circa confinia suum carpebat iter et me-
E dium faciendo circulum, qui ab oriente in Bohemiam penetrare fuit prohibitus, ab oc-
cidente est ingressus. Nam Bruna exiens v Octobris, venit in villam Drasoff, xi millia-
ribus a Bruna, et die x ac sequentibus in Egenburgum Austriæ alios (Hussitas) coadu-
navit, a die xviii in Crumlovio, præsentem D. Ulrico, viro principe, catholicorum pa-
trono, multos nobiles, populares innumeros ad viam veritatis reduxit; donec Egram per-
venit. In Friberg, die xxiv Februarii, et civitate Missinensi a die xviii Martii, et a xxv ejus-
dem mensis usque ad principium Junii in civitate Pontensi regni Bohemiæ miro fructu
eundem subiisse laborem comperio, multis millibus ad castra catholicorum transmissis et fidelium gregi aggregatis. Præter urbem Pontensem, etiam attigisse Tachovium, Pils-
nam, Cadanam attestatur Dubravius (8); et traditione firmatur, qua creditur, fontem il-
lum, qui est penes sacellum xiv Auxiliatorum, benedixisse. Quibus itinerationibus si addimus
F *profectionem ejus in Silesiam, clare videtur sanctus vir fines universæ Bohemiæ ambivisse, et quasi præmuniisse omnes vias, ne erroris in-
cendium latius propagaretur.*

215 Hasce autem peregrinationes apostolicas
suo non caruisse fructu testatur ipse Sanctus in
sua ad Universitatem Viennensem epistola, quam refert Waddingus (9): Postquam, in-
quit, Moraviam sum ingressus, præstantis-
simi magistri et doctores, ut debui semper pro viribus contra Bohemorum damnatas hæ-
reses egi; neque minis neque aliquo timore umquam a prædicationis officio destiti, sed
palam locutus, omni, quo valui, studio, ad repellendam illorum damnabilem opinionem, qui dicunt, necessarium esse ad salutem sub
utraque specie communicare, me contuli. Quo factum est, ut non solum multi barones,
nobiles, sed et sacerdotes ad plus quam qua-
tuor millia meis in manibus Hussitarum er-
rores abjuraverint, præter alios conversos, qui sub ipsorum baronum conversorum do-

AUCTORE
J. V. H.

et spe ingredi-
endi Bohe-
miam amissa,

in Moravia
præsertim

(1) Wadd. Ann. tom. XII, pag. 94. — (2) Ibid. J. c. — (3) Ibid. pag. 92. — (4) Ibid. pag. 93. — (5) Ibid. pag. 94. — (6) Cf. Labbe, tom. XII,

col. 100 et tom. XIII, col. 1341. — (7) Capistr. Triumph. pag. 363. — (8) Rer. Bohemic. pag. 237. — (9) Annal. tom. XII, pag. 88.

AUCTORE
J. V. H.

minio degunt. Quod vero spectat ad minas et terrores, S. Joanni injecta, refert Barberius cap. xxv (1), insidias paratas fuisse itineranti solitario: quum enim orationis liberioris causa, sese sociis subduxisset, repente sicarii aliqui e latebris prosiliunt, virum sanctum undique circumcingunt et feroci vultu qucerunt, quis sit ille fr. Capistranus: respondet Sanctus, se esse virum, quem querebant: qua simplici voce terrefacti, siluere, et, dimisso captivo suo, abiere, unde venerant. Mince etiam vituperiis cumulabantur, ut Joannis existimatio et auctoritas in populo aut tolleretur, aut saltem minueretur. Borotinus quidam, unus e præcipuis Rockyæzane asseclis, publicis litteris traduxit S. Capistranum, ut monachum melancholicum, hypocritam, perfidum contemptorem conciliorum, prævaricatorem Euangelii (2).

Hussitas

B

216 Respondit S. Capistranus (3): Non curo de tua detractioe et latratu tuo contra me, quod mendaciis decipiam populos: quia jam per Dei gratiam mea doctrina nedum per Italiam, sed etiam per Franciam, Alemanniam et per Hispaniam et alias mundi partes cum vita et moribus ita nota est, non in angulis, sed in plateis publicis et in solemnissimis urbibus studiorum, quod tua etiam sussurratio laus potius, et tua laus juxta tua proposita dedecus esset et infamia. In aliis litteris tuis me innuisti et incognitum temerarie et ineptissime melancholicum judicasti; attamen sum naturaliter sanguineus et cholericus. Quippe hoc te non docuit Aristoteles neque Plato, quod invisum hominem, vel etiam in imagine figuratum et incognita physiognomia, præsumas judicare. Nunc me vero monachum appellare non pudet; quum tamen me numquam videris monachum, neque sim: sed Frater Minor Ordinis S. Francisci, cui a sacrosancta Romana Ecclesia injunctum officium prædicandi, et in omni terrarum orbe contra omnes hæreses inquirendi et procedendi; tum etiam tamquam apostolico commissario et universali inquisitori hæreticæ pravitatis. Hussitarum tamen vituperia non impediabant fructum, quem e suis laboribus carpebat S. Capistranus: prima die Augusti 1451 Brunæ in Moravia ad communionem Ecclesiæ admisit provinciæ camerarium, de quo in transsumpto publico notarii hæc referuntur apud Waddingum (4): Magnificus dominus Benedictus, vulgariter nuncupatus Benescio, baro in marchionatu Moraviæ, ejusdemque provinciæ camerarius, confessus est coram populorum multitudine copiosa, assistente reverendissimo D. G. episcopo Nicopolensi dignissimo et suffraganeo reverendissimi patris et domini episcopi Olomucensis, et recognovit se adhæsisse superstitioni Bohemorum et erroribus Hussitarum, credendo, favendo et defendendo eorum hæreses in scissuram sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, et in rebellionem obedientiæ et perversionem ritus ecclesiastici in communione sub utraque specie, et quandoque in deducendo gentes armorum in subsidium eorumdem Bohemorum, et in offensionem catholicorum; et se in prædictis errasse et super iis corde

contrito et humiliato absolutionem et pœnitentiam requisivit publice et palam in platea publica Brunensi, genuflexus coram R. P. fr. Joanne de Capistrano, hæreticæ pravitatis inquisitore, et prædictas et omnes alias hæreses, quocumque alio nomine censeantur, abjuravit, et postea in camera residentie ejusdem R. P. fr. Joannis promisit et juravit ad sancta Dei Euangelia, corporaliter manu tactis Scripturis, se deinceps perpetuo servaturum sanctam, illibatam et immaculatam fidem catholicam, quam sacrosancta Romana Ecclesia tenet, prædicat et docet, et promisit se perpetuo victurum sub obedientia, devotione et reverentia ejusdem sanctæ Matris Ecclesiæ. Supradictus autem R. P. fr. Joannes, recepto juramento ab antefato barone, absolvit eum auctoritate sanctissimi domini nostri Nicolai Papæ V, præsentibus, etc. Et paulo post ejusdem baronis conjugem, consanguineos et universam familiam, copiosam satis, communioni fidelium aggregavit.

217 Sancto quoque nostro adscribit Æneas Sylvius conversionem cujusdam optimatis Moravi, cujus filius non diu post ad cathedram Olomucensem assumptus fuit (5). Is erat Wenceslaus Boskowitz, aliter de Czernahora sive Schwarzenberg dictus, quo conciliatore ac sequestro disputationis locum et diem, ut supra num. 213 diximus, designata fuere (6). Huic filius erat Protasius, qui morte sublato Bohuslao de Zwola, episcopus Olomucensis anno 1458 electus fuit, cathedramque ad annum usque 1482 tenuit (7). Lectori rem gratam nos exhibituros credimus, exscribendo hic loci formam absolutionis, quam S. Capistranus scriptam recenter conversis dabat, quæ sequentis est tenoris (8): Universis et singulis Christi fidelibus, tam prælatis quam subditis, ecclesiasticis et temporalibus, ad quos præsentium series pervenerit, fr. Joannes de Capistrano, Ordinis Minorum minimus et indignus, hæreticæ pravitatis inquisitor ex institutione et commissione sanctissimi D. N. Nicolai Papæ V, ad superiores commendationem humilem et devotam, et ad reliquos omnes salutem et pacem in Domino sempiternam. Noveritis per præsentem, qualiter N. N., præstito prius juramento, corporaliter manu tactis Scripturis sacris, abjuravit et abnegavit omnes hæreses Wicleffitarum et Hussitarum, et aliorum quorumcumque hæresiarcharum et hæreticorum, quibus per annos plurimos adhæsit, promittens ad Sancta Dei Euangelia, toto tempore vitæ suæ stare mandatis Ecclesiæ, vivere sub obedientia sedis apostolicæ et sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ. Quamobrem quia sponte venit, auctoritate ejusdem Sanctissimi D. N. Nicolai Papæ V et officii mihi commissi, imposita sibi obedientia salutari, absolvi eum ab omni excommunicatione et ab omnibus censuris ecclesiasticis, quas prædictis de causis incurrerat, et restitui eum ad honores, dignitates, officia, beneficia, status et gradus, quæ et quos prius obtinuerat, et pia benignitate recepi eundem ad unionem, reincorporationem, reintegrationem et reconciliationem cum unico mystico Christi cor-

insectatur, et multos convertit,

C

F

(1) Vit. ital. pag. 119. — (2) Capistr. triumph. pag. 367. — (3) Ibid. pag. 369. — (4) Annal. tom. XII, pag. 88. — (5) Æn. Sylv. Oper. pag. 414. Edit. Basil. — (6) Wadding. Annal. tom.

XII, pag. 94. — (7) Pilarz. Morav. Hist. tom. II, pag. 173 et seqq. — (8) Wadding. Annal. tom. XII, pag. 89.

A pore et unica sacrosancta Romana et universali Ecclesia catholica militante, recepique ipsum ad participationem omnium bonorum et meritorum totius populi Christiani, pro quanto juste, catholice et recte vixerit. Unde ad fidem et testimonium prædictorum has præsentis litteras, solito pendente sigillo munitas, fieri jussi, meaque propria manu subsignavi. Commendans eum omnibus et singulis Christi fidelibus in visceribus caritatis, mandansque nihilominus sub ecclesiasticis censuris, ne prædictis ex causis quisquam eidem N. molestiam aliquam inferre præsumat. Datum, etc.

§ XIX. Continuantur acta S. Joannis Capistrani adversus Hussitas.

In Basileensi
synodo

Quoniam interiorum Bohemiam, præsertimque iniquitatis sedem, urbem principem Pragam, attingere datum non erat S. Capistrano, non solum finitimas provincias, hæreses exstirpans obivit, sed omni ope satagit imprimis, ut errorum radices evelleret, prætextus destrueret, quibus non raro obvolvuntur et simplicibus fucum faciunt. Bohemi, ut perversas suas opiniones defenderent, utebantur et abutebantur concessionibus quibusdam, synodo Basileensi extortis, et quæ vulgo Compactata dicebantur. Quæ ut abolerentur, plurimum laboravit. Erant enim, ait Amandus Herman (1), argumentum et unicum scutum, quo se contra S. Joannis Capistrani prædicationem defendebat Rockyczana cum suis asseclis. Compactatorum originem referunt laudatus Amandus (2) et Adolphus Pilarz in sua Historia Moraviæ (3). Legati scilicet Bohemiæ, Basileam missi, a patribus petierunt quosdam articulos, quibus concessis, ad unitatem redituros se spondebant Bohemi. Per dies itaque quinquaginta acerrime de iis articulis Basileæ disputatum fuit: quum tamen Bohemi, licet accurate convicti, pertinaciter suas defenderent opiniones, et abitum, re infecta, in patriam adornarent, miserunt Basileenses Pragam suos oratores, qui cum Bohemis de concordie legibus convenirent.

C Sed inane hactenus tentamen cecidit; donec tandem, flagitante imperatore Sigismundo, Basileensium oratores sub certa verborum formula consenserunt: quæ quidem, ait Cochleus Historia Hussitarum lib. VII (4), ultima die Novembris (1433) constituta fuit, sed non potuit in effectum perducì: quia Thaboritæ et Orphani, alique hæretici, qui Pilznam obsidebant, in eam consentire nolebant. Post triennium vero (adeoque anno 1436) Iglaviæ coram Sigismundo imperatore, communi omni Hussitarum consensu acceptata, sigillisque publicis corroborata est. Tenor autem illius concordie, quam vulgo Compactata vocant, Pragæ conceptus, sic habet.

articuli quidam probati fuerant,

219 In nomine Domini nostri Jesu Christi. Amen. Hæc quæ infrascripta sunt, per gratiam Sancti Spiritus concordata sunt inter legatos sacri concilii Basileensis et generalem congregationem incliti regni Bohemiæ et marchionatus Moraviæ, in civitate Pragensi. Primo, dicta congregatio nomine dictorum regni et

marchionatus, et pro ipso regno et marchionatu, omnibus et singulis eorumdem, qui sunt de parte ipsorum, recipient et acceptabunt et facient bonam et firmam et perpetuam pacem et ecclesiasticam unitatem, quam profitebuntur et firmabunt debito modo. Quo facto, dicti legati, auctoritate dicti sacri concilii, admittent et recipient dictam pacem et unitatem, et pronuntiabunt pacem generalem universi populi christiani cum incolis et habitatoribus dictorum regni et marchionatus: tollent omnes sententias censuræ et plenariam abolitionem facient: et mandabunt universis et singulis Christi fidelibus, quod nemo deinceps dictum regnum et marchionatum propter præterita infamare præsumat; nec ipsa aut eorum incolas invadere aut offendere, sed eis christianam pacem observent, ipsosque tamquam fratres eorum, sanctæ videlicet matris Ecclesiæ filios reverentes et obediens habeant, et firma dilectione contractent.

220 Circa materiam primi articuli, quem ambasiatores dictorum regni et marchionatus obtulerunt sacro concilio sub hac forma: « Quod communio divinissimæ Eucharistiæ utilis et salubris, sub utraque specie, scilicet panis et vini, universis Christi fidelibus in regno Bohemiæ et marchionatu Moraviæ, et locis, eis in hac parte adhærentium constitutis, per sacerdotes libere ministretur. » Est hoc modo concordatum. Quod dictis Bohemis et Moravis, suscipientibus ecclesiasticam unitatem et pacem, realiter et cum effectu et in omnibus aliis, quam in usu communionis utriusque speciei, fidei et ritui universalis Ecclesiæ conformibus; et illi et illæ, qui talem usum habent, communicabunt sub duplici specie, cum auctoritate Domini nostri Jesu Christi et Ecclesiæ sponsæ ejus. Et articulus ille in sacro consilio discutietur, quoad materiam de præcepto ad plenum, et videbitur, quid circa illum articulum pro veritate catholica sit tenendum, et agendum pro utilitate et salute populi christiani: et omnibus mature et digeste pertractatis, nihilominus in desiderio habendi dictam communionem sub duplici specie perseveraverint, hoc eorum ambasiatoribus indicantibus, sacrum concilium sacerdotibus dictorum regni et marchionatus communicandi sub utraque specie populum, eas videlicet personas, quæ in annis discretionis constitutæ, reverenter et devote postulaverint, facultatem in Domino pro eorum utilitate et salute largietur. Hoc semper observato, quod sacerdotes sic communicantibus semper dicant, quod ipsi debeant firmiter credere, quod non sub specie panis caro tantum, nec sub specie vini sanguis tantum; sed sub qualibet specie est integer et totus Christus. Ac legati sacri concilii per suas litteras, auctoritate sacri concilii, mandabunt universis et singulis, cujuscumque gradus aut conditionis existant, ut dictis Bohemis et Moravis, utentibus dicta communione sub duplici specie, nemo audeat impropere, aut eorum famæ aut honori detrahere, et hoc idem faciet sacrum concilium, quando concessionem liberationis faciet memoratam.

vulgo Compactata dicti,

E

F

221 Circa materiam trium articulorum lib. VII et Stenzel. Scriptu. Rer. Siles. tom. 1, pag. 312. — (4) Cochl. pag. 270.

quorum concessione

(1) Capistr. triumph. pag. 338. — (2) Ibid. pag. 339. — (3) Tom. II, pag. 33 et seq. Cfr. Joan. Cochleus. Hist. Hussit. Octobris Tomus X.

AUCTORE
J. V. H.

sequentium per præfatos legatos sacri concilii dictum est in forma sequenti. Quoniam circa doctrinam catholicæ veritatis, sic sobrie et caute incedendum est, maxime a sacro concilio generali, ut veritas declaretur verbis, sic ordinate conceptis, ut nulli sit in futurum offendiculum, ubi possit impingere et habere occasionem erroris, et, ut verbis utamur B. Isidori, ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat: circa materiam de cohibitione et correptione peccatorum, in quo posuistis articulum super his verbis: « Omnia peccata mortalia, et præsertim publica, per eos, quorum interest, rationabiliter et secundum legem Dei cohibeantur, corrigantur et eliminantur. » Ecce verbum, « per eos, quorum interest » nimis est generale et posset esse offendiculum. Et juxta Scripturæ sententiam, non debemus ponere offendiculum ante cæcum*: et claudendæ sunt fossæ, ne bos vicini ibi lædatur*; et omnis talis occasio tollenda est. Dicimus ergo, quod secundum Sacræ Scripturæ sententiam, sanctorum documenta Doctorum, sic catholice est tenendum: quod omnia peccata mortalia, præsertim publica, quantum rationabiliter fieri potest, secundum legem Dei et Sanctorum Patrum instituta, sunt cohibenda, corripienda et eliminanda: potestas autem puniendi criminosos, non ad privatas personas, sed ad eos tantummodo pertinet, qui jurisdictionem habent in eos fori, distinctione juris et justitiæ ordine observatis. Circa materiam de prædicatione verbi Dei, in qua posuistis articulum hoc tenore: « Quod verbum Dei a sacerdotibus Domini et levitis idoneis libere ac fideliter prædicetur. » Ne ex verbo « libere » sumeretur occasio vagæ et dispendiosæ libertatis, quam nec vos (ut sæpe dixistis) intenditis, circumstantionandum est: dicimusque, quod secundum Sacræ Scripturæ sententiam, sanctorumque documenta Doctorum, sic catholice tenendum est: quod verbum Dei a sacerdotibus Domini et levitis ad hoc idoneis, et per superiores (ad quos pertinet) approbatis et missis, libere, non tamen passim, sed ordinate et fideliter prædicetur, salva auctoritate Pontificis, qui est præordinator in cunctis, juxta Sanctorum Patrum instituta.

* Levit. XIX,
14

* Deut. XXII,
1

B

C

Hussitar

222 Circa materiam ultimi articuli, sub his verbis expressis: « Non licet clero, tempore legis gratiæ, super bonis temporalibus sæculariter dominari. » Meminimus, quod dum in sacro concilio super hoc disputatio ageretur publica et sollemnis, ille, qui ad disputandum per sacrum concilium exstitit deputatus, duas conclusiones posuit sub his verbis: Prima, quod clerici, non religiosi, seu qui voto se ad hoc non obligarunt, licite possunt habere et possidere quæcumque bona temporalia, hereditates paternas et aliorum, si eis relinquuntur, et alia bona, juste acquisita ex causa donationis, vel alterius liciti contractus, vel arte licita. Secunda, quod Ecclesia potest licite habere et possidere bona temporalia, mobilia et immobilia, domos, prædia, villas, oppida, castra, civitates, et in eis habere privatum et civile dominium. Ille siquidem ex vestris ambasiatoribus, qui disputabat, concessit easdem, dicens, illas sensui sui articuli, bene intellecto, non contradicere; quum ipse

articulum suum intellexerit de dominio civili, D formaliter intellecto. Ex quo et aliis satis posset intelligi, quod verba, « sæculariter dominari, » in præinserto articulo posita, ad aliquem specialem dominandi modum vel usum videantur referri. Sed quoniam doctrina Ecclesiæ non est verbis ambiguis pertractanda, sed plane; propterea illud, quod secundum legem Dei et sanctorum documenta Doctorum catholice tenendum est, duximus exprimendum: videlicet duas præmissas conclusiones esse veras, quodque ecclesiastici viri bona Ecclesiæ (quorum sunt administratores) debent fideliter administrare, juxta sanctorum Patrum instituta: ipsaque bona ab aliis injuste non debent detineri vel occupari. Dicta vero congregatio declarationem dictorum trium articulorum, quæ veritati Sacræ Scripturæ innititur, suscipit et accipit.

223 Verum quia circa ipsorum trium articulorum materias nonnullis videtur, abusus plures et deordinationes aliquas currere, est intentionis ipsius congregationis, quod super reformatione dictorum abusuum et deordinationum intendit in sacro concilio per suos ambasiatores instantiam et sollicitudinem adhibere: et quod si quæ, etiam singulares personæ, tales reformationes vellent in sacro concilio promovere modo debito et honesto, quod hoc eis liceat et sit concessa facultas. Præfatis vero legatis sacri concilii hoc placuit, quoniam sacrum concilium ad morum reformationem intendit, et vult (præstante Domino) studium et sollicitudinem adhibere: ipsique legati, quum omnem bonam reformationem in Ecclesia Dei fieri, toto desiderio cupiant, ad omnia, quæ bonam reformationem Ecclesiæ concernunt, adjutores et cooperatores esse volunt et pollicentur. Tandem postquam, per Dei gratiam, pro causis fidei cessabit omne bellum et erit pax bona, pro cujus conservatione debet adhiberi omnis diligentia, videtur valde expediens, quod etiam pro causis aliis, non concernentibus fidem, si quas habent cum circumstantibus vicinis, cessent omnes partes ab omni via facti, et de ipsis controversiis per dietas placiti vel alias in sacro concilio vel extra, concordia, F amicabili compositione vel judicio terminentur. Pro firmitate et observantia pacis, per dictos legatos sacri concilii dabitur omnino firma et procurabitur bulla concilii et mandata ipsius sacri concilii ad omnes principes et communitates circumstantes, et alia, quæ necessaria fuerint et opportuna. Pro parte vero dictorum regni et marchionatus, dabuntur litteræ cum sigillis firmis et munimentis opportunis: procurabitur pax et servari mandabitur, et omnia alia fient, quæ pro observatione dictæ pacis et unitatis necessaria fuerint et opportuna. Concordata et firmata fuerunt præmissa et supra scripta per plures magistros et sacerdotes, a generali congregatione regni Bohemiæ et marchionatus Moraviæ deputatos, ipsius congregationis nomine et mandato speciali; inter supra nominatos dominos legatos sacri concilii parte ex una et dictam generalem congregationem parte ex altera, et per manuum stipulationem parte ex utraque, cum verbali promissione, super præmissis facta. In civitate Pragensi, in collegio, quod dicitur collegium

ad unitatem
Ecclesiæ redu-
cendi spera-
bantur:

E

A collegium Caroli, anno Domini mccccxxxiii, indictione xii, mensis Novembris die ultima, pontificatus sanctissimi in Christo Patris et Domini nostri, D. Eugenii, divina providentia Papæ IV, anno iii, præsentibus ad hæc providis et honestis viris, etc.

sed iisdem
concessione
Basileensi a-
butentibus,

224 Hæc satis prolixè exponenda fuerunt, quia sæpe de Compactatis Basileensibus sermo occurrit in controversiis Capistranum inter et Bohemos, vulgoque nominantur magis quam evolvuntur. Videmus quoque, Basileenses timide rejecisse articulos Pragenses, et evasisse potius disputationem quam quæsisse. Acriter tamen de hisce articulis in ipsa synodo Basileensi disceptatum fuerat: ægre usum calicis admiserunt patres: et theologi graviter et severe de tribus reliquis articulis dixerunt, quos optimis argumentis singillatim refutarunt Joannes de Ragusio, Ordinis Prædicatorum, Ægidius Carlerius, decanus Cameracensis et Henricus Kalt-eisen, Ordinis pariter Prædicatorum, quorum tractatus potius quam sermones servavit nobis Philippus Labbe (1). Verum quidem est Compac-

B tata Basileensia, sane intellecta, a norma ecclesiasticæ disciplinæ non deviare: sed, ut fere fit, quando cum rebellibus transigitur, in deteriore partem detorta erant Basileensium verba, ipsaque indulgentia ex timore derivata credebatur: unde accidit, ut malum succrescens non tam exciderit, quam foverit, Bohemis nempe patrum benignitate abutentibus, ad errores suos tuendum et latius propagandum. Tales Compactationes consequentias Bohemis exprobrat Nicolaus de Cusa, Cardinalis S. Petri ad Vincula, episcopus Brixinensis et Nicolai V ad Bohemos legatus (2), in epistola, Ratisbonæ data die xxvii Junii 1452 apud Cochleum (3): Nec, inquit, quemquam moveat, quod quum oratores tunc Basileensis concilii de pace Ecclesiæ Pragæ tractarent, ad compactiones devotum sit. Nam experimento compertum est, modum illum integram pacem et unitatem cum S. Romana Ecclesia non effecisse.... Parvi facite omnia quæ ipsi (Hussitæ) de Compactionibus ingerunt: nam ad illorum sciolorum confusionem Deus illas sic fieri permisit. Neque religiosus fr. Joannes de Capistrano, vir utique zelum Dei habens cum scientia, nec alius quisquam asserit, Compactiones hæresim in se continere; sed constanter negatur, in eis talia concedi, quæ vobis falso suggeruntur. Monstrat dein legatus Compactata ab Hussitis male servata fuisse; unde concludit, compactiones nihil singularitatis Bohemis præstare; sed solum confusionem eorum, qui sua præsumptione seducti, alios seduxerunt, exprimere, ut ore suo judicentur.

resistit S. Capistranus;

225 Adversus S. Capistranum, qui apostolicæ legationis minister et socius esse debebat, variis artibus incitabant quidam Cardinalem Cusanum, accusantes scilicet Sanctum virum quasi Compactata ut hæretica damnaret, pacem cum Bohemis suis contra eos invectivis impediret: ex quo suboffensus Capistrano Cusanus erat. Quare ex Ponte regni Bohemiæ ad Cardinalem Sanctus litteras dedit, die xvii Maji 1452, quibus monstrat, grandia enaseitura damna universo populo christiano, si Compactata comprobentur;

quoniam, præsertim ex pravitate interpretantium, fomentum subministratura erant hæreticis. Scribit itaque Sanctus vir (4): Unde sciens cum pertinacissimis hæreticis non esse contendendum, nolui in dietam (Ratisbonensem), nisi certo quodam modo consentire.... Qui V. R. Dominationi persuadent, ut sub utraque specie communionem laicis concedatis, erroribus jam consentiunt illorum asserentium, damnatos esse omnes, qui non sub utraque specie communicarunt et nunc non communicant.... Ecce nunc ex Praga statuerunt ex nostris clamoribus et scripturis velle servare Compactata, palliantes se propter hoc, ne hæretici censeantur, et ad Ratisbonam se venturos asserunt sub vestra sponsione, quia intenditis eis concedere Compactata et ultra; quod mihi credibile non videtur, quum nec fel. recordationis Martinus, nec Eugenius, nec S. D. N. id egerint usque in hanc diem. Si hoc se clypeo et galea protegere potuerint, exemplum erit cæteris christianis peragendi similia, et se rebellandi contra obedientiam et decreta sanctæ Matris Ecclesiæ et insurgendi in prælatos, sicut ipsi jam per annos plurimos infida, ferali et immani severitate fecerunt. Præsument etenim catholici, se non debere esse peioris conditionis, quam Bohemi; unde si Bohemi talia bona pacta ab Ecclesia susceperint, et nos, dicent, paria obtinebimus vel majora: nostri namque prædecessores ecclesias dotaverunt, ad nos igitur pertinent ista bona. Videte, Domine, et diligenter attendite, ne per hanc viam Pragæ acquirere computetis, et christiani populi totum residuum amittatis. Scio, quid loquor, quid audiverim a nonnullis magni ponderis hominibus. Dirigat Altissimus causam suam: neque iniquitas mea, neque peccatum meum: « Innocens ego sum a sanguine omnium vestrum, » dixit Apostolus*. Excusavi conscientiam meam, et excusabo apud Deum et homines.... Nescio quos susurrones audire vos delectet, adulantes vos fictis mellitisque sermonibus, venenum aspidum insanabile continentibus, intrinsecus obtutatum, ut suis falsis suggestionibus et promissis V. R. D. inducere moliantur ad concedendum eis communionem sub utraque specie, et bona ecclesiastica et cætera quæ requirunt, in denigrationem et dedecus apostolicæ sedis, ac vilipendium et contemptum ecclesiasticæ dignitatis. Vere contra vos agitis, si talia concedetis. Audivi ex ore vestro in Urbe, quod non acceptastis capellum pro genuflexionibus ante pedes, sed ut quidquam arduum in Ecclesia Dei agere valeretis.

* Act. XX, 26

226 Quam de Compactatis Basileensibus habebat opinionem, etiam coram Bohemis professus est S. Capistranus. Etenim impedito ejus ad Pragensem civitatem accessu artibus tum Rokyžanæ pseudo-euangelistæ, tum Georgii Podjebradii gubernatoris et tutoris regni Bohemiæ, ad conventum magnatum Bohemiæ scripsit epistolam bene longam verno, ut videtur, tempore anni 1452, qua grassantes per regnum errores refutat, omnesque hortatur, ut redeant ad unitatem Ecclesiæ. Epistolam integram, utpote quam Amandus Herman ex Javoriensi archivo extra-

monstratque, Compactata,

(1) Tom. XII Conc. tom. XII, col. 1013 et seqq. — (2) Ciacc. Vitæ Pontif. et Cardd. tom. II, col. 974. — (3) Hist. Huss. pag.

384 et seqq. — (4) Wadding, Ann. tom. XII, pag. 129.

AUCTORE
J. V. H.

xisse se dicit (1), adeoque minus notam lubentes daremus, sed tot scatet librorum mendis, ut plurimis in locis rectum verborum sensum minime assequi potuerimus: ideoque ex Cochleæ, qui aliqua fragmenta dedit (2), compendium exhibemus. In principio petit, ut barones et nobiles velint audire alteram partem, neque graventur inspicere, quot quantaque mala Bohemiæ intulerit Hussitarum hæresis. Dein Compactata impugnat hisce verbis (3): Si qui cum Compactatis se excusare voluerint, legant libellum, ad Rockyczanam destinatum; ubi diffuse habetur declaratio non solum Compactatorum, sed omnium suarum vanarum opinionum, quibus populos allicere conatur ad communicandum sub utraque specie, vi vel precibus vel falsissimis suasionibus. Qui quidem libellus, si diligenter a vestris magnificentissimis examinatus et perlectus fuerit, facile intelligetis, Compactata esse magis in deducus et confusionem Rockyczanæ, quam in laudem et defensionem. Quorum quidem Compactatorum numquam ipse exstiterit observator, sed perfidissimus persecutor. Compactata namque non omnibus concedunt indifferenter communicare sub utraque specie, sed conditionatim et distincte, ut clare in illis apparet. Licentiam quidem permiserunt, servatis servandis: sed quantum servata sunt, quæ in Compactatis continentur, vos ipsos in testes adduco.

ab Hussitis
perperam ex-
plicata

* idiotismus
italicus

227 *Pergit deinceps sanctus vir in eadem epistola diluere, quæ adversum illum calumniabantur hæretici.* Ad reliqua, inquit (4), quæ in me Rockyczana mugit, false quidem, noster libellus sufficientissime respondet: quamquam nimis grave mihi esset ad singula, quæ stulti et malevoli contra me dicunt, respondere, et quæ maxime ad quasdam litteras, per totam Bohemiam divulgatas, quas, nescio qui perdit homines et mendaces mihi adscribunt. In quibus dicitur, quod ego me jactitaverim habere spiritum prophetiæ, sed et multa alia, quæ, ut vulgo dicitur, os furni non diceret*: quæ profecto, teste Deo, numquam a me neque prolata, neque dicta, neque scripta fuerunt. Sed animadvertant obtrectatores mei, tantum me eorum susurrationses æstimare, quantum lutum, quod meis pedibus calco. Satis mihi est a sapientibus commendari: sed etiam mihi est, quod mea opera in manibus peritissimorum virorum versentur, qui multo melius de meâ doctrina valent, quam Rockyczana, judicare. Qui si totum populum christianum et catholicum, sub cœlo existentem, maledicere et hæreticari non erubescit, omnes inimicos suos appellans, multo magis Joannem de Capistrano: cui si omnes sapientes benedicunt, pro levitate et stultitia existimabitur, si unus iniquus stultus senex maledixerit. Non improborum calumniæ æstimandæ sunt ab iis, qui pro veritate, fide, religione, pro justitia, pro vitiis extirpandis et virtutibus plantandis certant. Quisque pro suo arbitrio in alium dicere potest, si placet. Satis mihi est, quod infamiam, quam in me coniecit Rockyczana, tota Italia, Flandria, Francia, Burgundia, Alemannia, in quibus jam xxxvi annos continuo evangelizavi, refellant. Ut taceam Angliam, Hispaniam, Portugalliam, Cataloniam, Dalmatiam,

Hungariam, Poloniam, quibus quidem omnibus regnis ac regibus et principibus eorundem, si non facie, fama tamen; notus sum.

228 *Laudes, sibi tributas, opponit porro Capistranus contumeliis adversarii sui: O Rockyczana, hominum infelicissime! dicis me profugum seductorem et antechristum, qui notus sum omnibus. O magnifici et excellentes barones, Rockyczana est oculosior toto populo catholico, ac omnibus universitatibus studiorum infrascriptis; putat se doctiorem et oculosiorem, scilicet Romana, Neapolis, Senarum, Perusii, Florentiæ, Ferrariæ, Bononiæ, Paduæ, Papiæ, in quibus quidem per tot annorum curricula verbum Dei prædicavi, in quibus mea doctrina non hæreticata, non damnata, sed laudata et approbata est: ut silentio præteream multas clarissimas urbes, in quarum singulis non pauciores sunt doctores et doctissimi viri, quam in qualibet universitate de prædictis. Et bellua insensata, tu me seductorem appellabas! Dicturus es forte, remota testimonia adduco, quæ hic mihi suffragari non possunt. Si quis remotis et longinquis non credit, credat propinquis et vicinis. An forte, quum essem advena, et Alemanna lingua omnino privatus, ab inclyta civitate Viennensi summa cum honorificentia susceptus fui a suis clarissimis doctoribus et magistris, quorum doctrinæ reliquiis Rockyczana plurimum indiget. Mea doctrina, per continuos quinquaginta dies ibidem seminata, non hæreticata fuit, sed summopere commendata: ubi tanta exstitit populorum conventio, quanta nec audita, nec visa est a diebus nostris. O bellua tu insensata, tu me profugum appellare non erubescis et sortilegum. At quum essem alienigena et facie incognitus, in civitate Olomucensi, quodam die dominico (sicut omnium fuit iudicium) nostris prædicationibus centum millia personarum tunc interfuerunt. O bellua et lingua viperea! tu me profugum prædicas? Numquid ab omnibus Australibus, Olomucensibus, Brunensibus, Znaimensibus, magnificis dominis de Rosis, Pataviensibus, Ratisbonensibus, Egrensis; ab illustrissimis, excellentissimis principibus, D. Ludovico, duce Baviaræ, D. Alberto, D. Joanne, marchionibus Brandeburgensibus, atque ab illustriss. et excell. D. principe Friderico, duce Saxoniarum, atque ab omnibus et singulis civitatibus eorundem principum, apud quos transitum feci, tanta cum honorificentia fui susceptus, quanta nemo religiosus hac nostra ætate habitus est? O maledicta lingua! tu me profugum et seductorem nuncupas, cui sexaginta sex annorum est ætas.*

in detrimen-
tum vergere
religionis,

E

F

229 *Non est dissimulandum, sanctum virum primo obtutu videri et late se in propriam effundere laudem, et asperioribus verbis adversarium insectari. Verum quoad priorem criminationem, ipse Sanctus eandem diluit, dum apologiam suam prosecutus, dicit* (5): Adhuc pro sua consuetudine Rockyczana est in me murmuraturus, quod hæc omnia in meam laudem et jactantiam dixi, et quod omnes supra nominati fuerint cæci et decepti. Qui me nec laudo, nec extollo; sed laudo, extollo, magnifico Creatorem meum, Deum

nihilque præ-
ter animarum
salutem se
querere:

(1) Capistr. triumph. pag. 371. — (2) Hist. Hussit. pag. 373. —

(3) Ibid. pag. 376. — (4) Ibid. l. c. — (5) Capistr. triumph. pag. 377. omnipotentem,

A omnipotentem, qui pro sua ineffabili clementia et misericordia elegit minima, ut quæque fortia confundat: agoque divinæ suæ majestati inexplicabiles gratias, atque semper sum habiturus, qui me apud exteras gentes nullis meis meritis notum fecit: ut agnoscat Rockyczana et cæci Bohemi (quorum animarum salutem, veluti meam, optavi in veritate et absque simulatione, teste Deo) Fr. Joannem de Capistrano, non seductorem, non sortilegum, non profugum, non antichristum; sed nuntium et apostolicum commissarium, atque hæreticæ pravitatis generalem inquisitorem constitutum non solum a sanctissimo D. Nicolao Papa V, sed a felicis memoriæ Martino et Eugenio, quemadmodum bullæ authenticæ, quæ apud me sunt, testantur. Non enim, præstantissimi domini, ad hoc vestrum regnum profectus sum, nisi propter vestram salutem, pacem et tranquillitatem totius regni. Si quidem honorem quæsissem, divertissem utique ad serenissimum regem Poloniae, ad Hungariam, Alemanniam et Italiam, a quibus summis precibus invitatus sum: lata et ampla sunt mihi christianitatis regna, ita ut opus mihi non sit, nisi pro communi vestra salute hujusmodi sufferre. *Epistolam claudit S. Capistranus protestando, quæcumque dixerit, ex fonte caritatis et benevolentiae processisse.*

B

230 Verum, quod cupiebat, responsum non tulit sanctus vir: sed tale accepit epistolium, quod, ait Amandus Hermann (1), ob reverentiam ejus nec Waddingus nec Sedulius voluerunt adducere. Ast nobis minime suppressenda videtur Bohemorum epistola exprobatoria, præsertim quum et excusandæ Capistrani acerbitati viam nobis sternat, et cæterum utile est, ad crism circa Sanctorum Acta exercendam, intelligere, quid adversarii Sanctis objecerint. *Cochleus exhibet epistolam sequentis tenoris* (2): Religioso viro, Fr. Joanni de Capistrano, nunc in civitate Ponti demoranti, Georgius de Cunstata et de Podiebrat, gubernator, consiliumque regni Bohemiæ. Religiose vir, tua parte nobis oblata epistola, magis (ut videtur) libelli, quam epistolæ vicem continet: minime religiosi viri redolet naturam: quæ, salva pace, tam venenosis exstat contexta sentiis, ut vix ab histrionum moribus valeat discrepare. Certe si auctoritate apostolica, quam in hac parte habere te jactitas, hæc tibi licere prætendis, multum Sanctitatis ipsius pietas tuo præsumitur sensui dissona, imo totaliter apparet contraria, quæ paterna semper amoris viscera solita est exhibere. Namque dato, quod ipse venerabilis vir, magister Joannes de Rockyczan metas in aliquo utcumque excessisset, quod tamen non credimus nec videmus; nihilominus aptius nos ubique aggredi religiosi decrevisse viri debuisset prudentia; et non sic animo invadere turbulento: sciens, quod sermo durus suscitatur furorem. Tragico enim quodam more, Capistrane, boatuque et ore ampullato tu, monache, necnon obtreptione tua, Joannes, consueta, qua contra doctores nostros fidelissimos tam crudeliter et inaniter invehis, aures nostræ tinniunt etc.

231 Utrunque, ut videmus, dure et acerbè

scriptum dictumque est: et mirabitur quis, tantas vituperationes ex calamo viri sanctissimi fluxisse. Certe nostro sæculo, politiori et forsitan maligniori, istiusmodi contumeliæ dedecere virum, non dicam, sanctum, sed cordatum quemlibet, et plerumque id genus dicteriorum scribiturientibus infimæ notæ relinquitur. Ast sæculo xv, antequam humaniores litteræ, hætenus satis neglectæ, ingenia cicurare inceperent, vix ulla erat controversia, aliquantulum ardentior, in qua contumeliis, non tam in personas, quam in earum errores aut vitia conjectis, parcebatur. Et certe ipse S. Capistranus, antequam Rockyczanam ejusque assecclas severissime tractaret, cum omnimoda mansuetudine ac humilitate tum ad Rockyczanatum tum ad Podiebradum scripsit (3). Sed quum videret, vanos esse omnes reconciliationis conatus, zelo domus Dei incitatus, ut ab aliis periculum averteret, severe egit cum iis, qui erant hæreseos capita. Neque hac in re deviavit S. Capistranus a norma agendi aliorum virorum, sanctitate et doctrina illustrium. Legantur S. Hieronymi libri contra Jovinianum et Vigilantium, hæreticos, quibus liquet acerrime S. Doctorem errantes redarguisse: verum quidem est, Gulielmum Cave traducere sanctum, tamquam præfervidi et impotentis animi, sed Hieronymum excusat Erasmus, ut videre est, apud nostros majores ad diem xxx Septembris in Commentario Actorum S. Hieronymi num. 1298 et seqq. (4). Et qui passim adducitur exemplar mansuetudinis et lenitatis, S. Augustinus, is certe non erat, qui sola doctrina hæreticos, præsertim obstinatos, illuminatos vellet; sed severitatem in eorum reductione quandoque exercendam esse, palam profitebatur. Sic in epistola ad Vincentium, episcopum Rogatianum, ordine xcm, alias xlviii (5) agens de legibus imperialibus, contra hæreticos latis: si, ait, terrerentur, et non docerentur, improba quasi dominatio videretur. Rursus si docerentur, et non terrerentur, vetustate consuetudinis obdurati, ad capessendam viam salutis pigrius moverentur. Finit autem prolixam epistolam his verbis, quæ Sancto nostro Capistrano, recte applicantur, utpote qui semper se paratum exhibuerit ad suscipiendos ab hæresi reduces, in spiritu lenitatis (6): Habes epistolam prolixiorē fortasse, quam velles. Esset autem multo brevior si te tantum in respondendo cogitarem: nunc vero etiamsi tibi nihil prosit, non puto nihil eis profuturam, qui eam legere cum Dei timore et sine personarum acceptione curaverint. Ast S. Capistrano Pragmam aut interiorē Bohemiam adire non licuit: quæ deinceps per solidos quinquaginta annos bellis civilibus et externis agitata et vastata fuit.

§ XX. Gesta S. Joan. Capistrani in Silelesia, præsertim Wratislaviæ.

Quoniam quidem tantis votis expetitam Bohemiam S. Capistranus obstinate oclusam experiebatur, alio curas suas convertit: et imprimis Silesiam, infecto regno finitimam, adire consti-

AUCTORE
J. V. H.
Sancti in scribendo acerbitas.

E

F

Wratislavia
expellit S. Capistranus

(1) Capistr. triumph. pag. 379. — (2) Hist. Huss. pag. 378. — (3) Cfr Wadding. Ann. tom. XII, pag. 93 et 121. — (4) Act. SS. tom. VIII Sept., pag. 677. Cfr Prosp. Lambertini. de

beatif. et Canon. SS. lib. III, c. 41, num. 5. — (5) Migne. Patrol. tom. XXXIII, col. 322. Cfr Baron. Ann. Ecc. an. 420, § XI. — (6) Ibid. col. 347.

tuit.

quo etiam ex
capite excusa-
tur

AUCTORE
J. V. H.

tuit. Nullibi, ait Waddingus (1), majores tulit fructus, aut honorificentius fuit susceptus, quam in urbe Vratislaviensi, Silesiæ præcipua. Hoc anno (1452) in ejus occursum tota suis sedibus evulsa, visa est proficisci: clerus universus et magistratus, omnisque populus cum exultatione advenientem suscepit, et docentem audivit. Nihil hic pravum, quod non correxerit, nihil injustum, quod non æquaverit, nihil jubebat, quod non protinus fieret, obedientibus cunctis ejus doctrinæ, tamquam divinæ. Waddingus in hoc errare videtur, quod iter Silesiacum, adeoque ingressum in Vratislaviensem civitatem ad annum 1452 referat, qui magis ad annum sequentem pertinet. Christophorus de Varisio, qui ut jam diximus, gesta Sancti singillatim per unumquemque diem recenset, anno 1453 illigat prædicationem Vratislaviensem. Etenim num. 160 habet, S. Capistranum Lignitium advenisse die x Februarii, anni 1453: nam num. præc. dixerat biographus festa natalitia anno 1452 Dresdæ celebrata fuisse. Dein, interpositis quibusdam aliis locis, dicit Sanctum in Lignitz die x Februarii infirmos curasse, et pergit: De Lignitz, peragratis nonnullis aliis civitatibus, in via occurrentibus, venit tandem ad Vratislaviam, magnificam et inclytam civitatem, tertia feria, id est, ultima die carnisprivii. Anno autem 1453, signato littera dominicali G, paschate in diem primam Aprilis incidente, ultima dies carnisprivii, seu pridiana Cinerum, quæ cum xiii Februarii concurrit, Vratislaviam ingressus est. Nec movere nos debet, quod a x ejusdem mensis nonnullas alias civitates, in via occurrentes, peragraverit; nam Lignitium Vratislavia novem miliaribus Germanicis distat, quod certe spatium, quam commodissime, intra triduum confici potuit.

reliquias Hussitarum;

233 Sanctus vir Vratislaviæ remansit usque ad finem Augusti ejusdem anni, tum ut fundaret, solidaretque conventum Ordinis sui, tum vires, longo et gravi morbo contritas, reficeret. Addit biographus num. 161: Ipsa civitas inter omnes Alemaniæ civitates semper maximam devotionem habuit ad Patrem, dum viveret, et etiam post mortem usque hodie perseverat. C Pater etiam inter alias civitates ipsam maxime diligebat, et dicebat eam suam. Insuper propter sermones Patris, ipsa sola noluit adhærere Georgio de Podjebrath, hæretico regi Bohemiæ, nisi prius constaret de ejus conversione, quod catholicus verus declararetur per apostolicam Sedem. S. Capistrano tamen adveniente, suam Hussitarum factionem habebant Vratislavienses: nam, ut refert Waddingus (2), quidam Hussitæ et ficti catholici funebri pompa ad Sanctum adduxerunt feretrum, in quo, simulata morte, jacebat adolescens, rogantes, ut ejus precibus ad vitam revocaretur. Ille cœlitus edoctus perfidiam, respondit: « Habeat portionem cum mortuis in æternum. » Hussitæ Sancti verba deridentes: « Ecce, dicebant, hominis sanctitatem: abiit, fugit, quia non valet defunctum resuscitare: nunc ergo videbitis, in hoc nostro cœtu haberi sanctiores. Jubent ergo ex suis aliquem, ut spiritum vitalem infundat. Quum itaque subornator ad loculum accessisset,

Petrumque (erat id adolescenti nomen) surgere D imperasset, repertus est Petrus vere mortuus. Quo portento stupefacti plerique, ad sanctum virum veniam petituri accurrunt, quam et obtinuerunt, missis tamen Romam duobus facti auctoribus præcipuis, tum ut Dei magnalia testarentur, tum ut sceleris indulgentiam obtinerent.

234 Severe etiam egit S. Capistranus contra judæorum audaciam Judæos, quorum crimina, quatenus esset inquisitor fidei, persequabatur et brachio sæculari reos convictosque addicebat. Mutuum ingensque, vel ab ipsis ævi christiani primordiis, exarserat odium christianos inter et judæos: frequentes erant, nascente christiana religione, judæorum accusationes, et sæpe, ipsis auctoribus, recrudescere in christianos persecutio, ut videri aliquatenus potest in Commentario nostro historico de S. Florentino, episcopo Trevirensi ad diem xvii Octobris (3). Ast vices luculentas medio ævo rependerunt judæis christiani. Obviæ sunt in historiis omnium fere provinciarum christianitatis, judæorum expulsioniones, spoliationes et quandoque interneciones: frequens erat pontificum intercessio, ne gens, plerisque exosa, omnino deleteretur (4). Interea non cessabant gravissimæ adversus judæos criminationes, et enormium præsertim usurarum rei convictique ab omnibus habebantur. Jam, ut monstravimus supra num. 56 Joannes noster a regina Neapolitana constitutus fuerat inquisitor adversus judæos: in Germania horrenda scelera, sacrilegia nefanda eis exprobrabantur. Non sane dicam hæc omnia fuisse vera: sed istiusmodi criminum late et inconcusse dominabatur opinio. Neque jure exigi potest a viro, etiam sancto, cordato et prudenti, ut, quæ universaliter vigeat, opinionem ipse flocci faceret, ejusque falsitatem aut exaggerationem ipse unus perspiceret. Novimus, quam generalis esset sententia de multitudine sagarum, quamque severe in eas animadverteretur; attamen Fridericus Spee, Societatis nostræ sacerdos, propria experientia edoctus, falso plerumque istiusmodi fæminas accusatas, tortas et damnatas fuisse, scripsit in opusculo sub titulo: Cautio criminalis seu de processibus contra sagas, in quo ostendit, frequentissimos, imo fere perpetuos, fuisse judicum errores. An vere tale quid in judæos commissum fuerit, non facile pronuntiabo, quum textus, a Sixto Senensi, olim judæo, postmodum alumno Ordinis S. Dominici, in Bibliotheca Sancta allegatos (5), tales sint ut odium internecinum quum apertissime manifestent. Atque hac ratione explicatur severitas, a S. Joanne Capistrano adhibita, in persequendis judæis (6).

235 Gravissima certe erant, de quibus accusabantur, judæorum scelera. Judæis, ait Waddingus (7), vendiderat quidam rusticus hostias sacratas novem, quas illi linteis superpositas virgulis cædebant, irrisorie repentes: « Hic est Deus Christianorum. » Atqui ita vere esse, ille demonstravit, emissio ex formulis copioso sanguine, qui linteum intinxit. Re patefacta, pro inquisitoris munere plurimos comprehendit, torturæ subdidit, crimenque fassos, flammis subjecit (id

(1) Annal. tom. XII, pag. 142. — (2) Ibid. l. c. — (3) Act. SS. tom. VIII Octob., pag. 23. — (4) Chr. Michaud. Hist. de Croisad. Lib. XIX, tom. VIII, pag. 134. Edit. Bruxell. 1841. Journ.

hist. et litt. Liège an. 1840, tom. VII, pag. 586. — (5) Pag. 144. Edit. Lugd. 1573. — (6) Journ. hist. et litt. tom. VII, pag. 70 et 443. — (7) Annal. tom. XII, pag. 142.

est,

A *est, convictos tradidit brachio sæculari puniendos secundum leges*). Dum hæc agerentur, accessit mulier, ab hebraismo conversa, narravitque, se vidisse ab aliis hebræis projectam in ignem sacram hostiam ter resiliisse illæsam, conversamque tunc vetulam, quæ protinus Deum verum confessa, reverenter adoravit, indignati judæi occiderunt et in obscuro angulo sepelierunt. Insuper dixit furatos puerulum christianum; optimis cibis impinguasse, et dein in cado, inter clavorum aculeos volutatum, occidisse; sanguinem sacrificasse et ad propinquas synagogas misisse; corpusculum in penetralibus ædium condidisse. Missis, qui rei veritatem inquirerent, inventa sunt corpora, distribuitque tamquam Martyrum Reliquias Capistranus. Combusti sunt rusticus et judæi quadraginta unus, scelerum participes: reliqui extra regis Ladislai dominium acti in exilium. Munus tamen inquisitoris, consentiente, imo et petente Petro Noach aut Novack, Vratislaviensi episcopo, exercuit Capistranus, ut constat ex ejusdem litteris ad Sanctum datis feria quinta ante festum S. Viti, anno 1453, id est, die xiv Junii: quibus rogat (1), quatenus, assumptis venerabilibus viris, dominis capituli Ecclesiæ Vratislaviensis, casum venerandissimi et præcolendi Sacramenti Corporis Domini nostri Jesu Christi examinare et remediis salutarioribus dignetur terminare, ne ex ejus indecisa dilatione contrarium quidquam dici, aut scandalum valeat suscitari, in gratam complacentiam, bonis gentibus impendendam.

plures per Silesiam fundat conventus,

B 236 Intra Vratislaviam tamen sese non continuit S. Capistrani ardor in seminando Dei verbo et Ordine suo propagando: imo antequam Vratislaviam adventaret Sanctus, civitatem Saganam inviserat, die x Januarii 1453: quod quam verum sit, si tempus definitum spectes, non facile dixerim. Etenim Christophorus biographus iter Lipsia Vratislaviam num. 159 et seq. describens, varias a Dresda civitates, ubi natalitia festa celebrata fuerant, urbes recensens, nullo verbo Saganum indicat, non omissurus probabiliter, si Sanctus ibidem, qui referuntur, fructus retulisset, istiusmodi narrationem. Ast Amandus Hermann, qui adventum S. Capistrani adnotat (2), citat Chronicon Saganense, quod si cœvum sit, merito omnia dubia tollere debet: præsertim quum Sanctus Dresda Vratislaviam proficiscens, Saganum transire certe potuerit, si forsitan propter viarum facilitatem non debuerit. Istic pro more suo concionatus est, Georgio quodam, sui Ordinis sodali, interprete: plurimos quoque infirmos pristinae sanitati restituit, aleas et id genus ludorum sustulit, variosque tam virorum, quam mulierum ornatus, maxime in capillitiis, quemire cincinnata erant, ad antiquam modestiam correxit. In eadem Silesiæ provincia est quoque Oppolium (Oppeln), ubi dux Bernardus, S. Capistrani intuitu, conventum fundavit, ut constat litteris ejusdem Bernardi, datis in festo S. Urbani, seu xxv Maji, anni 1455: quam foundationem referendam censemus ad annos anteriores; etenim dux scribit (3), se intellexisse ex nobili Conrado Clavaro placuisse Capistrano

monasterium Oppoliense: jam igitur ædificatum stabat: credit etiam dux, memoria Sancti non excidisse, quod pridem scripserat, petens ut monasterium vellet acceptare et suscipere: unde quoque datur intelligere, jam aliquo ante tempore de hoc negotio actum fuisse: quod proinde commode ad illos annos, quibus Sanctus in Silesia versatus est, nempe 1453 aut 1454 spectare potest. Et certe Oppaviensem conventum tunc initia sua habuisse, monstravimus supra num. 145. Ad idem tempus referenda est fundatio conventus Leobschicensis. Est autem Leobschicium (germanice Lubschitz) oppidum ducatus Carnoviensis, nundinis frumentariis olim celebratissimum, utpote quod territorio admodum fertili cingitur (4). Et vero circa annum 1454 cœnobium initium, saltem pro Fratibus de Observantia habuisse, testis est regestum S. Capistrani, ab ejus secretario conscriptum, in quo sub anno 1454 legimus (5): Loca provinciæ Austriæ et Bohemiæ, recepta cum auctoritate R. P. fr. Joannis de Capistrano: Vienna, locus S. Theobaldi sive S. Bernardini, Novumburgum S. Jacobi, Brunæ S. Bernardini, Olomucii S. Bernardini, Wratislaviæ S. Bernardini, Cracoviæ S. Bernardini, Varsoviæ S. Bernardini, Bettle, Coslæ, Oppaviæ, Clupsicii, Leobschicii, Jamnicii, Engendorffii, Veltpergii, Judenbergæ.

237 Cæterum præcipuus, ut videtur, vel ab initio fuit conventus Vratislaviensis, utpote in quo celebrata fuere sub ipso S. Joanne Capistrano anno 1454 comitia provincialia (6). Hanc urbem etiam selectam fuisse existimo, quia S. Viri erat amantissima, unde sperabatur annona pro sustentandis tot Fratibus abundantior. Amicitia solidæ testes habemus litteras civium Vratislaviensium, quas recitat Waddingus sub anno 1454 (7): Religiosissimo ac venerabilissimo in Christo Patri fr. Joanni de Capistrano etc. præceptori suo colendissimo, seipsos cum humili recommendatione ad omnia mandatorum beneplacita semper paratos. Religiosissime, reverendissimeque Pater. Noverit paternitas vestra, quod nuntius, qui cum litteris vestris perrexit ad Pragam, nuper Sabbatho rediens Vratislaviam, attulit litteras duas, P. V. directas, quas hic colligatas, mittimus. Dein significamus P. V. quod post lamentabilem recessum vestrum a fidelibus oviculis Christi hujus urbis, ipsi sicut boni discipuli hactenus non cessaverunt lacrymando gemere; sed veluti post benignum patrem suspirant orphani, post fidelissimum pastorem balant agnelli, et post liberalem benefactorem querulantur egeni: ita revera lamentantur adhuc fideles, vestro doctrinali magisterio subjecti, inquietes gemebundi: cur nos, pater, deseruistis, aut quibus nos desolatos reliquistis? Timemus enim, ne, vobis absente, invadant gregem Christi lupi rapaces; quoniam in tempore tribulationis conspicimus, nos fore derelictos. Audivimus tamen verbum solatiosum nobis, ad moderationem mœstitiæ a P. V. promissum: videlicet, quod etsi P. V. absentaret se a nobis corporaliter, mentali tamen favore et paterna

inter quos eminnet Vratislaviensis,

(1) Ann. tom. XII, pag. 163. — (2) Capistr. triumph. pag. 436. — (3) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 304. — (4) Henneb. Silesiogr. cap. VII, pag. 267. — (5) Hermann. Capistr. triumph.

pag. 204. — (6) Greiderer. Germ. Francisc. tom. I, pag. 812. — (7) Ann. tom. XII, pag. 209.

AUCTORE
J. V. H.

dilectione velit nobis adesse : eatenus precamur obnixis precibus V. P. quatenus etsi jam non pluviis doctrinarum vocalium nos pascere poterit, saltem tamen quandoque paucis scripturis litterarum, quasi stillis, nos recreare per gratissimam consolationem, et ex paterna benignitate confortare gratiose velitis, praesertim pro avisamentis contra machinationes infidelium haereticorum, si quas perceperit V. P. contra nos eos velle callide struere insidias dolosas, vel etiam instantias manifestas. Ex quibus vestris salubribus praemonitionibus constantius sinceriusque agere poterimus, sicut et, Christo auxiliante, fideliter agere intendimus, in quo nobis fiduciam praecipuam et V. P. sinceram caritatem exhibetis, imo et internae dilectionis signum, quod lacrymae, verbis valedictionis et benedictionis vestrae commixtae, palam testabantur, in nobis renovetis. Cupimus V. P. feliciter valere pro defensione fidei catholicae per tempora diuturna. Ex Vratislavia in die S. Mariae Magdalene (xxii Julii) anno 1454.

qua in civitate
infirmus diu-
turnam mor-
ram traxit.

238 Quae demum pro Vratislaviensi civitate egit S. Capistranus, compendiose exhibet *Amandus Hermann* (1), nisi quod, forsan vitio typothetae, ingressum sancti viri in diem xv pro xiii Februarii 1453 consignaverit. Introductus solemni ritu in majorem seu Cathedralē ecclesiam S. Joannis, post gratias Deo actas et orationem, habitam a *Gaspere Weigel*, gratias vicissim clero et populo reddidit, ac universis bene precatus est. Postera die, quae erat dies Cinerum, in ecclesia S. Elisabethae, ac deinceps in foro Salis, populi undique accurrentis capacissimo, latine, fratre sui Ordinis, *Friderico* nomine, ejus verba excipiente et interpretante, sermonem habuit. Principium conventui datum fuit initio Quadragesimae, qui raptim aedificatus fuit : quoniam in vigilia B. V. Mariae Annuntiatione, id est, xxiv Martii, erecto choro reliquae ecclesiae partes in Dominica Quasimodo, id est, viii Aprilis, constructae fuere. Primam hanc fundationem rudem et extemporalem fuisse conjecimus; eo nempe modo, quo Cracoviensis conventus erectionem exposuimus supra num. 140. Fructus praedicationis praecipui fuere, extirpatio vigentis haeresis Hussitarum, et combustio suppellectilis lusoriae ac mundi muliebris, quatenus haec ad multiplex peccatum homines passim provocaret. Dominica Jubilate, seu tertia post pascha, isto anno, die xxii Aprilis, ad S. Vincentii aedem, quae est abbatia Ordinis Praemonstratensis, occasione anniversarii dedicationis istius ecclesiae (2) et ostensionis Reliquiarum, ad frequentissimum populum concionem habuit. Quo etiam die, duobusque sequentibus ad populum, et fer. vi sequenti, seu xxvii Aprilis clausis januis ad clerum universum saecularem et regularem verba salutis direxit. Biduo post, in Dominica Cantate seu iv post pascha, xxix Aprilis una cum Petro Novak episcopo Nissam, insigne Silesiae oppidum, se contulit; unde aeger et languens vigilia pentecostes, xix Maji, Vratislaviam relatus, curare corpus debuit usque ad diem xxi Augusti ejusdem anni, quo cum Oratoribus regis Poloniae Cracoviam abiit, istae incolae usque ad vigiliam Virginis assumptae anni sequentis, seu 1454, quo post biduum,

seu in festo S. Arnulfi, xvi Augusti abiturus, D
populo universo ultimum valedixit.

§ XXI. Gesta S. Joannis Capistrani in Polonia.

Vix germanicas terras attigerat S. Capistranus, quum ejus praesentiam expetierunt Poloni. Etenim qui tunc solum Polonicum obtinebat, *Casimirus IV*, datis litteris anno 1451, feria iii in vigilia Nativitatis Sanctae Mariae, Sanctum invitavit in Poloniam et ad ejus excitandam diligentiam (3), laudat imprimis Romani Pontificis consilium, qui abunde favorem suum in nationes Slavicās effudisse cognoscitur, dum pro gentis Boemicae reductione, quae in regionem dissimilitudinis abiens, varia haeresum dogmata sectabatur, virum olim sibi cognitum et probatum, divina mente et stupendis operibus insignem (*Capistranum*) transmissit. Itaque rogat, ne gravetur Sanctus in regnum suum declinare : est, inquit, regnum Poloniae, E
tenaci fide catholicam religionem observans; est et ducatus Lithuaniae, cujus populus genitor noster, clarissimae memoriae Vladislaus, Poloniae rex christianissimus, ab idolorum cultura ad unius veri Dei agnitionem reduxit. Utriusque dominii nostri populus magnopere te gestit videre, et tuam praesentiam summo desiderio et summa prece exoptat. Sunt praeterea nobis terrae Russiae latissimae, quae etsi fidem profiteantur christianam, in sectam tamen Graecorum dudum pertracta sunt et illorum ritum pertractant atque custodiunt : nec tanto tempore, quod earum lapsum et ab Ecclesia latina scissionem secutum est, a caligine caeremoniarum suarum (quamvis in multis conciliis fuissent interpositi labores) poterant abstrahi aut avelli. Hi omnes uno spiritu te interpellant, ut non despicias visitare illos, ut aggregari in sinum unitatis Ecclesiae Sanctae Dei per te possint. Exstant multi, qui sola fama nominis tui pellecti, renuntiare veteri sectae et ritui, et ingredi viam, quam monstraveris, repromittunt. Si te Boemorum sollicitat reductio, ut pro illorum salute omnes adversitates et pericula subire, dulce fuerit; multo magis Ruthenorum te moveat devotio. Nam etsi utraque gens caligine erroris velata sit, Ruthenorum tamen faciliorem reductionem tibi ex multis respectibus persuadeas : quoniam natio boni cupida est, simplex, rudis et omnis mundanae doctrinae expers, quae errores suos debili oppositione tuetur; nec illos nisi consuetudo quaedam et ingenitus illius ritus amor, in quo nutriti sunt, recognoscere summi Pontificis auctoritatem et unitatem fidei vetat. Dissolves tamen omnes hos nodos et uno sole operum et meritorum tuorum, inveteratam dissipabis et secabis caliginem.

240 Veniat caritati tuae in mentem Apostolorum, quorum vestigia imitaris, exemplum et forma, quorum nonnulli plures lustrarunt regiones, serendo veritatem Euangelii et doctrinam Christi, ut aliquos lucrifacerent. Tu certus quodammodo de praemio laborum tuo-

Casimirus rex
per litteras

E

F

Sanctum in
Poloniam in-
vitat,

(1) Capistr. triumph. pag. 430. — (2) Stenzel. Scriptt. Siles.

tom. II, pag. 143. — (3) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 98

AUCTORE
J. V. H.

A rum, venire pro salute multorum populorum, quorum conversio ex te pendet, non fastidias. Cogita, quantas animas inferes coelo, si advenieris; quantas detineri a Sathana permittas, si venire differas. Accingere igitur, vir optime, ad negotium istud, ad quod te vox multorum nationum vocat, ad quod et nos tuam caritatem precibus nostris invitamus. Persuadet hoc caritati tuæ professio tua, persuadet zelus animarum, compellit amor fidei et caritas: Deus ipse, residens in excelsis, mandat et imperat. Pro festo S. Michaelis proximo *, tam regni nostri Poloniae, quam ducatus magni Lithuaniae praelati et barones parlamentum celebraturi sunt, res arduas et magni momenti, quæ bellum aut pacem secum trahunt, discussuri. Precamur te, ut Omnipotentem Deum singulari prece orare velis, ut gratia Spiritus Sancti corda praelatorum et baronum nostrorum visitet, eorumque mentes et corda conciliet, ut concordii et unanimi voto negotia regni et ducatus ordinent, conficiant et decernant. Datum in Grodek, fer. iii, in vigilia Nativitatis S. Mariæ, anno Domini 1451.

* XXIX Septembris

quod iter, initio impeditum,

B 241 Non potuit quidem illo tempore S. Capistranus, missus a Pontifice ad Fridericum caesarem, ut dissidia Bohemica componeret, obsecundare desiderio regis Poloniae. Ast quo tempore hæc scribimus, Ruthenis hodiernis, inter primates rerum politicarum in Christianitate sedentibus, quam optabile foret hodie, ut sanctus vir, relictis Bohemis, labores suos laborumque fructus ad conversionem gentis Rossiacæ impendisset. Ludit nempe divina providentia in orbe et sua novit tempora et momenta, quæ ut quam celerrime adveniant, ex corde cum Ecclesia catholica precamur. Quamvis porro rex Casimirus iter Polonicum S. Capistrani, summis etiam precibus urgendo, obtinere non potuerit; non destitit tamen istud novis petitionibus sollicitare. Eodem fere tempore ad Sanctum scripsit Cardinalis Sbigneus Olesnicus, episcopus Cracoviensis, quem Ciacconius vocat (1), virum religiosissimum, pupillorum et viduarum patronum, in egenos liberalem, Ecclesiæ vindicem et defensorem acerrimum, reipublicæ studiosissimum, minarum ac periculorum contemptorem. Talem decebat virum cum Sancto agere, ut laboranti Poloniae manum admove-
C re vellet. Certe Cardinalis datis litteris die xv Aprilis 1452 significat se jam alteras scripsisse, quibus et promissionem veniendi elieuerat. Quapropter repeto, inquit (2), promissum: multa enim concurrunt, quæ mihi et verba et animum subministrant: benigna et suavis responsio, propitia et clemens repromissio tua, non mihi solum, sed et serenissimo principi, D. Casimiro, regi Poloniae facta, summi Pontificis Nicolai Pp. V jussio, tuæ caritati mea instantia scripta, et pridem mihi litteris ex Urbe significata. Conqueritur dein Cardinalis, quod, neglecta Polonia, quæ primum adventum ejus suis et regalibus litteris subnixæ, exspectavit, Misniam adierit: ast sperat, brevi sanctum virum præsentia lætificaturum omnes.

tandem suscipitur;

242 Ipse Casimirus rex, iteratis litteris

S. Capistranum expetiit, et ut potentius eum in Poloniam attraheret, dicit se in eo esse, ut conventum Fratrum de Observantia fundet, et jam ecclesiam quamdam assignasse, inchoando conventui opportunam. Hac quoque, pergit rex (3), consideratione iterum et magnopere exposcimus adventum vestrum, quo et dicti Fratres (jam Cracoviæ morantes) pro ampliori perfectione vestro instituerentur exemplo et populus regni nostri prædicti gratiarum et consolationum spiritualium, quas misericors Deus per vos tam abunde dignatur operari, se etiam gauderet esse participem. Data fuit epistola Cracoviæ fer. vi inter octavas Visitationis B. Mariæ, id est die vii Julii 1452. Quantumcumque cuperet vir sanctus regi et cardinali facere satis, tamen ne tunc quidem, alio avocatus, ut exponit Waddingus (4), in Poloniam digredi potuit. Sed tandem anno 1453 certiore spem fecit futuri adventus, ut liquet ex epistola laudati cardinalis Sbignei, quam Waddingus recudit (5). Etenim, quamvis duplicibus Capistrani litteris omnis dubitandi ratio de futura in Poloniam profectione discussa esset, timebat tamen cardinalis, ne casu aliquo impediretur: E
ast rumor, qui ad eum perlatus est, Capistranum vicinam civitatem Vratislaviensem diocesis suæ ingressum esse, etiam reliquum suspicionis exclusit. Imo Sbigneus, qui post festa paschalia cogitaverat se in interiorem diocesis suæ partem transferre, subsistere statuit Cracoviæ, missurus in occursum ejus qui de viatico et reliquis ad iter necessariis provideat. Data legitur epistola die xxviii Martii, adeoque isto anno fer. iv Majoris Hebdomadis. Nihilominus S. Capistrani Cracoviam profectio usque ad mensem Augusti anni 1453 procrastinata fuit. Cujus procrastinationis causa forsitan fuerit matrimonium, inter Casimirum regem et Elisabetham, Alberti Austriaci filiam illo tempore Vratislaviæ conciliandum. Certe Joannes Duglossus, tunc canonicus Cracoviensis, post electus Leopoltanus in Galicia archiepiscopus, a cardinale Sbigneo deputatus, ut S. Capistranum Cracoviam deduceret, scribit in sua Historia Polonica lib. xiii (6): Rebus matrimonii consummatis, legati Poloniae Cracoviam revertuntur, ducentes secum in comitiva Joannem de Capistrano, fratrem Ordinis Minorum, virum excellentis sanctitatis; et feria tertia, in die S. Augustini (xxviii Augusti) Cracoviam ingrediuntur.

243 Itum autem est, pergit Dlugossus, præfato beato viro obviam non solum ab omnibus ordinibus, sed et sacerdotes universi urbis Cracoviensis, cum magistratibus, processionibus sacris et vexillis, obviam illi profecti sunt: civesque, mares et fœminæ, suscepturi illum ad duo milliaria gregatim effluxerant. Obviam illi effusa fere universa civitate, Casimirus quoque rex cum Sophia regina, genitrice sua et Sbigneus cardinalis et episcopus Cracoviensis cum magno numero totius militiæ et cleri, in campo ante Clepars eum excipiunt, et cum magno triumpho in civitatem introducunt. Magna fuit de ejus adventu cleri et populi exsultatio, unde et omnis sexus obviam sui fuit effusus. Pro mansionem sua domus

Cracoviæ ingenticum fructu prædicat,

(1) Vitæ Pont. et Cardd. tom. II, col. 910. — (2) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 138. — (3) Ibid. pag. 140. — (4) Ibid. l. c. Octobris Tomus X.

— (5) Ibid. pag. 162. — (6) Hist. Polon. tom. II, col. 121. Edit. Lips. 1712.

AUCTORE
J. V. II.

Georgii Sworez, in circulo Cracoviensi, consignata est; et circa ecclesiam Adalberti thronus factus, in quo quolibet die, antequam intensa frigora advenirent, lecta Missa, verbum Dei in latino, more suo, spatio duarum horarum, populo vulgari audiente et nullam nauseam sumente, prædicavit: ea prudentia, eloquentia atque doctrina præditus, ut mente atque lingua cœlesti loqui videretur: prædicatioque sua aliis duabus horis in vulgari resumpta est: sic quatuor horis continuis, quolibet die, duravit prædicatio. Ubi vero gelua ad nives adveniunt, in ecclesiam S. Mariæ Virginis, prope sacrarium, thronus collocatus est, et pro die qualibet, prædicatio, primum latina, deinde in vulgari lingua, continuata. Mansit autem in civitate Cracoviensi a die S. Augustini usque ad quindecimum diem Maji, sub quo tempore magnam multitudinem infirmorum, cæcorum, claudorum, aridorum et aliis languoribus oppressorum, inspectante populo, curavit. Propter quod universum regnum Poloniæ, sed et de vicinis provinciis, maxima hominum multitudo et ad curandas necessitates et infirmitates suas, et ad videndum verbum Dei, confluebant. Centum et amplius personæ sacram Religionem suam ingressæ sunt. *Hactenus Dlugossus.*

et matrimonio
regio

B

C

244 *Similia habet alius historicus Poloniæ subæqualis, Martinus Cromerus, qui in priori parte sæculi xvi floruit. Hic, quum de nuptiis Casimiri regis cum Elisabetha Austriaca ageret scripsit (1): Contentio inter archiepiscopum (Gesnensem Petrum Sprowski) et Sbigneum cardinalem fuit de nuptiali ceremonia, uter ejus administer esse deberet: quod ille archiepiscopus et primas, et hic cardinalis et Cracoviensis episcopus, ubi hæc agebantur, esset. Re diu agitata, convenit tandem, ut Joanni Capistrano eum honorem deferrent. Erat autem is Italus non ignobilis, de sodalitia Franciscanorum, qui se Observantes et Bernardinianos appellant, doctrina, facundia et sanctimonia vitæ pollens usque adeo, ut multis miraculis eam comprobaret. Susceperat autem peregrinationem, Boemorum, maxime ad rectam religionem reducendorum, gratia: et quum in ea re apud Boemos non multum profecisset, a Sbigneo cardinali accitus, anno superiori (1453) Cracoviam, effusa obviam omni pene civitate cum sacerdotibus et episcopo atque ipso etiam rege et regina, advenerat. Et posita in foro, ac deinde hiberno tempore in æde Virginis Matris cathedra, quotidie per interpretem ad populum conciones habebat, et multos ægrotos divina virtute sanabat: auctorque fuit Sbigneo, ut cœnobium, omnium primum in Polonia, suo sodalitia sub arce ad australem portam urbis conderet. Huic ergo tunc datum est negotium novos conjuges ritu solemniter coniungendi. Sed quum is neque Polonicam neque Germanicam linguam calleret, ac Sbigneo muneris ejus functionem adjudicaret; Sbigneus, utriusque linguæ peritus, cedente archiepiscopo, id peregit. Archiepiscopus vero, sacris operatis, novam reginam inunxit et diademate cinxit. Recte animadvertit Amandus Hermann (2), ali-*

quantulum variare inter se scriptores, alios ipsum Joannem nostrum, alios Sbigneum cardinalem dedisse benedictionem nuptialem asserentes.

245 Etenim laudatus Hermann refert, contentionem inter archiepiscopum primatem et cardinalem episcopum loci compositam fuisse a rege hisce verbis: « Itaque hic pater (Capistranus præsens) mihi conferat, quod vos propter vestram discordiam conferre detrectatis. » Et sic scribunt chronica Minorum Poloniæ; ita ut revera S. Capistranus sponso conjunxerit, sed Sbigneo cardinale, utriusque linguæ perito, interprete. Verum alii chronographi Poloni benedictionis nuptialis ministerium uni cardinali Sbigneo adscribunt, eo nempe sensu, quem Cromerus citatus exponit, nempe ut demandatam sacram functionem S. Capistranus, ipso archiepiscopo primatæ consentiente, fautori suo Sbigneo detulerit. Equidem id verius existimo: videtur enim omnino dedecere, ut cardinalis episcopus in propria diœcesi, inspectante nobilitate et populo universo, vices capellani inferioris subsellii egerit coram aliquo religioso, sancto quidem et miraculis probato, ast tamen simplici presbytero. Neque ipse S. Capistranus tam humile ministerium a Cardinali exhiberi sibi, neque ad id honoris fastigium, quo excelsius vix cogitari potest, extolli se passus fuisset. Quin et Capistrani adversarii, sæpe conquesti de fastu quodam, sibi arrogato tam in ingressu civitatum quam in prædicationis modo (cfr supra num. 204) non tacuissent ceremoniam, præter omnem ordinem celebratam, in qua Capistranus duos sibi quasi coadjutores adjunxisset archiepiscopum primatem Poloniæ et episcopum, galeo cardinalium donatum. Quapropter censemus, veriozem eorum opinionem, qui dicunt, Sbigneum cardinalem benedictionem sponsis, Casimiro regi et Elisabethæ impertiisse. Ex hoc porro connubio exstitit secundo genitus filius, S. Casimirus, cujus Acta dederunt majores nostri ad diem iv Martii (3).

246 Quo autem tempore in Polonia debebat S. Capistranus, non neglexit, quæ sui erant muneris contra Hussitas. Erat quidam doctor medicinæ, Paulus Pragensis, a Rockyczana, ut videtur, in Poloniam missus, tum ut sancto viro insidias strueret, tum ut ejus in prædicando auctoritatem labefactaret. Ast insidias prævenit S. Capistranus, et Hussitarum exploratorem, pro munere inquisitoris, quo fungebatur, comprehendit, et capturæ suæ monuit Sbigneum episcopum urbis, Sandomiriæ tunc agentem (4). Laudavit plurimum Capistrani zelum Sbigneus, et datis Sandomiria, xxii Januarii 1454 litteris, dicit (5): Commendandus est plurimum zelus vester in hæresium exstirpatione pro debito officii vestri, hactenus in captione magistri Pauli de Praga demonstratus. Percrebuerat siquidem in regno Poloniæ et civitate Cracoviensi præfatum magistrum Paulum hæreticis Boemiæ favisse, et ex Vratislavia quasdam litteras Rockyczano hæresiarchæ et aliis sectatoribus suis in contumeliam fidei sanctæ scripsisse, et ex Vratislavia clandestine fugisse, quemadmodum et V. P. me suis certificat litteris. Aperta itaque fuisset via alicui

benedictionem
nuptialem im-
partiisse dici-
tur:

E

grassantem-
que Hussita-
rum hæresim

F

(1) De reb. Polon. pag. 323. Edit. Basil. 1558. — (2) Capistr. triumph. pag. 461. — (3) Act. SS. tom. I Mart., pag. 337. —

(4) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 194. — (5) Ibid. l. c.

A magno scandalo, si vir ipse, tam notorie erroneus et infamis, in civitate Cracoviensi fuisset toleratus; præsertim ex quo erroribus suis non contentus, in doctrinam et prædicationem V. P. impropriis utebatur: quum non solum meo, sed etiam aliorum prudentum et doctorum judicio, doctrina et prædicatione vestra non aliud resonet, nisi plantationem morum et virtutum, et hæresum vitiorumque extirpationem, nec ab aliquo sanæ mentis corripi possit.

extinguit.

247 Cessit itaque mihi in magnam gratitudinem præfati magistri Pauli captivitas, quam etiam in V. P. absentia, solo superiori rumore commotus, ego eram pro debito pontificali facturus. Scribo itaque venerabili Paulo, vicario Scabo et voladario meo, ut pro custodia præfati detenti diligentiam faciant operosam, ne arte, dolo vel ingenio ergastulum evadat. Ingredi autem Cracoviam infra dies paucos proposui, ubi in hac causa omnis assistentia mea V. P. pro honore et favore fidei sanctæ non deerit, nec poterit ipse detentus quibuscumque intercessionibus uti, ut

B judicium de illo justum non fiat, juxta vestram et aliorum doctorum sententiam et decretum, dante Domino, exsequendum. Datum Sandomiriæ, xxii mensis Januarii, 1454. Sed quando vir sanctus operam suam impendebat, ut hæreses ex Polonia eliminaret, mittebat fratres suos in Prussiam et Rasciæ, quæ ad septentrionem Servie jacet, provinciam, ut populos in fide catholica retineret et ad meliorem frugem reduceret. Ipse vero Pragam, ad arcem Hussiticæ superstitionis, anhelabat (1), quod tamen illi attingere datum non fuit. Interea ingens illi struebatur calumnia, quasi nempe Casimiro regi auctor fuisset, ut pro Prussia, sese coronæ Polonicæ deditibus, staret, et bellum equitibus Teutonicis, qui regionem occupabant, inferret, quam calumniam § sequenti ad trutinam revocabimus.

§ XXII. Diluitur accusatio, quasi S. Joannes Capistranus, dum omnia pacem inter Christianos suaderent, auctor belli inter Poloniæ regem et equites Teutonicos exstitisset.

C

Belli Pruthenici,

U t in fine § præcedentis diximus, accusatus fuit S. Capistranus, quasi suasisset Casimiro regi, ut bellum Ordini Teutonico seu Crucigerorum inferret. Ad diluendam calumniam necessarium est controversiam altius repetere; quin consilii nostri sit, rerum gestarum seriem universam exponere; suffecerit summa lineamenta adumbrasse. Anno itaque 1440, secunda dominica Quadragesimæ, seu xxi Februarii, conveniant Elbingam, civitatem Prusiæ occidentalis, non procul a mari Baltico jacentem, nobiles et legati civitatum quarundam; sed pauciores, quam sperarant, numero, novum indixerunt conventum in vicinam civitatem Mariæ Werdam ad dominicam Passionis, seu xiii Martii. Quo die, communi consilio statuerunt conferre vires

suas et facultates ad allevanda gravamina quæ illos premebant (2). Displicuit certe equitibus Teutonicis, dominis Prusiæ, importuna petitio, et, ut fere fit in Ordinibus militaribus, invito aut saltem tacente supremo Ordinis magistro, Paulo de Rusdorf, brevi res ad arma spectavit, et bella privata exarserunt (3). Insuper inhiabant prædæ opimæ Poloni, utpote quibus per Prussiam latus aperiatur accessus ad mare Balticum et ad civitates maritimas, emporia opulenta, adeoque pro Polonica reipublica incrementum virium et divitiarum. Ut tantis malis viam occluderet Ludovicus de Erlichshausen, qui post Conradum homonymum suum Paulo de Rusdorf, magister Ordinis Teutonici anno 1450 successerat (4), ad sedem apostolicam recurrit, ut Pontifex rebelles ad debitam obedientiam reduceret: et vero circa finem ejusdem anni misit Nicolaus V legatum Ludovicum, Silvensem in Lusitania episcopum (5). Hic autem, convocatis Elbingam partibus, frustra conatus est controversias, aliis alios criminantibus componere.

249 Demum in tantum efferebuit contentio, ut Prutheni (consulto utor hac voce, ne cum Borussia hodiernis, sub monarchia domus Brandenburgicæ viventibus, confundantur) supremo magistro se paratos exhibuerint ad respondendum de criminibus, sibi objectis, non solum coram Papa, sed etiam coram alio quocumque principe. Ad hæc excaudit Ludovicus supremus magister, reposuitque se quoque stare iudicio Ecclesiæ: caverent autem ne, despecta ecclesiastica sententia, excommunicationis pœnas incurrerent. Dum vero hæc Elbingæ agerentur, Prutheni veriti, ne magister imperatoris tutelam invocaret, eundem præoccupaverunt: et obtento a Friderico cæsare diplomate die viii Februarii 1451 confederationem suam ratam retulerunt (6). Atque ita, re infecta, legatus abire coactus fuit. Scripsit itaque magnis cum interminationibus, ait Gaspar Schutzius (7), Papa Nicolaus tam ad Ludovicum magistrum, quam ad episcopum Warmiensem; magistrum quidem objurgans, quod legatum sacrosanctæ sedis ex Prussia, re infecta, improbabili exemplo dimisisset, neque in rebelles subditos, ethnicis etiam deteriores, animadvertisset, ex quo suspicari liceret, ipsum ejus con-

F spirationis fautorem esse: mandans itidem severius, nisi hostis Romanæ Ecclesiæ et apostolicæ sedis apostata haberi velit, ut in posterum mandatis ejus accuratius pareret. Nihilominus perseverarunt Prutheni in sua confederatione, et quum controversiarum arbiter constitutus fuisset imperator Fridericus, ipsi imperiale iudicium recusarunt, ac tandem die iv Februarii, seu fer. ii post Purificationem S. Mariæ, anno 1454 Prutheni confederatim isam faciunt obedientiam, Ordini Teutonico debitam; ac post bimestre spatium, nempe die xv Aprilis renuntiationem suam confirmant ac Coronæ Polonicæ sese dedunt ac subjiciunt (8).

250 In hoc rerum statu Casimirus, rex Poloniæ, veritus, verene an fecte, ne Prussia ad alios finitimos principes in detrimentum reipublicæ Polonicæ deveniret, confederatos admisit (9); bellum in Ordinem Teutonicum, spretis pactis,

(1) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 193. — (2) Hist. de l'Ord. Teuton. tom. V, pag. 309 et seqq. — (3) Ibid. pag. 327. — (4) Ibid. tom. VI, pag. 36. — (5) Ibid. pag. 61. — (6) Ibid.

pag. 63 et seq. — (7) Ibid. pag. 69. — (8) Georgisch. Regesta. tom. II, col. 1164. — (9) Hist. de l'Ord. Teuton. tom. VI, pag. 114.

quæ

AUCTORE
J. V. H.

quæ octo ante menses solemni juramento firmaverat (1), indixit (2). Nostri instiluti non est, variam belli diuturni fortunam enarrare: sufficit nobis, controversiæ initia ita exposuisse, ut lector, aliquo saltem modo, judicare valeat, utra ex parte staret justa causa belli; adeoque quam culpandus esset S. Joannes Capistranus, si, ipso instigante, controversia ad sanguinem usque devenisset. Originem istiusmodi accusationis derivatam existimo ex auctoritate, qua apud Casimirum regem gaudebat, et proin ex conjectura, qua censebatur rex nihil, inconsulto Joanne, facturum fuisse. Certum est ipso Dlugosso coævo, et, plus quam par erat, Polonis favente (3), in consultatione, habita de admitenda aut rejicienda Pruthenorum deditione, multum variasse sententias; cardinalem Sbigneum et Joannem Vladislaviensem episcopos, qui soli, quantum ex Dlugosso conjici potest, ecclesiastici in consilio præsentibus fuerunt, dissuasisse regi, ut consensum deditioni impertiret: sed plurimum suffragia contrarium elicerunt (4). Quoniam itaque S. Capistranus intimus erat Sbigneo cardinali amicus, juxta conjecturam, circa Casimirum regem supra expositam, concludendum foret, Sanctum Cardinalem auctorem fuisse dissuadendæ deditionis: contraria itaque eliduntur, nec ex amicitia tum Casimiri regis tum Sbignei cardinalis in alterutram sententiam Capistrani concludere licet: remanet igitur ut inquiramus, in quam tandem sententiam consenserit S. Capistranus.

auctor aut
suasor fuisse
S. Capistranus
negatur, ut
fidei facit

251 Et quidem solis conjecturis, licet probabilibus et fundatis, calumniam diluere non vacat. Capta quidem a Turcis anno superiori, id est, 1453, CPoli, ad hoc collineavit statim Nicolaus Pp. V omnem operam suam, ut pace inter christianos principes conciliata, collatis armis, Turca ex Europa ablegaretur: certum proinde est, pro nota S. Capistrani erga Sedem apostolicam obedientia, eum nequitiam favere potuisse bello, inter Polonos et Teutonicos exorto, adeoque, si quid præstitit, id solum satagisse dicendum est, ut pax firma et sincera inter partes litigantes constitueretur. Quamvis conjectura ejus sit indolis, ut, deficiente omni alio argumento, sufficere abunde videatur, ad omnem enervandam accusationem; habemus tamen literarum monumenta, quæ rem certam faciunt. Nam habenda erat in die SS. Philippi et Jacobi Apostolorum, seu ipsis kalendis Maji, conventio, ut ait Dlugossus (5), generalis: itaque S. Capistranus iv kal. ipsius mensis litteras Cracovia ad regem dedit, quibus eum ad justitiam et pacem colendam quam efficacissime hortabatur. Non est, inquit (6), fidelis servuli, diligentis amici utile consilium regibus vel principi substrahere. Nec ego fidelissimus vestræ majestatis cultor abstinere ab exhibitione sani saluberrimique consilii, Deo grati, vestræ saluti proficui, necnon et honori, gloriosæque famæ vestri nominis, tam præsentibus quam posteris reliquendæ, feliciter accommodi, ut christiani nominis dignitas non torpescat, nec vestræ sacræ majestatis decus regalis culminis diminutionem aliquam patiat.

252 Ecce post adventum vestri servuli ad

conspectum gloriæ vestræ, corona sublimitatis vestræ magnificata est, et exaltata tua celsitudo creditur multipliciter, tum ex parentela felicis tui conjugii, tum ex ampliatione tui domini in septuaginta civitatibus et ultra, in oppidis et villis innumeris, et nomen tuum divulgatum est per regiones plurimas, propinquas pariter et longinquas. Crevit cedrus tui viridarii in altitudine valida et pervenit usque ad cælum et potestas tua in fines terræ. Animadvertere digneris ergo, serenissime rex, quod solus Deus excelsus, Rex regum et Dominus dominantium cuncta hominum regna sua manu constringit, et cuicumque voluerit, illa dispensat. Sint igitur tuæ majestatis oculi ad cælum erecti et ad Deum intenti, pervigiles atque cernui in obedientia mandatorum ejus: quoniam non subtrahit personam cujusquam Dominus, nec verebitur magnitudinem alicujus; quoniam pusillum et magnum ipse fecit, et omnes æqualiter juxta merita vel demerita judicabit. Supplico igitur reverentia quanta possum, non moleste feras consilium, quod impendo: digneris christianum nomen amplecti, et quod continet, observare: inimicos autem crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt, non exaltet; nec in christianos sæviendi licentiam conferas indecenter: privilegia, inconsulte jam de facto concessa, et injuste sibi tradita revoca, et ad juris communis formam redige: ne forte irascatur Dominus et dissipet consilia principum et pereant de via justa, regnaque transferat ad extraneos correctores. Hæc pro meæ conscientiae volui excusatione transmittere, de tuæ majestatis benignitate confisus, ut mentem potius, quam verborum folia, legas, et fructus libentius, quam flores, in cistulam tui pectoris condas ad Dei gloriam, tuam propriam salutem æternam ac tuorum clientulorum et submissorum profectum continuum, hominis utriusque felicitatem, in prosperum tuorum regimen populorum. Valere, feliciterque vivere te cupio in æternum. Ex tua inclita civitate Cracoviensi, 1454, mensis Aprilis die xxviii, calamo currente velociter. Humilis servus et sacellanus, Fr. Joannes de Capistrano.

253 Hæc epistola, ad regem delata eo accurate tempore, quo conventio generalis ad paciscendum deditionem celebranda erat, certe eadem ea, qua par erat, modestia reprobabat. Porro quum paulo serius accusatio ad aures Nicolai Pontificis pervenisset, S. Capistranus litteris, ad eundem Francofordia datis xiii Octobris ejusdem anni, conqueritur de Joanne Lutko, regis Poloniae oratore, quasi (7) suo consilio serenissimus rex Poloniae aggressus fuerit Prusiam, quod salva pace cujuscumque dicentis nusquam verum exstitit, quin potius totum oppositum. Nam, inquit, præsentibus reverendissimo D. Cardinali Cracoviensi, duobus archiepiscopis, duobusque episcopis et aliis consiliariis dicti regis ego consului, quod ad judicium V. S. causam ipsam produceret; et ipse dictus rex, tamquam perpetua pace juramento ligatus, se mediatorem offerret ad reconciliandum subditos cum suis dominis Cru-

epistola, ab eo
scripta ad regem

E

F

et ad Pontificem.

(1) Hist. de l'Ord. Tent. tom. VI, pag. 121. — (2) Ibid. pag. 120. — (3) Ibid. tom. V, pag. 442. — (4) Hist. Polon. col. 131.

— (5) Ibid. col. 145. — (6) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 196. — (7) Ibid. pag. 197.

A ciferis. Sed consilium meum non tenuit, sicut nec de privilegiis Judæorum, quorum copiam V. S. transmissi cum aliis libellis contra hæreses Rockyczani et sequacium. Scio, quod propria non quæro, sed Dei gloriam et salutem animarum. *Gliscebatur interea rumor invidiosus, et per Germaniam circumlatus ad archiepiscopum etiam Moguntinum pervenerat. Quapropter ad Moguntinum scripsit S. Capistranus Passavia, die xxvi Novembris 1454, famam vagari, se ab archiepiscopo incarcerationum, ægre ex mandato Pontificis libertatem obtinuisse: rogat itaque eum vir sanctus, ut dignetur apud optimates et prælatos imperii, præsertim Saxonie et Bavariæ, testatum facere ejus innocentiam et suam benevolentiam (1). Atque sic purgata manet imposita Sancto calumnia.*

Capitur CP.,

B 254 Interea dum pro finibus regni amplificandis digladiant principes christiani, iique in primis, quibus summum erat periculum, universæ christianitati ruinam minabatur hostis potentissimus, partis victoriis, exercituque, triumphis assueto, superbus, Mahometes II, qui anno 1451 patri Amurathi successerat. Is tertio imperii sui anno, CPoli potitus est. Quum Amurathes ad Croiam (hodie Turcis Eski-Serad, oppidum Albanie superioris (2)) ut res, inquit Bonfinius (3), altiuscule repetatur, in obsidione gravi morbo corriperebatur, Adriano-polim transvectus, anno salutis mcccc, diem obiit. Mahumetes, ejus filius, ex Othomanni genere septimus rex, Turcarum imperium suscepit: patre majoribusque suis rebus bellicis, animi magnitudine, ingenii feritate, consilio, calliditate et gestarum gloria longe præstantior. Potitus regno, quum longe majore regnandi cupiditate æstualet, cum despote et Palæologo imperatore pacem fecit. Mox in Asiam trajecit, et in Carmanum, Iconii tyrannum, castra movit; quem semestri fere bello, magnos in Asia tumultus excitantem, profligavit. Pacata provincia, ut grandia cœpta, quæ mente conceperat, prosequeretur, se cum exercitu in Europam revocavit, et initam cum imperatore despoteque pacem violare cœpit: Euripidis dicta secutus, a C Julio Cæsare sæpius usurpata, Licere jus quandoque imperandi gratia violare. Impri-mis, uti belli semina sereret et Byzantium simul obsideret, ad Bosphorum Euxinum geminas utrinque arces statuit, mira-que celeritate perfecit, ut urbi Pontum et Mæotim obstrueret: omniaque auxilia non modo a Pannoniis et Mysiis, sed ab universa denique Scythia prohiberet. Imperator, ne sociarum sibi aditus provinciarum obstrueretur, primum litteris, dein legatis queri cœperat: at nihilo segnius cœpta ille prosequi, obaudire querimonias, multa dissimulare, purgare se quandoque, et nonnulla causari: demum Palæologum, graviter lacessitum, aperto Marte petit. Confestimque ex Asia et Europa, quas poterat copias et auxilia coegit, haud inscius, quantæ urbis obsidionem moliretur.... Mahumetes urbe, tertio sui regni anno, et quinquagesimo obsidionis die, potitus, magna cæde grassatur, cuncta diripit, omnis

ætas et uterque sexus nulla hostili injuria caruit. Polluta et incestata omnia, et templa quidem studio longe majore: patratis nulla piaculis accessio fieri potuit. Palæologus Constantinus, ab Helena genitus, ut honestius occumberet, inter confertissimos hostes dimicans, cæsus est et solo paludamento agnitus. Urbs igitur, quadringentesimo quinquagesimo tertio salutis anno supra millesimum, exacto Romano, non sine maximo christianæ reipublicæ luctu, barbarum et profanum imperium subivit.

255 Ad Constantinopolitani excidii nuntium, omnium fidelium animi consternantur, et præcipue finitimorum, qui instantem propius ruinam intuebantur. Nicolaus, Pontifex maximus, studiorum parens et catholicæ plebis pastor pientissimus, quum Pannoniis admodum Mysiisque timeret, quibus amissis, jam de christiana republica actum esse rebatur, sacrosanctæ militiæ saluberrimum promulgavit edictum, quo quidem omnes, qui sanctissimæ crucis tesseram in Turcas ultro sumerent, gratuitaque stipendia facerent, integra delictorum omnium immunitate donavit. Quin et Joannem Capistranum, e Samnitibus editum, ac divi Francisci sacris initiatum, præterea virum sanctissimum, et ad excitandos ad id populos dicendi copia et vitæ probitate nimis idoneum, in Alamannos, Ungaros, Polonosque miserat, qui ad salutarem expeditionem sacris declamationibus homines hortaretur. *Hactenus Bonfinius, quem ideo citandum duximus, ut sacræ, quam obeundam habuit S. Joannes Capistranus, missionis perspicua constaret lectori ratio. Græcis tamen non defuerunt monita, ut impendentem calamitatem averterent, et per unitatem ecclesiasticam certius et potentius præsidium ab Occidentalibus obtinerent. Id inter alios præstitit Nicolaus V, qui epistola sua, data v id. Octobris 1451, spiritu quodam prophetico triennium conversioni Græcorum, eorumque cum Ecclesia Romana reconciliatione præstituit, quo elapso, ficulneam infructuosam exscindendam prænuntiavit. Has litteras, ad Constantinum Palæologum directas, exhibet Odoricus Raynaldus in Continuatione Baronii sub anno 1451 § II. Si saniore, porro F pergit, usus consilio cum proceribus tuis et populo CPolitano decretum unionis amplexaberis, habebis nos et venerabiles fratres nostros S. R. E. Cardinales cum universa occidentali Ecclesia honori tuo et statui semper intentos. Sin autem unionis decretum cum populo suscipere recusaveris, compelles nos ad ea providenda, quibus et salutem vestram et honori nostro pariter provideatur. Similia græcis prædixerat Bessarion ipse Græcus in oratione, habita anno 1439, cap. ix (4): Quis enim, ait, nescit, quod solum nobis relictum refugium erat latinorum amicitia et unio cum eis futura, hac re sperantibus et nos ipsos tueri posse et hostes devincere? Quodque hoc solum hostes deterrebat et ejus contra nos furorem refrenabat? Quare si nunc privabimur, quo fugiemus? Quinam nostræ calamitatis finis erit? Quis malorum exitus?*

et Turca uni-versæ Christianitati,

E

F

256 Sed vane omnia tentata fuerunt: persti-

(1) Wadding. Ann. tom. XII. pag. 197. — (2) Hofmann. Erdbeschreib. tom. II, pag. 3474. — (3) Rer. Hungar. pag. 486.

Edit. Francof. 1381. — (4) Labbe, tom. XIII, Conc. col. 431.

terunt

AUCTORE
J. V. H.
cui proin pax
summe neces-
saria erat,

terunt Græci in sua obstinatione, et extrema eis supervenit calamitas. Quamvis porro hæc hostibus Ecclesiæ accidissent, nihilominus Occidens universus ad tantam eladem ingemuit, ac intellexit, se quoque hac calamitate labefactari. Imprimis Pontifex Nicolaus, qui etiam ante captam CP. classem instruxerat, cæteraque auxilia paraverat, ut monstrat Odoricus Raynaldus ad annum 1453 § II et III, principes christianos ad pacem inter se conciliandam, et arma in communem hostem vertenda adhortatus, bullam etiam dedit prid. kal. Octobris, ejusdem anni, apud Raynaldum § IX, in qua, expositis calamitatibus, universæ christianitati imminetibus, et, nisi cito et strenue occurratur, certo futuris, adjurat reges et principes in vim professionis, factæ in sacri susceptione baptismatis, ut ad defensionem christianæ religionis et fidei accurrant, declarat etiam esse cuilibet de necessitate salutis, ut omnes in vim fidei suæ defensioni religionis omnibus viribus et toto potentatu suo fortiter et perseveranter assistant. Ast quum ad ea conficienda opus sit ingenti pecuniæ vi, præscribit imprimis, ut omnes fructus, ad cameram apostolicam de quibuscumque beneficiis provenientes, huic sancto operi totaliter, integraliter et sine aliqua diminutione serventur. Eodem dein modo, intentata in fraudatores excommunicationis pœna, omnibus Cardinalibus et prælatis curiæ Romanæ præscribit integram decimam de omnibus quibuscumque beneficiis. Demum eadem decima, sub eadem pœna, gravat omnia omnino beneficia majora et minora, curata et non curata, sæcularia et regularia, quocumque censeantur nomine. Tandem interdicit sub pœnis gravissimis, ne commeatus aut arma hostibus afferantur, ac obtestatur omnes, ut pacem generalem, aut saltem treugam, observent.

imminet.

257 Neque segnior Nicolao fuit Calixtus Pp. III, qui vi id. Aprilis 1453 electus, statim solemni se voto obstrinxit, omnem se adhibitorum operam, ut Turcarum gens aut deleatur aut convertatur. Voti formulam exscripsit Waddingus, ex quo eandem mutuamur (1): Ego Calixtus, Papa III, promitto et voveo sanctissimæ Trinitati, Patri, Filio et Spiritui Sancto, Dei Genitrici semper Virgini, Sanctis Apostolis Petro et Paulo, totique curiæ cœlesti, quod etiam ad effusionem sanguinis proprii, si opus fuerit, dabo operam et adhibebo omnem diligentiam, quantum potero, juxta consilium venerabilium Fratrum meorum, pro recuperatione civitatis Constantinopolitanæ, quæ heu! peccatis hominum exigentibus, nostris temporibus occupata et eversa est per Jesu Christi Salvatoris nostri inimicum, filium diaboli, Mahometum et Turcarum dominum; pro liberatione dein captivorum Christianorum, necnon ad exaltationem fidei orthodoxæ, ad exterminationem diabolicæ sectæ reprobī perfidique Mahometi in partibus orientalibus, ubi maxime lumen fidei occubuit. Quod si oblitus fuero tui, Hierusalem, oblivioni detur dextera mea, et adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui, et si non proposuero Hierusalem in principio lætitiæ meæ. Sic me Deus adjuvet et hæc sancta

Euangelia. Non inferiores verbis votisque conatus suos reliquerunt ambo Pontifices Nicolaus V et Calixtus III; nuntiisque ad omnes christianos principes destinatis, classicum adversus communem reipublicæ christianæ hostem cecinerunt: inter legatos vero apostolicos primum sibi locum vindicat S. Joannes Capistranus, ut § sequenti exponemus.

§ XXIII. Principes Christianos accendit S. Joannes Capistranus ad bellum sacrum contra Turcas suscipiendum.

Quum, ut supra exposuimus, bellum, quasi civile, fureret inter Casimirum, Poloniæ regem et Ordinem Teutonicum, Cardinalis Cracoviensis Sbigneus litteras ad S. Capistranum Cracovia, xvi Augusti, 1454 dat, in quibus, exposito belli Pruthenici statu, pergit dicens (2): Pridem ex Hungaria certum nuntium, ad serenissimum regem nostrum et ad nos missum, excepimus, cujus non relatione tantum, sed etiam litteris prælatorum et baronum Hungariæ certificamur, quod Turcarum imperator cum quadringentis millibus pugnantium in terram Rasciæ et confinia Hungariæ descendit, et castra Albam regalem, Suaderono, Olubecz, sita supra vadum Danubii, obsidione vallavit. Nec solum terrestri exercitu contentus, etiam classem, quo terribilior obsessis appareat, in undis Danubii posuit. Habita fuit per Hungaros in Segedino ad providendum huic periculoso malo dieta, et post multas deliberationes ratio iniri non potuit, qua posset tantæ multitudini resisti viribus Hungarorum, superioribus bellis languidis et exhaustis. Deceverunt itaque præstolari aliquorum regum et principum sperata subsidia, quæ illis promissa asserunt, et interim obsidionem castrorum prædictorum utcumque perferre: proprio enim milite conserrere cum Turca manus judicant impossibile. Supplicant quoque magnis instantiis regi nostro, ut eorum angustiae ferat opem, ne, ipsis victis, Turcas vicinos habere cogatur. Jam nunc domini Hungari melius experiri disce-
reque incipiunt, quanta bona ex domino Vladislao rege acceperant, et quantum fines eorum creverant, eo vivente, et quam formidolosi erant Turcis solo nomine regis, et quantum nunc sprete et in periculum adducti ejus morte et occasu.

259 Esset quidem res permaxime salubris et necessaria, regem nostrum ferre fidei sanctæ et ipsis opem: ad quod ego cum pluribus aliis animum suæ serenitatis multiplicibus respectibus instauro et accendo. Neque enim laude regni hujus et gentis ejus circumscripta *, alium regem exstare video, qui terrestri exercitu res fidei et catholicorum contra Turcas posset et facilius et fortius adjuvare; quum non solum gentes regni et dominiorum suorum, Polonos, Lithuanos, Ruthenos, Valachos, sed etiam Tartarorum robur posset in resistantiam Turcarum traducere, et ad minus de ducentis millibus exercitum conficere, nisi res Prussiæ,

Literis, ad S. Capistranum datis,

E

F

Sbigneus, cardinalis Cracoviensis,

* circumspecta?

(1) Ann. tom. XII, pag. 243. — (2) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 201.

AUCTORE
J. V. H.

A quibus omnis actio sua impedita est, eum detine-
rent. Neque enim jam licet, rebus Prussiae imper-
fectis, obsidionem castris Marienborensis solvere,
neque terram Prussiae sine firmissimo exerci-
tuali praesidio relinquere; quoniam et magi-
ster cum illis, qui inclusi sunt, solutus, et
caeteri auxiliores subditis et fidelibus D. no-
stri regis gravissima inferre non omitterent
bella, postquam intelligerent, eum externis
bellis esse occupatum. Despotus Rasciae cum
uxore et filiis, primoribusque suis terras suas
Albaniae et Rasciae deserens, in Hungariam
cum omni suppellectili venit, expresse Hunga-
ris denuntians, potentiae Turcarum suis viri-
bus resisti non posse; et vel eum terrasque
suas et dominia sua ab invasione hostili
tueantur, aut eum Turcis deditionem facere,
aequo animo ferant. Itaque si sanctissimus
D. noster res fidei et catholicorum salvas esse
velit, pacem imprimis in Prussia provideat,
et ad consurgendum contra Turcas regem no-
strum, misso sibi pecuniali subsidio, quo pos-
sit Tartaros, suapte natura Turcis infestos, in
sui subsidium accersere, animet et inducat:

B in administrando etenim et gerendo bello
contra Turcas, Tartaras gentes, quas habet
orbis robustissimas, primo ordine, primaque
acie Turcis opponeret rex, ut canibus canes
vinceret, quum Turcae sint viribus multo infe-
riores: deinde cum vivaci et integro exercitu
in fessos et diminutos Turcas irrueret, resi-
duam eorum potentiam cum Dei adiutorio
superaturus.

et Aeneas Syl-
vius

260 *Profecto ad debellandam frangendamque
Turcarum potentiam et imminuentia pericula
avertenda, necessaria erat ante omnia vera sin-
ceraque concordia christianorum principum, ex
qua dein armorum contra communem hostem so-
cietas coalesceret. Sed summa perniciēs, omnibus
impedens, odia extinguere non valebat. Quan-
tis bellis intricata essent omnia fere christiani-
tatis regna, veris coloribus depingit epist. cxxxvii
Aeneas Sylvius, qui tunc in Germania age-
bat. Christianitas, ait (1), nullum habet
caput, cui parere omnes velint: neque summo
sacerdoti neque imperatori, quae sua sunt,
dantur. Nulla reverentia, nulla obedientia est:
tamquam ficta nomina, picta capita sint, ita*

C Papam imperatoremque respicimus. Suum
quaque civitas regem habet; tot sunt princi-
pes, quot domus. Quomodo tot capitibus,
quot regunt christianum orbem, arma sumere
suadebis? (Age, dicito,) concurrere in bellum
cunctos reges? Cui ducatum dabis? Quis ordo
in exercitu erit? Quae disciplina militaris?
Quae obedientia? Quis pascet tantum populum?
Quis intelliget varias linguas, quis reget diver-
sos mores? Quis Anglicos amicabit Gallicis,
quis Januenses conjunget Aragonensibus, quis
Teutones, Hungaris, Bohemisque conciliabit?
Si paucos contra Turcos ducis, facile succum-
bes; si multos, confunderis: undique sunt
angustiae. Perge ultra, atque inspicere christia-
nitatis vultum. Pacata, inquis, Italia est, facile
adversus externos arma sumet, domi quieta.
Nescio, quam quieta; inter regem Aragonum

et Januenses, adhuc belli reliquiae manent (2):
nec Januenses hi sunt, qui contra Turcos pu-
gnaturi credantur, quibus tributa pendere
dicuntur. Veneti cum Turcis foedus percus-
sere (3): et quamvis ajunt, se sumptuosos arma
pro nostra fide, si caeteri christiani bellum
Turcis indicant; quis hanc conditionem im-
plebit? Vocare nunc, rogare atque excitare
Venetos oportebit, qui caeteros imitati essent,
si pax eis cum Turco non esset. Quid cum
Italis facies, quando duae navales potentiae, et
quidem majores, desunt? Rex Aragonum,
quamvis est potentissimus et ad commune
bonum ardens, haud quaquam solus bellum
navale contra Turcos agitat. Summi Ponti-
ficis quanta sit classis, non ignoras (4). Deficit
igitur nobis altera belli pars. Nam quum terra
marique vexare Turcos, propositum esset,
deficientibus Italis, nihil est, quod de mari-
timo bello speremus. Patebit Asianis Helle-
spontus: et si terra bellum geratur, infinitas
ex Asia copias in Graeciam Turci traducent.

261 In Hispania nosti, quam multi sunt
reges, potentia, regimine, voluntate et opi-
nione dispares: neque illi, in extremo ja-
centes occidenti ad septemtrionem trahendi
sunt: estque quod agant cum Granatensibus
domi (5). Rex Franciae, etsi toto regno pepulit
hostem, marinas tamen oras inquietas habet,
nec militem extra regnum audebit mittere,
dum classes, ex Anglia repentinas, timet (6):
Anglici nihil aliud animo gerunt, quam ut
repulsam ex Francia vindicent. Scoti, Dani,
Sueci, Norwegii, in ultimis orbis oris siti,
nihil est, quod extra domum queant. Teuto-
nes, inter se divisi, nulla ex parte cohaerent:
civitates cum principibus dissident; et ipsi
inter se principes nullo concordiae vinculo
tenentur. Suitenses cum ducibus Austriae ve-
tus odium tenent (7): comes Palatinus archi-
episcopo Moguntino infestus est (8): ducatus
Lutzelburgensis inter regem Bohemiae et du-
cem Burgundiae litigiosus pendet, quamvis
sunt ad Kalendas usque Novembris in eam
rem induciae (9). Duces Saxoniae de sexaginta
castellis cum Bohemis litem habent. Vra-
tislavienses, requisiti per Bohemiae regem,
homagium facere recusarunt, nisi ad se rex
proficiscatur. Prutheni, qui Religioni S. Mariae
Teutonicorum subjecti fuerunt, excusso priori
jugo, ad regem Poloniae defecerunt (10): is
nunc regionem ingressus, cum conjuge sacra-
menta fidelitatis accipit. Lignicensenses, quos
Ladislaus rex gubernatori dederat, subire
jugum recusant: nec Pudwicensenses * parere
domino de Rosis voluntarii sunt, quamvis
dono regis ad eum pertineant. In Austria
nihil quieti est: baronem Eichzinger domi-
nantem spernunt, civitates amant, seditiones
frequentes aguntur (11): Wanche Bohemus
cum duobus millibus latronum regionem
longe lateque vexat: in Vienna crebra fiunt
incendia, nec auctores in famam veniunt. In
Hungaria praelati et barones infensi sunt
Joanni Vaivodae, qui quondam gubernator
fuit, nunc capitanei nomen tenet, regnique

Sanctum hor-
tantur,
E

F

* Budwien-
ses?

(1) Oper. pag. 636. Edit. Basil. — (2) Muratori. Annal. d'Ital. tom. IX, pag. 260. Edit. Monac. — (3) Ibid. l. c. Istor. Vene-
neziani. tom. I. Sabellic. pag. 708. — (4) Ibid. l. c. — (5) Ma-
riana. Hist. de Españ. Lib. XXII, cap. 10, tom. VII, pag. 267.
Edit. Valent. 1791. — (6) Daniel. Hist. de France, tom. VIII,

pag. 77. Edit. Amstel. 1742. — (7) Anal. Vindob. tom. II, pag. 117.
— (8) Joannis. Rer. Mogunt. tom. I, pag. 766. — (9) Bertholet.
Hist. du Luxembourg, tom. VII, pag. 462. — (10) Cfr supra
num. 249. — (11) Cfr Aen. Sylv. Hist. Frider. III, apud Koller.
Analect. tom. II, col. 193.

maximam

AUCTORE
J. V. H.

maximam partem occupat. Giskra Bohemus, investitus a rege de territorio Sepusion in Hungaria, ad possessionem venire per Joannem impeditur. Despotus Rasciae, quamvis Turcis unitus putetur, auxilia regis Hungariae petit, et Turcos asserit bello paratos (1). Nihil tamen ad haec Hungari moventur; sed habituri potius inducias sive concordiam cum hoste, quam moturi bellum creduntur. Ede nunc in tanta rerum varietate, quid sperandum aut timendum sit. *Epistolam scripsit Aeneas ex Nova Civitate die v Julii, 1454: nam qui notatur annus 1444 vitio typothetae irrepsit.*

ut operam su-
am conferat

262 Præter institutum esset in prolixiorum commentarium excurrere ad monstrandum, quam verè essent difficultates, in conciliando omnium principum christianorum fœdere occurrentes; propterea in calce paginae adnotavimus auctores aliquot, qui idem testatum faciunt. Quod vero ad annum pertinet scriptæ epistolæ, is alius esse non potest, quam 1454: nam illo anno exspirabant induciæ inter regem Bohemice et Burgundie ducem, ut docet nos supra indicata Historia ducatus Luxemburgensis Joannis Bertholet (2): adeoque huic anno illiganda est epistola citata Aeneæ Sylvii. Quam autem eo adduximus, ut intelligatur, quam gravis et impedita fuerit legatio, S. Capistrano a Pontifice Nicolao commissa (3). Imprimis comitia imperii indicta fuerant in diem S. Michaelis, xxix Septembris 1454; atque ut illuc se conferret vir sanctus, summis precibus flagitat Aeneas Sylvius, ut constat ex ejus litteris, datis xxvi Julii ejusdem anni, quas ex Waddingo citamus (4). Imprimis diluit paucis verbis Aeneas accusationem impactam, quasi male de Capistrano locutus fuisset, profiteturque se semper eundem magni fecisse: ac dein propius ad negotia accedit. Scis, inquit, quo vulnere nostro tempore christianitas percussa est in Græcia. Nunc dieta tenenda est Francfordiæ ad festum S. Michaelis; ibi tota Germania convocata est, actura de modo tuendæ fidei nostræ, vindicandique Salvatoris nostri injurias. Ibi ego te magnopere esse cuperem, ut torpentes excita- res animos tua vivaci facundia. Nam quod C Pragmam ire possis, somnium est, et te decipiunt, qui aliter suadent. Tua præsentia in Francfordia esset supra modum utilis; nec ego suaderem te ire in Hungariam prædicaturum crucem Christi adversus Turcas: Hungari enim nihil aggredientur adversus illos, nisi et cæteros christianos concurrere intelligant. Ideo maxime instandum est, ut Francfordiensis dieta bonum habeat exitum. Id puto futurum, si tu illic aderis. Ego, ut arbitror, nomine cæsaris eo pergam, nisi mutetur opinio.

Francfordiæ
et alibi

263 Annuit petitioni S. Capistranus, et ad Aeneam rescripsit se Francfordiæ affuturum, ut satis constat ex altera epistola ejusdem Aeneæ, data xxvi Augusti 1454 (5): Gratissimæ et jucundissimæ fuerunt mihi litteræ vestræ paternitatis reverendæ, atque optimæ, quibus intellexi, suasiones meas de petenda Francfordensi dieta in vestro conspectu placuisse. Puto, vestrum iter non erit inutile, et Dominus

noster sanctissimus, ut arbitror, complacencia habebit. Unum volo dixisse, quamvis Minervam docere videor: invenietis in via nonnullos principes, qui, quum erunt vestro sermone requisiti Francfordiam petere ac reipublicæ consulere, negligentiam suam sub umbra imperatoris excusabunt, dicentes, non esse quidquam boni sperandum in dieta fieri, quia non sit futurus imperator. His, oro vestram sapientiam, toto conatu resistat: nam cæsar, quamvis non ibit illuc urgentibus causis, tamen mittet legatos ac præsidentes cum plenissimo mandato, nec ex latere suo quidquam deerit: et si principes convenerint, qui sunt propinqui, res poterunt honestum exitum habere. Illud autem existimo plurimum conducere, ut, si fieri possit, marchio Albertus * in conventu adsit, qui est activus princeps, et multum eloquentia potest, essetque hic meo judicio is, qui dux belli præ cæteris eligi deberet: est enim providus in consulendo, celer in agendo, fortis in periculis, et in omni re expertus. Non dico nunc plura: commendo me orationibus vestris, quarum me dignum fieri expeto.

* Brandeburgensis

264 Quem porro eventum nacta sunt comitia Francfordiensia, exponit ipse S. Capistranus in sua epistola, ad Nicolaum Pontificem Francfordia die xxviii Octobris 1454 data; adeoque uno fere post inchoata comitia mense. Rationem primum reddit, cur festino gradu Olomucio Francfordiam perrexerit, et laudata Aeneæ Sylvii, oratoris cæsarei prudentia et sollicitudine, exponit principes Germaniæ, cæterum tepidos, imo frigescientes, ægre tulisse tardum nuntii apostolici adventum, eumque, nempe Joannem, Papiensem episcopum (6), cardinalatus honore insignitum non fuisse (7). Ast tandem per Dei gratiam et ante ipsius legati vestri adventum, et post obtrectatoribus ipsis sic satisfactum est, ut, me legente in populo copias bullarum Cruciatæ (quum plumbatas habere non potuerim), diligentia, sollicitudo singularis, et sancta V. S. provisio ab omnibus fuerint summis laudibus commendatæ. Hæc autem non recito, B. P., ut velim teneri quid grande hic a me factum fuisse, sed ut intelligat V. B. continuam fidelitatem erga se meam, meque prætermisisse cuncta, ut debellationi tanti hostis Christi fideique nostræ vilis ipse intendam. Et certe, B. P., omittenda sunt omnia, et huic validissimo hosti, qui christianum nomen delere protinus jurejurando pollicitus est, tantummodo insistendum: nam quum apud multos appareat, in præsentia dieta magna fuisse conclusa, mihi vero aut nihil aut parum boni conclusum exstitisse visum est. Et advertat, obsecro, S. V. hi dietam tertiam apud Novam Civitatem ad festum Purificationis Virginis statuerunt; quo fit, ut ante mensem Augusti proximum, sicut germani principes mihi ipsi testati sunt, nullum posse Hungaris præstari subsidium, sitque prius a Turca depopulata vel expugnata Hungaria, quam Teutonum præmissus exercitus in Germania congregatus.

E

ad pacem, maxime tunc periclitantem,

265 Interea quid Hungari facient? Expectabiturne primo subijci Turcis, quam secum

inter christianos principes

(1) Cfr supra num. 239. — (2) Hist. du Luxemb. tom. VII, pag. 462. — (3) Barber. Vit. ital. pag. 138. — (4) Ann. tom. XII,

pag. 202. — (5) Ibid. pag. 203. — (6) Cfr Raynaldi. Cont. ad an. 1454 § II. — (7) Wadding. Ann. tom. X II, pag. 203.

A pro sui conservatione pacisci? Multi multa dicunt; sed oratores Hungarorum his diebus pluries mecum conquesti, his verbis usi sunt: « Quod potuimus, acceptare licuit; sed septuaginta millia expeditorum hominum ad minus vere proximo a Teutonibus subsidium sperabamus. » Si ergo tarditate præstandi subsidii inter Hungaros et Turcas pax vel treuga fiat; vae tibi, Italia; vae tibi, o Roma! Et quamquam verum sit, oratores Hungarorum hic promisisse, novas treugas cum Turcis nullatenus inituros fore; id tamen se servaturos mihi declaravere, si fuerit illis expediens sufficiensque auxilium contributum. Necessarium igitur est, B. P., si guerram vultis habere longinquam, et christianum defensare populum, dietam hanc in Nova Civitate breviam, ut in kalendis venturi Maji ad altius Germanus exercitus Hungarorum exercitui sit unitus. Præterea dubitant aliqui Germani principes, S. V. huic expeditioni contra Turcam non esse ferventem, allegantes maxime, R. D. episcopum Papiensem (qui certe inter hos principes egregie peroravit, et bene se gessit in adventu huc suo) S. V. faciem non vidisse; quasi pro quadam re levi, seu V. S. excusatione illum miserit ad dietam. Sed maximum horum dubium est, nullum ab Italis terrestrem vel marinum exercitum fieri, et quum exercitum Germani fecerint, ab Italis non deludi. Generalis namque clades christiano populo comminatur, cujus pater et princeps V. S. est, rationem Deo pro nobis omnibus redditura.

conciliandam;

B 266 Ego enim, etsi consumptus senio, cui potestas auri et argenti non est, pro hac magnificentia nominis Christi, pro conservatione fidei, pro V. S. honore, constitui vitam exponere, proprium effundere sanguinem: et cras abscedens hinc, serenissimum imperatorem, Deo duce, adibo, eum, quoad potero, expefacturus, infestaturus, propulsaturus; quum ad tanti hostis expugnationem, peramplissimam nationem Alemanniæ majorem duodecim equitum, trigintaque millium peditum decuerit exercitum obtulisse. Deinde ad Hungariam proficiscar, a rege, consilio et principibus Hungarorum reiteratis precibus requisitus, saltem ut coerceam illos, si potero, ne repentini cum Turca novum fœdus ineant. Quod si plumbatam cruciatæ bullam penes me habuissem, aut alias de V. S. voluntate super hujusmodi re fuisset doctior factus, grandi bono majus forte bonum, concedente Domino, addere potuissem. Sed de omnibus fiat voluntas Dei. Vestrae igitur Sanctitatis erit et orationibus et litteris Hungaros consolari; hos Germanos principes, communitatesque ad expeditionem hujusmodi commonere sollicitos, ac serenissimum imperatorem quotidianis exhortationibus nuntiisque sensatissimis diligentiorum efficere. Nam, P. B., omnes principes, omnes domini, totus mundus generaliter dicit: « Quomodo volumus contra Turcam proprios sudores, propria nostra bona, panem filiorum nostrorum exponere, quandoquidem summus Pontifex in turribus, in grossis muris, in calce et lapidibus thesaurum S. Petri expendit, quem in defensionem

sanctæ fidei deberet expendere? » Sed quid responderim publice et private, quid respondeam (quamquam nullam super hoc excusationem acceptent) scit Deus et anima mea. Hæc omnia pro conscientia mea, pro honore V. S. eidem significasse volui, ut de veritate informata, possit honori suo, ac tantæ necessitati, calamitatibusque populi sui consultius providere.

267 Eodem fere tempore, nempe iv Octobris ejusdem anni, quo hæc ad Nicolaum Pontificem scribebat, ad Philippum, Burgundiæ ducem, litteras dabat S. Capistranus, quibus ejus fidei ardorem paratumque ad sacra bella animum quam maxime laudabat. Admirari, ait (1), non desino ingenuam ac virilem constantiam serenissimæ D. V., qui in majori discrimine se ardentiorum atque præstantiorum in dies magis liberalissime offerre non cessat. Hortatur dein, ut in suscepto consilio perseveret, et nobilem palmam domui suæ præcipi non patiatur. Idem alteris litteris, eodem, ut videtur, tempore datis, inculcat, Turcarum imperatorem, cum quadringentis millibus Rasciæ terram jam invasisse, erecta cervice, putantem christianæ religionis nomen prorsus extinguere (2). Et paucis interjectis, addit Sanctus: Totius christianæ religionis salus, post Deum, a te dependet: in te oculi omnium sperant, qui Turcarum ictibus modo percutiuntur, abs te solum certum expectant auxilium: tu solus christianissimum in præsentiarum tibi vindicas nomen. Stude igitur, ut de hac tanta expectatione neminem fallat opinio. Quid enim Deo acceptius, quidve tibi salutaris esse poterit, quam liberare fideles a tam perfida oppressione, quamque esse causa, ut tam immensa animarum multitudo a faucibus Satanæ eruatur per auxilium tuum, quas Salvator noster non hircorum aut vitulorum, sed pretiosissimo sanguine suo turpissima crucis mortere demit? Hoc erit salutare semen thesauri tui, qui in cœlis seretur, qui in immensum fructificabit, qui servabitur in æternum, qui denique inter Angelorum Sanctorumque agmina coronatum te statuet. Hæc erit gloria, qua nullis sæculis carebis: hæc laus ingens, quam omni posteritati tuæ relinques: hoc perpetuum erit tuum atque tuorum ornamentum et decus, quod omnium superiorum regum et principum, qui adversus infideles pugnare constantissime consueverunt, memoriam oblitteratam resuscitabit, quodque et Deo gratum acceptumque futurum est, ut nihil acceptius, nihilque gratius excogitari possit.

268 Et merito quidem hoc laudis et adhortationis encomio utebatur S. Capistranus ad Philippum, Burgundiæ ducem, cognomento Bonum, scribens. Erat enim illa tempestate, ut epistola sua cxxvii, data v Julii 1454, testatur Æneas Sylvius (3), unus super omnes laudandus princeps Philippus, Burgundiæ dux; qui etsi esset Britannico bello implicatus; vocatus tamen ad conventum, qui pro salute populi christiani erat indictus, noluit excusari, noluit reipublicæ deesse: congregationem, quæ commune bonum tractare videbatur, sua præsentia noluit esse privatam. Venit igitur

AUCTORE
J. V. H.

quare Sanctus
apud varios
principes, ma-
xime apud
Philippum,

E

F

Burgundiæ
ducem, instat;

(1) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 205. — (2) Ibid. pag. 207. Octobris Tomus X.

— (3) Oper. pag. 653.

AUCTORE
J. V. H.

Ratisbonam, iturumque se contra Turcos in persona propria pollicitus est, si vel Cæsar vel rex Hungariæ vel alius magnus princeps exercitum duceret; sin minus, missurum, si quas posset, copias: neque his in rebus excusatum se habere voluit, nisi tale sibi superveniret impedimentum, quod tota christianitas legitimum reputaret. Quis hunc satis commendare principem posset? Nemo inter christianos, cui minus timendi sunt Turci et infideles cæteri, quam duci Burgundiæ. Nemo tamen est, qui pro depulsandis atque comprimendis hostibus fidei sollicitior eo reperiatur. Unde ista mens homini? Non cupido rapiendi hunc trahit, cui sunt opes infinitæ: non spes ulla voluptatum, quibus frui victores putant, qui est etiam ævo provector: et si dilicias anet, nusquam majores, quam domi reperiatur: non augendi domini ratio, qui se novit in Græcia aut Asia nequaquam regnare posse. Sed est hic religiosus princeps, amat Ecclesiam matrem suam: cupit fidei nostræ consultum esse, dolet, quum audit, christianum nomen blasphemari: miseretur infelicibus animis, qui diutius in captivitate a barbaris rapiuntur.

B
qui vicissim omnem operam

269 Pudet eum ignominia, quam Turci nobis inferunt: est enim nobilis animus, non potest mens, alto sanguine nata, non alta meditari: nihil turpe ferre potest generosus spiritus. Videt se dono Dei amplissimis et populosissimis regionibus præfectum, multisque beneficiis cumulatum; non vult ingratus videri: recognoscit munera in se divina esse quam plurima; vult pro sua facultate vices reddere. Meminit Joannis patris sui, quem Turci pugnantes pro fide catholica captivarunt. Cupit ulcisci paternum vulnus, imitarique majorum suorum vestigia, quos pro fide orthodoxa constat fuisse ardentissimos. Hujus igitur opera factum est, quod in conventu Ratisbonensi nonnulli articuli conciperentur, quorum ego copiam rectoribus nostræ urbis feci. Nec me dubium tenet, quin tu illorum notitiam habeas. Nam et illustri dominio Venetorum, apud quod nunc moram trahis, articuli per suos legatos hujusmodi missi sunt; quorum si fiat executio, nihil erit nostræ religioni timendum. Cæsar, hujusce rei cupidus, novum apud Franckfordiam concilium indixit: id futurum est in kal. Octobris. Cæsar aut eo se, curiamque suam transferet, aut præsidentes, plena potestate suffultos, mittet, neque negligetur, quantum in se erit, conventus. *Hactenus Aeneas Sylvius. Et vero Philippus dux ordinem equestrem Velleris Aurei instituerat Brugis Flandrorum, anno 1430, ad summi, ut ipse dicit in suo diplomate (1), atque omnipotentis Dei, Creatoris ac Redemptoris nostri, laudem et gloriam, atque venerationem Sanctissimæ Virginis ejus Matris, honoremque divi Andreæ Apostoli et Martyris inelyti, et ad fidei nostræ christianæ sanctæque Ecclesiæ tutamen atque exaltationem, virtutumque ac morum ingenuorum excitationem atque augmentum. Adeo ut Phi-*

lippus equestris Ordinis sui institutione eo col-lineasse videatur, ut essent viri, quibus summæ curæ esset, Ecclesiam Christi et tutare et pro-pagare.

270 Quando propior imminebat, capta CPoli, universæ christianitati calamitas, Philippus Insulas Flandrorum ad ornatissimam festivitatem, ludosque equestres convocavit nobiles suos: et die xvii Februarii 1454 tam ipse quam reliqui nobiles, concepto expressis verbis voto, promiserunt, res suas, vitamque ipsam profundere ad delendam Turcicam gentem (2). D. Plancher in sua Burgundiæ Historia non videtur, satis presse momenta chronologica observasse, quando Insulanam solemnitatem sub anno, ut in capite paginæ notat 1453 ordinat (3): quamvis enim Oliverius de Marca hunc annum indicet (4), notandum est, quod curreret usque ad xxv Martii vel ad pascha, adeoque ad sequentem annum, more nostro, pertinet festivitas. Dein idem D. Plancher indicare videtur, votum ducis et comitiis Francofordiensibus manasse (5); perperam quidem, quoniam hæc comitia in iii kal. Octobris 1454 indicta fuere, uti habemus ex epistola Aeneæ Sylvi, num. præcedenti citata: proinde votum Philippus ejusque nobiles septem jam mensibus emiserant. Id quidem verum est, Philippum votum suum sub ea cautione edidisse, quatenus regi Galliæ Carolo VII place-ret, et provinciæ Burgundiæ pace fruerentur, ut habet citatus Oliverius de Marca (6). Ægre primum rex Carolus consensit, tum quia rex Galliæ, supremus nullique obnoxius est, adeoque decretis comitiorum imperii, qualia erant Francofordiensia, obligari non potest; ac dein quod ad decimam spectat, ab omnibus ex concessione Romani Pontificis exigendam, juris Gallicani habebatur, decimas, rege invito, colligi non posse. Nihilominus rex tum ex zelo catholicæ fidei tutandæ tum pro sua cum Philippo duce amicitia, concedit, ut et milites pro bello sacro conscribantur, et decimæ solvantur (7). Singulæ quoque provinciæ symbolam pro bello contulerunt: ducatus Burgundiæ sexaginta millia librarum sancivit, quæ pecunia, quoniam medio sæculo xv valebat ut unum ad triginta (8), summam 1,800,000 francorum hodierna die efficeret. Ab Artesiis petita fuerant quinquaginta tria millia librarum, consenserunt autem comitia in quadraginta tria millia. Clerus quoque Belgicus symbolam suam ad promovendum bellum sacrum contulit, ut constat ex diplomate, quo Callistus III Philippo duci concedit, ut possit percipere plenam et integram decimam ab omnibus beneficiis sæcularibus et regularibus, exemptis et non exemptis: dux vero petentibus comitiis Flandriæ, propter damna, ex bellis exorta, decimam mitigavit (9), et executionem concessæ decimæ commisit Joanni Clerici, abbati Nivoliensi (10) et Paulo de Rota (De la Roe), tamquam subcollectionibus, ut constat ex redditione receptorum, facta die xii Septembris 1460, quæ in archivo regni conservatur sub num. 16,100. Quamvis autem in hisce instrumentis solum agatur de Flandriæ parte, quæ ad Cameracensem diocesim pertinebat, dubium non est, bulla

(1) Katschutnig. Vellus Aureum, pag. 18. — (2) Plancher. Hist. de Bourg, tom. IV, pag. 283. Olivier de la Marche, Collect. des mem. de l'hist. de Fr. I série, tom. III, pag. 489. Collect. des Chron. Belg. tom. VIII, pag. 173. — (3) Pag. 283. — (4) Pag. 489. — (5) Pag. 283. — (6) Oliv. de la Marche, pag. 489. — (7) Plancher.

pag. 283 et seq. Preuv. pag. ccxvi. — (8) Mem. étrang. de l'Acad. des Inscript. et Belles-Lett. tom. I, pag. 273. — (9) Invent. des Archives de la Belg. tom. III, pag. 98. — (10) De Smet. Corp. chron. Flandr. tom. II, pag. 76.

A papali, sese extendente ad omnes provincias principatus Philippi Boni, ducis Burgundia, quin similis decimæ perceptio per universum Belgium et Burgundiam coacta fuerit. Dicta porro decima pro minore parte Flandriæ, longe maxima ejus parte ad diœcesim Tornacensem spectante, protulit libras parisienses septingentas viginti sex, solidos, seu, ut habet instrumentum, virlandros aut stuferos novemdecim, et denarios sex : quæ quidem pecunia secundum hodiernam nostram monetam, efficit circiter fr. 27,051 (1). Ingenti, quem moliebatur, bellico apparatui cumulum addebat Philippi ducis nostri, flagrans pietas in loca Terræ Sanctæ. In Bullario Terræ Sanctæ exstant litteræ apostolicæ Nicolai V, sub plumbo datæ vi kal. Augusti 1448 (2), qua eidem conceditur multis cum laudibus, ut ecclesiam S. Mariæ in Bethleem, fatiscientem, reparare possit. Idem testamento suo jusserat, ut, intestinis ad S. Donatiani Brugis reconditis, cor suum in ecclesia S. Sepulcri Jerosolymæ componeretur. Quod exsequi studuit ejus heres, Carolus Audax, quando cor, multis, ait Quæresmius (3), nobilibus comitantibus Jerosolymam delatum fuit, datis Fratribus Minoribus ibidem regiis muneribus : nam qui ea loca vivens semper cordi habuit, suæ dilectionis argumenta etiam in morte manifestavit. Tandem ut magis magisque glisceret ardor bellicus in Turcas, cœperunt tunc spargi folia, quæ vulgo dicuntur volantia, quibus christiani periculum, ab hostibus fidei imminentium, commonefiebant. Tales erat opella, germanicis typis edita sub titulo : Mahnung der Christenheit wider die Türken : Monitum christianis contra Turcas. Libellus hic Bambergæ typis Pfister anno 1455 prodiiit ac Philippo duci inscribitur. Quæ si vera sint, origines typographicæ duobus annis anticipandæ sunt, quum plerumque anno 1457 illigantur (4).

§ XXIV. Spe confœderationis inter Christianos principes adversus Turcam fallente, S. Joannes Capistranus in Hungariam se confert.

C In Francofordiensibus comitiis multa, ait Christophorus a Varisio num. 171, S. Capistranus fecit pro causa fidei. Nihilominus, quod maxime optabat Nicolaus Papa, ut nempe principes christiani universi, collatis armis, Turcicam potentiam infringere, felicem exitum sortitum omni ex parte non est. Igitur in diem ii Februarii 1455, festum Purificationis B. V. novus conventus indictus fuit (5), habendus in Nova Civitate (Wienerisch-Neustadt), chiliometris LIII Vienna meridiem versus distante, ubi erat antiquum palatium principale. Quapropter S. Joannes noster Viennam advenerat, circa festa, ut videtur, Natalitia : nam Waddingus ordine præpostero exhibet epistolam Æneæ Sylvii, qua S. Capistrano gratulatur imprimis felicem in Viennensi civitate ingressum (6); sed nullam epistolæ subnectit notam chronologicam, quam

subministrat nobis codex Florentinus bibliothecæ Medicæ, scilicet pridie kal. Januarii 1455 (7). Post gratulationem igitur pergit Æneas (8) : Non sum sine magno metu, ne ruant ædificia nostra, quæ apud Francofordiam ereximus. Titubant, ut video, mentes principum, torpent reges, languent populi : navicula piscatoris, grandioribus elisa procellis in medio mari pene demergitur; flant hinc illinc contrarii venti, scinduntur vela, frangitur malus, carina dehiscit, nulla remigibus cura, neque magistro spes salutis esse videtur. Omnes, quasi attoniti, tempestati cedimus. Opus igitur erit sermone tuo, calcari tuo, igne tuo, excitandi, urgendi, incendendi sumus, nisi compellimur benefacere, nostroptè ingenio nihil est, quod de republica cogitemus, atque utinam vel compulsi, aliquando vigilemus. Aderunt hic, nisi fallor, ex Alemannia, ex Boemia, ex Hungaria multi procures : ex Italia quoque, atque ex ipsa Gallia nonnulli adventarunt : agetur tuendæ religionis nostræ negotium; quæ mediata sunt, quæ conclusa sunt Francofordiæ, in manus recipientur.

272 Quæ vero impedimenta præsertim obsunt, ne confederatio omnium principum et coalescat et incrementa capiat, designat Æneas eadem epistola (9) : Si timidos et discordes populi nostri duces inveneris, tunc tuo fungeris officio, tunc sine cessatione clamabis, ac quasi tuba exaltabis vocem tuam : accusabis ignaviam, superbiam criminaberis, avaritiam detestaberis : hæc sunt enim tres perniciosissimæ pestes, quæ religionem nostram Turcorum gladio pene subjiciunt. Quod si humiles, si solertes, si liberales essemus, exercitum facile cogeremus, qui nedum Turcorum, sed omnium infidelium potis esset audaciam proterere. Non ita diu post hanc epistolam, alteram scribit ad Sanctum nostrum Æneas, scilicet die vii Februarii 1455, qua nuntiat (10), archiepiscopum Trevirensis (11) cum plerisque oratoribus principum exspectare reditum cæsaris, qui hodie venturus creditur ex Gretz (Graz, urbe principe Styriæ) : gubernator Hungariæ cum plerisque prælatis ac baronibus infra decem aut duodecim dies huc venturus speratur. Tandem ex rerum et personarum adjunctis conjicit Æneas parum fieri posse ante dominicam primam Quadragesimæ, hoc anno in diem xxiii Februarii incidentem. Videtur interea S. Capistranus exquisivisse ex Ænea, utrum in Novam Civitatem se conferret, an contra Viennæ consisteret. Cui quæstioni respondet Sylvius die xii Februarii (12), semper gratam fore cæsareæ majestati S. Capistrani præsentiam; quia tamen adhuc pauci convenerunt, suadet imperatoria sublimitas, ut, quum primum Boemi venerint, huc gressus suos dirigat, ac sermonibus suis principes et plebes ad ea, quæ Dei sunt, dirigat.

273 Ad hanc epistolam, cujus notam chronologicam omisit Waddingus (13), quamque ex Bandinio damus, nempe Vienna ultima Februarii 1455 (14), respondet S. Capistranus, rumorem esse, conventum ipsum Viennam translatum iri, quum non videatur in Civitate Nova omnes principes cum oratoribus hospitari posse pro

AUCTORE
J. V. H.

convocantur
in Novam Ci-
vitatem,

F

quæ, ut ex mo-
numentis pa-
tet,

(1) Mém. des Assoc. étrang. de l'Acad. des Inscript. et Bell.-Lett. tom. I. pag. 273. — (2) Bullar. tom. V. pag. 37. — (3) Elucidator. Ter. Sanctæ, tom. II, pag. 483. Cfr Mislin. Les lieux SS. tom. II, pag. 241. — (4) Messenger des Sciences hist. anni 1841, pag. 423. — (5) Cfr supra, num. 264. — (6) Ann. tom. XII, pag. 240. —

(7) Bandini. Bibl. Med. Codd. latt. tom. II, pag. 667. — (8) Ann. pag. 241. — (9) Ibid. l. c. — (10) Ibid. pag. 239. — (11) Cfr Gesta Trevir. tom. II, pag. 334. Edit. Trevir. 1838. — (12) Ibid. pag. 240. — (13) Ibid. l. c. — (14) Biblioth. Medic. Codd. latt. col. 663.

ACCTORE
J. V. H.

commodo suo. Petit proinde, certo edoceri quid factu opus sit : interea nuntiat adventum Viennæ Ladislai regis, gubernatoris Bohemiæ, et plurium baronum; ex Hungaria solus episcopus Varadiensis, ast expectari, incerto tamen tempore, cæteros. In fine epistolæ subnectit, quæritare nonnullos Boemorum, summas preces divo cæsari porrigere, quibus favorem et gratiam suam impetrent, ut ad S. D. N. litteras, summo studio petentes confirmationem nefandi hæresiarchæ, Rochizanæ, in archiepiscopum Pragensem, dirigat : et hoc pacto fieri posse unionem Ecclesiæ. Sed irriti ceciderunt Bohemorum conatus : nam ab anno fere 1421, deposito Conrado Westphalo, ad annum 1561, quo Antonius de Muglitz electus fuit, archiepiscopalis Pragensis sedes extincta videbatur : medio tempore Ecclesiam Pragensem vicario nomine rexerunt viginti, sibi succedentes administratores (1). Nihilominus Hussitæ pertinaciter Rockyczanæ sepulcro, quod, ait Balbinus (2), ego confragmentum vidi, infulas et pedum pastorale insculpi curarunt.

propter prin-
cipum dissidia

274 Convenerunt interea in Novam Civitatem non tam principes, quam eorum oratores; quandoquidem, ut refert Raynaldus ad annum 1455 § 1, qui in conventu dignitate eminebant, erant Jacobus, archiepiscopus Trevirensis, et Albertus, marchio Baruthensis e domo Brandeburgica. Aderat quoque Joannes, legatus sedis apostolicæ, quem erronee Tullensem episcopum vocat Raynaldus, quum, ut ipse paulo infra notat, hujus sedis episcopus esset Gulielmus du Fillatre, qui ab anno 1449 ad 1460 hanc tenuit. Errori itaque sive scriptoris sive typothetæ substituendus verus legati titulus, scilicet episcopi Ticinensis sive Papiensis; habet enim Italia Sacra (3), Joannem Castillioneum, Mediolanensem, prius episcopum Constantiensem in Normannia, dein anno 1454, non Octobris, cathedræ Ticinensi impositum, legatione functum fuisse ad Fridericum imperatorem, ad concitandas gentes adversus Turcas. Quem porro effectum habuit conventus, in Nova Civitate celebratus, docet epistola Æneæ Sylvii ad Joannem de Carvajal, Cardinalem diaconum S. Angeli data, quam apud Raynaldum ad annum 1455 § 1 lego : In Nova Civitate, anno MCDLV in conventu coram cæsare, quum principes et legati, qui aderant ad rem inchoandam, vocarentur, primum contentio orta est de præsentia. Trevirensis archiepiscopus primum a dextris cæsaris locum volebat, et post eum alii electorum legati; episcopus, Papæ legatus, primum locum sibi deberi aiebat, et orator Alphonsi regis supra oratores electorum. Ibi commemoratum est, in curia Romana debitum honorem non esse Germanis datum, quando et vicecancellarius ante Romanorum regem sedere sit ausus, et regi Hungariæ, cui inter reges quartus est locus, sit locus inter ultimos Cardinales datus : et ipsi electores nequaquam inter Cardinales accepti.

effectum non
sortiuntur:

275 Hisce itaque tricis cæremonialibus aliquandiu implicatus conventus, tandem ad negotia devenit; etenim epistolam suam prosecutus Æneas : Bohemi, inquit, et Hungari in dies expectabantur. Orator Alphonsi regis asse-

ruit, regem suum ad id bellum promptissimum esse, jamque classem habere paratam : Trevirensis et aliorum oratores se plenius consulturos, et demum ea facturos, quæ veros christianos decerent. Affirmarunt Burgundi, quod alias promiserunt, ducem scilicet suum in propria persona pro Christo militaturum. Civitatum postea legati admissi, omnia se facturos promiserunt : et numero xxiv fuere, et pro aliis quoque mandatum habuerunt. Sed quum obitus Pontificis Nicolai nuntiatus est, hæc expeditio ad annum sequentem dilata est. Nicolao defuncto successit die viii Aprilis 1455 Calixtus III, qui, emisso voto, quod supra num. 257 dedimus, se suaque dedit ad bellum sacrum conficiendum. Capistranus noster die 1 Maji gratulatus imprimis Calixto summum pontificatum, adhortatur eum, ut christianitati laboranti omnem operam omnesque facultates impendat. Vere, ait (4), puto, gratius esset Petro et Deo acceptius, quod in hac evidenti necessitate, fideique periculo ornamenta basilicæ Salvatoris et Apostolorum Petri et Pauli conflarentur et distraherentur pro tuitione christianæ religionis, quam si omnes ecclesiæ Urbis et Orbis, turres et palatia fabricarentur auro mundo et componerentur lapidibus pretiosis. Indicat aliquatenus Sanctus, quæ Calixti decessori, Nicolao V, objecta fuisse videntur. Is enim morti proximus ad convocatos Cardinales sermonem habuit, in qua se de ædificiorum multitudine et magnificentia excusat. Nunc, inquit, ut habet ejus biographus, Jannotius Manettus (5), ad diluenda ædificationum nostrarum objecta venimus. Dein multis verbis explicat rationes, quibus adductus fuit, ut varia ædificia construeret : nempe ipsam majestatem urbis pontificalis, quæ populis tanto est venerabilior, quanto magnificentior; ac dein tuitionem et securitatem Pontificis populique Romani. Hujusmodi pecuniarum profusionem minus probabat forsitan S. Capistranus, qui urgentiorem populi christiani necessitatem coram spectabat, adeoque ad eam allevandam novum Pontificem Calixtum incitabat.

276 Eo vero efficacius opem sedis apostolicæ implorabat vir sanctus, quo magis torperent sæcularium principum animi. Nam, ait (6), his in partibus nulla est cura nec sollicitudo : satis laboravit reverendiss. D. episcopus Papiensis, valde insudavit reverendiss. D. Senensis, mei autem labores et pericula taceantur. De Polonia, de Bohemia, de Moravia, de Austria, de Bavaria ad Ratisponensem, deinde ad Francofordiensem dietam, ad Viennam, ad dietam Novæ Civitatis in præsentia sacri imperatoris * : ad ultimum conclusum est, quod pro præsentis anni nihil fieri potest, sed anno futuro ad festum Ascensionis Domini se dicunt velle parare.... o Pater beatissime, miserere lacrymis et singultibus et gemitibus populorum et Græcorum et Rascianorum, qui Dei forte judicio disponente sive permittente propter eorum errores et schismata, in prædam ducti et venumdati sunt tamquam bruta animalia : miserere puellis virginibus, nuptis, viduis, orphanis et pupillis; miserere Italiæ et omni populo christiano : tolle moras, ne

S. Capistranus
Pontifici:

* supple, con-
ventum est

(1) Balbin. Miscell. hist. Bohem. Lib. VI, part. II, pag. 62 et seqq. Richard. Biblioth. sac. v. Pragæ. — (2) Balbin. Ibid. pag. 67. — (3) Tom. I, col. 1102. — (4) Wadding. tom. XII,

pag. 247. — (5) Muratori. Scriptt. tom. III, part. II, col. 949. — (6) Wadding. tom. XII, pag. 247.

A tarditate providentiæ nos etiam par occupet interitus, quasi tempestas ingruens ad perniciem et ruinam. Utinam ego pusillus et inutilis possem me, non dico clypeum vel thoracem, sed bavatum * vel quid minus sub pedibus equorum, pro Christo pugnantium, supponere et conculcari. Sæpe quippe postulatus sum et frequentius requisitus per serenissimum D. regem, cæterosque principes et prælatos tam ecclesiasticos quam sæculares Hungariam Rasciamque petere, cum exhortatione D. imperatoris et reverendorum dominorum legatorum apostolicorum, Papiensis et Senensis, cum instantissimis et efficacissimis litteris DD. Despoti Rasciani et Joannis Huniad, gubernatoris Hungariæ, cæterorumque baronum, quibus me iturum pollicitus sum, nisi a S. Sede apostolica aliud susceperim in mandatis. Sum itaque nunc in itinere progressurus Budam ante festum Pentecostes (hoc anno in diem xxv Maji incidentis). Caniculus igitur et vermiculus T. B. me submitto pedibus T. S., ut de vita et morte pusillæ miseræ meæ disponat ad nutum, et mea inutili servitute utatur ad libitum voluntatis..... Ex oppido Judimburgi, provinciæ Austriæ, 1455 die Apostolorum Philippi et Jacobi (1 Maji).

paratum se offert,

B 277 Quum autem ad quæcumque paratum sese exhiberet S. Capistranus, ut cladem a Christiano populo averteret, nec apud principes eum reperiret fidei ardorem, qui necessarius fuisset ad milites commeatusque præparandos, sanctus vir in Hungariam, cui præ cæteris Europæ provinciis e proximo imminerebat ruina, se conferre cogitabat. Dionysius, Cardinalis archiepiscopus Strigoniensis, litteris, ad Sanctum datis in festo S. Bernardini seu die xx Maji, id est, fer. iii ante Pentecosten, gratulatur eidem faustum in Hungariam adventum (1), simulque petit, ut gressus ad Strigonium dirigere sine longa mora velit, quoniam summum gaudium erit tibi posse mutua conversatione et consolatione gaudere. Aliquot post diebus, nempe fer. vi ante festum SSmæ Trinitatis, seu die Maji xxx, rogat S. Capistranum, ut moram faciat in Oppido Jaurino, quia notabilis C prælatorum, baronum et procerum regni frequentia in facienda conventionem in facto ipsius regni habebitur (2). Nec minori veneratione Sanctum coluit Ladislaus de Hedervara, episcopus Agriensis (3), qui feria iv post festum S. Stephani regis, id est die v Septembris 1455 Sancto commendat cognatum suum, Joannem, filium bani de Lossoucz (4), nebulis oculorum caliginosorum infectum... quatenus pro ejusdem debilitatis perfecta medela et refocillatione sui visus dignetur Deum, omnium artificem, deprecari, ut sua omnipotentia, præmissis meritis et intercessionibus, ejusque orationibus mediantibus; id, quod obstat removeat, quod deficit, suppleat, visumque restauret et perfectæ sanitatis beneficio eundem restituat. Rogat dein, ut quamprimum visitare velit Ecclesiam suam, prout, ait, pridem supplicavi. Etenim tribus ante mensibus, id est, fer. vi post festivitatem vivifici Corporis Domini, seu die vi Junii, scribit Ladislaus episcopus (5): De multorum narratione sanctitatis vestræ

devotionem fines hujus inclyti regni Hungariæ in Christi nomine subintrasse, et usque Jaurinum verbum Salvatoris seminando, lætus audiivi, ab indeque etiam circumvicinas partes ejusdem regni et loca insignia, ut populus pabulo sanctæ prædicationis et exemplo instruat, invisere, petit igitur episcopus, ut Joannes Agriam, quæ a S. Stephano, rege apostolico, fundata, inter alias Ecclesias cathedrales post metropolitanam sanctam Strigoniensem Ecclesiam minor non est, accedere dignetur.

278 In suam etiam diæcesim virum sanctum vocabat Petrus, episcopus Chanadiensis; misso scilicet Ecclesiæ suæ archidiacono, qui adventum sollicitaret: et interjecto paucorum dierum spatio, nova epistola, novoque delegato nuntio, canonico Ecclesiæ suæ, institit: utque efficacius urgeret, dicit, se in domo sua propria prope latus ecclesiæ S. Georgii hospitium bonum tam pro ipso Capistrano, quam ejus fratribus disponere et ordinare fecisse (6). Joannes quoque de Hunyad, comes Bistricensis, quem ducem exercitus christiani adversus Turcas brevi videbimus, Joannem nostrum ad se vocat in Hunyad, tum ut commodius colloqui possint, tum quia pestilentia locum inficiebat. Castrum enim Hunyad aere maligno videbatur vitiatum; quandoquidem Joannis Hunyadis uxor urgentissimis litteris multiplicatisque nuntiis Sanctum interpellabat huc se conferre, ut nurum suam, comitis Ciliæ filiam febre pestifera laborantem, curaret. Verum, quo tot tantisque precibus vocabatur, venire nequivit Sanctus: utpote cujus præsentia, altera ex parte necessaria esset Budæ, ad quam primarii viri utriusque status ad deliberandum de republica convocati fuerant. Budensis conventus fructum existimo, epistolam, ab Ordinibus Hungariæ datam ad Calixtum Papam, qua eidem exponunt miserabilem reipublicæ statum et assumptionem ad supremum pontificatum eidem gratulantur: data est die xxi Julii 1455. Quantum, ajunt (7), nunc et quam extreme præsidio S. V. ærumnosa christianorum conditio indigeat, tametsi B. V. attentionem non lateat, amplius tamen ex iis, quæ legatus apostolicæ sedis ex conventu Novæ Civitatis novissime retulit, intelligere potest: ubi post damnum opportuni temporis et spes deceptas hoc solum actum est, ut hostis noster nihil actum lætaretur.

ut, petentibus Hungariæ episcopis,

E

F

279 De comitiis, in Nova Civitate habitis, se verius, quam ipse S. Capistranus, loquuntur. Erant nempe Hungari, quibus proxime impendebat malum: quapropter addunt (8): Accedit huc recens casus calamitatis christianæ, qui necessitati communi sublevandæ ampliorem causam adjicit. Hostis Turcus, mox ut didicit, perperam ivisse præconia de viribus et armis christianorum commovendis, apparatus omnes tam concitatæ quam coemptæ potentiae, quos ad resistendum paraverat, contulit ad nocendum. Itaque invasit de novo ducatum Rasciæ in ea parte, quæ apud vulgum Scithrycha nominatur, ubi solito more prædæ et rapinis vacans, demum, opportunitate accepta, arcem et oppidum, Novaborda appellatum, obsidione constrinxit: oppido primum facile capto, postea arce ipsa insultibus et tormentis

eo se conferat:

(1) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 237. — (2) Ibid. l. c. — (3) Schmith, Episc. Agriens. tom. II, pag. 68. — (4) Ibid. pag.

238. — (5) Ibid. pag. 237. — (6) Ibid. pag. 238 et seq. — (7) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 234. — (8) Ibid. l. c.

pulsata,

AUCTORE
J. V. H.

pulsata, paulo tardius potitus est. Misit deinde, ad oppugnandas cæteras arces, paratque totum ducatum illum in deditionem accipere. Quæ res profecto, etsi relatione tam brevi parva videri possit, grande tamen revera vulnus ex ea suscepimus. Hæc erat arx caput illius patriæ: hæc certe patria, nutrix et robur status ducalis in Rascia, solo fertilis, fructibus copiosa, minerarum auri et argenti quam maxime ferax. Noverat hostis ipse præcipuum illum durantis defensionis nostræ nervum; noverat et suæ impugnationis contrarium obicem, quem callide cognitum mox præcedere et cassare properaverit. Is igitur casus, priorum cumulo oppositus, quid quantumve a S. V. pectore commiserationis exigat, eidem æstimandum relinquimus, quæ religiosi et paterni cordis sui iudicio prius flecti cœpit ad pietatis commercia, quam rogari.

ut constat ex
litteris,

B

280 In hoc dumtaxat uno B. V. sollicitudinem cum filiali confidentia admonentes, ut in prosecutione voti sui salutiferi, opportunitatem concessi adhuc temporis non negligat, nec opinetur, fortificato latius hoste, similem præsentī commoditatem exsurgendi reddituram: nam sicut nemo est apud nos modo, qui Europam adhuc liberari posse non iudicet; ita post paululum nemo futurus est, qui iudicet. Nos interim solita constantia, quantum nobis erit possibile, parabimus vires omnes ad conservationem nostram, deliberamusque S. V. beneficia, etiam cum damnosa mora nostra exspectare. Habemus inter has expectationis angustias confortatorem idoneum, venerabilem Fr. Joannem de Capistrano, Ordinis Minorum, qui, peragratis multis partibus Alemanniæ, adierat Poloniam, inde per Silesiam ac Moraviam iterato regressus, in Austriam concessit, tandem ad has partes, clarus ubique in fidei zelo, clarus in doctrina, apud nos vero pro conditione rerum nostrarum exhortationibus necessariis clarissimus. Hujus sermonibus recreamur, hujus devotione reficimur, hujus denique merito familiam totam Ordinis illius, hactenus nobis caram, de cætero cariorem amplectimur. Utilis est statui nostro, opportunus spei, nec minus gerendis rebus quam maxime necessarius: hunc sua virtute S. V. favore dignum, nos singuli testimonio denuntiamus digniorem, in eoque et cum eo totam illam familiam, quoad omnem ejus profectum B. V. devotissime commendamus. *Epistolæ subscripserunt primarii regni Hungariæ episcopi et optimates*, cæterique prælati et barones ac proceres regni Hungariæ, primum Jaurini, nunc Budæ congregati.

C

communi no-
mine

281 *Episcoporum subscripta nomina sunt, Dionysii, Cardinalis archiepiscopi Strigoniensis, Raphaelis, Colocensis archiepiscopi, Ladislai, Agriensis, et Joannis Varadiensis episcoporum. Quæ causa fuerit, ut inter tot Hungariæ episcopos, quatuor solum ad Pontificem epistolæ subscripserint, non facile divinaverit quispiam. Attamen S. Capistranus in litteris, uno ante mense datis, aliquid causæ aperit, cur forsā segniores aliqui in conveniendo fuerint. Non sine, inquit (1), invidia fuit et murmure, quod in cœtu tantorum dominorum aliquibus minoribus ex parte T. S. præsentatæ sint litteræ,*

et potissimis fere ejusdem regni datæ non sint, D
episcopo Quinque-Ecclesiensi, episcopo Varadiensi, et quibusdam dignioribus regni baronibus. *Quoniam tamen episcopum Varadiensem, qui omissus a Pontifice videbatur, inter epistolæ communis subscriptores apparet, censemus hanc qualemcumque negligentiam causæ christianæ non magnopere nocuisse; præsertim quum Sanctus in eadem epistola asserat, comitia quam optime procedere. Adjungit (2), civitatem Rasciæ Habordam, quam Hungari supra Novabordam appellarunt, captam tradidisse Turcæ auri et argenti fodinas, quæ domino suo annuatim, ut ferunt, centum et viginti millia ducatorum reddebant. Dein Pontifici evolvit Capistranus rationem, qua christianitati periclitanti consuli posset: nempe Joannes Hunyades, Hungariæ gubernator se obtulit suis sumptibus et expensis positurum in armis et exercitu decem millia equitum, suo arbitrio electorum. Ladislaus quoque rex Hungariæ pro reliquo regno viginti equitum millia, despotus Rasciæ, quamvis valde damnificatus decem millia promittebant. Dein a Pontifice viginti millia equitum, a rege Aragonum et civitatibus Italiæ decem pariter millia E
petebantur: quibus dux Burgundiæ conjungere cogitabat viginti millia partim equitum, partim peditum. Sic omnibus computatis, ait Capistranus, essent centum millia; confidit ipse Joannes (Hunyades) intra tres menses tantum conflictum contra Turcum inferre, quod in Europa locus non erit, ubi reclinare valeat caput; maxime quum ipse ad unguem cognoscat potentiam Turcorum, cæterorumque infidelium, atque medullitus intelligat cum hujusmodi rationem bellandi.*

282 Proinde in præsentia omnium istorum dominorum et baronum hoc asseruit hodie, quod cum tanto numero armatorum speraret etiam recuperare Hierosolymam, nec peteret stipendia pro prædictis equitibus, nisi pro tribus mensibus. Expediret equidem, quod S. T. aliquem Cardinalem destinaret ad partes istas, tamquam præsidem tali exercitui cum sufficienti pecuniarum summa: vel si T. S. rem hanc committere videatur R. D. Cardinali Strigoniensi, quum virtute, providentia et consilio plurimum valeat, bene, ut reor, F
consultum esset. Obtulit insuper se ipse Joannes*, si omnino bellatores sint, non pueri, sed viri strenui et in armis experti, ad persequendum Christi hostes idonei, per annum et annos, si opus esset, cum tali exercitu perseverare, nec alia stipendia requirere, confidens, quod de bonis et dominiis ipsius Turcæ conquiret, quod talem exercitum etiam ipsius Turcæ stipendiis communiret. Tali igitur modo, serenissimum regem Aragonum per mare decertando, et ipsum Joannem per terram, firma spes esse posset, et recuperandi perperda et acquirendi dominium debitum principibus christianis, nec non et possidendi divitias infidelium cum ampla dilatatione sanctæ catholicæ fidei orthodoxæ ad æternam gloriam et immortalem T. S. nominis laudem et memoriam sempiternam. *Epistolam dedit Sanctus ex Jaurino, oppido regni Hungariæ, xxi Junii 1455: adeoque Budensis conventus; ex quo scripserunt Hungariæ magnates, unius mensis*

ad Pontificem
dati.

* Hunyad

(1) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 282. — (2) Ibid. pag. 283.

A *spatio et Jaurini et Budæ sedit; atque hinc rationem habemus, cur dixerint (supra num. 280), primum Jaurini nunc Budæ congregati.*

§ XXV. Labores S. Capistrani per Hungariam et finitimas provincias; conscriptio militum pro bello sacro.

Prædicat Sanctus Temesvarii.

B *Inter medias tamen curas provocandi reges et populos ad bellum sacrum, non negligebat S. Capistranus ministerium verbi et animarum salutem. Quum enim belli initium in annum sequentem prorogatum fuisset, ipse Hungariam, præsertim qua parte fines Turcicos contingebat, percurrere cepit, tum ut apud multos labefactam fidem catholicam restitueret, tum ut corrigeret depravatos populi mores. Soluta cœtu Budensi, Temesvarium et Lippam, adjacentem Marusio flumini, abiit. Est Temesvarium sedes episcopalis diœcesis Csanadinæ, eoque circa medium Septembrem appulsus videtur Sanctus. Ardebant Lippenses cives audire S. Capistranum prædicantem, eaque illecebra eum inescare studuerunt, qua optime sciebant eum esse alluciendum; nempe multiplices futuras conversiones fidei et morum, si illuc conferret sese. Itaque feria v ante festum S. Matthæi Apostoli, seu die xviii Septembris 1455 sequentem dirigunt epistolam (1): Reverendissimo in Christo patri, D. Joanni de Capistrano, domino et patri honorando, Orationes, in Domino debitas pro vestra salute et vita. Reverendissime in Christo pater et domine noster honorande. Quia his diebus certissime audivimus, ut venerabilis V. P. ad oppidum Themesvar pergere, et nos, quasi exsules, a prædicatione ipsius V. P. relinquere prætendat; tamen nos adventum V. P. lætanter animo exsultanti expectavimus, tamquam patris nostri honorandissimi; possumusque notificare eidem V. P., quomodo in medio nostri multi pagani, schismatici et increduli existunt, quos ipsa V. P. potest ad fidem convertere; licet nos universaliter personali præsentia ad V. P. ire non postpendimus, et ire non omittimus: (distat nempe Lippa quinque milliaribus germanicis Temesvario): sed tamen ipsos incredulos nobiscum ducere non possumus, quos nos ad fidem christianitatis converti optaremus, et sermonem ejusdem V. P. audire desideraremus.*

et Lippæ;

C *284 Et vero suos effectus sortitum fuisse sancti viri adventum, testatur Waddingus dicens (2), ingentem collegisse messem inter Valachos schismaticos, quos tam Temesvarii quam Lippæ et in propinquis oppidis ad veram fidem reduxit: præsertim quum, auctoritate regia fultus, extra provinciam ablegasset gentis archidiaconum Petrum et pseudopresbyteros, qui neque baptismum neque dogmata Ecclesiæ Romanæ admittentes, hanc gentem impie seducebant. Attraxit imprimis ad catholicam fidem Petrum, Waiwodam seu ducem Moldaviæ (3); cujus dein opera schisma in ista provincia oppressum fuit (4). Ut autem vera fides efficacius prædicaretur,*

operi evangelico per Valachiam præfecit S. Capistranus Joannem de Gezth guardianum Thuisinensem, in Transilvania Fr. Michaellem Siculum; serioque egit tum cum episcopo Transilvaniæ et cum Waradini domino, ut Jobagionum (genus erat silvestrium hominum, quod per Bosniam, Croatiam finitimasque provincias diffundebatur) conversionem curarent. Quod vero omnium maximierat momenti, perfecit vir sanctus, quando Valachorum pseudoepiscopum, nomine Joannem de Capha, vulgo Wladicam dictum, summæ apud populares suos auctoritatis, ad Ecclesiam reduxit. Etenim a Joanne Hunyade captus, custodiæ S. Capistrani commissus fuit, qui eum, diligenter examinatum et in fide instructum, Romam misit, absolvendum et pristino honori restituendum (5).

285 Joannes nempe Hunyades, litteris datis in festo S. Dorotheæ seu die vi Februarii 1456 Castellanis Castrorum Solymus, Hunyad et Deura et eorum vices gerentibus, jusserat (6), ut omnes presbyteros Valachorum, per Wladicam ordinatos, et in terris suis existentes, comperta prius legitima comprobatione et veritate, quod per dictum Wladicam in presbyteros ordinati sint, et ante hoc presbyteri non fuerunt, qui ad prædicationem et salubrem admonitionem religiosi fratris Michaelis Zekel fidem suscipere noluerint, de bonis suis expellant et ejiciant, tales presbyteros in præsentiam dicti fratris Michaelis adducere faciant propria in persona. Aliquot scilicet ante diebus ipse Wladica, jussu Joannis Hunyadis, captus fuerat, uti habemus ex ejus epistola, ad S. Capistranum data ex Themeswar festo S. Antonii seu die xvii Januarii ejusdem anni. Die, inquit (7), hesterna ille perfidus Wladica est adductus captus in hunc locum, libenter vero ipsum post vestram paternitatem misissem, sed equi sui erant fessi, et etiam ignoramus, ad quem locum ipsum ad V. P. mittere debeamus. Ideo petimus V. P. diligenter, quatenus mox, visis præsentibus, velit nobis rescribere, ad quem locum ipsum mittamus ad vos, quia, prout nos assecuravimus V. P., peramplius ipsum in isto regno permanere non permittemus. Quod vero Antonius, cujus festivitas supra indicatur, sit Eremita, xvii Januarii cultus et non Patavinus Ordinis Minorum, xiii Junii quotannis celebrandus, liquet et epistola sequenti data ab eodem Joanne Hunyade dominico proximo post festum S. Vincentii Martyris (8), seu xxiv Januarii 1456, qua Ambetusio Cameraario suo, præcipit, ut Wladicam captum custodiat juxta instructionem fratris Bartholomæi.

286 Adductum Wladicam Fr. Bartholomæus brevi tradidisse videtur S. Capistrano, qui eumdem in fide instruxit et Ecclesiæ adjunxit, ut habet epistola, ad Cardinalem Firmanum data Buda, xv Aprilis, 1456, quam hic subjicimus (9): Ea mea semper fiducia, ut in necessitatibus ad V. R. D. confugiam. Præsentium latorem idcirco commendatum facio, ut V. R. D. ope et opera gratiam a S. D. N. obtineat. Nam quum esset princeps schismaticorum et hæresiarcha inter Valachos infideles, sub umbra illius foverentur schismata et errores plurimi in infimis partibus regni Hungariæ, disponente Domino, illuminatus est, et ad me ductus, sponte

AUCTORE
J. V. H.

schismaticos
ad Ecclesiam
reducit;

E

F

(1) Wadding. Ann. tom. XII. pag. 260. — (2) Ibid. l. c. — (3) Ibid. l. c. — (4) Ibid. pag. 313. — (5) Ibid. pag. 313 et seq.

— (6) Ibid. pag. 316. — (7) Ibid. l. c. — (8) Ibid. l. c. — (9) Ibid. l. c.

abjuravit

AUCTORE
J. V. H.

abjuravit omnes errores et schismata, submit-
tens se obedientiae sacrosanctae Romanae Ec-
clesiae: et quondam se gerebat pro episcopo,
sed neque cognoscebat sanctae sedis aposto-
licae veritatem, neque ab ea confirmatus, con-
secrabat Valachos suo modo. Ego autem, quum
examinarem eum longo tempore in omnibus
sacramentis Ecclesiae et articulis fidei et per-
tinentibus ad salutem errare et penitus de-
viare comperi. Apertis autem januis veritatis
et lucis, quum se in malo statu cum omnibus
suis esse cognosceret, petiit baptizari. Quod
curavi fieri, et baptizatus est ad cautelam se-
cundum formam juris. Quamobrem necesse
est, ut auctoritate sanctae Sedis apostolicae
restituatur ad dignitates. Ea de re V. R. D.
commissum facio: quam Christus Jesus lar-
gissimo aëvo tueri dignetur, ad conservatio-
nem fidei catholicae et pauperulae familiae
nostrae, quam V. R. D. unice commendo. Rem
ex voto successit: nam Wladica, cum auctori-
tate Roma redux, ad conversionem suorum popu-
larium multum allaboravit, et ad decem millia
hominum sub obedientiam sedis apostolicae re-
ducta sunt. Eo dein processerunt, ut presbyteros
ritus Romani et Minores aliquot a S. Capistrano
sibi mitti postulaverint (1). Verum felix ille
animorum status paulatim intepuisse videtur.
Legimus enim in Historia Societatis nostrae (2),
anno 1611 patres nostros in Valachiam e Came-
necensi collegio excurrisse, et reperisse misera-
bilem Valachorum inscitiam, maxime sacer-
dotum. Adeo verum est, plantatama sanctissimis
viris fidem, continuo rigandam, et orandum, ut
Deus ipse incrementum dare dignetur.

rogatus ab
aëpo Colocen-
si,

287 Porro ut excubias magis ex propinquo
adversus christiani nominis hostem ageret
S. Capistranus, enixe ejus adventum efflagi-
tabat archiepiscopus Colocensis et Vacciensis,
Raphael Herczegh de Zekckio. Etenim Colocensi
diocesi e proximo imminerebat Turca; quapropter
cupiebat archiepiscopus, ut vir sanctus, tam-
quam certissimum praesidium, adesset. Sæpe,
inquit (3), suppliciter rogavimus, ut P. V.
vellet hanc nostram Ecclesiam Bacchiensem
visitare, ubi multum animarum fructum colli-
gere posset, et de propinquo invigilare, ne
repente Turcae invadant has terras christia-
norum. His octo diebus sitibundi praestola-
mur adventum V. P. et hac spe commoti
populi circumvicini huc in tanto numero
convolarunt, ut jam desint victualia, et ob
annonae caritatem possit rationabiliter timeri,
ne fame multi pereant. Oramus itaque instan-
tissime, ne amplius differre velit gratiam
hanc, quam toto affectu petimus et avide
exspectamus. Datum in Apathy fer. II in die
festo S. Crucis. Festum istud est Inventionis
S. Crucis, dies III Maji, qui anno 1456, littera
dominicali C signato, in feriam secundam in-
cidebat. Caeterum quum laudatus episcopus
iterato Sancti viri adventum urgeat propter
easdem rationes, atque hæc epistola scripta sit
ex Bacchia die Sabbati, vespere Penteco-
stes (4), id est XV Maji, satis manifestum est,
festum S. Crucis de ejusdem Inventionem, die
III Maji occurrente, non vero de Exaltatione,

quæ XIV Septembris, isto anno feria tertia oc-
currit, esse intelligendum. Promittit caeterum
hisce secundis litteris Raphael archiepiscopus,
multum fructum allaturum et innumeros exci-
taturum ad crucem sacram suscipiendam et
animose pergendum contra fidei christianae
adversarios. Hujus epistolae subscriptio utilis
caeterum est, ad cognoscendum episcopum, cujus
nomen ignoravit Mathias Bel in suo episcopo-
logio Colocensi et Vacciensis. Etenim agens de
Antistitibus Colocensibus, divinando dicit, Pe-
trum de Rozgon post annum 1435 cathedram
occupasse, et tenuisse, nisi interpontificium
fuerit, usque ad annum 1464 (5): verum oppor-
tune Raphael hiatum hunc suo episcopatu com-
plet. Similiter in episcopis Vacciensibus lauda-
tus scriptor lacunam habet ab anno 1435 ad
1458; quia nempe nomina episcoporum, eruta
e diplomatibus non sunt (6). Quas igitur ex
Waddingo attulimus, epistolae monstrant, ad
annum usque 1456 Raphaellem Vacciensem se-
dem occupasse.

288 Videtur autem S. Capistranum, licet
omnium votis expetitur, non potuisse flagitanti
episcopo et populo statim morem gerere: nam
Franciscus de Oddis, episcopus Assisiensis (7),
(quem perperam Julium vocat Amandus Her-
mann (8)) qui tunc temporis Cardinali Sancti
Angeli, legato pro bello sacro a latere assistebat,
integro fere post mense, nempe die XIV Junii,
ex suburbio Petrovaradini scribens, dicit (9):
Credo V. P. jam scire, Reverendissimum
D. Legatum me huc misisse, et missionis
causam tibi manifestam esse, et proinde nihil
circa hæc immorandum censeo. D. archie-
piscopus Colocensis instantissime mecum egit
per litteras et nuntios, ut persuaderem V. P.
quatenus omnino illuc se transferret. Ego hu-
militer rogo, ut tanti viri et optimi praelati
votis satisfaciat; et si opus fuerit, ego V. P.
illuc comitabor. Ad hæc, quæso, quamprimum
rescribe. Me tuis orationibus ex corde com-
mendo, paratus continue ad vestra benepla-
cita, quem Deus ad commune reip. christianae
bonum conservare dignetur. Ex suburbio Pe-
trovaradini, XIV Junii, R. V. P. filius, episco-
pus Assisii. Aliquot post diebus, scilicet XIX Ju-
nii, idem episcopus instat, ut petente plebano
suburbii Petrovaradini, velit descendere ad tres
civitates et reliquas villas, quæ sunt sub do-
minio abbatiæ S. Mariae Bellifontis, et proponere
eis vel una tantum vice verbum Dei (10). Hæc
abbatia, etiam B. M. V. in valle Unta appellata,
Danubio adjacet, prope Petrovaradinum, ut
monstrat mappa ecclesiastica regni Hungariae
in Atlante Spruneriano. Circa idem tempus,
videlicet fer. VI post Ascensionem Domini, seu
die VII Maji, Magistratus Siklosiensis, quam
civitatem, in diocesi Quinquecclesiensi, Wad-
dingus perperam Saklas vocat (11), invitat S. Ca-
pistranum, ut apud populares suos, periculo
quam proximos, seminare verbum Dei dignetur.

289 Verum hisce invitamentis, viro Sancto
potentissimis, vix acquiescere potuit; etenim
Cardinalis legatus, die II Junii sequentes ad
eum dedit litteras, quibus in Germaniam revo-
cabatur (12): Etsi sanctissimus Dominus V. P.

instante lega-
to, ut Viennam
rediret;

(1) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 347. — (2) Hist. soc. Jesu. Part. V, tom. II, pag. 417. — (3) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 329. — (4) Ibid. pag. 330. — (5) Bel. Notit. Hung. tom. III, pag. 353. — (6) Ibid. pag. 118. — (7) Ital. sacr. tom. I, col. 482.

— (8) Capistr. triumph. pag. 348. — (9) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 330. — (10) Ibid. l. c. — (11) Ann. tom. XII, pag. 331. Cfr Hermann. pag. 349. — (12) Ibid. l. c.

scripserit,

AUCTORE
J. V. H.

A scripserit, ne ab Hungariæ partibus, durante magno hoc christianitatis periculo, discederet, ego quidem credo, suæ sanctitatis intentionem esse, ut illuc versetur circumspectio vestra, ubi majora detrimenta hosti et potiora compendia fidei possitis conferre. Pro certo novi, quod utile satis et proficuum erit, si V. P. velit Viennam ad imperatorem proficisci, quia celerius et in majori numero mittet suum exercitum Germanorum. Ego vellem, si fieri posset, te habere in pluribus locis, quia novi, quantum valeas et possis apud omnes, et quantum fructum V. P. possit ubique facere. Dignetur, obsecro, me quamprimum monere, an possit ad imperatorem ire, et quantum crevit numerus cruce signatorum. Omnipotens Deus V. P. conservare dignetur ad opus sanctum euangelistæ, in quod vos segregavit. Mitto V. P. copiam litterarum Scanderbeck, ex quibus percipiet, quibus copiis et machinis se præparet ad resistendum Turcico furori. Vale, ex Buda ii Junii. *Verum consilio repetendi Viennam intercessit Joannes Huniades, et statutum fuit, ut S. Capistranus Hungariam non desereret. Scribit enim Cardinalis legatus ad Huniadem* (1): Quantum ad venerabilem patrem Joannem de Capistrano attinet, nos decrevimus eum rogare, ut iret ad imperatorem, apud quem nunc sunt duo Austriæ duces et alii proceres, et sperabamus, quod eos induceret ad multa faciendum pro negotio fidei. Sed quia vestræ illustri dominationi videtur contrarium expedire, scribimus eidem patri, ut secundum vestrum desiderium et consilium faciat. Nos judicavimus, quod non erat adeo necessaria illius præsentia in partibus inferioribus Hungariæ, credentes, quod ibidem Hungari facile possent ad bellum vel auctoritate vestra, vel proprio incommodo et Turcarum timore excitari; et propterea non curabamus, quod ibidem laboraret; majorem ab eo sperantes fructum apud imperatorem. Sed nunc vestræ dispositioni condescendimus, et eum vestro judicio committimus. Quia igitur nos pridie ad dictum patrem litteras dedimus per peculiarem cursorem, quem ad hoc solum conduximus, et hodie nobis epistolam restituit, quia eum illic non invenit, dignetur vestra illustris dom. ei litteras inclusas mittere, et nos, quantum est ex nostra parte, faciemus, ut ibique vobis assistat. Ex Buda, xv Junii, ea ipsa hora, qua vestras recepimus.

cui consilio intercessit Joannes Huniades,

290 *Dum interim omnia ad bellum spectabant, et Joannes noster militem crucis impositione conscribebat, ipse Joannes epistolam dedit ad Calixtum III, qua missionis Hungariæ rationem reddit* (2): Perabunde his præteritis diebus mihi declaravit R. D. S. Angeli dignissimus Cardinalis, a sede apostolica Legatus, quanta dilectione et affectu tua beatitudo, Pater Sancte, in die tuæ per Spiritum Sanctum assumptionis, illo præsentem et audientem, quatenus commiserat, ut ad gaudium mihi scriberetur; quod et per fratres meos illo tempore mihi significatum fuerat. Exultavit inde spiritus meus, quum Christum Domini, desideratum cunctis gentibus, assumptum intellexi, eum præcipue nostra ætate necessarium, cu-

jus ardens pro fide Catholica desiderium jam pridem noveram. Ea me siquidem fides et devotio compellebat, ut audens et libens unico in terris Christo meo semper occurrentia intimarem. Feceram sedulus; et post quinque litteras, quum expectata consolatione privatum ac vel minima me indignum responsione conspicerem, satis me quidam mœror afficiebat. Ecce mœrenti et laboranti mihi in metus * christianorum, a Turcis sex milliaria distanti, traditum est prima Decembris a sanctissimo meo breve, datum xx Julii, quod me summo et ineffabili complevit gaudio et lætitia. Præcipisti, Pater Sancte, ne sine T. B. speciali mandato ab Hungariæ regno et ab infidelium circumvicinis partibus me absentarem. Dantur mihi interea a R. D. Legato litteræ, vocantes ad præsentiam suam Budæ: pareo a remotis per frigora, nives, glacies et ventos festinans, Budamque ante suæ R. D. adventum appuli. Præstolor expectatum, et demum una cum serenissimo rege sexto Februarii reverenter suspexi. Hic vero quanta de benignitate, pietate ac sanctitate T. B. necnon de ardenti desiderio, sancto voto, ac divina siquidem intentione mecum retulerit, alias enodabo. Dantur mihi postea a tua clementissima Beatitudine duo brevvia, unum vi Februarii, x Novembris datum; alterum xxii Februarii datum cum bulla plumbea, concessionem, mihi per prædecessores T. S. indultas confirmante et roborante. Quanta hisce rebus sim completus jucunditate, tum ob ardentem in populum, T. S. creditum, caritatem, tum ob singularem in me indignum, servum suum inutilem, sed fidelem, ineffabilem dilectionem, qua me tam pie et paterne alloqueris, P. B. tum ob confirmatas gratias, tum denique ob conservationem pauperculæ familiæ S. Francisci, nequeo, P. B., nequeo, inquam, fari. Et hæc me sola cura mordet, hæc angit sollicitudo, quod his tantis pro rebus unde referam gratiarum actiones non habeo, nec sola cogitatione concipere valeo: qualescumque tamen possum, ingentes refero et immortales.

291 Laborat indefesse R. D. Legatus et mirum in modum pro religione christiana. Ego autem, etsi prius laborabam, eo nunc ardentius operabor, quo certior a tua sum factus Sanctitate de re jam coepta et causa nullatenus postponenda. Acceperunt quam plures et prælati et barones signum vivificæ crucis, de inferioribus multitudo, et in dies plures signamus. Ego omni devotione adjecta crucem, a T. S. benedictam per manus R. D. Legati suscepi, susceptamque usque ad effusionem sanguinis, etsi centies per diem opus fuerit, servabo. Ex Buda xxiv Martii 1456. *Crux belli sacri initio erat rubra, postea, ut variae inter nationes distinguerentur, diversi coloris* (3). Quia igitur ab ipso Pontifice missam crucem suscepit S. Capistranus et bellum sacrum potenter promovit, plerumque depingitur. Sanctus tum crucem in pectore gerens, tum vexillum, cruce insignitum, gestans: nempe quia, vexillo præeunte, Sanctus ubique cum cruce signatis in pugna adversus Turcas, ut narrat Joannes Tagliacotius, infra citandus

* metas?

E

fultus etiam mandato Pontificis,

(1) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 331. — (2) Ibid. pag. 322. — (3) Cfr Encyclop. Cathol. tom. XVIII, Dict. des Croisades, Octobris Tomus X.

vº. Croix.

AUCTORE
J. V. H.

num. 322, apparuit. Scribit porro Eusebius Gonzalez crucem, a Pontifice ad Joannem missam et a Cardinali Legato in dextero humero affixam, fuisse coloris coccinei (1). Porro tradit Amandus Hermann (2), contigisse hanc suspensionem crucis Dominica i Quadragesimæ seu die XIV Februarii 1456: ac deinceps ubique bellum sacrum promulgavit Sanctus, crucemque petentium humeris ritu solemniter, sacris vestibus indutus, affigebat, monens unumquemque, ut sibi assisteret, quandocumque fuisset vocatus. Quo autem tempore S. Capistranus ad opus belli sacri parandi totus incumberebat, Ludovicus Scarampi, Cardinalis et patriarcha Aquilejensis (3), a Calixto Papa præfectus fuerat classi, in Turcas mittendæ: litteris igitur, ex Urbe datis XXVI Aprilis 1456 (4) hortatur Sanctum, ut, quandoquidem jam magna pars navium in Tyberim deducta, quamprimum in hostem per mare Mediterraneum dirigenda sit, sicut hactenus fecit, omni diligentia et studio curet principes et reges ad necessarium et meritorium hoc bellum excitare, eosque exhortari; ut, depositis odiis et dissensionibus, contra communem Christiani nominis hostem accingantur; ita ut in tempore debito cum expeditione maritima sint parati.

qui et ipse omnia ad bellum parabat

B

292 Eadem fere scribit Calixtus III litteris datis IV Maji ejusdem anni, classemque, jamjam maritimæ expeditioni paratam, annuntiat. Continuo, inquit (5), testimonio dilecti filii Joannis, S. Angeli diaconi Cardinalis, nostri et apostolicæ Sedis Legati, intelleximus, quanta diligentia incumbas non solum ad solerter juvandum munus legationis sibi injectæ, sed cætera perficienda, quæ conducere ad sanctum hoc opus fidei existimas. Quod certo, etsi ita esse nobis persuadebamus, tamen hujusmodi tuus zelus nostram in te dilectionem adauxit; et quamvis tibi et cuique christiano hæc communis cura sit debita, nihilominus devotioni tuæ gratias agimus, teque hortamur, ut, quemadmodum cœpisti, sine intermissione prosequaris, causam hanc Dei viriliter adjuvans. Habes autem duces laborum tuorum legatos istie nostros, qui fervori tuo plurimum fidunt, et quibus adniventibus sperandum est, cum gratia Dei, per vos simul fructus salutare esse consecuturos. Itaque instate pro viribus et certate certamen hoc bonum, quod vobis Deus proposuit, ut demum coronam gloriæ mereamini accipere. Et quia novit devotio tua, quanti existimandum sit robur Hungaricum, et quale esse consueverit in hujusmodi casibus, ideo cura, dilecte filii, ut opera, exhortationibusque tuis præstetur Christianitati obsequium hoc beneplacitum, quo certe nullum esse tibi gloriosius aut majoris apud Deum meriti poterit. Nos autem in præparanda classe vigili cura intendimus, quam absque crastinatione indubie in mari poni jussimus et ponemus. Datum Romæ, apud S. Petrum, sub annulo piscatoris IV Maji 1456, pontificatus nostri anno II.

C

§ XXVI. Plena de Turcis victoria ad Nanderalbam seu Belgradum precibus et opera S. Joannis Capistrani refertur.

Quamvis multa magnaue pro defensione populi christiani molirentur Romani Pontifices, ii, quos operis adjutores assumpserant, torpescabant tamen sæculares principes plerique, et, ut jam supra num. 254 diximus, inter se maximas fovebant dissensiones. Interea Mahumetes II, infensissimus Christianitatis hostis, devictis Græcis, interiorem Europam aggredi constituit, bellumque in Hungariam transtulit. Libratis autem humano modulo utrinque pugnantium viribus, conclamatum de re christiana videbatur: verum animo non cecidit Calixtus Pontifex, et postquam omnia humana subsidia, quantum in ipso erat, comparasset, præcipuum belli robur in Dei adjutorio quærendum edixit. Quapropter III kal. Julias 1456, seu ipsa festa die SS. Apostolorum Petri et Pauli bullam dedit ad ecclesiasticas personas ubilibet per orbem christianum constitutas (6), in qua fideles monendos docet, ut vitia, flagelli causas, emendent, et ad orationem confugiant: ac imprimis, ut sacerdotes omnes celebrantes specialem collectam recitent pro contritione paganorum, et dein ut omnis populus cujuscumque sexus et generis orationum et indulgentiarum hujusmodi particeps esse possit, præcipit et mandat, ut in singulis ecclesiis quarumcumque civitatum, terrarum et locorum, inter nonas et vespervas, videlicet ante pulsationem vespervarum seu ei propinquæ saltem per intervallum mediæ horæ, singulis diebus tribus vicibus una campana vel plures sonorose, ut bene audiantur, pulsantur, quemadmodum pro Angelica Salutatione de sero pulsari consuevit. Atque hinc factum est, ut huic pulsationi nomen campanæ Turcicæ, Turkenklok adhæserit. Insuper præscripsit Pontifex, ut singulis primis dominicis cujusque mensis, supplicationes solennes cum clero et populo instituerentur.

Calixtus III
publicas per
totum orbem
præscribit
preces,

E

294 Plus profuere fusæ ad Deum preces, quam arma operose, in hostem parata; etenim quotquot de victoria scripserunt, miraculi instar habuerunt, quod hostis immanissimus, triumphis superbus, militumque suorum numero et arte præpotens, levi manu stupenda strage devictus sit. Ut porro devitemus earundem rerum frequentiore repetitionem, inter auctores tres præcipue seligimus, quorum narratio explicatior est, nempe Antonium Bonfinium, qui initio sæculi XVI florens, et ipse quæ gesta sunt vidit, utpote natus anno 1427 (7), et a testibus oculatis frequentissimis didicit. Huic subjungimus Joannem Tagliacotium, Ordinis Minorum, qui Sancto adstitit et pugnantem et brevi post morientem. Non minoris auctoritatis est narratio Nicolai de Fara, qui et ipse socius S. Capistrani fuit; quoniam tamen Vitam Sancti edimus, peculiarem ejus de victoria relationem consulto omittimus. Quantum ad Aeneam Sylvium spectat, multipliciter jam a nobis laudatum, repe-

quarum præsertim ope relatata est victoria,

(1) Chron. Seraf. tom. V, pag. 429. — (2) Capistr. triumph. pag. 327. — (3) De Rubeis. Monum. Aquilej. col. 1054. — (4) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 323. — (5) Ibid. pag. 334.

— (6) Apud Raynaldi. Continuat. Baron. ad an. 1456, § XIX. — (7) Biogr. univ. vº. Bonfini.

AUCTORE
J. V. H.

A *rimus compendiose relatam victoriam, quam ejus verbis, prout occurrunt in Vita Friderici III imperatoris, ab ipso conscriptam* (1), *ante alios referemus. Mahumetes, inquit, congregatis ingentibus copiis, ex Thracia per Tribalos (Bulgaros) in Hungariam properavit centum quinquaginta millia pugnatorum in ejus exercitu fuisse, tradunt. Inflatus opinione sui, tantoque tumens exercitu non dubitavit, Hungaria brevi devicta... Italiam terrestri itinere petere. Sed parva urbs conatus ejus retinuit: Taurinum appellavere majores, Belgradum Galli, Hungari Nanderlbam, Germani Griechisch-Weissemburg, ad confluentes Danubii Saviquesitam.*

quam compendiose describit
Aeneas Sylvius:

295 Hanc primum oppugnare Mahumetes statuit, propter opportunitatem transeundi fluminis. Johannes Capistranus, Ordinis Minorum professor, vitæ sanctimonia clarus, per idem tempus Hungaros in arma publicis sermonibus excitabat, qui ubi appropinquare Turcos accepit, nihil moratus, in Albam se contulit, haud parvam cruce signatorum multitudinem secum adducens. Johannes quoque Huniades, contracta raptim militia, eo profectus est. Cardinalis * Budæ remoratus est, copias ampliores cogens. Rex *, ubi adventum Turcorum certum esse cognovit, nec vires sufficientes Hungaris esse, quæ tantam vim ferre possent, nihil fidens Hungaris, quorum mobiles animos norat, neque satis tutum manere Budæ arbitratus, sub specie venationis Buda egressus, in Austriam rediit. Interea Turcus, apud Albam castra metatus, summis viribus eam partem oppugnare cœpit, qua planus aditus fuit, locatisque tormentis æneis, prioris muri magnam partem disjecit. Vacuum haud parvum spatium intus erat usque ad alterum murum; ibi cruce signati diu pugnaverunt, tandemque hostem repulere: sed, instante imperatore urgenteque, iterum irruptio facta est, iterumque repulsi sunt; adeoque cruce signatorum impetus invaluit, ut non contenti defendisse muros, hostem in castra rejecerint. Fugiebant Turci ex proposito, ut extra oppidum longe protractos christianos aciem immitterent, quæ reditum in urbem prohiberent; exin a fronte et a tergo egressos invaderent.

C Furentes cruce signati, ac victoria exsultantes, in quod præcipitarentur discrimen, non advertabant. Vidit ex muris Capistranus transversam hostium aciem, insidiasque cognoscens, revocare suos cœpit. Quum parum audiretur, præceps in pugnam dilabatur, atque inter duos acies telaque volantia currens, clamoribus ac signis cruce signatos redire coegit, qui vocem Huniadi nullatenus audiebant. Fraudati magna spe Turci in castra redierunt. Pugnatum est a vespere usque in vespere: multi ex utraque parte cecidere; plurimi ex Turcis, et ii quidem præstantiores. De cæsis hostibus varia sententia est; quidam supra xx millia cecidisse tradiderunt, alii ad summum iv millia cæsa tradunt. Quod nobis infra verum esse videtur: neque enim in tanto exercitu ea videri clades potuisset; majus damnum abire Mahumetem coegit. *Hactenus Aeneas.*

luculentius
Bonfinius;

296 *Luculentior est, quam subnectimus, Antonii Bonfinii narratio, quam ex Rerum Hungaricarum Decade III, libro VIII mutuamur* (2).

Mahumetes, græcorum imperio nimis elatus, spes multo majores concepit, suas vires emensus, navali bello se Italis inferiorem esse non ignorat, a sollicitanda mentem amovet Italia: se terra præpotentem intelligit; Illyricum et Dalmatiam, regulis obnoxiam et in pagos parvæ oppida diffusam, quotidianis incursionibus et labefactari et facile capi posse intelligit: despotem* tantum, Ungarumque veretur, quum auro militeque utrumque præpollere sentiat. Quos si expugnare contingat, audacius reliqua adoriri posse retur. Itaque superiorem prius Mysiam ingressus, fodinas argenti, quæ despotis erant, occupare nititur: Novum montem, Trepciam et Prifren ejus oppida, argenti metallorumque feracissima, obsidet et expugnat. Despotes graviter angitur, quod ejus viribus obstare non potest; et opimi proventus, pretiosaque sibi vectigalia intercepta sunt, in munitiora se castella recipit et Ungariæ vicina, ut sua cum Ungaris mala communicet, quos propugnatores optimos sæpius esse noverat. Differuntur mox usquequaque rumores, Turcam ad Albam Græcam, quam Belgradum nunc dicunt, in dies castra moturum. Maximam fortunæ successum audaciam addidisse, ni occurratur, cuncta prope diem ruitura, neque ullam ab hoste veniam tolerabilemve conditionem sperari posse: Constantinopolitanam cladem, omnibus exemplo esse.

297 Corvinus autem, qui ad protegendas inferioris Ungariæ oras regia auctoritate constitutus erat, et in puero rege ac pernicioso Comite *, parum sperare poterat, in tanto tumultu, neque animo excidit, neque consilio defuit. Imprimis Capistranum ad hanc obsidionem sibi collegam adsciscit; ut alter humanis, divinis alter viribus niteretur: consulit, quid potissimum videatur agendum. Ille bono animo esse jubet, quando non mediocrem cruce signatorum exercitum e Germania se conflasse fatetur. Quamvis hæc gens, Ungarico ab antiquo sit infesta bello, in communi tamen causa et necessitate, minime defuturam arbitratur: quin et totam se Ungariam, post CPolitanam captivitatem, in Turcas concitasse gloriatur. Interim Corvinum cætera, quæ ex usu belli sunt, curare jubet: hæc se in tempore auxilia daturum pollicetur; demum ad hanc capessendæ immortalitatis occasionem incendit. Is veteranos omnes et alios spectatæ virtutis milites cogit, classem miræ celeritate in Danubio parat: quando Turcam quoque multa in Ponto * navigia parasse mandasseque, per exploratores acceperat, ut Istrum * propediem subirent, et, ubi castra esse senserint, ibi consisterent. Calixtus Pontifex, qui Nicolao successerat, imminentis periculi non ignarus, Joannem, S. Angeli Cardinalem, virum sapientia et magnanimitate præstantem, in Germaniam Pannoniamque miserat, ut septemtrionalis plagæ gentes, quantum in se foret, in dirum hostem concitaret. Interim rumor affertur, Mahumetem, superato Hemo, per Triballos et Istrum centum et quinquaginta millia hominum ad obsidendam Albam ducere. In summa rerum omnium trepidatione versatur Ungaria. Corvinus

* Rasciæ

E

nempe Turcæ,
victoria feroces,

* Ciliensi

F

* Euxino

* Danubium

(1) Kollar. Analect. Vindebon. tom. II, col. 460. — (2) Re-

rum. Hungar. Decades, pag. 487. Edit. Francofurt. 1581.

AUCTORE.
J. V. H.

et Capistranus, forti animo cum suo uterque exercitu, ad protegendam Albam properant: classem, commeatibus militibusque oneratam deducunt: Cardinalis Budæ substitit, ut apud regem cætera curaret. Ladislaus et Ciliæ comes, audito Turcarum adventu, usque adeo consternati sunt, ut, simulata venatione, Buda egressi, Viennam continuo se receperint: quin et Budinam arcem omni præsidio destitutam relinquere, quæ diebus circiter triginta etiam hosti patuit.

Albam obsi-
dent,
* XIII Junii

298 A Turcis interim Alba obsidetur, quod idibus Junii * accidisse ferunt. Urbs est in angulo sita, ubi Danubio Savus illabitur: a septentrione Danubio, ab occasu vero Savo abluitur. Arx monti præsidet, loco et arte munitissima: ad radices montis civitas in amnis utriusque ripas effunditur; crasso muro, confluentibus obfirmata, a continente duplici vallo, fossa, mœnibusque munitur. Mahumetes in duo castra exercitum dividit: altera præter Savum, quibus Bassæus Asiæ, altera præter Danubium, quibus ipse præerat, rite locat. In suis castris tormenta tunc bellica a fronte disponit, locum vallo fossaque circumvenit, ne eruptionibus hostium foret obnoxius: reliquam multitudinem per campos effundit, quæ omnia complere videbatur. Quum a continente continuatis fere castris urbem obsedisset, ne quid efferri inferrique posset, Savum et Danubium classe compleverat. Quum expugnatio civitatis insanam machinarum magnitudinem postularet, ac illæ ob itineris difficultatem facile trahi non possent, hoc barbarus animus commento usus est; machinas diffregit, antequam iter iniret, ut in levia frustra redactæ, facilius per ardua loca veherentur: mox ubi in superiorem Mysiam ventum est, ad Chrysonicum statim e conflato ære instauravit. Quas quum urbi propius admovisset, et munitionibus, quibus opus erat, obfirmasset, mox oppugnationem adoritur; quatit die noctuque mœnia, nihil oppidanis otii jam indulget. Corvinus et Capistranus urbem acerrime dudum obsessam esse, sentiunt; classem, Ungaris cruce signatisque completam, secundo amne deducunt, ut Albanam arcem, aqua terraque obsessam, facto impetu ingrediantur. Quum appropinquavere, urbem assiduo quati, arcem, jactis in altum lapidibus, sublimi, regionem, sulphureo late fumo caligantem, perpetuas servare tenebras conspiciantur.

quam, destru-
cta Turcarum
classe,

299 Sociorum miseratione correpti, qui acerrima obsidione torquebantur, animos ingentes sane concipiunt et ad certamen irritantur. Trecenti e Polonis erant, qui religionis ardentissimæ gratia, sumpta crucis tessera, stipendia faciebant; item Germanorum ingens numerus, qui sacram expeditionem ultro susceperant, et certatim utrique obsessis accurrendum esse censebant. Tormentorum crepitus æneorum ad Segedinum usque exaudiebantur. Quare instructa classe, terrestribusque copiis in aciem eductis, secundo amne descendunt. Mahumetes, his occurrere ausus, suam classem opponit, ne quid laboranti civitati afferant subsidii. Collatis in Danubio signis, fluvialis pugna conseritur. Effertur immensus utrinque clamor, et crepitantium fragore tormentorum Danubius

intonat, ac utriusque classis gravitate subgemit: christiana, in quadratum agmen effusa, ripam utramque legebat: in ripis quadrata cataphractorum equitum agmina utrumque classis cornu protegebant, in dextro Corvinus, Capistranus in lævo præsidere. Hic a prora crucifixum amplexus ac supplex, ad salutare prælium suos hortari, promittere divinam opem et profanis hostibus maledicere. Corvinus acerrime pugnare, ac exemplo suo ad pugnam Ungaros incendere, jubere, ut remis incumbant, et, suffragante Danubio, cominus dimicent. Quod ubi factum est, mutuis navigia catenis utrinque colligant. Corvinus in prætoriam navim insilit, sequuntur socii, ense late ducunt, Turcasque saucios seminecesque in Danubium deturbant: idem reliqui faciunt. Fervens ubique colluctatio cernebatur, multi utrinque cadunt, et quum dira se omnes cæde competerent, cruore Danubium totum inficiunt. Quum secundi amnis subsidio nostri niterentur, Turcarum classem inclinant, cæduntque: illi obstanti fluvio cedere coacti, proras avertunt: multa inter fugiendum intercepta navigia, undisque demersa, cæteri ad suorum præsidia confugere. Corvinus, fusa fugataque classe, quum Albæ appropinquasset, eam reserat, urbemque ingreditur, quam armis, militibus, commeatibusque complet, saucios ægrosque oppidanos educit, arcis supplementum suggerit validissimum: obsessorum animos recenti victoria instaurat, et ad propugnandam civitatem, una cum Capistrano, viro sanctissimo, omnes hortatur.

300 Mahumetes ad nuntium profligatæ classis: Quamvis gravius, inquit, nostro tamen voto omnino potiemur. Quod e classe superfluit, incendi jussit; atque obstinatissimum ad expugnandam urbem animum intendit. Quum paterni sibi amici retulissent, Amurathem olim septem in Albana obsidione menses trivisse, ac irritum tandem conatu abiisse; multis paternos manes probris affecit, et ante quintumdecimum se diem urbe potiturum gloriatus est. Basseus forte aderat Asiaticus, hic ut glorioso principi magis assentaretur, certam imminere victoriam pollicetur, quando Byzantium ipse vi ceperit, veteri arte ac munitione quaque maxima præditum: neque ab Ungaris validius muniri, magisque strenue protegi, quam a Græcis oppida soleant; quibus non immerito, non solum eloquii sapientiæque verum etiam disciplinæ gloria suo jure tribuitur: præterea multæ dirutæ turres, completæ fossæ et jam æquata solo mœnia forent; proinde haudquaquam diffidendum esse affirmabat. Mahumetes, his verbis accensus, in sequenti die omnes arma sumere jubet; ac veluti decreverat, numquam cessare constituit, donec Alba potiatur. In tot ordines digerit exercitum, ut perpetuum prælium continuare, et ita fessas subinde acies instaurare possit, uti, nulla quiete data, oppidani deficere cogerentur.

301 Sacer divo Sixto erat ille dies, octavo idus Augusti, quo deturbatis dudum propugnaculis, ruderibusque completa fossa, et obrutis patentibusque mœnibus, hostes in occasu solis urbem adoriuntur. Obstant oppidani, et quum completos innumera multi-
tudine

partaque ter-
restri victo-
ria,

Deo confisi
christiani,

A tudine campos ab arce prospectarent, constrataque late mœnia cernerent, salutem desperare cogebantur. Nulla major spes et consolatio succurrebat, quam, desperata corporum salute, pulcherrime mori. Joannes cum divi Francisci collegio crucigeros ad salutarem pugnam hortatur, et servatoris nostri crucem amplexatus ac supplex, Dei præsentiā opemque pollicetur. Illi appetere magis, quam formidare gloriosam mortem visi, ad pugnamque promptissimi, Turcis occurrunt. Unum his oberat, quod animo potius, quam corpore armati erant. Gladiis tantum et lanceis obnitebantur, pauci se galea et thorace protexerant. Dira nimis et cruenta supra murorum ruinam pugna conseritur, summa vi utrinque pugnatur. Hostilis clamor, tympana classicaque cœlum sonitu et fragore complebant. Rudera magna cæde fœdantur, quando illi vi ingredi, rejicere isti connituntur. Corvinus, ubique laboraretur accurrens, nunc verbis, nunc factis omnibus opem suggerit: timidus et ignavis inclamat corripitque, strenuos extollit, fortissimos quosque commendat et hortatur, ut urbem hanc, christianæ reipublicæ propugnaculum, fortissime tueantur: sciant sibi cum his rem esse, quos toties olim profligarint, vicerint et ad internecionem sæpe ceciderint, et in Danubio tot superiore pugna confecerint: non deesse divinum auxilium, Jesu Christi præsentiā, sub cuius nomine, ductu, auspiciis dimicatur. Mox cum globo veteranorum instructus, usquequaque discursare, instaurare ordines, pro fessis validos, vivos pro mortuis, pro sauciis integros, pro inermis armatos, veluti opus erat, sufficere: quandoque, ubi plurimum laborari sentiebat, succurrere, inter confertissimos sese hostes inserere, ingressos rejicere hostes, et imperatoris militisque optimi officium præstare.

*Turcis frustra
obnitentibus,*

B 302 Contra Mahumetes a tergo suis instare, grandia militibus præmia polliceri, retrocedentes revocare in ordinem, et quandoque falcato ense cedere, orare, ut strenue pugnent, exclamans, eam jam urbem captum iri et suos intra penetrasse; proinde ut, facto magno agmine, progredierentur, hortari. Variante diu fortuna, pugnatum est, quando Turcæ sæpe in urbem penetrarunt, et a Christianis non sine magna utrinque cæde rejecti. Supra cadavera, murorumque ruinas diu, nutante ancipitique victoria, dimicatum: et hinc veluti spes utrinque surgebat, ita extremis indefessisque viribus pugnabatur. Sæpe Turcæ cum maximo impetu in urbem irruerant, sæpe etiam rejecti, arridente subinde Marte, instaurato cuneo, amissam obstinatissime victoriam repetebant. Itaque quum pari spe utrinque pugnaretur, Mahumetes præsentaneum consilium inquit, quam validissimo potest, agmine in urbem irrumpere, pertinacissimeque tenere. Quod si nequeat, hinc rejectum, fugam simulare, qua oppidanos allectos in campos educat, mox erumpente a tergo dimissa equitum multitudine, reditum intercipiat, uti a tergo et a fronte Christiana gens juxta cædatur. Quare validissimum agmen instaurat. Superata mortuorum strue, quæ in ruinis excreverat, in civitatem, inclinatis oppidanis, irrumpit: penetrat in forum, et in

medio foro prælium redintegratur. E Turcis plerique in forum signa inferunt, altis nonnulli turribus vexilla regis deponere conantur, quæ adhuc in mœnibus integre superfuerant. Subeuntem cum vexillo Turcam memorant, qui ut signa sui regis, ad irritandos in urbem sociorum animos, qui nondum intro penetrarant, pinnaculo turris imponeret, et ad exanimandos Christianos Ungarica deturbaret, turrim altissimam repente subit: hunc Ungarus illico subsequitur; et antequam patria signa deponeret, cum hoste in turris fastigio colluctatur: quum alio modo id prohibere non posset, se cum Turca, quem apprehensarat, ex altissimo vertice præcipitem dedit.

303 Corvinus, in summum periculum adductam urbem conspicatus, accito Michaelē Zilagio, avunculo suo, et Ladislao Canisa, item Sebastiano Rosgonio, cæterisque fortissimis proceribus Ungarorum, ab arce ruens in forum, Turcas inclinat: hi tanto furore congregiuntur, ut multis in platea vicisque cæsis, extra mœnia extemplo rejecerint. Crucigeri divina se ope adjutos rati, adauctis animis, extra mœnia prodeunt, et in hostes sæva cæde grassantur. Mahumetes, ubi se iterum iterumque rejectum esse cernit, extemplo fugam simulat, et plane terga vertit, ac eos educit. Instant a tergo crucigeri et arridente victoria pellecti, pertinaciter insequuntur. Jamque ad Bassei Asiatici castra pervenerant, quæ in Savi ripa collocarat; Capistranus, prospectis ab arce Mahumetis insidiis, confestim suos exclamat, ut retro cedant. Quum præ strepitu et tumultu magno exaudiri non posset, a tergo receptui signa dat: contra illi, victoriæ intenti, nihil exaudiunt, hostilia castra adoriuntur et incendunt. Pater cum sacerdotum collegio illuc per medios enses ab arce decurrit, revocatque. Mahumetes, qui ad machinarum bellicarum munitiones confugerat, quum Bassei castra cremari diripique respiceret, cum equitatu, quem a tergo reliquerat, ut reditum oppidanis obstrueret, eo succurrere contendit. Ad hæc jam dies inclinabat. Corvinus, desertas a Mahumete munitiones et bellica tormenta conspicatus, cum sociis ex urbe prorumpens, repente capit: machinas æneas, adacto mox clavo, partim obstruit, inutilesque reddit, partim in hostes convertit, intenditque. Turca, rejectis a castris crucigeris, qui, a Capistrano revocati, facile cesserant, ad munitiones redit; eas a Corvino occupatas comperit. Quum, instante crepusculo, recuperandi gratia prælium instauraret, obversas in se machinas invenit; a quibus quum gravissime socii læderentur, ingruente nocte, se in posteriora castra, non sine fœda fuga, recepit. Alii pectore saucium sub papilla, in castra pedem retulisse memorant.

*sub ducatu
Capistrani et
Hunyadis*

304 Corvinus, munitionibus potitus, eas incendit. Quum, adurgente nocte, machinas æneas exportare non posset, oclusis foraminibus, irritas præstitit; victorque ac ovans in urbem rediit. Turca, ut se ab urbe sæpe rejectum et asiaticis castris ac munitionibus exutum conspicatur, intempesta nocte versus Macedoniam iter intendit. Referunt nonnulli, eum, a sagitta saucium seminecemque in castra relatum, aliquantisper jacuisse: Turcas ad

E

F

liberant.

AUCTORE
J. V. H.

ad Sarnon oppidum, motis hinc castris, imperatorem transtulisse, veritos, ne intercedente ipsius morte, postero die ad interitum cederentur. Ad Sarnum quum ille aliquantulum respirasset, de belli exitu fuisse percunctatum : quum illi respondissent, Basseum Asiaticum et cunctos fere procures oppetiisse, magnam partem exercitus esse caesam, Kurkutoam, prætorianarum cohortium præfectum, sub mœnibus fuisse trucidatum, itemque munitiones omnes ab hoste captos : ad hæc hominem, ut ajunt, usque adeo ingemuisse, ut venenum, præ vitæ molestia, propinari sibi jusserit; quod quum amici recusarent, timidum et demissum, incensis castris, turpem arripuisse fugam : neque tam elato animo venisse, quam consternatus abiit : et qui se Terrorem Orbis edixerat appellari, a parva manu fusum fugatumque fuisse. Basseum Asiæ, cui Caraciæ nomen erat, ad munitiones paucis ante diebus ab urbe ictum, obiisse plerique ferunt. Sexto igitur et quadragesimo obsidionis die, divina potius quam humana ope urbs Albana Turcarum manibus liberata.

B Quamquam multi utrinque cecidissent, plurimi tamen e Turcis occubere : multi quadraginta hostium millia periisse prodidere, viginti millia nonnulli, nec desunt, qui quatuor tantum millia fuisse affirmant. Sed quanta illa clades fuerit, potentissimi regis fuga testatur. Turcæ quoque ingentem et incredibilem fuisse, nequaquam difflentur; quin et eorum ex se plures, quam christianorum manu eo die cæsos fuisse asseverant; quia multa mortuorum corpora sine vulnere comperta fuere, quæ divina potius, quam humana vi cecidisse reputabantur. Capistranus et Corvinus, insigni victoria potiti, per se uterque ad Calixtum Pontificem de hoc bello scripsere : suis uterque litteris tam clari facinoris gloriam sibi vindicare nititur, quum alter mentionem alterius minime fecerit. Præstantes nimirum viri potius se regnis, quam debita laude defraudari patiuntur. Verum quum duo duces, alter oratione, manu alter strenue dimicavit, idcirco hoc sanctissimo viro plerique factum arbitrantur, ut in eo prælio divinæ potius, quam humanæ vires, quod Turcæ non inficiantur, enituisse viderentur. Prælium id atrox et inauditum fuit, quando horis quatuor et viginti, sine intermissione ulla, pugnatum fuisse tradunt.

aliquot Bonfinii errores indicentur.

305 Bonfinius in hac sua narratione Corvinum, seu Joannem Hunyadem extollit præcipue, eumque exhibet, quasi primum; imo unicum partæ victoriæ opificem. Alii e contrario principalem partem S. Capistrano adscribunt, quatenus non solum oratione, sed et consilio manumque triumphum pepererit. S. Capistrani socii, rei gestæ testes oculati, plus tribuunt Sancto, quam Corvino : et licet propter Ordinis consortium partiales quibusdam videri possint, dubium tamen non est, ducatum Crucesignatorum, qui potenter hosti vincendo allaboraverunt, ad Capistranum pertinuisse. Dein Bonfinius, quamvis cœvus, præsens tamen prælio non fuit; et quæ narrat a testibus magis didicit, quam ipse coram aspexit. Atque hinc in aliquos errores incidit : v. g. quando dicit num. 301 decreto-

riam pugnam accidisse in festo S. Sixti, seu D vi Augusti : quo die nuntius victoriæ, xxii Julii partæ, Romam advenit. Dein non satis sibi constant, quæ scribit num. superiori, obsidionem scilicet quadraginta et sex diebus durasse. Etenim initium obsidionis ponit num. 298 idibus Junii seu xiii ejusdem mensis, a quo si computemus dies sex et quadraginta ad xxviii Julii devenimus, qui nec cum vi Augusti, quo Bonfinius victoriam ponit, nec xxii Julii, quo vere fuit pugnatum, concordat. Si igitur quidem obsidio idibus Junii cæpta, xi kal. Augusti soluta fuit cæde Turcarum, dicendum erit, quadragesimo obsidionis die Albam liberatam fuisse.

§ XXVII. Victoriam de Turcis relatum narrare incipit Joannes Tagliacotius, S. Joannis Capistrani socius et rei gestæ testis oculatus.

Joannes Tagliacotius, Ordinis Minorum professor et individuus S. Capistrani socius, cujus obitum primum late, ut infra exhibebimus, descripsit, ad S. Jacobum de Marchia seu Picenum retulit epistola, in fine mutila, victoriam Albanam, cujus ipse etiam testis oculatus fuit. Res Hungaricas aliquantum altius repetit; sed narrationem suam tot circumstantiis vestit, ut lectori grave futurum non judicemus, epistolam, qualem servavit Waddingus integram coram evolvere. S. Jacobus Picenus a Calixto Papa eo tempore missus fuerat in Marchiam Anconitanam vicinasque provincias, ut populos excitaret ad bellum sacrum re manuque promovendum (1). Consulto itaque ad ejus acuendam diligentiam augendamque lætitiā illustris victoriæ narrationem ad Jacobum transmittit Tagliacotius. Etsi, inquit (2), non ignorem, optime senior, Vestram Paternitatem, omni doctrinæ ornamēto completam, meo rudissimo calamo non indigere, quum de vestra doctrina accipiant universi; tamen quia vestra natura ac venerabilis senectus eo lætior ac ferventior redditur, quo Dei magnalia, præsentique tempore gesta inaudita crebrius legit vel audit, statui V. P. utcumque exarare et scribere illius mirabilis F victoriæ, Dei gratia habitæ de Turcis, seriem : videlicet initium, processum pariter et exitum : quæ quidem in inclyto regno Hungariæ habita est apud Castrum Nanderalbæ, sub vexillo sanctissimæ Crucis, cum acclamatione nominis Jesu tempore cruciatæ, cujus victoriæ triumphus soli immortalī Deo attribuitur majori ex parte, et meritis ac ferventissimis laboribus et orationibus beatissimi viri, Fr. Joannis de Capistrano Ordinis Minorum, tunc ex commissione sanctæ Sedis apostolicæ omnium crucesignatorum in dicto regno ducis ac capitanei; assistantibus favoribus et præsidiiis illustris domini D. Joannis de Hunyad, præfati Hungariæ regni gubernatoris et magnifici D. Michaelis Sylagis, Nanderalbensis castri diligentissimi castellani.

307 Sed licet, devotissime Pater, multo ornatius atque serius hoc alii agere possunt, quia tamen hoc a me V. P. postulat, quia cum eodem beatissimo viro, divina disponente cle-

Ad S. Jacobum de Marchia

scribit Joannes Tagliacotius,

(1) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 324. — (2) Ibid. pag. 340.

A mentia et V. P. impellente, tunc me stare contigit, vere et sincere hoc referam, nulli verborum blandienti venustati inhærens, sed solius historiæ veritatem simplicibus verbis describens. Instillet mihi peccatori Deus ipse clementissimus rorem gratiæ suæ, ut quæ oculis vidi et manibus contrectavi, valeam digne, conscientiose ac veridice referre, ut et his, quæ dicturus sum coram Deo, sanctum et terribile nomen Jesu magnificetur, fideles, in illud ardentius accendantur, beatissimi P. fr. Joannis devotio, zelus atque fervor, et obedientia ergo sacrosanctam Romanam Ecclesiam celebris reddatur. Accipe igitur, optime senior, prædictæ victoriæ seriem, et quum ipsam perceperis, populis tua solita ferventissima voce publica illam pronuntia.

S. Capistranum divinitus in Hungariam directum,

B 308 Quum anno Domini mccccliv de mense Novembris ipse beatus Pater cum sociis post Francfordiensem dictam Norimbergæ vehementer in magno fuisset dubitationis agone, quonam se prædicaturus conferret, aut ubi magis christiano populo proficere posset, nocte sequenti, quum post matutinum, oratione præmissa, se sopori dedisset, vidit mortem suam non sub sanguinis effusione, sed sub sanguineo labore futuram; nam miro modo ad martyrium fervebat. Quum vero celebrando ibi die sequenti attente oraret, cuperetque scire, quonam proficisci deberet, audivit varias in ecclesia voces resonare: « In Hungariam, in Hungariam; » et dum prædicaret in platea ante majorem ecclesiam, idem in aere sæpius audiebat. Sic ex dubio surgens, decrevit secundum voluntatem Domini in Hungariam proficisci. Seminato itaque verbo Dei per Alemanniam et ibidem plantata familia Observantiæ regularis, et reductis ad unitatem Ecclesiæ Romanæ quasi sexdecim millibus hæreticorum Hussitarum in Bohemia, et mirabilibus fructibus in Polonia, Domino concedente, peractis, de mense Maji anni sequentis mcccclv advolavit in Hungariam, cujus natio statim in ipsius ingressu mirum in modum commota est. Recipiebatur ab omnibus tamquam alter apostolus; et licet ipse, honorum desceptor, sæpissime declinaret a via, mutaretque sui accessus vel recessus propositum, licet etiam ex quadam honestissima delusione præfixum diem non servaret vel horam, quibus exspectantes populi suo desiderio frustrarentur et ipse ab hujusmodi honoribus fieret alienus; nihilominus quod homo tacebat seu abscondebatur, Deus promebat: nam in ipsis ingressibus clerus, solemniter ornatus, Cardinales, archiepiscopi, episcopi, abbates et ecclesiarum prælati cum Reliquiis sæpenumero et cum Sacramento Eucharistiæ, non sine multis luminaribus ac populis utriusque sexus cum ramis arborum, candelis accensis, sonantibus campanis, humilitatis amatori obviam venientes, cum maximis honoribus, cantibus, atque fletibus eum introducebant. Principes, barones, nobiles atque plebeji eum summo opere diligebant et honorabant, quorum tanta multitudo confluebat ad eum, ut non nisi latissimi campi, aut maxima platea eos capere valerent.

ut saluti populi consuleret,

C 309 Quum proponeret eis verbum, a remotissimis partibus populi venientes, non ut ad sermonem unius horæ, sed tamquam ad maximam indulgentiam catervatim currere vide-

bantur. Nec mirum, quum gustata colloquii sui dulcedine et puritate sermonis, et doctrina salutari percepta, nec non miraculorum claritudine apertissime visa, omnes in ejus admirationem verterentur. Fulminabat contra vitia, virtutesque inserebat; clarus atque gratus in omnibus erat cunctis principibus, et beatum se putabat, qui vel modicum cum illo staret, vel cum eo loqui aut eum audire potuisset. Semper tamen in hujusmodi honoribus, sibi invito exhibitis, humilis corde dicebat: « Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini da gloriam. » Et quum tunc rex abesset a regno, essetque ipsius regni gubernator et defensor illustris D. Joannes de Hunyad, tantam iste devotionem pariter et amorem concepit in ipsum virum Dei, fr. Joannem de Capistrano, ut quæcumque essent pro regno tractanda tam in secretis, quam in publicis dietis, ipse cum aliis baronibus hunc vocabant, admittebant, proferebantque, nihil sine suo consilio agere volentes. Post multos suæ ferventissimæ prædicationis sudores, post uberrimos fructus, per Hungariam mirifice perpetratos, favore ipsius D. Joannis contulit se ad partes, Transilvanos, ad Valachos, Russianos schismaticos et Patarenos; ex quibus per spatium trium mensium undecim millia sua prædicatione, suscepto baptismo, ad unitatem et obedientiam sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ reducta sunt. Quorum etiam magistrum et fautorem, post combustionem habitationis suæ in Hunyad et suorum honorum direptionem, sua disputatione convictum publice coram baronibus et prælatis, in forma Ecclesiæ Romanæ Budæ baptizavit de assensu R. D. Legati.

310 Crucem, sibi missam a S. D. N. Papa Calixto III per manus R. D. Legati, Cardinalis S. Angeli a latere mcccclvi, die xiv Februarii, videlicet prima dominica Quadragesimæ cum maxima devotione et uberrima lacrymarum effusione, post sermonem Budæ suscepit, prædicansque cruciatam et crucem distribuendam, tam per breve apostolicum, quam per concessionem ipsius D. Cardinalis cum plenaria auctoritate contra Christi inimicos alacriter assumpsit, paratus mori propter illum, qui pro humano genere in cruce mori dignatus est. Nam licet præcivisset, se martyrii corona sanguinis effusione privandum, nitebatur tamen animam suam pro suis amicis ponere et martyrii aureolam per labores adipisci. Crucis assumptionem Hungaris prædicabat, eamque illorum humeris solemniter, paramentis indutus, indefessus affigebat, et cruce signatos, ad propria remittebat, monens, ut sibi assisterent, quandocumque essent vocati. Fiunt interea rumores per regnum, ac divulgatur, Turcas ad castrum Nanderalbæ classe et terrestri exercitu mira potentia venturos, ut, eo habito, possent alias christianorum partes occupare. Id crebris litteris et nuntiis a D. Michaeli, ejusdem castri castellano, B. Patri nuntiatur. Illud castrum erat regni finitimum et principalis porta ad Hungariam, cinctum aquis Savæ et Danubii, pergrandium fluminum ad duo latera. Quod quidem castrum Turcæ semper conati sunt ab Hungaris auferre, ut liber per illud ad Hungariam eis pateret introitus et exitus. Festinat

et sumpta cruce, alios

E

F

B.

UCTORE
J. V. H.

B. Pater Hungaros ad crucem invitare, eis crucem imponere, eorum mentibus crucis memoriam imprimere et contra Turcas arma levare. Sicque factum est, ut per spatium fere quinque mensium maximam cruce signatorum multitudinem sua ac suorum prædicatione acquisiverit. Quum autem tam litteris, quam nuntiis illustris D. Joannis et D. Michaelis certior factus esset, quod Turcæ cum mira potentia appropinquassent et castrum ipsum vacuum defensoribus invenissent, sollicitarentque domini, ut, omissa prædicatione, quam citius posset, cum cruce signatis festinaret ad defensionem ipsius castri, alioquin in brevi Turcæ illo potirentur; vehementi fervore pariter et sanctissimo zelo repletus est.

cruce signa-
ret,

311 Advocat, quos potuit, cruce signatos, disponit naviculas, quærit victualia, animat christianos, prænuntiat futurum periculum totius christianitatis: sicque, omissis sermonibus, cum his navibus et cum paucis cruce signatis versus ipsum castrum, in nomine Domini, navigio descendere cœpit, non sine mœstia cordis. Considerabat enim validam Turcarum potentiam et immanitatem; videbat succurrentium paucitatem et inaptitudinem. Nemo erat in Hungaria, qui contra Turcas arma sumeret; rex, baronesque domi sedebant; D. Joannes in oppido Carim cum sua familia consistebat, inde galeas Turcarum impediturus, ne transirent, nec periculum imminens novam moram patiebatur; stabatque beatus capitaneus, aliunde jucundus, quod sui martyrii tempus advenisset, attamen mœstus, quod, omnibus dormientibus, Turcæ vigilabant ad excidium christianitatis et ad confusionem nominis Jesu Christi. Flebat ruinas christianæ religionis, lamentabatur christianorum, et præcipue Hungarorum, destructionem, dicens: « Jam tribulatio proxima est, et non est, qui adjuvet. » Quem Deus ipse consolari volens, complevit eum gaudio atque lætitia, futura sibi miro modo prædicens. Quum enim Pater ipse cum tanta defendentium paucitate per Danubium descendendo ad oppidum Petrovaridini sic mœstus deveniret, celebraretque ibidem attentissime orans, ut

C

Deus causam suam tueri dignaretur, et quod christianorum ingrattitudines non attenderet, visum est sibi, celebranti manibus junctis, oculisque clausis, quod quædam sagitta, cœlitus emissa, velociter ante eum super altari mitteretur, in qua litteris aureis sic legebatur: « Ne timeas, Joannes, sed securus, ut cœpisti, descende ac propera, quia in virtute nominis mei et sanctissimæ crucis victoriam de Turcis obtinebis. » Quibus exhilaratus Pater, abiecit mœstitiam, terrorem amovit, neque ex tunc tristis aut mœstus visus est. Quam mirabilem visionem publice in sermonibus prædicando publicavit, suo confessario apertius revelavit, fratribus sæpenumero eos confortans, in mensa recitabat. Qua de re mœsti lætitiâ sumentes, ad sequendum tam animosum conductorem sese accingunt, secum parati in carcerem et in mortem ire.

securumque vi-
ctoriæ,

312 Cujus visionis lætitiâ percepta, et ex ea futurorum certitudine declarata, reliquis, qui crucem non habebant, fratribus in humeris ipse Pater suis manibus affixit, et omnia tam altaris, quam sacerdotis paramenta rubea

cruce insignivit, vexillum quoque figura D
S. Bernardini prius munitum sive depictum cum cruce optime disposuit, dicens: « Ex quo in crucis virtute crucis inimici confundi atque conteri debent, omnia, ad usum nobis concessa, crucis caractere sint insignita, sæpius illud replicans: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi. » Sicque sollicitatus a castellanis ad castrum præfatum properat cum cruce signatis, cum quinque naviculis, non paucis etiam per terram proficiscentibus; ad quem tam castellani, quam cives, a longe videntes, signis lætitiæ in castro ostensis, obviam sibi venerunt, ac ipsum cum dictis cruce signatis gaudiose in castrum ipsum, vexillo præcedente, secunda die Julii, videlicet in festo Visitationis introduxerunt. Jam ex suo adventu gaudent omnes, qui in tristitia maxima fuerant: jam timidus dies lætitiæ advenit: jam, eo præsentem, a Turcis non timent: jam lætos dies ducunt, qui tristes habuerunt. Veniunt interea nuntii, Turcas jam prope esse nuntiantes. Ill. D. Joannes gubernator, quum esset in oppido Carim, quod est ad littus Danubii, distans a Nanderalba quatuor milliaribus Hungaricis, infra ipsum castrum, adversabatur Turcarum galeis, ne ascendendo transirent, nuntiatque beato Patri, ut ex personis, quas ipse secum duxerat, partem in castro dimitteret, partem ad eum descendendo conduceret; nam ipse D. Joannes neminem præter suam familiam tunc habebat. At Pater D. Joanni morem gerere volens, decrevit castra disposita ad eum descendere; sic quod eodem die, quo intravit, celebrata Missa, et sermone exhortatorio, ad custodiam, fidelitatem, utilitatem et ad martyrium facto, post refectionem cum tribus navibus, cruce signatis onustis, versus D. Joannem descendere se præparat. D. autem Michael Castellanus, sciens, Turcas tam per terram, quam per aquam cito apparituros, rogat Patrem, ne recedat; in Danubio enim obvios fore Turcas, dicebat, et magis eum utilem in castro quam in aqua esse. Sed ipse, volens D. Joanni satisfacere et obsequi, erga quem miro modo afficiebatur, cœpit descendere, jam sui corporis pro honore Dei et augmento fidei catholicæ pericula contemnens. Jam ferventius solito martyrium sitiebat. F

313 Sed Deus ipsum ad sui honorem et magnificentiam conservare disposuit, factaque est manus Domini super eum; nam quum circa horam vespertinam aer lucidissimus ac clarissimus esset, solque vehementius suo calore et æstu incenderet, et Danubius fluere quietissimus, aer densissimis obruitur nubi-
bus, sol obscuratur, flant validissimi venti, turbatur ac commovetur Danubius, tonitrua resonant, pluvia densatur, et tanta obscuritas, ut unus alterum in eadem navi se non videntes, ad littus conducerentur inviti. Quibus ad terram deductis, mox serenitas rediit et tranquillitas in Danubio, uti prius, facta est. Et ecce illico Turcarum galeæ locum occupant, unde Patrem beatum tam valida tempestas repulerat. Quid aliud est putandum et censendum, Reverende Senior, nisi quod Deus omnipotens fidelissimum servum suum ad conflictum et contritionem Turcarum virtute nominis Jesu, sub vexillo crucis, reser-

ad debellandas
ingentes

vare

A vare voluerit? Non enim permisit Deus, ut illa caro, adeo laboribus, vigiliis et abstinentiis fatigata, esset per martirium sanguinis, sed per incendium mentis laureata, et ipse martyr desiderio, post gloriosam victoriam spiritum Deo, plenus meritis, in pace redderet, et expers coronæ martyrii non esset. Liber autem a manibus Turcarum, castrum nocte repetiit. Mane autem sequenti, scilicet tertia die mensis, ecce Turcarum exercitus apparere cœpit: ex quibus nonnulli, ab ipso exercitu amoti, vicinos castro hinc inde discurrendo se fecerunt, quasi vellent christianos irritare. Quos quum ipse Pater videret, miro modo incensus, ajebat: « Eamus ad eos, quis me vult sequi? » et similia: non autem invenit sequentem se, illa fiducia ac desiderio martyrii plenus.

Turcarum vi-
res,

B 314 Quarta vero die a remotis castrum obsidere conspiciunt, sicque in paucis diebus omnis Turcarum potentia ibi locata est: numquam enim, ut ex ipsis didicimus, ita potentialiter, ita astute, ita fortiter aliquem locum, sicut istum, Turcæ invaserunt: nam centum sexaginta millia, multi autem dicunt, ducenta millia Turcarum bellantium de electioribus et fortioribus illuc convenerunt, secum camelos et animalia alia innumera, machinis bellicis onusta, ducentes. Illic pixides, scopetas et spingardas numerare nemo potuisset, nec bombardas maximas, quibus similes numquam visæ sunt, quæ non solum castrum, sed altissimos montes, ut pulveres, contrivissent. Viginti duæ præsertim erant, quarum unaquæque fere xxvii pedum in longitudine erat, quas non sine maximis ingeniis et expensis illuc Turcæ deduxerunt; de minutis, quæ transferri poterant, non erat numerus. Detulerant etiam et septem alias machinas, quibus miro modo maximos et rotundos lapides in altum ad interficiendum homines die noctuque sine intermissione tam in castro, quam in civitate projiciebant, quarum lapides tam horribiles, licet inter homines, strictissime stantes, et in domibus, hominibus plenis, sæpissime caderent, numquam tamen præter unicam mulierem occiderunt. Quod

C puto non parvum fuisse miraculum, quum nocturno tempore ab illis nullo modo possent caveri; tempore autem diurno, audito strepitu permaximo, seu facto signo in majori turri cum campanella, personæ, mansiones egredientes, segregatimque stantes, respiciebant in aere lapides, qui ex vehementissimo impulsu per grande milliare italicum in altum jactabantur, qui etiam, quum ad dictam terram caderent, deglutiebantur a terra, nec amplius videbantur. Munitiones tantæ et tam diversæ, ab eis deferebantur, ut his plura loca replerentur. Maxime prægrandis erat inter eos ecclesia, distans a castro uno milliari italico, quæ ferebatur S. Mariæ Magdalenæ. Ista vero ecclesia pulveribus bombardarum, funibus grossissimis, ferramentis, et omnibus, quæ ad expugnandum necessaria ducebantur, repleta erat: tentoria altissima, prægrandia et miro ac pulcherrimo modo disposita, quæ tanta erant, ut potius illa maxima terra nubibus cooperta, quam tentoriis plena judicaretur. Vexilla incomprehensibilia, magna, alta et varia, ac diversa secundum conditiones et

Octobris Tomus X.

dignitates Turcarum. Insignia autem magna domini Turcarum mediam lunam habebant in campo viridi. Animalia continue ducebantur ex Turcia, Bassia et ex Bosna, onusta sagittis, arcubus et victualibus; nam abundabant camelis, bobus et bufalis. Animalia exiliora ligna portabant. Currus ænei, ferrei atque lignei, quibus cum maximo ingenio maximas bombardas traxerunt, numero comprehendi non potuissent.

315 Tubæ et alia sonorum instrumenta innumera erant. Illuc prægrandes libros, cæremónias eorum continentes, pannos et alia ad eorum diabolicum sacrificium concernentia portaverant. Molæ ad granum terendum, clibani ad panem decoquendum, vasa diversa, ad eorum usum spectantia, infinita erant: quæ omnia ex iis multo plura, non uno, sed pluribus diebus, non sine maximis laboribus illuc adduxerunt. Canes etiam ad christianorum carnem vorandam, fœminas cxxx formosas ad eorum virtutem effœminandam advectasse, relatu verissimo audivimus. Equites, pedites, fossore, magistri bombardarum nobiliores et potentiores ex omni dominio Turcarum illic erant electi. Vice-imperator, qui cum primis exercitibus venerat, principes ac proceres illic constituebantur cum tanto apparatu, ut non ad obsidendum castrum illud, sed ad expugnandam Hungariam et alia regna tamquam victores se conferentes*. Audivimus enim ex illis, qui fugerunt ad nos, ipsum maximum Turcarum imperatorem per suum prophetam Mahometh et per salutem suam jurasse, se ad duos menses, capta Hungaria, Budæ cœnam habiturum; nesciens, quod omnia, quæ portare fecerat, ad utilitatem et triumphum christianorum, ad Turcarum autem excidium et confusionem erant cessura. Sicque Turcarum castra locantur non valde remota a castro Belgradi.

316 Imperator autem ipsorum eminenti loco constituitur, quem circumdant atque vallant pro sua custodia cum tentoriis et vexillis quinque millia Janiserorum, quos italice « Provisionati » vocamus; qui nobiliores, fortiores, electiores et intimiores ac fideiiores ipsi erant. Peraquas etiam ascendentes, sexaginta quatuor galeas cum multis scaphis et naviculis in servitium galearum deducebant, quæ a D. Joanne nec ab aliis in transitu oppidi Carim impediri poterant; in quibus galeis homines diversæ linguæ, variæque nationis in bello navali exercitati erant. In his multitudo armorum, vestimentorum et rerum pretiosarum servata manebat; quarum quidem galearum fabricatio mirabilis erat et nova, quæ artificiose ad impugnandum et expugnandum dispositæ, non ut ligna, sed ut velocissimæ sagittæ per aquas volabant. Inter quas quædam aliis major ac velocior apparebat: in hac tantum singuli nobiliores et astutiores cum multis armis et vexillis stabant; hæc siquidem aliis audacior erat, et ad illudendum sive insultandum christianis sæpenumero juxta levitatem currens per modicum apparebat: hæc denique omnium aliarum imperatrix et gubernatrix exstabat. Sed ut brevius dicam, quidquid ad expugnandum ipsum castrum et occupandam Hungariam Turcarum astutia a multis temporibus poterat excogitare, illuc tam per terram, quam per

AUCTORE
J. V. H.

militēs
christianos

E

* supple vide
rentur.

dirigeret et animaret.

F

AUCTORE
J. V. H.

aquam infideles contulerunt. Sed quia exercitus terrestris nondum loca firmaverat, stabant ipsæ galeæ remotæ a civitate.

§ XXVIII. Describit Joan. Tagliacotius victoriam de Turcis navalem, et cruce signatorum mores integerrimos.

Relictis in castro Albano quibusdam Fratribus,

Imperator autem populi Dei cruce signatus, ipse beatus Pater Fr. Joannes, quum videret jam castrum obsessum, et Turcas plures diem advenientes ac se parantes ad expugnationem castri, ut, eo obtento, valerent Hungariam occupare, considerans eorum potentiam et ingenia tam per aquam, quam per terram, necnon cruce signatorum defendentium paucitatem, decrevit eos, quos ubique cruce signaverat, accersere. Sicque quarta die mensis ipsius, celebrata Missa, et sermone publice facto exhortatorio ad custodiam et ad virilem defensionem et resistentiam, assumptis secum quatuor fratribus, videlicet FF. Georgio et Francisco Hungaris, Alexandro de Ragusio et Ambrosio Aquilano, reliquis in castro dimissis cum benedictione et exhortatione ad martyrium et ad opera misericordiæ et pietatis; inde ad Petrovaradinum navigio sociatus duabus navibus D. castellani non sine maximo periculo se velociter contulit, prius dicens castellanis: « Ne timeatis, sed resistite fortiter, quia, Domino favente, in brevi temporis spatio tantam cruce signatorum multitudinem advocabo, quod Turcæ magnopere stupebunt. » Deinde nobis mandavit ac persuasit, ut ad martyrium nos, si daretur occasio, præparamus; dabat tamen optimam spem boni successus, et quod insisteremus operibus misericordiæ: « Audite confessiones, sedate discordias, curate vulneratos et infirmos, sepelite mortuos, prædicate resistentiam et fortitudinem: vos autem, sacerdotes, cavete, ne aliquem Turcarum percutiatis, nec ad percutiendum sive ad occidendum lapides aut sagittas, sive etiam arma aliis ministretis nec paretis. Arma hæc vestra contra inimicos crucis Christi sint, orationes, sacrificia, opera misericordiæ ac Sacramentorum administratio. Fratribus vero laicis ego non pono regulam, aut aliter mando, nisi quantum Deus eis inspirabit. » Sed hic etiam nota, senior amantissime, zelum ipsius sanctissimi Patris erga animarum salutem. Quum enim ad dictum oppidum pro congregandis hominibus ascendendo audiret, ex quadam villa, non multum remota a Danubio, homines a facie Turcarum aufugisse, spiritu divino inspirante, contradicentibus nautis (nam magnus timor de Turcis proximis erat) ad illam villam divertit: qua circumspecta ac perlustrata, invenit quamdam puellulam, filiam schismatici ibi oblivione relictam, quam ipse, animarum zelator, accipiens secum per navem, ad Salankemen* deportavit et spiritualem patrem et matrem adinvenit, quibus alendam tradidit et suo tempore maritandam.

*Salankemen?

318 Quum autem intrepidus et sollicitus capitaneus Dei esset in Petrovaradino, nuntiat D. gubernatori excidium et periculum totius

christianæ religionis, rogans eum, ut tanto discrimini pro amore Dei et fidei catholicæ, ac pro honore suo velit assistere. Qui quidem dominus post transitum galearum Turcarum recesserat ex oppido Carim, manebatque cum sua solita et honorabili familia in quadam securo planitie: qui licet semper fuit fidei catholicæ maximus propugnator, et acerrimus regni Hungariæ defensor ac gubernator; quia tamen apud regiam majestatem exosus redditus fuerat, falseque criminatus, quia nullus, etiam de baronibus regni, ad tam imminens et magnum periculum movebatur, quia sciebat, tantam Turcarum potentiam ab inermibus cruce signatis non posse superari, tum etiam quia seipsum credere nolebat cruce signatis: huic rei assistere renuebat, licet maximi doloris aculeis pungeretur, quia Turcæ per Nanderlham ad Hungariam introirent. Nam hoc castrum, licet pertineret ad regnum Hungariæ, erat tamen sub ipsius custodia, ipseque dominus * præfecerat eidem castro D. Michaellem et D. Joannem Bastidam. Pulsatus tamen litteris et nuntiis ac precibus, venit ad beatum Patrem, quem miro modo honorabat et amabat: post multa verba, quæ scribere longum esset, tandem, omnibus postpositis, causam defensionis assumpsit: conveneruntque pariter ut tam homines cruce signati, quam naviculæ, quæ possent haberi, ad Salankemen congregarentur, et ipse beatissimus Pater scribit litteras, mittit fratres, admonet barones, prælatos rogat, ut, quotquot habent, cruce signatos mittant, ac ipsi veniant. Ipse etiam personaliter contulit se Bachiam ad reverendissimum D. Raphaellem archiepiscopum, eum sollicitans, eique dixit imminens periculum. Admonentur cruce signati, præcipitur sub excommunicationis pœna, ut omnes ad Salankemen conveniant. Datur eis spes victoriæ, datur et desiderium martyrii, sicque fama per totum regnum diffunditur.

319 Reverendissimus D. Legatus descensus ad defensionem prædicti castri, disponit arma, advocat cruce signatos: Budæ tunc moram trahebat; animat familiam suam contra Turcas, invenitque victualia; sicque paratus descendere, præmittit D. episcopum Assisii ad Petrovaradinum, ut ex ipso de occurrentibus fiat certior, nuntietque ipsius in brevi descensum. Jam incipiunt cruce signati ad locum præsignatum convenire, jam pauperes excitantur, divites ac nobiles domi sedent; fama undique volat, litteræ crebræ mittuntur; et Pater ipse, zelo defensionis accensus, et tam solemne periculum in christianos videns, neque comedendi, neque bibendi, neque etiam dormiendi curam habebat. D. autem Joannes ad exhortationem ipsius Patris naviculas advocat, et sic per decem dies viciniores adveniunt cruce signati. Interea Turcæ potentissime castrum obsederunt, disponuntur maximæ bombardæ in trina locatione, ut ex tali dispositione quilibet murorum solo æquaretur. Inter eas locantur bombardæ communes ac majores ad majorum custodiam et defensionem; expugnantur turres, propugnacula dejiciuntur et per spatium decem dierum ferme omnes muri castri solo æquati sunt: restabant tamen turres interiores castri; nam terribiles lapides in una percussione maxi-

S. Capistranus Huniadem ad suscipiendum bellum animat,

* Corvinus

legatus quoque apostolicus omnia ordinat;

A mam partem murorum quantumcumque difficilem destruebant. Ac ita ipsæ majores dispositæ et locatæ erant, ut quamlibet earum solus puer ad libitum vertisset. Horum omnium magistri erant Itali, Alemanni, Hungari, Bosnenses et Sclavi. Isti erant doctissimi et electi ad recte percutiendum cum eis, tamquam cum balistis; nec deerant, qui portarent cum maximis corbibus saxa, nec qui de his rotundos disponerent lapides: alii pulveres, alii ignem ministrabant; fecerantque ante ea maximam terræ congeriem, ut tam projicientes, quam stantes, a castri bombardis minime læderentur, qui magistri tam nocturno tempore, quam diurno, in projiciendo laborabant.

ac tandem
quum omnia
desperata vi-
derentur,
* latebras

B 320 Nos autem etsi in die ad signum campanellæ ad lamas*, sive ad testudines sub arcubus ostiorum, portarum atque fenestrarum confugeremus, in nocte tamen divinæ dispositioni nos committebamus, expectantes martyrium, et gladium aut lapides Turcarum super nos. Tunc, Pater reverende, confessioni et fletui insistebamus, tunc spirituali locutioni, tunc sacrificiis, tunc orationibus, tunc peccatorum nostrorum contritioni operam dabamus, tunc strictum silentium servabatur. O sacrum tempus! o dies plenos spirituali mœstitia! Erat tamen castellanus boni animi, sperabatque præsidium utriusque Joannis, veniensque frequenter ad nos: « Ne timeatis, » ajebat. Et quum semel in ecclesia, quæ erat in castro, ego celebrarem, essemque in præinctu communionis, ecce maximus lapis majoris bombardæ Turcarum percussit tectum ipsius ecclesiæ, ex quo homines, foras fugientes, me solum reliquerunt. Postea, acceptis omnibus paramentis, ad eos confugi; et tunc in palatio ereximus altare, et ibi fiebant sacrificia et orationes. Sola per Danubium spes restabat. Interea beatissimo Patre congregationi cruce signatorumistente, ecce galeæ Turcarum impetuossime ac velocissime a latere Danubii ascendentes, transitum Danubii occupant; sicque spes præsidii et subventionis adimitur; neque amplius beati Patris neque D. Joannis auxilium expectatur. C Etsi vero nos ad martyrium unanimiter dispositi essemus, eramus omnes in maxima mœstitia. Erat jam tam in castro, quam in civitate, pestis valida et penuria maxima, neque ei alimentum per Danubium poterat portari. Galeæ vero sparguntur per Danubium, ostendunt lætitiā, adhærent litoribus, descendunt ex iis homines, jam secant frumenta, excutiant paleas, purgant triticum, onerant ex eo scaphas, portantque illud ad castra; sicque paucis diebus omnes campi, Danubio juncti, tritico, avena, hordeoque, quibus pleni erant, evacuantur; quæ omnia ex castro aperte videbantur. Post hoc galeæ firmant se super castrum ad unum milliare Italicum, juxta quamdam villam, quæ appellatur Semly*: hæc siquidem villa, ut apparet, magna civitas fuerat: nunc autem ex incendio Turcarum superiore tempore in villam redacta est.

* Semlinum

unus ictus lapidis, fortuito emissus,

321 Destitutum jam erat castrum omni humano subsidio: ex his galeis nonnullæ crebro descendebant adversus castrum, sive potius civitatem, et aliquando naviculæ ci-

vium obsistentes cum eis pugnam capiebant. Sed veniens semel illa ornatissima galea, de qua supra tactum est, plena vexillis, sonis et nobilibus Turcis, et cum eorum actibus ridens christianos, quasi dicerent: « Jam estis in nostris manibus, jam Deus vester non potest vos juvare, jam evadere non potestis, jam Hungaria est nostra » etc. O Deus omnipotens! quidam terribilissimus lapis, e majoribus bombardis exiens, ac castrum et civitatem transcendens, præter voluntatem emittentis, decidit super illam illudentium ac jactantium galeam, quæ mox, nemine evadente, partim submersa est, partim submergenda confracta super aquas natabat. At præsto fuerunt cives, qui ad eam navigantes, omnia vexilla, vestimenta et ea quæ tam cito submersa non fuerant, interfectis iis, qui vivebant, rapuerunt. Quem lapidem, honorande Pater, per manus Domini, qui se spernentes non sustinet, emissum fuisse puto. Audiens autem pius Pater, castrum bombardis horribiliter expugnari, et magis ac magis Turcarum animos immanissimos contra illud accendi; audiens etiam, galeas ipsum jam transitum tenere, nec esse aditum ad castrum, nec posse alimenta, obsessis terris, mitti, neque præsidium dari, nec etiam eis subveniri, nisi prius, Turcarum galeis fugatis ex Danubio, transitum recuperarent, consulit D. Joanni, eum sollicitans, ut quotquot naviculas e vicinis partibus posset habere, in Salankemen faceret adunari, cui etiam ipse dominus prius vacaverat. Illico factum est; nam in paucis diebus, quasi ducentæ naviculæ, ad usum hominum deputatæ, illuc conductæ sunt; quæ, multis magistris adhibitis, ad impugnandum et propugnandum extemplo cum assibus* sunt dispositæ. Replentur arculæ sagittis, balistis, scopettis atque pixidibus: congeruntur saxa, fiunt propugnacula, victualia immittuntur, et electis ac fortibus cruce signatis replentur. Quibus præco Dei post exhortationem, prius factam ad defensionem fidei christianæ et plenariam remissionem omnium peccatorum et ad martyrium, non aliud, quam Nomen Jesu invocandum et acclamandum, tam in aqua, quam in terra, præcepit.

* asserebus?

322 Monent utrique Joannes nocturno tempore, non sine periculo Turcarum, castellanos fer. iv proxime futura, videlicet die xiv mensis, quot possent, naves parent atque disponant, et quum ipsos descendentes ad talem locum viderint, etiam ipsi cum dictis navibus ascendant. Qui confestim quadraginta naviculas coaptant, et eas solum civibus tribuunt gubernandas: nam licet hujusmodi cives sint schismatici, sunt tamen inimicissimi Turcis, et ab eis magis, quam ab aliis, Turcæ timent: sunt etiam doctissimi sagittarii, nec terga vertunt. Istis igitur dictæ naves completæ fuerunt. Ipse autem D. Joannes, quia non confidens in tali navicularum apparatu, tam superiorum, quam inferiorum, disponit unam maximam navem, quasi rectricem, conservatricem et coadjutricem omnium aliarum, replens eam armis, plumbis, munitionibus et personis suæ familiæ. In hac tota spes posita erat, in hac confidentia et omnis securitas ponebatur. Quibus omnibus dispositis, quum dies statuta advenisset, superiores

F ingentem Turcarum classem

res

AUCTORE
J. V. H.

res naviculæ, sic armatæ, versus Turcas animose descendere incipiunt: post quas non remote ducitur navis magna, custos, protectrix et auxiliatrix. Præcedit Pater, patronus cruce signatorum, secus Danubium; inde omnibus pro confidentia ingerenda visibilis apparet. Petrus autem, nobilis vir, vexillum ipsius alacriter ferebat. Ipse vero D. Joannes remotus cum nonnullis equitibus ad custodiam navicularum per terram descendebat: quas quum Turcæ vidissent, iridentes illas, strinxerunt se, et, in modum pontis fortissimi, firmaverunt se invicem colligentes, parantque se ad resistendum, credentes illas omnino lucrari. Naviculæ autem civitatis, visis superioribus, jam rite, celeriter et animose ascendere cœperunt. Jam fremente intra se Patre athleta et Nomen Jesu invocante, incipiunt christiani bellum. D. autem Joannes potenter et astute advertibat, ne subsidium ex castris Turcarum ad galeas mitteretur, aut ne Turcæ, de aqua saltantes, terram occuparent, aut etiam ne per terram evaderent. Resistunt Turcæ christianis, nec unus ab altero solvitur.

destruere cœ-
pit,

B

323 Pater beatus, ad littus manens, crucem vexilli in faciem ipsorum dirigebat, quasi diceret: « Ecce crucem Domini, fugite partes adversæ: » discurrens hinc inde in modum robustissimi juvenis, et invocans sanctissimum Nomen Jesu. Supervenientibus autem ex civitate navibus quadraginta, undique Turcæ vallantur, undique naviculis cinguntur, undique etiam ab eisdem molestantur: quibus solutis et involuntarie ab invicem separatis, jam veniunt ad manus. Resonant maximi strepitus, scopettæ et pixides utrinque exploduntur, voces ac clamores ad cœlum dantur, ensibus et gladiis ac lapidibus sese mutuo percutiunt; beatissimo Patre orante manibus junctis, ac oculis ad cœlum elevatis, ut ipse Deus causam suam tueri dignaretur, invocando Nomen Jesu in auxilium christianorum. Oratio etiam in castro fiebat assidue. Solvuntur Turcarum galeæ, sparguntur per Danubium, impetuntur balistis, arcubus atque spingardis, sicque per spatium quinque horarum duravit bellum tam atrox in flumine. Quid multis immoror? Finito bello, visæ sunt tres magnæ Turcarum galeæ suffocatæ cum personis, quatuor captæ cum omnibus munitionibus et ornamentis eorum: reliquæ autem galeæ remigantes velociter descenderunt ad locum, ubi prius steterant, personis fere omnibus vulneratis ad mortem. Suffocati sunt Turcæ ultra quingentos: quæ autem superfuerunt galeæ, ita debilitatæ fuerunt, quod numquam amplius christianis obesse, nec Turcis prodesse poterunt. Præter ea, quæ hic christiani lucrati sunt, duo nobilissima vestimenta, longa usque ad talum, et artificiose ad pugnandum disposita, a quodam ex cruciferis beato Patri præsentata fuerunt, quæ adveniente reverendissimo domino Legato, sibi dono dederat. Hic inter alios duo nobilissimi Turcæ juvenes ad Patrem beatum ducti fuerunt, qui postquam neque persuasionibus, neque precibus, neque blanditiis, neque etiam minis baptismum voluerunt, missi sunt ad D. Joannem, quasi pro triumpho victoriæ, quos quum

ipse acerrimus Turcarum inimicus vidisset, D jussit ante se decapitari. Cui domino quum diceretur: « Carcere ac vinculis afflictos aliquot diebus teneamus eos, forte baptizabuntur: » ait illico: « Decapitetis eos, et postea baptizetis. » Illi autem Turcæ contententes ac dicentes, se velle opinionem majorum tenere, mox capitis abscissione mortui sunt, et feris ac avibus vorandi in campo remotissimo derelicti. Nemo tamen dominum de crudelitate criminetur, sed potius de zelo fidei catholicæ et de inimicitia contra offendentes christianam religionem laudandus est. Quod autem eos dixerit baptizandos post mortem, irrisive dixit ipse: ut enim sciebat duritiam Turcarum, eosque numquam convertendos, et illud « baptizetis eos, » erat quasi diceret, abscissis capitibus, submergatis eos in Danubio. Hæc dixerim, optime Pater, ad excusationem magnifici D. Joannis.

324 Ut ad historiam redeam, sic, Domino favente, recuperatus est Danubius. Jam spes datur obsessis, jam lætantur, qui in tristitia fuerant, jam jubilant, qui moesti manebant, jam parum obsessi bombardas timent, jam ruinæ murorum castri reparari debebant, jam pluunt victualia, jam tritica et vina descendunt, jam spes evasionis advenit; sicque tam civitas, quam castrum, signa lætitiæ ostendunt, Turcistris tantibus. Et hic, Pater optime, nota, quod volens omnipotens Deus ostendere, sua manu, et non humana industria fieri hanc gloriosam victoriam, in Danubio habitam, sua permissione factum est, ut illa navis tam magna et artificiose parata, et in qua tota humana spes posita erat, potius quam in naviculis pauperum, jam incepto bello, ex imprudentia accensis pulveribus bombardarum, tota combusta est. Non desistunt interea Turcæ ab expugnatione castri, sed multo ardentius solito, diu noctuque festinant ad ruinam murorum et turrium; et vexilla illa, Turcis capta, quibus ipse D. Michael per circuitum murorum castrum cinxerat et ornaverat in conspectu Turcarum, ad eorum audaciam comprimendam, ictibus bombardarum lacerata deciderant et conculcata jacebant. Parant jam F lignamina Turcæ, paleas portant, fimum cineresque componunt, coacervant lapides, arbustaque cumulant, ut fossata, quæ magna et lata erant, valeant replere, ac, fossatis repletis, liberum aditum ad castrum habeant. « Sed non sic impii, non sic, sed tamquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ. » Bombardæ etiam, ut dictum est, super trina locatione locatæ ac vallatæ fossis, ac terrarum cumulis sic firmatæ ac custoditæ tenebantur, ut totius, ut ita dicam, mundi viribus ab eis violenter non potuissent auferri. Ut illuc redeam, unde diverticulum feci, Pater optime, facta in aqua hac victoria, non sine maxima lætitia intrantes utrique Joannes, vident castrum, vident murorum ruinam, considerant Turcarum immanitatem et propositum; et ad exhortationem Patris accingitur Joannes ad reparationem; repletur fortitudine, animatur ad verbum Patris.

325 Sed eo die, quo intraverunt, quum videret ipse D. Joannes nonnullos Turcarum circa castrum deambulare, quasi vellent irritare

copiaqueannonæ et machinarum christianos locupletavit.

Liberato Danubio, cruce signati partim in urbe,

A tare christianos ad certamen, mandat ipse dominus aliquos ex sua familia armari ac cum eis bellare: inter quos quidam de intimioribus ipsius, nomine Forcas, veniens ad Patrem, petivit benedictionem, quia vellet ex præcepto domini sui cum Turcis bellare. Pater dixit sibi: « Es tu confessus et communicatus? » dicenti: « Ita, » benedixit. At ille exiens et strenue se habens, interfecit nonnullos Turcas, tandem et ipse fuit interfectus, cujus mors nimium fuit domino suo molesta. Dixi hæc, Pater, quia nonnulli veritatis inimici ausi sunt dicere, illum ex præcepto beati Patris ad pugnandum cum Turcis castrum exivisse. Omnes autem, qui erant in castro, ex præsentia tam D. Joannis, quam beati Patris gaudio magno perfusi manebant. Ipse vero dominus, emissis omnibus cruce signatis, qui in castro fuerant, alios recentes intromisit: vulneratos autem et infirmos ad superiores civitates curandos pie destinavit, et navigio deferri fecit. Pater fratres suis verbis consolatus est, simulque cum ipsis brevem ac levem collationem sumpsit. Reddidit mœstis lætitiā, pavidis securitatem et dubiis certitudinem; et animatis ac instructis omnibus, sicut prius fecerat, me secum ducens, quem inspiciebat forte debiliorem omnibus, ad locum de Semly, ubi victoria facta fuit, concitus remeavit. In hoc siquidem loco cruce signati convenire debebant; in hoc Pater suum tentorium fixit, in hoc ipse D. Joannes, reparatis muris, constituebatur: et est iste locus circa Danubium, circa castrum, et ad conspectum Turcarum obsidentium. Sed ea nocte lapis majoris bombardæ cecidit in stramine, in quo manens in castro semper in nocte quiescere solitus eram. Quid? forte ipse Pater, præscius futurorum, me propterea eduxerat? Non dubito; quod si illic fuisset, ex illo lapide procul dubio occubuissem. O immanissimi Turcæ, cur prius illum lapidem non projecistis, ut mihi corpus contrivisset! O Pater beatissime, cur me illic stare non permisisti, ut amplius Creatorem meum non offendissem.

partim extra
eamdem dispo-
nuntur;

326 Manebat autem bonus Pater in dicto loco advocans, exspectans et recipiens cruce signatos, jam undique, etiam a remotis partibus, advenientes, quia beato Patri, et non alteri, obediebant, tamquam eorum capitaneo, imo tamquam vicario Jesu Christi. Nec mirum; nam ad ejus prædicationes et monitiones excitati, crucem ab eo sumpserant, secum in carcerem et in mortem ire sibi polliciti; et quia eum videbant inter homines evangelicam vitam ducere, super infirmos mira prodigia facere, vitam suam pro Christo ponere, quæ sursum sunt sapere, non quæ super terram, pro regni liberatione indefesse laborare, propterea omnes ei obedire affectabant, et ut apostolum, sibi cœlitus missum, miro modo diligebant et timebant. Ipse enim erat omnium cruce signatorum rector, iudex, dux, capitaneus et imperator. Sane hic, dulcissime Pater, advertendum est, quod ex litteris, nuntiis et rumoribus omnes cruce signati commoti, properabant ad beatum Patrem, in præfato loco constitutum, miro, devoto et ferventi modo venientes: non turmatim omnes, sed ex singulis patriis et locis illuc adventabant singulæ turmæ, suum vexillum præferentes.

Vexilla autem ab uno latere crucis signum ab altero Beatorum Francisci, aut Antonii, aut Ludovici, aut Bernardini figuras habebant, ut ex hac innueretur, ab illis eos cruce signatos collectos esse, qui Ordinis erant Minorum; aut ut intelligeretur, illam cruciatam solum pauperum, et non divitum esse, et capitaneum eorum pauperem: vel hoc faciebant, ut conformarent se cum vexillo Patris eorum, vel ut horum Sanctorum patrociniis sub eorum vexillis juvari mererentur. Nec deerant cuilibet turmæ varia sonorum instrumenta ad animos excitandum: ibi tubæ, ibi cornua, ibi tympana, ibi cytharæ, ibi campanellæ, ibi sonorum strepitus, resonantes potius ad allaciendum animalia, quam homines. Patri autem duo tubicines ex mandato D. Joannis erant; iis enim instrumentis ipsi vigiles, solliciti ac læti reddebantur; nec prius se locabant, nisi prius ante beatum Patrem, ostensione facta in modum processionis, et recepta benedictione ab eo, locus ac deputata mansio eis ab ipso patrono populorum deputaretur: qui etiam ita læti, ita jucundi, ita ferventes veniebant, ut non ad bellandum cum Turcis ferissimis, sed ad convivia celebranda currere viderentur: sicque per novem dies undique venientes, sexaginta millia cruce signatorum coadunata sunt.

et christianis
virtutibus

327 Qui omnes in Hungaria tam per ipsum beatum Patrem, quam per socios suos Hungaros cruce signati fuerant, licet inter eos essent nonnulli Alemanni, Poloni, Sclavi et Bosnenses. Quibus nulla erat otiositas, nulla mollities, nulla impudicitia: non ibi ebrietas, non commessatio, non inhonestas, non concubinarium fœminarum; non ibi verborum vanitas, non ludus, non furta, non rapina; non de absentibus detractio, non murmuratio, non susurratio, non contumelia inter eos erat: sed ibi devotio, ibi oratio, ibi Missarum frequentia; nam licet ad Missam beati Patris plures convenirent, quælibet tamen turma suum sacerdotem sæcularem vel religiosum habebat, a quo sacramenta crebro recipiebat. Erant etiam complures sacerdotes et religiosi cruce signati, frequenter Missas et divina officia cantantes. Ibi jejunium, ibi fidei firmitate crebra silentia, ibi de proprio sanguine Christi amore fundendo firma propositio, ibi Nominis Jesu frequens proclamatio. Pietas inter eos summa erat: nonnulli, quibus jam victus deerat, mendicitate et eleemosinis abunde vivebant: magna inter eos erat patientia, magna pax, magna concordia: summam omnes habebant obedientiam, nam licet non nisi Patri beato obtemperarent, inter se mutuo unus alteri ex caritate obediebat. Pater autem si ad aquam, ad ignem, eos misisset, ut novitii religiosorum sine tristitia paruissent: et ut ipsorum promptam obedientiam breviter dicam, Patre clamante, omnes clamabant; Patre sive manibus elevatis, sive in modum crucis extensis manentis et orante, sic ipsi faciebant: Patre erigente vexillum, omnes vexilla sua erigebant: Patre ambulante, et ipsi ambulabant: omnes tamen vexillum ipsius beati Patris concorditer sequebantur. Rigor etiam justitiæ servabatur permaximus, nec aliquod delictum impunitum abibat: licet quælibet turma sive populus

F

AUCTORE
J. V. H.

egregie se exer-
cent.

B

* Eccli. X, 2.

C

populus suum præfectum haberet, omnes causæ ad ipsum Patrem, tamquam ad communem judicem, deferebantur. Si quis tamen eorum publice grave facinus aliquod commisisset, communi judicio publice mulctabatur, ut aliis præberetur exemplum.

328 Quidam ex eis quum nummum furaretur, mox, inscio Patre, fuit sibi abscissa auris dextera. Alteri, quum, recuperato passu Danubii, clam venderet panes carius solito, mox ut ad notitiam venit cruce signatorum, omnes panes illius in Danubium projecti sunt; et nisi ego cum quodam alio fratre, Georgio nuncupato, illic adfuissimus, fuisset et ipse submersus: fuit tamen diversis flagellis verberatus. Nolebant quidquam cruce signati inter eos committi, quo a divino cultu amoverentur, dicentes: « Venimus ad sanguinem fundendum, habemusque conductorem sanctum, justum et pium, et debemus talia mala perpetrare? » Erant et mirabilis caritatis erga Deum, quia pro suo honore vitam deponere parati erant. Ex quibus illud Ecclesiastici verificatum ostenditur: « Secundum judicem populi, sic et ministri, et qualis est rector civitatis, tales et habitantes in ea * . » Quum autem fere sexaginta millia cruce signatorum advenissent, prædicabat eis vir Dei viam salutis, hortabatur ad martyrium, ad constantiam et ad defensionem christianæ religionis: ac sub voce præconis imperavit omnibus, ut sive venirent, sive recederent, sive percuterent, sive percuterentur, Nomen Jesu frequenter invocarent, affirmans, non esse in aliquo alio salutem: præcepit cum inimicis Christi viriliter pugnare, nec insistere rapinis aut spoliis. « Propellite, » dicebat, « Turcas: non sinite ab eis christianitatem occupari: facile vincimur, si spoliis insistimus; superabimur a Turcis, si propter rapinam eos insequamur. Si propter fidem bellamus, dabit illos Deus in manibus nostris, et cuncta eorum bona nostra erunt: propter Christum viriliter pugnate, et videbitis auxilium Domini super nos. Illis superatis, quæcumque contra nos detulerint, possidebimus: estote fortes in bello et pugnate cum antiquo serpente, et accipietis regnum æternum. Confiteamini peccata vestra: summus Pontifex dat vobis omnium peccatorum plenariam remissionem. O filii mei et devotissimi Hungari, o pauperes ad Turciam, ad Turciam. » Monebat insuper eos, ne aliquem nisi Turcas molestarent, dicens: « Quicumque nobiscum etiam contra Turcas assistere volunt, amici nostri sunt, Rasciani schismatici, Valachi, judæi, hæretici, et quicumque infideles nobiscum in hac tempestate esse volunt, eos amicitia complectamur. Nunc contra Turcas, contra Turcas pugnandum est. » Sicque Pater, hæreticæ pravitatis generalis inquisitor, licet hujusmodi hominum perversorum semper fuerit acerrimus persecutor, extirpator et confusor; eos tamen, qui contra Turcas arma sumebant, nolebat tunc aliqua molestia conturbari, faciebat eos sæpissime acclamare Nomen Jesu. Hæc omnia in latissimo campo fiebant, Turcis ex castris et obsidione spectantibus et audientibus.

D

§ XXIX. Joan. Tagliacotius varias industrias describit, quibus S. Joannes Capistranus cruce signatos animat, et exponit imminentem civitatis ruinam.

Notandum insuper, quod licet hoc in loco tam copiosus populus conveniret, nullus de baronibus illic comparuit præter illustrem et præclarum D. Joannem, gubernatorem regni, ut dictum est, cum sua familia. Nondum exercitum instauraverat (testor Deum et Angelos ejus, quod non mentior in prædictis); licet cum eodem tunc temporis aliqui de suis subditis et vassallis ac nobilibus manerent; sed ipse cum suo consilio et auxilio loco omnium aliorum satisfacit. Astitit et ille magnificus baro D. Joannes de Borogh, comes perpetuus de Castillis et banus Machoviensis, necnon comitatuum de Orban et Posega comes; hic enim ratione banatus illuc adventavit cum nonnullis equitibus; erat enim Nanderalba sub banatu suo: hic magnum fervorem ostendebat, vir sani consilii et optimæ discretionis ac devotionis. De nobilibus et clientibus, etsi multi essent crucis caractere insigniti, quia mos est in Hungaria eos sub eorum dominis ad militiam proficisci, non venientibus dominis, nullus eorum venit, sed, ut sanius dicam, perpauci comparuerunt. Sed omnes, qui convenerant, erant populares, rustici, pauperes, sacerdotes, clerici scholares, studentes, monachi, fratres diversæ religionis mendicantes, personæ tertii Ordinis S. Francisci, eremitæ, inter quos pauca arma vidisses. Non equos, nisi pro deferendis victualibus, non lanceas ibi vidimus, nisi apud eos, qui loriceis se operirent. Videbantur tamquam David armatus contra Goliath; abundabant gladiis, fustibus, fundis, baculis, sicut pastores: erant inter eos balistæ, arcus, scopettæ, spingardæ, plumbatæ, uncini ferrei ad rapiendum. O si vidisses quemdam priorem Ordinis Eremitarum cum septem fratribus sui conventus, qui, zelo fidei et amore martyrii flagrantibus, plicato habitu, accincti gladiis, galeis protecti cum scuto ad humeros, quomodo currebant ad martyrium, præ devotione flevisse. Quorum omnium Pater ipse beatus, ut sæpe dictum est, erat ductor et rector, ut alter Moyses, ut alter Josue.

330 Non cessabant interea Turcæ ab expugnatione castri, sed timere incipiebant, sicut ex ipsismet postea didiceram, quando ex castris videbant tot cruce signatos, quos non paucos aut pauperes, non inermes, sed totum mundum, omnibus armis præfulgidum et munitum, illic adunatum se vidisse putaverunt; Patrem etiam ipsum arbitrabantur totius mundi imperatorem. O Deus! quanto jam tunc timore concutiebantur! Ideo festinabant ad destructionem castri, prætendebantque lætitiā aliquando ad terrorem christianorum. Quodam sero, ut christianos terrerent, crebros et maximos ignes sparsim in castris fecerunt, indicantes ex hoc, jam castris muris destructis, se victoriam habituros. Alia nocte capitaneus

Pauci nobiles
cruce signati;

E

F

S. Capistranus
ignes

AUCTORE
J. V. H.

A capitaneus Dei in castris suis plures ignes accendi jubet; populi autem obedientes tam copiosos et varios ignes fecerunt, ut tota illa magna planities christianorum unicus et maximus ignis appareret. Aiebat namque vir Dei, conversus ad maximum Turcam: « Igne nos, maxime canis, terrere voluisti; igne cremaberis, igne expelleris et fugaberis. » Quasi præscius futurorum ita dicebat, sicque confortabat populum ac persuadebat omnibus, ne Turcarum imperatorem, sed maximum canem dicerent, ægre ferens, si alio, quam tali nomine nuncuparetur. Sequenti sero audiuntur in castris Turcarum varia instrumenta sonorum pulsari, ac tantam ab eis lætitiā fieri, ut potius victuri quam vincendi existimarentur. At ipse cruciferorum imperator, sancta invidia accensus, imperat voce præconis, ut quicumque haberet instrumenta ad sonandum sive ad terrendum, post mediam noctem sonent, terreant usque ad diem, et qui instrumentis carerent, scuta baculis et lapidibus validissime percutiendo, ingentissimum et pavidissimum strepitum facerent. Lucescēte die, omnes, erectis vexillis, in conspectu Turcarum gaudio lætitiæque exsultarunt; sicque totam noctem insonnium ducentes, non tantulus populus, sed universus mundus cum diversis et variis instrumentorum sonis et strepitibus ibi adesse visus est. Itaque sonantibus tibicinibus, alii cantant, alii clamant, alii choreas ducunt, alii ad cælum manus cum clamore elevant, alii saltant, sicque faciendo minuunt audaciam Turcis, pavorem incutunt.

per universa
castra accendi
jubet;

B 331 Sicque talia multi Turcæ videntes et audientes fugiebant, dicentes: « Recedamus, quia ecce totus mundus in auxilium venit christianorum; et, ut videmus, nostram derident potentiam. » At ille immanissimus canis, magis ac magis ira furiaque in christianos accensus, ardentius solito jubet continuari bombardas, festinatque montes terræ castro æquare, imperat subterraneas fieri cavernas, et congregata pro fossatis replendis juxta fossata trahi atque deferri, ut, his statuta die fossatis repletis, plano gressu liber eis ad castrum pateret ingressus. Hic animadvertendum est, quod his undecim diebus, quibus post victoriam navalem in hoc loco beatus Pater cum cruce signatis, ut dictum est, permansit, crebro castrum ingrediebatur, emittebat e castro debiles, pusillanimes, infirmos, vulneratos et pauperes; si qui autem mortui erant, sepeliri faciebat: introducebatque novos, animosos, robustos et constantes cruce signatos, quos D. Michaeli commendabat. Quibus, ut prioribus, custodiam castris, martyrium et constantiam prædicabat, monefaciens eos, ut castellanis obedirent, et, sic disposito castro, ad exercitum remeabat. Quale autem exercitium in castris habuit, facile perpendi potest ex hoc, quod cibum jam non sumebat; si quando causa quiescendi jacere volebat, nuda terra lassato corpusculo lectus erat: si sitiebat, aut vinum calidissimum ex sole cum aqua turbida et fœtenti bibebat, aut ipsam puram aquam. Somnum non capiebat; et quum esset septuagenarius, in laboribus, in vigiliis, in malis sufferendis erat robustissimus juvenis. Modo intrabat,

modo exhibat castrum; modo docebat, modo monebat; modo hortabatur, modo corrigebat, modo etiam imperabat: suique officii erat tam castrum, quam etiam castra populorum custodire; ponens custodias, faciens fieri vigilias et mittens exploratores: labores, sudores, occupationes et curas tantas habebat, ut nullus ita robustus, præsertim hisce diebus, inventus est, qui cum eo perseverare posset; non quidem equites eum in tantis laboribus sequi poterant; fortissimi et assuetissimi laboribus deficiebant. Quid plus? D. Joannes Gubernator, videns eum in tantis laboribus occupatum, et quod ei cura omnium incumberebat, meliorem, quem habebat, equum illi dono dedit, qui adeo suo assiduo labore fatigatus est iis paucis diebus, ut in medio populorum, non sine maxima admiratione omnium et compassione, decoratus exstitit; et quum jam ex assiduo labore remissius se debuisset habere, in dies magis ac magis fortior apparebat. Missas singulis diebus cum Collectis: « Ne despicias populum tuum, Domine » etc. ut in Missali pro Quacumque tribulatione; aut: « Hostium nostrorum, quæsumus, Domine, elide superbiam, » etc. ut ibidem contra Persecutores et male agentos; aut: « Omnipotens sempiterne Deus, in cujus manu » etc., ut ibidem contra Paganos, quotidie celebrabat, hortans populum, ut prius. O Patrem, senio jam confectum, indefessissimum! O beatum virum, omni honore et reverentia prosequendum! O athletam Christi, nullo labore victum! Licet enim ætate reficiebaris, continuis tamen laboribus nunquam senuisti: in te caritas, in te spes et fiducia permaxima; in te fides inexplicabilis, in te zelus martyrii, in te fervor ille accensissimus indicibiliter vigeat.

332 Stabat et ill. D. Joannes cum D. Michaeli; et quidquid ex machinis Turcarum nocte ruebat, in die reparabat. In tentorio suo assidue pernoctabat, laborabatque indefesse pro castris conservatione; et quotquot cruce signatis pro defensione castris indigebat, aut per se aut per nuntium beato Patri intimabat. Pater assumptis defensoribus, per Danubium aut per portam posteriorem castris ad castrum deducebat, talique modo castrum illis diebus servabat. Qui D. Joannes, licet ruinis murorum non desineret reparare, tam ipse, quam D. Michael, credebant, castrum in brevi ad manus inimicorum deventurum, idque nuntiant beato Patri: qui sciens, quæ ventura erant, procurabat ab eis auferre timorem et tribuere eis spem victoriæ et liberationis, hortans insuper eos ad reparationem, dicens: « Non timeatis, magnifici Domini, potens est Deus liberare populum suum, » et similia. Notandum est hic, quod reverendissimus Legatus his diebus litteras dedit ad utrumque Joannem ex Buda, nuntians, ne aliquo modo consererent bellum cum Turcis; ipse enim in brevi descenderet cum valida manu, motus ex hoc, quod tantus populus inermis et inusitatus ad bellum illic congregatus diceretur: timebat enim, ne omnes in manus Turcarum devenirent. Rationabile et opportunum visum, ut talis descensus cito fieret et manum validam afferret. Ex hoc Legati præcepto aliqui detractores beatissimi Patris arguunt, ipsum

terrentur quidem
belli duces.

E

F

AUCTORE
J. V. H.

ipsum fuisse inobedientem ex hoc, quia divino impulsu bellum gessit cum Turcis. O si cruce-signati victi fuissent, quid hujusmodi æmuli contra ipsum dixissent? Tales non attendunt, quod solum ex industria, oratione, prædicatione, incitatione et laboribus tanti Patris tota christianitas liberata est. Certe obediebat R. D. Legato, tamquam summo Pontifici; sed quia fuit a Deo impulsus et a Turcis provocatus, ideo, ut mox dicetur, gessit bellum contra illos.

dum muri Al-
benses solo
æquantur,

* Turcam

333 Sed ecce jam omnia mœnia solo æquata sunt, jam turris illa maxima et quasi plumbea per medium scissa est, in qua manebant vigiles et in qua signa fiebant ad evitacionem bombardarum. At quia ex alia turri maximum canem * cum quodam cornu verba formando quidam deridebat, et ex ea nonnulla damna castris Turcarum fiebant (nam, me præsentem, tribus ictibus bombardæ quidam sacerdos, capellanus castri, septem Turcas interemit) jam crudelissimi Turcæ castrum expugnare cum tota eorum potentia statuunt. Jam præconizatur, ut primis intrantibus maxima dona tribuantur, secundis et tertiis et sic gradatim, idque cito se facturos deliberant; videbant enim, dietim exercitum christianorum multiplicari, et, ut dictum est, videbatur eis, quod totus mundus illic contra eos veniret. Sic se omnes accingunt, ut sequenti die, in vigilia S. Magdalene id fiat. Jam bombardæ et pixides silebant, jam per castra discurrebant solliciti. His visis et consideratis, D. Joannes, regni et catholicæ fidei fidelissimus propugnator, omissa murorum reparatione, nimium fatigatus, de nocte venit ad beatum Patrem, dicens: « Ecce, Pater, victi sumus, succumbimus omnino Turcis: jam pluries de ipsis triumphum victoriæ reportavi, et quidem aliquoties non ex multitudine armatorum, non ex fortitudine bellantium, sed diligentia, industria et astutia eos contrivi, scioque mores eorum in re militari. Nunc autem nullum ingenium, nulla industria, nullaque astutia contra eos mihi est; neque offendendi neque defendendi argumentum mihi restat. Quod potui, feci; nunc omnino deficio, nec est via castrum amplius defendendi: jam castrum non potest amplius reparari, jam muri omnes et turres destructæ sunt, jam Turcis aditus patet; nos pauci sumus ad tantam multitudinem, et inexpertos homines habemus, inermes, pauperes et debiles ac timidos: barones non conveniunt: quid nos amplius possumus? » Cui Pater consolationis: ait: « Ne timeas, magnifice domine, potens est Deus cum paucis et inermibus Turcarum potentiam superare, castrum defendere et inimicos suos confundere. »

sed Capistranus
proximam
liberationem
promittit,

334 Voluit Deus, hæc dixisse magnificum dominum, ut futurum et excellens miraculum clarius, certius et mirabilius mortalium mentibus appareret, et ea, quæ dextera Dei factura erat, non humanæ, sed divinæ potentiae adscriberentur. Ille autem castrum amplius non intravit, sed in ea nonnulli de sua familia pro defensione manebant. Ajebat namque ipse dominus: « Cras omnino castrum non erit nostrum, sed Turcæ illo potentur. » His Pater auditis, lætus e contra ajebat D. Joanni: « Ne timeas, imo erit nostrum, erit nostrum » sæpius replicando, « causa Dei agitur, nomen

Christi defenditur: sum certus, quod Deus D causam suam tuebitur. » O confidentissimum Patrem! Quis illum laudibus non efferat et præconiis? Veruntamen advocavit e foris quatuor millia ex cruce-signatis, qui fortiores, animosiores, fideliores et amantiores videbantur: quos recensitos, suo vexillo præeunte, ad castrum introduxit. Illi vero ita læti beati viri vexillum sequebantur, ut non ad eorum sanguinem effundendum et moriendum, sed tamquam ad epulas invitati famelici ire videbantur, vel ad maximas divitias obtinendas. Quos quum Pater intromisisset, lætantur omnes, et castrum et civitas signa lætitiæ libenter ostendunt. Timebant tamen permixte omnes. Pater autem omnibus, ut solebat, exhortationem facit ad sollicitam custodiam, ad martyrium, ad defensionem, ad constantiam et ad fidelitatem; et emisit debiles, vulneratos, pusillanimes et inutiles; infirmos autem ad superiores civitates curandos, ut prius fecerat, transmisit: restantibus vero nonnisi Nomen Jesu invocare et acclamare præcepit, prædicens eis, in hujus sanctissimi Nominis virtute christianos de Turcis omnino E victoriam habituros. D. autem Michaellem castellanum omni, qua valuit, exhortatione ad prædicta animavit, commendans ei cruce-signatos, ac dicens, ut eis loca defensionis statueret et assignaret. Erat autem ipse D. Michael vir strenuus et armis exercitatus, animosus et bellicosus, qui tum ratione regni, tum ratione D. Joannis gubernatoris, cui attinebat (nam uxor ipsius Joannis, videlicet D. Elisabeth, soror carnalis est Michaelis) tum etiam ratione sui honoris et famæ, acerrimus castri propugnator et defensor erat.

335 Erat etiam ibi, ut dictum est, D. Joannes de Gest, nobilissimus miles, et expertissimus in castris defendendis, vir quidem ingenio, astutia et sagacitate præclarus. Fratres autem ibi quinque reliquit, quibus, ut prius, Pater præcepit, ut instarent operibus misericordiæ et reciperent martyrium, si Deo placeret; quia jam instabat tempus coronæ. Quibus omnibus rite dispositis et benedictione data tam castro, quam ibi exsistentibus, ac publice et alte F facta acclamatione Nominis Jesu, vexillo præeunte, ad exercitum christianorum, in eadem planitie commorantem securus et jucundus rediit, spem habens in eo, qui in se confidentes non confundit. Quo die complures mulieres de civitate ad castrum se contulerunt, præsertim potiores et virgines, ne simul cum aliis in prædam aut in raptum darentur: tutius judicantes in castro esse, quam in civitate, tum ratione cruce-signatorum, tum ratione fratrum, tum etiam quia non credebant castrum, quod tantis defensoribus a Patre munitum erat, faciliter in manus Turcarum deventurum. Nemo miretur, optime senior, quod beatus Pater in castro illa nocte remanere noluit, nam exercitum maximum habebat, nulli, nisi sibi, obedientem. Attendebat ex iis, qui foris erant, dare præsidium intrinsecus pugnantis, si opus esset. Et quia exercitus erat inordinatus et ignarus, continuo rectore ac directore indigebat, ne si quid litigii inter eos oriretur, eo absente, cui, ut dictum est, omnes tantum deferebant, in scandalum cruciatæ redundaret. Præterea pugnantis

mīlitesque
christianos in-
trepidos

A gnantibus in castro spiritu et oratione, exterioribus vero corporali præsentiā; illos oratione juvans, hos præceptis suavissimis corrigens et terrens, dicebatque assidue: « Salvum fac populum tuum, Domine, » etc. Circa vero horam tertiam ipsius vigiliæ Turcæ, generalem pugnam pro castro capiendo commissuri, secundum morem ipsorum præmittunt orationem, funduntque preces eorum diabolico Mahomet. Per spatium itaque non permodicum, pulsatis prius variis sonorum instrumentis, altissime vociferantur, ut potius mugitus boum, quam vox hominum crederetur. Sed fit e contra cantus laudum in castris christianorum cum acclamatione Nominis Jesu: vexillis erectis fit et in castro altissima vociferatio, disponunturque cruciati super ruinas murorum, accingentes se ad prælium, parati vitam pro Christo ponere, nec ab assignatis locis abire, donec aut mortem pro Christo obirent, aut castrum liberum ab hostibus viderent.

in oppugnan-
tes Turcas

B 336 Et ecce circa horam vespertinam ejusdem diei turmatim Turcæ cum magnis clamoribus irruentes, appropinquant castro, tamquam leones rugientes, parati ad prædam: alii fascēs lignaminum, alii stramina, alii terram, alii finum, alii cineres in fossata projiciunt, alii asseres lignaque jactant; nonnulli etiam per cavernas subterraneas venientes, ut lupi rapaces, famelici, ad murorum ruinas adventabant; sicque et replere fossata et ad illa venire atque descendere satagebant. At cruce-signati pro muro constanter manebant, sollicitante castellano, pixidibus, bombardis, scopettis, balistis ac sagittis Turcas vulnerabant, interficiebantque. Sed a Turcis fossata fere usque ad medium replentur; non tamen æqualiter pugnam circa ruinas murorum Turcæ ineunt, ut formicæ, in fossatis stantes, quæ enumerari non potuissent, sagittant, scopetizant; alii lapides, alii saxa manibus projiciunt; alii terras fodiunt, alii cavernas latentes faciunt, alii ruinis trabes inclinant, alii ascendere nituntur; alii lanceis, alii jaculis, alii ensibus terribilibus christianos percunt: sed et sagittarii, remotius stantes, venenosas sagittas jacere non desistebant, alii duas, alii tres sagittas in qualibet vice et unico arcu miro modo jacentes, adeo quod aer sagittis condensari videbatur; sicque usque ad primam horam noctis atrociter pugnando castrum intrare contendunt, ex quibus multi interempti, multique vulnerati a christianis fuerunt.

precibus et jus-
sis dirigit.

C 337 Christianorum autem, licet ipsi essent in muris et propugnaculis castri, pauci tunc occiderunt; supereminebant enim Turcis et solum lapidibus eos obruebant. Quibus amotis, non sine maximo eorum damno iterum irruerunt, et alii undique strictius castrum cingentes, durius et acrius cum christianis pugnantes, post multorum cædem intrarunt castrum: sed cruce-signati, invocato Nomine Jesu, irruerunt in eos vehementer, per quos, multis etiam interemptis, confuse repulsi sunt. Clamor inter eos pugnantes erat maximus: exteriores namque nomen diaboli Mahomet, interiores nomen Jesu Christi acclamabant. Stabat ipse Pater cum cæteris cruce-signatis, orans et dicens: « Salvum fac populum tuum, » et similia: stabant et populi cum eo orantes. D. autem Joannes, ut dictum est, castrum amittendum omnino credebat, et revera humano judicio amitti debebat. Tentant et tertio circa mediam noctem ipsius beatissimæ Magdalænæ: veniunt universi cum variis instrumentis et machinis, vallant undique castrum, acerrimam incipiunt pugnam, mortem non timent, et impugnantium jam infinitus erat numerus. Resistunt christicolæ, qui et pereuti et mori pro Christo affectabant, Turcas repellunt, Turcas lapidibus frangunt et perimere non desistunt. Juvabantur vicissim: sed et mulieres (non fœminæ, sed leænæ videbantur) accinctæ et quodam virili more honeste utentes, viris pugnantibus sagittas, lapides et alias machinas bellicas ministrabant, animum viris tribuebant defendendi pariter et offendendi; vulneratos ex muris ad interiora castra trahebant, ferra sagittarum ex vulneribus manibus et dentibus extrahentes, exercitata diu in tali arte belligerandi apparebant; quæ etiam, non more fœmineo incedere, sed volare per castellum satagebant; nec mirum « perche la necessita fa buoni fanti: » necessitas facit bonos milites. Nam in tali exercitio pudicitiam, castitatem et virginitatem earum defendebant.

E § XXX. Narrat Tagliacotius, parta victoria, tandem liberatam Nanderalbensem civitatem.

S Sed jam christicolæ, continuo pugnantes, amplius resistere non possunt: jam labore, vigiliis et percussionibus fatigati et afflicti, ex quibus etiam nonnulli erant mortui, et omnes redduntur debiliores: sicque Turcæ turmatim, licet multi percuterentur, morenturque, castrum sive planitiem primi castri intrare incipiunt et illam occupare, licet cum difficultate. Hic notandum, illud castrum Nanderalbæ esse tripartitum: primum continet magnum circuitum et planitiem, hic sunt casæ habitabiles complurium nobilium. Hujus primi castri muri destructi erant, et quum de hoc sit aditus sive descensus ad civitatem et aditus ad alia duo castra interiora, et sine quo nemo alia posset occupare; hoc Turcæ potiri conabantur, hoc intrare, hujus planitiem occupare. Secundum est minus, sed apprime vallatum a latere primi magnis fossatis et difficillimis turribus et propugnaculis munitum, ad quod de majori planitie non est aditus nisi per unicam portam et per pontem elevabilem. De hoc secundo est aditus ad tertium multo minus, sed difficillimum; in hoc est illa turris, quæ vocatur « Noli timere » de qua supra dictum est. In hoc sunt regiæ mansiones; in hoc sunt munitiones, tamquam in loco munitissimo; hic sunt fenestræ altissimæ versus civitatem; hic est porta posterior, per quam descendere potest ad civitatem et Danubium intrari: hic libri beati Patris, hic Reliquiæ, hic majores bombardæ: per hanc portam, occupatis castellis, possunt homines salvari: per hanc obsessis in civitate possunt præsidia immitti: hic stabant fratres, hic omnia servabantur. Muri primi majoris castri penitus solo æquabantur;

Muris exterioribus per Turcas jam occupatis,

F

ACCATORE
J. V. H.

christiani ferro

æquabantur; licet aliquæ turrium particulæ adhuc restarent minandæ; turres aliorum castrorum, licet ex ictibus bombardarum valde læsæ fuissent, non tamen ceciderant.

339 Hanc primam planitiem jam Turcæ turmatim intrabant cum maxima cæde et percussione ipsorum. Christiani vero non propter hoc loca, eis designata, relinquebant, sed licet remissius solito se haberent, non cessabant in hoc introitu magnum de Turcis facere macellum, maximamque stragem. Jam sunt in castris exterioris planitie fere septingenti Turcæ, qui juvabantur a supervenientibus: jamjam castrum se habere credunt, jam super diversas murorum ruinas figunt banderia; jam evocant exteriores, jam validissime clamant, christicolis de locis non recedentibus, qui viriliter resistunt, pugnam restaurant, impediuntque pro viribus Turcis introitum. Quod videntes D. Michael, dictique nobiles simul et homines D. Joannis, omnibus bonis, quæ erant in castro interiori, in navibus positæ, se ipsos per portam posteriorem castris minoris salvare satagunt, et Danubium intrant; et quibus janua exeundi non patebat, per altissimas fenestras se ipsos sponte præcipitabant. Mulieres ex planitie exteriori illuc laboriose confugerant, resolutis crinibus, dicentes: « Heu Turcas fugimus, et Turcarum ad manus jam advenimus. » Fratres vero, genibus flexis, facieque operta orando, martyrii coronam exspectabant: sicque castrum tam interius, quam exterius, soli cruce signati possidebant et tuebantur. Multiplicabantur tamen Turcæ in primo castro, licet multi a cruce signatis in ipso ingressu occiderentur. D. autem Joannes audiens, jam Turcas castrum intrasse, et ex hoc jam ipsum esse derelictum, concitus ac mœstus dicit beato Patri: « Heu jam castrum derelictum est, jam Turcæ, ut ego semper dixi, possident illud. » Pater autem eum confortans, ac silentio ab eo recedens, iterum multa millia cruciferorum elegit, ac illos secum ducens, in castrum per portam posteriorem intromisit, animans eos ad constantiam etc. Quo facto, illico ad exercitum rediens, omnes ad expeditionem posuit, ac eos vigilare et orare præcepit; ipse autem oratione vocali et mentali causam Dei ipsi Deo sollicitè commendabat.

et igne interiora propugnacula defendunt,

340 Quum autem Turcæ jam in ipsa primi castris planitie multiplicati essent, viderentque castrum ipsum solum ab inermi populo possideri, credentes jam primum ab eis occupatum, irruunt in pontem, qui non erat elevatus, ut secundum castrum possent occupare; nam alia via, quam per pontem, ad illud ire non poterant. Adsunt et cruce signati interiores, maxime illi, quos ipse Pater paulo ante introduxerat, fortissime eis resistentes. Illi autem cruce signati, qui per circuitum primi castris erant, firmi manebant, percussioni et neci Turcarum insistentes. In hoc siquidem pontis ingressu acerrima pugna commissa est, maximusque conflictus. Quum autem circa auroram cruce signati, qui in circuitu castris exterioris erant, viderent et audirent, acerrimam pugnam fieri in ponte, et jam maximam Turcarum multitudinem esse in planitie, et jam fossata Turcis plenissima viderent, cresceretque festinanter numerus intrantium, ac

pro hoc timerent, non posse eis amplius obistere; a Spiritu sancto edocti, arripiunt innumeros lignaminum, virgarum, viminum et aliorum combustibilium fasciculos, sulphureo igne accensos, et ignitos super Turcas, tam in fossatis stantes, quam per ruinas ascendentes, pariter, quasi unita manu, projiciunt, ac si omnes fasciculos unica manu tenuissent. O Deus omnipotens! Nullus potuit fugere a facie ignis: omnes qui erant in fossatis, qui enumerari minime potuissent, igne consumpti sunt, nec unus eorum vivus remansit. Qui descensuri erant ad fossata, omnes pavidi retro cesserunt: qui autem in castro erant, et qui pontem occupare acerrima illa pugna nitentur, videntes se, maximi ignis flammis undique vallatos, dimissa pugna, castrum egredi cum maximo clamore satagebant: qui, quum timore et quadam cæcitate percussi, et confusione pleni, crederent se evasuros et de muris saltare, prosiliebant in ignem, consumptique ibidem remanebant: reliqui vero, qui talem saltum facere pertimescebant, a cruce signatis in planitie primi castris trucidati sunt. Qui autem adhuc in fossata non descenderant, et qui diabolica instrumenta intrantibus ministrabant, mugitus ad cælum dantes, ad loca bombardarum, tamquam ad arcem tutissimam, currendo se contulerunt.

341 Quibus visis, jam omnia Turcarum castra tristitia complentur, eorum conteritur audacia, superbiaque dejicitur: jam non desunt, qui dicant inter eos: « Recedamus quia Deus christianorum pugnat pro eis. » Jam non cantant, jam non vociferantur, jam tubæ et alia sonorum instrumenta non audiuntur. O Pater senior, unde putamus, illum ignem advenisse, nisi de sinu magni Dei, ad intercessionem beati Patris, qui sine intermissione orabat unum cum populo, ut Deus tueretur causam suam et salvaret populum suum? O gloriosa Maria Magdalena, quis te non credat in adjutorium christianorum super ruinas murorum ad ignem projiciendum non adfuisse? quis dubitet te illius causam defendisse, a quo tanta meruisti recipere beneficia. Hanc tam gloriosam castris liberationem et victoriam navalem, quæ præter omnem humani sensus prudentiam et rationem Deus fecit, reverende senior, nonnisi meritis ipsius beatissimi Patris omnes debent adscribere, cujus felici prudentia, solertia, cura, persuasione, confidentia et ferventissima oratione, actum est, ut tam Hungaria, quam aliæ nationes christianorum a manibus Turcarum liberarentur: nam si ipsum castrum ad ipsorum manus devenisset, primo Hungariam, deinde alias nationes procul dubio occupassent. Fit maxima lætitia in castro, et in castris christianorum: redeunt, qui castrum reliquerant; Michael animum resumpsit, et alii novam induunt constantiam et fortitudinem: jam exsultant, qui in tristitia fuerant; jam mulieres, timore solutæ, lætantur; fratres vero Deo gratias agunt.

342 Lucescente autem clarius die, apparent Turcæ combusti simul et trucidati, apparet cruor, undique sparsus, fossataque cadaverum cumulis plena videntur, et in minimo spatio multos, igne consumptos, vidisses, nec præ multitudine cadaverum liber transitus sive aditus erat. Hic potentiores, hic audaciores

Turcas repellunt

cum magna illorum, et sua minima jactura

A audaciores Turcæ profecto occubuerunt. Christianorum autem vix sexaginta coronam martyrii pro Christo adepti sunt; multo plures vulnerati et percussi exstiterunt; nec mirum, nec tam acerrime, tam constanter, tamque indefesse cum Turcis pugnaverunt inermes et inscii, nisi quantum desuper ministrabatur. Quod si omnes interfecti fuissent, nulli sanæ mentis mirum esse deberet: ipsi enim muri, ipsi turres, ipsa propugnacula castrî erant*. O Pater, si vidisses multitudinem sagittarum, quas ab ineunte pugna Turcæ ad castrum tam artificiose projecerant! Tota illa magna exterioris castrî planities adeo sagittis plena erat, quod non nisi super sagittas pedes ponerentur; et tam fœminæ, quam viri, eas colligentes, fasciculos non paucos faciebant, velut in copioso arundineti parvæ arundines colligi et ligari solent. Muri sive ruina murorum tanta sagittarum confictione et tanta densitate pleni erant, ut studiose id factum esse, putasses: trabes, et asseres et alia lignamina supereminentia ericii videbantur. Taceo de aliis bellicis machinis, quæ numerari non poterant. Habes hic, ven. Pater, seriem liberationis castrî, et victoriam, in eo divinitus, factam, licet prolixius, quam forte desiderabas; multa tamen omitto; solum illa perstringo, quæ omni dubio carent, et quæ ab aliis varie et confuse referri solent, ut, amputato fastidio, habeat V. P., quod a me postulavit.

B 343 Jam autem ad aliam victoriam venio: in tertia, extra castrum in maximo campo, victoria, multo mirabiliori, quam in primis duabus, Dei omnipotentia apparebit, ostendetur virtus sanctissimi Nominis Jesu et sanctissimæ Crucis, et quantum ipsi Deo fuerit acceptus fidelissimus servus ejus, beatus Joannes sæpe dictus, cujus ministerio, jubente Deo, hæc omnia facta sunt. Sed hic notandum primo, quod post castrî liberationem optimus gubernator et defensor regni Joannes, ne gloria verteretur in confusionem, jubet D. Michaeli, ne aliquem castrum exire et contra Turcas ire permittat; jubet et nautas, sub pœna capitis, ne per Danubium aut per Savam aliquem transvehant; timens ne tam magna populorum multitudo inermis et indocta a furiosissimis Turcis, jam in rabiem et desperationem conversis, perderetur, credens etiam, Turcas iterum ad castrum expugnandum venturos. Admonitus D. Michael circa custodiam castrî, indutus lorica cum duobus viris quadam navicula nunc per Danubium, nunc per Savam vectabatur: exspectabat enim, quonam fine hæc clauderentur. Venit interea beatissimus capitaneus, suo præeunte vexillo, cum omni exercitu cruce signatorum, cum omnibus vexillis elevatis, non sine variis sonis, strepitibus, altissimis acclamationibus Nominis Jesu; constituuntur omnes in campo juxta Savam et Danubium, præcise ubi Sava intrat Danubium. Illic figuntur vexilla, acclamatur in Turcas. Terror maximus invasit Turcas. Videntur interea extra castrum forte cruce signati, arculis sagittisque muniti, contra quos irruit maxima Turcarum multitudo equestris cum lanceis protensis. Illi autem super quadam terrarum acervo stantes, tensis arcubus, Turcas sagittis replebant: at illi terga vertentes, ictibus sagittarum confossi, cum confu-

sione suos repetebant. Alii, idem tentantes, ad acclamationem Nominis Jesu, quæ fiebat a beatissimo Patre, omnibus respondentibus, aut cadebant de equis, aut ex eorum manibus lanceæ laxabantur, aut equi sese ad terram sub eis prostrabant: nec mirum quum ad hoc Nomen omne genu flectatur secundum Apostolum. Pater optime, hujus sanctissimi Nominis tanta erat acclamatio, ut ad vocem ipsius beati Patris omnes simul respondentes, tonitru facere viderentur.

344 Exeunt et complures alii, inscio castellano, qui licet Turcis appropinquarent, non tamen lædebantur, sed securi ante Turcarum oculos deambulare videbantur. Quos intrepide egredientes, ac sic ante arma Turcarum illæsos manentes, licet homines apparuerint, alii judicarunt illos fuisse Angelos, indicantes christianis victoriam de Turcis reportandam, ac eosdem allicientes illo die ad pugnam. Beatus autem Pater, rector populi Dei, prædicta prospectans, licet mirum in modum ferveret ad martyrium, revocabat illos, videns præparari a Turcis insidias. Sed quum nihil proficeret, dixit: « Hæc est dies illa victoriæ, quam exspectamus; transeamus et ascendamus: et ne timeatis populum Dei inimicum. » Quid aliud putandum censemus, optime Pater, nisi vocem illam divinitus sibi factam, quam Gedeon audivit, videlicet: « Dominus tecum, virorum fortissime, vade et in hac fortitudine et fiducia liberabis Israel, » id est, populum christianorum, « de manu Madian » id est magni Turcæ. Qui quum ex paucitate et imperitia pugnantium humiliter dubitaret, audivit. « Ne timeas, ego ero tecum et percutes Madian, quasi virum unum. » Sicque assumptis secum duobus fratribus et nobili viro Petro vexillifero, navicula per duos nautas ad aliam partem fluminis Savæ, in qua Turcæ manebant, Pater fecit se deportari. Hinc stupendissimum miraculum notandum est: quum enim ipse solus cum duobus fratribus, videlicet Fr. Joanne de Tagliacotio et Fr. Ambrosio Aquilano per parvam transirent naviculam, visum est Turcis immensam armorum multitudinem contra eos transisse, quum in rei veritate essent solum sex personæ, videlicet, Pater cum duobus fratribus et vexillifero et duobus nautis; licet multi fratres in eodem loco essent, nullus tamen tunc cum Patre transivit: ibi erat præfatus frater Alexander de Ragusio.

345 Quum autem, ut præfertur transisset, incipit cum supradictis fratribus et vexillifero de flumine ad fossata castrî ascendere pedes, jejunos, imo plures dies exiguo cibo nutritus, fessus labore; nam tota nocte hinc inde discurrebat: compressus vigilia; multis enim diebus et noctibus neque cibum, nisi sicut puerulus, neque quidquam quietis sumpserat. Hora erat quasi sexta, quem quum vidissent, qui extra castrum manebant, et qui primo exiverant, mox læti, tamquam ad Patrem, currunt. Quod quum vidissent, qui erant in castro, licet exitus propter præceptum eis non pateret, nonnulli tamen per ruinas, aliqui per foramina murorum, aliqui subitis portam ad beatum Patrem se conferebant: sicque multi ipsi Patri junguntur. Qui primo ad fossata accedens, vidit mirabilia, quæ tam in nocte, quam

cruce signatos
in hostem ad-
ducit

E

F

et caso ingen-
ti Turcarum
numero,

* adde: de-
structa

Capistranus,
invito Hu-
niade,

AUCTORE
J. V. H.

quam in mane facta sunt : vidit cadavera Turcarum innumera, quæ combusta per fossata jacebant, adhuc igne non extincto. Consideravit maximum periculum, quod nocte præcedente tota christianitas evaserat, et junctis manibus et oculis sursum elevatis, magnificabat Deum, sibi gratias referendo, et sæpe dicebat : « Qui dedit incipere, dabit et perficere. » Constituitur demum inter castrum seu fossata castri et bombardas ; quem quum Turcæ viderent, magis ac magis timere videbantur, stringentes se ad loca mansionum et ad ipsorum imperatorem et ad bombardas, parantque se ad defendendum, si forte christiani vellent aut eos invadere, aut bombardas ab eis auferre. Accipiunt arma, scopettas disponunt, pixidesque coaptant. Continue tamen crescebat numerus cruce signatorum, ad Patrem venientium, nec poterant retineri, quin quasi duo millia ex ipsis Patri juncta sint : et quum tunc ipse nullum haberet interpretem, quidam venerabilis sacerdos cruce signatus, nomine Paulus, canonicus majoris ecclesiæ Albæ Regalis, ipsi Patri interpretis fuit. Iste, quum diu habuisset devotionem erga Patrem, in ista tempestate numquam a latere ejus recessit.

solvitur obsidio,

346 Quum autem ipse Pater, dux exercitus Dei, prædictam cruce signatorum multitudinem sibi junctam videret, sciens, quod non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cælo fortitudo est, vexillo præcedente, ad primam bombardarum stationem, lento gradu pedester, sustentatus baculo quodam, in quo designatum est Nomen Jesu (quo quidem baculo, tam in equitando, quam in peditando beatus senex utebatur) fatigatus ex tam diutino labore et vigilia continua, discooperatus capite cano, fortissime acclamando Nomen Jesu, primus ire cœpit. Quem sequebantur forte mille homines cruce signati, quos quum Turcæ, qui ad primas stabant, viderent et audirent, territi, inde recedentes, ad secundas confugerunt ; sicque primæ bombardæ obtentæ sunt et captæ. Quæ visæ, in admirationem et lætitiâ omnium conversæ sunt. Si quis tunc vidisset beatum Patrem lætitiâ plenum, jucundum et exaltantem, o quis potuisset harum valorem digno pretio æstimare ! Certe si nihil præter has primas de bonis Turcarum fuisset acquisitum, ad magnum honorem et lucrum cessisset inclyto regno Hungariæ. Quibus occupatis, ad has ipse Turcarum spoliator indefessus proficiscitur. Similiter Turcæ, non valentes Nomen Jesu, neque Patrem, neque vexillum sufferre, sine resistantia secundas cum omnibus attinentiis relinquentes, ad tertias se contulerunt.

fugantur Turcæ,

347 Pater autem, similis leoni factus in operibus suis, post ingentis lætitiæ signa, præ oculis Turcarum ostensa, ad tertias, quæ diversis munita erant custodiis, proficiscitur, in quarum statione pro earum custodia pixides et varia machinamenta servata erant ; eratque hæc statio undique fossis, vallo et terrarum congerie fortissime circumscripta. At ipse capitaneus intrepidus, advocatis pluribus, ad direptionem et lucra animans, vexillo præeunte, cum clamore valido Nominis

Jesu, ad tertias tendit. Quem quum Turcæ miserii viderent sine resistantia, obstrusis foraminibus cum clavis ferreis, vociferantes, ac si sibi maledicerent, relictis bombardis et multis aliis, quæ scribi non possent, ad eorum imperatorem lamentabiles redierunt. O Sanctum et terribile Nomen Jesu Christi ! O Patrem senem et inermem, omnis sanctitatis gratia amantissimum ! O crucis virtutem admirabilem, cujus caractere tam ipse Pater beatus, quam cæteri cum eo stantes et vexillum insigniti erant ! O Sanctissimum Bernardinum, cujus imago in eodem vexillo depicta, nomen Jesu sua manu Turcis ostendebat, terrebatque ! Penset hic V. P. quanta fuerit lætitiâ ipsi beato Patri, quanta fuerit Turcis mœstitiâ, quanta confusio, quantumve damnum, de quo etiam magis inferius dissertur. Sed hic jam præcipue notandum est, quod quum Turcæ sint animosissimi et bellicosi, nullique cedere volentes ex eorum contumaci superbia, cogeantur tamen a facie beati Patris fugere, eo quod, secundum quod ipsimet postea fassi sunt, videbatur eis, quod a facie ipsius viri tam lucidi ac radiantes radii solis exirent, et in facie eorum repercuterent, quod nullatenus sufferre valerent ; sed neque vexillum, quod eis plenum radiis solis apparebat : ideo a facie beati Patris aufugiebant. Aliqui tamen, piissime Pater, variant circa hanc captionem bombardarum ; nam aliqui dicunt, ut hic posui, videlicet Turcas de una ad aliam bombardarum stationem fugientes, ex singulis divisim fuisse expulsos, ut dictum est. Alii dicunt, quod quum Turcæ vidissent, Patrem cum infinita armatorum multitudine flumen contra eos transire, ac ipsum, juxta fossata stantem, eos invasurum cum tanta multitudine, vexillo erecto, quum in veritate adhuc non essent duo millia, omnes simul territi... *Reliqua desiderantur.*

348 *Dammum mutilatæ epistolæ resarcire potest bulla Calixti III data kalendis Decembris ad regem Æthiopie, ut et ipsum ad bellum sacrum animaret.* In ea quidem, ait Pontifex (1), pugna Turcorum circiter viginti quatuor millia cæsa, totidem in fuga defecerunt, sese mutuo occidentes : castra incensa, bombardæ captæ circiter trecentæ, balistarum innumerabilis copia, machinæ ad navigia per montes traducenda, instrumenta fabricata ad populos transvadandum, signa militaria, et ex sexaginta quatuor navigiis, quæ super Danubio retinebat, viginti capta apud nostros sunt. Ipse vero Turcus, modo dux tanti exercitus, re male gesta, needum superbiæ modum statuens, quum ad Sophiam urbem pervenisset, in rabiem versus, quamplures ex propinquis suis sine causa sua manu peremit. Quidam vero despotus in provincia Servie, nostris gentibus adhærens, multos exploratores misit, qui diligenter perquirerent, ubi Turcus ipse sese recepisset, multisque ex illis redeuntibus, idemque referentibus, nihil certi de illius vita compertum esse potuit. Opinamur, vel ipsum cæsum ; vel forte perterritum, in aliquas latebras se recepisse. Id tametsi multi referant, non tamen litteris dilecti filii nostri Joannis de Capi-

et spolia optima referuntur

F

(1) Raynaldi Cont. Baron. ad an. 1433, § XLVII.

A strano, Ordinis Minorum professoris, qui omnibus rebus interfuit, facti sumus certiores. *Postrema Pontificis verba ita interpretari nos oportet, quasi ad hoc usque tempus Calixto non constaret de sorte imperatoris Turcarum: id enim ex epistola S. Capistrani, infra citanda, concludere necesse est. Imo Joannes de Thwrocz, Hungarus coævus, in Chronica suæ gentis, quam ad annum 1464 perduxit, incertus hæret, quid de Mahumete II post stragem Nanderalbensem actum sit. En verba (1): Qualiter autem Cæsar ipse (magnus Turca) profundis ejusdem noctis sub tenebris, castro de sub eodem, fuga lapsus sit, pro comperto habet dicere nemo: ad laudem tamen Dei et cæsaris ejusdem confusionem sufficit, quod cunctis bellicis spoliatus apparatibus, omnibusque machinis et cæteris tormentorum generibus, quas et quæ illuc advexerat, relictis, immensam suæ gentis post cædem propriam in patriam rediit. Sed et in posterum hujus castri memoria, per quempiam sui in præsentia facta, grata ei fuit numquam.*

B Quidam tamen de ejusdem cæsaris fuga ita dixere: quod videlicet ipse cæsar, fervente atrociori bello, dum suos ad certamen cogeret, sagitta in pectore fuisset vulneratus, cecidissetque mox semivivus; ac sui eum rapientes, inter manus ad tentoria detulissent, etc. *Ex hisce liquet, diu incertam remansisse sortem Mahumetis II; adeoque Calixtum nihil certi haurire potuisse ex litteris S. Capistrani.*

§ XXXI. Confutatur calumnia vanæ gloriæ, S. Joanni Capistrano impacta.

Objecta vanæ gloriæ accusatio S. Capistrano

Venimus nunc ad capitalem criminationem, S. Capistrano objectam a multis, præsertim ab promotore fidei, dum de Sancti canonizatione quæstio haberetur. Nempe accusatur, quasi, omisso Joannis Huniadis nomine in epistola, ad Calixtum Papam ipso die victoriæ Nanderalbensis scripta, uni sibi triumphî gloriam arrogare tentasset. Prosper Lambertini, seu Benedictus XIV, in suo opere de beatificatione et canonizatione Sanctorum lib. II cap. 42 num. 1, adducit Æneam Sylvium, postmodum summum Pontificem, nomine Pium II, qui occasione victoriæ, a christianis adversus Turcas reportatæ, hæc scribit in libro de Europa cap. VIII (2): Auctores victoriæ tres Joannes habiti; legatus Cardinalis (Joannes de Carvajal), ejus auspicio res gesta est, Huniades et Capistranus, qui prælio interfuere. Verum neque Capistranus Huniadis, neque idem Capistrani Huniades mentionem fecere in eis litteris, quas de obtenta victoria, sive ad Romanum Pontificem, sive amicos scribere: per suum quisque ministerium Deum dedisse christianis victoriam affirmavit. Avarissima honoris humana mens: facilius regnum et opes, quam gloriam partitur. Potuit Capistranus patrimonium contemnere, voluptates calcare, libidinem subigere; gloriam vero spernere non potuit. Dicat forsitan aliquis, non suum illi

honorem curæ fuisse, sed Dei; qui per pauperes et inermes rem christianam salvare voluerit: cedimus huic assertioni, quamvis et Huniades ministrum se victoriæ, non auctorem dixerit. Idem judicium protulit Æneas in sua Historia Bohemica cap. LXV (3): Huniadis, ait, et Capistranus huic bello interfuere, uterque rem gestam scripsit; neque alter alterius mentionem fecit; alteruter solidam sibi rei gestæ laudem usurpavit. Ingens dulcedo gloriæ, facilius contemnenda dicitur, quam contemnitur: spreverat Capistranus sæculi pompas, fugerat delicias, calcaverat avaritiam, libidinem subegerat; contemnere gloriam non potuit.

350 Fuerunt hæc, ait Prosper Lambertini l. c., strenue a Petro Francisco de Rubeis, olim Fidei promotore, opposita dum agebatur de fama sanctitatis tum Dei servi, nunc Sancti Joannis de Capistrano. A postulatores responderi potuisset, Pium Papam II nequaquam existimasse, dicti viri sanctitati substantiale aliquod præjudicium fuisse allatum ex prædictis, quas fecerat, animadversionibus. Citat dein Æneæ librum, Historiam rerum ubique gestarum cap. I, in quo dicitur: Paucis post diebus obiit Joannes Capistranus, inter divos ex hominum opinione relatus: quibus ex verbis monstratur, sanctitatis famæ detractum non fuisse apud Æneam, ex eo, quod Sanctus noster aliquid gloriæ in victoria Nanderalbensi sibi adscripserit. Ut verum fatear textum citato loco indicatum non reperi: neque ad excusandum, si quid est navi, S. Capistranum undequaque aptus mihi videtur: quamvis enim ex communi opinione Sanctis adnumerandus esset, fieri potuit, ut curiosiores indagatores talem quandoque culpam inveniant, quæ licet vulgus lateat, tamen solemnem canonizationem merito impedire debet. Mallem igitur ex Æneæ scriptis alium producere textum, quem supra num. 192 citavimus, ex quo manifestum fit, scriptorem judicium pristinum omnino emolliisse: Quamvis, inquit, nonnulli gloriosum hominem jactatoremque sui ex rumoribus accepisse mercedem dicerent, quibus placere magis, quam Deo studeret. Sed sunt iniqui iudices, qui non in melius, quæ occulta sunt, interpretantur; quando quæ patent, omnia bona vident. Hisce videlicet verbis delet omnino Æneas, quæ temere alibi scripserat, quæque, Ænea duce, alii rescripserunt. Cæterum causæ Capistraniæ postulatores alium adhibuerunt modum ad detergendam labem, Sancto inspersam: nempe allegando ipsam epistolam, causam et fundamentum totius criminationis, in qua Joannes Huniades appellatur Turcarum terror et fortissimus christianorum propugnator; quæ laudes abunde indicant nihil invidiæ in animo Sancti viri insedissee. Ipse dein Calixtus in Bulla, anno 1457 edita, quum solemniori ritu festum Transfigurationis Christi celebrandum indiceret, in memoriam partæ victoriæ Nanderalbensi, dicit, partam (victoriam), præsentē pariter quondam Joanne de Capistrano, Ordinis FF. Minorum professore, viro optimo, et meritorum apud Deum et homines eximio, et nomen Christi Jesu, in quo salus nostra con-

AUCTORE
J. V. H.

ab Ænea Sylvio, renovata a Fidei promotore,

E

F

(1) Schwandtner. Scriptt. Rer. Hung. tom. I, pag. 272. —

(2) Opera. pag. 403. Edit. Basil. — (3) Ibid. pag. 138.

sistit.

AUCTORE
J. V. H.

refellitur im-
primis ex epi-
stola ipsius
Sancti

sistit, fiducialiter et assidue cum omni populo circumsepto, voce unanimi invocante. *Atque hinc concludit laudatus Prosper Lambertini*, non obstaré, nec obstaré debere sanctitati aut famæ sanctitatis alicujus servi Dei, si aliqua de eo ab auctore, licet gravi, scripta fuerint.

351 *Sed hæc omnia enucleatius evolvenda sunt : proindeque ante omnia producendæ sunt epistolæ, quæ causam accusationis dederunt. Igitur ipso die partæ victoriæ Capistranus sequentes ad Calixtum misit litteras* (1) : Beatissime Pater, post pedum oscula beatorum, gaudium et exultationem. Gloria in altissimis Deo, a cujus misericordia provenit, quod non sumus consumpti : in tanta enim eramus tribulatione atque in tantis angustiis constituti, ut omnes putaverint non posse amplius resisti Turcarum potentiæ : atque ipse dux Huniades, revera Turcarum terror et fortissimus christianorum propugnator, judicaverit deserendum esse castrum Nanderalbæ. Ita enim fortiter et incessanter expugnabant arcem ferissimi Mahumetani, et tot machinis muros diruebant, adeoque terribiliter contra nostros pugnant, ut jam vires nostræ defecerint, et præcipui milites fuerint consternati. Sed in medio tribulationis vivificavit nos Dominus; nam ex urbe expulsi, quum dolose recederent fortissimi inimici, ut nostris exeuntibus pararent insidias, etsi D. Huniades jussu, ne ullus ex nostris militibus castrum exiret; non curaverunt tamen de præcepto ejus cruce signati, sed irruentes in hostes, in magno se posuerunt periculo. Ego vero minimus V. S. servus, quum illos ex muris revocare non possem, in campum prodivi, et hinc inde discurrens, modo revocabam, modo animabam, modo disponebam, ne ab inimicis circumdarentur. Et tandem Dominus, qui tam bene salvare potest in paucis, quam in multis, dedit nobis misericorditer victoriam, et fugere fecit immanissimum Turcarum exercitum, et nostri omnia illorum obtinuerunt tormenta et machinas diabolicas, quibus totam christianitatem putabant sibi subicere. Exsultat ergo V. S. in Domino et offerre illi jubeat laudem, gloriam et honorem, quia fecit mirabilia magna solus. Non ego inermis et inutilis servus, aut pauperes et rudes cruce signati, V. S. servi, potuimus nostris viribus hæc facere. Deus Dominus exercituum fecit hæc omnia: illi gloria in sæculorum. Hæc scribo breviter et raptim, defessus, rediens ex pugna; cito scripturus magis distincte, quæ facta sunt in particulari. Ex Nanderalba, in festo S. Mariæ Magdalænæ, ipso die gloriosissimæ victoriæ.

et Huniades,

352 *Joannes Huniades non quidem ad Calixtum Papam epistolam suam direxit, sed ad regem suum. Scripta est Sabbato proximo ante festum B. Jacobi Apostoli, anno 1456, signato littera dominicali C, adeoque die xxiv Julii, seu biduo post partam victoriam. Est vero tenoris sequentis* (2) : Serenissimo principi et domino D. Ladislao, Dei gratia Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiae etc. regi, Austriæ quoque et Styriæ duci, neenon Moraviæ marchioni, domino nostro gratiosissimo, eximiae vestrae serenitatis fidelis procurator, Joannes de Hunyad,

comes Bistricensis. Serenissime princeps, domine noster gratiosissime, post servitorum meorum humillimam recommendationem. Perprius etiam scripsisse recolimus, quomodo et qualiter imperator Turcorum cum qualibus injuriis hoc castrum Nanderalbense obsederat, ut numquam talia ingenia oculi hominis viderint, nec animus hominis cogitare potuisset. In tantum enim castrum vestrae serenitatis cum bombardis destruere fecit, usque ad terram simul cum fossato, quod ipsum castrum non possum dicere castrum, sed campum. Nos enim cum nostro proprio capite fuimus in ipso castro ab initio et etiam tempore expugnationis, et nunc sumus. Tandem acto * et destructo ipso castro, ipse imperator Turcorum post horam vespertinam, feria quarta *, incipiens circa ipsum castrum pugnam manualet, vulgo sturmam *, incepit in tantum, ut per totam noctem, et feria quinta usque ad horam prandii duraverit, ita ut duabus vicibus cum ipsis Turcis in ipso castro, facie ad faciem, pugnaverimus, sicut in uno campo propter factionem et destructionem muri, quos semper vicinus, Deo concedente. Tandem contra ipsos Turcos, Deo auxiliante, extra irruimus et insurreximus, quod ipsum imperatorem Turcorum de sub castro prædicto et campo ejecerimus, tamquam debellatum; etiam quod bombardas suas, Deo concedente, obtinuerimus : cum ipso quoque feria quinta ante sero pugnam habuimus. Tandem ipse imperator Turcorum de nocte confuse et cum magna verecundia abinde in fugam se convertit.

353 Itaque numquam alias imperator Turcorum in tanta destructione fuit, sicut nunc est, et in tanta verecundia, quod in chronicis non legitur. Sciat etiam vestra serenitas, quod major pars peditum suorum est debellata; alii etiam capitales et principales homines sui manserunt sub hoc castro interfecti. In hominibus et familiaribus magnum damnum habemus per ipsos inimicos. Pro eo ita sciat vestra serenitas, quod ad præsens ipse imperator Turcarum tam maxime est destructus et confusus, ut si contra ipsum insurgerent christiani, prout motum erat, ex tunc, Deo concedente, totum regnum Turciæ obtinere possent valde leviter, quia omnem suam potentiam amisit sub hoc castro. Perprius enim ante prædictam pugnam, cum galeris pugnam habuimus in aqua; ex quibus galeris quam plures obtinuimus : quæ enim ex ipsis remanserunt, dum contra ipsas, prædicta feria quinta, pugnatu videbamur, mox sese in fugam converterunt, et de eisdem salientes, igne comburi fecerunt. Licet etiam vestra serenitas omnibus scripserit, exercitualmente penes nos pro defensione regni vestrae serenitatis venire; sciat tamen vestra serenitas, quatenus penes nos solum fuerunt homines cruce signati et Joannes de Korogh*. Proinde petimus vestram serenitatem diligenter, quatenus velit mittere unum servum fidelem et certum hominem Teutonem, qui videat destructionem et factionem castri prædicti vestrae serenitatis, deque ipso quoque castro vestra serenitas nos informet, quid sumus de eo facturi, quia

* fracto ?

* XXI Julii

* sturm, storm, assultus.

qui Deo refert victoriam,

* Borogh ?

(1) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 371. — (2) Pray. Annal.

regum Hung. tom. III, pag. 180.

A non possumus dicere esse castrum. Nos quoque prompti et parati sumus illam fidelitatem vestrae serenitatis observare, quam promissimus et nunc promittimus. Datum in Nandoralba, sabbatho proximo ante festum B. Jacobi Apostoli, anno Domini MCCCCLVI, die XXIV Julii.

per cruce signatos partam

354 En duæ epistolæ, fundamentum criminacionis Æneæ Sylvii, quem dein multi secuti sunt, ita ut plerisque res confecta videatur (1). Equidem in neutra epistola captationem inanis gloriæ deprehendo. Quod ad Capistranum spectat, victoriam, instar miraculi habet, eamque Deo refert acceptam. Dicit quidem desperasse Huniadem, ipsum nempe revera Turcarum terrorem et fortissimum christianorum propugnato-rem, sed id facit, ut monstret, victoriam non humana ope, sed Dei auxilio relata fuisse. Certe S. Capistranus ne vel minimam gloriæ particulam sibi vindicat. Huniades expresse scribit, penes ipsum solum fuisse homines cruce signatos, adeoque iisdem post Deum victoriam deberi. Ipsa vero eruptio cruce signatorum extra castrum, quam severissime prohibuerat Huniades, decretoria fuit : sed eandem nec ordinavit Capistranus nec probavit : sed, ut dicit, quum cruce signati præceptum Huniadis non curarent, ipse eos imprimis revocare tentavit, quod quum minus succederet, tunc in campum prodivit, et ex necessitate factus imperator, quod potuit, præstitit ad malum aver- tendum et præcavendum ab insidiis structis. Ipse etiam Æneas, ut monstravimus supra num. 295, fatetur, Sanctum conatum fuisse cruce signatos ex acie revocare; sed quod factum erat, impedire nequivisse. Forsan sincerior esse potuisset Huniades fatendo, se invito, cruce signatos extra castrum in Turcas erupisse : sed id fatetur Capistranus, adeo ut omnis gloria in Deum, victoriæ auctorem redundet : imo laudat Huniadis prudentiam, eruptionem impedi-entis, quoniam paratas sciebat insidias. Dein non aliud in sua epistola retulit S. Capistranus, quam quod Joannes Tagliacotius scripsit litte- ris, supra relatis ad S. Jacobum Picenum, quibus certe omnis triumphus gloria soli Deo adscribitur. Tandem nihil invidiæ inter Capi- stranum et Huniadem fuisse, habemus ex rela- tione mortis Huniadis, cui fideliter ad exitum usque adstitit Sanctus noster, ut infra latius ostendemus. Quod porro neuter aliquid dicat de Joanne Carvajal, Cardinali Legato, criminan- dum non est : ipse enim procul, scilicet Budæ, agebat : si quid humani victoria habuit, ab impetu cruce signatorum repetendum est, qui profecto nulla ratione Cardinali Legato attribui potest. Ex hisce constat, Æneam Sylvium au- diendum non esse, quando sive Capistrani, sive Huniadis inanem gloriam criminatur.

alteris ad Pon- tificem litteris,

355 Simile iudicium, recitatis utrisque litte- ris, protulit Georgius Pray in Annalibus regum Hungariæ (2). Non video, inquit, quid ea in re Capistrano fraudi esse possit, quando di- sertis verbis, manifesto numinis auxilio eam victoriam adscribit, et Hunyadis crebro, nec sine laude, qua præstantissimus vir ornari poterat, meminerit; ac uterque communicatis inter se consiliis, ad regem pontificemque non modo belli initia ac progressionem, sed etiam exitum bona fide diligenterque, ut narratum

est, perscripserit. De Cardinali autem nullam fieri mentionem, mirum videri non debet, quod ad eum, qui belli tempore Budæ excubarat, nulla gestarum rerum pars omnino attineret. *Intimæ amicitia, quæ utrumque Joannem con- junxit, testimonium suppeditat altera ad Calix- tum Papam S. Capistrani data epistola, in qua particulatius victoriæ Nanderalbensis fructus recenset* (3): Beatissime Pater, ad pedum oscula beatorum, obedientiam humillimam et devo- tam usque ad mortem crucis et supplicii sæ- vissimi cujuscumque. Quia ubi aliquid deficit, locum habet jus supplementi; ideo quod non potui primo aspectu comprehendere in die gloriosæ victoriæ D. N. Jesu Christi, auctori- tate V. S. et ministerio paucorum, certe vivi- ficæ crucis caractere insignitorum, divinitus nobis præstitæ, postea tamen habita clariori notitia, etsi indescriptibilia sint, machinæ, instrumenta, et terribilia ingenia, quæ para- verant, currus ad deferendas bombardas, rotæ ferreæ, rotæ ligneæ ad transferendum naves et cymbas per montes et colles, ad transva- dandum gentes, ad spolia regni Hungariæ, quod tamen Deus eis non permisit : ecce tamen ea, quæ sigillatim describi possunt, nunc suppleo, non vacans ornatui, sed sim- plici veritati. Nam ubi dixi, multa millia ex eis interempta sunt, illustr. D. despotus, qui licet cum nostra fide non concordet, secun- dum intentionem tamen V. S. conveniens contra Turcas, nobiscum est, nuntiavit pridie reverendiss. D. Legato et mihi, quod ultra viginti quatuor millia in die belli nece perie- runt : et a certo tenere se asserit, quod toti- dem et ultra in itinere defecerunt, semetipsos inter se trucidantes, sicut tempore Gedeonis; et non nisi divino iudicio ipse princeps Tur- carum cum suis intimioribus, qui remanse- rant, bellatoribus, postquam ad Sophiam stu- pida fuga devenit, intendens suos ministros, qui supererant, compescere, ne ultra per- transirent, manu propria et suorum carnifi- cum plurimos interemit.

356 Superaddit etiam ipse despotus, quod principalis Vayvoda, vices gerens ipsius dam- natissimi Mahumetis, magni Turcæ, qui præ- sidebat in Scythia, ubi est auri fodina, quæ erat, et de jure pertinet ad ipsum despotum, capite minutus sit gladio ipse et uxor ejus ab his, qui jure subesse dicuntur despoto: tenent tamen adhuc sui castellani quinque castra, quæ auxiliante Domino, recuperare sperat, favore tamen et præsidio V. S. et R. D. late- ralis vestri Legati. Ultra hæc etiam nuntiat ipse despotus, quod quum quadraginta explo- ratores miserit, ad exquirendum, quid de im- manissimo Turca acciderit, quum jam quarta pars redierit, et omnes testantur quod om- nem diligentiam adhibuerint, nihil certi de sua vita percipere potuerunt; ex quo ipse des- potus vehementer opinatur, ipsum esse mor- tuum: utinam ita sit! Scripseram, B. P., quod in primo nostro congressu quadraginta qua- tuor galeas numeraveram, et ita fuit: sed postea, clariori veritate comperta, sexaginta quatuor reperimus numeratas; ex quibus pe- nes nos adhuc viginti septem reservantur, computatis parvis cum magnis. De multitu-

quibus particu- latius victo- riam

F

(1) Michaud. Hist. des Crois. tom. IX, pag. 14 et seq. Edit. Brux. 1841. — (2) Tom III, pag. 183. — (3) Wadding. Ann.

tom. XII, pag. 372.

AUCTORE
J. V. II.

dine autem exercitus armatorum, etsi multi asserant, quod fuerunt centum viginti millia; reverendiss. tamen D. Legatus, postquam discursum habuit una mecum pro majori parte spatii, in quo malignantium exercitus locabatur, judicavit, quod verisimiliter centum quinquaginta millia esse potuissent in signis tantorum castrorum. Scripseram in secundis litteris de triginta duabus bombardis, quia tunc plures non videram, postea tamen omnibus computatis parvis cum magnis, ultra trecentas reperimus, et de pixidibus, quæ manu exploduntur, et in partibus nostris vocantur scopettæ, de repertis numerum non habemus, quia multæ occultatæ sunt. Pater B., quia Justiniana lex dictat: « Nihil videtur actum, quum aliquid superest agendum; » idcirco ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis populi christiani: ecce nunc tempus implendi desiderium V. S. ut progrediamur, nedum ad recuperandam Græciam et Europam, sed ad recuperandam Terram sanctam Hierusalem: quod Deus omnipotens præstabit faciliter, si a concepto sancto desiderio V. S. non cessabit. Hoc unum piissimum a piissima V. S. et in fide zelantissimo R. D. Legato vestro benigne concedatur, ut tantummodo de Italia duodecim, vel decem millia saltem, equitum, armatorum more Italico vestris stipendiis transmittatis: qui si per sex continuos menses cum vestris devotis filiis cruce signatis et cum istis illustribus principibus, prælatis et baronibus hujus regni Hungariæ nobiscum in exercitu perseveraverint, speramus tantum de bonis paganorum acquirere, quod abunde in posterum per tres continuos annos aliis expensis non indigebimus, sed eorum spoliis omnes nostros exercitus implebimus abundanter.

describit Capi-
stranus,

357 Ecce idem D. despotus vehementer affirmat, quod magis in præsentiarum augmentare possimus fidem christianam, paganosque deprimere cum decem millibus bellatorum, quam aliis temporibus cum triginta millia quivissemus. Ecce accedunt ad hoc desiderium R. D. Legati ardentem omnes isti, qui pro Christi nomine et pro obedientia V. S. ac devota reverentia, crucis vivificæ characterem suscipiunt. Etsi vero ita placuerit Altissimo, quod de medio sustulerit a nobis illustrissimæ memoriæ pugilem invictum, sanctæ fidei catholicæ hostibus formidabilem defensorum, D. Joannem de Hunyad, ex hac jam vita delapsus xi mensis hujus ex peste, substituit tamen nobis non imparem sibi virum, Nicolaum de Huylack, sub cujus dominio valido et potenti ipse idem Joannes cum quinque vel sex equis suam militiam inchoavit. Est namque idem ipse Nicolaus princeps illustris, in magnificentia excellens, in consilio providus, in gerendis cautus, virilis animi, in fide fervens, in V. S. obedientia humilis, sui honoris æmulator et magni zeli, potens in opere et sermo, qui inter alios principes, prælatos et barones hujus regni de principalioribus reputatur, et de eo gerunt magnam expectationem, et famam laudabilem sibi attribuunt universi, secundum quod officium in hoc regno hereditarie possidet in banatu. Nunc ergo,

Pater Beatissime, sollicitandi sunt de novo reges et principes christiani: dum fornax ebullit, coagulandum est aurum; dum debilis est hostis et fervor viget in populo christiano, excitanda sunt arma bellica contra perfidos infideles. Vestra igitur Sanctitas jam ad beneplacitum imperet, quid agendum. Quam dignetur Altissimus conservare Ecclesiæ suæ Sanctæ per tempora longiora. Ex Salankemen MCCCCLVI, xvii Augusti. *Et ex hac epistola elucescit mira Sancti nostri humilitas: nullo vel levissimo verbo indicat, se in victoria habuisse partem qualemcumque; ac similiter iterum laudat Joannem Huniadem, cujus obitum notum facit Pontifici. Habemus igitur in hisce litteris novum argumentum, quo monstretur in animo viri sanctissimi non delituisse aliquem sive superbiam sive invidiam sensum. Quod porro luculentius ostendetur, quando de obitu Joannis Huniades num. 366 agemus.*

358 *Et vero ipse Calixtus Pontifex, respondens ad litteras, a Capistrano missas, non tam ex hujus, quam ex Legatorum suorum relatione didicisse se dicit, quantam in Nanderalbensi victoria partem habuerit Sanctus. Hæc enim habet (1):* Dilecte fili, salutem et apostolicam benedictionem. Non dubitamus, quin ad consequendam hanc gloriosam contra Turcos victoriam devotio tua verbo ac opere magnum adjumentum præstiterit: sic enim ex relatione multorum, et imprimis Legatorum nostrorum, quos illic habemus, sæpe intelleximus. Quare quum Deo omnipotenti, largitori tanti muneris sempiternas gratias habeamus, tuum quoque in hoc fervens studium merito commendamus, cujus opera et animi fidelium ad resistendum sunt confirmati, et cætera facta sunt, quæ privatim et publice profuerunt. Habebis horum benefactorum tuorum verum remuneratorem Deum, cui hæc fiunt, nosque tanti operis numquam erimus immemores. Hortamur autem devotionem tuam, et ex corde requirimus, ut constanter in incepto perseveres, et nunc maxime ad communem salutem suscite spiritum tuum; quum Redemptor noster misertus populi sui præbuit se ducem victoriæ, datque amplissimam facultatem renovandi in his partibus nominis sui sancti, unde illud barbarorum impietas sustulerat: nec cesses dies et noctes assistere dilecto filio nostro Joanni, S. Angeli diacono cardinali, apostolicæ sedis Legato, ac sancta opera ejus zelo tuo juvare; hortari gratia Christi, tibi cœlitus data, prælatos, barones, nobiles ac totius regni Hungariæ populos, ut sequantur crucem Jesu Christi, quam ad vos misimus, instent hosti jam victo ac perturbato, offerantque Altissimo plenum perfectumque hoc sacrificium, quod tale factum est, ut paritum sit regno prædicto et cunctis fidelibus perpetuam securitatem. Nos autem sine intermissione operamur, quod possumus, jamque ad orientales partes ab ultima die Maji elapsi, ut antea obtulimus, Legatum cum classe nostra emisimus, qui navigationem prosequitur, daturus terrestri exercitui summam prosequendæ victoriæ occasionem. Hortamur quoque in dies per litteras et nuntios nostros omnes principes et potentatus fideles,

nihil sibi gloriæ arrogat.

(1) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 374.

A qui ubique aliquid posse videntur, ut, ex quo Deus iter salutis aperuit, exsurgant potenter ad conterendum penitus infidele genus: in quo, dilecte fili, cooperare nobiscum, quod potes. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem anno MCCCCLVI, viii kal. Septembris (xxv Augusti) pontificatus nostri anno II.

Calixtus Papa, innovato festo Transfigurationis

359 Aliis dein litteris, datis xvi kal. Octobris (xvi Septembris) Pontifex potestatem S. Capistrani circa spiritualia ampliat, simulque aliqua in mandatis dat pro nobili viro, comite Joanni Vayvoda, seu Huniade, cujus hactenus mortem ignorabat (1). Ut porro portentosæ victoriæ perennis exstaret in Ecclesia memoria, Papa Calixtus instituit, seu potius innovavit festum Transfigurationis, celebrandum in toto orbe die vi Augusti, quo nuntium victoriæ accepit. Bullam institutionis refert Raynaldus in continuatione Annalium Baronii ad annum 1457 § LXXIII. Ast in hoc variant scriptores, quod aliqui primævam ipsius festi institutionem, alii ritum solummodo solemnioris festi, jam ante instituti, Calixto adscribant. Waddingus variis argumentis evincere conatur, festivitatem ipsam a Calixto occepisse, et si qui citantur scriptores, Calixto antiquiores, eosdem interpolatos pronuntiat (2). Verum Edmundus Martene in suo Tractatu de Antiqua Ecclesiæ Disciplina in divinis celebrandis officiis (3), longe antiquiorem Calixto hanc festivitatem monstrat, tum ex Eldephonsi episcopi libello (4), ex quo habemus, olim tres die Transfigurationis dominicæ Missas in Hispaniarum Ecclesiis celebratas, perinde ac in Natali Domini, præceptamque fuisse omnibus christianis illa die communionem: tum ex Wandelberti Martyrologio, ubi de eadem solemnitate agitur his versibus: « Idibus octavis mortem passuri crucemque Christi sancta caro ætheream dedit ante figuram. »

Præterea in vetusto Missali insignis Ecclesiæ Turonensis, ante annos 800 manu exarato, reperitur idem festum cum Missa « In vigilia Transfigurationis. » Sed et Petrus Venerabilis in Statutis de festo Transfigurationis loquitur, tamquam de festo antiquo, et passim cum summa solemnitate celebrato: nam postquam statuit, ut eodem modo recolatur, quo Purificationis B. Mariæ festum; rationem sui statuti reddens, quia, inquit, « nulli alii diei solemnitati inferior dignitas, et antiquus et modernus multarum per orbem Ecclesiarum usus, quæ non minore, quam Epiphaniam et Ascensionem Domini honore jam dictæ Transfigurationis memoriam recolant (5). » Unde præposterus omnino videtur zelus Pothonis, Prumiensis presbyteri, qui in libro III de Domo Dei improbat celebrationem festorum SS. Trinitatis, Transfigurationis et Conceptionis B. Mariæ (6). Transfigurationis porro solemnitas non solum apud Latinos celebris exstitit, sed etiam apud Græcos, utpote cujus mentionem faciunt eorum Menologium hac die et constitutio Emmanuelis imperatoris, quæ reperitur apud Theodorum Balsamonem in Nomocanone Photii Tit. VII cap. 1. Hactenus Edm. Martene.

360 Insuper Calixtus Papa ratus, tempus advenisse confringendæ Turcicæ potentie, omnes principes christianos hortatus est, ut, compositis domesticis discordiis, conjunctisque viribus, in communem christianitatis hostem irruerent, et Ecclesiam Dei ab omni deinceps metu liberarent. Verum torpebant omnes fere christiani principes, neque auxilium aliquod efficax magnopere expectandum erat. Exarserant inter Fridericum imperatorem et Ladislaum, Hungariæ regem, inimicitie; quia videlicet Ladislaus rex ex cæsaris tutela vi et dolo subductus fuerat, et in apertum bellum prorupisset controversia, ni Calixtus, anathemate intentato, eos ad pacem qualemcumque adegisset. Querebantur insuper Ecclesiæ Germanicæ jura sua læsa, et Moguntinus archiepiscopus (is erat Theodoricus de Erbach) ægre ferens ab eo subsidiariam pecuniam pro bello sacro cogi, ausus est a Pontifice ad futurum concilium provocare (7). In Gallia nihilo melius res procedebant, ut queritur Calixtus: Ex ipso, inquit (8), regno Franciæ quod præcipuum est inter christianos, parum vel nihil fructus sentitur; neque crucesignari, imo nec prædicatam cruciatam, sed solum, ut E ajunt, de decima colligenda dolemus et vehementer dolemus. Quin et ipsam decimarum collectionem favore regio non magnopere fultam fuisse, habemus ex iis, quæ supra diximus num. 270, de decimis Burgundicis (9). Angliam agitabant et turbabant nimis factiones domesticæ Lancastriensium et Eboracensium, ut inde adiutorium aliquod sperare liceret (10). Hispania suos habebat Sarracenos seu Mauros, quibus necdum plene debellatis, alio mittere suos milites non poterat. Lusitania tamen exercitum in Italiam destinaverat, sed obstantibus Italicarum civitatum motibus, domum suos milites revocare coacta fuit (11). Non est, ut hæc omnia latius evolvamus, quoniam ad Acta S. Joannis Capistrani non pertinent, utpote quæ post ejus obitum acciderint. Unum sufficiat addidisse ad monstrandum socordiam christianorum principum, nempe eo devenisse Pium II, Calixti III successorem, ut, ad sartam tactamque conservandam fidem catholicam, consilium inierit convertendi Mahumetum II ad Christum, et in epistola bene longa, demonstrata inanitate Corani, christianæ religionis veritatem ostendit, F eique promittit imperium felix, diuturnum, lateque propagatum. Epistolam integram exhibet Raynaldus sub anno 1461 § XLIV. Sed de his satis.

AUCTORE J. V. H. in victoriæ monumentum, principes ad bellum sacrum excitat.

§ XXXII. Obitus Joannis Huniadis seu Corvini, cui assistit S. Joannes Capistranus.

Ingentes spes, quas, ut mox vidimus, principum recordia fefellit, excitaverat parta ad Nanderallam victoria: quæ tamen ipsæ brevi elanguere obitu utriusque ducis, videlicet Joannis Huniadis seu Corvini et Joannis Capistrani. Et quidem Huniades diem suum clausit xi Augusti, contracto lethali morbo ex barbarorum

Spes, ex victoriæ conceptas, obitus

(1) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 374. — (2) Ibid. pag. 378. et seq. — (3) Pag. 575. Edit. Lugd. 1706. — (4) Migne. Patrol. tom. CVI, col. 886. — (5) Ibid. tom. CLXXXIX, col. 1027. — (6) Biblioth. max. Patt. tom. XXI, pag. 502. — (7) Raynald. Cont. Baron. an. 1436 § XL. — (8) Ibid. § XLIII. — (9) Cfr

Octobris Tomus X.

Hist. de l'Egl. Gall. tom. XXI, pag. 23. Edit. Paris. 1827. — (10) Lingard. Hist. d'Anglet. tom. V, pag. 184 et seqq. Edit. Lovan. 1828. — (11) Mariana. Hist. de Españ. tom. VII, pag. 310. Edit. Valent. 1791.

AUCTORE
J. V. II.

cadaveribus, quæ intolerabilem ac pestiferum exhalabant factorem. Ejus obitum describit Bonfinius, Rer. Hungaricarum Decade III, lib. VII (1): Ne quid, *ait*, utriusque ducis felicitati posset adjici, ne multis quidem post diebus, divina utrumque benignitas non modo mortali, sed cœlesti quoque gloria donavit. At Corvinus id prius assecutus est, quippe qui longo intolerabilique labore belli defatigatus, in æstuantissimam febrem incidit, qua paucis diebus absumptus est. Medicorum jussu, quorum adminicula cuncta irrita fuere, in Semlyn oppidum amici contulere; ubi cœli benignitate se corpusque multo facilius a languore redimeret. Aderant filii duo, Ladislaus, feroci animo et robusto corpore juvenis, et Mathias, adolescens divino ingenio et præstanti indole præditus; item cognatorum et amicorum numerus non mediocris. Capistranus a latere non discessit. Sæviti ipsa febris in dies, et nulla medica arte sævitiam remittit: desperatur viri salus et medicorum eluditur opera. Capistranus demum Corvinum hortatur, ut quando divinæ fortasse tempus vocationis instaret, testamentum edat, humana disponat, salutem consulat, et, quæ ad animi emigrationem pertinent, veluti sacra munia jubent, cuncta paret, ne minus nunc, quum opus est, quam olim industrius et prudens sibi esse videretur.

imprimis Jo-
an. Huniadis
intercepit,

362 Arrisit ad hæc vir ille fortissimus, et pia patris consilia commendavit, se tamen cuncta multo antehac disposuisse, respondit: ignavum et imprudentem illum reputavit, qui ad extremum vitæ, ut sui compos præ formidine mortis nemo esse posset, officia ista distulerit. « Ne me, » inquit, « velim usque adeo incautum et imprudentem, Capistrane, putes, ut quæ probe suades, hæc ad mortis agonem et tempus emigrationis ipse distulerim: multo ante hæc cuncta constitui; jam diu, quæ ad emigrandum facerent, comparavi; testamentum diu condidi, et quid liberis et amicis, quid diis immortalibus * legandum sit, sat bene, ni fallor, pro facultatum copia provisum existimo. Curam salutemque animi mei nequaquam liberis delegandam esse censeui: pro facultate nonnulla templa fundavi, erogavi in pauperes, quæ humanitas et pietatis ratio jusserat: et ad peragendum, quod instat, iter, viaticum quoque mihi comparatum, firma constansque fides, et spes ingens: item et tot accepta pro fide orthodoxa vulnera laboresque, et præsertim divina mihi toties explorata benignitas et præsentia me sperare jubet: haud inscium, Corvinum, in hac misera vita mortalium tot insidiis petum, tot periculis et tempestatibus agitatum, felicem demum quietem inventurum. Id unum me angit, et cruciat, quod pro temporis angustia nondum profusæ in me divinæ beneficentiæ satisfacere licuit. Verum in hoc Jesu Christi servatoris exuberans clementia pietasque succurrit, quippe qui sine animi versura a me satisfieri patietur. Totam vitam sub ejus ductu auspiciisque militavi; quamquam stipendia gratuita facerem, multo plus tamen rependit in vita, quam merita postularent: fidelissimi veterani fidem dux ille non deseret.

qui, assistente
sibi Capistrano,

(1) Pag. 491. Edit. Francof. 1381.

hujusce me vitæ miseriis exauctorari, æquo animo, quæso, patiamini: fluxa hic et caduca sunt omnia; nihil est, quod quidquam præter umbram habet boni. Militavimus hic satis superque; militiæ præmia apud superos exigemus, ea quidem commoda a divina liberalitate consequemur, quæ sunt perpetuo duratura. Si recte sapitis et stolidam mortalium caritas vos non fallit interturbatque, fortunæ meæ fidendum esse magis, quam miserandum reputabitis. Dux ille præpotens gratissimusque, sub cujus auspiciis sacra stipendia feci, veterani sui labores miseratus, militiæ vacationem indulget; et quæ diu proposuit, nunc emerito magna præmia tribuet: proinde hunc necessitatis abutem patientissime tolerate. Si quid abituro muneris in hac pompa et emissionem Corvino tribuendum esse censetis, quod sit gratissimum futurum, vestigia, dulces filii, paterna sectamini, cum paterna virtute, gloriaque certate; experiamini, si superare liceat, quod mihi per mortem interceptum est: Turcarum bellum continuate conficiteque. Id firmum, constans et gloriosum existimate, quod honestatem foveat et pietatem, atque Deo gratissimum reputetis. In divino cultu et religione persistite; et, quod mihi assequi non licuit, deleti Turcarum nominis gloriam comparete. Ne indignum quidem et indecorum est, studiorum militiæque paternæ, juxta atque legatarum fortunarum hereditatem accipere. Idque imprimis precor, ne degenerando per negligentiam et ignaviam paternum nomen dehonestare videamini. Te imprimis facere jubeo, Mathia dulcissime, qui natu quo minor es, eo melius bona indoles de te sperare cogit. Proinde valete omnes, Corvini memores: tu quoque, Capistrane, vale; pro salute nostra, pias preces effunde, supplicaque; et quando sub eodem imperatore meruimus, ad accipienda mecum stipendia properato.

364 Quum hæc dixisset, præsentibus liberis, dato osculo, benedixit, amicis circum collaerymantibus commendavit, omniumque dexteris apprensavit. Exoravit mox eos, imprimisque Capistranum, ut in proximam divæ Genitricis ædem ad rem sacram faciendam se deferrent; et quum Eucharistiam accepturus esset, Dominum ad servum, quod indignum erat, venire minime paterentur, sed ipsum in ædem ad Dominum introducerent. Translatus in templum et sacris operatis accepta Eucharistia, placatisque extemplo numinibus, animam efflavit; perpetuum quoque sui desiderium Hungaris reliquit. Diem igitur obiit salutis anno quadragesimo quinquagesimo sexto supra millesimum, quarto idus Septembris*. Corpus, sicut legarat, in Transylvaniam delatum, et in æde, quam in Alba Julia* fundarat, magnifico funere sepultum. Vir fuit statura sane corporis mediocri, magno capite, crispis crinibus, castaneæ colore subnitentibus; oculi fuere magni, serenus obtutus, suffulva facies et venusta; aspectus usque adeo pulcher et jucundus, ut singularem præferret gratiam, et tacitam sibi reverentiam postulare: cuncta membra corporis inter se ita consentiebant, ut nihil posset elegantius exoptari; corporis demum animique viribus æque pollens. O felici-

filiosque ad
omnem virtutem
hortatus,

* imo III idus
augusti

* Karlsburg

A cem virum! cui cum singulari virtute vivere, ac summa gloria mori datum est. Dum vixit ab omni periculo Pannoniam, christianamque rempublicam liberavit. Quare, promulgata morte, non immerito per universam Hungariam ab omni ætate ac utroque sexu est diu publice deploratus. Aliqui propugnatorem fortissimum, milites invictissimum imperatorem, omnes patriæ patrem certatim lugendo ingeminabant. Quod sibi beneficiis Hungaros immortalibus obstrinxerit, et quantum amoris et gratiæ præ gestarum rerum gloria sibi conciliarit rei exitus ostendit: quippe quum post Ladislai regis interitum, Mathiam, ejus filium, regio haudquaquam genere natum, et adhuc puerum ac rerum impotem, omnes una voce regem exclamarint.

piissimo diem
suum clausit,
die XI Augu-
sti

B 365 Quum adhuc animam ageret, Capistranus ingemuit: « Invideo » inquit, « Corvine, morti tuæ, qui, consummato quoque præstantissimi ducis officio, et fuso fugatoque hoste, quem Terrorem orbis appellabant, ne qua tua felicitas labe inficeretur, extemplo ad superos evolas, et amplissima utriusque vitæ gloria potiris. O nos miseros, qui remansimus! quibus, si quid nominis recenti victoria partum est, superstibus facile id fortunæ inconstantia periclitari potest. Utinam te subsequi sit mihi fato datum, ut qui pariter sub cœlesti imperatore meruimus, una quoque in cœlis triumpharemus. » Mahumetem, ajunt, ad nuntium Corvini mortis confestim oculos humi defixisse, et conversum in lacrymas, dixisse, neminem umquam a mundi principio, illi sub aliquo principe fuisse merito ac jure sibi indolendum, cui tantam ex accepta clade turpitudinem amplius ulcisci non liceret. Viri fatum universa deploravit Europa. Calixtus, audita morte, non parum lacrymarum effudit; solemnia quoque justa in divi Petri basilica christianæ fidei defensori persolvit. Hucusque Bonfinius, qui, nisi error typhotæ obrepserit, certe fallitur, dum dicit Joannem Corvinum quarto idus Septembris diem obiisse: nam ex epistola S. Capistrani, data xvii augusti, quam supra dedimus, num. 357, affirmat D. Joannem de Hunyad ex hac vita jam delapsum xi hujus ex peste. C Nihilominus Joannes de Thwocz, in Chronica Hungarorum cap. 56 (1) habet, obiisse Corvinum millesimo dominicæ Incarnationis simulque quadringentesimo quinquagesimo sexto anno virgine suo æthereo solem hospitante in cubili, id est quando sol est in signo zodiacali Virginis, seu a die xxi augusti ad xxi septembris, adeoque, quoniam agitur de idibus, qui in priorem medietatem mensis incidunt, obitus Corvini mensi septembris assignandus esset. Similiter in templo Brassoviæ seu Coronensi in Transylvania, parieti notatum est (2): 1456 Joannes Huniades x Septembris * moritur, similiter Capistranus. Verum quamvis hæc videantur satis firma, evanescent legenti epistolam S. Capistrani, scriptam die xvii Augusti: nisi enim erratam dicamus diem scriptæ epistolæ, perstat Joannis nostri inconcussa auctoritas. Quominus porro in subscriptionem epistolæ errorem irrepsisse dicamus, obstant verba S. Capistrani dicentis num. 355, quod non potui primo comprehendere in die gloriosæ

* iv idus

victoriæ.... postea habita clariori notitia.... nunc suppleo; adeoque non exspectarit Sanctus per dies quinquaginta (a xxii Julii ad x Septembris) ut supplementum daret; quando large sufficiebant dies viginti septem (a xxii Julii ad xvii Augusti), ut omnimodam rerum gestarum notitiam acquirere posset. Tandem Joannes Tagliacotius, Sancti socius ad mortem usque, in epistola de obitu sancti viri, infra danda, dicit num. 386 S. Capistranum die i Septembris ex Salankemen in Vilack esse profectum, atque istic usque ad mortem permansisse: adeoque ex utroque hoc capite, non est a mense augusti dimovenda epistola S. Capistrani; ac proinde tenendum est, Joannem Corvinum die xi augusti obiisse.

366 Reliqui autem historici cœvi unanimes sunt in exponendo luctu, quem S. Capistranus in morte Huniadis expressit: unde denuo conficitur, quam longe abfuerit a Sancti animo omnis invidia aut inanis gloriæ circa Nanderalbensem victoriam captatio. Dein tales tribuisse defuncto amico laudes scribitur, quæ omnem livoris cujuscumque suspicionem omnino diluunt. Joannes de Thwocz, qui librum chronice Hungarorum obtulit cancellario regis Mathiæ Corvini, Joannis filii (3), dicit (4): Quum fr. Johannes de Capistrano ultimis respiraminibus laborantem (Huniadem) intuitus est; post illius recommendationem Deo factam, hoc flebile carmen dixisse fertur: « Salve aureola cœli, cecidisti corona regni: extincta est lucerna orbis. Heu corruptum est speculum id, quod inspicere sperabamus. Nunc tu, devicto inimico, regnas cum Deo, et triumphas cum Angelis, o bone Johannes. » Profecto si quocumque ex capite suspectus fuisset de invidia S. Capistranus, Thwoczius, Hungarus, patriæ amantissimus, vel verbo aliquo ambitionem viri sugillasset: unde datur intelligere nihil simile menti cœvorum insedissee. Petrus quoque Ranzanus, qui funeri, Romæ pro Corvino celebrato, interfuit, eadem verba a Capistrano prolata recitat (5), nisi quod pronuntiata dicat post mortem, dum Thwoczius ea ante mortem ponat. Tandem quanta esset inter utrumque, Joannem Huniadem et Capistranum amicitia, ipse Huniades testatum fecit, quando sanctum nostrum præcipuum sibi in mortis articulo hortatorem habere voluit.

367 Huniadi duo fuerunt filii superstites, Ladislaus et Mathias: alter, ait Bonfinius Decade iii lib. viii (6), qui natu major erat, militari disciplina et virtute præstans, item singulari honestate et magnanimitate præditus erat: alter vero minor, ad majora fortasse, quam pater, natus esse videbatur: patri demum uterque similis, ne minima quidem in re a paterna virtute degenerans. Sed uter aut longiore vita aut majore gloria functurus esset, Capistranus, veluti divinitus afflatus, optime augeratus est. Nam quum eum Corvinus aditurus, utrumque secum filium duceret, Capistranus Mathiam semper sibi ad dexteram, ad sinistram Ladislaum majorem natu collocabat: admiratur hujusce rei pater insolentiam, causamque sciscitatur: respondet ille, haud ab re id a se fieri; quando alter immatura morte præreptus emergere

AUCTORE
J. V. H.

summo luctu
Capistrani.

E

F

Duorum Huniadis filiorum
natu major,

(1) Schwantner. Scriptt. Rer. Hung. tom. I. pag. 274. — (2) Ibid. pag. 886. — (3) Cfr ibid. pag. 39. — (4) Ibid. pag. 274

— (5) Ibid. pag. 389. — (6) Rer. Hungar. Decades, pag. 493.

AUCTORE
J. V. H.

non poterit; alter Hungariæ regnum sortietur, virtute ac gloria cum Alexandro certabit et christianæ plebis propugnator erit acerrimus; cui, si diu vivere licuit, omnes orbis principes sui admiratione conficiet. *Quam vere et accurate utriusque Corvini filii sortem præviderit S. Capistranus eventus brevi tempore comprobavit. Nam, defuncto anno 1457 (1), Ladislao rege, Mathias, Joannis Huniadis filius, die xxiv Januarii anni sequentis rex Hungariæ eligitur, et ad annum usque 1490 regnavit, nulli sui temporis principi secundus. Ladislaus autem natus major, immatura, ut prædixerat, morte obiit. Nam quum gravia olim inter Joannem Huniadem et Ulricum, Ciliæ comitem, qui lateri Ladislai regis adhærebat, intercessissent odia, mortuo Huniade patre, ad filios transierunt ac tandem utramque familiam cruentarunt. Nempe Ladislaus rex post liberatam Nanderallbam in Hungaria una cum comite Ciliæ redux, Futakum, oppidum in agro Bachiensi situm, adiit, atque istuc frequentissimum conventum indixit.*

Ladislaus, Ulricum Ciliensem,

368 Ladislaus (Corvinus), ait Bonfinius (2), qui Albanam arcem et inferioris Hungariæ oras eadem, qua pater, potestate tenebat, ubi regem appropinquasse sensit, ad Futacum non sine validissimo equitatu obviam cucurrit, ne quid ab inimico mali pateretur. Excipitur a rege grato vultu, auditque eum ad Albam propediem esse venturum, ut hostium spolia et castrorum vestigia recognoscat. Hic etiam, ut sibi caveat, admonetur a multis, quos regis consilia non latebant, ac edocetur, a Ciliæ comite regis animum infestum sibi redditum: regem idcirco Albam venire cum Alamannorum crucigerorum manu, ut, ejecto ipso, protegendam illis arcem tribuat, omnia oppida, præfecturas et magistratus, qui in manu sunt Hungarorum, his exactis, Alamannis committat; atque illud potissimum peragat, ut Corvini liberis paternam omnem abroget potestatem: Ulricum demum malorum omnium esse auctorem. Perturbatur his dictis misere Ladislaus; tamen pro virili sua odium dissimulat et sese coercet. Communicat hæc amicis, Hungarorumque proceribus, quibus infensum comitem intelligebat, et ad quos hæc pertinere senserat. Commovetur nihilo secius illi, et inimicum ex occasione omnino perdendum esse censent. Ad Albam tandem pervenitur, quam validissimo Ladislaus præsidio tenebat: adventanti arcem regi patefacit, ipsum purpuratis et togatis excipit; reliquis vero armatis, qui circiter quatuor millia fuerant, portas obcludit; prædialios admonet, diu noctuque clandestina arma non deserant, ne quid ab Alamannis, sibi infensis, detrimenti patiantur. Claves arcis ad regem defert, atque « Accipe, » inquit, « rex optime, tuæ arcis claves, quam tanto sudore ac sanguine pater dudum meus e Turcarum faucibus asseruit, liberavitque. Quantæ molis id fuerit, mors insecuta testatur. »

structis insidiis,

369 « Satis equidem majestati tuæ ac universo orbi paternam virtutem, fidem et integritatem spectatam esse puto: nos qui ex eo superflui, ne degeneres videamur, non

minus paternæ virtutis ac fidei, quam cæterorum bonorum heredes esse studemus. Invidia clam apud te nos Ulricus oppugnat, princeps clementissime, et non modo dignitate, sed vita, si liceat, nos exuere conatur. Proinde si nemini inimicove nostro claves daturus non es, accipe; quando nos ipsi et hæc omnia tua sunt. Si invidi obtrectatoris consilio ac libidini auscultaturus, te, rex, quæso et obtestor, ne Corvinam prolem, quæ suo jure mortalium cuique fidelium, tibi que imprimis commendata esse debet, præter fas et æquum, tam cito dehonestandam esse censeas. Me igitur, ut par est, majestati tuæ semper paritutum, sed paterno numquam inimico cessurum esse, scito. » Rex extemplo primum recipere claves, arcem curare, paternum munus gerere et bono esse animo jubet. Dum mora illic trahitur, comes Ciliæ regem in Ladislaum irritare, sollicitare cuncta non desinit. Ob non admissam in arcem armatorum multitudinem, audax Ladislai facinus criminatur. Quotidianis contra juvenis criminibus irritatur, de interficiendo comite paternos amicos consulit; imprimis Joannem Vetesium, episcopum Varadiensem, Corvini quondam consiliarium, qui deinde a Mathia rege ad Strigoniensem archiepiscopatum evectus est. Is, religionis gratia, ne cædis auctor haberetur, se, ut id fiat, nequaquam suadere; si factum foret, improbare non posse respondit: trucidandum inimicum cæteri suadent. Verum detectæ recentiores insidiæ destinatum facinus maturarunt.

370 Ladislaus gnatam palatini comitis, e nobilissimo Gararum gerere nati, nuper desponsarat: Ulrico despotis filia uxor erat. Ad despotem is dudum litteras scripserat, post ubi cum rege Albam applicuerit, se duos propediem globulos esse missurum, quibus optime sibi ludere licebit: in his amborum Corvini filiorum capita pollicebatur. Intercipiuntur a pueris Ladislai literæ, quæ ad dominum relatæ ac perfectæ sunt. Forte rex a sacris aberat, et proceres eo die, qui divo Martino sacer erat*, in abdito conclavi senatum habebant. Comes, mali conscius, eo vocatus, anne prodiret, aliquandiu hæsitavit; mox loricata tunica munitus, antequam prodeat. Ladislaus tunc, litteris incensus, occurrit, ac, postulato colloquio, proditorem ostentatis litteris exclamat, qui patri quondam necem, nunc filiis indigne moliatur; infensum quoque sibi regem fecerit: suppliciorum jam diem venisse ingeminat. Nonnulli comitem prius Ladislaum probris lacessisse, dicunt; et quod prætorianas cohortes in arcem non admiserit, ejus audaciam admodum incusasse. Illud plane constat, Ulricum, arrepto ex armigeri manu gladio, in Ladislai caput eum contorsisse, Ladislaum, objecta repente manu, in vertice simul et digitis vulnus accepisse. Oborto confestim clamore, Hungaros irrupisse, et comitem, acerrime reluctantem, multisque confossum vulneribus, obtruncasse. Aliquandiudissimulavit Ladislaus rex, quam sibi cæde Ulrici irrogatam existimabat, injuriam: imo Ladislao et Mathiæ, Corvini filiis, instantissime supplicantibus, ut patratæ cædis venia,

occidit;

* xi Novembris

(1) Raynaldi Cont. Baron. an. 1457 § XVI. — (2) Rer. Hungar.

pag. 494.

AUCTORE
J. V. H.

A ut dudum promiserat, donaretur, gravi asseveratione, cum juramento, super Eucharistiam sancte et reverenter inito, omnes injurias ac inimicitias, ex Ulrici morte conceptas, remisit, ambos fratres adoptavit, ac Elisabetham (*Corvinorum matrem*) pientissimæ parentis loco se semper habiturum esse recepit (1).

et ipse dein a
rege

371 Prudens matrona Elisabeth filiis consilium dederat, ne umquam simul regiam adirent: verita scilicet inconstantem regis animum, et ne ambobus una calamitate attritis, Corvina familia omnino deleteretur. Sapientissimum matris consilium sprevere juvenes, et ambo simul in regiam admissi, carcere includuntur. Tertio die, inquit Bonfinius (2), Ladislaus, capitali sententia mulctandus, prætori traditur; et inclinante jam sole, prælato pullo lugubrique vexillo, in plateam, revinctis post tergum manibus, educitur, quæ ante Sigismundi palatia late diffunditur, dimissis crinibus, arduo capite, et aurea veste, quam fortasse a rege acceperat, incedens, ad necem prodit: huc et illuc gemebundam plebem impavidus inspicit.

B Quum ad locum, morti præstitutum, processisset, lictorem crines colligere jubet: mox pauca pro sui purgatione locutus, et genua flectere jussus, paruit: nullumque trepidationis umquam indicium prætulit. Præco, qui damnatorum facinora ex more publicat, nihil aliud, impetrato silentio, enunciavit, nisi, reges tales poenas e perfidis infidelibusque suis exigere oportere. Lictor a prætore gladium in cervicem formosissimi juvenis stringere jussus, commiseratione ac metu juxta correptus, ictus tres intulit, et nondum caput absciderat, imo ne lethali quidem vulnere læsus erat: constanter generosus ille juvenis tria in cervice vulnera acceperat. Sed quum ad tertium procubisset, mox vi magna erectus deorum hominum que justitiam appellat, se non ultra a lictore petendum exclamat; quartum lictori ex lege interdictum esse; miraculum pro læso innocentiae numine intercessisse. Ad hæc nonnulli proceres, qui e Sigismundi palatio, præsidente rege, spectabant, et Ladislai necem anhelabant, lictorem increpitant, ense cervicem repetere jubent.

C Quare vix quinto ictu obtruncatur infelix, annos natus quatuor de triginta: seu viginti sex. Eadem fere habent Joannes de Thworez (3), Petrus Ranzanus (4) et Aeneas Sylvius (5).

capite plexus.

372 Optime quidem conveniunt auctores citati in omnibus circumstantiis, mortem Ladislai Corvini comitantibus: unum est, in quo differunt; nempe circa diem quo hæc contigerit. Bonfinius mox relatus dicit idibus Martii, seu die mensis xv, captum Ladislaum et tertio post die, id est sive xvii aut xviii Martii mulctandum prætori traditum fuisse. Ast Joannes de Thworez stylo quidem fucato, dicit (6): Geminis igitur fratribus, curiæ regiæ intra ambitum existentibus, tempus instabat, dum scilicet quadragesimale jejunium se observantes suum devexerat prope ad medium, feria secunda proximo post dominicam « Oculi » claro solis radio illustrata, meridiem constituerat: id est, Corvini in captivitatem reducti fuerunt feria

secunda post dominicam tertiam Quadragesimæ seu, quoniam anno 1457, notato littera dominicali B, pascha incidebat in xvii Aprilis, die xxi Martii, adeoque Ladislaus Corvinus capite plexus fuit die xxiii aut xxiv Martii. Tandem Chronologi Benedictini, eundem morte mulctatum die viii Martii scribunt (7): nisi tamen vitio typothetæ viii pro xviii Martii positum fuerit, quo casu Benedictini cum Bonfinio convenirent; quod quidem satis probabile censeo. Itaque duplex remanet sententia, atque inter Thworezium et Bonfinium, uter verum dixerit, discernendum est. Equidem in Thworezium propendeo, quia non solum cœvus, quemadmodum Bonfinius, fuit, sed quia insuper in ipsa Hungaria scribens, faciliorem habuit accessum ad monumenta patriæ: dein quia abundantiori verborum ambitu indigitavit, captivitatem tunc incidisse quando quadragesimale jejunium jam medium cursum teneret; imo si diem decollationis inspicimus, feriam nempe iv vel v hebdomadis tertiæ, quam proxime mediam quadragesimam habemus. Filius Huniadis natu minor, mortuo Ladislao rege, anno 1458 Hungariæ rex fuit, defunctus anno 1490.

E

§ XXXIII. Joannes Tagliacotius initia supremi morbi S. Joannis Capistrani exponit.

Capistranus, ait Bonfinius (8), defuncto Corvino, numquam amplius ridere visus est; veluti qui sub iisdem auspiciis militasset, et insigni victoriæ potitus, triumphante collega, ipse debito triumpho fraudaretur. Noctes aliquot insomnes exegit, inter contemplandum cum Deo sæpe conquestus, quare cum collega sibi obire non liceret. In languorem subinde corporis incidit, quem ex illius dolore contraxerat: elusis medicorum adminiculis, ad triumphandum accitus, paucis post diebus in Domino obdormivit: ad Vilachum, in Sirmiensi agro, in divi Francisci æde collegioque sepultus est. Inter deos, ex hominum opinione relatus, quotidianis in humana auxilia votis invocatur, miracula, templo affixa,

F magnitudinem numinis plane testantur. Jam superius indigitavi profanarum vocum usum indecorum, nempe ne catholico more Sanctos diceret viros virtutibus christianis insignes, eosdem deos appellat: id est scilicet puram latinatatem fere ad blasphemiam usque affectare. Præter Bonfinium, referunt pium S. Capistrani obitum ejus biographi, infra edendi. Sed omnium accuratissime hæc omnia descripsit Joannes Tagliacotius, qui Sancto socius in Hungaria, eidem morienti adfuit. Oportuisset forsitan ejus textui hinc inde pro more nostro aliquas adnotationes adnectere: sed quoniam similia in Vitis edendis occurrunt, consulto abstinuimus, contenti aliquas voces, interpretationis gratia in margine adscribere: adeoque prolixam epistolam, ad S. Jacobum Picenum datam Florentia die x Februarii 1461, distinctam non solum suis numeris, sed et §§, seriatim exhibemus. Waddingum exscribimus (9).

Omnium luculentissime
morbum

(1) *Rer. Hungar.* pag. 497. — (2) *Ibid.* pag. 498. — (3) *Schwantner. Rer. Hung.* tom. I, pag. 279. — (4) *Ibid.* pag. 392. — (5) *Oper.* pag. 140. Edit. Basil. — (6) *Schwantner.* tom. I,

pag. 279. — (7) *L'art de vérif. les dates*, tom. II, pag. 58. — (8) *Rer. Hung.* pag. 494. — (9) *Annal.* tom. XII, pag. 384.

AUCTORE
J. V. H.
S. Capistrani
ad S. Jacobum
de Marchia
scribens

* Tob. XII, 7.

* Ps. IX, 2.

Joan. Taglia-
cotius exponit;

Ps. XLIX, 16.

374 Reverendo in Christo patri et optimo seniori, fratri Jacobo de Marchia, Ordinis Minorum probatissimo, ac divini verbi prædicatori præclarissimo, Frater Joannes de Tagliacotio, ejusdem Ordinis minimus et indignus commendationem tam humilem quam devotam et promptam obedientiam. Admirabilem ac stupendam de Turcis victoriam, divinitus habitam per merita et opera beatissimi viri, fratris Joannis de Capistrano, Reverende Pater, stylo veraci, sed infimo, ad mandatum tuæ paternitatis prosecutus, pollicitus sum juxta tuum piissimum desiderium ejusdem beatissimi patris felicem exitum ex hoc mundo ad cælum verius, quam ab aliis dici possit, etiam tuæ paternitati perstringere. Non enim parvæ detractationis contra divinam bonitatem reus esse convincitur, qui divina mysteria, quum possit promere, silentio præterire videtur. Hinc Raphael Angelus ad Tobiam * : « Opera Dei revelare et confiteri honorificum esse » ajebat : hinc etiam psalmographus canendo dicebat : * « Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua. » Cupiens igitur T. P. morem gerere, et a nonnullis utriusque sexus devotorum fidelium sæpenumero requisitus, imo compulsus, ut ipse ego qui, divina disponente clementia, hujus præclarissimi viri ac fidelissimi servi Dei mirabilium laborum felicissimum finem propriis oculis conspexi, et omnibus et singulis ipsius finalibus actibus interfui, debeam suæ infirmitatis primordia, successum, transitumque ex hoc mundo ad Patrem luminum, currenti et indubio calamo pro gloria ipsius et ad posterorum exemplum describere, præsertim quum in his omnibus Deus ipse laudetur magnificeturque, qui suos famulos sibi servire et usque in finem facit perseverare.

375 Accedit quod quum a Rev. P. fr. Marco Bononiensi, generali vicario, beatissimus pater ex Cracovia litteris peteret, ut ego cum fratre Ambrosio Aquilano ad eum ex nativa nostra provincia conciti veniremus, et fratres pro quibusdam legitimis causis vellent nostrum differre accessum, tu, Pater, animasti fratres, ut nos sine dilatione ad eundem Beatum Patrem mitterent; dicens : « Hi erunt, qui claudent oculos Patri nostro fratri Joanni, et libros suos ad suam provinciam reportabunt. » Quibus verbis, a te Aquilæ dictis, mox ad eum per obedientiam nos ire adstricti sumus; quæ verba, ut patet, vim prophetiæ habere visa sunt. Sed hæc narrare et recensere mea prohibent demerita. Timeo equidem, ne illud mihi divinitus dicatur * : « Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum. Tu vero odisti disciplinam et projecisti sermones meos retrorsum. » Negat hoc inscitia mea, qua timeo, ne hanc rem meus potius attenuet, quam explicet sermo. Exstant et qui hunc Beatum Patrem melius me noverunt, et qui ejusdem singula opera plenius enarrare sciunt. Sed hunc felicem obitum multo ornatius, multoque politius sciret describere venerabilis ille frater Hieronymus Utinensis, vir siquidem in dicendi genere præclarus, qui quemadmodum Patrem beatum incolumem sua lingua suoque scribendi stilo politissimo decoravit, ita cunctis caritatis obsequiis suo sinu suisque brachiis

ipsum infirmum indefesse fovit atque nutrit. Ad hos quippe potius, quam ad me, hujus beatissimi famuli Domini totius vitæ decursum et mortem ac mirabilia prodigiorum signa, ad ejus meritorum invocationem facta, exarare spectat. Quibus tamen silentibus, hoc onus aggredior, conscientiae stimulo punctus, a qua præallectus, et a multis, ut dictum est, sæpenumero rogatus atque compulsus. Ad quod utique faciendum summum invoco opificem, qui suos servos, sibi jugiter ac feliciter servientes, in vita claros, in morte clariores, et post humanæ conditionis debitum clarissimos efficit, reddit et ostendit.

376 Beatus igitur iste Sanctus ac fortissimus Dei athleta, mirificis et quidem innumeris operum meritis locupletatus, ut passionum et patientiæ meritis locupletior fieret, divina disponente clementia, diutina ac gravissimæ infirmitatis est molestia circumfusus. Nec mirum : nam licet senio defectus esset, et a suæ conversionis primordiis cunctis passionum molestiis ferventissime corpus suum exposuisset, ac illud incredibili labore, abstinentia, vigilia, jejuniisque continuo spiritui subdidisset et tenuisset, priusquam tamen Crucem assumpsit et Cruciatam prædicandam a summo Pontifice Calixto III per Reverendiss. D. Cardinalem S. Angeli accepit, tantis passionibus et laboribus hinc inde discurrendo, prædicando, cruce signando, commo-
nendo, se ipsum condidit, dedicavit, ut præ admiratione oculi mentesque omnium in ipsum converterentur. Hinc nonnulli Sanctum, alii Apostolum Dei, alii Angelum cœlitus, emissum appellabant. Illo autem tempore, quo immanissimi atque potentissimi Turcæ castrum Nanderlbenne obsessum tenuerunt, militarem industriam induens, in laboribus fortissimus juvenis apparebat. Nam quum esset cruce signatorum rector, dux atque imperator, ad eumque defendendi castrum ipsum causa præcipue deferretur, nec alteri quam sibi soli ipsi cruce signati obtemperarent, numquam quiescebat, labores subibat inæstimabiles, modo eques, modo pedes, sudoribus plenus, jejunus, infatigabilis die noctuque per castra christianorum velociter discurrebat. Si quando, ut cibum sumeret, a sociis alliceretur, ajebat * : « Alium habeo cibum manducare, quem vos nescitis. » Nam ibi sua mens, suum desiderium, suumque omne studium locaverat, ut Christi fidem posset servare immunem, castrum defendere, Turcas confundere, ac regnum Hungariæ illæsum custodire.

377 Quum autem ex necessitate sumere cibum urgeretur, panis durissimus ipsi cibus erat et mensa nuda humus : non ibi calida fercula, non recens aut frigidum vinum, non carnes, quas semper abhorruerat, apponebantur, nec varia cibaria parabantur; et licet septuagenarius esset, indigeretque, ut moris est senum, liquidi aut calidi cibi, sua mira abstinentiæ virtute superabat. Nam etsi semel in die aliis temporibus cibo tenui reficeretur, et in nocte post orationem et studium brevem caperet somnum, hoc tamen tempore aliquando tres dies sine alicujus cibi et poculi adminiculo transigebat, noctes ducebat in-somnes. Me adstante, coram pluribus audientibus, quum sollicitaret illustrem D. Joannem

morbum su-
preum, a ci-
borum fastidio

* Joan. IV, 32

exortum, vigi-
liis

de

A de Hunyad ad causæ defensionem, dixit, quod in septemdecim diebus et totidem noctibus, quibus Turcæ illic steterant, vix septem horas dormierat. Suos socios, licet juvenes, omnes defatigavit, et laboribus superavit: jam nemo fortium sæcularium poterat resistere, jam fortissimum ac velocissimum equum, sibi ab eodem domino donatum, mortuum omnes admirabantur. Calores intentissimi, frigora, sol per diem, luna per noctem, inquietudo continua, assidua occupatio, labor indefessus, suæ infirmitatis causa fuere. In trino etiam conflictu, quo Turcarum potentia tam in aqua quam in terra succubuit, multo laboriosius solito se fatigavit: ad ipsum namque spectabat in castrum crucesignatos introducere, ipsos gubernare, ipsis imperare, ipsosque tam intus quam foris ordinare. Hic Nomen Jesu altissime proclamando magnificabat; hic non nisi hoc sanctissimum Nomen a christicolis invocari jusserat.

et laboribus ag-
gravatum,

B 378 In his omnibus diebus, quibus se incredibilibus laboribus exposuit, numquam tristis visus est; certam namque judicabat victoriam de Turcis reportandam. Qui quum persuaderetur, ut barbam, quam prolixam ferebat, radi permitteret, nequaquam, ajebat; nisi post victoriam me radi permittam. Os suum adeo pulveribus plenum erat, ut replicatis vicibus vix, variis remediis adhibitis, purgari valebat. Linguae quoque ejus adeo ipsi pulveres tenaciter inhæserant, ut eam cultello radere oporteret: similiter et palatum præ multis pulveribus nigrum atque obscurum et quidem foetens jam devenerat; ex quo nullius cibi aut poculi, sicut non desiderium, ita nec naturalem saporem degustabat. Panni quoque præ sua continua occupatione, præque loci ineptitudine nec lavari nec mutari sibi poterant, defluentes sudores minime sudario abstergi valebant. Jam cutis ossibus hærebat, jam præ nimis solis ardoribus erat nigrefactus. Invaluerat tamen tantum martyrii desiderium, ut quamquam esset certus, se non per sanguinis effusionem hunc mundum relicturum, flagrabat tamen anxio desiderio vitam suam in ipsis C laboribus finire, ut si persecutorum gladio juxta suum intensum desiderium anima non auferretur, martyrii tamen præmio non careret.

in mortem re-
solvendum di-
vinitus cogno-
scit.

379 Fuerat quippe sibi in Nurimburgensi civitate revelatum, quod in brevi, non per martyrium sanguinis, sed per martyrii desiderium in Hungaria vitam finiret. Ipsum divina clementia illæsum servabat; nam neque pericula, neque tempestas Danubii intrepido nocuerunt; non bombardæ, non sagittæ, neque scopetta, neque tela Turcarum, quæ undique in eum congerebantur, ipsum vicinum Turcis in fronte exercitus positum, et in altum super quodam terrarum acervo inter ultimam bombardarum locationem et Turcas manentem, interficere potuerunt. Et quamquam ob nimium ejus fervorem, tamquam signum ad sagittas, ante Turcarum oculos maneret, modo clamando Nomen Jesu, modo oculos manusque elevando, nullius tamen ictum passus est, sed neque ejus elevatum vexillum. In eo verificatum est illud*: « Quoniam in me speravit, liberabo eum, protegam

eum, quoniam cognovit nomen meum. Clamavit ad me et ego exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum et glorificabo eum. » Et licet per illud temporis spatium, quo Turcarum obsidio efferbuerat, pater ipse beatus dictis et multo pluribus laboribus, anxietatibus, occupationibus, variisque passionum molestiis et angustiis afficeretur, nocte illa cum die sequenti, in qua victor exstitit, tanta ac talia passus est, ut nemo dubitare possit, hunc beatissimum virum martyrii corona laureatum. Post felicem illam victoriam, habitam in prædicto castro, in die Sanctissimæ Magdalenæ, sexta die mensis Augusti immediate sequentis, cœpit beatus pater vi febrium et variis lassati corpusculi doloribus in eodem castro laborare ac destitui. Quo tempore illic residebat R. D. Legatus, Cardinalis S. Angeli, ægrotabatque peste ibidem illust. D. Joannes de Hunyad, qui postea die xi ejusdem mensis suæ clarissimæ vitæ diem clausit extremum. Aderat et D. Joannes, episcopus Varadiensis, D. Michael Sylagy ejusdem castri dignissimus castellanus, et multi alii procures, qui tantum illic foetorem ferre non poterant. Nam post ingentem illam stragem, ex cadaveribus mortuorum horrenda abominabilisque molestia invaluit, ut nemo vix esset, qui ex hac non infirmaretur. Ut de me ipso loquar, quum ex mandato D. Legati pro mensura castrametationum capienda, ad evitandum foetorem per illam magnam planitiem, ubi Turcæ ceciderant, transeundo extra castrum cum fratre Alexandro de Ragusio eques proficiscerer, tantus me foetoris horror invasit, tantaque abominatio ex conspectu cadaverum, illic jacentium, me absorbit, ut non sine multiplici et pœnoso vomitu, vix vivus currendo ad castrum remearem.

380 Jam campus ille magnus nocte feris, dieque rapacissimis atque innumerabilibus volucris plenus erat. Hæc omnia, Reverende Senior, scripsi tamquam præambula ægrotationis beatissimi patris. Quumque ipse beatus vir sic infirmaretur, ut vix aliquid sumere posset pro sustentatione naturæ, non cessabat fervore fidei plenus ab operibus pietatis: modo cum D. Legato, modo cum aliis de fide defendenda, de Turcis penitus extirpandis sermonem habebat. Visitabat etiam D. Joannem, die noctuque baculo sustentatus, suaque visitatione ipsum mirum in modum confortabat, quem omnium, qua potuit verborum efficacia, ad bene moriendum induxit. Quem enim beatus pater dilexerat sanum, multo magis diligebat infirmum; adeo quod, licet et ipse infirmus esset et debilis, caritatis et amicitiae officia erga prædictum dominum non dimittebat. Quum autem molestis sui corporis angeretur doloribus, dicebat cum Apostolo*: « Cupio dissolvi et esse cum Christo. » Et quamquam variis per singula ejus membra pœnalibus angustiis diffusis, in dies corporeis viribus destitueretur, spiritu fortis et fervidus proponebat, ut alter patriarcha Franciscus, pro fide catholica, proque peccatorum conversione ingentia se facturum; sitiens mirum in modum ad martyrii palmam consequendam, miro desiderio ad humilitatis redire primordia, et corpus,

ingruente pe-
stilentia,

F

* Philipp. i, 23.

AUCTORE
J. V. H.

pus, tantis laboribus consumptum, ad pristinas vires pietatis et ad humilitatis officia revocare studens, verus Beati Francisci factus imitator. Quumque ex horrendo fœtore, et ex corrupto aere pene omnes illic infirmarentur, suadente D. Legato, ad locum, qui Simly dicitur, cum ipso se contulit. Iste locus est, ubi cruce signati, ante victoriam convenientes, morabantur, et prope quem in Danubio de Galeis Turcarum victoria habitata fuerat; in quo licet homines prius habitarent, et esset civitas non parva, ex incendio tamen Turcarum destructa, in villam parvam redacta est, a qua etiam hac eadem tempestate homines a facie Turcarum aufugerant. Hic aliqui tam ex Fratribus quam ex familiaribus D. Legati ægrotare cœperunt: hic tanta loci incommoditas erat et ineptitudo, ut si quis vidisset beatum virum, senem, infirmum, debilem, acutissimis febribus laborantem, ac nihil degustantem, maxima fuisset admiratione perfusus. Nam pro lecto nuda humus, pro cervicali lapis vel lignum, pro stramine tapetum super lapides erat, ac
B pro tegumento mantellus. Et quum hic locus, ob ruinæ vetustatem desertus, et undique apertus esset, factus est pater socius murium, serpentium, lacertarum atque muscarum, noctesque ducebat insomnes, dies in molestia totius corporis transigebat: et licet a primordiis suæ conversionis corpus suum omni abstinentiæ lege frenasset, maximamque et pene incredibilem tam in cibo quam in potu sanus temperantiam servasset; hujus tamen infirmitatis tempore vix aliquid pro sustentatione admittere volebat; cui si quando ipse Legatus aliquid, in suo tentorio præparatum, misisset, mox illud ob reverentiam paululum gustans, sociis impertiebatur.

Fratrium salutem prospicit,

* Salankemen

381 Videns autem D. Legatus jam ex suis famulis aliquos ex infirmitate decubantes, et alios morore confectos, timens, ne ipse in tali loco ægrotaret, persuasit beato Patri, ut ad civitatem Calanchemen* pro recuperanda sanitate et pro majori loci commoditate se conferrent. Sicque pariter ad dictam civitatem ascenderunt; Legatus in majori ecclesia, C Pater autem beatus in domo plebani divertentes. Hic tum pius Pater, licet ægrotus, quia aliquos socios habebat infirmos, aliquos sanos, decrevit omnium salutem providere. Nam licet aliquando plures, aliquando pauciores haberet, tunc tamen duodecim socii sibi erant: ex quibus Hieronymum Utinensem, Bernardum Mutinensem et Ambrosium Aquilanum, juncto eis fratre Vito Viennensi, pro eorum servitio, ad locum de Aconya sanandos transmisit: fratres Georgium de Patavia et Laurentium de Transilvania cum libris Budam navigio ascendere fecit: fratres Conradum de Bavaria et Epiphanium de Styria cum aliquibus fratribus Hungaris ad locum de Vilak ire præcepit, illic eum expectaturis: fratrem Franciscum Hungarum, tunc interpretem, Alexandrum Ragusiensem et me secum retinuit. O piissimum patrem! Infirmus erat graviter, et alios, ne infirmarentur, curabat, alios vero infirmos studebat liberare.

382 Ex hac civitate litteras ad Papam secundas dedit, in quibus continebatur verus Turcarum numerus interfectorum, et damna

Turcis illata, ac bona eis ablata in victoria prælibata; nuntiavit et mortem D. Joannis de Hunyad, ac promovit et magnificavit apud eundem summum Pontificem illustrem D. Nicolaum de Vilak, quem alterum Joannem de Hunyad pro fide catholica fore sperabat tam zelo, quam potentia et industria. Mandabat namque iste dominus cum maximo exercitu ad limites Hungariæ, Turcas, si vellent appropinquare, impugnaturus; quem etiam beatus pater verbo et litteris ad causam fidei et ad defensionem christianæ religionis capessendam sæpenumero animaverat invitaveratque. Aliquando demum graviore, aliquando vero leviori dolore premebatur, et molestabatur tamen assidue a variis et acutissimis febribus. Nullum præter me missum Italicum habebat, qui quum et aliquali infirmitate molestarer, et joci seu solatii gratia sibi dicerem, ut sicut alios, me etiam ad recuperandam sanitatem destinaret; mihi in partem deducto dixit non sine lacrymis: « Fili, noli me derelinquere: solus sum, et neminem præter te habeo Italicum, qui mihi, forte morituro, assistat, et qui claudat oculos meos, et curet libros, mihi concessos, ad provinciam reportandos: sed patienter me sustine, et mihi assiste. Si sanus evadam, Budam simul ascendemus pro colligendis animabus. » Hæc et his similia vir beatus agebat, nesciens adhuc mortem sibi fore vicinam. Nam licet certum haberet, se in Hungaria sine sanguinis effusione moriturum, ignorabat tamen suæ infirmitatis eventum.

§ XXXIV. S. Joannes Capistranus infirmus remediis caret; Vilakum abit; a rege Hungariæ visitatur.

N non solum autem mihi, sed omnibus sibi assistentibus sæpenumero repetebat, si moretur, cadaver suum sepeliendum in loco Vilak: cui quum semel dicerem, alia loca esse proximiora, in quibus dignius ac commodius posset sepeliri, dicebat, locum de Vilak esse inter schismaticos et juxta Turcas, ac captum contra generalem Fratrum voluntatem: « scioque, agebat, nonnullos fratres dixisse, hunc locum tenendum, quousque ego stare in hoc regno. Sepultis igitur ibi ossibus meis, Fratres locum illum non dimittent, sicque Fratres illic commorantes, erunt in lucem et in conversionem populorum. » Posset etiam dici, beatum Patrem talia dixisse, ut tam D. Nicolaus, quam alii proceres circumadjacentes, ex sua sepultura ad fidei catholicæ causam defendendam et pacem inter se servandam magis ac magis animarentur. Ego autem potius arbitrator, hæc beatum virum dixisse, ut sicut vivus mundi honores pro posse aspernabatur, ita mortuus ac sepultus inter schismaticos et infideles omni penitus honore careret. Ex quibus etiam facile perpendi potest, hoc ipsius beatissimi Patris fuisse desiderium, ut quæ in ipsum viventem Turcæ et alii infideles, Domino prohibente, facere nequiverunt, saltem in ipsum mortuum ad libitum exercerent. Nemo hunc virum beatissimum de sepulturæ electione judicare præsumat,

Sepulturam suam curat,

F

A præsumat, quum et nonnullos Sanctorum tam Veteris quam Novi Testamenti ob aliquam rationabilem causam, vel divinio instinctu id ipsum fecisse legamus. Nam quum alias inter Fratres de sepulturis sive de sepeliendis Fratribus coram eo sermo fieret, ajebat de se vir Deo plenus: « Corpus istud perditionis vellem per terram trahi et immundissimo loco sepeliri omni confusione dignissimum. » Obeatum virum, humilitate plenum, superbiam omnem abhorrentem! Atque ita Deus eum ante mortem et post mortem exaltavit, ut vere de ipso dici posset: « Qui se humiliat, exaltabitur * ».

* Matth.
xxiii, 12
infirmus remediis destituitur:

384 Ad cumulum autem meritorum, etsi excrescentibus passionibus nimium angere-
tur, nulla tamen remedia medicorum poterant inveniri (caret enim Hungaria medicis, abhorret et medecinas) cum mirabili patientia propter Christum omnia sustinebat, servabatque tam in cibo quam in potu mirabilem abstinentiam. Qui quum precibus et persuasionibus alliceretur, ut carnis cujusdam pulli, optime præparati, paululum comederet, mox ut ad satisfactionem rogantis illam degustavit, ut
B venenum reliquam deposuit; nam quum sanus carnes comedere solitus non esset, infirmus etiam illas abhorrebat. Rigorem autem justitiæ cum omni misericordia sic tenebat, ut correcta offensa, omnino offendentis persona nesciretur. Nam quum hic quædam fratris noxa ad eum deferretur, mox, nescientibus sociis, et quidem quantumcumque familiaribus, fratrem delinquentem clam districtissime corripuit. Hunc correctionis modum prælatus semper egregie servaverat; atque adeo delinquentes miro modo erga eum afficiebantur. Ingenti etiam desiderio detinebatur ad D. Nicolaum proficisci, in metis Hungariæ versus Bosnam exercitualmente se habentem, more quodam elephantis contra infideles ardentius solito animabatur. Post aliquot dies, viribus paululum utcumque resumptis, suadente sibi D. Legato, ad præfatum D. Nicolaum pariter cum D. Legato ire decrevit. Cui quum ipse contradicerem: « Ne facies hoc, pater; videmus enim te ex diutina infirmitate gravatum et adeo extenuatum, ut stare non possis. »

C His et similibus a suo proposito ipsum amovere conati sumus, allegantes pericula mortis, longitudinem itineris, patriam ac viam infidelibus plenam, calores intensissimos, penuriam victualium, sociorum displicentiam et eorundem infirmitatem et pulveres pestiferos. Sed respondebat fervidus Dei famulus, hoc sibi Deum inspirasse. « Conscientia, ajebat, me urgente, et Legato suadente, ire me omnino oportet. Utinam in itinere, in hoc opere Dei, in hoc exercitio obirem! Venite, filii, et sociate me, Deus enim nos sua gratia tuebitur. » Qui quum versus eundem Dominum ire cœpit, non infirmus, non extenuatus, non quidem labore et infirmitate collapsum corpus habens videbatur; sed juvenis militaris et quidem industrius, sanus, recens ac fortis et expeditus cunctis apparebat, adeo ut nullus nostrum, quantumcumque velocissimo in equo ad eum pertingere valeret; non enim ipsum equus, sed zelus fidei et martyrii desiderium ferebat. In hoc siquidem itinere perpauco cibo contentus est *, a solitis passionibus paululum relevatus.

* erat?

Octobris Tomus X.

385 Et quum in hac via inter schismaticos et infideles conversaremur, tanto in eum amore ac reverentia ipsi movebantur, ut ad eum videndum, clausis casellis, dimissisque laboribus, catervatim concurrerent, et alieni a pietate aliqui eleemosynas, aliqui habitationes eorum tam sibi, quam sociis offerrebant. Quibus pius Pater non sinebat a discolis damna inferri; sed si quando aliqui prætereuntes pullos aut animalia pro pabulo abstulissent, mox beatus Pater aut reddi, aut pecunia eis satis fieri jubebat, prædicabatque eis viam salutis, et pabulum salutare eis refundebat. Quum autem per quatuor dies ad prælibatum Dominum tam Legatus, quam ipse vir Dei pervenissent, eum multis rationibus ac persuasionibus ad causam fidei capesendam ac defendendam simul induxerunt; præcipue tamen ipse beatus diserte aperuit, quanta a Deo, a Summo Pontifice et ab hominibus animæ, vitæ et famæ suæ gratia refunderetur; et tandem omnia ipse dominus se pro posse facturum repromisit. Qui quum eos honorabiliter excepisset, post multa colloquia, ut ad suam civitatem de Vylak pro sanitatis
E munere obtinendo se conferrent, instanter rogavit. Erat enim et ipse D. Legatus aliquali infirmitate affectus: præcipue tamen ipse D. Nicolaus flagrabat desiderio, ut saltem ipse beatus Pater, cui plurimum afficiebatur pro sua devotione et sanctitate ad Vylak proficisceretur, ut ibi vel sanus evaderet, vel, Domino permittente, mortuus jaceret. Quod utique desiderium desiderio ipsius beatissimi consentaneum erat.

AUCTORE
J. V. H.
in summa apud omnes
veneratione
erat,

386 Licet enim ipse vir Dei summo studio, summaque reverentia a cunctis coleretur, ipse tamen D. Nicolaus eum Sanctum tenebat et appellabat. Non mirum ergo, si civitatem suam ipsius præsentia et sepultura decorari affectabat. Cui Pater acquievit. Mane autem sequenti ipse D. Nicolaus cum suo exercitu illuc recessurus, missis litteris ad Vylak, quibus significabat, Patrem beatum illuc de proximo iturum, venit ad eum pro benedictione petenda; qui ad eum exire noluit, nec eum intromitti jussit, donec Officium, quod cum socio persolvebat, complevisset. Nos autem
F assistentes timebamus, ne tantus dominus aut ipsius magni proceres, qui foris equis insidentes patienter exspectabant, discretum Patrem de indiscretionem culparent. Absoluto tamen Officio, non quidem tersim, sed tractim ac morose, sicut sui moris erat, exiens ad prædictum dominum, dixit: « Hactenus cum Deo Officium dicendo locutus sum, ideo non exivi ad tuam dominationem; nunc autem cum tua magnificentia ad libitum loquar. » Quæ quidem verba tam ipsi domino, quam cæteris audientibus in admirationem fuerunt et in ædificationem, et benedictione accepta, post aliqua verba, ad invicem habita, dominus recessit: quo die tam D. Legatus, quam Pater sanctus versus Vylak iter dirigentes, 1 die Septembris civitatem intraverunt. Legatus in domo plebani, Pater autem in loco Fratrum de Observantia, quem ipse ante victoriam ceperat, cui Beata Virginis vocabulum est, diverterunt.

præcipue autem apud Nicolaum, Vylaki dynastam,

387 Gavisa est ex hoc mirum in modum tota civitas, gaudio permaximo perfusi sunt

50 Fratres,

AUCTORE
J. V. H.
qui Sanctum
in suum ca-
strum trans-
fert;

Fratres, beatum Patrem jam habentes, de tantis periculis egressum, licet ipsum haberent infirmum. Sciens autem D. Nicolaus, D. Legatum et beatum Patrem ad suam civitatem, juxta votum suum, se contulisse, non multo post et ipse, dimisso exercitu, eamdem intravit, nontam ut eos honorifice in sua terra exciperet, quam Patrem ipsum beatum ægrotum in sua civitate summo studio curandum retineret: aut, si ipsum, volente Deo, obire contingeret, digno honore ac venerabiliter sepeliret. Nam, ut solum de regno Hungariæ loquar, licet alii magnifici barones in suis terris hunc beatum virum vivum habere desiderarent et mortuum, hic tamen dominus ob præcipuam, quam in eum conceperat, devotionem et singularem amorem, in sua civitate aut infirmum aut mortuum servare merito conabatur. Sciebat namque quodam fidei et devotionis dono illustratus, per eum superstitem, Domino jubente, posse adhuc ingentia fieri, et per eundem defunctum christianam fidem amplius confirmari; suis meritis et precibus ipsum cum re sua adjuvari et protegi; necnon certum habebat, hujus tanti sanctissimi viri sepulcro per omnem christianitatem suum nomen efferendum, suumque dominium ampliandum, atque multipliciter decorandum. Cujus quidem magnifici domini jam præcessit beati Patris retinendi desiderium. Nam quum adhuc ægrotaret beatus Pater in Salankemen, et ascenderent Fratres navigio versus Budam cum libris et aliis rebus, ad usum Fratrum pertinentibus, quamprimum navicula secus Vylak visa est, præmoniti cives jussu ipsius domini, ad illam armati concurrerunt, credentes, in illa corpus beati Patris mortui sive morituri deferri. Qui quum Fratribus non crederent, arreptis gladiis et ensibus evaginatiss, omnia diligentissime revolverunt. Ut ad propositum redeam, D. Nicolaus, humanitatis beneficiis eis exhibitis, admonuit suum vicarium, videlicet D. Laurentium, ut tam infirmo quam sano Patri necessaria ad libitum ministraret, vigilaretque attentissime, ne infirmum Patrem alio transferri pateretur: similiter si obiret, nec extra civitatem ipsius corpus efferri permetteret, sed mortuo solennes exsequias celebraret. Quibus rite ac secrete dispositis, post longam cum beato Patre confabulationem, benedictione capta, concitus ac lætus ad exercitum remeavit.

ubi S. Capistranus, intensissimæ devotioni vacans

388 Quum autem vir beatus ad locum desideratum, disponente divina clementia, pervenisset, maxima fuit consolatione repletus: qui licet adhuc variis febribus, et quidem continuis affligeretur, et, fatiscentibus membris, maximo afficeretur dolore, quum remissius infirmi ac senes soleant vivere, ipse in dies spiritu fortior ac ferventior exsistebat. Missas namque a primordiis suæ infirmitatis aut dicere aut audire nitebatur: si quando ob debilitatem celebrare, maxime in Vylak non posset, ad ecclesiam veniens, manu alterius, lacrymosis oculis devotissime communicabat. Numquam in sua infirmitate divinum dimisit Officium: si quando circa vitæ suæ terminum, illud non potuisset exsolvere, ipso jubente ac attente audiente, coram se illud dici faciebat. Nonnumquam simul cum Fra-

tribus in hac infirmitate et pro eorum solamine ad mensam communem comedere solebat. Non cessabat a colloquiis divinis, non etiam a correctione: nam quum semel quidam in suum prælatum coram Fratribus peccasset, mox ut ad eum hoc delatum, ipso jubente, se ipsum frater, dicta culpa coram Fratribus in refectorio, disciplinavit, aliosque de aliis excessibus punivit. O justissimum Patrem! certus erat mori, et justitiæ rigorem misericorditer usque ad mortem servavit.

389 Transitum suum longe ante præscivit ac prædixit: nam nocte sequente post Nativitatem Virginis Mariæ oranti revelatum existit, se omnino ex hac infirmitate moriturum, quod sæpenumero tam Fratribus quam sæcularibus viris revelavit. Lætabatur nimium, quod, deposito corporis onere, mundum jubetur relinquere. Maximo demum perfundebatur dolore, quod sanguinem suum ac vitam pro Christi amore non fudisset, dicebatque frequenter: « Heu mihi, heu mihi, heu mihi! quia incolatus meus prolongatus fuit, et quia longo meo frustratus sum desiderio. » Quum autem quis sibi diceret: « Adhuc forte tuum complebitur desiderium, alias bis vel ter fuisti oleo sancto inunctus. Hei mihi! Hæc mea ultima est infirmitas. Cur hoc mihi negatum, mori pro Christo? Toties inter infideles in bello morti expositus, et evasi, ut nunc tamquam iners in lecto sine gladio moriar persecutoris? » Gaudebat tamen, terminum suæ vitæ advenisse; et licet, ut dictum est, alias sibi fuerat a Domino revelatum, se in proximo sine sanguinis effusione moriturum, assidue tamen Deum precabatur, ut ipse martyrii merito dignus efficeretur, dabatque pro posse operam, ut gladiis impiorum occumberet. Sed quod iniqui in eum facere non poterant, longa molestia, atque multiplex infirmitas fecit: nam per totum mensem Septembrem, licet baculo sustentatus incederet, tanta eum invasit ægritudo, ut quisquis in eum respueret, præ compassione commoveretur.

390 Eodem tempore serenissimus rex Ladislaus, audita beati Patris infirmitate, descendendo per Danubium, eum bis cum multis principibus, dominis et prælatis visitavit; cui Pater sic debilis, utcumque valuit, obviam se fecit, sed secunda vice de strato non valens exsurgere, eum, in cellulam venientem, ad fidei causam defendendam et ad bene beateque vivendum attente commonuit, aperiens ei, se ex illa infirmitate omnimodo moriturum. Quod audiens rex, maximo mœrore per-fusus est, similiter et barones; et post verba consolatoria ab illo exeuntes, osculata manu, lacrymis omnes perfundebantur, ac recedentes, alii dicebant: « O regnum desolatum! » Alii: « O nos miseros! Quid faciemus sine Patre sancto? » Alii: « Magis ab hoc viro solo juvabamur, quam ab infinitis millibus armatorum. » Et similia ad invicem sæpius replicabant. Rex autem non solum suum medicum assistere jussit, verum etiam eidem, etsi totum regnum exponi deberet, affatim ministrari præcepit: sic et D. Legatus suum medicum cum omnibus necessariis sibi mederi fecit. Qui diligenti cura solertique studio, variis remediis dulcibusque blanditiis, eum ab infirmitate relevare conabantur. Quibus ipse continuo

et mortis præscius,

visitatur a Ladislao rege

*A continuo dicebat : « Facite quicquid vultis, dicite quicquid placet; obediam vobis pro posse, sed hæc est mea ultima infirmitas, et ex hac me moriturum procul dubio scitote. »

et a variis fra-
tribus,

391 Sed et ipse Laurentius, locum tenens D. Nicolai, accurate omnia disponebat, cuncta, quæ fiebant aut dicebantur, diligenter attendens : civitas autem quæcumque noverat opportuna, Fratribus impertiebatur. Crebrescente hujus infirmitatis fama, aut veniunt aut mittunt magnifici barones nobilesque ad eum visitandum, ac etiam dignissimæ ac devotissimæ dominæ electuaria, confectiones et cibaria pretiosa ad eum a longe pia devotione mittebant. Ipse beatus Pater aut missa renuebat, aut ea accepta aliis distribuebat, horum nihil penitus gustans. Venit et R. P. fr. Stephanus de Vassan, provinciæ Hungariæ tunc dignissimus vicarius, vere ipsius Patris optimus filius, et olim ejusdem socius fidelissimus : qui quum post aliquot dies conventus aliquot visitare vellet, et cito se rediturum speraret, nec Patrem adeo cito crederet moriturum, petiit ipsius benedictionem : cui ille : « Si recedis, non me videbis amplius in carne mortali viventem. » Qui dum talia verba parvipenderet, et in eo nulla morituri signa hominis apparerent, post duos dies sui itineris mortuum Patrem dolenter audivit, sicque retrogredi coactus est. Astiterunt ei aliquot patres et fratres Hungariæ, cum omni veneratione et caritate sibi servientes.

quos, fractis
licet viribus, omnes,

392 Continua autem vi febrium æstuavit, laboravitque maximis totius corporis doloribus, continuum fluxum passus per totum mensem septembrem : adeo vero vis hujusmodi fluxus invaluit, ut vix crederetur ad diem quintum perventurus. Erat tamen in eo eadem mentis tranquillitas, idem fervor, eadem devotio, idem zelus fervens continue ad Dei nominis honorem et salutem animarum et christianæ religionis augmentum. Tanta etiam auctoritas fulgebat in eo, ut licet sibi mortem cerneret imminentem, infirmos tamen, ad eum venientes, aut etiam deductos, sua sacra manu signabat, et quotquot tangebatur, aut sanos aut melius habentes dimittebat. Quantæ autem sanctitatis fuerit hic vir beatus, facile perpendi potest, quod quum eodem tempore esset sibi nuntiatum, dilectum ac gratum socium suum, fratrem Ambrosium Aquilanum in loco de Achya in extremis laborantem, ac, loquela amissa, ad ultimum devenisse, mox illa nocte in stratu suo genuflexus, astantibus cum lacrymis, pro eo oravit, et ita factum est, ut illo temporis momento, quo oratio ab eo fusa est, mox infirmus, quinque miliaribus distans, restituta loquela, a mortis dominio liber evaserit, sicut ego ipse eodem mane, assumpto socio, ad eundem currens reperi : nam quem mortuum jacentem in feretro invenire credidi, manducantem et incolumem vidi. O vere beatum virum ! Ad mortem ipse properabat, et tam præsentem quam absentem tangendo aut orando a languoribus et a mortis vinculis liberabat.

præsertim itineris ex Italia socios,

393 Quo tempore rediit ad eum venerabilis ille Hieronymus Utinensis, omni religiositate et litterarum sufficientia præclarus, sanus quidem et integer, et quum eodem tempore tertiana febre ego ipse laborarem, debilisque

incederem, caritate plenus me ad eundem locum transmisit. Sed quum non libenter eum dimitterem, non quod ego eum crederem moriturum ex illa infirmitate, sed quod timerem, me ab illo absentem moriturum, pius Pater mihi ait : « Vade securus, quia quum vitæ meæ vicinus terminus advenerit, te revocabo. » O piissimum virum ! quis te non fleat ? quis te non desideret ? quis tuæ pietatis ac caritatis viscera poterit oblivisci ? Heu mihi miserrimo ! heu mihi ingrato ! heu mihi peccatori ! Licet enim ab ipsius beati Patris conversionis initio, alii multa et quodam modo infinita miranda opera, suis meritis suisque precibus a divina clementia facta, conspexerint, mea tamen pravitas in parvo temporis curriculo multa ad Dei gloriam, divina disponente voluntate, vidit, quæ omnia sua opera gloriosa approbant et confirmant, et quum his paucis vitæ diebus proficere deberem, adeo deficio, quod propriæ salutis videor oblivisci. Spes tamen mea est Deus, qui neminem, ad se euntem, abjicit aut confundit.

394 Quum autem beatus Pater scit tam me quam prædictum Ambrosium recuperasse corporis sanitatem, et jam suæ mortis diem cerneret adfuturum, ex dicto loco de Achya in festo Seraphici Patris Francisci ad se nos vocavit ; quo tempore litteras receperat ex Italia, multa sibi grata continentes. Inter quas quidem litteras, erant illæ suavissimæ et admiratione refertæ venerabilis P. Bernardini Aquilani, tunc provinciæ S. Bernardini dignissimi vicarii, continentes felicem obitum beati fratris Philippi Aquilani, qui de mense Maji, proximo præcedentis, in civitate Sulmonæ feliciter migravit ad Christum. Has quidem litteras præ amoris ac devotionis dulcedine modo legebat, modo osculabatur, modo legi et exponi tam populo quam clero faciebat. Nonnullis etiam nobilium provinciarum illarum copiam mitti jussit ; nec umquam illas legebat, quin lacrymis perfunderetur, dicens : « Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est ! » Hunc beatum fratrem, licet multis laudum præconiis ipse pius Pater efferret, hoc tamen singulare de eo mihi secreta dicebat : « Multa sibi merita frater Philippus cumulat, præcipue ob fidem et continuam custodiam castitatis et victoriam, quam obtinuerat de bello carnis. Fuerat enim, quoad vixit, miro modo stimulo carnis pulsatus, de quo, divina gratia adjuvante, victor evaserat : Deus enim non hominem, qui carnis illecebras patitur, abhorret, sed eum, qui desideria carnis sequitur et suæ voluntatis.

amantissime
complectebatur.

§ XXXV. Ingravescit S. Joannis Capistrani infirmitas ; fratres suos ad regularem observantiam hortatur ; proxime ad mortem se præparat.

Quum autem ipse beatus certitudinaliter mortem suam de proximo imminere sibi videret, corpus suum mirum in modum optabat passionibus exponi, ut, palea conculcata atque excussa, granum purum summi regis in horreo

Ingravescit
morbo Capistrani,

AUCTORE
J. V. H.

horreo valeat collocari. Duplicantur sibi febres, fluxus inferbuit permaximus, adeo ut, quum jam ipse nihil sumeret, attenuato corpusculo et sanguine continuo profluente, dolores etiam creverunt per singula membra intensissimi. Tussis accesserat adeo horribilis et tam magna, ut compassione audientes commoverentur. Jam cibum nullum, jam potum tenuissimum et raro sumebat; nullius etiam soporis aut dormitionis quietem capere poterat. Testes sunt patres Hungariæ, qui sibi tunc assistebant: testes sunt venerabiles PP. et FF. Hieronymus Utinensis, Epiphanius Alemanus, Ambrosius Aquilanus, Victor de Vienna et complures alii; præcipue tamen D. Laurentius, qui cuncta, quæ fiebant, curiose spectabat. Testis est conscientia mea, si qua est, quod in omnibus supradictis passionibus, doloribus, angustis, anxietatibus, tormentis et corporalibus poenis hujus beatissimi viri non solum illas non abhorruit, sed potius invalescere cupiebat ac invitabat, si qua esset durior, advenire. Imperturbabilis erat animi, perfectissimæque patientiæ, et eadem

B

vox, idem sensus, idem intellectus, eadem mentis tranquillitas ac jucunditas, idem ferventissimus Dei et animarum salutis zelus inerat, sicut prius et eo amplius, quo se minus supervicturum certo sciebat: dulcia verba, mitis conversatio, mirabilis discretio, paternalis amor, maxima patientia, incredibilis abstinencia, locutio expedita atque sensata omnes sibi assistentes afficiebant.

aliqui sperant,

396 Et ut verum fatear, Pater reverende, licet ex tantis talibusque continuis passionibus ipsum patientissimum virum taliter diminutum, afflictum et minui et affligi durius continue videremus, considerantes, quæ superius posita sunt et multa alia, quæ scribi non possent, nullo pacto poteramus adduci, ut his temporibus ipsum moriturum crederemus: mirabamur tamen, ipsum sæpe replicare obitum suum de proximo affuturum. Sed quum hæc verba, « Heu mihi, » replicaret, et ego, mente infirmus, sibi dicerem, quare toties illud diceret; respondit patiens et jucundus senior: « Heu mihi, quia peccavi nimis » etc.

C

Legebat litteras sibi missas, dictabat responsa vel propria manu subcribebat. Et si qui ad eum visitandum admittebantur, facta eis correctione dulcissima, lætos ad propria remittebat. Et sciens vir sanctus jam resolutionis tempus advenire, quadam die suos fecit socios, qui illic erant, accersiri, quorum singulis post dulcia verba, vascula quædam sive alveolos, confectionibus et electuariis plena, distribuit, quæ a compluribus nobilium virorum et mulierum, audita sua infirmitate, sibi fuerant transmissa, de quibus numquam gustaverat, dicens: « Hoc sit vobis signum, quod vobis sanis ac liberis evadentibus, solus ego in brevi moriar. »

aliqui despreciant protra-
hendam vi-
tum;

397 Cujus verba licet nobis essent tamquam verba Apostoli et licet talem distributionem miraremur, non tamen ipsum obire credebamus, et maxima inter nos erat disceptatio. Aliqui enim dicebant: « Ipse jam ad nihilum ex fluxu devenit; » aliqui: « Restaurabitur, nam perspicaciori nunc sensu viget, quam prius; » aliqui: « Jam cutis ossibus hæret »: sicque varia opinione stabamus, sed plures

ipsum obiturum juxta sua verba credebant. D. Ego autem miser eum adhuc ex hac liberum infirmitate supervicturum, arbitrabar. Erat alter Paulus in suarum gloriatione infirmitatum, et alter Job in earumdem tolerantia. Itaque numquam verbum alicui moleste dicere, numquam unicum visus est actum agereurbationis, ut solent infirmi, sed animo imperturbabili in cunctis suis passionibus permanebat. Die autem S. Lucæ Evangelistæ, me accersito, clam se in proximo moriturum prædixit, conatusque est verbis, quibus potuit, omne a me dubium amovere, ac, præsentem Fr. Epiphanio, suam dexteram ponens super humeros meos, dixit: « O Fili, quid de te post mortem meam erit? » Illa verba mihi in corde infixæ fuerunt. Post dulcem admonitionem, mihi singulariter factam, de perseverantia et caritate, de cura sociorum et patientia, ac diligentia in reportandis libris, jussit omnes Fratres ad eum convenire. Quibus post dulcem sermonem, post exhortationem ad honorem et timorem Dei, et ad observantiam regularem, genuflexus in stratu, prout poterat, se culpabilem accusavit, non sine maximis lacrymis Fratrum precibus ac P. Guardiani poenientiæ se commisit.

E

398 Erat pro tunc illius loci guardianus venerabilis P. Fr. Michael a S. Dionysio, vicarius Fr. Michael Claudus, vir utique timens Deum, quibus etiam dixit, sui corporis pondus in proximo deponendum, commendans eis illum locum, simul et socios suos; dixitque se omnia sacramenta ecclesiastica recepturum. Quibus quidem Fratribus egressis, multa disposuit, statuens et commonefaciens, quatenus omnia sacramenta in nuda humo vellet simul die sequenti recipere; sic enim jussit Fratres admoneri. Facta ergo dignissima præparatione, mihi generaliter et specialiter tanta contritione, tantaque tenaci memoria confessus est, ut non præterita, sed præsentia, imo præ oculis suis minutissima delicta habuisse videretur. O quis vidisset hunc beatum virum, omni sanctitate præclarum, senem septuagenarium, solam cutem aridis ossibus cohærentem, diutina infirmitate tabescentem, cujus corpus tam labore quam molestia jam collapsum erat, genuflexum atque prostratum, manibus junctis, capite discooperto tundere pectus, continuasque lacrymas effundere! O quis audisset eum, etiam minuta quæque memorantem, singulaque commissa pariter et omissa tam ardenti intellectu, tamque efficaci voce et verbo coram Deo cum omnibus et singulis circumstantiis sacramentaliter recitantem! Quem quum ex compassione ad sedendum invitarem, et quodam modo adstringere vellem, nullo pacto hoc se facturum agebat; eratque tam humilis accusator sui, ut alter David in sua confessione videretur: sed testor Deum et cunctos Angelos ejus, quod licet se maximum peccatorum existimaret, nullius tamen noxæ mortalis aculeo, post Religionis ingressum, pungebatur, neque eum aliqua mortalis culpa fœdaverat.

ipse vero extrema sacramenta piissime petit,

F

399 Hoc tamen maxime dolebat, eum pro Christo non fuisse martyrium consecutum, nec plura egisse, quæ per eum ad honorem Dei et salutem animarum fieri potuissent: quum in veritate per quadraginta annos, ex quibus

simulque indulgentiam papalem

A quibus Deo servire cœpit, tanta per eum in diversis mundi climatibus, Deo favente, facta sunt, ut post Apostolos similem illi non legamus. Et quamquam nullius pœnitentiæ, nulliusque absolutionis beneficio indigeret, voluit tamen, accepta pœnitentia salutari, sibi etiam tam papalis quam D. Legati absolutionis munus impendi. Ego autem præ lacrymis vix id perficere poteram, nec peccatis plenus sanctum verticem tangere audebam. Hæc in crastino dicti festi fiebant. Qua confessione peracta, in eodem loco, videlicet in terra, orationi se dedit et quidem supplex atque prostratus, parans se ad Communionem. Interea pro Communionem fienda, in eadem cella paratur mensa altaris; pulsatur, jubente guardiano, campanella refectorii, conveniunt ad ecclesiam Fratres, obstruuntur cunctæ portæ conventus, ne sæculares irruentes, sacrum hoc officium impedirent; solum D. Laurentius, qui, suo domino jubente, omnibus et singulis interfuit, admittitur.

quæ cum maxima devotione recipit,

400 Et omnibus, ut moris est, paratis, ecce circa horam Tertiarum, P. Guardianus, indutus vestibis, huic rei convenientibus, et Fratres omnes, qui erant circiter triginta, veniunt cum sacratissimo Corpore Domini et cum sacramento Extremæ Unctionis: quibus Pater, aliis sustentatus, obviam reverenter processit, dicendo: « Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum » et sæpius replicando similia non sine lacrymis abundantissimis. Quibus sacramentis locatis in mensa, antequam amplius procederetur, iterum Pater sanctus genuflexus dixit, culpam suam, petiit veniam, rogavit, ut tantis sacramentis dignus efficeretur, petiit pro se orari, dixitque in proximo vitæ terminum imminere. Ex hoc postulavit, ut, datis sibi sacramentis, dicerent Officium Commendationis animæ, usque ad « Proficiscere, anima christiana, ex hoc mundo, » addens: « Quum fuero in agone mortis, vel quum me sensero ad extremum vitæ devenire, vos faciam advocari. » Demum profunde adorans sacramentum Eucharistiæ, in lacrymas resolvitur fletu amarissimo; nunc se cruce signat, nunc crucem osculatur, nunc os, nunc pectus debili manu contundit, nunc etiam sacramento, nunc cruci loquebatur, peccatorem se maximum accusans. O Patrem sanctissimum! O armarium sanctitatis! Vir fuerat ab ingressu Religionis semper et rectus et timens Deum, et recedens a malo, ut alter Job; permanserat immobilis in Dei timore, ut alter Tobias, fuerat vir justus atque præfectus, ambulans cum Deo, faciensque omnia quæcumque præceperat ei Deus, ut alter Noe; et se tamen maximum peccatorem proclamabat. O humilitatem profundissimam! Sciebat namque hic beatus vir, bonarum mentium esse, ibi culpam agnoscere, ubi culpa non est.

et sanctis operibus

401 Quibus verbis tanti Patris, quibus fletibus, qua compunctione, qua etiam humilitate omnes pariter adstantes in lacrymas conversi sunt, adeo ut vix illud Officium facere possent. Tandem incipiunt: aliqui legunt, aliqui psalmizant, alii alia parant, aliqui fletibus singultibusque replentur, Patrem sanctum venerabiliter admirantes. Post hæc venit ad sacramentum Extremæ Unctionis, quod mira et quidem incredibili reverentia,

humilitate profundissima, abundanti lacrymarum effusione ac composita corporis aptitudine recepit. Nam præmissa solita Confessione, et cruce pluries amplexata atque deosculata, ac sibi a compluribus fratrum absolutionum beneficiis impensis, tantæ sanctitatis visus est, ut nihil supra. Qui quum esset præ nimia ac diutina et quidem acerrima infirmitate malleatus et quassatus, se ipsum in omnibus coaptans, his sacramentis muniri ardentem affectabat. Si quis eum vidisset nudatum, profecto vidisset alterum Hieronymum, alterum Joannem Baptistam, solam carnis superficiem cum ossibus habentem.

402 Demum, ut ipse poposcerat, incipiunt Fratres Litanias pro animæ Commendatione, humili Patre devotissime prostrato, et ad finem usque pie respondente. In hac sacramentorum receptione tanta beati Patris devotio, tantaque compunctio cum profluvio lacrymarum visa est, ut lingua minime valeat explicari: tantum acumen et perspicuitas intellectus, tantaque omnium sensuum in eo vigeat vivacitas, ut, quamquam esset penitus corpore diminutus atque exhaustus, in hujusmodi officio non videbatur infirmus: nam mira mentis jucunditate repletus, una cum aliis aut dicebat aut respondebat, adeo ut tam in Litanis, quam in aliis, non ipse infirmus, sed unus de sanis circumstantibus in dicendo, respondendo atque male prolata corrigendo videbatur. O quis peccatorum sarcina oneratus hoc attenta mente non penset, talem ac tantum virum, innumeris bonorum operum meritis refertum, justum, pium et sanctum, cum tanta cordis ac corporis devotione, contritione et attentione divina sacramenta recepisse.

se ad agonem disponit;

E

403 Reclinatur postea aliorum manibus in stratu, remanet lætus ac placatus, sæpius repetens: « Nunc dimittis servum tuum, Domine, in pace etc., » ut alter Simeon justus et timoratus: nec ob tam vivacem claramque vocem et sermonem expeditum de hujusmodi morte in nobis cessabat dubitatio. Nam hæc solum tria mortem arguebant, videlicet, ipsius de morte crebra prædictio, nulla cibi aut potus degustatio, et vehementissimi fluxus continuatio: cuncta autem alia ipsius argumenta non morituri, sed victuri hominis apparebant. A receptione autem sacramentorum usque ad obitum ejus quinque defluerunt dies, in quibus quidem ab eodem multa mirifice facta simul ac dicta sunt, quæ nullo pacto sunt silentio prætermittenda. Nam infra præfatum spatium singuli Fratres, ad eum venientes, et se culpabiles eidem reddentes, gratis ab eo cum osculatione manus benedictionibus muniebantur, præcipue tamen socii, sibi assistentes, ac sibi servientes, suis benedictionibus et muneribus, quibus poterat, replevit. Venerabili Fr. Hieronymo Utinensi, quem infirmus habuerat servitorem gratissimum, solemnes litteras merito concessit, dignissimis facultatibus prærogativisque refertas; dedit etiam ei eodem modo, quo sibi licebat, Bibliam aut alium codicem, quem vellet: alteri suos calceos petenti et indigenti donavit: alteri librum, alteri pannos: nonnullis etiam obedientiam, qua ad provinciam suam S. Bernardini redire deberent, dedit: me sociorum suorum

tum fratres suos

F

AUCTORE
J. V. H.

ad observan-
tiam regula-
rem conser-
vandam ani-
mat :

suorum guardianum usque ad completam obedientiam instituens.

404 Quos omnes sui sermonis dulcedine confortabat, tamquam alter Matathias dicens: « Vos ergo, filii confortamini et viriliter agite in lege sancta, in Regula, quam Domino Deo nostro et beatissimo Patri nostro Francisco observare promissistis; in ipsa gloriosi eritis. » Et sæpius similia replicabat. Demum libros, sibi accommodatos, reddi jussit: libros, epistolas et opuscula, hæresim Boemorum continentia, in provincia Austriæ dimitti voluit; libros autem et quæ ad usum ipsius tam a Sede apostolica quam ab Ordine habuerat, ad provinciam nativam et ad locum Capistrani, sicut moris est in Ordine Minorum, voluit reportari: similiter bullas, gratias, facultates, ac brevia apostolica et opuscula, quæ ipse ediderat. Taceat hic detractor ipsius sancti Patris, si ex hujusmodi concessione, distributione, remissione et dispositione ipsum temerarie judicare præsumat; quum tam a Sede apostolica quam ab Ordine hujusmodi ordinandi ac disponendi plenam habuit facultatem. Præterea R. P. Fr. Baptista de Levanto, pro tunc generalis Vicarius, fecerat ipsum suum commissarium, mittens sibi pro reverentia cartam albam cum subscriptione propriæ manus. Deinde non est censendum, hunc virum, tanta sanctitate fulgentem, in extremis suæ vitæ egisse contra conscientiam. Demum nonnumquam sancti viri ex instinctu Spiritus Sancti id agunt, quæ aliis facere non liceret.

libros, ex Ita-
lia allatos, re-
stitui curat;

405 Mihi fecit litteras obedientiales et satis gratiosas, mandans, ut eos libros ad provinciam nativam, una cum Fr. Ambrosio Aquilano deferre deberem; et quidem per viam Austriæ et per Viennam deberem me conferre: primo ut illam provinciam, quam ipse plantaverat, venerabilibus patribus fratribus Gabrieli Veronensi, pro tunc provinciæ vicario, Christophoro Varisio commendarem, tamquam suis indefessis coadjutoribus et fidelibus sociis: secundo, ut ab eisdem pro ipsis libris deferendis favorem et auxilium suo nomine capta-rem. Scripsit etiam efficacem epistolam ad spectabilem D. Simonem Picktel Viennensem, sibi devotione maxima affectum, ut sua opera, suaque industria eosdem libros Venetias mittere dignaretur. Tertio voluit nos per Austriam ad Italiam redire, ut aliquibus libris, contra hæresim Boemorum, de quibus supra, Viennæ demissis, nonnullos ad Italiam deferendos cum aliis reportarem: maximo enim detinebatur desiderio, ut dicti libri ad locum Capistrani deferrentur. Quem quidem locum, sua opera captum et suo labore inceptum, ædificaverat illa illustris et devotissima D. comitissa Celani, ipsius Patris carissima in Christo filia, et totius familiæ nostræ præcipua benefactrix. In quo quidem loco, eodem anno, ipsa domina, per litteras beati Patris admonita, fecerat ædificari amplam et pulchram librariam pro libris, illuc deferendis, quod, non dubito, id divino spiritu factum: nam illo anno, quo domina præfata litteris Patris pulsata est, et libraria facta, Pater est defunctus sæculo, et libri per tam longum terrarum spatium delati sunt, atque in eadem ornatè locati. Nolo etiam V. P. silentio præterire miram ipsius beati Patris diligentiam

circa hos libros remittendos: nam quum, aliis libris per Fr. Georgium Pataviensem Budam transmissis, septem duntaxat volumina penes se teneret, tanta cura tantaque solertia circa hos transmittendos usus est, ut licet esset nullius vigoris et mortem sibi vicinam sentiret, tapetum tamen, quo ipse usus fuerat in pulpitis, in stratu fecit supponi, hos libros cum illo involutos fune suis manibus colligavit, ac sic seorsum locatos cum aliis ad eandem provinciam transferri jussit. Quis talia prospiciens, illum in proximo morituum dixisset? Sed attenta memoria retineat quæ sequuntur.

406 Paulatim se ad ultimum vitæ venire prospiciens, sentiensque sibi jam caligari oculos, benedixit universæ Christianitati et Religionibus, præcipuæ familiæ nostræ; quod quum ego non animadvertissem, die ante suum transitum genuflexus ante eum, adstante fr. Epiphanio de Styria, non sine crebris lacrymis petii ab eo veniam, recognovi me culpabilem in eum exstitisse; qui manum extendens, verbis consolatoriis me summe confortavit ac benedixit, similis Isaac factus. Demum quum eum rogarem, ut Fratribus benediceret; dixit: « Fili, heri illis benedixi, et iterum benedicam. » Me enim absente, alias benedictiones die præterita tam Fratribus quam populis impertierat; sed tunc non paucis lacrymis irrigatus erigens se, utcumque poterat, christianitati benedixit, cui maxime compatiabatur; videbat enim sibi multa mala imminere, quod sæpius dixerat. Videbat et regnum Hungariæ multa pericula incursum: illis tamen miro cordis desiderio benedixit, junctisque manibus orabat ad Dominum, ut sancta fides catholica servaretur immunis. Demum totam Religionem Fratrum Minorum, præcipue tamen familiam FF. Observantiæ, lacrymosis oculis, mellifluis benedictionibus replevit, quasi singulas Italiæ provincias nominando, sua manu crucem faciendo, non immemor provinciæ suæ nativæ, necnon provinciarum Austriæ, Boemiæ, Poloniæ, quas ipse in Observantia regulari plantaverat. Benedixit et Fratribus tam præsentibus quam absentibus, tam viventibus quam defunctis, tam præsentibus quam futuris, præcipue quos sua prædicatione, seu inductione, sive etiam quos sua manu ad Ordinem receperat, multiplicis benedictionis munere fulcivit.

407 Benedixit cunctis familiæ nostræ benefactoribus et fautoribus, multos, ut sibi proponebantur, nominando: a qua quidem benedictione non fuerunt expertes contranei sui, non etiam Aquilani, quos adeo amaverat, ut usque ad exitum illorum memor fuerit. Nec ab hujusmodi benedictione fuit aliena illa religiosissima et illustrissima D. Cobella, Celani comitissa; non equidem et filii sui. Quæ quidem magnifica domina ab ineunte ætate nonnulla adversa perpessa, consiliis ipsius beati viri inhærens, ab omnibus suis adversitatibus molestiis fuit aliena, quæ sicut hunc beatum virum, in carne viventem, in præcipuum patrem habebat et totius vitæ consultorem, ita nunc ipsum, in coelis regnantem, habet advocatum singularem. In hac siquidem benedictionum datione præcipue inclusit suos benefactores,

supremamque
benedictionem
Fatribus,

et Ordinis fau-
toribus imper-
tit.

AUCTORE
J. V. H.

A factores, peculiares suos fautores, coadjutores, benevolos, amicos, attinentes, tam qui præsens vitæ munere fruerentur, quam hi, qui ex hac vita migrarunt. Benedixit et omnibus sororibus S. Claræ, regulariter viventibus in monasteriis, præcipue tamen hac hora fuit memor monasterii Eucharistiæ Aquilani, quod ipse non sine labore statuerat. Hunc locum maxime semper amaverat, in quo manu sua quatuordecim sorores incluserat, tamquam lapides fundamenti. Demum adauctum est præfatum monasterium, ut in parvo temporis spatio sua oratione suoque favore ad numerum sexagenarium illæ sanctæ moniales devenirent, omni sanctitate præstantes. A qua etiam benedictione non fuerunt aliena monasteria Tertiæ Ordinis, tam ab ipso quam ab aliis fundata; præcipue benedixit monasterium S. Elisabeth, quod ipse in civitate Aquilæ statuerat. Demum omnibus personis Ordinis, tam in monasteriis quam in eorum domibus degentibus, manu et ore benedixit. Quibus quidem benedictionibus multos alios inclusit nominatim. Sed ut verum fatear, stabam ego B genuflexus ante eum non sine lacrymarum effusione, et quotquot ego sibi proponebam aut nominabam, toto cordis affectu similiter benedicebat.

§ XXXVI. Varia variis prædicit S. Joannes Capistranus; sanctissime obit; magnus ad ejus corpus fit populi concursus.

Multa de Bohemia et Hungaria,

Veniam autem ad quasdam prædictiones: licet iste sanctus in omni vita sua prophetiæ spiritu apertissime fulserit, ut alibi dicetur, et sicut venerabiles socii, quos ante habuerat, veridice referunt; in hoc vitæ tamen suæ termino multa prædixit, de quibus omnibus et singulis immemorem me esse confiteor. Sed quædam postquam verificata sunt, mihi ad memoriam rediere. Prædixit prius mortem suam in Hungaria, et ad illum locum de Vylak profectionem non sine uberrimo fructu: prædixit illum locum de Vylak, situm inter schismaticos et infideles, ad maximum profectum fidei catholicæ futurum. Prædixit, quum de Bohemia loqueretur, post mortem suam nonnulla loca inter illos hæreticos capienda, et multos Hussitarum ab hæresi convertendos. Prædixit, omnes socios tunc infirmos, se moriente, convalescentes. Prædixit familiam nostram, tunc bullam Calixti servantem, ad bullas Eugenii redituram. Prædixit, Fratres Hungaros solum propter bullam Calixti a familia discessuros; laudabat tamen bullam Calixti. Plangebatur amarissime excidium christianæ religionis; plangebatur et inertiam christianorum: prædixit partem christianitatis a Turcis occupandam, et compatiens regno Hungariæ sæpius dicebat: « Væ regno Hungariæ. »

multa de specialibus personis prædicit:

409 Prædixit quemdam suum socium a familia separandum et ad episcopatus dignitatem assumendum. Iste fuit Alexander de Ragusio, qui licet tunc ab hoc proposito esset alienus, factus est, et nunc etiam est,

episcopus Scardonensis. Prædixit illustri D. comiti Ciliæ, quod caveret sibi; quod non faciens, fuit interfectus a D. Ladislao, filio illustris D. Joannis de Hunyad, in castro Nanderalbensi. Prædixit nobis, ad Italiam redituris, totum iter nostrum, et quod inveniremus Fratres in capitulo in provincia, et libri salvi portarentur: et licet ob aliquas causas aliter, quam ipse dixerit, agere vellemus, omnino non potuimus, imo, nobis non procurantibus, quidquid ipse nobis prædixit, procul dubio verificatum exstitit. Prædixit, venerabilem P. Fr. Nicolaum de Fara post mortem suam illuc venturum; qui licet a nobis esset longinquus, septima tamen die post mortem suam illuc cum fr. Francisco Placentino adventavit, et quem vivum videre cupiebant, mortuum conspexerunt. Multa alia in hac sua infirmitate, divino spiritu motus, beatus Pater prædixit, quorum aliqua adimpleta prorsus visa sunt, aliqua vero adimplenda timentur. Sed hoc silendum non videtur; pluries enim consociis agebat, magnam sibi post mortem persecutionem inferendam, et quidem ab illis, qui eum viventem diligere videbantur.

410 Prædicta omnia, R. P., vario testimonio et firmissimo juramento tam a me quam a consociis muniri possunt. Jam ad illa veniendum est, quæ post prædicta pro conservatione familiæ nostræ die ante obitum dixit, et scribi fecit. Nam post benedictiones prælibatas commendans Deo familiam nostram, et familiam tam Sororum S. Claræ, quam continentium, vertens faciem ad me dixit, tria esse, quæ Religionem nostram conservant, tenent et gratam Deo faciunt, videlicet: « Zelus religionis, fervor caritatis, et rigor correctionis. » Quæ dulcissima verba, ipso jubente, scripta per Fr. Epiphanium de Stiria, vigilem ipsius custodem et ministrum, dari sibi fecit, et ipsemet legit, et postea dixit: « Hæc servanda sunt in familia nostra, hæc tenenda in monasteriis; ego excuso conscientiam meam: dicite vicariis nomine meo: hæc vicario Austriæ, filio meo Fr. Gabrieli Veronensi, hæc sæpius cunctis Fratribus enarrate. » Ex quibus omnibus facile perpendi potest, hunc beatissimum virum persimilem Jacob patriarchæ fuisse, qui moriturus extendens manum in filios, hæc tria peregit: nam filiis benedixit, instruxit, et futura eis prædixit. Hæc tria beatum Patrem fecisse certum est. Manum autem extendit, quando mihi dixit. « Quid erit de te, fili Fr. Joannes? » Compluribus etiam Fratribus manum porrexit; Fr. Georgium, qui mox est custos diligens sui sepulcri, dulciter amplexatus est. Sic Venerabilem Petrum de Sopronio, sic et P. Vicarium, cui abeunti dixit: « Fili, tu me non videbis amplius etc. » O Patrem sanctissimum! O vere virum admirabilem et admirandum! O zelatorem non solum nostræ familiæ, sed et cunctorum fidelium usque ad mortem! Quis te non magnificet? Quis tibi gratiarum actiones non reddat? Quis te non habeat ante Deum intercessorem?

411 Quum autem hæc et multa alia nimium admiranda, quæ memoria deficiente, scribere non valeo nec scio, circa eum facta fuissent, et jam venisset dies, in qua transire deberet

morituriens disciplinam regularem gravi monito commendat;

F

tandem convocatis fratribus,

ex

AUCTORE
J. V. H.

ex hoc mundo ad gloriam sempiternam, condignam pro suis laboribus et meritis cumulatim recepturus mercedem, quum semper in eo intellectus integerrimus viguisset, volens, juxta promissa, ad complendam animæ suæ commendationem Fratres advocari, mihi dixit: « Dic P. Guardiano, quod faciat campanellam rectorii pulsari, ut Fratres coadunentur, et congregati Commendationem animæ prosequantur. » Quum mihi hoc non videretur, et dicerem, hoc non esse pro tunc necessarium: « Vade, inquit, fac, quod dixi. » Licet enim jam ego cum ex illa infirmitate obituum credidissem juxta præmissa, non tamen illo die, sed neque illis diebus. Sic Fr. Hieronymus, sic Fr. Ambrosius, sic et omnes alii consocii, neque patres illius loci hoc opinabantur. Veniunt tamen omnes: quibus coadunatis ante omnes dixit, se illo die omnino moriturum. Steterat novem dies sine alicujus cibi aut poculi degustatione; petebat tamen julep propinari, quod inveniri non poterat, neque confici. Commendavit se Fratribus et eos confortavit plurimis verbis: commendavit eis socios, sicut fecerat et locum illum, dicens: « Demum, pater guardiane et vos alii Fratres, Fr. Joannes, socius meus, vellet hunc habitum, quo induor, ad Italiam reportare; ego prohibui sibi, sic rogo V. P., ut in isto habitu mortuum, cum eodem me sepeliatis: nam iste habitus fuit mihi missus ex Italia, in ipso est crux, quam sanctissimus Pp. Calixtus mihi misit, quam D. Legatus sua manu in ipso apposuit, cum quo Cruciatam prædicavi, cum quo, Domino annuente, et cum vexillo sanctissimæ Crucis Turcarum potentia fuit contrita a potenti dextera Dei. Prosequamini nunc Commendationem animæ. » Sed dicebant Fratres: « Pater, scimus te non moriturum, sed tuæ paternitatis voluntas adimplebitur. » Sicque circumdant stratum, Patre beatissimo attentissime stante; accenduntur candelæ, incipitur a P. Guardiano: « Proficiscere, anima christiana etc., » quo non correcte legente, dicebat beatus Pater: « Accipe nostrum Breviarium, ibi est tale Officium bene correctum. » Quo recepto a P. Guardiano, Pater beatus simul cum astantibus respondebat.

Commendationibus animæ factis

412 Stabat prædictus D. Laurentius, omnium, quæ fiebant, tacitus speculator, non tam ut devotionem ex his conciperet, quam ut raperet corpus post mortem, mandata domini sui, videlicet Nicolai antedicti, accurate perfecturus. Portæ conventus clausæ ac servatæ erant; nihilominus nonnulli sæcularium in conventum opera et industria ipsius Laurentii et aliquorum fratrum intromissi. Exeunt Fratres cellulam, Patre beato sensato manente et loquente, cum quo remanent prædicti fratres, Hieronymus et Epiphanius. Ego autem dubius et tristis cum fr. Ambrosio in cella manens, de his, quæ occurrebant, loquebar. Interea beatus Pater nunc se ad crucem vertebat, nunc oculos levabat ad cælum, nunc apertis, nunc clausis brachiis, manebat. Quumque sic usque ad horam vespertinam perseverasset, qua jam hora caligaverant oculi, illico vocati, ad eum currimus, cujus labia movebantur, et loquebatur adeo submisso, quod vox ejus penitus non audiebatur: nunc hunc, nunc illum, nunc fr. Hieronymum, nunc fr. Vitum, nunc fr. Epiphanium, D

nunc fr. Ambrosium pio ac lacrymabili vultu intuebatur. Ego autem appropinquans sibi, cum lacrymis dixi: « Pater, non intelligimus, quid velis. Quid vis, Pater, quid vis? Quid possumus facere? » Ille autem manum suam nunc capiti, nunc pectori, nunc linguæ, nunc ori apponebat.

413 Interea iterum Fratres conveniunt, qui non erant in cantandis Vesperis occupati: præcipue P. Guardianus, fr. Lucas, socius P. Vicarii, qui sibi præcipue servierat; et videntes beatum Patrem, sic manentem, et sua manu talia innuentem, licet nonnulli voluissent interpretari, sibi vel caput, vel pectus, sive etiam stomachum dolere, in diversis occupationibus circa eum occupabantur. Ille fricabat caput, ille humeros, ille pannos calefaciebat, alter vero manus demulcebat: ego autem existimabam, quod hoc faceret, ut depositus in terra exspiraret: sed tum dolore affectus, tum ne ob aliquam læsionem Pater citius exhalaret, tacui. Omnes tamen postea intelligunt, ex frequenti manuum indicio, Patrem fore illa hora transiturum. Accenduntur iterum candelæ, aliqui Fratrum ascendunt, aliqui sinu, aliqui manu, aliqui ore eum fovere conantur: reliqui stratum circumeunt. Resumitur recommendatio animæ, quæ quum, flentibus omnibus, diceretur, spectante D. Laurentio, beatus Pater vertit faciem ad cælum, jungit manus, fit lætus, fixus sursum respiciebat, et videbatur, quasi vocatus vellet ire. Ego autem miser ad pedes stabam, et rigans ora lacrymis, mecum tacitus, repetebam illud, quod discipuli B. Martini dicebant: « Quid faciemus, Pater? Invadent enim gregem tuum lupi rapaces. » Flebam mortem tanti Patris, flebam et duritiem meam: nonnulli illic oculos habebant, ubi Pater tam fixe respiciebat.

414 Creditum procul dubio exstitit, advenisse Christum, pro quo mori tam ardentem ipse beatus affectaverat, beatum Franciscum, cujus vestigia tam ferventer secutus fuerat, et S. Bernardinum, quem vivum et mortuum tam alte, tam diffuse, tam gloriose prædicaverat, magnificaveratque. Commendatione finita, vel quasi circa finem, spiritus ille sacer, relicto corpore, feliciter migravit ad cælum, ore clauso et oculis apertis remanentibus. Quod quum ex pulchra suæ faciei venustate Fratres non perpenderent (nullum enim signum mortui hominis apparebat) existimantes, eum adhuc spiritum habere, volebant iterum Commendationem resumere: accurrens autem Fr. Hieronymus clausit sibi oculos, ego similiter manu tremebunda comprimens supercilia et oculos, tamquam firmum habui ipsum exspirasse, idque ipsum contrectando clare omnes viderunt: et quum adhuc junctis manibus permaneret, alter Paulus Eremita videbatur. Quo viso, omnes in luctum conversi fuimus: aliqui dicebant: « O solem obscuratum! » Aliqui: « Cecidit de cælo Ecclesiæ stella magna, cecidit columna Religionis. » Aliqui: « Cecidit corona capitis nostri etc. Jam infideles, hæretici et schismatici lætantur, » etsimilia. Hora erat vigesima prima, die sabbathi, cantantibus Fratribus Vesperas; et sic, volente Domino factum est, ut illo mense, illo hebdomade die, et quasi eadem hora, quibus obiit

sanctissimam animam

Deo Creatori reddit:

A obiit sanctus patriarcha Franciscus, transivit et hic vir beatus Joannes, ipsius perfectus imitator. Gaude, senior optime, tales tuos præmisisse consocios ad parandum tibi locum. Gaudeat sancta mater Ecclesia, fidelissimum filium in cœlis habere locatum. Gaudeat et triplex Ordo S. Francisci, talem et tantum in terra habuisse patrem, ducem, rectorem, fautorem et prælatum, et nunc in cœlis eundem habere intercessorem et advocatum.

ad ejus obitus nuntium

B 445 Quo viso D. Laurentius, quod jam ordinaverat ejus dominus, conatus est exercere: nam illi, qui latebant in conventu, irruunt volentes illud corpus de manibus Fratrum auferre, nec, ut moris est, lavari permittebant. Tandem vix opera Fratrum factum est, ut illud sacrum pignus lavari paterentur; nec potuit fieri sine ipsis; nam volebant procul dubio adstare. Exiit sanctum corpus; quo exuto, apparent dumtaxat ossa, pellibus involuta. Quisquis eum vidisset, non ibi carnes, non sanguinem, non interiora illic est dixisset, sed pulcher in facie, pulcher in oculis, pulcher in naribus apparebat. Quis eum Martyrem, et plusquam Martyrem negare audeat? Quum de ejusdem laudum præconiis scripsero, quod, Domino volente, faciam, ejusdem gestis præclaris, undique dispersis recollectis, efficaciam et veritatem omnium Sanctorum et Angelorum eum habuisse, liquido ostendam. Quum autem lavabatur, si dici potest, corpus, magis enim compaginatio fuit ossium, aliqui cordam, aliqui tunicam, aliqui manutergia sive nasotergia subtrahebant; nam Fr. Ambrosius cuidam, currenti cum tunica, abstulit eandem e manibus. Quo utcumque peracto, cum silentio defertur tabernaculum illud per occultam viam ad ecclesiam, ad ejus custodiam deputantur sexaginta quatuor cives, et quidem potiores civitatis.

concurrit civitas universa;

C 446 Sed interea commovetur civitas tota: tentant homines in locum irruere, ascendunt muros simul et tecta, tentant frangere portas. Tabernaculum autem illud locatur juxta altare; post ejus locationem, antequam ecclesia pandatur, apprehendit nos tribulatio maxima, et qui ante fautores et amici existerant, facti sunt nobis molesti pariter et infesti, de quo alias dictum. Post consignationem omnium, quæ ad beatum Patrem spectaverant, illo eodem sero incipiunt pulsare campanas, ac sic per septem dies solemnes exsequiæ solemnesque ceremoniæ celebratæ fuerunt. Illud tamen sacrum corporis tabernaculum, ob timorem, non fuit delatum per civitatem, ut fuerat statutum; timebatur enim, ne, si sic fieret, ex nimia et inordinata Hungarorum devotione corpus illud penitus laceraretur, aut homines mutuo sese interficerent. Sed sic honoribus eximiis in ecclesia locatum, maxima custodia custoditur. Quo audito, tam rex, quam prælati et barones, tunc in Futhak ad dietam exeuntes, maximo dolore afficiuntur; similiter et reverendissimus D. Legatus, qui erat ibidem. Post septimum autem diem, mandante Legato, fuit tumultatum illud pignus. Quo die rediens D. Nicolaus gaudet et tristatur; nam, quod optaverat, habebat; et corpus, quod ma-

Octobris Tomus X.

gnifice cupiebat sepelire, indebite sepultum videbat. Illico fecit illud exhumari, sicque locavit illud honorifice; nam illud misit in quamdam capsam ferream, septem clavibus munitam, in pulcherrima capella in ecclesia ejusdem loci.

AUCTORE
J. V. II.

447 Transiit autem hic beatissimus Pater anno Domini mcccclvi, die autem xxiii Octobris, hora vigesima prima, die sabbatho; sepultus et humatus feria sexta proxime sequenti. Post ejus transitum illic cœpit coruscare miraculis, adeo ut ad ejus sepulcrum, tamquam ad sepulcrum Apostoli, undique populi confluant: nec mirum, nam per merita istius Sancti post suum obitum, variæ febres varique dolores et diversæ infirmitates fugatæ; patientes sanguinis fluxum, apostemata, plagas et ulcera curati: rupti et morbo caduco laborantes, paralytici, aridi, contracti, hydro-pici, obsessi, amentes, claudi, surdi, cæci et muti liberati sunt: mulieres, a periculo partus liberatæ, facilitatem pariendi habuerunt. Multi etiam liberati sunt a variis periculis et damnis, nonnulli a periculo mortis: agonizantes et in extremis laborantes mox sani evaserunt: et quod his omnibus majus est, duo mortui ad merita ipsius Sancti vivificati sunt et vivunt, utrique Joannes. Quinque etiam penitus mortui, aut visitato sepulcro, aut emisso voto per suos, apertissime per hunc beatum virum suscitati sunt. Quæ quidem miracula, tam in Hungaria quam in Italia, divina clementia per merita hujus sancti viri operata est.

ac sepulcrum
miraculis fit
gloriosum.

448 Penset ergo V. P. venerande senior, quantæ hic consocius tuæ paternitatis et nostræ familiæ Pater fuerit sanctitatis. Cuncta ac singula in hac epistola, currenti calamo exarata, coram Deo et Angelis vere commemoravi. Testem invoco Deum, qui perdit omnes, qui loquuntur mendacium: testes sunt Angeli, testes sunt omnes Sancti et Sanctæ Dei, præcipue Virgo Maria, B. Franciscus et gloriosissima Maria Magdalena, præcipua mea advocata, quod in his omnibus et singulis, quæ vidi et manibus contrectavi, prout posita sunt, verifica sunt, omni prorsus dubio carentia. Imo confiteor minus dixisse: multa* plura interveniunt, quæ ob laborantem memoriam evanuerunt. Hæc autem scripta sunt, ut tam V. P. quam alii, qui eum sanctum virum in terris merito exaltare desiderant, habeant veræ laudis materiam. Rogo tam V. P. quam alios, ad quorum manus hujusmodi epistola deveni- rit, ne forte incongruitatem generalem emendando, illos terminos immutando, aliquid im- mutant de substantia prædictorum: velim tamen cuncta, quæ hic posui, legi, audiri, corrigi, emendari et ampliari vel diminui ab illis, qui dictis interfuerunt. Licet ego miser aliqua ex his ab eis audiverim, atque, divina operante clementia, plura, quam hic narra- verim, vidi, et contemplatus conatusque sum mei pectoris armariolo illa recondere, ut postea valerem enarrare ad gloriam et laudem nominis Jesu Christi et omnium Sanctorum ejus, ad confirmationem fidei catholicæ, ad magnificentiam et exaltationem nostræ sacra- tissimæ Religionis, et ad imitationem no- stram, nec non ad accendendam, ampliandam et confirmandam devotionem erga ipsum bea-

Narrata ve-
rissima esse,
juramento af-
firmat scri-
ptor.

* multo?

AUCTORE
J. V. H.

tissimum Patrem Fr. Joannem de Capistrano; ejus precibus et meritis una cum suffragiis T. P. merear de commissis conteri, et de committendis perseveranter custodiri. Valeat V. P. quam Deus conservet, et faciat videre canonizationem præfati beati Patris. Ex Florentia, MCCCCLXI, die x Februarii. *De variis porro obitus circumstantiis, quemadmodum de loco sepulture S. Capistrani agemus latius tum in Annotatis ad Vitam Sancti, tum in decursu Commentarii. Nunc ad acta post ejus mortem properamus.*

§ XXXVII. Statim post mortem S. Joannis Capistrani rex et principes Hungariæ instant pro ejus canonizatione.

Sparso S. Capistrani mortis rumore,

Sparso rumori de S. Joannis Capistrani obitu, fratres, per diversa loca constituti, credere primum noluerunt; quia nimia videbatur universo orbi calamitas: ast brevi omnem dubitationem sustulit epistola encyclica Baptistæ Levantini, vicarii generalis familiæ Observantium, data ad omnes vicarios provinciales, sequentis tenoris (1): Vehementer doleo, quod tibi dolendi litteræ meæ materiam ministrabunt: gravis enim et tristis nuntius tibi sum dicturus, quæ nec ego narrare, nec tu velles audire. At oportet, ut dicam et te certissimum reddam, nostri Ordinis coronam et gloriam, R. P. Fr. Joannem de Capistrano novissimis temporibus ex hac vita migrasse, seu placide in Domino requievisse, quemadmodum ab ipsis ejus sociis accepi. Ejus sacratissimum corpus in Huilach, Hungariæ civitate apertissime constat esse depositum, sub quinque seris aut clavibus diligenter munitum. Die autem xxiii Octobris decessit. Te itaque moneo et instantissime deprecor, ut a cunctis fratribus, sororibus et dominabus, in tua provincia degentibus, ejus exsequiarum officium solemne facias diligentissime celebrari. Hæc autem tibi adeo serio commendo, non quia putaverim, eum hujusmodi suffragiis aut auxilio indigere, sed ut ea, quæ ad nos spectant, fideliter exsequamur. Vale. Ex loco S. Mariæ de Angelis extra Mediolanum, nonis Februarii 1457.

crebrescentibus ad ejus sepulcrum miraculis,

C 420 Statim autem ab obitu Deus sancti viri sepulcrum, crebris patris miraculis, reddidit gloriosum: cælitumque honores brevi post mortem tempore decreti fuissent, si vixisset Nicolaus V, cui notissima beati viri erat sanctitas, sæpe professus id se facturum, si suo tempore mortalitatem deponeret S. Capistranus (2). Et quidem non sine bonorum admiratione honorem hunc nonnisi post annos 244 consequi potuit. Obstabat initio Cardinalis S. Angeli Legatus, quem, inquit Waddingus (3), male habuit in epistolis Capistrani, ad Calixtum missis, suum nomen reticere, eique (Capistrano) soli socios cecinisse triumphum. Temerarium dixit, qui cæca et incomposita ex castris eruptione, quasi jacta alea, rem christianam in summum traxerit discrimen: inanis gloriæ cupidum, qui rei felicius quam prudentius peractæ palmam gestiebat, et consortis impatiens, profligati

hostis sibi soli gloriam adscribebat: iracundum, qui asperis verbis auditores e rostris exulcerabat, et sibi adversantes impatienter excipiebat. Hæc passim inculcabat, Capistranum magnificentibus objiciebat; et quamdiu in Germania hæsit, miraculis scribendis obstetit et canonizationem retardavit. *Carvajalii Cardinalis accusationes paulo propius inspicendæ sunt, ut videamus, quam infirmo nitantur fundamento. Atque imprimis quod pertinet ad inanis gloriæ captationem, S. Capistrano objectam, jam criminationem refutavimus supra numm. 349, 357 et 366: ac in specie, quasi Capistranus nomen Cardinalis Legati consulto omisisset, refellitur ex epistola, ad Calixtum data ex Salankemen xvii Augusti, quam supra numm. 355 et seq. retulimus, in qua nihil non bene et honorifice de Cardinali scribit.*

E 421 Cæterum, inquit Waddingus (4), ex supra relatis patet, non tam temere, quam invitum Capistranum ad castra processisse, nec pugnam cruce signatis, sed receptum inclamasse. In acie tamen constitutis eam indidit Dominus fortitudinem et hostibus formidinem, ut felicius quam sperari possit, gloriosa obtigerit victoria. Porro ille retulit Calixto victoriam sincero brevique epistolio, quod factum est absque ulla Cardinalis injuria, de quo nihil tunc referendum erat, qui procul a periculo Budæ hærebat, et, nonnisi re gesta et parta victoria, Belgradum advenit. Quod vero aliquando iratus sit Capistranus, non id vitio tribuendum: non enim iracundia, sed iracundiæ gradus, aut causa injusta, culpæ loco habenda est (5). Non quod irascimur, sed quare aut quantum irascimur, diligenter expendendum est. Capistranus eam habuit auctoritatem in populo, ut doctrinæ salutari obaudientes et piis consiliis obsequi nolentes, aut in peccatis sordescentes, juxta Apostoli instructionem arguerit, increparit, acriter objurgarit: « Amando corripiebat, non nocendi aviditate, sed studio corrigendi (6). » Quod demum sibi adversantes impatienter exceperit unum illud exemplum est rei, asperius cum hæresiarcha Rochyczana transactæ. Quis Dei causam acturus, patienter ferret iniqui seductoris venenosas insidias, contra orthodoxam doctrinam insanos errores, et contra Ecclesiæ ministros impudentes calumnias? Demus postremo, humana fragilitate leve aliquod vitium traxisse, aut imperfectioni fuisse subjectum, non id sanctitatem eliminat, sed exerceat. Paucos invenies Sanctos, etiam eximia virtute pollentes, et cedris Libani comparatos, qui temptationum motibus non moveantur, vel graviore impetu admissi peccati non flectantur et ad ima incurventur. « Divinæ pietatis dispensatione ita permittitur, ut mens, proficiens ad virtutem justitiæ, sua melius infirmitate firmetur. Obtenebrantur stellæ caligine noctis*; et sancti viri, licet magnis jam virtutibus resplendeant, habent tamen de culpæ obscuritate, quod feriant. Et licet magna jam vitæ claritate luceant, aliquas tamen peccati nebulas, velut quasdam noctis reliquias, nolentes trahunt (7). »

422 Porro hæc Carvajalii Cardinalis obsi-

invito etiam legato Carvajalio,

E

F

* Job. iii, 9

viro cæterum

(1) Wadding. Annal. tom. XIII, pag. 1. — (2) Ibid. tom. XII, pag. 413. — (3) Ibid. pag. 416. — (4) Ibid. l. c. — (5) Cfr S. Thomas 22, q. 138, art. 1. — (6) August. serm. LXXXII, al. XVI

cap. 3. Cfr Migne. Patrol. tom. XXXVIII, col. 307. — (7) Greg. Magn. Lib. IV, moral. cap. 22. Patrol. tom. LXXXV, col. 638.

A stentia non diu nocuit initio canonizationis S. Capistrani: nam S. Jacobus Picenus, qui anno 1457 in Hungariam a Calixto missus, Budæ prædicabat, puellam, a nativitate cæcam, quam S. Capistranus suo attactu sanaverat, in mediam concionem produxit: quumque coram rege, legato et reliqua turba professus esset miraculum, quod multi præterea testificati sunt; notarium archiepiscopi Strigoniensis, istic præsentem, rogavit, ut verba puellæ scriptis exciperet, et denuo coram archiepiscopo et deinde coram legato examinaret. Ita factum: et tertio interrogata, coram regni baronibus constanter eadem repetivit (1). Insuper eodem Waddingo teste (2), primus processus compactus est ea, qua decessit urbe, anno 1460, cujus exemplar servatur in bibliotheca regia Parisiensi; secundus factus est in eadem civitate anno 1461, in quo ea tantum habentur miracula, quæ illo patravit anno a vigilia Pentecostes usque ad Nativitatem Virginis Mariæ. Tertius factus Budæ auctoritate apostolica sub annum 1465 in quo referuntur omnia ejus mirabilia, tum in vita, tum post mortem usque ad illud tempus patrata. Igitur nec decennium ab obitu S. Capistrani elapsus erat, quando jam terni processus confecti fuerant. Paulo serius, id est sub Sixto IV, qui pontificatum tenuit ab anno 1471 ad 1484 processus quartus, reliquis major, ingentem habet cumulum miraculorum, per varia capita distributum. Quintus, in variis Hungariæ partibus auctoritate Leonis X factus ab episcopis Quinque-ecclesiensi et Sirmiensi et ab abbate de Gethlo, diocesis Quinque-ecclesiensis. Tandem relationem omnium gestorum, pergit laudatus Waddingus (3), et rationum allegationem doctam more juridico pro canonizatione impetranda fecit Leoni X quidam jurisconsultus, instar illius, pro canonizando S. Bonaventura a Joan. Francisco de Pavinis compositæ. Eam distinxit in fundamenta seu articulos sexdecim, quos hic exscribo. « Primum, inquit, ipsius Beati Patris ad Religionem Ordinis Mendicantium S. Francisci mirabilis dicitur conversio cum illius præcipuo fervore. Secundum, doctrina sacra cum multitudine librorum. Tertium, contemptus dignitatum mundanarum et ecclesiasticarum. Quartum, superexcellentes virtutes et merita ejus insignia. Quintum, regimen sanctum ejus cum regularis Observantiæ familiæ liberatione. Sextum, patientia in persecutionibus propter zelum Dei. Septimum, labores multi, mores casti et actus strenui etc. Octavum, multa gloria, quam fecit Dominus cum eo etc. Nonum, sufficientia in operibus caritatis et innocentiae. Decimum, fama celebris beatitudinis ejus et mors pretiosa. Undecimum, multiplex supplicantium instantia. Duodecimum, maxima temporum mora, studiose expectata. Tertium decimum, diligentissima solemnis inquisitio habita. Quartum decimum, devotio pia populorum ad eum, semper excrescens. Quintum decimum, multiplex fructus, subsecutus in Ecclesia catholica. Sextum decimum, multorum verorum miraculorum coruscatio diuturna. »

optimo,

423 Quamvis autem Cardinalis S. Angeli seu Carvajalius, ipsis, quæ canonizationi objiciebat,

impedimentis, aliquid humani se passum ostenderet, erat tamen et ipse vir sanctitate morum et zelo catholicæ fidei conspicuus. De eo scribit Ciacconius (4): Sexennium iis in locis (Germaniæ et Hungariæ), sub cælo insalubri et intergentem illam legatione functus, in castris sæpe versatus, hostium irruptionibus, militibus, sua diligentia cruce insignitis, obviam processit, numquam desertus a suis, se ipsum numquam deseruit. Frigorum vis illi dentes ademit, aliisque multis molestiis afflictus, omnia pro Christo æquo alacrique animo pertulit, vir doctrina ac sanctimonia insignis, magni consilii, acerrimus semper hæresum oppugnator, tota vita integritatis et continentiae laude præstans. In legationibus, quæ, teste Cardinali Papiensi, triginta duæ illi ab Ecclesia commissæ fuerunt, Romanorum Pontificum non solum præceptis, sed votis obtemperavit; plurimas composuit paces; cardinalitii Ordinis libertatem, quibusdam in locis amissam, restituit. Pontificii legati auctoritatem retinuit, ac prompto animo exercuit; magnis beneficiis populos affecit, de omnibus optime meritis est: et quum multas regiones peragrasset, magna semper pertractasset, nihil præter casti sacerdotis gloriam in privatas intulit ædes.... Habitabat ædibus modicis apud templum S. Marcelli, nulla aulæorum aut vestis stragulæ vanitate: familiæ quoque is erat cultus atque modestia, ut in ea sancti senis disciplina facile videretur. Jejuniis semper intentus, subsidia inopibus larga manu suppeditavit; plures sacras ædes restauravit; patrocinia labentibus tenuiorum causis fortissime præstitit. Hilaritatem semper coluit, quæ tanta ac tam continua in eo fuit, ut non minus oblectare pia festivitate homines, quam adjuvare videretur. Vere dignus Ecclesiæ et sancto Dei famulatu, quem ætas hæc priscis illis nascentis Ecclesiæ patribus sine injuria æquare potest. Qui igitur in Carvajalio Cardinali nævus fuit, hunc delevit facile totius vitæ integritas.

424 Cæterum ipso in Germania, quam anno 1461 reliquit, agente, FF. Minores non solum instruendis processibus pro canonizatione S. Capistrani, quod in vasta regione sine magno strepitu peragi poterat, occupati fuerunt, sed anno jam 1459, Pio II, Calixti successore favente, apertius pro canonizatione instare cœperunt. Ipse Pontifex, inquit Waddingus (5), in Germaniam, et adjacentia Poloniæ, Bohemiæ et Hungariæ regna, in quibus tot miranda opera patrasse dicebatur, mittendum judicavit virum probum, qui vitæ, doctrinæ et miraculorum integra referret monumenta. Delectus est huic muneri Joannes a Tagliacotio, Capistrani olim socius, potissimarum rerum, ab eo gestarum, testis oculatus, in longinquis illis regionibus optime versatus. Negotio facilius peragendo et apud imperatorem, reges et principes imperii promovendo, intercessores ille adhibuit plurimos Italiæ prælatos, pridem Capistrano familiares, et nobiles quasque civitates, in quibus prædicavit. Et continuo exhibet Waddingus epistolas Angeli Capranica, episcopi Reatini et urbis Bononiensis pro Romana Ecclesia legati (6),

instituantur
processus pro
canonizatione.

F

(1) Annal. tom. XIII, pag. 5. — (2) Ibid. tom. XII, pag. 414. — (3) Ibid. l. c. — (4) Vit. RR. Pontif. et Card. tom. II,

col. 925. et seqq. — (5) Ann. tom. XIII, pag. 123. — (6) Ibid. l. c.

AUCTORE
J. V. II.

Francisci de Monaldensibus, episcopi et principis Asculani (1), Antianorum et Consulum Bononiensium (2), Antianorum et communis populi Asculani (3), deputatorum civitatis regiae Paduae (4), Provisorum et deputatorum reipublice Tarvisinae (5); quæ omnes in unum collimant, ut virtutes sancti viri magnificent, imo ple-ræque se testes ejus sanctitatis profitentur. Superfluum censemus, hasce litteras in medium proferre, quas ad verbum recitat Waddingus locis supra citatis.

quam petunt
principes,

425 Similiter principes, antistites et urbes Germaniæ, Bohemiæ, Hungariæ et Poloniæ litteras ad Pium Pontificem dederunt, quibus enixis precibus petebant, ut S. Capistranum in album Sanctorum inferret. Litteras, ait Waddingus (6), dederunt ferendas cuidam Minoritæ, viro gravi et docto, qui obiit in itinere, uti alias indicavi (7), easque sub mortem commendavit generoso militi Assisiati, qui ex Germaniam redibat. Ille domi reposuit, pauloque post in Germaniam rediit, ubi decessit. Filii nepotes, suspicantes, sacrum quid tot chartis schedis et pergamenis contineri, capsulam, qua claudebantur, decenter reposuerunt, donec ego ea in urbe per aliquot hærens dies et Ordinis monumenta perquirens, percepi, in domo illa scripturas multas, rem nostram concernentes, asservari. Accessi, rogavi domicilii virum, ut apud se neglectas, mihi forte opportunas, ostenderet. Fecit ille perquam benigne, et capsulam tradidit libenter. Summa lætitia consexi, quas hic produco litteras, ad Pium Pontificem directas, pergamenæ exaratas, magnis mirisque sigillis obsignatas; et dum aliquas resero, omnes video ad eum canonizandi Capistrani scopum collimare. Urbano VIII Pontifici, multis cardinalibus, virisque principibus ostendi, quibus valde placuit communem illarum regionum opinionem circa Capistrani sanctitatem conspiceret, jussueruntque in commodum tempus reservari, aliquando fortassis effectum habituras. *Juvat allegare aliquas epistolas, quibus ostenditur non solum sanctitatis opinio, quæ de Joanne nostro ubique vigeat, sed etiam fidei zelus, quæ varias civitates, nunc hæresi obnoxias, animabat.*

et Ordo Sera-
phicus,

426 Jam initio anni 1459 Stephanus de Wassan, Vicarius Observantium in provincia Hungariæ, ad Cobellam, Celani comitissam, litteras dedit, quibus ejus in procuranda Sancti canonizatione diligentiam acueret. Revocat imprimis memoriam sanctarum mulierum, quæ circa sepulturam Domini erant sollicitæ, ac dein pergit (8): Hic Pater beatus, zelo fidei christianæ accensus, ac pro salute animarum affectus, quum diversorum perlustraret orbium climata, aderam et ego in comitatu ipsius minimus et indignus, cui assistens memini sæpenumero vestræ magnificentiae litteras dulcissimas, propria manu conscriptas, omni cum honore eidem Patri beato fuisse delatas, quibus Pater ipse consolatus, se continere non poterat, quin vicariæ caritatis indicium verbotenus ostenderet, sciens, quia quæcumque scripta sunt, ad ipsius consolationem scripta sunt in epistola vestra, et nonnisi ex fervore bonæ voluntatis et illibatæ

caritatis processerunt. Hic itaque Pater beatus sublatu^D est jam sæculo huic nequam, stola immortalitatis perpetuo coronandus, quo adhuc in carne mortali vivente, si ejus meritis et precibus tota mentis nostræ devotione omnium fiducia nos commendavimus, ipsius intercessione salvari cupientes, quanto magis eidem nos committere debemus, quem pie credimus pro vectum ante conspectum gloriæ magni Dei et gloria et honore coronatum, cujus etiam principatus ita confirmatus est, ut omnes, in necessitatibus constituti, ad se confugientes, patrocinium sentiant suorum meritorum et precum? Quod signorum probant opera mirifica. Nam ad ejus invocationem cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, et multi a diversis infirmitatibus liberantur. Beatus igitur qui non fuerit scandalizatus in Patre isto beato. Si itaque, domina magnifica, hunc Patrem beatum in vita sua tanta mentis devotione dilexistis, eadem mortuum diligatis ac studio humanitatis prosequamini. Instate, laborate et operam diligenter apponite pro ipsius canonizatione, illamque promovete et pro viribus accelerate. Ingratus quisque esse potest, qui beneficium tardus aut fatigatus impendit; qui utique tarde fecit, diu noluit.... Ex loco nostro de Zalard, xxi Januarii 1459.

427 Mathias, Huniadis filius, qui loco defuncti Ladislai anno 1458 rex electus fuerat, ad omnes principes orthodoxæ fidei in Italia litteras dedit ad promovendam S. Capistrani canonizationem; quas quidem eo lubentius exhibemus, quo clarius monstrent nihil invidiæ inter patrem ejus, Joannem Huniadem et Sanctum nostrum intercessisse; et Mathiam partæ victoriæ gloriam sine ambagibus in Capistranum refudisse. En litteræ (9): Mathias, Dei gratia rex Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiae etc. universis et singulis orthodoxæ fidei principibus, ducibus, marchionibus, comitibus, antianis, prioribus, judicibus, ac civitatum et communitatum rectoribus, præsentibus visuris vel audituris, salutem et prosperos ad vota successus. Nos, qui Dominum laudare jubemur per prophetam in Sanctis ejus, dignum et rectæ rationi imo debitum esse arbitramur, ut laudemus pro nostro possibilitatis modulo specialiori quadam devotione omnipotentem Deum in iis, quæ operari dignatus est, maxime temporibus nostris, in hac nostra ætate per servum suum bonæ memoriæ fr. Joannem de Capistrano, FF. Minorum, de Observantia nuncupatorum, quem veluti mundissimum et integerrimæ vitæ speculum, et virum sanctissimæ conversationis, ipse Deus gloriosus pro nostra et regni nostri gloria, tamquam alterum quemdam Apostolum nobis dedit. Nam vir iste beatus, natale solum deserens, dum pro colligendis animabus diversas mundi plagas, seminans ubique tam ferventissime quam devote verbum Dei, perlustrare statuisset; post multo sanctæ prædicationis sudores, tandem divino nutu, ut non ambigimus, seipsum contulit in hoc regnum, cujus maximam partem in animi sui potius, quam corporis robore tenuit, ipse, tamquam robustissimus juvenis circuevit prædicans ubique, sine intermissione docens de

in specie autem
Mathias,

(1) Annal. tom. XIII, pag. 124. — (2) Ibid. pag. 125. — (3) Ibid. l. c. — (4) Ibid. pag. 126. — (5) Ibid. l. c. —

(6) Ibid. pag. 216. — (7) Ibid. tom. XII, pag. 415. — (8) Wadd. Ann. tom. XIII, pag. 128. — (9) Ibid. pag. 157.

A regno Dei. Et quia id, quod docuit verbo, monstravit exemplo, vitæque ejus et conversatio non discrepavit a doctrina ejus, statim in ipso suo ingressu, ejus sanctitatis fama diversas implevit partes dicti regni nostri; et tam desiderabilis ab omnibus habebatur, ut beatissimum se putaret, qui eum aut videre vel ipsius colloquio consolari potuisset.

rex Hungar-
riæ, cujus li-
tere

B 428 Tanta continue de diversis ipsius regni nostri partibus confluebat ad eum non solum populi, verum etiam prælatorum et baronum ac nobilium multitudo, ut quum proponeret ipsis verbum Dei, non eos nisi campestris vel latissima plateæ planities capere valebat: omnes enim, qui habebant infirmos, ducebant illos ad eum, prout plurimi fideles nostri multos, qui taliter ducti fuerant, recepta gratia sanitatis ad propria cum lætitia remeasse testantur. Sed vir iste hæc et similia non suis, sed beatissimi Bernardini, cujus ipse birretum et sanctas Reliquias secum portabat, et super infirmorum capita ponebat, meritis, ob odium vanæ gloriæ, cujus pulveribus fœdari abnuebat, adscribere pro sua humilitate solebat. Non defuit huic viro fervens desiderium martyrii, in suo sanguine laureandi, si non defuisset persecutor, qui in ejus sanguinem sævire voluisset, vel permissione divina potuisset. Sanctæ crucis signum a reverendissimo Joanne Cardinali S. Angeli, sanctæ sedis apostolicæ Legati, suscepit: quo suscepto, crucesignatus ipse crucem prædicare cepit, et parvo temporis spatio magnam crucesignatorum multitudinem sua prædicatione acquisivit, illorumque animos ad excipiendum formidandum valde sævissimorum Turcarum, inimicorum crucis Christi, impetum, non solum audaces, verum etiam ut leones, impetuosissime irruentes in prædam, audentes fecit.

Sancto perho-
norificæ,

C 429 Et quum castrum finitimum dicti nostri regni, Nanderlbam, Turcarum maxima multitudo infinitis pixidibus ac bombardis, et omnibus ingeniis bellicis, quæ ad expugnandum ipsum castrum infidelium astutiæ potuerunt excogitare, illic coniectis, obsedisset, cum illustri principe, piæ memoriæ nostro domino et genitore Joanne de Hunyad, ipse beatus Pater, pro fide catholica mori paratus, in ipsum castrum, tam valide obsessum, cum crucesignatis introivit. Jam ex ea parte, qua bellum tam atrox acrius inferbuerat, murus exterioris castris, per ingenia bellica destructus, sic terræ adæquabatur, fossata quoque ita repleta erant, ut libere introitus et exitus Turcis pateret, jamque in ipsa externa planitie castris bis pugna commissa fuerat; quum exercitus Christi ad exhortationem beati viri in acclamatione Nominis Jesu, quod bellicum et militare signum ab ipso beato viro susceperat in bello acclamando, audacter et in maximo animi potius, quam virium robore, fide magis pugnaturus, quam ferro, irruit in hostes; tum ipse beatus Joannes, stans in loco eminentiori, ut in omnium manibus miles Christi pugnaret, omnes ad pugnam sua exhortatione valenter pugnare provocabat. Quid immoremur? Post multos tam

acerrimi belli sudores contritus exercitus Sathanæ, a facie militum Christi versus in fugam, cum magna ignominia post ingentem stragem, relictis omnibus pixidibus, bombardis, machinis et aliis bellicis ingeniis, confusus nocte recessit. Parta ergo tandem gloriosa contra hostes victoria ab inermi populo Christi (si inermem dicamus populum, quem Christi fides præclare armaverat) castrum ipsum liberum evasit ab hostibus. Hanc victoriam tam insignem meritis ipsius beati viri adscribendam quis dubitet? Postremo vir plenus bonis operibus, pro hac transitoria et caduca vitam accepit, ut non ambigimus, sine fine mansuram, animum cœlo, corpus terræ commendans. Post cujus felicem transitum, infinita illa miracula et prodigia, quæ ad invocationem nominis ipsius beati Joannis et ad ejus sepulcrum delatis, vel saltem per votum aliquod, pro ipsius honore emissum, languidis etiam usque modo, prout nonnullorum fidelium nostrorum fida testimonia nos faciunt certiores, ad declarandum sui famuli meritum et gloriam operari non cessat omnipotens Deus, clare demonstrant, sanctissimam ipsius beati viri animam, in Sanctorum collegium assumptam, lætitia perfusam sempiterna. Et quia dignum arbitrati sumus, illum ab omnibus honorari in terris, quem Omnipotens sic exaltavit in cœlis, post felicem nostram electionem ad apicem regiæ dignitatis, divinitus factam, nobis semper præcipue curæ fuit, ut pro tanti et tam integerrimæ vitæ viri canonizatione apud sanctissimum Dominum nostrum summum Pontificem instarem: quod et indubie fecissemus, si disturbia regni nostri, quibus illud hactenus diversimode quassatum exstitit, nos ab hoc sancto proposito non impedivissent. Oramus dictis disturbis finem imponere, quo, Domino cedente, pro ejusdem beati viri canonizatione, ut est in proposito, omnino insistemus. Hortamur autem vos, o Christiani Italiæ principes, ut huic sanctissimæ rei velitis esse tanto favorabiles, quanto sedi apostolicæ estis propinquiore. Datum Budæ, hac die xxii mensis Martii anno Domini 1460.

sicut et illæ a
Nicolao de Vi-
lak

430 Eodem circiter tempore, nempe in Dominica Passionis, qua ad introitum cantatur Judica me, xxx Martii, id est paschate in diem xiii Aprilis incidente, Nicolas de Huylak, similes litteras ad omnes principes, ad urgendam canonizationem S. Capistrani direxit; in quibus, compendiose enarratis ejus meritis, dicit (1): Post prædicta et multa alia, ab eodem mirifice perpetrata, pluribus meritis in dicta civitate nostra de Huylak, ut semper optavit, feliciter migravit a sæculo. Post cujus felicem obitum festim signa apparere cœperunt, et adeo usque in hodiernum diem creverunt, ut ad suum sanctissimum sepulcrum, tamquam ad sepulcrum Apostoli, undique populi confluerent; de quibus miraculis non parvum registrum factum est. Non desinit Deus omnipotens operari miracula per servum suum fidelissimum, de quibus miraculis, licet nostrorum fidelium veridica relatione certitudinem habeamus, vidimus etiam propriis oculis nonnullos, variis languoribus detentos, ob merita

(1) Wadd. Ann. tom. XIII, pag. 160.

AUCTORE
J. V. H.

ipsius beati liberatos. Audivimus etiam, serenissimum regem nostrum coram multis baronibus et nobilibus dixisse, ipsum fuisse liberum de carceribus et electum in regem, emisso voto ad ipsum beatum Patrem. Nos quoque in persona nostra multiplicem ipsius beati viri gratiam experti sumus: nam quum maximam capitis nostri vertiginem pateremur, mox ut quodam panniculo, quod fuerat ad usum ipsius viri Dei, caput cinctum fuit, infirmitas omnis abcessit... Nunc autem disponemus, ut tam serenissimus dominus meus rex, quam etiam et nos, speciales et notabiles legatos ad sanctissimum D. N. Papam et ad collegium Cardinalium pro hac causa destinemus.

ad omnes
principes datæ,
recitantur.

431 *Principis sui Nicolai litteras suo testimonio corroborarunt cives Vilackenses, quando sub die ix Aprilis 1460 scribunt* (1): Nos quidem, qui jugem in hac nostra civitate moram trahimus, istorum, quæ Altissimus per beati viri merita operari non cessat, prodigiorum et miraculorum veri testes esse valemus: quandoquidem ex diversis partibus, longe propeque positis, hinc inde populum innumerum turmatim ad ipsius beati viri sepulcrum conspiciamus; inter quos alios a cæcitate ad lumen clare videndum concernimus, alios a surditate curatos, alios a mutitate sanatos, alios ab impotentia ambulandi recto gressui restitutos, alios paralyti plene liberatos, quosdam vero contractos et aridos integræ sanitati restitutos, plurimos a dæmonibus liberatos, in extremis quoque laborantes et agonizantes a faucibus mortis erutos, cæterosque quoque, quibus spes vivendi perierat et mortui fuerant, emisso pro ipsis voto ad ipsum beatum Joannem, incolumes rediisse, jam toties experti sumus et experimur incessanter. Multa nihilominus alia sunt, quæ longum foret calamo enarrare, quæ apud nos registrata tenentur in monasterio Virginis gloriosæ apud FF. Minores, quorum veritas nobis clara est et manifesta. *Joannes Bapt. Barberius in Vita latina S. Joannis Capistrani edidit instrumentum, publica auctoritate confectum, in quo multa omnis generis miracula referuntur: utrum vero Vilackenses in citata epistola alludent ad hoc documentum, mihi certo non constat, præsertim quum in eo narrentur miracula, quæ aliquot diebus post scriptam epistolam acciderunt. Crediderim tamen agi de hoc eodem instrumento, tum quia mensem Aprilis 1460, quo epistola conscripta fuit, non excedit, tum quia in præmio eadem fere, quæ in epistola, verborum formæ adhibentur. Instrumentum ipsum Vitis Sancti infra edendis subnectemus.*

§ XXXVIII. Recitantur litteræ, a principibus et civitatibus Germaniæ datæ, quibus canonizatio S. Joannis Capistrani urgetur.

Quem ceperant in procuranda cononizatione S. Capistrani primatum tum rex tum populus Hungariæ, brevi subsecuti sunt alii principes et civitates. *Fridericus III imperator*

Ad Pontificem scribunt, *Fridericus III imperator*

tobris 1461 ad Pium II litteras dedit, quibus eandem causam urgebat. Scribit (2): Sanctissimo in Christo Patri et Domino D. Pio II, divina providentia sacrosanctæ ac universalis Ecclesiæ summo Pontifici, D. N. reverendissimo. Beatissime Pater, Domine reverendissime, Religiosi fratres Gabriel de Verona, cæterique Ordinis Minorum, de Observantia communiter nuncupatorum, in terris nostris hereditariis constituti, doctrinam fructiferam, morum quoque et beatæ vitæ conversationem bonæ memoriæ fr. Joannis de Capistrano, ejusdem Ordinis, dum vixit, professi, quos dudum laudabiles novimus ab experto, nobis ad memoriam sinceris affectibus reducentes, tanto nos erga illum amoris fervore accendere, ut quem viventem in sæculo libenter colebamus, et nunc mortuum, quantum decuerit, ex intimis desideramus venerari. Quum itaque, beatissime Pater, præfatum fr. Joannem de Capistrano, nedum in vita solum, verum et ab humanis exutum claruisse, et coruscare miraculis et prodigiis fama exclamat, ut arbitramur, merito benigne consideranda: Sanctitatem vestram ea, qua possumus, veneratione obsecramus, quatenus, si negotium canonizationis illius apud S. V. et S. sedem apostolicam agitari forsitan contigerit, etiam harum precum nostrarum intuitu, processus, in hujusmodi observari solitos, citius instituere, favorabili ex solita beatitudinis vestræ clementia, rem ipsam committere ac dirigere mandare dignetur; adeo ut nostram in his sentiamus exauditam affectionem; ne inter alios forsitan, in hac re petituos, reputemur posteriores, nobis ad exauditionem gratissimam pro singulari beneficio recognoscendam. Datum xxiv Octobris 1461.

433 *Eadem die Fridericus ad omnes Germaniæ principes et civitates epistolam misit, quæ eos adhortatur* (3), quatenus pro Dei honore et pro tam venerandi viri ac operis hujusmodi pietate, proposito ejus favores impendere velint. *Hortanti imperatori, qui easdem litteras denuo anno sequenti ad Papam destinavit, aures præbuerunt benignas et similes ad Pontificem dederunt litteras ex Ratisbona Joannes et Sigismundus fratres, palatini Rheni et Baviaræ duces* (4); *Rupertus, Comes palatinus Rheni, Baviaræ dux et administrator Ecclesiæ Ratisbonensis* (5); *Albertus, marchio Brandeburgensis et burggravius Nürimbergensis* (6); *Conradus, dux Silesiæ* (7); *Andreas Odravasch, palatinus Leopoliensis* (8); *Petrus, Cardinalis episcopus Augustensis* (9); *episcopi Cracoviensis* (10), *Olomucensis* (11), *Misnensis* (12), *et Eystensis* (13), *Castellani Cracoviensis* (14), *et Landensis* (15); *nec suas partes neglexerunt Germaniæ oppida, in quibus Sanctus ministerium sacrum olim obierat. Ut brevitati consulamus, præcipue epistolas referemus scriptas ab iis civitatibus, quæ medio post sæculo a fide catholica desciverunt. Doctores et magistri Universitatis Lipsiensis in crastino S. Bartholomæi, id est die xxv Augusti 1462 hanc epistolam ad Pium Papam dederunt* (16): Cum humillima obedientia ac devotissima reverentia seipsos ad pedum oscula beatorum. Beatissime Pater et Domine

varii Germaniæ principes et episcopi,

(1) Wadd. Ann. tom. XIII, pag. 161. — (2) Ibid. pag. 188. — (3) Ibid. pag. 189. — (4) Ibid. pag. 217. — (5) Ibid. l. c. — (6) Ibid. pag. 218. — (7) Ibid. l. c. — (8) Ibid. pag. 219. —

(9) Ibid. l. c. — (10) Ibid. pag. 220. — (11) Ibid. pag. 221. — (12) Ibid. pag. 222. — (13) Ibid. pag. 223. — (14) Ibid. l. c. — (15) Ibid. pag. 224. — (16) Ibid. pag. 228.

clementissime

A elementissime. Quoniam litteris hortatoriis Cæsareæ majestatis, nobis nuper exhibitis, quidam fratres Ordinis S. Francisci, qui de Observantia nuncupantur, ex parte vicarii eorum generalis nobis devotis rogatibus supplicarunt, ut de vita et conversatione devotissimi quondam fratris felicitis memoriæ Joannis de Capistrano, Ordinis ejusdem, quantum experientialiter et veraciter nobis constaret, litteratorie fidele perhibere testimonium dignaremur, coram V. S. suo tempore producendum:

academia

434 Nos tam sanctæ intentioni, tam pio desiderio favorabiliter annuentes, ea, quæ diligenti investigationis indagine de eodem eximio viro nobis cognita fuere, memoriter recollegimus, pura ac simplici narratione his nostris litteris recitamus. Constat enim nobis, quod postquam idem vir venerabilis ante aliquot annos in Alemannia circumeundo et loca varia circumlustrando, suis prædicationibus et doctrinis multos, in via morum obliquis anfractibus gradientes, ad christianæ vitæ rectitudinem reflectere satagisset, etiam ad nos in oppidum Liptzk * personaliter declinavit: ubi ultra integrum mensem continue perseverans, devoto quodam atque efficaci placidoque exhortationis genere evangelicam atque apostolicam disserteret veritatem, nunc arguendo, nunc obsecrando, nunc increpando, jam etiam blando, jam rigido, jam compunctivo, semper omnibus grato, numquam infructuoso hortatu, nonnulla theologicæ veritatis abdita reserando, quasdam etiam christianæ conversationis regulas, juxta sacrorum canonum instituta, limpidius declarando: sana doctrina, sobrio sermone concionatus est ad utriusque status populum, attentione devotissima suspensum, et ad sui exhortationem non mediocriter emendatum. Nam hujusmodi suis exhortationibus allekti, infra breve tempus ex nobis plus quam septuaginta scholares et magistri, postpositis hujus mundi phaleramentis, suæ Religionis habitum assumpserunt. Commune etiam vulgus, suis admonitionibus compunctum, multas ludorum, hactenus consuetorum, levitates, multas etiam solatiorum obscenitates protinus postergavit. Nec mirum; quoniam bonæ vitæ exemplaritas et jucundæ elocutionis celebritas, quæ in ipso secundum omnium existimationem splendide viguerunt, facilius et efficacius, juxta psalmistam, voci suæ vocem dedere virtutis.

et magistratus
Lipsiensis

C 435 Hac igitur gratia duplici, insuper et miraculorum gloria, de quibus fama divulgata est, et multi apud nos asserunt experientiam se habere, idem religiosissimus Pater, copioso Dei munere præditus, existimatione plurimorum sanctitatis titulo insigniri meruit adhuc vivens; et ideo miris eum laudibus etiam ad sidera sustulerunt; nec modo dubitant, ipsum pro suis tam strenuis laboribus et tantæ sollicitudinis opera supernæ beatitudinis bravium meruisse. Hæc itaque nostra et aliorum testimonia, Beatissime Pater, S. V. ponderet et examinet diligenter, et ut justus et unicus pater familias in domo militantis Ecclesiæ penset et judicet, quid et quantum

mercedis tribuendum sit sic tam inclyto operario, qui in vinea Domini Sabaoth tanto tempore, tam operose, tam fructuose et fideliter pro diurno denario laboravit, ut sic ei, quod suum est, secundum legem justitiæ tribuatur. Et Dominus Jesus Deus noster vestram dignetur sanctitatem in statu prospero et tranquillo et longævo tempore feliciter conservare. Datum in oppido Liptzk anno Domini 1462 in crastino S. Bartholomæi, rectoratus sub sigillo. *A quinquaginta fere annis erecta fuerat academia Lipsiensis a Friderico Bellicoso, Thuringiæ Landgravio et Saxonie duce; quam erectionem confirmavit Alexander V Pisis die v id. Septemb. 1409 (1). Pridie similes ad Pium Papam dederat magistratus Lipsiensis litteras, quibus eadem referuntur, quæ academia recensuerat: unum tamen explicatius dicit, nempe inter septuaginta, quos Ordini aggregavit S. Capistranus, fuisse alios magisterii honore, alios sanguinis claritate, alios divitiarum abundantia et corporis alios claruisse proceritate (2). Magistratus Magdeburgensis epistolam Lipsiensem, mutatis, ait Waddingus (3), mutandis exscripsit, die 11 Septembris ejusdem anni.*

E

436 Dresdenses similiter testati sunt, S. Capistranum sanctitatis et miraculorum splendore dignum haberi, ut in catalogum Sanctorum referatur. Quia, inquiunt (4), magnorum facta, bonorumque laudes et merita perpetuo non condecet silentio prætermitti, ut ipsa relatione continua in eorum testimonium et cæteris in exemplum fama veriloqua prædicet in remotis; hinc est, quod singulari benevolentia ac consideratione præhabita super venerando patre ac devoto fratre Joanne de Capistrano, Ordinis Minorum, de Observantia nominatorum, secundum suorum morum virtuosorum exigentiam, vitæ laudabilis, famæ redolentis, commendabilisque conversationis, dum in humanis agebat, ipsum fuisse attestamus: præsertim laborum suorum assiduitas aliquandiu nobiscum moram trahendo claruit, dum per verbi divini effusionem, qua plurima bona fructificavit, multitudinem populi ad viam virtutis reduxit, a malis consuetudinibus et enormitatibus compescuit, a taxillorum ludis et hujusmodi similibus vanitatibus nocivis semovit, et divino servitio condecenter adaptavit; verum etiam plurimis miraculis resplenduit. Cujus quidem honorandi fratris Joannis de Capistrano celebris vitæ famam ad V. S. pedes eo ferventius cupimus pervenire. Quorum singulorum respectu una cum aliis oppidis, fidem orthodoxam confitentibus, quæ, sicut clare didicimus, apud V. S. precibus flagitant humilibus, quibus possunt, pro illius canonizatione, ut catalogo inscribatur Sanctorum, nos pariter preces devotas ante pedes beatos dirigimus, quatenus ad Dei laudem, suæque Genitricis, suorum Sanctorum honorem, necnon totius militantis Ecclesiæ incrementum, vestræ sanctissimæ paternitatis sempiternam memoriam, canonizationi et sanctitati tanti præfati patris intendere, ac juxta permagnam sapientiam vestræ clementiæ, cui hanc rem relinquimus, orationes nostras favorose exaudire vestra clementia non dedignetur. Quam Rex altissimus

civitas Dres-
densis.

F

(1) Cfr Georgisch. Regesta. sub. ann. 1409, num. 50. Luce. Europæisch. Helikon, pag. 660. — (2) Wadd. Ann. tom. XIII,

pag. 238. — (3) Ibid. pag. 239. — (4) Ibid. pag. 233.

AUCTORE
J. V. II.Lubanenses et
Hallenses

confortet et felicibus successibus faciat abundare. Datum Dresdz die ix mensis Augusti anno Domini 1462.

437 *Consules et jurati oppidi Lubanensis, ad instantiam, ajunt* (1), *fratrum Ordinis Minorum provincie Saxonie, similes preces Pontifici porrexerunt, quibus testantur, illum in civitate sua, funditus vigintiquinque vicibus per damnatam hæresim Hussitarum desolata, notorie et manifeste Lubaniæ et aliis civitatibus circajacentibus laudabiliter conversatum esse; docenteque experientia, quam plurima signa apud infirmos et fragiles in medio multorum, post invocationem Nominis Jesu Christi Domini nostri, et Sancti Patris Bernardini operatum esse. Et specialiter, ajunt, in civitate nostra Lubanensi, unum vicarium ecclesiæ Ordinis Minorum, apud nos pro tunc super sustentaculis ambulantem, Deo propitio, restituit sanitati... Datum anno 1462, v die mensis Septembris. Magistratus Hallensis, diæcesis Magdeburgensis, explicatius evolvit, quantos*

vir Dei pro universa Saxonia labores sustinuerit. Omnipotens Deus, inquiunt, qui verbo cuncta creavit, cujus potentia nihil est difficile, mirabilia sua in dicto tam præclaro viro tam excellenter ostendit, ut tota Saxonia ad instar vernantium florum nidore suavissimo, velutique Christi odore fragrantissimo, longe lateque repleretur. Clamat tota Saxonia, hunc Deo et hominibus dilectum fuisse, vita austero, moribus maturum, scientia præclarum, imo totius christianæ religionis exemplar præfulgidum. Idem nos vidimus, hoc testamur: nam post plurima periculosæque viarum discrimina propter Bohemorum insidias, quos ad sanctæ Romanæ Ecclesiæ unionem conatus est reducere, salvo sibi, ut fertur, negato conductu per damnatæ memoriæ hominem, Joannem de Rockensano, multis heu! erroribus fermentatum, ejusque sectatores a fide devios, ne in vacuum cucurrisset, semen verbi Dei non sine fructu per Thuringiam, Misnam, Saxoniam, aliaque vicina sparsit loca. Tandem etiam ad nostrum divertit oppidum, nobisque ex piissimo pectoris sui arcano largiter doctrinam salutarem euangelicæ et apostolicæ veritatis miro conatu, zelo fervido, modestaque eloquentia et prudentia disserere non piguit: nam utriusque sexus copiosissimum gregem longe lateque, etiam de remotis mundi terminis confluentem, divina illustratus gratia, a contemptu mundi evocavit, et ad amorem cœlestium, regulas et normas, expositiones, quibus id conarentur, pervigili cura provocavit: plurimos insuper abusus ab omni statu abstulit, ludorumque levitates et mulierularum curiositates, vanosque ornatus, ac alias turpitudines, morumque anfractus apud nos penitus enervavit. Insuper et nota dignum egit, quod usurarum tam judæorum, quam etiam christianorum vorago, contractusque divinis non consentanei legibus, penitus apud nos in exilium sunt relati. Nam perfida hac judæorum gente, dum legibus hujusmodi divinis subdi nollet, penitus radicitusque a nobis avulsa, dicta

vitia cum suis auctoribus procul a nobis existunt repudiata. Multi insuper ob frugem vitæ melioris, sæculo repudium dantes, Ordini Religionis dicti Patris apud nos se junxerunt. Et revera firmissime credimus et nullatenus hæsitamus, nequaquam tam præclara dicti Patris gesta, humana duntaxat peracta industria, si doctor internus, unctioque divina eundem non docuisset. Asserunt insuper quamplures, quamvis id non viderimus, qualiter singulari munere Altissimus, signis et prodigiis cooperantibus, ejusdem tam pii Patris sermones confirmaverit... Datum Hallis anno Domini 1462, vi die mensis Septembris.

438 *Similis tenoris litteras ad Pontificem dedere civitates Noviforensis* (2), *Brunensis* (3), *Nissensis* (4), *Wratislaviensis, quæ id habet speciale* (5): *Tacemus, inquiunt, de multis pulcherrimis ecclesiis et claustris, per eum contra hæreticam pravitatem exstructis, in quibus divinum augens honorem, catholicæ fidei non debile posuit fundamentum. Nec nobis dubium, imo mundum non nescire credimus, quantis miraculis in vita fulsit, quæ imo tota ejus vita Sanctitatem vestram minime latentes, verius testimonium suæ sanctitatis proponunt. Inter cætera tamen, ne tanti viri sanctitatem taceamus, unum recitamus: dum apud nos esset, pluribus præcedentibus annis, ut vetus propheta, omne quod jam civitati et nobis accidit, ad punctum prædixit, quod in scriptis redigere longum esset, et suæ sanctitatis non modicum esse testimonium putamus, de quo Wratislaviensis plebs hodie gaudet, et suæ spei anchoram tamquam in prophetiam stabilivit. Olomucenses porro his verbis ejus miracula testantur* (6): *Quem etiam S. V. ob insignia ipsius merita, non solum in vita, sed jam ab humanis exutum, magnis miraculis et prodigiis plurimis in locis clarescere scientes, non sufficimus recom-*

dare... Extant aperta miracula, apud nos quum aliquando moraretur, per ipsum, ut præmittitur, acta, quæ clarissimis testimoniis, si opportunum fuerit, apud S. V. liquide patebunt. Atque hisce subnectendæ veniunt similes epistolæ civitatum Misnensis (7), *Ossahatzensis* (8), *Haynensis* (9), *Turgaviensis* (10), *Wittenbergensis* (11), *Grymmensis* (12), *Excellustensis* (13), *Magdeburgensis* (14), *Hallensis* (15), *Lewenburgensis* (16), *Arnstetensis* (17), *Coburgensis* (18), *Nurembergensis* (19), *Bambergensis* (20), *Ratisbonensis* (21), *Augustanæ* (22), *Cracoviensis* (23), *Cosensis* (24), *Uscowensis* (25), *et Gobilini* (26).

439 *Verum omnes istæ epistolæ, circa finem anni 1462 aut principium sequentis scriptæ ad Pii II Pontificis manus non devenerunt: neglectæ delationis causas supra num. 425 attulimus. Quamvis autem mora in promovenda causa canonizationis injecta videretur, non cessabant tamen aliqui ferventiores eandem urgere. Sic quum anno 1472 Turcæ denuo Hungariæ imminerent, quippe qui autumnali tempore, nemine resistente, magnam partem Hungariæ orientalis vexaverant* (27), *Elisabeth, mater Mathiæ Corvini, Hungariæ regis, sequentem*

Wratislavienses, alique;

E

F

et decennio tardius

(1) Wadd. Ann. tom. XIII, pag. 239. — (2) Ibid. pag. 225. — (3) Ibid. pag. 226. — (4) Ibid. pag. 227. — (5) Ibid. l. c. — (6) Ibid. pag. 228. — (7) Ibid. pag. 234. — (8) Ibid. l. c. — (9) Ibid. pag. 235. — (10) Ibid. pag. 236. — (11) Ibid. l. c. — (12) Ibid. l. c. — (13) Ibid. pag. 238. — (14) Ibid. l. c. — (15) Ibid. pag. 239. — (16) Ibid.

pag. 241. — (17) Ibid. l. c. — (18) Ibid. pag. 242. — (19) Ibid. l. c. — (20) Ibid. pag. 243. — (21) Ibid. l. c. — (22) Ibid. pag. 244. — (23) Ibid. pag. 245. — (24) Ibid. pag. 246. — (25) Ibid. pag. 247. — (26) Ibid. l. c. — (27) Timon. Epitom. chron. rer. Hung. pag. 83.

A *epistolam ad Sixtum IV Pontificem direxit* (1): Beatissime Pater et Domine noster clementissime, post S. V. pedum oscula beatorum. Non latet Sanctitatem vestram, notitiam fr. Joannis Capistrani, quondam eximii prædicatoris, laudabili et celebri memoria dignam haberi. Hic enim vir vivens, in toto orbe christiano celeberrimus, ut præco euangelicus, varias mundi partes tam christianorum, quam schismaticorum et hæreticorum euangelizando verbum Dei pertransiit, et a fide alienos ad sinceram fidem quamplurimos suis reduxit sermonibus: signis etiam nonnullis claruit adhuc vivens et adversus crucis Christi inimicos, Turcos sævissimos, cum populo vulgari proficiscens, populi turmas ad viriliter pro fide catholica pugnandum assiduis exhortationibus animavit, ut intrepide et audenter contra validissimum Turcorum exercitum se opponerent, ita ut quidam de ipsis christianis, depositis armis se munientibus, solis ensibus seu gladiis manibus arreptis, fortissimas exercitus Turcorum acies intrepidi penetrarent et eadem maximam in exercitu paganorum confligendo efficerent, nec se timebant morti tradere pro Christo nomine ad exhortationem viri præfati: ubi parta gloriosa victoria, et inimicorum fugata grandissima multitudo, lucrum reportatum fuit ex spoliis paganorum non minimum: quibus ipse fr. Joannes, infirmitate correptus, victoriosa simul et gloriosa morte debitum solvit humanitatis.

Elisabeth, Mathiæ regis mater.

B 440 Hic etsi ex hoc mundo migravit, tamen quasi vivens adhuc, etiam post mortem, crebris miraculis coruscans, populorum turmis per impensa eis beneficia assidue prædicat; ejus canonizationem et ad catalogum Sanctorum per V. S. adscriptionem universa christianorum numerositas, non solum regni Hungariæ, verum etiam aliorum regnorum christianorum populi affectu permaximo desiderant. Sed et nos cum filio nostro, illustri rege Mathia, idipsum a S. V. perfici, maximo desiderio optamus. Quapropter eidem S. V. humillimis precibus supplicamus, quatenus more sanctæ Romanæ Ecclesiæ dignetur S. V. aliquibus catholicis prælatis Ecclesiarum C istius desideratæ rei inchoationem committere; qui, examinatione facta et reperta veritate, S. V. valeant plenius informare de his, quæ ad canonizationem hujusmodi necessario requiruntur. Quibus rite repertis et approbatis, rogamus adhuc instantius S. V. cum omni prorsus cordis affectu, ut præfatum virum, quem gens christiana proclamât esse beatum et sanctum, etiam S. V. celebri adscriptione in catalogo Sanctorum eundem in toto orbe christiano divulgare dignetur, tamquam vere Sanctum ab omnibus venerandum. In qua re, beatissime pater, domine clementissime, grandis revera honor Dei erit: venerabitur enim et coletur ipse Deus in Sancto suo, si canonizatus fuerit, ab omnibus cultu devotissimo, et christianus populus in fidei catholice sinceritate per hoc plurimum firmabitur et stabilietur; et nihilominus gens schismaticorum, quorum inibi, ubi corpus beati viri jacet tumulatum, maxima et circumquaque multitudo per hoc vel, vocante Deo, conver-

tatur, vel saltem in suis erroribus ruborem incurret, et sacre christianæ fidei honorem veritati præstabit. Insuper nobis et regno Hungariæ in hoc opere canonizationis rem valde utilem S. V. efficiet, et apostolicæ largitionis gratissimum munus eadem Sanctitas benigne conferet, quam rem per S. V. impleri et perfici indubie confidimus et speramus. Non deerunt autem, beatissime pater, ex hoc regno etiam adjutoria, quæ ad hujusmodi opus necessario requiruntur. Altissimus conservet S. V. diu feliciterque pro regimine Ecclesiæ suæ sacrosanctæ. Datum Veteri Budæ, viii die mensis Augusti, anno Domini 1473.

AUCTORE
J. V. H.

§ XXXIX. Retardatus per longum tempus S. Joannis Capistrani cultus tandem a Leone X et Gregorio XV permittitur.

S *Supra num 425 hujus Commentarii rationem dedimus, cur tot epistolæ, canonizationem S. Capistrani instantissime petentes, nullum sint sortitæ effectum. Amandus Hermann, Sancti biographus, quasi veritus, ne in canonizando beato viro mora aliquid detrimenti ejus famæ afferret, monstrat* (2), S. Bonaventuram ducentis et octo annis a sua morte primo fuisse canonizatum, utpote quum doctor iste fuerit amplissimæ Religionis caput, academiæ Parisiensis doctor, S. R. E. cardinalis, de sede Apostolica in concilio Lugdunensi optime meritis, adeo ab omnium excidit memoria, adeo obscure jacuit, ut neque sui instituti professores, neque consodales, magistri Parisienses, neque collegæ Cardinales, neque demum Pontifices Maximi, et præsertim ille vere maximus, Gregorius X, a Bonaventura ad summum celsitudinis fastigium designatus et per quem vicissim reciproco affectu ille in tantam gloriam excrevit, sub quo ex hac vita decessit, ejus procurandæ canonizationi se accinxerint, quem tamen aliunde virtutum meritis et miraculorum signis facile judicare poterant cœlestibus conregnare. *Quam sanctitatis famam, statim a morte S. Bonaventuræ coruscantem, luculenter explicat auctor coævus in Brevi Notæ eorum, quæ in Concilio Lugdunensi acta sunt* (3): Eodem, ait, anno (1274) et mense (Julio) die dominico, xv ejusdem, hora matutinali, obiit claræ memoriæ fr. Bonaventura, Albanensis episcopus, qui fuit homo eminentis scientiæ et eloquentiæ, vir quidem sanctitate præcipuus, vita, commiseratione * ac moribus excellentissimis decoratus, benignus, affabilis, pius et misericors, virtutibus plenus, Deo et hominibus dilectus, qui sepultus est ipso die dominico in loco FF. Minorum Lugduni, cujus exsequiis interfuit Dominus Papa cum omnibus prælatis, qui erant in concilio et tota curia. *Sanctitati igitur S. Capistrani nocere non debet tardior canonizatio, quæ nullam labem gloriæ S. Bonaventuræ impegit.*

Procrastinati
longo tempore
cultus

* conversa-
tione?

442 Cæterum retardationis varii varias afferunt causas. Amandus Hermann præcipuam habet defectus pecuniæ, ad canonizationem ne-

S. Capistrani
variæ causæ
allegantur:

(1) Wadd. Ann. tom. XIV, pag. 72. — (2) Capistr. triumph. Octobris Tomus X.

pag. 749. — (3) Labbe, tom. XI, part. I Conc. col. 960.

AUCTORE
J. V. H.

*cessariæ: quæ continuo bello Turcico absorbe-
batur; unde, ait (1), Sanctorum canonizationi
non tantum attendebatur, quum expensæ colle-
ctæ et ipsa sacra suppellex ecclesiarum pro belli
nervo colligendo distrahenda foret. Quam in rem
affert diploma Ludovici, Hungariæ regis, datum
feria v proxima ante festum Nativitatis B. Joan-
nis Baptistæ (xxi Junii) 1524, quo confitetur,
se ex indultu Clementis VII levasse inter alia
pecuniam, datam ab illustrissimo quondam
Laurentio de Vylack, duce Bosniæ, ad cano-
nizationem religiosi quondam fratris Joannis
de Capistrano; simulque promittit, se dictam
pecuniam, finita expeditione, redditurum. Num
porro pecunia restituta aliquando fuerit, vehe-
menter dubitamus, si vera sunt, quæ laudatus
Hermann paulo infra refert; videlicet Innocen-
tium XI, quum deessent subsidia, primos mille
scutos Romanos, eleemosynæ loco, elargitum
fuisse, ad quos deinceps accesserunt aliæ pecu-
niæ, quibus canonizatio perfici tandem potuit.
Jam supra numm. 419 et seqq. expositæ et refuta-
tæ fuerunt objectiones, causæ Capistrani oppositæ.*

tandem Leo X,

443 *Quamvis autem virorum, cæterum gra-
vissimorum, insimulationes, alibi jam confutatæ,
causam canonizationis Capistrani retardarint,
tandem vicerunt devotorum pia studia, et ini-
tium cultus, beato viro deferendi, factum est in
loco natali, Capistrano. Cujus rei testes habemus
litteras Cardinalis Bernardi Tarlati, vulgo ab
oppido originis Bibiena, Florentinæ diæcesis,
cognominati Bibiena, sequentis tenoris (2): Ber-
nardus, divina miseratione S. Mariæ in porticu
diaconus Cardinalis de Bibiena, universis et
singulis præsentis litteras inspecturis attesta-
mur fidemque facimus, sanctissimum Domi-
num nostrum Leonem X, Pontificem maximum,
superiori anno, in die S. Silvestri indulsisse,
quum quidem præsentis ipsi essemus, suppli-
cante id Fr. Christophoro Foroliviensi, Ordinis
de Observantia vicario generali, ut in diœcesi
territorioque Capistrani celebrari possit fes-
tum B. Joannis de Capistrano, attenta ma-
xima devotione, qua populi erga præfatum Bea-
tum afficiuntur; ita quidem, ut illius ipsius
festi celebritati imputari objicique nihil possit.
Quod quidem festum celebrari debeat ad diem
xxiii Octobris tam a fratribus ipsis, quam a
clericis etiam sæcularibus, aliisque, qui vo-
lent, in diœcesi territorioque Capistrani, et
hoc futuris perpetuis temporibus; contradi-
ctores quoscumque sub excommunicationis
latæ sententiæ pœna compescendo. In quorum
fidem præsentis manu propria subscriptas
fieri et nostri sigilli jussimus approbatione
muniri. Datum Romæ in palatio apostolico,
die iv Octobris 1515, pontificatus S. D. N. Leo-
nis divina providentia Papæ X anno iii.*

et post hunc
S. Rituum
Congregatio

444 *Cultum beati viri auxit dein Grego-
rius XV, qui concessionem, Capistranensibus
olim factam, ad universum Ordinem S. Franci-
sci utriusque sexus extendit: imprimis quidem
per decretum S. Congregationis Rituum, appro-
batum a Gregorio XV, ut testatur Cardinalis
Franciscus Maria a Monte his verbis (3): Quum
a fel. record. Leone Papa X anno 1514 (imo
anno 1515, quando quidem omnes codices ferant
annum III pontificatus, qui die xi Martii 1513
initium sumpsit) indultum fuerit, ut die*

xxiii Octobris festum B. Joannis de Capi-
strano in diœcesi ac territorio ipsius Capi-
strani ab omnibus celebrari posset, Sacra
Rituum Congregatio, visa de mandato S. D. N.
prædicta concessione, instante R. P. Fr. Be-
nigno Genuensi, Ordinis S. Francisci ministro
generali, si eidem sanctitati placuerit, censuit
prædictam gratiam ad omnes tam fratres quam
moniales totius ejusdem Ordinis, quoad Offi-
cium sub ritu duplici de Communi Confesso-
rum non pontificum, in prædicta die recitan-
dum; quoad Missam vero, etiam ad sæculares
quoscumque in ecclesiis FF. S. Francisci ce-
lebrantium extendi posse. Idem vero Sanctis-
simus, audita per nos S. Congregationis in-
clinatione, decretum supradictum apostolicæ
auctoritatis plenitudine comprobavit. Quum
enim beati viri quotidie in populo christiano
cultus et virtutum ipsius augescat veneratio,
par etiam est, ut quæ ipsas sequitur virtutes
gloria pariter ac veneratio propagetur. Fran-
ciscus Maria Card a Monte. Locus † sigilli.
Jo. Bapt. Rinuccinus secret.

445 *Decretum istud, datum xvi Julii 1622,
suis litteris sub annulo piscatoris confirmavit
Gregorius sub his verbis (4): Gregorius Papa XV,
ad perpetuam rei memoriam. Domini nostri
Jesu Christi, qui servos suos æternæ gloriæ
præmio donat in cœlis, vices, quamquam im-
meriti, gerentes in terris, ex injuncto nobis
desuper pastoralis officii debito procurare
tenemur, ut eorumdem servorum Christi de-
bita veneratio in dies magis promoveatur, et
laudetur Dominus in Sanctis suis. Quamobrem
fidelium quorumlibet, præsertim vero sub
suavis religionis jugo Altissimo famulantium
votis, quæ peculiarem servorum hujusmodi
cultum respiciunt, libenter annuimus, prout
conspicimus in Domino salubriter expedire.
Sane pro parte dilectorum filiorum ministri
generalis et fratrum Reformatorum Ordinis
S. Francisci nobis nuper expositum fuit, quod
alias a fel. recor. Leone Papa X, prædecessore
nostro, anno mxcv indultum fuit, ut die
xxiii Octobris festum B. Joannis de Capistrano
in diœcesi et in territorio ipsius Capistrani
ab omnibus celebrari posset. Quum autem,
sicut eadem petitio subjungebat, fratres præ-
dicti pro eo, quem erga ipsum beatum Joan-
nem gerunt, devotionis affectu, ac ad augen-
dam Christi fidelium erga illum devotionem,
concessionem Leonis prædecessoris hujusmodi
per nos ut infra extendi summopere deside-
rent; nos eorumdem fratrum votis hujusmodi,
quantum cum Domino possumus, benigne
annuere, illosque specialibus favoribus et
gratiis prosequi volentes, et eorum singulares
personas a quibusvis excommunicationis, sus-
pensionis et interdicti, aliisque ecclesiasticis
sententiis, censuris et pœnis, a jure vel ab
homine quavis occasione vel causa latis, si
quibus quomodolibet innodatæ exsistunt, ad
effectum præsentium dumtaxat consequen-
dum, harum serie absolventes et absolutas
fore censentes, supplicationibus, eorum no-
mine nobis super hoc humiliter porrectis,
inclinati, de venerabilium fratrum nostrorum
S. R. E. Cardinalium, sacris ritibus præposi-
torum, a quibus concessio Leonis prædeces-*

cujus decre-
tum approbat
Gregorius XV,

(1) Capistr. triumph. pag. 750. — (2) Wadd. Ann. tom. XII,
pag. 417. — (3) Barber. vit. lat. pag. 479. — (4) Wadd. Ann.

tom. XII, pag. 417.

A soris hujusmodi de mandato nostro visa fuit, consilio, concessionem eamdem ad omnes tam fratres quam moniales totius Ordinis S. Francisci, quoad Officium de Communi Confessoris non pontificis in prædicta die recitandum : quoad Missam vero etiam ad sæculares quoscumque, in ecclesiis fratrum Ordinis S. Francisci celebrantes, apostolica auctoritate, tenore præsentium, perpetuo extendimus et ampliamus. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, cæterisque contrariis quibuscumque. Datum Romæ, apud S. Mariam Majorem, sub annulo piscatoris, die x Septembris 1622, pontificatus nostri anno II. Scipio Card. S. Susannæ.

permittitur
cultus publi-
cus;

446 Ex hisce decretis Leonis et Gregorii manifestum est, formalem beatificationem in causa S. Joannis Capistrani non intervenisse : sed ejus cultum fuisse, ut vulgo dicitur in similibus processibus, casum exceptum, quatenus, ut ait Prosper Lambertini lib. II De servorum Dei beatificat. et canoniz. cap. XVII, num. 1, pro Sancto nostro haberentur diplomata pontificia, permittentia, ut supra vidimus, ejus cultum.

B Atqui hinc nata est nova difficultas, quam, ut dicit laudatus Lambertini lib. I, cap. XXXII, num. 3. Prosper Bottinius, archiepiscopus Myrensis et fidei promotor proposuit in causa canonizationis Sancti nostri; nempe tuto in causa, quæ per viam casus excepti processerat, non posse deveniri ad canonizationem, quum scilicet duorum tantum miraculorum tertii generis approbatio accessisset. Ast S. Rituum Congregatio in causa S. Joannis de Capistrano censuit, decreto edito die XIII Junii 1679 sufficere, etiam in casu excepto, duo miracula, quia ex sententia doctorum, innixa canon 52 de testib. et attest. (II, 20) binarius numerus pluralitatem facit, adeoque quum citatus canon agat de inquirendo in vitam et miracula, duo miracula sufficiunt ad confirmandam sanctitatem alicujus servi Dei, adeoque ad deferendos eidem honores canonizationis.

hymnus cum
Collecta sub-
jungitur.

447 Porro ex illis decretis cultus Joannis nostri majora incrementa cœpit. Ejus sodales hymnum, ait Waddingus (1), breviusculum ejus honore frequenter decantabant, cui, teste Barberio (2), collecta seu oratio subnectebatur; utrumque damus:

C O Christi miles inclyte,
Joannes voce et opere
Diebus his novissimis
Clarum apparuisti.
Tu cruce Turcas fugas,
Tu cruce morbos sanas,
Tu cruce cunctos juvas
Dux quibus fuisti.
Implora nobis veniam
Ac fidei constantiam,
Christi legis custodiam
Quem vere dilexisti.

Ÿ Ora pro nobis beate Joannes a Capistrano,
¶ Ut digni efficiamur promissionibus Christi.
Oremus. Deus, qui Ecclesiam tuam beati Joannis a Capistrano meritis et doctrina mirabiliter sublimasti et per eum de perfidis tyrannis in virtute sanctissimi Nominis Jesu fideles tuos triumphare fecisti, præsta quæsumus, ut de inimicis nostris ejus intercessionem prævalentes in terris, præmiari cum ipso mereamur in cœlis. Per eundem Dominum.

(1) Ann. tom. XII, pag. 420. — (2) Vit. Ital. pag. 231. —
(3) Cfr Ciac. Vit. Rom. Pont. et Card. tom. IV, col. 749. —

§ XL. Jul. Cæsar Fagnanus, advocatus consistorialis, pro canonizatione B. Joannis Capistrani coram Alexandro Pp. VII orationem habet.

Quem ad totum Ordinem S. Francisci extendat Gregorius XV, S. Joannis Capistrani cultus novos stimulos addidit, ut tandem ejus canonizatio procuraretur. Joannes Bapt. Barberius in Vita Sancti, latine conscripta, refert orationem habitam in consistorio publico, quando galero rubro Alexander Pp. VII decoravit Paschalem de Aragona, Cardinalem creatum die v Aprilis 1660 (3). Orationem pronuntiavit Julius Cæsar Fagnanus, consistorialis aule advocatus, eamque hic ex Barberio exhibemus (4): Suarum virtutum luce conspicuus, spectatissimis illustrium meritorum titulis venit coram Sanctitate Tua, beatissime Pater, venit fortissimus Christi athleta, Seraphici Ordinis decus, hæreticorum domitor, infidelium terror, christianæ reip. propugnator B. Joannes de Capistrano; venit non tam natalium splendore, quam rerum gestarum gloria, et totius vitæ cursu sanctissime actæ admirabilis; venit et cum maxime inclyta provinciarum Germaniæ bellicæ tempestatis procellas aspicit, hunc ipsum in se olim tuenda, atque hostibus propulsandis strenuissimum bellatorem inermem recordatur et memorat; venit, nec alieno fortasse tempore, ut a maximo Ecclesiæ catholice duce miles invictissimus coronetur.

Coram Ale-
xandro Pp.
VII Jul. Cæ-
sar Fagnanus

E

449 Oppidum est in veteri Samnio ad caput Aterni fluminis, Capistranum appellant, quod, ut alia desint, quæ minime desunt, unus satis illustrat et nobilitat Capistranus, qui nec ignorari nomen patitur, et mansurum famæ decus in longinquas late oras, et in omnem posteritatis memoriam extendit. In eo siquidem oppido, parentibus in primis nobilibus, et fortunæ bonis luculenter instructis, sed pietate maxime concordiaque conspicuis, anno christianæ salutis 1385 vitæ lucem sortitus F est Joannes, lucem orbi daturus nesciam occasus; Capistranensi matre, patre Germano, qui in comitatu Andegavensium ducis in Italiam cum venisset, Capistrani sedem ac domicilium collocaverat, uxore indidem ducta liberisque susceptis. Sed vix ille ingredi per ætatem, vix prima verborum tentamenta conari poterat, cum altæ heroicæque, et ad magna properantis indolis illustria emicuerent prodigia; ita quibus informari artibus puerilis ætas ad humanitatem solet, diligenter excultus, ante annos mature sapiens, Italicas Athenas, ad optimarum disciplinarum emporium nobilissimum, ad augustam Etruscorum academiam, Perusiam venit; ubi quæ statim et quanta studendi vigilandique sedulitas, qualis illa laborandi conficiendique negotii, et quam perpetuo ferme decennio, semper invicta constantia? Diu noctuque accubans, assiduus, indefessus, contumax ad quantam brevi utriusque juris, et omnis encyclopædiæ gloriam,

exponit, S. Capistranum, artu nobilem,

(4) Vit. lat. Part. II, pag. 181.

primis

AUCTORE
J. V. H.

per summas
calamitates

B

mirabiliter
conversum,

C

Ordini Sera-
phico nomen
dedit;

primis ubique par sapientibus, evectus est? et quanta simul, quod præcipuum et primum est, honestas morum, consuetudinis humanitas, sermonum comitas, quantus amor pietatis, quanta integritas vitæ, innocentia?

450 Sed Deus bone, ut sunt absconditæ humanis intellectibus, et imperscrutabiles viæ tuæ, ut diversa a cogitationibus nostris consilia tua? Dejecis et attollis, imo tunc maxime attollis, cum maxime dejecis, tunc sanas cum feris, mederis cum vulneras, et bonorum malorumque causas sub contraria specie occultari plerumque jubes. Ecce tibi, ut fit, nescio quæ Perusiæ rixa, sive illa popularis seditio, sive inter nobilitatem et plebem tumultus fuerit. Pacandis animis caduceator eloquentia, et autoritate præcellens, reconciliandæ gratiæ Joannes dum studet, ipse prope subditur reus, arctam in custodiam conjicitur, pro gratia invidiam, pro beneficio sustinere coactus contumeliam; sed mox de turbido quanta serenitas, de tempestate quanta tranquillitas? Nactus in ergastulo lucem, in captivitate triumphum, senatorios in vinculis annulos, imperialia in compedibus coronamenta, et torques; nusquam apparuit, quam inter apparitores illustrior, nullibi vel melius didicit, vel religiosius humanæ divinæque sapientiæ litavit, quam cum procul a libris, a doctoribus procul in obscuro carcerum clausus victusque delituit.

451 Abiit, excussis vinculis, corpore animoque liber, in veram libertatem iturus filiorum Dei, sublimis et alacer sui jam compos, et sibi redditus patriam revisit, sed non eo consilio quod plerique faciunt, ut secessum desidem, otiumque molle captaret, ut segniter, et jucunde uni viveret sibi, ut rebus domesticis procurandis, amplificandisque curam intenderet, sed ut vale ultimum cognatis, et affinis, ipsique adeo patriæ, et mundo diceret, et quicquid erat agrorum, et penatum, et fœnoris subita licitatione divenditum, collecto pretio, elargiretur in pauperes seque terrenis negotiis omnibus exsolutum, cœlitibus totum manciparet. Inde Perusiam ille quidem continenter, ad notam, et dilectam sapientiæ suæ palestram, sed quali facie et quantum mutatus ab illo? Veste pannosus et lacer, crine impexus, et sordidus, cultu humilis, incessu verecundus, factusque undique ad imitationem stultitiæ, asello insidens, galericulo papiraceo caput intectus omnium in se oculos admirationemque convertit. Talis nimirum habitus decebat eum, qui veterem hominem exuerat cum actibus suis, et peregrinus a cœtu mortaliū hospitari quærebat in superis.

452 Et quidem hospitari subito cœpit, cum in religiosam D. Francisci familiam est cooptatus, ut non humanam, sed angelicam plane vitam agere in eo societatis consortio videretur, sui contemptor egregius, abjectissima quæque ministeria studiosissime consecrans, asperissimo cultu, tenuissimo victu, levissimo somno, cui ciliciis, jejuniis, vigiliis, verberibus macerare corpus, atterere vires, deservire infirmis, assidere languentibus, solatia afflictis opemque ferre, incendi affectibus, diffluere lacrimis, precationibus pariter studiisque vacare, et tota mente abalienatis sensibus in Deum abripi, maxima et unica voluptas erat. Sed quamquam ille benevolentiam sui et

venerationem apud omnes, quibus aut novisse de facie, aut de fama audivisse datum, facile promeruerat, et factus omnia omnibus observabatur et colebatur ab omnibus, tamen nescio quo arctiori necessitudinis et familiaritatis vinculo D. Bernardino Senensi ut comes et discipulus et imitator adstringi, et adhærere perpetuo visus est, ut pro socio et magistro suo Joannes acriter quoque pugnaret, et calumniatores adeo coercuerit aliquando, ut calumniam ipsam everterit funditus, jussitque in admirationem stuporemque concedere.

453 Ita et cœlo teste, illustri sane prodigio, spectante populo, utriusque sanctitas est comprobata; nam quod Senensi, idem Capistrano palam est contigisse, ut super utriusque verticem, dum Aquilæ in foro concionarentur de laudibus Virginis, per meridiem stella visa sit ejaculari radios ipso meridiano sole, prope dixerim, clariore. Sed frustra pro egregiis in Romanam Ecclesiam meritis, tot heroicis conspicuum virtutibus virum sanctissimum Eugenius Pontifex voluit Aquilanis, et Reatinis episcopum dare; siquidem ille memor, quod in re simili usurpare familiari dicto consuevisse præceptorem suum Bernardinum compererat, nolle se respondit, cui Dominus totum, qua latissime patet, mundum ad disseminandum Euangelium suum attribuerat, unius regionis, aut populi angustis terminis coerceri, ut Socrate melior, non ille Atticus, aut Romanus, sed mundanus civis, aut verius cœlestis diceretur. Ita dissitas late oras et fama nominis, et admiratione virtutis implevit, ita in omnem terram fructus ejus exivit, uberrima ubique facta annona divini verbi, multisque adeo pro re catholica legationibus, ac militaribus veluti expeditionibus egregie, et feliciter functus, victor nobilis triumphavit.

454 Nam ut illa sileamus, cum delegatus est in hæreticos fratricellos, cum ad Philippum Burgundiæ ducem ad tollendum schisma est missus, cum ab Eugenio quarto generalis inquisitor, et vicarius generalis sui Ordinis est renuntiatus, e longe plurimis saltem aliquid ad breve narrationis compendium perstringendum est. Minabatur ingenio ferox, elatusque successu rerum, expugnato Bizantio imperii capite, Mahumetes, quidquid erat christiani nominis victore exercitu profligatum absumptum iri, vastataque Ungaria, Illicisque perdomitis, quos jam animo devoraverat, nihil neque in Germania, neque in Italia, adeoque Europa tota nihil reliquum pietati et religioni fore, quo minus universa miserrimæ inundationis pelago obruta mergerentur, et fuissent mersa haud dubie, nisi ut Angelus pacis, et nuncius apostolicus accurrisset B. Joannes. Ille igitur in Germaniam, assumpto in societatem sacræ expeditionis Jacobo Picente, commissarius a Romano hierarcha delegatur, qui ad Padum cum venisset, nec copia portitoris daretur ad trajiciendum, quam speciosi pedes essent euangelizantium bona, præclaro miraculo Deus ostendit, cum, expanso super undas pallio, amnem cum comitibus transire fecit incolumes; advenienti in Austriam, tamquam salutari et benefico suo numini, videre erat provolantes obviam in gratulationem, et venerationem effusos populos, et cum populis dynastas, cum dynastis sacerdotes.

455 Aderat

in eoque uberes, præsertim

E

in Europa Transalpina,

F

speciatim in
Germania, et
Polonia,

455 Aderat concionanti spiritus Domini, qui loquebatur in homine, aderatque omnis ordinis multitudo innumera, tantoque cum emolumento animarum, ut abjuratis pravatum opinionum erroribus, ad Ecclesiæ corpus catervatim et certatim quotidie redirent. Hinc amplissimæ illæ regiones novo prædicationis et sanctitatis lumine illustratæ ad euangelii lucem patuere; hinc Casimiro rege supplicibus literis expetente, in Poloniam venit, ibique incredibili cum plausu exceptus, quot ille hominum millia ad saniolem frugem docendo, agendoque revocavit, cum ad tantæ sanctimonix famam non exspectata vi vocis, solo aspectu, tam multi ad pœnitentiam voluntariam accederent, et sua sponte resipiscerent? Ut mirum esse non debeat, si fundare in illis provinciis tot templa, suique Ordinis tot cœnobota potuerit, si nobiles Polonos equites in sacram militiam secum abducere, qui omnium imperabat animis, et in omnium amoribus erat.

et omnium
maxime in
Hungaria
protulisse;

456 Sed jam Ungariæ ultimum imminebat periculum, urgente valido cum exercitu centum et quinquaginta millium armatorum Mahumete. Igitur Joannes accitu Friderici imp. et delegatione Callisti Summi Pontificis Viennam redit, acceptaque ab eodem cruce, qua uteretur pro militari vexillo, ingentia suis concionibus cogit agmina ad octuoginta millia cruce signatorum, ubique impulsor, hortator, antesignanus, ductor et ardore pugnam cedere si non manu, suosque in hostem accendere oratione, quasi alter Josue, et spiritu Capistranus. Joannes Corvinus comes Bistricensis, auctore Cæsare, impulsoribus adeoque adiutoribus et auspiciis Joanne et Jacobo, tutandæ Ungariæ propulsandique belli curam suscipit. Obsidetur a Turcis Alba, pugnae acriter pugnantur, impressiones fiunt, eruptiones, impetus, Corvini manu, Capistrani consiliis, vocibus, precationibus sustentata res, soluta obsidio, fugatus hostis, parta victoria; et in una Hungaria trepidationi et discrimini et excidio exempta christiana resp. universa; ut merito et supplicationes pro gratiarum actione Callistus Pontifex Ecclesiæ indixerit, et solemnem ad posteros diem annua recolendum celebritate mandaverit. At matuta jam cœlo virtus, meritis cumulationem quam annis, et triumphales victorem laureas reposcebant in superos. Corvinus gloriæ plenus, nec multo post B. Joannes cum ingenti populorum luctu, velut accitus ad palmam, obdormivit in Domino, et septiduo toto solemnibus datis exequiis, in ferrea urna quinque obsignata clavibus conditum corpus, quod post multos annos incorruptum et molle, ab hæreticis in Danubium projectum, non procul Vienna repertum est.

ac tandem laboribus, scriptis,

457 Hanc tam laboriosæ vitæ rationem, et per aspera quæque exercitæ, intuitibus vix credibile videatur, ut homo Dei rebus ullis aliis tam impense vacaverit. Nam magnum est, ita ætatem traducere, ut qua opera, qua prudentia præsentibus prosis, nec illud fortasse minus, in longum ævum beneficia extendere et de omni benemereri posteritate. Quæ quidem ipsa cum præclara sint etiam divisa, quanto magis conjuncta putandum est, cum indefesso labore tot curis unus idem-

que sufficiat, ut prodigii simile sit, et facere, et scribere unum potuisse tam multa. Et sane cum in B. Capistrano tot longinquas obitas peregrinationes, tot itinerum difficultates exantlatas, tantum vigiliarum in supernarum rerum meditatione consumptum, audiamus, maceratumque ac prope enectum per inedia, cilicia et verberum lanienas, corpusculum tantum temporis indultum concionibus, animisque subigendis orco, asserendis cœlo, quæ illa demum subseciva horarum spacia possumus intelligere, lucubrandis libris, implendisque paginis esse relicta? et tamen quam non pauca, quam varia, quam omni referta sapientia divini ingenii monumenta circumferuntur?

AUCTORE
J. V. H.

458 De censuris, de usuris, et contractibus, de casibus, et de pœnis injungendis, de pœnis inferni et purgatorii, de matrimonio, de restitutione, de illustranda conscientia, de dignitate ecclesiastica, de Conceptione B. V., de cupiditate, de Passione Christi, contra Hussitas, in Regulam fratrum Minorum, epistolæ, et tot alia, ut suo jure vir religiosissimus potens opere et sermone, et canonista egregius nominetur, et passim hominem a Deo missum, et præcipuæ in re catholica autoritatis appellent; principibus intime carum, imperatoribus, regibus maxime venerabilem, et ejus in omni vita, quæ omnem superet fidem, austeritatis et innocentix, ut novum Christi Apostolum, novum ubique Angelum, magnis quidem sed veris elogiis, et certantibus animorum affectibus, linguarum plausibus prosequantur. Neque vero ille, sive dum in terris ageret, sive postquam est translatus in superos ad consortia beatorum, clarissimis miraculorum prodigiis clarere unquam destitit, et si quo in alio divini operis potentia post Apostolorum tempora sese ostendit, et mirabilis Deus semper in Sanctis suis, in uno maxime olim enituit, enitetque ad præsens Capistrano, qui et prophetico spiritu vaticinatus est plurima, eaque patravit, quæ non nisi divinitus possunt fieri, quorum quis inire numerum queat, et quot per illum ægri salutem, auditum surdi, muti loquelam, visum cæci receperint, recensere, cum quod miraculorum est maximum, vel octo numerentur ii, quos letho ereptos, reduxit in vitam.

et miraculis
clarum,

E

F

459 Quæ quidem omnia superstiti adhuc, et in humanis agenti Capistrano venerationem colligere tantam potuere, et sanctimonix famam ubique tantam, ut Nicolaus V. Pontifex palam testatus sit aliquando, si, se regnante, mortem obiret Capistranus, eum se non dubitaturum, quin statim aris templisque et divinis donatum honoribus adscriptumque sanctorum catalogo promulgaret. Sed quod præstare Nicolaus V non potuit, Leo X in parte reddidit, decrevitque celebritates annuas solemnibus ritu, et complaudente cœlo, terrisque gratulantibus, in classem retulit beatorum; præcipua tamen gloria nostrorum temporum felicitati reservata est, beatissime Pater, ut tu supremam manum tanto operi imponas, et virum tanta virtutum laude spectabilem, in Divorum Album referas, et venerandum Ecclesiæ proponas, teque popularis Bernardini memoria sic subeat, et quando tam arcta illa conjunctio animorum fuit, quando

dignum videri, qui Sanctorum Catalogo inscribatur.

AUCTORE
J. V. H.

quando par ambobus laurea inter cœlestes obvenit, ad altaria quoque ac delubra par inter homines cultus accedat, sitque illa inter præcipuas beatissimi Pontificatus tui laus, augere sanctorum numerum, religionis terminos amplificare, populorum pietati ac saluti omni cura studioque consulere. Sic igitur existima, Beatissime Pater, auctorem et comprecatorem huc e cœlo adesse D. Bernardinum Senensem, teque precibus obtestari fervidissimis, ne discipulum et comitem et socium et adiutorem suum B. Joannem hoc jam olim debito sanctitatis titulo, tot insignibus præcellentem meritis, carere diutius patiari, pro quo supplices Cæsar, omnesque Germaniæ, et Poloniæ proceres, atque iterum Franciscana familia, ac tot dynastæ, qui humiliter hoc a te petunt, et sanctissimis tuis pedibus advoluti, oraculum Pontificiæ vocis expectant. Responsum Sanctiss. D. N. D. Alexandri VII Pont. Max. Sacrorum rituum Congregatio audiat, et referat.

B § XLI. Innocentius XI declarat tuto procedi posse ad canonizationem B. Joannis Capistrani; et referuntur miracula, a S. Rituum Congregatione probata.

Innocentius
XI decernit,

Quæ coram Alexandro VII acta fuerant in causa canonizationis S. Joannis de Capistrano, effectum sortita sunt suum. Etenim idem Pontifex, decreto xvii Januarii 1663, declaravit, beatum virum exercuisse virtutes theologales et morales in gradu heroico. Cujus quidem decreti luculentissimum habemus testimonium in decreto Innocentii XI, dato xiii Junii 1679, quo decernit Pontifex tuto procedi posse ad canonizationem his verbis: Aprutina, seu Sulmonen. Canonizationis beati Joannis a Capistrano Ordinis Minorum S. Francisci Regularis Observantiæ. Reassumpta causa canonizationis beati Joannis a Capistrano Ordinis Minorum S. Francisci Regularis Observantiæ, mediante commissione manu fel. rec. Innocentii X, signata in Congregatione Sacro Rituum habita die ii Maji 1650, in statu, et terminis, quibus reperiatur, in vim decretorum san. mem. Urbani VIII superventorum; et constituto ex processibus auctoritate apostolica confectis de illorum validitate, virtutibus theologalibus et moralibus in gradu heroico prædicti Beati coram fel. rec. Alexandro VII, die 17 Januarii 1663.

tuto procedi
posse ad cano-
nizationem
B. Capistrani:

461 Ex iisque pluribus discussis miraculis tum in vita, tum post obitum, præter publicam ac celeberrimam famam, duo in processibus novissimis Sulmonensi et Romano deducta, tanquam concludentissime probata per san. mem. Clementem X, die 14 Julii 1675, fuerunt comprobata, nempe quintum in personam Ignatii Bracci de Setia a faucibus mortis illico liberati. Et sextum, in personam Bernardini Michaelis ex oppido Cervariæ per octo menses corpore impediti, et viribus destituti, ope dicti Beati ad pristinam sanitatem

confestim pariter restituti. Expletis tandem, quæ in hujusmodi Beatorum causis exigunt præfata decreta Urbani VIII, per eminentiss. D. Cardinalem Alterium, in ejusdem causa ponentem, proposito in eadem Sacra Congregatione generali Sacr. Rituum habita coram Sanctiss. D. nostro Innocentio Papa XI, die 20 Decembris 1678, dubio, an stantibus supra narratis Sanctitas Sua tuto possit devenire ad solemnem dicti Beati canonizationem, et re mature discussa, omnes tam consultores, quam eminentissimi domini Cardinales, Sacris iidem Ritibus præpositi, unanimi voto censuerunt, Sanctitatem Suam quancumque sibi libuerit, tuto posse ad solemnem ejusdem beati Joannis a Capistrano canonizationem, juxta sanctæ Romanæ Ecclesiæ ritum, et sacrorum canonum dispositionem, devenire, eumque definire Sanctum cum Deo regnantem, atque universali Ecclesiæ proponere colendum, et venerandum. Sanctissimus vero, rei gravitate ita exposcente, divinam explorare voluntatem, decrevit precibus, et suffragiis. Quibus peractis Sanctitas Sua iterum auditis archiepiscopo Myrensi promotore fidei, et secretario ipsius Sacræ Congregationis, nedum sensum ejusdem Sacræ Congregationis confirmavit et approbavit, sed etiam hujusmodi ultimum, et finale decretum solemnis canonizationis prædicti Beati expediri mandavit. Die 13 Junii 1679. Cæsar Card. Fachenetus. Bernardinus Casalius Sacr. Rit. Congreg. secr.

462 Enucleatius aliquantum hæc explicat Amandus Hermann, eaque tanto lubentius adducimus, quanto magis nos doleat ipsis Actis canonizationis nos carere. Sancta illa, inquit (1), in cœlis regnans anima (Capistrani), ubi invocabatur, non desinebat miras impetrare supplicibus gratias, ita quod fama illius per Italiam magis magisque cresceret: quibus debite examinatis et præsentatis, Urbanus VIII Pontifex edidit litteras remissoriales et compulsoriales ad formandum processum « de fama » in curia Romana et civitate Sulmonensi juxta regulas et decreta, a S. Congregatione Rituum præscripta, quoniam alio modo virtutes ipsius heroicæ probari nequibant; quum tunc quasi duo fluxissent sæcula a felici de hoc mundo Capistrani transitu ad æternam gloriam; quibus exacte et rigore peractis et anno 1625 finitis, atque a S. Congregatione recognitis, tamquam rectis et validis, tunc Sanctitas Sua negotium commisit sacro tribunali sub titulo Rotæ Romanæ; ubi a tribus senioribus auditoribus, DD. Coccino, Pirovano et Manzanedo omnia et singula Acta fuerunt ventilata et discussa, et relatione facta cum approbatione tam virtutum quam miraculorum, tam in vita quam post mortem, magnam percepit Urbanus satisfactionem, gaudio repletus et júbilo; ast mors interveniens omnes intercudit cogitatus. Urbano successit Innocentius X: hic æquali cum zelo ordinavit, ut sine intermissione causa tam sancta prosegueretur, quod absque nova approbatione S. Congregationis fieri nequibat: quare etiam ab illa fuit reassumpta cum bono principio et fine usque ad nostra tempora protracto. Cur autem tanti hujus

deficientibus
ipsis canoni-
zationis Actis,

(1) Capistr. triumph. pag. 736.

A Sancti canonizatio fuerit prolongata et dilata, jam dixi, ex suavi Dei contigisse providentia, qui suis temporibus generi humano congruas exhibet medecinas, ita etiam convenientes Ecclesiæ constituit advocatos.

compendio

463 Adveniente autem momento temporis, a Patre cœlesti constituto, quo divina providentia constituerat S. Capistranum coram mundo universo glorificare, suavissimo disposuit modo, ut oppidum Capistranum, quoad dominium temporale et spirituale transferretur ad serenissimam domum Medicæam, magnorum ducum Florentinorum, qui semper virtutes et miracula hujus viri fuerunt venerati. Tunc eminentiss. D. Carolus de eadem domo, S. R. E. æterna memoria dignissimus Cardinalis, ad majores suos oculos convertens, atque sublimia Capistrani de Ecclesia Dei merita altius ponderans, contulit cum P. Bartholomæo Pettoranno, nostri Ordinis professo reformato et D. Bernardino Barberio, regis catholici in partibus Italiæ agente, insinuando ipsis, se omni cooperaturum conatu, viribusque pro posse concursurum, si processus canonizationis reassumeretur ad optatum consequendum finem. In agentia ista successit postea Joannes Bapt. Barberius, nepos prioris tamquam patruī : hic apud eundem Cardinalem plurimum valens, ab eodem assecuratus fuit de particulari commissione, a se facta domino comiti Montanti, quæ familia S. Francisco montem Alvernix pro inhabitatione concesserat, tunc pro serenissima domo Medicæa ad Romanam curiam residenti, ut pro apotheci Capistraneo, in omni loco et tempore, officia et efficaces interponat recommendationes, assumendo semper pro consilio et directione præfatum Joannem Baptistam Barberium, qui per viginti quinque annos causam S. Capistrani fideliter, ferventer et efficaciter, non parcendo ullis sumptibus, nec laboribus cedendo vel oppositionibus, egit, usque dum plausibiliter anno 1690 perfecit.

exhibetur

C 464 Hoc ut ordinate referam, sciendum, Urbano VIII, Innocentium X, et huic successisse in pontificatu Alexandrum VII de familia Chigiana Senensi, nomine Fabium, coram quo eminentissimus D. Cardinalis Palotta anno 1657 proposuit in negotio Capistranensis canonizationis hoc dubium : « Utrum posset ad ulteriora procedi, » eo quod illustrissimus D. Petrus Franciscus de Rossis, promotor fidei, opposuerit Capistranum fuisse præsumptuosum, temerarium et iracundum, et ut talem statim post mortem a D. Joanne Cardinali S. Angeli, cognomento Carvajalio et in Hungaria Legato apostolico, redargutum, prout ipsemet Waddingus, celebris auctor Ordinis in suis Annalibus attestatur (1). Quæ materia quum valde delicata fuerit, pro tunc decretavit « rationem habendam fore in fine causæ, » id est, causam canonizationis prosequendam, quoniam in fine illius magis maturari et ventilari poterunt puncta et S. Joannis merita. Tunc suscitavit (ut D. Barberius ipsemet sibi applicat) spiritum pueri junioris (2), qui non sine peculiari Dei instinctu defensionem hujus Sancti generosius suscepit, et tamquam advocatus insinuavit, se humiliter

debito loco et modo, suppliciter postulando, quatenus non modo in fine, sed in principio hæc examinarentur et dissolverentur objecta. Et ad primum libellum porrectum sua sanctitas clementissime indulgit postulatis, superaddendo paternum et pastorale monitum : « Ut in hoc negotio vires suas extendat, quum aliud non desideraret, quam canonizare Capistranum ; » in cujus rei testimonium sanctissimam adducit Trinitatem. Nec miror, quoniam jam olim, tam Eugenius IV, quam Nicolaus V eum se canonizatuos, si illorum decessisset temporibus, asseverarunt.

465 Habito igitur gratioso hoc pontificio assensu non dubito, quin solide oppositiones diluerit factas, quas breviter quidem insinuat in suo opere, et affectassem easdem habere per extensum, ut viderem, quantum differam ab illo in mea retorsione, sect. xxx producta : quas enim conspexi rationes, minus deducit, quam ego : suppono tamen amplius et fusius in corpore processus fuisse factum ; quamvis mea opinione longioribus objecta non egeant refutationibus. Quare etiam, attentis rationibus a Barberio et aliis productis, Sacra Congregatio anno 1662, die xvii Septembris amplissimum hoc edidit decretum in causa canonizationis : « Posse procedi ad ulteriora, et nihil constare contra Capistrani famam sanctitatis. » Sub eodem Alexandro VII, anno 1663, die xvii Januarii, eadem S. Congregatio ultimos duos processus dixit, esse validos et bonos, ac proinde eodem anno et die xxv Septembris decretatum fuit et resolutum, Capistrani virtutes, tam theologicas, quam morales, fuisse in gradu heroico, prout Cardinalis Franciotti, loco absentis Cardinalis Pallotta, proposuit. Exhibitis porro aliquibus miraculis antiquis, responsum fuit anno 1664, die x Julii, illas probas se solis non esse sufficientes, absque tamen omni præjudicio publicæ vocis et notoriæ famæ ipsorum. Quare D. procurator Joannes Bapt. Barberius, volens susceptum in se negotium finire, perrexit Aprutium et inde Setium, oppidum in Campania Romana, ubi audiverat, duo recenter contigisse miracula, de quibus, ut plenius fuit informatus, supplices iterum porrexit preces S. Congregationi pro novis litteris remissorialibus, quæ benignissime sibi fuerunt concessæ, earum virtute processus desuper formati, ad Pontificem Clementem X per Cardinalem Altierium delati et approbati anno 1676, die xiv Julii. *Hactenus Amandus Hermann, qui citat dein decretum Innocentii X, quod in capite hujus § dedimus.*

466 Porro, ut manifestum est ex ipso citato decreto, Clemens X duo probavit miracula, quæ operæ pretium est hic referre. Prius hisce verbis refert laudatus Hermann (3) : Anno Dimini 1649 Ignatius Bracci, chirurgus a Setio Terraccinæ diœcesis, quum ad ultimum vitæ suæ pervenisset, transactis diebus quindecim malignæ febris, adjunctis acerbissimis et incessantibus capitis et renum doloribus, susceptione sacramentorum Ecclesiæ se munivit ; quo peracto, loquelam perdidit : unde medicus, cujus nomen erat Marcus Aurelius Cimaroli, videns infirmi incapacitatem ad alia restaurativa et antidota suscipienda, licentiam accepit, quum

AUCTORE
J. V. H.

series proces-
sum,

E

F

ac referuntur
bina miracula;

(1) Tom. XII, pag. 1. — (2) Barber. Vit. Ital. pag. 237. —

(3) Capistr. triumph. pag. 724. Cfr Barber. Vit. Ital. pag. 249.

etiam

AUCTORE
J. V. II.

sanationis
Ignatii

etiam curæ, antecederet factæ, pretiosissima medicamenta frustranea fuisse comperisset. Qua de causa infirmi soror, nomine Cæsarea, P. Angelum Lantusca, reformatum et conventus S. Francisci guardianum, curavit vocari, ut ad ultimum vitæ suæ agonem religiosa pietate assisteret. Veniens autem prædictus religiosus, obviavit ipsi medicus, qui sciens ad assistendum semivivum ipsum pergere, rogavit, ut veloci curreret gressu, ne propter moram mortuum reperiat, sicut ipsemet guardianus in suo adventu expertus fuit.

467 *Quum in agone jam positus esset, nihilominus voluit ipsi aliquod auxilium præstare; accepit particulam tunicæ Beati Joannis, exhortando infirmum ad plenam in suis (ejus) meritis fiduciam habendam, tamquam ad illum qui paulo antea manifesto miraculo sororem suam Cæsaream a continua vertigine, et canonicum Rossi de Setia a faucibus mortis liberaverat, alta voce ipsum interrogans, utrum in patrocinio dicti Sancti fiduciam habeat; cui respondit, quod sic, per signum ter ipsi manum constringendo. Tunc prænominatus pater supra caput Reliquiam posuit, devote dicens: « Super ægros manus imponent, et bene habebunt, Deus, intercedente B. Joanne de Capistrano liberet te ab omni malo, in nomine Patris etc. » In hoc actu Ignatius oculos clausit, ac si ab ista mortali vita transire vellet; ast aperiens violento motu proprios oculos, articulata voce prorupit, dicens: « Pater, ego sum sanus factus » et cælum intuendo vivaci corde exclamavit, dicens: « Vobis gratias ago, o mi gloriose S. Joannes, quod mihi impetraveritis integram sanitatem; » sicut in re fuit. Nam in eodem instanti supra lectum se posuit, induensque se propriis vestimentis, deinde absque intervallo, quasi moræ impatiens, ad publicam cucurrit viam, ut tale evidens miraculum omnibus patefaceret, quod circa horam xxiii (id est, unam horam ante solis occasum) contigit. Die vero immediate sequenti mane, una cum sorore, amicis, aliisque sanguine et familiaritate junctis, ad ecclesiam S. Francisci se contulit, ut liberatori Capistrano gratias ageret: eratque in dicta ecclesia ejus benedicta imago depicta, ad quam quamvis unum fortissimum milliæ distaret, tamen nudis pedibus, non utens baculo, perrexit, peragens imposterum sua omnia cum omni facilitate.*

Bracci,

468 *Huic miraculo alterum, eidem Ignatio a B. Joanne exhibitum, refert Joannes Bapt. Barberius, cujus verba latine reddimus (1): Cui (narrationi præcedentis miraculi) subjungo firma conscientia et cum juramento, quod quum anno 1664 antequam formaretur processus præcedentis miraculi, me Setiam contulissem ad indagandum factum, invenerim Ignatium viribus imparem itineri suscipiendo, ac proin inhabilem ad se conferendum Romam, ut ibidem miraculum in se factum examinaretur, quippe cui supervenerat maxima renum relaxatio, ex qua proveniebant et urina sanguinolenta et atrocissimi dolores, quoties sive pedes sive eques violenter se movebat. Jam a mensibus aliquot hæc patiebatur: unde*

illi persuadere nullo modo potui, ut mecum veniret, nec valere ullæ preces, aut oblata lectica, cujus ope sine sui defatigatione se moveret: constanter enim reponebat, non debere se summo periculo exponere. Unde suavori, quo potui, modo exprobaui et ingratum ejus animum et modicam fidem, quatenus Beatus, qui illum ante annos tredecim (imo quindecim ab anno 1649 ad 1664) e faucibus mortis eripuerat, posset illi facile iter præbere et a præsentis morbo liberare. Hisce verbis Deo placuit illum esse persuasum; et fidem mihi suam obligavit, se intra biduum exsecuturum, quod promittebat. Promissis suis stetit, et solus eques iter perfecit: ad domum meam recto tramite advenientem cum omni affectu excepi, et inter mutuos amplexus magno animi affectu exclamavit: « Vivat, vivat gloriosus noster Capistranus; quoniam numquam antehac a juventute mea tam facile et tam prosperum expertus sum iter, sicut hodiernum, licet in ætate quinquaginta quinque annorum constitutus, et gravi morbo vexatus sine ullo dolore aut incommodo, quasi numquam infirmitatem passus fuisset, longinquam peregrinationem confeci. » Et reipsa intra quinos aut senos dies, quibus apud me commoratus est, numquam corporeæ afflictionis dedit signum. *Hæc Barberius.*

469 *Alterum miraculum in causa canonizationis S. Capistrani productum et S. Rituum Congregationi ac Pontifici probatum, refert laudatus Barberius (2): Anno 1656 Bernardinus, filius Michaelis, bubuleus terræ Corvaræ prope Capistranum, a latronibus gravissime percussus, et immaniter ad arborem alligatus, ut facilius boves, quibus campum arabat, furarentur. Tantus fuit ejus terror et pavor, conjunctus cum dolore atrocissimo confracti corporis, ut a malignis spiritibus obsessus videretur. Remansit istic miser aliquo temporis spatio, mortuo magis quam viventi similis, donec a popularibus suis, illac transeuntibus, et a vinculis solutus et domum suam relatus, morituriens in lecto depositus fuit: ubi anno integro permansit, privatus usu inferiorum partium, quæ omni motu et sensu carebant. Sæpius quidem tentavit cum aliorum auxilio pedibus insistere suis, ac quasi ex cera formati flectebantur. Infra duodecim, quibus infirmitas duravit, menses, evidentissima dedit obsessionis signa, præcipue in solemnioribus festivitatibus, in quibus ululatus, mugitus ac clamores edebat horribiles: accedebat quoque ingens dolor tum ex motu quasi serpentino aridorum pedum et coxarum, tum ex febribus, sine intermissione continuis. Interim vana fuerunt omnia medicamenta adhibita, donec aliorum consilio persuasus, ut toto corde ad Joannem thaumaturgum recurreret: quod præstitit emittendo votum, sed ejus aditum Capistrani sacellum: neque tunc, emisso voto, aliquod solamen expertus est; nihilominus statuit tertio die præsens votum adimplere.*

470 *Positus itaque in equo, quatuor hinc inde assistentibus viris, vix ecclesiæ januam attigit, quum humani generis hostis, supremas vires exerens, adeo Bernardinum turbavit, ut incondite clamans ac manibus obnitens,*

(1) Vit. Ital. pag. 231. — (2) Ibid. pag. 232.

A introire in locum sacrum recusaret : unde quatuor prædictis sociis multum laborandum fuit, ut in ecclesiam introduceretur. Istic vero religiosi prodigiosum Capistrani pileum infirmo imposuerunt, qui magis quam hactenus lamentabatur, ac prostratus terram ore et unguibus per spatium unius Credo cantati terebat. Apertis dein duobus sacrariis, in quibus Sancti Reliquiæ perpetuo custodiuntur, illico sine motu quasi mortuus remansit, ac eo in statu duabus horis perseveravit : dein repente excitatus se ipse facile et firmiter in pedes erexit, ac jucunde læteque exclamavit : « Tibi gratias ago et esto benedictus in æternum, o mi gloriose Joannes, quoniam me sentio omnino liberatum. » Quo audito, obstupuerunt circumstantes et in ejus accurrentes adiutorium, id recusavit, simul admonens ne propius accederent, ut miraculum tam clarum et manifestum non interrumpere. Ad confirmationem porro eorum, quæ dixit, gratiis Deo et liberatori suo actis, suppedaneum altaris osculatus est, et, salutatis sacris Reliquiis, solus, nemine adjuvante, ex ecclesia exivit, et pariter cum omni agilitate equum conscendens, domum reversus est : ac die sequenti ad gloriam Dei pristinum officium exercuit, quasi numquam tam funestum et crudelem casum expertus fuisset.

§ XLII. Intercessione S. Joannis Capistrani parta anno 1685 de Turcis victoria a Joanne Sobieskio, Poloniæ rege.

Intercedente S. Capistrano, ab Innocentio XI invocato,

Innocentius XI declaraverat, ut supra num. 460 diximus, tuto deveniri posse ad canonizationem B. Joannis Capistrani : eamdemque ipse perfecisset, nisi continuæ infirmitates et ingravescentes ætas consilio suo obstitissent. Et quidem quum anno 1683 Cara-Mustapha, supremus Sultani minister, superata Hungaria, Vindobonam, Austriæ caput, obsidione cingeret, atque summæ calamitates universo christiano populo imminerent, laudatus Pontifex, ratus potentissimum præsidium ab eo expectandum fore, qui olim ardentissime adversus Turcas dimicaverat, jussit, ut in altari majori celebris templi Aracelitani Romæ exponeretur publicæ venerationi imago S. Capistrani, igne multiplici diurno æque ac nocturno collustrata ; ut etiam populus Romanus ad invocandum beatum patronum excitaretur, plenariam peccatorum indulgentiam iis concessit, qui per intercessionem beati viri misericordiam Dei implorarent : præcipuum tamen supplicium in festo B. Virginis, in cælos assumptæ, celebratum fuit (1). Et vero paucis post diebus, nempe xii Septembris exercitus christianus, duce præsertim Joanne Sobieskio, Poloniæ rege, insignem de Turcis reportavit victoriam : ad cujus perennem memoriam idem Innocentius XI festum sanctissimi Nominis Mariæ, quotannis dominica infra octavam Nativitatis ejusdem Virginis celebrandum, instituit, ut legere est in Breviario Romano.

magna a Sobieskio, Poloniæ rege,

(1) Barber. Vit. Ital. pag. 234. — (2) Salvandy. Hist. de

præcipuus habetur, rex Joannes, litteris, datis ad conjugem suam Mariam postera die parti triumphi. Hasce quidem hic dandas, latine redditas, arbitramur, quoniam luculentissime evolvunt tum reipublicæ christianæ summum periculum, tum absolutissimam populi christiani liberationem (2) : Sit nomen Domini benedictum, qui dedit christianis victoriam, dedit tantum triumphum, quantum nulla ante ætas vidit. Omnia tormenta bellica, castra universa et infinita prope rerum copia nobis obvenerunt : murorum propugnacula et agri circumjacentes cadaveribus oppleta sunt, ac quod reliquum est hostium, fugit consternatum. Nostri continuo camelos, mulos, boves et oves adducunt : accurrunt quoque multi transfugæ, plerumque apostatæ, armis equisque optime instructi. Demum tam subita, tam prodigiosa fuit victoria, ut tam in urbe quam in castris adhuc trepidarent, incerti, an hostes redituri repente non essent ; postquam etiam bellicam suppellectilem ad decies centena millia florenorum nobis dereliquerunt. Hac nocte spectavi coram rem, quam jam diu videre cupiebam : nostri pulverem pyrium variis in locis incenderunt, ac tanta fuit commotio, ut judicium universale advenisse crederetur, nemo tamen læsus fuit : hoc experimento didici, qua ratione nubes formantur : id nihilominus calamitatis habuit, quod ultra quinies centena millia florenorum deperdita fuerint.

473 Visirus, veste, qua tegebatur et equo, cui insidebat, contentus, reliqua dereliquit mihi heredi, cui omnia obvenerunt. Quum in prima fronte exercitus pugnarem et visirum propellerem, occurrit mihi domesticus famulus, qui me in ejus introduxit tentoria, quæ tanta erant, ut amplitudinem urbis Varsaviensis aut Leopoltianæ æquarent : omnia imprimis ornamenta et insignia mihi cepi : ast vexillum præcipuum, quod Mahumetes * ejus fidei et virtuti crediderat, ad sanctissimum Dominum per cursorem Talenti transmissi. Nostra insuper sunt magnifica tentoria, equiprimarii, et millia crepundia pretiosissima. Needum omnia vidi, ast longe superant ea, quæ Kotzimi cepimus : quatuor vel quinque pharetræ, carbunculis et saphiris exornatæ, millenis ducatis constant. Non itaque, amantissima, impropere mihi, quod mulieres Tartaræ solent, quando mariti sine manubiis redeunt, me generosum non esse militem, quandoquidem nihil prædæ attulerim ; qui enim hostem a fronte non aggreditur, nihil manubiarum capere potest. Mihi quoque obtigit visiri equus paratus. Ipsum vero quam proxime persecuti sunt ; ejusque vicarius alique præcipui duces occisi fuerunt. Milites nostri multos gladios, auro ornatos, manubias retulerunt. Nox insectationem hostium intercepit : maxime quia Turcæ etiam fugiendo fortissime dimicabant, et agmine optime instructo recedebant. Soli Jenissari (Janissaires), in vallo obsidionali quasi neglecti, in ore gladii perierunt. Tanta vero fuerat Turcarum elatio et confidentia, ut, divisa acie, alii in apertum campum adversus nos dimicarent, alii interea urbem Vindobonensem cominus oppugnarent. Et certo abunde eis

AUCTORE
J. V. H.

parta, ut ipse scribit,

* Hujus nominis IV

F

AUCTORE
J. V. H.

victoria;

cujus fructus
fuerunt urbis
Viennensis li-
beratio,

et spolia opi-
ma;

erat, quo utrinque pugnarent : nam præter Tartaros, æstimo trecenta millia Turcarum in armis stetisse; sunt qui totidem tentoria numerasse se, dixerunt : ast tantus militum numerus omnem fidem excedit: equidem centum millia tentoriorum fuisse, facile concesserim; nam tria immensa castra occupabant. Duabus noctibus et die integra omnia deprædationi prostabant: ipsi ex urbe cives prædabundi accurrerunt, et constat, illos annona octiduanam secum asportasse.

474 Turcæ multos christianos captivos in sua fuga dereliquerunt, præsertim mulieres, eas scilicet, quas trucidare non potuerunt: multæ itaque occubuerunt, sed et plurimæ, solum vulneratæ, poterunt valetudini restitui. Vidi heri infantulum trimulum, facie decorum, cujus caput per os diffissum erat. Ceperat in palatio imperiali visirus struthionem vivum, cui fugiens caput amputari jussit, ne christiani recuperarent. Particulatim describi non possunt, quam exquisito luxu ejus tabernacula opplerentur; erant nempe istic balnea, horti fontibus exornati, leporaria, imo et psittacus, quem milites nostri aucupati capere non potuerunt. Urbem hodie circumspexi, ad quinos dies resistendo imparem: palatium imperiale glandibus est confossum, pendentes propugnaculorum ruinæ horrende imminet. Milites omnes, quod suum erant, egregie et fortiter præstiterunt, victoriam Deo et nobis adscribunt. Ubi hostis terga vertere cœpit (conflictum acerrimum in fronte visiri ego dirigebam) equitatus reliquus ad dexterum cornu, sinistro et medio jamjam otiantibus, advolavit: accurrere principes Bavarus et Wadeckensis alique, et me amplectabantur, osculabantur, duces manus pedesque prensabant, reliqui mihi, regi suo strenuo, acclamabant. Externi voci meæ magis quam ipsi Poloni obediebant.

475 Hoc mane primum Lotharingus et Saxo, qui heri, in extremo sinistro cornu constituti, adesse non potuerant, me salutatum venerunt: aliquot Husserorum (Hussards) turmas, sub duce Lubomirsky, stabuli comite, eis dederam. Urbis præfectus, Stahrembergius, et ipse me hodie invisit: omnes me amplectabantur, et servatorem imperii proclamabant: in duabus, quas adivi, ecclesiis populus manus, pedes, vestes osculabantur, ac in fervidissimas prorupissent acclamationes, nisi imperatoris ministros timuissent: quædam nihilominus populi caterva « vivat rex » acclamavit, quod iniquo supercilio acceperet imperatorii. Quapropter pransus apud urbis præfectum, statim, relictâ urbe, populo comitante, ad castra reversus sum. Stahrembergius minus bene cum urbano magistratu videtur convenire, utpote quem apud me nec nominare dignatus est. Imperator me monuit se uno milliari a castris adesse..... Sed ecce dies illucescit, claudenda est epistola, nec scriptioni vacare, nec tuo frui colloquio amplius licet.

476 Multi e nostris in prælio ceciderunt: duos præcipue amissos dolemus, de quibus ad te referet N. Dupont. Inter externos princeps Croyus occisus, ejus frater graviter vul-

neratus est, quidam etiam alii optimates perierunt. P. Avianus me millies in jubilo cordis osculatus est, ac candidam columbam, super exercitu christiano volitantem, vidisse se dixit. Hodie in Hungariam, hostem insectaturi, procedimus, comites se principes promissere electores. Magnum certe est Dei beneficium, cui honor et gloria nunc et semper. Ut primum visirus desperare victoriam cœpit, convocatis filiis, amare flevit; ac Tartarorum duci « Si potes, inquit, salva me. » Cui respondit Tartarus: « Novimus Poloniae regem, quem repellere non valemus, ideo fuga nobis consulamus. » Ingentes sunt calores æstivi, quos potu continuo vix temperare possumus. Denuo annona castrensis detegitur: ut vere nesciam, quid tandem commeatus hosti remanserit, unde bellum reintegrare possit: tandem quindecim bellica tormenta in fuga dereliquerunt. Hæc epistola optima est partæ victoriæ relatio, quam publici juris facere licet, dummodo adjungatur, esse epistolam regis ad reginam. Bavarus et Saxo me quocumque secuturos professi sunt. Per duo milliaria celerrimo gressu equitandum erit, ut tetrum occisorum hominum, equorum et camelorum odorem effugiamus. Ad regem Galliae scripsi, cui primo, tamquam regi christianissimo, danda erat notitia partæ victoriæ et salutis christianitatis. Abest imperator quindecim passuum millibus; secundo Danubio lente descendit, et intelligo, forsitan ne in formulas aulicorum rituum impingat, eum meo conspectu minime lætari. Vindobonam properat; ut solemni cæremonia Deo gratias agat, propterea cedo loco: etenim odi istiusmodi ritus aulicos, quibus ad fastidium usque satiatus sum. Filius noster quam maxime virum se præbuit.

477 Citata epistola satis monstrat, Sobieskium suboffensum fuisse imperatori Leopoldo I et Austriacis: et quidem jam tunc partæ victoriæ gloriam a rege Poloniae ad Carolum Lotharingum traducere probabiliter aliqui tentabant. Carolus Franc. Palma, episcopus Colophonensis in partibus infidelium, ita rem gestam narrat ut triumpho laudes in Lotharingum refundendæ videantur. Adfuit, ait (1), interea in obsessæ (Viennensis) urbis auxilium Joannes III Sobieski, rex Poloniae, cum viginti sex Polonorum millibus, quem Innocentius XI, Pontifex domui Austriacæ addictissimus, eo feliciter consiliis suis pertraxerat, ut misso nuntio foederibus Gallicis, arctissimam cum Leopoldo cæsare inierit amicitiam. Venere etiam sub idem tempus Saxoniæ et Baviaræ electores, multique alii Romani imperii duces atque principes suis cum copiis, quorum omnium accessione christianorum exercitus ad septuaginta armatorum millia excreverat. Itaque Carolus Lotharingus, habito cum cæteris principibus militari consilio, nihil porro expectandum ratus, die xii Septembris hostes, nihil minus quam prælium expectantes, totis viribus aggressus fuit. Post plurimum horarum certamen, Turcæ, multis suorum millibus desideratis, relictis castris et impedimentis omnibus, in effusam fugam abiере.

478 Initium hoc Leopoldi Magni victoria- attribuit

(1) Notit. Hungar. tom. III, pag. 362.

scriptores Au-
striaci:

rum eo lætius fuit, quo magis inexpectatum: ut intelligas, Deum eo potissimum tempore opitulari, quo humana præsidia omnia abesse videntur. Accepto tam illustris victoriae nuntio, Cæsar Lincio, quo se universa cum familia interea receperat, Viennam rediit; tum ut cladis vestigia suismet intueretur oculis, tum vero ut principibus, qui sibi tam prompte suppetias tulerant, debitas coram ageret gratias, præsertim autem Joanni, regi Poloniæ, qui Cæsari per eam occasionem, remotis arbitris, familiarius colloqui, prioraque fœdera novis additis pactis innovare constabilireque cupiebat. Quo tempore non levis inter aulæ ministros exorta fuit disceptatio de modo, quo Leopoldus, salva sua Romani imperatoris dignitate, Polonum regem, ad se venientem, deberet accipere. Quum diversa diversis suadentibus, Cæsar ambiguus animo hæreret, quæstionis decisio ad Carolum Lotharingum delata fuit: is, tam levi de re a gravissimis viris eo temporis articulo disceptari ægre ferens, reposuit, illud quam maxime convenire, ut Cæsar in Joannis regis, velut amici optimi, amplexus rueret, sicque gratitudinem suam eidem testaretur. *Eodem fere modo Joannis Sobieskii gloriam obliterat Hermanus Meynert in Historia Statuum Austriacorum (1): fructus autem victoriae enumerat viginti millia boum et jumentorum, ovium decem millia, sextaria (malter) tritici centum millia, cum ingenti copia annonæ, quæ omnia milites, corradendis monilibus et pecunia occupati, civibus Viennensibus rapienda reliquerunt: unde factum est, ut plurimorum res domestica, fame et peste labefactata, in integrum restituta fuerit (2).*

sed potius
sibi

479 Insigni victoriae portentum successit, publicis litteris consignatum, quod refert Joan. Baptista Barberius in Vita S. Capistrani (3), et Amandus Hermann latine nobis servavit (4): Notum sit omnibus et singulis qualiter die quarto Octobris præterlapse anni 1683 in quodam eremitorio, dedicato seraphico patri S. Francisco, non procul distante a Scheisheim, diœcesis Frisingensis, ubi dum a religiosis vespere cum pientissima solemnitate et interventu frequentissimi populi et fide celebrarentur, cum omnium admiratione et stupore sequens contigit prodigium. Erat ibi expositum magnificum simulacrum, seu, ut planius loquamur, statua lignea gloriosissimi B. Joannis de Capistrano, quæ in basi firmata erat vectibus ferreis; una manu imaginem Christi crucifixi, altera vexillum, sanctissimo Jesu Nomine insignitum, sustinebat, ea scilicet forma et modo, quo vivens ad Belgradum christianos contra communem hostem animaverat. Hæc porro statua visa est, nullo opere humano adjuvante, ad alteram partem, id est ab Occidente ad Orientem se vertere, figendo beatam faciem suam versus Hungariam; ac duabus circiter horis in isto situ perstitit, donec, duobus robustissimis vocatis opificibus, magno labore ad pristinum statum reducta fuit. Quo prodigio significatur, quod sicut beatissimus Joannes in vita sua numquam laborare desiit pro Christo, et speciatim præstitit sese indefessum Hungariæ propugnatorem,

sic placuit divinæ bonitati hoc portentum monstrare, esse hunc Beatum unicum patronum armorum imperii et Poloniæ: quod quidem ad amussim docet experientia, ut patet ex prodigiosa liberatione Vindobonensi, et ex auxilio, mirabiliter Polonis præstito, quando ad Strigonium, summo versantibus in periculo Polonis, Deus, patrocinate Capistrano, succurrit, Turcis nempe sine ulla militari causa turpi fugæ se committentibus.

480 Insuper quum nostri recuperarent Barcanum, Turcæ, ponte mirabiliter rupto, partim submersi, partim armis trucidati fuerunt, ut plusquam decem millia perierint. Quæ quidem sufficiunt ad ostendendam Dei misericordiam et continuatam protectionem magni tutelaris Capistrani; quibus tantum honor et gloria. Monachii iv Octobris 1684. Ego Joannes Ren, electoralis consiliarius ecclesiasticus, sacellanus aulæ primarius, nec non apostolica auctoritate insignitus, pro rei veritate seriem scripsi, pluribus spectabilibus juratis ac sufficientibus testimoniis, lingua Alemannica legitime collectis, munitam, legi, subscripsi meoque solito proprio ac publico protonotariatus signo firmavi, die xiii Octobris anno 1684. Locus Sigilli. Ego Joannes Paulus Gazin J. U. D. et imperialis notariatus auctoritate munitus, pro rei veritate seriem præfatam scripsi, pluribus spectabilibus juratis testimoniis munitam, vidi, subscripsi, meoque solito ac publico signo firmavi, die xiii Octobris anno 1684. Locus Sigilli. Ego Joannes Josephus Wigularis, liber baro de et in Weialis, serenissimi electoris Baviaræ camerarius et a consiliis aulicis, testor, hanc relationem de statua B. Joannis de Capistrano esse a communi fama verificatam. Locus Sigilli. Attamen ipse, qui portentum refert, citatus Hermann, fatetur, factum nonnullos impugnasse et nunc quoque sentire, potuisse hoc naturaliter contigisse: *ast, inquit, mei propositi non est discutere facta, sed narrare gesta. Nobis certe gratissimum esset portentum ad trutinam vocare, indagando exempli causa, an statua ligamentis ferreis basi affixa erat, ut sua quasi sponte, seu levi aliquo motu in transversum volvi non posset. Sed desunt nobis argumentorum elementa.*

portento vindi-
cat

E

481 Amandus Hermann refert (5), Innocentium XI, hisce et similibus portentis promotum, firmissimam habuisse voluntatem, ut B. Capistrano Sanctorum honores solemniter deferret: et quia ex decreto Congregationis Rituum, ante ipsam canonizationem ecclesiæ Vaticanæ S. Petri consignari mille scuta romana (circiter fr. 5,400) debent, ne ex hac causa Capistrani apotheosis languesceret, ipse Pontifex, inspecta familiæ Observantium penuria, ex proprio thesauro necessariam pecuniam supplevit. Apertius etiam suam erga Beatum virum existimationem idem Pontifex declaravit, quando causæ procurator, Joannes Bapt. Barberius, eum rogavit, ut hunc supernæ Jerusalem civem gloriosum, talem etiam coram militanti Ecclesiâ pronuntiaret, et quia impediens corporis infirmitate, prolixiores sacræ canonizationis ritus perficere non posset, hi, ad exemplum antecessorum suorum, in compendium contraherentur; benigne

F
S. Capistranus.

(1) Geschichte Oesterreichs. tom. V, Part. II, pag. 274. — (2) Ibid. pag. 277. — (3) Vit. Ital. pag. 233. — (4) Capistr.

triumph. pag. 333. (5) Capistr. triumph. pag. 760.

reposit

AUCTORE
J. V. H.

reposuit venerabilis Pontifex, suam esse maximam animi propensionem, ut tandem cœlitum honores sancto viro solemniter decernerentur; nam, inquit, si major gloria a nostra militante Jerusalem dari posset, hæc ex omnibus capitibus deberetur Joanni Capistrano: verum canonizationis ritum ad successorem aliquando devolvendum asseruit. Interea Pontifex, qui sæpe et libenter cum promotore fidei de eo negotio tractabat, tenerum erga Beatum ostendebat affectum, et manifestabat, summopere se dolere, quod infirma valetudo perficiendo ritui canonizationis obstaret: ipse vero interea Beati imaginem constanter in interiori cubiculo retinuit et magna coluit pietate.

§ XLIII. Canonizationis S. Joannis Capistrani, ab Alexandro VIII celebratæ, bullam edit Benedictus XIII; alteraque subnectitur, quæ edita non fuit.

Canonizationis, ab Alexandro VIII factæ,

Innocentio XI, die XII Augusti 1689 defuncto, successit die VI Octobris ejusdem anni Alexander VIII, qui canonizationem B. Joannis de Capistrano ritu solemniter tandem perfecit. Quoniam autem tribus cum medio mensibus solemnitati vix superstes fuit, bullam canonizationis ipse non edidit, quam conficiendam reliquit Benedicto XIII qui anno 1724, pridie non. Junias constitutionem dedit, quam ex Codice canonizationum Justi Fontanini (1) subnectimus: Benedictus episcopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Rationi congruit et convenit æquitati, ut quæ Romanus Pontifex in plenario conventu venerabilium fratrum S. R. E. cardinalium, patriarcharum, archiepiscoporum et episcoporum, unanimi eorum consilio communicato, sanxit et definivit, licet postea ob ejusdem Pontificis obitum literæ apostolicæ de his conscriptæ non fuerint, suum tandem consequantur effectum. A largitore omnium bonorum in summo Ecclesiæ fastigio constitutus, felicis recordationis antecessor noster, Alexander Papa VIII, pro sua pastoralis vigilantia illud unum præ omnibus sibi incumbere animadvertit, ut pro domo Israel speculatoris officium impendens, populos sibi commissos duceret in vias Domini. Hoc autem se præstiturum putavit, si ex ritu et disciplina S. R. E. recognitis et comprobatis eorum virtutibus, qui vitæ sanctimonia cæteris antea præluxerant, pietatis ardorem eo magis in Christi fidelium cordibus accenderet, quo vitam, a viris justis pie actam, in universa Ecclesia luculentius spectandam aperiret. Itaque cum aliis Dei servis, qui moribus vere christianis jamdudum venerandi habebantur, Johannem a Capistrano, Ordinis Fratrum Minorum Beati Francisci, qui a regulari Observantia nuncupantur, multis magnisque virtutibus et signis percelebrem, rite in Sanctorum canonem sibi referendum, existimavit.

bullam edit Benedictus XIII

483 Capistrani, Marsorum oppido, in agro Aquilano, inque episcopatu Sulmonensi, ortus est Johannes anno Christi Domini millesimo trecentesimo octogesimo quinto. In

gymnasio Perusino christianis et liberalibus disciplinis instructus, aliquando rempublicam gessit; sed postea Dei monitu ad sanctius ministerium vocatus in eadem civitate Ordinem Fratrum Minorum B. Francisci, qui a Regulari Observantia nuncupantur, ab se ferventissimis votis expetitur, quamvis repulsus, durisque et publicis quoque experimentis probatus, maxime alacris amplexus est anno Christi Domini millesimo quadringentesimo decimo quarto. In divinis literis magistro usus est Beato Confessore Bernardino Senensi, quem pro sacratissimo Nomine Jesu calumniis tractum, coram piæ memoriæ antecessore nostro Martino Papa V in basilica Beati Petri, principis Apostolorum, strenue defendit, eundemque ipse et sodalis Jacobus a Marchia per inclytæ recordationis decessorem nostrum, Nicolaum V in Sanctorum Confessorum canonem postea referendum curavit, uterque deinceps in eundem Sanctorum canonem, et Jacobus quidem a nobis quamprimum, favente Domino, referendus. Johannis doctrinæ, asperimæ pœnitentiæ et sanctitatis fama in dies crescente, ad multas variasque provincias, Italiam, Germaniam, Sarmatiam, Pannoniam, christianos mores, disciplinamque verbo et scriptis, quæ plurima edidit, instauraturus, ab antecessoribus nostris, Romanis Pontificibus, ablegatur.

484 Idem, quem diximus, Martinus V ad compescendam verbo et scriptis Fraticellorum sectam illum cum Jacobo a Marchia inquisitorem instituit; de quibus Johannem, feliciter triumphantem, contra omnes hæreticos generalem inquisitorem creat: Reatinos et Antimos populos, inter se odiis armisque certantes, eloqui suavitate componit. In terris S. R. E. citra Pharum, Johanna II regina flagitante, judaici fœnoris pravam licentiam evellit. Decessorum nostrorum, Martini dormitionem, piæque memoriæ Eugenii IV successionem prædicat, a quo pro magnis Ecclesiæ negotiis ad Insubres, Siculos et alios mittitur. Recusato Aquilano episcopatu, munus prædicandi Euangelium obire non cessat, inque plenario Florentinorum patrum conventu, velut sol quidam fulget; Romæ judæorum synagogæ magistrum cum quadraginta sectatoribus ad veritatis professionem reducit. Uthæreticos in sinum Ecclesiæ et principum animos in concordiam redigat, Friderico III imperatore postulante, in Germaniæ partes a prædicto Nicolao V mittitur.

485 In Germania, Bohemia, Sarmatia et Pannonia sexennali peregrinatione Hussitis, Adamitis, Taboritis, Ebræisque innumeris, ad christianam veritatem doctrinæ, sanctitatis et miraculorum luce conversis, Dei gloriam mirifice auget. Ægros quamplurimos sanat, mortuos suscitatur, multis loquelam restituit. Denique totam christianorum rempublicam periclitantem ab immanissimo Turcarum tyranno defensurus, se pro domo Israel murum opponit, dum piæ memoriæ decessor noster, Calistus Papa III, Johanne potissimum deprecante, christianorum militum, signo crucis illustrium, expeditionem in Turcas, Europæ incubantes, decernit: statimque, Johanne Pannoniam, Transilvaniam, Moldaviam, Va-

in qua Pontifex, compendiose recensita vita,

et enarratis pro Ecclesiæ laboribus,

(1) Pag. 338.

A lachiam instar fulguris pervolante, septuaginta millia christianorum conscribuntur, crucisque vexillum, ipso, parma fidei protecto, præferente, de centum et viginti millibus hostium, toto orbe mirante, victoria reportatur: cujus nuntio, Romam allato, octavo idus Augusti, idem Calistus ejus diei memoriæ sollemnia Transfigurationis Christi Domini perpetuo consecravit.

monstrat, diu
a multis

B 486 Johannes, his atque aliis, sempiterna memoria dignissimis, præclare gestis, ex corporis fatigatione lethali morbo contracto, Villacum, Pannoniæ inferioris oppidum in agro Sirmiensi defertur, ubi a Ladislao rege, aliisque viris principibus visitatur, sanctisque Ecclesiæ sacramentis maxima religione susceptis, et multis, quæ superventura erant, prænuntiatis, principes viros, Ladislaum regem, Mathiam Corvinum, aliosque ad tuendam religionem christianam hortatus, vir apostolicus et voluntate Martyr, pie in Domino obiit anno salutis millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto, decimo kalendas novembres. Defuncto triduanæ exsequiæ in Pannonia, Germania atque Italia universa persolvuntur. Post obitum æque ac in vita multis magnisque miraculis claruit. Pro eo in Sanctorum canonem referendo ad sedem apostolicam undique scriptum est: ab Italiæ civitatibus, Bononia, Patavio, Tarvisio, Asculo. Fridericus III Augustus et Casimirus, Poloniæ rex, a Pio II, felicitis memoriæ antecessore nostro, id postulaverunt: qui quidem Pius, adhuc Æneas Silvius, perinsignium Johannis virtutum locuples testis, eodem Friderico III rogante, illum a Nicolao V in Germaniam mittendum impetraverat. Ad hæc Johannes et Sigismundus, comites palatini ad Rhenum, Rupertus, dux Baviariæ, Albertus marchio Brandenburgicus, Conradus, dux Silesiæ, Petrus, S. R. E. tituli S. Vitalis presbyter cardinalis, Augustanus nuncupatus, in universa Germania apostolicæ sedis legatus, episcopi Misnensis, Eystettensis, alique, Mathias rex et Elisabetha Pannoniæ regina, plurimæque illarum partium civitates ab apostolica sede idem poposcerunt.

petitam ca-
nonizationem:

487 Quare tot tantisque viri Dei præconiis, una voce ad sanctam Romanam Ecclesiam undique allatis et confluentibus, permotus felicitis memoriæ antecessor noster, Leo Papa X, per Bernardum, S. R. E. diaconum cardinalem S. Mariæ in Porticu, Bibienam nuncupatum, concessit anno salutis millesimo quingentesimo decimo quinto, ut Johannis piæ dormitionis dies festus perpetuis futuris temporibus a clero sæculari et regulari apud Capistranenses quotannis celebraretur. Postmodum alius decessor noster felicitis quoque memoriæ, Gregorius Papa XV Beatorum fastis Johannem adscripsit, inque ejus die natali Officium duplex et sacrosanctum Missæ sacrificium in ejusdem honorem toti Ordini Regularis Observantiæ Beati Francisci et sæculari etiam clero in dicti Ordinis ecclesiis celebrari permisit. Mox sub piæ memoriæ alio antecessore nostro, Urbano VIII, eximiis et multis viri Dei virtutibus et miraculis ad apostolicarum constitutionum ritus et canones in examen vocatis, atque omnium approbatione et præconio receptis, etiam sub felicitis memoriæ

antecessoribus nostris Romanis Pontificibus, Innocentio X, Alexandro VII et Clemente X, tandem a Sanctæ memoriæ decessore itidem nostro, Innocentio XI, de beato viro in Sanctorum canonem referendo sancitum est, repetitis precibus id etiam postulantibus illustris memoriæ Leopoldo, electo Romanorum imperatore, Carolo II, Hispaniarum rege, et Cosmo III, in Etruria sibi subjecta magno duce.

AUCTORE
J. V. H.

488 Quum autem re infecta, idem Innocentius, jubente Domino, ex hac vita pie migrasset, felicitis memoriæ Alexander Papa VIII, eidem suffectus, ex Romanorum Pontificum auctoritate, ritualibus constitutionibus, canonibus et decretis rite servatis, de Johanne Sanctorum canonem adscribendo provide cogitavit. Quare decimo septimo kalendas novembres, anno salutis millesimo sexcentesimo nonagesimo, sui pontificatus secundo, in sacrosanctam Beati Petri, principis Apostolorum, basilicam summa celebritate totius Ecclesiæ Romanæ profectus est: ubi semel, iterum et tertio in plenario conventu venerabilium fratrum S. R. E. cardinalium, patriarcharum, archiepiscoporum et episcoporum, iteratis pro Johanne in Sanctorum canonem referendo ad Deum precibus, unanimi omnium acclamatione et suffragio, post gratiam Paracliti Spiritus summa religione invocata, idem Alexander VIII auctoritate Domini nostri Jesu Christi et Beatorum Apostolorum Petri et Pauli, ad honorem Sanctæ et individuae Trinitatis, exaltationem fidei catholicæ et christiani nominis amplificationem, Beatum Johannem a Capistrano, Ordinis Fratrum Minorum B. Francisci, a Regulari Observantia nuncupatorum, de cujus virtutum et prodigiorum magnitudine cumulate constiterat, una cum aliis Beatis viris, Laurentio Justiniano, Confessore et pontifice, Johanne a S. Facundo, Johanne de Deo et Paschale Baylon, Confessoribus non pontificibus, Sanctum Confessorem esse decrevit, et definivit, in Sanctorum Confessorum catalogum et canonem retulit, eundemque imposterum in tota Ecclesia, tamquam vere Sanctum, colendum, invocandum, honorandumque sancivit; ad ejus honorem sacras ædes atque altaria, in quibus sacrosanctum Missæ sacrificium Deo offeratur, construi ac dicari, et quotannis decimo kalendas novembres, quo die vir sanctus obdormivit in Domino, illius memoriam, ut Sancti Confessoris non pontificis, pie recolere posse pronuntiavit.

per Innocen-
tium XI decre-
tam,

E

F

489 Mox Deum Patrem æternum, regemque gloriæ Christum Dominum, ejus sempiternum Filium, Sanctumque Paraclitum Spiritum, in trinis personis unum Deum et Dominum, Alexander magna religione veneratus, et peculiari oratione per Johannis Confessoris merita precatu, cum ejus et cæterorum commemoratione ad aram maximam super confessionem B. Petri solemnem Missam celebravit, universis Christi fidelibus, qui aderant tantæ cæremoniæ, plenariam peccatorum indulgentiam et remissionem largitus. Ne vero de hujusmodi Alexandri Papæ VIII decreto apostolico, definitione, sanctione, adscriptione, relatione, concessione cæterisque præmissis, propterea quod ab eodem aut ab ejus successoribus Innocentio XII, Clemente XI et Innocentio XIII,

ab Alexandro
VIII consum-
matam,

piæ

AUCTORE
J. V. H.

piæ memoriæ Romanis Pontificibus, antecessoribus nostris, de more literæ decretales conscriptæ non fuerint, deinceps umquam possit quomodolibet hæsitari, nos, qui, meritis licet imparibus, disponente Domino, in cathedra B. Petri iisdem successimus, volumus et apostolica auctoritate statuimus, ut decretum, sanctio, relatio, adscriptio, cæteraque, hæcenus recensita, a jam dicto die decimo septimo kalendas novembres anni millesimi sexcentissimi nonagesimi suum undequaque et plenarium consequantur effectum, ac si ab eodem Alexandro Papa VIII literæ decretales revera eadem die conscriptæ et de more promulgatæ fuissent, ut superius enarratur.

nunc solemniter

490 Volumus autem, ut præsentēs literæ ad probandum decretum, definitionem, sanctionem, adscriptionem, relationem, statutum, concessionem, cæteraque præmissa ubique omnino sufficiant, neque alterius cujuscumque probationis adminiculum ad id amplius requiratur. Præterea quia difficile foret, has nostras ad singula loca, ad quæ opus esset, afferri, volumus, ut earumdem exempla, etiam typis impressa, manu publici notarii subscripta, sigilloque alicujus personæ, in dignitate ecclesiastica constitutæ, munita, eandem ubique fidem obtineant, quam hæ nostræ obtinerent, sicubi eas exhiberi vel ostendi contingeret. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostri decreti, definitionis, sanctionis, adscriptionis, relationis, statuti, concessionis infringere, aut ei temerario ausu contraire. Si quis autem hoc attentare præsumperit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud S. Petrum, anno Incarnationis dominicæ millesimo septingentesimo vicesimo quarto, pridie nonas Junias, pontificatus nostri anno primo. † Ego Benedictus catholicæ Ecclesiæ episcopus.

cum subscriptionibus Cardinalium præsentium promulgari

491 Sequuntur dein nomina Cardinalium, quæ, omissis crucibus titulorum vacantium et absentium Cardinalium, subnectimus : † Ego Franciscus, episcopus Prænестinus, Cardinalis Barberinus. † Ego Laurentius, episcopus Tusculanus, Cardinalis Corsinus. † Ego Joseph, tituli S. Praxedis, presbyter Cardinalis Sacripantes. † Ego Philippus Antonius, tituli S. Cæciliæ, presbyter Cardinalis Gualterius. † Ego Ludovicus, tituli S. Silvestri in capite, presbyter Cardinalis Picus de Mirandula. † Ego Antonius Felix, tituli S. Balbinæ, presbyter Cardinalis Zondadarius. † Ego Petrus Marcellinus, tituli S. Joannis ante Portam Latinam, presbyter Cardinalis Corradinus. † Ego Melchior, tituli S. Mariæ Angelorum, presbyter Cardinalis de Polignac. † Ego Bernardinus, tituli S. Petri in Monte aureo, presbyter Cardinalis Scottus. † Ego Georgius, tituli S. Agnetis, presbyter Cardinalis Spinula. † Ego Ludovicus, tituli S. Priscæ, presbyter Cardinalis Belluga et Moncada. † Ego Joseph, tituli S. Suseannæ, presbyter Cardinalis Pereyra de la Cerda. † Ego Joannes Baptista, tituli S. Stephani in Monte Cœlio, presbyter Cardinalis Salernus. † Ego Alvarus, tituli S. Bartholomæi in insula, presbyter Cardinalis Cienfue-

gos. † Ego Joannes Baptista, tituli S. Matthæi in Merulana, presbyter Cardinalis de Alteriis. † Ego Vincentius, tituli S. Onuphrii, presbyter Cardinalis Petra. † Ego Prosper, tituli S. Chrysogoni, presbyter Cardinalis Marifuscus. † Ego Nicolaus, tituli S. Mariæ in Domnica, presbyter Cardinalis Coscia. † Ego Benedictus, S. Mariæ in Via lata, diaconus Cardinalis Pamphilius. † Ego Joseph Renatus, S. Georgii in Velabro, diaconus Cardinalis Imperialis. † Ego Laurentius, S. Agathæ ad Montes, diaconus Cardinalis de Alteriis. † Ego Carolus, S. Angeli in Foro piscium, diaconus Cardinalis Columna. † Ego Curtius, S. Eustachii, diaconus Cardinalis Origus. † Ego Fabius, SS. Viti et Modesti, diaconus Cardinalis de Abbatibus Oliverius. † Ego Carolus, S. Mariæ de Aquiro, diaconus Cardinalis de Marinis. † Ego Julius, S. Hadriani, diaconus Cardinalis Alberonus. † Ego Alexander, S. Mariæ in Cosmedin, diaconus Cardinalis Albanus. † Ego Nicolaus, S. Mariæ de Rotunda, diaconus Cardinalis Judice. P. Cardinalis prodaturus. F. Oliverius. Visa de Curia J. archiepiscopus Ancyranus. L. Marinettus. Registrata in secretaria Brevium.

492 Præter hanc bullam, authentice editam et promulgatam, alteram ad instantiam Ordinis Seraphici conscripserat peculiaris cœtus, jussu Innocentii XII, qui proxime Alexandro VIII successerat, congregatus. Hic porro cœtus ex Cardinalibus Casanata et Colloredo, ac ex prælatis Bottinio, Inghirami et Sacripante coaluerat. Forma ejus multipliciter deviat a bulla Benedicti XIII, superius data; quapropter eandem, prout legitur apud Amandum Hermann, huc transferendum censuimus (1), omissis solum formulis consuetis, quæ in utraque scriptura communia sunt. Est vero tenoris sequentis : Rationi congruit etc. Dudum siquidem felicitis recordationis Alexander Papa VIII, prædecessor noster, pia secum meditatione recogitans speciem, decorem Ecclesiæ militantis, ejus structura, ipso summo angulari lapide Christo Jesu, mira illorum pretiosorum lapidum varietate refulget, quos Pater omnipotens ante mundi constitutionem elegerat conformes fieri imaginis ejusdem Jesu Christi filii sui, ut esset primogenitus in multis fratribus : indeque simili meditatione pertransiens ad ineffabilem divinæ largitatis abundantiam, quæ ad Ecclesiæ præsentem utilitatem et decorem electis hujusmodi gratiam per Spiritum Sanctum mirabiliter distribuit, data unicuique manifestatione Spiritus. Alii quippe, juxta Apostolum datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eundem Spiritum : alteri fides in eodem Spiritu ; alii gratia sanitatum in uno Spiritu ; alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii interpretatio sermonum.

493 Quumque hæc omnia, ut Apostolus prosequitur, operetur unus et idem Spiritus, dividens singulis, prout vult, magna idem prædecessor exultavit lætitia, sibi ipsi et Ecclesiæ, suo tunc commissæ regimini gratulatus, quando ex legitimis processibus comperiit, affluentia cœlestium charismatum dona collata fuisse fidei Dei servo Joanni a Capi-

Eruditionis gratia

F

subnectitur altera bulla, quæ probata non fuit :

(1) Capistr. triumph. pag. 763.

A strano, qui potens opere, scriptis et sermone, nedum tamquam electus et præfulgidus lapis, eximiarum virtutum et insignium miraculorum splendoribus venustam Ecclesiæ decoravit structuram, sed tamquam civitas munita, columna ferrea et murus æreus, regibus, principibus, sacerdotibus et populo datus apparuit; deplorandisque temporibus provide simul et feliciter oppositus ad pestiferas hæreses reprimendas, perniciosissimum schisma compescendum, excrecentem Turcarum tyrannidem propulsandam, gliscentium vitiorum et dissidiorum vim retundendam, collabentem vitæ et morum disciplinam restaurandam ac caritatem, quæ tunc valde friguerat, roborandam. Tanto igitur viro debitum idem prædecessor ratus humanæ venerationis obsequium, ut illius sapientiam narrarent populi et laudem ejus nuntiaret Ecclesia, eundem solemnibus canonizationis decreto inter sanctos Confessores adscripsit, animo ex tunc revolvens, illius vitam, virtutes et miracula, actionumque seriem summam exponere, suisque apostolicis literis ad perpetuam rei memoriam corroborare. Quod quum ipse, morte præventus, explere nequiverit, nos, qui eidem in onere et honore, inscrutabili æternæ sapientiæ arcano, successimus, hujusmodi narrationem, ex memoratis Actis desumptam, præsentibus nostris literis, in hunc, qui sequitur, modum supplere decrevimus.

inea quoque recensetur ejus ortus;

B 494 Capistrani, quod est oppidum regni Neapolitani sub diœcesi Sulmonensi, natus est Dei servus ex catholicis et honestis parentibus, septimo kalendas Julii, anno a partu Virginis millesimo trecentesimo octogesimo quinto, ablatusque fuit aqua baptismatis, et procedente tempore sacramento chrismatis confirmatus. Indolem, ad magna properantem, sortitus fuit, et ab ineunte ætate specimen futuræ sanctitatis ostendit. Nondum literas didicerat, et morum magister factus, viduæ matri, ut, spretis secundis nuptiis, Deo magis addicta esset, continentiam suasit. Pie educatus, et in ecclesiarum frequentatione, Sanctorumque veneratione assiduus, eam vivendi rationem assumpsit, ut singularem in ea ætate pietatem et prudentiam præ se ferret. Docili itidem ingenio, et præstanti memoria præditus, liberalium artium studiis feliciter emensis, canonici et civilis juris prudentiæ sedulam operam in Perusina universitate navavit, in qua meruit doctoratus laurea insigniri. A studiis, quibus coætaneos omnes facile superaverat, ad magistratus et præfecturas evocatus, justitiam cum pietate, severitatem cum elementia, jurisdictionem cum moderatione tali copulavit harmonia, ut populorum, quorum præfuit regimini, justus iudex et amans pater insimul effectus, eorundem et Ladislai, utriusque Siciliæ regis, præcipuum amorem, summamque existimationem sibi conciliaverit.

vocatio ad Ordinem Seraphicum;

495 Verum æterna sapientia et lux vera, quæ illuminat omnem hominem, nolens, virum hunc, sublimi prædestinatum ministerio, negotiis et officiis sæcularibus diutius detineri, super servum suum, ad tenebras humanarum vicissitudinum et calamitatum reflectentem, præfulgido lumine suæ claritatis infulsit, eumque, uberi gratiæ suæ dono præ-

ventum, ad perfectam et apostolicam vivendi normam mirabili quodam et speciali modo evocavit, ut tamquam lucerna, igne divinæ caritatis accensa, et super excelsum Ecclesiæ candelabrum collocata, tenebras infidelitatis et vitiorum expelleret, ac radios catholicæ veritatis et eximiæ sanctitatis longe lateque diffunderet. Ab ipso hujusmodi vocationis initio evidenter apparuit, quod gratia Dei erga eum vacua non fuit: ut cum Apostolis dicere valeret: « Ecce relinquimus omnia; » dominicum illud consilium secutus: « Vade, vende, quæ habes et da pauperibus, » ut sic justitia ejus maneret in sæculum sæculi. Gnarus autem non sufficere, quod cuncta reliquisset, nisi etiam Dominum sequeretur, quod proprie Apostolorum est atque credentium, sibi optimam partem vitæ regularis inter Fratres S. Francisci Minores, de Observantia nuncupatos, elegit.

496 Cupiens vero excelsam fabricam virtutum in religiosa vita construere, de fundamento prius cogitavit humilitatis, cujus studio ostentui haberi volens Perusiæ, ut, ubi magno honore præfulserat, majori irrideretur contemptu, circumivit civitatem veste pannosus et lacer, crine impexus et sordidus, aspectu humilis et verecundus, factusque undique ad imitationem stultitiæ asello insidens, gestansque galericulum papyraceum, in quo sua peccata descripserat: omnium, qui illum in gradu dignitatis prænoverant, vel admirationem vel irrisionem excitavit. Vere tamen sapiens ad Deum, et inter ejus filios computatus, quando apud homines haberi voluit in derisum et in similitudinem improprietatis. Sic in spiritu humilitatis et in animo contrito veterem hominem exspolians, renovavit spiritum mentis suæ, induitque novum hominem, novumque habitum dictorum Fratrum Minorum, quorum religiosæ familiæ, trigesimum ætatis suæ annum agens, nomen dedit in conventu S. Francisci de Observantia ejusdem civitatis, ac, anno probationis expleto, non sine sui et confratrum ingenti gaudio professionem emisit, sacris deinde ordinibus initiatus. Haustu novæ dulcedinis superfusus, exinde amarum eo magis censuit, quidquid calix aureus Babylonis propinat; divinoque inebriatus amore, totus impulsu mentis ferebatur in Deum, ejusque honorem zelatus, æmulabatur charismata meliora, quibus pergens de virtute in virtutem, religiosæ perfectionis metam attigit, et tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, uberes et egregios virtutum suarum fructus jugiter dedit tempore suo.

publica humilitatis

E

497 Inchoatum enim in sæculari statu professio; humilitatis exercitium ardentius prosequens, in regulari B. Francisci disciplina, super hujus virtutis basi principaliter innixa, in abjectissimis religionis officiis se exercebat, humanas laudes fugiebat, nihil magis quam sui contemptum desiderans: opera autem, quorum plausus impedire non poterat, divinæ tribuebat majestati, ingeminans cum Propheta: « Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. » Et, « Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi. » Vel cum Apostolo: « Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, tamquam

AUCTORE
J. V. H.

quam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. » Hinc procedebant sui ipsius, uti magni peccatoris, vilipendium, præclara erga proximum mansuetudo, summa erga Ecclesiæ prælatos reverentia ac mirabilis honorum et dignitatum contemptus, et tunc maxime, quando Aquilanam et Reatinam infulas recusavit. Carnem ne exsurgeret in spiritum, jugi abstinencia et austera afflictatione cum vitiis et concupiscentiis suis crucifigens, semel in die modico tantum pane et aqua, quandoque autem vino admodum diluto, reficiebatur. Humi super nudas tabulas brevem carpebat somnum, reliqua nocte in studiis et orationibus traducta. Nudis pedibus semper incessit, calepodii in senecta tantum assumptis. Rudi itidem veste, frequentibus et incommodis itineribus, incessantibus laboribus, dirisque flagellationibus, ciliciis, aliisque macerationibus corpus suum ita castigavit, et in servitum redegit, ut in illo, ad ossa, nervos et pellem exsiccatam et exinanitam, carnalis concupiscentiæ ardor accendi numquam potuerit; sed de hoste domestico, districtæ mortificationis nexibus alligato, semper spiritus triumphaverit. Qui autem carnem suam ita subegerat, spiritum quoque suavi regularis obedientiæ jugo suppositum semper servavit: in cuius probationem illud unum narrasse sufficiat, quod ut ei, qui sibi præerat, pareret, pannum ex aqua bulliente manibus incunctanter extraxit, nullam tamen passus læsionem, ut exinde appareret præclaræ obedientiæ virtutis simul exemplum et retributio.

pietas et caritas;

498 Istis munitis præsiidiis, viam justorum sine offensione cucurrit, legibusque honestatis, modestiæ et pietatis semper servatis, nihil in ejus verbis aut gestis apparebat, quod pietatem et ædificationem non redoleret; quin in cunctis morum suavitate et maturitate compositus, ac sanctitatem spirans, conversantium et audientium, imo dumtaxat respicientium animos ad amorem virtutis et poenitentiam usque ad lacrymas attrahebat. Caritatis amore succensus, licet corpore detineretur in terra, animo versari videbatur in cœlo: hinc intimus cordis affectus, quo effundebatur in preces, et rapido mentis excessus, quo ferebatur in Deum, in divinarum rerum fideique mysteriorum, præsertim vero Incarnationis, Nativitatis, Passionis, Mortis, Resurrectionis et Ascensionis Domini nostri Jesu Christi meditatione defixus: hinc fervidus amoris ardor, quo suaviter rapiebatur in Deum, quum sacrosanctum Missæ sacrificium perageret, vel ineffabile Eucharistiæ Sacramentum aliis ministraret: hinc erga Beatissimam Virginem, cujus fuit visione recreatus, eximia devotio et veneratio: hinc Dei cultus, plurimis ecclesiis et cœnobiis, Joannis opera constructis, mirabiliter adauctus: hinc, aliis omissis, desiderium, quo flagrabat, pro Christo Domino ejusque fide subeundi martyrium. Simili in proximum caritatis impulsu omnibus omnia factus, nulla prætermisit hujusmodi dilectionis officia, ut animarum et corporum saluti et solatio itendidem prospiceret. Nam præter animarum conversiones, et uberes euangelicæ prædicationis fructus, inferius reatos, intellexit super egenos et pauperes, quos cibo, potu, vestitu et hospitio recipien-

dos curavit. Fuerunt ei in præcipuis deliciis spiritualia simul et corporalia præstita ægrotis servitia, eorumdem quoque commodo nonnullis, ipso adnitente, erectis et ampliatis xenodochiis. Dissidentibus pace, carcere detentis libertate, defunctis suffragio, ac cunctis ope orationum, lacrymarum, afflictationum, aliorumque piorum operum, quæ pro animarum salute jugiter Deo offerebat, præsto fuit.

499 Cæterum qui omnes in visceribus gerebat caritatis, parem quoque gratiam rependit S. Bernardino Senensi, suo magistro et socio, cui viventi, sicut in omni officiorum genere fuit obedientissimus et obsequentissimus, ita eidem defuncto non sine magnis laboribus solemnem canonizationis honorem procuravit; illiusque spiritum vel similem, uti dignus discipulus, fuit imitatus, vel etiam duplicem, quasi alter Elias, assecutus. Servum quoque suum fidelem et apprime prudentem, constitutum fuisse a Domino super familiam suam, plura, etiam vicarii generalis, officia, in Religione præfatorum Fratrum Minorum ab eo laudabiliter acta, comprobarunt: illiusque singularem rerum gerendarum prudentiam, prosperosque in Domino exinde perceptos fructus, bene etiam norunt illorum temporum imperator, reges et principes, quoties illius operam et consilium adhibuerunt; tum Romani Pontifices, prædecessores nostri, quoties eidem ardua inquisitoris, visitatoris, reformatoris, commissarii et nuntii apostolici munera cum amplissimis facultatibus delegarunt. Nec minor fuit illius sapientia, et omnigena, præsertim vero sacra, ejus eruditio, quam ejus conciones, disputationes et opera jugiter demonstrant, et plurima tum in sæculo tum in Religione editorum ab ipso librorum monumenta abunde testantur.

500 Præ cæteris autem peculiari omnipotentis Dei providentia difficillimis illis temporibus Beatus iste datus non obscure dignoscitur, ut, spiritu apostolico ductus, cathedras pestilentiae dissiparet, nimis excrescentem et ad longe majora properantem Turcarum tyrannidem retunderet, catholicam religionem propagaret et mores, malitia temporum depravatos, emendaret. Dissipavit enim nefariam sectam hæreticorum, Fratricellorum nuncupatorum, quæ pestiferum virus evomens, simplices animas suis tendiculis et palliatis coloribus, sub prætextu simulatæ sanctitatis, illaqueando decipiebat: illamque iterum atque iterum repullulantem seu excrescentem profligavit. Perfidiam quoque Hebræorum compescuit, quando a piæ memoriæ Martino V, Eugenio IV et Nicolao V, prædecessoribus nostris, hæreticæ pravitatis inquisitor constitutus et confirmatus, in eos, ex præfatis hæreticis et Hebræis vel relapsos vel Christi leges et Romanorum Pontificum decreta perperam contemnentes, quos magna caritate in horreum Sanctæ Ecclesiæ congregare non potuit, simili justitia et zelo animadvertit. Hujusmodi pariter et aliorum hæreticorum, schismaticorum et saracenorum, non in Italia solum, sed in Germania et adjacentibus regionibus oppugnator acerrimus, et contra eos pariter apostolica auctoritate inquisitor, nihil reliquit intactum, ut quos sinu excipere non valuerat caritatis, opere, scriptis

pro canonizando S. Bernardino labores;

animarum zelus

AUCTORE
J. V. H.

A ptis et sermone expugnaret, eorumque falsa dogmata confutaret. Quando autem iidem disputationis certamen adoriri sunt ausi, seu effugere non valuerunt; seu mira Joannis virtute et pari illorum confusione convicti fuerunt, non valentes resistere sapientiæ et Spiritui, qui loquebatur per os ejus. Nec minus sedulam et salubrem operam reprimendo schismati eorum, qui Basileæ post translationem et dissolutionem Basileensis concilii, a memorato Eugenio prædecessore factam, sub nomine generalis concilii remanserant, Dei servus contulit, et tunc præcipue quum Burgundiæ duci, ad quem fuerat a præfato Eugenio prædecessore ablegatus, feliciter suasit, ne pseudo-pontificis Amadei, sed ejusdem Eugenii veri Pontificis partibus adhæreret.

præsertim in
Hungaria,

501 More etiam Sanctorum, qui, teste Apostolo, per fidem fortes facti sunt in bello, et castra verterunt exterorum, pauper hic et inermis religiosus ac senex, verumtamen indutus lorica fidei, et vexillo crucis armatus, Turcas, fidelium cervicibus insultantes, et extrema christianæ reipublicæ minantes, profugavit, præliando prælium Domini, qui per fidelem servum suum in eosdem Turcas effudit iram suam. Quum enim ingenio ferox ac Byzantii expugnatione, imperiique Orientalis adjectione insolenter elatus Mahometes, Turcarum tyrannus, Pannoniam animo devoraret, et quidquid christiani nominis esset, absumptum iri minaretur, tumido huic et alioquin irreparabili torrenti refrenando æterna Dei providentia datus occurrit humilis ejus servus, qui gloriari renuens, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, sub ejusdem crucis vexillo, quod a recolendæ memoriæ Calixto III, etiam prædecessore nostro, per manus apostolici legati receperat, plurimos cruce signatos tum concionibus, tum literis, tum etiam nuntiis collegit. Licet autem horum aliorumque militum numerus innumerabili et victori præfati Mahometis, cujus etiam præsentia urgebat, exercitui longe impar existeret, Johannes tamen, ubique impulsor, hortator, antesignanus et ductor, in vivam spem sub præsidio Domini exercituum et vexillo crucis erectus, non formidavit a facie Turcarum, in sua feritate confidentium. Obsidetur Alba Græca, pugnae acriter pugnantur, impressiones fiunt, aggressiones, eruptiones, impetus: sed Capistrani consiliis, vocibus et precibus sustentata res est, soluta obsidio, fugatus hostis, parva victoria, et per solam Albæ Græcæ liberationem trepidationi, discrimini et excidio exempta christiana respublica universa.

et in reformato
Ordine regulari;

502 Simili zelo fidei propagationis accensus, Italia, Germania, Polonia, Russia, Hungaria, Transylvania, Valachia et Moldavia, magno labore parique fructu peragratis, fidelis Dei servus innumerabiles schismaticos et quam plurium sectarum hæreticos, Hebræumque synagogæ magistrum, publica disputatione hic in Urbe convictum, cum multis ejusdem perfidiæ asseclis ad lucem, quæ Christus est, ejusque orthodoxam fidem sub Sanctæ Matris Ecclesiæ unitate mira facilitate et felicitate, gratia Sancti Spiritus operante, convertit. Emendandis denique et reformatandis moribus, malitia temporum depravatis, sua præcipua studia attente convertens, agrum

Octobris Tomus X.

dominicum, vepribus abundantem et quasi silvescentem, salubriter expurgavit, ac caritatis instauratione ad bonam frugem reduxit. Vitæ enim regularis censuram, in Ordine Minorum relaxatam, restituit, ac restitutam sartam tectamque fortiter suaviterque servavit: monasterium monialium S. Gulielmi Ordinis S. Claræ extra muros Ferrariæ, moribus deformatum, ne ejus relaxatio ibidem mox celebrandi concilii oculos offenderet, ad pristinam revocavit disciplinam; Judæorum usuras, illorumque cum christianis commercia et convictus compescuit; vestitus, ludos et mulieres vanitates abegit, illorumque instrumenta, populis ea ultro in ignem projicientibus, non semel publice concremata conspexit: perniciosi dissidiis evulsis, mutuam invexit caritatem: gliscentibus vitiis virtutes, nequitiae pietatem, infidelitati Dei cultum et Nominis Jesu venerationem cum ingenti animarum lucro et profectu subrogavit.

503 Et quoniam qui fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum, talis profecto dici debet Johannes, qui semina bonæ operationis præmittens, uberes fructus spatium quadraginta annorum peractæ prædicationis collegit. Ejus sermo efficax, et quasi facula ardens pertinaces animos confudit, duos emollivit, devios reduxit, rudes erudit, dubios confirmavit, tepidos accendit, bonos perfecit. Parvuli petierunt panem, nec defuit, qui frangeret eis. Civitates, provinciæ, populi, imperator, reges et principes Dei servum euangelizantem certatim ad sese invitabant, qui ut innumerabili audientium multitudini satisfaceret, non in ecclesiis solum, sed quam pluries in plateis campisque apertis munus prædicationis astringebatur obire. Multifariam itaque mirificavit Dominus etiam viventem Sanctum suum, ut qui insignium virtutum et meritorum excellentia præfulserat, miraculorum quoque nitore et particulari prophetiæ dono claresceret: adeoque invaluit hujusmodi sanctitatis, virtutum, charismatum et miraculorum constans et communis opinio, ut memorati prædecessores nostri præter illius operam, in arduis salubriter adhibitam, in pluribus eorum literis condignam et honorificam ejusdem mentionem peregerint: itidemque claræ memoriæ Fredericus III imperator, Casimirus, Poloniæ rex, S. R. E. Cardinales, antistites, principes et magnates, quanto Dei servum venerarentur honore et devotione, verbo, scriptis et opere quam pluries propalaverint; populi quoque, ut illum tamquam Apostolum viderent, audirent, colerent et ab ipso sanarentur, undique confluerint, eique etiam processionibus, aliisque plausibus et honoribus obviam iverint.

tandem omnium laudibus clarus,

E

504 Tandem vitæ hujus curriculo feliciter emenso, advenit acceptabile tempus, quo B. Johannes, qui ad Deum fortem, vivum diu siti-verat, veniret et appareret ante faciem ejusdem, post gloriosa certamina coronam justitiæ recepturus: diuturna enim febre correptus, de proxima obdormitione certior efficitur, et ad extrema redactus, Ecclesiæ sacramentis intima et præclara devotione munitus, mentis semper compos, suaviter obdormivit in Domino Villaci in Carinthia *, die vigesima

obit Villaci:

* imo Hungaria

54 tertia

AUCTORE
J. V. H.

tertia Octobris, anno salutis millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto. Hujusmodi morte vulgata, ingens populi multitudo confluit, ac septemdialibus exsequiis, peculiari solemnitate et maxima confluentium devotione celebratis, cadaver capsula ferrea, quinque clavibus munita, reconditum, in claustro Beatissimæ Virginis Mariæ apud Fratres Minores tumulatum fuit, quod abinde annis molle ac tractabile repertum fuit. Fama præfatae sanctitatis et populorum devotione percrebrescentibus, felicis recordationis Leo Papa X, similiter prædecessor noster, ut festum B. Joannis in oppido et territorio Capistrani, die vigesima tertia Octobris ab omnibus celebrari posset, indulgit, et hujusmodi indultum ejusdem recordationis Gregorius Papa XV, etiam prædecessor noster, de S. R. E. Cardinalium, sacris Ritibus præpositorum, consilio ad omnes tam Fratres quam moniales totius Ordinis S. Francisci, quoad Officium de Communi Confessorum non pontificum prædicta die recitandum, quo vero ad Missam etiam ad sæculares quoscumque, in ecclesiis dictorum Fratrum celebrantes, per suas in forma Brevis die decima Decembris anno millesimo sexcentesimo vigesimo secundo desuper expeditas litteras, apostolica auctoritate perpetuo extendit et ampliavit.

variisque processibus institutis,

505 Annuente postmodum similis recordationis Urbano Papa VIII, pariter prædecessore nostro, præter antiquiora documenta, alii processus, super fama virtutum et miraculorum servi Dei tam in curia Romana quam in diœcesi Sulmonensi apostolica auctoritate confecti fuere anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo quinto, quibus per tres causarum palatii apostolici auditores, nimirum Joan. Baptistam Covinum, Philippum Pirovum et Alphonsum Manzanedum accurate recognitis et discussis, fuit per eosdem compilata et eidem prædecessori facta de iis, quæ in dictis processibus continebantur, distincta et opportuna relatio. Promulgatis interim notitiis ejusdem Urbani prædecessoris decretis, prævia particulari commissione, manu recolendæ memoriæ Innocentii X etiam prædecessoris signata, in Congregatione dicta sacris Ritibus præpositorum Cardinalium habita die undecima Maji anno ejusdem Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo causa hujus canonizationis reassumpta fuit in statu et terminis, in quibus illa reperiebatur. Quæ sane congregatio postquam sub die septima Septembris anno millesimo sexcentesimo sexagesimo responderet, posse ad ulteriora procedi, et sub die decima septima Januarii anno millesimo sexcentesimo sexagesimo tertio constare de validitate dictorum processuum, die vigesima septima Septembris ejusdem anni coram similis memoriæ Alexandro Papa VII etiam prædecessore nostro, auditis consultoribus, censuit, constare de virtutibus tam theologalibus quam cardinalibus, et posse ad ulteriora procedi.

probantur miracula;

506 Remanebat itaque miraculorum, ad intercessionem servi Dei patratorum, approbatio, quorum in ejus vita et post mortem publica quidem et celeberrima fama, multipliciter suffulta invaluerat, sed desiderata eorumdum majori et legitima probatione, bini iterum,

pariterque Romanus et Sulmonensis, simili auctoritate apostolica confecti fuerunt processus: disputatoque dubio die vigesima secunda Junii anno millesimo sexcentesimo septuagesimo quinto, « an constaret de validitate hujusmodi novorum processuum et de relevantia quoad sex miracula, in eis deducta; » præfati S. R. E. Cardinales, iisdem sacris Ritibus præpositi, auditis prius consultoribus, censuerunt, constare de duobus ex dictis miraculis: quinto nimirum in personam Ignatii Bracci de Setia, a faucibus mortis illico liberati; et sexto in personam Bernardini Michaelis ex oppido Cervariæ, per octo menses corpore impediti et viribus destituti, ope dicti B. Joannis ad pristinam sanitatem restituti, si piæ memoriæ Clementi Papæ X, similiter prædecessori nostro, placuisset. Qui die septima Julii ejusdem anni, audita relatione dilectorum filiorum, promotoris fidei et secretarii præfatae congregationis, hujusmodi sensum ejusdem Congregationis approbavit et confirmavit.

507 Expletis tandem omnibus, quæ in hujusmodi Beatorum causis exigunt præfata dicti Urbani prædecessoris decreta, factaque causæ hujusmodi relatione per venerabilem fratrem nostrum Paulutium, nunc episcopum Sabinensem, tunc vero basilicæ XII Apostolorum presbyterum cardinalem, de Alteriis nuncupatum, in congregatione generali, coram sanctæ memoriæ Innocentio Papa XI, etiam prædecessore nostro, cum interventu consultorum habita die vigesima Decembris anno ejusdem Domini millesimo sexcentesimo septuagesimo octavo, et proposito tunc dubio; « An stantibus supra narratis, posset ad ejusdem B. Joannis canonizationem tuto solemniter quandocumque et ad expeditionem decreti finalis procedi; » auditoque prius in voce et scriptis prædicto fidei promotore et re mature discussa, tam consultores quam Cardinales præfati unanimi voto censuerunt, eundem Innocentium prædecessorem, quandocumque sibi libuisset, tuto posse ad solemnem dicti Beati canonizationem, juxta præfata S. R. E. ritum et sacrorum canonum instituta devenire, eumque definire Sanctum, cum Deo regnantem, atque universali Ecclesiæ proponere colendum et venerandum. Quum vero idem Innocentius prædecessor, rei gravitate exposcente, divinam voluntatem explorare decrevisset precibus et suffragiis, iis propterea peractis, iterumque præfatis promotore et secretario auditis, die decima tertia Junii anno ejusdem Domini millesimo sexcentesimo septuagesimo nono memoratum ejusdem congregationis sensum confirmavit et approbavit, quum ultimum et finale decretum solemnis canonizationis hujusmodi expediri mandavit.

508 Interea præfato Innocentio prædecessore viam universæ carnis ingresso, ultima manu huic canonizationis negotio nondum admota, quum post plurimas et enixas preces, anteacto et præsentis hoc sæculo Sanctæ Sedi porrectas a pluribus regibus, antistitibus, principibus et magnatibus, aliæ similes preces a carissimo in Christo filio nostro Leopoldo, Romanorum rege in imperatorem electo, et a dilecto filio nobili viro Cosmo III, Etruriæ sibi subjectæ magno duce, nec non ab Ordine

et canonizatio decernitur,

cujus ritum solemnem Alexander VIII,

A Ordine S. Francisci D. Alexandro VIII, prædicti Innocentii successori, nostro prædecessori, porrectæ fuissent, ac subinde venerabilis frater noster, tunc suus, Alderanus, episcopus Ostiensis dictæ S. R. E. Cardinalis, Cybo nuncupatus, præfatæ congregationis præfectus, in consistorio ipsius Alexandri prædecessoris secreto, habito die vigesima tertia Augusti anno ejusdem Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo summam processus, suamque et aliorum collegarum suorum dictæ S. R. E. cardinalium, eisdem sacris Ritibus præpositorum, sententiam exposuisset, cæterique in eodem consistorio præsentem Cardinales ei unanimi suffragio adhæsisent, et postea in alio publico consistorio, coacto die quinta Septembris ejusdem anni, quo præter Cardinales præfatos, etiam patriarchæ, archiepiscopi et episcopi, in Urbe commorantes, et dilecti filii Romanæ curiæ prælati, ipsiusque Alexandri prædecessoris familiares convenerant, dilectus etiam filius Urbanus Spreus, nostræ, tunc suæ, consistorialis aulæ advocatus, de vita, virtutibus et miraculis dicti

B B. Joannis de Capistrano verba fecisset, et nomine præfatorum Romanorum regis, in imperatorem electi, magni sibi subjectæ Etruriæ ducis et Ordinis S. Francisci supplices deprecationes pro ejusdem canonizatione detulisset; idem Alexander prædecessor grates aures humillimis hujusmodi precibus præbuit, quibus supremus in Ecclesia Dei canonizationis honor decerni optabatur eidem Beato Joanni, quem sicut noverat heroicis insignitum virtutibus et in arduo hoc mortalis vitæ agone eximias de se ipso adversus potestatem tenebrarum victorias reportasse, ita dignum, ut ad populorum imitationem et normam, coronam perfecti decoris jure merito reciperet in terris.

invocato Spiritu S. et requisito consilio

509 Quia vero tantum judicium proferri rite nequibat, nisi prius ejus invocaretur auxilium, qui est rex gloriæ et una cum Sanctis et electis suis in æternum regnat in cœlis, omnes idcirco et singulos fideles idem Alexander prædecessor tunc fuit hortatus impense, ut orationibus, jejuniis, eleemosynis, aliisque pietatis christianæ operibus a sole, qui numquam occidit, inaccessæ lucis radios suppliciter illi implorare contenderent, quo discussis humanæ intelligentiæ latebris, scrutari et adimplere valeret divinum beneplacitum. Quin imo ad rem tanti momenti accuratissime decernendam, eorumdem venerabilium fratrum suorum dictæ S. R. E. cardinalium, necnon patriarcharum, archiepiscoporum et episcoporum, tunc in Urbe commorantium, sententias in alio consistorio semipublico se exquisitum esse præmonuit. Congregato igitur die vigesima quinta dicti mensis Septembris eodem semipublico consistorio, ad hunc effectum indicto, præsentibus etiam nostris, tunc suis, et sedis apostolicæ notariis, necnon palatii apostolici auditoribus, memorati Cardinales, patriarchæ, archiepiscopi et episcopi in unam eandemque sententiam convenientes, ad solemnem B. Joannis de Capistrano canonizationem procedi posse, suffragiis existimarunt.

510 Quorum unanimi consensu audito, quum nihil aliud desideraretur eorum, quæ ex Sanctorum Patrum auctoritate, sacrorum canonum decretis, præfatæ S. R. E. antiqua consuetudine, ac memoratorum dicti Urbani prædecessoris decretorum præscripto, agenda et observanda erant, idem Alexander prædecessor decimo septimo kalendas Novembris anno mox elapso millesimo sexcentesimo nonagesimo, pontificatus sui secundo, in sacrosancta B. Petri, Apostolorum principis basilica, quo solemni ritu cum venerabilibus fratribus nostris, tunc suis, prædictæ S. R. E. Cardinalibus, patriarchis, archiepiscopis et episcopis et dilectis filiis dictæ Romanæ curiæ prælati, officialibus et familiaribus suis, clero sæculari et regulari et maxima populi frequentia mane convenerat, iteratis primo, secundo et tertio pro canonizationis decreto petitionibus per dilectum filium nostrum, tunc suum, Petrum, S. Laurentii in Damaso diaconum cardinalem, Otthobonum nuncupatum, nomine præfati Leopoldi, Romanorum regis, in imperatorem electi, post sacros hymnos, litanias, aliasque preces et post Spiritus Sancti gratiam rite imploratam, ad honorem sanctissimæ et individue Trinitatis, ad exaltationem fidei catholicæ et christianæ religionis augmentum, auctoritate Domini nostri Jesu Christi, Beatorum Apostolorum Petri et Pauli, ac sua, matura deliberatione præhabita et divina ope sæpius implorata, nec non de præfatorum ejusdem S. R. E. Cardinalium, patriarcharum, archiepiscoporum et episcoporum, tunc in Urbe existentium consilio, B. Joannem de Capistrano una cum BB. Laurentio Justiniano, Joanne a S. Facundo, Joanne de Deo ac Paschale Baylon, Sanctum esse decrevit et definivit, ac Sanctorum catalogo adscripsit, statuens ab universali Ecclesia quolibet anno die vigesima tertia Octobris, qua idem B. Joannes de Capistrano obdormivit in Domino, memoriam ipsius inter Sanctos Confessores non pontifices pia devotione recoli debere in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen. *Quæ sequuntur, sunt clausulæ ordinariæ.*

AUCTORE
J. V. H.
perfectit.

E

F

§ XLIV. De titulo Apostoli, S. Joannis Capistrano quæsito.

Joannes Baptista Barberius, non contentus canonizationis honoribus, patrono suo S. Joanni Capistrano delatis, tentavit porro, eundem novo titulo condecorare, quatenus decreto apostolico etiam Apostolus appellaretur. Quam in rem libellum supplicem Innocentio XII obtulit. Libellum eo lubentius, huc transferimus, quod simul exhibeat omnium a Joanne gestorum ἀνακταλαίσω. Est autem tenoris sequentis (1): Beatissime Pater, expositio merito facta anno elapso gloriosissimi Joannis a Capistrano ad cultum universalem cum tantum suspirata et applausa canonizatione, causavit jubilum et devotionem talem in cordibus fidelium absque exceptione gradus, conditionis et sexus, ut non desistendo eum acclamare novum Apostolum veri Dei,

Joan. Baptista Barberius,

(1) Capistr. triumph. pag. 773.

AUCTORE
J. V. II.

ab Innocentio
XII

supplicetur eandem ob causam humiliter vestrae Sanctitati, ad concedendum illi titulum « Apostoli Europæ, » eo magis, quod talis prerogativa justissime ei competat ob sequentes irrefragabiles rationes.

512 Quod ejus prodigiosa vita sit vere et realiter compositum excellentissimorum miraculorum et mirabilium magnalium, quæ mediantibus suis Sanctis Apostolis operata fuit in terris Omnipotentia divina; quod aperte testatur inter alios scriptores classicos Flavius Blondus in regione XII Italiæ illustratæ sequenti tenore: « Capistranum, oppidum Apuliæ, viro nunc ornatur celeberrimo, Joanne Capistraneo, Seraphici Ordinis, quem decorat alumno, miraculis et quidem frequentibus, quod post Apostolorum tempora rarum ac prope inauditum fuit, in vita coruscante. » Et discurrendo S. Augustinus supra potestatem, datam ab Altissimo suis Apostolis, dixit ex sua profundissima scientia: « Dedit Dominus potestatem Apostolis super naturam, ut eam curarent, super dæmones, ut eos everterent, super elementa, ut ipsa immutarent, et super mortem, ut eam contemnerent. » B Iisdem prerogativis et donis fuit in superlativo gradu dotatus Capistranus, ita ut si tractetur de excedentibus vires cunctas humanæ naturæ, vel ejus defectibus, cum ipsiusmet admiratione abunde suppletis, ab effectibus mirabilibus ipsius infinitorum miraculorum potest et debet quisque contentari, quum præscindendo ab innumerabilibus cæcis, mutis, surdis et claudis restitutis, triginta et plures mortuos secundum approbatam relationem Matthæi Raderi revocaverit ad novam vitam: « Illud addam: expressum legi numerum de curatis partim mortuis et partim morituris, ex illis ad officia vitæ revocatos supra triginta; ex his aures apertas surdis tercentum septuaginta, ora mutis triginta sex, oculos centum viginti tribus, vitia pedum vel articulorum correcta, seu tristi podagra seu cruciabili chiragra seu turpi claudicatione laborarent, nongentos viginti, aliorum morborum numerum nullum iniri posse. »

petit, ut, per-
pensis vitæ se-
rie,

513 Imo præterquam quod resuscitaverit unam quatruiduanam, fecit insuper lingua soluta et belle articulata voce loqui lactentem infantulum duorum mensium, ut Joannes Regularis discurrendo in Chronicis Belgicis sub anno 1452 de similibus et aliis miraculis perceptis generose dicere potuerit: « Reliquiis, quas secum detulit, singulorum capita tangens, plurimos infirmorum sanavit, quacumque infirmitate detineretur:.... Quæ omnia Erfordiæ, in Nurnberg et Hall prosecuti, fieri conspeximus et mirati sumus; quia numquam talia in libris sanctis legimus. » Si agitur de prædominio absoluto super iniquum serpentem, non solum liberavit quemcumque obsessum, esto quam crudeliter fuisset vexatus; sed præcipiendo quoque in fervore spiritus omnibus spiritibus tartareis ascendere et adorare dignissimum Nomen Jesu, ecce in ictu oculi ad conspectum centum et viginti milium personarum subito sunt illud exsecuti conformiter ad explicationem Waddingi in suis Annalibus (1): « Aquilæ in Vestinis dignis

efferebat laudibus Jesu sanctissimum Nomen D Capistranus Angelis celebrandum, hominibus venerandum et dæmonibus tremendum. Utque centum viginti milium hominum cœtus videret, quam potens et efficax esset contra malignos spiritus, in virtute prædicti Nominis præcepit, ut adessent, et coram omnibus divinum verbum, in tabella depictum, adorarent. Ecce in ictu oculi variis formis bestiarum apparuerunt frementes et ululantes dæmones innumeri, inclinataque cervice facta reverentia, evanuerunt. »

514 Quantum concernit obedientiam exhibitam sibi ab elementis, ultra quod sua potenti dextra in instanti pluribus vicibus disperserit nubes et tempestuosas procellas sedaverit, fecit quoque hic novus Moyses decrescere aquas profundissimas fluminis Siliani, trajiciendo eundem passu libero et veloci, comitantibus duodecim sociis et jumento, libris onerato; hæc sunt verba præcisa inter reliquos supranominati Waddingi (2): « Profundum transiturus fluvium Silianum prope Tarvisium, quum inhumanus portitor absque naulo trajicere nollet, paululum a sociorum conspectu se substraxit oraturus; dein S. Bernardini habitum, sacculo eductum, super aquas extendit. Res mira! statim aquæ minui et vada præbere cœperunt, ita ut vix medium tibiæ attigerint, positisque in opposita parte Capistrano, sociis et asino, qui sarcinulas ferebat, ad pristinam mensuram in altum creverunt. Circa contemptum propriæ vitæ, mortisque periculum ob omnimodam gloriam Creatoris ita anhelabat martyrium Capistranus, quod nihil timendo venena, insidias, insultus, his omnibus expositam tenuit illam quadraginta annorum et mensium curriculo, omni momento citra respectum humanum pro defensione sanctæ fidei et fidei Christi propagatione; in cujus contestationem veritatis in hæc verba prorupit in una sua litera Calixtus III: « Te invictum Dei præconem, et jam in vita fere Martyrem in Domino deprecamur. » Et ponderans matura cum consideratione B. Jacobus de Marchia quam maxime arduos conatus et imminetia discrimina, quibus semper magnus reparator Joannes F subjectus exsistebat, minime potuit se continere, quin ei compatiendo scripserit: « Martyr ante tempus, gratia Domini nostri Jesu Christi et pax in te multiplicetur.... labores multos et angustias plurimas te ferre non dubito: compatiar equidem senectuti tuæ, annis multis sub multorum annorum iugo suppositæ.

515 Quum igitur significatum seu etymologica definitio * aliud non sit, quam nuntius et legatus summi Dei, ex omni capite S. Joannes Capistranus legatus et nuntius est intitulandus; quum quasi alter Saulus, specialiter irradiantibus divinis splendoribus, mediante Seraphino et ejus antesignano Francisco Assi-
tum pro suo
Ordine,
* adde Apo-
stoli

siate, sit vocatus a suprema majestate, ut repararet naufragantem Ecclesiam militantem. Ad hoc in signum unius perfecti prædominii curavit ei invisibiliter formari in vertice coronam ad modum Fratrum Minorum de Observantia, absque eo quod ei numquam per totam

(1) Wadding. Ann. tom. XII, pag. 409. — (2) Ibid. l. c.

A vitam fuerit renovata. Abhinc fuit perpetuo adhibitus pro servitiis S. Sedis a tribus Christi vicariis adversus innumeros perturbatores et apertos hostes ejusdem : nempe a Martino V destinatus extitit inquisitor ad destructionem Fratricellorum in variis partibus Italiae; ab Eugenio IV directus ad multa regna et quamplurimas provincias Europae ad reuniendum jam manifeste divisum catholicum gregem, seductum a maledicto conciliabulo Basileensi, postquam adstitisset concilio Florentino et imposuisset frenum Hebraeis in toto regno Neapolitano; et demum transmissus a Nicolao V in partes ultramontanas, tamquam balsamus paradisi, ad opponendum se tantae varietati haereticorum, opprimentium nostram sanctissimam legem, numquam defatigatus fuit aut quievit spatio quinque annorum, donec totaliter extinctam conspiceret flammam infernalem. Ad hoc efficiendum subministravit gratiam et fortitudinem talem benignissimus Dominus, quod ubi numquam antecesserant sufficiebant arma colligatorum principum imperii et cruciata ipsa Martini V ad eos comprimendos, Capistranus sanctus facile per signum, suae pientissimae fidei viva subjugaverit voce, ita ut ob tam eximia facinora fuerit jam ab omnibus appellatus Apostolus, magnus propheta, Angelus coeli, et nuntius Dei, iterumque placuit Calixto III alio simili et idoneo titulo eum approbare in forma quae sequitur : « Hortamur devotionem tuam..... quum Redemptor noster, misertus populi sui, praebeuit te ducem victoriae, datque amplissimam facultatem renovandi in his partibus Nominis sancti sui. »

tum pro Ecclesia Dei,

B 516 Dictae septemtrionales regiones consistebant in Germania, Bavaria, Suevia, Thuringia, Saxonia, Austria, Bosnia, Bohemia, Hungaria, Polonia, Russia et aliis vastissimis provinciis, quas expurgavit admirabili conversione infinitarum animarum : cuncta testatur Maracius in sua Bibliotheca Mariana pag. 13 : « Joannes Capistranus, Ordinis Minorum, natione Italus, ex nobili familia natus, vir eruditione et sanctitate clarissimus, innumerorum gentilium, judaeorum, haereticorum et schismaticorum reductor. » Et quod semper a singulis nomine Apostoli veneratus sit Capistranus, attestatur etiam Papa Pius II in epistola, directa ad Sanctum, ubi ex sua innata ingenuitate haec inserit : « Videbit te libenti animo majestas imperatoria, ac velut Apostolum Christi veneranter amplexabitur. » Idem scribens Cardinali Firmano, protectori Ordinis Seraphici, contestatur talem sequenti dignissimo encomio : « Fr. Joannes de Capistrano homo Dei est, populi Germaniae quasi Prophetam eum habent; posset, quum vellet, elevato digito magnam turbam facere. » Postmodum in suis Chronicis concludit ipsissimus Pontifex Maximus, dicens : « Per idem tempus Joannes de Capistrano venit in Austriam, cui sacerdotes et plebes cum Sanctorum Reliquiis obviavere, eumque ut magnum aliquem Prophetam, ut Dei nuntium susceperunt, et quasi vel Petrus vel Paulus illac iter faceret..... Sic homo quasi coelestem vitam in terris agere, immaculatam absque labe, absque sorde, absque peccato, quem Viennae vidimus aetate senecta » etc.

517 Virtute horum rationabiliter proruperunt pluribus vicibus Eugenius IV et Nicolaus V. « Si Capistranus decederet temporibus nostris, illico Sanctorum Catalogo adscriberemus illum : » et hoc ob immaculatam et purissimam ejus vitam, in qua adimplevit omnes partes fidelissimi nuntii regis supremi, quando reddidit suae majestati obedientem et devotum orbem integrum, eodemque temporis intervallo superbiam consternavit Othomannicam ante Belgradum sola insigni potentissimi Nominis Jesu, ad cujus invocationem cernebantur legiones Angelorum, pro nobis belligerantium, super quod portentum in suis antiquis Gallicis Annalibus disseruit Nicolaus Gilles : « Et dictus Capistranus addebat animum christianis, ita ut Turcae dixerint, tantam armorum multitudinem se esse secutam, quod nullus ipsorum audebat retrospicere, quum tamen illos nemo insequeretur praeter Angelos. Pariter Paulus Langius in Chronicis Citizensibus posteritati transmisit sub anno 1456 : » Turcarum circiter centum millia interfecti sunt prope Taurinum oppidum, quod nostra aetate Albam vocant, ad confluentes Danubii Savique situm, et id factum est a christianis crucesignatis, Joanne Capistrano, pugnantibus christianicis imaginem crucifixi ostendente et clamante : O Deus ! o Jesu ! ubi sunt misericordiae tuae antiquae, veni in adjutorium plebi tuae. » Pro omni majore probatione attestatur S. Antoninus, archiepiscopus Florentinus, in tertia parte Chronicae tit. XII, cap. 14, § 1 : « Christianae cohortis duce dignissimo..... praesente quoque venerabili religioso fratre Joanne de Capistrano Ordinis Minorum, viro optimo et meritis apud Deum et homines eximio, Nomine Domini nostri Jesu Christi, in quo salus nostra consistit, fiducialiter et assidue ab omni populo circumspecto, voce unanimi invocato, vexillo quoque sanctissimae Crucis cum magnis clamoribus et lacrymis elevato ad coelum, unde ineffabile advenit auxilium » etc.

518 Unde si in premium similium heroicorum factorum et conversionum, quam plurimi digne inserti et registrati sunt in Martyrologio Romano ac a Spondano relati, et per indultum apostolicum vocantur Apostoli illarum partium, quas eorum quisque obivit, proficue serendo verbum Dei, ita perpensis multo majoribus meritis magni missionarii Capistrani (cum obsequio et reverentia tamen debita loquendo) videtur, ipsam rerum gratitudinem et debitum requirere, ut ipse quoque agnoscat dignus titulo Apostoli Europae, quum magna regna et provinciae integrae per ipsum ad fidem conversae sint, prout aptissime disseruit S. Joannes Chrysostomus : « Optima beneficiorum custos est ipsa memoria beneficiorum et perpetua confessio gratiarum ; » ut ille vicissim tanto plus obligetur ad protegendam in futurum sanctam Ecclesiam, quemadmodum experti sumus summo cum applausu hisce retro annis in obsidione Viennensi.

519 Nec dicatur, quod alteri titulus Apostoli non competat, nisi primis solis introductoribus sanctissimae fidei ad partes incognitas, illiusque ignorantes : nam jam declaratum fuit oppositum, sicut probabitur suo loco et tempore, probatque ab experientia et doctissimis rationibus ipsemet sapientissimus Capistranus

AUCTORE
J. V. H.
in reducendis
haereticis,

E

et sancta fide
promovenda,

F

Apostoli titulus
conferatur :

stranus

AUCTORE
J. V. H.

stranus in uno suorum tractatuum intitulo-
« De auctoritate Papæ. » Ne discedam a fun-
damentalissima ratione, attendamus manife-
stissimam differentiam, quæ intercedit inter
derivatam et naturalem ineptiam, vel melius
ignorantiam crassam idolatriæ et maledictam
pravitatem hæretici obstinati et perversi, qui
haud ob alium finem apostatavit a primitiva
matre sancta Ecclesia, quam ut excuteret
jugum ab ejus tam bene ordinata norma et
expleret consequenter, laxatis habenis, effre-
natam concupiscentiam atque magis magisque
irrefrenabilem ambitionem, tamquam educa-
tricem omnis execrabilis vitii et detestabilis
falsitatis, quæ potens est suscitare infernalis
hydra; quum certum sit ad imprimendum
obfuscatis et tenebris obductis mentibus
ethnicorum cognitionem veri Dei, propo-
nendo etiam eodem tempore perspectam in-
subsistentiam et caducitatem falsorum deo-
rum, concurrisse potius instinctum naturalem,
primo lumine sibi illucescente, nec minore;
nec illo, quam de infinito numero Sanctorum
Martyrum et Confessorum referatur*; quos
inter S. Cyprianus ex ethnico et mago evasit
in magnum defensorem Christi, quam pri-
mum sibi discooperta fuit impotentia idolo-
rum. S. Chrysanthus ex simplici lectione
sancti Evangelii immediate abjuravit falsos
deos, quem secuta fuit uxor, audiens explica-
tionem, super illud factam ab eodem S. Chry-
santho. Fortunatus Clodovæus ab efficacibus
rationibus, adductis a S. Clotilda, fecit se
sacro regenerationis lavacro ablui cum inte-
gro suo regno. S. Eustachius, intuens supra
caput cervi Christi crucem, amplexus est
unanimiter cum uxore et filiis veram fidem
Verbi incarnati. *Huc etiam adducit scriptor*
SS. Josaphat, Dionysium et Martinum facili
negotio ad fidem conversos. Ac dein pergit.

quia difficilior
hæreticorum

C

520 Verum ex adverso hæreticum a jam
gustatis lasciviis abstrahere, evenit multo ma-
gis arduum, quam valeat sibi effingere creatura
mundana, ut experientia nos docuit ex maledi-
ctis seductoribus et pertinacissimis hæresiar-
chis Calvinistarum, Lutheranorum, Arianorum,
Jacobellianorum, Nestorianorum, Hussita-
rum, Taboritarum, Patarenorum, Adamita-
rum et aliis ejusmodi oppressoribus Ecclesiæ
sanctæ, de quorum perfidia, si bene trutinetur,
justissime potest edici cum S. Anselmo :
« Majus miraculum existimo, quum Deus
voluntati desertam reddit rectitudinem, quam
quum mortuo vitam reddit amissam. » Et
tamen repudiatis ab Adamitis (quum sermo
de iis sit) diabolicis sordibus, induxit eos
potentissimus Capistranus ad sese subjicien-
dum sine mora miti jugo sacrosancti matri-
monii et ad agnoscendum unanimiter cum
reliquis requisitis pro unico et legitimo pa-
store summum Pontificem Romanum.

quam infide-
lium conver-
sio;

521 Nihilominus si hæc omnia hactenus
adducta, non videntur sufficientia pro an-
numerando inter Apostolos nostri temporis
Capistrano, quum præfatus titulus conveniat
nulli, nisi privilegiatis Apostolis, ex quibus
cuilibet a Redemptore determinatæ erant pro-
vinciæ, ut ubivis terrarum annuntiaretur san-
ctissima et euangelica doctrina, idem suppleat
misericordissimus Deus, a quo ad conversio-
nem duorum specialium regnorum articulata

divina voce expresse missus est sibi dilectus et D
recentissimus Apostolus Joannes; ut plenis
buccis Euangelista repeti possit : « Fuit
homo missus a Deo, cui nomen Joannes; »
quod negari nullo modo potest. Quapropter
animadvertens ipse in urbe imperiali seu Au-
striaca Neostadii seu Urbe-Nova, mirabilem
morum mutationem; neque judicans progredi
ulterius, antequam prius orasset Dominum,
a cujus nutu semper desiderabat totam pen-
dere vitam, cordintime obsecravit, ut sibi
manifestare dignaretur, ad quam magis indi-
gam partem pro salute Sanctæ Ecclesiæ se
vertere deberet; nec tardavit divina bonitas
manifestare suam voluntatem, quando cœlesti
oraculo ad modum resonantis tubæ respon-
dit : « Ad Bohemos, ad Bohemos abi. » Quod
etiam exsecutus est absque minima tergiver-
satione.

522 Terminata in regno Bohemiæ sibi com-
missa missione, transiens in reditu Norim-
bergam, recommendatis in sacrificio altaris
suis necessitatibus, mox insudavit prædica-
tioni: ecce ex improvviso luculenter intellexit a
supremo Domino, quod non ibi, verum in
Hungaria maxima celeritate ipsum desideret;
ex auditis illis e cœlo reboantibus verbis :
« In Hungariam, in Hungariam perge, et noli
amplius morari. » Quum ob hoc non desti-
tisset ab inchoato discursu Joannes, sensit se
aliis similibus vocibus cum iteratis impulsibus
stimulari acclamantibus : « Quid agis,
quid agis, cur non petis Hungariam? Finem
imponere et ambula. » Unde nullo modo resi-
stere potens violentiæ cœlesti, petiit, ut ita
dicam, quasi volando Hungariam, ubi ad
quantum magnificentiae gradum exaltata fue-
rit ipsis mirabilis vita, morum exemplaritas,
amoris divini ardor et conversio hæreticorum,
singula diffuse referuntur in admirabili ejus
Vita, in lucem recenter edita, ut cuivis inno-
tescat omnipotentia absolutissimi Domini; ita
ut sicut semper suum fidelissimum heroldum
præceptive mittendum ob animarum, sibi re-
bellantium, salutem judicavit opportunum,
ita præcepit non se absentare tempore tam
extremæ necessitatis a conclamato fortalitio
Belgrado, dato sibi sacrosancto et irrevocabili F
promisso : « Esto constans, Joannes, et noli
timere, quia in virtute sanctissimi Nominis
mei et crucis meæ victoriam procul dubio
de Turcis obtinebis. » Prout etiam contigit,
quando quasi alter Gedeon solis tribus mil-
libus invalidorum militum facile in fugam
vertit formidabiles exercitus adversarii Otto-
mannici cum strage centum et plurium mil-
lium.

quia tum ver-
bis

E

523 Et ubi pro duce a Deo concessa fuit
columna ignea, et tribus regibus Magis luci-
dissima stella, similibus quoque portentis
voluit piissimus Dominus manifestare uni-
verso, vere esse Joannem suum nuntium ad
infectas et miserabiles partes ultramontanas,
juxta sequentem relationem Waddingi et
ipsiusmet prodigiosissimi Capistrani. Primo
itaque dicit Waddingus : « Accepta itaque
benedictione apostolica et commissarii ponti-
ficii, generalisque inquisitoris potestate, ut
susceptum onus facilius subiret et felicius
perageret, Assisium abiit, sanctissimæ Vir-
ginis opem eo loco imploraturus, in quo
ipsius

et miraculis,

AUCTORE
J. V. H.

A ipsius institutor Franciscus ejusdem Deiparæ meritis concepit ac peperit Spiritum euangelicæ veritatis. Supplicatione peracta, postquam e loco paululum progressus est, a summo cœlo egressio ejus ad insignem magnamque hanc missionem probari visa est: luce namque mirifica circumfusus, usque ad medium milliare totus radiis coruscans, processit; ita præmonstrante Deo, lucem euangelicam ad longinquas nationes doctrina, virtute et vitæ sanctimonia copiose delaturum. » Sequitur relatio, facta ab ipso Capistrano et registrata ab eodem Waddingo: « In platea Aquilana, astante multitudine populorum, hora videlicet inter tertiam et sextam, ibidem apparuit stella præfulgida; in quam aspicientes qui aderant, alter alterum excitabat: nec tamen eam tunc ego ipse, qui indignus thalamo præsidens, etiam de B. Virgine prædicabam... Quum non haberem de apparitione dictæ stellæ notitiam, per relationem fide dignam, de commotione astantium admiratus, quid intra se quærerent, perscrutabar, quum stellam supra caput aspicere non valerem; tunc mihi indicaverunt apparentiam ejusdem stellæ, quæ super caput S. Bernardini coruscaverat, ibidem evidentissime declaratam. Quum caput erexissem, eandem stellam limpidissime consexi, Deo gratias agens et confidens ex divina bonitate et Virginis benedictæ præsiidiis me felicem successum et lætum effectum in canonizatione sancti Dei viri infallibiliter obtenturum. Itaque factum est, Domino disponente, ut mane sequenti ex Aquila ad Sanctam Romanam Ecclesiam gressus dirigens, præfatam stellam, tamquam ducem itineris et comitem pluries in itinere non ego solus aspexerim, sed quam plures socii, qui mecum erant. »

tum scriptis
librisC
* Ps. XVIII, 3.

524 Adeoque si Sancti primitivi Apostoli, ut diffunderent per totum orbem fidem catholicam non contentabantur prædicare viva voce in provinciis, sibi assignatis, etiam quivis volebat specialiter notificare eam per literas regionibus magis distantibus et extraneis, ut mortalium nemo posset umquam objicere ejus ignorantiam, secundum dicta Prophetæ: « In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* » Cum pari zelo et fervore spiritus concupivit novus Apostolus Joannes omnibus ostendere unicam et veram viam æternæ salutis, quando præscindendo a quotidianis concionibus, per triginta novem annos proclamatis, ad expurgandam totaliter Europam a sacrilegiis, imo lasciviis et ipsa iniquitate peccati, quadraginta octo essentialissimos tractatus reliquit posteritati, ut ad regulam illorum adimpleretur lex divina, ultra considerabilem numerum sanorum consiliorum et epistolarum vere apostolicarum, concernentium interesse publicum christianæ religionis et necessitatem privatam conscientiarum, sicut ex sequenti epistola, directa ad regem Angliæ possunt concipi omnes aliæ, provenientes ab ejus sublimi doctrina et sanctitate, de quibus tractans in quarto libro suæ chronicæ Marcus Ulyssiponensis, plenus admiratione, effatus est: « Nemo ipso Romanæ Curiae acceptior, nemo

canonici civilisque juris peritior, nullus memoria tenacior, atque in defatigando corpore sibi similis nemo, nullus ipso in hæreticis, schismaticisque insequendis aut ardentior aut fortior aut efficacior, nullus ipsi aut in fide aut in opere aut in miraculorum virtute superior et avidior martyrii atque in animarum procuranda salute ferventior. »

525 Dicit porro Amandus Hermann, se epistolam ad regem Angliæ non relaturum, quia eandem supra ediderat (1); et nos ab eadem huc transferenda supersedemus, utpote quam alibi damus ex Waddingo (2). Pergit autem Barberius: Quantum autem fuerit proficiuus tam uni quam alteri sexui in liberando ex qualibuscumque tendiculis hostis infernalis, nempe vanitatibus superfluis mulieres, viros ab illicitis detentionibus ample describit Albertus Crantzius in libro de sua Metropoli cap. 49, ita discurrendo: « Post duos annos venit ex Italia religiosus pater Joannes de Capistrano.... Commovit usque adeo populum, ut omnia vana ludorum genera, scaccos, aleas, quidquid id generis est, conferret in forum, fœminæ thoralia et structuras capitis et alia redimicula vana uno igne, inspectante populo, concremaret. » Quum ergo ista sint egregia facinora, a Deo operata in persona novelli Apostoli Capistrani, mediantibus quibus intuemur ad unam vicem horridam hyemem iniquitatum, immutatam in floridam ver paradisi, cum tanto quidem stupore spectatorum, quod quivis illorum hæc cupiat æternæ memoriæ mandari, ut tam nobilis fama nulla umquam deleretur oblivione, uti historiæ graviores, ad finem prænominatæ Vitæ conscriptæ abunde testantur. Supplicatur denuo sua Sanctitas, ut se reflectat ex paterna pietate et recta justitia super materias tam conspicuas et dignas; quæ si fuerint sua limpida mente et purissimo corde ponderatæ, speramus absque dubio consequi perfectam gratiam ad majorem gloriam Dei, exaltationem sanctæ Ecclesiæ et tranquillitatem sedis apostolicæ, quum pro iisdem sine fine laboraverit iste pugil indefessus, quemadmodum singulis innotescit. Joannes Baptista Barberius. Revisa: Andreas Pierius, subpromotor fidei.

526 Annuente summo Pontifice, questio: An titulus Apostoli Capistrano sit concedendus, sacræ Rituum congregationi proposita fuit. Duo præsertim videtur opposuisse fidei promotor, quandoquidem duas solum difficultates discutit Joannes Bapt. Barberius, nempe titulum Apostoli, aliis Sanctis collatum, minuere reverentiam, debitam duodecim Apostolis Christi, et istiusmodi titulum solum competere posse iis, qui primi lucem euangelicam in aliquam regionem intulerunt. Et quod ad priorem difficultatem attingit, facili negotio ostendit Barberius (3), titulum Apostoli vel ab ipso Paulo datum fuisse iis, qui intra duodenarium numerum non recensebantur: sic Philipp. II, 25 scribit. Necessarium autem existimavi, Epaphroditum, fratrem et cooperatorem et commilitonem meum, vestrum autem Apostolum et ministrum necessitatis meæ mittere ad vos. Conferatur, si lubet, commentarius Cornelii a Lapide in hunc textum. Cæterum titulo Apostoli jam decorave-

de Ecclesia optime meritis est.

E

F

Ast quæstio, ad S. Congregationem Rituum delata,

(1) Capistr. triumph. pag. 424. — (2) Annal. tom. XII, pag. 210.

— (3) Capistr. triumph. pag. 783.

rat,

AUCTORE
J. V. H.

rat Ecclesia, salva duodecim Apostolis reverentia debita, varios Sanctos, utliquet ex Martyrologio Romano. Videlicet legitur sub die viii Januarii: Apud Noricos Sancti Severini abbatis, qui apud eam gentem Euangelium propagavit, et Noricorum dictus est Apostolus etc. Die v Junii: Sancti Bonifacii, episcopi Moguntini, qui de Anglia Romam veniens et a Gregorio Secundo in Germaniam missus, ut fidem Christi illis gentibus euangelizaret; quum maximam multitudinem, præsertim Frisonum, christianæ religioni subjugasset, Germanorum Apostolus meruit appellari etc. Die xxiv Septembris: In Pannonia, Sancti Gerardi, episcopi et Martyris, Hungarorum Apostoli nuncupati, patricii Veneti, qui primus patriam nobili martyrio illustravit. Die iii Decembris: In Sanciano, Sinarum insula, Sancti Francisci Xaverii, e societate Jesu, Indiarum Apostoli, gentium conversione, donis et miraculis clari etc.

hactenus solutionem non habuit.

B

527 Præter hos citat Barberius aliquos Sanctos, Apostoli titulo insignitos, licet primi non fuerint, qui Euangelium Christi regionibus intulerunt: nempe S. Gregorium Magnum, Anglorum Apostolum dictum, quamvis Britannia sub Lucio Papa seu medio sæculo tertio fidem jam recepisset: S. Audomarum, quia religionem christianam, prope destructam, apud Tarvanenses instauravit: S. Suitbertum similiter, quia collapsam apud Boructarios aliosque finitimos fidem restituit. Hactenus tamen Congregatio Rituum, cui causa cognoscenda demandata fuerat, nullum responsum dedit. Neque id mirum; quum titulus Apostoli Europæ S. Capistrano tribuendus, ambitiosior videtur: multæ enim sunt Europæ provincie, quæ laborum Sancti, saltem cominus, participes non fuerunt. Quod si, deleta Europæ appellatione, ad provinciam quamdam restringatur S. Capistrani apostolatus, nullam invenio aliam quam Bohemiam, e qua hæresim Hussitarum exstirpare conatus est: et re vera multum quidem operatus est Sanctus noster in reducenda Hussitarum multitudine ad gremium Ecclesiæ catholicæ: verum non facile quis dixerit, exstirpatam fuisse hæresim, quam Rockyczana, pseudoepiscopus Pragensis ad finem usque vitæ, id est, ad annum 1470 (1) sartam tectam servavit. Præterea nullum hactenus allegari potest exemplum collati tituli Apostoli, quando Sanctus aliquis provinciam aliquam ab hæresi ad catholicam fidem traduxit. Divinans igitur dico, Apostoli titulum propter rationes allatas S. Capistrano tributum non fuisse.

§ XLV. De Corpore et aliis Reliquiis S. Joannis Capistrani.

Corpus S. Capistrani, Villaki

Villakum, quod etiam Ui-lak vel Illok dicitur, oppidum est in dextera Danubii ripa situm, 3400 incolis frequens et caput comitatus Sirmiensis (2). Istic diem suum obiisse, ac sepulcrum nactum fuisse, supra num. 416 indicavimus. Scilicet Nicolaus, Villaki toparcha, ut habet Waddingus (3), curavit ut corpus, nobili theca

bene munitum, in peculiari collocaretur sacello, D et perpetuo nocte diuque coram tumulo collucerent funalia; ubi hoc insculptum epitaphium:

Hic tumulus servat præclara laude Joannem. Gente Capistrana, fidei defensor et auctor, Ecclesiæ tutor, Christi tuba, tum Ordinis ar-

[dens

Fautor, in Orbe decus, tum veri cultor et

[æqui

Et vitæ speculum, doctrinæ maximus index, Laudibus innumeris jam possidet astra beatus.

VIXIT ANNOS XXXCI, MENSES III, DIES XXII (Jam supra ostendimus numm. 18 et 19, ætatem Sancti, tardius tumulo inscriptam, erroneam esse et legendum esse): VIXIT ANNOS XXXC. MENSES III, DIES XXX.

529 Porro dicit Waddingus (4): Honorifice in prædicto sacello Villakæ per multos annos jacuerat (corpus S. Joannis de Capistrano), crescente semper populi devotione. Capta per Turcas Urbe (probabiliter anno 1526 (5)), corpus in locum alterum comitatus Zakmariensis * in finibus Transilvaniæ translatum est, dein Zolasium *: atque, obrepente in oppidum hæresi, infectoque loci domino, prius male habitum et illudum, deinde projectum in puteum ipsius cœnobii, ingesto magno lapidum acervo, destructo etiam conventu. Ita tradunt Hungari et confirmat Nicolaus Isthuanfus in Historia Hungarica (6). Postquam enim Francisci Perenii, viri principis, Catharinæ conjugis et liberorum captionem in arce Zolosii, rerumque omnium direptionem per milites Ferdinandi regis enarrat, subjungit: « Fuere, qui existimarent, Franciscum ab irato numine ea calamitate merito punitum, quod corpus Capistrani, sanctitate celebratum, capto per Turcas Sirmio, a monachis in Zolosiano monasterio reconditum, direpto eo, pulsisque monachis aut cæsis, confractum et indignis modis profanatum, in profundum puteum projici jussisset. » Atque hinc minus credibile redditur, quod aliqui comminiscuntur, Turcas, capta Villaka, ductum cum honore corpus reverenter apud se retinere, neque pretio ullo, quantumvis per oratores, ad hoc ipsum CPolim missos, rogarentur, reddere voluisse, dicentes, adhuc se timere ab homine, per quem tantam cladem acceperunt, et malle in sua potestate honorifice habitum ab injuriis continere, quam inimicis tradere, qui in suam perniciem concitarent. Neque illud reputo probabilius, quod scribit Rodolphus, ante paucos annos corpus, ab hæreticis in Danubium projectum, Illoci non longe a Vienna repertum fuisse. Quod si ita est, qui fieri posset, ut adeo diligenter per longa temporum intervalla a suis consodalibus, piisque viris conquisitum, inveniri non posset, aut saltem sciri, quo terrarum loco delitescat? Et qui apud Turcas reverenter coli confingunt, ut quid toto hoc annorum spatio venerationis locum non indigant? Atque illud vulgaris tantum pietatis loco repono, quod aliqui Hungarorum adscribunt traditioni: tunc scilicet universam Hungariam a christianis recuperandam, quum Capistrani corpus apparuerit.

sepultum;

* Imo Szatmarinensis
* id est: Nagyşölös

F

(1) Dubravii, Rer. Bohemic. Histor. pag. 250. — (2) Guibert. Diction. Geogr. v. Illoc. — (3) Ann. Min. tom. XII, pag. 413. — (4) Ibid. pag. 414. — (5) Cfr Timon. Epitome. Rer. Hung.

pag. 147. — (6) Lib. XX. Hist. de reb. Ungar. pag. 384. Edit. Colon. 1622.

dein Szolosium
translatum,

530 Waddingus merito rejicit opinionem eorum, qui censent Illoci prope Viennam conservari corpus S. Capistrani: videtur enim inniti opinio in eo, quod ignoraverint Illocum et Villakum unum eundemque locum fuisse: adeoque quum legerent nunc Villaki, nunc Illoci sepulchram habuisse Sanctum, duo diversa loca indicata crediderunt. In comitatu Szatmarinensi, quo primum delatum fuit Sancti corpus, est etiam locus cui nomen Ui-lak seu Illocum (1): adeoque est istic per aliquod tempus quiescere potuere sacre exuvie: sed quomodo Illocum prope Viennam somniati fuerint, non capio: nullum enim hujus nominis sive oppidum sive villulam, quantum aut lexica aut mappas geographicas consulere potui, juxta Viennam aut etiam in Austria reperire est. Quod porro ad translationem corporis S. Capistrani Villako seu Illoco Szolosium spectat, eandem confirmat Joannes Bapt. Trsztyanski noster in Topographia Hungariæ his verbis (2): Szolosini (qui præcipuus comitatus Ugocsiensis, versus Poloniam siti locus est) ad arcem Kanko percelebre Priniana gens asceterium D. Francisci filiis excitavit; sed rasis illud dudum hæresis, interemptis, qui illud tunc incolebant, cœnobitis. Evenit hoc paulo post Turcam, Sirmio potitum. Eodem in tumultu Szemlino allatas istuc esse perhibent argentea in cista venerandas D. Joannis Capistrani exuvias, quæ injectæ sunt cum templi cimeliis in puteum, quum religiosam domum armis impetebant Calviniani. Ingenti nisu ac singulari studio perquirebat thesaurum hunc Austriaca sacri illius Ordinis provincia post pactam a Leopoldo M. cum Turcis pacem: verum irritus fuit conatus, quod immanes ruinarum strues evolvi nequirent. Id Calvinianorum iterata confessione teneri scribit Ladislaus Turoczius, quod sæpe heterodoxis illis visæ sint ad vetus asceterii templum splendidæ collustrationes, quibus non admiratione solum, sed metu quoque impleti sunt; quin tamen vel isto perstricti lumine tenebras errorum excutiant.

deperditum;

531 Citata Topographia Hungariæ typis excusa fuit anno 1750; adeoque ad hoc usque tempus nihil certi habebatur de corpore S. Joannis Capistrani, et res in eodem prorsus statu erant, quo easdem describit Ambrosius Podiebradsky, senex septuagenarius Ordinis Minorum, in litteris datis ad provincialem suum. Anno, inquit (3), 1672, dum provinciam nostram sanctissimi Salvatoris Hungariæ reformatam, mihi concreditam, visitassem, et dudum antea de corpore S. Capistrani audivissem, nimirum dum in Vylack (facta victoria gloriosissima contra Turcas ad Albam Græcam) infirmus devenissem, ibique ulteriori infirmitate pressus, exspirasset, ne tali corpore et thesauro Ordo privaretur, ob metum Turcarum, ubique circa dictum locum Vylack, ubi sepultum fuit, vastantium, translatum erat ad confinia Transilvaniæ, ad oppidum Nagy-Szöllös dictum, quia sic Hungarice scribitur. In quo oppido, dum illuc pervenissem, inveni unum monticulum mediocrem, olim arce et monasterio nostri Ordinis adornatum, ubi moder-

nis temporibus meræ vineæ exstant. In hoc monte conspexi sat amplum et profundum fontem, qui tam monasterio quam arci per medium desuper divisus, inservierat, quia simul in parva distantia monasterium et arx erant ædificata. Sciscitando igitur a familia Perianorum magnificorum, ibidem inhabitantium, illorum quatuor, per quam familiam olim omnes nostri fratres erant, tamquam ab hæreticis, mactati, an aliquid audierint de corpore S. Capistrani, dum nostri fratres omnes erant mactati, quo corpus hujus Sancti, ibidem in monasterio jam dudum depositum, devenisset; affirmarunt, uti a suis prædecessoribus habuerunt, tale corpus in illum altum, magnum et latum puteum projectum, una cum corporibus aliorum patrum et fratrum fuisse: an omnium Deus novit. His auditis, montem visitavi una cum aliis patribus, ibidem in oppido degentibus, et aliquot Calvinianis sæcularibus: præcipue ibat nobiscum quidam Calvinista chirurgus, qui residentie inservierat.

532 Dum ad montem et fontem pervenissemus, facta omnibus exhortatione, unanimiter omnes fontem, rudibus et lapidibus oppletum, cœpimus evacuare, et quo ulterius et profundius deveniebamus, omnes odorem admirabilem sentiebamus, mussitando ad invicem: Hic erit corpus S. Capistrani. Interim noster Calvinista chirurgus residentie et servitor, nihil quæ nos ad invicem dicebamus, intelligendo, prorupit in hæc verba Hungarico idiomate: Patres, sentio talem odorem, quem in mea vita non sensi. Ad quem ego: Sileas, tantum magis ejicias. Altera et tertia die similiter fecimus. Dum autem discessum paraveram, rogavi prædictos Perinianos magnificos, quorum aliqui sat misere cum paucis subditis vivere, exhortando eos, siquidem per eorum familiam prædecessorum tanta strages et persecutio in catholicos, præcipue in nostros fratres et corpus Sancti facta est, et supponendo tam miseri et egeni magnifici modernis temporibus facti, velint nobis hanc gratiam præstare, et ad evacuandum fontem patri præsidenti auxilium quilibet vestrorum unum subditum aliquando dare: certo scitote, quod modo depressi estis, Deus vos per merita Sancti hujus et sociorum ejus exaltabit. Promiserunt et aliquantulum laborarunt: sed inopinata insurrectione Calvinistica, præsentem, qui generalis lector erat Joannes Franciscus Szegedi, horrendo vulnerarunt, nudum ad densissimas spinas, una cum suo socio, projecerunt et vix in vivis reliquerunt. Qui locus postea multis annis inhabitabilis, nisi iterum modo ibidem ab aliquot paucis annis habitant, et cum timore et tremore aliquibus paucis catholicis inserviunt. Illic ultimo notandum est, quod prædictus mediocris mons, in quo simul arx et monasterium erat, vocatur Kanko, et oppidum ut supra, Nagy-Szöllös. Fr. Ambrosius Podiebradsky, provinciæ senior, LXXIV annorum completorum.

533 Quod porro ab anno 1750, quo suam Topographiam Hungariæ scripsit Joannes Bapt. Trsztyanski, ad hanc usque diem repertum fuerit S. Joannis Capistrani corpus, nullum

AUCTORE
J. V. H.

nec haecenus

F

(1) Cfr Atlantem. Europæ Phil. Vander Mælen. Tab. LVI. — Octobris Tomus X.

(2) Pag. 390. — (3) Hermann. Capistr. triump. pag. 790.

AUCTORE
J. V. H.

nos docet instrumentum authenticum: adeoque fallitur Alb. Butler dum ad diem xxiii Octobris dicit: Capto a Turcis Villako, alio translatum fuit Sancti corpus: dein Lutherani (vidimus supra legendum, Calviniani) direpta ejus capsula, corpus in Danubium projecerunt, quod feliciter ex fluctibus exemptum, ad hanc usque diem custoditur. Istiusmodi erroris causam repono in eo, quod apud quosdam legatur, S. Capistrani corpus Illoki seu Illoki tumultatum fuisse, ut jam supra num. 528 animadvertimus, et quum plerique nescirent, unum idemque oppidum esse Villakum et Illokum et e contrario pro diversis sumerent locis, inde fabula enata est, exuvias Sancti Villako Illocum translatas hodieum etiam conservari: quod quam a vero absonum sit, supra e monumentis domesticis monstravimus.

licet cum ali-
qua verisimili-
tudine

B

534 Ex hactenus dictis omnino constat corpus S. Joannis Capistrani ad medium usque saeculum proxime praeterlapsum delituisse. Nostri proinde instituti fuit sedulo inquirere, an nihil posterioribus hisce annis illuxerit, quo occultus thesaurus detegi posset. Ex schedis, nuper ab Hungaria ad nos transmissis benevolentia Patrum nostrorum, videmus, anno 1803 editam fuisse Synopsim de vita S. Joannis Capistrani et adhucdum latitare corpus sancti viri; quamvis antiquissima traditio, in Sirmio vicens, ferat, homines, xc annorum aetatem excedentes et ante medium saeculum xviii vita functos, a progenitoribus accepisse, quod corpus S. Joannis Capistrani tam in Szabacs quam Belgradi viderint et osculati fuerint; utpote quod ad monachos ritus graeci non unitos devenerit, redemptum a Turcis pretio enormi. Ast hujus traditionis origo valde remota est, quatenus commode ad saeculum xvi referri possit. Deinde alii alibi sepulcrum Sancti conservatum volunt: ex qua opininantium diversitate, augetur etiam dubiorum obscuritas.

in Valachia
Minori,

C

535 Verumtamen sunt, qui putant Bistricium, quod est Valachiae oppidum, in sinistra Danubii ripa situm, corpus S. Joannis etiamnum in graecorum monachorum caenobio asservari. Idem enim habet Protocolum provinciae S. Francisci Bulgarico-Valachicae, an. 1851 cum provincia Capistrana unitae. Corpus a Turcis redemptum fuit per nobilem, Barkul appellatum, qui illud in monasterio Bistricensi collocavit sub nomine S. Gligori Decapoleos, Gregorii Decapolite, ut nempe videretur corpus esse alicujus Sancti, e Graecia oriundi. Istius Gregorii memoria in Martyrologio Romano sub die xx Novembris celebratur. Varia autem sunt argumenta, quae ostendunt corpus, Bistricii religiose servatum, non graeci esse alicujus Sancti sed latini. Imprimis corpus, hactenus incorruptum, barba caret, et habet caesariem more Franciscanorum rasam, dum graeci sive sacerdotes sive monachi et barbam et capillos nutriunt: et ne catholici cognoscerent, ad se pertinere corpus, archiepiscopus schismaticus jussit caput pileolo serico, debite sigillato, obtegi: sed frustra; nam plurimi catholici jam ante viderant tonsuram monachalem. Dein in eodem, quo est sepulcrum, sacello, habetur pictura viri, habitu Minoritico induti; quae quidem imago plerumque velata est: attamen ante annos tres monachus graecus hanc discooperuit P. Ottoni Smeizer, obtestatus ne eum proderet. Intra sepulcrum est altera imago, habitum

FF. Minorum similiter exhibens; et quidem manus dextra est instar benedictis, e sinistra vera fascia defluit, in qua nomen Sancti inscribi debuisset, sed nullum est literarum in ea vestigium.

536 Praeterea est in vulgus et apud monachos sparsa opinio, Sanctum esse quemdam catholicum Ordinis Minorum; imo episcopus Rebnicensis ritus graeci, interrogatus a ministro provinciali de vitae genere Sancti, cujus corpus religiose servabant, respondit, hunc Italiam, Siciliam, Germaniam, Poloniam, multasque alias regiones peragrasse; quae omnia accurate Joanni nostro conveniunt. Quin et laudatus P. Provincialis, e quo haec omnia depromimus, addit: Ex toto episcopi Rebnicensis discursu adverti, illis minime deesse notitiam Sancti illius, dummodo manifestandi voluntas non deesset. Valachia Minor, in qua est Bistricium, olim a S. Capistrano non solum apostolico fervore et doctrina, sed et signis ac miraculis ad gremium catholicae Ecclesiae reducta fuit, quapropter, ait laudatus scriptor, divina dispositione factum est, quod corpus illius, incolis ab unione deficientibus, in testimonium perfidiae suae ad has devenerit partes, ut vel sic fidem venerentur catholicam, dum catholici Sancti corpus scienter venerantur. Quiescit porro sacrum corpus ab annis fere cccxl in Bistricensi monasterio; et licet ab isto tempore Turcae et Tartari ferro et igne Valachiam saepius pessum dederint, claustrum tamen illud una cum templo ab omni hostili incursu semper permansit illaesum.

537 Citatum Protocolum dat etiam descriptionem arcae, in qua inclusum jacet sacrum corpus. Est scilicet longitudinis quinque pedum, ex ligno cypressino: intus holoserico undique vestita, exterius vero argento partim deaurato, partim bene polito obducta. Cooperculum autem convexum occupat imago Sancti in habitu, ut supra diximus, Franciscano, quae sicut reliquae figurae non est argento incisa, sed fabri malleo excusa; dextera dat benedictionem et sinistra tenet fasciam defluentem, in qua nomen incidi debuisset. Ad caput Sancti est imago Crucifixi, Matris dolorosae et S. Joannis: ad pedes exhibetur princeps Michael cum uxore et prole, quatenus ipse circa annum 1593 pretiosam arcam recondendo sacro corpori donavit. Arca clauditur sera deaurata, quae clavi aurea aperitur. Jacet corpus quatuor velis involutum: primum est rubri coloris cum aureis floribus; secundum flavi; tertium quasi viridis; quartum albi coloris; ejusdem materiae et coloris albi est pileolus, qui usque ad collum descendit et infermentum constringitur, sigillo episcopali obsignatus. In toto corpore nihil nudi est praeter manus nigrescentes, sub quarum tamen nigredine albicans pellis apparet: articuli digitorum una cum ungibus et pelle coherent, pedes apparent sub velaminibus elevati cum digitis; quae omnia monstrant, ossa omnia debite coagmentata permansisse. Non tamen ita certe definitur potest, an ossa pelle hactenus vestita maneant, quum, ut dictum est, praeter manus omnia velata sint.

538 Super pectore est imago B. Mariae Virginis aeri incisa, more germanico efformata, marginata, vitro obtecta et ornata quatuor vel quinque nummis aureis, non admodum antiquis.

Insuper

nempe Bistricii,

E

jacere propter corporis incorruptionem, et habitum Franciscanum,

F

in arca pretiosa, quae describitur,

A Insuper super pectore jacet quoque crucicula argentea, catholicorum more sculpta, qua sacerdos græcus in fronte signat accedentes ad sacrum sepulcrum. In eodem servatur quoque instrumentum emptionis, quo banus Barkul testatur, se hoc corpus a Turcis redemisse, qui illud ex Hungaria attulerant. Observatu tandem dignum est, quod Minorum Ordo nullum corpus incorruptum alicujus Sancti perdiderit, quam S. Joannis Capistrani, quod postquam Villaci sepultum fuit, disparuit, et hactenus nullo certo indicio detegi potuit, quorsum devenit. Addit etiam hodiernus custos sepulcri, monachus septuagenarius, se, dum nocturnas excubias in ecclesia acturus, templum ingreditur, sæpius vidisse juxta Sancti arcam viros, Franciscano habitu vestitos, laudes divinas cantantes, sed subito evanuisse.

dici possit.

B 539 Præterea, ut habet sæpe laudatum Protocolum, sacrum corpus plures principes summi Valachiae visitarunt. Imprimis Michael II, dictus Fortis, donator arcæ supra descriptæ, pietatis causa una cum conjuge Bistricium se contulit. Sed in ipso itinere nuntius venit a principe Moldaviæ, petens suppetias contra Tartaros provinciae suæ imminentes. Non sine dolore piam peregrinationem interruptit Michael princeps, et cum festinatione in auxilium Moldavorum, missa interim Bistricium uxore sua, accurrit. Parta victoria, non immemor propositi in perpetuum pietatis suæ monumentum erexit magnificam, quam supra descripsimus, arcam. Postea anno 1735 princeps Valachiae, Constantinus Maurocordatus, grassante per Valachiam peste, jussit sacrum corpus Bukurestinum (Bucharest) transferri: episcopus Rebnicensis et nobiles Minoris Valachiae omni ope istiusmodi translationem impedire conati sunt. Episcopus obedire se simulans, per suos Calugeros seu monachos in vulgus sparsit, quod sacrum corpus nulla vi levare potuerit. Res melius processit mense Aprili anno 1765: nempe quum princeps Stephanus Rakovicza, precibus consortis suæ verisimiliter inductus, strictissimum episcopo Rebnicensi mandatum dedisset, ut Sancti exuviae Bukurestinum transferrentur. Repugnabat quidem et nunc episcopus, et, licet omnium animi essent consternati, timore percussus, mandato obsecutus est. Itaque clerum universum convocavit, triduana preces indixit, et solemniter ritu, succollantibus presbyteris et monachis sacrum pignus, extra Bistricium fecit. Rebnicium adventantes, clerus populusque magno plausu et precibus excepit: triduana denuo statione peracta, transmissoque fluvio Alutha, die xvii Maji sacrum corpus Bukurestinum advenit. Præsto erant princeps cum aulicis suis, archiepiscopus cum multitudine presbyterorum et monachorum, et plebs innumerabilis, qui omnes summa celebritate corpus Sancti ad ecclesiam S. Georgii deportarunt. Aliquot post diebus jussit princeps, ut caput, quod obvolutum et obsignatum erat, detegeretur. Videntes autem, Sanctum habere coronam et esse imberbem, inferius vestimentum esse ad morem Franciscanum confectum, non valde magnum eidem honorem habuerunt, imo et græci et Valachi promiscue dicebant: Iste Sanctus catholicorum est, ex istis Baratz, id est,

ait scriptor, ex nostris fratribus. Barat hungarice significat Amicus, et passim accipitur pro Mendicantibus. Post aliquot septimanas corpus ad suam pristinam sedem reportatum est. Hæc quidem de corpore sancto, Bistricii quiescente: quæ quamvis certa undequaque non sint, talem nihilominus præ se ferunt veritatis speciem, ut ampliore, si fieri possit, indagationem provocare debeant.

540 Quamvis igitur hactenus desint Reliquiæ corporis S. Capistrani, supersunt tamen alia, quibus in vita usus est Sanctus, quæque merito Reliquiarum instar in veneratione habentur. Imprimis Capistrani, in natali solo, intra ecclesiam conventus, a Cobella, Celani comitissa, fundati insigne est sacellum, Sancto dicatum, in quo servatur ejus imago, miraculis, præsertim circa energumenos, insignis; ibique in arcula servantur diligenter ejus scripturæ, jocalia et pontificia diplomata (1). Romæ pariter apud Joannem Bapt. Barberium, procuratorem in causa canonizationis Sancti nostri, asservabatur Sancti mitrella seu biretinum, quo calvitiem suam protegebat. Nempe dictam mitrellam, ab Ordine Observantium dono acceperat Barberius, et supra aurum et gemmas æstimabat; cujus ope multis infirmis sanitas reddita fuit. Singulare in domo dicti Barberii accidit miraculum, quod ex Legendario Seraphico P. fr. Benedicti Mazzara latine reddimus (2). Maluissimus certe id ex Vita, ab ipso Barberio conscripta, eruere: verum quod habemus coram exemplar in hac parte mutilum est: quapropter textum laudati Mazzara afferimus.

541 Fœmina quædam, nomine Laura Camilli quinquagenaria, Viterbio oriunda, initio mensis Februarii 1679 e scala decem circiter graduum retrorsum cecidit. Casus tam horrendus fuit, ut spatio viginti quatuor horarum exanimis jacuerit. Tertio post die ad nosocomium Lateranense delata, febris acuta, ingenti capitis dolore ac stomacho, ab omni cibo abhorrenti, laborabat, nec proderant opportuna remedia; quando extremis sacramentis refecta, eatenus post bimestre spatium convaluit, quatenus ex nosocomio dimissa famulatum apud laudatum Barberium adire potuerit. Interea non cessabant capitis dolores, qui quidem subsidebant, quando adhibebatur medecina: sed Laura, pertesa remedium, eadem obstinate recusabat, unde et malum recrudit; ita ut initio Julii ejusdem anni nihil cibi ferret stomachus, sanguis nigerrimus ex ore et naso erumperet, corpus, ingenti onere gravatum flecteretur, nec suum deinceps ministerium pedes, quasi irretiti, præberent. Tandem xxix Julii exhaustis viribus, gemebunda jacebat. Auxilium inclamat: accurrunt domestici, eamque reperiunt distortis horrendo oculis, ore spumante, sine loquela atrociter ululantem. Qui primus vocatus advenit pharmacopola, Franciscus Bottonus, extrema quæque præsa-giebat, quoniam nullius remedii capax esset stomachus. Circa auroram ægram invisit Aloysius Ventura chirurgus, cui se socium brevi adjunxit Dominicus Piconius, medicus peritissimus. Quum porro ex tentatis medicamentis nihil salutare experti fuissent, edixere in sua non esse potestate mortuos ad vitam revocare. Ut tamen instanti Barberio, ne intentatum ali-

AUCTORE
J. V. H.Capistrani et
Romæ sunt
ejus scripturæ
ac biretinum,

E

cujus attractu
fœmina,

F

(1) Wadd. Annal. Min. tom. XI, pag. 312. — (2) Legendario.

Fiancese. Octob. pag. 333.

quid

AUCTORE
J. V. H.

quid relinquerent, facerent satis, venam multiformiter inciderunt, sed incassum omnia. Quapropter Piconius, aliquot post horis reversus, pronuntiavit, omnem prorsus salutis spem esse sublatam: vocatur igitur parochus, qui impertita Lauræ extrema unctione, testatus est, se numquam tam funestum vidisse casum, idemque tum frater valetudinario Aracælitano præfectus, tum patres, ex instituto S. Camilli de Lellis infirmis ministrantes, asseruerunt.

jam animam
agens,

542 Dum hæc audiret Barberius, potentiora, id est, cælestia subsidia adhibenda esse duxit. Domesticis itaque dixit, quandoquidem nulla spes humana superesset, recurrendum esse ad patrocinium B. Joannis Capistrani; recitarent proinde quinquies Orationem dominicam et Angelicam salutationem in memoriam quinque ultimorum, quos Sanctus super terra transegit, annorum cum Responsorio et Oratione consueta: dein duo fila tenuiora ex habitu Sancti extracta et in aquam immissa sorbenda ægræ tradiderunt: illico dolores et spasmi cessarunt, suavisque obrepsit somnus, quem circumstantes agoniam interpretabantur. Ast mane facto, ad Lauram accessit Barberius mæstus, eamque in lecto erectam, et dulci serenoque vultu dicentem reperit: Quid causæ est, domine Joannes, quod mæstus videaris? Interrogata a Barberio, respondit: Mecum quidem bene est, Deo sint laudes et Sancto gratiæ: volo induere vestimenta, ut quæ officii mei in domo sunt, peragam. Quod tamen Barberius impedivit, obtendens, necdum esse horam surgendi. Quum postea ad fæminam, quæ moribundæ tota nocte assederat, descendisset, hæc dixit: Vere magnus et prodigiosus est B. Joannes: quoniam Laura tota nocte suaviter dormivit, quin aliquid doloris aut spasmi senserit: imo expergefacta, sedit erecta et voluit, ut extincto lumine, et ego ipsa in lectum concederem: potum petiit et suis ipsa manibus sitim restinxit.

perfecto sanata fuit:

543 Dum hæc narraret fæmina, tota vestita et lætabunda comparuit Laura: Barberio hæc omnia somnium videbantur. Tandem certus miraculi exclamavit: O Deus! quis sum ego, ut tanto me digneris beneficio! B. Joannes, dulcis patrone, quomodo unquam rependam tantos favores. Vox miraculum inclamantis non solum domesticos, sed et vicinos excitavit, qui omnes propere accurrerunt, et cum stupore audierunt Lauram, Dei et S. Capistrani beneficium extolentem. Eodem temporis momento supervenit medicus Pitonius, qui, priusquam e rheda descenderet, quæsit, num adhuc in vivis esset Laura? Et quum audivisset vivere, e rheda se proripuit, et mirabundus vidit fæminam vivam vegetamque, atque facete interrogavit, quid novi ex altero mundo retulisset. Cui reposuit mulier: Idem et ego a te quærere possem, utpote quæ numquam ibidem fuerim. Ast nescio, cur me in lectum compellant perfecte sanam et cibi appetentem. Medicus, explorata vena, exclamavit: Mirabilis Deus in Sanctis suis. Vehementer gaudeo, Lauram deinceps nullius medici ope indigere. Idem testati sunt parochus et chirurgus, qui dein B. Joannem Capistranum, ut specialem sibi patronum, perpetuo habuerunt.

Alia sancti
Reliquia

544 Præcipuæ tamen Reliquiæ in Moravia et adjacentibus regionibus asservantur. Brunæ,

quæ est hodie totius Moraviæ princeps civitas, in ecclesiastica suppellectili Fratrum de Observantia servatur pallium, tunica et pars cilicii S. Capistrani, et quamvis hæc, petentibus tum sæcularibus, tum clericis, sæpius concisa fuerint, superest tamen pars notabilis, quæ sæpe ut potens medecina adhibetur (1). Exstabat olim Brunæ domus, quæ in jus monasterii Wilehradensis, Ordinis Cisterciensis transiit: in ea autem, quoniam proprium conventum non haberet, aliquandiu moratus S. Capistranus; tamquam hospitalitatis tesseram, suis ipse manibus depinxit antiquo caractere sanctissimum Jesu Nomen, radiante corona cinctum. Domus variis dominis obtigit, quorum plerique, aliquando lutherana lue infecti, ignorabant monumentum, calce iterum iterumque oblitum: ast tandem vir quidam nobilis, Sartorius nomine, imaginem detexit, atque deinceps curavit, ut septimanis singulis ab hora tertia pomeridiana feriæ quintæ ad eandem horam sabbathi lampas continuo arderet. Quum postmodum ad Wilehradenses monachos domus obtigisset, impensior cultus sanctissimo Nomini exhibitus fuit: nimirum anno 1694 Bernardus, Wilehradensis abbas, elegantissimum erexit sacellum, in quo pro altaris icone inseruit id ipsum sanctissimum Nomen, radiis coruscans; in parietibus autem et fornice historia Sancti nostri depicta est (2). Similes picturas possidet altera urbs primaria Moraviæ, Olomucium, sede metropolitana insignis. Amandus Hermann, ex quo omnia fere exscribimus, quaternas enumerat: primam supra portam urbis, qua ad conventum Observantium exibatur, quæ postea in lapide fuit excisa, et, ait, etiamnum perseverat decenter renovatum. Altera pictura exstat in curia, ponderi publico destinata: tertia in domo civis senatorii, nomine Scebasta, qui ante illam nutrit lampadem continuo ardentem: quarta demum est supra portam domus civiæ, sed absque speciali veneratione (3). Alter quoque calix, quo Sanctus sacra persolvit, servatur in conventu Claustro-Neoburgensi prope Viennam (4).

545 Neque suo thesauro fraudatur Polonia. in partibus transalpinis. Nam, ut scribit Waddingus (5), Posnaniæ in majori Polonia, apud Minores Observantes, vulgariter Bernardinos nuncupatos, monstratur vexillum, cum quo vir sanctus ad bellum illud Turcicum processit. Exstant hucusque et cum reverentia asservantur duo ejusdem pileoli, alter gemmis ornatus apud eosdem patres in cœnobio Samboriensi in Russia, alter cum aliis ejusdem Reliquiis apud patres Societatis in supradicta urbe Posnaniæ. Rursus apud eosdem Minoritas Samborienses est libellus pergamenus, compaginis et characteris vetusti, ita inscriptus: « Ista passio Domini nostri Jesu Christi est breviter compilata a me Capistrano secundum authenticos doctores. » Concionis thema est: « Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum et quæremus eum tecum. » Aliqua etiam illius opuscula avide versant et diligenter custodiunt patres Poloni, utpote de Primatu Petri, de Bello Spirituali, de Temporibus et Persecutione Antichristi atque de Fine mundi. Omnia ferme ejus opera habentur manuscripta Capistrani, aliquando, Deo dante, aliquali nostra opera in lucem proditura.

(1) Hermann. Capistr. triumph. pag. 799. — (2) Ibid. pag. 802. — (3) Ibid. pag. 804. — (4) Germ. Francisc. tom. I, pag. 321. —

(5) Ann. Min. tom. XII, pag. 419.

A

§ XLVI. De Scriptis S. Joannis Capistrani.

Multa Sancti
scripta quæ
enumerantur.

Jam itaque acclivi gressu devolvimur ad merita literaria S. Joannis Capistrani, et ad enumeranda ejus scripta accingimur. Ducem imprimis sequimur Lucam Waddingum, qui in libro cui titulus: Scriptores Ordinis Minorum, verbo Joannes Capistranus opera Sancti recenset; sunt vero hæc: 1 de Electione Papæ; 2 Tractatus de dignitate Ecclesiæ ad Nicolaum V; 3 Contra Hussitas, liber unus; 4 de Auctoritate Papæ et Concilii; 5 de Religione; 6 de Sanguine Christi; 7 de Paupertate Christi; 8 de Casibus Papæ reservatis; 9 de Modo et Forma executionis Testamenti; 10 de Instructione seu Directione simplicium sacerdotum; 11 Speculum clericorum, seu Sermo habitus ad clerum in Tridentina synodo diocesana, anno 1439, die xxii aprilis coram Alexandro, duce Mazoviæ, episcopo Tridentino; 12 Defensorium Tertii Ordinis, a S. Francisco instituti; 13 de Excommunicationibus ipso jure latis; 14 de Uscujuscumque ornatu; 15 de Ornatu mulierum; 16 de Matrimonio; 17 de Excommunicatione; 18 de Canone pœnitentia; 19 Speculum conscientiæ; 20 de Judicio universali et Antichristo ac de Bello spirituali; 21 de Usuris et Contractibus; 22 de Blasphemia et Perjurio; 23 de Restitutionibus et Contractibus; 24 de Confessione facienda proprio sacerdoti; 25 de Censuris; 26 de Casibus et Pœnis injungendis; 27 de Pœnis inferni et purgatorii; 28 de Cupiditate et Avaritia, libri tres; 29 de Passione Domini; 30 de Processione Spiritus Sancti; 31 de Conceptione Beatissimæ Mariæ Virginis; 32 Commentarius in Regulam Minorum; 33 Tractatus contra Philippum Berbegallum, pontificias declarationes in Regulam Minorum respuentem, et novitates perniciosas in Ordinem advehentem; 34 Alter tractatus contra Rochizanam; 35 Tractatus seu Concionatoriæ Expositiones super illud Isaïæ cap. vii « Ecce Virgo concipiet etc. »; 36 Interrogatorium; 37 Liber alter de Casibus conscientiæ; 38 Tractatus contra Judæos et hæreticos; 39 Tractatus, cui titulus: Canones extracti e corpore juris; 40 Compendium Resolutionum super totum corpus Decretalium; 41 Quæstio: an omne mendacium peccatum; 42 Tractatus super Apocalypsim; 43 Sermones dominicales et festivi; 44 Animadversiones circa sacrosanctum Missæ sacrificium; 45 Tractatus sive Sermo ad studentes; 46 Epistolæ multæ ad Summos Pontifices, Cardinales, Ecclesiarum antistites, reges et principes, aliasque personas.

hactenus anecdota,

547 Dolendum sane est, opera S. Joannis Capistrani hactenus in unum corpus collecta et publici juris facta non fuisse. Id quidem facturum se promiserat Lucas Waddingus num. 545 allegatus: sed anno 1637 defunctus, promissum præstare nequivit. Ex Bibliotheca Sicula Antonini Mongitore habemus (1), Joannem Antonium Sessa, e Minorum Observantium familia prælo parasse S. Joannis de Capistrano, Ordinis Minorum Observantium, opera omnia, diuturno

labore viginti annorum collecta, notis illustrata et in tomos xvii digesta. Vixit autem Sessa usque in sæculum octavum decimum: nam Bibliothecæ Siculæ tomus alter typis excusus fuit anno 1714, et auctor Antoninus Mongitore dicit (2): Vivit Romæ vir æterna laude dignus, in Urbe et Orbe notissimus, magna veneratione prosequutus, literariis laboribus in catholicæ Ecclesiæ obsequium addictus. Sed natus Sessa anno 1640, septuaginta quatuor annos factus, paratum opus prælo subjicere non valuit. Imo tot curis collecta et illustrata S. Joannis Capistrani opera vicissitudine probabiliter temporum deperdita, non ita pridem denuo reperta fuerunt. Hæc enim ad communem amicum D. Petrum Cernazai Utinensem Paulus Beorchia Societatis nostræ presbyter, Roma die x Maji 1855. S. Joannis de Capistrano monumenta inventa nuper sunt et in Romano Ara Cœli conventu Minorum Observantium asportata religiose servantur: suntque ea ipsa, quæ P. Joan. Antonius Sessa Panormitanus collegat initio sæculi xviii et edere statuerat: habentque omnia approbationem Rmi P. magistri sacri palatii, ut typis mandari possint sive in Urbe sive extra Urbem. Quod ut aliquando tandem fiat, optandum summopere est. Primo volumini desunt in fine paginæ xx; sed quum sint de opere, ni fallor, jam typis edito, facile suppleri poterunt. Porro opera hic collecta, partim sunt jam typis edita, partim vero hucusque inedita; non quidem autographa, sed sincera quidem; quum nulla ratio sit dubitandi de diligentia studio et fide laudati P. Joan. Antonii Sessa Panormitani, qui illa collegit. De eo agit Sbaralea in Additionibus ad Waddingi Bibliothecam Scriptorum Franciscanorum.

AUCTORE
J. V. H.

548 Laudatus igitur Joan. Antonius Sessa, typis paravit Joan. Antonius Sessa, qui intra xvii volumina collegat S. Capistrani opera, ea in quinque tomos excudenda constituerat, quorum elenchum hic subjicimus, quia in Waddingiano catalogo desunt aliqua opuscula et vicissim adducit quædam Waddingus, quæ, nisi alio censeantur titulo, apud Sessa desiderantur. Universæ compilationi præfixus erat titulus: Sancti Joannis de Capistrano, Ordinis Minorum Observantium S. Francisci opera omnia elucubratione P. Joannis Antonii de Panormo sacerdotis ejusdem Ordinis. Tom. Primus. 1 de Auctoritate Papæ et Ecclesiæ seu Concilii. 2 De Electione Papæ. 3 De Dignitate Papæ ad Nicolaum V. 4 Speculum clericorum. 5 De Instructione simplicium sacerdotum. 6 Interrogatorium confessorum. 7 Animadversiones circa SS. Missæ sacrificium. 8 De Ecclesiastica censura. De hoc opusculo mentionem non fecisse videtur Waddingus. 9 De Excommunicationibus. An idem quod recenset Waddingus supra sub num. 13 De Excommunicationibus ipso jure latis? 10 De Casibus Papæ reservatis: et hoc opusculum deest in Waddingo. 11 De Canone pœnitentia. 12 De Pœnitentiis et Remissionibus, deest in Waddingo. 13 De Casibus et Pœnis injungendis. Hæc omnia comprehenduntur tribus voluminibus mss. in 4º paginis 700 circiter singulis.

549 Tom. Secundus. 14 De Vita et honestate clericorum super iii Decretalium. Deest in

sex tomis distinguenda;

(1) Append. pag. 21. — (2) Ibid. l. c.

AUCTORE
J. V. II.

Waddingo. 15 De Avaritia super v Decretalium. Waddingus habet num. 28. De Cupiditate et Avaritia libros tres; num iidem sint cum Sessiano tractatu, merito dubitari potest, nam paulo infra Sessa aliud opus recenset, contra Cupiditatem. 16 De Usuris et Contractibus. 17 Contra Cupiditatem, forsitan unum alterumque totum efficit tractatus Waddingiani, mox allegati, De Cupiditate et Avaritia. 18 In Extrav. Joannis XXII de Verbor. Signif. contra Berbegallum. 19 Defensorium Tertii Ordinis. 20 Consultationes Canonico-legales. Num idem ac apud Waddingum num. 40: Compendium Resolutionum super totum corpus Decretalium? 21 De Quarta Canonica. Deest in Waddingo. 22 De Forma executionis testamenti. 23 De Matrimonio per modum consilii. Deesse videtur in Waddingo istud opusculum quum infra recenseat Sessa tractatum De Matrimonio. Tomus hic secundus tribus voluminibus mss. ut supra constat. Tom. Tertius. 24 Speculum conscientiae. 25 De Poenitentia singulariter seu de Virtute sacramenti Poenitentiae. Deest in Waddingo. 26 De Confessione facienda proprio sacerdoti. 27 Quaestio: an omne mendacium sit peccatum. 28 De Matrimonio. Duplex igitur opusculum de hoc sacramento habemus, quum Waddingus unicum recenseat. 29 De Consanguinitate et Affinitate. Deest in Waddingo. Tomus hic tertius similiter tribus voluminibus mss. ut supra constat.

et animadver-
sionibus illu-
stranda:

550 Tom. Quartus. 30 De Jejunio. Deest in Waddingo. 31 De Usu cujuscumque ornatus. 32 De Ornatu mulierum. 33 De Blasphemia. 34 De Perjurio. Waddingus sub num. 22 hos duos tractatus in unum opus coagmentat. 35 De Judicio universali. 36 De Antechristo. 37 De Bello spirituali. Haec tria quasi unum tractatum Waddingus sub num. 20 exhibet. 38 De Inferno, idem censuerim, ac Waddingianum sub num. 27. 38 De Poenis Inferni et Purgatorii. 39 Apostilla supra Apocalypsim B. Joannis Apostoli. Tomus hic quartus quatuor voluminibus ut supra constat. Tom. Quintus. 40 De Sanguine Christi pretioso. 41 De Paupertate Christi. 42 De Utraque Conceptione B. Mariae semper Virginis. 43 Contra Hussitas et Rochezanam. 44 De veritate Fidei addit Waddingus num. 34 scriptum tractatum contra Rochezanam. 45 Contra Judaeos addit Waddingus num. 38 et haereticos. 46 De Religione. 47 Vita S. Bernardini Senensis. Deest in Waddingo. 48 Prolusio seu Sermo ad studentes. 49 Alia ad amatores Sapientiae. Deest in Waddingo, quemadmodum et sequens. 50 De promovendo studio inter Minores Observantes. 51 Epistolae missivae et responsivae ad Summos Pontifices, Cardinales et principes numero LXXIV et aliae II ad privatos. Certum est plures fuisse epistolas S. Capistrani, praesertim ad privatos scriptas, quae hactenus delitescunt; imo in decursu hujus Commentarii varios citavimus. 52 Sequuntur quaedam fragmenta praedicabilia, quae nobis suppeditant archivium et reliquiarium nostri conventus Capistrani, quibus utebatur auctor pro temporis varietate. Constat Tomus hic quintus tribus voluminibus mss. ut supra. Tomum, ut videtur, praeliminarem conflare debebat tum Vita S. Joannis de Capistrano ab

ipso Joan. Antonio Sessa compilata cum ampla D collectione testimoniorum de S. Joanne de Capistrano. Est codex ms. paginarum circiter 600. Cui subnectitur Vita Joannis de Capistrano, descripta a quatuor sociis ejusdem; videlicet Nicolao de Fara, Hieronymo de Utino, Christophoro de Varisio et Petro de Sopronio. Codex ms. paginarum circiter 300.

551 Notavimus supra Antonium Sessa sub num. 47 recensuisse Vitam S. Bernardini Senensis, quam abesse diximus a Catalogo Waddingiano. Porro propter auctoritatem seu taciturnitatem Waddingi abjudicatur passim S. Capistrano Vita S. Bernardini. Sic majores nostri in Commentario praevio ejus Actorum, ad diem xx Maji num. 6 (1), ex silentio tum Nicolai de Fara biographi, tum Henrici Willot et praesertim Lucae Waddingi, arguunt S. Capistranum magistri sui Vitam non scripsisse. Similiter Amadeus Maria de Venetia, Ordinis Observantium S. Francisci, anno 1744 accuratissime italice composuit Vitam S. Bernardini, multis notis illustratam, in cujus praefatione eorumdem scriptorum silentio nixus et Bollandistarum auctoritate confirmatus, similiter Sancto nostro dictam Vitam adjudicat. Nihilominus laudatus Joan. Antonius Sessa supra sub num. 47 inter sincera opera S. Capistrani hanc Vitam reponit: quoniam autem penes nos non est aliud, quam nudus elenchus, inquirere non possumus in rationes, ob quas laudatus Sessa inter genuina scripta lucubrationem recensuerit. Caeterum secundum notam manu amicissimi nostri doctoris Cernazai exemplari Vitae S. Bernardini descripta, dicitur Leonardus dei Benevoglienti Senensis, petente S. Capistrano, scripsisse Vitam S. Bernardini; sed ut habet Ildephonsus a S. Aloysio, Leonardus anno 1446, id est biennio a morte Sancti, solum descripsit Vitam ab ejus nativitate usque ad ingressum in Ordinem Minorum, qua tamquam normam usus est S. Capistranus, ut totam historiam compleret. Hac ratione conjicere licet, quomodo inter duos auctores coaevos incerta remanserit scriptio.

552 Id quoque animadvertendum est, ab elencho Sessiano abesse quaedam opera, quae Sancto adscribit Waddingus. Hic inter alia habet sub num. 23 tractatus de Restitutionibus et Contractibus, sub num. 25 de Censuris, sub num. 29 de Passione Domini, sub num. 30 de Processione Spiritus Sancti, sub num. 35 Expositiones concionatorias super illud Isaiae VII « Ecce Virgo concipiet. » Nos latent autem rationes, ob quas hos tractatus eliminatos videmus ex Elencho Sessiano: maxime quum istiusmodi tractatus delitescere non videantur sub alio titulo. Similiter omisit Sessa Commentarium in Regulam Minorum, a Waddingo sub num. 32 allegatum: certe non temere processit Waddingus, quandoquidem subnectat: Habeo ms. italice. Neque mirabitur quis, Joannem nostrum unum e primis, qui reformationem Ordinis Minorum susceperunt, simulque hujus reformationis per varias Europae provincias propagatorem diligentissimum et per aliquod tempus totius reformationis generalem superiorem, commentarium scripsisse in Regulam, quam totis viribus instauratam non cupiebat modo, sed multorum annorum indefesso labore procurabat. Supra

quæ videtur in-
ter Waddingum et Sessa

E

diversitas, ut-
cumque expli-
catur:

F

(1) Act. SS. tom. V Maji, pag. 259 *.

A num. 549 adnotavimus, aliquot opera variis probabiliter titulis in Waddingiano et Sessiano Catalogis proferri, quamvis eadem videantur; quapropter ea inter omissa a Sessa recensere nolumus.

simulque re-
censentur ty-
pis edita ope-
ra,

553 Quamvis autem multa S. Capistrani Opera adhuc manu solum scripta in bibliothecis delitescant, aliqua tamen publicam lucem asperere. Nam ut habet Possevinus noster in Apparatu Sacro (1) inter Tractatus juris, Venetiis, anno 1584 excusos, exstant, ait, ipsius Joannis a Capistrano liber de Canone poenitentiali, T. xiv, fol. 395; de Excommunicatione, ibidem fol. 388; de Matrimonio per modum Consilii T. ix, fol. 77; de Potestate Papæ et Concilii T. xiii, part. i, fol. 32; Speculum conscientie T. i, fol. 323. Scorsim vero edita fuere opera aliqua; nam Antonius Ferrarius Venetiis anno 1580 typis suis excudit: De Auctoritate Papæ et Concilii contra Basileenses qui concilio suo subjectum volebant Romanum Pontificem et Gregorio XIII dedicavit: Dein Speculum cleri, quod Ferdinando Mediceo, Cardinali protectori Ordinis Minorum, inscripsit: ac tandem tertium opus, Defensorium Tertii Ordinis nuncupavit Joanni a Calusio, provincie S. Bernardini ministro. Petrus vero Dehuchinus Venetiis quoque anno 1583 quatuor opuscula: de Judicio universali, de Antichristo, de Bello spirituali, ac de Usuris et contractibus publici juris fecit (2). Præterea in bibliotheca Collegii Romani alia, teste Paulo Beorchia nostro, supersunt typis excusa opera, scilicet contra Berbegallum, de Poenitentiis et Remissionibus, de Vita et honestate clericorum, de Matrimonio. Ex his patet, utilem positurum operam illum, qui aliquando paratum Joan. Antonii Sessa editionem in lucem produceret.

eliminatis,
quæ falso at-
tribuuntur.

554 Tribuuntur insuper S. Joanni Capistrano alia scripta, quæ ipsius non sunt: citat Waddingus. 1 De Originibus urbium, civitatum et oppidorum totius mundi. 2 De Archiepiscopatibus et Episcopatibus. 3 De Origine Religionum militarium pro fide Jesu Christi et Ecclesiæ Romanæ defensione. 4 De vera Donatione Constantini imperatoris. 5 De Vitis Sanctorum et Rebus Ecclesiæ. Sed hæc, ait C Waddingus, spuria sunt et conficta ab insigni mendaciorum architecto, qui sub Gregorio XIII tot imposturas et fraudes, quibus historiam omnem vitiabat, fidemque bonorum scriptorum enervabat, poena luit capitali. Erat hic Alphonsus Ciccarelli, medicus Umber; cujus fraudes et fictiones non solum historiam vitiabant, sed etiam in detrimentum familiarum vergebant: nam falsis exhibitis instrumentis, occasionem præbebat alienas fortunas invadendi, illustriumque familiarum nomen conspurcandi: unde merita secundum jus vigens, poena capitali imposturas luere debuit (3). In Ciccarellum scripsit Leo Allatius opusculum, quo caremus, sub titulo: Animadversiones in antiquitatum Etruscarum fragmenta, ab Inghirami edita. Hieronymus Tiraboschi, ut habet Biographia universalis supra citata, peculiarem conscripserat Commentarium de Ciccarellio ejusque fatiis, qui tamen hactenus delitescit. Atque de Scriptis S. Joannis Capistrani satis sunt.

(1) Pag. 833. — (2) Oudin. de Script. eccles. tom. III, col. 2460. — (3) Biograph. Univ. vº. Ciccarelli. — (4) Hermann. Capistr.

555 Coronidis loco apponimus exercitium pium, quod in honorem Sancti nostri variis in locis, præsertim in Italia, fieri consuevit. Joan. Baptista Barberius Capistranice pietatis promotor ardentissimus, instituit primum inter domesticos parietes, ac dein in publicam utilitatem produxit, religionem nempe quinque sabbathorum in honorem S. Joannis Capistrani, quia nempe die sabbathi obiit vir sanctus et quinque annis, nempe ab 1451 ad 1456 in regionibus septemtrionalibus tum pro reductione hæreticorum ac schismaticorum, tum pro debellandis fidei hostibus Turcis ingenti ardore allaboravit: hæc religio in eo sita est, ut quinque continuis sabbathis quis SS. Sacramenta recipiat, et quinies Orationem dominicam, Salutationem Angelicam et consuetam doxologiam recitet (4). Atque has exercitationes pias Deus quandoque prodigiis et beneficiis cumulavit, ut narrat Amandus Hermann (5). Antverpiæ quoque, quando mense Julio anni 1691 celebrabatur festum canonizationis S. Joannis Capistrani, vexilliferi civitatis (vulgo Alpheren dicti) in unum consilium coalescentes, sodalitatem quamdam, solis vexilliferis eorumque uxoribus et liberis coagmentatam, sub patrocinio S. Joannis Capistrani in ecclesia FF. Minorum Observantium instituerunt. Hæc confraternitas, ab episcopo Antverpiensi erecta, et plurimis indulgentiis ab Innocentio XII data, præsertim commendabat vitam vere christianam, et specialem pietatem erga S. Joannem Capistranum, cujus honorem et gloriam procurare debebant, maxime contribuendo splendori ejus festivitatis annue celebrandæ. Nunc gradum facimus ad edendas Vitas authenticas Sancti, hactenus ineditas, prout eas ex codicibus habemus.

AUCTORE
J. V. H.
Instituitur
Antverpiæ in
Sancti hono-
rem confrat-
ernitas.

VITA CLARISSIMI VIRI

FRATRIS

JOANNIS DE CAPISTRANO,

Feliciter incipit, per Fratrem Nicolaum de Fara socium ejusdem. a

Ex ms. Aracœlitano.

PROLOGUS b.

Collabentem ferme Dei civitatem in hoc peregrinanti sæculo, etsi plerique c magni ac excellentes Christi præcones summo studio, summaque cura, veluti columnæ fulserint *, solidissimisque corroboraverint fundamentis, Joannes tamen Capistranensis inter hos divinos consules non infimus exstitisse videtur. Per quem misericors et miserator Dominus Deus noster, qui facit mirabilia magna solus *, quique veluti cælum syderibus, Ecclesiam Sanctam suam sanctissimis ornat viris, antiquæ suæ misericordiæ recordatus, quia visitavit nos oriens ex alto *: NO- * Ps. LXXI, 20. * Luc. i, 78.

triumph. pag. 810. — (5) Ibid. pag. 811.

vissime

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

* Dei donum
W

* vere W

* verum et vi-
tae exemplo W
* composuit;
qui omnibus
totius verita-
tis W

* advehens W
* addit. mox
B

* Italiae W

vissime tam munifico, tamque præclaro benedictionis et gratiae munere suam plebem, in peccatorum tenebris sedentem, illustrare, insignire ac locupletare dignatus est, ut in hoc uno clarissimo Christi præcone hæc nostra florentissima ætas queat in omni genere laudis et gloriæ cum vetustate contendere. Fuit enim hic Joannes natura, virtute, doctrina, sanctimonia tam excellens, tamque præclarus, ut se amplissimum munus * adeptum existimare possit, qui suis oculis, talem ac tantum virum potuerit intueri, in quo prisca illa illorum nostrorum majorum, qui jure * beati appellati sunt, recta sanctaque bene beateque vivendi ratio eluxit. Hic ille est, qui in divinis humanisque educatus studiis, non sermone modo verum etiam vita * subjectos instituit, atque concinnavit, qui se omnibus omnis virtutis * exemplar formulamque proposuit ex vivendi norma doctrinæ testimonium habens * quique veluti stella matutina in medio nebulæ, primum Italis illuxit, demum * Germanis, Boæmis, Polonis et Ungaris sicut sol resplenduit, instituens christianos populos ad regna Dei, sermone assiduo, invictoque labore, languores sanans, pellensque demonia virtute magna indutus ex alto, inclita nempe cœli proles, immensum Italis * decus, clarissimum nostri sæculi sidus, Ungarorum felix robur et gaudium, gloria quidem magna Minorum; Tutarum terror, invictus pugil, et murus christianorum.

CAPUT PRIMUM.

De ejus ortu et sæculari conversatione; de vocatione et admissione ad Ordinem Seraphicum.

Nascitur Capistrani, et eximie educatur;
d

C

Aprutinæ sane telluris alumnus in oppido Capistrani d claris parentibus natus, plus Capistrano et suæ genti nominis famæ et dignitatis incomparabiliter attulit quam assumpserit; statura quoque etsi recta, et mediocri, consilio tamen altus, virtuteque excelsus fuit. Vox clara; sermo purus; lingua diserta; ingenio acutissimus; capillo canus, ac barba; capite calvus; fronte crispus; vultu rubicundus, et serenus; corpore robustus; venusta facie; aspectu venerandus; longioribus brachiis ad genu usque protensis, eximiarum magnarumque virtutum operationem præsignans atque præfigurans. Bonarum proinde artium studiis ab ineunte ætate parentum opera dedicatus fuit, et optimis moribus imbutus et educatus, lætus et alacer semper fere inventus, oleo divinæ lætitiæ maxime perunctus; dilectus Deo, acceptus hominibus, celeberrimus orbe. Ubi autem grammaticæ rhetoricæque in paternis lariibus adolescens adeptus est, quantum illa patiebatur ætas, Perusium mittitur, qui magno ac excellenti ingenio pollens, tam magnam juris civilis et pontificii scientiam sibi in brevi comparavit, ut inter suos coætaneos non modo princeps omnium haberetur, verum etiam et doctrinæ merito atque præstantia

ad solemnia insignia promoveri posset D doctoratus: ad cujus gradum non evehi creverat, nisi prius et militiæ dignitatem accepisset, labentis sæculi vanitate lusus, sæpe civitatum et oppidorum regimini præfectus est, in jure civili licentiatus: in quibus quidem magistratibus, etsi avidus honoris et dignitatis, ut nihil prorsus præter humanam laudem et gloriam sibi cuperet vindicare, dilectorum mundi cæca consuetudine.

3 Nulli tamen unquam injuriam fecit, nullam unquam injustitiam; administravit, quinimo æquissimi juris bilantiam tenens, nec delinquentes reliquit impunitos, nec innocentes et innoxios a malis vexari permisit: spernebat pecuniam, renuebat munera, faciem cujuscumque potentis pro veritate, pro justitia, pro Deo suo non pertimescebat. Semel namque auri pondus a quodam nobili et potente Perusino sibi offerebatur, si in quemdam civem præter justitiam accusatum et incarceratum, capitalem sententiam ferre polliceretur; quodque si facere recusaret, gladii animadversione se plectendum fore cito non dubitaret. At Joannes constantia solidus, judicio rectus, animo intrepidus, nedum in captivum non tulit sententiam mortis, sed Deum magis timens quam hominem, sententiam statim libertatis promulgavit. Erat enim hic Joannes Ladislao, Siciliae Regi, magnopere charus, adeoque illi morem gerere studebat, ut per justitiam et æquitatem continuo sibi creditos populos illi redderet cariores. Humanitate autem, prudentia, temperantia, fortitudine, munificentiaque ita præditus fuit, ut omnium animos ad sui benevolentiam traheret atque impelleret, pius in bonos, severus in impios. Eo namque præsidente et imperante, fures et latrones timore perterriti, omnes abscedebant, respublica quoque tanta pace et quiete potiebatur, ut se felicem arbitraretur, quisquis sub ejus justissimo regimine degeret.

4 Dum igitur christianæ pacis vinculum in agro Perusino solveretur, totaque provincia bellorum impetu premeretur; præter spem a quodam exsule clari ordinis Perusino adversæ partis inopinato casu extra Perusiam urbem F capitur e; Brufam oppidum f ducitur, carceribus recluditur, die noctuque compedibus tenetur. Captivus autem fugam meditatur, et a nemine credens videri, per turrin se præcipitat, cursitat, effugit, et latitat, circumspicit fugam, tandem, ut potest, prosequitur; vires præstat pavor, spesque consequendæ libertatis; compedibus manus opem tulere: et credens jam evitasse Caribdim, incidit in Scyllam. Nam impedimento compedum arreptum celer non valens continuare iter, iterum captus ad carcerem reducit ab agricola quodam visus et validissimo clamore manifestatus. Divina igitur dispositione in fortioribus custodiis detrusus, nulla amplius spe fretus captiundæ fugæ, cum diri carceris pondere premeretur, clamavit ad Dominum, et exaudivit eum, et de omnibus tribulationibus suis liberavit eum *. Nam deambulanti illi in loco carceris compedibus vinculato, et Officium pudicissimæ gloriosissimæque Virginis Mariæ persolvanti, apparuit in aere vir quidam, Franciscanorum habitu indutus, ita eum increpando

variis magistratibus pie functus,

E

in carcerem a Perusinis

e f

* Ps. xxxiii, 6

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

A crepando alloquens : Quid stas, quid moraris, quid præstolaris superbe? Cui Joannes ingenti terrore percussus: quid me, inquit, vult facere Dominus? Ad quem ille: Nonne vides, quid Deus de te facere statuit? Nonne cernis habitum istum, quem defero? Hunc suscipe, mundum relinque, Religionem ingredere.

inclusus, et mirabili visione admonitus,

5 At Joannes in pii patris gratiam se recipiens vocantis, licet moleste ferret Religionis claustra subire et apparentis vox, ultra quod credi possit, sibi dura et acerba videretur, respondit tamen: Faciam, quod jubet Dominus, et hortaris, postquam ita est Dei voluntas. Et concito gradu properans, ut illius pedes teneret, et amplexaretur, e vestigio disparuit ab oculis ejus, nec eum amplius potuit videre: visumque proinde est sibi orbem quasi totum caligine obumbratum aspicere, et in medio tenebrarum lucis quemdam radium permanere, ad quam quidem lucem multi populi, multæque gentes confluebant. Hunc enim virum, qui sibi apparuerat, Beatum Franciscum extitisse, semper putavit et credidit. Populos autem, ad lucem confluentes, Italos, Germanos, Bohemos, Ungaros, Valachos, Transsilvanos, Ruscianos, Sclavosque extitisse, nemo inficiari potest: radius vero lucis ipse profecto fuit Joannes, qui cœlesti doctrina illustratus, mirificisque ac stupendis miraculorum fulgoribus adornatus, memoratis nationibus emicuit.

tandem gratiæ obsecundans, Franciscanum Ordinem ingredi statuit:

6 Nec immerito redarguitur, qui tam grande miraculum Dei potentissima manu in se paulo ante perpetratum, parvi fecerat et despexerat. Nam nocte cum dormitaret, erinibus non rasis, sed evulsis, coronam more Franciscanorum invenit in se, non manu factam hominis, sed summi artificis. Qui non solum Dei mysterium non est admiratus, et perscrutatus, sed sæculi cæco amore allectus in magnum animi furorem est conversus, et concitatus. Dicebat enim: velletne Deus, ut Religionem adirem? velletne forte ut sacerdotii titulo insignirer? Num monachali induar habitu? Durus profecto est mihi sermo, respuit mens, abhorret conditio, nunquam id denique facere statuo.

C Et prorumpens magis ac magis in iram et blasphemiam, Numquam, inquit, clericus fiam; numquam tam acerbum tamque displicibile aggrediar opus. Verum qui vocem noluerat audire benigne invitantis, mox delapsa visione, jussum mandatumque non præteriit dure asperque corripientis. Hic digitus Dei et mutatio dexteræ Excelsi. Mittens namque protinus, ut potuit, ad Francisci legitimos filios, qui Perusii degebant, rogat non mediocri prece ad se habitum mitti. Interea ex quodam mantello vestem ad instar habitus Minorum suis manibus parat, ut vel sic præcipientis expleat mandatum. Veniunt tandem ad eum duo fratres, habitum deferentes, nec audent induere carceratum, quandoquidem sacra Religio hominem non recipit, nisi liberum: sed ipsemet se ipsum vestiens, quoad vita comes fuerit, servare Regulam Beati Francisci voto pollicitus est. Quo fit, ut qui cor totum dedicaverat mundo, jam illud summo studio consecrare festinet Christo. Jam lacrimas amaras fundunt oculi, qui vanitatibus sæculi in Creatoris offensam fuerant plurimum delectati;

Octobris Tomus X.

jam psalmos, divinasque cantilenas persolvit decantatque lingua, quæ de rebus caducis mundi delectabiliter consueverat loqui; omnis mentis cogitatio jam tendit in cœlum, quæ prius tota versabatur in sæculo: Christum jam inchoat sequi in manibus hominum, qui prius captivus tenebatur in manibus dæmonum. Hic enim partialis *g* maximus erat, tantumque optabat Ladislao, Siciliae Regi, placere, ut Deo suo non multum magni faceret displicere: renuntiat diabolo, adhæret Christo, mutatur homo interior, quandoquidem homo totus mutatur exterior, et de sua liberatione magis atque magis inde sollicitus, data certa pecunia, optatæ tandem restituitur libertati.

g

7 Adeptus itaque libertatem Joannes, Perusium regreditur, et relicta uxore nobili ac prædivite virgine sibi desponsata, sed non carnali copula conjuncta *h*, relictis patrimonii juribus, relictis amicis et cognatis, vale dicens omnibus quondam sibi pretiosis, his solutis laqueis, satque mundana dulcedine illusus, trigesimo vitæ suæ anno in loco Sancti Francisci in monte lætissima jucundissimaque mente se recepit. Ubi autem præsentis præsentiam adiit, sine temporis dilatione, supernæ patriæ amore accensus, supplex recipi rogat, atque vestiri. Fratres autem considerantes hominis non mediocrem facultatem, quandoquidem tum doctrinæ præstantia, tum præfecturæ prius habitæ dignitate omnibus notissimus erat, ut magis ac magis sæculum calcaret, diabolum superaret, vomitum abhorreret, sæculi pompis et honoribus intimis præcordiis renuntiaret, fieretque totus mortuus mundo, qui magnus celeberrimusque Christi præco erat futurus, non nisi probatum eum suscipere decreverunt. Mittunt itaque illum ad civitatem despectum, et mitra de papiro, ubi omnia sua conscripserat peccata, coronatum; fingit sapiens se contemptum velut adolescentulum, ac prope insanum, proficiscitur ingrediturque urbem, sordidis ac lugubribus vestimentis indutus; patet omnibus spectaculum, et ubi illustriori nomine et honoribus ampliori gloria fulsit, ibi manifestiorem se intrepidus præbuit. O, inquam, fatuitatem sanctam, quæ in sapientiam mutatur sempiternam! circuit plateam nobilium, ubi more studentium Italarum perspicacissimum ingenium exercuerat suum: conspicitur a studentibus et doctoribus jurisperitis sic confusus et a plerisque derisus: pergit sic coronatus corona confusibili, ut corona in cœlis coronaretur immarcescibili: maximum se peccatorem ac scelestum se, cunctorum criminum reum, se quolibet supplicio accusans fatetur, ut inter sanctorum et angelorum agmina excusatus excipiat: voce hominum non magni facit contemni, ut Christi voce possit extolli; despici non curat in terris, ut laudari bene mereatur in cœlis.

experimentum ejus humilitatis sumitur,

*h**E**F*

8 Concursus tandem undique fit civium, mirantur plerique hominem: et quidam insanum, quidam autem altius sapientes Spiritu Dei ebrium arbitrantur, laudant, prædicant, compunguntur: mulieres vero, ad fenestras confluentes, rigatis genis lacrimis, flebiles voces dabant, « amens effectus est, sensu caret, » ajebant. Debellato itaque in hunc

quod mirabiliter sustinet;

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

i

B

ac tandem in-
ter Fratres ty-
ro admittitur;

* vox italica
statim

C

k
et professione
in Ordinem
cooptatur,

modum hoc mortali sæculo, subactoque hoc memorabili humilitatis exemplo communi hoste, ad locum fratrum lætus et victor revertitur, et spretus a guardiano, non serio sed fecte, ut hominis constantiam magis magisque probaret, licentiatus non recedebat, redargutus non se excusabat, ingredi locum non permissus, nusquam ire clamabat, sed genuflexus ac supplex mira quadam humilitate recipi, vestirique pulsat, instat precibus, impetrat lacrimis. Exceptus ergo a fratre Marco Bergomensi i, viro probatissimo, curæ traditur rigidi austerique præceptoris, ut spirituali imbuatur doctrina multifarie multisque modis, velut argentum in fornace probatur, egreditur vas purissimum et sanctificatione plenum. In Christi autem schola apprime eruditus, tanta vitæ perfectione primo anno fulsit, ut multa opera egerit perfectorum. Nam a cunctis arte quadam laudabili reprehensus, juste vel injuste, sibi semper culpam adscripsit, contumeliis et opprobriis ab omnibus sæpe lacessitus, nunquam ad aliquod impatientiæ signum prorupit. Prælati, ut Christo, semper obedivit, paupertatem, et lilium castitatis, ut pupillam oculi, diligentissime servavit. Prima quoque vice, qua in religione corpus sumpsit Dominicum, tribus diebus cibum nullum suscepit.

9 Quid plura? In humilibus fratrum serviitiis primus, in officio divino sollicitus, in oratione sedulus, in vigilia non piger, humilis in verbo, parcus in cibo, temperatissimus in potu, ut alter Paulus ad religionem tractus, ut princeps Apostolorum Petrus ad sequendum Christum vocatus, denique ad grandia semper perficienda paratus, infirmus enim semel, et a medicis prorsus diffisus, munitus omnibus ecclesiasticis Sacramentis, ubi audiuit guardianum præcipientem, ut carnis porcinæ frustum non parvum comederet, fisis in obedientiæ viribus, statim, peracto mandato, fuit miraculose optimam valetudinem consecutus, ita ut qui vita presto * discedere putabatur, mox de lecto surgens sanus et incolumis abierit, quo voluit. Similiter et ovum bulliens præceptoris jussu comedens, præter naturæ jura caloris nullam sensit læsionem: adde quod dum iterum ex more panni loti a novitiis lavarentur, nemoque præ nimio calore illos contingere auderet, lotus facie manu præceptoris, quodam panno ex lixivio calidissimo extracto, etiam nullum ignis passus est ardorem, et ubi exusta decoctaque facie debuit apparere, nullum penitus combustionis signum quoquo pacto præ se tulit k.

10 Neque defuit antiquus hostis, qui hujus acerrimam pœnitentiam impedire non tentavit. Nam novellus tyro cum sacristiæ officium, institutione majoris, diligentissime gereret, ac in ipsa sacristia nocte oraret, corpusque suum spiritui subdendo pœnitentiales psalmos cum disciplina devotissime personaret, adfuit illi diabolus pavendo sonitu et rumore, ut vel sic timorem ingerens, ab oratione et disciplina amoveret psallentem; cui fortissimus Christi miles dixit: Quidquid permittit in me Dominus, exerce; agere in me poteris nihil, nisi quod divinæ placitum fuerit voluntati. Et constantissime in disciplina et psalmorum decantatione perseverans, confusus et

devictus diabolus abscessit. Hæc sunt Joannis, D insignis Christi tyronis, prima jacta eximiarum virtutum optima semina, quæ frugiferam uberrimamque segetem liquido indicant futuram, quia non potest arbor bona nisi fructus bonos facere * : hæc nempe sui spiritualis ædificii, maximi et altissimi, erigendi inconcussa solidissimaque fundamenta, quæ non modo splendorem et decorem interioris hospitii Christo Domino præparant, sed et rerum maximarum, ab eo gerendarum, imaginem præ se ferunt pulcherrimam. Hunc ergo, cæteris et quidem multis et mirandis omissis, quæ adhuc longiorem dicendi ordinem expostulare videntur, novæ suæ militiæ finem imponentes, ad enarranda fortissima mirificaque Joannis gesta jam accedamus, et videamus et cognoscamus, quos multos, optimos et suavissimos fructus granum frumenti reddiderit mortuum.

* Matt. vii, 17.

ANNOTATA.

a De Nicolao de Fara, socio et biographo E S. Joannis de Capistrano egimus in Commentario prævio num. 5.

b Pro more nostro, has, quas edimus, Vitas, alio modo distribuimus, quam in codicibus mss. habentur: videlicet capitibus prolixioribus dispertimur universam lucubrationem. Ne tamen lector primæva distributione privetur, eandem, quod et pro aliis Vitis præstabimus, exhibemus: ut uno quasi obtutu utraque habeatur capitum distinctio:

I	CAPUT	i De ejus corporis dispositione et sæculari conversatione.	
		ii De ejus conversione et vocatione ad Ordinem, mirabiliter facta.	
		iii De modo receptionis ad Ordinem, quam præclara jecerit perfectionis fundamenta in principio sui novitiatus.	
II	CAPUT	iv De ejus vitæ institutione et pœnitentiæ austeritate.	
		v De præclaris operibus confectis, et acumine intellectus, deque profundissimæ ejus memoriæ thesauro, et quomodo Francisci familiam semel ab imminentissimo excidio mirifice liberat.	F
III	CAPUT	vi De accuratissima paupertatis observantia et castitatis et custodia sui ipsius.	
		vii De causis maximis, ei a quatuor summis Pontificibus commissis et suæ obedientiæ maximis et pulcherrimis fructibus.	
		viii De obedientia irrationabilium creaturarum ei exhibita, et dæmonum.	
IV	CAPUT	ix De quotidiana Missæ celebratione, et quam miranda in ea ostenderit Deus.	
		x De efficacia suæ prædicationis et mirabilibus fructibus ejus, et unde principium novæ Francisci familiæ.	

CAPUT

- A CAPUT XI De pietate in pauperes et gratia summa, quam habuit ad pacificandos principes et populos.
- V « XII De magnitudine ejus fidei et excellenti gratia faciendi miracula, sibi divinitus concessa.
- « XIII De ejus studio singulari orationis et spiritu prophetico, sibi mirabiliter a Domino collato.
- VI « XIV De egregia singularique gratia regendi subditos, sibi divinitus collata et de S. Bernardini canonizatione.
- « XV De ultionibus, quas fecit Deus contra suæ doctrinæ detractores.
- VII « XVI De accessu ad Alemaniam et Bohemiam, et quanta his in regionibus magnalia fecerit.
- B « XVII De insignioribus progressibus apud Polonos.
- « XVIII De accessu ad imperatorem et ad Ungariam, et de cruciata ibidem prædicata, et de adventu Turcarum, et quomodo primum fuerunt victi in Danubio apud Belgradum.
- VIII « XIX De secundo conflictu Turcarum, noctu facto, apud mœnia Belgradi.
- IX « XX De ultima victoria obtenta de Turcis in planitie extra Belgradum, relictis fere centum machinis.
- « XXI De ejus felici transitu, et quomodo fuit sibi divinitus ultimus terminus mortis revelatus, propter quod deferri voluit Wilak.
- X « XXII De miraculis patratis post obitum et primo de multis paraliticis, mutis et cæcis liberatis, deque aliis infirmitatibus malis a plerisque fugatis.
- C XI « XXIII De quibusdam mortuis resuscitatis et multis aliis miraculis.
- XII « XXIV De nonnullis aliis signis et prodigiis, etiam post Joannis dormitionem patratis.
- XIII « XXV De ultione divina, ostensa in quemdam religiosum, ejus detractorem, et munere sanitatis, a viro Dei illico ei impetrato et consequente, qui contritus resiliit.

c Exordium illud, a Waddingo relatum (1), paulo aliter sonat, nempe: Laborantem in hoc peregrinationis sæculo Dei civitatem et ferme collabentem, quamvis etc. Quæ vero breviores sunt variantes lectiones, easdem in margine adnotabimus, signatas littera W.

(1) Ann. Min. tom. IX, pag. 67. — (2) Scacco. Dizionar. geograf. di Napoli, vº. *Capistrano*. — (3) Rampoldi. *Corograf.*

d Est Capistranum oppidum in Apulia, juxta *Lexicon topographicum regni Neapolitani* (2).

e Est Perusium seu Perugia urbs, caput Umbriæ, antiquissima Etruscorum civitas, est hodie sedes episcopi, quam occupat hodie, qui olim Belgio nostro nuntius apostolicus fuit, eminentissimus S. R. E. Cardinalis Joachim Pecci, qui operis nostri fautor perpetuo fuit. Porro captivitatem et liberationem S. Capistrani exposuimus in *Commentario prævio numm. 25 et seqq.*

f Brufa, oppidum in provincia et delegatione Perusina, incolarum 1400 capax, in valle amœna et frugifera situm, quod colles, vinetis et olivetis abundantes, habet, inter Perusiam et Assisium (3).

g Partialis vox infimæ latinitatis, qua significatur homo alicujus partis seu factionis studiosus, qualis erat S. Capistranus in obsequium Ladislai regis. Cfr *Du Cange Glossarium med. et inf. latinitatis* vº Partialitas.

h In *Commentario prævio num. 43* rationes attulimus, quibus persuademur, verum ratumque, licet non consummatum, contraxisse matrimonium Sanctum, quod aliquo modo confirmat biographus dicens, reliquisse uxorem, non vero sponsam.

i De Marco Bergomensi scribit Waddingus (4): Inter hos (*Observantes*) connumerandus frater Marcus Bergomensis, vir multiplici eruditione clarus in sæculo, initiatus in cœnobio Montis Perusii, qui alios multos illius urbis academicos ad hanc vitam sectandam suo exemplo allexit. Annis multis eo in loco vixit, et tandem miraculis clarus decessit.

k Rem portentosam clarius explicat Christophorus a Varisio infra dandus, scilicet num. 17 dicens: Dum panni aliqui lavandi essent per novitios, ut moris est; stabant in circuitu novitii, nec pannos contingere præsumebant, quia aqua præ nimia caliditate stridebat. Accedens laicus (*Capistrani præceptor*) et Spiritu Dei, ut credendum est, edoctus, et aliis novitiis in pace dimissis, hunc solum verbis molestat, vocans eum pigrum, somnolentum et negligentem. Dein pannum calidissimum accipiens, in faciem ejus projecit. Cujus caliditatem et combustionem sentiens, coram magistro humiliter genuflexit, credens totam faciem excoriatam esse et lumen oculorum perdidisse: sed propter meritum humilitatis et patientiæ nullum prorsus in eo signum combustionis apparuit.

CAPUT II.

De ejus vitæ ratione; de ejus scientia; et suscepta defensione Ordinis Minorum.

Flos igitur pulcherrimus, et omnium gratiarum odore redolentissimus, Joannes Capistranensis, in agro Minorum exortus, defluxo novitiatus anno, jactis maximis sanctimonie fundamentis, ad solemnem professionem, omnium sententia benemeritus, suscipitur: decursisque admodum paucis mensibus ad

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

Ad sacros Ordines promovetur;

dell'Ital. vº. *Brufa*. — (4) Ann. Min. tom. IX, pag. 60.

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

a

b

B

ritamque agit
quam maxime
austeram;

c

C

d

sacros Ordines promovetur. Diaconus autem effectus, Christi præco statim, ante susceptum sacerdotium, designatur: *et ne aliis prædicans, ipse reprobus efficeretur*, ubi degendæ vitæ liberior sibi fuit tributa potestas, crebris disciplinis, *et jejuniis castigans corpus suum et in servitutem redigens* arctissimam vitam semper duxit. Nam nudis pedibus, calopodiis a tantum contentus, ad senectam usque perrexit, licet in sua juventute septem fere annis discalceatus incesserit. Equum vel asinum nunquam equitavit, nisi postquam ad ingravescentem pervenit ætatem, et licet, dum comes esset semel B. b ministri pro totius Ordinis reformatione, equitare compulsus fuerit, post tamen quadrimestre, finem imposuit hujusmodi labori, qui vacuus fructu reddebatur, nulla sequente Ordinis reformatione. Humili vilique habitu semper vestivit, circulum ligneum et cilicium multo tempore die ac nocte ad nudam carnem deferens, in lecto plumæ nunquam dormire voluit, oblatum autem in domibus sæcularium, peregre dum evangelizando proficisceretur, usque ad paleas evacuari semper jussit.

12 Carnes nunquam nisi aliquando, magna ægritudine affectus, coactus tamen a sociis comedit, et quamquam quibusdam mensibus, eo senescente, Eugenii Papæ mandato edere cogeretur, parum nihilominus sumebat, sicque fuit cito ab illo mandato absolutus, ut triginta sex annos illum numquam carnes comedisse asserere valeamus. Vinum ita limphatum bibebat, ut potius aqua, quam vinum, ab aliis censeretur degustatum: non enim ad voluptatem, sed ad reficiendas vires, voluptatum domitor, vivendi tantum traxit rationem; medicinam numquam sumpsit corporalem, licet multis infirmitatibus sæpenumero afficeretur. Tres quadragesimas, in beatissimi Francisci Regula expressas c, nec gravi ægritudine pressus, nec peregrinationis magnitudine lassus, nullo umquam tempore solvit, quoad spiritum reddidit cælo. Et cum sibi ipsi esset rigidissimus, cunctis tamen bene esse semper cupiebat. Sopori quidem tribus vel quatuor horis se dabat, licet sæpius duabus: postea matutinale Officium cum socio, miræ mentis attentione et decora nimis pronuntiatione, cum honore et dignitate persolvebat, et quamquam multis et arduis negotiis sæpe præpeditus, nulla tamen tam grandis occupatio illi obtingere potuit, nulla sollicitudo, nulla temporis brevitatis ratio, quæ ab instituto perorandi modo eum revocare valuerit; fitque proinde mea sententia, ut nemo diligentius, nemo accuratius divinum Officium dixerit, quam hic divinus Joannes dicebat. Officium autem Mortuorum, beatissimæ Virginis Mariæ, Psalmosque Pœnitentiales, Benedictamque d, quæ omnia multum frequentare consueverat, si quando utilioribus occupatus, etiam in festis duplicibus omisisset, postea in itinere positus pluries atque pluries replicabat. Cibum per omne tempus vitæ suæ, mane parce sumebat cum cæteris: et si quando longiore itinere nimis fessus fuisset, parva admodum libatione contentus, sero lassum corpusculum reficiebat. Hac sane gratia maxima præstabat, ut tantum vigilaret, quantum vellet, siquidem una vel duabus

horis dormire statuisset, mox, illis decursis, D nullo excitante, surrexisset: et omnis vitæ ejus actio aut in lectione aut prædicatione aut in oratione aut in dandis consiliis versabatur: et cum multis egregiisque eximiisque virtutibus esset excultus, ita ut omnem perfectionis gradum videretur adeptus; beatior tamen se neminem vidi, qui otium in negotio et negotium in otio semper habuerit.

13 In lege Domini semper fuit animus ejus, et in lege ejus assidua meditatio sua, quam obrem repertus est, *ut lignum quod plantatur secus decursus aquarum, quod fructum suum dat in tempore suo**. Nam sanctos libros legens, tenacissimaque memoria eos tenens, ita in divinis scripturis doctus supra humanam opinionem evasit et peritus, ut non modo, et quotidiana prædicatione, qua christianos populos prope quadraginta annos fructuosissime aluit et educavit, sed in plerisque libellis et tractatibus, quos in sancta Dei Ecclesia reliquit amplissimos et plene gustantibus suavissimos, effusis omni cum copia divinis scripturis, veluti magnus inundans et exuperans fluvius legentibus appareat. Multa certe præclara, multaque perutilia perite scripsit et graviter, qui eccellente non minus doctrinæ quam prædicationis munere locuples fuit. Omnia namque firma, omnia librata, omnia examinata disseruit, et ex sacris fontibus hausit. In manibus sunt præclara opera ejus. Nam opus insigne et mirabile de Ecclesiæ dignitate edidit, Summo Pontifici Nicolao V intitulatum, ubi quidquid in laudem, robur, et tutelam Ecclesiasticæ potestatis dici vel scribi fere possit, et doctissime conjecit et firmissimis sanctorum Patrum fundamentis et sententiis munivit. Quod adeo ipsi summo Romano Pastori placuisse constat, ut ducentos aureos famulo Dei Joanni donaverit, librariis suo arbitrato distribuendos. Ad servandam insuper conscientiam aliud grande nimis opus orthodoxis confecit, ubi tantam rerum varietatem, et conscientiæ casuum eruditionem et doctrinam effudit, ut viridarium florentissimum credas, omniumque ad animæ salutem conferat. De usuris et contractibus usurarum etiam amplissimum tractatum composuit super c. *omnis utriusque s.*, ac in ipso canonico jure multa perutilia item confecit: inter quæ, tractatus aureus extat, quem Clericorum Speculum voluit appellari, de Censuris, de Inferno, de Judicio, de Confessione, de Blasphemia, deque innumeris rerum generibus, et virtutum laudatione et vitiorum detestatione.

14 Non dicam prædicationes, sed libellos constat edidisse: ut non per annum, sed per annos et annos quisque semper res possit prædicare novas. Libellos præterea acutissimos in Rochyzanum et multos Bohemos hæreticos, in Berbagallum Hispanum, in Vratislavienses hebræos et judæos, in tutelam tertii Ordinis Minorum, quos longum esset enumerare, item divino quodam spiritu conscripsit e: de cujus ore, ob excellentis ingenii acumen, quo mirifice præstabat, tanta scripturarum ubertas fluebat et decius instruebat, ut de quacumque re sibi proposita, quæ maxime ad jus civile vel canonicum pertineret, statim probatissimam ferret sententiam. Erant enim

studio sacra-
rum littera-
rum

* Ps. 1, 3

E

F

adjutus, multa
scripsit,

A enim hujus Dei famuli verba tantæ auctoritatis tam apud sæculares quam religiosos, ut, suscepto ab eo consilio, cujuslibet conscientia sine ulla hæsitazione lucida et serena statim remaneret. Nec dedignabantur magni et peritissimi doctores ab illo consilia expetere; sed ad hunc, veluti orbis oraculum et veritatis eximium et singularem doctorem, cuncti utriusque ordinis in causis arduis et dubiis confluebant: nec mirum, si tantum divinarum et humanarum scripturarum lumen consecutus fuerat. Quippe cum nocte dormiens crateram argenteam vini de manu gloriosissimæ Virginis Mariæ (cujus devotissimus semper fuit) sibi apparentis et propinantis dicebat bibisse.

in rebus gravissimis

B 15 Quo factum proinde est, ut, licet multa et varia tum coram tum scriptis in plerisque orbis partibus consilia fidelibus dederit, numquam tamen verbum aliquando protulit, quod revocare sibi necesse fuerit. Quin imo ipse potius magnorum doctorum sententias minus rectas sæpe improbavit et diluit, de veritatis luce requisitus. Nam semel centum et decem doctores, rogatu Nicolai Marchionis Estensis, matrimonium inter illustrem Franciscum Sfortiam filium, et D. Blancam Philippi Mariæ Mediolanensium ducis unicam filiam, multis pollicitationibus et scripturis contractum, dirimi; et Leonello Marchionis filio in legitimam uxorem sociari posse assecebant. At magnus jurista Joannes, quid sentiret requisitus, uno tractatu prius edito, in omnes contrariam sententiam dedit, atque firmavit, et ita firmavit, ut dux ipse, Blancæ genitor, nusquam ab eo discedere voluerit *f*. Memoria præterea quis Joanne Capistranensi tenacior? Scientia juris civilis, et pontificii, quis locupletior? In divinis codicibus quis doctior? Omitto quatuor Evangeliorum volumina, taceo Doctoris Gentium epistolas et canonicas, quæ omnia memoriter recitare potuisset. Sileo testamentum vetus et novum, sacras leges, sacrosque canones, quorum tantam familiaritatem habebat, ut nesciam quis sibi certe par potuisset inveniri.

consiliarius attribetur:

16 At aliqua brevissime attingam, quæ et divinum ingenium, et incomparabilem memoriæ ejus thesaurum nobis aperte indicant et demonstrant. Alphonsus Magnus, rex Aragonum, post obitum Joannæ secundæ, Reginæ Siciliæ, cum terra marique copiosissimum conflaret exercitum, ut regnum Siciliæ, quod jure dicebat suum, suæ ditioni vindicaret; ab Eugenio Papa Joannes ad Regem mittitur, injustum bellum dissuasurus. Cum autem Capuam se contulisset, ubi Faventinus princeps tunc aderat, et interrogatus de belli justitia, æquum nequaquam respondisset; accersiti sunt duodecim doctores, qui Dei famulum rationibus et argumentis convincant, talia proferentem. His igitur in unum convenientibus, cum omnes tribus et quatuor argumentis arguissent; tandem apostolicus orator, qui singula in armariolo suæ memoriæ recondiderat, in eum deducta, prius per ordinem reassumpsit, deinde ad singula respondens, omnia peritissime destruxit, et fortissime confutavit *g*. Erat enim ita ei recens memoria, et tenax apprehensio scripturarum, quas legerat, ut repertus sit tempore Martini Quinti

Romæ in campo floreo evangelizans quadringentas conclusiones semel in una concione prædicasse.

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

et novellam
Observantium
familiam,

17 Miranda certe quæ diximus, sed mirabiliora quæ subnectemus. Martino Quinto in Petri sede sedente, accusantur Francisci Filii quod novitates in sancta Dei Ecclesia periculosas pariant. Advocantur Romam centum quinquaginta Patres novæ Francisci familiæ. Conveniunt omnes in loco Sancti Francisci trans Tiberim, non sine timore stant sine pastore oves, extra Francisci caulam formidant lupi opera abduci. Nondum enim modernus regendi, vivendique modus ab Apostolica sede concessus fuerat, majora namque capita ex Observantium grege non præficiantur. Spem ergo (vocati) vultu simulant, premunt altum corde dolorem. Cum autem, sic suspensis mentibus, vocari præstolarentur, ignorantes causam tantæ congregationis, surgit in medium Divinus Joannes, qui tali oratione patrum conventum allocutus est: Viri Patres et Fratres, hunc in locum summi Pontificis mandato nos accersitos fore, neminem vestrum latet; ad quid autem vocati sumus, prorsus ignoramus; parva enim res non videtur, pro qua tantus Patrum cœtus hic collectus est; sed grandis, sed periculosa nimis, ubi de nostra salute agetur. Mea ergo sententia, eligendus est aliquis nostrum, qui, si opus fuerit, nomine omnium sit responsurus. Nunc autem perspicite, quem præficere debeatis. Et cum omnibus sapientissimus sermo vehementer placuisset, in Joannem ad responsa danda aptissimum convenerunt.

E

18 Una itaque dierum, accersitis fratribus in locum, ubi tres Domini Cardinales aderant a maximo Pastore constituti, surrexit in medium quidam episcopus, Francisci veste vestitus, sed ejus sequendæ viæ parum amicus, qui, in sublimi ornatissimaque cathedra pestilentiae sedens, armatus et accinctus per tres antea menses ad expugnandam delendamque prorsus a terræ facie Christi dilectam familiam, tam grandia, tam enormia, tamque scelestia facinora in Dei servos per tres horas eructavit, (falsa tamen omnia, et ab omni veritate prorsus aliena), ut nequando impudentius vel turpius audiri queat vel effari; conatus est enim omnium hæresum, quæ hactenus in christiana religione pullulaverant, causas explicare, illationem tandem faciens, qua sicut multæ perniciosæ hæreses quorundam novitatibus fuerunt exortæ; ita novitate horum fratrum, nudis pedibus incedentium, humili veste indutorum, et pecuniam non contrectantium, nisi resipiscerent, in sancta Dei Ecclesia erant ob hæc aliæ pullulandæ et excrescendæ; ruinam et eversionem omnimodam hujus novi templi viribus dein, quibus valuit, suadens.

potenter oppugnatam,

F

19 At Joannes, verbo et opere spectatissimus, et sapientiæ multæ sacrarum litterarum alumnus, cum omnia et singula maledicta tenacissima memoria perstrinxisset, genuflectens cum cæteris, humili audiri prece deprecatur. Et quoniam peractæ orationis magnitudo non mediocrem molestiam attulerat, dixerunt illi sacri senatores: Hora jam est prandii, abeamus; et respondente Dei famulo, nequaquam horam fuisse prandii, quando

docte et viriliter a calumniis vindicat.

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

h

B

quando tot et tantis maledictis in insontem Christi familiam benignum auditum præbuerant, dicendi libera licentia concessa est. Qui ab orantis episcopi exordio incipiens, divino quodam spiritu omnia et singula argumenta reassumpsit, omnes conclusiones et sententias cum summa omnium laude et admiratione replicavit. Demum, respondere inchoante ad prima deducta, et adversarium episcopum fortissimo sacrarum scripturarum mucrone percutiente, atque maxima cum facilitate et eruditione omnia confutante et refellente, stupefacti et admirati de viri Dei mira sapientia et scientia, omnes illi sacri mundi cardines, cognoscentes falso criminari dilectam familiam Christi, silentium imposuerunt, pacemque inter utramque partem confecerunt. Francisci autem legitimi filii gaudentes et exultantes ad propria rediere, magni Joannis Capistranensis lingua liberati. Ipse vero Dei famulus et ipsa die, in signum vere confectæ pacis, una cum episcopo, Domini de Ursinis, tunc Religionis Protectoris *h*, hospes factus est atque conviva. O vere virum mirabilem! o maximum Dei servum! o dignissimum Francisci filium! Quis te magna veneratione suscipiat, attollat dignitate, locet alto sublimique fastigio? Qui collabentem Francisci domum erexisti, qui veritatem et innocentiam supplantari non permisisti, quique nos omnes a tanto periculo summa cum tua gloria liberasti. Tibi igitur magnas laudes canimus, tibi ingentes gratias habemus, tibi perpetuis sæculis nos omnes devinctos confitemur. Quid enim hoc triumpho speciosius? quid hoc certamine, et congressu excellentius? Quid tandem his meritis tuis, inveniri posse pulchrius dicam? Dicam certe liberius adhuc et apertius, quæ de præclarissimis gestis tuis sentio, quorum pauca jam attigisse profiteor. Nunc ergo ad præstantiora et altiora nos conferentes, et emissæ professionis vota principaliora examinantes paulisper, Joannem intueamur cum suis publicis et privatis hostibus viriliter et strenue dimicantem.

ANNOTATA.

C

a Calopodium apud Du Cange Glossar. med. lat. h. v. significat calceum ligneum, aut saltem cujus pars inferior lignea est: apud Fratres Minores est calceamenti genus, quo, superiori parte pedis nuda remanente, inferior ligno seu corio protegitur contra viarum asperitatem.

b Ita legitur in apographo nostro: atque aliquid vitii subesse suspicor: scimus S. Capistranum vicarium Observantium fuisse sub ministro generali, Antonio de Rusconibus anno 1443 (1), et reformationem tentasse in Ordine universo, quod, ut biographus noster refert, irritò conatu molitus est: hinc censeo initiali literæ B substituendam literam A. Neque hac litera B indigitatus videtur S. Bernardinus Senensis, cujus etiam socius et adjutor fuit S. Capistranus (2), quando vicariatum generale Observantium administrabat: quoniam nempe quæ apud Nicolaum biographum sequuntur, non satis quadrant cum gestis S. Bernar-

dini: videlicet, laborem vacuum fructu redditum, nulla sequente Ordinis reformatione, quod Observantibus, in omni spiritus fervore viventibus, nullatenus convenit.

c Waddingus exponens Regulam Fratrum Minorum refert cap. 2 (3): Jejunent a festo Omnium Sanctorum usque ad Nativitatem Domini. Sanctam vero quadragesimam, quæ incipit ab Epiphania usque ad continuos quadraginta dies, quam Dominus suo jejunijs consecravimus, qui voluntarie eam jejunant, benedicti sint a Domino; et qui nolunt, non sint adstricti, sed aliam usque ad Resurrectionem Domini jejunent. Aliis autem temporibus non teneantur, nisi sexta feria, jejunare: tempore vero manifestæ necessitatis non teneantur fratres jejunijs corporali. Trinam igitur hic habemus quadragesimam; primam scilicet et tertiam in honorem Nativitatis et Resurrectionis Domini, utraque est strictæ obligationis: tertia autem ab Epiphania ad Quadragesimam ecclesiasticam, est consilii, non vero præcepti. Triplex hoc jejunium accuratissime servavit S. Capistranus. S. Franciscus novem celebrabat quadragesimas, quas enumerat Waddingus (4).

E

d Waddingus (5) hanc vocem interpretatur Nocturnum B. Virginis: quamquam id obscurum videatur; nam paulo ante biographus inter preces, a Sancto frequentatas, enumerat Officium Beatissimæ Virginis Mariæ. P. Victor. Al. Fabriani, societatis nostræ sacerdos, cui præter alia multa debeo, textum hunc emendatiorem, dicit, se audivisse a pluribus Franciscanis hac voce significari quamdam quadragesimam. Non equidem repugno: attamen satis mire tot precibus intercalatur jejunium.

e De S. Capistrani scriptis egimus in Commentarii prævii toto § XLVI.

f Ex quo puncto pendeat dissensio inter S. Capistranum et jurisconsultos circa matrimonium Francisci Sfortiæ et Blanchæ Mariæ, filie naturalis Philippi Mariæ Vicecomitis, Mediolanensium ducis, non dixerim. Multi quidem historici de isto matrimonio, ejusque difficultatibus agunt, sed nemo quod sciam, ipsum nodum disputationis explicuit aut indicavit. Ipse Joannes noster questionem resolvit in suo tractatu de Matrimonio, quod typis excusum fuit T. IX inter Tractatus Juris, Venetiis editos; sed hoc libro caremus. Joseph Ripamontius in sua Historia urbis Mediolani lib. IV (6) dilatarum nuptiarum causas aliquas, prætermittis arcanis, indicat, dicens, defecisse a Philippo Maria Franciscum Sfortiam, causæque, ait, defectionis magnæ et arcane quædam ferebantur. Notissima illa et celeberrima sermonibus hominum fuit, quod Nicolaum Piccininum, Sfortiæ inimicum, Philippus Maria nimium extulisset; atque occultiore susurro mussitabatur simul illud, quod Vicecomes et Sfortia, jam pater et filius, gener et socer, adoptionis et sponsalium jure nuncupati, vincula ea caritatis incitamenta irarum sibi invicem fecissent. Quum enim Philippus Maria Franciscum admiratione virtutis (nisi fortasse metu) in nomen familiamque Vicecomitum adoptasset, eique Blancam filiam despondisset; gravium atque quotidianarum offensionum utraque

(1) Ang. de Neapoli. Chronolog. Historico-legalis Ord. Min. tom. I, pag. 102. Wadding. Ann. tom. X, pag. 161. — (2) Cfr. Ibid. tom. XI, pag. 137. — (3) Ibid. tom. II, pag. 65. — (4) Ibid.

pag. 86. — (5) Ibid. tom. XII, pag. 294. — (6) Ap. Grævium. Thesaur. Antiq. Ital. tom. II, part. I, col. 606.

CAPUT III.

De ejus virtutibus; de quatuor
summorum Pontificum in eum
fiducia.

Dilectus Deo et hominibus Joannes, cujus memoria in benedictione est, in Christi penuria se glorians, ut cœlestes thesauros sibi mercaretur, tanto studio paupertatem complexus est in omni vita sua, ut non modo plerumque naturæ viribus necessaria denegarit, verum etiam extrema aliquando vix ministraverit: parcus enim cibus, insipidusque potus, adeo ejus corpusculum macilentum et exsangue reddebat, ut ejus familiares comites, suam quotidianam continentiam contemplant, sæpe admirarentur, quo pacto vitam posset transigere suam. Et licet sancta paupertas in omnibus suis actionibus majorem in modum semper illuxerit, celibem tamen vitam E actitans, mundissimus ex omni opere suo, in rerum abundantia temperantiam, et in penuria invictam patientiam servans, quem sicut nulla vitiavit libidinosa cupiditas, ita nec fœdavit sordida paupertas: cujus pietatis viscera sic in pauperes Christi fuere effusa, ut quidquam in mensa superfuisset, egenis et mendicis semper tribui et elargiri mandarit, nolens quidquam in crastinum reservari. Quo factum est, ut affluentibus eo copiosioribus elemosinis ante ejus hospitium, dum sacri fluenta Evangelii disseminando peregre proficisceretur, magnam pauperum turbam discumbentem sæpenumero aluerit, illud crebro repetens: Si pauci paucis, si multi multis affluimus bonis. Fiebatque proinde, ut fidissimam in Domino fiduciam habens, nihil minus, quam de crastino cogitaret, sicque suis extremis necessitatibus divinam clementiam sensit providentem, ut inter sanctissimos et acceptissimos Dei amicos, velut verus Evangelici expletor eloquii, his tantum duobus miraculis, quæ subduntur, dignissime possit annumerari.

21 Semel Dei famulus Roma Neapolim ibat, cumque allacrymante nimis cœlo ipse cum suis sociis ad quoddam hospitium in campestri, apud publicam viam situm, madefactus totus pervenisset, nec quicquam ad edendum ei esset, conversus ad hospitem dixit illi: Ministra nobis quæso omnia necessaria, deque tuo non cures præmio. Nam forte quispiam Mediolano ad nos sero veniet, qui pro nobis tibi satisfactorius erit. O propheticam vocem, o divinam provisionem! En sero festinus tabellarius Mediolano veniens applicat, litterarum fascem sancto viro obsignat, omniaque pro refectioe accepta sua pecunia libentissime persolvit. Quodam hyemali tempore magni Regis servus Joannes Bononia Florentiam cum suis sociis proficiscebatur, quos præcedens nives eis frangebatur, cumque iter non mediocri labore prosequeretur, obvium quemdam habuit, non-

In summa et
purissima
paupertate
victitans,

mirabiliter
quandoque
sustentatur:

A ea necessitudo materiam præbebat; indignante Sfortia, quod gener et successor heresque destinatus, procul a domo, procul ab aulæ limine haberetur, nec tempus matrimonii veniret umquam; et potiores interim alii essent haud alia scilicet commendatione, quam odio ipsius et æmulatu. Philippus Maria vicissim suas habebat causas expostulandi gravissime et conquerendi, sive culpa erat in filio aliqua, sive, quum nulla esset, fingebatur suspicione patris, æmulatorum arte, vel etiam, innoxius, ut plerique credidere, juvenis peccare nonnihil et peccando lædere seipsum cogebatur ob ea ipsa, queis lædi sese expostulabat. *Ratum itaque, ut vulgo dicitur erat matrimonium Francisci et Blancæ, si quidem nomina generi, soceri, heredisque intercurrunt; sed consummatum non erat, quoniam Franciscus querebatur, tempus matrimonii venire numquam. Quum nempe Philippus Maria, dux Mediolanensis, legitimam prolem non haberet, varii optimates ejus hereditati inhiabant (1); quorum spes ut præcideret, filiam suam cum hereditate collocavit in matrimonium Francisco Sfortia; quod secundum Annales Forilivienses accidit die xxv Octobris 1441, Cremona et Pontremulo concessis pro mulieris dote (2). Errat igitur Henr. Sanclementius in episcopologio Cremonensi, quando nuptias illas in annum 1463 rejicit (3).*

B *g Joanna, ut habet Odoricus Raynaldus, Annalium Baronii continuator, ad ann. 1435 § xii, decessit e vitam eodem anno, ærumnis ob excitationes ab Antonio Ursino, principe Tarentino, motus, senioque confecta, die purificatæ Deiparæ Virgini sacro... Post cujus obitum Neapolitani regni jura ad sedem apostolicam spectabant... Neque Alfonsus, rex Aragonum, jure ad illud aspirare poterat, quum ejus adoptio, primum inique facta, tum juste rescissa fuisset: nec Renatus (Andegavensis), sive Joannæ testamentum, quo relinquebatur heres, verum esset, vel, ut nonnulli scribunt, adulterinum, jure nitebatur; neque enim Joanna fiduciarium regnum aliis legibus transfundere in alios poterat, quam quibus ipsa accepisset. Hæc Raynaldus. Nihilominus competitor uterque C bello se parabat, varia deinceps fortuna gesto; ita ut Joannis nostri legatio parum profuerit; donec tandem Eugenius Papa anno 1443 Neapolitanum regnum Alfonso Aragoni, jam maxima ejus parte potito, contulerit. Bullam investituræ refert Raynaldus sub anno 1443 § vi. Cæterum quæ a biographo narrantur, testantur, quod unum volebat, tenacissimam Sancti memoriam.*

h Hic erat Jordanus de Ursinis, qui a Bonifacio IX ad cathedram Neapolitanam promotus, sacram purpuram dein ab Innocentio VII pridie idus Junii 1403 accepit: fuit protector Ordinis Seraphici, obiit xxix Maji 1439 (4).

(1) Muratori. Annal. d'Ital. tom. IX. pag. 192. — (2) Scriptt. Rer. Ital. tom. XXII. col. 221. — (3) Series Critico-Chronol. Epp. Cremon. pag. 147. — (4) Ciaccon. Vit. Rom. Pontif. et

Cardd. tom. II. col. 719. Cfr Moroni. Dizion. d'Erudiz. eccles. vº. Orsini.

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

castitatem
summa cura
servat :

B

C

curat reformationem
Ordinis Seraphici;

nullos conditissimos panes ad se deferentem; quos cum ei obtulisset, sic ab ejus oculis evanuit, ut nec unde venisset, nec quo abiisset, amplius visus fuerit.

22 Quanto autem studio thesaurum impre-
tiabilis pudicitiae sibi comparaverit, difficile profecto dictu est. Nam inedia, algore, siti, vigilia, disciplina, cilicio carnem suam, cum vitiis et concupiscentiis crucifigens, tanta sensuum venustate fulgebat, ut omnis sanctimoniae et honestatis exemplar quoddam singulare videretur, cujus cor sicut radiis fulgoris Christi per continuam ejus meditationem illustrabatur; ita spiritualem laetitiam in omnibus sensibus prae se ferebat et decorem, quibus adeo hic homo Dei praestabat, ut inter multos religiosos existens facie incognitus, ab exteris visus, nemine docente, statim cognosceretur. Qui sicut ceteras virtutes summo cum labore adeptus fuit, ita illibata castitatis gloriam summo cum triumpho certaminis sibi vindicavit. Semel enim vehementissime tentatus, cum nec oratione, nec jejunio, nec disciplina hostem posset profligare, flammamque libidinis extinguere, in locum illum, ubi aetivo tempore fratrum tunicae purgantur et excutiuntur, se immergens, per longum temporis intervallum pulicibus totus cooperatus, immobilis tam diu ibi nudus permansit, donec perfectam sentiret se de adversario victoriam consecutum: fierique cibus pulicum non horruit, ne cibus fieret ignis et daemonis. Quid referam de novo bellandi genere, quo inclitus sui victor in suos domesticos hostes usus est? Nam cum ardentissimis voluptatis flammis aliquando ureretur, multaque spiritualia remedia esset expertus, sanitatemque nullam sua aegritudo inveniret, Christi Jesu amoris flamma succensus, ut castitatem immaculatam sibi custodiret, in propria carne non solum bis terque, sed pluries atque pluries accensam facem extinxit, ignem igne superavit, hostem hosteque subegit. Viderunt hujus saevissimi belli praeclara in carne decocta signa multi ex fratribus. Vidi et ego haec narrans meis oculis sanctarum cicatricum imitanda vestigia. Quid tandem de totius ejus vitae honestate loquar? Quando nulli carnis voluptati animum dedit, quando otiosa verba et murmurationes, ut virus, semper abhorruit, quando solus cum sola numquam nisi in propatulo visus est loqui. Vas suum possidens in sanctificatione et honore. Nemo quidem de propria uxore, sicut hic de servanda pudicitia studiosus fuit; omne vitium excludens ab anima sua, ut virtutibus omnibus repleretur.

23 Sed qua digna laude promptissimam ad suos majores obedientiam prosequemur? Quo eloquentiae splendore summam vigilantiam in commissis declarabimus? Quibus tandem triumphis celeritatem in conficiendo, mansuetudinem in agendo, sapientiam in consulendo, prudentiam in disponendo celebrabimus? Ab obedientiae sane levissimo suavissimoque jugo non modo nunquam se subtraxit, sed voluntate et voce majorum suorum omni tempore morem gessit. Quot ingentes labores, quot discrimina, quot mortis pericula pertulerit, ut arduas sibi commissas causas exple-
ret, testis est in primis omnis Ordo Minorum,

cujus negotia dum Martini Papae mandato in D
Generali Capitulo, Assisii celebrato, de com-
muni reformatione ageretur, diligentissime
et sapientissime pertractavit; et ita pertracta-
vit, ut constitutiones, quas nos Martinianas
appellamus, omnem bene vivendi rationem et
disciplinam continentes, ipse confecerit, et
Ministrum Generalem Guglielmum de Casali,
qui juramento totum Ordinem, jam colla-
psum, reformare pollicitus fuerat, et ab ipso
juramento numquam quaerere solutionem:
licet nihil servaverit, nonnullis mensibus com-
mitatus fuerit, ut vel sic omnes ad bene bea-
teque vivendum verbo et exemplo induceret a.

24 Testis est universa Franciscanorum
nova progenies, quam veluti frugiferam et Deo
acceptissimam vineam, vallo et fossa muni-
vit, ac multorum apostolicorum privilegio-
rum, ab eo impetratorum, sepibus circumde-
dit, quam non modo per Italiam, Alemaniam,
Galliam, Bohemiam, Poloniam et Ungariam
dilatavit et ampliavit, sed bene multis sum-
mis et maximis periculis de manibus quaeren-
tium animam ejus aequae grandi labore libera-
vit et illaenam servavit. Testis est Gallia, ubi
tempore schismatis Basileensis, juxta Eugenii
Papae jussa, multa sibi Ecclesiae et Ordinis
negotia commissa accuratissime et laborio-
sissime complevit b. Testis est Philippus, il-
lustris Burgundorum rex c, qui hunc ab Eu-
genio ad se missum, ne schismati Antipapae
Amedei de Sabaudia d adhereret, orantem et
praedicantem audivit, quique, in Eugenii
obedientia a Joanne confirmatus, tantam fi-
dem tantamque devotionem erga eum tunc
concepit, ut pro maximo munere duxisset,
illum revisisse in dominio suo. Testis est Al-
phonsus magnus, rex Aragonum, apud quem
Eugenii mandato altissimas Ecclesiae causas
saepenumero peroravit e. Testis est iterum
Gallia, ubi ab his qui sanam doctrinam non
sustinebant, quosque Religionis institutum de-
decoraverat, bis veneno potatus fuit, licet Christi
clementia liberatus, ad majora reservatus.

25 Testis est Italia, quae tum in Marchia
Anconitana tum in agro Romano pernicio-
sissima haeresi Fratricellorum f, quos de opi-
nione vocant, turpissime foedata erat, hujus
opera et studio purgata est: quorum quidem
haereticorum triginta sex loca combussit,
quosdam relapsos igne cremari fecit, nonnul-
los autem ad Ecclesiae sanctae sinum jura-
mento adduxit, plerosque vero adjumento
celeberrimi viri fratris Jacobi de Marchia g
quem unice semper dilexit, in Graeciam pe-
pulit h; et quamquam illorum impietas saepe-
numero Dei servum interimere tentaverit,
Christi tamen munitus protectione, inter me-
dias paratas insidias transiens, semper illae-
sus est servatus: tantaque semel in quodam
nemore Marchiae Anconitanae, dum a magna
satellitum turma observaretur, aquarum emer-
sit altissima inundantia et tempestatum, ut,
nemine arma sumere volente, Christi servus,
praecedentibus per magnum spatium sociis,
cum solus remansisset, incolumis evaserit,
neci firmissima sententia dandus.

26 Testis est omnis Venetorum populus,
ubi animae simplicis exortam pestiferam hae-
resim, Eugenio Papae mandante, grandi labore
extirpavit i. Testis est Federicus, modernus
Caesar,

a
varias lustrat
et provincias;

E

b

c

d

e

Fratricellos
exterminat;

f

F

g

h

res ecclesiasti-
cos Venetiis
componit;

i

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.
n

A Cæsar, qui hunc a Nicolao Papa impetratum ingenti gaudio exceperit, et non modo evangelizantem sæpenumero voluit audire, sed in rebus maximis tuendæ orthodoxæ fidei habere consulentem *k*. Testis est Bohemia, testis est Moravia, quæ, Hussitarum damnatissima hæresi infectæ, hujus industria et sapientia circiter duodecim millia hæreticorum ad sanctæ Ecclesiæ Romanæ obedientiam reductos conspexerunt. Testis est Roma Gagellum *l*, Romanæ synagogæ magistrum, disputatione convictum, ad Fidei lumen traxit, et cum eo quadraginta alii Judæi ad Christum verum Pastorem conversi sunt. Testis est Valacchia et Russia in quarum oris supra decem millia schismaticorum, non bene baptizatorum, baptizari fecit, et fidei veritati coaptavit.

Hungariæ periclitanti,

27 Testis est Ungaria, quæ cum validissimo ac potentissimo Turcarum exercitu terra Danubioque premeretur, Calixti Papæ institutione et obedientia crucem adversus Mahumetum, sævissimum Christianorum hostem, divino Joanne fortissimo spiritu prædicante, et cruciatorum copias mira sollicitudine congregante, ac ejusdem Crucis signo se intus et extra signante et muniente, et proprio in habitu illud gestante et circumferente, tanquam regis altissimi et Domini exercituum strenuus prinipilus et signifer insignis; non subsistens, sed præiens, et non dicens ite, sed venite, zelans rem publicam magis quam propriam vitam, inimicis Crucis Christi hostibus audacter se ipsum obiciens, et spiritus sui robore, ac dilectionis fervore extenuante, classicoque suæ vocis, populum labentem et cominus cum hoste validissimo ac satellitibus Leviathan propugnantem et dimicantem animabat, corroborabat, et confortabat: adeo quod tunc castrum Belgradi opinatissimum et munitissimum, utpote arcem et asylum illius regni et quasi antemurale christianitatis, in confinibus Turcarum situatum, respectum magnum hosti de se faciens, armis ac machinis bellicis validoque exercitu circumvallatum et obsessum et fere jam ab eo expugnatum et obtentum, defendit, recuperavit, et ne penitus in ditionem illius deveniret, sudore suo magno ac strenuo perfecit opere *m*.

m
profligatis
Turcis,

* Psal. cix, 7

28 Debellato itaque hoste, et turpiter de subcastro profugato, ac confracta illius virtute et potentia, per eum (utpote *cujus a dextris Dominus confregit in die iræ suæ reges* *) castrensibus peculiis, armis et machinis bellicis, in quibus hostis confidebat, derelictis et obtrititis, quasi amens confusibiliter aufugit et evasit, sicque patriæ et genti illi jucunditatem et lætitiā attulit, et sibi gloriam non parvam comparavit, ejus apud eandem gentem ob tam præclarum facinus memoria in benedictione est et erit in sempiternum. Quamobrem præfatus Calistus Papa hujuscemodi celebris victoriæ diem, ut observandam et venerandam ab omnibus Christi fidelibus decerneret, et illustratam non solum præclara Domini Transfiguratione, sed et ipsa, de qua loquimur, victoria gloriosa, ipsa eadem die a Deo Optimo, a quo salus omnium extitit populorum, data, pro referenda inde omnipotenti Deo gratia, ipsam illustriorem magisque celebrem reddere institueret et committeret, sub
Octobris Tomus X.

ritu majoris festi duplicis, dehinc in Ecclesia Dei celebrandam, et venerandam instituit et ordinavit *n*. De his præfata Ungaria testimonium perhibens, nulla regum, nullaque principum ope, sed tantum Dei auxilio, et hujus Domini famuli opera et virtute confessa est, se fuisse liberatam.

29 Testis est potentissimus Ladislaus rex Ungarorum, et Bohemorum, et illustris Nicolaus alias Vayvoda Transilvanus, qui inter primores regni Ungariæ primus semper habitus est et tandem ad sublimitatem regiam evectus, diademateque regali decoratus et insignitus exstitit *o*. In cujus domini regia (quippe in sede ejus propria de Vuilak) divus Joannes obdormivit in Domino, et ibidem in æde præcelsæ Virginis Dei Genitricis Mariæ, regiæ ipsius de Vuilak vicina et fundata, apud Fratres Minores sui Ordinis dietim miraculis coruscans, glorioso sepulchro requiescit in pace. Qui ambo libera voce in conspectu præstantissimi D. Cardinalis Sancti Angeli apostolici legati, Ungarorum gentem de Turcarum manibus opera et industria Joannis Capistranensis erutam exstitisse professi sunt *p*. Testes denique sunt hujus sanctissimi viri obedientiæ quatuor summi Pontifices Martinus, scilicet Eugenius, Nicolaus, et Calistus qui populum sanctum Dei, eis creditum, huic innumeris et amplissimis indultis et privilegiis commiserunt, apud quos tanta fuit ejus existimatio et opinio, ut vel nulli, vel pauci invenirentur, qui verius et excellentius vindicaret apud eos nomen sanctitatis.

succurrit, eamdemque omnimode liberat:

o

p

30 Nam Martinus hunc primo in toto terrarum orbe generalem hæreticæ pravitatis inquisitorem designavit: Eugenius autem non modo confirmavit, sed tot et tanta illi concessit, et in Judæos, et in hæreticos, atque pro christianarum animarum salute et religionis dilatatione et incremento, ut alterum Papam illum crederes. Voluit quippe eum aliquando Ecclesiæ Reatinæ et Aquilanae pastorem præficere, sed Franciscana humilitate indutus, ut pluribus prodesset, maluit renuere pontificalem dignitatem, quam toti orbi prædicationis subtrahere ministerium. Dicebat enim se nolle in tam parvis oris recludi, cui ad disseminandum Dei verbum totius mundi latissimum Dominus dedisset campum. Nicolaus vero quanta benevolentia, et devotione hunc prosecutus fuerit, non modo ex largissimarum gratiarum concessione, sed et suorum verborum verissimo testimonio liquido constat. Qui tam magna tamque sublimia de viro Dei sentiebat, ut diceret, interloquens de illo: Si obierit hic tempore meo, sanctorum catalogo eum adscribam. Qua tanta fide in eum concepta factum est, ut sua magis, quam aliorum prece, allectus fuerit ad canonizandum Sanctum Bernardinum *q*. Nec mirum: quippe qui meminerat, cum episcopus Bononiensis fuisset præfectus, eum cito ad summum apostolatus apicem sublimandum sibi prophetico ore prædixisse.

Pontifices, Eugenius IV, Nicolaus V

q

31 Calistus quoque non minori fide et devotione hunc complexus est, qui in minoribus existens, non solum sua familiaritate eum mirifice donavit, sed ad celsitudinem apostolatus assumptus, et in Turcas cruciatam prædicandam injunxit, et suorum præ-

et Calixtus III maximi Sanctum fecerunt.

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.
r

s

B

decessorum privilegia confirmavit *r*, atque multis familiaribus litteris eum dignum effecit. Quem sicut in vita magnopere dilexit, ita post obitum in eo maxime privilegio, quod de officii Dominicæ Transfigurationis institutione condidit, maximis et summis laudibus eum ornat, prælibatam victoriam de Turcis apud Belgradum magnifice factam sibi attribuens, et Joanni s. Pius insuper modernus Pontifex, dum in imperiali esset aula, quantum hunc Domini famulum amaverit et coluerit, quidque de eximiis ejus virtutibus senserit, et suo elegantissimo libello hujus ætatis historiarum patere potest, ubi non modo maximis et incredibilibus eum laudibus attollit, dum præclaras res suas in Germania gestas magna dicendi copia, summaque eloquentia enarrat; sed in plerisque epistolis, ad Nicolaum Papam, et ad Firmanum, et Sancti Angeli Cardinales destinatis, ultra quod meo possit exili explicari sermone, laudat, prædicat, et effert, ejus consiliis ita Joannes semper obtemperavit, ut præcium suæ amplissimæ dignitatis illum existimares.

ANNOTATA.

a Hæc eadem explicatius tradidimus in Commentarii prævii num. 95 et seqq.

b Vide Commentarii prævii num. 75.

c Philippus Bonus dux fuit, non vero rex, Burgundiæ et Brabantiae; quamvis imperii magnitudine ac populorum frequentia et divitiis multos reges antecelleret. Ad Concilium Basileense legatos suos et episcopos misit (1): ast Eugenium IV verum legitimumque, rejecto Felice antipapa, habuit (2): imo quum eo ipso tempore fœdus renovaret cum Ludovico Sabaudo, Felicis antipapæ filio, anno 1443, expressis verbis cautum fuit, confœderationem nullatenus extendere sese ad res ecclesiasticas, aut ad mutationem obedientiæ, Pontifici debiti (3).

d Amedeus VIII, Sabaudiae dux, dictus (sat immerito) Pacificus, quum quinquagenario major, eremiticam vitam amplexus fuisset, anno 1439, die v Novembris a Basileensibus patribus, tandem, deposito Eugenio Papa IV, in apertum schisma ruentibus, Pontifex electus fuit: quam dignitatem reluctans et lacrymabundus acceptasse dicitur (4). Toto decennio duravit funestum schisma, quod tandem sua prudentia et benignitate extinxit Nicolaus V, concedendo duci Amedeo, seu Felici antipapæ cardinalatum Sabinensem, cum præeminentia supra reliquos Cardinales, et legatione seu vicariatu perpetuo in terris Sabaudiae, Helvetiae et aliis Germaniae tractibus; pariter Cardinales, a Felice creatos, suos et Romanae Ecclesiae futuros sancivit Nicolaus Pontifex (5). Vidi anno 1824 ejus pontificiam suppellectilem adhuc conservatam in monasterio Agaunensi S. Mauricii in Valesia. Cfr Commentarii prævii num. 77.

e Indicavimus in capite præcedenti Annotato g, quæ erant inter Eugenium Papam et Alfonso Aragonem controversiæ, quibus com-

ponendis adhibitum legimus nostrum Capistranum.

f Cfr quæ exposuimus de S. Capistrani in extirpandis Fratricellis industria, Commentarii prævii § xv.

g De S. Jacobo de Marchia, seu Piceno agemus ad diem xxviii Novembris, quo Martyrologio Romano accensetur, a Benedicto XIII Sanctorum Catalogo inscriptus.

h Fratricelli ejecti in Græcia aliquandiu delituere.

i Vide Commentarii prævii numm. 74 et seqq.

k De adventu Sancti in Germaniam egimus Commentarii prævii num. 190 et seqq.

l Eadem refert Waddingus (6); sed magistrum judæum, ad fidem conversum, vocat Gamalielelem. Amand. Hermann suo martedialogum confecit, quo judæorum errores confutantur (7). Quoniam vero hæc conversio accidit paulo prius quam, canonizato S. Bernardino Senensi, ex Urbe discederet S. Capistranus, ea anno 1450, annectenda est (8).

m Belgradum, aliis Alba græca, Alba Bulgarica urbs est olim munitissima, ad confluentiam Savi et Danubii, caput Serviae; quæ provincia a jugo Ottomannico liberata fuit anno 1835 (9). Istius Urbis liberationem, cooperante S. Capistrano, factam late descripsit Joannes Tagliacotius in Commentarii prævii §§ xxvii et seqq.

n Festum Transfigurationis Domini a Calixto III institutum non fuit, utpote quod sæculo decimo tertio, teste Gulielmo Durando in suo Rationali lib. vii cap. 22 (10), celebraretur in festo S. Sixti, seu die vi Augusti. Ast sæculo præcedenti, Potho Prumiensis, qui tunc floruit (11), lib. iii de Statu Domus Dei (12): Miramur, inquit, ergo satis, quid visum fuerit hoc tempore quibusdam monasteriis mutare colorem optimum, novas quasdam inducendo celebritates. Numquid patribus doctiores aut devotiores sumus? Superba mente præsumimus, quidquid ipsorum in talibus prudentia præterivit. Neque vero nos in hujusmodi aliquid invenire possumus, quod illorum quiverit diligentiam præterisse. Quæ igitur ratio hæc festa celebranda nobis induxit? Festum videlicet Sanctæ Trinitatis, festum Transfigurationis Domini: additur his a quibusdam, quod magis absurdum videtur, festum quoque Conceptionis Sanctæ Mariæ. Est tamen quod miremur, Wandelbertum, sæculo nono et ipsum diaconum ac monachum Prumiensem, in suo Martyrologio metrico sub die vi Augusti scripsisse (13):

Idibus octonis * mortem passura crucemque Christi Sancta caro ætheream dedit ante figuram.

Ex quibus liquet novum non fuisse Prumiæ, sed obsoletum, festum Transfigurationis dominicæ. Albanus Butler ad diem vi Augusti, dicit celebratum id festum Romæ jam fuisse sæculo v, quam in rem adducit sermonem S. Leonis Magni: verum hic sermo dicitur S. Leoni perperam attributus (14). Sed antiquior est ista celebritas in Ecclesia Orientali, ut monstrat Steph.

(1) Plancher. Hist. de Bourg. tom. IV, pag. 175. — (2) Ibid. pag. 252. — (3) Preuv. pag. clxxii. — (4) Muratori. Annal. d'Ital. tom. IX, pag. 179 et seq. — (5) Ibid. pag. 231. — (6) Annal. Min. tom. XII, pag. 64. — (7) Capistr. triumph. pag. 249. — (8) Wadd. Annal. tom. XII, pag. 31. — (9) Cfr Guibert.

Diction. Geograph. vº. Belgrade et Servie. — (10) Fol. vº. 271. Edit. Lugdun. 1531. — (11) Fabric. Glossar. med. et inf. latin. vº. Potho. — (12) Biblioth. Max. Patt. tom. XXI, pag. 502. — (13) D'Achery. Spicil. tom. II, pag. 5. Edit. Paris. 1723. — (14) Migne. Patrol. tom. LIV, S. Leonis Oper. col. 520.

A Morcelli in *Kalendario CPolitano sæculi VIII* (1); quoniam habet et vigiliam et continuatam octo dierum solemnitate (2). Id ergo præstitit Calixtus Pp. III, ut festum, quod apud Orientales et antiquissimum et celeberrimum erat, et apud varios Occidentales seu latinos frequentabatur, solemnitus et ab omnibus celebraretur (3).

o Errat hic Nicolaus de Fara biographus, et Nicolaum de Vilak cum Mathia Corvino, Joannis Huniadi filio, qui, defuncto Ladislao, rex Hungariæ electus et coronatus fuit, confundit. Erat tamen, teste Carolo Palma (4), Nicolaus de Vilak, wayvoda Transilvaniæ, vir et militiæ peritus, et multis cum Joanne Huniade relatis olim de Turcis victoriis clarus: ast simul, ut habet Bonfinius (5), Corvinæ familiæ infensus et infestus.

p Ladislao, Hungariæ regi, cujus ditio ab ingenti calamitate liberabatur, victoriam, de Turcis relatum, gratissimam accidisse, non est, quod dubitemus: eandem S. Capistrano adscripsisse nullum nobis documentum monstrat: unde credo aliquid erroris Nicolao biographo, jam in Nicolao de Vilak allucinato, obrepisse et Ladislao regi subrogandum esse ejus successorem Mathiam Corvinum, qui revera ad principes Italiæ dedit literas die xxii Martii 1460 (6), in quibus scribit inter alia, ut causa canonizationis urgeretur: Hanc victoriam tam insignem meritis ipsius beati viri (Capistrani) adscribendam quis dubitet? Sic et Nicolaus de Vilak: Turcarum, inquit (7), potentiam sub vexillo crucis et S. Bernardini, cum valido clamore Nominis Jesu Christi inermis confregit atque prostravit.

q Quæ præstiterit S. Capistranus in procuranda canonizatione S. Bernardini Senensis, ostendimus in *Commentarii prævii num. 174*.

r Utramque epistolam, a Calixto III ad Capistranum datam, exhibet Waddingus (8).

s Sensus est victoriam tributam fuisse S. Capistrano et Joanni Huniadi: id etiam constat ex bulla, instituente festum solemnem Transfigurationis dominicæ, apud Raynaldum ad ann. 1457 § LXXVII, quæ post Deum specialem mentionem facit Joannis Vayvodæ celebris memoriæ, fidei catholicæ acerrimi defensoris, et Joannis de

C Capistrano, Ordinis fratrum Minorum professoris, viri optimi et meritorum apud Deum et homines eximii.

CAPUT IV.

De variis miraculis; de ejus imperio in dæmones; de ejus prædicationibus.

Imperat tempestati Tiburæ,

a

Probatam igitur obedientiam Joannis ad Deum et suos majores non tantum homines, sed etiam irrationabilia suo modo laudant et confitentur mirificam. Nam Tiburtino populo in horto Minorum a semel viro Dei evangelizante, cum cicadarum cantu nimium sua prædictio præpediretur, verus Trinitatis cultor sic eas affatus est: In Spiritus Sancti, inquit, virtute vobis præcipio, ut obmutescentes, me

prædicare sinatis. Mira certe res et celebri memoria digna, facto præcepto, quasi rationabiles creaturæ sui Creatoris fidelissimo servo obedientes, e vestigio siluerunt, nec unicum vocem amplius dederunt, quoad finem Dei verbum clausum est: expleta autem prædicatione, cantandi licentiam Dei famulo illis tribuente, omnes, ut hactenus, indesinenter cantare cœperunt, omni plebe Tiburtina præsentem. Alio quoque tempore, simili etiam miraculo, Lancianensis populus b lætatus est. Servo Domini, ante ecclesiam sancti Angeli prædicante, ubi cum ex frequenti exitu et ingressu per templi fenestram cantantes et garrientes hirundines multum prædicationem perturbarent, jussæ ut silerent, et firmæ persisterent, illico obticuerunt et steterunt quousque divina prædictio consummata fuit.

33 Neque silentio præteribimus, quod divina virtus in Angulono c, regio oppido, per Christi ministrum operata est. Nam manu Domini facta super illius loci incolas, tanta murium in agris eorum exorta est multitudo et frequentia, ut blada d singulorum prorsus devastaret, et omnium arborum radices corroderet. Quod Domini flagellum moleste ægreque populo ferente, institutæ sunt a Dei famulo processiones, et præmissa confessione ad percipiendum Dominici Corporis sacramentum; omnis plebs suasa est et inducta: quibus peractis, effusa oratione per divinum Joannem, cessaverunt pericula, perierunt mures, multitudoque eorum maxima fossis sepulta est, ne sanus aer illorum fœtore corrumpetur. Et ut sanctimonia prædicantis magis atque magis illis patesceret, doctrinaque ejus majori adhuc miraculo comprobaretur, prædicante divino Joanne extra oppidum, contigit, ut hos quidam a longe currendo versus populum, verbum Dei audientem, veniret; qui cornu suo prægnantem quamdam mulierem feriens, et per secretum naturæ locum elevans post tergum potenter projecit: quam cum astantes populi mortuam omnes censebant, vocatus est Dei famulus, ut sua oratione defunctæ subveniat. Qui cum pro mortua orasset, et ut surgeret in Christi nomine præcepisset, statim foemina (quod dictu mirabile est) sana surrexit, et non modo vitam, qua omnium sententia privata putabatur, sed optimam valetudinem consecuta est, et puellam incolumem enixa, quæ adhuc hodie supervivit.

34 Neque prætereundum censeo hujus Domini famuli eximiam virtutem et sanctitatem, quæ et cœlo violentiam fecit. Nam in valle Telina e, quæ in Longobardiæ partibus sita est, in oppido quod Morgenum * f vocant, cum Christi servus prædicaret, cœperunt semel densari nubes, et aer obscurari. Populus autem licet futuram formidaret pluviam, nemo tamen aviditate audiendi verbum Dei abscedebat e campo, ubi Evangelii fluentia effundebantur. At amicus Altissimi Joannes, timens ne populus ob vicinam pluviam recederet, una cum adstantibus brevem orationem effudit ad Dominum, et ecce circumquaque cum plueret, intactus penitus remansit locus prædica-

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

b

nocivis animabus Lanciani
et Anguloni
c

d

pluviæ in Valle
Tellina,

e

* Morbegno?

f

(1) Kalend. CPolit. tom. II, pag. 230. — (2) Ibid. pag. 188. — (3) Augusti. Denkwürdigk. der. Christi. Archaeologie. tom. III, pag. 292. — (4) Notit. regni. Hung. tom. II, pag. 321. — (5) Rer.

Hungaric. pag. 498. — (6) Wadding. Ann. tom. XIII, pag. 137. — (7) Ibid. pag. 139. — (8) Ibid. tom. XII, pag. 248 et 251.

tionis,

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

tionis, ita ut nec gutta super solum illud caderet : populo vero discedente, facies terræ aquarum inundatione madefacta extra circum magnopere reperta est. Qui tanta novitate miraculi stupefacti et admirati, tanta devotione virum Dei deinde prosecuti sunt, ut velut alterum Apostolum venerarentur, et ejus pallium retinerent, per quod Altissimus multa beneficia præstat fidelibus suis.

Varadini;

35 Alio quoque tempore cum in civitate Varadini Ungarica, coram antistite et innumera populorum multitudine evangelizaret, supervenit tanta pluvie inundatio, ut omnes madefierent. Hi autem cum interrogati fuissent a Christi præcone, si recedere vel persistere voluissent, unaque voce respondissent, a prædicatione nullo modo se discessuros, inducti sunt omnes ad Deum exorandum : cum quibus cum Dei famulus orasset, illico cessavit pluvia, disparuerunt nebulæ, solque, ut prius, splendidissimus refulsit. Per id quidem tempus, divo Joanne in eadem urbe coram dicto episcopo prædicante, multisque

B

dæmones
quiliæ

g

36 Huic etiam et dæmones parere compulsi sunt, et vocati respondere. Nam in platea majori urbis Aquilanæ g, ubi primum sua prædicatione magnopere floruit, cum de excellentia et potentia gloriosissimi Nominis Domini Jesu Christi quodam tempore prædicaret, validissimæque voce dæmones omnes vocaret, visi sunt, et auditi multi ei respondentes, quidam ut oves, quidam ut ursi, quidam ut lupi, quidam ut leones, quidam aliarum bestiarum more terribilibus vocibus, et nutibus mugientes et frementes non solum præsentibus, sed in remotis agentes. Vidit hoc excellens singulareque miraculum omnis Aquilanus populus : viderunt hoc inauditum spectaculum prope centum millia hominum, qui ad cœleste pabulum suscipiendum convenerant ex convicinis regionibus. Silendum nequaquam videtur, quod in Guardia Greli h, regio oppido, gestum esse constat, sempiterna memoria celebrandum. Nam ibi divo Joanne, cum magna populorum circumstantium frequentia prædicante, illata est ei quædam mulier, multo tempore a dæmone vexata et oppressa; pro cujus liberatione cum orationem devotissimam effudisset, in Christi virtute dæmoni mandavit, ut ab illa exiret; et obsessæ fœminæ, ut spueret; quæ cum lumbricam nudam nigram et longam expuisset, statim conversa est in materiam quamdam quadram, ad instar magni taxilli nigri. At Dei servus sciens dæmonem esse, nastergio alligans, extra cellæ fenestram suspendit. Cumque tandem abire vellet, vanitatesque illius populi comburere decrevisset, cartas scilicet, tabularia, taxillos, larvas, fucosque capillos mulierum, et his similia, ex quibus spectaculum magnum paratum erat, recordatus pendentis ad fenestram dæmonis, jussit eum afferri, qui in ignem semel et bis projectus illico, ut serpens sibilando et in altum

volitans, videntibus cunctis, exiliit, tertio in ignem, mandante Domini famulo, pulsus, consumptus est, ut stipula; qui adeo suo horrendo fœtore nares populi complevit, ut omnibus summo fuerit stupori et admirationi, qui aderant.

37 Venetiis, insuper, Joanne actu prædicante in templo Minorum, delata est ei quædam mulier, longo tempore ab hoste vexata : quæ cum violenter introduceretur, clamare terribiliter cœpit : Væ mihi, dicens, hodie propter te, Capistrane. A qua cum in virtute Nominis Jesu Christi Domini nostri dæmonem eiecisset, cecidit fœmina quasi semiviva, exurgens autem velut a somno liberata, peroptime ad propria rediit. Altera vero die ad Domini famulum rediens, vix cognoscebatur, quæ quantum antea nutibus, gestibus, voce ad spectuque videbatur terribili, tantum postea venusta, devota, et bene composita apparebat. O inquam virum ineffabilem! ad cujus præceptum cicadæ parent, hirundines obediunt, mures moriuntur, mortua mulier suscitatur, cœlum famulatur, dæmones apta voce respondent vocati; quibus tantum hic homo Dei terrori fuit, ut vel rare, vel numquam quicumque obsessus eum adiit, quin liberatus non abierit. Longum esset singula recensere, et arduum nimis cuncta per hunc patrata miracula brevi narratione complecti, quæ si omnia conscribantur, magnum voluminis corpus conficere necesse sit. Bene itaque æquoque jure omnia sibi parent, qui Domino suo semper paruit, contemptor sui, calcator mundi, terror dæmonum, pavor infidelium.

et Venetiis;

38 Multa quidem sunt divi Joannis Capistranensis, omni laude et prædicatione dignissimi, præclara ornamenta; sed illud summa admiratione habendum censeo, quod de ejus quotidiana sacræ Missæ oblatione vidimus et cognovimus. Nam pro se et dilectis populis orans ad placandum in omnes divinam Majestatem, corpore sanus, Missam singulis diebus celebrabat, quam nec algoris formidine, nec hyemis magnitudine deterritus, aliquando omittebat, cum tamen populi bene vestiti, et pellicibus tecti in Alemaniæ, Poloniæ et Ungariæ frigidissima aura, præ algoris rabie ad eam ascultandam vix possent perseverare. Tantam enim in Poloniæ regno frigoris acerbissimam sumus experti, ut licet vinum et aquam et calicem calefaceremus, non in Missæ exordio, sed statim post offertorium, celebrante divino Joanne, omnia simul ministrarem, constringentes calicem panno calidissimo, tamen eum vix a congelatione servare sacramentum possemus, nec ob hoc senior sanctus cum summo omnium stupore a quotidiana celebratione discooperto capite cessabat.

in Missa celebranda constantia,

39 Quippe cum in ea non modo gustarit sæpissime, quam suavis sit Dominus, sed tanta spiritus sancti gratia et celeritate aliquando illustrabatur, ut et futura luculenter prævideret, et absentia quasi præsentia liquido intelligeret. Nam in loco Nemoris Mustelli i, in agro sito Florentino, cum generale capitulum celebraretur, in Missa certior factus fuit, ipsum præficiendum esse ministrum generalem totius familiæ Cismontanæ; quam electionem de se factam nequaquam acceptasset, nisi Domini voluntatem per revelationem

in qua superno lumine illustrabatur;

i

A lationem accepisset: similiter expeditionem in Turcas ut caperet, dum Nurembergæ celebraret *k*, per revelationem etiam didicit. Et ut de multis unum tantum commemorem, illud immensa laude et gloria perpetuis sæculis celebrandum videtur, quod in Ungaria huic almo viro celebranti contigisse refertur. Nam tempore quo Belgradum, modo præmisso Turcarum potentissima manu obsidebatur, ubi et ipse Dei famulus erat obsessus, comonefactus est ab illo fortissimo Christianorum *N** in ripa ultra Danubium adversus Turcarum classem pugnante, ut, relicto Belgrado, de quo quasi jam actum esse omnino credebatur, apud se tutum rediret, eo quod arbitrabatur, hostium sævitiam remissiozem fieri debere eo absente, quam præsentem, ob eas cruciatorum maximas copias quas in illos grandistudio provocaverat, cui divinus * Joannes talia verba respondit: Rogabimus Omnipotentem Deum, ut suam, de hoc, quod a nobis petis, patefaciat voluntatem. Cumque sæpius orasset, et nec ex motu mentis, nec exteriori aliquo signo intelligere valeret, quid Deo gratius acceptiusve esset, stare vel abire: tandem cum divina in sacra mensa offerret, sagitta cælo delapsa in medio aræ ante oculos servi altissimi apparet his aureis verbis insignita et circumscripta: « Esto constans, Joannes. » Qua divina visione, et præceptione confortatus, intelligens de hoste jam de proximo paratum esse triumphum, firmus postea et intrepidus cæteros exhortando permansit. O certe virum mirabilem et sanctimonia maxima perfulgidum! ad nostra illustranda tempora cœlitus mortalibus donatum, cui in sacro altari salutarem hostiam offerenti, sagitta de cælo mittitur, constantia litteris aureis suadetur, felixque de Turcis victoria nuntiatur.

magno cum
fructu prædicat;

40 Insignis Domini famulus Joannes, ubi primum a suis majoribus Christi præco designatus fuit, ita infatigabiliter ad erudiendam Christi plebem prope quadraginta annos omnem operam dedit, ut nullo otio torpere aliquando sit visus; discretissimus in silentio, prudentissimus atque fructuosissimus in verbo, plus habens bonæ et perfectæ actionis, quam eloquentis et phaleratæ prædicationis. **C** Hic vere fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes, qui rectas vias fecit in deserto, pariter et obliquas direxit, quique non modo Italiam, sed et multis aliis nationibus ducatum rectum præbuit sequendæ immortalitatis. Hic alter Paulus, qui gladio verbi Dei, sanæ doctrinæ contradicentes, fortiter percutere potuit, et obediētes saluberrime instituere, portans triumphale Nomen Domini nostri Jesu Christi coram regibus, principibus et gentibus. Hic alter Angelus, a solis ortu ascendens, qui æternum evangelium innumeris populis prædicavit, qui innumeros hæreticos, schismaticos, judæos et peccatores ad Christum, verum Pastorem, convertit, qui Francisci Religionem non solum quoad primam, sed quoad secundam et tertiam Regulam plus cæteris auxit, erexit, dilatavit.

(Observantium
familiam,

41 Nam provinciam Sancti Bernardini, quæ decem et octo nunc decoratur locis, antequam Italiam exiret, fere totam per se confecit; et plantavit provinciam Austriæ; et provinciam

Bohemiae, ubi prope viginti quinque modo sunt loca, in quibus octingenti servi Dei nunc degunt, ipse cum venerabilis vitæ viris fratre scilicet Gabriele Veronensi *l*, et fratre Christophoro Varisiensi *m*, ejus dilectissimis coadjutoribus, infra paucos admodum annos, a primo lapide erexit et ampliavit. In provinciis autem Galliae, Saxoniae, Argentinae et Ungariae, multorum item locorum auctor ipse fuit. Denique in Italia pariter ea quæ commemoravimus multa, et alia loca coepit atque construi fecit. Ita ut vix ulla sit in Ordine provincia, quæ ab eo magnum religionis non suscepit incrementum. Eo namque tempore, quo hic vir Dei sacram Franciscanorum adiit Religionem, tam exiguus numerus extabat eorum, qui professionem servarent suam, ut incredibile dictu videatur, quo pacto tam cito hæc novella Francisci sit aucta plantatio.

42 Nempe in Italia, ut divinus Joannes dicere solebat, ducenti Observantium degabant, quando ipse ingressus est Religionem, loca vero circiter triginta, tamen ita pauci inhabitabant, ut tribus unus satisfaceret sacerdos. De illis dicimus tribus, quæ in agro Reatino sunt sita, pauci quidem erant numero, sed pauciores qui scientia et doctrina præstarent, parvi * et abjecti in conspectu hominum, sed magni et accepti in conspectu Dei, utpote qui magna parte ignari extabant litterarum, spiritu tamen Domini et sancta ejus operatione minime carebant, religione insignes, fide præcipui, paupertate divites, charitate ferventes, castitate nitidi, orationi super modum instantes, seque humillima subjectione superantes, vultu mortificati, pedibus discalceati, humillimo habitu omnes vestiti, demissi, pavidi, tremantes, exsangues, Deo dilecti, mundo abjecti, egentes multos autem locupletantes, tanquam nihil habentes et omnia possidentes *n**. Hi quidem a viro optimo, et religiosissimo fratre Paulucio Fulginensi *o*, non tam religione, quam genere clarissimo duxere principium.

43 Hic namque Paulucius, cum multis variisque impedimentis avocaretur, quominus Deo posset servire, affectus innumeris injuriis, et opprobriis sauciatus, quippe qui multas et prope judiciales persecutiones pro justitia, pro veritate, pro religione, pro Deo suo, proque servanda Francisci Regula pertulit; opera tandem dominorum Fulginensium, quibus affinitate erat conjunctus, licentiam cum uno socio ac locum Bruliam *p*, qui inter Camerinum et Fulginium situs est, ubi arbitrato suo suam posset transigere vitam, a Generali Ordinis Ministro impetravit. Ibi enim multo tempore religiosissimam vitam ducebat multos filios in Domino parturivit, quos Christi imitatores, verosque Francisci filios, exemplo magis quam doctrina effecit. Erat enim laicus. Horum igitur sanctæ et pudicæ vitæ sanctissimo odore allecti multi quidem hinc inde cucurrerunt post Christum, ejus jugum leve et suave (relictis omnibus, quæ habebant) amplectentes. Qui omnes passim extendentes alas suas, bonorum præsidio, ad capienda loca conversi sunt. Hæc sane prima acies multos egregios et singulares habuit viros, sed Beato Bernardino præstantiorem neminem, hic enim doctrina locuples, genere nobilis,

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

l
m

hactenus pusillam,

E

* humiles *W*

* II Cor. VI, 10.
n
o

amplificat,

F

p

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

bilis, sanctimonia præcipuus, candoreque virginitatis præfulgidus, ad prædicationis officium erectus, cum septem prædicasset annis, numquam populis gratus, acceptusque fuit, quin evangelizandi gratia diffusus, cogitavit aliquando prædicationis officium dimittere, et sibi soli vacare. Verum enim vero, decurso septennio, apertum est ei populorum ostium, munus donatum prædicandi, concursus ad sanctas suas prædicationes undique fit gentium.

præsertim
concionibus
habitis :

q r

B

* Ps. XLVI, 3

quarum ope
multiplex ho-
minum genus

C

44 Cumque ad Mediolanensem urbem se contulisset, ubi primum sua prædicationis florere cœpit, Joannes Capistranensis sæculo eripitur, fit præco Dei, Francisci filius, Christianique discipulus; qui postquam fluentia Evangelii cœpit disseminare, tum sua, tum Bernardini, tum et fratrum Alberti Sarthianensis, q, Jacobi de Marchia r, Antonii de Bitonto, et complurium aliorum prædicatione quos nimis longum esset enumerare, multi nobiles, multi studentes, multique doctores ad Religionem se contulerunt : ex quibus nonnulli acceptissimi et fructuosissimi evaserunt prædicatores. His nimirum tantam evangelizandi gratiam, tantamque populorum audientiam elargitus est Dominus, ut Italia tota sub eorum pedibus strata videretur, completumque in eis, sicut in Apostolis, illud propheticum conspexerimus *subjecit populos nobis et gentes sub pedibus nostris* *. Nec mirum si hæc nova Francisci familia orbem fere totum complexa sit, suosque usque ad ultimos terræ limites extenderet palmites, quæ tam cœlestibus fuit fœcundata Patribus, et tam præclaris insignita consulibus, qui in omni sapientia et doctrina florentes, non modo omnem Italiam, horrendorum scelerum sentibus et tribulis obrutam, sed jam fere omnes Christianitatis oras optimis et christianissimis moribus et doctrinæ præceptis composuerint et illuminaverint. Quorum et plerique post dormitionem multis signis, multisque prodigiis coruscarunt.

45 Horum tamen omnium, nemo Joanne Capistranensi fratribus acceptior, Romanæ curiæ nemo gratiosior, in jure civili et canonico nullus doctior, memoria nullus tenacior, corpore laboriosior, in hæreticos et schismaticos, Judæosque nullus ardentior; in Religionis dilatatione nullus studiosior, in miraculorum perpetratione nullus potentior, in tuendo Religionem nullus aptior, in martyrii desiderio nullus cupidior, in sanctitatis fama nullus clarior est inventus. Quo factum est, ut in multis Italiæ provinciis, invitatus, maximos et summos honores susceperit, tantusque fuerit ad suas prædicationes concursus populorum, ut Apostolorum tempora in eo floruisse cognoscamus. Ad ingressum quidem ejus civitates omnes et oppida commovebantur, turmatim ad suas prædicationes confluentes, hinc etenim litteris, hinc oratoribus a populis accersiebatur, ac per apostolica mandata, a maximis et potentissimis viris impetrata, sæpe plebibus prædicare cogebatur; sermo autem Domini erat in eo efficax et vivus, et non in humanæ sapientiæ verbis, sed in virtute Spiritus Sancti, annuntiabat omnibus regnum Dei, *Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis*. * Qui licet sanctitatis

nomine celeberrimus omnibus Italiæ populis D gratus, carusque magnopere esset; Aquilanis, tamen Senensibus, Aretinis, Florentinis, Venetis, Patavinis, Tarvisinis, Vicentinis, Veronensibus, Mediolanensibus, Brixiensibus, Mantuanis, Utinensibus gratior, et acceptior, supra humanam opinionem fuit; hi enim, et qui in regno Siciliæ incolunt populi, hunc tam honorifice, tamque avidè suscipiebant et audiebant, ut eorum amplissimæ plateæ, latissimique campi hominibus sæpe replerentur, qui ad audiendum verbum Dei confluebant; ita ut aliquando viginti millia, aliquando triginta millia, aliquando quadraginta millia, aliquando supra centum millia hominum suæ prædicationi interessent.

46 Devotio autem populorum tanta fuit erga hunc Dei famulum, ut sæpe de loco ad locum duci non valeret propter eorum multitudinem, qui ut aliquid suorum vestimentorum haberent et mantellum et habitum sibi incidere præsumebant. Brixie namque ultimo anno, quo Italia egressus est, tanta et civitatis et convicinorum populorum multitudo, eo prædicante convenit in eo amplissimo campo, qui est apud portam Sanctæ Apolloniæ, et mensurata loci magnitudine, cum in platea urbis communi præ nimia populi multitudine Dei famulus prædicare nullo pacto posset, uni prædicationi centum et viginti sex millia hominum verissime affuisse conspexerimus s. Qui non modo ex Brixienti sed ex Cremonensi, Bergomensi, Mediolanensi agro conveniant. Neque enim quisque vocem ejus audire valebat, sed sat eis videbatur, hominem Dei vel vidisse, vel tetigisse, arbores namque in propinquis hortis oneratae hominibus stabant, et cum earum rami sæpe præ multitudine ascendentium frangerentur, et ex his caderent multi; nemo tamen eorum ob casum lædebatur, sed statim incolumes et læti surgentes, famulum Domini vel audire vel saltem videre quærebant. Simili quidem devotione Vicentini, Veronenses, Tarvisini, Patavini et Mantuani hunc eodem anno persecuti sunt: apud quos per Domini famulum multa etiam patrata sunt signa et prodigia, quorum nonnulla Vicentiæ et Veronæ gesta, manu publici notarii fuerunt examinata et conscripta t. Florentinique adeo huic afficiebantur, ut præ nimia multitudine irruentium populorum, volentium eum vel tangere vel osculari, per urbem amicus Altissimi incedere nequiret, nisi vel accensis facibus, vel in medio quatuor lignorum, vel multitudine armatorum munitus et protectus. Hos itaque honores, hasque populorum commotiones, vas ipse humilitatis, Joannes, crebro certe declinavit, crebroque certe subterfugit, furtim ac laudabili quadam arte se nocte subtrahens plebibus. Quando autem nec prohibere nec effugere poterat, cum Propheta sæpe dicebat : *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam*. *

ad veram fidem et christianam vitam traduxit.

E

s

F

t

* Ps. CXIII, 9.

* Marc. XVI, 19.

A N N O T A T A.

a Benedictinis quibusdam monialibus, populo exosis, suffecti fuerunt Tibure (Tivoli) Fratres Minores, anno, ait Gonzaga (1), a Seraphici Patris morte xxv ex Alexandri IV decreto : conventus hic S. Mariæ Majori sacer, a conventualibus ad Observantes transiit ex concessione Pii II. Quoniam quidem Alexander IV S. Petri cathedram conscendit circa finem anni 1254, adeoque aut circa finem anni sequentis et forsitan in decursu anni 1256 decretum pro Minoribus Tiburtinis dedit, teste scilicet eodem Gonzaga l. c., consequens est ut dicta fundatio in annum xxix aut xxx a Seraphici Patris, iv Octobris 1226 defuncti, obitu inciderit.

b Lancianum, antiquis Romanis Anxanum, civitas est metropolitana, in Aprutio Citeriori regni Neapolitani sita.

c Angulonum est hodie Anglona, civitas olim episcopalis in provincia Basilicata regni Neapolitani; terræ motibus destructa, episcopi sedes anno 1544 translata fuit Tursium (2) : subest metropolitanæ Ecclesiæ Acheruntinæ.

d Bladum juxta Glossarium Cangii omne genus tritici : unde eadem significatione italica vox Biada, gallica Bled.

e Vallis Tellina, etiam hodiedum ad regnum Lombardo-Venetum pertinens, adjacet Rhaetiæ meridiem versus.

f Nullum hujus nominis oppidum in Valle Tellina reperio : errorem suspicor, ut scribendum sit Morbenium, Morbegno, juxta Abduæ (Adda) fluvium.

g Aquilæ, in civitate Aprutii Ulterioris, jacet hactenus corpus S. Bernardini Senensis, in cuius honorem templum magnificum erigi curavit S. Capistranus (3). Pro magistri sui Bernardini amore, magni semper fecit Sanctus Aquilanam civitatem eo circiter loco sitam, ubi olim Amitemnum.

h Guardia Greli, oppidum Aprutii Citerioris 6000 incolarum.

i Nemus Mustelli scribit codex : sed indubie perperam, pro Nemus Mugelli ; est scilicet conventus jam, ut scribit Gonzaga (4), ab anno 1212 S. Francisco collatus ; a Conventualibus ad Observantes translatus fuit : in eo celebrata fuerunt anno 1449 comitia generalia Observantium Cis-montanæ familiæ, in quibus vicarius generalis electus fuit S. Capistranus.

k Id accidit anno 1454 (5).

l Gabriel Veronensis, in legatione Germanica et Hungarica S. Capistrani socius, summis variisque in Ordine officiis functus, anno 1473 Transilvanus, sub archiepiscopo Colocensi (6), anno 1475 Agriensis episcopus (7), et demum anno 1478 a Sixto IV Cardinalis creatus fuit (8). Veronensis passim appellatur, sed proprie Mutinensis dicendus est. Scilicet ad tempus susceptæ purpuræ genus retieuit, ut narrat Waddingus (9), quod in hunc modum, dum Bononiam, in Urbem venturus, pertransiret et a Joanne Bentivolio, viro primario recipe-retur hospitio, opportune retexuit. Erat tunc

in eadem domo Nicolaus, comes Rangonius, gener Bentivolii, comitis Guidonis Rangonii apud Mutinenses illustris, filius. Hunc, nihil tale scientem neque a longe suspicantem, adorsus Gabriel et amplexus, fratrem appellavit, eodem parente utrumque genitum indicavit. Exhilarati Nicolaus, qui fratrem, Joannes, qui affinem, filiæ fratrum inopinatio nati sunt tanta dignitate conspicuum, qui fieri possit, avide interrogarunt. Revelavit ille occultum patris crimen dicens, illum in agro Veronensi adolescentulam ruricolam ad illicitum concubitum allexisse, ex quo se pro-genitum, apud matrem, genitore pecunias submittente, adolevisse. In purpura vixit Gabriel usque ad annum 1486, sepultus fuit in ecclesia Aracœlitana (10).

m De Christophoro Varisiensi egimus Commentarii prævii num. 6.

n Waddingus, hæc ex Nicolao Farensi refert (11), paulo aliter exscribit : en ejus textus : Patres nostri pauci erant numero, humiles et abjecti in conspectu hominum, sed magni et accepti in conspectu Dei, religione insignes, fide præcipui, paupertate divites, sub humilibus et pauperculis habitaculis degentes, caritate ferventes, castitate nitidi, orationi supra modum instantes, crebro jejunantes, vilia comedentes, æmula humilitate se invicem superantes, facie sqallidi, pedibus nudi, pannosi, dimissi, pavidī, tremētes, exsangues, egentes, multos autem locupletantes, tamquam nihil habentes et omnia possidentes, sola paupertate locupletes.

o Paulcius Fulginas, aliis Paulus de Trincis seu Trinciis, auctor reformationis Seraphicæ, quæ vulgo de Observantia dicitur, obiit xvii Septembris 1390. Ejus res gestas descripsit Waddingus (12). A quibusdam inter Beatos Ordinis recensetur ; sed, ut notant nostri (13), hactenus cultum non habet, ut liquet ex Martyrologio Romano-Seraphico, edito anno 1847 typis Hanciquianis. Attamen Dorius, qui Trincianæ familiæ historiam denso satis volumine descripsit, Pauli imaginem exhibet, capite ad Beatorum morem irradiato, cum suscriptione : B. Paulus de Trincis Fulginat. (14).

p De conventu Bruliano scribit Waddingus (15), Joannem de Vallibus anno 1334 obtinuisse a ministro generali asperrimum locum de Pisquia sive Bruliano, ad collem Floridum et Serravallem, provinciæ S. Francisci, custodiæ Spoletanæ, inter Fulgineum et Camerinum, ubi cum fratribus sibi adhærentibus vixit in regulari observantia. Gonzaga e contrario foundationem Bruliani tribuit Nicolao de Trincis, ex fratre Pauli nepote (16), quum Waddingus docet conventum exstructum sumptibus piorum virorum prædicti oppidi, id est Bruliani (17).

q Albertum Sarthianensem, die xv Augusti 1450 defunctum (18), constanter tum in Opere tum in Indice Beatum appellat, ast ejus nomen Martyrologium Romano-Seraphicum omittit.

r Jam diximus supra, agendum esse de S. Jacobo de Marchia ad diem xxviii Novembris.

(1) De Origine Seraph. Relig. pag. 181. — (2) Rampoldi. Corograf. dell'Ital. v°. Anglona. — (3) Ibid. pag. 409. — (4) Ibid. pag. 231. — (5) Hermann. Capistr. triumph. pag. 407. — (6) Wadding. Ann. tom. XIV, pag. 46. — (7) Ibid. pag. 133. — (8) Ibid. pag. 213. — (9) Ibid. l. c. — (10) Ibid. pag. 214. — (11) Ann. Min. tom. IX, pag. 382. — (12) Ibid. tom. VIII,

pag. 9 et 174 ; tom. VIII, pag. 104, 109 et 210, tom. IX, pag. 90 et seqq. — (13) Act. SS. tom. IV Sept. pag. 464. — (14) Durante Dorio. Istoria della Famigl. Trinci. ad pag. 278. — (15) Act. SS. tom. VII, pag. 168. — (16) De Orig. Seraph. pag. 160. — (17) Ann. Min. tom. VII, pag. 174. — (18) Ibid. tom. XII, pag. 63.

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

s De exaggerato nonnumquam auditorum numero egimus Commentarii prævii num. 63 et seqq.

t Horum monumentorum nullum quidem habemus apographum : cæterum quæ aliunde habemus, quæque ipsius socii, testes oculati, retulerunt testimonia, abunde supplent, quæ ex documentis Vicentinis aut Veronensibus recenseri possent ad fidem ejus miraculis adstruendam.

CAPUT V.

De ejus pietatis et pacis studio; de magnitudine et potentia fidei.

Proximo con-
patiens,

Ardentissimam autem ejus charitatem, qua omnes complectebatur, sermo certe non explicat : perspecta enim est omnibus sui animi intima compassio, qua ad Christi pauperes ferebatur, quibus non solum ad relevandas eorum inopias, calamitates et pressuras, sed ad erigenda construendaque nova domicilia maximo adjumento et incitamento fuit. Nam in Aquilana urbe hospitale insigne et opulentissimum construi fecit. Hospitali autem sanctæ Mariæ *alla Scala*, quod Veronæ celebratissimum est *a*, uno consilio fœcundissimo, quod in suum favorem multis lucubrationibus edidit, duodecim millia ducatorum aureorum acquisivit *b*. Si præter justitiam pauperes et incarceratos male tractatos audivit, mox principibus et sæcularibus potestatibus, quibus ipse semper carissimus fuit, pro eorum liberatione libentissime supplicavit; si bona pauperum dirimi *c*, si viduas, si orphanos, si pupillos opprimi ad ejus aures perventum fuit, scutum justitiæ et innocentiae semper se opposuit et fecit.

in ejus utilita-
tem

48 Et in his religionis et pietatis operibus perquam sedulus et officiosus fuit non tantum erga gentes suæ patriæ, sed erga omnes miserabiles personas et ægros, maxime domesticos fidei. Nam et in Ungaria constitutus, et perambulans et evangelizans, inter vitæ suæ instituta, curam de infirmis (motus tenerrima compassione, et viscerosa pietate erga eos) specialem habuit. Et item hanc laudabilem consuetudinem habebat, ut singulis diebus, more boni et pii medici, bis in die, completis prius divinis officiis et celebrata Missa, post habitum ad populum per interpretem sermonem, postque completas horas canonicas, sextam videlicet et nonam, infirmos visitaret, non perfunctorie pertransiens, sed diu apud illos moram trahens; ac manus omnibus imponens, biretoque sancti Bernardini, quam penes se habebat *d*, eos contingens, deprecabatur Dominum supplex pro omnibus. Deinde cœnabat, et interea ad se accedentibus audientiam benignam præbebat, moxque, completis vesperis, ad ægrotos revertebatur, materna viscera gerens eis, operamque suam impendens et cum his usque ad noctem occupatus, dehinc, ut erat officiosus, ad alia officiosa se convertebat, et sic diem piis et sanctis exercitiis concludens quieti tantisper corpusculum suum dabat.

se totum ex-
pendebat;

49 O lucerna! lucerna, inquam, splendens

super candelabrum sanctum, cujus lumen super terminos terræ, quandoquidem ad Ungaros usque dilatatione pervenit. Quod enim lumen agit e natura sui, nempe quia habet communicabilitatem in sui diffusionem, semper enim generando se multiplicat, donec totum replet hemispherium, hoc egit jubar præfulgidum, vitæ cœlestis vir, opere diffundens lumen suum per dilatationem boni operis et pietatis. Tunc enim in genere moris unumquodque perfectum est, cum bonum cognoscitur, cognitum habetur, habitum dilatatur, et ad alios diffunditur. Sed de his satis : ut a diverticulo repetatur fabulatio sancta, redeamus, unde digressi sumus, et calamo metiamur reliqua ipsius pietatis ac sanctitatis opera. Quot gladio animadvertendos, et perpetuis vinculis affligendos iste liberavit? Quot hostes et sibi mutuo adversantes effecit amicos? Quot oppida, quotve urbes intestinis discordiis laborantes, ad pacis servanda perpetua fœdera reduxit? Quot intestina bella compressit? Invetrata odia extinxit, rixas fugavit, seditiones compescuit, pacis, amicitiae, concordiae et benevolentiae sanctum semen seminavit? Aquilanam namque urbem ab ira et furore Alphonsi Magni, regis Aragonum, qui, maximo exercitu conflato, ad illam delendam sese accinxerat, auctore divo Joanne meminimus; liberatam urbem Sulmontinam *e*, diuturnis intestinis discordiis agitatam, hujus Dei servi opera usque ad ejus dormitionem vidimus pacatam.

50 Ortonenses et Lancianenses populos, multis bellis, et injuriis lacessitos, hujus item studio et industria cognovimus ad pacis osculum ductos. In cujus sanctæ concordiae testimonium coeptus est locus apud Lancianum, quem Joannes sanctum Angelum de Pace voluit appellari. Quo tempore Ortonenses *f* miraculum non parvum videre meruerunt, quod subnectitur. Cum enim de componenda pace ageretur, et finem optatum quorundam impedimento adipisci Joannis labor nequiret, dum ante Ecclesiam sancti Thomæ evangelizaret, dixit omni adstanti populo: Canis est quidem, qui pacem quam vobis suademus, confici non permittit: hunc quidem canem omnes vestris oculis videbitis. Quibus verbis dictis, et niger canis affuit, qui per medium populi audientis verbum Dei currens, acclamantibus omnibus præ nimio stupore, Misericordia, Misericordia, ita statim evanuit, ut nec unde venisset, nec quo abiisset, quisquam scire potuerit.

51 Urbem insuper Reatinam *g*, post quadringentorum hominum necem, et multa commissa bella, hujus Domini famuli opera non ignoramus cum Cantalicio concordatam; utque hi populi memorabili lætati sunt miraculo brevissime enarremus. Dum enim pacis tractatus haberentur, quidam de Civitate Ducali *h* a quodum partiali capite crudelissime cæditur. Inflictum autem vulnus ita magnum erat, ut et cerebrum crinibus obvolutum, et scissa ossa cunctis aperte paterent. Cumque medicorum auxilia nulla suppeterent, et spes nulla de vita relinqueretur humana, vocatus est Joannes, pacis mediator, qui amaritudine totus confectus, ad ægrotum cum accessisset, crines primum a cerebro separat, manibusque propriis insanabile constringit vulnus,

A vulnus, deinde fusa oratione dicit vulnerato : « In Christi Jesu Nomine surge, et esto sanus. » Mirabile certe dictu, evasit sanus et incolumis, qui omnium judicio citissime moriturus credebatur; sicque consolidata sunt divisa fractaque ossa, atque caro bene sanata, ut solum vestigium remaneret cicatricis. Quo stupendo miraculo viso, adeo viscera omnium ad servandam pacem sunt commota, ut tranquilla quies et benevolentia sit postea multo tempore inter illos subsecuta. Tantam enim huic cœlesti viro contulit Deus gratiam uniendi placandique discordes, ut plus ipse simplici verbo effecerit, quam plerique resonantibus concionibus.

odiique priva-
ta restinxit:

52 Omitto reliqua, quæ magnum voluminis corpus facile non explicat, et ne longior nimis nostra evadat narratio, gratiæ hujusmodi sibi divinitus collatæ exemplum unum declaret magnitudinem. Tres fuere in Apuliæ partibus adolescentes, quorum unus undecimum, alter quintumdecimum, tertius vero decimum octavum attigerat annum: his igitur ludendi causa in campis convenientibus, locutus est * ad socios, « eligendus est unus nostrum, qui cæteris præsit, nunc ergo decernite, quem eligere debeatis. » Illis autem eum in dominum præficientibus dixit: « Ego quidem vestra sententia jam præesse debeo, vos autem mihi parere debetis; » et conversus ad juniorem, diabolico spiritu ductus, de sceleratissimo innominabili vitio eum requirebat. At ille tantum abhorrens facinus assentire nequaquam decrevit, sed cum crebris adulationibus suaderi flectique non posset, morte a sociis, omni bestia sævioribus, affectus est. Qui aperientes Martyris corpus (sic æquo jure dicere audeo) viscera primo extraxerunt, quibus in spinis glomeratis, hepar tollentes, coxerunt et cum domum rediissent, casu inciderunt in interfecti pueri patrem cui et dixerunt: « Est nobis bonum hepar coctum, vis nobiscum tabernam adire et illud jam comedemus? » Quo annuente, pergunt pariter omnes: ubi autem ad mensam perveniunt, inscius pater de hepate comedit filii: finita autem collatione dicunt ei: « Quod edisti, hepar scito tui fuisse nati; » Quibus dictis, celerimo cursu fugientes, statim abierunt. Pater autem, dictis non facile credens, percunctatus de valetudine filii, tandem mortuum et jugulatum fuisse ab illis comperit, ac ejus viscera inter spinas conglomerata. Hunc itaque Beatissimus Joannes cum illic evangelizaret, ita divino verbo ad pietatem et misericordiam flexit et induxit, ut tam gravi injuria, tamque irreparabili damno læsum cum suis hostibus (quod dictu mirabile est) reconciliarit et ad sanctum pacis osculum conduxerit.

fide nixus, mi-
racula patra-
vit

53 Fide autem plenus ita profecto fuit, ut vetustissimis illis beatissimis patribus illum comparare minime vereamur. Nam hic præter ea miracula, quæ incidenter superius enarravimus, in monte Tusculo puerum mortuum suscitavit. Cobellam, Celani comitissam, a physicis diffisam, a mortis faucibus eripuit. Civem quemdam Aquilanum, qui desperatus, de conventus Minorum fenestra altissima se præcipitaverat, confractum et fere mortuum liberavit. Puellam in Alemania quatruiduanam vitam restituit. Ut sileam multos cæcos, qui-

Octobris Tomus X.

bus visum tribuit, multos claudos, quibus gressum impetravit, multos surdos, quibus auditum præbuit, multos mutos quibus loquelam reddidit, afflictos plerosque, et variis ægritudinibus detentos, quibus bonam valetudinem contulit. Quæ quidem miracula ideo silentio hoc in loco prætereamus, tum quia Joannis detractores ea Sancto adscribant Bernardino, quandoquidem ad tactum suarum Reliquiarum multa, etsi non omnia, facta fuisse contendunt, tum quia, ne longiori oratione lectorem fastidiosum molestumque reddamus. Ad enarranda, quæ post ipsius dormitionem gesta sunt, jam festinamus, quibus sole clarius patere poterit, quam multum desipiunt, qui ita de divo Joanne sapiunt.

54 At ne mirabilem quatruiduanæ puellæ resurrectionem omnino prætereamus, quo pacto id gestum sit, brevissime demonstramus. Viennæ, quæ Provinciæ Austriæ suprema civitas est, quam majores nostri Flaviam dixerunt, clarissimo Christi præcone, Joanne, cum incredibili populorum frequentia evangelizante, puella trium annorum cum dimidio, nomine Catharina *i*, unica matris filia, in villa quadam, quæ ab oppido, quod dicunt Lach *k*, duobus milliaribus Alemanis distat, a sua genitrice, vocata Clara, Petri sartoris uxore, amittitur. Duobus autem diebus apud amicos et cognatos quæsita, nequaquam invenitur. Suffocata autem ab hauriente aquam avunculo de puteo extrahitur, atque afflictæ matri defuncta præsentatur. Quam ut primum vidit, dixit germano suo: Audi, frater, hisce diebus venisse Viennam quemdam sanctum virum Italicum per quem Omnipotens Deus multa operatur miracula, rogo te, ut hanc defunctam puellam illuc deferamus. Spero enim, quod ille eam nobis vivam restituet.

puellam mor-
tuam a triduo

i
k

55 Quo annuente, currum ascendentes, Viennam pariter pergunt, quartaque die a suffocatione, sancto viro post Missæ celebrationem in altaris scabello, stipatam in ecclesia Minorum multitudinem populi, evacuari expectanti, ut inde in campum, qui est ante templum, ad prædicandum exiret, puellam mortuam coopertam obtulerunt; quam cum tetigisset et benedixisset una cum cæteris infirmis, qui altari propinquare poterant, ad evangelizandum statim se contulit: nihil expectans seu expetens, si quid gratiæ et beneficii cuiquam ægrotantium Dominus elargitus fuisset. Nam mane infirmorum visitationi, nisi completa prædicatione, nequaquam vacabat; sed tantum ut devotioni eorum responderet, quos in via evitare non valebat, benedicendo simpliciter tangebatur. Mater autem secedens, ad quoddam altare sancti Bernardini, puellam, quam in ulnis tenebat, discooperuit, eamque vivam invenit; quod stupendissimum miraculum, ut factum vidit, clamare fortiter cœpit, sed non audita. Quippe cum multi populi vi pressuræ similiter clamarent, omnesque ad capienda loca properarent, ad propria læta nimis cum filio resuscitata et germano revertitur.

resuscitavit;

F

56 Nos vero Viennæ nihil de hoc mirabili signo facto scivimus, sed cum in provinciam Moraviæ proficisceremur, transeuntes per memoratum oppidum Lach, cum parum ibi-

Viennæ Au-
striæ multos

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

dem sisteremus, illud primum didicimus a primatibus illius oppidi, demum a genitrice suscitatae puellae, quae precibus sancti senioris, illuc cum filia ab illis oppidanis fuerat accersita: curiose namque a plerisque examinata semper idem asseruit, idemque per ordinem semper affirmavit. Erat quidem puella ipsa mirae pulchritudinis et gravitatis, ita ut non rustici, sed principis filia videretur; cujus venustatem singularem ego admiratus, interrogavi genitricem, si hujusmodi elegantiae per antea exstitisset; respondit nequaquam, sed eam pulchriorem, venustioreque post resurrectionem evasisse. Quantae itaque virtutis magnus iste Christi praeco extiterit, quantisque splenduerit testimoniis sanctitatis, etsi ex jam dictis satis demonstratum sit; unum tamen miraculum, multis miraculis cumulatam, quod nostris oculis vidimus adhuc adjiciemus, in inclyta civitate Viennensi a Dei famulo patratum, per id quidem tempus, quo dicta defuncta puella ad vitam rediit. Adveniente itaque festo Pentecostes cum maxima et prope incredibilis populorum frequentia ex circum adjacentibus regnis et provinciis advenisset ad audiendum Verbum Dei, supervenit etiam magna infirmorum copia, oratione viri Dei liberari sperantium; et cum hora vespertina more solito ab eo fuissent visitati, nemo illorum liberatus est. Quidam autem ex sociis videntes, tam celeberrimam diem sine signis et prodigiis defluxisse, nullumque aegrotantium sanatum abuisse, coeperunt murmurare: quibus Domini famulus dixit: « *O modicae fidei quare dubitastis* *! Crastina enim die videbitis gloriam Dei. » Postera vero die, peracta praedicatione, cum tetigisset nonnullos infirmos, sex illorum mirifice sanati ad propria rediere, ex quibus tres fuerant lumine privati, unus surdus, et alter membris destitutus; quorum miraculorum tantus rumor per civitatem insonuit, ut hora vespertina nullus locus in Minorum conventu reperiretur, qui male habitibus non repletus esset.

concurrente
magna multi-
tudine infir-
morum,

57 Liberatis itaque nonnullis ex multitudine, quae erat in coemiterio et in superiori et inferiori claustro, venit tandem ad ecclesiam; quam ut vidit infirmis plenam, non confidens praenimia multitudine singulos tactu solari, biretum habens in manibus Sancti Bernardini, coepit eos benedicere, ut vel sic in pace dimitterentur, et jam fessus ad cellam rediret. At illi contemplantes vultum ejus, sicut vultum Angeli, desiderantes tangi manibus sancti viri, altissimis vocibus veniam implorabant, plorabant quidem praenimia devotione omnes, et vir Deo plenus Joannes benedictionibus eos replebat. Factus est autem planctus adeo magnus in omni multitudine, ut Spiritus Sancti gratia omnes accensi viderentur, et cum infractis vocibus, magis atque magis cresceret planctus, lacrymis Dei servus nimis resolutus, vix domum rediit quasi semivivus. In ipsa quidem lacrymarum effusione, multi de suis infirmitatibus convalescerunt et ad propria laetissimi, Deum in famulo suo glorificantes redierunt.

sanavit;

58 Nocte autem sequenti, turba magna

populi in ecclesia excubuit in lacrymis, oratione et devotione exspectantes mane Dei famulum videre. Interrogatus quoque vir sanctus a sociis, quid faciendum, quia plena hominibus ecclesia nocte tota remansisset, responderebat illis: Ille consoletur, qui, ut venirent, invitavit et provocavit. Huic etiam miraculo simile vidimus in agro Brixienti, apud Pratum Albuinum l, ubi nostri degunt fratres. Ubi cum ultra viginti millia hominum nocte ex convicinis regionibus convenissent ad audiendum verbum Dei, tam excelsus clamor plorantis populi factus est, ut ad lacrymas Dei famulus vehementissime concitatus, coactus sit per magnum spatium praedicationem dimittere. Qua quidem completa, visitavit aegrotantes, quorum supra viginti, divina sibi assistente virtute, magnifice liberavit, et laetos ad propria dimisit. Ac ne putemus ea meritis Beati Bernardini tantum facta extitisse et non suis: similia ante dormitionem Bernardini per illum Dominum operatum fuisse, in plerisque Italiae partibus, non est qui inficiari possit. Nam hic, vivente adhuc in hoc saeculo Beato Bernardino, multa signa et prodigia fecit.

59 Inter quae illud numeratur mirabile nimis, quod post triennium ab ingressu religionis patravit. Semel enim cum amicus Altissimi per claustrum loci deambulet, obvium quemdam amentem habuit, cui intimis compatiens praecordiis, suum biretum dedit, atque ejus capiti suis manibus imposuit, quod ut ille accepit, mox divinam virtutem sentiens bonam, rectam et validam mentem adeptus est et sanitati restitutus. Alio quoque tempore in Apuliae partibus, dum quidam Aromatarius per multos annos tam gravi aegritudine afficeretur, qui nec per se moveri, nec in lecto potuisset volvi, delatus est ad ecclesiam, per quam Dei famulus erat transiturus; quem ut vidit homo divinus sic miserabiliter contractum, et viribus omnino destitutum, dixit ad eum: « Quid est hoc, paupercule? » Qui cum omnem languorem suum per ordinem explicasset, cum lacrymis se Christi famulo devotissime commendavit. Cui Joannes dixit: « Si voluntate divina decretum esset, ut semper ita infirmus permaneres ex animo assentires? » Ad quem ille: « Utique, Pater. » Tunc evangelicus praeco adjecit: « quam gratiam jam animus optat tuus? » Et ille: « Ut saltem ad ecclesiam, et ad apothecam pergere queam. » Ad quem Dei famulus: « Confide in Domino, quia et longe majorem gratiam consequeris. » Et apprehensa ejus dextera, statim erexit, sanavitque eum, qui continue suis pedibus libere incedens, sic incolumis evasit, ut diceret se etiam illa hora posse duo milliaria veloci cursu peragere.

ANNOTATA.

a Anno 1329 Martinus Scaliger, ut scribit Hieronymus Della Corte (1), Servis Mariae dedit locum ad construendum ecclesiam, quae S. Maria della Scala appellata fuit. Hanc donationem ad annum 1324 reponit Joan. Bapt. da Persico (2).

(1) Istor. di Verona. tom. II. pag. 13. — (2) Descriz. di Ve-

rona. tom. I. pag. 210.

Forsan,

quod quoque
in Italia praestitit.

F

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

A Forsan, ut habet Persico, Canis Grandis, Mastini patruus, locum primo dedit, quem dein suis ædificiis adornavit nepos. Cæterum eo sensu locus S. Mariæ della Scala dicendus est hospitale, quo hospitio excipit suos religiosos; nam nosocomium aut xenodochium aliquando fuisse, nuspiam reperi.

b Ista duodecim millia ducatorum aureorum in recentiori parte sæculi xv habent valorem hodiernum trigesies majorem, seu 360,000, id est circiter fr. 3,900,000 (1): etenim libræ 4,000 æquivalent hodiernis francis 120,000. Vehementer dubito, an Fr. Nicolaus de Fara deceptus non fuerit, aut ejus scripta male transsumpta: tantam pecuniæ vim uni loco obvenisse vix admitti potest.

c Hunc locum corruptum, censeo, et legendum æstimo: Si bona pauperum diripi.

d Birretum, apud Car. Du Cange Glossarium mediæ latinitatis h. v., interpretatur capitis tegmen ad capitis formam strictum: quo forsan S. Bernardinus ob senium et infirmitates utebatur, ne capitium regulare offenderet magis quam foveret. In Vita S. Bernardini, ab Amadeo de Venetia concinnata, leguntur, similia birreta servari in conventu S. Spiritus Regii Lepidi (in hodierno statu Mutinensi), et in conventu vicino lacui Perusino (2).

e Sulmona, cui unita est Ecclesia Valvensis, sedes est episcopalis, S. Sedi immediate subjecta, in Aprutio Ulteriori regni Neapolitani (3); jacet illa in diocesi oppidum Capistranum, natale Sancti nostri Joannis.

f Ortona ad mare Adriaticum, civitas episcopalis in Aprutio Citeriori regni Neapolitani, sub archiepiscopo Lancianensi, qui Ortonensis Ecclesiæ perpetuus est administrator. In ecclesia cathedrali asservatur corpus S. Thomæ Apostoli (4).

g Reate (italis Rieti) civitas episcopalis, S. Sedi immediate subjecta, in Umbria, in antiqua regione Sabinorum (5).

h Civitas Ducalis, in Aprutio Ulteriori ad Velinum fluvium sita, quatuor leucis Reate, cujus episcopo subdita erat, sita, proprium aliquando habuit episcopum, donec anno 1818 a Pio VII unita fuit Ecclesiæ Aquilane (6).

i Lach interpretor Laha, oppidum in finibus Austriæ versus Moraviam; quoniam infra num. 56 dicit biographus: quum Vienna in provinciam Moraviæ proficisceremur, transeuntes per memoratum oppidum Lach; etc. Nullum porro aliud oppidum hujus nominis, medium inter Viennam et Moraviam reperio. Laha autem cum littera h fortiter more germanico aspirata, Nicolao biographo, homini Italo facile Lach sonare potuit. Est quidem Lach, Laak, Bishofs-Laak, Locopolis, oppidum Illyriæ versus Carinthiam, quod olim ad episcopalem mensam Frisingensem pertinebat (7); sed quod in Moraviam abeuntibus occurrere non poterat.

k Perperam Waddingus dicit, puellam, e mortuis suscitatum, habuisse matrem Catharinam (8); quum noster biographus, testis oculatus, puellam Catharinam, matrem Claram vocet.

l Pratalbuinum oppidum, a Brixia, ait Gon-

zaga (9), xx et a Cremona xiv tantum milliariibus distat: Fratrum conventus ad Franciscanam provinciam Brixianensem pertinet, in quo aluntur abunde xxii fratres, quia, teste laudato scriptore, solum fertile omnino est, ejus inquilini Fratres ingenti amore prosequuntur.

CAPUT VI.

De studio orationis; de dono prophetiæ; de ratione gubernandi subditos.

Ad hæc autem et ad omnia ejus perficienda opera studium summum et singulare habuit orationis; qui sicut probatum habitum ad omnium virtutum cultum semper habuisse inventus est, ita continuæ orationis arma se induisse est compertus, in æternorum contemplatione cor suum semper præoccupatum tenens, et a sæculi hujus illecebris mundissimam pudicissimamque mentem sibi præservans. Qui etsi orationibus vocalibus conditionem suam semper efferre nequiret, divinis tamen meditationibus alere et saginare continuo studuit animum ejus, medullatum corporis et animæ sacrificium Deo suo offerens. Quo factum est, ut invictum spiritum ab oratione vocali vel mentali non relaxans, in tantam Dei sui notionem et contubernium, et amicitiam venerit, ut prophetiæ spiritum nactus, multa mirabilia abditapanderet, et futura multa prævidendo prædiceret. Hic est enim, qui circa initium conversionis suæ, sponsæ suæ, ingressum religionis suadens, de horribili Dei flagello, super eam venturo, comminatus est, nisi perpetuo voto virginitatem suam Domino suo consecraret, tantum immortalis copulanda sponso. Quæ sancti sponsi nequaquam exhortatione suasa, mortali tandem conjuncta sponso, horrendissima lepra percussa est. Hic est, qui Martini Papæ aulam exiens, fulgur de cælo cadens vidit, ubi legit « non videbit lucem surgentis auroræ » *: propter quod, ut presto * factum est, ipsum Romanum Pontificem moriturum liquido cognovit.

61 Hic est, cui oranti ante altare in loco nostro sancti Angeli in Aquiliæ a partibus, terra visa est erigi et cælum flecti. Hic est qui assumptionem Eugenii ad apostolatus celsitudinem pluribus mensibus ante præscivit, illique, adhuc episcopo Senensi b, prophetico ore intimavit. Nam semel dum eum visitasset, pro ea incredibili familiaritate, quam secum habebat, valedicens in longinquam regionem abiturus, in terram procidit, deosculatusque est pedes ejus. Quamobrem admiratus episcopus valde, interrogavit Domini famulum, quare sic fecisset, respondit: Non credo amplius te videre, nisi Romanum Pontificem. Hic est insuper, qui missus ab Eugenio Papa ad Alphonsum, Aragonum regem, navale bellum cum Januensibus apud urbem Caietanam ha-

Oratione illustratus, multa prædicit; sponsa,

E

* Job. iii, 9.

* brevi post

Martino V,

a

b

(1) Mem. de l'Acad. des Inscript. et Belles Lettres, tom. I, savants étrang. Leber. Appréciation de la fortune privée au moyen-âge, pag. 273. — (2) Vita di S. Bernardino da Sienna, pag. 278. — (3) Moroni. Dizionar. di Erudiz. eccles. v°. Sul-

mona. — (4) Ibid. v°. Ortona. — (5) Ibid. v°. Rieti. — (6) Ibid. v°. Civita Ducale. — (7) Marianus. Austria sacra. Part. III, vol. V, pag. 181. — (8) Ann. Min. tom. XII, pag. 82. — (9) De Orig. Scrapt. Relig. pag. 493.

biturum.

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

biturum, dissuadens, captivitatem suam ac omnis suæ militiæ vaticinio prædixit. « Ne, inquit, precor, domine rex, bellum capias, capieris nempe tu cum omnibus principibus tuis, ni meis acquiescas consiliis. » Quæ rex ipse non sequens, ad bellum properans, statim succubuit, Januensiumque præda factus est. Et sic homo Dei prædixerat de Aragonensi classe : Januensium enim minor virtus felicissimam victoriam reportavit *c*.

c
Eugenio IV,

d

e

B

f

g

Nicolaus V,

C

h

*pericula reip.
christianæ,*

i

k

62 Hic enim est, qui dormitionem Eugenii uno anno antequam obiret, præscivit, eamque hoc ordine ipsi Romano Pontifici indicavit. Cum enim pro canonizatione sancti Bernardini supplicasset, respondissetque summus Pontifex, se illo anno Nicolaum de Tolentino *d*, altero vero Bernardinum canonizaturum his verbis apostolicum pastorem affatus est : « Alius enim veniet post te, beatissime Pater, qui beatum Bernardinum canonizabit, » sicuti factum est. Successor namque suus, Nicolaus, sequenti anno creatus, anno Jubilei, die celeberrima Pentecostes *e*, Romæ in ecclesia beati Petri, maxima ac incredibili honorificentia et frequentia prælatorum, ac omnis nationis, quæ sub cælo est, sanctum Bernardinum colendum, venerandumque cunctis Ecclesiis denunciavit atque mandavit. Hic est, qui in loco nostro apud Burgum Sancti Sepulchri *f*, expleta prædicatione in laudem et gloriam beatissimæ Virginis Dei Genitricis Mariæ, in die Assumptionis ejus, in mensa sedens, cœlestis illius tubæ fratris Alberti Sarthianensis *g* beatam animam ad cœlos recto tramite migrare vidit. Ita namque lætissima angelica facie quadam, me et compluribus fratribus præsentibus, in cœlum suspiciens affatus est : « Video, inquit, animam unius fratris nostri ad cœlum evolare, en vadit, en properat, sæpe replicans. » Cumque statim in Romandiolam proficisceremur, certiores facti sumus, eloquentissimum et clarissimum illum virum Sarthianensem, qui et multis miraculis clauit, Mediolani ipsa die Assumptionis animam cœlo reddidisse.

63 Hic est insuper, qui, defuncto Eugenio Papa, Aquilanis evangelizans, assumptionem Nicolai ad summum apostolatus apicem duobus modis vaticinatus est *h*. Nam et populo prædicans, sæpenumero inter disserendum Nicolaum universalis Ecclesiæ Pastorem designatum esse denunciavit : et sociis, quandoquidem secum divinum officium persolventibus, post Salve Regina, orationem illam : « Deus omnium fidelium Pastor et Rector famulum tuum Nicolaum, quem Pastorem Ecclesiæ tuæ præesse voluisti » etc. palam prænuntiavit.

64 Neque tacebimus mirabilem visionem, quam Ungaris evangelizans vidit, quamque D. Dominico de Capranica *i*, dignissimo Cardinali Firmano, Religionis protectori, manu propria significavit : cujus veritas, ut magis elucescat, ipsius Joannis verba per ordinem sunt ponenda ; « deterrebat me, inquit, aliquantulum mens ambigua, si describerem, an silerem : vicit tandem zelus antiquæ confidentiæ *k*, quam secure gessi in R. V. D. potius exprimere quam suppressere, quod vidissem, in festo sancti Bartholomæi, anno præsentis ; in Alba regali prædicans multis militibus chisticolis, interprete, quod edixe-

ram, declarante, de propinquis periculis fidei christianæ. Vidi quatuor flumina invicem decertantia, quorum primum ab oriente, secundum ab occidente, tertium a meridie, quartum vero a septentrione, et quodlibet nitebatur in mari magno cum impetu fluere et refluere. In refluxu vero quodlibet violenter agebat, ut aquam totius pelagi secum traheret : vicit postremo flumen occiduus. Quid hæc velint, attendite ; quid spiritus indicet, propulsate. Hac die, in festo sacrorum Stigmatum seraphici sancti Francisci, nostri inclyti Patriarchæ, dum interpretes exponeret, quod a me prius audierat de impressione signaculorum Christi Jesu, vidit servulus tuus in cœlo prælium magnum inter solem et lunam, et stellas ; luna et stellæ, contra solem irruentes, victoriam referebant. Stupefactus et admiratus, quid hæc vellent, ignorans, audivi, sol a luna superatus est, *judicia Dei abyssus multa !* * tamquam attonitus deplorabam, quod non esset astrologus hoc decernens. Iterum vox intonuit spiritualis : *Incomprohensibilia sunt judicia Dei : * abyssus abyssum invocat.* * Iterum explorabam et conclusionem hanc percepi. Major serviet minori, et finis properat : nec amplius quicquam. » Hæc ille, cujus est condere et enodare.

65 Præter hæc, et aliud adjicimus, quod multi ex fratribus ex ejus ore audierunt, mortalibus nullo modo silendum. Cum Dei servus Joannes in Oppido Temesvar *l*, quod in Ungariæ plaga situm est, triduo gradum sisteret, semelque cubaret, solo fratre Hieronymo Utinensi ejus scriba comite *m*, singultibus non parvis dormientem Hieronymum excitat, quem bonus socius suspirantem ab imo pectore sentiens, curiosus observat ; ingeminat planctum senior sanctus, et crescente cordis mœrore, crescit raucus quidam in gutture murmur amarior *n*. Riget Hieronymus conjectans quidnam adversi contigerit : in vocem prorumpit fletus. Requiritur a comite quænam mœstitia premat ; plangebatur Dei famulus ; cui Hieronymus : Quid incommodi accidit, Pater ? Quo nihil respondente, sed tantum singultus, lacrymas et amarissimum planctum augmentante, accersiuntur fratres, qui intuentes eum, lacrymarum rivulis undique perfusum, quæritant, admirantur, consolantur. At Dei famulus, miserabilem prosequens luctum, acuta voce clamat, « Miserere, miserere, Domine Deus clemens, miserere populo redempto pretiosissimo sanguine tuo. Miserere per vulnera tua, miserere per Crucem tuam ; » et singula novissimæ passionis mysteria recensens diu « miserere » clamare non cessavit, respirantem demum præstolantur importuni, quænam molestiæ tristitiæque ratio, quibus compulsus, ait : « Etsi senex et decrepitis septuaginta unius annorum videtur * forte delirare, hæc tamen sub oculis Divinæ Majestatis vera sunt. Tot enim adversa, tot infortunia, tot et tantas calamitates et angustias mundum quassaturas in uno brevi momento contemplabar, quot et quanta ab initio non fuere, et omnibus his indicio eventus erit, sed minime, inquit, vobis excidant verba mea. » Quæ quidem prophetica vox, quam clare, quamque aperte maxima ex parte fuerit expleta, et quotidie adimpleatur, ex his, quæ post dormitionem Joannis

* Psal. xxxv, 6

* Rom. xi, 33

* Psal. xli, 8.

summasque
calamitates,

l

m

n

F

* videor?

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

A Joannis gesta sunt, quæque geruntur, constat. Quæ an ridicula et pro deliramentis sint habenda, edixerunt experti. Dicant qui sentiunt, dicant Ungari, dicant Anglici, dicant Itali, dicant et Germani.

necem comitis
Celiæ,

n

o

p

q

r

s

t

pestem in A-
prutio,

v

C

propriam
mortem in
Hungaria:

w

66 Nam post Domini famuli gloriosum obitum, qui eodem anno subsecutus est, magnus ille comes Celiæ a Ladislao, filio Joannis Huniadi, ad Belgradum, volens occidere, occiditur *n*. Pro cujus ultione Ladislaus ipse, a Ladislao, Ungarorum et Bohemorum rege, Budæ capite truncatur; septuaginta millium Cruciatorum exercitus, in Turcos coadunatus et collectus, ad propria cum omnium ingenti dolore licentiatur. Ladislaus mortem timens, ab Ungaris fugit; a Bohemis honorifice excipitur. In Urbe sua Pragensi a quibusdam baronibus miserabiliter interimitur *o*. Post quadraginta dies a famuli domini dormitione, in festo Sanctæ Barbaræ *p*, undecima noctis hora, in toto Siciliæ regno fundamenta terræ contremuerunt. Civitates multæ, oppida, castella et arces corruerunt et dissipatæ sunt, ac super sexaginta millia hominum uno fere momento mortui sunt *q*. Sequenti anno peste crudelissima Italus et Alamanus populus percutitur *r*. Postea Calixtus Papa Alphonsusque, potentissimus Aragonum Rex, moritur *s*. Rex Francorum et Anglorum mundo eripitur *t*. Incendium maximum bellorum in Italia, Almania, Ungaria, Anglia, Hispania, et Aragonia conflatur. Multi principes, multique magnates e vita discedunt, mutantur dominia, crescit livor, regnandique libido; filius in patrem, pater in filium, germanus in germanum arma sumunt: premit valida fames Siciliæ regnum, dantur quæque pretiosa pro cibo ad refocillandam animam.

67 Post quinquennium a dormitione Beati Joannis, fiunt iterum magni terræmotus in Aprutina provincia: nulla tamen crudelius creditur quam Aquilana plaga *v*. Regnum tamen totum bellorum impetu ita miserabiliter premitur et conteritur, ut non possint de eo, nisi luctus carmina decantari. Nam intus pavor, gladius foris, pestis et fames intrinsecus. Quis enim explicet quot et quantos consumpsit fames, devoravit gladius, pestisque deglutivit, et nunc, dum hæc scribuntur, deglutit? Perit jam certe hoc anno et in hac Aprutina provincia medietas populi in his præsertim locis, ubi corruptus aer vigit, sicque plenos manipulos mors repentina et furibunda continuo metit justorum et impiorum, ut et nullum hominum genus impune evadat: et cum hæc et complura alia mala gesta sunt, quæ calamus non facile explicat, nondum tamen finis advenit, sed quotidie novæ clades, novæque strages et ruinæ christianorum nuntiantur, ut sic propheticus beatissimi Joannis Capistranensis sermo adimpleatur, qui (ut superius meminimus) ideo hos miserrimos eventus vehementer defleverat, quia, Christo revelante, prænoverat, illos omnino in christianam plebem futuros.

68 Neque eum latuit sui corporis domicilium, quod antequam Italia egrederetur, regnum Ungariæ prædixit esse futurum. Neque ignoravit uberrimos fructus, quos sua prædicatio in Germania erat paritura; sed illos Venetis evangelizans cum in loco Artiniæ *w*, confratres et filios suos exhortaretur ad bene beateque vivendum, lacrymis præ nimio spirituali gaudio perfusus, declaravit: « Majora, inquit, operabitur adhuc Dominus per unum membrum istius Religionis, quam a tempore Beatissimi parentis nostri Francisci fecerit, usque in hodiernum diem. » Et prævidens ingentem illam persecutionem, quam quidam, qui exierunt a nobis, sed non fuerunt de nostris, in creditas sibi oves excitaturi erant, lacrymosis oculis adjecit: « Væ homini illi, qui Dei familiam fuerit persecutus. » Neque enim nescivit Venetorum extinctam devotionem, quam vaticinatus est omnino post medium quadragesimæ reviviscendam, aquæ, inquit, multæ non potuerunt extinguere charitatem, et dolentibus sociis, illum dimisisse devotissimos Liguriæ populos, ad indevotamque gentem Venetorum venisse, quæ de audiendo verbum Dei parum curare videbatur, dixit: « Inducias fecit nobiscum Dominus usque ad medium quadragesimæ; frangentur postea, treguæ *x*. » Sic factum est.

69 Nam loquente uno puero muto per tactum manus ejus, ea præcise die Jovis, quæ quadragesimam mediat, et liberato in conspectu populi, sequenti secunda feria, quodam manibus et pedibus contracto, qui de merceria *y* in sede delatus fuerat, cui neque gradiendi neque manus aperiendi vel movendi facultas ulla erat, lacrymantibus præ summa devotione adstantibus cunctis populis, tantus ad suas prædicationes Venetorum plebis concursus factus est, ut ad prædicandum in amplissimum campum Sancti Pauli egredi sibi necesse fuerit, et sic aquæ multæ Venetorum, uti prædixerat, non potuerunt extinguere ardentissimam charitatem ejus; quæ tam magnam devotionis flammam enixa est, ut nec ubi servari posset illæsus a pressura irruentium populorum, volentium eum tangere, vel osculari, nisi manu forti et accuratissima opera quorundam officialium, quos ad custodiam ejus personæ statuerat illustrissimum dominium Venetum. Quid multa? Tanta enim fuit in hoc clarissimo viro bonitas et innocentia, tanta mentis sinceritas et puritas, tanta animi mansuetudo et perfectio, orationisque vis tanta, et quoties se ipsum ad devotionem excitasset, statim lacrymarum effunderet imbres; et eorum, quæ vel facturus esset vel scire percuperet, aut per revelationem, aut per aliquam apparitionem, aut per Spiritus Sancti infusionem intelligeret Dei voluntatem.

70 Semel quidem dum Romæ prædicaret, audiens vocem exclamantis devotissimæ fœminæ, quæ nimio divini amoris ardore succensa, se ipsam continere non poterat, intelligensque cordis secreta, et quid in brevi de ea facturus esset Dominus, coram omni multitudine dixit ad eam. « O mulier præsto te præpara domum redituram, quia omnino morieris. » Quæ cum viri Dei jussa complevisset, læta nimis mox migravit ad Dominum. Dormitionem etiam Nicclai Papæ, dum apud cæsaream moraretur majestatem, in Nova Civitate, episcopo Papiensi, apostolico in Germania legato, prædixit *z*. De qua cum legatus ipse per tabellarios certior factus esset, dixit: « Nunc vere scio, fratrem Joannem spiritum habere

x
Venetiis signa
facit,*y**z* ut?et obitum Ni-
colai Papæ
prænoſcit:*z*

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

* sit ?

gubernaculis
Ordinis ad-
motus,

B

* Ps. LXIII, 8

omnibus carus
est,

C

aa

habere prophetiæ. » Longum esset singula ab eo præstita enarrare, et arduum nimis singulas revelationes depromere, quandoquidem nemo scit*, qui ejus familiaritate vel parum usus fuerit, qui vel in se, vel in alio non dedicerit, experientia magistra, Dei servum Joannem propheticum possedisse spiritum, et singularem vaticinandi gratiam habuisse.

71 Gubernacula Religionis regenda Dei famulo sæpe commissæ, ita sapienter, ita prudenter gessit, ut nemo melius, nemo utilius Francisci novam prolem eo rexit, conservaverit, fovitque. Maximis enim Dei nostri muneribus instructus atque præditus, ecclesiasticis prælatis adeo gratus acceptusque fuit, ut ad propellendam vel vulpinam calliditatem vel diabolicam astutiam quorundam, verum Religionis propositum et institutum supplantare, evertere et abolere summo studio quærentium, summa semper præsidia et adjumenta postulata invenerit. Illo namque super gregem suum vigilante, nulla luporum rabies, insidiantium calumnia, nullave excogitata improborum hominum malitia aliquando nocere potuit. Quin imo sagittæ eorum factæ sunt plagæ eorum, * et vexatio incrementum semper attulit Religioni. Columbina profecto simplicitate sic vir iste sanctus in omni vitæ ratione vestitus fuit, ut in gerendis gubernaculis Religionis nulla serpentina sapientia careret, idem ubique apparens, severum et rigidum vivendi genus, quod ab initio suæ conversionis sibi delegerat, numquam solvens, studensque plus amari a subjectis quam timeri, et re magis quam verbis, illorum mentes ad vitæ perfectionem instruere. Qui sane nullam in consiliis imprudentiam, nullam in cogitatu stultitiam, in verbo inconstantiam, in re gerenda ignaviam, in moribus corruptionem, in potestate elationem, in adversitate dejectionem, in felicitate honoris vel vanæ laudis ostentationem visus est exhibuisse.

72 Cujus eximiæ virtutis et sanctimonix vitæ tam præclaram tamque insignem imaginem confratres sui attendentes, si fieri potuisset, semper generalem pastorem Religioni præfecissent. Quippe cum in tuendo ampliandoque illam, nullum aptiorem, nullumque potentiorum eo aliquando invenerint, cui adessent omnia affluenter, quæ ad verum, dignumque pastorem pertinere viderentur. Illo enim præsidente, omnes summa pace, summaque quiete potiebantur; illo loquente, omnes suæ Religioni adversantes mutescebant. Illo denique pugnante consilio et sapientia, prudentia, auctoritate et bonitate, præcipui Religionis, justitiæ et veritatis hostes semper victi fuere. Vivens autem sanctus Bernardinus in hac mortali carne, etsi innocens et sine macula, calumniatus et accusatus sæpe, tamen divi Joannis lingua, summo cum honore, fuit ab omni sorde falsæ criminationis liberatus et purgatus. Notatus quidem et accusatus de hæresi pro his maxime prædicationibus, quas de excellentia, et potentia Nominis Jesu, ejusque sculptura ad christianos populos habuerat, a nullo fortius adjutus et defensatus, quam a Joanne, fuit: sæpe enim pro Bernardini tutela disputavit, sæpe pro eo ad ignem se obligavit, sæpeque maximis periculis pro illo se objectavit aa.

73 Hi quidem fuerunt duæ florentissimæ et mire Ordinem propagat;

olivæ, et duo luminaria magna lucentia ante Dominum, qui maxima morum et doctrinæ documenta ubique diffundentes, orbem terrarum illuminaverunt, qui perfectionis viam, jam oblitteratam, renovaverunt, qui Francisci eversam fere domum erexerunt, qui tandem lucis exempla omnibus exhibentes, innumerales perituras animas ad cælorum felicia regna provexerunt. Hi profecto inclityi exstiterunt principes et duces Francisci novelli exercitus, quorum *sonus in omnem terram exivit, et in fines orbis terræ verba eorum* * egressa sunt. Bernardinus autem, aliquando Joannis prælatus, Joannes Bernardini discipulus et comes. Nam ut prædicandi modum disceret Joannes, Bernardinum uno anno secutus est. Ille pacem prædicabat, iste pacem inter discordes conficiebat. Amabant enim mutuo se vehementer nimis, et revoluta triennio, ut plurimum, alter alteri imperabat. Ubi autem Joannes intellexerit, beatum Bernardinum, sibi subjectum, obiisse corruscareque miraculis, mox Aquilam profectus est, et sacrum pignus honorifice collocari fecit, in capsaque ferrea, ferreis catenis munita, recludi atque miracula diligentissima examinatione conscribi; quorum magnitudinem, ut vidit et efficaciam, canonizationem ejus apud Eugenium, Romanum Pontificem, primum promovit, et ut alii principes, et populi eam promoverent, grandi solertique studio incitavit. Verum ne in vacuum laboraret, cum per confratrum suorum orationes Domini beneplacitum expostulasset, ipseque vehementissime omnipotentem Deum obsecrasset, apparuit ei Senis in quadam cella oranti Bernardinus sanctus, et adprosequendum sanctum inchoatum opus multum animavit, replens eum incredibili consolatione. Eo quidem tempore, quo hæc agebantur, ingressus est quidam ex sociis cellam viri Dei, cui et dixit: « Dominus tibi parcat, frater, nunc ego cum Sancto Bernardino sermonem habebam. »

74 Quamobrem excessiva quadam in eum devotione accensus, ita postea sollicite, ita ferventer, ita demum instanter et Eugenium et Nicolaum Papam propulsavit, ut designari quosdam episcopos fecerit ad examinandum miracula, quæ multis in locis de Sancto Bernardino referebantur. Qui quidem episcopi circumeuntes una cum viro Dei multas civitates, oppida et castella, duos processus solemnes primo confecerunt. Postremo D. Angelus de Capranica tunc episcopus Estulanus bb*, nunc autem tituli Sanctæ Crucis in Hierusalem dignissimus Cardinalis, virtute insignis, fama celebris, sanctitateque præcipuus, peracto tertio processu, cum varia loca, comite viro Dei, perlustrasset, singularemque de Bernardini examinatis jam miraculis relationem Pontifici Nicolao fecisset, tandem post indicibiles Joannis labores, sexto anno ab ejus sancta dormitione, viri Dei opera, Sanctus Bernardinus Beatorum Catalogo conscriptus est Romæ anno Jubilei, celebrantibus fratribus generale capitulum totius Ordinis, utriusque familiæ in sacro conventu Aræ-Cœli cc.

75 In ipsa autem miraculorum examinatione, visis quibusdam miraculis manu Joannis patratis, quæ vir Dei Sancto ascribebat Bernardino,

cc
summa indu-
stria procu-
rat.

canonizatio-
nem S. Ber-
nardini

F

bb
* Asculanus

E

* Ps. XVIII, 4.

A Bernardino, ea memoratus D. Cardinalis, nequaquam Beati Bernardini miraculis annumerari permisit; sed cum Bernardinum maximo Pontifici canonizatione dignissimum asseruisset, et Domini famulum Capistranensem Joannem, adhuc in terris conversantem, hujusmodi singulari præstantique titulo benemeritum constantissime professus est. Per hos quidem annos, quibus pro obtinenda Bernardini canonizatione tantopere laborabat, contigit, ut frater Thomas de Florentia, vir quidem maximæ virtutis et sanctitatis, in urbe Reatina moreretur *dd*; per cujus merita, et invocationem cum multa signa, et prodigia fierent, timens, ne Beati Bernardini canonizatio vel impediretur, vel nimis retardaretur, præcepit illi in virtute sanctæ obedientiæ, eo quod vicariatus generalis officio fungeretur, ut nulla amplius miracula faceret, qui sicut promptissimam obedientiam in hac vita sibi exhibuerat, ita in cœlestibus regnans, mox sibi viro Dei Joanne mandante (quod dictu mirabile est) a perpetrations destitit miraculorum, qui, ut meminimus, multis antea signis et prodigiis coruscaverat.

B
Sancti verbis
refragantes

76 Quantæ autem virtutis hujus viri Dei verba extiterint, quantamque ultionem exercuerit Dominus in eos, qui de servi sui integritate maligne locuti sunt, ex his advertere possumus ultionibus, quas nonnulli (ut indubitatissimum est) experti sunt. Vir quidam fuit, quem magna dignitas decoravit, cui non credenti miracula Sancti Bernardini, et a viro Dei, illa suadente, petenti, mortuum septuaginta horas, sibi probari debere, aliter nullo pacto fidem dictis adhibitu, talia Joannes respondit: « Resurrectio Christi per quadraginta horas probatur vera; si alicujus mortui vera resurrectio dici non potest, quia post septuaginta horas non probatur facta, constat, Christi resurrectionem veram non fuisse, quod impium esse asserere, nemo est qui incitiatur fidelium. » Et in spiritus fervore adjecit, ter illi dicens, « Cave a judicio Dei. » At incredulus ille minantis vocem non formidans, non post multos dies, equo cadente, oppressus, suum diem clausit extremum *ee*.

ee

C Alio quoque tempore murmurantibus de illo, cuidam petulanti sacerdoti et cuidam lascivæ mulieri, in ampla urbe Germaniæ, quam vocant Ratisbonam, contigit, ut cum alter ab execranda ludi cupiditate didicisset præcipue scelera quædam oriri solere, moleste ægreque acerbum sermonem ferens, quandoquidem in ludis totus mersus erat; negat prorsus tot capitalia ludo posse oriri peccata, neque ab hoc animi sui libidinem velle minuere, cum sit ludere vitæ solatium et ingenii acumen. Altera vero dum vanitates mulierum et adulterinos intelligeret capillos damnari, insana mente gravius veritati officiosa detrahit; ecce duo, veritatem mutuo pessumdantes, sequenti nocte eodem momento subitanea morte corruerunt. Reliqui autem timore correcti, quæque ludicra suppellectilia, procacesque muliebres illecebras obsignarunt, omniaque igni publice concremata sunt.

Deo puniuntur.

77 Alio etiam tempore, quo servus Dei in Urbe Cracoviensi evangelizabat, quæ in Polo-

niæ regno sita est, cum ludi multa instrumenta ad virum sanctum portarentur comburenda, contigit, ut camini fuligo copiosa, igne accensa, magnam ignis flammam in domicilio, quo Joannes collocatus fuerat, emitteret. Quod ut vidit quidam æmulus, detestari cœpit populum credentem, ludum tam magnum esse peccatum; et existimans, domum illam omnino comburendam, pro eo quia tabularia ibidem servabantur, igni annihilanda, et populus dictis sancti senioris nimis esse pronum ad credendum, eodem die domum propriam combustam fere totam vidit, domicilio famuli Domini illæso prorsus et intacto remanente. Quamobrem desinendum est omnino obtrectatoribus hunc sanctum virum maledicere, vel carpere, quem Christus benedixit, et tanta gratiarum ubertate explevit. Quin imo admonendi sunt et invitandi, ut laudent et benedicant, ne sicut vestimentum, ita per tempus ipsi deficiant, et, ut lanam, comedat eos tineæ. Ille namque divinas virtutes annuntiabit hominibus, qui magnifice Dominum in servis suis voluerit laudari, colique. Laudemus et nos famulum Domini, humilem, pium, et sanctum, quem sæpenumero vidimus honores fugientem, et in faciem laudatum nonnumquam lacrymantem; laudemus, inquam, virum omni virtute præstantem, affectus suos bene regentem, et animo suo peroptime et rectissime imperantem. Narrabo ego omnibus, Deum colentibus, quanta in Germania per servum suum Joannem ostensa sunt diebus vitæ meæ. Præbete itaque, obsecro, adhuc piæ aures, qui hæc lecturi estis, et intelligite, quantum magnus et excelsus Deus noster in fidelissimo servo suo Joanne magnificandus, laudandusque sit.

E

ANNOTATA.*

a *Quamvis multi sint hujus nominis conventus, existimo agi de conventu S. Angeli Lanciani seu Ansani, qua in civitate S. Capistranus, conciliata pace inter Ortonenses et Lancianenses, Ansanensi senatu petente, conventum fundavit sub titulo S. Angeli de Pace (1).*

b *Memoria labitur hic Nicolaus biographus: F nam Gabriel Condolmerius, postmodum Papa Eugenius IV, vix anno integro sedem Senensem, ab anno 1407 ad 1408 episcopus tenuit (2): isto vero tempore S. Capistranus, sæculo adhucdum deditus, spiritum propheticum non habuit, seraphicam Religionem anno 1416 primum secutus. Cfr Commentarii prævii numm. 44 et 98.*

c *Eugenius IV, devoluto per obitum Joannæ reginæ ad Ecclesiam Romanam regno Neapolitano, bulla, data iv idus Junii 1435, cavit, ne quispiam principum dictum regnum sibi arrogaret, sed arbitrium Sedis Apostolicæ expectaret. Sed, inquit Raynaldus ad hunc annum § xiv, sprexit Alfonsus Eugenii imperia; nam, Capua suorum sectatorum insidiis jam intercepta, ursit Cajetæ obsidionem; sed repente ipsius res ex summo prosperitatis culmine præcipites lapsæ sunt: submitit enim Cajetanis Philippus Maria, Mediolanensis dux, subsidiariam Genuensium classem, quæ navali prælio Aragonium fudit tanta felicitate, ut Alphonsus*

(1) Gonzag. De Orig. Seraph. Rel. pag. 412. — (2) Ughelli.

Ital. sacr. tom. III, col. 370.

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

ipse una cum rege Navarrae et Henrico principe plurimisque proceribus captus sit. Victoriae suae Philippus Maria certiores facit Patres Basileenses, per litteras, datas xx Augusti 1435 (1).

d S. Nicolaus Tolentinus canonizatus fuit ab Eugenio IV feria II Pentecostes, nonis Junii 1446 : ejus Acta dederunt nostri ad diem, quo colitur, x Septembris (2).

e S. Bernardino Senensi solemnes Sanctorum honores detulit Nicolaus V anno 1450 die xxiv Maji, quae erat dominica Pentecostes. Ejus Acta ediderunt nostri sub die, quo ejus festum celebratur, xx Maji (3) : bulla canonizationis reperitur apud Justum Fontaninum (4).

f Burgum Sancti Sepulcri, civitas Etruriae haud procul Aretio, quam sede episcopali ornavit Leo X anno 1515 : quibusdam est antiqua Biturgia Etrusca (5).

g De Alberto Sarthianensi diximus supra in Annotatis ad caput iv, littera p.

h Nicolaus V electus fuit die vi Martii 1447 : de ejus electione egimus Commentarii praevis num. 113.

B i De Cardinali Dominico Capranica agunt Ciacconi (6) et Moroni (7) : natus anno 1400 obiit anno 1458; dicebatur Cardinalis Firmanus, quia Firmanae ecclesiae administrationem habebat.

k Waddingus (8), citans epistolam S. Capistrani, ad Cardinalem Capranica die xviii Septembris 1455 datam, paulo aliter quaedam profert, videlicet : Deterrebat me quantulum mens ambigua, si describerem an silerem; vicit tandem zelus atque confidentia, quam secure diu gessi in V. R. D. potius exprimere quam suppressere, quod vidissem in festo S. Bartholomaei (xxiv Augusti) anno praesenti in Alba Regali praedicans multis millibus Christocolis, interprete, quod edixeram, declarante, de proximis periculis fidei christianae etc. Biographus legit militibus christicolis : alterutrum, ut lubet, admitti potest : etenim si multis millibus praedicavit Sanctus, certe milites passim erant ejus auditores, ad bellum sacrum conscripti : si milites legamus, ii numerosi jam aliquot millia complectebantur.

C l Temeswar, caput provinciae Hungariae, quae a Temesio flumine nomen sortitur suum, civitas episcopalis sub Colozcensi metropoli, ad fluvium Bega sita.

m De Hieronymo Utinensi, Sancti socio, egimus Commentarii praevis num. 7.

n Scilicet inter Joannem Huniadem, comitem Bistricensem, et Ulricum, comitem Ciliae, graves diuturnaeque exarserant inimicitiae. Ladislaus, Huniadis filius, patrem vindicaturus, Ulricum occidit, in festo S. Martini, die xi Novembris anni 1456 : ipse vero Ladislaus, jussu regis, capite truncatur (9).

o Ladislaus rex, inquit Timon (10), delictum humani generis appellatus, florentissimo aëvo (annos scilicet xvii natus) xxiii Novembris 1457 exstinguitur; dum Austriaci, Bohemi et Ungari, albis equis insidentes, sponsam illi quaererent in Gallia.

D p Festum S. Barbarae in diem iv Decembris occurrit; adeoque a xxiii Octobris ad iv Decembris sunt dies quadraginta tres; quod si demas utrumque diem extremum, quatenus dimidiatos, sunt tamendies quadraginta unus: igitur minus accurate computum suum instituit biographus.

q De hoc terrae motu, quem in diem quintum Decembris 1456 reponit, agit Muratori in Annalibus Italiae (11), dicitque, Brundisium, Beneventum, Asculum, Avellinum, multasque alias civitates, oppida, castella, ecclesias fuisse eversas, in sola civitate Neapolitana hominum viginti millia periisse, majorem calamitatem numquam istud regnum subisse (12).

r Pestem anno 1457 continuasse scribit Muratorius (13), magnamque hominum multitudinem rapuisse: unde factum est, ut quidam Joannes Baptista Ordinis Praedicatorum, barbatus et nudipes, Placentiae publice praedixerit, finem mundi instare certissime, anno 1460 consummandum.

s Rex Alphonsus xxviii Junii, Calixtus Papa III vi Augusti 1458 obiit.

E t Carolus VII, Francorum rex xxii Julii 1461 obiit: ast Henricus VI, qui Anglis imperabat, multo serius, id est anno 1471, necatus fuit: ast anno 1460 a rebellibus victus, vix magni nominis umbram retinuit; quo sensu dicere potuit, biographus, eum mundo fuisse ereptum.

v De qua speciali plaga agat biographus, non facile quis dixerit: certum est ex chronicis Bononiensibus, anno 1461 factiones, quae de regno Neapolitano decertabant, castra sua in territorio Aquilano posuisse, et signa contulisse, ex quo magna strages secuta est (14).

w Ex dictis liquet, eo loco fuisse conventum fratrum Minorum: verum suspicor male scriptum nomen, utpote quod inter loca Minorum, a Gonzaga recensita, non reperiatur: est quidem conventus, Arsignani, sed is primum anno 1494 fundatus (15); adeoque a Nicolao designari non potuit.

x Treuga sunt induciae sive ad pacem componendam, sive ad stragem interrompendam. Vide hanc vocem apud Cangium Glossarium mediae latinitatis.

y Merceria apud laudatum mox Cangium est uxor ejus, qui minutas merces divendit, quique Mercerius appellatur. Hic tamen ipsum locum, in quo istiusmodi merces venales exponerentur, interpretor.

z Papiensis episcopus erat Joannes Castilioneus Mediolanensis, a Constantiensi in Normannia sede ad Papiensem anno 1454 translatus: obiit Cardinalis anno 1460 xviii kal. Maji (16).

aa De hac controversia late egimus toto § xiv.

bb Angelus Capranica, dominici Cardinalis, de quo supra annotato i, primum Sipontinus, post Asculanus episcopus; cathedram Reatinam anno 1450 aut sequenti conscendit; Cardinalis a Pio II anno 1460 creatus, obiit 1478 (17).

cc In hoc capitulo minister generalis creatus fuit Angelus Serpetri Perusinus, qui vicarium suum generalem Citramontanum constituit S. Capistranum (18).

(1) Labbe, tom. XII Conc. col. 991. — (2) Act. SS. tom. III Sept. pag. 636. — (3) Ibid. tom. V Maji, pag. 237 et tom. VII Maji, pag. 821. — (4) Codex Constitt. pag. 164. — (5) Moroni. Dizion. di Erud. Eccles. v. Borgo San Sepulcro. — (6) Vit. Rom. Pont. et Cardd. tom. II, col. 832. — (7) Moroni. Dizion. v. Capranica. — (8) Ann. Min. tom. XII, pag. 283. — (9) Timon. Epitom. Chronol. Hungar. pag. 73. — (10) Ibid. l. c. — (11) Ann. d. Ital.

tom. IX, pag. 261. — (12) Ibid. pag. 264. — (13) Cfr Chronica di Bologna ap. Muratori. Scriptt. tom. XVIII, col. 722. — (14) Muratori. Scriptt. tom. XVIII, col. 738. — (15) De Orig. Seraph. Rel. pag. 312. — (16) Ughelli. Ital. sacr. tom. I, col. 1102. — (17) Ciaccon. Vit. Rom. Pont. et Cardd. tom. II, col. 1035. — (18) Wadd. Annal. tom. XII, pag. 63.

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

A dd De isto B. Thoma agetur ad diem xxxi Octobris, utpote cujus cultus probatus fuerit a Clemente XIV, uti constat ex Martyrologio Romano-Seraphico. De illo late agit Waddingus in suis Annalibus (1).

ee Waddingus rem paulo aliter narrat (2) : scilicet quasi incredulus ab ipso Capistrano exegisset novum miraculum in confirmationem eorum, quæ a S. Bernardino patrata fuerant : quem in sensum incredulus Sancto nostro dicit : Ne quidquam tibi credam, nisi illud feceris experimentum, ut per septuaginta saltem horas defunctum revoces ad vitam. Ast ex responsione S. Capistrani liquido constat, incredulum petisse ab eo, ut probaret, veram fuisse resurrectionem mortuorum, quæ intercedente S. Bernardino, dicebatur evenisse, non per miraculum, a Capistrano patrandum, sed per mortuum, ad vitam a S. Bernardino revocatum post horas septuaginta. Quam in rem optime respondet Sanctus exemplo Resurrectionis dominicæ.

CAPUT VII.

Iter Germanicum et Polonicum; ac miracula in eo patrata.

Friderico Cæsare invitante,

a

b

c

d

C

e

Fore-Julio.

f

in Germaniam
proficiscitur
S. Capistranus.

Celebre itaque, ac gloriosum Joannis nomen cum ad Friderici Cæsaris notitiam pervenisset a, venissentque Romam Eneas Silvius, Senensis episcopus b, nunc maximus summusque Romanus Pontifex, et Cæsaris germanus, Albertus, illustris Austriæ dux c, impetraverunt a Nicolao summo Pontifice, Cæsaris nomine, ut servus Domini imperatoriam adiret majestatem; qui etsi antea ad evangelizandum Ungaris proficisci decrevisset, missus tamen a Papa in Germaniam, antequam in Ungariam ingrederetur, libentius accessit. Cum igitur Venetiis suas prædicationes consumasset, ubi tota quadragesima, apostolico præcepto coactus est, prædicare, perlustrata verbo Dei nobiliori parte Provinciæ Forlivii d, cum multis signis et prodigiis, atque incredibili omnium illorum populorum devotione et frequentia, Villacum, primum Alemanniæ oppidum satis populosum, in itinere, quod ducit ad Austriam, se contulit e. Qui tum ob apicem sanctitatis ejus, tum ob miraculorum præclaræ famam, in Forlivio * et Alemanniæ confinibus factorum, magna lætitia, magnoque honore a Villacensibus susceptus, divina operante gratia, supra viginti infirmos prima die, qua prædicare cepit, cum interprete, latino utens eloquio, mirifice liberavit f.

79 Vigebat enim ibi quædam generalis ægrotudo, qua homines illi ita viribus in omnibus membris destituebantur, ut nemo ad virum Dei nisi delatus proficisci potuisset. Quorum cum quatuordecim suis pedibus ad propria rediissent, lætissimi ab hujusmodi pestifero morbo liberati, dimissis grabatis vel sedibus, quibus ferebantur, illuminatique duo extitissent, qui lumen cœli videre non poterant, atque unus surdus, alter podagrosus, nec non et duo manibus et pedibus

contracti pedesque ipsos in modum crucis transversos habentes; et quidam vicarius cathedralis ecclesiæ, qui, gutta percussus, divina multo tempore celebrare non poterat, optimam valetudinem de suis infirmitatibus consecuti fuissent, tanta ibi accensa est erga virum Dei devotionis flamma, ut alter Apostolus ab illis crederetur.

80 Quo rumore per vicinas regiones diffuso, adeo divini Joannis apud Carinthios, Stirios, et Australes celebris opinio crevit, ut inde multi populi cum ornatissimis processionibus ei accurrerent, ad Cæsarem proficiscenti, cantantes et dicentes: « Benedictus qui venit in nomine Domini. » Ibi autem imperatoriam visitavit Majestatem, ab eadem imprimis, et a Ladislao, Ungarorum et Bohemorum Rege g atque ab omnibus principibus, et baronibus eorum, ut Angelus Dei visus est et auditus, locatus egregie, honoratus magnifice et frequentissima procerum visitatione et populorum ad prædicationes conventu. Qui cum multum per id tempus orationi se dedisset, petens a Domino, ut viam suam secundum suum beneplacitum dirigeret, tandem per revelationem divinam didicit, ut in Bohemiæ regnum iret, ingentia ibi ad Orthodoxæ Fidei exaltationem facturus.

81 Consummatis itaque nonnullis prædicationibus, in Nova Civitate h apud Cæsarem cum nonnullis signis et prodigiis, tum Cæsaris, tum Viennensium oratorum precibus advocatus, Viennam profectus est; quæ una est de formosioribus, et famosioribus Germaniæ civitatibus, litterarum et divinarum artium florentissimum gymnasium habens, ad quam et Cæsar ipse accedere voluit, et Christi servum sæpenumero audire. Ubi quantum Joannes profecerit, quam honorifice habitus et lætanter exceptus fuerit, difficile profecto enarrare est. Nam ibi religiosum locum pro suis fratribus recepit, ubi postea centum decem et octo commorati sumus i; ibi studentes, baccalaureos, et doctores multos ad divinas religiones concitavit, nonnullosque Francisci veste suis manibus vestivit. Ibi populum quinquaginta diebus cœlesti doctrina aluit; ibi summo cum omnium gaudio et stupore multorum miraculorum gloria claruit, ibique sæpe confluentibus Ungaris, Moravis, Australibus, et Bavaris, non modo amplissima communis platea hominibus stipabatur tota, sed civitas ipsa ita replebatur, ut jubileum celebrari crederes. Qua gloriosa de eo per omnem Germaniam fama volitante, cum ad probandam Bohemorum et Moravorum reductionem, eorum, inquam, qui Hussitarum hæresi maculati, a Romani Pontificis obedientia recesserant, in Moraviam et Bohemiam se contulisset, ac perinde, licet cum maximis et summis vitæ periculis, magna hæreticorum tam baronum et nobilium, quam plebium conversione facta, Bavariam, Misnam, Thuringiam, Saxoniam, Silesiam, Poloniam, Franconiam, Sueviamque quatuor annis perlustrasset, tanta celebritate adeunti procedebant obviabantque populi omnes, abeuntemque comitabatur omnis ætas, ut apostolum Dei haud magis venerati fuissent.

per Carinthiam
et Styriam,

g

E

ibique multis
miraculis claret:

h

i

F

(1) Tom. XI, pag. 292. — (2) Ibid. pag. 412.
Octobris Tomus X.

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.
et a principi-
bus, praelatis
et populo

82 Nam hunc reges, hunc principes, hunc populi, hunc nationes tum crebris litteris, tum nuntiis, tum oratoribus et ornatissimis legationibus avidissime accersebant, hunc denique, ad eos proficiscentem, non modo inclyti reges et clarissimi sæculares principes, sed ecclesiastici praelati ac omnis clerus et religiosorum cœtus cum crucibus, vexillis, Reliquiis, hymnis et canticis spiritualibus, pulsantibus campanis et organis, ineffabili pietate, gaudio et veneratione excipiebant, et ad cathedrales ecclesias conducebant, ubi cantando *Te Deum laudamus*, susceptaque a viro Dei benedictione, comitabantur eum usque ad præparatum domicilium, et in sua lætissimi revertebantur, agentes maximas gratias Deo, quia in suis terris et civitatibus tam coelestem nuntium visere meruissent. Postera autem die inchoabat populo prædicare verbum Dei præco Christi, nec ulla dies præterisset apud illos manens, qua coelesti pabulo eos non refecisset. Et licet latinus sermo in longum temporis spatium protraheretur, sæpe hyemali tempore, in publicis plateis, avidissimi tamen omnes videre et auscultare famulum Dei, per quatuor et quinque horas in nivibus et frigoribus libentissime stabant, quoad interpretes declarasset, quod Joannes prius latine edixerat.

ingenti gaudio
suscipitur;

83 Infirmos et male habentes, quos vel in ecclesiis, vel in publicis plateis collocabant, vir Dei fere singulis diebus circa horam vespertinam visitabat, præmissa oratione, et quoties egredi domum voluisset, nobilibus et egregiis viris comitabatur, ab illis tamque eundo quam redeundo, ut oculi pupilla servabatur. In Bohemia vero et Moravia manu forti semper ducebatur catholicorum, ne in hæreticorum potestatem deveniret; qui minis et terroribus orthodoxos, illum suscipientes, adeo perturbabant, ut servum Domini de multis locis pepulerint et fugaverint. Et quamquam omnes Alemanni, Bohemi, et Moravii principes, praelati, magnates et populi, eos dico, qui catholicam profitentur fidem, hunc veluti cœlo delapsum susceperint atque dilexerint, Brinnenses *k* tamen, Olomucenses *l* Znomyenses, Domini De Rosis *l*, Patavienses, *C* Egrenses, Norimbergenses, Ambergenses, Magdeburgenses, Lipsienses, Vratislavienses, Australes, Bavari, Misnenses, Corlinenses, Silesitæque fere populi omnes, Ludovicus dux Bavarie *m*, Joannes et Albertus marchiones Brandenburgenses *n*, Fridericus et Guglielmus duces Saxonie *o*, episcopique Burgiensis, quo devotiorem nescio, quem in terris pudicissima habeat Maria *p*, Eystatensis *q*, Magdeburgensis *r*, qui et primas est Germanie, Vratislaviensis *s*, Bamburgensis *t* et Olomucensis *v* splendidius et honorificentius, Monacenses, Augustenses, Francfordienses, et Herbipolenses maximi, et potentes populi, licet non eo processionum splendore et fastu occurrerint, non minorem nihilominus devotionem ad audiendum verbum Dei ostenderunt et frequentiam. Tanta enim populorum commotio in tota Germania sanctimonie ejus vite et miraculorum testimonio per divum Joannem facta est, ut sæpenumero quinquaginta millia, sæpenumero sexaginta millia, sæpenumero supra centum millia hominum, Erphordie maxime, conspeximus *w*.

84 Signa insuper, et prodigia, ut superius commemoravimus, in omni fere civitate et oppido, ubi vel parum pedem fixerit multa facta sunt, quæ a plerisque sæcularibus fuerunt examinata et conscripta, quæque nullus inficiari potest, nisi aut invidus, aut malevolus extiterit. Templâ præterea et religiosa loca tot et tanta in memoratis regionibus hic mirificus Christi præco ædificari curavit, ut summum divini cultus, et christianæ fidei incrementum omnibus sit maximæ et incredibili admirationi; qui licet, recusantibus Bohemis, metropolitanam illam Pragensem urbem adire nequiverit, in ea tamen locum catuli sui, ut prædixerat, ceperunt ante ejus dormitionem. Multitudinem autem vanitatum, tabulariorum, taxillorum, vehiculorum, et aliorum ludorum pestifera instrumenta, quæ in Germania ipsa vulcano tradidit, non est mei ingenii explicare. Nam cum vidissem, Norimbergæ sex magnos currus, tabulariis plenos, ad commune forum duci, ubi etiam supra septuaginta vehicula depicta, quibus, ab equis hyeme per civitatem traductis, voluptatis causa, multa scelera perpetrabantur, etiam igne, spectantibus cunctis, consumpta sunt, putavi præ nimia multitudine in tota Italia tot inveniri non posse.

cum magno religionis incremento prædicat:

85 Quid dicam de maxima juvenum turba, quos ad Christi obsequium his in oris allexit et traxit? Cum enim ille de mortis memoria in universa terra Lipsiensi ardentissime prædicasset, adeo animos omnium ad mundi contemptum provocavit, ut centum et viginti studentes ad varias religiones infra paucos dies se contulerint, quorum prope sexaginta ipse Francisci veste vestivit, vestissetque plures, ni locorum idoneorum penuria prohibuisset. Quid de urbe Vratislaviensi loquar? ubi, constructo templo in honorem sancti Bernardini, eo loco supra sexaginta fratres collocavit, quos sua prædicatione e sæculo eduxit *x*. Quid tandem de urbe Cracoviensi? ex qua prope centum et triginta studentes extraxit, et ad Franciscanorum cœtum induxit, quorum prope octuaginta in novo loco sancti Bernardini, ibidem recepto, summo omnium gaudio, dimisit, qui postea non solum in Poloniae regno multa religiosa loca construxerunt, sed etiam in Leopoli, quod est in Russia famosum oppidum *y*, Tartaris vicinum locum, plantaverunt, qui pro linguarum variis generibus ibi degentibus magnum est lumen Catholicæ fidei.

in Poloniam quoque,

86 Eam quidem Cracoviensem urbem studentium et doctorum multitudine refertam, cum rogatu inclyti Casimiri, Polonorum regis *z*, vir Dei accessisset, non solum omnis populus et clerus atque studentium et doctorum cœtus omnis ei cum ornatissima processione occurrit; sed rex ipse cum regina matre sua et Sbigneo, dignissimo Cardinali Cracoviensi *aa* obviam extra civitatis mœnia factus est: qui tanta devotione tantaque benevolentia eum complexus est, ut novem menses illum retinuerit ad erudiendam Polonicam gentem, cui tum miraculis, quæ per eum Dominus operari dignatus est, quorum supra centum examinata et annotata fuisse constat per D. Nicolaum Cracoviensem, juris pontificii doctorem eximium, tum quotidianis prædicationibus,

pergit, et Cracoviam multos ad Ordinem allicit,

aa

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

A dicationibus, novem illic mensibus factis, quod doctis admirationem non mediocrem attulit et stuporem adeo gratus acceptusque fuit, ut alterum Apostolum his visum fuisse credas. Inde tandem, combustis multis ludorum instrumentis, discedens, multitudine plorantis populi stipatus, et a sancto illo viro Cardinali, cujus magna laus est in Polonia, in ædificandis ecclesiis nutriendisque Christi pauperibus et alendis, invitatus comitatus, perlustratis multis oppidis, in Vratislaviensem urbem rediit.

Vratislaviæ
in judæos, sa-
crilegio convi-
ctos,

87 Hæc est enim illa pulcherrima et devotissima civitas, in qua uberrimos fructus ejus prædicatio bis jam produxerat, quæ faciem ejus videre et contemplari non poterat satiari, quæque, quasi ex sua sede evulsa, in ejus occursum tanto omnis ætatis et sexus gaudio et plausu tertio venit, ut videretur nunquam illum aspexisse, cum tamen bis antea summa et incredibili honorificentia suscepit. Ibi enim quam grande quamve excellens de Eucharistiæ sacramento miraculum contigerit, breviter elo-

B quamur. Rusticus quidam fuit in villa, non multum a Vratislaviensi urbe remota, qui pecunia corruptus, novem consecratas hostias de pixide furatus, judæis Vratislaviensibus vendidit. Quas seniores judæorum super pannum lineum ponentes, singuli virgas habentes impurissimis et scelestissimis manibus percusserunt dicentes : « Hic est Deus christianorum hic (sæpius replicando), est Deus christianorum. » Quod tantum nefas cum perpetraretur, cœpit in tanta copia miraculosus sanguis de hostiis emanare, ut pannus ille lineus magna ex parte tinctus redderetur, et ut scelus ad lucem venit (quod diu celatum esse, divina justitia non pertulit), statim captivatae sunt omnes judæorum familiæ, quorum nonnulli, auctore divo Joanne, jure officii generalis inquisitoris, quo fungebatur, cum ad torturam positi fuissent, sicut expressimus, verissime miraculum fuisse affirmant.

severe animad-
vertit.

88 Hæc dum agerentur venit ad sanctum seniore quædam mulier christiana, quæ hactenus exstiterat judæa, dicens : « memini, inquit, dum adhuc essem in judaismo sex annorum, vidisse multos judæos ad ignem non parvum congregatos, deferrique quamdam hostiam consecratam, quam quidam furati fuerant, ea enim ludibrio in medio ignis projecta est, sed in nulla ex sua parte læsa statim miraculose exivit; secundo et tertio similiter in ignem coniecta integerrima de igne exilivit. Quod stupendissimum et admirabile prodigium, ut factum vidit quædam vetula, in terram illico procidens adoravit eam, et dixit : « Credo te, Domine, Deum esse, Salvatorem meum esse, et Messiam, quem exspectamus, te tota mente adoro, teque ex toto corde veneror, et colo Christum Jesum Dominum meum. » Judæi autem hæc ægre ferentes, illam baculis statim interfecerunt, et in tali domus angulo sepelierunt. Addens se, et vidisse puerum christianum, furtim sublatum clam a Judæis, deliciose nutritum et impinguatum, in cado magno, multitudine clavorum undique transfixo et perforato, positum, tam diuque inter densa clavorum acumina confossum et laceratum, donec beatum emi-

sisset spiritum; cujus sanguinem in sacrificium judæi obtulerunt, et ad alias vicinas synagogas miserunt : corpus vero pueri sanctum in tali parte domus sepulturæ dederunt. Cujus reliquiis, ut devota fœmina docuerat, repertis, quas meis oculis vidi in manibus sancti senioris, factum est, ut consilio Joannis, ad Ladislaum, regem Ungarorum et Bohemorum, magna peritia digesto transmissio, sancitum fuerit per regem, ut omnes filii judæorum a septennio citra baptizarentur et a christianis nutrentur *bb*; reperti autem in crimine, una cum rustico christiano, igni traderentur : cæteri vero extra regia dominia in perpetuum exilium destinarentur. Combusti itaque fuerunt unus et quadraginta. Magister autem synagogæ se ipsum nocte strangulavit, et ad simile faciendum omnes animavit; rex quoque bona omnium accepit, imitatus Albertum patrem clarissimum, Romanorum regem, qui pro simili scelere in provincia Austriæ duo millia Judæorum, una die unoque domicilio inclusorum, comburi fecerat.

bb

89 Consummatis tandem nonnullis prædicationibus in urbe Vratislaviensi, non sine ingenti dolore illius populi, Joannes, ascendens in provinciam Moraviæ rediit, et in urbe Olomucensi nonnullas prædicationes peregit : ubi cum miracula, alias ibidem gesta per eum, hæreticos calumniatos fuisse, comperisset, dixit : « Si quis hic adest, qui superiori tempore, dum vobis evangelizarem minus sanitatis æger accepisset, surgat, et testimonium perhibeat veritati. » Et ecce surrexit, viro Dei prædicante, coram omnium multitudine, quidam dicens : « Infirmus eram quando hic Pater nobis alias prædicavit et ita ægritudine affectus, et viribus pedum destitutus, ut per me ipsum incedere non valerem; delatus autem ad eum et sua manu tactus et signatus, statim sanus factus fui et solus abii, quo volui. » Id enim Dei famulus ideo fieri voluit, ut hæreticorum calumniæ veritatis testimonio amputarentur et pia eorum, qui per eum ad fidei unitatem redierant, pectora in veritate orthodoxa et Romani Pontificis obedientia magis firmarentur, Hussitarum erroribus nullo unquam tempore amplius adhæsura.

In Moraviæ
prædicat.

90 Erat enim hic vir Dei in humilitatis abyssos fixus et fundatus, ut omnia sua opera, quæ humanam laudem et commendationem sibi adscriberent, divinæ majestati attribueret, sæpe cum Apostolo ingeminans : « Non quia sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, tamquam ex nobis, sed sufficientia ex Deo est. » * Cujus quidem humilitatis magnitudinem, licet vilis vestis, contemptus, crebræ lacrimæ, honorum fuga, dignitatum renunciatio, summa reverentia in Ecclesiæ prælatos, suavissimaque humanitate in omnes officia satis superque declarent; unum tamen singulare exemplum adjiciemus, quod eam virtutem in eo excellentissime extitisse liquido manifestabit. Semel quidem, dum humilis Dei servus a Nicolao de Stella, armorum imperatore, quinque patibulo suspensos impetrasset posse deponere et sepulturæ tradere, abhorrereque cœpisset mortuorum horribilem aspectum, se ipsum vincens, alterum suspensorum strictissime in spiritus fervore complexus, caput totum in ejus ventrem immisit : qui nullo prorsus

F

Summa ejus
humilitas.

* II Cor. III, 5

fœtore

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

foetore læsus, tanto statim odore suavitatis repletus est, quanto magis ex multorum aromatum fragrantia repleti potuisset, et ubi humanum debuit sentire foetorem, ibi divinam maximam sensit ex sui profundissima humilitate consolationem. O vere divinum et apostolicum virum, cui apud exterarum gentes tantum impenditur honor, signorum et prodigiorum amplissima divinitus præstatur potestas, dilatationis novæ Franciscanorum proles, hæreticorum et judæorum explantationis ex alto summa conceditur gratia, suavitatisque incredibilis in cadaveris amplexu donatur maximus odor.

ANNOTATA.

a *Fridericus III imperator anno 1440 electus, obiit xix Augusti 1493 : illi passim exprobrant historici ignaviam et avaritiam.*

b *Aeneas Silvius Bartholomæus Piccolomini, ex illustri Senensi familia, primum Friderici Cæsaris secretarius et apud varios principes orator, anno 1447 Tergestinus episcopus, dein anno 1450 Senensis et anno 1456 Cardinalis, mortuo Calixto III successit xix Augusti 1458 : sedem Romanam rexit ad diem obitus, xiv Augusti 1464 (1).*

c *Albertus, Friderici Cæsaris frater, primus videtur titulum Archiducis Austriæ assumpsisse : filius erat Ernesti Ferrei (2).*

d *Forlivium habet codex manuscriptus, sed vitiose : tum quia hujus nominis provincia non habebatur ; tum quia Venetiis in Austriam proficiscentibus occurrit imprimis provincia For-Julii (le Frioul), cujus urbs primaria est Utina. Paulo infra denuo occurrit Forlivium, quod in confinibus Almaniae habetur, adeoque Forum Julii indicat.*

e *Villacum hoc non est confundendum cum ejus hononymo, loco emortuali Sancti nostri. Villacum, de quo in textu, est oppidum Superioris Carinthiae, versus exordia Dravi fluvii situm : euntibus autem in Austriam necessarius est per Carinthiam transitus.*

f *Prædicandi ratio S. Capistrani hæc erat, ut ipse quidem latino sermone ad populum dicens, uteretur, sed haberetur alius e fratribus, qui dein vulgari lingua verba redderet. Id constanter fecisse Sanctum tum in Germania, tum in Bohemia et Ungaria Nicolaus et reliqui biographi sæpius, quod semel animadvertisse sat est, indicarunt.*

g *Ladislaus, dictus Posthumus, quia post patris Alberti obitum natus est, regiam coronam primum anno 1453 cinxit. Nam sibi Fridericus Cæsar regnum Hungariæ arrogare constituerat, proptereaue Ladislaum, adhuc in infantia hærentem, honesta captivitate detinebat ; donec ab Hungaris coactus, regem restituit (3). Quum itaque anno 1451 apud Cæsarem admissus fuit S. Capistranus, Ladislaum quidem, sed necdum regem, adire potuit.*

h *Multa hujus nominis sunt oppida ; de quo hic agitur est Civitas Nova (Wienerisch-Neustadt) decem fere leucis gallicis secundum mappas Vienna meridiem versus distans : initium sum-*

psit anno 1492 ; et frequenter sæculo xv imperatorum aula fuit.

i *Originem conventus Observantium Viennensis his verbis describit Vigilius Greiderer (4) : Friderico III imperatore solum pro conventu offerente, S. Theobaldi locum, extra mœnia structum... selegit (S. Capistranus) : qui (locus) ex jussu Augusti (sororibus alio cum facultatibus decentius translatis) anno 1451 die xxii Julii traditus fuit. Exin ex impensis Cæsaris, accedente populi adjutorio, cœnobium amplius SS. Theobaldo et Bernardino sacrum excitatum est ; cujus incolæ brevi ad numerum centenarium et post aliquot annos ad ducentimum excreverunt.... Solimanno, Turcarum imperatore, immanem pugnatorum numerum anno 1529 Viennæ admovente, conventus a christiano milite, ne hostibus in præsidium fieret, dirutus, ab Ottomannis supervenientibus, fratribus, qui in eo remanserant, trucidatis, in mense Septembri in cineres redactus et quasi funditus demolitus fuit. Anno tandem 1589 stabilem sedem nacti sunt Observantes in vacuo monasterio S. Hieronymi (5).*

k *Satis nota sunt hæc populorum nomina pleraque, ut explicatione topographica non indigeant. Znoyma (Znaim) est oppidum Moraviæ incolarum fere 5,000. De Corlinensibus quid dicam nescio : est quidem in Pomerania oppidum Korlinum nomine, quo tamen S. Capistranum devenisse non facile admisero, quum de mediis populis nullus sermo fiat. Forsan Koblinienses legendum est, in eo scilicet oppido est conventus Observantiæ, anno 1456 inchoatus (6).*

l *Domini de Rosis, seu familia Rosembergica illustrissima est : ejus specimen aliquod præbet Bohuslaus Balbinus in suis Miscellaneis historicis de regno Bohemiæ (7), dicitque de Wilhelmo Rosemburgico, qui sæculo xvi floruit, illum intra mensis spatium viginti armatorum millia in aciem facile producere potuisse.*

m *Ludovicus, de quo loquitur biographus, videtur esse Dux Bavarum-Landshutanus, qui ex Henrico et Margarita, Alberti Austrii filia, natus est anno 1417 et vivere desiit anno 1479 (8).*

n *Albertus anno 1469 gubernacula suscepit, quæ dein anno 1486 filio suo Joanni dimisit. Ast de hoc Joanne, nato anno 1455, agi hic loci non potest : est vero sermo de Joanne, dicto Alchimista, filio Friderici Nurembergici (ex quo hodierna domus Borussica originem ducit) ; quoniam autem scientiis discendis nimis deditus erat, cogente patre, jure primogenituræ cessit, et obscurus vixit ad annum usque 1464. De isto igitur Joanne loquitur biographus noster (9).*

o *Fridericus, Saxoniae dux, natus 1411, obiit 1464 ; fratrem habuit tertio genitum, qui uxorem duxit Annam, filiam Alberti imperatoris : vita functus anno 1482 (10).*

p *Quis sit iste episcopatus Burgiensis, non divinarim : quum nullum hujus nominis exstat in tota Germania episcopatus.*

q *Ab anno 1445 ad 1464 cathedram Eichstadiensem occupavit Joannes III ab Eyck, vir pius et zelator animarum (11).*

(1) Moroni. Dizion. d'Erud. Eccles. vº. Pio II. — (2) Hergott. General Austriae. tom. I, pag. 225 et 227. — (3) Timon. Notit. Hung. pag. 72. Ignat. Fessler. Geschichte der Ungern. tom. IV, pag. 751. — (4) German. Francisc. tom. I, pag. 301. — (5) Ibid. pag. 303. (6) Ibid. tom. I, pag. 282 —

(7) Tom. I. Part. I, pag. 90. — (8) Adelzreiter. Annal. Bœic. Part. II, col. 173 et 192. — (9) L'art. de vérif. les dates, tom. III, pag. 526 et seq. — (10) Ibid. pag. 414. — (11) Falkenstein. Antiquit. Nordgav. tom. I, pag. 203.

CAPUT VIII.

Iter Hungaricum; promulgatio belli
sacri; victoria navalis.

A r Fridericus III a Beichlingem sedem Magdeburgensem ab anno 1445 ad 1464 tenuit, pius et operibus pœnitentiæ deditus, primus titulum Primatis Germaniæ, quam dignitatem jam a longo tempore habebant decessores, nomini suo adjunxit (1).

s Wratislaviensis episcopus erat Petrus Novag, qui ab anno 1447 ad 1456 sedem tenuit: licet multis litibus implicitus a malevolis, in meliorem tamen statum Ecclesiam redegit (2).

t Antonius de Rotehan seu de Rotenheim episcopus Bambergensis fuit ab anno 1432 ad 1459: videtur alchimie studio, cætera probus, fuisse deditus (3).

v Paulus Miglitiis obiit anno 1450, coudjutorem habuit Joannem, præpositum Olmucensem, qui quadriennio decessori superstes fuit, adeoque S. Capistranum colere potuit (4). Alii, qui etiam familiæ nomen edunt, scilicet Haz, dicunt vita functum xxix Maji 1454 ac etiam fuisse Sancti nostri fautorem præcipuum (5).

B w Erfordia Erfurth oppidum celebre tam in temporalibus quam in spiritualibus archiepiscopo electori Moguntino obnoxium, hodie est urbs primaria provinciae Saxonicae regni Borussiae. Habebat universitatem anno 1392 fundatam, anno 1810 exstinctam (6). Quod ad numerum auditorum spectat, quem exaggerasse putamus biographus, vide num. 63 Commentarii prævii.

x Conventus Wratislaviensis, a S. Capistrano fundatus perstitit usque ad annum 1522, quo Fratres a Lutheranis ejecti fuerunt: tandem anno 1679, derelicto legitimis tabulis veteri monasterio, novum intra mœnia civitatis, sub titulo S. Antonii construi cœpit. De his late agit Vig. Greiderer (7).

y Leopoldis, Lemberg, caput olim Russiae rubrae, nunc vero regni Galitiæ, sub corona Austriaca: ea in urbe habebant Observantes conventum primum, a Gabriele de Verona fundatum, vivente, ut patet ex textu, S. Capistrano; unde admitti non potest, quod insinuat Vigilius Greiderer, abs dubio incepisse anno 1465 (8).

z Casimirus IV, electus anno 1445, obiit 1492; ejus nuptiis benedixit S. Capistranus.

C aa Sbigneus Olynitz, creatus Cardinalis ab Eugenio IV anno 1439, postea ad partes antipapæ Felicis V deflexit, aut saltem inter duas partes medius stetit: cæterum pius, fortis, in pauperes effusus, obiit anno 1455 (9).

bb Docent passim theologi, parvulos, invitis parentibus infidelibus, præter mortis articulum, baptizandos non esse; quia si institutionis christianæ causa potestati parentum eripiantur, est manifesta injuria; quoniam jure naturali potestatem habent in filios: si vero parentibus post baptismum reddantur, manifestum et certum est apostasiæ periculum (10). Excipitur tamen casus, quo parvuli sint a parentibus sive jure sive injuria separati, et christianis educandi traduntur (11). Imo juxta Joannem Voet, dissolvitur patria potestas per exilium patris, maxime in Germania, ubi exilium deportationi æquiparatur (12). Atqui talis est casus, a biographo expositus, quandoquidem decreto Ladislai regis terris Bohemis et Hungaricis omnes Judæi, septennio majores, interdicti perpetuo fuerunt.

P Postquam igitur Christi præco, mirificus Joannes, in provinciis Austriæ, Bohemiæ et Poloniæ magnum religiosorum cœtum ad divinum cultum coadunavit, locaque plurima eis auxit, tum Eneæ Silvii, tunc imperialis secretarii, exhortatione, tum Constantinopolitanæ miserandæ cladis nunciata dolore provocatus et compulsus a, conventum christianorum principum, Francfordiæ designatum, ex Moravia discedens, per maxima et latissima terrarum spatia laboriosissime adiit b: ubi cum omnium animos ad tuendam fidem, et ad ulciscendam injuriam, quam pro amissione Constantinopolitanæ urbis Turcarum grandis victoria christianæ reipublicæ attulerat, ardentissimis prædicationibus per aliquot dies excitasset et inflammasset, sperans illos eas maximas * et summas copias in Turcas conflatu-
a
b
E
* et deest in Waddingo
c

92 Verum cum designata esset altera dieta apud Cæsaream Majestatem, tum pro præficiendo exercitus imperatore, tum pro componenda inter Christicolæ pace, ut, domo pacata relicta, libentius omnes arma capessere; ad eandem Dei famulus Eneæ Silvii, tunc Senensis episcopi, nunc autem Romani Pontificis summi, litteris admonitus, se contulit ex Vienna, ubi secundo, cum summa omnium lætitia et acceptatione, per multos dies sanctum semen verbi Dei seminaverat, sed ut cognovit, antiqui hostis opera, expeditionem jam institutam in Turcas præpediri: cum non modo in rebus maximis tractandis tuendæ fidei, sed in ipso modo sedendi, ut quisnam primum, quis secundum apud Cæsarem locum esset habiturus, concordare nequiverint, non auditus, qui * illud evangelium in medium protulerat: « Qui major esset inter eos, fieret sicut minor *; » de omni opere christianorum principum fere desperatus, recepto et reducto prius rogatu Cæsaris conventu Iudimburgæ d, ad Ungaros quam primum transivit; Valachia, Transilvania, Rasciaque e limites perlustravit. Quem cum ii populi multa signa et prodigia facientem vidissent, veluti Angelum Dei Christique Apostolum incredibilibus honoribus, ingentibusque apparatibus ubique exceperunt.

93 Ibi quidem innumeros populos ad audiendum verbum Dei ex remotissimis oris confluentes, ibi stipatos amplissimos campos gentibus, ibi ornatissimas processiones, ibi

Adversus Turcas, christianitati immunes,

torpentibus principibus christianis,

F

* forsitan quia

* Luc. xxii, 29

d

e

S. Capistranus populos excitat

(1) L'art. de verif. les dates, tom. III, pag. 326. — (2) Stenzel. Scriptt. Rer. Silesiac. tom. I, pag. 469. — (3) Ussermann. Episcopat. Bamberg. pag. 201. — (4) Richard. Biblioth. sacræ v. Olmutz. — (5) Pilartz. Moravia. Hist. tom. II, pag. 171. — (6) Gilbert. Dict. Géograph. v. Erfurt. — (7) German.

Francisc. tom. I, pag. 812. — (8) Ibid. tom. I, pag. 282. — (9) Ciaccon. Vitæ Rom. Pont. et Card. tom. II, col. 910. Moroni. Dizion. v. Olynitz. — (10) Sylvius. Comment. in III part. S. Thom. tom. IV, pag. 239. Edit. Antv. 1714. — (11) Ibid. pag. 260. — (12) Comment. ad Pandect. Lib. I, tit. vii § 9.

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

plebes, ibi proceres, ibi praelatos, ibi religiosos et clericos, ei summa cum lætitia et veneratione occurrentes, vidisses, spiritualia cantica, dulcissima melodia, resonantes. Et quamquam Alemanni, Poloni, et Bohemi et Moravi, qui catholicam profitentur fidem, hunc summa honorificentia susceperint; non minore tamen devotione et honore et Ungari exceperunt, omnes illum sanctum, omnes illum beatum Patrem appellantes et prædicantes. Per id quidem tempus Mahometh Bey Turcarum imperator, inflatus grandi victoria et extrema ruina Græcorum, ex campanis Costantinopolitanis machinas ingentes construxit, et innumerabilia bellica instrumenta confecit, classem potentissimam per Danubium traducendam, exercitumque terrestrem maximum et copiosissimum conflavit. Quem cum Ungari cognovissent, adversus eos pugnaturum, pro colligendis copiis multas dietas celebrarunt, quibus divus Joannes, impiger certe excitator, affuit, licet, imminente excidii tanto periculo, nulla adjumenta, nullaque præsidia majores natu attulerint miseris, præter illustres viros Joannem Hunyad regni gubernatorem *f* ejus filius Mathias in regali nunc Ungariæ sedet solio *g* et Joannem de Rorogh *h*, qui perpetuus vocitatur comes et hi quidem cum pauca admodum militum manu comparuerunt.

et accepta Crucis,

i

k

l

C

m

eos hortatur,
ut pro fide pugnent:

94 Ubi autem Beatissimus Joannes intellexit, Cardinalem Sancti Angeli, Apostolicum legatum *i*, Budam venisse, illuc se statim contulit, et per ejus manus et Christi Crucem, a Calixto Papa transmissam, et prædicandæ cruciatæ auctoritatem, per apostolicas litteras sibi creditam, accepit *k*. Hac itaque die, quæ fuit prima Dominica quadragesimæ *l*, apostolica suscepta potestate, quasi altisona tuba exaltare incipiens vocem suam, ad Crucem accipiendam, seque imitandum, maximam christianorum infra paucos menses turbam allexit et incitavit; et eo fortius incitavit, quoad tuendam orthodoxam fidem, cælum ipsum, quasi binis cœlestibus tubis, de mense Junii per multos dies suo modo ante Turcarum adventum clamavit: binis enim apparentibus cometis, una ante auroram quæ præ sui magnitudine omnes orbis nationes terruit, altera post solis occasum, quæ etiam similem mortis umbram præferre videbatur *m*, cœpit Dei famulus bonæ esse spei, quandoquidem, Christo revelante illas, fortissimam victoriam de Turcis præmonstrare cognovit.

95 Quamobrem omnes exhortabatur, et singulis palam prædicabat. « Nolite timere, pusillus grex, nolite contremiscere. Dabit quidem Deus nobis optatam victoriam de inimicis nostris, quam præcurrentia astra designant omnino futuram. » Accelerante itaque Turcarum imperatore versus Ungaros, festinat Joannes ad tutelam christianæ reipublicæ, hinc litteris, hinc nuntiis crucesignatos convocare, ipseque cum nonnullis Belgradum, ad cujus expugnationem Turcæ se præparaverant, navigavit, magno honore, incredibilique lætitia susceptus. Nam Turcæ in Julii Belgradum primo a longe, deinde, ubi omnis applicavit multitudo, terra Danubioque propinquius obsederunt. Erat quidem illorum exercitus centum et viginti millium bellato-

rum, equis, camelis, machinis, curribus, opibus, auro et argento affatim instructus. Classis autem in Danubii flumine sexaginta quatuor triremes, quas, usitatori vocabulo Galleas appellamus, habebat, exceptis aliis minoribus navigiis.

96 Ubi autem Domini servus Belgradum obsessum vidit, ad constantiam primo adhortatus est omnes, deinde Salankemen *n* navigavit, ut cum cruciatorum exercitu rediturus Belgradum liberaret. Ubi cum paucis admodum diebus prædicasset, assistente sibi illustri regio gubernatore Joanne Hunyad, potentissima et copiosissima cruce signatorum classis parata est. Qua statim in Turcarum classem irruente, cruciati adeo viriliter et strenue divo Joanne in Danubii ripa orante et validissima voce acclamante, « Jesu, Jesu, » pugnantibus etiam Belgradensibus, dimicant, ut infra quinque horas omnem Turcarum classem expugnarent. Ibi enim maxima cædes facta est Turcarum, multique in ore gladii dati sunt. Tres triremes in aquis perire, quatuor in christianorum potestatem devenerunt. Reliquæ autem tam atroci bello propulsæ sunt, ut christicolis nunquam amplius obesse potuerint. Paraverat quidem illustrissimus gubernator regni navem quamdam pergrandem, multis propugnaculis munitam, in qua omnis christianorum spes locata videbatur. At ipso belli sævissimo congressu, imprudentia quorundam, igne in machinarum pulveribus cadente, et plerosque miserabiliter, comburente et lædente, multitudo in ea designata cruciatorum, egredi coacta est. Ut daretur intelligi, felicem illam victoriam, non humana sed divina potius virtute christicolis fuisse concessam; et licet statim novis recentibusque intromissis bellatoribus reintegrata ad pristinum statum extiterit, communis tamen omnibus victoriæ triumphus fuit.

et victoriam
navalem re-
fert.

n

E

97 Profligatis itaque ex Danubio Turcis, ingressus est Belgradum senior sanctus, plaudentibus præ gaudio cunctis, qui, emissis vulneratis et debilibus omnibus, novos recentesque bellatores intromisit. Mane autem cum ad viriliter resistendum populum dulcissimis adhortatus fuisset eloquiis, in castra rediit, quæ apud Danubium posita sunt. Ibi enim sexaginta millia cruciatorum convenerunt et cum eis multi sacerdotes et religiosi, qui sacramenta illis ministrabant divina. Inermes tamen fere omnes erant, quibus autem inerant corporis vires arcum et pharetram, et scutum gestabant. Gaudet Dei famulus, cruciatorum tanta multitudine visa, et lætissima facie complectitur omnes, parent cuncti ejus imperio, negantque se alium habere ducem præter Joannem Capistranensem devotissimæ gentes. Et quamquam princeps bello, christianorumque exercitui præfectus esset fortissimus Turcarum debellator et malleus, Joannes Hunyad, nihil tamen gerendis rebus consulere, nullas instaurare acies, sine Dei famulo valebat.

Belgradum ingressus,

F

98 Porro tanta Ungarica gens Joannis Capistranensis auspicio ducebatur, et non modo robustissimi juvenes, quibus ebullit sanguis, et maturus labor solet esse jucundior, sed senes et ætate gravescente confecti, hunc ducem, hunc imperatorem sequebantur, secum pro Christo morituri aut victuri. Ipse vero

denuo christianos animat

A vero Dei servus instantia quotidiana sacris orationibus, et hostiis incumbens, omnes pro Christo, pro propria, proque communi omnium salute ad propellendos hostes magna animi virtute incredibilique spiritus fervore animabat et impellebat; docens eos nec rapinis nec spoliis inhiare, sed ante pugnam orationi, devotioni, confessioni, sacrique viatici susceptioni vacare, rectissimo incorruptoque animo pugnare. Instituerat enim gloriosissimum Nomen illud Jesu crebro ab omnibus christicolis acclamandum in Crucis hostes, nec aliud, sive in castris, sive in bello nisi Jesu Jesu per christianorum ora volitandum.

et ante conflictum sacramentis reficit;

* W. suscepturi
* W. discensuri

99 Erant autem Joannis verba apud illos tantæ æstimationis et opinionis, ut singuli quasi de Christi ore illa summa devotione et observantia suscipere viderentur. Omnibus quidem unica vox extabat, sacrum inclytumque martyrium cum eo libentissime suscepturos*, nec a suo latere usque ad sanguinis effusionem quoquo pacto discessuros*: quandoquidem ad opus, sane omni laude omnique gloria dignum, atque cœlesti ingentique præmio destinatum, eorum animos suasos et concitatos intelligebant: fiebatque proinde, manente obsidione, ut multi, præmissa confessione sumptoque sacro viatico, benedictionem, flexis genibus, a viro Dei susciperent, et ad pugnam Christi amore accensi, proficiscerentur, ac gloriosa inclytaque morte occumberent. Quorum capita Turci præidentes, lanceisque fixa in altum tollentes in terrorem spectaculumque christianorum apud Belgradi vallum ferebant.

et quum omnes desperarent,

* W. Victi sumus

100 Quid multa? æquatis solo primi castelli mœniis, fractis eversisque magna ex parte turribus per ingentes machinas, regius gubernator ad eum nocte venit, incredibili timore percussus: « Victique sumus*, inquit, Pater, in Turcarum potestatem castellum cito venturum est, jam ingrediendi aditus patet hostibus. Nos ad tantam multitudinem inexpertos et inermes bellatores habemus. » Cui Christi servus, magis in Domino, quam in homine confidens, dixit: « Ne formidet animus tuus, Domine, quia Dominus erit nobiscum, qui potens est subigere et enervare nostros hostes. » Tunc illustrissimus gubernator: « Crastina, inquit, die castellum non erit nostrum. » « Nequaquam, respondit Dei famulus, erit quidem nostrum et illud non auferetur a nobis. » Adveniente itaque vigilia Magdalenæ o, facta prius oratione more legis spurcissimi Mahumethis circa horam vespertinam, Turcæ pugnam ineunt cum christianis, atque impetu maximo facto, castellum primum ingredi contendunt, fit atrox cruentissimaque cædes, replentur a Turcis fossata, pugnatur utrinque pro viribus ad primam usque noctis horam. Potitur primis mœniis grandis Turcarum virtus, et ut cœlum nives et nubes pluviam, ita hostium Christi arcus dabant sagittarum multitudinem. O sævissimum belli genus! o Dei manum omnipotentem, o clementiam Salvatoris immensam, neminem unquam derelinquntem ad se toto corde confugientem!

101 Circa noctis medium, vallante totum castellum omni Turcarum multitudine, com-

mittitur pugna crudelissima, obtinetur tota planities primi castelli a Turcis, perveniturque usque ad pontem secundi, quod magnis vallatur fossatis, et difficillimis turribus et propugnaculis. Turcæ autem non advertentes, multos adhuc christianos remansisse in circuitu primi, irruentes in pontem, non elevatum stantem, castellum secundum, fortius primo, intrare satagunt. Qui autem remanserant in primis mœniis, ignitos lignorum fascies in fossata immittunt, quæ Turcis plena erant, castellum ingredi contenduntibus. Turcæ itaque, flammis undique vallatos se conspicientes, in fugam se vertunt, sed egredi non valentes, aut igne consumeantur, aut a tergo a christianis, per pontem exeuntibus, gladio interficiebantur. Pugnatum est enim fortissime usque mane. Turcarum autem tam magna cædes facta est, ut undique effusus sanguis conspiceretur, et in fossis permulta cadavera Turcarum apparerent; quorum tanta erat multitudo, ut christianis liber transeundi aditus non esset: christianorum vero, pro quibus Dominus mirabiliter ea nocte, orante divo Joanne, et vehementer « Jesu, Jesu » acclamante, pugnavit, vix sexaginta occubuerunt p.

102 Illuscescente itaque die, divus Joannes castra omnia posuit apud flumen Savæ, et in loco, ubi Danubio jungitur. Nam Belgradum, quod Nanderaltam Ungari vocant, quod et latini Albagrecam dixerunt, his duobus fluminibus cingitur q, tria castella habens, unum alteri conjunctum. Sola jam aqua Savæ inter Turcarum christianorumque copias mediat. Videns autem senior sanctus quosdam admodum paucos cruce signatos in Turcas irruisse, et multitudinem hostium magnam viriliter repulisse, ad martyrium flagrans, irruente in se Spiritu Sancto: « Hæc est, inquit, illa dies, quam exspectabamus, transeamus »: et non annuente Joanne Vuayvoda sæpe rogato, quandoquidem pœnæ capitali subiceretur quisquis contra ejus præceptum Savam transiisset, jussit omnem christianum exercitum Savam Christi servus transire, nec servatum est humanum præceptum, ubi prævaluit divinum; timebat enim regius gubernator, ne victoria, nocte F obtenta, verteretur in calamitatem in die, et in planitie sub Turcarum equorum pedibus inermem pedestrem exercitum conculeandum; ob eamque rationem mandaverat, ne ulli de cætero liceret cum hostibus bellum inire, permittente Domino, ut vel sic in divo Joanne virtus magis claresceret Christi.

103 Transivit itaque ad vocem famuli Dei omnis christianorum exercitus, remanente illustri Joanne Vuayvoda in Danubio, quem* nulla prohibitio tenere potuit. Ubi autem christiani pugnare cœperunt, machinarum stationes, statim Turcæ, terga vertentes, reliquerunt; ac simul sese in castris constrinxerunt ingenti dolore, et pavore correpti. Divus vero Joannes Capistranensis, ut vidit omnes machinas in christianorum potestatem devenisse, magno repletus gaudio, in Crucis hostes ardentior animosiorque redditur. Acclamatur sæpe per eum mellifluum, potentissimumque illud Nomen Jesu, et respondentibus circumquaque omnibus christicolis, ita hujusmodi vox cœlo potenter volitabat, ut regio illa tota contremiscere

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

a secundo castello, jam undique cincto, Turcas repellit,

E

p
et tandem christiani,

q

F

invito etiam
Joanne Hu-
niade, in Tur-
cas
* W. quos

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

* 2 Cor. vi, 2.

* Mat. x, 28

irruunt, et No-
men Jesu in-
clamant,
* W. conti-
nuas

* W. vocibus
* W. addit ne
te ultro :

B

* W. repetit
Jesu

* relictisque
W.

C

hostesque cœli-
tus territos,
* W. cogita-
runt

* W. juxta

* W. addit
etiam.
* W. scopeto
* W. hujus-
modique

contremiscere videretur. Erigit tandem suorum commilitonum animos Domini famulus, dulcissima oratione sua. Adhortatur omnes ad fidei defensionem, dicebatque illis : « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. * Occurrite inimicis crucis Christi. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere *. » Sicque his et aliis similibus verbis, ex scripturis, quibus majorem in modum affluebat, multorum corda ad pugnam excitabat et animabat, ut non ad bellum, sed ad nuptias pergere viderentur.

104 Congressus itaque sævissimus fit per sex horas continuus *; vim potentissimam inferunt feroces hostes : certatur utrinque pro viribus; Dei autem famulus, ut alter Josue cum suis bellatoribus, procedebat baculo sustentatus, in cujus summitate erat Thau, quo eos animosiores, audacioresque redderet; qui dum semel consocii sui instantia, repetitis vicibus *, ex ipsis mortis faucibus revocaretur : « Ne vadas Pater, ne vadas Pater; * neci dederis. » Ad martyrium aspirans, « ad hoc veni respondebat : qui vult fugere, fugiat. » Et ut in manibus omnium pugnaret, oratione voceque fortissima Jesu Nomen invocando et clamando, ut alter Moyses, pro Dei populo divinum interpellabat auxilium. Et cum undique sagittæ volitarent, multosque necarent et lætaliter vulnerarent, eum tamen Christi protectione munitum, illæsum, intactumque semper reliquerunt. Fit tandem Turcarum cruentissima cædes, omnibus christicolis Jesu * acclamantibus, terga vertunt hostes, christianis, Deo pro eis pugnante, mirifice prævalentibus, cedunt inglorii, qui cum centum et viginti millibus venerant gloriosi : fortissima enim cæde percussi, terroreque ingentissimo, incessabili acclamatione Nominis Jesu consternati, dissolutis castris, relictis * viginti quatuor millibus interfectis, relictis multis maximis machinis et bellicis instrumentis, mirabili artificio exstructis, in fugam se turpissime dantes, per viam, qua læti venerant, moesti cum centum et amplius vulneratorum curribus ad propria rediere. Et qui omne Romanum imperium suæ ditioni subigere arbitrabantur, novem diebus præ nimio timore pedem non fixerunt.

105 Tantis namque terror eos invaserat, ut timentes ne facies terræ in eorum oculis periret, nihil præter fugam cogitarent *. Videbatur quippe illis maximas militum copias a tergo sentire, cum revera nullus christianorum planitiem, ubi atrocissimum bellum commissum est, postremum egressus fuerit. Neque in bello totus christianus exercitus fuit, sed vix * quinque millia, et, ut quidam affirmant, tria millia extitere, qui victoriam fecerunt. Quis igitur audivit unquam bellum tale, aut quis vidit huic simile? ut pauci admodum agricolæ, fossores et aratores fere inermes, tam grandem, tam fortem, tamque copiosum exercitum effugarent, multitudinem tantam interimerent, copiamque tantam vulnerarent. Multi quidem ex nobilioribus Turcarum ceciderunt. Imperator autem * eorum, in latere sinistro cuspide * percussus, præ nimio doloris rabie, dentibus stridebat suis, hujusmodi * lamentationes ingeminabat. « Me profecto non marchio, non dux, non princeps, non

rex, non cæsar, sed ruricolæ, aratores terræ, D et fossores, vilissimum hominum genus, profligavere. » Sciebat namque Vladislaum, Ungarorum et Bohemorum potentissimum regem, ex Australi sede non discessisse, Joannem Vvaivodam suos fortissimos milites domum * dimisisse et solum cum sua familia in auxilium Belgradi venisse, sed tantum Joannis Capistranensis opera rusticos incultos * in eum arma sumpsisse, quos facillime superare posse firmissima sententia credebatur.

106 Imo necato Græcorum imperatore, subactis Græcis, victaque Constantinopoli, Constantinopoli hæc tam insigni, tamque excelsa urbe per christianorum ignaviam male defensa, luciferina superbia elatus, omnem meridianam, occidentalemque plagam domitare et sibi subjugare nequaquam diffidebat. At invictissimus imperator, Christus Jesus Dominus noster, qui cum suis fidelibus usque ad sæculi consummationem semper esse pollicitus fuit, qui *pro Petro rogavit, ut non deficeret fides sua* *, quique semper exaudit voces pie clamantium ad se, non passus Ecclesiæ suæ sanctæ dominari barbaras nationes, non Italarum, non Gallorum, non Germanorum * robustissima militia, sed sola invocatione excellentissimi sui Nominis, opera et industria fidelissimi servi sui Joannis, Mahumethis, atrocissimi cruentissimique * Christiani nominis hostis, superbiam contrivit, salvans populum suum, per * Nomen suum, ut notam faceret potentiam suam.

107 Joanni autem breve martyrium dene-
gavit, ne Hungaria * interiret : coronam tamen Martyrii non abstulit; quippe qui periculis, qui missilibus, qui sagittis innumeris intercongregantes cuneos, mori pro Christo cupiens, ultro sæpenumero se objectavit, quique in tota illa Belgradi obsidione numquam sibi pepercit, in celerrimis discursibus, in solis ardoribus, in noctibus insomniis, in siti, fame et laboribus adeo multis, ut tenue corpusculum, plusquam dici possit, exhausserit. Hæc enim felicissima gloriosissimaque victoria, de Turcis, auctore divo Joanne, et nullo alio, dicant quid velint, millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo r Mariæ Magdalenæ natalitio obtenta divinitus, per Ungaros fuit; qua die Joannes Hispanus, Cardinalis Sancti Angeli, Apostolicus legatus, Buda discessit; Belgradumque tandem perveniens, cruciatorum castra, pecuniæ inopia soluta invenit. Quæ licet per eum, adjumento famuli Dei, reintegrata postea fuerint, morte tamen tum Joannis Vvaivodæ, quæ vigesima die subsecuta est post victoriam s, tum Joannis Capistranensis, qui inde ad tres menses spiritum cœlo reddidit, tum etiam Comitissæ Ciliæ, qui Belgradi a Ladislao filio Joannis Vvaivodæ gladio occisus est t, iterum dissoluta fuere, nec unquam secreto Dei judicio Belgradum præteriere v.

* W. domi

* W. multos

ingenti stra-
geet bellici ap-
paratus

* Luc. xxii, 32.

E

* W. addit
non Romano-
rum

* W. crudelis-
simique

* W. propter

ruina afficiunt
* W. Hunga-
rica gens

r

s

t

v

A

ANNOTATA.

a *Conventus Francofordiensis celebratus fuit mense Octobri 1454, ut constat ex epistola S. Capistrani, ad Nicolaum Papam data die xxviii Octobris (1). Convocatus porro fuerat, ut, ait Waddingus l. c., delectus militum fieret et belli altrices pecuniæ stabilirentur. Hic tandem conventum est, sed vario et instabili principum suffragio, aversisque a Pontifice et imperatore animis, quos dicebant aurum corradere, non bellum gerere velle; unde utrique maledicere, legatos eorum contemnere, Burgundos irridere, qui proni ad expeditionem videbantur. Cæterum quam divisi essent principes, quam agitata Europa universa, ad vivum depingit Æneas Sylvius, (apud Raynaldum ad annum 1454 § iv) tunc cæsaris Francofurti orator. Memoriam Nicolai V a calumnia vindicat Franciscus Philelphus in epistola gratulatoria, Callixto III xi kal. Martias 1456 inscripta, quam recitat Raynaldus ad annum 1455 § xv.*

B b *De laboribus S. Capistrani, pro republica christiana exantlatis, late egimus in Commentario prævio § xxiii et seq.*

c *Apographum nostrum habet revelationem factam Hurimbergæ: sed perperam vitio calamitatis; nam Joannes Tagliacotius, quem in Commentarii prævi num. 308 retulimus, aperte dicit, id Norimbergæ mense Novembri 1454, quum rediret a comitiis Francofordiensibus, accidisse.*

d *De recepto Judenburgensi conventu, hæc habet Waddingus (2): In provincia Austriæ et custodia Stiriae habebant Patres Conventuales coenobium Judenburgæ pauperculum et paucorum fratrum domicilium. Fridericus imperator, cupiens habere in terris suis hereditariis conventum aliquem Fratrum Observantium, vocato Austriæ ministro suum exposuit desiderium et utrinque convenerunt, ut domus Judenburgensis eis tradetur. Transactionem ratum habuere tum minister generalis Ordinis, tum Romanus Pontifex. Est autem Judenburgum oppidum ad Muhrum fluvium situm, 1500 incolarum capax (3).*

C e *Rascia, sic dicta a fluvio Rasca per eam labente, qui in Moravam majorem influit, regio est septemtrionalis Serviae: urbes præcipuæ Alba Græca (Belgradum), Semendria (4).*

f *Joannes Huniad, etiam Corvinus appellatus; initio sæculi xv natus, anno 1454 die xxv Januarii constituitur a Ladislao rege capitaneus generalis exercitus (5); jam etiam jure perpetuo comes Bistricensis creatus fuerat. Brevi post partam, de qua biographus noster loquitur, victoriam, moritur, ut infra indicabitur.*

g *Mathias Huniades, Joannis filius, sublato e vivis xxiii Novembris 1457 Ladislao rege, die xxiv Januarii anni sequentis rex eligitur, regnumque per annos quadraginta duos gloriose tenuit.*

h *Hoc nomen varie scribitur; nam præter Rorogh, ut habet hic, alibi scribit biographus Korog (6), Joannes Tagliacotius, forsitan rectius, Borogh (7). Si istius Joannis nomen est gentilium, non est, quod divinemus: si vero sit nomen*

loci, nullum istiusmodi in Hungaria reperi. Forsan legendum est Bodrogh, castellum, cujus, ait Bonbardi (8), nec rudera novit ætas nostra, quodque nomen dedit comitatui, cujus non undique certi sunt limites (9). Joannes de Borogh, qui solus in armis adversus Turcas cum Huniade processit, vocatur a laudato Tagliacotio, Commentarii prævi num. 329 (10), comes perpetuus de Castellis et banus Machoviensis, necnon comitatum de Orban et de Posega comes; hic enim ratione banatus illuc adventavit cum nonnullis equitibus; erat Nander-alba sub banatu suo.

i *Joannes Carvajal Hispanus, ab Eugenio IV anno 1446, licet episcopus Palentinus, diaconus Cardinalis S. Angeli creatus, obiit anno 1469 (11).*

k *De hac Crucis impositione et prædicandi belli sacri auctoritate agit Joan. Tagliacotius Commentarii prævi num. 310.*

l *Anno 1456 bissextili, paschate in diem xxviii Martii occurrente, dominica prima Quadragesimæ in xiv Februarii incidit.*

m *Cometa, qui anno 1456 populos terruit, videtur idem, qui vulgo ab Edmundo Halley Anglo suum sortitur nomen (12).*

n *Salankemen oppidum est fere medium inter Petrovaradinum et Belgradum, ad Danubium situm: in mappis topographicis reperitur, in quibus Salarkement, Szalarkement Salankamen scribitur. Plerumque perperam scripta sunt locorum nomina, unde ea in lexicis, quæ coram habeo, videre non potui.*

o *Id est xxi Julii.*

p *Magnum Chronicum Belgicum, rei gestæ coævum, hisce verbis victoriam christianorum refert (13): Victoria miraculosa cœlitus datur christianis in Ungaria trans Danubium contra Turcam, qui perdidit multos et fugit turpiter, timore hostium percussus, dum nemo eum persequitur. Sola manus Domini terruit eum in die S. Sixti (imo in die S. Magdalene), ubi S. Joannes de Capistrano præsens fuit ibi et provocavit populum trepidantem ad persequendum infideles fugientes; et facta est ultio magna. Dixerunt ipsi Turcæ, tam immensum numerum armigerorum a se visum, ut vix auderent post tergum respicere; ideo, relictis omnibus fugisse. Fuerunt vero sancti Angeli. Hinc videre est, victoriam soli Deo tributam passim fuisse.*

q *Belgradum, sive Albam Græcam ad confluentem Savum in Danubium situm quidem est: sed urbs inter utrumque fluvium media non jacet; habet Danubium ad septemtrionem, ad orientem Savum, ut liquet ex tabulis geographicis.*

r *Biographus victoriam Belgradensem anno 1457 illigat, quod infra num. 111 repetit dicendo S. Joannem obiisse sabbatho, vigesima tertia Octobris 1457. Mendosam esse lectionem anni lvii sæculi xv, sive ipsi biographo sive ejus librario adscribatur, vel ex eo patet, quod isto anno lvii sabbathum cum vigesima tertia Octobris non concurrat. Dein omnes alii biographi coevi annum Sancti emortualem 1456 statuunt; quod etiam confirmatur bulla Callixti III, insti-*

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

(1) Wadd. Ann. tom. XII, pag. 202 et 203. — (2) Ibid. pag. 303. — (3) Gilbert. Dict. géogr. v. Judenburg. — (4) Baudrand. Lexicon. géogr. v. Rascia. — (5) Goldast. Constit. imp. tom. III, pag. 479. Cfr. Timon. Notit. Rer. Hung. pag. 72. — (6) Wadd. Ann. tom. XII, pag. 363. — (7) Ibid. pag. 352. —

(8) Topogr. Hung. pag. 354. — (9) Ibid. l. c. — (10) Wadd. Ann. tom. XII, pag. 352. — (11) Moroni. Dizion. v. Carvajal. — (12) Cfr. Biogr. Univ. v. Halley Migne. Encyclop. Theol. Dict. d'Astronomie, col. 342. — (13) Pistorius. Rer. Germ. Scriptt. tom. III, pag. 416.

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

tuentis festum Transfigurationis Domini data viii idus (die vi) Augusti 1457 apud Raynaldum 1457, in qua § LXXVII Sanctus noster inter mortuos recensetur : victoriæ præsentis quondam Joanne de Capistrano.

s Obiit Joannes Huniades die xi Augusti ex peste, ut scribit S. Capistranus ad Calixtum Papam ex Salankemen xvii Augusti 1456, apud Raynaldum an. 1456 § LI : quod si demas aut diem partæ victoriæ aut diem mortis, accurate intercurrunt dies viginti; qua etiam ratione tribus mensibus ab eadem victoria distat dies obitus S. Capistrani, ut paulo infra dicit biographus.

t Udalricus, comes Cilicæ (Cilley) a Ladislao rege gubernator regni Joanni Huniade defuncto substitutus, primum amicitiam cum ejus filiis simulaverat, et quod magis erat, Ladislaum natu majorem in filium adoptaverat : interea liberorum Huniadis necem moliebatur (1). Huniades autem, secreto conscii insidiarum, quæ ipsis struebantur, scelestas machinas prævertendas rati, in festo S. Martini, die xi Novembris 1456, sub obtentu negotiorum tractandorum Udalricum in domum alliciunt, et multis vulneribus inflictis occidunt (2). Dissimulatum aliquandiu facinus rex tandem, die xvi Martii anni sequentis, Ladislaum capite plectendo ultus est (3).

v Mancus videtur sensus : forsan scriptum erat præterire, aut quid simile, quo significetur, cruce signatos deinceps Belgradum numquam attigisse.

CAPUT IX.

De Sancti obitu; de quibusdam miraculis, post mortem patratis.

Die VI augusti febrimagna correptus,

a

b

* Ps. cxix, 5

c

instare sibi mortem calidius cognoscit,

Divus itaque Joannes, christianæ fidei defensor, infideliumque ingens pavor et terror, profligatis Turcis, liberatisque Ungaris, febribus, irrevocabili fluxu viii idus Augusti torqueri acriter cœpit a. Quam ægritudinem, nimis laboribus comparatam, laudans et magnificans Deum, septuaginta octo dies b, patientissimo certe pertulit animo, et licet hactenus dissolvi apprime affectasset et esse cum Christo, sæpe illud propheticum ingemians : « Hei mihi quia incolatus meus prolongatus est, habitavi cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea. * » Cupiebat tamen pro orthodoxæ fidei exaltatione adhuc aliquantulum supervivere, ad expeditionem ad Christi hostes destruendum semper aspirans, decernensque potius in castris, vel in bello obire, quam a sancto proposito resilire. A qua quidem sententia, etiam propositis multarum miseriarum incommodis, numquam sui socii eum revocare potuerunt, quoad usque natalis gloriosæ Virginis dies c de sua dormitione divinum oraculum certior fecit.

109 Ut autem per revelationem cognovit, ex illa ægritudine se ex hac luce discessurum; in æterna tabernacula suscipiendus, deferri

voluit ad Conventum Minorum in Wilak, quem ad regularem Observantiam non mediocri labore reducerat, ut vel sic, ipso ibi moriente, ullo umquam tempore Observantes fratres illum non relinquerent, locusque ille, nullis sæculis laude divina esset cariturus, ubi tam pretiosus sui corporis thesaurus erat collocandus d. Ibi enim visitatus est a Ladislao rege, principibusque suis, qui Ungarorum gentem de Turcarum manibus eripuerat splendidissima stella sæculi nostri, Scripturarum armarium, Minorum omnium perpulehra corona : spes enim unica, et Germanicarum nationum in eo locata fiducia altum premebat dolorem, affligebatque animum, qui præripiebatur; et quandoquidem ob sui devotionem incredibilem christianorum exercitum intuebatur continuo ad se venire; ideo cum sancto Martino, sæpe dicebat. « Domine si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem, fiat voluntas tua. »

110 Deflebat autem nimium miseros eventus, quos prævidebat procul dubio futuros. Ob idque divinam indulgentiam, profluentibus lacrymis, interpellabat sedulus : « Parce, inquit, Domine, parce populo tuo et ne des hereditatem tuam in opprobrium, ut dominentur eis nationes. Miserere Domine, miserere nostri, miserere christiano populo, redempto pretiosissimo sanguine tuo. Domine Deus benignus et misericors non secundum peccata nostra facias nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuas nobis*. » Sicque lacrymis futuras pressuras redimere conabatur mens sacra, perenni studio supernis conjuncta, ut mole corporis pressa, nullo pacto otiosa videri potuerit, sed solatium ejus erat divinis laudibus vacare, missas attentissime auscultare, confessiones frequentare, sanctissime communicare.

111 Et postremo stipendia vitæ flagitans, jam solvi se gavisus, confiteri novissime, communicare, perungi et animam Deo committi, non in strato, non in mollibus, non in deliciis, sed in pavimento voluit; nihil minus quam cæteri, pro se ipso deprecans : « Sancta Maria, ora pro me, Sancte Abraam ora pro me, » et cætera referens, plaudentibus et elevatis vicissitudine * manibus cum dignitate et reverentia cunctis adstantibus attentior, et ita attentior ut minus bene proferentem, ac barbarizantem e hebdomadarii sæpius corripere et emendaret. Sabbato itaque vigesima tertia Octobris 1457 cum omnes confratres devotosque Ordinis atque suos, per orbem dispersos, multis divinis benedictionibus repletisset, dispositis cunctis erga socios suos necessariis, dum primum vesperis daretur signum, perfecte mentis compos ac sensu vivax, fratrem Hieronymum Utinensem, cujus relationem in hoc viri Dei transitu magna ex parte imitatur, nutu vocans auxilii ferendi gratia, sedere voluit, et inclinans ad pectus suum titubans caput, suaviter ore sensim aperto inter illius ulnas exanime corpus reliquit, plenus dierum * et operibus bonis.

112 Cujus transitus fama totum perlustrans oppidum, adeo populum omnem commovit, ut turmatim festinantibus cunctis beatum

interferventissimas preces,

E

* Ps. ci, 1.

et SS. Sacramentis receptis

F
* vicissim

e

* melius diebus placide moritur : ac sepulchro mandatur.

(1) Fessler. Geschichte der Ungern. tom. IV, pag. 847. —

(2) Ibid. pag. 852. — (3) Ibid. pag. 861.

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.* melius exse-
quias

A videre corpus, fratribus periculo fit in longum producere funus. Defertur itaque ad ecclesiam, quo plebs omnis collacrymans accurrebat. Exsequiis* solemnibus, hymnis, laudibus, dignisque honoribus, singuli, pro cuiusque dignitate, complent. Servatur in medio chori, undique ardentibus faculis, et luminum copia, alternatis excubiis et callida cura timore suffurandi, inhumatum per aliquot dies, clauditur postremo arca ferreis laminis circumsepta, catenis clavibusque munita, beatum illud corpus, molle, flexibile, ac per omnia tractabile. Quod ad octavam diem nos veluti pretiosissimum thesaurum videntes, et præ summa devotione osculantes, atque multis lacrymis respergentes, ita etiam flexibile, tractabile et nullum prorsus habens malum odorem invenimus, ut vivere quodammodo videretur.

statim post
mortem mira-
culis

113 Ubi autem spiritum Deo reddidit, statim miraculorum gloria florere cœpit: ut qui forma iustitiæ, veritatis tuba, perfectionis norma, virtutumque et charismatum domicilium, extiterat in vita, miraculorum etiam fulgor fieret in cœlestibus regnans. Nam quem Dominus tantis signis et prodigiis hac in peregrinatione illustrem effecerat, illustriorem reddere voluit post dormitionem cum Angelis et Sanctis suis in supernis habitantem, quorum miraculorum magnitudinem etsi magnum voluminis corpus non facile explicet, reliqua tamen ex his, propinquorum juramento diligenter examinata, quæ ad nostram notitiam pervenerunt ex registro civium Vuilak, ad id per magnificum et illustrem virum D. Nicolaum Waivodam specialiter deputationum, extracta brevius, quo poterimus ad Dei laudem, et Joannis sanctæ vitæ insigne testimonium in medium afferamus f.

f
clarescit,

114 Cum igitur de more cœlestis viri corpus in publicum prolatum esset, conflueretque passim populus videndi osculandique illius causa, ducta est Elisabeth filia Balthasar pellificis de Vuilack collo et capite paralytica, et tres annos penitus cæca, quæ manus sacras defuncti osculata, statim divini Joannis virtute, et visum recepit et a paralyti exstitit liberata, quemadmodum ejus genitor coram designatis testibus juramento firmavit g. Petrus, Leep dictus, de Vuilak filium habens quinque annorum, sævissimum ulcus ita patientem, ut bibere nec edere aliquid valeret: emissio voto visitandi tumulum viri Dei, illoque adimpleto, ipsum filium sanum et incolumem recepit. Helena, mater Joannis lapicidæ de Vuilak, unius manus et unius pedis officio destituta, facto voto accedendi ad sepulcrum ejus, divina ope, Joannis merito donante, optimam valetudinem statim adeptæ est. Filium Michaelis, Tegzis dicti, de Vuilak, quinque annorum, qui febre tertiana per medium annum, et postea quotidiana, ita affectus fuerat, ut nec bibere, nec comedere valens, morti vicinus censeretur, parentum precibus invocatus a faucibus mortis eripuit.

imprimis Vil-
laki; maxime
* B. Pholach

115 Filia Antonii, Portolab* nuncupati, de Vuilak pestilentico morbo adeo gravata jacebat, ut nulla spes relinqueretur humana recuperandæ sanitatis, quæ dum delata fuisset ad tumulum beati viri, subito annihilato et dissipato apostemate, ad propria sana et incolumis

remeavit. Nec minore laude memorandum videtur, quod Laurentium, Pap dictum, civem utique de Vuilak, constat cum ultra annum cæcus exstitisset et contractus, ita ut, nisi sustentaculorum adjumento, ostium domus egredi non posset, audito tantorum gestorum rumore, Beati Patris auxilium cum voto invocasse, invocatoque illico valetudini restitutum fuisse h. Et ut illius dona uberiora apparent, Margarita, uxor Martini de Vuilak, filium habens parvulum, a caduco morbo vexatum, mox ut illum flexis genibus et lacrymis ad sancti viri tumulum ferre devovit, incolumem accepit, cujus nulla spes erat recuperandæ sanitatis.

h

diversorum
morborum

116 Præter hæc, et illud est memorabile, quod Barbaræ, uxori Balthasar pellificis de Vuilak, contigit, quæ per annum incredibilem dentium dolorem et validam in collo paralytissimam passa, ita ut nec caput erigere, nec colulum vertere valeret; emissio ad tumulum proficiscendi beatissimi Joannis voto, statim optimam valetudinem recepit. Qua vero laude prosequar, quod in filio cujusdam Georgii, nobilis genere, dicti Scheurak, magnum et singulare liberationis signum ostendit, quem, in extremis agonizantem, beatissimus hic vir, precibus matris interpellatus, quæ ad ejus tumulum venit, ita adjuvit, ut rediens genitrix domum, sanum et incolumem invenerit filium, quem in Athya Villa, non multum a Vuilak distante i, reliquerat semivivum.

i
curatione:
claudi, cæci,
k
* B. Ghitel
l

117 Quid uxorem Pauli pellificis de Futhack loquar? Quid Gasparem, filium Valentini Pasga de Chitel* l, qui omnes caducum morbum patientes, alterum per decem annos, alterum a juventute sua, vexatos, emissio voto adeundi sepulcrum sancti viri, ope illius peroptime liberatos ratum est? Quid Valentinum, Zabo dictum, de Vuifalun* m, lumine oculorum tres annos ob quamdam ægitudinem privatum, etiam, invocato demum illo, recte illuminatum conspexerunt? Quid aliam Elizabeth, Petri Zebeer* de Zegedino n uxorem, claudam miserabiliter ab uno pede ultra annum, adjuvante utique illo, liberatam? Quid insuper Benedictum, filium Georgii, Vuzear* dicti, de Vorves* o, qui talem infirmitatem patiebatur, ut naturæ secreta per urinalem viam egrederentur, quique, cum laboraret in extremis, facto voto per genetricem deferendi illum ad tumulum famuli Dei, mox bonam valetudinem consecutus est?

* B. Wifalu
m* B. Ezeleer
n* B. Huza
* B. Vornes
o

118 At claudis, cæcis et agonizantibus illum opem attulisse non satis est, surdis etiam et mutis constat, ut loquerentur et viderent, dedisse. Nam Georgium de Bede, virum utique nobilem, septem et decem annos penitus, surdum, nihilque audientem, nisi nutu interveniente, hujus sanctissimi viri sanatum extitisse, emissio ad eum voto, per totam provinciam Bachiensem percelebre est. Stephanum insuper Sergyartha de Bodizrenthmikklos, qui cæcus, mutus et surdus cum quatuor annos exstitisset, facto voto adeundi sepulcrum viri Dei, sanatum constat in via, dum ad persolvendum votum deferretur, sicque lingua illius resoluta fuit, aperti oculi, et auditus integre restitutus, ut plenam de omnibus gratiam impetrarit. Nec tacendum videtur, quod Nicolao, filio Mathiæ Lede de Kenieres, notum

surdi,

est

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

est accidisse. Qui cum in nemore incideret ligna, quadam repentina infirmitate præventus, loquelam amisit, et per quatuor hebdomadas, nec pedibus ambulare, nec manus vel brachia flectere, imo nec cibum, nec potum per idem tempus sumere valens, ad patris votum et lacrymas, beatissimi Joannis patrocinio, incolumitati est optime redditus, ita ut, qui clauso ore, et strictis dentibus stabat, tantum stillatione alicujus nutritus liquoris, mox, emisso voto ad tumultum servi Dei, liber ab omni ægritudine evaserit. Quorum prodigiorum vulgatissimam famam animadvertens Dorothea, uxor Emerici institoris de Themswar *p*, fide et animo recto cum supra annum quibusdam pelliculis contactos oculos habuisset, ita ut per tres menses, multis adhibitis remediis, nihil prorsus videret, emisso voto adeundi beati viri tumultum, e vestigio clarissime illuminata fuit.

febricitantes

q

119 Febricitantibus autem, deque vita jam desperatis optatam valetudinem etiam liquido constat attulisse. Nam Margaritham, uxorem Benedicti de Chika prope Bachiam *q*, vehementissimis tertianis febribus, et quartanis supra modum et annum tortam, et Scolasticam, uxorem Petri de Zelenus, longis et lethalius febribus agitatam, tribusque mensibus adeo tumefactam, ut omnis spes sublata esset recuperandæ sanitatis, suppliciter invocatus, magnifice liberavit. Mathiam, filium Benedicti Zongo * de Karom *, decem annorum, ab ineunte ætate caduco morbo affectum, ita ut consumptus, jam propinquus esset morti, ad patris votum perfecte restituit sanitati. Benedictum, dicti Mathiæ genitorem, gravissima ægritudine pressum, caputque ita inflatum habentem, ut aperiendi oculos nulla sibi esset facultas, ab omni infirmitate exoratus eripuit. Blasius, filius Petri institoris de Zegedino, a nativitate manibus et pedibus contractus, et retrorsum curvatus, ita ut, tanquam aridum lignum, nec flectere, nec extendere quoquo pacto se posset, extenso pectore, apertisque oculis, sursum fixis, jacens, osque clausum tenens, adeo ut vix violenter valeret aperire ad sumendum lac, imo per dies sexdecim mammam sugere non valens, continuoque deficiens, et spe vitæ privatus, quippe qui putrefactus tum ex curvatione sub brachiis, tum ex conglobatione manuum et pedum erat, hujus sancti viri cœlesti virtute ad patris votum integerrima sanitate potitus est.

mortis proxi-
mi,
* B. Hames.

* B. Bukor

120 Quid, multa? Laurentium, filium Joannis, Nemes * appellati, de Zegedino, jam agonizantem, ita ut jam discerni non posset, utrum viveret, vel obiisset, parentum lacrymis et voto vitæ restituit, sed ipso emisso voto nequaquam persoluto, post nonnullos dies mirabiliter puer recidivavit, graviore ægritudine affectus, atque ita vehementibus febribus vexatus, ut vitalis in eo non sentiretur spiritus; quam negligentiam parentes lacrymis multis et voti persolutione statim redimentes, filiumque ad sacrum pignus celeriter deferentes, concupitam a viro Dei gratiam feliciter impetrarunt, itaque qui mœsti ad sacrum Joannis tumultum venerant, læti et perjucundi ad propria cum liberato filio rediere. Cui miraculo simile manifestum est contigisse Joanni, filio Stephani Bakardi * de

Zegedino, qui viribus omnibus per octo dies destitutus, nec loqui, nec vocem emittere valens, ad matris votum, intercessione beatissimi Joannis optimam valetudinem est consecutus. Silendum etiam non videtur excellens munus quod Margarithæ, uxori Augustini Czepheci de Pocha *, tribus milliaribus civitate Waradiensi *r* distante, divus Joannes contulit, quæ septem annos nisi super manus et genua periculando incedere non valens, nec manibus comedere suis, emisso voto, statim gradiendi facultatem bonam accepit, ita ut suis pedibus libere servi Domini tumultum adierit.

* B. Pochaji
r

121 Neque tacebimus filium Nicolai Kadasi de Vuilak, ab ægritudine, quam dicunt lupam, seu canem *s*, liberatum, et Joannem, filium Andreæ de Naghfalwa, caduco morbo miserabiliter afflictum, mirifice erutum. Neque Barnabam, filium Valentini Pathakii * de Villa Zeutes *, silentio præteribimus, quem a quarta die nativitatis suæ usque ad decimam jacentem prope emortuum, ita ut nec plangere, nec mutas voces seu minutas reddere, nec ubera matris sugere valeret, sanum et incolumem vir Dei ad parentum vota erexit, et qui utrum e vita excessisset vel viveret cognosci non poterat, delatus ad sacrum Joannis pignus mox bene convaluit et revixit. Non Annam, uxorem Simonis sutoris de Vuilak, etiam obticebimus, quam, supra tres menses brachiis et pedibus viribus destitutam ex puerperio, cui neque movendi, neque vertendi, neque sedendi erat facultas, sed ab aliis deferebatur, delatam ad ejus sepulcrum mirifice adivit, ita ut in crastinum rediens libera et sana ab omnibus cognosceretur. Non filium memorati Simonis, quem, in uno pede contractum, rogatus idem paternis precibus, votoque suppliciter invocatus, apud ejus tumultum sanavit. Non Adrianum, filium Michaelis de Sisigh *, quem miserabilem plagam et tumefactionem in facie patientem, adeo ut illius oculi videri non possent, ad matris votum curatum esse, omnibus illius villæ incolis notissimum fuit.

contracti,

s

* B. Patalei
* B. Theudes

E

122 Non Bartholomeum, filium Demetrii de Peczki, quem caduco morbo laborantem, per octo dies mammam sugere non valentem, beatissimi Joannis ope invocata per matrem, pristinae sanitati redditum esse nemo non vidit. Non Petrum filium Heliæ Redzzek * de Siisigh *, ad matris preces et vota a mortalibus per eum febribus liberatum, cui nulla amplius spes erat de vita. Non Dionysium, filium Jacobi Thoth de Fannuslaun *, a quatuordecim annis in fatuitate agentem, et ita viribus destitutum, ut extensus super manus et pedes, tribus serperet annis, gradiendi nullam habens facultatem, quem ad votum matris, et preces viro Dei porrectas, liberum evasisse, multi viderunt. Non Magdalenam, filiam Blasii * sutoris de villa suprascripta, acutissimas febres ultra annum passam, quam propinquorum illius excitatus precibus, paulatim sanavit, sed ubi suis pedibus ad tumultum beati viri incedere valuit, suum votum persolvens, pristinae sanitati integre restituta est.

epilepsia laborantes,

* B. Redurh
* B. Fisigah

* B. Januffalva

* B. Basilii

123 Non Helenam, uxorem Brivii * de Vuilak, per annum oculorum lumine privatam, et

hydropici,
* B. Bricevii

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

A et hydropisis morbo miserabiliter languescen-
tem, quæ cum devotissime tumultum beatis-
simi Patris adisset, ab eo optimam liberatio-
nis gratiam sortita est. Nec Elisabeth, uxorem
Georgii Vsaii * de Schitoleze, quinque annis
caduco morbo vexatam. Non Catharinam, fi-
liam Michaelis Piilki * de Siisigh, ætatis
xiii annorum, aliquando quartanas, aliquando
quotidianas febres cum vehementi dentium
stridore supra sex menses passam. Non Ur-
sulam, filiam Cosmæ de Siisigh, duobus an-
nis quartanis febribus tortam. Non parvulum
filium Georgii Kalmar de Kemethi *, non
multum a Vuilak villa distante, fere emor-
tuum. Non Mathæum, Osvaldi filium de
Pesth, ex opposito Vuilak t, curvatum dex-
trum brachium adeo habentem, ut erigendi
illud ad os nusquam ei esset facultas : non
eundem postea ob gravem quamdam ægritu-
dinem duobus mensibus cæcum factum. Non
Catharinam, filiam Michaelis Raakz * de villa
Thanevus *, per tres menses pergere non
valentem : quibus omnibus ad vota parentum
integræ sospitatis munus Beatissimus Joan-
nes impetravit.

* B. Raatz

* B. Zheutes

B

amentes,

124 Sed qua digna laude celebrabimus,
quod uxori memorati Mathæi Osvaldi de Pesth
contigisse clarum est? Quæ, adstantium ju-
dicio, ob quamdam ægritudinem nullo pacto
mortem in brevi evasura, sancto oleo jam
uncta, facto pro ea voto ad tumultum Beati
viri, mox convaluit et pristinæ fuit incolumi-
tati restituta. Quid insuper ejus filium Joan-
nem, amentem factum ex quadam infirmitate,
loquar? Quid alterum filium Emericum, adeo
magnam lupæ plagam in ore habentem, ut
in maxillam digitus immitti potuisset? Quid
eundem puerum, graviori ægritudine interve-
niente, auditum amittentem? Quibus famulus
Domini sanitatem peroptimam largitus est; et
a patre invocatus, ut tertium filium, Petrum,
in morte agonizantem, facto voto deferendi
illum ad tumultum ejus, vitæ mox restituerit,
qui nec in crastinum supervicturus speraba-
tur. Nonne et Helenam, uxorem Joannis Co-
kii * civis de Vuilak, pestilentico morbo, visu,
auditu carentem, et loquendi facultate priva-
ctam, sudario, quo tectum fuit Beati viri cor-
pus, antequam fuisset tumulatum, se devotis-
sime tergentem et lacrymis osculantem, iste
integre liberavit?

* Lofli

C

alique varie
afflicti sanita-
ti restituun-
tur.

125 Nonne Elisabeth, uxorem Nicolai sarto-
ris de Vuilak, in morte agonizantem, et cande-
lam accensam in manu tenentem, adstantium
omnium sententia ad horam supervicturam,
quorundam suasionem viro Dei se devoventem,
a mortis faucibus mox eripuit? Ita ut perfecte
sanata, in crastinum emissum votum resol-
vere inchoaret. Nonne dictæ Helenæ filium,
longo tempore febricitantem et nullo remedio
sanari valentem, ad matris votum incolumi-
tati restituit? Nonne etiam Agatham, filiam
memoratæ dominæ, per triduum freneticam
jacentem et semivivam, sine intellectu inania
loquentem, ad matris preces et votum cura-
vit? Eandemque Helenam, vehementissimum
dentium dolorem patientem, tribus diebus
nihil gustantem, quietis locum non invenien-
tem, seque sancto viro apud ejus tumultum
commendantem, sanam statim effecit? Elisa-
beth, filiæ Joannis Vuerenus * de Vuilak, per

* B. Vueres

annum terribilibus febribus agitata, et ad
extremum jam perventæ, atque quasi emor-
tuæ, tribus vicibus ad sepulcrum divini
Joannis, a matre voto delatæ, optimam in-
columitatem contulit. Agathæ, uxori Gregorii
pellificis de Harsam prope Vuilak, ob quam-
dam plagam apostematis in pede dextro, su-
per manus et pedes gradienti, emissio voto
adeundi tumultum ejus, munus liberationis
donavit. Michaellemque, filium Stephani de
Bacuh *, in extremis laborantem, ad votum
patris mirifice adjuvit; et qui infirmus per
mensem jacuerat, sanus peroptime evasit, et
una cum patre beati viri tumultum suis pedi-
bus visitavit.

* B. Banchii

A N N O T A T A.

a Febres hasce pestilentes fuisse, aperte dicit
Joannes Tagliacotius in epistola ad S. Jacobum
Picenum, quam in Commentario prævio dedi-
mus: in ea scilicet num. 380: Quum, inquit,
ex horrendo foetore et ex corrupto aere pene
omnes infirmarentur, suadente D. Legato, ad
locum qui Semly dicitur, cum ipso se contulit.
Semly interpretor Semlinum, in adversa Savi
ripa oppidum, inter utrumque fluvium Danubium
et Savum ad confluentes situm.

b Ab viii id. Augusti, seu die sexta ejusdem
mensis usque ad xxiii Octobris sunt accurate
dies LXXVIII, prout annotat biographus.

c Satis notum, festum Nativitatis B. Mariæ
Virginis die viii Septembris celebrari.

d Monstravimus in Commentario prævio
num. 528 Vilakum subiisse jugum Turcicum
et corpus S. Capistrani hactenus delitescere,
numquam forsitan inveniendum.

e Barbarizare est barbare loqui, scribere,
aut pronuntiare aut etiam agere. Cfr Cangii
Glossarium in Supplemento. Manuum plausus,
quem paulo supra refert biographus, ita in-
telligendus est, ut significetur, Sanctus quan-
doque manus junxisse, quandoque etiam v. g.
eadem ad cælum elevando, disjunxisse, ut
ferventer orantibus accidere solet.

f Instrumentum, publica auctoritate confe-
ctum, continens miracula, post S. Capistrani
obitum Vilaki patrata, edidit Jean. Bapt. Bar-
berius post Vitam Sancti latinam anno 1662.
Id typis excudere supra num. 431 promiseramus;
quoniam vero Nicolaus eadem refert, actum de-
nuo agendum non arbitramur. Ex instrumento
hinc inde aliqua decerpemus: hic autem proæ-
mium ponimus sequentis tenoris: Noverint
universi, ad quos præsentia scripta devenie-
rint, quatenus nos judex et jurati civitatis
Wylak, ac etiam cives ejusdem, sub felici do-
minio et protectione magnifici domini nostri
Nicolai de Wylak, Waywodæ Transilvani, con-
stituti: notum facimus et testamur, quod beatæ
memoriæ olim venerabilis pater Fr. Joannes de
Capistrano, Italicus, Ordinis Observantiæ Fra-
trum Minorum, post multa et strenua opera,
ab eodem per diversas mundi partes perpe-
trata, post multa laborum suorum merita,
post prædicationem cruciatæ in hoc regno
Ungariæ, post debellationem Turcarum, in
hoc Nanderalbensi castro divinitus factam,
ipso cruce signatorum capitaneo ac ductore
cum vexillo crucis et cum acclamatione san-
ctissimi Nominis Jesu, assistente ei bonæ
memoriæ

E

F

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

memoriæ magnifico domino et illustrissimo principe, domino Joanne de Huniad, olim gubernatore regni Ungariæ et vero fidei catholice protectore, in prædicta civitate apud nos immeritos ex hac vita plenus meritis, cruce signatus ac gloriosus feliciter migravit ad cœlum, ibique requiescit in ecclesia S. Mariæ apud Fratres de Observantia ejusdem Ordinis, quos ipse talia, sibi divino Spiritu revelante, prævidens, illic ante ipsius obitum introduxerat. Obiit autem anno 1456, die Octobris xxiii, hora vero xxi (*id est circa horam mediam tertiam pomeridianam*) die sabbati, pontificatus sanctissimi domini Callisti Papæ tertii, anno primo (*imo, anno secundo*), Legato vero Germaniæ et Ungariæ reverendissimo domino D. Joanne Cardinali S. Angeli, regnante Ungariæ Bohemiæque Ladislao rege. Quod autem prædictus vir Domini apud nos quiescere voluit, nonnisi divinitus factum esse arbitramur; nam quum hæc civitas Turcarum feritati vicina exsistat, sitque Schismaticis et Patarenis undique vallata, dignatus est omnipotens Deus illic servum suum constituere ac locare, ubi sicut vivens fuit infidelium persecutor et Turcarum debellator, ita eorumdem mortuus sit perpetuus terror: nos autem tantam in eum devotionem et devotam fiduciam habemus, ut propter eum nihil ab infidelibus timeamus. Nam quum superioribus diebus, tota patria spoliata rebus et personis et igne consumpta, ad nostram civitatem Turcæ devenirent, invenirentque nos dispersos propter vindemias, nihil nobis nocere potuerunt, sed civitate intacta dimissa, timidi, ad sua fugientes, redierunt; quod nonnisi meritis et intercessionem istius beati viri fratris Joannis adscribendum putamus. Post cujus felicem obitum illico ante tumulationem apparere cœperunt miracula, ad quæ non solum universa civitas nostra cum adjacentibus partibus commota est; sed a remotis confluebant populi ad ejus sepulcrum, et adeo catervatim, ut non ad ipsum Beatum, sed ad alterum Apostolum currere viderentur. Nos autem talia videntes, considerantesque continuum populorum concursus et miram signorum coruscationem, certificati de hujus viri prodigiis post annum cum dimidio, multis interea neglectis, scibendum ac notandum duximus miracula, quæ postmodum ad intercessionem et merita ipsius Beati fierent; ne tam a Deo quam ab hominibus de tam solemnino dono, fidei christianæ collato, ut ingrati notaremur. Deputamus ergo nos cives, de mandato et voluntate egregiorum virorum vicebanorum, marchionensium et judicis curiæ, vices prædicti magnifici domini nostri D. Nicolai gerentium, aliquos cives bonæ famæ et conscientiæ, bonique testimonii super auditione et examinatione ac testificatione miraculorum futurorum; dantes eis omnimodam facultatem tam ex parte curiæ quam civitatis, et illam auctoritatem, quam tam curia quam civitas dare potest. Hi autem sunt Guido Italicus de Aretio notarius et civis in Wylak, Michael Gaphar mercator et litteratus, et Bartholomæus Arcupa sive arcuum magister: qui diligenter jussa complentes, quæ sita veritate cum juramento firmata, multis adhibitis

testibus, miracula, quæ obvenirent et quæ usque in hodiernum diem ad ipsius beati viri merita fiunt, conscripserunt atque scribunt. *Desinit proœmium obtestando omnes, ut canonizationi allaborent, quapropter et Vilakenses mittunt ad omnes exemplar instrumenti legitime confecti. Dicunt autem, se consilium scribendi iniisse octodecim ab obitu S. Capistrani mensibus, adeoque finiente mense Aprili 1458; ultra vero annum 1460 instrumentum non excurrit.*

g Nicolaus biographus in miraculis referendis coram certe habuit instrumentum Vilakense: nam eodem plerumque ordine sanationes refert, et non raro iisdem fere verbis. Id speciale habet instrumentum, quod mentionem faciat præstiti juramenti et sæpe testes miraculi adducat.

h Aliquid vitii scribenti obrepisse dubium non est: sensus certe est: Nec minore laude memorandum videtur, quod de Laurentio, Pap dicto, cive utique de Wylak constat: cum ultra annum etc. *Instrumentum Vilakense sic sonat (1):* Laurentius, Papa dictus, de Vuilak, de platea piscatorum præstitit juramentum coram testibus deputatis una cum Emerito * Dobas de eadem platea et Michaelis piscatore, Petro Baconi et Jacobo piscatore cum uxore sua, Elisabeth, et etiam tota platea piscatorum scit, et testificatur ipse Laurentius, qui ultra annum ita fuit paralyticus passus, quod devenit contractus totaliter in pedibus et in oculis, et ultra annum ita fuit destructus et obcæcatus, quod etiam partem domus suæ nesciebat exire sine ductore, et duci non poterat nisi per sustentacula. Emissio voto ad sepulcrum beati Patris, immediate sanitati optimæ restitutus est et absque sustentaculis ambulat, quocumque vult et sine ductore, et simul cum aliis artem piscatoris exercet.

i Athya est villa non longe Vilako occidentem versus sita, ut constat ex mappa quæ bellum Russo-Turcicum anni 1788 exhibet.

k Futhak, villa Hungariæ, in altera ripa Danubii ad orientem Vilaki sita.

l Chitel seu Ghitel nec in lexicis nec in mappis invenire, præsertim quum mihi desit lexicon Hungariæ, licuit.

m Vifalu seu Uffalu neque lexica neque mappæ ostendunt.

n Zegedinum seu Szegedin Hungariæ oppidum, ubi in Tibiscum influit fluvius Maros.

o Neque hunc locum reperire potui. Quoties vero minora loca, quæ notitia indigerent, silens prætereo, interpretetur lector, me non invenisse.

p Themeswar seu Temesvaradinum civitas ad Begam fluvium in solo palustri, sedes est episcopi latini Czanadiensis.

q Hæc clarius habet instrumentum apud Barberium (2), scilicet: Margarita, uxor Benedicti Sardonis de Chica prope Bachiam in distantia quatuor milliarius a Wilak etc. Est autem Bachia seu Baes urbs episcopalis, cujus sedes hodie Coloczensi unita est.

r Hujus nominis variae sunt urbes Hungariæ: Petrovaradinum, quod vix tribus milliariis, Varadinum in comitatu Biharensi, quod triginta quatuor, et Varadinum Magnum quod triginta milliariis Vilako distat: inter hæc duo posteriora seligat lector.

s Lupa, apud Cangium Lupus, est carci-

(1) Pag. 6. — (2) Pag. 14.

A *noma seu cancer, morbus plerumque gravissimus.*
t Pest est villula ex opposita ripa Danubii,
versus septentrionem, ut constat ex mappa,
exhibente Theatrum belli Russo-Turcici, incepti
anno 1786 et ad annum 1791 continuati.

CAPUT X.

Continuatur relatio miraculorum.

A morte susci-
tati, Petrus
Viida,

B At et multis mortuis restituisse vitam, non
ignoramus. Nam etsi supra duodecim, pa-
rentum juramento, constet, hunc divum Joan-
nem a mortis faucibus liberasse; septem
tamen in præsentiarii ad fidelium consolati-
onem in medium adducemus, et explicabi-
mus. Inter quos Petrus, filius Clementis
Viida de Chazar, extitit primus. Hic enim
cum caduco morbo pluribus diebus die ac
nocte vexatus fuisset, tresque dies mammas
sugere non valuisset, audito miraculorum
beatissimi Joannis rumore, defertur a paren-
tibus ad ejus tumultum. Cum autem ad pri-
mam plateam de Vuilak pervenissent, pue-
rum pannis involutum mortuum, in frigidatum,
et denigratum inveniunt. Quod cum vidisset
mater, viro suo maximo fletu dixit: « Rever-
tamur, et sepeliamus eum, quia defunctus
est. » Et palpantes iterum puerum, auresque,
nares et cætera membra constringentes, mor-
tuum omnino judicant. Pater vero, fide et
animo erectus, « portemus, inquit, eum ad
tumulum hujus sancti viri; potens est qui-
dem Deus per ejus merita illum nobis reddere
vivum. » Et euntes maxima cum devotione
cœperunt circuire sepulcrum, facta autem
trina circuitione, puer in omni sanitate re-
vixit pulcher, recens, et delectabilis a.

a
Laurentius
Benukius,

C 127 Andreas proinde, filius Laurentii Benu-
kii, per sex annos caducum morbum passus,
singulis mensibus cum a quinta feria usque
ad diem dominicam, vindemiarum tempore,
validius solito opprimeretur, contigit, ut
quadam die Dominica in matris brachiis ex-
pirasset. Quamobrem misit filiam suam in
campum post patrem, ut ad sepeliendum fi-
lium rediret. Interim autem lacrymis multis
divinum auxilium implorat, ut divini Joannis
intercessione, filius sibi restitueretur vivus, qui
jam frigidus erat et nigrefactus. Mirabile
certe dictu, fusa oratione, cœpit albescere
puer et oscitare, manusque movere, et ante-
quam pater rediret, et vitam adeptus est, et
bonam de pristina ægritudine sanitatem. Filia
insuper Nicolai de Petheno, cum ab hora
vespertina usque ad matutinam mortua jacu-
isset, voto et lacrymis matris vitam nacta est,
beatissimi Joannis intercessione invocata mi-
rifice opitulante.

filii Joannis
de Borogh, fi-
lia Barnabæ
de Hozzun-
bach;

b
B. Hozyun-
gax

128 Puerum et filium generosæ Dominæ
Elisabeth, relictæ magnifici D. Joannis de
Borogh, perpetui Comitissæ de Castellis, de
milii fovea mortuum omnino extractum, vi-
tæ, invocatus vir sanctus a patre cum voto
visitandi sepulcrum ejus, pristinae magnifice
restituit; sic dictæ comitissæ testimonio com-
probatur b. Filia item Barnabæ de Hozzun-
bach, distante a Vuilak decem milliaribus
Italicis, quæ a die præcedenti usque ad ho-

ram missarum functa jacuerat, delata per ge-
nitricem ad sepulcrum Beati viri, divina gra-
tia, Joannis virtute interveniente, spiritum
vitæ suscepit. Hæc enim, cum ob hominum
nimiam pressuram in capellam introduci
mane non potuisset, ubi sacrum pignus re-
quiescit, extra collocata est pannis involuta,
vita omnino privata: hora autem vesperarum
posita est juxta sepulcrum, ut sancti inter-
cessionem ad vitam restitueretur. Dictis autem
vesperis, orante continuo pro ea matre, et
devotissime illam beatissimo Joanni commen-
dante, cœpit puella calefieri et moveri, sicque
statim suscitata est, et recens effecta c.

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

c
varii e fauci-
bus mortis e-
repti;
d

* B. Thokax

E

129 Filium item Pauli, nobilis genere, ad
votum patris, defunctum potius quam vivum,
a mortis faucibus liberavit d. Catharinam in-
super, filiam Gregorii Castellani de Vuilak,
quæ defuncta etiam credita est, ad matris vo-
tum et lacrymas a morte suscitavit. Sed qua
laude prosequar Blasium, Horogh* dictum, et
Fabianum de Buda, quorum alter vehemen-
tissimo intestino dolore præventus, ceciderat
quasi mortuus sine loquela et sine colore
jacens: alter in tali vitæ extremitate consti-
tutus, ut facta sibi animæ commendatione,
accensisque de more candelis, non nisi spiri-
tum exhalare expectaretur. Facto voto pro
Fabiano a suis, et a Blesio pro se ipso, medi-
catione interna ambo Joannis patrocinio li-
beri, et incolumes mox evaserunt. Quid uxo-
rem nobilis Lucæ Advigam, filiam cujusdam
nobilis Nicolai de Addam, et Ladislaum, fi-
lium Joannis institoris de Themeswar, jam
in mortis articulo agonizantes, loquar? qui
nulla vivendi spe freti, ad propinquorum vota
a mortis januis eruti sunt f?

f
alii

130 Quid Ladislaum, virum nobilem de
Bancha, ægritudinem quamdam horribilem
decem mensibus patientem, quam dicunt
lupam, a qua paulatim ejus caro vorabatur,
cuique nullum adhiberi poterat remedium g?
Quid Nicolaum Volachum* de Villa Jubogh*,
pestilentico morbo adeo affectum in parte
sinistra in humeris, ut ex ejus inflatione et
in gutture et in pectore usque ad supercilia
videretur deperditus? Quid Dorotheam, filiam
Stephani de Rees*, per septem hebdomadas,
ut truncum immobilem jacentem, sine visu
tamen quindecim diebus. Quid Catharinam,
uxorem Laurentii sutoris de Zytzegh*, quin-
que mensibus gravissima ægritudine crucia-
tam, et ita in manibus et pedibus viribus de-
stitutam, ut nec volvendi, nec sedendi, nec
ambulandi ulla esset facultas. Quid Ursulam,
uxorem Andreæ Hathas de Korusko*, a cin-
gulo infra aridam effectam, et viribus desti-
tutam, adeo ut per quatuor menses nec verti
posset, nec lectum egredi, nec ab aliis de-
ferri? Quid Helenam, uxorem quondam Ja-
cobi de Varadino, ambobus pedibus contra-
ctam, ita ut nullo modo per quinque menses
incedere posset vel se movere genibus, nisi
delata? Quid Ladislaum Bagar* de Zegedino,
supra quadraginta annos morbo caduco ali-
quando tribus, aliquando quatuor, aliquando
quinque vicibus, in die tortum? Quos omnes,
tum ad propinquorum tum ad ipsorum vota
adeundi tumultum ejus, beatissimus Joan-
nes a suis infirmitatibus potenter liberavit et
optimæ valetudini restituit.

g
* B. Wala-
ctum
* B. Tubaji

* B. Rees

F

* B. Sybbeegh

* B. Bathas de
Curitha

* B. Bogar

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.
a multiplici
* B. Baray

* B. Gallisotta

* B. Riich

malo
* B. Heroz-
tum

* B. Licwer
* B. Nislone-
zas

h
liberati.
* B. Turuz
* B. de platea
S. Ladislai

131 Quid insuper Claram, uxorem Stephani de Gara *, per medium annum cæcam penitus effectam? Quæ manu ducta mariti ad sepulcrum beati viri, fassa est, ab ea caligines oculorum et tenebras adeo discessisse, ut videretur quasi sibi lucidam stellam videre in primo circuitu tumuli; secundo autem magis illuminata est; tertio tandem circumiens plenum videndi munus sortita est. Cujus miraculi novitate adeo populus gavisus est Vuilak, ut difficile profecto dictu sit. Quid præterea eloquar Catharinam, Galli Soka * in Pesth ex opposito Vuilak, uno oculo cæcam per tres hebdomadas, cui voventi visitare tumulum beati viri, post trinam circuitionem clarissimum lumen Joannes invocatus reddidit. Quid Stephanum, nobilem genere, septem milliariibus a Vuilak distantem, quem octo annos gravissimam ægritudinem adeo patientem, ut inflatus corpore, nec se movere, nec ambulare valeret, nisi delatus ab aliis extitisset? Quid alium nobilem de Enoch * cæcum utroque oculo, ob quamdam ægritudinem effectum? Quid Ursulam, uxorem Galli Banchi; caduco morbo decem annis vexatam? Quid Laurentius de Nagheer, filium, vehementissimas quartanas febres per annum patientem? quibus optimam valetudinem exoratus contulit.

B

C

132 Quid Margaritam, uxorem Nicolai Parvi, de villa Kerezthuur *, manibus et pedibus aridam, lumineque oculorum jam fere ob hujusmodi infirmitatem privatam? Quid Fabianum Keever *, de platea Kyssevvas *, jam ex vehementi pectoris dolore agonizantem, et frenesi laborantem. Quid ipsius Fabiani filium, Nicolaum, terribili morbo caduco adeo afflictum, ut ex magna gutturis et faciei tumefactione ejus oculi duo ova viderentur, quos Joannes divina ope, cum voto visitandi sepulcrum ejus suppliciter invocatus, constat fuisse liberatos. Nec prætereundum quoquo pacto videtur, quod in Mathia, filio Lucæ Zugia de Zatha, gestum est. Nam hic, per medium annum gravissime caduco morbo die noctuque vexatus, sicque consumptus, ut brachia et pedes dissecati apparerent, nulloque pacto flecti posset aut curvari, os autem ita clausum erat, ut etiam gladio disjungi non valeret, sed lactis vel vini vel aquæ stillicidio per tres menses nutritus est, collum vero ita jam incurvatum erat, ad scapulas constrictum et putrefactum, et continua squamæ sive saniei emissionem, ut puer in extremis laboraret, quem lacrymis deferre ad beati viri tumulum parentes devotes, absoluto voto, cum bis sepulcrum circuissent, mox sanum in omnibus suis membris acceperunt, et qui etiam loqui non poterat, statim pisces ad comedendum petiit h.

133 Ac idem singulare munus consecutus est Lazarus, filius Petri Cherenuk * de Lenlazo *, qui cum ab ejus nativitate febres passus fuisset et caducum morbum quatuor mensibus, nullaque jam esset, ex vicinorum sententia, spes consequendæ sanitatis, parentum voto adeundi cum eo et imagine cerea tumulum beatissimi Joannis emisso, statim sanus factus est ab omnibus infirmitatibus, qui etiam lumen unius oculi jam amiserat. Quid multa? Elizabeth, uxorem Ægidii Altansi

de Zopor *, de salute diffusam, Barbaram filiam Valentini Saghas de Ciiien * in mortis articulo constitutam, quæ per integram hebdomadam ob quamdam ovi corticis susceptam puellari insipientia particulam, nec matris ubera sugere, nec aliud quicquam deglutire valuerat. Lucam, filium Joannis Magni de Chee *, sinistro pede miserabiliter contractum, super manusque et pedes gradientem. Agatham, uxorem Ladislai Heut de villa Bodogazzontetheke *, horribilem in dextro ubere vulnus habentem, et remedium ullum humanum non invenientem liberavit. Blasii Sakezi de Fyzeegh filiam, uno oculo orbatam, sanavit. Philippum, filium Joannis sellatoris, ad propinquorum vota et lacrymas valetudini restituit, qui omnium sententia citissime erat neci dandus. Et ut ejus uberiora dona apparerent, Elizabeth, relictam Nicolai Zeeleb * de Vuilak, ab ejus ægritudinis voragine fere consumptam, quam lupam vocant, optime sanitati reddidit; et quæ emortua jacebat, et per quindecim dies numquam fuerat locuta, emissio voto in corde suo adeundi sepulcrum beati viri Joannis, mox sanata est, et in omnibus membris consolidata.

* B. Antalfi
de Zepor
* B. Saghisas
de Gyon

* B. Ehed

* B. Heus de
Sadogazzontalek

* B. Zeles

E

ANNOTATA.

a Refert hoc miraculum Joan. Bapt. Barberius ad calcem Vitæ latinæ in instrumento authentico (1): et præter nominatos testes, dicitur prodigium recitatum fuisse coram toto populo in ambone, ubi fuerunt ultra duodecim millia personarum, replicatisque vicibus jurejurando narrarunt parentes gratiam, filio suo factam. Quod porro Nicolaus biographus duodecim mortuos ad vitam revocatos dicat, id ita intelligendum, quatenus tres solum commemoret instrumentum Vilakense: sed quoniam biographus post confectum instrumentum scripsit, fieri potest, ut et alia et alibi miracula intercessionem S. Capistrani patrata fuerint.

b Instrumentum Vilakense refert hoc miraculum sequentibus verbis: Omnibus Christi fidelibus tam ecclesiasticis quam sæcularibus præsentibus litteras nostras inspecturis, Elizabeth, relictam quondam magnifici domini Joannis de Borogh, comitis perpetui de Castellis et bani Mathomensis, necnon comitatum de Orban et Bosena comitis (2), et Gaspar filius ejus salutem et sinceræ caritatis affectum. Nos notum facimus et testamur ad confirmandam B. Joannis de Capistrano gloriam, quod certa relatione percepta, quidam familiaris noster et in exercitu, quem fecimus contra Turcas, exsistens, quemdam parvulum suum in quamdam profundam cavernam sive fossam, milio impletam, misit, qui parvulus immediate præ vapore ipsius milii suffocatus fuit, adeo quod nemo in eodem per spatium duarum horarum cum dimidia spiritum viventem sentire potuit; pro quo extrahendo quemdam hominem per funem in ipsam foveam misit, qui similiter de ipsa vix extrahi potuit. Videns tunc idem familiaris noster dictum parvulum suum e medio sublatum esse, invocando Nomen Domini nostri Jesu Christi, recurrit ad merita beatissimi viri,

F

(1) Vita lat. Instrum. pag. 18. — (2) Cfr supra, cap. VIII. An-

not. h. et Instrum. pag. 79.

A Fr. Joannis, se devoto astringendo visitare suum sepulcrum : et statim, adstante multa hominum copia, suspirium maximum dedit, quem citius de caverna extractum omnipotens Deus ob merita beatissimi viri vitæ reddidit pristinae. *Differt instrumentum a Nicolai biographi narratione in eo, quod Nicolaus dicat, suscitatum fuisse filium Elisabethæ de Borogh; instrumentum autem, miraculum refert ad filium cujusdam familiaris dictæ Elisabethæ. Cæterum asphixiæ simile est malum; unde, quantum liquet, de prodigio non satis constat.*

c Hoc prodigium refert instrumentum iisdem fere verbis (1).

d Hanc sanationem refert instrumentum, insinuando, puerum anniculum, mortuo quam vivo similiorem, tamen adhuc vixisse (2); quapropter dicit convaluisse, sanatum fuisse puerulum.

e Cfr Instrumentum (3) : miraculum accidit die xxiv Octobris, scilicet sequenti nocte post diem obitus B. Patris anni 1454, imo 1456.

f Cfr Instrumentum secundum ordinem narrationis (4).

B g Cfr Instrumentum, quod paulo aliter profert nomina : scilicet, nobilem Ladislaum Bumhii testatum fuisse curationem suam coram variis testibus, in specie coram Anna, uxore nobilis viri Nicolai de Banchii (5).

h Cfr Instrumentum (6).

crum beati viri proficisci devoverit. Nec minori laude celebrandum videtur grande munus liberationis, quod Agnes, uxor Nicolai Rusa de Batha *, ad suorum vota nacta est. Hæc enim, cum per annum a dæmone vexata extitisset, delata in curru ad tumulum viri Dei, coepit terribiliter clamare, « nolo, nolo ire aliquo pacto ad sepulcrum illius monachi; » et sic talia sæpius replicando tantum strepitum et impetum fecit, ut in plano campo currus penitus dirumperetur et frangeretur. Tunc mulier naturali voce clamavit cum lacrymis dicens : « En liberata sum per Dei gratiam et illius beati patris, fratris Joannis; » et ostendit eis pedis digitum, unde exiverat dæmon, in quo vestigium parvi apparebat vulneris, de quo sanguinis cruor effluebat. Fuerunt nihilominus omnes ad tumulum beati viri sua vota solventes, lætissimique ad propria cum liberata fœmina redeunt.

136 Pariendi etiam gratiam Susannæ, uxori Blasii nobilis ex oppido Vuilak, concessit invocatus. Nam hæc bina vice abortum passa, exeuntibus foetibus modo naturæ contrario, id est per pedes, ipsisque natis sine baptismo morientibus, simili in periculo tertio laborans, cum magna devotione beato viro se commendasset, mox infans ingressus est maternum uterum et egressus est, naturæ modum servans, qui pedes jam extra miserat. Quantum autem præsidio, et adjumento affuerit multis aliis cæcis et mutis, caducumque morbum patientibus, atque in mortis articulo constitutis, testis est Stephanus Serghyartho de Bodyzemthmyklos *, qui cum per quatuor annos, cæcus, mutus et surdus fuisset, emissio voto visitandi tumulum hominis Dei, mox mirificam impetravit gratiam : nam cum suis duceretur Vuilak, in itinere resoluta est lingua ejus, apertæque sunt aures, apertique sunt oculi, ita ut perfecte liber a suis infirmitatibus evaserit. Testis est Catharina, uxor Ladislai Roboz de Candentz, cujus filia parvula fuit uno anno prorsus lumine unius oculi privata, quam, ut deferre ad sepulcrum beati viri devovit, statim accepit liberatam. Testis est Valentinus, clericus de Temeswar, utroque oculo cæcus multoque tempore, et quartanis febribus affectus, qui statim, ut votum emisit adeundi Joannis sacrum pignus, ab utraque sua infirmitate liber factus est.

137 Testis est quidam de Varadino, qui Roma rediens cum maxima comitiva, præter spem amisit loquelam et brachium, quod contractum fuerat factum, relictusque apud Quinque Ecclesias a sociis a : concitatus verbis P. Valentini, canonici majoris ecclesiæ, magistri in artibus, ut se beato Joanni commendaret, et voto astringeret; qui cum id fecisset, statim loquendi gratiam adeptus est, brachio remanente sibi infirmo, sed, ut a memorato sacerdote suasus est ad proficiscendum Vuilak, si vellet brachii valetudinem amissam recuperare, subito, persoluto voto, apud sacrum pignus sanus factus est. Testis est Catharina, filia jam dieti Blasii Curci * b; quæ caduco morbo jam fere consumpta, cum laboraret in extremis, ita ut funeri præparatæ es-

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

* B. Bathaka

puerperio pe-
riclitans,

E

* B. Bodezen-
timelos

F

mutus, epile-
psia,

a

* B. Hursii
b

CAPUT XI.

De nonnullis aliis signis et prodigiis etiam post Joannis dormitionem patratis.

Helena* con-
tracta;

C Jam vero quid hujus sanctissimi viri meritis ad propellendas a multorum corporibus ple-
rasque alias infirmitates divina valuerit virtus, brevius, quo valuerimus, demonstramus. Nam Helenam, uxorem Stephani Hispan de Symelchen, cum in puerperio ambæ ei manus contractæ et inflatæ ac miserabiliter curvatæ extitissent, nullamque valetudinem per tres annos recepissent, facto voto visitandi præsentiam beati Joannis, dum adhuc viveret, statim convaluisse magna ex parte constat, et quæ non potuit visitare in terris conversantem, sepulcrum in cœlestibus regnantis adiens, ab omni sua infirmitate libera facta est, ita ut ejus digiti ariditatem et contractionem invenerant, flexibiles et vivaces evaserint. Valentinum de Zegedino per annum gravissima ægitudine adeo affectum, ut nisi aliorum adjumento in lecto volvi non posset, et sanguinis fluxum incessanter patientem, a quo nullo humano auxilio poterat liberari, ope beati viri invocata cum voto adeundi sepulcrum ejus, valetudinem optimam adeptum fuisse percelebre quidem est.

dæmoniaci;

* B. Solanum

135 Dæmones etiam hujus mirabilem virtutem declarant, dum ab eo pulsus Nicolaum Slavum *, carpentarium, habentem dæmonia in Vuilak, quem quindecim annis vexaverant, coacti sunt dimittere, quam primum ad sepul-

(1) Barber post vit. Ital. pag. 80. — (2) Ibid. pag. 66. — (3) Ibid. pag. 68. — (4) Ibid. pag. 76, 69 et 68. — (5) Ibid. Octobris Tomus X.

pag. 34. — (6) Ibid. pag. 43.

AUCTORE
NICOLAO DE
FARA.

sent candelæ, emissio voto deferendi eam ad præsentiam beati viri, adhuc in terris conversantis per matrem, statim oculos aperuit et infra paucos dies sanitatis optimum munus suscepit; sicut propinqui, postea ad visitandum illius sepulcrum venientes, professi sunt cum gratiarum actione et magna populi exultatione.

sanguinis fluxu
laborantes,
* B. Helye de
Kyrolgen

138 Testes sunt, uxor Joannis Haelii de Kyrलगор * prope Zegedinum, et puella quædam, filia cujusdam nobilis de Buda, nec non et Simon, filius Margaritæ relictæ de Athya, quæ ad parentum vota a caduco morbo vehementer vexatæ, mirificam liberationem consecutæ sunt. Nam et prima non solum caducum morbum per xx annos passa fuerat, sed ex ipso morbo paralyticam in omnibus suis membris incurrerat. Secunda autem continuo sanguinis fluxu: tertia vero caduco morbo septies infra diem et noctem torquebatur. Testes sunt nobilis domina Helena, uxor cujusdam nobilis viri de Erdevit *, et Elias de Lichot *, quorum filios, in procinctu mortis constitutos, ad ipsorum parentum vota et lacrymas, beatissimus Joannes ad vitam revocavit exoratus. Testes sunt etiam Demetrius Hemeth * de Hibot *, et Egidius de Athia, in mortis articulo agonizantes, quos, emissio per preces voto visitandi sepulcrum ejus, statim de mortis faucibus erutos, nemo non vidit. Testis est insuper Margarita, uxor Fabiani, de quadam villa * prope Apathi, quæ quindecim annos destituta pedibus, audiens beati viri gloriosa miracula, mox ut ad sacrum pignus accedere devovit, aliquantulum convalere coepit: at cum pervenisset et tumultum circuisset, magna voce magnaue lætitia dixit: Vere jam ad propria currundo valeo remeare.

* B. Erdoch
* B. Lythot V

B

* B. Nemeth
* B. Lythot

* B. add. Senth-
geurgh.

membris de-
stitutus;

c

C

* B. Agatha
* B. Adan
* B. Theret de
Vasxapu

* B. Kavisa

139 Testis etiam est Blasius, filius Mathiæ de villa, quam dicunt Kuun, diocesis Chana-diensis c; qui cum fere per annum non potuisset de lecto surgere, omnibus membris destitutus, paulatim deficiebat, nulloque remedio sibi poterat subvenire: audiens ergo splendidissimam viri Dei famam, ob maxima signa, quæ fiebant apud sepulcrum ejus, concepit erga eum summam devotionem, sed non audebat se constringere voto, quandoquidem egrediendi lectum nulla sibi aderat facultas: eo itaque dormiente, apparuit ei in somnis vir sanctus dicens: « Si vis, Blasie, de tua ægritudine liberari, fac votum venire ad tumultum meum. » Qui licet adire diffideret ob itineris longitudinem, distabat enim viginti milliaribus ab Vuilak, mox tamen ut devovit ad illud ire, statim mirifice convaluit.

140 Quid proinde dicam de Adviga *, filia nobilis viri Nicolai de Adon *, et quid de Blasio Theret de Vuaskapu *? Quid de Fabiano de Buda? qui in mortis agone constituti, intercessionem viri Dei ad eorum vota vitæ restituti sunt. Quid illud item, quo uxor, cujusdam Lucæ genere nobilis, pari ægritudine mortisque periculo laborans, pari etiam ope liberata est. Quid vero illud quod Paulo sacerdote, cappellano in Kaniisa *, accidit? Nonne magnum, et memoratu dignum videtur, quem, quinque annos lecto jacentem, intestino apostemate affectum, ita ut sine aliorum adjumento se non posset in aliud vertere latus, apud Beati viri tumultum cer-

tum est, illico convaluisse? Parumne etiam D esse arbitremur, quod filius Michaelis, de platea piscatorum, in Vuilak undecim mensibus manibus et pedibus contractus, ad parentum vota incolumis, Joannis invocata ope, evaserit? Dignum proinde laude maxima videtur, quod in Helena de Posega, uxore Jacobi de Vuilak, gestum esse constat. Quæ duos annos surda, ubi delata ad sacrum pignus fuit, mox optimum auditum recepit, sed quorsum pergo? Nonne Rusinam filiam N. de Rezthum, et duos natos Emerici de villa, quam dicunt Illye, diocesis Bacchiensis, jam morti, omnium judicio qui aderant, vicinos a mortis faucibus eripuit? Demetrium de Vuilak, piscatorem in Athia * carcere reclusum, et pedibus cippis fortissime vinculatum, atque in Danubii flumen projiciendum, potentissime invocatus liberavit.

* B. Achia

141 Neque silentio præteribimus Jacobum, filium Nicolai de Durth *, qui ex hac luce discessurus in brevi, parentum voto deferendi illum ad sepulcrum viri Dei, quam primum vitæ incolumitati restituit: non Margaritam, Nicolai de Chiika * prope Bachiam, quinque annos caduco morbo affectam: non Demetrium, Sacerdotem de Zagrabia d ab ignis incendio circumdatum; quos divina, Joannis interventu, ope liberatos, nemo non vidit. Nam cum Nandor Alba undique combureretur, volens hic sacerdos domum egredi suam, conspiciensque se omni ex parte flammis vallatum, ita ut, flante in eum valido vento, nihil exspectaret præter mortem, ut primum, flexis genibus, devovit se iturum ad beati viri tumultum, cessavit ventus, et licet totum oppidum fuerit combustum, domicilium tamen suum cum summa omnium admiratione illæsum intactumque remansit. Quid multa numero alia, quamquam pauca hæc, quæ juramentis et testibus firmata et examinata certiora accipere volui, scripserim, fieri ab eo mira et incredibilia referuntur; pleraque namque alia adhuc in manibus sunt, quæ calamus conticescit, ne fastidium legentibus nimium rei faciat magnitudo.

multique alii
curantur:
* B. Hoith

* B. Eyga

d

142 Et ut Joannis nostri æmuli, si qui sunt, per ea quæ gesta sunt post mortem, credant verissima extitisse, quæ gessit, dum adhuc in terris peregrinaretur, consulantque vitæ suæ, qui de viri sanctimonia obloquuntur; unius detractoris exemplum hic describemus, in quem amore servi divina exarsit ultio, ut ne sic jam ad calcem et nos perveniamus, qui diutius fortassis, quam arbitramur, locuti fuimus. Procurante itaque viro Dei Joanne eodem anno, quo debitum humanæ carnis persolvit, conventum Minorum Vuy-lak, jam fere dissipatum, ad regularem statum revocare, ut vel sic, Domino inspirante suo, corpori domicilium præpararet, ubi legitimi Francisci parentis degerent filii; adversabatur majorem in modum sancto operi, quidam religiosus de genere Franciscanorum; qui cum custos illi præesset custodiæ e, parum de Deo confidens, cultores in vinea Domini conducere recusabat, victus extremam formidans penuriam; coactus tamen apostolica auctoritate, qua Domini famulus erat suffultus, agrum Domini omnino excolere murmurat, obloquitur de Joannis sanctitate. Sed non longo post tempore,

Joannis obtre-
ctatores pu-
niuntur:

e

A tempore, ut spiritum reddidit cœlo Senior Beatus, corripitur ille divina ultione, acerba scilicet anhelitus pressura, attractusque pene suffocatur, et de salute desperans, omnino subit in mentem cœlestium donorum gratia, quæ Joannis meritis fide postulantibus elargitur: contritusque et supplex, edito visitandi sepulcrum voto, mox ab ipsis mortis faucibus ad bonam valetudinem revocatur, male dicti impetrans veniam, salvus, et de Saulo factus est Paulus, veniens ad tumultum hominis Dei, qui detrahebat sibi, adorans reverenter vestigia pedum suorum *f*.

f
totius scriptio-
nis

B 143 Ex quibus omnibus, quæ pro nostri ingenioli parvitate descripsimus, animadvertere liquido jam possumus, sanctimoniæ Joannis excellentiam et quam severus fuerit in pœnitentia ad calcandas illecebras passionum, moribus admirabilis, consilio altus, virtute conspicuus, doctrinæ maximus index, Fidei tutor, Religionis auctor, caritate dives, hæresum summus expugnator, fide præcipuus, pudicitia nitidissimus, Christi spiritu plenus, paupertate locuplex, in commisso fidelis, miraculorum fulgor, Minorum singulare decus et ornamentum, vita clarus, morte clarior, beatitudineque clarissimus: profecto cum demonstratum jam sit, hunc divum Joannem non modo in vita, sed post dormitionem claudos, contractos, et aridos sanasse a paralyysi, et caduco morbo liberasse, cæcos illuminasse, a carceribus eruisse, a multis periculis præservasse, pariendi facilitatem præbuisse, mutis et surdis auditum et sermonem contulisse, in articulo mortis constitutos ad vitam revocasse, mortuos multos suscitasse, innumerosque languores fugasse.

conclusio.

144 Quæ omnia, etsi magna miraque sint, majora tamen et præstantiora fuisse, quæ sua prædicatione vivens gesserit nemo dubitaverit, ut divinarum sanctarum Religionum tot loca auxisse et construxisse, christianum cultum confirmasse, populos et principes ad pacem et amorem inflammasse, a vitiis et sceleribus revocasse, dignitates et honores sprevisse, tot perituras animas verborum ac vitæ suæ testimonio servasse: Ungarosque a Turcis liberasse. Nam ea pluris facio, quam surdis auditum, mutis linguæ usum, mortuisque vitam reddidisse. Accipe itaque, Pater Sanctissime, hanc tui qualemcumque laudationem, quam comes quondam tui itineris Nicolaus, in tuorum præclarissimorum gestorum memoriam cudit, suis quidem viribus impari, et pro summis maximisque meritis tuis exilem ac minimam. Et benigno præsidio in terris peregrinantem, a peccato serva, ut ille tandem, per te me excipiat, qui te ad cœlestia regna pervexit. Amen.

Explicit vita Beati Joannis de Capistrano per fratrem Nicolaum de Fara, ejus socium, descripta.

ANNOTATA.

a *Quinque Ecclesiæ* (Fünfkirchen germanice, Pécs hungarice) civitas episcopalis sub metropoli Strigoniensi (1).

b *Scilicet num. præcedenti actum est de Suzanna, uxore Blasii nobilis ex oppido Wi-*

lak, quæ intercessione S. Capistrani feliciter partum edidit; ac propterea hic loci habetur jam dicti Blasii. Id omnino constat ex Instrumento Vilakensi (2).

c *Instrumentum Vilakense habet perperam* (3): Blasius, filius Mathiæ, de villa cujus diœcesis Ehiapodiensis. *Melius noster codex*: Blasius... de villa, quam dicunt Kuun, diœcesis Chanadiensis. *Quamvis autem istius villæ, sicut fere omnium villarum Hungariæ, ignotus sit mihi situs, sive quia manca sunt, quibus utor, lexica et mappæ, sive quia ex variantibus lectionibus in margine annotatis, male scripta sunt loca; id tamen habemus, villam pertinere ad episcopatum Chanadiensem* (Hung. Csanad): *est civitas ad Marisium fluvium sita sub metropoli Colocensi: dum sub nomine Ehiapodii nulla per Hungariam occurrit diœcesis.*

d *Zagrabia* (hung. Agram) civitas episcopalis sub metropoli Colocensi (4).

e *Custodiæ in Ordine Minorum vocantur plerumque illæ provinciæ Seraphicæ partes, quæ reguntur ab uno, qua prælato ordinario, sed subiecto ministro provinciali* (5).

f *Matthæus Raderus in Bavaria Sancta compendiose enumerat S. Capistrani miracula hisce verbis* (6): Expressum legi numerum de curatis partim mortuis, partim morituris. Ex illis, ad officia vitæ revocatos supra xxx: ex his aures apertas surdis cccclxx; ora mutis xxxvi; oculos cxxiii; vitia pedum vel articulorum correctæ, seu tristi podagra, seu cruciabili chiragra, seu turpi claudicatione laborarent cmxx; aliorum morborum nullum numerum iniri potuisse.

VITA

S. JOANNIS DE CAPISTRANO,

Scripta a Fr. Hieronymo de Utino, ex ms. Aracœlitano.

Incipit Epistola procœmialis, quæ F mittitur a vicario provinciæ Sancti Antonii fratri Hyeronimo ad componendam Vitam S. Senioris nostri Joannis de Capistrano. Secunda vero Epistola capit totam vitam, articulatam tamen per rubricas in capitula ad facilius inveniendum.

Optimo viro religioso, ac venerabili patri Hieronymo de Utino a, Frater Petrus Mauroceno provinciæ Sancti Antonii vicarius immeritus b, S. P. D. Cupienti mihi, imo sitiienti aliquid litterarum tuarum, opportune se nobis obtulit, Frater Joannes, portitor librorum sanctissimi Senioris nostri, quem cum e vestigio offendissem, munus litterarum tuarum, si forte adesset, petii mihi dari. Scripserat au-

Epistola Petri
Mauroceni ad
Hier. Utinen-
sem

a
b

(1) Guibert. Dict. geogr. vº. Fünfkirchen. — (2) Ap. Barber. post vit. lat. pag. 33. — (3) Ibid. pag. 62. — (4) Guibert vº. Agram.

(5) Van den Haute. Brevier. hist. Ord. Min. pag. 285. — (6) Tom. I, pag. 308.

AUCTORE
HIERONYMO
UTINENSI.

tem superioribus ad me diebus R. Pater Vicarius, frater Gabriel pro mutua benevolentia paucis verbis, tum eo maxime, quia tu amplissimas ac lucubratissimas in causa mihi optatissima demandares. Expectabam itaque a te in morte tanti Patris, quem alterum non vidimus, historiam accipere: facile enim et viri auctoritas et scribentis facundia, et rerum copia hæc pollicebantur; verum cum in medium deductum est parvum volumen litterarum, et ante ipsarum reserationem, jam, dico, me fallit spes. Avidissimus tamen iterum atque iterum legens contemplor, si forte aliæ obsignatæ dirigerentur, nulla est mentio. Patienter me objurgantem, imo amantem feres. Non te fugit, multa legisti, tanta forte celebritas ac gloria, non quanta ab eis gesta magnifica emanarunt, sed magis quanta fuit in scribendo dignitas. Ornamenta enim scriptorum viris illustribus afferre consueverunt eam dignitatem mortuisque, et faciunt sidera micantia coelo. Te igitur hortor, ut pro vetere consuetudine bonorum, non patiaris virum, coelo datum, dicere (uti licet) in terris obmutescere. Te decet iste labor; te bonorum consuetudo invitat, amicitia nostra hæc maximo in munere sibi dari petit. Quod si currentem forte excitarem, da veniam: stimulavit conscientiam, ne si tacerem, in posterum dignissimas luerem poenas. Rapidissime hæc scripta sunt. Non ut elegantiam sapiant, sed ut amor et conscientia paream, terminus scribendi constitutus est in prandiolo. Vale optime Pater. Ex loco S. Blasii prope Vicentiam die 28 Martii 1457.

Hieronymi responsum, quo vitam S. Capistrani offert.

2 Venerando Patri Fratri Petro Mauroceno, Frater Hyeronimus de Utino humilem ac devotam commendationem. Rogarunt me suaves litteræ tuæ, percolende Pater, ut ad te de viro religioso, sed inquam divino, defuncto seniore nostro, olim facile Minorum principe, litteras darem. Honesta poscenti libens tibi facerem satis modo, si mihi responderent, et ingenii facultas, et copia dicendi; sed cum ad ingenioli mei exiguitatem me refero, mox equidem perhorresco, cum plane cognoscam præstantis amplitudinem viri, toto fere terrarum orbe celebrem admirabilemque, vix posse laudari satis et admirari. Quid enim insulsus imbecillis et aridus ego audebo, siquidem parerem minime deserto inter satyros monenti poetæ:

Sumite materiam verbis, qui scribitis æquam* Viribus* et versate diu, quid ferre recusent Quid valeant humeri*.

* vestris

* aptam

* Horat. de art. poet. V. 38

Quare, Pater optime, non exilitate mea, sed ornatissimi cujusvis oratoris facundissimique peritia pariter et eloquentia viri ad divinas tanti patris laudes recensendas opus est. De ejus profecto singularissimis virtutibus, etsi plurima essent dicta, sano indicio, longe tamen plura forent dicenda; verum ne me tuis meritis ingratum, laboremque fugientem accuses, satius esse duxi, pro modulo meo tuis votis morem gerere, quam paucula quædam iners silentio præterire, ut saltem ex paucis his, pro tua innata virtute, solita prudentia, ac inveniendi facilitate, multa queas exco- gitare.

CAPUT I c.

De civitate et prosapia Sancti; de studio virtutum ac litterarum in habitu sæculari; de ejus in Religionem ingressu.

Est in primis satis probata veritas, ut arbor bona fructus bonos faciat: quoniam de spinis uvas, vel de tribulis colligi ficus insolens est*. Quo fit ut plerumque generis honestas propaginem proferre soleat ingenuam: quantum enim virtutis et honestatis conferat posteris vera nobilitas, in Joanne satis exploratum est. Qui cum Capistrano, oppido cæteris ejus* agritum situ, tum amœnitate loci non inferiori, foret oriundus, plurimum a nobili priscorum lare dignitatis et honestatis traxit: verum, tua bona venia, Capistranum, dixerim, plus tibi decoris et nominis Joannes attulit, quam Joanni contuleris: quod cum non inter prima terrarum loca clarum teneres titulum, factum est Joannis virtute, quo passim per orbem frequentius nomineris. Sed nec abs te defuit virtus. Nam et ab ineunte ætate non infimorum studio parentum sub pædagogico optimis educatus institutis, ob ingenii solers acumen et innatam memoriam, usque adeo liberalibus profecit disciplinis, ut omnibus firmum relinqueretur argumentum, Joannem in virum perfectum evadere debere. Cujus rei neminem fefellit exitus; at hujusmodi ætatis egregia, quæ bonis profecta sunt radicibus, tametsi memoriæ tradenda forent, singula tamen recensere non est sententia; ne sermo prolixior fastidium pariat. Fecerunt itaque decor quidam spectabilis, teneræque venustas indolis, nec non et morum gravitas ornatum adolescentulum, atque omnibus per- jucundum, et ita perjucundum, ut de se sit meritum latum. *Gratior est pulchro veniens e corpore virtus.*

S. Capistrani locus natalis;

* Matth. VII, 46

ejusdem?

4 Quam rem nonnumquam inter loquendum ipse memorabatur pater, asserens: « Tam innato quodam pudore, quam parentum timore, quam eram moribus imbutus bonis! quandoquidem si qua percipiebam, quæ ad honestatem vitæ minus pertinerent, adeo exsecrabar, ut odio vitiosi sermonis, perfusus rubore, quam primum in fugam converterer. » Hæc pudici profecto, decorique fuerant indicia animi. Ineunte tandem adolescentia, post artium primordia, majorum suasu, civilibus operam dedit, ubi quantum scientiæ brevi comparaverit, frequentior sollicitudo demonstravit. Nam inter coævos intelligentiæ palmam cum teneret, adipiscendæ laudis gloria, quemadmodum is ipse prædicabat, tantopere dies et noctes incumbibat studiis, ut merito jureque optimo studentium princeps haberetur. Qua de re factum est, ut nedum auditorum plurimi, verum etiam doctores consilium exposcendi gratia, sæpius eum adire minus erubescerent.

adolescentia,

5 Hinc itaque tam diu crevit integritas viri, ut regendis populis civitatibusque cum omni laude et admiratione præficeretur. Qui præ magno servandæ justitiæ zelo, acqui- rendique

reip. gerendæ admotus;

A rendique nominis gloria, velut cæca solet humanæ laudis ambitio appetere, tanta proposuit gerendis in rebus uti severitate, quo nec suorum cuique, nec ipsi sibi pro æquitate parcendum statueret. Quam rem nec surda præteribat aure. Sed quid divini sententia consilii statuerit, advertendum est diligenter. Dum enim in sublimi fastu, stabilique gradu gloriosus fixisse pedem arbitraretur, contra inopinata sors, dissipans hominum consilia, factiones in civitate suscitavit, insurgit turba, furit, pars altera cedit, reum mortis civitatis rectorem clamat, captivat furor insanus, vincit, carcerat manicis pedibusque * stringit : detrusus carcere, jacet inglorius, qui imperiose gloriari solebat; opprobriis, improperiis, injuriis a mutuis et subalternantibus laceratus vigilibus, qui vicissim exprobrabant, impingebant, angebant. Perferens attamen, lætabatur Joannes magnanimus, tunc ab Aragonum rege præfectus, pro gloria servatæ in dominum fidei, quacumque, vel turpi, morte, occumbere.

* forsan compedibusque

civium odium incurrit, et in-carceratur;

* sic in mss. Fortasse hic est sensus: compedibus manus etc.

d

et tandem libertate potitus

C

* Ps. cvi, 6

6 At ubi sedavit populi furentis impetum dierum intercapedo, diminutis turbarum vigiliis, suggestit animi industria, nacta temporis opportunitatem, utcumque tetrum evadere carcerem. Successit optata sors, quæ protinus indulsit eum per turrim repere, atque ex alto, nemine teste, præcipitari. Dedit vires timor, compedibus manibus * opem tulere, serpit, cursitat, effugit, latitat, circumspectat fugam, prosequitur; sed proh Deum immortalem! En invisus agricola per devia fugientem, ac pedum obstaculo laborantem, cernit, continuo suspicatur, vinctum adhuc cognoscit, exclamat: « Heu accurrite, accurrite, effugit oppressor patriæ nostræ, proditor factionis. » Obrigit illico miser Joannes, cujus animum injuria succendit, arreptoque fossario d, impiger ruricolam impetit, comminans: « Nisi sileas, rusticorum nequissime, hic te morti tradam. » Subticuit trepidus ille, juratque cogenti rem nemini pandere.

7 Abiit celer hic viam suam, evolat ille ad civitatem, captivi fugam proclamans, insurgit manus, furens subsequitur gradu concito hærentem vepribus, lassum tandem comperiunt: captivant insanientes, reducunt, teterimo carcere decludunt, arctioribus graviorebusque vinctum compedibus. « Clamavit ad Dominum cum tribularetur et de necessitatibus eripuit * » jam desperantem. Surripuit enim Omnipotens regiæ potestati altam Joannis fidem, majestati suæ præstandam, ut quod pro inani facere decreverat, pro sempiterna efficeret gloria; dilectum ea de re sibi comparem Seraphicum Franciscum, quem militiæ suæ donaverat signis, ob amoris indicium præcipui, summo demisit olimpo ad jacentem in tenebris, qui radiis æternæ lucis domum tenebrosam oppido fecit illustrem. Tristemque Joannem expergiscens Franciscus: « Me propediem liberandus sequaris, inquit, hic digitus Dei est et mutatio dexteræ excelsi. » Mansuescit ferox leo: et ut agnus se dedens, ne quicquam renititur, liberalique fide suæ connumerandus militiæ se dedicavit, quamdiu peregrinaretur. Pacatis igitur, Deo auctore, tumul-

uantibus populis, libertati Joannes donatur.

8 Et ut militiæ promissa exequatur, datur sibi coronæ stipendium. Nam carceris diripondere compressus, decumbit, et calvitium, ad instar coronæ, deferentem polliciti memorem fecit. Quod intelligens plenius, et desponsatam sibi nobilem prædivitemque virginem, et omnia patrimonii jura, nec non et quævis sæculi blandimenta penitus abdicans, velut adolescentulum se contemptum, ac prope insanum finxit: ac ea de re amplam sibi mitram in qua se scelestum, se cunctorum criminum reum, se quolibet supplicio dignum accusaret, paravit. Quam capiti mox adjiciens, sordidis ac lugubribus vestimentis indutus, ubi clarius nomen ejus et dignitatis amplior gloria fulsit, ad plateam civitatis sub solis ortu intrepidus, inverecundus tendit: condenscensque ad angulum quempiam prætereuntibus singulis, accurrentibusque ad concionem a mane usque ad vesperam se spectaculum præbuit. Quibus autem mens insanior erat, quem spiritus impleverat, derisere, illusere amentem, dixere fatuum: sed immobilem constantiam infracti animi videre, cognoscere admirari opere pretium fuit. Consummatis denique miseriis, ad legitimos vocantis Seraphici Patris filios læto animo se recepit. Qui precibus ejus victi, hominem, trigesimum ætatis annum habentem, ad regularem Observantiam gaudentes assumpsere.

AUCTORE
HIERONYMO
UTINENSI.
Ordinem Minorum ingredi, constituit.

E

ANNOTATA.

a De Hieronymo Utinensi egimus Commentarii prævii num. 7: ac inter præcipuos familiares S. Capistrani eum resenset Joannes Tagliacotius in epistola, quam de sancti viri obitu dedit ad S. Jacobum de Marchia, a nobis in Commentario exhibita, in qua num. 393 Hieronymus dicitur omni religiositate et litterarum sufficientia præclarus, et infra num. 402 refert, Sanctum Hieronymo Utinensi, quem infirmus habuerat servitorem gratissimum, solemnes litteras merito concessisse, dignissimis facultatibus, prærogativisque refertas; dedisse etiam eidem eo modo, quo sibi licebat, Bibliam aut alium codicem, quem vellet.

b Petrus Maurocenus, provincie S. Antonii seu Venetæ minister, subscripsit articulis Observantium, quibus concordia inter Conventuales et Observantes conciliabatur (1). Inter viros, doctriâ florentes, recensetur a Waddingo (2), Petrus Maurocenus, nobilis Venetus provincie S. Antonii, qui hoc anno (1461) perfunctus est vicariatu Dalmatino. Sub annum porro 1475 eundem dicit Waddingus (3) commissarium Brixensem, a quo provincia Brixien-sis exordium sumpsit.

c Pro more apponimus Ordinem capitum, prout ab Hieronymo distributa fuerunt, quæque ad pauciora contrahimus: est vero sequens:

PROLOGUS.

CAPUT I De civitate et prosapia Sancti et studio virtutum ac litterarum in habitu sæculari.

II De zelo justitiæ Sancti in rigoroso regimine civitatis, et ejus incarceratione et fuga a carcere.

(1) Wadd. Ann. tom. XII, pag. 277. — (2) Ibid. tom. XIII,

pag. 193. — (3) Ibid. tom. XIV, pag. 126.

AUCTORE
HIERONYMO
UTINENSI.

- I
- II
- B
- III
- C
- CAPUT III De Sancti reductione ad carcerem, et miraculosa conversione ad Ordinem in apparitione S. Francisci.
- « IV De abdicatione spontanea, ac omni renuntiatione, et confusibili fuga ad Ordinem.
- « V De anno probationis et ineffabili fructu ac constantia prædicationis ejus post professionem.
- « VI De studio orationis et diligentia dicendi Officium.
- « VII De studio lectionis, et prudentia in consiliis dandis, et numero Bohemorum conversorum.
- « VIII De ingressu ejus, miraculose antea ostenso, ad Ungariam et numero Valachorum et aliorum infidelium, ad fidem Christi conversorum.
- « IX De assumptione humilis prædicationis Cruciatæ, et confluentia ac fervore populi ad eundem.
- « X De obsidione castri Belgradi, numeroque apparatu Turcarum ac machinarum et sancti Senioris subventionem.
- « XI De desiderio martyrii in persecutione Turcarum, cum fugam darent.
- « XII De gravissimis languoribus et compassione cordiali fidelium populorum.
- « XIII De planctu super quadam visione, divinitus viro Dei revelata.
- « XIV De transitu suæ mortis et fratrum mirabili lamento et extollentia excellentissimarum virtutum ejus.
- « XV De exsequiis septem dierum, et corpore condito ac conservato.
- « XVI De oblocutionibus et detractationibus Patris post mortem.
- « XVII De plagis divinæ ultionis in detractores et post mortem.
- « XVIII Conclusio operis.

d Fossarium seu Fossorium est ligo ad fodendum. Cfr Cangii Glossar. h. v.

CAPUT II.

De ejus vivendi modo in Religione;
de ingressu in Hungariam et
obsidione Bellogradiensi.

Emissa professione regulari,

Navigans ergo in portu perfectionis, quam pie, quam honeste, quam prudenter, quam religiose, quam denique sancte se gesserit,

haud facile dictu. Nam cum talia in primis D jecisset virtutum semina, quæ messem optimam futuram prædicerent, non injuria, graves per id tempus Ordinis patres a cæteris novellis singularem voluere; qui neque probationis signis, neque mortificationum experientia, neque postremo disciplinarum asperitate, quemadmodum fieri assolet, sed venerabili quadam in eum mansuetudine usi sunt. Limpidius quippe contuebantur ipsum ineffabilem vanitatum suique contemptorem, perspicuum humilitatis imitorem, ac acerrimum voluptatum domitorem. Professo tandem sacri præconium Evangelii committitur accuratius, ubi quantopere errantibus affuerit, non est ingenii mei docere. Exortum namque fuit lumen in tenebris, quod veritatis callem, Christi doctrinam, apostolicam vitam demonstravit, edocuit, servavit. Quisnam, ut ille, nostris emicuit sæculis, qui tot uberrimos in Ecclesia Dei fructus produxit? Quis christianam religionem cumulatius auxit? Quis Ordinem abundantius ampliavit? Quis pro sacrosancta Romana Ecclesia, pro veritate, pro fide, pro æquitate, pro animarum salute fidelius certavit? Quis tandem gloriosius nomen ob plenas virtutes, et peculiaria laudum pignora sibi merito vindicavit? E

10 Fateantur æmuli necesse est, pusillum austera ducit vitam, statura, altum consilio, celsum virtute, munere et gratia divina refertum, vel raro sui similem vel forsitan invenisse neminem; sed sepositis in præsentiarum plurimis celebri memoria dignis, summis labiis parvula quædam libabo, quæ sibi non parvo cesserunt ornamento, cæterisque ad gloriam Christi Jesu salutari emolumento. Postquam paracletus superna gratia vocatum ignovit ad religionis cultum, quis mensuram rectitudinis æquo vivendi fine consultius, constantius, modestius, æquius prosequutus est? Nam cum dignitatem rebus non ex opinione, sed ex earum natura constituerat, idem ubique erat, prout rerum tum et temporum necessitas postulabat. Non enim dicentis auctoritas ab æquo movere potuit, quem facilis credulitas non seduxit, sed magna beneque vivendi fiducia liberum fecit animum, intrepidumque, potissime criminis expertem: qui idcirco sceleris pro veritate odiosus, præsertim infidelibus errantibusque instantem toties necem nullibi formidavit; audaciam enim irreprehensibilis vitæ conscientia præstitit: quapropter cœlibem vitam nulla vitiabat cupiditas, quem non ad voluptatem, sed ad reficiendas vires traxit vivendi ratio. Nulla ideo fuit paupertas immunda, nulla parsimonia languida, nulla simplicitas sordida, nulla tandem exiguitas angusta, unde severi animi modestia suorum fugacem*, aliorumque vitiorum honestum correctorem effecit. Quocirca recto gradu pertransiens, humanæ societatis æquam consuetudinem eo usque sequutus est, ut omnibus prodesse, nulli nocere, nocentes prohibere, prohibentes justa deprimere, deprimentes iniqua diligere, extollere, complecti, invariabile sibi studium fuerit.

11 At quorsum evadam? cum omnis ejus vitæ versaretur actio, aut in oratione aut sermone, aut lectione, aut piis actionibus et præclaris. Neque mihi persuadere velim, se beatiorum

in oratione assiduus;

AUCTORE
HIERONYMO
UTINENSI.

A beatiorem vidisse, qui otium in negotio, et negotium in otio semper habuit. Laudatur enim orandi cura, quæ sibi præ cunctis mortalibus communi iudicio cordi fuit, et ut prætergreddiar tacitus ingentem illam cœlestis patriæ contemplationem, hoc tamen memorandum est, cultum divinum cæteris semper negotiis prætulisse. Fuit quidem vehementior cura et attentior auris ad verborum integritatem, et prolationis rectitudinem in persolvendo *, sed ita persolvendo, ut neque negotium, neque sollicitudo, neque temporis brevitās, neque honesta ratio quæpiam, ab instituto perorandi modo suis, quoad fieri potuerit, temporibus illum posset revocare. Neque potuit quævis urgens necessitas, posthabitis divinis laudibus, lassum corpus vel minimo cibo, potuque reficere. Neque vulgare iudicabam exemplar in sene, vel sospite vel ægroto, quod numquam libaminis nec liquoris, vel medelæ quidquam, numquam puram, loturam os, aquam, insalutata Virgine gloriosa cum solita benedictione, hausisset. Quod et jam vitæ extremum agens, deficiente jam officio linguæ, ut valebat, bleso et anxio ore cum manus elevatione numquam omisit.

* fortasse addendum divinum officium vel divinas Laudes

in scientiis excolendis indefessus,

B 12 Diuturnitatem vero studiorum suorum non est brevis orationis promere, quibus longam adjecit vigilantiam. Non enim quidquid residuum erat momenti vacuum sinebat: quinimo vitæ necessaria demere solitus est, ut plus temporis pergratæ lectioni commodaret. Ex cara librorum suppellectili nimirum tantum suavitatis et solatii capiebat, ut in dandis consiliis, gerendisque rebus plane constaret operæ fructus. Admirabatur itaque mirum in modum gentium frequentia, tam parvo capitulo tantum salis conditum esse, ut variis hominum sententiis, casibusque diversis perfecta responsa darentur, nullatenus refellenda; hinc ejusmodi vigiliarum fructus digna prodibant opuscula. Quæ quidem usque adeo perdulcia sunt plene gustantibus, ut vix satis inde saturari valeant; hinc præterea recondita docebant sermones uberes et profundi, qui rectas in deserto semitas faciebant; pariter et obliquas, non exquisite, sed fructuose dirigebant. Testatur enim Italia omnis, testatur Gallia, testantur Alemaniae partes, testatur Bohemia, ubi nefandissimorum hæreticorum circiter duodecim millia damnatas Hussitarum hæreses, rejectis erroribus, ad abjurandum perduxit, ac sacrosanctæ Romanæ ac universalis Ecclesiæ salutari gremio coaptavit; testatur etiam ardens Polonia etc.

post multos exantlatos labores, in Hungariam

a

C 13 Testatur denique ejus lucidissima opera devota Ungaria, quam, Venetiis constitutus, prophetico prædixit oraculo, domicilium corporis sui futuram cui, quam affuerit eventus, probavit a. Nam cum haud dubium sit, gentem petulantem Cererique Bacchoque nimium invigilare, justitiæ et æquitatis decorem minus servare, bonos mores ad corruptelam vertere; adeo severus, et acer in vitia surrexit, ut plerumque effrenorum habenas cohiberet. Et quid modestum, quid æquum, quid sit imitandum intelligerent, observarent, exequerentur. Ea propter tanta expectatio passim facta est, ut etiam Ungaris convicinæ regiones Sanctum Patrem, sic enim appellabatur, ut Apo-

stolum præstolarentur. Cui denique proficiscenti ad Ungariæ metas, et Christi fidem, et veritatis lumen permagna auctoritate nuncianti, usque adeo tunc inter Valachos, tum Rascianos, cæterosque schismaticos, cooperatus est digitus Dei, ut ex his longe plures decem millibus ad orthodoxam fidem suis hortationibus allexerit, quos ex infidelibus Christi baptismate renatos, catholicos fieri minime neglexit.

14 Interea vero dum abundantius lux veritatis tenebris præcelleret, unde fructus uberior ad bene beateque vivendum provenerant, e regione descendens ad Ungariam, ab Apostolica Sede Legatus, Sancti Angeli Cardinalis, ad prædicandum in Turcas, sævissimos hostes, Crucem, Capistranum advocat, et merito: nam sancti Patris auspicio tota fere gens Ungariæ ducebatur. Itinere longo tandem adventanti, Apostolicæ Sedis imperio, promulganda creditur cruciata, quam ad martyrium flagrans, animo læto, senior admisit. At ubi promulgare ferventior cœpit, divino siquidem præsagio, atque præcurrentibus astris, cometæ potissimum, turmas gentium undique confluere, duceque sancto Patre et mori et vivere unica vox erat; commune christianæ gentis, excidium in medium crebro ferebatur: commiserans senior, futurorum malorum divina revelatione præsciens: « Expergiscite omnes vehementer, ad consulendum malis, repetens quam sæpissime quadam ingenua pietate: Utinam superventuræ christianis pressuræ in hoc misero corpore terminarentur omnes; et periculo capitis mei humanum genus salvum fieret! »

mittitur ad bellum sacrum

E

15 Sed proh dolor! accelerante nimium Maumeth Bey, cruentissimo Turcarum imperatore, valida, fortique manu, Nander albam castrum, Ungariæ januam munitissimam, invadit audacia. Nuntiat senior hinc litteris, inde festinantissimis tabellariis, ut cruce signati, et quorum interest, non tantum inclyti regni, verum etiam totius christianæ reipublicæ, periculo nihil morentur adesse. Nam hostis infensissimus tanto apparatu, tot bellicis instrumentis, tot bellatorum copiis properat munitus, ut de nobis actum videatur esse. Ad hanc excelsam vocem impigræ infimorum turmæ, sed potentum vel nemo vel pauci, concitantur, et ita concitantur, ut indubie cœlestis ignis incendio alter alterum commoverit. Minime quidem potuerunt inhiberi, quominus impotentes, invalidi, cum senibus juvenes ad sanctum Patrem pro Christo morituri secum, aut victuri, etiam insalutatis domesticis, festinaverint, proh Deum immensum! quam affatim arsit ignis! ne quicquam matres Ungarorumque uxores, Persarum fœminis Astracis * bello fuerunt inferiores b; timentes enim communi saluti, filios unicos, virosque, dato viatico, in complexus et oscula, profusis lacrymis ubertim, ruentes, properare satagunt contra Crucis blasphemus, impelluntque; hi vero alacres, imperturbato animo, emicant.

prædicandum, et multos, licet infimæ conditionis,

F

* Arsacis
b

16 Quid multa? Conveniunt copię sub Crucis vexillo, velut inermes, sed quibus inerant corporis vires, arcum, pharetram cum scuto gestantes, sub ductu sancti Patris militaturi. Gaudet senior, et læto vultu complectitur omnes:

conscriptos in aciem producit;

AUCTORE
HIERONYMO
UTINENSI.

omnes : ejus imperio incunctanter parent, negantque se alium habere ducem gentes indomitæ. Quamquam princeps bello, christianique ductor exercitus, præficeretur ille magnanimus Turcarum debellator, Joannes de Huniade, a cujus procul dubio strenua virtute, industria, consilio, periculis egregie consultum est; nihil tamen gerendis rebus consulere, nullas instaurare acies absque senioris opera valebat. Quid multis immoror? Castello sagax hostis, terrestri solo centum viginti millibus expeditorum, Danubio sexaginta quatuor triremibus, haud numeratis minoribus navigiis, potenter insidiatur, vim infert, suggestisque diris prope trecentis machinis cæterisque bellorum instrumentis, expugnat; corruunt turres, multis priscorum ejus bellis illæsæ, solo æquantur mœnia, certatur utrinque pro viribus, cæde cruentissima potiuntur castro Turci, arce tamen servata.

insignemque
victoriam con-
sequitur.

B

17 O insolitum belli genus! o manum omnipotentem! o fidem christianam! Quis nostris audivit sæculis ardentissimos, callidissimos, expertissimos pugnatores ab inermibus fere rusticis, ab aratoribus, ab humilibus pastoribus summo dedecore superari, propelli, et profligari? cedunt inglorii, qui bis oppido potiti sunt gloriosi, terga dant castro, qui Orientem subjecere, consternati fugam amant, qui nomine pariter et re universum fere terrarum orbem fugant, hanc nobis Maria Magdalena, quæ septem dæmonia vicit suo natalitio victoriam, humano quidem ingenio perditam, cœlitus imploravit c. Profligatis igitur inimicis, veniam indulget sibi fatigatus senior, qui ad extremum usque spiritum numquam sibi pepercit in celerrimis discursibus, in solis ardoribus, in tenebris insomnibus, in siti, fame et calamitatibus multis, quibus pro nimis tenue corpusculum penitus exhaustit. Negavit hic autem Domini manus martyrii palmam seniori, quam pridem concupitum cum inter congregientes caneos assequi peroptaret, consulto se periculis, jaculis, missilibus, innumeris sagittis exponebat, quæ plurimos dum læderent, necarent, lætally vulnerarent, illæsum intactumque circumflantes reliquere. Præcedebat nonnumquam audacter omnibus prior, ut poterat cum baculo festinus, quo christianos audaciores redderet. Qui dum sæpenumero, consociorum instantia, ex ipsis mortis faucibus revocaretur repetitis vocibus : « Non vadas, Pater, non vadas, Pater, neci dederis * : ad hoc, veni, » respondebat.

* add. te non

ANNOTATA.

a Non facilis horum verborum, quæ tamen in codice manuscripto accurate leguntur, est interpretatio: librarii oscitantiam subrepsisse suspicor, et legendum censeo: Cui, quem asseruit, eventus probavit. Nempe quatenus eventus probavit prophetico oraculo eventus, eo sensu, quo dicimus probare alicui fidem suam.

b Post Alexandri Magni mortem, Arsaces Bactrianus, devicto Seleuco Nicanore, regnum Persarum suum fecit, filiisque et posteris reliquit hereditarium; unde ejus successores Arsa-

ces et Arsacides appellati sunt (1). Quando id evenit, ut fœminæ Persicæ tanto ardore pro patria se devoverint, non facile dixerim; nisi forsitan, quando Crassus bellum Parthis intulit, uti narrat Bizarus (2).

c S. Mariæ Magdalene intercessio allegatur, quia, ut alibi diximus, in ejus festivitate, die xxii Julii, parva fuit victoria.

CAPUT III.

De supremo morbo, obitu et sepultura.

Negavit, inquam omnipotens, breve martyrium; ast acerba valetudine, nimis laboribus comparata, ipsum viii idus Augusti visitare cœpit: diuturnis enim febribus, irrevocabili fluxu dies sexaginta octo a incessanter tortus est: his perinde succedentibus hæmorrhoidarum gravedine, lapilli et arenarum dolore, ilium aculeis, femorumque longiturna fractura. Quæ cuncta laudans semper et glorificans Deum, atque suis assignans demeritis, magno toleravit animo. Et quamquam graviter ægrotaret, ad expeditionem tamen hujusmodi in hostes fidei semper aspiravit, decernens prorsus, vel in castris vel in bello pro Christo mortem oppetere, a qua quidem sententia, propositis miseriarum incommodis, ejus animum revocare nequaquam valebamus: quoad usque natalis gloriosæ Virginis die, de dormitione divinum oraculum certiore fecit b. Qui jamjam colligens constitutos terminos, qui præteriri nequeunt, lætus arbitrio divino nixus est.

Gravissimo
morbo affligtus

a

E

b

19 Unica tamen altum premebat animum pietas: quod cum non parvo intueretur adjumento se fore christianæ religioni, omnisque spes Germanicarum nationum, ad tuendam catholicam rempublicam, in eo locata fuisset, e medio sufferebatur, sæpe cum Martino sentiens. « Domine si adhuc populo tuo sum necessarius non recuso laborem, fiat tamen voluntas tua. » Deflebat nimium eventus miseros, quos novit aliquando futuros. Ob hoc enim misericordem Deum, profluentibus lacrymis interpellabat sedulus, inquit : « Parce Domine, parce populo tuo et ne des hereditatem tuam in opprobrium, ut dominantur eis nationes. Miserere Domine, miserere nostri. Miserere populo tuo christiano, quem tuo pretioso sanguine redemisti. Domine Deus benignus et misericors, non secundum peccata nostra facias nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuas nobis. » Et breviter hujusmodi Scripturarum pias preces, quibus affatim exuberabat, imis præcordiis Deo placando lacrymosus offerebat.

S. Capistranus, orat pro populo.

F

20 Nec mirum: nam cum crebro divinarum revelationum particeps fieret, unam dumtaxat impræsentiarum explicari non sit alienum. Proficiscentibus nobis a remotis partibus Transilvanis, Budam ad Apostolicæ sedis Legatum, præcipua ratio quæpiam obviavit: idibus Januarii * sistere gradum in oppido Temeswar ad triduum necesse fuit. Senior

et magnas calamitates

* vi Januarii

(1) Bizarus. Rer. Persic. hist. pag. 81. — (2) Ibid. pag. 83.

AUCTORE
HIERONYMO
UTINENSI.

A vigil nimium, interdum curis solutus, sibi quietem indulgere solebat, cubat, me solo comite, e regione pedum ejus me sterno, opprimit me somnus levis: patrem, qui semper spiritualibus innitebatur, puto dormitum; an dormitet an nepiatur * ignoro: paulo post, vel leviter soporatus ego suspirantem ab imo pectore sentio, singultus cum lacrymis affluenter emittentem observo, ingeminat, et, crescente cordis mœrore, crescit quidam rancus in gutture murmur amarior. Rigeo conjecturans quidnam adversi acciderit, et tamen noto; in vocem prorupit planctus, prosilio sciscitans, quænam calamitas premit? Deflet, et rursus: « Causam doloris enarra, obsecro, Pater? » Lamentatur; currens fratres advoco festinare accelerantes, « heu quid est. » Contuemur lacrymis undique perfusum, quæritamus, contrectamus, consolamur; miserabilem prosequitur luctum aucta voce clamitans: « Miserere, miserere, miserere, Domine Deus clemens, miserere populo redempto pretiosissimo sanguine tuo, miserere per vulnera tua, miserere per Crucem Sanctam tuam, miserere per mortem tuam. » Et singula novissimæ passionis mysteria recensens, diu Miserere clamavit. Respirantem demum præstolamur importuni: Quænam molestiæ tristitiæque ratio?

* sic in mss.
forte sopiatur

prædicat :

* an forsitan?

* Mala ex hæresibus sæculi XVI?

B 21 Importunis compulsus ait: « Etsi senex et decrepitus septuaginta unius annorum, judicer fortiter * delirare; hæc tamen sub oculis divinæ majestatis necessaria sunt; tot enim adversa, tot infortunia, tot et tantas calamitates angustiasve mundum quassaturas uno brevi momento contemplabar, quot et quantæ ab initio non fuere, et omnibus his indicio eventus erit, sed minime vobis excidant verba mea? » Nihil tunc pendimus inconsiderati, verum enimvero quæ postea gesta sunt, quæque geruntur, an ridicula et pro deliramentis sint habenda, edisserant experti, quorum posteritati plana malorum monimenta extabunt *. Significavit namque Deus interdum servo suo Joanni, quæ oportet fieri cito, sed de his satis. Ob hoc enim lacrymis afficiebatur, futuras pressuras redimere mens sacra, perrenni studio conjuncta supernis et salutaribus hostiis, cumulatius intenta. Non enim mole corporis pressus, potuit otiosus videri sacer animus, sed solatium ejus erat divinis laudibus vacare, missas attentius auscultare, confessiones frequentare, sanctissime communicare c.

c
tandem Sacramentis munus,

22 Et postremo stipendia vitæ flagitans, jam solvise gavisus, confiteri novissime, communicare, perungi, et animam Deo committi, non in strato, non in mollibus, non in deliciis, sed pavimento voluit; nihilominus quam cæteri, pro se ipso deprecans « Sancta Maria ora pro me, Sancte Abraham ora pro me, » et cætera referens, plaudentibus et elevatis ordinata vicissitudine manibus cum dignitate et reverentia, cunctis astantibus attentior, et ita attentior, ut minus bene proferentem ac barbarizantem hebdomadarii sæpius corripere, emendaretque. Superfuit nobis post hæc dies septem, uno dumtaxat ovi vitello ac tribus uvarum granis confotus. Sabbato igitur, quo seraphicus Pater, dum primum vespers daretur signum, perfecte mentis compos ac sensu vivax, me nutu vocans, auxilii ferendi

Octobris Tomus X.

gratia, sedere voluit, et inclinans ad pectus meum titubans caput, suaviter, ore sensim aperto, inter ulnas mihi exanime corpus reliquit. Heu diem amarum, heu lacrymabilem horam, heu lamentabile tempus! Quod putas illud saxeum cor a profluvio lacrymarum abstinuit? Ejulabant Fratres, lamentabantur Fratres, beatum corpus deosculabantur Fratres, quod tametsi recens antea pulcherrimum, formosumque fuerit, ab ejus scilicet ore, ut privatim sic et publice tamquam ab angelica facie contuentes prætendebant *, longe tamen exhaustum pulchrius et formosius, et, ut arridens, videbatur.

* pendebant?

23 Querebamur singuli celeberrimo patre orbat, singulares titulos commemorantes. « Nos miseros, deflens unus inquit, quo pacto cecidit Ordinis corona, quæ præ cunctis veram Religionem ornavit, ad cultum divinum cultores et agros multiplicavit, ad bene beateque vivendum omnes zelavit. » Succedebat alter: « Quis ille quadragesimum religionis superavit annum, æque ut hic, quis eo numquam existens perseverantior? Et eo recto et inoffenso pede pergente honestior? » Sed narrat tertius: « Quisnam Ecclesiam Dei tam dilexit ferventer? tam tutatus constanter? tam auxit incunctanter. » « Verum faris, inquit alius, sed quis mortalium immaculatam præbuit Deo fidem? Capistranus. » Quis judæos, hæreticos, schismaticos fere innumeros perduxit ad fidem? Capistranus. Quis Deum abundantius prædicavit, Deum unum et Christi fidem? Capistranus. « Hunc mihi dicendi locum dari, quæso, proximus petit, septuagesimo primo potitum anno, statura pusillum, viribus robustum, ingenio promptum; studiis deditum, laboribus indefessum, moribus compositum, sanctimonia probatum, sui similem profecto vidi neminem. Probe laus fert quidem vitæ sanctimoniam. Nam in humanis unico cibo dietim refectum fuisse, continuo jejunasse, carnes sibi abdicasse, purum vinum non bibisse, in plumis numquam jacuisse, parce comedisse, plurimum laborasse non humani sed angilici muneris esse reor. »

sancte obit :

E

24 « Etsi cuncta meminisse fas sit, nonne præclarum esse constat, aliquis ait, Beatum Patrem, ut virtute cæteros, sic et dignitate præstitisse; qui cum austerus judicaretur, nedum majorum verbis obnoxius fuit, sed et cuique vel minimo ex sociis humilem se tradidit? » Inopiæ jura usque adeo observavit, ut vix necessaria vitæ ministraret, quo voluptates diligentius reprimeret. Nam impudici vel inhonesti animi vestigium de se nemo percepit aliquando. Quodque jam dicere libet, maceravit carnem, superque carnem diuturna horridi asperitate cilicii, ac nonnumquam, dum acrioribus urgeretur stimulis, advertite quæso, candenti ferro ipse sibi genitalia decoxit. « Plane, disserit alter, summo descendit olimpo, qui non tantum Deo meritis gratus, quantum divina gratitudine miraculis clarus. » Quem ea de re numquam videntes, solo sanctimonie testimonio amabant, appetebant, venerabantur. Hunc etenim reges, hunc principes, hunc Papa, hunc nationes cum litteris, cum nuntiis, ornatisque oratoribus avidi vocabant; et, ut eorum votis fieret satis, apostolicis mandatis impetrabant.

ejus laudes domesticæ,

AUCTORE
HIERONYMO
UTINENSIS.
et ceteri de-
prædicant :

25 Testes enim sunt acceptæ consuetudines summorum Pontificum romanorum, qui populum Dei sibi creditum, probo viro privilegiis, indultis et gratiis, commisere. Testes divi Cæsares, qui pro concordia, pro pace, pro summa Reipublicæ, pro amplitudine majestatis, pro imperii dignitate, magna gratia complectebantur. Testes inclyti reges, illustrissimi principes, clarissimi denique tam ecclesiastici, quam sæcularis fastigii magnates, qui ineffabili pietate, gaudio, veneratione servabant, admittebant, carum habebant. Quibus rebus erant testimonio solemnibus, processiones, apparatus ingentes, religiosa spectacula, et festi dies. Tanta nempe celebritate obviam adeunti procedebant, abeuntemque comitabantur omnis ætas, ut Apostolum Dei haud magis venerati fuissent. Sed quid verbis opus quispiam nuntiat. Brevis est dies ad celsa præconia et gloriosas virtutes dinumerandas.

corpus in tu-
mulo claudi-
tur

B

26 Jam transitus fama, facto celerior, totam perlustrans civitatem, omnes commovit, festinant semianimes turmatim, beatum videre corpus adeo sitientes, ut nobis sit periculo in longum producere funus. Curamus igitur, et perjucundum corpus ad ecclesiam deferimus, quo civitas omnis collacrymans accurrerat. Exsequiis solemnibus septem diebus studiosius cum hymnis, laudibus, dignisque honoribus : singuli pro cujusque dignitate complent chori medium, undique ardentibus faculis et luminum copia, alternatis excubiis, et calida vigilum cura, timore suffurandi corporis hosce dies inhumatum servavit. Postremo arca, ferreis laminis circumsepta, catenis et clavibus quinque munita, beatum illud corpus molle, flexibile, ac per omnia tractabile, ac si viveret, conditum clausit; et circumquaque sigillata, continet membra intrepida, hanc ornatum sepulcrum sustinet *d*, ubi signa et miracula gratiæ et dona Dei plurima in dies magis, magisque corruscant.

d

diluantur ob-
jectæ in San-
ctum

C

27 Sed quia invidetur præstanti florentique virtuti; non abest imperfecta mortalium cura, edaxque livor æmulatorum, quibus minus pensi vel æquitatis inest. Criminantur enim surrones, seniore, quam satis est, laudis propriæ cupidum, hominemque subiracundum fuisse. Verum enimvero, nec quemque moveat non insolita labes, quoniam ab initio sæculorum invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum, et eum sequuntur, qui ex parte ejus sunt; nec prudenti sensatoque viro novum hoc, ut et Capistranum, nequiequam nisi in laudibus Dei gloriantem, mordentes æmulentur, « quia si me persecuti sunt, et vos, inquit Veritas, persequentur. » Parentum quidni detractoribus quibus et ipse senior, morti proximus, ignoscens, ait palam : « Detrahent mihi nonnulli, et mordebunt impropere, sed cum sit gloria nostra testimonium conscientiæ nostræ; Domine parce illis obsecro. »

criminationes,

28 Sed cogitanti mihi venit in mentem, his sæculis nostris in modum gratulari, quia nobis attulere virum, cujus lumen coram hominibus lucere, ut viderent bona opera ejus, plane intuiti sumus; et ita sumus intuiti lucere, ut glorificarent Patrem, qui in cœlis

est. Nec verendum est denigrari ab æmulis, D quem clarificavit lumen æternum. Eruantur maledicti, dissectentur, ipsis rumpantur ilia, et suis rumoribus, quod virtuti debent, vitio dent. Nam et irasci licet, et acrem et turbidum habere vultum et justitiam in inimicos, uti decet. Erigebatur etenim tantum senior bonus, quantum amabat : irascebatur justus et misericors peccatis, minime tamen odit quo extingueretur (ut asserebat) oculus caritatis. Fateor equidem malis nonnumquam succensum, bonis numquam. Tali namque ex sacra sententia non imputat Deus peccata sua, quia non fecit aliena, quia non approbavit negligentiam, quia non tacuit superbiam; quia in unitate veritatis permansit, quare desinant maledicere, quem Christus benedixit, et cum se dijudicaverint insontes, sontem damnent.

29 Animadvertant impensius, quæso, ne *et ejus detractores*

justi judicii plectantur ultione; quemadmodum in ampla Germaniæ civitate petulanti viro, lascivæque mulieri indubitatissimum est contigisse. Nam cum alter ab execranda ludi cupiditate dissereret, præcipua scelera *E* quædam oriri solere, ferens ægre durum sibi seniore (nam totus in ludis mersus erat, detestando seniore) negat penitus, tot capitalia crimina ludo posse oriri, neque propterea libidinem animi sui velle minuere, cum sit ludere vitæ solatium et ingenii acumen. Altera vero, dum mulierum nativos et adulterinos intelligeret fucos damnari, insana mente garriens, veritati officiosa detrahit. O judicia Dei abyssus multa, ecce duo mutuo veritatem pessumdantes sequenti nocte (miserere mei Deus) eodem momento subitanea morte corruerunt. Conterriti novitate reliqui, quæque ludibria * supellectilia procacesque mulieres ** ludicra?* illecebras seniori præsentavere, quæ vulcano publicæ commissa sunt continuo.

30 Quamobrem vitæ suæ consulant, qui de viro integerrimo maligna loquuntur, ne amore servi Dominus irascatur, quem in servis suis decuit laudari. Modum vobis non imponerem, si cuncta conarer pandere; solabor tamen beato viro deferentes exemplo detractionis *severe puniuntur.*

cujuspiam, qui cum religiosus esset, et minus religiose ageret, novit aliquando, quæ servis Dei sit deferre. Zelans mirum in modum cultum divinum, senior nonnumquam cooptatus est, ut religiosum claustrum quodammodo suffocatum esset ** ad laudem Dei* et populi ædificationem celebrius. Repugnat loci præpositus, minus plene Deo confidens, cultores in vineam Domini conducere, inopiam formidans; coactus e studio senioris agrum Domini diligenter excolere, murmurat, obloquitur, non recte sentit : haud longo post tempore defungitur senior; divina correptus ultione detractor, acerba anhelitus pressura arctatus, pene suffocatur : desperat animo, subit in mentem cœlestium donorum gratia, quæ meritis beati Joannis senioris fide postulantibus elargitur : contritus et supplex, edito visitandi sepulcri voto, sine mora ab ipsis mortis faucibus erutus, uti, me teste, professus est, maledicti veniam impetravit salvus et ex Saulo Paulus factus est, et venerunt ad se, qui detrahebant sibi, et adoraverunt vestigia pedum suorum.

** forte erigeret*

Epilogus.

34 Habes igitur, Pater observande, brevi tabella quædam de primis institutis, de consilio vitæ, de bono progressu, et de profectu otii, de peregrinationis fine senioris nostri Beati, quem in cœlis sanctum, licet appellare, festino exarata calamo. Neque sum inscius, quantam susceperim provinciam, qui rem, meis viribus imparem, imprudens aggressus sum, ut viri integritatem minuam, cujus equidem præclara gesta magna complerent volumina; malui tamen pro meo in te officio, etiam cum rei defectu, voto tuo aliquantisper satisfacisse, quam penitus insolens neglexisse. Tu vero, Pater optime, quod minus rectum factum est, refice: quodque diminutum pro tua singulari prudentia, maturitate, dicendique facilitate, restaura. Vale. Ex conventu nostro Sancti Theobaldi in suburbio Viennensi quinto decimo calend. Julii 1457 e.

ANNOTATA.

B a Si S. Capistrani morbus viii id. seu die vi Augusti inceperit, ab hac die ad xxiii Octobris procedendo dies habemus omnino septuaginta novem. Forsan ita interpretari oportet Hieronymum biographum, ut valetudo die vi Augusti labascere, at sexaginta solum ante obitum diebus penitus ingravescere cœperit.

b Scilicet festivitas natalis S. Mariæ Virginis celebratur die viii Septembris.

c Ex his aliisque textibus satis constat, Nicolaum de Fara aut ex Hieronymo Utinensi aut ex antiquiore lucubratione aliqua verbotenus deprompsisse. Conferantur, si lubet, postrema hæc verba cum iis, quæ Nicolaus habet supra num. 110; quæ infra num. 26 narrantur, cum num. 122 Nicolai; pœna, religioso detractori S. Joannis inflicta num. 30, cum eadem historia, a Nicolao num. 142 relata. Atque hinc, quum Hieronymi textus multis in locis obscurus sit, per Nicolai verba sæpenumero affectatas Utinensis obscuritates elucidare utcumque licebit.

C d Textum, prout erat in codice, correxi, utpote qui nullum sensum contineat. Ita interpretor biographum: arca circumquaque sigillata continet (sancti) membra intrepida, hanc (arcam) ornatum sepulcrum sustinet. Quæ uncinis inclusa sunt, lucis causa, addidi.

e Initia conventus Viennensis ad S. Theobaldum dedimus supra in Annotato i capitis vii Vitæ, a Nicolao de Fara conscriptæ.

VITA

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

S. JOANNIS A CAPISTRANO,

Scripta a Fr. Christophoro a Varisio, ex ms. Araccelitano.

Joannis Christophori de Varisio, socii Beati Patris Joannis de Capistrano, in Vitam ejusdem,

PROLOGUS.

Venerando Patri Fratri Gabrieli de Verona, Ordinis Minorum, provinciarum Austriæ, Bohemiæ etc. vicario dignissimo Frater Christophorus de Varisio a, ejusdem Ordinis minimus et indignus promptam obedientiam et omnem subjectionem. Juxta P. V. desiderium, Deo auxiliante, Vitam et Gesta beati Patris nostri Fratris Joannis de Capistrano ad finem deduxi. Et quia ad hæc me insufficientem cognosco esse, cum tantæ sanctitatis vir requireret aliquem virum doctissimum, qui ejus gesta ordinato compositoque eloquio describeret, precor, ut singula perlegatis, ut si quid minus (ordinate?) aut minus bene positum invenietis, illud emendare et corrigere pro voluntatis vestræ arbitrio dignemini. Hunc autem ordinem, ut in processu videbitis, observavi: Primo, de ejus in sæculo conversatione. Secundo, de ejus ad Religionem conversione. Tertio, de novitiatus sui probatione. Quarto, de ejus professione et prædicatione. Quinto, de Judæorum, hæreticorum et schismaticorum persecutione. Sexto, de aliquorum miraculorum perpetratione. Septimo, de locorum et fratrum multiplicatione, et Sancti Bernardini canonizatione. Octavo, de multiplici sibi facta revelatione. Nono, de scientiæ irradiatione et multiplici dispositione et plurimorum opusculorum compositione. Decimo, de ejus ad Alemaniam missione, et provinciæ Austriæ inceptione, et miraculorum operatione. Undecimo, de ejus ad Ungariam ingressione, et Turcarum devictione, et felici ab hac vita migratione. Duodecimo, de ejus miraculorum post ejus obitum perpetratione b.

Epistola ad
Fr. Gabrielem
de Verona.a
E

F

b

CAPUT I.

Sancti natales; liberalis institutio;
res gestæ in sæculo; ingressus in
Ordinem Minorum.

P rope civitatem Aquilanam, in qua venerabile corpus Sancti Bernardini conditum est, quoddam oppidum munitissimum et decorum, nomine Capistranum, existit. De quo parentes beati Patris nostri Fratris Joannis, moribus, et vita et parentela perspicui, originem traxerunt,

Capistrani na-
tus, pieque et
liberaliter edu-
catus,

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

runt, huncque in eodem oppido genuerunt et aluerunt. Qui dum adhuc puerulus esset, patre viam universæ carnis ingresso orbatus, matri superstiti, quasi jam se futurum prædicatorem euangelicum indicavit, cœpit continentiam vidualem prædicare, eamque blandis sermonibus, ne alium virum caperet, allicere. Traditur dehinc artibus liberalibus imbuedus; in quibus super omnes coetaneos suos adeo brevi tempore profecit, ut omnes de ejus subtili ingenio mirarentur. Postmodum ad civitatem Perusinam, ut in ea juri pontificio pariter et civili studeret, destinatur. Mansit ibidem decem ferme annos et in tantum facultati illi operam dedit, ut omnes, consilio indigentes, dimissis doctoribus non mediocriter famosis, ad eum pro consilio recurrerent. Fuisset autem doctoratus gradu in utroque jure sublimatus, sed adhuc quæ mundi sunt, id est, humanam gloriam desiderans, nolebat in jure doctorari, nisi et simul militaria insignia susciperet.

Perusinæ pu-
ellæ desponsa-
tur:

c

2 Interim tamen puellam quamdam, forma et nobilitate præclaram, quæ in opulentissima hereditate paterna successura erat, desponsavit c. Arridensque ei fortuna eum carissimum et amicissimum regi illius regni in tantum fecit, ut ei civitates et castra non modicæ æstimationis committeret, et magna illi munera condonaret. Dum vero dictarum civitatum et oppidorum regimen ageret, tanta sapientia et prudentia omnia peragebat, tanta maturitate cuncta disponebat, tanta severitate justitiæ malos puniebat, tanta denique clementia bonos fovebat, ut circumquaque fama ejus divulgaretur, et in dies regi carior et familiarior efficeretur. A cunctis sibi prospere succedentibus honorabatur ab omnibus, ita ut felicem se crederet, qui ejus amicitia jungi posset: ex quibus mens ejus, ad mundum et mundi honores totaliter dedita, minus ad ea, quæ Dei sunt, intendebat; sed post ipsius mundi blanditias ambulans, hoc solum diu noctuque, qualiter secundum * regi suo terreno placeret, satagebat.

* adde: sæcu-
lum

et quum omnia
prospere suc-
cederent,

3 Inerat tamen ipsius præcordiis tanta ad pauperes et tribulatos misratio, ut et illis juxta posse cum facultatibus suis suffragaretur, et dulcibus verbis consolaretur. Sed et zelus justitiæ adeo ipsum affecerat, ut ab eo nec prece, nec pretio, nec amore, nec odio ullo modo divelli posset. Propterea in civitatibus et oppidis sibi commissis tanta pax et securitas vigeat, ut unusquisque re sua secure potiretur, et, ut vulgo dici solet, cuicumque, etiam in manibus aurum portanti, iter tranquillum præberetur. Zelo enim justitiæ ejus latrones perterriti procul abscesserant, fures quoque et prædones necnon aliarum rerum invasores a patria exulaverat. Taceo cæteras ejus virtutes, quibus eum decoraverat Altissimus. Ita enim prudentia, temperantia, fortitudo, magnificentia, liberalitas et cæteræ virtutes juvenem illum adornaverant, ut si singulas enarrare velim, timeo quod sermo noster nimis in longum protendatur.

prævalente su-
bito civili fa-
ctione,

4 Volens igitur misericors Deus, qui sua ineffabili miseratione, mundum in singulis ætatibus per sanctos suos visitare non cessat, in hoc malo tempore, in quo jam omnium caritas refriguit, et in omni pene statu abun-

dat iniquitas, hunc beatum virum quasi faculam ardentem et præconem evangelicum cuncto populo destinare; ut eum ab amore mundi, in quo totus involutus erat, retraheret, permisit in varias tentationes incidere; tribulationibus quoque et vexationibus, ut ex illis erudiretur, et intellectum serviendi Deo caperet, ipsum affecit. Sicque factum est, ut, paratis sibi insidiis ab æmulis tam regis, cui serviebat, quam suis, caperetur et in arctam custodiam manciparetur. Putabant enim se magnum thesaurum reperisse, dum tam præclarum virum, tantaque amicitia regi convinctum, in vinculis detinebant. Dum enim in vinculis detentus mundam mentem ad serviendum Deo inclinabat, sed continue per regis suffragia a vinculis liberari, et ad pristinos honores redire sperabat. At Deus misericordiarum, qui, modo tristibus modo lætis, electos suos ad serviendum sibi vocare non cessat; cernens, quod necdum per vincula mens ejus fuerat immutata, cœpit quibusdam revelationibus animos electi ejus in obsequium inclinare.

5 Quadam ergo vice, cum in amaritudine positus esset, diversaque, ut moris est hujusmodi virorum incarcerationum, cogitaret, apparuit sibi quidam, habitu fratrum Minorum indutus, in virum Dei oculos dirigens: quem cum intuitus fuisset tanta teneritudine cor ejus demollitum est, ut oculi ejus quasi in fluvium lacrymarum prorumperent, et de visceribus cordis ejus mugitus et suspiria non modica redundarent. Quis dubitet, fratrem illum Seraphicum Patrem Franciscum extitisse, qui de tanto magno Ordinis sui incremento, per hunc fiendo, gaudebat, et ideo ad ipsum consolandum, tamquam ad fidelem filium suum futurum, et diligentissimæ Regulæ suæ observatorem, a Deo missus advenerat. Eodemque quoque tempore, ut sibi videbatur, quidam radius solaris de rima carceris exibat, qui quodam modo totum mundum illuminare conspiciebatur. Hoc absque dubio significans, quod vir Dei futurus erat in lumen gentium, suæque mirifica vita, exemplis sanctitatis et præclara doctrina mundum illuminaturus esset. Nondum tamen ex præmissis visionibus, quid circa se ageretur intelligens, F a mundi blanditiis animam revocaverat, aut ad Religionis ingressum, quoquo modo mentem declinaverat: quia vere difficile est eos, qui se divitiis et honoribus subjecerunt, ab ipsis amplius nisi violentia maxima resilire.

in carcerem
detruditur,

6 Tercio itaque cum se sopori dedisset, nihilque prius de quacumque Religione cogitasset, volens clementissimus Deus per evidens signum eum ad Religionem adducere, disposuit, ut de vertice ipsius dormientis capilli deciderent, ita quod, vertice capillis privata, coronam ad instar Fratrum Minorum gerere videbatur, quam postea toto tempore vitæ suæ, in religione existens, in signum miraculi semper habuit. Nec ei noxacula ad radendam coronam, manu Dei dispositam, ullo tempore, dum viveret, fuit necessaria. Qui dum a somno evigilans, capillis pulcherrimis, in quibus antea, tamquam decorus juvenis, magnam consolationem habuerat, in vertice in modum coronæ se privatum sentiret: prima facie quasi indignatus, in similia verba prorupit: « Cum nullum affectum ad Religionem habeam,

in quo, celesti
visione recrea-
tus,

A habeam, miror de te, omnipotens Deus, quod me invitum religiosum facere proponas. » Nescio quid horum magis mirari debeamus, an scilicet Dominum tam dulciter vocantem, an servum tam fortiter renitentem; sed utrumque merito possumus admirari: scilicet nimiam clementiam Domini vocantis, qui ex hac grandi vocatione mundum illuminare decreverat, et maximam humilitatem servi renitentis, qui se divinis revelationibus iudicabat indignum, nec facile hujusmodi visionibus, ad instar nonnullorum superbiorum, qui per ea decepti sunt, fidem adhibuit, sed docente Apostolo prius « probare voluit utrum ex Deo spiritus esset an non. » *

* 1 Joan. iv, 1.
ipse sibi ves-
tem minoriti-
cam consuit,

B 7 Cum ergo divinam vocationem paulatim agnoscens, Spiritu Sancto inflammatus continuo voluntatem suam voluntati divinæ toto corde copulavit: et ad ingrediendum Ordinem beati Francisci de Observantia mentem suam totaliter inclinavit. Exinde totis præcordiis modum omnem cogitare cœpit, quomodo tam sanctum propositum, quod, Deo inspirante, firmiter in mente conceperat, adimpleret. Qui tandem custodem carceris ad se vocans, eum precibus, quibus valuit, rogare cœpit, ut sibi pannum griseum, quo indui solent Fratres de Observantia Sancti Francisci, forfices, filum, et acum ad carcerem deferret, promittens ei omnia et plura restitutum, si Deus eum a carcere liberaret. Annuit ejus voluntati carceris custos, qui eum propter virtutes suas maxime diligebat, et res postulatas sine mora ei ad carcerem detulit. Quibus susceptis, sibi ipsi, prout melius scivit et potuit, habitum præparavit, et, exutis sæculi vestibus, quibus indutus erat, cum maxima devotione illacrymatus, habitum, quem, Spiritu Sancto decreta-
te, præparaverat, induit: firmiter proponens in corde, se numquam illum amplius dimis-
surum, futurum se ex hoc iudicans Seraphici Patris Francisci imitorem verissimum, quem simili modo primum habitum sibi ipsi fecisse et imposuisse prædecessorum scriptis edocemur.

et aliquibus
tamen falla-
ciam suspi-
cantibus,

8 Hæc illis, qui eum in vinculis detinebant, audientibus, subridentes similia verba proferre cœperunt: « Novimus nequitas et astutias cordis ejus: in vanum laborat, credens per has malitias nos decipere, et per hujusmodi fictiones de manibus nostris effugere, multiplicabimus ei custodes et vincula, et videbimus, si machinationes suæ eum de potestate nostra poterunt liberare. » Referuntur hæc verba viro Dei, quibus auditis, mox totum ad orationem se dedit, et precibus, quibus valuit, causam suam Domino commendavit, dicens: « Tu Domine, qui hanc sanctam voluntatem in cor meum immittere dignatus es, dispone de me servo tuo, pro tuæ libito voluntatis, sive enim in carcere moriar, sive extra eum, tuus sum. Tibi duo minuta, quæ habui, id est corpus et animam, voluntarie obtuli, et quantum possum offero. Neque enim mihi ignotum est, quod cum me ad serviendum tibi perpetuo in hac religione devoverim, neque velle amplius, neque nolle adjacet; fiat ergo, altissime Deus, in singulis voluntas tua. »

sinceritas con-
versionis

9 Sed quia Deo erat cura de servo suo, non post multum temporis in corda eorum, qui

ipsum detinebant, immisit, ut rei veritatem, an scilicet vere vel fecte in hoc negotio procederet, inquirerent. Accedentes itaque ad locum, in quo detinebatur, solerter ab eo indagare cœperunt, quare tanta fraudulentia, puta per religiosi habitus delationem, eos decipere niteretur, quibus ille: « Non ego vos decipio, neque umquam moris mei fuit simulare, sed aperte in omnibus rebus, per me gestis, procedere. » Addit quoque: « Facite Fratres aliquos de Observantia, qui harum rerum experientiam habent, ad me venire, in quibus et vos fiduciam habeatis, et illi vos an fictitia vel vera sit vocatio mea, plenius informabunt. » Vocatur interea non parvæ æstimationis Frater de Observantia, moribus et vita venerabilis, omnibusque qui eum noverant, propter ejus vitæ sanctimoniam gratissimus et acceptus: qui etiam servi Dei, dum adhuc sibi cuncta prospere succedebant, plenam notitiam habuerat. Veniens ad locum carceris et videns eum, nescio quo male facto habitu religionis indutum, subridens: « Qualem, inquit, domine Joannes, Religionis habitum E assumpsistis? » Cui omnia, quæ circa eum manu Domini facta fuerant, et eo modo quo contigerant, a principio usque ad finem cum multis lacrymis plenarie reseravit. In testimonium quoque præmissorum, caput, sibi divinitus in vertice depilatum, in modum coronæ, etiam demonstravit.

10 Intelligens religiosus ille Deo devotus, mutationem illam mirificam non fictitiam esse, sed verissimam, nec præfatas visiones fantasticas esse, sed divinas, mente non parum exhilaratus, eos qui vinculum eum detinebant festinanter adiit, et eis totius rei seriem per ordinem enarravit. Subintulit denique: « Nolite in aliquo dubitare, quia in veritate toto corde sine simulatione aliqua conversus est, intendens omnino, despectis mundi et carnis deliciis, Domino in Ordine nostro fideliter militare. Et si vultis, pro ipso me obsidem habete, donec, quo fine negotium terminetur, inspiciatis. Quod si verba mea vera fore non ambigitis, precor vos, ut amore Dei, et Ordinis nostri eum liberum dimittatis, quatenus sanctam et a Deo sibi in-
spiratam voluntatem suam exequi possit. » F His auditis, emollita sunt corda eorum, et tam ipsius venerabilis fratris, quam servi Dei precibus acquiescentes, eum liberum dimiserunt. Reassumptis itaque prioribus vestibus, ad civitatem Perusinam, in qua omnium quasi notitiam habebat, cum dicto Fratre pervenit. Quem videntes domestici gaudio pariter et admiratione repleti, qualiter ex manibus hostium evasisset, sollicite perquirebant. Ad dictam autem civitatem ideo pervenit, non quod ei amplius de visendis amicis cura esset, cum mundum jam in mente sua totaliter conculcasset, sed ubi prius per dissolutiones suas superbix et vanitatis exempla præbuerat, per inauditam ad Deum conversionem et mundi abjectionem, exempla humilitatis præberet et sanctimonix.

a Fratre Mi-
nore probatur;

11 Non post multos ergo dies virtute armatus ex alto, dum jam ad ingressum Ordinis totaliter esset dispositus, cupiens pro Nomine Jesu opprobriis et illusionibus saturari, omnia peccata sua, et multa plura, quam fecerat,

quapropter e
vinculis libe-
ratur:

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

rat, in quadam mitra depingi fecit, in ipsaque mitra descripsit: « Hic est ille malefactor, qui omnia maleficia in hac mitra depicta et multo majora perpetravit. » Quam sicut præfertur depictam et scriptam capiti suo ferventer imposuit, vilique subductum asello, per totam civitatem Perusinam deferri se fecit, mitram semper habens in capite, in qua omnibus, quæ fecerat peccata, patebant: illius nimirum profecto imitator, qui pro peccatis nostris coronam spineam in sanctissimo capite suo portare non erubuit. Quem cernentes, qui prius eum noverant, quidam in erubescen-
tiam, qui ei amicitia jungebantur; quidam in risum, qui eum insanire putabant; quidam vero in amaras lacrymas, qui ejus conversionem perfecte intelligebant, movebantur. Pueri etiam, post eum festinantes, in eum lapides et lutum jaciebant, futurus revera verus beatissimi Patris nostri Francisci discipulus, qui in exordio conversionis suæ a pueris, eum insanum reputantibus, luto et saxis impetitus est. Sed et præcones sive sbiri *d* videntes tot et tanta scelera, quæ tamen non perpetraverat, in ipsius mitra depicta, eum ad judicium eduxerunt. Qui a iudice interrogatus, an talia commisisset delicta, humiliter respondet: « Maximus sum peccatorum, et omnium tormentorum genera super fures, latrones, et homicidas ego promerui. » Cujus devotionis fervorem cum iudex, et qui cum eo essent, cognovissent, ejus sanctissimam voluntatem, tamquam viri prudentes, laudaverunt, increpatisque præconibus, qui eum adduxerant, abire permiserunt.

et ad conven-
tum FF. Mi-
norum abit:

e

12 Saturatus igitur, ut præmissum est, tribulationibus, derisionibus et opprobriis, mundique pompa calcata, ad locum Fratrum Minorum de Observantia extra civitatem Perusinam positum, qui locus ad montem dicitur *e*, in quo et Beatus frater Egidius, socius Beati Francisci, multa miracula perpetrasse legitur, properavit. Ubipedibus Fratrum advolutus, humilime supplicare cœpit, quatenus ei sacræ Religionis habitus donaretur, et in numero Fratrum poneretur. Cui Fratres (qui neminem blanditiis solent ad Religionis ingressum al-
licere) jejunia, vigiliæ, orationes, disciplinas, pedum nuditatem, maximam rerum egestatem et cætera hujusmodi ad plenum declarantes: an talia paratus sit sustinere, interrogant. Quibus ille, mirabili ignis divini calore succensus, hilari vultu, voce jucunda, respondit: « Paratus sum non solum quæ dixistis, sed multo majora pro nomine illius, qui pro salute nostra in hunc mundum nasci, morique voluit, libenti animo usque ad diem mortis meæ sufferre. »

in quo cum
maximo fervore

13 His auditis, fratres de ejus tam magno fervore plurimum consolati, rejectis vestibus sæcularibus, sacræ Religionis habitum cum magna devotione contulerunt, et militaribus armis insignem Christi militem effecerunt. Statim circumquaque fama diffunditur, divum Joannem de Capistrano religiosum effectum. Cujus rei causa, tota civitas, in admiratione posita, nihil aliud nisi de hoc celebri facto loqui videbatur. Sed et sponsa ejus, de qua supra narratum est, hoc intelligens, in multas erumpens lacrymas propter nimium amorem ejus, quo ipsum tenerrime diligebat, accurrit ad claustrum festina, et ut ei cum sponso suo, qui omnia dere-

liquerat, loqui liceat. Fratres gemitibus et lacrymosis vocibus interpellat: contradicunt Fratres, et hoc ei minime licere constanter affirmant. Sed tandem nimia mulieris importunitate ducti, confidentes nihilominus de Fratris constantia, sapientia et gravitate difficulter annuerunt, et, ut ei loqueretur, consenserunt.

14 Quantas lacrymas, quam dulcia verba, quantas preces, ut eum a proposito revocaret, effuderit, qui legit, intelligat. Ipse vero, qui jam spiritum gustaverat, propter quem omnis caro desipuerat, nullo modo fractus aut mutatus extitit: sed benigna voce, demissis oculis, eam erudire cœpit, ut in virginitate persisteret, et Altissimo deserviret. Intelligens itaque, sponsum suum, supra firmissimam petram fundatum, nullatenus immutare posse, firma se sponsione astrinxit, numquam alium quempiam ducere velle in maritum. Cui ipse vindictam Dei super eam, si contra promissionem faceret, futuram prophetando prædixit; quod et factum est. Nam, more muliebri, instabilis effecta, priorisque sponsi penitus oblita, in sui damnationem alium superduxit, cum quo filiam habuit, quæ brevi tempore defuncta est. Ipsa vero, diutino languore correpta, finaliter, lepra invalescente, consumpta est.

*fundamenta
futuræ*

E

15 Cœpit ergo famulus Christi in anno novitiatus viriliter agere, et novum hominem, demisso penitus vetere, induere. Et quia sciebat, deficiente fundamento, superædificari non posse; in ipso suæ conversionis exordio, ita se devotioni mancipavit, qua omnes fratres eum futurum magnæ sanctitatis virum prædicebant. Nam sæpius Christi Passionem in corde ruminans, maxillas, pectus, et terram lacrymis profundeabat, et, quasi totaliter dissolveret, maximis gemitibus suspirabat. Genitricem vero Dei magno nominabat affectu et eam cum Angelo Gabriele crebrius salutabat, sciens neminem absque auxilio Virginis gloriosæ ad palmam posse pertingere. Quantæ vero humilitatis et patientiæ fuerit ex paucis, quæ referam, luculenter clarere potest. Licet enim tantæ scientiæ, prudentiæ et sagacitatis, tantæque reputationis in sæculo fuerit, nihilominus Fratres, qui nemini, nostram Religionem intranti, parcere consueverunt, quin probent, an luteus vel argenteus sit, ut ipsum in humilitate fundarent sub regimine ejusdam fratris laici, magnæ austeritatis et sanctitatis viri, posuerunt *f*; qui diligentissimam curam circa eum agere cœpit, modos omnes exquirens, per quos eum humilem et patientem efficeret, et in religiosis moribus erudiret. Quotidie ergo eum increpabat, et novas ei pœnitentias imponebat. Nam aliquando disciplinas, aliquando jejunia, aliquando solum esum panis et aquæ potum, interdum, ut genuflexus in terra, coram fratribus, in mensa sedentibus, comederet, et alias hujusmodi mortificationes et pœnitentias injungebat.

*sanctimonia,
per exerci-
tium*

F

f

16 Sed servus Christi, omnis sciolitatis et mundanæ sapientiæ oblitus, ita illi fratri laico in omnibus parebat, ac si vir magnæ litteraturæ vel minister generalis extitisset. Propter quod præmissa omnia, non solum gratanter et læto animo perficiebat, sed ut tales ei pœnitentiæ sæpius injungerentur, supplicabat. Quia, ut supra tactum est, vir magni consilii et prudentiæ vel scientiæ habebatur a civibus

*humilitatis
christianæ*

et

A et aliis, ad eum pro consiliis venientibus, Fratres interdum negare non poterant, quin ipsis ejus præsentiā exhiberent: eis itaque post habita consilia recedentibus, frater ille laicus, ne fumus aliquis vanæ gloriæ mentem ejus invaderet, tamquam prudens medicus aggrediebatur, ipsum verbis agrestibus dicens: « O superbe, jam credis aliquid esse, cur non manebas in sæculo, si hujusmodi vanitates sequi volebas. » Et multa alia super ipsum clamando dicebat; genuflectebat pauper novitius, et humiliter caput inclinans, omnia patientissime sustinebat.

et austeritatis
posuit.

B 17 Quadam vice dum validissimæ eum febres detinerent, nec sanari posset, cœpit frater ipse sorbitiunculam quamdam, quam adhuc ignitam, æstuantem et calidissimam ad discipulum ægotantem detulit, et ut sic, tam ebullientem, ebibat, injungit. Quod ille perficere volens, et in sancta obedientia sperans, eam sic fumantem et calore stridentem ebibit. Mirabile certe dictu! sorbitiuncula, sic per obedientiam accepta, nihil ei omnino nocuit, et febres totaliter effugavit. Dum vero interrogaretur, an illam bibere timuisset? « Credebam, inquit, quod et guttur, et linguam penitus comburere debuisset, sed de sancta obedientia confidens, illam, natura abhorrente, recepi. » Alia vice dum panni aliqui lavandi essent per novitios, ut moris est, stabant in circuitu novitii, nec pannos contingere præsuebant, quia aqua præ nimia caliditate stridebat. Accedens laicus ille et spiritu Dei, ut credendum est, edoctus et aliis novitiis in pace demissis, hunc solum verbis molestat, vocans eum pigrum, somnolentum et negligentem. Deinde pannum calidissimum accipiens, in faciem ejus projecit: cujus caliditatem et combustionem sentiens, coram magistro humiliter genuflectit, credens totam faciem excoriatam esse et lumen oculorum perdidisse, sed, propter meritum humilitatis et patientiæ, nullum prorsus in eo signum combustionis apparuit. Multiplicibus aliis modis per ipsum fratrem comprobatus, evidentissime quantæ sanctimoniæ futurus esset, demonstravit. De ipso fratre laico sæpe munero magistro suo referebat: Deo omnipotenti gratias ago, quod mihi de tali magistro providere dignatus est. Quia si mihi ita austerus non fuisset, numquam virtutem humilitatis et patientiæ acquirere potuissem. Hæc fuere Beati Patris aurea fundamenta, hæc columnæ marmoreæ, super quibus tam speciosum ædificium postmodum construxit.

ANNOTATA.

a De Fr. Gabriele Veronensi jam egimus Annot. I ad cap. iv Vitæ, a Nicolao de Fara conscriptæ: de biographo Christophoro a Varisio egimus Commentarii prævii num. 6.

b Apponimus indicem capitum, prout Christophorus de Varisio Vitam, a se conscriptam, distribuit; quam distributionem pro more nostro ad pauciora capita redeimus.

PROLOGUS.

I	CAPUT	i De ejus in sæculo conversatione.
		ii De B. Patris ad Religionem conversione.
		iii De novitiatus ejus probatione.

II	CAPUT	iv De ejus professione et prædicatione.
		v De Judæorum persecutione.
III	CAPUT	vi De persecutione hæreticorum.
		vii De persecutione schismaticorum.
IV	CAPUT	viii De aliorum miraculorum perpetratione.
		ix De potestate super aquis.
V	CAPUT	x Quantum pro Ordinis unionē laboravit.
		xi Quantum sollicitus fuerit in prælatione pro Observantiæ augmento.
VI	CAPUT	xii Quantum pro canonizatione S. Bernardini fatigaverit.
		xiii De multiplici beato Patri facta revelatione et futurorum reseratione.
VII	CAPUT	xiv Sequuntur aliæ visiones et revelationes.
		xv De beati Patris scientiæ irradiatione.
VIII	CAPUT	xvi De pluribus et gravibus disputationibus.
		xvii De nonnullorum opusculorum compositione.
IX	CAPUT	xviii De beati Patris ad Alemanniam missione et mirandorum operatione.
		xix De inceptione provinciæ Austriæ.
X	CAPUT	xx Prosequitur peregrinationes, augentur signa.
		xxi De accessu ad dietam Ratisbonæ.
XI	CAPUT	xxii De receptione Fratrum et fundatione locorum.
		xxiii De ingressu ad regnum Poloniæ.
XII	CAPUT	xiv Ad dietam Franckfordiensem contra Turcas.
		xxv De beati Patris in Ungariam ingressione.
XIII	CAPUT	xxvi De Turcarum per ejus orationes destructione.
		xxvii De felici ab hac vita migratione.
XIV	CAPUT	xxviii De multorum miraculorum meritis beati Patris post ejus obitum perpetratione.
		xxix De mortuis suscitatis.
XV	CAPUT	xxx De liberatis a mortis articulo sive periculo.
		xxxi De contractis sanatis.
XVI	CAPUT	xxxii De deficientibus in visu, auditu, loquela sanatis.
		xxxiii De patientibus morbum caducum.
XVI	CAPUT	xxxiv De curatis ab aliis diversis infirmitatibus.
		xxxv De quibusdam aliis miraculis.

c Quære, si lubet, quæ de istiusmodi sponalibus diximus Comment. prævii num. 33.

d Hoc vocabulo caret Cangii Glossarium mediæ et infimæ latinitatis. Jam aliquousque jus civitatis in Gallia obtinuit, ex Italia translatum: ubi significat virum, bono regimini sarto tectoque

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

tectoque servando deputatum : Archer, Agent de police.

e *Conventum S. Francisci de Monte juxta Perusiam his verbis describit Gonzaga* (1) : Conventus hic, divo Patri Francisco sacer, in cujusdam montis jugulo, aliquantum a porta S. Angeli Perusinae civitatis, situs est, in eoque LV Franciscani fratres Observantes commorantur. Subfuit tamen olim fratribus quibusdam, de Franciscana familia male sentientibus atque mordicus affirmantibus, eam juxta professionem factam ac solemne votum emisum minime vivere : quapropter Fratres de opinione Clavasina dicti sunt. Cum quibus beatus Pater Gentilis sive Paulutius Fulginas in arenam descendens, eos evidentissimis rationibus ac efficacissimis argumentis perstrinxit, atque palinodiam canere coegit. Quae etiam de causa, ipsis pulsus, hic locus praefato patri Paulutio ejusque Fratribus a Perusinis civibus, ex apostolica auctoritate, anno a partu Virgineo 1535 collatus fuit, et ab eo temporis Observanti familiae deservit. *Hæc aliquantisper latius exscripsimus, quia vitio calami chronotaxin perturbat Gonzaga. Etenim Paulutius Fulginas obiit anno 1390; dein Waddingus anno 1374 illigat donationem conventus Montis Perusini* (2) : ex quibus patet perperam scriptum fuisse annum 1535 initium foundationis fratrum de Observantia in Monte Perusino.

f Is Capistrani tyronis magister fuit Onufrius de Seggiano, laicus, inquit Waddingus (3), pius, austerus, sed prudentissimus. Cfr quæ habet Hieronymus Utinensis supra num. 9.

CAPUT II.

De ejus professione et prædicatione.

Emissa professione regulari,

a

C

et positus novis ascensionibus in corde suo,

Adveniente professionis tempore, quia juxta Seraphici Patris Francisci Regulam, finito probationis anno, novitii, qui laudabiliter in anno novitatus vixerunt, recipiendi sunt ad professionem a, rogare coepit Domini servus humiliter Fratres, coram eis genuflectens, et lacrymas abundantissime fundens, ut eum ad professionem recipere dignarentur; sed se nihilominus indignum asserens tanto Dei beneficio, eo maxime quia cum ipse maximus esset peccator, non merebatur in societate servorum Dei computari. Et quia bonarum mentium est ibi culpam agnoscere, ubi culpa non est, de multis transgressionibus, in anno novitatus commissis, puta de inobedientia, de negligentia, et cæteris multis se accusabat. Fratres vero, considerantes ejus profundissimam humilitatem, frequentes orationes, ingenium vivax, et ardens desiderium, eum non tam libenter, quam desideranter, ad professionem cum magno desiderio receperunt.

19 Post professionem ex humili factus est humilior, ex devoto devotior, ex ferventi ferventissimus : frequenter enim scopebat domum, lavabat scutellas, serviebat Fratribus, et alias humilitatis opera verus Francisci et Antonii ac Bonaventurae imitator exercebat. Igitur adveniente tempore, quo eum Dominus in vineam suam mittere decreverat, egressus

est famulus Christi tamquam leo rugiens, et D quasi tuba cœlestis, vocem suam exaltans, annuntiavit juxta propheticum dictum universis populis scelera et peccata eorum, fervore maximo hinc inde circumiens; vitia fore devitanda, virtutes vero amplectendas, ex divinis Scripturis luculentissime demonstrabat. Sed verus Dei imitator, ne ejus sermo contemptibilis haberetur, non solum prædicabat, sed multo majora opera perfectionis peragebat.

20 Unde diversas civitates, ut in illis divina eloquia funderet, continuo perlustrans non equo, non asino aut quovis alio utebatur jumento, sed solos libellos, ad usum sibi concessos, suis humeris imponebat, et circumquaque portabat; donec senio et arduis pro fide catholica præpeditis negotiis, necessitate cogente, aliter facere compulsus est. Post longos et ferventissimos sermones, licet ex motibus corporis et clamorosis vocibus, plurimum fatigatus, nihil tamen se fecisse reputans, capiebat sacculum suum, et cum socio ostiatim necessaria mendicabat, secutus Beatum Franciscum, qui ad mensam divitum quandoque invitatus, panem tamen amore Dei, tamquam sibi gratiorem, mendicabat. Ambulabat nudis pedibus, nec, quantumque invalescente frigore, calceamenta portabat, cilicium quoque asperum per multos annos nudo corpusculo imposuit, sed et abstinentiam ejus et vitæ parcitatem quis enarrare valet?

annuntiare incipit verbum Dei

E

21 Postquam Religionem ingressus est usque ad ejus obitum, numquam nisi semel in die comedit, et ea vice in modico cibo contentus erat, quod vix infanti sex annorum sufficiebat. Numquam carnibus usus est, nisi aut urgeret necessitas, aut cogeret obedientia. Timentes autem Fratres aliquando, eum præ nimii laboribus, et debilitate deficere, supplicaverant interdum summo Pontifici, ut eum carnes manducare præciperet, quas in tanta parcitate et cordis amaritudine sumebat, ut illarum usus potius ad pœnitentiam, quam ad refectionem aliquam esse videretur. Propterea jejunia panis et aquæ, continuas disciplinas, et alias carnis macerationes faciebat, ex quibus domesticum hostem sub rationis freno ducebat, et carnem cogebat servire spiritui. F His namque abstinentiæ munitus angustiis, his armatus virtutibus, cum omni fiducia proponebat verbum Dei, Domino cooperante et sermonem confirmante sequentibus signis. *

pœnitentiam summam

22 Nam virtute indutus ex alto, audiebatur ab omnibus, invitabatur a populis; beatam se reputabat illa civitas, quæ eum includere merebatur : propter quod aliquæ civitates a Papa, aliquæ a Protectore Ordinis eum, ut ad ipsas prædicaturus accederet, impetrabant. Confluebat undique populus ad ejus sermones, et sæpius in tanta multitudine, ut vix ecclesia aut platea aliqua eum capere posset. Nam sæpenumero quinquaginta millia, octoginta millia, centum millia, centum quinquaginta millia in ejus sermonibus computabantur, apotecæ, * abstinebant homines a laboribus ac si solemne aliquod festum ageretur. Si uberiores fructus, quos in horreo Domini congregavit, enarrare voluero, discurrens per omnes christianorum regiones, vide-

* Marc. xvi, 20 cum zelo ardentissimo conjungens,

* adde clauduntur

(1) Orig. Seraph. Relig. pag. 138. — (2) Ann. Min. tom. VIII,

pag. 300. — (3) Ibid. tom. IX, pag. 339.

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

A licet per totam Italiam, per Franciam, per Almanniam, per Poloniam, per Ungariam, per Bohemiam etc., fateor imperitiam meam, quia non sufficio, et magni voluminis liber capere non posset: ubique capitales inimicos sermonibus, precibus, minis et modis aliis, quibus poterat, ad amicitiam deducebat.

pacem ac concordiam,

* Ephes. v, 6.

23 Et ut intelligatur quanta in concordandis inimicis erat sermonis ejus efficacia, accidit in quadam civitate Italiae quoddam nefarium negotium, auditu horrendissimum. Duo pastores, ætate proveci, cum exarsissent in quemdam puerum, gregem custodientem, nec eis super innominabili vitio, « propter quod ira Dei in filios hominum venit diffidentia, » * consentire vellet; indignati illi, puerum coeperunt, interfecerunt, ventrem aperuerunt, et hepar cum corde et aliis intestinis recipientes, decoxerunt, et, inaudita rabie, a diabolo excæcati, patrem pueri, ut cum eis manducaret, invitaverunt. Comedit pauperculus pater ignoranter intestina filii, et illa fore bona et ad comedendum dulcia laudabat. Sed quia nihil occultum, quod non reveletur, post comestionem aufugerunt sicarii illi. Non redeunte vero puero, hinc inde quæsitus, mortuus et evisceratus invenitur. Manifestatur delictum, et rumor non modicus intonuit.

injuriarum
condonatio-
nem,

24 Quantus fuit dolor patri eo maxime, quia intestina filii comedit, quanta indignatio contra malignos istos, quanta denique iracundia universi populi contra eos, nullus sanæ mentis ambigere debet. Veniente vero sancto Dei ad civitatem illam, accedunt ad eum malefactores ipsi humiliter ei casum, qui acciderat, exponentes, quatenus eos cum patre pueri et cum tota civitate concordare vellet, offerentes se ad omnem pœnitentiam, et vitam suam omnino emendare promittentes. Obstupuit homo Dei, audito tam nefario delicto, eos vehementer reprehendit, nihilominus, pietate motus, ad pœnitentiam illos incitavit, misericordiam Dei magnam asseruit, et vires suas inter eos, et patrem interfecti pueri, ne non civitatem interponere promisit. Quid plura ita ferventer de pace, de dilectione inimicorum, de misericordia Dei, de extremo judicio prædicavit, quod in præsentia totius populi, plorantibus omnibus, pater defuncti pueri dictos homicidas in signum pacis amplexatus est.

fugam vanita-
tum sæculari-
um,

25 Ubique ergo terrarum considerans, quod Dominus noster Jesus Christus, veniens in mundum, attulit pacem, recedens de mundo reliquit pacem, prædicans in mundo docuit pacem, inveteratas inimicitias ad pacem reduxit, et diutinos rancores ex cordibus hominum extirpavit. Hoc egit non solum in singularibus personis, sed etiam intestina bella, ex contrariis partibus orta, sedavit: civitates quoque, mutuo litigantes, amicas fecit: sic et civitatem Aquilanam, cui a potentissimo rege Aragonum excidium parabatur, suis precibus et laboribus a periculo liberavit. Non erant, sicut legitur de sancto Francisco, verba ejus inania nec risu digna, erant medullas cordis penetrantia: ideo multi obstinatissimi et indurati peccatores, de quibus nulla spes conversionis habebatur, ejus ignitis sermonibus pœnitentiæ subdebantur. Fures, latrones, usurarii, et rerum alienarum detentores in diversis mundi partibus, quod injuste tulerant,

Octobris Tomus X.

conscientia cogente, reddere festinabant. Similiter inhonestæ mulieres, relicto meretricio, aut nubebant, aut aliter Domino serviebant.

26 Tanto fervore et clamorosi vocibus contra aleatores et alios luso-
res exclamabat, quod quasi in omnibus civitatibus, in quibus prædicabat, congregabantur omnia tabularia, cartulæ, schachi, et aliorum ludorum inventiones; quibus congregatis et in cumulum reductis, jubebat Pater sanctus igne succendi in præsentia universi populi, ut sic diabolus, ludorum inventor, confunderetur, Deus glorificaretur, et homines a ludis arcerentur. Et quia hujusmodi actus Deo erat gratissimus, placuit majestati suæ quædam mirabilia in ipso actu demonstrare. In quadam civitate Italiae dum præmissa ludorum instrumenta urerentur ad majorem diaboli confusionem, quædam turpissima dæmonis imago, cartæ papyreæ depicta, super comburendorum instrumentorum acervum posita erat, quam vehemens fumus, ex tabulariis exiens, in altitudinem aeris, cernentibus omnibus, elevavit, quam in altum conscendere prospiciens, audientibus omnibus, mandavit dicens: « In virtute Domini nostri Jesu Christi præcipio tibi, ut ad locum, a quo recessisti, festine revertaris: non sit mora. » Et ecce coram omnibus imago ipsa, per rectam fumi lineam in ignem decidens, combusta est.

et alearum

E

27 Dum in quadam civitate Alemaniae, nomine Ratisbona, de hac materia prædicaret, et populus turmatim ad incendium tabularia deferret, quidam sacerdos non parvæ æstimationis, invidia motus, coepit viro Dei detrachere, et quosdam, quod stulte facerent, increpare. O judicia Dei! illa nocte qua detraxerat, mortuus inventus est. Prædicante Patre Beato in quadam civitate Poloniae, nomine Cracovia, et portantibus (ut moris erat) hominibus instrumenta ludorum ad comburendum, accidit, ut a casu ignis egressus modicum de ista domo combureret, in qua congregata erant tabularia. Quod cernens quidam omnibus detrachere coepit, asserens, hoc accidisse propter peccatum credulitatis, quia populus nimis faciliter credebat, ludum tam magnum fore peccatum. Cessavit parvo tempore ignis ille, et eadem die domus detractoris quasi totaliter igne consumpta est. Alia in diversis mundi partibus hujusmodi signa visa sunt: sed præmissa recitata sufficiant. Unum tamen omittendum non est, quia propter ejus ferventissimas prædicationes contra luso-
res in diversis mundi civitatibus, contra omnium consensum, facta sunt statuta, gravibus pœnis roborata, ne quis publice ad aleas ludere præsumat. Ut lucidius lectores intelligant, quam vivus et efficax erat sermo, qui ex ore servi Dei Joannis procedebat; quantum Deo gratus existeret, censui silentio non præterire quædam facta mirifica, quæ in ejus sermonibus visa sunt.

per Italiam,
Germaniam et
Poloniam
prædicat;

F

28 Semel, dum in quadam civitate prædicaret, verbum ejus multitudine populorum audiente, super caput ejus tres aviculæ pulcherrimæ, alias in partibus illis incognitæ, in aere, ipso hoc ignorante, volitare coeperunt, nec inde recedebant. Admirans populus aviculas illas, alter alteri digito demonstra-

Deo etiam per
signa

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

bat. Mirabatur divinus præco, quid hoc esset, et tandem super caput suum aspiciens, cum ingenti gaudio aviculas vidit, quæ protinus disparuerunt, nec usquam amplius visæ sunt. Alio tempore, laborante eo pro pace, inter Aquilanos et regem Aragonum reformanda, prædicaretque coram rege in civitate Tiburtina, cicadæ garrulæ adeo clamoribus instabant, quod non modicum impedimentum eloquio divino præstabant, quas ille cum fervore increpans, in Nomine Domini nostri Jesu Christi, ut tacerent imperabat; quo mandato obtinuerunt omnes, nec aliqua amplius, durante sermone, audita est.

et prodigia

b

29 In partibus Lombardiæ, in valle Telina, in quodam oppido, quod Morgobegnum b dicitur, cum evangelizaret præco mirificus, et in circuitu multitudo populi congregata esset, cœperunt nubes densare et aer obscurari, et quando in campo prædicabat, cœpit populus futuram pluviam pertimescere. Nec tamen aviditate audiendi verbum Dei quisquam a loco recedebat. Quod videns una cum populo, ad Deum brevem oratiunculam fudit, et ecce circumquaque pluvia cadit, et solum illud spatium, quod a Beato Patre et ejus auditoribus tegebatur, immune a pluvia mansit. Itaque nec minima aquæ gutta solum illud, neque quemquam audientium madidavit, ruentibus aquis extra circulum in rivulis præ nimia pluvia decurrentibus c. Tanguntur novitate miraculi stupefacti, tanta ad virum Dei devotione sunt astricti, quod eum (licet invitum) pallium, quod gestabat, pro memoriale ipsis relinquere coegerunt. Quod usque hodie cum magna devotione observant, et ex eo multa Dei beneficia meritis beati Joannis demonstrata sunt.

cooperante

d

30 Similiter in quadam civitate Ungariæ, nomine Taurinum d, factum est cum prædicaret coram ipsius civitatis antistite et innumera multitudo populi, quam nulla ecclesia capere potuit, supervenit tantæ pluviae inundatio, quod omnes adstantes madefiebant. Qui eos, an recedere vellent, interrogans; responderunt se velle unanimiter libenti animo pluviam sustinere. Hortatur ergo populum, ut Deum oret et statim, dictis « Pater noster. Ave Maria: » et duabus collectis scilicet: « Deus qui corda fidelium » et pro serenitate aeris, immediate cessavit pluvia, et, disparantibus nebulis, sol, ut prius, immediate refulsit. Similia per Beatum Patrem nostrum Antonium leguntur facta. Eodem tempore in dicta civitate Taurinensi inter brachia ipsius prædicantis, coram episcopo et quampluribus aliis prælatis ac baronibus ac innumera populi multitudo, quidam passer advolavit ita domesticæ, quod per eum comprehendi potuisset. Subrisit Pater, et eum ad evolandum incitavit, qui circa ambonem volitans iterum ab eo vocatus inter ejus brachia secundo se collocavit; postea in gremio episcopi, admirantibus omnibus, se posuit. Si qua vero civitas sermones ejus contemnebat, aut se corrigere de vitiis non curabat, prædicante nuntio Dei futurum super ea iudicium, non longo tempore civitas illa manus Dei sævientis evadebat.

31 Sed quam vera fuerint ejus eloquia, experientia comprobatur. Unde, cum in quadam civitate Apuliæ populus obstinatus esset, nec ad sermones ejus in aliquo se corrigere vellet; tanta murium multitudo divino judicio in toto illo territorio crevit, quod omnia virentia et radices consumpsit. Recurrunt ad amicum Dei, qui prius negligentes fuerunt, emendare promittunt, et ut Deum pro eis exoret, humiliter exposcunt. Oravit Deum, ut plaga cessaret, et statim omnes mures mortui ceciderunt in tanta multitudo, quod quasi totam terram operierunt. Timent omnes ex tanta murium mortuorum multitudo infectionem aeris, sed vir Dei jubet fossas fieri, et in illas mures omnes sepeliri. Sicque factum est, quod qui prius verbis credere noluerunt, viso tantum miraculo, postmodum crediderunt. Quid ulterius immoror, si singula, quæ in ejus sermonibus acta sunt, narrare voluero. Timeo ex dicendorum nimietate tedium auditoribus generare, præmissa ergo devotis lectoribus sufficiant. Ex quibus quanta fuerit virtus verborum ejus, quantus fructus secutus sit, elicere poterunt. Bene itaque Minister Generalis, frater Antonius de Pereto e, cum esset Pontifex annis illius * de eo prophetavit. Qui, cum adhuc esset novitius, eum ad se vocans, et in eo considerans personæ elegantiam, zelum ferventissimum, scientiæ pulchritudinem, acumen intellectus dixit: « Si vixerit juvenis iste et perseveraverit, erit Ordinis nostri magna corona, speculum, et exemplar populi christiani. »

servo suo Jo-
anni.

E

e

* Joan. xi, 51

ANNOTATA.

a *Commentarii prævii num. 18 monstravimus ex ipsius Sancti epistola, ingressum ejus ad diem iv Octobris seu ad festum S. Francisci esse referendum, adeoque ejus, absoluto novitiatu, professionem ad diem sequentem, v Octobris 1417, pertinere, quandoquidem anno 1455 scribit se ingressurum in festo S. P. Francisci annum quadragesimum religionis.*

b Morgobegnum, Morbegno interpretor, oppidulum in Valle Tellina ad regnum Lombardo-Venetum hodie pertinens.

F

c *Vexatissimus est textus biographi nostri; quapropter opportunum duco, eundem per narrationem, a Waddingo factam, interpretari. In Valle, inquit (1), Telina in finibus Lombardiæ ad oppidum Morgen sermonem habuit ad populum in campis. Exorto repente ingenti turbine, condensatis nubibus, obscurato aere, tonitru frequenti, dum populus celeriter vellet elabi, vir Dei præcepit, ne abiret. Dicto obediens hæsit, concionem attente excepit, gravi in circuitu nimbo decidente. Absoluto sermone, reliquo madefacto et luto campo, tota cætus area sicca remansit, neque quempiam auscultatorem tanta aquarum moles offendit. Tanto miraculo omnes stupefacti, plurimi in Lombardiam revertentem persecuti sunt, et pio furto apud se retinuerunt ejus pallium, cujus tactu varia beneficia sunt consecuti. Textum biographi nostri utcumque correximus: ferebat enim: Itaque nec minima aquæ gutta solum illud, neque quem-*

(1) Ann. Min. tom. XII, pag. 408.

quam

A quam audientium madidavit. Recentibus ipsis et extra circulum in rivulis præ nimia pluvia decurrentibus: *posuimus autem*: Itaque... madidavit, ruentibus aquis extra circulum in rivulis præ nimia pluvia decurrentibus.

d *Waddingus civitatem, in qua prædicavit S. Capistranus Varadinum dicit* (1): *Taurinam enim, de quo agit biographus est ipsa Nander-alba seu Bellogradum, ubi ipsum aliquo cum otio prædicasse nusquam legimus. Quæ paulo infra de avicula referuntur, etiam Waddingus l. c. Varadinensi episcopo attribuit.*

e *Antonius Angelus a Pireto, seu de Perrecto, item de Birretis (variis enim nominibus apud scriptores venit) anno 1405 electus fuit minister generalis totius Ordinis Minorum* (2), *et in ministeriату ad annum usque 1421, quo obiit, perseveravit* (3).

CAPUT III.

Gesta sancti contra judæos, hæreticos et schismaticos.

B

Judæos in-
sectatur,

Ardens vir devotissimus zelo orthodoxæ fidei, licet, ut prænotatum est, omnium malorum et peccatorum exterminator esset, præcipue tamen contra tria genera hominum, scilicet judæos, hæreticos, et schismaticos excandescebat, ut aut eos ad fidem converteret, aut legibus subderet, aut penitus eradicaret. Considerans enim perfidissimos judæos, post alias eorum malitias, et durities cordis, jugiter mellifluum Nomen Domini nostri Jesu Christi, et gloriosæ Genitricis ejus Virginis Mariæ blasphemare, tanta super eos indignatione movebatur, quod eos, si possibilitas affuisset, a toto christianorum populo repulisset. Animadvertens tamen eos, inter christicolos positos, in testimonium mortis et sepulturæ Christi, dicente Salvatore, non præteribit generatio hæc donec omnia fiant, et ob hoc Ecclesiam ipsos, licet perfidos, sustinere circa vivendi normam, eis traditam, modis omnibus, quibus potuit, laboravit, ut statuta ecclesiastica, contra eos edita, in toto orbe terrarum servarentur. In ipsis vero statutis ecclesiasticis continetur et præcipitur districtius, quod ipsi judæi usuras exigere non possunt a christianis, quod christiani eorum familiaritatem vitare debent, quod non recipiant medicinas ab eis, quod non vadant ad eorum balnea etc., multa in decretis et decretalibus contenta, ultraque multa alia, per bullas publicas, in favorem christianorum contra Judæos impetravit.

urgetque latas
de eis leges,

33 Quæ omnia præmissa in civitatibus, ad quas declinabat, non servari si conspiceret, et præcipue, si contra ea, sive per principes, sive per prelatos, sive civitates, sive per alios quoscumque privilegiatos fieri intelligeret, non attendens personas principum sive aliorum, sed zelo populi christiani armatus, contra principes, contra prelatos, contra cives exclamabat, et talia nullo modo fieri * declarabat. Et, si prædicatio publica non sufficiebat, per-

* adde posse

sonaliter principes et civitates adibat sæpenu-mero, et jam cum lacrymis eos rogans, ut christianos, baptismate Christi signatos, ab infidelibus judæis molestari non permitterent. Sic in diversis mundi partibus christianos quam plures, qui a judæis, præcipue per usurarum voraginem, vexabantur, ab eorum manibus eripuit, et diabolica illa privilegia, in Judæorum favorem edita, infringi obtinuit: sed in civitatibus, ad quas prædicaturus accedebat, si fuisset magna copia judæorum, libenter eis prædicabat, clarissimis documentis eis demonstrans, legem eorum et præconia Prophetarum in Christo completa esse, et illum Messiam, quem adhuc venturum expectant, advenisse; et ipsum esse Filium Dei verum, natum ex Virgine, ex eorum Scripturis evidentissime declarabat.

34 Cum aliquis autem judæus secum de veritate fidei conferre sive disputare cuperet, patienter, et benigne eum auscultabat, et ei post longos sermones veritatem fidei unicæ et orthodoxæ declarabat, et ob hoc multos ex eis in diversis regionibus, in fide christiana fundatos, ad baptismi gratiam perduxit: et maxime in civitate Romana, in qua principalem eorum Rabbi, sive magistrum, modo præmisso, baptizari fecit. Ex cujus exemplo plures alii, veritate comperta, relicto judaismo, ad Christum sunt conversi, sed, sicut prætactum est, judæos leges sibi traditas non servant, aut christicolos aggravantes, indicibili fervore persequabatur: unde de multis civitatibus eos expelli, aut alias puniri fecit. In quadam civitate Slesie, quæ Vratislavia vocatur, quoddam horrendum facinus judæorum contra christianos invenit. Nam multi ex eis quemdam puerulum christianum rapientes, et in quodam loco secretissimo se abscondentes, ipsum puerulum, diu tortum et afflictum, ut Deo sacrificium offerrent, tandem occiderunt, sicque occisum sepelierunt. Aderat tunc in hoc nefario scelere quædam puerula judæa, quæ postmodum divino intuitu, cum esset provectæ ætatis, christiana est effecta. Hæc accedens ad patrem, quod per judæos factum fuerat reseravit a. Mittit Pater pro consulibus civitatis, vocantur judæi, examinantur et torquentur, veritas panditur, et finaliter, in hoc scelere reperti culpabiles, qui quadraginta numero erant, cremantur igne. Alii vero omnes de civitate expulsi sunt. Igitur universi judæi, solo ejus nomine audito, vehementer pavebant. Aliquando ei præ timore munera offerebant, sed ipse subridens, ea capere nolebat ac recusabat.

et alios conver-
tit, alios facino-
rosos puniri
curat:

E

F

hæreticos quo-
que,

35 Verum hæreticos eo magis, quam judæos, insequabatur, quod eos Ecclesiæ Dei plus nocere cognoscebat. Non cessabat, fidei christianæ zelantissimus, hæreticos in singulis provinciis inquirere; ex quibus alios admonebat, alios capiebat, aut captivabat, alios in fugam convertibat, et alios diversis pœnis afficiebat. Quod videntes summi Pontifices, Martinus V, Eugenius IV, Nicolaus V et Calixtus III, ipsum ulterius tam ferventer et diligenter in causa fidei agere, et hæreticos extirpare, in toto orbe generalem hæreticorum inquisitorem constituerunt, et privilegiis, ad

(1) Ann. Min. tom. XII, pag. 409. — (2) Wadd. Ann.

tom. IX, pag. 267. — (3) Ibid. tom. X, pag. 52.

hujusmodi

AUCTORE
CHRISTOPH-
RO A VARISIO.

b

hujusmodi officium necessariis, munierunt *b*. Agebat solers injectum sibi officium : et licet omnes hæreses summopere insequeretur, tres tamen, principaliter suis temporibus invalescentes, scilicet hæresim Fratricellorum de Opinione, hæresim Bohemorum et hæresim Græcorum insecutus est. Fuerunt tempore Joannis vigesimi secundi, dum persequi videretur Ordinem Fratrum Minorum, quasdam contra illum constitutiones faciendo, et decretalem « Exiit, qui seminat, » in 6. libro decretalium positam, in aliquibus ejus dictis revocando; necnon altissimæ paupertati, ut eis videbatur, derogando, quidam fratres, qui ab Ecclesia recesserunt, dicentes, Joannem Papam hæreticum esse, et ideo privatum esse Papatu; et cœperunt alios multos ad hanc opinionem inducere, et aliqua loca subterranea fabricare *c*.

c
Fratricellos,

B

36 Hi in brevi tempore multos sequaces habuerunt : et hic principalis eorum error erat et est, quia dicunt, nullum fuisse verum Papam post Joannem prædictum, et per consequens nullum esse legitimum episcopum aut prælatum in Ecclesia, et ideo ipsi cum eorum sequacibus eligunt Papam, ordinant episcopos et alios prælatos, et Ecclesiam in ipsis consistere fingunt. Asserunt etiam non licere ecclesiasticis prælatis aut clericis aliquid proprium possidere, et multa alia. Interim hæc erronea secta excreverat, quod quasi in principalioribus civitatibus Italiæ, quam plures hoc hæresi erant infecti. Ipsi quoque Fratricelli sic dicti aliqua loca acceperant, in quibus habitabant, portantes habitum monachalem et cucullatum, similem nostro in colore, sed nullam Regulam approbatam profitebantur. Hos, inquam, Fratricellos valide persecutus est : ubicumque noverat, eos moram trahere, illuc festinus properabat. Multa eorum loca, in quibus habitabant, destruxit, multos effugavit, multos ad veritatem fidei convertit, et multi obstinati, qui converti noluerunt, igne cremati sunt.

*ex tota Italia
ejecit :*

C

d

37 Et licet aliqui potentes hac hæresi teneantur, nulli tamen parcebat. Unde circa Romam magnam quamdam dominam, quæ erat de domo Columna, quæ domus potentissima est *d*, sine timore carceravit, et ad revocandum errores suos coegit. Propter hoc erant et inimicissimi, et modos omnes, quibus possent eum morti tradere, perquirebant; sed semper ei Dominus, pro ejus veritate pugnabat astitit, nec eum in aliquo offendi permisit. Quadam vice, dum per quemdam solitarium locum ambulare deberet, intelligentes hoc hæretici, insidias ei paraverunt : quod ignorans servus Christi, forte ut ei liberius orare liceret, per longum spatium socios præcedebat. Conspicientes hæretici ipsum solum ambulantem, nec tamen quis esset cognoscentes, ad eum accedunt, et ubi sit frater Joannes de Capistrano, furiose perquirunt. Ad quam vocem prima facie territus, postea in Domino plenam fiduciam habens, eligens magis mori quam mentiri, alta voce exemplo Christi : « Ego sum, » respondit. Cujus vocis virtute ipsi insidiatores adeo fuerunt attoniti, quod nihil contra eum facere potuerunt. Interim venerunt socii, qui retro manserant, et ligantes eos, ad civitatem proximam deduxerunt, ubi debitas pro malis

pœnas persolverunt. Non cessavit ergo hanc *D* pestiferam sectam, persequi, quousque pauci ex eis remanserunt.

38 Quia Bohemorum malorum hæresis toti *Hussitas* mundo nota est, super illam non multum me extendere curo; hoc tamen sciendum est, quia eorum hæresis in duobus consistit principaliter. Primo quia asserunt de necessario salutis omnes christianos communicare debere sub utraque specie; secundo quia dicunt, prælatos Ecclesiæ clericos et religiosos, non posse habere bona temporalia, et propter hoc omnes ecclesias spoliaverunt et destruxerunt, usque in hodiernum diem bona eorum detinent. Quantum contra ipsos exarserit et publice proclamaverit, cum adhuc esset in Italia, et postquam ad partes Bohemiæ pervenit et in aliis adjacentibus partibus, toti mundo cognitum est. Veniens enim ad partes Moraviæ ad civitatem, quæ Bruna dicitur, per nonnullos barones et prælatos monitus est, ut verbis mansuetis et mitibus de eorum erroribus prædicaret; annuit Pater : sed postquam ad ambonem pervenit, facta manu Dei super eum, in virum alterum mutatus est. *E* Cognovit quidem obstinationem eorum in spiritu, clamorosis vocibus eos hæreticos nominando, et eorum errores confutando, rationibus claris deducebat, quantæ sunt temeritatis et dementiæ qui hujusmodi hæreses amplexantur.

39 Cœperunt igitur quamplures omnes hæreses et præcipue quibus erant innexi, detestari, et abjurare coram populo. Inter quos quidam Baro, nomine Benesius de Cerno, una cum fratre suo extitit, de quo, quia magnæ æstimationiserat, corda fidelium catholicorum exultabant. Exinde ad aliam civitatem nomine Olmuts processit : ubi catholicos in fide firmavit, et hæreticos damnavit, multa miraculosa gessit, ex quibus catervatim veniebant hæretici, et in manibus suis publice abjurabant, sponsione firmissima promittentes, se amodo ritus omnes Romanæ Ecclesiæ servaturos. Venissent multo plures, nisi per gubernatorem Bohemiæ, qui illius sectæ principalis erat, qui postea in regem est assumptus *e*, sub pœnis gravissimis fuissent prohibiti. Recedens de Moravia, sub conductu cujusdam magni baronis, Domini de Rosis, *f*, intravit Bohemiam, et ibi multo plus invalescebat et confundeat hæreticos; demonstrabantur divina virtute ipsius meritis miracula, fiebant dietim prodigia, multorum hæreticorum corda mollita sunt. Aliquando enim centum, aliquando ducenti, aliquando tercenti ad abjurandum hæreses venerant. Hæc acta sunt in partibus Bohemiæ scilicet in Cuipsiaco, *g*, in Ponte, et in partibus adjacentibus, puta in Moravia, in Misna, in Silesia.

40 Audiens autem Papa Nicolaus V fructum *alios recusantes aditum Pragensem* maximum, quem in illis partibus faciebat, misso ad eum proprio nuntio, concessit sibi plenam auctoritatem in casibus papalibus, et licentiam dispensandi in irregularitatibus, nec non interessentibus ejus sermonibus, multos annos indulgentiarum elargitus est. Ex his dissecabantur corda Bohemorum hæreticorum, fremebant, ut apri, et stridebant dentibus in eum : quærebant eum interficere, sed non valebant, quia domini temporales, civitates, et omnes viri catholici, ut pupillam eum conservabant. Sed quod non potuerunt ei facere,

A facere, fecerunt ejus imagini. Ipsum namque suspensum per pedes, quandoque cum mulieribus, quandoque cum diabolis publice depinxerunt. Ultra hæc cantilenas derisorias de ipso cantabant sacerdotes eorum, ipsum fore antichristum, seductorem et diabolum incarnatum, in ambonibus prædicabant. Dum hæc referebantur viro Dei, subridebat, et ut Deus eis parceret, junctis manibus, exorabat. Scribebant ei longas epistolas, mendaciis plenas et injuriis, quibus strenue respondebat, ac mendaces eos fore et hæreticos demonstrabat. Nullis igitur fractus aut mutatus injuriis, perseverabat in assertionem veritatis catholicæ, quærens omnes vias possibiles, per quas eos ab hæresibus et a potestate diaboli liberaret.

reducere sat-
git:

h

B

* Eccli. xxxii,
6.
* Matth. x, 23
i

C

Græcorum
etiam errores
confutavit:
* adde eodem

schisma, Basi-
leæ ortum,

k

41 Unde hinc inde circuibat, rogans et supplicans, ut sibi liber aditus ad Pragam præberetur, de qua hæreses ortum habuerunt, et in qua dux eorum et patriarcha Rochizzana residebat h, prout adhuc inveteratus dierum majorum in præsentem moratur. Sed ipsi velle potius in civitate Pragensi intrmittere centum millia dæmones, quam ipsum, procaciter responderunt. Videns ergo eos induratos et obstinatissimos, ac obsequio diaboli mancipatos considerans, Salvatorem in Evangelio dicentem: « Non effundas sermonem, ubi non est auditus. » Et iterum: Si non receperint vos in una civitate fugite in aliam » * i relictis eis in erroribus suis, maximo tamen cum fructu, tum propter eos qui abjuraverunt, tum propter stabilimentum fidelium, tum etiam propter extirpationem aliquorum errorum, licet non omnium in Bohemia, ad alias partes Ungariæ se transtulit. Prius tamen prophetando dixit: « Ex quo ego Pragam intrare non possum, brevi tempore catuli mei intrabunt. » Catulos appellans discipulos suos et eos quos ad Ordinem receperat. Sicque factum est; nam venerandus pater frater Gabriel de Verona, socius ejus dilectissimus, nunc vicarius provincie dignissimus, cum uno alio fratre italico, et venerabili patre Bonaventura de Bavaria, fratre Francisco de Bohemia, qui fuit miles in sæculo, nunc defuncto, nec non fratre Angelo de Stiria, et fratre Michael de Russia, Pragam post breve tempus intravit, et locum Sancti Ambrosii pro usu fratrum nostrorum recepit.

42 Cum itaque ad Ungariam pervenisset, invenit ibi multos Græcorum erroribus hæresibusque involutos. Incepit modo *, quo in Bohemia, contra eos inelamare, et breviter per ejus sermones multi conversi sunt, multi expulsi, et multi captivati. Inter quos unum eorum episcopum captivari et incarcerari jussit, et ad veram fidem convertit, et nisi supervenissent Turcæ quibus fuit postea usque ad mortem occupatus, de quo infra dicturum, multo majorem fructum de eis indubie reportasset.

43 Nunc quomodo schismaticos universaliter oppugnavit, breviori quo potero modo, reserabo. Tempore felicitis recordationis Eugenii IV, congregato Basileæ generali concilio, successu temporum per Eugenium ipsum revocatum est. A quo recedentibus Cardinalibus, uno excepto k, et aliis quasi omnibus principalibus prælatis, quidam parvæ æstimationis, et pauci numero remanserunt: ita quod non amplius concilium sed conciliabulum merito poterat

appellari. Hi, nescio quo spiritu ducti, quemdam Amadeum, quondam Sabaudie ducem, relicto ducatu, vitam hæremiticam ducentem sive simulantem, in Papam temerarie elegerunt, cujus electio, quia potens erat, et multorum illustrium virorum, puta regis Franciæ, ducis Burgundiæ, ducis Mediolani etc. consanguinitatem habens, magnum schisma in Ecclesia generavit et Papam Eugenium una cum Cardinalibus non modicum perturbavit.

44 Cognoscens ergo Papa Eugenius quantæ prudentiæ, quantæ sagacitatis, quantæ scientiæ, quantæque virtutis Sanctus Joannes de Capistrano in toto populo christiano habetur, ei per obedientiam injunxit, ut prius se ad ducem Mediolani, deinde ad partes Franciæ transferret, acturus quæ sibi Dei spiritus pro defensione sanctæ Ecclesiæ agenda suggereret. Veniens itaque Mediolanum ad ducem, in quo Romana Ecclesia plurimum periclitari timebatur, quia ipse dux filiam antipapæ duxerat in uxorem, tanta prudentia et spiritus virtute eum allocutus est, quod pro magna parte mentem ejus, ne Amadeo consentiret, immutavit: et non solum ipsum ducem, sed et ducissam, filiam Amadei, in indignationem patris sui vertit. Insuper in toto populo Mediolanensi ita ejus prædicationes fuerunt acceptæ, quod maximum de ipso populo fructum reportavit. Deinde ad partes Franciæ se conferens, potentissimum inter alios principes ducem Burgundiæ adiit: cui ita sapienter, ferventer et clare de dignitate Romanæ Ecclesiæ, et de unico Papa, et vero successore beati Petri, Eugenio et de maximo periculo schismatis peroravit, quod ipse dux insaniam Amadei detestatus est, et in nullo se velle ei consentire aut auxilium præbere promisit.

45 Tantam denique ad beatum virum dux et ducissa devotionem cœperunt, quod eum tamquam alium Apostolum, aut Angelum Domini reputaverunt. Oportuit quidem ipsum ad preces ducissæ per longissimam viam ambulare, ut filium ejus unicum benediceret, firmissime credens, ex benedictione tanti patris et amici Dei filium suum magnam in Domino consequitur gratiam. Transiens tandem ad alias regiones et illarum dominos, Spiritu Sancto cooperante et virtutem præstante, ab eis quidquid postulabat obtinuit et contra antipapam strenue dimicavit. Maximum nihilominus lucrum animarum per ejus sermones, et vitæ sanctionem reportavit. Audiebatur ab omnibus, tamquam servus Altissimi, et a singulis honorabatur, tamquam legatus sacrosanctæ Sedis apostolicæ dignissimus, quapropter Amadeus antipapa cum sibi adhærentibus oportunitatem omnimodam exquirebat, qua aut eum expelleret, aut de terra eradicare valeret. Quadam die dum iter suum in causa sibi commissa perageret, obvios habuit contrarios et schismaticos, qui eum verbis contumeliæ invadentes, et multas minas inferentes, accepto proposito, perturbare credebant; quibus ipse benigne respondens, et errores, quibus tenebantur, eis insinuans, protegente se Domino, minas eorum securus evasit. Finita ergo legatione sibi commissa, et ad optatum finem deducta, lætus et gaudens ad partes Italiæ remeavit, et ab Eugenio Papa, qui eum miserat, honorifice susceptus est.

legatus apostolicus
Eugenii
IV

E

apud varios
principes ex-
tinxit.

F

ANNOTATA.

AUCTORE
CHRISTOPHO
RO A VARISIO.

ANNOTATA.

a Alibi jam monstravimus, judæos vel ab ipsis initiis christianæ religionis ad sanguinem usque exosos habuisse christianos (1): posteriori tempore accusati non raro fuerunt occisorum christianorum infantum: varia jam in opere nostro exstant monumenta, quæ monstrant, judæos hujus sceleris suspectos fuisse. Ea referemus, prout in serie actorum exhibentur. Itaque sub die xxiv Martii S. Simon, Tridenti anno 1475 (2); Joannettus, prope Sigeburgum in diœcesi Coloniensi incerto tempore sub eadem die xxiv (3); Gulielmus, Norwici in Anglia sub die xxv Martii anno 1444 (4); Richardus, Parisiis, sub eadem die, anno 1479 (5); Wernherus, Wesaliæ ad Rhenum, sub die xix Aprilis anno 1287 (6); Albertus, in Polonia, sub die xx Aprilis, anno 1598 (7); huic passioni subnectuntur plura infanticidia per Poloniam patrata (8); Ludovicus, Ravenburgi in Suevia, sub die xxx Aprilis, anno 1429 (9); Andreas, prope Oenipontum (Inspruck), sub die xii Julii, anno 1462 (10); Hugo, Lincolnæ in Anglia, sub die xxvii Julii, anno 1255 (11). Raderus etiam in Bavaria Sancta profert alios pueros, a judæos occisos, scilicet Monachii anno 1285 puerum anonymum et anno 1345 Henricum (12); Ratisbonæ sex pueros anno 1486 (13); et in Palatinatu anno 1540 Michaellem (14). In Hispania Hieronymus Blanca in suo Rerum Aragonensium Commentario refert passionem pueri Dominici de Valle sub Jacobo I, rege Aragoniæ (15); in diœcesi Segobiensi, loco Sepulvedæ, idem accidisse refert Ferreras (16).

b Jam anno 1430 plenam potestatem inquisitoris per quaslibet mundi partes acceperat Capistranus, ut testatur Waddingus (17).

c Constitutio Nicolai III « Exiit, qui seminatur, » reperitur in sexto decretalium cap. iii de Verborum Signif. (v, 12). In ea autem decretali epistola dicitur, Regula et vita Fratrum Minorum hæc est: scilicet Domini Nostri Jesu Christi Evangelium observare vivendo in obedientia, sine proprio et in castitate: quæ quidem abdicatio proprii consistere paulo infra declaratur in eo, quod fratres tam in speciali quam in communi, nihil sibi approprient, nec domum, nec locum, nec aliquam rem: addit dein, quod abdicatio proprietatis hujusmodi omnium rerum non tam in speciali, quam etiam in communi, propter Deum meritoria est et sancta, quam et Christus, viam perfectionis ostendens, verbo docuit et exemplo confirmavit, quamque primi fundatores militantis Ecclesiæ, prout ab ipso fonte hauserant, volentes perfecte vivere, per doctrinæ ac vitæ exempla in eos derivarunt. Hanc constitutionem eum quoque in finem dederat Nicolaus Papa, ut confutaret quosdam dicentes, quod taliter propter Deum proprietatem omnium abdicantes, tamquam homicidæ sui vel tentatores Dei vivendi discrimini se committant: sic enim se ipsos committunt divinæ Providentiæ in vivendo,

ut viam non contemnunt provisionis humanæ. Sed quam dederat Pontifex decretalem pro defensione universi Ordinis, hanc nefarie interpretati sunt quidam fratres, qui Spirituales dicebantur. Etenim docebant, Regulam Minorum, per B. Franciscum editam, esse vere et proprie illam euangelicam, quam Christus in seipso servavit et Apostolis imposuit et in Evangeliiis suis conscribi fecit (18). Unde fluebat consequentia, Regulam Minorum æque immutabilem esse ac Evangelium Christi, quoniam, ut dicebant, Regula S. Francisci erat vere et proprie idem et ipsum, quod Christi Evangelium (19): quando igitur Papa aliquid in Regulam S. Francisci decernebat, negabat Evangelium et hæreticus fiebat (20), adeoque omnem auctoritatem ad regendam Ecclesiam Dei amittebat: nam, agebant (21), sol fidei et ecclesiastici regiminis factus est niger et quasi saccus de pilis porcorum et ferarum contextus (22). Quum igitur Joannes XXII varios Spiritualium errores damnasset, eum, quatenus in fide apostatam, exauctorarunt, et in se solis Ecclesiam consistere, pertinaciter docuerunt (23).

d Familia Columna adhuc hodie in ditone pontificia et regno Neapolitano floret: de ea Paulus Jovius, sæculo xvi jam dicebat (24): Columniæ gentis procures ante sexcentos annos in Urbe Roma Latioque potentia atque opibus summum claritatis locum obtinuisse, ex Annalibus constat. Ex ea familia prodiit Martinus V, qui S. Capistrano plurimum favit.

e Hic erat Georgius de Cunstadt, vulgo dictus Podiebradius, qui tempore Ladislai regis minorrennis, regnum Bohemiæ tutoris nomine administravit; defuncto anno 1458 sine liberis Ladislao, eodem anno, annitentibus Hussitis, rex Bohemiæ salutatus fuit, et regnum tenuit ad annum usque 1471.

f Familia de Rosis seu Rosemberg etiam hodie est principalis in Austria.

g Satis dubie scriptum est in codice prius nomen loci, ut dici non possit, an Cuipsiacum aut Aupsiacum legi debeat: quoniam vero neutrum in topographia Bohemiæ reperio, otiose quærerem, utra sit bona lectio. Pons vero (germ. Brück) duplex est, in districtu Pilsnensi et Ellobogensi: uterque locus exiguus est, nec dixerim, utri magis conveniat prædicatio Sancti nostri.

h Joannes de Rockezana, cognomen suum a natali oppido in districtu Pilsnensi sortitus, pauperes habuit parentes, alienoque adjutorio ad litterarum studium promotus, brevi eloquentia adeo valuit, ut orator anno 1432 regni Bohemiæ ad Basileense concilium deputatus, anno 1435, renitente capitulo, a comitiis regni Ecclesiam Pragensem Hussitarum fautor regendam acceperit, quam tenuit ad mortem usque, anno 1471 (25).

i Quæ hic Scripturæ Sacræ verba afferuntur, tamquam ex Evangelio desumpta, partim habentur in libro Ecclesiastici, uti in margine notavimus.

k Cardinalis Ludovicus Alamandus, vulgo Arelatensis dictus, in schismate perseveravit, et exau-

(1) Act. SS. tom. VIII Octob., pag. 23. — (2) Ibid. tom. III Mart., pag. 494. — (3) Ibid. pag. 502. — (4) Ibid. pag. 588. — (5) Ibid. pag. 591. — (6) Ibid. tom. II April. pag. 697. — (7) Ibid. pag. 833. — (8) Ibid. pag. 838. — (9) Ibid. tom. III April., pag. 978. — (10) Ibid. tom. III Jul., pag. 462. — (11) Ibid. tom. VI Jul., pag. 494. — (12) Tom. II, pag. 331 et 331. — (13) Tom. III, pag. 174. — (14) Ibid. pag. 179. — (15) Hisp.

illustr. tom. III, pag. 637. — (16) Hist. d'Espag. tom. VII, pag. 228. — (17) Ann. Min. tom. X, pag. 166. — (18) Baluz. Miscell. tom. II, pag. 261. — (19) Ibid. l. c. — (20) Ibid. pag. 274. — (21) Ibid. pag. 262. — (22) Ibid. l. c. — (23) Christophe. Hist. de la Pap. au XIV siècle, tom. I, pag. 298. — (24) Vita Pompeji Columnæ Card. pag. 131. Oper. tom. II. — (25) Schaller. Topogr. des Königr. Böhmen. tom. IX, pag. 79.

A *ctorationis Eugenii IV ac electionis pseudopontificis Felicis V, seu Amedei Sabaudi auctor fuit : quapropter Eugenius Papa Arelatensem cardinalatu et quibusvis aliis dignitatibus privatum declaravit Florentiæ anno 1440 v kal. Junii : exstat depositionis sententia apud Raynaldum anno 1440 § III (1). Nicolaus V, composita lite cum Amedeo, etiam Arelatensi ablatis honores et dignitates restituit anno 1449 (2) : sequenti porro anno in pace obiit mense Septembri (3).*

reum ex proprio ore projecit, quem quidam magnificus vir, dominus Petrus De Caponichis, accipiens pluribus ex admiratione ostendit. Ille homo comes et miles existens, hujus miraculi testis est, testes sunt etiam consanguinei ipsius liberatæ et plures alii. Simile huic factum est Venetiis, in magno conventu Fratrum Minorum. Ubi dum continuo prædicaret, et Missam devote celebraret, quadam die circa medium quadragesimæ *d*, ipso missam celebrante, adducta est in ecclesiam quædam mulier, horribiliter obsessa. Quæ dum corpus Christi elevaretur, adeo clamorosis vocibus perstrepebat, quod omnes in ecclesia, quasi vocem dæmonis audientes, maxima formidine tenebantur. Finita Missa, jubet eam ad se duci, quam adductam, signo Crucis muniens, cœpit in altum saltare, faciem exterminare, spumam de ore mittere, et terribiliter clamare, nec poterat eam multitudo hominum detinere, quin in aerem saltaret: tandem divino nutu, expulso dæmone, quæta et sana remansit.

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

CAPUT IV.

De miraculorum perpetratione.

Maximum in
dæmones exer-
cet imperium:

B *Quia omnipotens Deus, qui Sanctos suos, non solum in cœlesti patria, sed etiam in vita præsentis, gloriosos facere dignatur, vidit fervorem maximum et fructus uberes, quos servus suus Joannes in horreo suo reportabat, decrevit eum toti mundo per aliqua evidentiæ signa celebrem ostendere. Et quia si omnia, quæ divina clementia per eum operata est, per singula describere vellem, nimis in longum sermo traheretur, et mihi ea in unum colligere impossibile esset: supplico devotis lectoribus, ut de infra notatis velint esse contenti. Sane quidem, ut a fide dignis scripta reperi et audivi, brevitate, quo potero, reserabo. Quamquam autem diversis et multis signis claruerit, præcipue tamen circa tria Deus eum mirabilem demonstravit, videlicet in arcendis dæmonibus, in sanandis corporibus, et in transvadendis fluminibus. Cum vir, Deo plenus, in majori platea Aquilanæ civitatis prædicaret, adstantibus, quasi sexaginta millibus personarum, et ibi esset multitudo languentium, et etiam multitudo non pauca dæmoniatorum, in ipsa prædicatione ad dæmoniatis convertens sermonem, cum maximo fervore clamavit, dicens: Respondete mihi, vos dæmoniat, in Nomine Jesu, trina vice dicendo. « O vocem virtuosissimam; o vocem terribilissimam; o vocem divinitus emissam! » ad quam non solum, qui erant præsentis devoti et sensati, sed etiam dæmoniat absentes, eadem hora et momento responderunt, sicubi fuerunt in comitatu existentes Aquilano, in comitatu Faliacozs-Celam *a*. Hoc testantur Aquilani, et dictorum comitatum incolæ, supervenientes, qui conscientiose asserunt istam vocem fuisse auditam a dæmoniat, qui responderunt per xxviii milliaria Italica *b*.*

*duæ mulieres
Aquilæ et Ve-
netiis,*

C *47 Quædam mulier, nomine Valentina, de quodam castro, dicto Scampa *c*, horribiliter obsessa a malignis spiritibus, nullum poterat sibi invenire remedium, dicens verba terribilia, et actus exercens inhumanos. Audita fama beati Patris, qui tunc Aquilæ prædicabat, cum maximo labore et ingenio fuit ad eum deducta. Quæ cum præsentata esset, cœpit altissime et furibunde clamare, ac se ipsam totam discerpere et dilaniare; adeo ut vix a multis teneri posset; facto signo Crucis super eam, mox ad se rediens extitit liberata coram infinita hominum multitudine. In cujus liberationis signum, quemdam lapillum marmo-*

48 Item quædam, nomine Margarita, uxor cujusdam Georgii de Larmera, cum esset annorum xiv, fuit a quibusdam maleficis, ita graviter eorum maleficiis, prestigiis et incantationibus molestata, ut nullo modo stare posset sine maximo tremore corporis. Gestus etiam aliquando faciens terribiles, cum ita stricte una manus claudebatur, quod nullus quantumcumque fortis illam posset aperire. Hæc per suos præsentata beato Patri, mox ut fuit ab eo signata, et tacta in capite, extitit perfectissime sanata, numquam amplius sentiens de præterita infirmitate molestiam. Aquilanus quidam, Zotz nuncupatus, ætatis annorum xi, vexatus a dæmone, ad hoc devenerat, ut incedens quasi amens, omnino se suspendere aut præcipitem dare attentaret: quod fecisset nisi a suis diu noctuque diligentissime fuisset custoditus. Qui cum maxima devotione, maximoque desiderio ad virum Dei Aquilæ fuisset deductus, tunc prædicantem, ac datus duobus fratribus, jubet in camera residentie beati Patris custodiri. Proficiscenti autem beato Patri ad locum sancti Juliani extra civitatem *e*, interea infirmus a suis custodibus derelictus, de quadam fenestra ipsius cameræ, altitudinis quasi passuum septem, se præcipitans, cecidit in via lapidea, ex quo casu factus est quasi exanimis, et omnibus membris, viribusque et spiritu destitutus, amittens omnino loquelam. Ad quod spectaculum multi ex vicina platea concurrerunt, admirantes, quod non esset mortuus. Imponitur feretro, portatur domum, plangitur quasi mortuus, funeraliaque parantur. Mittitur interea ad Patrem, qui multum tristis effectus, illico ex loco ad infirmum perrexit. Ante quem devotus genuflexit, oculos ad cælum levavit ferventer, et lacrymabiliter pro infirmo orans, omnibus etiam qui aderant lacrymantibus, post paululum, pater lætus surgens, ter infirmum vocavit, ad cujus vocem infirmus respondens paulatim convalescere cœpit.

*mulier et juve-
nis*

49 Jubet deinde, ut se erigat, et de lecto *Aquilæ* surgat. O divinam in servo Dei bonitatem!

(1) Pagi. Breviar. hist. tom. IV, pag. 498. — (2) Ibid. tom. V, pag. 11. — (3) Hist. de l'Egl. Gall. tom. XX, pag. 463. Edit.

Paris. 1827.

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

O famuli Dei potentissimam sanctitatem! O divina opera in servis suis stupendissima! Erexit se illæsus, sanus, et sanatus, qui morti erat proximus, sensu, sanitate ac membris destitutus. Adjiciensque pater, ut de lecto prosiliret: O miraculum mirabile cumulatam! Ita de lecto saltavit, ac si non de infirmitate, sed quasi de somno recreatus, surrexisset: discurrens per domum recte et ordinate loquens; sicque omnis fantasia sive amentia cum aliis infirmitatibus ab eo penitus recessit, cum gaudio simulque cum admiratione totius civitatis. Sequentique mane suis pedibus ad ecclesiam sancti Francisci concitus veniens, devotissime audivit Missam viri Dei, qua audita, omnibus patuit, ipsum ab omnibus infirmitatibus mentis et corporis perfecte esse alienum, vixitque usque ad finem sanus sapiensque. Testatur hoc tota civitas Aquilana, testantur amici obsessi, testantur et Fratres, qui eum in prædicta camera custodiebant.

a dæmone libe-
rantur:

B

50 Non minus a prædictis audiavi recenseri, dum beatus Pater cuidam demoniato signum Crucis fecisset, ex ore ipsius demoniati rana exiliens, eum liberatum dimisit. Quam ranam hinc indesaltantem per Fratres socios apprehendi jussit, et in una petra eam ligari faciens, in quodam loco fecit observari. Sedebant in proximo tabularia, aleæ, et aliæ vanitates modo, quo supra ostensum est, comburenda. Jubet Pater ranam ligatam afferri, et in ignem jactari, quæ inde exiliens ignem evadere nitebatur. Jubet eam iterum in ignem projici, quæ mox in magnum fumum resoluta, et maximum foetorem relinquens, demonstravit, se sub specie ranæ diabolum exstitisse. His evidentissime patet, quomodo in arcendis dæmonibus claruerit.

Reate virum,
capite vulne-
ratum,

f

51 Sequitur nunc videre quomodo in sanandis corporibus gratia Dei tradita ei fuerit. Quod ut clarius pateat, primo, qualiter infirmitates capitis, et successive aliorum membrorum per ordinem, meritis ipsius, curatæ sunt, enodabo. Tempore quo ipse beatus vir, cum ingenti prædicat acceptatione Reate, accidit, ut quidam vir Manzaniam, de civitate Ducali f, ex sui imprudentia, ob quamdam commotionem, quæ erat inter cives et quosdam partiales, adeo fuit in capite percussus, ut ipsum caput in duas partes divideretur, apparente ab utraque parte cerebro ac defluente; desperatus est a medicis, et mors ad horam expectabatur. Commovetur tota civitas et ei magnum excidium parabatur. Nam divisa erat in duas partes, quarum una eum vulnerato, altera eum vulnerante tenebatur: sic magna effusio sanguinis indubie secuta fuisset. Audiens hoc vir Dei concitatus ad infirmum properavit, remisit cerebrum in partes, caput conjunxit, sicque qui morti proximus erat, derelictusque a medicis, ex frequenti visitatione et contrectatione patris sanus in brevi evasit, stupentibus omnibus civibus Reatinis, et aliis qui de hac re firmissimum testimonium perhibent. Propter quod miraculum pacati sunt cives, nec aliqua sanguinis effusio secuta est. Vixit vero homo ille usque ad decrepitam ætatem, semper agens Deo et Beato Patri Joanni de Capistrano gratias.

Aquilæ fami-
nam, graviter
laborantem,

52 Lucia, uxor cujusdam nomine Patriarcha, de Aquila, gravissimo capitis dolore et nimia

vertigine pressa, Romam profecta in anno Jubilei, quæ cum inter nimiam pressuram hominum pannis Beati Patris adhæret, et devote eos, illo inadvertente, deoscularetur, totaliter libera facta est, nihil amplius sentiens talis infirmitatis molestiam. Dum vir Dei vix adhuc tertium annum complevisset in Ordine, quadam vice per claustrum ambulans, obvium habuit quemdam mente captum, totaliter in capite destructum; cui nimia compassione compatiens, et in beneficiis Dei plene confidens, accessit ad eum, et biretum suum capiti ejus imponens, ad mentem rediit, et sanitati est restitutus. Cum homo Dei, anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo primo, in civitatem Brixie advenisset, tanta devotio ad ipsum erat, ut undique tamquam ad Apostolum Dei populorum turba concurreret; accurrit etiam languentium multitudo, quos per septem dies pius Pater visitans, multis sanitatis beneficium collatum est.

53 Septimo die reperit quemdam a nativitate cæcum, quem sua manu palps, et ejus oculos fricans et liniens oravit, ut visum reciperet. At ipse cæcus, mox ut fuit tactus illa manu benedicta, clare vidit, interrogatus a multis quomodo visum recepisset, respondebat, per merita Patris Joannis. Crevit devotio, aucta est populorum affluentia totius Lombardie. Blasius de Valle Ciciliana in Apruti g, annorum xiv, mutus per septem annos, adeo quod nihil posset exprimere, ductus est per parentes suos ad Patrem, tunc prædicantem in oppido, quod dicitur Rocca de Medio h, diocesis Aquilanæ. Qui primum, ut facta oratione, consignatus est ab eo signo Crucis in lingua et in fronte, coram infinita hominum multitudine, facultatem et gratiam loquendi recepit, et sic postmodum locutus est, quod a nemine ipsum exstitisse mutum, fuisset judicatus. Puer quidam, Jacobus nomine, filius cujusdam nomine Ciriaci Corivini de Capistrano, ætatis unius mensis rupturam habens talem, ut ad tres usque annos crescens, mirum in modum eum molestaret; nec ei aliquo remedio subveniri posset, delatus est per venerabilem dominum præpositum ad oratorium, ad Beatum Patrem, qui tunc Capistrani in domo residebat; statim ut fuit signatus, sanum præpositus eum recepit, sanumque restituit iis, qui eum attulerant, qui usque hodie sanus et integer perseverat.

54 Andreas, Joannis Colæ de Aquila, annorum quatuor habens tredecim plagas, vermibus infectas a genu usque ad ilia, per septem menses continuos, ita claudus effectus est, ut ambulare omnino nequiret; delatus per parentes ad præsentiam Patris, ut eum benedicere dignaretur, humiliter rogaverunt. Qui extendens puerum in terra, et suis manibus loca tangens et benedicens, sanus effectus est. Quædam puella, nomine Maria, filia Benedicti Patroche de Puppleto i, Aquilanæ diocesis, ætatis annorum octo, tam deformiter clauda est, ut usque ad verecundiam suorum claudicaret. Hæc missa ad Patrem, mox ut ab eo signata est et manibus contrectata, ab omni deformitate et clauditate liberata est. In civitate Brixie quidam Christophorus, dictus Zopetus, ætatis annorum viginti, a nativitate claudus, non valens sine ferulis ambulare,

Brixie cæcum,
alibi mutos,

E

g

h

F

Aquilæ et ali-
bi claudos,

i

tertio

A tertio signatus est a Patre, abjectis ferulis retro se, illico fuit liberatus, ambulans rectus, et sanus, et jubilans. Aliqui dicunt, quod volens ferulas projicere, cecidit, sed elevatus a Patre, quarto signatus in fronte cœpit velocius currere. Ita quod in magnum risum cum admiratione convertit adstantes.

Baruli paralyticum,
k

55 In Apulia, in Terra Baruli, Tranensis diocesis k, quidam vir aromatarius per multos annos tali infirmitate premebatur, ut nec per se moveri, nec etiam in lecto surgere nec volvi potuisset. Audito adventu beati Patris, tunc vicarii generalis, fecit se deferri et poni in ecclesia, unde erat transiturus. Quem videns sic contractum, motus misericordia, dixit ad eum, astante pressura gentium : « O paupercule quid est hoc? » Qui narrata ægritudine sua, se Patri cum lacrymis devotissime commendavit. Ad quem Pater : « Dic mihi, si Deus disposuisset, quod semper remaneres infirmus, eo modo, quo nunc es, esses contentus? » Et ille : « Utique, Pater. » Adjecit Pater, « Quam gratiam vis a Domino? » Et ille : « Ut ita convalescerem, quod saltem ad ecclesiam, et ad meam apothecam possem quocumque ambulare. » Cui Pater : « Confide in Domino, quia magis habebis, quam desideras. » Et apprehensa ejus dextera, erexit eum. O rem stupendissimam! o miraculum omnibus manifestissimum! illico suis pedibus stetit, et domum, ac si numquam aliquod malum habuisset, reversus est cunctis, qui aderant et qui ei obviabant, stupentibus. Ille vero omnibus dicebat : « In hac hora possum currere per duo milliaria. »

puerum febricitantem sanat :

56 Antonius, filius Petrarchæ de Aquila, cum esset annorum xii et per septem septimanas gravibus febribus teneretur, nec aliquo remedio sibi posset subveniri, ductus a matre sua, nomine Lucia, non sine magna difficultate ad ecclesiam sanctæ Mariæ de Colle Medio, ubi tunc famulus Domini residebat, et cum præ nimia gentium pressura ad eum ire non posset dictus febricitans, cum magna devotione, ad consilium Patris, petiit se cooperiri mantello Patris, quem quidam frater Blasius de Bozano deferebat. Quo facto, puer convaleuit, et febris discessit, vires redierunt priores, et cum colore pulcherrimo, liber ambulavit. Cui visum est, quod maximis compedibus exvisset, et ab illa hora in posterum numquam aliquid mali passus est. Nicolaus, notarius domini Rocha de Medio, Aquilanensis diocesis, ex diutina et gravi infirmitate ita proximus erat morti, ut, amotis medicis, nihil aliud nisi de funeralibus et ejus sepultura ageretur. Quem attinentes, tamquam mortuum, deplorabant. Miserunt nihilominus ad virum Dei, qui tunc Aquilæ moram trahebat, ut dignaretur venire ad dictum infirmum, jam agonizantem, quem ipse semper dilexerat, ut, eo benedicto, impenderet et plenariam absolutionem, quam prius a sede apostolica impetraverat. Qui respondit non esse opus sua visitatione, quia non moreretur. Et hoc pluries replicavit, scilicet, quod non moreretur, dum eum pulsarent, ut veniret. Sicque factum est, ut ille, qui in proximo moriturus judicabatur ad horam, pristinae redderetur sanitati. Ecce ergo quomodo in sanandis corporibus virtus divina refulsit.

57 Qualiter autem in fluminibus Deus eum
Octobris Tomus X.

mirabilem fecit, duobus miraculis demonstrabitur. Cum vir Dei de partibus Franciæ, ad quas ab Eugenio Papa Quarto propter schisma missus fuerat, ad ejus mandatum Romam reverteretur; applicaretque quodam sero ad Padum, fluvium nominatissimum in Italia, rogavit nautas, ut propter amorem Dei cito transducerent eum cum sociis, quibus iterum atque iterum rogatis, nec sine pecunia volentibus, illis derelictis ad alios venit, qui eundem sermonem sibi responderunt. Jam sol occiderat et nox sequebatur. Cum pater, propter fluvium deambulans, non sine admiratione tantæ duritiei nautarum, pervenisset ad quemdam locum ubi in extremitate fluminis summitatem unius naviculæ, jam diu suffocata, conspexit. Spem habens in Domino descendit de asello, quo præ senectute et longitudine itineris utebatur, dicens ad tres socios quos secum ducebat : « Oremus, filii, ad Deum, qui potens est super aquas nos siccis pedibus deportare. » Et oratione facta, dicit ad eos : « Habetis fidem, et creditis mirabilia Dei, et vultis facere, quod ego faciam, et dicam? » Responderunt : « Habemus, credimus et volumus. »

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.
in navicula
penitus con-
quassata

58 His dictis, deponuntur sarcinæ, tollitur Capistrum aselli, ligatur summitas naviculæ, trahitur ad littus, non sine magno labore. Cumque scapha videretur penitus marcida, plena luto atque arena, et ita disjuncta, ut inter asseres faciliter posset immitti manus, accipiunt scutellam, quam pro usu in itinere solebant portare Fratres, evacuant naviculam, projiciunt lutum cum arena. Quo facto, magis ac magis fissuræ apparebant : jubet Pater naviculam in aquam mitti. O virum magnanimum! O virum insignem et omni laude dignissimum! Sic stetit scapha, ac si noviter facta et disposita cœlitus pro usu humano fuisset. Jubet igitur famulus Dei naviculam onerari, imponunt in eam sarcinas, asellum desuper ascendere faciunt, illa fixa stante, tamquam si rationem habuisset. Postremo et ipsi quatuor ascendunt, qui, mandante Patre, baculos, ad viam deputatos, accipientes, illis pro remigiis utuntur. Elevans autem oculos in cœlum, ac signo Crucis facto per tam amplissimum fluvium, per tam profundam ac

Padum trajicit;

59 Non minus mirabile, quod præfato beato viro in Danubio ostendit clementia Salvatoris. Cum enim in subsidium Nandorabensis castri cum multis Cruce signatis, secunda die Julii, anno Domini 1453, ivisset, et eadem die, ex illis accepta quadam multitudine, vellet cum tribus navibus descendere ad illum, qui christianæ fidei fuit semper maximus propugnator, dominum Joannem de Hunyad, gubernatorem regis Ungariæ et comitem Bistriciensem, qui servo Dei mirum in modum afficiebatur, qui in quodam oppido dicto Cominum moram tra-

tempestate,
mirabiliter in
Danubio orta.

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

hebat, insistens contra Turcas, qui cum multitudine galearum contra prædictum oppidum Nandoralbense ascendebant, exercitu terrestri per terram veniente. Circa horam vespersarum, ecce aer obscuratur, flant venti, turbatur Danubius cum pluvia ita densissima, ut unus alterum in mari minime videre valeret, et tanta tempestas secuta est, ut ipse Pater in terram descendere coactus est cum navibus, et subito facta est tranquillitas. Et ecce Turcæ occupant locum, unde Patrem tempestas repulerat. Ex quo sane datur intelligi, quod Deus omnipotens, qui fidelissimum servum suum in flumine Padi, per tranquillitatem, a faucibus rapidissimi fluminis eripuerat; in Danubio etiam, per tempestatem, a sævissimis Turcarum manibus liberavit: in illa ipsum reservans ad ædificationem multorum, in ista ad destructionem Turcarum. Voluit etiam Deus, ut illa caro, tantis laboribus, vigiliis, et abstinentiis fatigata, non per martyrium sanguinis, sed per desiderium mentis, post gloriosam victoriam martyrii desiderio spiritum Deo plenum redderet.

Turcarum
manus evadit.

l

60 Potest itaque ex præmissis miraculis, licet paucis in comparatione omnium, quæ per beatum Patrem divina virtute facta sunt, intelligi, quantæ sanctitatis, quanti meriti fuerit apud Deum, quæ etiam miracula pro majori parte acta sunt, vivente sancto Bernardino l. Nec omittendum est, quod cum multa beatus Pater miracula, et alia quæcumque pro ædificatione populi in ambone recitaret; quidam ejus socius et confessor propter nimiam grossitiem et ruditatem suam, temerarie eum judicans ex aliqua vana gloria vel jactantia illa proferre, aliquando eum absolvere noluit in confessione, quod Pater patienter ferebat sciens se in hoc non esse culpabilem. Quodam etiam tempore, ægrotante beato Patre, quædam magna domina, similiter ægrotans, ipsum visitavit, firmissime credens ab infirmitate liberari, si benedictionem Patris percipere posset. Quæ statim, accepta benedictione, sanata est. Quod videns idem confessor, statim pœnitentia ductus, eo quod Patrem judicaverat, et eum absolvere noluerat, procidens c ad pedes Patris culpam suam dixit, et pœnitentiam egit et recepit.

ANNO TATA.

a Tagliacotium, Tagliacozzo, oppidum Aprutii Ulterioris, XVIII miliaribus Italicis Aquila meridiem versus distans, incolas 3,300 habet (1).

b Celanum oppidum Aprutii Ulterioris, prope lacum Fucinum, trium millium hominum capax; Taliacotio decem miliaribus orientem versus distat (2).

c Scampa villa, ut videtur, juxta Aquilam.

d Venetiis S. Capistranus quadragesimam egit anno 1451, inde in Germaniam, petente Friderico III imperatore, profecturus (3): isto igitur anno miraculum locum habuit.

e Locus Sancti Juliani in diœcesi Aquilana.

f Civitas Ducalis, Citta seu Civita ducale, urbs episcopalis, ab anno 1818 unita sedi Aquilanae, in Aprutio Ulteriori, vix trium millium incolarum capax (4).

(1) Rampoldi geograf. d'Ital. vº. Tagliacozzo. — (2) Ibid. vº. Celano. — (3) Wadd. Ann. tom. XII, pag. 79. — (4) Moroni. Dizion. d'Erudiz. Eccles. vº. Civita-Ducale. — (5) Rampoldi.

g In Aprutio Ulteriori invenio Valsiciliana, D amplius et uber districtus, in quo variae sunt villæ (5); nec dubito, quin sit locus a biographo designatus.

h Rocca de Medio, Rocca di Mezzo, duplex hujus nominis in Aprutio Ulteriori est locus, unus nempe ad districtum Aquilanum, alterum ad Sandemetrianum pertinens (6); quoniam autem mihi Aquilanae diœcesis limites ignoti sunt, uter locus hic intelligendus sit, definire non habeo.

i Nullum hujus nominis locum circa Aquilam reperio: ast in Aprutio Citeriori est oppidum, muris cinctum, 1300 incolas capiens, quod Popoli aut Poppolo appellatur (7): ast ignotum mihi est, an ad diœcesim Aquilanam pertineat.

k Barulum, Barletta, portus ad mare Adriaticum et civitas episcopalis in Apulia, cum octodecim millibus incolarum (8).

l S. Capistranus, discipulus et amicus S. Bernardini, procurata summo studio ejusdem canonizatione, ubique ejus cultum omnimode propagavit: quapropter quæ patrabat discipulus miracula, intercessionem et Reliquiis Sancti magistri adscripta volebat, tum ut venerationem magistri extenderet, tum ut in sua se contineret humilitate. Ideo biographus hoc loco refert, etiam vivente S. Bernardino, adeoque non tam ex hujus, quam ex propriis meritis, S. Capistranum operatum esse miracula.

E

CAPUT V.

De ejus pro unitate Ordinis, et pro Observantiæ propagatione laboribus.

Jam quantum profectum in Ordine fecit, auxiliante Deo, demonstrandum est. Qui quidem faciliter cognosci poterit, si consideremus, quantum pro unione ipsius Ordinis laboravit, quantum sollicitus in prælatione fuerit, quantum familia Observantiæ, per ejus providentiam, profecerit, nec non quantum pro canonizatione sancti Bernardini, pro gloria Dei, et ad honorem Ordinis se fatigaverit: quia quasi totus Ordo sancti Francisci corruerat viam suam, et vix reperiebatur, qui puritatem Regulæ observare vellet. Quidam autem Fratres in partibus Franciæ hoc intelligentes, et periculum animarum sibi imminens conspicientes, professionis suæ memores, cœperunt Regulam velle observare. Sed quia Cain semper persequabatur Abel, et Esau, Jacob, multas molestias a malis fratribus patiebantur, propter quos propositum suum implere nequibant. Unde Spiritu Sancto edocti, bullas a concilio Constantinensi, a Martino Papa V, et a concilio Basiliensi obtinuerunt, ut aliquos conventus reformare possent, aut in illis Regulam observare; ita quod neque minister, nec alii prælati Ordinis aliquam in eos jurisdictionem, exceptis aliquibus casibus, exercerent a.

Summo stu-
dio imprimis

F

62 Cernens igitur Pater, Ordinem divisum

vº. Valsiciliana. — (6) Ibid. vº. Rocca di Mezzo. — (7) Ibid. vº. Popoli. — (8) Ibid. vº. Barletta.

esse;

allaborat, ut
conjunctis vi-
ribus
Ps. CXXII, 1

b

B

c

Minorum Or-
do reformatur,
et proponit

C

Constitutio-
nes, quas
omnes reci-
piunt;

esse; et mente revolvens, quantum sit bonum et quantum jucundum habitare fratres in unum, * cœpit scissuram matris suæ, sacro-sanctæ Religionis et discordiam fratrum suorum immenso dolore deflere. Cœpit etiam in illo principio, antequam veritatem per experientiam agnosceret, contrarius esse et molestus illis Fratribus, qui bullam divisionis impetraverant *b*. In Italia siquidem erant etiam fratres de Observantia, sed sub jurisdictione ministrorum cum maximis tribulationibus et impedimentis permanebant. Unde modos omnes exquirens per quos et unionem et reformationem in toto Ordine inducere posset, Martinum summum Pontificem adiit, cui relaxationem et divisionem Ordinis et pericula, quæ ex ipsis sequi possent, ad plenum reseravit; humiliter ab eo postulans, ut his malis sanctitas sua providere dignaretur, quatenus, et Regula ab omnibus in Ordine servaretur, et unio inter fratres haberetur. Cujus petitioni, tamquam sanctæ et rationabili, Papa condescendens, cuidam reverendissimo Cardinali causam commisit, mandans, ut prælatos Ordinis congregaret et de reformatione et unione Ordinis provideret: dans eis super præmissis omnem jurisdictionem, et potestatem *c*.

63 Exequitur ipse legatus mandatum apostolicum, prælatisque Ordinis, Assisii congregatis, de unione et reformatione Ordinis diligentissime pertractatur. Vocat interea legatus ipse fratrem Joannem de Capistrano, districte ad obedientiam ei injungens, quatenus ea quæ pro præmissis necessaria sibi videbantur, solerter describere vellet. Excogitans igitur zelantissimus Pater modum unum vivendi, omnibus communem, possibilem et facilem, a quo nullus excusari posset; quasdam Constitutiones, quæ hodie Martinianæ vocantur, composuit, et easdem legato præsentavit. Quas legatus ita rationabiles, claras, et possibiles inspiciens, illas coram omnibus Fratribus, insimul congregatis, alta et intelligibili voce legi præcepit. Quamplura placuerunt omnibus Fratribus, et omnes tam prælati, quam subditi, illas se velle servare promiserunt: minister quoque generalis se illas velle servare, et in toto Ordine juxta posse suum illas servare facere, sub maximis pœnis, et juramenti spopondit.

64 Gaudet legatus, gaudet Pater beatus, gaudent et cæteri Fratres bonæ voluntatis, credentes, jam totum negotium esse completum, cum nondum esset inceptum. Quæ omnia, ut maturius, diligentius, et studiosius perficiantur, mandat legatus apostolicus ministro generali, ut fratrem Joannem de Capistrano pro socio recipiat, et in Ordine reformando juxta ipsius consilium se regat. Assentire ad hoc se simulat minister generalis, assentit et Pater, protestans tamen, quod si ministrum generalem simulate in hoc se habere agnosceret, ab eo quam citius recedere vellet. Redeunte itaque legato ad curiam, remansit Pater cum ministro generali, credens quod juxta jusjurandum et promissiones, coram D. legato factas, ad reformationem Ordinis intendere deberet. Incepit ergo Pater ipse, ministrum sequens, super hoc studiose invigilare. Unde forlices in manica portans,

si aliquando videbat aliquos conventuales nimis difformia, ampla et longa capucia deferre clam accedebat, et illa præcidebat.

65 Sed in brevi mentita est iniquitas sibi. Nam minister et alii ministri, qui tam ferventer coram legato apostolico constitutiones ipsas servare, et a subditis servari facere promiserant, primi ab eis recesserunt, et ne servarentur, impedierunt. Quod videns Pater, et animo pertractans, Ordinem non posse reformari, considerans nihilominus quod pauperuli fratres Observantes a Conventualibus molestias multas sustinerent, ex quibus in obsequio divino et observatione Regulæ plurimum impediabantur, doluit, se umquam contrarium fuisse illis Fratribus Franciæ, qui bullas a Conciliis, et a Papa pro eorum quietâ vita impetraverant. Cogitabat tamen Pater diu noctuque, si forte viam aliquam reperire posset, perquam Ordo in vera Regulæ observantia posset uniri.

66 Interea mortuo Martino, creatus Eugenius in Papam, qui magnam fidem ad servum Dei gerebat, et sæpe suis consiliis utebatur, cum quo cum semel dolenter de relaxatione et divisione Ordinis loqueretur, interroganti Eugenio quomodo posset reformare, respondit: si tria P. de ordine tolluntur, statim erit Ordo reformatus. Cui Eugenius subridens dixit: « Quid est frater Joannes? » Cui ille: « Per primum P., Pater beatissime, intelligo pueros, per secundum P., petulantiam, per tertium P., intelligo pecuniam. Si ergo de ordine tolluntur pueri, petulantia, et pecunia, subito erit reformatio in Ordine. » Cum igitur perquireret Papa Eugenius de reformatione ulteriori Ordinis, et a servo Dei didicisset, impedimenta reformationis hujusmodi in ministris, et principaliter in ministro generali consistere, cogitavit, bonum fore, si aliquis idoneus frater de Observantia minister generalis efficeretur.

67 Moritur interim minister generalis *d*, et, beato Patre in remotis agente, commisit Eugenius vicariatum totius ordinis beatæ memoriæ fratri Alberto de Sarciano, viro magnæ sanctitatis et scientiæ ac in tota Italia nominatissimo: intendens, quod postmodum in capitulo generali in ministrum generalem eligeretur *e*. Sed Deus sine quo non cadit folium de arbore, hanc sententiam in melius mutavit, ne unde reformatio sperabatur, fuisset subsequuta ruina: quia si dictus frater Albertus fuisset in ministrum generalem electus, et voluisset reformare conventus, ad quos reformandos recepisset meliores fratres de Observantia de locis suis, et nec sic conventus reformati fuissent et Observantia defecisset. Fuit igitur unus magister ex Conventualibus electus in ministrum generalem *f*.

68 Videns itaque Pater, quia nihil proficeret, et quia fratres de Observantia per Conventuales multipliciter turbarentur, primo a Papa Eugenio obtinuit, ut per ministrum generalem fieret plenaria commissio alicui idoneo fratri de Observantia, super omnes fratres de Observantia: ita quod minister generalis nihil se de eis intromitteret. Facta est ergo commissio auctoritate Apostolica beato Patri Joanni de Capistrano, quæ provisio ad tempus duravit, postmodum pro majori quiete et pace

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

ministro gene-
rali vicarius
et socius, fru-
stra

reformatio-
nem tentat;

E

post obitum
ministri gene-
ralis

d

F

e

f
impetrat spe-
cialem vicari-
um pro Ob-
servantibus;

AUCTORE
CHRISTOPHORO A VARISIO.

quo in officio,
successor
S. Bernardini,

Constitutiones
Ordinis scri-
bit; castitatem
colit
Rom. XII, 8

pace ipsorum Fratrum de Observantia obtinuit, quod vicarii provinciales in singulis provinciis constituerentur, et quod ipsi singulis tribus annis unum vicarium generalem sibi eligerent, qui præesset toti familiæ de Observantia, et quod nec minister generalis nec provinciales se intromitterent de fratribus de Observantia, nisi in aliquibus casibus, in bulla Eugenii expressis.

69 Fuit ergo in primum vicarium generalem electus frater Bernardinus de Senis, qui nunc est Catalogo Sanctorum adscriptus, qui per tres annos officium vicariatus gloriose expedivit; et usque hodie familia nostra de Observantia sub hac provisione perseverat. Non igitur beatus Pater, ut aliqui maligni obloquuntur, aliquam divisionem in Ordine procuravit, sed omne studium, et omnem diligentiam adhibuit, ut Ordo uniretur, prout clare supra monstratum est. Finito vicariatu sancti Bernardini, post eum Pater noster eligitur, qui in illo triennio, hinc inde per omnes provincias discurrens, exhortabatur Fratres ad observandam Regulam Sancti Francisci, ad perseverandum in obsequio divino, ad dimicandum viriliter contra hostes omnium bonorum, scilicet carnem, mundum, et diabolum. Erat enim, sicut de sancto Antonio legitur, benignus in admonendis fratribus, severus in corripiendis, fecit etiam aliquas Constitutiones pro majori instructione Fratrum, in quibus consistit quasi medulla omnium Constitutionum Ordinis, et illas per omnes provincias destinavit.

70 Cogitans namque verba Apostoli dicentis: Qui præest est in sollicitudine*; et illius memor sententiæ, quæ dicit: Non potest esse pastoris excusatio, cum lupus oves comedit, et pastor nescit. Vigilavit ergo attentius, et omnem sollicitudinem apposuit, ne quisquam etiam minimus de sibi subditis in diaboli laqueum incideret, aut alias a recta vivendi norma deviares. Ex hoc noctes ducebat in somnes et gemitibus inenarrabilibus a Deo postulabat, ut ipsum cum sibi subditis regeret et gubernaret. Super omnia tamen sanctissimam castitatem, quæ corona et gloria est omnis Religionis, qua cessante, totum spirituale ædificium ruit, servandam fore verbo et exemplo monstravit. Tam honestæ siquidem erat conversationis, ut post ingressum Religionis nihil umquam, nec verbo, nec signo, nec opere inhoneste egerit. In hoc erat ejus principalis conatus, ut nitidissimam castitatem observaret. Interrogatus aliquando a Fratribus, quis fuisset major labor in Ordine, respondit: « In hoc majorem laborem habui, ut immundas cogitationes statim repellerem. » Cum adhuc in flore juventutis esset, et cum immundæ cogitationes impeterent, indicibili fervore succensus, faculas ardentes capiebat, et in corpore suo exstinguebat: ita quod quamdiu vixit combustionis signa semper in ejus corpore apparuerunt, aliquando quiescentibus fratribus, ut carnem suam omnino redigeret in servitutem spiritus, se totum denu- dabat, et in illo loco, ubi fratres ab immunditiis vestes purgant, quod expulgatorium dicitur se extendebat, ut sic a vermibus tribulatus, se humiliaret et tentationes carnis evaderet.

71 Quadam die dum per viam ambularet,

penes quam quidam noviter suspensus pendebat, cujus foetorem sentiens, vehementer abhorruit, et nares claudere cœpit. Demum memor quod beatus Franciscus leprosos osculatus fuerat, volens se ipsum vincere, et carnem suam in servitutem redigere, cum fervore maximo, per scalam ad eum, qui in patibulo pendebat ascendens, eum, jam diu foetentem, amplexatus est et osculatus. Cujus charitatem Deus, ex alto respiciens, foetorem illum in odorem suavitatis immutavit, ita quod videbatur beato Patri non cadaver foetidum, sed aromata suavissima pertractare. Alio quoque tempore, dum quidam de principalioribus aulæ Papæ Martini propter ejus demerita in quatuor partes dividi deberet, sequebatur eum piissimus Pater, modis omnibus, quibus poterat, ad patientiam eum inducens. Quo diviso suis mundis, et sanctissimis manibus viscera et intestina hinc inde dispersa recollegit, et charitate nimia succensus sepelivit.

72 Agebat, inquam, pius Pater officium suum diligenter et Fratribus, ad eum pro suis necessitatibus recurrentibus, non prælatum, sed servum, juxta Regulæ tenorem, se ostendit. Si quos tamen protervos, rebelles, aut sæculares scandalizantes, invenisset, relicto oleo, vinum super infundebat, ut vel per austeritatem eos revocare posset; et si qui forte monitiones ejus et sancta documenta non audivissent, absque dubio judicia Dei in brevi experiebantur. Inter quos quidam famosissimus prædicator, dum verba contemneret Patris, et ei obedire nollet, brevi tempore post ruinam passus est, et toti mundo in fabulam datus. Hæc eadem in secunda electione sua in vicarium generalem, et multa ampliora perfecit.

73 Quantum autem profecerit, et adaucta fuerit Observantia per ejus providens gubernium sive regimen, clare constabit, si multiplicationem fratrum, locorum et indulgentiarum sive privilegiorum, suo in tempore impetratorum, inspicere quis velit. Tempore enim quo beatus Pater Religionem ingressus est, paucissima loca de Observantia, et hinc inde dispersa reperiebantur. At postquam prædicare cœpit, diligentia et opera sancti Bernardini et ipsius, una cum sancto seniore adhuc superstite, fratre Jacobo de Marchia, ita multiplicata sunt in omnibus christianorum finibus, ut vix reperiatur provincia, in qua loca Fratrum Minorum de Observantia constructa non reperias. Nam ipse Pater non solum recepit fratres, verum etiam provincias de novo fundavit, sicut provinciam Pennensem, provinciam Austriæ, provinciam Bohemiæ, provinciam Poloniæ etc. de quibus infra sum dicturus.

74 Recepit etiam loca in Francia, in Saxonia, in Argentina, in Ungaria et in aliis partibus mundi. Loca similiter monialium sanctæ Claræ de Observantia et Tertiæ Ordinis sancti Francisci g, cum aut pauca, aut nulla essent, in magnum numerum excreverunt. Sed et multitudo Fratrum ita toti mundo publica est, ut testimonio meo non indigeat. Currebant turmatim de civitate in civitatem mundum relinquentes, videntes signa et prodigia, quæ per eum quotidie fiebant. Unde aliquando viginti, aliquando triginta, aliquando quadraginta

per maximas
mortificationes;

familie Ob-
servantium di-
latandæ in-
tentus,

domicilia Fra-
trum multi-
plicat

in variis chri-
stianitatis
provinciis

ANNOTATA.

A ginta coram omni populo ad Ordinem acceptabat. Ex quibus multi tam per sanctum Bernardinum, quam per ipsum, in viros, sanctitate, scientia et doctrina conspicuos, excreverunt.

multosque,
sanctitate in-
signes, recipit;

75 Plures equidem ita sancte vixerunt, quod post eorum mortem miraculis etiam claruerunt, uti frater Franciscus de Papia, frater Gabriel de Ancona, frater Philippus de Aquila, frater Albertus de Sarciano cujus animam, dum Pater in remotis ageret, vidit ad paradisum deferri. Hic ad instar tubæ cœlestis totam Italiam suis gloriosis sermonibus illustravit, fuit etiam in terris infidelium, cupiens pro Nomine Jesu subire martyrium: sed, Deo aliter disponente, desiderium suum implere nequivit. Frater Nicolaus de Auximo, vir magnæ scientiæ, et tantæ sanctitatis et honestatis, quod omnes alios præcellere videbatur, et plura egregia opuscula compilavit h. Multa etiam alii Fratres, sanctitate præclari, prædicatores et doctores famosi in Ordine, diebus nostris claruerunt, quorum nomina, quia Deo et Angelis ejus nota sunt, in libro vitæ descripta, ad præsens nominare non curo.

h

B

privilegia pro
Ordine obti-
net,

76 Privilegia quoque, et beneficia apostolica, sollicitudine et diligentia beati Patris, familiæ multa extitere. Nam omnes Fratres auctoritate summorum Pontificum Eugenii, Calixti, Pii moderni in articulo mortis ab omnibus censuris et peccatis plenarie absolvuntur, ab ipsis quoque summis Pontificibus multa privilegia familiæ nostræ concessa sunt, quibus et ora æmulatorum obturantur, et familia in pace servatur. Sed quot labores, quot calumnias, quot injurias pro defensione ipsorum privilegiorum passus sit, qui viderunt, testimonium perhibere possunt. O quoties eum lacrymantem et anxiatum inspeximus, cum cognosceret quicquam mali contra familiam attentari. Pro ipsa tuenda, non parcebat vigiliis, non laboribus, non jejuniis, non discursibus, non cuicumque periculo alio, sed se totum quodammodo eviscerabat, et corpus suum exponebat, ut familia in observantia permaneret, et de bono in melius proficeret.

eumque a ca-
lumniis vindic-
cat.

77 In cujus defensione divina auxilia ei et miracula non defuerunt. Nam plures ministri generales, qui hanc familiam totaliter evertere et eradicare conabantur, divino judicio, quando jam intentum suum consequi sperabant, de medio sublatis sunt. Quorum aliqui dum se morti proximos cernerent, stimulata conscientia de persecutione, familiæ nostræ facta, culpam dicere compulsi sunt. Exiverunt aliqui ex nobis, sed non fuerunt ex nobis; qui velut ingrati filii matrem suam, Observantiam, perimere conati sunt: sed, Deo protegente, ipsi confusi remanentes, familia victoriam reportavit. Ex quibus unus frater, Joannes Donzelli vocatus, magnæ reputationis et scientiæ, dum bullam, per Patrem pro defensione familiæ impetratam, infringere moli- retur, repentina morte, cognita tamen prius, ut credo, culpa sua præventus est. Cujus obitum piissimus Pater ita lacrymose deflevit, quod etiam alios ad plorandum induxit.

a Initia reformationis Observantiæ exposui-
mus in Commentario prævio num. 81 et seqq.

b Mens S. Capistrani erat non partem Ordinis sed Ordinem universum reformare: quapropter necessarium erat, ut omnes Minores iisdem subessent prælatis: quando autem decursu temporis perspexit generalem reformationem impossibilem, tunc, ut habet biographus noster, separationi consensit.

c Cardinalis, a Martino V deputatus, fuit Joannes Cervantes, ut narrat Waddingus (1).

d Gulielmus de Casali anno 1442 diem suum obiit (2).

e Albertus de Sartiano per litteras apostolicas, datas anno 1442 die xv kal. Augusti institutus fuit vicarius generalis totius Ordinis (3).

f In comitiis generalibus Patavii anno 1443 electus fuit Antonius a Rusconibus, doctrina et sanguine illustris, ait Waddingus (4).

g Scripsit S. Capistranus, ut notavimus Commentarii prævii num. 546, Defensorium Tertii Ordinis, a S. Francisco instituti.

E

h De his viris agit Waddingus: et quidem Philippum Aquilanum vocat acerrimum vitiorum insectatorem, et meliorum charismatum diligentissimum æmulatorem, cujus meritis, divina opitulante gratia, plurima contingunt miracula (5): Alberti vero a Sarthiano Opera simul et Vitam speciali volumine edidit Romæ Patricius Duffy, Hibernus: tandem Nicolaum de Auximo scribit Albertus supra laudatus, hominem religiosum et doctum et frugi ac sancta fama celebratissimum (6).

CAPUT VI.

De laboribus, pro canonizando
S. Bernardino Senensi impensis;
de dono prophetiæ.

Jam quantos labores, derisiones, et molestias pro canonizatione sancti Bernardini, socii sui, pertulerit, prout potero, brevitate verborum aperiam. Iter agente ipso sancto Bernardino versus Aquilam, ut ibi evangelizaret, cum jam civitati appropinquasset, ab ægitudine fluxus invasus est. Qua invalescente, vix ad civitatem pervenit, ubi infra paucos dies, in die scilicet Ascensionis, dum in Ecclesia cantaretur: « Pater manifestavi nomen tuum hominibus *a, » felicem Deo reddidit spiritum. Cujus obitum civitas audiens, tota commota est. Ponitur corpus beatum in ecclesia, ad quod visitandum omnis populus convenit. Quidam etiam infirmi beato corpori appropinquant, illud cum magna devotione et fide contigerunt; volens itaque Deus, quem in vita toti mundo fecerat clarum, in morte facere clariorem, multis infirmis, merita sancti Bernardini invocantibus, plenam sanitatem largitus est.

Mortuo S.
Bernardino
Senensi,

* Joan. XVII, 6
a

79 Fama igitur tam stupendorum miraculorum ubique terrarum diffusa, etiam ad bea-

Aquilam ac-
currit,

(1) Annal. Min. tom. X, pag. 148 et seq. — (2) Ibid. tom. XI, pag. 136. — (3) Ibid. pag. 137. — (4) Ibid. pag. 173. — (5) Ibid.

pag. 182. — (6) Ibid. pag. 44.

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

tum Patrem, tunc vicarium generalem, et in remotis agentem, pervenit. Qui hoc intelligens, gaudio et mœrore repletus est. Propter quod a lacrymis et suspiriis cessare non poterat. Interrogantibus Fratribus, cur tam amare fleret, cum tamen Deus sic eum magnificaret? Respondit: « Propterea non fleo, quia scio eum in cœlis esse, sed propter me et familiam, qui familiaritate et auxilio privati sumus. » Tandem, reassumpto spiritu, versus Aquilam iter festinus arripuit, ubi cum lacrymis visitato sancto pignore, et devote pertractato, fecit sermonem ad populum, eis firmissime promittens, quod infra certum dierum terminum multo majora prioribus essent visuri.

et testis mira-
culorum, sta-
tim

80 Expectabat infra terminum ipsum curiosus populus mirabilia a Patre promissa conspiceret, sed, Deo ita faciente, nullam infra tempus id demonstratum est. Qua de re anxietur Pater, spem nihilominus firmam habens in Domino, quod eum in tam sancto opere non relinqueret. Et ecce, in ultima die statuti termini aperit Deus manum misericordiæ suæ, apparent ejus beneficia, et miraculis miracula cumulantur. Quæ Pater oculis suis aspiciens, et diligenter corde ruminans, gratum fore Deo credens, quod causa canonizationis beati Bernardini proponeretur summo præsuli, Christi vicario, confortatis Aquilanis, et quasi de ipsa canonizatione certificatis, concito Romanam gradu applicuit. Et Eugenium Papam visitavit, et ei miracula, quæ meritis beati Bernardini fiebant, reseravit, humiliter ab eo petens et supplicans, quatenus in hac pia causa favorem benevolum impertiri vellet, ut beatus Bernardinus Catalogo Sanctorum adscriberetur.

apud Euge-
nium IV ur-
get ejus cano-
nizationem,

b
c

81 Promisit præsul omnem favorem se præstiturum et in hoc diligenter acturum. Interim etiam scribuntur sanctitati suæ multiplices litteræ, tam a rege Aragonum, quam ab Aquilanis, in quibus hoc idem, quod Pater, postulabant. Fit ergo commissio tribus Cardinalibus, qui duos venerandos episcopos miserunt ad inquirendum, an vera essent miracula, quæ dicebantur b. In hoc tempore medio, moritur Eugenius et Nicolaus in Papam eligitur: coram quo Pater canonizationis causam sollicitat. Qui prædecessorem suum imitatus, causam hanc tribus Cardinalibus delegavit, qui similiter duos episcopos pro miraculorum inquisitione miserunt. Deinde idem Nicolaus duos alios episcopos ad hujusmodi inquisitionem delegavit. Postremo, præmissis non contentus, unum alium specialem et conscientiosum episcopum misit: qui omnes una et concordi voce retulerunt magnalia Dei, quæ per servum suum Sanctum Bernardinum operabatur clementia Salvatoris.

et superatis
impedimentis,

82 In his omnibus legationibus beatus Pater noster præsens extitit, qui nec ad horam, nec ad momentum quiescebat, sed totum ejus studium, tota vigilantia, totum desiderium in hoc ferebatur, ut canonizatio socii sui ad finem optatum duceretur. Nec putanda est hæc causa per unum vel duos annos durasse, sed per septem annos continuos, in quibus beatus Pater non habuit requiem. Sed modo ad curiam Romanam, modo ad exquirendum miracula, modo ad Cardinales, modo ad episcopos, modo ad alios discurrebat. Et quia omni

piæ causæ diabolus, aut per se, aut per sequaces suos, insidiatur; non defuerunt oblocutores et contradictores, qui huic divino operi adversarentur, quorum aliqui fuerunt prælati Ecclesiæ, aliqui etiam mali fratres: ut impleretur dictum Apostoli: « Periculum in falsis fratribus.* » Et quot repulsas, quot exprobrationes, quot injurias sustinuit? Quoties desperaverunt Fratres, quod hujusmodi negotium non perficeretur: sed ipse semper constantissimus fuit, spem habens in Deo et in Sancto Bernardino, quod causam suam non relinqueret. Unde sæpe dicere consueverat: « Beate Bernardine, ora pro te. »

* II Cor. XI, 26

83 Quadam vice, dum tot contradictiones et impedimenta conspiceret, zelo charitatis et fidei succensus, summo Pontifici dixit: « Accipite corpus beati Bernardini, et ipsum una mecum in ignem projicite, et si comburimur, peccatis meis attribuite, si autem illæsi servamur, voluntatem divinam intelligite. » Ad quæ verba Papa, et qui cum eo erant, nimium admirati, vix lacrymas continuerunt.

oblato se ipso
vade,

84 Eodem tempore quoddam solemne miraculum demonstratum est; dum Beatus Thomas de Florentia, frater laicus, vir magnæ sanctitatis et abstinentiæ, qui longo tempore ab infidelibus in carcere detentus fuerat, in civitate Reatina, quæ prope Aquilam sita est, feliciter obiisset. Clarebat quamplurimis miraculis; adeo quod multi infirmi, non valentes apud sepulcrum Beati Bernardini gratiam sanitatis obtinere, visitantes ipsum Beati Thomæ corpus, perfecte sanarentur. Timens beatus Pater noster Joannes, ne per ipsa miracula canonizatio Sancti Bernardini impediretur, quod jam in curia Romana vox insonuerat: « Ecce omnes Fratres de Observantia volunt facere miracula, » accessit ad sepulcrum ipsius Beati, eique, cum esset illo tempore vicarius generalis, talia verba dixit: « Beate Thoma, dum vivens semper fuisti obediens, nec umquam prælatorum jussibus contradixisti, in virtute igitur obedientiæ tibi præcipio, quatenus ab operatione miraculorum abstineas, ne canonizationem Beati Bernardini impedias. » O vere stupendum, et celebre miraculum! o vocem beati Patris admirabilem! Post ipsum præceptum cessavit a miraculis, nec amplius aliquod signum apud ipsius tumulum demonstratum est d.

ac interdicta
miraculorum
facultate B.
Thomæ de Flo-
rentia,

d
tandem cano-
nizationem ob-
tinet:

85 Non cessavit ergo piissimus Pater, donec Beatus Bernardinus in anno jubilæi, quando erat major concursus populi ex omnibus mundi regionibus, in die sancto Pentecostes, solemnissime canonizatus est ad laudem et gloriam Dei, Beatæque Virginis, ad honorem et decus Ordinis, ad consolationem bonorum, ad confusionem vero malorum et æmulatorum. Nec omittendum est, quod, dum Papa Nicolaus videret in servo Dei tantum zelum, simplicitatem, innocentiam, et fervorem dixit ei: « Quis pro canonizatione vestra laborabit, frater Joannes? » Cui humillimus frater respondit: « Peccator sum, et peccatoribus talia non debentur. » Episcopi quoque, qui mittebantur ad examinandum miracula Beati Bernardini, ex diutina conversatione, quam habebant cum servo Christi, considerantes ejus honestam conversationem, et vitam non humanam, sed divinam, et divina opera, quæ per

A per eum fiebant, aliquibus dixerant : « Nos volumus Domino nostro Papæ dicere, quod cum Beato Bernardino canonizetur et frater Joannes. »

supernis visionibus illustratus,

86 Fateor, me nullo modo posse, aut narrare, aut describere revelationes singulas, beato Patri factas; sed sicut superius in recitatione miraculorum secundo descripsi; ita et nunc hic viginti quatuor revelationes, sibi monstratas divinitus, referre propono; rogans devotos lectores, ut ex his elicere velint quomodo spiritus Dei, quæ ei futura revelavit, in corde ipsius habitabat. Primam revelationem habuit adhuc sæcularis existens. Qui dum in carcere detineretur, prout supra memoratum est, videbatur sibi quod totus mundus obscuritate maxima premeretur. Per fissuras autem carceris quidam radii solares, de carcere exeuntes, unde magna populi multitudo ad carcerem veniebat, ut vel saltem ex ipsis radiis, a carcere exeuntibus, lumen videret. Quæ visio bene completa est, suisque ferventissimis sermonibus, angelica vita et rimandis operibus mundum, jam senescentem, et peccatis pluribus offuscatum, quantum potuit, illuminavit.

B

cœlitus ad Ordinem Minorum vocatur;

87 Secundam visionem in iisdem carceribus habuit, quæ talis fuit post octo dies a prima, dum vigilaret, et devote Officium Beatæ Virginis exsolveret, super caput suum, quantum potuit levare manus, apparuit quidam in habitu fratrum Minorum, qui eum increpare cœpit : « Quare non proponeret, esse Frater Minor? » Non dubium, quod hic fuit Sanctus Franciscus, qui de ingressu talis filii ad Ordinem suum plurimum gaudebat. Et de his duabus revelationibus supra in principio legendæ positum est.

a B. V. refo-cillatur;

88 Tertiam visionem habuit in loco nostro, extra Perusium posito, qui locus dicitur ad Montem. In eodem autem loco, dum adhuc esset novitius, et quadam vice dormiret, apparuit ei quædam pulcherrima mulier, habens candidissimum vestimentum, velut nix hyemali tempore : quæ habens craterem argenteum in manibus suis et læta atque jucunda facie appropinquans ei, porrexit ei bibere. Hæc nimirum mulier Beata Virgo extitit, quam semper maximo venerabatur affectu; de qua cum legebat aut prædicabat, ita ex nimia devotione in lacrymas resolvebatur, quod vix verba poterat proferre. Non ergo dubium, quod ipsa Beatissima Virgo, quam tantum diligebat, sicut de suis uberibus creditur Beato Bernardino scientiam infudisse, ita, et huic servo suo gratiam prædicandi, et dubia solvendi in cratere argenteo ministravit. In omnibus necessitatibus ad eam recurrebat, et ipsa audire eum non tardabat. Quadam vice dum maxime ægrotaret, et se omnino moriturum crederet, levavit mentis oculos ad eam, devotione qua potuit, humiliter eam exorans, ut sibi veram peccatorum suorum contritionem ante mortem a Filio suo impetrare dignaretur. Non fit mora, et ecce inundantia sanguinis de naribus exivit, quod et veram contritionem peccatorum, et perfectam corporis sanitatem consecutum est.

prædicat obitum Martini V;

89 Quartam visionem habuit Romæ: dum enim prædicaret in ecclesia sanctæ Crucis raptus est extra semetipsum per longum temporis spatium, in quo raptu didicit obitum

Martini, Papæ V esse vicinum. Vocans eum Martinus ipse, et quidnam in raptu illo habuerit, interrogans, dum sibi reserare nollet, timens ne eum perturbaret, tandem ab eo coactus, quod viderat, cum timore narravit. Quod et factum est. Nam in brevi moriens visionem non fantasticam, sed veram fuisse monstravit. Quintam visionem habuit de ipso Martino Papa : infra breve enim tempus ab eo recedens, aliquid ægrotante, cum pervenisset ad quemdam locum, non longe positum ad urbem, vidit fulgur velocissime de cœlo cadere. In quo legit : « non videbit lucem sequentis auroræ. » Quod et factum fuit, nam nocte sequenti obiit ante vel circa medium noctis.

90 Sextam visionem habuit de assumptione Eugenii Papæ, in Papam : quia ipse Eugenius cum adhuc esset Episcopus Senensis magnam familiaritatem habuit cum viro Dei : adeoque eum visitabat sæpius, et ut moris sui erat, coram omnibus prælatis ecclesiasticis se humiliare, quando ab eo recedebat, ei manum osculabatur. Semel ergo dum ab eo licentiam peteret, volens ad quemdam locum remotum se transferre, impulsus a Spiritu, ad ejus procidit pedes, et eos osculatus est. Super quo stupefactus episcopus et cur hoc fecisset, interrogans, respondit : « Non credo amplius te videre nisi Papam. » Mortuo ergo Martino, eligitur in Papam Senensis episcopus, qui vocatus est Eugenius Quartus. Septimam visionem habuit in monte Sancti Angeli : cum enim quadam vice, pro aliquibus Ordinis negotiis ab Eugenio Papa mitteretur ad regem Aragonum, devenit ad quemdam locum, in monte Sancti Angeli nuncupatum; ubi post prandium, redditis gratiis, in choro remanens, causam suam, pro qua mittebatur, fideliter Domino commendabat. Et ecce vidit quemdam parvulum fratrem, quem terra sursum levare, et cœlum ad suscipiendum eum se inclinare videbatur, cujus visionis mysterium, quia non intelligo, nec aliis declarare præsumo.

*pontificatum
Eugenio IV;*

E

91 Octavam visionem habuit de ipso rege Aragonum, dum ipse severissimus rex vellet insurgere contra Januenses, consuluit super hoc beatum Patrem in civitate Cajetæ. Qui non semel vel bis, sed sæpenumero ei suasit, ne faceret : quia futurum erat absque dubio suæ personæ periculum. Qui non attendens ad tanti Patris præsagia, volens propositum suum implere, a Januensibus in mare captus est, et pro triumpho traditus est duci Mediolanensium. Qui quidem rex in eundem Patrem tantam recepit devotionem et dilectionem, ut quidquid ab eo peteret, statim obtineret. Nonnam habuit de assumptione Nicolai ad Cardinalatum et Papatum; dum enim vocaretur magister Thomas, et creatus esset episcopus Bononiensis, visitavit eum vir beatus, cui et dixit : « hodie episcopus Bononiensis electus es, congratulor, sed non remanebis sic : cardinalatui appropinquans et papatui festinans. » Ad quæ verba, dum rideret, et credere nollet, dixit Pater : « Thomas es tu; nam Thomas durus fuit in credendo. » Infra duos annos dum Cardinalatum et Papatum fuisset consequutus, scripsit ei Pater : « Jam nosti, quia Thomas fuisti, dum credere noluisti. »

*regi Aragonum cladem,
Thomæ Sarzanensi,*

F

92 Decimam habuit de morte Eugenii, et electione

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.
mortuo Euge-
nio, pontifica-
tum

electione Nicolai, quæ talis fuit. Dicebat beatus Pater Officium in civitate Aquilana cum quodam socio, qui dicebatur frater Nicolaus Teutonicus. Finito Officio, cum juxta morem Fratrum diceret orationem pro Papa, scilicet: Deus omnium fidelium Pastor etc. nesciens de morte Eugenii, dicebat famulum tuum Eugenium etc. Cui Pater, dicas Nicolaum. Et ipse credens, quod Pater secum joculari vellet, dixit subridendo: Ego numquam ero Papa. Post dictas orationes, solatiando dixit Patri: Si ero Papa, faciam vos Cardinalem. Tunc Pater declaravit ei, quod Eugenius esset mortuus, et Nicolaus electus. Hæc eadem dixit mane populo in ambone, cum tamen sit distantia trium vel quatuor dietarum in Romam et Aquilam. Compertum est ergo, quia eadem die Eugenius esset mortuus, et Nicolaus electus: qui Nicolaus Papa cepit magnam fidem et devotionem ad Patrem, et multas gratias ei fecit.

episcopatum
Aquilanum
Amico;

B

93 Undecimam habuit in quodam eligendo in Episcopum Aquilanum. Fuit enim quidam de Roca de Medio, Aquilanæ diocesis, qui vocabatur D. Amicus, et hic multum familiaris erat Patri. Cui semel prædixit, quod futurus erat Aquilanensis episcopus, quod in brevi tempore completum est; prout hodierna die episcopus ipse testatur e. Duodecimam habuit Romæ, de quadam muliere moritura. Cum enim prædicaret cum maximo hominum concursu, aderat in sermone quædam devota et honesta mulier, Tertiæ Ordinis sancti Francisci, quæ nimio ardore succensa, et ingenti capta devotione, se inter populum erexit et alta voce ad Patrem clamare coepit. Ex cujus clamore populus in admirationem versus est. Famulus autem Dei, secreta cordis intelligens, et sciens quod super eam futurum esset, dixit ei: « O mulier cito domum rediens, præpara teipsam, quia omnino morieris. » Certe mirabilis Deus in servis suis, domum reversa, mox ut læto animo se ipsam præparavit, quievit in Domino.

obitum suum
in Hungaria,

C

94 Tertiam decimam habuit Venetiis, cum siquidem ibi in quadragesima prædicaret cum ingenti acceptatione, et post Pascha venturus esset ad regem Romanorum, in partibus Austriæ commorantem, pluries sociis in mensa dixit: « Ungaria habebit ossa mea. » Sicque factum est. Nam ambulans per totam fere Alemanniam, Bohemiam, Poloniam, finaliter veniens ad Ungariam ibi defunctus est quadam in civitate, quæ dicitur Vuilak. Quartam decimam habuit in Nova Civitate, ubi cum pervenisset ad regem Romanorum, et in dubio esset positus, quo iter suum dirigere deberet, certificatus fuit cum impulsu, quod iter suum versus Bohemiam extenderet, quia per ipsum bonus fructus animarum secutus esset. Sicque ad Bohemiam perrexit; et multi, relictis erroribus, conversi sunt, sicut in superioribus monstratum est.

sine proprii
sanguinis effu-
sione;

95 Quintam decimam habuit Nurembergæ, in conventu nostro, dum de dieta, quæ fuit celebrata Francfordiæ pro causa fidei, reversus fuisset. In magno erat dubitationis agone, quoniam pro majori gloria Dei iturus esset. Super quod, ut moris sui erat, divinum voluit auxilium implorare. Unde injunxit sociis, ut quilibet eorum tria Pater Noster, et totidem Ave

Maria dicerent in cruce, et ipse similiter oravit. Cum ergo se sopori dedisset, videbatur ei quod Missam celebraret, cumque consecrasset hostiam et elevasset, minister, accepto calice, vinum nondum consecratum effudit de calice, et dum Pater instaret, ut daretur sibi vinum pro sacrificio, minister porrexit sibi hostiam. Interim socius suus aperuit ostium, et ipse evigilavit, dixitque socio suo: « Parcat tibi Deus, quare non sivisti me finire Missam. » Hoc somnium interpretatus est ipse Pater: quod licet desideraret bibere calicem martyrii pro fide Christi; tamen ipse Christus non per effusionem sanguinis, sed ingens desiderium eum Martyrem suum facere decreverat. Et sic factum est, quia propter maximos labores, quos habuit contra Turcas, mortuus est quidem, sed non effudit sanguinem.

96 Sextam decimam habuit eadem die in eodem loco, dum enim devote celebraret, et Deum obnixius exoraret, ut sibi clarius ostendere dignaretur viam, per quam ambulare deberet, visum est sibi in Missa, quam prius scilicet dum populo prædicaret, celebraverat, quod aer vocibus resonaret: « In Ungariam, in Ungariam, in Ungariam. » Et etiam sibi videbatur, quod quidam eum retardantem ad Ungariam impellerent, quibus visionibus certificatus, et totus exhilaratus, dixit sociis: « Jam iter nostrum est versus Ungariam. » Veniens igitur ad Ungariam mirabilia, ac omni admiratione dignissima, per divinam gratiam in paucis diebus operatus est, et postea quievit in pace, Martyr desiderio, prout infra loco suo dicitur. Decimam septimam habuit in Nova Civitate. Ubi dum apud imperatorem Fridericum constitutus esset, et ibi etiam esset quidam legatus Apostolicus, Dominus scilicet Papiensis. Dixit Pater eidem Legato: « Certifico vos, quod Papa Nicolaus est mortuus. » Infra breve ergo tempus venerunt nuntii, qui retulerunt, illo tempore Papam Nicolaum esse mortuum, quo Patere eum defunctum asseruerat. Unde miratus episcopus, dicebat: « Jam volo credere fratrem Joannem habere spiritum Prophetiæ

obitum Nico-
lai V;

E

97 Decimam octavam habuit simul, et decimam nonam in Ungaria, in Alba Regali, in quo solent reges Ungariæ coronari f. De quibus duabus visionibus ipse scripsit Dominico Cardinali Firmano, summo Pœnitentiario Papæ, et Protectori Ordinis nostri verba sua ad litteram, quæ talia sunt*: « Deterrebat aliquantulum mens ambigua, si scriberem an silerem, sicut tandem zelus antiquæ confidentiæ, quam secure gessi in V. R. D. potius exprimere, quam suppressere, quod vidissem in festo sancti Bartholomæi in anno præsentis, in Alba Regali prædicans multis militibus christianis, interprete, quod edixeram, declarante, de propinquis periculis fidei Christianæ. Vidi quatuor flumina invicem decertantia, quorum primum ab oriente, secundum ab occidente, tertium a meridie, quartum vero a septentrione, et quodlibet nitebatur in mari magno cum impetu fluere et refluere. In refluxu autem quodlibet violenter agebat, ut aquam totius pelagi traheret secum: vicit postremo occiduum. Quid hæc velint attendite. Quid spiritus indicet propulsate. »

varias insuper
visiones

f

* adde profe-
ram

98 Sequitur decima nona: « In festo Sacro-

rum de futuris ha-
bet

A rum Stigmatum Seraphici Patris Francisci, nostri inclyti Patriarchæ, cum interpres exponeret, quod a me prius audierat, de impressione signaculorum Jesu Christi, vidit servulustus in cœlo prælum magnum inter solem et lunam, et stellas. Luna et stellæ, contra solem irruentes, victoriam deferebant. Stupefactus et admirans, quid hæc vellent, ignorans, audivi, sol a luna superatus est. Judicia Dei, abyssus multa tamquam attonitus deplorabam, quod non esset astrologus hæc discernens. Iterum vox intonuit spiritualis. « Incomprehensibilia sunt judicia Dei, abyssus abyssum invocat *, » iterum deplorabam et conclusionem hanc percepi, major serviret minori, et finis properat. Hæc illius, cujus est condere et enodare.

* Rom. XI, 33
et Ps. XLI, 8

circa christi-
anitatem uni-
versam,

B 99 Vigiesimam habuit in Ungaria. Nam cum esset apud episcopum Vaccensem, tria de proximo immineremundo prædixit, videlicet: maximam humani sanguinis effusionem, maximorum ædificiorum subversionem, præcipuorum virorum defunctionem. Primum completum est in Turcarum occisione; secundum in civitatum, oppidorum et terrarum multarum eversione in regno Siciliae et alibi; tertium in magnorum virorum interitione, sicut fuit Gubernator Ungariæ, rex Ladislaus et cæteri. Vigiesimam primam habuit etiam in Ungaria, in oppido, quod dicitur Zalonkæmen. Cum in via esset ad succurrendum castro Nandorabensi, quod a Turcis in proximo obsidendum erat, duceretque secum paucos Cruce signatos, valde lentus et subtristis reddebatur præ paucitate Cruce signatorum. Celebrante ergo eo quodam mane, visum est ei, quod quædam sagitta, cœlitis emissâ, in momento super altare apparet, in qua litteris aureis scriptum erat: « Ne timeas, Joannes, sed securus descende et constans esto: quia in virtute Crucis victoriam de Turcis reportabis. » Ex qua exhilaratus Pater, Cruce omnia sua insignivit, et victoriam de Turcis reportavit.

circa diem obi-
tus sui,

C 100 Vigiesimam secundam habuit de obitu suo. Eodem enim anno, quo mortuus est, scripsit V. P. fratri Gabrieli de Verona, vicario provinciae Austriæ, et cuidam fratri Italico, quod si eum vivum videre volebant, ad eum, qui tunc Budæ prædicabat, descenderent. Qui dum descendere differrent, per duas alias litteras eos vocavit, eadem verba, ut prius, replicando. Insuper et litteris per nuntium addidit similia verba eis nuntiando. Descendentibus insuper ipsis, et a beato Patre cum magna charitate receptis, infra breve tempus feliciter migravit ad Dominum. Vigiesimam tertiam habuit in aliquibus generalibus Ordinibus, quibus nuntiavit in brevi morituros, si fratres de Observantia persequi tentarent. Cujus verba non advertentes et inobservantes, atrociter sævientes, infra tempus breve de medio sublatis sunt: et præcipue frater Jacobus de Mozanica, cui cum humiliter et benigne scripsisset, ne fratribus Observantiæ, gravamen inferret, derisit ipse in præjudicium suum beati Patris monitionem, et super omnes molestior Observantibus extitit:

sed infra paucos dies, cum esset acceptissimus omnibus, et crederet Observantiam jam destruxisse, repentina morte præventus est, Observantia in suo statu remanente.

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

et circa Ordinem
Mino-
rum.

101 Vigiesimam quartam habuit de reductione Observantiæ ad pristinum statum, et de confirmatione Bullarum Eugenii. Dum enim tempore prædicti fratris Jacobi, ministri generalis, familia Observantium multas pateatur conversiones et Bulla, quam ei dederat Papa Eugenius, fuisset immutata, flevit pius Pater, et a lacrymis cessare non potuit. Tandem ad se reversus, et in spiritu consolatus, dixit: Familia Observantiæ numquam in pace erit, donec Bulla Eugenii iterum confirmetur, et in brevi, Deo concedente, iterum confirmabitur. Mortuo ergo Calixto Papa, in brevi, qui Bullam ipsam immutaverat, electus est Papa Pius Secundus, qui Bullam Eugenii confirmavit, et familiam Observantium in statum pristinum reduxit,

ANNO TATA.

E a Obiit S. Bernardinus Senensis anno bissex-
tili 1444, signato littera dominicali ED, paschate
in diem XII Aprilis incurrente: fer. IV igitur in
Vigilia Ascensionis Domini, erat dies XX Maji: in
primis autem Vesperis solemnitate cantantur
verba, ex S. Joannis Euangelio desumpta, ad
Magnificat.

b Commissarii pontificii in causa canoniza-
tionis S. Bernardini fuerunt Cardinales Nico-
laus tituli S. Marcelli, Gulielmus tituli S. Mar-
tini in Montibus presbyteri et Albertus tituli
S. Eustachii diaconus (1). Iterato eadem causa,
mortuo Eugenio IV, a Nicolao V commissâ fuit
Gulielmo d'Estouteville Gallo, Jacobo Ursino
Neapolitano et Petro Barbo Veneto, Cardinalibus,
qui curam conficiendi processus et testes au-
diendi demandarunt Antonio, episcopo Urbinati
et Joanni episcopo Pennensi (2).

c Obiit Eugenius IV die XXIII Februarii 1447;
ejusque successor Thomas de Sarzano, assumpto
nomine Nicolai V, electus fuit die VI Martii
ejusdem anni: qui anno jubilæi 1450 in die
Pentecostes, seu XXIV Maji, astantibus ter mille
octingentis Fratribus Minoribus, solemniter
B. Bernardinum in Catalogum Sanctorum in-
tulit (3).

d De B. Thoma Florentino copiose agit Wad-
dingus (4). Immemorialem ejus cultum probavit
Clemens XIV, et in Martyrologio Seraphico sub
die XXXI Octobris legitur sequens elogium: Reate
in Umbria natalis beati Thomæ a Florentia,
qui una cum sancto Joanne a Capistrano in
Palæstinam, mox in Æthiopiam cum fratre
Alberto de Sarthiano et aliis fratribus profe-
ctus, ibique multa pro Christo ab infidelibus
passus, tandem in Italiam redux, virtutibus
et miraculorum fama clarus, quievit in pace:
ejus immemorabilem cultum Clemens quar-
tus decimus Pontifex Maximus ratum ha-
buit.

e Amicus Agni filius episcopatum Aquilanum
administravit ab anno 1431 ad 1472, ante,
scilicet anno 1464, Cardinalis a Paulo II crea-
tus (5).

(1) Wadd. Ann. tom. XI, pag. 233. — (2) Ibid. pag. 174. —
(3) Ibid. tom. XII, pag. 31. — (4) Ibid. tom. XI, pag. 292 et seqq.

Octobris Tomus X.

— (5) Ital. sacr. tom. I, col. 391 et seq.

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

f Alba Regalis, Stuhlweissenbourg, civitas episcopalis Hungariæ sub metropoli Strigoniensi, incolas habet XXII millia. Locus olim per annos D regibus Hungariæ simul funeris et coronationis fuit (1): ast hodie Posonii passim diadema cingunt reges.

CAPUT VII.

De ejus scientia et scriptis libris.

Scientia et literis apprime instructus,

Jam beati Patris enarratis miraculis, et post divinas revelationes, sibi factas, quantæ scientiæ perspicuitate vigerit, quantas multiplices disputationes pro defensione veritatis fecerit, quanta præclara opera ad utilitatem fidelium ediderit, enarrandum est. Cum adhuc sæcularis esset, studens in universitate Perusina, adeo in utriusque juris canonici et civilis facultate profecit, ut omnibus mirabilis haberetur. Non dedignabantur doctores et alii universitatis studentes consilia et sententias ejus sequi. Sæculares quoque, dimissis doctoribus, in eorum causis pro consilio ad eum recurrebant, ipsius responsa ita vera et firma putantes, ac si a quovis jurisconsulto edita fuissent. In tantum enim ejus scientiæ fuerat opinio divulgata, quod etiam in anno novitiatus ipsum Fratres abscondere non poterant, quin ad importunas multorum sæcularium preces juberent eum consilia, quæ requirebant, illis sæpenumero communicare; sicut etiam superius declaratum est.

Scripturæ et theologiæ operam dat,

103 At postquam in Ordine professus est, spatiosum et amoenissimum Sacræ Scripturæ campum ingressus est, in quo tam continue, viriliter et sollicite laboravit, quod infra breve tempus multo plus, Spiritu Sancto virtutem præstante, perfecit, quam prius in jure profecerat. In Biblia siquidem ita certus et expertus erat, quod nihil celebratur in ea, quin sibi manifestum esset. Magistrum etiam Sententiarum, et omnes doctores Sacræ Scripturæ diligentissimo studio percurrit, nihilque quod ejus notitiam effugeret, per eos dicebatur. Exinde in toto orbe celebrabatur, de diversis partibus ad eum pro consilio confluebant, nullus eo melius, nullus clarius dubia solvebat, nullus luculentius casus conscientiæ declarabat, nullus efficacius scrupulos de mente extirpabat.

et tum privatis consiliis,

104 Numquam etiam de eo compertum est, quod aut propter timorem, aut amorem, aut aliam quæcumque causam, veritatem suppresserit sive tacuerit. Loquens enim magnis et parvulis veritatis jaculis æque feriebat. Sive enim loqueretur prælati Ecclesiæ, sive regibus, sive principibus, sive divitibus, sive pauperibus, omnibus veritatem aperiebat; nulla adulatio, nulla simulatio, nulla hypocrisis in verbis suis aut in gestibus deprehendi poterat. Vidimus eum aliquoties cum tanto fervore et caritate vitia aliquorum magnorum virorum reprehendere, quod etiam ad fletum eos provocabat. Non solum igitur sanctis operibus et angelica vita munitus, sed et divinarum Scripturarum scientia per-

fectissime imbutus, eructabat eloquia, Deo et Angelis, sapientibus, et insipientibus acceptissima. A trigesimo quippe anno, quo Religionem ingressus est, post professionem suam ad septuagesimum primum, quo spiritum Deo reddidit, quasi quotidie, nisi fuisset aut arduis negotiis, aut infirmitate præventus, sermonem populo faciebat, imo quandoque febricitans, non propterea a prædicando cessabat.

105 Sermones autem suos ita æqua lance librabat, et tali studio ad limam rationis deducebat, quod licet in diversis mundi partibus prædicaverit, puta in tota Italia, in Francia, in Alemania, in diversis regnis et ducatibus et in multis universitatibus coram episcopis, coram doctoribus, numquam tamen in aliquo puncto aut in aliqua falsa quotatione errasse probatus est: quia nimirum in allegationibus Sacræ Scripturæ et jurium abundabat. Fuerunt aliquando viri doctissimi, qui in admirationem inducti, singulas quotationes conscripserunt, et utrum bene allegasset diligenter conspexerunt, sed numquam eum errasse quisquam in veritate deprehendit.

106 Cum tanta faciei jucunditate et spiritus alacritate verbum Dei proponebat, quod non solum intelligentes verba sua, sed etiam non intelligentes, vultum suum, tamquam vultum Angeli, conspicientes, numquam in ejus sermone tædio afficiebantur. Plerumque dum prædicaret in Alemania, Bohemiæque, Poloniæ, et Ungariæ regnis illiterati et rustici, qui latinum non sciebant, similiter et mulieres, donec ipse loquebatur a sermone non recedebant, sed frequentius postquam interpret, quæ dixerat, populis exponebat, statim vidisses populum pro magna parte ad propria tendere ac remeare, quasi majorem devotionem in solo visu et gratioso aspectu Patris, quam in verbis cujuscumque interpretis habentes. Si quando nix vel pluvia de cælo cadebat, non propterea fervens populus recedebat, sed usque ad finem verborum suorum perseverabat.

107 Quasi in omnibus principalibus civitatibus, ad quas declinabat, invitabatur ab episcopis et a clero, ut sermonem eis convenientem faceret. Ipse vero, exclusis sæcularibus, quia nescire debent laici, quid faciunt clerici, ita religiosus et clericis de eorum statu prædicabat, et maxime de honestate servanda, et de avaritia fugienda, cæteris virtutibus observandis, et vitiis fugiendis, et cum tanta verborum gravitate ac humilitate, nec non fervore spiritus, quod licet unumquemque juxta eorum statum argueret, et nullius vitia, quantumcumque magni, palparet, suscipiebant tamen omnes tam prælati quam subditi, tam senes quam juvenes, tam docti quam indocti, verba ejus tam benigno et grato animo, ac si non ab homine, sed ab Angelo prolata fuissent. Extra vero illos sermones, numquam, cum populo prædicabat, aliquid, quod in scandalum cleri vergere posset, narrabat.

108 In ambonibus, quibus prædicabat, interdum fingeantur casus intricati; proponebantur quæstiones, quodammodo indissolubiles, quas omnes mox sine temporis dilatione

tum publicis concionibus

a

E

omnium salutis consilium;

utrique etiam clero monita salutaria dat:

mulieri concubinariæ sepulturam ecclesiasticam denegandam,

1) Gilbert. Dict. Geogr. vº. Stuhlweissenbourg.

solvebat :

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

A solvebat : ita ut mirabilis sua scientia omnibus videretur. Multoties insuper pro defensione veritatis publice disputavit, et finaliter de adversariis victoriam reportabat. Cum semel in provincia sancti Angeli in terra *b*, quædam mulier concubinaria, quæ in loco sacro sepeliri non debebat, per ignorantiam quorundam in cœmiterio sepulta esset, et Patri inde transeunti hoc nunciatum esset, respondit, eam debere exhumari, et in loco profano sepeliri. Cujus sententia, quia molesta pluribus erat, qui prius forte eam in cœmiterio sepeliendam censuerunt; disputatio publica ordinata est, in qua Pater doctissimus, ita causam veritatis deduxit, ut, omnibus presentibus et tacentibus, immo capitibus demissis, impudica mulier exhumata, in campum, ut bestia, projecta sit.

alii, injuste
private, red-
dendam, de-
monstrat;

B 109 Aliam, in civitate Aquilæ extra locum sacratum sepultam injuste, per universalem et publicam disputationem, licet in ipsa civitate sit maxima copia virorum doctorum, prudentissimus Pater fecit exhumari, et in loco sacro sepeliri, in ecclesia scilicet sancti Blasii ejusdem civitatis. Nemo ergo umquam, nisi invitatus, cum eo disputabat : vigeat namque in eo mirabilis scientia, sale discretionis condita. Inerat etiam sibi sapientia et naturalis intellectus cum divinæ gratiæ infusione, propter quæ, ne ingratitude apud Deum reus esset, erat ubique veritatis amator et defensor et zelator honoris Domini, nec non conservator famæ proximorum. Cum enim tempore Martini Quinti, frater Bernardinus de Senis, tunc quidem prædicator ferventissimus, nunc autem Christi Confessor præclarus, in Urbe prædicaret, essentque sibi ab æmulis, invidia motis, aliqui articuli impositi, qui, ut ipsi asserebant, hæresim sapiebant : statuta est dies publicæ disputationis super eisdem.

S. Bernardi-
num ab accu-
satione hære-
seos vindicat;

C 110 Interea quidam Romani dictos articulos ad Patrem fratrem Joannem de Capistrano, qui tunc temporis Reate prædicabat, miserunt, nuntiantes eidem diem disputationis statutam. Quorum articulorum principalis erat : quod frater Bernardinus idolatra esset, ex eo quod Nomen Jesus, in tabula depictum, portaret et a populo publice faceret adorari. Quod ut ad aures Patris devenit, videns injuriam christiani nominis et malitiam æmulatorum, vilipendium prædicatorum, ac succurrere volens desiderio devotorum Ordinis nostri, licet ipse Bernardinus, divina gratia plenus, ac scientia doctus, confideret, se defensurum articulos, false sibi impositos; illico tamen zelo sui magistri, fratris Bernardini, cujus per multos dies discipulus et socius fuit, accensus, fecit fieri pulchram tabulam, in qua Nomen Jesu ornatissime fecit depingi, paravitque hastam, sive lanceam, et, assumptis sociis, ommissa prædicatione, Romam advolvit.

cultum SSmi
Nominis Jesu

111 Cumque statuto die disputationis, Pater venisset ad portam civitatis, tabulam, sic ornatam Nomine Jesu, in hasta ligavit, sicque ligatam in hasta, levavit in altum, concurrentibus civibus multis sicque : divina gratia fretus, et Nomine Jesu armatus, per publicam et majorem viam civitatis cum tali vexillo ad scalas palatii sancti Petri usque pervenit, sociis laudes decantantibus : ex quo admira-

tus est Papa, stupuerunt Cardinales, et tota civitas commota est. Differtur in crastinum disputatio, convenerunt æmuli, congregantur cives, prælati advocantur, ordinatur circulus, recitantur articuli, fiunt argumenta, ac Patri datur respondendi locus : omnes ad eum oculos vertunt, qui omnes elegantissime confutavit errores ac defensavit articulos, nec in tanta urbe inventus est, qui sententiis et conclusionibus doctissimi viri contradiceret. Erubescunt æmuli, veritate lucente. O inæstimabilem sancti Joannis sapientiam! o prudentiam zelantissimam! o charitatem ferventissimam!

112 Exinde præcipitur processio veneranda ad honorem Nominis Jesu, quod etiam in tabula depictum pro vexillo portabatur, ex tunc in ipsum Nomen in tantum devotio aucta est, ut in ecclesiis, in plateis, supra portas et ostia domorum honorifice ubique depingeretur, ut veneraretur. Non mirum ergo si beatus Pater suum magistrum, fratrem Bernardinum tanta diligentia adjuvit, per cujus gravissimos labores, præcedentibus miraculis, etiam ad canonizationem promovendus erat. Plures alios fratres, qui ab æmulis vexabantur, sapientissimus Pater defensavit, et per evidentia documenta contradictores plus velle sapere, quam oportet, demonstravit; et maxime in civitate Mediolanensi, in qua viget copia peritorum in omni scientia, dum quidam malevoli sermonibus beati Patris Alberti de Sarciano contradicerent, superveniens egregius Pater, ita clare latrantia ora conclusit, quod nullus amplius contradictor apparuit.

defendit et
pronulgat;

113 In civitate Viennensi, dum prædicasset, concilium Basiliense præsumptuose egisse, eo quod Felicem Antipapam, vivente Eugenio vero Pontifice, eligere præsumpsisset; quidam universitatis principaliores doctores, hoc moleste ferentes, contra hoc publice disputare minabantur. Quod dum veridice Patri nuntiatum esset, iterum, quod dixerat, replicavit, et adeo rationibus et auctoritatibus verba sua firmavit, quod licet doctores prædictos ad disputandum invitaverit, nullus tamen, qui contrarium assereret, ausus est in publicum apparere. In partibus Burgundiæ, dum commissarius summi Præsulis Eugenio esset, minister illius provinciæ insolenter vivens, verbis ac monitionibus Patris acquiescere nolens, credebatur per suam scientiam et argumenta sophistica manus Patris subterfugere, et errores suos defensare. Vocatus ergo per Patrem, cum magna comitiva fratrum et aliorum, arma ferentium, credens ex hoc Patrem debere terere, venit. Sed intrepidus Pater scientiam, et arma ministri parvi pendens, eum errare convicit, et sic a ministeriati, auctoritate summi Præsulis, deposuit.

Acta concilii
Basileensis
damnat;

114 Licet vero zelantissimus Pater quotidie prædicaret, et, sicut superius declaratum est, pro communi bono hinc inde discurrendo laboraret; nihil tamen se fecisse reputans, multos Tractatus ad utilitatem multorum composuit. Nam quemdam pulchrum tractatum de poenis inferni et purgatorii composuit. Similiter plures tractatulos de casibus conscientiae, tractatulos de poenitentiis injungendis, de interrogationibus in confessione fiendis, tractatulos de restitutionibus et contractibus; pulchrum tractatum de excommunicationibus;

multis licet ne-
gotiis implica-
tus, varios ta-
men conscri-
bit libros.

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

nicationibus; fecit librum de auctoritate Ecclesiae subtilem, quem et Summo Pontifici praesentavit: scripsit de matrimoniis longum et utilissimum tractatum; composuit pulchrum tractatum contra haereses Hussitarum; multas longas et egregias epistolas contra haereticos et maxime contra Hussitas edidit; composuit quemdam devotissimum et copiosum tractatum de regimine clericorum, quem intitulavit Speculum clericorum, sermones saepenumero, quos praedicavit populis. Fecit multa alia vigilantissimo studio et diligenti cura, quae longum foret enumerare *c*. Sunt autem praedicta opera hinc inde per mundum a multis rescripta, et in pluribus librariis honorifice collocata. Cogitans siquidem amator Dei, oportere singulos de dispensatione temporis strictissimam reddere rationem, tanta dispensatione tempus disponebat, ut nec minimam ejus particulam absque fructu praeteriret. Et ideo praedicando, orando, legendo, laborando, et tractatus supradictos componendo, in agro Domini vigilantissime insudabat.

B

ANNOTATA.

a Quotare apud Cangium in Glossario med. et inf. latinitatis h. v. significat aliquem librum seu tractatum per capita et versiculos distinguere. In nostro autem textu, quotatio, quae vox deest in citato Glossario, est accurate citare quo capite et quo versiculo aliquis locus sive S. Scripturae, sive juris, sive theologiae reperiri potest.

b Textus noster omittit nomen terrae, in qua id accidit. Ceterum provincia S. Angeli, quantum ex Francisco Gonzaga intelligi potest, in Aprutio, saltem ex parte, sita est (1).

c Quantum potuimus, late egimus de operibus et scriptis S. Capistrani toto § XLVI Commentarii praevii, quem, si lubet, adeat lector.

CAPUT VIII.

Itinerarium in Germaniam, et miracula, in itinere patrata.

Invitante Fri-
derico impera-
tore,

Post felicem et Deo gratissimam sancti Bernardini canonizationem, in anno Jubilei per Papam Nicolaum celebratam, cum beatus Pater vicariatus generalis officio fungeretur, ad partes Lombardiae et Marchiae Trevisanae se transferens, in omnibus civitatibus, quas visitabat, inaudita et stupendissima miracula ex divina largitate, tum meritis sancti Bernardini, et tum ipsius beati Patris sanctitate, monstrabantur. Quorum rumor et novitas per omnes ferme mundi regiones cum omnium admiratione delata est. Horum certitudinem audiens serenissimus imperator, Fredericus, tunc rex Romanorum, misso domino Enea, Senensi episcopo, nunc Papa Pio, ad Nicolaum Papam Quintum, magnis rogatibus postulavit, ut vir Dei ad ejus praesentiam mitteretur. Scripsit ergo summus Pontifex beato Patri, ut celebrato festo Paschae, versus partes Alemaniae iter suum ad praesentiam regis Romanorum dirigeret. Igitur anno Domini MCCCCLI, post festum Paschae recessit a civitate Vene-

tiarum *a*, in qua per quadragesimam praecedentem praedicaverat, cum patratiōne multorum prodigiorum.

116 Antequam vero de Italia recederet, duodecim Fratres, itineris sui socios, Christum imitatus, elegit: scilicet venerabilem Patrem Fratrem Gabrielem de Verona, Fratrem Hieronymum de Mediolano, Fratrem Nicolaum de Fara, hi tres fuerunt postmodum vicarii provinciarum effecti, Fratrem Petrum de Sopronio, Fratrem Bernardum de Mutina, Fratrem Valentinum de Tuscia, Fratrem Christophorum de Varisio sacerdotes, Fratrem Bernardum de Neapoli, Fratrem Paulum de Ferrara, Fratrem Joannem de Camplo, Fratrem Michaellem de Prussia *, et Fratrem Joannem de Austria laicos *b*, ex quibus duo, scilicet Frater Valentinus, et Christophorus, infirmitate preventi, in Italia remanserunt. Sed Frater Christophorus non multo post, adepta sanitate pristina, sequutus est Patrem, quem in Znayma praedicantem invenit. Verum quia mirabilia, Venetiis et in aliis civitatibus Italiae perpetrata quam pluribus, diligentiori stilo et sermone conscripta sunt *c*; ego breviori modo quo potero, et summarie gesta per Patrem a recessu a Venetiis, usque ad ingressum in Ungaria, solum principales civitates, et non nomina singulorum oppidorum, et villarum recitare curabo, brevitate gratia.

117 In Nomine igitur Domini nostri Jesu Christi, in cujus virtute fiunt signa et prodigia, et qui facit mirabilia magna solus, ingrediamur pelagus. Primo in civitate Capriolis *d* die xxii Aprilis MCCCCLI, quidam mutus a nativitate annorum xx pariter et surdus, et alter destitutus, cum croculis serpens, fuerunt sanati. In Portu Gruario *e*, die ultima Aprilis, unus contractus, unus paralyticus, una clauda cui elongata fuit tibia per medium palmum curati sunt. In castello Sancti Viti *f* die prima Maii quaedam contracta a nativitate, tres claudi et duo muti et surdi a nativitate fratres fuerint sanati. In civitate Utinensi *g*, die iv Maii, quatuor contracti membris, una immobilis, unus mutus per duos annos, et una trahens post se pedem, sanantur. Ibidem quarta* die Maii quatuor claudi, sine sustentaculis non valentes ambulare, duo muti a nativitate, duo guttosi, et una habens faciem versam immobilem, ac etiam os tortum, sanati sunt. Ibidem vii die Maii quinque non valentes sine croculis ambulare, una habens pedes retractos, tres contracti membris et quasi immobiles, portati in grabatis duo, tertius vero in cathedra, unus caecus ab uno oculo, una surda et muta a nativitate, liberati sunt. In civitate Austriae Forijulii *h*, x Maii, unus per annum immobilis, tres claudi sustentati croculis *i* et baculis, unus habens brachium immobile, et unus surdus per annos plurimos, optime fuerunt sanati.

118 In terra Clemonae *k* xi Maii quaedam surda per xii annos in via ad Clemonam sanatur. Ibidem die xii in claustrum Minorum duo surdi et muti a nativitate aetatis virilis, xxxvi podagrosi, non valentes sine baculis ire, unus, vix splendorem habens ab uno oculo, et unus assideratus, et cruribus immobilis,

a
assumptisque
sociis duode-
cim;

* Perusia
b

c

d
in Germaniam
profiscitur,
ac Caprioli
Utinæ

e

f

g

quinta?

h

i

Clemona, Pon-
tebae,
k

(1) Orig. Seraph. Relig. pag. 420 et seq.

sanantur.

A sanantur. Eodem die post prandium sex, non valentes sine baculis ire ex podagra et aliis languoribus, unus mutus et surdus a nativitate, unus caput nec brachium potens extendere, una cæca ab uno oculo, una habens manum attractam, liberati sunt. Ibidem xiii Maii tres claudi, et podagrosi, septem surdi, una non valens loqui, neque ambulare sine baculo, unus xii annorum a nativitate vix splendorem videns, mirabiliter fuerunt sanati. In villa Puntafil l, die xvi Maii, unus mutus et surdus a nativitate, una penitus cæca, nihil videns, et una clauda, relicto baculo, sanantur. In via quoque in canali multi sanati sunt, sed præ turba et multitudine, quæ undique confluebat, et etiam propter festinantiam itineris, scripti non fuerunt.

Villaci,
m
* xviii?

119 In Villiaco m, xviii* Maii, in vigilia sancti Bernardini, in eadem civitate exortus morbus inauditus, paucis diebus multos utriusque sexus extinxit: nam comedendo, bibendo, corizando, sive alia faciendo, subito cordis dolore correpti, omnibusque membris destituti, moribundi ad terram ruebant immobiles: et sic per aliquot horas sive dies, juxta robur complexionis, dolorose animas emittebant. Quorum plures in grabatis, et super cathedras semianimes adducti, domum reversi sunt cum gaudio. Ex quibus quatuordecim inter mares et foeminas, pro mortuis in morbo delati, propriis pedibus, acceptis crucis signo et de surgendo Patris præcepto, dimissis grabatis et cathedris, quæ adhuc in testimonium pendent in ecclesia Minorum, etiam currentes sunt reversi cum omnium adstantium incredibili fletu et stupore. Item duo cæci, unus surdus, unus podagrosus, unus attractus in manibus, alius attractus in manibus et pedibus, duo habentes pedes immobiles, in modum crucis transversos, optime fuerunt liberati. Ibidem xx Maii, in festo sancti Bernardini, vicarius ecclesiæ inutilis effectus ad celebrandum ex gutta, fuit optime sanatus. Quo viso miraculo, tanta fuit turbarum oppressio, ut vix Pater sanus cum sociis evaserit. Et ideo alia facta scribi non potuerunt.

Stroburgæ,
Judemburgi
n

120 In Stroburga n, apud episcopum Guncensem, vigesima tertia Maii, duo cæci, unus surdus, duo vel tres membris destituti ex morbo prænotato, una consumpta viribus ex diutino fluxu sanguinis, duo claudi, tres attracti et assiderati, una renum dolore quasi deficiens, diu noctuque permaxime gravata, sani abierunt. Apud intermedias civitates et villas puta in Frisaco o, in Judemburgo p, fuerunt multa signa, sed propter itineris velocitatem notari non potuerunt, usque ad penultimam diem Maii, quo Pater Novam Civitatem q applicuit, gloriose et honorifice a serenissimo Romanorum rege, Frederico susceptus. In Nova Civitate ab ultimo die Maii, usque ad sextam Junii septem cæci, quorum unus a nativitate, sedecim surdi, decem et octo claudi, unus mutus et surdus a nativitate, septem attracti, alii in pedibus, alii in manibus, alii in utrisque, quatuor omnibus viribus destituti, et omnino immobiles, cum aliis multis, abierunt sani.

Viennæ, Au-
striæ

121 In Vienna, inclyta civitate, die nona Junii, tres cæci, quinque surdi, quatuor paralytici, non valentes ore, una omnino immobi-

lis, una muta et surda per viginti annos, curati sunt. Ibidem, decima Junii, quatuor attracti, alii in pedibus, alii in manibus, sex claudi, quorum tibiæ tribus mirabiliter fuerunt elongatæ, duo surdi et muti a nativitate, unus cæcus, unus surdus, quinque omnibus membris destituti et omnino immobiles, sani abierunt. Ibidem, decima prima Junii, tres claudi, unus podagrosus, unus surdus, et unus cæcus ab uno oculo, sani facti sunt. Ibidem, decima secunda Junii, tres surdæ, una omnino immobilis, unus attractus in manibus, et una propter dolorem corporis destituta, sanantur. Ibidem, die tertia decima, in die Pentecostes, cum advenissent circa quatuor millia infirmorum, nec quidquam, memoria dignum, actum fuisset, contristatis quasi ex hoc Fratribus, Pater in fervore spiritus dixit: « Modicæ fidei quare dubitastis, ecce secure volo a canibus comedi, si cras non videbitis mirabilia et gloriam Dei. » Ibidem, die decima quarta Junii, quatuor cæci, quorum unus a nativitate, una surda, et unus membris destitutus; sex claudi, quorum uni elongata est tibia permaxime, duo attracti; quinque portati, per se omnino immobiles, una hydropica, optime liberati sunt. Ibidem, die decima quinta Junii, una cæca penitus, duo membris destituti, sex claudi, quorum unus ferulas reliquit, et duobus fuerunt mirabiliter elongatæ tibiæ, et unus immobilis, sanantur. Ibidem, die decima sexta unus mutus et surdus a nativitate, quinque claudi, quorum unus reliquit ferulas, et alteri elongata est tibia multum, unus surdus, unus membris destitutus, una reptans sicut serpens, nec se erigere valens, fuerunt sanati.

E

122 Ibidem, die decima septima, una cæca, una clauda, unus immobilis, una muta, et una obsessa, fuerunt liberati. Ibidem, die decima octava, duo destituti, unus in brachio, alter omnibus membris, unus surdus, tres claudi, relictis baculis, sanati sunt. Ibidem, die decima nona, tres, omnes destituti viribus, unus surdus, una podagrosa, unus claudus, non sine baculo incedens, omnino liberantur. Ibidem, die vigesima, in die Trinitatis, una surda et muta a nativitate, una cæca, et quatuor surdi, septem membris destituti, duo pedibus tantum, duo pedibus et manibus, aliqua totaliter paralytica, unus claudus, nec sine baculo incedens, una attracta manibus, ita ut per magnam vim non possent aperiri, una paralytica, unus, qui a nativitate non minxit, nisi guttatim, et cum dolore, statim, sine læsione, urinam emisit in copia in ecclesia, et sic omnes fuerunt sanati.

multa miracu-
la variis

F

123 Eadem die, quædam puella xvi anno- rum, omnibus jam destituta viribus, velut mortua, jacebat in terra, parentibus, et qui eam attulerant, de sepultura cogitantibus, quæ ad unicam vocem Patris dicentis: « Surge in Nomine Jesu, et ambula; » statim surrexit, et quasi de somno veniens, non de faucibus mortis, ambulare cœpit, et recenter currere. Ibidem, die vigesima prima, duæ cæcæ, una immobilis penitus, una in brachio destituta, continuis agitata doloribus, liberati fuerunt. Ibidem sequenti triduo tanta fuit multitudo infirmorum, quod non solum visitari non poterat, sed, occupatis omnibus angulis in con-

successive die-
bus patrat;

ventu

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

quæ etiam in
Lak

r

renovantur.

ventu Minorum, vix Pater cum sociis cameras exire poterat, et ideo licet multi fuerunt sanati, tamen præ pressura, scribi non potuerunt.

124 Illis diebus, prope civitatem Lak r, in quadam villa dicta Hofflein, quædam mulier nomine Clara, uxor Petri sartoris, dum die sabbati pistaret panes circa meridiem, ejus filia, nomine Catharina, duorum annorum cum dimidio, cecidit in puteum, qui est in medio villæ, nemine vidente; in quo suffocata jacuit usque in secundam feriam. Quam dolorosa mater extractam, assumpto secum Laurentio fratre suo, Viennam adiit, portans secum defunctam filiam, nemine tamen hoc sciente. Cum vero venisset ad Patrem, nec ad eum propter nimiam pressuram venire posset, appropinquavit ei quantum potuit, a quo una cum filia mortua, accepta benedictione, et abscondita secedens ad capellam sancti Bernardini, et inspiciens faciem filiae, eamque viventem intuens, præ nimio gaudio attonita, nihil dicens, ad propria remeavit, et quod accidit, omnibus enarravit.

125 Ibidem, die vigesima quinta, tres surdi, duæ cæcæ, una clauda, una ambulare nequiens sine baculo, sunt liberati. Ibidem, die vigesima sexta, una, penitus cæca quatuor annis, una clauda, liberantur. Ibidem, die vigesima septima, tres claudi, una cæca, liberi abierunt. Ibidem, die vigesima octava, duo surdi, unus baro claudus, una obsessa, sanantur. Ibidem, die vigesima nona, duæ cæcæ, una a nativitate annorum viginti, triginta sex surdi, duo claudi, unus attractus manibus et pedibus, unus assideratus et destitutus omnibus viribus, incolumes abierunt. Ibidem, die ultima junii, sex claudæ, una cæca, una attracta monstruose, duæ destitutæ viribus, sanantur. Ibidem, die secunda julii, quatuor surdi, unus cæcus, unus claudus, fuerunt liberati. Ibidem, die tertia, duo surdi, tres membris et viribus destituti, una cæca, una clauda, tres attracti manibus et pedibus, liberantur. Ibidem, die quarta, tres attractæ manibus et pedibus, duæ claudæ, quarum una erat curva et in una manu contracta, unus, qui anhelum habere non poterat, semianimis effectus, una membris et viribus destituta, sanantur. Ibidem, die sexta, tres surdi, unus cæcus, una viribus destituta, una clauda, una immobilis ex podagra, una paralytica membris, omnes sanati abierunt. Ibidem, die septima, unus cancellarius curiæ Possonii s, totus inflatus a medio valde monstruose, statim pristinae sanitati restituitur. Ibidem, die octava, una cæca et clauda, una attracta manibus et pedibus, una clauda fortiter, sanantur.

ANNOTATA.

a Anno 1451 festum paschatis extremum limitem attingebat, scilicet diem xxv Aprilis: adeoque quum infra num. 117 legimus, S. Capistranum jam extra Venetias egisse die xxii, aut errorem quemdam obrepisse in numero, aut Sanctum non absolvisse integram quadragesimam Venetiis, dicendum erit.

(1) Ann. tom. XIV, pag. 214. — (2) Vº. Rangoni Gabriele. Cfr Hermann. Capistr. pag. 623. — (3) Ibid. pag. 629. — (4) Ibid. pag. 627. — (5) Ibid. pag. 631. — (6) Ibid. pag. 629 et seq. —

b Inter eos, quos sibi socios adlegit S. Capistranus, aliqui sunt non solum sanctitate, sed etiam litteris et rebus gestis insignes. Imprimis Gabriel de Verona, seu Rangoni, quem illegitime natum producit Waddingus (1), quum ejus parentes justo matrimonio junctos, exhibet Cajetanus Moroni in suo Lexico Eruditionis ecclesiasticæ (2). Ordinem Minorum Observantium ingressus, vicarius fuit provinciæ Austriæ, dein episcopus Albensis in Transylvania, Agriensis in Hungaria, tandem Cardinalis obiit Romæ anno 1486, sepultusque fuit in templo Araceli-tano FF. Minorum. De Nicolao Farensi (3), Christophoro de Varisio (4), Hieronymo Utinensi (5) ac Petro Soproniensi egimus in Commentario prævio num. 5 et seqq. De reliquis varia habet citatus Amandus Hermann in Capistrano triumphante (6).

c Quæ in Italia patrata sunt miracula, diligentiori stylo et sermone conscripta esse dicit biographus; sed hactenus, quantum scio, delitescunt.

d Supra Annotato a diximus, anno 1451 pascha occurrisset xxv Aprilis; adeoque, siquidem biographus noster num. 115 post festum Paschæ recessisset a civitate Venetiarum testetur, non bene sibi constat, quando jam in itinere germanico constitutum, Capriolum die xv Aprilis seu decem ante pascha diebus appellere facit. Dein Capriolum, in agro Brixiano ad lacum Sebinum (Lago Iseo) situm, videtur inspicienti mappam aliquam nimium a recto versus Austriam itinere deviare. Quapropter quæ Caprioli acta sunt, malo in hyemem, quando Brixiensibus prædicavit, ut narrat Waddingus (7), transferre, et memoria fefellisse Christophorum biographum mihi fingere: præsertim quoniam Christophorus, ut ipse dicit num. præc. infirmitate præventus paulo serius secutus sit Sanctum, ac proin pro istis initiis aurius magis quam ocularis testis fuerit.

e Portus Gruarii, oppidum regni Lombardo-Veneti, 45 chiliometris Africam versus (Sud-Ouest) Utina distans: est sedes episcopi Concordiensis.

f Hujus nominis varia in Lombardia sunt loca: putem hunc indicari, qui ad Limenem fluvium septemtrionem versus a Portu Gruarii 10 circiter chiliometris distat, et Austriam ingredientibus occurrit.

g Utina (Udine), caput provinciæ Forojulien-sis (Friuli) et sedes archiepiscopi, incolas capit viginti millia (8).

h Forum Julii (Cividale, olim Octavianorum colonia) caput quondam provinciæ, cui nomen indidit: quatuor incolarum millia continet (9).

i Croculos sustentacula interpretor: vox deest in Cangio, qui in Supplemto Crocellam habet baculum pastorem episcoporum et abbatum. Teutonice Kruck seu Kruk.

k Clemona, perperam scripta vox, Gemonia, seu ut habet Gonzaga, Glemona: locus provinciæ Forojulien-sis, incolarum 4500. Quod autem hoc oppidum sit Clemona biographi nostri, non est quod dubitemus, quoniam secundum mappas topographicas, medium jacet inter Utinam et Puntafil seu Pontebam; quo xvii Maji, ut paulo infra dicitur, Sanctus se contulit. Gon-

(7) Ann. tom. XII, pag. 79. — (8) Rampoldi. Dizion. Geogr. vº. Udine. — (9) Ibid. vº. Cividale.

A zaga in provincia S. Antonii seu Veneta agens de conventu Glemonensi, dicit fundatum anno 1486 (1): ast biographus, qui scripsit vivente Pio II, adeoque inter annum 1458 et 1464, dicit miracula patrata fuisse in claustro Minorum; unde fundatio Gemonensis ad anteriora tempora pertinere debet.

I Puntafil, seu Pantafel, alias Ponteba, in extremo limite Lombardiae et Carinthiae, seu provinciae Labacensis, xxxv chiliometris septemtrionem versus distat.

m Villiacum (Villach) oppidum Carinthiae quinque millium incolarum, non confundendum cum Vilacko in Pannonia, loco emortuali S. Capistrani.

n Stroburga oppidum aut villa in mappis vel lexicis mihi non occurrit: videtur autem prope-ranti S. Capistrano in Austriam locus medius jacuisse inter Villiacum et Frisaco, de quo infra. Ast episcopo Gurcensi (Gurk) locus erat Strasburgum, ad Gurcum fluvium, hic probabilius indicatum. Exstat apud Matth. Merian. topograph. Austriae (2) descriptio et imago hujus castri. Istius temporis episcopus erat Joannes V, cognomento Schallermann, qui ab anno 1436 ad 1453 sedem tenuit: habuit sibi beneficium imperatorem Fridericum III, cujus praesentia in ipso episcopali palatio Strasburgiano 1444 recreatus fuit (3).

o Frisacum reperio in mappis 40 ferme chiliometris Villiaco septemtrionem versus distans.

p Judemburgum, oppidum Styriae mille quingentorum incolarum (4): dicitur etiam Judenwürg, Occisio judaeorum, quia anno 1312 christiani in festis natalitiis omnes judaeos trucidarunt: videtur esse Idunum Romanorum (5).

q Hujus nominis variae sunt civitates et oppida in Germania (Neustadt): in textu autem nostro agitur de Nova Civitate, xxxv chiliometris Vienna Austriae distante, quapropter et Germanice Wienerisch-Neustadt appellatur. Nova Civitas vocatur, quia saeculo xii finiente aedificari coepta, habebat palatium regium, in quo nunc est schola militaris.

r Hoflein prope Laak ad Tasam fluvium, secundum hodiernam divisionem, ad Moraviam pertinet, in extremo tamen limite Austriam versus.

C s Posonium (Pressbourg) urbs primaria Hungariae, in qua habentur hodie regni comitia, residet primas archiepiscopus Strigoniensis (Gran).

CAPUT IX.

De fundatione provinciae Austriae Fratrum Minorum Observantiae; et de miraculis, in Moravia patratis.

Fundato primo conventu Viennae,

I Interim, scilicet a nona Julii usque ad penultimam ejus, considerans zelantissimus Pater, quod in partibus Austriae et in aliis circumjacentibus, nullus erat locus de Observantia, sed nec quid esset Observantia, novarent; videns denique, quod multi magistri et studentes notabiles cupiebant ejus esse discipuli, coepit cogitare, magnum futurum lu-

crum animarum, ampliationem divini cultus, et honorem Ordinis, si aliquis locus de Observantia reciperetur. Alloquens igitur super hoc serenissimum regem Romanorum, Fredericum, et cives Viennenses, post multa loca, sibi per eos ostensa, placuit ei locus sancti Theobaldi pro habitatione fratrum de Observantia a, illumque, auctoritate apostolica fultus, recepit anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo primo de mense Julii. In quo quidem loco Sorores Tertii Ordinis beati Francisci prius habitabant, quae, retentis omnibus earum possessionibus, ad alium locum translatae sunt.

127 Coeperunt ergo post loci susceptionem, multi studentes confluere, et ingressum Ordinis humiliter petere. Igitur infra paucos dies, plures magistri baccalarii, et studentes et alii per Patrem cum magna devotione populi ad Ordinem recepti sunt. Et sic in nomine Domini Jesu Christi, haec novella plantatio, provincia Austriae et Bohemiae incepta est. Infra istos dies scilicet a nona Julii, usque ad penultimam multa miracula monstrata sunt, sed solum infra scripta notata reperi. Scilicet decem surdi, duo caeci, duae destitutae, sed una brachiis tantum, quatuor claudi, quorum unus cum extremitate, unus tantum digitorum auxilio incedens, terram attingebat, duo attracti, unus manibus tantum, duo immobiles, sed unus in pedibus tantum, quatuor non valentes ambulare sine baculis, et unus sine ferulis cum multis aliis, optime fuerunt liberati.

128 Inter quos, quaedam, nomine Margharita, ex fontis bibitione maxime inflata, et nullo valens curari medicamine, ranas discolors gestabat in corpore, e quibus consumpta paulatim deficiebat: sed, signo Crucis a Patre suscepto, paulo post ranas, quas per quinquennium in ventre portaverat cum nimio dolore ac labore in magna quantitate per partes inferiores egressit, et virtute roborata, laeta et sospes efficitur. Deinde recedens de Vienna Pater, et veniens ad Lak civitatem b, ibidem unus contractus membris, una transfixa in brachio cum cultello, una multum contracta in manibus, subito sanatur.

129 In civitate Brunnæ c, die ultimo Julii, tres surdi, quinque claudi, quorum unus reliquit ferulas, tres manibus destituti, et alter in toto corpore semianimis, in grabato portatus, vicarius scilicet Ecclesiae principalis, una immobilis, duo sine baculis non ambulantes, sanati sunt. Ibidem, eadem die, duae destitutae in manibus, unus claudus, et una contracta in manibus, una sine baculis non ambulans, liberati sunt. Ibidem prima die Augusti Gabriel, infans, Dorotheae filius, de contracta antiqua in Brunna, agonizans, a matre portatur: sed moram faciente Patre, accensis candelis, spirans adspicitur, et post hoc omni destitutus vigore, et pulsu cessante, a multitudine circumstantium mortuus judicatur. Tunc orante matre, et meritis sancti Bernardini, et beati Joannis, ut puer revivisceret, et post modicam moram, puer quasi excitatus a somno, hilarior apparet, qui prius mori credebatur. Unus brachio destitutus, quaedam, in-

AUCTORE CHRISTOPHORO A VARISIO.

a

multi ad Ordinem confluent:

E

continuant ibidem miracula;

b

similiter Brunnæ c

* contrada, platea?

(1) Orig. Seraph. Relig. pag. 312. — (2) Tom. I. pag. 39. — (3) Marianus Fidler. Austr. sacr. Part. III, tom. V, pag. 327 et

seq. — (4) Cfr Merian. Top. Austriae, tom. I, pag. 43. — (5) Mar. Fidler. Aust. sacr. Part. III, tom. V, pag. 122.

cedens

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

a die ultima
iuli

cedens pedibus revolutis monstruose, una clauda ex brevitae pedis, incolumes facti sunt.

130 Ibidem, secunda augusti, quinque cæci, una totaliter membris destituta, duo claudi, optime fuerunt sanati. Ibidem, tertiâ augusti, una sine baculis ambulare nequiens, unus claudus, sanantur. Ibidem, quarta augusti, duo cæci, una tota destituta, una clauda, una ex longa infirmitate, in qua jacuit, debilissima, sanantur. Ibidem, quinta augusti, unus claudus, duæ surdæ, una cæca, una in brachio destituta, et unus, non ambulans sine ferulis, liberantur. Ibidem, sexta die, una cæca, unus surdus, duo claudi, quorum alter tantum in cacumine pedis incedebat, liberantur. Ibidem, die septima, quædam, Ludmilla nomine, pede plano ambulare non valens, sanatur. Ibidem die octava una attracta nimis in manibus, una surda, tertia ambulare non valens, in curru adducta, liberati fuerunt.

ad xv augu-
sti 1431:

B

131 Ibidem, nona die, unus surdus, duo non valentes ire, unus portatus in curru, unus habens destitutam manum, tres claudi, una contracta in lecto portata, et quidam, habens pedem et genu retractum, mirabiliter sanantur. Ibidem, die decima, duæ paralyticæ, una brachio destituta, duæ cæcæ, quarum altera numquam vidit, et unus surdus, liberantur. Ibidem, die undecima, tres surdi, una cæca, quidam miro modo ambulans super calca- neum, sanati sunt. Ibidem, die decima se- cunda, quidam, viribus omnibus penitus de- stitutus, portatus est in magna conca cum lecto, una cæca, unus podagrosus, et una surda, læti, recuperata sanitate, abierunt. Ibidem die tertia decima, una muta, et surda sex annis, et alia, non ambulans sine baculo, sanati sunt. Ibidem, die quarta decima, qua- tuor surdi, duæ cæcæ, unus septem anno- rum mutus natus et voces quidem videbatur attendere, sed nihil loqui poterat, sanati sunt. Ibidem, die quinta decima, in die Assumptio- nis beatæ Virginis, tredecim surdi per multos annos, optimum auditum receperunt: et hoc, ut confunderetur surditas Hussitarum, qui ve- ritatem audire contemnebant. Ibi etiam rece- pit locum, quem inhabitant fratres, scilicet locum sancti Bernardini d.

d

Olomucii a
xviii augusti

e

f

132 In Oppido Vuyschau e, unus surdus et mutus a nativitate, duo non ambulantes sine baculis, et unus non sine clamore a nativitate audiens, sanantur. In civitate Olmutz f, die decima octava augusti, duo, sine ferulis am- bulare non valentes, et tertius sine una non ambulans, et totus viribus destitutus, sanati sunt. Ibidem, die decima nona, duo surdi, unus podagrosus, vicarius scilicet Ecclesiæ cathedralis, et nihil ex inflatione in oculo uno videns, statim sanantur. Ibidem, die vigesima prima, tres surdi, quidam, qui numquam am- bulavit, habens pedes in Crucis modum trans- versos, quorum unum numquam pro sui su- stentatione in terram fixit, unus cæcus, una habens manum penitus aridam, et quædam, in manibus ita contracta, quod per magnam vim non poterat aperiri, sanitatem adepti sunt. Ibidem, die vigesima secunda Joannes de Carnonia paralyticus sanatur.

ad ii septem-
bris

133 Ibidem, die vigesima tertia, quinque cæci, una surda, tres viribus destituti, quo-

rum unus lecto importatus est, una manibus D attracta, et unus sine baculo non vadens, sa- nantur, et unus ex voto venit pro continuo pectoris dolore, et sanatus est. Ibidem, die vigesima quarta, octo surdi, unus cæcus, sex claudi, quatuor non euntes sine baculis, unus mutus et surdus a nativitate, cœpit dicere: « Joannes; » et postmodum quidquid dice- batur ei et ipse dicebat, sanantur. Ibidem, vigesima quinta, una cæca, una surda ac muta, una destituta in brachio, duo claudi, duæ in singula manu attractæ, et una surda et muta a nativitate, octo habens annos, sanantur. Ibidem, die vigesima sexta, una cæca, quatuor surdæ et una clauda, liberantur.

134 Ibidem, die vigesima septima, duo cæci, tres surdi, et unus mutus et surdus a nativitate, liberantur. Ibidem, die vigesima octava, tres surdi, unus claudus, duo desti- tuti, unus in brachio, alter in omnibus mem- bris, portatus in lecto, unus non vadens sine baculo, bonæ valetudini restituti sunt. Ibi- dem, die vigesima nona, tres surdi, duo viribus destituti, et duo non ambulantes sine baculo, unus surdus et mutus, a nativitate numquam locutus verbum, licet voces audire videretur, sanantur. Ibidem, die trigesima, quædam cæca, duo surdi, quatuor claudi, una manu attracta, quatuor membris destituti, nec am- bulantes sine ferulis et baculis, optimæ sani- tati sunt restituti. Ibidem, die ultima augu- sti, unus surdus, duæ cæcæ, et una obsessa, curantur. Ibidem, die prima septembris, unus claudus, et una surda, liberantur. Ibidem, die secunda, duæ cæcæ, tres surdi, unus membris destitutus, et unus impotens ambulare sine baculo, sanantur.

multi curan-
tur;

E

135 De Olmutz iterum reversus est ad denuo Brun-
nam, et ibi, die octava septembris, duo cæci, una surda, unus in brachiis destitutus, et unus non vadens sine baculo, optime libe- rantur. Ibidem, die decima, duo surdi, una cæca, duo destituti in brachiis, una clauda, duo contracti, unus in tribus digitis manus, alter in toto brachio, sanantur. Ibidem, die undecima, unus cæcus penitus, et unus sur- dus, sanantur. Ibidem, die decima secunda, quædam clauda fortiter ab utroque latere; F ibidem, die decima sexta, una surda et una clauda ex utroque latere, sanantur. Ibidem, die vigesima, quidam annosus surdus opti- mum auditum recepit.

136 De Brunna ad Znaimum g perrexit, et ibi, die vigesima tertia septembris, duo surdi, duo non valentes ire nisi ab alio sustentati, una contracta manibus et pedibus, et immo- bilis effecta; quædam, nomine Dorothea, morti proxima, in lecto portatur, et, candelis accensis, custodita, quæ jam longa infirmitate erat quasi consumpta, tacta per Patrem, et ut surgeret, hortata, statim surgens et optime gradiens sibi ipsi et omnibus adstantibus in admirationem facta est, et sic omnes sanati sunt: ibidem, die vigesima quarta, tres surdi, et unus mutus per annum ex infirmitate, li- berantur. Ibidem, die vigesima quinta, duo claudi, una obsessa a dæmoniis, unus surdus, unus viribus destitutus nec ambulare valens, sanitate gaudent. Ibidem, die vigesima se- ptima, duæ surdæ, et unus qui a nativitate non ambulavit, fuerunt sanati. Ibidem, die vigesima

denuo Brun-
na,

F

Znaimi a xxiii
septembris

g

A vigesima octava, quatuor surdi, una membris destituta, in curru portata, et una sine baculo non gradiens, et una decem annorum surda et muta a nativitate, et in manibus contracta, liberantur.

ad V Octobris,

137 Ibidem, die prima Octobris, quatuor surdi, duo claudi, quorum alter non ibat sine magnis doloribus, sanantur. Ibidem, die secunda, quædam, omnibus viribus corporis destituta, et unus semimutus, impeditus in lingua et male loquens, sanitatem consequuntur. Ibidem die tertia tres surdi, et quartus semper gravissime audiens, unus sine baculo non incedens, unus decem annorum surdus et mutus a nativitate, optime liberantur. Ibidem, die quarta, in festo beati Patris nostri Francisci, duæ surdæ, unus per octo annos non valens levare brachium, nec manus ad os ponere, sanati sunt. Quidam, nomine Jacobus, hoc die de se testimonium reddidit, quod cum blasphemasset Sanctum Bernardinum et Patrem Joannem, tertia nocte excæcatus fuit in uno oculo, nocteque sequenti in somniis vidit beatum Patrem, sed tamen nullam gratiam consequutus est. Ibidem, die quinta, quidam habens manum aridam, nec aliquo modo claudere valens, ex contrectatione Patris statim clausit et libere movit.

B

quemadmodum et Egenburgi multi curantur.

138 De Znoyma ad Egenburgam gressus direxit, et ibi, die septima Octobris, triginta sex destituti in brachiis, unus claudus, unus penitus immobilis, sanantur. Ibidem, die octava, unus presbyter, sine baculo non vadens, una surda, duæ claudæ, una trahens post se pedem per terram, omnibus viribus destituta, sanantur. Ibidem, decima die, duo surdi, sex claudi, quorum tres a nativitate, una pedibus attracta, una quasi immobilis, viribus destituta, liberantur. Hoc die relatum est duos sacerdotes scilicet plebanum de Deesendorf, et dominum Joannem de Nihilspurg prædicasse, Patrem Joannem seductorem esse, nec ei fidem adhibendam sicut cani uni : et ideo unus, statim in adulterio deprehensus, per infamiam; alter gravi infirmitate per dolorem vindictam Dei consequuti sunt. Ibidem, die undecima, tres claudi, una surda, una infirmitate consumpta, non valens sine baculo aliquo modo ire, sanati sunt.

C

ANNOTATA.

a De conventu Viennensi ad S. Theobaldum egimus Commentarii prævii num. 131.

b Lak, seu Laa, aut Laab, oppidum in extremo limite septentrionali Austriæ versus Moraviam, ad Tayam fluvium.

c Brunna (Brunn) urbs præcipua Moraviæ, episcopalis sub metropoli Olomutiensi, habet 37,000 incolarum.

d Conventus Brunnensis, in honorem S. Bernardini in suburbio Brunensi constructus fuit; ast eundem anno 1643, ne Suecis, Brunnam obsidentibus, auxilio esset, solo æquavit magistratus. Anno dein 1649 indemnes fecit idem magistratus Fratres Observantes, concessione ecclesiæ S. Mariæ Magdalænæ et aliquot domorum, in quarum solo restitutus fuit conventus legitimus (1).

(1) Greiderer. Germ. Francisc. tom. I. pag. 637. — (2) V^o. Breslau et Olmutz. — (3) Schematism. des Bisth. Breslau, pag. xxvii, Octobris Tomus X.

e Wischau (Wischcovium) oppidum Moraviæ cum incolis 2300, xxv chiliometris Brunna orientem versus distans.

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

f Olmutz (Olomutium), urbs primaria Moraviæ, sedes metropolitana cum suffraganea Ecclesia Brunnensi. Gilbert in suo Lexico geographico (2) dicit, etiam Wratislaviensem episcopatum sub metropoli Olomutiensi constitutum esse; sed perperam : nam juxta bullam Pii VII, datam xvii kal. Augusti 1821 Wratislaviensis Ecclesia est immediate Sedî apostolicæ subjecta (3).

g Znoima (Znaim) urbs regia Moraviæ ad Tayam fluvium, lvi chiliometris Brunna occidentem versus distans, incolas habet quinies mille.

h Egenburgum, oppidum Austriæ, Moraviæ conterminum, circiter 1300 incolas habet; in eo fundamenta conventus Observantiæ jecit S. Capistranus, qui anno 1460 perfectus est (4).

CAPUT X.

De miraculis, præsertim in Bohemia patratis.

De Egenburga ivit ad Czunethel a, et ibi, die decima secunda Octobris, quædam monialis, viribus destituta, duæ puellæ claudæ, sanatæ sunt. De Czunethel ivit ad Krummau b, quæ civitas est domini de Rosis et est in Bohemia, et conduxerunt eum tres filii ipsius domini de Rosis, scilicet DD. Henricus, Joannes, et Judocus, qui nunc est episcopus Wratislaviensis c. In via autem, in quodam oppido, unus nobilis, per octo annos surdus, una a nativitate super extremitatibus digitorum pedum miserabiliter ambulans, fuerunt sanati. In Krummau, die decima octava Octobris, quædam, brachiis destituta, sanatur. Ibidem, decima nona, duo claudi, unus, sine baculo non vadens, et una cum digito pedis terram tantum attingens et sic super illis miserabiliter ambulans, sanati abierunt.

Crumlovii,

a

b

c

140 Ibidem, die vigesima prima, quidam, nullo modo valens ambulare, pedibus videlicet destitutus, una surda, una in quatuor annis fortiter clauda, sanantur : ibidem, die vigesima secunda, unus podagrosus non ambulans, una clauda, et una habens septem plagas in pedibus cum dolore continuo, optime sanati sunt : ibidem, die vigesima tertia, quatuor cæci, duo surdi, et unus ambulans in digitis tantum triginta annis, sanantur : ibidem, die vigesima quarta, duo cæci, unus surdus, duo claudi, et una, destituta membris, ambulare non valens, sanantur : ibidem, die vigesima quinta, quinque surdi, una clauda, portata in curru, una incedens pedibus revolutis, sanati sunt : eadem die, quidam sacerdos de villa Connotz d in fide sua retulit, quod cum quidam rusticus de ipsa villa sermonem in Czunethel audisset, et cum post sermonem clamantem « Jesus et Maria » cum populo derisisset et blasphemasset, sequenti nocte in lecto suffocatus et mortuus inventus est, in magnum terrorem omnium, qui hoc audierunt. Ibidem, die penultima Octobris, unus claudus

et locis vicinis,

d

num. 1842. Cfr etiam Gerarch. della S. Chiesa pag. xix, anni 1851. — (4) Greiderer. Germ. Fr. tom. I, pag. 324.

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A. VARIISIO.

Pathoviæ

e

B

Ratisbonæ
f

Egræ afine no-
vembris
g

cum doloribus continuis, unus surdus et unus cæcus ab uno oculo a nativitate, optime liberantur.

141 Ibidem, die ultima, unus surdus in curia domini de Rosis, unus sine baculo non vadens, et quædam clauda per viginti annos, et una in brachio dextro destituta et assiderata, abierunt sani : ibidem, die decima quinta novembris, duo surdi, et unus qui non poterat erigere brachium, penitus destituti, facti sunt sani. Ibidem, die nona, quidam annorum viginti, surdus et mutus a nativitate, liberatus est : ibidem, die decima tertia, quidam annorum viginti, surdus et mutus a nativitate, pari modo sanatus : ibidem, die decima quarta, unus in brachio destitutus, nec illud levare valens, alter penitus surdus, optime sanantur. In Pathovia e, die vigesima novembris, una surda, et una clauda, ambulare non valens sine baculo, sanantur : plures alii obtinuerunt gratiam, sed tantus fuit populorum concursus, ut quoties Pater apparebat, etiam per tegulas ecclesiæ curreret, nullo æstimato periculo. Benedicta sit Alemanorum devotio ! ideo signari non potuerunt.

142 In castello Wisihoffen f, die vigesima secunda novembris, unus surdus, unus claudus, et unus surdus et mutus a nativitate, optime fuerunt sanati. In Ratisbona duo surdi, quædam habens sinistram manum totaliter contractam, unus claudus, et unus destitutus, sine baculo non ambulans, liberati fuerunt : ibidem, vigesima sexta die novembris, tres surdi, duæ destitutæ et attractæ, prior in manibus tantum, altera etiam in pedibus, adeo quod si debuisset comburi, viribus suis non fecisset unum passum, hæc tacta liberatur in pedibus tantum, sed paulo post oblata Patri, manus ejus, quæ per nullam vim aperiri poterant, contrectans, statim extendit, crepitantibus nervis : et exinde præ lætitia lacrymans, coepit eas aperire, claudere et movere pro voluntate sua ; et alia quæ ex infirmitate ire non poterat, sanantur : ibidem, die vigesima octava, duo destituti in singulis brachiis et duo non ambulantes, unus nullo modo, alter sine baculis, sanantur.

143 De Ratisbona ivit ad Egram g, et in medio in una villa, una vetula penitus cæca oblata, transeunte Patre, accepta simplici benedictione, et tactis ejus oculis cum digitis, optimum lumen recepit : quo viso, quidam balistarius, qui intra se murmuraverat, credens talia non posse fieri per Patrem, totus perterritus et quasi exanguis effectus, coram omni populo culpam suam recognovit, et veniam petiit ac benedictionem recepit. In Egra, unus habens medium digitum manus viginti annis attractum, nulla umquam vi extantum, tactum manu Patris extendit, quasi ceram liquefactam, ut sibi videbatur ; et unus, qui sine baculo ambulare non poterat, fuerunt sanati : ibidem, die octava decembris, duo surdi, unus cæcus, et claudus, et alia clauda, et una hydropica, non valens ire, liberati sunt : ibidem, die nona, una in brachiis destituta, una habens pedem valde tortum, nec planum valens in terram ponere, et una clauda, sanantur. Ibidem, die vigesima, unus cæcus, unus surdus, quinque claudi, unus attractus in manibus et pedibus, duo non valentes ambulare sine ba-

culo, optime fuerunt liberati : ibidem, die vigesima tertia, una cæca, duæ claudæ, liberatæ sunt. Ibidem, in die Sancti Stephani protomartyris, unus civis, contractus in manibus et pedibus, portatus in cathedra, liberatus fuit. In die Sancti Joannis, quidam nobilis podagrosus, dimissis ferulis, et alius sine baculo non vadens, sanati sunt.

144 In die Innocentum, quædam clauda a nativitate annorum decem, et utraque parte claudicans, sanata est. In die Sancti Thomæ Martyris, una destituta in brachio, una surda, una clauda, optime liberantur. In die Circumcisionis, una surda, una destituta in brachio, una clauda, duo non ambulantes, unus aliquando et in brachio destitutus, et alter non sine baculo, sanantur. In octava Sancti Stephani, secunda januarii mcccclii, una surda, duo destituti, unus in brachio, alter totus, in curru delatus, una non ambulans sine baculis, et una, cui per unam palmam alongata fuit tibia, cum omnium adstantium stupore, sanantur. In octava Sanctorum Innocentum, una clauda, una destituta in brachiis, unus surdus a nativitate annorum undecim, sanantur : ibidem, die sexta januarii, in die scilicet Epiphaniæ, una clauda, unus destitutus brachiis, nec valens ultra os erigere manus, et unus surdus, curati mirabiliter fuerunt.

145 De Egra ivit ad oppidum Hellinetz h, in quo, prima februarii, una contracta non valens levare brachia, una clauda miserabiliter, unus claudus, sanantur. Ibidem, secunda die, unus claudus, sine baculo non ambulans, duæ contractæ in uno brachio, non valentes extendere brachia, duo surdi, quorum unus cum dextra aure vix audiebat campanam, alius tardum habens auditum, sanantur. De Hellsintz perrexit ad Zuitaniam i : ibidem, quarta februarii, duæ claudæ, quarum prima a nativitate, unus surdus et una surda a nativitate, sanantur : ibidem, die sexta, quatuor claudi, quorum una a nativitate in utroque latere, unus surdus, ab aure dextra parum audiens, et unus claudus in utroque latere, sanantur : ibidem, die decima, unus surdus, et una quasi cæca in uno oculo, sanantur. Ibidem, die undecima, unus contractus in dextro brachio, adeo ut cibum sumere non valeret, sanatus est : ibidem, die decima quarta, una clauda a nativitate in utroque latere sanatur. Ibidem multa alia facta sunt, quæ non reperi signata.

146 De Zuitania ivit ad Hemnitz k, et ibi, die decima septima februarii, una valde clauda, et una surda, sanantur. Ibidem, die decima octava, unus totaliter cæcus, et una contracta in uno brachio, una surda a nativitate, unus contractus in uno brachio liberantur : ibidem, die vigesima, una a nativitate clauda in utroque latere, una contracta in brachio, et alius similiter in uno brachio contractus, sanantur : ibidem, die vigesima prima una contracta in uno brachio et surda, et duo, frater scilicet et soror, gibbosi et contracti, sanati sunt. Ibidem, die vigesima secunda, dominus Franciscus, plebanus villæ Neurinchen, adeo podagrosus, quod nec minimum passum facere valebat, delatus in curru, sanatus est. De Hemnitz ivit ad Fribergam, et ibi, xviii februarii l, unus claudus non ambulans

ad finem Ja-
nuarii 1432,

Hellinetz,
h

i

Chemnicii
k

l

A lans sine baculo, et una quasi cæca, liberantur: ibidem, die secunda martii, una podagrosa, nullo modo incedere valens, liberatur: ibidem, die tertia, una miserabiliter clauda, sine baculo non ambulans, sanata est: ibidem, die quinta, duæ claudæ, quarum una a nativitate, et duo claudi, unus a nativitate, sanati sunt.

Misnæ
m

147 De Friberga ivit ad Misnam *m*, et ibi, die nona martii, unus cæcus totaliter, unus claudus, trahens summitatem pedis dextri per terram, et una clauda, sanantur: ibidem, die decima, unus claudus et una contracta, scilicet sine duobus baculis non ambulans, dimissis baculis, similiter unus surdus, et una surda, sanati sunt: ibidem, die undecima, unus claudus et viribus destitutus, et una ab utroque latere clauda, dimissis baculis, sanantur: ibidem, die duodecima, unus claudus habens pedes in modum crucis, et duæ contractæ, una in digitis alia in brachiis, sanantur. Ibidem, die tertia decima, una contracta in manibus et pedibus et penitus immobilis, ita ut in capisterio *n* portaretur, una surda, et una cæca, sanati sunt: ibidem, die quarta decima, duæ claudæ, quarum una a nativitate miserabiliter clauda, et unus de Ordine Cruciferorum *o*, penitus immobilis, delatus ad Patrem, sanati sunt: ibidem, die sexta decima, duo claudi, quorum unus sine baculo non ambulabat, et unus surdus. De Misna iterum reversus ad Fribergam et vigesima secunda martii unus totus podagrosus sanatur. De Friberga ivit ad quoddam oppidum, dictum Sayda *p*, et ibi, die vigesima tertia martii, duo surdi, una contracta in brachio dextro et unus podagrosus, sine baculo non vadens, dimisso baculo, liberantur.

in civitate
Pontensi
q

148 De Sayda ivit ad civitatem Pontensem, in regno Bohemiæ *q*, et ibi vigesima sexta martii quinque claudi, quorum quatuor non ambulantes sine baculis, dimissis baculis, sanati sunt: ibidem, vigesima septima, unus podagrosus, nullo modo sine duobus baculis ambulans, et etiam manum erigere non valens, et unus claudus non ambulans sine baculo, liberati sunt: ibidem, die vigesima octava, una clauda, non valens tangere terram nisi cum summitate pedis, et non valens elevare brachia ultra caput, et una cæca, sanantur: ibidem, die vigesima nona, quatuor claudi, quorum duo non ambulant sine baculo, liberantur: ibidem, die ultima, tres claudi, quorum unus a nativitate, surda una et una contracta in manu, sanati sunt. Ibidem, die prima aprilis, una clauda liberata est. Ibidem, die quinta, quatuor claudi, non ambulantes sine baculis, una contracta in brachio, et una surda, liberantur: ibidem, die undecima, duæ claudæ, quarum una a nativitate, una immobilis septem annis portatur in curru, liberantur: ibidem, die decima tertia, quatuor claudæ, quarum una a nativitate, duo surdi, duæ contractæ, quælibet in brachio uno, sanati sunt: ibidem, die decima sexta, una immobilis portatur in brachiis ad Patrem, duo claudi, tres contracti in brachiis, liberati sunt: ibidem, die vigesima prima, unus

duodecim annis claudus in utroque latere, dimisso baculo, sanatur.

149 Ibidem, die vigesima secunda, duo claudi, dimissis baculis, et unus surdus, liberantur: ibidem, die vigesima tertia maii, unus surdus octo annis, et unus claudus, non ambulans sine baculo, sanantur. Ibidem, Dominica infra octavam Ascensionis *r*, quidam sacerdos claudus, nullo modo ambulans sine baculo, liberatus est. Ibidem, in die Pentecostes, duæ surdæ, unus cæcus, et unus claudus, sine baculo non vadens, sanantur. Ibidem, die quarta junii, una contracta in uno brachio, liberatur. In ipsa civitate, cum esset vicarius generalis, et appropinquaret festum Pentecostes, memor bonitatis divinæ, per quam missus est Spiritus Sanctus in discipulos, coram fratribus, adstantibus brachiis in modum Crucis extensis, vertit se ad quatuor partes mundi, scilicet Orientem et Occidentem, Septentrionem, et Meridiem dicens: « Vos estis mihi testes, quod omnes fideles, in omnibus mundi partibus existentes, ad nostram confraternitatem recipio, eisque, quantum possum, participationem omnium bonorum concedo. »

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.
multos infir-
mos curat.

r

E

ANNOTATA.

a *Czunethel*, nuspiam in finibus Egenburgi reperio: verum ad occidentem est Zwettel 60 chiliometris Egenburgo distans, cui adjacet abbatia Ordinis Cisterciensis: divinandum restat, utrum de tali loco sermonem habeat biographus.

b *Duplex est Krummau*, (Cromlovium) alterum in Bohemia, in Moravia alterum. Cromlovium Bohemicum hic intelligendum esse, patet, quia biographus aperte docet, esse civitatem in Bohemia. Hoc oppidum, ad circulum Budwicensem pertinens, erat olim familiæ de Rosis seu Rosebergicæ, ut monstrant varia monumenta sepulcralia, ibidem existentia (1). A domo Rosebergica transiit Cromlovium sub Rudolfo II imperatore ad jus familiæ Austriacæ (2). Est alterum Cromlovium, in Moravia oppidum, quod ad Lichtensteinios pertinere videtur (3).

c *Judocus de Rosemberg* ab anno 1456 ad 1467 sedem Wratislaviensem tenuit (4).

d *Konnotz* nuspiam invenio: nisi forte sit Kaunitz, quod etiam Konicz scribitur. *Duplex est hujus nominis villa; in circulo Caurzimiensi et in circulo Czaaslaviensi. Est etiam Kanitz, quod Cromlovio orientem versus adjacet.*

e *Pattovia* (Klattau, Gluttovia) caput circuli cognominis, cujus fata luculenter describit Jaroslaus Schaller (5).

f *Castellum in Wissihoffen seu Wissenhoffen in mappis et lexicis mihi non occurrit: medium jacere debet inter Klattoviam et Ratisbonam.*

g *Egra* (Eger, Bohemice Chebbe) celebre oppidum Bohemiæ incolas habet circiter decem millia: historiam exhibet laudatus Schaller (6).

h *Hellinetz* oppidum divinare non ausim, quum nimium incerta sit lectio; paulo enim infra eundem locum sub nomine Helsintz notatum invenio.

i *Æque incognita mihi est Zuitania, nisi forte sit Zwittau in extremo limite occidentali Mora-*

(1) Schaller. Topogr. des Königr. Böhmen. tom. XIII, pag. 174 et seqq. — (2) Merian. Topogr. Bohemiæ. tom. II, pag. 22. — (3) Ibid. pag. 94. — (4) Stenzel. Scriptt. Siles. tom. I, pag. 169.

— (5) Top. des Kön. Böhm. tom. XII, pag. 6. — (6) Ibid. tom. II, pag. 184.

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

viæ ad fluvium cognominem. Id difficultatis est, quod Zwittavia quadringentis fere chiliometris Egra distet: quod tamen aliquatenus dissolvitur ex eo, quod a die vi Januarii ad iii Februarii, ut habet biographus hoc loco, actorum Sancti nostri nullo est mentio.

k Puto legendum Kamnitz, oppidum in circulo Litomericensi (Leutmeritz) (1).

l Friberga (Friedeberg) nomen sat commune variis oppidis Germaniæ: est Friberga in districtu Lignicensi Silesiæ, et siquidem recte interpretatus sim Hemnicium biographi, Fribergam Silesiacam existimo designatam, quæ Kamnitzio centum chiliometris distat. Quia tamen Friberga Misnam ivit Sanctus, etiam Friberga Saxonica esse potest, oppidum 30 circiter chiliometris meridiem versus distans. Utrum hic loci intelligendum sit definire non valeo. Paulo infra legitur S. Capistranus Fribergæ miracula operatus die xviii februarii, censeo ponendum xxviii februarii; quia Camnitzii adhuc versabatur xxii februarii, et dein Fribergæ moratus, post indicatum diem xviii februarii, uno quasi saltu ad diem ii Martii transitur.

B m Misna (Meissen) una a primariis Saxonie urbibus, ad Albim fluvium sita, olim civitas episcopalis, nunc porcellanorum vasorum fabrica insignis (2).

n Capisterium est vas purgandis seminibus aptum. In nostro autem textu id ipsum quidem significat; sed hoc instrumento, deficiente forte alio meliori, usi sunt homines, ut contractam ad Patrem ferrent.

o Cruciferorum triplex est ordo: scilicet in Italia, nunc suppressus; in Belgio, qui nunc renascitur; et in Bohemia, quæ vulgo cum Stella dicitur, quia præter crucem etiam stellam in habitu gestant. De hoc postremo sermonem hic institui, nullus dubito; præsertim quum Ordo iste non solum in Bohemia et Silesia exstiterit, sed excurrerit in Poloniam et Lithuaniam, ut testatur Bollandus noster (3): unde et in finibus Saxonie ante Lutherum cruciferos fuisse, verisimile est (4).

p Sayda oppidum Saxonie 35 chiliometris Friberga Saxonica distans, incendio anni 1842 fere destructum.

C q Triplex hujus nominis in Bohemia occurrit locus (Brück): duo in circulo Pilsnensi (5), et tertius in circulo Ellbogensi (6). Quis horum trium in textu indicetur, non est, quod dicam.

r Anno bissextili 1452, signato litteris dominicalibus BA, paschate in diem ix aprilis incidente, dominica infra octavam Ascensionis Domini currebat cum die xxi maji, Pentecostes vero cum xxviii ejusdem mensis. Suspicio, aliquod vitium irrepsisse in numeris, a biographo allatis, quoniam ante dominicam Ascensionis seu xxi maji, jam egit de xxi, xxii, xxiii maji. Quod si post xvi maji num. præcedentis strictius ponamus intervallum, habebimus v. g. xviii, xix, xx Maji et omnia recte fluent.

CAPUT XI.

De ejus miraculis in Germania.

De Ponte vocatus est per Dominum Nicolaum de Cusa, cardinalem sancti Petri ad Vincula et legatum Apostolicum a ad dietam, quæ tenebatur Ratisbonæ cum Bohemis. Festinus recessit, et in septem diebus venit de Ponte ad Ratisbonam, et ibi, vigesima secunda die junii, duæ contractæ, una in brachiis et in gressu, alia immobilis, duo claudi, sanati sunt. Ibidem, die vigesima tertia, quædam contracta, non valens levare brachia usque ad os, sanata est. Ibidem, die vigesima quinta, duæ contractæ, quarum una immobilis, absque duobus baculis non ambulare valens, unus contractus in brachiis, unus claudus, non ambulans sine ferulis, et una clauda non ambulans sine baculo, una surda, unus claudus, dimisso baculo, sanantur. De Ratisbona ivit ad Ambergam b, et ibi, quarta die julii, unus claudus octo annis, nullo modo sine baculis ambulans, sanatur. Ibidem, die quinta, una surda viginti annis, et unus cæcus, liberantur. Ibidem, die undecima, quatuor surdi, quorum unus a nativitate mutus et surdus, et unus contractus in brachio dextro, sanati sunt. Et ibi recepit pulchrum locum ubi Fratres stant.

151 De Amberga ivit ad Novum Forum c ad illustrem dominum Ottonem Ducem Bavarie d et postea ad Eichstet e. Et in iis duabus civitatibus multa facta sunt miracula, sed, propter negligentiam scriptorum, illa notata non reperi: signa tamen ibi relicta sunt baculi. De Eichstet ivit ad Mellitam civitatem, scilicet Nurembergam f, et ibi vigesima julii unus contractus, portatus a quatuor, tres claudæ, quarum duæ sine baculis, tertia sine ferulis non ambulabant, et unus claudus ambulans cum ferulis et duo surdi sanantur: ibidem, die vigesima prima, quatuor claudæ, sine baculis non ambulantes, tres surdæ, et unus claudus, sine ullo baculo, et alius sine duobus, non ambulantes, sanati sunt: ibidem, die vigesima secunda, id est, in die Mariæ Magdalene, quatuor claudi, quorum tres sine ferulis non potuerunt ambulare, alius ambulans cum manibus ad terram et non valens erigere brachium, una cæca, una contracta, non exiens lectum, unus surdus et contractus in manibus, liberantur.

152 Ibidem, die vigesima tertia, duo claudi, quorum primus sine duabus ferulis, alius sine baculo non ambulabant, unus cæcus, unus surdus, una surda, liberati sunt: ibidem, die vigesima quinta, duæ surdæ, unus contractus in una manu, duo claudi, cum baculis ambulantes, una cæca et unus surdus, sanantur. Ibidem, die vigesima octava, una surda, per duodecim annos, sanata est: ibidem, die vigesima nona tres surdi, duæ cæcæ, quarum una a nativitate, quinque claudi, quorum duo sine ferulis, alter sine baculo non ambulabant,

Miracula operatur Ratisbonæ, Ambergæ

a

b

Eichstadii

c

d

e

f

F

Norimbergæ

(1) Top. des Kon. Böhm. tom. V, pag. 210. — (2) Schumann. Lexic. von Sachsen v. Meissen. — (3) Act. SS. tom. I Mart., pag. 320. — (4) Migne. Dict. des Ord. relig. v. Croisier. —

(5) Schaller. Top. Böhm. tom. IX, pag. 180 et 218. — (6) Ibid. tom. II, pag. 224.

A unus surdus et una cæca in uno oculo, sanati sunt : ibidem, ultima die julii, quatuor surdæ, una clauda, omnino non ambulans, una cæca in uno oculo, et unus claudus, qui absque una ferula non ambulabat, liberantur.

a xxiii julii
ad ix augusti,

153 Ibidem, prima die augusti, tres claudæ, ambulare non valentes, quarum una etiam erat in manibus contracta, et una surda, liberati sunt : ibidem, tertia die, duo surdi, unus claudus non ambulans sine duabus ferulis et duæ surdæ sanantur : ibidem, die sexta, tres claudæ, sine baculis non valentes ire, duæ contractæ, una in brachio, altera totaliter, portata in lecto, et duo surdi, sanati sunt : ibidem, die decima septima, unus cæcus, qui viginti annis non vidit, unus surdus, una clauda, duæ contractæ in manibus, quarum una etiam manum non poterat levare, et una cæca, liberantur. Ibidem, die decima nona, una clauda, sine una ferula ambulare non valens, unus claudus sine duabus, sanantur.

Bambergæ

g

h

154 De Nuremberga ad Bambergam *g* pervenit. Et ibidem, die decima quinta augusti, id est in solemnitate Gloriosæ Virginis Mariæ *h*, quinque claudi, quorum tres sine ferulis ambulare non poterant, duo sine una, unus cæcus in uno oculo, et una cæca a nativitate, liberantur. Ibidem, die decima sexta, tres claudi, unus sine duabus ferulis, alii sine baculis non ambulantes, duo surdi, unus cæcus, sanati sunt. Ibidem, die decima septima, unus mutus, duæ claudæ, una sine ferulis duabus, alia sine una non ambulantes, duo claudi, quorum primus sine duabus ferulis ambulare non poterat, unus surdus et unus cæcus a nativitate, liberantur. Ibidem, die decima nona, una contracta in ambabus manibus, unus contractus in uno brachio, una clauda cum duabus ferulis ambulans, et duo claudi ambulantes cum baculis sine ferulis, liberati sunt. Ibidem, die vigesima, duæ claudæ ambulantes cum duabus ferulis, et unus claudus similiter cum duabus ferulis ambulans, sanantur.

Coburgi, Er-
fordiæ,

i

C

155 De Bamberga ivit ad Coburgum *i*, et ibi, vigesima tertia augusti, una contracta in brachio uno, tres claudi, non sine ferulis duabus ambulantes, et una clauda, similiter duas ferulas portans, sanati sunt. Ibidem, die vigesima quarta, quatuor claudi, quorum duo cum duabus ferulis, tertius cum una, et alius cum baculo ambulantes, sanati sunt. De Coburgum ivit ad Arnsth *k*, ubi est locus noster de Observantia. Et ibi multa mirabilia facta sunt, sed non fuit, qui scriberet, signa tamen adhuc in ecclesia apparent. De Arnsth ad inclytam civitatem Erfordiam *l*, et ibi prima die septembris, duæ claudæ, et unus claudus cum una ferula ambulantes, sanati sunt. Ibidem, die secunda, duæ contractæ, una in pedibus, et alia in brachiis, una clauda et unus claudus, cum duabus ferulis ambulantes, sanati sunt. Ibidem, die tertia, una clauda cum baculo, et duo claudi, cum duabus ferulis ambulantes, sanantur. Ibidem, die quarta, unus surdus et unus claudus, cum una ferula ambulans, sanati sunt.

Jenæ
m

156 De Erfordia perrexit ad Jenas *m* ad illustrem principem ducem Wilhelmum, du-

cem Saxoniae: et ibi, die sexta septembris, quatuor claudi, duo sine duabus ferulis, unus sine uno baculo, et alius sine duobus ambulare non valentes, duæ claudæ, una cum duabus ferulis, et alia cum baculo incedens, duæ contractæ, una in uno brachio, alia in duobus, duæ surdæ, et unus surdus, liberantur. Ibidem, die septima, duo claudi cum duabus ferulis, et una clauda, cum uno baculo ambulantes, duæ surdæ et unus cæcus in uno oculo, sanantur : ibidem, die octava, unus claudus, non nisi cum duobus baculis ambulans et unus surdus, sanati sunt. Ibidem, die nona, duæ claudæ, sine baculo non valentes ambulare, sanantur : ibidem, die decima, una clauda cum duabus ferulis, et unus claudus cum uno baculo ambulantes et unus contractus in dextro brachio liberati sunt : ibidem, die undecima, tres claudi, unus cum duabus ferulis, alius cum una, tertius per duodecim annos jacens in lecto, et sine ulla ferula non ambulans, sanantur. Ibidem, die duodecima, una contracta in brachio dextro, et unus sex annorum, qui numquam potuit aperire manum sinistram, sanati sunt.

E

et multis aliis
civitibus.

157 Ibidem, die tertia decima, una clauda absque uno baculo, et duo claudi, quorum unus sine baculo ambulare non poterat, liberantur. Ibidem, die decima quarta, unus contractus in sinistra manu, unus surdus, una cæca in uno oculo, unus claudus, et una clauda, non ambulantes sine baculo, liberantur : ibidem, die decima quinta, duo claudi, quorum unus cum duabus ferulis, alter cum baculo ambulabant, et una contracta, quæ per quatuor annos non potuit genuflectere, sanantur. Ibidem, die decima sexta, unus surdus et una surda, sanati sunt. De Jenis iterum reversus est Erfordiam, de Erfordia ivit ad Mersberch. Deinde ad Halle *n*, deinde ad Magdeburgh, deinde ad Czernist *o*; postmodum ad Lipsk. Et in hac via, scilicet, ab Erfordia usque ad Lipsk *p* in prænominatis civitatibus, et in aliis pluribus, quorum nomina ignoro, multa miranda et præclarissima opera facta sunt, sed propter negligentiam et defectum scriptorum notata non reperi, baculi tamen et sustentacula alia, in ecclesiis pendencia, demonstrant rei veritatem.

n

o

p

F

ANNOTATA.

a Nicolaus de Cusa, piscatoris filius, cognomen a loco natali Kus, qui in sinistra ripa Mosellæ e regione oppidi Bernstall situs, circiter xxx chiliometris orientem versus Treviris distat. A Nicolao Papa V anno 1448 Cardinalis tituli S. Petri ad Vincula creatus, multis legationibus apostolicis functus est : obiit Tuderti (Todi) xi Augusti 1464 (1).

b Amberga (Amberg) urbs primaria Palatinatus Superioris, lx chiliometris Ratisbona septemtrionem versus sita. S. Capistranus fundavit in ea civitate conventum FF. Observantiæ, ac ibidem monstratur sacellum, in quo Sanctus celebrasse traditur (2).

c Novum Forum (Neumarkt) in Palatinatu Superiori, circiter xx chiliometris occidentem versus situm (3).

d Otto, dux Bavarie, videtur esse Otto Mosba-

(1) Moroni. Dizion. d'Erudiz. Eccles. vº. Cusa. — (2) Geogr.

Lexicon von Bayern. vº. Amberg. — (3) Ibid. vº. Neumarkt.

censis,

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

censis, Ruperti seu Roberti imperatoris filius, cui in successione paterna obtigit Mosbach, Sinsheim, Kaiserwerth, aliaque, quæ Nicro et Rheno alluuntur, loca et castra. Electoratum Palatinum, tutoris nomine, pro filio fratris aliquandiu administravit (1). Obiit anno 1461 (2).

e Eichstadium (Eichstatt) urbs episcopalis in hodierno regno Bavarie, olim sub metropoli Moguntina, nunc sub Bambergensi.

f Cur Nuremberga Mellita civitas appellatur, non est, quod dicam; certo sub hoc nomine nusquam apud geographos reperi. An forsitan Christophorus biographus, qui Sancto socius peregrinationis fuit, dulci recordatione dictæ civitatis commotus, eandem Mellitam civitatem vocavit? Cæterum Nuremberga apud antiquos Nora, Nora Bavarica appellabatur: estque hodie caput circuli cognominis.

g Bamberga (Bamberg) civitas olim episcopalis, hodie archiepiscopalis regni Bavarie: quæ suffraganeos habet episcopos Eichstattensem, Wirceburgensem et Spirensensem.

h Error in numero dierum obrepisse videtur. Nam hic loci dicit biographus die decima quinta augusti, id est in solemnitate gloriosæ Virginis Mariæ infirmos a S. Capistrano curatos: at num. præcedenti, moram suam protrahit Sanctus Nurembergæ ad usque decimam nonam augusti; statim subnectitur: De Nuremberga ad Bambergam perrexit, adeoque si verba sectamur, ille ipse qui die xix augusti Nurembergæ morabatur, tamen xv ejusdem mensis jam Bambergæ agebat. Recolenti vero totum numerum 152 occurrit, hiatum esse inter vi et xvii Augusti, quo nihil egisse Sanctus videtur: quod si singulis numeris decem decerpamus, xvii Augusti erit vii et ita porro, ac inter ix et xv Augusti commodum tempus nanciscimur pro itinere Bambergensi. Nuremberga Bamberga distat xl circiter chiliometris.

i Coburgum caput ducatus cognominis, ex cujus principali familia prodierunt principes hodierni Belgii nostri.

k Arnest interpretor Arnstadt, oppidum principatus Schwarzburg-Sonderhausen, tum quia nullum mihi occurrit in iis partibus oppidum, cujus nomen sit Arnest, tum quia, S. Capistrano, eunti Coburgo Erfordiam, occurrere debuit Arnstadtium.

l Erfordia (Erfurt) præcipua civitas Thuringiæ, hodie ad regnum Borussicum pertinet.

m Jenæ (Jena), urbs in magno ducatu Saxo-Weimariensi, quæ habet academiam celebratissimam.

n Merseburgum (Marsi- seu Martisburgum) in hodierna provincia Saxo-borussica, civitas olim episcopalis, cujus titulus, prævalente lutheranismo, extinctus est (3). Halle (Hala Saxonica) in regno Borussie hodierno: et ipsa habet academiam, studiosis frequentem. Magdeburgum, urbs olim archiepiscopalis, in hodierno regno Borussie, satis nota: archiepiscopum habuit S. Norbertum, ibidem defunctum anno 1134.

o Czernist, nomen incognitum, nisi Zerbst, oppidum in ducatu Anhaltino significet: et re ipsa eunti Magdeburgo Lipsiam transeundum est per dictum oppidum.

p Lipsia (Leipzig) regni Saxonici urbs, post Dresdam præcipua, academia et commercio, præsertim librario, celebris.

D

CAPUT XII.

De fundatione conventuum; Sanctus Poloniam percurrit; Francofordiensibus comitiis interest; Hungariam ingreditur.

Ad Lipsk autem veniens, est susceptus maxima cum devotione, præcipue autem ab alma universitate illa studentium omnium facultatum, et aliquoties, eorum devotione allectus, in eorum collegio majori, cathedra magistrali sublimatus, circumsedentibus magistris et studentibus in suo ordine, salutaria, ad salutem animarum spectantia monita maximo cum fervore dedit. Manens ergo ibidem longo tempore, faciens mirabilia, quæ etiam ex negligentia scriptorum non nisi summatim pauca scripta reperi, die ac mense a scilicet duodecim claudi, duæ contractæ, quarum una in grabato portata fuit, alia in uno brachio contracta, tres surdi, et quatuor surdæ, unus cæcus, unus magnam infirmitatem patiens, unus contractus, portatus in una gerula, unus in uno oculo cæcus, et quinque claudi, sanati sunt.

Lipsiæ miracula operatur,

159 Et ibidem multos magistros, baccalau- reos, ac studentes variarum facultatum, et notabiles inclytosque viros ad Ordinem suscepit circa numerum septuaginta. Quorum ego a Lipsk usque ad Viennam aliquos duxi in magnis frigoribus cum jejunio quotidiano, forte xxiv, quorum nonnulli jam sunt mortui. Reliqui adhuc supersunt, scilicet Frater Jacobus de Glogovia, nunc guardianus Oppaviensis, Frater Bonaventura, nunc guardianus Lubsiensis, Frater Franciscus de Silesia, qui fuit primus receptus, nunc guardianus Sanctæ Radegundis, Frater Paulus Wisina, nunc guardianus Langniensis, Frater Christophorus de Pretin, et alii plures. Hospitatus ibidem in conventu Fratrum Minorum, qui Conventuales post recessum Patris se ipsos laudabiliter reformaverunt viventes secundum regulares institutiones ipsius exemplo, et exhortationibus inducti.

et conventum fundat;

160 De Lipsk tandem recedens, secumque ducens novitios plurimos, licet etiam plurimos miserit ex Lipsk ante recessum suum ad partes superiores, Fratribus de Observantia educandos. Eodem ergo anno mcccclii, xx novembris, peragravit multas civitates, scilicet Crym, Torgo, Dreser, ibi nativitatem Domini excepimus, Hanitz, Cametz, Budissum, Corlicz, Lubanam, Lemburgh b. Et in istis civitatibus multa et stupenda demonstrata sunt opera Dei, sed propter intensum frigus, et scriptorum negligentiam, notata non fuerunt. In Coltheberg c die tertia februarii, duo claudi, una duobus annis non ambulans, et alius non ambulans nisi in summitate pedis, et una infirma per quatuor hebdomadas, sanantur: ibidem, die quarta, una contracta, non valens se inclinare et una * sanatæ sunt.

vicinas civitates visitat;

b

c

* quidpiam deest.

d

161 De Holtherbergh venit ad Lignitz d, et

(1) Imhoff. Notit. Germ. imp. pag. 233. — (2) Tolner. Hist.

Palat. pag. 74. — (3) Schumann. Lex. von Sachsen. vº. Marsiburg. ibi,

Lignitium
quoque

ibi, die decima februarii, duæ contractæ, una in manibus, similiter et alia, curatæ sunt. Duo claudi, et una clauda, multum distorte ambulans, sanantur. De Lignitz, peragratu nonnullis aliis civitatibus, in via occurrentibus, venit tandem ad Vratislaviam, magnificam et inclytam civitatem, tertia feria, id est, ultima die carnisprivii *e*. Susceptus a Deo, et populo tam magnifice, ductus processionaliter ad ecclesiam cathedralen, ubi post ejus susceptionem ab episcopo *f* et clero, post longum sermonem, factum a quodam doctore, iterum reducit tandem ad hospitium, sibi præparatum cum indicibili omnium gaudio. Ibidem, die ultima februarii, quædam nobilis virgo sex viginti annos nata, ita confracta a febribus, quod nullo modo ambulare posset, delata ad Patrem in lecto, una viginti annorum podagrosa et destituta viribus in grabato portata, claudus unus, qui sine ferulis ambulare non potuit, sanati sunt.

Wratislaviam,

B

g

* ad le. mensis

162 Ibidem, die tertia martii, una muta, una cæca, una contracta in manibus, et unus claudus liberantur. Ibidem, die nona usque ad diem vigesimam, scilicet in festo sancti Benedicti *g*, duæ surdæ et duo surdi, quinque claudi et duo contracti, unus in toto latere dextro, alia in brachio, sanantur; similiter unus non valens spirare per nares, sanatus est. Ibidem a die vigesima usque ad finem * duo claudi, quorum unus dimissis baculis, duo contracti in manibus et pedibus, duæ claudæ, una cæca, unus graviter infirmus, duo surdi, una alia cæca, unus contractus in brachio, unus claudus, et una contracta in ambabus manibus, sanati sunt. Multa plura, in quadruplo numeranda, et præclara opera etiam patrata sunt in ipsa, quæ per negligentiam scriptorum non fuerunt signata. Propter quæ ipsa civitas inter omnes Almania civitates semper maximam devotionem habuit ad Patrem, dum viveret, et etiam post mortem, et usque hodie perseverat. Pater etiam inter alias civitates ipsam maxime diligebat, et dicebat eam suam. Insuper propter sermones Patris ipsa sola noluit adhærere Georgio de Badbrath, hæretico regi Bohemiæ *h*, nisi prius constaret de ejus conversione, quod catholicus verus declararetur per apostolicam sedem.

h

C

ubi conventus
FF. construi-
tur;

i

163 In eadem etiam civitate vel suburbio ejus recepit locum, qui mccccxlii, in die parasceves *i*, conclusa prædicatione Passionis Domini in civitate per Patrem, et Jesu posito in sepulcro, deferendo ipsum sepulcrum per Fratres cum maxima comitiva populi civitatis et cleri processionaliter ordinati, solemniter traditus est, et susceptus ad laudem et gloriam Dei et sancti Bernardini, in cujus titulo est consecratus. In quo positi sunt novitii, in Lipsk et alibi per eum vestiti ducenti usque hodie, et proficientes in vita et Observantia regulari *k*. Quo in loco Domini cuidam vulnerato ad mortem, de cujus vita spes nulla erat promissus per alium amicum suum, scilicet quod si visitaret Ecclesiam sancti Bernardini sanitati pristina restitutus esset *l*.

k

l
in Poloniam
migrat,

l

m

164 Tandem post longam et gravem infirmitatem, quam Pater passus est in dicta civitate, paulatim convalescens, vocatus est per serenissimum regem Poloniæ *m*, et Rev. Dominum Cardinalem, episcopum Cracoviensem,

Sbigneum *n*, gressus suos versus Cracoviam civitatem dirigit *o*. Ibi anno Domini mccccxlii, die secunda septembris, duæ cæcæ decem annis, et alia a nativitate in uno oculo, tres claudæ, quarum una sine baculo non potuit ambulare, tres claudi, quorum duo sine baculis ambulare non poterant, et unus surdus, sanantur. Ibidem, die quinta, una contracta in pectore, tres cæcæ, quarum duæ in singulo oculo, quatuor claudi, quorum tres sine baculo non ambulabant, dimissis baculis, sanati sunt.

165 Ibidem, die septima, unus surdus in aure, unus claudus, una clauda, et una surda, liberantur. Ibidem, die octava, duo cæci, quorum unus in uno oculo, et alter in ambobus, et etiam unus surdus, et unus mutus, una clauda cum baculo ambulans, et unus surdus a nativitate, liberati sunt: ibidem, die duodecima, duæ claudæ, quarum una sine baculo ambulare non potuit, una surda, duo claudi, unus, dimisso baculo, sanantur: ibidem, die decima quarta, duo claudi, dimissis baculis, sanati sunt: ibidem, die decima sexta, unus contractus in manibus et tibiis, unus cæcus et unus claudus, demisso baculo, et duæ claudæ, liberati sunt. Ibidem, die vigesima prima, duo surdi, unus in una aure, unus cæcus, duæ surdæ, quarum una a nativitate, et una contracta in manibus, sanantur.

166 Ibidem, die vigesima octava, tres cæcæ, tres surdæ, quarum una ab una aure, sanatæ sunt. Ibidem, ultima septembris, unus cæcus, duæ surdæ in singula aure, et unus claudus, dimisso baculo, sanantur, sive liberantur: ibidem, die tertia octobris, unus cæcus a nativitate, unus claudus, et una clauda, cum baculo ambulantes, liberati sunt: ibidem, die septima, duo surdi, sanantur: ibidem, die decima, duo claudi, quorum unus sine baculo non valebat ambulare, sanati sunt: ibidem, die duodecima, una surda, una cæca, et unus hydropicus, et unus contractus in brachio, scilicet sacerdos, qui per annum non potuit celebrare, sanati sunt: ibidem, die quarta decima unus claudus, una contracta in brachio, et una cæca, liberati sunt: ibidem, die decima octava, quatuor cæcæ, quarum una in uno oculo tantum, una surda, una clauda, quæ non potuit planare pedes, unus, qui non potuit ambulare, dimisso baculo, et unus infirmus, sanantur.

167 Ibidem, die decima nona, duæ cæcæ, una in uno oculo propter ignem, qui in illo ceciderat, et duæ sorores etiam cæcæ, sanatæ sunt: ibidem, die vigesima prima, a juventute unus parum videns et una, offensa in pede, liberantur: ibidem, die vigesima sexta, una cæca parum videns, et unus claudus, liberati sunt. Ibidem, die vigesima octava, una infirma, unus nobilis destitutus in brachio, et in uno oculo parum videns, et unus claudus, non valens sine baculo incedere, sanantur. Similiter et una clauda contracta in manibus. Ibidem, prima die novembris, duæ claudæ, una in uno pede; alia ab incunabulis, duæ cæcæ, una in uno oculo et alia in duobus curata est: quia tacuit et noluit laudem Deo dare, nocte sequenti magnus dolor et tumefactio oculorum eam invasit, sed vovens visitare ecclesiam sancti Bernardini sa-

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

n

o

et Cracoviæ

E

a die 11 se-
ptembris 1453

F

ad mensem
februarii an-
ni sequentis,

nata

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.
multa miracu-
la

nata est; et una surda similiter sanatur.

168 Ibidem, die quarta, unus surdus, non bene audiens, unus graviter infirmus, unus non valens ambulare, sanati sunt: ibidem, die septima, una cæca, una male verba proferens, unus viribus destitutus, liberantur: ibidem, die undecima, unus viribus destitutus, non valens ambulare, nec pedem ad terram ponere, una clauda, ambulans supra summitatem pedum, unus claudus, cum baculis ambulans, et alius, non valens ambulare sine baculo, liberati sunt: ibidem, die decima tertia, una clauda, duæ surdæ: ibidem, die vigesima prima, una decem et octo annorum surda a nativitate, liberantur: ibidem, nona die decembris, quædam mulier, dum esset sana et contemneret signum a Patre, cœpit dolere in oculis, et dum iterum contemneret, venit sibi inflatura ad modum nucis sub oculo, fecit votum Beato Bernardino, et curata est in oculo, sed remansit surda; postea, signata a Patre, sanata est: ibidem, die secunda mensis februarii, mccccliv, quidam, habens magnum peccatum, non fuit ausus signari Reliquiis Sancti Bernardini, quia nolebat confiteri peccatum: unde recedens de Cracovia inflatus est toto corpore, ductus ergo in curru ad Patrem, et ab eo signatus, sanatus est.

patravit,

169 A secunda die februarii usque dum Pater stetit Cracoviæ infra scripta miracula notata reperi sine die et mense. Quædam mulier infatuata, percutiens homines, facto voto per fratrem suum ad Sanctum Bernardinum, et prius signata per Patrem, sanata est. Una inflata in gutture, una habens dolores in oculis, una inflata in collo, una tumefacta in oculis, unus surdus in una aure, unus non valens ambulare, unus cæcus, unus surdus, unus claudus, cum baculo ambulans, unus contractus in brachio, una non valens ambulare, una destituta in brachio, una obsessa a diabolis, horribiliter clamans, una cæca, una surda in una aure, una ambulans cum duobus baculis, una contracta in brachiis, una surda, unus surdus, unus contractus in uno brachio, domina Cracoviensis contracta in una manu, scilicet sinistra, una surda, una cæca in uno oculo, duæ contractæ, una in uno brachio, alia in manu, omnes sanati sunt.

et conventum
FF. fundavit;

170 Multa alia signa facta sunt Cracoviæ, forte in septuplo, quæ hic propter defectum scriptorum signata non sunt. Multa etiam præclara et miranda miracula facta sunt, hinc inde in Polonia, Patre existente Cracoviæ, ad invocationem Sancti Bernardini. Nam plures mortui sunt resuscitati, plures a faucibus mortis liberati, plures cæci illuminati, carcerati liberati, et multa alia facta sunt, quæ narrare non curo, cum intentio mea sit solum illa referre, quæ per manus et ministerium Patris facta sunt. In hac inclyta etiam civitate recepit novum locum, sibi oblatum per dominum Sbigneum reverendissimum Cardinalem et episcopum Cracoviensem, cum solemnibus processione et immenso gaudio cleri et populi. Et ibi collocavit magistros, baccalaureos, studentes, et alios, quos ibi recepit ad Ordinem, numero forte centum triginta. In hac etiam civitate regem et reginam desponsavit, et alia plura laude digna egit *p*. De Cracovia venit Bithohom *q*, et ibi duo claudi, non ambu-

lantes sine baculo, quorum unus erat etiam in manu contractus, et una clauda, sanantur. De Bithohom venit ad Oppel *r*; et ibi duo claudi, quorum unus sine duabus ferulis ambulare non valebat, sanati sunt. De Oppel venit ad Storlicz *s*, et ibi duo surdi quorum unus a nativitate, et una surda, liberati sunt. Deinde, peragratis multis civitatibus, venit ad Vratislaviam, ubi per multos dies stetit.

171 Postea accersitus per dominum Eneam, tunc episcopum Senensem et legatum apostolicum, nunc vero Papam Pium II, ad dietam, quæ Franckfordiæ celebrata est contra Turcas; pertransivit Silesiam, Moraviam, Austriam, partes Rheni, et, celebrata dieta, in qua multa fecit pro causa fidei *t*, habitis revelationibus, de quibus supra, ut iret ad Ungariam, iterum reversus est Viennam, et postea ivit ad Ungariam. In præmissis vero patriis et civitatibus, mirabilia et stupendissima gesta sunt, quæ propter negligentiam et pigritiam scriptorum (Deus parcat eis) notata non fuerunt, sed totus mundus, et etiam signa, in ecclesiis pendentia, testificantur veritatem. Hæc sunt quæ gloriosus, beatissimus et toto orbe venerabilis Pater, divina in se fulgente virtute, in his Germaniæ partibus mirabiliter egit. Verus medicus non solum animarum, sed etiam corporum.

Francofor-
diam vocatus,

172 Nec mirum, si tanta per sanctissimas manus ejus monstrata sunt: quia omnipotens Deus charitati ardentissimæ ejus correspondebat. Cum enim mundissimus esset corpore, delicatissimus nihilominus propter nimiam compassionem, quam habebat in infirmos, cupiens omnes, si potuisset, sanitati restituere, non horrebat leprosos, non ulceribus plenos, non alios, quomodocumque deformes, sed eorum ulcera manibus contingebat, lippos oculos tergebat, digitos in aures surdorum immittebat. Et omnia pius Pater agebat, quæ poterat, ut infirmi sanarentur, licet jam esset decrepitus, et quotidie prædicaret et libros componeret, consuleret, et diversimode laboraret; nihilominus servus fidelis, non considerans æstus, non timens frigora, non presuram populi, non irrisiones æmulorum, nimia charitate accensus, visitabat infirmos, tangebant manibus et cum Reliquiis Sancti Bernardini, quas secum deferebat, devotissime signabat. Non sibi attribuebat miracula humillimus Pater, et prodigia quæ fiebant, sed meritis Sancti Bernardini, ejus biretum secum portabat, et cum eo ægrotos quoscumque signabat.

virtutibus,

173 Imitatus nimirum illum sanctum episcopum, de quo Gregorius refert in Dialogo, qui cum multis miraculis claresceret et ob hoc infirmi ad eum confluerent, accipiebat calceum prædecessoris sui, et cum illo tangens infirmos, dicebat, meritis eos ipsius prædecessoris sanatos; hoc modo sub prætextu calcei sanctitatem suam abscondere desiderans: cum tamen ipse Gregorius dicat, miracula non virtute calcei, sed propter humilitatem ipsius sancti episcopi fuisse facta *u*: sic profecto vir iste beatus, licet miracula meritis Sancti Bernardini attribueret, et cum bireto ipsius se abscondere niteretur, fiebant tamen mirabilia propter ipsius maximam fidem, ardentissimam charitatem, profundissimam humilitatem, et hoc sæpius claris indiciis demonstratum

præsertim hu-
militate

A tum est. Namsæpe infirmi, cum bireto Sancti Bernardini signati, nullum sanitatis consequerentur beneficium; sed postea revertentes et manibus Patris contrectati, sanabantur.

eminet:

174 Sicut enim supra tactum est, multa miracula ante mortem Sancti Bernardini per ipsum Beatum Patrem facta sunt. Nec hoc ideo scribo, quod intendo in aliquo Sancto Bernardino derogare, aut illi beatum Patrem nostrum præferre, cum jam ipse sit in cœlo et in terra canonizatus, sed ut veritatem referam, et unicuique quod suum est, tribuam. Novit totus mundus, quod Sanctus Bernardinus multos mortuos suscitavit, et in diversis mundi partibus multa mirabilia ipsius meritis et facta sunt, et quotidie fiunt. Noscat etiam, quod meritis beati Patris Joannis de Capistrano multa facta sunt, ipso vivente, et adhuc continue post mortem fiunt, ad laudem Domini Nostri Jesu Christi. Amen.

Vienna parat

B 175 Jam disponente Deo, laboribus fidelissimi sui Beati Joannis finem imponere, ei per plures revelationes, de quibus aliquæ supra sunt positæ, divinitus inspiravit, ut iter suum versus Ungariam dirigeret. Unde obediens Pater, voluntatem divinam adimplere cupiens, nec non per martyrium vitam suam finire desiderans, festinus de Francfordia, ubi fuerat in causa fidei dieta celebrata, Viennam advolvit. Ubi in loco Sancti Theobaldi et Bernardini, quem ipse receperat, moram trahens per plures hebdomadas cum filiis suis, quos ipse ad Ordinem assumpserat in maxima charitate et gaudio spirituali conversatus est. Deinde eos exhortans ad observantiam professionis nostræ et Regulæ, dicto matutinali Officio, pro themate verbum Apostoli cepit: « In disciplina perseverate. » * Ex quo themate melliflua fundens, protraxit sermonem usque ad auroram, Regulam, observantiam morum ac ceremoniarum commendans omni efficacia spiritus, quo valuit: R. P. vicario provinciæ, Patri fratri Gabrieli de Verona commendans provinciam, qui et affuit, et fratribus, prophetico spiritu præventus, dixit: « Quia amplius non me visuri estis; » addens: « Scio enim quod post mortem meam aliqui venturi sunt afferentes aliquas doctrinas, constitutiones, et ceremonias, non credatis eis, non credatis eis; » addens etiam: « Si Angelus de cœlo venerit anathema sit. »

* Hebr. xu, 7

professionem
suam

176 Sicque illacrymantibus Patre beato, vicario provinciæ, fratribus singulis: quis cogitari valet, nisi pietate Christi perfusus, ultimum hoc et amarum vale. Cum ergo aurora quasi finem daret, genua flectens perfusus uberrimis lacrymis, pastor bonus, oves sigillatim gemebundas osculatus est, moxque Danubium ingressus Ungariam petiit. Venit igitur primum ad Taurinum *w*, ubi ab episcopo Taurinensi et universo clero et populo processionaliter, magna cum solemnitate, sicut in aliis civitatibus Alemaniam per universam, receptus est. Ut autem posteris nostris ad gloriam Dei et Ordinis honorem detur intellectus, cum quanta solemnitate Beatus Pater noster in omnibus partibus, ad quas declinabat, susceptus est, libet paulisper a materia discedere, et compendiose, prout possumus, declarare.

in Hunga-
riam:

177 Nam in omnibus civitatibus, oppidis
Octobris Tomus X.

terrarum, quasi supranotatis, ad quos declinabat, exhibant clerus et populus, mares et fœminæ, juvenes et senes, cum magnis jubilis et canticis spiritualibus, beatum virum et Dei nuntium, tamquam alium Apostolum, introducentes, religiosi, sacerdotes sæculares, vestibus sacris induti, sacras Reliquias deferentes, cæterique clerici tamquam bonæ pecudes superpelliciis induti, post quos vulgus, quilibet in suis turmis se jungens, processionaliter devote cum melodia ac devotione ei occurrentes, susceperunt. Non dedignabantur præsules civitatum tanto Patri obviam ire, non alii prælati, non domini temporales, non cardinales, non reges et reginæ, sicut Cracoviæ factum est. Ubi serenissimus dominus rex Poloniæ et regina, et reverendissimus Cardinalis, ac universus clerus et populus per longum spatium humiliter ei obviaverunt. Alicubi vidisses scholares præcedere et suavissimos, more angelorum, cantus varie decantare. Alicubi omnes virgines, in unum congregatæ, aerem suavi melodia replebant.

178 At ubi vir Beatus sic susceptus, civitates ingrederetur, memor verborum Christi, qui dicit: « Primum quærite regnum Dei, » primo ecclesiam visitabat cum universo clero et populo. Post cessationem laudantium in organis et musicis instrumentis, cæterorumque, ut præmissum est, facta reverentia primum, ac oratione brevi, sermonem, per ipsum factum secundum temporis consequentiam, absolvens cum gratiarum actione se a populo, quietis hospitium ac refectionem cum suis adibat. Quando vero domum egrediebatur altera die, et per omne tempus, qua moratus est, in aliqua civitate, congregabantur principales populi et cleri, eum conducentes etiam nonnumquam cum luminaribus, sive cum iret ad celebrandam Missam, sive ad prædicandum, sive ad infirmos visitandum, inter nonnumquam ab utroque latere eorum brachia cum omni reverentia deducentes, maxime tempore hyemali, et pluviali, sic et deducebatur.

ubique cum
fructu

179 In his omnibus non extollebatur animus ejus, neque aliqua vana gloria aut reputatione propria efferebatur, sed de die in diem humilior effectus, reddebat gloriam Deo, replicans cum Propheta frequentius versiculum: « Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam *. » Conjungens contemplationi: « Laudate Dominum omnes gentes et collaudate eum omnes populi *. » Sæpe etiam post tantos et tam multiplices honores susceptos, intrabat mox cubiculum, menteque revolvens fragilitatem suam et peccata, quæ in mundo aliquando commiserat, innumeras amarasque lacrymas effundebat, risum in planctum, gaudiumque in mœrorem vertit. Sed præter hæc quid pensare (taceo exprimere) poterit propter pericula viarum et latronum, hæreticorum, Hussitarum præcipue, salvum et mirificum conductum, quo de civitate in civitatem fuit associatus.

prædicat,

* Ps. cxiii, 9

* Ps. xvi, 1

180 Vidisses namque in ejus recessu tantum fletum omnium, et planctum, ac si ejusque pater vel primogenitus obiisset. Nam juxta quantitatem gaudii in adventu, cumulabatur mœror in recessu tam amabilis Patris. Vidisses denique turmatim viros bellicos, co-

confluente undique populi
multitudine,

67 piose

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

x
y
z

B

piose et curiose ordinatos per suas acies exercitus, tam in equestribus quam in pedestribus armis suis bellicis instructos. Cum quibus pius Pater, suo insidens jumento, cum comitiva fratrum gradiebatur securus ad locum, ubi similis vel major apparatus suum præstolabatur adventum, a quibus gaudiose susceptus, licentiabantur priores, benedictione Patris recepta. Nonnulli tamen et communiter potiores, quasi non valentes satiari ejus præsentia, iter prosequentes usque in civitates proximas se receperunt. Hæc in regno Bohemiae, et ejus confinibus, ut est Silesia, Moravia non immerito ad laudem Dei, et Ecclesiae Romanae studiosius per fideles, ad hæreticorum reprimendam temeritatem, frequentius Patri exhibita vidimus. Ad propositum autem nostrum redeunt, postquam per dies aliquot Taurini evangelizavit, peragravit quasi totam Ungariam, omnes ipsius civitates visitando, scilicet Albam Regalem x, in qua revelationes supra memoratas habuit, Zegedinum y, Budam z etc., in quibus multa miracula, et stupenda signa sunt facta, quæ non reperi notata.

ANNOTATA.

a Nota, qua dies et mensis patratorum prodigiorum indicatur, sive ex oblivione sive ignorantia omittitur. Quoniam vero habemus ex num. præcedenti Sanctum Jenæ permansisse ad xv Septembris, ac dein varias civitates, Merseburgum, Hallam Saxoniam, Magdeburgum, Zerbustum obivisse, ac ibidem miracula operatum fuisse, saltem medium mensem peregrinationi impendisse existimare licet: adeoque initium moræ Lipsiensis ad kalendas Octobris revocare licet, quum ibidem perseveraverit, ut infra num. 160 dicitur ad diem xx Novembris, consequitur, medio temporis intervallo miracula hic recensita accidisse.

b Quæ hic indicantur, civitatum nomina, homini Italo plerumque barbære sonantia, passim male scripta sunt. Multiplicem tamen biographi errorem ope mapparum corrigere possumus. Etenim si S. Capistrani itinerarium c sequimur, invenimus illum xx Novembris 1452 Lipsiam reliquisse et contulisse se in Crym, quem locum Grimma oppidum Saxoniae, xxviii chiliometris Lipsia orientem versus distans. Hinc in Torgo, Torgau, oppidum munitissimum, quod xxiv chiliometris, septemtrionem versus, abest. Dreser, Dresdam, totius Saxoniae caput interpretor, quo adverso fluvio Albi (Elbe) appellere potuit. Qui vero sequitur locus Hanitz seu Kanitz in mappa non occurrit; sed lexicographus Schumann varios hujus nominis recenset vicos, quorum unum in districtu Budissino situm (1). Sequitur Cametz, quod Kamenz credo, præsertim quum latine Camentia et Camitium scribatur (2). Habemus dein Bredissum, mihi Budissum seu Budissa, Bautzen, oppidum; hinc Corlitz, melius Gorlitz, Lubana Luban et tandem Lemberg, rectius Löwenberg. Quandoquidem num. sequenti 161 dicitur Sanctus Dresda Lignitium in Silesia ivisse, consideranti aliquam mappam facile patebit, quæ

indicavimus loca rectum iter exhibere Dresda D Lignitium.

c Coltheberg est Goldberg, Silesiae oppidum, medium jacet inter Lowenbergum et Lignitium. Paulo infra num. 161 scribitur Holterbergh.

d Lignitium Liegnitz, una e primariis civitatibus Silesiae, incolas habet 11,000.

e Annus 1453, signatus littera dominicali G, paschate in diem i Aprilis, habuit ultimam diem carnisprivii xiv Februarii.

f Ab anno 1447 ad 1456 sedem Wratislaviensem occupavit Petrus Novag, vir doctus et industrius (3).

g Existimo legendum diem vigesimam primam, qua festum S. Benedicti abbatis celebratur. Quod etiam legendum est paulo infra.

h Georgius de Badbrath, id est, Georgius Podiebrad, rex Bohemiae anno 1458 electus, regnum tenuit usque ad annum, quo obiit, 1471: Hussitas maxime fovit, utpote quorum auxilio regno potitus sit.

i Apographum nostrum habet annum mcccclii, erronee; nam supra num. 160 jam habuimus anni mcccclii diem xx Novembris: porro dies parasceves occurrebat anno 1453 in diem xxx Martii. Cfr supra Annotat e.

k Commentarii prævii num. 237 egimus de fundatione et fortunis conventus Wratislaviensis FF. Minorum Observantiae.

l Textum, unde quaque luxatum, relinquimus; vix enim manum medicam pateretur. Cæterum satis manifestum est, virum, graviter vulneratum, invocato S. Bernardino et voto facto adeundæ ejusdem ecclesiae, sanitati fuisse restitutum.

m Thronum Poloniae Casimirus IV occupavit ab anno 1445 ad 1492. Ejus nuptiis cum Elisabetha Austriaca interfuit S. Capistranus; et ex isto matrimonio prodiit S. Casimirus, cujus Acta dederunt nostri sub die iv Martii (4).

n Sbigneus Olesnicius, Cracoviensis episcopus, recusato galero rubro, quem miserat Eugenius IV, eundem ab antipapa Felice Sabauda admisisse videtur: ast Nicolaus V anno 1449 Sbigneum in suo gradu confirmavit. Alii vero affirmant, Sbigneum cardinalatum ab Eugenio IV acceptasse, imo legationis munus apud regem Poloniae gessisse, ut ipsum in obedientia Eugenio contineret. Id certe apud omnes constat, fuisse virum religiosissimum, pupillorum et viduarum patronum, in egenos liberalem, Ecclesiae vindicem ac defensorem acerrimum (5).

o Cracovia (Krakow) urbs e primariis antiqui regni Poloniae, hodie sub imperatore Austriae.

p Scilicet, ut habet Ciaconius (6), contentio orta erat inter archiepiscopum Gnesnensem et Sbigneum Cardinalem, uter eorum ritum sacrum in matrimonio regio perageret: nempe quod ille archiepiscopus et primas, hic Cardinalis et Cracoviensis episcopus, ubi hæc agebantur, esset. Re diu agitata convenerunt, ut, Joanni Capistrano Ordinis Minorum, tunc temporis Cracoviae degenti, facundia et sanctitate vitæ pollenti, eum honorem deferrent.

q Bithohom, locum, qui medius in itinere Cracovia Opoliam jacere debuit, non alium invenio quam oppidum Beuthen, etiam Bytom, in districtu Silesiae Lignicensi.

(1) Schumann. Lexik. von Sachsen, vº. Kanitz. — (2) Ibid. vº. Kamentz. — (3) Stenzel. Scriptt. rer. Siles. tom. I, pag. 169.

— (4) Tom. I Martii, pag. 337 et seqq. — (5) Ciacon. Vitæ. Pontt. et Cardd. tom. II, col. 910. — (6) Ibid. col. 911.

A r *Oppel* (*Oppeln*, *Opolia*) oppidum *Silesiae Borussicae* ad *Viadrum* (*Oder*) fluvium cum septem circiter millibus incolarum.

s *Storlitz* locum neque in mappis neque in lexicis reperio: ast medium invenio oppidum *Strelitz* inter *Oppoliam* et *Beuthen*: si autem hunc locum indigitat biographus, oportuit, ut *S. Capistranus* *Oppolia* illuc retrogressus fuerit, quod non videtur satis concordare cum agendi modo *Sancti*, vix unquam suos gressus repetentis.

t *Waddingus* sub anno 1454 refert (1), convenisse Germanorum concilium apud *Francfordiam*, ut ibi delectus militum fieret et belli altrices pecuniae stabilirentur. Sed negotium minus prospere successit, vario, inquit *Waddingus* (2), et instabili principum suffragio, aversisque a Pontifice et imperatore animis, quos dicebant aurum corradere, non bellum movere velle; unde utrique maledicere, legatos eorum contemnere, Burgundos irridere, qui proni ad expeditionem videbantur. Tandem *Aeneae Sylvii* facundia dicendique virtute, *Capistrani* assidua praedicatione atque ignito sermone, omnes in priorem belli gerendi ardorem rediere, renovato *Ratisponensi* decreto, promissoque *Hungaris* equitum decem millium, peditum triginta duorum auxilio. Ex *Waddingo* attulimus *Commentarii praevii* num. 267 epistolas, scriptas tum ab *Aenea Sylvio* tum a *S. Capistrano*.

B u Alludit biographus ad locum *S. Gregorii* lib. 1 *Dial.* cap. 2 (3), in quo narrat, *Libertinum*, praepositum *Fundensis* monasterii, *Honorati* praedecessoris sui, quocumque ibat, semper caligulam in sinu portare consuevisse: rogatus aliquando a muliere, ut extinctum puerulum ad vitam revocaret: haesit; timebat enim ne inusitata praesumeret, dolebat, ne orbatæ mulieri non subveniret: vicit tandem pietas: caligulam de sinu protulit et super extincti pueri pectus posuit: ejusque oratione anima pueri ad corpus rediit. Satis patet *Christophorum* biographum, memoria lapsum, episcopum dixisse, qui praepositus erat monasterii.

C w *Taurinum* seu, ut habet *Ortelius* in suo *Theatro geographico*, *Taurunum* h. v. est hodiernum *Belgradum*, vel secundum *Martyrologium Romanum* ad diem xxiii *Octobris* *Taurinum* castrum. Utrum porro hic *Belgradum* indicetur, mihi facit dubium, quod infra num. 182 *Belgradum* nominet *Nanderalbam* et satis mirum videatur uno quasi saltu *Sanctum* ad litem extremum orientalem transivisse; imo post *Taurinum* indicatur num. 179 *Sanctus* visitasse *Albam Regalem*, *Zegedinum*, *Budam*. Verum quamvis ex hoc capite ambigua sit *Taurinensis* civitatis indicatio, ex altero tamen non video, quomodo aliter interpretari possimus hunc locum, qui habebat, ut textus noster habet, proprium episcopum. Certe non agitur de *Taurino* in *Subalpinis*, neque etiam de *Tauriscis*, qui hodiernam *Styriam* incolunt (4), quoniam proficiscens *Vienna Hungariam* versus, iter *Styriacum* regredi fuisset, non progredi. Quæ igitur obsunt, ne *Taurinensem* civitatem *Belgradum* interpretemur, dubia quidem sunt; non tanta tamen, quæ interpretationem respuendam adigant.

x Jam supra indicavimus cap. vi Annot. f. *Albam Regalem* esse civitatem *Hungariæ*, hodie *Stuhlweissembourg*.

y *Zegedinum*, *Szegedin*, una e præcipuis *Hungariæ* urbibus cum 32 millibus incolarum, ad confluentis *Tibisci* et *Marisæ* (*Theiss* et *Maros*).

z *Buda* (*Budin*, *Ofen*) urbs caput regni *Hungarici*, quam *Danubius* ab urbe *Pestho* (*Pesth*) dividit.

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

CAPUT XIII.

De Victoria Nanderalbensi et de felici Sancti Obitu.

E t quia inimicus crucis Christi, imperator *Turcarum*, cum magna potentia, juxta illud tempus, inclytum regnum *Ungariæ* navali bello et terrestri violenter invadebat, zelantissimus Pater fidei christianæ, licet jam esset decrepitus et incompos viribus, discurrebat tamen hinc inde prædicando Crucem contra *Turcas* cum fervore maximo, reducendo ad memoriam christianorum, quantum *Salvator* noster pro nobis passus est, quam gravia tormenta *Martyres* pro defensione christianæ fidei pertulerunt, quam multis miraculis vividissima et una fides *Jesu Christi*, extra quam non est salus, per omnes *Sanctos* roborata sit; insuper informabat, ut cogitarent quomodo canes illi, jugiter nomen Domini blasphemantes, fidem Christi derident, ecclesias destruunt, altaria sacra profanant, non abhorrentes, virgines super altaribus, Deo dicatis, deflorare, sanguinem christianorum truculenta rabie effundunt, eos in servitutem redigunt, fidem suam autem, a diabolico viro *Mahometo* eis traditam, spurcitiis et ignominiis plenam, extollunt, magnificant et exaltant.

Turcis Hun-
gariam inva-
dentibus,

182 His et aliis sermonibus multitudinem hominum tam nobilium, quam ignobilium, tam divitum, quam pauperum, ad defensionem catholicæ fidei animavit, eosque signaculo crucis Christi contra *Turcas* insignivit. Ipse quoque, verus amator Crucifixi et sanctissimæ crucis ejus, licet eam semper fixam in corde haberet, nihilominus Crucem rubeam, per papam *Calixtum* sibi transmissam, a reverendissimo Domino cardinali sancti *Angeli*, Legato *Ungariæ*, reverenter et devote suscepit, et usque ad mortem habitui affixam, portavit a. Dicebat enim, ut, qui toto tempore vitæ suæ a die conversionis ejus crucem sequutus fuerat, et eam jugiter in corde detulerat, infinitasque lacrymas pro amore crucifixi *Jesu* effuderat, non nisi cum signaculo crucis vitam finiret. O quoties, cum prædicabat de *Passione Christi* coram omni populo tamquam parvulus flevit, et ad flendum totum populum induxit: similiter cum aliquid legebat, loquebatur, meditabatur de *Passione Christi*, a lacrymis se continere non poterat.

E

christianos ad
arma

F

a

183 Multi insuper in partibus *Alemaniae*, intelligentes beatum Patrem Crucem suscepisse et in partibus *Ungariæ* prædicare, exem-

provocat S.
Capistranus;

(1) Ann. Minor. tom. XII, pag. 202. — (2) Ibid. l. c. — (3) Migne. Patrol. tom. LXXVII, Greg. M. Opera. tom. III,

col. 160. — (4) Ortel. Theatr. geogr. vº. *Taurisci*.

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

pro ipsius animati et de sanctitate ipsius confisi, et ipsi Crucem receperunt, ad partes Ungariæ se quanto citius transferentes, non solum, ut contra Turcas pugnarent, sed ut videre possent Patrem, quem in eorum civitatibus mirabilia facere conspexerant. Dum hæc agerentur, Turcarum potentia in dies augebatur, invadebant oppida, devastabant villas, populum christianum abducebant, et velut pecora mactabant, flumina maxima, scilicet Danubium et Zavam *b*, potentissimis navibus et bene munitis occupaverant, ita quod aquam et terram, velut locustæ vel muscæ, cooperiebant. Et licet intentus eorum esset, non solum Ungariam, sed totam christianitatem occupare, conatum tamen tunc magnum, et impetum faciebant, ut castrum fortissimum et munitissimum Nandoralbæ occuparent *c*; quo habito, firmiter opinantes se faciliter aditum in totam Ungariam habituros.

imprimis Nandoralbam,

184 Circa ergo illud castrum figunt tentoria, disponunt machinas, conducunt naves, dirigunt acies, et cætera præparant pugnae necessaria. At contra christiani, licet sine comparatione Turcis pauciores, quorum dux et capitaneus erat illustris vir et fidei christianæ propugnator, fortissimus dominus Joannes de Hunyad, comes Bistriciensis et gubernator regni Ungariæ *d*, in Deum tamen spem ponentes, et in Patris sanctitate confidentes, se, prout melius possunt, ad resistendum sævissimis Turcis disponunt. Omnes igitur ad Patrem confugiunt, qui tunc non longe a castro Nandoralbæ positus erat; ac quid facto opus sit, consilium ejus exquirunt, promittentes in omnibus suis consiliis velle acquiescere et jussiones ejus implere.

a Turcis obsessam,

185 Pater vero non hasta, nec clypeo, sed sermonibus optimis, armans eos, exhortabatur, ut in Dominum Jesum Christum spem ponerent, qui se promisit fidem suam usque ad finem defensurum. Nec terrerentur multitudine inimicorum, quia potens est Deus, ita salvare in paucis, sicut in multis. Et superinduxit exempla Sacrae Scripturae, quam maxime exempla posita in libris Machabæorum, adjiciens: « O quam felices qui in hac pugna Christi morientur, quia statim ab Angelis cum Sanctis Martyribus, qui pro fide mortui sunt, coronabuntur. » His et aliis divinis eloquiis animatus populus christianus, sine omni timore ad bellum contra inimicos crucis Christi anhelabat.

omni conatu liberandam demonstrat;

186 Præparantur interea naves, ut velocius christiani ad succurrendum castro Nandoralbæ descendant, cum quibus et Pater omnino, ut dux exercitus, descendere disposuit. Intellegens tamen a referentibus, innumerabilem multitudinem Turcarum, et animadvertens christianorum paucitatem, tristis aliquo effectus est, timens, ne forte propter peccata populi christiani, victoriam Turcis a Deo, cujus judicia abyssus multa, tribuatur. Sed dum Missam celebraret, sicut supra notatum est, revelationem habuit, ut securus descenderet, quia victoriam de Turcis reportaret. Ascendens itaque lætus navim et proponens illa die cum cruce signatis applicare cuidam castro sive oppido, Cominum *e* nuncupato.

187 Sed ecce venti validissimi surgunt,

obscuratur aer, turbatur Danubius, ita quod compulsi sunt christiani in terram descendere, quod ministerio Dei factum dignoscitur. Quia si Christiani illa die ad illud oppidum devenissent, fuissent omnes una cum Patre captivi Turcarum, qui eodem die illud obsederunt. Postquam igitur in terram descendere, serenatur aer, tranquillatur Danubius, et omnia in priorem statum reformantur: sicque, dimisso oppido illo, per rectam viam ad Nandoralbam descenderunt, quos intuentes habitatores castri, cum magno gaudio susceperunt, sperantes se ab eis et maxime propter merita Patris auxilium recepturos. Ingresso igitur Patre una cum militibus Christi castrum illud egregium, ascendit cum sociis ad superiora ipsius, et circumquaque respiciens, vidit Turcarum tentoria, terram replentia; prospicit eorum innumeram multitudinem, considerat bombardas et arma bellica; et elevans oculos in cælum, ad Christum orabat: « Domine Jesu Christe, causa tua agitur, defende causam tuam. » Sero facto, inspiciens castra intuentur innumeram luminarium multitudinem, unusquisque enim Turcarum jaculam ardentem in manibus gestabat, et, flexis in terram genibus, auxilium ducis et rectoris Mahometi postulabat.

cum cruce signatis illuc

188 Sed Pater Deum precabatur dicens: « Obsecro, Domine, allide fortitudinem et robur eorum, qui fidem Unigeniti Filii tui destruere moliantur. » Mane facto, ecce Turcæ, sanguinem Christianorum avide sitientes, jungentes machinas machinis, et bombardis similiter multiplicatis innumeris, tam fortes enim erant machinæ et bombardæ, et tanta eorum multitudo, quod muri castri paulatim ruebant; ut jam ad capiendum ipsum se præpararent. Quod cernens Pater, voce magna multiplicabat Nomen « Jesu » et cæteros ad clamandum incitabat. Deinde cum magno fervore descendens de castro, cœpit baculum suum in quo signum Thau apparebat, et post se vocans Christi milites, id est cruce signatos, portam castri jussit aperire. Sed castellanus supra turrin castri, quæ adhuc remanserant, cuncta prospiciens et videns Turcarum robur, non intelligens autem mysterium Dei, de turri valida voce clamabat: « Non exeatis, Pater, nolite exire, quia omnes moriemini. »

E

descendit Sanctus,

189 Interea dum hæc agerentur, serenissimus miles ille, magnus fidei propugnator, gubernator Ungariæ, sæpe dictus Joannes, navale bellum cum hostibus agebat, cujus audacia et divino auxilio suffragante, Turcarum classes, aliquæ submersæ, aliquæ combustæ, aliquæ captæ sunt. Exiens igitur Pater castrum cum paucis cruce signatis, tamquam alter Josue præcedebat populum, clamans quantum poterat: « Jesus, Jesus, Jesus; » et ubi amplius clamare non poterat, dicebat sociis suis, qui cum eo erant: « O Fratres clamate, imitami me. » Interim sagittæ et lapides, a Turcis projecti, circa caput Patris volitabant, sed nihil ei nocere potuerunt. In virtute igitur Nominis Jesu Christi, versi sunt hostes in fugam, quos christiani animati prosequentes, infinitos ex eis occiderunt, alios fugaverunt, et alios captivos duxerunt. Sed et imperator eorum vulneratus, vix tandem effugere potuit. Munitiones eorum etiam, scilicet machinas,

et parta navali terrestri-que victoria,

A machinas, bombardas, currus, equos christiani capientes ad castrum cum gaudio deduxerunt. Quidam vero ex Turcis captivi, dum interrogarentur, quare in fugam conversi sunt, cum tamen tam potentes essent, responderunt: « Quia aer plenus vocibus clamantibus Jesus videbatur. »

arcem liberat: 190 Cum in capitulo generali, celebrato in Monte Alvernæ, ego frater Cherubinus de Saxia hanc victoriam, divinitus a Patre factam, narrassem *f*, affuit quidam venerabilis Pater nostri Ordinis, prædicator famosus de provincia Calabria, qui confirmans omnia, hilari animo dixit: « Cum prædicarem viatoribus christianis in quadam civitate, Turcis subiecta, per quadragesimam, et quadam vice associatus christianis ibamper quemdam vicum, manu deferens baculum cum signo Thau, habui obvium insperate quemdam Turcum, qui mox, me intuitus, stetit, fremens dentibus turpissime; hi vero qui me associabant, locuti sunt ei lingua sua, quare ita fremeret dentibus? Respondit: « Iste est unus ex illis qui volitantes in aere cum talibus baculis nos in tanto exercitu in fugam ab Ungaria de castro Nandoralbæ verterunt. » Et iisdem Ven. Pater exposuit pie, quod Angeli Dei ministerialiter ex divina voluntate sic eis apparuerunt, rogans me multo sermone, ut narrarem aliis, ut hæc victoria communis foret pro honore optimi Dei et laude: et quia consonat historiæ dictæ. Nam possibile est, quod aliqui videntes in aere fratres cum baculis, alii vero ex virtute Nominis Jesu in fugam convertebantur. Habita est ergo hæc celebris et memoranda victoria in virtute Nominis Jesu per preces et orationes Beati Joannis de Capistrano, per intercessionem etiam Beatæ Mariæ Magdalænæ, cujus festum agebatur eodem die, anno Domini mccccxvi.

ultimum æger 191 Finito bello, et Turcis procul fugatis, propter immensos labores, curas et vigilias, et penurias, et alias tribulationes, quas sustinuit servus Christi, Joannes senex, exhaustis viribus naturalibus, ægrotare non mediocriter cœpit. Dixitque sociis: « Adhuc non sum certus, utrum hac ægitudine moriar, sed tali die certificabor. » Qua lucescente, certificavit socios suos, se esse moriturum. Et quia Fratres Ungari, tunc sub vicario nostro generali existentes, se difficiles reddebant in suscipiendo conventum in Vuilak, cum tamen super hoc haberent Bullas Apostolicas, jussit zelantissimus Pater, se ad ipsum conventum deferri, dicens: « Si in illo moriar, Fratres de Observantia amplius ipsum non dimittent. » O mirabilis fervor viri Dei, o immensus zelus, quem habuit ad Observantiam! Qui licet moriturus esset, cupiebat tamen adhuc istum etiam locum per ejus mortem in Observantia stabilire.

ad conventum Vuilack deferri se jussit; 192 Delatus ergo ad locum, in Vuilak positum, per plures dies valida fluxus ægitudine (qua et Sanctus Bernardinus obiit) laboravit: ita, ut nihil penitus retinere posset. Quam infirmitatem patientissime, semper Deo gratias agens, sustinuit: nec umquam aq oratione vacans, divinum officium, usquequo os aperire potuit, persolvit. Solebat quidem ipse beatissimus Pater, quoadusque in Ordine fuit, divinum officium devotissime tractim et pontacutely dicere, nec umquam, propter aliquos

labores aut alia negotia, visus est divinas laudes ad instar aliquorum transcurrente dicere. Tandem, invalescente morbo, viribus corporis deficientibus, utcumque tamen * elevans, et super stropodio *h* sedens, unum de sociis, fratrem scilicet Hieronymum de Utino ad se trahens, et caput suum in ejus gremio reclinans perprie ecclesiasticis sacramentis munitus, devotissime felicem spiritum Creatori suo, cui fidelissime servivit, reddidit, plenus Spiritu Sancto ac bonis operibus, et martyrii palma coronatus; quia et si sanguinem in martyrio non effudit, propter tamen nimios labores, vigilias et tribulationes, quas in causa fidei contra Turcas passus est, gravem infirmitatem incurrit, de qua et mortuus est, quo fit, ut nullus sanæ mentis ambigat, eum martyrii cononam consequutum a Domino, qui non solum effusionem sanguinis, sed et desiderium martyrii et alias ad martyrium concurrentes causas pensat.

193 Flebant vero adstantes Fratres pro obitu tanti Patris, lacrymosis vocibus dicentes: « Cur nos deseris Pater, aut cui nos desolatos relinquis. Quisjam familiam Observantiæ, quam tuis laboribus plantasti, fovisti, tuebitur? Quis pro nobis coram Papa et Cardinalibus respondebit? Quis amplius adversariis nostris resistet? » Hæc et similia verba Fratres in toto Ordine constituti, audita morte Beati Patris, referre potuerunt. Sed super omnes novissimi ejus filii, Fratres scilicet Austriæ, Bohemiæ, Poloniæ, tamquam juniores et auxilio tanti Patris plus cæteris indigi, deplorabant: de quibus Pater, tamquam de ultimo genitis, in ipsa ægitudine maximam habuit curam commendandi eos prælatis Ordinis et præcipue venerando Patri fratri Gabrieli de Verona, nunc provinciæ Austriæ, Poloniæ etc. vicario dignissimo. Cui et illo tempore, quo mortuus est, eadem scilicet nocte, in somnis apparens dixit: « Constituo te commissarium meum, et tribuo tibi omnem auctoritatem meam. » Erat autem tunc ipse Pater Gabriel in partibus Poloniæ: qui, audita post morte Patris, et facta computatione dierum, pro certo didicit, Patrem ea nocte mortuum esse, qua dictam visionem habuit.

194 Sed et omnes prælati ecclesiastici, domini temporales, et civitates, quæ Patris notitiam habuerant, intelligentes ejus obitum, multum lamentum faciebant. Pro quo et in multis locis a quampluribus dominis prælatis, et civitatibus solemnes exequiæ celebratæ sunt; non quod putarent, eum talibus indigere, cum indubitanter omnes crederent eum in cœlis collocatum, sed in signum amoris et dilectionis, tamquam veri filii hæc agebant. Et merito quidem, quia ipse sanctus homo fuit verus omnium pater. Unde adhuc vivens Pater sanctus ab omnibus vocabatur. In communi enim dum diceretur: « Sanctus Pater hoc fecit, vel dixit; » de Fratre Joanne de Capistrano intelligebatur. Obiit ergo vir Dei, et communis omnium Pater Beatus, anno Domini mccccxvi, die vigesima tertia Octobris *i*.

ANNOTATA.

a Jam alibi egimus de Cardinali S. Angeli, Joanne Carvajalio, Hispano.

b Savus, in Carniola ortus, maximam partem Styriæ

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

* adde se
h

ubi sancte obit,

E

*ab omnibus
ordinibus ho-
noratus.*

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

Styriae et Hungariae percurrit et tandem prope Nanderalbam in Danubium influit.

c Inspicienti mappam geographicam patet Nanderalbam seu Belgradum in dextera Danubii ripa ad confluentem Savum situm esse.

d In Commentario praevio num. 281 egimus de Joanne Huniade, qui brevi post partam victoriam et ante S. Capistranum vita functus est die XI Augusti 1456 (1).

e Est quidem in Hungaria, seu potius in Croatia, in comitatu Zagabriensi (Agram), vilula hujus nominis, sed ad quam homo Vienna Nanderalbam properans occurrere non potuit. Dein ex textu habemus Cominum in alterutram ripam Danubii constitutum fuisse, ad quod navim applicare volebat S. Capistranus : hujus autem nominis castrum in mappis non reperi.

f Hic varius subest error : imprimis apud Waddingum isto temporis tractu nullum occurrit capitulum generale, celebratum in Monte

Alverniae sive Observantium sive Conventualium. D Est et alius error, probabilius librarii, quasi biographo nomen esset Cherubinus de Saxia : melius certe legeretur : cum..... ego Fratri Cherubino de Saxia hanc victoriam... narrassem etc.

g Vox abest a Glossario Cangiano : hic significat accuratissime, punctualiter.

h Stropodium seu Strapodium, culcitra straminea apud Cangium v°. Strapodium.

i Jam alibi, maxime ubi agitur de habitu corporis S. Joannis Capistrani, v. g. apud Nicolaum de Fara num. 2, voluissemus coram exhibere effigiem Sancti nostri : sed tardius ad nos ex Hungaria delata fuit. Habet porro imago subscriptionem: VERA EFFIGIES IMAGINIS S. JOANNIS CAPISTRANI, QUÆ IN ECCLESIA FRATRUM MINORUM LOCI NATIVI PIE A FIDELIBUS COLITUR. Jussimus tamen extendi vexillum, Nomine Jesu insigne, quod in prototypo mutilum erat, et appingi in pectore Crucem belli sacri, quæ deerat.

CAPUT XIV.

Sancti sepultura; miracula ad ejus tumulum.

S. Capistranus, iterato sepultus

Mortuo Beato Patre, et corpore ejus inhumato jacente, cum jam inciperet aliquibus

miraculis clarere, ecce diabolus, invidia motus, incitavit quemdam plebanum in Vuilak, qui prius ab Ordine nostro apostataverat; (et non mirum cum omnis apostata est persecutor sui Ordinis), ut scriberet cuidam Cardinali legato in partibus Ungariae a, quomodo Fratres corpus Beati Patris inhumatum teneant, et cum pro sancto venerari faciebant.

(1) Fessler. Geschichte der Ungern. tom. IV, pag. 843.

A Cujus scriptis, ipse Dominus Cardinalis provocatus, districte mandavit Fratribus, ut eum quam citius sepelirent. Cujus jussionem Fratres adimplentes, eligentes potius obedire quam sacrificare, eum dolenter sepelierunt. Audiens autem magnificus Dominus Nicolaus, Patrem sanctum in civitate sua Vuilak esse defunctum, cum in remotis esset, festinanter et ad civitatem suam gaudens de tam pretioso thesauro, quem sibi Dominus largitus fuerat, properavit. Ingressus autem civitatem ad locum Fratrum subito accessit, ardenti flagrans desiderio sanctum illud corpus intueri, tangere et osculari. Sed reperiens eum humatum, zelo honoris Dei et beati Patris accensus, coepit Fratres arguere, quare tam sanctum pignus in terram posuissent. Cui rei seriem cum Fratres reserassent, mandavit famulis suis, ut sanctum corpus exhumarent, quod exhumatum cum reverentia magna per multos dies supra terram tentum est, ut illud omnes intueri valerent, aliqui etiam eum, prae nimia devotione contingebant, cujus membra ita mollia et ductibilia videbantur, ut non mortuus, sed dormiens credebatur.

miraculis clar-
rescere incipit:
* adde corpus

B 196 Elapsis postmodum diebus pluribus, positum est * in capsula ferrea, quatuor clavibus et seris obfirmata, et in quadam capella locatum, cum multis luminaribus die noctuque ardentibus. Cum autem magnificus Dominus Nicolaus praedictus ad praesentiam legati pervenisset, audacter ei locutus est: « Vos in Italia usurarios et malos frequenter homines supra ecclesiarum loca eminentiora tumulatis, et hunc servum Dei, qui tanta bona operatus est, contra justitiam sub terra sepelire jussistis: hoc in dominio meo nullo pacto sustinere propono. » Mansit igitur corpus Beatum honorifice conditum, ut tactum est, et statim multis coepit clarere miraculis. Nam mortuis vita, caecis visus, surdis auditus, infirmis sanitas meritis sancti pignoris reddebantur. Confluebat undique populus, et miracula miraculis addebantur. Quae omnia si scribere vellem in magno volumine contineri non possent. Recitabo ergo aliqua ex eis; et ut in dicendis aliquis ordo servetur, sequentem modum servare studebo: primo de mortuis suscitatis, secundo de liberatis a mortis articulo, tertio de contractis sanatis, quarto de deficientibus in visu, auditu et loquela liberatis, quinto de patientibus morbum caducum, sexto de patientibus alias infirmitates, septimo de pluribus aliis miraculis b perpetratis.

h
mortui vitae
redditi; Pe-
trus puer
* Viida de
Chazar N.

197 Primus ergo mortuus suscitatus est hoc modo. Quidam puer, nomine Petrus, filius Clementis Vuyda de Chosar *, per longum tempus die ac nocte caduco morbo maxime vexabatur, ut nec matris poterat sugere ubera, sed dietim deficiens morti potius erat proximus quam vitae, de quo parentes quid facerent, ignorabant. Voverunt igitur filium ad tumultum famuli Dei, Fratris Joannis, deportare, involventesque vexatum in panniculis, coepere pergere ad votum perficiendum; cum essent in prima platea civitatis Vuilak, mater sollicita de puero, et discooperiens reperit eum mortuum in frigidatum, et denigratum totaliter, ostendensque eum marito ait: « Revertamur in domum nostram, et sepelia-

mus eum, quia mortuus est. » Volentes autem certius agnoscere, utrum mortuus esset an non, stringebant puero manuum et pedum digitos, nares quoque et aures et omnia membra, et neque sensus aliquis neque vox apparebat. Unde mater pueri, Helena nomine, sollicitabat maritum, ut revertentes sepelirent mortuum suum. Cui maritus: « Profecto non revertar; quoniam Deus omnipotens potest nobis eum reddere per merita ipsius Beati Joannis. » Venerunt igitur ad sepulcrum viri Dei, et tribus vicibus cum puero, sic in frigidato, tumultum circumeuntes, in ultima circuitione puer revixit in omni sanitate, estque hodie puer recentissimus et sanus c.

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

c

Andreas Broki,

198 Secundus hoc modo suscitatus est. Quidam, nomine Andreas, filius Laurentii Broki *, per sex annos patiens morbum caducum, quolibet anno quatuor diebus continuis, ita eum praedictus morbus vexavit die ac nocte, ut quarta die eum septies invaderet; ita quod in brachiis matris expirans moreretur. Quo viso, dolorosa mater mittens post patrem filii in campum, eique nuntians rei gestae seriem, ut, facta fovea, sepulturae traderetur: sed antequam pater veniret, mater, stans super filii jam in frigidatum corpus, cum fletu et suspiriis invocavit Dominum, ut per merita viri Dei, Fratris Joannis, vivificaret filium. Quo facto mox filius denigratus coepit albescere, coepit oscitare, coepit manus movere et ante adventum patris de campo, puer integre convaleuit, nec in posterum aliquid mali passus est d.

* Benekii N.
Behii B.

E

199 Tertius suscitatus est hoc modo. Quaedam, nomine Catharina, Antonii Crochii de Capistrano, cum maximis doloribus peperit puerum penitus exanimem et mortuum. Cumque mulieres quamplurimae, quae conveniant, prae compassione lacrymarentur omnes genuflexae, deinde ad merita Beati Joannis recurrerunt, dicentes corde et ore: « O Beate Joannes, tanta sunt miracula, quae Deus per tua merita facit, fac, ut puer iste vivat, ut saltem baptizetur; » et dixerunt: « Pater noster. » Duo etiam Fratres, inde pro eleemosynatrans-euntes, hoc videntes etiam ipsi ante ostium cum aliis prae compassione genuflexerunt, quo facto, puer revixit et baptizatus est cum ingenti gaudio: vocatusque est Joannes et vivit recens et sanus ad honorem Dei et servi sui Joannis. Quartus hoc modo suscitatus est. Quaedam, nomine Gemma, uxor Juvenalis Angelin de Capistrano, cum intolerabilibus doloribus angeretur, nec posset parere, mente devota Beato Joanni se commendavit, et peperit puerum totaliter mortuum et extinctum: ad preces vero mulierum, quae illuc conveniant, ob merita Beati Joannis revixit, illa nocte baptizatur et vocatus est Joannes, et adhuc superstes et elegans infans vivit.

d
Catharina
Crochii:

F

200 Eorum vero, qui a mortis articulo liberati fuerunt, primus fuit, quidam filius cujusdam Georgii Henurek *, qui dicitur Turcus, qui, in extremis agens, morti erat proximus in Athya: pro quo mater anxiosa, concito gradu, ivit ad Vuilak, per milliarem Ungariorum ad sepulcrum viri Dei, filium agonizantem relinquens: quo cum pervenisset, orationem fudit pro filio, et, domum reversa, filium, quem in extremis positum relinquerat, sal-

ab imminente
morte liberati,

* Scheurak N.
B.

vum

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

e
* Thytho B.

f

g
ex voto paren-
tum,
* Vumant. B

h

B

i
plurimi infan-
tes:
* Bahor B.
Bakardus N.

C

k

* Pataleus de
villa Theudes
B

l

febris cor-
repti,

m

vum et incolumem reperit *e*. Secundus fuit quidam infantulus, noviter in luce editus, filius ejusdam Valentini de Thitheus *, habens os ita obstructum, ut novem diebus sugere ubera matris nequiret, essetque morti proximus; facto voto per matrem ad sepulcrum viri Dei, os infantis mox apertum est, et ubera sanatus suxit *f*. Tertia fuit quædam, nomine Catharina de Circo, prope Rachiam, in distantia quatuor milliarius a Vuilak, quæ per tres menses, ita oppressa fuit a febribus, inflata mirabiliter, ut nulla spes esset de ejus vita usque ad crastinum, quam mater devovens ad tumulum Beati Joannis, sanitati integræ mox restituta est *g*.

201 Quarta fuit quædam parvula, filia ejusdam Helie, carnificis de Canmenez, * quæ patiens febres per duos annos continuos, morti jam erat vicina, nec sperabatur, vel modico temporis spatio supervictura, quam devovens pater deferre ad sepulcrum beati Patris, mox a febre liberata, integræ sanitati restituta est *h*. Quintus fuit quidam puer, Laurentius nomine, filius ejusdam Joannis Names de Zegedino, qui infirmitate nimia decumbens, in agone mortis constitutus erat, nec cognoscebatur, utrum vivus vel mortuus esset. Pro quo dolorosa mater, Elisabeth nomine, genuflectens et ad tumulum beati Joannis eum deferre promittens, mox puer recens et sanus effectus est anno Domini mcccclviii, in festo Corporis Christi. Sed cum votum solvere neglexisset, ecce eodem anno, circa festum Assumptionis Beatae Mariæ, puer graviori infirmitate percussus, pene deficiebat. Pro quo pater et mater ejulantes pariterque genua flectentes, votum ipsum renovaverunt, puerumque mox sanatum ad beati Patris tumulum detulere, dicentes: « Non minus æstimamus, ac si beatus Joannes filium nostrum a mortuis suscitasset » *i*.

202 Sextus fuit puer quidam quinque annorum, nomine Joannes, filius Stephani Bacher * de Zegedino, qui infirmitate oppressus gravissima, per octo dies agonizans jacuit, et tamquam mortuus spumas ex ore emittebat, omnino factus insensibilis, nec in illis octo diebus aliquam vocem emisit. Pro quo mater ejus, Sophia nomine, votum emisit, quod deferret eum ad tumulum viri Dei. Mirabile certe: mox ut votum emisit, puer loqui cœpit, et eadem die sanus effectus est et incolumis *k*. Septimus fuit puerulus quidam undecim mensium, nomine Barnabas, filius Valentini Pataris, de villa Thythenus *, qui infirmitate gravissima tentus, quasi mortuus jacebat: ita ut nec vox ei erat, nec sugere ubera matris valeret; nihilque in eo appareret vivi hominis, sed potius mortuus ab omnibus judicabatur. Quem parentes, ad sepulcrum beati Joannis deferentes, mox in tantum convaluit, quod puer cœpit ubera matris palpitare manibus, eademque hora fuit plene sanatus *l*.

203 Octavus fuit puer quidam sex annorum, nomine Petrus, filius Helie Redenk, vocatus de Syzeagii, qui febres patiens validas per dies plurimos, amplius non sperabatur vivere. Pro quo parentes ejus, votum facientes ad beati Patris sepulcrum, illucque puerum portantes, mox integræ fuit sanitati restitutus *m*. Nonus fuit quidam puer trium annorum, no-

mine Petrus, filius Mathei de Pesth, ex opposito Vuilak, qui gravi infirmitate oppressus, agonizabat. Quod videns pater amaricatus, ad Deum suspirans ait: « O quam magna sunt peccata mea coram te, Domine, quia tanta permittis adversa venire super domum meam: sed rogo majestatem tuam, ut per merita sancti Joannis restituas mihi et hunc filium meum. » Per invocationem namque beati Patris multa alia beneficia prius receperat, sicut in sequentibus videbitur. Et voto se obligans, filium ad sepulcrum deferre, eum, sic agonizantem, juxta votum detulit, ubi puer mox sanitati restitutus est *n*.

204 Decima fuit quædam mulier, uxor Nicolai sartoris, civis de Vuilak, quæ gravissima infirmitate vexata a festo sancti Georgii * usque ad festum sancti Jacobi *, jam loqui non poterat: in ultimoque vitæ articulo posita, agonizabat, et amplius supervictura non sperabatur. Mulieri sic agonizanti, data est candela accensa, more solito, in manibus; sed mox voto facto pro ea, et ipsa, mentis ratione utens, ad viri Dei convolvit merita et immediate sanitati restituta fuit. Et die sequenti sepulcrum beati Joannis gratias agens Domino, visitavit *o*. Undecimus fuit quidam puer quatuor annorum, Mathias nomine, filius ejusdam Lucæ Zucegaya, vocati de Zatha, qui patiens morbum caducum diu noctuque per totum medium annum totus erat consumptus, pedesque et brachia exsiccata fuerunt, et velut lignum aridum extenta ita manebant, ut curvari vel flecti minime valerent; palmæ vero manuum, ita ut aperiri non possent; os quoque ejus similiter clausum ita erat, ut non nisi cultello aperiretur per duodecim hebdomadas; nutriebatur autem puer cura materna de stillatione aquæ vel vini, vel brodii *p*, aut lactis in os ejus duodecim septimanis continuis, quibus nec vocem aliquam emisit.

205 Qui etiam collum vi infirmitatis ita habebat constrictum ad scapulas hærens, ut ex illa læsione et connexione collum et scapulæ putrescerent. Jamque puer in extremis agebat agonizans, quem parentes ad tumulum beati Joannis de Capistrano detulerunt cum devotione; illa vice aliquid convaluit, secundo vero rursus ibi portatus in festo Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli anno Domini mcccclvii, cum eo sepulcrum viri Dei circumeuntes, mox sanitatem plenam puer est adeptus, et cœpit loqui, qui in xii hebdomadis verba non protulerat; et petiit a matre pisces ad comedendum. In omnibus autem peroptimam sanitatem fuit adeptus, ut nullius in eo infirmitatis vestigium appareret: et est puer usque hodie sanus et de eo hodie magnum gaudium habent parentes, et omnes, qui sic eum prius despectum in infirmitate viderunt *q*.

206 Duodecimus fuit quidam, nomine Fabianus Keever *, nominatus de platea Kylkolonch *, in Vuilak, qui nimiam patiens corporis inflaturam, vi doloris frenesim incurrit, et mente alienatus est, cœpitque, uti proximus morti, agonizare. Pro quo uxor sua, nomine Helena, beatum Joannem, supplex facta, genibus flexis, et fuis lacrymis, exorabat, ut apud Dominum intercedere dignaretur, ne maritus ejus in agonia positus, moreretur.

Mox

n
in agonia con-
stituti.

* xiiii aprilis
* xxv julii

E

o

p

membris jam
putrefacti,

F

q
propter dolo-
ris vehemen-
tiam alienati,
* Liever B.
* Nislonezas
B.

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

A Mox vir convaluit, et juxta votum uxoris, pro se factum, Beati Joannis sepulcrum sanus visitavit, ac si numquam quid mali passus fuisset, quod per hebdomadas sustinuerat. Hujus Fabiani filius, Nicolaus nomine, ætatis annorum quatuor, a caduco morbo liberatus est facto voto pro eo ad sepulcrum Beati Joannis, nec quicquam læsionis postmodum passus est *r*. Tertius decimus fuit quidam puerulus, duorum annorum, nomine Lazarus, filius Petri Nerek *, in platea sancti Ladislai, in Vuilak, qui patiebatur febres quotidianas a sua nativitate, et morbum caducum a Nativitate Domini usque ad festum sancti Georgii *s*, et propter ægritudinem in uno oculo excæcatus est, necnon adeo maceratus et exsiccat in toto corpore, ut nulla spes de ejus vita haberetur; in tantum, ut prohiberet maritus matrem pueri, Catharinam nomine, ne ejus curam gereret, ut citius moreretur. Ajebat enim matri: « Noli sollicita esse circa eum, ut citius moriatur (quia plus mortuus quam vivus reputabatur) noli ergo eum impedire. » Verum audientes miracula, quæ fiebant circa sepulcrum Beati Joannis, devoverunt filium suum illuc deferre cum cerea imagine; quo facto, mox puer convaluit et a caduco morbo liberatus est, visus quoque clarus restitutus est ei usque in hodiernum diem *t*.

207 Quarta decima fuit quædam, nomine Elisabeth, uxor cujusdam Egidii de Zopor, quæ quadam mirabili infirmitate ita vexabatur in corpore, ut xv diebus nec cibum sumeret nec potum: cujus vita erat ab omnibus desperata, et non amplius credebatur victura. Hæc, spe sumpta in Domino, devovit se Beati Joannis visitare sepulcrum, si convalesceret; quo facto, convaluit et sanata est ab omni infirmitate, venitque magnificans et gratias agens Domino *v*. Quinta decima fuit quædam, nomine Barbara, adhuc puella, filia cujusdam Valentini Baylyas de Elienn *, cui cum mater, Helena nomine, dedisset corticem ovi ad ludendum, particulam illius corticis in os projecit; quæ intrans guttur, nec deglutiri poterat nec ejici. Vexabatur ergo puella, ubera matris per integram hebdomadam sugere non valens; itaque agonizabat, facta nigra tamquam moritura, venientes etiam honestæ matronæ matrem puellæ consolabantur, ne se affligeret de morte pueri, ex quo remedium fieri posse non cernebatur via humana. Verum mater, anxia mente recurrens ad Beati Joannis sepulcrum, si sanitati redderetur; mirabile dictu, mox, voto facto, cortex ovi de ore puellæ exivit, et perfecte liberata est *w*.

208 Sexta decima fuit quædam, nomine Susanna, uxor nobilis viri Blasii Kirchii *, quæ cum bis abortivum peperisset, et fœtus ex utero non recte egrederetur, sed cum pedibus, ac si mortuus nasceretur; tertio in simili laborans periculo, Beato Joanni se commendavit, et eum invocavit, ut eam a tali periculo liberaret: mirabile certe, jam fœtus pedes emiserat, sed ut mox B. Patri mulier se commendavit, puer retrahit pedes et revolutus in ventre cum capite prior sanus exivit et integer natus, qui et vivit usque in præsentem diem. Alia quoque vice eadem nobilis domina Susanna, in periculo partus posita, cum haberet apud se quamdam tobaleam, qua corpus

Sancti Joannis tersum fuerat defuncti post lotionem juxta morem Ordinis nostri, cum mulier ipsa anxietur in partu, hæc tobalea se præcinxit et sine omni molestia peperit filium masculum, qui adhuc vivit puer recens *x*.

209 Decimus septimus fuit quidam puerulus duorum annorum, filius cujusdam nobilis de Erdenud *, qui cum in agone mortis existeret, voto facto pro eo per patrem ad sepulcrum Beati Joannis, mox sanitati restitutus est; imo tamquam de morte ad vitam suscitatus, cujus jam animæ exitus expectabatur *y*. Decimus octavus fuit quidam parvulus filius cujusdam Helie de Lithoth, qui cum in agone mortis esset, facto pro eo voto per patrem ad tumulum Beati Patris, mox sanitati perfecte restitutus est, et convaluit *z*. Decimus nonus fuit quidam, Demetrius nomine, de Litoth *, qui cum esset morti proximus, votum faciens viri Dei visitare sepulcrum, sanitati restitutus est *aa*. Vigésimus fuit quidam, Dionysius nomine, quatuor annorum, filius Jacobi de Lavilaya de Aquila, qui ex infirmitate pestis ad extremum veniens vitæ, adeo morti proximus erat, ut non nisi de funeralibus et sepultura ageretur: hic delatus a Patre in brachiis ad Fratres et signatus cum quibusdam panniculis, quibus Beatus Joannes utebatur, et ei commendatus, subito convaluit.

210 Vigésimus primus fuit puer quidam, nomine Parascensus, ætatis duorum annorum, filius Georgii Marcellarii de Aquila, qui cum more puerili gradiens et incedens per domum, cecidisset in quamdam pelvim, plenam aqua, satis magnæ portatæ *bb* pro pannis lavandis, staretque in ea, capite dimerso, non per modicum spatium, adeo quod jam totus dealbatus appareret, clamabat, accurrensque ejus matertera, nomine Martha, subito levavit eum, quo levato, inadvertente dicta Martha, iterum capite demerso cecidit in ipsam aquam. Mater vero sua, nomine Joanna, periculum mortis filii perpendens, anxia et genuflexa ac perfusa lacrymis recurrit ad merita Beati Joannis dicens: « O gloriose Beate Joannes de Capistrano, tibi commendo filium meum, orans te, ut Deus tibi concedere dignetur, ut filius meus nunc non submergatur, evadatque sanus. » Quo facto, et elevato puero, dixit puer: « Mater mea, non timeas, quia nihil mali habeo. » O rem omni admiratione dignissimam! sic stetit puer, ac si numquam aquam attigisset sanus et bene coloratus.

211 Vigésima secunda fuit quædam, Maria, nomine Angeluccia, Joannis Manicinæ de Aquila: cum esset quatuor annorum horribili infirmitate affecta erat, ut per sexum intestina emitteret. Ex quo devenerat ad talem vitæ extremitatem, ut omnino spiritum exhalare videretur. Quam intuens mater, jam revolutis oculis, et manu accensa candela, sicut mos est, genuflexa, cum lacrymis devotissime ad merita Beati Joannis recurrit, dicens: « O Beate Joannes per illas tuas sanctissimas prædicationes, quas faciebas, et per illos sanctissimos pedes tuos, quos, te inadvertente, aliquando sum osculata, et per tua sanctissima merita oro te, ut tua intercessione facias, ut filia mea, quam unicam habeo, nunc non moriatur, ne patiar tantum dolorem, et ego promitto depingere imaginem tuam pro mea devotione

x
*peste infecti,** Erdevud *N*.
Erdoch *B*.*y**z*
* Lichot *N*.*aa**E**aquis suffocatus,**bb**F**intestinis corrupti curantur.** Cherenuk *N*.
Turuz *B*.*t*
*omnis cibi impatientes,** Saghas de
Cilien *N*. Sa-
ghyas de Gyen
B.*w*
in partu laborantes,
* Hortii *B*.

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

devotione ante domum meam. » Quo cum lacrymis et tusionibus dicto, subito quæ agonizabat, et pene mortua erat, convaluit, et perfecte liberata fuit ab instanti periculo mortis. Vigessimus tertius fuit quidam, nomine Franciscus, filius Joannis de Eselo, habitatoris in Aquila, qui cum infirmus esset tam gravi apostemate per novem dies, ut omnino morti proximus adjudicaretur, nec esset amplius spes de ejus vita; facto voto ad Beatum Joannem, subito a mortis faucibus ereptus, nec quidquam mali amplius eum deprehendit.

ANNOTATA.

a Legatus ille erat Joannes Carvajalius, Cardinalis S. Angeli, cujus invidiam excitarat S. Capistrani victoria Nanderalbensis et ingens ejus fama ac in cruce signatos summa auctoritas.

b Magna pars miraculorum, hic citatorum, deprompta est ex documento Vilakensi, de quo jam egimus in Annotatis ad caput ix Vitæ, a Nicolao de Fara conscriptæ. Quæ sunt variantes lectiones in Nicolao, in margine sub sigla N indicabimus: in Barberii Instrumento miraculorum sigla B.

c Hoc miraculum refert Nicolaus biographus supra num. 126 et Barberium (1).

d Et illud habet Nicolaus sub num. 127, quemadmodum et Barberius (2).

e Cfr Nicolai Vitam num. 116 (3).

f Cfr Barberium (4).

g Cfr Nicolaum num. 123, et Barberium (5), qui patris nomen aliter profert, nempe Michaelis Piissirii de Syligh.

h Infanti apud Barberium nomen est Anna (6). Carnifex, juxta Cangium Glossar. med. et inf. latinitatis h. v. significat lanionem aut macellarium.

i Cfr Nicolaum num. 120, et Barberium (7).

k Cfr Nicolaum num. 120, et Barberium (8).

l Cfr Nicolaum num. 121, et Barberium (9).

m Cfr Nicolaum num. 121, et Barberium (10).

n Cfr Nicolaum num. 124, et Barberium (11).

o Cfr Nicolaum num. 125, et Barberium (12).

A festo S. Georgii usque ad festum S. Jacobi, seu a die xxiii Aprilis ad xxv Julii, per dies nonaginta tres infirma jacuit uxor Nicolai sartoris.

c p Brodum, juxta Cangium h. v., est jusculum carniū elixarum; unde eadam significatione est Italico Brodo, Gallis Brouet.

q Cfr Nicolaum num. 133, et Barberium (13).

r Cfr Nicolaum num. 132, et Barberium (14).

s A festis natalitiis ad festum S. Georgii, seu a xxv Decembris ad xxiii Aprilis, currunt dies centum viginti.

t Cfr Nicolaum num. 133, et Barberium (15).

v Cfr Nicolaum num. 133, et Barberium (16).

w Cfr Nicolaum num. 133, et Barberium (17).

x Cfr Nicolaum num. 136, et Barberium (18).

y Cfr Nicolaum num. 138, et Barberium (19).

z Cfr Nicolaum num. 138, et Barberium (20).

aa Cfr Nicolaum num. 138 et Barberium (21).

bb Textus noster habebat: In quamdam plenam aqua, satis magnam portatam pro pannis etc. Ut aliquem sensum verbis tribuerem, correxi: In quamdam pelvim plenam aqua, satis magnæ portatæ, seu capacitatis.

CAPUT XV.

Contracti, cæci, muti, surdi, epileptici curati.

Primo igitur sanata est quædam domina Barbara, uxor Balthasaris pellificis in Vuilak, quæ cum passa esset per annum dentium intolerabilem dolorem, et vi paralysis collum ipsius immobile sive potius involubile esset redditum, votum emittens ad tumulum famuli Domini visitandum, mox ab omnibus his sanitatem recepit a. Secundo sanata est quædam, nomine Margharita, uxor Mathiæ dicti Contra, de Vuilak, quæ in uno pede percussa quodam apostemate, ita quod per duos menses contracta esset, nec omnino ambulare valeret, facto voto visitandi sepulcrum Beati Joannis, mox integræ sanitati restituta est b. Tertio sanata est quædam, nomine Helena, mater cujusdam Joannis lapicidæ de Vuilak, quæ quadam infirmitate pressa, unius manus et unius pedis adjutorio fuit privata, ita ut nec manum nec pedem levare posset, sicque desolata per longum tempus jacuit. Emittens igitur votum visitandi Beati Patris sepulcrum, immediate sanitati integræ fuit restituta, et cœpit ambulare sanaque ad sepulcrum venit c.

213 Quartus sanatus est quidam Laurentius, Papa nominatus, habitans in Vuilak in platea Piscatorum. Qui cum jacuisset per annum et amplius, paralysim patiens, pedibus erat contractus, oculorumque luminibus sic orbatus, ut nil videret. Emittens igitur votum ad sepulcrum Beati Joannis, mox sanitatem recepit et absque baculorum adminiculis ambulat, et clare videt, et cum aliis piscatoribus artem piscatoriam exercet d. Quinto sanata est quædam puella parvula, filia Georgii Papa, dicti de Moho, quæ existens contracta, ita ut amplius non valeret, nisi in genibus manibusque gradiendo ambulare, voto emisso pro ea per parentes, quod eam deportarent ad sepulcrum Beati Patris, si sanitati restitueretur, mox sanitatem recepit e. Sextus sanatus est quidam Nicolaus, dictus Parvulus, de oppido Kazoin, qui existens contractus in pedibus et dorso, voto emisso visitare sepulcrum Beati Joannis, statim sanitatem adeptus est f.

214 Septimo sanata est quædam, nomine Elisabeth, uxor Petri Zeleer *, de Zegedino, quæ contracta in uno pede ultra spatium unius anni, ita quod ambulare nequiret, facto voto visitandi corpus famuli Dei, continuo sanitatem in suo pede consecuta est g. Octavo sanatus est quidam, nomine Benedictus Monos, dictus de Erdeve, qui cum in festo Sancti Michaelis sederet ad mensam anno Domini mccccxvii, in hanc ceciderat infirmitatem, ut una pars corporis sui quasi tota aret, essentque unus pes et una manus quasi immobiles, atque os ipsius quasi una ex parte usque ad aures protensum, ac tractum sic

Contracti curati: Barbara, Margarita, Helena,

Laurentius, filia Georgii Papa, Nicolaus,

Elisabeth, Benedictus Monos, * Ezeleer B.

(1) Vita lat. Instrum. mirac. pag. 48. — (2) Ibid. pag. 33. — (3) Ibid. pag. 8. — (4) Ibid. pag. 11. — (5) Ibid. pag. 26. — (6) Ibid. pag. 13. — (7) Ibid. pag. 17. — (8) Ibid. pag. 19. — (9) Ibid. pag. 21. — (10) Ibid. pag. 24. — (11) Ibid. pag. 29. —

(12) Ibid. pag. 31. — (13) Ibid. pag. 43. — (14) Ibid. pag. 43. — (15) Ibid. pag. 46. — (16) Ibid. pag. 47. — (17) Ibid. l. c. — (18) Ibid. pag. 33. — (19) Ibid. pag. 38. — (20) Ibid. pag. 39. — (21) Ibid. l. c.

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

A turpiter erat, ut nil penitus loqui valeret : hic faciens votum intra se, quod sepulcrum Beati Joannis visitaret, mox os in locum rediit debitum, et loquendi libertatem, ut prius, plenariam recepit. In novembre ante festum Sanctæ Elisabeth ad tumulum Beati Patris duci se faciens, die crastino perfecte sanatus extitit, et ariditas ipsa penitus a suo corpore fugata est *h*.

h
Emericus,
Blasius,

215 Nono sanus est quidam puerulus, Emericus nomine Zalon Kemen, qui a festo Nativitatis Beatæ Virginis anno Domini mccccxvi usque ad festum sancti Bartholomei anni sequentis *i*, habens pedes contractos, et velut aridum lignum effectus, nihil valebat ambulare: hic facto voto ad sepulcrum Beati Joannis, cum illuc ductus fuisset, continuo integram sanitatem recepit. Decimo sanatus est quidam puer, nomine Blasius, filius Petri institoris de Zegedino, qui ætatis suæ anno septimo tam valida percussus est infirmitate, ut manibus, pedibus contractus jaceret, et dorso curvatus retrorsum, et veluti truncatus, inflexibilis per omnia effectus erat, omninoque erat inutilis, nec spes de ejus vita ulla habebatur. Quem devotentes ad tumulum Beati Joannis deferre, mox sanitati existit restitutus, estque puer delectabilis ad videndum et tenetur quasi a morte resuscitatus a parentibus *k*.

k
Margarita,
Anna,

* Czepleci B.
* Pochaji B.

216 Undecimo sanata est quædam mulier Margarita, uxor cujusdam Augustini Cleplere * nominati, de villa Pochzai *, distante ab Vuilak xxxvii milliaribus ungaricis. Hæc gravi infirmitate percussa fuerat, ita impotens ad ambulandum effecta, ut septem annis integris non nisi manibus et pedibus serpendo, sicut pueri faciunt, gradiebatur, ad totius villæ notitiam : quæ facto voto veniendi ad tumulum Beati Joannis, sanitati taliter fuit restituta, ut sola peditando de tam longo spatio ad Beati Patris sepulcrum votum implens, veniret, manibus etiam sana, quas ad os declinare nequibat, sed aliorum manibus eibum sumebat *l*. Duodecimo sanata est quædam mulier, Anna nomine, uxor Simonis sutoris de Vuilak, quæ pariendo filium masculum, manibus et pedibus et toto corpore impotens fuerat in tantum effecta, ut movere se nequaquam nequiret et ambulare minime posset, et infantem lactare non valeret, sed aliæ eum nutrierunt. Hæc, facto voto, ad tumulum Beati Joannis se fecit deferre, ubi sic convaluit, quod die crastina, suis pedibus venit ad tumulum, integre sanata, quamquam quinque mensibus antea nihil ambulasset penitus, filius quoque mulieris hujus, qui uno pede contractus erat, facto voto pro eo, sanitati restitutus est *m*.

m
juvenis xiv
annorum,
Matthæus, Ca-
tharina

217 Tertio decimo sanatus est juvenis quidam annorum quatuordecim, filius Lazastlani de villa, quæ dicitur sanctus Joannes, vulgo Zentivan vocant, qui viribus totaliter sic erat destitutus per triennium, quod se nullo modo erigere poterat, sed extensis manibus, pedibus serpebat in terra, hic facto voto visitandi sepulcrum Beati Joannis, immediate erectus surrexit, et sine molestia ambulans, votum implevit *n*. Quarto decimo sanatus est quidam Matthæus, filius Oswaldi de Pesth, trans Danubium in opposito Vuilak, qui cum haberet

brachium dextrum ex infirmitate quadam ita obfirmatum et involubile, quod ori dextram manum applicare nequiret per duos menses, facto voto ad visitandum tumulum Beati Joannis, mox integre sanatus est *o*. Quinto decimo sanata est quædam puella, nomine Catharina annorum novem, filia cujusdam Michaelis * de villa Hanchuus *, quæ tribus mensibus ambulare nequiens, viribus omnibus destituta, statim ut mater ejus, Elisabeth nomine, pro ea ad sepulcrum Beati Joannis votum emisit, sanitati restituta est, et pedibus suis ad sepulcrum venit sana, gratias agens Deo *p*.

* add. B. Ra-
atz
* Zhwetes B.

218 Sexto decimo sanata est quædam, Ursula nomine, uxor Andreæ de Achas de Otrainsch, * quæ cum per quatuor menses exsiccata fuisset, tamquam truncus immobilis, nec se posset de uno latere ad aliud propria virtute movere vel volvere, neque etiam ad opera naturæ ire, nisi ab aliis portata, in maxima angustia posita, Christum Jesum per merita Beati Joannis invocavit, ut pristinae redderetur sanitati, ac sic cum devotione una cum matre sua, se ad sepulcrum Beati Patris devoverunt, et mox sanitati pristinae ipsa Ursula restituta, cum matreque sua Helena gratias Deo egit *q*. Decimo septimo sanata fuit quædam vidua Helena, uxor cujusdam Jacobi de Varadino, quæ ambos pedes habens contractos, viribus jacebat omnino destituta sex mensibus, non valens penitus quidquam ambulare, nec egredi lectum, etiam manibus pedibusque serpendo, nisi per alios ducta : hæc faciens votum visitandi sepulcrum Beati Joannis, aliquid convaluit, ita ut sustentata duobus baculis paulisper ambularet, sed, voto persoluto, mox sanata est in tantum, ut currendo ambularet coram multitudine hominum sine sustentaculis *r*.

p
Ursula, Hele-
na,

* Bathas de
Custha B.

219 Decimo octavo sanatus est quidam puer, Lucas, filius Magni Joannis de Ched, * qui cum esset contractus in pede sinistro tam valde, ut vix cum pedica terram tangeret, non valens omnino erectus ambulare, sed manibus et pedibus in terra gradiens, facto voto per matrem et patrem ejus portandi eum ad sepulcrum Beati Joannis, continuo sanitati integræ restitutus est, perfecte ambulans *s*. Decimo nono sanatus est quidam, Joannes nomine Bentzeff, * de Hagorelgii * prope Posega, hic habens unum brachium exsiccatum, ita ut nullo modo flecti aut curvari posset, aut quovis modo manus ejus ad os duci, devote Patri Joanni se commendans, et ad ejus sepulcrum ire promittens, statim sanitati perfectæ restitutus est. Vigesimo sanatus est quidam Stephanus, filius Nicolai Zecgech, de Oncha, qui cum, infirmitate quadam faciente, contractus esset in una manu et in uno pede, ita ut illis in nullo uti posset, facto voto ad sepulcrum Beati Joannis, mox perfecte sanatus est *t*.

r
Lucas, Joan-
nes, Stepha-
nus,
* Ehed B.
Chæ N.

* Boncesii B.
* Nagyhulg B.

220 Vigesimo primo sanata est quædam, Margarita, uxor Nicolai Parut *, de Kerezthuut *, quæ habens manus aridas et pedes exsiccatos, oculisque clare videre nequiens, sed velut in quadam umbrosa nebula visum dirigens, non cognoscebat res distincte, lingua ejus etiam erat impedita, ita ut balbutiendo verba formaret, hæc, in angustia magna constituta, voto se obligavit visitare

t
Margarita,
Checa, Crise-
dia:
* Parvi B.
* Heroztium B.

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

v

w

B

curati quoque
Elisabeth cæ-
ca, Gregorius
surdus,

y

Bete B.

x

Valentinus
cæcus, alius
mutus,
* Fato B.
* Vifatu B.

z

* Lede de He-
meres B.

tare sepulcrum Beati Patris Joannis, adjiciens, quod, quocumque modo posset, votum adimplere curaret; veniensque juxta votum in festo Pentecostes anno Domini mccccxviii ad sepulcrum, ibidem jacens, ac sepulcrum ipsius aliquoties circumiens, plene fuit ab omnibus prædictis impedimentis mox liberata, ad gaudium et lætitiā omnium ibi existentium v. Vigesimo secundo liberata est quædam, nomine Checha, uxor Matthei de Concia, de villa Sanctæ Lucie et Offena w, quæ cum per quatuor menses ita arida et ab uno tantum latere ita immobilis effecta esset, ut nihil penitus operari aut exercere posset, nec sine maxima difficultate valeret comedere, veniens cum magna devotione ad videndum res quasdam, quæ ad usum fuerant Beati Joannis, et quæ, paucis diebus elapsis, fuerant Capistranum deportatæ ad locum Sancti Francisci, mox ut illas devote osculata est, et cum illis signata, perfectæ sanitati restituta est. Vigesimo tertio sanata est quædam virgo viginti annorum, nomine Crisedia, filia Joannis Teutoni, civis Aquilani, quæ cum de mense Aprilis anno Domini mccccxviii maximum dolorem in dextro brachio pateretur, adeo ut timeret ipsius brachii ariditatem, emittens votum ad Beatum Joannem offerre ac suspendere ante ipsius imaginem sive figuram unam imaginem ceræ, illico sanata est, et numquam in dicto brachio postea quidquam mali sensit quæ ex devotione quam ex hoc miraculo concepit, ad ipsum Beatum singulis diebus dixit quinque « Pater noster » et totidem « Ave Maria. »

221 Quidam Balthassar, pellifex de Vuilak, habens claudam filiam, nomine Elisabeth, paralyticam in collo et capite, tam valide vexatam, ut vi doloris etiam oculorum lumen amisisset per tres annos integros, ita ut nihil penitus videret, sed per sororem suam manu duceretur ad locum quemlibet: hæc ducta ad corpus Beati Joannis, nondum sepulturæ traditum, et devote deosculans manus defuncti, a paralyti mox liberata est et sanata, et amborum recepit lumen oculorum: reversa estque ad domum sola sine ductore, quæ prius manu ducebatur y. Nobilis quidam, Gregorius nomine, de villa Bede * vocata, ex quadam nimia infirmitate surdus fuit effectus, ut nil penitus audiret in ambabus auribus, sed si quid faciendum ei insinuabatur, manuum tantum indicibus, et quibusdam nutibus discere poterat: quam surditatem cum xvii annis passus esset continuus, venit cum devotione visitare sepulcrum Beati Joannis, et statim sanitatem plenam assequutus est ac beneficium auditus recepit x.

222 Valentinus, Sabo * nominatus, de Vunifalu *, tribus annis continuus lumen sic amisserat oculorum, ut nihil penitus videret, nec valeret remedium aliquod invenire, facto voto visitandi sepulcrum Beati Joannis, et complens anno Domini mccccxvii, in festo Apostolorum Petri et Pauli, illico lumen recepit plene videns z, Filius Mathiæ Zede de Keyeres *, Nicolaus nomine, in silva quadam existens, infirmitate gravi præventus, loquelam amiserrat, et pedibus ambulare nequiebat, contractus ergo jacebat per quatuor hebdomadas, nec cibum nec potum sumere nequiebat, nec os valens aperire, stillicidiis brodiorum nutrie-

batur, quem pater ejus ad tumulum Beati Joannis deferre vovens, mox loquelam recuperavit, et sanitati integræ restitutus est aa. Quidam, nomine Matthæus, filius Oswaldi de Pest trans Danubium, in opposito Vuilak, quadam infirmitate gravissime pressus, visum perdiderat per duos menses: hic, facto voto ad tumulum Beati Patris Joannis, perfecte sanatus est bb.

223 Mulier quædam honesta, uxor Joannis, Lokii * nominati, civis in Vuilak, quodam morbo pestilentico percussa, in gravem incidit infirmitatem, ut in ea visum, auditum, loquelam amitteret. Hæc intra se recolens sudarium apud seesse, quo corpus Beati Joannis tactum fuerat, quod pro sua devotione mulier apud se tenebat, accipiensque illud sudarium, devote cœpit osculari, et secum illico in facie tergere, quod faciens, mox sanitati pristinae restituta est, et visus, loquelæ, auditus beneficium recepit cc. Ladislaus infans trium annorum, filius Benedicti sutoris, de Keluud *, uno oculo duobus mensibus orbatu est, et cum eo amplius videre non potuit, et medicorum arte curari nequivit, nec quovis medicamine curare ipsam cæcitatem, causante quadam inflatura; pro quo faciens pater votum ad tumulum Beati Joannis, eundemque illuc portans, mox ibi sanitati integræ est restitutus dd.

224 Clara quædam, uxor Stephani de Hara *, incomitatu Bachiensi, habitantis in villa quæ dicitur Sancta Catharina, amborum oculorum privata lumine per spatium medii anni, nil videbat. Hæc se vovens ad Beati Joannis sepulcrum, duci se fecit ad illud per manus mariti et filii sui, et circumiens semel sepulcrum, oculorum ipsius obscuritas abscessit, et videre cœpit; secundario vero circumiens rursus clarius vidit, magisque extitit illuminata, sed tertio rursus circumiens, integrum cepit amborum oculorum lumen, nullum habens omnino visus impedimentum, et rediit domum suam sine ductore, gratias agens Deo, et Beato Joanni ee. Catharina quædam, uxor Ladislai Kobloz *, habens filiam parvulam in uno oculo per integrum annum excæcatam, cum vovisset, illam deferre ad sepulcrum Beati Joannis, mox illuminata est ff.

225 Alia, nomine Catharina, relicta cujusdam nomine Galli de Roca *, in comitatu Bachiensi, habens defectum in uno oculo per tredecim hebdomadas, ita quod nihil videret, cum vovisset visitare sepulcrum Beati Joannis, et tribus vicibus ipsum circumiisset, plene extitit uno oculo illuminata, omni macula disparente gg. Vir quidam nobilis, Blasius nomine, de Enoch, dum in vigilia Nativitatis Domini mccccxviii cum familia sua circa mensam pranderet, repente incurrit infirmitatem oculorum, qua diutius crescente, factus fuit omnino nihil penitus videns, nec incedere valens sine ductore, etiam in domo propria. Hic, facto voto ad sepulcrum Beati Joannis, continuo clarum lumen oculorum consecutus est, venitque ad sepulcrum triginta milliaria Ungaricalia hh.

226 Stephanus quidam, Serggartha vocatus, de Bodizethnicos, * quatuor annis erat cæcus, surdus et mutus, quem devotes sui portare ad sepulcrum Beati Joannis, dum votum

aa

bb

Mulier cæca,
infans cocles
* Lofibi B.

cc

* Hinceliud B.

E

dd

Clara cæca,
puella cocles,
* Baray B.

ee

* Ezobonzi B.

F

ff

alia Catharina
cocles, Blasius
cæcus,
* Gallisotta B.

gg

hh

Stephanus cæcus,
surdus et mutus, Antonius
cæcus,
Clara muta:
* Bodizentmecos B.

A tum complent, ipsum deducentes in ipso itinere perfectæ sanitati restitutus est, ut aperte videret, loqueretur perfecte, et sine omni impedimento planam haberet loquelam, estque modo sanus, qui olim ut truncus inutilis. Antonius Pasqua de Zazenth, de Aquila, ætatis vero LXV annorum, ab uno oculorum totaliter cæcus per tres menses, mox ut cum lacrymis quemdam panniculum, quem Beatus Pater in tergendis oculis habuerat, devote osculatus est, et cum eo signatus, perfecte est illuminatus et ita clare videt, ac si nihil mali ei accidisset. Quædam, nomine Clara, filia Jacobi de Cigno, de Aquila, ætatis annorum quadraginta, tali infirmitate depressa est, ut per septem septimanas omnino non loqueretur, nec tantum poterat se movere, ut manum ori apponeret. Hæc, ad instantiam suorum, in domo sua tacta et consignata cum quodam panniculo, qui fuerat ad usum Beati Patris, pristinae sanitati restituta est, et ab omni infirmitate liberata, quam per tres menses passa est, per septem vero septimanas loquela prius privata fuerat.

liberati epi-
leptici qua-
tuor,
* Futak B.
ii
* Pasga de
Ghitel B.

kk

ll

mm

Elizabeth, pue-
rulus viii an-
norum,
* Vuraji de Sa-
bitolese B.

nn

* Zeuceles B.

oo

Ladislaus,
Joannes, et
Ursula.

227 Uxor Pauli pellicis, de oppido Tatal, * continuis annis quatuor patiens morbum caducum, venit tumultum Beati Joannis visitare, et a morbo prædicto plene extitit liberata ii. Gaspar, filius Valentini Pasge, de Titel, * a juventute sua morbum caducum patiens, cum votum fecisset velle visitare sepulcrum Beati Joannis, mox liberatus est kk. Filius Benedicti Zongo, de Covonz, ætatis decem annorum, patiens morbum caducum a juventute tam valide, ut jam morti putaretur propinquus, nec ullo posset remedio juvari, facto voto pro eo ad sepulcrum Beati Patris, perfectæ fuit sanitati restitutus ll. Filius cujusdam Andreae de Magna Villa, Joannes nomine, patiebatur morbum caducum, cadebatque quandoque in mense semel, quandoque infra octo dies, quandoque post triduum, faciens ore et oculis tam terribiles et horribiles actus et gestus, ut adstantes timerent et horrerent adspicere: hic faciens votum, quod quolibet anno visitaret sepulcrum beati Joannis, si ab ipso morbo meritis ipsius liberaretur: mirabile certe, post factum votum, ab illo die ita liberatus est, quod nil penitus haberet impediementi mm.

228 Elisabeth quædam, uxor Georgii Usay, de villa Sabrithoza * nominata, morbum caducum patiebatur per quinque annos, quæ in ultimo anno, scilicet in mccccxviii, aliquando in hebdomada ter vel quater cadebat in terram, miserabiliterque vexabatur; hæc in carnisprivio dicti anni votum faciens visitandi sepulcrum Beati Joannis, mox a prædicto morbo plene fuit curata, et imaginem ceream secum detulit, veniens ad ipsum sepulcrum nn. Puer quidam octo annorum, Franciscus nomine, filius Antonii de Zeuclenus, * morbum caducum continuo patiebatur, facto voto pro eo ad sepulcrum Beati Joannis, continuo liberatus est oo.

229 Ladislaus, Bogar dictus, de Segedino, a juventute per quadraginta annos morbum caducum tam horribiliter patiens, ut in una

die ter vel quater, ac etiam quandoque quin- quies caderet, a morbo ipso vexatus, frequen- ter etiam cadebat in aquam vel ignem: hic, audita fama miraculorum, quæ fiebant meritis Beati Joannis, voto se obligavit sepulcrum ejus visitare, et, incepto itinere, sanatus est de morbi ipsius vexatione pp. Et Joannes juve- nis, filius Jacobi de Pustan Zentmichal, * pa- tiens morbum caducum tribus annis continuis, facto voto Beati Patris sepulcrum visitandi, integram sanitatem adeptus est qq. Mulier quædam, Ursula nomine, uxor Galli de Ban- thia, per continuos quatuor annos morbum caducum patiens, in ultimo anno frequentius et gravius ab ipso morbo puniebatur et vexa- batur, cadensque volutabatur horribiliter, hæc in mense Februarii anno mccccxviii, faciens votum visitandi sepulcrum Beati Joannis, morbo ipso liberata est, nec quidquam mali postea passa est rr.

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

pp
* Putazenth
michol B.

qq

rr

ANNOTATA.

a Pleraque miracula, hic recitata, deprompta sunt ex instrumento Vilakensi, quod jam sæpius citavimus. Nicolaus de Farabiographus miracu- lum sanatae Barbaræ retulit supra num. 116 (1).

b Hoc miraculum omittit Nicolaus, recitat autem Barberius (2).

c Cfr Nicolaum num. 114, et Barberium (3).

d Cfr Nicolaum num. 115, et Barberium (4).

e Cfr Barberium (5).

f Cfr Barberium (6).

g Cfr Nicolaum num. 117, et Barberium (7).

h Cfr Barberium (8).

i Neuter refert hoc miraculum: a festo Nati- vitatis B. Virginis usque ad festum S. Bartho- lomæi anni sequentis, seu a die viii Septembris usque ad xxiv Augusti habentur dies 351.

k Cfr Nicolaum num. 119, et Barberium (9).

l Cfr Barberium (10); qui ponit distantiam Vilako xxx solum milliaribus.

m Cfr Nicolaum num. 121, et Barberium (11).

n Varia est hic loci lectio Instrumenti Vila- kensis, quam hic ex integro referimus (12): Barbara, uxor Jacobi Thoth de villa Januf- falva, præstito juramento coram prædictis testibus, fassa est, ... quod filius suus, nomine Dionysius, ætatis quatuordecim annorum, to- taliter erat destitutus, quod serpebat extensus super manus et pedes, nec erigere se poterat, nisi ab aliis juvaretur, quam infirmitatem per triennium passus fuerat, sed, facto voto ad virum Dei per eam, immediate erectus est, sane et recte incedens sicut prius; hoc ipse- met juvenis rite dicebat, hoc etiam ad notitiam totius villæ S. Joannis devenit. Cfr Nicolaum num. 122.

o Cfr Nicolaum num. 123, et Barberium (13).

p Cfr Nicolaum num. 123, et Barberium (14).

q Cfr Nicolaum num. 130, et Barberium (15).

r Cfr Nicolaum num. 130, et Barberium, qui dicit Helenam fuisse viduam Jacobi de Vara- dino (16).

s Cfr Nicolaum num. 133, et Barberium (17).

t Cfr Barberium (18).

v Cfr Barberium (19). Christophorus circum-

(1) Cfr Barber. Vit. latin. Instrum. mirac. pag. 7. — (2) Ibid. pag. 8. — (3) Ibid. pag. 8. — (4) Ibid. pag. 6. — (5) Ibid. pag. 8. — (6) Ibid. pag. 9. — (7) Ibid. pag. 11. — (8) Ibid. pag. 13. — (9) Ibid. pag. 16. — (10) Ibid. pag. 20. — (11) Ibid. pag. 22. —

(12) Ibid. pag. 24. — (13) Ibid. pag. 27. — (14) Ibid. pag. 30. — (15) Ibid. pag. 37. — (16) Ibid. pag. 39. — (17) Ibid. pag. 48. — (18) Ibid. pag. 36. — (19) Ibid. pag. 44.

AGCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

stantiam addit, in Instrumento Barberiano omissam : nempe Margaritam viri Dei sepulcrum visitasse in festo Pentecostes anno Domini MCCCLVIII; ex quo manifestum fit, Christophorum usum fuisse exemplari accuratiori.

w Sancta Lucia, appendix oppidi Montis Regalis in Aprutio Ulteriori sub diocesi Teatina (1); quæ sequitur vox Offena in Lexicis topographicis Neapolitanis non occurrit

x Cfr Barberium (2).

y Cfr Barberium (3).

z Cfr Nicolaum num. 117, et Barberium (4).

aa Cfr Nicolaum num. 118, et Barberium (5).

bb Cfr Nicolaum num. 123, et Barberium (6).

cc Cfr Nicolaum num. 124, et Barberium (7).

dd Cfr Barberium (8).

ee Cfr Nicolaum num. 131, et Barberium (9).

ff Cfr Nicolaum num. 136, et Barberium (10).

gg Cfr Nicolaum num. 131, et Barberium (11).

hh Cfr Nicolaum num. 136, et Barberium (12).

ii Cfr Barberium (13).

kk Cfr Nicolaum num. 117, et Barberium (14).

ll Cfr Nicolaum num. 119, et Barberium (15).

mm Cfr Barberium (16).

B nn Cfr Nicolaum num. 123, et Barberium (17).

oo Cfr Barberium (18).

pp Cfr Nicolaum num. 130, et Barberium (19).

qq Cfr Barberium (20).

rr Cfr Nicolaum num. 131, et Barberium (21).

CAPUT XVI.

De curatis a diversis infirmitatibus.

Curati, ulcero-
si pueri,

* Lcep B.

a

* Pholax B.
Protolab N.

C

b

* Regsis B.

c

herniosi Bene-
dictus et Eme-
ricus,

Quidam puer quinque annorum, filius Petri Zeep. * de platea Renugethen, in Vuilak, quodam ulcere pessimo in gutture percussus, ita ut nec poculum aquæ deglutire posset, nec quidquam sumere, semel curatus, validius postmodum invasus fuit ab infirmitate prædicta; pro quo pater suus astringit se visitare sepulcrum Beati Joannis, quo completo, puer integræ sanitati restitutus fuit a. Quædam juvenecula, filia cujusdam Antonii, Porkolab * nominati, de Vuilak apostemate pestilentico percussa, ita ut timeretur morti proxima; sed parentes ejus, spem habentes et devotionem in meritis Beati Joannis, duxerunt eam ad tumulum Beati, statim ergo ut ibi extitit, apostema fuit annihilatum b. Puer quidam quinque annorum, filius cujusdam Michaelis, Tegzeo * nominati, in Vuilak, de platea Sancti Ladislai, patiens febrem tertianam per medium annum, qui ita viribus extitit destitutus, ut jam putaretur morti proximus, non valens aliquid sumere alimenti, nec quoquam ambulare, quem parentes ejus voverunt ad sepulcrum Beati Joannis, est continuo sanatus c.

231 Puer quidam, Benedictus nomine, filius cujusdam Georgii, Horozar nominati, de Vornes, tali premebatur infirmitate, quod secreta naturæ per urinæ meatu sibi egrederentur, essetque jam in extremis : pro quo, Helena, matre sua, faciente votum ad Beati Joannis sepulcrum, eo die ab omni infirmitate plene

fuit liberatus d. Filius Emerici pellificis de Zegedino, Dominicus nomine, quadam gravissima pressus infirmitate, ita fuit pedum manuumque beneficio privatus, ut velut truncus immobilis jaceret, non valens de latere in latus se movere, nec cibum vel potum in os porrigere, sed aliorum manibus alebatur et levabatur a festo sancti Lucæ usque ad Nativitatem MCCCLVII, quem Pater devovens ad sepulcrum Beati Joannis, paucis diebus sanitati restitutus est e. Emericus pellifex de Zegedino, habens rupturam tam gravem, ut nec limen domus propriæ posset exire, eo quod intestina ad genitalia * descenderent, ut nec quoquam sine stricto ligamine ire posset, voto se astringens ad tumulum Beati Joannis venire, in via positus, sanitatem integram obtinuit f.

232 Dorothea quædam, uxor Emerici institoris de Themesvar, filia judicis civitatis, infirmitate gravi percussa ultra spatium anni unius, lumen amiserat oculorum, jamque ultimis tribus mensibus penitus nil videbat, nec medicorum arte curari poterat, quæ, voto se adstringens visitare sepulcrum Beati Joannis, mox illuminata est, nullum postea in oculis sentiens impedimentum g. Margarita quædam, uxor Benedicti Sartoris, de Chicha, * prope Bachiam, in distantia quatuor milliarium a Vuilak, intentissimas febres tertianas ultra annum patiens, pene erat viribus consumpta, nec ullo poterat juvari medicamine, quæ devote vovens visitare sepulcrum Beati Joannis, mox fuit integre sanata h. Puerulus quidam, filius Nicolai, Zadori * nominati, de Vuilak, quadam plaga feroci, lupa scilicet vel cancro in pectore percussus est, ita quod per tres dies carnes ipsius a dicta infirmitate vorarentur, et infirmarentur, ac consummarentur, ita quod ex hac vita migrare crederetur. Unde pater et mater, nomine Dorothea, votum pro eo ad sepulcrum Beati Patris facientes, et promittentes unam ceream imaginem, una cum puero portare, si eorum sanaretur filius : mirabile certe! portatus puer cum cerea imagine ad sepulcrum, mox sanitatem integram recepit, ita quod nullum vestigium cicatricis prædictæ plagæ in ejus corpore remaneret i.

233 Infantulus quidam, Adrianus nomine, unius anni et dimidii, filius Michaelis Lierze, * de villa Fulzergh, * per mensem patiens inflaturam tam grandem in facie, ut ejus oculi nullo modo videri valerent, facto voto pro ipso a patre et matre, Ursula nomine, ad Beati Joannis sepulcrum portatus est, et eodem die, oculi clari apparuerunt ac per dies paucos sanitati restitutus est k. Puella quædam, Barbara nomine, filia Valentini Maniaros, de Fissegh, sex menses patiens febres gravissimas, emissio voto visitandi sepulcrum viri Dei, statim eadem hora sanata est l. Puella quædam, Catharina, tredecim annorum, filia cujusdam Michaelis, Piski de Villa dicti *, passa febres quartanas, quandoque quotidianas, a mense septembris usque ad mensem aprilis, ducta per matrem, Scholasticam nomine, ad sepulcrum Beati Joannis sanata est, et non amplius vi febrium molestata est m. Quidam puer, filius

d

e

* genua B.

f

Dorothea cæca, Margarita febricitans, puer cancro-sus,

E

g

* Sardonis de Chica B.

h

* Radosi B.
Kadasi N.

i

infans cæcus, Barbara et Catharina febricitantes, * Gyars B.
* Tysligh B.
Naghfalwa N.

k

l

* Pyssry de Syligh B.
Pylki de Sy-sigh N.

m

(1) Justiniani. Dizion. geogr. del regno de Napoli. v. Santa-lucia. — (2) Instr. mirac. pag. 4. — (3) Ibid. pag. 9. — (4) Ibid. pag. 10. — (5) Ibid. pag. 10. — (6) Ibid. pag. 13. — (7) Ibid. pag. 28. — (8) Ibid. pag. 30. — (9) Ibid. pag. 38. — (10) Ibid.

pag. 40. — (11) Ibid. pag. 36. — (12) Ibid. pag. 40. — (13) Ibid. pag. 37. — (14) Ibid. pag. 10. — (15) Ibid. pag. 13. — (16) Ibid. pag. 21. — (17) Ibid. pag. 26. — (18) Ibid. pag. 36. — (19) Ibid. pag. 39. — (20) Ibid. pag. 41. — (21) Ibid. pag. 42.

cujusdam

A cujusdam Matthei de Pesth, trans Danubium in opposito Vuilak, Emericus nomine, habens quamdam plagam in ore, quæ vulgo lupa vel cancer nuncupatur, quatuordecim diebus, ita quod cancro maxilla consumi videbatur: plaga vero ita magna erat, quod digitus immitti poterat, facto voto ad sepulcrum Beati Joannis, mox sanatus est *n*.

n
adolescens fe-
bricitans, A-
gatha et La-
dislaus can-
cerosi

o

p
Bumbii B.
Bancha N.

B

q
Benedictus fe-
bricitans, A-
gatha playis
confecta,

r

* Sadogazonte-
lek B. Bodo-
gazzonthelek
N.

C

s

similiter mu-
lier Elisabeth,

234 Quidam, adolescens quatuordecim annorum, de Vuilak, a diuturna febre concussus, dum votum pro eo factum fuisset ad sepulcrum Beati Joannis, sanatus est. Ejus quoque soror, Agatha nomine, a phrenesi et mentis insania sanata, facto pro ea voto *o*. Agatha quædam, uxor Georgii pellificis, de Harsan, prope Vuilak, apostemate quodam gravata pedis dextri, omnino amiserat virtutem, ut nullum illius pedis haberet juvamen, nec quovis modo ambulare valeret a festo Sancti Nicolai usque ad Nativitatem Domini, sed facto voto ad Beatum Joannem ejus sepulcrum visitare, mox sanata est *p*. Vir quidam nobilis, Ladislaus nomine, de villa Bathoe, * decem mensibus infirmitatem lupæ sive canceri penaliter patiens et curari nesciens, facto voto visitandi sepulcrum Beati Joannis et impleto, continuo sanatus est. Hic etiam Ladislaus ab infirmitate, quam patiebatur in una manu et uno pede, similiter voto facto, sanatus est *q*.

235 Benedictus, quidam puer, filius Petri Joannis de Athya, patiens febres quotidianas a mense septembris usque ad mensem martii, totus erat consumptus, facto voto pro eo per matrem ad Beati Patris sepulcrum et impleto ibidem, sanitati integræ fuit restitutus, nec amplius a febribus vexatus est *r*. Agatha quædam, uxor Ladislai de Bodrogogzontelkon, * patiens in ubere dextro vulnus quoddam horribile per spatium decem annorum, nullo poterat juvari medicamine, sed diu noctuque cruor, sanies et immunditia foetidissima ex illa effluebant plaga incurabili, propter quod mulier ipsa erat omnibus despecta, et sibimet et aliis importabilis. Hæc, in tanta anxietate posita, et velut cadaver horridum effecta, lacrymose venit visitare sepulcrum Beati Joannis, quo facto horrenda illa plaga integraliter sanata est, ipsaque veniens ad sepulcrum cum gaudio, omnibus hoc recitavit *s*.

236 Mulier quædam vidua, Elisabeth nomine, cujusdam Nicolai Zelesconniz, in Vuilak, tacta quadam plaga insanabili, lupa nuncupata, a cingulo infra in parte inferiori, tota erat ab ipsa plaga consumpta, foetebatque nimium, nec aliquis ei appropinquare poterat. De qua plaga partes carnis putridæ, tamquam de pecore, per foeminas abscerebantur, quæ et ipsæ nimium horrebant ac timebant actum illum facere: dietim quoque hinc inde multæ foveæ fiebant in circuitu plagæ, sanie fluentes; apparebat etiam ipsa plaga tamquam fenestra quædam, ut inspiceretur in ea velut in quoddam vas apertum. Sic igitur mulier ipsa jacebat tamquam mortua, loqui non valens quindecim diebus, sensum tamen habens integrum. Cui devotæ mulieres persuadebant, ut Beato Joanni devote se ipsam commendaret, quæ intra se ipsam cum magno suspirio et devotione se recommendavit, et quibus poterat indiciis manuum et oculorum nutibus

mulieribus suadentibus hoc ipsum demonstrabat. O mirabilis Deus! mox ut hoc fecit, alleviata est, et loqui cœpit, paucisque diebus omnis ejus plaga sanata est, nec minus indicant personæ, quæ eam noverant et ejus plagam, quam si resuscitata esset a mortuis *t*.

237 Mulier quædam, Helena nomine, uxor Stephani Ysspan *, in Dimelchen, quadam infirmitate pressa, ut in puerperio ambas manus habebat contractas et inflatas et miserabiliter incurvatas, ut penitus nihil operari posset, nec puerum enixum quovis modo gubernare per tres annos integros. Hæc, vivente adhuc Beato Joanne, voverat præsentiam ejus visitare, sed nequivit. Post votum tamen tantum convaluit, ut omnia opera ejus manibus posset exercere, quamvis quamdam contractionem digitorum adhuc haberet. Post vero ejus sepulcrum devote visitans, perfecte sanata est, et digiti flexibiles facti sunt, et extenti et omnino liberati *v*. Valentinus quidam, Olas dictus, de Zegedino, infirmitate gravissima oppressus, nullo modo se poterat vertere, sed aliorumolvebatur auxilio, sanguisque fluxum per idem tempus incessanter patiebatur, nec ullo poterat curari auxilio medicorum. Hic audiens ea, quæ apud sepulcrum Beati Joannis Deus operabatur, devotione devovit se sepulcrum visitare, si sanitas ei restitueretur. Mirum dictu, tertia die perfecte sanatus est, et sanus sepulcrum visitavit *w*.

238 Martinus quidam, de Vuylak, famulus provisoris curiæ magnifici domini Nicolai de Vuilak, sex mensibus ambulare non poterat, nec de lecto exire, nec in illo revolvi sine adjutorio alieno; siquidem a planta pedis usque ad verticem a parte sinistra totus erat destitutus viribus, factusque contractus: hic duorum baculorum adminiculo visitare tentavit Beati Joannis sepulcrum, minime tamen potuit; sed adjutorio aliorum illuc fuit perductus. Cumque esset ibi, tumultum circuit, aliis ipsum juvantibus, mox ergo sanitatem integram recepit, et sanus domum rediit, gaudens atque gratias agens et baculos, cum quibus nitebatur ambulare, super tumultum relinquens in testimonium adeptæ sanitatis *y*. Barbara quædam, uxor Galli de Zatha, in gravissimam incidens infirmitatem, nihil alimenti sumere poterat multis diebus, jacebatque in lecto, ut truncus, movere se non valens, usum quoque loquendi perdiderat duabus hebdomadibus: verum quia mente sana erat, intra se devote vovit Beato Joanni visitare sepulcrum, si non aliter, saltem cum manibus et genibus: quo facto, beneficium loquendi recepit et comedit, atque ita convaluit, ut quarto die per tria milliaria Ungarica ipsum sepulcrum visitaret, gratias agens Deo, et Beato Joanni *x*.

239 Catharina quædam, relicta Petri de Zegedino, per quatuor annos integros in infirmitate decubans gravissima, duobus etiam annis fluxum sanguinis patiens, totaliter erat consumpta, et viribus omnibus destituta, quæ etiam videndi et audiendi erat privata beneficio, nec se de latere in latus habebat aliquam facultatem movendi: hæc, cum esset in angustia posita, cum suspirio flebili Beatum Joannem invocavit, et promisit, si sanaretur, ejus sepulcrum visitare, quo facto, mox convaluit,

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

t
Helena, Va-
lentinus con-
tracti,
*Hyspan de
Simelchem B.
N.

E

w
Martinus et
Barbara ari-
di,

y

x
mulier hæmo-
rhoissa, Ste-
phanus para-
lyticus

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

~

aa

puer febrici-
tans, mulier
paralytica,
alia eundi im-
potens,
* Nagherii B.
Nagheer N.

B

bb

* Sentgeurg B.

cc

Stephanus sa-
cerdos cæcus,
Agnes gravi-
ter vulnerata,
Mauritia vi-
dua

valuit, et, evolutis paucis diebus, integraliter sana, ipsum sepulcrum per xxxii milliaria Ungarica peditando visitavit ~. Stephanus quidam, nobilis vir, per octo annos integros quadam infirmitate detinebatur gravissima, in ultimo anno Domini mccccxviii, circa Nativitatem Domini, validissime fuit inflatus in toto corpore, ut nec ambulare posset nec se de loco movere, adhibitisque diversis medicinis, nil proficiebat, sed magis gravabatur, et inflatura crescebat. Hic audiens de miraculis, quæ fiebant ad Beati Joannis tumulum, illuc se devovit iturum, si sanaretur. Quo facto, continuo convaleuit, et integre sanatus est, ambulans quocumque libere, et nullum habens penitus signum inflaturæ prioris aa.

240 Puer quidam septem annorum, filius Laurentii Naclkeri *, patiens febres tertianas, per annum integrum, curari non poterat, sed dietim consumebatur: hunc devoventes parentes ejus ad sepulcrum Beati Joannis, voto completo, illico puer sanatus est, et sanus rediit domum, nec amplius febres passus est. Helena quædam, uxor Joannis fabri, de Zege-dino, gravissima percussa infirmitate, omnibus viribus erat destituta, et omni fortitudine privata, ita ut nec manus levare quovis modo posset, nec se de latere in latus volvere sine adjutorio alieno; siquidem manus una, et pes unus, et pars totius corporis insensibilis erat, tamquam non habens vitam. Hæc, in angustiis posita, devovit Beati Joannis sepulcrum visitare et mox sanitati optatæ restituta est bb. Margarita quædam, uxor Fabiani, de villa, Zanthgierg * vocata, pedum suorum erat privata adjutorio per quinque annos, nec amplius jam habebat spem convalescendi; hæc audiens miranda, quæ circa sepulcrum Beati Joannis fiebant, devote vovit quocumque modo ejus sepulcrum visitare; quo facto, in tantum convaleuit, ut quamvis non integre sana, sepulcrum tamen visitavit, ubi mox sanitatem tam integram est consecuta, ut cum magna lætitia coram multis diceret: « Jam ita sana sum, ut currendo valeam ad domum meam redire. » De quo magna existit æmulatio cum vociferatione Nominis Jesu usque ad sidera cc.

241 Vir quidam, honorabilis sacerdos, Stephanus nomine, plebanus Nagkerii, infirmitate gravatus per dies plurimos in oculis, ita erat infirmus, ut perpetuam cæcitatem timeret incurrere. Qui vovens Beato Joanni visitare sepulcrum, mox oculorum integram recepit sanitatem, et in toto corpore integerrimæ restitutus est sanitati. Domina Agnes, mulier conscientiosa, et tertii Ordinis de Observantia, degens in monasterio Sanctæ Elisabeth de Aquila, cum ex quadam superveniente necessitate festina incederet, accidit, ut percuteret pectus in uno ligneo palo inadvertenter adeo duro, ut una pectoris costa vehementer curvaretur. Ex quo, ita infirma facta est, ut superveniente quadam corporis totius inflatione mirabili, omnino crederet unum latus se amissuram: destituta omnibus membris, hæc commendans se Beato Joanni et devote emittens votum, facere depingi ipsius Beati imaginem, si a dicta infirmitate evaderet libera, mox integre et perfecte fuit liberata, nullum in posterum sentiens dolorem. Mau-

rita, relicta olim Benedicti Stephani de Aquila, per tres septimanas totaliter infirma, ut nec surgere, nec se movere posset quoque modo sine multorum adminiculis. Hæc commendans se Beato Joanni, erga quem devota semper fuit, et deosculans devote quosdam panniculos, quos ipse Beatus pro suo usu habuerat, ac cum eis signata, mox extitit perfecte sanata, et postmodum ambulavit, ac si numquam infirmata fuisset.

242 Lucia, uxor cujusdam magistri Joannis, artificis de Aquila, per duos menses quamdam maximam infirmitatem passa est, nec poterat sibi ope medicorum subveniri: hæc constringens se voto Beato Joanni, quod in die obitus sui reficeret tres pauperes, faceretque celebrare unam Missam, ac suum diem, ut diem dominicam, celebraret, statim ab omni infirmitate fuit liberata. Joannes Tricii de Paganica, civis Aquilanus, ab ilibus usque ad talum vehementissime per integrum annum cruciatus est intolerabili dolore, et sibi nullum remedium reperire valens, constrinxit se voto ad Beatum Joannem, quod si suis meritis liberaretur, suam imaginem faceret depingi in ecclesia Sanctæ Mariæ de Paganica, quæ est una de majoribus et potioribus ecclesiis Aquilanae civitatis; quo facto, illico liberatus est, ut postea, scilicet die sequenti, absque aliquo dolore, quocumque vellet, incederet liber et sanus. Franciscus, filius Joannis de Estulo, Aquilæ habitantis, gravissimo et mortifico morbo pestilentiae, sive pestifero, taliter per novem dies infirmatus est, ut non nisi mortuus judicaretur, pro quo facto voto per matrem ejus, Gentilenam nomine, ad Beatum Joannem illico convaleuit, et a faucibus mortis extitit liberatus.

243 Margarita quædam, uxor Martini sartoris de Vuylak, habens vas unum vini fratris sui in cellario suo, ipsius vasis omnes circuli, quibus ligabatur, rupti fuerunt, ita quod vinum abundanter effluebat, nec sperabatur, quod aliquid remaneret. Quod videns mulier, flexis genibus, Beatum Joannem invocavit, ut custodire dignaretur eam a damno: statim ergo vinum stetit, nec amplius effluxit, quousque mulier, vocato artifice, vas ipsum ligari fecit dd. Puer quidam undecim annorum, Thomas nomine, filius Michaelis, de Kosde * dicti, de villa Petzken, fuit infatuatus, intellectumque rationabilem omnino non habens, sed diebus octo continuis gestus mirabiles et brutales manibus et pedibus faciebat, ac collum mirabiliter torquebat, facto voto pro eo per parentes ad sepulcrum Beati Joannis, mox ei sanus sensus, sicut prius, restitutus est ee.

244 Mulier quædam, Agnes nomine, uxor Rusa de Bathka *, per unum annum obsessa vexabatur a dæmone, nec liberari poterat quorumvis auxilio, pro qua vir ipsius et Fratres votum emisero, quod eam ad sepulcrum Beati Joannis ducerent. Quod cum implere conarentur, ducebant ipsam in curru, et dum essent in quodam planissimo campo, mulier ipsa voce terribili et rauca clamare fortiter cœpit, dicens: « Nolo ire ad sepulcrum monachi, nolo ire. » Et hujusmodi verba dicendo, fecit strepitum et impetum, adeo quod currum in plano campo totaliter dirupit et confregit: quo facto, mulier ad sanum sensum rediens,

D

Lucia Joannes
et Franciscus;

E

vas ruptum
non dimittit
liquorem; san-
tantur, puer
fatuus,

F

dd
* Dobos de Pe-
ren B.

ee

Agnes obsessa,
Joannes epi-
lepticus:
* Bathaka B.
Batha N.

A rediens, gratias agendo clamavit, dicens :
« Liberata sum gratia Dei et meritis Beati
Patris. » Monstravitque in minoris pedis unius
digito quoddam vulnus, ad instar lenticulæ
unius, unde sanguis fluebat, et inde exisse
dæmonium, mulier ipsa testabatur: nec am-
plius ipsam vexavit dæmon, indecunque
exierit ff. Joannes, filius Christiflorelli de
Balneo, Aquilanensis, annorum undecim a
dæmone vexatus cum incredibili tremore, fa-
ciebat actus et gestus ita horribiles, ut abo-
minabilis omnibus redderetur, et quasi mor-
bum caducum habere videbatur. Hic ductus
per patrem suum ad ecclesiam Sancti Fran-
cisci in Aquila, ac tactus cum quodam panni-
culo, quo Pater ipse Beatus ad oculos uteba-
tur, illico liberatus est. Soror prædicti pueri,
habens annorum novem ætatem, simili infir-
mitate et vexatione pressa per annum, tacta
cum prædicto panniculo, cum admiratione
omnium sana et incolumis evasit.

testes miracu-
lorum in Vi-
lako adducun-
tur.

245 Quidam Bartholomæus de Brixia hoc
patiebatur infortunium, quod quodcumque
nascebatur ei filius ex uxore, postquam attin-
gebat decimum quintum diem, illico morie-
batur. Hic habens fratrem in Ordine, qui
dicitur frater Andreas de Brixia, ei infortu-
nium revelavit, qui compatiens fratri dixit :
« Astringas te aliquo voto propter hoc Beato
Joanni de Capistrano, cujus sanctitatem pridie
novisti. » Interpositis autem paucis diebus,
ipse Bartholomæus et ejus pater et fratres,
ac uxor gravida concorditer voverunt, quod
filius ejus, si superviveret, facerent eum per
tres annos continuos deferre habitum Sancti
Francisci: si vero esset filia, facerent depin-
gere imaginem ipsius Beati Patris. Ecce non
multo post habuit filium ex uxore sua pul-
chrum et alacrem, qui per gratiam Dei et me-
rita ipsius Patris vivit rectus et sanus. Hæc
suprascripta miracula quæ facta fuerunt in
Vuilak apud sepulcrum Beati Joannis de Ca-
pistrano diligenter fuerunt examinata per
viros conscientiosos et bonæ famæ cives in
Vuilak: scilicet Guidonem Italicum de Aretio,
Michaellem Zaffar, et Bartholomeum Arcupriar.
Nam videns magnificus civitatis Vuilak domi-
nus et patronus, quod Omnipotens Deus mi-
rificabat servum suum per prodigia, disposuit
optimos cives ad examinationem miraculo-
rum, quæ quotidie fiebant, qui diligenter hoc
pium opus executi sunt. Nec aliquod miracu-
lum conscripserunt, nisi habitis plenis proba-
tionibus et receptis juramentis; et licet plu-
res alii semper intervenerint, ipsi tamen tres
numquam defuerunt.

Epilogus.

246 Miracula etiam, facta in Italia, diligen-
tissime examinata sunt cum plenis attesta-
tionibus et juramentis, et conscripta veraci-
ter. Sed ut evitarem nimiam prolixitatem,
testes et juramenta, tam de miraculis factis, in
Ungaria quam in Italia, prætermisi, præmissa
autem miracula quæ facta sunt a die obitus,
qui fuit anno Domini MCCCCLVI die XXIII Octo-
bris usque MCCCCLIX, a quo quinquagesimo
nono usque nunc, cum jam sumus in anno
MCCCCLXIII prima die Aprilis, multa plura et

magis stupenda patrata sunt, et quotidie me-
ritis ipsius Beati sunt, tam circa ejus sepul-
crum ad quod visitandum, usque hodie de
diversis partibus innumerabiles populi con-
veniunt, quam in aliis mundi partibus. Divino
vero consilio factum esse non ambigo, quod
Beatus Pater in Vuilak, in quo sunt judæi,
hæretici, et schismatici, atque christiani se-
pultus est, ut ex hoc demonstraretur ipsum
fuisse omnibus communem; christianis qui-
dem eos ad fidem animando et confirmando,
cæteris vero eos convertendo, et eorum erro-
res atque perfidiam confutando. Decebat
etiam ut, qui per ejus sanctissimas orationes
Turcas devicerat, in opprobrium eorum non
longe ab eis sepeliretur. Suscipe ergo, Pater
Beate, quæso hoc munusculum, quod indignus
discipulus et filius tuus tibi offert, et parce
ignorantiæ et negligentiae etc. Orare pro me,
filio tuo, et his provinciis Austriæ, Moraviæ
Bohemiæ, Ungariæ, Poloniæ, Silesiæ, Masso-
viæ, Stiriae, Carinthiæ, quas de tuis labori-
bus fundasti, non desinas Dominum nostrum
Jesum Christum, qui est benedictus in sæ-
cula sæculorum. Amen. In vigilia Petri et
Pauli 1489.

E

ANNOTATA.

a Confer Nicolaum de Fara biographum supra
num. 114, et Barberium in Vita latina (1). Hic
novum habemus argumentum, quo ostendi po-
test, Christophorum nostrum habuisse coram
aliud exemplar Instrumenti Vilakensis, nempe
non solum indicat, Petrum fuisse incolam Vila-
kensem, quod et Barberianum exemplar habet,
sed addit, eundem habitasse in platea Renu-
gethen.

b Cfr Nicolaum num. 115, et Barberium (2).

c Cfr Barberium (3).

d Cfr Barberium (4), qui addit cognomen
Georgii patris fuisse Horozar.

e Cfr Barberium (5).

f Cfr Barberium (6).

g Cfr Barberium (7), qui addit prodigium in
festo S. Petri ad Vincula, seu die 1 Augusti, 1458
contigisse.

h Cfr Nicolaum num. 119, et Barberium (8). F

i Cfr Nicolaum num. 121, et Barberium (9).

k Cfr Nicolaum num. 121, et Barberium (10).

l Miraculum istud omittunt Nicolaus et Bar-
berius.

m Cfr Nicolaum num. 123, et Barberium (11).

n Cfr Nicolaum num. 124, et Barberium (12).

o Cfr Barberium (13), qui sanatum puerum
vocat Bartholomæum, ac eidem solum annos
duodecim tribuit.

p Cfr Nicolaum num. 125, et Barberium (14).
A festo S. Nicolai, die VI Decembris, usque ad
Nativitatem Domini, XXV ejusdem mensis, cur-
runt dies novemdecim: hæc infirmitatis dura-
tio in Instrumento Vilakensi non occurrit.

q Cfr Nicolaum num. 130, et Barberium (15).

r Cfr Barberium (16).

s Cfr Nicolaum num. 133, et Barberium (17).

t Cfr Barberium (18).

v Cfr Nicolaum num. 134, et Barberium (19).

(1) Instrum. Vilak. mirac. pag. 5. — (2) Ibid. l. c. — (3) Ibid.
pag. 6. — (4) Ibid. pag. 11. — (5) Ibid. pag. 12. — (6) Ibid.
pag. 89. — (7) Ibid. pag. 13. — (8) Ibid. pag. 14. — (9) Ibid.
pag. 20. — (10) Ibid. pag. 23. — (11) Ibid. pag. 26. — (12) Ibid.

Octobris Tomus X.

pag. 29. — (13) Ibid. pag. 31. — (14) Ibid. pag. 33. — (15) Ibid.
pag. 34. — (16) Ibid. pag. 38. — (17) Ibid. pag. 48. — (18) Ibid.
pag. 49. — (19) Ibid. pag. 50.

AUCTORE
CHRISTOPHO-
RO A VARISIO.

w Cfr Nicolaum num. 134, et Barberium (1):
addit Christophorus, quod alii omittunt, cogno-
men Valentino fuisse Olas.

x Cfr Barberium (2).

y Cfr Barberium (3).

z Cfr Barberium (4), qui omittit circumstan-
tiam itineris XXXII miliarium.

aa Cfr Nicolaum num. 131, et Barberium (5).

bb Cfr Barberium (6).

cc Cfr Barberium (7).

dd Cfr Barberium (8).

ee Cfr Barberium (9).

ff Cfr Nicolaum num. 135, et Barberium (10).

APPENDIX.

Epistolæ aliquot S. Joannis Capi- strani, ad familiam Rosembergi- cam directæ.

Jam extremæ paginæ Actorum S. Joannis
Capistrani sub prelo sudabant, quando ad nos
delata sunt apographa epistolarum Sancti ad
illustrissimam familiam Rosembergicam seu de
Rosis, de re catholica optime meritam, et quam
magno propterea studio colebat vir sanctus.
Eisdem ex archivo suo Wittingaviano exscribi
permisit celsissimus princeps Adolphus de
Schwarzenberg. Tanto lubentius eas Actis adji-
cimus, quia gesta Sancti confirmant et eluci-
dant. Singulis, ordine chronologico distributis,
subnectemus annotationes quasdam, dicta illu-
strantes.

Epistola 1.

1 IHC. Magnifice et excellens domine, ac
protector et benefactor mi singularissime!
Humillima ac debita commendatione præ-
missa. Hodierna die, quam semper honora-
tam sum habiturus, redditæ sunt mihi litteræ
dominationis tuæ, quæ quidem quantam læti-
tiam ac jucunditatem mihi attulerint nullo
dicendi genere consequi possem, quandoqui-
dem ita promptissimum, ita paratissimum ad
me sub tui tutela suscipiendum te invenio.
Non enim aliud expectabam, nisi quod in te
omnes uno ore prædicant, efferunt et extol-
lunt, christianissimum scilicet nomen, ut cla-
rissimas et egregias virtutes tuas silentio
præteream ceteras, quæ tot et tantæ sunt, ut
verum fatear, difficile dictu esset, et licet
cetera virtutum genera ad cujusvis principis
ornamentum accedant, maximum decus tuum
christiani nominis omnia vincit, superat et
calcat. Placuisse excellenti dominationi tuæ
litteras meas magnopere gratulor, sed illud
longe magis gaudio me affecit incredibili, cum
meum ad te accessum sollicitas ad liberan-
dum tot millia animarum pereuntium, quæ
quotidie sathanæ gutturi præda et cibus fiunt,
quod firmissime assecuturus es; sum enim
in Zwettl a, profecturusque crastina die post
absolutam prædicationem Weytram b. Ibi
namque expectabo quousque tua excellens
dominatio pro me miserit. Si quidem feria
quinta proxime futura tui ad me venerint,
sexta feria sequenti iter versus Crumnaviam c
arripiemus. De die tamen disponas pro arbitrio

a

b

c

tuo, me autem semper ad veniendum paratis-
simum invenient. Sed animadvertat dominatio
tua, ut duo currus pro sociis et libris meis
omnino mittantur, cum sine illis proficisci
non valeamus. Plura scriberem, sed omnia
ore ad os agemus, cum una tecum fuero, quod
citissime erit, si tuos quam primum ad me
mittere non gravaberis. Tua vero excellens
dominatio interim magnanima erit et perju-
cunda, spero enim, quod ea assequemur, divina
gratia opitulante, quæ ceteris negata fuerunt.
Nam adest magnus et excelsus Deus noster
suis admirandis et stupendis operibus. Nobis
autem molestum minime sit adesse humano
studio et ingenio. Responsivas litteras nullas
adhuc accepi ab amico meo Rokyczano, cau-
sam ignoro. Certior enim factus sum, quod
congregationem nonnullam baronum Bohe-
morum, quæ fit prope Olomutium, accessit non
libenti animo, ni fallor. Disputationem, ut ex
meis litteris intelligere potuisti, illi non dene-
gavi, neque denegabo, dummodo congruitas
loci tributa sit, et peritissimorum virorum
pulchra corona. Scio et certus sum, quod pro
sui animi obstinatione potius ille frangetur,
qui * flecti possit. Ejus argumenta, rationes, et
ut verius dicam, cavillationes, auctoritates et,
dicta facile refellemus. Sed ejus et mei censo-
res astare vellem, ut secundum illorum sen-
tentiam meæ doctrinæ acquiesceret et consen-
tiret. Non enim intendo secum garrulare, ut
sæpe numero loyci (logici) faciunt, sed ut
omnia a congruis et debitis iudiciis deter-
minentur. Omnis ignorantiae et timoris locus
a me remotus est, si mecum de congruo loco
et de viris interventuris in actu convenire
noluerit d. Nam hujusmodi actus non apud
vulgares et indoctos viros, sed apud eos, quo-
rum probata et authentica est sententia et
auctoritas, fieri debet. Sed de iis hactenus, in
quibus omnibus tuo optimo et fidelissimo
consilio utar. Valeat excellens dominatio tua,
quam Christus tueatur in æternum, et me, ut
facis, sub tuo præsidio suscipe. Pro ea digni-
tate, quam merito reverendus pater dominus
Jodocus filius tuus assecutus est, plurimum
congratulator, agoque gratias immensas Deo
Omnipotenti, qui illam sibi tribuit. Rogo vero, F
ut ad sublimiora illum tollat, qui ex innata
bonitate et virtute omnia bona meretur. Ite-
rum atque iterum vale, mi optime protector,
et pro me cito mittere non immoraberis, qui
jam tecum fuisse diu desideravi. Ex Czbettel
(Zwettl) 12 Octobris 1451. Manu velocissima.
Tuæ excellentis dominationis inutilis servus,
licet orator fidelissimus, frater Joannes de Ca-
pistrano minorum minimus. A tergo: Magni-
fico et excellenti domino domino Ulrico de
Rosenberg etc. suo protectori et præceptori
singularissimo fidelissime et cito obsignen-
tur.

E

* quam?

d

ANNOTATA.

a De oppido Zwettel, ubi insigne monaste-
rium Ordinis Cisterciensis hactenus existit,
mentionem etiam facit Christophorus a Varisio
in Vita S. Joannis num. 139: nomen tamen oppidi
male scribit Czunethel: conjiciendo tamen di-

(1) Instrum. Vilak. mirac. pag. 31. — (2) Ibid. pag. 32.
— (3) Ibid. l. c. — (4) Ibid. pag. 33. — (5) Ibid. pag. 43. —

(6) Ibid. pag. 37. — (7) Ibid. pag. 39. — (8) Ibid. pag. 27. —
(9) Ibid. pag. 24. — (10) Ibid. pag. 34.

ximus,

A ximus, Annotato a esse locum Zwettel : quam conjecturam undequaque confirmat præsens epistola. Nam Christophorus docet, S. Capistranum die decima secunda Octobris, qua ipse die ad Udalricum Rosembergicum scribit, in Zwettel miraculum operatum fuisse, atque hinc Krummau seu Crumlovium profectum fuisse. Ipse Sanctus locum scriptionis suæ indicat Czbettel. Nihil porro mirum, viros Italos in locis peregrinis scribendis sæpe sæpius allucinatos.

b Weytram est Weitra, oppidum eunti Zwettelio Crumlovium occurrens, ut patet ex mappis topographicis.

c De Crumlovio seu Krummau in Annotato b capitis x Vita Christophori a Varisio actum fuit.

d De hoc cum Joanne Rockyczana colloquio egimus in Commentarii prævi numm. 211 et seqq. Ex hac porro epistola constat, S. Joannem Capistranum nullatenus refugisse publicam cum Hussitarum antistite disputationem.

Epistola II.

a

2 Omnem in Domino et in Rosabella a salutem cum sincerissima caritate. Venerabilis ac dilectissime frater! Licet fraternitatis tuæ merita multifaria me tibi non immerito ferventissima caritate in immensum astringant, consolationis tamen tuæ scripta dulcissima, mihi nuperrime una cum Reliquiis sanctissimi confessoris Bernhardini prægratis ex Vienna delegata, non modicum fomenti continuo subministrant, adeo ut quoties illas intueor aut recolo, amoris reciproci nimirum scintilla non modica exardescit. Nec tamen eadem primum me moverunt, ut pro tuis successibus Deum orem, quam potius prima die tui recessus a me hoc ceperim studiosius exequi, orationes pro te Domino, utinam gratas, quotidie effundendo, nec de hoc contentus, sed et cunctos ordinaria mihi lege subjectos dudum edicto publico ad idem faciendum sum exorsus*. Quamvis autem eadem scripta tua plurimum jucunditatis attulerint, multo tamen amplius in dies lætificat quotidiana novitatum fama percurrens, nedum de tuis successibus prosperis, de quibus sollicitus sum perquirere, sed et Dei magnificentia, quæ meritis ejusdem sanctissimi Bernhardini, tuoque devoto ministerio, mirifice clarere conspicitur. De his

* exhortatus?

C igitur ac singulis præmissis Deo ac fraternitati tuæ denique grates sincerissime refero condecentes, hortorque in Domino, quatenus receptum* Dei opus indefesse, ut facis, prosequaris. Confortare in Domino et age viriliter pro Dei et Ecclesiæ suæ sanctæ honore, animarumque salute, confisus in illius præsidio in cujus nomine et virtute cepisti, quatenus centuplicato fructu proinde feliciter coronari merearis in regno illo æterno, quo una tecum tuis orationibus rogo suffultus, desiderio æstuo conregnare. Vale vir Dei, pugil Christi invicte, tuique pariter benevaleant. Datum in castro ecclesiæ in Strasburg b die sedecima mensis Octobris anno Domini 1451. Johannes Dei gratia Episcopus Gurcensis c. A tergo. Venerabili ac religioso in Christo fratri meo carissimo, fratri Johanni de Capistrano, generali ordinis Fratrum minorum de Observantia.

b

c

ANNOTATA.

a Quid sibi velit hic loci Rosabella non facile dixerim. Rosa quidem est symbolum silentii seu secreti (1); sed in tota epistola nihil occurrit, quod secretum requirat; dein dicendum esset simpliciter sub rosa. Putem tamen, episcopum alludere ad familiam Rosembergicam, quæ Rosam gerit in scuto gentilitio, præsertim quum illo ipso tempore, quo epistola scripta fuit, S. Capistranus in familia Rosembergica Crumlovii versaretur. Ita ut sensus sit, episcopum salutem dicere Fratri Joanni in Domino Deo et in familia Rosembergica, a Deo destinata in salutem Bohemiæ. Porro ramus Bohemicus familiæ Rosembergicæ periit initio sæculi xvii morte Joachimi Udalrici, qui sine prole obiit die xxiv Januarii 1604 (2).

b De castro Strasburg actum fuit supra in Vita Christophori a Varisio cap. viii Annotato n.

c Ibidem etiam nomen Joannis episcopi gentilitium et anni regiminis indicata fuere.

3 IHC. Beatissime Pater! a Ad osculanda vestigia sanctorum pedum. Caritas, quæ debita est omnibus Christi fidelibus, eo vehementius ad has comendatitias me coegit, quo de virtute integra illustris (hujus domini) cum magnificis et præstantissimis liberis certiores famam apud me experientia fecit. Si enim cum omnium per ora volaret, illustrem et excellentem dominum Uldericum de Rosenberg eum esse, qui æstuanti Bohemorum perfidiæ, castra, terras, civitatesque insano impetu devastantium, jam modo per triginta sex annos nullo victus terrore restitisset, solusque inter latentes apparens, sese, castrorum et civitatum ruinas passus, usque ad effusionem proprii sanguinis verum Jesu Christi fidelem, et sacrosanctæ Romanæ et universalis Ecclesiæ legitimum filium indefesse proclamaret, omnium in se catholicorum provocavit affectus, omnesque cum benevolentia prosequerentur; quanto magis virtuti fieret mecum quisque debitor, omnique ejus honesto voto propitius et pro dignitate clemens, si per mensem cuique, quemadmodum mihi, cum apud ejus illustrem dominationem superioribus diebus secum pro reductione deviorum laborarem, et fidei et constantiæ tam parentis, quam liberorum experientia patesceret. Juste igitur coactus, licet non invitus, hunc fidei nostræ florem, si quid parvitas mea apud Sanctitatem tuam valet, beatitudini tuæ commendo ea commendatione, qua nulla possit esse major, ut videlicet cum ejus fidelissimi oratores apud Sanctitatem tuam fuerint, in omni tam gloriosi domini honestatis et pietatis voto eandem propitiam sibi, et pro innata clementia, et pro mea commendatione persentiant, revertentesque sponte sua currentem et votorum compotem effectum, pro sanctæ fidei tutela magis ac magis ad augmenta virtutum concitare possint. Cui quicquid Sanctitas tua beneficiorum et gratiæ contulerit, mihi ipsi factum putabo, dummodo comendationem meam intelligat apud eandem non fuisse vulgarem.

Epistola III.

a

F

(1) Diction. de Trévoux, vº. Rose. — (2) Cfr Schmidl. Histor. prov. Bohem. Soc. Jesu. tom. II, pag. 371 et Balbinus. Miscell.

Hist. Bohem. Decad. II.

b A Valeat beatitudo tua clementissima ad vota caelorum. Ex Egra *b* in regno Bohemiae die 10 Januarii, 1452. V^{ra} S. clementiae inutilis creatura Frater Johannes de Capistrano manu propria me subscripsi. *A tergo*. Sanctissimo Domino nostro Nicolao Papae Quinto.

ANNOTATA.

a Similem huic epistolam, eisdem conscriptam verbis, mutatis solum titulis, dedit S. Capistranus, die sequenti, seu xi Januarii, ad regem Franciae, Carolum VII, quam propterea edendam non duximus. Quae causa fuerit, ut Sanctus tam instanter res familiae Rosembergicae, tum apud Nicolaum Pontificem tum apud regem Carolum commendaverit, prorsus ignoro.

b Egra^o toto mense ^ojanuario substitisse S. Capistranum, habemus ex Christophoro biographo, capite x vitae numm. 143 et 144.

Epistola IV.

a 4 Magnifice et excellens domine! humili et devota recommendatione praemissa gratiam salutarem et pacem in Domino sempiternam! Ordinaveram transmittere Magnificentiae Vestrae multa nobis nuper occurrentia ex litteris viro-
B rum Pragensium, Bohemorum et confederatorum cum eisdem *a*: sed celeritate itineris occupatus, hoc solum volui M. V. notum facere, quod heri sero a reverendissimo domino legato et ab illustrissimo domino duce Alberto Bavariae et comite Reni, ut in dieta Ratisbonensi dominica post festum Viti et Modesti *b*, si Dei honorem et sanctae Matris Ecclesiae debitam obedientiam diligo, interesse non desinam: quod ni pro quadam adjuratione suscipio, tamquam si reputent meam ibi praesentiam opportunam. Festino igitur gressus ad eam, et vestram ibi spero adesse praesentiam, ut filii vestri domini Henrici cum domino venerabili decretorum doctore vestro Wenceslao, quem et mei nomine advisetis, ut nomina absolutorum in ea commissione per dominum plebanum vel per eundem dominum Wenceslaum secum deferat. Confido etenim, quod ibidem, Domino concedente, nostram conscientiam pro fidei veritate et sacrosanctae Romanae Ecclesiae obedientia debita sufficientissime declarabimus, veniat aut non perfidissimus Rokyezana, quem ad hunc locum dietae strictissime advocavi *c*. Nuntii festinantia silentio praeterco, quae fratri Nicolao de Grezereginae Vicario ministeriali Bohemiae V. M. intimanda commisi. Valeat V. M. feliciter ad gaudia sempiterna. Ex Ponte regni Bohemiae 1452 die 7 Junii festinanter. Vestrae M. D. inutilis servulus et orator Frater Johannes de Capistrano ordinis minorum manu propria me subscripsi. *A tergo*. Magnifico et excellenti domino, domino de Rosis, etc.

ANNOTATA.

a Conjectio, Sanctum hic agere de motibus Hungaricis et Bohemicis: volebant nempe haereticos suum habere regem, quem imperator Fridericus reddere recusabat. Quapropter Hungari et Bohemi armis negotium transigendum censuerunt; et Civitatem Novam, praecipuam

post Viennam urbem, obsidione cinxerunt. Unde *D* factum est, ut dein imperator juvenem Ladislaum, Hungariae et Bohemiae regem, confederatis, inter quos eminebat Henricus Rosembergius, Udalrici filius, reddere coactus fuerit. Bellum brevibus verbis explicat Dubravius in sua Historia Bohemica lib. xxviii (1).

b Festum sanctorum Viti et Modesti celebratur xv Junii: habemus porro ex Christophoro biographo num. 150, de Ponte vocatum fuisse per dominum Nicolaum de Cusa, cardinalem S. Petri ad Vincula et legatum apostolicum ad dietam, quae tenebatur Ratisbonae cum Bohemis. Festinus, itinere intra septem dies confecto, Ratisbonam advenisse videtur die xxi Junii, quandoquidem die xxii ejusdem mensis referuntur miracula ibidem patrata: permansit autem Ratisbonae ad iv Julii, ut loquitur laudatus biographus. Caterum conventus iste Ratisbonensis parum contulit ad pacem conciliandam cum Bohemis. Nam cardinalis Nicolaus Cusanus, legatus apostolicus, epistola data xxvii Junii 1452 Ratisbona ad Bohemos (2), docet eos debere omnimodam obedientiam praestare Ecclesiae Romanae pure et simpliciter absque pacto et conditione: dein Compactata in se quidem haeresim non continere; sed dicit, ab omnibus constanter negatur, in eis talia concedi, quae Bohemis falso suggeruntur.

c In Commentario praevio numm. 214 et seqq. monstravimus, S. Capistranum sedulo quaesivisse colloquium cum Rokyezana, sed non convenisse de loco, utrique parti tuto: quapropter Sanctus cupit, adversarium suum adesse comitiis Ratisbonensibus, pro concordia Bohemorum convocatis: absente enim capite Hussitarum, nihil stabile constitui poterat.

§ III. Magnifice et excellens domine domine ac benefactor et praceptor mi singularissime, humillima commendatione praemissa, gratiam salutarem et pacem in Domino sempiternam, cum omni officio obsequendi. Nullo dicendi genere consequi possem, quanto gaudio, quantaque laetitia fuerim hisce diebus affectus, audito, cum pacifico imperatoriae majestatis consensu, felici adventu serenissimi regis Ladislai ad suam inclytam civitatem Viennensem *a*, uti vestra et mea desideria non parum ex postulabant, quemadmodum ipsi imperatoriae majestati meis litteris superioribus diebus significaveram: quae res tum mirificos fructus toti Ecclesiae sanctae Dei et populo ipsi christiano sit verisimiliter paritura. Nemo boni avidus est, qui huic tantae novitati non debeat vehementer congratulari. Ego enim, ut per me dicam, ita laetor, gaudeo et exulto, ut nesciam, quid gratius, quidve jucundius hoc tempore facile mihi potuisset afferri; quandoquidem ea firmissima mihi spes est, cum divinitus nobis datum, ut liberet populum suum, in umbra mortis sedentem, quorum multi satanae faucibus quotidie praeda fuerint; revocetque devios ad unitatem christianae religionis, a qua jam tot, abjecto obedientiae jugo, miserabiliter discessere: ut plorandum sit tantarum animarum jacturam, illarum praesertim dico, quae in medio nostri pereunt, haeretica labe foedatae, pro quarum salute consequenda, quia honor et regis et

Epistola V.

a

(1) Rer. Bohem. Scriptt. pag. 234. — (2) Goldast. De regno

Bohem. Append. col. 139. *

A vester agitur, aliqua ad vestram magnificam dominationem scribenda necessario censui, maxime cum didicerim veridica relatione celebrandam esse dietam Viennensem in die Martini *b* in qua et vestra M. D. causae fidei, ni fallor, cum Bohemis agenda, maximo adjumento maximoque praesidio adesse poterint, si voluerint. Voluerint quidem, dum ad eam rem tantum incitatum vos esse intelligam, ut nulla commendatione, sed sola recordatione indigeatis, quam, pro singulari vestra in me benevolentia, scio, non parvificietis, si tamquam christianissimus dominus, ut hactenus semper cum summa laude fuistis, rei Bohemorum gravitatem diligenti studio pensare volueritis. Dubitabat enim M. D. regiam majestatem accepturam Bohemos ad suam obedientiam, aut nullam de fide mentionem facturam, aut quascumque voluerint pollicitationes praemissuram, quemadmodum miserabilis mundus agere consuevit *c*; non cogitans, quae Dei sunt, sed quae ad suum solum statum pertinere videantur. Primum quidem summopere laudo et approbo, ut, adepta illorum obedientia, causam fidei majori facilitate deinde componere queat. Secundum evangelium nemo verus christianus est, qui non damnet: nam si regia majestas illis, sibi obedientiam praestantibus, pollicita fuerit, numquam eos de fide molestare, neque molestari permittere, quae spes de illorum reductione amplius excogitanda est? qui jam per 40 annos, non armis, non palpabilibus argumentis, non doctorum clarissimis sententiis, non divinarum rerum magnitudine flecti umquam potuerint, sed ad excusandas excusationes in punctis totum eorum studium contulerunt. Quis illos amplius humiliabit, qui suam causam regis armis tuebuntur et protegent? Equidem, si id factum fuerit, quod Deus avertat, non solum ad fidelium unitatem non redibunt, sed multos catholicos ex regio dominio ad eorum sectam suis diabolicis suggestionibus adducunt, sacrae regiae majestati, et vobis omnibus maculam magnam et notam ascripturi: loquor enim tamquam fidelis servus, adulatione uti nesciens, cum domino suo. Siquidem causam fidei in pectore maximi pontificis non dimiseritis, spondentes, quidquid illi petierint, gloriam et splendorem vestrum non parum denigrabitis, Deum ipsum Omnipotentem gravissime offensuri, tantumque dedecoris et infamiae vobis vestra sponte allaturi, quantum M. D. vestra, quae semper summa cum laude et christiana religionis observantia vixit, numquam passa est: ut de statu domini regis in Bohemia nihil dicam, qui pro eorum infidelitate, absque ecclesiastica obedientia fundatus erit in arena. Cogitate igitur diligenter et maturo consilio vobis consulite. Non mundialis gloria vos moveat, ut caelestem et perpetuam perdatis; non corpora lucremini hominum, ut eorum animarum perditionis causa sitis; non spe incerta seducamini, ut mala faciatis, ut eveniant bona, qui error erit pejor priore: sed offerentibus illis obedientiam regiae majestati, ita acceptetis, ut nihil, quod ad fidem pertinere videatur, promittatis; quia si digitus illis ostendatur, totam manum suscipiunt, unico verbo millena addentes: quandoquidem ea se ja-

ctent a sancta sede apostolica obtinuisse, quae D numquam adepti sunt, allegantes Compactata, quae numquam observarunt *d*; quo fit, ut nulla secum pactionis foedera sint amplius componenda, sed si fideles haberi et reputari volunt, pure, et simpliciter obedientiae sacrosanctae romanae Ecclesiae colla submittant, cum sciat ipsa alma mater Ecclesia, quibus alimentis sui debeant nutriri filii. Si quidem de fide omnino tractare voluerint, sacra regia majestas ad maximum Pontificem, cui fidei causa spectat, illos remittat, in nullo verbo se obligatura, non tamquam medium inter utrasque partes componendae unionis: ut de cetero, si in eorum antiqua obstinatione persistere voluerint, illorum reductio, evaginato gladio, merito aggredi possit ad ultionem hostium Ecclesiae sanctae Dei: cujus tutelam, si sua majestas, sicuti sui clarissimi majores, omni laude dignissimi, effecerit, magno et intrepido animo suscepit, quemadmodum eandem facturam procul dubio speramus, non solum florentissimam illorum gloriam resuscitabit, sed eorum laudi et famae magnum addet splendorem, acquiratque sibi et posteris nomen aeternum et immortale. Vestra autem M. D. si eam operam, quam peto et expostulo summam, Bohemorum consequendae saluti dederit, tantum laudis et decoris est adeptura, ut nullis saeculis sit ea amplius caritura; quamobrem, si quid preces meae valere potuerunt apud V. M. D. eandem, omni instantia, qua valeo, rogo et obsecro, obtestorque in Domino, ut causam fidei, tamquam rem vestram, imo plus quam vestram, summo studio summaque diligentia commendatissimam suscipere velit, quodque ut faciatis, etiam atque etiam supplex quaeso. Plura in hujusmodi re scribenda forent, quae hoc in loco silentio praetereo, sed ea omnia a fratre Petro de Sopronio, harum ostensore *e* socioque meo fidelissimo vestrae M. D. explicabuntur, cui rogo, ut * mihi ipsi fidem indubiam in omnibus et singulis meo nomine exponendis adhibere velitis. Commendans me semper vestrae M. D., cui si quid carum, si quid gratum, si quid acceptum mea pusillitas efficere potest, illud omne debitum polliceor, F munus mearum * quam libenter offerens. Valeat M. D. vestra, quam Christus sempiterno digne- tur tueri, et me, tamquam fidelissimo mancipio, vestro utimini arbitratu. Ex civitate Magdeburgensi *f* 15 Octobris, 1452. V. M. D. inutilis servus licet orator fidelissimus Frater Joannes de Capistrano manu propria me subscripsi. A tergo. Magnificis et excellentibus dominis, domino Ulrico de Rosenberg ac Henrico ejus filio, suis benefactoribus et praceptoribus colendissimis.

ANNOTATA.

a Ladislaus Posthumus, quarto fere mense post obitum patris Alberti II imperatoris natus, jure hereditario regna Hungariae et Bohemiae obtinuit. Ad annum usque aetatis duodecimum sub tutela Friderici imperatoris latuit, quando Hungari et Bohemi regem suum repetierunt. Tergiversabatur Fridericus; sed tandem armis coactus, regem adolescentulum die iv Septembris 1452 commisit tutelae Ulrici, comitis Ciliae, puero

* adde: tamquam

* adde: precum

A puero avunculi (1): eo tamen pacto, ut Ladislaus extra Viennam commoraretur, ut privatus (2). Sed Ulricus, ut erat, inquit Æneas in *Historia Friderici*, fidei parum tenax, Viennam cum puero perrexit, et ibi rex in morem triumphantis exceptus fuit ingenti omnium exultatione (3). De hoc, credo, adventu agit S. Capistranus, et ipse gratulatus istiusmodi initia, quæ tamen Æneæ Silvio aliisque probata minime fuerunt.

b Viennam ad comitia convenerunt tum principes tum oratores, ut docet nos Æneas supra laudatus, ad diem S. Martini seu xi Novembris 1432 (4).

c Coronandus rex Ladislaus juramento, quod legere est apud Goldastum *Commentario de regno Bohemiæ* (5), promisit statui ecclesiastico et sæculari ac populo universo servata velle jura, libertates, præscriptiones, privilegia et consuetudines. Quibus ex verbis deducebant Hussitarum fautores, etiam suæ hæresi favorem a rege esse impendendum. Id timuit Capistranus, neque temere: nam vix coronam cinxerat Ladislaus, quum eum admonuit Podjebradius promissorum quorum, ait, Dubravii in sua *Historia Bohemica* (6), non ultimum erat, de corroborando Rokycani archiepiscopatu, seu de imponendo sedi Pragensi Hussitarum antesignano.

d De Compactatis egimus in *Commentario prævio* numm. 219 et sqq.

e De Petro de Sopronio mentio facta est supra *Commentarii prævii* num. 7.

f In finibus Magdeburgensibus versatum fuisse mense Octobri S. Capistranum habemus ex biographo Christophoro num. 157.

Epistola VI.

a

6 IHC. Magnifice et excellens domine, domine benefactorque mi singularissime, humili commendatione præmissa, gratiam salutarem et pacem in Domino sempiternam ac illud desiderare in terris, quod placeat in excelsis a! Dum præclara hactenus vestra gesta mente revolve, quorum apud omnes catholicos solemnis celebratur memoria, mecum ipse plango, lacrymarum cordis non valens extinguere rivulum. Quis vestrum honorem diligens lacrymarum fontem non emittet? Quis a lamento potuit cessare permagno? Quis vestram audiens infelicitatem a suspiriis facile cessabit et gemitibus? O detestabilem pollicitationem! O facinus incredibile! O consilium sathanicum! Dominus et baro, natura generosus, homini vili et hæretico se submisit sua sponte, nemine cogente. Vir famosissimus homini infami factus est subditus; murus quondam catholicæ fidei hæreticorum tutelam suscepit, pater tantorum nobilissimorum filiorum, scutus invictus, timuit, ubi non fuit timor. O nomen præclarissimum constantissimæ domus de Rosenberg! quis te ad tantam evexit lucem? Nonne Deus? Numquid vobis, magnifice senior, semper summo præsidio et adjumento non adfuit divina majestas? Nonne vestræ senectuti sapientissimos dedit filios, qui vestros labores sufferrent, gubernarent regerentque dominium vestrum, protegerentque illud a faucibus draconis? Cur igitur absque vestrorum consilio filiorum confederationem iniistis cum hæreticis, quos semper summo

odio habuistis, quorum adhærentes falsos D catholicos appellabatis, quorum caput famulum vestrum dignum non esse, exclamastis? O magnifice domine! quantam infamiam vobis adscripsistis, quantam inimicis vestris victoriam et lætitiā dedistis, quantumque decus a vestra domo abstulistis! Ubi antiqua illa gloria, quam per quadraginta annos cum tantis laboribus, vigiliis, sumptibus, sudoribus vestrum et vestrorum sanguinem effundendo, adeptus fuistis? Ubi laus, ubi honor, ubi splendor, ubi magnum nomen, ubi meritorum magnitudo apud Deum reservatorum? Omnia uno in puncto vano quodam timore periere et sepulta sunt. Prope erat filius vester magnificus Henricus, qui summa cum victoria vos liberasset, nec vis aliqua rationabilis vos cogebat. Jam victoria vobis parata erat, credite mihi! regem obtinueratis, finem hæresibus facile imponebatis, si confederationem cum hæreticis non iniissetis, quæ nullo modo honeste fieri potuit. Dicat quis * velit: non vos ulla promissio adstringit, quin imo si centum millia sigillorum apposuissetis, vobis non licet observare, sed itaque de veritate declaratus debetis revocare, quod fecistis et promisistis, cum scriptum sit: « In malis promissis scinde fidem, in turpi voto muta decretum. » Sapientis est enim mutare consilium de malo in bonum, et de bono in melius. Si itaque rectam sapientiam imitari volueritis, dividite vos ab eis; sequimini vestigia christianorum. Nullum tibi erit dedecus, sed sempiterna laus, sempiternusque honor. Ecce omnes principes et civitates, totaque Alemania vos in ore habent dicentes: Cecidit prostrataque est gloria domus de Rosenberg absque ictu. Ast sola spes in vestris generosissimis filiis remansit, et quam maxime in magnifico domino Henrico, qui magnum apud omnes sibi vindicat nomen propter victoriam, quam de serenissimo rege Ladislao reportavit. Vestris enim filiis adhærere debetis relinquentes omnem confederationem hæreticorum, cum nulla haberi possit quævis ficta aut palliata excusatio; et si totus mundus vellet se damnari, vos vestram salutem negligere non debetis. Multas habetis excusationes sanctissimas, quibus ab illorum liga discedere potestis. Primo quidem cum sitis declaratus de veritate, itaque litterarum ignarus: secundo, quod de dominio, jure ipso impedire vos non debetis propterea, quod illud in manibus filiorum renuntiastis, etiam me præsentem b: tertio, quia cum rebellibus Ecclesiæ non licet fœdera inire: quarto, quia vos non debetis esse fautor hæreticorum: quinto, quia infamis essetis: sexto, quia illicita promissio non debet observari: septimo, quia dux ab omnibus catholicis reputabimini: octavo, quia non vultis esse excommunicatus: nono, quia vestrum catholicum et gloriosum nomen non vultis perdere: decimo, quia animam vestram non vultis tradere gehennæ, sed cœlo. Et sic cum his et multis aliis excusationibus ab illis vos dividere poteritis, etiamsi millia sigillorum appensa forent. Melius est, ut a paucis hæreticis maledicamini, quam a toto christianorum cœtu. Imo hoc

* adde quod

E

F

b

(1) Æn. Silvii. Hist. Frid. III, pag. 393. Analect. Vindobon. Kollarii. — (2) Dubravii. Hist. Bohem. lib. xxviii, pag. 235. —

(3) Pag. 396. — (4) Pag. 407. — (5) Tom. II, pag. 291. — (6) Lib. xxix, pag. 237.

erit

A erit præclara laus vobis numquam defutura, ut exosus et inimicus dicamini hæreticorum: turpe est, ab illis laudari, vituperari autem honestum. Longior fiam, si omnia, quæ ad scribendum sese offeruntur, in hujusmodi re perscribere vellem. Finem itaque dicendi faciam commendans vobis honorem vestrum et animam vestram, rogansque, ut verba mea ex charitate, qua dicuntur, suscipiatis, is enim sum, qui adulatione uti nescio. Loquor tamquam servus fidelis cum domino suo. Vos autem, si vestrum honorem vestramque salutem amatis, is eritis, quales hactenus fuistis, murus scilicet sanctæ fidei catholicæ, et invictus scutus evectorque honorum et corrector male factorum. Quod si summa cum diligentia feceritis, honorem vestrum recuperabitis, catholicis omnibus magnum afferetis gaudium, adversariis mœstitiā et dolorem augebitis, Deo rem charā et acceptissimā, mihi quoque vestro laudatori apud omnem populum nihil jucundius, nihilque gratius efficere poteritis, ut, qui vestras laudes sum in meis prædicationibus et litteris ubique persecutus, mendax non judicer, sed verus laudator inveniar apud omnes. Hæc pauca festina manu incorrupte scripsisse volui, ut cognoscatis, me non esse vestri immemorem effectum. Litteras permagnas superioribus diebus ad vos misi per fratrem Petrum, quem ad Vienneſem dietam transmiſi cum fasce litterarum ad omnes potiores Ungariæ, Moraviæ et Austriæ, nec non ad regem, imperatorem et suum germanum c. Ex litteris illis intelligere poteritis, quid mihi videatur esse faciendum a rege cum Bohemis. Ego admonitus per fratrem Gabrielem ad dietam illam accedere supersedi, cum didicerim, filium vestrum Henricum dixisse, non esse bonum, ut ad illam proficiscerer, quia Georgius, vocatus a rege, audiens me ibi adesse, venire recusabit. Si tamen me advocaverint, labores non recusabo. Interea hic evangelizabo, demum ad illas sex civitates me transferam d. At si illos cives invenero timidos, ut nolint, ut puram Christi veritatem evangelizem, ad civitatem Vratislaviensem proficiscar. Valet in Domino, et scribite aliquid, quod dolorem meum mitiget, quodque, ut faciatis etiam atque etiam obsecro. Ex civitate Lipciensi ipsa die Ursulæ e 1452. V. M. D. inutilis servus licet fidelissimus orator, Frater Joannes de Capistrano manu propria me subscripsi. A tergo. Magnifico et excellenti domino domino Ulrico de Rosenberg, suo fautori et præceptori colendissimo.

ANNOTATA.

a *Expostulat S. Capistranus hac epistola cum Udalrico de Rosis seu de Rosenberg, quasi defecisset ab antiqua gloria et factioni hæreticæ adhæsisset. Expostulationis tamen fundamentum non plane liquet. Id scimus, Udalricum Rosenbergium, teste Ænea Sylvio in sua Historia Bohemica cap. LVII (1), fuisse hominem semper se tempori accommodantem: proin fieri potest, ut comitiis regni, Pragæ initio mensis Maji 1452 celebratis, interfuerit, in quibus,*

ait Bohuslaus Balbinus in sua Epitome Rerum Bohemicarum lib. v, cap. III (2) octoginta barones, equites nonnulli ac civitates Georgium Podjebradium, gubernatorem regni jam ante constitutum, rursus ad annos duos proximos confirmant. Si vero Rosenbergius, jam ante missus, ut, excluso Ladislao Posthumo, sceptrum Bohemicum Alberto I, Bavarie duci, offerret (3), Georgio gubernatori, Hussitarum fautori, adhæserit, facile cernitur, quæ ex causa S. Capistranus acrem ad Udalricum Rosenbergium, hactenus rei catholicæ cum universa familia sua vindicem, dederit. Tandem exprobrat forsā vir sanctus Udalrico, quod consenserit quibusdam promissionibus, rei catholicæ instaurandæ minime faventibus, ut dictum fuit in Annotato c epistolæ superioris.

b Id etiam testatur Balbinus noster in sua Epitome Bohemica ex mss. duobus Rosensibus, S. Capistranum id effecisse, ut Udalricus quietis ac pietatis studio sese totum daret: quare pater (Udalricus), vocatis tribus filiis, præsentē B. Capistrano XIII Novembris 1451 valedixit curis omnibus, et gubernationem domus Henrico, majori natu filio, commendavit (4). Atque hinc concludit vir sanctus Udalricum non habuisse, ut vulgo dicitur, qualitatem, ut adhuc rempublicam capesseret; adeoque sua se sententia non obligari, proindeque esse revocandam.

c Is erat Albertus, dictus Prodigus, qui fratri suo, Friderico III imperatori, molestias multiplices facessivit (5). Obiit quadragenario major anno 1463, fundata, non tam suis quam fratris imperatoris sumptibus, academia Friburgensi in Brisgovia.

d Ex biographo Christophoro habemus, num. 158, Sanctum Lipsiæ mansisse longo tempore, scilicet a mediomense Septembri usque ad medium Novembrem. Quæ porro sint sex illæ civitates, quo se conferre vult, non dicam: id tamen certum, XXII Novembris 1452 visitasse varia oppida, quæ Christophorus nominat num 160: Wratislaviā demum appulit ultima die carnisprivii, seu XIV Februarii 1453, ut notat Christophorus num. 161.

e Dies S. Ursulæ est XXI Octobris.

f IHC. Magnifice et excellens domine, domine benefactorque mi singularissime! Illumillima commendatione præmissa, gratiam salutarem et pacem in Domino sempiternam. Hac hora redditæ sunt mihi littæ vestræ ex Praga; ex quarum lectione intellexi aut vos non esse bene informatum ab his, qui dicunt me accedere debere Viennam ad dietam Martini, aut nuntii, litteras regis nostri Ladislai serenissimi deferentes, nondum ad me pervenerunt a. Non vocatus, non accedam, vocatus, laborem non recusabo. Misi litteras summa cum copia ad omnes a maximo usque ad minimum misique et fratrem Petrum socium meum b, qui meas etiam ad vos longas litteras detulit, ex quibus facile intelligere potuistis, quid facto opus sit. Post hoc audito acerbo novo, quod per totam jam Alamaniam de vobis refertur, statim etiam longas ad vos litteras dare non distuli, molestiam animi mei exponens c, non propter me, sed propter gloriam nominis vestri, quæ satis apud omnes catholicos declinavit. Moderna nova, quæ

(1) Freher. Bohemic. Rer. Scriptt. pag. 178. — (2) Pag. 307 et seq. — (3) Freher. pag. 178. — (4) Pag. 307. — (5) Krafft.

Hist. gén. de la mais. d'Autr. tom. I, pag. 190 et seq.

A apud vos geruntur, et quæ dicitis non esse calamo exaranda, linguis omnium mihi quotidie nota sunt; si quæ forte latent optarem de illis certior fieri, ut perspicerem, quid veritatis aut mendacii habeant, quod homines loquuntur. Jam superioribus litteris satis meam cordis afflictionem vobis aperui, qui nescio vobiscum palpitare *d*. Expecto enim consolari; sed consolatio non in terris reperitur vera, sed eam expectabo a Salvatore nostro Domino Jesu Christo, cujus ventilabrum in manu sua et permundabit aream suam et congregabit triticum suum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Si in dieta Viennensi aderitis, tum obsecro, ut honorem vestrum recuperetis: quem facile assequemini, si mea superiora consilia, et quidem a fidelissimo et servitore et amico vestro profecta, non parvi facietis. Valeat magnificentia vestra ad gaudia sempiterna, fidelibus promissa ab eo, qui decipi non potest, quique summa veritas est. Ex Lipzk ipso die dominico post festum Omnium Sanctorum *e*, 1452. Vræ M. D. Fidelis servulus et orator Frater Joannes de Capistrano manu propria me subscripsi. *A tergo*: Magnifico et excellenti domino domino Ulricho de Rosenberg, etc., suo benefactori et præceptori clementissimo.

fautor noster præcipue! Humilem commendationem cum promptitudine obsequendi! Gaudio non parvo me replevit magnificus germanus vester, dominus Henricus, qui mihi retulit assumptionem vestram in præsulatum Vratislaviensem. Quæ res ut vobis sempiternæ laudi et gloriæ cedat, exopto. Nec dubito, cum Deus ita disposuit, ut hunc primum gradum haberetis, et ab hoc ad altiore ascendere. Non dedignemini hoc beneficium Dei sumere, ut videamini non subterfugere dispositionem Dei; et quod gratum est omnibus vestris, tam regi quam ceteris, non renuatis, vos majorum vestrorum consilio semper ininitamini. Postquam res ordine processerit, omnes præstare se poterunt ad temporis opportunitatem. Ibitis de virtute in virtutem. Meo quidem consilio non recusetis, quod Deus decernat, ut ad majora ex parvis vos dispositum comperiat. Spero, vos fidei nostræ magno additamento fore, et præstet divina bonitas *a*. Valeat R. P. vestra ad majora longissimo ævo. Ex Buda, ipsa die resurrectionis, 1456 b. R. V. P. servitor et orator fidelis frater Johannes de Capistrano, manu propria me subscripsi. *A tergo*. Reverendo in Christo patri et Domino domino Jodocho de Rosis, electo Vratislaviensi dignissimo commendatori, suo domino ac fautori præcipuo. *b* *E*

ANNOTATA.

a Conventus Viennensis celebratus quidem fuit (1), præsentibus summis viris, quorum nomina ab Ænea Silvio in Historia Friderici III recensentur (2): abfuit autem S. Capistranus, qui toto fere mense Novembri istius anni in Saxonia versatus est, ut docet nos Christophorus biographus num. 156 et seq. Insonuerat forsan auribus ejus vox consiliariorum Cæsarianorum: « Qui se tractatibus non vocatus ingerit, aut stultus est, aut proditor (3). »

b Petrus nempe de Sopronio, de quo actum fuit Commentarii prævii num. 7.

c In memoriam Udalrici Rosembergii revocat præcedentem epistolam, datam xxi Octobris, eamque severis quibusdam verbis confirmat.

C *d* Palpitare idem hic loci ac palpare, blandiri: deest hic significatus in Glossario Cangii.

e Dies dominicus post festum Omnium Sanctorum anno 1542 erat dies v Novembris.

Epistola VIII. 8 Reverende in Christo pater et domine,

ANNOTATA.

a Spes de se a S. Capistrano conceptas non undequaque implevit Judocus, episcopus Vratislaviensis. Nam, ut habet Nic. Henel in sua Silesiographia renovata cap. viii (4): Vir erat, ut corpore vasto et opimo, sic eloquentiæ, doctrinæ ac prudentiæ singularis, animi magni et liberalis, ac cætera quoque omni laude dignus; excepto quod crapulæ ac varietati eduliorum, quæ saccharo plerumque condienda curavit, intemperantius aliquando esset deditus... Postquam Georgium Podjebradium a Romana Ecclesia penitus descivisse, et Hussitarum religionem publice professum, comperit, tam consilia quam arma sua impavido pectore contra illum expedit. Electus die viii Martii 1456, vivere desiit Nissæ die xii F Decembris 1467 (5).

b Anno 1456, quo epistola scripta fuit, dies Resurrectionis seu Pascha incidebat in diem xxviii Martii.

(1) Fessler. Geschichte der Ungern. tom. IV, pag. 744. — (2) Kollar. Anal. Vindobon. tom. II, col. 437. — (3) Ibid.

col. 410. — (4) Tom. II, pag. 116. — (5) Sommersberg. Siles. Rer. Scriptt. tom. I, pag. 67.

DE B. JULIANA DE BUSTO ARSITIO,

SORORE CONVERSA ABBATIAE S. MARIAE DE MONTE SUPRA VARESIUM
IN PRISTINO DUCATU MEDIOLANENSI,

COMMENTARIUS HISTORICUS.

V. D. B

§ I. Cultus B. Julianæ; fontes historici; ortus; virginitatis propositum;
persecutiones in domo paterna toleratæ; accessus ad Sacrum Montem.

ANNO MDI.
Promissa olim
est ad hanc
diem B. Julia-
næ Vita, quæ
nunc die 14
Augusti colitur,

Papebrochius ad diem sextam Aprilis quum B. Catharinæ Palantinæ, fundatricis monasterii S. Mariæ de Monte, sanctissimam Vitam illustraret, ubi venit ad eam partem quæ est de beatis sociabus B. Catharinæ, hæc ad locum, quo B. Julianæ sepultura explicatur, annotavit (1): Quomodo idem corpus anno 1650, 23 Octobris translatum solemnissime sit in alium locum, ubi posset etiam ab externis conspici et honorari, exindeque decretum ut, quoniam dies obitus festo Assumptæ Virginis impediatur, deinceps quarta dominica Octobris B. Julianæ sacra esset, dicemus ad dictam 23, quando de hac translatione agetur. Horum itaque promissorum fides hoc volumine ad præsentem diem solvenda est; licet nunc beatæ virginis festum, ex quo tempore Clemens papa XIV ejus probavit cultum, die 14 Augusti agatur. Ad hanc porro diem in Supplemento Martyrologii Romani pro Eremitis S. Augustini, ex quo ordine erat pientissima monialis, hæc leguntur: In monasterio sanctæ Mariæ Sacri Montis supra Varisium beatæ Julianæ a Busto Arsizio virginis ordinis nostri, invicta animi fortitudine, admirabili patientia et assidua cælestium contemplatione celebris.

et de cujus re-
bus gestis ege-
runt complu-
res.

2 Quum per decretum de die 26 Augusti anni 1758 coram sacra Congregatione Rituum introducta est causa confirmationis cultus B. Julianæ ejusque magistræ B. Catharinæ Palantinæ (utraqque enim causa ad finem usque eandem tenuit viam), pro more confectus est brevis commentarius de vita et cultu utriusque virginis: eo destitutos nos esse in limine confitemur; verum alia præsto nobis sunt documenta quibus hanc lacunam implere possumus. Habemus enim imprimis lectiones II Nocturni, in ejus festo recitandas ex decreto S. R. Congregationis: unde sine negotio colligere licet quæ in illo commentario explicata fuerint. Deinde Vitam ejusdem beatæ virginis tenemus, quam Petrus Augustinus Crespi, canonicus curatus ecclesiæ collegiatæ S. Joannis Baptistæ de Busto Arsizio collegit ex mss. codicibus Benedictæ Bimæ seu Bimæ, primæ post fundatricem abbatissæ, et aliquandiu B. Julianæ præfectæ.

Neque hæc solum scripta, quæ de manu cœvæ et oculatæ testis sunt, adhibuit; verum alia etiam plura bonæ notæ. Quæ inter primo loco venit Historia originis B. Mariæ Virginis de Monte supra Varesium, quam anno 1594 typis Mediolanensibus E edidit Paulus Moriggia, fatiscantis Jesuatarum ordinis præclara columna, vir pietati natus ac literis; secundo loco occurrit ejusdem Sanctuarium civitatis et diocesis Mediolanensis, in quo descripta sunt omnia corpora sancta et reliquiæ sacræ, quæ in ecclesiis dictæ civitatis conservantur; tertio loco obvium est ejusdem Summarium rerum mirabilium civitatis Mediolanensis, anno 1602 et 1609 typis expressum (2); quarto loco citatur ibidem Petri Antonii Crespii Castoldi, sacerdotis Mediolanensis, ex oppido Busto Arsizio oriundi, Insubria, in qua ea, quæ ab nascente Mediolani urbe usque ad annum 1614 in tota Gallia Cisalpina ac nonnullis aliis orbis partibus gesta sunt et quæ varii scripsere aut sparsis monumentis tradidere scriptores, in unum collecta referuntur; et quinto ejusdem Historia burgi Busti Arsitii; quæ ambæ descriptiones nondum videre lumen (3). Atque his tribus scriptis et Benedictæ Bimæ commentariis ita non usus est Petrus Augustinus Crespius, ut hinc concinnam narrationem componeret; sed modo qualicumque ea inter se colligavit, verbotenus eadem recitans. Ipsum F titulum ad imum marginem damus (4). Habemus demum in Historia Montis Varesii seu Vita B. Catharinæ de Palantia, quam ex italico Tettaman- tii (5) latinam fecit Papebrochius, brevem ipsius B. Julianæ Vitam. Alia pro re nata indicabimus.

3 Quum autem Benedictæ Bimæ commentarii fons fuerit, ex quo reliqua scripta tamquam totidem rivuli dimanarunt, operæ pretium fuerit hoc loco exhibere quæ de hac virgine perhibet Philippus Argelatus (6): In suburbio, inquit, oppidi Varisii, cui nomen Bimium Superius, orta est Aloysio Bimio patre Benedicta; quæ in ipso juventutis flore mundi oblectamenta despiciens, licet a nobilissimis adolescentibus ad nuptias expeteretur, clam parentibus ad Montem, Varisio imminentem, ubi Deiparæ Virgini dicatum templum magno populorum undique confluentium con-

Ejus Vitam
prima scripsit
ven. Bimio,
ejus priorissa,
cujus laudes
breviter enar-
rantur.

(1) Acta SS. tom. I Aprilis, pag. 650. — (2) Argelati, Biblioth. Scriptt. Mediol. tom. II, col. 966 et seq. Cfr Pet. Aug. Crespi, pag. 33. — (3) Argelati, Op. cit. col. 302; cfr Pet. Aug. Crespi, pag. 34, 35 et passim. — (4) Vita della B. Giuliana da Busto Arsizio, vergine e monaca nel famoso monastero di S. Maria del Monte posto sopra Varese; cavata da manuscritti della vener. Benedetta Biuma, prima abbadesa doppo la beata Cat-

terina, fondatrice di detto monastero, e da altri auctori degni di fede; scritta da Pietro Agostino Crespi, canonico curato della colleg. di S. Gio. Battista di detto Busto Arsizio. In Milano, per Dionisio Gariboldi, 1667. — (5) Historia del Sacro Monte sopra Varese, Milano, 1644. — (6) Bibliotheca scriptorum Mediolanensium, tom. II, col. 162.

AUCTORE
V. D. B.

cursum frequentatur, secedens, beatis virginibus Catharinæ et Julianæ, ibidem Domino famulantibus, comitem se adjunxit, nihil verita saxorum et specus horrorem; in quo annos integros quinque cælestem potius quam mortalem vitam traduxit. Inde anno 1476 egressa, die 10 Augusti monasterium, in eo monte constructum, adiit, ibique sacro suscepto habitu, paulo post antistita communibus suffragiis constituitur. In eo munere mirum qua vigilantia creditas Christi sponsas custodierit, quibus curis cœnobii census auxerit, quibusque novis molitionibus ædes sacras ampliaverit. Cum autem plurimum eloquentia valeret, non solum monialibus, sed et laicis hominibus cælestibus monitis vitæ præcepta sæpe tradere consueverat. Eam quoad viveret Leo X pontifex maximus monasterii præfecturam tenere jussit, diplomate dato Romæ die 17 Martii 1513. Meritis tandem atque præclare gestis illustris, migravit in cælum die 19 Januarii 1519. Scripsit *La Vita della B. Giuliana monaca nel monistero di Sancta Maria sopra il Monte presso Varese*. Eam manuscriptam esse in Ambrosiana testatur Picinellus in Athenæo, pag. 78. Illam tamen ego non vidi. Hactenus Argelatus. Quantam autem fidem mereatur Bimiam ex hoc uno capite colligi potest. Confiteatur scilicet ipsamet se triginta annos B. Julianæ fuisse sociam, diu in ejus dormivisse cella et multorum ejus arcanorum, quæ latebant alios, fuisse consciam; et dein protestatur se nihil dicturam, quod suis oculis non viderit, aut quod ex ipsiusmet non audiverit ore. Et certe mendacii suspecta esse nequit, quippe quæ tantopere suis virtutibus claruerit, ut a pluribus beata nuncupetur. Sed hæc sufficiant hoc loco: sponte sua de ea sæpius recurret infra sermo.

Nascitur B. Juliana anno 1427 ex rusticis Cassinæ Pauperum prope Bustum Arsitium;

C

4 Porro beatam Julianam primum lucem vidisse anno 1427 consentiunt Moriggia et Petrus Antonius Crespius. Inter Bustum Majus seu Arsitium et Galeratam eam natam fuisse aperte tradit Bimiam et Tettamantius; et quidem in mapalibus casisve, quas vulgo dein Cassinam Pauperum appellavere, addit Petrus Antonius Crespius. At Tettamantius, qui anno 1655 Historiam suam Montis Sacri edidit, monet alios fuisse qui eam Cassinæ Vergheranæ ortam esse sentirent. Disputavit sub idem tempus eadem de re Petrus Augustinus Crespius contenditque natalem ejus locum certissime priorem fuisse vicum seu Cassinam Pauperum quoniam inter Bustum Arsitium et Galeratam nullus alius tunc habitabatur; atque olim vicum hunc, Bustiensibus finibus contentum, ex tribus tantum constituisse casis; reliquas vero, quæ medio sæculo xvii cernebantur, recentiores esse, ut ex earum aspectu patebat. Hæc autem loca ad orientem hiemale lacus Majoris sita sunt. Si enim Mediolano pergas ad sinum meridionalem istius lacus, priusquam Galeratam venias, transiendum tibi est per parviciam Castellantiæ, vulgo Castellanza; unde si ad occasum sesquimilliarium deflectas, venis Bustum Arsitium (1), duodecim fere millibus incolarum nunc frequens et plura habens templum et oratoria; quæ inter ædes S. Bernardini in vico Cassinæ Pauperum (2). Inde orientem versus redeas oportet,

ut per Castellantiæ viam itinere sex aut septem D milliariorum Galeratam attingas, oppidum plus quinquies mille hominum (3). Quum ex dictis satis intellectum fuerit pauperes tantum agricolas in illo vico tunc temporis habitasse, dicendum non est B. Julianæ genus tenue fuisse et ignobile; cæterum aperte tradit Bimiam Julianæ patrem rusticum fuisse. In brevi Sixti papæ IV, quod infra explicatius memorandum erit, dicitur Juliana de Puresellis; quod agnomen materni generis fuisse conjicit Petrus Augustinus Crespius; addens Petrum Antonium Crespium, qui ineunte sæculo xvii obiit, et alios senes sæpius affirmasse eam ex sanguine fuisse Bognoniorum, opulentæ olim inter Bustienses familie.

5 In paterna domo parum opis reperit B. Juliana. Pater enim, Tettamantius verbis utor, filiam pridem assuetam delectari impense sacris frequentandis, divino verbo audiendo, Christique cruciatibus recolendis; assuetam etiam quadragesimas totas ducere in pane et aqua, interimque non minus quam alios domesticorum laborare; denique certam nullis mortalis sponsi nuptiis implicari; multimodis per totos decem annos exagitavit, ad hoc ut maritum consentiret admittere; quin immo aliquando in cubiculo clausam crudeliter in facie verberavit, unum illud satagens quaminis qua colaphis extorquere. Hæc ad verbum fere desumpta sunt ex Bimiae commentariis, nisi quod hæc, melior utique testis, dicat B. Julianæ pœnitentiam decem durasse annos, non autem patrem decem eam annos exagitasse; deinde non solum patrem in filiam fuisse crudelem, sed matrem etiam; quam aliquando, scilicet in cubiculo illo, octodecim colaphos ei impégisse: licet utrique parenti in iis omnibus, quæ salvis Dei juribus fieri poterant, semper ad parendum promptissima esset. Post id certamen, sic habet Petrus Augustinus Crespius, Bimiae vestigia relegens, in virginitate firmiter constituta et tota mente Christo sponso suo adhærens, omnigenarumque virtutum exercitium amplexa, omnium exemplar et speculum facta est. Dum domesticis occupationibus vacaret, mentem in Deo collectam servabat; et interdum ardentibus suspiriis rogabat Deum gratiam inveniendi securum habitaculum animæ suæ, in quo ei prorsus consecrata secure viveret. Sacer Mons ei maxime in votis et amoribus erat. In eo enim jam a sæculo saltem decimo templum Deo consecratum exstabat, in quo ante hominum memoriam singulari veneratione colebatur atque etiamnum colitur B. Maria Virgo. Est tamen mons ille asper valde et sæculo xv erat fere inaccessus. Adjacet Varesio; ad quod oppidum ex Galerata itur via viginti circiter milliariorum, in septemtrionem vergente. Pyramidis formam habet, ita altus ut fastigium templi, ædificati in cacumine, 662 metris superius sit aquis lacus Majoris (4). Horridus tum erat ille locus adeoque vite solitarie agendæ perquam opportunus.

6 Audiverat autem B. Juliana, sic pergit cum Bimiam Crespius, asperrimam illic pœnitentemque vitam ducere B. Catharinam. Hæc autem, circa annum 1437 Palantiæ in diocesi Novariensi nata, amissis parentibus et undecim

quod virginittatis propositum violare nolit, multum patitur a parentibus; cogitat de adeundo Sacro Monte

E

F

et interea asperrime vivit;

(1) Guide de l'étranger dans la ville de Milan et dans le Milanais, tom. II, pag. 66. — (2) Milano sacro, 1853, pag. 166 et

seqq. — (3) Ibid. pag. 93. — (4) Guide de l'étranger dans la ville de Milan et dans le Milanais, tom. II, pag. 223.

A *fratribus et sororibus, prohibita monasterium Mediolani ingredi, die 24 Aprilis anni 1452, annos vix nata quindecim, Montem Sacrum conscenderat, ibique exstructo aut reparato suis manibus tuguriolo, ex Christi Domini patientis amore difficillimum vitæ genus auspicata erat. Quum de his itaque intellexisset aliquid B. Juliana, noctu animo volvebat id genus solitariæ vitæ vere beatum esse, utpote expers mundi tribulationibus et securum portum animarum, salutis suæ procurandæ cupientium. Hanc beatitudinem ut consequeretur, amabat in mediis campis laborare; quod dum faceret sæpe oculos convertibat ad Sacrum Montem, secum sæpe dicens: Levavi oculos meos in montes, unde, ut spero, veniet aliquando auxilium mihi. Solebat etiam a paterna casa non procul abire, nisi a parentibus sociata; cavens sedulo ne lilium odoriferum virginitatis in se contaminaretur: sciebat enim ejus candorem nonnunquam hostilibus aggressionibus impie obscurari. Ut muliebri rerum novarum videndarum cupiditate vacua erat, sic moras trahebat numquam*

B *in viis publicis, neque alienas ingrediebatur domos, explorans aliorum dicta et facta; sed recta pergebat ad ædes sacras, Deo ibidem pias suas preces oblatura. Interea sentiebat se in dies magis magisque amore Dei accendi et studebat summa diligentia cælestibus donis et gratiis respondere. Ea de causa sæpius quam ante orabat Deum et divina meditabatur; sacram Eucharistiam percipiebat frequentius; quadragesimæ et adventus tempore jejunabat, pane et aqua contenta; aliquando cubabat humi; cilicium gestabat et corpus flagellabat crebro; copiosas emittebat lacrymas et carnem adversus spiritum rebellantem domabat.*

proficiscitur in Sacrum Montem cum fratre germano; pietas in itinere.

C *Interea intelligebat magnum animæ suæ periculum creari iniquitate patris; qui, quod matrimonio alicui, a se proposito, non consenserat, eam odio habebat. Sed interna voce a Deo monita est ut Sacrum Montem conscenderet, ubi divinæ suæ majestati cum habitante illic socia tranquillius famularetur. Vespere itaque ante S. Callisti, papæ et martiris, festum (agitur id die 14 Octobris et annus 1454 ex Tettamantii testimonio tunc currebat) efflagitavit a parentibus, ut credere est, licentiam adeundi Sacri Montis et in fasciculum collegit res sibi carissimas. Postridie primo mane e somno evocavit fratrem germanum, qui eam ad Sacrum Montem comitaturus erat; secumque ferens modicam illam sarcinulam, citatis passibus se dedit in viam. Ut vero iter (quod ex suggestu, aliquando audiverat suaderi) spiritualibus exercitiis sanctificaret, sermones miscebat cum socio de fuga Dominiæ Nostræ in Ægyptum et de aliis sacris historiis; atque ita ad montis clivum pervenerunt. Hic majori ardore ex spiritualibus illis colloquiis incensa, cœpit dicere de Christo Domino, Calvariæ montem cum crucis pondere ascendente; atque hæc fecit cum eo animi sensu, sine quo pium et virgineum pectus de his vix cogitare potest. Finitis his sermonibus, attigerunt Sacri Montis cacumen. Ingressa autem celebre templum, profunda corporis*

inclinatione primum venerata est sanctissimum Eucharistiæ sacramentum, dein statuam B. M. Virginis, et devotum fratre interfuit sacrosancto missæ sacrificio. Sacramentali etiam confessione peccata sua expiavit et eucharistico epulo animam refecit, Deo gratias agens de acceptis beneficiis et aliis deinceps accipiendis. Porro, ut finem fecit orandi, fratri suasit ut in vicinum hospitium secederet, cibum potumque sumpturus; ipsa vero, digresso fratre, ad eremitorium perrexit B. Catharinæ. Paulo aliter hæc Tettamantius; in hoc maxime diversus quod narrat antea nihil scivisse B. Julianam de B. Catharina; domieam instinctu interno monitam solummodo fuisse Sacrum Montem adiret, ibi intellectura, ubi, quomodo et qua in societate deberet Christo famulari; et in Monte audivisse de B. Catharina, qualem et quam sanctam vitam illa in vicino ageret. Sed a Crespio, Bimix commentarios proxime sequente, discedere non ausim.

§ II. Viginti duos annos cum B. Catharina de Palantia vitam eremiticam sanctissime colit B. Juliana; dein fit soror conversa, vitam amplexa monasticam sub regula S. Augustini; virtutes ejus; orandi modus, dictus vestis B. Mariæ Virginis; pientissima mors.

E *remitorium, quod B. Catharina incolebat, caverna seu stabulum potius erat quam cubiculum, tribus brachiis altum et quinque largum, positumque e regione templi B. Mariæ Virginis (1). Ut ad id venit B. Juliana, januam pulsavit; et interrogata quid vellet, humiliter respondit: Domina mea, veni ad te in hunc locum, quia a patre meo multas accepi contumelias, verbera et colaphos, quod nubere noluerim, quippe quæ virginitatem meam obtuli Deo, cujus amore centenas mortes libenter subirem. Multum eum oravi ut me liberaret e manibus genitoris mei et demum placuit ei mihi revelare, huc venirem, pœnitentiam tecum actura de meis erratis in solitudine. Quamobrem peto a te ut me in sociam aut servam tuam recipias, quatenus, a patris mei tyrannide liberata, virginem et puram me conservem sponso meo Jesu Christo. B. Catharina, audiens hæc pia et humilia dicta, intelligensque fervorem pauperculæ hujus puellæ, a Deo inspiratæ, respondit ei sequentia, quæ Bimia servavit, verba: Filia mea, consilium humanum non majorem auctoritatem habet quam quod Spiritus Sanctus tibi dat et omnibus qui cupiunt servire Christo, regi gloriæ. Necesse est ut te præpares tentationibus carnis, mundi et malignissimi dæmonii: non ut his consentias, sed quo melius possis eas evadere; et hoc fiet si, quidquid faciendum patiendumve tibi fuerit, in laudem veritas Jesu Christi, qui veniet in te expugnaturus tentationes illas; atque tu, eas sic sustinens viriliter cum bona patientia,*

B. Juliana sociam se offert B. Catharinæ de Palantia, a qua monetur et accipitur,

(1) Riccardi, Storia dei Santuari più celebri, tom. II, pag. 41.

AUCTORE
V. D. B.

consequeris coronam triumphalem gloriæ et cælestem victoriæ palmam.

9 Ubi audivit serva Dei præclaram hanc adhortationem, in exclamationes fere erumpens, dixit: Mater mea dulcissima, verba tua tam fervida sunt, et tantopere inflammaverunt cor meum divino amore, ut ex totis præcordiis cupiam omni vitæ meæ tempore Christo Jesu servire in tua sancta societate. Precor itaque te, mater mea, per amorem Dei omnipotentis ut me non expellas ex tuo consortio et societate. Ad quæ reposuit B. Catharina: Vade, filia mea, et aliquantum ora, et dispone animum tuum, et dein redibis ad me. Recedens itaque B. Juliana rursum petiit a B. Catharina ut se non sineret ad mundum redire, id est ad natalem domum, ubi pater ejus adeo vehementer eam persequabatur; et narravit ei tribulationes, flagra et persecutiones, quas a patre pertulerat. Tunc B. Catharina recordata est S. Julianæ, martyris Nicomediensis, quæ die 16 Februarii colitur et quæ a patre, quod nubere nollet, etiam inclementissime (ut in ejus Passione legitur) habita fuit; et dixit:

B Filia mea, impugnationes quas pertulisti similes sunt impugnationibus, quas experta est S. Juliana; quare placet mihi te in societatem meam pro amore Dei recipere, et pro amore Dei et S. Julianæ ejus tibi nomen imponere. Quod et factum est; unde constet Julianæ nomen proprium seu genuinum non fuisse, sed adventitium. Nata tum erat B. Juliana annos viginti septem; B. Catharina vero, quam matris et magistræ loco accipiebat, septemdecim tantum. Conveniunt de tempore Petrus Antonius Crespius, ex quo illa desumpsi, et Tettamantius.

domum remittit fratrem solum; ipsa in Sacro Monte sancte vivit et peregrinis aquam subministrat.

C 10 Exhilarata supra quam dici potest, Juliana, ait ille idem Tettamantius, et ad suum regressa fratrem: Domum, inquit, solus redi: ego enim hic et domum et matrem reperi, cujus ductu spero animam salvam facere. Pergit vero in hunc modum Petrus Augustinus Crespius: Inclusa, aspera illa solitudine et ab importuno patris imperio libera, incepit majori adhuc alacritate Deo servire, proponens sibi ante oculos tamquam speculum magistræ suæ exempla, a quibus ne latum quidem unguem deflectebat. Et quum humilis esset corde, oculis modesta, discreta inter loquendum, facie pudore suffusa, in gressu omnibusque corporis motibus gravis, prodibat in publicum numquam, nisi quum juberetur pauperibus peregrinis, ad venerandam sacram Domine Nostræ statuam adventantibus, aquæ potum offerre. Quæ ubi narrat Bimia, addit eam plus ducentas noctes stetisse in collocutorio, ubi aqua porrigebatur, quin cubitum iret. Potuit itaque antiquus et astutissimus dæmon, pro invidia sua in ejus felicem et continuum progressum, occultis insidiis eam tentare atque etiam flagellare, sed nequaquam eam subvertere. Atque hinc intelligitur quare in imagine B. Julianæ, quam medio sæculo xvii Agnellus fecit, et in qua ipse Mons sacer cum omnibus suis ædificiis exhibetur, cernere sit B. Julianam duobus peregrinis potum ex lagena fundentem: quod quum vestibus monasticis induta facere cernitur, non parum mirabile apparet in moniali Italia; sed tunc mo-

nialis nondum erat B. Juliana, neque sæculo xv clausuram regularem servabant pleræque moniales Italæ. Advertendum etiam tunc aquas per canales ex summo Sacro Monte nondum in omnes partes deductas fuisse, quibus nunc univ-
versus mons tamquam in hortum mutatus est (1).

11 Erat autem tunc, ut vidimus, B. Juliana annorum viginti septem; quapropter, ait Tettamantius, qui hunc locum nitidius explicat, non judicavit expedire Catharina jacturam temporis facere in communicanda ipsi literarum scientia; sed satis habuit Orationem Dominicam cum Salute Angelica dicendam ei præscribere et alias nonnullas quotidiani usus devotas precatiunculas eandem edocere, tantos in hoc exercitio facientem progressus, ut sanctimoniam non vulgaris spem magistræ suæ daret. Et vero erat Juliana proficiendi in spiritu cupidissima, ideoque sæpe Catharina supplex accidebat ad genua ut ne tæderet illam laboris ad suam instructionem necessari, utque omnem Christo placendi rationem se vellet quam accuratissime docere. Igitur quadam die Catharina declaravit ei christianæ disciplinæ et perfectionis summam ea contineri, quam ipse Dominus Jesus nobis præscripsit, regula, dicens: Discite a me quia mitis sum et humilis corde: hac ergo via sequendum esse sponsum, siquidem progressum aliquem facere vellet. Atque ex ea hora tam serio id aggressa est Juliana, ut quidquid ageret diceretve, humilitatem saperet. Interrogata autem cujus libri lectione tam salutarem scientiam adeo plene esset adepta, respondit, ejus solius libri, in quo caritas humilitasque non tam verbis quam exemplis legabantur descriptæ. Ecce autem quid iisdem fere de rebus in scriptis reliquerit Bimia: A prima pueritia orandi exercitium amplexa erat Juliana; sed ex quo tempore religiosam vitam inierat, tantopere id amabat et in eo versabatur, ut frequentissime ei integras impenderet noctes; et post orationem operibus manualibus se dabat. Licet autem plures orationes memoriter sciret, numquam tamen omittebat Orationem Dominicam cum Angelica Salutatione, quæ id temporis aucta nondum erat postrema parte: Sancta Maria, sed desinebat in hæc verba: Benedictus fructus ventris tui, sive adderentur quædam in honorem Christi dicta, sive non.

12 Atque aliquando, quum orationi fecisset finem, convertibat se paulo post ad meditationem, dicens orationem præcipuum esse auxilium adipiscendæ perfectionis. Erat præterea in ea singularis et eximia cibi, potus et somni temperantia. Cum ea fui per plus triginta Quadragesimas et Adventus Quadragesimas (scilicet per plus triginta, Quadragesimis et Quadragenis simul numeratis), et numquam vidi eam vespertinam collationem facientem, ne una quidem sumpta balanitide*; adeoque intra quadraginta quatuor annos, quos in benedicto hoc loco vixit, non putem eam unquam manducasse carnem, nisi bis tantum, nempe quum morbo aliquo tentaretur; præterea feriis quarta, sexta et sabbato singularum hebdomadum jejunabat semper, iisque diebus abstinebat plane ab ovis, butyro et caseo; in pervigiliis autem festorum B. M. V. non secus

A B. Catharina, annos tantum nata septemdecim, instruitur de virtutum exercitio. Ejus humilitas, oratio, spiritus laboris,

E

F

pœnitentiæ alique dotes, dum per viginti duos annos vitam eremiticam agit.

* Marron

(1) Riccardi. Op. cit. tom. II, pag. 41, 42, 47 et 48.

A ac in pervigiiliis Natalis Domini, Ascensionis, Pentecostes, S. Michaelis et aliis multis intra annum jejunabat in pane et aqua. Neque his tamen impediabatur quin semper in utilibus aliquot exerceret se operibus, dicens : Qui non laborat, non manducet. Linguae autem suae tam diligenter invigilabat, ut eam in jocis deprehenderimus numquam, neque etiam in simulatione; et tanta puritate sua proferebat dicta, ut vix umquam verbum otiosum ex ejus ore elaberetur. Brevioribus haec complectitur Petrus Antonius Crespius suaque auctoritate confirmat: Jejuniiis, inquit, dedita, in multa oratione frequens, humi cubans, cilicio induta, terque quotidie carnem flagellis macerans, annos viginti duos asperrimam sanctissimamque vitam duxit. Sed quid Crespius viginti duos annos commemorat, Bimia quadraginta quatuor? Re quidem vera Crespius quoque tradit B. Julianam quadraginta quatuor, immo potius quadraginta sex annos in Sacro Monte vixisse, quippe qui tradat eam a B. Catharina in sociam anno 1454 pridie idus Octobris exceptam fuisse benignissime, ibique vita functam esse Alexandro VI summopontifice et Ludovico XII, rege Francorum, dominante Mediolani; quibus indiciis annum 1501 indicatum voluit; sed intelligit viginti duos annos, quos B. Juliana et B. Catharina in eremo vixerunt, priusquam anno 1476 religiosas professionem fecerunt.

Nova accedunt sociæ, quæ cum BB. Catharina et Juliana vitam monasticam amplectuntur; B. Juliana fuit solum soror conversa.

13 Verum priusquam perpetuis his vinculis se obligarent ambæ virgines, aliquot socias acceperunt. Die enim 11 Martii anni 1471, ut habet Tettamantius, Benedicta Bimia, nobili prope Varesium loco et genere edita, in ipso suæ juventutis flore, tracta boni exempli odore, quem sanctæ illæ sociæ de se longe lateque fundebant, eis se adjunxit. Exemplum Benedictæ paulo post secuta est Francisca ejusdem familiæ ac nominis Bimia; denique eisdem se quintam adjunxit quædam Paula de Amurtiis de Busto. Verum quum hæc societas religiosæ familiæ formam haberet, visum est nonnullis contra canones, quibus novarum religionum introductio vetatur, peccari; aliis contra iisque gravissimis viris sentientibus id vitæ genus licitum esse, dummodo pœnitentiæ gratia servaretur, non autem attentatio esset novæ religionis. Et hæc certe recta sententia erat, quandoquidem vestigium non sit has eremicolas vota religiosa fecisse qualicumque modo publica. Verumtamen post visionem quamdam B. Catharinæ statuerunt intra se quinæ virgines eremiticam suam vitam in monasticam convertere. Vigebat tum in diœcesi Mediolanensi ordo eremitarum S. Ambrosii ad Nemus, ab anno 1375 S. Augustini sequens regulam et Ambrosianum Breviarium (1). Pro sua itaque in S. Ambrosium pietate petierunt Catharina et sociæ a Sixto papa IV hujus congregationis habitum, regulam ritusque assumere: quod per breve de die 10 Novembris anni 1474 concessit pontifex et Gasparinus de Porris, archipresbyter ecclesiæ S. Mariæ de Monte, die 10 Augusti anni 1476 executioni dedit, quinas virgines generali confessione expiatis ad professionem admittens et suæ curæ et regimini subjiciens: nequaquam enim pendebat nova domus a fratribus S. Ambrosii ad Nemus. Ast hic animadvertendum

omnino est tum ex Tettamantii, tum ex Petri Augustini Crespii testimonio constanter in libello supplici monialium et in brevi Sixti IV B. Julianæ nomen ultimo loco venire, licet omnium prima ad B. Catharinam accessisset. Jam pridem hujus rei causam indicavit Papebrochius in annotatis ad Vitam B. Catharinæ, quia scilicet tamquam soror laïca inferiori in gradu cæteris ministrabat, a chori officiis libera. Neque poterat aliter fieri, quum literarum plane rudis puella breviarium quotidie recitare aut cantare profecto non posset. Hinc, ut num. 22 et alibi videbitur, vocatur a ven. Bimia, secunda priorissa sua, soror Juliana, aliis monialibus dominabus appellatis. Porro prima priorissa electa est B. Catharina; sed viginti mensibus et tribus septimanis post, die scilicet sexta Aprilis anni 1478, pientissime obiit in Domino ei que successit communibus suffragiis ven. Benedicta Bimia; sub cujus regimine mirum in modum aucta est res temporalis, maxime quod Gasparinus de Porris cæterique S. Mariæ de Monte canonici præbendas suas in novum institutum transtulerunt; neque minus crevit monialium numerus, quæ anno 1500 quadraginta recensebantur. Hæc omnia vidit B. Juliana, prima B. Catharinæ socia et deinde ven. Bimiæ amor et delicia.

14 Hæc autem, quæ post professionem factam vixit cum ea annos adhuc viginti quinque, quorum viginti tres eam sub sua gubernatione habuit, ita de ea prosequitur: Postquam B. Juliana religiosam vitam professa esset, ut antea semper fuerat obediens et pauper, sic quanto deinceps studio conaretur tria sua vota observare dici nequit. Quod enim ad paupertatem spectat, tantopere libera erat ab omni affectu erga res temporales, ut gloriaretur et beatam se æstimaret quod nihil in hoc mundo haberet. Quare dicebat: Nihil possideo in hac vita, neque possidere cupio: neque ipsa mea sum, quandoquidem me Christo tradidi et alienæ voluntati. Pudicitiam vero et castitatem cum Dei gratia semper servavit usque ad mortem; hanc secuta regulam ut asperæ pœnitentiæ, qua corpus affligebat, adderet studiosam fugam otii, diligentem modestiam oculorum, quos, ne hac et illac vagaretur suus conspectus, demissos tenebat, et præterea orationem continuam, operibus manualibus intermixtam. Quod si aliquando concupiscentiæ ignis, penitus fere in ea extinctus, eam aliquantisper molestaret, subito (ut dicebat ipsamet) evanescebat, adhibita meditatione et recordatione passionis Jesu Christi. Inter cæteras autem ejus virtutes obedientia ejus admirabilis non solum erat, sed pene incredibilis: quum enim sciret Christum Patri suo obedientem fuisse usque ad mortem, mortem autem crucis, consilium inierat imitandi eum, tamquam ducem suum in hac virtute, quemadmodum in professione sua spoudetrat. O quoties meismet oculis vidi B. Catharinam ei dantem licentiam comedendi alicujus cibi, et deinde, ut de eo gustarat, dicentem: Dimitte; nolo te de eo amplius manducare; atque ipsa absque ullo animi motu aut querela faciebat jussa!

15 Tanta vero erat in hac Deiserva caritas, ut vix umquam quidpiam ab ea peteretur quod

En. Ven. Bimia, per annos viginti tres B. Julianæ priorissæ, insignis de ejus virtutibus

testimonium. Ubi tunc esset chorus monialium.

(1) Saxius, Archiepiscoporum Mediolanensium series, tom. III, pag. 827 et 828.

AUCTORE
V. D. B.

continuo, si posset, non concederet; et quum propter penuriam nostram pauperes sublevare non possemus, dicebat: Sorores meae, faciamus saltem eleemosynam spiritualem, etiamsi dicenda nobis esset ad Virginem Mariam centies millies Salutatio Angelica, ut opituletur pauperibus egenis, infirmis tribulatis et hominibus tentatis. Deus scit quoties ipsa sola hoc pietatis exercitio coluerit caelorum reginam; nam quum perbreve tempus dedisset quieti, surgebat noctu et pergebat ad ecclesiam ut religioni huic vacaret, dum ego misera et negligens in cella manerem; sed quum mane surgerem, inveniebam eam renidenti vultu in benedicta hac ecclesia. *Adhaerebat enim monasterium templo publico; quæ res hic aliquantum explicanda videtur, quoniam, nisi id alicubi fiat, inferius ubi de translatione corporis B. Julianæ agetur, vix quidquam intelligitur.* Porro in instrumento de miraculis B. Catharinæ de Palantia (1) hæc leguntur: Repositum erat corpus dictæ dominæ Catharinæ super lobiam, ubi stant dictæ dominæ ad videndas missas in dicto monasterio, quæ lobia est intra ecclesiam: lobia vero (*ne hæc vox impedimento sit*) apud Mediolanenses idem sonat quod apud Florentinos loggia (2), et apud Gallos loge, a theutonico laube, id est locus tectus (3); literis b, f, g, sibi invicem substitui nequaquam repugnantibus (4). In qua vero templi parte lobia illa constructa esset, accipe ab Antonio Riccardi, qui non ita pridem res Sacri Montis breviter descripsit: Monasterium, inquit (5), exstructum fuit prope basilicam B. Mariæ Virginis in apice Sacri Montis, in concavissimæ antiquissimæ rupis, cujus extremis saxis omni ex parte, meridie excepta, cingitur et insuperabili inde clausura donatum est. Ecclesiam autem suam interiorem seu monasticam habet super portam majorem sanctuarii, e regione altaris maximi, cui nomen dedit B. Maria. Inde quasi ex alta porticula seu lobia adsunt moniales divinis officiis, quæ in Mariano templo fiunt, et piis suavibusque psalmodiis religiosum cultum funguntur, cælesti et terrestri ecclesiæ gratissimum. Hæc ille; verum ad res B. Julianæ propius redeamus.

B. Juliana exemplo et stimulo est novitius; quantum juvaretur meditatione de Passione et Vita Christi et quam constans esset in arrepto proposito.

16 Quum Benedicta Bimia successisset B. Catharinæ de Palantia in Montis Sacri prioratu, non parvum adjumentum reperit in B. Juliana, tum ut ipsa virtutis tramitem teneret, tum ut secundum ejus exempla instituerentur puellæ, quæ, beatæ nostræ virginis fama allectæ, sat magno numero ad novum monasterium confluebant. Eas adhortabatur, inquit ven. Bimia, ad obedientiam, puritatem et mortificationem sensuum, proponens eis aliquando passionem Domini nostri Jesu Christi et omnia mysteria redemptionis nostræ; et ut hæc imitarentur et meditarentur, eas tam præclare monebat, ut auditrices ejus non possent non satis mirari ejus sermones. Ipsa vero exercitium meditandi passionem Christi Domini tanto faciebat fructu eaque animi attentione, quasi coram oculis corporis vidisset Domini sui dolores. Virgunculis autem illis commendabat præ reliquis virtutibus humilitatem; et suadebat eis ut eam amplecterentur, quoniam funda-

mentum est fabricæ spiritualis; quidquid vero ipsa faciebat aut dicebat, maximæ humilitatis odore perfundebatur; adeoque interrogata aliquando a sacris illis virginibus quomodo per omnem vitæ suæ tempus studuisset ut Deo placere posset, respondit: In libro humilitatis et caritatis. Spatio viginti quinque annorum, quo sub regula vixit in monasterio, numquam (licet ad metam vitæ esset tam debilis ut vix pedibus consistere posset) intermisit primas suas mortificationes; et tantopere inter impugnandum infernum hostem ornata erat fide et constantia, ut Christus Dominus hanc suam sponsam auxerit multis donis et privilegiis; unde ante mortem et similiter postea splenduerit variis stupendisque virtutum signis. Quas autem gratias et favores sibi in oratione concederet Deus, narrabat ipsamet ven. Bimia, priorissæ suæ; quemadmodum hæc id etiam testatum reliquit.

17 Non aliis coloribus B. Julianam depinxit Tettamantius: Numerabantur, inquit, anno sæculari quingentesimo religiosæ quadraginta, inter quas etiam tum vivebat Juliana, prima B. Catharinæ socia; cujus hoc pium inventum fuit, ut quovis anno ad centum millia Salutationes Angelicas adnumeraret, ad idem faciendum etiam alias sorores præeundo invitans; unde videtur dimanasse quod a Nativitate Deiparæ usque ad festum Purificationis ad certa horarum intervalla, multæ ejusmodi Salutationes recitentur a singulis, quæ denique ad prænotatum numerum attingant et vestem, ut ajunt, quamdam beatissimæ matri contextant. Notabatur in Juliana singularis sensuum orisque custodia, cum profundissima humilitate atque obedientia simplici: alia Spiritus Sancti dona, ut poterant celari facile, quia erant interna, ab ea sic occultabantur studiosissime, ne laudem ipsi humanam parerent. Tandem, ait Petrus Augustinus Crespius, placuit dilecto suo sponso Jesu Christo eam ex hujus mundi doloribus educere ad æternam paradisi quietem. Abrepta itaque fuit feбри, cui accessit morbus, a medicis diabetes dictus. Visum proinde ei fuit, ait ven. Bimia, tempus instare resolutionis suæ; quamobrem petiit a rev. F

Inducit novum orandi modum, dictum Vestem B. Mariæ; feбри et morbo diabete afflicta, pie moritur die 15 Augusti anni 1501.

(1) Acta SS. tom. I Aprilis, pag. 652. — (2) Cfr Muratori, Dissertazioni sopra le antichità italiane, diss. XXIII, tom. I, pag. 211. — (3) Adelung, Grammatisch-kritisches Wörterbuch,

vo. Laube. — (4) Cfr Acta SS. tom. IX Octobris, pag. 308. — (5) Storia dei Santuari più celebri di Maria Santissima, tom. II, pag. 42 et 43, Neapoli, 1846.

A anni 1501. *Tettamantius ita de ejus morte dis-*
serit : Ibi (*scilicet in nuda humo*) post horarum
aliquot quietum silentium, manus oculosque
in cælum attollens, et quasi cum aliquo diu
amanterque desiderato suaviter colloquens,
cælo animam reddidit, terræ autem corpus
reliquit; quod inter lavandum juvenili reddi-
tum decori apparuit; *quam speciei immutatio-*
nem literis quoque consignavit Bimia.

§ III. Sepultura, translationes, fe- stum, imagines antiquæ, cultus approbatio, lectiones propriæ.

Corpus, in
communi mo-
nialium cæme-
terio prius de-
positum, circa
medium sæcu-
lum XVI trans-
fertur in cho-
rum interio-
rem monia-
lium; unde
expensis Ni-
colai Cid Hi-
spani

Ipsam tunc quidem corpus, sic pergit Tettaman-
tius, licet suaviter fragrans (*quam fragrantium*
testati sunt qui id sepelierunt, ut cum Bimia au-
ctor est Petrus Augustinus Crespius), communi
est sepultura donatum in *monasterium*; anno
autem 1547, die 12 Februarii (*immo anno 1549,*
die 21 Februarii, juxta Crespium) adhuc integrum
atque palpabile inventum, translatum est ad
chorum sanctimonialium *interiorem diversum-*
que ab eo de quo dictum est num. 15, ab iisque
pie honoratur. *Hæc Tettamantius anno 1644. Sed*
paulo post aucta fuit veneratio, quæ centum fere
annos illic B. Julianæ habita fuerat. Jacebat,
inquit Petrus Augustinus Crespius, qui librum
suum edidit anno 1637, jacebat Julianæ corpus
centum annos in choro ubi moniales officium
divinum recitant, depositum in honestissimo
sepulcro, elevato aliquantisper super terram
et ornato lucidissimis crystallis, quando pla-
cuit Domino Nostro indere illustrissimo viro
Nicolao Zid, consiliario regis Hispaniarum et
procuratori generali rerum militarium, consi-
lium valde pium. Hic enim, inter bellorum
aliorumque curialium negotiorum impedi-
menta neque Dei, neque Sanctorum oblitus,
applicuit animum ad ea proposita, quæ divina
fuerint an humana nemo facile dixerit. Quasi
enim pietas ejus explicuisset se in rebus he-
roicis et sublimibus gestis, posuit ipse sibi
ob oculos Sacrum Montem supra Varesium,
ubi noverat absconditum esse thesaurum in-
finiti pretii, corpus scilicet B. Julianæ, virgi-
nis et monialis, quod illic jam centum fere et
quingenta annos incorruptum jacebat et
tractabile; et statuit nullis sumptibus parcere
quo ita ordinarentur loca, ut sacrum id corpus
repositum maneret in interiori templi clau-
sura *seu monialium choro* et simul ab externis
conspici posset, qui eo pietatis causa accede-
rent. Atque in eo consilio tam constans fuit,
ut, etiamsi a Mediolanensi agro procul esset
positus (commorans nempe in civitate regia
Matriti), numquam tamen id dimiserit; ne
quidem inter mortis angustias. Cavit enim
testamento ut de suo solverentur expensæ,
necessariæ ad cogitatam translationem facien-
dam.

die 23 Octo-
bris anni 1650
solemnissime

19 Venerandæ itaque matres, debitam ade-
ptæ licentiam, non distulerunt multa magni-
ficentia præparare hanc solemnitatem, quam
commiserunt patri suo spirituali et Sacri Mon-
tis præposito, rerum gravissimarum exper-
tissimo viro. Constituta fuit dies 23 Octobris
anni 1650 (quæ dominica erat) ad celebran-
dam hanc actionem; quo commodius vicini

populi ejus fierent participes. De ea in ante-
cessum sparsus est quaquaversum rumor, et
intra octiduum, quod celebritatem hanc præ-
cessit, singulis diebus jucunde pulsatae sunt
campanæ, atque etiam nocte proxime ante
festivitatem: neque defuere ignes artificiales
et strepitosa pulverenitrato explosiones, quas
vicini montes centies reddebant. Vix autem sur-
gebat aurora, quando campanarum renovatus
sonitus matutinum signum dedit; qui suavis
concentus sæpius dein repetitus et interruptus
fuit. Altaris autem apparatus ita erat: a
summo venerabili templo usque ad superio-
res altaris gradus pendebat ditissimus popilio
ex tela serica candida, idque ex utraque
parte cingebat. Fimbriæ aureæ et argenteæ
aliaque ornamenta, miti vento mota, circum-
circa ludere videbantur; unde magis appare-
bant pretiosa candelabra argentea et reliquis
ditissimus apparatus. Tela argentea candida
vestita erat statua B. Mariæ Virginis, quo hæc
quoque solemnitatis hujus jucunditatem par-
ticipare videretur. Opportuno tempore pluvia-
libus albis sese in sacristia operierunt venera-
biles domini præfectus, vicarius Sacri Montis,
Joannes Baptista Negri, parochus *adjacentis*
vici Velate et parochus S. Ambrosii (*qui vicus*
quoque in vicino est), et cum ministris, turibula
et naviculas ferentibus, et numeroso clero pro-
dierunt usque ad monasterii portam; ubi a
quatuor venerabilibus discretis monialibus
excepti, ducti fuerunt ad chorum interiorem.

20 Jacebat ibi panno serico undulato vesti-
tum, pulcherrimo serto coronatum, liliūque
maximi pretii manu gerens, corpus B. Julia-
næ, conditum in ornatissimo loculo; qui
super altissimum feretrum, tapetibus Flan-
drensibus pretiosis coopertum et tela su-
perindutum argentea candida, distincta di-
tissimis fimbriis variisque ornamentis, ad
pavimentum usque pendentibus. Circumcirca
stabant venerabiles matres, velo nigro subtili
et ad pectus descendente tectæ, funalia ac-
censa habentes manibus. Ingerebant omnium
animis nescio quam pietatem, majestate ple-
nam, sacræ exuviæ, conspersæ floribus; quibus
præfectus et vicarius turis honores dederunt
et quas duo parochi sustulerunt sub pretioso
baldachino, a quatuor monialibus sustentato;
aderant et ministri cum fumosis turibulis
et puellulæ, in angelicam formam indutæ,
gravia manibus tenentes funalia; quæ sacra
pompa, in ordinem disposita, in viam se de-
dit. Tunc organorum concentui solemnissimo
initium factum est; campanæ integris motibus
pulsatæ; tormenta sulfureo pulvere explosa,
et hymnus *Veni, Creator* cantari cœptus. Qua
via sacrum ivit agmen, ea tapetibus magni
pretii et eximiis tabulis pictis aliisque opu-
lentis ornatibus circumvestita erat; refecto-
rium autem, qua etiam transitum est, tres
arcus triumphales aliaque artificiosa decora
habebat. Ventum dein ad locum, ubi mirabile
surgebat altare: hoc enim supereminebat
colossea statua Christi Domini, columnæ alli-
gati. Porro altari huic impositum fuit sacrum
corpus, et post orationes aliquot et breves
psalmos, incenso ture honoratum; quibus
peractis id iterum sustulerunt duo parochi;
et venerabiles moniales processerunt denuo
secundum priorem ordinem, hymnum *Te*

transfertur in
chorum exte-
riorem monia-
lium

Deum

AUCTORE
V. D. B.

Deum laudamus cantantes. Sic ventum est in dormitorium, ubi in ornatissimo altari repositus etiam est sanctissimus thesaurus. Dum autem e vicinis monialium cellulis suavissimi effluerent odores, renovatæ fuere ceremoniæ anteriores; et dein inter cantatum psalmum *Benedictus Dominus* delatum est sacrum corpus per alia exornata loca usque ad tertium altare, cui item beata capsula superimposita est et reliqui ritus peracti. Atque hinc demum asportatum est cæleste onus ad locum, in quo nunc etiam asservatur (*vide dicta num. 15*), in validissima capsula, ferramentis firmata; munita vero pellucidis crystallis et ornata mirabilem in modum laminis ex argento puro aliisque decoribus, atque ita disposita, quemadmodum dixi, ut intra clausuram maneat et simul foris facile honorari possit. His fine imposito, reductus fuit clerus a discretis monialibus ad monasterii portam et ad dominicalia missæ solemnia celebranda itum est. Hoc officio inter præclaros concentus musicos functus est præfectus; et de suggestu pater Capuccinus eleganti ad populum sermone laudavit B. Julianæ virginitatem, paupertatem et obedientiam; publiceque annuntiavit post absolutum incruentum sacrificium omnibus facultatem factum iri videndi et venerandi sacri corporis: uti etiam cum universorum gaudio et lætitia actum est. Statutum etiam fuit ut quotannis B. Julianæ festivitas celebraretur quarta dominica Octobris, quoniam propter occurrentem celebritatem assumptæ Mariæ in cælum agi non poterat ipsa die, qua benedicta illa virgo ad æternæ quietis gaudia in paradisum abiverat.

Joannis Jacobus Trivultii pia et grata in B. Julianam animi sensa;

21 *Ex his satis manifestum est B. Julianæ cultum statim post ejus mortem incepisse; cujus rei alia quoque præsto sunt argumenta. Voluit imprimis celeberrimus dux militaris Joannes Jacobus Trivultius venerationem suam erga B. Julianam testatam facere: quod in hunc modum narrat Tettamantius: Magnus ille, inquit, Joannes Jacobus Trivultius haud diu post Julianæ mortem plurima sibi, prout illa prædixerat, evenisse testatus, voluit magnificum ei monumentum exstruendum curare: fecissetque, nisi piæ virgines, ejusmodi sepulcrorum ornatum paupertati suæ parum convenientem arbitratæ, rogassent ut impensas, in illud destinatas, converteret ad propylæum templi pro sua magnificentia exornandum: quod et factum cernitur. Prædictiones tamen illas fecit B. Juliana non in apparitionibus post mortem, ut Tettamantii narrandi modo innuitur; sed coram, dum viveret, ut testis est Petrus Antonius Crespius, Tettamantio nonnihil vetustior et in aliis etiam referendis adjunctis ab eo nonnihil recedens. Spiritu prophetico, ait ille, plura magno Jacobo Trivultio prædixit; et in primis victoriam quam gloriose reportavit. Ejus corpus in interiori monasterii sacello sepultum cum esset, Jacobus Trivultius, cui omnia ex ordine successerant, prout Christi famula prædixerat, nonnihil egit, ut sepulcrum extrueret tanta muliere dignum; verum reliquæ virgines monasterii ab eo summis precibus exorarunt ut porticum extrueret a*

qua per primariam partem accessus esset ad ecclesiam; idque ea de causa a Trivultio contenderunt, quoniam sanctæ mulieris corpus in suo sacello, in quo etiam nunc pia devotione colitur, esse malebant quam alibi. *Valde difficile mihi est, non habenti Historiam vitæ et gestorum Joannis Jacobi Trivultii, cognomine Magni, quam anno 1815 duobus tomis edidit Rosminius, divinare quæ victoria illic intelligatur. Ab anno enim 1465 usque ad annum 1518, quo diem obiit, ita semper in castris versatus est ille miles ut jure merito jusserit sepulcro suo inscribi: HIC QUIESCIT QVI NVM-QVAM QVIEVIT. Putem tamen agi de rebus, quas anno 1499 feliciter gessit, quum intra unius mensis spatium universum Mediolanensem ducatum Ludovici XII, Gallorum regis, ditioni armis et pollicitationibus subjecit(1): hæc scilicet proxime antecesserunt mortem B. Julianæ neque procul a monte Varesio contigerunt.*

22 Dicuntur etiam, ait Tettamantius, ad invocationem apparitionemve illius facta mirabilia quædam: quo pertinent duo beneficia commemorata a venerabili Bimia. Vir nobilis, ait, duas habebat filias, correptas morbo, quem mortalem esse dicebant medici. Qui quum magna veneratione prosequeretur sororem Julianam, eam pie oravit dixitque ei officium ejus esse apud Deum intercedere pro illarum curatione; dein parum panni de ejus tunica sumpsit et collo applicuit utriusque suæ filiæ: quæ subito optime convalescerunt. Magister Bernardinus de Habiate, qui sororem Julianam sepeliverat, inciderat simul cum uxore sua in gravem infirmitatem, et ambo valebant pessime. Verum, ut postea nobis retulerunt, ipsa beata soror Juliana eis apparuit animumque addidit, brevi scilicet eos ab infirmitate fore liberos; et sic factum est per gratiam Dei et dulcis Virginis Mariæ atque hujus devotissimæ virginis beatæ sororis Julianæ, cujus precibus et meritis, addit Bimia, optimo corde me semper commendo. Quæ sequuntur, a Petro Antonio Crespio et Tettamantio et secundum eos a Petro Augustino Crespio referuntur. Miserat Carolus Imperator V in Longobardiam potentissimum exercitum, qui mense novembri Mediolano potitus est; quo indicio annus 1521 significatur, quum die 19 Novembris Columna et Piscarius, imperialium agminum duces, civitatem illam occupaverint (2). Porro milites aliquot, quaquaversum prædam quærentes, ut audiverunt quosdam sibi suggerentes in sepulcris Sacri Montis res summi pretii absconditas latere, eo se contulerunt; atque unus, reliquis audacior, vi monasterium ingressus, sepulcrum B. Julianæ aperuit et stans super corpus unum pedem pectori, alterum faciei imposuit: cujus rei etiamnum, ait Petrus Augustinus Crespius, vestigium, ori impressum, cernitur. Sed ecce quod continuo contigit miraculum: manum movit cadaver, templum subito contremuit et mons ita concussus est ut videretur perversis illis viris brevi hiaturus eosque absorpturus vivos. Metu itaque conculsi, citissimis passibus sese hinc abriperunt, millies maledicentes iis qui pessi-

prodigia per hujus intercessionem ante

(1) Cfr La biographie universelle de Michaud, tom. XLVI, pag. 363 et de Sismondi, Histoire des républiques italiennes du

moyen-âge, tom. IX, pag. 233 et seqq. Bruxelles, 1826. — (2) Cfr de Sismondi, tom. XI, pag. 138.

A *mum sibi dederant consilium. Atque hæc ante factam solemnem corporis translationem accidisse leguntur.*

et post solem-
nem transla-
tionem facta

23 Nonnulla quæ postea contingere narrat ad finem libelli sui Petrus Augustinus Crespius, hoc præmisso titulo : Gratiae quas (ut pium est credere) Deus operatus est meritis B. Julianæ, post ejus corporis translationem. D. Antonius Masinago, doctor physicus et medicus ordinarius monasterii Montis Sacri supra Varesium, fidem facit his verbis, quæ ut fere reliqua ex italico idiomate in latinum vertenda fuere: Quum soror Christina, monacha conversa monasterii Sacri Montis supra Varesium, per gravem infirmitatem ad vitæ extrema deducta esset, et viribus destituta ita jam luctaretur cum morte ut mihi aliisque eam videntibus brevi ad alteram vitam transitura haberetur, commendavit se B. Julianæ, ut ipsamet mihi dixit; et statim cœpit denuo respirare, vires resumere et vigorem; quo intra brevissimum temporis spatium ad pristinum statum et valetudinem redierit, licet anus jam sit, annos octoginta nata. Et quoniam hæc vera sunt, præsentem scriptionem confeci et firmavi propria manu hac die 26 Octobris anni 1650. Ego physicus Antonius Masinago, medicus in dicto monasterio, affirmo ut supra. Quibus subdit Crespius ab eodem confirmatum fuisse et recognitum testimonium, eadem de re datum a Christophoro Zavadello, confessario ordinario monasterii.

et in libro sin-
gulari descri-
pta.

24 Sed id unicum non fuit beneficium, divinitus per intercessionem B. Julianæ acceptum; quin etiam compararunt sibi asceterii incolæ librum, cui insererent gratias aliaque quæ beatæ virginis in acceptis referenda viderentur. Reperit in eo sæpe memoratus Crespius sequentia, a presbytero Joanne Baptista Prandone, receptore (ita se nuncupat) ecclesiæ S. Mariæ in Monte. Prius est de die 29 Novembris anni 1651: Petrus Franciscus Piatto, inquit, Varesii burgi incola, pergens Mediolanum, quum in vicum Carone venisset, æstu febris correptus est. Sed ut auxilium B. Julianæ invocavit, subito ad pristinam valetudinem rediit, quemadmodum ipse dixit et ita verum esse aperte professus, in præsentia R. D. præfecti ecclesiæ Sacri Montis et mea infrascripti; et post me ipse cum juramento propria manu subscripsit. Ego presbyter Joannes Baptista Prandone, receptor dictæ ecclesiæ, fideliter scripsi quæ supra. Posterius ita sonat: Joannes Baptista Maderna, annos natus quinquaginta, habitans in Cassina S. Claræ extra portam Tosam prope Mediolanum quum annos multos fistulæ vitio laborasset, visitavit corpus B. Julianæ et subito improvisæ lætitiæ motu correptus, abiit inde sanus et salvus, quemadmodum quæ contigerunt accurate confessus est in præsentia M. R. D. præfecti ecclesiæ Sacri Montis, mea infrascripti et aliorum, et cum juramento testatus est, ut infra apparet et explicatur in tabella, prope benedictum corpus pendente. Ego Joannes Baptista Prandone receptor dictæ ecclesiæ scripsi fideliter quæ supra. Ego Joannes Baptista Maderna affirmo cum juramento.

(1) Millin, Voyage dans le Milanais, tom. I, pag. 304. —
(2) Riccardi, Storia dei Santuari più celebri, tom. II, pag. 43. —
(3) Guide de l'étranger dans la ville de Milan et dans le Mila-
Octobris Tomus X.

25 Multo antequam B. Julianæ ossa transferrentur, voluerant Bustienses, ejus populares, singularem honorem ei adhibere. Patres nostri, ait Petrus Augustinus Crespius, sub medium sæculum xvii scribens, erexerunt ei statuam naturali corporis magnitudine in loculamento sub tribuna pulcri S. Mariæ templi, quod est in medio burgo. Monialis specie exhibetur B. Juliana; et in stylobate exsculptis literis deauratis hæc leguntur: BEATA IVLIANA DE BVSTO. Postquam autem per solemnem beatæ virginis exuviarum translationem vicinarum plebium pietas magis magisque excitata est, curatores Bustiensium pauperum et protectores bonorum Cassinæ, in qua B. Juliana in lucem edita est, boni consuluerunt, quo magis gratum animum de hac sua nativitate ei ostenderent, curare ut confieret nova ejus statua. Hæc die 29 Junii anni 1655 reposita est in Sacri Montis spelunca, in qua B. Catharinæ sculpta effigies etiam cernitur, et adjuncta lapidea tabula, aureis literis exsculptis hæc exhibente: BEATIS VIRGINIBVS CATHARINÆ DE PALANTIA ET IVLIANÆ DE BVSTO ARSITIO. Memini supra

AUCTORE
V. D. E.
Imagines B.
Julianæ;

10 imaginis B. Julianæ papyraceæ, factæ ab sculptore Agnello, quam sub medium sæculum xvii ex Italia secum asportavit Papebrochius et quæ tunc temporis distribuebatur, quin potius vendebatur peregrinis, ad Sacrum Montem accedentibus. Atque hæc illa eadem ineunte hoc sæculo adhuc in usu erat (1). Ad imum marginem hæc impressa sunt verba: B. Giuliana nel v. monastero di Sta Maria Monte sopra Varese nata l'anno di N. Sal. mccccxxvii; se ne passo alla patria celeste l'anno 1501 alli 15 Agosto. Non putem tunc aliquid simile in honorem B. Catharinæ de Palantia factum esse; et quantum video, B. Julianæ fama multo celebrior fuit et nomen magis placuit peregrinis quam magistræ ejus Catharinæ: cujus rei (ni fallor) causa est tum quod illa vivens curam peregrinorum habuit, tum quod ex vicinia oriunda erat.

fortuna tem-
pli, monasterii
et reliquiarum
his ultimis se-
xaginta annis.

26 Exeunte sæculo xviii et ineunte xix Sacer Mons, non secus ac reliqua Longobardia, fortunam maxime miseram expertus est. Quum enim has partes occuparunt Galli, pleraque monasteria aliaque pia loca ibidem aut destructa aut spoliata fuisse quis non lugens memoria recolat? Hæc sors obtigit Sacro Monti anno 1797, quo dispersæ moniales, pars suppellectilis argenteæ templi distracta (2) et monasterium aliis usibus addictum est. Sancta tamen et laudabilima pertinacia locum qualemcumque ibidem sibi retinuerunt moniales; unde in Duce peregrinantium per Mediolanensem pagum (3), qui anno 1805 Mediolani prodiit, legitur monasterium visitantibus tunc patuisse adeoque in ejus parte hospitium publicum seu tabernam fuisse; verum simul in alia parte nonnullas residere moniales. Similia habet Carolus Amoretti, qui anno 1814 item Mediolani excudi jussit quartam editionem Itineris sui ad tres lacus (4); ubi narrat tunc temporis duo hospitia in pristini monasterii ædibus erecta fuisse; in reliqua parte degisse suppressas moniales; per quas non fuisse impeditum quin viderentur BB. Catharinæ et Julianæ reliquie: unde colligere est moniales illas sibi retinuisse chorum et proxi-

nais, part. II, pag. 72. — (4) Viaggio da Milano ai tre laghi Maggiore, di Lugano e di Como, pag. 33.

AUCTORE
V. D. B.

nam monasterii alam. Verum postquam imperatoris Austriaci auctoritas in his partibus anno 1814 et sequenti restituta est, restitutum etiam ibidem fuit vetus monasterium: at quo anno id factum fuerit, non reperi. Celeberrimus viator Millin, qui anno 1817 iter suum Mediolanense edidit, de Sacro Monte plura quidem tradit, sed altum silet de monasterio (1): sed, ni fallor, Gallis illic adhuc dominantibus, Longobardiam peragravit ille auctor. Utut est, aliquot annis ante annum 1830, quo circiter Epimachus et Paschalis Artaria ediderunt novam Descriptionem Mediolani et viciniae, pristinam suam sedem et jura plane recuperarant moniales, quemadmodum illo libro (2) traditur: ast ibi, uti etiam in aliis scriptionibus erratur, quum moniales illuc olim a S. Carolo Borromeo traductae dicuntur ex Torno ad lacum Comensem. Eas nunc operam suam impendere christiano ritu educandis convicticibus et erudiendis Sacri Montis (quæ nunc parochia est) externis puellis ex Polyptychis Mediolanensibus annorum 1840 et 1855 colligo (3): unde spes est eas denuo suppressum non iri a gubernio Pedemontensi, quod jam in illis partibus dominatur, dum hæc typis excuduntur. Ex libris, quorum titulos hoc numero retuli, satis liquet non tantum quam venerabilis sit hic locus, sed quod res admiratione vere dignas habeat. Verum meum non est de eis dicere.

Cultus appro-
batio et lectio-
nes propriæ.

27 Superest ut lectiones II Nocturni, probatas a S. R. C. pro ordine S. Augustini, referamus. Initio scilicet hujus commentarii monuimus per decretum S. C. R. de die 26 Augusti anni 1758 introductam fuisse causam confirmationis cultus B. Julianæ et magistræ ejus B. Catharinæ; hic addendum felicem eam exitum habuisse primo anno pontificatus Clementis papæ XIV, qui die 12 Septembris anni 1769 cultum illum decreto publico ratum habuit. Eo aperta est via ordini eremitarum S. Augustini ut a S. R. C. obtineret licentiam celebrandæ ritu semiduplici ejus festivitatis: quæ ei data est per decretum, die 11 Augusti anni 1770 Clementi XIV probatum (4), et simul concessum ut sequentia in choro recitarentur: LECTIO IV. Juliana, prope Bustum Arsitium in lucem edita, inter ipsa infantiae primordia futuræ sanctitatis non obscura præbuit indicia: frequenter enim et ecclesiam adibat et avidissime audie-

bat verbum Dei; invictæ pariter fortitudinis egregium specimen exhibuit, præferocis genitoris injurias et verbera constanter perferens, ne virginitatis propositum nubendo violaret. Hac de causa, germano comite, clam aufugit et, ut inviseret Beatam Catharinam de Pallantia, fama sanctitatis percelebrem, montem Varisium ascendit: ibi a Dei famula in sociam recepta et salutaribus monitis instructa, eximie perfectionis iter arripuit. Hinc singularis fuit ejus in cibo, potu ac somno sobrietas: flagris et cilicio corpus castigans, numquam otio vacavit. Veritatis amantissima, ficta verba summopere odio habuit: in pauperes vero præcipue, quorum necessitatibus pro viribus consulebat, peculiari caritate flagravat. LECTIO V. Solemni deinde professione emissa in monasterio, a beata Catharina sub regula sancti patris Augustini recens fundato, vota, a se Deo nuncupata, studio et cura singulari servavit præsertim [obedientiam], Christi exemplo proposito, ita ardentem excoluit ut hæc virtus admirabilis in ea fuerit. Precibus ita erat addicta ut, modica corpori concessa quiete, orationi in ecclesia noctu etiam vacaret. In adversis patientissima fuit et nullum umquam iræ indicium ostendit, nisi dum agebatur de rebus iis, quæ Dei honori et gloriæ adversabantur. Licet autem tam insigni sanctitate Juliana præstaret, tamen exhibens se hilari et angelico vultu affabilem omnibus, in omni sermone humilitatis virtute morum suorum probitatem eximiam diligentissime celabat. LECTIO VI. Lethali tandem aggressa morbo cunctis ecclesiæ sacramentis muniri voluit et extrema etiam vitæ die ad Missæ sacrificium assistens, nocte Assumptionis beatæ Mariæ virginis humi (ut optaverat) strata, anno salutis millesimo quingentesimo primo migravit in cælum. Ab ejus obitu miracula nonnulla publicum ei cultum conciliarunt: quo postea comperto riteque probato, Clemens decimus quartus Julianam beatorum catalogo indulsit adscribi. ORATIO: Deus qui in dilecto Filio tuo eximium humano generi obedientiæ exemplum præbuit: concede nobis, quæsumus, intercedente beata Juliana virgine tua, ut, quæ a te jussa cognovimus, implere cælesti inspiratione valeamus. Per. Reliqua de communi virginum. Missa Dilexisti.

(1) Voyage dans le Milanais, tom. I, pag. 302 et seqq. — (2) Description de Milan et de ses environs, pag. 214. — (3) Milano Sacro,

1840, pag. 200; 1855, pag. 196. — (4) Novaes, Elementi della storia de sommi Pontefici, edit. III, tom. XV, pag. 170 et 171.

A

D

APPENDIX.

DE FABULOSO S. MACARIO ROMANO,

QUI INVENTUS EST JUXTA PARADISUM, ET OLIM IN PATRIARCHATU
CONSTANTINOPOLITANO CULTUS FUIT,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

V. D. B.

§ Unica. Gesta S. Macarii Romani fabulosa sunt. An ipsa persona sit
fabulosa. Ejus cultus apud Græcos et Russos.

In opere Bollandiano non tantum querendum de rebus, verum etiam personarum existentia;

Bollandiani operis scopum et finem non in Benarrandis solummodo Sanctorum gestis, verum etiam in eorum historiis expendendis et rebus eorum omnibus expendendis esse positum quis ignorat? Hinc inquirendum non tantum nobis est in ea quæ sancti dixerint, egerint, passi fuerint, verum etiam cernendum an, qui sancti dicuntur, legitimum habeant cultum. Atque hic quotidianus fere noster labor est. Ast longius procedendum aliquando videtur et movenda nonnumquam (licet rarius) quæstio an qui sancti habentur, in natura rerum existerint; et quidem talis moles nunc nobis versanda est. Ecce autem quid rei sit. Qui S. Macarius Romanus dicitur, ab antiquissimis temporibus in ecclesia orientali colitur die 19 Januarii aut 23 Octobris; sed ejus historia certissime maleficatorum hominum fictio est: unde oritur dubium an qui gesta, quæ illa scriptione continentur, commenti sunt, similiter S. Macarium, cui ea attribuerunt, de cerebro suo protulerint.

talis quæstio instituenda est de S. Macario Romano.

2 Fac enim nobis obviam esse lucubrationem recentem qua tres viatores ponuntur narrantes se trajecisse mare et ivisse in Americam; in itinere autem naufragium fecisse et appulisse insulæ, in qua miranda multa viderint: scilicet antrum Æoli, occupatum a sedecim geniis, ventum in universas orbis partes spirantibus; fontes, alios fundentes vinum, alios lac; simias, curribus vectas aut insidentes equis et alia id genus prodigia; deinde a se inventum illic esse venerabilem senem, qui, quum eos fame pereuntes videret et frigore, amicissime eos exceperit, nutriverit et foverit; deinde eum sibi dixisse quomodo ipse aliquando, aerostatico folle vectus, ad hanc insulam venerit et magos et sagas, qui eam tenebant, ex ea expulerit; postquam autem hæc audissent et refecissent vires, se cecidisse ligna, construxisse navem eaque quam primum in Europam rediisse. Jam quæro, si narratiuncula hujus generis nobis objiceretur, quid statuendum videretur. Imprimis nemo dubitaret quin hæc plena esset fabulis et mendaciis; deinde incerti essemus utrum viatores illi vixerint, an vero non minus fabulosi sint quam quæ vidisse perhibentur miracula; et tertio demum, etiamsi

constaret viatores illos vere vixisse et adhuc vivere, dubium superesset an viderint in illa insula senem beneficium eo olim per aera delatum. Et (ni fallor) etiamsi illi viatores statuas de pecunia sua in ejus beneficiorum memoriam erigerent, parum fidei eis haberemus, nisi aliis testimoniis, multo melioribus, certum esset reapse in illa insula optimum senem degere, ad opitulandum naufragis semper promptum et paratum; etenim quamdiu illi testes defuerint, non imprudenter unicuique viro provido dicere licebit viatores illos æque comminisci potuisse hujus senis existentiam ac tot alia quæ fabricati sunt portenta.

3 Jam vero quæ in S. Macarii Romani historia narrantur prodigia non minus incredibilia sunt quam Æoli antrum, rivi viniferi et lactiferi, simiæ equitantes et alia id genus. Deinde tres qui ad eum profecti dicuntur viatores alias omnino incogniti sunt; et tertio S. Macarius ille ex alio nullo testimonio innotuit. Atque hic obvium habemus Baronium, qui putavit S. Macarium Romanum eundem esse ac Macarium illum, quem Palladius inter eos recenset, qui non procul a Roma visitarunt Opianum, aliis dictum Pinianum, olim S. Melaniæ Parvæ maritum, deinde triginta monachorum abbatem. Ad eum, inquit (1), scilicet ad Opianum accessit vir proconsularis, nomine Pammachius, qui cum mundo renuntiasset, vitam egit optimam et suas opes partim quidem vivis dispersit, partim autem moriens reliquit pauperibus; similiter etiam quidam nomine Macarius ex vicaria; Constantius quoque, assessor præfectorum Italiæ: insignes viri et eruditissimi, qui pervenerunt ad summum pietatis et religionis; quos existimo adhuc nunc esse in carne, optimam instituendæ vitæ rationem exercentes beatamque vitam et nulli exitio obnoxiam expectantes. Hæc sub annum 413 Palladius: quæ nota temporis primum argumentum esto quod de alio hic agatur Macario quam de Romano; quum hic, ut ex dicendis patebit, ante inchoatum sæculum iv ascesim incepisse ferretur. Deinde Macarius Palladii, antequam monachus factus est, vicariam præfecturam gesserat; unde dicitur Ma-

Hic Macarius, idem non est ac qui laudatur a Palladio;

F

(1) Historia Lausiaca, cap. 36, aliis 129, 130 et 132, ap.

Rosweydam, Vitæ Patrum, pag. 773.

carius

AUCTORE
V. D. B.

carius ex vicaria. Jam vero vicariam præfecturam gerere omnino non potuit, quum vix pueriles excessisset annos; qua se fuisse ætate proficitur S. Macarius Romanus, quum, a patre ad nuptias impulsus, domo aufugit et in solitudinem abiit. Arbitratur itaque Rosweyodus et (ni fallor) omnes ei jam consentiunt Macarium Palladii eundem esse ac Macarium, cui Ruffinus inscripsit Apologiam pro Origene et ejusdem Principiorum versionem (1), seu etiam cui S. Paulinus Nolanus epistolam suam scripsit XLIX, alias XXXVI; de quo etiam meminit Genadius cap. 28 Catalogi illustrium Ecclesiæ scriptorum et ad quem demum alludit S. Hieronymus in Apologia II contra Ruffinum (2).

sed fabulosus
ille vir, de quo
S. Hieronymus
in prologo
Vitæ S.
Pauli,

B

4 Verum S. Macarius Romanus non solum plane incognitus est aliis omnibus scriptoribus (et tamen multos habemus qui sæculo IV et V insignium monachorum gesta et dicta collegerunt), sed inter fabulas a S. Hieronymo videtur fuisse relatus. Quum hic enim in Prologo Vitæ S. Pauli, primi eremitæ nuncupati, quæreret a quo monacho primum habitari cœperit eremus (quæ quæstio valde diversa est a dubitatione qui primum religiosam vitam coluerint), ex testimonio duorum discipulorum S. Antonii statuit hanc laudem S. Paulo eremitæ dandam esse. Sed continuo sibi objicit nonnullos alia jactitare; scilicet subterraneo specu crinitum calcaneo tenus hominem ante S. Paulum ascensi eremiticæ dedisse operam, et multa quæ persequi otiosum est incredibilia fingentes. Quorum, sic prosequitur eruditissimus scriptor (3), quia impudens mendacium fuit, ne refellenda quidem sententia videtur. Quibus verbis negasse censendus est S. Hieronymus antiquum illum monachum exstitisse; quandoquidem aliter prorsus non valeret argumentum. Si enim voluisset tantum in subterraneo specu non degisse illum hominem, sed sub dio aut in tugurio; non fuisse calcaneo tenus crinitum, sed abscissis capillis et vestibus tectum; hinc prorsus non sequeretur eum ante S. Paulum non exstitisse. Contendit itaque sanctissimus vir universam historiam mendacium fuisse atque ipsum hominem numquam fuisse in vivis.

ut recte sensit
Papebrochius,
Rosweydi et
Henschenii
judicio relicto.

5 Sed expendenda videntur quæ ad hunc locum notavit Rosweyodus: Talis, inquit (4), describitur S. Macarius Romanus hic post in ejus Vita: Capilli capitis totum viri corpus operuerunt. Sed ille S. Paulo Thebæo posterior: quia vixit post imperium Juliani, ut habetur in ejus Vita... Tali capillitio et S. Onuphrius infra in ejus Vita: Cui tanta capillorum prolixitas erat ut corpus illius ipsorum diffusionem tegeretur. Hic etiam S. Paulo fuit posterior, cujus et probata Vita. Quare ad aliam aliquam de fictio eremita fabulam D. Hieronymus hic respexit: quam sententiam calculo quoque suo probavit Henschenius (5). Contra pluribus locis contendit Papebrochius (6) S. Hieronymum illis verbis tamquam censoria virgo strinxisse S. Macarii Romani Vitam, adeoque vix in dubium vocari sinit quin reapse hæc S. Hieronymi mens fuerit. Equidem æstimo etiam rem ita esse: convenit enim spelunca subterranea, calcaneo tenus crinitus

homo; incredibilia multa, mendacia impudentia; attamen fatendum est objectam a Rosweydo et Henschenio difficultatem seriam esse et nullatenus contemnendam. Etenim S. Paulus sub annum 250 in eremum secessit in eaque obiit anno 342, annos natus 113; S. Macarius autem in vivis repertus dicitur post Juliani Apostatæ cædem, anno Christi 363 peractam; et quum aliunde nuptiarum tempore, quas Romani ante annum ætatis decimum octavum inire non solebant, perhibeatur solitudinem petisse, ut eam ante S. Paulum adisse dici possit, statuendum est eum vixisse annos plus centum triginta unum aut duos. Maxima utique senectus et vix credibilis. Verum quum fabulatores illi probe nossent passim eremitas longissimam vitam vivere, certe deterriti non fuissent ab assignandis tot annis S. Macario. Sed nuspian accurate perhibent quo tempore eremum ille intraverit aut quot vixerit annos; sed narrant tantum ipsius capillos capitis ac barbæ fuisse candidos ut lac; præ senectute nimia oculos non fuisse apertos, eo quod supercilia eos coeperiebant; et cutem faciei ejus quasi pellem testudinis fuisse. Quæ perpendens Rosweyodus (7) fatetur S. Macarium cœvum esse potuisse S. Paulo; atque hinc forte etiam collegit S. Hieronymus fabulatores illorum (qui id tamen nuspian produnt) consilium fuisse ut S. Macarius haberetur ascensum incepisse ante medium sæculum III.

6 Sententia itaque illa S. Hieronymi nixus Papebrochius in animadversionibus ad Ephemerides Græco-Moscas aperte in dubium vocat an ullus aliquis umquam exstiterit S. Macarius Romanus: Si tamen vere fuit aliquis, inquit (8); et in Commentario de S. Pachomio seu potius in appendice de Pachomio Juniore longius etiam (si fieri possit) abiit (9). Et quoniam, ut continuo videbimus, Græci aliique Orientales, patriarchatu Constantinopolitano subditi, S. Macarii Romani memoriam quotannis festive recolunt die 19 Januarii aut 23 Octobris, atque hinc repeti potest argumentum, quo saltem suadeatur non præpropere procedendum esse in neganda illius sancti existentia et sanctimonia, hæc subdit: Rosweyodus, non ausus eam (S. Macarii Vitam) probare, excusat tamen quod passus sit ut ante fuerat impressa recudi, eo quod ad xxiii Octobris sumptam inde epitomen invenerit in Græcorum Menæis et locum exinde citatum in Decreto Gratiani. Sed in hoc minoris forsitan fecisset Menæa, si visis quot nos vidimus mss. synaxariis, ubique istiusmodi epitomen deesse cognovisset, adeoque novitium additamentum istud censeri posse æque ac alia: et ut plura synaxaria haberent eam, non aliud inde sequeretur quam antiquissimæ fabulæ (scripte nempe ante annum 380 quo S. Hieronymus Vitam S. Pauli edidit) antiquitus fidem habitam a Græcorum nonnullis. Atque hæc ille.

7 In aliam omnino sententiam concessit Alexander Politus, clericorum regularium Scholæ Piarum sodalitiæ alumnus; qui omnino non cogitans aut animo volvens an satis constet S. Macarium Romanum umquam de genere

Papebrochius
dubitavit an
S. Macarius
Romanus umquam
fuisse in rerum
natura;

F

nili contra
dubitavit Poli-
tus; sed ratio-
nes, quas af-
fert,

(1) Vitæ Patrum, pag. 231. — (2) Cfr. Annotatum 197 Rosweydi in scripta S. Paulini, ap. Migne, Patrologia latina, tom. LXI, col. 898. — (3) Ap. Rosweyodus, Vitæ Patrum, pag. 17. — (4) Ibid. pag. 22. — (5) Act. SS. tom. I Januarii,

pag. 604. — (6) Ibid. tom. I Maji, Ephemerides Græco-Mosæ, pag. xii et xiii et tom. III Maji, pag. 339. — (7) Vitæ Patrum, pag. 22. — (8) Act. SS. tom. I Maji, pag. xii. — (9) Act. SS. tom. III Maji, pag. 338 et 339, num. 2 et 3.

A humano fuisse adeoque id unum quærens an cultus ejus sit legitimus, hæc scriptis mandavit (1) : Macarium illum Romanum minime venerantur Latini. Liceat tamen per nos Græcis eum colere. Neque enim propterea quod multa de eo falsa et fabulosa in vulgus manarunt, in suspicione sanctimonia hominis ponenda : quo de tamquam ex beato Hieronymo illustre exstat testimonium apud Gratianum caussa 27, quæst. 2, cap. 26 : « Sponsi vero, « etiam inconsultis quas sibi desponsaverant, « exemplis et auctoritate probantur continen- « tiam posse servare. Ut enim refert beatus « Hieronymus, Macarius, præcipuus inter « Christi eremitas, celebrato nuptiarum con- « vivio, quum vespere thalamum esset ingres- « surus, ex urbe egrediens, transmarina petiit « et eremi solitudinem sibi elegit. » Atque ut Macarii Romani Vitam minime scripserit Hieronymus, tamen tanti apud nos est atque esse debet ecclesiæ Græcæ auctoritas, ut, quos Græci jam inde ab antiqua certaue memoria, probante, certe quidem non repugnante ecclesia Latina, sanctorum numero habent, eosdem Latini loco omnino suo stare velint : quippe quum una sit ubique terrarum ac gentium catholica Christi ecclesia. Plerisque aliis sanctorum sua constat sanctitatis fides, tametsi eorum aliquando historiis nebulones multa παραδοξα atque incredibilia affinixerint. Elogium est illud Græcorum die 23 Octobris in sanctum Macarium Romanum :

Ἐρχομεν ἡγαπησας οἰκεῖν, Παμμακαρ,
Θεῷ ὁμιλεῖν καταμονας τῷ μονῷ.

plane vanæ
sunt.

B Verum hæc valde levia sunt. Quis enim ignorat ab ecclesia Romana multa tolerari quin quidpiam hinc concludi possit? Alia profecto res est generalis cultus alicujus sancti, a pontifice Romano aut ab ecclesia catholica solemniter approbatus; alia cultus particularis, in singulis aliquot tantum ecclesiis (qualis Constantinopolitana est) usitatus, maxime si absque prævio virtutum et miraculorum examine, sed vulgi fervore aut singularem virorum auctoritate introductus sit. Errorem subesse posse cultui huic particulari fatetur Benedictus XIV (2); et reapse sæpe subesse nonnullis locis ostensum est in Annalibus ecclesiasticis Baronii et multo pluribus in Actis nostris sanctorum. Sed ut hæc evidentissima sunt, non diutius his immorandum est. Verumtamen dimittendus non est Politus absque nota, quod paulo ante citatum locum scripserit Papebrochium ad Ephemerides Græcas seu Græco-Moscas arbitratum esse Macarium hunc Romanum eundem esse atque Alexandrinum. Tantum enim abest ut utrumque confuderit ut contra scripserit Macarium Romanum nudum ibidem pictum esse et villosum instar canis, ut his signis diversus esse indicaretur a Macariis, Alexandrino et Ægyptio dictis. Cæterum ea omnia, quæ S. Macario Romano adscribuntur, diversa sunt ab aliorum cognominum sanctorum gestis, ut cæcus eum ab iisdem distinguere; atque hac quoque de causa omittimus hanc partem, quum plane hoc loco inutilis sit.

C Non multum itaque profecit Politus ad stabilendam S. Macarii sanctimoniam, nedum ad

confirmandam ejus existentiam. Contra probandus omnino non videtur Papebrochius, quum cultum S. Macarii Romani recentem esse persuadere conatus est. Non ita est. In Menologio enim Basilii Porphyrogeniti, ante annum 984 conscripto, ad diem 19 Januarii legitur (3) : Eodem die commemoratio sanctorum patrum nostrorum Macarii Romani et alterius Macarii Ægyptii. Sanctus Macarius Romanus, a patre invitatus uxorem ducere coactus, ea relicta, fugam arripere suæque saluti consulere constituit. Quare angelus Dei, statim eum assumens, ducem se illi præbuit et ad Paradisum usque perducens, in loco viginti milliaribus ab eo dissito collocavit : ubi tres illum monachi invenerunt, Theophilus, Sergius et Hyginus, quibus exposuit quæcumque viderat admirabilia et stupenda. Tandem decrepita ætate migravit ad Dominum. Alter vero sanctus Macarius etc.

10 At liber ille ecclesiasticus non est, inquires.

qui liber vere
liturgicus fuit.

Re quidem vera menologia apud Græcos non amplius in usu sunt; sed olim in usu fuisse res certissima est. Suadet id enim imprimis locutio ubique obvia : Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνημὴ τοῦ ἀγίου***; Eadem die commemoratio sancti N.; quæ in hodiernis Menæis post odam sextam adhuc legitur. Deinde non unum Basilii Porphyrogeniti Menologium exstat; sed alia plura eandem fere habent normam, maxime Sirmondianum, totum ex brevibus sanctorum elogiis constans. Tertio nil aliud est Menologium quam pars Menæorum, quæ profecto libri ecclesiastici sunt; quemadmodum Legendaria seu Passionalia Latinorum ad officium divinum itidem pertinebant; adeoque inter sanctorum encomia quæ in vulgatis Menæis leguntur et inter ea quæ Basiliano Menologio continentur, hoc unum est discrimen quod in Menæis sancti, quorum proprie festivitas agitur, longiorem Vitam ibidem habent, alii vero sancti, quorum commemoratio tantum fit, aliquanto brevior; dum in Menologio ubique eadem brevis servata est. Quarto liberum olim fuisse videtur alterutrum genus usurpare; nam inter Nanianos codices, quos illustravit Mingharel- lius, venit num. cxc codex chartaceus, scriptus sæculo xvi aut xv, continens commune Menæum Julii atque id speciale habens ut plerorumque sanctorum duo apponantur officia, alterum longius, brevius alterum. Breviori autem, inquit illustrator (4), plures versiculi iambici et unus hexameter præponitur : breve quoque elogium sancti, qui eo die colitur, ab eo quod in Basilii Menologio exstat, parum diversum additur. Demum, ut auctoritas extrinseca respuenda non est, Menologia inter libros ecclesiasticos nil dubitans recenset Leo Allatius (5); cui tamen consentire non possum Menologia Græcorum non alia esse quam quæ Latinus Martyrologia aut Calendaria dixerit. Potius enim æquiparanda sunt lectionibus secundi Nocturni et tertiæ terti Nocturni, quando commemoratio facienda est simplicis.

11 Ut ut id est, ex dictis constat jam sæculo x memoriam S. Macarii Romani Constantinopoli celebratam fuisse. Quod cœpisse fieri multo ante non ausim dicere, quoniam S. Macarii Romani

AUCTORE
V. D. B.
S. Macarii
cultus apud
Græcos anti-
quus est, ut
constat ex Me-
nologio Basi-
lii,

E

F

Apud Russos
etiam cultus
fuit et verisimiliter colitur.

(1) Martyrologium Romanum, commentariis illustratum, Januarius ad d. 2, pag. 48. — (2) De servorum Dei beatif. et canoniz. lib. I, cap. xlii, num. 9 et 10. — (3) Menologium Græcorum, jussu Basilii imperatoris Græce olim editum, part. II,

pag. 121. — (4) Græci codices manu scripti apud Nanios, patricos Venetos asservati, pag. 393. — (5) De libris ecclesiasticis Græcorum dissertationes duæ, edit. Fabricii, pag. 61 et seqq.

AUCTORE
V. D. B.

nomen abest a Calendario Constantinopolitano, sæculo VIII conscripto et a Morcellio egregiis curis edito. Crediderim tamen ineunte sæculo X, quum Russi certissime Calendarium et Officia Constantinopolitana acceperunt aut saltem quæ ante habebant inde auxerunt (1), S. Macarii Romani festum aut saltem commemorationem fuisse in usu. Jam enim sæpius diximus in Ephemeridibus Græco-moscis, quæ Papebrochius edidit, S. Macarii Romani nomen et effigiem (nudi scilicet et hirsuti viri formam) picta esse; et quidem ad diem 19 Januarii, ad quam ejus commemorationem et encomium in Basiliano Menologio scripta esse jam monuimus; dum in recentioribus Menæis, v. g. in iis, ex quibus Sirletus Menologium suum hausit et quibus Raderus, Viridarium Sanctorum suum scribens, et Rosweyda, Vitarum Patrum editionem parans, usi sunt, S. Macarii Romani historia non ad 19 Januarii, sed ad 23 Octobris legitur. Quando autem posteriori hoc die cæperit fieri de S. Macario Romano mentio in officio ecclesiastico quis dixerit? Id autem certum in novissimis Menæis, quæ anno 1843 et sequentibus lucem viderunt Venetiis, expunctam esse non tantum S. Macarii Romani historiam ad dies 19 Januarii et 23 Octobris, sed etiam omnem de eo memoriam.

Quare hæc Vita in appendice excusa sit.

12 Quod qui hanc editionem curarunt viderent meram fabulam hanc esse narrationem, certe idcirco ab eis omissa est. An vero crediderint ipsam S. Macarii Romani personam non magis fuisse in rerum natura quam Robinsonis Crusoe a Gallis celebrati, et domni Quijotte, apud Hispanos nominatissimi, apud me ambiguum est. Quod si quæreretur mea sententia, aperte profitebor me nihil (ut satis jam dixi) reperissequare crederem S. Macarium Romanum unquam inter homines recensitum fuisse. Atque hac quoque de causa commentarium de S. Macario Romano nolui excudi inter Vitas Sanctorum, sed in appendice ad diem XXIII Octobris: quam rationem etiam tenuit Papebrochius in edenda S. Pachomii Junioris Vita, quod non gesta tantum, sed etiam ille ipse Pachomius sibi fabulosus haberetur. Superest ut jam sequatur Vita S. Macarii Romani secundum editionem Rosweydi, quam ipse secundum antecedentes editiones Vitarum Patrum et ms. codicem Einhamensem paravit.

VITA FABULOSA

S. MACARII ROMANI,

SERVI DEI,

Qui inventus est juxta Paradisum,

AUCTORIBUS

a Theophilo, Sergio et Hygino a.

Theophilus, Sergius et Hyginus finguntur reperisse S. Macarium juxta Paradisum et mirabile id iter narrare.

Gloria et magnificentia Deo soli benignissimo, qui per innumerabilia miraculorum exempla nos tepidos et indignos quotidie invitat ad beatæ vitæ cælestis gaudia. Nos itaque miseri et humiles monachi Theophilus,

Sergius et Hyginus, deprecamur vos omnes sanctissimos patres et fratres, ut accommodatis aures his, quæ vobis narraturi sumus de vita et conversatione Sanctissimi Macarii Romani, qui apparuit nobis prope Paradisum ad viginti milliaria. Et hoc rogamus, ut fidem dictis adhibeatis, qui quidem multo melius nobis fuisse credimus sub silentii portu innoxios remanere, quam falsitatis reos puniri.

2 Igitur nos prætitulati fratres, Theophilus, Sergius et Hyginus, propitia divinitate abrenuntiantes sæculo, venimus ad monasterium, quod est in Mesopotamia Syriæ in medio duorum fluminum Tygris et Euphratis, in quo vir clarissimus Asclepius hegumenus b multorum extitit pater monachorum. Ibi denique conjungentes, a prænominato patre et omni cœtu fratrum gratanter suscepti, ac jugo regulæ colla submittentes, communi vita conversati sumus.

3 Factum est autem tempore longo post hæc, hora nona quadam die synaxi expleta c, accedentes ad Euphratis fluminis littus, conседimus ibi, et aliquamdiu inter nos de sustentia et conversatione simul et labore servorum Dei disputatum est. Tunc mihi misero Theophilo venit in mentem cogitatio: et respondens, dixi fratribus meis Sergio et Hygino: Velle mihi adest, o fratres dilectissimi, cunctis vitæ meæ diebus ambulare d, [illoque ire, ubi cælum terræ se conjungit e. At illi: Te, inquit, frater Theophile, ut fratrem spiritalem semper habuimus, et priorem, et amodo nullatenus a te separabimur; nobis enim verba tua placent: idcirco, ubi corde concepisti, perge; et nos in vita et morte tecum erimus. Itaque surgentes de loco, intravimus monasterium: factaque vespera, omnique diurni officii oratione completa, ceteris quiescentibus clam monasterio egressi sumus. Post hæc vero decem et septem dies ambulantes, conjunximus Jerusalem f, et sanctam resurrectionem Jesu Christi et crucem adoravimus. Deinde exeuntes in Bethlehem, vidimus et salutavimus sanctum præsepe, ubi Christus nasci dignatus est, et ubi stella Magos adduxit, Christo munera deferentes: et vidimus locum mirabilem, ubi angelus cum F multitudine exercitus cælestis, gloriam in altissimis Deo canebat: qui locus ad duo milliaria longe a Bethlehem situs est g. In montem quoque Oliveti ascendimus, et ipso loco sancto adoravimus, ubi Christus pedibus stetit, quando elevatus est, et a nube susceptus ascendit ad cælos. Exinde Jerusalem reversi adoravimus Deum, et consignantes nos h et commendantes Christo et sanctis ejus, exivimus non habentes jam animum et mentem in hoc sæculo.

4 Igitur nos Christi comitante gratia, viam continuo aggredientes, ac quinquagesimo die fluminis Tygris alveum pertranseuntes, terram Persarum ingressi sumus, et venimus in campum magnum et planitiosum, vocabulo Assia, in quo martyr Christi Mercurius apostatam Julianum peremisse legitur i. Deinde civitatem Persidis, nomine Kitisfodo k, intrantes, in qua tres pueri Ananias, Azarias, Misael requiescunt, non longe a Babylone,

Dicuntur prius coluisse cremum in Mesopotamia sub Asclepione,

dein Jerosolymam venisse,

d e

post in campum ubi Julianus apostata occisus est;

i k

(1) Cfr Précis historiques, 1838, pag. 340 et 341.

adoravimus

A adoravimus ibi et in eodem loco manducantes, et Domino laudis hymnum offerentes, mansimus dies aliquot. Inde profecti post menses quatuor, pertransivimus Persidis regionem, et Indiæ terram sumus ingressi. Inredientes vero domum quamdam, et neminem ibi habitatorem reperientes, duos ibidem fecimus dies. Et ecce tertia post hæc die, apparuerunt advenientes duo armati, vir et femina. Nos vero nimio terrore perterriti, surreximus, illisque obviam ire deliberavimus. Ipsi autem nos videntes, simul et exploratores esse credentes, concito gradu per viam, qua venerant, redierunt: post aliquantulum congregati, de suis quasi tria millia Æthiopes *l* advenerunt. Qui festinanter domum, in qua eramus orantes, vallo circumdantes, nosque cuncti aspicientes, per quatuor ejusdem domus angulos ignem copiosum applicuerunt, vivos nos cremare nitentes. Quod nos adspeximus, timore valido exterriti, Christum omnium Salvatorem invocavimus, et in medium illorum prosilivimus. Tunc ipsi lingua sua multum invicem murmurantes, diuque contra nos frendentes, cum neque nos illos, nec ipsi nos ullatenus intelligere possemus, comprehendentes nos, in obscuro clausurunt carcere. Seditibus ergo nobis in tenebris, non erat qui panem vel aquam tribueret. Nos denique cum lacrymis omnipotentis Dei creatoris omnium misericordiam invocare haud omisimus. Facientibus autem nobis ibi dies aliquot, iterum congregati, cum nos fame, et siti exanimis credidissent, circumdederunt carcerem. Sed cum orantes nos adspexissent, aperientes januam eduxerunt nos: et cum multum inter se murmurantes loquerenter, novissime cum lignis agrestibus cædentes nos acriter de finibus suis ejecerunt; et octoginta dies sine cibo explevimus, sicut testis est nobis Deus.

*dein in terram
Chananeorum;*

5 Ejecti itaque a finibus illis, iter fecimus dies multos in orientem: et devenimus in locum admirabilem, et campum gloriosum, qui arboribus altissimis plenus, et mellifluis fructibus abundabat. Denique nos glorificantes et laudantes Deum, manducavimus dulcifluous fructus, et saturavimus nos valde. Itaque exeuntes inde, terram Chananeorum ingressi sumus, qui ab aliis Cynocephali *m* dicuntur: et videntes illos, in aspectu eorum valde mirati sumus; ipsi vero cum mulieribus suis et parvulis, subtus in petris habitantes, nos omnino non tetigerunt, Christi nos protegente gratia.

et pygmæorum,

6 Inde igitur profecti contra orientem, cum centum et decem dies, eos pertranseuntes, iter nostrum fecissemus: intravimus terram gentis, quæ nominatur Pichiti *n*: ipsa vero gens in statura et altitudine sua non plus quam mensuram unius cubiti habebat. Et videntes nos, timore percussi fugerunt. Nos autem Deum collaudantes, qui de illorum manibus nos liberavit, cursum nostrum quotidie acceleravimus.

*postmodum in
locum bestiis
plane occupatum.*

7 Post hæc autem devenimus in montes altissimos terribilesque, ubi sol non intrat, nec arbor nec herba crescunt: ibi ergo serpentes innumerabiles, et dracones, et aspides, sed basiliscos, et viperas, et unicornes, et bubalos vidimus multos: alias quoque bestias mortiferas multas, et venenosa animalia, quorum nomina vel naturam penitus ignora-

mus. Dextera igitur Dei nos protegente, illæsi D pertransivimus illa: sed et sibilos draconum et serpentium per viginti continuos dies in auribus habuimus, et non nisi aures obturantes illa ferre quivimus.

8 Interea in locum incidimus terribilem, rupes habentem asperrimas, in altum erectas, et in ima descendentes. Nos ergo septem dies ibi fecimus, ultra progredi non valentes. Septima autem post hæc die apparuit cervus ante nos ambulans rugiendo, quem surgentes secuti sumus. Iter autem facientes, multo majores invenimus ante nos rupes. Nos vero maximo cum labore et angustia exinde evasimus, et venimus in campum planum et magnum, in quo elephantorum magna multitudo stabat: et per medium illorum illæsi transivimus: post hæc itaque minime nobis apparuit via. Tunc nos cum lacrymis clementiam Domini invocantes, et per novem dies sine cibo per devia ambulantes, conjunximus tandem in locum planitie largum, qui fructibus plurimis abundabat. Jam ergo tenebræ densissimæ cuncta illa repleverant loca: nec aliquid lucebat, sed nebulæ obscurissimæ erant. Tunc nos nimium turbati et afflicti, cadentes in terram, cum planctu valido orantes clamavimus ad Deum, et in eodem loco dies septem complevimus, non manducantes nec bibentes, nec lumen cæli videntes. Nobis autem valde afflictis, et in oratione persistentibus, post dies septem affuit columba, quæ nobis appropinquans, ac diu circa nos volitans, et pennulas fortiter percutiens, quasi ad ambulandum nos confortabat. Tunc nos Deo agentes gratias, surreximus: illaque præcedente, per devia iter fecimus: et ecce ante nos maximam invenimus absidam *o* in circuitu scriptam. Videntes vero scripturam illam, gavisi sumus, et collaudavimus Dominum. Hæc autem erat scriptura: « Absidam istam fecit Alexander Philippi Macedo imperator, quando persecutus est Darium regem Persarum. Qui terram hanc ingredi voluerit, ad manum sinistram vadat: ad dexteram enim terra invia, et rupibus et angustiis est plena. »

Vident continua prodigia et absidam, scriptam ab Alexandro Magno, viæ indicem;

9 Nos igitur ad lævam intrantes, ambulavimus dies multos. Et factum est post quadraginta dies, euntibus nobis, venit pessimus et intolerabilis fætor; ex quo velut exanimis effecti, et cadentes in terram, oravimus Dominum, ut jam clementer recipi juberet animas nostras. Postmodicum vero surgentes a terra, adspeximus lacum magnum, et multitudinem serpentium in eo ignitorum: et ex ipso lacu exierunt voces, et audivimus ululatum et planctum magnum, quasi populi innumerabilis et de cælo vox sonuit, dicens: Locus iste judicii et pænarum est, in quo cruciantur qui Christum negaverunt. Nos autem vocem hanc audientes, et pectora percutientes cum lacrymis et timore nimio ipsum transivimus lacum, et venimus inter montes duos altissimos, et in medio ipsorum apparuit nobis homo longa statura, quasi centum cubitorum, et ipse catenis constrictus æreis, toto ligatus erat corpore. Duæ autem catenæ de una corporis parte, in monte erant fixæ, et duæ in monte altero, et ignis maximus in circuitu ejus ex omni parte. Vox autem clamoris illius audiebatur, quasi per quadraginta miliaria. Qui ut

locum judicii et pænarum, homines centum cubitorum,

nos

A nos vidit, plorans et ejulans fortissime exclamavit: crudeliter enim ab igne cremabatur.

mulierem draconem circumvolutam,

10 Cumque nos talia cerneremus, valde pertinuimus: et cooperientes facies, a longe ipsos transivimus montes: et ecce in alium continuo devenimus locum, ubi rupes multæ et profunditas magna erat. Ibi etiam quamdam vidimus feminam crinibus solutis stantem, toto corpore a maximo et terribili draconem involutam. Quandocumque ergo ad loquendum os suum aperire voluisset, caput suum draco confestim in os ejus mittens, linguam ipsius mordebat. Capilli autem hujus mulieris ad terram usque descendebant. Cumque in illam mirantes et pavidi adspiceremus, subito de ipsa profunditate vallis miserabiles audivimus voces, dicentes: Miserere nobis, miserere Christe, fili Dei altissimi. Nos itaque vehementer exterriti, ponentes genua in terram oravimus, dicentes cum lacrymis: Domine, qui nos creasti, tolle animas nostras, quoniam judicia tua oculi nostri viderunt in terra.

volatilia locum,

11 Surgentes autem, ingenti luctu, et mœrore simul et timore venimus in locum alium, in quo arbores multas et maximas vidimus, habentes similitudinem ficorum: in ramis autem ipsis volatilia multa, similia avibus cæli, voce humana fortiter clamabant, dicentia: Parce nobis, Domine, qui plasmasti nos; parce nobis, misericors: quia peccavimus ante faciem tuam super omnem terram. Nos autem oravimus, dicentes: Domine misericordissime, ostende nobis ista, quæ vidimus, miracula tua, quoniam ignoramus, quid sint. Venit ergo vox dicens: Non est vestrum nosse mysteria, quæ vidistis: viam pergite vestram.

quatuor viros cum gladio et igne viam munientes,

12 Inde igitur cum ingenti pavore egressi, devenimus ad locum honorabiliorem ac speciosissimum, in quo quatuor viri stabant, habentes figuras venerabiles, tamquam mira pulchritudine decoras, ut crediaut fari omnino facile vix possit: isti siquidem coronas aureas, gemmis et lapidibus honorifice compositas, in capitibus habebant, et in manibus palmas aureas gestabant. Ignis vero maximus terribilis ante illos, et spathas acutissimas ante se tenebant. Nos vero ista cernentes, ac valido percussi timore, exclamavimus ad illos dicentes: Domini et servi Dei excelsi, miseremini nostri, ut spathæ et iste ignis nobis non prævaleant nocere. At illi respondentes nobis, dixerunt: Nolite timere, viam quam vobis Deus monstravit, ite securi: nos enim Dominus in isto posuit loco, ut viam hanc servaremus et custodiremus, usque in diem judicii, quando orbem terræ judicaturus adveniet.

ecclesiam crystallinam admirandam,

13 Hoc nos audientes a sanctis viris illis, ac de longe eos salutantes, pertransivimus locum ipsum: et per quadraginta continuos dies ambulavimus, nullum omnino cibum sumentes, aquam tantum bibentes. Ambulantibus ergo nobis, subito voces populi innumerabiles audivimus psallentium, et odor suavissimus quasi balsami optimi et pretiosissimi venit nobis, et sicut de mellis favo dulcissimo os nostrum indulcoravit. De suavissimo igitur odoris nectare, ac cælestis melodia cantilenæ sopor nos arripuit. Post modicum autem surgentes e somno, vidimus ante nos ecclesiam, mirabili ornatu decoratam, ac pretiosissimam,

quæ tota quasi crystallina videbatur; in medio autem ipsius ecclesiæ altare honorificum, et de altari aqua egrediebatur, quæ lactis candidissimi colorem habebat. Nos autem aquam ipsam in veritate lac speravimus. In circuitu vero fontis illius, stabant viri sancti et honorabiles, et cantabant canticum cæleste, id est, voces Cherubim. Nos autem hæc intuentes, timuimus valde; ipsa vero ecclesia a parte meridiana similitudinem habebat lapidis prasini pretiosi, a parte australi colorem sanguinis mundissimi prætendebat, a parte autem occidentali tota erat alba, instar lactis et nivis candidissimæ: stellæ super ipsam ecclesiam plus quam hujus mundi sidera lucebant, sol ibi septemplex lucebat et calebat, quam in hujus terræ regione; alpes et arbores omnes plus altæ et folia ac fructus plures et dulciores quam istius mundi arbores habebant: sed et aves cæli aliter resonabant, quam aves terræ istius: omnis autem terra ipsa duplices habebat colores, id est una facies alba erat ut nix, et alia rubicundissimis coloribus erat. Nos igitur stupentes, et in eodem loco adorantes, ac ipsos viros salutantes, cum timore egressi, cæptum iter arripere festinavimus.

E

et homines cubitales.

14 Denique post hæc centum impleti sunt dies, ut Dominus testis est nobis, quod nullo refecti sumus cibo, aqua nos frequentius refocillantes: cum ecce subito euntibus nobis, venit populi innumerabilis multitudo virorum ac mulierum obviam, in unum conglobati: non autem inter illos longiorem, præterquam unius cubiti staturam, vidimus. Tunc miserabilis ego peccator Theophilus dixi fratribus meis Sergio et Hygino: Solventes capillos nostros, veniamus adversus eos, forsitan fugient a nobis, et liberabit nos Dominus de manibus illorum. Quod cum ipsis visum fuisset bonum, solutis fasciis et capillis nostris, irruimus super eos repente, ipsi autem hoc cernentes confestim filios suos arripientes, stridentesque dentibus, citius aufugerunt omnes. Nos autem Dominum collaudavimus, qui eripuit nos: et transeuntes flumen, invenimus herbas candidas et albas, sicut lac, dulces velut mel, altas vero usque ad unum cubitum. Manducantes itaque de herbis mellifluis, ac nos saturantes ex eis, gratiarum actiones creatori omnium obtulimus, qui nos per tanta servavit pericula, ac gratuita nos sua gratia nutrebat. Nos interea iter agentes per devia, subito semitam invenimus speciosam et cadentes in terram, adoravimus et collaudavimus Dominum misericordem, qui eam nobis demonstravit.]

F

15 Igitur per dies plurimos ipsam viam sequentes, tandem ad speluncam pervenimus honorabilem. Tunc signaculo sanctæ crucis membris undique munitis, in eamdem ingressi sumus cryptam; sed nullum ibi invenientes habitorem, diximus inter nos: Munditia hæc non est, nisi de manu hominis. Maneamus ergo hic, usque ad vesperum, et videre habebimus loci hujus habitorem. His ergo dictis, una hora, utpote lassi, resedimus, et subito odore suavissimo perfusi, obdormivimus. Rursum igitur parvo intervallo excitati a somno, foras speluncam exivimus, et contra orientem respeximus: et ecce subito figuram hominis a longe properantis vidimus, cujus

Speluncam S. Macarii subeunt.

A ejus capilli capitis, instar lactis candidissimi aut nivis, quasi in aera volantes, totum viri corpus operuerunt. Ipse autem mox, ut nos a longe respexit, semetipsum in terram projecit protinus, ac rursus elevans se, ad nos ita clamare coepit : Si vos ex Deo estis, sanctæ Crucis signaculo munite vos, ad me usque properantes : sin autem ex diabolo, fugite a me Dei servo. Hæc eo dicente, tali voce affati sumus : Benedic nobis, Pater sancte, et noli turbari : quoniam et nos servi sumus Jesu Christi, Domini et Salvatoris nostri. Renuntiavimus siquidem sæculo huic vano, factique sumus monachi. Talia ut audivit, illico ad nos venit : et manus suas ad cælum elevans, diutius oravit : et surgens ab oratione capillos ab ore et facie sua tollens, benedixit nos, ac locutus est nobis. Ipsius vero capilli capitis ac barbæ erant candidi ut lac, faciesque ejus sicut vultus Angeli. Erat enim sicut lignum, secus aquarum decursus plantatum, et præ senectute nimia oculi ejus non aperiebantur, eo quod supercilia eos cooperiebant : ungulæ quoque manuum ejus ac pedum longæ nimis, barba vero et capilli corpus ejus omne circumdederunt : loquela illius exilis, et quasi de profunditate emissa : cutis faciei ejus quasi pellis testudinis *p*.

p
qui eis dicit locum hunc distare viginti miliaria a Paradiso terrestri

16 Tunc ipse cum lacrymis ad nos exorsus est ita : Fratres mei benedicti, unde estis? vel unde huc advenistis? dicite nobis, qualiter se habeat genus humanum, vel quomodo fides Christianorum, et si Sarraceni vel Ethnici hactenus Christi populo persecutionem ingerunt *q*. Nos itaque ut interrogati sumus, ei per ordinem responsum dedimus, simul dicentes angustias et pericula, quæ per omnem passi sumus viam, et quia voluntas ac desiderium esset ire, ubi cælum terræ se jungit, aperuimus. Ipse autem ad hæc respondens ait : Filioli mei charissimi, audite me. Ab isto loco ultra ad paradisi loca non potest ire homo carne vestitus. Ego enim peccator exiguus, valde in hac etiam voluntate laboravi, cupiens ultra procedere, ut finem terræ ac poli cernere quivissem, sed nocte quadam adstitit mihi in visu Domini Angelus, dixitque ad me :

C Ne ultra procedas, neque Dominum tentare præsumas. Cui ego : Quam ob causam, inquam, mi Domine, in antea pergere non licet? At ille : De isto, inquit, loco viginti sunt miliaria usque ad paradysum, ubi Adam et Eva in deliciis erant. Posuit denique Dominus ante eundem paradysum cherubim cum ignea rhomphea atque volubili *r* ad custodiendum vitæ lignum : et habet a pedibus usque ad umbilicum similitudinem hominis, pectus sicut pectus leonis, manum sicut crystallum, habens gladium ut servet paradysum, ne aliquis illuc proximare valeat. Ego itaque hæc audiens ab Angelo, amplius non respondi, nec ultra procedere tentavi. Igitur ego Theophilus, et itineris mei socii ac fratres, ista a sancto audientes, prostrato omni corpore, collaudavimus Dominum et ipsum servum Christi salutavimus.

r
et se habere leones familiares, vespere cum eis synaxin facit.

17 Vespere autem facto, dixit nobis : Fratres mei dilectissimi, exite foras cellulam, et expectate paululum : habeo enim leones duos, qui per diem foras ambulantes, sero ad me revertuntur *s*; ne ipsi subito venientibus,

Octobris Tomus X.

D mali aliquid patiamini ab eis. Nobis ergo cum pavore paululum exeuntibus, leones rugiendo extemplo advenerunt, et ipsum sanctum Dei adoraverunt. Ipse vero, manus super eos ponens, ac colla demulcens, ait illis : Filioli mei, boni fratres tres de sæculo venerunt ad nos, ne faciatis illis malum. Continuo nos advocans, dixit : Fratres venite, et jam timere nolite. Nos vero cum pavore nimio intrantes, salutavimus illum, et vespertina synaxi celebrata, resedimus, glandes ac herbarum radices pro cibo sumentes, et aquam bibentes cum silentio. Mane autem facto, locuti sumus viro sancto, dicentes : Pater sancte et domine, obsecramus tuam beatitudinem ut conversationem tuam nobis enarres, et quomodo huc, aut unde venisti, et quo nomine voceris, edicito nobis.

18 At Sanctus nobis tale dedit responsum : Ego, inquit, mi amantissimi fratres et filii, Macarius vocor, in regali civitate natus et nutritus, filius viri Romani, qui inclytus fuit et in imperiali pollebat civitate *t*. Cum autem pueriles excessissem annos, me renuente ac nolente, pater meus desponsavit mihi uxorem, diemque statuit nuptiarum. Interea thalamo adornato, cum jam frequentia populi fuisset invitata, et sponsa sedente, pater meus hilarior effectus, cunctos invitatos hortatur ad voluptatem convivii. Omnibus autem, qui aderant, jocis ac saltationibus intentis, furtim exivi et domum viduæ cujusdam familiaris intravi, ac septem dies cum illa latitans permansi. Ipsa autem diebus singulis domum patris mei ingressa, audivit quæ de mea inquisitione loquebantur : et veniens, cuncta mihi replicans dixit. Pater autem meus cum me undique requirendo non inveniret, flevit amarissime, sed et mater, ac tota familia. Octava exinde die, id est, nocte dominica, mulierem illam salutavi, et egressus in publicam viam, inveni virum quemdam canitie venerabilem, quasi ad ambulandum paratum stantem. Quem adorans dixi : Quo pergere habes, senior sancte? At ille hilari vultu ad me conversus, dixit : Quo tu ire desideras, ego tecum ire dispono, eo quod itinera ipsa mihi oppido sunt cognita. Tunc ego confortatus, coepi hominem sequi. Per domos vero exinde intrantes vicinas, per viam panem rogavimus accipere, et accepimus. Per plurimos autem dies ambulantes, tandem pervenimus ad locum tormentorum, et intravimus angustias viarum omnium, unde vos venire dixistis. Cum ergo ad triginta miliaria prope lucum istum venissemus, quadam die sedentibus nobis, inter ipsa mutua colloquia repente socius meus disparuit. Tunc ego nimium turbatus, et quo me verterem ignarus, cadens in terram, plangebam validissime. Et ecce confestim sinemora is, qui ante disparuit cum magna claritate apparuit, et ita affatus est me : Noli turbari, dilectissime, ego enim sum angelus Raphael, in adjutorium tibi missus, qui te huc perduxì præcepto Altissimi. Dominus autem viam tuam prosperam fecit. Loca siquidem tenebrarum, loca tormentorum, loca pœnarum pertransisti, in lucem venisti, fontem aquæ vivæ et loca justorum vidisti : idcirco noli timere, sed surgens, viam tuam proficiscere. Quo dicto, rursus qui apparuit disparuit.

Postridie eis narrat se nuptiis fuisse, ducem aliquando habuisse S. Raphaelem,
t

aliquando o-
nagrum et si-
gno crucis dis-
sipasse

19 Ego vero, interea viribus receptis, sur-
gens ambulare cœpi, et a longe onagrum in-
tuitus, clamavi, dixique illi : Ave, per Chri-
stum, qui te creavit, ostende mihi viam, per
quam ambulem : ipse autem concite occur-
rens, ingressus est ante me per semitam
quamdam parvulam et angustam. Quem ego
subsecutus sum, sicque duos complevimus
dies, simul ambulantes. Die autem tertia
aspeximus cervum miræ magnitudinis a longe.
Quem onager videns et pertimescens, declina-
vit a me ; iterum ego solus relictus, angustia-
tus sum, viam omnino non habens. Tunc con-
tra cervum clamans, dixi : Quia adjutorium
mihi tulisti, per Deum te conjuro, semitam
mihi ostende. Ad hanc vocem veluti animal
domesticum ad me declinans, angustum in-
gressus ad callem, post tergum me semper
adspiciens. Sic ergo tres insimul ambulavimus
dies. Tum ecce quarta die immensum ac ter-
ribilem offendimus draconem, mediam disten-
tum per viam. Quem ut cervus vidit, repente
fuga elapsus evasit. Ego interim timore valido
percussus, in terram cecidi : deinde confortatus
in Domino, surrexi : ac me signo sanctæ
crucis muniens, ad draconem dixi : Deum
omnipotentem time, et noli mihi nocere.
Tunc ipse terribiliter de terra se erigens, hu-
mana me affatus est voce, dicens : Veni bene-
dicte Domine, tu enim es servus Dei altissimi
Macarius. Angelus autem sanctus Raphael,
figuram et vultum tuum mihi demonstrans,
præcepit concite, ut tibi occurrerem, atque
perducerem in locum a Deo tibi præparatum.
Ego itaque quarto hodie die te hic exspectavi,
nihil omnino comedens. Hac vero nocte in
nube lucidissima te sedentem adspexi, simul
et vocem desuper audivi, dicentem mihi :
Accelera, ut eripias Macarium servum Dei,
qui adest, ut tibi prædixi. Quapropter surgens,
sequere me, ne dubites, sed veni, et locum
monstrabo tibi, ubi Dominum debeas collau-
dare. His ergo dictis, quasi vir juvenis appa-
ruit, et mecum ad speluncam hanc usque
pervenit. Cumque ingressi fuissetus, repente
evanuit.

plura planta-
smata; se ve-
ro specie mu-
liebri dece-
ptum fuisse a
dæmone.

u

x

z

20 Tunc ego peccator in parte altera pro-
spexi duos leonis catulos jacentes ; mater au-
tem illorum juxta illos mortua jacebat. Quam
ego foras ejiciens, sepelivi, et Dominum col-
laudans, glorificavi, qui tanta in me mirabilia
fecit, et de tam gravibus angustiis liberavit ;
ipsos autem leunculos, frondes arborum de-
cerpens ac illis porrigens, ut proprios enutrivit
filios u ; sicque duos annos insimul quiete
habitantes complevimus. Cum ecce post hæc
laqueus diaboli, cujus numquam a servis Dei
cessat invidia, affuit. Nam die quadam, hora
quasi septima, e spelunca foras egressus, sole
fervescente resedi : tunc subito subtile fascio-
lum x et oculis delectabile, juxta me in terra
positum adspexi. Ego vero in memet ipso co-
gitans dixi : Unde in hac solitudine fasciolum ?
Æstimans tamen quia in veritate esset fascio-
lum, oblitusque ego miserrimus me signo
crucis munire, quoniam quidem sacrosanctæ
crucis signaculum omnem inimici enervat
phantasiam, misi manum et levans fasciolum
reportavi in speluncam. Altera nihilominus
die egressus, calceos z femineos reperi ja-
centes in terra : sed nec tunc miser ego insi-

dias diaboli advertens, nec crucis vexillo me
muniens, calceos levavi, et in speluncam
portans, fasciolo junxi. Tertia autem jam die
iterum exiens, diabolum in decore vel specie
mulieris, vestibus pretiosis indutæ, stantem
inveni : ego vero miserabilis nec sic quidem
laqueos inimici recordans, nec aliquomodo me
signans, sed credens in veritate, quia mulier
esset, ajo ad illam : Unde huc advenisti ? aut
quis te in hanc adduxit solitudinem ? Illa
continuo flere amarissime cœpit. Tunc ego
misellus, simul cum illa veluti compatiendo,
valde ploravi. Post hæc respondens dixit :
Ego miserrima, o pater sanctissime, filia sum
viri Romani : quæ cum me invitam ac nolen-
tem desponsasset juveni cuidam nobilissimo
Romano, ac dies nuptiarum venirent, inter
nuptias ipsas sponsus meus disparuit. Cumque
turbati omnes, huc illucque eum inquirendo,
turbarentur, ego gavisa effecta, clam exii :
et nocte eadem iter arripiens, nec itineris
ducem aliquo modo habens, per angusta mon-
tium ac vallium errando hucusque perveni.
Hæc ego cum audissem, et omnia ita esse
credidissem, simul et sponsam meam fore
sperans aa per manus apprehendi illam, et in
hanc introduxi speluncam : lacrymæ vero ab
ejus oculis nullatenus cessabant. Tunc ego
miseriis et lacrymis ejus compatiens, et valde
super eam dolens, sedere eam juxta me feci :
similiter et glandes illi ad manducandum
præbui ; non enim insidias diaboli intellexi,
neque ullatenus crucis me signo munivi : sed
similiter sedentes, diutius colloquia habui-
mus. Tunc cœpi quasi de labore nimio somno
gravari : at illa manibus suis mea omnia mem-
bra mulcendo palpavit, et eo amplius somno
gravatus sum. Quid morer ? Miser ego, qui
antea numquam cum femina peccare consensi,
in somnis me peccatum perpetrasse cognovi :
nam subito expergefactus e somno, quasi
cum femina discoopertum me in terra jacen-
tem inveni ; ipsa jam vero non apparuit.

21 Tunc infelix ego insidias diaboli sero
advertens, foras speluncam citius exivi, et pec-
tus feriens, ingentes lacrymas fudi. Ipsi in-
terea leones, qui mecum aderant, meum intel-
ligentes delictum, quantocius fugerunt a me.
Hæc autem cum cernerem, fugisse scilicet
leones, cum luctu nimio ac dolore, cœpi Chri-
sti misericordiam devote invocare, quatenus
et mihi pœnitentiæ normam ostenderet, ac
leones ipsos redire juberet. Nec mora, ele-
mentissimus pater, qui me ad pœnitentiam
servare voluit, illos confestim fecit redire
leones, mecumque ingressi in hanc spelun-
cam, humum pedibus suis ad unius staturam
hominis aggerebant : ego autem hæc intelli-
gens, collotenus ipsam intravi fossam, ipsis
imperans leonibus, ut in eodem me sepelirent
loco. Quod cum factum fuisset, annos tres se-
pultus in eadem fossa peregi. Interea ingenti
pluvia descendente, rupta est spelunca desu-
per caput meum ubi stabam, et lucem vidi, et
foras manus emittens, herbas quæ in circuitu
super caput erant, decerpsi et comedi. Tribus
itaque annis evolutis affuerunt, leones, et
lumen circa me videntes, effodiebant humum,
in qua me sepelierunt : ego quidem toto cor-
pore sanus egressus sum, virtutem pristinam
in me sentiens. Tunc glorificans Dominum
meum

Leones fugiunt
et pœniten-
tiam agit Ma-
carius, sepul-
tus in terra.

F

E

aa

A meum Jesum Christum, exivi de spelunca, ponensque genua mea in terra, quadraginta dies et quadraginta noctes in eodem immobilis permansi loco, collaudans et obsecrans Deum, et gratiarum actiones offerens, qui tanta misericordiarum munera nobis peccatoribus jugiter præstat.

Christus ei apparet in spelunca.

B 22 His ergo completis diebus, respexi in speluncam, et ecce quatuor anguli ejusdem speluncæ, lumine cælesti resplenduerunt valde: et vidi Salvatorem Christum in schemate viri, quasi auream habentem in manibus virgam, ac dulcisona voce mirabilem cantum personantem; vox autem illius vehemens et fortis, quasi mille hominum audiebatur. Cum vero jam melodiam cælestis cantici explerentur, repente vox tribus vicibus insonuit, dicens: Amen, et in sempiternum amen. In ipsa igitur hora egressus a spelunca Salvator, scandeat ad æthera, et ecce continuo maxima ignis columna, quasi nubes valida, intravit speluncam et facta sunt tonitrua et immensæ coruscationes, et omnia cæli volatilia secundum proprias audiui voces canere, dicentia: Sanctus Sanctus Sanctus, Dominus Deus. Ego itaque dum hæc cernerem, simulque audirem, propter visionis magnitudinem territus valde sum, et in extasi raptus, cecidi in terram, et octo dies inde permansi, tunc namque intellexi, quia Salvator mundi Christus Dominus hanc ingressus speluncam benedixerit, illamque sanctificaverit. Tunc ego introgressus in eam, pro ignorantia propria ac negligentia, coepi satisfacere, collaudans et glorificans Christum salvatorem ac redemptorem nostrum, et creatorem omnium, qui tanta me sustinuit patientia, et perduxit ad poenitentiam et rursus talem mihi demonstravit clementiam. Quando autem hæc acta sunt, septem in hac spelunca, ætatis vero quadraginta annorum habebam. Ecce nunc vobis, velut filiis charissimis, omnem vitam meam in veritate enarravi. Vos ergo, si pugnas vel insidias maligni hostis sufferre potestis, considerate, et hic nobiscum manete: sin alias, ad monasterium, de quo egressi estis, revertimini, et Dominus sit in itinere vestro.

Tres peregrini, benedicti a S. Macario, leonibus ductibus, revertuntur ad monasterium.

23 Nos autem cum ista a sancto Dei audissemus, cadentes in terram, glorificavimus Dominum, qui facit mirabilia solus, et ad sanctum servumque Christi locuti sumus Macarium, dicentes: Pater beatissime Macari, ora pro nobis ad Dominum ut ad nostrum remeare possimus monasterium, atque conversationem tuam sanctam per omnes Christi ecclesias enarrare: credimus enim, quia Dominus idcirco nos perduxit ad te. Tunc senior diutius super nos orationem fudit, et fusa oratione, benedixit atque osculatus est nos omnes, et commendavit Christo, ut in pace dirigeret viam nostram; deinde tradidit nos leonibus illis, præcipiens eis, ut transducerent nos, quo usque loca tenebrarum pertransiremus, ubi pridem septem dies, et totidem noctes in tenebris jacuimus. Dimissi ergo a servo Christi sancto Macario, prospere ad absidam Alexandri pervenimus, ubi leones, salutantes nos, concito gradu reversi sunt ad servum Dei.

(1) Cfr Bulteau, Histoire monastique d'Orient, liv. II, chap. 46, pag. 336 et seqq. — (2) Ritter, Ertbeschreibung, tom. XVII,

24 Igitur favente Christo Deo, sine angustia aliqua nostram ambulavimus viam, et introeuntes terram Persarum, venimus in campum mirabilem, qui dicitur Assia, ubi sanctus Mercurius interfecit apostatam Julianum, et ingressi denuo sumus civitatem Kitissefodo, in qua pueri tres requiescunt, non longe a Babylone. Post hæc Tigrim flumen pertransientes, quintodecimo die intravimus Jerusalem, et ad sepulcrum Domini nostri Jesu Christi, per cuncta loca Sancta Sanctorum orantes, gratiarum actiones Christo Salvatori omnium libavimus, qui nos sua gratia incolumes servavit euntes et redeuntes. Inde igitur egressi, veloci cursu ad nostrum pervenimus monasterium; et nostrum hegumenum, et fratres nostros omnes in pace et sospitate reperientes, per ordinem, quæ vidimus et audivimus mirabilia, et misericordias Domini, sed et vitam et conversationem beatissimi Macarii illis enarravimus. Quotquot autem hæc audiebant, laudabant et glorificabant, et hymnum dicebant Deo Patri omnipotenti, et Filio ejus unigenito, Domino ac Salvatori nostro, nec non et Spiritui vivificatori et illuminatori animarum nostrarum, qui trinus in personis, unaque Deitate nominatur, vivit et regnat ubique Deus benedictus et laudabilis, nunc et semper, per immortalia sæcula sæculorum. Amen.

et fratribus quæ viderunt narrant.

ANNOTATA.

a Ea nomina leguntur in Menologio Basiliano et in Menæis græcis. Editiones latinæ ante Rosweydatum loco Hygini habebant Thimum; ms. Einhamense Gunnum. In Commentario prævio diximus terna illa nomina in historia literaria ignota esse; cæterum meræ larvæ sunt.

b Menæa: Ἐκ τῆς μονῆς τοῦ ἀγίου Ἀσκληπίου, ex sancti Asclepii cœnobio. Theodoretus in Philotheo, cap. xxv, meminit Asclepii admirabilis monachi, decem stadiis a Cittica vico, ubi Zebinas sepultus et Polychronius ejus discipulus videtur vixisse. Sed quum illi ætate Theodoreti vixerint, antiquiorem aliquem Asclepium fuisse existimo, qui huic monasterio in Mesopotamia sito præfuerat; a quo et nomen accepit. Hactenus Rosweyodus. Præterea Asclepius Theodoreti versabatur non procul a Cyrrho seu Cyro (1), nunc Choros seu Kûris (2), duabus dietis ab Antiochia Syriæ ad septentrionem dissito, et nequaquam Mesopotamiæ seu Syriæ, immo Cyrresticæ finibus comprehenso; ager scilicet, quem incolebat, vicinus erat oppido Cirticæ seu Citticæ (sic editiones Theodoreti latine; græce Κίττιζα habent), alias ignoto, nisi sit præsens Killis, ad orientem Choros posita et olim Ciliza dicta (3). His itaque omissis, certissimum est jam medio sæculo IIII monasticam adeoque ipsam eremiticam vitam floruisse in Mesopotamia: de qua re non uno in loco dictum est in tomis VIII et IX Octobris.

c Hora nona, quæ æquinoclii tempore cum tertia nostra pomeridiana convenit, passim solvebatur jejunium. Hinc finiebatur ad hanc synaxis; aut si synaxis non esset, cessabant orationes et reddebantur libri. Vide de hac re Rosweydatum in Onomastico Vitarum Patrum, verbo Nona hora.

pag. 1681; d'Anville, Géographie ancienne, tom. II, pag. 40. — (3) Ritter, tom. XVII, pag. 1667.

A d Omnia hæc sequentia capita, inquit Rosweyodus, quibus lunulas curavi præfigi (eadem nos uncis inclusimus), quæ stupendas continent peregrinationes, desunt Menæis. Existimo tamen fuisse in exemplari prototypo, ex quo Menæa suam de Macario historiam hauserunt; sed omissa in Menæis esse quod ad Vitam Macarii non spectarent. Certe Menæa horum trium sequentes peregrinationes satis his verbis insinuant: Καὶ τῆς πορείας ἀρχόμενοι, ἀλλεπαλλήλα ἡύρισκον δεινὰ πῆ μὲν ἐξ ἀνθρώπων, πῆ δὲ ἐκ θηρίων θλιβομένοι, κακочеύμενοι καὶ αὐτοὶς ἐστὶν ὅτε τῆς ἐκ τῶν ἀγρίων βοτάνων τροφῆς στέρουμενοι: iter auspicati, alia ex aliis mala experti sunt, modo ab hominibus, modo a feris illata, nonnumquam ab herbarum agrestium pastu retardati. Quibus apparet Menæa paucis hæc peregrinantium incommoda, quæ aliquot sequentibus capitibus narrantur, exprimere.

e Fuit veterum multorum sententia, adnotat ad hunc locum Rosweyodus, planam esse terram nec antipodes ullos esse; utque ita cælum alicubi terræ jungeretur. Quin multi Paradisum certa terræ regione statuerunt sublimiore, ubi cælum terre jungitur. Alcimus Avitus lib. I de Genesi:

Ergo ubi transmissis mundi caput incipit [Indis,

Quo perhibent terram confinia jungere cælo,
Lucus inaccessa cunctis mortalibus arce
Permanet.

Alios antiquos scriptores, similia sentientes, designatos vide in Kiremaieri tractatulo de Paradiso (1).

f Phrasis istius sæculi; sic ante num. 2: Ibi denique conjungentes; sic post: Conjunximus tandem, id est, pervenimus. Ita Rosweyodus; alia exempla vide apud Cangium, verbo Conjungo; respondet græco ἀναξερνυμι. Annotat dein Rosweyodus ex hoc loco et ex aliis, quæ in Onomastico ad verbum peregrinatio congesti, liquere quam frequens jam esset sæculo IV Hierosolymitana peregrinatio. Idem argumentum aliquot ab hinc annis singulari Commentario illustravit Ludovicus Lalanne (2).

g Valde animadvertendum sæculo IV jam singula loca accurate assignata fuisse, in quibus præcipuæ Christi vite partes et res eo pertinentes acciderunt. S. Hieronymus tum in Epitaphio Paulæ, tum in libro de Locis hebraïcis, et Beda libro II de Locis sanctis nuncupant hunc locum Ader seu turrin gregis et mille circiter passibus a Bethlehem esse dicunt. Quaresmius, qui eorum dicta refert, affirmat locum illum a Bethlehem distare unum milliare et amplius, in ejus plaga orientali in eminenti esse situm, spatiosum esse et pinguem maxime olivis. Non est dubitandum quin in S. Macarii Vita idem indicetur, licet duo milliaria a Bethlehem distare dicatur.

h Priscus ille itinerantium mos probe notandus. Cæterum quam assiduus esset usus signi crucis sat constat ex celebribus Tertulliani dictis de ea re.

i Joannes Malalas, qui sæculo VI aut VII vixisse videtur et in enarrando Juliani apostatæ

bello Persico Magnum Carrensem et Euty- D
chianum Cappadocem, ambos chronographos et ipsiusmet illius belli participes, duces habuit, hæc, ubi narravit duos Persas, se patriæ suæ proditores fingentes, ad Julianum, in Ctesiphontis planitie castrametatum, accessisse, deinde addit (3): Cum juramento sese in hoc obstrinxissent, imperator, dolis eorum delusus, ipse cum exercitu hos itineris duces secutus est. Mensis autem Desii sive Junii dies erat XXV, quum a transfugis hisce in locum desertum et aquis carentem per milliaria CL per errorem ducti invenerunt ibi mœnia quædam antiqua et collapsa urbis, olim Bubionis; villam etiam aliam, quæ, domicilia quædam adhuc stantia habens, deserta tamen fuit, nomine Asiam. Imperator hic, cum exercitu considens, castra posuit: sed nec militi cibum, nec jumentis pabulum in tam deserto loco invenire potuit. Et pergit dein narrare secundum Magnum Carrensem postridie imperatorem, dum milites hortaretur, incerta manu vulneratum fuisse; ex quo vulnere proxima nocte obiisse. Chronicum Paschale seu Alexandrinum eum locum Rasiā appellat (4) aut (ut in aliquot codicibus) Rassiam vel Radiam (5). Sita autem illa fuit ultra ripam orientalem Tigris fluminis, inter Eski seu vetus Bagdad et præsens Bagdad, non procul ab oppido Kafri, et certe proxime vico, Kafrisou dicto in mappa Asiæ Turcicæ, quam Macdonaldus Kinner fecit et Guillelmus Heude auxit (6). Rivo proximum tunc fuisse Julianum testis est S. Gregorius Nazianzenus (7). Dubium præterea nullum est quin Samara seu Samarra repræsentet castellum dictum Sumere secundum Ammianum (8) et Σομα secundum Zosimum (9), et quo postridie Juliani mortis milites Romani, septentrionem, seu potius caurum * versus pergentes, accesserunt. In illa Macdonaldi mappa iter Romani exercitus, quanta accuratone fieri potuit, signatum est; idemque prosecutus est Ritter (10) juxta Ammiani Marcellini et Zosimi narrationes. Verum licet illa pars Tigris, cui Assia vicus et planities adjacet, probe cognita sit (11), planitiem illam ipsam a nemine descriptam invenio. Inde tamen non procul transivit anno 1817 Guillelmus Heude (12). De auctore F
necis Juliani maxime varia ab ipsismet ejus militibus circumlata sunt. Transfugæ dixere Persis eum a Romano aliquo milite in prælio occisum esse (13), et hunc rumorem fuisse in exercitu testatur Ammianus. Christianos hanc cædem patrasse vult Libanius (14); contra Eutropius (15), qui se huic expeditioni interfuisse perhibet, hostili manu interfectum fuisse Julianum affirmat; cui accedit Sextus Rufus (16) hostium obvium equitem pro trucidatore designans, et Sextus Aurelius Victor (17) unum ex hostibus et quidem fugientem; sed scriptores plures, etiam ethnici, aperte asserunt neminem fuisse inter Persas qui hanc sibi laudem tribueret. Hinc Zosimus (18) satis habet dixisse in ipso ardore prælii gladio eum vulneratum fuisse; et

* Nord-Ouest.

(1) Ap. Crenium, Fascis IV exercitationum philologico-historicarum, pag. 68. — (2) Des pèlerinages en Terre-Sainte avant les Croisades, Paris, 1845. — (3) Chronographia, lib. XIII, edit. Bonn. pag. 331 et seq. — (4) Edit. Bonn. tom. I, pag. 334. — (5) Ead. edit. tom. II, pag. 387. — (6) Voyage de la côte de Malabar à Constantinople, traduit de l'anglais, Paris, 1820. — (7) Oratio in Julianum II, num. 14, col. 681. — (8) Res Gestæ, lib. XXV, cap. 6. — (9) Lib. III, cap. 30, edit. Bonn. pag. 166. — (10) Erdkunde, tom. X, pag. 137 et seqq. Cfr maxime pag. 137.

— (11) Cfr Hæfer, Chaldie, Assyrie, Mèdie, Babylonie etc. pag. 372. — (12) Voyage de la côte de Malabar à Constantinople, pag. 268 et seqq. — (13) Amm. Marcell. XXV, cap. 6. — (14) Ap. Sozomenum, Hist. eccl. lib. VI, cap. 1, col. 1292, edit. Migne. — (15) Breviarium, lib. X, cap. 10. — (16) Breviarium, Ap. Haurisium, Scriptt. hist. Rom. latin. vet. tom. II, pag. 167. — (17) Epitome, cap. XLII. — (18) Lib. III, cap. 29, pag. 164.

A Ammianus Marcellinus incertum et subito fuisse ictum. Verum Callistus, satellites imperatoris, qui ejus res gestas carmine heroico conscripsit bellumque id temporis confectum narravit, illum a dæmone transfixum commemorat (1). Alii contra a faceto quodam barbaro, alii a Sarraceno quodam hanc cædem peractam fuisse volebant (2). Ex quibus satis apparet illis nil certum fuisse de Juliani occisore: nec mirum; nam, ut Sextus Rufus auctor est, Julianus, dum incautius per agmen errat, excito pulvere, ereptus e suorum conspectu, ab hostium obvio equite, conto per ilia actus, inguinum tenus vulneratus est. Plurimis tamen, etiam inter ethnicos, persuasum fuit divini aliquid in hac occisione fuisse. Callistum paulo ante audivimus. Ammianus Marcellinus (3) noctu antequam imperator vulneratus est terrificam visionem oblatum fuisse commemorat. Rumor quoque increbuit et a Sozomeno (4) pro vero acceptus est alia visione territum fuisse quemdam ex Juliani necessariis, ex itinere in ecclesia dormientem. Præterea B. Julianum, cognomento Sabbam, e longinquo Juliani casum cognovisse auctor est Theodoretus (5); similiter Didymum, Alexandriæ versantem, Sozomenus (6) et Palladius (7); et demum S. Theodoro Tabennensi et Pammoni, abbate Arsenoïtarum, divinitus etiam innotuisse Juliani funus et ex eorum ore eandem accepisse notitiam S. Athanasium scripto tradidit Ammon episcopus (8). Atque hæc tam firmis constant testimoniis ut nemo cordatus de his dubitare possit. Jam vero quum in Juliani cæde non communis tantum illa Dei providentia, sine qua unus passer non cadat super terram, consideranda sit, sed extraordinaria potius, qua res quasdam particulares singulariter procurat, non ausim ego negare S. Mercurium, qui sub Decio Cæsare in Cappadocia obiit et die 5 Novembris colitur, divinæ voluntatis ministrum fuisse. Non enim id narratur a solo fabulatore, S. Macarii Romani biographo; sed a Malala (9) quoque, a scriptore Chronici Paschalis (10), et (ut alios omittam) ab Helladio, S. Basilii Magni discipulo et successore. Audi enim S. Joannem Damascenum (11): Quod autem nova non sit imaginum inventio, sed antiqua, et sanctis eximiisque

C patribus nota et usitata, auscultes velim. Scriptum est in Vita B. Basilii, ab Helladio, ejus discipulo atque in sede episcopali successore, scripta, virum sanctum quondam adstittisse coram Dominae nostræ imagine, in qua etiam Mercurii martyris laudatissimi figura depicta erat. Adstabat porro, supplicans ut Julianus, apostata impius, e medio tolleretur. Atque ex ea imagine quid eventurum esset didicit. Vidit quippe martyrem exiguum ad tempus ex oculis evanescentem ac ne multo post cruentum hostem tenentem: ita ut hac visione nitatur narratio de Juliani cæde, quam nemo patrari vidit.

k Conjecit Rosweyodus per Kitissefodo indicari Ctesiphontem, quæ reapse Persidis civitas erat in orientali Tigris ripa. Sed in universo hoc loco sibi non constare videtur auctor. Tres

pueri sepulti fuerunt prope pristinam Babylonem, quæ in ripa occidentali Euphrates, loco tunc Helleh dicto, condita erat; ita ut hanc Babylonem eum intellexisse diceret. Sed quum ipse scriberet, nomen Babylonis datum jam fuerat Seleuciæ, quæ in ripa occidentali Tigridis e regione Ctesiphontis jacebat; quin etiam hinc jam translatus erat ad locum, nunc Eski Bagdad vocatum, aut ad alium huic vicinum, qui præsentis ævo Babilis vocatur (12). Quod autem illud aut propinquum oppidum Juliani atque etiam biographi tempore id nomen jam haberet, constat ex Joanne Malala (13) seu potius ex Magno et Eutychem, ejus ducibus; qui quum narrassent Julianum usque ad Ctesiphontem victorem processisse, addunt eum dein destinasse Babylonem usque penetrare, itinere instituto septentrionem versus, ad orientalem Tigridis ripam. Porro, nisi dicas iter, significatum a biographo, ita instituendum fuisse ut prius trans Euphraten et Tigrim peteretur Persia et dein rediretur iterum per Tigrim et Euphraten ad pristinam Babylonem, atque hinc postea iterum per Euphraten et Tigrim iretur in Persiam, dicendus est biographus per Babylonem intellexisse viciniam Eski Bagdad; et quidem infra num. 24 Assiam, Kitissefodo et Babylonem in ripa orientali Tigris sita fuisse manifeste affirmat: ita ut dubitandum non sit quin ambas Babylones confuderit.

l Non omnium Indorum idem color; aliquot tribus ad Æthiopes accedunt.

m Ecce Chananei Cynocephali dicuntur! Cynocephali maxime in Africa habitare perhibebantur. Simiarum genus videtur fuisse.

n Pygmæos intelligit, quos Indiæ populorum esse credebant veteres, in extrema parte montium supra Astomos habitantes. Fuisse quoque in Caria, Thracia et aliis parum notis locis ferebatur olim etiam inter viros gravissimos.

o Ms. addit, id est arcum. Olim absis et absida æque erant in usu. Ita Rosweyodus, cæterum ad Onomasticum suum remittens.

p Græce in Menæis paulo aliter procedit S. Macarii delineatio; sed idem plane est sensus, nisi quod de solis barbæ pilis, non autem de capillis capitis, dicitur eos ad pedes usque descendisse; contra non sola facies, sed totum corpus simile fuisse dicitur pelli testudinis.

q Sic S. Paulus, qui primus eremita dicitur, interrogavit S. Antonium (14): Narra mihi, quæso, quomodo se habeat hominum genus; an in antiquis urbibus nova tecta consurgunt; quo mundus regatur imperio; an supersint aliqui, qui dæmonum errore rapiantur.

r Ex Commentario Perierii nostri ad cap. III Genesis citat Rosweyodus Theodoretum, Theodorum Heraclensem et Procopium Gazæum, qui in eadem opinione de custodibus Paradisi fuerint. Potuisset alios addere bene multos.

s Per diem foras ambulare dicuntur contra aliorum morem. Leo, ait Hieronymus in cap. 2 Nahum, semper noctibus circuit. Et Ps. 103: In ipsa (nocte) pertransibunt omnes bestiae saltus.

(1) Ap. Socratem, Hist. eccl. lib. III, cap. 21, col. 433, edit. Migne. — (2) Cfr. S. Gregorius Nazianz. Oratio II in Julianum, num. 13, tom. I Opp. col. 679, edit. Migne. — (3) Res Gestæ, lib. XXV, cap. 2. — (4) Hist. eccl. lib. VI, cap. 2, col. 1293. — (5) Hist. eccl. lib. III, cap. 24, pag. 143, edit. Valesii. — (6) Hist. eccl. lib. VI, cap. 2, col. 1296. — (7) Palladius in Lausiaca, cap. IV, ap. Rosweyodus, Vitt. Patt. pag. 711. —

(8) Act. SS. tom. III Maji, pag. 336. — (9) Chronographia, pag. 332. — (10) Tom. I, pag. 352. — (11) De imaginibus Orat. I, Opp. tom. I, pag. 327. — (12) Ritter, Erdkunde, tom. X, pag. 213 et seqq. — (13) Chronographia, lib. XIII, pag. 322 et seqq. — (14) S. Hieronymus, Vita S. Pauli, cap. VIII, ap. Rosweyodus, Vitæ Patrum, pag. 19.

A t *Finguntur hæc omnia accidisse plus octoginta annis antequam Constantinus regiam sedem transtulisset Byzantium.*

u *Certe frondibus nutriri non potuere leunculi : sed quid has fabulas indicem?*

x *Σουδαριον græce in Menæis.*

z *Ms. caligas; nempe caligæ erant olim calceorum loco. Sic Act. cap. 12: Calcea te caligas*

tuas. Ita Rosweyds. *Caligæ fere militum D erant, ad sandalia Capuccinorum proxime accedentes.*

aa *Jam secundo vox sperare venit loco credere. Apud ipsos classicos non uno sensu occurrit illa vox. Hic locus in Menæis græcis paulo alius est; sed quum etiam spurcus sit, nolim ei describendo inhærere.*

DIES XXIV OCTOBRIS.

SANCTI QUI IX KAL. NOVEMBRIS COLUNTUR.

- S.** Crescius, }
S. Omnion, } martyres in agro
S. Emptius, } Magellano in Thu-
S. Cerbonius, } scia.
S. Pamphila, }
 et socii, }
S. Severinus Tungrensis } conf.
S. Felix I, dictus Trevirensis, } pont.
S. Felix, episc. Tubzocensis in Africa
 et martyr Venusii in Apulia.
S. Severus, }
S. Vitalis, } martyres Nicome-
S. Felix, } diæ.
S. Rogatus, }
S. Papirius, }
S. Victoria, }
S. Flavianus, }
S. Victor, }
S. Claudianus, } martyres Hiera-
S. Eutherius, } poli in Phrygia.
S. Flavianus, }
S. Justus, }
S. Victor, }
S. Proclus, conf. pont. Constanti-
 nopoli.
S. Evergislus, mart. et episc. Colo-
 niensis.
- S.** Arethas, **S.** Reuma et socii
 IVMLII, martyres in civitate Na-
 gran in Arabia.
S. Cadfarchus, conf. non pont. in
 Wallia septentrionali.
S. Senochus, qui et Enochus, presb.
 et abbas, in pago Turonensi.
S. Maglorius, conf. pont. in Armo-
 rica.
S. Martinus, abbas Vertavensis, in
 pagis Nannetensi et Pictavensi.
S. Ebreghisus, episc. Trajectensis ad
 Mosam.
S. Martinus, qui et Marcius, solita-
 rius in campania Romana.
S. Fromundus, episc. Constantien-
 sis in Normannia.
S. Florentinus, conf. non pont. in
 pristina diœcesi Tullensi in
 Gallia.
S. Montana, virgo, in diœcesi Bitu-
 ricensi et olim in Senonensi.
B. Arethas, monachus Cryptensis et
B. Simon, episc. Vladimiriensis.
B. Joannes Angelus Porro, presb.
 conf. ex ord. servorum **B. M. V.**
 Mediolani.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI.

Rodæ in Hispania translatio **S. Valerii**, epi-
 scopi Cæsaraugustani et confessoris, facta
 anno 1651: hæc fere ad hanc diem *Petrus*
Sainz de Baranda in Clavi Hispaniæ sacræ
Floresii ex Lamberti Cæsaraugustani Theatro
ecclesiarum Aragoniæ; in cujus operis tomo II
et IX agitur de S. Valerio, uti etiam in tomo XXX
Floresii Hispaniæ Sacræ et tomo XV et XVI Iti-
neris litterarii Villænovæ. Atque ex his qui-
dem fontibus plurimum aliquando augendus
erit Commentarius, quem de sancto Valerio,
Cæsaraugustano præsule, dedere olim deces-
sores nostri sub die xxviii Januarii.
S. Amandi, confessoris, meminit hac die, qui
 codicem *Usuardinum D. du Cheval*, signa-
 tum c, nominibus aliquot auxit. Is est
S. Amandus, Trajectensis episcopus, de quo

inter hesternos Prætermisos etiam agendum
fuit. Utrobique autem hæc memoria fit propter
corporis translationem, de qua dixerunt de-
cessores nostri ad diem, quo præcipue is san-
ctus colitur, vi Februarii.
S. Longinus, martyr Cæsareæ Cappadociæ,
 laudatur hac die a *Rabano et Notkero; eundem*
hesterna die in pluribus aliis kalendariis et
martyrologiis reperimus, et nonnulla de eo
monuimus inter Prætermisos; alia in brevi
Sylloge de SS. Severo et Dorotheo; cæterum
remittentes lectorem ad diem, qua de duobus
Longinis dixere decessores nostri, xv Martii.
B. Ava seu Avia, monialis et benefactrix asce-
 terii Dononiensis in Hannonia, laudibus effe-
 tur hac die ab anonymo (1) *Donauwerdensi*
monacho, scriptore kalendarii ecclesiastici

(1) Kirchenkalender aller Heiligen welche unter der Regel

des H. Benediktus gelebet haben, part. II, pag. 213.

A ordinis S. Benedicti. De ea dixerunt decessores sub die, quo vere pertinet,

xxix Aprilis.

S. Joannis Damasceni memoriam celebratam sub hac die reppererunt decessores nostri in Horologio Græcorum, quod penes eos erat. De hoc sancto dictum est in opere nostro ad diem

vi Maji.

S. Renoberti, episcopi et confessoris, olim fiebat hac die officium in diœcesi Bisuntina seu Vesuntionensi, ut mihi constat ex Breviario Bisuntino, anno 1590 jussu Ferdinandi a Rya archiepiscopi excuso. Orta illic est ea festivitas quod, irrudentibus in Neustriam Danis, (Bajocensis enim episcopus fuit S. Renobertus seu Regnobertus,) Quingejum in Vesontionis finibus sacra ejus spolia translata diem 24 Octobris ipsa translatione insignem illic reddiderunt. Sed de his jam dixit Papebrochius ad diem qua præcipue colitur

xvi Maji.

S. Gilberti, Ordinis Præmonstratensis confessoris et monasterii S. Mariæ ad Novemfontes in agro Claromontano abbatis, festum notatur hac die in supplemento Martyrologii Romani pro canonicis regularibus et proinde pro Ordine Præmonstratensi. De constituta ad præsentem diem illius beati viri festivitate ita disserit D. Georgius, Roggenburgensis abbas, in Ephemeridibus Hagiologicis Ordinis Præmonstratensis ad hanc diem : Quam certum atque indubitatum est S. Gilbertum obiisse 6 Junii, tam disceptatur inter auctores, qua die natalis S. Godefridi (lege Gilberti) sit celebrandus. Ecclesia cathedralis Claramontana divino officio S. Gilberti celebrando assignat diem 6 Junii; Aubertus Miræus 4 Februarii adstruit. Andreas Saussayus et Chrysostomus Stella (Van der Sterre) 3 Octobris solemni et cultu et memoria venerandum esse decernunt S. Gilbertum. Alii ejus festum agendum esse existimant 24 Octobris, qua in agro Claromontensi, monasterio Novemfontium, anno 1615 miraculose inventum, religiose elevatum et honorificentissime in altari sacrum ejus corpus reconditum fuit; ut pluribus videre est apud Bollandistas ad 6 Junii, in Vita S. Gilberti, cap. 3 per totum, et præsertim

C num. 18, pag. 766. Hanc porro de natali S. Gilberti promiscue celebrando discrepantiam differentiamve provido consilio sustulit capitulum generale, Præmonstrati anno 1738 celebratum, dum sessione viii ante finem lege perpetua valitura decernuit « Officium S. Gilberti, abbatis Ordinis « nostri, transferendum et celebrandum in « posterum esse die 24 Octobris, quo sacra « ejus exuviae sunt elevatae. » Quæ translatio non solum a sede apostolica approbata, sed etiam indulgentiis, pro hac die tantum valituris, est ornata. Cætera quæ ad S. Gilbertum spectant vide in opere nostro ad vi Junii.

S. Sebastianæ, virginis et martyris Heracleæ in Thracia commemoratio et laudatio hodie fit in majoribus Menæis Græcorum; verum quum ejusdem quoque mentio fiat in pluribus fastis ad diem 7 Junii, brevem syllogen ad hanc diem de ea exhibuit Henschenius (1); et quum postea in Bollandianum musæum

Messana delatum esset exemplar Actorum D hujus virginis, novum plane laborem in se suscepit Janningus et in Supplemento ad mensem Junium Commentarium prævium dedit et textum græcum cum versione eorundem Actorum. Quapropter amandamus lectorem ad ea quæ scripsere decessores nostri in opere nostro tum in serie dierum, tum in supplemento ad

vii Junii.

S. Radegundis reginæ longum textitur sub hac die encomium in Viola Sanctorum; ejusque memoria etiam celebratur in Florario, quod penes decessores nostros erat. Verum hæc pro arbitrio collectorum utriusque illius operis factum est, quum beatissimæ Radegundis festum agatur die, ad quam ejus Vita illustrata est in Actis nostris,

xiii Augusti.

Apud Santones translatio sancti Viviani episcopi, cujus depositio solemnis, ait Saussayus ad hanc diem in suo Martyrologio Gallicano, est vigesima octava Augusti, immo ea die, sub qua de eo egit Baronius in Martyrologio Romano et de eo tractarunt decessores nostri,

xxviii Augusti.

SS. Januarii seu Januariani, presbyteri, Fortunati seu Fortunatii seu etiam Fortunatiani, Septimi seu Septimii seu etiam Septimini, lectorum, memoriam hodie facit Martyrologium Romanum: cui præverant Romanum Parvum, Ado, Notkerus, Usuardus et alii, quasi illi martyres S. Felicis Tubzocensis socii fuissent; quin etiam aliqui S. Audactum adjiciunt. Verum Audactus ille socius est alius S. Felicis, quocum Romæ via Ostiensi colitur et in Actis nostris illustratus fuit die

xxx Augusti;

SS. vero Januarius, Fortunatus et Septiminus pertinent ad turmam duodecim fratrum Adriemetinorum, de quibus in Actis nostris fuit dictum ad diem

i Septembris.

S. Fortunati cum sociis festum inscriptum erat ad hanc diem in kalendario veteris Breviarii Ingolstadiensis, quemadmodum ab Henschenio annotatum reperio. Puto agi ibidem de eodem S. Fortunato iisdemque sociis, de quibus in Actis S. Felicis Tubzocensis plura quæsiimus et de quibus modo dixi in Prætermissis alios coli die

xxx Augusti, F

i Septembris.

Apud S. Marcum, translatio sanctorum martyrum Senatoris et Viatoris, Cassiodori et Lucæ abbatis. Ita in Martyrologio Florentino, edito anno 1486; quod nil aliud est quam Usuardi Martyrologium, additamenti aliquot auctum : similiter in auctario Usuardino, edito a Zaccaria (2) secundum codicem Pistoriensem. De his sanctis et de eorum cultu in oppido S. Marci actum est in opere nostro ad diem

xiv Septembris.

S. Raphaelis archangeli festivitas in innumeris kalendariis, officiis propriis, et missalibus libris aliisque id genus scriptionibus annotatur; de eo, uti de reliquis angelis, actum est in opere nostro ad diem, qua S. Michael cum reliqua militia cælesti potissimum colitur,

xxix Septembris.

SS. Marcianus, immo Martinianus, Saturianus, duo eorum fratres et S. Maxima, virgo, qui omnes in persecutione Wandalica multa

(1) Act. SS. tom. II Junii, pag. 36. — (2) Bibliotheca Pi-

storiensis, pag. 134.

- A pro Christi divinitate asserenda exantlarunt, pluribus laudantur hac die in auctario Usuardi Bruxellensi; de eis diximus ad diem
xvi Octobris.
- S. Hilarionis, monachi et eremitæ et aliquandiu S. Antonii discipuli, laudes paucis ad hanc diem referuntur in Hagenoyensi Usuardi auctario, in quo sæpe sanctorum nomina pro libitu loco suo mota sunt. De beatissimo hoc viro egimus ad diem
xxi Octobris.
- B. Jacobi, episcopi et martyris Antiocheni, de conventu sanctarum undecim millium virginum, passio commemoratur hac die in editionibus Usuardi Lubeco-Coloniensi et Greveni. De S. Ursula et comitibus, deque etiam B. Jacobo, ex commentitiis titulis sepulcralibus emerso, satis superque diximus ad diem
xxi Octobris.
- SS. Severum et Dorotheum, ambos martyres, referunt hac die Rabanus, auctaria Usuardi Bruxellense et Grevenianum, et Galesinius; constituta eorum palæstra ab aliis Nicomedie, ab aliis Hadrianopoli. Sunt autem iidem ac SS. Severus et Dorotheus, martyres Hadrianopolitani, de quibus secundum fastos Hieronymianos diximus hesternæ die seu
xxiii Octobris.
- S. Joannes Bonus, ordinis eremitarum S. Augustini, qui Mantuæ maxime floruit et colitur, in Prætermisssis sub die 1 Maji ad hanc aut proxime præcedentem rejectus est; de eo dictum est in opere nostro ad diem
xxii Octobris.
- In territorio Ambianensi, sancti Domitii, episcopi et confessoris, commemoratio fit hodierna die in Hagenoyensi Usuardi auctario; sed uno die iterum ibidem aberratur. Diximus de S. Domitio ad diem
xxiii Octobris.
- B. Odæ, viduæ, festum annuntiatur hodie in antiquis Breviariis Leodiensibus et in editionibus Usuardi Lubeco-Coloniensi et Greveni; de ea dictum est sub die, qua jam pridem festum repositum est,
xxiii Octobris.
- In pago Pictaviensi, S. Benedicti confessoris memoria hodie fit in Hagenoyensi Usuardi auctario, sæpius a genuino die aberrante. De illo sancto vide nostrum Commentarium ad diem
xxiii Octobris.
- C Dedicationis sanctæ ecclesiæ Auriensis festum annuntiat etiam hoc die Petrus Sainz de Baranda in sua Clavi Hispaniæ sacræ; hujus templi historiam qualemcumque dabit Joannes Muñoz de la Cueva, episcopus Ariensis, in Notitiis Historicis de templo suo cathedrali, sub annum 1726 Matriti excusis.
- Foro Cornelii, dedicatio majoris ecclesiæ; ita Ferrarius in Catalogo generali sanctorum. Pro more talia inter Prætermisssos indicamus, plura omittentes.
- Dedicationis ecclesiæ cathedralis Herbipolensis natalis inscriptus est sub hoc die in Breviariis et Officiis propriis hujus diæcesis; ipsa vero res a Groppio aliisque Herbipolensibus historicis fuse enarratur; a nobis pro more in Prætermisssis annotatur.
- Dedicatio altaris sanctorum confessorum Martini, Gregorii, Augustini, Benedicti, Hieronymi, Remigii, quod situm est in dextera parte superioris cryptæ: ita legitur in Martyrologio Usuardi, cum additamentis ad usum ecclesiæ Cameracensis, conscripto annis 1144, 1145 et 1146. Hæc et alia plura, quæ illo codice continentur, utilia esse possent ad illustrandam historiam illius ecclesiæ, ante annos plus sexaginta destructæ.
- D S. Valerii martyris festum ritu simplici peragendum hodie indicatur in Breviario Eborensi, quod anno 1548 jussu principis cardinalis Henrici, primi Eborensis archiepiscopi, castigatione maxima in lucem prodiit. Verum quis ille S. Valerius martyr? In supplemento Lusitanico ad Martyrologium Romanum nullus Valerius apparet; et quidem cultus illius S. Valerii evanuisse videtur, quum Eborenses Breviarium et Missale Romana adniserunt, proprios libros deponentes; certe ne umbra quidem S. Valerii apparet in Ordine recitandi officii divini quod pro anno 1617 ad usum clericorum Eborensium Thomas Alvarez, capellanus regius, disposuit; præterea Florez (1), ubi recenset sanctos, diæcesi Eborensi proprios, omittens S. Valerium, hæc tantum dat nomina: SS. Mancium, Vincentium, Sabinam, Christetam et Liberatam seu Wilgefortem, omnes cultos pro martyribus; in ipso deinde Breviario Eborensi, quod supra indicabam, nullæ sunt lectiones propriæ; in Officiis propriis, quæ pro Lusitanorum usu probavit S. R. Congregatio, ne hilum quidem de S. Valerio videre est; in Clavi demum Hispaniæ sacræ, quam Petrus Sainz de Baranda paucis abhinc annis in lucem dedit et quæ potius Historiæ ecclesiæ Hispaniæ et Portugalliæ dux est quam Floresiani operis indiculus, ad diem quidem 24 Octobris venit S. Valerii festum; at hic martyr non fuit, sed confessor et episcopus Cæsaraugustanus; nec satis antiquum id festum est, quum ortum sit anno tantum 1651, quo ejus corpus iterum translatus est. Quum autem Valerii martyres plures sint numero, neque ulla appareat ratio, qua præsens ille ab aliis distinguatur, nil superest quam ut eum in Prætermisssis relinquamus, donec nos aliqui bonæ voluntatis viri certa doceant.
- E Item sancti Vitalis: hæc verba sub hac die leguntur in auctariis Usuardinis Antverpiensi, Maximo Lubecano, Ughelliano, Antverpiensi Maximo, Leydensi, Lovaniensi, Albergensi, Danico, Bruxellensi, Aquicinctino, Daveronensi, Florentino, in utraque editione Bellini et in omnibus editionibus Molani; Ultrajectinum autem auctarium habet: Item natale sancti Vitalis; et Hagenoyense: item sancti Vitalis martyris. Contra Galesinius in Martyrologio suo, sanctæ Romanæ ecclesiæ usibus accommodato: Hoc ipso die, sancti Vitalis etiam confessoris (præcessit enim S. Martinus Vertavensis confessor); in notationibus autem ad calcem indicat Galesinius se hanc accepisse memoriam ex Martyrologio Romano, id est ex Bellini de Padua Usuardina editione. Canisius quoque seu potius Wallasserus S. Vitalem confessorem hodie etiam in Martyrologio suo Germanico nuncupat; et Ferrarius, secutus Galesinium, idem facit in Catalogo suo generali sanctorum. Atque ex hac recensione liquet in longe maxima parte co-

(1) España sagrada, tom. XIV, pag. 116 et seqq.
Octobris Tomus X.

- A *dicum nudum Vitalis nomen apparere; in uno Hagenoyensi, sub initium sæculi xvi scripto, martyr dicitur et ad finem ejusdem sæculi a Galesinio vocatur confessor; exemplo procul dubio Petri de Natalibus, qui, medio sæculo xv florens, lib. xi, num. 300 Catalogi Sanctorum scripsit: Vitalis confessor quievit in Christo ix kal. Novembris; ubi inter eos sanctos recensetur, de quibus Petrus nihil potuit invenire. An itaque de uno eodemque sancto hic agitur; et si de uno, quis is demum est? Ut paucis dicam, quum nullus omnino cognoscatur S. Vitalis confessor, qui uspiam hac die colatur, quum locus cultus omittatur, quod in Sanctis confessoribus rarissime occurrit, ego putem temere adjectum fuisse confessoris titulum; Vitalem autem illum martyrem Nicomediensem esse; qui quum in pluribus Hieronymianis codicibus ad caput hodiernæ turnæ Nicomediensis referatur, inter Usuardina additamenta acceptus fuerit ex breviato aliquo Hieronymiano Martyrologio. Atque hanc jam pridem sententiam aperuit Sollierius in sua Usuardi editione; cui præverat Florentinius in annotatis ad Martyrologium Hieronymianum.*
- B *S. Martialis, vulgo S. Marsau, abbatis in monasterio Pictavensi S. Hilarii, memoriam facit hac die Castellanus in Martyrologio suo universali. At quum hujus viri nomen in catalogis abbatum S. Hilarii non appareat idque tamen a scriptore, cujus accurationem nemo unquam satis laudavit, recenseatur, non parum solliciti fuimus. At frustra de eo quæsimus per literas et in excusis libris. Restat itaque ut eum hoc loco prætereamus, donec aliquid tandem innotescat.*
- S. Macrenii, episcopi et confessoris, nomen hoc die occurrit in Usuardi Martyrologio, edito Florentiæ anno 1486 sub titulo Martyrologii Florentini. Sed id nomen non videtur recte expressum et positum pro Maglorio; cujus commemoratio iisdem verbis refertur in Usuardinis auctariis, præmisso interdum habitationis loco, in Britannia; aliquando loco quietis seu cultus, Parisiis; aliquando omni designatione plane omissa.*
- C *S. Athanasius signatur hac die post S. Aretham in Ephemeridibus græco-moschis Papebrochii (1). Exhibetur ibidem non veste metropolitana indutus, ut vult Papebrochius, sed potius patriarchali, ut recte animadvertit Assemanius (2). Vestis enim ista, (de mitra potissime loquor,) prorsus eadem est ac quacum ibidem picti sunt ad diem 18 Januarii S. Cyrillus, ad 25 Novembris S. Petrus, ambo patriarchæ Alexandrini et demum unus aut duo patriarchæ, qui interfuerunt senis conciliis, quorum ibidem imago exponitur ad diem 16 Julii. Verum tamen ad diem 26 Augusti, quo Russi Streteniæ festum celebrant, id est obviationis imaginis B. M. V. Volodimeriensis, quæ anno 1395 in Moscoviam, a Tartaris invasam, felici eventu translata est (3), exhibetur Moscuensis metropolita eadem mitra redimitus; atque nunc etiam simile capitis tegmen gerunt metropolitæ russi. Licet itaque ex hoc capite dubium aliquod nasci possit*

utrum in Ephemeridibus Papebrochianis patriarcha repræsentetur an metropolita, id aliunde facile solvi potest. In Sobornik seu synaxariodiœcesis Kioviensis, quod anno 1688 ad decessores nostros misit P. Georgius David, Moscæ missionarius, legitur ad præsentem diem: Item S. P. Athanasii patriarchæ Constantinopolitani. Similiter Kulckzynskius, cujus laudatissimum opus de ecclesia Ruthenica nuper novis curis iterum edidit P. Joannes Martinof, hæc inter animadversiones in Ephemerides Moscorum ad 24 Octobris tradidit (4): Martyri Arethæ subjungunt mei libri hac die Athanasium, patriarcham Constantinopolitanum, qui claruit circa annum 362. Hinc ipse non spectat ad sanctos Ruthenos, e quorum indice eradendus. Adest in Anthologio de eodem sancto troparium et contacium. Verum, ut loquitur Assemanius (5), ad annum 362 non Athanasius, sed Eudoxius patriarcha (immo potius episcopus) erat, idemque arianus: nullus autem Athanasius ecclesiæ Constantinopolitanæ patriarcha præfuit ante annum 1289. Conjicit dein Assemanius hic laudari S. Athanasium, episcopum Tarsensem, ad diem 22 Augusti Kalendaris inscriptum; sed quum hic neque patriarchali habitu pingendus esset, neque Constantinopolitanus dicendus, venit demum in eam sententiam S. Procli nomini crassissimo errore substitutum fuisse S. Athanasii nomen; atque id ipsum jam pridem viderat Papebrochius, quippe qui ad latus Kioviensis Synaxarii manu sua scripserit S. Proclum, episcopum et passim patriarcham dictum Constantinopolitanum, sub S. Athanasii larva latere; atque illum quidem hac die a grecis coli, hunc vero palam ignorari. Neque ego dubito hæc qualicumque meo calculo probare. In alio vero Synaxario slavico-latino, quod olim item ad decessores nostros delatum est, legitur sub hac die: Arethas et Athanasius martyres, titulo martyris S. Arethæ propter vicinitatem communicato cum S. Athanasio; sed is error signandus, nequaquam autem mirandus, multo minus pluribus exagitantus est.

In Hibernia, Daluath episcopi et confessoris: hæc totidem verbis leguntur ad diem præsentem in auctario Usuardino Greveni. Putem eundem esse virum ac Dalbach Cule Colla seu Cuil-Collaing in comitatu Corcagiensi, de quo pauca supra in Prætermissis ad diem 23 Octobris dixi. Certe Daluath facile emergere potuit ex Dalbach; præterea dies proximi sunt.

Aprum presbyterum et lectores Gyrum seu Cyrum et Vitalem, de quibus in Passione S. Felicis Tubzocensis mentio fit, substituendos esse Januario, Fortunato et Septimio, qui una cum S. Felice in Martyrologio Romano ad hanc diem laudantur, monet Castellanus in annotato marginali apposito Martyrologio suo Universali ad illam memoriam. Verum in Commentario de S. Felice ostendimus nil omnino esse quo suadeatur Aprum, Gyrum et Vitalem secutos esse S. Felicem, multo minus martyrium fecisse; sed simul conati sumus palam facere Janarium, Fortunatum et Septimum immerito intrusos esse in multa

(1) Act. SS. tom. I Maji, pag. XLVII. — (2) Kalendarium ecclesiæ universæ, tom. V, pag. 316. — (3) Ibid. tom. VI, pag. 343.

— (4) Specimen ecclesiæ Ruthenicæ, pag. 100. — (5) Calendarium ecclesiæ universæ, tom. V, pag. 317.

A S. Felicis Passionis exemplaria et in longe plura martyrologia aliosque libros liturgicos.

In Asia, beatæ Chrysophoræ, religiosæ feminæ, meritis præclaræ: ita Arturus a Monasterio in Gynecæo ad hanc diem; ubi in annotatis addit eam vocari sanctam feminam et sororem fidelissimam; ad quam scripsisse epistolam S. Dionysium, Corinthiorum episcopum; et cujus meminisse Eusebium libro iv Historiæ, capite 23; Vincentium Belvacensem libro x Speculi historialis, cap. 112; Petrum de Natalibus libro iv Catalogi Sanctorum, cap. 37, et Baronium tomo II Annalium ecclesiasticorum ad annum Christi 175, § 15. Verum licet laudatissima sit Chrysophora, quum martyrium non fecerit et sæculo II vix alii quam martyres colerentur, statim post mortem non videtur publicos cælitum honores nacta esse, neque postea meliorem assecuta sortem.

Lenani seu Lonani Cluana Tibrindi seu Tibrinni, id est Lonani Cluan-Tibrinnensis, memoria celebratur hac die in Martyrologio Tam-lactensi, edito a R. D. Matthæo Kelly.

E In Martyrologio Dungallensi additur Cluain Tibrinne situm esse in Cloin Cheallagh; sed neutram locorum appellationem, reperio in libris hibernicis, quos ad manum habeo. Hibernis tamen notus sit oportet vicus Cluana Tibrinni, nam in indice sanctorum, quem R. D. Kelly Martyrologio suo Tam-lactensi addidit, traditur Cluana Tibrinni, vulgo Cloontivrin seu Clontivrin jacere in Fermo-nagh, comitatu Ultoniæ, circum lacum Earn notissimum posito. Alibi bis venit locus Cluana Tibrinni in Martyrologio Tam-lactensi, scilicet ad 9 Martii, ubi legitur: Colmani Cluana Tibrinni, et ad 13 Martii, ubi hæc habes: Colman Benedic Cluana Tibrinni. Sed Colganus in Vitis sanctorum Hiberniæ, cl. v. D. Ua Birrinn, qui anno 1849 typis Dublinensibus edidit breves Vitas sanctorum Hiberniæ, et demum R. D. Matthæus Kelly, qui Martyrologio Tam-lactensi parvas notitias sanctorum Hiberniæ, ad tres priores anni menses pertinentium, adjecit, omiserunt plane loqui ad dictas dies de ambobus Colmannis Cluan-Tibrinnensibus, si tamen duo sunt; ita ut nil etiam de ipso loco habeant. S. Lenanum seu

C Lonanum non omnino intactum prætermisit Colganus (1). Ubi enim in Vita S. Fintani, abbatis de Cluain-Ednech (Clonenagh in comitatu Reginæ), quidie 17 Februarii colitur, obviam habuit virum quemdam sanctum, nomine Lonanum, filium Catheni, qui, quum aliquando convivium parasset S. Fintano, ex hujus ore audivit pugnam tunc temporis crudelissimam in remotis partibus Momoniensibus pugnari et suum armentarium eadem illa die miserrime in silvis periturum, (quæ et reapse facta esse leguntur;) subjecit ad hunc locum hagiographus hibernus sequens annotatum: De diversis hujus nominis (scilicet Lonanis) agunt Marianus, Maguir et Martyrologium Dungallense, et Martyrologium Tam-lactense; de Lonano, filio Darii, 7 Februarii; de filio Laire, 24 Augusti; de filio Talmuigh, 1 Novembris. Sed parentes di-

versi, ibi assignati, efficiunt quod præsens D Lonanus inter eos anumerari non possit. Neque denique est S. Lonanus, discipulus S. Patricii, de quo iidem auctores 12 Novembris. Videtur ergo esse S. Lonanus, de quo agitur in Vita S. Finniani de Cluain-Eraird, cap. 12; de quo auctores supra citati 24 Octobris. Ast quum die 23 Februarii ad S. Finnianum Clonardensem venit, mutata sententia, scripsit S. Lonanum, visitatum a S. Finniano, discipulum fuisse S. Patricii (2). Si quis itaque probet Colgani conjecturam, S. Lonanum Cluain-Tibrinnensem eundem esse ac qui S. Fintanum convivio excepit, is adeat in opere nostro hujus S. Fintani Vitam (plura enim non novimus) ad diem XVII Februarii.

Colmanus, mac seu filius Fiddicain, memoratur hac die in Martyrologio Tam-lactensi, et duo Colmanni, nullo indicio addito, recensentur in Martyrologio Dungallensi; de his repetere tantum possum quæ pridie de alio Colmanno dixi in Prætermisitis.

Coëtus, rarum nomen, legitur hodie in Martyrologio Tam-lactensi atque etiam in Dungallensi; in quo posteriore additur fuisse episcopus. Lumina majora dabunt forte aliquando hagiographi Hiberni.

Findgani miec seu filii Airchinnigh o Domair seu Dhiamair, (id est de Diamor seu Dymor in comitatu Midensi et in provincia seu natione Laginæ,) memoria fit hac die in Martyrologio Tam-lactensi; in Dungallensi parentela omittitur. Licet autem hic sanctus tam accurate distinguatur, neque tamen pro consueta notitiarum Hibernicarum penuria eum non prætereire.

Eps Eoain o Chill Airthir, id est Joannes, episcopus de Chill Airthir, legitur hac die in Martyrologio Tam-lactensi et Dungallensi. In Vita tripartita S. Patricii venit inter clericos, qui Romam perrexisse dicuntur, Lugacius, presbyter de Kill-Airthir et unus ex S. Patricii discipulis (3). Hanc ecclesiam in Midia collocatam fuisse tradit Colganus (4). Divinandum proponit ille idem utrum episcopus iste Joannes, qui cum quadraginta novem sociis Roma in Hiberniam venit et quem secum retinuit S. Senanus in Inis-cara (5), idem sit ac S. Joannes noster, episcopus Kill-Airthirensis, an vero homonymus, Litmorensis episcopus, die 13 Novembris fastis Hibernicis inscriptus (6). Nemo, quem sciam, id ad hanc diem divinavit.

Dalioba de Cuil-mic-Lurchare et Ercia virgo, filia Sinilli de Miling recensentur etiam hac die in Dungallensi Martyrologio. Quinam autem sint aliis detegendum relinquere cogor. B. Gerardum seu Gerbaldum, qui, Carolo Magno imperante, ecclesiam Leodiensem rexit, inter cælites refert Schönleben in Anno Sancto Habsburgo-Austriaco, innumerarum fabularum penu; verum scriptores Leodienses, et multo minus ecclesia illum suum pastorem tantis non cumulat honoribus.

Cistercii, B. Mansueti, qui moriens futuram ordinis propagationem S. P. N. Stephano, revelatione sibi facta, indicavit: hæc minoribus typis expressa leguntur ad hanc diem

(1) Act. SS. Hiberniæ, tom. I, pag. 331, num. x et xi, et pag. 334, num. 13. — (2) Ibid. pag. 394 et 398. — (3) Ap. Col-

ganum, Trias Thaumaturga, pag. 130. — (4) Ibid. pag. 713. — (5) Act. SS. Hiberniæ, pag. 333. — (6) Ibid. pag. 339, not. 13.

- A in *Kalendario seu Usuardi Martyrologio Cisterciensi et paulo fusius in Menologio Cisterciensi Henriquesii aliisque libris, quos modo in B. Bernardo citabo, cultum ecclesiasticum numquam videtur habuisse.*
- In *Grandi Silva beati Bernardi monachi, magnarum virtutum viri*: qui postquam miro humilitatis et sanctitatis exemplo omnibus præluxisset, gloriosissimasque visiones, extra sensus factus, contemplatus fuisset, plenus meritis ad cælos evolavit; ita *Henriques ad hanc diem in Menologio Cisterciensi, plures in notis citans boni viri encomiastas. Similia tradunt Benedictus Cherle in Martyrologio Benedictino; Antonius de Heredia in Vitis Sanctorum ordinis S. Benedicti; Bucelinus in Menologio Benedictino aliique eandem fere viam tenent. Verum ecclesiastici cultus vestigia non videntur exsistere; adeoque in Kalendario Cisterciensi seu Usuardi Martyrologio, ordinis Cisterciensis usui accommodato, minoribus typis ejus laudes celebrantur.*
- In monasterio Gandersheimensi in Saxonia, sanctæ Gerburgæ, virginis et abbatis; quæ *Ludolfi Senioris, ducis Saxonie et cœnobii fundatoris, filia sanctissima dici meruit et miraculis post mortem, quæ anno 883 contigit, effulsisse, memoria celebratur hac die a Roberto Schindele in Supplemento ad Menologium Benedictinum Bucelini: qua occasione quæsiui quanta potui diligentia an ulla cultus ecclesiastici exsisterent vestigia; sed nulla omnino reperi: ita ut, quemadmodum Mabilonius in sæculo IV Benedictino et decessores nostri ad diem 24 Julii, quo a multis Benedictini instituti alumni ejus natalis recolitur, ejus nomen in Prætermisorum catalogo relinquere debeam.*
- B. Matrem Beatricem, abbatissam, quæ fuit una ex primis monialibus congregationis Camaldulensis, debitis encomiis hodie effert *Basilii Duverchius in Diario Camaldulensi. Cultus ecclesiastici indicia non apparent.*
- Pinciis in Castella, B. Antonii a Guevara, Mendonensis episcopi et Caroli V imperatoris aliquando confessarii, memoriam celebrat hac die *Arturus a Monasterio in Martyrologio Franciscano; verum laudatissimus vir honores ecclesiasticos adeptus non est.*
- C In territorio Eborensi, apud Montem Majorem Novum, in conventu B. Mariæ de Gratiis, B. Christophori Alcazaræ, confessoris, natalem celebrat in *Martyrologio Franciscano Arturus a Monasterio. Re quidem videtur a vicinis cultus fuisse et apud sepulcrum suum per Dei potentiam miracula operatus; verum quum simul claruisse videatur circa annum 1541, minus quam centum annis ante Urbani VIII decreta, cultus ejus suppressendus fuit neque hactenus a sancta sede fuit restitutus.*
- Apud Castrum Florentinum in Etruria B. Donati a Ferrara, qui circa annum 1350 claruit, laudes celebrat hac die *Arturus a Monasterio in Martyrologio Franciscano; verum ejus cultus, si quem umquam habuit, hactenus ecclesiæ probatus non est.*
- Nazani in Terra Laboris, beati Stephani Molinæ, confessoris, encomium facit hac die *Arturus in sæpe dicto Martyrologio. Sed obiit vir ille anno 1579; neque novimus hactenus de eo cælitibus adscribendo actum fuisse.*
- In Apulia apud Vallem Asperam ad Tessam, beatarum Joannæ et Catharinæ a Vino, sororum et tertiariarum, sanctitatem memorat hac die *Arturus tum in Martyrologio Franciscano, tum in Gynecæo; sed neutra colitur honoribus publicis.*
- B. Joannes Thaulerus, ordinis Prædicatorum alumnus et rerum mysticarum scientissimus, fuse laudatur ad hanc diem in *Sacro Diario Dominicano F. Dominici Mariæ Marchese, in Hagiologio Dominicano F. Emmanuelis de Lima, in breviori Sacro Diario Dominicano, Romæ et Bresciæ anno 1758 edito, et in aliis id genus libris. Verum, licet beatus vir præclaræ sanctitatis fuisse videatur, numquam tamen nactus fuisse videtur honores ecclesiasticos.*
- Josephus Maria Avila, mortuus anno 1657, Fervendus Ovalo, mortuus anno 1608, Maria a Spiritu Sancto, mortua anno 1550, et Maria a S. Antonia, mortua anno 1608, laudantur hac die ab *Emmanuele de Lima in Hagiologio Dominicano: ordinis enim Fratrum Prædicatorum fuerunt decora.*
- Venetiis in Britannia Minori venerabilis memoria Armagilæ Nicolas, vulgo la bonne Armelle, famulæ aliquando monialium Ursularum, apud quas, postquam pluribus dominis serviisset et die 24 Octobris anni 1671 in odore sanctitatis mortua esset, multo honore sepulta fuit. Ejus Vita sæpius edita est; epitomen inseruit R. D. Tresvaux *Vitis Sanctorum Britannicæ (1); Castellanus in supplemento additionum Martyrologii universalis (2) venerabilem eam nuncupat; sed, licet statim post mortem privatim culta fuerit, publicos tamen honores numquam habuit, neque causa ejus canonizationis introducta unquam fuit.*
- S. Candidæ, martyris Romanæ, corpus hoc die in monasterium Cremifanense ipso anno ejus sæculari nongentesimo, Christi 1677 illatum est solemnissima pompa, comitantibus variis artificum tribubus, piarum congregationum sodalibus, ordinis Capucinorum religiosiis, monachis Cremifanensibus cum suo aliisque ordinis ejusdem abbatibus et omnis generis nobilitate, facibus instructa ardentibus. In medio monachorum portabantur sacre reliquiæ a quatuor diaconis in depicto et sericis velis circumdato pegmate. Corpus illud, e cœmeterio S. Cyriacæ erutum, P. Emerico Capucino donaverat anno 1677 illustrissimus dominus Aloysius Bevilacqua, tunc plenipotentarius Innocentii papæ XI in comitiis Neomagensibus, pro pace inter principes christianos concilianda coactis; Emericus autem eodem anno, die 14 Octobris, illud ipsum sacrum corpus donavit reverendissimo domino Ereberto, prædicti monasterii abbati; hic vero solemnè pompa, ut diximus, ipsum elevavit. Hæc annotata inveni in scheda de manu Sollerii nostri inter decessorum reliquias; sed pro more in Prætermisissis colloco, donec doceatur quomodo S. Candidæ martyrium cœmeterii fossoribus innotuerit, an ex titulo sepulchrali, qualis est S. Hyacinthi,

(1) Vies des SS. de Bretagne, tom. IV, pag. 373. — (2) Martyrologe universel, pag. 1008.

A cinthi, a P. Marchio reiectus (1), an ex appo-
sito vase, non qualicumque, sed vere sanguino-
lento, qualis est lagena illa, exhibita a Bol-
dettio (2), quæ palea obducta fuerat et inter
claudendum tumulum versa; ita ut pars san-
guinis effusa fuerit, pars collo vasis adhæse-
rit. Id ubi traditum fuerit, quis vir cordatus,
quum sciet in ipso tumultu scriptum fuisse S.
Candidam vitam pro Christo posuisse; aut
sanguine tumulum maduisse, apparuisse
cruoris triumphales notas; ossa omnia inte-
gra; sanguinis plurimum inventum esse;
sanguinem collectum teneri, quis, inquam,
cum sancto Ambrosio (3) ea non appellet signa
convenientia, et cum S. Gaudenzio (4) pas-
sionis testem?

S. Macarius, episcopus Tacu. Narratur de isto
sancto quod multa miracula patravit; quod,
quotiescumque ascendebat in cathedram ad
prædicandum, scatebant lacrymæ et fluebant
ex oculis ipsius. Et interrogatus fuit a disci-
pulis ejus et dixit illis quod ipse videbat
peccata populi tamquam oleum super aquam
in vase supernatans. Et vidit Jesum Chri-
stum et angelos ostendentes mala opera

B uniuscujusque populi, immo ex populo, et
dixerunt: Quare, o episcope, avertis oculos
tuos a tuo populo et non increpas? Respon-
dens dixit illi: Oportet ut episcopus cohi-
beat populum; et si audient, bene facient;
sin autem, sanguis illius erit super caput
eorum. De isto narratur quod fuit in exilium
amandatus simul cum Dioscuro. Imperator
misit ille fidem, scilicet professionem concilii
Chalcedonensis, ad insulam, ubi in exi-
lio morabatur; et noluit recipere professio-
nem. Missus autem imperatoris interfecit
eum. Hæc ad verbum ex versione Martyrologii
Coptorum, quod circa annum 1633 Romæ
latine vertit Simon Moysis, Maronitæ et colle-
gii sue gentis alumnus. Martyrologii autem
istius arabice conscripti a Michaele, episcopo
Atribæ et Meligæ, breviarium ab Josepho
Assemanio factum dedit quoque cardinalis
Majus; unde apud eum (5) ad diem 27 mensis
babeḥ seu Paophi, id est 24 Octobris legitur:

C Requies sancti patris Macarii, episcopi
Atakuæ in Ægypto, qui concilio Chalcedo-
nensi una cum Dioscuro, patriarcha Alexan-
drino, interfuit; cumque eodem Gangras in
exilium pulsus, inde Alexandriam clancu-
lum profectus, Proterium archipresbyterum
a subscribendo tomo Leonis papæ dehor-
tatus est: quamobrem a legato imperatoris
comprehensus calcibusque impetitus, mar-
tyrii Monophysitarum palmam obtinuit.
Non est quod moneam istam memoriam, quæ
potius accusatio est, non integrum Michaelis
episcopi opus esse, sed partim Assemanii
aut Maji. In kalendario Æthiopico, edito a
Ludolfo (6), fit ejusdem viri memoria; sed
nudum nomen apparet: in kalendario autem
Coptitarum, ab eodem in lucem dato (7), legi-
tur: Aba Macar (in uno codice Mahar), mar-
tyr, episcopus Kawi. Imprimis Macarius ille

diversus est a Macario, episcopo Cabassorum, D
qui Dioscorum quidem ad concilium Chalcedo-
nense secutus est, sed synodi definitioni et
epistolæ S. Leonis ad Flavianum Constantino-
politano subscriptæ; et dein Alexandriam
cum tribus aliis episcopis transgressus, S. Pro-
terium, archipresbyterum Antiochenum, Dio-
scoro in sede S. Marci substituendum cura-
vit (8). Et quidem nonne Macarius, de quo hic
in Prætermisissis, ille est Macarius episcopus, in
quem Dioscorus composuit encomium, asserva-
tum inter codices copticos Romam advectos (9)?
Certe quum multæ difficultates obstiterunt ali-
quandiu ne S. Proterius inthronizaretur, tem-
pus non defuit quo Alexandriam advenerit
Macarius; neque absurda spes ejus erat sese,
a Dioscuro missum, forsitan aliquid valiturum
consiliis apud S. Proterium, quippe quem ipse
Dioscorus ante discessum suum designaverat
qui absentis sui locum et vices impleret. Sed
restitisse S. Proterium et postea multa acerba
a Thimotheo Æluro perpessum fuisse ex hi-
storia novimus. Interea autem, dum Marciani
imperatoris jussu Ægypti præfectus acriter E
urgetur novi patriarchæ electionem et mono-
physitarum contrarios retunderet impetus,
nil mirum si male habitus fuerit Macarius
ille episcopus, nullo alio consilio Alexandriam
advectus quam ut impediret ne successor da-
retur Dioscuro. At cujus sedis Macarius ille
episcopus fuit? Simon Moysis Tacu indicat;
cardinalis Majus Atakuæ, Ludolfus Kawi,
quam positum fuisse dicit in Ægypto supe-
riori ad orientem Nili. Equidem, si hac in re
audiendus sim, imprimis animadverto parti-
culam præfixam ta ad ipsum nomen non ita
pertinere ut hujus naturam aut significatio-
nem immutet: sic Τασεμπος est idem locus qui
Sombat (10); Ταποθουκη, idem quod Αποθουκη,
Boutidj seu Aboutidj (11), etc., illudque ta vi-
detur esse forma aliqua articuli definitivi fe-
minini te seu t; ita ut v.g. Ταευνε idem sit
ac palma seu palmæ, (le palmier vel les pal-
miers) et Ταευνησι, palma seu palmæ Isidis.
Et sane, ut ne ab ipso vocabulo quo detinemur
recedamus, Κοου reperitur et Τροου et Τρωου
ad significandam Antæopolim, civitatem The-
baidis primæ, vulgo dictam Qaou seu potius F
Kau-el-kebireh (12); atque hanc significatam
voluit Ludolfus pro Macarii sede. Verum
ostendit Champollion (13) per Τροου seu Τρωου
designatam etiam fuisse civitatem, positam
prope Alexandriam et nunc repræsentatam
per vicum Atku, auctum verisimiliter articulo
arabico a: quocum convenit Atakua, quæ apud
Majum legitur. Præterea multo verisimilius
est magnam necessitudinem fuisse Dioscuro
cum vicino episcopo quam cum episcopo ex The-
baide. Atque hæc, licet fatear me divinando
aliquantum progressum esse, paulo latius
explicui, ne fragmenta illa qualiacumque
historiæ ecclesiasticæ Orientis perirent. Non
est quod dicam schismatico illi viro locum
esse non posse alium in opere nostro quam in
Prætermisissis.

(1) Monumenti delle arti cristiane primitive, pag. 238 et
seqq. — (2) Osservazioni sopra i cineteri sacri di Roma, pag. 183.
— (3) Class. 1, epist. XXII, num. 2, ap. Migne, Patrologia,
tom. XVI, col. 1019. — (4) Sermo in dedic. SS. XL martyrum,
ap. Migne, Patrologia, tom. XX, col. 963. — (5) Scriptores ve-
teres, tom. IV, part. II, pag. 98. — (6) Commentarius in histo-
riam Æthiopicam, pag. 396. — (7) Ibid. pag. cit. — (8) Lequien,

Oriens Christianus, tom. II, col. 366; Tillemont, Mémoires
ecclesiastiques, tom. XV, pag. 744 et 745. — (9) Assemanius,
Bibliotheca Orientalis, pag. 619, col. 1, § XVII. — (10) Quatremère
de Quincy, Mémoires sur l'Égypte, tom. I, pag. 104. — (11) Ibid.
pag. 342. — (12) L'Égypte sous les Pharaons, tom. I, pag. 271;
tom. II, pag. 365 et 370. — (13) Ibid. tom. II, pag. 242.

- A Felicem Aptungitanum, unum ex Donatistarum primipilis, scripsit Baronius loco S. Felicis Tubzocensis in primis editionibus Martyrologii Romani, etiam in iis quæ literis apostolicis ornatae sunt. Errorem vidit, quum annotationes in idem Martyrologium collegit.
- Quadragenos sexque triumpho, Romæ militia et sancto certamine claros memorat hodie Wandelbertus in Martyrologio suo Metrico; pertinent ad diem sequentem xxv Octobris.
- S. Bonifacii I Papæ memoria celebratur in calendario Trevirensi sæculi xiii, edito ab Hontheimio in Prodomo historiæ Trevirensis, in antiquo Breviario Antverpiensi et in editionibus Adonis et Usuardi, quas Mosander et Grevenus pararunt, atque inde defluxit in Martyrologium Germanicum, dictum Canisii. De eo juxta Martyrologium Romanum dicendum potius est crastina die, id est xxv Octobris.
- S. Cletum, confessorem et diaconum, cujus reliquiae Tibure in Latio coluntur, annuntiant hac die Ferrarius et Castellanus. De eo nonnulla dicta fuerunt in Commentario et Vita S. Petri, qui ejus discipulus fuisse traditur et ecclesiasticis colitur honoribus die 30 Augusti (1); alia minus felicia inter Prætermisssos ad 24 Septembris, qua die ejus nomen Ferrarius etiam protulit: ibi enim dubitarunt decessores nostri an vere S. Cletus Tibure coleretur. Res extra dubium est; et olim quidem ejus festum agebatur die 24 Octobris; nunc vero ob introductum festum S. Raphaelis, Directoriis seu ordinibus divini officii Tiburtinis, annorum 1836, 1841 et 1843 intelligo, die proxime sequenti, qua idcirco de eo dicemus, scilicet xxv Octobris.
- In pago Bituricensi sancti Dulcardi confessoris memoria venit hodie errore unius diei in codice Usuardi Altempsiano. De eo agendum erit ad xxv Octobris.
- S. Fructuosum seu Fructum, Segoviae in Hispania maxime cultum, memorat hodie Tamayus in Martyrologio Hispanico. De eo potius dicendum est proximo die xxv Octobris.
- SS. Lucianus, Marcianus et Florus laudantur hac die in codice Usuardino D. du Cheval, signato C. Error est duorum dierum; de eis agetur sub xxvi Octobris.
- C In Hispania, sancti Bernardi, qui, ex primo abbate cœnobii de Sanctis Crucibus in Catalonia ordinis Cisterciensis episcopus Viquensis factus, spiritu apostolico plenus ac insignibus miraculis præclarus effulsit: ita in supplemento Martyrologii Romani ad usum ordinis Cisterciensis; et similia in aliis fastis. Jam pridem in Prætermisssis ad diem 16 Octobris diximus nos de eo acturos sub xxvi Octobris.
- S. Eucharium, cultum in diœcesi Tullensi, celebrant hac die Ferrarius in Catalogo generali sanctorum et Saussayus in Martyrologio Gallicano. Ejus festum die 20 Octobris consignatum est in Breviario Tullensi, anno 1749 excuso. Verum quum ejus in Usuardinis additamentis et in Martyrologiis universali Castellani et in Parisiensi cardinalis de Noaliis, libris utique communioribus, festum signetur sub die 27 Octobris, jam in annotatis ad Passio-
- nem S. Eliphii, editam ad diem 16 Octobris, monuimus nos de S. Euchariodicturos esse ad diem xxvii Octobris.
- S. Noithurgis seu Northurgis, virginis Coloniensis, hodie memoriam facit Ferrarius in Catalogo generali sanctorum, Saussayus in supplemento ad Martyrologium suum Gallicanum et Arturus a Monasterio in Gynecæo. Multo illustrior est hujus virginis cultus sub die, qua de ea dicemus, xxxi Octobris.
- In Scotia, sanctæ Maxentiæ virginis et martyris. In Territorio Bellovacensi, sanctæ Maxentiæ virginis et Barbantii ejus famuli. Hæc Ferrarius in Catalogo generali sanctorum, bis eandem annuntians sanctam, quæ natione Scotica fuisse fertur et apud Bellovacos martyrium passa. Verum de ea dicemus sub die, qua in plerisque fastis sacris occurrit atque etiam Bellovacis colitur, xx Novembris.
- Columbani monachi nomen solus habet hac die Grevenus in suis ad Usuardum additamentis; sed simul ejusdem festum indicatur in veteribus Calendariis, Stabulensi, Verdinensi, Antverpiensi, Hibernico et Moguntino; atque etiam in Vaticano, edito a Georgio post suum Adonem, ubi monachus et martyr dicitur, et in Mediolanensi I, ibidem excuso, ubi cum episcopi titulo venit. At in Breviario Moguntino, quod anno 1870 Daniel archiepiscopus typis Coloniensibus excudi voluit, reperimus sub die 24 Octobris tres lectiones proprias de S. Columbano, abbate Luxoviensi et Bobiensi; ita ut dubium non sit quin agatur de celeberrimo S. Columbano, cujus nomen inscriptum est Martyrologio Romano ad diem, quo ejus gesta illustrabimus, xxi Novembris.
- Majorus martyr, servus generosi et nobilis viri Tyburtinæ civitatis, passus est in persecutione Vandalica sub Hunerico rege: qui, primo fustibus quasi innumerabilibus cæsus, trochleis frequentibus elevatus, aliquando ictu celeri dimissus, super lapides et silices corruerat: sed et plures plagas lapidibus confrictus, dum jam viscera pelle nudata essent, et ipse ad singula constantior appareret, novissime gladio cæsus est et apud eandem urbem sepultus. Licet hæc præter morem pro Prætermisssis longa sint, volui hæc integra Petri de Natalibus (2) verba recitare, quoniam ex eis emersit sanctus, quem Tiburtini popularibus suis accensent, et qui ex episcopi Æquilini Catalogo sanctorum transivit ad hanc diem in Martyrologium Germanicum Walasseri, dictum Canisii; in Maurolyci Martyrologium secundum morem sacrosanctæ Romanæ et universalis ecclesiæ; item in Galesinii Martyrologium, S. Romanæ ecclesiæ usui accommodatum; in Catalogum generalem sanctorum Ferrarii, in ejusdem Catalogum sanctorum Italiæ atque in Hagiologium Italiæ, inde exceptum; atque in alios etiam libros. Verum Petrus de Natalibus omnes suos sequaces in manifestissimum errorem abduxit. Quum enim incidisset in hunc S. Victoris Vitensis locum (3): Servus quoque Tuburbitanæ civitatis Majoris, ge-

(1) Act. SS. tom. VI Augusti, pag. 634, 635, 636 et 641. —
 (2) Catalogus sanctorum, lib. IX, ad 24 Octobris. — (3) Historia

persecutionis Vandalicæ, lib. V, cap. 2, pag. 73, edit. Ruinartii.

A nerosus et nobilis vir, pro Christo quas pertulit quis explicet pœnas? Qui post cædes innumerabilium fustium, trochleis frequenter elevatus, etc.; quumque codex ejus haberet: Servus... Majorus, generosi et nobilis viri, quemadmodum Ruinartius (1) etiam in sex codicibus aut editionibus reperit; putavit agi de servo quodam generosi et nobilis viri, Majoro nomine, dum proprium nomen esset Servus, apud Afros minime inusitatum, et ipse nobilis et generosus esset vir. Verisimiliter reperit quoque Petrus de Natalibus in suo S. Victoris Vitensis codice voca-

bulum Tuburbitanæ depravatum; ita ut cre- D diderit Tiburtinæ legendum esse: et certe ignoravit duplex fuisse Tuburbin, aliud Majus, aliud Minus (2), atque hinc apud S. Victorem Vitensem hoc loco legi Tuburbitanæ civitatis Majoris. Sed de his satis; quum de S. Servo, confessore Tuburbitano Majore, dicendum erit juxta Martyrologium Romanum aliosque fastus sub die VII Decembris. Eracliani episcopi nomen in sola Greveniana Usuardi editione legitur. S. Heraclianum episcopum alium novi nullum quam qui Pissauris colitur die IX Decembris.

(1) Historia persecutionis Vandalicæ, lib. V, cap. 2, pag. 188, edit. Ruinartii. — (2) Ibid. pag. 247: Morce.li, Africa Chri-

stiana, tom. I, pag. 332 et 333.

DE SS. CRESCIO, OMNIONE ET SOCIIS,

B EMPTIO, CERBONIO, PAMPHILA, MARTYRIBUS IN AGRO MUGELLANO IN THUSCIA, E

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

V. D. B.

§ I. De redintegrato SS. Crescii et sociorum cultu; de antiqua Passione controversiæ.

ANNO CCL.
SS. Crescii et sociorum cultus, in Thuscia fere obsoletus, post medium sæculum XVII renovatur;
Vittoria di Ubaldo della Rovera

P er temporum calamitatem et hominum negligentiam diu oppressa fere jacuit SS. Crescii et sociorum memoria, donec tandem sæculo XVII ad finem labente resuscitanda visa est et per universam diœcesim Florentinam propaganda. Maxime eo contulit Victoria Ubaldi de Robore*, ducatus Urbini ultima hæres et Ferdinandi II, magni ducis Etruriæ, vidua. Hæc enim quum statuisset plurimum Thuscorum cœlitum renovare et augere cultum, Romanam sedem adiit, petens ut officia eorum auctoritate apostolica approbarentur; atque hæc inter SS. Crescii et sociorum erat officium. Pientissimis his votis annuit Clemens papa X et die 6 Maji anni 1676 decretum publice proposuit, quo licentiam dedit ut quotannis die 24 Octobris SS. Crescii et sociorum martyrum intra Florentiæ mœnia et per universam diœcesim festum ageretur. Verum quod tunc concessum est officium, desumendum erat ex communi plurimorum martyrum; neque tunc ulla videntur fuisse cognita SS. Crescii et sociorum Acta (1).

2 Ast illa licentia non amplius sufficere visa est, quum denuo resecta sunt sanctorum martyrum ossa, et Cosmo III, magno duci Etruriæ, placuit templum, quo illa condebantur, restaurare. Quamobrem Carolus Antonius abbas Gondi, ipsius regiæ celsitudinis summæ rei a secretis, curavit omnes bibliothecarum pluteos examinandos, sicubi SS. Crescii et sociorum Acta reperirentur; ex quibus deinde lectiones propriæ conficerent; ea enim olim exstitisse certum erat,

quum Petrus Franciscus Giambullarius in libro italico, il Gello, anno 1546 Florentiæ impresso, aperte nominasset Historiam S. Crescii (2). Reperta itaque illa Acta in celeberrima bibliotheca Mediceo-Laurentiana; item in metropolitane ecclesiæ Florentinæ archivio; ac demum in bibliotheca Alexandrina Sapientiæ Romanæ: quæ omnia exemplaria, variis licet e locis excepta, inter se convenire compertum est. Hæc igitur, ait Jacobus Laderchius (3), Oratorii Romani presbyter, ubi Romam missa fuere, notis authenticis obsignata, regiæ ipsius celsitudinis nomine super hujusmodi Actis de sententia perquisitus fui, ac insuper jussus ut, siquid aliud præter eadem Acta vel apud probatos scriptores, vel in mss. codd. de sanctorum martyrum gestis reperiri obtigisset, diligenter ac sedulo adnotarem; quod hæc ratione facilius ab apostolica sede veteris erga sanctos martyres cultus honor novo munere comprobatus censeretur. Nil novi invenit Laderchius; sed illis Actis tantum adjecit commentarium ut liber ejus maximæ formæ paginas capiat 243.

3 Sed quid hac mole egit Laderchius? Quum hic vir, laboris amans et sacræ antiquitatis, eo destitueretur iudicio aut sensu quo vera a falsis et dubia a certis discernuntur et cujus leges innascuntur humanæ menti et assidua cœvorum et prudentum scriptorum lectione confirmantur, parum vero percipiuntur præceptis aut usurpatione librorum, quibus vindiciarum et defensionum titulos præfigere amant, addiscuntur; mul-

infeliciter illustrantur.

antiqua Acta
reperiuntur et
a Laderchio

(1) Storia di S. Cresci e de' SS. Compagni martiri e della chiesa del medesimo santo, posta in Valcava del Mugello, scritta da Marco Antonio de' Mozzi, canonico Fiorentino, lettore della lingua Toscana nello studio di Firenze e accademico della Crusca all' altezza reale di Cosimo III, gran duca di Toscana, 1710, pref. pag. xx. — (2) Orlendius, Orbis sacer et profanus, tom. III,

pag. 1446. — (3) Acta passionis SS. Crescii et sociorum martyrum ex mss. codd. bibliothecæ Mediceo-Laurentianæ metropolitane ecclesiæ Florentinæ et Sapientiæ Romanæ nunc primum edita et a Jacobo Laderchio, congregationis Oratorii urbis presbytero, asserta et illustrata, Florentiæ, 1707. Præf. pag. II.

tam

AUCTORE
V. D. B.

tam operam posuit in colligendis ex aliis sanctorum martyrum Actis similia loca, quibus se palam facturum credebat nil esse in Passione SS. Crescii et sociorum quod credi non debeat, nisi quis aliorum sanctorum Acta prius abjiciat. Qua in re dupliciter erravit; tum quod continuo fere recurrit ad Passiones, quæ optimæ notæ non sunt; tum quod non vidit aliud omnino esse unum aliquem in historico libello difficilem locum esse, aliud universam fere historiam excusatione aut defensione indigere.

Felicius eis addit egregiam appendicem de gloria posthuma.

B

4 Ubi vero absolutum opus jam Florentiæ sub prelo erat, mandatum est mihi, inquit Antonius Franciscus Felici, natione Romanus (1), ut quam celerrime monumenta omnia, perpetuum eorundem martyrum cultum comprobatura, in unum congererem, atque ex his appendicem operi adornarem. Ego autem, licet angustia temporis pressus, nihilominus jubentis auctoritati concedens, in veteribus hisce monumentis eruendis strenuam operam navavi. Fateor tamen mihi, hæc sedulo vestiganti, præsto fuisse abbatem Carolum Antonium Gondi, qui ob singularem pietatem, qua beatissimos Crescium et socios martyres prosequitur, eorum passionis et cultus pervetustas memorias, unde quaque summo studio conquisitas, quam plurimis in schedis religiosissime adservat. Hujus igitur ope erectus, laborem, quicumque ille est, absolvi eo ordine ut primo scriptores ac vetera martyrologia, quotquot mihi occurrerunt, quæ de sanctis nostris mentionem facerent; deinde antiquas eorum imagines ac templa eis dicata recenserem; demum reliquiarum inventiones et translationes, quæque eorum festis diebus olim recitabantur Officium et Missam subnecterem. Quæ vero præsertim spectant ad basilicam in qua SS. Crescii et sociorum corpora servantur cursim delibavi, quum de his longiorem instituat dissertationem Marcus Antonius Mozzius canonicus Florentinus in erudito libro, quo gesta eorundem martyrum, italice reddita, complectitur. Valde bona Felicii scriptio, nec a quoquam (quem sciam) umquam reprehensa.

Capassius impetit illa Acta justo acerbius et ab alio mordacius impugnatur.

5 Verum alia omnino fuit fortuna Laderchiani libri, qui simul cum Felicii appendice anno 1707 typis Florentinis in publicam venit lucem. Ut enim primum Gerardus Capassi, ordinis Servorum B. M. Virginis presbyter, ex literis Justii Fontanini, celeberrimi viri, intellexit sacram rituum congregationem rogari ut clero Florentino facultatem faceret recitandi quotannis Officium proprium, ex Actis a Laderchio defensis; continuo strinxit calamum et epistolam scripsit ad Justum Fontaninium, qua Acta SS. Crescii et sociorum et simul Laderchii annotata acriter carpsit, nonnumquam ipsimet auctori non parcens. Ad hæc, ut exspectandum erat, non quievit altera pars, atque anno 1708 typis iterum Florentinis editum est ad Capassii scriptiorem responsum (2); cujus hæc est ratio ut prius ad-

versarii verba recitentur atque ea deinde impugnentur. Hæc lucubratio non ipsius Laderchii est (3), sed in ejus tamen cubiculo (ut in monito ad lectorem aperte traditur) conscripta. Quam infelici autem eventu uterque laboravit (Laderchium intelligo et Capassium) paucis explicat Joannes Lamius Florentinus (4), affirmans impetu disputationis abreptos plus effutiisse quam confirmare rationibus possent. Quin ipse Laderchianus Achates, quicumque is demum sit, anno 1711 novam editionem apologiæ suæ fecit, in cujus proœmio fatetur se prius usum esse verbis amarioribus et acrioribus, suamque scriptiorem jure merito improbatam fuisse, licet alioquin doctrinam contineret bonam, utilem et sanam; quamobrem eam multum brevavit et correxit et, mutato nonnihil titulo (5), typis Florentinis denuo excudi voluit.

6 Verum tardius venit modesta hæc responsio. Jam enim Clemens Papa XI statuerat lectiones proprias non recitatum iri (6); unde nunc, quoniam jam die 24 Octobris festum S. Raphaelis archangeli agitur, ad diem 25 Octobris repariantur hæc tantum in appendice ad Breviarium Romanum pro magno ducatu Etruriæ (7): Festum SS. Crescii, Omnionis et Emptii martyrum. Duplex. Omnia de communi plurimorum martyrum secundo loco præter lectiones i nocturni, quæ sunt de Scriptura occurrente, et orationem. ORATIO. Quæsumus, omnipotens Deus, ut beatorum martyrum tuorum Crescii, Omnionis et Emptii numquam nobis desit auxilium, quorum venerabilem tribuis celebrare triumphum. Per Dominum. Nil itaque valuit hæc controversia ad gesta SS. Crescii et Sociorum ecclesiastica auctoritate confirmanda; sed contulisse nonnihil videtur ad excutiendum pulverem, quo illorum martyrum fama sepulta fere jacebat: adeo ut Laderchii et defensoris ejus labor non omnino in ventum abierit.

7 Dum autem controversia hæc ferveret et homines doctos in varias distraheret partes, absque ira et amicitia diligenter operi suo incumberebat Marcus Antonius de Mozzi, quem deinceps Lamii exemplo Moctium appellabo. Is vir, ut videtur, moderati ingenii laborem suum divisit in tres sectiones; quarum prima seu præfatio modestam continet defensionem Actorum SS. Crescii ejusque comitum; pone sequuntur cum versione italica eadem Acta, deprompta ex ms. codice archivi operæ S. Mariæ Floridiæ, collato cum Strozziiano: neglexit autem Mediceo-Laurentianum et apographum abbatiæ Florentinæ: tertio demum et ultimo venit loco Historia templi S. Crescii in Vallecava agri Mucillani; quæ tanto fusior est quo Cosmus III liberalior fuerat in restituenda illa æde. Post Moctium illustravit adhuc SS. Crescii et sociorum gesta Franciscus Orlendius in Orbe sacro et profano, anno 1732 Florentiæ edito, et Broccius tum in Vitis sanctorum Florentinorum, tum in Descriptione Mucilli; quæ posteriora opera pluribus locis a Joanne Lamio laudari video et olim in

D

Clemens papa XI non vult recitari lectiones proprias.

E

Moctius, Orlendius, Broccius et Lamius melius de SS. Crescio et sociis scribunt.

F

(1) Antonii Francisci Felici Romani appendix ad Acta SS. Crescii et sociorum martyrum, edita a Jacobo Laderchio, congregationis Oratorii Romani presbytero, perpetui eorum cultus monumenta complectens. Florentiæ, 1707. pag. 4. — (2) Lettera ad un cavaliere Fiorentino devoto de' santi martiri Cresci e compagni in risposta di quella scritta del P. Fr. Gherardo Capassi dell' ordine de' servi di Maria a Giusto Fontanini contro gli atti de' medesimi santi, dati alla luce da Giacomo Laderchi, prete della congregazione dell' Oratorio di Roma. —

(3) Cfr Proœmium secundæ editionis. — (4) Sanctæ ecclesiæ Florentinæ monumenta, tom. I, pag. 394. not. a — (5) Lettera ad un cavaliere Fiorentino devoto de' santi martiri Cresci e compagni, in risposta ad alcune difficoltà e dubiezze motivate contro gl' Atti de' medesimi santi dati in luce etc. — (6) Cfr Mozzi, pag. xx. — (7) Officia propria sanctorum a sancta sede apostolica tum singulis diocesisibus magni ducatus Etruriæ, tum quibusdam aliis regnis et provinciis Italiæ usque in hanc diem concessa, pag. 391.

A Musæo Bollandiano servabantur. Atque ipse demum Lamius, prædecessorum vestigia secutus, operam aliquam conferre voluit jam ad declaranda eorundem sanctorum gesta, quæ iterum edenda curavit (1), jam ad eorum cultum explicandum.

Passionis auctor non est coævus, quum ei præluxerint symbola Constantinopolitani et Athanasiani, hymnus Te Deum,

8 Ut autem ex dictis abunde patuerit lectori, his omnibus præluxere SS. Crescii et Sociorum toties jam nuncupata Acta; atque hic quidem præcipuus seu potius unicus fons est, ex quo sanctorum illorum haurire possimus gloriosa facinora. Verum quam hæc controversa sunt et quantum habent dubitationis! Necesse itaque imprimis est ut, quantum fieri potest, inquiramus quæ eis fides adhibenda sit et proin quo tempore fuerint scripta et qua auctoritate. Censuit Laderchius ejusque defensor ea quidem scripta non fuisse ab oculato teste, sed a coævo tamen et paucissimo tempore, puta tribus aut quatuor annis, post S. Crescii passionem (2); quæ Decio imperante seu medio sæculo III contigisse constanter traditur. Verum enimvero hæc nemini cordato probari poterunt, quum illorum

B Actorum scriptori præluxerint symbola Constantinopolitanum et Athanasianum, hymnus gratiarum actionis Te Deum laudamus, orationes S. Leonis Papæ et S. Gregorii Magni Dialogi. Ecce enim, num. 8, S. Crescius S. Omnioni *παρὰ-φραστικῶς* exposuisse narratur initium symboli Constantinopolitani, videlicet qualiter credere deberet in Deum Patrem omnipotentem, visibillum et invisibillum conditorem et in Dominum nostrum Jesum Christum unicum filium ejus, qui quum sit Deus de Deo, ... lumen de lumine etc.; plura similiter ex symbolo Athanasiano repetit, videlicet, num. 9, qualiter sanctam atque ineffabilem deitatis trinitatem in unitate et unitatem in trinitate colendo venerari et venerando adorare debuisset; in quibus nemo non agnoscat trita hæc verba: Ita ut per omnia, sicut supra dictum est, et unitas in trinitate et trinitas in unitate veneranda sit. Legisse similiter perhibetur num. 8 S. Crescius, canticum Te Deum, quippe qui ex eo recitet: Cui Cherubim et Seraphim incessabili voce proclamant.

scripta S. Leonis et S. Gregorii Magni;

9 Quod vero S. Crescius seu potius ejus Passionis scriptor S. Leonis Papæ sermones memoriter retineret, multis locis liquet. Sequens exempli gratia locus, qui num. 3 occurrit, totus Leonianus est: Dominus videlicet noster Jesus Christus, qui ut hominem maligna fraude deceptum a laqueis mortis et inferni eriperet, de cælis descendere et nostram carnem suscipere dignatus est, non relinquens quod erat, sed assumens quod non erat, ut participatione nostræ infirmitatis ad suæ divinitatis potentiam nos sublevaret. Desumptus namque est partim ex sermone XXI seu I in Nativitate Domini, cap. II, ubi legitur (3): Verbum igitur Dei Deus... propter liberandum ab æterna morte hominem factus est homo: ita se ad susceptionem humilitatis nostræ sine diminutione suæ majestatis inclinans, ut manens quod erat, assumensque quod non erat, veram servi formam ei formæ, in qua Deo Patri est æqualis, uniret; partim ex sermone XXVII

seu VII in Nativitate Domini, cap. I (4): quem locum in lectione VI officii divini in festo Circumcisionis dabit Breviarium Romanum. Præterea num. 8 hæc loqui S. Crescius perhibetur: Dominus ac redemptor Jesus Christus, ... ne sua factura periret et [ut] hominem, quem antiquus hostis maligna fraude deceptum gloria immortalitatis spoliaverat, a laqueis mortis eriperet, ... de cælis descendere... dignatus est. Hæc qui scripsit habuit procul dubio præ oculis hæc S. Leonis ex sermone XXII seu II in Nativitate Domini verba (5): Nam qui gloriabatur diabolus hominem, sua fraude deceptum, divinis caruisse muneribus et immortalitatis dote nudatum duram mortis subiisse sententiam etc. Demum quod Passionis auctor in S. Gregorii Magni dialogis versatus fuit, vel ex hoc liquet capite quod S. Crescium, de resuscitando S. Cerbonio seu Serapione interpellatum, eodem modo loqui voluit ac S. Benedictum abbatem. Ecce afficta S. Crescio num. 18 verba: Hoc non est nostrum, fratres carissimi, non est hoc nostrum, sed sanctorum Apostolorum et successorum eorum est. Jam audi S. Benedictum (6): Recedite, fratres, recedite; hæc nostra non sunt, sed sanctorum Apostolorum.

AUCTORE V. D. B.

10 Manifestum itaque est illa Acta sæculo III non scripta fuisse, sed multo post. Contendit autem Capassius (7) et consentit Moctius (8) ea literis fuisse consignata ad fines exeuntis sæculi XI et ineuntis XII; quoniam sequentia in iis dixisse traditur S. Crescius: Spiritus Sanctus, confirmator et consolidator omnium, de quo aperte in supradicto Psalmi versiculo adjungitur: Et spiritu oris ejus omnis virtus eorum; quibus verbis aperte datur intelligi Spiritum Sanctum Patris et Filii Spiritum rectissime credi... Filius autem et Pater quum, ut in Evangelio ipsius verbis Domini ostenditur, unum sint, nullum dubium esse potest, quin Spiritus Sanctus Patris et Filii sit Spiritus; qui Sanctus Spiritus, paraclitus ac consolator, a Patre et Filio procedens etc. Ad quæ animadverterunt hæc scripta videri, quum controversia Græcos inter et Latinos exeunte sæculo XI agitari cœpta est; maxime quod nemo ante SS. Petrum Damiani et Anselmum ex verbis spiritu oris ejus ostendere conatus sit Spiritum Sanctum ex Filio procedere. Sed facile ex innumeris scriptoribus demonstravit Laderchii defensor quantum hæc a veritate aberrarent. Quibus ego unum addam S. Venantium Fortunatum, in Gallia Transpadana prope Tarvisinam civitatem natum, Ravennæ vero instructum literis et Pictaviensibus demum infulis amictum. Hic in expositione fidei catholice, quam Muratorius primus in lucem dedit et quæ continuus in Athanasianum symbolum commentarius est, ait (9): Non ergo confundentes personas, quia tres personæ omnino sunt. Est enim gignens, genitus et procedens. Gignens est Pater, qui genuit Filium, Filius est genitus, quem genuit Pater; Spiritus Sanctus est procedens, quia a Patre et Filio procedit. Pater et Filius coæterni sibi sunt et coæuales et cooperatores, sicut scriptum

ad hæc tamen, quæ de Spiritu Sancto dicit, nequit referri, ad finem sæculi XI,

(1) Monumenta ecclesiæ Florentinæ, tom. III, pag. LIII et seqq. — (2) Lettera ad un cavaliere Fiorentino, pag. 170 et 228, edit. 1711. — (3) S. Leonis M. opp. tom. I, col. 491 et 492, edit. Migne. — (4) Ibid. col. 213. — (5) Ibid. 194; cfr. epist. XXVIII ad Flaviam

num. cap. 3. col. 763. — (6) S. Gregorii M. Dialogi, lib. II, cap. 32, opp. tom. II, col. 263, edit. Maurin. — (7) Lettera etc. pag. 114 et seqq. — (8) Storia di S. Cresci, pag. XI. — (9) Ane-dota, tom. II, pag. 212 et 213.

AUCTORE
V. D. B.

est : Verbo Domini cæli firmati sunt, id est a Filio Dei creati. Spiritu oris ejus omnis virtus eorum. Ubi sub singulari numero Spiritus ejus dicitur, trinitatem personarum aperte demonstrat, quia tres unum sunt et unum tres. Neque ego mirarer si hanc reapse Expositionem ante oculos habuisset S. Crescii biographus; nam licet ejus stylus multo amplior sit atque etiam melior quam S. Fortunati, proxime tamen hunc sequitur in declaranda fide christiana. Nil itaque est, me iudice, cur dicatur S. Crescii Passio sæculo xi aut xii scripta.

sed quum vere doctus esset et latinam linguam callens, videtur S. Gregorio M. non multo fuisse recentior.

41 Quod si ita sit, quæret procul dubio lector quo tempore ea literis mandata videatur. Equidem ubi stylum, maxime in sermonibus, considero, proxime is mihi accedere videtur ad S. Leonis Magni ubertatem et copiam. Video etiam eum passim esse vere latinum et paucissimis sordibus maculatum. Neque minus admiror doctrinam, quæ non solum sanis verborum formulis exponitur; verum etiam tanta accurate, profunditate et amplitudine, ut proxime ad SS. Hieronymum, Augustinum et Leonem accedat. Re quidem vera, passim intelligitur aliena premere vestigia et aliorum sententias in usum suum convertere; sed nemo id prudenter fecerit, nisi bonus fuerit theologus. Quamobrem ego non ausim asserere eum vixisse multo post S. Gregorii Magni tempora, seu quum per diuturnam Langobardorum dominationem aliasque calamitates omnino in Italia concidissent literæ sacræ et profanæ.

Plura scripsit ex populari traditione.

42 Ast hæc laudes nequaquam efficere umquam poterunt ut tanti valeat ejus lucubratio quanti monumentum historicum cœvum; sed ad summum ut ea illi tribuatur auctoritas, quæ vulgo assignatur Actis S. Laurentii, S. Sebastiani et omnium fere italorum martyrum; nam paucissima tantum statim post sanctissimorum athletarum trucidationem conscripta sunt. Arbitratur Moctius vetustiore Passionem præluxisse S. Crescii biographo, qui eam deinde exornandam crediderit: ita fieri potuisse certum est, sed nullo ex capite reapse factum esse constat; quin etiam num. 43 videtur auctor ex populari traditione scribere, ubi ait: Sanctus autem Dei blande eos consolatus, talia fertur protulisse monita: quæ inter certe nonnulla sunt, verbi gratia de duplici ad cælum via, una confessionis, altera martyrii, quæ nequaquam in antiquo documento lecta sint. Ut ut id est, scripsit martyrographus, quum nondum periisset S. Crescii gestorum memoria. Nam, ut mittam quæ Moctius de convenientia locorum cum his quæ in Actis traduntur annotat, recte ab illo animadversum est intelligi non posse quomodo in his, quæ de capitis vulnere et de sepulcrorum situ et conditione aliisque id genus perhibentur, nil peccatum fuisset (uti ex sepulcrorum et reliquiarum inspectione abunde patuit), nisi certa de illis rebus omnibus superfuisset memoria (1). Libenter itaque consentio Lamio (2), recipienti adjuncta præcipua Passionis SS. Crescii et sociorum, resecanti autem sermones longiores et miracula: et quidem sermones hîsecundum id quod ferebatur recitantur, et miracula, quæ, utpote extra communem rerum or-

dinempatrata, firmissima auctoritate nitentur, hic narratorem solummodo habent virum, utique gravem et eruditum, sed tot annis posteriorem.

13 Quocumque autem modo hæc se habeant, certum esse videtur nullum melius his Actis exstare monumentum de propagata sæculo iii fide christiana Florentiæ; unde fit ut jam plerique occasione passionis SS. Crescii et sociorum, quos inter S. Miniatem ratione aliqua recensere fas est, inquirent quo tempore primum evangelium innotuerit Florentinis aliisque Etruriæ populis. Volunt plurimi eo missos fuisse a S. Petro apostolo SS. Paulinum et Frontinum, qui et Frentinus et Fronto: ab eis Florentinos aliquos baptizatos fuisse et parvam extra civitatis mœnia excitatam fuisse ecclesiam, scilicet in colle qui deinde propter S. Miniatis passionem Mons S. Miniatis dictus fuit. Sed nullus omnino historicus de hac missione meminit ante celeberrimum Joannem Villanium, qui ab eneunte sæculo xiv usque ad annum 1348 mirabili studio in concinnanda historia Florentina laboravit. Hic quidem se vetustiora chronica sequi profitetur (3); sed hæc nil aliud sunt quam quæ in S. Miniatis templo tabulæ inscripta legebantur et eam spirant ætatem ut non possint multo ante Villanium concepta fuisse. Ut de his ipse lector judicare possit, ecce illius tabulæ seu chronici verba (4): L'anno 62 di nostra salute, il sesto dell' imperio di Nerone, da S. Piero, vicario di Cristo in terra, furono mandati a predicare il vangelo nello città di Firenze Frontino e Paolino, li quali con gli altri fedeli cristiani si riducevano qui per fuggire la persecuzione degl' infedeli, perchè in quel tempo qui erano grandissimi boschi e solitudini, dove edificarono un oratorio ad onore di Dio e nome di S. Piero apostolo, dove si congregavano a laudare Dio: ed in questo luogo è il loro cimiterio, dove ora è la porta santa, nel quel cimiterio v'è numero grande di corpi santi. Addidisse juverit S. Paulinum eundem esse ac qui habetur primus Lucensium episcopus et Frontonem eundem ac S. Pauli discipulum, quem Petragoricenses apostolum suum fuisse volunt et primum episcopum; et utrumque a Florentinis dici Christi fidem in sua civitate sparsisse, quum Roma ille pergeret Lucam, hic vero in Gallias (5); unde etiam concludunt primatum ecclesiæ suæ esse proprium honorem, quippe quæ fundata fuerit, priusquam S. Paulinus evangelium prædicasset Luce, Pisis et alibi.

14 Verum quum illa omnia recentia sint, nil mirum, si ex adverso, Orlendii (6) verbis utor, Recordanus Malespina, antiquior Joanne Villanio, Leonardus Arretinus, Villanio cœvus, divus Antoninus, qui post præfatos auctores Chronicum suum adornavit et de ecclesia rebusque Florentinorum præclare disseruit, nullam prorsus de Florentinorum baptismo, a Frontino et Paulino primum administrato, mentionem faciunt. Divi Romuli, primi Fæsularum antistitis, opera et prædicatione quemadmodum et Fæsulanos ita et Florentinos, eis proximos, primum ad Christi fidem conversos affirmant, sequentibus S. Romuli Vitæ verbis nixi (7):

Volunt nonnulli, nisi auctoritate Villanii, fidem Florentiæ prædicatam fuisse a SS. Paulino et Frontone, S. Petri discipulis;

E

F

sed parum feliciter; alii confugiunt ad S. Romulum, episcopum Fæsulanum;

(1) Storia di S. Cresci, pag. xxiii et seqq. — (2) Florentinæ ecclesiæ monumenta, tom. I, pag. 642 et seqq. — (3) Historie Fiorentine, lib. I, cap. LVIII, ap. Muratori, Scriptt. Italiæ, tom. XIII, col. 53. — (4) Orlendius, Orbis sacer et profanus,

tom. III, pag. 1130 et 1131. — (5) Ibid. pag. 1129. — (6) Cfr. Foggini, De Romano divi Petri itinere et episcopatu, pag. 289. et seqq. — (7) Ibid. pag. 285.

A Igitur B. Romulus, iter una cum Marchitiano et Charissimo arripiens, verbum constanter ubique prædicabat: ubi dictio ubique tam bene a Florentinis et ab aliis Italis expensa est ut, qui fere nesciebant a quibus fidem acceperissent, S. Romulum apostolum suum fuisse adstruxerint. Utcumque tolerabile id fuisset, si vel minimæ auctoritatis essent S. Romuli Acta; sed sæculo XI aut XII ab insigni fabulatore concinnata fuere: qui quum aliud nihil perspectum haberet quam S. Romulum Fæsulis episcopum fuisse ibique ad montis radicem sepulturam nactum esse, ex suo cerebro tot alia commenta adjecit, ut in universa re hagiographica nulla forte sit alicujus sancti Vita pluribus onusta mendaciis quam illa S. Romuli Acta. Quamobrem Fogginius (1), inter Florentinos plurimam sibi laudem nactus, non dubitavit calculo suo probare decessorem meum Conradum Janingum (2), qui his Actis non satis fidere ausus est ut diceret S. Romulum a S. Petro episcopum fuisse ordinatum; multo minuseo ævo illum ad Florentinos venisse.

verum hic
vixisse videtur
ad finem sæ-
culi IV.

15 Verum tuto omnino jam longius ire licet et aperte negare S. Romulum, Fæsularem episcopum, S. Petri fuisse discipulum, quum ex ejus epitaphio, collato cum oratione panegyrica, quam sæculo XI ineunte de eo habuit Theuzo abbas, certissime constet eum non vixisse multo ante sæculum quintum. Ecce pars tituli quæ legi adhuc potest (3): MESSI HIC ROMVLI CORPVS LONGA IN PACE QVIESCIT — QVI XPI CVM PRIMIS IVSSA SERVARET AB ANNIS — TVM LECTOR DOMINI ANNIS QVINDECIM IVSTIS ✠ — CONTINVIS PROBATVSQVE FVIT MERITOQVE IVATVS — ÆCLESIE SANCTÆ DIACONI EST ORDINATVS HONORE. Reliqua ita hiulca sunt, ut nemo ea ad hanc diem restituere potuisse videatur. Verum ex Theuzone, qui titulum legit quum adhuc integer esset, cognovimus S. Romulum aliquot, immo triginta annos diaconi functum esse officio, et dein ad presbyterii vel episcopatus promotum fuisse munus. Porro titulum, tam longum, tam barbaris versibus conceptum et potissime monogrammate ✠ ornatum, sæculo IV antiquiorem esse nullus peritus dixerit. Neque ipse dissentiam a Fogginio (4), æstimante S. Romulum, episcopum Fæsularem, eundem esse ac illum Romulum, ad quem duas epistolas scripsit S. Ambrosius, eumque S. Petri discipulum fuisse dictum, quod qui in templo cathedrali S. Petri Fæsulano stipendia merebant S. Petri alumni dicebantur (5).

Christianorum
primorum
zelus, fide-
lium qua-
quaversum di-
persio,

16 Prudentiores itaque nobis videbimur, si, omissis SS. Romulo, Frontone et Paulino, ipsam universalem rerum conditionem inspiciamus, qualem ex libris sacris et sinceris historiis eam compertam habemus. Porro ex Actibus Apostolorum, S. Pauli epistolis et ex Apocalypsi S. Joannis plane certum est apostolos sedulo functos esse officio, quod eis imposuerat Christus Dominus; scilicet eos abivisse inter gentes easque docuisse; misisse quaquaversum suos discipulos, eodem munere instructos: et episcopos instituisse alios regionarios, alios certæ affixos sedi. Ex Eusebio præterea aliisque antiquorum patrum scriptis atque etiam ex sinceris martyrum Passionibus cognovimus passim Christia-

nos, etiam laicos, sancto inflammatos fuisse ardore ad communicandum cum gentilibus bonum nuntium; et evangelium sæpius propagatum fuisse per christianos milites, mercatores et servos. Quamobrem, ut SS. Paulus et Lucas anno 61 Fratres invenerunt Puteolis (6), sic (ni fallor) si in aliis substitissent Italiae civitatibus, potissime Romæ proximis, ibidem quoque reperissent fideles. Atque hæc quidem conjecturis nixa esse satis video; verumtamen putem firmiora esse quam quæcumque ex SS. Romuli, Frontonis et Paulini Actis repetuntur. Abest itaque multumque abest ut denegem christianam fidem apostolico ævo Florentiæ innotuisse; quin libenter admittam jam tum ibidem versatos fuisse episcopos, non tamen stabiles, sed potius regionarios et quorum nomina perierint.

17 Quamquam enim tantus illo tempore non videatur fuisse Florentiæ splendor quantus a nonnullis fingitur, ea tamen ejus erat conditio ut ab episcopis omnino negligi non posset. Sita scilicet erat ad Arnum fluvium in agro feracissimo et quinque publicis viis ad circumjacentia municipia et civitates exitum habebat. Illinc enim strata via ibatur Fæsulas, Faventiam, Ravennam; alia Pistorium, Lucam et per viam Æmiliam Genuam; tertia Pisas, ubi obvia erat via Aurelia, secundum mare Tyrrenum Romam ducens; quarta Senam, Clusium, Vulsinius, Falerios, Romam; et quinta demum Cassia nova Biturizam atque hinc Aretium, Ambro et Senam et ex tribus his locis via Cassia vetere Clusium et inde Romam (7). Multum tamen aberat ut tanta ejus esset amplitudo quanta in præsentiarum. Abbas enim Follinius (8), postquam incredibili studio et labore pristini ejus ambitus indagasset vestigia, reperiteam secundum Arnum extensam fuisse a Foro Arni * septuaginta circiter metris ultra pontem sanctissimæ Trinitatis; hinc ad septentrionem flectebantur muri usque ad viam Pulchrarum Dominarum *; unde ad Orientem ducebantur per forum Antinorum *, versus ædiculam congregationis misericordiæ; et demum citra forum templi cathedralis vergebant per vias, quibus nomina Magazzini, et Condotta dell' Anguillara; et a media hac ultima via meridiem versus recta protendebantur ad forum Arni (9): quo spatio continentur metra quadrata ducenties circiter sexagesies mille; dum præsens ejus circuitus nonies mille quadringenta septuaginta et unum metra longus est (10); quo capiuntur duæ fere leucæ Tuscæ quadratæ (11), seu quinquagesies centena millia metrorum quadratorum; ita ut hodierna Florentiæ area vicies (12) tanto major sit quam olim; quumque nunc incolas solum habeat centies et duodecies circiter mille (13), vix credibile est plures quam decies mille incolas illic fuisse, etiamsi recogitetur veterum ædes valde exiguas fuisse et nunc multos hortos intra mœnia esse. Verum oppidum decies mille incolarum imperantibus Romanis valde conspicuum erat; adeoque phantasie nostræ impetu in errorem abripimur, quum, quæ ab antiquis laudari videmus, tanta ea fuisse arbitramur quanta quæ nunc splendida dicuntur et magna.

AUCTORE
V. D. E.

et Florentiæ
conditio me-
lius suadent
jam primo sæ-
culo illic fuisse
christianos
quam spuria
quæ proferun-
tur monumen-
ta. Pristinus
ambitus

* Piazza d'Ar-
no.

* Via delle
belle donne.
* Piazza degli
Antinori.

(1) De Romano divi Petri itinere et episcopatu, pag. 303. — (2) Acta SS. tom. II Julii, pag. 233. — (3) Fogginius de Romano divi Petri itinere et episcopatu, pag. 308 et seqq. — (4) Ibid. pag. 332 et seqq. — (5) Ibid. pag. 360. — (6) Act. Apost. XVIII, 13, 14. — (7) Meyer, Universal Atlas, charta XXXV. — (8) Cfr Fantozzi, Nouveau guide de Florence, pag. 17. — (9) Cfr ibid.

Pianta della città di Firenze. — (10) Guibert, Dictionnaire géographique et statistique, pag. 712. — (11) Repetti, Dizionario geografico fisico storico della Toscana, tom. II, pag. 262. — (12) Decies tantum habet Ripetti, tom. cit. pag. 263. — (13) Fantozzi, pag. 33.

AUCTORE
V. D. B.
et origo Flo-
rentiæ paucis
describitur.

18 Neque valde antiqua videtur Florentia, de qua quippe scribat Frontinus (1) : Florentia, colonia a triumviris (Augusto, Antonio et Lepido) deducta (anno ante Christum 44) ; adsignata lege Julia (qua certi agris statui jubebantur limites) centuriis cesariana jugera xx per cardines et decumanos ; id est singulis colonorum centuriis attributa viginti jugera, ducentis quadraginta pedibus in longitudinem et centum viginti porrecta in latitudinem ; eaque per limites, a meridie ad septentrionem et ab oriente ad occidentem ductos, divisa. Porro frequentem coloniam fuisse pro spatii amplitudine vel inde constat quod jugera tantum 20 in singulas centurias distributa essent ; quum alibi centuriæ essent 50 jugerum, alibi 210, alibi 400 (2). Quæ vero his opponuntur, ut major civitati illi attribatur antiquitas, vel incerta sunt, vel palam fabulosa (3). Pars civitatis seu populi Romani nova erat colonia cujus plerique incolæ adscripti tribui Scaptiæ, anno urbis 421 a censoribus Publ. Philone et Sp. Posthumio creatæ (4). Complures titulos marmoreos, quibus Florentini tribu Scaptia dicuntur, in unum congecit Lamius (5). Cave tamen ne omnes una tribu capias ; non enim ratione solius habitationis fiebat civium romanorum in tribus divisio : sed pendebat hæc potius ab censorum arbitrio, qui pro rerum opportunitate, civium petitione atque etiam in pœnam (nam aliæ tribus aliis erant honorificentiores) romanos variis tribubus accensebant seu etiam ab una deturbabant in aliam : unde immerito miratur Lamius Florentinos reperiri adscriptos tribubus Arniensi et Romiliæ (6) : hæc cæterum honestissimæ, utpote rusticæ. Quandoquidem tribubus accensi essent Florentini, jure suffragii (omnium optimo civitatis jure) potiebantur : nam tribus propter suffragia ferenda institutæ. Crevit plurimum nova colonia detrimento vicinarum Fæsularum. Ab initio ejus agrum tam extensum fuisse quam postea fuit Florentina diæcesis censet Borghinius eique assentit Lamius (7) : res incredibilis plane, si recogitetur (quod modo monebamus) singulis centuriis assignata tantum fuisse jugera viginti. Thusciæ metropolim Florentiam fuisse nonnulli volunt et singularem correctoris Etruriæ sedem volunt insuper (8) ; sed infirmis valde nituntur argumentis. Quamobrem id unum certum habeamus Florentiam insigne fuisse oppidum medio sæculo III, quum ibidem passi sunt SS. Crescius et socii atque etiam S. Mineas ; de quo continuo post dicitur.

19 In Passione S. Crescii aperte traditur Decius imperator jussisse ut sanctus vir ejusque socii morte perimerentur : quod acciderit oportet inter mensem octobrem anni Christi 249, quo Decius purpuram imperatoriam induit, usque ad mensem Novembrem anni 251, quo circiter in prælio contra Gotthos obiit (9). Sed proprius determinare fas est S. Crescii et sociorum passionis tempus. Quum enim S. Crescius cum sociis duobus occisus legatur ix kalendas novembris et S. Cerbonius cum aliis sociis septimo mense post, scilicet iv nonas maji ; dubitandum non est quin illa martyria facta sint anno 250,

hæc anno 251. Florentiæ versatus esse Decius nuspiam alibi traditur quam in Actis S. Crescii et S. Mineatis : sed nulla inde peti potest ratio, cur scriptis illis de hac re fides non habeatur. Integrum enim annum 250 Romæ et in vicinia commoratus fuisse videtur Decius, nisi forte in Gallias excurrerit (10) : quo itinere Florentiam quoque facile venire potuit. Nolim tamen propugnare Decium illis adhuc fuisse in partibus, quum S. Cerbonius et socii mense majo occisi sunt ; multo enim verisimilius est Decium tunc jam abuisse qui ad Danubium adversus Gotthos certaret. Imperante Decio, alios quoque martyres habuit Etruria ; verum quum eorum passio nil cum nostrorum commune habeat, satis fuerit indicasse eorum nomina recenseri a Tillemontio (11), gesta vero illustrari a decessoribus nostris partim ad diem 1 Junii (12) et partim ad 9 Augusti (13). Cæterum nil certius est quam persecutionis gladium seviisse in universo imperio, dum ejus habenas teneret Decius.

20 Denominibus SS. Crescii et sociorum, quod fere alibi nuspiam reperiantur, disceputationem jam pridem fuisse inter Capassium et Laderchium finxit Lamius, ut ipse huic intercedere videretur controversiæ et de ea sententiam ferre. Quod ad nomen Criscus, inquit (14), ut in antiquis mediæ ævi instrumentis scribitur, nullus dubito quin detruncatum corruptumque nomen sit ; integrum vero esse Acrischium persevero, marmore Florentini militis fidem jubente,

L. ACRISCHIO. L. F. ARN

ACTHO. FLORENTIA

EVOKAT. TITI. AVG. MIL. LEG

XXI MINEA

MILIT. ANN. XXXVI. VIX

ANN. LXXXIX

M. ACRISCHIVS. L. F. ARN

SABINVS

T. F. C.

Apud nostrates igitur id nominis in usu erat ; quod deinde barbaris sæculis depravatum mutilatumque est ; non secus ac Berta pro Alberta ; Cicus pro Franciscus ; Bindus pro Aldobrandinus ; Lopus pro Jacobus ; Vannes pro Joannes et id genus alia. Criscus igitur pro Acrischius dictus est. Verum meo judicio hæc conjecturæ parum probandæ videntur ; nam quod in antiquis monumentis aliquando S. Criscus reperitur, nil ad rem facit ; quum Criscionius et Criscens legatur loco Cresconius et Crescens. Neque Crescii seu Cresci nomen omnino inauditum est, quum in Martyrologio Hieronymiano ad diem 18 Decembris inter martyres Africanos aliquis S. Crescius seu Crescus obviis sit. Neque magis insolita est hæc forma quam Cresconius ; quod nomen, a Crescus forte deductum, Africam quoque videtur habuisse pro genitili solo. Nulla itaque videtur esse ratio cur deserantur omnia antiqua monumenta seu cur S. Crescus seu Crescius habeatur vero nomine Acrischius fuisse dictus.

21 Conjectat dein Lamius S. Omnionis nomen fuisse Onionem, in titulis græcis repertum. Verum neque hic necesse est admittere depravatum fuisse id nomen, quum Omnio facile

Perperam contendisse videtur Lamius nomen S. Crescii mutandum esse in Acrischium.

De SS. Omnionis et Cerbonii nominibus.

Anno 250 interempti videntur SS. Crescius et socii et anno sequenti SS. Cerbonius et socii.

(1) Cit. a Cellario, Notitia orbis antiqui, tom. 1, pag. 372, edit. Schwartz. — (2) Discorsi di Vincenzo Borghini con le annotazioni di Dom. Mar. Manni, tom. I, pag. 1 et seqq. — (3) Hyginus de Limitibus constituendis, pag. 134, edit. Goes. — (4) Vide Rosini, Romanæ Antiquitates, lib. VI, cap. 13, pag. 469. — (5) Memorabilia ecclesiæ Florentinæ, tom. I, pag. 12 et 13. — (6) Ibid. pag. 13

et 14. — (7) Ibid. pag. xviii. — (8) Cfr Lamius, ibid. pag. 3 et 6. — (9) Tillemont, Empereurs ad annum 249 et 251, tom. III pag. 129 et seqq. Bruxelles, 1732. — (10) Ibid. pag. 130 et 131. — (11) Ibid. pag. 144. — (12) Acta SS. tom. I Junii, pag. 33 et seqq. — (13) Ibid. tom. II Augusti, pag. 401 et seqq. — (14) Memorabilia ecclesiæ Florentinæ, tom. I, pag. 394.

deduci

A deduci potuerit ab Omnis, quemadmodum Quartio a Quarto. Nolim tamen eos reprehendere qui Onnionem seu Onionem ejus fuisse nomen putant; nam vix ulla soni audiebatur olim diversitas, quum Omnio, Onnio et Onio pronuntiaretur; dein alii noti sunt sancti Onniones seu Oniones; et, si auctoritas aliorum pensanda sit, Moctius ubique italice eum vocat S. Onione. Alius S. Crescii socius, S. Serapion scilicet, dicitur in baptismo gentile posuisse suum nomen et voluisse deinceps Cerbonius appellari. Improbatur id etiam Lamius, volens Cerbonium depravatam esse formam ex Serapione. Verum neque hæc ferenda conjectura, quum satis superque constet olim sæpissime in baptismo mutata fuisse nomina; Cerbonium seu Cervonium, ut alia multa ab animantibus mutuata nomina, Christianis olim arrisisse. Sed præplacet pauca de his ad illum Passionis locum annotare. Emtii seu Entii nomen non omnino insolens fuisse addit ipse Lamius; quod prolato etiam antiquo titulo probat. Reliqua difficultatem videntur non habere.

De sanctorum
martyrum an-
tiquo et recen-
tiori cultu.

C 22 Quum inferius integram Felicii scriptio- nem de gloria posthuma SS. Crescii et sociorum daturi simus, pauca tantummodo hoc loco, quæ illic in annotatis ægre dicerentur, indicanda visa sunt. Tribus diebus illorum cælitum festum consignatum reperimus, scilicet 23, 24 et 25 Octobris. Ferrarius in Catalogo generali sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, ex tabulis ecclesiæ S. Laurentii Florentinæ consignat S. Crescii festum ad diem 23 Octobris; eumque imitatus est Castellanus in additamentis ad Martyrologium Romanum, ubi simul cum Ferrario dixit S. Crescii corpus in eadem ecclesia asservari. Verum tamen Ferrarius in eodem Catalogo ad sequentem diem seu ad 24 Octobris eandem festivitatem refert ex monumentis Vallescavæ in agro Mugillano. Et quum in Catalogo sanctorum Italiæ pauca de S. Crescio ad diem 23 Octobris perhibuisset, addidit hæc verba: In tabulis ecclesiæ Fæsulanae a nobis nuper visis die sequenti natalem hujus martyris celebrari animadvertimus. Et profecto hæc genuina dies est, martyrio nempe (ut in Actis aperte traditur) S. Crescii et sociorum honestata. Et quidem antiquissimis temporibus Florentiæ hac die agebatur S. Crescii festum, ut constat ex calendario, scripto in fronte Sacramentarii seu Missalis circa annum 1100, ut tradit Moctius (1), aut (si idem sit) sæculo ix vel x secundum Lamium (2), et in ecclesia S. Bartholomæi Florentina aliquando usurpato. Ut ut id est, in illo Moctii legitur: C. viii kal. S. Crisci mart. Ex aliis autem mss. libris, quos vidit Moctius (3), colligitur solemniter actum fuisse S. Crescii festum in templo cathedrali Florentino; in hujus enim antiquissimo rituali legitur: De sancto Crisco et sociis ejus novem lectiones facimus; proculdubio easdem quas in Gloria posthuma ex Felicio edemus. Et in alio libro, sæculo xiii exarato et in archivo metropolitano servato, cui titulus est: Mores et consuetudines canonicæ Florentinæ, ubi agitur de ære campano in festis sanctorum pulsando, hæc occurrunt: Pro sancto Crisco duas squillas (4); squillæ autem, vox Italis adhuc usitata, et a germanico schelle derivata, minores campanæ sunt. Duæ squillæ

videntur pulsatæ fuisse in solis festis duplicibus: cæterum si quis videre velit qualiter olim diebus dominicis, festis et ferialibus ordo pulsandi squillas et campanas variaretur, is adeat capita CDXXXVIII et sequens prioris partis et caput v posterioris partis Ordinis officiorum ecclesiæ Senensis, quem Odericus ejusdem ecclesiæ canonicus anno 1213 conscripsit et Trombellius anno 1766 dedit in lucem. Certe hic ordo a Florentino diversus est; sed non tanta in eorum genere solet esse diversitas, maxime si vicinæ sint ecclesiæ, ut magnopere curanda videatur. Et quum in Senensem Ordinem inciderrimus, hoc loco monemus ibidem referri S. Crescii festum inter S. Severini archiepiscopi et confessoris et S. Miniatis, et quidem his verbis: De sancto Crescio tres lectiones facimus. Alia in capite I Felicianæ appendicis videat benevolus lector. In Diario sacro Florentino, anno 1853 a Ludovico Sanctoni edito, notatur SS. Crescii et sociorum festum die 24 Octobris; quæ reapse ecclesiæ, quæ eos patronos habent, id agunt; sed aliæ ecclesiæ id in sequentem diem differunt propter currentem, ut num. 6 hujus Commentarii dictum est, S. Raphaelis archan- geli natalem, altiori ritu celebrandum. Addendum non videtur hoc loco SS. Crescii et sociorum duplex agi festum in Vallecava; quod et olim fiebat in templo de Maciolis: de his enim dicemus annotato o et cc ad caput iii Felicianæ appendicis. De SS. Cerbonii autem et sociorum festo, quod olim iv nonas seu die iv Maji agebatur, vide numm. 5, 6, 55 et 56 Felicianæ appendicis. Nunc eorum memoria prorsus sublata est ex Officiis divinis; perstat tamen cultus in reliquiarum veneratione: profecto decens esset et opportunum ut in Vallecava ineunte Maji iterum in eorum honorem festum ageretur. Verum hæc ad viros altioris subsellii pertinent.

AUCTORE
V. D. B.

ACTA PASSIONIS

SS. CRESCII ET SOCIORUM,

Juxta editiones Laderchii, Moctii et Lamii, necnon apographa Florentina. **F**

CAPUT PRIMUM.

Comprehensio SS. Crescii et Miniatis.

Igitur temporibus Decii imperatoris, quum sævissima persecutio, contra Christi famulos indicta, ubique fere terrarum desaeriret, et cælestis Regis milites per diversa tormenta ad coronam martyrii properarent; B. Criscus a ardore martyrii jam vehementer succensus, Florentiam veniens, dum pervenisset in sylvam, quæ dicitur Elisboth b, a militibus ipsius Decii imperatoris, qui tunc Florentiæ aderant, cum B. Miniatis et quibusdam aliis captus, ipsam ad civitatem deductus est.

SS. Crescius,
Minias et so-
cii comprehen-
si,

a

b

(1) Storia di santo Cresco, pag. 129. — (2) Memorabilia ecclesiæ Florentinæ, tom. I, pag. 570 et 608. — (3) Storia etc. præf.

pag. xii. — (4) Storia etc. pag. 129.

*fidem coram
Decio imp.*

c

** agebatur M.*

B

*confitentur,
mysteriumque*

** supple ex M.
verborum
namque dici
proprium est
* quod M.*

** supple ex M.
atque ad ma-
jorem certitu-
dinem quod
verbum Dei
Filius Dei sit,
per quem om-
nia facta
sunt,*

*SS. Trinitatis
declarant.*

2 Quumque nunciatum fuisset imperatori de captione et adventu eorum, non modicum gavisus, suis eos adspectibus adstare præcepit. Quorum nomina et religionem percunctatus, dum fortes in fide Christi eos cognovisset, diversis suppliciis maceratos in imam carceris custodiam eos detrudi præcepit: ut tempore accedente, fame, algore, catenarum etiam atque carceris molestia interim maceratos, gravissimis et exquisitis tormentis acerbius torqueri faceret *c*. Separatim etiam eos detrudi præcepit, ne saltem mutuis consolationibus alterno sermone invicem propositis aliquo modo sublevarentur. Angebatur ** etenim perfidus imperator, quod christianæ fidei assertores, beatissimi martyres, Christum Dominum creatorem omnium confitentes, eum regem regum, eum dominum angelorum, quem cæli venerantur, mundus adorat, infernus contremiscit, ipsi clara et aperta voce prædicabant; et deos, quos ipse colebat, non deos, sed dæmonia esse, certissima ratione comprobabant; habentes illud Davidicum in promptu: quia omnes dii gentium dæmonia sunt; Dominus noster autem Jesus Christus cælos fecit.*

3 Unus est enim Deus Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus. Pater, qui omnia creavit verbo, juxta quod in Psalmo legitur: Timeant Dominum omnia, quoniam ipse dixit, et facta sunt. Sed quia dixit facta sunt, utique verbo ejus omnia facta sunt; qui enim dicitur, verbum est; ** ergo qui * dicto cuncta effecit, ipse omnia verbo creavit. Filius, per quem omnia creata sunt; unde in eodem Psalmo: Verbo Domini cæli firmati sunt, cælorum nomine universa comprehendens; de quo verbo apostolus et evangelista Johannes: In principio, inquit, erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; interpositione Verbi præsentia simul ac præterita complectentis; quod est, erat, æternitatem ipsius aperte insinuans; et deinde adjungit: Omnia per ipsum facta sunt *; paullo post replicando subjungit: Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis; Dominus videlicet noster Jesus Christus, qui ut hominem maligna fraude deceptum a laqueis mortis et inferni eriperet, de cælis descendere, et nostram carnem suscipere dignatus est, non relinquens, quod erat, sed assumens, quod non erat, ut participatione nostræ infirmitatis ad suæ divinitatis potentiam nos sublevaret.*

4 Spiritus Sanctus confirmator et consolidator omnium, de quo aperte in supradicto Psalmi versiculo adjungitur: Et spiritu oris ejus omnis virtus eorum; quibus verbis aperte datur intelligi, Spiritum Sanctum Patris et Filii Spiritum rectissime credi et confiteri. Quum enim os Dei filius Dei, ne contrario intelligatur, qui et Verbum Patris, virtus, ac sapientia Patris multarum sanctarum Scripturarum testimoniis confirmatur. Filius vita et Pater: quum, ut in Evangelio ipsius verbis Domini ostenditur, unum sint, nullum dubium esse potest, quin Spiritus Sanctus Patris et Filii sit Spiritus; qui Sanctus Spiritus paracletus ac consolator a Patre et Filio proce-

dens (cum quibus unus est Deus, in Trinitate perfecta) super Dominum nostrum in specie columbæ, et super apostolos in flamma ignis visus est. Cujus flammæ ardore sancti ac beatissimi apostoli succensi, quum verba vitæ, clara et aperta voce prædicarent, et innumerabilium populorum turmas quotidie ad fidem, quæ in Domino nostro Jesu Christo est, deducerent, ab infidelium turbis contumelias et opprobria perpassi, ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Quos sancti martyres imitati, minas judicum, et tormenta carnificum, et omnia diaboli tentamenta pro nihilo computantes, ad æternæ vitæ beatitudinem per martyrii coronam pertingere festinaverunt.

ANNOTATA.

a Hoc loco edidit Laderchius Crescius, alibi Criscus; quæ posterior forma videtur in plerisque mss. reperta esse: verum in aliis monumentis Crescius et Crescus dicitur. Putem genuinum nomen Crescium esse.

b Joannes Villanius, de eadem silva agens: Audivi, inquit (1), B. Miniatem eremitam prope Florentiam habitasse cum discipulis ac sociis suis in silva, quæ vocabatur Florentina Argotto, in loco ubi modo ipsius ecclesia Florentiæ civitati imminet, scilicet ad lævam Arni fluminis et ad euronotum ** mœniorum; quæ ecclesia S. Miniato al Monte dicitur. Arisbot in hoc eodem Villanii loco legit Laderchius (2), Alogoth Capassius (3) et Arisgotto Lamius (4); qui et addit: Passionaria duo Laurentiana Plut. xx, num. 1 et 2 et alia Elisboth vocant; Vita B. Mineatis italica bibliothecæ Riccardianæ manu exarata cod. xxxv, plut. 0, ord. iv, depravate ac mendose Gliboschi et Lisboch habet. Elisboth diserte etiam scribitur. Elisboth diserte scribitur etiam in Actis S. Crisci martyris Laurentianis ab Jacobo Laderchio [et Marco Antonio Moctio] editis. Silva hæc jugum montium et collium occupabat, qui nunc a vicinia Florentiæ ad Empulum usque protenduntur et etiamnum non multum deformato nomine Vallisbotti (ut superius (5) videre est) adpellatur; vulgo autem Valdibotte cum ecclesia S. Donati, de qua pariter egimus superius (6). Noli hæc occulere, quum unus Lamius videatur in hujus silvæ situm inquisivisse; sed multum abest ut his assentiendum arbitrer: ut enim omnittam nominum diversitatem, regio Vallisbocti jacet ad africanum ** seu potius ad occidentem Florentiæ, dum (ut diximus) mons indicatus a Villanio euronotum respiciat.**

c Decianæ persecutionis hoc proprium fuit ut tormentorum diuturnitate animi vincerentur, non ut inflicta pœna perimerentur corpora (7). Imam carceris custodiam, in quam intrusi sunt sancti martyres, explicat Laderchius (8), annotans carcerem fuisse exteriorem seu anteriorem, qui et publica custodia; dein carcerem interiorem seu sedem intimam; et demum locum, Romæ dictum Tullianum, alibi barathrum, alibi latumias, alibi lacum etc. Videtur postremus hic carcer, omnium teterrimus, in Passione S. Crescii designari.

(1) Historia Flor. lib. I, cap. 37, ap. Muratori, Scriptt. Rerum italicarum, tom. XII, col. 32. — (2) Acta SS. Crescii et sociorum, pag. 17. — (3) Lettera ad un cavaliere etc. pag. 47,

edit. II. — (4) Memorabilia ecclesiæ Florentinæ, pag. 590. — (5) Ibid. pag. 538. — (6) Ibid. pag. 76. — (7) Cfr S. Cyprianus, epist. 8 et 53, pag. 23 et 109. — (8) Acta S. Crescii, pag. 26 et seqq.

A

CAPUT II.

S. Omnion, carceris custos, ad fidem convertitur a S. Crescio et prolixè docetur.

* jam dictus M.
Visis prodigiis,

a

B

* mihi et tibi
est, o M.

S. Omnion,
carceris custos, petit a S.
Crescio

C

* autem M.

Ex quibus athleta Christi* beatissimus Criscus, minis atque tormentis crudelissimi imperatoris vilipensis, dum carcere teneretur, lætus et gaudens laudes referebat altissimo, quia pronomine ejus contumeliā pateretur. Hujus autem carceris præpositus erat quidam homo, nomine Omnion a, nobilis et acceptus Decio imperatori, qui etiam filiam habebat lunaticam, quam impius ac violentus possessor quotidie miserabili vexatione atrociter laniabat, maxime postquam martyr Christi beatissimus Criscus adductus fuerat; nomen ejus per os puellæ dæmon horrendis vocibus insonabat, et de ejus adventu non modice conquerebatur. Hæc dum ita fierent, media nocte facta, quum jam vigiles obdormissent, lux immensa tenebris longe repulsis, tetro in carcere refulsit. Et gloriosus miles catenarum vinculis absolutus et angelicis obsequiis confortatus, libero incedens pedepsalmum et hymnum Deo decantabat omnipotentissimo. Evigilantes autem custodes, quum tantam luminis claritatem tenebroso in carcere conspexissent, non modico terrore perculsi in fugam conversi sunt. Dæmon quoque per os puellæ sese ardere, seque tormenta intolerabilia pati, terribili voce clamare cœpit, sic dicens: Quid tibi et mihi est*, Crisce? Cur ante tempus perdere me festinas? Adjuro te per ipsum, quem colis, ne hinc me expellas; et ne hanc mihi tantam injuriā facias.

6 Tunc Omnion videns tanta Domini mirabilia circa B. Criscum celebrata, cucurrit ad carcerem, et pedibus beatissimi martyris provolutus, ut suorum criminum veniam mereretur, orare cœpit. Deprecabatur etiam, ut sanitatem filiæ suæ restitueret, et dæmonem a visceribus ejus excluderet. Beatus vero Criscus, sereno, ut erat, vultu in eum respiciens, ait: Si credideris Dominum Jesum Christum, factorem atque reparatorem omnium esse, et filiæ tuæ sanitatem, inimico effugato, invenies, et omnium peccatorum tuorum, pro quibus nunc sollicitus es, indulgentiam consequeris. Tunc Omnion, prostratus ante pedes ejus, aperta voce dicere cœpit: Credo Dominum Jesum Christum verum Deum esse, et idola muta et surda, quæ nec sibi, nec aliis prodesse possunt, pro nihilo ducens, respuo; Deum autem Christianorum, qui in cælis manens, te famulum suum sic glorificavit, adorans, veniam de peccatis meis expostulo: peccavi enim multum in te, et in Deum tuum; quia errore persecutus sum sanctos ipsius; et in morte eorum consentiens fui. Sed deprecor te, Sancte Dei, quatenus misertus mei, et misertus filiæ meæ, ad gratiam Dei tui nos facias pervenire, inimico humani generis a corde ipsius expulso.

7 Beatus vero* Criscus gavisus de fide ejus, et gratias agens Deo, elevavit eum. Et proti-

nus in oratione, ut Dominus sancti nominis sui virtutem circa puellam ostendere dignaretur, et dæmonem ab ea expelleret, deprecabatur. Quumque complisset orationem, conversus ad puellam, dixit: O dæmon spurcissime, qui hanc puellam ingressus, imaginem Dei arripere ausus es; in nomine Domini Jesu Christi, quem colo, præcipio tibi, ut ex eas ab ea, et ulterius ad eam non ingrediaris, quatenus ab idolorum sordibus emundata creatorem suum, qui in cælis est, agnoscere, et Sancti Spiritus dignum habitaculum fieri mereatur. Tunc dæmon, emissa terribili voce, cum ingenti furore abscessit. Sanctus autem Domini, manum puellæ tenens, benedixit eam, et sanam reddidit patri suo. Tunc Omnion, gratias agens Deo et beato martyri suo Crisco, cœpit detestari eos, qui non Domino crederent Jesu Christo. Credidit autem ipse cum uxore, et filia, et omni domo sua, et dato nomine suo pariter cum eis baptizatus est.

et obtinet filiæ
liberationem a
dæmone,

8 Instructus tamen primitus est a B. Crisco ex omnibus, quæ ad christianam religionem, et fidem catholicam pertinent: videlicet, qualiter credere deberet in Deum Patrem omnipotentem, visibilibus et invisibilibus conditorem, et in Dominum nostrum Jesum Christum unicum Filium ejus, qui quum sit Deus de Deo ante sæcula de Patre sine matre ineffabiliter genitus, lumen de lumine, omnipotens de omnipotente, æternus, et immensus sine principio et sine fine; verbum, virtus et sapientia Patris, per quem omnia facta sunt, per quem universa subsistunt; cui cherubim ac seraphim incessabili voce proclamant, quem virtutes cælorum contremiscunt, cui omnes angelorum ordines obediunt, quem cæli capere non possunt; cui et abyssus pervia est, et nullum latet secretum, creatorem ac reparatorem omnium, qui quum sit incomprehensibilis, æterno complectitur omnia gyro, et quum sit immutabilis, æterno disponit omnia nutu. Unus est enim Deus cum Patre et Spiritu Sancto, in unitate perfecta et ineffabili; Dominus ac Redemptor Jesus Christus, qui ne sua factura periret, et hominem, quem antiquus hostis maligna fraude deceptum gloria immortalitatis spoliaverat, a laqueis mortis eriperet et a potestate diaboli revocaret, propter nos et propter nostram salutem de cælis descendere et de Spiritu Sancto ex beata et gloriosa Dei Genitrice Maria incarnari et homo fieri dignatus est. Tentari etiam, pati, mori et ad inferna descendere, ut eis, qui in tenebris, et umbra mortis sedebant, suæ divinitatis lumen ostenderet, non exhorruit. Et, ut spem resurrectionis et æternæ vitæ nobis attribueret, resurrexit, et ad cælos ascendit. Quem angeli, vestibus albis induti, cum potestate et majestate magna, iterum venturum et justos atque injustos ignis examine comprobaturum dixerunt.

et docetur

E

F

9 Docuit etiam eum credere et in Spiritum Sanctum paraclitum, verumque consolatorem, ex Patre et Filio procedentem, qui in specie columbæ super Dominum nostrum in undis Jordanis apparuit, quando de cælis vox Patris intonans dixit ei: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; et sanctæ Trinitatis inæstimabile sacramentum venturis ad fidem gentibus manifestavit, super sanctos vero

dogmata christiana.

A vero apostolos igneis in linguis eisdem apparuit, et suæ divinitatis flamma eos illuminans, diversarum eis linguarum affluentiam ministravit; quatenus Dominum sine felle doloris et amaritudine peccati, per avem, quæ felle careret, mitem atque multum mansuetum procedere ostenderet; et apostolos ad evangelicam prædicationem incomparabili fervore accenderet; videlicet qualiter sanctam atque ineffabilem deitatis trinitatem in unitate, et unitatem in trinitate, colendo venerari, et venerando adorare debuisset.

ANNOTATUM.

a *Moctius reperit in ms. Oion, Onion et Omion. De hoc nomine vide Commentarium prævium, num. 21.*

CAPUT III.

S. Crescius cum christianis Florentinis statuit Faventiam fugere.

B

Ingravescente persecutione,

His peractis, dum persecutio, adversum christianæ fidei cultores indicta, crudelissimis jussionibus sævissimi imperatoris quotidie magis ac magis ingravesceret, et christianæ religionis cultores per domos et latebras subtiliori examine disquirerentur; et dum ignis et aqua interdicerentur his, qui non incenderent thura idolis, in triviis et spectaculis ordinatis; videntes fideles, qui cum B. Crisco erant, sese in arcto positos, neque in ea civitate sese jam diu latere posse: quoniamque mulieres quædam, et infantes promiscui sexus erant inter eos, quos fragilitate sexus et ætatis asperitas martyrii detertere poterat; consilio communicato, competens visum est eis, ut pro necessitate temporis ac rerum ad alia loca transitum facerent.

alii volunt manere Florentiæ, alii abire;

a

11 Sed quum discordia esset inter eos, quibusdam volentibus remanere ibi cum B. Crisco, aliis nolentibus sine eis recedere; communiter rursus ad B. Dei martyrem accedentes a, quid consilii in tantis difficultatibus capere deberent, expetebant. Sanctus autem Dei, blande eos consolatus, talia fertur protulisse monita: O fratres et commilitones, nolite terreri, nec pavore ministrorum diaboli corda vestra conturbentur; quoniam majores hostium tentationes majoribus divinis subsidiis proteruntur. Recordemini, quoniam per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei. Hanc viam ipse Dominus suis ostendit discipulis, admonens eos, ne, quum a principibus et hujus mundi potestatibus opprobria et injurias sustinerent, aliqua perturbatione conscandalizarentur; prædicens eis tribulationes futuras, et dicens: Absque synagogis, et communi hominum consortio facient vos, et domibus, et civitatibus vestris vos projicientes, et quæque necessaria vobis interdicentes: et dum vos interfecerint, æstimabunt obsequium se præstare Deo, Deum vero omnimodis ignorantes. Hujus admonitionis præcepta servaverunt apostoli, eorumque successores, post vestigia quorum nos ambulare oportet, si ad optatam requiem et

locum beatitudinis a Deo nobis promissæ volumus pervenire.

12 Non ergo, fratres carissimi, mundanis adversitatibus afflicti scandalizemini; adversitates etenim istæ, quamvis sint graves, momentaneæ tamen sunt, et transitu suo requiem et æternam lætitiā nobis præparant. Considerate, quam vilia sint ea, quæ nos gravant, comparatione eorum, quæ in cælis sanctis et fidelibus præparata sunt. Ista etenim, dum transeunt, et transeundo pereunt, quanto, dum fierent, vilipendenda fuerint, manifestant. Illa autem, dum in quiete et lætitiā perseverent, felicitatis supernæ amorem mentibus fidelium infundunt. Accingamur igitur ad ea, quæ superius sunt, et quæque infima pro nihilo computantes, ad solam æternorum comprehensionem mentis oculos intendamus. Nullæ nos carnales amicitiae retardent, nullus amor sæculi impediāt, nec corporeæ afflictiones scandalizent, de sola cælestium dulcedine cogitantes.

13 Dum hæc, et alia similia beatissimus Dei famulus prosequeretur, confortati sunt omnes, et solitudine persecutionis rejecta, ardor martyrii multorum mentibus insedit. Considerans autem sanctus Dei, non esse æqualem in omnibus firmitatem, et minorum necessitati concedens, ex præcedentium sanctorum imitatione, in hunc modum, quid faciendum esset, dicens ait: Duæ, inquit, sunt, dilectissimi fratres, viæ, quibus ad supernam gloriam gressibus sanctorum intenditur. Una confessionis, eorum videlicet, qui tormentorum asperitatem sese æquo animo tolerare dubitantes, quiete contemplationis, ac fructu bonæ actionis ad æternam patriam invigilant. Altera vero est martyrii, eorum scilicet, qui pro spe æternæ beatitudinis, corpora sua carnificibus exponentes, præsentis vitæ habitudinem despiciunt. Quapropter, carissimi, dantes locum persecutioni, cum dilectissimo fratre nostro Omnione, quibus commodum fuerit, abscendant. At illi genibus ejus affixi, ut sui misereretur, nec populum, quem Deo acquisierat, desereret, cum lacrymis deprecabantur. Tunc B. Criscus, licet nimio * ardore succensus, tamen et precibus et lacrymis eorum commotus, ne animos populi sese exorantis confunderet, et ut animas, quas Deo acquisierat, custodiret, necessitati deprecantium concedens, juxta illud evangelicum: Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam; dimissa civitate Florentiæ b, pariter cum eis Faventiæ destinavit iter ad urbem.

cum omnibus Faventiam pergit S. Crescius.

* martyrii M.

b

ANNOTATA.

a *Detentio, quam nunc præventivam dicunt, usitata erat Romanis; sed facilis satis, ita ut clementer sinerent amicos ad reos accedere.*

b *Fuga non difficilis erat, quandoquidem S. Omnio, carceris custos, fidem christianam amplexus erat. Via Æmia ducebat Florentia Faventiam.*

A

CAPUT IV.

S. Crescius mirabiliter sanat S. Serapionem seu Cerbonium eumque cum matre Pamphila et multis aliis convertit.

S. Pamphila

a

agens *supple*

B

Serapionis, fili
iii sui, gravi-
ter aegrotantis,sanitatis resti-
tutionem

C

Quumque pervenisset ad locum, qui dicitur Collis *a*, suscepit hospitium in domo ejusdam mulieris viduæ, quæ vocabatur Pamphila, ejus filius jacebat ægrotus; et proposita pace, juxta illud evangelicum: In quacunque domum intraveritis, primum dicite: Pax huic domui; quum cognovisset, pacem suam ibi requievisse, juxta morem gratias Deo *, requiescere cœpit. Dumque ea, quæ necessaria erant, præpararentur, ipse a colloquiis divinis, et evangelica prædicatione numquam cessabat. Assidue etenim in psalmis et hymnis et orationibus laborabat. Intellexit autem mulier,

B. Criscum, et qui cum eo erant, veri Dei adoratores et christianæ religionis cultores esse, atque idcirco, licet pagana, sedule ministrabat eis; et monita divina inspiratione, quodcumque verbum ex ore beati viri percipere poterat, memori condebant in pectore.

15 Factum autem, B. Crisco cum sociis suis ibi aliquandiu commorante, ut languor pueri ingravesceret, et ad mortem usque deductus, vix extremum halitum retineret; unde et mulier conturbata erat, et domus ejus tota mœrore completa. Flebant propinqui sanguinis proximitatem jam fere amissam, et futuram domus desolationem lugentes, quam sperato hærede statim vacuari credebant. Plangebant et amici, amicitiae præteritæ patris pueri recordantes, et futura expectatione se deceptos ingemiscentes. Contristabantur et vicini, miseræ mulieri condolentes, et bonæ indolis pueri, jam ad extrema propinquantis, inter verba singultu cadentia, sæpe reminiscentes.

16 Cunctis autem adstantibus jam mœrore et tristitia fatigatis, et de sola funeris impensa cogitantibus, accedens mulier ad B. Criscum habitu immutato, facie lugubri, voce miserabili, eum compellare cœpit: Cur, o serve Dei, ingredi ad me voluisti? in ingressu tuo filius meus moritur, lumen oculorum meorum extinguitur, dimidium animæ meæ a me separatur, unica spes mea summo mihi cum dolore aufertur: equis me miseram consolabitur? quis subsidium meæ præbebit senectuti? quis meæ viduitati necessaria ministrabit? Ecce viscera mea per media discinduntur; tota spes meæ salutis confunditur, et nullum mihi solatium relinquitur. Sed, o serve Dei, quoniam fidelem ejus ministrum te esse cognovi; si vera sunt ea, quæ ex ore tuo audiavi, et si vis, ut credam virtutibus ejus, quem prædicas, si quid potes, vel tu, vel Deus tuus, succurre mihi, succurre mulieri: audiavi enim ex ore tuo, Deum tuum innumerabilia fecisse miracula, infirmos sanasse, leprosos mundasse, dæmones fugasse, et etiam mortuos suscitasse. Ostende igitur Dei tui virtutem, et, ut omnes adstantes credant, quia ipse est Deus, qui facit mirabilia in cælo et in terra, unicum filium mihi restituere quem in ingressu tuo videor amisisse.

Octobris Tomus X.

17 Quum talia misera mulier gemens et lacrymans sæpius iteraret, omnes, qui aderant, in lacrymas conversi sunt; et affixi* genibus beatissimi martyris, pariter cum ipsa muliere Dei athletam exorare cœperunt, ut miseræ mulieris misertus, doloribusque ejus irremediabilibus compatiens, suis orationibus a Domino Jesu Christo, vitam et sanitatem pro puerio impetraret.

18 Tunc Sanctus Dei gemitibus flentium compatiens, toto vultu lacrymis suffuso, in hunc modum sese exorantibus respondit: Hoc non est nostrum, fratres carissimi, non est hoc nostrum, sed sanctorum apostolorum, et successorum eorum est. Dominus noster Jesus Christus, quem colimus, virtutes multas fecit, et innumerabilia miracula mundo ostendit: infirmos ex variis passionibus liberavit, cæcos illuminavit, surdis auditum, mutis loquelam restituit, claudos ambulare fecit, mulierem, quæ ei vestimenti fimbriam tetigit, hoc solo a fluxu sanguinis eripuit; leprosi etiam multi et diversi ab eo mundati, dæmones effugati, et ipsi mortui suscitati sunt; et aliæ virtutes innumerabiles per eum mundo ostensæ sunt. Hanc quoque virtutem, et signorum faciendorum potentiam, discipulis suis, eorumque successoribus, sanctis videlicet patribus nostris dereliquit; qui et ipsi innumerabilibus claruerunt signis, dicens: Et majora horum facietis: unde beatum apostolum Petrum in Actibus Apostolorum invenimus, solo etiam umbræ suæ tactu, a variis languoribus plurimos sanasse ægrotos. Et si volumus sanctos patres, et facta eorum per singula scrutari, plurima inveniemus similia. Nos autem, fratres, minimi eorum comparatione sumus, nec eorum sanctitati ullo modo adæquari possumus. Sed quoniam tempus præstat, ut virtus Domini nostri Jesu Christi manifestetur; separentur fideles ab infidelibus, ut solitam ei orationem offeramus, et unanimiter eum deprecemur, quatenus nominis sui virtutem super puerum istum ostendere dignetur.

19 Tunc prostratus in orationem, cum ceteris fidelibus diutissime oravit; et completa oratione, quum ceteri subjunxissent, Amen; surrexit; et accedens ad lectulum, in quo puer, in extremo spiritum ducens, quasi exanimis jacebat, ait: O puer, Dominus Jesus Christus, Deus, Dei Filius, qui pro nobis de cælo descendere, et homo fieri dignatus est, et, ut ovem, quæ perierat, hominem scilicet, qui suasu diaboli mortem sibi conciliaverat, salvandum inveniret, et ad caulas patriæ cælestis reportaret, mori, et resurgere, et lucidum cæli thronum scandere præordinavit; ipse tibi, virtutem nominis sui clarificando, et vitam et sanitatem præstare dignetur, ut adstantes omnes cognoscant, quia ipse est Deus solus in cælo et in terra, per quem cuncta creata sunt, per quem universa subsistunt, qui cum Patre, et Spiritu Sancto vivit, et gloriatur Deus per infinita sæcula sæculorum Amen. Quumque omnes respondissent, Amen, surrexit puer de lectulo sanus, ita ut nec vestigium infirmitatis ullum in eo appareret.

20 Et exsurgens cœpit clamare: Unus est Deus Christianorum in cælo et in terra, crea-

cum amicis

* affusi M.

rogat S. Crescium,

E

qui eam precibus a Deo obtinet.

Omnes convertuntur

A tor cunctorum, et reparator universorum, nec est alius Deus præter eum : dii enim omnes, quos colimus, vani sunt, et nec sibi, nec aliis prodesse possunt. Et advolutus genibus beati viri, dicebat : Oro te, Sancte Dei, ut ad gratiam baptismatis me facias pervenire. Tunc B. Criscus admonens eum, et instruens de doctrina Domini, catechizavit eum. Mater autem pueri, et ceteri, qui prius aderant mœrentes, videntes tanta Domini mirabilia circa puerum, per virum Dei celebrata; fletu converso in admirationem, prostrati in terram, se peccasse, seque errasse, quod idola coluissent confitebantur; denique orabant, ut, quid facere pro peccatis suis deberent, eis ostenderet. Sanctus autem Domini, edocens eos de fide et de religione catholica, et ostendens eis, qualiter vivere, et qualiter credere debuissent, indixit eis jejunium *b*. Quo peracto, baptizati sunt omnes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, et apposita est fidelis turba in Domino.

et S. Serapion
vocatur Cer-
bonius.

c

21 Puer etiam, qui sanatus fuerat, baptizatus est, et mutatum nomen ejus Cerbonius; nam antea Serapion vocatus fuerat *c*: et baptizatus cepit multum proficere in doctrina Domini, et cum beato Criseo, in orationibus et vigiliis perseverare; et neque diu, neque noctu ab eo separari.

ANNOTATA.

a Collis ille putatur fuisse ad latus sinistrum templi S. Crescii, quod etiamnum est in Valle-cava: de eo alibi latius dicetur. Imaginem locorum edidit Moctius.

b De jejunio, quod olim præmitti solebat baptismati, plura collegit ad hunc locum Laderchius ex apologia S. Justini martyris et ex Actis seu Passionibus SS. Susannæ, Getulii, Sebastiani, Valentini et Laurentii. Quæ ibidem vide. Porro jejunium istud non semper æque diuturnum erat, alibi ad septem, alibi ad tres, alibi (uti etiam hoc loco) ad duos dies productum.

c Recte in hunc locum scripsit Laderchius (1): Veterum plures nomina gentilium, quæ a parentibus acceperant, in baptismo deseruisse et alia sumpsisse testes sunt Eusebius (2) et S. Petrus Aulanus, qui, a Severo præside interrogatus quomodo diceretur, respondit : *Nomine paterno, Balsamus dicor; spirituali vero nomine, quod in baptismo accepi, Petrus dicor*; ac demum Acta S. Sozontis, ubi dicitur : *Quidam adolescens, ... ab ortu quidem Tarasius, in divino quidem baptismo Sozon denominatus*. — Martenius (3), Augusti (4), Binterim (5) aliique idem argumentum versarunt et multo plura adduxerunt ex sacra antiquitate loca. Hæc tamen universalis disciplina non erat, quum innumeros idololatriæ nomina retinuisse ex Martyrologio S. Hieronymi constet. Laudandi tamen qui, ut de martyribus Palæstinis disserit Eusebius, indita sibi a parentibus nomina, ideo fortasse

quod essent idolorum vocabula, abjecerunt : D *quod et S. Serapion, assumpto Cerbonii nomine, fecisse hoc loco legitur. Pro more suo audacter nimis id impugnat Lamius : Ludibrium, inquit (6), debent eruditis, qui cum Actis [S. Crescii] adfirmant Serapionem antea vocatum, quum aquis lustralibus tinctus fuisset, pristino nomine deposito, aliud adsumpsisse Cerbonium. Moris enim vix erat primis ecclesiæ sæculis adultos nomen in baptismo accipere vel mutare, nisi nomine interdum alicujus apostoli vel prophetæ, non utique Cervonii, profano nomine. Verum nil excogitari potest falsius hac lege, quam proponit Lamius. Ecce in Actis SS. Hippolyti, Eusebii et sociorum legitur S. Stephanus Papa, Adriam et Paulinam (apostolicum utique nomen) baptizans, vocasse puerum Neonem, puellam Mariam (7); atque idem Papa, Nemesii filiam lustrans, Lucillam vocavit (8). Quum vero Theodosius junior uxorem ducturus esset Athenaidem, hanc Atticus, episcopus Constantinopolitanus, christianam fecit et in baptismo pro Athenaide Eudociam vocavit (9). Alia exempla vide apud Martenium. Sane amaverunt christiani apostolorum et martyrum nomina : sed non minus eis placuere nomina animantium aut ab iisdem derivata; quale est Cerbonius seu Cervonius, a gentilibus quoque usitatum. Fusc de hac re dixit Cancellierius (10), ostendens hunc gentilium Romanorum fuisse morem atque etiam christianorum, ut a brutis nomina mutuarentur : verum enim vero hæc omnium fere gentium consuetudo. Quot enim per totam Europam sparsæ sunt familiæ, nomina animantium habentes? Nonne silvatici americani etiamnum ab ursis, lupis, cervis, aquilis aliisque feris nomina sua accipiunt? Porro, quamvis commendarentur nomina apostolorum et martyrum, sive propter virtutum exempla (11), sive propter propensionem et affectionem (12), quam nunc devotionem dicimus, sive demum propter securitatem et tutelam (13), seu patrocinium vulgo appellatum : certum tamen et firmum sit hæc baptismalis nominum mutationis non præcipuum fuisse scopum et finem; sed potius propositum fuisse ut significaretur novæ conditionis assumptio, quemadmodum servis quoque manumissis nova imponebantur nomina : quod qualibuscumque nominibus fieri poterat.*

E

F

CAPUT V.

SS. Crescii, Omnionis et Emptii in fide constantia et martyrium.

Dum vero hæc agerentur, et vir Domini B. Criscus, ut animas, quas Deo acquisierat, confirmaret, eodem in loco moraretur, relatum est imperatori, quod Omnion, quem ipse amplissima dignitate decoraverat, diis, quibus ipse venerationem exhibebat, derelictis, per B. Criscum Christo credidisset, et confractis

Imperator milites mittit contra martyres:

(1) Acta S. Crescii, pag. 132. — (2) De martyribus Palæstinæ, cap. 11. — (3) De antiquis ecclesiæ ritibus, lib. I, art. 10, tom. I, pag. 71 et seq. — (4) Denkwürdigkeiten aus der christlichen Archæologie, tom. VII, pag. 343 et seqq. — (5) Denkwürdigkeiten der katholischen Kirche, tom. I, part. I, pag. 40 et seqq. — (6) Memorabilia ecclesiæ Florentinæ, tom. I, pag. 594. — (7) Ap. Baronium, ad ann. 239, num. 11. — (8) Ibid. num. 23. — (9) Socrates, Hist. eccl. lib. VII, cap. 21. — (10) Disserta-

zione sopra due iscrizioni delle martiri Simplicia, madre di Orsa, e di un'altra Orsa, pag. 8 et seqq. — (11) Dionysius Alexandrinus ap. Eusebium, lib. VII Histor. eccles. cap. 23 et S. Joannes Chrysost. Homilia XXI in Genesim, ap. Binterim, tom. I, part. I, pag. 41 et 42. — (12) Nicephorus Callistus, lib. VI Hist. eccles. cap. 22. — (13) Theodoretus, Sermo VIII de Græcarum affectionum curationibus, ap. Martenium, tom. I, pag. 73.

A deorum imaginibus, quas apud se habebat, christianis adjunctus esset, et cum B. Crisco et aliis christicolis, civitate propria relicta, fugisset. Ad hæc crudelissimus princeps nimio furore succensus, cum ingenti ira præcepit militibus suis, ut quam ocissime huc illucque discurrentes, beatum virum et eos, qui cum eo erant, persequerentur, potestate eis attributa, ut quocumque in loco eos invenirent, statim comprehenderent; et, nisi vellent diis cervices suas inclinare et thura atque victimas eis immolare, diversis poënis atque tormentis eos interficerent. Tunc milites perficientes jussa sui imperatoris, post aliquantulam defatigationem pervenerunt ad locum, ubi sancti Dei in orationibus et vigiliis perseverabant, a colloquiis divinis et evangelica prædicatione numquam vacantes.

S. Crescius, comisso novello grege S. Cerbonio, capitur

a

23 Cognoscens autem B. Criscus de militum adventu: Surgamus (inquit), fratres, quia ecce Dominus noster Jesus Christus ad coronam martyrii nos invitat. Et advocans B. Cerbonem a, monuit eum, ut secederet et daret locum persequutioni, et ut ecclesiam, quam sibi Dominus commiserat, ipse post ejus obitum confirmando geminaret. Denique, ceteris semotis, ipse ut robustus cælestis, ad jam sæpe optatum desiderans pervenire certamen, cum duobus aliis discipulis Omnione et B. Emptio, qui cum eo fuit ab initio conversionis, a militibus se requirantibus non celavit. Milites vero accedentes, comprehenderunt eum, et eos, qui cum eo erant, improperantes ei in hunc modum: Tu es sacrilegus ille Criscus, qui deorum nostrorum culturam evacuas, et cujusdam Jesu Nazareni superstitionem et vanam edoces sectam? Per salutem imperatoris b, quia nisi sacrificaveris diis immortalibus, et eos, qui per te decepti sunt, ad deorum culturam revocaveris, diversis poënis te interficiemus.

et fidem profitetur;

* perduxerunt quidam ad phanum eos M.

b

24 Deinde ligantes eum gravissimis catenis, et eos, qui cum ipso erant, perduxerunt eos ad quoddam fanum * ibi proximum, in quo erant diversæ idolorum imagines. Et introducetes eos in templum, cœperunt compellere eos ad sacrificia idolorum; et advocantes beatum Omnionem, et quasi condolentes ei, affabiliter eum admonere cœperunt, ut ab errore noviter suscepto recederet, et diis immortalibus libamina perferendo, ab eorum ira secederet, et Decii imperatoris amorem sibi reconciliaret, ut, pristina dignitate recepta, pristino cum honore ad imperatoris palatium remearet. Præterea munera ampliora, et abundantiore principis amicitiam, quasi ex ipsius imperatoris jussione, amicabilem ei promittebant. Admonebant etiam eum velut ex benevolentia et amicitia * propria atque suo obsequio, amplius solito ei exhibituro, si ad deorum culturam, et principis gratiam reverteretur.

dilectione M.

idem facit S. Omnion, promissis

25 At ille beatus vir nullo modo blandimentis eorum seducitur, et neque precibus, neque ullis promissis flectitur; sed in fide, quam acceperat, constanti animo perseverans, respondit: Jam se satis terreno militasse imperatori, et in ejus palatio sufficientibus jam honoribus atque divitiis abundasse; at modo cælesti se velle militare imperatori, ut ad ejus gratiam pervenire, et in ejus palatio

æternaliter consistere mereretur; christianum D se esse, nec ad injuriam veri Dei surdis atque mutis lapidibus deinceps cervices suas inclinare posse protestabatur.

26 Tunc milites commoti, ut a deorum injuriis temperaret, eum admonere cœperunt; deorum suorum injurias ad suum atque principis sui opprobrium nullo modo se tolerare posse dicentes. Beatus vero Omnion, nullam se diis injuriam fecisse respondit, quum non dii essent, sed idola sensu et intellectu carentia. At illi multo magis irati, et verbis et dentibus super eum frementes, fecerunt eum exspoliari, et virgis incidentibus diutissime flagellari; deinde fecerunt eum vestimentis suis reindui, atque suis adspectibus eum representari. Et repetentes admonitiones, et quasi condolentes miseriis tormentorum ipsius, iterum hortabantur eum, ne semetipsum despiceret, nec et florem suæ amitteret juventutis, dicentes magnam dementia esse bona temporalia spontanee pariter cum ipsa vita perdere, atque voluntarie mortem incurrere, præsertim quum in deliciis et honore posset ætatem suam peragere. Addebant præterea minas tormentorum asperiorum, si saluberrimis monitis non obtemperaret, atque nisi diis libamina proferendo, principis sui gratiam sibi reconciliaret.

tormentis et blanditiis minime victus,

E

27 Beatus vero Omnion, jam acceptis tormentis et opprobriis acrior factus, cœpit acerrime eos increpare: tormenta quantumlibet asperiora pro Christo se magis amplecti, quam timere, confirmans: promissa atque blanditias eorum se pro nihilo ducere; sed ad omnes cruciatus sese pro Christi nomine paratum esse declarans: de illorum amentia atque perfidia se multo maxime dolere, quos æternus exspectaret interitus, et tormenta non deficientia, diabolo et angelis ejus præparata, cum quibus omnes stulti et insani, idola adorantes, æterno cremarentur incendio.

militisque increpat.

28 Dum hæc, et plura alia audacter contra eos fortissimus Dei athleta emitteret, videntes milites eum in fide christiana firmissimum esse, et a proposito acceptæ fidei detorqueri non posse, fecerunt præsentari sibi etiam B. Criscum, ut quod per se non poterant, saltem per eum efficerent; cui et dixerunt: Sacrifica diis, et revoca ab errore, quos præstigiis tuis a deorum cultura separasti; quod si nolueris, diversis tormentis te macerantes afficiemus; et ita crudeli morte interibis.

S. Crescius, minas respiciens,

F

29 Beatus vero Criscus, etiam illos ad fidem Domini nostri Jesu Christi convertere desiderans, benigno eos alloquutus animo, in hunc modum ait ad eos: Miror, imperatorii milites, fortitudinis vestræ prudentiam in tanta simplicitate perseverare, ut non intelligatis imagines istas, manibus hominum ex lapidibus, vel lignis, vel quibuslibet metallis fabricatas, deos non esse, et nullam divinitatis similitudinem in eis apparere; quæ oculos quidem habent, sed non vident; aures, sed non audiunt; os, et non loquuntur; manus et pedes, et tamen nullo membrorum funguntur officio: præterea intellectu et ratione, sensu et vita omni tempore sunt carentes, et brutis atque etiam mortuis animalibus per omnia inferiores esse comprobantur. Nolite ergo æstimare divinitatis ullum vestigium in eis esse: quomodo

monet milites

A modo enim credendum est, Deum, qui omnia fecit; quique vitam et intellectum nobis attribuit, et singulorum membrorum officia in corpore nostro disposuit, ipsum vita et ratione carere? et eum, qui aures, et oculos, totiusque corporis partes constituit, visu, et auditu, atque omni sermone exsortem esse? Atqui simulacra ista muta et surda sunt, et nihil vitalitatis sive rationis ea habere manifestum est,

de idolorum
vanitate

30 Cognoscite igitur Deum, qui cælum, et terram, et omnia, quæ in eis sunt, creavit, non in lapidibus, sive in metallis, sed in cælis habitat: et convertentes vos ad creatorem vestrum, nolite martyres ipsius compellere, ut, creatore suo atque vestro derelicto, aurum vel argentum adorent, et lapidibus insensatis libamina proferant, et ligna, manibus hominum incisa, deos suos faciant, in quibus si ulla esset divinitatis potentia, non assidua egerent hominum custodia, neque diversis sordibus fœdari, neque furto vel incendio amitti, neque ruina aliqua deteriorari ullo modo potuissent. Quare, quum omni virtute careant, et ex se nihil boni malique possint; quid aliud faciunt, nisi quia eos, qui in se confidunt, deludi aperte ostendunt? De quibus scriptum est: Similes illis fiant, qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. Quare, o milites, confugiendum est vobis ab eorum cultura, ut revertentes ad creatorem vestrum, æterna tormenta possitis evadere; certum est enim, quod omnes, qui idola adorant, simul cum auctore eorum diabolo æterno cremantur incendio.

et fidei con-
stantiam os-
tendit.

31 Quumque talia loqueretur beatissimus Dei confessor, irati milites dixerunt ad eum: Tu mortis damnatus es, et tormenta nobis minaris æterna? Sacrifica diis, quos imperatores adorant, et romana religio usque hodie colit et veneratur. Respondens autem B. Criscus talia retulit verba: Ostendi vobis jam simulacra sensu et intellectu carentia deos non esse, et divinitatem, quum incomprehensibilis sit, lapidibus sive quibuslibet metallis comprehendi non posse: qua ratione igitur compellitis nos, ut Deum verum, qui in cælo est, derelinquentes, idola adoremus, et facturæ hominum sacrificia proferamus? Quod nefas et crimen hoc esse, Scriptura denuntiat, dicens: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. Melius est ergo, et magis rationi congruum est, ut vos, idolorum errore relicto, ad Deum, qui vos fecit, convertamini: ut tormenta, quæ infidelibus in æterna confusione parata sunt, evadere valeatis.

Novis minis

32 Tunc milites: Diximus jam tibi, ut artes magicas, in quibus confidis, deponas, et sacrifices diis omnipotentibus: verba etenim, quæ stulte et insipienter a te contra deorum invictissimorum potentiam jactantur, cessabunt, postquam tormenta fuerint adhibita. Velociter igitur consule tibi, et depone vanitatem atque pertinaciam, qua deorum omnipotentissimorum clementiam inconsulte blasphemias, ut vel sicaliquantulum tormentorum, quæ tibi parantur, minuere possis. In proximo est namque, ut et tu, et socii tui gravissimis pœnis atque tormentis, quæ sacrilegis et ma-

leficis a legibus parata sunt, attrectati male dispereatis.

33 Tunc fortissimus athleta Domini B. Criscus, intelligens eos in propria malitia perduratos esse, nec sermonum salubrium exhortationem aure mentis percipere, confidenti animo, ait ad illos: Notum sit vobis, quia christiani sumus; nec deos vestros, quos colitis, adorabimus; neque sacrificiorum libamina eis exhibebimus: enim, ut jam sæpe dixi vobis, dii sunt simulacra, manu et arte hominum fabricata, non deitatis gratia, sed dæmoniis fœdissimis repleta, cum quibus etiam cultores eorum æterno damnabuntur incendio; ubi vermis eorum non morietur, et ignis non extinguetur: sed in tristitia et gemitu et stridore dentium continuo perdurantes, peccatorum atque idolorum suorum testimonia proferent. Ista vero, quæ vos nobis minamini, transitoria sunt, et brevi certamine gloriam et æternam vitam nobis promittunt. Unde quicquid vobis gravius visum fuerit, exercete: quia nos parati sumus ad omnia tormenta pro Christi confessione sustinenda. Similiter et ceteri sancti protestari cœperunt.

novam oppo-
nit constan-
tiam.

34 Tunc milites, contudentes ora eorum, jusserunt eos exspoliari, et fustibus gravioribus cædi. Quumque diutissime cæderentur, B. Omnion, in confessione Domini perseverans, reddidit spiritum. Similiter et venerabilis Emptius, dum gravissimas toto corpore fustium percussiones acciperet, gratias agens* Deo, quod inter ejus martyres adnumerari meruerit, beatam cælo reddidit animam. Quo facto, unus ex militibus accedens ad B. Criscum, immobiliter in Dei laudes permanentem, gladio eum percutiens, caput ejus amputavit; et adpersum est pavementum sanguine ipsius: et permanent ibi signa cruoris sanctorum martyrum usque in hodiernum diem. Signa quoque plurima et virtutes innumerabiles precibus sanctorum martyrum ibidem celebrantur: quod Dominus noster Jesus Christus facere dignatur ad laudem atque exaltationem nominis sui, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et gloriatur Deus in trinitate perfecta per cuncta sæcula sæculorum. Passus est autem beatissimus martyr Dei Criscus cum duobus sociis suis, in loco, qui dicitur Colle, viii kal. Novembris: regnante Domino nostro Jesu Christo, pro cujus amore terrena despicientes, cælestia suscipere meruerunt.

E

SS. Crescius,
Omnion et
Emptius cru-
deliter occi-
duntur.

* agentem M.

ANNOTATA.

a *Moctius etiam Cerbonem loco Cerbonii hoc loco habet.*

b *Per salutem et caput imperatorum jurare solempne Romanis fuit; licet id neque Tiberio, neque Neroni placuerit (1). Martyres idololatricum id non habuere: sic S. Potamiana, virgo Alexandrina, adjuravit præsidem per caput imperatoris ne se exui vestibus juberet (2); et S. Marcianus per salutem imperatorum petiit a præside ut se et socium Nicandrum citius ad mortem mitteret (3). Et ipse Tertullianus, qui passim res indifferentes idololatricas facit: Sed et juramus, inquit (4), sicut non per genios cæsarum, ita per salutem eorum, quæ est augustior omnibus geniiis.*

(1) Cfr Laderchius, Acta S. Crescii, pag. 146. — (2) Ruinart, Acta Martyrum, pag. 122. — (3) Ibid. pag. 332. — (4) Apologet.

cap. 32.

A

CAPUT VI.

Sepultura S. Crescii et martyrii
S. Cerbonii et sociorum.

Milites defe-
runt B. Cre-
scii caput Val-
liculam,

a

B

* custodire M.

ubi B. Cerbo-
nius marty-
rum corpora
etiam condit.

C

B. Cerbonius
auget christi-
anorum nu-
merum;

His ita celebratis, milites, assumpto ca-
pite B. Crisci, quatenus crudelitatis suæ si-
gnum secum haberent, suum ad imperatorem
regredi properabant. Quumque venissent in
locum, qui dicitur Vallicula a, non valentes
amplius beati martyris reliquias secum por-
tare, dimiserunt ibi sacratissimi confessoris
et martyris Christi caput, quod æterno consi-
lio incomprehensibilis providentiæ Dei, locum
sepulturæ et venerationis sanctorum marty-
rum eligentis, factum esse, nullus, qui chris-
tianus sit, ambigere potest. Postquam autem
milites, amisso maximo signo suæ crudelita-
tis et sanctorum interfectionis, cum confu-
sione, ut jam diximus, ad proprium sunt re-
gressi dominum; veniens B. Cerbonius (quem
sanctissimus Criscus, ut superius diximus,
sanctæ Dei ecclesiæ custodiæ * relinquere
volens, latitare, et ad tempus persecutioni
locum dare jusserat; ut animi fidelium noviter
ad fidem christianam adducti, quos terror
persecutionis et mœror passionis ipsius
conturbare poterat, consolatorem et confir-
matorem habentes, non deficerent), suscepit
ecclesiam, et congregatis ceteris christianis,
collegit sanctorum martyrum corpora, et
communicato consilio cum eis, divina reve-
latione, detulit ea ad locum, qui Vallicula
dicitur, ubi crudelissimi milites, voluntate
divina coacti, beati Crisci caput relique-
rant.

36 Et celebrantes sanctorum martyrum
exequias cum hymnis et laudibus, dedicave-
runt sanctam diem sepulcationis eorum; et
tali ordine involventes sacratissima eorum
corpora pretiosis linteis, cum timore et ora-
tione eodem in loco ea sepelierunt, ubi etiam
sanctorum martyrum meritis signa et virtutes
diversas Dominus noster Jesus Christus, ad
laudem et gloriam suam, et ad exemplum
suorum fidelium operari dignatur. Nam, dum
ex larga conditoris benignitate, injuria, tribu-
latione ac peste constitutis, orationibus eo-
rum succurritur; laus Dei nostri, et eorum
memoria longe lateque diffunditur; et fidelium
animi exemplis eorum corroborantur.

37 His ita celebratis, ceteri cum reverentia
et cordis compunctione unusquisque ad pro-
pria sunt reversi. Beatus vero Cerbonius pro-
ficiens in sermone et doctrina Domini, a se-

pultura sanctorum martyrum non discedebat, D
nocte ac die in oratione ac vigiliis perseverans.
Factum est autem, eo in doctrina et Evangelio
perseverante, ut ecclesia fidelium cresceret,
et populus ei commissus multiplicaretur. Et
adsociati sunt multi B. Cerbonio circa sancto-
rum martyrum sepulcra, quotidie divinum
frequentantes officium.

38 Non post multum vero temporis relatum
est imperatori b de eis; et quod illius loci tota
populi multitudo in Dominum nostrum Jesum
Christum crederet, et deorum templa subver-
tens, et imagines atque statuas eorum con-
fringens, ecclesias fabricaret. Unde iratus
imperator misit illuc præfectum unum cum
obsequentibus militibus, præcipiens eis, ut
euntes comprehenderent christianos ibi de-
gentes: et eos quidem, qui nollent diis suis
sacrificia exhibere, interficerent; eos vero, qui
sacrificarent, divitiis ac muneribus amplia-
rent. Qui venientes, multum sanctorum san-
guinem effuderunt; et tenentes beatum Cerbo-
nium cum sociis suis, postquam viderunt, eos
nullo modo ad sacrificandum posse compelli
(quoniam circa sanctorum martyrum sepulcra
eos flexis genibus exorantes invenerant, et
sacrarum reliquiarum custodes et veneratores
præcipue esse compererant), fecerunt fieri
foveam in eodem loco, in quo vivos eos sepe-
lierunt, non longe a sepulcris ceterorum
sanctorum, et claudentes desuper os foveæ,
suæ crudelitatis assertionem cunctis audien-
tibus et videntibus præbuerunt.

39 Quod divina dispositione gestum esse,
certissimum est, ne scilicet beatus Cerbonius
sanctarum custodiam reliquiarum, quam vi-
vus habuerat, vel moriens amitteret; et quo-
rum societatem in vita sua indesinenter ex-
optaverat, eorum etiam in morte sua perpetuo
consortio frueretur; et quibus in cælis per
martyrium adjugebatur, ab his in terris per
corporis separationem nullo modo divellere-
tur. Passus est autem beatus Cerbonius cum
sociis suis iii nonas maii, sub Decio impera-
tore; regnante Domino nostro Jesu Christo,
qui vivit et regnat in sæcula sæculorum.
Amen.

ANNOTATA.

a Vallicula, nunc Valliscava, vulgo Valcava
dicitur et proxima est ad Collem.

b Valde verisimile est Decium ad bellum Go-
thicum profectum esse ineunte anno 251. Quam-
obrem, quum hæc facta sint circa initium men-
sis maji, oportet hæc scripto ad eum delata
fuisse. Nil obstat, quum quotidianæ ad impera-
tores relationes fierent de rebus omnibus, ma-
xime quæ ad reos spectarent.

accusatus ea
de re,
b

E

cum sociis in
fovea vivus se-
peliitur.

F

GLORIA POSTHUMA

SS. CRESCII ET SOCIORUM,

SEU ANTONII FRANCISCI FELICI ROMANI

Appendix ad Acta SS. Crescii, et sociorum martyrum, perpetui eorum cultus monumenta complectens.

LECTORI.

*Origo et ratio
hujus lucubra-
tionis.*

B

Quum magnus Etruriæ dux Cosmus III SS. Crescii ac sociorum, qui in agro Mugellano, ejus ditioni subjecto, martyrii gloria claruerunt, memoriam, in sola fere Tuscia superstitem, longe lateque amplificare stude-
ret, ipsorum martyrum Acta, jamdudum in pulvere et situ archivorum latentia, ex vetustissimis mss. codd. excerpta, Jacobo Laderchio congregationis Oratorii urbis presbytero examinanda atque in publicam lucem proferenda commisit. Imperata clementissimi principis fecit ille, qua solet, diligentia, et sanctorum martyrum gesta omnigenæ eruditionis notis illustravit, ac, si quæ historiæ fidei adversari videbantur, doctissimis animadversionibus discussit. Ubi vero absolutum opus jam Florentiæ sub prælo erat, mandatum est mihi, ut quam celerrime monumenta omnia, perpetuum eorumdem martyrum cultum comprobatura, in unum congererem, atque ex his appendicem operi adornarem. Ego autem, licet angustia temporis pressus, nihilominus jubentis auctoritati concedens, in veteribus hisce monumentis eruendis strenuam operam navavi. Fateor tamen mihi, hæc sedulo vestiganti, præsto fuisse abbatem Carolum Antonium Gondi, eidem magno duci summæ rei a secretis, qui ob singularem pietatem, qua beatissimos Crescium et socios martyres prosequitur, eorum passionis, et cultus pervetustas memorias, undequaque summo studio conquisitas, quamplurimis in schedis religiosissime adservat. Hujus igitur ope erectus, laborem, quicumque ille est, absolvi, eo ordine, ut primo scriptores, ac vetera martyrologia, quotquot mihi occurrerunt, quæ de sanctis nostris martyribus mentionem facerent; deinde antiquas eorum imagines, ac templa eis dicata recenserem; demum reliquiarum inventiones et translationes, quæque eorum festis diebus olim recitabantur, Officium et Missam subnecterem. Quæ vero præsertim spectant ad basilicam, in qua SS. Cresci et sociorum corpora servantur, cursim delibavi, quum de his longiorem instituat dissertationem Marcus Antonius Mozzius canonicus Florentinus in erudito libro, quo gesta eorumdem martyrum, italice reddita, complectitur. Tu interim, amice lector, æqua mente excipe studiorum meorum primitias, et vale.

C

CAPUT I.

Scriptores et Martyrologia, quæ de SS. Crescio et sociis martyribus meminerunt.

E

Præter antiquam, quæ de gestis invictissimorum Etruriæ martyrum Crescii et sociorum ad nostra hæc usque tempora evasit, historiam, contra tot sæculorum injurias lectissimorum codd. mss. ope servatam, tum in celeberrima bibliotheca Mediceo-Laurentiana, et archivo metropolitane ecclesiæ Florentinæ, tum in amplissima Alexandrina bibliotheca Romani archigymnasii; præclarissimi certaminis eorumdem sanctorum martyrum monumentum complures etiam sequioris ævi historici, verborum licet compendio, literis consignarunt: quorum ut in medium adferam testimonia, instituti mihi operis ratio suadet. Johannes igitur Villanus hæc de S. Crescio ac sociis verba, latine reddita, habet in sua historia: *Tunc temporis Decius imperator* (id est circa annum a æræ Christi 252, ut non obscure ex præcedenti capite deprehendere licet) *Florentiæ moram ducens, persequutores adegit in B. Crescium, nobilem ex Germania b virum, pœnitentiam cum discipulis suis agentem in Mugellanis sylvis c, ubi nunc ejus templum consurgit, S. Crescii Valliscavæ nomine prænotatum; ibique ille, atque ejus socii per Decii ministros martyrii palmam sunt consequuti.*

Villanus.

a

F

b

c

3 Vincentius Borghinus in opusculo, italice exarato de ecclesiis, et episcopis Florentinis, ubi aliorum sanctorum meminit, hæc addit: *Fuere alii, quorum exigua pariter monumenta chartis proferuntur, veluti S. Crescius, cujus corpus servat adhuc plebania Valliscavæ. Petrus etiam Boninsignius in historia Florentina, postquam de S. Miniato, jussu Decii imperatoris capitis damnato anno Christi 252 *, pluribus egit, deinde ait: Pari ratione Decius martyrio affecit S. Crescium et socios ejus; ille autem claram trahebat ex Germania originem, tunc in eremo cum S. Miniato degens, ac postea mansit atque obiit in agro Mugellano, ubi nunc exstat ejus ecclesia, S. Crescii Valliscavæ titulo designata.*

Borghinus,
Boninsignius

* Immo 250.

Ferrarius, Mini-
nius, Razzius

4 Ferrarius vero in Catalogo sanctorum Italiae die 23 Octobris hæc de S. Crescio literis mandavit : Crescius ex Germania in Etruriam veniens in agro Mugellensi cum sociis aliquandiu habitavit; quum autem persecutionem Decius imperator in christianos excitasset, ab imperatoris satellitibus comprehensus, una cum aliis ob fidei christianæ confessionem martyrio coronatur in Valle, quæ Cava dicitur, ubi corpus a christianis conditum est; quod adhuc in ecclesia plebis Vallis suo nomini dicata diocesis Fesulanæ d pie asservatur, finitimis populis ad diem festum anniversaria celebritate accedentibus : ex hist. Johan. Villan, et tab. ecclesiæ Fesulanæ. Ejusdem autem auctoris hæc adnotatio legitur : In tabul. ecclesiæ Fesulanæ, a nobis nuper visis, die seq. natalem hujus martyris celebrari animadvertimus. Horum vero scriptorum testimoniis suffragantur Paulus Minius in defensione Florentinorum contra maledicentium calumnias, Michael Pocciantes in Vitis Septem BB. Fundatorum Ordinis Servorum B. Mariæ Virginis, Silvanus Razzius, Congregationis Camaldulensis monachus in Vitis sanctorum Etruriæ, et alii, quorum verba singillatim hic recensere prætermitto, ne lectori in re cuique obvia moram faciam e.

e
et auctaria
Usuardi Flo-
rentina

5 Gravior certe atque antiquior de S. Crescio mentio facta reperitur, tum in aliquibus vetustis martyrologiis, tum in aliis ineditis codd., quæ nuper mihi datum pro libito contractare in celeberrimis Etruriæ chartophylaciis. Etenim in antiquissimo ms. cod. 8 plutei 16 præfatæ Mediceo-Laurentianæ bibliothecæ, qui inscribitur : *Martyrologium Bedæ presbyteri*, habetur : viii kalendas Novembris. Sanctorum Vitalis, Felicis et S. Crescii martyris. Usuardus f etiam monachus in suo Martyrologio, Caroli Magni * ævo exarato, hæc scripsit : Nono kalendas Novembris. In territorio Florentino in Tuscia passio S. Crescii martyris et sociorum ejus, qui anno Domini ducentesimo quadragésimo octavo, sub persecutione Decii tyranni passi sunt in loco, qui dicitur Valcava, ubi in ecclesia sub titulo S. Crescii requiescit. Et in eodem Martyrologio idem auctor : Quarto nonas Maji. In territorio Florentino passio sanctorum martyrum Cerbonii et sociorum ejus apud Vallem Cavæ juxta sepulcrum S. Crescii martyris et sociorum sub Decio tyranno. In altero antiquo cod. ms. 30 plutei 21 ejusdem bibliothecæ Mediceo-Laurentianæ, qui inscriptus est, *Martyrologium*, hæc perlegi : Nono kalendas Novembris. In Venusia civitate Apuliæ natale S. Felicis episcopi etc. Item in Tuscia in territorio Florentino passio S. Criscii et sociorum ejus, qui passi sunt in loco, qui dicitur Valcava, sub persecutione Decii imperatoris anno Domini 248.

f
et Vallumbrosana laudant
S. Crescium et
socios.

6 Præterea in bibliotheca archicœnobii Vallisumbrosæ Martyrologium, typis editum anno Domini 1486 Florentiæ per presbyterum Franciscum de Bonaccursiis, diligentia D. Antonii Vespuccii cathedralis ecclesiæ Florentinæ præpositi correctum, hæc præsefert : Quarto nonas maji. In territorio Florentino passio sanctorum martyrum Cerboni et sociorum ejus apud Vallem Cavæ juxta sepulcrum S. Crescii martyris et sociorum ejus sub Decio tyranno. Idem :

Nono kalendas novembris. In Florentino territorio in Tuscia passio S. Crescii mart. et sociorum ejus, qui anno Domini 248 sub persecutione Decii tyranni passi sunt in loco, qui dicitur Vallis cava, ubi in ecclesia sub titulo S. Crescii requiescunt. In ms. cod. ejusdem bibliothecæ, cui titulus : *Psalterium Romanum*, sub die ix calend. novembris mentio pariter facta est de S. Crescio martyre. In archivo demum monasterii S. Salvii Ordinis Vallisumbrosæ, quod ad primum lapidem Florentia distat, ms. codicem vidi Regulæ S. Benedicti abbatis, scriptum a Silvestro monacho Congregationis Vallumbrosanæ anno 1522, cui præpositum est calendarium, ubi die 24 Octobris legitur : SS. Vitalis et Felicis et S. Criscii martyris g.

AUCTORE
FELICIO.

g

ANNOTATA.

a Johannes Villanus et Petrus Boninsignius, qui martyrium S. Crescii recensent anno Christi 252, et Minius, qui anno 254; atque etiam Usuardi aliorumque Martyrologia, quæ illud ponunt anno 248, corrigenda sunt juxta probatissimam sententiam Jacobi Laderchii traditam pag. 5 Actorum S. Crescii, ubi solidis fundamentis statuit initium imperii Decii, et ejusdem martyris obitum anno 249 sub Æmiliani et Aquilini consulatu. Addam ego rem antea inexploratam, Baronium nempe, qui in Annalibus ecclesiasticis Decium regnare cœpisse ait anno 253, ipso Decio Augusto et Etrusco filio consulibus; in Notis ad Romanum Martyrologium Januarii die 31 lit. C nostræ favere sententiæ, ubi Philipporum necem et Decii inaugurationem in Æmiliani et Aquilini consulatum incidisse testatur. Hactenus Felicius. Verum quum Philippus imperator, procurante Decio, Veronæ occisus fuerit inter diem 17 Junii et 19 Octobris anni 249, neque sciantur ulli ante mensem Januarium anni sequentis Romæ facti esse martyres (1); multo satius est S. Crescii et sociorum martyrium anno 250 consignare.

E

b Flocci faciendum esse id assertum, scilicet S. Crescium nobilem Germanum fuisse, vix est quod moneam.

c Mugellanæ silvæ prope Apenninos montes sunt et de illis dicitur inferius. Verum recentius inventum esse videtur illic S. Crescium cum sociis pœnitentiam seu (ut alii habent) eremiticam vitam egisse. Secundum Passionem captus est S. Crescius, dum Florentiam veniret, et quidem in siva Elisboth; quæ quum ad meridiem civitatis fuerit posita, ut alibi diximus, oportet ut S. Crescius habitaverit in Thuscia maritima.

F

d Ferrarius in Catalogo SS. Italiae corrigendus est, ubi asserit, ecclesiam S. Crescii Valliscavæ, in qua ejusdem martyris corpus servatur, subjectam esse Fesulanæ diocesi; constat enim, eam semper sub jure fuisse Florentini archiepiscopi, ut satis comprobant plures ejusdem ecclesiæ visitationes a Florentinis archiepiscopis institutæ, quas inferius referam capite iv. In tabulariis autem ecclesiæ Fesulanæ, quæ scriptor hic se vidisse asserit, quæque ipse vidi, alterius ejusdem S. Crescii ecclesiæ, de Maciola appellatæ, quæ Fesulanæ diocesi subest, monumenta habentur; exinde Ferrarium deceptum manifeste apparet. Ita Felicius.

(1) Cf. Tillemont, Empereurs, tom. III, pag. 128 et 135.

AUCTORE
FELICIO.

e Memorandus tamen videtur auctor libri italicici, Fioretto delle cronache de' Fatti di Firenze, qui, ut Orlendius (1) loquitur, circa Joannis Villani tempora vixisse creditur, et cujus libri exemplar, dum hic sub annum 1730 scriberet, erat penes equitem Antonium Franciscum Marmium. In eo quippe cap. 10 legebatur Decius persequendum curasse S. Crescium cum sociis et discipulis. Neque prætermittendus Fr. Marianus Ordinis S. Francisci Minorum Observantium, qui in libro ms. de origine, nobilitate et excellentia Tusciæ, in bibliotheca monasterii omnium sanctorum ejusdem Ordinis Florentiæ Orlendi ætate servato, scripsit: Cerbonius cum pluribus in Mugello apud Vallemcavæ iv Maji martyrio coronatur in basilicaque divi Crescii sepultus (2). Giambullarii alibi meminimus.

f Usuardi Martyrologium inter cetera, quæ S. Crescii mentionem fecerunt, adnumeravi, quod citatum viderim in instrumento visitationis ecclesiæ ejusdem martyris, factæ ab Alexandro Marzimedice archiepiscopo Florentino anno 1613, et in epistola Vincentii Rabattæ Florentini canonici, qui eidem visitationi interfuit, altero ab ea anno exarata, cujus apographum, ex mss. codd. abbatis Constantini Cajetani, in bibliotheca Sapientiæ Romanæ prostantibus, extractum præ manibus habui. Ceterum nulla, quotquot vidi, Usuardi exemplaria S. Crescium memorant; sed fortasse in aliqua ejusdem Martyrologii editione, quæ me fugit, martyris hujus nomen recensetur. Hæc Felicius. Usuardus purus mentionem non facit nostrorum martyrum. In editione Sollerii idem auctarium refertur ex codice Stroziano.

g Vallumbrosani nunc adhuc ugunt S. Crescii festum.

CAPUT II.

Antiquæ imagines SS. Crescii et sociorum martyrum.

Imagines S. Crescii et sociorum in Vallecava,

In sacello S. Cerbonii supra clivum, qui ecclesiæ sancti Crescii Vallis Cavæ imminet, cujus monumenta sequenti capite complectar, exstat vetus tabula, ex ara majori præfata ecclesiæ, ubi olim aderat, illuc delata. Ipsius tabulæ schema operis antiquitatem notat; lignea etenim corona suprema ex parte tribus pyramidalibus angulis gothico ritu terminatur. Tres tabulam implent imagines. Medium tenet Deiparæ Virginis effigies, cujus collo infans Jesus insidens. Dextera parte cernitur beatissimus Crescius, militari veste indutus, cujus manus palma, caput diademate exornatur. A læva demum S. Laurentius cum crate repræsentatus. Inferior tabulæ pars, quæ præmemoratis imaginibus suppedaneum et basim præbet, in quatuor parvulas oblongas tabulas discriminatur; quarum prior S. Crescium exhibet, quem impii satellites ad imperatorem in solio sedentem ducunt, ibique licet etiam e longinquo expressum intueri eundem martyrem, carcere egredientem cum

sociis suis Omnione et Emptio. Altera extinctos, atque humi stratos eosdem martyres Omnionem et Emptium repræsentat, quorum e vulneribus ingens sanguinis copia dimanans pavementum infecit; indeque haud procul S. Crescius capite reciso conspicitur; demum in postrema hujus tabulæ parte caput ejusdem S. Crescii diademate insignitum visitur, quod hastæ præfixum duo milites triumphi in morem deferunt, ut ejus Acta aperte declarant. Reliquis duabus tabulis S. Laurentii gesta monstrantur. Totum hujus picturæ opus ducentorum et ultra annorum antiquitatem præseferre visum est omnibus, quotquot inspeximus, quorum sententiæ suum etiam calculum addidit Thomas Redi, Etruriæ principum pictor egregius a.

8 Altera Imago prostat in ecclesia seu prioratu S. Crescii de Campi nuncupato, ubi majoris aræ tabula Deiparam Virginem exprimit, cui a dextris adstat S. martyr Laurentius; a sinistris autem S. Crescius, martyrii palmam manu deferens. Hæc autem tabula nihil admodum antiquitatis habet. In ecclesia eidem nostro martyri dicata in loco, qui Maciola dicitur, exigua nunc restat effigies, in gradu majoris aræ, ubi idem S. Crescius purpurea veste indutus, palmam sustinens exhibetur: opus certe duorum sæculorum antiquitatem redolens. Antiquior vero ejusdem imago in hac ecclesia desideratur, quam præ vetustate intercidisse manifestum fit, dum ejus mentio habetur in visitatione hujus ecclesiæ, ab episcopo Fesulano facta usque sub die 14 Maii anni 1442; cujus picturæ opus jam eo sæculo vetustissimum apparebat, ut constat ex tabulariis ecclesiæ Fesulanæ.

9 Præterea Georgius Vasarius in Vitis pictorum parte II testatur, in cœnobio S. Miniatis ad Montem, qui Florentiæ imminet, in sinistra muri parte, quæ ab ecclesia in cœnobium descendentibus occurrit, exstitisse pictura expressos SS. Miniatem et Crescium martyres, sese a parentibus separantes; additque, picturæ hujus auctorem fuisse Andreæ del Castagno, ortum in agro Mugellano. Operis hujus testimonium magni pariter faciendum est ob ejus vetustatem, quum scriptor, qui illud, tanquam ævo suo superius refert, sæculo decimo sexto floruerit. Ejusmodi vero picturæ nec ullum quidem nunc vestigium apparet, quum recentiores aliqui, venerandæ antiquitatis parum studiosi, tectorium muro superinduxerint.

ANNOTATUM.

a Hic ipse Thomas Redi invenit et delineavit imaginem martyrii SS. Crescii, Omnionis et Emptii, quam Theodorus Vercruysse, chalcographus Belga, anno 1707 æri incidit et cujus apographa præfixa sunt Laderchii et Moctii operibus de SS. Crescio et sociis. Valde insignis hæc imago est, qua exhibetur unus miles caput S. Crescii lancea attollens, et duo alii conficientes alter calce, alter clava unum ex S. Crescii sociis: nam tertius jam morte prostratus jacet pone S. Crescii truncati cadaver. In abscedentia SS. Cerbonius et socii vivi detruduntur a turba in foveam et lapidibus obruuntur.

(1) Orbis sacer et profanus, tom. III, pag. 1130. — (2) Ibid.

A

CAPUT III.

Ecclesiæ in honorem SS. Crescii et sociorum MM. erectæ.

Memorabilia

a

b

c

d

B

e

f

g

* nunc Mugello.

h

C

ecclesiæ S. Crescii

i

k

l

Inter venerabilia antiquitatis monumenta, quotquot habent Florentiæ suburbia, principem jure et merito sibi vindicat locum ecclesiæ S. Crescii martyris, in ea Mugellani agri a parte, quæ Vallis Cava b dicitur, erecta; utpote quam christianorum pietas plurimis abhinc sæculis eodem ferme loco excitavit c, quem sibi pro tumulo martyr ipse visus fuit elegisse: debacchantes etenim Decii imperatoris milites, divina coactos voluntate, revulsum ejusdem martyris caput, quod hastæ infixum triumphi in speciem, Florentiam remeantes, deferebant, ibidem reliquisse, annalibus d, traditum. Hujus autem prænobilis templi memoriam a primæva sui erectione haud facile est reperire, nec mihi, sex mensium spatio Florentinæ antiquitatis rudera versanti, unquam patuit. Ejus mentio ab duodecimo sæculo ad nostrum frequenter occurrit, tum in libro membranaceo in fol. max. mensæ archiepiscopalis Florentinæ, ubi ejusdem feuda adnotata sunt, vulgo *Bulletone* dicto e; tum in vetusto cod. monasterii S. Salvii, atque alibi f; quorum testimonia superfluum hic arbitror adferre, præsertim quum antiquius ejusdem templi monumentum ab anno Christi 941 nobis adhuc restet in archivo canonicorum metropolitane ecclesiæ Florentinæ, ubi exstat tabula donationis, qua Adonaldus, Tassimannus et Atropaldus donant episcopo Florentino omnia eorum bona, sita in Comitatu Florentino et Fesulano, in Plebe S. Crisci sita Alpium g, et in Plebe S. Laurentii sita* Mucillo; quæ bona deinde ab eodem episcopo eisdem donatoribus in perpetuum feudum concessa fuere h, anno, ut ibi legitur, 941. Confecta vero est concessionis chartula in ecclesia et curte S. Laurentii sito Muccillo, interveniente Ugonæ iudice et notario. Hoc autem monumentum Eugenius Gamurrinus, Casinensis abbas, indicat in sua de Nobilibus Etruriæ atque Umbriæ familiis genealogica historia tom. IV, in Familia Ubaldina.

10 Et certe ecclesia illa antiquitatis suæ vestigia adhuc servat, tum in præcelsa turri i campanarum k, quadratis exstructa lapidibus, tum in arcubus lateralium navium, quorum antiquæ latitudinis adhuc signa apparent l, licet eos ad arctiorem mensuram redegerit recens ecclesiæ instaurator. Pictatis et curæ, quibus illam Florentina gens quocunque tempore prosequuta est, haud leve argumentum, dum collegio canonicorum decorata, ut ibi divina mysteria, atque officia splendidiori apparatu celebrarentur, usque ab decimotertio Christi sæculo reperitur. Hujus rei documentum superest in præcitato mensæ archiepiscopalis Florentinæ libro, ubi par. 25. nu. 5. quidam presbyter S. Crescii canonicus recensetur, ibi: *Presbyter Amadore canonicus Plebis S. Crescii de Valcava excommunicavit de mandato D. Andreæ episcopi Florentini Stoldum Cennisi, et multos alios de communis, quia non*

Octobris Tomus X.

juraverunt fidelitatem dicto domino episcopo. Charta manu Bonajunte Meliorelli anno 1289 m. Successive autem canonicorum collegio, incertum qua causa, expuncto, ejus cura demandata est presbytero, plebani n titulo insignito, cui suffragantur ceteri de plebe sacerdotes, ut in præsens etiam servatur. Maximum tamen templi decus fecere semper, et nunc faciunt preciosa sanctorum martyrum Crescii et sociorum ejus Omnionis, Emptii et Cerbonii, aliorumque plurimorum ossa, quæ post tot sæcula partim traducta per gentes, tetra ignorantie labe infectas, ac stupore veluti quodam et veterno obtorpescentes, nostro huic ævo reservata, Etruscorum pietatem populorum in dies excitant atque sollicitant.

11 Nec Etruria modo, verum et finitimarum regionum gentes bis in anno peregrinationem suscipiunt, sacra pignora veneraturæ, primo scilicet dominico die Augusti mensis, quo basilicæ consecratio recolitur o, et Octobris 24, quo eorundem martyrum festa sollemnitas celebratur. Hanc autem honorificentissimo cultam apparatu, anno proxime elapso p licuit mihi coram intueri, et tum principis zelum in martyrum honore promovendo, tum subditorum atque exterorum religionem ac pietatem animo notavi; magnumque cepi argumentum venerationis et cultus, nullo non tempore sanctis martyribus exhibiti, quum mihi innotuit, neminem unquam ausum intra basilicam hanc mortuissuis sepulturam dare; ut pro ætate remotiori testes sunt, et instrumentum præcitatæ visitationis archiepiscopi Marzimedices anni 1613, et memorata superius epistola Vincentii Rabattæ canonici Florentini; atque hunc laudabilem usum, postremo etiam sæculo servatum, qui nunc sunt, a majoribus suis acceperunt, et fidem exemplo suo faciunt.

12 Intra hujus ecclesiæ ambitum martyrii palmam consequutos fuisse SS. Cerbonium et socios, manifeste apparet; quum enim hi ad SS. Crescii et aliorum martyrum corpora, illic ab eis tumultuata, continuas agerent vigilias, divinis laudibus vacantes, a Decii militibus comprehensi, eodem in loco vivi in foveam, non longe a sepulcris ceterorum martyrum excavatam, conjecti fuere; et clauso foveæ hiatu, gloriosi certaminis cursum expleverunt, ut eorum Acta referunt. Anno autem 1613 præfati Alexandri Marzimedices archiepiscopi jussu, ecclesiæ ejusdem pavimento prope baptismatis fontem alte effosso, ibidem eorundem SS. Cerbonii et sociorum corpora reperta sunt, ut ex Visitationis monumento, inferius proferendo, patebit.

13 Verum, quum adeo venerabilis basilica, partim temporis edacitate absumpta, partim plebanorum incuria labefactata, nihil omnino amplius spectandum haberet, quam ruinosa mœnium vestigia, nec ullus tot annorum intervallo, ab immanibus forsitan sumptibus sibi metuens, manus unquam, proximum exitium reparaturas, admovisset, magnus Etruriæ dux Cosmus III, Dei gloriæ sanctorumque venerationi adaugendæ cotidie studens, in templo hoc restituendo, atque exornando regiam impendit munificentiam, adeo ut par in præsens illustrioribus Florentiæ ipsis templis videatur. Opera etenim Joannis Baptistæ Foggini

76 architectorum

AUCTORE
FELICIO.

m

n

in Valtecava

o

p

in qua sociorum
ejus sepulcra.

F

Renovatur

AUCTORE
FELICIO.

architectorum ejus principis, et procuratione abbatis Dominici Zipoli S. Laurentii canonici, familiaris Etruriæ principibus acceptissimi, sinistra ecclesiæ navi, quæ ubique rimis patebat, dejecta, altera lapideas super pilas pro-
vecta est.

splendide

q

14 Ara postmodum splendida ac dives sanctis martyribus Crescio et sociis sub apside ex integro excitata q, tota partim albis, coloratis partim marmoribus constat. Super mensæ gradus ciborium ex albo marmore effertur, variis tamen distinctum lapidibus. A lateribus majoris aræ, et e regione ambarum navium duo lapidea sacella consurgunt. Utrumque eorum ovatæ figuræ parietem, inaurata prominentem corona, tabulasque suppletem, pictura decoravit Carolus Ventura Sacconius, Ferdinandi Etruriæ principis cubicularius: altero siquidem BB. Crescium, Omnionem et Emptium; altero S. Pamphilam, Cerbonium filium, ceterosque ex ejus cognatione expressit. Antetres aras supergeminos gradus recurrit marmoreus clathrus, a lateralibus templi parietibus productus. Dexteram, sinistramque ecclesiæ navim quatuor alia sacella implent, quorum unum ex integro extrui curavit, ornavitque summa cum pietate ac munificentia prænobilis familia Gondia. Sacrarium insuper additum, quod piissimorum principum pietas cotidie preciosissima ditat supellectile. Magnificentissima demum ante majorem januam porticus se attollit, columnis ex Fesulano lapide suffulta.

B

a Cosmo III

15 Januæ exterius fastigium, eleganti opere elaboratum, marmorea m exhibet tabulam cum hac epigraphe:

DIVO CRISCO MARTYRI, QVI ET CRESCIVS,
QVI CHRISTI FIDEM IN MVCELLANVM AGRVM INVEXIT,
HIC CVM SOCHS OMNIONE ET EMPTIO ADIVTOTIBVS
AB ANNO CCXLIX. QVIESCENTI
TEMPLVM PIETAS POSVIT.
ABSCISSVM EIVS CAPVT

A MILITIBVS IMPERATORI DECIO DEFERENTIBVS,
VOLVNTATE DIVINA COACTIS, HINC AVFERRI NON POTVIT.
PAVIMENTVM SACRAVIT CERBONIVS CRESCII DISCIPVLVS
CVM SOC. QVAMPLVRIMIS VIVIS IN FOSSAM IBI DETRVSIS.
HORVM OMNIVM OSSA AB ALEX. MARZI-MED. ARCH. FLOR.

C

AN. CIDIOCXIII. III. NON. IVL. INVENTA, ATQ;
RECOGNITA,
NVNC AVTEM A COSMO III. MAGNO ETRVRIÆ DVCE,
REPARATIS TEMPLI RVINIS, ERECTIS ARIS EX MARMORE,
ANNO CIDIOCXII
MELIORI, VT VIDES, LVCI EXPOSITA
VENERATVRVS HOSPES INGREDERE,
MEMOR, QVOD

LOCVS, IN QVO STAS, TERRA SANCTA EST.

ineunte sæcu-
lo XVIII.

16 At postquam singulari munificentia restituit, atque ornamentis tam splendidis auxit templi decus religiosissimus princeps, honorificentiori locandas sedes sanctorum martyrum exuvias curavit, quarum partem excepit ingens arca marmorea, sub mensa majoris aræ exstructa, cujus os tribus obstruitur crystal-
lis; altera reliquiarum pars clauditur cupressinis arculis, circumcirca auro distinctis, quæ super mensam in ciborii gradibus eleuantur. Lateralialia etiam sacella partem sacrorum ossium habent geminis in urnis, variegato lapide exstructis, supra marmoreum mensæ gradum locatis. In apside vero post majorem aram lapideo in loculo caput sanctissimi mar-

tyris Crescii, argentea theca inclusum, servatur, quod festis ejusdem solemnitatibus supra aræ mensam publicæ fidelium venerationi exponitur. Urnæ, quibus sacræ omnes excipiuntur reliquiæ, geminis clavibus obsignantur, quarum unam Florentinus archiepiscopus retinet, alteram magnus Etruriæ dux. Hanc tamen regia ejus celsitudo pro sua parte custodiendam tradidit præstantissimis viris senatori Ferdinando Alexandro et Carolo Antonio abbati de Gondis, eidem summæ rei a secretis; conditione insuper adjecta, ut iis deficientibus, eidem magno duci ab eorum hæredibus clavis restituatur. Verum et alia, quæ extra ecclesiam hanc supersunt adhuc, monumenta persequi opus est.

17 Antiquissima atque immemorabili traditione constat Christianos summa veneratione ac cultu qualibet ætate complexos locum, qui nostro etiam hoc ævo S. Cerbonii Sylva dicitur, a præcitata S. Crescii basilica haud longe dissitus; communis etenim opinio est, ibidem S. Cerbonii domum olim fuisse, in qua S. Crescium, ob persecutionis furorem delitescens, a Decii militibus comprehensum, ejus Acta referunt; atque in ea eundem martyrem et ejus socios Omnionem et Emptium a persecutoribus interfectos r, validissimis rationibus contendit præfatus Jacobus Laderchius in sua de loco martyrii S. Crescii dissertatione nondum edita. Traditionis hujus testimonio factum est, ut ad tabernaculum, quod ibi olim aderat, devotæ populorum turbæ, longo agmine procedentes, statis anni temporibus, orantes accederent. Et quidem egesta nuper eodem in loco circumcirca humo, per ampla fundamenta patuere s; haud dubium ingentis molis, eis olim superstructæ, argumentum.

Silva S. Cerbonii,

E

r

s

domus

18 Quum vero Actorum indicio deprehendatur, ejusdem S. Cerbonii domum fuisse secus viam publicam, quæ Florentia discedentes Faventiam duceret; exinde rata indigenarum de loco isto opinio evadit: nam, quum paucis abhinc annis sub pavimento præfatæ ecclesiæ S. Crescii humus alte effoderetur, reperta est via antiqua Romana, lapidibus strata, quæ Fesularum ab urbe progrediens et ecclesiam hanc intersecans prope sacellum præcitatæ familiæ Gondia, recta incedere visa est per eundem locum, ubi S. Cerbonii domus sita creditur, ac tandem per vicina Alpium juga Æmiliæ viæ sese committere. Pietatem igitur populorum, his et validioribus aliis fundamentis innixam, magnus Cosmus obsecundans, eodem in loco sacellum extrui imperavit, S. Cerbonio dicatum, in quo vetus tabula S. Crescii, cujus superius memini, adservatur.

F

19 Alterum percelebre monumentum prope S. Cerbonii domum superest, eorundem Actorum S. Crescii testimonio erutum; constat enim prope eandem S. Cerbonii ædem idolorum fanum antiquitus exstitisse, quo nostri martyres perducti, ut vanis ethnicorum superstitionibus polluerentur et sacrificia facerent; hinc e regione præfatæ domus, sed in editiori collis parte tellure late excavata, fundamenta antiqui ædificii, per amplo spatio ducta, apparere, ibique murorum intersecationes, januaram situs, atrium et reliqua signa eo ordine disposita

et alia pertinentia

A disposita inventa sunt, ut locus sit credendi, ea esse veteris idolorum templi vestigia. Hanc vero opinionem magis confirmant nonnulla sacrificiorum usui apta instrumenta, e rudibus effossa : lapidea scilicet pegmata, aræ figuram præferentia, quibus victimæ litan-
 t dæ imponebantur; parva item vetustissima falx et prægrandis culter, quibus ethnicos in sacrificiis ibidem usos, haud levis est conjectura; plurima denique lapidum fragmina, quorum duo mutilos angues in sculptos præferebant t. Exinde plures optimæ sane notæ viri, et in antiquitatibus eruendis exercitissimi, in hanc sententiam facile adducuntur, ut credant, templum illud Æsculapio olim sacrum. Æsculapii etenim symbolum serpentes fuisse, immo ipsum deum sub anguis imagine Romam Epidauro adnavigasse, ibique cultum, notior ex antiquis scriptoribus res est, quam ut nunc aliis verbis explicetur opus sit.

ad historiam
S. Crescii.

20 Porro huic de nostro templo sententiæ adhærere haud incongruum visum est mihi, quum illius monumenta, atque allatas rationes expenderem; nunc autem, dum hæc scribo, duobus aliis argumentis, ex ipsius templisitu petitis, opinionem hanc roborari video. Primo situ nimirum, quod templum hoc exstructum appareat in edito colle; altero, quod extra Florentiæ urbem. A Græcis etenim Æsculapii templa ut plurimum in collibus erecta, Plutarchus testatur in quæst. Rom. num. 94 ibi: *Græci quoque fere locis puris, et sublimibus posita Æsculapii habent sacraria*; et Pausanias, veteris Græciæ accuratissimus descriptor, in Arcadicis plures aedes, Æsculapio sacras, in clivo sitas recenset. Extra urbem etiam ejusdem dei templum habuisse Epidaurios, idem Plutarchus auctor est loco citato, et Pausanias in Corinthiacis, et confirmat Ludovicus Vives in Commentariis ad lib. III, cap. 12. S. Augustin. de Civit. Dei; et Romæ pariter extra urbem in Tiberis insula Lycaonia Æsculapii ædem fuisse, historiarum nostrarum testimonio comprobatur. Verum, quum de S. Crescii basilica, ejusque monumentis adjacentibus fusius disserat, ut præmonui, Marcus Antonius Mozzius canonicus Florentinus, ideo ejus librum, prope diem publica luce fruiturum, lector consulat u.

u
Memorabilia
ecclesiæ

21 Altera exstat S. Crescii ecclesia, Florentinæ diocesi subdita, in loco, de Campi appellato, qui ad sex milliaria Florentia distat. Hanc ab imperatore olim ædificatam et monachorum cœnobio insignem fuisse constat x. Hujus rei præclarum monumentum superest in chartula conventionis, factæ a patronis ejusdem, cujus exemplar, ex autographo, quod exstat penes hæredes Francisci Mazzinghi patritii Florentini, a Francisco Maria Ducci bibliothecæ Mediceo-Laurentianæ ex-præfecto diligentissimo archivorum pervestigatore exscriptum, mihiq; traditum, dignum censui, quod in posterorum memoriam derivetur.

et capituli

22 « In nomine sanctissimæ Trinitatis. Amen. Per hanc chartulam conventionis
 « appareat nos Guiccone, et Robertus quondam Guillelmi, et Loctarius quondam Raynaldi, patroni monasteriorum S. Domnini
 « plebatus S. Juliani de Septimo, et S. Petri
 « siti Lecore plebatus S. Laurentii de Signa,

« et S. Crisci de Campi plebatus S. Stephani
 « per concessionem factam nostris progenitoribus a serenissimo imperatore Augusto,
 « unico ædificatore dictorum monasteriorum,
 « ut privilegia nostræ concessionis manifestant, volentes intentionem concessionis et
 « nostrorum progenitorum implere, facimus
 « et ordinamus has constitutiones et ordinationes, itaut per nos et nostros filios et descendentes in perpetuum serventur: scilicet,
 « quod nullus nostrum, aut nostrorum filiorum et descendendum debeat jura, quæ habemus in dictis monasteriis, et dictam
 « concessionem alicui personæ vendere, donare aut pignorare, vel aliquo titulo alienare; et nullus nostrorum descendendum,
 « qui de legitimo matrimonio non fuerit procreatus, nec aliqua mulier nostrorum descendendum, postquam ad extraneum
 « fuerit nupta, possit in dictis juribus succedere, aut in dictis monasteriis aliquod jus
 « habere. Et ad robur hujus nostræ conventionis juramus in manibus tui presbyteri
 « Donodei, custodis dicti monasterii S. Domnini, et tibi pro dictis monasteriis promittimus per nos, et nostros filios et hæredes,
 « et descendentes in perpetuum dictam ordinationem, et conventionem perpetuo observare, et stabilem tenere, et contra non
 « facere vel venire. Si quis vero nostrum aut nostrorum descendendum ipsam non observaverit, aut aliquo modo violaverit vel contraxerit, promittimus tibi pro pœna libras
 « mille denariorum Lucensium, quam pœnam quilibet contrafaciens solvere debeat integraliter, medietatem ecclesiæ Romanæ, sub
 « ejus protectione dicta monasteria consistunt, et alteram medietatem dictis monasteriis. Et propterea tibi presbytero eo
 « modo, quo supra, obligamus nos et nostros hæredes, bona et jura omnia, quæ habemus, et pro cautela et securitate hujus
 « conventionis et ordinationis tres chartulas pari tenore volumus publicari. Actum in dicto monasterio S. Domnini anno Domini
 « cæ Incarnationis milleno centeno undecimo, quincto kal. Maii, indictione.... Ego Deus presbyter in hac chartula conventionis
 « me subscripsi. † Signa manuum Guicconis, et Roberti, et Loctarii patronorum prædictorum. Testes Lombardello Clerico
 « de Quarade, et Manardus Bonaiuti, et Ubaldo Bononi Justino converso S. Domnini, et Joannello Massari de Campi, et Amicino
 « Talenti. † Signa manuum dictorum testium. Ego Inghilbertus judex, idemque notarius. »

E

F

23 Quis autem fuerit imperator, qui hanc ecclesiam, et monasterium exstruxit, incertum hactenus mihi est; nisi opus hoc referre placeat ad Henricum I aut Ottonem III, religiosissimos imperatores, qui plura intra et extra Italiam monasteria ex integro excitarunt, et ingentibus redditibus auxerunt. Anno vero 1462, die 20 Decembris, Johannes Neronius, archiepiscopus Florentinus, ecclesiam hanc parochialem, prioriam nuncupatam, univit mensæ capitulari insignis collegiæ S. Laurentii, per liberam resignationem Caroli q. Raymundi Mannelli, ejusdem ecclesiæ prioris, ex rogitu Ser Locti Masii notarii Florentini,

S. Crescii de
Campis;

AUCTORE
FELICIO.

rentini, ut apparet in lib. 14 archivi ejusdem collegiatæ num. 24. Reliquiarum S. Crescii et sociorum partem servat eadem ecclesia; ibi etenim vidi duas crystallinas phialas, ossibus eorundem martyrum refertas, alterumque os majus; præterea antiquissimum cyathum, vetustate confractum, sacro S. Crescii sanguine perfusum; quæ preciosa martyrum pignora a Francisco Barontini, plebano S. Crescii Valliscavæ donata fuere Roccho Bomboni, hujus ecclesiæ priori, atque ibidem merita veneratione coluntur.

item ecclesiæ
de Maciola

z

aa

bb

cc

24 Adsunt et in Fesulana diœcesi duæ eidem sancto martyri erectæ ecclesiæ: quarum una, ad quintum lapidem Florentia distans, *de Maciola* a regionis nomine nuncupatur z. Ejus structura satis ampla est, et elegans; quadrato lapide parietes constant, et quatuordecim columnis sustentantur; presbyterium visitur ordinis Corinthii, et præalta turris campanarum quadrata se attollit; ex quibus ædificii antiquitas deprehenditur aa. Ejus tamen vetustioremem memoriam haud reperi, quam ab decimoquinto Christi sæculo bb in tabulariis ecclesiæ Fesulanæ, ubi recensetur visitatio episcopalis hujus ecclesiæ, facta die 14 Maii anni 1442, quo tempore ejus curæ præerat percelebris plebanus Arloctus cc, ex collatione ei facta a Martino V pontifice maximo, anno Christi 1426. Hanc tamen ecclesiam per liberam resignationem ejusdem presbyteri Arlocti, in manibus sanctissimi sponte factam, et per sanctitatem suam admissam, Xystus IV pontifex maximus mensæ capitulari insignis collegiatæ sæcularis ecclesiæ S. Laurentii Florentiæ perpetuo univit, et adnexuit per bullam, datam Romæ apud S. Petrum anno Incarnat. Dom. 1482 iv idus Februarii, pontificatus anno 12, ut constat ex Bullario ejusdem collegiatæ pag. 190, et quia memoratæ ecclesiæ jus tunc temporis erat penes nobilem et antiquam Neroniam familiam, ideo in hac unione ejusdem expressus accessit consensus; immo eandem Franciscus Neronius, civis Florentinus, studiose curavit, ut ex proventibus ipsius ecclesiæ dotaretur canonicalis præbenda, quam in dicta collegiata instituerat.

et de Montefi-
calli in diœce-
si Fesulana.

dd

ee

25 Altera pariter in Fesulana diœcesi numeratur ecclesiâ, S. Crescio dicata, quæ *de Monteficalli* nunc, olim *de Mezzuola* dicebatur, duodecim milliarium itinere procul a Florentia dd; antiquum sane monumentum; nam ejus memoria exstat in cœnobii Passinianensis archivo in duabus membranis, signatis, altera Christi anno 1292, altera 1320, quas præ manibus habui, quum tertio abhinc mense innumeras ejusdem archivi vetustissimas chartas versarem. Hujus ecclesiæ regimen pariter tenet presbyter plebani titulo insignitus. In ea usque sub anno 1446 reliquiæ S. Crescii aderant, ut traditur in visitatione episcopali die 2 Maii ejusdem anni facta, ex tabul. ecclesiæ Fesulanæ. Nunc vero pars brachii ejusdem martyris ibidem servatur, dono tradita a Julio Caccia senatore ee, die

21 Octobris anni 1650, rogitu Zenobii Caramelli.

ANNOTATA.

a Anno 1748 egregiam hujus agri descriptionem edidit Josephus Maria Brocchius (1); nobis satis erit ejusdem delineationem ex Lamio hic exhibuisse. Mucillum, inquit (2), provincia est Etruriæ ad septemtriones, cujus ambitus LXXX. M. P. censetur. Ejus colles seu magis tumuli planitie æquor prope imitantur, montibus altioribus circumvallati. Hi sunt ad orientem Falterona, mons sublimis, ex quo Arnus et Tiberis flumina scatent, quique Mucillum a Casentino separat; ad septemtrionem Alpes Penninæ seu Alpenninus, quæ illud dividunt ab agro Bononiensi et reliqua Æmilia; ad occidentem montes Vernii, Calvani et Prati illud claudunt; et tandem ad meridiem Vallis Marinæ, Mons Maurillus, Mons Asinarius, Mons Rinaldus, Mons Rotundus et Mons Jovii a Florentina planitie et collibus suburbicariis et Valle Sevis disterminant. Fluvii plures Mucillum irrigant, quorum primarius Seve est, qui prope Montem Cuculi scaturiens medium Mucillum ab Occidente in Orientem secat per xxxvi. p. m. tractum, donec in Arnum illabatur... In quinque territoria prætorum Mucillum dispertitur, vulgo *Potestarias*, quæ Scarpariæ vicario subsunt. Ea sunt vicariatus et territorium Scarpariæ, territorium Burgi S. Laurentii, territorium Barbarini, territorium Viculi, territorium Decumani. Est et territorium S. Gaudentii; est ei non prætor, sed simplex judex præest. Est et fœdus Talliaferri seu pagi fœderati ad Taliaferrum. Nunc autem dividitur Mucillum in sex communitates seu minores pagos, quorum capita sunt Barbarinum, Burgum S. Laurentii, oppidum S. Petri ad Seve, Scarperia, Vallea et Viculus; continebatque universim anno 1840 incolas 40103 (3).

b Valliscava, vulgo Valcava, ad fluviolum Seve, in communitate burgi (4) S. Laurentii, a quo distat milliariis tribus, a Florentia octodecim. Antiquissima ecclesia baptismalis est, olim duodecim saltem ecclesias filiales (5), a se pendentes, habens, nunc autem quatuor tantum (6).

c Vulgo habetur hæc ecclesia, si turrim demas, sæculo iv constructa. Sed hoc mihi non est credibile, quum (ut inferius dicitur) constructa sit super ipsam viam publicam Fesulanam.

d Intelliguntur Acta seu Passio S. Crescii.

e Lamius inseruit suis Memorabilibus catalogum feudorum seu Bullettone: in quo (7) quæ dicuntur vide.

f Lamius per Memorabilia ecclesiæ Florentinæ plurima sparsit de Vallecava et templo S. Crescii. Quod si quis ea legere velit, indicata reperiet ad finem tomi III in indice ecclesiarum, verbo S. Crisci ecclesiæ, et in indice geographico, verbo Valliscava. Insuper in tomo IV (8), cujus pars tantum prodiit, historia hujus pagi seu potius catalogus actorum, ad hunc pagum spectantium, legi potest.

g Errat Felicius referens id diploma ad eccle-

(1) Descrizione della provincia del Mugello con la carta geographica del medesimo, aggiuntavi un'antica cronica della nobile famiglia da Lutiano, illustrata con annotazioni. — (2) Memorabilia ecclesiæ Florentinæ, tom. II, pag. 720 et seqq. — (3) Repetti, Dizionario geografico fisico storico della Toscana,

tom. III, pag. 623 et seqq. — (4) Fantoni, Notizie storiche dell'arcidiocesi Fiorentina, pag. 182. — (5) Lamius, Memorabilia, pag. 1317 et 1373. — (6) Repetti, Dizionario, tom. V, pag. 623. — (7) Memorabilia etc, tom. I, pag. 130. — (8) Ibid. tom. IV, pag. 170 et seqq.

A *siam S. Crescii in Vallecava; pertinet scilicet ad ecclesiam S. Crescii in Maciolis, quæ et in Albino, in Albio, in Alpibus et in Carza* (1). De hac ecclesia inferius fiet sermo.

h *Non in feudum perpetuum concessio facta est, sed ad libellum seu in emphyteusim usque in tertiam et quartam generationem, et quidem pro annuo canone duodecim denariorum argenti* (2).

i *Moctius* (3) *tradit turrin prima specie antiquissimam videri; veruntamen eam non tanta esse vetustate quanta reliquam basilicam. Cæterum totum ædificium videre est apud eundem Moctium et apud Lamium* (4).

k *Campanas duas habet turris: minorem longe antiquissimam; majorem his facie inferiori inscriptam verbis* (5): † S. CRISCVS. S. CERBONIVS. ORATE PRO NOBIS. DEO † MENTEM SCAM. SPONTANEAM. ONOREM. DI *. ET. PATRIE. LIBERATOREM *; et facie superiori: M. ANTONIVS DE TARVSIS ME FECIT A. D. MCCCL. TPRE D. P. BLASII. *Infra crux dicta S. Agathæ cernitur et fusoris signum. Pluribus campanis in Italia, verbi gratia campanæ parvæ basilicæ S. Petri Romæ* (6),

B *similia inscripta sunt: quorum hæc est causa seu origo. Quum angelus custos S. Agathæ ferretur ad demortuæ clientis caput tabulam marmoream deposuisse, inscriptam his literis: M. S. S. H. D. E. P. L., Catanenses, pavidi ne sua civitas Etnæis ignibus combureretur et simul interpretati illas siglas per hæc verba: Mentem sanctam spontaneam obtulit, honorem Deo dedit et patriæ liberationem impetravit; confugerunt ad ejus presidium atque eam adversus ignium vim custodem elegerunt* (7). Hinc paulatim cœpit alibi invocari tanquam specialis incendiorum deprecatrix et nomen ejus campanis cum elogio illo angelico inscribi (8).

l *Moctius late describit hujus templi formam; sed uno verbo eam pingere licet, dicendo scilicet eam esse veram basilicam.*

C *m Exstabat illud capitulum jam anno 1257, ut ex regesto episcoporum Florentinorum constat. In eo quippe legitur* (9): Joannes, episcopus Florentinus, excommunicavit omnes canonicos plebis S. Crescii de Valcava, electos per dominum Stuldum plebanum dictæ plebis sine voluntate dicti domini episcopi, quia ad eum spectat electio plebani et canonicorum in dicta plebe. Sub mclvii. kal. Januarii indict. vi *. Anno 1304 capitulum istud videtur habuisse tantum quatuor canonicos præter plebanum (10). Locus, indicatus a Felicio, integer exhibetur a Lamio (11) et alibi (12) revocatur in memorium.

n *Non tantum post suppressum S. Crescii in Vallecava capitulum, sed multo etiam ante dicti sunt parochi illi plebani; quod nomen perstitit, dum canonici ibidem essent. Videlicet anonymus plebanus erat plebis S. Crescii ad Valcavam sub mc[xl]vi, idus Junii ind. [i]x (13); deinde Albertus sub mclxxii, tertio Octob. (14) et mclxxvii (15); item Martinus mclxxvii, vi kal.*

Julii (16), anno sequenti (17) et anno mclxxiii (18); similiter Falignus anno mclxxvi (19). Stuldus, supra nominatus, venit anno 1257. Rogerius vero anno 1310 et 1320 (20). Atque hoc tempore vita canonica regularis ibidem adhuc durabat, ut ex sequenti diplomate, die 18 Julii anni 1333 dato, intelligitur (21): Ad honorem Dei et ejus Matris Virginis Mariæ, ad honorem et reverentiam beatorum sanctorum Crescii et Cerboni, patronorum et gubernatorum dictæ plebis, et quorum titulis dicta plebes esse dicitur insignita (Rogerius, plebanus plebis S. Crescii) elegit, fecit, assumpsit et creavit in canonicum suum et dictæ suæ plebis dominum Panciam clericum supradictum præsentem etc. et assignavit eidem stallum in choro, locum in capitulo, et dormitorio, et aliis locis, in quibus communis est usus. Quos hactenus recensuimus plebanos omisit Moctius; sed alios recenset sequentes plerosque nobiles et non residentes. Et quidem quin per hos perierit S. Crescii capitulum vix dubitandum est. Patronos templi S. Crescii olim fuisse episcopos Florentinos ex dictis constat. Verum quum Cosmus III, magnus dux Etruriæ, a ruina vindicavit et plane restituit id templum, ejusdem patronatum adeptus est. Porro ut diebus festivis neque concionatores deessent, neque confessarii qui pios SS. Crescii et sociorum cultores exciperent, annexuit hanc plebem collegio S. Joannis Evangelistæ patrum Societatis Jesu Florentino: quorum erat vicarium eodem deputare (22). Suppressa Societate Jesu, rediit id templum in manus Etruriæ principum, qui regio hospitio Bonifacii id adjunxerunt (23) et die 26 Martii anni 1784 inamovibilis parochia facta est (24). Incolas nunc habet ille vicus fere non-gentos.

o *Agitur tum consecratio facta anno 1703* (25); *sed dum vetus staret basilica, eadem die celebrabatur ibidem festum dedicationis. Vide infra cap. iv.*

p *Videlicet anno 1706.*

q *Hujus aræ imaginem edidit Moctius* (26). *Tabula exhibetur S. Crescii mors. Urna sub altari continet, ut inscripta verba docent,*

SANCTORVM CHRISTI
MARTYRV

DIVI CRESCH ET SOCIORVM OSSA.

Inferius inscripta sunt hæc alia verba:

COSMVS III MAGNVS DVX

ETRVRIÆ VT AMPLIORI

SPATIO COLERENTVR

ARAM HANC STRVXIT ET EXORNAVIT

ANNO CHRISTI CIOCCII.

Eadem inscriptio repetita est in duobus altaribus lateralibus, in quibus similiter reliquæ inclusæ sunt.

r *Hac de causa sacellum ibidem excitavit Cosmus III et sequentes inscriptiones apponendas curavit* (27):

BEATA PAMPHILA VIDVA

IN HAC

SVA OLIM DOMO

(1) Memorabilia etc, tom. I, pag. 398. — (2) Vide ibidem, loc. cit. — (3) Storia della chiesa di S. Cresci, pag. 47. — (4) Memorabilia, tom. I, pag. 393. — (5) Moctius, Storia etc, pag. 47 et 48. — (6) Rocca, de Campanis commentarius, cap. vi et xii, The-saurus pontificiarum antiquitatum, tom. I, pag. 163, 166 et 173. — (7) Cfr Acta SS, tom. I Februarii, pag. 624, 628 et 630. — (8) Moctius, Storia della chiesa di S. Cresci, pag. 49. — (9) Ap. Lamium, Memorabilia, tom. I, pag. 641. — (10) Ibid. tom. I, pag. cit. — (11) Ibid. pag. 610. — (12) Ibid. tom. IV, pag. 171.

— (13) Ibid. tom. I, pag. 618. — (14) Ibid. tom. I, pag. 617. — (15) Ibid. tom. IV, pag. 172. — (16) Ibid. tom. I, pag. 617. — (17) Ibid. pag. 616. — (18) Ibid. pag. 613. — (19) Ibid. tom. IV, pag. 172. — (20) Ibid. tom. I, pag. 641 et 642. — (21) Moctius, Storia della chiesa di S. Cresci, pag. 121 et 122. — (22) Cfr Lamius, Memorabilia, tom. II, pag. 1317. — (23) Santoni, Notizie storiche delle chiese dell'arcidiocesi Fiorentina, pag. 182. — (24) Ibid. loc. cit. — (25) Ibid. pag. 184. — (26) Storia della chiesa di S. Cresci, pag. 98. — (27) Ap. Moctium, pag. 131 et seqq. SS.

AUCTORE
FELICIO.

SS. CRISCVM AC SOCIOS MM.
CVM IN MVGELLANVM AGRVM
SE CONTVLISSENT HOSPITIO
EXCEPIT
IBIDEMQVE IPSIVS BEATISSIMI CRISCI
PRECIBVS
E MORTIS FAVCIBVS
CERBONIVM FILIVM RECVPERAVIT
ET CVM EO AC VNIVERSA FAMILIA
CHRISTIANAE FIDEI SACRA SVSCEPIT
PRO QVA PAVLO POST OMNES SIMVL
AD PRAEFATORVM MARTYRV
SEPVLCHRV
ORANTES
ET IPSI DECIANA SAEVIENTE
PERSEQVVTIONE
MARTYRII CORONAM MERVERVNT
ANNO DOM.
CCXLIX

B

AEDEM HANC
IAM SS. PAMPHILAE ET CERBONIS DOMVM
B. CRISCVS
VETERI SVPERSTITIONE EXPURGATAM
SVO AC OMNIONIS ET EMPTII
SOCIORVM
GLORIOSO SANGVINE CONSECRAVIT
EAMDEM EXIMIO IN TANTOS
MARTYRES
PIETATIS AC RELIGIONIS STVDIO
COSMVS III
MAGNVS ETRVRIAE DVX
TEMPORIS INIVRIA COLLAPSAM
REGALI MVNIFICENTIA
E FVNDAMENTIS DENV O EXCITAVIT
AC PRIMAEVAE VENERATIONI RESTITVIT
ANNO DOM.
M.D.CCVIII

s Hunc ambitum circumdari Cosmus III vo-
luit et hanc apponi epigraphen (1):

C

LOCVS
QVI MVRI HVIVS AMBITV CONTINETVR
OLIM
SS. PAMPHILAE ET CERBONII DOMVS FVIT
IN QVA ET IPSI
CHRISTIANIS SACRIS INITIATI
ET SS. CRESCIVS OMNION ET EMPTIVS
MARTYRIO CORONATI SVNT
SVPER ANTIQVA
SS. CERBONIS ET PAMPHILAE
DOMVS FVNDAMENTA
COSMVS III
AD LOCI VENERABILIS CVSTODIAM
MVRVM EXCITARI IMPERAVIT
AN. SAL.
M.D.CCVIII

t Harum omnium rerum imagines reperies
apud Moctium (2).

u Ex Moctio (3) dabimus adhuc sequentia.
Ante medium altare extra clathros legitur in
pavimento haec inscriptio :

OCCVLTA VI
DECI SATELLITES
DETENTI
SACRV D. CRESCII CAPVT
DVM LANCEA INFIXVM AD
IPSV DEFEREBANT
IMPERATOREM
IN TYRANNIDIS EXERCITAE SPECIMEN

HIC

D

DIVINITVS COACTI DEPOSVERE
HVIVS REI MEMORIAM
POSTERIS RENOVAVIT
BARTHOLOMAEVS GALILEI PLEBANVS
ANNO CIOIOCCII
Prope pristinum S. Crescii sepulcrum haec inci-
denda curavit Cosmus III :

VETVSTISSIMVM
D. CRESCII MARTYRIS SEPVLCHRV
EX ACTIS VISITATIONIS DIOECESA
NAE ALEXANDRI MARTII
MEDICES DIEBVS IV
ET V MENSIS
IVLII
ANNO CIOIOCXIII
SANGVINE ASPERSVM
Fossae, qua diu clausa sunt SS. Omnionis et
Emptii ossa, impositus lapis marmoreus cum
hac epigraphe :

MEMORIAE SS. MARTYRV
B. CRESCII DISCIPVLORVM OMNIONIS
ET EMPTII. HORVM CORPORA QVAE
HIC IN DIOECESANA VISITATIONE RE
PERIT ALEXANDER MARTIVS MEDI
CES ARCH. FLOR. ANNO CIOIOCXIII
III NONAS IVLII
PETRVS NICOLLINVS SVCCESOR
NE SOLI HVMESCENTIS
VITIO CORRVMPERENTVR
IN ALIVM DECENTIOREM LOCVM
TRANSFERRI CONCESSIT
ANNO CIOIOCXLVIII

E

Prope locum, in quo reperta S. Cerbonii et so-
ciorum reliquiae, haec incisa:

MEMORIAE SS. CERBONIS
ET SOCIORVM MARTYRV QVORVM
SACRA CORPORA HIC PROPE VETVS RE
GENERATIONIS SACRARIVM
AB ALEXANDRO MARTIO MEDICE
ARCHIEPISCOPO FLORENTINO
INVENTA

III NONAS IVLII CIOIOCXLVIII
Praeterea ad gradum altaris SS. Rosarii :

EDVCTIS E PROXIMA FOVEA
SACRIS CORPORIBVS SS. MARTYRV
CERBONIS ET SOCIORVM QVAE SVPERA
VERVNT OSSIVM FRAGMENTA AB HV
MO SVPERPOSITA PVRGATA ET
SEGREGATA EX DECRETO
MARTIO MEDICEO
ANNO CIOIOCXIII
HINC VBI PRIUS ASSERVABAN
TVR TRANSLATA SVNT
IN SVPPEDANEVM
HVIVS ARAE
ANNO CIOIOCCVI

F

Diploma hujus translationis edidit Moctius (4).
Demum ad valvas basilicae praecipuas sub por-
ticu:

DIVO CRISCO MARTYRI
QVI ET CRESCIVS
QVI CHRISTI FIDEM IN MVGELLANVM
AGRV INVEXIT
HIC CVM SOCIIS OMNIONE ET
EMPTIO ADIVTORIBVS
AB ANNO CCXLIX QVIESCENTI
TEMPLVM PIETAS
POSVIT

(1) Ap. Moctium, pag. 133 et 134. — (2) Ibid. pag. 133, 140 et 143. — (3) Ibid. pag. 109. — (4) Ibid. pag. 116 et seqq.

A

ABSCISSVM EIVS CAPVT
A MILITIBVS IMPERATORI DECIO
DEFERENTIBVS
VOLVNTATE DIVINA COACTIS
HINC AVFERRI NON POTVIT
PAVIMENTVM SACRAVIT CERBONIVS
CRESCII DISCIPVLVS
CVM SOCHS QVAMPLVRIMIS VIVIS
IN FOSSAM IBI DETRVSIS
HORVM OMNIVM OSSA AB ALEX.
MARZI-MED. ARCHIEP. FLOR.
ANNO CIOIOCXIII. III. NON.
IVL. INVENTA ATQVE
RECOGNITA
NVNC AVTEM A COSMO III
MAGNO ETRVRIAE DVCE
REPARATIS TEMPLI RVINIS ERECTIS
ARIS EX MARMORE
ANNO CIOIOCCII
MELIORI VT VIDES LVCI EXPOSITA
VENERATVRVS HOSPES
INGREDERE
MEMOR QVOD LOCVS
IN QVO STAS
TERRA SANCTA EST

B

x Hæc forte non sunt accurata satis, licet sequenti diplomate nitantur. Moctius (1) scilicet edidit antiquiorem chartam, cujus hoc est initium : In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jhesu Christi. Holodovicus gratia Dei imperator augustus, B. M. donni Lotharii filius, annos imperii ejus undecimo q. inquit nona : annus undecimus imperii Ludovici II, filii natu maximi Lotharii II, initio ducto a die coronationis seu 2 Decembris anni 850, et indictio nona conveniunt cum anno Christi 861. Porro illo testamento Donatianus quidam presbyter, filius Uttonis, disponit de tribus monasteriis suis, sitis in agro Florentino : scilicet de monasterio S. Domnini, quod pater suus Septimi in plebe S. Juliani ædificarat; de monasterio sancti Petri, quod ipsemet Lecore in plebe S. Laurentii in Signa a fundamentis exstruxerat; et demum de monasterio S. Crisci, sito Campis in plebe S. Stephani. Quis postremum hoc ædificarit, non indicatur; sed quum Donatianus hujus esset possessor, non secus ac duorum aliorum, censendus est ipsemet ejusdem fundator aut pater ejus. Certe contrarium ostendi nequit ex charta, edita a Felicio; quum in ea immanis cubet error, in qua quippe dicitur imperator unicus ædificator trium dictorum monasteriorum. Vult autem Donatianus ut hæc monasteria sua maneant, donec vixerit; post mortem, nisi ante aliter statuerit, ut fiant cum omnibus possessionibus penes ecclesiam S. Petri Romæ, ea lege ut quotannis S. Petri presbyteri inde recipiant duos solidos argenteos, singulos constantes ex denariis duodecim : quodsi plura velint, aut monasterio molesti sint, aut possessiones alienent, liceat monachis monasteria sua cum annuo censu transferre ad cœnobium Nonantalanum. Fiebat autem tota hæc compositio ut exempta essent monasteria et subdita tantum ecclesie S. Petri Romanæ aut Nonantulanæ S. Silvestri. Quomodo autem deinde

C

facta sint tria illa monasteria penes Guictonem seu Guidonem, Robertum et Loctarium seu Lotharium (ut ex diplomate anni 1111 a Felicio edito, constat) me latet, nisi quod ipsi affirmant ea concessa fuisse suis progenitoribus a nescio quo imperatore. Anno tamen 1198 Innocentius Papa III censebat adhuc S. Domnini ecclesiam sub protectione S. Petri et sua (2). Nunc ecclesia parochialis est, suffraganea S. Stephani in Campis, prioratus nomen retinens, et ab anno 1795 parochum habens inamovibilem. Colitur ibidem ante hominum memoriam imago B. M. V. de Bono Consilio (3).

z Jam supra, annotato g, animadvertimus ecclesiam S. Crescii in Maciolis seu Maciola, quinto lapide a Florentia ad viam Bononiensem, appellari quoque in Albino, in Albio, in Alpihus et in Carza (4) et ad eam pertinere diploma quod Felicius num. 9 ad ecclesiam S. Crescii in Vallecava retulit et quo constat parochiam hanc ante medium sæculum x jam exstitisse. Plura qui volet adeat indicem ecclesiarum, subjectum tertio tomo Memorabilium ecclesie Florentine et Repetti Dictionarium geographicum, physicum et historicum Thuscie, v^o Macioli seu Maccioli.

AUCTORE
FELICIO.

E

aa Turris ætas deprehendi potest ex sequenti titulo, parieti inserto : ANNO. DOMINI. MCCLXXIX. IND. II. MENSE. SEPTEMBRIS. TEMPORE. AMBROSII. PLEBANI. FECIT. FIERI. HOC. NOLARIUM. CVM. OMNIBVS. SVIS. CAMPANIS. Ipsum vero præsens templum partim ædificatum est circa medium sæculum xv (5).

bb Quoniam Felicius non novit varia hujus plebis nomina, hinc factum est ut de ea instrumenta non repperit antiquiora sæculo xv. Qui hæc volet adeat Moctium (6) et Lamium (7).

cc Arloctus ille plebanus celeberrimus apud Thuscos est facetiis suis; vir cæterum valde laudabilis. Breve ejus encomium seu vitam scripsit Lamius (8). In libello, quo ejus facetiæ continentur, indicatur bis olim singulis annis in templo de Maciolis S. Crescii festum celebratum fuisse (9).

dd Mons Ficalles etiam dictus est Novulæ, ut pluribus locis post Moctium ostendit Lamius (10). Hinc B. Paschalis Papa II, confirmandus anno 1103 episcopo Fæsulano omnes ecclesias suas et castella, recenset inter ea plebem S. Crescii sitam in Novole (11). Multa alia referunt Moctius (12) et Lamius (13).

F

ee Julius Caccia id pium pignus acceperat a Francisco Barontini, plebano S. Crescii in Vallecava; neque pars brachii templo S. Crescii in Monte Ficalle data est, sed, ut in instrumento legitur, reliquia sancti Crescii martyris, nempe pars ossis tibiæ ejusdem Sancti (14).

(1) Storia della chiesa di S. Cresci, pag. 159 et seqq. — (2) Ex Ammirato, de Gentibus nobilibus Florentinis, ap. Lamium, tom. I, pag. 605. — (3) Santoni, Notizie storiche dell' arcidiocesi Fiorentina, pag. 383. — (4) Cfr. Lamius, Memorabilia, tom. I, pag. 597 et 598. — (5) Moctius, Storia della chiesa di S. Cresci, pag. 149 et Repetti, Dizionario della Toscana, v^o, Macioli. —

(6) Storia della chiesa di S. Cresci, pag. 147 et seqq. — (7) Memorabilia ecclesie Florentine, tom. I, pag. 225. et seqq. — (8) Ibid. pag. 227. — (9) Ibid. pag. cit. — (10) Ibid. pag. 598, not. a. — (11) Moctius, Storia della chiesa di S. Cresci, pag. 151. — (12) Ibid. pag. 151 et seqq. — (13) Memorabilia, tom. I, pag. 598 et alibi passim. — (14) Moctius, pag. 157.

AUCTORE
FELICIO.

CAPUT IV.

Visitationes ecclesiæ SS. Crescii et
sociorum Valliscavæ, et reliquia-
rum eorumdem inventiones et
translationes.

Reliquiarum
visitationes
anni 1368,

Omissis antiquioribus visitationibus, quas Florentini archiepiscopi in ecclesia sancti Crescii Valliscavæ instituerunt, prima occurrit visitatio archiepiscopi Antonii Altoviti anni 1568, cujus hæc referuntur verba in libro Visitat. pag. 125. « Adest in dicta plebe caput « S. Crescii martyris, quod retinetur decen- « ter in tabernaculo ad dexteram altaris bene « clauso; et nedum populi vicini, sed etiam « ex longinquis regionibus maxima cum de- « votione confluent ad dictam plebem, et « quotidie multa miracula videntur, ac præ- « sertim in oppressis a nequissimis spiriti- « bus; et sub altare majori sunt recondita
B « corpora SS. Crescii et sociorum. »

1390,

27 In eodem libro pag. 360 refertur altera visitatio ejusdem ecclesiæ S. Crescii Valliscavæ, facta anno 1590 per archiepiscopum Alexandrum Medices, qui deinde sacra purpura insignitus, ac demum ad pontificatus apicem evehctus fuit, Leonis XI nomine; in qua hæc habentur: « In tabernaculo lapideo « a dextris altaris majoris reconditur reliquia « capitis S. Crescii M., quæ prima dominica « mensis Augusti, quæ est dies consecrationis « dictæ plebis, et die 24 Octobris exponitur « super altare majus, et ad eam frequens « concursus populorum accedit, et magna « devotione veneratur, et decentissime reti- « netur in dicto tabernaculo sub duabus tuis « clavibus. »

et 1613.

28 Ex alio libro Visitationum pag. 80 habetur infrascripta visitatio archiepiscopi Alexandri Marzi-Medices, qui sacra nostrorum martyrum corpora invenit anno 1613. « Illu- « strissimus et reverendiss. D. Alexander « Martius-Medices archiepiscopus Florenti-
C « nus, die 3 mensis Julii 1613 visitationem « jam pridem inceptam volens proseguire etc. « eodem die supradicto ad parochialem eccle- « siam, plebaniam nuncupatam, S. Crescii « de Valcava in agro Mugellano Florentinæ « diocesis pervenit etc. Vidit in tabernaculo « lapideo a dextris altaris majoris reconditam « reliquiam, caput S. Crescii martyris, ut « asserunt, quæ reliquia quotannis populo « ostenditur prima dominica Augusti, in qua « celebratur festum consecrationis dictæ ple- « bis, et ostenditur etiam die 24 Octobris, et « tenetur in magna veneratione, et sub dua- « bus clavibus includitur etc.

Ut ex instru-
mentis decla-
ratur,

29 « Die vero 4 ejusdem mensis constitu- « tus R. D. Matthæus plebanus exposuit, « quemadmodum ab hominibus populi dictæ « plebis S. Crescii Valliscavæ, et aliarum « ecclesiarum non solum dictæ plebis, sed « totius Mugelli creditur, et pro certo habe- « tur, et in omnibus his locis et inter pleros- « que homines fuit et est publica vox et fama, « quod in hac ecclesia S. Crescii Valliscavæ « sepulta fuerint, et ad præsens reperiantur

« sacra corpora SS. MM. Crescii, Cerbonii et D
« sociorum; quod pariter asseruerunt plu-
« rimi antiqui scriptores etc. et exinde ob
« sanctorum corporum reverentiam nullus
« unquam ausus fuit, nec in præsens audet
« in dicta ecclesia mortuos sepelire, ut mos
« est in aliis ecclesiis Mugellanae regionis
« sepeliendi; sed defunctorum corpora in
« communi cœmeterio reconduntur. Item ex-
« posuit, ob hanc inveteratam opinionem ac
« fidem, quod scilicet dicta sacra corpora in
« dicta ecclesia sepulta jaceant, ab immemo-
« rabili tempore singulis annis die primæ
« dominicæ Augusti, concurrere solitos ad
« dictam plebem non solum homines ipsius
« plebis, sed omnium locorum Mugelli, et
« extraneos quoque, et præsertim comitatus
« et civitatis Faventia, qui devotionis spiritu
« ducti veniunt, ut dictos sanctos martyres,
« eorumque reliquias venerentur, et ut sese
« in eorum necessitatibus patrocinio ipsorum
« apud Deum commendent etc.

30 « Et illustriss. dominus, auditis etc. et sociorum re-
« vocato et secum adhibito magnifico Franci- liquæ effo-
« sco Philippi de Zetis perito cæmentario diuntur,
« dicti populi dictæ plebis, et præsentibus etc.
« visitavit, inspexit et diligenter consideravit
« loca omnia et singula, et mandavit D. Mat-
« thæo præsentem, ut effodi faciat terram, et
« diligenter inquire, et inspicere curet in lo-
« cis etc., in quibus posita esse credit cor-
« pora et reliquias prædictas etc. Quibus
« peractis, etc. incontinenti dictus rever.
« Matthæus plebanus fecit per dictum Fran-
« ciscum Zetum cæmentarium, aliosque ope-
« rarios rusticos et ex populo dictæ plebis
« effodi pavementum, et terram extrahi ante
« altare majus; et quum penetrassent sub
« dicto altari, invenerunt sepulturam fabri-
« catam ex lapidibus, undique sculptam, cu-
« jus os tegitur ab alio lapide ejusdem longi-
« tudinis et latitudinis, ac lapis qui inservit
« pro mensa dicti altaris; super quem lapi-
« dem positum est supradictum altare; di-
« ctamque sepulturam invenerunt ubique re-
« fertam terra uda ac cœnosa, ex aqua nempe,
« quæ illuc dimanaverat a parte apsidis ipsius
« ecclesiæ; et egesta dicta terra, factaque in F
« ea diligenti perquisitione, reperta fuere
« infrascripta ossa corporis humani, ut infra
« habentur, descripta a M. Benedicto Ulivi,
« medico physico burgi S. Laurentii, ibi
« præsentis, videlicet: major pars unius ossis
« femoris, pars alterius ossis femoris, pars
« ossis unius ex tibiis, major pars unius ossis
« femoris, pars ossium minorum amborum
« brachiorum, vertebra una integra, pars
« ossis spinæ, pars ossis sacri, altera pars
« ossis sacri, pars trochantide majoris unius,
« frustum aliud ejusdem ossis sacri, pars
« spathulæ, altera pars spathulæ, pars ossis
« majoris tibiæ, alia pars ejusdem ossis, pars
« ulnæ minoris, aliud frustum ejusdem ossis,
« pars unius digiti, quamplurima frustula,
« seu fragmenta costarum, et tibiæ femo-
« ris. Inventa sunt quoque dictæ terræ im-
« mixta nonnulla aurea fila a, atque insuper
« pala anuli b ex ære inaurato, cui illigatus
« erat cæruleus lapis, absque tamen anulo.
« Aderant et sex parvi nummi c, argentei
« quinque, et æreus alter.

a

b

c

quæ in variis

31 « Post hæc confestim dictus Matthæus
« plebanus jussit per dictum Zetum cæmenta-
« rium aliosque operarios extrahi lapidem,
« suppositum gradibus, per quos ascenditur
« ad altare majus, S. Crescii appellatum, sub
« quo lapide apparuit tumulus, lateribus ob-
« structus, limosa terra refertus, quem intro-
« gressus dictus Philippus cæmentarius, ter-
« ramque udam undequaque educens, detexit
« ossa duorum corporum integrorum, quæ
« cum capitibus jacebant, sibi ad invicem
« contigua, uno tantum erecto latere inter-
« posito.

templi parti-
bus

32 « Die vero sequenti 5 dicti mensis Julii
« dictus Matthæus plebanus petiit prosequi
« inquisitionem reliquiarum S. Cerbonii, et
« sociorum etc., et illustrissimus dominus
« mandavit etc. Et confestim dictus plebanus
« jussit effodi pavementum ecclesiæ circa sa-
« crum baptismi fontem juxta majorem ec-
« clesiæ januam a dextro latere, et quum fovea
« educta esset longitudinis decem ulnarum
« circiter, reperta ibi fuere octo humana ca-
« pita, alia integra, alia in frusta redacta;
B « atque insuper magna ossium copia, ad
« plura corpora pertinentium, quæ permix-
« tim tumulata videbantur. Quibus peractis,
« dictus plebanus, gratias agens Deo, quod
« non fuerit fraudatus e desiderio, quod jam
« pridem habuit, inveniendi, prout absque
« alio dubio sibi videtur, et aliis præsentibus
« videri credit, inventas fuisse sacras reliquias
« omnium prædictorum SS. Martyrum, nempe
« reliquias corporis S. Crescii in sepulcro
« existente sub altare majori dictæ ecclesiæ;
« illas vero Omnionis et Emptii, sociorum
« dicti B. Crescii, in sepulcro existente penes
« et subtus gradus, per quos ascenditur eundo
« ad dictum altare majus; illas vero B. Cer-
« bonii et sociorum ejus in fovea circa et sub-
« tus fontem baptismalem, et propterea di-
« xit aliam inquisitionem non desiderare.

humatæ ja-
cebant.

33 « Et Illustrissimus D. mandavit, quate-
« nus omnes eas reliquias purget a limo ter-
« ræ, et illas, quæ repertæ fuerunt in sepul-
« cro sub altare S. Crescii, claudat in capsula,
« plumbeis laminis fabricata, et ipsam ca-
« psulam plumbeam cum intro clausis reliquiis
C « collocet et reponat in ipsomet lapide, a quo
« sustinetur mensa lapidea ejusdem altaris
« S. Crescii. Illas vero reliquias, quæ reper-
« tæ fuerunt in sepulcro posito secus gradus,
« per quos ascenditur ad altare majus, clau-
« sas in capsula lignea, laminis plumbeis ful-
« cita, reponat eodem in loco, ubi repertæ
« fuerunt etc. Reliquias vero, quæ repertæ
« fuerunt in fovea, sub et circa fontem bap-
« tismalem, clausas in simili capsula lignea,
« plumbeis laminis fulcita, collocet et repo-
« nat juxta dictum fontem etc.

Visitaciones,
anno 1636

34 Sequitur alia visitatio Petri Niccolini
archiepiscopi anni 1636, ut ex libro Visit.
pag. 293, ubi hæc habentur: « Sub altaris
« majoris mensa corpus S. Crescii martyr-
« in plumbea capsula, serico vestita, conserva-
« tur, et ante dicti altaris gradus sunt recun-
« dita corpora SS. Omnionis et Emptii MM.
« in capsula lignea, laminis plumbeis munita;
« et juxta fontem baptismalem sunt recondita
« corpora SS. Cerbonii et sociorum MM. in
« capsula lignea plumbata; quæ reliquiæ re-
« Octobris Tomus X.

« pertæ et collocatæ fuerunt præsentem illu-
« striss. et reverendiss. D. Alexandro Marzi-
« Medice archiepiscopo Florentino, prædeces-
« sore die 4 et 5 Julii 1613, prout in visitatione
« facta ab ipso in actis dictæ visitatio-
« nis, existentibus in archivo archiepiscopali
« Florentino. Et quia capsula prope fontem ba-
« ptismalem, in qua sunt reliquiæ SS. Cer-
« bonii et sociorum MM., propter humiditatem
« est fracta et consumpta; illustrissimus
« dominus eam quamprimum reaptari, et la-
« teres calce muniri mandavit, et de prædi-
« ctis fidem faciat infra quindecim dies sub
« pœna scutorum quatuor. A dextris dicti
« majoris altaris, in tabernaculo lapideo re-
« conditur reliquia capitis S. Crescii M. clausa
« in capite formato, ut dicitur, di cartone e
« gesso; quæ reliquia dominica prima men-
« sis Augusti, quæ est dies consecrationis
« dictæ plebis, et die 24 Octobris, in qua fit
« festum S. Crescii, super altare majus expo-
« nitur, et ad illud frequens populorum con-
« cursus magna cum devotione confluit, et in
« dicto tabernaculo conservatur cum duabus
« clavibus, a dicto plebano retentis.

E

35 Anno vero 1639 reperitur alia visitatio, et 1639
facta per Philippum Soldani, archipresbyterum,
et Gherardum Gherardi, canonicum ec-
clesiæ metropolitane Florentinæ, visitatores
electos a Francisco Nerlio, tunc archiepiscopo
Florentino, ubi legitur: « A dextris altaris
« majoris in tabernaculo lapideo, quod clau-
« ditur duabus clavibus, conservatur reliquia
« capitis S. Crescii martyr- etc. ut asseritur
in præterita visitatione archiepiscopi Nicco-
lini. « Corpora SS. Omnionis et Emptii, quæ
« in præterita visitatione fuit assertum esse
« recondita ante altaris majoris gradus, pro-
« pter soli humiditatem a moderno D. Ple-
« bano fuerunt remota a dicto loco, cum li-
« centia fel. record. archiepiscopi Niccolini, ut
« apparet ex ejus rescripto etc. et hodie ad-
« servantur sub clavi, a D. Plebano retenta
« in armario prope januam ecclesiæ ab in-
« gressu in duabus capsulis ex ligno, serico
« intus vestitis, ex quarum una cum vitris, ut
« populus possit venerari et deosculari.

36 « Corpora vero SS. Cerbonii et soc. factæ.
« MM. ex licentia, tributa ab eodem illustris-
« simo antistite, contenta in eodem rescrip-
« to, fuerunt amota a loco, in quo primum
« adservabantur, distributa per plures capsas,
« quarum una, quæ est major, adservatur sub
« altari majori propter defectum alterius loci
« decentis, quæ tamen capsula, quum a parte
« inferiori non sit serico induta, dominus
« monuit D. Plebanum præsentem, ut eam
« infra mensem vestiatur sub pœna unius au-
« rei. Aliæ vero capsulæ sunt numero quatuor,
« et octo aliæ redactæ ad formas varias reli-
« quiarum, in quibus quum deficiat seri-
« cum vestimentum a parte interiori, debet
« pariter infra dictum tempus sub eadem
« pœna apponere.

A N N O T A T A.

a Aurea fila inter ossa S. Crescii martyr-
inventa fuisse, mirum non est, quum antiquitus
christianorum corpora una cum vestibus aliisque
ornamentis aureis recondentur, ut abunde
77 probat

AUCTORE
FELICIO.

probat Henricus Spondanus in tract. de Cœmeter. Sacr. lib. 1. par. 3. cap. 4. num. 5, atque inter cœtera refert ex schedis Nicolai Viterbiensis, ejusque Diariis Romanis MSS., anno 1458 Romæ in basilica S. Petri repertam arcam marmoream candidissimam, continentem in se duas capsas cupressinas, utramque laminis argenteis coopertam, signoque crucis munitam, ut christiani fuisse intelligerentur; ibique unum, atque alterum cadaver inventum, utrumque vestibus aureis indutum; laminas argenteas fuisse pondo lib. 832 argenti depurati; ex vestimentis conflatis superfuisse libras 16 auri purissimi. Alterum idem scriptor ex Marliano, Lucio Fauno et aliis exemplum recitat de Maria Augusta uxore Honorii imperatoris, cujus corpus in eadem basilica S. Petri sub Paulo III repertum est in marmorea arca cum veste et pallio, quibus tantum auri intextum fuerat, ut ex iis combustis auri pondo circiter 40 collecta; præter vascula multa ex crystallo et achate, aureos anulos, variis gemmis ornatos, inares, monilia, gemmas, aliasque res preciosas. Et Baronius ex Maffeo Vegio, Vaticane basilicæ canonico, sub anno Christi 395 testatur, in monumento clarissimorum ac piissimorum conjugum Romanorum Probi et Probæ, una cum eorum ossibus inventam fuisse auri copiam ex aureis vestibus aliisque sepulcralibus ornamentis; et apud Eusebium histor. lib. 7, cap. 14, constat Asterium, senatorem Romanum, Marini centurionis, simul atque martyrium pro fide Christi apud Cæsaream Palæstinæ subiisset, corpus tollentem, splendida et preciosa obtexisse veste, atque propriis humeris deportasse, ac magnifico et sumptuoso linteo involutum decenti sepulcro condidisse. Sigebertus etiam in Chron. sub anno 821 notat, a Paschale I pont. inventum corpus S. Cæciliæ virginis aureis velatum indumentis. Hæc Felicius.

b Annotat Felicius: Anuli in christianorum et martyrum sepulcris condi olim solebant, quos Bosius in Roma subterr. se multoties reperisse, et Baronius quoque apud Priscillæ cœmeterium se vidisse testantur; imo Paullus Aringhius in Rom. subter. lib. 6, c. 50, iconem exhibet anuli, ex cœmeterio B. Agnetis Via Nomentana eruti.

c Idem probatur ex nuper allato exemplo Mariæ uxoris Honorii imperatoris apud Spondanum. Quem usum proximioribus etiam sæculis servatum habes, teste inter alios Lilio Gregorio Gyraldo in lib. de sepulcris et vario sepeliendi ritu; qui asserit in urbis direptione se vidisse Julii II pontificis sepulcrum effossum, ex quo inter cetera cæsariani milites anulum sustulerunt, in cujus pala sapphirus erat ingentis precii, quem Augustinus Trivultius cardinalis multis aureis redemit. Ex hoc etiam S. Crescii nobilitas probatur, quem claro ortum genere ex Germania scriptores affirmant. Anulus enim nobilitatis insigne fuit, ut ex Pierio hieroglyph. lib. 41, et Hopping. de jure sigillorum c. 146 tradit Aringh. loco cit.

c. Hæc iterum Felicius: Si numismata inter S. Crescii ossa reperta adhuc exstarent, ex iis fortasse ejus obitus tempus altero hoc monumento certius comprobaretur. Fideles enim in tumulandis SS. martyrum exuviis, imperatoris quoque, sub quo martyrio iidem coronati fue-

rant, juxta illos numismata studiose reponere D consueverant, ut docet nuper citatus Paullus Aringhius lib. 3, cap. 22, et lib. 6, cap. 23; qui exemplum addit S. Caii, papæ et martyris, in cujus sepulcro tria Diocletiani, sub quo martyr fuit, numismata inventa; et Marii Januarii pariter martyris, intra cujus cœmeterialem tumulum, æneum quoddam Juliæ Augustæ, quæ Severi imperatoris conjux fuit, numisma, egregio quidem artis opere exsculptum, latebat. Hactenus Felicius. Sed animadvertendum est S. Caii papæ tumuli detectionem insignem fuisse optimorum virorum deceptionem; quemadmodum ad diem 21 Octobris in Commentario prævio ad Acta S. Ursulæ, num. 53 et seqq. satis superque ostendimus. Neque ego putem numismata, in sepulcris reperta, certum esse temporis indicium. In annotato superiori iterum suggestit Felicius S. Crescium domo Germanum fuisse; sed jam alibi indicavimus id assertum niti monumentis plane infirmis. In superiori capite mentio jam facta est reliquiarum quæ in ecclesiis S. Crescii ad Campos et Montis Fecallæ adservantur. Quibus adde in templo S. Marci Florentino, ut Ludovicus Antonius Gianbonius in suo Diario sacro ad 24 Octobris testis est, E custodiri partes capitum sanctorum Crescii, Omnionis et Emtii et alia eorundem sanctorum pignora pie coli in templo arcis Lutiani in Mucillo, ut Brochius pag. xxxiii Descriptionis Mucilli indicat (1).

CAPUT V.

Officium et Missa antiqua SS. Crescii et sociorum martyrum.

In sancti Crisci martyris a.

LECTIO I. Temporibus Decii imperatoris, quum sævissima persecutio contra Christi famulos indicta ubique fere terrarum desaviret, et cælestis regis milites per diversa tormenta ad coronam martyrii properarent: beatus Criscus, ardore martyrii jam vehementer incensus, Florentiam veniens, dum pervenisset in sylvam, quæ dicitur Elysboch, a militibus ipsius Decii imperatoris, qui tunc Florentiæ aderant, cum beato Miniæ et quibusdam aliis captus, ad civitatem ipsam adductus est. Cumque nunciatum fuisset imperatori de captivitate et adventu eorum, non modicum gavisus, suis eos aspectibus adstare præcepit. Quorum nomina, religionem percunctatus, dum fortes in fide christiana eos cognovisset, diversis suppliciis in imam carceris custodiam eos separatim detrudi præcepit, ne saltem mutuis consolationibus, alterno sermone invicem propositis aliquo modo sublevarentur. Angebatur etenim perfidus imperator, quod christianæ fidei assertores beatissimi martyres, Christum Dominum creatorem omnium confitentes, eum regem regum, et dominum angelorum, quem cæli venerantur, mundus adorat, infernus contremiscit, ipsi clara et aperta voce prædicabant, et dice-

Offici S. Crescii et sociorum lectio 1.

F

(1) Cfr Lamius, Memorabilia ecclesiæ Florentinæ, tom. I, pag. 608.

bant :

A bant : Unus est Deus Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus, quem sancti martyres imitati, minas iudicum, et tormenta carnificum et omnia diaboli tentamenta pro nihilo computantes, ad æternæ vitæ beatitudinem per martyrii coronam pertingere festinaverunt.

lectio II,

38 LECTIO II. Ex quibus athleta Christi jam dictus beatissimus Criscus, minis atque tormentis Decii crudelissimi imperatoris vilipensis, dum in carcere teneretur, lætus et gaudens laudes referebat altissimo, quod pro nomine ejus contumeliam pateretur. Carceris autem præpositus erat quidam homo nomine Omion *, nobilis et acceptus Decio imperatori, qui etiam filiam habebat lunaticam, quam iniquus atque violentus possessor quotidie miserabili vexatione laniabat atrociter, maxime postquam martyr Christi beatissimus Criscus adductus fuerat. Hæc dum ita fierent, media nocte facta, quum vigiles obdormissent, lux immensa, tenebris longe repulsis, tetro in carcere refulsit : et gloriosus miles catenarum vinculis absolutus et angelicis obsequiis confortatus, libero incedens pede psallum, ethymnum Deo decantabat. Evigilantes autem custodes, quum tantam luminis claritatem tenebroso in carcere conspexissent, non modico terrore percussi in fugam conversi sunt. Dæmon quoque per os puellæ sese ardere seque tormenta intolerabilia pati, terribili voce clamare cœpit, dicens : Quid mihi et tibi est, o Crisce ? cur ante tempus perdere me festinas ? Adjuro te per ipsum, quem colis, ne hinc me expellas, et ne hanc mihi tantam injuriam facias.

lectio III,

39 LECTIO III. Tunc Omion, videns tanta Domini mirabilia circa beatum Criscum celebrata, cucurrit ad carcerem, et ad pedes beatissimi martyris provolutus, ut suorum criminum veniam mereretur, orare cœpit. Deprecabatur etiam ut sanitatem filiæ suæ restitueret et dæmonem a visceribus ejus excluderet. Beatus vero Criscus, sereno, ut erat, vultu, in eum respiciens, ait : Si credideris Dominum Jesum Christum factorem atque reparatorem omnium esse, et filiæ tuæ sanitatem, inimico effugato, invenies, et omnium peccatorum tuorum, pro quibus nunc sollicitus es, indulgentiam consequeris. Tunc Omion, prostratus ante pedes ejus, aperta voce dicere cœpit : Credo Dominum Jesum verum Deum esse, et idola muta et surda, quæ nec sibi nec aliis prodesse possunt, pro nihilo ducens, respuo : Deum autem christianorum, qui in cælis manens, te famulum suum sic glorificavit, adorans, veniam de peccatis meis expostulo. Peccavi enim multum in te et in Deum tuum, quia errore persequutus sum sanctos ipsius, et in morte eorum consentiens fui ; sed deprecor te, sancte Dei, quatenus misertus filiæ meæ ad gratiam Dei tui nos facias pervenire, inimico humani generis a corde ipsius expulso. Beatus autem Criscus, gavisus de fide ejus et gratias agens Deo, elevavit eum, et prostratus in oratione, ut Dominus sancti nominis sui virtutem circa puellam ostendere dignaretur et dæmonem ab ea expelleret, deprecabatur.

lectio IV,

40 LECTIO IV. Cumque complisset orationem, conversus ad puellam dixit : O dæmon spurcissime, qui hanc puellam ingressus,

imaginem Dei usurpando arripere ausus es, in nomine Domini Jesu Christi, quem colo, præcipio tibi, ut exeas ab ea et ulterius ad eam non ingrediaris, quatenus ab idolorum sordibus emundata, creatorem suum, qui in cælis est, agnoscere et Sancti Spiritus dignum habitaculum fieri mereatur. Tunc dæmon, emissa terribili voce, cum ingenti furore accessit. Sanctus Domini autem, manum puellæ tenens, benedixit eam, et sanam reddidit patri suo. Tunc Omion, gratias Deo et beato martyri suo Crisco agens, cœpit detestari eos, qui non crederent Domino Jesu Christo. Credidit autem cum uxore et filia, et omni domo sua, et dato nomine suo, pariter cum eis baptizatus est. Instructus tamen primitus est a B. Crisco ex omnibus, quæ ad christianam religionem et fidem catholicam pertinent, videlicet qualiter sanctam et ineffabilem Deitatis trinitatem in unitate, et unitatem in trinitate colendo venerari, et venerando adorare debuisset. His peractis, dum persecutio adversum christianæ fidei cultores indicta crudelissimis jussionibus sævissimi imperatoris quotidie magis ac magis ingravesceret et christianæ religionis cultores per domos et latebras subtiliori examine disquirerentur, ignis et aqua interdiceretur his, qui non incenderent thura idolis in triviis et spectaculis ordinatis.

lectio V,

41 LECTIO V. Videntes fideles, qui cum Beato Crisco erant, sese in arcto positos, neque in ea civitate jamdiu latere posse, quoniam mulieres quædam et infantes promiscui sexus erant inter eos, quos fragilitate sexus et ætatis asperitas martyrii detertere poterat, consilio communicato, competens visum est eis, ut pro necessitate temporis ac rerum ad alia loca transitum facerent. Quo audito, beatus Criscus iter cepit versus civitatem Faventiae, et perveniens ad locum, qui dicitur Collis, suscepit hospitium in domo cujusdam mulieris viduæ, quæ vocabatur Pamphyla, cujus filius infirmabatur ad mortem, et data pace et colloquiis divinis expletis, prædictum filium a morte et ab infirmitate liberavit et baptizavit eum, et Cerbonius vocatus est, nam antea Serapion vocabatur ; ex quo multi crediderunt et baptizati sunt. Et dum hæc agerentur, et vir Domini B. Criscus, ut animas, quas Deo acquisierat, confirmaret, eodem loco moraretur, relatum est imperatori, quod Omion, quem ipse amplissima dignitate decoraverat, relictis Diis per beatum Criscum Christo credidisset et christianis adjunctus esset. Quapropter princeps, nimio furore succensus, potestate tradita, missis militibus præcepit, ut ubicumque inventus fuisset B. Criscus cum christicolis suis, aut thura et victimas immolarent, aut diversis pœnis interficerentur.

lectio VI,

42 LECTIO VI. Tunc milites perficientes jussa sui imperatoris, pervenerunt ad locum, ubi sancti Dei in orationibus et vigiliis perseverabant. Cognoscens autem beatus Criscus militum adventum : Surgamus, inquit, fratres, quia ecce Dominus noster Jesus Christus ad coronam martyrii nos invitat, et advocans beatum Cerbonem, monuit eum, ut secederet et daret locum persecutioni, et ut ecclesiam, quam sibi Dominus commiserat, ipse post ejus

AUCTORE
FELICIO.

ejus obitum confirmando geminaret. Denique, quum, ceteris semotis, ipse ut robustus cælestis imperatoris miles jam ad sæpe optatum desiderans pervenire certamen, cum duobus aliis discipulis Omione et beato Emptio, qui cum eo fuit ab initio conversionis, a militibus se requirentibus non celavit. Milites vero accedentes comprehenderunt eum et eos, qui cum eo erant, impropere ei in hunc modum : Tu es sacrilegus ille Criscus, qui Deorum nostrorum culturam evacuas, et cujusdam Jesu Nazareni supersticiosam et vanam doces sectam ? Per salutem imperatoris, nisi sacrificaveris diis immortalibus, et eos, qui per te decepti sunt, ad deorum culturam revocaveris, diversis pœnis te interficiemus. Deinde ligantes eum gravissimis catenis et eos, qui cum ipso erant, perduxerunt ad quoddam fanum, quia ibi erat proximum, in quo erant diversæ idolorum imagines. Et introducetes eos in templum, cœperunt compellere eos ad sacrificia idolorum, et vocantes B. Omionem, affabiliter eum admonere cœperunt, ut ab errore noviter suscepto recederet, et diis immortalibus libamina perferendo, ab eorum ira secederet, et Decii imperatoris amorem sibi reconciliaret, ut, pristina dignitate recepta, pristino cum honore ad imperatoris palatium remearet.

lectio VII,

43 LECTIO VII. At beatus vir nullo modo blandimentis eorum seducitur, et neque precibus, neque ullis promissionibus flectitur, sed in fide, quam acceperat, constanti animo perseverans respondit : Jam se satis terreno militasse imperatori, et in ejus palatio jam sufficientibus honoribus atque divitiis abundasse; at modo cælesti se velle militare imperatori, ut ad ejus gratiam pervenire et in ejus palatium æternaliter consistere mereretur; christianum se esse, nec ad injuriam veri Dei surdis atque mutis lapidibus deinceps cervices suas inclinare posse protestabatur. At illi multo magis irati, et verbis et dentibus super eum frementes, expoliaverunt eum, et virgis diutissime eum flagellaverunt, dicentes magnam dementiae esse bona temporalia spontanee pariter cum ipsa vita perdere, atque voluntarie morti occurrere, præsertim quum in deliciis et honore posset ætatem suam peragere. Beatus vero Omion, acceptis opprobriis et tormentis alacrior factus, cœpit acerrime increpare eos, tormenta, quantumlibet asperiora, pro Christo se magis amplecti, quam timere; confirmans promissa, atque blanditias pro nihilo ducere, sed ad omnes cruciatus sese pro Christi nomine paratum esse declamans, illorum amentiam atque perfidiam se multo magis dolere, quos æternus expectaret interitus et tormenta non deficientia, diabolo et angelis ejus præparata, cum quibus omnes stulti et insani, idola adorantes, æterno cremantur incendio.

lectio VIII,

44 LECTIO VIII. Quum et hæc, et plura alia audacter contra eos fortissimus Dei athleta emitteret, videntes milites eum in fide christiana firmissimum esse, et a proposito accepto fidei dimoveri non posse, fecerunt sibi præsentari etiam beatum Criscum, ut quod per se non poterant, saltem per eum reficerent. Cui dixerunt : Sacrifica diis, et revoca ab errore, quos præstigiis tuis a deorum cul-

tura separasti; quod si nolueris, diversis tormentis te macerantes afficiemus. Beatus vero Criscus desiderans illos ad fidem Christi converti, benigne eos alloquitur dicens : Melius est ergo et magis rationi congruum, ut vos, idolorum errore relicto, ad Deum, qui vos fecit, convertamini, ut tormenta, quæ infidelibus in æterna confusione parata sunt, evadere valeatis. Tunc ajunt milites : In proximo est namque, ut et tu, et socii tui, gravissimis pœnis atque tormentis, quæ sacrilegis et maleficis legibus parata sunt, attrectati, male dispereatis. Tunc fortissimus athleta Dei beatus Criscus, intelligens eos in propria malitia induratos esse, nec sermonum salubrium exhortationem aure mentis percipere, confidenti animo ait illis : Notum sit, quia nos christiani nec deos vestros, quos colitis, adoramus, neque sacrificiorum libamina eis exhibebimus; jam enim sæpe dixi vobis, quia deorum simulacra manu et arte hominum fabricata sunt.

45 LECTIO IX. Ista vero tormenta, quæ vos nobis minamini, transitoria sunt, et brevi certamine gloriam et æternam vitam nobis promittunt. Unde quicquid gravius visum fuerit, exercete, quia parati sumus omnia tormenta pro Christi confessione sustinere. Similiter et ceteri sancti protestari cœperunt. Tunc milites contudentes ora eorum jusserunt eos expoliari et fustibus gravioribus cædi. Cumque diutissime cæderentur, beatus Omion in confessione Domini perseverans, reddidit spiritum. Similiter et venerabilis Emptius, dum gravissimas toto corpore fustium percussiones exciperet, gratias agens Deo, quod inter ejus confessores adnumerari meruerit, beatam in cælo reddidit animam. Quo facto unus ex militibus accedens ad B. Criscum, immobiliter in Dei laudibus permanentem, gladio eum percussit, et caput ejus amputavit, et aspersum est sanguine ipsius pavementum, et permanent ibi signa cruoris sanctorum martyrum, ad gloriam atque virtutem nominis Domini et sanctorum martyrum usque in hodiernam diem. Signa quoque plurima et virtutes innumerabiles precibus sanctorum martyrum ibidem celebrantur : quod Dominus noster Jesus Christus facere dignatur ad laudem atque exaltationis * nominis sui, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et glorificatur Deus in trinitate perfecta per cuncta sæcula sæculorum. Passus est autem beatissimus confessor Domini Criscus cum duobus sociis suis in loco, qui dicitur Colle, IX Kalendas Novembris, regnante Domino nostro Jesu Christo, pro cujus amore terrena despicientes, cælestia suscipere meruerunt. Tu autem Domine etc.

46 IN FESTO S. CRISCI MARTYRIS *b* IN PRIMIS VESPERIS. ANT. Beatus Criscus, ardore martyrii suscensus *, Florentia * veniens, a militibus Decii tyranni captus est cum sociis suis. PSAL. Dixit Dominus. ANT. Cunque nuntiatum fuisset imperatori de captione eorum, non modicum gravisus, suis aspectibus istari * precepit. PSAL. Confitebor. ANT. Quorum nomina et religione * percuntatus, dum fortes * Christi eos cognovisset, diversis penis maceratos in ima carceris illos detrudi precepit. PSAL. Beatus Vir. ANT. Separatim eos * precepit, ne saltim mutuis consolationibus alterno sermone invicem

lectio IX.

E

F

* exaltationem

In I Vesperis
antiphonæ*b*
* succensus
* Florentiam

* adstare

* religionem
* (in fide)

* (detrudi)

A cem propositis aliquo modo sublevarentur.
* Angebatur PSAL. Laudate pueri. ANT. Agebatur * perfidus tyrannus, quod christiane fidei assertores beatissimi martyres Jesum Christum dominum creatorem omnium confitentes. PSAL. Laudate Dominum. CAPITULUM. Beatus vir, qui inventus est sine macula, et qui post aurum non abiit, nec speravit in pecunie thesauris: quis est hic, et laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua.

et Hymnus.

47 HYMNUS.

Annas Crisci celebrare laudes
Luce, qua celsos adiit triumphos
Victor, ingressi, quibus ordiemur
Cantibus hymnum?

Ille dum sevo Decii tenetur
Impii jussu, jubar in tenebris,
Quale custodes stupuere, portis
Exit apertis.

Demonem jamtum fugat obsidentem
Feminam, cujus domus et parentes
Ambo, et immensus populus salubres
Abluit * undas.

* Obtinet

Sit Deo Patri, genitoque Christo,
Flamini Sancto, simul ex utroque,
Antequam quicquam fieret, profecto,
Gloria summa. Amen.

Ÿ Ora pro nobis, beate Crisce,
Ŧ Ut digni etc. AD MAGNIFICAT, ANTIPH.

Adthleta Christi beatus Criscus, minis atque tormentis Decii crudelissimi vilipensis, dum in carcere teneretur, letus et gaudens laudes referebat altissimo Domino nostro Jhesu Christo.

Matutini hym-
nus;

48 AD MATUTINUM, INVITATORIUM.

In Confessione laudis adoremus Dominum,
* Qui corona glorie martyrem suum decoravit Criscum. PSAL. Venite. HYMNUS. In tono Iste Confessor.

Criscus ad Khristi, faciens docensque
Concitatur cultum populos; jacentem
Hospitis gnatum prope jam peremptum
Surgere cogit.

Cogit ad matrem viduam redire
Liberum, tanquam valetudo nusquam
Leserit. Tuscas facinus stupendum
Personat oras.

C Criscus extemplo, trucis hostis iras,
Vulnera et cedes nihil expavescens,
Perstat, insigni sitit et coronam
Milite dignam.

Sit Deo Patri, genitoque Christo,
Flamini Sancto, simul ex utroque,
Antequam quicquam fieret, profecto,
Gloria summa.

antiphonæ et
responsoria
I Nocturni,

* quam

* os

* fierent

* obdormis-
sent

49 IN PRIMO NOCTURNO, ANTIPH. Erat quidam præpositus homo nomine Omnion nobilis, acceptus imperatori, qui habebat filiam lunaticam, qua * impius possessor cotidie vexatione atrociter laniabat. PSAL. Beatus Vir. ANT. Et maxime postquam martyr Criscus adductus fuerat, nomen cujus per hos * puelle demon horrendis vocibus insonabat. PSAL. Quare fremuerunt. ANT. Hec dum fieret *, media nocte facta, cum jam vigilēs obdormisset *, lux immensa tenebris longe repulsis tetro in carcere refulxit. PSAL. Domine quid. Ÿ. Gloria et honore coronasti eum Domine. Ŧ. Et constituisti etc. POST PRIMAM LECTIONEM.

Ŧ. Tunc Omnion, videns tanta mirabilia circa beatum Criscum celebrata, cucurrit ad

carcerem, et pedibus beati martyris provolutus, * Ut suorum criminum veniam mereretur, cepit orare. Ÿ. Deprecabatur etiam, ut sanitatem suæ filiae restitueret, et demonem a visceribus ejus excluderet. Ut. POST SECUNDAM LECT. Ŧ. Beatissimus Criscus gavisus est nimis de fide Omnionis, et gratias agens Deo, * Et protinus in oratione ut Dominus nominis sui * ostenderet dignaretur. Ÿ. Cumque complexset orationem, Sanctus autem Domini puelle * tenens, benedixit eam, et sanam reddidit patri suo. Et. POST TERTIAM LECT. Ŧ. Credidit autem Omnion cum uxore sua, et filia cum omni domo sua, * Et dato nomine suo pariter cum eis baptizatus est in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Ÿ. Instructus tamen primitus a beato Crisco ex omnibus, que Christianam religionem et fidem catholicam pertinent. Et.

50 IN SECUNDO NOCTURNO, ANTIPH. Dum persecutio adversus Christiane fidei cultores indiceretur, sanctus Criscus talia monita fertur pertulisse *. PSAL. Cum invocarem. ANT. O fratres et commilitones nolite timere, * pavore ministrorum diaboli corda vestra conturbentur. PSAL. Verba. ANT. Recordamini, fratres mei, quoniam per tribulationes multas oportet nos introire in regnum Dei, sicut dixit Dominus noster Jesus Christus. PSAL. Domine noster. Ÿ. Posuisti Domine super capitem. Ŧ. Koronam de lapide pretiosa. POST QUARTAM LECT. Ŧ. Beatus Criscus dicebat: * Conjungamur ad eo * aque * superius sunt, queque infima pro nichilo computantes: * Ad * solum comprehensionem mentis oculis * intendamus. Ÿ. Nulle nos carnales amicitie retardens *, nullus amor impediatur *, de sola cælestium dulcedine cogitantes. Ad solam. POST QUINTAM LECT. Ŧ. Beatus Criscus una cum sotiis, dimissa Florentia, pariter cum eis Faventie destinavit iter * urbem. * Cum pervenisset ad locum, qui dicitur Collis, in Valliscave suscepit hospitium in domo cujusdam mulieris, que vocabatur Panphyla, cujus filius egrotus jacebat. Ÿ. Intellexit mulier, beatum Criscum, et qui cum eo erant, veri Dei adoratores et christianæ religionis esse cultores. Cum. POST SEXTAM LECT. Ŧ. Accessit beatus Criscus ad lectulum, in quo puer in extremo spiritu * ducens, et quasi exanimi * jacebat. * Ait: Dominus meus Jhesus Christus resurgere te faciat. Ÿ. Puer surrexit de lectulo sanus, et exurgens cepit clamare: Unus est Deus christianorum in cælo et in terra. Ait.

51 IN TERTIO NOCTURNO, ANTIPH. Puer, qui sanus * fuerat, baptizatus est, et mutatum nomen ejus Cerbonius, nam antea Serappion erat vocatus. PSAL. In Domino. ANT. Surgamus, inquit, fratres mei, quia Dominus noster Jhesus Christus ad coronam martirii nos invitat. PSAL. Domine quis. ANT. Beatus autem Criscus cum duobus discipulis Omnione et Emptio a militibus Decii se requirentibus non celavit. PSAL. Domine in virtute. Ÿ. Magna etc. Ŧ. Gloriam etc. POST SEPTIMAM LECT. Ŧ. Milites imperatoris dixerunt ad beatum Criscum: Tu mortis dampnatus * es, et tormenta nobis minaris æternam *. Respondens autem martyr Dei: ostendi vobis, jam simulacra deos non esse. Ÿ. Melius est ergo, et magis rationi congruum est, ut vos, ydolorum errore * relicto, ad Deum verum nostrum convertamini. Respondens.

AUCTORE
FELICIO.

* (elevavit
eum)
* (virtutem)
ostendere
* (manum)

II Nocturni

* protulisse
* (neu)

E

* accingamur
ad ea
* quæ
* solam (æternorum)
* oculos
* retardent
* (sæculi) impediatur

* (ad)

F

* spiritum
* exanimis

et III Nocturni.
* sanatus

* damnatus
* æterna

* errore

A

D

DE SANCTIS SEVERINO TUNGRENSI ET FELICE I,

HABITIS EPISCOPIS TREVIRENSIBUS,

SYLLOGE CRITICA.

V. D. B.

§ Unica. De primis Trevirensibus episcopis. Confusio episcoporum Trevirensium, Tungrensium et Coloniensium. An S. Felix Trevirensis exstiterit. Nonne fictus ex Mettensi. Unde ortus cultus S. Severini.

SS. Severinus I et Felix I, sæpe jam in Actis memorati, hac die denuo annuntiantur in fastis aliquot sacris S. Felix, numquam videtur cultus fuisse;

Die sexta februarii, qua olim Trajecti ad Mosam sollemnis fiebat omnium sanctorum illius urbis commemoratio, in prætermis-
ad illam diem S. Severinus, quem sibi quoque Trajectenses vindicabant, ad præsentem diem a decessoribus nostris illustrandus ablegatus est; atque id iterum ab eis factum in prætermis-
diei 18 aprilis, qua in auctario ms. Usuardino Carthusiani cujusdam Bruzcellensis laudabatur S. Severinus, episcopus Trevirensis et Tun-
grensis, et S. Felix, episcopus Trevirensis. Qui S. Felix ibidem ad præsentem quoque diem similiter translatus est; uti etiam in prætermis-
sis diei 11 aprilis, ad quam hæc scripserunt: S. Felix, episcopus Trevirensis et martyr, celebratur in ms. Florario sanctorum. Videtur hic esse sextus ecclesiæ Trevirensis episcopus et secundo Christi sæculo floruisse. Browerus lib. II Annalium Trevirensium pag. 187 ait « sine corona martyrii e medio abiisse haud « levem ad credendum movere suspicionem; » et ita absque mentione martyrii refertur in Martyrologio, Coloniae et Lubecæ anno 1490 excuso: et a Greveno in additionibus ad Usuardum appellatur confessor; sed die quo iterum refertur in Florario, 24 octobris. Alibi autem S. Felicis illius nomen non apparet, neque recensetur in ullis kalendariis liturgicis Trevi-
C rensibus; quod autem ad hanc diem a Greveno et Florarii Usuardique Lubeco-Coloniensis auctore relatus est, hæc est causa quod solent homonymi, ubi natalis dies latet, celebrioris alicujus die festo prædicari; ita ut non alia de causa S. Felicis Trevirensis nomen præsentis diei affixum fuerit quam quod ea S. Felix Tubzocensis coleretur. Neque hæc inanis est conjectura; ut enim in nullis sive antiquis sive recentioribus Treviren-
sibus fastis illius nomen apparet, sic in Calen-
dario sæculi XIII exeuntis, præmisso libro hebdo-
madali ecclesiæ S. Simeonis, legitur (1) IX kal. [Nov.] Felicis epi et Bonifacii PP.; quæ procul dubio ex Martyrologio sive Adonis sive Usuardi aucto breviata sunt (2) et quibus SS. Felix, epi-
scopus Tubzocensis, et Bonifacius Papa I intelli-
guntur. Fieri etiam potuit ut cultus S. Felicis Tubzocensis, cujus Passionis exemplaria per universum orbem sparsa fuerunt, ibi aliquandiu invaluerit, quemadmodum eum Tornaci et Ultra-
jecti obtinuisse loco suo dicemus.

2. Melior S. Severini conditio, quippe qui vere a Trevirensibus colatur. In Lectionario de sanctis quibusdam Trevirensis diocesis, anno 1645 typis expresso, jubetur hac die ejus festum fieri ritu simplici, omnibus depromptis ex com-
muni. Sed in Officiis propriis archidiocesis Tre-
virensis, anno 1706 in lucem datis, idem officium celebrari præcipitur cum sequenti lectione in propria: Severinus, illius nominis primus Trevirorum episcopus, sancto Metropoli ut in episcopali dignitate sic in martyrii honore etiam successit, eo adhuc tempore, quando ad episcopatum et martyrium vocari idem in plerisque antistitibus visum est. Unde nullus, nisi sanctæ vitæ proposito ad mortem pro Christo subeundam paratus, ad pontificium facile pedum accessit. Severinus certe ecclesiæ Trevirensis administrationem ut egregia sua-
rum ovium cura ita resignato ad ponendam animam pectore adiit. Nec diu hac sua exspe-
ctatione frustratus, quartum sui regiminis emensus annum, jam cælo maturus Maximiani tyranni victima apud Treviros fuit. Potiori itaque jure quam de S. Felice legitur hac die in Lubeco-Coloniensi et Greveni editione Martyro-
logii Usuardi: Treviris, beati aut sancti Seve-
rini primi, episcopi et martyris. Eadem habet in catalogo suo generali sanctorum Ferrarius, ea mutuatus ex Natalibus sanctorum Belgii Mo-
lani, ubi additur: Qui cum Trevirensi ecclesia Tungrensem quoque, nondum ab ea divisam, administravit.

sed S. Severi-
nus habet
etiam nunc
officium eccle-
siasticum.

E

3 Moneam necesse non est hic iterum sub nominibus SS. Felicis I et Severini I latere universam questionem de prædicato apud Tre-
viros evangelio. Verum quum hæc a collega meo rite elucidata fuerit ad diem 17 octobris, qua S. Florentius a Trevirensibus colitur, licebit profecto mihi abstinere ab ea denuo tractanda. Postea quidem edidit R. D. Marx, historie ecclesiasticæ et juris canonici in seminario Tre-
virensi professor, eruditam eadem de re disser-
tationem (3); sed quum collegæ mei lucubratio-
nem non legerit multoque minus confutaverit, nil est cur id argumentum ad incudem revocem, nedum a collegæ mei placitis recedam. Verum quisquis senserit jam primo æræ christianæ sæculo religionem christianam in illis partibus innotuisse, admittere ideo non debet omnia epi-

Sub illis nomi-
nibus latet uni-
versa contro-
versia de tem-
pore prædicati
apud Treviros
evangelii, su-
per qua gene-
rales quædam
animadversio-
nes fiunt.

(1) Hontheim, Prodromus historiae ecclesiæ Trevirensis, tom. I, pag. 406. — (2) Cfr editiones Usuardi Sollerii et Adonis Georgii

ad diem 24 octobris. — (3) Geschichte des Erztifts Trier, tom. I, part. I, pag. 30 et seqq.

AUCTORE
V. D. B.

scoporum nomina, quæ passim circumferuntur; atque ipse palam profitebor S. Felicem, dictum I et Trevirensis episcopum, fictum mihi videri ex S. Felice episcopo Mettensi et ad hanc diem relatum esse (ut jam monui) propter S. Felicem Tubzocensem; S. Severinum vero, similiter I dictum et episcopum Trevirensis, eundem esse ac S. Severinum Tungrensem, quem confuderint cum S. Severino Coloniensi; de quo ad præcedentem diem actum est. Hæc quidem sententia media est inter eos qui admittunt et inter eos qui abjiciunt omnia nomina, de quibus est controversia; neque abhorret hiatus et intercapedines in episcoporum catalogis, et facile recipit episcopos, qui pluribus simul diæcesibus præfuerint. Fucum scilicet ille sibi facit, qui res ecclesiæ christianæ primævæ metiatur secundum hodiernos mores legesque. Plane cogitandum non est primis temporibus diæceses certis limitibus definitas fuisse; quod ne in Cypro quidem, ut ex S. Epiphaniî controversia liquet, ad finem sæculi iv obtinebat. Deinde defunctis episcopis non continuo alii substituebantur, sed sæpius relinquebantur sedes vacuæ administrationis cura ad vicinos episcopos devoluta. Generatim in tanta operariorum penuria potius ratio habebatur potestatis ordinis quam jurisdictionis. Verbo ecclesiarum præsides modum habebant regionariorum episcoporum, qui nulli singulari loco addicti essent, sed apostolico more circumjacentes plagas percurrerent; quam disciplinam ecclesia Scotica seu Hibernica, aliis pristinarum consuetudinum longe tenacior, diutissime observavit. Error is quoque communis est sedulas olim fuisse ecclesias in conscribendis et posteritati transmittendis episcoporum suorum catalogis; quum tamen in antiquissimo ecclesiæ Romanæ catalogo, Liberiano vulgo nuncupato, desiderentur tria celebratissimorum pontificum nomina Aniceti, Eleutherii et Zephyrini; quæ nisi ex S. Ireneo, Tertulliano et Eusebio cognita haberemus, densa nocte jacerent sepulta. Hæc si quis præ oculis habuerit, non multum confidet certorum episcoporum catalogis, ut hinc demetiatur quo tempore christiana fides alicubi primum plantata fuerit; neque etiam mirabitur unum eundemque episcopum pluribus sedibus communem haberi, sive id fiat quod reapse in pluribus civitatibus christianam rem aliquando procuraverit, sive hujus rei causa sint posteriores historici, qui quum spatium vacuum viderent, id oplendum arbitrati sunt accitis ex vicinia nominibus. Neque pluribus hæc proseguenda sunt ut intelligatur statui posse primo ære christianæ sæculo fidem catholicam apud Treviros seminatam fuisse et tamen in episcoporum serie hiatus seu lacunas esse posse.

Gesta Trevirorum et Herigerus Laubiensis de nostris sanctis:

4 Veniamus nunc ad Gesta Trevirorum, qualiter summo studio et diligentia ea nuper edidit Pertz. Hæc in eis legimus (1): Deinde, scilicet post S. Maternum, Auspicius quidam regimen tenuit. Dein insignes per legitimas successiones, sanctitate et gratia pollentes, extiterunt Felix, Mansuetus, Clemens, Moyses, Martinus, Anastasius, Andreas, Rusticus, Auctor, Fauricius, Fortunatus, Cassianus, Marcus, Navitus, Marcellus, Metropolus, Severinus, Florentius, Martinus, Maximinus, Va-

lentinus, quorum octo ultimi etiam Tungrensi ecclesiæ præfuisse noscuntur; qui omnes diversis temporibus non solum in propria provincia, sed et in extremis et ultimis industres et illustres non solum confessione quin et martyrio existentes, regna etiam tyrannorum vicerunt. Qui videlicet episcopi omnes in ecclesia S. Eucharîi sepulti esse creduntur. Hæc in codice antiquo S. Mathiæ Trevirensi, Gestorum fonte, deesse Calmetus annotat et de altero quodam codice idem monet Hontheim (2). Sæculo xii Pseudo-Methodius primus indicavit quatuordecim priora nomina; posteriora octo Gestorum collector ex Herigero, abbate Laubiensi, postea addidit (3). Pseudo-Methodium omitto; sed accipe Herigeri, scriptoris sæculi x extremi, verba (4): De octo episcopis qui B. Materno in sede Tungrensi successerunt. Illoque humanis exempto (nempe S. Materno), secundus ei cathedræ præsedit Navitus, tertius Marcellus, quartus Metropolus, quintus Severinus, sextus Florentius, septimus Martinus, octavus Maximinus, nonus Valentinus. Qui quorum vel imperatorum vel consulum claruerint temporibus, quosque vita singulorum habuerit exitus, quotque singuli annis administraverint officium pontificatus vel ubi quorumque sit tumultus seu quantum quisque ampliaverit ecclesiæ suæ redditus, quia totius Galliæ ab Hunnis facta non solum nostræ sed aliorum ecclesiarum abolevit eversio, nec a nobis lectoris alicujus requirat exactio. Hoc certum tenemus, omnium ecclesiarum copias exuberasse circa ea scilicet tempora, quo divæ memoriæ Romano orbi præerat Constantinus Augustus, deinde filii ejus Constans et Constantius.

5 Ut alios omittam, utpote huc non pertinentes, de S. Severino Ægidius Aureæ Vallis, mediæ sæculi xiii scriptor, hæc commentarii loco addidit Herigeri verbis (5): Quintus episcopus, quinque pollens talentis, sanctus Severinus antistes exstitit. Iste sanctus Severinus non est ille Coloniensis archiepiscopus, de quo in Vita sancti Martini legitur, sed fuit alius ante eum..... Subversione Hunnorum imminente, beatus Servatius, de quo dicturi sumus, eorum corpora in urbe Tungrensi sepulta, apud Trajectum transtulit, et in cripta, ubi postmodum ipse sepultus est, cum aliis multis sanctorum reliquiis, quas de Tungrensi urbe transtulerat, honorifice sepelivit. Non est autem prætereundum quod hi octo jam dicti episcopi etiam Trevirensis ecclesiæ præfuisse leguntur; scilicet in Actis Trevirensibus paulo supra recitatis: quin etiam id innuitur ab ipso Herigero. Hic enim, ubi prius narravit SS. Eucharium, Valerium et Maternum, Trevirorum civitatem ingressos, ut ubique Trinitas, quæ ab eis prædicabatur, sub unius veri Dei cultu innotesceret vere, sub unius ipsorum trium pontificatu alias sibi duas contiguas civitates addidisse, Agrippinam cognomento Coloniam et Tungros; dein autem explicat singulorum gesta et sepulturam in Trevirensi basilica suburbana seu cæmeteriali S. Eucharîi, postea S. Mathiæ; et demum transit ad octo episcopos, qui B. Materno in sede Tungrensi successerunt; adeoque Tungrensis, Trevirensis et Co-

commentarius Ægidii Aureæ Vallis. Octo episcopi, Tungrenses dicti ab Herigero, videntur simul Coloniensem et Trevirensis ecclesiam administrasse.

(1) Monumenta Germaniæ. tom. VIII, pag. 148. — (2) Cfr Pertz ad cit. loc. — (3) Cfr id. ibidem. — (4) Ap. Pertz,

tom. VII, pag. 171. — (5) Ap. Chapeville, Gesta pontificum Tungrensiæ, tom. I, pag. 23.

A *loniensis ecclesiæ habebantur Herigero tribus primis æræ christianæ sæculis una sola fuisse ecclesia. Dicit itaque potest, Herigero teste, S. Severinus Trevirensis simul fuisse episcopus Tungrensibus et Coloniensis.*

Dicta Herigero, scilicet sola octo episcoporum nomina, admittenda sunt; reliqua postmodum addita negligenda esse videntur.

6 Verum enim vero an admittendi octo illi episcopi, ab Herigero recensiti, sed a Trevirensibus tam diu ignorati? Imprimis eos saltem Tungrensibus fuisse episcopos nemo recte negaverit; atque ab eis Colonienses quoque et Trevirenses christianos rectos fuisse plurimum verisimile est; et quidem putem hac verisimilitudine motos S. Mathie Trevirenses monachos S. Severinum et septem alios, ab Herigero memoratos, in sua Gesta Trevirorum transtulisse. Quod autem illi certissime Tungrensibus præfuerunt, id quidem nititur uno Herigeri testimonio; ast id tam grave est ut, etiamsi solum sit, fidem mereatur. Nemo enim illo ævo ad scribendum accessit, pluribus munitus subsidiis quam Herigerus, ut diligenter annotavit recentior ejus editor Koepke (1), accurate recensens libros scriptaque omnia, quæ ad manum habuit Laubiensis abbas; sed neque omnia recensere potuit; quum plura tacuerit ipse Herigerus. Hic autem in referendis rebus prudentissimus est et mirum in modum cautus. Ingenui sane, inquit Koepke (2), est animi illa quam profert confessio, melius esse « ignorantiam verecunde fateri, quam irreverenter pro pietate mentiri. » Et reapse illo ipso loco, quem supra ex eo retuli, episcoporum Tungrensium nomina tamquam certa profert, quod ante oculos haberet bonum catalogum; reliqua omnia a se ignorari profitetur: scilicet quo tempore floruerint; quam mortem, naturalem an cruentam, obierint; quam diu episcopatum tenuerint; quæ gesserint; ubi sepulti fuerint. Unde simul liquet quam fidem mereantur Gesta Trevirorum, quum hos episcopos martyres fuisse et in S. Eucharii seu S. Mathie basilica sepultos fuisse testantur; et similiter quid sentiendum sit de Ægidio Aureæ Vallis, ubi vult eos prius sepultos fuisse Tungris et dein a S. Servatio translato fuisse Trajectum ad Mosam.

Contentit Hontheimius S. Severinum nostrum eundem esse ac episcopum Coloniensem, die 23 octobris cultum;

7 Monuit supra Ægidius Aureæ Vallis S. Severinum nostrum eundem non esse ac S. Severinum Coloniensem præsulem, de quo in Vita S. Martini legitur, et cujus acta pridie illustravit collega meus. Ast aliter plane sentit Hontheimius. Servatur, inquit (3), in bibliotheca S. Simeonis Treviris Psalterium, sæculo xi (quantum ex forma literarum, membrana aliisque colligere licet) scriptum, quodque ex primis libris choralibus fuisse creditur, quibus eadem collegiata, circa annum 1042 fundata, usa fuit. Huic præfixum Calendarium, eadem manu cum ipso Psalterio exaratum. Cum in eo plurimi dies vacarent, posterior ætas neque una manu, neque eodem tempore, festa serius introducta eidem inseruit. E novem sanctis, quos mox memoravimus et qui tempore Hontheimii colebantur a Trevirensibus, quatuor solum in hoc Calendario conspiciuntur, et inter hos unus tantum primævo characterē scriptus, scilicet x kal. novembris (23 Octobris) SEVERINI EPISCOPI, sine addito tamen TREVIRENSIS aut etiam MARTYRIS. Eodem die ecclesiæ Coloniensis et Burdigalensis festum

S. Severini, tamquam proprii utriusque earum antistitis, sub initium sæculi v vita functi, celebrant; haud dubio argumento eundem esse sanctum qui in Trevirensi etiam eodem colitur. Equidem Treviri hodie festum S. Severini die sequenti (impedimentum ferente translatione S. Materni, quæ nunc x kal. novembris solemnitus celebratur,) et quilem tamquam episcopo et martyre sub Maximiano (ut in noviori lectione recitatur) Treviris coronato, agunt. At identitatem festi et sancti salvat aliud Calendarium sæculi xiii, quod manuscripto Sanmaximiano (in quo Martyrologium, Regula S. Benedicti et Menologium continentur) præmittitur, in quo ad sæpe fatum diem x kal. novembris simul legitur: SEVERINI EPISCOPI. TRANSLATIO S. MATERNI; in Martyrologio autem ejusdem codicis eodemmet die: COLONIÆ SEVERINI EPISCOPI.

8 Qui affirmaret nil boni inesse huic Hontheimii argumentationi, is procul dubio parum æquus dicendus foret. Meo judicio certissime constat Trevirenses a sæculo xi (in calendario, præfixo Psalterio S. Maximini, quod ineunte sæculo x seu etiam prius scriptum est et nunc in musæo nostro servatur, nomen S. Severini nondum apparet) mea, inquam, sententia certum est Trevirenses sæculo xi, quo S. Simeonis Calendarium et Psalterium exarata sunt (4), die 23 Octobris S. Severinum Coloniensem coluisse; similiter sæculo xii, cujus anno 1128 Computus ecclesiasticus iterum S. Simeonis cum Calendario conscriptus est (5); itemque sæculo sequenti, ut constat tum ex laudato ab Hontheimio S. Maximini Calendario, tum ex Calendario Libri hebdomadalibus S. Simeonis (6), ubi ad diem 23 Octobris legitur: Translatio S. Materni et Severini epi; et ad diem 24, ut jam monui: Felicis epi et Bonifacii PP. Quod institutum in Breviario secundum usum monasteriorum SS. Maximini, Willibrordi et Naboris, anno 1600 a monachis Sammaximinianis excuso, quantum ad SS. Severinum et Maternum attinet, adhuc observatur; ita ut eorum nomina ad 23 inscripta sint Calendario, et officium ex communi fiat confessorum cum oratione propria in qua amborum sanctorum conjuncta sunt nomina. Deinde certum mihi videtur recte dictum esse ab Hontheimio S. Severini Coloniensis festum ex die 23 Octobris ad diem 24 propter concurrentem translationem S. Materni dilatatum fuisse; nam ubi S. Severinus episcopus Calendarii Trevirensibus inscriptus est sub die 23 Octobris, nullus S. Severinus apparet die sequenti; ubi vero die 24 locum invenit, nulla amplius ejus fit memoria die præcedenti: quo quid validius esse possit ad demonstrandam festi alicujus translationem, equidem non video. Jam vero (ut pronum erat fieri) quum paulatim ignorantia obrepisset quis S. Severinus ille esset, die 24 Octobris cultus, putatum est eum Trevirenses fuisse episcopum; qui error extremo sæculo xv antiquior sit oportet, quum in Usuardo Lubeco-Coloniensi occurrat, dein repetitus a Greveno. Hactenus itaque Hontheimio consentimus; sed plane ab eo discedimus, ubi vult suum Trevirensibus aut Tungrensibus non fuisse Severinum, eosque hunc sibi adscivisse ex illa S. Severini Coloniensis festi translatione. Omnino

requidem vera ex errore illius cultus substitutus est cultui S. Severini Coloniensis; sed ambo certe diversi sunt;

(1) Ap. Pertz, tom. VII, pag. 144. — (2) Ibid. pag. 144 et 145. — (3) Historia Trevirensis diplomatica, tom. I, pag. xxix. — Octobris Tomus X.

(4) Cfr Hontheim, Prodromus historiæ Trevirensis, tom. I, pag. 385 et 392. — (5) Ibid. pag. 399. — (6) Ibid. pag. 406.

AUCTORE
V. D. B.

non ita est. Cognitus is eis erat Herigero tribus saeculis priusquam S. Severini Coloniensis festum loco suo motum fuerit in ullis kalendis Trevirensibus. Dicatur itaque festivitas S. Severini Tungrensis aut Trevirensis, quæ nunc die 24 Octobris agitur, ex errore esse orta; nil repugnabo, immo probabo: sed nequaquam statuatur non existisse S. Severinum, Tungrensem aut Trevirenssem episcopum, et qui nunc colitur alium non esse quam Coloniensem; id apprime falsum est. Quandonam autem Tungrenses ceperint colere S. Severinum me latet; coluisse tamen dicuntur, licet Trajectenses ad Mosam et Leodienses, qui id eodem fecissent jure, id fecisse non videantur umquam. In antiquo Breviario Tungrensi S. Servatii, ait Ghesquiere (1), ad diem x kalendas Novembris festum ejus assignatur, ac præter orationem propriam tres in ecclesiastico ejus officio præscribuntur recitandæ lectiones quæ de ejus gestis aliisque rebus ad eum attinentibus agunt. Verum timeo vehementer ne Ghesquierus confuderit S. Severinum Tungrensem cum S. Severino Coloniensi, die x kal. nov. culto.

item distinguendus est a S. Severino, qui 21 decembris in Martyrologio inter episcopos Trevirenses recensetur.

9 Quod si quaeritur quo tempore vixerit S. Severinus, quot capita, tot sunt sententiæ. Singuli enim suas vendunt conjecturas et divinationes. Martyr ne obierit an confessor; Tungrensis an Treviris sepultus fuerit, alii aliter statuunt, quisque pro patria gloria certantes. Ast hæc ne examinare quidem libet, contentis cum Herigero hæc omnia ignorare. Superest itaque id unum animadvertere S. Severinum nostrum diversum esse ab alio S. Severino, itidem Trevirensi episcopo dicto et a Baronio ad diem 21 Octobris in Martyrologio Romano laudato his verbis: Treviris sancti Severini episcopi et confessoris. In notis ad hunc locum docet Baronius se hanc memoriam accepisse ex auctariis Usuardinis, maxime Molani; ubi certissime, ut ex Sollerii editione videre est, celebratur

S. Severinus secundus, episcopus Trevirensis. In Lectionario etiam Trevirensi, anno 1648 typis excuso, duplex S. Severini Trevirensis commemoratio facienda præcipitur, altera die 24 Octobris, altera die 21 Decembris; verum hæc posterior postea suppressa est, quoniam S. Severinus, die 21 Decembris celebratus, idem sanctus visus est ac S. Severinus Burdigalensis, qui die 23 Octobris colitur. Certe utriusque eadem sunt Acta; at an una eademque sit persona, ut Honthemius aliique volunt, alibi opportunius examinari poterit.

10 S. Felicis, episcopi Trevirensis, rerum conditio longe pejor est. Nolim renovare universam controversiam de antiquis episcopis Trevirensibus; sed candide fatebor plerosque ex iis, quos Herigerus non habet, mihi videri aliunde accitos mihi probari conjecturam Honthemii (2) et Perierii (3) S. Felicem I Trevirenssem eundem ac S. Felicem Mettensem, de quo dixere decessores nostri ad diem, qua Romano Martyrologio inscriptus est, 21 Januarii. Jam monui illum Felicem I Trevirenssem e tenebris eductum fuisse a Pseudo-Methodio; cui animadversioni hic addam hujus larvati viri chronicum, quo olim plurimum nitebantur, (eo quod inspersum erat B. Mariani Scoti Chronico, qualiter editum est a Pistorio,) omnem fere quam adhuc servabat auctoritatem ob B. Mariani Scoti nomen et merita, pene perdidisse; ex quo enim tempore secundum pura exemplaria Pertzii B. Mariani edidit librum, constat illam scriptionem numquam usurpatam fuisse ab chronologo Scoto, sed ejus opus eo infartum fuisse a monacho aliquo S. Disibodi. Cæterum sanctus ille Felix festam diem aut commemorationem Treviris numquam habuit; et quum Floraria et Usuardina auctaria, initio citata, valde levia sint cultus ecclesiastici indicia, dubitari potest an alii quam errores historici in illo S. Felice admissi fuerint.

S. Felix I, episcopus Trevirensis, primum productus a Pseudo-Methodio, videtur idem ac S. Felix Mettensis.

(1) Act. SS. Belgii, tom. I, pag. 174. — (2) Historia Trevirensis diplomatica, tom. I, pag. xxxii. — (3) Act. SS. tom. IV se-

ptembriis, pag. 373.

C DE S. FELICE, EPISC. TUBZACENSI IN AFRICA F

ET MARTYRE VENUSII IN APULIA,

V. D. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Variæ Actorum S. Felicis editiones et classes.

ANNO CCCIII.
Quam maxime variæ sunt

Quod vix aut ne vix quidem umquam in hac nostra collectione Actorum Sanctorum contigit, maxima de sancto Felice et de sociis, ei adjungi solitis, existit sententiarum varietas; quamquam commentarii, beato martyri coevi, jam pridem reperti atque in lucem editi fuerunt. Quot enim quæstiones fieri queunt, tot responsa inter se diversa adeoque pugnancia data fuere ab hagiographis; quæ dissensio inde orta est, quod de nullis fere S. Felicis rebus in antiquis

libris conveniat. Si enim quæsieris sintne assignandi socii an tollendi; utrumque suadere videntur monumenta; si assignandi, quæ eorum nomina; passim quam maxime diversa occurrunt; in quem diem martyrium referendum et cultus: fasti sacri et passionalia dissentiant quam plurimum; quis locus certaminis: alii Nolam, alii Venusiam, alii alium obtrudunt locum; quæ sedes S. Felicis episcopalis: neque hic absunt tenebræ; quæ demum itinerisejus ex Africa

AUCTORE
V. D. B.

A *Africa in Italiam ratio et tempus : neque hic consentiunt, quin immo dissentiunt quam apertissime. Quid ergo? ut, quantum fieri licet, tuti hoc exeamus labyrintho, filum investigandum est, quod passus nostros dirigat et ducat; quod si invenerimus, strenue id manibus tenendum, ut ad finem usque rectæ insistere liceat viæ. Atque hoc pacto spes affulget fore ut originem errorum, interpolationum aliorumque similium nævorum, quibus omnia fere antiqua de S. Felice documenta maculantur, detegamus. Filum autem istud hujus generis est ut ea Actorum exemplaria reprobemus, quæ manifesto studio, non vero negligenti librariorum socordia corrupta fuere; et ut eas sequamur editiones, in quibus id genus nævorum reperire non est.*

editiones et
codices mss.
Passionis S.
Feliceis;

2 Prius autem quam ad hujus legis applicationem veniamus, recensendæ sunt Actorum S. Feliceis, quæ in lucem venerunt, editiones. Prima locum occupat in libro, anno 1523 curis Jacobi Fabri Stapulensis impresso Parisiis, cui titulus *Agones martyrum*; quem codicem typis excusum non habeo, sed exemplar manu exaratum. Secunda editio est Surii (1), quam in *Annales ecclesiasticos* (2), paucis mutatis, recepit Baronius, et quæ deinceps in recentioribus Surii editionibus secundum Baronii mentem recusa est. Tertia est Dacherii, qui exemplari, a P. Petro Francisco Chiffletio S. J. descripto, usus, *Acta S. Feliceis Spicilegio* (3) suo inseruit sub titulo : *Passio S. Feliceis, Tubzocensis episcopi et martyris*; eandem repetiit Ludovicus de la Barre Tornacensis (4); nonnullis insertis et uncinis inclusis ex editione quarta, quæ est Baluzii (5) : hic vero ut in annotatis ad *Acta* subjungit, *Acta S. Feliceis diligenter contulit cum quatuor antiquis et optimis codicibus manuscriptis bibliothecæ Colbertinæ, videlicet 59, 316, 401 et 901 : quæ omnia ad literam denuo expressit Joannes Dominicus Mansi in nova Baluzii Miscellaneorum impressione* (6). Quintam editionem pararunt Angli aliquot eruditi secundum codicem Sarum, eamque publici juris fecerunt cum *Actis SS. Felicitatis et Perpetuæ Oxoniæ* anno 1680; eam aliquot abhinc, annis alii Angli verterunt in suum idioma (7), ut ordinem episcopalem a calumniis sectæ presbyteralis vindicarent. Verum jam pridem ante, anno scilicet 1689, sextam editionem adornarat Ruinartius, primam Surianam fere secutus; quæ deinceps sæpius cum reliquis *Actis Martyrum* sinceris renovata est. Baluzii et Ruinartii editionem expressit omni ex parte Dupinius inter *Monumenta de schismate Donatistarum* (8). Præterea ad manus nobis sunt exemplaria codicum mss. Rubecæ Vallis, I, II et III Audomarensium, necnon Ultrajectini. Neque omittenda Menæa Græcorum, qui die 16 aprilis S. Feliceis memoriam celebrant; alia pro re nata sponde occurrent.

hæc et reliqua
documenta

3. Hæc autem exemplaria omnia et documenta alia in quatuor aut quinque distribuenda sunt classes : quarum prima continet editionem primam seu Parisiensem Jac. Fabri, tertiam seu Dacherianam, quartam quæ est Baluzii et quintam seu Anglicanam, necnon codicem Ultrajectinum; huic proprium est classi, quod pro-

gramma seu imperatorium edictum nonis Januarii propositum fuisse perhibeat, postridie vero beatum Felicem captum et xviii kalendas Februarii capite minutum. Atque huc quoque pertinet Florarium sanctorum ms., in *Actis nostris* toties citatum, et *Martyrologium Germanicum Canisianum* et quod ei præluxit Usuardinum auctarium Greveni, necnon Mombritius (9) et compendium *Passionis* ms. Ultrajectinum; in quibus omnibus sancti Feliceis natalis ad xviii kalendas Februarii seu diem 15 Januarii refertur : quin etiam huc spectant qui die sequenti (nam sæpe sæpius uno dissentitur die in hoc rerum genere) sancti Feliceis obitum signant, videlicet Grevenus, Galesinius, Ferrarius in utroque Catalogo, auctarium Usuardinum Carthusiæ Coloniensis, *Martyrologium Germanicum* et qui his omnibus præcessit Petrus de Natalibus (10). Neque ex hac classe excludendus est tertius codex Audomarensis, quamquam non xviii seu xvii kalendas februarias beati Feliceis obitum signet, sed ix; id enim non studio, sed scriptoris negligentia factum. Sunt et alia nonnulla huic classi propria, maxime quod sancti martyris palæstram Nolæ statuatur.

4 Secunda classis sola complectitur Menæa Græcorum, in quibus beati Feliceis natalis die 16 Aprilis recolitur et locus certaminis dicitur civitas Ælurum in Lycaonia; in reliquis partim accedunt ad primam classem, partim ad quartam. Tertia classis conflatur ex codice Rubecæ Vallis et primo et secundo Audomarensi; in quibus id observatur singulare, quod programma nonis augusti seu die 5 propositum fuisse dicatur et sanctus Felix Nolæ cæsus iii kalendas septembris, seu die 30 augusti : in reliquis vero fere conveniunt cum *Actis* classis primæ. Demum classis quarta ex editionibus Surii, Baronii et Ruinartii componitur, in quibus edicta imperatoria nonis Junii promulgata leguntur et beatus Felix, amputato capite, martyrium fecisse Venusii tertio kalendas septembris.

5 Atque ad hanc aut ad tertiam classem spectat venerabilis Beda, ad dictam diem 30 augusti in *Martyrologio* (11) scribens : In Venusia civitate Apuliæ natale SS. Feliceis episcopi civitatis Tubzocensis et Audacti et Januarii presbyteri et Fortunatiani et Septimini lectorum : qui temporibus Diocletiani in sua civitate tenti a Magneliano curatore, inde multis diu vinculis et carceribus macerati et in Africa et in Sicilia tandem in occisione gladii consummati sunt. Felix quinquaginta sex annorum virgo obiit. Sunt autem inter Carthaginem et Tubzucam * millia passuum triginta quinque. Neque abludit Rhabanus, pro more fere suo uno die præcedens et proin ad 29 Augusti hæc annuntians (12) : iv Calend. in Venusio civitate Apuliæ natale Feliceis episcopi Tubrozensis et Januarii presbyteri et Fortunatiani et Septimi lectorum, qui temporibus Diocletiani in sua civitate tenti a Magnelliano procuratore xviii calend. julii, inde multis diu vinculis et carceribus macerati et in Asia (immo Africa) et in Sicilia, tandem in occisione gladii consummati sunt : quæ alii recentiores martyrologi ad diem 29 augusti de S.

E
in quinque di-
vidi classes
queunt.Antiquiora
martyrologia
signant ejus
mortem ad 30
augusti,

F

* Mss. Tibiucam

(1) Vitæ SS. ad 24 octobris. — (2) Ad an. 303, num. cxviii et seqq. — (3) Tom. XII, pag. 634. — (4) Spicilegium, tom. II, pag. 68. — (5) Miscellanea, tom. II, pag. 77. — (6) Tom. I, pag. 18. — (7) Tracts for the times, Records of the church, n. xxiii, Londini, 1841. — (8) Opp. S. Optati Milev, pag. 146 et

149. — (9) Vitæ Sanctorum, tom. I, fol. vo. 290. — (10) Catalogus SS. lib. II, cap. lxxxv. — (11) Acta SS. tom. II Martii, pag. xxx. — (12) Canisii lectiones antiq. tom. II, part. II, pag. 339, edit. Basnagii.

AUCTORE
V. D. B.

Felice autappositis eisociis dixere vide in opere nostro (1). In codice S. Columbæ Senonensi, dein Bibliothecæ reginæ Sueciæ, reperit Holstenius (2) ad diem 30 augusti annuntiationem, quæ partim cum Beda edito, partim cum Rhabano convenit : III kal. septemb. In Venusia civitate Apuliæ, natalis SS. Felicis episcopi civitatis Tubzocensæ et Adaucti presbyteri, et Fortunatiani et Septimini lectorum, qui temporibus Diocletiani in sua civitate tenti a Magnelliano curatore XVIII kal. julii, inde multis diu vinculis et carceribus macerati et in Africa et in Sicilia tandem gladio consummati sunt. Felix LVI annorum virgo obiit. Infra num. 27 ostendemus huc quoque revocanda esse Hieronymianos fastos et kalendarium marmoreum Neapolitanum sæculi IX.

recentiora
post Rom.
Parv. ad 24
octobris.

6 Atque ego haud scio an quinta fingenda sit classis ex martyrologis, qui, Bedæ fere verbis usi, beati Felicis natalem ad diem 24 Octobris distulerunt, eumque constituerunt Venusiæ. His princeps præit B. Ado: In Venusia, inquit (3), civitate Apuliæ, natalis sanctorum Felicis, episcopi civitatis Tubzocensis, et Audacti et Januarii presbyterorum, et Fortunatiani et Septimi lectorum. Qui temporibus Diocletiani in sua civitate tenti a Magnelliano procuratore, inde multis diu vinculis et carceribus macerati, et in Africa et in Sicilia, tandem in occisione gladii occisi sunt. Sunt autem honorifice sepulti inter Carthaginem et Uticam. Felix quinquaginta sex annorum obiit virgo. A Beda discessit Ado in referendo S. Felicis et sociorum natali ad 24 octobris, non vero ad 30 augusti; quoniam in assiduo suo duce et comite Martyrologio Romano parvo, edito a Rosweido et secundum eum a Georgio, legerat: IX kal. novembris Venusiæ, Felicis episcopi Tubzocensis et Audactis et Januarii presbyterorum et Fortunatiani et Septimi lectorum. Notkerus, cujus Martyrologium desumptum est partim ex Rhabano partim ex Adone, propius hoc loco adhæret Adoni: cui omnino consentit Usuardus, nisi quod detentionem in Africa et sepulture locum omittit. Maurolycus proxime sequitur Usuardum; similiter Baronius in Martyrologio Romano, præterita tamen virginitatis laude. Atque hic cursim animadvertere est a Baronio in editione anni 1583 scriptum fuisse Felicem, episcopum Aptungitanum; sed dein ad oram exemplaris sui annotasse: Nullo modo dicendus Aptungitanus; nam Felix Aptungitanus, de quo scribit Optatus, supervixit usque ad tempora Constantini imperatoris. Ob variam lectionem dicerem tantum: episcopi Africani: quæ emendatio deinde recepta est (4); sed nos de sede S. Felicis alibi. Hoc loco id unum addemus minus antiqua manu Martyrologio Hieronymiano Fuldensi ad 24 octobris quoque insertum fuisse (5): In Venusia civitate natale sancti Felicis episcopi.

D

§ II. Ex temporum ratione ostenditur editionem Surianam longe esse optimam.

Jam si quæritur quæ harum classium videatur optima, consentiendum omnino arbitror Ruinartio (6), Tillemontio (7), Remigio Ceillier (8), Bailletto (9), Butlero (10) et plerisque recentioribus, quibus hæc communis est sententia præferendam esse editionem Surianam; quamquam eam ex editionibus aliis corrigendam aliquando censeant. Argumentum, ex ratione temporis desumptum, mihi præcipuum et tamquam dux ex tenebroso illo labyrintho. Audiamus prius de eo Ruinartium: Non minus, inquit, inter se dissentiunt Acta edita in assignando tempore, quo idem sanctus Felix martyrium pertulit. Id die 18 kalendas februarii contigisse cum mss. codd. referunt editiones Acheriana et Baluziana: quod ad 3 kalendas septembres revocat editio Suriana; quam postremam sententiam alteri præferendam censemus. Cum enim edictum de comburendis libris anno 303 Nicomediæ mense martio promulgatum fuerit; vix quisquam sibi persuadeat, ipsum nonnisi anno sequenti in Africam pervenisse: quod tamen dicere debent qui primam sententiam amplectuntur. Certum quippe est ex Actis Felicem apprehensum fuisse, statim atque edictum istud in Africa promulgatum fuit. Surianæ editioni favet etiam ipse Actorum contextus: Diocletiano octies., exivit edictum etc. Tunc programma propositum est etc. In altera enim opinione hæc verba: Tunc programma, de anno qui his verbis: Diocletiano octies etc. designatur, intelligi non potest. Hæc vero omnia optime congruunt cum Suriana seu Baroniana lectione. Nam Diocletiano octies et Maximiano septies coss. id est anno 303 mense Martio, primum edictum adversus christianos de libris comburendis etc. Nicomediæ latum est. Quod quidem edictum ad diversas imperii romani provincias transmissum, mense junio in Africam pervenit: eoque in civitate, cui Felix episcopus præerat, promulgato, cum ipse sacros libros tradere constanter renueret, ad diversa tribunalia, etiam trans mare perductus, tandem die 30 augusti apud Venusium Apuliæ urbem gladio percussus martyrium complevit. Hæc ille.

Editionem Surianam longe esse optimam, quæ quippe conveniat cum tempore dati a Diocletiano edicti;

E

F

8 Verum alia quoque, et quidem multo graviora momenta pugnant adversus primam Actorum classem. Si enim ea audias, programma propositum est nonis seu die 5 januarii; postridie captus S. Felix; dein in triduo carcere positus; quarto die post seu die nona januarii missus Carthaginem; sedecim deinde post diebus seu die 26 aut 27 januarii oblatus proconsuli, a quo sub finem mensis januarii vehi iussus Romam; ubi duodecim dies inclusus carceri, et dein missus post imperatores navigare: quæ navigatio ante medium mensem februarium incohari nequaquam potuit, et quatuor duravit

aliæ editiones absurda continent,

(1) Act. SS. tom. VI Augusti, pag. 496. — (2) Martyrolog. Adonis, edit. Georgii, pag. 343; Passio S. Perpetuæ, pag. 319; Acta SS. suppl. Junii, pag. 46. — (3) Canisii Lect. ant. tom. II, part. III, pag. 183. — (4) Cfr Georgius, Martyr. Adonis, pag. 344. Cfr not. a ad Martyrol. roman.

ad 24 octobris. — (5) Ibid. pag. 343 et 674. — (6) Acta sincera Martyrum, pag. 334, Amstelodami, 1713. — (7) Mémoires ecclés. tom. V, pag. 663 et seqq. — (8) Auteurs ecclés. tom. III, pag. 480. — (9) Vies des Saints, octobre, pag. xxv et 373. — (10) The lives of the Fathers, etc. tom. X, pag. 499, London, 1814.

dies.

A dies. Quibus expletis, venit Nolam sanctus Felix et brevi post decollatus est. Sole itaque clarius est non potuisse fieri id martyrium ante diem circiter 24 februarii, et tamen universa illa Actorum classis reponit beati martyris necem die octavo aut septimo decimo kalendas februarii, seu die 15 aut 16 januarii. Eadem difficultate laborant Acta classis tertiæ, quum nonis seu die 3 augusti programma propositum et tamen beatum Felicem post duplicem plurium dierum inclusionem et navigationem tandem Nolæ occisum tradant die 30 ejusdem mensis. Hæc incommoda jam pridem mentem pulsarunt Pagii (1), Mansii (2) aliorumque. Quapropter statuerunt mense februario exeunte anni 303 edictum persecutionis Nicomediæ fuisse propositum; sed id proclamatum nonis tantum januarii anni 304 in civitate Tubzacensi et postridie captum S. Felicem, cujus captivitatem durasse plus integro anno, quippe qui martyrium fecerit die 18 januarii anni 303. Verum enimvero in Annotatis ad sancti Felicis Acta planum faciemus prius persecutionis Diocletiani edictum in Africa propositum fuisse verno tempore anni 303; juxta id examinatum fuisse sanctum Felicem; et demum alterum edictum, multo acerbius, in Africam allatum esse ante idus novembris 303, quum jam pridem in Italiam auctus fuisset sanctus præsul. Atque hæc sufficiant hoc loco.

et pugnant
cum consuetu-
dine de mari
aperto et clau-
so:

B 9 Aliud præterea telum adversus primam illam classem in pharetra nobis est, idque subministraverunt de mari clauso et aperto, quæ illo ævo vigeant, consuetudines et leges. Plinius (3) hac de re sequentia tradidit: Ver aperit navigantibus maria; hæc alia Vegetius (4): Ex die tertio iduum novembris usque in diem sextum iduum martiarum maria clauduntur. Accedit Apulejus (5): Diem, qui dies ex ista nocte nascetur, æterna mihi nuncupavit religio; quo sedatis hybernis tempestatibus et lenitis maris procellosis fluctibus, navigabili jam pelago, rudem dedicantes carinam, primitias commeatu libant mei sacerdotes: de celebrando navigationis natali sermonem facit Apulejus. Atque hinc apparet mensem januarium inopportunum fuisse tempus, quo edictum imperatorum Nicomedia transveheretur in Africam et beatus Felix Carthagine mitteretur Romam. Insuper hinc quoque labefactatur classis Actorum secunda seu græca, qua beati Felicis obitus die 26 aprilis statuitur. Sexta enim idus martias, qua mare aperiatur, triginta sex tantum diebus distat a die 26 aprilis: intra quod spatium non ea tantum ponenda essent quæ numero superiori collegimus, sed et programma Nicomediense ferendum Carthaginem et per Africam spargendum. Vix aut ne vix quidem, etiamsi omnia matures quam maxime, hæc intra illos temporis fines concludas. Sed satis id argumentum persecuti sumus.

omnia fluunt
in editione Su-
riana; in qua
iter quoque re-
peritur Sicu-
lum.

10 Contra nullis id genus difficultatibus obnoxia est classis quarta, in qua omnia fluunt apprime. Programma in civitate episcopali sancti Felicis proponitur nonis juniis; postridie capitur beatus præsul; tribus diebus post, seu die nona mittitur Carthaginem ad proconsulem Anolinum, coram quo alia die sistitur, et dein sedecim dies includitur carceri. Postea, idibus scilicet julii seu die 15 mittitur Romam ad præ-

fectum prætorio, a quo post novendialem custodiam jubetur post imperatores navigare. Quatuor diebus pervenit Agrigentum; hinc navigio Catanam petit, Messanam et Taurominium in Sicilia; atque hinc in partes transfretat Lucaniæ et Apuliæ, ubi die 30 augusti civitatem Venusium nobili martyrio decorat. An vere Venusii atque illa die obierit S. Felix disputabitur alio loco; interea id manifestum, rationem temporum in Actis Surianis apprime cohærere. Præstant hæc alia quoque laude: iter videlicet sancti Felicis Siculum habent et ultima ejusdem de custodita annos quinquaginta sex virginitate verba; quæ utraque certissime iis inerant Actis, quæ venerabilis Beda præ manibus habuit.

AUCTORE
V. D. B.

11 Quæ quum intenta mente considero, non possum non in eam ire sententiam Acta classis primæ fuisse corrupta, quod Felicis, presbyteri Nolani, nomen omni ævo celeberrimum, nec non festum, die 14 Januarii jam antiquitus actum, librarii male feriati ingenium presserint eumque eo induxerint ut S. Felicis, Africani episcopi, martyrium proxime ad sancti Felicis presbyteri natalem consignaret, quin etiam illius certaminis gloria hanc donaret civitatem; quasi nusquam alibi quam Nolæ aliove anni tempore quam medio januario Felicis nomini esset locus. Hinc in multis Passionalibus mss. trium se invicem excipiunt SS. Felicium Acta. Neque raro in opere nostro animadversum est sanctos homonymos iisdem aut proximis colidiebus et secundum hanc legem Acta eorum aliquando deturpari; et quidem in sequenti paragrapho, ubi agemus imprimis de beati Felicis sociis, non deerunt hujus rei exempla.

Aliæ editiones
ratione S. Fe-
licis Nolani
corruptæ.

§ III. An S. Felix in martyrio habuerit socios; quare ei additi SS. Januarius, Fortunatus et Septiminus. Palæstra Venusium. Corpus Carthaginem translatum.

Hoc porro de S. Felicis sociis argumentum nodis, si quod unquam, implexum est quam maximis. Eos solvere tentavit Tillemontius (6); neque mea sententia infeliciter. Animadvertendum imprimis est in nullis Actis S. Felicis assignari in martyrio comites; sed in Actis Surianis traditur in civitate sua episcopali habuisse presbyterum Aprum, et Gyrum seu Cyrum, Vitalemque lectores; in aliis vero omnibus, tum editis, tum manu exaratis, Januarium presbyterum, et Fortunatum seu Fortunatianum et Septiminum lectores; de quibus ne hilum quidem quod presbyter ille et ambo lectores in Italiam cum S. Felice trajecerint. Nec mirum proinde de solo sanctissimo episcopo memoriam fieri a Petro de Natalibus, Mombrizio et in brevi quadam S. Felicis Passione ms., quam ex ms. codice S. Salvatoris Ultrajectino excepit Rosweidus et cujus supra numero 3 meminimus. Contra in Menæis Græcorum memoria agitur beati Felicis, Januarii presbyteri, Fortunati et Septimini, qui omnes simul capite cæsi dicuntur. Quibuscum conveniunt Beda, Rhabanus et Martyrologium Senonense editum,

De S. Felicis
sociis ingens
sententiarum
diversitas;

(1) Critice ad annal. Baronii, ad an. 302, num. xxiii. — (2) Ibid. Notæ Mansi, tom. III, pag. 327. — (3) Hist. nat. II, 47.

— (4) De re milit. IV, 39. — (5) Met. XI, pag. 363. — (6) Mémoires ecclésiast. tom. V, pag. 667.

AUCTORE
V. D. B.

nisi quod Adaucti nomen in Senonensi Januarii locum occupet, idemque intrusum videatur genuino textui Bedæ: secus enim quid Adauctum omisisset Rhabanus, cæterum Bedæ vestigiis insistentis?

supprimendus
S. Adauctus,
utpote alterius
Felices socius;

13 Utut sincera Bedæ lectio fuerit, jam a sæculo VIII Adaucti nomen illigatur sancti Felices sociis, a Martyrologio Romano Parvo in Adonianum, Notkerianum, Usuardinum, Autisiodorense (1) et Baronianum derivatum; quemadmodum lectori ex numero 6 hujus commentarii deprehendere licebit. Interpolationem esse manifestissimam statuet quotusquisque, qui id nomen ab omnibus omnino Actis abesse recogitaverit. Neque ejus origo altius quærenda est. Ad III kalendas septembres seu die 30 augusti jam ab antiquissimis temporibus recolitur Romæ via Ostiensi natale beatissimorum martyrum Felices et Adaucti sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus; quo primum erat ut uterque Felix in unum confunderetur virum, et Adauctus annumeraretur sancti Felices Africani sociis. Quin etiam ad illam diem in kalendario Vaticano, quod edidit Georgius (2), et in Stabulensi, quod publicæ luci dedit Martenius (3), legitur: In Apuleja passio sanctorum Felices et Audacti. Et quum hæc ita se habeant, manifestum hinc quoque est (quod cæterum Bedæ suadet ætas) antiquiorem kalendariorum rationem eam esse ut S. Felices Africani nomen ad finem mensis augusti legatur, non vero ad 24 octobris; cui posteriori diei, errore an oscitantia, prius in Romano Parvo, dein in subsecutis Martyrologiis locum esse factum.

supprimendi
SS. Januarius,
Fortunatus et Septiminus, qui de
turma sunt
duodecim fratrum;

14 Verum ut Adauctus certo inter S. Felices comites recensendus non est, ita (quantum video) nec Januarius presbyter, nec Fortunatus Septiminusque lectores. Ad quam sententiam amplectendam tribus moveor causis: quarum prima est, hæc nomina abesse ab editione Suriana, cæteris longe meliori; secunda, ex nullis Actis apparere sancti Felices presbyterum et lectores cum suo episcopo venisse in Italiam et cum eo fecisse martyrium; tertia, manifestum esse unde Januarii, Fortunati Septiminique nomina hausta sint, et Apro, Cyro Vitalique substituta. Venusii scilicet ad finem augusti coluntur Felix, Januarius et Septiminus, qui sub Maximiano Herculio passi sunt; unde factum est ut illis in partibus horum martyrum Acta cum nostri sancti Felices Passione, atque hæc vicissim cum illorum Martyrio confusa fuerint. In Actis scilicet, parum probatis, duodecim fratrum Adrumetinorum legimus de Valeriano proconsule (4): Alia die abiit in civitatem Venusiam, sanctos secum deferens, et sanctissimos Septimum (seu Septiminum, in aliis), Januarium et Felicem, post interrogationem Christum confitentes, jussit in eadem civitate sexto kalendas septembris decollari. Quis autem crediderit in eadem civitate, duobus interjectis diebus, duos martyrum manipulos, eadem omnino habentes nomina, cultos fuisse? Ne vero objicias Fortunatum non coli Venusii: hic quippe adscitus ex reliquis duodecim fratribus, ad quorum turmam Venusini quoque martyres pertinent.

15 Alibi alii assignantur beato Felici socii. In Actis nempe SS. Fortunati, Caji et Anthes, qui die 28 Augusti Salerni coluntur, leguntur sequentia (5): Diocletiano et Maximiano imperatoribus... Felix, Buzocensis episcopus, et cum eo Donatus et Adauctus presbyteri, Fortunatus, Cajus et Anthes... ad proconsulis Amagleniani prætorium adducuntur. Quos cum proconsul vidisset, minacibus verbis terruit., nisi diis libamina adhiberent. Idque audacter detestati, Felix et Adauctus via Ostiensi, secundo ab urbe lapide ducti, securi percussi sunt. Fortunatum vero, Cajum et Anthem Leontius, Apuliæ proconsul, Salernum secum adduxit;... qui denique nec mortis pœna territi, fortiter dato capite, ad cæleste regnum migrarunt quinto kalendas septembris. Præclara confusio: Felix quippe ille duplicem habet faciem, alteram episcopi nostri Africani, alteram presbyteri et martyris Romani. Adauctus hujus est socius et cum eo die 30 augusti colitur. Donatus e duodecim fratrum Adrumetinorum turma sublatus: reliquos probos martyres Salernitanos habuit Pinius noster (6). Ast diutius his inhærere nolum, quæ

supprimendi
Fortunatus,
Cajus et Anthes, qui Salernitani M.M. sunt.

Porro ut lector comperiet quantum olim ausi fuerint librarii in sancti Felices socios, primum erit ab eo quæri an sanctus ille Felix, qui vi kal. septembris seu die 27 augusti cæsus dicitur Venusii et ad turmam duodecim fratrum pertinet, idem sit ac sanctus noster Felix. Candide dicam parum mihi placere duodecim fratrum Acta (7); ea mihi videri referenda inter hoc genus scriptionum, quæ cycli dici solent, et quibus multa inter se diversa et absona in unum rediguntur corpus; adeoque Passionem sancti Felices nostri multis præluxisse locis illorum scriptori. Verumtamen non ausim dicere utrumque sanctum unum eundemque esse. Primo enim Felix ille Venusinus, qui inter duodecim fratres censetur, nusquam in Actis, neque in Martyrologiis episcopus dicitur; quin etiam post Januarium et Septiminum ejus venit nomen. Secundo, non eodem occisi dicuntur die: hic scilicet die 27 augusti aut 29 (8), noster vero constanter die trigesima. Tertio, anno 760, quum Arechis, Beneventi princeps, corpora duodecim fratrum conquiri jussisset, repertæ fuere prioris sancti Felices exuvie, ut in historia translationis his legitur verbis (9): Sancti quoque Septiminus, Januarius et Felix, cum in urbe Venusia gladii animadversione optatum finem complissent, illic hactenus requietionis locum a Domino meruerunt; quo tempore eorum corpora condita fuere in templo S. Sophiæ Beneventano (10). Contra ambigendum non videtur quin sancti Felices nostri ossa in Africam delata fuerint.

S. Felix noster
diversus est
ab alio Felice
Venusino:
quod ex translatione,

17 Sed priusquam hæc concludam, recolligenda sunt nonnulla quæ de multimoda sancti Felices nostri Actorum editione et fortuna supra adstruximus, ut variorum exemplarium genealogia, si ita loqui fas sit, comperta sit, atque hinc propositam quæstionem solvere liceat. Genuinum et primarium fontem esse exemplar Surianum ad nauseam usque diximus. In eo prius

cujus ætas,
(stabilito ordine genealogico documentorum de S. Felice.)

(1) Ap. Martene, Analecta, tom. VI. col. 726. — (2) Martyrolog. Adonis, pag. 700. — (3) Analecta, tom. VI. col. 673. — (4) Acta SS. tom. I Septembris, pag. 138. — (5) Ibid. tom. VI Augusti, pag. 167. — (6) Ibid. pag. 163 et seqq.

— (7) Ibid. tom. I Sept. pag. 138 et seqq. — (8) Ibid. pag. 132 ed. cfr pag. 134, not. I. — (9) Ibid. pag. 142 et 143. — (10) Ibid. pag. 136 et seqq. 142 et seqq. 134 et 135. Cfr de Vita, Antiquit. Benev. tom. II, pag. 98.

mutarunt

A mutarunt Venusini nomen Apri presbyteri in Ianuarium, necnon Cyri et Vitalis lectorum in Fortunatum et Septiminum; quas mutationes in exemplari suo sæculo viii ineunte jam reperit Beda. Uno sæculo post reperit Ado exemplar, cui hæc ad finem addita erat clausula, quæ in omnibus codicibus mss. præterquam Suriano legitur: Completa hac oratione, ductus a militibus, ibidem decollatus est; ibique corpus ejus positum est, et reliquæ ejus ad almam Carthaginem per religiosos Dei servos et matris ecclesiæ filios perlatae sunt et positæ in via quæ dicitur Scillitanorum. Nisi enim hæc legisset in exemplari suo, Ado scribere non potuisset: Tandem in occisione gladii consummati sunt. Sunt autem honorifice sepulti inter Carthaginem et Uticam. Adeoque facile crediderim hæc ad textum pertinere primarium; itaut editio Suriana ad finem mutila sit. Statuere autem non ausim an sequentia quoque, passim obvia, legerit Ado: In eodem autem venerabili loco multa fiunt mirabilia et languores; universi curantur in nomine Domini nostri Jesu Christi, cui est cum Deo Patre honor et laus et gloria in Spiritu Sancto per omnia sæcula sæculorum. Amen: hæc enim, ut jam animadverterunt alii, posterius assumendum habendum est. Acta similia Bedanis aut Adonianis, sed corrupta magis, vidit ille qui Menæis Græcorum sanctorum Felicis, Januarii, Fortunati et Septimini inseruit encomium; ut ex eo patet, quod hos sancto episcopo tribuit socios et iter Siculum commemorat: quod autem non definitio Bedanisne an Adonianis Acta, quæ adhibuit, fuerint similia, hæc est causa, nihil scilicet certi posse concludi ex ejus de reliquiarum translatione silentio. Postea autem Nolani ita mutarunt Acta Venusina, quæ præluxere Adoni, ut iter Siculum suppresserint, Venusio substituerint Nola, et alicubi, ubi nullum civitatis nomen legebatur, iterum Nola inseruerint: quod postremum interpolationis genus, ut ita dicam, palpabile est sequenti loco: Completa hac oratione, ductus a militibus, ibidem [id est, in Nola] decollatus est [die octavo decimo kalendas Februarii *]; ibique [in Nola] corpus ejus positum est, et reliquæ ejus ad almam Carthaginem etc. Utrum in ms. Sarum deessent verba: Ibique in Nola corpus etc. studioso silentio pressisse videntur editores (1).

* Mss. Rub. Vallis et I et II Audom. III kal. sept.

inquiritur.

18 Verum id obstat nequaquam quin certum sit omnino jam sæculo nono, ut ex Adone satis ostendimus, etiam in codicibus Venusinis scriptum fuisse sancti Felicis corpus Venusio relatum fuisse in Africam, atque etiam locum novæ sepulturæ fuisse notum, scilicet viam Scillitanorum. Quæ quum ita sint, et quum præterea credibile non sit illa a Venusinis addita fuisse post translationem duodecim fratrum, anno 760 factam; sequitur jam in Africam deportatum fuisse nostri Felicis corpus, quando alterius Felicis Venusii adhuc quiesceret. Superest tamen difficultas: in Agonibus Martyrum, quos a Jacobo Fabro Stapulensi Parisiis anno 1525 editos jam dixi, hæc videre est: Nolæ... corpus ejus positum est; et reliquæ ejus, HOC EST CAPUT, ad inclytam Carthaginem... perlatae sunt. Verum Faber hanc passim sibi licentiam usurpavit, ut

majoris perspicuitatis gratia codicum verba immutaret, aliaque supprimeret, alia de suo adderet: unde tuto interpositionem: Hoc est caput, pravam interpolationem dixeris. Maneat itaque certum beati Felicis corpus prius Venusii fuisse conditum; et brevi post, quum sublatis christiani nominis hostibus et Constantino victore, Deus serenasset cælum, ejusdem reliquias adeoque corpus integrum per religiosos Dei servos et matris ecclesiæ filios (quæ verba antiquitatem sapiunt venerandam) perlatae fuisse Carthaginem et positas in via quæ dicitur Scillitanorum; ac proinde (ut unde exorsi sumus, redeamus) hunc sanctum Felicem alium esse ac qui nunc requiescit Beneventi.

19 Verumtamen cavendum est ne, dum distinguatur sanctus Felix Africanus a sancto Felice Venusino, omnino illum abripias Venusinis: tenendum omnino eum Venusii fecisse martyrium; quum Acta Suriana, in quibus nullus detegi potest nævus, id habeant. Re quidem vera Menæa Græcorum ejus necem in Lycaonia (immo Lucania) in civitate Ælurorum (immo Rhegii) contigisse perhibent; sed quum ipsa, ut supra num. 17 docuimus, excepta sint ex libris Venusinas immutationes passis, nequaquam dubitandum est quin menæographus exemplari usus sit mutilo; hinc itaque nullum argumentum conficies. Neque pluribus respondendum videtur ad suspicionem, quam his movet verbis Florentinius: Incertum mihi, an Sicilia vel Venusia, civitate Apuliæ, agonem compleverint. Venusii venerationem ac sepulcrum accepisse, translatis fortasse ex Sicilia corporibus, Senonense Martyrologium docet. Legantur superius num. 3 hujus Martyrologii verba, nec dubium videbitur quin nodum in scirpo quærat Florentinius.

ACCTORE V. D. B.

S. Felix certo Venusii obiit.

E

§ IV. Sedes episcopalis sancti Felicis; cultus.

Questiones reliquæ involutæ minus, quamquam et ipsæ trices non carent. Prima est de sancti Felicis episcopali sede. Eam positam fuisse in provincia proconsulari certum videtur; quum sanctus præsul Carthaginem missus fuerit ad proconsulem; cui quippe esset obnoxius. Nec distabat procul a Carthagine: nam in Passione hæc leguntur: Programma positum est in civitate Tibiurensi die nonarum Juniarum... Eadem die Felix episcopus Carthaginem erat profectus... Postera autem die Felix episcopus venit Carthagine Tibiuram. Quibuscum hæc jam alibi ex Beda recitata conveniunt: Sunt autem inter Carthaginem et Tubzocam seu Tibiucam millia passuum triginta quinque. Atque de his fere consentiunt recentiores; sed diversi abeunt, ubi de representando hujus civitatis nomine quæritur.

S. Felix non procul a Carthagine erat episcopus;

F

21 Baronius (2) æstimavit esse Thibiram seu Tibiram, ex sancto Cypriano notam satis: cui sententiæ eo titulo accedit Tillemontius (3) quod hæc civitas cognita sit et aliquo signo sanctus Felix ab homonymis episcopis sit distinguendus. Ceillier (4) eatenus assentit Baronio, ut alias nominis formas non omittat. Bailletus (5) dubius hæret. Morcellius (6) pugnat pro Tibursica Bura

opiniones de nomine civitatis:

(1) Cfr Tillemont, Mém. ecclés. tom. V, pag. 666. — (2) Annal. ecclés. ad an. 302, num. cxvii et seqq. Martyrol. Rom. ad 24 octobris not. a. — (3) Mémoires ecclés. tom. V, pag. 667.

— (4) Auteurs ecclés. tom. III, pag. 480. — (5) Vies des saints, tom. VII, pag. 373. — (6) Africa Christ. tom. I, pag. 318 et tom. II, pag. 184 et seq.

seu

AUCTORE
V. D. B.

seu Thubursicubure in provincia proconsulari, et alia a Thubursica in Numidia. Reliquos omitto. Priusquam meam aperiam sententiam, pauca de Baronii et Morcellii opinionibus (nam ceteri nil definiunt) dicenda videntur. Contendit Baronius (1) apud Adonem legi sanctum Felicem episcopum fuisse Tibiurensem; equidem in editione Plantiniana anni 1564 reperio Tubrocensem; in Rosweidiana anni 1613 et in Georgiana anni 1745 Tubzocensem; neque significant lectiones variantes ullas. Tibiuram legi apud Surium animadvertit dein Baronius: de hac forma infra. Subdit dein eruditissimus vir: Ex antiquis autem mss. verior lectio ea mihi probatur, quæ habet, Tibirensis: verum ubi lateant codices, non indicat neque post eum ullus alius. Præterea adversatur illi sententiæ, quod Thibiris non in provincia proconsulari, sed potius in Byzacena jacuisse videtur (2). Thubursicubure, quæ præplacuit Morcellio, videtur constare ex tribus verbis Thubur, Sicca, Bura; quibus cisternam casæ montanæ designari putem. Ast in ingenti formarum congerie, quos in codicibus reperi, nihil fuit obviam quod Morcellianæ conjecturæ faveret.

hæc dicebatur
Tubuza

22 Contra universus ille formarum elenchus eo conspirat, ut sancti Felicis episcopalis sedis Tubjuça dicatur, vel Tubuza, ita ut derivatum prioris sit Tubjocensis posterioris Tubzacensis. Ecce catalogum earum lectionum variantium, quæ huic formæ faveant:

Tupuza	Ms. Cod. Colb. 930.
Tubyza	Ms. Cod. Colb. 59.
Tubzocensis	Beda, Mrlgm Rom. parv. Ado, Mss. Aud. i et ii, Dacherius.
Tubzuca	Mss. Aud. i et ii.
Tubzocensæ	Mrlgm. Reg. Suec. ap. Holst.
Tubrozensis	Rabanus, Molanus.
Turbacensis	Maurolycus.
Tubzuzensis	Ms. Compend. ap. Ruinart. et Audom. iii.
Tubzuza	Dacherius et Ms. Aud. iii.
Tubzacensis	Mrlgm. Carth. Colon., Mombricit., Agones MM.
Tubizacum	Agones MM.
Bituzacensis	(per metathesin) Ms. Colb. 410.
Tubizocensis	Ms. Colb. 401.
C Tubyzacensis	Mss. Colb. 59 et 930.
Tubizantensis	Epit. Ultraj. Ms.
Tiptizcensis	Flor. Ms.

Atque in his maxime ratio habenda quatuor codicum Colbertinorum, qui id habent singulare, quod in iis Tubyza, Tupuza non accrescit per mutatum a in ensis, sed in acensis seu ocensis, ita ut hinc oriatur Tubyzacensis, Tubizocensis, Tubzocensis etc.: non secus ac Tambeæ in Byzacena accrescunt in Tambaicensis (3).

vel minus
probabiliter
Tubjoca;

23 Alteri formæ, scilicet Tubjuça cum derivato Tubjocensis, suffragantur hæ reliquæ lectiones variantes:

Tubioca	Ms. Rub. Vall.
Tubiocenses	Id.
Tibiuca	Beda.
Tubiocensis	Mrlgm. ms. S. Maxim. Trev.
ἐν πόλει τοῦ Βιουζαῦ	Men. Græc.
Tibiura	(c mutato in r) Surius.
Tibiurensis	Id.

(1) Martyr. Rom. ad 24 oct. not. a. — (2) Cfr Morelli, Africa Christ. tom. I, pag. 315. — (3) Cfr Morcelli, ibid. pag. 304. — (4) Lampadius, cap. xxxiii. — (5) Cfr Eckel, Doctrina numerum, tom. IV, pag. 482. — (6) Act. SS. tom. IV Julii, pag. 206. — (7) Africa

Tubabocensis (duplicata syllaba media) Petrus de Natal.

Quæ quum ita sint et quum præterea litteræ c et z alternent, universa demum res eo adduci videtur utrum scribendum sit Tubjuça seu Tubjuza an Tubuça seu Tubuza: posterior præplacet forma, tum quoniam hæc vox non videtur esse composita et proin tres tantum ferat consonantes, utpote ad ramum semmiticum pertinens; tum quoniam ex Tubjuça cresci nequit laudatissima forma Tubzacensis, contra ex Tubuça seu Tubuza.

24 Cæterum nulla alia de hoc loco notitia, et forte nullus ibidem, quod vicus tantum esset, sancto Felici successor datus. Re quidem vera ineunte sæculo iv aderat ibidem ordo decurionum, ex quo erat Vincentius ille Celsinus, qui dux et custos datus fuit sancto præsuli; aderat et curator civitatis, Magnilianus scilicet, qui primus in vincula coniecit beatum virum; aderat et officium, quod inter sua habebat munia reorum custodiam. Sed hæc omnia in civitatibus etiam erant minimis. Curatores nempe varii generis. Alexander Severus fecit Romæ curatores urbis quatuordecim, sed ex consularibus viris, qui cum præfecto urbis jus dicerent (4). Non absimilis (si nobilitatem forte demas) Magnilianus, qui sub proconsule ejusve legato jus curabat Tubuzæ et reliquam rem publicam administrabat; quo fere modo ii, quos nunc vocamus maires, bourgmestres. Decuriones, quos nunc consilarii civitatum (conseillers communaux) fere repræsentant, municipia habebant et colonie, nec tantum metropoles (5). Officium ex apparitoribus constabat aliquot. Nulla hic itaque majoris civitatis umbra, nec species. Sed jam ad cultum veniamus beati martyris.

25 Corpus prius Venusii fuisse depositum, deinceps vero delatum Carthaginem et demum ad viam Scillitanorum collocatum docuimus num. 18 hujus commentarii. Erat quippe Carthagine suburbana cœmeterialis SS. Scillitanorum martyrum basilica, in qua S. Augustinus sermonem habuit et quam Vandali Ariani initio fere persecutionis sibi usurparunt (6). Quæ via ad hanc eadem et simul (ut ex Adone liquet) ad civitatem Uticam duceret, Scillitanorum Martyrum dicta fuisse videtur; non vero qua ad oppidum Scillam iretur. Adiculam illic extructam fuisse quæ sancti Felicis reliquiis ornaretur, maxime verisimile: quamvis visum sit Morcellio (7) eas positas fuisse prope martyres Scillitanos, id est in eorum basilica.

26 Nomen sancti Felicis in kalendario Carthaginensi fuisse scriptum tradidit idem Morcellius (8); non recte. Re quidem vera ad diem iii kal. septembris, quo sanctus Felix martyrium consummavit Venusii, legitur in Carthaginensi kalendario (9): iii kal. sept. sancti Felicis, Evæ et Regiolæ mart. Sed jam pridem animadversum fuit a Mabillonio (10) hos ternos sacros pugiles esse ex sancti Saturnini sociis, quos alii Alutinenses martyres vocant, alii Abitinenses, et quorum Acta ad diem xi Februarii edidit Henschenius (11). Quod itaque sancti Felicis Tubzacensis, proxime ad Carthaginem sepulti, nomen in illo kalendario non

quod tunc esset loci illius civile gubernium.

S. Felicis corpus, Carthaginem vectum, ubi repositum?

Ejus nomen non legitur in Kalendario Carthaginensi,

Christ. tom. II, pag. 185. — (8) Ibid. loc. cit. — (9) Vetera Analecta, pag. 163. — (10) Ibid. not. g. — (11) Act. SS. tom. II Febr., pag. 513 et seqq.

legitur.

A legitur, admirationis aliquid habet ; non tamen multum, quoniam fasti illi aliquot locis sunt mutili, neque id genus kalendariis omnes sancti inscribebantur suburbani : quemadmodum ex collatione catalogi ædicularum cæmeterialium Romanarum cum vetustis Romanis kalendariis facile deprehendere est.

sed in Neapolitano marmoreo et verisimiliter in Hieronymiano.

27 Contra legitur sancti Felicis nomen in kalendario celeberrimo Neapolitano, quod sæculo IX marmori incisum fuit et ejus Mazochius prius semestre illustravit, Ludovicus Sabbatinius novem priores menses. Ibidem (1) itaque ad diem xxx augusti habes : Pas. S. Felicis epi. Neque dubito quin genuinis quoque Hieronymianis laterculis ejus adscriptum fuerit nomen, quamquam id ex multis codicibus exciderit. Aberat id quippe ab iis quos vidit Florentinus (2) ; sed in Augustano (3) legitur : Romæ, Gaudentiæ virginis. Felicis. Gemellini. Romæ, Felicis et Adaucti mart. In Labbeano (4) : Romæ, Gaudentiæ virginis. Felicis, Adaucti martyris. Felix. Gemellinus. Candidæ, virginis. Similia leguntur in codice Gellonensi, quem edidit Dacherius (5). Ille sane Felix, ab sancti Adaucti socio diversus, noster Felix Tubzacensis est.

Ejus cultus Venusii et alibi.

28 Neapoli tamen jam pridem ejus cultus cessasse videtur. Sabbatinius (6) certe, asserens olim S. Felicis nomen Neapoli fuisse celebre, innuit id suo ævo oblivioni fuisse datum ; neque ego ejus nomen reperio in kalendariis et breviariis Neapolitanis, quæ ad manum mihi sunt. S. Felicem hac die olim cultum fuisse Tornaci in Belgio constat mihi ex Henschenii nostri schedula, in qua notavit a se hujus beati martyris festum repertum fuisse in kalendario veteris Breviarii illius diœcesis ; sed ut Neapoli, sic quoque cessavit jam pridem Tornaci S. Felicis veneratio. Idem dicendum de cultu ejus apud Trevirenses et Ultrajectenses. In Calendario enim sæculi XIII exeuntis, præmisso libro hebdomadali S. Simeonis Trevirensi, ad hanc diem legitur : Felicis epi et Bonifacii PP. Similiter in Missalibus et Breviariis, Ultrajectensibus, tum scriptis, tum excusis sæculo XV et XVI, quæ numero sat magno habemus, ad hanc diem celebranda præcipitur memoria S. Felicis

C

(1) Mai, Scriptt. vett. tom. V, pag. 63. — (2) Martyrol, Hieronym. pag. 794 et seqq. — (3) Act. SS. post. suppl. Junii, pag. 21. — (4) Ibid. pag. 28. — (5) Spicilegium, tom. II, pag. 34.

et aliorum. Sed jam pridem id intermissum est. Contra Venusii, quæ beati viri palæstra fuit, cultus etiamnum viget. Anno 1698, dum Janingus noster Romæ versaretur, eodem miserat capitulum Venusinum agentem, qui novas de S. Felice ejusque putatitiis sociis Audacto, Januario, Fortunato et Septimo lectiones, in secundo Nocturno recitandas, necnon orationem, procuraret et S. R. C. probandas proponeret. Quocirca vir ille a cardinali Colloredo ad Janingum missus, hanc ab eo scriptiunculam efflagitavit, quæ die 21 februarii anni sequentis albo calculo notata est. Lectiones desumpsit ex Baroniana seu Suriana editione, nisi quod hæc ad finem adjecit : Episcopo suo comites in itineribus, in quæstionibus carceribusque socii, et in victoria pares fuerunt Audactus et Januarius presbyteri, necnon Fortunatus et Septimus lectores ; quorum omnium sanguine consecrata Venusina civitas, ut erga beneficentissimos patronos suum magis probaret obsequium, ad eorum festam diem quotannis rite custodiendam solemniter se voto jam pridem obstrinxit. Venusii laudes prosequi hujus non est loci : eas vide apud Ughellium (7), Orlendium (8) aliosque.

29 Restat ut Acta S. Felicis, quæ Baronio et post eum aliis quoque criticis magnam partem ex commentariis proconsularibus accepta visa sunt, iterum in lucem demus. Ut ex Bollandi aliquot schedis intelligo, is in animo habebat primo edere loco S. Felicis Acta, qualiter in Nolæ laudem corrupta fuere ; deinde repræsentare editionem Surianam seu potius Baronianam ; et tertio ejusdem Passionis compendium secundum Menææ Græcorum. Verum enim vero Surianæ editioni, utpote primigeniæ, primum deberi locum perspicua res est ; nec, tamen Nolanæ suppressenda, quæ Dacherio, Baluzio, Anglisque præplacuit, maxime quod hoc pacto de compluribus rebus, de quibus adhuc dicendum superest, breviter in annotatis agere licebit. De Menæis Græcorum hæsimus aliquandiu : dabimus tamen et apponemus versionem, compendiose conceptam a cardinali Sirleto, quod is Menæa usurpasse videtur, a recentioribus aliquanto diversa. Plura monenda non videntur.

AUCTORE
V. D. B.

E

Ordo Actorum edendorum.

F

— (6) Il vetusto calendar. Neapolit. tom. VIII, pag. 98. — (7) Italia sacra, tom. VII, col. 165 et seqq. — (8) Orbis sacer et prof. tom. IV, pag. 1961.

PASSIO

S. FELICIS, EPISCOPI

TUBZACENSIS,

Secundum editionem Surii, Baronii et Ruinartii a, seu antiquiorem familiam codicum Venusinam.

a

Aper, Gyrys et Vitalis, clerici Tubzacenses, 3 Junii capiuntur ;

b

Diocletiano VIII et Maximiano VII b consulibus augustis, exivit edictum imperatorum et cæsarum c super omnem faciem terræ ; et propositum Octobris Tomus X.

PASSIO

S. FELICIS, EPISCOPI

TUBZACENSIS,

Secundum editionem Fabri, Dacherii et Baluzii et codices mss. Ultrajectinum, Rubeæ Vallis et tres Audomarenses α, seu familiam codicum Nolanam.

α

In diebus illis, Diocletiano VIII et Maximiano VII β consulibus augustis, exivit edictum eorum cæsarum vel imperatorum γ superpositum 79

Januarius, Fortunatus et Septimianus, clerici Tubzacenses, 5 Januarii capiuntur ;

c positum est per colonias et civitates principi-
d bus et magistratibus, suo cuique *d* loco, ut
 libros deificos peterent de manu episcoporum
e et presbyterorum *e*. Tunc programma posi-
f tum est in civitate Tibiurensi *f* die nonarum
g h i juniarum *g*. Tunc Magnilianus *h* curator *i* jussit
k ad se perduci seniores plebis *k*. Eadem die
 Felix episcopus Carthaginem fuerat profectus.
l Aprum vero presbyterum ad se jussit per-
 duci, et Gyrum et Vitalem lectores *l*. Quibus
 Magnilianus curator dixit : Libros deificos
m habetis? Aper dixit : Habemus. Magnilianus
 curator dixit : Date illos igni aduri *m*. Tunc
n Aper : Episcopus noster apud se illos habet.
 Magnilianus curator dixit : Ubi est *n*? Aper
 dixit : Nescio. Magnilianus curator dixit : Eri-
o tis ergo sub officio *o*, donec Anulino precon-
p suli *p* rationem reddatis.

*postridie capi-
 tur S. Felix
 et negat sacros
 codices;*

q 2 Postera autem die Felix episcopus venit
 Carthagine Tibiuram. Tunc Magnilianus cura-
 tor jussit Felicem episcopum ad se perduci
 per officialem. Cui Magnilianus curator dixit:
 Felix episcope *q*, da libros vel membranas
r quascumque habes. Felix episcopus dixit :
s Habeo, sed non do *r*. Magnilianus curator
 dixit : Prius *s* est quod imperatores jusserunt,
t quam quod tu loqueris. Da libros, ut possint
 igni aduri *t*. Felix episcopus dixit : Melius est
u me igne aduri quam scripturas deificas : quia
 bonum est obedire Deo *u* magis quam homi-
 nibus. Magnilianus curator dixit : Prius est
 quod imperatores jusserunt, quam id quod tu
 loqueris. Felix episcopus dixit : Prius est præ-
x ceptum Domini quam hominum. Magnilianus
 dixit : Recogita tecum *x*.

C

*mittitur Car-
 thaginem ad
 proconsulem;*

y 3 Post tertium autem diem jussit curator
 Felicem episcopum ad se perduci et dixit ei :
 Recogitasti tecum? Felix episcopus dixit *y* :
 Quæ prius locutus sum et modo loquor, et
 anteproconsulem ea sum dicturus. Magnilianus
 curator dixit : Ibis ergo ad proconsulem et
z a ibi rationem *z* reddes *a*. Tunc assignatus est
3 illi Vincentius Celsinus *3*, decurio civitatis
 Tibiurensium.

omnem faciem terræ, et propositum est per
 colonias et civitates, principibus et magistra-
 tibus, suo cuique *d* loco, ut libros deificos
 extorquerent de manibus episcoporum et pre-
 sbyterorum *e*. Tunc programma positum est
 in civitate Tubyzacense *ζ* die nonarum janua-
 riarum *η*. Tunc Magnilianus *θ* curator *ι* ipsius
 civitatis jussit ad se perduci presbyteros *κ*,
 quia Felix episcopus Carthaginem erat profe-
 ctus : Januarium presbyterum, Fortunatium
 et Septiminum *λ* lectores jussit ad se perduci.
 Quibus Magnilianus curator dixit : Episcopum
 habetis? Januarius presbyter respondit : Ha-
 bemus. Magnilianus curator dixit : Ubi est *μ*?
 Januarius presbyter respondit : Nescio. Ma-
 gnilianus dixit : Libros deificos habetis, Ja-
 nuarius respondit : Habemus. Magnilianus di-
 xit : Date illos igni aduri *ν*. Januarius presbyter,
 Fortunatius et Septiminus lectores dixerunt :
 Episcopus noster apud se illos habet. Magni-
 lianus curator dixit : Eritis ergo sub officio *ο*,
 donec Anulino proconsuli *π* rationem red-
 datis.

2 Postera autem die Felix episcopus a Car-
 thagine venit Tubyza. Cumque ejus adventum
 Magnilianus comperisset, statim eum sibi per
 officium præsentari constituit. Qui cum dicto
 citius advenisset, [Magnilianus curator dixit
 ad eum : Tu es Felix episcopus hujus civitatis.
 Felix episcopus dixit : Ego *ξ*.] Magnilianus
 curator dixit : Da libros vel membranas qua-
 lescumque penes te habes. Felix episcopus
 dixit : Habeo, sed non trado legem Domini
 Dei mei, quem ego colo. [Magnilianus dixit :
 Ergo major est Deus tuus diis nostris? Felix
 episcopus dixit : Grandis et metuendus est
 Deus noster, qui fecit cælum et terram, mare
 et omnia quæ in eis sunt. Nam dii vestri lapi-
 des sunt, manu hominum facti, de quibus
 scriptum est : Oculos habent et non videbunt;
 aures habent et non audient; os habent et non
 loquentur. Similes illis fiant, qui faciunt ea et
 omnes qui confidunt in eis *ρ*.] Maglinianus
 curator dixit : Primum *σ* est quod imperato-
 res jusserunt, quia nihil est quod loqueris.
 Quapropter trade libros omnes quos habes, ut
 possint, sicut constitutum est, igni aduri *τ*.
 Felix episcopus dixit : Melius est ut corpus
 meum tradam igni quam scripturæ dominicæ
 per me videantur aduri : quia bonum est Deo
 obedire perpetuo regi *υ* et immortalī, quam
 imperatori hujus sæculi iniqua jubenti. Ma-
 gnilianus dixit : Jam dixi tibi quia primum
 est quod imperatores jusserunt quam ea quæ
 loqueris. Felix episcopus dixit : Primum est
 præceptum Dei custodire, quam hominibus
 obedire. Magnilianus curator dixit : Interim
 intra hoc triduum recogita tecum; quia si in
 hac propria civitate ea quæ præcepta sunt
 implere neglexeris ad proconsulem ibis, et ea
 quæ nunc loqueris, apud ejus acta *φ* prose-
 queris.

3 Post diem autem tertium Magnilianus
 curator jussit sibi sanctum Felicem episcopum
 præsentari. Ad quem cum Felix episcopus
 fuisset adductus, idem Magnilianus dixit :
 Deliberasti tecum quidnam melioris consilii
 videaris assequi? Felix dixit : Sermo meus
 unus est; in quo cœpit, in hoc etiam, Deo
 præsulē, finietur *χ*. Quæ enim primo locutus
 sum, hæc et nunc eadem loquor, et ante pro-

*postridie capi-
 tur S. Felix et
 negat sacros
 codices;*

*mittitur Car-
 thaginem ad
 proconsulem;*

4 Tunc

A

huic negat se
sacros libros
traditurum;
mittitur ad
præfectum
prætorio;

γ

δ ε

ζ

B

η

θ

ι

C

jussus post
impp. naviga-
re, venit in Si-
ciliam, dein
Venusium,
ubi examina-
tur a præfecto
prætorio;

κ

λ

* supple trans
Rhegium

μ

4 Tunc profectus est Felix a Tibiura, octavo kalendas julias. Ligatus deductus est; ligatum γ vero jussit in carcerem trudi. Alia autem die productus est Felix episcopus ante lucem; cui dixit proconsul. Quare scripturas supervacuas non reddis? Felix episcopus dixit: Habeo, sed non dabo. Tunc jussit eum alligatum in ima carceris mitti δ. Post sexdecim ε autem dies Felix episcopus productus est de carcere in vinculis, hora noctis quarta, ad Anulinum proconsulem ζ. Cui dixit Anulinus: Quare scripturas supervacuas non reddis? Felix episcopus respondit: Non sum eas daturus. Tunc jussit illum Anulinus proconsul ad præfectum prætorio η mitti, idibus julii. Tunc præfectus jussit eum suo carcere recipi et majoribus vinculis ligari. Post dies autem novem θ jussit eum præfectus post imperatores ι navigare.

consulem aliud penitus non sum dicturus. D Maglinianus curator dixit: Ibis ergo jam nunc ad proconsulem, et ibi redditurus es in examine rationem ψ. [Tunc viros suos his allocutus est verbis: Quoniam Felix episcopus juxta imperatorum decreta ea, quæ nobis mandare dignati sunt, facere nullo modo maturavit, vobis comitantibus Carthaginem perducatur a.] Felix episcopus dixit: Deo gratias. Tunc designatus est illi ductor, Vincentius Celesinus b nomine, decurio civitatis Tubyzacensis.

4 Profectus est autem Felix episcopus Carthaginem. Ubi cum venissent, oblatus est legato proconsulis c. Cui idem legatus dixit: Quare scripturas non tradis supervacuas? Felix episcopus dixit: Habeo quidem, sed non do. Scripturæ, quæ a nobis habentur, supervacuæ non sunt, nec tradi a nobis ullo modo possunt. Tunc jussit eum legatus in ima carceris mitti. Ubi cum Felix episcopus fuisset ingressus, Dominum Deum suum deprecatus est, dicens: Domine Deus, omnium creator et conditor, Domine Jesu Christe d, ne me derelinquas, quia propter te et propter testamentum tuum hæc patior. Miserere mei et recipe spiritum meum, et derelinque in hoc sæculo corpus mortale, ut a te, Domine, sicut promittere dignatus es, tecum merear suscipere immortale. In te enim semper, Domine, vivam, numquam adversus me habebit mors potestatem. Post dies autem sedecim e hora noctis quarta, de carcere productus Felix episcopus Anulini proconsulis ilico est præsentatus aspectibus. Cui Anulinus proconsul dixit: Quod tibi nomen est? Felix episcopus dixit: Christianus sum. Anulinus proconsul dixit: Non de vocabulo quæsiivi professionis f, sed percuntatus sum quo nomine nuncuperis. Felix episcopus dixit: Sicut tibi jam dixi, hoc nunc et iterum dico, quia christianus sum et episcopus. Tunc iratus Anulinus proconsul quod ei nomen suum dicere nolisset, ait illi: Habes scripturas supervacuas? Felix episcopus dixit: Habeo scripturas, sed non (ut asseris) supervacua*: quas cognosce a me nequaquam esse tradendas. Tunc Anulinus proconsul transmisit eum Romæ ad præfectum prætorii g. Cumque Felix episcopus ibidem advenisset, et eidem præfecto oblatus fuisset, jussit eum in suo carcere recipi et majoribus vinculis alligari. Post dies autem duodecim h jussit eum præfectus prætorii post imperatores i navigare.

5 Tunc Felix episcopus navem conscendit, catenarum duris nexibus colligatus, et fuit in subsanio k navis quatuor diebus et quatuor noctibus, jacens sub pedibus equorum, panem non comedens nec aquæ quippiam bibens. Jejunus autem venit Nolam l. Tunc cognitor ejusdem civitatis m venientem Felicem episcopum sibi præsentari constituit vinculis gravioribus innodatum. Cui idem cognitor sic ait: Felix, quomodo huc venisti? Felix episcopus dixit: Quomodo Deus voluit. Cognitor dixit: Si in tua propria civitate vel apud Carthaginem scripturas deificas tradidisses, ad me hucusque minime advenisses. Felix episcopus dixit: Habeo quidem scripturas divinas; sed sicut diversis inquirentibus me respondisse non nescis, hoc etiam tibi præsens modocertissime manifesto, quia eas nullo tibi,

huic ejusque
legato negat se
sacros libros
traditurum;
mittitur Ro-
mam ad præ-
fectum præto-
rio;

c

d

E

e

f

* non sunt u.
a. supervacuæ
Bal.

g

F

h

i

jussus post
imperatores
navigare, ve-
nit Nolam; u-
bi examinatur
a cognitore ci-
vitat;

k

l

m

A tibi, Domine, qui me dignatus es liberare.

capite minui-
tur die 30 au-
gusti.

o

π

π

B

6 Et ductus est ad passionis locum (cum etiam ipsa luna in sanguinem conversa est) die tertio o kalendas septembris. Felix episcopus, elevans oculos in cælum, clara voce dixit: Deus, gratias tibi. Quinquaginta et sex annos habeo in hoc sæculo. Virginitatem custodivi, Evangelia servavi, fidem et veritatem prædicavi. Domine Deus cæli et terræ, Jesu Christe, tibi cervicem meam ad victimam flecto, qui permanes v in æternum π: Cui est claritas et magnificentia in sæcula sæculorum. Amen.

modo trado. Cognitor dixit: Si scripturas deificas tradere nolueris, capite plecteris. Felix episcopus dixit: Plus paratus sum plecti capite quam libros dominicos sacrilego * tradere. Tunc memoratus cognitor jussit ut sacra præcepta imperatorum recitarentur; cumque a Vincentio scribe quæ constituta fuerant legerentur, cognitor dixit: Quoniam iste homo tantum in eadem confessione perdurat *, secundum præceptum principum * hunc eundem Felicem episcopum gladio animadverti constituo.

* sacrilegio
Bal.

* duravit Bal.

* principum
om. Bal.

6 Felix episcopus elevans oculos ad cælum dixit *: Deus, gratias tibi ago, qui per * quinquaginta et sex annos in isto sæculo virginitatem meam in me custodire dignatus es, Domine Deus cæli et terræ, Domini nostri Jesu Christi pater, propter te et propter legem tuam et pro timore tuo hoc patior, et cervicem meam flecto ad victimam. Accipe spiritum meum de hoc mortali sæculo. Solus enim es Deus vivens atque invictus et permanens n gloriosus in sempiterna sæcula p. Amen. Completa hac oratione, ductus a militibus ibidem, id est, in Nola, decollatus est die octavo decimo o kalendas februarii; ibique in Nola corpus ejus positum est, et reliquiæ ejus ad almam Carthaginem per religiosos Dei servos et matris ecclesiæ filios perlatae sunt et positæ in via quæ dicitur Scillitanorum. In eodem autem venerabili loco multa mirabilia fiunt, et languores universi curantur, in nomine Domini Dei nostri Jesu Christi, cui est cum Deo Patre honor et laus et gloria in Spiritu Sancto per omnia sæcula sæculorum. Amen.

capite minui-
tur die 13 ja-
nuarii: reli-
quiæ feruntur
Carthaginem.

* ita peroravit
cod. Rub. Val.
* peromit. Bal.

n

p

o

ANNOTATA.

a α Plura de his editionibus et codicibus monuimus in Commentario prævio num. 2 et seqq. et 17. Titulus Actorum in editione Baluzii et in codd. Colb. 59 et 930: Incipit Passio sancti Felicis episcopi Tubyzacensis, qui propter legem Domini decollatus est xviii kalendas februarii. Cod. Colb. 401: Incipit Passio sancti Felicis Bituzacensis xviii kal. januarii. Editio Dacherii: Passio sancti Felicis, Tubzocensis episcopi, et martyris. Agones Martyrum Fabri: Passio sancti Felicis episcopi Tubizacensis. Cod. S. Audomari I: Vita sancti Felicis, episcopi Africani, martyris. Cod. Rubec Vallis: Passio sancti Felicis episcopi et sociorum ejus. Ex qua recensione satis liquet in genuina lectione sermonem non fieri de sancti Felicis sociis; unde perfice argumen-
tum, quod breviter indicavimus in Commentario num. 14.

C

b β In editione Surii legitur: Diocletiano nonies et Maximiano octies; sed in omnibus editis et mss. octies et septies: et quidem hi numeri retinendi, quum id decretum latum fuerit postridie Terminalium, seu vi kalendas martias anni 303. Manifesto librarius viii in viii mutavit et vii in viii; nam in fonte editionis Surianæ prius fuisse signatum octavum Diocletiani consulatum, vel ex Menæis Græcorum colligere est. Baronius in Annalibus (1) Surianæ lectioni substituit: Constantino Chloro et Galerio Maximiano quartum consulibus, quod cum aliis viris doctis persuasum haberet Diocletiani edictum anno 302 fuisse promulgatum. Verum hæc sententia cecidit, ex quo tempore Lactantii de morte persecutorum opus lucem adspexit (2).

F

c γ Vel imperatorum omittunt codd. I et II Audom. et Rubec Vallis; habent contra edit. Baluzii, Dacherii et codd. Aud. III. Unus quippe tunc Nicomediæ imperator et unus cæsar; eadem fere occasione Lactantius (3) dixit duos imperatores. Equidem arbitror genuinam lectionem esse imperatoris et cæsaris: mutare tamen nolui, destitutus codd.

d δ Cuique editt. Surii, Dacherii, Baluzii et cod. Aud. III.; quocumque codd. Aud. II et III et Rub. Val. — Propositum, paulo supra, juridicum vocabulum est, quo significatur publice affixo titulo, decreto aut alio scripto aliquid in hominum notitiam ducere. Libri deifici, de quibus brevi post, item vocabulum est quod apud solos JCTos reperitur; videlicet hoc loco et in sententia absolutionis Felicis Aptungitani, quam anno 314 tulit Ælianus proconsul (4). Hæc forte vox usurpata fuerat in Maximiani Herculi aut præfecti prætorii literis, quibus Diocletiani edictum in Africam mittebatur. In Agonibus MM. leguntur libri rituales.

e ε Decreta non habemus integra. Ecce quæ habet Lactantius (5): Postridie (Terminalium et

(1) Ad an. 302, num. cxviii. — (2) Cfr Annotata Baluzii, Misc. tom. I, pag. 41, edit. Mansi. — (3) De morte persec. cap. xiv; cfr Gisb. Cuperus ad h. l. — (4) Cfr S. Optatus, Hist.

lib. I, pag. 26; Gesta purgationis, ibid. pag. 164. — (5) De morte persec. cap. xiii.

A *exustæ ecclesiæ Nicomediensis*) propositum est edictum, quo cavebatur ut religionis illius D homines carerent omni honore ac dignitate, tormentis subjecti essent ex quocumque ordine aut gradu venirent, adversus eos omnis actio caleret, ipsi non de injuria, non de adulterio, non de rebus ablatis agere possent, libertatem denique ac vocem non haberent. *Hoc prius edictum, quo Christiani non addicebantur morti, sed jurebus tantum civilibus omnique honore et gradu destituebantur.* Sed cæsar (*Galerius Maximianus*) non contentus est edicti legibus. Aliter Diocletianum aggredi parat. Nam ut illum ad propositum crudelissimæ persecutionis impelleret, occultis ministris palatio subjecit incendium... Quindecim diebus interjectis, aliud rursum incendium molitus est... Furebat ergo imperator (*Diocletianus*)... Potentissimi quondam eunuchi necati... Comprehensi presbyteri ac ministri... Omnis sexus et ætatis homines ad exustionem rapti... Pleni carceres erant. Tormentorum genera inaudita excogitabantur... Et jam litteræ ad Maximianum (*Herculium*) atque Constantium (*Chlorum*) commeaverant ut eadem facerent... Et quidem senex Maximianus (*Herculius*) libens paruit per Italiam, homo non adeo clemens. *Atque hæc litteræ alterum edictum, priore multo acerbius, continebant. Non aliter de utroque edicto Eusebius* (1). Nonus decimus agebatur annus imperii Diocletiani, quum mense dystro, quem Romani martium vocant, appetente die festo dominicæ passionis, proposita sunt ubique (*immo aut ubi locorum degebat Eusebius*) imperialia edicta, quibus ecclesiæ quidem ad solum usque dirui; sacri vero codices flammis absumi jubebantur: utque honorati quidem infamia notarentur; plebeji vero libertate spoliarentur, si in christianæ fidei proposito permansissent. Et primum quidem contra nos edictum hujusmodi fuit. Sed non multo post aliæ rursus litteræ supervenerunt, quibus mandabatur ut omnes ubicumque ecclesiarum antistites primum quidem conjicerentur in vincula; deinde vero diis sacrificare omnibus modis cogerentur. In *Chronico Paschali* (2) legimus prius edictum ubique fuisse propositum in festo paschatis, die 25 martii anni 303; quod nempe hac die affixum est publice Alexandriæ. Idem in B *Palæstina est propositum mense aprili, cum salutaris passionis dies immineret* (3): adeo ut eodem die tunc etiam celebratum non fuerit pascha. Sed in his nunc non hærendum. Quum Africa Italiæ fortunam sequeretur, ea tunc obnoxia erat Maximiano Herculo, qui quippe per Italiam imperabat. Herculi itaque voluntate et jussu venit in Africam et quidem in Numidiam prius edictum mense majo, quum in *Gestis de Silvano traditore* legamus sequentia (4): Diocletiano viii et Maximiano vii consulibus, xiv kal. junias ex Actis Munatii Felicis flaminis perpetui curatoris coloniæ Cirtensium. Cum ventum esset ad domum, in qua christiani conveniebant, Felix flamen perpetuus curator Paulo episcopo dixit: Proferte scripturas legis, et si quid aliud hic habetis, ut præcepto et jussioni parere possitis. Unde viginti diebus post, nonis scilicet junii, idem programma seu edictum propositum Tuburæ: et quidem secundum hoc, non vero secundum posterius decretum sanctus Felix examinatus fuit, saltem donec venisset in Italiam: quemadmodum universa suadet Passio. Unde intelligitur quare Anulinus proconsul sanctum Felicem capitis non damnarit. Priori scilicet Diocletiani edicto non hæc decreta fuisse videtur poena. Contra postquam posterius edictum allatum est in Africam (quod anno 303, forte non multo ante iii idus novembris, quo mare claudi in Commentario diximus, factum est) aliter plane egit Anulinus, ut ex Actis sancti Saturnini et sociorum manifestum est. Hos enim die 12 seu pridie idus februarias anni 304 exquisitissimis tormentis cruciavit (5), quod collectam celebrassent, omnesque deinceps, diebus tamen diversis, morte mulctavit. Mense martio missum tertium edictum in Palæstinam (6): an in Africam venerit, ad nos non pertinet; multoque minus quantum.

f ξ De hoc nomine ejusque formis copiose dictum est in Commentario num. 21 et seqq.

g η In Commentario fuse ostendimus (quod etiam ex annotato e ε patet) genuinam lectionem esse die nonarum juniarum, et beati martyris mortem referendam ad iii kalendas septembris: quæ dein mutata in die nonarum januarum et xviii kal. februarii. Hæc cum venissent sub C *oculos librarii, cui ex martyrologiis aut kalendariis perspectum erat beati Felicis natalem* F a. d. iii kal. septembris celebrari, transtulit hæc ille omnia ad mensem augusti; ita ut die nonarum augustarum edicti promulgationem statuerit et beati martyris necem iii kal. septembris. Atque hæc obvia esse in codd. Aud. I et II et Rub. Val. in Commentario monui num. 4. Rhabanus, Martyrologus Senonensis, et Beda, cujus cæterum inhaerent vestigiis, suffragantur editioni Surianæ.

h θ Alii codd. Magnilianus, alii Magnelianus, alii Magdellianus, alique demum Magnellianus; Menæa Μαρτιανός vel Μαρτιανός. Si etymologia spectetur, Magnellianus præplacet. Verum Magnilianus alibi quoque reperitur; v. g. Magnilianus quidam notarii officium facit Dorostori in passione SS. Maximi, Quintilliani et Dadæ (7).

i ι Jacobus Faber in Agonibus MM. mutavit curatorem in procuratorem: perperam. Paulo supra, in annotato e ε, flamen Felix, perpetuus curator coloniæ Cirtensium, fuit obviis. Centeni alii leguntur in operibus de re epigraphica. Sæpe dicti curatores reipublicæ. Cfr Comm. præv, num. 24.

k z Seniores plebis editionis Surianæ mutati in presbyteros in aliis editt. et codd. Verum senior et plebs utraque vox ecclesiastica apud Afros. Cyprianus in epistola ad Firmilianum (8): Necessario apud nos fit ut per singulos annos SENIORES et præpositi in unum conveniamus ad disponenda ea quæ curæ nostræ commissa sunt; et in capite alterius epistolæ (9): Cyprianus... Felici presbytero et PLEBIBUS consistentibus ad Legionem et Asturicæ. Utranque vocem conjungit miserrimus Purpurius, episcopus Limatensis, sancto Felici coævus: Adhibete conclericoos, inquiens (10), et SENIORES PLEBIS, ecclesiasticos viros, et inquirent diligenter

(1) Hist. eccles. lib. VIII, cap. 2. Cfr de Martyr. Palæst. ante cap. 1. — (2) Chronicon Paschale, tom. I, pag. 313, Bonnæ, 1832. — (3) Cfr Eusebius, Mart. Palæst. ante cap. 1. — (4) Ap. Baluzium, Miscell. tom. I, pag. 22. — (5) Ap. Ruinartium, Act.

sine. MM. pag. 382 et seqq. — (6) Eusebius, Mart. Palæst. cap. iii. — (7) Acta SS. tom. II Aprilis, pag. 127. — (8) Opp. Omn. edit. Felli, pag. 219. — (9) Aguirre, Concil. Hisp. tom. I, pag. 208. — (10) Gesta de Silvano traditore, ap. Dupin, Opp. S. Optati, pag. 169.

A quæ sint istæ dissensiones. *Exempla alia, gallica et italica, dabit Cangii Glossarium ad verba* D Senior et Plebs, maxime editio Benedictinorum. Interim ex hoc loco, utut prima specie nullius momenti videtur, collige textum Surianum primigenium esse: non enim clariora in obscuriora vertuntur a librariis, sed contra.

I λ Unde factum sit ut Apro Januarius, Gyro seu Cyro (ita enim interpretandum esse duxit Baronius) Fortunatus, et Vitali Septiminus substituti fuerint, explicuimus in § 3 Commentarii prævii. Non eodem ubique modo scribuntur illa nomina: Dacherius et Baluzius consentiunt in Januario, Fortunatio et Septimino. Solus cod. Aud. III Januarianum laudat, et Fortunianum. Fortunatianus legitur in Agonibus MM., in codd. Aud. I et II necnon Rub. Val.; similiter in Mrlgiis Bedæ, Rabani et Senonensi; non aliter in Romano Parvo, Adonis et aliis. Contra Menæa, Notkerus, Usuardus et alii Fortunatum; quam sinceram lectionem arbitramur, quoniam ille Fortunatus desumptus ex turba duodecim fratrum martyrum. Eadem de causa Septiminus genuinum nomen tertii videtur; cui formæ præter Dacherii et Baluzii editiones suffragantur Menæa, Beda, Mrlgm Senonense et S. Maximini, Agones MM., Codd. Rub. Val., Aud. I, II et III. Veruntamen refragantur Rabanus, Romanum Parvum, Ado, Notkerus, Usuardus et alii, in quibus Septimus legitur.

m μ Hanc jussionem Magniliani curatoris et responsionem martyrum defuisse in veteri exemplari Chiffletii hinc colligi potest, quod omissa est in editione Dacherii. Eam tamen exhibent omnia nostra vetera exemplaria (uno 316 excepto) et editio Surii. Et sane constat sensum non esse integrum in illis exemplaribus, quæ illam magistratus interlocutionem et clericorum responsionem non habent. Hactenus Baluzius. Similiter de nostris exemplaribus dixerō, ubique illa eadem reperiri præterquam in cod. Rub. Val.

n ν Hanc totam pericopem, quæ in codicibus 401 et 930 non invenitur, exhibent codices 59 et 316 et editio Dacheriana. Eamdē etiam habet Suriana. Hæc Baluzius. Legitur eadem B interrogatio et responsio in omnibus nostris exemplaribus; sed omittitur in Agonibus MM. E Singulare est et proprium editioni Surii incidenter et ad finem mentionem fieri de episcopo.

o o Quum ab episcopo et clericis Cirtensibus extorti sunt sacri codices, aderat quoque officium publicum, id est, Edesius et Junius exceptores (1), seu curatoris ministri aut apparitores (2).

p π S. Optatus comparat persecutionem Diocletiani urso: Quo tempore, addit, fuerunt et impii iudices, bellum christiano nomini inferentes: ex quibus in Provincia Proconsulari... fuerat Anulinus, in Numidia Florus. Omnibus notum est, quid eorum operata sit artificiosa crudelitas; quam dein pluribus describit, maxime Flori. Et quidem hujus sævitie multo truculentior quam Anulini, qui invitus impia decreta proposuisse et fecisse videtur. Hinc integro fere mense post Florum Diocletiani edictum affixit in publico; et quum Mensurius, Carthaginensis præsul, libros hæreticorum in basilica Novorum conghessisset, a persecutoribus loco divinarum scripturarum auferendos, et quidam Carthaginensis ordinis viri de hac fraude monuissent proconsulem, noluit tamen Anulinus eis consentire, nec episcopi domum perscrutandam esse decernere; ut ex epistola Mensurii et Breviculo collationis Carthaginensis diei tertiæ, cap. XIII (3), intelligere est; quin immo non ubique destruxisse videtur domos, in quibus scripturæ repertæ erant aut putabantur; quamquam id lex imperatoris ferret et ipse Anulinus id alicubi fieri siverit. In vivis adhuc erat Anulinus nonis decembribus anni 304, quum sanctam Crispinam examinavit (4), sed ineunte forte anno sequenti (si fides habenda S. Mammarii Actis (5)) diem obiit et locum fecit Maximo.

q ξ Pericope, in secundo exemplari inclusa uncinis, omnibus inest codd. et editionibus, excepta Suriana.

C r ρ Hæc alia pericope, uncinis inclusa, iterum a sola editione Suriana abest; et quidem F merito:

s σ Prius et primum neque ad numerum, neque ad successionem temporis hic refertur, sed ad præstantiam ordinis; quasi vernaculo diceretur: Avant tout la loi.

t τ « Ut possint, ut constitutum est, igni aduri. Hæc verba desunt in duobus antiquis exemplaribus. Possunt autem omitti absque ullo incommodo. Supra: Date illos igni aduri. » Hæc Baluzius. Non tamen omittenda. Leguntur enim in omnibus editionibus et codd. nostris, et sancti Felicis responsio ea exigit.

u υ Perpetuo regi etc. ab editione Surii absunt. Irrideri iis videtur titulus perpetuus, quo a Probi saltem ævo aliquando augusti et imperatores perpetui dicti sunt. Verum vix aut ne vix quidem is Diocletiano et Maximiano Herculio datus; sed potius Constantini M. filiis et deinceps (6).

x φ Hic iterum multo plura in secundo exemplari quam in editione Suriana. Baluzius ad hæc verba: Apud ejus acta animadvertit: Hæc est vera et germana lectio. Male in codd. 59, 401 et 930: Apud eum acta. In omnibus codd. nostris: Apud ejus acta. — In Agonibus MM.: Apud eum. In Actis purgationis Cæciliani legitur (7): Nundinarius diaconus dixit: Tu ergo respondisti apud acta, quoniam dedisti codices... Legantur acta; et alibi similia.

y ζ Iterum hic secundum exemplar uberius. Finiet in editt. Fabri Stapulensis, Dacherii et Baluzii; in codd. nostris finitur, præterquam in Aud. III, ubi finietur.

(1) Gesta de Silvano traditore, ap. Dupin, Opp. S. Optati, pag. 168. — (2) Cfr. Gothofredus, ad C. Th. de numerariis, actuariis, scriuariis et exceptoribus, in paratitlo et ad l. 2. — (3) Opp. S. Augustini, tom. IX, col. 567. — (4) Ruinartius, Act. Sinc. MM. pag. 449. — (5) Ap. Mabillonium, Analecta, pag. 179, edit. de la Barre. Cfr. Tillemont, Memoires ecclésiastiques, tom. V, pag. 66. — (6) Cfr. Eckhel, Doctrina numerorum, tom. VIII, pag. 338 et 301. — (7) Ap. Dupin Opp. S. Optati, pag. 168.

lonium, Analecta, pag. 179, edit. de la Barre. Cfr. Tillemont, Memoires ecclésiastiques, tom. V, pag. 66. — (6) Cfr. Eckhel, Doctrina numerorum, tom. VIII, pag. 338 et 301. — (7) Ap. Dupin Opp. S. Optati, pag. 168.

A z ψ Addit Baluzius : Ita codices 401 et 930 ; alii habent *examinatione* ; scilicet *codd.* 59 et D 316, et edit. Dacherii. — Agones MM. suffragantur Baluzio. *Cod. Rub. Val. et Aud.* i et ii habent : *examinationem veram* : *Aud.* iii : in *examinatione rationem veram*.

z a Quæ uncinis inclusimus, leguntur in Agonibus MM. et in editionibus Dacherii et Baluzii ; verum hic annotat sequentia : Mirum est quomodo fieri potuerit ut depravatissima lectio obrepserit in *codd.* 59, 401 et 930, ubi legitur : *Uxor itaque ejus virum suum iis allocuta est verbis*. In *cod. Aud.* iii ita exhibentur : Et pergente eo ad proconsulem, his eum allocutus verbis : Quoniam Felix episcopus imperatorum jussa, ea quæ nobis mandare dignati sunt, facere contempsit, vobis comitantibus Carthaginem perducatur. Contra in *Codd. Rub. Val., Aud.* i et ii et editione Surii omittuntur plane : et merito ; quippe quæ non conveniunt cum sequentibus, in quibus unus Vincentius sancto Felici comes datus legitur. Pericope : Felix episcopus dixit : Deo gratias, ubique reperitur, præterquam apud Surium : retinendane an omittenda, non definio.

β b Celsinus seu Celesinus omittitur in edit. Dacherii et Baluzii et in Agonibus MM. In *cod. Rub. Val.* legitur Celesinæ ; in *Aud.* i et ii Celesinia.

γ c In universo hoc numero inter utrumque exemplar discrepantiæ plurimæ. Omnes ortæ ex eo quod librarius Surianus ligatus legit ubi textus habebat legatus, atque secundum hanc corruptelam reliqua composuit. Porro proconsul Africæ, ut ex Notitia imperii (1) compertum est, legatos habebat duos. Cogniti complures ex historicis et monumentis marmoreis ; neuter tamen Anulini. Ii additi proconsuli, qui eorum opera consilioque uteretur eosque aliquando adhiberet vicarios (2). Ad verba : Ullo modo possunt, advertit Baluzius in *codd.* Colb. 59, 401 et 930 legi : nulla ratione. In omnibus *codd.* nostris : ullo modo.

δ d Melius a Suriana editione abesse videtur universa hæc ad Deum oratio. In *codd.* Rub. Val. et Aud. i, ii et iii aliud ejus initium, nempe : Domine Deus, creator omnium sæculorum, ne me derelinquas. Ad verba : Ut a te Domine annotat Baluzius in *codd.* Colb. 59, 401 et 930 hanc lectionem reperiri ; sed in *cod.* 316 et edit. Dacherii : Attende, Domine, sicut nobis promittere dignatus es, ut tecum merear recipere immortalitatem. Agones MM. et nostri *codd.* favent priori lectioni, nisi quod loco a te substituunt tecum, et unus alterve omittunt sicut promittere dignatus est. Consentimus itaque Baluzio qui illam lectionem retinuit, quippe quæ videatur sincerior et plurium veterum exemplarium auctoritate nitatur. Sequentem pericopen : In te enim, loco vivens, quod in *Codd.* Aud. i et ii, in Agonibus MM. et apud Dacherium et Baluzium legitur, substitui vivam, quod in codice Rubecæ Vallis et Aud. iii est et quod contextus admittere suadet. Numquam adversus me : secuti hic quoque sumus, inquit Baluzius, fidem veterum librorum. Nam editio Dacherii habet : Numquam inimicus adversus me habebit potestatem. Cum Baluzii libris conveniunt nostri, nisi quod in tribus habeat legitur.

ϵ e Codex 461 Colbertinus, inquit Baluzius, habet duodecim ; nostri omnes sedecim, Menæa Græcorum sex.

ζ f Omittit Suriana editio inquisitionem de nomine ; forte non male. Non te de vocabulo edidere Dacherius et Baluzius, hic tamen confessus in quatuor suis codicibus legi : Non tibi vocabulum quæsi professionis ; quibus suffragantur Agones MM., nisi quod nomen habent. Meliorem lectionem restituimus ex *Codd.* Rub. Val., Aud. i et iii. Aud. ii habet : Non te vocabulo.

η g Diocletianus quidem ad Maximianum Herculum legem suam de moleste habendis christianis miserat ; sed pro more eam Maximianus tradiderat præfecto prætorio, qui imperatoriam illam legem edicto suo proposito provincialibus notam faceret (3). Præterea præfectus prætorio jurisdictionem habebat supremam, a qua nulla erat appellatio, et ad quam licebat ab omnibus appellare iudicibus, nisi vice sacra judicassent. Adde in more fuisse positum ut iudices consulerent præfectos prætorio, si iudicandi difficultas exigeret (4) ; quæ sane res in sancti Felicis obtinebat iudicio, quum nondum secundum Diocletiani edictum pervenisset in Africam. Atque ob has procul dubio causas, maxime ob tertiam, misit proconsul sanctum Felicem ad præfectum prætorio. Eadem fere ratione actum de B. Romano, martyre Antiocheno, qui, quum jam flammis vorandus esset, ad ipsum Diocletianum deductus fuit. Censet Ruinartius in editionibus Dacherii et Baluzii pravum additamentum esse vocabulum Romæ, quod in hac legitur pericope Transmisit eum Romæ ad præfectum ; quin etiam tunc temporis præfectum prætorio versatum esse in Africa. Difficile argumentum. Ex una parte stat codex Surianus auctoritatis maximæ eique favent Martyrologia Bedæ, Rabani, Senonense, Adonis etc. in quibus iter Siculum memoratur, tacetur vero Romanum ; ex altera parte stant omnes *codd.* quibus usi sunt Faber Stapulensis, Dacherius, Baluzius, Ruinartius ipsemet, atque etiam ii, quorum exemplaria nos habemus. Clamat Ruinartius ex sequentibus sequi præfectum fuisse in Africa ; aliamque interpretationem non recte fluere. Respondet Tillemontius (5) multo melius fluere, si dicatur præfectus Roma abivisse cum sancto Felice ad imperatores, quibuscum præfecti prætorio versabantur ordinarie, eisque iubentibus sententiam capitalem in sanctum Felicem tulisse ; quemadmodum editio Suriana habet : contra raro admodum præfectos prætorio fuisse in Africa, sed propræfecto.

θ h Suriana editio novem dies ; Dacheriana et *cod.* Aud. iii quatuordecim ; *Codd.* Rub. Val., Aud. i et ii, Agones MM. et Baluzius duodecim ; Menæa Græcorum quatuordecim habent.

i Intelliguntur Diocletianus et Maximianus Herculus, qui reapse tunc imperio potiebantur. Quod vero præfectus prætorio B. Felicem ad imperatores mittit, eadem videtur causa quæ Anulinum proconsulem movit ad destinandum beatum præsulem Romam : scilicet quod primo decreto jubebantur quidem Christiani sacros codices tradere, sed si negarent, nulla certa in eos decerne-

(1) Imperii Occid. cap. XLVI, in Thes. Ant. Rom. tom. VII, col. 1891. — (2) Cfr Eckhel, Doctrina numerorum, tom. IV, pag. 238 et seqq. — (3) Eusebius, Mart. Palest. cap. ix, pag. 333; Hist. eccl. lib. IX. cap. ix, pag. 362. Cfr Henr. Valesius, An-

notat. ad libr. IX Hist. eccl. Eusebii, cap. ix, pag. 187; et Gothofredus, Cod. Theod. tom. VI, part. II, pag. 5, Lipsiæ, 1743. — (4) Cfr Gothofredus, loc. cit. — (5) Mem. eccl. not. v sur S. Felix. tom. V, pag. 668.

A batur poena. Animadvertite præterea præclare convenire cum reliqua illius ævi historia hunc Pas-
sionis locum, quo B. Felix ad meridionales Italiæ plagas missus traditur, ut coram imperatoribus
sisteretur. Scribit quippe Lactantius (1) : Hoc igitur scelere perpetrato (secundo edicto Nicome-
diæ proposito et quaquaversum per imperium sparso), Diocletianus, cum jam felicitas ab eo re-
cessisset, perrexit statim Romam, ut illic vicennalium diem celebraret, qui erat futurus ad XII
kalendas decembres : ita ut, mense circiter maio Nicomedia profectus, Romam triumphans in-
gressus sit die 20 novembris anni 303. Interea vero civitates complures peragravit Diocletianus;
et certa ex Eusebio (2) memoria est cum Antiochiæ versatum fuisse, quum S. Romanus igni tra-
dendus esset. Porro quum Diocletianus Romæ appropinquaret, obvium ei ivisse Maximianum Her-
culium nemo mirabitur. Navis autem, qua sanctus Felix vehebatur, Siciliæ prius appulit, quod
illie credebantur morari augusti ; ubi quum eos non invenisset, movit ad Bruttios.

z k Faber Stapulensis edidit Sentina, sed forte pro ingenio ; Surius Capsa ; Dacherius Sub-
sanno ; Baluzius Subsario ; Mombritius Subsamo ; Ms. compendium Passionis Ultraj. subscampo :
Codd. Rub. Val. et Aud. 1, II et III consentiunt Baluzio, cæterum tria secuto Colb. exemplaria, dum
quartum haberet subsannio. Suriana editio non contemnenda videtur. Capsa, capsus seu capsum
in re vehiculari significat locum, in quo sarcinæ sunt (3). Quidni item in re navali ? Reliquæ
lectiones certe prævæ, mutandæ forte in subscalmo (4), quod spatium erat sub scalmis, seu paxillis,
quibus alligabantur remi, inter sentinam scilicet et thalamum seu infimum remigum ordinem.
Altius autem id erat spatium, quoniam navis ex eo erat genere, quod græcis dicebatur ἵππογῶγι,
latinis hippagines ; quibus scilicet equi vehebantur et viri (5).

λ l In Commentario § 2 et passim ostendimus, manifesta corruptela supprimi in exemplaribus
familie Nolanæ iter Siculum ; de quo martyrologi antiqui omnes mentionem faciunt ; et Nolanam
substitui Venusio. — Agrigentum, Catana, Messana et Taurominium, Siciliæ civitates notissimæ,
olim episcopales omnes, aliis temporibus aliis subjectæ metropolitibus. Agrigentum (Girgenti) nunc
pars est provincie Montis Regalis (Monreale) ; item Catana. Messana (Messine) caput provincie.
Taurominii (Taormina) sedes jam pridem extincta. In editione Suriana verisimiliter non legen-
dum : Inde Messanam venerunt. Inde Taurominium ; sed : Inde Taurominium venerunt. Inde
Messanam ; nisi forte iter Messanense, in Menæis Græcorum præteritum, abundet. Navis enim
per mare Thyrrenum lata est, dein per Lybicum, postea per Siculum. Ad hæc verba : Postea (trans)
fretum navigaverunt, in partes Lucaniæ, civitatem nomine Rulo, annotavit Ruinartius civitatis
Rulo nomen in Italiæ notitiis non haberi : recte quidem ; sed legendum Rhegium, ut patet ex Actis
amplioribus duodecim fratrum Adrumetinorum, quæ ad sancti Felicis Acta composita sunt et in
quibus legitur : Ascendentes iterum navim, Messanam deducti sunt ; in qua parumper morati,
alia accepta navi, transfretantes, Regium descenderunt. Nomen Rhegii omnibus notum : jacet
hæc civitas e regione fere Messanæ, ita ut freto Siculo dividantur.

μ m Baluzius, qui, quemadmodum in omnibus codicibus familie Nolanæ legitur, edidit :
Cognitor ejusdem civitatis, hæc ad illa verba annotat : Turbat me locus ille. Nam supra præ-
fectus Felicem misit ad Herculum, nimirum ut causa Felicis finem acciperet in præsentia
imperatoris. Et tamen cognitor Nolanæ civitatis iudicium sibi præsumit, et Felicem capite
plecti jubet. Verum id ita intelligi debet ut cognitor dicatur causam istam suscepisse judican-
dam secundum præceptum, ut dicitur infra, id est, ex delegatione Maximiani tum præsentis.
Similia animadvertit Ruinartius. Tillemontius (6), qui, Surianam editionem probat, nil difficul-
tatis in his reperit : scilicet præfectum prætorio perrexisse ad imperatores, in quorum comitatu
solebat esse et ad quos sanctum Felicem miserat ; ibidem autem præfectum pro sua potestate
ordinaria (quamquam æstimandum sit prius eum de his locutum esse cum augustis) sententiam
capitalem tulisse in sanctum Felicem ; neque de his dubitandum, quum Menæa Græcorum aperte
habeant sanctum Felicem ab eodem præfecto mortis damnatum, a quo ad imperatores missum.
C Cæterum expungendus omnino cognitor ille ejusdem civitatis : ex quo denuo patet familiam No-
lanam Actorum sancti Felicis non esse primigeniam, sed interpolatam. Re quidem vera Symmachus
(7) appellavit moderatorem seu correctorem Apuliæ titulo provincialis cognitoris ; sed ævo Diocele-
tiani nondum provinciarum rectores, nondum iudices a principe delegati cognitores dicebantur :
usque ad Theodosii et Valentiani ævum cognitores iidem fere ac defensores et juris alieni procu-
ratores ; illis vero imperantibus, inductum id novum iudicum genus, qui, quum ex delegatione
principum sederent pro tribunali, cognitores dicti sunt ; quod nomen adhesit quoque deinceps
aliquot provinciarum præpositis (8).

ν n Annotat ad hæc Baluzius : Invictus et permanens ; ita tres vetusti codd. Colb. Quartus
habet, vivificans permaens. Edit. Dacherii, vivificans et permanens. Agones MM. invictus per-
manens et gloriosus. Codd. Rub. Val. et Aud. 1 et II consentiunt Baluzio.

ο o Nil dubitandum quin sanctus Felix martyrium fecerit a. d. III kal. septembres, seu die 30
augusti. Cfr Comm. præv. passim et annotatum g γ. Animadvertit Baluzius in tribus codd. legi
XVIII, in quarto et in edit. Dacherii XIX. In Agonibus MM. et in cod. Aud. III legitur XVIII kal. febr. ;
in codd. Rub. Val. et Aud. 1 et II III kal. sept. Addit Baluzius in vetustis Mrlgiis passionem san-
cti Felicis referri ad IX kal. novembris ; et quidem recte, si intelligas Romanum Parvum, et qui
eo duce in errorem abiverunt Ado, Notkerus et Usuardus ; sed si vetustiores intelligas, scilicet
Hieronymianos fastos, Bedam, Rabanum, Calendarium marmoreum Neapolitanum, Mrlgium Seno-
nense etc. secus omnino : in his enim passio sancti Felicis signatur a. d. III kal. septembris :

(1) De mortibus persecut. cap. XVII. — (2) De Martyr. Pa-
last. cap. II, pag. 320 ; cfr Acta SS. tom. VIII Oct. pag. 425. —
(3) Cfr Joan. Schefferi, de re Vehiculari, lib. I, cap. VII, ap. Pol-
lenum, tom. V, col. 1090 et seqq. — (4) Cfr Pollux, Onomasti-
cum, lib. I, cap. IX, tom. I, pag. 39. edit. 1706. — (5) Joan.

Schefferi, de militia navali, lib. IV, cap. I, ap. Pollenium,
tom. V, col. 993. — (6) Mém. ecclés. not. V sur S. Félix, tom. V,
pag. 668. — (7) Lib. X, epist. LI. — (8) Cfr Jacobus Gutherius,
de offic. domus Augustæ, lib. I, cap. XXV, ap. Sallengre, Thes.
ant. Rom. tom. III, col. 338 et 339.

A quo die procul dubio sanguinem fudit. — Anno 303, 304 et 305 nulla fuit eclipsis diebus 15 et 16 D
januarii, 30 augusti et 24 octobris : quod propter verba : luna in sanguinem conversa est, anno-
tamus.

π ρ Ex comparatione utriusque familię exemplarium manifestum est hic desinere sancti Felicis
orationem et verba Cui est etc. clausulam esse hagiographi, non vero sancti martyris; quamquam
aliter statuit Ruinartius. De his, quę sequuntur in altero exemplari, satis dictum fuit in commen-
tario prævio.

PASSIO S. FELICIS

Secundum Menęa Gręcorum α.

Secundum Menologium Sirleti a.

a

Tῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ (15 μῆνος Ἀπριλίου) μνήμη τοῦ
ἁγίου Φήλικος ἐπισκόπου, Ἰανουαρίου πρεσβυτέρου,
Φουρτουνάτου, καὶ Σεπτεμίνου.

Στίχ. Τετράς ἀθλητῶν συγκεκομμένων ξίφει
Νῦν συγχορεύει μυριάσιν Ἀγγέλων.

S. Felix negat
se libros sacros
traditurum;

1 Τῷ ὁγδοῷ ἔτει τῆς βασιλείας Διοκλητιανοῦ καὶ
Μαξιμιανοῦ ἐξῆλθε δόγμα κατὰ πᾶσαν χώραν, τοῦ
καίεσθαι πάσας τὰς βίβλους τῶν χριστιανῶν. Ἀπε-
στάλη οὖν ἐν πόλει τοῦ Βιουκᾶν Μαριανός τις, ἡ, ὡς
ἐν ἄλλοις γράφεται, Μαχριανός, ἀνὴρ παμμίαρος · ὃς
δὴ παρέστησε Φήλικα τὸν ἐπίσκοπον, Ἰανουάριον τὸν
πρεσβύτερον, Φουρτουνάτον, καὶ Σεπτεμίνον · καὶ
ὑπαναγούς τὸ βασιλικὸν δόγμα, ἀπήτει αὐτοῖς τὰ
παρ' αὐτῶν βιβλία. Ὁ δὲ ἁγιώτατος ἐπίσκοπος φησὶ
πρὸς αὐτόν : Γέγραπται, ᾧ Ἠγεμῶν, Μὴ δότε
ὑμῶν τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ μηδὲ ρίψετε τοὺς μαργαρίτας
ἐμπροσθεν τῶν χοίρων. Μάτην τοίνυν ἀγωνιάς, καὶ
βασιλικά ἐπιφέρης προστάγματα. Ὁ ἄρχων εἶπεν :
Ἄφες τὰς μωρολογίας, καὶ ποιήσον τὸ θέλημα τοῦ βα-
σιλέως, ἐπεὶ δέσμιόν σε ἀποστελῶ πρὸς τὸν ἀνθύπατον.
Καὶ ὁ ἅγιος : Ὁ ποῖος εἰμὶ, φησιν, ἐν σοί, τοιοῦτος
καὶ ἐν πᾶσι, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ βασιλεῖ σου εὐρεθήσομαι.

ad proconsu-
lem et præfe-
ctum prætorio
mittitur;

β

2 Τότε τῇ φυλακῇ ἐγκλείσας τοῦτον, ἀνεπιμέλητον
εἵασεν ἐπὶ ἡμέρας τρεῖς. Εἰθ' οὕτως ἐξαγαγὼν, ἐπανέ-
κρινε · καὶ δεσμεύσας αὐτὸν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, ἀπέ-
στειλε πρὸς τὸν ἀνθύπατον. Κακείνος πάλιν ἐξετάσας
αὐτοὺς τῇ φυλακῇ καθείρξε. Καὶ μεθ' ἡμέρας ἑξ β
ἐξαγαγὼν αὐτοὺς δεσμίους ἀπέστειλε τῷ ἐπάρχῳ τῶν
πραϊτωρίων · οὗς ἐκεῖνος δεξάμενος, καὶ ἀμύπολλα
ἐκφοβήσας, μετὰ πολλῆς ἀσφαλείας ἐν φυλακῇ δεινο-
τάτῃ τούτους ἀπέρριψε.

jubetur post
imperatores
navigare;

γ

3 Καὶ μεθ' ἡμέρας δεκατέσσαρας γ ἐξαγαγὼν, καὶ
ἐπανακρίνας, εἰσῆξεν αὐτοὺς ἐν πλοίῳ μετὰ ἵππων,
θεδεμένους ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν. Κυλιόμενοι δὲ οἱ
ἅγιοι ἐν τοῖς ποσὶν τῶν ζώων, ἀπόσιτοι τε ὄντες, καὶ
τοῦ ὕδατος ἀγευστοι, ἐπὶ ἡμέρας τέσσαρας, ἠυχαρί-
στουν τῷ Θεῷ. Καὶ φθάσαντες εἰς λιμένα πολέως
τινὸς δ', ἐδεξιώθησαν κρυφίως ὑπο τῶν χριστιανῶν.
Ἐκείθεν καταλαβόντες πόλιν, Ταυρομένην καλουμένην,
καὶ ἀποπλεύσαντες ἐν Λυκαονίᾳ, ἦλθον εἰς πόλιν
Αἰλουρίων ε.

cum tribus so-
ciis decolla-
tur.

δ

4 Τότε ὁ δύστηνος ἐκεῖνος ἐπάρχος, λύσας τοὺς
ἁγίους τῶν δεσμῶν, φωνῇ πρᾶξι τὰς ἐρωτήσεις πρὸς
αὐτοὺς ἐποιεῖτο. Τῶν δὲ ἀντιλεγόντων, μήτε βίβλους
προδοῦναι, μήτε τοῖς εἰδωλοῖς θῆσαι ζ, προσέταξεν
αὐτοὺς μαχαίρᾳ ἀποτμηθῆναι. Καὶ λαβόντες τὴν ἀπό-
φασιν, προσήξαντο · καὶ ἀποτμηθέντες τὰς κεφαλὰς,
τοὺς στεφάνους ἐκ χειρὸς Κυρίου ἐδέξαντο.

Die xvi aprilis, sancti Felicis episcopi, Ja-
nuarii presbyteri et Septiminii, Diocletiano et
Maximiano imperatoribus.

1 Hi omnes cum imperiali decreto juberentur
gentilibus suos libros tradere, sanctissimus episcopus id renuit eis verbis: Scriptum,
inquit, est, præses: Nolite dare sanctum canibus,
neque projicere velitis margaritas vestras
ante porcos.

S. Felix negat
se libros sacros
traditurum;

2 His de causis vincti educti de carcere,
missi sunt ad præsidem prætorii.

ad præf. præt
mittitur;

3 Quos post dies quatuordecim c eductos e
carcere imposuit navigio alligatos pedibus
equorum. Cumque sancti viri volutarentur
ad pedes brutorum animalium, jejuni ac ne
aquam quidem gustantes; Deo ipsi gratias age-
bant. Cum vero pervenissent ad urbem Tau-
romenem appellatam, in Lycaoniam deducti,
tenuerunt civitatem Ælulorum e.

jubetur post
imperatores
navigare;

c

e

4 Tunc præses solvens illos viros sanctos a
vinculis, leniter et blande rogabat, ut libros
quos habebant traderent; illi vero cum re-
spondissent, se neque libros prodere velle,
neque idolis immolare f, jussit præfectus illos
obtruncari. Quæ cum lata esset sententia, ad
Deum preces miserunt, e ejus manu coronas
cælestes perceperunt.

cum duobus
sociis decolla-
tur.

f

ANNOTATA.

α α Indices plurium Menęorum Gręcorum mss. ad manum mihi sunt; in solis Chiffletianis, de
quibus sæpe in Actis Sanctorum mentio incidit, indicatur memoria SS. Felicis, Januarii, Fortu-
Octobris Tomus X.

A nati et Septimini. Annotandum est in iis, quæ card. Sirleto præluxerunt, omitti Fortunati nomen. D
Cfr Comm. præv. § 3.

β Cfr Annotata superiora ε e.

γ e Cfr Annotata superiora θ h.

δ Hæc civitas Agrigentum secundum editionem Surianam.

ε e Lycaonia loco Lucaniæ; Æluli loco Rhegiorum.

ζ f Sanctus Felix in melioribus Actis non legitur impulsus fuisse ad immolandum; neque id primum Diocletiani decretum ferebat.

DE SS. SEVERO, VITALI, FELICE, ROGATO, PAPIRIO, VICTORIA, FLAVIANO ET VICTORE,

MARTYRIBUS NICOMEDIENSIBUS,

ET DE

SS. CLAUDIANO, EUTHERIO, FLAVIANO, JUSTO ET VICTORE,

MARTYRIBUS HIEROPOLITANIS IN PHRYGIA,

SYLLOGE.

V. D. B.

Ex fastis Hieronymianis aliisque Martyrologiis. Brevis disquisitio de
duabus Hierapolibus Phrygiæ.

CIRCA ANNUM
CCCHIIETCCCIV.
Hæc die in op-
timis Hierony-
mianis fastis
duæ turmæ
martyrum re-
censentur, al-
tera Nicome-
diensis, altera
Hieropolita-
na;

C Florentinius, cujus studium et eruditionem
in edendo Hieronymiano Martyrologio omnis
semper prædicabit ætas, binos hodiernos
sanctorum martyrum manipulos sequentibus re-
fert verbis: In Nicomedia, Severi, Vitalis, Felicis,
Rogati, Papii, Victoriæ, Flaviani, Victoris.
Ierapoli Frigiæ, Claudiani, Eutheri, Flaviani,
Justi et Victoris. Atque de his pro more nostro
sigillatim dicendum foret; sed quoniam in multis
codicibus ambæ turmæ confusæ esse videntur,
ita ut de unis dici non possit quin simul dicatur
de alteris, a consueta illa regula (quemadmodum
alibi quoque fecimus) recedendum est. Porro
difficultas fere unica aut præcipua est de SS.
Flaviano et Victore, videlicet utrum solis Hie-
rapolitani accensendi sint, an etiam Nicome-
diensibus. Florentinius se in antiquissimo suo
codice Lucensi Flavianum et Victorem cum Nico-
mediensibus reperisse testatur. Reperti etiam
in antiquo Corbejensi codice, quem Dacherius
edidit, hæc forma: In Nicomedia, Severi, Vita-
lis, Felicis, Rogati, Papii, Victuriæ, Flaviani,
Victoris. Hierapoli Phrygiæ, Claudiani,
Eutheri, Flaviani, Justi et Victoris. Richeno-
viensis codex, editus a Sollerio nostro, hæc qui-
dem die integer non est, sed ad eandem tamen
classem referendus, quippe qui Flavianum Ni-
comediensem martyrem faciat hoc modo: In
Nicomedia Severi, Vitalis, Felicis, Rogati, Pa-
piri et Victorini et Flaviani. Et Ierapoli,
Claudiani, Theocharii. Similiter Ottobonia-
nus, quem post Adonem edidit Georgius: In
Nicomedia, nat. sanctorum Vitalis, Felicis
Rogati et Flaviani. Hierapolim Claudiani et
Clavini. In his Victor inter Nicomedienses mar-
tyres non cernitur, sed Flavianus. Contra Fla-

vianus omittitur, seu potius, ad finem additis
verbis: Et alibi, collocatur in codice Antver-
piensi seu potius Epternacensi S. Willibrordi,
ubi hæc legebantur: ix kal. Novembris, Nico-
mediæ, Severi, Vitalis, Felicis, Rogati, Papii,
Victoriæ; et in Erapoli Frigiæ, Claudiani,
Eugari, Flaviani, Victoris, et alibi Flaviani; de
Victore autem nulla mentio.

2 In auctariis Martyrologiis Bedæ, ante
tomum II Martii nostri editis et manifeste ex
Hieronymiano Martyrologio exceptis, similis de-
prehenditur varietas. In Barberiano hæc sunt:
In Nicomedia Vitalis, Felicis, Rogati, Flaviani.
Hierapoli Phrygiæ natale SS. Claudiani,
Eleutherii, Justi et Victoris; in Vaticano et S.
Cyriaci: In Nicomedia Vitalis, Felicis, Rogati,
Victoriæ, Flaviani, Victoris; et nil de Hierapo-
litanis, qui etiam omittuntur in Atrebatensi,
Tornacensi et Lætiensi. Contra de Nicomedi-
ensibus hæc in his codicibus habes: Nicomedia
natale Rogati, Flaviani et Vitalis, additis
etiam Felicis et Papperii nominibus in Torna-
censi et Lætiensi libris. In Corbejensi breviori
Hieronymiano Martyrologio, edito a Sollerio,
omissi etiam martyres Hierapolitani; Nicome-
dienses autem annuntiati hoc modo: In Nico-
media Severi, Vitalis, Felicis, Rogati. Eadem
ratio observatur in Bruxellensi Usuardino aucta-
rio, ubi hæc occurrunt: Apud Nicomediam,
passio sanctorum Felicis, Papii, Flaviani;
et in editione Lubeco-Coloniensi, ubi loco Felicis
legitur Vitalis: Nicomediæ, passio sanctorum
martyrum Vitalis, Papii et Flaviani; atque
etiam in interspersis Martyrologio Wandelberti,
edito a Dacherio, additamentis: In Nicomedia
sancti Vitalis, Felicis et Victoris. Contra editio

in aliis omitti-
tur Hieropoli-
tana: in aliis
palæstræ sup-
primuntur; in
aliis alia defi-
ciunt aut abun-
dant.

Usuardi

A *Usuardi Greveniana peccat excessu. Etenim in ea non tantum referuntur palæstræ Hierapolitana et Nicomediensis; verum etiam Nicæna introducitur sequenti ratione: Nichomediæ, Severi martyris. In Nicæa, natale sanctorum Vitalis, Felicis, Rogati, Flaviani, Papiri, Victoris. Hierapoli Frigiæ, sanctorum Claudiani, Eutherii, Justi, Victoris et Flaviani. Placet demum recensere Hieronymianos codices, in quibus palæstrarum nomina omissa sunt, quoniam ex his quoque aliqua lux effulget. In Augustano, a Sollerio publica luce donato, legitur: ix kal. Nov. Vitalis, Felicis, Rogati, Claudiani, Eutherii, Flaviani, Justi; Labbeanus duobus nominibus auctorior est, quippe qui habet: Vitalis, Felicis, Rogati, Victoris, Puperi, Claudiani, Eutherii, Flaviani, Justi. Gellonensis, a Dachærio editus, eadem nomina hoc ordine exhibet: Vitalis, Felicis, Rogati, Claudiani, Victoris, Puperi, Eutherii, Flaviani, Justi. Kalendarium, falso dictum Martyrologium Bedæ, et Kalendarium Brizianum, utraque edita ex Zaccaria in tomo cxxxviii Patrologiæ Mignii, sola Vitalis et Felicis nomina continent.*

Ad Nicomediensem turmam pertinent SS. Severus, Vitalis, Felix, Rogatus, Victoria et Papius, cuius nominis origo apud Nicomedienses indicatur,

3 Jam vero si quis in Hieronymianis laterculis usurpandis plane hospes non sit, is profecto noverit oportet nomina passim excidisse potius quam indebite intrusa fuisse. Tenendum itaque videtur Nicomedienses martyres octo fuisse, nempe Severum, Vitalem, Felicem, Rogatum, Papium, Victoriam, Flavianum et Victorem; quum reperiantur in optimis et antiquissimis codicibus Lucensi et Corbejensi. Et quidem de sex primis nominibus nulla potest esse controversia, quum a nullis absint libris alicujus auctoritatis. Quod si cui mirum videatur S. Severum, qui quasi primipilus est, omitti in multis codicibus inferioris notæ, recogitet velim pridie venisse S. Severum Hadrianopolitanum et facile proin suppressum fuisse nomen, duobus continuis diebus occurrens, potissime in codicibus, quibus inscriptæ non sunt palæstræ martyrum. S. Vitalis vix uspiam desideratur; atque de hoc insuper videnda sunt quæ in Prætermis- sis ad hanc diem de eo collegimus. SS. Felicis et Rogati fortuna æque bona est. S. Papius, qui et Papius, Puperius et alicubi Pateria dicitur, passim, paulo tamen rarius, legitur. C Castellanus in Martyrologio suo universali, ubi hunc tantum sanctum cum S. Victoria et quatuor sociis commemorat, Papyrium scribendum esse æstimavit. Sed certissime Papius genuinum nomen est, Nicomediam primum introductum a C. Papiro Carbone, quem Dio ad annum U. C. 687 illi provinciæ præfuisse prodidit. Cum hoc magistratu sunt numi urbium Bithynii, Nicææ, Nicomediæ, Prusæ et extra Bithyniam Anusi Ponti et Mastiæ Paphlagoniæ; quibus numis præter urbium nomen inscriptum legitur ΓΑΙΟΥ ΠΑΠΗΡΙΟΥ ΚΑΡΒΩΝΟΣ (1). Lapidibus etiam passim inscripta Papius et tribus Papiis; nuspiam Papius aut Papyrius. Romæ plebeja erat gens Papii, aliquando potentissima (2). Pro more nomen ejus communicatum cum libertis et exteris, magna nomina adamantibus: cave itaque ne S. Papium ex gente Papii fuisse credas, licet res absurda non sit. S. Victoria, cuius loco Victorinus alicubi et alibi Victor legitur, servanda etiam

utpote in melioribus codicibus memorata, neque a reliquis omnibus neglecta.

4 Quamobrem, quod initio monuimus, de solis sanctis Flaviano et Victore, quibus cognomines martyres inter Hierapolitanos martyres veniunt, quæri potest utrum admittendi sint an expungendi. Admittendos esse ambos nullus dubito, licet Victoris nomen in paucioribus libris legatur quam Flaviani. Imprimis separanda non sunt hæc nomina, quoniam ambo leguntur in integrioribus optimisque codicibus, et quoniam dein amborum idem est periculum, quod scilicet bis annuntiantur eodem die, semel Nicomediæ, semel Hierapoli. Quod autem a pluribus libris abest Victoris nomen, nil plane mirum; quandoquidem S. Victoriae nomen, passim in Victoris immutatum, librariis persuadere potuerit ut alterutrum omitterent. Si itaque ponimus Flaviani et Victoris par dividendum non esse amborumque eandem esse debere fortunam; si dein recogitamus Flavianum longe sæpius in decurtatis fastis accenseri Nicomediensibus martyribus quam Hieropolitanis; procul dubio non magni faciemus hac die Epternacensem solitarium codicem, in quo tolluntur Flavianus et Victor Nicomedienses et alibi Flavianus annuntiat. Obiisse ii omnes videntur in persecutione Diocletiani, quæ initio anni 303 Nicomediæ exarsit. An vero hac die martyrium fecerint, definire non ausim; nam, ut ad diem 24 Octobris vidimus, S. Dasius, Zoticus et Cajus, exordio illius persecutionis martyrium fecerunt, licet post medium mensem Octobris colantur et annuntientur in Hieronymianis fastis. Vide quæ ad dictam diem de tribus illis martyribus scripsimus.

5 Hierapolitani martyres facilius illustrari possunt. Primus Claudianus est, omissus in nullo codice, in quo quidem turma illa plane neglecta non fuerit. Secundus Eutherius dicitur, mutatus in Theocharium, Eugarium, Eleutherium et Eucherium; sed Eutherius luculente genuina forma est, et in longe pluribus codicibus obvia. Flavianus venit tertio loco, dictus alicubi Flavinus et Clavinus. Quartus est Justus et quintus Victor, omissi a pluribus, servandi tamen; quum annuntiantur eorum nomina in optimis codicibus et alibi quoque sui vestigia reliquerint. Absoluta itaque hac nominum recensione, animadvertendum est in Hieronymianis melioris notæ codicibus utriusque turmæ nomina ad diem sequentem seu 25 Octobris mixta prodire. In Lucensi suo codice reperit Florentinius: Claudiani, Rogati, Papiri, Felicis, Vitalis; in Antverpiensi seu Epternacensi: Claudiani, Rogati, Papiri, Felicis, Vitalis; in Corbejensi: Claudiani, Rogati, Papii, Felicis et Vitalis. Nil mirum. Hieronymiani enim fasti videntur collecti fuisse ex multis calendariis; in quibus quum sanctorum festa, concurrentium natalium impedimento, non iisdem semper notata essent diebus, sed nonnunquam (ut nunc etiam fit) in proxime sequentes dies essent translata, non poterat non fieri quin in Martyrologio Hieronymiano diversis etiam diebus eadem repeterentur nomina.

6 Dicuntur autem ii martyrium fecisse Hierapoli Phrygiæ, quod plures aliæ cognomines civitates essent, recensitæ a Stephano Byzantio (3)

AUCTORE
V. D. E.

atque etiam
Flavianus et
Victor, licet
eadem nomina
recurrant in-
ter Hierapoli-
tanos.

E

Hi sunt SS.
Claudianus,
Eutherius,
Flavianus,
Justus et Vi-
ctor. Ambe
turmæ mixtim
annuntiantur
etiam die 25
octobris.

F

(1) Cfr Eckhel, Doctrina numerorum veterum, tom. II, pag. 369.
— (2) Cfr Pitiscus, Lexicon antiquitatum romanarum, v°. Gens

Papiria. — (3) De urbibus et populis, pag. 321 et 322, edit. Amstelod. 1723.

AUCTORE
V. D. B.
Altera Hierapoli
fuit in Phrygia Salu-
tari, altera in
Phrygia Pacatiana, utra-
que aliquando
habens episco-
pos.

his verbis : Hierapolis, urbs inter Phrygiam et Lydiam, urbs multis calidis aquis abundans, sic dicta, quod templa multa haberet. Secunda Cretæ. Tertia, Syriæ, quæ et Hieropolis per o micron. Quarta Cariæ. Verum in hac computatione unam saltem omisit Stephanus, alteram scilicet Hierapolim in Phrygia. Duas enim hujus nominis civitates illic fuisse alteram in Phrygio Salutari, alteram in Phrygia Pacatiana, dubitandum non est. Quæ paucis explicanda sunt. Jacet Phrygia, ut passim satis innotescit, in Asia Minori et finitimas habet ad septentrionem Bithyniam, ad orientem Galatiam et Lycaniam, ad meridiem Pisidiam et Lyciam et ad occidentem Cariam, Lydiam et Mysiam; ita ut omnino mediterranea sit. Olim vero multa magis extensa erat, ad Hellespontum usque porrecta. Post varios casus, testamento Attali, ultimi Pergami regis, anno ante Christum 133 penes Romanos facta est; qui, postquam partem aliquandiu conjunxissent Ciliciæ, eam dein subjecerunt proconsuli Asiæ; atque hæc gubernii forma usque ad Constantini tempora in usu fuit. Is autem provinciam proconsularem in duas divisit provincias et utrique suum assignavit gubernatorem; divisit etiam Phrygiam in Pacatianam et Salutarem, et utrique præfecit præsidem (1). Pacatiana porro ad meridiem vergens, Laodicea metropoli, triginta novem capiebat civitates; Salutaris ad septentrionem, metropoli Synnadis, viginti tres. Has inter Phrygiæ Salutaris civitates secundo loco venit Hierapolis (2); quam, licet reliquis geographis ignorata fuerit, certum tamen est exstitisse : concilio enim Chalcedonensi subscripsit Ἀβερκίος ἐλαχίστος ἐπίσκοπος τῆς Ἱεραπόλεως Φρυγίας Σαλουταρίας (3); et in concilio Nicæno II passim post Eucarpiae episcopum venit Μιχαήλ, ἐπίσκοπος Ἱεραπολεως (4), dum ibidem adesset alterius Hierapolis Phrygiæ episcopus, Νικόλαος ἐπίσκοπος Ἱεραπολεως τῆς Φρυγῶν ἐπαρχίας (5). Mannert (6) sentit Hierapolim Phrygiæ Salutaris parvum oppidum fuisse, utpote ullis vix notum; dum contra Hierapolis Phrygiæ Pacatianæ insignis esset civitas, ut ex ejus rudibus ad hanc usque diem cernitur. Metropolis honoribus hæc aliquando aucta est; ita ut concilio Constantinopolitano II subscripserit Auxonon, misericordia Dei episcopus Hierapolitanorum Phrygiæ metropoleos (7). Duas itaque in Phrygia fuisse Hierapoles, quarum episcopos continuo confudit Lequien, extra controversiam est.

Martyrium
fecit beatus
manipulus
Hierapoli
Phrygiæ Pa-
catianæ, quæ
κατ' ἐξοχὴν
Hierapolis
Phrygiæ dici-
tur. Ejus situs
et rudera in-
dicantur.

7 At vero utra martyrum nostrorum palestra fuit? Nil dubitans pronuntio Hierapolim majorem seu Phrygiæ Pacatianæ. Nam quoties memoratur Hierapolis Phrygiæ, cui sanctorum martyrum nostrorum natalis affigitur in Martyrologio Hieronymiano, semper Hierapolis Phrygiæ Pacatianæ intelligitur. Vitruvius, celebratissimas illius thermas lib. viii, cap. 3 laudans : Hierapoli Phrygiæ, inquit, effervet aquæ calidæ multitudo; similiter Apulejus de Mundo cap. 4 : Vidi, ait, et ipse apud Hierapolim Phrygiæ; et Photius cod. cxlii ex Isidori Vita :

Ἐν Ἱεραπολεὶ τῆς Φρυγίας, Hierapoli Phrygiæ; quibus omnibus locis de Hierapoli Phrygiæ Pacatianæ sine dubio sermo est, quum his celebretur ejus plutonium seu spelunca acido carbonico plena (8). Plura de hac civitate ejusque plutonio dicere nolum, quum jam aliqua in tomo præcedenti, in quo S. Abercii, episcopi Hierapolitani, Vita illustrata est, de eis proposita fuerunt (9). Situs ejus probe nunc cognitus est et a multis ejus rudera fuere visitata. Smith, Pococke, Chandler, Cockerell, Arundel et Leake nomine designat Hamilton (10), qui ipse etiam hæc omnia loca curiose peragravit et descripsit; sed ante eos eodem jam se contulerat et forte omnium primus viator Gallus, Paulus Lucas, qui, vetere nomine non cognito, præsentī vocavit Banboursques (11). (Dicendum potius erat Pambukkaléh, seu Kalessi, id est castrum bombycis, quod in vicinia bombyx magna copia crescit (12).) Jacet autem in angulo, quem Mæander fluvius, nunc Mendere dictus, et Lycus, qui nunc Tchörük Sü nomen est, effingunt; ita tamen ut Lyco multo propior sit. Distat autem a Laodicea, quæ in latere adverso seu meridionali Lyci sita est, quinque aut sex milliaribus (13).

8 Jam ævo apostolico Christi fides Hierapoli radices egit, scribente Paulo ad Colossenses (14) : Testimonium enim illi (Epaphræ) perhibeo quod habet multum laborem pro vobis, et pro iis qui sunt Laodiciæ et qui Hierapoli. Hunc agrum coluerat ipse S. Paulus, quippe qui ad Titum scripserit (15) : Quum misero ad te Artemam et Tychicum, festina ad me venire Hierapolim. S. Philippus apostolus ibidem etiam laboravit in vinea Domini et cum duabus filiabus sepulturam et cultum ecclesiasticum nactus est. De S. Abercio, qui sæculo ii floruit, de S. Papia, a S. Irenæo et Eusebio laudato, et de Claudio Apollinari, qui Marco Aurelio Antonino Vero imperatori insigne volumen pro christiana religione obtulit, nil aliud monendum quam quod inde satis apparet maximos viros primis temporibus huic ecclesiæ præsedisse. Ceterum de iis in opere nostro jam dictum est ad dies 22 Octobris, 22 Februarii et 7 ejusdem mensis. Multos tamen martyres habuisse nusquam legimus; neque scio an præter indicatos alii noscantur quam qui in Hieronymiano Martyrologio ad diem 17 Novembris veniunt his verbis : Hierapoli natalis sanctorum Victoris et Alfi et Romulæ, quorum gesta habentur; dummodo tamen iterum de Hierapoli Phrygiæ hoc loco agatur neve legendum sit Eleutheropoli loco Hierapoli : quod ad dictam diem 17 Novembris examinari poterit. Hinc autem apparet paucissima de hujus civitatis historia ecclesiastica nota esse et quæ ibi sævierint persecutiones jacere in tenebris. Verisimile tamen est martyres nostros Diocletiano imperatore violenta morte periisse, tum quod plerique martyres, Hieronymiano Martyrologio inscripti, eo tempore vitam fuderint, tum quod aliunde sciatur Diocletiani edicta Phrygiæ fuisse infestissima.

E
Christiana de-
cora et marty-
rii tempus.

(1) Cfr Belley, Observations sur le titre de Salutaris donné à plusieurs provinces etc. Mémoires des inscriptions etc. tom. XXXV, pag. 661 et 662; Mannert, Geographie der Griechen und Römer, part. VI, tom. III, pag. 79 et seqq.; Cellarius et Schwartzius, Notitiæ orbis antiqui, tom. II, pag. 123 et seqq.; Pitiscus, Lexicon antiquitatum, v. Phrygia etc. — (2) Hieroclis grammatici Synecdemus, ap. Banduri, Imperium Orientale, tom. II, pag. 41. — (3) Cfr Lequien, Oriens christianus, tom. I, col. 833. — (4) Labbe, Collectio concil. tom. VII, col. 46, 338 et 663. — (5) Ibid. col. 62 et 327. — (6) Geographie der

Griechen und Römer, part. VI, tom. III, pag. 106 et 107. — (7) Cfr Lequien, Oriens christianus, tom. I, col. 833. — (8) Cfr Cellarius et Schwartz, Notitiæ orbis antiqui, tom. II, pag. 133 et 134. — (9) Act. SS. tom. IX Octobris, pag. 498. — (10) Reisen in Kleinasien, Pontus und Armenien, edit. Ritter, tom. I, pag. 468. — (11) Deuxième voyage dans la Grèce, l'Asie Mineure etc. tom. I, cap. 33, pag. 240. — (12) Reisen in Kleinasien etc. tom. I, pag. 471. — (13) Ibid. pag. 468. — (14) Coloss. IV, 13. — (15) Tit. III, 12.

A Quis enim ignorat tunc universam aliquam Phrygiæ civitatem, quum nil nisi christianos caperet, incendio fuisse deletam? Vide quæ de his collegerunt decessores nostri ad diem 7 februarii ex Lactantio, Eusebio et Rufino. Restat

itaque, quum nil probabilius nobis occurrat, ut SS. Claudiani, Eutherii, Flaviani, Justi et Victoris martyrium anno 304 Hierapoli perfectum fuisse statuamus.

AUCTORE
V. D. B.

DE S. PROCLIO, EPISCOPO CONSTANTINOPOLITANO,

COMMENTARIUS HISTORICUS.

J. V. H.

§ I. Sancti memoria in fastis variis diebus celebratur; natus videtur CPoli, cujus Ecclesiæ inservivit ab infantia; fit episcopus Cyzicenus, sed a populo rejicitur.

ANNO 446.
S. Procli memoria

S. Procli, CPolitani episcopi, memoriam agit hac die Martyrologium Romanum his verbis: Constantinopoli S. Procli episcopi. Kalendarium Ecclesiæ CPolitaneæ, a Steph. Morcelli editum, sub eadem die, xxiv Octobris, habet: Memoria sancti Procli, archiepiscopi Constantinopolis. Similiter Menologium Basilianum in hanc diem S. Proclum reponit ejusque encomium texit: Ο' ἐν ἀγίοις πατήρ ἡμῶν Προκλος, εὐλαβὴς ὢν, καὶ σοφὸς καὶ ἐναρετός, ἐχειροτονηθὴν παρὰ τοῦ ἀγίου Σισιννίου πατριαρχοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος Κυζικίου. Ἀπελθὼν δὲ καὶ μὴ δεχθεὶς παρὰ τῶν ἐκεῖ κληρικῶν, αἰρετικῶν ὄντων, ὑπερβέβηεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὸν μεταξὺ σχολάζων χρόνον καὶ προσεχὼν ἑαυτῷ τε καὶ τῇ ἀναγκῶσει. Τελευτήσαντος δὲ Μαξιμιανοῦ τοῦ πατριαρχοῦ, ἐπὶ τοῦ λειψανοῦ αὐτοῦ κειμένου ἐν τῇ ἱερατείῳ τοῦ ἀγιοτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, προχειρίζεται πατριαρχὴς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐνθρονίζεται κατ' αὐτὴν τὴν μεγάλην ἐδδομαδὰ ἐν τῇ ἁγίᾳ πεμπτῇ τοῦ σωτηρίου παθούς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ καλῶς πολιτευσάμενος καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν, καὶ πολλοὺς διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ὠφελησας, ἐπισκοπήσεν ἑτὴ δώδεκα καὶ μῆνας

C τρεῖς, καὶ τελειώσας, ἀνεπαύσατο. Sanctus pater noster Proclus, pietate, sapientia et virtute insignis, a Sisinnio, patriarcha Constantinopolitano, episcopus Cyzici creatus, neque a clericis Cyzicenis, quippe qui hæretici erant, receptus, Constantinopolim rediit, ibique dies egit, sibi ipsi et lectioni vacans. Defuncto autem Maximiano patriarcha, quum ejus reliquæ adhuc in sanctissimæ et magnæ Dei ecclesiæ sacrario jacerent, in ejus loco patriarcha Constantinopolitanus electus, in throno collocatur in majori hebdomada, feria quinta salutaris Passionis Domini nostri Jesu Christi. Quumque post ordinationem præclare se gessisset, multisque doctrina sua profuisset, exactis in episcopatu annis duodecim ac tribus mensibus, in pace quievit. Ad hanc quoque diem refert Menologium Græcum cardinalis Sirleti, à Canisio editum, sequens elogium (1): Eodem die commemoratio sancti patris nostri Procli patriarchæ CPolitani, qui sacrarum litterarum peritia et probitate morum insignis,

quum annos duodecim et menses tres episcopatum bene rexisset, in pace migravit ad Dominum.

2 Ex hactenus tamen allegatis sacris fastis neutiquam deduci debet, diem xxiv octobris esse S. Procli emortualem. Sunt enim alii, qui alios dies annuæ ejus celebritati assignant. Sic Menologium Horologii Græcorum, editum Venetiis anno 1532, Sanctum celebrat die x novembris, et quidem ejusdem σεπτῆν μεταστάσιν, venerabilem transitum quasi illa die obiisset: ast Horologium, Venetiis itidem anno 1845 editum, celebritatem in xx novembris reponit. Quapropter suspicabar, typothetam in numero errasse, omitendo unam notam x, seu x pro xx novembris. Verum et græcus textus habet Γ', non Κ', adeoque diem x: suspicionem augebat etiam, quod in utroque Horologio iste dies notatur ut profestum ingressus sacrosanctæ Dei Genitricis in templum: προσεορτία τῆς ἐν τῷ ναῷ εἰσοδοῦ τῆς ὑπεραγίας Θεοτοκοῦ. Ipsum igitur festum ingressus S. Dei Genitricis in templum in diem xi novembris incidere debebat. Quamvis alia Menologia, quæ consulere licuit, hanc celebritatem diei xxi ejusdem mensis innectant: quod similiter facit Ecclesia Romana, sub titulo Præsentationis Beatæ Dei Genitricis Mariæ in templo. Utrum itaque error aliquis in antiquius Horologio obrepserit, pronuntiare non ausim. Id certum: Kalendarium CPolitaneum, a Stephano Morcelli editum, istiusmodi festivitatem non recensere, quatenus necdum institutam (2). Hæc cursim dicta sunt. Monstrant cæterum citati fasti non una die apud Græcos festum S. Procli celebrari. Quapropter ex festivitatis die perperam deduceretur dies obitus: nam ut notant nostri in Historia Chronologica Patriarcharum CP, in limine tomi I Actorum Sanctorum Augusti (3), falluntur ii, qui sibi persuadent, S. Proclum ex hac vita migrasse xxiv octobris, eo quod die illa festum ejus in Fastis ecclesiasticis colatur. Sed nos quotidiana experientia discimus, annuam Sanctorum festivitatem propter Reliquiarum inventionem, translationem, aliasve causas sæpius celebrari alio die, quam quo mortui sunt. Atque hæc ratiocinatio

in sacris fastis

F

(1) Thesaur. Mon. tom. III, part. I, pag. 481. — (2) Ka end.

CP. tom. II, pag. 230. — (3) Pag. 42*.

hic

AUCTORE
J. V. H.

variis diebus
recensetur:

hic est tanto efficacior, quia, ut vidimus, variis diebus celebratur S. Procli festivitas.

3 Ephemerides græco-moschæ, a Papebrochio nostro et Josepho Assemani editæ, ad xx quoque novembris S. Proclum recensent: quod similiter præstant Menæa, edita anno 1843. In his autem præcipue ejus laudes in eo sunt, quod discipulus, sectator et imitator S. Joannis Chrysostomi fuerit, ejusque corpus CPolim solemnî pompa reduxerit; ac divinam maternitatem B. Mariæ Virginis adversus Nestorium ac ejus sequaces vindicaverit. Duos proferimus, instar exempli, versus seu Στιχηρα, ab hymnographo conscripta (1): Λαμπρῶς ἐδογματίσας καὶ Σεοφρονῶς ἐκηρύξας, Θεοτοκὸν τὴν ἀχράτον, κορὴν τὴν κυήσαντα τὸν πρὸ αἰῶνων Κτιστὴν καὶ Δεσποτὴν, Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐπ' ἐσχάτων δι' ἡμᾶς ἀνθρώπων γενομένου Σελήματι, καὶ μὴ τραπέυντα τῆς φύσεως· καὶ Νεστορίου ἡσχυνᾶς ἀσέβη καὶ παραφρονα· Ναματῶν ἐξηγῆσας τῶν χρυσαυγῶν, παναιοῖδιμε, τοῦ σοφοῦ Σεοκηρυκὸς· οὐπὲρ καὶ διαδοχὸς καὶ τῆς εὐσεβείας ὡφθῆς καὶ καθεδράς, ἐπιστηριζῶν διδασκαίς τῆς ἀληθείας Χριστοῦ τοῦ ποιμνίου· καὶ τοῦτου τοῦ ἀγνωστοῦ καὶ πανσεβασμίου λειψάνου, ὡς περ κοσμον τερπνοτάτου, τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπέδωκας. Gloriosa docuisti et sancte prædicasti Deiparam intemeratam, Virginem parientem æternum Creatorem et Dominum, Filium et Verbum Patris et tandem pro nobis sua voluntate hominem factum, immutata permanente natura. Et impium ac dementem Nestorium confudisti. — Exhaustisti, vir venerabilis, pretiosos divini præconis fontes; cujus pietatis et cathedræ heres, confirmasti doctrina veritatis Christi gregem; et hujus (Chrysostomi) purissimum et sanctissimum corpus, tamquam gemmam splendidissimam, Ecclesiæ (CP) reddidisti.

verisimiliter
CP. natus,

4 Porro nullus, quem hactenus cognoscamus, S. Procli Vitam conscripsit. Quod quidem summo opere dolet Papebrochio nostro, in Tabulis Græco-Moschis de Sancto agenti: Extant, ait (2), ejus Opera Græco-latine edita: utinam etiam Vita! Proin sancti antistitis gesta colligenda sunt ex Actis Conciliorum, ex ejus operibus et iis Historiis, quæ res ecclesiasticas tractant. Atque hinc fit, ut quæ passim referuntur de S. Procli patria, ætate et adolescentia, conjecturis magis, quam idoneis testimoniis assequi videamur. CPoli natus dicitur a quibusdam (3); et quidem verisimiliter: siquidem certo constat, ea in urbe et diaconum et presbyterum creatum fuisse; unde recte conjicitur et ibidem lectoratus officium accepisse. Quoniam porro hunc gradum ab ineunte, ut habet Socrates lib. vii, cap. 41, ætate, ἐκ πρώτης ἡλικίας, consecutus fuit S. Proclus, pronum est judicare, eum CPoli natum fuisse (4). Quo autem tempore natus fuerit Sanctus, denuo conjicere nos oportet. Remigius Ceillier (5) et Tillemontius (6) recte statuunt, id non tardius anno 390 contigisse, ducti hac ratione, quod jam anno 426 actum fuerit de promovendo S. Proclo ad sedem CPolititanam. Si tamen fuerit discipulus S. Joannis Chrysostomi, qui anno 404 CPoli exulavit, necessarium videtur ejus ortum decennio retroagere, atque natum dicere circa annum 380. Etenim non satis probabile est, sanctum virum Chrysostomum, tot calu-

mnis appetitum, adhibuisse custodem cubiculi adolescentulum, in primo ætatis flore constitutum. Ast is ipse discipulatus in questionem vocari potest, quum pro eo non sat firma stare videantur testimonia. Id proin examinandum venit.

5 Præcipuus testis discipulatus S. Procli sub S. Joanne Chrysostomo plerumque adducitur Georgius Alexandrinus, scriptor Vitæ S. Chrysostomi. Incerta est ejus ætas, quam Photius ingenue se nescire fatetur: opinantur tamen eruditi eum ad sæculum vii pertinere et sua præcipue deprompsisse ex Cyrillo Alexandrino, Socrate, Theodoro et aliis: quapropter Allatius amplissimis verbis vindicat ei fidem (7). Georgius autem biographus, apud Surium xxvii januarii § xxxii, refert, optimatem quemdam, ex aula imperatoria ejectum, ad Chrysostomum solatii et intercessionis causa confugisse: quia vero timebat inimicos, si diurno tempore episcopum adiret, nocturnam audientiam expetiit. S. Proclus, cujus erat adventantes ad episcopum intro-mittere, hominem aliquantulum subsidere jubet, exploraturus, num aliquis intra cubiculum cum presule ageret. Proclus per foramen januæ rimatus, videt aliquem virum gravem cum Chrysostomo colloquentem. Hortatur itaque optimatem, ut parumper exspectet, donec alter egrediretur. Sed colloquium secretum perseveravit: usque ad horam laudum matutinarum, quas Chrysostomus frequentare consueverat: igitur in sequentem diem admissio proroganda fuit. Tandem S. Proclo innotuit, virum cum sancto antistitem loquentem fuisse Apostolum Paulum, epistolas suas explicantem. Ex hac Georgii Alexandrini narratione habemus, S. Proclum intimum fuisse S. Chrysostomo, utpote qui nocturno tempore aditum ejus cubiculi custodiret: insuper vir qui colloquium cum episcopo ambiebat, S. Proclum vocat patrem. Oportebat, inquit, te, mi pater, neminem præ me introducere: qua voce insinuat Georgius biographus, S. Proclum tunc provectioris adolescentiæ fuisse.

6 Quamvis autem admittendum videatur, S. Proclum, S. Chrysostomo a cubiculo fuisse, ut sæpius prædicant laudes, in ejus honorem compositæ; provectior tamen ætas ei deneganda est. Nam, ut docet nos Socrates lib. vii cap. 41, F Proclus a primæva ætate lector fuerat, et auditor præceptoribus rhetoricæ operam dederat. Quum autem in virum evasisset, episcopo Attico frequenter aderat, ac librorum illius amanuensis ὑπογραφεύς erat. Progressum autem ad diaconatus etiam Ordinem subvexit: deinde et presbyterium sortitus, a Sisinnio ad episcopatum Cyzicenum ordinatus est. Isto autem tempore legitima adipiscendi diaconatum in Ecclesia græca ætas erat annorum viginti quinque, ut liquet ex canone 14 Concilii Quini-Sexti, anno 692 celebrati (8), qui renovat canonem antiquorum Patrum, quatenus presbyter ante triginta annos non ordinetur, etiamsi sit homo valde dignus... Similiter nec diaconus ante viginti quinque annos. Si quidem S. Proclus S. Chrysostomi discipulus fuerit, non existimo, eum Attico adherere voluisse, antequam hic nomen magistri sui in sacras tabulas

S. Chrysostomi discipulus fuit,

E

et ab Attico CPolitano diaconus ordinatus:

F

(1) Cfr Nicol. Rayæi. *Trat. de Acolythia græc.* ad caput tom. II. *Act. SS. Junii*, pag. xvi. — (2) *Act. SS. tom. I Maji in capite* pag. liii — (3) Butler xxiv octobris, Moroni. *Dizionario*, vº. *Proclo*. — (4) Tillemont. *Mém. Eccles. tom. XIV*, pag. 704. — (5) *Hist.*

des Ant. Ecclés. tom. XIII, pag. 472. — (6) *Mém. Ecclés. tom. XIV*, pag. 704. — (7) *Fabric. Biblioth. græc. tom. XII*, pag. 16. Edit. Hamburg. — (8) Labbe, tom. VI *Conc.* col. 1149.

retulisset.

A retulisset. Atque hinc fit, ut S. Proclus aliquot annis ætatem legitimam superaverit, priusquam diaconus ordinaretur. Si dein pensamus, anno 426 actum fuisse, ut S. Proclus Attico in episcopatu CP. succederet, facile nobis persuademus Sancti nostri natalem annum propius ad vulgarem annum 380 quam 390 accedere. Nam in CPolitana Ecclesia multi erant primi subsellii viri, inter quos eminebant Proclus et Sisinnius, ut testatur Socratus lib. vii cap. 26 : Post obitum Attici, iv idus (x) Octobris 425 defuncti, ingens contentio de ordinatione episcopi exorta est, alii alium postulantes. Quidam enim Philippum presbyterum cupiebant; quidam Proclum, qui etiam presbyter erat. Sed universus populus communi consensu Sisinnium optabat... Prævaluit itaque studium laicorum : ordinatusque est Sisinnius pridie kalendas martii, consulatu proxime sequenti, qui fuit Theodosii duodecimus et Valentiniani Junioris Augusti secundus, seu anno Christi 426. Ex Socratis textu habemus, S. Proclum ab Attico ad presbyteratus ordinem promotum fuisse, siquidem, eo moriente, dicitur Ecclesiæ CPolitane presbyter.

post hujus mortem pro sede CP. Sisinnii competitor fuit;

B 7 Satis liquet, stabilitam hactenus chronotaxim niti præsertim magisterio S. Joannis Chrysostomi, quatenus S. Proclus discipulus ejus fuerit. Et profecto ratio temporis minime obstat: quum S. Chrysostomus sedem CPolitana per sexennium pacifice obtinuerit, scilicet ab anno Christi 398 ad 404 : quo intervallo annorum S. Proclus CPoli inter clericos agebat. Id quoque aperte docet Georgius Alexandrinus, ut monstravimus supra num. 5 : consentiunt Menæa, celebrantia S. Proclum paris virtutis cum S. Chrysostomo, ejusque in throno CPolitano successorem. Horologium, quod Breviarii græci instar habetur, tradit, Sanctum fuisse temporibus Theodosii Junioris, habitumque fuisse discipulum et amanuensem Chrysostomi : ἐχρηματίσε μαθητὴς καὶ γραφεὺς τοῦ Χρυσόστομου. Quod tandem confirmat Nicephorus Callistus lib. xiv cap. 38 dicens (1) : Proclus a primo capillo præceptoribus usus, in arte dicendi potissimum elaboravit. In juvenili admodum ætate in lectorum ordinem cooptatus, post adolescentiam exactam, primum divi Joannis Chrysostomi, CPolitana Ecclesia administrantis, sectator, minister, librisque scribendis adjutor, συνεργὸς τῶν λόγων, et corporis ejus curator. Hic Paulum Joanni Magno in aurem dictitantem, atque arcaniorem epistolarum suarum sensum revelantem, per januæ rimas prospectans vidit. Atque ubi ille in exilio vixit, ab illius affectione non desciscens, cum successore ejus Attico episcopo fuit, orationum illius scribe, ὑπογραφεὺς τῶν ἐκείνου λόγων. Quem illa in divino vitæ instituto progredientem in diaconatus gradum sustulit. Videtur igitur ex his, S. Proclus pertinuisse ad illos, qui, ut narrat Cassiodorus lib. x Historiæ Tripartitæ cap. 17 (2), Pascha in thermis, quæ Constantinianæ vocantur, celebraverunt. Cum quibus plurimi episcoporum, presbyterorum et sacri ordinis clericorum commoti sunt; collectasseorsum per loca diversa celebrantes: unde etiam Joannitæ vocati sunt : quia nempe

iniquam S. Joannis Chrysostomi depositionem abhorrentes, iis communicare noluerunt, qui ejus sedem usurpabant.

AUCTORE J. V. H.

8 Populus CPolitanus Sisinnium sibi episcopum S. Proclo, ut diximus supra num. 6 prætulit. Verum hæc rivalitas duos viros sanctos in dissensionem non adduxit. Nam quum vacaret Sedes Cyzicena, Hellesponti metropolis, ad eam cathedram Sisinnius amicum suum Proclum promovit. Mortuo, inquit Socrates lib. vii cap. 28, Cyzicenorum episcopo, Sisinnius Proclum Cyzici ordinavit episcopum. Quum itaque Proclus Cyzicum esset profecturus, prævenerunt eum Cyziceni, ac virum religiosum, ἀνδρὰ ἀσκητικόν, nomine Dalmatium ordinaverunt. Et hoc fecerunt neglecta lege, quæ jubet, ne præter sententiam Constantinopolitani episcopi, ulla fiat episcopi ordinatio. Legem autem istam ideo neglexerunt, quod ea ad solius Attici personam lata pertineret. Mansit itaque Proclus Constantinopoli, et licet Ecclesiæ suæ non præesset, in ecclesiis tamen Constantinopolitanis docendo floruit. Eadem scribit Cassiodorus Hist. Tripart. lib. xii cap. 3 (3). Quis vero fuerit Cyzicenus episcopus, cui mortuo substitutus fuit S. Proclus, catalogi episcoporum non manifestant: nam qui proxime præcedit Eleusius, jam ab anno 356 sedem Cyzicenam occupabat (4); adeoque annum 427 attingere non potuit; præsertim quod ante episcopatum, teste Sozomeno lib. iv cap. 20, in palatio splendide militavisset. Quod autem Dalmatius, qui S. Proclum prævertit, dicatur vir religiosus fucum facere non debet : etenim græce dicitur vir asceticus seu monachus, et idem Sozomenus testatur virum bonum, tamen in vexandis iis, qui Filium Patri consubstantialem profitebantur, acerrimum fuisse. Erat scilicet Semiarianus, qui Filium Patri similem, non vero consubstantialem docebat : atque hinc fit, ut Dalmatium ab hæreticis electum dicat Menologium Basilii, num. 1 citatum. Et quidem Cyziceni nolentes sibi dissimilem episcopum Eleusio, quem, ait Socrates lib. iv cap. 6, incredibili amore prosequerentur, satis monstraverunt, se ejus erroribus obstinate adhæsisse.

a quo Cyzicenum episcopatum accepit,

E

9 Quod autem spectat ad jus ordinandi episcopi Cyziceni, clero populoque non consultis, quod sibi Sisinnius CPolitanus arrogabat, videtur habuisse radicem in canone III secundum Herveum Concilii CP anni 381, quo statuitur, ut Constantinopolitanus episcopus habeat priores honoris partes post Romanum episcopum, eo quod sit nova Roma (5). Baronius ad an. 381 § xxxv canonem istum commentitium habet, utpote quo se non defenderit Anatolius CP. a S. Leone Magno usurpati juris accusatus. Verum Pagius in sua Critica ad eundem annum § vii ejus authenticam vindicat; imprimis quia eum referunt scriptores cœvi Socrates lib. v cap. 8, Sozomenus lib. vii cap. 9, et omnes omnis ætatis codices græci et latini. Quod vero Anatolius canonem Constantinopolitanum non citaverit, id accuratum non est. Nam S. Leo in epistola cvi, ad Anatolium data (6), dicit, hunc canonem ante annos sexaginta (verius ante annos septuaginta, ut habent alii (7), ab vulgari 381 ad 451) a quibusdam episcopis conscriptum, numquam a

populo tamen rejiciente eum et alium instituentem.

(1) Edit. Paris. Duac. 1640, tom. II, pag. 522. — (2) Migne. Patrol. tom. LXXIX, col. 1178. — (3) Ibid. col. 1203. — (4) Le Quen. Or. Christ. tom. I, col. 730. — (5) Labbe, tom. II Conc.

col. 948. — (6) Migne. Patrol. tom. LIV, col. 1003. — (7) Ibid. col. 1007.

AUCTORE
J. V. H.

prædecessoribus Anatolii ad apostolicæ sedis transmissum fuisse notitiam. *Ex quibus verbis liquet, Anatolium canonem CPolitanum Leoni Papæ suæ defensionis gratia objecisse. Cæterum nostri instituti non est enucleatius evolvere initia et progressum patriarchatus CPolitani, quæ fuse exponit Michael Le Quien in suo proæmio Ecclesiæ CP. (1). Non tamen sine aliquorum invidia gliscebat CPolitanorum episcoporum auctoritas: nam id etiam in vitium adversus S. Chrysostomum trahebatur, quod ad alias Ecclesias suam jurisdictionem extenderet (2): et re ipsa videmus, sanctum virum, ut refert Theodoretus in sua Historia lib. v cap. 28, non solum regiam urbem, sed universam Thraciam, in sex provincias divisam, ac Asiam totam ac Pontum gubernasse et exornasse legibus. Istiusmodi quasi usucapioni cumulum addidit l. 45 de Episcopis Cod. Theodos. (lib. xvi tit. ii), quo episcopis Illyrici jubetur, ut, si quid dubietatis emergerit, id non absque scientia viri reverendissimi sacrosanctæ legis antistitis Urbis Constantinopolitani (quæ Romæ Veteris prærogativa lætatur) conventui sacerdotali, sanctoque judicio reservetur.*

§ II. Episcopatum CP. dejecto Nestorio et vita functo Maximiano, accipit Sanctus: canones de translatione episcoporum et laudata a Socrate mansuetudo ad trutinam revocantur.

Nestorio, CP.
episcopo creato,

Dum episcopatu Cyziceno dejectus, in operoso otio agebat CPol. S. Proclus, utpote qui in ecclesiis Constantinopoleos concinando maximam gloriam adeptus est (3), accidit, ut Sisinnius, quum in episcopatu nondum biennium explevisset, ex hac luce migraverit (4). Post cujus obitum propter homines, inanis gloriæ studiosos, placuit imperatoribus, neminem ex Ecclesia CPolitana ad episcopatum promovere: licet multi Philippum, multi quoque Proclum ordinari summo studio contenderent. Peregrinum igitur hominem Antiochia evocare satius visum est. Erat ille vir quidam nomine Nestorius, ortus ex Urbe Germanicia, sonora voce et expedita facundia: atque idcirco illum, tamquam idoneum ad docendum populum, accersere decreverunt. Elapso itaque trium mensium spatio, Nestorius Antiochia adducitur. Qui ob temperantiam quidem a plurimis prædicabatur, in reliquis vero quali ingenio et quibus moribus fuerit, ex prima ejus concione prudentiores quique statim deprehenderunt. Ordinatus enim die iv idus apriles, Felice et Tauro consulibus (x aprilis 428), illico coram universo populo imperatorem alloquens, celebrem illam protulit dictionem: Da mihi, inquit, imperator, terram hæreticis purgatam; et ego tibi cælum retribuam: mecum hæreticos debella; ego Persas tecum debellabo. Hæc verba, licet quidam ex vulgo, qui hæreticos oderant, libenter amplexi sint,

iis tamen, ut dixi, qui interiorum animi sensum ex verbis conficere norunt, perspecta statim fuit hominis levitas et violentia, cum inanis gloriæ studio conjuncta: quippe qui ne brevissimi quidem temporis moram sustinens, in hujusmodi verba prorupisset; et antequam ipsam, ut vulgo dicitur, urbis delibasset aquam, acerrimum se persecutorem ostenderet (5). Narrat dein Socrates, quomodo Arianos, Macedonianos et Novatianos insectatus fuerit Nestorius: forsitan hæc justo acerbius a Socrate dicta quis censuerit: sed si consequentem Nestorii actionem consideret, facile videbit, immoderatam non esse severitatem.

41 Ordinato, ait Liberatus Diaconus in Bre-
viario (6), Nestorio die primo (melius, decimo) mensis aprilis, Anastasius presbyter (amicus et consiliarius Nestorii) coram Ecclesia docens: « Dei, inquit, Genitricem Mariam nullus dicere præsumat: quoniam Maria homo fuit, et Deum ab homine generari nimis est impossibile. » Quod quum pariter audissent plurimi clericorum et laicorum, multum conturbati sunt. Didicerant enim antiquitus, Deum confiteri Christum et nullatenus per dispensationem hominem a Deo separatam credebant. Tumultu ergo facto in ecclesia, Nestorius volens firmare Anastasii sermonem, eo quod eum honoraret, tamquam blasphemum noluit arguere, sed frequenter hoc coram Ecclesia docebat, et agitabat quæstionem cum contentionibus, abnegans Dei Genitricis confessionem. Primus quidem omnium in Nestorii doctrinam publice insurrexit Eusebius, homo laicus, post Dorylaeus episcopus: ast, ut porro narrat Theophanes in Chronographia (7), die quodam dominico (forsan die xxiv martii, vigilia Annuntiationis B. Mariæ) ipso Nestorio Ecclesiæ præsidente, Proclus sacram concionem exponere jussus dixit homiliam in Deiparam Θεοτοκου, cujus initium: Virginis hodie celebritas, fratres. Exinde impius Nestorius propter fastum et pravam fidem cunctis exsecrandus exstitit. Servata est nobis hæc homilia, cujus synopsis exhibemus. Prima verba satis indicant orationem, in celebri pro Mariæ solemnibus conventu habitam fuisse; et quidem secundum Annotatum, initium homiliæ adjectum, dicta videtur in celebritate Annuntiationis, του εὐαγγελισμου, beatissimæ Virginis, ab Angelo salutæ, quando Dominum Christum concipiens, vere effecta est Deipara (8). Non equidem repugnare, nisi Annotatorem fefellisset dies. Nam mense aprili 428 Nestorius sedem CP adeptus, Proclo concionem indicare non potuit, nisi anno sequenti, quo dies Annuntiationis, xxv martii (9), incidebat in feriam ii: adeoque, siquidem die quodam dominico, ἐν μιᾷ κυριακῇ, sermonem suum habuerit S. Proclus, dicendum erit in pervigilio, quod græcis hactenus solemnne est (10), eundem pronuntiasse. Sed ad ipsam homiliam veniamus.

12 Praelocutus quædam de solemnitate, qua natura universa exsultabat, agitatum quæstionem statim adoritur: Hic nos, inquit (11), modo sancta Dei Genitrix ac Virgo Maria in unum coegit, συνεκαλεσε γὰρ ἡμᾶς σὺν ἐνταυθα ἡ ἄγια

et hæresin
suam propa-
ganti, publice

E

F

(1) Or. Christ. tom. I. col. 1 seqq. — (2) Hermant. Vie de S. Jean Chrys. pag. 373. — (3) Socrat. lib. VII. cap. 28. — (4) Ibid. l. c. — (5) Ibid. cap. 28. — (6) Migne. Patrol. tom. LXVIII. col. 974. — (7) Hist. Byzant. pag. 61. Edit. Venet.

— (8) Migne. Patrol. gr. tom. LXV. col. 679. — (9) Cfr Act. SS. tom. III Mart., pag. 534. — (10) Cfr Menæa. ad xxiv Martii. — (11) Migne. Patrol. gr. tom. LXV. col. 682.

AUCTORE
J. V. II.

A Θεοτοκος Παρθενος Μαρια : impollutus ille virginitatis thesaurus, spiritualis secundi Adami paradisi, unionis naturarum officina, το ἐργαστήριον τῆς ἐνώσεως τῶν φύσεων. *Monstrat dein*, ex muliere natum, Deum non nudum, at nec hominem purum... Templum, *ait porro*, in quo Deus sacerdos effectus est; non naturam demutans, sed eum per misericordiam induens, qui est secundum ordinem Melchisedech. « Verbum caro factum est » * quamquam Judæi dicenti Domino non credant: vere Deus formam hominis induit, tametsi gentiles miraculum subsannent. Ob id enim clamabat Paulus: « Judæis quidem scandalum, gentibus vero stultitiam. » * Nam neque mysterii vim cognoverunt, eo quod miraculum superet rationem: « Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. » * Nisi enim Verbum uterum inhabitasset, neque caro consedisset in throno sancto. Si Deo ignominia est, in uterum illabi, quem ipse formarat, esset quoque probro hominibus ministrare: quod si Deo esset probro ministrare hominibus, haudquaquam quum dives esset, pro nobis egenus factus esset. * Qui per naturam impassibilis erat, is propter suam misericordiam multis se passionibus obnoxium, πολλοῦ, fecit. Haudquaquam Christus ex progressu in Deum evasit. Absit. Sed Deus quum esset, ut docet fides, misericordia motus factus est homo. Non prædicamus hominem deificatum; sed Deum incarnatum confitemur.... Qui ergo nos redemit, o Judæe, non est purus homo; universa enim hominum natura peccati servitute oppressa tenebatur: at neque Deus tantum, humana destitutus natura; corpus namque habebat, o Manichæe.... Si alius est Christus, alius Deus Verbum, jam non erit trinitas Sancta Trinitas: sed sententia tua, o hæretice, quaternitas. *Ex quibus verbis concludit S. Proclus, esse declaratam sanctam Dei Genitricem Mariam. Dirimatur ergo omnis contradictio, ac Scripturarum doctrina illustremur, ut et cœlorum regnum consequamur in Christo.*

pronuntiat,
qui demon-
strat Mariam
Deiparam:

13 *Quamvis nihil in specie sciamus de persecutione, quam S. Proclus pro defensione catholici dogmatis a Nestorio perpressus fuerit, dubium tamen non est, quin Sanctus, talia, ipso Nestorio præsentē, prolocutus, eumque hæreticum pronuntians, iram Nestorii subierit. Publico denuntiatori non pepercerit vir superbus, qui monachos mussitantes gravissimis suppliciis affecit. Exstat in Actis concilii Ephesini quærela Basilii archimandritæ et reliquorum monachorum, ad imperatorem directæ. Quidam, inquiunt (1), e reverendissimorum presbyterorum numero Nestorium, qui obtinet episcopatum hujus sedis (si tamen episcopum vocare fas est) eo quod Christum natura verum Deum, sanctam vero Virginem Deiparam esse obstinata animi contentione negare pergat, in publico concessu non infrequenter coram corripuerunt, et ab ejusdem communionē desciverunt et in hodiernum usque diem desciscunt. Dubium esse non potest, quin inter illos, qui a communionē Nestorii hæretici se segraverunt, recensendus etiam veniat S. Proclus, cujus oratio, quam supra exhibuimus, inter Acta*

concilii Ephesini primo loco refertur (2) adeoque inter illos fuit, qui non solummodo elanculum a Nestorii consortio se subdlexerunt, sed ex religiosissimis presbyteris, qui, quoniam in ecclesia Irene Maritima contra repullulans pravum dogma invehebantur, dicendi facultate privati sunt. Exponunt dein monachi, quomodo propter professionem veræ fidei capti fuere: et cædente turba satellitum, denudati, vinctique, indignis modis ad palum strati vapularunt et calcibus impetiti fuerunt. Denique, ajunt, ejusmodi nos in ecclesia injuste ab injusto illo perpessi sumus, quæ ne intimæ quidem sortis homines experiuntur in foro civili, non dicimus, clerici et monachi et archimandritæ. Cæterum diu multumque ibi divexati, fameque tabescentes, sub custodia non modico tempore fuimus asservati. Neque illius furia his contentæ conquieverunt: verum per quamdam imposturam magnificentissimo celeberrimæ civitatis hujus præfecto traditi sumus: ferroque onusti, ad carcerem abstrahimur: hinc iterum extracti, catenisque, ut ante, impediti, prætorio sistimur. Quumque ibidem nullus plane, qui nos accusaret, præsto foret, rursum ad reorum locum a satellitibus reducimur; hucque reducti, de novo ab illo in faciem cædimur.

E

14 *Quamvis, ut liquet ex textu, præter monachos etiam clerici a Nestorio male habiti referantur, opinamur hos clericos fuisse inferioris subsellii; neque iis accensendi sunt reverendissimi presbyteri, de quibus paulo supra mentio facta est. Potentiores erant, quam ut Nestorius tales tormentis subicere auderet. Neque cæterum tacuissent monachi, primarios cleri viros indignis modis tractatos fuisse. Quamvis itaque S. Proclus immotus perseveraverit in fide vera, ejusque hostes impugnare non cessavit; non tamen videtur usque ad tormenta corporalia pro veritate pugnasse. Episcopus, licet propria sede destitutus, corporales vexationes non subiisset, quin memoria aliqua exercitiæ crudelitatis mansisset superstes. Nestorius episcopus, ut sæpe fit, veritus commotionem populi, si viros primarios cleri sæcularis impeteret, iras suas in monachos, populo plerumque minus cognitos, acuerē maluit. Quod cæterum et hodie videmus: qui enim vulnus aliquod religioni infligere satagunt, ii semper in monachos primum debacchantur, ut quasi per cuniculos ipsam Ecclesiam pedentim suffodiant. Et quod mirabile est, videmus quandoque viros, alioquin probos et apprime catholicos, istiusmodi molitionibus non quidem aperte subscribere, sed tamen dictariis quibusdam clanculo suffragari. Sed hæc hactenus.*

dejecto Nestorio, cleri persecutori,

F

15 *Quum anno 431 ante diem xxv junii exauctoratus fuisset in synodo Ephesina Nestorius, quatuor post mensibus ei suffectus fuit Maximianus, vir monasticam quidam vitam professus, sed in presbyterorum ordinem cooptatus (3). De S. Maximiano agunt nostri ad diem xxi aprilis (4). Sedit autem annis duobus, mensibus quinque et diebus octodecim: nam anno 431 cathedræ CPolitane impositus, vita functus est feria v majoris hebdomadæ, anno 434 incidente in xii aprilis seu pridie idus dicti mensis (5). Quoniam quidem et post Nestorii depositionem denuo, ut ait Socrates (6),*

mortuoque Maximiano, in sedem CP.

(1) Labbe, tom. III Conc. col. 428. — (2) Ibid. col. 9. — (3) Saer. lib. VI, cap. 33. — (4) Act. SS. tom. II Apr. 847. — Octobris Tomus X.

(5) Ibid. Tract. prelim. tom. I Aug. pag. 40*. — (6) Lib. VII, cap. 33 et 40.

AUCTORE
J. V. H.

orta fuerat disceptatio de eligendo episcopo, multis Philippum, pluribus Proclum volentibus; Theodosius imperator, ut omnem perturbationis causam amputaret, incunctanter, nondum humato Maximiani corpore, praesentibus episcopis praecipit, ut Proclum ordinarerent, ἐνθρονισαὶ ἐπέτρεψεν: nam ad eam rem et Cœlestini, episcopi Romani, litteræ, quæ allatæ fuerant, consentiebant, quas ille et Cyrillo Alexandrino et Joanni Antiocheno et Rufo Thessalonicensi miserat, nihil impedire docens, eum, qui alii esset Ecclesiæ nuncupatus vel etiam episcopus esset, ad aliam transferri Ecclesiam. Ordinatus, ἐνθρονισθεὶς itaque Proclus, funus corporis Maximiani procuravit. Sed, ait laudatus Socrates (1), quoniam nonnulli, ecclesiasticum canonem allegantes, Proclum, qui jam tum Cyzicenæ urbis episcopus nominatus fuerat, ordinari prohibuerunt, paucis hac de re dicere constitui. Citat dein exempla episcoporum, ab una ad alteram sedem translatorum: et æquo largius concludit, apud majores promiscui usus rem fuisse, ἀδιόφορον, episcopum ab alia civitate in aliam transferre, quoties necessitas postularet. Quod si etiam necesse est canonem, hac de re constitutum, huic Historiæ intexere, omnino perspicuum fiet, quam falso citatus sit ab illis, qui ordinationi Procli intercesserunt. Canon igitur ita se habet: « Si quis episcopus, cujuspiam Ecclesiæ ordinatus, non perrexerit ad Ecclesiam, cui ordinatus est, non ex sua culpa, sed vel quod populus eum admittere recusaverit, vel ob aliam causam, non ex sua culpa profectam, hic honoris et ministerii sit particeps, modo nihil molestiæ afferat rebus Ecclesiæ, in qua congregatur. Iste canon est decimus octavus concilii Antiocheni anno 341 celebrati (2).

succedit S.
Proclus,

16 Reprobabant certe canones sacri translationes episcoporum ad ditiores et honoratiores Ecclesias; verum casus necessitatis aut utilitatis Ecclesiarum admittebant. Recens adhuc exstabat memoria S. Gregorii Nazianzeni, e cathedra CPolitana, quasi aliam sedem occupantis, exturbati; vix enim ante annos quinquaginta id acciderat (3): propterea electioni S. Procli prætenditur consensus Cœlestini Papæ: quem versimilius dedit, quando Nestorio deposito successor designandus fuit: nam tunc denuo, ut vidimus, fuerunt, qui Proclum episcopum sibi deposcebant: ipse autem Cœlestinus mense julio anni 432, adeoque octodecim fere mensibus ante Maximiani CP. obitum, vita functus erat. Præterea inopinato et mors S. Maximiani, adeoque et S. Procli evectio ad sedem CP. acciderunt. Liqueat enim ex superstite fragmento Synodice S. Procli (4), Maximianum subito a præsentī vita migrasse: unde Nestoriani audaciores facti sunt, et coærvatæ multitudines in multis partibus civitatis, Nestorium publico clamore reposcebant, et urbi pericula, ecclesiæque minabantur incendia. Qui tumultus etiam in causa probabilius fuere, ut Theodosius imperator promotionem S. Procli accelerarit: vivebat nempe adhuc Nestorius, in Ægyptum relegatus, defunctus anno 436. Tandem animadversione dignum est, in translatione S. Procli a Cyzicena ad CPoli-

tanam sedem auctorem intervenisse Romanum Pontificem: agebatur enim de sede primaria, nulli alii subjecta. Ast inferiores episcopi auctoritate patriarcharum, aut eorum, qui simile sibi jus arrogabant, transferebantur. Sic Atticus CP. Sylvanum, ut narrat Socrates (5), qui Philippopoli episcopus frigus regionis ferre non valebat, ad Troadensem cathedram transvexit.

17 Erat autem, ait Socrates (6), hic vir (Proclus), si quisquam alius, ingenio ac moribus bonus; ab Attico enim institutus, quæcumque in illo bona fuerant, imitatus est; clementia vero usus est majore, quam in Attico fuerat. Ille namque hæreticis terribilem se pro tempore ostenderat: hic vero omnibus placidus fuit, et hoc pacto se eos magis, quam violentia, attracturum præcogitavit. Etenim nullam hæresim divexare volens, mansuetudine dignitatem conservavit salvam, ac veluti depositum quoddam Ecclesiæ restituit: qua in re Theodosium imperatorem imitatus est. Nam huic quidem ratum fixumque fuit, adversus sontes non uti imperiali potestate; isti vero propositum erat, parvi facere, si quis de Deo aliter, quam ipse, sentiret. Ob hæc igitur imperator Theodosius Proclum magnopere laudabat. Absit tamen, ut S. Procli mansuetudinem in deteriore partem interpretemur, eique, prout Socratis verba sonant, indifferentismum, ut vulgo dicitur, affingamus. S. Proclus, placiditatem magis quam violentia hæreticos attracturum se sperabat; quapropter ab omni vexatione abstinuit, donec ipsa fides catholica detrimentum non pateretur. Et certe is, qui veritus non est, dogma catholicum, ipso Nestorio præsentē, vindicare, contradictoresque palam proclamare hæreticos, et episcopi sui, tunc quidem imperiali auctoritate suffulti, publicam indignationem subire, is, inquam, factus, Nestorio adhuc superstite, episcopus veritatem catholicam non dissimulavit, et grassantem contrarium errorem libere propagari passus non est. Proin verba Socratis recitata molliori interpretatione accipienda sunt.

18 Atque id quidem tanto securius, quod, quum parem facit Proclo episcopo Theodosium imperatorem, ex alterutrius agendi in hæreticos ratione, utriusque mansuetudinem dijudicare liceat. Videamus igitur, quomodo Theodosius Nestorianos tractatos voluerit. Exstat in Codice Theodosiano l. 66 de Hæret. (xvi, 5) rescriptum Theodosio xv et Valentiniano iv coss. seu anno Christi 435. Damnato portentosæ superstitionis auctore Nestorio, nota congrui nominis ejus inuratur gregalibus, ne christianorum appellatione abutantur: sed quemadmodum Ariani lege divæ memoriæ Constantini ob similitudinem impietatum Porphyriani a Pophyrio nuncupantur; sic ubique particeps nefandæ sectæ Nestorii Simoniani vocentur: ut ejus scelus sunt in deserendo Deo imitati, ejus vocabulum jure videantur esse sortiti. Nec vero impios libros nefandi et sacrilegi Nestorii adversus venerabilem orthodoxorum sectam, decretaque sanctissimi cætus antistitum, Ephesi habiti, scriptos habere aut legere aut describere quisquam audeat: quos diligenti studio requiri ac pu-

(1) Lib. VII, cap. 36. — (2) Cfr Labbe, tom. II Conc. col. 570. — (3) Act. SS. tom. II Máj., pag. 372. — (4) Migne. Patrol.

gr. tom. LXV, col. 886. — (5) Ibid. l. c. — (6) Lib. VII, cap. 41.

A blice comburi decernimus. Ita ut nemo in religionis disputatione aliquam supradicti nominis faciat mentionem; aut quibusdam eorum habendi concilii gratia in ædibus, aut villa, aut suburbio suo, aut aliquolibet loco conventiculum clam aut aperte præbeat, quos omni conventus celebrandi licentia privari statuimus. Scientibus universis, violatorem hujus legis publicatione bonorum esse coercendum. Datum iii nonas (iii) augusti Constantinopoli, Theodosio xv et qui fuerit nuntiatus. Et legem hanc suam sortitam effectum videmus, exsilio Irenæi comitis et Photii, quod Theodosius pervicacibus inflixit, ut monstrat Synodicum cap. 188 (1): similiter et episcopi sexdecim ex sede sua exsulare debuerunt, ut docet citatum Synodicum capp. 182, 183, 184 et 190.

explicatur.

B 19 Ex his manifestum fit, Theodosii mansuetudinem, a Socrate laudatam, usque ad libertatem erroris disseminandi nequaquam pervenisse, ac severe in eos actum fuisse, qui pericula fidei catholici creare potuissent, quales erant præsertim episcopi, qui sub pelle ovina erant lupi rapaces. Porro qualis fuit imperatoris Theodosii, talis fuit S. Procli episcopi mansuetudo: ut nusquam errorem libere grassari permetteret. Nullus, quem sciamus, ab ejus se communione segregavit, quasi errantibus conniveret: dum tamen Joannem Antiochenum episcopum accusaret Maximus diaconus et archimandrita sordidiæ, quia, ut habet Pagius (2), quosdam Nestorii sectatores, quoniam id negabant, ad integræ communionis gratiam in sua Ecclesia receperat: quapropter Maximus ab episcopo suo separare se moliebatur: ast S. Cyrillus ei persuadere conatur, ut ad episcopi sui communionem redeat, et reliqua dispensatorie dissimulet, quia, inquit, res eget magna moderatione. Ast excusatum a S. Cyrillo Joannis Antiocheni moderationem, aperte reprehendit S. Proclus, litteris ad eundem Joannem datis. Nam quum Ibas, Edessenus episcopus, accusaretur propensus in Nestorianos errores, quatenus libros Theodori Mopsuesteni in Syriacam linguam vertisset ac per omnem Orientem disseminasset, neque catholicæ Procli ad Armenios subscribere voluisset, Ibas causam detulit S. Proclus ad Joannem Antiochenum, sub cujus diœcesi sedes Edessena constituta erat. Monuit autem Joannem, ut forti animo in Ibas inquireret, memor exempli Heli sacerdotis, qui divinam iram incurrit, quia filiis peccantibus, aliosque ad peccatum provocantibus, pepercit. Heli, ait (3), ætate fatigatus et in Silo pertinentia ad legem sacrificans, ipse quidem non operabatur, quæ pueri audebant; cooperabatur vero illis postquam non prohibebat peccantes: quoniam secundum veram rationem, non prohibere flagitia agenti cognatum est... Propter quod pariter illatum est supplicium, et eis, qui impia fecerant, et ei, qui non prohibuit. Laudatam igitur a Socrate S. Procli mansuetudinem interpretari nos non oportet, ut liberam erroris reliquerit facultatem, sed quod corporales pœnas permiserit arbitrio imperatoris, ab eodem Socrate propter mansuetudinem pariter laudati, licet, ut vidimus, graviorum pœnarum decretoris. Ipse vero S. Proclus in-

terea pastorali vigilantia et verbi ministerio pestem a grege sedulo arcebat. Nihil itaque est, quo in deteriore partem incauta Socratis verba accipiamus.

ACCTORE
J. V. II.

§ III. Sancti epistola ad Armenios; causa Athanasii, episcopi Per-rheni.

U t damnatos in Ephesina synodo errores, certius perimeret, flammis, ut vidimus num. 18, libros Nestorii addixerat Theodosius imperator. Nestoriani, ut legem latam eluderent, antiquiorum scriptorum libros, suis erroribus affines, propagare cœperunt. Inter hos præcipui erant Diodorus Tarsensis et Theodorus Mopsuestenus episcopi: uterque in Scripturam fere universam commentatus fuerat, et in pace Ecclesiæ e vita discesserat. Itaque eorum volumina, in Syrorum, Armenorum et Persarum linguam translata, per omnes provincias disseminabant Nestoriani. Qua quidem arte duo præsertim commoda con-
E
sequebantur: primum, non esse novum quod docebat Nestorius; novitatem enim abhorret Ecclesia Dei; alterum, viros apprime doctos et catholicos eadem dogmata docuisse. Sed hæc, ait Liberatus in suo Breviario (4), ubi agnoverunt Acacii Melitenensis (in Armenia) et Rabula Edessæ civitatis (in Syria) episcopi, scripserunt Armeniæ episcopis, ne Theodori Mopsuesteni libros susciperent, tamquam hæretici et auctoris dogmatis Nestoriani; insimulanti-
E
bus episcopis Ciliciæ Rabulam et Acacium, quod hoc non ex caritate, sed ex æmulatione atque contentione fecissent. In Cilicia nempe Theodorus et Diodorus pontificatum gesserant, et magnam sui nominis famam reliquerant. Congregati sunt, pergit Liberatus, ergo in unum venerabiles Armeniæ episcopi, et miserunt duos presbyteros Leontium et Aberium ad Proclum, Constantinopolitanum episcopum, secundum morem, cum libellis suis et uno volumine Theodori Mopsuesteni, scire volentes, utrum doctrina Theodori, an Rabulæ et Acacii vera esse probaretur.

Scribit S. Pro-
clus rogatus

C bere voluisset, Ibas causam detulit S. Proclus ad Joannem Antiochenum, sub cujus diœcesi sedes Edessena constituta erat. Monuit autem Joannem, ut forti animo in Ibas inquireret, memor exempli Heli sacerdotis, qui divinam iram incurrit, quia filiis peccantibus, aliosque ad peccatum provocantibus, pepercit. Heli, ait (3), ætate fatigatus et in Silo pertinentia ad legem sacrificans, ipse quidem non operabatur, quæ pueri audebant; cooperabatur vero illis postquam non prohibebat peccantes: quoniam secundum veram rationem, non prohibere flagitia agenti cognatum est... Propter quod pariter illatum est supplicium, et eis, qui impia fecerant, et ei, qui non prohibuit. Laudatam igitur a Socrate S. Procli mansuetudinem interpretari nos non oportet, ut liberam erroris reliquerit facultatem, sed quod corporales pœnas permiserit arbitrio imperatoris, ab eodem Socrate propter mansuetudinem pariter laudati, licet, ut vidimus, graviorum pœnarum decretoris. Ipse vero S. Proclus in-

21 Itaque Proclus, accipiens Armeniæ episcoporum libellum et illud Theodori volumen, diligentius utraque examinans, tomum Armeniis scripsit et destinavit, in quo posuit ad interimendas Nestorianorum versutias, qui duas in Christo inducunt personas; « Unum de Trinitate incarnatum »: quem et dixit Joanni Antiocheno per Theodorum diaconum suum, continentem subter capitula, ab hæreticis prolata, expetens ab eo, pro communi fide servanda, ut cum suo concilio eum susciperet et subscriberet. Atque hic est celeberrimus ille tomus seu epistola, a S. Proclo ad Armeniæ episcopos directus, quem provocavit epistola ad sanctum antistitem data et Mopsuesteni errores palam denuntians, quatenus fuerit pestifer homo, magis autem fera, hominis habens formam diabolicam, mentito nomine Theodorus, qui schema et nomen episcopi habuit, in angulo et ignobili loco orbis terrarum latitans, in Mopsuesteno Secundæ Ciliciæ vili oppido, vere quidem et principaliter a Paulo

ad Armenios

(1) Christ. Lupi. Oper. tom. VII, pag. 346. — (2) Crit. Baron. an. 435, § vi. — (3) Migne. Patrol. gr. tom. LXXV, col. 874. —

(4) Ibid. tom. LXXVIII, col. 99.

AUCTORE
J. V. II.

Samosateno descendens, licet Photino et cæteris hæreticis in libro « De Incarnatione Domini nostri Jesu Christi » in toto suo proposito ipsis verbis inveniatur usus, et si quid pejus. Iste per machinationem et audaciam et errorem diaboli volebat omnes homines acuta sua, sicut colubri, lingua et veneno, quod sub lingua aspidis est, deperire. *Proferuntur dein aliquot errores, ex quibus Nestorii impietas nata est, utpote qui discipulus Theodori fuerit. Tandem concludunt suam epistolam petendo, ut quemadmodum Nestorius manifeste et nominatim condemnatus fuit in synodo Ephesina ab universali Ecclesia; sic pariter antea condemnatum sine nomine sacrilegiorem Theodorum nominatim condemnatum Proclus velit, cum omnibus, qui secundum impiissimam ejus expositionem hactenus in Syria et Cilicia sapiunt et docent (1). Multos scilicet Thodorus habuit asseclas in Syria, quia in ejus metropoli Antiochia diu docuerat, et in Cilicia, quia episcopatum in ista provincia annis triginta sex exercuerat (2).*

explicatque
Dominicæ

* Joan. I, 14
* Philipp. II, 7

22 *Præmissa laude virtutum cardinalium ac præsertim theologalium, respondet S. Proclus Armeniis insistendo in doctrina Incarnationis dominicæ. Deus ipse, ait (3), figura carens, sine initio, incircumscriptus, et omnipotens Verbum adveniens incarnatum est: aderat enim illi posse, quum vellet, et formam servi accipiens caro factum est, et natum ex Virgine, ubique volens ostendere vere se hominem factum: ipsam enim et habitus naturam necessario et initia et passionem consequuntur... Fatemur igitur utrisque Scripturæ vocibus utentes, et carnem factum esse* et servi formam accepisse,* et utræque pie intellectæ salutis nobis sunt semina. Nam per id quod dicit, « Factum est, » individuum summæ unionis vim Evangelista subindicat. Ut enim unitas dividi in duas unitates non potest; nam si devidatur, jam non erit unitas, sed dualitas: sic quod per summam unionem est unum, numquam in duo dividetur. Porro verbum, « Accepit, » naturæ immobilitatem declarat... Neque enim ex nullis exstantibus productus est, qui numquam initium habuit; neque ex aliquibus exstantibus immutatum illud incommutabile Verbum... Quod si nonnullis occasionem scandali præbent fasciæ, et illa in præsepi reclinatio et illud in tempore secundum carnem augmentum, et quod in navi dormierit, et ex itinere sit fatigatus, et esurierit in tempore, et quæcumque facto secundum veritatem homini conveniunt: noverint, se, dum passionem irrident, negare naturam; dumque naturam negant, non credere dispensationem; non credentes vero dispensationem, damnum facere salutis... Sed illud prorsus multorum sermone vulgatum dicent et syllogismos, araneorum telis infirmiores, textent: Si Trinitas est ejusdem essentiae profecto Trinitas est impassibilis: Sed Deus Verbum in Trinitate spectatur: Verbum igitur est impassibile. Quod si Deus Verbum est impassibile, colligitur ergo crucifixum alium esse præter Deum Verbum, quod est impassibile. Vere telam araneæ texunt, qui hæc dicunt; et scribunt in aquis, qui has inanes propositiones meditantur... Quid igitur*

nos ad ista dicimus? Nimirum quod ad rationem attinet divinitatis, consubstantialiorem et impassibilem esse Trinitatem: neque enim quum Verbum dicimus passum fuisse, ratione divinitatis passum dicimus: natura namque divina nullam recipit passionem. Sed confidentes Deum Verbum, unam Trinitatis personam incarnatam, iis qui cum fide seiscitantur, causam afferimus intelligendi, quare sit incarnatus... Volens destruere passionem, quæ rationalem carnem opprimebant, quarum summa arx erat interitus, incarnatur ex Virgine, ut novit ipse Deus Verbum, et habitu formatur ut homo: id enim ipsi placuit: et exinanit semetipsum in forma servi, nullam suæ deitatis circumscriptionem admittens: et hoc modo salutem universo hominum generi tribuit, in sua quidem carne passionem destruens, sed suam deitatem servans impassibilem.

23 Fugiamus igitur turbidos et cænosos deceptionum rivos, hæreses, inquam, cum Deo pugnantes... hanc quoque nuper fabricatam novamque blasphemiam, quæ judaismum, quoad blasphemiam magnitudinem, longe superat... State igitur in uno spiritu, unanimiter collaborantes fidei Evangelii; et in nullo terreamini ab adversariis; sed custodite traditiones, quas accepistis a sanctis ac beatis patribus, qui apud Nicæam rectam fidem ediderunt, et a sanctis ac beatis viris Basilio et Gregorio et reliquis, qui cum illis eadem senserunt, quorum nomina sunt in libro vitæ. *Epistolæ suæ subnexuerat S. Proclus quædam capitula ex Theodori Mopsuesteni libris extracta, quæ damnanda, tacito auctoris nomine, proponebat, verum hæc in omnibus exemplaribus desiderantur (4). Porro epistola Procli scripta dicitur consulatu piissimorum Theodosii Aug. xv et Valentiniani iv (5). Verum id coaptari non potest legi Theodosii, supra num. 18 citatæ, eodem anno datæ: intra spatium nempe aliquot mensium Theodosius libros Nestorii igni addixisset, Nestoriani opera Theodori Mopsuesteni in Syriacam, Armeniacam ac Persicam linguam transtulissent, ac per istarum gentium provincias propagassent: episcopi synodos ad avertendam malam pestem celebrassent, legatos ad S. Proclum CPolim direxissent; atque hic tandem dogmaticam scripsisset epistolam, præcipuorum episcoporum calculo probandam. Si hæc S. Procli epistola anno 435 data est, ne quinque quidem solidi menses supersunt ad hæc omnia peragenda; nam lex Theodosiana lata fuit III id. augusti. Sunt quidem suspicati mensem esse mendosum et pro Augusto legendum aprilem, qua emendatione censent, sufficiens esse omnibus peragendis tempus (6). Emendationi propositæ non repugnarem, si certum esset epistolam S. Procli anno 435 scriptam fuisse: sed in fine mutila est, quandoquidem desiderantur, ut diximus, capitula anathematizanda: dein non solum in Codice Theodosiano, supra citato, sed in Codice Justiniani de Hæret. (I. 5.) idem mensis augusti apponitur: ita ut difficile sit, oscitantiam librariorum incusare. Quapropter malumus scriptiorem epistolæ ad Armenios in annum sequentem 436 prorogare.*

24 Quamvis autem, ut diximus num. 21,

(1) Migne. Patol. gr. tom. LXV, col. 834. — (2) Ceillier. Aut. Eccles. tom. X, pag. 489. — (3) Migne. Patol. tom. LXV,

col. 839. — (4) Ceillier. Aut. Eccles. tom. XIII, pag. 477. — (5) Pagius Crit. Baron. an. 435, § xiv. — (6) Ibid. § xv.

omissis tamen
antesignano-
rum nomi-
bus,

Armeni Theodorum Mopsuestenum, ut erroris patrem denuntiassent; studiose tamen ab eo aut damnando aut etiam nominando abstinuit S. Proclus, novas tempestates veritus. Quam agendi rationem probavit S. Cyrillus Alexandrinus ad Sanctum nostrum scribens (1), a quibusdam interpellatum imperatorem, ut anathematizaret libros Theodori Mopsuesteni, ipsumque memoratum virum: magnum vero ejus nomen esse per Orientem et in admiratione haberi scripta ejus; et, sicut dicunt, contristantur omnes, quod vir nobilis et defunctus in communione Ecclesiarum anathematizatur. Propterea suadet Cyrillus Proclo, ut nomini Theodori parcat. Prudenter itaque egerat sanctus antistes noster; epistolamque, ad Armenos inscriptam, miserat ad Joannem Antiochenum, qui, convocata synodo episcoporum orientalium, eam probavit (2). Ast interea precrebuerat, epistolam Procli adversus Theodorum Mopsuestenum fuisse directam: quapropter respondet Joannes (3), animam suam vulneratam esse, quia erroris arguitur vir, bene de vita profectus, qui quinque et quadraginta annis clare in doctrina præfulsit, et omnem hæresim expugnavit, et nullam alicubi detractationem ab orthodoxis in vita suscipiens, post longi temporis hinc discessum, et post multa certamina, post decem millia libros, adversus errores conscriptos, periclitatur, quæ hæreticorum, sustinere. Hic per transennam dictum esto, perperam a quibusdam Theodoro tributam scriptionem decem millium voluminum (4): nam est simplex figura rhetorica, quæ vulgo synecdoche appellatur, numerus certus pro incerto: ut satis constat ex eadem epistola, in qua paulo infra dicuntur, adversus Joannem adversarii decem millia mala meditari; in scripturis antiquorum doctorum decem millia talia inveniri, qualia in Theodoro leguntur; tandem apud decem millia patrum Ecclesiæ consona decerptis capitulis inveniri. Hæc itaque vox magnam multitudinem designat, eodem modo ac latine dicimus, sexcenta.

ne Orientalis
offendat:

25 Ut autem ad epistolam S. Procli redeamus, sciendum est, capitulis abjiciendis præpositum fuisse nomen Theodori Mopsuesteni a quibusdam, pacis ecclesiasticæ incuriosis. Verum istiusmodi imprudentiæ innocentem se pronuntiat S. Proclus, scribens ad Joannem Antiochenum. Quando, inquit (5), ego scripsi tuæ sanctitati, oportere aut Theodorum, aut alios quosdam, qui pridem defuncti sunt, anathemati subdi, aut nominatim alicujus mentionem feci?.... Sed neque carissimus Theodotus, qui a nobis directus, diaconus talia mandata percepit. Pari modo diacono suo Maximo, Antiochiæ agenti, dicit (6), se non probare, quod per litteras didicit, quia Theodori Mopsuesteni et aliorum quorundam nomina præposita sunt capitulis ad anathematizandum; quum illi ad Deum jam migraverint, et eos, qui jam vitam reliquerunt, supervacuum est injuriari post mortem, quos nec vivos aliquando culpavimus. Prudentiam S. Procli ratam etiam habuit Theodosius imperator, lege lata, ne quis adversus eos,

qui in pace Ecclesiæ defuncti sunt, quidquam de cætero præsumat (7). Ast præcipuorum antistitem moderationem non probavere quidam: controversia de Mopsuesteno identidem invaluit; adeo ut S. Cyrillus, pacis, ut vidimus, quasi sequester, calanum in Diodorum et Theodorum stringere debuerit, sed istud opus verisimiliter deperditum est (8). Tandem agitatam integro sæculo quæstionem diremit concilium CP. œcumenicum quintum, anno 553 celebratum, in quo anathema dictum est in Theodorum Mopsuestenum (9), quia, ut infra habetur (10), oportet hæreticos et post mortem anathematizari.

26 Notam benignitatem S. Procli suis artibus præoccupare sategerat Athanasius, Perrhæ episcopus. Est autem Perrha seu Perrhe civitas episcopalis sub Heraclea metropolis provinciæ Euphratensis in Syria, adeoque ad patriarchatum Antiochenum pertinebat (11). Iste autem Athanasius ejectum se malevolentia suorum clericorum dicens, CPolim accurrit, remedium calamitati suæ apud Proclum quæsiturus. Hic vero in synodo causam ejecti episcopi examinavit, eumque ab objectis criminibus purgatum credens, ad patriarcham proprium Domnum Antiochenum, Joannis successorem, ablegavit cum synodicis litteris, quibus eum Antiocheno præsuli commendat. Dei, inquit (12), amantissimus Ecclesiæ Perrhenorum episcopus, Athanasius, incredibilem simul et audientibus non mediocriter molestam tragœdiam deflevit, dicens, clericos suos velut abjecta cogitatione subjectionis et putantes sibi sufficere voluntatem, ut essent sacrorum tyranni, expulisse eum ab Ecclesia, quum justa ratio nulla subsisteret: et quantum ad eos attinet, in tam immanem vesaniam exsiliisse, ut etiam damnarint eum... œconomos autem et curatores propria auctoritate constituisse Ecclesiæ Dei, et ipsius, qui tunc Ecclesiam regebat episcopus, nomen e sacris diptychis abstulisse. Petit itaque, ut Dominus sacerdoti laboranti succurrat, et post cognitionem, ei quidem, qui calumniam patitur, si modo patitur, opem ferat: illum vero, qui calumniam facit, si vere est calumniatus, abscindat. Porro ne Dominus suspicetur in detrimentum juris sui patriarchalis epistolam synodicam esse conscriptam, subnectit: Non igitur tua religiositas arbitretur, huc venisse memoratum Dei amantissimum episcopum, ut injuriam sedi præclaræ civitatis Antiochenæ inferret; sed metuens quosdam, sicut ait, seditionibus gaudentes et passioni propriæ militantes, daret ad tempus locum iræ: quandoquidem elementiam et mansuetudinem et amorem justitiæ tuæ religiositatis prædicare non cessat.

27 Eadem fere scribit S. Cyrillus ad Domnum in causa Athanasii Perrheni (13). Uterque igitur intricatam litem, nam conditionate loquitur, ad judicem competentem, patriarcham Antiochenum, Domnum, refert. Qui summorum virorum consiliis obsecutus, synodum convocavit, in qua uno ore episcopi damnant Athanasium, quod proprios judices fugerit et SS. Cyrillo ac Proclo

AUCTORE
J. V. H.

causam Athanasii Perrheni,

E

F

ejus artibus
deceptus,

(1) Cyrilli opera, tom. V, part. II, pag. 199. Edit. Paris. 1638. — (2) Baluz. Nov. Coll. Conc. col. 946. — (3) Migne. Patrol. gr. tom. LXV, col. 877. — (4) Ceillier. Aut. Eccles. tom. X, pag. 492. — (5) Migne. Patrol. gr. tom. LXV, col. 879. — (6) Ibid. l. c. — (7) Ibid. col. 881. — (8) Ceillier. Aut. Eccles.

tom. XIII, pag. 369. — (9) Labbe, tom. V, col. 435. — (10) Ibid. col. 503. — (11) Le Quien. Or. Christ. tom. II, col. 943. — (12) Migne. Patrol. gr. tom. LXV, col. 882. — (13) Labbe, tom. IV Conc. col. 724.

AUCTORE
J. V. H.

mendacia vendiderit. Sic Valerius, episcopus Anazarbi, dicit (1) : Perspexi et ego, quoniam reverendissimus Athanasius falsa docuerit Dei amantissimos et sanctissimos archiepiscopos Proclum et Cyrillum. Nam et propria voluntate ex scripto repudiavit episcopatum, et tertio a beato Panolbio (*suo metropolitano*) evocatus, audientiam declinavit : usus etiam repudio et propria voluntate, civitatem deseruit, et non a propriis clericis est expulsus. *Similia opinati sunt alii viginti duo episcopi (tota autem synodus episcopis viginti octo constabat) itaque Dominus Antiochenus præsens sententiam tulit sequentem* (2) : Mei quidem voti non fuit, talem adversus episcopum proferre sententiam quia vero sancto concilio digne complacuit, alienum exsistere Athanasium secundum ecclesiasticas sanctiones ab episcopatu, tamquam multis magnisque criminibus accusatum, semper vero iudicium et examinationem refugientem : confirmo hæc etiam ego, et in his, quæ omnibus communiter placuerunt, concors existo, iudicans eum alienum

esse a pontificatu : et præcipio Dei amantissimo episcopo Joanni et ipsius provinciae religiosissimis episcopis, alium pro eo Perrhenorum sanctæ Dei Ecclesiae episcopum ordinare. *In Athanasii igitur locum suffectus est Sabinianus monachus : cui diu quieto esse non licuit. Nam Athanasius, injustam suam depositionem conquestus, ope Dioscori Alexandrini et conciliabuli, vulgo latrocinii, Ephesini anno 449 in sedem Pyrrhenorum restitutus fuit. Sabinianus autem tum apud imperatorem tum apud Patres concilii Chalcedonensis Athanasium usurpationis accusavit, quia, inquit* (3), Dioscorus Alexandrinus auctoritate sua, insuper et tyrannide, me quidem a Perrhenorum Ecclesia, commissa mihi secundum canones a sanctissimo episcopo metropolis nostræ Stephano, expulit : e diverso autem introduxit Athanasium, virum depositum in Antiochenium splendidissima civitate a multis Dei amantissimis episcopis. *Unde petit, ut injustitia, quam passus est, reparetur.*

infelicitèr suscipit.

28 *Patres Chalcedonenses, in Actione XIV, habita pridie kal. novembris 451, totius negotii seriem exponi sibi jusserunt : et in medium prolatis tum epistolis SS. Cyrilli et Procli, tum Actis synodi Antiochenæ, auditis insuper episcoporum, qui olim Antiochiæ præsentes fuerant, sententiis, iudicavit concilium* (4), Sabinianum, quoniam post depositionem Athanasii reverendissimi ordinatus est a provinciali concilio, in Perrhenorum civitatis episcopatu manere debere. *Athanasii autem causas illatas examinandas esse decernunt apud sanctissimum episcopum Antiochiæ Maximum et concilium, quod cum eo est : ita tamen, ut intra octo menses, a præsenti die numerandos, examinatio fiat eorum, qui dudum accusationem adversus eum proposuerunt, aut si quivis alius contra eum de his ipsis instare voluerit. Et si quidem convictus fuerit, omnia attentasse, quæ ei criminaliter et pecunialiter sunt illata et gestis inserta, aut unum ex illis, quod damnatione sit dignum, non solum cum alienum esse ab eodem episcopatu, sed legibus publicis esse subdendum. Si vero intra hoc*

tempus non agatur adversus eum, vel, si agatur, non vincatur, sicut prædictum est, Athanasius quidem episcopatum ejusdem recipiat civitatis et Ecclesiam per sanctissimum episcopum Antiochiæ Maximum : Sabinianus vero reverendissimus episcopus et dignitatem episcopatus habeat et substitutus sit et pascatur, sicut reverendissimus episcopus Antiochenorum Maximus secundum facultatem Pyrrhenorum sanctissimæ Ecclesiae disposuerit... Sancta synodus dixit : Nihil justius, nihil integrius : hoc justum iudicium, hæc justa sententia. *Athanasii causam deinceps agitatam fuisse, nusquam reperimus* (5). *Quamvis porro SS. Cyrillum et Proclum fefellerit nota eorum mansuetudo, non est tamen, quod eis vitio temeritatis vertatur, tum quia causam, quæ prætendebatur injudicata, ad legitimum iudicem examinandam transmiserunt, tum qui Orientales episcopi, æquo benigniores in Nestorii antesignanos, ut vidimus in negotio Theodori Mopsuesteni, suspiciosum quid sententiis suis indebant.*

§ IV. Ex privilegio sedis CPolitane arrogat sibi Sanctus variorum episcoporum in variis provinciis institutionem ; cultus Trisagii ; tempus mortis.

Consimili controversiæ paulo ante implicatum legimus S. Procli nomen in Actis concilii Chalcedonensis. Etenim Actione XI Bassianus questus est, se injuste e sede Ephesina exturbatum fuisse, sibi que subrogatum Stephanum. Uterque concilio præsens intererat : et Stephanus quidem accusabat Bassianum, quod ordinatus non fuisset in Epheso, sed, vacante sancta Ecclesia, colligens seditiosorum turbam, superingressus fuisset et sedisset ibi... Hoc ergo expulso secundum canones et projecto, ut merebatur, me, ait (6), quadraginta episcopi Asiani, suffragio nobilium et primatum et totius reverendissimi cleri et omnis civitatis, ordinarunt. *Quæstionem alio prorsus modo posuit Bassianus dicens* (7) : Ego et cano-

Controversiæ de sede Ephesina,

* hospitium pauperum

(1) Labbe, tom. IV Conc. col. 736. — (2) Ibid. col. 749. — (3) Ibid. col. 721. — (4) Ibid. col. 733. — (5) Le Quien. O. Christ.

tom. II, col. 944. — (6) Labbe, tom. IV Conc. col. 688. — (7) Ibid. l. c.

A seens ab eis violentiam, quam fueram passus, et quoniam machinatio fuerat, alium in illa civitate ordinavit episcopum, mihi vero reddidit communionem et locum episcopatus. Contigit iterum et hunc finem vitæ suscipere, me autem cum multa necessitate et vi inthronizaverunt in eadem civitate Ephesi populus et clerus et episcopi, quorum unus episcopus Olympius hic est.

in concilio
Chalcedonensi
agitata,

30 Quæ hic profert Bassianus de consensu episcoporum, cleri et populi, vera non sunt: nam in testem invocatus Olympius episcopus Theodosiopolis, plane contraria dicit. Nempe post obitum Basilii vocatus ad electionem novi antistitis Ephesini, solus advenit, solus remansit: Sed tertia tandem die venientes, inquit (1), quidam e reverendis clericis, dicunt mihi: alii episcopi non sunt hic, quid facto est opus? Dicebam ego: Solus quid possum facere? Quoniam extra rationem canonum est, solum episcopum disponere Ecclesiam, et maxime tantæ metropolis. Quum ergo hæc loquerer mecum, circumdedit mansionem, in qua eram, innumera multitudo; et nescivi, ubi essem; et

B coram tanta potestate et coram altari, quidam enudans gladium, Holosericus nomine, qui, puto, comitianus est, venit et ipse et omnis multitudo, et portantes me, profecti sunt in ecclesiam: et ita cum ducentis aut trecentis hominibus et me et ipsum levaverunt ad sedem et inthronizatio celebrata est. Huic narrationi simpliciter Bassianus opposuit verbum: Mentitus est (2): prudenter tamen paulo ante dixerat: Unus eorum, qui me inthronizaverunt, hic est Olympius: nescio alios, hunc recorder (3). Jam Bassiani causa pessum ibat quando prætendit, S. Proclum cum eo communicasse, tamquam cum episcopo Ephesiorum: et id quidem clerus CPolitanus testatus est, S. Proclum litteras synodicas dedisse, Bassiani nomen in sacris diptychis retulisse, idemque non ita pridem recitatum fuisse (4). Videtur autem S. Proclus ab initio Bassiani promotionem non probasse: ipse enim Bassianus id insinuat, quatenus veniens CPolim susceptus fuit ab imperatore, qui Proclum et Bassianum amicos fecit (5): antea igitur amici non erant. Satis crediderim, approbationem manasse ex gliscente jurisdictione episcoporum CPolitanorum, quam non pauci episcopi oblique impetebant. Id etiam liquet ex ipso negotio Ephesino.

implicatus le-
gitur S. Pro-
clus;

31 Nam quum Patres Chalcedonenses decrevisset utriusque ordinationem, Bassiani scilicet et Stephani vim non habuisse; ad novam electionem procedendum fuit. Quum porro peterent iudices, qui pro imperatore, tamquam protectore, concilio aderant, ubi vellent canones, episcopum Ephesinæ sanctissimæ Ecclesiæ ordinari (6)? Reverendissimi episcopi clamaverunt: In provincia. Jam enim Asiani episcopi dixerant, si hic ordinetur alter episcopus, Ephesiorum civitatem conturbandam fore. Quapropter Diogenes, Cyzici episcopus, dixit, consuetudinem hoc habere: et Leontius, episcopus Magnesiae addidit: A sancto Timotheo usque nunc viginti septem episcopi facti, omnes in Epheso sunt ordinati solus Basiliius (alius codex habet Bassianus) violenter hic factus est, et multæ cædes hinc ortæ sunt. Ast

contra exceperunt clerici CPolitani: Philippus quidam presbyter: Sanctæ memoriæ Joannes (Chrysostomus), episcopus CPolitanus quidem episcopos deposuit, profectus in Asiam, et pro eis alios ordinavit, et Memnon hic ordinatus est. Similia Actius, Ecclesiæ CP. archidiaconus, protulit exempla, Castini, Heraclidis et Basilii (Bassiani?) a beatæ memoriæ Proclo ordinati, et beatæ memoriæ Theodosius imperator hujusmodi ordinationi cooperatus est, et beatæ memoriæ Cyrillus, Alexandrinus episcopus. Exardescebat interim controversia, episcopis quidem antiquum morem reclamantibus, clero CPolitano Ecclesiæ suæ privilegium prætendente. Quare satius visum est, decretum ferendum in crastinum diem prorogare. Postridie itaque patres, irritata utriusque rivalis, Bassiani et Stephani, promotione, ad novam electionem procedere jusserunt: ita tamen, ut utrique conservaretur dignitas episcopi, et ex redditibus Ephesinæ Ecclesiæ, nutrimenti gratia et consolationis, annis singulis solidi aurei ducenti solvantur (7). Primum hoc est exemplum, quod sciam, pensionis, beneficio ecclesiastico impositæ. Verum questionem de privilegio seu ambitu Ecclesiæ CPolitanæ usque ad Actionem XVI seu ultimam distulerunt: nisi quod Julianus, episcopus Coensis et Sedis apostolicæ legatus, sententiam suam his verbis tulerit (8): Secundum regulas quidem neuter esse debet: per clementiam vero synodus Asiana eligat, qui debeat esse. Julianus itaque Asiaticæ provinciæ, cujus metropolis Ephesus erat, jus tribuit electionis, a qua neutrum competitorum exclusum per clementiam volebat. Id vero animadvertendum est, quoniam in hac ipsa Chalcedonensi synodo can. XXVIII (9), secunda a Romana Sede dignitas Ecclesiæ CPolitanæ assignata et speciatim dioceses Ponticæ, Asiaticæ et Thracicæ eidem attributæ fuere. Nostri instituti non est per omnes ambages prosequi hujus canonis, cui contradixit S. Leo Papa, fata. Id autem certum, S. Proclum implicando se negotio Ephesino persuadere sibi potuisse, id genus controversiæ ad jus sedis suæ pertinere, quod jam CPolitana synodus anno 381 sanciverat.

qui ex præten-
so privilegio
sedis suæ

32 Quoniam tamen quæstio de primatu sedis CPolitanæ Actione XVI, ut diximus, ad trutinam revocata fuit, ac in ea Sancti nostri nomen recurrit, eandem aliquatenus exponere debemus. Scilicet legati seu vicarii Sedis apostolicæ protestati sunt, nolle se recedere a canone Nicæno, quo prima post Romanam dignitas tribuitur Alexandrinæ sedi, dein Antiochenæ ac tandem Hierosolymitanæ (10). Nihilominus CPolitani decretum synodi, tempore Nectarii anno 381 celebratæ, opponebant, quo quidem CPolitanæ cathedræ primatus post Romanum episcopum adscribebatur, propterea quod urbs ipsa sit junior Roma (11); sed tamen sua manebat potestas episcopis provinciarum Asiæ, Ponti et Thraciæ, ut ibidem declaratur. Interea episcopi CPolitani, etiam sanctissimi, dilatabant fimbrias jurisdictionis suæ, ut vidimus num. præc. in Joanne Chrysostomo. Quod autem hoc minime quibuscumque placeret, monstrant verba Eusebii, Ancyrani episcopi, in hac ipsa Actione prolata, non consentientis in primatum Ecclesiæ CP.:

(1) Labbe, tom. IV Conc. col. 693. — (2) Ibid. l. c. — (3) Ibid. col. 692. — (4) Ibid. col. 693. — (5) Ibid. col. 689. — (6) Ibid.

col. 700. — (7) Ibid. col. 703. — (8) Ibid. col. 704. — (9) Ibid. col. 769. — (10) Ibid. col. 809. — (11) Ibid. tom. II, col. 934.

AUCTORE
J. V. H.

Ego, inquit (1), meum dicturus sum verbum, nullum in commune præjudicium faciens. Quoniam desisto a desiderio ordinationis, rebus ostendi. Petrus etenim episcopus, qui modo testatus est, de Gangris est episcopus: ante hunc enim qui fuit, ego ordinavi: omnis enim civitas ad me venit in Ancyra, decreta portantes. Respondi eis dicens: Ego non sum ex iis qui ordinare desiderant. Commemorabant vero mihi priores, qui fuerant ordinati ab episcopo Ancyranorum duos aut tres. Ego dixi: Quaecumque mihi dicatis, ego meipsum in iudicium non conjicio. Post hæc veniunt rogantes beatum Proclum. Et quum diceret, Philippus, reverendissimus Constantinopolitanæ sanctæ Ecclesiæ presbyter dixit: Religiositas tua scripsit de Callinico, et post sanctitatem tuam Petrum ordinavit beatus Proclus. Eusebius, episcopus Ancyrae dixit: Direxit beatus Proclus ad me scripta; ordinavi eum. Hoc totum allegatio non est, sed meæ voluntatis probatio, ut post hæc inferam, quod peto, vel id quod contradico. Profectus sum in Gangra, inthronizavi episcopum: Sic evenit, ut moretur intra paucos dies. Rursus omnes de civitate adeuntes, rogabant, ut fieret alter episcopus. Eadem nunc et vobis respondeo: Ego non desidero ordinare. Videntes meum in his rebus fastidium, venerunt Constantinopolim et deduxerunt domnum Petrum, qui nunc confessus est. Hoc ergo sit pro meæ testimonio voluntatis, et quod ego ordinare non cupio. Rogo autem ut civitates pro ordinationibus non solvant: si enim non in civitatibus ipsis hi, qui eligunt a civitate, ordinantur a synodo provinciæ comprobati, solvuntur substantiæ: et hoc probatum habeo, qui pro eo, qui ante me fuit, multa reddidi debita. Ex his satis manifestum est, jam tunc graves in sacris ordinationibus irrepsisse abusus, quorum tamen emendatio in ipso concilio Chalcedonensi procurabatur.

varios episcopos

33 Ante tamen quam hæc in Chalcedonensi concilio decernerentur et Ecclesiæ CPolitane primatus confirmaretur, crescebat pedetentim præsulum CP. auctoritas. Id videntur indicare verba Theodoret in epistola ad Flavianum, ordine LXXXVI (2); conquestus de Dioscoro Alexandrino, qui jura sedis suæ dilatare contendebat, dicit se ab eo vexatum, ex quo synodicis, sub beatæ memoriæ Proclo factis, sanctorum patrum regulis inhærentes, assensimus: ac de hoc nos semel et iterum increpasse, quasi et Antiochenorum, ut ait, et Alexandrinorum jura prodiderimus. Præter proin allegata hactenus facta scimus, S. Proclum et aliis occasionibus auctoritatem sedis suæ explicasse. Sic consensum S. Procli obtendit Theodoretus in causa Irenæi, episcopi Tyrionum, ut ejus electionem legitimam faciat. Tria enim Irenæo impedimenta, canonica objiciebantur: quod Nestorianus, quod bigamus esset, quod a Theodoro contra canones ordinatus. Difficultates discutit Theodoretus epistola cx, ad Domnum Antiochenum data (3). Imprimis Catholicum monstrat Irenæum, utpote qui non sciatur, unquam recusasse Deiparam appellare Sanctam Virginem, aut aliud quidpiam a decretis evangeli-

cis alienum sensisse. Ordinatus autem fuit Irenæus a Theodoro, decreto Phænicæ episcoporum, quando illius zelum et magnanimitatem et amorem in pauperes et alias ejus virtutes perspectas haberent ac præterea dogmatum rectitudinem. Quod ad bigamiam spectat, monstrat, Ecclesiam quandoque istiusmodi irregularitatem excusasse: quum et Diogenes Berææ, et Dominus Cæsareæ, licet ambo bigami, ordinati fuerint. Tandem addit: Ac multa etiam alia hujusmodi minime ignorans beatæ memoriæ Proclus, Constantinopolitanorum episcopus, et ordinationem ipse admisit et laudans et approbans rescripsit. Ipsi itaque orientales, si paucos excipias, concurrebant ad exaggerandam antistitum CPolitanorum potestatem, quorum ope sperabant faciliorem benignioremque accessum fore, ad ipsum imperatorem.

34. Similem casum refert Socrates lib. vii c. 48 his verbis: Proclus eodem tempore, consulatu scilicet Theodosii septimo decimo (anno Christi 439) rem plane admirabilem, et qualem nemo unquam ex veteribus episcopis gesserat, aggressus est. Mortuo enim Firmo, Cæsareæ Cappadociæ episcopo, Cæsarienses Constantinopolim venerunt, episcopum postulant. Quumque Proclus dispiceret, quem ad episcopatum illum promoveret, forte accidit, ut ad ipsum salutandum cuncti senatores die sabbathi in ecclesiam venirent: inter quos erat etiam Thalassius, qui provinciarum et civitatum Illyrici præfecturam administraverat: quum vero Orientis quoque partium administratio ei mox ab imperatore credenda esset; Proclus, ei manum injiciens, pro præfecto prætorii episcopum Cæsareæ illum constituit. Quod Socrates dicit, novam et inauditam esse electionis formam, a S. Proclo adhibitam; id quidem verum esto pro Oriente: quamvis simile quid in Nectario prætore acciderit, qui, ut ait Socrates lib. v cap. 8, raptus a populo episcopale munus suscepit. Addit annotator Vallesius (4), id Nectario accidisse, consentiente imperatore, dum Thalassius subito electus fuisse videatur. Quidquid autem sit de Oriente, certe in Occidente jam ante illustre exemplum exstabat in S. Ambrosio, qui, præfectus Liguriæ et Æmiliæ, missus fuerat Mediolanum, ut populares motus, quos electio novi episcopi ciere debebat, compesceret: quum subito, ut narrat Paulinus notarius ejusdem Sancti (5), infante præcinate, populus universus Ambrosium episcopum acclamavit: aberat certe consensus tum Probi, præfecti prætorii, tum Valentiniani imperatoris, qui postea dixit, gratum sibi esse, quod iudex, a se directus, ad sacerdotium peteretur. Attamen non tam fausta Ecclesiæ Dei accidit Thalassii, quam Ambrosii promotio. Thalassius enim quem anno 439 lex un. tit. vi novell. Theodos. præfectum nominat ad Eutychetem declinavit, deceptus a Dioscoro Alexandrino. Et quamvis in Chalcedonensi concilio errorum veniam obtinisset (6), postea tamen Eutychetis assecclis favere visus est (7). Sed viris sanctis vitio verti non debet, quod eos quandoque humana decipiat malitia, aut inconstantia inflectat: prudenter Ecclesia statuit, ut ad summas dignitates per gradus quasi cujusdam tyrocinii

in variis provinciis ordinat:

E

F

(1) Labbe, tom. IV, col. 816. — (2) Theodoret. Oper. tom. IV, pag. 1137. Edit. Hal. 1774. — (3) Ibid. pag. 1180. — (4) Socrat. Hist. Annot. pag. 93. — (5) Migne. Patrolog. tom. XIV, col. 29.

— (6) Labbe, tom. IV Conc. col. 507. — (7) Cfr Or. Christ. tom. I, col. 376.

ascendatur:

A ascendatur: quod præter consuetudinem fit, quandoque periculosum evadit.

Trisagii usum
propugnat;

35 Dogmaticæ quoque controversiæ, ex Nestoriana hæresi natæ, implicatus fuit S. Proclus. Rem exponit Dionysius Patavius in suo tractatu de Incarnatione lib. v cap. 4: Proclo Constantinopolitanam sedem obtinente, magnus terræ motus, non illa tantum in urbe, sed per vicinas regiones, adeoque maximam Orientis et Occidentis partem, ingenti tum urbium hominumque strage, tum superstitionis horrore ac metu grassatus est. Constantinopolitani, crebris ædium ruinis coacti urbe cedere, extra hanc in Campo, qui dicitur, commorati sunt, cum imperatore Theodosio Juniore ac patriarcha. Ibi, dum precibus ac litanis assidue propitium sibi numen facere student, forte vehementius solito succussa terra, et imminenti tum maxime publicæ cladis terrore percussis omnibus, puer quidam, e media turba vi abreptus subita et in aerem elatus, ut jam amplius non appareret; cœleste ibi carmen, quo divinas laudes Angeli canebant, exaudivit, quod erat hujusmodi: « Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis, miserere nobis. » Hoc ipsum docere cæteros jussus, in terram aliquanto post depositus est. Proclus, hoc audito, publice ab omnibus cantari præcepit; quod quum alacritate summa factum esset, movere statim terra desiit. Imperator comme sorore Pulcheria edictum fecit, ut hymnus iste deinceps toto orbe caneretur. Ex quo per universas ecclesias usus invaluit, ut ab hoc carmine divinæ ubique laudes inchoarentur. Puer, mandato sibi munere perfunctus, expiravit illico, et in magna basilica, quæ Irenes appellabatur, est sepultus: locus, unde in altum sublatus erat, ὑψωμα θεῖον, id est, elevatio divina nominatus est. Hæc fere deprumpta sunt ex Theophanis Chronographia (1) aliisque scriptoribus. Scimus autem, Trisagium istud etiam hodieum a latinis in Officio Parasceves et alibi usurpari.

quod in suam
hæresim detor-
quere nitun-
tur Eutychia-
ni;

36 Brevi interjecto intervallo Petrus Fullo Eutychianus, in Antiochenam sedem intrusus, ad cælestem hunc hymnum addere ausus est: Qui crucifixus est pro nobis, miserere nobis Σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, ἐλεησον ἡμᾶς. Hoc nempe addito Theopaschitarum, quo imbutus erat, errorem propagare studebat: ut ipsummet Deum non carne, sed divinitate passum esse, monstraret. Atque hinc enata est altera propositio a Fullone prolata. Unus de Trinitate passus est. Cæterum, inquit Patavius l. c., catholici nonnulli formulam istam Trisagii hymni, a Fullone mala mente interpolatam, partim ad veræ professionem fidei, paucis interjectis voculis, deflexerunt; partim commode interpretati sunt. Quia scilicet aliqui intercalarunt. Christe rex: aliqui de solo Verbo interpretabantur Trisagium: itaque Orientales catholici retinuerunt Fullonis appendicem, Byzantini autem et Occidentales, quod Trisagium in totius Trinitatis honorem concini putarunt, prorsus rejecerunt. Quod autem spectat ad formulam. Unus de Trinitate passus est; aliqui catholici eandem probarunt, nisi auctoritate S. Procli. Joannes Maxentius monachus hanc defendit, dicendo (2): Sed his

paulo manifestius Beatus Proclus, hujus urbis episcopus, quem etiam veneranda suscepit synodus Chalcedonensis, ad Armenios; quum contra Theodori blasphemias, qui quaternitatem pro Trinitate impie dogmatizavit, petere-
tur, ut scriberet, ejusdemque blasphemias refutaret, de hac sententia est locutus, dicens... Quæro, unus ex Trinitate est, qui crucifixus est, an alius? Et si quidem unus, solum est jurgium. Si autem alius aliquis præter Trinitatem, quartus est sine dubio Dominus gloriæ. Hanc Procli sententiam verbotenus in epistola ad Armenios non reperimus, ut recte animadvertit jam sæpe laudatus Petavius lib. v cap. 3. Attamen æquipollens sententia legitur (3): Quid igitur nos ad ista dicimus? Nimirum quod ad rationem attinet divinitatis, consubstantiali et impassibilem esse Trinitatem: neque enim quum Verbum dicimus passum fuisse, ratione divinitatis passum dicimus. Quod si recte et catholicè dicitur, Verbum passum fuisse, scilicet secundam personam individuae Trinitatis, non videtur ratio improbandæ formulæ: Unus de Trinitate passus est. Cæterum hæc eadem sententia quum tribuatur S. Proclo a Joanne Pp. II (4) et Facundo (5), difficile nobis persuademus, hanc in operibus Sancti nostri olim lectam non fuisse: imo forsitan in capitulis, epistolæ ad Armenios subnexis, hæc quæ citantur, reperiuntur; ast hæc, ut diximus supra num. 23, in omnibus exemplaribus desiderantur. Non vacat fortunam istius questionis longius prosequi. Scimus formulam ab Hormisda Papa rejectam fuisse (6) ob inconsultam rationem, ut habet Petavius lib. v, cap. 2, ac præcipitem ardorem inculcandæ novitatis, intempestivæ potius, minimeque necessariæ, quam aut callidæ aut errore contaminatæ. Quapropter quum brevi post eadem formula incredibili consensu probata atque recepta fuerit, suum etiam calculum adjecit Joannes Pp. II (7).

37 Tandem S. Procli meritis et laudibus accenseri debet translatio corporis S. Joannis Chrysostomi, de qua late egerunt nostri majores in Commentario prævio hujus Sancti § LXXXVIII ad diem xiv septembris (8): actum igitur non agemus. De tempore obitus sancti antistitis egerunt quoque nostri in tractatu de Patriarchis Constantinopolitanis (9). Etenim aliqui eruditi annum emortualem statuunt vulgarem 446, dum alii sequentem 447 præferunt. Horum unica ratio est, quod terræ motus, cujus occasione Trisagii consuetudo late diffusa fuit, anno 447 acciderit, adeoque S. Proclus eidem supervixerit. Sed Chronicum Alexandrinum seu Paschale, quod solum hunc annum refert, tanti faciendum non est, ut rationes ab adversariis oppositas delet. Habemus ex Menologio Basilii, S. Proclum annis duodecim, mensibus tribus sedem CPolitanam occupasse; eandem vero adiasse feria quinta Majoris Hebdomadis, incidente in diem xii aprilis, ut notavimus supra num. 15. Quod si anno Christi 434 addimus annos duodecim et menses tres, devenimus ad medium mensem julii anni 446, quo obiisse verisimiliter censem S. Proclum: hunc proin annum in capite Commentarii historici, quem hic claudimus, signavimus.

obit sancte an-
no 446 mense
julio.

(1) Pag. 80. Edit. Paris. — (2) Biblioth. Max. Patt. tom. IX, pag. 333. — (3) Migne. Patrol. Gr. tom. LXX, col. 866. — (4) Ibid. tom. LXXVI, col. 21. — (5) Ibid. tom. LXXVII, col. 330. — (6) Ibid.

tom. LXXIII, col. 491. — (7) Ibid. tom. LXXVI, col. 21. — (8) Act. SS. tom. IV Sept., pag. 683. Cfr Migne. Patrol. gr. tom. LXXV, col. 827. — (9) Act. SS. tom. I Aug., pag. 41.

A

DE S. EVERGISLO,

EPISCOPO COLONIENSI ET MARTYRE,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. V. H.

SÆCULO V
ADULTO.§ I. Sancti memoria in fastis sacris; nominis etymologia; ejus oblatio
Ecclesiae Tungrensi: qua occasione inquiritur oblatione puerorum.S. Evergisli
memoria in fa-
stis sacris,

Martyrologium Romanum sub hac die annuntiat passionem Sancti hisce verbis: Coloniae S. Evergisli episcopi et Martyris. In Notis vero suis ad idem Martyrologium Baronius dicit simile elogium in Adoniano reperiri. Sed neque Usuardus genuinus neque Ado de Sancto nostro agunt: in eorum autem Auctariis mentio S. Evergisli occurrit. Sic in Usuardo editionis Lubeco-Coloniensis, apud Sollerium legitur: Apud Coloniam Agrippinam, natale S. Evergisli, ejusdem civitatis archiepiscopi et Martyris, apud Tongerim civitatem sagittis interfecti. Hic precibus Beati Severini archiepiscopi, cujus primus archidiaconus fuit, meruit audire in sublimi voces psallentium Angelorum. Addit porro editio Molani hunc versiculum: Hic Tungris natus, Martyr fuit et tumultus. In Appendice Adonis, continente illos Sanctos, qui secundum meliores Codices eliminandi fuerunt, annuntiatur S. Evergislus episcopus et Martyr (1). Horum tamen martyrologorum silentium nullatenus officit cultui Sancti Evergisli, ut satis constat ex multis Sanctis, quorum memoriam præterierunt: sed cultus, Sancto exhibitus, in Ecclesiis Coloniensi et Leodiensi, quem testantur etiam antiqua Breviaria (2), sanctitatem ejus proclamant.

nominis ety-
mologia,

2 Quod ad nomen Evergisli spectat, varie apud varios scribitur. Apud quosdam, rarius tamen, Evergislus habetur, e Græco fonte Εβεργισ detortum. Alii Ebregisi nomen idem ac Ebergisli seu Evergisli dicunt, quum S. Ebregisum, qui Trajecti initio sæculi sexti sedit, cujusque Acta, quæ ad hanc quoque diem majores se daturos promiserant (3), licet sub die iv novembris obisse dicatur, infra exhibebuntur, ubi et examinandum venit, utrum Ebregisus Trajectensis idem sit cum homonymo Coloniensi, cujus pontificatus in idem tempus incidit, an contra diversus. Certe nominis similitudo efficit, ut confusio nata sit, quæ cuique facta adscribenda sint, ut in decursu hujus Commentarii deprehendemus (4). Gelenius alio etiam modo Sancti nostri nomen profert dicendo, Ebuergeselt (5), quod, si recte ab eo scribatur, significat socium Eburonum, qui Tungrensem pagum, in quo S. Evergislus natus traditur, occupabant (6). Sed rectius forsitan a vocibus teutonicis Eber, aper, et Geissel, quod prædem, vadem, sponsorem, et antiquitus hospitem significat (7), Evergisli nomen derivatur, ita ut tamquam Eburonum aut Aprorum sponsor aut melius hospes prodeat. Hæc ideo posuimus, quia ipsum Sancti

nomen, teutonicum quum sit, ejus quoque originem indicat, unde probabile quoque fit, S. Evergislum Tungris natum, ut fert traditio, fuisse.

3 Acta S. Evergisli nulla exstare, scribit editor Butleri Lovaniensis: quod quidem de coævis intelligendum est. Nam apud Surium leguntur, et alia manuscripta in codicibus reperimus: videntur tamen, quod majores nostri jam censuerunt (8), sæculo x aut xi conscripta, quoniam translationem, a S. Brunone I, qui Coloniensem Ecclesiam ab anno 953 ad 965 rexit (9), factam complectuntur. Omittit quidem Surius translationem, quia, inquit, eam supra inveniet lector in Vita S. Brunonis, archiepiscopi Coloniensis cap. 37, (imo 27) die xi octobris. Verum aliis brevioribusque verbis in Vita infra edenda, eadem translatio refertur, et ab uno eodemque scriptore conscripta videtur. Hæc Acta, in rebus gestis a S. Evergislo narrandis satis jejuna, eatenus sincera censemus, quatenus nihil continent, quod pugnet cum historia eorum temporum. Ex altera tamen Vita, inter Annotata, dabimus ea, quæ licet minus certa, tamen, ut fere fit in Legendis Sanctorum, celebratiora sunt. Similiter Historiam translationis S. Evergisli Tungris Coloniæ dabimus ex S. Brunonis Vita, quia Cornelius de Bye ad diem xi octobris eandem omisit, quatenus a codicibus melioris notæ abesset (10).

Acta duplicia.

4 Acta num. 1 tradunt, S. Evergislum ex illustri genere Tungris, florentissima tunc civitate, natum fuisse: ipsum ejus nomen, ut supra animadvertimus, originem germanicam indicat. Et quidem Germanos hunc tractum occupasse, docet nos Suetonius in Tiberio, cap. 9. In Germanico (bello), inquit, quadraginta millia deditiorum trajecit in Galliam juxtaque ripam Rheni, sedibus assignatis, collocavit. Eadem docet Eutropius in suo Breviario Historiæ Romanæ Lib. vii, nisi quod quadringenta hominum millia traducta dicat. Sed Suetonio magis, rebus, de quibus scribit, propiori, credendum censeo. Quidquid sit, hac ratione commodissime explicatur origo germanica Sancti nostri, quum spatio trecentorum annorum, multiplicatis Germanicis accolis, stirps deditia totam regionem occupare potuerit, et abolita lingua Celtica, Teutonicam apud omnes vernaculam effecerit.

Tungris natus,

5 Parentes, ait biographus infra edendus, num. 1, S. Evergisli ipsum Christo servitutum perpetuo devoverunt, ac juxta ritum ecclesiasticum Nazaræum Domino mancipare disposuerunt. Antiquis siquidem temporibus offerebant parentes quandoque liberos suos alicui

a parentibus clericatui offeruntur;

(1) Dominic. Giorgi. Martyrol. Adonis, pag. 644. — (2) Act. SS. tom. III, pag. 711. — (3) Ibid. l. c. — (4) Cfr. ibid. tom. V Octob., pag. 31 num. 70. — (5) Admirand. Colon. pag. 39. — (6) Hist. Leod. tom. I, pag. 2. — (7) Cfr. Adelung. Wörter-

buch. v. Gaisel et Du Cange, v. Gisilis. — (8) Act. SS. tom. V Octob. pag. 31 num. 72. — (9) Gall. Christ. tom. III, col. 645 et seq. — (10) Act. SS. tom. V Octob. pag. 701 et 779.

A *ecclesiae aut monasterio. Istiusmodi oblationis consuetudinem indicat Regula S. Benedicti cap. 59, ejusque formulam exhibet Baluzius, formula xxxi (1); parentes quidem cum oblatione, id est cum pane et vino, materia, ut interpretatur Edm. Martene (2), incruenti Sacrificii invollebant manum pueri in palla altaris, et sic offerebant, abbate praesente et coram testibus, regulariter permansurum, ita ut ab ista die non liceret illi collum de sub jugo regulae excutere. Benedictus Hæftenus in suis Disquisitionibus monasticis lib. IV tr. I disquisit. 3. (3) varia affert exempla puerorum, a parentibus oblatores, in ætate admodum infantili: S. Willibrordus, vix a lacte depulsus, in Ripensi monasterio adhuc puer clericatus accepit tonsuram et pia professione monachum se fecit esse: S. Bonifacius, Germaniae postmodum Apostolus, teste Willibaldo, quum esset annorum circiter quatuor seu quinque Dei se servitio subjugare studuit. Hæc quidem sufficiunt ad ostendendam antiquam offerendi pueros consuetudinem.*

quæ oblatio
obligabat libe-
ros, ut volunt
quidam;

6 *Sed hinc enascitur alia quæstio, quam paucis elucidandam censemus: nempe quam obligationem contraherent pueri, postquam ad maturiorem ætatem pervenissent. Edm. Martene opinatur, pueros, solemniter oblatis, non potuisse reverti ad sæculum, suamque sententiam firmat ex eo, quod regula dicat, puerum, redeuntem ad sæculum, perire; quod si id illi licitum fuisset, tuta conscientia id faciens, nullam culpam, adeoque nec damnationem incurrisset. Dein parentes, liberos suos offerentes, cogeantur eosdem exheredare, ut hac ratione obstruerentur viæ ad sæculum (4). Huc etiam facit, quod parentes possint dare, vendere, servitutis jugo subicere filios, proindeque et lenissimo Christo jugo eosdem submittere. Similes rationes etiam profert laudatus Hæftenus, lib. IV Tract. I disq. 5 (5). Firmatur autem hæc opinio ex can. XLVIII Concilii Toletani IV, quem Gratianus suum facit can. III. caus. XX quæst. I, nempe: Monachum aut paterna devotio aut propria devotio facit. Quidquid horum fuerit, alligatum tenebit. Proinde his ad mundum revertendi intercludimus aditum, et omnes ad sæculum interdiciamus egressus. Similiter Gregorius II (alii III dicunt (6)) interrogatus a S. Bonifacio Moguntino circa pueros, a parentibus oblatis, respondet (7): Si pater vel mater filium vel filiam intra septa monasterii in infantiae annis sub regulari tradiderunt disciplina, utrum liceat eis, postquam pubertatis impleverint annos, egredi et matrimonio copulari. Hoc omnino devitamus, quia nefas est, ut oblatis a parentibus Deo filiis voluptatis frena laxentur.*

quod negant alii,

7 *Ad citatos similesque canones respondet Franc. Suarez T. III de Relig. lib. VI cap. 3 num. 13, prædicta jura intelligenda de filiis, oblatis in infantia, qui postquam ad annos discretionis pervenerunt, oblationi, de se factæ a parentibus, expresse vel tacite consenserunt. Quæ limitatio, prosequitur Suarez, quamvis non expresse addatur in concilio Toletano IV, ex aliis juribus subintelligenda est, quum concilium illud post tempora Marcelli Papæ congregatum sit. Iste enim pontifex dicebatur sancivisse, ut liberi, a parentibus oblatis, et an-*

nos xv facti, a praelatis interrogarentur, vellent ne permanere in monasterio, nec ne. Scimus quidem hunc canonem 10, caus. XX, quæst. I ad Marcellum Papam, qui, debacchante Diocletiani persecutione, sedem Romanam viginti mensibus tenuit, eo scilicet tempore, quo de impuberibus in monasterio offerendis agi non poterat (8), non pertinere. Nihilominus Carolus Berardi, dum hunc canonem Marcello abjudicat, ostendit tamen eundem, quoad sensum, ex concilio Toletano II, Aurelianensi V et can. XVIII S. Basilii ad Amphiloichium desumptum esse (9).

8 *Et vero ex hisce similibusque ecclesiasticis legibus satis liquet, citata verba concilii Toletani IV et Gregorii II aut mollienda esse, aut stabile jus non creasse; nam qui opponuntur canones etiam generalibus verbis utuntur. Sic S. Gaudentius Brixiensis, qui initio sæculi V floruit cujusque Acta ad diem XXV octobris dabuntur, sermone VIII dicit: Parentes vel consanguinei quique virginum tam puerorum quam etiam puellarum nolo sibi desupradieta licentia blandiantur, quod alienis mentibus eos dominari non posse tractavimus. Imperare quidem continentiam non possunt, quia res esse noscitur voluntatis. S. Leo, in epistola ad Rusticum Narbonensem ad interrogationem XV (can. 8, Caus. XX, quæst. I) respondet: Puellæ, quæ non coactæ parentum imperio, sed spontaneo judicio, virginitatis propositum atque habitum suscepunt, si postea nuptias eligunt, prævaricantur, etsi consecratio non accessit; cujus utique non fraudarentur munere, si in proposito permanerent. Non dissimulabo tamen, Clementem III in sua decretali can. 12 de Regularibus (III, 31) interpretari S. Leonis verba, quasi de puella nubili ageretur, adeoque ad eas, quæ in infantili ætate a parentibus offeruntur, non spectare: verum ipse Clemens, dum istiusmodi oblationem ratam esse vult, tales eidem apponit condiciones, ut veram, licet tacitam, professionem exigere censendus sit. Etenim non videtur, inquit, illa monasticæ professionis a se posse jugum excutere, quum eam non constet evidenter contradixisse, quum benedictionem accepit, quam non nisi in ea ætate discretionis recipiunt, quæ velantur, præsertim si rati habitatione secuta (etsi eam quandoque contradixisse constiterit) quod ante gestum fuerat, roboratur. In hunc quoque sensum loquitur canon XIX Concilii Aurelianensis V, anno 549 celebrati (10): Quæcumque etiam puellæ seu propria voluntate monasterium expetunt, seu a parentibus offeruntur, annum in ipsa, qua intraverint, veste permaneant: in his vero monasteriis, ubi non perpetuo tenentur inclusæ, triennium in ea, qua intraverint veste permancant et postmodum secundum statuta monasterii ipsius, in quo elegerint permanere, vestimenta religionis accipiant; quæ, si deinceps sacra relinquentes loca, propositum sanctum sæculi ambitione transcenderint, vel illæ, quæ in domibus propriis tam puellæ quam viduæ, commutatis vestibus, convertuntur, cum his, quibus conjugio copulantur, Ecclesiæ communione priventur. Per transennam animadvertamus, jam tum fuisse sanctimoniales, propriarum domorum incolas, per solidum trien-*

1º nixi canonibus

E

F

(1) D. Bouquet. tom. IV. pag. 387 et seq. — (2) Comment. in Reg. S. Bened. pag. 781. — (3) Disquisit. monast. pag. 336. — (4) Comment. pag. 788. — (5) Hæften. pag. 339. Cfr Mabillon. Vet. Analect.

pag. 463. — (6) Ibid. pag. I. c. — (7) Migne. Patrol. tom. LXXXIX, col. 323. — (8) Cfr Berardi. Gratiani. Canones. tom. II, pag. 133. — (9) Ibid. I. c. — (10) Labbe, tom. V Conc. col. 396.

AUCTORE
J. V. H.

variis re-
gionum;

nium probandas, ante susceptionem vestis monasticæ, quæ hodiernæ professioni æquipollet.

9 Eandem doctrinam tuetur S. Basilus in canone XVIII suæ epistolæ ad Amphilochoium, ord. CXCIX, aliis II (1): Professiones, inquit, ab eo tempore judicamus, quo ætas rationis complementum habuerit. Non enim pueriles voces omnino in his esse ratas existimare oportet, sed eam, quæ supra sexdecim vel septemdecim annos nata fuerit, rationisque compos et diu examinata probataque perseveraverit, et, ut admittatur, precibus contendat, tum oportet in sacrarum virginum catalogum referri, ejusque confessionem comprobare et illius refectionem inexorabiliter punire. Multas enim parentes et fratres offerunt, et quidam eorum, qui eas cognatione attingunt, ante ætatem, non ex se ipsis ad coelibatum incitatas, sed sæculare quidpiam sibi met procurantes, quas non facile admittere oportet, donec aperte propriam suam sententiam perscrutati fuerimus. Sic quoque Carolus Magnus in Capitulari anni 805, cap. XIV (2) prohibet, ne infantulæ ætatis puellæ, antequam illæ eligeresciant, quid velint admittantur: quam ordinationem etiam habent Leges Longobardorum lib. III tit. I cap. 6 (3). Ex iis igitur quæ hactenus diximus, quibusque alia plura addi possent, satis liquet, etiamsi daretur interpretatio strictior tum canonis Toletano, tum epistolæ Gregorii II supra citatis, tamen jus certum et stabile non fuisse oblationi, factæ a parentibus, quando ipsi pueri oblatis non consenserunt. Itaque Cælestinus III, qui c. XIV de Regularibus (III, 31) prohibet compelli ad vitam monasticam filium impuberem, nisi ipse consenserit, non obstante oblatione paternâ, primus, ut quidam volunt (4), non fuit, qui antiquum jus correxerit.

2^a imminutione potestatis

10 In præsentî quæstione id dein quoque animadvertendum est, videlicet, antiquis temporibus, ac præsertim jure Romano, amplissimam, imo fere illimitatam fuisse patriam potestatem; quapropter nec mirum videri debet, antiquiores quosdam canones adjumentum suum in aliquibus a lege civili, præcipue Romana, mutuasse; ut dicitur c. I de nov. operis nuntiis (V, 32), sicut leges non dedignantur sacros canones

C imitari, ita et sacrorum statuta canonum principum constitutionibus adjuvantur. Porro summa erat olim patria potestas, ut secundum legem XXXII Duodecim Tabularum (vel, ut habent alii, legem I partis III) haberet paterfamilias in filium jus vitæ ac necis ac potestatem ter venum dandi filii (5): adeo ut prolem suam paterfamilias, tamquam dominus rem suam ad omnem usum et abusum teneret. Unde Justinianus in Institutionibus lib. I, tit. 9 merito dicere potuit: Jus potestatis, quod in liberos habemus, proprium est civium romanorum: nulli enim alii sunt homines, qui talem in liberos habeant potestatem, qualem nos habemus. Ex quibus consequitur, exaggeratam apud Romanos patriam potestatem jam non ex jure naturali fluere, sed a lege humana derivari. Atque hinc factum est, ut paulatim severitas patriæ potestatis molliretur et moribus et legibus: ac prius quidem moribus, posterius legibus, qua-

rum tamen initium incertum est, ut monstrat D Gothofredus in Commentario ad l. 2 de liberali caus. Cod. Theodos. (lib. IV, tit. 8) (6): id tamen certum omnibus est, saltem sub Alexandro Severo abnormem istam severitatem in vitam liberorum abrogatam fuisse.

11 Procedente etiam tempore et potestas vendendi aut donandi liberos patribus adempta fuit: nam Diocletianus C. l. 1 de patrib. qui filios distrax. (IV, 43) sancivit: Liberos a parentibus neque venditionis neque donationis titulo, neque pignoris jure, aut alio quolibet modo, nec sub prætextu ignorantiae accipientis in alium transferri posse, manifestissimi juris est. Lege tamen sequenti Constantinus permittit venditionem recenter natorum (7), sub ea tamen cautione, ut ingenuitatem suam repetere possint, si vel pretium solvitur vel servus vicarius substituitur. Paulo autem serius gentes Teutonicæ, quæ maximam Europæ partem occuparunt et excoluerunt, alios mores indutæ, leges romanas magis magisque emollierunt. Nam potestati paternæ Germani quamdam tutelam filiorum, quam Mundium vocabant, substituebant; ita ut, dum filii parentibus debebant reverentiam et obedientiam, patris esset officium curare ne liberi neque in persona neque in rebus aliquod detrimentum paterentur, imo ut ad omne bonum promoverent: adeoque istiusmodi potestas in filios, adveniente ætate maturiore, fere exstinguebatur, quatenus liberi, sibi jam sufficientes necessaria, aliena tutela non indigerent (8). Et vero apud Wisigothos l. II, lib. IV, tit. II (9) sancitum erat, ut, matrefamilias mortua, liberi in patris potestate consisterent, et res eorum, si novercam non superduxisset, ea conditione possideret, ut nihil exinde aut vendere aut evertere, aut quocumque pacto alienare præsumeret. Alibi autem, l. I ejusdem libri tit. V (10) prohibebantur parentes exheredare liberos, nisi pro culpis gravissimis, quæ speciatim enumerantur: Flagellandi tamen, inquit, et corripiendi eos, quamdiu sunt in familia constituti, tam avo quam aviæ, seu patri quam matri potestas manebat. Lege civili tali modo emollita, facile capimus legem canonicam mitigatam fuisse, si tamen canones, supra citati tantum aliquando vim obtinuerint, ut oblatis a parentibus liberos, etiam invitos, ad vitam monasticam potuerint adigere.

parentum in liberos,

12 Neque id prætereundum est, ab antiquissimis temporibus distinctionem existisse inter virgines velatas et non velatas, ita ut dum illarum, ut monstratum fuit in Commentario ad Acta SS. Martiniani et Saturiani num. 11 et seqq. (11), nuptiæ essent invalidæ, harum tamen, illicitæ quidem, valerent; quia scilicet puellæ non velatæ solemne castitatis debitum non contraxisse videbantur. Porro quamvis varia assignaretur velandæ ætas, nullus certe canon exhiberi potest, qui velationem ante pubertatis seu discretionis annos, ut constat ex can. 12 de regular. (III, 31), permittat; imo ætatem admodum maturam exigunt jura: sic concilium Carthaginense III, anno 397 celebratum, canone IV (12) prohibet ne ante viginti quinque annos virgines consecrentur et concilium Agathense anni 504

E

F

3^a ex distinctione quæ semper

(1) Tom. III, Oper. pag. 292. — (2) Harzheim. tom. I Conc. Germ. pag. 388. Cfr ibid. pag. 410. — (3) Apud Lindebrog. Cod. leg. antiquar. pag. 666. — (4) Schmalzgrueber jus. Canon. rit. De regular. num. 133. — (5) Rosini. Antiq. Rom. pag. 370 et 394. — (6) Codex Theodos. tom. I, pag. 403. Edit. Lips. 1736.

— (7) Cfr ibid. pag. 491. — (8) Cfr Eickhorn. Deutsch. Staats und Rechts geschichte §§ 53, 332 et 371. Troplong. Influence du Christ. sur le droit Rom. ch. V. — (9) Lindebrog. Cod. leg. antiq. pag. 80. — (10) Ibid. pag. 89. — (11) Act. SS. tom. VII Octob. pag. 827. — (12) Labbe, tom. II Conc. col. 1167.

AUCTORE
J. V. H.

A *can. xix (1) statuit*: Sanctimoniales, quamlibet vita earum et mores probati sint, ante annum ætatis suæ quadragesimum non velentur. *Quæ quum ita sunt, videamus quid intersit inter velatam et non velatam in ordine ad matrimonium contrahendum, adeoque repetendum sæculum. Distinctionem inter virgines utriusque voti clare exponit Innocentius I in epistola decretali ad Victricium Rothomagensis cap. xii et xiii (2), quod utrumque recitabo*: Quæ Christo spiritualiter nupserunt, et velari a sacerdote meruerunt, si postea vel publice nupserint, vel se clanculo corruperint, non eas admitendas esse ad pœnitentiam, nisi is, cui se junxerant, de sæculo recesserit. Si enim de omnibus hæc ratio custoditur, ut quæcumque, vivente viro, alteri nupserit, habeatur adultera, nec ei agendæ pœnitentiæ licentia concedatur, nisi unus ex eis fuerit defunctus; quanto et illa magis tenenda est, quæ ante immortalis se sponso conjunxerat, et postea ad humanas nuptias transierunt? Hæc vero, quæ necdum sacro velamine tectæ, tamen in proposito virginali semper manere promiserant, licet velatæ non sint; si forte nupserint, his agenda aliquanto tempore pœnitentia est, quia sponsio earum a Deo tenebatur. Nam si inter homines solet bonæ fidei contractus nulla ratione dissolvi, quanto magis ista pollicitatio, quam cum Deo pepigerit virgo, solvi sine vindicta non debet? Nam si Apostolus Paulus, quæ a proposito viduitatis discesserunt, dixit eas habere condemnationem, quia primam fidem irritam fecerunt *, quanto magis virgines, quæ prioris promissionis fidem frangere sunt visæ? *Hac distinctione inter utrumque virginum ordinem posita, quam paulo post concilium Romanum anni incerti, sub Innocentio tamen habitum, ut conjicit Phil. Labbe (3), admisit can. i et ii (4), aliquatenus apparet, non ineluctabilem fuisse liberis oblati in monasterio necessitatem, quam prudens Ecclesiæ mansuetudo relaxare poterat.*

* 1 Tim. V, 12.

exstitit. præ-
sertim in cle-
ricatu,

C *13 Ut vero ad S. Evergislum nostrum redeamus, atque ejus oblationem, qua eum parentes, ut loquitur biographus num. 1, Domino mancipare disposuerunt, propius explicemus, id etiam animadvertendum est, non tam vite monasticæ, sed, ut verbis biographi presse insistamus, clericali S. Evergislus devotus fuit: quod quidem illa ætate parentes quandoque factitabant, ut docet Concilium Toletanum II, anno 527 celebratum; cujus canonem i eo lubentius adducimus, quod in eo quasi in germine videamus indicata ea collegia ecclesiastica, vulgo Seminaria dicta, in quibus ab infantili ætate pueri gradatim ad usque presbyteratus ordinem in virtutibus scientiisque excolendis exercebantur. Canon Toletanus sic sonat (5): De his quos voluntas parentum a primis infantiae annis clericatus officio manciparit, statuimus observandum, ut mox quum detonsi vel ministerio electorum contraditi fuerint, in domo ecclesiæ, sub episcopali præsentia a præposito sibi debeant erudiri. At ubi octavum decimum ætatis suæ compleverint annum, coram totius cleri plebisque conspectu, voluntas eorum de expetendo conjugio ab episcopo per-*

scrutetur. Quibus si gratia castitatis, Deo inspirante, placuit, et professionem castimoniæ suæ absque conjugali necessitate se sponderint servaturos, hi tamquam appetitores arctissimæ viæ, lenissimo Domini jugo subdantur, ac primum subdiaconatus ministerium habitu probationis suæ * a vicesimo anno suscipiant. Quod si inculpabiliter ac inoffense vicesimum et quintum annum ætatis suæ peregerint, ad diaconatus officium, si scienter implere posse ab episcopo comprobantur, promoveri debent. Cavendum tamen est his, ne quando suæ sponsionis immemores, aut ad terrenas nuptias aut furtivos concubitus ultra recurrant. Quod si forte fecerint, ut sacrilegii rei damnentur, et ab Ecclesia habeantur extranei. His autem quibus voluntas propria, interrogationis tempore, desiderium nubendi persuaserit, concessam ab Apostolis sententiam * auferre non possumus: ita ut quum perfectæ * ætatis in conjugio positi renuntiatiuros se pari consensu operibus carnis sponderint, ad sacros gradus aspirent.

* probatione
habita profes-
sionis suæ

* licentiam

* provectæ

14 Quamvis in hoc canone Toletano agatur, ut diximus, de clericatu potius quam de monachatu, videaturque S. Evergislus a pueritia clero sæculari adscriptus; nihilominus opere pretium fuerit signare nobis verba canonis Toletani, quibus fatentur patres concessam ab Apostolis sententiam seu licentiam (nubendi) auferre se non posse. Etenim si istiusmodi licentia concessa sit ab Apostolis, non perspicitur, quomodo nuda parentum devotio, ut loquitur canon XLVIII Concilii Toletani IV, supra num. 6 citatus, apostolicam licentiam enervare potuerit, sive de clericatu sive de monachatu agatur. Quapropter arridet nobis sententia Benedicti Hafteni, qui in Disquisitionibus monasticis lib. IV tract. I disquisit. V (6), postquam utriusque sententiæ argumenta libravit, tandem concludit his verbis: Triplicem effectum in his pueris sortitur parentum oblatio. Primus est, ut possint a Religione recipi et retineri. Secundus, ut pater non possit amplius uti patria potestate ad eos revocandos, quia jam cessit juri suo, et, quantum in se est, per donationem filios religioni donavit, et ipsa acceptavit. Tertius est, ut neque ipsi sua voluntate ante annos pubertatis egredi possint, quia in illa ætate non tam sua, quam patris voluntate regendi sunt: pater autem voluntatem suam in Religionem transtulit, et ideo sine Religionis consensu exire non possunt intra illam ætatem, quamvis ante annos pubertatis ex causa queant expelli. Eadem tradit Prosper Fagnani ad c. Cum virum de Regular. num. 2 et seq. (7).

inter votum
simplex et so-
lemne.

F

§ II. Jus episcoporum Colonien- sium in Ecclesiam Tungrensem; diaconatus et episcopatus S. Ever- gisli; an Martyr dicendus sit.

Difficultate circa oblationem parentum discussa occurrit alia: nempe in Actis num. 2 dicitur S. Evergislus puerulus, ab eo, qui Tungris dignitate et cura præerat S. Severino Coloniensi oblatus fuisse. Atque hæc quidem vox puerulus strictum

A S. Severino
Coloniensi.

(1) Labbe, tom. IV Conc. col. 1386. — (2) Ibid. tom. II, col. 1232. — (3) Ibid. tom. II Conc. col. 1316. — (4) Ibid. col. 1317. — (5) Ibid. tom. IV, col. 1733. — (6) Pag. 360. — (7) Comment.

in III libr. Decretal. Part. II, pag. 30. Edit. Colon. 1676. Cfr Bened. XIV de Synodo lib. VI, cap. 3, num. 2.

interpretationem

AUCTORE
J. V. H.

interpretationem non patitur, quum in præcedentibus dicatur, eruditioni traditus, lectioni assidens indefessus, prandiolum protrahens, licet offenderentur parentes, in vesperum, tandem quæ e tenui alimento supererant, pauperibus erogans : quæ omnia ætatem, annos vere pueriles prætergressam, indicant : quapropter malim eum adolescentem, jam prima litterarum elementa edoctum, dicere : maxime quum sine his probatæ litteraturæ et sanctitatis initiis explicari vix possit, cur S. Severinus adolescentem secum Coloniam adducere voluerit. Sed eodem Actorum loco gravior sese exhibet difficultas, nempe quomodo S. Severinus Ecclesiæ Tungrensium talem habere potuerit sollicitudinem, ut isthic adveniret tractaturus de statu Ecclesiæ, primum ex fratribus, qui dignitate et cura ipsi Ecclesiæ præerat accersiverit, qui eorum fidem et quomodo in divinis cultibus se haberent, requisiverit. Hæc enim proprii episcopi officia videntur.

cujus erat ali-
qua

B 16 Difficultati occurri duplici præsertim ratione potest. Imprimis Codicis Ecclesiæ Africanæ canon CXIX (1) sancit, episcopum, qui aliquem locum ad catholicam unitatem converterit, eamque per triennium, nemine repetente, retinuerit, non posse conveniri: quod si sedes vacaverit, non præjudicetur matrici, seu Ecclesiæ cathedrali, sed liceat, quum locus acceperit episcopum, quem non habebat, ex ipso die intra triennium repetere. Constat certe ex Vita S. Severini, data die præcedenti, num. 2 hunc antistitem multum allaborasse, ut Ariana hæresis, quæ procul dubio has regiones infecerat, extirparetur, vicinosque Tungros, vita functo S. Servatio, ab interitu vindicare potuisse: proin secundum citatum canonem Africanum, partem episcopatus Tungrensium, cujus cathedra jam Trajectum translata fuerat, sibi saltem ad tempus retinere ac successori S. Evergislo relinquere potuit: atque tali modo explicari potest, Sanctum nostrum Tungrensem civitatem ex propria auctoritate visitasse et pro potestate irrumpentes corruptelas emendasse. Nihilominus vehementer dubito, utrum citatus Africanus canon umquam usu receptus fuerit in Gallia; quoniam in eo agebatur maxime de componendo schismate Donatistarum, ut satis manifestum est ex canonibus præcedentibus (2): nam in iis agitur de episcopis, qui ex Donatistis ad catholicam unitatem conversi fuerint, quibuscum episcopi catholici eandem cathedram tenentes, dividere territorium suum consenserant. Qui rerum status, quoniam in Gallia numquam exstitit, similes canones, quibus Africa indigebat, numquam requisivit.

Ecclesiæ Tun-
grensis

C 17 Satius igitur est ad alteram rationem solvendæ difficultatis recurrere, nempe ad jus metropolitanum, quo Coloniensis cathedra in Tungrensem potiebatur. Major, quam nunc est, erat metropolitanarum antiquitus potestas: eandem accurate describit canon IX concilii Antiocheni, anno 341 celebrati (3): Episcopos, inquit, qui sunt in unaquaque provincia, scire oportet episcopum, qui præest metropoli, etiam curam suscipere totius provinciæ, eo quod in metropolim undequaque concurrunt omnes, qui habent negotia. Unde visum est, eum

quoque honore præcedere: reliquos autem **D** episcopos nihil magni momenti aggredi sine ipso, ut vult, qui ab initio obtinuit, patrum canon: vel sola, quæ ad uniuscujusque parochiam conferunt et regiones, quæ ei subsunt. Unumquemque enim episcopum habere suæ parochiæ potestatem et administrare pro unicuique conveniente religione et totius regione curam gerere, quæ suæ urbi subest. Ut etiam ordinent presbyteros et diaconos et unaquæque cum judicio tractent, et nihil ultra facere aggrediantur sine metropolis episcopo; neque ipse sine reliquorum sententia. Id vero notabile in hoc canone, quod quum magnam metropolitano in rebus arduis tribuat auctoritatem, suam tamen episcopis in regenda diœcesi illasam relinquat jurisdictionem, imo quum episcopi pro suo arbitrio agere possint in sua Ecclesia, metropolitani tamen nihil aggredi debent in provincia sine reliquorum episcoporum sententia.

18 Sed metropolitani competebat jus visi- **E** tandi Ecclesias suæ provinciæ. Id luculenter ostendit canon II Concilii Taurinensis, anno 397 celebrati (4), quo componitur controversia circa jus metropolitanum, inter episcopos Arelatensem et Viennensem: si quidem neuter probare possit suam civitatem esse metropolim, ad pacis vinculum conservandum, consilio utiliore decernitur, ut si placet memoratarum urbium episcopis, unaquæque de his viciniore sibi intra provinciam vindicet civitates, atque eas Ecclesias visitet, quas oppidis suis vicinas magis esse constiterit. Eodem modo can. LII Codicis canonum Ecclesiæ Africanæ (5) conquerruntur Honoratus et Urbanus episcopi, quod a primate Carthaginensi, prout leges requirunt, provincia Mauritanie non visitetur: respondet Aurelius Carthaginensis, nihil de hac provincia in presenti statuendum esse, siquidem vicina est barbarico; sed, addit, præstet Deus, ut ex abundanti non pollicentes venire possimus ad vestram provinciam; cogitare enim debetis, fratres, quia hoc sibi et Tripolitani et Argutitani fratres potuerunt exigere, si ratio pateretur. Sic quoque a primate Numidie, Megalio Calamensi, visitatam dicit Possidius in Vita S. Augustini cap. 8 (6) Ecclesiam Hipponensem, qua occasione, præter omnium expectationem, de consensu tamen episcopi Carthaginensis, secretis litteris obtento, episcopus consecratur S. Augustinus.

19 Commode itaque explicari posset agendi **F** ratio S. Severini Coloniensis, quatenus metropolitanus Tungrensium Ecclesiæ eandem jure suo visitaverit et in doctrinam ac mores cleri inquisiverit, nisi alia sese objiceret difficultas, nempe conditio ipsius sedis Coloniensis, quæ, ut quidam volunt, jus metropolitanum sæculo quarto nequaquam habebat. Hanc opinionem solide confutavit duplici dissertatione Josephus Harzheim: monstravitque adversus contrariæ sententiæ patronos, Ægidium Gelenium (7) Ignatium Roderique (8) et Carolum a S. Paulo (9) metropolitanicam dignitatem a S. Materno derivari. Præcipuum argumentum mihi videtur, quod Colonia Agrappina habeatur ab antiquissimis temporibus tamquam metropolis Germaniæ Secundæ, ut constat ex Notitia provinciarum,

secundum vi-
gentes

illa tempesta-
te canones,

(1) Labbe, tom. II Conc. col. 1128. — (2) Ibid. col. 1666. — (3) Ibid. col. 366. — (4) Ibid. col. 1136. — (5) Ibid. col. 1076. — (6) Migne. Patol. Oper. S. August. tom. XXXII, col. 39. —

(7) Pretiosa Hierothea, pag. 29. — (8) Sacr. Colon. Eccl. traditio. Vindic. — (9) Geograph. Sacr. pag. 127.

A tempore Honorii, adeoque finiente sæculo quarto aut quinto incipiente seu hoc ipso tempore, de quo agimus, condita. Fateor quidem has metropoles fuisse civiles, nec a potestate sæculari manare jus metropoliticum circa res sacras: sed nihilominus Ecclesia Dei, cujus est regimen spirituale pro utilitate populi disponere, consueverat ordinare, ut eadem essent metropoles ecclesiasticæ, quæ civiles, cujus dispositionis ratio exprimitur in canone Concilii Antiocheni supra citato, quia nempe in metropolim undequaque concurrunt omnes, qui habent negotia. Jam vero Coloniensis metropolis, inter omnes cæteras jure metropolitico caruisset: nam reco-
lantur cæteræ urbes omnes, provinciarum capita in Gallia, in omnibus ad sera etiam tempora constitutas sedes metropolitanas reperiemus: Elusa enim, Novempopulaniæ metropoli, penitus per Nortmannos destructa, jus metropolitum ad Auscios translatum fuit sæculo nono (1).

et Ecclesia-
rum necessi-
tem,

B 20 Objiciunt quidem adversæ sententiæ patroni, Capuam, Campaniæ metropolim civilem, in ecclesiasticis nudum episcopatum mansisse usque ad sæculum x, quo ad archiepiscopatus dignitatem evecta fuit (2): adeoque metropolim civilem non continuo inducere ecclesiasticam. Quod quidem et nos fatemur: nam Romana Sedes, quatenus est metropolitana, in varias provincias, adeoque et metropoles, jurisdictionem explicabat suam, ut monstrant Jacobus Sirmondus (3), Petrus de Marca (4) et Petrus Cantelius (5). Quapropter allegatum Capuæ exemplum inefficax mihi videtur, præsertim in Galliis, ubi, ut diximus, quæcumque metropolis civilis simul etiam ecclesiastica fuit. Alteram difficultatem facessit epistola xiv Zachariæ Papæ ad Bonifacium (6), qua Ecclesia Moguntina perpetuis temporibus Bonifacio et successoribus ejus in metropolim confirmatur, habens sub se has quinque civitates, id est Tungris, Coloniam, Wormatiam, Spiraciam et Trectis (Maestricht). Sed imprimis hoc mandatum pontificium, si unquam executionem habuit, brevi abolitum fuit; quum, fatentibus etiam adversariis, episcopus Coloniensis, S. Bonifacio cœvus, sive is Agilolfus, ut vult Gelonius (7), sive Raginfredus, ut habet Gallia Christiana (8), fuerit, jus metropolitum possideret. Dein tempore S. Bonifacii agebatur de reformando Ecclesiæ Germanicæ statu, per multiplices vicissitudines turbato: nam ante aliquot annos, ut habet epistola Zachariæ x (9), agebatur de metropoli Coloniæ danda Bonifacio, quod quidem consilium effectus suos sortitum non est, quia Franci non perseverarunt in verbo, quod promiserunt, quapropter S. Bonifacius morabatur in civitate Moguntina (10). Quæ omnia ostendunt, illa tempestate constitutam non fuisse sedem metropolitanam, quin inde consequatur, sæculo quarto et quinto SS. Severinum et Evergislum jus metropolitum non exercuisse.

procuratio,

21 Si tamen metropolitana episcoporum Coloniensium dignitas in mente alicujus nutaret, recordemur SS. Severini et Evergisli pontifica-

tum in illa tempora incidisse, quibus pro virili sua parte quisque laboranti Ecclesiæ succurrebat, et seposito parumper canonum rigore, falcem suam mittebat etiam illic, ubi messis aliena videbatur. Luculenta exempla præbet sæculi quarti historia. Unum proferam ex Theodoretolib. v, cap. 4 (11). Magnus, ait, Eusebius (Samosatensis, in provincia Euphratensi sub metropoli Hierapoli episcopus) ab exilio reversus Acacium, cujus celebris est fama, Berææ (in provincia Syriæ Prima (12)) ordinavit episcopum; Hierapoli vero Theodotum cujus religiosa conversatio nunc etiam in ore est omnium; Chalcidis porro Eusebium et Cyri nostræ (erat nempe Theodoretus Cyri episcopus) Isidorum, utrumque admirabilem et divino zelo conspicuum: sed et Eulogium illum, qui pro apostolica doctrina strenue decertavit,.... ab eodem ferunt Edessæ, divino Barse mortuo, pastorem fuisse ordinatum. Quum vero et Dolichæ, provinciæ Euphratensis cathedræ, imponere vellet Marim, tegula, in caput a muliere Ariana immissa, finem vitæ confecit. Hæc refert Theodoretus. Præter canones certe erat, simplicem episcopum, metropolitana dignitate nullatenus insignem, episcopos constituere per diversa loca, non solum propriæ provinciæ, sed et alienæ. Nam Beræa, hodie Alepus, ad Syriam Primam sub metropoli Seleucia Pieria pertinebat (13). Ad istiusmodi agendi rationem adigebat Ecclesiæ catholicæ salus, quæ in omni republica suprema lex est. Ast simile quid in Tungrensi Ecclesia accidere potuit: scimus quidem successionem episcoporum Tungrensium seu Trajectensium non fuisse magnopere interruptam: sed nulla nos docet historia, quid egerint, adeoque an aliena manu in onere sustinendo non indiquerint, præsertim quando, propter bellorum tumultus et succedentes sibi barbaricas gentes, vacante sede episcopali, Ecclesia Tungrensis viduata erat suo pastore. Unde ex labore a S. Severino pro ista Ecclesia suscepto, non consequitur, ut vult Tillemontius (14), biographum S. Evergisli habuisse Tungros, quasi ad episcopatum Coloniensem pertinuisent. Quæ hactenus evolvimus, satis monstrant, alio etiam nomine, SS. Severinum et Evergislum curam Ecclesiæ Tungrensis potuisse suscipere, quin propterea proprius loci episcopus dicendus sit.

S. Evergislus
ad Ordines
promovetur,

F 22 S. Evergislus, cum S. Severino Coloniam profectus, gradatim, ut habet biographus num. 2, ad diaconatus officium promotus fuit, et tandem ad archidiaconatus dignitatem evectus. Quæ dignitas secunda erat ab episcopo, utpote quæ, docente S. Isidoro epist. i ad Leudefredum episcopum (15), imperare debet subdiaconibus et levitis. Sollicitudo quoque parochianorum et ordinatio et jurgia ad archidiaconi pertinent curam, pro reparandis diœcesanis basilicis ipse suggerit sacerdoti; ipse inquit parochias cum jussione episcopi et ornamenta vel res basilicarum parochianarum, gesta liberatum ecclesiasticarum episcopo idem defert. Collectam pecuniam de communione ipse accipit et episcopo ipse defert et clericis partes proprias ipse distribuit. Hæc S. Isidorus Hi-

(1) Gall. Christ. tom. I, col. 977. — (2) Ughelli. Ital. Sacr. tom. VI, col. 321. — (3) De Suburbic. Ecclesiis, tom. IV, Oper. col. 37. — (4) De Concord. Sacerd. et imper. tom. I, pag. 23. — (5) Metrop. Urbium. Histor. pag. 389. — (6) Migne. Patrol. tom. LXXXIX, col. 934. — (7) Pretiosa Hierotheca, pag. 29. — (8) Tom. III, col. 630. — (9) Migne. Patrol. tom. LXXXIX,

col. 942. — (10) Ibid. col. 947. — (11) Theodoret. Oper. tom. III, pag. 1020. Edit. Hal. 1769. — (12) Or. Christ. tom. II, col. 782. — (13) Ibid. col. 777 et 782. — (14) Mem. pour serv. à l'Hist. Ecclési. tom. X, pag. 818. — (15) Migne. Patrol. Isidori Oper. tom. LXXXIII, col. 896.

AUCTORE
J. V. H.

spalensis, quibus monstrat amplam fuisse archidiaconorum potestatem, quæ, procedente tempore, in tantum exerevit (1), ut impedimento esset recto regimini episcoporum; quapropter magna, pro arbitrio episcoporum, juris archidiaconalis pars ad vicarios episcoporum, vulgo dictos generales, translata fuit; qui quum ad nutum antistitis removeri possint et cum episcopo moriantur, liberam relinquunt episcopo gubernandæ Ecclesiæ suæ potestatem. Si tamen quem scrupulus moveret, quod, quæ de dignitate archidiaconi retulimus, pertineat ad sæculum VII, quo scripsit S. Isidorus, ac proin cum archidiaconatu S. Evergisli non continuo quadret: respondemus, S. Isidorum in sua epistola indicare, quid ab antiquo in Ecclesia observatum fuerit nec quidquam novi induxisse: et si omnimodam fidem adhibere possemus canonibus Arabicis concilii Nicæni, certum nobis foret, jam tum archidiaconum et chorepiscopum esse duas manus episcopi, ut loquitur cap. 58 (2), ita tamen ut præcipuus honor archidiacono tribuatur.

qua ratione
clero Coloniensi
si mancipatus,

23 S. Evergislus, quamvis in Tungrensi civitate natus, gradatim ad ordinem diaconatus evectus fuit a S. Severino Coloniensi. Ferebat autem istius ætatis disciplina, ut a quo quis promotus fuerat episcopo, ad hunc ejusque Ecclesiam pertineret: adeoque in Ordinibus alicui conferendis non spectabatur locus nativitatis, originis aut domicilii, sed solum ordinator ejusque Ecclesia. Verum quidem est, exstare canones, quibus prohibentur ordinari laici præter conscientiam proprii episcopi; ast in Galliis vim legis obtinuisse non videntur. In concilio Carthaginensi anni 348 canone v (3): Privatus, episcopus Vegelitanus dixit: Suggero sanctitati vestræ, ut statuatis, non licere clericum alienum ab aliquo suscipi sine literis episcopi sui, neque apud se retinere, nec laicum usurpari sibi de plebe aliena, ut eum ordinet sine conscientia ejus episcopi, de cujus plebe est. Gratus episcopus dixit: Hæc observantia pacem custodivit. Nam et memini, in sanctissimo concilio Sardicensi statutum, ut nemo alterius plebis hominem usurpet: sed, si forte erit necessarius, petata collega suo et per consensum habeat. Recolat nempe Gratus, Carthaginensis præses concilii, qui et synodo Sardicensi interfuerat (4) canonem XIX (in græco exemplari XV) quo statuitur, ut quicumque ex alia parochia voluerit alienum ministrum sine consensu episcopi ipsius et sine voluntate ordinare, non sit rata ordinatio ejus. Nihilominus ista disciplina in Galliis non obtinuit. Cœvum habemus exemplum in S. Paulino, qui Burdigalæ baptizatus, a Lampio, Barcinonensi episcopo, ordinatus presbyter fuit (5), ea tamen conditione ut ipsi Ecclesiæ Barcinonensi non alligaretur, nec in locum Ecclesiæ dedicatus esset (6). In concilio Arausicano I anni 441 scite distinguit inter clericum et laicum ordinandos; nam can. VIII (7) præcipit, ne clericum alibi consistentem, non sine consultatione ejus episcopi, cum quo ante habitavit... ordinare præsumat. Ast canone sequenti, in quo

non jam agitur de clerico, sed alieno cive sancti concilium (8), ut hunc aut ad se revocet, aut gratiam ipsi eorum impetret, cum quibus habitant. Igitur ex dictis liquet, S. Evergislum, laicum potuisse assumi a S. Severino, et per ordinationem Ecclesiæ Coloniensi adscriptum fuisse.

24 Mortuo S. Severino successisse Sanctum nostrum apud omnes constat, quin tamen certo alicui anno illigari possit ejus ad episcopatum promotio; tum quia, ut vidimus die præcedenti in commentario ad Acta S. Severini num. 10 incertus est annus, quo S. Severinus obiit, tum quia ejus promotio in ea incidit tempora, quibus, republica ecclesiastica et civili perturbata, facilis non erat successoris electio. Henschenius noster in Exegesi de episcopatu Tungrensi et Trajectensi, quam Josephus Ghesquiere annotationibus illustratam recudit in Actis Sanctorum Belgii (9), dicit circa annum cccc S. Evergislum, patria Tungrensem, Coloniensem episcopum, Tungro excurrisse, idololatriæ sordes eliminaturus (10): quibus verbis satis indicat, incertum sibi esse tempus, quo S. Evergislus S. Severino successerit. Gelenius, nixus auctoritate Catalogi ms., cujus ætatem non indicat, dicit (11), anno 408 pontificatum occepisse S. Evergislum. Non est, quod magnopere repugnemus, sed nihil quoque occurrit, quo id constanter affirmemus, nisi quod sæculo quinto jam inchoato Sanctus noster Coloniensem Ecclesiam administrandam suscepit.

25 Laudatus Gelenius (12) nos docet S. Evergislum, juxta quosdam annis XV, juxta alios L, sedisse. Auctarium Butleri Lovaniense tribuit Sancto quindecim annos pontificatus, ejusque obitum anno 418 illigat, unde consequeretur initium episcopatus cum anno 403 concurrere: propterea editor Lovaniensis in Annotato speciali satius duxit vitam Sancti nostri prorogare in annum 434, quatenus annus iste commodius quadret cum successione episcoporum Coloniensium: verum istiusmodi ratio admittenda non videtur, testante Gallia Christiana (13), inter S. Evergislum et ejus successorem, S. Aquilinum, satis diuturnum interpontificium exstis-
tisse, cui difficultati addendum est, eundem Aquilinum, apud alios nomine Solini seu Solani venire (14), ita ut propter nominis diversitatem forsitan alius episcopus Catalogo interpolandus sit. Constat igitur successionem episcoporum Coloniensium nullatenus perturbari, si obitum S. Evergisli quocumque anno infra medium sæculum quintum constituamus. Cæterum quantis tricis involuta sit istorum temporum chronotaxis monstrat etiam suo errore Josephus Ghesquiere in Actis Sanctorum Belgii: quum enim agens de S. Servatio, dixisset S. Evergislum auctorem ordinationis S. Agricolai, S. Servatii successoris et circa annum 420 defuncti (15), nihilominus scribenti de Sanctis Belgicis quinti sæculi probabilius visum est, S. Agricolaum ante annum 400, adeoque ante episcopatum S. Evergisli, episcopatum tenuisse (16). Quæ quum ita sunt, satius arbitramur inutili labori ordinandi chronotaxim supersedere; quapropter

hujus Eccle-
siæ episcopus
eligitur,

E

incerto tempo-
re.

F

(1) Cfr. c. i Offic. Archidiacon. (I, 23). — (2) Labbe, tom. II Conc. col. 309. — (3) Ibid. col. 713. — (4) Ibid. col. 630. et 679. — (5) Migne. Patrol. Paulini Oper. tom. LXI, col. 163. — (6) Ibid. col. 139. — (7) Labbe, tom. III Conc. col. 1449. — (8) Ibid. I. c. — (9) Tom. I, pag. 221. — (10) Ibid. pag. 223. —

(11) Admirand. Colon. pag. 39. — (12) Ibid. I. c. — (13) Tom. III, col. 624. — (14) Ibid. I. c. — (15) Act. SS. Belgii, tom. I, pag. 490. — (16) Ibid. pag. 439. Cfr. Foullon. Hist. Leod. tom. I, pag. 61.

A et Sancti nostri obitum laxæ sæculo quinto adulto consignamus: in quod tempus conspirat Cornelius De Bye, dum opinatur certum esse S. Evergislum ad annum usque 450 vitam haud produxisse (1).

Corpus S. Mallosi reperit,

26 S. Evergislo nostro tribuit laudatus Corn. De Bye inventionem corporis S. Mallosi, Martyris Thebæi et sanationem per pulverem, ex Reliquiis SS. Gereonis et Sociorum desumptum: et ipse quidem commentatione bene longa ostendit, utramque historiam, a Gregorio Turonensi in lib. de Gloria Martyrum cap. 62 et 63 relatam (2), ad Sanctum nostrum, nequaquam autem ad Ebregisilum, qui circa finem sæculi VI floruit Coloniensis episcopus (3), pertinere. Præcipua ejus ratio est, quod Gregorius, qui episcopatu annis circiter viginti functus, anno 495 obiit, certe coævus fuit huic Ebregisilo, ac proinde narrationem suam texens, non dixisset de episcopo coævo, qui tunc hujus urbis erat antistes, sed magis, qui nunc est antistes, quod quidem et verius et efficacius fuisset: verius, quia recte tempus episcopatus istius Ebregisili indicasset; efficacius quoque, quia miraculo narrando tanto major plerumque adhibetur fides, quanto præsentior est testis productus. Nolim tamen dissimulare, auctores Galliæ Christianæ uni eidemque Ebregisilo, circa finem sæculi sexti viventi adscribere legationem ad parthenonem Pictaviensem, qui anno 590 perturbatus erat, et miracula circa Reliquias Martyrum Coloniensium patrata, quin scriptores isti ullam rationem suæ opinionis afferant (4).

et Tungros profectus,

27 S. Evergislus causa, inquit Vitæ infra edendæ num. 4, abjiciendi idololatriæ fœditatem, cura pastoralis sollicitus, Tungrim, unde traxerat claram originem, perrexit. Jam supra num. 6 monstravimus, rationes, propter quas S. Severinus manum admovere potuerit gubernaculo Ecclesiæ Tungrensensis, eadem et hic valere possunt pro Sancto nostro, qui, ajunt Acta Suriana, pastoralis eum perurgente cura et sollicitudine, sed patrii soli amore stimulante, fidei fervore inflammatus, ad Tungros profectus est, idololatriæ sordes eliminaturus. Satis diu idololatriam apud Tungrenses perseverasse, monstrat Henschenius noster in sua Exegesi de episcopatu Tungrensi, tomo VI Maji præfixa, quum tempore S. Cuniberti, qui circa annum 625 episcopatum suscepit (5), adhuc vestigia idololatriæ permanerent: quin et frequentes gentium septemtrionalium irruptiones moribundum paganismum, novis superadditis superstitionibus, et deletis aut in duram servitutem redactis indigenis, refocillarunt. Atque hinc factum arbitror, ut in variis regionibus alteram et quandoque tertiam conversionem celebratam videmus.

a latronibus occiditur.

28 Quod porro S. Evergislo Martyr dicatur, inde profluit, quod olim hic titulus tribueretur etiam iis viris, qui sanctissimam vitam agentes, injusta morte necati sunt. Sic S. Meinradus in Eremita Helvetica occisus a latronibus, qui ejus curtæ suppellectili inhiabant, Martyr sine ambagibus vocatur (6). Quocirca animadvertit Cajetanus Moroni in suo Lexico Historico-ecclesiastico vº. Martire sæculis VII, VIII et IX titulum iis etiam tribui consuevisse, qui injuste et sine

causa ab inimicis suis necati fuerant (7). Nihilominus docet Prosper Lambertini Lib. III de Canonizatione Servorum Dei, cap. II, num. I martyrium esse voluntariam mortis perpersionem sive tolerantiam propter fidem Christi vel alium virtutis actum, in Deum relatum, quam sententiam probant communiter theologi et in specie S. Thomas 22. quæst. cxxiv art. 3. Ex quibus deducitur, S. Evergislum non esse proprie Martyr, quoniam latrones eum occiderunt, non quidem propter fidem Christi vel alium virtutis actum, in Deum relatum, sed, prout dicit biographus noster num. 4 et confirmant Acta Suriana, propter magnum lucrum, quod in eo adventasse sperabant: quum vero præter vestem nihil in eo reperissent... tristes aufugerunt, nil secum præter peccata portantes. Hæc verba clarissime indicant latrones non tam ex odio fidei aut alicujus virtutis supernaturalis, quam ex cupiditate rei alienæ scelus suum perpetrasse. Quæ reliqua sunt de cultu S. Evergisli in Annotatis exponemus.

AUCTORE J. V. H.

PASSIO

E

S. EVERGISLI EPISCOPI,

AUCTORE ANONYMO

Ex ms. Ultrajectino S. Salvatoris,

Collato cum editione Coloniensi anni 1483 et Suriana anni 1618.

Evergislus ex nobili parentum prosapia progenitus Tungris civitate, tunc temporis urbium maxima a. Quum post baptismum forma speciosus, in se pro ætatis modulo prætenderet insignia gratiæ et virtutis, parentes ejus ipsum Christo servitutum perpetuo devoverunt, ac juxta ritum ecclesiasticum Nazareum Domino mancipare disposuerunt b. Jam vero de sedulitate discendi, de morum ornamento mirabili non opus est dicere, quum nullus stylus valeret explicare. Eruditioni namque traditus, lectioni assidens indefessus, prandiolum protraxit in vesperum, offensis parentibus c, et parvo contentus, assuevit magis corpusculum sustentare, quam alere; quæ sibi subtrahebat, pauperibus erogabat.

S. Evergislus.

a

b

c

2 Interea beatus Severinus, Coloniensium archiepiscopus, Arianam hæresim per universam provinciam suam exstirpans d, Tungrim devenit, ubi perfidus Eufрата tritico zizania superseminaverat e: et tractaturus de statu Ecclesiæ, illico primum ex fratribus, qui dignitate et cura ipsi Ecclesiæ præerat f, accersiens, qui eorum fidem et quomodo in divinis cultibus se haberent, requisivit. Cui sacerdos, congrue respondens, inter cætera etiam sacri pueruli miras primitias fideliter inculcavit.

a S. Severino pie educatus,

d

e

f

(1) Act. SS. tom. V Octob., pag. 31, num. 70. — (2) Migne. Patrol. Oper. Greg. Turon. tom. LXXI, col. 761. — (3) Gall. Christ. tom. III, col. 625. — (4) Tom. III, col. 625. — (5) Ibid.

Octobris Tomus X.

col. 626. — (6) Cfr Act. SS. tom. II Januar., pag. 384 et seq. — (7) Moroni. Dizion. di erudiz. Storico-Ecclesiastica, tom. XLIII, pag. 185.

AUCTORE
ANONYMO.

g

h

fit episcopus
Coloniensis :

i

B

k

Tungris præ-
dicans,

C

l

* Ps. cxviii,
62

m

a latronibus
occiditur,

Audiens archiepiscopus, gaudio repletus, eum sibi præsentari præcepit, et in ejus sanis responsionibus ultra spem mysterium sanctitatis invenit. Illum vero deinceps ardentissimo dilectionis affectu affilians, inter amplexus et oscula, ut secum pergeret, admonuit : et procedente tempore, moribus ornatum archiepiscopus eum gradatim ad diaconatus officium usque promovit *g*. Jam vero incredibile est, qualem se præstitit in Dei observantia mandatorum, in Dei tabernaculo die ac nocte excubans : quanti etiam esset meriti, apparet in eo, quod quum quodam tempore die dominico ex more, orationis causa, in secreta noctis hora sancta circumiret loca cum archiepiscopo, solus cum eo in transitu beati Martini Turonensis cœlestis militia dulcem melodiam in cœlo audire promeruit *h*.

3 Interea vero beatus pontifex Severinus jam senex migravit ad Dominum. Nec mora Evergislus, exigente magna ejus sanctitate, licet invitus, a clero et populo Agrippinæ Coloniæ in archiepiscopum est electus *i*. Ex hinc in dies de die in virtutem proficiens, statum Ecclesiæ quotidie in melius augmentabat. Quum vero jam senili ætate gravescebat, dolore capitis nimium occuparetur, loca Sanctorum oraturus solito circueiens, ecclesiam Sanctorum Martyrum Gereonis sociorumque ejus intravit, et mox in memoria Sanctorum solitum versum « Exultabunt sancti in gloria » psallere incipiens, genibus flexis, « Lætabantur in cubilibus suis » divinitus responsum accepit : quod divinum oraculum, viro Dei per spiritum revelatum, docuit, illius feriæ diem fore, quo Martyres sancti reddebant Creatori, quod in eis non potuit mori. Unde usque hodie illius diei gaudia ita fecit incolis digne celebrari annua, ut omnibus Sanctorum fiat intercessio continuo. Sanctus vero pontifex ex Sanctorum abditis pulverem languenti capiti cum signo crucis imponens sanus recessit, veluti jam repueriscens *k*.

4 Postea vir beatus causa abjiciendæ idololatriæ fœditatem, cura pastoralis sollicitus, Tungrim, unde traxerat claram originem, perrexit. Ibi sane cum omni auctoritate prædicans, mores in melius reformabat. Interea quum Dominus eum digne coronare vellet, accidit, ut quadam media nocteurgeret; et solitarius secundum morem ad Sanctæ Dei Genitricis monasterium pergeret oraturus *l*; illud semper adimplens psalmistæ « Media nocte surgebam ad confitendum tibi. » * Sane vero dum iter ageret psalmodians : « Tu autem, Domine, susceptor meus es, gloria mea et exaltans caput meum, » aderant latrones, qui de nocte surrexerant, ut jugularent homines, magnum lucrum in eo adventasse sperantes, unusque eorum uno ictu teli eum jaculavit, quo cursum vitæ nono kalendas novembris feliciter consummavit. Quumque præter simplicem vestem nil in eo reperissent, in secretiorem locum eum portantes ac virgultis, quas forte in via collegerant, eum cooperientes, tristes aufugerunt, nil secum præter peccata portantes *m*.

5 Facto autem mane, infausta fama volante, omnis civitas, tristitia et metu repleta,

flevit amare. Universus clerus et populus, ad locum, ubi jacebat corpus tam sanctum, venientes, ipsum ad Sanctæ Dei Genitricis oratorium, quod tunc temporis fuit celeberrimum, detulerunt; et missarum ac exsequiarum celebratione ab episcopo loci *n* et omni clero rite peracta, sanctum corpus in secretiori loco ecclesiæ memoratæ cum omni sepulturæ honore deposuerunt, timentes, ne forte Colonienses illud sibi auferrent, si negligenter positum invenissent. Tantas vero virtutes per merita Beati Evergisli in eodem loco ex illo tempore operatus est Dominus, ut etiam dicerent incolæ talem fidem illis in cœlis eum servare, qualem adeos vivus in terris dictus est habere. Quidquid enim ejus patrocinio petebatur fidei affectu, impletum est pio ejus effectu : nec solum ubi colebatur præsens, sed nusquam defuit absens. Sane ejus intercessione sunt cæci illuminati, claudi restaurati, paralytici curati, leprosi mundati, quæ utique gesta sunt, si quis voluerit literis significare, fastidium lectori videbitur irrogare.

6 Procedente vero tempore, quum Bruno, Coloniensis archiepiscopus, regnante fratre suo, vigesimus secundus sancti Evergisli successor *o*, iter faceret in occidentem causa colloqui habendi de statu regni apud principes regionis illius *p*, forte in reversione, pacato regno, ad oppidum devenit, ubi corpus S. Evergisli jacebat *q* : nam civitatem longa vetustas et bellorum tempestas cum nomine penitus delevit, et novitas alio sedem episcopalem transmutavit. Quumque ibi archiepiscopus pernoctaret, apparuit Sanctus Evergislus, quasi palliatus casula conscissa, qui dabat ei talia verba : Videsne, ut vestimenta mea sunt neglecta et a tineâ consumpta? Quoniam tu illuminabis lucernam meam, illumina tenebras meas, nam hinc eripiar, et in Deo meo transgrediar murum. Facto autem mane, intellexit cum suis secretariis, quibus dixerat visionem, Sanctum Evergislum propriam velle revisere sedem. Nec mora cum suis episcopus *r* perrexit ad locum, ubi jacebat corpus sanctum, et post quoddam altare de quadam fabrica, jam senio consumpta, elevavit : et multis flentibus incolis, cum suis Coloniæ reportavit : et obviante omni clero et populo in ecclesia sanctæ Cæcilie Virginis et Martyris, quinto kalendas aprilis, honorifice collocavit *s*. Ibi vero tot Dominus quotidiana dignatus est per Sanctum suum conferre dona salutis fidelibus, ut præsentem credat unusquisque beneficiis largioribus.

ANNOTATA.

a *Tungrorum civitas, quemadmodum et Agrippinensium, Ammiano Marcellino, sæculi quarti scriptori, lib. xv, cap. 11 habetur ampla et copiosa : Tungrense excidium, Attila auctore, accidit medio sæculo quinto, ut satis indicat Gregorius Turonensis lib. II Hist. cap. 5 (1) : adeoque S. Evergislo, nato certissime ante hoc tempus, recte scriptor dicere potuit, Tungrorum civitatem fuisse tunc temporis urbium maximam. Hodiedum supersunt murorum partes, quæ monstrant antiquæ urbis ambitum (2). Im-*

géogr. du Limbourg, v°. Tongres.

minente

(1) Migne. Patrol. Opera Greg. Turon. tom. LXXI, col. 197.
— (2) Cfr. Act. SS. Belg., tom. I, pag. 222 et Meisser. Dict.

A minente autem Attilana calamitate, quam in visione cognoverat S. Servatius, sedem suam Trajectum transtulit, quæ dein Leodium tracta fuit.

b Alter biographus apud Surium habet num. 1: Parentes ejus, læti tam optata prole, Christi perpetuo servitio eum addixerunt, ut in clerum puer adscitus, illi more ecclesiastico inserviret. Quoad oblationem S. Evergisli, a parentibus factam, vide quæ diximus Commentarii prævii num. 5 et seq.

c Clarius hæc exprimit biographus Surianus num. 1, videlicet: Lectioni magna animi contentione incumbens, non sine parentum offensione, prandiolum differebat in horam vespertinam.

d Qua ratione S. Severinus, Coloniensis episcopus procuracionem præcipuam in administranda Tungrensi Ecclesia habere potuerit, explicavimus Commentarii prævii num. 15 et seq.

e In Commentario prævio Actorum S. Severini ad diem xxiii octobris num. 8 jam docuimus falsum videri ea, quæ de Eufрата, quatenus hæresi Arianae faverit, passim referuntur.

B f Incertum est, utrum ille, qui dignitate et cura Tungrensi Ecclesiæ præerat, episcopus, an simpliciter presbyter fuerit: nam illa tempestate, perturbata republica, non facile erat, mortuo episcopo alium infra tempus legitimum substituere.

g Ut monstravimus Commentarii prævii num. 23 ordinatione S. Evergisli Coloniensi clero adscriptum fuisse, secundum tunc vigentem disciplinam; adeoque in ætate infantili attonsus non fuerit, quo casu ad clerum Tungrensem pertinuisset, adeoque sine licentia præpositi ejus Ecclesiæ, quæ nuspam petita legitur, ad Colonienses traduci non potuisset. Censemus igitur, ut citato num. 23 diximus, Sanctum nostrum adhuc laicum exstitisse, quando eum S. Severinus assumpsit.

h De hac visione egimus in Actis S. Severini ad xxiii octobris num. 7.

i Tempus mortis S. Severini Coloniensis, adeoque et initium pontificatus S. Evergisli certo definiri non posse, jam diximus in Commentario prævio S. Severini num. 9.

C k Acta S. Gereonis sub die, quo coluntur, x octobris (1), edita fuerunt: sanationis S. Evergisli historiam refert Gregorius Turonensis lib. de Gloria Martyrum cap. 62 his verbis (2): Est apud Agrippinensem urbem basilica, in qua dicuntur quinquaginta viri ex illa legione sacra Thebæorum pro Christi nomine martyrium consummasse. Et quia admirabili opere ex musivo quodammodo deaurata resplendet, Sanctos Aureos ipsam basilicam incolæ vocitare voluerunt. Quodam autem tempore, Ebregesili episcopi, qui tunc hujus urbis erat antistes, capitis medietas validis doloribus quatiebatur; erat autem tunc temporis in villa, oppido proxima; quo dolore, ut diximus, valde attenuatus, misit diaconum suum ad Sanctorum basilicam. Et quia in ipsius templi medio puteus esse dicitur, in quo Sancti post martyrium pariter sunt conjecti, collectum exinde pulverem detulit sacerdoti.

Verum ubi exinde caput attigit, extemplo dolor omnis exemptus est.

l Monasterium aliquando, teste Carolo Du Cange h. v., pro ecclesia Cathedrali sumitur, unde passim in Germania adhucdum Münster vocatur. Sic et Baldericus in Gestis episcoporum Cameracensium lib. iii capp. 4 et 49 (3) ecclesias cathedrales, Atrebatensem et Cameracensem, monasterium vocat: unde hoc loco monasterium Sanctæ Dei Genitricis, ecclesiam Tungrensem, olim cathedralem, designat. Fertur autem, ut habet Chronicum Magnum Belgicum, a Josepho Ghesquiere citatum (4), ista ecclesia fuisse prima in honorem Beatæ Mariæ consecrata ex ista parte Alpium.

m Commentarii prævii num. 28 diximus, quo sensu S. Evergisli nefarie post vitam sancte peractam a latronibus occisus, Martyr dici possit. Locus sceleris etiam hodie Grouwelsteeg, Callis Sceleris appellatur (5).

n Mortuo Servatio, ait Joan. Foullon in sua Historia Leodiensi (6), Harigerus aliiq. eum secuti, centum et quatuordecim totos annos, ad divi usque Remigii et Clodovæi regis felicia tempora Tungrensem Ecclesiam proprio episcopo caruisse affirmant. Hanc opinionem impugnat laudatus Foullon vel ex eo, quod isto intervallo tum S. Severinus, tum S. Evergisli in Tungrensi episcopatu ministerium sacrum obierint, unde merito concludit, nihil tunc quidem impediendi fuisse, quominus episcopus Tungrensis crearetur. Et vero habemus e textu nostro episcopum loci, imo, ut habet Surianus biographus num. 6, voluntarium debita obsequia Sancto persolvisse.

o De Brunone, qui ab anno 953 ad 965 Coloniensem Ecclesiam archiepiscopus rexit, agunt nostri sub die xi octobris (7), ejus, quatenus Sancti, cultum demonstrant. Filius erat Henrici Aucupis, Germaniæ regis, frater Ottonis I, cognomento Magni. Secundum Galliam Christianam S. Evergisli signatur nonus episcopus Coloniensis, S. Bruno trigesimus secundus (8); adeoque juxta consuetum numerandi modum, quo successor dicitur secundus a suo decessore, sicut S. Linus secundus a S. Petro, S. Bruno dicendus est vigesimus quartus a S. Evergislo episcopus Coloniensis: error biographi profluxerit, eo quod unum alterumque Coloniensem episcopum intermedium ignoraverit, cujus dein nomen, hactenus incognitum, e documentis, postmodum repertis, erutum fuit.

p Stabilito anno colloquii, habiti a S. Brunone, facile erit stabilire annum, quo S. Evergisli Tungris Coloniæ translatus fuit. Cornelius Byeus noster, in Commentario prævio ad Acta S. Brunonis die xi octobris num. 240 (9), istud colloquium illigat anno 959. Et vero, quamvis S. Bruno, quatenus non solum archiepiscopus Coloniensis esset, sed etiam dux, a fratre suo Ottone Lotharingiæ impositus, satis frequenter in Franciam, adeoque in occidentem venerit ad habenda colloquia circa regni administrationem, nullus tamen annus aptior videtur huic translationi. Etenim teste Flodoardo cœvo in suis Annalibus (10), anno dcccclix Bruno iterum in Franciam venit, et apud Com-

(1) Act. SS. tom. V Octob., pag. 23. — (2) Migne. Patrol. Greg. Turon. Oper. tom. LXXI, col. 761. — (3) Pertz. Monum. Germ. tom. VII, pag. 467 et 483. — (4) Act. SS. Belgii, tom. I, pag. 79. — (5) Butler. Vies des Saints. Edit. Lovan. tom. XVI,

pag. 224. — (6) Hist. Leod. tom. I, pag. 61. — (7) Act. SS. tom. V Octob., pag. 698 et seqq. — (8) Tom. III, col. 623 et 643. — (9) Act. SS. tom. V Octob., pag. 738. — (10) Migne. Patrol. Oper. Flodoard. tom. CXXXV, col. 484.

AUCTORE
ANONYMO.

pendium cum regina sorore ac nepotibus suis discordantibus pro quibusdam castris, quæ rex Lotharius ex Burgundia receperat, colloquium habuit, obsidibusque datis, pacem inter ipsos usque ad futurum placitum pepigit. Lotharius rex cum matre regina Coloniam proficiscitur in diebus paschæ, moraturus hac festivitate cum avunculo suo Brunone : dataque illi securitate de regno Lothariense, et quibusdam acceptis ab avunculo donis, Laudunum revertitur. In hac narratione omnia inveniuntur, quæ biographus noster circa iter Francicum, qua occasione translatio facta est, adnotat, nempe tractatus de regni negotiis et pax inita; huc etiam facit tempus anni, nam, ut paulo infra dicit biographus, sacrum corpus Evergisli Coloniam advectum fuit v kal. aprilis (xxviii martii); adeoque et ipse S. Bruno circa hos dies in reversione erat, quod omni ex parte quadrat cum narratione Flodoardi dicentis, Lotharium, Franciæ regem, cum matre sua Gerberga, S. Brunonis sorore, Coloniam profectum, ibidem festivitatem paschalem, incidentem anno 959, in iii aprilis, celebrasse. Hæc omnia inter se tam apte conveniunt, ut de anno 959, quo translatio celebrata fuit, vix dubium esse possit.

B q Post Vitam S. Evergisli, a Surio editam, dicitur : hoc loco sequitur in mss. codicibus de sacri ejus corporis translatione : sed eam supra inveniet lector in Vita S. Brunonis archiepiscopi Coloniensis die xi octobris : et reipsa Surius num. xxvii historiam translationis exhibet : quæ tamen a codicibus genuinis abesse existimat Byeus noster, maxime quia Leibnitzius (1) in Vita S. Brunonis, e bibliotheca Guelpherbytana eruta, istam descriptionem, cum textu cæterum minus quadrantem, non invenit (2). Utramque narrationem subjicimus ; pertinet enim ad Sancti nostri historiam. Porro Leibnitzianus textus postquam retulisset, S. Brunonem plurima Sanctorum corpora et Reliquias collegisse, adjungit : De translatione beati Evergisli tertii ejusdem sedis archiepiscopi quid factum sit hujus pii provisoris dispensatione plurimis notum est : quem in ecclesia beatæ Cecilie virginis cum hymnis et divinæ laudis celebratione repositum, plebs religiosa ita veneratur et colit, ut præsentem crederes beneficiis largioribus quotidiana obsequia mutuari (3). Ast hæc eadem abundantius evolvit textus Surianus, quo, ut conferenti patebit, usus est biographus noster. Hæc igitur habet Surius : Sanctus Bruno piissimus, vigesimus secundus S. Evergisli successor, omnium factus morum speculum bonorum; nardus speciosa dedit odorem suum : vere dux populi et sollicitus pastor gregis dominici. Quum causa colloqui habendi de statu regni apud principes regionis illius, iter haberet in occidentem, forte in reversione, pacato regno, ad oppidum Tugrensium devenit, quod venerandos Reliquiarum cineres Sancti Evergisli conservavit. Nam peccatis exigentibus, civitatem totam longa vetustas et bellorum tempestas cum nomine penitus delevit, ac novitas alio sedem episcopalem transmutavit. Quumque ibi summus præsul pernoctaret, illudque animum ejus multum moveret, quod tam sacer locus ad

nihilum jam quasi deveniret, in ipsa nocte D apparuit ei S. Evergislus, quasi palliatus casula conscissa, qui ei dabat talia verba : « Videsne, ut vestimenta mea sunt neglecta et tineæ consumpta? Quoniam tu illuminabis lucernam meam; illumina tenebras meas : nam hinc eripiar et in Deo meo murum transgrediar. * » Nec mora, episcopus, somno solutus, remolvebat tacitus. Facto autem mane, bonæ memoriæ ad se jussit venire Folcmarum œconomum, quem in omni negotio consuevit habere conjunctissimum, remque illi ex ordine nuntiavit, et, ut illi in medium consuleret, postulavit. Qui mox dicebat ad primam responsionem, S. Evergislum propriam debere revisere sedem. Lætatus episcopus, tamsacri corporis Reliquias sua imperiali potentia propriæ sedi se velle restituere suis nuntiavit omnibus. Hoc vero illi audientes, illud eis optabile fore prædicabant, et pene omnes præ gaudio flebant. Nec mora, cum omni devotione perrexit cum suis episcopus ad locum, ubi jacebat sanctum corpus, et post quoddam altare de quadam fabrica, jam senio consumpta, cum omni veneratione elevavit, ac multum flentibus incolis, cum suis Coloniæ reportavit. Ubi ad sanctissimam sedem ventum est, ingens concursus populi factus est, clerus cum sanctimonialibus convenit, uterque sexus concurrat, tota civitas novis gaudiis exultavit, sicque cum omni celebratione divinæ laudis quinto kalendas aprilis honorabiliter repositum est in ecclesia S. Cæcilie virginis. Ibi vero tot Dominus quotidiana dignatus est per Sanctum suum conferre dona salutis suæ sacræ Ecclesie filiis, ut præsentem credat unusquisque adesse largioribus beneficiis. Sequitur in Suriana Vita S. Brunonis translatio S. Patrocli, martyris Tricassini, quam in ejus Actis retulit Bollandus ad diem xxi Januarii (4). Mirum videbitur lectori, nullam fieri mentionem episcopi Leodiensis, sub cujus jurisdictione erat Tugrorum civitas. Erat hic Baldricus, eodem anno 959 defunctus sive xii kalendas majas sive xv kal novembres (5) : adeoque eo vivente facta est translatio, et, ut dicit Joannes Foullon, annuente (6). Animadvertamus tamen, S. Brunonem in eo negotio non tam processisse ex auctoritate sua metropolitana, utpote quæ impotens fuisset, quam ex imperiali, ut dicit scriptor laudatus, potentia, cui vel invitus Baldricus cedere debuit, si tamen hujus facinoris conscius fuerit. Ast hæc minoris momenti quæstio est; multo majoris est rescire utrum S. Bruno Tugris abstulerit S. Evergisli Coloniensis corpus, an vero Trutmonia S. Ebregisi Trajectensis. Hanc questionem declaratam vide in proximo de S. Ebregiso Commentario.

r Textus Ultrajectinus habet cum suis episcopis perrexit etc. mendum correxi scribens : cum suis episcopus perrexit, quoniam in proximiori narratione, e qua suam deprompsit biographus noster, legitur : Cum suis episcopus.

s Ecclesia S. Cæcilie, in quam illatæ fuerunt S. Evergisli Reliquiæ, erat monasterium sanctimonialium, quod jam sæculo x Vetus vocabatur, imo ut prima cathedralis a Gelenio habetur (7). Parthenonem non solum Sancti cor-

(1) Scriptt. Brunsw. tom. I, pag. 283. — (2) Act. SS. tom. V Octob., pag. 701. — (3) Scriptt. Brunsw. tom. I, pag. 283. Cfr Pertz. Monum. Germ. tom. IV, pag. 279. — (4) Ac. SS. tom. II Ja-

nuar., pag. 241. — (5) Foullon. Hist. Leod. tom. I, pag. 180. — (6) Ibid. pag. 181. — (7) Admir. Colon. pag. 337. Gall. Christ. tom. III, col. 773. Cfr tamen Binterim. die Erzdiöz Köln, tom. I pag. 63.

A pore ditavit Bruno, sed etiam prædiis, ut liquet ex diplomate, quod Gelenius et baro de Meh-ring (1) ediderunt (2). Istud S. Cæcilie monasterium olim vult Gallia Christiana (3) virginum Benedictinarum fuisse: successu temporis in capitulum sæculare mutatum, anno denuo 1474 refor-

matum fuit in regulare sub Regula S. Augustini (4). Quod perseveravit usque ad annum 1802, quo cum reliquis monasteriis periit (5): hodie vero mutato monasterio in nosocomium ecclesia pietati infirmorum inservit (6). Alia vide in Comentario de S. Ebregiso Trajectensi.

AUCTORE
ANONYMO.

(1) Admir. Colon. pag. 337. — (2) Die Peters Kirche etc. pag. 79. Edit. 1836. — (3) Tom. III, col. 773. — (4) Gelen. Admir. Colon. pag. 338. — (5) Mehring. Die Peters Kirche,

pag. 83. — (6) Ibid. pag. 92 et Historische Beschreibung des Hohen Erz-Domkirche zu Köln, von A. E. d'K***. pag. 3 et seqq.

DE SS. ARETHA ET RUMA,

ET SOCIIS QUATER MILLE DUCENTIS QUINQUAGINTA, DE QUE
SS. AZKIR ET CYRIACO ET SOCIIS TRIGINTA OCTO

NEGRANÆ IN ARABIA.

B

E

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

E. C.

§ I. Arabia vetus et hodierna. Arabiæ Felicis divitiæ et negotiatio usque ad prima sæcula christiana: rudera et monumenta pristini splendoris.

ANNO DXXXIII.
Arabia, vastissima regio.

A Arabiæ nomine incredibile est quam vasta olim regio venerit. Protendebatur enim in Syriam, Mesopotamiam et ipsam Ægyptum. Et in Ægypto quidem, Arabia duplex distinguenda est, inquit Eckhelius noster (1); una is tractus qui ex Delta sursum ascendenti Nilo et mari rubro intercipitur, in quo lapis Porphyrites gignitur... Altera nomus fuit positus extra Delta ad littus orientale Nili, cujus caput fuit Phacusa, teste Ptolemæo. Palæstinam versus et Syriam, præterquam in terras Philistinorum paulatim penetrarunt Arabes, et pluribus sæculis ante Christum partem urbis Gazæ incoluerunt (2); Arabiæ quoque deputata est a veteribus terra omnis trans Jordanem (3), et usque ad Euphratem, qua Syriam adluit. Orientem versus, Euphrate non circumscribebatur, sed ipsam Mesopotamiam trans flumen occupabant Arabes Scenitæ, eamque Xenophon in Anabasi Arabiam vocavit; Plinius denique idem nomen tribuit superiori Mesopotamiæ parti, ubi sitæ Carrhæ et Edessa. Quibus omnibus terris adcensenda immensa pæninsula Arabica, quæ nulla alia superatur præterquam Indica, eamque vix superficie non æquat (4). Illi tribuunt geographi recentes leucas Gallicas quadratas 150,000; miliaria Germanica 48,000 (5). Quod ut facilius admittatur, juverit meminisse mare Arabicum, a freto Bab-el-mandeb ad portum Suez, protendi ad leucas omnino quingentas, et ad totidem pæne protendi Arabiam ab eodem freto Bab-el-mandeb ad fretum Ormuz.

2 Arabiam universam dividebant veteres geographi diversimode a geographis dividitur.

graphi, Eratosthenes, Strabo, Plinius, in Felicem, qua appellatione designabatur ipsa pæninsula tota; et in Desertam, quæ vastas regiones ad septemtrionem jacentes, de quibus diximus, complectebatur. Primus tripartitam divisionem, commemorata Arabia Petrea (quæ mari rubro versus septemtrionem adjacet et ad Palestinam pertingit), invexisse dicitur Ptolemæus (6); verum Arabiæ quæ est in Petra uno ante sæculo jam mentionem habet Dioscorides Anazarbæus (7). Ptolemæum secuti sunt geographi recentiores, Arabibus exceptis; a quibus ejus tripartita divisio vel ignorata est, vel neglecta. Recentiores tamen Arabiam felicem multum contrahunt, et eo nomine designant partem illam pæninsulae tantum quæ Yemana dicitur; quum ceteroqui vox Arabica Yemana felicitatem significet (8), et Yemana, licet et aliis Arabiæ partibus, puta terris Oman, Hadramaut, Asyr etc. suæ divitiæ non desint, reliquas tamen fertilitate superet. Geographi vero Arabes, et post eos Niebuhr, Jomard, Ritter aliique divisiones alias non proferunt quam regionum ac gentium variarum; e quibus modo aliqua indicavimus.

3 In primis de Yemana nobis in posterum erit sermo, quoniam ea est regio quæ Homeritis, vel ab Arabibus, Hamyar, olim est dicta; in qua S. Arethas cum sociis martyrii coronam est consecutus. Monendus vero hoc loco est lector, quum Arabiæ geographia et historia, a medio circiter sæculo præcedenti et maxime ab hujus initio, innovata quodammodo sit, opus nostrum

De Arabia felice ejusque divitiis e Diosdoro Siculo,

(1) Doctrina numerorum, part. I, tom. IV, pag. 102, edit. 1828; cfr Weisseling, Comment. in Synecdemum pag. 343 edit. Bonn. — (2) Stark, Gaza u. die philistæische Küste, pag. 232 et seq. Jena 1832. — (3) Cellarius, geogr. tom. II, pag. 370, edit. 1773; Weisseling. loc. cit. pag. 332. — (4) Hoffmann, Beschreibung

der Erde, I B. S. 977. Stuttgart, 1832. — (5) Id. ibid.; Jomard, Etudes géogr. et histor. sur l'Arabie, pag. 88. Paris 1839. — (6) Jomard, pag. 87. — (7) Cfr Cellar. pag. 369. — (8) Cfr Ritter, Erdkunde, tom. XII, pag. 720.

lumine

AUCTORE
E. C.

lumine novo quod accessit, diutius carere non posse. Ante iter enim Niebuhrii et subsequen-
tium viatorum, et donec clarissimi viri Reiskius, A. Schultens, Sacyus, F. Movers, Th. Wright, F. Fresnel et novissime A. P. Caussin de Perceval tot monumenta Arabica e tenebris eruerunt, aut expenderunt, vix credibile quam parum nota esset Arabia. Quam ob rem plus solito paulum ejus antiquitatibus et geographiæ inhærere hic visum est. Quo fiet ut quæ solis fere viris doctis, qui rerum orientalium peritis sint et plurimum linguarum gnari, adhuc innotuerunt, ad multorum mentes sint perventura: quod beneficium non leve esse censemus linguæ, qua in opere isto utimur. Nonnulla igitur de Yemanæ veteri regno hic congerimus, quum antiqua et prius nota, sed quæ dudum neglecta sunt, tum recenter detecta aut observata, quibus illa illustrentur. Situs Yemanæ, tum veteris, tum hodiernæ, est hujusmodi: ad occidentem et meridiem mari rubro adjacet, ad orientem oceano Indico; septentrionem versus, protenditur ad interiores montes camposque desertos qui ad sinum Persicum deducunt. Dicta est et Sabæa, vel Saba, quo nomine antiquitus ob divitias, aromata, gemmas, maxime est celebrata. Ut propria habebatur regio myrrhæ et thuris; ac hujusmodi arborum aromaticarum multæ amplissimæque perant silvæ. Calamum, inquit Diodorus Siculus, et juncum odoratum, ceteramque aromaticæ naturæ materiam large profert; fragrantias denique foliorum omnis generis expirat; variisque lacerimarum distillantium odoribus referta est. Myrrham certe et diis gratissimum thus quodque per totum inde orbem vehitur, extrema Arabiæ (id est Arabia Felix) produ-
cunt. Costi insuper et casia et cinamomi, et id genus aliorum gramina et virgulta tanta profunditate et luxurie crescunt, ut quum apud alios raro deum altaribus imponantur, apud hos accendendis clibanis materiam largiantur; et quum alibi exiguæ tantum particulæ ostendantur, hic servi inde lectos domi consternant.

Strabone, Agatharchide, Plinio,

4 Cinamomum ibi mirifica utilitate præstans, resinaque et terebinthus fragrantissima copiose nascitur. Montes non tantum abietes et tædas, sed etiam cedros, et quod Boraton vocant, affatim producunt. Multa etiam alia stirpium genera sunt fructiferarum, quæ et succum et odorem approximantibus jucundum exhibent. Naturalis enim terræ genius vapores, suffitibus odoratis aptos, in se continet. Ideo nonnullis Arabiæ locis, quum terra foditur, suave olentes venæ reperiuntur, quarum perquisitio ingentes passim lapicidas suppeditat. Atque hæc quidem Diodorus de Arabia felice (1), addens et aurum ibi effodi, et omnigenos lapides, quos tum coloris varietas, tum nitoris pelluciditas commendat; et pecorum in omni genere eam fecundam esse. Nec minus eam extollunt Strabo, Solinus, et cui major fides est concedenda, Agatharchides, in Periplo maris rubri (2). Plinius, Natur. Hist. Lib. XII, comme-

morato cardamomo, sic prosequitur: Cinnamomo proxima gentilitas erat, ni prius Arabiæ divitias indicari conveniret, causasque, quæ cognomen illi felicis ac beatæ dedere. Principalia ergo in illa thus, et myrrha; hæc et cum Troglodytis communis: thura, præter Arabiam, nullis, ac ne Arabiæ quidem universæ. Et mox quam amplæ sint silvæ aromaticæ, tradens, Silvarum longitudo, inquit, schœni viginti; latitudo dimidium ejus. S chœnus patet Eratosthenis ratione, stadia quadraginta, hoc est, passuum quinque millibus: aliqui triginta duo stadia singulis schœnis dedere. Quum vero passus mille æquivalent metris nostratibus 1473 (3), fuissent longæ hæc silvæ aromaticæ chiliometris circiter 148, latæ 74.

5 Sed de veteri Arabia felice magnificentius loqui scriptores Latinos et Græcos quam par est, non est dubium; audiantur paulisper ipsi Arabes, qui licet de rebus propriis agant, amplificatione ab exteris non vincuntur. Auctores chronologiæ antiquæ, inquit Masoud, sive Masudius (ab Alberto Schultens latine loqui jussus), memoriæ prodiderunt, terram Sabæam fuisse totius Yemanæ uberrimam proventu, copiosissimam fertilitate; maxime rigum et cultam hortis silvisque; spatiosissimam campis, cum pulchris ædificiis et arboretis ordine descriptis; aquarum canalibus frequentissimam quoque, et floribus distinctissimam. Iter ejus diligenter equitanti patebat ultra mensem ad aspectu hocce amœno in longitudinem, atque in latitudinem tantumdem. Qui autem ita vel equitaret, vel pedibus iret, procedebat inter hortos, inde a principio usque dum extremam oram attingeret, ut nec sol ei vultum feriret, nec umbra ab eo migraret; eo quod oblecta esset terra per culturam ædium et arborum, quæ ubique obtineret atque cuncta circumcingeret. Ergo incolæ ejus lautissimam et mollissimam vitam degere; unctissimo in statu lautissimoque eodem; cum cumulatissima abundantia proventuum; et suavitate auræ et puritate aeris, et aquarum large profusa copia: necnon potentia invicta; et concordii imperio, quo regnum ad culmen provectum. Non cessarunt ibi posterius Joctanis beatissimam hanc agere vitam usquedum im-

et scriptoribus Arabicis.

6 Quibus postremis verbis memorat Masudius inundationem maximam, quæ facta est in Arabia felice quando ruptæ sunt catarractæ, quibus aquæ continebantur inter montes prope civitatem Mareb. Hoc diluvium contigisse volunt Reiskius (5) et Gosselinus (6) circa annum Christi 35, Sacyus inter annos 150 et 170 (7), recentissimus denique Arabum historicus A. P. Caussin de Perceval (8), circiter annum Christi 120. Divitias Arabum interiorum his verbis innuit geographus Arabs: Fastu, jactantia et superbia reliquos Arabiæ populos superabant (9). Fastum exhibebant in primis reges in exstruendis palatiis ac templis, tum in omni vivendi ratione (10). Expensas regum in dies singulos

Ruptura catarractæ Marebensis. De fastu regum Homeritidis, deque regionis fertilitate.

(1) Diodor. Sicul. tom. I, pag. 161 et seqq. Amstelodami 1746. — (2) Vide Bochart. Geogr. sacr. lib. II, cap. 26. — (3) Lelwel. Pythæas geographe, pag. 71. Bruxelles. 1843; cfr Ukert, Geographie, tom. I, part. 2, pag. 73. Weimar 1816. — (4) Masudius, Historia diluvii el Arim, quo Sabæa eversa. Ap. A. Schultens, Hist. imperii vet. Joctanidarum, pag. 161. — (5) De Arabum epocha vetustissima, Sail ol Arim, id est, ruptura catarractæ Marebensis, pag. 26. — (6) Recherches sur la geo-

graphie systématique et positive des anciens, tom. 2, pag. 112. — (7) Mémoire sur divers événements de l'hist. des Arabes avant Mahomet. Mem. de l'Acad. des Inscript. tom. XLVIII, pag. 343. — (8) Essai sur l'hist. des Arabes avant l'Islamisme, tom. I, pag. 88. Paris 1847. — (9) Ap. Bochart. Geogr. sacr. lib. II, cap. 26. — (10) Agatharchides ap. Wright, Early christianity in Arabia, pag. 3; Diod. Sic. lib. III, cap. 47, pag. 213.

A scribit Heraclides fuisse talentorum Babyloniorum quindecim (1), nimirum argenteorum : quæ æquivalent francis hodiernis 133,900. Omnes denique veterum laudes his paucis complectitur Diodorus Siculus. Natio hæc Sabæorum, inquit, non finitimos tantum Arabes, sed ceteros etiam mortales divitiis et quavis rerum pretiosarum copia antecellit (2). Addimus, coronidis loco, quam fertilis olim fuerit Arabia felix, certo æstimari non posse ex ejus conditione hodierna. Ut enim nuper advertebat celeberrimus chemista Liebig, exhauritur paulatim terræ pars superna, quam vegetalem dicunt; ideoque non solum Judæa, sed nec Africa septemtrionalis nec Sicilia id sunt quod antiquitus fuere Romanis. Sola Ægyptus, ubi a Nilo rigatur, ex ejus aquis altricibus, suam perpetuo renovat fertilitatem. Dicunt tamen aliqui, nec immerito forte, et puteos quos artesianos vocant, Arabiæ veteri notos fuisse: quorum beneficio tractus aliquot fertiles evaserint. Verum vix crediderim frequentes illic fuisse, quum eos non memorent diligentissimi scriptores Strabo, Plinius, Agatharcides et alii (3).

De ingenti et antiquissima Arabiæ negotiatione cum Asia occidentali universa.

C 7 Crediderunt Romani diu divitias omnes Arabiæ felicis huic terræ proprias fuisse, nec suspicati sunt multa aliunde esse advecta. Ideo eorum imperatores plurimi Arabiam subigere tentarunt, at infelici conatu. Nam, ut ait scriptor recens, ad bellum Arabiæ interiori inferendum, opus est camelis multis, et ut habeantur cameli, possidenda est Arabia. Duplicem porro negotiationem instituebant Sabæi, alteram qua ex Indiis et Æthiopia sibi multa comparabant, et de qua pæne silet historia; alteram qua tum propria, tum acquisita, aliis, maxime Phœnicibus divendebant. De antiquissimo commercio quod has duas inter gentes exercebatur, non pauca collegit recens Phœnicum historicus, cl. Movers (4). Commmercium Arabum, inquit, jam ut erat in se, et magis adhuc ob tantam antiquitatem suam, e rebus in primis admiratione dignis est in historia. Fundatur in communicatione maxima inter regiones maritimas tum Asiæ occidentalis, tum Africæ orientalis et Indiæ. Nec Arabia ipsa has divitias possidet, ob quas a prisca temporibus famam est consecuta regionis inter ditissimas et felicissimas regnorum antiquorum, nec aurum scilicet, nec gemmas. Quinetiam celeberrima ejus aromata ei propria non erant, sed e longinquo adferebantur, ex Africa, ex India et ex Asia ulteriori. Arabia, quum media sit inter ditissimas regiones orientales, et occidentales illas, quæ artes excolebant, puta Babyloniam, Assyriam, Phœniciam et Ægyptum; ac insuper ei ipsi desint quæcumque mercatui traduntur, ac simul naves et quæ ad longinquas navigationes sunt necessaria, illa tantum negotiatione antiquitus emicuit, qua ab uno sui latere ad aliud merces transvehebantur. Quæ ab occidente adveniebant trans sinum Arabicum, aut ab oriente trans Persicum, carawanis suis vehebant Ara-

bes per inculta et deserta loca ad Mesopotamiam, Syriam, Palæstinam et Ægyptum; in quo situm omne eorum commercium in orbe veteri.

AUCTORE
E. C.

8 Hucusque dictus historicus; sed illud erudito scriptori concedi non potest, Arabiæ merces proprias nullas fuisse, et quod consequitur, nihil exevxisse de suo. Etenim viatores recentes in Arabia felice viderunt myrrham (5), aloem (6), cassiam, quam a cinnamomo non videntur distinxisse veteres (7), thus (8), balsamum (9) aliasque arbores aromatiferas (10); ac terram feracissimam (11) esse retulerunt. Quinetiam quod Herodotus (12) et Pausanias (13) de serpentibus narrant, sub arboribus aromatiferis eas jacere, a diligentissimo Sapeto in vicina Æthiopia est observatum (14). Denique ad thus quod attinet, observat Chr. Lassen, quem novimus rerum Indicarum in primis peritum esse, illud in libris Indicis dici Arabicum (15); ac hodiernum dum arbor thuris Indis jam familiaris est, ac ejus thus ab iisdem adhibetur, venit tamen thus Arabicum in portibus occidentalibus oræ Malabaricæ. Nec vero dudum noverunt Indi interiores arborem suam, aut quod ab ea gignitur (16). Judæos quoque usos esse thure Arabico docet tum nomen lebonah, Arabico luban similimum, tum locus Jeremiæ inter alios: Ut quid mihi thus de Saba affertis? * Tradit quoque Herodotus apud Plinium (17), singula millia talentum thuris annua pensitasse Arabes regi Persarum; nec intelligitur quomodo hæc omnia aliunde coemere Arabes debuerint. Romæ denique, dum florebat navigatio maris Rubri et Indici, aromata multa Arabica dicebantur (18), notaque est locutio Plauti: Olere Arabice. Gemmas reperiri in Arabia testantur multi, sed de auro dubitandi est locus (19), licet id similiter scribant plerique veteres.

Merces ei propriæ multæ fuerunt.

E

* Jerem. vi, 20.

9 Verumenimvero mercatum et divitias Yemenæ antiquæ (sive iis quæ ei propria sunt aut in ea nascuntur sint adscribenda, seu, quod magis est verisimile, mercibus etiam peregrinis, quæ cum vicinis gentibus undequaque mutabantur) manifestum est fuisse admiratione digna. Audiantur de divitiis Sabæorum litteræ sacræ, quarum locos aliquot uno tenore recitamus: Sed et regina Saba, audita fama Salomonis..... et ingressa Jerusalem multo cum comitatu et divitiis, camelis portantibus aromata et aurum infinitum nimis, et gemmas pretiosas, venit ad regem Salomonem... Dedit ergo regi centum viginti talenta auri, et aromata multa nimis et gemmas pretiosas; non sunt allata ultra aromata tam multa, quam ea quæ dedit regina Saba regi Salomoni. III Reg. x, 1, 2 et 10. Divitias regum Asiæ tum temporis maximas fuisse ex multis adstruitur (20), æstimatque Phœnicum historicus, 120 talenta auri quæ attulit regina Saba, valuisse thaleris 3,120,000 (21), seu francis 11,580,000: sive potius pecunie vi decies majore; siquidem tanto plus aurum ævo Salomonis valebat quam nunc. Et quidem concedendum est talentum Asiaticum fuisse libra-

De mercatu Arabum ex codice sacro;

F

(1) Heracl. ap. Athenæum, lib. XII. — (2) Diod. Sic. loc. cit. — (3) Cfr Acta SS. tom. IX Octob., pag. 46 (1); Ritter, tom. XIII, pag. 132; Photius Cod. 80. pag. 191. Rothomagi 1633. — (4) Das phœnizische Alterthum. Buch III. cap. XI: Phœnizisch-arabischer Handel. pag. 272 et seqq. Berlin 1836. — (5) Niebuhr, Description de l'Arabie, tom. I, pag. 208. Paris. 1779. — (6) Niebuhr. loc. cit.: Wellsted ap. Ritter, Erdkunde, tom. XII, pag. 339, Berlin 1846. — (7) Ritter, tom. V, pag. 823 et seqq.; tom. VI, pag. 123. — (8) Haines, Wellsted ap. Ritter,

tom. XII, l. c.; Niebuhr, l. c. pag. 202. — (9) Niebuhr, l. cit. pag. 204. — (10) Ritter l. cit. pag. 338 et seqq. — (11) Niebuhr, l. cit. pag. 213 et seqq. — (12) Lib. III. num. 107. — (13) Ap. Bochart, geogr. lib. II, cap. 26. — (14) Sapeto, Viaggio e missione cattolica frai Mensa, i Bogos ecc. pag. 267. Roma 1837. — (15) Ap. Ritter, tom. XII, pag. 369 et 371. — (16) Ritter, ibid. — (17) Lib. XII. n. 39. — (18) Cfr Mém. de l'Institut, tom. V, pag. 134 et seqq. Paris 1821. — (19) Niebuhr l. c. pag. 198. — (20) Cfr Movers, tom. IV, pag. 39-56. — (21) Ibid. pag. 48.

AUCTORE
E. C.

rum 125 et Attico duplo majus (1); seu valuisse francis Gallicis minimum 100,000. Libræ enim Romanæ 125 æquant chiliogrammata 40; et chiliogramma auri puri hodie venale est fr. 3,437. Sed recolendum est libram auri nunc valere libris argenti 15, quum valuerit antiquitus in oriente libris argenti tantum 12. Aliis scripturæ locis non pauca de Arabum divitiis et negotiatione leguntur: Reges Arabum et Saba dona Domino Deo adducent. Psalm. LXXI, 10 — Inundatio camelorum operiet te, Jerusalem, dromedarii Madian et Ephraim, i. e. Arabiæ occidentalis; omnes de Saba venient aurum et thus deferentes. Omne pecus Cedar, seu partis australis Arabiæ desertæ, congregabitur tibi; arietes Nabaioth, i. e. Arabiæ Petrææ, ministrabunt tibi. Isai. LX, 6. — Ut quid mihi thus de Saba affertis? Jerem. VI, 20. — Arabia et universi principes Cedar, ipsi negotiatores manus tuæ, Tyrum alloquitur propheta; cum agnis et arietibus et hædis venerunt ad te negotiatores tui. Venditores Saba, et Reema, i. e. provinciæ Oman, inter mare Indicum et sinum Persicum, ipsi negotiatores tui; cum universis primis aromatibus, et lapide pretioso, et auro, quod proposuerunt in mercatu tuo. Ezech. XXVII, 21 et 22.

de viis quibus
videm cum ca-
melis suis

10 Sunt hæc certissima testimonia negotiationis et divitiarum Arabiæ temporibus priscis; sed videntur hic insuper summam exhibenda quæ geographus Ritter et in primis nuperus Phœnicum historicus collegere de viis, quibus Sabæi cum camelis suis negotiationem in Asia occidentali peragebant. Quo pacto non solum præ oculis erunt versiculi codicis sacri et asserta scriptorum, at ipsis Sabæorum peregrinationibus quum Babylonem, Niniven, Tyrum adibant, quodammodo intererimus. Pertinentque illa ad Acta nostra (a quibus disquisitiones historicas et geographicas alienas non esse notum est omnibus) potissimum duplici ex capite: primo quidem, quia ex tanta negotiatione Sabæorum cum Palæstina et Syria, intelligitur quomodo sit factum ut tot Judæi in interiori Arabia olim habitaverint, et quidem ab antiquissimis temporibus. Quando enim martyrium passus est S. Arethas cum sociis, regnum Homeritarum judaicum erat, et judæus erat rex persecutor. Deinde, quum duraverit dicta negotiatio per multa sæcula post Christum natum, ratio percipietur cur religio christiana, pæne ab ortu suo, in Arabiam penetrare debuerit: licet pauca admodum supersint monumenta ad rei veritatem comprobendam.

C

mercaturæ

11 Ab Arabia igitur ad Palæstinam, Phœniciam et Syriam, ducebant viæ bene multæ, quibus cameli aromata, gemmas, aurum et argentum in regiones illas deferebant. Et primo quidem loco merces multæ deferebantur per mare rubrum ad sinus Heroopolitanum * et Ælaniticum * (2), quibus septemtrionem versus terminatur, et quorum prior antiquissimis temporibus, nimirum ante ævum Salomonis, magis erat usui.

* Golfe de
Suez.
* Golfe d'A-
kaba.

Exinde soli Arabes camelis suis merces, D juxta murum quo Ægyptus a regnis orientis dividebatur, ducebant ad mare mediterraneum, usque ad locum Casion dictum, Jovi sacrum (3). Situs erat non procul a Pelusio, ad montem ejusdem nominis; atque inde mittebantur merces in naves Phœnicum, vel ulterius vehebantur via terrestri. Ad hunc enim locum pertingebant viæ multiplices, quæ a quavis Asiæ parte ad Ægyptum ducebant (4): primo nimirum a regione Edom, serius a Nabatæis dicta (5), juxta mare rubrum, quæ via et a Sabæa deducebat; deinde ab interiore et media Arabia; tertio a celeberrimo emporio sinus Persici Gerrha, in antiqua regione Dedan (6), itemque a Regna in hodierna provincia Oman, per desertam extremam pininsulæ (7); quarto a termino septemtrionali sinus Persici, ubi Nabuchodonosor, qui et Gerrhæos illuc ex Chaldæa in locum Dedanitarum transtulisse fertur, emporium Teredon edificavit (8); quinto a Babylone in Ægyptum erat via recta et brevis per desertum, quamvis ceteris minus nota (9); sexto alia erat eodem tendens, sed duplo longior (10); septimo, celeberrima erat quæ a Tyro et Damasco (11), juxta latus orientale Jordanis et maris mortui, ascendebat in Ægyptum (12), ac iis etiam inserviebat qui a superiore Syria et Mesopotamia Damascum venientes (13), ad Arabiam aut Ægyptum pergebant (14); tum et iis qui via Palmyrena (15) Damascum venerant: quum Palmyra centrum esset viarum, quæ a regione Euphratensi media ad occidentem ducebant (16); octavo denique, via alia ex Phœnicia et Syria cameli in Ægyptum perveniebant, per Galilæam scilicet, Samariam et Judæam, et inde per oræ Philistææ et Ægyptiæ emporia, Gazam, Rhinocoluram, Pelusium et Casium (17). Reperta est non ita pridem hæc via a Robinsonio, seu agnita diversam non esse a via Romana quæ in Peutingeri tabula signatur (18).

E

12 Præter mare rubrum terrestres quoque in Asia occidentali exercebant.

erant viæ, quibus et Sabæa merces ad regna septemtrionalia deferebantur, quarum una juxta mare rubrum per Edom, seu Idumæam, transibat, ut dictum est, et Petram, regni consecutis temporibus civitatem primariam deveniebat (19). A Petra vero via una per Rhinocoluram in Ægyptum deducebat, alia Gazam, tertia ex oriente maris mortui ad Jerichuntem, Damascum et Palmyram (20); quarta ad Gerrhæos (21). Orientem versus Sabæorum, Regmæorum et Dedanitarum, seu Gerrhæorum, merces similiter duplici via in Assyriam et Persidem devehebantur, altera terrestri juxta sinum Persicum, altera maritima; perveniebantque ad Teredon et Characem, in fronte sinus, atque inde vel per latus orientale Tigridis (22) usque ad Niniven (23), Nisibim et Haran, seu Charras; vel ad latus occidentale Euphratis per Babylonem (24) usque Thapsacum (25) et Haran: referebantque cameli in reditu merces alias in regionem

F

(1) Cfr Académie des Inscriptions. Mém. tom. XXVIII, pag. 663 et seqq.; 699 et seq.; Du Cange, Glossar. inf. græc. v. τάλαντον. Etc. — (2) Strabo, l. XVI, pag. 1080. édit. Oxoniens. — (3) Ibidem. — (4) Herodot. l. III, cap. 5. — (5) Strabo, ibid. pag. 1081 et 1103. — (6) Movers, pag. 303; Strabo, pag. 1089 et seq.; Isai. XXI, 13; Ezech. XXVII, 15 et 20. — (7) Ritter, tom. XII, pag. 123; Movers, pag. 303. — (8) Movers, pag. 308. — (9) Ib. pag. 303. — (10) Ib. pag. 243. — (11) Ib. pag. 244; Ritter, tom. XV, pag. 161 et 334. — (12) Ritter, tom. XIV, pag. 137. — (13) Id. tom. XV, pag. 13; Movers,

pag. 244 et seq. — (14) Ritter, tom. XIV, pag. 88 et seqq. — (15) Movers, pag. 243. — (16) Ibid. et pag. 143; Ritter, tom. X, pag. 1090; Appian. bell. civil. l. V. c. 9. — (17) Ritter, tom. XIV, pag. 137 et seqq.; Stark, Gaza u. die philistæische Küste pag. 363 et seq. Jena 1832; Strabo, pag. 1079 et seq. — (18) Ritter, tom. XVI, pag. 94; Movers, pag. 290. — (19) Strabo, pag. 1093 et 1109. — (20) Plin. Hist. Nat. l. VI, cap. 32; Movers, pag. 291. — (21) Strabo, pag. 1103. — (22) Strabo, pag. 1047 et 1051. — (23) Cfr Nahum III, 16. — (24) Cfr Jerem. LI, 44; Ezech. XVII, 4. — (25) Strabo, pag. 1039 et 1061.

AUCTORE
E. C.

A suam (1). Omnibus vero dictis viis soli fere Arabes camelis suis, sive suas, sive Phœnicum aliarumque gentium merces deferabant (2). Quam ob causam istud quasi monopolium ab antiquissimis temporibus in Asia occidentali exercuerint Arabes, nullo negotio consequimur; ab iis enim solis habitabantur tantæ solitudines, quæ a mercatoribus erant peragrandæ; deinde nonnisi a camelis, quæ in reliquis Asiæ regnis rari erant, per eas poterat transiri (3).

De commercio
Arabum, maxime
Sabæorum, alia quædam
notata
digna;

13 Ad alia properantes, aliqua hic de negotiatione et divitiis Arabum breviter adscribimus: 1° Nulla gens ante Christum natum, præter Phœnices et Carthaginenses, adeo mercatui fuit dedita, quam gens antiquissima (Genes. x) Jectanidarum, sive Sabæorum; et ipsis Phœnicibus Sabæi antiquiores sunt. Quinetiam ex Sabæis Phœnices originem duxisse perhibent Herodotus et Strabo (4). 2° Novimus regem Salomonem immensus divitiis suas, non solum ex gentium devictarum, aut ipsorum regnicolarum tributis collegisse; sed ex mercatura quam exercuit ipse (5), ut alii reges antiqui, et ex vectigalibus mercium, quæ ad regnum ejus perveniebant, aut per illud transibant (6). Ad quæ notamus, vectigalia hæc maxime ex mercatoribus Arabibus fuisse percepta; deinde, conditionem regum Saba in pluribus conditioni Salomonis fuisse similem: devicerunt enim et ipsi aliquando gentes pæne omnes Arabiæ, nec minus quam Salomon negotiationi fuere dediti. 3° Scribit recens Phœnicum historicus Arabicas gentes, quæ mercatui erant deditæ, alias omnes superasse copia auri, sicut ipsi Phœnices omnium primi erant copia argenti (7). Licet autem aurum magnam partem quæsiisse videantur Arabes ex Africa (8), in Homeritide tamen sitam esse regionem Ophir, ad quam classes Salomonis et Hiram navigabant, multi, post Gesenium, arbitrantur (9). Etenim, præter alia plurima quæ hanc in rem afferri queunt, in Homeritide habitavit Ophir, filius Jectan (Genes. x); nomenque mutuasse regiones a posteris Noë, passim notum est. 4° Denique illud dandum non est historico Phœnicum, priscis Arabibus navigationem nullam fuisse. Hujus enim asserti desideratur probatio, et contra illud non pauca opponere

C licet (10). Sed ista huc non spectant.

perstitit vero

14 Verum non solo antiquissimo ævo patriarcharum et regum Israël ac Juda celebres fuere Sabæorum, vel ut uno sæculo circiter ante Christum dici cœperunt, Homeritarum (11) divitiæ; sed usque ad natum Salvatorem et ultra perstittisse eorum florentissimum statum certo discimus ex Strabone et Plinio, qui tum temporis vivebant. Etenim multa de Arabia, præter ea quæ ab Eratosthene mutuaverat, hausit Strabo ex relatu Ælii Galli, qui vivente Strabone, anno 24 ante Christum, ab imperatore Augusto in Arabiam missus est cum exercitu, et pertigit usque Mariabam, sive Mareb, Sabææ regiam, ac forte ulterius (12). Id Strabo fatetur: Proxima Romanorum expeditio, inquit, quæ nostro tempore, duce Ælio Gallo, in Arabiam facta

est, permulta ejus regionis peculiaria demonstravit. Hanc deinceps, ex iis quæ observata sunt, describit, notatque inter alia, Regem apparatu maximo multa continue convivia celebrare, et in iis pocula aurea usui esse: ex quo confirmatur quod supra scribebat Heraclides; domos esse ex lapide pretioso confectas (οἰκησεις δὲ δια λαθον πολυτελες) (13); regionem omnium feracem esse, præter oleum. Rerum aliæ importantur, inquit, aliæ minime, quædam indigena sunt, aurum, argentum et plurima ex aromatibus, æs, et ferrum, et vestis purpurea, et styrax; et crocus, et costus: cœlaturas, et signa, et tabulas aliunde habent (14).

15 Ineunte primo sæculo christiano vivebat et Plinius senior, qui similiter Ælium Gallum in describenda Arabia se ducem habuisse profitetur (15); dicit porro solemniter: Arabia gentium nulli postferenda (16). Quæ fuerit causa expeditionis Ælii Galli aperte fatetur Strabo: Inaudiverat imperator eos jam inde a multo tempore ditissimos esse, qui auro et argento et pretiosis lapidibus aromata permutarent, et nihil in res aliunde importatas impenderent (17). Atque hæc ultima lucidius expressit Plinius: In universum gentes ditissimæ, inquit, ut apud quas maxime opes Romanorum Parthorumque subsidant, vendentibus quæ mariaut silvis capiant, nihil invicem redimentibus (18). Et argumento est inter alia, quod scribit lib. xii cap. 41: Verum Arabiæ etiamnum felicius mare est: ex illo namque margaritas mittit. Minimaque computatione milies centena millia sestertium (i. e. francorum 20,000,000) annis omnibus India et Seres, pæninsulaque illa imperio nostro adimunt. Tanto nobis deliciæ et feminæ constant. Hæc de causa, ut dictum, Arabiam diversis temporibus subigere tentarunt reges et imperatores (19). Arabum opulentia, inquit Strabo, testem laudare licet etiam Alexandrum, qui eam, ut fertur, regiam efficere constituerat, postquam ex India rediisset (20).

primis sæculis
christianis

E

16 Non videtur Græcorum et Romanorum dominatus in Asia et Ægypto, tantum nocuisse Arabum commercio, quoniam exinde eorum merces et in Europam vehi cœperunt. Verum cladem ingentem regno Homeritico ejusque mercatui attulit ruptura catarracte Marebensis, supra n. 6; post quam civitas Saba, seu Mareb, Homeritarum regia, derelicta est, et tribus multæ migrarunt versus Syriam et Mesopotamiam. In reliqua vero Arabia sensim quoque imminutus est mercatus ad tempora usque Islamitica, quibus interruptum est commercium omne Europæ cum Asia et Africa. Quæ autem remanserat inter ipsas harum partium gentes et multiplicia inter bella negotiatio, reperta via ad utrasque Indias, ac renascente communione et usu Asiam inter et Europam, pedetentim perire debuit, Arabique ad hodiernam pauperiem reduci. Ex his mirum non est multum auri ineunte sæculo vi adhuc in regia Sabæorum, seu

et dudum post.
Rudera et inscriptions in
Arabia felice detecta.

(1) Plin. lib. XII, n. 40 — (2) Plin. l. c.; Strabo. lib. XVI, pag. 1062, 1074, 1080, 1090 etc.; Movers, l. c. pag. 128. — (3) Cfr Movers, l. c. pag. 128 et seq. — (4) Cfr Ritter, tom. XII, pag. 46, 136 et 864. — (5) III Reg. IX, 26-28; X, 11, 22. — (6) Ibid. X, 13. — (7) Movers, Buch. III, pag. 53. — (8) Cfr Journal Asiatique, tom. III, pag. 202 et passim, Paris 1829. — (9) Ap. Ritter, tom. XIV, pag. 366-431. — (10) Cfr Jomard, Etudes sur l'Arabie, pag. 120 et seq.; Ritter, Erdk. tom. XII,

pag. 317, 616 et seq. et passim. — (11) Caussin, Essai tom. I, pag. 63. — (12) Jomard, pag. 144; Ritter, tom. XII, pag. 292. — (13) Vide notam Falconeri, pag. 1112. — (14) Strabo, lib. XVI, pag. 1107 et 1112. Oxonii 1807. — (15) Plin. lib. VI, cap. 32. — (16) Ibid. — (17) Strabo, lib. XVI, pag. 1107. — (18) Plin. lib. VI, cap. 32. — (19) Cfr Jomard, pag. 142 et 157. — (20) Strabo, pag. 1113.

AUCTORE
E. C.

Homeritarum, adservatum fuisse: ut ex Actis S. Arethæ infra edendis apparebit (1). Licet enim perquam deferbuisset tum eorum mercatus, tamen, quia difficillimus omni tempore fuit eousque hostilis exercitus accessus, direpti numquam fuerant. Hodiedum sola exstant veteris splendoris monumenta (2). Visa sunt scilicet in itineribus recentibus ædificia marmorea ingentia, multaque civitatum rudera; inter quæ nuperus viator Wellsted murum marmoreum conspexit dimidii milliarii Anglici (3). Felicius adhuc, quia audacior, anno 1843 erat viator Gallus Thomas Arnaud, qui rudera inspexit veteris Mareb, quæ primum Saba est dicta, ejusque aggeris celeberrimi (lingua Himyaritica dicti el arim, hodierna Arabica el sed, vel sed Marib, i. e. agger Mareb) (4). quo aquæ continebantur inter duos montes (5). Repertæ sunt et inscriptiones permultæ Himyariticae, e quibus solus Thomas Arnaud, inter rudera Marebensia, sexaginta exscripsit, et Galliæ eruditæ communicavit (6).

B § II. Lingua Homeritica, inscriptiones, communis origo cum Æthiopibus. Arabum idololatria; templum Caba. Adventus Judæorum.

Siquidem tantum fuit commercium Phœnices inter et Arabes, nemo mirabitur litteras inscriptionum quæ anno 1837 a C. Cruttendonio et anno 1843 a Th. Arnaud in Arabia felice sunt detectæ easdem esse ac Phœnicum et Syrorum. Tuitus id est singulari dissertatione eruditus Gesenius (7), et post eum cl. J. Bird, de alphabeto Himyaritico hæc inter alia scribens: Origine Semitica litterarum Himyariticarum earumque deductio ex Phœnicum scriptura, infertur etiam ex iis quæ refert Masudius (alias Masoud, scriptor Arabs) in Pratis aureis, itemque alii historici Arabes, Joctanidas, seu progeniem Khatan, vel Joctan, qui Arabiam australem incolebant, lingua locutos esse Suriani seu Syriaci, priusquam scilicet dialecti diversæ in linguam Arabicam hodiernam coaluissent (8). Et scribit Strabo, in mari quod Arabiam felicem adluit, fuisse colonias Sidoniorum, Syrorum et incolarum insulæ Arvad (9). Crediderunt aliquando philologi legendas esse inscriptiones Himyariticas a sinistra ad dextram (10), secus quam faciunt gentes Semiticae omnes. Verum ex codice quodam Himyaritico bibliothecæ Berolinensis, felicissime reperto, et cum inscriptionibus collato, illud nunc certo constat (11), linguam Himyariticam scriptam quidem fuisse aliquando

ἑουστροφῆδον, sed plerumque et communiter a dextra ad sinistram. Rara autem esse monumenta scripta celebris quondam, et antiquissimæ gentis, negari non potest. Sic et alias plerasque gentes paucissima monumenta scripta ante ævum Alexandri magni posteris commendasse cernimus; et quod mirere, ipsi cultissimi Phœnices et Carthaginenses, quos inter et Sabæos aliqua similitudo fuit, id raro præstiterunt.

18 Censuit laudatus Jacobus Bird (12) inscriptiones Himyariticas annis ducentis ante Christum natum antiquiores non esse; quin etiam primis sæculis christianis eas potius adscribit: quam sententiam, eodem anno 1845, proponebat eruditus missionarius Josephus Sapeto (13). Addunt iidem linguam Himyariticam a lingua Æthiopica, seu Gheez, nec vocibus, nec litteris multum differre. Licet vero inscriptiones plures deinceps interpretati sint peritissimi viri Rædiger et Fresnel, retinenda est adhuc utraque sententia modo memorata, donec lux major affulgeat (14). Hanc porro linguarum similitudinem tribuunt eruditi non soli dominationi Æthiopum in Homeritide (15), aut vicissim Homeritarum in Æthiopia, sed communi origini gentium (16). Clarissimus vir Carolus Lenormand, cujus nuperum obitum vehementer dolemus, coram societate ethnologica Parisiensi, cui præsidebat, plurima argumenta protulit, ob quæ genus et artes Ægyptiorum et Æthiopum Asiatica essent dicenda, seu Indo-Semitica (17). Quod pluribus deinde feliciterque adstruere tentavit cl. Courtet de Lisle (18). Adduntque gentes Asiaticas in Æthiopiam, et inde in Ægyptum venisse, per Arabiam et fretum Bab-el-mandeb. Ex quibus confirmatur illa observatio ethnographica, gentium antiquarum negotiationem plerumque ex earundem migrationibus ortumduxisse. De Æthiopibus dicendum erit ad diem 27 octobris, quando Acta S. Frumentii dabuntur, poteruntque tum præter laudatissimum opus Josephi Sapeto, forte jam usui esse inscriptiones permultæ christianæ alique quas Lepsius in Nubia collegit (19) et philologi adhuc bene intellexisse non videntur.

19 Arabia felix ideo per multa sæcula dicta est Saba, quod in ea habitabat progenies Sabæ, filii Yectan, seu Jectan, filii Heber, qui per Sale et Arphaxad ex Sem, filio Noë, erat genitus (Genes. x, 25) (20). Sed eandem Arabiam felicem usque ad sæculum octavum ante Christum incoluerunt quoque Sabæi Chamitæ, seu progenies Sabæ, filii Chus, filii Cham: quod apte ostensum est a nupero et diligentissimo Arabum historico, A. P. Caussin de Perceval (21), cujus opus viris rerum Arabicarum peritis in primis placuit (22). Ex quibus conficitur, imperium Homeritarum, sæculo sexto, de quo scribimus,

æra christiana antiquiores non videntur. Similitudo lingue cum Æthiopica et communis origo utriusque gentis.

Sabæorum antiquitas. Sabæi Jectanidae et Sabæi Cusjæ;

(1) V. Acta, n. 37. — (2) Cfr Ritter, tom. XII, pag. 11. — (3) Jomard, p. 124 ad 128; Ritter, tom. XII et XIII passim. — (4) Sacy, Mém. de l'Institut, tom. XLVIII, pag. 498 seqq.; Ritter, tom. XII, pag. 75. — (5) Ritter, ibid. pag. 765. — (6) Ibid. pag. 73 et 84. — (7) Ueber die Himyar Sprache und Schrift. Allgemeine Literaturzeitung, Juli 1841. — (8) Cfr J. Bird, Origine de l'alphabet Himiarite et de l'alphabet Ethio-pien. In Nouvelles annales des voyages, 1843, tom. 2, pag. 196 et seqq.; Sapeto, Viaggio, pag. 55 — (9) Ap. Bird, l. c. pag. 204; Assenani, Bib. or. tom. III, part. 2, pag. 603. — (10) Bird pag. 201; Sapeto, ap. Nouv. Annal. des voy. Année 1843, tom. II, pag. 106; Caussin, tom. I, pag. 78; Sacy, Mémoires de littérature, etc. tom. I, p. 253. — (11) Caussin, tom. I, pag. 79. — (12) Loc. cit. pag. 202 et 203. — (13) Nouv. Annal. des voy. loc. cit.; Idem, Viaggio, p. 59. — (14) Cfr Caussin, tom. I,

pag. 78 sqq.; Fresnel, in Journal asiatique, tom. XVI, pag. 266 et 277. Paris, 1850. — (15) Cfr Sapeto, Viaggio, pag. 58 et seq. — (16) Cfr Ludolf, Comment. pag. 50, 57, 68; Valsius, ad lib. II, cap. 24 Sozomeni; Sapeto, Viaggio, pag. 447. — (17) Nouv. Annal. des voyages, 1846, tom. IV, pag. 343 et seqq. — (18) Ibid. année 1847. tom. I, pag. 326 et seqq.; Cfr Lepsius, ibid. 1845, tom. III, pag. 333; Jomard, Etudes sur l'Arabie, pag. 163 et seqq. Paris, 1839; Journal asiatique, tom. XV, p. 376 sqq. Paris, 1850. — (19) Loc. cit. pag. 339 et 343. — (20) Cfr Caussin, tom. I, pag. 39 sq.; Calmet, Dict. de la Bible v. Saba; Bochartus, Geogr. sac. lib. II, cap. 13 et 25 sqq. — (21) Essai sur l'histoire des Arabes avant Mahomet, tom. I, pag. 42. Paris 1847. — (22) Cfr Journal asiatique, tom. XVI, pag. 265. Paris 1850.

fuisse

AUCTORE
E. C.

A fuisse totius orientis antiquissimum; eorumque domum regiam, quæ ex Himyar Jectanida prodierat, et extincta est occiso Dhu Nowaso, anno 525, diutius perstitisse quam alia quævis in orbe universo (1). Porro nomen Sabæ, filii Yectan, ab Hebræis scribitur cum littera Schin, vel Sjin, Sabæ vero filii Chus, cum Samek; et inde quæ a reliquis gentibus negligitur, ab Hebræis sedulo servata est distinctio: Reges Sjaba et Saba dona adducent (Ps. LXXI), ut fert Hebræica veritas; id est, Reges Sabæorum Yectanidarum et Cusjitarum. Priorum regina erat regina Saba (2), quæ Salomonem invisit; posteriorum aliquoties est mentio in Isaia propheta: Dedi propitiationem tuam Ægyptum, Æthiopiam et Saba pro te (XLIII, 3), id est, Sabæos Cusjitas; et iterum: Labor Ægypti et negotiatio Æthiopie, et Sabaïm, viri sublimes, ad te transibunt (XLV, 14). In quibus omnibus distinguuntur Sabæi Cusjitæ ab Æthiopibus.

videntur hi
sæculis circi-
ter octo ante
Christum mi-
grasse in A-
byssiniam.

20 Verum post Isaie tempora horum Sabæorum nomen in Bibliis jam non comparet, nec sermo est nisi de illis Sabæis, quorum nomen cum Sjin scribitur. Quid ex eo inferendum? Amiserantne Arabes Cusjitæ appellationem Sabæorum, vel excesserantne e terris quas per multa sæcula simul cum Yectanidis incoluerant? Mihi videtur solvi dubium, inquit cl. Caussin, ex eo quod communiter hodie admittitur, et a Ludolpho (3), quantum satis est, ostensum fuit, Abyssiniae regnum a colonia Arabica fundatum esse. Multum inclino in illud, colonos istos fuisse Sabæos Cusjitas, qui vel omnes, vel magna ex parte, propter bella aliave adjuncta Arabiam derelinquere fuerint coacti. Essent itaque Abyssini ex Cusjitis Arabibus geniti, et cum Cusjitis Africanis permixti (4). Inquirat dein idem scriptor in traditiones ipsorum Arabum; reperitque genti Aditarum qui in Arabia felice juxta Sabæos Yectanidas habitaverunt, et quorum rex Locman celeberrimum aggerem urbis Sabæ, seu Mareb, exstruxit, omnia quæ de Sabæis Cusjitis sunt dicta, ipsamque nominis omissionem a sæculo ante Christum octavo, apprime convenire. Quæ explicatio communitatis linguæ, coloris (5), nominis antiqui (6) inter Homeritas et Abyssinos, ac dominatus unius gentis in alteram, quem non infrequentem fuisse monumenta indignant, mihi præ omnibus verisimilis videtur.

Sabæi Jectanida
a sæc. I ante
Chr. dicti
Homeritæ;

21 Sabæi Yectanidæ multis post sæculis, nec diu ante Christum, Himyaritæ, et a Græcis ac Romanis Homeritæ, dici ceperunt. Cujus rei hæc est origo. Rex Sabæorum Abdsjams-Saba, qui regnavit circa annum ante Christum natum 700, filios genuit Himyar et Cahlan, quorum prior patri successit; sed post Himyar divisa est dominatio inter plures, maxime inter filios Himyar et Cahlan: perstititque nomen Sabæorum, donec a rege Arith, seu Aretha, ex progenie Himyar, uno circiter sæculo ante Christum, in unum sunt conjunctæ omnes tribus Arabiæ felicis. Exinde ejus incolæ, non jam Sabæi, sed Himyaritæ sunt appellati, ac Homeritarum no-

men a classicis scriptoribus non multo post usurpari incipit. Primus scilicet Strabo, circa annum ante Christum natum 24, narrans expeditionem Ælii Galli in Arabiam, hanc gentis appellationem usurpavit (7).

22 Ad religionem Arabum quod spectat, eorum pars major, usque ad tempora Mahumetis, addicta erat gentilismo. Utebantur tamen circumcissione, quum eorum multi ex Abrahæ essent geniti, cujus omni ævo magna fuit veneratio inter Arabas (8); et a remotissimis temporibus Judæi multi in Arabia habitarent. Deos colebant permultos, et singulæ tribus, imo domus, deum aliquem præ ceteris reverebantur. Schola quædam philosophica Galliæ, triginta abhinc annis, docuit gentes idololatrias coluisse Deum unum, et reliquos deos suos habuisse tanquam inferiores et subditos; quod quum universim maxime sit falsum, de Arabibus circa Yathrib et Meccam habitantibus, aliquosque dici posse videtur. De Arabibus omnibus id refert Abderrahman-Soyuti, commentator Corani (9), qui floruit sæculo XVI (10); et Pocockius hujusmodi monotheismi vestigia in Herodoti historiis sibi detegere visus est (11). In Hedjaz scilicet, provincia Arabiæ, ad quam pertinet Mecca ejusque antiquissimum templum Caba, debebat Ismaëlitæ pars (12) progenies Abrahæ, eoque devenerat, labentibus sæculis, ingens Judæorum multitudo. Ex veneratione igitur Abrahæ, quæ inter Ismaëlitas erat maxima, et ex doctrinis Judæorum, factum erat ut in Deum supremum crederent.

eorum idololatria, veneratio Abrahæ, Deus supremus.

23 Verum nescitur primo quam antiquum sit templum Caba; nam primus omnium illius mentionem habet Diodorus Siculus, qui post cædem Julii Cæsaris, paulo ante Christum natum, scribere coepit, et quidem verbis obscuris: Fanum ibi (inter Banizomeneos, accolæ maris rubri) sacratissimum, in summa universis Arabibus religione habetur (13). Colligitur deinde ex Arabum traditionibus (nam historicum nulum habent Mahumete antiquiorem, quinimo usque ad medium sæculum VIII omnia memoriæ mandabant ipsorum eruditi, et tum demum annales et historias scribere ceperunt) (14), eversum fuisse templum Caba pluvia et inundatione, sub regulis Djorhomitis secundæ dynastiæ, qui ab anno circiter 75 ante Christum regnare ceperunt. Ex quo merito infert veterum Arabum historicus, monumentum aquis pluviarum dejectum et valde exiguum, a gente exculta et potenti exstrui non potuisse, sed ædificatum fuisse a rudibus Ismaëlitæ provincie Hedjaz (15). Nec omittendum, quod a recentibus antiquitatum Arabicarum indagatoribus certo est demonstratum, Meccam civitatem, peregrinationibus adeo celebrem, sæculo quinto post Christum antiquiorem non esse. Antea enim in valle ubi hoc sæculo est ædificata, nihil conspiciebatur præter templum Caba, quod per diem venerabantur Arabes, de nocte recedentes (16). Ex quibus omnibus manifeste concidunt quæ nonnulli censuere, ut refert J. Bruce, Cabam fundatam esse a Sesostri, rege Egi-

E

Antiquitas Cabæ et civitatis Meccæ; Caba Arabum pantheon: eorum Sabæismus.

F

(1) Cfr Caussin, Essai etc. tom. I, pag. 40, 54 etc. — (2) Cfr Borchartus, Geogr. sac. lib. II, cap. 26; Caussin. tom. I, pag. 44 sq. — (3) Historia Æthiopica, lib. I, cap. I, et Commentarius in histor. pag. 37 et seqq. et 201 et seq. — (4) Caussin, Hist. des Arab. tom. I, pag. 44; cfr Sacy, Mém. de l'Acad. tom. L, pag. 280. — (5) Jomard, Essai sur l'Arabie, pag. 174. Paris, 1839; Arnaud, in Journal asiatique, tom. XV, pag. 380. Paris 1850. Etc. — (6) Cfr Ludolfus, Comment. in hist. æthiop. pag. 228. — (7) Ap. Caussin, tom. I, pag. 63; cfr Ritter, tom. XII, pag. 41. — (8) Cal-

met, Dict. de la bible Vo. Circuncision; Caussin, tom. I, pag. 171, 197, 270, 274. — (9) Ap. Caussin, tom. I, pag. 270. — (10) D Herbelot, Bibl. orient., vo. Sojuthi. — (11) Ap. Caussin, pag. 174; Cfr Herod. lib. III, cap. VIII. — (12) Caussin, ibid. pag. 161. — (13) Diodor. Sicul. lib. III, cap. 44. — (14) Cfr Sacy, Mém. de l'Institut, tom. V, part. 2, pag. 30 sq.; Caussin, tom. II, pag. 197. — (15) Idem, tom. I, pag. 173, 195. — (16) Idem, tom. I, pag. 236.

AUCTORE
E. C.

ptio, eumque ibi adoratum fuisse (1). Videtur hoc templum postremis sæculis ante Mahumetem dictum fuisse Bayt-Allah, Domus Dei; sederat simul Arabum Pantheon; nam 360 deorum simulacra Cabæ superposita erant, aut circumposita, præter lapidem nigrum (1^a) et simulacra quæ in ipsa cede cum imagine, seu simulacro Abrahæ, venerationi erant (2). Astra colebant etiam Arabes plurimi, maxime solem; alii lunam, alii planeten Jovem vel Mercurium, alii denique stellam Aldebaran, vel Canopen, vel Sirium (3). Qua in replacitis Tsabæorum, sive Ssabæorum, qui astra potissimum colunt, videntur accedere; quorum mentio est in Corano, et de quibus non parum disceptatum est (4).

De adventu
Judæorum in
Arabiam sen-
tentiar

B

24 Multi fuere Judæi in Arabia ab antiquissimis temporibus; maxime in parte septemtrionali circa Yathreb, seu Medinam; unde postmodum in Homeritidem penetrarunt: jamque supra est dictum martyres, quos celebramus, sub rege Homeritidis judæo palmam esse consecutos. De eorum adventu in Arabiam non una est sententia: Auctor libri *Alagani*, inquit *Abulfeda*, exinde dicit Judæos habitasse in Khaibar, aliisque locis provinciæ Arabicæ Hedjaz, quod Moyses exercitum misit contra Amalecitas, qui in Khaibar, Yathreb locisque aliis ejusdem provinciæ habitabant, jussitque omnes in ore gladii occidi, nec cuiquam concedi vitam. Exiit igitur dictus exercitus contra Amalecitas, eosque devicit et omnes occidit, excepto filio regis, quem victores Judæi secum adduxere in Syriam. Tum jam obierat Moyses, dixeruntque filii Israel fratribus suis: Non obedistis iis quæ vobis mandata erant, ideoque nobiscum non habitabit. Quibus auditis, Redeamus, inquit, ad regionem subactam, cujus occidimus incolas. Reversi sunt igitur ad Khaibar et Yathreb, ibique habitaverunt usque ad adventum tribuum Aus et Khazradj, quos inundatio catarractarum (*Sabæ, seu Mareb, altero sæculo post Christum natum*) Yemanam relinquere compulit. Alii tamen dicunt Judæos advenisse in Hedjaz, quando debellati sunt a Nabuchodonosor et diruta est Jerusalem (5). Idem de Moyse post librum *Alaghani* refert *Ibn-Khaldun*; verum notatum est ab ipsis Arabibus, hæc convenire cum rege Amalecita Agag, cui

C pepercit exercitus regis Saul contra mandata Samuelis (6).

varia; veri si-
milior est ve-
nisse postever-
sam Hierosol.
a Nabuchodo-
nosor: dein-
ceps alii acces-
serunt.

25 Præstantissimus inter omnes Arabum historicos, *Ibn-Khaldun*, qui variorum sententias consignavit, has insuper profert: unam qua Josue, Moyse jam vita functo, bellum Amalecitis intulisse dicitur; alteram, quæ præcedentibus adjungit, fugisse regem David ad Judæos civitatis Khaibar, ibique paucis annis, donec cæsus est Absalom, regnasse: ex quo tempore, ajunt scriptores Arabes, judæi provinciæ Hedjaz domui David et regibus Juda addicti et subditi remansere; tertia denique, quæ communior est ceterisque verisimilior, et ab *Abulfeda* modo recensebatur, docet Judæos advenisse in Hedjaz, quando eorum rege Sedecia devicto a Nabuchodonosor, eversa que Hierosolyma, ab exercitu

Assyriorum fugerunt. Hanc sententiam et Judæis Æthiopibus, seu Falasja, applicat *Antonius d'Abbadie*, eamque reliquis præferendam dicit (7). Ex diversis sententiis primum est deducere, inquit *cl. Caussin de Perceval*, e pluribus antiquissimisque emigrationibus coaluisse Judæorum colonias Arabicas, videnturque nova cepisse incrementa, sive dum Judæam subegit Pompejus, annis 64 ante Christum, sive dum eversa est Jerusalem a Tito, aut castigati sunt Judæi ab Hadriano, annis æræ christianæ 70 et 136 (8). Judæorum vero accolæ sunt factæ tribus Arabicæ Aus et Khazradj, quos memorabat superius *Abulfeda*, circa annum ejusdem æræ 300.

26 Verum longe absunt Khaibar et Yathreb, seu Medina, ab Homeritide. Quæstio est igitur quando ad hanc devenerint Judæi. Res certo non noscitur, sed in hunc modum ab Arabum historicis narratur. Rex Himyar, seu Homeritidis, Abu-Carib, qui regnavit ab anno æræ christianæ 200 ad an. 236, quum exercitum suum duxisset contra Yathreb, seu Medinam, a judæis religionem Moysis edoctus est, et e pagano factus est judæus; in quo universus ejus exercitus eum imitatus fertur. Dein doctores judæos secum ad Yemanam abduxit, et multis Himyaritis, ut idola contemnerent ac judaizarent, persuasit. Hanc originem tribuunt scriptores Arabes, multis intersertis fabulis, judaismo Homeritarum (9). Certe eum profitebatur pars illorum sæculo quarto, ut nos docet *Philostorgius*. At vero vix dubitem ego, judaismi initia in Homeritide æra christiana multo esse antiquiora. Judæi pæne innumeri a sæculo ante Christum septimo, ut communis fert sententia (10), in vicina Æthiopia habitabant; quam inter et Homeritidem perpetuum erat commercium. Idemque testatur de Ægypto *Philo Judæus*, qui scripsit ante bella Judaica Vespasiani et Titi, novamque dispersionem, et cujus locum in historia Judæorum Æthiopiæ et Arabiæ neglectum esse miror: Non minus decies centenis millibus (1,000,000) Judæorum, inquit, in Alexandria et regione circumscita habitant, a descensu ad Libyam usque ad fines Æthiopiæ (11). Adde *Josephum*, pluribus locis similia memorantem. Quum insuper tot Judæi etiamnum diversis in partibus Arabiæ habitent, quandoque integros vicos occupent et subinde proprios habeant regulos (12), fieri non potest ut cum mercatoribus Sabæis, qui totam Asiam occidentalem et Africæ septemtrionalem plagam peragrabant, e Judæa, Ægypto et Æthiopia, in Arabiam felicem Judæi multi non penetrarint. Ut ut est, ex Actis S. Arethæ aliisque tutissimis monumentis docemur, eos illic ineunte sæculo sexto christiano tot fuisse numero, ut mox Homeritarum regnum factum sit judaicum.

D

In Homeriti-
dem dudum
ante sæc. III
venerunt,
quidquid di-
cant scripto-
res mahume-
tani.

E

F

(1) Bruce, Voy. en Nubie et en Abyssinie, tom. I, pag. 388. — (1^a) V. Acta SS. tom. IX Oct. pag. 21, n. 22. — (2) Caussin, pag. 270; Ritter, tom. XII, pag. 24; Assemani, Chronicon orient. Petri Rahebi, p. 233 sqq. Venetiis 1729. — (3) Pococke, Specimen hist. Arab. ap. Caussin, tom. I, pag. 349; Assemani, loc. cit. pag. 233. — (4) D'Herbelot, v. *Sabi*; Assemani, B.b. or. tom. III, part. 2, pag. 609 sqq. jfr Chwolson, Die Ssabier und Ssabismus, Petersburg, 1836, 2 vol. — (5) *Abulfeda* ap. Sacy, Memoires de litterature

tom. XLVIII, pag. 393. — (6) I Reg. XV; Sacy, pag. 396, note (g). — (7) Revue de l'Orient, tom. VII, pag. 233. Paris 1843. — (8) Caussin, tom. 2, pag. 641 et seqq.; Sacy, pag. 396. — (9) Sacy, ap. Mem. de littér. tom. XLVIII, pag. 384 sqq.; Caussin, tom. I, pag. 92 et tom. II, pag. 647. — (10) Sapeto, Viaggio, pag. 40 et 35; d'Abbadie, ubi supra. — (11) Philo, Contra Flaccum, Oper. pag. 971. Parisiis 1640. — (12) Niebuhr, Description de l'Arabie, tom. I, chap. IV, pag. 36.

A

§ III. Ortus religionis christianæ inter Arabas; eorum apostoli.

De ortu religionis christianæ in Arabia; magos ea ex regione venisse plures ex patribus opinantur: et post eos Baronius, Assemanus et alii.

Priusquam de persecutione dicamus, quæ hac occasione est orta in christianos, in qua S. Aretas ejusque socii martyrii corona donati sunt, inquirendum videtur quandonam prima semina religionis christianæ ad Arabiam devenierint. Hucusque enim in opere nostro, quum deficerent monumenta, de ejus regionis historia ecclesiastica vix sermo inductus est; nisi brevissime ad diem 7 februarii, quando colitur S. Moyses, episcopus Saracenorum, quarto sæculo, et ad diem 19 ejusdem mensis, ubi de martyribus plurimis qui in Arabia deserta, sexto sæculo, gladio Saracenorum occubuere, nonnulla Henschenius collegit. Quapropter hic supplere (quoniam de Arabiæ historia ad diem usque 19 decembris, quo colitur S. Gregentius, vix redibit sermo) quæ in Actis nostris desiderantur, in animo est. Et primo loco de Arabiæ apostolis, de quibus non pauca ex scriptoribus Syris collegit Assemanus, aliaque ex notitiarum regionum certiora sunt facta, breviter disserimus. Ordinis igitur principes sint magi, quos patres non pauci ex Arabia oriundos dicunt; inter alios Justinus martyr, Dialog. cum Thryphone, Tertullianus lib. adversus Judæos et lib. III contra Marcionem, et Epiphanius in Compendio doctrinæ, loco illi psalmorum inhærentes: Reges Arabum et Saba dona adducent (Ps. 71). Quæ de Messia esse intelligenda, inquit Baronius (1), tam nostri interpretes, quam etiam rabbini complures æque assentiuntur; sicut et alia quæ scribuntur ab Isaia (cap. 4): Inundatio camelorum operiet te (Hierusalem), dromedarii Madian et Ephraim etc. Madian, inquit Hieronymus in hunc locum, et Ephraim, regiones sunt trans Arabiam (nimirum Petream; inter quam et Sabæam, pressius dictam, jacet Madianitis et regio tribus Ephraim, qui fuit filius Madian. Gen. xxv) omnisque provincia appellatur Saba. Huic sententiæ, magos venisse ex Arabia, adhæret Baronius, aliasque addit rationes: Rursus Balaam, qui de stella prædixerat vaticinium hoc: Orietur stella ex Jacob (Num. xiv), licet ipse Mesopotamenus esset, Haran incolens (ut ipse profitetur dicens: De Haran adduxit me Balac, rex Moabitarum), tamen in Arabia constat ea de oritura stella esse vaticinatum. Nam Moab, cujus rex erat Balac, qui eum mercede conduxit, erat, ut tradit Hieronymus (2) civitas atque provincia ejus nominis in Arabia deserta, ad orientem maris mortui. Aliis deinde hanc in rem propositis et memorata ac expensa sententia eorum, qui aut Chaldæos, aut Persas fuisse magos autumant, his verbis disputatiunculam idem scriptor absolvit: Si consideretur magorum adventus temporis spatium, nempe dierum

tredecim, ut pluribus, inquit, paulo inferius demonstrabimus (3), eos certe non e Perside, vel e Chaldæa, sed ex Arabia orientali venisse per facile quisque percipere poterit (4): vel e terris Maaddenorum et Sabæa septentrionali, quum ejus reges dona Messiae allaturi essent (Ps. 71) et aurum, thus et myrrha (Matth. 11) ad negotiationem Arabum spectarent, in primis Sabæorum, supra n. 3 sqq. Ex verbis Baronii deducit nihil hæsitans Assemanus: Magi itaque in Arabiam primi lucem Evangelii intulere (5).

28 Denuo hoc argumentum versavit solita eruditione et peritia F. X. Patritius, e societate nostra, ex cujus dissertatione xxvii, De Magis qui Christum inviserunt (6): nonnulla hic decerpimus. Recensitis aliquot patribus præter eos quos num. præc. memoravimus, Etenim fuere in Arabia, inquit, quos Græci et Latini magos vocant (7), notusque magus ille Barjesu in Actis apostolorum (8), quem Arabem fuisse arguit ipsa appellatio « Elymas »; hanc enim ipse Lucas « magum » vertit (9): at Arabes sunt in quorum sermone « elimon » magum significat. Præterea nobiles olim fuisse Arabas amore sapientiæ studiisque naturæ, atque adeo astronomiæ, non uno monumento memoriæ proditum est. Porphyrius narrat Pythagoram sapientiæ sibi comparandæ causa ad Arabas quoque adiisse (10). Salomon dicitur sapientia præstitisse cunctos « bene Kedem » i. e. Filios orientis (11), nimirum Arabas, ut infra ostendetur. Commemorant prophetæ sapientiam Idumæorum (12) et Ismaëlitarum (13), quorum illi in Arabia Petrea sedes habuere (14), hi Arabiæ populis adnumerabantur (15). Insigne autem sapientiæ inter Arabas obtinentis monumentum superest in libro Jobi, quem Arabem fuisse veri longe similior opinio est (16). In eo enim libro sermones conferuntur singularem quamdam sapientiam spirantes studiumque naturæ totius, ex qua passim imagines ac similitudines peti videas ab iis quos scriptor loquentes inducit, simulque mentionem cæli ac siderum injectam, atque astronomiæ notitiam proditam quam frequenter (17). Sed et munera a magis Christo oblata suadere videntur, ut eos Arabas dicamus. Munera enim hæc fructus nativos fuisse regionis, ex qua magi venerunt, veri omnino simile, ne dicam indubium est. Sed in aliis regionibus, ex quibus alii magos profectos putant, in Chaldæa, inquam, et in Perside, aurum nulum effoditur, effoditur tamen in Arabia (18), præsertim vero « Sabæos ditissimos... auri metallis » dicit Plinius (19), quod scriptorum sacrorum auctoritas comprobatur (20). Similibus de thure et myrrha propositis, de quibus supra satis est disputatum, Denique oriens, inquit, Hebraice « Kedem » in scripturis sacris pro Arabia usurpatur (21), quod multis evincit Patritius, ac similiter filios orientis, inter quos Job magnus fuit (22), Arabas designare. Denique, hæc

AUCTORE
E. C.

Veri simile id esse multis nuper ostendit F. X. Patritius.

E

C

F

(1) Ad ann. 1, n. 25. — (2) De locis hebraicis, et in Isaia XV. — (3) Ad ann. 1, n. 34; sed Cfr Patritius, De evangelis, lib. III, diss. 27, cap. 3. — (4) Baron. ad ann. 1, num. 27. — (5) Bib. orient. tom. III, part. 2, pag. 391. — (6) Patritius, De Evangelis, Liber III, p. 313 sqq. Friburgi Brisgovie 1853. — (7) Plin. Hist. N. l. XXV, § 3; V. Patritium. l. c. p. 313, n. 23-27. — (8) Act. XIII, 6. — (9) Ib. 8. — (10) Ap. Cyrillum Alex., Adv. Julian. l. X, pag. 341, ed. Spanhem. 1696. — (11) III Reg. IV, 30 al. V, 10. — (12) Jerem. XLIX, 7; Abd. 8. — (13) Baruch, III, 23. — (14) Strabo, l. XVI, pag. 760, edit. Casaub. coll. l. XVIII, pag. 803; Reland. Palest. l. I, c. 12.

— (15) Joseph. Antiq. l. I, 12, § 4; Rosenmüller, Schol. in Genes. XXV, 12-18. — (16) Rosenmüller, in Job. Prolegom. V. — (17) Job. III, 9; IX, 9; XXII, 12; XXV, 5; XXVI, 13 coll. Virgil. Georg. I, 205, 244 et Rosenm. in hunc loc.; Job. XXXI, 26; XXXV, 5; XXXVII, 9, 18; XXXVIII, 7, 31, 32, 33, 37. — (18) Strabo, l. XVI, p. 777, 780, edit. Casaubon; Plin. H. N. l. VI, § 32, n. 8; l. VII, § 37, n. 6. — (19) L. VI, § 32, n. 18. — (20) II Paral. IX, 14; Ps. LXXI, 15 coll. 10; Is. LX, 6; Ezech. XXVII, 22. — (21) Gen. X, 30. Rosenm. Schol. in h. l. et Gesen. Thesau. philolog. crit. ad hunc V, n. 2. — (22) Job. I, 3.

SANC

AUCTORE
E. C.

sane satis sunt, inquit, ut nomen « Kedem, oriens » in scripturis Arabiam potissimum designare credatur. Alio loco (1) patres multos laudat, qui existimarunt magos orituri Christi notitiam hausisse e vaticinio Balaami (2), inter quos sunt Origenes (3) Eusebius (4), Basilius (5), Diodorus Tarsensis (6), Ambrosius (7) et Hieronymus (8). Sed et jura Persidis ad magos sibi vindicandos prosequi non omittit (9), et quidem scribit tandem: Ex Arabia minus fortasse probabile est venisse magos quam e Perside (10). Scilicet scriptores christiani non pauci ita senserunt; sed pro multis est S. Justinus, qui in Judæa natus est et omnes ætate superat. Interpretatio etiam prophetiarum, de quibus dictum, Arabiæ in primis favet; ac videtur mihi labente ætate exinde incrementa cepisse altera sententia, quod crederetur (in primis postquam Romani in oriente invaluerunt et potissime post Constantinum magnum) magos nullos fuisse extra Persidem. Verum usque ad Pompeji adventum in Syriam, ex diuturno dominatu Medorum et Persarum vix est dubium, quin frequenter eos reperire fuerit in Asia occidentali pene universa (11). Denique de lingua qua usi sint magi aliquid hic proponere liceat: Arabum scilicet gentes multæ a Judæis Hierosolymitanis intelligebantur (12); Persæ non item, quum lingua eorum, a Syro-Chaldaica prorsus diversa, maximam partem Indo-Germanica sit. Coronidis loco hanc notationem eruditi viri hic adscribere non omittam: Primus, ait Patritius (13), qui hos magos expresse reges adpellaverit, quantum ex scriptis patrum, quæ supersunt, colligere est, fuit fortasse Cæsarius Arelatensis sæculo vi, in cujus oratione de Epiphania hæc legimus: « Illi magi tres reges esse dicuntur (14) »; fortasse, inquam, tum quia hujus orationis auctor non omnino certus, tum quia illud « reges » suspectum habuere Maurini, virgulaque censoria notarunt. Quo jam neque illa ætasscriptorem illum suggereret, apud quem expressa regum adpellatio magis designandis adhibita reperiatur. His omnibus perpensis, si Arabes fuerint magi, ut mihi veri similior est sententia (sive reguli, aut phylarchæ potius, fuerint, sive non) crediderim e Nabatæis fuisse extremi maris rubri accolis (15), quæ gens ex Chaldaeis et Idumæis coaluerat (16); horum lingua Hierosolymitanæ proxima fuit, ac negotiatio usque ad Christum natum florentissima (17): quippe qui in locum Sabæorum labente ævo magnam partem successerant.

29 Ut ut sit de magis, de quibus certa consequi non contingit, Judæi Arabes, qui in prima pentecoste post resurrectionem, audiverunt apostolos sua lingua loquentes magnalia Dei (18), et quorum plures inter baptizatos fuerint a S. Petro (siquidem inter Arabiam desertam et petræam fere conclusa est Judæa, et ex tam vicinis regionibus judæi multi Hierosolymam venerint necesse est), hi, inquam, ad utramque Arabiam proculdubio acceptam fidem detulerint. De his S. Joannes Chryso-

stomus (19): Petrus præcipuus catechista habetur et primus exstitit verbi concionator, et primus coëgit ecclesiam, eamque non ex Hierosolymitanis et circumcirca habitantibus judæis, sed ex Parthis, Medis, Phrygiis, Libycis, Ægyptiis, ARABIBUS, advenis Romanis et aliis. Et qui omnium pastor fuit a Domino institutus, ex omnibus nationibus cogere coëpit oves. S. Paulus, postquam Damasci est conversus, abiit in Arabiam (Galat. i, 17), nimirum Damasco vicinam, quæ et pars est Arabiæ desertæ; idque conficitur tum ex eo quod et ipsam Damascum Arabiæ regionis esse et fuisse veteres asserant (20), tum ex verbis S. Pauli: Abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum. Etenim Damasceni, impotentiam pertæsi regum Syriæ, Aretæ, regi Arabum, sese dederant, teste Josepho. Alterius Aretæ, regis Damasci, itidem Arabis (21) meminit ipse S. Paulus. Verum quum nesciamus quanto tempore hic in Arabia deserta sit versatus, et potius videatur vita solitaria sese ad apostolatam parasse, nequit propter hæc ejus apostolus vocari.

30 Sancti alii non pauci ab Assemano (22) inter Arabiæ apostolos recensentur; verum hic omittimus nonnullos, quoniam suo tempore in opere nostro de iis erit dicendum, nimirum de S. Thaddæo apostolo, ad diem 28 octobris; de S. Andrea, ad 30 novembris; de S. Thoma, ad 21 decembris; et de S. Joanne evangelista ad 27 ejusdem mensis. His omissis, nominat insuper Assemanus SS. Matthæum, Bartholomæum, Matthiam, Philippum et Timonem diaconos, Adeum seu Thaddæum, ex 72 discipulis, et Marim quemdam, qui similiter ævo apostolico floruit. Ad S. Matthiam apostolum quod attinet, eum in Æthiopia Ægypto vicina fidem prædicasse, nonnulli autumarunt, sed levissimo fundamento, ut tomo sequenti, in commentario de S. Frumentio ostendetur; at vero eum in Arabiam evangelium intulisse, nemo, quod sciam, præter Assemanum adstruere conatus est (23). In Philippo diacono manifeste errat idem scriptor, dum dicit: Ejusdem regionis (Homeritarum Arabiæ felices) erat eunuchus Æthiops, potens Candacis reginæ Æthiopum, qui a Philippo diacono baptizatus est (Act. viii). In Æthiopiam enim Africanam, quæ ulterior India et Abyssinia appellatur, primus fidem christianam sæculo quarto intulit Frumentius. Nam primo, nomen Candacis reginæ Æthiopie inferioris, seu proprie dictæ, adhæsit, teste Plinio: Regnare feminam Candacen ajunt, quod nomen multis jam annis ad reginas transiit (24). Atque ejusdem nominis reginam memorat Strabo, qui diu ante Plinium scripsit (25). Eis urbs regia Napata fuit, ut Lepsius docet, deinde Meroë. Regionis incolæ mox Nubades vel Nubii dici cæperunt; sed in inscriptione Aizanæ, regis Axumitarum, seu Abyssiniæ, medii sæculi quarti, adhuc Æthiopum nomine veniunt (26). Adverte secundo, Æthiopiam Africanam duplicem esse, et Abyssiniam respondere Æthiopie superiori, seu

nti et alii plures: omittendus S. Matthias. Eunuchus reginæ Candacis Arabs non fuit.

S. Petrus Arabum catechista in die Pentecostes; inter eorumdem apostolos recensetur S. Paulus,

(1) Patricius. l. c. pag. 336. — (2) Num. XXIV, 17. — (3) Contra Cels. l. I, n. 60. — (4) Demonstr. evang. l. IX, paulo post init. — (5) Orat. in sancti Christi general. § 5. — (6) Ap. Photium, cod. 233 fin. — (7) In Luc. l. II, § 48. — (8) In Matth. II, 2. — (9) L. c. pag. 317. — (10) Ib. pag. 335. — (11) Cfr Patritius, l. c. pag. 312, n. 22 sqq. — (12) Cfr infra, n. 78; Acta SS. tom. IX Octobris, pag. 31, n. 16. — (13) L. c. pag. 321. — (14) Oper. Augustini, ed. Maurinor. tom. V, Append. serm. 139, n. 3. — (15) Strabo, l. XVI, p. 1081, 1103. ed. Oxon. Cfr supra n. 11, 12. — (16) Quatremère, ap. Ritter, tom. XII, pag. 138. —

(17) Ib. p. 136, 138 sq. — (18) Act. II, 11. — (19) Homil. II in Act. apost. — (20) Justin. mart. dialog. cum Tryph. Migne. Patrolog. græca tom. VI, col. 639. — (21) Cfr Eckhelius, Doctrina numorum, vol. III, p. 330. Vindobonæ 1828. — (22) Bibl. orient. tom. III, part. 2, pag. 17. — (23) V. Acta SS. ad d. Febr. 24 pag. 432. — (24) Plin. Hist. nat. lib. VI, cap. 29. — (25) Cfr Acta SS. tom. VI Augusti, p. 7; et tom. VI Sept., p. 196, n. 7. — (26) Ap. Lord Valentia, Voyages and travels to India... Abyssinia etc. tom. III, p. 181 sq. London 1809.

australi,

A australi, quæ etiam frequenter India est dicta. Et hujus quidem Æthiopiæ apostolus fuit S. Frumentius, ut ostendetur tomo sequenti adversus Nicephorum Callistum, cl. Thomam Wright aliosque.

De Timone
diacono, Thaddæo e 72 discipulis, et hujus discipulo Marri: hic in Mesopotamia australi

31 Timonem diaconum Arabiæ apostolum dici non posse, patet ex iis quæ scripsit Henschenius, ad diem quo colitur, 19 aprilis (1); nec differt Lequien, qui de ecclesia Bostrorum scribens, provinciæ Arabiæ metropoli, Timon, inquit, unus e septem diaconis, primus Bostræ vel Bostrorum (urbs est quondam Moabitidis, ad orientem maris Tiberiadis, dicta hodieum Busrah) (2) episcopus factus est, si Dorothei Tyrii, vel Hippolyti Thebani nomine inscriptis septuaginta duorum Domini discipulorum catalogis credimus, qui græculo cuidam sequioris ævi æquius tribuuntur. Ceterum Eusebii Cæsariensis ætate nullus ejusmodi catalogus exstabat Domini discipulorum, velut ipse testatur lib. 5 hist. cap. 12: Τῶν δ' ἐξ ὁδοῦ κούτα μαθητῶν καταλόγος μὲν οὐδεὶς οὐδ' ἀμὲν φερρεται (3). De Adæo seu Thaddæo, ex 72 discipulis, qui aliquas partes Arabiæ desertæ attigisse videtur, et a S. Hieronymo cum Thaddæo apostolo est confusus, agendum erit ad diem 28 octobris, ut promissis stemus decessorum nostrorum (4). Adæo duo fuere discipuli, Aghæus et Mares; posterioris prædicationem sic describit Amrus Matthæi, alterius scriptoris Arabici, Maris Salomonis nomine, qui claruit circiter annum Christi 1135, epitomatoris: Mares autem Radani primum (urbs est Babylonis) (5), inquit, deinde Modainæ (i. e. in urbe duplici; qua voce Arabica vicinæ urbes Seleucia et Ctesiphon designantur) fidem prædicavit magno cum labore ingentique cura; namibi Persarum regia erat, ejusque urbis incolæ potiori ex parte magi: Mox Dor-Kenæ et Cascaræ (nomina sunt urbium non procul a Seleucia); et huic quidem episcopum instituit, qui primus in iis regionibus ordinatus est: atque idcirco primas omnium tenet, estque sedis patriarchalis custos. Demum se contulit ad annunciandum evangelium cunctis partibus terræ Babylonis et utriusque Arachæ (sive Iracæ, Persicæ nimirum et Assyriacæ) et Huzitarum (in Perside) et Jamanæ (Arabiæ felicis) et insulis et Arabiæ sceniticæ et Nagranæ (in qua S. Arethas martyrio est coronatus), et insulis maris Jamanæ et maris Indiarum.

et in partibus quibusdam Arabiæ desertæ prædicasse fidem videtur.

32 Nec destitit universas hasce regiones obire, et loca etiam, quibus Mar (i. e. dominus) Adæus fidem nunciaverat, invisere, ibique catechizare, baptizare, docere, ecclesias extruere, morbos curare, signaque et prodigia patrare; donec plurimos ad fidem convertit, christianamque religionem in illis partibus mirifice propagavit. Tum vero Modainam (Seleuciam) reversus, domicilium suum in ea sedemque patriarchalem fixit confirmavitque, præcipiens ut catholicus (appellatio est patriarchæ Nestoriani orientis) non alibi in patriarcham orientis quam Modainæ ordinaretur. Quum sacram liturgiam celebraret aut ordinationes faceret, albo pallio utebatur. Super-vixit Adæo (seu Thaddæo), socio suo in munere

prædicationis, annos tres supra triginta; quumque morti proximus esset, præcepit ut successorem sibi ex urbe Hierusalem quærerent. Deceffit sexta feria secundæ hebdomadæ æstatis (seu nonæ post Pentecosten, qua feria a Chaldæis colitur), die 19 julii, anno Græcorum 393, sepultusque est ad dexteram altaris in majori Dorkenæ ecclesia. De his monet Assemanus, Amrum Matthæi, qui sæculi xiv christiani est scriptor, statum ecclesiæ Cascarensis, sedem patriarchalem Seleuciæ, pallium quo usum esse Marim refert, diemque et annum obitus ejusdem, ex rebus quæ sua ætate a patriarchis Nestorianis in oriente gerebantur, metitum esse (6). Ad nos spectant solum quæ de prædicatione Maris in Arabia felice et in civitate Nagran Amrus narrat. Verum in his præter magistrum suum et ducem, Marim Salomonis, est locutus. Nam hujus locum profert quoque Assemanus (7); in quo nihil de prædictis Arabiæ australis partibus reperire est. Elias Damascenus, noni sæculi scriptor, dicit fines tantum Arabum ab Adæo et Mari fide fuisse imbutos (8); id est, ni fallor, partes quasdam Arabiæ desertæ. Scire igitur cupimus quo ex fonte hauserit Amrus, quæ de prædicatione Maris in Yemana ejusque civitate Nagran sive Negran, narrationi sui magistri adjecit; sed donec antiquiora et tutiora non prodeunt monumenta fidere his nullatenus possumus. De Mari et Aghæo, discipulis Adæi, sive Thaddæi, dici poterit vel ad diem 28 octobris, vel si quando ephemerides ecclesiæ Syrorum, seu patriarchatus Antiocheni, in opere nostro edere contigerit.

33 Faciliorem fuisse Assemanum in apostolis Arabiæ admittendis supra est insinuatum; quod non dubito pronuntiandum esse circa ea quæ de S. Matthæo scribit: Ex eodem menologio, inquit, Basilii imperatoris (9), et ex iis quæ supra de Æthiopibus et Indis diximus, palam fit Homeritas Arabiæ felicis populos fuisse Æthiopas Indosque illos quibus Bartholomæus et Matthæus... fidem Christi annuntiaverunt (10). Homeritas hos fuisse Æthiopas, aut potius sic esse dictos a veteribus, concedimus, nec inutile erit breviter monstrare: ut illustrentur ea quæ superius de communitate lingue et forte originis, eam gentem inter et Abyssinos, disseuimus: ac præterea ut melius intelligantur quæ Eusebius et Hieronymus de SS. Bartholomæo et Panteno scripserunt. Arabia felix igitur, seu terra Homeritarum, ex Herodoto (11), Strabone, Stephano geographo, Theodoro, aliisque pluribus, Æthiopia Asiatica aut orientalis dici posset: Ita enim dicti Æthiopes bifariam dividuntur, ipsa interveniente natura, Arabico sinu (12). Stephanus de urbibus: Ὁμηριται ἔθνος Αἰθιοπῶν, Homeritæ, gens Æthiopum. Similia pluribus locis habet Theodoretus, maxime ubi de Sabæis scribit: Σάβα ποιόν ἐστιν γένος; Saba qualis gens est? Respondet: Αἰθιοπικόν, Æthiopica, addens: Sitos eos esse ajunt citra mare Indicum. Nominant autem eos Homeritas, et sunt e regione Auxumitarum. Inter hos autem et illos medium est mare. Eorum regina fuit admirabilis illa femina, cujus studium laudavit Christus (13) etc.

Sabæi, sive Homeritæ dicti sunt quoque Æthiopes

(1) Acta SS. tom. II April., pag. 619. — (2) Ritter, tom. XV, pag. 968 seqq. — (3) Oriens christ., tom. II, col. 833. — (4) Acta SS., tom. III Junii, pag. 804, n. 8. — (5) Assemani, Bib. or., tom. III, part. 2, pag. 772. — (6) Bibl. orient. tom. III, part. 2, pag. 20 seq. — (7) Ibid. pag. 22. — (8) Ibid. pag. 3. — (9)

Part. 2, pag. 197. Urbini, 1727. — (10) Bib. or., tom. III part. 2 pag. 392. — (11) Lib. 7, cap. 70, pag. 339. Parisiis 1844. — (12) Strabo, lib. I, pag. 51. Oxonii, 1807. — (13) Matth. XII, 42; Luc. XI, 31.

AUCTORE
E. C.
et Indi. *Æthi-*
opes Africæ
Indi dicti sunt
et ipsi.

34 Sicut *Æthiopiæ*, ita et *Indiæ* nomine utraque regio, Arabia felix et Abyssinia, vel tota *Æthiopia Africana*, designata fuit. De Arabia res est manifesta. Philostorgius lib. II, cap. 6, teste Photio, Homeritas Indos vocavit: Hos autem Indos olim quidem Sabæos ait esse dictos, ab urbe Saba, quæ caput est totius gentis; nunc vero Homeritas vocari. Et lib. III, cap. 4, regionem quam incolunt Homeritæ, Arabiam magnam et felicem a Græcis appellari scribit. Similiter Theophanes, ad annum cæcæ mundanæ 6064, Homeritas Indos vocavit: δια το προεσσευσαι τους Ὀμηριτας Ἰνδους προς Ῥωμαίους. Et Theophylactus Simocatta, qui ineunte sæculo VII Cpoli scribebat, quædam ad gentem Homeritarum spectantia referens, hæc addit: Ἰνδικον δὲ το γένος, καὶ Ῥωμαίους (seu Græcis Cpolitani) ἑπηκοον (1). His consonant Eusebius, Cedrenus et veteres geographi Arrhianus, Nearchus, *Æthicus* et Julius Honorius (2). Verum et *Æthiops* quoque non infrequenter dictos fuisse Indos, patet iterum ex historicis aliisque scriptoribus: Νεῖλος μὲν ὁ ποταμός, ἐξ Ἰνδῶν ἐπ' Αἰγυπτου φερομενός, διὰ τεμνεί την ἐκείνη γῆν, ἄχρι ἐς θαλάσσαν. ζ. τ. λ. (3). Clarissime Servius ad Virgilii Georg. II, 416: Indiam omnem plagam *Æthiopiæ* accipimus. Idem docet Joannes Asiæ episcopus infra n. 413; et legi potest hac de re latius disserens Jobus Ludolfus in Commentario ad historiam *Æthiopicam* (4).

S. Matthæus non in *Homeritide*, sed in *Nubia* fuit, prædicavit,

35 Redeamus jam ad S. Matthæum, quem Asiaticis *Æthiopibus*, aut *Indis*, evangelium prædicasse Assemanus scribit. Verum observamus eum pondera rationum habere nulla, quibus ad unam potius quam ad alteram sententiam propendeat; incaute enim secutus est Tillemontium, qui nullam *Æthiopiæ* Africanæ partem fidem accepisse censuit ante S. Frumentium. Legantur quæ de S. Matthæi apostolatu scripsit Stillingus noster ad diem XXI septembris, quo colitur: in quibus non modo a Tillemontio objecta diluit, sed pluribus demonstrat quæ a Ludolfo jam fuerant proposita, S. Matthæum apostolum fuisse *Æthiopiæ septentrionalis*, seu *Nubiæ*; cujus pars olim *Sennaar* est dicta (5). Denique juvat universim observare cum Ludolfo, veterum plerosque sibi *Indiam* finxisse prout libuit, ita ut illis India nihil aliud sit quam ignota quædam et remota australis regio, cujus nomen speciale ignoretur (6). Etenim, ut addit idem, *Indiæ* neque initium, neque finem recte sciebant. Quocirca scribit Procopius, sæculo sexto, de *Saracenis Arabiæ australis*: Μεθ' οὗς δὴτα γῆνη των Ἰνδῶν ἐστίν: Post hos sequuntur gentes *Indorum* (7).

apparet ex Eusebio

36 Ast si Matthæum apostolum in Arabia prædicasse ex veteribus monumentis non potest confici, plura id suadent de S. Bartholomæo; quem eundem esse cum Nathanaële post alios late ostendit idem Stillingus (8). Audiamus Eusebium res gestas narrantem Pantæni, philosophi christiani, qui et ipse inter Arabiæ apostolos ad censetur: Tantum porro animi ardorem, inquit, erga verbum Dei idem vir (Pantænus) ostendisse perhibetur, ut orientis nationibus (τοῖς ἐπ' ἀνατολῆς ἔθνεσιν) evangelii Christi prædicator exstiterit, ad ipsam usque *Indiam* pro-

gressus (μεχρι καὶ τῆς Ἰνδῶν σταλαμενον γῆς). D Quippe complures erant etiam tum evangelistæ sermonis Dei, qui divina quadam æmulatione succensi, apostolorum exemplo studium suum conferre ad ædificationem fidei et ad incrementum verbi divini properabant. Ex quorum numero Pantænus ad Indos usque penetrasse dicitur (εἰς Ἰνδους ἐλθεῖν λεγεται), ibique evangelium Matthæi, quod adventum ipsius jam prævenerat, apud quosdam Christi notitia imbutos reperisse: quibus scilicet Bartholomæus, unus ex duodecim apostolis, olim, ut fama est, prædicaverat, et evangelium Matthæi, Hebræicis conscriptum literis, reliquerat; quod quidem ad prædicta usque tempora servatum esse memoratur. Hic ergo Pantænus post multa præclare gesta, tandem Alexandrinæ præfuit scholæ; ubi partim viva voce, partim scriptis, divinatorum dogmatum thesauros exposuit (9).

37 Similia habet S. Hieronymus libro de scriptoribus ecclesiasticis cap. 36: Pantænus, stoicæ sectæ philosophus, juxta quamdam veterem in Alexandria consuetudinem, ubi a Marco evangelista semper ecclesiastici fuere doctores, tantæ prudentiæ et eruditionis, tam in scripturis divinis quam in sæculari literatura fuit, ut in *Indiam* quoque, rogatus ab illius gentis legatis, a Demetrio Alexandriæ episcopo mitteretur (circa annum Christi 190) (10); ubi reperit Bartholomæum, de duodecim apostolis, adventum Domini Jesu, juxta Matthæi evangelium prædicasse, quod hebræicis literis scriptum, revertens Alexandriam, secum detulit. Hos Eusebii et Hieronymi locos recitat quoque Stillingus in Actis S. Bartholomæi, et contendit intelligendos esse de India Gangetica, seu *Brachmanica*, concedens tamen et in Arabia felice S. Bartholomæum prædicasse. Quam in rem ostendit *Indiam* illam Eusebio et Hieronymo fuisse notam (11). Ad Hieronymum quod attinet, non novit eam tantum, sed eam adivisse S. Pantænum disertis verbis affirmat: Stoicæ sectæ philosophus Pantænus, inquit epist. 70 (12), ob præcipuæ eruditionis gloriam, a Demetrio Alexandriæ episcopo missus est in *Indiam*; ut Christum apud *Brachmanas* et illius gentis philosophos prædicaret. Qui locus Hieronymi cum præcedenti jungendus, in quo de India scribens quam adiit Pantænus, addebat: Ubi reperit Bartholomæum, de duodecim apostolis, adventum Domini Jesu, juxta Matthæi evangelium prædicasse etc.

38 Hoc igitur ex Hieronymo est indubitatum, legatos ex India *Brachmanica* venisse ad Demetrium, episcopum Alexandrinum, et illum missum esse S. Pantænum. Secundo, certum similiter videtur ex Hieronymo, in hac ipsa India *Brachmanica*, et fidem annuntiasse S. Bartholomæum et repertum esse ejus codicem evangelii S. Matthæi Hebræicum. Cui tamen posteriori conclusioni nonnulla objici possunt. Et primo quidem, S. Bartholomæum multorum consensu, Arabiæ felicis dici posse apostolum et in ea prædicasse evangelium; ut mox ostendetur. Deinde, si *Indiam Brachmanicam* idem adiit, ut est verisimile, eam tamen non fuisse ejus

et maxime ex Hieronymo missum esse S. Pantænum ad *Indiam Brachmanicam*:

ibi, vel in *Homeritide* reperit evangelium Hebræicum quo usus S. Bartholomæus. Hic videtur in India eis *Indum* prædicasse.

(1) Lib. III, pag. 132 Bonnæ 1834. — (2) Ap. Wright, Early Christianity in Arabia, pag. 29. London 1835. — (3) Procop. de ædificiis, lib. VI, pag. 331. Bonnæ 1828. — (4) Pag. 73 et seq. — (5) Acta SS. tom. VI Sept., pag. 206 et seq. — (6) Ludolf. Commentarius, pag. 76. — (7) De bello Pers. lib. I, tom. I,

pag. 100. — (8) Tom. V August. pag. 7 et seqq. — (9) Euseb. lib. V, cap. X. — (10) Tillemont, Mém. tom. III p. 472. — (11) Tom. V Augusti, pag. 22 et seq. — (12) Migne. Patrologia, tom. XXII, col. 667.

AUCTORE
E. C.

A *martyrii palæstram; quum Armeniæ hanc gloriam tribuant plerique omnes (1); quo vocatos fuisse presbyteros Alexandrinos a legatis Indis (qui per mare Indicum et sinum Arabicum, aut forte Arabum camelis vecti, Alexandriam pervernerunt), nemo est qui cogitaverit. Ex quibus sic interrogare subit: Quidni S. Bartholomæus codicem suum Hebraicum reliquisset inter Sabæos potius, seu Homeritas, qui lingua utebantur Semitica, Hebraicæ vicina, et inter quos verisimile est habitasse mercatores Judæos; quam inter Indos, lingua loquentes undequaque diversa? Utut est, S. Bartholomæum Indiam illam attigisse arbitramur, quæ cis Indum fluvium est, in quam ex Arabia trans fretum sinus Persici cui nomen Harmozon, vulgo Ormuz, vel per mare Indicum, facile pervenire potuit. Atque inde transisse eundem ad Armeniam per Persidem et Parthiam censemur: quarum regionum mentio est in historia ejus martyrii (2).*

fuit et Arabiæ
apostolus: ex-
plicatur locus
Rufini,

B 39 In Arabia vero S. Bartholomæum fidem nunciassse docent antiqui scriptores plurimi, nec eorum quisquam id diserte negavit: In ea divisione orbis terræ, inquit Rufinus lib. x cap. 9, quæ ad prædicandum verbum Dei sorte per apostolos celebrata est; cum aliæ aliis provinciæ obvenissent; Thomæ Parthia seu Persis, quum Parthi tum temporis universum pæne hoc regnum occuparent; et Matthæo Æthiopia, eique adhærens CITERIOR INDIA (i. e. Arabia felix, quæ multo frequentius quam Æthiopia Africana, India est dicta) Bartholomæo dicitur sorte decreta. Inter quam Parthiamque media, sed longo interior tractu INDIA ULTERIOR jacet, multis variisque linguis et gentibus habitata. In quibus cum aliis ap. Plinium lib. vi, cap. 20, Indiam hanc circiter ad sinum usque Persicum protendit. Quam velut longe remotam, nullus apostolicæ prædicationis vomer impresserat, de quo dicitur in Actis S. Thomæ apostoli. Quæ tamen tempore Constantini tali quadam ex causa semina fidei prima suscepit. Metrodorus quidam philosophus, inspicieudorum locorum et orbis perscrutandi gratia, ulteriorem dicitur Indiam penetrasse etc. Cujus exemplo etiam invitatus Meropius quidam, Tyrius philosophus, simili

C ex causa adire Indiam voluit, habens secum duos puerulos, quos liberalibus litteris, utpote propinquos instituebat. Quorum unus, qui erat junior, Edesius, alter Frumentius vocabatur etc.

in quo Indiam
Brachmani-
cam ab India
Africana, seu
Æthiopia, non
distinguit.

40 In his aperte binas Indias Rufinus distinguit, alteram citeriorem, Æthiopiæ adhærentem, quam respondere Arabiæ australi diximus, et in qua fidem prædicaverit S. Bartholomæus; alteram ulteriorem, quæ inter citeriorem et Parthiam, seu Persidem orientalem sita sit: et quam Indiæ cis aut circa Indum respondere haud dubitamus. Deinde scribit de Metrodoro: Ulteriorem dicitur Indiam penetrasse; quod ex præcedentibus de Brachmanica intelligendum est. Ceterum id disertis verbis asserit Cedrenus ad annum Constantini 21: Metrodorus quidam Persa, inquit, sub prætextu philosophandi, in Indiam se ad Brachmanas contulit (3). Verum Rufinus in sequentibus, ubi Meropium eandem

Indiam adiisse scribit cum duobus pueris Ædesio et Frumentio, et per hos tempore Constantini eam semina fidei prima suscepisse, Indiam illam ulteriorem, seu Brachmanicam, ab Abyssinia, quæ et ipsa India est dicta, jam non distinguit. Quamquam narrat Frumentium Alexandriam perrexisse, et quum a S. Athanasio consecratus esset episcopus, ad suam Indiam rediisse. Hic igitur peccat Rufinus et male intellexit Ædesium, S. Frumentii fratrem, quem Tyri allocutus est. Etenim certissimum est S. Frumentium Abyssiniæ fuisse apostolum; ut tomo sequenti uberius adstruetur. Hoc itaque loco, qui doctis viris Ludolfo (4), Pagio (5) et aliis non paucis, pæne inenodabilis est visus, parum Rufinus geographiæ gnarum se ostendit.

41 Rufinum exscripsit Socrates pæne ad verbum lib. i, cap. 15: Thomas Parthiam... obtinuit, Matthæus Æthiopiam; Bartholomæus Indiam, quæ huic finitima est, sortitione accepit. India autem interior, (quæ a Rufino ulterior dicitur), quam permultæ gentes barbaræ accolunt etc. Rufinum sequitur quoque Theodoretus lib. i, cap. 22, magistrum suum in nullo emendans, Indiamque quam adivit Meropius cum Frumentio et Ædesio, quamque ulteriorem Rufinus vocavit, et Socrates interiorem, vocat ipse ultimam: τὴν ἐσχάτην Ἰνδιαν. Indiam Brachmanicam non adiisse Metrodorum et Meropium, sed Abyssiniam tantum, nescio qua de causa, censuit cl. v. Letronne (6), et omnium narrationes componi posse comparatis inter sese vocibus: Ulterior India, ἡ ἐνδοτέρω Ἰνδιᾷ, ἡ ἐσχάτη Ἰνδιᾷ etc. Qua in re inutilem posuit operam; nam hoc admissio, post Cedrenum et narrationem satis apertam Sozomeni, Meropium primum adiisse Indiam Brachmanicam, ac in reditu (per viam consuetam, sinum scilicet Arabicum) ad portum quemdam Abyssiniæ, seu Indiæ Africane appulisse, omnia de facili intelliguntur, retinentque voces significatum proprium. Sed ut ad S. Bartholomæum denuo oratio convertatur, eum Homeritarum apostolum fuisse, inter veteres apertissime docuit Philostorgius: de quo libro ii, cap. 6 excerptorum hæc habet Photius: Ait impius Philostorgius hæresis Arianae sectator, interiores Indos qui Bartholomæi apostoli prædicatione ad Christi cultum conversi sunt, dissimilem Filii substantiam profiteri... Hos autem Indos, olim quidem Sabæos ait esse dictos ab urbe Saba, quæ caput est totius gentis; nunc vero Homeritas vocari. Philostorgio si minus verbis, ut re aperte consonat pseudo-Dorotheus in catalogo apostolorum: Bartholomæus apostolus, inquit, Indis qui felices vocantur (Ἰνδοῖς τοῖς καλουμένοις εὐδαίμοσι), prædicato Christo, iisque dato Matthæi evangelio etc. (7). Hunc Dorotheum sequitur Menologium Basilii imperatoris, sæculo x conscriptum, in quo similiter in Indiam felicem S. Bartholomæum profectus dicitur (8).

Eum imitati
Socrates et
Theodoretus.
Sententia cl. v.
Lefronne. Bar-
tholomæus Ho-
meritarum a-
postolus e
Philostorgio.

E

42 Ast deo apostolico aliqua semina fidei ex Palæstina a mercatoribus delata fuisse in Arabiam, ut supra insinuavimus, prorsus est verisimile. Paulo rarius quidem ad Syriam venisse videntur Arabum cameli, ex quo hoc regno potiti sunt Romani, ut ex verbis Strabonis deducit

Semina reli-
gionis chri-
stianæ in Ara-
biam inuenta
quoque a mer-
catoribus.

(1) Tom. V Aug., pag. 27. — (2) Ibid. l. c. — (3) Tom. I, pag. 316, edit. 1838. — (4) Comment. etc., pag. 76. — (5) Ad ann. 327, n. 14 et seqq. — (6) Mém. de l'Institut, tom. X, pag. 236 et seqq. Paris 1833. — (7) Chronicon paschale, pag. 435

in append. Parisiis 1688; cfr Sophronius ap. Fabricium, Biblioth. ecclesiast. pars. I, pag. 223. Hamburgi 1718. — (8) Menologium Græcorum jussu Basilii etc. part. 2, pag. 197. Urbini 1737.

AUCTORE
E. C.

cl. F. Movers (1), sed mox decrevit victorum timor et ad nundinas in Hebron, quæ ab Hieronymo mercatus celeberrimus dicitur (2), aliasque, sese pro more contulerunt. Scribit enim Sozomenus sæculo v de loco Terebinthi, chiliometris circiter duobus cum dimidio ab Hebron (3) et quadraginta quinque versus meridiem, ab Hierosolyma: Quo in loco Filium Dei una cum duobus angelis contra Sodomitas missis, Abrahamo apparuisse, et filium ei nasciturum prædixisse, verax testatur historia. Illic porro ætatis tempore celebrem quotannis mercatum agunt ejus loci incolæ, et qui ulterius degunt, Palæstini, Phœnices et Arabes. Multi quoque alii negotiandi causa eo conveniunt, partim vendituri, partim empturi. Quippe hoc festum maxima omnium frequentia celebratur: Judæorum quidem, propterea quod Abrahamum auctorem gentis suæ jactant; gentilium vero eo quod Angeli illuc advenerint; christianorum denique eo quod tunc temporis pro viro apparuerit is, qui diu postea ad salutem generis humani natus ex Virgine, cunctis se manifestum exhibuit (4). En sententiam theophaniarum Filii Dei sub lege veteri, ut id obiter dicam, propositam manifestissime. De Arabum mercatorum itineribus scribit S. Hieronymus circa initium sæculi v (5): Hi sunt qui pro locorum qualitate diversis nominibus appellantur, et a Mauritania per Africam et Ægyptum, Palæstinam et Phœnicem, Cœlen Syriam et Osrhoënem, Mesopotamiam atque Persidem, tendunt ad Indiam. Ex quibus Arabum itineribus non dubitamus quin semina religionis christianæ identidem in pænisulam invecta fuerint; maxime quando imperante Constantino in universo imperio multæ ecclesiæ cœptæ sunt ædificari, erecti episcopatus: et in orientis civitatibus non modo floruit res christiana, sed et dominata est.

S. Hippolytus, dictus Portuensis, nullius civitatis Arabicæ episcopus fuit. Nomina christiana in historia provincie Hedjaz sæculo i; signa D. N. J. C. et B. V. in Caba.

43 Attamen de pænisulæ Arabicæ christianis, primis Ecclesiæ sæculis, vix quidquam novimus, præter ea quæ de S. Bartholomæo et Pantæno collegimus. Etenim S. Hippolytum, scriptorem clarissimum, qui colitur xxii Augusti et quem Portus Romani episcopatum tenuisse dixerunt, Adanis (vulgo Aden) in Yemana episcopum fuisse cogitavit quidem Stephanus Le Moynes (6) ex his solis Philostorgii verbis (de quibus infra n. 52 redibit sermo): ἐν ᾧ « Πατριαὺν ἐμπορίου » ἐτυγχάνεν... καλοῦσι δὲ τὸ χωρίον Ἀδανην, ἐνθα καὶ τοὺς ἐκ Πατριαὺν ἀφικνουμένους ἔθος ἦν καθορμίζεσθαι. Verum post Ruggerii dissertationem de sede S. Hippolyti (7) et disquisitiones recentes de libro Φιλοσοφουμένων (8), id nemo sapiens existimabit. Sed neque Bostrorum, metropolis Arabiæ, aut alterius Arabiæ desertæ civitatis episcopus fuit Hippolytus. Id eum fuisse credidere plures, ex obscuro loco Gelasii Pontificis; sed apte ostendit Cotelierius Gelasii verba ex perperam intellecto Rufino prodiisse (9). In secunda serie principum tribus Djorhom, cui commissa erat custodia templi

Arabum Caaba, et auctoritas aliqua competebat in provinciam Hedjaz, vel saltem in ejus partem dictam Tehama, sexto loco prodit Abd-el-Masih, filius Bakilæ. Verum ibi cognomen detegitur, inquit veterum Arabum historicus (10), et vero nomine dictus fuisse videtur Amr, vel Amrus. Regnavitque ex ejusdem historici calculo ab anno Christi 76 ad 106. Cognomen autem valde est notabile, quum servum Messiae, id est, Christi significet. Ex quibus conjicere pronum est, inquit idem, præter idola Christum ipsum tum temporis fuisse cultum in Hedjaz. Quod firmatur ex re admodum singulari, quam ex traditione sincera, et, ad testes oculatos, ut ferunt, pertingente, refert el-Azraki: imagines scilicet Jesu Christi et Virginis Mariæ, in columna quadam templi Cabæ exsculptas, sæculis ante-Islamiticis ab Arabibus fuisse adoratas (11). Idem refertur ab Harewi (12) et a recenti scriptore vitæ Mahumetis (13).

§ IV. Homeritarum reges christiani; legatio Theophili Indi; E urbs regia Taphar.

In Homeritide ante sæculum sextum, quo persecutio exorta est Judæorum, plures reges christiani fuere, ut ostendunt Arabum monumenta historica. Primus hoc titulo dignatur sæculo iii Abd-Kelal, filius Amri Dhu-l-Awad, si Abulfedæ est fides, vel filius Mathub, ut docet Hamza Isfahani; regnavit vero in Homeritide ab anno circiter 273 ad 297. Hic religionem Christi amplexus est, inquit Hamza (14), eam tamen occultens, nec palam profiteri ausus. Quibus addunt Ibn-Khaldun alique, ad fidem Christi conversum esse Abd-Kelal ab homine quodam Syro, qui ad aulam suam venerat; sed quum non essent tum temporis christiani in Arabia felice, Himyaritas, ejus cultu detecto, rebellasse, et Syrum, qui ab idolis suis eum averterat, occidisse (15). Prius gentilem fuisse, discimus quoque ex inscriptionibus Himyariticis Marebenses, quas Cruttendonius collegit; quarum prima significari dictum regem, docet post C. Rædiger, inscriptionum interpretem, eruditus geographus C. Ritter (16): et consentire videtur Fulgentius Fresnel, easdem inscriptiones interpretatus ex accuratori editione Th. Arnaud (17). Inscriptio illa prima sic sonat: Abd-Kulalam (F. Fresnel: Abd-Kelalam) ejusque uxor commodaverunt mihi (nomen non effertur) templum, ac ejus filii illud nunc mihi cedunt. — Verba sua invocatione divinitatis firmaverunt. Fortunæ bonis domus eorum potiat auxilio deorum. Factaque est hæc donatio mense Charib anni 537. Si hic filii Abd-Kelal, regis Homeritidis, significantur, æra Arabica utuntur, quæ annis circiter 200 ante Christum cæperit. Etenim Marthad, seu Morthid, filius Abd-

Homeritarum rex christiani Abd-Kelal, sæculo iii;

F

(1) Die Phœnizier, tom. 3, pag. 144 et 291. — (2) Comment. in Jerem. cap. 31 et in Zach. cap. 11. — (3) Cfr Ritter, Erdkunde, tom. XVI, pag. 222. — (4) Sozomen. lib. II, cap. 4. — (5) Epist. 129 ad Dardan. Migne. Patrolog. tom. XXI, col. 1104. — (6) Varia sacra, tom. I, in Prolegom. Lugduni Batav. 1685. — (7) Ap. Migne. Patrolog. Græca. tom. X, a col. 395. — (8) Cfr Dœllinger, Hippolytus und Kallistus, pag. 53 et seq. et 89. Regensburg 1833. — (9) Cotelierius. Monum. eccles. Græc. tom. II, col. 639; Cfr Dœllinger, l. c. et M. P. Cruice, Hist. de

l'église de Rome sous les pontificats de S. Victor etc., pag. 322. Paris 1856. — (10) Caussin, tom. I, pag. 193 seq. et 198. — (11) Cfr Burekhardt, Voyage en Arabie, edit. Eyriès, tom. I, pag. 221; Ritter, tom. XII, pag. 36. — (12) Travels of Ibn-Batouta, pag. 51. — (13) Noël Desvergers, Vie de Mahomet, pag. 132; idem, Arabie, pag. 134. Paris 1847. — (14) Ap. Schultens, Imp. Joctan, pag. 33. — (15) Ibn-Khaldun ap. Caussin, tom. I, pag. 107; Thalebii Tabacat-el-Moluk, et Liber Ennucat ibid. — (16) Erdkunde, tom. XII, pag. 82. — (17) Ap. Caussin, l. c.

Kelal,

A Kelal, ab anno circiter 330 ad 350 in Homeritide regnavit (1) : sed aeras Arabum ante Mahumetem permultas fuisse advertunt eruditi. De cetero inscriptio hæc, quocumque modo sit intelligenda, iis quæ de conversione regis Abd-Kelal sunt dicta, minime adversatur; siquidem ut perhibent historici omnes, subditos suos de ea celare conatus est.

regnante ejus filio Marthad contigisse censent legationem Theophili Indi,

45 Regnante Marthad, qui ab A. Schultens et Sacyo Morthid dicitur, filio Abd-Kelal, evenisse dicendum est legationem Theophili, quem Indum vocat Philostorgius, Blemmyyn vero S. Gregorius Nyssenus (ὁ Βλεμμύης Θεοφιλος) (2); qua utraque appellatione et universa legati historia perpensa, quum ex insula Δεω, cujus incolæ Indi vocati fuerint, juvenis valde ad Constantinum Magnum tanquam obses missus fuerit, in insula aliqua sinus Arabici, aut adjacentis maris Indici, natum esse Theophilum haud dubitamus. Quam sententiam primus proposuit Petrus a Bohlen, professor Regimontanus, ob peritiam linguæ Sanscriticæ aliarumque plurium orientalium viris doctis non ignotus. Δεων vero Philostorgii arbitratur esse Socotoram, dictam Sanscritice Dvipa sukhatara, seu insulam felicem; ex quo vocabulo Sanscritico, seu Indico, prodiisse censet nomen Græcum insulæ Dioscoridis, quo eam Græci appellant (3). Atque hæc merito probari videtur scriptoribus recentioribus (4), quum noverimus ex Ammiano Marcelino (5) legationem advenisse ex insula Socotora ad imperatorem Julianum; et ex Cosma Indicopleuste (6), eam circa annum 530 multos habuisse christianos. Non tamen probantur erudito viro Letronne, qui Δεων esse conjicit insulam maris Arabici, dictam Dhalak, ad sinum Aduliticum et latitudinem 15° 40' (7); cujus incolæ Blemmyes erant vel dici poterant (8), et quæ similiter magna est, ut Δεων, vel Διζεων vocat Nicephorus (ἐστὶ μεγάλη) (9); qualemque hanc fuisse et ex Philostorgii narratione deducere licet. His præmissis, audiat Arianorum historicus, narrans quæ sectæ suæ episcopus Theophilus in Homeritide gessit medio sæculo quarto; et quæ tum temporis esset regionis conditio prosequens.

quia Constantio imperatore missus est ad Homeritas:

46 Ait Philostorgius, Constantium, qui ab anno 337 ad 361 imperium tenuit, legatos misisse ad eos qui olim quidem Sabæi nunc autem Homeritæ vocantur. Est hæc gens eorum qui ex Chettura nati sunt Abraham: in quo errat Philostorgius. V. n. 19, 21. Regionem autem quam incolunt, Arabiam magnam et felicem a Græcis appellari scribit, et ad extimum oceanum pertingere. Ejusque metropolim esse Sabam, etiam Mareb dictam, ex qua urbe olim Regina ad Salomonem visendum profecta est. Est autem ea gens ex circumcissione, et octavo die circumciditur. Sacrificant etiam soli et lunæ et diis indigenis. Judæorum quoque non exigua multitudo iis permixta est. Ad hos igitur legationem misit Constantius, eo consilio, ut ad veram pietatem illos traderet. Proinde magnificis muneribus et blanda verborum persuasionem regem

illius gentis sibi conciliare statuit, atque ex eo statim opportunitatem nactus, religionis ibi semina spargere. Postulavit etiam, ut Romanis illuc navigantibus, et regionis incolis qui ad Christi fidem converti vellent, ecclesias ædificare liceret. Dedit etiam legatis magnam vim pecuniæ, quam ædificandis ecclesiis impenderent. Hujus porro legationis princeps erat Theophilus Indus. Qui olim quidem Constantino imperium administrante admodum juvenis obses a Divæis (παρὰ των Διζηνων) missus fuerat ad Romanos. Horum regio Divus (Διζους) insula est. Incolæ vero ipsi quoque Indi cognominantur. Porro hunc Theophilum, cum diu inter Romanos vixisset, mores suos ad summam virtutis perfectionem formasse, et veram de Deo opinionem amplexum esse scribit; sed et monasticam vitam eum elegisse, et ad gradum diaconi promotum esse testatur, Eusebio sacras ei manus imponente.

47 Sed hæc quidem prius. Postea vero cum legationem hanc obeundam suscepisset, a suæ communionis hominibus episcopali dignitate eum ornatum esse. Ceterum Constantius, cum eam legationem magnificam et valde gratiosam esse vellet, ducentos equos ex Cappadocia generosissimos navibus impositos, multaue alia dona, partim ad conciliandam admirationem partim ad alliciendos animos misit. Theophilus igitur, cum ad Sabæos venisset, gentis principi persuadere conatus est, ut Christum coleret et a gentilium errore recederet. Et Judæorum quidem solita fraus ac malitia, in profundissimum silentium sese abdere coacta est (de Judaismo potissimum ab ineunte sæculo in post Christum natum in Homeritide invalescente, vide supra a num. 24), cum Theophilus admirandis operibus editis fidem Christi invictam esse semel atque iterum ostendisset. Legatio vero felicem exitum sortita est, cum princeps gentis illius sincero animo ad veram pietatem transisset, et tres ecclesias in ea regione ædificasset, non tamen ex ea pecunia quam legati ab imperatore secum attulerant, verum ex iis sumptibus quos ipse alacri animo ex privata pecunia suppeditavit, admirandis Theophili operibus æqualem animi sui magnitudinem exhibere contendens. De qua conversione regis Homeritarum infra dubitandi erit locus.

48 Ex illis autem ecclesiis unam quidem in metropoli totius gentis, quam Tapharon vocant, ædificavit. Tapharon est hodierna Dhofar (Dhafar, Zhafar, Zafar), de qua scribebat Edrisius medio sæculo xii christiano (10): Dhofar metropolis est tractus Ihasseb, ac olim inter civitates maximas ac celeberrimas computata est, in qua reges Yemanæ sedem habuere. Conspiciebantur illic palatia Zeidan, ast nunc sola rudera; multumque numero incolæ decrevere. Servant tamen pristinæ fortunæ reliquias; atque agris cultis et arbore Phœnice satis instruuntur ut vitam sustentent. Edrisio præiverat Masudius scriptor sæculi x, dicens Zhafar fuisse Homeritarum regiam, nihil tamen

AUCTORE
E. C.

ejus tentamina ad propagandum inter hos hæresim Arianam.

F

Ostenditur
Tapharon
Philostorgii et
Aetorum S.
Arethæ

(1) Caussin, pag. 111; Sacy l. c., tom. XLVIII, pag. 344; Hamza pag. 35. — (2) Contra Eunomium, lib. I, Migne, Patrol. Græc. tom. XLV, col. 263. — (3) Das alte Indien, tom. II, pag. 139 et seq. — (4) Lassen, Indische Alterthumskunde, tom. I, pag. 748, ap. Nève, Revue des sources nouv. pour l'ant. chrét. en Orient, pag. 71. Louvain 1852. — (5) Ammian. Marc. l. XXII, cap. 7 et 10. — (6) Cosmas. Indicopl. lib. III, ap.

Migne, Patrol. Gr. tom. LXXXVIII, col. 170. — (7) Cfr Ritter, Erdk. tom. I, pag. 238; Valentia, Travels, tom. II, pag. 31 et seq.; Letronne, Mém. de l'Acad. tom. X, pag. 247 et seq. — (8) Cfr Quatremère, Mémoire sur les Blemmyes, pag. 129 et seq.; Sapeto, Viaggio e missione cattolica fra i Mensa ecc. pag. 60. — (9) Hist. eccles. lib. IX, cap. 18. — (10) Géographie d'Edrisi, tom. I, pag. 148. Paris 1836.

addens

AUCTORE
E. C.

addens de ejus situ. Firuzabadius duas civitates Zafar novit, alteram prope Sanaa in Yemana, alteram prope Mirbat in Hadramautia : atque hujus plures meminere, scribentes mari adjacere, nimirum e regione insulæ Socotoræ. Verum horum nullus ait aliquando Homeritarum regiam fuisse. Ex quibus Djawhari, et maxime Abulfeda, de binis locis promiscue sunt locuti (1). Quumque viator Mahumetanus Istachri, et maxime Ebn Batuta, Zafar maritimam non parum extollant, rerum Arabicarum vir peritissimus Fulgentius Fresnel, hanc Himyaritarum regiam fuisse non dubitavit asserere (2). Qui paulo post veterum Arabum historiam accuratissime contexit, vir clarissimus, A. P. Caussin de Perceval, dubium istud geographicum non contigit : qua de re ei congratulatur prædictus æmulus (3). Verum id nihil mirabitur qui noverit scriptorem solam nudam historiam Arabum pristinarum persequi ; res sane molesta, ut ex tot eruditorum tentaminibus patet : nec plus assumpsisse e ceteris quam sibi ad finem suum necessarium videretur.

esse hodie-
rum Dhafar

49 Quocirca temerarius non videbor, si post unius periti conatum, situm Taphar, regie Homeritarum, iterum expendere velim ; eo magis quod ad id me impellunt mox edenda Acta S. Arethæ, in quibus de ea multifariam est mentio. Adverto itaque primo loco, eos qui Taphar regiam fuisse dicunt, Philostorgium, auctorem Actorum nostrorum, et ex Arabibus, Masudium et Edrisium, nusquam addere eam maritimam fuisse. Dein Djawharius, qui primus confusionem aliquam induxit, ligna et lapides pretiosas Zhapharis maritimæ ei Zhafari attribuens quæ et in terris sita sit et Himyaritarum fuerit regia (4), sic Fulgentio Fresnel favere nequaquam potest. Quin et Abulfeda, dum plurima de Zhafaris portu, post Istachrium, memorat, addit, secundum Edrisium, et in Tehama Yemane sitam esse, ac parasangis 24 solum, seu milliariis 72 Arabicis, quæ hodiernis Anglicis nonnihil majora sunt, distare a Sanaa. Hæc est igitur tertia et evidentissima ratio, Edrisium Zhafar, regiam Homeritarum, nulla mentione habita portus aut maris, inter civitatis interioris Homeritidis describere, climatis secundi parte sexta ; et mox addere : A Dhofar (vel Zhafar) ad Damar, milliaria 36 ; quæ ad 24, seu parasangas 8 contrahit Abulfeda. A Damar ad Sana, milliaria 40... A Dhofar ad Mareb, mansiones tres : quo loco notandum, mansionem Edrisii consuetis mansionibus Arabum sæpius duplo majorem esse (5), et celebrem viatorem Thomam Arnaud, qui anno 1843 ab ipsa Sana profectus, Mareb invisit, hanc non attigisse, licet camelis vectus, nisi itineris die sexto.

in interiori
Yemana.

50 Quibus præmissis, merito inferimus 1º Tapharon Philostorgii et Actorum nostrorum, Himyaritarum regiam, esse ipsam Dhofar, vel Zhafar Homeriticam recentiorum Arabum, atque in interiori Yemana sitam esse. 2º Eam illo Yemane loco fuisse, quo Dhafaris cujusdam ruinas conspexit Niebuhrius (6), nimirum prope Jerim ; minime dubitans quin esset Dhofar, vel Dhafar Yemana Edrisii et Abulfedæ. Etenim rudibus Dhafaris, ut in ejus tabula geographica Yemane signatur, apprime conveniunt modo

relatæ mensuræ. Eadem visitavit anno 1810 D U. J. Seetzen, fundamenta vidit antiquissimi palatii ab Edrisio memorati, et inscriptiones Himyariticas, de quibus jam significarat Niebuhrius. Ad hanc Zhafar Himyariticam spectat proverbium, quod in libro Sahhlalh, sæculi x christiani, occurrit : Quicumque Zhafarim ingreditur Himyaritice scire, seu εὐρυξεν debet ; quo monebantur Arabes Ismaelitæ, linguam suam Zhafare usui non esse. Illud frustra de maritima ejusdem nominis civitate intelligere Fresnellius voluit. Etenim Himyariticam fuisse linguam Zhafaris interioris, certum est ex inscriptionibus ab infelici viatore Seetzen illic detectis, quæ omnium prince in Europam pervenerunt (7). Zhafare vero maritima nullæ visæ sunt inscriptiones ; et lingua Ehhkili, cujus notitiam Fresnellio debemus, quaque incolæ utuntur, non modo ab Æthiopica differt, sed etiam a lingua inscriptionum Himyariticarum (8), magis accedens ad linguam Hebræorum et Phœnicum. Et hæc est causa, ni fallor, cur idem eruditus vir, nuperius inscriptiones Himyariticas Marebenses, a Thoma Arnaud ex Arabia allatas, interpretans, de lingua Ehhkili tacere visus sit (9).

51 Nobis itaque, his omnibus deductis et expensis argumentis, manifestum videtur, Tapharon, Homeritorum regiam, esse Dhafar vel Zhafar Homeritidis interioris. Verumenimvero ut ad Philostorgii narrationem jam redeamus, ex ea et ex Actis S. Arethæ hæc exsurgit difficultas : de ecclesia quam Theophilus Indus Taphari ædificavit, post sesquisæculum, nullam esse mentionem. Etenim in posteriori monumento hæc legimus num. 38 : Tum rediens rex Elesbaan ad civitatem regiam, quæ ibidem in superioribus num. 35 et 37 Taphar dicta fuerat, et propriis manibus diebus septem terram fodiens, inchoavit, quæ nunc conspicitur, sanctissimam ecclesiam. Nuntiavit autem omnia ista quamprimum sanctissimo archiepiscopo Alexandriæ, et per hunc imperatori Justino. Archiepiscopus vero sanctum quemdam et orthodoxum virum, episcopum consecravit, eumque misit ad Homeritas et ad Elesbaan regem. Qui adveniens sanctificavit templum quod ædificarat rex Elesbaan, et omnes incolas civitatum et viciniae baptizavit. Atque ex his patet ecclesiam Taphari a Theophilo ædificatam, ut ex Philostorgio haud gravate admittimus, ineunte sæculo sexto ab idololatris jamdudum solo æquatam esse, aut profanis usibus addictam.

52 Pergit scriptor Arianus : Aliam vero, ecclesiam ædificavit Theophilus in eo loco in quo Romanum erat emporium ad exteriorem oceanum vergens. Vocatur autem hic locus Adane, quo cuncti qui ex Romanorum ditone veniunt, appellere solent. Hæc est Aden hodierna ; quæ anno 1839, dum ab Anglis est capta, ex vastationibus vicinorum Arabum, incolis non plus quam 600 erat frequens, ast hodiedum 10,000 gaudet. Tertiam denique ecclesiam, ait Philostorgius, in altera regionis parte exstruxit, ubi Persicum est emporium celebre, in ostio maris Persici, quod inibi est, situm. Hic signi-

E
Ecclesiæ Taphari ædificatæ.

F
Ecclesias ædificavit quoque Theophilus Adane et in emporio quodam sinus Persici ; reliqua ejus itinera et gesta.

(1) Ritter, tom. XII, pag. 233 et 239. — (2) Lettres sur l'Arabie, in Journ. Asiat. 3me série tom. 3 et suiv. — (3) Journ. Asiat. tom. XVI, pag. 266, Paris 1830. — (4) Ap. Ritter, pag. 233 et 261. — (5) Cfr Ritter, Erdkunde, tom. XII, pag. 196. —

(6) Description de l'Arabie, tom. II, pag. 71. — (7) Ap. Ritter, tom. XII, pag. 743. — (8) Cfr Ritter ibi, pag. 47 et seqq. ; Bird, ap. Nouvelles annal. des voy. 1843, tom. II, pag. 202 et seqq. — (9) Ap. Ritter, tom. XII, pag. 862 et seqq. ; Journal Asiatique, 1843,

A *ficari Hormuz civitatem, seu Harmuzam in Karamania, scribit Assemanus (1) et post eum Neander (2); sed id certum non est, quum non dicat Philostorgius, in ipso emporio Persico ecclesiam fuisse exstructam. At Theophilus, ita idem prosequitur, quum apud Homeritas singula prout poterat et prout temporis ratio sinebat, ordinasset et ecclesias dedicavisset, et ornamentis quibus poterat, exornasset, ad insulam Divu (ἐπὶ τὴν Δίεον νησον), quam ipsi patriam fuisse superius indicavimus, navigavit. Atque ad alias Indiæ regiones perrexit; multaque quæ apud illos non rite fiebant emendavit. Nam et lectiones evangelii audiebant sedentes, et alia quædam peragebant quibus divina lex repugnabat. Verum Theophilus cum singula apud eos juxta sanctionem ritum Deoque magis acceptum correxisset, Ecclesiæ quoque dogma confirmavit. Neque enim circa divini Numinis cultum, ait impius iste (Philostorgius, qui hic merito impietatis et mendacii arguitur), ulla egebant emendatione, utpote qui ab ultima antiquitate constantissime Filium alterius a Patre substantiæ profiterentur.*

B *Legationis
tempus: adve-
nit veri sini-
lius regnante
Marthadi filio
Wakia.*

B 53 *Hanc Theophili legationem memorat Philostorgius medio tempore inter ea quæ contingere anno Christi 341, postquam Athanasius Alexandria pulsus est, et annum 346, priusquam idem Athanasius ad imperatorem occidentis, Constantem, Constantii fratrem, se contulisset. Quapropter eam circiter annum Christi 344 evenisse dicendum est, vel forte aliquot annis serius. Tempore autem illo inter Homeritas regnasse censet cl. Caussin, Marthad, alias Morthid, filium Abdkelal; atque hunc supra christianum fuisse diximus. Marthado adscribuntur regni anni viginti, nimirum ab anno 330 ad 350. Commendatus est a sapientia, animi magnitudine et potentia; in pauperes erat misericors, in omnes munificentissimus. Non tamen perhibent scriptores Arabes, christianum eum fuisse; narrantes solum quam tolerantem esset cultus cujuscumque suorum subditorum; et quomodo per eum liceret ut unusquisque, quem vellet, amplecteretur, modo imperio suo essent dediti. Ideo dicta Theophili legatio retrahenda videtur ad regnum ejus filii Wakia, quem Sacyus ab anno 345 ad 370 regnasse scribit (3), nuperus vero Arabum historicus ab anno tantum 350. Eum Thalebius, in libro Tabacat-el-moluk, prius judaicæ religionis sectatorem fuisse scribit, deinde christianæ, et demum inter utramque animo fluctuasse. Ut res se habeat, novimus valde perturbatum fuisse ejus regnum; et quidem perturbationem hanc regnante Marthado cœpisse scribit Masudius, atque annos quadraginta perdurasse. Aliunde discimus ex inscriptione Græca mediæ sæculi IV, quam Axumi detexit Henricus Salt, tum temporis regem Æthiopie in Homeritas aut partem illorum dominatum esse.*

C *Homeritidis et
Abyssiniæ
conditio tum
temporis.*

54 *En initium inscriptionis, de qua plura
tomo sequenti:*

Ἀσιζανᾶς βασιλεὺς Ἀζωμειτῶν καὶ
Ομηριτῶν καὶ τοῦ Παιδιᾶν καὶ Λιθι-
σπῶν καὶ Σαδαιτῶν καὶ τοῦ Σίλεη

καὶ τοῦ Τιὰμω καὶ Βυγαίτων καὶ τοῦ
καίου βασιλεὺς βασιλεῶν υἱὸς θεοῦ
ἀνικητοῦ Ἀρεῶς Ἀτακτῆσαντων
κατὰ καιρὸν τοῦ ἐθνὸς τῶν Βυγαί-
των ἀπεστείλαμεν τοὺς ἡμετέρους
ἀδελφούς Σαϊζάνα καὶ τὸν Ἀδηφᾶν
τούτους πολεμῆσαι κ. τ. λ. (4).

Id est: Aizanas rex Axomitarum et Homeritarum et Raidan et Æthiopum et Sabaitarum et Silee (Zeila?) et Tiamæ et Bugaitarum et Tocai (?), rex regum, filius Martis, dei invincibilis. Rebellante aliqua occasione gente Bugaitarum, misimus fratres nostros Saiazana et Adephan, ut eos debellarent. Iisdem præter propter ac Aizanas titulis ornatur Tazena, pater S. Elebsæ, qui regnabat circa annum 500, in inscriptione Æthiopica quam Axumi reperit et interpretatus est doctus missionarius Josephus Sapeto (5). En ejus initium: Per virtutem Dei qui extendit cælum et terram Dominus æternus, qui regem constituit Tazenam, filium Ala-amiedæ, hominem ex Halen, regem Aksum, et Hamer (Homeritidis), et Raidan et Saba (tractus Æthiopici) et Selken et Tzaïom, et Ban, et Cassu etc. Aizanae porro titulo regis Homeritarum declarantur quæ de perturbationibus Homeritidis, regnantibus Marthado et Wakia, scribit Masudius; et simul forte accessus facilius Theophili Indi ad terras eorum. Aizanas enim non multo post factus est christianus, ut inferunt scriptores ex epistola quam ad eum ejusque fratrem Sazanum, anno 356, aut paulo ante, scripsit Constantius, imperator Arianus; quam recitat S. Athanasius in Apologia ad ipsum Constantium (6): eaque inducere tyrannos Axumitarum imperator nititur, ut Frumentium episcopum, eundem nimirum quem Abyssiniæ apostolum fuisse diximus, mittant Alexandriam ad Georgium pseudo-patriarchum. Hucusque dicta, inquam, firmant aliquatenus quæ de Theophili legatione scripsit Philostorgius; de quibus hæc habet primus Philostorgii editor, vir eruditus, Jacobus Gothofredus: Quam quidem narrationem a Nicephoro, uti dixi, ex Philostorgio mutuata Baronius pro suspecta habuit ad an. 354 num. 14, 15, 16; quando nulli præterea ex historicis idem memorant. Addo Philostorgium sibi vix in omnibus constare videri, ut ex collatione cap. 6 libro II et cap. 4 lib. III colligitur. Tandem non alio fine hæc scripta a Philostorgio, quam in Ariano gratiam. Nos Philostorgium sequamur, qui non omnino saltem falsus, vel in omnibus etc. (7).

§ V. *Historia christiana tribuum Arabiæ desertæ occidentalis. S. Hilarion Arabiæ Petrææ et S. Euthymius Arabum Scenitarum apostolus; hic fundavit ecclesiam Paremboles.*

Post Constantium imperatorem et Wakiam, quem usque ad annum 370 in Homeritide regnasse eruditi viri Sacyus et Caussin arbi-

*Quare hic de-
tur summa-
rium historiæ
christianæ A-
rabiæ desertæ.*

(1) Bib. Orient. tom. III, part. 2, pag. 602. — (2) Geschichte der christlichen Kirche, tom. II, part. 1, pag. 230. — (3) Mem. de littér. tom. XLVIII, pag. 343. — (4) Valentia, Voyages, vol. III, pag. 182 et seqq. London 1809. — (5) Nouv. Annales. des Voy.

année 1843, tom. II, pag. 300; cfr Dillmann, Zeitschrift der D. morgenl. Gesellschaft, tom. VII, pag. 336. — (6) Migne. Patrol. Gr. tom. XXV, col. 633. — (7) Gothofredus, Cod. Theodos. tom. IV, pag. 620. Lipsiæ 1740.

trantur,

AUCTORE
E. C.

trantur, de rei christianæ conditione in Arabia interiore prorsus nihil subministrant monumenta, usque ad sæculi sexti initium. Attamen floruisse illam sæculo quinto in iis Arabiæ desertæ partibus quæ hinc Palæstinæ et Ægypto adjacent illinc Euphrati, multa monumenta perhibent. Nec dubium est quin ob frequentissimum commercium inter Arabas pæninsulæ, et eos qui Scenitæ sunt dicti, religio christiana in Arabia interiore et sustentata et propagata plurimum sit. Eapropter et quod regna Arabiæ desertæ, quæ dudum florentissima fuerunt, ab Arabum historicis prætermittuntur nunquam (1); denique quod ignorabatur, ut dictum est, eorum historia dum scribebant majores: quæ in ea rem christianam, et maxime hagiographiam contingunt, paucis delibare necessarium visum est.

De christianis
inter Salihitas
Arabiæ deser-
tæ usque ad
annum circi-
ter 205.

B

56 Ex pæninsula Arabica, tum occasione rupturæ catarractæ Marebenensis (supra n. 6), tum aliis de causis, tribus variæ in Arabiam desertam, i. e. in desertam Syriæ, et regionem Euphratensem, dictam quoque Iracam occidentalem, aliæ aliis temporibus transierunt. Circa annum Christi 190 Salihitæ, seu Benu-Salih, ex Tehama, ad mare rubrum, venerunt ad Iracam; in qua regnabat Odheyna, quem ex majoribus fuisse septimii Odenati, celeberrimæ Zenobiæ, reginæ Palmyrensis, viri, plures historici tuentur (2). Paulo post, circiter annum 205, alii Arabes, dicti Ghassanidæ, ex interiori Arabia ad eam partem deserti Syriaci venerunt, quæ Bostris est vicina; in qua tum prædicti Salihitæ, seu eorum pars, Romanis jam subditi, residebant. Hos Salihitas christianos fuisse referunt scriptores Arabes Ibn-Khotaiba, Ibn-Hazm et Masudius (3); sed intelligendum id est proculdubio de insecutis temporibus. Ghassanidæ a Salihitis devicti, iis tributum solvere sunt coacti et ad vicinas terras transire (4). Quum vero utrique sub ditone Romanorum gentilium viverent, fieri non potest ut hæ gentes christianæ fuerint ante pacem Ecclesiæ redditam.

In civitatibus
Arabiæ deser-
tæ sæculo III
christiani mul-
ti erant, ut o-
stenditur

57 At licet dici nullatenus possit eos universim christianos fuisse, erant tamen ex iis christiani non pauci; quod certo novimus de incolis civitatum. Bostra enim, quæ ab Ammiano Marcellino, non secus ac Gerasa et Philadelphia, Arabiæ civitas ingens dicitur, et ab Hierocle in Synecdemo, ejusdem metropolis, ab ineunte minimum sæculo III suos episcopos habuit: uti discimus ex historia Origenis. Hic enim, non multum propecto hoc sæculo, pluries in Arabiam quam desertam vocarunt geographi, se contulit, vel prædicandæ, vel propugnandæ fidei catholicæ studio. De his, quum ad Arabiæ historiam christianam spectent, audiendus Eusebius: Sub idem tempus, inquit hist. eccles. lib. VI cap. 19, quum Alexandria moraretur Origenes, miles quidam adveniens, Demetrio, ecclesiæ episcopo, et præfecto Ægypti litteras a duce Arabiæ detulit (παρα τοῦ τῆς Ἀραβίας ἡγουμένου, qui Romanus, non vero Arabs fuit) quibus poscebat ut confestim ad se Origenem mitterent, qui doctrinam suam ipsi communicaret. Missus igitur ab illis Origenes, in Arabiam perrexit. Nec multo post, perfecto cujus causa

venerat, negotio, Alexandriam regressus est. D
Facta hæc sunt circa annum 217. Hoc anno, inquit Tillemontius, Macrino imperante, dux Arabiæ erat Gellius quidam; anno vero sequente, sub finem ejusdem imperii, ea dignitate ornabatur Reanus (5). Capite 20 ejusdem libri hæc scribit Eusebius de Beryllo, Arabiæ episcopo: Eadem tempestate multi ecclesiastici viri doctrina excellentes florebant... Inter hos fuit Beryllus, Bostrenorum in Arabia episcopus, qui præter epistolas et lucubrationes, varia quoque elegantis ingenii monumenta dereliquit.

58 Capite vero 33 ejusdem libri VI, Beryllum in hæresim lapsum esse memorat et ab Origene correctum: Tunc temporis i. e. imperante Gordiano, Beryllus, de quo superius dictum est, Bostrorum in Arabia episcopus, ecclesiasticam pervertens regulam, nova quædam et aliena a fide catholica inducere conatus est; ausus asserere, Dominum ac Servatorem nostrum, antequam inter homines versaretur, non substitisse in propriæ personæ differentia: nec propriam sed paternam dumtaxat divinitatem in se residentem habere. Quumque ea de re plurimi episcopi quæstiones ac disputationes adversus illum habuissent, rogatus una cum reliquis Origenes, primum quidem cum illo familiariter collocutus est, ut quænam esset hominis sententia exploraret. Postquam vero liquido cognovit quid diceret, errorem ejus coarguit: allatisque rationibus ac demonstrationibus convictum hominem quasi manu apprehendens, ad veritatis viam perduxit, et ad pristinam sanamque sententiam revocavit. Exstant hodieque, ait Eusebius, tum Berylli, tum synodi ipsius causa congregatæ edita monumenta; in quibus et quæstiones adversus illum propositæ ab Origene, et disputationes in ecclesia ejus habitæ, et singula quæ tunc gesta sunt continentur (6). Habuit Beryllus Bostris suam ecclesiam et presbyteros; et ex iis quæ de synodo dicuntur, videntur et aliæ Arabiæ civitates, puta Philadelphiam, Gerasam jam tunc suos episcopos habuisse (7); sed forte fuerunt episcopi sine sede et ex iis chorepiscopis, qui veri nominis episcopi fuerunt: ut quarto adhuc sæculo erat episcopus Asterius, qui Petræ degebat (8). Coactus est Origenes et tertio Arabiam adire, iterumque ob disceptationes de dogmate; ex quo palam fit tertio progrediente sæculo in Arabiam deserta, aut minimum in ejus civitatibus, permultos fuisse christianos: Eodem tempore, ait Eusebius ejusdem libri VI, cap. 37, id est, anno Philippi imperatoris tertio, vel paulo post, anno Christi circiter 246, alii rursus in Arabia dogmatis cujusdam a veritate prorsus alieni auctores exstiterunt. Asserebant enim hominum animas in præsentem quidem sæculo una cum corporibus interire atque corrumpi: rursus vero resurrectionis tempore simul cum iisdem corporibus ad vitam esse redituras. Convocato igitur hanc ob causam non exiguo concilio (episcoporum scilicet quatuordecim) (9), iterum rogatus etiam illic Origenes, quum disputationem de quæstione illa coram omni multitudine instituisset, tanto robore decerta-

ex historia O-
rigenis. De Be-
ryllo Bostren-
si et synodis
sæculo III in
Arabia habitis.

E

F

(1) Cfr Caussin, Sacy, Noël Desvergers, Wright, Ritter, etc. — (2) Cfr Caussin, tom. II, pag. 190 et seqq. Biogr. Univ. tom. XXXI, v. Odenath. — (3) Caussin, ib. pag. 213; Ritter, Erdkunde, tom. XII, pag. 108. — (4) Caussin, ib. pag. 203. —

(5) Mémoires, tom. III, pag. 522. — (6) Cfr Fabric. Bib. Gr. tom. XII, edit. Harles, pag. 363. — (7) Cfr Rufin. Apolog. lib. II, Migne. Patrol. tom. XXI, col. 599. — (8) Oriens Christ. tom. III, col. 723. — (9) Cfr Fabric. l. c.

AUCTORE
E. C.

A vit, ut qui prius in errorem lapsi fuerant sententiam mutarent. Consulto omisimus hæresin Monoimi, de qua pluribus disserit liber Φιλοσοφουμένων. Licet enim Arabs fuerit Monoimus (Μονοίμος ὁ Ἀραβ) (1), minime tamen constat eum in Arabia hæresin suam edidisse aut propagasse. Monoimum discipulum Justinī martyris, non secus ac Tatianum, fuisse diceres, sed pariter magistri placita dimisisse; exposita enim doctrina Monoimi, in hæc verba auctor prosequitur: Τατιάνας δε, καὶ αὐτὸς γενομένου μαθητῆς Ἰουστινίου τοῦ μαρτυροῦς, κ. τ. λ. (2). Bostris alii episcopi, præter Beryllum, conspicui fuere, inter quos Titus, dictus Bostrensis (3), cujus nuper re-
recti sunt libri omnes contra Manichæos (4), quorum pars deperdita censebatur; ac Antipater, cujus item aliquot scripta asservata sunt (5).

De christianis Salihitis et Ghassanidis sæculo III pro-
recto et sequenti; nulla monasteria hoc ævo condere potuerunt: gens Ghassanidarum converti cepit

59 Arabes Sahilitæ, qui recentius advenerant, paulatim et ipsi civitates incolere cœperunt, et ex iis, postquam Zenobia Palmyrena ab Aureliano, ut ejus triumphum ornaret, Romam est abducta, reguli aliquot, seu phylarchæ Arabum Syriæ assumpti perhibentur: ex quibus nonnullos christianos fuisse dicunt, in primis quemdam Dawud, seu David, qui Medabæ (6), non procul a Jerichunte, consederat; idque ex ejus nomine, inter Arabes insueto, quadamtenus confirmatur (7). Ghassanidæ, qui ex ipsa Homeritide (8) in Syriam advenerant, relata victoria de Salihitis eorumque principe Dawud, præ illis phylarchiam Syriæ a Romanis obtinuerunt; quod paulo post annum 292, imperium tenente Diocletiano, contigisse censent. Tribus Ghassanidarum primi principes fuere, Djafna, seu Djofna, ab anno circiter 205; Amrus, filius Djafnæ, ab anno 248; et Thalaba, filius Anri, qui circa annum 300 dignitatem phylarchæ est consecutus. Hos tres christianos fuisse scribunt Abulfeda et Hamza Ispahanensis, adduntque monasteria condidisse in Syria, Deir-Hali, Deir-ejjub et Deir-Hind; uti et iis qui deinceps phylarchiam tenuere alia adscribunt (9). At his fidem adhibere vix ac ne vix quidem possumus. Licet enim monasteria sævientibus etiam persecutionibus aliquot in locis floruisse paucis abhinc annis ostensum fuerit in opere nostro (10), quis credat ab ipsis principibus Ghassanidarum religionem christianam exercitam tum esse, et quod longe mirabilius est, erecta esse monasteria, quin id memoraverint Eusebius, in vicina Palæstina episcopus, alique ecclesiarum orientis historici? Non defuerint christiani inter Salihitas et Ghassanidas Arabiæ desertæ, quum multi essent inter veteres incolæ civitatum illius regionis, et insuper christianis Palæstinae, Syriæ, tractus Edesseni, Mesopotamiæ et Persidis (11) quasi circumcincti illi viverent; sed conversionem gentis ejusque phylarcharum, paulatim a pace Ecclesiæ concessa, imperante Constantino, factam esse arbitramur, et circa medium sæculum IV valde fuisse promotam.

maxime a Constantino magno. Mavia regina Ghassanidarum christiana, et S. Moyses

60 Id vero suadent sequentia. In primis univ-
ersus orbis Romanus tunc factus est christianus; et quum Ghassanidæ Romanorum non modo accolæ essent, sed et socii aut iis quodammodo subditi, ac imperatorem Constantinum barbari

revererentur, quæ ab Arabum historicis memoratur phylarcharum pridem facta conversio, hoc primum tempore contigisse verisimile est. Deinde concilio Nicæno, anno 325, subscripserunt episcopi regni Ghassan, Nicomachus Bostrensis, Cyrion Philadelphicæ, Gennadius Esbundorum (Hesebon), Severus Dionysiadis, Chilon Constantiensis; ex vicina Phœnicia secunda, Magnus Damascenus, Anatolius Emesenus et Marinus Palmyrensis; ex Palæstinae vero civitatibus Arabicis, Petrus episcopus Ailæ. Hi porro episcopi, dum Constantinus imperii monarcha est factus, magna potiebantur auctoritate et suæ diœceseos gentiles multos facile ad veram fidem adduxerunt. Tertio, Valente imperatore, circa annum 372, Mavia seu Mavia, regina Saracenorum occidentalium, sive Ghassanidarum, a Romanis defecit, et cum iis ita strenue bellum gessit, ut pacem proponere fuerint coacti (12). Cum Mavia, inquit Rufinus qui tum temporis in Ægypto, aut in Palæstina versabatur, frequentibus bellis Romanum attrivisset exercitum, et pluribus peremptis, reliquos vertisset in fugam, orata pacem, non aliter se amplexuram promittit, nisi Moyses quidam nomine monachus, genti suæ ordinaretur episcopus, qui in eremo, partibus suis propinqua, vitam solitariam ducens, meritis et virtutibus ac signis, quæ faciebat Deus per illum magnifice innouerant. Petitio ejus principi indicata Romano, sine ulla dilatione jubetur impleri a ducibus nostris, qui ibi infelicitèr pugnaverant.

61 Scribit Socrates lib. IV cap. 30 hunc Moysen qui inter sanctos colitur, et cujus Acta a majoribus edita sunt ad diem 7 februarii, gente fuisse Saracenorum; ex quo, uti ex narratione Rufini, patet non paucos, Valente imperante, nimirum versus annum 370, inter Ghassanidas fuisse christianos. De Mavia tamen, num ante bellum cum Romanis christiana fuerit, dubitandi est locus. Refert enim Theodoretus, qui sæculo sequenti in vicina Syria floruit, Maviā post multa commissa prælia, primum fœdus cum Romanis fecisse, deinde luce divinæ cognitionis accepta, postulasse episcopum genti suæ designari Mosen quemdam, qui in confiniis Ægypti et Palæstinae habitabat. Contra Theophanes ab initio christianam fuisse scribit: F
Moyse secum deducto, inquit, multos ex Saracenis christianos effecit Mavia. Illam religionem christianam, genere Romanam exstittisse ferunt, inter captivos autem abductam, Saracenorum regi ob vultus speciem summopere gratam, hoc pacto regni potestatem obtinuisse (13). Sed quod de genere perhibet creditu difficile videbitur. Num omnes reges Ghassan post Maviā christiani fuerint, certo compertum non est; sed fuisse suadent tum bella perpetua cum Saracenis Hircensibus, quorum reges pœne omnes, donec orta est Mahumetis hypocrisis, gentiles fuere, et qui imperio Persarum erant subditi; tum fœdus et amicitia cum Romanis, seu Byzantinis imperatoribus. Insuper non pauci reges Ghassan monasteria condidisse perhibentur; ac demum post Maviā christianos fuisse omnes, sat manifeste docet

eorundem episcopos. Deinceps reges habuere christianos.

(1) Migne. Patol. Gr. tom. XVI, part. 3, col. 3338. — (2) Ibid. col. 3363. — (3) V. Migne. Patol. Gr. tom. XVIII a col. 1063. — (4) Nèvel. c. pag. 81. — (5) Migne. l. c. tom. LXXXV a col. 1733. — (6) Cfr. Robinson, Voyage en Palestine et en Syrie, tom. II, pag. 232. Paris 1838. — (7) Caussin, tom. II, pag. 200 et seqq. — (8) Abulfeda et Masudi ap. Sacy, Mémoires de littérature,

tom. XLVIII, pag. 372 et seqq.; Pococke, Specimen etc. pag. 77. — (9) Ritter, tom. XII, pag. 108 et seqq.; Caussin, l. c. pag. 213. — (10) Tom. VIII Octobr. pag. 426 et 842 et seqq. — (11) Cfr. Assemani, Bibl. Orient. tom. III, part. 2, pag. 38 et seqq. — (12) Rufinus, lib. XI, cap. 6; Sozomen. lib. VI, cap. 38. — (13) Theophan., tom. I, pag. 101.

AUCTORE
E. C.

Perducti ad fidem maxime

priscae historiae Arabum in primis gnarus A. P. Caussin (1).

62 Ceterum quomodo sensim ad fidem sint traducti docet nos Sozomenus his verbis : Christianam quoque religionem, inquit, amplexi sunt Saraceni, seu Ghassanidae, non multo ante hujus imperatoris tempora cujus res gestas describimus, nimirum Valentis. Traducti sunt autem ad fidem Christi, colloquiis sacerdotum et monachorum, qui per finitimas ipsis solitudines philosophiae operam dabant, vitaeque sanctimonia et miraculis fulgebant. Narrat dein speciminis gratia Sozomenus quo pacto Zocomus phylarcha, ejusque tribus, ad fidem devenerint : Fertur, inquit, integram eorum tribum eo tempore ad Christi religionem transiisse, quum Zocomus, eorum phylarcha, baptismum hujusmodi ob causam suscepisset. Hic orbus quum esset, ad monachum quemdam fama illius adductus accessit, ut cum eo colloqueretur; suamque ipsius calamitatem deplorare coepit. Quippe apud Saracenos, et apud reliquos omnes, ut opinor, barbaros, magni fit liberorum procreatio. Monachus vero illum bono animo esse jussit, et oratione facta, hominem dimisit, pollicitus filium ipsi nasciturum esse, si in Christum vellet credere. Postea vero quum Deus promissum reipsa exhibuisset, et filius Zocomo natus esset, tum ipse sacramentum baptismi accepit, et subditos suos ad idem suscipiendum adduxit. Atque ex eo tempore tribum illam felicem ac numerosam fuisse perhibent, Persisque (ex quo manifestum ex Ghassanidis fuisse) ac reliquis Sarracenis formidabilem (2). Phylarcha Zocomus, quem Zacomum appellat Nicephorus, idem videtur (3) cum quodam Arcam, ex genere Thalabæ et Djafna, regum Ghassan, qui licet ipse rex fuisse non legatur, in aliqua tamen regni parte dominatus forte est; floruit vero ante Valentem, imperante Constantino Magno, ant ejus filiis.

a monachis. S. Hilarion apostolus Ghassanidarum australium.

C

63 Quoniam de conversione Saracenorum Scenitarum ad fidem, eorumque apostolis scribimus hoc loco, spectant huc quum quæ ex Sozomeno recitavit collega meus tomo præcedenti (4); tum plurima ex Actis S. Hilarionis, quæ ibidem sunt edita. Scribit enim non immerito Baronius, hunc sanctum fundamenta fidei jecisse apud Saracenos (5); eorumque apostolum primum dici eum posse arbitratur Tillemontius (6). Quæ tamen de Saracenis Palæstinam inter et Egyptum habitantibus maxime sunt intelligenda; in primis de civitate Elusa, in qua Saracenos multos S. Hilarion ad fidem perduxit. Ad Majumæ conversionem, non procul a Gaza, plurimum contulisse etiam videtur (7); quam civitatem ex supra dictis n. 1, partim Saracenicam fuisse non est dubium. E vita cessit S. Hilarion anno 371, quo tempore fidem catholicam amplexa est Ghassanidarum regina Mawia : et exinde inter eos facili opera fructum consecuti fuerint sacerdotes et monachi. Eaque est ratio cur deinceps in Vitis Sanctorum Palæstinæ et Syriæ, ubi de conversione Saracenorum ad fidem est sermo, de solis pæne Saracenis Hirensibus narratio sit intelligenda; quod alioqui ex ipsis scriptoribus facile percipitur.

64 Anno 405 ad monasterium Pharan, juxta viam quæ Hierosolyma Jerichuntem ducit, confugerat S. Euthymius, monachus et sacerdos; ibique sanctitatis fama quum florere coepisset, discipulos multos nactus est, et in vicinia monasteria plurima condidit. Hunc, sanctumque Hilarionem, et sanctum Simeonem Stylitam, tres præcipuos Arabum Scenitarum apostolos fuisse haud est dubitandum. Quæ in gratiam Saracenorum gesta sint a S. Euthymio, sic narrare aggreditur Cyrillus Scythopolitanus, ejus biographus, fide dignissimus et pæne coævus : Quæ ad veterem Terebonem pertinent, inquit, consona quidem omnes antiqui patres mihi narrare; verum accuratius ejusdem nepos, cui idem nomen est, celeberrimus hujus regionis Saracenorum præfectus, i. e. coloniae Saracenorum Hirensium quam S. Euthymius constituerat, rem mihi retulit. Is igitur antiquus Terebon, junioris avus, quum juvenis admodum et impubes esset, a dæmone percussus, tota dextra parte a capite ad pedes aruit. Ejus autem pater, Aspebetus vocatus, multa pecunia consumpta, nihilo plus adjuvit. Porro hic Aspebetus, quum gentilis esset et Persarum vectigalis, nimirum Arabs Hirensis, in ditionem Romanorum ex fœdere hoc modo venit. Initio motæ tunc persecutionis in Perside circa finem regni Isdegerdis, anno circiter 418, quum magi omnes christianos capere vellent, subditorum Saracenorum præfectos ubique viarum constituerunt, ne quis christianorum in Perside degentium ad Romanos confugeret.

65 Verum Aspebetus, tunc temporis præfectus existens, quum hanc in christianos sævitiam et inhumanitatem a magis civitatis excitatam videret, miseratione motus, neminem christianorum a fuga impedit. Quin immo commiseratus illis opitulatus est, quamvis a majoribus gentilium religionem coleret. Accusatus igitur apud regem Isdegerdem, sumpto filio Terebone semisicco, cum universa cognatione et substantia ad Romanos transfugit; quos Anatolius tunc orientis præfectus susceptos, Romanis sancito fœdere subdidit, atque Aspebetum Saracenorum ex fœdere Romanis subjectorum qui in Arabia morabantur, præfectum constituit. Ut itaque in Arabia tentoria fixere, adolescens visum, quod sibi per somnium contigerat, patri indicavit. Hic vero nihil cunctatus, filio accepto cum barbarorum et satellitum multitudine, fide vectus, ad locum somnio indicatum advenit, ubi sancti viri Euthymius et Theoctistus habitabant. Fratres vero, barbarorum turma conspecta, timore correpti sunt. At beatæ memoriæ Theoctistus, animadversa discipulorum timiditate, ad barbaros ipse accessit, quibus ait etc..... Hæc beatæ memoriæ Theoctistus magno Euthymio in secessu degenti retulit; qui Euthymius, reputans nefas esse divinis visionibus resistere, ad ipsos descendit, precibusque ad Deum impense fuis, signo crucis signatum Terebonem sanum restituit. Tum barbari omnes in Christum crediderunt, quumque illos erudiisset S. Euthymius, ab eo baptizati sunt.

S. Euthymius, alter Arabum Scenitarum apostolus. De colonia Arabum Hirensium

E

ab ipso fundata; occasione persecutionis Isdegerdis I e terris Persarum illi discesserant

F

(1) Tom. II, pag. 228. — (2) Sozomenus, lib. VI, cap. 38. — (3) Caussin, l. c., tom. II, pag. 213 et seq. — (4) Acta SS. tom. IX Octobr., pag. 62, n. 8. — (5) Ad ann. 372, n. 103. —

(6) Mém., tom. VII, pag. 367. Paris 1706. — (7) Acta SS. l. c. pag. 20 et seq.; et 31, n. 16.

Eorum dux
Aspebetus or-
dinatur epi-
scopus.

66 Aspebetum autem, *cujus nomen Persicum erat, et quem nescio qua de causa Græcum fuisse scribit Metaphrastes* (1), transnominavit Petrum; quem et primum baptizavit. Post eum vero Marim quemdam, ejus uxoris fratrem, ambos eruditione eximios et divitiarum splendore florentes, deinde Terebonem et alios baptizavit. Quos quum apud se quadraginta dies retinisset, divinoque verbo illustrasset et firmasset, dimisit non jam Agarenos, sive Saracenos, et Ismaëlitas, sed Saræ filios et promissionis hæredes factos atque per baptismum in libertatem a servitute translatos. Maris autem, Terebonis avunculus, e monasterio non amplius recessit; sed sæculo renuntians ibidem vitæ suæ reliquum tempus mansit, valdeque Deo placuit. Omnia vero sua bona, quæ quidem multa erant, ad ædificandum et ampliandum monasterium præbuit (2). *Recessit dein aliquamdiu quietis amore captus S. Euthymius; et quum rediisset, multos Saracenos iterum atque iterum baptizavit. Ita ergo his admodum multiplicatis, ait Cyrillus, et in*

B

diversa castra (εις διαφορους παρεμβολους) dilata-
tis, magnus Pater noster Euthymius mittens
ad Juvenalem, Hierosolymorum patriarcham,
episcopi ordinationem petiit. Quod quum Ju-
venalis pollicitus esset, Petrum, Terebonis
patrem, ut idoneum factum animis ad salu-
tem ducendis, ipsi misit: itaque Petrus
in Palæstina primus castrorum episcopus
(των παρεμβολων επισκοπος) ordinatur. Videre
vero erat barbarorum multitudinem, qui ad
magnum Euthymium accedebant atque bap-
tizabantur, et omnium moderatorem Deum ad-
orare docebantur. Et hæc quidem de Sara-
cenis.

Colonia hæc,
dicta Paremb-
bole, subverti-
tur a Sarace-
nis Thalabitis
et Hirensibus;

67 Omittenda non sunt hoc loco quæ Cyrillus
scribit de Parembole in additis ad Vitam S. Eu-
thymii. Desiderabantur hæc quidem in codice
Cyrilli genuini, quem edidit B. Montfaucon, sed ser-
vavit ea in sua μεταφρασει Simeon, dictus Metaphra-
stes: *cujus narrationem ipsius Cyrilli esse credi-
dere Baronius* (3), *Henschenius, Cotelerius, et quod*
mirere, dudum post editionem Maurinam, ipse
M. Lequien (4). Initio scilicet imperii Anastasii,
anno, ut videtur, 491 vel 492, bellum gerebatur
in Syria orientali Ghassanidas inter et Hiren-
ses; quorum rex Aswad demum victus et cæsus
est. Circa idem tempus Syriam invaserat Are-
thas, filius Amr-el-Macsur, e gente Kinda, cum
Arabibus Thalabitis; qui diuturnam vastatio-
nem exercens, nunc Arabibus Hirensibus, nunc
Romanis se adjungebat: donec anno 502 Ana-
stasius cum eo pepigit fœdus (5). Ad horum
Arabum Thalabitarum, vel Hirensium inva-
sionem referenda sunt quæ narrat Metaphrastes,
post Cyrillum: Sequentibus vero annis, inquit,
quum Anastasius post Zenonem accepisset
imperium, incursionem autem fecissent bar-
bari, i. e. gentiles Thalabite, vel Hirenses, et
magnam partem solitudinis vastassent et de-
populati essent, everterunt ipsa quoque Aga-
renorum tabernacula, quæ eis nuper magnus
fixerat Euthymius. Deinde qui ex his quidem
erant insigniores, alia sibi excitant circa Mar-

tyrii monachi monasterium et templa eri-
gunt. Barbari autem quum rursus eos essent
aggressi, alios quidem interimunt, alios vero
captivos abducunt; aliquos autem in alios
vicos compellunt, nempe eos qui ex inopinato
hoc periculo evasere superiores, quum magna
et gravissima fuisset hæc illie barbarorum
incursio (6).

68 Ad eundem Aretham Thalabensem, et
regem Hirenses Aswad, referenda procul dubio
quæ habet idem Metaphrastes num. 143 (sive
Cyrillus, quoniam non ita multa in metaphrasi
sua immutat ille): Quum vero tribuum præfe-
cti Romano imperio subjecti, Arethas, qui post
annum 502 Romanis subjectus dici potuit et di-
citur a Josue Stylita cœvo (7), et Asuades, qui
perperam subjectus hic dicitur, forte ex errore
Metaphrastis, contra se invicem arma et bel-
lum suscepissent, per solitudinem sæpe di-
persi barbari et pecunias diripiebant, et do-
mos evertebant... Aliquando ergo sedentibus
nobis ante aditum cœnobii, ita Cyrillus loqui-
tur, accedunt quidam duo barbari; cum eis
vero aderat quoque christianus, Thalabas no-
mine, cognatus Agarenorum qui fuerant olim
baptizati ab Euthymio: adducentes unum e
sua multitudine barbarum dæmoniacum etc.
Atque is curatus est ad S. Euthymii loculum.
Aswad autem, rex Hirensis, cæsus fuisse conji-
citur in Historia Arabum veterum (8) anno 491;
verum ex narratione Cyrilli uno aut altero anno
videtur ejus mors differenda. Porro restitutas
esse Parembolas, seu castra Saracenorum, post
direptionem quæ tum temporis contigit, disci-
mus ex litteris synodicis Joannis patriarchæ
Hierosolymorum, adversus Severum hæreticum
monophysitam; quibus subscribit anno 518 Va-
lens episcopus των Παρεμβολων (9). Eorundem
castrorum Saracenorum non dubito quin comes
fuerit anno 523 Angæus ille, filius Zet, quem
memorant Acta nostra S. Arethæ n. 25, his
verbis: Præsente Angæo comite, filio Zet,
ethnarcho christiano totius castris, seu omnis
coloniæ militaris, της πασης παρεμβολης. De Pe-
tro autem episcopo castris Saracenorum, qui ante
baptismum dictus est Aspebetus, addit Cyrillus
eum anno 431 adiisse synodum Ephesinam, eique
discedenti præcepisse S. Euthymium ut Cyril-
lum Alexandriæ archiepiscopum et Acacium
Melitenes episcopum, qui orthodoxi erant, et
contra impietatem depugnaverunt, omni modo
sequeretur (10). Quod et fecisse eum ex narra-
tione Cyrilli manifestum est. Quinetiam unus e
tribus præsulibus fuit, inquit Lequien (11), quos
delegarunt patres, tum ad Nestorium, tum
etiam ad Joannem Antiochenum (12), ut illos
ad synodum invitarent. Omnibus tandem de-
cretis hujus synodi subscripsit: Πετρος επισκο-
πος Παρεμβολων υπεγραψα (13). Atque ex his satis
innotescit florentissima hæc colonia Saraceno-
rum christianorum. Eadem vero ætate synodi
Ephesinæ, permultas Arabiæ desertæ civitates
suos episcopos habuisse, docebit opus sæpius lau-
datum, Oriens christianus (14).

69 Illustrissimus Palæstine monachus S. Sa-
bas, *cujus monasterium etiamnum cernitur ad*

AUCTORE
E. C.

sed mox redin-
tegratur. De
Angæo comite
Parembolas, et
Aspebeto, sive
Petro, ejus
episcopo.

E

F

(1) Acta SS. tom. II Januarii, pag. 303, n. 18; Cotelerius, Eccl. Gr. monum., tom. II, pag. 216. — (2) Analecta græca, pag. 49 et seqq. Lutetiæ 1688. — (3) Ad ann. 509, n. 8. — (4) Or. Christ. tom. II, col. 763 et seqq. — (5) Caussin, tom. II, pag. 63, 69 seq. et 291; Theophanes, pag. 222; Assemani, Bib. Or., tom. I, pag. 276. — (6) Coteler. Monum. tom. II, pag. 307; Acta SS.

Januarii, tom. II, pag. 322, n. 125. — (7) Bib. Orient., tom. I, l. c. — (8) Caussin, l. c., pag. 67. — (9) Oriens Christ. l. c., col. 770. — (10) Analecta gr., pag. 40 et seq. — (11) Oriens Christ. l. c., col. 769. — (12) Labbe Concil. tom. III, col. 433 et 639. — (13) Ibid. col. 341 et 692. — (14) Oriens Christ. tom. II a col. 854; tom. III a col. 722.

Saracenos
Ghassanidas
excoluit S. Sa-
bas; civitas
Medabatum
dudum chri-
stiana erat.

AUCTORE
E. C.

torrentem Cedron, Hierosolymam inter et mare mortuum, sub S. Euthymio aliquamdiu vixit et ab eo missus est ad monasterium vicinum abbatibus Theoctisti. Labente tempore ordinatus est sacerdos Sallustio, patriarcha Hierosolymitano, et archimandrita constitutus omnium anachoretarum Palæstinæ. De eo scribit Euty chius, sæculi x scriptor: Saba eximius ille, qui desertum nostrum in urbes convertit, ipsumque habitari fecit, qui est Palæstinæ stella (1). Gessit hic non pauca in gratiam Saracenorum (2), sed quum Ghassanidæ essent plerique et christiani, nusquam dicitur eum Saracenos convertisse ad fidem. Miror itaque scribere cl. Thomam Wright (3), eum ad religionem christianam perduxisse civitatem Medabam (supra n. 59), ad orientem Jordanis nec procul a Jerichunte. Incolebatur enim a Ghassanidis et tum temporis dudum erat christiana (4): Medaba urbs est ultra Jordanem ad orientem sita, ait Cyrillus Scythopolitanus, Arabiæ subjecta, cujus incolæ ad sanctum patrem nostrum ventitabant, multa animæ haurientes beneficia, et cœnobiis laurisque ejus frumentum cum legumine offerebant etc. (5). Alibi scribit Gaianum, S. Euthymii discipulum, ab Antipatro Bostrensi Medabæ constitutum fuisse episcopum (6); quod paulo post synodum Ephesinam contigit. Infra erit sermo de S. Simeone Stylita, qui genere fuit Arabs (7), et floruit eodem tempore quo S. Euthymius.

B

§ VI. Desertum Phœnicon ejusque phylarcha christianus Abu Charabus; insula Iotabe, ejus regulus et episcopi; princeps Arabs et poëta Imrulcays, præfectus Palæstinarum.

Donatur imperator Justinianus deserto Phœniconis ab Abu Charabo.

Inter regnum Ghassan et pœninsulam Arabicam erat vasta et deserta regio, Phœnicon seu Palmetum dicta, quæ a regulo suo Abocharabo, vel Abu-Carib, Justiniano imperatori est donata: quæ donatio et in Actis S. Arethæ, quæ infra edimus, memoratur. De eadem in hunc modum scribit Procopius: Hoc littus orientale maris rubri continuo post Palæstinæ fines obtinent Saraceni, veteres incolæ Palmeti (οἱ ἐν τῷ Φοινικῶνι ἐκ παλαιῶν ἰδρύονται), quod in regione mediterranea longe ac late diffusum est, neque aliud quidquam nisi palmas progignit. Id princeps Saracenorum illic degentium, Abocharabus, donavit Justiniano Augusto; a quo phylarchus Saracenis Palæstinis præpositus, regionem ab hostili vi intactam usque servavit nominis terrore sui, quum æque apud hostes ut inter subditos barbaros formidabilis strenuissimusque audiret. Et nunc quidem verbo tenus Palmeti dominus est Cæsar; re ipsa potiri quomodocumque harum regio-

nem non potest. Terra enim versus medium hominibus prorsus caret, et sibi squallet; patetque iter dierum decem, nimirum orientem versus, nec res ulla Palmetum commendat, nisi doni appellatio; quod nempe ipsum dederit Abocharabus, gratoque animo Cæsar acceperit. Hactenus de Palmeto (8). Inserviet mox hic locus Procopii (in quo Maltreti nostri interpretatio latina hinc inde castiganda fuit) ad tempus constituendum, quo historia martyrii S. Arethæ litteris est mandata.

71 In eundem notat Arabum historicus, nomen Abocharab, seu Abu-Carib, designare genus Homeriticum, et imperasse hunc principem tribubus Homeriticis Djodham et Lakhm, seu potius hujus parti; nam pars altera Lakhmitarum, Hiræ, seu Hirtæ, ad Euphratem dominabatur: sedisseque in terris Madianitarum. Hunc Abocharab non dubito christianum fuisse, siquidem a Justiniano phylarcha est constitutus, non modo Phœniconis, sed et Palæstinæ tertiæ, in qua civitates Petra, Arindela, Areopolis, Elusa, aliæque plurimæ, jamdudum factæ erant episcopales (9). Insuper tribus filiorum Kelb, quæ in Arabia deserta ad orientem Phœniconis habitabat, et ipsa christiana erat, et Græcis subdita, eorumve socia. Dicique haud immerito potest religionem christianam in Arabia Petræa universa, quæ et Palæstinis secundæ ac tertiæ et veterum Nabatæorum terris respondet (10), a medio sæculo quarto paulatim dominari cœpisse (11). Attamen Arabes ad septemtrionem pœninsulæ habitantes juxta mare rubrum, legem evangelii sectati esse vix umquam videntur, et prodierant ex iis (12) Saraceni illi qui circa annum 373 monachos 40 in monte Sinai occiderunt. Eodem tempore barbari Blemmyes ex Ægypto irruerunt in eremum ejusdem pœninsulæ Sinai, dictam Raithu, ad sinum nuncupatum a Suez; ibique vastato monasterio, cujus rudera hodieque visuntur, chiliometris 5 a portu Tor, sive Tur, et 80 a monte Sinai (13), monachi interempti sunt 39. Atque ambo hi cœtus martyrum simul coluntur die xiv januarii. Circiter annum 395 a Saracenis gentilibus occisi sunt monachi plurimi prope Thecuam in Palæstina, sex millibus passuum ad meridiem a Betlehem; qua occasione sextam e collationibus suis, cui titulus: De nece sanctorum, conscripsit Cassianus. Ex qua innotescit tum temporis illic multos Arabas christianos fuisse: Quorum corpora, ait Cassianus, licet sciremus tam a pontificibus regionis illius quam ab universa plebe Arabum (in quibus nota progressam illius gentis, labente tempore, versus septemtrionem) (14) tanta veneratione prærepta et inter reliquias martyrum condita etc. (15). Coluntur hi martyres die xxviii Maji. Qui circa annum 400, dum S. Nilus in Monte Sinai vitam solitariam agebat (16), in loci monachos irruerunt, manifesto gentiles erant; et regem habebant Ammanem, Græcis Cpolitans fœdere junctum, quod eruditum geographum Ritter fugisse videtur (17). Regnabat vero is ad meridiem Palæstinæ tertiæ, non procul ab

Arabum phylarcha christiano in Arabia Petræa. IncurSIONES Saracenorum in pœninsulam Sinai.

E

F

(1) Edit. Seldeni, pag. 137; ap. Th. Wright, Christianity in Arabia, pag. 83. — (2) Coteler. tom. III, pag. 233, 239, 290 et seqq. — (3) L. c. pag. 84. — (4) Cfr Lequien, l. c., col. 769 et seq. — (5) Coteler. l. c., pag. 290. — (6) Ap. Lequien, ib. col. 771. — (7) Cosmas ap. St. Ev. Assemani, Acta martyrum, tom. II, pag. 261. — (8) De bello persico, lib. I, 19; item, de ædificiis, lib. I, 8; cfr Bochartus, geograph. sac., lib. II, cap. 22. — (9) Hierocles, Synecdemos, pag. 398. Bonnæ 1840. Ritter, Erd-

kunde, tom. XIV, pag. 103-137. — (10) Supra num. 11; Quatremère, Mémoire sur les Nabateens, pag. 3 et 86. Paris 1833. — (11) Ritter, l. c.; Acta SS. tom. IX Octob., pag. 20 et seq.; ibid. tom. III Februar., pag. 644 et seqq.; Stark, Gaza u. s. w., pag. 619. — (12) Cfr Ritter, l. c., pag. 31. — (13) Cfr Ritter, tom. XIV, pag. 13. — (14) Vide supra n. 1. — (15) Cfr Acta SS. tom. VI Maji. pag. 734. — (16) Acta SS. tom. I Januar., pag. 933 seqq. et pag. 1113. — (17) Tom. XIV, pag. 8 seq. et 15.

A *Elusa* (1), vel, ut modo dictum, in extrema pæ-ninsula Arabica. Hic tertius cœtus martyrum pæninsulae Sinai eodem die ac precedentes colitur, xiv januarii (2). Non multo post, anno 411, nova facta est Saracenorum gentilium incursio in Palæstinam, quo tempore S. Hieronymus, Bethlehemensi degens, commentarium scribebat in Ezechielem: quo intermisso, fugere coactus est (3).

De insula Iotabe, ejusque regulo Amorceses,

72 Eodem sæculo, circa annum Christi 473, insula Iotabe, in mari rubro, cujus mentio erit infra in Actis S. Arethæ, Arabi cuidam Scenitæ ab imperatore donata est. Rei gestæ seriem, ut innotescat quæ tum conditio fuerit Arabum interiorum, qui ultra Phœniconem et Taurinos montes (4) habitabant, ex Malchi rhetoris Legationibus excerpimus: Septimo decimo imperii Leonis Macelli anno (Christi 473), inquit, quum ingens undique rerum perturbatio esse videretur, advenit quidam Arabum Scenitarum, quos vocant Saracenos, sacerdos eorum, qui sunt apud eos christiani; ejus adventus hæc fuit causa. Quum tempore Theodosii exortum esset inter Persas et Romanos maximum bellum, fœdere rem transegerunt. Eo fœdere cavebatur, ne alterutri admitterent Saracenos, qui in eorum fide et ditione essent, si forte quis deficiens res novas moliri tentaret. Apud Persas erat Amorcesus, genere Nocalius, seu Imrulcays, id est, Amr-el-Cays e gente Akil, ut videtur, et e tribu Kinda Arabiæ felicis (5); is, sive quod nullo honore apud eos haberetur, sive Romanorum regionem incolere potius duceret, Persidem relinquens, in vicinam Persis Arabiam migravit. Hinc excurrens, rapinas et cetera hostilia exercebat in Romanorum quidem neminem, sed in Saracenos, quos passim ante pedes suos offendeat. Sic potentiam suam augens, paulatim crevit, et unam ex insulis, quæ Romanis parebant, sibi subjecit, Iotaben nomine, qua expulsis decimarum exactoribus, potitus est. Itaque tributa colligens, quum etiam ex proximis vicis multas prædas egisset, non parvam pecuniarum summam sibi paravit.

qui et phylarcha in Arabia Petraea est constitutus; deque insulæ episcopis.

73 Deinde Romanorum confœderatus, et Saracenorum, qui in Arabia Petraea sub Romanis degunt, princeps (φυλαρχος) esse magnopere cupiebat. Quamobrem ad Leonem imperatorem mittit Petrum, ejus (lege, suæ) gentis episcopum (πεμπει.... Πέτρον ἐπισκοπον τῆς φυλῆς τῆς ἐαυτοῦ), qui si qua ratione posset, ab imperatore hæc impetraret. Ut venit, et cum imperatore verba fecit, sermones ejus imperator excipit, et Amorcesum statim ad se vocat. Quod sane inconsultissime et sensit et fecit. Etenim, si ipsum ejus gentis principem (φυλαρχον) creare constituisset, oportuerat eum e longinquo hoc mandare, ut Romanorum imperium illi semper formidini esset... Senatui quoque, quem indixit, interesse, et illi, quod fœdissimum Romanorum probrum fuit, sellam juxta se poni ante omnes patricos jussit, iuxta causa, quod christianus fieri persuasus esset (ὅτι δὴ χριστιανὸς ἀνέπεισθη γενεσθαι). Postremo dimisit eum, postquam ipse imaginem

auream, magnifice gemmis exornatam, ei donaverat; et in eum etiam omnes, qui in senatum erant adscripti, alia munera conferre jussit. Insulam vero, cujus supra mentionem fecimus, non solum ejus potestati permisit, ut eam sine controversia possideret; sed et plures alios vicos adjecit. Quum his illum beneficiis ornasset et phylarchum, ut optaverat, constituisset, elatum et superbientem, et talem, qui non esset iis, qui benigne eum exceperant, profuturus, dimisit. Hucusque Malchus, extremi sæculi quinti, judice Photio cod. 78, præstantissimus scriptor. Iotaben civitatem episcopalem fuisse Palæstinæ credidit Lequien, quod ejus episcopi inter episcopos Palæstinarum in actis conciliorum recensentur (6); vel potius Iotaben insulam prorsus ignoravit: nam et subscriptionem refert Anastasii episcopi insulæ Iotabæ, quæ legitur in Actis concilii Cpolitani anni 536, Ἰωταβῆς, eamque negligere cogitur. Ex quo factum ut Petrum episcopum, qui subditos christianos Amorcesi in insula Iotabe regebat, ut supra a Malcho historico est relatam, inter episcopos Paremboles, seu castri Saracenorum, recensuerit (7). Verum degebant hi Saraceni in Palæstina prima, Jerichuntem inter et Jerosolyman, ut supra est dictum, prodierantque ex regno Hirense ad Euphratem; nec ullatenus eodem episcopo regi, ac Amorcesus, insulæ Iotabæ regulus, potuere. Hi tres igitur noti sunt episcopi insulæ Iotabæ, quam hodie Tyran vocari ex C. Ritter discimus (8): Marciannus, qui anno 451 synodo Chalcedonensi subscripsit; Petrus supradictus, qui anno 473 ab Amorceso missus est Cpolim; et Anastasius qui synodo ejusdem urbis interfuit anni 536.

74 Refert Nonnosus apud Photium, cod. III, tum se, tum patrem suum Abramen, seu Abrahamum, et avum quoque, cujus nomen non prodit, a Justiniano missos esse ad Caysum quemdam, qui Chindinis et Maadenis (Χινδίνων καὶ Μααδηνῶν) in Arabia præerat; huncque Cpolim accersitum, Palæstinarum (τῶν Παλαιστίνων) præfecturam ab imperatore administrandam accepisse; nimirum post obitum Abocharabi (n. 74), circa annum Christi 536. Ex quo conjicere pronum est Caysum christianum vel factum esse, vel sese finxisse; secus eum Justinianus, utpote rei catholicæ promovendæ perquam studiosus, christianorum præfectum non constituisset. Certum tamen videtur hunc Caysum Nonnosi eundem esse ac Imrulcays (9) (seu Imriolcays, ut J. v. Hammer-Purgstall scribendum esse contendit), filium Hodjr, filii Harith (Arethæ), regum Kinda et Maad, qui Arabum poëta præcipuus fuit ante Mahumetem (10); et cujus carmen unum inter Moallakat ad censetur, seu inter septem celeberrima carmina Mahumete antiquiora, quæ suspensa olim cernebantur (moallakah, suspensus) in templo Meccano. Sed Imrulcays iste, seu Imri-al-Cays (11), qui utpote Kinda, ab Sabæis Arabiæ felicis oriundus erat, non modo carminibus, sed et dissolutis moribus ac infelicibus bellis nomen est consecutus; nec

Caysus, præfectus Palæstinarum, idem est ac Imrulcays, Arabum poëta celeberrimus; de Caysso narratio Procopii.

(1) Cfr Tilliemont, Mém. tom. XIV, pag. 204. Paris 1709. — (2) Acta SS. tom. I Januar., pag. 936, 953 et 966; cfr Baillet, Vies des Saints, tom. II, pag. 177 et seqq. Paris 1739. — (3) S. Hieron. epist. 126, ap. Migne, tom. XXII, col. 1086; cfr Tilliemont, l. c., tom. XII, pag. 660. — (4) Photius, Bibl. cod. 3. — (5) Caussin, tom. II, pag. 289; Arri, Storia degli Arabi, pag. 126, ap.

Caussin, ibid. — (6) Oriens Christ. tom. III, col. 711. — (7) Ibid. col. 770. — (8) Erdkunde, tom. XIV, pag. 19; cfr tom. XIII, pag. 223. — (9) Caussin, tom. II, pag. 92, 233, 317; Hammer-Purgstall, Literaturgeschichte der Araber, tom. I, pag. 292. — (10) Hammer-Purgstall, ibid. — (11) Idem l. c. pag. 284; cfr D'Herbelot, Bibl. Orient. vº. Amri al Kais.

umquam

AUCTORE
E. C.

B

Arabia deserta
occidentalis
saeculis IV et V
christiana est
facta; Ghassanidæ, aliique
ejus incolæ, origi-
ne Homeritæ.

C

umquam aut Kindinorum aut Maaddenorum, licet utrorumque rex designatus a patre Hodjr vel Hadjr, (quem Agarum Theophanes (1) nominat), regnum ac dominationem potuit nancisci. Ad mores vero ejus quod attinet, putem mahumetanos, qui solum duobus post sæculis scribere cœperunt, eos ac vitæ ejus casus sibi effinxisse qualia iis placere novimus ac ex libris eorum, in primis ex Kitab alaghani, cuius innotescere possunt. Brevius quam Nonnosus, sed in quibusdam accuratius de Cayso, seu Imrulcays, scribit Procopius: Quo autem tempore, inquit, Hellestheæus (Hellesbæus, Elesbaas) regnabat in Æthiopia, parebantque Homeritæ Esimiphæo, Julianum ad eos legavit Justinianus imperator, circa annum 530, per ipsum ab utroque petens, ut pro religionis communione, quam cum Romanis devincti essent, illos cum Persis gerentes bellum juvarent... Homeritæ vero Caisum patria (Maaddenorum regno, seu Madianitide) profugum, Maaddenis phylarchum præponerent, et cum valido exercitu ex Saracenis illis suaque gente conflato in Persidem irrumperent, seu in Iracam occidentalem adversus Almundarum III, regem Hirensensem. Vir erant Caisus phylarchico sanguine prognatus et bellica virtute præstans; at quoniam propinquum occiderat Esimiphæi, vitam fugæ solitudinique mandarant. Uterque sane rex postulatis annuit, eaque se facturum pollicitus legatum remisit liberaliter: tamen promissa et conventa neuter implevit.

75 Ex iis quæ hucusque de Arabia desertæ historia christiana disputavimus, duo consequuntur: primum quidem, hujus Arabia Saracenos, qui Romanis erant subditi, aut fœdere juncti, mox a pace ecclesiæ tributa, ordiente sæculo quarto, christianos fieri cœpisse; et sæculo quinto eorum principes omnes, seu phylarchas, uti et ipsam gentem, religione christiana fuisse imbutos. Alterum eosdem Saracenos, in primis Ghassanidas, et insuper plures tribus minores et ipsos Salihitas, qui ante Ghassanidas phylarchiam Syriæ tenuerunt, origine Sabæos fuisse Arabia felix, ex Himyar, vel Cahlan genitos (2).

§ VII. Historia christiana Arabum Hirensium; eorum aliorumque Scenitarum apostolus S. Simeon Stylita.

De Hira, civitate Arabica ad Euphratem, ejusque regibus Almundaro III et Imrulcays.

Ad orientem Arabia desertæ regnum aliud Arabicum, a civitate regia Hira, seu Hirta nuncupatum, Persis fœdere aut obsequio erat deditum, ut regnum Ghassanidarum Græcis. Sita erat Hira ad dexteram Euphratis, latitudine, quam vocant, attingens 32°, non procul a Kufa et ruderibus Babylonis. Arabes Hirenses non secus ac Ghassanidæ, plerique ex Homeritide prodierant, ut apparet ex regni historia, eorumque reges omnes origine Sabæi, seu Yamanitæ fuerunt (3). Quumque insuper pæniinsulæ Arabiae adiacerent hæc regna Ghassan et Hiræ, et

ei multoties bella intulerint, sibi vicissim D exinde viderint invecta, Arabiae historici omnes eorum fata prosequuntur. Rex Hirensis fuit, Græcorum hostis infestus, Almundarus, hujus nominis tertius (alias Al-Mundhar, Al-Mundhir, Al-Munsir III), cujus pluries est mentio in infra edendis Actis S. Arethæ. Hirensium porro regum aliquot christiani fuere, et si Arabum historicis, quos laudat Ibn-Khaldun (4) fides est, primus evangelionem dedisset Imrulcays, filius Amri, qui Hiræ regnavit ab anno 288 ad 338. Quæ explicanda potius quam admittenda esse ducimus. Etenim tum temporis jam florebat res christiana in Perside et Mesopotamia, ut ex monumentis Græcis, Syriacis et Arabicis est manifestum (5); et fieri non potest ut inde crebræ scintillæ immissæ non fuerint in adjacens regnum Hirensense. Regnante igitur Imrulcays I, Hiræ accrevit numero, aut manifesta fieri cœpit christiana religio: et inde nata est prædicta sententia historicorum Arabicorum, qui omnes Mahumete sunt posteriores.

77 Quantum progrediente et præcipite sæculo IV religio christiana in regno Hirensi, seu Hirtensi, floruerit, ignoramus; sed ordiente quinto celeberrimus erat in Syria S. Simeon Stylita, quem in Arabia deserta natum esse diximus; cujus columna, ut Nicephorus aliique testantur, stadiis 300, seu chiliometris 34, ab Antiochia dissita erat, et ad quem confluebant ex tota Asia occidentali christiani et idololatæ: quorum multi superstitionem ejurarunt. Ejus sanctitatis fama per omnes oras volitante, inquit Theodoretus, qui Simeone adhuc vivente scribebat, concurrebant omnes, non vicini modo, sed ii etiam qui multorum dierum itinere distabant; alii paralyticos offerentes, alii sanitatem ægris postulantes... Sic autem undique venientibus omnibus et tota via fluvium imitante, hominum pelagus illo in loco videre est, fluvios undequaque influentes excipiens. Neque enim hujus tantum nostræ regionis, i. e. Syriæ, incolæ confluunt (dum hæc scribit Theodoretus), sed et Ismaelitæ (Saraceni), et Persæ, et Armenii his subditi, et Iberes, et Homeritæ, et qui illis interiores sunt. Venere etiam multi ultimas occidentis oras incolentes, et Hispani, et Britanni, et Galli, qui horum media obtinent. Sequitur locus de cultu S. Simeonis in Italia, quem et Damascenus, orat. III de Imaginibus, et synodus Nicæna secunda, act. 4, recitant. Et post alia pauca, in hæc verba Theodoretus prosequitur: Ismaelitæ autem turmatim venientes, ducenti simul, et trecenti, ac interdum mille, patrium errorem magna voce abnegant, simulacra quæ coluerant coram magno illo lumine conterentes, Venerisque orgia ejurantes (hujus quippe dæmonis cultum amplexi jam olim fuerant, nimirum Astartis, notissimæ deæ Phænicum, cui et homines immolabantur; juxta alios, Ozæ, vel Lat, quæ et ipsæ multum ab Arabibus colebantur) (6), divinis mysteriis initiantur, leges ab illa sacra lingua accipientes, et paternis moribus valedicentes, asinorumque agrestium et camelorum esum respuentes. Atque hos ipse vidi et audivi, cum et paternam impietatem

S. Simeon Stylita, Arabum Scenitarum apostolus,

F

(1) Tom. I, pag. 218, edit. Bonn. — (2) Caussin, tom. I, pag. 7, 23, seqq. et passim; tom. II, pag. 202. Hammer Purgstall, Literaturgeschichte, tom. I, pag. 16. — (3) Caussin, tom. II, pag. 3 et seqq.; Ritter, Erdkunde, tom. X,

pag. 39 et seqq. — (4) Ap. Caussin, tom. II, pag. 47. — (5) Assemani, Bibl. Oriental., tom. III, part. 2, pag. 38 et seqq.; cfr. Fabric. Bib. Gr., tom. XII, edit. Harles, pag. 364. — (6) Caussin, tom. II, pag. 101; Osiander, pag. 472, 483, 491.

A tem abdicarent et evangelicæ doctrinæ assensum præberent.

harum gentium homines innumeros, exemplo et prædicatione

78 *Ex sequentibus apparet Saracenos illos deserti, sive Scenitas, ex iis maxime fuisse quos hodiedum Beduinos dicimus.* Jam et periculum semel adii maximum. Nam quum jussisset ille, ut ad me accederent et sacerdotalem benedictionem acciperent, maximum illos dicens ex ea fructum percepturos, hi barbarico impetu irruentes, alii a fronte, alii a tergo, alii a lateribus trahebant, et qui remotiores erant, super alios conscendentes, manusque protendentes, aut barbam vellebant, aut vestes discerpebant. Ac me profecto isti vehementiore incursu enecassent, nisi sublato clamore omnes dissipasset. Dein monet columnam, quæ talem fructum edebat et tantum divinæ cognitionis radium barbarorum mentibus infundebat a dicacibus (ὑπο τῶν φιλοσκαυµονῶν) irrisum fuisse; de quo et superius scripserat: Quamobrem eos oro quos reprehendere delectat, ut linguæ frenum injiciant, neque illam temere ferri sinant: sed considerent

B Dominum talia persæpe ad segniorum utilitatem instituisse. Adducitque miranda e Bibliis quæ Deus prophetas peragere jussit. Magis innotescunt Saraceni illi qui ad Simeonem concurrere (et, ut mox apparebit, non tantum ex Ghassanidis fuere, sed etiam et forte plures numero ex Hirensibus), ex iis quæ subdit idem scriptor: Nam et aliud ab his factum est hujusmodi: rogabat tribus (φυλῆ) una divinum hominem, ut phylarchæ suo deprecationem aliquam et benedictionem transmitteret: alia vero quæ aderat tribus refragabatur, non debere dicens ad illum mitti benedictionem sed ad ducem suum: illum enim injustissimum esse, suum vero alienum ab injustitia. Post longam autem contentionem altercationemque barbaricam, tandem in sese invicem irruerunt. Ego vero multis illos verbis hortatus sum ut desisterent: posse namque virum divinum et huic et illi benedictionem impartiri. Verum et hi negabant hac illum potiri oportere, et illi alterum hac fraudare nitebantur. Minas autem ille desuper intentans, canesque appellans, contentionem ægre sedavit. Hæc C autem eo commemoravi, ut quanta illorum animi fides esset ostenderem. Neque enim in seipsos sic insaniissent, nisi divini hominis benedictionem vim maximam habere credidissent. *Ex hoc loco et ex his quæ de Naamane narrat Cosmas infra num. 80, videntur Scenitæ illi usi esse lingua Syriaca, ut ipse Theodoretus, vel ejus dialecto aliqua. Vide librum Quatremerii de Nabatæis.*

convertit ad fidem; maxime ex Hirensibus.

79 Vidi porro et aliud celebre factum miraculum. Ingressus quidam (erat autem hic quoque phylarcha Saracenorum), divinum caput orabat, ut opem ferret homini, cui paralyti soluta in via fuerant membra corporis. Ajebat autem ad Callinicum, quod castellum est maximum (non procul a Carrhis, in Mesopotamia septemtrionali (1)), in hunc morbum incidisse. Quum is ergo allatus esset in medium, jussit ut majorum impietatem abnegaret. Quod ille cum libenter admisisset, obtemperansque jussa implesset, rogavit an crederet Patri, et unigenito Filio, et Spiritui Sancto.

Et quum credere se professus esset: His, inquit, nominibus credens, surge. Ubi autem surrexit, jussit ut phylarcham humeris suis ad ipsum usque lectum ferret. Erat autem is corpore prægrandi. Quo ille sublato confestim abiit: qui vero præsentibus aderant, in Dei laudes linguas excitarunt. *Ex quibus deducitur hunc phylarcham Saracenorum ex Mesopotamia, et, ut mox patebit, verisimilius ex ea parte quæ Persis erat subdita, prodiisse; quam ob causam ex Saracenis Hirensibus fuerit, non ex Ghassanidis. Nam licet hi et Hirensium terras initio tenuerint, ut Masudius testatur (2), quinto et sexto sæculo videntur in Arabiam Petræam tam a septemtrione quam ab oriente fuisse rejecti: et universim opinor Saracenos qui Simeonem Stylitam inviserunt ac ab eo ad Christum sunt conversi, magnam partem ex Hirensibus et imperio Persarum subditis fuisse. Quod ex his quæ jam subjicimus non parum confirmatur. Sic scribit Cosmas, ipsius Stylitæ discipulus, in ejus Vita, ubi sancti miracula refert; est vero Vita hæc inter monumenta pretiosissima Syriæ christianæ connumeranda.*

80 Memorabile in primis exstitit, inquit, quod Antiochus filius Sabini, Damasci præfectus, aliquando eidem Simeoni Stylitæ in multa hominum frequentia narravit. *Ex quibus veri simile fit Simeonem tunc nondum conscendisse columnam suam, seu id contigisse ante annum Christi nati 423: quod mox pluribus ostendetur.* Naamanes, ajebat prædictus Antiochus, Arabum princeps (seu Nooman I, rex Arabum Hirensium), venit aliquando in solitudinem Damasco e regione oppositam: et quoniam pax Arabibus cum Romanis erat, me ad prandium amice invitavit. Prudentibus nobis, et, ut assolet, multa ultro citroque inter nos confabulantibus, incidit de Simeone sermo. Tum vero Naamanes: Ast ego scire percipio, huncne, quem Simeonem appellatis, hominem esse putatis, an vero Deum? Quumque ego reposuissem, nequiquam esse Deum, sed Dei servum: Causam, subdit ille cur istud a te sciscitatus fuerim, accipe. Quum Simeonis fama Arabiam nostram pervasisset, cœpissentque nostri homines ad illum frequentissimi commeare; proceres gentis nostræ suspicati F ne istiusmodi commercio Arabes christiana religione imbuti, patriam Romanis proderent, admonebant, ut quantocius eam peregrinationem interdicerem. Quod et feci et edictum in generalibus totius gentis comitiis promulgavi, pœnam capitis et universæ familiæ excidium interminatus, si quis tale aliquid deinceps auderet.

Naamanes I, rex Hirensis, ut narrat ipse Damasci præfecto,

81 Sequenti nocte a soluto conventu me in tentorio dormientem adoritur repente viri augusta, nec mihi haecenus visa species. Juvenes quinque adsequebantur satellites candidi. Eo aspectu vehementer exterrefactus ad pedes viri procidi, metu pæne exanimatus. At ille indignabundus statim inclamat: Tune populum Dei a me arcere audeas, mortalium nequissime? Simul ad lictores suos conversus, jubet, quatuor quidem manus mihi pedesque hinc inde constringere; alterum vero flagris, ita ut in lectulo jacebam, nudum, quam sævisime cedere. Nec aderat qui me plorantem,

graviter reprehenditur et castigatur a viso sibi de nocte S. Simeone; exinde favet christianis.

(1) Cfr Ritter, Erdkunde, tom. X. pag. 1123 et seqq. —

(2) Schultens, Imperium Joctan., pag. 181.

AUCTORE
E. C.

opemque efflictim petentem ab immani illa laniena eriperet : donec atrocissime cæsus, eodem viro jubente, postremum ab illis loriis dimissus sum. Tum ille exserto gladio truciue voce me compellans, subdidit : Tu vero ne quempiam posthac ab oratorio Simeonis avertas, etiam atque etiam caveto : ni pareas, juro, me te tuamque familiam hoc ferro membratim dissecturum. Tum ego meo periculo doctus, lucem præoccupo, nova comitia indicturus, in quibus funestum et exitiale illud edictum abrogavi; edixique cuilibet fas esse deinceps adire Simeonem, et apud eum orare, christianæque religioni nomen dare. Ad hæc subiciebat Naamanes : Equidem nisi Persarum regi subessem, ipse ad Simeonem accederem et fierem christianus : enimvero ex eo pavore atque acerrima fustigatione consequutus morbus me ultra mensem tenuit. Nunc vero, post illud edictum, ecclesiæ in nostra ditione construuntur, atque inter nos episcopi et sacerdotes frequentes sunt et impune versantur; hoc enim edicto sanxeram, ut cuique integrum foret, si vellet, christianam religionem amplecti, nec ad antiqua sacra pœnis quispiam cogeretur. Hæc Antiocho narrante universa concio ad celebrandam miram Dei bonitatem excitabatur : Oppido quam sublime effert Dominus, ajebant, virtutem eorum, qui pio perpetuoque studio eidem inserviunt (1)! Hucusque Cosmas in Vita magistri sui Simeonis.

Naaman I fit christianus et fugit ab aula. Situs urbis Hiræ, regis Naamanis.

82 Nooman vero, seu Naaman, rex Arabum Hirensium, de quo scribit, ejus nominis primus est; quem scriptor Arabs Ahmad-el-Bauhaki, apud Ibn-Khaldun, et Persarum historicus Mir-khud (2) non modo christianis fuisse ecclesiasque exstruxisse, sed et religionem christianam amplexum esse referunt. Scribunt plures eum ejurasse idololatriam, quod in idem recidit, siquidem, propter adjuncta narrationis, nemo umquam cogitavit judæum illum factum esse. De illo singularia addit Nuweirius (3) : Dicitur eum quodam die ex alto despectasse in omnia quæ circa arcem suam Khawarnakum sunt; ac dixisse : An non omnia quæ video, brevi peritura? Responsum ei : Sane vero. Ibi ille, C Et quid utilitatis, inquit, in re quæ finire atque perire debet? Tum exuto regno, cilicia induit; atque peregrinatus est per terram. Ejus meminit Adi-ben-Zeid, quum ait in carmine :

Sane in meditationem venit dominus Khawarnaki, quum die quodam prospexisset ex alto; estque ductui recto meditatio.

Hilarabat eum status ejus, et amplitudo regni, et mare (vel flumen, Arabice bahr) late fusum; et Sadirum.

Sed religione tacto corde, dixit : Quid fortunati viro ad mortem mox redituro?

Ad situm locorum quod spectat, quoniam nondum agnitus est a viatoribus collis, seu agger, dictus Nadjaf, in quo ædificata erat Hira, juvat hæc pauca adscribere ex alio auctore Arabe veteri : Situm erat Khawarnakum ad distantiam trium ab Hira milliarium (Arabice, seu chiliometrorum quinque cum dimidio); et

Sadirum in deserto vicino, nimirum paulo ad occidentem Hiræ, ubi limes erat deserti. Ædificavit has arces Noomanus ben Amrilkisi, qui est Noomanus major. Causa ædificandi hæc proditur. Iezdegerdo regi Persarum, filio Saporis, nullus liberorum vitalis erat. Inquisivit itaque in locum cujus aer salubrior esset, eique dilaudata fuit puritas Hiræ. Tradidit itaque filium suum Bahram Giur Noomano, eique præcepit Khawarnacum exstruere; structum est super flumine Sindad viginti annorum spatio (4). Milliaribus tribus seu parasanga ad orientem Hiræ ædificata est Cufa, ad latitudinem 32°, ut patet ex accuratissimis tabulis geographicis H. Kiepert; et quum florere cæpit, Hira derelicta est. Adjacebat vero Hira flumini quod nunc exsiccatum est (5). Perhibent scriptores Cufæ multum floruisse litteras Arabicas, et ab ea dictos esse characteres Cuficos.

83 De Naaman addunt Hamza et Ibn-Khaldun (6), eum, dum regia egressus est, prohibuisse ne quisquam ministrorum sequeretur, et exinde de eo nihil jam auditum esse. Successit in regiam dignitatem ejus filius Almundharus, seu Mundhir I, qui munus educandi filium Isdegerdis, regis Persarum, nomine Vararanem, seu Bahram, non secus ac pater suscipere debuit. Ex quo firmatur quod perhibent historici, eum annis circiter duobus ante obitum Isdegerdis, seu anno 418 regnare cœpisse. Non diu igitur Naaman, postquam ei relatum somnium obvenit, illudque Antiocho duci narravit, a conversione et fuga abstinuit. Etenim ut ex Theodoretis et Tillemontii notationibus conficitur (7), S. Simeon Telanissi primum in domuncula tres annos inclusus mansit, dein ad celeberrimum montis verticem venit circa annum 416, ibique ad eum concursus maximus fieri cæpit, etiam antequam notissimam columnam conscendisset : quod non modo ex Theodoretis, sed ex omnibus Simeonis biographis novimus. In columnam denique ascendit circiter annum 423, ut tanto populo confluentis ejus oratio minus impediretur. Inter annos igitur 416 et 419 contingere quæ narrat Naaman Antiocho duci. Ad idem tempus referenda sunt quæ scribit Theodoretus de rege et regina Persarum : Simeonis apud regem quoque Persarum, inquit, ingens gloria fuit. Ut narrarunt enim qui ad eum legati profecti sunt, diligenter seiscitabatur quænam viri vita esset, et cujusmodi miracula. Sed et conjugem ejus ajunt et oleum ab eo benedictum petiisse et tanquam donum maximum accepisse. Quin et regis domestici omnes, fama permoti, quamvis a magis multas contra illum calumnias audirent, et accurate percontabantur et re perspecta, divinum virum appellabant. Cetera autem turba, ad muliones accedens, et ad ministros ac milites, et pecunias offerebant, et ut olei benedictionis participes fierent obsecrabant. Spectant ista verisimilius ad regnum Isdegerdis, qui ab anno 400 ad mensem novembrem anni 420 Persis imperavit, et christianis, ut ecclesias ædificarent, per universam Persidem permisit. Minus recte videtur Tillemontius (8) ea referre ad Vararanem V, ejus

Conversio Naamanis I contigit circa an. 417. De fama S. Simeonis in aula regis Persarum.

(1) St. Ev. Assemani, Acta martyrum Orient. etc., tom. II, pag. 327 et seqq. — (2) Ap. Du Beux. La Perse, pag. 317. Paris 1841. — (3) Ap. Schultens, Monumenta vetustiora Arabia, pag. 48. — (4) Schultens, l. c. pag. 56. — (5) Noël Desvergès, Arabie, pag. 77; Ritter, tom. X, pag. 183 et seqq. —

(6) Ap. Caussin, tom. II, pag. 58. — (7) Theodoret. l. c.; Migne. Patr. Gr., tom. LXXXII, col. 1470 et seq. Tillemont, Mém. tom. XV, pag. 359 et 880. Paris 1711. — (8) Mémoires, tom. XV, pag. 368.

A filium qui diu persecutor fuit, et quo regnante magi a vexandis christianis omnimodo cohiberi numquam potuerunt.

IncurSIONES
Arabum in
Syriam et Pa-
læstinam
sæc. v. Recipi-
tur a Romanis
insula Iotabe.

84 Sed ad Vararanem, contra Theodosium juniorem bella gerentem, et ad regem Hirensium Mundhir I pertinent, quæ scribit S. Isaac monachus Syrus, sermone secundo de jejunio: Tristitiam animique demissionem (in hoc jejunio) induamus, ne saccis in captivitate cooperiamur. Nemo socio damnum inferat: sat enim multa imminet omnibus damna. Nemo sodalem molestia afficiat; quia undique cunctos angustiae premunt. In finibus nostris rex ethnicus (Vararanes) adest. Locustæ terras nostras depascunt. Hagarenius (Mundhir seu Al-mundarus), velut lupus famelicus in ipsis regionibus nostris latrocinatur etc. (1). Anno 422 fœdus initum Romanos inter et Persas, et pax diuturna consecuta est. Deinceps usque ad sæculum VI, pauca admodum regum Hirensium gesta ad historiam ecclesiasticam spectant. Vide tamen quæ de incursionibus eorundem et Arabum Thalabitarum in Palæstinam ac Parembolas dicta sunt supra num. 67, 68. Anno 496 Agar, filius Arethæ, et Gamalus (Hodjr, filius Harith, et Djabala), principes Kindæ provinciæ Arabiæ interioris, cui Nedjd, vel Nedjd nomen est, Syriam denuo vastarunt, ut narrat Theophanes ad annum æræ Antiochenæ 5590. Deinceps usque ad annum Christi 505, quo pax Romanos inter et Persas composita est, frequentissimæ fuere Arabum incursiones. Nam anno 498 Nooman seu Naaman, rex Hirensis, Syriam quoque, seu potius Euphratesiam invasit. Sed uti priores, etiam ipse a ducibus Romanis, clade accepta retrocedere coactus est. Tunc Romanus, Romanorum seu Græco-Byzantinorum dux, insulam Iotaben, ut suo loco diximus, 25 ante annis ab Amorceso, seu Imrulcays, principe Kinda, occupatam, recepit. De quo Theophanes in hunc modum scribit ad annum prædictum: Sed et Iotaben insulam, in sinu maris rubri sitam, vectigalia magna Romanorum imperatori quondam pendentem, tum vero ab Arabibus Sce-nitis occupatam, idem Romanus per acerrima prælia iterum liberam Romanis negotiatoribus præstitit; eisque demum insulam concessit, in qua liberi suisque legibus utentes habitarent et ex mercibus ex India convectis constitutum imperatori vectigal solverent. Ex hac insula in classe regis Æthiopæ Elesbaan, quam contra Homeritarum regem judæum Dunaan instruxit, naves adfuere plurimæ.

De rebus ge-
stis in Arabia
deserta et Me-
sopotamia
ineunte sæc. VI

85 Anno 500 novæ factæ sunt incursiones in Phœniciam et Syriam ab Arabibus provinciæ Nedjd, seu mediæ; donec anno 502 Anastasius imperator, misso ad Aretham, mediæ Arabiæ regem, avo Nonnosi scriptoris, ut refert hic ipse apud Photium (2), pacem fœdusque composuit (3). Et juxta istud quidem, Arethas opem ferre Romanis contra Cavadem, seu Cobad, Persarum regem, qui nuper Romanos erat aggressus, debebat. Etenim Nooman Hirensis, regum Arabiæ septemtrionalis potentissimus, Persis erat addictus; quo juvante Cavades eodem anno 503, Amidam urbem expugnavit. De his multa habet Josue Stylites, presbyter monasterii Zuckin, prope Amidam, (hodiernam Diarbekr, ad fluvium

Tigrim) sed patria Edessenus, qui tum in vivis agebat. Anno Græcorum octingentesimo decimo quarto, inquit, id est, Christi 502, die 5 octobris, sabbato, Cavades Amidam obsidere cœpit. Arabes cum Persis conjuncti, provinciam depopulantur, usque ad Constantinam, seu Telam urbem... Dein Naamanem, Arabum Hirensium regem, ad australes regiones Haranitas (circa Haran, seu Charras) invadere jubet... Die 26 ejusdem mensis, Naamanes ad austrum profectus, ab urbe Haran usque ad mœnia Edessæ, omnes circum regionis vastat... Die decima januarii (anni 503), vel custodum socordia, vel proditione, ut alii suspicati sunt, Amida expugnatur, cæsis plusquam octoginta millibus incolarum; præter eos, qui vel Tigri fluvio submersi, vel in puteos projecti, vel alio mortis genere absumpti sunt... Arabes Persarum subditi, id est, Hirenses, in Chaburam urbem, seu Circesium, ad Euphratem, incursionem faciunt, quos Timostratus, Callinici (alias Nicephorii, similiter ad Euphratem) dux, egregie repellit.

86 Arabes quoque Romanis subjecti, qui Taalabenses appellantur (dicere debuit: Romanorum fœderati. Nam Thalabitæ isti ducebantur ab Aretha, rege Kinda provinciæ Nedjd, qui cum imperatore Anastasio fœdus iecerat; num. præc.), facta in Naamanis ditionem excursione, armenta abigunt, armentarios trucidant, Naamanis copias in interiores deserti partes recedere cogunt. Mense augusto anni 503 Cavades in Euphrediam usque excurrit. Ibi collatis cum Patricio signis, Naamanes in capite vulnus accipit et complures ex barbaris primo conflictu cæsi sunt... Hinc Cavades adversus Areobindum in urbem Edessam exercitum movere decernit, impellente præsertim Naamane, Arabum rege, Taalabensibus infenso. Cui dux quidam exercitus Naamanis, christianus quum esset, Frustra, inquit, Edessam petitis, quæ divinis Christi ab Abgarum promissis munita, nulla vi expugnare potest. Tum vero Naamanes excandescere, insanire, conviciis Christum proscindere, et graviores Edessæ calamitates, quam Amida passa fuerat, comminari: qui tamen, accepto, ut supra dictum est, in capite a Patricii militibus vulnere recrudescente, post biduum extinctus est (4). Hujusmodi Christi promissio ad Abgarum nulla exstat, ut advertit Evragius lib. IV cap. 27; sed quum omnibus Persarum conatibus tandiu restitisset Edessa, viguit dudum inter christianos orientis hæc fiducia. Anno demum 505 pax convenit Persas inter et Romanos, duravitque ad annum usque 522. Ab anno 505 cohibiti sunt Arabes ab excursionibus suis, tam a Persis quam a Romanis (5); molesti tamen erant interdum anachoretis Syriæ et Palæstinæ, ut in eorum Vitis legimus.

ab Aretha du-
ce, rege Hiren-
si Naamane,
et Cavade, re-
ge Persarum.

87 De irruptionibus enim Arabum Hirensium quæ anno 502 et sequentibus obtinuerunt, memorat Cyrillus Scythopolitanus in Vita S. Joannis Silentarii; sed pro Naamane rege Alamundarum Sicicen, alias Sakiken, vel Sjakikam posuit: qui fuit quidem omnium regum Hirensium celeberrimus, vastationibus suis notissimus, sed non regnavit nisi ab anno circiter 513:

Irruptiones
Arabum Hi-
rensiū anno
502 et sequen-
tibus.

(1) Ap. Asseman. Bib. Or. tom. I, pag. 227. — (2) Photius, cod. 3. — (3) Supra, n. 67. — (4) Assemani, Bibl. Orient.

tom. I, pag. 272 et seqq. — (5) Josue Stylites ap. Assemani, pag. 281.

AUCTORE
E. C.

Eodem vero tempore, inquit Cyrillus, Alamundarus Sicices, qui accepit regis auctoritatem in Saracenos subjectos Persis, invasit Arabiam et Palæstinam cum magna ira in Romanos, omnia diripiens, et multa hominum millia abducens in servitutem, et multa faciens nefaria, postquam capta fuerat Amida, quod initio anni 503 evenisse diximus. Hæc difficultatem creantur Henschenio (1) et Pagio (2), deficientibus, dum scribebant, monumentis Syriacis et Arabicis, ex quibus error Cyrilli emendari potuisset. Quumque multitudo barbarorum dispersa esset per hanc solitudinem iique quibus mandata fuerat custodia solitudinis, denuntiarent, ut caveretur barbarorum irruptio in monasteria: Maximæ Lauræ patres significarunt venerando patri Joanni, ut desisteret quidem in solitudine Ruba vitam degere, veniret autem ad Lauram, et quiesceret in sua cella. Et divinus quidam Joannes, qui per quietem divinam gustarat dulcedinem, eam lubenter sequebatur, et non poterat in animum inducere, ut eam relinqueret etc. Insequentibus narrat Cyrillus quomodo ab incursionibus Arabum sanctus miraculo servatus sit, donec S. Sabbas ei ad Lauram redire persuasit, anno Christi 509, postquam in solitudine Ruba exegerat annos sex. Ex quibus discimus in Syriæ et Palæstinæ desertis, etiam dum pax esset composita inter gentes vicinas, factas esse frequenter Arabum, non quidem expeditiones bellicas, sed irruptiones minores ac deprædationes; non secus ac nunc fiunt a Beduinis. Et sic denuo firmatur, quod toties est dictum, Arabes deserti omni ævo fuisse eosdem.

Almundarus
III, rex Hiren-
sis, dictus Sa-
kikes, videtur

88 Circa annum 513 Hiræ regnare cœpit Mundhir III, alias Al-Mundhar, seu Almundarus III, filius regis Imrûlcays III et Maëssemæ; tenuitque regiam potestatem ad annum usque 562, id est, ut Procopius loquitur, annos quinquaginta. Ab eodem scriptore qui Almundaro cœvus fuit, et a posterioribus Græcis, dicitur, Sekikes, in Actis vero S. Arethæ Sakikes; nimirum, ut a cognominibus gentis principibus distingueretur. Progeniem enim ducebat, ut merito sentire videtur cl. Caussin (3), ex uxore priore Almundari I, nomine Sjakika. Almundarus III fidem christianam amplexum esse, quam postmodum abjecerit, non videtur posse negari. De eo in hunc modum scribit Theodorus, Lector ecclesiæ Cpolitane, auctor cœvus. Quum Alamundarus, Saracenorum phylarcha, christianam religionem amplexus esset, Severus (patriarcha Antiochenus, Eutychianus, seu Monophysita) duos ad illum episcopos misit, quo erroris sui labem inficeret. Sed Deus id præveniens, ut phylarcha ab iis qui Chalcedonensem synodum suscipiebant, baptizaretur, effecit.

initio regni
fuisse christia-
nus.

89 Porro quum ii qui a Severo missi fuerant, doctrinam rectæ fidei dogmatibus adversantem, phylarchæ tradere conarentur, fraudem quamdam commentus est Alamundarus ad doctrinam eorum convincendam. Finxit enim se litteras accepisse, quibus ipsi nuntiabatur, Michaëlem archangelum fato functum esse. Quumque illi id fieri non posse dicerent: Quonam igitur modo, subiecit phylarcha, Christus Deus tantum existens, crucis mortem sustinuit, si duas naturas non habuit; quum

ne angelus quidem pati vel mori possit? Hoc modo episcopi partis Severi, pudore suffusi, vale non dicto, recesserunt (4). Hanc historiam ex Theodoro excerpere Theophanes et Nicephorus Callistus; sed quum certum sit Alamundarum postea annos multos gentilitate vixisse, de ejus veritate recentiores nonnulli dubitarunt. Attamen Theodorus Lector scribebat de rebus gestis sui ævi, quas proinde multi norant. Conveniunt etiam tempora: nam Almundarus anno 513 regnare cœpit, et Severus hæreticus patriarchatum Antiochenum tenuit a mense novembri anni 512 usque ad septembrem anni 517. Insuper Alamundarus christianum fuisse diserte testatur Abulfeda, additque Hiræ ecclesias extruxisse: Ibi, inquit, sedes erat Naamanis (I)... ibique christianam religionem amplexus Munderus, filius Amrilcaisi, i. e. Almundarus III, magnificas ecclesias extruxit (5). Denique idem confirmat rei christianæ conditio in adjacente Mesopotamia, cujus ecclesiæ sæculo quarto et quinto florentissime fuerunt. Pauca e plurimis, lectu dignissimis, quæ collegit eruditus vir Josephus Assemani, hic subiicienda duximus, ex quibus lux multa historiæ ecclesiasticæ Arabum septemtrionalium affundetur.

§ VIII. Propagatio religionis christianæ in vicina Mesopotamia et Chaldæa; christiani Hirenses dudum catholici fuerunt.

Saraceni qui Mesopotamiam, ait Assemanus, Chaldæam et Persicum mare attingebant, tum episcoporum Edessæ ac Seleuciæ tum monachorum opera, ante annum Christi 320, ad sacra christiana transiere: nimirum eorum pars, ut constat ex superioribus et ex mox dicendis. Sozomenus (6) a monachis, qui in Mesopotamia philosophati sunt, notat « Syros fere omnes, et ex Persis ac Saracenis quam plurimos ad religionem christianam traductos, a superstitioso dæmonum cultu abstractos fuisse » (7). Alibi, narrata breviter crudelissima persecutione Saporis II, quæ duravit annos quadraginta, et in qua tot christiani Persæ et Mesopotamii martyrio coronati sunt, hæc subiecit de ejus successore qui ab anno circiter 380 regnare cœpit: Sub Ardasjiro, seu Artaxerxæ, Saporis successore, pax ecclesiis reddita, et Seleuciensi throno (distabat autem Seleucia ab Hiræ, seu Hirta, leucis horariis circiter 30), qui diu post Barbasemini martyrium vacuus fuerat, Tamuza, seu Tomarsa archiepiscopus impositus: quod vel anno 363, vel juxta alios 380, post obitum Saporis, evenit. Tamuzæ in reparandis ecclesiarum ruinis operam suam impendit Brichjesus, seu Bochtjesus diaconus, qui Mari Amroque, historicis Nestorianorum, testibus, sub Bahramo, seu Vararane, Saporis filio, cæsus fuit.

91 Eodem Tamuza Seleuciensem sedem regente, claruit Abdas Dorkenensis, qui cœnobium Salibæ, seu crucis, apud Sansarum fluvium condidit ejusque discipulus Ebedjesus, qui alterum monasterium apud Hirtam (seu Hiram, Arabum, Persis subditorum, regiam)

De conditione
religionis christi-
anæ in Me-
sopotamia,
Chaldæa et

F

Perside, sæcu-
lo quarto,

(1) Acta SS. tom. III Febr., pag. 132 et seq. — (2) Ad. ann. 509, n. 2 et 3. — (3) Tom. II, pag. 34 et 77. — (4) Theod. lect. hist. eccl. lib. II. — (5) Abulfeda, Descriptio Tracæ,

vo. Hiræ. — (6) Lib. VI, cap. 34; cfr. ibid. cap. 32, 33 et supra num. 62. — (7) Bibl. Orient. tom. III, part. 2, pag. 398.

extruxit.

A exstruxit. Nabathæos insuper (*i. e. ut videtur, Taghlebitas* (1), *ad meridiem Iracæ in extrema Arabia habitantes, quos Abulpharagius Thaalabenses Scenitas appellat* (2), *et christianos fuisse scribit*) et Matothæ ac Mesenæ (*Mesena insula est ad ostia Tigris et Euphratis, non procul a Basra*) incolas docuit; a Tamuza demum episcopus Dair-Meherak creatus, in Mesene obiit. Vixit Tamuza usque ad quartum annum Vararanis, hoc est Christi 392. Post biennium vacationis sedis, Cajuma, anno 395 ineunte, Seleuciensem episcopatum suscepit: quumque annos circiter quinque sedisset, in synodo episcoporum, cui S. Maruthas, episcopus Tagritensis, a Romanorum imperatore ad Iezdegerdem regem Persarum, anno 399 in Vararanis demortui locum substitutum, legatus intererat, sponte abdicavit, Isaaco sibi subrogato. Sapore tertius, Ardasjiri successor, nullam christianis molestiam creaverat. Vararanem autem quartum, ejus filium in christianos debacchatum fuisse, testatur præter Marim Amrumque Barhebræus, qui Cajumam in eo persecutionis æstu ecclesiam regendam suscepisse, quintoque post anno, reddita Ecclesiæ sub Iezdegerde pace, dignitatem episcopalem sponte dimisisse affirmat.

sæculo quinto,

92 Laudat dein Assemanus multos episcopos et monachos, qui in Mesopotamia extremo sæculo iv claruerunt; inter quos enituit S. Maruthas, episcopus Tagritæ, dictæ hodie Tekrit, ad latus dexterum Tigris (latitud. 34° 35'); cujus præclara facinora, inquit Balæus, scriptor Syrus, in Romano Persicoque imperio ad catholicæ fidei beneficium a Syris, Græcis, Latinis, literarum monumentis consignata sunt. Quantum floreret tum temporis religio catholica in Mesopotamia australi patet ex synodis ibi habitis. Anno 399, Iezdegerdis primo, celebrata est synodus Seleuciæ, præsentē S. Marutha. Tum etiam Babylone, leucis non plus quam duodecim ab Hira, instaurata est ecclesia in lacu Danielis, ut vocabant; quam Judæi in persecutione Saporis II vel forte Vararanis IV destruxerant; et ad latus ecclesiæ cænobium conditum. Anno 410 iterum Seleuciæ facta est synodus episcoporum quadraginta, præsentē similiter S. Marutha, uti et decem post annis interfuit synodo quæ habita est Ctesiphonte, ad Tigrim, e regione Seleuciæ (3). Ex quibus aliisque episcoporum synodis apparet quantum sæculis iv et v in australi Mesopotamia, quæ Arabiæ adjacet, floreret religio catholica. Nec magnum detrimentum passa est ex persecutionibus Iezdegerdis I, Vararanis V et Iezdegerdis II; sed regnante Pheroze (Firuz), in Mesopotamia disseminari cæpere hæreses Nestorianorum et Monophysitarum: et quum Monophysitis faveret Græcorum imperator Zeno, Nestorianos fovere cœpit Pherozes; nec distinguens Monophysitas a catholicis, persecutus est utrosque.

et sæculo sex-

93 Mitiores fuere subsecuti reges Balasch et Cavades, quo Amidam obsidente, vidimus (num. 86) Arabum Hircensium ducem unum e christianis fuisse. Et Cavades quidem post annum Christi 506, pace inita cum Romanis, seu Græco-Byzantinis, universis regni sui christianis favere cœpit, magis tamen catholicis quam

Nestorianis, ut ex Abulpharagio discimus: quo animo fuit per annos viginti, seu donec circa annum 527, paulo ante Justinī obitum, occœpit iterum bellum Romanos inter et Persas. Duravit autem illud usque annum Christi 533, Justiniani septimum, quo cum Cosroë I, Cavadis filio ac successore, pax iterum composita est. Istius principis, qui et Cosroës Anusjirvanus audit, et ab anno 531 ad 579 regnum tenuit Persarum, animus in christianos varius fuit, prout cum Romanis aut pacem colebat, aut miscebat bella. Inter expeditiones quatuor in imperium Romanum quas describit Procopius lib. II, in eos vel ipse immitis fuit, vel ejus minister, sæpe dictus Alamundarus III, homo magnanimus, sed crudelis. De pace convenit pluries, et in ea quam cum Justiniano iniit Cosroës, anno 562, liberam fore religionis christianæ professionem pollicitus est, ut ex Menandro discimus: His ita decretis et confirmatis, inquit, separatim pacta sunt interposita de christianis qui in Perside vivunt, ut illis liceret templa construere, et sine ullo timore sacra peragere, et gratiarum actiones per hymnos Deo, sicut apud nos fieri solet, canere, neve cogerentur magicis cæremoniis interesse, aut invitos colere et venerari qui apud Medos deorum numero habentur. Neque tamen ideo christiani auderent conari magica sectantes in nostram religionem pertrahere. Obtinuit quoque, ut christianis potestas esset mortuos sepulcris condere, et illis ad nostrum morem justa persolvere (4). Demum de Cosroë I scribebat Evagrius circa annum 594: Ajunt etiam illum, sub exitum vitæ, sacro regenerationis lavacro initiatum fuisse (5).

94 Audiri meretur de religionis christianæ conditione in media Asia, ineunte sæculo vi, Cosmas Indicopleustes, qui diu mercatorem egit in India, Arabia, Æthiopia aliisque regnis, et topographiam scripsit circa annum 540. Notandum vero est eum hæreticos non discriminare a catholicis, et laudibus efferre solitum patriarchas Seleucienses, qui, dum scribebat, jamdudum facti erant Nestoriani. Quamobrem et ipsorum hæreticorum placitis adhæsisse non immerito affirmant Lacrozius et Assemanus. In Taprobana insula, inquit, (seu insula Indiæ hodiernæ Ceylan dicta), ad interiorē Indiam, ubi Indicum pelagus exstat, ecclesia christianorum habetur, ubi clerici et fideles reperiuntur: an ulterius etiam, ignoro. Similiter in Male, ut vocant, seu in Cauca-Mali, hodie Cochīn (6), ubi gignitur piper. In Calliana vero, sic nuncupant (Calliani, prope Bombay) (7), episcopus est, in Perside ordinari solitus, nimirum ab archiepiscopo Seleuciensi. Similiter in insula quæ Dioscoridis vocatur (Socotora), in eodem mari Indico sita, cujus incolæ Græce loquuntur, suntque coloni a Ptolemæis Alexandri Macedonis successoribus isthuc deportati, clerici reperiuntur, ex Perside, ubi ordinantur, eodem transmissi: ibi etiam christianorum multitudo versatur. Cui insulæ adnavigavi, neque tamen eo descensum feci; verum cum quibusdam ejus incolis Græce loquentibus colloquia miscui, qui in Æthiopiam proficiscerantur. Itemque apud Bactros, Hunnos, Persas, reliquos Indos, Persarmenos, Medos, Ela-

De propagatione religionis christianæ per universam Asiam sæculo vi.

(1) Ritter, Erdkunde, tom. X, pag. 64 et seq. — (2) Ap. Asseman. tom. III, part. 2, pag. 399 et 607. — (3) Bibl. Orient., tom. III, part. 2, pag. 39 et seqq. — (4) Excerpta e Menandro Octobris Tomus X.

historia, pag. 363. Bonnæ 1829. — (5) Evagr. lib. IV, cap. 28. — (6) Ritter, Erdk., tom. V, pag. 387. — (7) Ritter, ib., pag. 667; tom. VI, pag. 29.

AUCTORE
E. C.

mitas, atque in tota Persidis regione ecclesiæ infinitæ sunt; episcopi item christianique populi magno numero, martyres multi, monachi et hesychastæ (*hoc est silentiarii; quo nomine solitarios, eremitas et inclusos significat*): similiterque in Æthiopia, in Axumi et in universa circum regione. Apud Arabas quoque felices, qui jam vocantur Homeritæ, in universa Arabia, Palæstina, Phœnice... Itemque in hyperboreis partibus... Hispanorum, Romanorum, Francorum etc. (1).

Vulgi conditio
initio schisma-
tis, aut hære-
sis,

B

95 Verum quæritur num Arabes Hirenses, qui Persis erant subditi, catholici fuerint; quum subessent utrique archiepiscopis Seleuciensibus; qui ab anno 498 vel 499 Nestoriani fuerunt (2). Quum hic de ineunte sæculo sexto et regno Almundari III, atque ipsis in archiepiscopatu Seleuciensi hæresis Nestorianæ initiis sermo sit, usurpare licet quæ scribebat Papebrochius de fide Russorum, eo ævo quo nunc cum Græcis nunc cum catholicis sentiebant, pro libitu episcoporum (3): Unde intelligimus, inquit, quam nihil vulgus sciat de schismate, deque articulis in fide controversis, per acceptam a majoribus traditionem domi potius privatim, quam publice in ecclesia discens sola illa, atque utinam integra, fidei capita, quæ sunt ad salutem necessaria. Atque addi potest, dum episcopi hæretici catholicorum sedes invadunt, vulgus non tantum non subito fieri hæreticum, sed nec schismaticum initio; et usu venire etiam quæ scribit Baronius de aliquo schismate monachorum Cassinatum: Non simul, inquit, ac abbas vel episcopus aliquis schismaticus est, necesse est omnes sibi subditos pariter esse schismaticos. Locus integer supra recitatur in hoc ipso tomo (4).

idque obtinui-
se ostenditur
in Perside

C

96 Simile quid evenisse in Perside et vicinis regionibus, docemur ex iis quæ scribit Menander de Sebochte, Persa, et religionis christianæ cultore; qui a Cosroë I ad Justinum juniorem missus est, postquam Armeni et Iberes, a Persis deficientes, ad Romanos transierant: cujus legationem anno Christi 571 contigisse perhibent. Ejus enim oratio, ut apud Menandrum cœvum legitur (5), ostendit (verba sunt Assemani senioris) (6) christianos in Persarum regione tum constitutos, pleramque partem orthodoxos fuisse: Justinus vero palam dixit, se Persarmenios, qui a Persis defecissent, in fidem tutelamque suam recepisse, neque si quis eos injuria afficeret, neglecturum, quippe qui eadem, quæ ipse, de religione sentirent. Sebochthes autem, qui apud Persas prudentia excellebat, cum eandem, quam christiani, de religione opinionem haberet, etiam atque etiam vehementer Justinum orabat, ne ea, quæ se bene haberent, moveret... Etenim ut Persarum regionem invaserint (*scilicet Romani*) et vel brevissimo itinere (*μικροτατον ὁδοπορίας, ut recte Niebuhrius, loco μακροτατον ὁδ.*) processerint, eos compertum habituros, omnes non alio ritu religionem, quam ipse colat, colere et amplecti. Hos si occidere susceperint, nihilominus postea longe ipsis inferiores fore. Proinde injuste contra christianos enses esse stricturos, qui eadem sentiant cum illis: οὐ θῆτα οὐν χρεων κατα χριστιανων τους ὁμοδοξους

ὄργειν τὰ ξιφῆ. Habebat versio vetus Cantocleri: D Etenim injuste contra christianos orthodoxos enses strinxerint; quam assumpserunt Pagius et Assemanus. Sed versio accuratior Niebuhrii non efficit sensum novum, quum sciamus Justinum juniorem fidei catholicæ fuisse tenacem, et nisi Persæ christiani magnam partem catholici fuissent, sic Sebochthen legatum coram imperatore non fuisse locutum. Quæ si anno 571 dicere potuit, multo magis vera fuerint oportet eodem sæculo ineunte, dum Almundarus III Hiræ regnare cœpit.

97 Atque ex his aliisque hujusmodi satis fit manifestum Persidis septemtrionalis christianos diu catholicos mansisse; sed eos qui Seleuciæ, sedi patriarchali Nestorianorum, erant viciniore, citius lue hæretica copisse infici. Fuerunt procul dubio christiani Hirenses dudum catholici; nam fidem edocti sunt tertio, quarto et quinto sæculo, maxime Hiræ regnante Naamane seu Nooman I, extremo sæculo quarto; quo tempore, sedem Seleuciensem obtinente Tamuxa (7), ab Ebedjesu apud Hiram, seu Hirtam, monasterium ædificatum esse diximus (n. 94). Verum circa annum 502, Abraham Cascarensis, celibatus inter monachos Nestorianos instaurator, aliquamdiu Hiræ versatus est, et suæ sectæ doctrinas prædicare non omiserit. De quo scribit Amrus in Vita Babæi pseudo-patriarchæ Seleuciensis: Per ea tempora innotuit Mar Abraham, Cascarensis, præstantium monachorum pater... Deinde Hirtam migravit, cujus incolæ ab idolorum cultu reduxit (8). Circa idem tempus Mar-Abas, Græcis Patricius dictus, quem plurimum laudat Cosmas Indicopleustes, majorum superstitiones ejurans, Hiræ baptizatus est, et anno 536 electus est pseudo-patriarcha Seleuciensis. De quo tamen non constat, ab initio abjectæ idololatriæ et antequam cum Thoma Edesseno esset versatus, catholicum non fuisse. Sed audiendus hoc loco, de fide Persarum, Simeon episcopus Beth-Arsamensis, qui Almundaro cœvus fuit, et cujus in superioribus multoties occurrit mentio. In epistola de hæresi Nestorianorum, quam scripsit paulo post annum 518, memorata gloriosa synodo episcoporum quadraginta ditionis Persarum, quæ sub S. Marutha Tagritensi est habita, et a qua fides orthodoxa sancita est: Quam denique sequuntur modo, inquit, ratamque habent triginta ac tres episcopi regionis Gurzan (*i. e. Khorazan, prope mare Caspium*) cum regibus et magnatibus suis; necnon triginta ac duo episcopi majoris Armeniæ Persarum, cum marzabanis suis (*nomen est dignitatis militaris*): et cum reliquis episcopis et christianis regibus.... Idcirco segregavimus nos a communione Nestorianorum ab anno Pherozis regis vigesimo septimo (*qui in annum Christi 484 incidere videtur*) usque in præsentem diem, eisque anathema diximus ac dicimus etc. (9).

et regno Hi-
rensi sæc. VI:
hæresis Nesto-
rianæ incre-
menta.

E

F

98 In his episcopos nullos Chaldææ catholicos laudat Simeon; et quum sciamus eum caput orthodoxorum fuisse in dicta regione, verisimile est ibi præsules catholicos tum vel paucos jam fuisse, vel nullos, eamque Nestorianismo magnam partem fuisse deditam: tum ipsum Almundarum III si initio regni, id est, circa an-

De Almunda-
ro III rege Hi-
rensi; quan-
tum

(1) Cosmas Ind. ap. Migne, Patrol. græc., tom. LXXXVIII, col. 170. — (2) Bibl. Orient., tom. III, part. 2, pag. 80 et passim. — (3) Acta SS. tom. I Maji., pag. v, n. 18. — (4) Supra, pag. 166 n. 29.

— (5) Pag. 313. Bonnæ 1829. — (6) Bib. Orient., l. c. pag. 91. — (7) Bibl. Orient., tom. III, pag. 613 et seq. — (8) Ibid. part. 2, pag. 873. — (9) Ibid. tom. II, pag. 357 et seq.

A num 513, sacris christianis nomen dedit, fuisse Nestorianum. Attamen præterquam de eo nihil habet Theodorus Lector, ex iis quæ de legatione Simeonis Beth-Arsamensis ad hunc ipsum principem inferius sunt dicenda, apparebit etiam in Perside australi et regno Hirensi tum temporis non defuisse catholicos, saltem inter vulgus. Ad Alamundarum quod attinet, eum deinceps in expeditionibus suis perpetuo gentilem se exhibuisse nullatenus dubitari potest; licet Baroni (1) aliique, freti Theophanis et Nicephori testimonio, eum simpliciter christianum factum esse dicant. Quanta vero mala deinceps orientis imperio intulerit ad annum usque 562, quo in insidiis ab Harith-el-Aradj, seu Aretha V, Ghassanidarum rege, ei structis, occisus est (2), Procopius in historia belli Persici litteris mandavit: Nam cum prudentia, inquit, tum rei bellicæ peritia singularis, et constantissima in Persas fides, et strenuitas eximia Alamundarum commendabant. Per annos is quinquaginta (regnavit Mundhir III ab anno 513 ad 562) rem pessum Romanam dedit, et in genua, ut ajunt, coegit succidere. Etenim ab Ægypti finibus

B excursiones inceptans, totum illum continenter tractum usque in Mesopotamiam pervolebat prædabundus, agebat ferebatque omnia, ædificia quæque obvia delebat igni, myriadas multas abripiebat hominum, quorum maximam partem necabat ex tempore, reliquos magna pecunia commutabat. Nec offendeat venientem ex adverso quemquam. Neque enim erumpebat unquam inexplorato; sed tam repente tamque in primis apposite ad consilium, ut plerumque cum præda jam se recepisset, quando duces et milites primo rei accepto nuntio, contra tendere instituebant. Sic ubi illum forte assequerentur, in persequentes se obvertebat barbarus, et imparatos adhuc inordinatosque adortus fundebat facile ac profligabat.

imperio Romano nocuerit.

99 Factum est aliquando ut qui ipsum insectabantur, vivi omnes in potestatem ejus venerint, non milites modo, sed duces etiam, Demostratus (alias *Timostratus*) Rufini frater, et Joannes, Lucæ filius, qui luculento postea pretio se redemerunt. In summa, molestiorem illo hostem passi nullum Romani sunt; idque eo fiebat, quia regio cum imperio unus omnibus præerat Saracenis, qui regni Persici finibus continentur, et in quacumque vellet Romanæditionis provinciam toto cum exercitu irrumpere poterat. Nemo autem vel eorum quibus milites Romani parent (hos duces vocant), vel ex illis qui Saracenis, Romanorum foederatis, i. e. Ghassanidis, præsumt et appellantur phylarchæ, cum suis copiis valebat Alamundaro se opponere; propterea quod singularum regionum præsidia hosti viribus cedebant. Idcirco Aretham Gabalæ filium (seu *Aretham V, filium Djabalæ III, regis Ghassan*), Saracenorum Arabum principem, quamplurimis tribubus Justinianus Augustus præfecerat ac regia dignitate auxerat, novo inter Romanos exemplo. Nihilo tamen minus, imo etiam gravius Romanam rem Alamundarus atterebat, quum eam Arethas in quavis irruptione et pu-

gna vel statim proderet, vel ageret infelicitè: necdum enim sat liquet. Ita accidit ut totum orientem Alamundarus populatus sit perdiu; quippe qui longissime vitam produxerit (3). Quæ omnia ex ipsis Arabum historicis confirmantur (4). Hic obiter noto libros Procopii de rebus Persicis vulgatos minime esse ante annum 552, ut Alemanus (5) autumat: ac insuper libros tres priores de bello Gothico, vivente Theodora imperatrice, seu ante annum 548 Procopium scripsisse (6); ac postmodum libros de rebus Persicis; quum in his mortem Theodoræ (7), tum, ut vidimus, ipsius Almundari memoret: quem post annum 552, lib. iv Gothicorum (8), ab Aretha et Ghassanidis vexatum fuisse scribit. Sed ut ad propria redeamus, his disputatis de progressu religionis christianæ in regnis Ghassan et Hira, et suppletis breviter quæ in opere nostro deesse videbantur, jam historiam ecclesiasticam Homeritidis prosequimur; at siquidem monumenta vix ulla supersunt, quæ inter Ghassanidas et Hirenses sunt gesta (quum fuerint ex Homeritis geniti et cum iis perpetua negotiatione usu et lingua conjuncti), docebunt nos religionis christianæ asseclas in Arabia

E

§ IX. Conversio Negranensium ad fidem christianam ejusque tempus; Dhu Nowasus, seu Dunaan regnum Homeritarum adipiscitur: fit judæus.

Post ea quæ de Theophili Indi itinere ad Homeritas e Philostorgio descripsimus, et pauca quæ de eorum regibus Marthado et Wakia addidimus, monumentum nullum prodit historiæ christianæ Arabiæ interioris usque ad sæculum sextum: præter narrationem aliquam a scriptoribus mahumetanis traditam. Continet illa historiam conversionis civitatis Negran, quam S. Arethæ martyris palæstram esse novimus, a gentilitate ad fidem christianam. Quæ licet fabulis permixta sit, hic non est prætermittenda. Refert Tabrius, seu Taberita, sæculi noni scriptor, in libro *Tarikh al moluk*, quem B. D'Herbelot *Tarikh al Tabari* vocitavit, cives Nedjran, seu Negran, dudum, ut ceteros vicinos Arabas, idolatriæ fuisse deditos; de quorum cultu hæc singularia perhibet: Habebant, inquit, extra civitatem arborem palmam, crassam valde; et singulis annis, statuto die, festum solemne celebrabant: eodemque circa arborem conveniebat omnis multitudo, et illam pannis opere phrygio splendide contextis operiebant, allatisque idolis suis, cuncta sub ea deponebant. Hanc quoque sacris ritibus supplicantes circuitu obibant, precesque fundebant. Tum spiritus malus, vel dæmon, e medio arboris

Narratio de introducta fide in civitatem Negran, ex Tabrio, seu Taberita,

F

(1) Martyrol. Rom. ad 19 Febr. in notat. — (2) Caussin, Essai, tom. II, pag. 145. — (3) Procop. de bello Persic. lib. I, cap. 17. Tom. I, pag. 88. Bonnæ 1833. — (4) Caussin, tom. II, pag. 88 et seqq.; Wright, Christianity in Arabia, pag. 85, 101 et

seqq. — (5) Procop. edit. Bonn. tom. I, pag. xxv. — (6) Histor. arcan. cap. 16, pag. 96, edit. Bonn. et De bello Goth. lib. I, cap. 4, pag. 23, edit. Bonn. — (7) De bello Pers. lib. II, cap. 30, pag. 300, edit. Bonn. — (8) Cap. XI, pag. 507, edit. Bonn.

AUCTORE
E. C.

ex libro *Sirat*
errasul et *Ibn-*
Khaldun;

B

in qua a quo-
dam *Fay-*
miyun, *Syro*,
id factum esse
perhibetur.

C

Narratio alte-
ra, ex iisdem
scriptoribus
mahometanis;

eos alloquebatur; et quum eam essent reveriti, domum redibant (1).

101 Accidit postmodum, ita idem *Taberita* prosequitur, ut vir quidam *Syrus*, nomine *Faymun*, vel *Faymiyun* (non vero *Kaymun* cum litt. *qaf*, ut legitur ap. *Ouseley*), ex genere apostolorum *Jesu*, veniret in *Arabiam*, et incidens in latrones, in terra *Nedjran* ut servus venderetur. Hic ejus incolas, edito præsertim insigni miraculo, ab idololatria ad fidem veram traduxit. Sed brevius quam par est hæc narratur in iis quæ ex *Taberita* excerptis *W. Ouseley*; et jam, prolatis nonnullis ex antiquissimo nobis noto auctore, qui hac de re scripserit, deinceps sequemur notissimum librum *Sirat-errasul*, et præclarum historicum *Ibn-Khaldun*. Vivebat in *Syria*, inquiunt, vir pius, nomine *Faymiyun*, qui mundo renuntiaverat et sectabatur religionem *Jesu*. Sine intermissione peregrinabatur; nam ubi primum increbuerat alicubi laus virtutum, aut gratiæ innotescebant quas orationibus suis cælum rependebat, festinans alio transibat. Non edebat nisi quod labore suo erat adeptus; diem dominicam colebat religiose, ab omni opere manuali abstinens sese. Vir quidam, nomine *Salih*, quem magna incesserat admiratio ejus sanctitatis et meriti, factus ejus discipulus, ejus sese devoverat ministerio. Quocumque *Faymiyun* adveniebat, mox curabat ægros orationum suarum efficientia.

102 Demum tractus fugiens, in quibus gratia curationum ei molestam creaverat celebritatem, in partes *Arabie* venerat, comite *Salih*; quando agmini *Scenitarum*, seu *Beduinorum*, obviam factus, simul cum socio captus est. Abductique sunt ad civitatem *Nedjran*, ibique divenditi. Traduntur hic eadem in dictis libris de idololatria *Negranensium* et cultu arboris palmi, ac e *Taberita* descripsimus. Dein ita prosequuntur: Emptus est vero ab uno e primoribus civitatis, quocum habitavit. In cujus domo, quando circa vesperam in conclave sibi assignatum recedebat, et orare cœperat, conclave collustrabat lumen cæleste. Ejus dominus, quum semel nocte media prodigium vidisset, obstupuit, et quibus sacris esset deditus, sciscitatus est. Respondit se christianum esse. Cultus autem vester, inquit, error supinus est. Palmus ista vim nullam habet, et concideret subito, si contra eam Deum cui servio, invocarem. Deus meus solus Deus est, ad quem pertinent absque divisione imperium et majestas. Invoca igitur eum, dominus exclamat, destruat quod colimus nos, et ecce tecum christianum sumus. Tum *Faymiyun* mundavit sese; et prece fusa, immisit Deus ventum urentem, quo palmus ad radices usque exsiccata est et eversa. Quo viso ejus dominus, et post eum plerique concives ad religionem christianam sunt conversi (2). Dicit vero *Taberita*, arborem cum radice et frondibus prece erutam fuisse e terra; et tanto miraculo conversum esse subito populum, dejecisse idola sua omnia, et factos esse fervidos discipulos *Jesu*.

103 Legitur et alia historia hujus conversionis, in pluribus diversa. Magus dicitur fuisse in viculo quodam, non procul a *Nedjran*, qui artem suam adolescentes civitatis edocebat. Vir quidem sanctus qui ab *Ibn-Ishak*, in libro *Sirat-*

errasul, similiter *Faymiyun* appellatur, e regione longinqua adveniens, viculum inter et civitatem tentorium fixit. Quem adolescentium unus, nomine *Abdallah*, filius *Thamir*, missus a patre ad magum cum ceteris, ut ejus artem disceret, juxta tentorium transiens, orantem vidit et prostratum. Spectaculo motus, factus est sancti discipulus, unitatem Dei agnovit et veram fidem professus est. Tum christiana doctrina plane imbutus, magistrum rogavit, quodnam, inter nomina Dei, nomen magnum (3) esset, quod operabatur miracula. Respondit magister: fili fratris mei, mysterium hoc sublimius est quam ut debilitati tuæ possit concedi. Verum *Abdallah*, animum non despondens, quod curiose simul et ambitiose nosse appetebat, per seipsum reperire tentavit. Sumptis sagittis, iis nomina Dei, quæcumque sciebat, inscripsit, et unam post aliam immisit in ignem. Consumptæ sunt omnes, una excepta, quæ nomen magnum inscriptum ferebat; hæc extra ignem se projecit, nihil læsa.

104 Sic edoctus est *Abdallah* nomen Dei magnum; illudque reperisse se illico nuntiavit suo magistro. Ita quidem est, fili fratris mei, respondit ille, quod abscondebam invenisti. Retine tibi hanc scientiam tuam, neque ea utere. Verum dubito ut consilio meo sis obsecutus. Reapse ubi primum *Abdallæ* occurrebat infirmus, *Visne* ejurare idololatriam, inquebat; Deum invocabo, et tibi valetudinem dabit integram. Acquiescebat æger, fidem profitebatur evangelicam, et mox *Abdallæ* precibus curabatur. Sic *Negranenses* omnes, qui infirmitate aliqua valetudinis laborabant, sanitati restituebantur et nomen dabant cultui *Abdallæ*. Princeps, qui *Negranæ* dominabatur, quum didicisset quantum promoveretur cultus novus, accersito *Abdalla*, Animos pervertis, inquit, et religionem patrum nostrorum convellere tentas; ideo merearis mortem. Tum dejici eum jubet, capite deorsum, ex monte excelso et abrupto. Re peracta, surgit *Abdallah* salvus et incolumis. Dein projici eum jubet princeps in aquæ gurgitem; et iterum integer excedens *Abdallah*, Contra me nihil poteris, inquebat, donec abnegaveris idololatriam, et Deum, quem prædico, reveritus fueris. Tum princeps, enuntiata fidei professione, quam sibi *Abdallah* proponebat, hunc strictim baculo, quod manu tenebat, percutit. Concidit *Abdallah* exanimatus, statimque moritur et ipse princeps. *Negranenses* igitur plerique, tot conspectis prodigiis, veram esse religionem *Abdallæ* agnoverunt et sacra christiana amplexi sunt.

105 Dicunt scriptores alii apud *Ibn-Khaldun* et in libro *Sirat-errasul*, *Abdallam*, filium *Thamir*, inter hæc prodigiosa experimenta vivum esse servatum; et *Negranensium* fuisse ducem ac pontificem, quando *Dhu-Nowasus* ut ejurata fide Christi, legem *Moydis* amplecterentur, eos cogere voluit. Ex qua sententia, quam tenet pars major scriptorum *Arabum*, sequi videretur *Abdallam* esse ipsum *S. Aretham* nostrum; a quo non abhorret recens *Arabum* historicus, idemque jam pridem docuerat *Walchius* (4). Etenim satis simile est, inquit cl. *Caussin*, *Abdallam*, filium *Thamir*, fuisse ex gente *Harith Ibn Caab*, quæ *Negranæ* jam dudum principatum gerebat; sicut

in qua *Negranitarum* conversio *Faymiyuni* discipulo *Abdallæ* potissimum adscribitur.

F

Hunc eundem esse plures arbitrantur cum *Aretha* martyre; unde conversio cœpisset circa an. 430.

(1) *Tabri* ap. *W. Ouseley*, *Travels in various countries of the east*, tom. I, pag. 369 et seq. London 1819. — (2) *Ap. Caussin*, tom. I, pag. 124 et seq. — (3) *Cfr. Reinaud*, *Monum. Musulm.*,

tom. II, pag. 20. — (4) *Novi Comment. soc. reg. Gottingensis*, tom. IV, part. II, pag. 54. Gotting. 1774.

A veri simile est S. Aretham, qui a Simeone Beth-Arsamensi filius Caleb dicitur (1), ex dicta gente fuisse. Hæc non improbo; miror tamen a nullo historico Arabe Abdallam, filium Thamir, asseri genti Harith Ibn Caab, quæ notissima erat et cujus mentio est in historia Mahumetis. Deinde resecandæ sunt profecto stolidæ fabulæ quibus mahumetani hanc historiam adornarunt. Demum quum scribere non cæperint historici Arabes nisi pluribus post sæculis (licet patriæ annales diligenter memoriæ mandarentur), suspicor conversionem Negransium ad recentius ævum quam par est, retractam esse. At demus eundem esse Abdallam, filium Thamir, cum S. Aretha martyre, minime admittendum tamen quod scribit Ibn Omar Sjah in libro Kitab-ennucat el-Mutriba, omnia gesta esse non multo ante quam Dhu Nowasus seu Dunaan cum valido exercitu Negranam expugnare tentarit, seu non multo ante annum 523: Dhu Nowas, inquit, quum didicisset virum quemdam qui ex Syria advenerat... religionem inter Negranses propagasse, instructo exercitu, contra eos profectus est (2). Etenim S. Arethas anno 523 annos natus erat 95, et si idem sit cum Abdalla, quum is in juventute monachum Faymiyun magistrum habuerit (3) et cum aliis multis Negransibus factus sit christianus, sequitur Negranses conversos esse ad fidem circa medium sæculum v. Idque firmatur quum ex verbis S. Rumi sive Rumi, genere Negransensis et martyris, quæ dicebat anno 523, mulieres Negranses alloquens: Christianam me esse, et genus, et proavos meos nostis (4); tum ex dominatu regum Auxumis qui jamdudum erant christiani (5). Firmatur vero maxime e notabili loco synaxarii Æthiopici, dicti Senkessar, de quo infra redibit sermo. Sanctum enim Aretham tyrannum Dunaan seu Dhu Nowasum hisce verbis alloquentem hic liber inducit: Anni sunt septuaginta et octo ex quo adoro Jesum Christum Dominum meum, et ad quartam generationem perveni. Suo loco apparebit senkessar Æthiopicum, in his quæ de S. Aretha perhibet, accuratissimum esse. Insuper Æthiopes multi, dum sanctus martyr passus est, Negrana degebant, ac duobus post annis illic iterum principatum tenuerunt. Non cernitur itaque cur his quæ a scriptore Æthiopo hoc loco produntur, fides adhibenda haud esset; quum ceteroqui apprime concinant cum his quæ probatis e fontibus hucusque protulimus. Quapropter dicimus cum senkessar Æthiopico, quando passus est S. Arethas, seu anno, ut ostendetur, 523, eum ab annis 78 christianum esse factum; id est, conversionem ejus adscribendam esse anno circiter 445: juvenis vero erat tum temporis annorum 17. Quam ob rem, dum conjicit Sacyus (6) factam esse Negransium conversionem ineunte sæculo vi, aut paulo ante, intelligendum id est de conversione publica gentis, at minime de conversionibus singularibus civium, quæ a multis annis absque intermissu fiebant. Etenim anno 523 Negrana magnam partem christiana erat; ac scimus conversionem gentis alicujus non fieri intra paucos annos. Hanc vero ipsam contigisse, seu Negranses fidem christianam primum publice professos esse arbitror sub initium regni Dhu-Nowasi; quem Sacyus ab anno 480, Caussin

vero, qui penitus Arabum veterum historiam inspexit, ab anno 490 regnare cœpisse scribit.

106 Et quidem Negrana et in vicinia multum propagatam esse religionem christianam tunc primum censeo, quando rex Axumis, Caleb, alias Elesbaas, aut potius ejus pater Tazena (7), profligato Dhu-Nowaso, qui in Yemana montibus se abdedit, huic pœninsulæ parti, ut deinceps videbitur, dominari cœpit. Quod Romano-Byzantinis imperante Anastasio, qui ab anno 491 ad 518 tenuit imperium, evenisse in primis est verisimile. De Himyaritarum enim, seu Himyarenorum conversione ad religionem christianam hæc scribit Theodorus Lector, Historie ecclesiasticæ lib II: Immireni gens est Persie subjecta, ad extremos noti fines habitans. Et ab initio quidem judæi fuerant, jam inde a regina austri, quæ ad Salomonem olim venit. Postea gentiles facti sunt. Anastasii vero temporibus christianam religionem amplexi sunt et episcopum acceperunt. Crediderim ego hic nihil aliud significari quam victoriam primam a rege christiano Elesbaa, vel ejus patre Tazena in Homeritide reportatam, ac inde consecutam illic religionis christianæ professionem publicam, et conversionem multorum. Quam sententiam suadent alia non pauca; et maxime ipsa rerum series historica, quæ jam paulo altius repetenda est et stabilienda.

107 Regnare cœpit Dhu-Nowas vel Dhu Nawas quem Græci plerique Dunaan, Syri Dimionem vocant, ut dictum est, anno circiter 490. Non pauca de illo perhibent scriptores mahumetani; et quum auctor fuerit martyrii Negransium, quod non modo in Arabia, sed in oriente universo celeberrimum est, ex suæ gentis historicis innotescere meretur. Hæc primum, de facinore quo regnum obtinuerit Homeritide Laknia Dhu Sjenatir, e familia regia non oriundus, vir impudicus et fædo flagitio sodomice deditus. In hoc nefando more, inquit Nuweirius, diu perseveravit donec juvenis, regio sanguine Homeritarum cretus, exstitit, cui nomen Zura Ibn Kaab, cognomento Dhu Nowas (i. e. dominus cincinnati), sic appellatus quod geminum gestaret cincinnum, qui super humeris ejus fluctuabat. Hunc, e morbo decumbens, arcessi jubet, id commissurus quod in aliis sæpe patrarat. Ille cultello, sub plantam pedis abscondito, se munit; in regem, secretum cum eo captantem, insiluit Dhu Nowas, occisumque capite truncat. Habebat rex fenestram, unde promineri solebat, seque famulorum turbæ ostendere, patrato flagitio, dentifricium ori suo indens. Id instrumentum ori quoque ejus inserens Dhu Nowasus, caput in fenestra, unde super suos despectare solitus erat, collocat...

108 Himyaritæ dein, re cognita, summam rerum suarum Dhu Nowaso unanimi consensu detulere, dictitantes: Omnino æquum est ut hunc nobis regem constituamus; quippe qui nos ab hoc improbo fecerit respirare. Sic regnum adeptus Dhu Nowas Zura hicce; atque in absoluto imperio confirmatus, cultum idolorum repudiavit, religionemque judaicam amplexus, cædibus grassari cœpit adversus eos qui in Yemanensibus provinciis fidem Jesu, filii Mariæ, super quibus faustæ sint

AUCTORE
E. G.

Sed maxime
id factum cir-
ca an. 500.

E

Dhu Nowasus,
occiso tyranno
Sjenatir,

F

regnum adi-
piscitur Ho-
meritarum; et
ejurata idolo-
latria, fit ju-
dæus.

(1) Infra § XIV. — (2) Ap. Caussin, tom. II, pag. 128. — (3) Supra n. 103. — (4) Infra § XIII. — (5) Cfr supra n. 54

et n. 113. — (6) Mém. de littérat., tom. L, pag. 200. — (7) Supra n. 54.

comprecationes,

AUCTORE
E. C.

comprecationes, sectarentur, eique obsequi detrectarent. De conversione Dhu Nowasi ad religionem judaicam has miscet fabulas idem scriptor. Quod autem judaismo nomen dederit, hæc est causa: Erat Himyaritis templum igni sacrum, in quo erant et idola eorum. Ex illo igne prodire solebat collum, ad duas usque parasangas (chiliometra undecim) extensum. Hac occasione accedentes judæi quidam, Heus, rex, inquit, collum hocce ex igne protensum, est Satan. Ille hoc sibi demonstrari cupit. Tum legis volumendepromentes, legere occæperunt. Ibi subito retractum illud collum, atque ignis quoque restinctus. Dhu Nowasus, miraculo percussus, ad fidem judaicam accessit (1).

Judaismus non Yathrebæ, sed in Yemana amplexus vedetur.

B

109 Referunt hoc idem alii scriptores mahumetani de Asad Abu Carib, qui primus e regibus Homeritis, religionem judaicam professus est, eamque in regnum suum introduxisse perhibetur (supra n. 26). Aliter et majori cum verisimilitudine conversionem Dhu Nowasi ad judaismum narrat Hamza Isfahanensis: Est autem Dhu Nowasus, inquit, celebris ille Dominus fossæ (in Alcorano memoratus), quique in Yemanensi regione homines ad judaicam religionem compulit. Nempe descenderat Yathrebam, Medinam postea dictam, quum illac iter haberet; eique arriserat judaismus, quem et suscepit. Tum instigarunt eum judæi Yathrebenses ut bello aggrederetur Negransensem civitatem, atque christianos vexaret, qui sedem ibi habebant (2). Non negat A. P. Caussin iter Dhu Nowasi ad Yathreb, sed institutum fuisse arbitratur ad defendendos Judæos Yathrebenses adversus tribus quasdam idololatrias, dictas Aus et Kharradj (3); Dhu Nowasum vero in ipso regno suo, in quo tot erant judæi, eorum placitis nomen dedisse autumat.

§ X. Origo bellorum Æthiopus inter et Homeritas; Paulus episcopus Negransensem; S. Elesbaas rex Æthiopum; ejus et Dhu Nowasi varia nomina apud scriptores.

C

Ελλησθεαιος Procopii idem est cum Elesbaa celerorum. Bello-

Verisimile est Dhu Nowasum, mox a transgressu ad religionem judaicam, christianos vexare cœpisse et sic orta esse bella cum rege Æthiopum. His regnabat tum temporis vel Tazena, vel ejus filius Elesbaas, quem Procopius christianæ religionis cultorem eximium fuisse scribit. Causam bellorum distinctius significat idem historicus; qui tamen expeditiones minimum duas Elesbaæ in unum conflavit: a quo etiam Elesbaas, seu Elesbaeus, Ελλησθεαιος est dictus; manifesto errore codicum Græcorum, in quibus facillime litera θ (nam sic antiquitus scribebatur) (4) loco ε potest legi. Addendum hujusmodi lectionem ipso forte ævo Procopii, aut non multo post, jam obtinuisse; siquidem in omnibus operum editionibus est obvia. Quam codicum emendationem primus obiter proposuit

Michaël Lequien (5); sed ignorata est docti viri D suggestio, eamque sæculo sequenti viator Anglus Henricus Salt, nihil dubitans, innovavit (6). Quod mirere, ipse Saint-Martin, non concivi suo, sed viatori Anglo, emendationem gratulatur (7). Jamdudum autem adverterant plurimi, quæ Procopius de Hellestheæo narrat, eadem prorsus esse cum iis quæ de Elesbaa reliqui scribunt. Audiatur jam historicus ille bellorum Persicorum, paucis verbis plures expeditiones regis Æthiopum complexus:

111 Sub tempore hujusce, cum Persis belli, quod imperante Justino gerebatur, Hellestheæus, Æthiopiæ rex, christianæ religionis cultor eximius, quum audiisset Homeritarum, qui in adversa continente degunt, non paucos genere judæos, multos etiam priscae superstitioni, quam hodie græcanicam vocant, additos, illius oræ christianis tributa supra modum imponere, classe copiisque collectis, eo bellum portavit, commissoque prælio victor, magnum Homeritarum numerum, ipsumque adeo regem vita spoliavit (8). Imperium tenuit Justinus ab anno 518. Sed quum in quibusdam non satis accuratus hic sit Procopius, et aliunde Acta nostra, quæ in plerisque veridica esse ostendimus, dicant fuisse bella continua inter regem Æthiopum et regem Homeritarum; dein fugatum esse Dhu Nowasum, seu Dunaan, ad tractus montanos: et satis manifeste significant, anno quinto Justini, Christi 522, exiisse Dhu Nowasum e montibus, et devicto duce Æthiope, persecutionem exorsum esse adversus christianos, in qua die 24 octobris anni 523 passus est S. Arethas: apparet bella cœpisse Dhu Nowasum inter et Elesbaan, vel initio imperii Justini, circa annum 518, vel potius dudum ante, imperium tenente Anastasio. Ad quod posterius præferendum movent metum quæ infra sumus ostensuri, Homeritidem, aut partem ejus dudum fuisse Æthiopum tributariam diuque ab iis reges suos accepisse, tum verba Theodori Lectoris, quæ supra recitavimus: Anastasii vero temporibus, inquit, christianam religionem amplexi sunt Homeritæ, et episcopum acceperunt.

Æthiopus inter et Homeritas causæ et tempus.

E

112 Designatur hic forte episcopus Paulus, de quo scribitur in Actis nostris n. 5: Jussit Dunaan congregari omnes, et ostendere ei Paulum episcopum civitatis. Duces autem omnes responderunt obiisse eum a biennio; et non credidit illis, sed mittens ad locum in quo jacebat venerandum ejus corpus, effossis ossibus, jussit ea igni tradi et cineres palis projici in aërem. Contigere hæc mense octobri anni 523; ex quo sequitur obiisse Paulum episcopum anno 521; et civitatem Negran (quod ejus obitus Auxumi et verisimiliter etiam Constantinopoli innotescere debebat, ut deinde episcopus alius a patriarcha Alexandrino mitteretur) annis duobus absque pastore fuisse. Hujus episcopi, qui ante annum 521 a Dhu Nowaso, aut ejus asseclis noscebatur, anno 523 iidem ignorabant obitum; idquetribuendum duco recessui Dhu Nowasi, post cladem acceptam ab Æthiopibus, ad tractus montanos. Recessus hujusmodi facilis est in Yemana et usui est hodieque inter

De Paulo Negransensem episcopo; num hi alios ante eum habuerint incertum.

(1) Ap. Schultens, Imperium Joctanidarum, pag. 79 et seqq. — (2) Ap. Schultens, l. c. pag. 37. — (3) Caussin, tom. I, pag. 122; tom. II, pag. 652 et seqq. — (4) Montfaucon, Palæographia græca, pag. 142, 277, 336. — (5) Oriens Christ. tom. II,

col. 368. — (6) Voyage en Abyssinie, tom. II, pag. 260. Paris 1816. — (7) Histoire du bas-empire, tom. VIII, pag. 50. — (8) Procop. de bello Pers. lib. I, cap. 20.

A *phylarchas minores, dum se contra potentiores tueri conantur; in interiori enim Yemana multi sunt montes inaccessi. De quo plura notatu digna scribit Paulus Æmilius Botta (1), detectis antiquitatibus Ninivensibus in Khorsabad universæ Europæ notissimus. Dictus itaque episcopus Paulus, qui ante annum 521 Dhu Nowaso innotuerat, forte per annos multos, is est forsitan qui imperante Anastasio, id est, inter annum 491 et 518, in Homeritidem venit. Quod tamen non probatur Walchio, dicenti Homeritis suos episcopos fuisse ante Anastasium (2). Id lubens crederem, nisi deficerent monumenta ad id adstruendum. Homeritarum enim reges plerique omnes, usque ad illud tempus, gentiles fuere, et certum non est ante Anastasii ævum Æthiopas aliqua in parte Homeritidis dominatum diuturnum obtinuisse. Hac enim de re non modo silent scriptores Arabes omnes, sed de ipsa civitate Negrana tradunt Acta nostra, ejus principem, S. Arethæ decessorem, qui et ejus pater fuit, non regibus Æthiopum, sed regibus Homeritarum Arabibus subfuisse. Etenim his verbis Dunaan tyrannus S. Aretham alloquitur:*

B *Quare imitatus non es patrem tuum, qui imperavit civitati et omni vicinæ, qui et honore afficiebatur dum regnabant mei decessores (3)? Quapropter testimonium Theodori Lectoris de facili negligendum non est. Quod si conversio gentis Homeritarum facta est Anastasii temporibus, ut Theodorus loquitur, conjicio id evenisse initio ejus imperii (4), quando thronum conscendit Dhu Nowasus; regnante scilicet in Æthiopia S. Elesbæ patre Tazena, quem christianum fuisse constat (5), aut alio ejusdem sancti decessore.*

Homeritæ,
aut eorum
pars, ab ex-
unte sæculo v
Æthiopum
tributaris esse
et reges Æ-
thiopicos ha-
bere cœperunt.

C *113 Etenim in Actis nostris Homeritis regum Æthiopie tributaria fuisse dicitur, idque cœpisse insinuat ante regnum S. Elesbæ: Universo autem orbe, inquit num. 2, semper et ubique venerante et glorificante Christum, Deum verum... sola Homeritarum terra, quæ et Saba dicitur, idolis dedita erat, et simul religionis judaicæ placitis... Ex quo orta sunt bella continua inter regem Æthiopum et regem Homeritarum, qui ÆTHIOPIS ERAT TRIBUTARIUS. Eximieque divino zelo motus Elesbaan, rex christianissimus, cum exercitu advenit et improbum regem profligavit. Rex erat tum temporis Dunaan (Dhu Nawas), judæus, ut paulo superius docuerant Acta. Ceterum Homeritas dudum fuisse Æthiopum tributarios confirmatur ex epistola ipsius Dhu Nowasi ad Almundarum, regem Hirenssem, quæ nobis a Simeone Beth-Arsamensi asservata est et infra recitabitur; in qua epistola scribit Dhu Nowasus Æthiopas PRO MORE Homeritarum regem christianum constituisse. Quod si ita scribere potuit anno 523, planum est ab anno minimum 500, Homeritas reges Æthiopicos habere cœpisse. Prosequuntur Acta. num. 2: Accidit itaque ut Homeritarum judæorum rex, bello devictus, in fugam se dederit, atque in montibus quibusdam inaccessis sese præservavit; Æthiopum vero rex Elesbaan in regnum suum redierit, relicto duce cum exercitu, qui regionem custodiret. Dæmon vero honesti osor et pie vivere volentium adversarius, armavit iterum regem*

Homeritarum contra relictos a rege Elesbaan. Eos enim sustulit ille et persecutionem inhumanam contra omnes venerantes Christi nomen exorsus est. His locis Actorum non modicæ solvuntur difficultates, ut deinceps videbitur et confirmantur quæ hucusque proposuimus.

114 Paulus autem ille, de quo dicebamus, solus episcopus est, cujus in persecutione Dhu Nowasi, qui anno 523 universæ Homeritidi dominabatur, incidat mentio. Ex quo episcopus fuisse videtur non tantum Homeritarum christianorum, sed etiam Æthiopum, quos Dhu Nowasus, relictis montibus, aggressus est et profligavit. Et sicut cæso Dhu Nowaso et persecutione sedata, episcopum alterum, monito imperatore, ab Alexandria arcessivit Elesbaan (Act. num. 38); ita in primis est verisimile et priorem, Paulum scilicet, vel ejus decessorem, eodem modo, imperante Anastasio, fuisse accersitum; id est, nihil obesse quin ut genuina habeantur quæ supra scribebat Theodorus Lector. Attamen illud hic advertere non omittam: si conversa est gens Homeritarum temporibus Anastasii, qui concilii Chalcedonensis impugnator fuit, vestigia tamen nulla hæresis Monophysiticæ circa hæc tempora inter Homeritas deprehendi; quod ex rebus gestis Justinii imperatoris, Monophysitarum hostis infensi, ejusque legati Abrahami, ex epistola Simeonis Beth-Arsamensis, viri cum primis catholici (6), ex veneratione qua Græci ab antiquissimis temporibus martyres Negransenses prosequuntur, denique ex aliis non paucis (7) liquido conficitur.

115 Causa, seu origo bellorum, ut ex Procopio didicimus, tributa fuerunt quæ judæi Homeritici christianis, in ora Arabica degentibus, imponebant. Locum Procopii legisse videtur Joannes, episcopus Ephesi, vel Asiæ minoris, ut Assemanius docet (8), qui historiam ecclesiasticam orientis conscripsit (sed hæresi monophysitarum penitus infectam), a Christo nato ad annum usque 585. Vulgata est hujus historiæ pars tertia non ita pridem a v. cl. W. Cureton, diligentissimo monumentorum Syriacorum indagatore. Partis secundæ locum insignem qui ad S. Arethæ martyrium et Arabiæ historiam christianam pertinet, typis expressit Assemanius (9), et ex Syriaco latinum fecit; quem in hoc Commentario per partes recudere visum est. Præmisso igitur titulo: De regno Indorum (i. e. Æthiopum et Arabum australium), et quomodo belli causa christianam religionem amplexi sunt, in hunc modum exorditur dictus Joannes: Per idem tempus (id est, imperante Anastasio, aut Justino, ut ex sequentibus patet; sed quum desiderentur quæ præcedebant, certo dici nequit de quo tempore sit sermo), accidit ut bellum inter reges Indorum oriretur, nimirum, inter Xenodonem, Indorum regem, et inter Aidog, alterum Indiæ interioris regem, qui ethnica superstitione tenebatur.

116 De quibus adverte, Xenodonem regem videri Æthiopie australis, seu Africæ interioris, ut infra, ex iis quæ scribit Joannes, Asiæ episcopus, de variis Indorum regnis, verisimile fiet; qui rex Xenodon ex nullo alio monumento est notus. Adverte secundo, Aidog, alterum Indiæ

Paulus, Negransium episcopus, videtur ille idem qui imperante Anastasio est missus.

E

F

Incipit narratio Joannis Asiæ episcopi de rebus Homeriticis sæculo vi.

S. Elesbaan a Joanne episcopo Aidog est dictus, a Theophane Adad, a Malala Andas; ethnicus numquam fuit.

(1) Relation d'un voyage dans l'Yémen, pag. 35 et seqq., 60 etc. Paris 1840. — (2) Walchius, Commentar. etc. pag. 43. — (3) Acta infra n. 15. — (4) V. supra n. 103 et seq. — (5) Sapeto,

Viaggio ecc. pag. 37; cfr supra n. 54. — (6) V. infra n. 133. — (7) Ibid. n. 179 et seqq. — (8) Biblioth. Oriental. tom. II, pag. 83. — (9) Ibid. tom. I, pag. 359 et seqq.

AUCTORE
E. C.

interioris regem, eundem esse cum rege Æthiopum Elesbaa, ut tum ex iis quæ ulterius narrat Joannes, tum ex græcis scriptoribus, Theophane et Malala, est manifestum. Hi enim Joannis, Asiæ episcopi, narrationem, fideliter sunt secuti; sed Theophanes regem Æthiopiæ, qui a Joanne Aidog dicitur, Adad vocavit, Malala vero Andan seu Andas (1); eique tribuunt quæ ex Procopio et monumentis Æthiopicis soli Elesbaæ congruere discimus. Immerito igitur Henricus Salt, Andan Malalæ eundem esse credidit (2) cum Ameda, seu Ala-Ameda, patre Tazenæ, qui pater fuit Elesbaæ, seu Caleb (ita enim Elesbaan Græcorum monumenta Æthiopica appellant) (3). Verum expenduntur hæc diligentius tomo sequenti, ad diem octobris 27, quando S. Elesbaæ Acta dantur. Nec juvat Henricum Salt, Andan eundem dicere ac Elesbaan sed diversum a Caleb: nam monumenta Æthiopica apertissime Calebo tribuunt, quæ Græci Elesbaæ (4); ut ostendetur, dicto tomo, et infra quoque ex synaxario Æthiopico matyrum Negransium apparebit. Adverte tertio, de rege Æthiopiæ Aidog, nostro Elesbaa, dici a Joanne Asiæ episcopo: Qui ethnica superstitione tenebatur. Id vero contrarium est reliquis monumentis, ut suo tempore monstrabitur, nec ipsi Theophani, in summario quod ex Joannis narratione collegit, probatum est; scribit enim Judæum fuisse regem Adad, seu Aidog (5): quam ob causam Assemanius syriacum textum a Theophane non bene intellectum dicit (6).

Origo bello-
rum cum Ho-
meritis ex eo-
dem Joanne.

117 Sed jam proseguatur Joannes episcopus: Atque hic (rex Aidog) rebus cum Xenodone compositis, iterum adversus Dimionem, regem Homeritarum, qui et ipsi ex Indis numerantur, bellum suscepit, ex hujusmodi causa: Æthiopum regnum ultra Homeritidem (respectu Syrorum, ait Assemanius, qui per Arabiam et fretum sinus Arabici Æthiopiam adibant) contra regiones Ægypti et Thebaïdis, quæ extra Indiam jacent, situm est. Romani vero mercatores per Homeritarum terras ad interiores Indorum partes quæ Euzeliæ dicuntur penetrabant (Euzeliæ, Syriacæ Auzelis, sic dictæ forte ab Africæ civitate Zeila (7), ad sinum ab Aden dictum, inter Somaules, versus gradum 11^m latitudinis; sed credit Saint-Martin (8) hic significari Adulin portum et civitatem, non procul ab Auxumi): atque inde in ultiores Indorum Æthiopumque regiones proficiscebantur. Septem enim sunt Indorum atque Æthiopum regna: tria nimirum Indorum et quatuor Æthiopum; atque hæc quidem longius distant, jacentque intra partes meridionales juxta mare magnum (oceanum appellant), quo universus terrarum orbis circumdatur. Romanos igitur mercatores supra memoratos, per Homeritarum fines in regiones Indorum mercaturæ causa de more transeunt, rex Homeritarum Dimion comprehendit, direptisque omnibus eorum mercibus interfecit. Ajebat enim: Quia christiani judæos in partibus Romanorum secum habitantes vexant, et necem eorum plerisque inferunt, propterea et istos morte plectendos adjudico. Atque hunc in modum complures

ex ipsis morte affecit; ex quo reliquis timore D correptis, commercium interiorum Indorum Æthiopumque diremptum fuit.

118 Rex Homeritarum, qui a Joanne episcopo Dimion dicitur, a Malala loc. cit. vocatur Dimnus, a Nicephoro lib. 17 cap 22 Damnus, a Theophane vero Damianus. Sed manifesto eundem significant, qui in Actis edendis et in Metaphraste, Dunaan dicitur, in historiis vero Arabum Dhu Nowas, vel Dhu Nawas; ex quo nomine synaxarium Æthiopicum eum corrupte Fineas, seu Fi-Neas vocavit. Id jam pronuntiabat Pagius, antequam monumenta Syriaca et Arabica ad manum essent: Quare non dubium, inquit, quin Theophanes Adadum pro Elesbaano sumpserit, et Damianum pro Dunaan (9). Qui vero diligentissime his postremis annis in Arabum veterum historia est versatus, cl. Caussin de Perceval, prædicta nomina in solum Dhu Nowasum competere, nullus dubitat (10). Ceterum confirmabitur id insuper ex iis, quæ narrat Joannes episcopus duobus capitibus sequentibus. Eorum alterum sic habet: De iis, quæ rex Æthiopum ad regem Homeritarum scripsit, et de bello, quod inter ipsos obortum fuit. Tunc Æthiopum rex Aidog (seu Elesbaas) regi Homeritarum Dimioni per nuncios significavit, inquiens: Turpe facinus admisisti; christianos enim Romanorum mercatores occidendo, commercium diremisti, nec meis tantum regnis, sed et ceteris commoda utilitatesque sustulisti: sed meum præ ceteris regnum damno a te affectum est. Hac igitur, de causa orto inter ipsos dissidio, ad arma ventum est. Quumque jam acie congressuri essent, Æthiopum rex Aidog: Si dabitur, inquit, mihi, ut latrone isto Homeritarum rege superior evadam, christianus fiam; christianorum enim sanguinem ab ipso fusum ulcisci cupio. Tunc conserto prælio, Homeritarum regem Æthiops devicit, et captum interfecit, totumque regnum ejus diripuit suæque ditioni subjecit, et exercitum ultima interneccione delevit.

119 Hic eventus anticipat historicus, quum non sit in expeditione prima occisus Homeritarum rex. Deceptus est forte ex narratione Procopii, quam dedimus num. 111. Nam post hunc, cujus in universo imperio, Justiniano vivente, vulgatæ erant historiæ, scripsit Joannes, nimirum circa annum 585. Derelinquendam hic esse narrationem Syriacam, quam in plurimis ducem habuerat, vidit Theophanes; sed alium adsciscit errorem, Dunaan captivum abductum esse scribens: Deo igitur opitulante, inquit, magnam ille (rex Exumitarum Adad, i. e. Elesbaas) retulit victoriam, regemque Damianum (Dimionem, Dunaan) vivum captivum egit, Homeritarum regionem, eorumque regiam reddidit plane subditam, etc. Fideliter expeditionem primam Elesbaæ in Arabiam consignarunt Acta antiquissima, quæ edimus: in quibus diserte dicitur, regem Dunaan, post acceptam cladem, fugisse ad montes: dein paulatim resumptis viribus, Æthiopas profligasse, et persecutionem immanem exorsum esse. Supra

Dhu Nowas dictus est etiam Dimion, Dimnus, Damianus et Fi-Neas; ab Elesbaa profligatur.

E

In narratione Joannis episcopi emendantur nonnulla. Profligatur Dhu Nowas iterum.

(1) Theophan. chronographia, tom. I, pag. 346. Bonnæ 1839; Joannis Malalæ chronographia, pag. 434. Bonnæ 1831. — (2) Salt, Voyage en Abyssinie, tom. II, pag. 237 et seq. — (3) Ludolf, passim; Sapeto, Viaggio, pag. 64, 67, etc. — (4) Theophan. pag. 260; Malala, pag. 438; Nonnosus ap. Photium cod. 3;

Cedrenus etc. — (5) Theophan. tom. I, pag. 346. — (6) Bibl. Orient. tom. I, pag. 339. — (7) Cfr Masudius ap. Schultens, pag. 140. — (8) Hist. du bas-emp. tom. VIII, pag. 48. — (9) Pagius, ad an. 541, num. 6. — (10) Hist. des Arabes avant Mahomet, tom. I, pag. 121.

A num. 113. In qua persecutione S. Arethas et socii martyrii palmam sunt consecuti. Tum advenit iterum cum exercitu S. Elesbaas, Homeritas devicit regemque eorum interfecit. Cum Actis in eo convenit narratio Joannis Asiae episcopi, ut bis regem Æthiopie Aidog, seu Elesbaan, cum exercitu Homeritidem ingressum ferat; et dum in expeditione prima occubuisse Dimionem memorat, contraque regem novum pugnasseelesbaan, illius tamen nomen reticet. Quod argumento est, non ita perspectos fuisse scriptori Syriaco hujusce belli casus, ut expeditioni primæ superstitem fuisse Dimionem, seu Dunaan, ignorare non potuerit. Patebitque illud insuper ex jam dicendis.

Ostenditur Elesbaan nec gentilem nec judæum fuisse; plures ante eum Æthiopie reges christiani fuere.

B 120 Nimirum in memorato Actorum loco, Elesbaan ab initio, et ante expeditionem primam, vocatur rex christianissimus, nec ulla omnino est mentio ejus conversionis; quin etiam ejus zelus christianus causæ fuisse dicitur, cur regem Homeritarum sit aggressus: Deum non timebant (Homeritæ), inquiunt Acta, colebant veroidola sua: ex quo orsa sunt bella continua inter regem Æthiopum et regem Homeritarum, qui Æthiopis erat tributarius. Eximieque divino zelo motus Elesbaan, rex christianissimus, etc. Atque apprime confirmantur hæc ex epistola ipsius regis Dunaan, seu Dhu Nowasi ad Monderum, regem Saracenorum, de qua mox paulo plura: Noveris, frater mi Mondere rex, regem illum quem Æthiopes regioni nostræ præfecerant (nimirum post Elesbaæ bellum Arabicum primum, de quo modo dictum ex Actis nostris), e vivis jam excessisse. Adventante autem hieme, quum in nostram regionem Æthiopes contendere nequirent, ut christianum regem de more constituerent, totum ego Homeritarum regnum occupavi. Æthiopibus itaque in more erat positum regem in Homeritide constituere christianum. Ex quo sequitur Elesbaan ab initio regni sui christianum fuisse; imo insinuatur, eum non primum fuisse Æthiopie regem, qui sacris christianis nomen dederit. Et hæc est ratio cur synaxaria nulla, nec Græca, nec Æthiopica, quorum præcipua infra proferentur, conversionis Elesbaæ mentionem habeant. Verum alia exstant monumenta e quibus ad diem 27 octobris, in Actis S. Frumentii et S. Elesbaæ, ostendetur, plures Æthiopie reges ante hunc fuisse christianos: inter quæ præcipua sunt synaxaria Æthiopica S. Frumentii et sanctorum novem qui extremo sæculo v in Æthiopiam venerunt; epistola Constantii imperatoris ad Æthiopie reges Aizanam et Sazanum (1) de anno 356; et demum inscriptio Æthiopica Auxumi reperta a sæpe laudato J. Sapeto.

§ XI. Joannes paramonarius fueritne episcopus Æthiopum, an vero Homeritarum; Auctores varii emendantur; proreges Æthiopum in Homeritide; de Simeone Beth-Arsamensi historico martyrii Negranensium.

Sed jam audiat iterum narrator Syriacus, qui hic erronee conversionem inserit regis Æthiopum: Mox victoria hujusmodi potitus rex Aidog, inquit, votum solvere haud cunctatus est (amplectendi religionem christianam), sed duos ex optimatibus suis ad Justinianum imperatorem (seu Justinum, nimirum seniore, ut notat Assemanius (2), quem orientales Justinianum primum appellare solent) allegans, ut episcopum sibi atque clericos mitteret rogat. Quibus ille incredibili lætitia affectus, episcopum quem ipsi delegissent, dari jussit. Legati vero, diligenti inquisitione facta, Joannem, S. Joannis paramonarium i. e. ecclesie S. Joannis mansionarium, seu cedituum, virum castitate, puritate ac zelo insignem, ordinari sibi episcopum postularunt. Eo igitur una cum pluribus clericis accepto, in patriam, mirifico gaudio affecti, reversi sunt: quos Aidog rex pari cum lætitia excepit, una cum episcopo et sacerdotibus qui simul adveniant. Ipse autem sacra imbutus catechesi, baptismum suscepit et christianus factus est, una cum omnibus regni proceribus. Parique studio omnes eam susceperunt curam, ut in toto regno christiana fides obtineret, templaque in honorem veri christianorum Dei ubique locorum excitarentur. Atque hac ratione errantibus hisce populis salutem Deus largitus est.

Æthiopie rex Alexandria accipit episcopum Joannem.

122 Eadem paucis complexi sunt Theophanes et Malala, pauca aliqua interserentes, ut, petiisse regem uti tota Indorum (Æthiopum) regio sub Romano esset imperio, de quo fuerat imperator a Licinnio, Augustali Alexandriæ, per litteras certior factus; Joannem cælibem fuisse et ætatis, dum electus est, annorum sexaginta duorum. Ambo chronographi ad Justiniani tempora hæc referunt, et Theophanes quidem ad annum ejus imperii 16, Christi 542; quamobrem graviter reprehenditur a Pagio (3), cui tota ejus narratio fictio est. Theophanes, inquit, in hujus belli narratione summopere erravit, aliosque in errorem induxit. Primo enim Axumitæ christiani erant a tempore Constantii, Constantini M. filii, et fidem acceperant a sancto Frumentio episcopo, ut ad annum 327 ostendi, etc. Ejus conclusio est, fluxisse narratiunculam e non satis nota historia Elesbaæ, qui reapse legationem misit ad patriarcham Alexandrinum, et inde ad Justinum imperatorem (Cfr Acta infra num. 38); sed in fine belli (exerunte anno 525 aut initio sequentis); et ut episcopus concederetur Homeritis, non vero Æthiopibus, qui jam dudum erant conversi. Mitius egisset Pagius cum Theophane, si novisset eum deprompsisse ista ex Joanne, episcopo monophysita Asiae minoris, qui vixit imperante Justiniano, nec diu post eum

Idem narrant Theophanes et Malala, quorum prior gravius reprehenditur a Pagio.

(1) Cfr Ludolf. Commentar., pag. 393 ad diem 4 Octob. — (2) Bibl. Orient. tom. I. pag. 362. — (3) Ad ann. 541, num. 5 Octobris Tomus X.

et seqq.

AUCTORE
E. C.

vitam protraxit. Verum hic auctor, in quem refundendus est error Theophanis, Malalæ ac ceterorum (quoniam reipsa errorem esse censeo), defuncto Pagio in lucem editus, ab erudito viro legi non potuit.

Quando reges
Æthiopie
christiani esse
ceperint, in-
certum. De Jo-
anne quodam
episc. Sabæo-
rum Æthio-
picæ.

123 Narrationem Joannis episcopi retinere mavult v. cl. Thomas Wright (1) scribens Abyssinos quidem dudum ante Elesbaan fuisse christianos, sed eorum reges fuisse tantum sacris christianis, non tamen ausos esse ea amplecti, aut publice profiteri. Hanc in rem penitus inquiri poterit tomo sequenti, ac in crisin vocari inscriptio Auxumitana, characterē Æthiopico exarata, quam vulgavit Sapetus; sed arbitrarer ego, præter alia, omnino obstare quod scribit Dunaan, seu Dhu-Nowas, Almundaro regi Sarcenorum, in more fuisse Æthiopibus regem in Homeritide constituere christianum. Supra num. 120. Nec inscriptio alia Æthiopica, detecta ab Henrico Salt, in qua mentio est cujusdam Joannis, Æthiopie episcopi, qui Sabæos ex Hazramaa, non procul a fluvio (Nilo), in fide christiana instituerit, quum notam nullam chronologicam ferat, quidquam certi docere nos potest (2). Attamen conjectura Jacobi Bird, eundem esse hunc Joannem, Æthiopie episcopum, cum Joanne Paramonario, qui ab historico Syriaco ejusque sequacibus Theophane et Malala memoratur, donec diversa et certiora ex aliis monumentis discamus, repudianda non est. Etenim licet tunc Elesbaas conversus fuisse non dicatur, occasione tamen victoriæ fervorem instaurare potuit aut alia quacumque de causa, episcopum Alexandria accersere. Sed spectant ista ad Vitam S. Elesbæ. Hic tamen non omitendum, Michaëlem Lequien, quum persuasum haberet regnante Elesbaa Æthiopiam jam dudum christianum fuisse, hunc Joannem Paramonarium recensuisse inter episcopos Homeritarum (3).

Proreges Ho-
meritarum,
maxime ex
Procopio: Es-
miphæus, A-
ryates, Abra-
mus, et quar-
tus anony-
mus.

124 Æthiopum in Homeritide varii fuere proreges, pluraque prodeunt nomina apud scriptores. Acta nostra duorum meminerunt (n. 2 et 38), sed solum Abraham suo nomine signant. Similiter duorum meminit Procopius, auctor cœvus, cujus historiæ, vivente adhuc Justiniano, in universo imperio erant notæ. Primum vocat Esimiphæum, alterum Abramum. Quin et tertium memoravit, omisso nomine, qui Abramo regnum Homeritarum usurpante, ab Hellesthæo, seu Elesbæo cum classe contra illum missus est et a proditoribus necatus. Hic idem esse videtur cum Aryat, seu Aryate; de quo, ut mox dicetur, plura habent scriptores Arabes. Nixi Actis nostris antiquissimis et Procopio, de his tribus proregibus dubium nullum superesse arbitramur. Addendum, scribere Procopium, devicto jam et vita spoliato Dhu Nowaso, Esimiphæum proregem fuisse constitutum; ex quo proregem quartum qui a prima victoria Elesbæ usque ad Dhu Nowasi reductum, Homeritis præfuerit, simul adsciscere cogimur: atque hunc Acta nostra n. 2, circa annum 522 vita functum esse perhibent: ejus vero nomen nos latet. In hujus (Dhu Nowasi) locum, inquit Procopius, subrogato Esimiphæo, christiano et Homerita, sub ea tamen conditione ut tributum annuum Æthiopibus

penderet, domum rediit Hellesthæus seu Elesbaas (4).

125 Præter hos quatuor, eritne et quintus admittendus? quum Anganis cujusdam, Æthiopis, et e genere Elesbæ regis, meminerit Malalas in chronico: quem et genus et alia plura ab Esimiphæo diversum esse ostendunt. Sed interim, ait Malalas (5), imperator Justinianus de Coadis, seu Cavadis, Persarum regis, prævaricatione certior a Rufino Patricio factus, Auximitarum regem (quem paulo inferius Elesbaan appellat) super his per litteras imperatorias interpellavit. Regem hic Homeritarum Indorum, prælio cum eo commisso, penitus debellaverat; et regno ejus regioneque occupatis, regem ibi ex genere suo Anganen constituerat — και ἐποίησεν αὐτ' αὐτοῦ βασιλεῖα τῶν Ἀμεριτῶν Ἰνδῶν, ἐκ τοῦ ἰδιοῦ γένους, Ἀγγανην —; eo quod Homeritarum Indorum etiam regnum jam sibi subjectum haberet. Anganes iste idem videtur cum duce et prorege, quem Aryatem Arabes vocant. Etenim sicuti Malalas illum e genere Elesbæ fuisse scribit, ita et hunc Arabes regis Æthiopis e fratre nepotem dicunt. Insuper Theophanes, quem hoc loco Malalas pæne in omnibus exscribit, regis Arethæ meminit, ad quem missus sit legatus Romanorum (6); quem Aretham eundem esse cum Aryate suadent plurima. Arethæ nomine omisso, Malalas substituit Elesbaan regem Æthiopum, addens, ut dictum, hunc in Homeritide proregem constituisse Anganem, ex genere suo. Unde verisimilinum est, Anganem eundem esse ac Aryatem; Aryatem vero, quem historici Arabes regem Homeritarum dicunt, missum esse ab Elesbaa, quando Abrahamus, Esimiphæum proregem oppugnans, regnum affectare cepit. Legationem enim eandem, quam ad Aretham, aut Elesbaan missam esse Theophanes et Malalas scribunt, Procopius ad Elesbaan et Esimiphæum directam esse narrat. De hac legatione dicendum iterum tomo sequenti in Commentario de S. Elesbaa.

126 Audiatur interim Procopius: Quo tempore Hellesthæus (Elesbaas) regnabat in Æthiopia, parebantque Homeritæ Esimiphæo, Julianum (quo nomine legatum Theophanes quoque appellat) ad eos legavit Justinianus augustus, per ipsum ab utroque petens, ut pro religionis communione, qua cum Romanis devincti essent, illos cum Persis gerentes bellum juvarent. Uterque sane rex postulatis annuit, eaque se facturum pollicitus, legatum remisit liberaliter; tamen promissa et conventa neuter implevit (7). Alibi narrat conflantem esse in Esimiphæum seditionem a militibus rebellibus, qui eum in castellum incluserunt, regnumque Homeritarum detulerunt Abramo, christiano illi quidem, at servo Romani cujusdam institoris, qui apud Æthiopes in urbe Aduli commercii maritimi gratia morabatur. Quod ubi Hellesthæus accepit, inquit, illatæ Esimiphæo injuriæ pœnas ex Abramo ac participibus rebellionis sumere cupidissime festinans, tria pugnatorum millia adversum illos expedit, duce e regia propinquitate lecto. Hunc ducem, quem non nominat Procopius, esse ipsum Aryatem, cui conveniunt omnia quæ ha-

Homeritarum
prorex Anga-
nes, cujus me-
minit Mala-
las.

E

idem est ac A-
ryates. Emen-
datur Theo-
phanes;

F

(1) Early christianity in Arabia, pag. 51. London 1833. — (2) J. Bird ap. Nouvelles annales des voyages, 1843, tom. II, pag. 204; Salt, Voyage en Abyssinie, tom. II, pag. 187 et 193. Paris 1816. — (3) Oriens Christ. tom. II, col. 663. — (4) Pag. 104.

edit. Bonn. — (5) Chronographia, pag. 436 et seq. Bonnæ 1831. — (6) Theophan. tom. I, pag. 377. Bonnæ 1839. — (7) Procop. lib. I, cap. 20, pag. 106.

AUCTORE
E. C.

A *bet dictus historicus, non est dubitandum. At hi quoque patriæ renuntiantes, ita idem prosequitur, ut in regione perbona habitarent, clam cum Abramo egerunt, insciente duce, quem et postea, ubi in aciem contra hostes educti, necarunt (1). Hæc Aryati undequaque conveniunt; quem in prælio contra Abramum interfectum esse una voce narrant scriptores Arabes: sed factum id est postea, seu annis pluribus post adventum Aryatis in Homeritidem. Legationem Juliani insigni errore consignat Theophanes sub annum Justinii junioris septimum, Christi 571 (2); cujus historiam tum Procopius jam vulgaverat. Theophanem exscripsit Malalas (3), sed reducta legatione ad Justiniani imperium, et omisso Arethæ nomine: in quibus ad Procopii narrationem attendisse proculdubio videbitur.*

eorundem
proregum se-
ries chrono-
logica.

B *127 Ex præcedentibus quatuor nobis hoc ordine proreges innotescunt: Anonymus quo vita functo anno 522, Dhu Nowasus rebellionem suam auspicatus est; supra n. 124. Dein Esimiphæus, Homerita, quem A. Caussin (4) Ebn-Zi-Kifan, seu filium Dhu Kifan ab Arabibus dictum fuisse conjicit: quum non raro obvium sit nomen Dhu Kifan in prisca historia Yemanitarum. Tertio loco Aryates, Æthiops, e genere regis Elesbaan, qui missus est cum exercitu, dum Abrahamus quidam, Esimiphæo in castellum incluso a rebellibus, regnum affectare ausus est. Hunc, quem Anganen Malala appellat, annos viginti in Yemana regnasse scribunt Hamza et Masudius (5); omisso scilicet Esimiphæo, de quo silent Arabes omnes. Ego ex Procopio, auctore coævo, Esimiphæum regnasse censuerim annos circiter quinque, ab anno 525, quo cæsus est Dhu Nowasus, usque ad annum 530; Aryatem vero regnum tenuisse dixerim ab anno 530 ad 540. In his cur differam a recenti Arabum historico, qui Aryatem ab anno 525 ad 537 regnasse arbitratur, latius declarandum ubi de expeditione bellica regis Elesbaan contra Dhu Nowasum erit sermo. Quartus denique prorex Æthiopum fuit Abrahamus, ab anno circiter 540 ad 570; hoc enim anno ejus bellum habitum contra Meccam, a quo celebrem suam ceram Arabes auspicantur, dictam æram elephantis: cui infelici bello Abrahamus diu superstes non fuit.*

De bello altero
Homeritis in-
ter et Æthio-
pas ex narra-
tione Joannis
episcopi.

C *128 His præmissis de Homeritarum proregibus, quorum historia præstantibus scriptoribus Walchio, Saint-Martin et A. P. Caussin, tricas non leves creavit, procedat jam narratio Joannis, Asiæ episcopi: De eodem Homeritarum regno, deque malis et cædibus quæ a Judæis ibidem patrata sunt. — Paulo poet, defuncto christiano rege (seu prorege, cujus nomen nos latet, ex supradictis) quem rex Æthiopum Aidog, seu Elesbaas, ibi constituerat, resumptis viribus, judæi Homeritæ, sibi regem e sua secta Homeritidi præfecerunt, seu potius, ut ostensum est, Dhu Nowasum e tractibus montanis, in quibus aliquod regni simulacrum sibi servasse videtur, revocarunt. Cunctos autem christianos ibidem commorantes ferociter adorti, sustulerunt quotquot obvios habuere, viros ac mulieres, pueros et infantes, parvulos et senes; quemadmodum eorumdem mar-*

tyrium a beato Simeone sophista (Syriace, *Sjemhun dorusjo*) scriptis proditum est; ex quo lugubrem hanc historiam describere hoc loco decrevimus. Est autem hujusmodi. Sequitur epistola Simeonis, episcopi Beth-Arsamensis, qui christianis orthodoxis, seu catholicis, regni Persarum præerat, ad Mar Simeonem, abbatem Gabulæ in Euphratesia, studiis 110 a Chalcide.

129 Quis fuerit Simeon iste discimus primo ex Actis nostris num. 25, ubi inter legatos fuisse dicitur ad Almundarum III, regem Hirensen: Præsentibus, ait scriptor Actorum, Deo dilecto Abramio, legato Justinii imperatoris, et quos a Perside rex Persarum Cavades miserat, Simeonio presbytero (ex qua appellatione discimus Simeonem tum temporis nondum episcopum fuisse) et apocrisiario orthodoxorum christianorum Persidis; et Joanne diacono etc. Deinde innotescit Simeon ex chronico Syriaco Abulpharagii, parte III, ubi scribit de Babueo archiepiscopo Seleuciæ et Ctesiphontis, deque benevolentia qua Cavades, rex Persarum, catholicos prænestorianis prosequatur: Erat autem per id tempus, inquit, presbyter quidam, Simeon nomine, ex Beth-Arsam pago apud Seleuciam sito, vir orthodoxus. Hic quum regis Cavadis animum comperisset, eum adiit, jussionemque ab eodem obtinuit, ut totam terram Sennaar Persidemque universam perlustraret, atque orthodoxos excitaret, ut libere conventus facerent, impetumque Nestorianorum retunderent. Hæc igitur peregit. Quacumque autem pertransiit, chirographum ex Armenis, Græcis Syrisque accepit, profitentibus se a fide Nestorianorum alienos esse; litterasque subscriptionibus singulorum firmatas ad regem attulit, qui sigillo regio easdem confirmavit: appellatæque sunt codices confessionis, et in ecclesia Tagriti urbis repositæ, quæ sola corruptionem Barsumæ evaserat (6). Barsumas iste, episcopus Nisibenus, hæresin Nestorianam propagaverat in Mesopotamia, cælibatum clericorum et monachorum oppugnaverat, et supra dictum Babueum a Pheroze, rege Persarum, curaverat interfici.

130 Epistola porro Simeonis monumentum præstantissimum est linguæ Syriacæ; eamque eruditus J. D. Michaëlis in chrestomathia sua integram recudere non dubitavit. Continet enim historiam persecutionis Arabicæ, quæ inter sævissimas est numeranda; et de qua, antequam typis mandaretur hæc epistola, nullum satistutum documentum præmanibus erat. Scripta est autem anno Christi 524, sæviante adhuc persecutione; vixque redierat tum Simeon ex legatione ad Almundarum Hirensen, in interiori Arabia versantem. Hic præsertim Simeone, legatum acceperat ipsius Dhu Nowasi, tyranni Homeritarum; ex cujus narratione, uti et alterius ejusdam legati christiani, quem Hiræ, in Almundari urbe regia, obvium habuit, cuncta didicit Simeon. Nihil itaque de persecutione Arabica hoc monumento tutius, aut gravius prodipotest; jamque licebit, si placet, Acta Metaphrastæ, quæ a non paucis parvi penduntur, missa facere: sed ex eodem confirmantur undequaque Acta nostra antiqua, ex quibus sua omnia suo modo hausit Metaphrastes.

Quis fuerit Si-
meon Beth-
Arsamensis;

E

ejus epistola
continet histo-
riam sinceram
martyrii Ne-
granensium.

(1) Procop. lib. I, cap. 20, pag. 105. — (2) Theophan. pag. 377. — (3) Pag. 437. — (4) Tom. I, pag. 139. — (5) Ap. Schultens, Imp. Joctanidar. pag. 41 et 143; cfr Sacy in Mémoires de lit.

tom. XLVIII, pag. 544us. — (6) Assemani, Bibl. Orient. tom. III, pag. 404.

AUCTORE
E. C.

§ XII. Epistolæ Simeonis Beth-Arsamensis pars prima; annus et dies passionis S. Arethæ; Abrahamus legatus ejusque legationes; epistola Dhu Nowasi ad Almundarum Hirenssem, in qua narrat quæ gesserit Negranae.

Recitatur epistola Simeonis. Ejus proemium.

In historia Joannis, Asiæ episcopi, et in chronico Syriaco Dionysii, prodit epistola Simeonis hoc titulo: — Epistola, quam S. Simeon Beth-Arsamensis episcopus, qui christianis in regione Persarum constitutis præerat, scripsit ad Mar Simeonem, Gabulæ abbatem; ubi Homeritarum martyrium describitur — Dilectioni tuæ significamus, die vigesima Canuni posterioris, i. e. Januarii, præsentis anni Græcorum octingentesimi trigesimi quinti ex Irta (hoc est, ditione, inquit Assemanus; de quo infra) Naamanis, discessisse nos, una cum Abrahamo presbytero, Euphrasii filio, qui a Justiniano (i. e. Justino seniore) imperatore ad Monderum (Almundarum, seu Mundhir III, regem Hirenssem) Arabum regem, pro pace concilianda allegatus fuit: sicuti de ipso in priori nostra epistola (quæ deperdita est) scripsimus, gratias eidem agentes, quum nos, tum universi fideles, quod partes nostras foveat: et ipse perspecta habet quæ olim scripsimus, et quæ modo scribimus. Ad hoc præambulum aliqua notanda veniunt, et 1° quidem, de anno scriptæ epistolæ, et quod consequens est, de anno martyrii S. Arethæ; 2° de Irta, seu Hirta Naamanis; 3° de Abrahamo, legato Justiniani, seu, ut ibi dicitur, Justiniani. Justinum enim seniore, ut jam monuimus, orientales Justinianum primum appellare solent. Hunc Syrorum Arabumque scriptorum morem, inquit Assemanus, non animadvertens Theophanes, rem sub Justino gestam (bellum Homeriticum) ad imperium Justiniani perperam transtulit; quem postea errorem ceteri post ipsum secuti sunt, ut docte ostendit Pagius ad annum 541 num. 6.

Passus est S. Arethas anno 523, die 24 mensis Octobris.

132 De anno, quo Simeon epistolam scripsit, expendendum ejus initium: Die vigesima Canuni posterioris, inquit, præsentis anni Græcorum, seu Seleucidarum, octingentesimi trigesimi quinti etc. Occæpit æra Seleucidarum annis ante Christum natum 311, et mensibus tribus, aut quatuor; ita ut subductis his annis, reliqui sint anni æræ christianæ. Nota vero in oriente alios, imprimis Græcos, annum inchoasse mense septembri, alios, i. e. Syros et Babylonios mense octobri, aut novembri. Ex quo patet, annos orientalium cœpisse universim cum autumno. Quapropter annus primus incarnationis, a januario ad autumnum, respondet anno Seleucidarum 312; et ab autumnum ad januarium, anno 313: ita ut ab æra Seleucidarum deducendi sint anni vel 311, vel 312, prout de priore et majore anni juliani parte, aut altera minore erit sermo. Quum itaque initio epistolæ suæ de mense januario scribat Simeon, deductis annis 311 ab 835, patet dicto mense anni christiani 524 eum iter suum instituisse. Narrat

vero in sequentibus, ut mox patebit, eadem hieme, nec ita multo ante, martyrii coronam consecutum esse S. Aretham et socios. E quibus id anno Christi 523 contigisse dicendum est. Attamen scriptores aliquot Syri et Arabes, maxime regionis Babylonice, æram Seleucidarum uno anno tardiore faciant; e quorum sententia annus Dionysianus primus anno Seleucidarum, sive Syro-Macedonum, respondet, non 312, sed 311, et martyrium S. Arethæ adscribendum esset anno Christi 524. Hujus diversitatis causas in computanda æra Seleucidarum primus videtur enodasse Fr. X. Patritius in recenti opere De consensu utriusque libri Machabæorum (1). Interim certitudo nobis aliunde est petenda. Facile vero haurietur ex Actis vetustis, quæ edimus; in quibus legitur num. 20: Martyrium consecuti sunt omnes mense hyperbæretæo, qui est octobris, die 24, indictione secunda. Et quum ibidem num. 1 hæc imperante Justino evenisse dicantur, seu inter annum 518 et 527, seligenda est indictio secunda, quæ inter hos annos incidit: quam novimus cucurrisse a mense septembri anni 523, ad septembrem anni 524. Manifestum est igitur passum esse S. Aretham anno 523, et quidem die 24 octobris; quo etiam die in Menæis et in plerisque menologiis orientalibus celebratur. Hic obiter observamus Simeonem Beth-Arsamensem, ut ex præcedentibus patet, licet vitam ageret inter Babylonios, horum tamen annis non inhæsisse, sed æram secutum esse Syrorum occidentali-
E

133 Deinde dicendum de Irta, seu Hirta: Dilectioni tui significamus, ait Simeon, die vigesima Canuni posterioris... ex Irta Naamanis discessisse nos. Id est, ex ditione Naamanis, inquit Assemanus. Verum Syriace locus a quo discesserunt in hunc modum effertur. Men Hirto Denaamon i. e. ex Hirta Naamanis. Hic autem duo sunt recolenda. Primum, Hiram, Arabum orientalium deserti civitatem regiam (2), a scriptoribus Syris Hirtam fuisse dictam, ut postmodum tomo III Bibliothecæ suæ advertit ipse Assemanus: Hirta, inquit, Arabibus al-Hirah, urbs est in Eraka (vel Iraka) Babylonica, a Cupha, seu Akula, tribus passuum millibus distans etc. (3). Alterum, hanc Hiram, seu Hirtam, multum ornatam fuisse a rege Naaman, seu Nooman I; unde ab Arabibus dicta est Hirat-Annoman (4): cui appellationi prorsus similis est illa quæ a Simeone est adhibita. Ceterum narratio Simeonis istud undequaque confirmat: comitabatur enim Abrahamum, legatum Justiniani, ad Almundarum, regem Hirenssem; et quum ab Hira hic abesset, ac in interiori Arabia cum exercitu suo versaretur, eum illuc adire debuerunt.

Hirta Naamanis eadem est civitas quæ ab Arabibus Hirta est dicta.

134 Sed jam tertio loco de Abrahamo presbytero dicamus. De eo in Nonnosi historia legationum apud Photium (5) hæc leguntur: Quin et Nonnosi pater, cui Abramo nomen, ad Almundarum, præfectum Saracenorum, orator aliquando profectus, duos Romanorum duces, Timostratum atque Joannem (6) belli jure captos, una liberavit; Justino imperatori in ducibus his liberandis subserviens. De cetero ex ipsis Actis nostris non pauca de Abrahamo, ejusque legatione discimus; quæ ad illustranda

De Abrahamo legato, ex Nonnosi historia legationum et ex Actis S. Arethæ.

(1) Pag. 27, num. 20. Romæ 1836. — (2) Vide sup. n. 82. — (3) Bibl. Orient. tom. III, part. 2, pag. 736. — (4) Caussin,

tom. II, pag. 55. — (5) Cod. 3. — (6) Supra n. 99.

A ea quoque quæ deinceps Simeon Betharsamen-
sis narraturus est, inservient: Qui mirabilis est
in sanctis suis, rex omnium sæculorum, in-
quiunt num. 23, coram oculis habens omni
tempore mortem venerandam sanctorum suo-
rum, inspiravit divo Justino, qui tunc Roma-
nis imperabat, ut Abramium presbyterum,
virum religiosissimum et Deo dilectum, mit-
teret ad ipsum Alamundarum, qui et Sacchi-
cas dictus est, ad hortandum eum, ut pacifice
ageret cum christianis qui sub sua erant po-
testate. Et quum lectæ essent ab Almundaro
execrandi regis Dhu Nowasi litteræ, præsen-
tibus Deo dilecto Abramio, et quos a Perside
rex Persarum miserat, Simeonio presbytero
et apocrisiario orthodoxorum christianorum
Persidis, et Joanne subdiacono, qui dicitur
Mandinus, et Angæo comite, filio Zet, qui erat
ethnarchus christianus omnis coloniae mili-
tariæ (της παρεμβολης, Saracenorum scilicet, in
Judæa, supra num. 68); advenit eadem super
re et Silas, episcopus Nestorianorum Persi-
dis, cum plurimis, obloqui volens et dogma-
tizare etc. Ex quibus, uti et ex Simeonis narra-
tione, docemur Abrahamum legatum simul
presbyterum fuisse, et Constantinopoli partes
fovisse orthodoxorum Persarum.

Simeon catho-
licus fuit. A-
brahamus le-
gatus fuit pre-
sbyter et pater
Nonnosi. De
cælibatu sacer-
dotum in O-
riente ante sy-
nodum Trul-
lanam.

135 Simeon itaque Beth-Arsamensis, non so-
lum Nestorianus non fuit, ut ex Actis nostris,
ex Abulfaragio, et ex ejus epistola de hæresi
Nestorianorum (1), luce meridiana clarius elu-
cet, sed nec Monophysita, aut concilii Chalce-
donensis oppugnator. Justinus enim imperator,
cujus Abrahamus presbyter erat legatus, aper-
tissime synodum Chalcedonensem propugnabat,
et Monophysitarum antesignanos exilio mul-
tavit. De quo plura videsis apud Assema-
num (2). Abrahamus porro presbyter profecto
ille est de quo num. præced. scribebat Photius
in summario historiæ legationum Nonnosi:
Quin et Nonnosi pater, cui Abramo nomen,
ad Alamundarum præfectum Saracenorum
orator aliquando profectus etc. Justino impe-
ratori subserviens. Abrahamus, pater Nonnosi,
verisimiliter post obitum uxoris sacerdos est
factus, ait Saint-Martin, siquidem in oriente
tum temporis non raro id fiebat (3). Sed adden-
dum, etiam vivente uxore antiquitus hoc li-
cuisse in utraque ecclesia; et in ecclesia orien-
tali insuper permissum fuisse sacerdotibus
hujusmodi matrimonii usum; qui prorsus ve-
tabatur in patriarchatu Romano universo. De
his legi potest canon Nicænus apud Socratem
lib. 1 cap. 8, epistola Siricii pontificis ad Hime-
rium Tarraconensem cap. 7 et Justiniani no-
vella 22 cap. 42. In ipso oriente, ante synodum
Trullanam, optimus quisque sacerdos, qui ante
susceptum presbyteratum uxorem duxerat, ab
usu matrimonii abstinebat.

Legationes A-
brahami, ejus
patris ac filii.
Almundaro
obvi sunt le-
gati in Madi-
anide. Episto-
la Dhu Nowa-
si ad Almun-
darum.

136 Utut cum Abrahamo contigerit, ex Pho-
tio discimus tam Euphrasium, quam ejus filium
Abrahamum, et hujus iterum filium Nonnosum,
ab imperatoribus ad legationes fuisse adhibitos;
et quidem omnes gentis istius legationes ad
Arabas, aut Æthiops sunt habitæ. Hoc vero
ordine contigerunt. 1º Euphrasius, avus Non-
nosi ab Anastasio missus est ad Caisum, Are-
thæ nepotem, præfectum Saracenorum. Supra
num. 74. 2º Abrahamus, Nonnosi pater, mittitur

ad Alamundarum, seu Mundhar III, regem Hiren-
sem, imperante Justino. 3º Idem Abrahamus
ad supra dictum Caisum mittitur a Justiniano;
4º Mittit Justinianus Nonnosum, Abrahami
filium, ad eundem Caisum, qui duabus præe-
rat gentibus apud Saracenos clarissimis,
Chindinis et Maadenis; et inde ad Auxumita-
rum regem, cui genti Elesbaas tunc præerat,
itemque ad Homeritas. 5º Denique Abrahamus
tertio ad Caisum in legationem proficiscitur,
anno Christi 534, aut 535 (4). De secunda porro
legatione ex supra dictis, quæ Almundarum,
seu Monderum, Hirtæ, vel Hiræ, non repererat,
audiamus iterum Simeonem, qui sic narratio-
nem proseguitur. Per desertum igitur, diebus
decem consumptis, austrum atque orientem
versus pergentes, pervenimus ad Monderum
contra montes « Arenæ, » nuncupatos, quos
Arabes « Ramle » appellant. Monderi autem
castra ingredientibus nobis, occurrunt Arabes
ethnici et Maadeni (i. e. incolæ Madianitidis.
Supra num. 74. Ex quo patet hoc in tractu, in
quo sita est Mecca cum suo templo Caba, vel
inde non procul Al-Mundharum obvium habuisse
legatos); et, quid amplius agendum vobis re-
stat, inquiunt, quum Christus vester ex Ro-
manorum, Persarum, et Homeritarum finibus
expulsus sit? Hæc nobis Arabes exprobrabant.
At nos ingenti dolore contabescabamus; ma-
xime quum juxta esset legatus ab Homerita-
rum rege Dhu Nowaso, seu Dunaan, ad regem
Monderum missus (cfr Acta infra n. 25 sqq.)
qui plenam arrogantiae epistolam exhibuit, in
hæc verba.

137 « Noveris, frater mi Mondere rex, in-
quit Dhu Nowasus, regem illum, quem Æthio-
pes regioni nostræ præfecerant, e vivis jam
excessisse. Hic proregem anonymum significari
credo, de quo supra num. 127 sq. Adventante au-
tem hieme, quum in nostram regionem Æthio-
pes contendere nequirent, ut christianum
regem de more constituerent, totum ego
Homeritarum regnum occupavi. Hiems hæc,
quæ renovati belli initium fuit, autumno
anni 523, quo labente mense octobri, marty-
rium consecutus est S. Arethas, respondere
non potuit. Nam primo, historiam hujus belli
hoc modo inchoant Acta nostra: Anno quinto
imperii Justini etc., cœpitque hic annus quin-
tus cum septembri anni 522; quocirca hiems
illius anni quinti incidit vel in extremos men-
ses anni 522 vel in initium anni sequen-
tis. Deinde dum mense septembri vel octobri
anni 523 Dhu Nowasus Negrans advenit,
quæ civitas septemtrionem versus ad extrema
Homeritidis sita erat, jam australia omnia
subegerat et exercitum ducebat militum 120,000
(n. 139). Ex quibus certum est rebellionem suam
auspicatum esse Dhu Nowasum adventante
hieme anni 522. Ac primum quidem, inquit
rex judæus, cunctos christianos, qui in Chri-
stum crederent, cepi, mortem ipsis commi-
natus, nisi judæi nobis similes fierent. Occidi
autem quos reperi, bis centum et octoginta
sacerdotes; Æthiopes quoque qui ecclesiam
custodiebant, una cum ipsis e medio sustuli:
eorum vero ecclesiam in synagogam nostram
converti. Gesta sunt hæc omnia a Dhu Nowaso
antequam ad civitatem Negrans pervenisset; cujus

Inchoatum
bellum Dhu
Nowasi secun-
dum, exeunte
anno 522. Oc-
cidit sacerdo-
tes 280,

(1) Ap. Assemani, Bibl. Orient. tom. I, pag. 346. — (2) Ibid.
pag. 342. — (3) Lebeau, Hist. du bas-empire, tom. VIII, pag. 57.

Edit. Saint-Martin. — (4) Photius, Cod. 3 et supra n. 74.

AUCTORE
E. C.

forte Taphari.
In Yemana
florebat tum
religio christiana.

ecclesiam, ut dicet mox ipse, flammis absumpsit.

138 Qua igitur in civitate ecclesiam aliam reperit, sacerdotesque, et Æthiopes qui eam custodiebant? Aliunde enim nec civitas alia, cujus incolarum pars christiani fuerint, certo innotescit, nec alia ecclesia præter Negransensem. Quamquam alias fuisse in regno in quo Æthiopes christiani regem christianum de more constituebant, certo discimus ex Actis n. 3, quo loco dicit tyrannus: Christianorum vero ecclesias quas vocant, in omnibus circumjacentibus regionibus, incensas et ad solum usque eversas, in pulverem redegi. Cfr ibid. n. 38, ubi presbyteri in locis singulis a novo episcopo constituti dicuntur. Forte hæc alia ecclesia, quam in synagogam convertit Dhu Nowasus, Taphare fuit, seu Dhafare, quæ erat urbs ejus regia (Act. n. 35 sqq.) uti et aliorum regum plurium. Supra num. 48. Illic enim, cæso Dhu Nowaso, S. Elesbaas statim fundavit ecclesiam. Act. n. 38. Idque confirmatur ex supra laudato Actorum num. 3, quo Dhu Nowasus, Negranam obsidens, his verbis cives alloquitur: Ecce enim qui relictus sunt a rege Æthiopum in civitate (ἐν τῇ πόλει), et christianos regni mei, et qui monachi dicuntur, omnes tradidi gladio et igni. Quæ civitas Taphar, seu Dhafar esse videtur, regni primaria. Inter Dhafar et Negransita erat Sanaa, quæ et ipsa diu regia fuit (1), et nunc urbs est præcipua Yemane interioris. Eam et Dhu Nowasi regiam fuisse insinuat Taberita, dum huc, post cædem Negransensem, eum reversum esse scribit: Dhu Nowasus deinde, inquit, cum copiis Sanaam, regionis Yamanæ, revertit (2). Sed licet certum sit, ex Actis probatis quæ edimus, Taphar judæi tyranni regiam fuisse, conjectura qualicumque dicimus, in hac forte civitate majore, qua, Taphare ad Negrans iter agens, transire debuit, reperisse ecclesiam et in synagogam commutasse. Quantum vero in hac interiori Yemana floreret res christiana, discimus quoque ex tot sacerdotibus, quos, antequam ad Negranam perveniret, jam interfici jusserat Dhu Nowasus: Occidi, autem quos reperi, inquit, bis centum et octoginta sacerdotes etc.

Negranam ag-
greditur Dhu
Nowasus, et
perjurio intrat
in civitatem.
De sinceritate
epistolæ Si-
meonis, ex
Walchio et J.
D. Michaëlis.

139 Tunc demum, sic prosequitur, cum centum et viginti millibus (ita et Acta n. 3) hominum ad Negrans, regiam eorum (Æthiopum) urbem, castra movi: quam quum diebus aliquot frustra oppugnassem, interposito jurejurando incolumitatem pollicitus sum; animo tamen datam christianis hostibus meis fidem non servandi. Quare deditione facta præcepi ut aurum, argentum et omnes opes suas profferrent. Prolatas sustuli. Locus hic, aliaque nonnulla, satis ostendunt, Simeonem non exscripsisse epistolam Dhu Nowasi ad Almundarum, sed in memoriam reduxisse quæ audiverat, quando, jubente Almundaro, coram omnibus prælecta est; addidisse etiam quæ ex Arabe Hirensi, qui a legato quodam vita functi proregis Homeritarum, Negranam fuerat missus, perceperat. Infra n. 152. De hac parte litterarum Dhu Nowasi scribit Walchius: Mirandi certe est causa, regem judæum in suis scele-ribus aperte gloriari et litteris ad alium re-

gem datis se fraudatorem et perjurum prodere. Nihilominus hæc epistola non est solus fons, ex quo Simeon sua deduxit. Addit enim, se reducem in terras Naamanis, alius Arabum reguli (in quo fallitur vir doctus, quum Naaman iste centum ante annis floruerit, nec aliud hic significetur quam Almundari urbs regia, dicta a Syris Hirta Naamanis), invenisse ibi legatum regis Homeritarum, a judæo illo occisi (dicendum fuit: Qui obierat; nam hoc solum fert locutio Syriaca Simeonis, et supra n. 137 dixerat ipse Dhu Nowasus), huncque, quum expers esset omnium, se absente, in patria gestorum, hominem mercede conductum Negranam misisse, ut quæ vere contingerint, sibi renuntiaret. Quæ hic retulit de cæde civium Negransensem, ita Simeon litteris consignavit, ut mirum sit, talem nuntium tam copiose et ornate enarrasse, et qui facti fuerint, sermones fideliter expressisse; nisi et huic narrationi decoris quid opera Simeonis accessisse, fueris suspicatus. Denique nec clausula epistolæ Simeonis hoc loco omittenda est, qua se illam eo consilio dedisse significat, ut summa, qua judæus ille rem christianam adfecerit, injuria ad notitiam patriarchæ Alexandrini perveniret, hic vero Æthiopie regem ad ulciscendum facinus excitaret. Quæ jam observavi, sufficere mihi videntur recto de auctoritate Simeonis ferendo judicio, quo quidem caveatur, ne quævis ab eo prolata uno eodemque loco habeantur (3). In quibus postremis verbis, quæ lectorem celare nolui, erga Simeonem iniquior est Walchius. Quid, quæso, detrimenti inde capere veritas poterit, quod scripta hæc sunt ut innotescant patriarchæ Alexandrino? Cupitne falsitatis convinci a patriarcha suo Simeon? Quapropter æquius sensisse videbitur Joannes David Michaëlis, vir itidem heterodoxus, sed quo nullus rerum orientalium, linguarum quas Semiticas vocant, et antiquitatum biblicarum, sæculo præcedenti peritior fuit: Certe mentitus non est Simeon, inquit, nec quidquam sciens et volens de suo addidit..., sed quum litteras Munderi describere non potuerit, plura quæ ex aliorum narratione didicerat, ignorans immiscuit et forte aliqua, ut fit, pro ingenio suo adornavit, etc. (4).

140 Sed jam prosequatur Dhu Nowasus, Almundaro, seu Mondero, narrans quæ Negrane gessit, postquam a Negransenibus perjurio et fraude obtinuerat, ut sibi paterent portæ civitatis: Mox Paulum eorum episcopum quæsi; quem quum illi e vivis jam excessisse affirmassent (5), haudquaquam ipsis fidem adhibui, donec tumulum ejus mihi ostenderunt: ego vero ossa inde extracta cremavi. Ecclesiam quoque eorum (6) et sacerdotes, et quotquot ad ecclesiam confugisse deprehendi, flammis absumpsi. Reliquos vero cogebam Christum, crucemque ejurare. Quod tamen illi se commissuros negarunt; illumque Deum esse et Filium Benedicti testabantur: et mortem hanc ob causam appetitam vitæ anteponendam affirmabant. Sed et ipsorum princeps (S. Arethas), multa effutens, contumeliis probrisque me incensere non verebatur. Omnes itaque eorum proceres duci ad supplicium jussi sunt. Quæ huc-

Pauli episcopi, vita functi, ossa Dhu Nowasus comburit. Martyrium procerum civitatis.

(1) Caussin, tom. I, pag. 58, 64, 107 etc. — (2) Imperium Jo-
canid. pag. 107. — (3) Walchius in Novis Commentar. Societ.
reg. Gottingensis, tom. IV, part. 2, pag. 10. Gottingæ 1774.

— (4) J. D. Michaëlis, Orientalische u. exeget. Bibliothek,
tom. VII, pag. 145 et seq. Frankfurt a. M. 1774. — (5) Supra
n. 112; cfr Acta n. 5. — (6) Acta n. 17.

A usque scripsit Dhu Nowasus ex Actis nostris non parum illustrantur; ideoque hinc inde eorum loca nonnulla indicavimus: sed ubi discrepant binæ narrationes, utra sit magis proxima vero, pro posse, inquirere non omitemus. Proceres isti, qui ad supplicium duci jussi sunt a Dhu Nowaso, erant numero 340; inter quos eminebat S. Arethas. De hoc martyrur coryphæo, qui post multos alios capitali supplicio affectus est, brevissime scribit rex Homerita; sed plura percepit Simeon ex Arabe Hirensi, qui Negranam missus est, eaque ad calcem epistolæ suæ consignat, ut suo loco videbitur. Antequam vero martyrium feminarum, et maxime Ruma, nobilis viduæ, ejusque filiarum, e litteris Dhu Nowasi memoretur, ex Actis nostris, quæ e monumentis Homeriticis manifesto sunt hausta, omnem martyriorum seriem, perspicuitatis gratia, hic exhibere visum est. Omittimus autem quæ antequam Negranam obsideret, tyrannus perpetravit; de quibus, quæcumque novimus, superius sunt declarata: atque hic de solis martyriis Negranensibus sermo inducitur.

B

§ XIII. Ordo rerum gestarum Negranæ a Dhu Nowaso; de S. Ruma femina nobilissima ejusque et filiarum martyrio, ex epistola Dhu Nowasi ad Almundarum.

Series marty-
riorum

Hoc ordine et serie Negranæ res contigerunt: 1° Civitatem obsedit Homeritarum rex ad multos dies, usus machinis et validissimis instrumentis bellicis. Act. num. 4. 2° Ejecit omnes qui in suburbiis et agris erant civitatis ejusque possessionibus, et hos quidem interfecit, illos vero tamquam servos largitus est suis proceribus. Act. n. 4. 3° Juramentum præstat: Quoniam non nocebo alicui civi, nec quemquam blasphemare cogam quam veneramini religionem. Ibid. n. 4. 4° Postera die, apertis januis, exiverunt omnes duces seu proceres, simul cum Aretha, ad regem. Quos jussit ille primo quidem facultates suas extra civitatem afferre, deinde ostendere ei Paulum, episcopum civitatis; et quum hunc obiisse didicisset a biennio, ejus ossa igni sunt tradita. Ibid. n. 5. 5° Sequenti die jussit omnem exercitum magnæ copiam ligni congregare, et vastissimum rogam accendere, ita ut stadii unius spatium occuparet, ac injicere omnes sacerdotes civitatis et diaconos, et reliquos ecclesiæ ministros, et qui solitariam vitam in vicinia agebant, et quæ dicuntur canonicæ et sanctimoniales; cantatrices etiam quæ nocte et die cantant in domibus Dei: hos omnes, sive in civitate essent, sive in vicinia, sine examine combussit, terrere volens reliquos christianos. Erant autem, qui combusti sunt, numero quadringenti viginti septem. Act. n. 6. Hi martyres Negranenses sunt ordine primi; ut de cetero testatur Dhu Nowasus ipse in epistola, paucis multo complexus, supra n. 140: ibique simul combusta ecclesia dicitur. Cfr Act. n. 17. Ex quorum numero dignosci potest, quantum floret Negranæ religio catholica.

142 6° Posthæc ligari jubet ferrea catena Aretham, virum clarissimum, et reliquos primores civitatis, Act. n. 6; eos nimirum qui ante portam civitatis ei occurrerant, numero 340. Qui tamen nonnisi pluribus post diebus capitali supplicio sunt affecti. 7° Multi autem, quum nossent prævaricationem improbi regis, auferunt, abscondentes se in montibus et speluncis. Act. n. 7. 8° Congregatis uxoribus procerum civitatis, qui in vinculis erant, ac jam martyrium suum inchoaverant, eas statuit coram viris suis, simul cum filiis. Act. n. 8. Ex iis mulieres decem, quæ canonicæ erant et velamen virginum induerant, ei dixerunt etc. Hæ canonicæ decem proles erant primorum civitatis, qui in vinculis detinebantur; quibus simul cum matribus sunt objectæ: sed qua de causa cum reliquis canonicis (supra 5°) incendio non sint consumptæ, ignoro. Tunc jubet rex, ira ferociens, auferri illas omnes ad foveam quamdam, et gladio interimi in loco eodem, in quo iis, qui eas martyrio præcesserant, modo caput fuerat abscissum. Ducebantur itaque comis capitis tractæ a servis tyranni, erantque numero feminæ ducentæ viginti septem. Act. n. 9. Cupientibus canonicis ut priores mortem possent obire, ceteræ feminæ responderunt: Non ita erit, sed siquidem uxores et matres sumus martyrum, nos moriamur prius, ut testes mortis virorum et liberorum non simus... Sunt igitur omnes capite plexæ hæ sanctæ feminæ. Ibid. Quæ manifesto ostendunt, ante ipsos proceres, eorum uxores morti fuisse traditas.

143 9° Adducta est tum femina totius civitatis primaria... erat autem pulchritudinis incomparabilis. Jussitque tyrannus eam custodiri simul cum duabus filiabus suis. Hæc a Dhu Nowaso, in epistola ad Almundarum, Ruma vel Rumi vocatur; de qua mox plura. Aliquot post diebus, simul cum filiabus martyrium est consecuta. 10° Die sequenti venire jubet tyrannus S. Aretham cum reliquis qui in vinculis detinebantur, numero trecenti quadraginta. Act. n. 15 et supra 6° et 8°. Eodem die, ut videtur, post nobilissimos sermones S. Arethæ, ducti sunt omnes ad supplicium. De quo scribit Simeon in fine epistolæ. 11° Mulier autem quædam christiana, tenens filium suum, qui erat annorum quatuor aut quinque, vidensque quomodo adstantes benedicerent sanctis, et isti facies suas sanguine S. Arethæ ungerent (1), occurrit et ipsa, et sumens de ejus sanguine, signavit sese ac filium suum. Act. n. 21. De hoc puero non pauca habent tum Simeon, tum Joannes, Asiæ episcopus. 12° Rex, congregatis omnibus pueris, ab ætate annorum quindecim et infra, utriusque sexus et cujuscumque conditionis, sive a nobilibus essent geniti, a civibus, agricolis, opificibus, vel servis, dummodo christiani essent, numero mille ducentis nonaginta septem, distribuit illos tradiditque in servitutem cunctis proceribus suis ac ceteris qui eum in persecutione christianorum adjuverant. Act. n. 23. Tum demum scripsit ad regem Persarum et ad Almundarum, narrans quæ gesserat et ut similem in christianos persecutionem ordirentur adhortans. Ibid. n. 25.

AUCTORE
E. C.
et rerum Ne-
granæ gesta-
rum a Dhu
Nowaso,

E

F

ex Actis græ-
cis S. Arethæ.

(1) V. infra n. 137.

AUCTORE
E. C.

De tempore et
ordine quo pro-
ceres in carce-
rem coniecti et
martyrio co-
ronati sunt.

B

Ruma, femina
nobilissima,
tyranno sisti-
tur, simul cum
filiabus;

C

S. Arethæ
uxor fuisse
non videtur,
sed forte nu-
rus fuit.

144 His ex Actis nostris depromptis, facilius deinceps narrantem Dhu Nowasum sequemur; simulque apparebit in quibus hæc monumenta hinc inde inter sese differant. Interea, inquit, id est, dum parabantur proceres ad supplicium (supra n. 140), vel potius, ut supra n. 142, 6° et 8°, ex Actis est explicatum, dum in vinculis detinebantur, feminas, ut maritorum exitum animo reputantes resipiscerent, hortabamur, si sibi suisque liberis consultum vellent. Sed illæ adeo nostris adhortationibus commotæ non fuerunt, ut a virginibus, quas neci addixeramus, in eo præventas se fuisse conquererentur et ultro in medium illarum agmen irumperent (1) atque a suis maritis se divulsas dolerent. His verbis: Interea feminas, ut maritorum exitum animo reputantes resipiscerent, hortabamur etc. videtur significari, maritos ante uxores occubuisse. Sed primo, feminae potuerunt reputare maritorum exitum prævisum; et reapse conqueruntur quidem in eo præventas se fuisse a virginibus, at præventas se fuisse a maritis non significant. Deinde certum non est sic scripsisse Dhu Nowasum sicut eum scripsisse credidit Simeon. Tertio loco, Acta nostra, quæ non immerito pura et sincera esse arbitramur et in quibus nitide persecutionis omnis series exhibetur, aperte dissentiunt. Quarto denique, dicit ipse S. Arethas in epistola Simeonis, infra n. 157, de Paulo episcopo: Cujus ossa flamma dudum consumpsit. Ex quibus non videtur inter primos martyres occubuisse.

145 Majorem videntur habere difficultatem quæ sequuntur: lis ergo mulieribus ultimo supplicio affectis, ait Dhu Nowasus, Rumam regis designati uxorem, datis ex nostro exercitu custodibus, dimittendam putavimus, si forte filiarum commiseratione capta, religionem christianam repudiaret, et judaicam amplecteretur, filias, opes, fortunas omnes receptura. Dicitur insuper Ruma pulchritudine in primis conspicua fuisse, filias habuisse quinque (Et nunc filias virgines quinque Christo despondi); et diebus solum tribus vidua fuisse: Quandoquidem triduum marito superstes vixi. Demum addit ipse Simeon, infra n. 154, eam S. Arethæ fuisse uxorem. Acta vero nostra hoc loco non parum diversa tradunt. Omisso nomine tum mulieris, tum ejus mariti, eam vocant feminam totius civitatis primariam, num. 10; filias tradunt habuisse tantum duas, ibid. et sqq.: nisi intelligendum sit has solas, utpote natu majores, ad martyrium fuisse ductas; dudum viduam fuisse manifeste significant, n. 11 et passim; et denique ante S. Aretham martyrium esse consecutam. Sed de narratione Syriaca notat J. D. Michaëlis, veri simile non esse regem judæum in epistola sua pulchritudinem mulieris tot extulisse laudibus; adeoque non ex lecta coram se regis epistola, sed ex aliorum relatione hausisse hæc Simeonem autumat: et quidem in his non-nihil indulsisse ingenio.

146 Etenim raro venustæ sunt, inquit, feminae Arabicæ, præterquam in juventute prima; et hæc filias habebat quinque, quarum plures adolescentiam tempore persecutionis attigerant. Credit vero regem judæum politicis de causis eam in uxorem ducere voluisse, ut

sibi faveret civitas, vel ut sibi regnum assereret magis; morem orientalem secutus, quo qui in regnum cuiquam succedebat, non raro hæres erat et thori (2). Sed in matrem filiarum quinque, inquit idem, vix tanto ferri amore potuit, ut et liberare eam voluerit a morte, et id significare alteri Arabum regi (3). Propter hæc, et maxime, quod uno tantum loco filias quinque habuisse Ruma dicatur a Simeone, præferenda fortē narratio Actorum nostrorum, in quibus filiae solum duæ ei tribuuntur. Idemque pronuntians videtur de asserto Simeonis, Rumam S. Arethæ uxorem fuisse; de quo nihil habent Acta nostra, seu potius cui contradicunt manifeste. Feliciter conjectasse Walchium censeo, dum scribit (4): Reuma illius, i. e. Arethæ, non uxor, sed nurus fuit. Arethas enim, dum martyrium est passus, nonagesimum quintum annum supergressus dicitur, et vidisse filios filiorum suorum usque ad quartam generationem. Act. n. 17. Ceterum quousque sincera Acta nostra habenda sint, pro more ad calcem hujus commentarii dissertabitur.

147 Jam uno tenore Dhu Nowasus narrationem suam de Ruma prosequatur: At illa, inquit, ut a nostro sese conspectu proripuit, nudat caput, et aperto vultu prodit in publicum, mirante populo; siquidem ejus faciem, ex quo facta erat grandiuscula, nemo in foro conspexisset: atque per vicos urbis et compita discurrens, clamare ac vociferari hunc in modum cœpit: Mulieres Negransenses, quotquot adestis sodales, christianæ, judææ et gentiles, audite. Christianam me esse, et genus, et proavos meos nostis. Patet ex hoc loco Rumam genere Negransensem fuisse, et dudum ante sæculum sextum Negrancæ religionem christianam inter ipsos proceres habuisse asseclas. Vide n. 105: Nostis et ingentem auri argentique copiam, patrimonium quoque luculentum, et servorum catervas mihi præsto esse; et si modo, quoniam pro Christo maritus interiit, novas nuptias optare libeat, non defuturam dotem quadraginta millium aureorum (seu francorum gallicorum circiter 600,000; siquidem nummis CPolitanis tum Arabes utebantur: at significari hoc loco manifesto videtur sola moneta cusa quam penes se habebat, præter opes omnes alias) (5) et præter opes ab illo mihi relictas, mundum prope infinitum monilium, gemmarum et pretiosissimarum vestium: prospectumque vobis est, non falso ista a me jactari. Sed nec illud vos latere scio, nullam feminae diem optabiliorem esse die nuptiarum; huic autem succedere ærumnas, partuum dolores, et in funere liberorum intolerabiles luctus. Mihi ergo deliberatum est, his omnibus finem dare. Priorum itaque nuptiarum dies lætissimos exegi; et nunc pari cum animi mei lætitia filias virgines quinque Christo despondi.

148 Huc ergo ferte oculos, sociæ. Intuemini sodalem vestram, vestrum in conspectum en secundo prodeuntem. Quandoquidem in priori illa mearum nuptiarum pompa, vobis omnibus spectantibus, sponsi prioris domum traducta sum; et nunc aperto similiter vultu ad Christum Deum, et meum filiarumque mearum Dominum, propero, quemadmodum

Adhortatio
ejusdem Ru-
mæ

ad mulieres
Negransenses.

(1) Supra n. 142, 8°. — (2) Cfr J. D. Michaëlis, Mosaisches Recht, § 34, n. 7. — (3) Oriental. u. exeg. Bibl. tom. VII,

pag. 143 et seq. — (4) Historia rerum in Homeritide etc., pag. 33. — (5) Cfr supra n. 16.

A et ipse Christus ob suam in nos caritatem ad nos descendit, et pro salute nostra passus est. Meis ergo insistere vestigiis, vos etiam atque etiam rogo, neve caduca oris forma transversum vos agi sinatis; nec enim ego vobis minus formosa sum. Sed et ipsam hanc qualemque formam integram, et judaicae perfidiae immunem, ad Christum deferam, ut ipsa oris species Domino meo fidem faciat, me ab illa in infidelitatis crimen abduci nequaquam potuisse; et aurum, et argentum, et ingentes opes ostendent, nihil ipso carius fuisse. Rex namque perduellis salutem incoluitatemque, si Christum ejurare, promissit. Sed hoc avertat Deus, sodales, avertat, inquam, ne Christum Deum, in quem credidi, nunc deseram; sed quando ego et filiae, in nomine Trinitatis baptizatae fuimus, Christi crucem adorare, et pro eo mortem cum vita commutare, una cum illis est ratum mihi; siquidem et Christus pro nobis cruciatus et mortem in sua carne perpessus est. Quare res hasce caducas, et quamvis modo oculos alluciant corporique blandiantur, quandoque tamen casuras, sponte resigno, perennes et perpetuo mansuras opes a Domino acceptura. O vos beatas, sodales, si dictis aures dederitis meis et veritati manus, Christumque Deum dilexeritis, pro quo ego et filiae morimur. Nunc autem pacem et tranquilla tempora populo Dei precor. Fratrum et sororum in hac urbe pro Christo interemptorum cruor ipse murus fiat, si tamen Domino meo Christo perpetuo adhæserit. En fidenter urbe excedo, in qua, velut in temporario quodam diversorio, hactenus versatae sumus, ego et filiae meae, illam civitatem aeternam cogitantes, in qua sponsum, cui ipsas tradidi, sunt inventurae. Orate pro me, sodales, ut Dominus meus Christus me suscipiat, et ignoscat mihi, quandoquidem triduum marito superstes vixi (1).

De Roma ulterius scribit Dhu Nowasus;

C 149 Gliscentibus ergo ex urbe clamoribus conciti, percontabamur reduces, quos eo legaveramus, nuncios, quænam tandem insoliti illius ejulatus causa foret. Isti quæ mox narrabamus renunciarent: Rumam videlicet feminarum vulgus ad eos clamores concitasse. Custodem nempe segnitie socordiaque factum fuerat, ut tantum feminæ liceret. Et in eos quidem ultimo supplicio animadvertere ratum erat, nisi in mitiorem sententiam quorundam preces nos postea flexissent. Ecce autem ab urbe femina revertitur, bacchanti similis, nudoque capite et filias secum trahens eleganter concinneque ornatas, quasi ad thalamum concessuras, erecta fronte petit conspectum nostrum. Mox solutis plicatisque in manus crinibus, nudam cervicem porrigit, inclamans: Christianæ sumus, pro Christo morimur. Abscinde caput, et ad fratres ac sorores, mearumque filiarum parentem ocus me transmittito. Ego vero post tantam mulieris amentiam, ut Christo renunciaret adhuc suadebam; sin minus, tantum ne diceret eum Deum esse. At non persuasi; quin etiam ejus filiarum altera nos objurgabat, qui ista suggereremus.

ejus filiarumque martyrium. Impuberes servati.

150 Quum ergo persuasum haberem, nullavi, nullove ingenio mulierem adductum iri ut Christum ejuraret, ceteris christianis metus

incutiendi causa eam humi prosterni jussi; filias vero statim jugulari pone matrem, adeo ut dissectis e cervicibus erumpens cruor in os ejus influeret; mox ipsam pari supplicio necari. Deum Adonai juro, incredibili mœrore affectus sum, cogitans ipsius filiarumque pulchritudinem. Quoniam vero pontificibus mihi que videbatur, scelus esse, si peccantibus parentibus insontes liberi pœnas darent (id enim etiam leges nostræ vetant), idcirco lege lata edixi, ut impuberes a nostris militibus alantur, ut quum ad pubertatis annos pervenerint, aut judaicam religionem suscipiant, aut si christianam profiteri malint, pereant. Hæc tibi, rex, eo perscribenda putavi, ut simul te admonerem, ne quemquam christianum in tuo regno vivere patiaris, nisi forte qui suam cum tua religione commutare voluerit. Judæos vero fratres meos ea, qua soles, benignitate fovere perge, frater; gratias pro hac tua in eos benevolentia ego rependam, quas cumque tibi carissimas fore tuis litteris ipse me feceris certiore. Hæc rex profanus judæus Mondero. Quibus verbis absolvit Simeon Beth-Arsamensis epistolam Dhu Nowasi ad Almundarum, seu Monderum.

§ XIV. Narrationem proseguitur Simeon Beth-Arsamensis: S. Arethæ genus, libertas loquendi coram tyranno, martyrium. Mirabilis constantia pueri quinquennis.

Q Quum autem nos eo pervenissemus, ait Simeon, id est, ad locum quo Almundarus, seu Monderus, cum exercitu versabatur, Monderus, convocato ad concionem exercitu, regis litteras publice recitari jussit; remque ita se habere præsens ipsius regis legatus attestabatur, attexens alia quædam de christianorum cæde, eorumque ex Homeritide fuga (quæ supra significatur n. 142, 7°). Tum vero Monderus ad christianos, quos sub signis habebat plures, conversus: Audistis, inquit, quæ adversus vestrae sectæ homines decreta actaque fuerint? Qui ergo vos Christum modo non ejuratis? ut forte fecerat ipse Almundarus aliquando, supra n. 88, 98. Neque enim regibus, qui christianos expellendos judicarunt, sum ipse melior. Ad hæc miles quidam christianus, qui in Monderi castris merebatur, divino zelo excitus, prompte confidenterque: Haud tua, rex, inquit, ætate nos christiani facti sumus (2) ut modo Christum ejurare debeamus. Cui Monderus subiratus: Tune inquit, me præsentem hæc effutire audes? At ille: Pro pietate locuturus neminem metuere soleo, nec modo hominum metus, ut in ea causa taceam, umquam efficiet. Neque vero mihi gladius brevior est gladio ceterorum, parato experiri summa. Tacuit Monderus, reveritus nobilissimi viri genus, et quod idem inter regni procures esset clarissimus, et in armis strenuus.

Litteræ Dhu Nowasi in castris Almundari publice recitantur. Fortitudo militis ejusdem christiani.

152 Inde profecti Hirtam Naamanis (non terras Naamanis, ut vertit Assemanus) sabbato primo jejunii tenuimus (i. e. die 24 februarii

(1) Supra n. 143 et seq. — (2) Vide supra a n. 76. *Octobris Tomus X.*

AUCTORE
E. C.

Simeon cum
sociis rediit Hi-
ram; ubi ex
Arabe quo-
dam, qui Ne-
granam mis-
sus est, plura
discit.

hujus anni 524. Isto enim anno dominica quin-
quagesimæ, quæ principium est jejunii tum Græ-
corum, tum Syrorum et Mesopotamiorum, inci-
debat in diem februarii 18); ibique legatus
extincti regis Homeritarum (supra n. 127)
occurrit, qui quum cædem a tyranno judæo-
rum commissam a nobis didicisset, Naamani-
tam quemdam (in Syriaco ad verbum: hominem
ab Hirta Naamanis) pacta mercede jubet, in
urbem Nagran quantocius proficisci, omnia-
que ibidem gesta quam diligentissime explora-
re. Is itaque post dies legato christiano,
nobis audientibus, narravit quæ supra memo-
ravimus, subjecitque cæsos eadem occasione
trecentos et quadraginta proceres, qui ab urbe
tyranno occurrerant. Supra n. 142. Præterea
addidit, judæum Arethæ, filio Caleb, illorum
principi, et Rumæ marito, insultasse in hæc
verba, etc. Num Ruma uxor Arethæ fuerit, su-
pra expendimus n. 145 seq. De ipso vero S. Are-
tha, paulo latius inquirendum hoc loco.

S. Arethas di-
cendus videtur
filius Kaëb;

B

153 In tractu Negransenſi dominabantur pri-
mitus posteri Djorhom, e quibus erat princeps
quidam Afa, dictus El-Cahin, seu Vates, qui
floruit annis aliquot ante Christum natum (1).
Tribus alia, quæ ex Cahlan, fratre Himyaris pro-
dierat, dictaque est Benou-l-Harith-ibn-Caab,
seu filii Harith, filii Caab, circa annum Christi
100 vel 110, progeniem Afa dominatu spoliavit.
Atque exinde, ut docet Ibn Khaldun, Negrancæ
principatum obtinuit. De Arethæ itaque nomine,
quem filium Caleb dicit Simeon Beth-Arsamensis
(Hareth bar Kolob vel Kalab) (2) scribit erudi-
tus Arabum veterum historicus, vicinum id
esse nomini Harith-Ibn-Caab id est, Arethas
filius Caab, sive Kaab; quibus verbis insi-
nuat Simeonem S. Aretham, filium, non Caleb,
sed Caab, dicere debuisse. Atque hæc, quæ con-
jicit vir doctus, mihi in primis probantur. Ete-
nim in synaxario Æthiopico, quod infra typis
edimus, S. Arethas dicitur filius Kaëb, et quum
vocales facile varient Arabes, Kaëb et Kaab iis
idem est prorsus. Præterea in historia Mahu-
metis legitur, anno ix hegiræ ad eum venisse
disputandi causa christianos multos civitatis
Negrancæ, cujus incolæ majorem partem chri-
stiani erant (3), et fuisse illos ex gente civitatis
primariæ Benu-l-Harith-ibn-Caab. Denique no-
men Χαβ, quod habent Acta nostra n. 7, facile
ex Æthiopico Kaëb librarii oscitantia sua for-
mare potuerunt.

Negransenſium
princeps et do-
minus fuit.
Adjuncta
martyrii;

154 Erat autem S. Arethas, ut eum vocant
Dhu Nowasus et Simeon, Negransenſium Princeps;
et de eo legitur in Actis n. 7: Princeps erat
eorum (procerum), et dux, et hortator confes-
sionis, sanctus Arethas, filius Chaneph, qui in
vita sua temporali fuerat civitatis et totius vi-
cinia dominus. Sed et patrem ejus Negrancæ
dominatum esse Acta nostra ferunt: Quare
imitatus nones patrem tuum, ita Dhu Nowasus
martyrem alloquitur, qui imperavit civitati et
omni vicina? qui et honore afficiebatur dum
regnabant mei decessores; sed voluisti tyran-
num agere et monarcham super civitate Ne-
gran et ejus vicina etc. Act. n. 15. Hinc vide-
retur Æthiopum prorex fuisse, nisi aliud
significaretur num. 137; fuit itaque eorum fœ-
deratus, vel ut verisimilius est, princeps reman-
sit civitatis, nomine proregis eam moderans. Si

Actis fides, adjuverit quoque S. Arethas reges D
Æthiopice aut Homeritarum in bellis gerendis.
Hæc enim inter alia tyranno respondet, n. 17:
Vidi reges magnos qui te superabant, in India,
Perside et Æthiopia, et in hac ipsa regione;
sed nihil tale egerunt umquam... In variis
bellis generose et fortiter me gessi. De marty-
rio S. Arethæ, seu de ordine rerum gestarum
paucis dictum supra n. 141, 4° 6° et 10°. Cetera
jam dabit Simeon Beth-Arsamensis, qui narra-
tionem suam, inchoatam n. 152, hunc in modum
prosequitur: Arabs Hirensis, qui a defuncto rege
seu prorege Homeritarum, Negranam missus
fuerat, præterea addidit regem judæum Arethæ,
filio Caleb (4), illorum principi et Rumæ ma-
rito (5), insultasse in hæc verba: Viden quo
tua te in Christum fiducia adduxerit, bellum
adversus me molientem? Jam resipisce miser,
et ejurato Christo, senectuti tuæ consulere
sero disce, ne te quæ socios tuos, involvat
pœna.

155 Cui Arethas: De istis, inquit, merito
jam queror, ut qui me bene monentem obau-
dire noluerint. Ajebam siquidem, nullam tuis
dictis habendam esse fidem, sed in urbe ma-
nendum; et inde armis rem esse transigendam,
non verbis. Daturum scilicet Christum, quem
optabamus, bello finem; nec urbem umquam
expugnatam iri, in tanta præsertim rerum
omnium copia. Sic illi nimirum statuerunt,
tuis capti artibus. Quamobrem regio te no-
mine indignum puto; impostorem potius
dixero. Enimvero reges quos vidi multos,
pacta conventa servant, et a dolis fraudibusque
abhorrent. Quod summum est, datam Christo
Deo meo fidem non muto, nec judæus tui
similis apostata fiam. Et vivere quidem, mor-
temque evadere, meo nunc stare arbitrio sat
scio. Attamen diu jam vixi, et liberorum, ne-
potumque, atque cognatorum magnam cater-
vam relinquo. Ex quibus confirmatur hic locus
Actorum, n. 17: Annum supergressus sum
nonagesimum quintum... et genui filios, et
vidi filios filiorum meorum usque ad quartam
generationem. — Rebus insuper belli domique
gestis, sic idem apud Simeonem prosequitur,
non modicam, Christo favente, collegi famam.
Quod in posterum spectat, non dubia, sed
certa mihi spes manet, fore ut, quemadmodum
vitis, resectis superfluis sarmentis, uvis exu-
berat, sic populus noster christianus in hac
urbe frequentissimus sit futurus, et ecclesia
quam incendisti, magnificentius propediem
instauretur. Insuper et christiana religio re-
sumptis viribus regnet regibusque imperet;
judæorum autem secta tenebris obruatur, tuum
regnum concidat, et potestas intereat. Pone
ergo fastum, neve aliquid præclarum te ges-
sisse putes; quum enim clarueris, repente
occides. Hæc pars posterior orationis S. Are-
thæ, siquidem scripsit Simeon anno integro ante
adventum Elesbæ cum Æthiopibus, et mortem
Dhu Nowasi, tota prophetica fuisse dicenda est;
nisi hic adsit interpolatio, quod non video cur
admittendum foret. Eadem habent Acta n. 17.

156 Hæc ajebat magnus et venerabilis senex
Arethas. Mox christianos, qui frequentes latus
ejus stipaverant, hunc in modum interpellat:
Audistis, fratres, quid isti judæo testatus sim?

libertas lo-
quendi coram
tyranno, cujus
præsumptat
ruinam.

F

Hortatur con-
cives; tertiam
partem agro-
rum donat ec-
clesiæ.

(1) Caussin, tom. I, pag. 123 et 187. — (2) Bibl. Orient.,
tom. I, pag. 374. — (3) Caussin, tom. III, pag. 273 et seqq. —

(4) Cfr n. præced. — (5) Vide n. 145 et seqq.

AUCTORE
E. C.

A Cui illi : Utique, pater. Arethas : Vera sunt illa, necne? Quum respondissent, vera esse, subdidit : Si quis ergo metumortis concussus, datam Christo fidem mutare cogitat, quanto-
 cius abscedat. Hic sublato clamore omnes dixerunt : Propitius sit nobis Deus, ne timeamus, pater; omnibus quippe, tecum mori pro Christo, est ratum, nec umquam a tuo avelli latere. Posthæc Arethas ad circumstantem christianorum, judæorum et gentilium turbam conversus : Audite, inquit, quotquot adestis omnes. Si quis forte ex genere meo, aut affinis meis, aut cognatione mea a Christo defecerit, et isti judæo adhæserit, hunc meum esse abnego, et hæredem abnuo, bonaque mea in sumptus construendæ ecclesiæ cedere volo. Si quis autem meorum Christo fidem servaverit, mihi que superstes vixerit, hunc in jus facultatum mearum succedere jubeo, et hæredem dico meum. Ecclesia vero, quemcumque ex tribus agris patrimonii mei elegerit, habeat sibi ad fabricæ expensas (1). Mox iterum conversa ad regem oratione (2) : Te, inquit, et quotcumque Christum abdicastis, ab dico, abjuro, abnuo. En adsumus, arbitrii, jurisque tui facti. Hisporro Arethæ verbis reliqui christiani inflammati : En Abraham, princeps patrum (3), ajebant, te, nosque tecum præstolatur, venientes excepturus. Quicumque a te defecerit, et Christum negaverit, hunc nos omnes abnegamus.

Ducuntur proceres ad locum supplicii; martyrio coronantur.

157 Hæc illi. Quibus vehementissime commotus tyrannus, lata in omnes capitis sententia, ad supplicium duci jussit, ubi influit torrens (Vadi incolæ vocant), ibique jugulari et cadavera in profluentem projici. *De loco supplicii et profluente, quem Arabes Wadi vocant, dicetur inferius.* Interea Arethas sublati in cælum manibus orabat in hæc verba : Christe Deus, adesto nobis et confirma nos, animasque nostras suscipe. Placeat tibi effusus pro te servorum tuorum cruor, nosque tuo dignos effice conspectu. Confitere nos coram Patre tuo, sicut pollicitus es; et fac ut ecclesia ædificetur, et famulo tuo Paulo, cujus ossa flamma dudum consumpsit (*ergo non statim ab ingressu urbis proceres occisi sunt. Cfr n. 140*), alter episcopus sufficiatur. *Quod et factum esse novimus.* Ita demum postquam se invicem pacis osculo salutassent, signoque crucis Arethas senex eis benedixisset, cervicem licitori sponte porrexit, et ictum excepit. Mox socii conglobati accurrebant tanto cum ardore, ut se invicem comprimerent, interfectique modo Arethæ sanguine aspergerentur. *De veneratione sanguinis martyrum diximus alibi (4).* Ita demum martyrio omnes coronati sunt; nimirum proceres 340, quorum dux et hortator erat S. Arethas : idque contigisse ostendimus (5) die 24 octobris anni 523.

Fortitudo et constantia pueri quin-quennis;

158 Narrationem concludit Simeon historia pueri cujusdam, qui audacter restitit tyranno; eaque et in Actis nostris celebratur, et in Menæorum ac Menologiorum synaxariis. Puer erat triennis, inquit, quem Acta nostra quatuor, aut quinque annorum fuisse dicunt, Metaphrastes vero et synaxarium Æthiopicum (*de quo infra dicetur*) quinquennem (6); quem mater quum ad supplicium raperetur, manu trahebat. Hic

regem sedentem et regio cultu amictum forte conspicatus, e matris latere dilapsus, ad illum cucurrit, ejusque genua osculatur. Ea pueri simplicitate delectatus rex, parvulum, ut fit, amplexari cœpit; postremo sic affatur : Quid tibi, mi puelle, mavis? Morine una cum matre, an mecum una vivere? Cui puer : Per Dominum nostrum, malo cum mea matre mori; propterea que cum matre pergo : dixit enim mihi : Veni fili, moriamur pro Christo. Sed dimitte, oro, me, ut ad matrem meam properem, ne forte non videam morientem; significavit enim mihi, regem judæorum edixisse, ut qui Christum abdicare noluerint, interficiantur : ego autem Christum abdicare nolo. Cui rex : Undenam tandem Christum nosti? Tum puer : Quotidie ad ecclesiam ventitans cum matre, ibi illum video. Subdit rex : Mene amas, an matrem? Puer : Per Dominum nostrum, matrem. Cui rursus rex : Mene amas, an Christum? Puer : Magis Christum, quam te. Quorsum ergo, subdit rex, huc modo procurrens, genua mea osculatus es? Putabam, respondit puer, te esse regem Christianum, quem in ecclesia videbam, nec hucusque noveram, te judæum esse. Rex : Dabo tibi nuces, et amygdala, et ficus. Puer : Nequaquam per Christum; non comedam nuces judæorum. Sed sine me, quæso, ad matrem ire. Rex : Mecum potius hic maneto, et fias mihi filius. Puer : Neutiquam per Christum, non manebo, quia foetes, et non bene oles, sicut mater mea.

159 Tum vero rex ad pone stantes : An vero animadvertistis, ait, pessimam hanc stirpem, quam ab ineunte ætate seduxit Christus, ut illam perderet? Interim quidam ex procerum ordine puerum sic interpellat : Veni mecum, et ducam te, ut reginæ filius fias. Respondit puer : O colaphis dignum os, regina mihi potior est mater, quæ me ad ecclesiam ducit. Postquam vero se usqueteneri invitum sensit, regis femur dentibus impetit, inclamans : Heus, judæe nequissime, dimitte me, ut ad matrem pergam, et una cum ipsa moriar. Postremo rex parvulum cuidam ex procerum suorum numero traditum, jubet diligenter educari, donec adultus, aut Christum ejuraret, et sic supplicium evaderet; aut si contra in Christi fide usque perseveraret, necaretur. Quumque puer a servo ejus abduceretur, luctabatur pro viribus, pedes quatiens, et matrem appellans : Succurre, mater, ajebat, et tolle me, et ad ecclesiam deducito. Cui mater : Ast nunc perge, fili, cogita te Christo commendatum, et noli flere, sed præstolare me in ecclesia apud Christum quantocius ad te reditum. Hæc fata, cervicem porrigit, decollatur.

160 Acta nostra n. 22, et secundum ea Metaphrastes, docent et ipsum puerum martyrio coronatum esse; quod cum narratione Simeonis convenire non videtur : nec cernitur quo pacto is, qui ex pluribus percepit quæ litteris mandat, mirabile facinus omisisset : Puerum tradidit rex, inquit Acta, uni procerum suorum, dicens : Sume eum, ac nutri et doce eum judaizare. Duxit itaque puerum, eum manu tenens, et quum obviis fieret aliis proceribus, narrabat eis quæ verba puer dixisset, et quo-

cuidam ex primoribus educandus traditur: ejus mater decollatur.

Puer incendio consumptus non est, sed adolevit, si fides Joanni episcopo.

(1) Acta n. 18. — (2) Acta n. 19. — (3) Vide n. 22. — (4) Acta SS. tom. VIII Octobris, pag. 428 et 431. — (5) Num. 132. —

(6) Ap. Surium, 24 Octob. n. 22.

modo

AUCTORE
E. C.

modo momordisset regem. Quo tempore, quum non procul essent a camino, in quem projectam fuisse matrem ferunt Acta, effluens puer ex eorum manibus, cucurrit, projecitque sese in caminum, et sic cum matre martyr factus est. Mater gladio cæsa est, ut scribit Simeon; projectumque corpus in foveam quamdam, de qua dicendum infra. Puer vero ad multos annos servatus est, ut testatur Joannes Asiæ episcopus, qui versatus est cum eodem, postquam factus est vir, in aula Justiniani imperatoris. Sed dabitur is locus historici Syri in annotatis ad Acta, præstatque, quæ in epistola Simeonis consequuntur, recitare continenter.

Finis epistolæ
Simeonis: cu-
pit ut signifi-
centur hæc pa-
triarchæ Ale-
xandrino, re-
gi Æthiopum
aliisque.

B

161 Hæc ubi tum hisce litteris, ait Simeon, tum propagata multis rumoribus fama innotuere, omnes christiani in his locis (in Babylonia seu Iraca) commorantes indoluerunt. Eaque nos quoque vobis perscribenda duximus, ut sancti et fideles antistites, cognita rerum in Homeritide gestarum serie, sanctorum martyrum commemorationem peragant. Quod reliquum est, vestram caritatem etiam atque etiam obtestamur (Mar Simeonem alloquitur, abbatem Gabulæ) ut quamprimum monasteriorum præfectis, et episcopis, in primis vero Alexandrino (Timotheo) ista significantur, ut regem Æthiopum (Elesbaan) ad ferendam Homeritis opem suis literis cohortetur; simulque curetis ut pontifices judæorum, Tiberiade (1) commorantes, adigantur scribere ad istum regem judæum, qui modo apparuit, ut a bello et persecutione Homeritarum in posterum absterneat. Sequebantur salutationes variae, de quibus sic scribit Dionysius patriarcha, qui litteras Simeonis chronico suo inseruit: Cetera quæ in epistola sequuntur, salutationes continent episcoporum et abbatum illius temporis. Nomina non reperit Assemanus, neque in chronico suo Dionysiano, neque in codice Syriaco Vaticano 24, in quo aliud exemplar epistolæ Simeonis adservatur.

§ XV. De suppliciorum modo et numero martyrum.

C
Martyres
prios igne
cremati sunt,
numero 427.

De genere supplicii quo absumpti sunt martyres, non undequaque monumenta primo obtutu videntur convenire. Antiquissima enim martyres alios igne, alios gladio periisse tradunt; quum posteriora, maxime Arabica, solum ignem memorent. Verum enim vero certum est martyres Negransenses primos igne fuisse consumptos, siquidem id diserte significant tum Simeon Beth-Arsamensis, tum Acta quæ edimus: Rex jussit, inquiunt hæc n. 6, omnem exercitum magnam copiam ligni congregare, et vastissimum rogam accendere, ita ut stadii unius (seu metrorum circiter 184) spatium occuparet, ac injicere omnes sacerdotes civitatis, et diaconos et reliquos ecclesiæ ministros, et qui solitariam vitam in vicinia agebant.... terrere volens reliquos christianos. Erant autem qui combusti sunt numero quadringenti viginti septem. Dhu Nowasus, apud Beth-Arsamensem, eorundem martyrium his verbis significavit: Ecclesiam quoque eorum, et sacerdo-

tes, et quotquot ad Ecclesiam confugisse deprehendi, flammis absumpsi. Ex quibus videntur hi martyres ipsius ecclesiæ incendio consumpti fuisse. Verum, præterquam id aperte non dicitur, obstat manifeste locus Actorum modo adductus; obstant quoque quæ narrant Arabes de fossa ignis, ut mox dicitur, et ipsa appellatio domini fossæ, Ssaheb-el-Okhdud, quæ Dhu-Nowaso tyranno ab iisdem tribuitur (2). Primos itaque martyres crematos esse censeo extra urbem et quidem vivos; tum quod id aperte insinuant Acta, epistola Dhu Nowasi et locus Corani Mahumetis, de quo mox: tum quod disertis verbis id dicitur a Corani commentatoribus.

163 At martyres subsequentes jam vivi combusti non sunt. Primum abscindebatur iis caput; deinde corpora projiciebantur in foveam, aut in vicinum torrentem. De his intelligendus locus Actorum num. 9, ubi supplicium memoratur feminarum: Tunc jubet rex, ira ferociens, auferri illas omnes, uxores scilicet procerum, ad foveam quamdam, et gladio interimi, in loco eodem, in quo iis qui eas martyrio præcesse- rant, modo caput fuerat abscissum. Postremis verbis significatur, non sacerdotes et monachi, quos vivos combustos esse ostendimus; sed martyres alii, qui subsecuti sunt. Acta enim nostra cives Negransenses martyrio coronatos esse ferunt ultra quater mille, nec tamen plus quam mille martyrum supplicium memorant: hi sunt martyres 427 qui igne sunt consumpti; feminae 227 quæ capite plexæ sunt: et demum proceres 340, inter quos S. Arethas; quibus similiter, post plerosque alios, caput abscissum est. Reliquos itaque plus quam 3,000, ex Actis et ex epistola Simeonis, etiam capite truncatos esse arbitror; dein corpora projecta sunt vel in foveam quamdam, vel in profluentem aquæ. In hunc, teste Simeone, projectum est corpus S. Arethæ, itemque sociorum ejus procerum: Tyrannus, inquit, lata in omnes capitis sententia, ad supplicium duci jussit, ubi influit torrens (Vadi incolæ vocant), ibique jugulari et cadavera in profluentem projici. Vox Arabica wadi torrentem, aut rivum quemcumque significat; et vallem simul in qua fluit. Estque obvia frequenter in geographia regionum omnium in quibus Arabes dudum versati sunt; notum est siquidem inde fluxisse nomina Hispanica Guadalupe, Guadalquivir, Guadalaviar etc. Acta nostra modo insinuabant, non in torrentem sed in foveam quamdam conjecta esse corpora, nimirum martyrum plurimorum qui ante S. Aretham passi sunt. Et alio loco n. 20 id jam non insinuat solum Actorum scriptor, sed dicit aperte: Jussit tyrannus, inquit, auferri illos (proceres) ad torrentem qui dicitur Obedianus (corruptum hoc nomen; rectius Metaphrastes: qui vocatur Odias), ubi fovea effossa fuerat, continens priores interemptos martyres. Martyrum itaque priorum corpora in foveam quamdam projecta fuerant, non procul a torrente; sed de S. Arethæ et sociorum corporibus nihil habent Acta. Si standum verbis Simeonis, fuerint projecta in torrentem: sed verius censeo projecta esse in foveam, vel eandem, vel alteram. Etenim, ut merito notat Walchius ad locum istum epistolæ Simeonis, inde infecta fuisset aqua torrentis diutissime; et quanta sit aquæ

Martyribus
reliquis, inter
quos S. Are-
thas, caput ab-
scissum est;
et corpora pro-
jecta in tor-
rentem, vel in
foveam.

E

F

(1) Cfr Calmet, Dict. de la bible v°. Tiberiade. — (2) Sapeto, Viaggio, pag. 433; Saint-Martin, Hist. du bas-emp. tom. VIII,

A *necessitas in Arabia, notum est omnibus. Addit Michaëlisius (1) ad id opus fuisse, non torrente, sed flumine. Eapropter dicendum abscissa quidem capita esse in loco, qui propter vicinum torrentem dictus est Wadi; in ipsum tamen torrentem corpora projecta non esse: sed in foveam quamdam, quam fodi jusserat Dhu Nowasus.*

De fovea ignis
martyribus-
que, ex aucto-
ribus Arabi-
bus: et primo
ex Corano
Mahumetis;

164 Ex scriptoribus Arabibus, videretur ignis, quo martyres priores consumpti sunt, in ipsa fovea succensus fuisse; nam solius foveæ meminerunt, foveam ignis eam vocantes. Atque inde sequeretur ceteros, truncato capite, in eandem foveam coniectos esse, omisso igne. Cui interpretationi favet locus Actorum n. 9, supra laudatus. Audiamus paulisper scriptores Arabes, et ante alios ipsum Mahumetem, cunctorum antesignanum, et tot regionum orientis in hunc usque diem barbariæ auctorem. Meminit enim in Corano, sura 85, cædis martyrum nostrorum, quæ annis centum ante fugam suam, seu initium hegiræ contigit. Sura ista pro more incipit: In nomine Dei miseratoris, misericordis. Sequitur stylo Mahumetico: Per cælum habens turres, per diem promissam, per testificantem et testificatum, occisi sunt socii foveæ ignis habentis materiem ad comburendum. Dum ipsi essent circa eum sedentes, et ipsi circa eum, in eo quod faciebant contra fideles (*christianos scilicet*) erant testes (*id est, præsentés*), neque ulti sunt de illis (*id est, non cruciaverunt eos*), nisi quia credebant (*christiani*) in Deum præpotentem, laudatum, cui est regnum cælorum et terræ, et Deus super omnem rem est testis; certe qui hoc modo torserunt fideles viros ac fideles mulieres, deinde non egerunt poenitentiam: ipsis erit poena gehennæ, et ipsis poena combustionis. Propter hæc ultima verba crediderunt Corani commentatores aliquot, ignem e cælo in ipsos persecutores immissum fuisse. Ex iisdem nonnulli, mirati suum prophetam hos christianos fideles vocare, dixerunt christianos illius ævi diversam habuisse religionem ab ea, quam sequentium temporum christiani professi sunt (2). Mox post supra recitata, paradisum quem excogitavit in mentem revocat Mahumetes; dein alia incohærentia addit: Porro qui crediderint, inquit, et fecerint recta, ipsis erunt horti, current de sub illis flumina (*quæ in Arabia desiderantur*): hæc erit felicitas magna etc.

C

deinde ex scrip-
toribus qui
de Corani do-
ctrinis com-
mentati sunt;

165 De hac sura multa auctores Arabes commentati sunt. Ex quibus Jahias aliqua collegit (3): Dixit Mohamad, inquit, filius Isaac: Hi habitatores Nageran, et profitebantur religionem Jesu, cui sit pax, deditque illis rex optionem, ut vel judaïsmum vel mortem eligerent. At illi elegerunt mortem. Tunc jussit rex aperiri foveam, atque igne repleri, in eamque coniectos occidi. Dixit Hasan: Fuerunt socii foveæ octoginta, partim viri, partim mulieres. Sed hic numerus, quem proponit Hasan, nullo monumento antiquo innititur, nec, quod sciam, ullo alio in libro obvius est. Quumque infideles eos apprehendissent, effoderunt illis foveam in terra, in qua ignem succensum illis ostenderunt. Deinde cœperunt eos tentare, ac dicere singulis viris ac mulieribus: Aut relinque religionem tuam aut conjiciemus

te in ignem. Singuli autem respondebant: Ego propter nullam rem deseram religionem meam. Quamobrem in ignem coniecti comburebantur. Remansit autem mulier una, quæ habebat suum infantulum. Quum autem hæc timorem ostenderet, dixit ei infantulus: Vade et ne impiam te ostendas. Tunc illa abiit et combusta est. Dixit Jahias: Erat hic parvulus, nec umquam antea locutus fuerat. Nos veriora de puero alibi protulimus. Dixit Magiahed: Evenit hoc in Nageran. Fertur autem eos, qui foderunt foveam, implentes igne, stetisse supra eam, vel circa eam, quum interpretationem utramque ferant verba Arabica. Quam ob rem dicitur in Alcorano: Quum essent supra illam, vel circa illam, sedentes, et ipsi super id, quod faciebant contra fideles, erant testes; quum scilicet eos ignis aspectu terrebant. Sed Deus immisit ignem super eos, et combussit eos, liberavitque fideles. Hæc ultima excogitaverunt Mahumetani, et monumentis probatissimis manifesto adversantur.

166 Ejusdem sectæ historici non pauci martyres nostros commemorant. Ex his Taberita², scriptor sæculi noni, in Chronico regum, narrato accessu Dhu Nowasi ad thronum Homeritarum, in hæc verba prosequitur: Hic ille est qui fossam effodit in urbe Nedjran, et christianos excidit. Nempe Negræ supererant, qui religionem tenebant Jesu, Filii Mariæ, ad doctrinam evangelii; homines virtute et probitate florentes, quibus e secta ipsorum antistes præerat Abdallah-Ibn-Althamir (4). Illuc cum copiis suis, ex Himyaritis reliquisque Yemænæ tribubus, profectus Dhu Nowasus, eos congregari jussit, simul ad judaïcam religionem eos invitans, optione iis data, ut vel cederentur, vel in eam intrarent. Præoptarunt occidi. Effodit itaque fossam, et partim igne eos combussit, partim gladio trucidavit, fœdissima in eos exempla edens (5). Atque hæc verissime scripsisse Taberitam censeo, et tum epistolæ Simeonis, tum Actis nostris prorsus sunt consentanea: priores scilicet martyres incendio fuisse consumptos, de quibus solis mentionem habet Mahumetes in Corano, quosque Acta numero fuisse tradunt quadringentos viginti septem; alios vero, inter quos S. Arethas, gladio esse interemptos.

167 Addit Taberita: Occisa viginti ferme millia; nimirum, non in sola civitate Negræ, sed in universa Homeritide: neque de solis martyribus hic videtur esse sermo, sed de Æthiopiis quibuscumque qui a rege Homerita cæsi sunt. Occisa esse viginti millia scribit etiam Ibn-Ishak in Sirat-errasul (6). Quod vero ad martyres attinet, qui Negræ sunt passi, admittenda esse autumo quæ habent Acta n. 8, quum ea universim fide digna esse ex multis probetur: Congregati sunt ex civitate et vicina, ajunt, viri et mulieres, pueri et puellæ, juvenes et senes, numero quater mille ducenti quinquaginta duo, qui sibi invicem in martyrio succedentes, dereliquerunt temporalem hanc vitam, non negantes bonam confessionem. Inter eos sunt tum sacerdotes, qui interempti sunt, tum reliqui martyres, et vir justus Arethas. Eundem numerum marty-

tertio, ex Ara-
bum historicis
veteribus.

F

Martyres Ne-
granenses nu-
mero fuere
4,232.

(1) Oriental. u. exeg. Bibl. tom. VII, pag. 149. — (2) Marracci, Alcoranus, pag. 793. — (3) Ap. Marracci, pag. 792. — (4) Supra n. 103. — (5) Imperium Joctanid. pag. 107; Sacy, ap.

Mémoires etc. tom. XLVIII, pag. 683. — (6) Ap. Caussin, tom. I, pag. 129.

AUCTORE
E. C.

rum 4,252 habet synaxarium Æthiopicum suo loco recitandum. Unde acceptus vero sit numerus alius qui legitur in Aismavurg, seu Lctionario Armenorum, Constantinopoli typis edito anno 1706, ignoro. Hæc enim habet initio synaxarii ad diem Octobris 20 : Arethæ et sociorum decem millium et ducentorum martyrum (1). Notat P. J. B. Aucher, ordinis Mechitaris abbas, in quodam ordine festorum, qui Armeniace dicitur Donazoiz, similiter adscribi martyres 10,200; at in alio Kalendario, ex sæculari statu 10,000, et 245 (lege : 427) (2) ex ecclesiastico (3). Sed standum iis quæ monumenta antiquiora perhibent.

Testimonia
Hamzæ et
Nuweiri.

168 Cædem Negransensem præter modo laudatos et alii historici Arabes memorant. Hamza Isfahani in Chronologia gentium : Illos itaque, christianos scilicet Negransenses, invasit, eosque objecit foveis, quas in terra effossas largo igne succendit. In has detrusit qui in christianismo perseverarent. Invento hocce ingentem christianorum numerum absumsit. Inde ad sedem regni in Yemana regressus est (4). Paulo plura habet Nuweirius : Religionem judaicam amplexus Dhu Nowasus, inquit, cædibus grassari cœpit adversus eos qui in Yemanensibus provinciis fidem Jesu Filii Mariæ, super quibus faustæ sint comprecationes, sectarentur, eique obsequi detrectarunt. Eum in finem quoque oppidum Negrans, ubi Abdallah, filius Althamiri, cum sociis suis religionem christianam profitebantur, se contulit; iisque injunxit ut judaicam fidem susciperent. Renuentibus illis, Abdallah Ibn Althamir gladio occidens, reliquis ingentem succendit rogam; eosque illic dejecit. Hi sunt socii foveæ, quos Deus in Alcorano memorat his verbis : Occisi sunt socii foveæ, ignis multa materia succensi etc.; recitatque non pauca hoc loco e Corani sura 85.

§ XVI. Hortantur Justinus imperator et Timotheus patriarcha Alexandrinus sanctum Elesbaan ad bellum gerendum adversus Dhu Nowasum; historia expeditionis. Martyrium SS. Azqir, Cyriaci et sociorum 38. Quo tempore hæresis monophysitica intra Homeritidem penetravit.

Dhu Nowasus hortatur reges vicinos ad persecutionem; Justinus imperator scribit ad patriarcham Alexandrinum.

Quæ post martyrium christianorum Negransensium consecuta sunt, dilucide in Actis narrantur; e quibus præcipua tantum hoc loco memoranda sunt. Edita hac strage scripsit Dhu Nowasus ad regem Persarum Cavadem, et ad Almundarum, regem Hirensensem, ut similia in ditionibus suis peragerent. Eodem tempore ad Almundarum venerat legatus Justiniani Abrahamus, tum ut duces captivos, Demonstratum et Joannem, redimeret, tum ut christianos, et maxime catholicos, regi Saraceno commendaret. Coram legato et aliis pluribus, inter quos erat Simeon Beth-Arsamensis, et quidam Silas, pa-

triarcha Nestorianorum Persidis, quocum disputatio est habita, perlectæ sunt litteræ tyranni judæi. Denique servi Dei, ineuntes fœdus pacificum cum Alamundaro, reversi sunt; et contenta in litteris regis Homeritæ, tum ea quæ facta fuerant, detulerunt ad aures servi Dei Justiniani, imperatoris Romanorum. Is vero absque mora scripsit ad Timotheum, episcopum Alexandrinum, ut beatitudo sua litteras mitteret ad regem Æthiopum, nomine Elesbaan. Hic Timotheus inter hæreticos, seu concilii Chalcedonensis adversarios recensetur; verum adeo moderatus fuit, aut hypocrita forte, ut catholicis addictissimus imperator Justinus, non modo eum a sede non removerit, sed ei plura commiserit. Patriarchatum Alexandrinum iniit anno 518, eumque tenuit ad annum usque 535, seu, ut verius alii sentiunt, 537.

170 Metaphrastes, sæculi decimi scriptor, in sua editione Actorum, præter alia non pauca, quæ pro more immutat aut negligit (5), intendens solum lectionem piam et gratam offerre fidelibus, in locum Timothei hæretici, substituit Asterium quemdam; quem unde accersiverit ignoro. Sicque difficultates non leves creavit eruditis viris Sollerio, Pagio et Assemano. Credidit postremus hic adsciscendum Apollinarem quemdam orthodoxum, quem Justino imperante episcopatum Alexandrinum tenuisse docent libri Coptitarum, et Chronicon orientale Ebnarrahebi; Asterium vero a Metaphraste pro Apollinari esse positum (6). Verum his neglectis Lequienus, qui hæc ipsa Acta quæ edimus, e bibliotheca Colbertina accepta, præ manibus habuit, præmissa brevi historia persecutionis Dhu Nowasi, in hæc verba prosequitur : Hæc fuse narrantur in Actis Græcis S. Arethæ martyris, quæ ex vetustis codicibus bibliothecæ Colbertinæ erui, quæque longe accuratiora sunt quam apud Metaphrastem. In his nulla Asterii archiepiscopi Alexandrini mentio, sed Timothei, quem nonnulli orthodoxum præsulem fuisse jactarunt. Unde constat Simeonem Metaphrastem, quum hæc Acta suo more componeret et interpolaret, pro Timotheo, qui inter hæreticos censitus est, Asterium finxisse, qui catholicus putaretur. Initio itaque genuinorum Actorum isthæc leguntur : Ετους περπτου της βασιλειας Ἰουστινου του φιλοχριστου κ. τ. λ. (7). Scilicet quæ recitat hoc loco Lequienus, prorsus conveniunt cum iis quæ in Actis nostris leguntur n. 1; ceteraque quæ de codice suo pronuntiat (8), exemplari nostro similiter aptantur.

Metaphrastes in locum Timothei patriarchæ inmerito substituit Asterium.

171 Quomodo vero factum sit ut Elesbaas, quem ut sanctum veneramus, cum patriarcha hæretico communicaverit, hic paucis explicandum; siquidem, quæ inter utrumque gesta sunt, locum non modicum tenent in Actis. Audiamus primum hac de re disserentem modo laudatum Michaëlem Lequien : Nec quisquam indigne ferat, inquit, hunc principem (Elesbaan), qui hæretico episcopo Alexandrino morem gereret, inter sanctos ab utraque ecclesia catholica, Græca Latinaque, jampridem habitum. Huic namque christianissimo regi hoc condonatum fuit; qui quum remotissimam a Romanorum imperio et societate regionem

Quomodo factum ut communicaverit S. Elesbaas cum patriarcha hæretico.

(1) Assemani, Bib. Or., tom. III, pag. 633. — (2) Supra n. 163. — (3) Vita SS. qui sunt in Kalend. Armen., tom. VII, pag. 300. Venetiis 1813. — (4) Imper. Joct. pag. 39. — (5) Cfr Acta SS. tom. VIII Octob., pag. 431. annot. k. — (6) Bibl.

Orient. tom. I, pag. 382 et seq; cfr Acta SS. tom. V Junii, De patriarchis Alexandr. pag. 63, n. 332. — (7) Lequien, Or. Christ. tom. II, col. 428 et seq. — (8) Ibid. et col. 368 et seq.

incoleret,

A incoheret, superiorem alium archiepiscopum nesciebat, præter illum qui Alexandriae sederet : ignorans, an reliquo orbe christiano hæreticus, an catholicus haberetur, quum perinde paratus esset catholicæ communionis alterum admittere (1). Huic iudicio subscribo non invitatus; sed addo non constare Timotheum aperte oppugnasse doctrinam catholicam, præterquam initio episcopatus (et, ut dixi, videtur ab hypocrisi immunis non fuisse), ac iterum sub episcopatus finem, proptereaque evocatus est Cpolim a Justiniano, anno circiter 535. Nuper repertus est inter codices Syriacos Londinenses ejus liber adversus synodum Chalcedonensem, qui e Græco Syriace versus est (2).

Scribit Justinus ad Elesbaan. Hic anno 524 exercitum et classem paravit, numerus militum et navium.

172 Præter litteras ad Timotheum, patriarcham Alexandrinum, datas, scripsit quoque Justinus imperator ad Elesbaan, regem Æthiopie, servatæque sunt hæc litteræ in Actis nostris n. 28. Antequam vero ad Justinum imperatorem redierit Abramius legatus, qui mense januarii anni 524 in castris versabatur Almundari regis, non procul a Mecca; et deinde antequam litteræ Justini ad Elesbaan pervenerint, in extrema Æthiopia regnantem, pars non modica dicti anni effluxerit necesse est. Id jam conjectaverat Arabum historicus (3), sed certo nunc discimus ex Actis. Hieme enim tertiæ indictionis, ut legitur ibi n. 29, id est extremo anno 524, aut initio sequentis, Elesbaan adhuc in instruendo exercitu et in paranda classe distinebatur. Pertigit autem exercitus, ut docent Acta loc. cit., ad centum viginti millia militum; quot et Dhu Nowasum collegisse, dum Negrana aggressurus erat, supra scribebat Simeon Beth-Arsamensis. Verum addunt Acta n. 31 simul fuisse quondam pedites ter centies et decies mille: cujus numeri me vadem non subscribam. Longe facilius admittendus numerus navium septuaginta, quæ instructæ fuisse dicuntur n. 29; siquidem ab institoribus Romanis, Persis et Æthiopicis eas coëmit Elesbaan: et portus indicantur ex quibus sunt adductæ. Verum absurdum est exercitum centum et viginti millium virorum memorare, et naves solum septuaginta quibus in Homeritidem erant vehendi. Quapropter Metaphrastes numerum navium circiter duplicem significat (4); scriptores vero recentiores historiæ Arabum, nescio quo errore, loco quodam alio dicti hagiographi Græci, quo naves septuaginta memorantur, septingentas fuisse legerunt (5). Sed videtur difficultas hæc solvi posse. Quum enim fretum Bab-el-mandeb, per quod ex Africa ad Homeritidem naves pervenerunt, latitudine non superet milliaria anglica 14 1/2 (6), et plurimis insulis interspersum sit, constitutis castris in littore Homeritico a militibus qui illuc primi devenerant, aut aliqua obtenta victoria, intra breve tempus naves alios et alios adducere potuerunt.

Anno 525 post Pentecosten in Arabiam navigavit Elesbaan cum exercitu; Dhu Nowasus cecidit. Ejus successores. Martyrium S. Azqir, Cyriaci et sociorum 38.

173 Mense Aprili ejusdem tertiæ indictionis qua exercitus instruebatur, id est, anno 525, Timotheus patriarcha Alexandriae in templo S. Marci synodum coëgit, et die sequenti sacram Eucharistiam, in theca argentea repositam, per presbyterum misit ad regem Æthiopum; hortans eum ut contra persecutorem bellum moveret.

(1) Lequien, Or. Christ. tom. II, col. 429. — (2) Nève, Revue des sources nouv. etc. pag. 81. — (3) Caussin, tom. I, pag. 134. — (4) Ap. Baronium ad an. 523, n. 47. — (5) Caussin, tom. I, pag. 131 et seq. et 134. — (6) Ritter, Erdkunde, tom. XII, pag. 671. — (7) Schultens Imp. Joctan., pag. 11, 39; Caussin,

Act. n. 28. Tum instructo exercitu classequè parata vectus est trans fretum S. Elesbaan, non multo post Pentecosten anni 525. Acta n. 29, 30. Devicto caesoque Dhu Nowaso, proregem constituisse fertur Abrahamum, ibid. n. 38, idemque legitur in chronico Joannis Asice episcopi, ut suo loco videbitur. Verum historici Arabes in pluribus dissentiunt, et primo quidem post Dhu Nowasum alios principes Homeritas in Arabia felice dominatos esse aliquamdiu significant; quod iterum de provincia una aut altera, maxime de tractibus montanis intelligendum esse haud dubito. Inter hos principes nominant primo loco Dhu Djadan (7), qui periit anno jam 525 aut paulo post; deinde Marthadum, ejus filium, et demum Alcama-Dhu-Kifan, filium Sjarabhil, filii Dhu Djadan. Ex menologio Æthiopico, dicto Senkessar, videtur et Sjarabhil aliquamdiu principatum tenuisse, vel vices supplēvisse patris sui. Hunc enim esse arbitror Sarabahal, regem Homeritidis, qui memoratur in dicto menologio ad diem 24 novembris; nam aliud tempus haud reperio quo quæ ibi narrantur contingere potuerint. En verba synaxarii Æthiopici, quæ nobis nova martyria Homeritarum revelant, vel Æthiopum in Homeritide degentium, nec prætermitti hic possunt: Item martyrium sancti Azqir sacerdotis, et 38 aliorum civium Negransium, temporibus regis Homeritis Sarabahal (8); a quo quum in carcerem conjectus esset Azqir et vetaretur ne quis ad eum accederet, congregati sunt illic viri quinquaginta in die baptismi (Epiphaniæ), festumque illud celebrarunt: quam ob causam a rege accersiti sunt. Quum illum adiret sanctus, obviam ei factus est Cyriacus quidam, qui quum sanctum salutasset, illico catenis vinctus est. Azqir deinde, mandato regis, tormentis affectus est; et quum e ligno eum suspendissent, prius submisso igne, dein ei caput absciderunt (9). Celebratur hoc martyrium et in Calendario Æthiopico apud Ludolfum (10), ubi ad dictum diem 24 novembris Æthiopici, seu 20 novembris juliani hæc leguntur: Azkirus et Cyriacus; et ad diem perendinum, seu 22 ejusdem mensis: Negrani martyres. Num vero hi martyres quadraginta, vel triginta novem, computati fuerint inter martyres 4,252, qui similiter Negranae occubuerunt, supra n. 167, certo definiri non potest. Eos apprime distinguit synaxarium Æthiopicum, nec idem est tyrannus a quo supplicio sunt addicti.

174 Præter regem Dhu Djadan, vel Dhu Jenden, quem historici Arabes aliquot in locum Dhu Nowasi suffectum esse scribunt, iidem Aryatem quemdam, Dhu Nowasum inter et Abrahamum, fuisse Homeritarum regem unanimes perhibent; et quidem eum ducem dicunt, non vero Elesbaan, exercitus a quo Dhu Nowasus est devictus: excepto Hamza Isfahani, qui non secus ac historici Græci, ipsum Elesbaan expeditionem duxisse scribit. Denique, omisso Esimiphæo, statim a morte Dhu Nowasi Aryatem regnasse ferunt: quod factum non esse, nisi quando in Esimiphæum rebellio est concita, supra docuimus et mox ulterius ostendetur. Audiantur interim historici Arabes: Inter hæc, inquit Hamza supra

Expeditionis historia ex auctoribus Arabibus, et primo ex Hamza. Iter Dhu Thalebani ad Æthiopiam et forte Cpolim.

tom. I, pag. 134 et seq.; cfr ib. pag. 74 et tom. II, pag. 296 et seq.; Schultens. pag. 7. — (8) Cfr Fresnel in Jour. Asiat. tom. XVI, pag. 278. — (9) Senkessar ap. Sapeto, Viaggio, pag. 466 et seq. — (10) Comment. ad hist. Æthiop., pag. 399.

dictus

AUCTORE
E. C.

dictus sæculi noni scriptor, Yemanensium aliquis, qui dicebatur Dhu Thalebān, mari transfretavit ad regem Habassinorum, qui fidem quoque Christi profitebatur. Ad hunc querelas ea super re (*cæde Negranensi*) detulit; et quid in christianos patrasset Dhu Nowasus exposuit. *Iter istud Dhu Thalebān, seu Dus Ibn Dhi Thalebān, commemorant historici Arabes omnes; et iis credendum esse, licet rem omittant scriptores Græci, non videtur dubitandum. Etenim aliquot tantum milliaribus distat Homeritis ab Æthiopia, sed a Constantinopoli distat utraque leucis quingentis.* Rex Habassinorum, sic Hamza prosequitur, per litteras negotium cum Cæsare Romanis imperitante communicat, et veniam sibi dari petit ad exercitum in Yemanam immittendum. Jussit ille ut Dhu Thalebān in regno suo vicarium relinqueret; atque ipse cum copiis suis Yemanam versus contenderet. Die tantum interposito, rex Habassinorum in Yemanam properat cum septuaginta mille viris (1). Funditur fugaturque Dhu Nowasus. Missi qui vestigia ejus persequerentur. Ille celsa scandens perrexit ad mare usque, atque semet in illud præcipitem dedit (2).

Dhu Nowasus
gladio perit.
Narratio Ta-
beritæ de Dhu
Thalebano

175 Ita periisse Dhu Nowasum scribunt etiam Nuweiriū, Taberita et ceteri Arabes; Acta vero et Joannes Asiæ episcopus, eum a rege Æthiopum occisum referunt. Cum his consentit Malalas: Axumitarum vero rex, inquit, victoria tandem potitus, Homeritarum regem bello captum occidit, deletō exercitu ejus toto, regionibus etiam regnisque ejus occupatis (3). Solus Theophanes ex oscitantia Dhu Nowasum captivum servatum dicit: Deo igitur opitulante magnam ille retulit victoriam, regemque Damianum, Syris Dimionem, ceteris Dimnum, Dunaan, etc. vivum captivum egit, Homeritarum regionem eorumque regiam reddidit plane subditam (4). Standum videtur cum monumentis sinceris, et Mahumete antiquioribus; quale est chronicon Joannis, et esse Acta nostra non dubitamus. Præter Hamzam audiendus et celebris Arabum historicus Taberita, qui nono vertente sæculo scripsit: Aliquis eorum (Negranensium), inquit, cui Dus Dhu Thalebān nomen, super equo per arenas sese quanta potuit celeritate surripiens, evasit. Dhu Nowasus deinde cum copiis Sanaam, regionis Yemanensis, revertit. Atque hæc quidem hactenus. At Dus Dhu Thalebān, quum ita evasisset, ire perrexit ad cæsarem, Romanorum dominum, ejusque opem contra Dhu Nowasum et armatos ejus imploravit; exponens simul quid ab iis editum esset. Hamza, qui scripsit post Taberitam, iter Cpolitānū neglexit; et quum de illo altum sileant Græci, haud crediderim factum esse. Secus dicendum de Thalebani itinere Æthiopico.

ejusque itinere,
et de uni-
versa expedi-
tione Æthio-
pica.

176 Pergit Taberita: Regessit ei Cæsar: Longius dissitæ sunt regiones tuæ a nostris, neque ulla ratione te copiis possumus adjuvare: sed pro te scribam ad regem Habassiam, qui ut hanc quoque religionem fovet, ita propior est regionibus tuis quam nos. Is opem tibi præsidiumque præstabit; simulque ulciscetur eos qui te oppresserunt, atque in te

tuosque religionis consortes omnia sæva sibi D permisere. Literas ergo ei tradit Cæsar ad regem Habassinorum, in quibus justa violata, et vim popularibus religionis illatam increpitans, opem ei ultionemque ab oppressore præstari mandat. Ille triginta millia (5) cum eo illuc destinat, duce Aryato (6), his sub mandatis: si tu deviceris eos, tertiam partem virorum occidito; tertiamque regionum devastato; tertiam item mulierum liberorumque, captivam avehito. Hæc proculdubio ab Elesbaan præcepta non sunt; sed præcipienda esse a principe his in adjunctis rerum, mahumetani, pro ethica sua, cogitarunt. His copiis, in quibus erat etiam Abraha Alasjram, qui postmodum prorex fuit Yemanæ, egressus Aryatus, simulque Dus Dhu Thalebān, trajecto mari ascendant in litus Yemanæ. Re audita Dhu Nowasus Himyaritas, reliquasque tribus Yemanæ sibi obedientes evocat. Illi conveniunt non sine dissensione et dissipatione, quum propter angustias, tum quod tanta moles molestiarum subito ingruisset. Nihil itaque belli fuit, nihil cædis (7); sed in fugam mox conjectis qui advenerant, Aryatus cum copiis suis introivit (8).

177 Addit, ut Hamza, Dhu Nowasum in mare præcipitem se dedisse. Quum vero Taberita annis plus quam trecentis post bellum, quod hoc loco memorat, historiam suam ediderit, magis credendum Procopio qui coævus fuit, et vivente adhuc Abraha Alasjram scripta sua Cpoli vulgavit. Negligi itaque non potest Esimiphæus, ut supra est dictum; Aryates vero censendus est dux ille, quem, rebellante Abrahamo Alasjram, ab Elesbaano contra eum missum esse, scribit Procopius; cujus nomen a Procopio reticetur. Atque hæc circa annum 530 evenisse, regnasse vero Aryatem in Yemana (aut in ejus majori parte, reliquam forte retinente Abrahamo), supra monuimus. Quibus præmissis, jam procedat narratio Taberitæ: At Aryatus Yemanam calcare Habessinīs suis, atque tertia parte virorum occisa (in quibus narratorem res gestas ad mores mahumetanorum accommodasse monuimus), tertia regionum direpta, captivam multitudinem ad Negasjum, quo nomine hodieque Habassinorum rex vocitatur, submisit. Ipse remansit, F opprimens divexansque regionem. Tum quidam Yemanensium, memorans quid invexisset ipsis Dus Dhu Thalebān de negotio Habassinorum, dixit: « Non ut Dus, nec ut appendices ephippii ejus » i. e. ut exitus ejus itineris. Proverbium ad hunc usque diem in Yemana viget.

178 Quum Aryatus annos aliquot in Yemanæ imperio transegisset, id ei ereptum ire contendit Abraha Habassius, sub eo militans. Veriora censemus quæ scribebat Procopius coævus, supra a n. 124: Ante Aryatem regnasse Esimiphæum, qui a rebellibus in castellum quoddam inclusus est; his Abrahamum sese adjunxisse et ut verisimile est, in parte aliqua Yemanæ regem egisse, deinde rebellasse iterum et tum regnum esse consecutum. De hac rebellionē altera scribere Taberitam in sequentibus, vix dubitandum videtur (9). Sciderunt se inter hos ambos, inquit, Habassinorum studia, ad

Emendatur
Taberita ex
Procopio Ary-
ates prorex
Homeritas
multum vera-
vit.

Contra Arya-
tem rebellat
Abraha Al-
asjram, eum-
que cædit.

(1) Ita et alii ap. Caussin, pag. 132; vide hic n. 172 et 176. — (2) Imper. Jactan, pag. 39. — (3) Malalas, pag. 434. — (4) Tom. I, pag. 347. — (5) Vide supra n. 174. — (6) Supra n. 127. — (7) Cfr

Acta a n. 32. — (8) Taberita, ap. Imper. Joct. pag. 109. — (9) V. Lebeau, Hist. du B. E. edit. Saint-Martin, tom. VIII, pag. 59, not. (4).

A quemque eorum parte exercitus sese adjungente. Alter in alterum deinde educunt; jamque propinquantibus, atque ad manus venire paratis utriusque copiis, mittit Abraha ad Aryatem: Enimvero non recte facis, quod Habassinos inter se velis collidi utrem nostram constituamus; quin in solitariam potius pugnam utrinque descendimus, ut ei qui adversarium suum straverit, reliquæ copiae accedant? Respondit Aryates: Profecto æquam tulisti conditionem; exi modo. Exiit ergo adversus eum Abraha. Erat is brevis, corpulentus, catus, religiosus in christianismo suo, quod et inferius repetit. Exiit quoque adversus eum Aryates (erat is magnus, longus, pulcher,) hastam manu retinens. Abrahæ erat satellitium quod tergum defenderet. In eo servus, Abuda dictus. Quum pedem propius contulissent, hastam suam extulit Aryates, percussurus caput Abrahæ, in synciput eam intendens. At hasta in frontem Abrahæ incidens, ejus supercilium, oculum, nasum, labrumque leviter vulneravit; indeque nomen traxit Abrahæ Alasjeram, i. e. fissuris notati. Abrahæ servus impetu dato Aryatem occidit. Sic omnes Habassini in Yemana ei adjuncti: quod circa annum Christi 540 factum esse diximus.

Occiso Aryate Abrahamus regnum cepit. Favet christianis, ejus expeditio Meccana.

179 Aryatem ab ipso Abrahamo occisum esse scribit Nuweirius, regnumque ejus ac mortem his paucis commemorat: Dhu Nowasus ultimus est regum Yemanæ ex Kehitano (quem eundem esse censent plerique cum Jectan, filio Heber. Genes. x) descendendum. Universi, quibus ab iis regnatum est, anni, sunt ter mille octoginta duo. Quum sic regnum Yemanæ invasissent et occupassent Habassii, opes dispersit Aryates, quem alibi dixerat fratris regis Æthiopis filium, inter Æthiopes nobiles eminentes, exclusis qui tenui essent conditione. Hac occasione Abrahæ, unus ducum Habassiorum, collectis copiis, adversus Aryatem insurrexit; eundemque bello persequens suamet manu interemit. Procopius ducem anonymum e regia propinquitate lectum, quem ab Elesbaan contra Abrahamum missum fuisse scribit, et nos Aryatem esse haud dubitamus, ab ipsis copiis suis rebellibus interfectum perhibet. Post cædem Aryatis pacifice Abrahamus regnavit, et ut prorex a rege Æthiope agnitus est. In fine regni, ipso anno quo natus est Mahumetes, seu Christi 570 (1), bellum movit contra Meccam et delubrum Caba, sed infeliciter: cujus rei fabulosissimam historiam texuerunt mahumetani, magistri sui verba commentantes (2). Sed de regno Abrahami seu de iis potius quæ in gratiam religionis christianæ gessit, dicendum ad diem 19 decembris, quo S. Gregentius colitur. In hujus enim Vita frequentissime Abrahami mentio occurret.

Hæresin monophysiticam in Homeritidem penetrasse scribit Joannes episcopus;

180 Hæresis monophysitica regnante Abrahamo in Homeritidem penetravit, si fides Joanni, Asiæ episcopo, huic hæresi addictissimo. De Elesbaa enim scribit in hæc verba: Zelo incensus, copias adversus tyrannum, Dhu Nowasum, eduxit, captumque occidit: exercitum quoque ejus delevit, et universos Homeritidis judæos funditus exstirpavit. Regem denique christianum zeloque fidei præditum, Abraham no-

mine, Homeritis præfecit. In quibus prætermitti Esimiphæum et Aryatem proreges, suo loco observavimus. Atque ita universis christianis, qui ob persecutionem et judæorum metum dispersi dissipatique fuerant, collectis, christiana religio in illa regione restituta est. Misit autem Alexandriam et episcopum inde accepit antequam Chalcedonensis synodus ea loca pervasisset. Qui quum regionem illam brevi rexisset, vita functus est. His significatur forte Joannes Paramonarius; quem tamen alibi ad Æthiopiam, non ad Homeritidem, missum esse, satis manifeste scripserat. (3) Quumque Homeritarum rex invectum in Alexandrinorum urbem Chalcedonense concilium, ejectumque propter fidem Theodosium, ac sede sua, quod synodum amplecti detrectaret, deturbatum comperisset; ipse quoque ea re offensus episcopum ex urbe Alexandria recipere noluit (4).

181 Victus est Dhu Nowasus anno 525, et non multo post episcopum Alexandria accersiverit rex Elesbaan; Theodosius autem, patriarcha hæreticus, sede sua pulsus est anno solum 538, postquam eam tenuerat annos fere duos: ex quibus patet multa scriptorem hunc prætermittere. Licet vero concedendum forte sit, aliquos in Homeritide circa medium seculum vi adhæsisse monophysismo, et frustra dudumque, ut sibi episcopi suæ sectæ mitterentur, Justinianum imperatorem rogasse, ut narrat Joannes in sequentibus, id profecto de ipsa gente deque Abrahamo dici nullatenus potest. Etenim in vivis agebat tum rex Elesbaan, quem Procopius religionis christianæ cultorem eximium appellat, et cujus Abrahamus in Homeritide gerebat vices. Insuper erat hic amicissimus S. Gregentii, episcopi Taphar, seu Dhafar, quem probe catholicum fuisse ostendimus ad diem 19 decembris quo colitur. Placet interim hæc confirmare ex iis quæ de ætate illa ecclesiæ Homeriticæ scripsit Michaël Lequien: Alexandrinorum pontificum cura et studio, inquit, ad Christum traducti Homeritæ, illorum regimini subditi permanserunt; nihil mirum igitur, si ordinati et electi Alexandria ipsorum episcopi, monophysitarum hæresim ex Ægypto secum detulerunt, in qua ortum habuerat et impune grassabatur: atque ita incautos greges sibi commissos in hæresim captivos deduxerunt et tenuerunt. Neque tamen contigit illud in prima eorum ad fidem revocatione sub Justino seniore, ut inepte garriunt e secta Jacobitarum, seu monophysitarum, historici; non enim passus esset Justinus religiosus princeps, Chalcedonensis fidei strenuus assertor, qui Homeritarum conversioni tanto studio allaboraverat, e monophysitis episcopos ad eos mitti, quos semper infensos habuit, quorumque patriarchas ipsos, tam Alexandria, quam Antiochia ejecerat. Quin Procopio et Theophane locupletissimis testibus, tam Elesbaas Æthiopum, quam Abraham, rex Homeritarum, christiani orthodoxi fuerunt (5). Et alibi de ecclesia Æthiopum scribit, hæresin in ea dominari cœpisse quando Ægyptus occupata est a Mahumetanis. Dein addit de christianis Homeritis: Narrationem illam Joannis Asiæ con-

sed id non contigit tempore de quo scribimus: et usque ad annum minimum 570 paucos tantum ibi asseclas habuit.

F

(1) Cfr Caussin, tom. I, pag. 282 et seqq. — (2) Alcoranus, sura 105. — (3) Supra n. 121 et 123. — (4) Bib. Orient. tom. I,

pag. 383 et seq. — (5) Oriens Christ. tom. II, col. 371.

AUCTORE
E. C.

vellam amplius in ecclesia Homeritarum, ubi ostendam Gregentium illis Indis Arabibus toto Justiniani imp. tempore episcopum et metropolitam præfuisse (1). Crediderim ego missum minime esse S. Gregentium ab imperatore Justino, aut initio imperii Justiniani, seu circa annum 527; sed dum jam rex erat Abrahamus. Ei enim superstes fuit et ultra annum 570 vitam in episcopatu protraxit. Sed de his dicitur ad 19 decembris, uti et de ulteriori conditione religionis christianæ in Homeritide usque ad ortum superstitionis mahumeticæ (2).

§ XVII. Cultus martyrum Negransium e fastis sacris Latinis et Græcis.

De cultu S.
Arethæ et so-
ciorum ex
martyrologis
latinis;

B

Martyribus Negransibus duplex obtingit annuntiatio in Martyrologio Romano, et primum quidem ad diem 27 julii his verbis: Apud Homeritas commemoratio sanctorum martyrum, qui sub Dunaan tyranno ob Christi fidem incendio traditi sunt. Quod qua de causa factum sit non satis percipio: etenim ad diem illum in nullo martyrologio antiquiori annuntiantur. Veruntamen solent martyrologi, ubi dies aliquis jejunior apparet, sanctum unum alterumve aliunde adsciscere, quorum dies obitus aut passionis ignoratur. Legerat scilicet Baronius in historicis Græcis, quos hic pro more in notationibus appellat, in persecutione Negransensi martyres multos occubuisse præter S. Aretham et socios proceres, qui in Menologio Sirleti ad 24 octobris celebrantur; et ideo alicubi eis locum dandum esse censuit. Quum vero dies 27 julii martyrologii sui exuberaret minime et adscriptos haberet martyres nonnullos persecutionis Arabum in Hispania, huic quoque diei alterius persecutionis Arabicæ victimas attribuit. Ad diem deinde 24 octobris S. Aretham et socios annuntiat idem his verbis: Apud Homeritas in civitate Negrans passio sanctorum Aretæ et sociorum trecentorum et quadraginta, tempore Justiniani imperatoris, sub Dunaan judæo tyranno: post quos christiana mulier incendio tradita est; cujus filius annorum quinque, cum balbutiendo Christum confiteretur, nec blanditiis nec minis retineri posset, in ignem ubi mater ardebat, se præcipitem dedit (3). Martyres Negransenses ignorarunt non solum martyrologi latini antiqui omnes, sed ipsi quoque Maurolycus, Walasserus seu Canisius et Galesinius. Eos primus e Surio mutuavit Molanus in editione altera martyrologii sui, ubi hæc habet ad præsentem diem: Die vigesima quarta, sanctorum martyrum Arethæ et sociorum.

ex menologio
Sirleti et Me-
næis excusis;

183 Hunc secutus est Baronius, simul præ oculis habens menologium ms. a Sirleto, custode olim bibliothecæ Vaticanæ, e Menæis Græcorum contractum, quodque idem martyrologus in notationibus Menologium Græcorum vocare solet. In dicto menologio, quod postmodum ab Henrico Canisio typis publicatum est, hæc leguntur ad diem 24 octobris: Natalis magni martyris Aretæ et sociorum ex Æthiopia (immo ex Arabia) sub Justino imperatore. Are-

tas, vir sanctissimus, sua prædicatione multos ad Christi fidem conversos martyres Christo ipse secum obtulit (4). Dum ex Æthiopia Sirletus S. Aretham oriundum dicit, prodit se exscripsisse aut summam composuisse quæ habent Menæa Græcorum. Horum enim synaxarium ad diem 24 octobris, ex Raderi nostri versione ms., hujusmodi est: Erat Arethas primus inter suos in urbe Negra apud Æthiopas (l. Homeritas, vel Arabas), imperante Justino; cum apud Æthiopas regnaret christianissimus rex Elesbaan; apud Homeritas quidam judæus Dunaan. Hæc autem regio in literis sacris appellatur Saba; a Græcis Arabia felix. Elesbanus autem Dunaan Hebræum vi sibi subjecit, et in ejus civitatem præsidium posuit; quod rebellans Hebræus oppressit, excurritque ad urbem Negram, quam etiam obsedit et expugnavit, non vi sed perjurio, omnesque christianos interfecit, viros juxta ac mulieres. Hic sanctus Arethas, cum prius omnes in fide Domini nostri Jesu Christi confirmasset, ad extremam senectutem pervenit, ita ut incedere non posset, et cum ad capitis punctionem damnatus esset, gestandus fuerit. Ergo ad supplicii locum deportatus cum gaudio cervicem ferro resecandam præbuit, spiritumque Deo tradidit. Mutuavit hæc Menæorum synaxaristes ad verbum ex Menologio Basilii imperatoris, non videns quam parum cohererent quæ de situ Negrans in Æthiopia continent ejusque oppugnatione a rege Homerita. Præterea vix quidquam habet synaxarium istud tam nobili martyrum cœtu, vel potius dixerim legione, seu multitudine, dignum.

184 Audiatur itaque synaxaristes alius, qui Menologium Græcum a Sirmondo nostro repertum, dictumque a majoribus Synaxaria vel Synaxarium Sirmondi, conscripsit, ac Cpoli floruit, ut suadet ejus liber, et quidem, ut credit Papebrochius, ante annum Christi m. Licet vero desit synaxarii principium in excerptis nostris, quoniam, ut notat laudatus Papebrochius hoc ipso loco, cum Menæis excusis undequaque conveniebat, tamen quæ adservata sunt, siquidem ex iis Actorum nostrorum narratio cum primis confirmatur, hic typis excudere haud dubitamus. Circa initium hæc habet præter Menæa Synaxarium Sirmondi, quæ manifesto ex Philostorgio sunt deducta, supra n. 46: Ομῆριται δὲ οὗτοι, οἱ καὶ Σαβαῖοι καλούμενοι, ἐκ τῆς Χεττουρας τῇ Ἀβρααμ γενοῦσι. Dein post verba Menæorum: Πρὸς τὴν Νεγραν πόλιν ἀνέδραμεν, ἣν καὶ πολιορκίῃσιν, οὐ δύναμει ἀλλ' ἐπιπορκίῃσιν, excurritque ad urbem Negrans etc., in hunc modum synaxaristes Sirmondi prosequitur: Μετὰ δὲ τὸ ταύτην λαβεῖν, πρῶτον μὲν ἀνορύξας τὸν τάφον τοῦ ἀγίου ταύτου ἐπισκόπου Παύλου, πυρὶ παρέδωκε τὰ ὅσα αὐτοῦ καὶ τὴν τεφρὰν ἐλικμήσεν· ἔπειτα ἱερεῖς καὶ λευῖταις, καὶ μοναζόντας, καὶ μοναζούσας ἐν καμινῷ πυρὸς ἀπορρίψας, θανάτῳ παρέδωκε ψυχὰς τὸν ἀριθμὸν τσσαροκοσίας εἰκοσι ἑπτα. Τῶν δὲ λαϊκῶν γυναικῶν ἀπέτεμεν ὑφ' ἐν τὰς κεφαλὰς τὸν ἀριθμὸν τελοῦσας ἑκατὸν εἰκοσι ἑπτα. Καὶ τινὰ εὐγενεστάτην καὶ τιμὴν γυναικὰ ἐνώπιον αὐτοῦ παραστήσαντος, καὶ τὴν κεφαλὴν τῆς Συγατρος αὐτῆς ἐμπροσθεν αὐτῆς ἀποτεμῶν, ἐκέλευσεν τοῦ αἵματος ἀπογευσασθαι, καὶ οὕτως καὶ αὐτὴν τῷ θανάτῳ διαξίφους παρεπεμψεν.

(1) Oriens Christ. tom. II, col. 647. — (2) Bib. Orient. tom. III, part. 2, pag. 603 et seq. — (3) Cfr supra n. 160. — (4) H. Canisius, Lectiones antiquæ, edit. Basnagii, tom. III, part. 1, pag. 481.

A Ἐσχάτον δὲ πάντων τὸν μέγαν Ἀρεθὰν μεθ' ἑτέρων τῶν ἀπέπεμνεν· οὗτος γὰρ εἰς ἔσχατον γῆρας ἔλθων, καὶ κατακοπὴς τῇ σωματικῇ γεγὼνως, καὶ μηκέτι χρῆσθαι δυνάμενος τοῖς ποσίν, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ μέλλειν τεμνεσθαι στηρίζομενος ἐφ' ἑτέρων, τὸν τοῦ μαρτυρίου στεφάνου ἀνέδυσσας. Τοὺς δὲ λοιποὺς εἰς παιδὰς καὶ παιδίσκας τοῖς ὑπο τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἀρχοῦσι, καὶ μεγίστασιν, ἐνεχαρίσατο. Τελεῖται δὲ ἡ συναξὶς αὐτῶν ἐν τῇ σεβασμικῇ οἰκῇ τῆς ὑπεραγίας Θεοτοκοῦ ἐν τοῖς Προτάσιον.

P. Sirmondi; 185 Hæc Græce dedimus quod inedita sunt: latine vero sic sonant: Postquam autem illam (Negranam) cepit Dunaan, effosso sanctissimi episcopi Pauli sepulcro, ossa ejus igni tradidit ac cineres ventilavit: deinde sacerdotes et levitas, monachos et monachas, in caminum igne succensum projectos, numero viginti septem et quadringentos interemit. Laicas vero mulieres centum viginti septem una capite truncavit. Quumque mulierem quamdam honestissimo loco natam atque ornatisimam ad se evocasset, et coram ea ejus filiae caput abscidisset, jussit de sanguine delibare, sicque eam gladio morte affecit. Ultimum vero omnium magnum Aretham cum ceteris quadraginta et trecentis decollavit: hic summam senectutem adeptus, quum fractis corporis viribus, plantis insistere jam non posset, usquedum foret capite minuendus aliis innixus, martyrii palmam accepit. Ceteros viros ac feminas, iis qui sibi parebant præfectis et magnatibus, in servitutem gratis addixit. Celebratur autem eorum statio in augusta æde sacrosanctæ Dei Genitricis quæ est in tractu Protasii. De hac æde B. Virginis Mariæ in qua die 24 octobris Cpoli festum S. Arethæ celebrabatur, hæc habet Cangius in Cpoli christiana (1): Deiparæ ecclesie Protasii cognominata; quod in urbis tractu, ubi olim habitaverat Protasius patricius magister, a Justino juniore imperatore (qui imperavit dum martyrio coronatus est S. Arethas), ædificata sit, annis 252 post Protasii tempora, ut habet Codinus in libro De officialibus etc. pag. 40. Verisimile est memoriam S. Arethæ in hoc templo Cpolitano celebrari cœpisse vivente adhuc Justino. Vide Acta n. 27. Hoc sane quam primum faciendum monebat Simeon anno 524: Eaque nos quoque vobis perscribenda duximus, ita abbatem Gabulæ alloquitur, ut sancti et fideles antistites, cognita rerum in Homeritide gestarum serie, sanctorum martyrum commemorationem peragant. Supra n. 161.

ex typico S. Sabæ et Kalendario Cpolitano; ex Kalendario Neapolitano. Sæculo ix civitas Neapolis partim græca erat.

186 In Typico S. Sabæ, quod ad usum monasterii S. Sabæ prope Hierosolymam primitus conscriptum est et deinceps in omnibus ecclesiis Græcis usurpari cœpit, occurrit ad diem 24 octobris memoria S. Arethæ et sociorum. Concinnatum est hoc Typicum ab ipso S. Saba qui obiit anno 532, natus annos 94; sed succedentibus temporibus varia cepisse incrementa, in primis quando a S. Sophronio Hierosolymitano et a S. Joanne Damasceno retractatum est, minime est dubium. Attamen vivente adhuc S. Saba, quum ad monasteria Palæstina pervenerit epistola Simeonis Beth-Arsamensis, Typico adscriptum fuisse illustre S. Arethæ martyrium verè maxime est simile. Septimi

sæculi martyrologium seu menologium Græcum nullum habemus: octavo sæculo adscribit Morcellus noster Kalendarium Cpolitatum, quod eruditis commentariis instructum publicavit; in quo ad hanc diem 24 octobris, post memoriam S. Procli archiepiscopi, hæc occurrunt (2): Καὶ τῶν ἁγίων Ἀρεθὰ καὶ τῆς συνόδου αὐτοῦ. Item sanctorum Arethæ et sociorum ejus. Sequitur Kalendarium Neapolitanum marmoreum medii circiter sæculi noni, quod anno 1742 in ecclesia S. Joannis Baptistæ Neapoli detectum est. Exaratum quidem id est in Italia in ipsa urbe Neapoli, et latinis literis atque lingua. Ast urbis pars tum Græca erat, ut observat Baronius ad an. 872 n. 12: Ita enim quod duplex populus contineretur in ea; nempe Latinus et Græcus: qui seorsim suos quisque, sub capite tamen uno, peragerent sacros ritus (3). Quumque idcirco in ejus ecclesiis aliquot Græce liturgia celebraretur, sanctis pluribus Græcis seu orientalibus quam in reliquis Ecclesiæ latinæ partibus, suus cultus obtingebat. De urbis Neapolitanæ conditione sæculo ix hæc scribit Chioccarellus Neapolitanus historicus (4): Qua de re Græcorum turba ab oriente Neapolim tum negotiorum causa, cum quoque ut civitatis deliciis fruerentur, confluebat. Ideoque sex Neapoli parochiales ecclesias Græcorum sacerdotes obtinebant, qui Græco more sacra peragerent; quique statis diebus Neapolitanam uti caput et matrem agnoscere tenebantur. Erant autem Græci sacerdotes his præfecti ecclesiis etc. Hinc nihil mirabimur natales sanctorum aliquot Græcorum, antea occidenti ignotorum, kalendario marmoreo Neapolitano inscribi; aut quos diversis diebus colunt ecclesia Latina et Græca, in monumento utrique ritui accommodato bis annuntiari (5). De martyre nostro Arabe, jamdudum sæculo ix per universum orientem noto, hæc habet marmor Neapolitanum mense octobri: xxiii P. S. Arethæ i. e. die xxiv passio S. Arethæ (6).

187 Octavo et nono sæculo, ut modo tradebat Chioccarellus (7), tot advenere in Italiam australem Græci, ut multis lingua utraque familiaris esset, et acta martyrum non pauca e Græca lingua in Latinam converterint. Inter hæc fuere ipsa Acta S. Arethæ quæ edimus, suntque latinitate donata ab Athanasio juniore, episcopo Neapolitano; qui quum feliciter anno 872 ejus ecclesiæ regimen auspicatus esset, patruisque sui et decessoris S. Athanasii vestigiis inhærere cœpisset, Neapolitanorum dux electus, in avaritiam et regnandi cupidinem dilapsus est et sacræ dignitatis suæ prorsus oblitus. Athanasii tamen cum laude, ait Ughellus (8), meminit Petrus Subdiaconus ille, qui Neapolitanorum episcoporum Chronicam post Joannem Diaconum continuavit, altioris ingenii virum, atque mirabilis prudentiæ fuisse testatur. Idem perhibet Petrus, alius Neapolitanæ ecclesiæ subdiaconus, in S. Agnelli miraculorum libello. Idem Athanasius Græcis et Latinis literis optime excultus fuit; sanctorum enim martyrum Arethæ et sociorum passionis historiam e Græco in Latinum vertit optimo et elevato stylo, ut illa ferebat ætas; cujus fragmentum exstat in ms.

De Athanasio II, episcopo Neapol. ejusque versione Actorum S. Arethæ.

F

(1) Parte 2, pag. 64, edit. Venetæ. — (2) Tom. I, pag. 201. — (3) Cfr. Rodotà, Del rito greco in Italia, tom. I, pag. 329 et seqq. — (4) De episcopis Neapolitanis, ad ann. 878. — (5) Mazochius,

Neapol. eccles. Kalendarium, tom. I, pag. XXVIII. — (6) Mai, Stripior. vet. tom. V, pag. 64. — (7) Cfr. Rodotà, l. c. cap. iv sq. — (8) Italia sacra, tom. VI, col. 81. Venetiis 1720.

AUCTORE
E. C.

codice in monialium S. Joannis Capuanæ urbis cœnobio, in quo inter alia habentur in prologo : « Quorum (scilicet martyrum) victrices agones palmasque ego Athanasius junior, Parthenopensis ecclesiæ antistes, ad honorem Dei et gaudium christianæ religionis ab Æolicis exemplaribus transferre conabor; et quia peregrinum idioma minime congruit stylo, non verborum folia, sed magis sensus ubertatem carpere studentes, superflua rescamus, et interdum serie commutata, ad dilucidandas sententias nonnulla ingerimus nostra etc. » Fragmentum ex quo hæc excerpta sunt et quod supra memorabat Ughellus, e codicibus mss. P. Ant. Caraccioli, clerici regularis, qui librum de ecclesia Neapolitana vulgavit, exscriptum, olim ad Papebrochium missum est; illudque ad calcem Actorum S. Arethæ typis mandamus. Ejusdem Athanasii jussu translata perhibentur e Græco in Latinum Acta SS. Martyrum Eustratii et sociorum, ac S. Febronice virginis, et forte alia (1).

Cultus S. Arethæ ex menologio Callipolitano, et ex kalendariis Ruthenicis et Moscis.

188 Sæculo x mentionem habent S. Arethæ menologium Callipolitenum a Scholzio editum (2) et menologium aliud a Græcis Italis conscriptum, quod huic sæculo attribuit Bandinius (3). Eodem sæculo μεταφρασεις suas composuit, hortante Constantino Porphyrogenito imperatore, Symeon dictus Metaphrastes; quæ mox in universi orientis monasteriis sunt descriptæ: atque exinde in menologiis aliisque codicibus liturgicis Græcorum, S. Arethæ memoriam perquam frequenter reperire est. A Græcis mutuaverunt annuntiationem S. Arethæ Rutheni et Mosci, in quorum kalendariis legitur similiter ad hanc diem 24. Menologium Slavo-Russicum ms., quod anno 1712 ad decessores nostros misit Sparwenfeldius, hæc habet ad dictam diem: 24 (octobris) Arethius, anno 6042. Annus hic ex oscitantia appositus est, sive ὁμαδι 5500 vel 5508 usus sit martyrologus; quum noverimus, nec anno 542 nec anno 534 passum esse S. Aretham: at legendus forte annus 6022, sicque dempta ὁμαδι Græca 5500, devenimus ad annum Christi nati 522, qui anno passionis S. Arethæ proximus est. Discimus saltem ex adscripto anno martyrem Arabem hic annuntiari, non vero alterum cognominem, de quo infra disseret collega meus. Synaxarium Ruthenorum ms. quod anno 1688 ad Papebrochium misit P. Georgius David, societatis nostræ missionarius, qui Moscæ residebat, similiter sancti nostri meminit: 24 octobris S. M. Aretha et qui cum eo. Cetera de ephemeridibus Slavicis, maxime de iis quæ appictas ferunt imagines sanctorum, discamus ex commentario Assemani de Tabulis Capponianis (4): « Martyr Arethas et socii » sunt verba tabulis subscripta. Ita et codex secundus Vaticanus (5), ait tabularum editor. At primus cum nostro Slavico silet. Possevinus (6) pro Aretha perperam: « S. Patris Avertii » (in quo confusio adesse videtur cum S. Abercio, quem ad diem 22 ceteri annuntiant). Utrumque menologium, nempe Basilianum et aliud Venetiis impressum anno 1610: « Του ἁγίου μεγαλομάρτυρος Ἀρεθα, καὶ τῆς συνοδίας αὐτοῦ. Sancti

magni martyris Arethæ et sociorum ejus. » D Μεγαλομάρτυρες dicuntur a Græcis soli martyres illustriores..... Tabulæ Capponianæ, inquit Assemanus, Aretham exhibent cum quatuor sociis. Basilianum menologium, eundem a carnifice decollatum; hinc vero unum, inde plurimos alios, ligatis ad tergum manibus martyrium exspectantes. In Papebrochianis fastis (7) solus Arethas senex barbatus, tunica et pallio indutus, capite nudo repræsentatur, capillis attonsis, crucem dextra gestans, læva expansa. S. Aretham denique memorant kalendaria Ruthenica quibus ulitur Ignatius Kulczinski in libro olim rarissimo, qui anno præterito a socio Parisiensi ab oblivione vindicatus est (8).

§ XVIII. Cultus martyrum Negranensium ex kalendariis Syriacis, Armeniacis et Æthiopicis, et ex Æthiopum senkessar.

Ex fastis sacris orientalibus solos Græcos adhuc prosecuti sumus. Nuntiatur porro S. Arethæ sacer dies in kalendario Syriaco, quod Romæ typis publicatum est anno 1624, et penes nos adservatur manu scriptum. Item in synaxario Melchitarum codicis cujusdam Arabici Vaticani sæculi xii (9), ac in aliis synaxariis Syrorum non paucis. Is vero dies est, ut apud Græcos, 24 mensis octobris, qui a Syris Thisri prior dicitur. Ab Armeniis colit S. Aretham die octobris 20 supra monuimus n. 167 (10). Miror ejus nomen non prodire in menologiis plurimis Coptitarum quæ præ manibus sunt, nisi significetur his verbis apud Seldenum (11) et Ludolfum (12) ad diem octobris Æthiopici 26, juliani 23: Waris martyr. Nam suspicatur Ludolfus pro Waris legendum Huras, quod fit levi mutatione literarum Arabicarum: Huras autem martyr annuntiatur ad eundem diem in menologio Æthiopico, nec diversus est forte ab Aretha Arabum, et Hirut Synaxarii Æthiopici de quo mox; qui manifesto idem est ac Arethas noster. Omissis igitur menologiis Copticis, transimus ad monumenta Æthiopica pauca numero, quæ typis sunt edita. F Kalendarium seu menologium Ludolfi, præter Huras martyrem, quem die præcedenti 23 octobris memorabat, mense novembri consignat Azkirum et Cyriacum et alio die Negranos martyres, ut supra est dictum. Annuntiantur hi die novembris Æthiopici 26, et quum in synaxario, sive senkessar Æthiopico, quod Æthiopice et Italice vulgavit J. Sapedus, laudentur S. Arethas et socii ad diem ejusdem mensis 27, dubium minime est quin martyres eosdem significet utrumque monumentum.

190 Ast qua de causa mense novembri recolantur ab Æthiopibus, siquidem certum videtur ex Actis octobri mense eos passos esse, dicere haud possum; nisi id fiat quod Azkir sive Azqir sacerdos et martyr Negranensis (13) (qui mihi Æthiops fuisse videtur ad reducendos ab idololatria Arabas missus et ad excolendos populares

Cultus S. Arethæ et sociorum ex kalendariis Syriacis, Armeniacis et Æthiopicis.

Cur martyres Negranenses ab Æthiopibus colantur mense novembri. Æthiopum Senkessar,

(1) Ughelli, l. c. — (2) Scholz, De menologiis duorum codicum etc., pag. 8. Bonnæ 1823. — (3) Catal. codd. mss. bib. Mediceæ, tom. I, pag. 130. Florentiæ 1764. — (4) Kalendaria eccles. univ., tom. V, pag. 346. — (5) Ibid. tom. I, pag. 104. — (6) Apparatus sacer tom. II, pag. 363. Colonia: 1608. — (7) Acta SS.

tom. I Maji, pag. XLVII. — (8) Specimen ecclesiæ Ruthenicæ, pag. 100. Parisiis 1839. — (9) Mai. Scriptorum etc., tom. IV, part. 2, pag. 48. — (10) Cfr Aucher, Vitæ SS. etc., tom. VII, pag. 480. — (11) De synedriis Hebræorum, pag. 1313. — (12) Commentar. ad. hist. Æth., pag. 393. — (13) supra n. 173.

AUCTORE
E. C.Idem ossa
comburit Pau-
liepiscopi,
pridem demor-
tui; martyrio
addit eccle-
siasticos viros
et feminas 427:
numerus mar-
tyrum.Martyrium S.
Rumæ et filia-
rum;

F

Martyrium S.
Arethæ;

A suos) (1), die 24 novembris Æthiopici colitur, et alii martyres Negransenses qui sub Dhu Nowaso passi sunt, et quorum dies passionis ignorabatur, primo die vacuo inter consequentes, nimirum die 26, annuntiandi videbantur. Etenim moris est martyrologorum, cum primis Græcorum (2), sed etiam aliorum quorumvis, sanctos quorum nescitur dies natalis, annuntiare post sanctos cognomines, aut gentis ejusdem, aut quomodocumque affines (3). Post Ludolfi Calendarium alios fastos Æthiopicos non novimus præter Senkessar, sive synaxarium Æthiopicum, cujus pars non ita pridem edita est a Sapeto. Continet illud synopsis historiam de S. Arethæ, sive Hirut, ut ibi dicitur, quæ pro thesauro nobis est. Affatim enim confirmat Acta nostra, et quidem quin partim ex iis conflata sit dubium non est; ast et monumenta indigena synaxaristes Æthiops hic usurpavit: quibus tenebras non paucas passim in decursu commentarii propulsare licuit, aut illa quæ ab historicis Græcis narrabantur permiste et confuse, declarare et stabilire. Addimus hanc synopsis ex Actis Symeonis Metaphrastis confectam non esse, siquidem numerum martyrum ubique secundum Acta nostra diligenter adscribit; quæ Symeon, sprete accuratione et pro more sectans solum narrationis pietatem et nitorem styli, excerptare neglexit. Legitur vero in dicto Senkessar ad diem novembris Æthiopici 27, juliani 23, estque hujusmodi, ex Sapeti versione Italica:

ejusque syno-
psis actorum
S. Arethæ:
Dhu Nowaso
tyranno, in-
terjecto perju-
rio, aperiun-
tur portæ civi-
tatis Negræ.

B 191 Celebratur hodie martyrium martyrum civitatis Negræ et S. Hirut patris eorum, quod contigit anno quinto Justini imperatoris, Hierosolymis patriarcha Joanne, Alexandriæ Timotheo, Constantinæ (l. Constantinopoli) Timotheo (4) et Antiochiæ Euphrasio, ac in Æthiopia regnante Caleb, quem Græci et Latini Elesbaan vocant (5). Regnabat tum in Sabæa judæus quidam nomine Fineas (6), apostata, incredulus et hominum sanguine se cruentans. Antea fuerat Sabæa regi Æthiopiæ subdita, sed quum expulsi fuissent Judæi a Vespasione et a Tito (7), imperatoribus Romanorum, eam labente tempore acquisiverunt. Est versus Sabææ limitem civitas amplissima, cujus incolæ multi fideles erant et in Jesum C Christum credebant. Ad hanc venit rex ille vastaturus provinciam in qua Christus diligebatur, et diruturus ecclesias. Videns vero munitissimam esse civitatem et conspectis mœnibus quæ cruce et facibus nocturnis ornabantur et quos milites multi custodiebant, expugnare eam tentavit rex judæus maledictus, sed incassum, munita quum esset a Domino. Tunc occidit omnes quos extra civitatem reperit, et pueros servituti addixit. Fœdus vero rex ille judæus similis fuit diabolo seductori: nam civibus dixit, jurans, in nomine Domini Dei Pentateuchi et Prophetarum, se eorum hostem non esse, nec vel uni eorum nocere velle, aut guttula sanguinis sese cruentare. Sed cupio, inquit, videre ædificia, et fora ac emporia. His quum crederent cives, dixit eis Hirut, filius Kaëba, seu Arethas filius Caab, supra n. 153: Non credatis verbis hujus apostatæ judæi, impius quum sit, portas urbis

ei non aperiatis. Ast ei non auscultarunt, portasque aperierunt. Tum ingressus judæus, primum vastari bona civium jussit, et caminum succendi cujus flamma enitebatur in cælum.

192 Dein Paulum arcessiri jubet, episcopum civitatis; et quum audisset vita functum esse, ejus ossa refodi e sepulchro imperavit ac projecit in ignem. Tum congregatis sacerdotibus, diaconis, monachis, viduis et orphanis, qui die ac nocte lectioni vacant librorum sanctorum, eos in ignem projici jussit, numero 427 (8), sic terrere volens christianos. Tunc Hirutæ catena collo circumjecta est ligatique pedes et manus, ac similiter proceribus omnibus et magistratibus civitatis. Circuierunt quoque ejus jussu milites civitatem, denuntiantes, illos omnes qui Christum non ejurassent morte pessima affectum iri. Dum hæc audierunt hi sancti christiani, exclamarunt: Avertat cælum ut hoc faciamus, et Christum ejuremus, Deum nostrum, cui credidimus et in cujus nomine baptizati sumus. Quibus auditis judæus iste immundus occidit viros et feminas, filios et juvenes, puerulos et senes, E numero 4252 (9).

193 Dein comprehendere jussit Demaham, quæ ordine quarta genita fuerat (Demaha quartogenita, ita Italice Sapetus; nomen corruptum esse haud dubito, nam Assemanus, qui duo exemplaria mss. epistolæ Simeonis Beth-Arsamensis præ manibus habuit, eam ubique Rumam vocavit. Ad literam tamen Syriacæ eam Simeon uno loco Rumi (10) vocat, altero Rehumi) (11), feminam lectissimam et formosissimam; et cum ea duas filias tantum (e due sole figliuole con essa) (12), quæ aliud lumen prorsus non viderant, præter illud quod per fenestram in domum propriam adveniebat. Quum in conspectum regis venissent, hic multis promissionibus, ut fidem ejurarent, suadere conatus est, quumque renuerent, vestibus nudari jussæ sunt: quo viso miseratione motæ feminæ Negransenses plorarunt. Filiarum una, ætate minor, ac annos nata solum duodecim, in faciem regis expuit, quod quum vidisset miles quidam, evaginato gladio [etiam] ejus sorori amputavit collum. Post quæ jussit judæus immundus ut biberet sancta Demaha sanguinem filiarum; quem quum gustasset, Gratias tibi ago, inquit, Jesu Christe, Domine mi, Fili Dei vivi, quod mihi contigit gustare de sanguine sacrificii a filiabus oblatis. Ei vero jussu regis caput gladio abscissum est, et sic completum earum martyrium.

194 Post hæc, arcessitis e carcere (13) sancto Hirut et sociis 340 (14), jubet rex judæus ut sanctus Hirut fidem abneget. At respondit Hirut: Anni sunt septuaginta et octo (15) ex quo adoro Jesum Christum, Dominum meum, et ad quartam generationem (16) perveni; jam gaudeo quod martyrium consequor et moriar pro sancto ejus nomine. Dixeram vero populo meo fidendum non esse juri jurando tuo, mendax quum sis; at non crediderunt me, siquidem volebat Christus ut in hoc discrimen adducerer. His auditis rex judæus iratus est vehementer, jussitque ut eum

(1) Cfr supra n. 137. — (2) Acta SS. tom. VIII Oct., pag. 427, n. 12. — (3) Supra n. 182. — (4) V. Acta, n. 1 et quæ ibi notavimus. — (5) V. Acta ibid. Annot. g. — (6) V. supra n. 118. — (7) Supra n. 24 et seqq. — (8) Supra n. 163. — (9) Supra n. 167.

— (10) Bib. Orient. tom. I, pag. 368. — (11) Ibid. pag. 374. — (12) Cfr supra n. 143. — (13) Supra n. 142, 6° et 10°. — (14) Ibid. — (15) Cfr, n. 103. — (16) Acta infra n. 17.

ducerent

AUCTORE
E. C.

ducerent in flumen (*Italice* : che lo menassero nel fiume; *intellige de valle Negransensi, sive Wadi* (1), *per quam rivus fluebat* : vox enim Arabica Wadi, quam in linguam Æthiopicam vertit synaxaristes non modo rivum, stagnum aut cisternam, sed et vallem circumjectam significat), ibique gladio ei caput absciderent. Hæc audiens sanctus Hirut, Deum oravit ut stabiliret imperium Græcorum et regnum Æthiopiæ, ac regnum hujus impuri judæi disperderet; tunc benedixit populo suo, et quum sese vicissim amplexi essent, milites caput omnibus absciderunt.

martyrium
pueri quin-
quennis alia-
que.

195 Hæc spectabat femina quædam, filium habens annorum quinque (2); tinctaque manu in sanguine sanctorum, sese unxit (3) et filium suum. Milites vero, re conspecta, eam ligarunt ac ad regem perduxerunt; a quo projici jussa est in ignem. Tum rex sumpto puerulo et brachiis eum complectens, Amas tu, inquit, vel non, quem vocant Christum? Cui puer : Profecto eum amo, quia servus ejus sum; sed tu demitte me, ut vadam cum matre mea. Et sublato clamore, morsuque apprehendens crus regis, evasit, ac ignem ingressus, martyr factus est (4). Adduxerunt et aliam feminam cum filiolo, nato menses decem (*de his nihil habent Acta nec Simeon Beth-Arsamensis*): cui mater : Tu me privasti hoc igne. Respondit puer : O mater mea, eamus cito ad vitam æternam, quia non videbimus hunc ignem nisi hodie tantum. Tunc mater simul cum filio sese in ignem projecit. Quo viso christiani Negransenses capite truncari elegerunt, judæis obstupentibus. Post hæc visus est ignis in cælo per dies integros 40 et noctes totidem (5). Rex vero judæus, reversus ad civitatem suam, de his nuntium misit ad omnes reges, jactans potentiam suam. Percepit ea quoque Justinus, rex Romæ (*novæ, sive Cpolis*), ac Timotheo patriarchæ Alexandrino mandavit, ut scriberet ad regem Æthiopiæ Kaleb (6), eumque supplex rogaret, ut huic judæo bellum inferens sanguinem vindicaret civium Negransensium. Kaleb igitur, rex Æthiopiæ, quum hæc inaudisset, accepta prius benedictione ab Abba Pantaleon, speluncæ incola, transiit ad regionem illam cum multis militibus et navibus multis, ac universam Sabæam, regnum judæi illius, vastavit, quin remaneret nec homo, nec animal vivens (*nihil simile habent Acta, sed conveniunt quadamtenus cum iis quæ de prorege Aryat* (7) *narrant historici Arabes*). Civitatem Negrana reædificavit, et commemorationem sacram auspicatus est martyrum suorum. Nuntiavit quoque quæ gesta sunt Justino, regi Romæ, et Timotheo patriarchæ; qui gavisus plurimum, Christo gratias egerunt.

De reliquiis S.
Arethæ et so-
ciorum.

196 De S. Arethæ et sociorum reliquiis sacris silent monumenta omnia recentia, nimirum catalogi, sive Græci, sive Latini, reliquiarum quæ in ecclesiis et monasteriis his ultimis sæculis venerationi erant, aut sunt etiamnum; quorum adservatur penes nos non exiguus numerus. Vix non silent etiam monumenta antiqua, inter quæ nihil aliud reperire fuit, quam hæc pauca quæ habent Acta nostra num. 38 : Tunc Elebsaan missum sanctissimum episcopum duxit

Negranam, ad civitatem martyrum..... Locum D quoque, in quo corpora sanctorum jacebant combusta et projecta (καεντα και ριφεντα, quod ad duplex martyrii genus (8) referendum videtur) venerandum reddidit et asyli jure donavit. Nec plura habet Metaphrastes, cujus Acta Græca præ manibus sunt (Parisiis annis abhinc plus quam ducentis exscripta in gratiam Rosweidi nostri) : Επιμελησαμενος τε του τοπου, ait Metaphrastes, εν ᾧ τα των μαρτυρων τελειωθεντα εκειτο λειψανα, και ασυλιαν εκεισε διορισαμενος, απεισι και προς τα βασιλεια κ. τ. λ. Et quum curam gessisset loci, in quo jacebant consummatæ martyrum reliquiæ, et jus asyli illic constituisset, vadit iterum ad civitatem regiam etc. Ex his patet adservata fuisse martyrum Negransensium lipsana; sed immerito scribitur in Lexico ecclesiastico, aliquot ante annis Moguntiae edito, recondita illa esse in ecclesia, quæ jubente Elebsaan Negrana exstructa est (9) : licet illuc aliquot delata esse vero proximum sit.

§ XIX. Actorum ætas et sinceritas.

Hoc loco pro more de Actis dicendum quæ edituri sumus; de quibus duo potissime inquirenda, qua ætate scripta sint et quatenus videantur sincera. Ad primum quod attinet, certum est concinnata esse ante annum Christi 634 quo exercitus Abu Beer, qui duobus ante annis in locum demortui Mahumetis suffectus fuerat, devictis Græcis et Arabibus Ghassanidis, magnam partem Syriæ invasit (10) : quam deinceps Græci non receperunt. Dicit porro Actorum scriptor de deserto Phœniconis, quod Justiniano imperatori traditum fuerat a phylarcha Arabe Abo Charabo, et limitaneum erat inter Arabiam desertam et pæninsum Arabicam : Jacet Homeritarum regio ad meridiem illius quam Phœniconem dicunt quæque nunc sub Romanis EST : εκ νοτου του νυν υπο Ρωμαιους οντος και λεγομενου Φοινικωνος. Quæ manifesto ostendunt scripta esse Acta ante dictum annum 634. Sed et ante annum 629, quo ipse Mahumetes exercitum misit in desertum Syriæ, scripta videntur, et universe, antequam Mahumetes magnam pæninsum Arabicæ partem occupaverit. Etenim horum omnium in Actis (in quibus plura de Negrana et Homeritide accuratissime proferuntur) ne mentio quidem est. Insuper ad religionem quod attinet, de Negrana dicitur Act. n. 2 : Quæ cælitus illuminata colit etiamnum consubstantialem sanctamque Trinitatem etc.

198 Operæ pretium erit hic colligere res præcipuas quæ præcipite sæculo vi et ineunte vii in pæninsum Arabicam et Arabia desertam gestæ sunt; quo facilius conficiatur qua circiter ætate Acta S. Arethæ concinnata fuerint. Anno 575, quinto post obitum Abrahæ, proregis Yemanæ, Persæ regnum occuparunt; ac ab iis proreges constitui cœpere. Paucis tamen post annis Yemanæ thronum Æthiopes receperunt, donec anno 597, immissis novis copiis a Cosroë Parviz, rege Persarum, internecone deleti sunt (11). Anno 608 et sequentibus vastavit Cosroës universam Syriam, et capta ac direpta Hierosolyma anno 616, anno sequenti non modo Ægyptum

Ostenditur
scripta esse
Acta ante an-
num 629;

immo ante an-
num 597.

(1) Supra n. 157 et 163. — (2) Ibid. n. 158. — (3) N. 157. — (4) N. 160. — (5) Cfr Acta n. 23. — (6) Supra n. 169 et 171. — (7) Ibid. n. 177. — (8) V. ib. n. 163. — (9) Allgemeines Kirchen-

Lexikon, tom. III, pag. 307. Mainz 1830. — (10) Cfr Caussin, tom. III, pag. 421 et seqq. — (11) Idem, tom. I, pag. 157.

AUCTORE
E. C.

A occupavit et Africæ partem quam adluit mare mediterraneum, sed ipsam obsedit Carthaginem; donec eodem anno ab Heraclio imperatore devictus est (1). Anno 628 Homeritarum prorex Persicus factus est mahumetanus, et non multo post, anno 631 christiani Negransenses, quum sacra sua ejurare nollent, a Mahumete coacti sunt pendere vectigal. Anno sequenti cives idololatæ, seu pars dimidia civium, ut ferunt historici Arabes, amplexi sunt dogmata Mahumetis; pars altera dimidia christiana remansit, et ad illud usque tempus suum habebant episcopum: sed exeunte anno 634, Omar, qui demortuo Abu Becr mahumetanorum consecutus erat principatum, christianos Negransenses in exsilium abire jussit ac in Syria aut Iraca Arabica (Babylonia), quam necdum sub imperium subjunxerat, sedes deligere (2). Ex his non modo comprobantur quæ supra deduximus, ante bella Mahumetis scripta fuisse Acta, sed cumprimis fit veri simile et ante annum 597, a quo per annos triginta Homeritidi universæ dominati sunt Persæ, literis mandata esse.

et forte ante
annum 565.

199 Præ ceteris tamen me movet quod de regione Phœniconis scribit auctor Actorum: Nunc, inquit, sub Romanis est. Quæ verba donationem Abocharabi, qua Phœniconem tradidit imperatori Justiniano (n. 70), tamquam recentem aut non valde antiquam memorant. Atqui novimus donatum esse Phœniconem ante annum 536, quum eo anno Abocharabus cesserit e vita (3). Aliunde scripta sunt Acta post obitum S. Elesbae, de quo hæc leguntur num. ultimo: Nec quisquam laicorum « per omne tempus vitæ ausus est cum eo loqui. » Vixit porro S. Elesbaas, si fides Henrico Salt ad annum usque 570 (4); Sapetus inter annum 565 et 570 vita functum scribit (5): quod pressius definitur ad diem xxvii, quando de S. Elesbaa disserendum erit. At non immerito colligimus ex præcedentibus, scripta esse Acta anno circiter 575; ac si, ut conjicio, citius vitam mortalem cum æterna commutavit Elesbaas, lubens dicerem ante annum 565, vivente adhuc imperatore Justiniano, mandata literis Acta fuisse.

Exponitur
sententia
Lambecii

C 200 Quinetiam arbitratus est Lambecius desumpta esse ex Nonnosi historia legationis suæ sub imp. Justiniano I, sive magno, ad Homeritas, cujus meminit Photius, inquit, codice III (6). Quæ hic obiter proponit Lambecius, levius non excogitavit, sed quum adverteret accuratatione multa disseri in Actis, de rebus historicis, geographicis et aliis, credidit ista nonnisi a legatis, qui imperantibus Justino ac Justiniano frequenter Arabiam ac Æthiopiam adierunt, potuisse colligi. Hos vero inter longe præcipui sunt Abrahamus ejusque filius Nonnosus; siquidem præter eos, dempto Juliano, de cujus legatione alibi diximus, alii ad dictas gentes missi non feruntur. Legationes porro, quas ad Arabum gentem, annos inter 518 et 535, hi obierunt, quinque sunt numero; ut suo loco e Photii bibliotheca confecimus. Est vero notandum, Abrahamum, in legatione incuntis anni 524, quæ ejus prima fuit, comitem habuisse Simeonem Beth-Arsamensem; ac omnia percepisse quæ ille in laudatissima epistola memoriæ prodidit. De-

cennio sequenti alias duas legationes ad easdem gentes Abrahamus suscepit, ac intra idem tempus tertiam Nonnosus. Quis igitur in universo imperio Græco aptior esse potuit quam Abrahamus, aut ejus filius Nonnosus, ad historiam texendam martyrum Negransensium?

201 Verumenimvero si cui probetur sententia Lambecii ac a Nonnoso Acta conscripta dicantur, addendum, Actorum finem, ubi Abrahamus significatur prorex constitutus fuisse mox a profligato Dhu Nowaso, seu ab anno circiter 526, postmodum scriptum esse; uti et locos alios forte in quibus obitus Elesbae memoratur. Atque istud (quod jam supra insinuavimus) ex alio etiam firmatur. In versione scilicet Armenia seu Haicana Actorum nostrorum, quæ exstat in libro ms. Djarrentir (quo usus est P. J. D. Aucher ad concinnandas Vitas Sanctorum), exhibentur ea fideliter; sed longe ante finem absoluntur quem habent in exemplo nostro; nimirum eo loco quo prodigium in cælo apparuisse noctibus quadraginta narratur (Act. n. 23). Postquam narrationem prosequitur liber Djarrentir in hæc verba: Quæ quum vidissent omnes, E laudabant Deum, glorificando Patrem et Filium et Spiritum Sanctum, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Et sic terminatur historia ait hoc loco laudatus P. Aucher (7). Hæc me docet unus e sociis, linguæ Armeniæ peritus. Quum vero codices decem mss. libri Djarrentir se præ manibus habuisse Aucherius profiteatur, hunc librum plura non continere liquido constat. Quod alioqui patet ex iis quæ mox addit (8): Reliqua fuse habet Metaphrastes, breviter vero Armenorum Kalendarium. Exstant etiam apud Stephanum Asolig (scriptorum Armenium extremi sæculi x) quædam similia.

202 Aliud hic notandum venit de libro Djarrentir, seu potius de initio Actorum S. Arethæ, quale ibi legitur: desiderari scilicet in recensione patriarcharum, nomen ac sedem patriarchæ Cpolitani. En istud initium; ex quo simul apparebit quam nihil differant, saltem plerisque in locis, Acta Armenia a Græcis quæ hic typis mandamus: Anno quinto Christophili cæsaris regis Justini, qui regnavit in terra Romanorum, secundo anno indictionis, secundum autem æram Antiochenam 835, mense hyperberetos, Hierosolymis sedente episco Johanne, Antiochiæ Euphrasio, Alexandriae Timotheo (9). Notabile est patriarcham Cpolitanum desiderari quoque in codice quo usus est Boissonadius (10). Actis quæ edimus adscribitur quidem patriarcha aliquis Cpolitanus: Ἐπισκοπατευοντος.... Κωνσταντινοπόλεως Τιμοθεου (Act. num. 1); sed Timotheus ille anno 523, quo passus est S. Arethas, ab annis sex decesserat e vita. Exemplum Actorum, quod Lambecio ad manus fuit (11), pro Timotheo, qui hæreticus fuit, Joannem habet, nimirum Cappadocem: hunc novimus catholicum fuisse, sed diem obiit anno 520. In locum Joannis suffectus est Euphemius catholicus, ac sedem Cpolitanam tenuit usque ad annum 535. Hinc manifestum est in editione prima Actorum omissum fuisse patriarcham Cpolitanum.

ex qua Actorum
Græcorum genuinum
initium
statuitur.

(1) Hist. Univ. tom. XL, pag. 553 et seqq. Paris 1784. — (2) Caussin, tom. III passim. — (3) Idem, tom. II, pag. 231 et 233; Lebeau, lib. xli n. 19 et seqq. — (4) Voyage en Abyssinie, tom. II, pag. 253. Paris 1816. — (5) Viaggio, pag. 69. — (6) Commentar. tom. VIII, edit. Kollarii, col. 823. — (7) Vitæ SS. qui

sunt in kalendario eccles. Armen. auct. P. J. B. Aucher. Armeniace. Tom. VII, pag. 310, not. 15. Venetiis 1813. — (8) Aucher, ibid. — (9) Idem, l. c., pag. 303 not. 3. — (10) Anecd. l. c., pag. 2. — (11) Lambecius, Commentar., tom. VIII, l. c.

AUCTORE
E. C.
Sententia al-
tera, longe
probabilior,
Syriace con-
scripta fuisse

203 Quapropter Acta certo a Nonnoso con-
scripta non sunt; sed nec ex ejus historia lega-
tionum excerpta videntur: nam qualia ad nos
devenerunt, Syriace primum concinnata esse et
dein Græce conversa, haud videtur dubitandum.
Ex quibus id conficiatur, longum esset deducere
hoc loco, præstatque hæc minuta ablegare ad An-
notata, quæ singulis capitibus Actorum subjici-
mus. Hæc tantum recolere hic juvat: 1° Acta plu-
ribus locis, nimirum num. 1 et num. 20, mensibus
utuntur Syro-Macedonum, qui inter solos Syros,
aut Syro-Græcos, usui erant; et licet codices ali-
quot Græci locis addant, interpretationis
causa, mensem neo-Græcorum, octobrem, alii id
negligunt, adscripto tantum mense Syro-Macedo-
num hyperberetæo. Atque id advertitur quo-
que in Actis Armeniis, ut ex num. præc. patet;
quæ ex Syriacis mutuata esse cumprimis est
veri simile. Porro mensis ille hyperberetæus
inter Syros christianos respondebat octobri ju-
liano. Tametsi enim initio æræ christianæ, ut
novimus ex Actis S. Polycarpi aliisque monu-
mentis, menses Macedonici eodem die cum ju-
lianis non occiperent, paulatim tamen, maxime
ab ævo Constantini Magni, id ubique invaluit.
Videatur Chronicon paschale.

Acta, et dein
Græce conver-
sa.

204 Deinde confertur in Actis num. 2, urbs
Negrana cum Rosapha, urbe Syriæ, dicta olim
a Græcis Sergiopoli, non procul ab Euphrate;
ex quo non absurde conficeretur scripta esse in
monasterio S. Sergii prope dictam urbem: siqui-
dem hujusmodi lucubrationes plerasque mona-
chis debemus. Alio in codice, omissa Rosapha,
Rhoa legitur; qua voce significatur forte urbs
Syriæ Edessa, dicta etiam Callirhoe, Rhoe et ab
Arabibus Roha (1). Tertio, in Actis Armeniis scri-
bitur nomen S. Arethæ spiritu aspero, seu litera
Armeniaca chê; in quo differunt tum ab Actis
Græcis, tum ab omnibus Græcorum historicis,
qui nominis istius meminerunt; verum conve-
niunt cum Syris qui id scribunt litera cheth, et
cum Arabibus utentibus litera æquali hha.
Quarto, ut dictum est, in serie patriarcharum
omittitur patriarcha Cpolitanus; unde deduci-
tur procul a Cpoli composita esse Acta. Alia
plura occurrent in Annotatis, quæ longum foret
a locis propriis distracta hic proferre et evol-
vere.

Scriptor Sy-
rus tamen sua
mutavit e
monumentis
Negransen-
bus, quæ pau-
lo post mar-
tyrium

205 At si Syriace scripta sunt Acta, exsur-
git quæstio, qui potuerit auctor Syrus tam dili-
genter res Negransenses colligere et memorare,
ut ab epistola Simeonis Beth-Arsamensis, mo-
numento tutissimo, vix deviet, nec eam expilet
tamen, sed pluribus additis, cum ea certet de
sinceritate. Ad quæsitum istud duplex respon-
sum esse censeo. Alterum, qui Acta concinnavit
versari aliquamdiu Negranæ potuisse, sicuti Si-
meon Beth-Arsamensis inter Maadenos, non
procul inde, aliquando versatus est. Alterum,
quod mihi præplacet, scripta primum esse Acta
in ipsa civitate Negrana, vel ab episcopis scili-
cet, qui quum Alexandria mitterentur, plerum-
que tam Græce quam Arabice sciebant, vel a
clericis, aut monachis Æthiopicis; ac dein con-
versa esse Syriace. Ad episcopos quod attinet,
Negranæ fuisse exeunte sæculo sexto, pluribus
e monumentis discimus; et quamvis in Actis
non dicatur in locum Pauli, demortui episcopi
Negransensis, a S. Elesbaa aut patriarcha

Alexandrino successorem fuisse constitutum, id
mox factum esse, certum videtur (2). Etenim
Taphar, ubi ab anno 525 aut 526 episcopus fuit,
longe aberat a Negrana, in qua civitate chri-
stiani erant permulti. Deinde extremo sæculo
sexto novimus Negranæ floruisse episcopum Coss,
filium Saida, quem mahumetani poetam et orato-
rem celebrem fuisse scribunt, cujus Mahumetes in
juventute, id est circa annum 585 aut 590, mi-
ratus est eloquentiam (3).

206 In historia ejusdem pseudoprophetae, ad
annum hegiræ 9, Christi nati 630, ob scientiam
et virtutem christianam laudatur Negranæ epi-
scopus Abu-Haritha, quocum Mahumetes de reli-
gione disceptavit. Insuper disputationi S. Gre-
gentii, archiepiscopi Tapharensis, cum Ermano
judæo, episcopi plures interfuisse dicuntur.
παρουτος του εὐσεβεστατου βασιλεως, καὶ τινων ἐπι-
σκοπων, καὶ του πληθους των Ἰουδαίων (4). Ibidem
pluries S. Gregentius titulo archiepiscopi digna-
tur. Ex quibus fit manifestum toto pene sæculo
sexto Negranæ fuisse episcopos. Etenim habita
est disputatio, quantum ex pluribus conjicere
licet, non multo post annum 540. Inde sequi vi-
detur illustrissima martyria S. Arethæ et so-
ciorum, mox a redintegrato dominatu Æthio-
pum, ab episcopo, vel aliquo e clericis aut
monachis, literis commendata esse; seu factum
id esse non multo post annum 525. Qualia ta-
men ad nos devenerunt, aucta sunt locis aliquot,
ubi de obitu Elesbae fit sermo et de rege Abra-
hamo (Act. n. 38), quem non statim a devicto
Dhu Nowaso regem fuisse constitutum suo loco
ostendimus. Quæ igitur de Abrahamo dicuntur
in Actis, in Arabia scribi non potuerunt; nisi
blanditia id factum sit, quum sciamus eum
multo antequam regnum adipisceretur, illud
ambiisse. Supra n. 177 sq. Ex quibus demum de-
ducimus Negranæ primum scripta esse Acta;
quod suadet vel sola eorum accuratio: et qui-
dem vel Arabice, vel Æthiopice, vel, ut veri si-
milis est, Græce. Vix enim ulla monumenta
tam vetusta habent tam Arabica quam Æthio-
pica lingua, et novimus episcopos plures Home-
ritarum Alexandria fuisse missos, cujus urbis
cives Græce sciebant et loquebantur. Et quidem
litteras Græcas regnante Abrahamo, seu ab anno
circiter 540, floruisse inter christianos Homeritas
suadent plurima. Acta deinde, ut diximus, con-
cinnata sunt Syriace, et e Syriaco denuo Græce.

207 Ad sinceritatem Actorum quod spectat,
sane non exigua accuratione collecta sunt quæ
de Æthiopia et maxime de Homeritide narran-
tur, ut legenti patebit. Singularia hic persequi
opus non est, sed recoli merentur quæ scribit
auctor de Phœnicone, de talento Arabum, sive
kintar, ac vectigali quod solverunt Negranen-
ses Dhu Nowaso tyranno; deque legatione quam
obierunt Abrahamus et Simeon Beth-Arsamen-
sis ad Almundarum, regem Hirenssem. Recitat
quoque litteras Justini imp. ad regem Elesbaan,
tum aliarum meminit quas scripsit idem ad Ti-
motheum patriarcham, ac illarum denique
quas scripsit ipse patriarcha ad regem Æthio-
piæ. Insuper urbes appellat Ægypti et Æthiopie
inferioris, gentesque quæ mare rubrum acco-
lunt, ac hujus maris insulas: in quibus, uti in
aliis, σφαλμα nullum, sive geographicum, sive
historicum reperire est. Cum epistola vero Si-
meonis

(1) Bayerus, Hist. Orshoëna, p. 12. — (2) Cfr supra n. 157. —

(3) Caussin, tom. I, pag. 139. — (4) Pag. 38, editionis Gulonii.
meonis

AUCTORE
E. C.

A meonis Beth-Arsamensis ita convenit auctor noster, quemadmodum supra est dictum, ut tamen eam non exscribat, quin etiam, ut eam nec prae manibus habuisse videatur. Alia enim est series narrationis, et apud nostrum, adjectis plurimis, longe lucidior ordo apparet. Dein licet cum Simeone congruat de plerisque omnibus, de paucis tamen dissidet, exempli causa, de Ruma ejusque filiabus: qua in narratione videtur ipse proximior vero. Ex his non immerito Acta nostra monumentis probatissimis accensenda esse dicemus. Exemplum nostrum mutuali sumuse bibliotheca imperatoria Parisiensi, in qua exscriptum est fideliter a custodibus codicum Græcorum. Codex vero Parisinus numero signatur 1454, proditque e bibliotheca Colbertina; idem est scilicet quo usus est Lequienus, ut dictum num. 170. Eundem prae manibus habuit Boissonadius, dum editionem parabat Actorum S. Arethæ e codice Parisino 1537 (1). Isto noster passim probatior est; verum typis tum mandatus non fuit, ut opinor, quod aliquot in locis vetustate exesus est nec legi potuit. Nos loca hiulca ex editione Boissonadii supplevimus, inde accersita uncinis [] includentes; tum

ex eadem adscribimus lectiones varias, quæ dicuntur, dictamque editionem signamus litera A. De codice nostro hunc in modum scribit Boissonadius: Passim utar codice 1454, notando littera B, qui plurimas exhibet varietates, quas singulas memorare ut in tali opere vix operæ pretium fore duxi. Ex multis paucas selegi... Si unquam historiarum id genus studium revixerit, quod est nunc intermortuum, (scripta hæc sunt anno 1833), qui post me res Arethæ tractabunt et hunc codicem (ordine 1454, quem typis vulgamus) et multos alios, quos ne inspexi quidem, conferre debebunt. Codices multi Parisini Acta habent S. Arethæ (2); at pleraque Metaphrastæ sunt, quæ majoris æstimate videtur Boissonadius, et e quibus plura adducit in notationibus. Eorum initium est hujusmodi, ubi primo in limine jam agnoscitur stylus Metaphrastis: Ἐτοίμεν ἡδὴ πεμπτον ἐνεστηκει τῷ εὐσεβίῳ Ἰουστίνῳ, τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς τῶν σκηπτρῶν ἐπειλημμένῳ κ. τ. λ. Nos codicem illum edimus, qui Lequieno et ipsi Boissonadio, viro literarum Græcarum scientissimo, prae ceteris probatus est; eumque pro more latinitate donamus.

E

(1) Anecdota Græca, tom. V, pag. 1 et seqq. — (2) Cfr Catal. codd. mss. bib. regiae, tom. II passim. Paris 1740.

MARTYRIUM

SANCTI ARETHÆ ET SOCIORUM

IN CIVITATE NEGRAN *a*.

CAPUT I.

AUCTORE
ANONYMO.
EX MSS.

Conditio Homeritidis; ejus rex Dunaan rebellat contra Æthiopas; Negrana perjurio ingreditur.

* Α ἱστορικὸς
ποῦντος
* Α κωνσταντινου
τιμ.
dusunt.

C Ἐτους πέμπτου τῆς βασιλείας Ἰουστίνου τοῦ φιλοχρίστου, βασιλεύοντος τῆς Ῥωμαίων πολιτείας, ἐν ἰνδικτιῶνι δευτέρᾳ, κατὰ δὲ Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας ἔτους πέμπτου καὶ τριακοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ, μηνὸς ὑπερβερεταίου, ὅς ἐστιν ὀκτώβριος, ἐπισκοπεύοντος * Ἀλεξανδρείας Τιμοθέου, Ἱερουσαλήμ Ἰωάννου, Κωνσταντινουπόλεως Τιμοθέου *, καὶ Ἀντιοχείας Εὐφρασίου. [τότε τῆς Αἰθιοπῶν χώρας ἐδασίλευσεν Ἐλεσβάς, ὁ δικαιοτάτος, ἐν Αὐξούμῃ τῇ πόλει τῆς αὐτῆς Αἰθιοπῶν χώρας. Συνέβη δὲ τότε βασιλεῖα εἶναι τῶν Ὀμηριτῶν Δουναν, Ἐβραῖον ὄντα καὶ παρανομώτατον] καὶ αἰμοδόρον παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἐν τῷ ἔθνει τῶν Ὀμηριτῶν. Ἔστι δὲ ἡ χώρα αὕτη ἢ παρὰ μὲν τῇ θείᾳ γραφῇ Σαβὰ λεγόμενη, παρὰ δὲ τοῖς ἔξω, Εὐδαίμων Ἀραβία. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Σαβὰ χώρᾳ πάντες οἱ κατοικοῦντες, Ἕλληνες τε καὶ βάρβαροι ὑπάρχον· οὐ κατὰ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ ζῶντες, ἀλλὰ κατὰ τὰ παραφυλάγματα, καὶ βλαβεράς ἐντολάς τῶν ὑποκριτῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων. Πάσης δὲ τῆς οἰκουμένης παντὶ τε καὶ πανταχοῦ σεβομένων καὶ δοξάζοντων Χριστὸν, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, βασιλεύοντα σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, μόνῃ ἡ χώρᾳ τῶν Ὀμηριτῶν, ἥτις λέγεται Σαβὰ, κατείδωλος

Octobris Tomus X.

Anno quinto imperii Justiniani *b* Christo devoti, Romanorum rempublicam moderantis, indictione secunda *c*, Antiochiæ Syriæ anno octingentesimo trigesimo quinto *d*, mense Hyperberetæo sive octobri, episcopatum Alexandrinum gerente Timotheo *e*, Hierosolymitanum Joanne, Constantinopolis Timotheo *f* et Antiochiæ Eufrasio, in Æthiopum regione regnabat Elesbaas *g*, justissimus princeps, et quidem in Auxuma *h*, ejusdem Æthiopie civitate. Contigit autem per idem tempus regem esse Homeritarum *i* Dunaan *k* quemdam, judæum, et prae omnibus illius gentis hominibus crudelem et cruentum. Dicitur hæc Homeritarum regio in Scripturis divinis Saba *l*, ab iis vero qui foris sunt, seu gentibus, Arabia felix. In hoc regno Saba incolæ omnes Græci erant et barbari *m*, nec juxta Dei mandata vivebant, sed juxta observantias et contemptibilia præcepta hypocritarum Phariseorum et Sadducæorum. Universo autem orbe semper et ubique venerante et glorificante Christum, Deum verum, qui

91 regnat

Tempus martyrii. Religio-
nis conditio in
Homeritide.

Bella

b

c

d

e

f

g

h

i

k

l

m

AUCTORE
ANONYMO.
EX MSS.

n

o

p

cum Æthiopi-
bus. Dunaan,
rex Homeriti-
dis, christia-
nos persecutur.
Regionis
descriptio.

q

r

s

t

B

u

w

x

y

z aa

bb

C

cc

Tyrannus ob-
sedit civitatem
Negran, pri-
mum mortem

{dd

ee ff

gg

regnat cum Patre et Spiritu sancto, sola Homeritarum terra, quæ et Saba dicitur, idolis n dedita erat et simul religionis Judaicæ placitis. Deum non timebant, colebant vero idola sua: ex quo orsa sunt bella continua inter regem Æthiopum et regem Homeritarum, qui Æthiopis erat tributarius o. Eximieque divino zelo motus Elesbaan, rex christianissimus, cum exercitu advenit et improbum regem profligavit p.

2 Erat in terris Homeritæ regis civitas innumerabilium incolarum, nomine Negran q, quæ cælitus illuminata colit etiamnum r constantialem sanctamque Trinitatem, accepta tempore antiquo et longinquo s hac fide et doctrina ex sanctis et Deo plenis patribus. Accidit itaque tum temporis ut Homeritarum judæorum rex, bello devictus, in fugam se dederit atque in montibus quibusdam inaccessis sese præservavit; Æthiopum vero rex Elesbaan in regnum suum redierit, relicto duce t cum exercitu qui regionem custodiret. Dæmon vero, honesti osor et pie vivere volentium adversarius, armavit iterum regem Homeritarum contra relictos a rege Æthiopum Elesbaan. Eos enim interemit ille et persecutionem inhumanam contra omnes venerantes Christi nomen exorsus est, sive Græci forent, aut Persæ, aut Romani, aut Æthiopes u; et tamquam dæmon carne indutus contra christianos tunc in sua ditioe existentes armatus est. Post hæc collectos omnes christianos illos interfici jussit w. Denique exercitum movet contra jam dictam Christum amantem civitatem Negranitarum, ut eam dirueret. Jacet autem Homeritarum regio ad meridiem illius quam Phœniconem x dicunt quæque nunc sub Romanis est, et ab illa distat itinere dierum triginta y. Dierum vero viginti quinque ipsum Homeriticum regnum itinere sese ulterius protendit, habitatum undequaque et incolis repletum ut est Rosapha z. Indica regio aa unde aromata et peper, et sericum et pretiosissima margarita proveniunt, distat mansionibus triginta; Æthiopia ab Homeritæ regno mansionibus etiam triginta bb. Romanorum vero imperium, ad septentrionem hujus regionis, mansionibus sexaginta, nimirum si iter per mare instituas, ab imperio ad Æthiopiam et ab Æthiopia ad regnum Homeritarum cc. Porrigitur idem mare ab Homeritæ regno versus Indiam et usque ad Persidem.

3 Instante igitur hieme dd non potuerunt rex Æthiopum ejusque exercitus in aciem exire contra Judæum, oppugnantem sanctorum ac triumphantium horum martyrum venerabilem et inclitam civitatem Negran, cujus nomen ex Hebraica lingua redditum, est Civitas tonans ee; et iterum, Obex ff inexpugnabilis. Approquinquat itaque rex Judæus et signum venerandum crucis Domini nostri Jesu Christi in ligno figit. Dein præcones emittit, obcinctaque ope hostilis exercitus vallo civitate, eos clamare jubet: « Si quis non blasphemat crucifixum, et non contemnit hocce lignum quod est signum maledictionis, igne et occisione gladii peribit gg. Qui vero mecum sentiet, negans, quam dicunt Galilæi discipuli, Trinitatem, multis honoribus dignus censebitur et in regno meo magna frue-

en δοκήσει Ιουδαϊσμοῦ ὑπῆρχε· τὸν Θεὸν μὴ ἐφοβοῦντο, καὶ τὰ εἰδωλα ἐτίμων· ὥστε συνεχεῖς γίνεσθαι πολέμους μεταξύ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως τῶν Αἰθίοπων [καὶ τοῦ τῶν Ὀμηριτῶν, ὑποφόρου ὄντος τῷ Αἰθίοπι. Καὶ διαφόρως ζήλῳ θεϊκῷ κινούμενος Ἐλεσβάς ὁ χριστιανικώτατος βασιλεὺς ἐπεστράτευσεν] καὶ τὸν παράνομον βασιλέα κατεκόλαφισεν.

2 Ὑπάρχει δὲ πόλις μυριάνδρος ὑπὸ τὴν χώραν * τοῦ Ὀμηρίτου, λεγομένη Νεγράν· αὕτη ἡ πόλις οὐρανόθεν φωτισθεῖσα σέβεται ἔτι καὶ νῦν τὴν ὁμοῦσιον καὶ ἁγίαν Τριάδα, παραλαβοῦσα τὴν τοιαύτην πίστιν καὶ διδασκαλίαν ἐκ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἀπὸ μακρῶν καὶ παλαιῶν τῶν χρόνων. Συνέβη οὖν ἐν ἐκείνῳ καιροῦ ἡττηθέντα τῶν Ὀμηριτῶν ἰουδαίων βασιλέα * φυγεῖν καὶ ἐν ὄρεσι τισὶν ἰσχυροῖς * φρουρηθῆναι, ὑποστρέψαι δὲ τὸν βασιλέα τῶν Αἰθίοπων Ἐλεσβάν, εἰς τὴν ἰδίαν βασιλείαν, ἐάσαντα στρατὸν καὶ στρατάρχην ἐνεκα παραφυλακῆς πάσης τῆς χώρας· ὁ δὲ μισόκαλος δαίμων, ὁ τοῖς εὐσεβῶς ζῆν βουλομένοις ἀντιδικῶν, ὥπλισε πάλιν τὸν βασιλέα τῶν Ὀμηριτῶν κατὰ τῶν ἐαθέντων ὑπὸ Ἐλεσβά τοῦ βασιλέως τῶν Αἰθίοπων, καὶ τούτους ἀνείλεν, καὶ διωγμὸν ἀπάνθρωπον ἔστησεν κατὰ πάντων τῶν σεβομένων τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, καὶ Ἕλληνες ἦσαν, καὶ Πέρσαι, καὶ Ῥωμαῖοι, καὶ Αἰθίοπες, ὥσπερ ἑνσαρκος δαίμων ὀπλισθεὶς κατὰ τῶν τότε ὄντων χριστιανῶν ἐν τῇ αὐτοῦ παροικίᾳ· καὶ μετὰ τοῦτο, τοὺς ὑπ' αὐτοῦ συσχεθέντας πάντας χριστιανούς, ἀναιρεθῆναι ἐκέλευσεν. Ἐπειτα κινεῖ τὰ στρατόπεδα αὐτοῦ κατὰ τῆς εἰρημένης φιλοχρίστου πόλεως τῶν Νεγρανιτῶν, εἰς τὸ πορθῆσαι αὐτήν· ἔστι δὲ ἡ χώρα τῶν Ὀμηριτῶν ἐκ νότου τοῦ νῦν ὑπὸ Ῥωμαίους ὄντος καὶ λεγομένου Φοινικῶνος, ἀπέχουσα μονὰς τριάκοντα· ἡ δὲ αὕτη χώρα τοῦ Ὀμηρίτου * ἔστι διαστήματος μονῶν εἰκοσιπέντε· οἰκουμένη καὶ κατοικουμένη*, καὶ πεπληρωμένη, ὡς ἐπὶ Ῥωσαφᾶ. Ἡ δὲ Ἰνδικὴ χώρα, ὅθεν τὰ ἀρώματα καὶ τὸ πέπερι, καὶ ἡ μέταξις καὶ ὁ πολύτιμος μαργαρίτης ἐξέρχεται, ἀπέχει μονὰς τριάκοντα· ἡ δὲ Αἰθιοπία τοῦ Ὀμηρίτου, μονὰς τριάκοντα· ἡ δὲ Ῥωμανία, ἐκ βορρᾶ τῆς τοιαύτης χώρας, μίλια * ἐξήκοντα· ὥστε διοδεύεσθαι ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων χώρας ἐπὶ τὸν Ὀμηρίτην διὰ Σαλάσσης· ἀπὸ Ῥωμανίας ἐπὶ Αἰθιοπίαν, καὶ ἀπὸ Αἰθιοπίας ἐπὶ τὸν Ὀμηρίτην· ἔστι δὲ ἡ αὕτη Σάλασσα ἀπὸ τοῦ Ὀμηρίτου ἐπὶ Ἰνδίαν, καὶ μέχρι Περσίδος.

3 Χειμῶνος οὖν ἐνστάτος *, οὐκ ἠδυνήθησαν, ὅ τε βασιλεὺς τῶν Αἰθίοπων, καὶ τὰ στρατόπεδα αὐτοῦ ἀντιπαράταξασθαι τῷ Ἑβραίῳ πολεμοῦντι τὴν τῶν ἁγίων ἀθλοφόρων τούτων * σεμνήν καὶ πανεύφημον πόλιν Νεγράν, ἥτις ἐρμηνεύεται Ἑβραϊστὶ, πόλις βροντώσα, καὶ πάλιν μοχλὸς ἀκαταμάχητος. Τοιγαροῦν παραγίνεται καὶ ἴσῃσι τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου Σταυροῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπὶ ξύλου· καὶ κήρυκας ἐξέπεμψεν καὶ περιχαρὰς διὰ πολεμικῶν στρατοπέδων τὴν πόλιν, ἐκέλευσε τοῖς κήρυξιν κράζειν· « εἴ τις μὴ βλασφημήσει τὸν ἐσταυρωμένον καὶ ἐξουθενώσει τὸ παρὸν τοῦτο τῆς [ἀράς] σημεῖον ξύλον, ἐν πυρὶ καὶ φόνῳ μαχαίρας ἀπολείται· εἴ τις δὲ ὁμόφρων μου γένηται, ἀρνούμενος ἢ λέγουσιν οἱ τοῦ Γαλιλαίου Τριάδα, πολλῶν τιμῶν ἀξιώθησεται, καὶ ἐν πολλῇ παρῶνσίᾳ τυγχάνων ἔσται ἐν τῇ ἐμῇ βασιλείᾳ. Ἰδοὺ γὰρ πάντας τοὺς ἐαθέντας * ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Αἰθίοπων ἐν τῇ

* Αὐτὸν ἰουδαίου βασι.
τῶν Ὀμ.
* Αὐτὸν Ὀχυροῖς

E

* Αὐτοῦ Ὀμ.
deest

* Αὐτὸν κατὰ δι-
κὴν ῥόας. Ἡ
δὲ Ἰνδ.

* Αὐτὸν ἐξ ὁμο-
κοντα.

* Αὐτὸν

* Αὐτὸν διὰ
γῆς ἀπὸ

* Αὐτὸν διὰ
σαλ. ἀπὸ
Ῥωμ.

F

* Αὐτὸν ἐστάτος

* Αὐτὸν ἀθλοφ.
τούτ.
omittit.

* Αὐτὸν ἐλόντας

* A ἐμῇ χα- τῇ πόλει *, ἔτι μὴν καὶ τοὺς ὑπὸ τὴν ἐμὴν βασι-
ρα λείαν ὄντας χριστιανούς, καὶ τοὺς λεγομένους μο-
νάζοντας, ξίφει καὶ πυρὶ παραδέδωκε, τὰς δὲ λεγο-
μένας ἐκκλησίας τῶν χριστιανῶν εἰς πάσας τὰς ἐμάς
περιχώρους κατακαύσας καὶ καταστρέψας μέχρις ἐδά-
φους, [χοριοτὸν ἀπετέλεσα. Καὶ ἰδοὺ πάρεμι πρὸς
ὑμᾶς, ὦ Νεγρανῖται, μετὰ δυνάμεως πολλῆς καὶ βρα-
χίονος ὑψηλοῦ, καὶ ἐπιλέκτων πολεμιστῶν πολεμούν-
των ὑμᾶς ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδων. » Οἱ δὲ τῆς πόλεως
ἀπεκρίναντο ἀπὸ τῶν τειχέων. « Ἡμεῖς ἐδιδάχθημεν,
ὦ βασιλεῦ, σέβεσθαι καὶ προσκυνεῖν Θεὸν τὸν παντο-
κράτορα καὶ τὸν Λόγον αὐτοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο,
καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ Ἅγιον, τὸ ζῶοντιον τὰ
πάντα, οὐ πολυθεῖαν εἰσάγοντες, οὐδὲ στένωσιν μοναρ-
χίας γνωρίζοντες, ἀλλὰ μίαν Θεότητα ἐν τρίσιν ὑπο-
στάσεσι τὴν αὐτὴν μίαν δύναμιν προσκυνούμεν καὶ
σεβόμεθα, ἣν οἱ πατέρες ἡμῶν Ἀβραάμ. καὶ Ἰσαάκ
καὶ Ἰακώβ, Μωϋσῆς, Ἀαρών, Σαμουὴλ, καὶ οἱ προ-
φῆται πάντες ἐσέβοντο. »

* A παράνομος 4 Τότε ὀργισθεὶς ὁ ἐν νόμῳ παρανομώτατος * βα-
σιλεὺς τῶν Ὀμηριτῶν, ἐποίησε πολιορκῶν αὐτοὺς πολ-
B λὰς ἡμέρας, χρησάμενος μηχανήμασι καὶ δεινοτάτοις
* A σκεύεσι * πολεμικοῖς · ἐν οἷς οὐκ ἠδυνήθη πορθῆσαι
πόλιν τεθεμελιωμένην ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς πίστεως τοῦ
Χριστοῦ, ὥσπερ * ἡ ἀκρόπολις Σιών ἐν Ἱερουσαλὴμ,
ἡ ὄρη κύκλῳ αὐτῆς, καὶ Κύριος κύκλῳ τοῦ λαοῦ
αὐτοῦ, ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνες. Καὶ ταῦτα
μὲν παρετάττετο ὁ ἐπίγειος καὶ σικωδῆς βασιλεὺς,
μὴ συγχωρῶν τινὰ ἐξελθεῖν · ἤγαγε δὲ πάντας τοὺς
ὄντας ἐν τοῖς προαστείοις καὶ ἀγροῖς τῆς πόλεως καὶ
κτήμασι, καὶ τοὺς μὲν ἀνείλε, τοὺς δὲ δούλους ἐχαρι-
σαστο τοῖς ἑαυτοῦ μεγιστάσι καὶ ἀρχηγοῖς καὶ ἐθνάρ-
χαις. Γινούς δὲ ὅτι οὐχ οὐδὲς τε ἔστι πρὸς τὴν πόλιν εἰς
πολιορκίαν, τὸν ἀνθρωποκτόνον ὄφιν τὸν αἰεὶ φονοῦντα*
τοῖς ἐθέλουσιν εὐσεβῶς ζῆν, μιμεῖται · καὶ ἄρχεται
ὁμνύειν * τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ νόμου, καὶ
τὰς ἀγίας δυνάμεις ὅτι. « Οὐ βλάψω τινὰ τῶν * τῆς πό-
λεως, οὐδὲ ἀναγκάσω βλασφημῆσαι εἰς τὴν σεδομένην
ὑπ' αὐτῶν * Ἱερουσαλὴμ, ἀλλὰ μόνον * ὑποσπόνδους
γενέσθαι ὑμᾶς, καὶ ἀνοῖξαι τὴν πόλιν, καὶ εἰσελθεῖν
ιστορίας χάριν * τῆς πόλεως, καὶ τοῦ κομίσασθαι αὐ-
τὸν * ὅπερ ἐποφείλεται αὐτῷ *, ἐκείνου καὶ μόνου τοῦ
ἔτους, τοῦ * ἐξ ἔθους διδομένου ἐπὶ κεφαλαιῷ ὑπὲρ
ἐκάστης ψυχῆς οἰκούσης ἐν τῇ πόλει, ἀπὸ ἐλκίδος *
μιᾶς. » Ἔστι δὲ αὕτη ἡ λεγομένη ἐλκὶς, μονήτα βα-
σιλικῇ Ὀμηρικῇ, σταθμὸν ἔχουσα χρυσοῦ * Ῥωμαϊ-
κοῦ, κερατίων δεκαδύο · ὡς συνάγεσθαι ἐνιαυσιαίου
κανόνα ἐκ τῆς προλεχθείσης * πόλεως Νέγρας, χρυσοῦ
τάλαντα ἑκατὸν τριάκοντα. Ἔστι δὲ τὸ τάλαντον ἐν
τῇ τῶν Αἰθιοπῶν χώρα καὶ Ὀμηριτῶν, λιτρῶν δεκα-
τριῶν.

5 Ὁ δὲ λαὸς ὁ ἐν τῇ πόλει, αἰεὶ πειθαρχῶν ταῖς
ἀγίαις ἐντολαῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, εἶπεν. Ἡμεῖς,
ὦ βασιλεῦ, ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ * τῶν ἀγίων ἀποστόλων
ἐδιδάχθημεν σέβεσθαι τὸν Θεόν, καὶ πειθαρχεῖν τοῖς
βασιλεῦσι, καὶ * ὑπακούειν αὐτοῖς · καὶ ἰδοὺ παρέρχον-
τες τῷ ὑπὸ σοῦ δοθέντι ἐνομότη λόγῳ, [ἀνοίγομεν τὴν
πόλιν, καὶ εἰσελεύσῃ μεθ' ὧν βούλει. Καὶ γνωστὸν σοι
ἔστω, ὅτι καὶ παρὰ τὴν ἡμᾶς, ἔστι Θεὸς ἡμῶν ὅστις
βοηθήσει ἡμῖν, καὶ πᾶσαν τὴν κακίαν σου ἐπὶ τὴν κεφαλὴν
σου καὶ τὴν βασιλείαν σου ἐπάξει· εἰ δὲ μὴ, καὶ ἡμεῖς τὴν
φωνὴν τῶν τριῶν παίδων Ἀνανία, Ἀζαρία, Μισαήλ,
ἀποφαινόμεθα σοι, ὅτι κατὰ τὴν μοναρχίαν σου οὐ σεβό-
μεθα, καὶ τῇ βλασφημίᾳ σου οὐ στοιχοῦμεν, ἀλλὰ καὶ

tur libertate. Ecce enim qui relictī sunt a rege Æthiopum in meis terris, et christianos ad regnum meum spectantes, et qui monachi dicuntur, omnes gladio et igni tradidi *hh*; christianorum vero ecclesias *ii*, quas dicunt, in omnibus meis circumjacentibus regionibus, incensas et ad solum usque eversas in pulverem redegi. Et ecce venio ad vos, o Negrantæ, cum copiis multis et brachio excelso et cum delectis viris ad oppugnandum vos centies et vicies mille *kk* ». Tunc responderunt cives e muris civitatis: « Nos edocti sumus, o rex, venerari et adorare Deum omnipotentem et Verbum ejus, per quod omnia facta sunt, et Spiritum sanctum ejus, qui omnia vivificat; non deos plures invehentes, neque imminutionem monarchiæ cognoscentes, sed unam Deitatem in tribus personis. Eadem unicam potestatem veneramur et adoramus, quam patres nostri Abraham et Isaac et Jacob, Moyses, Aaron, Samuel et prophetæ omnes venerati sunt. »

4 Tunc iratus qui sub lege Moysis erat, legibus infensissimus Homeritarum rex, obsedit illos ad multos dies, usus machinis et validissimis instrumentis bellicis: quibus non potuit evertere civitatem in petra fidei Christi fundatam*, sicut arx Sion in Jerusalem, cui montes sunt in circuitu ejus et Dominus in circuitu populi sui ex hoc nunc et usque in sæculum*. Et hæc quidem præscripsit terrestris et umbratilis ille rex, non permittens aliquem exire: ejecitque omnes qui in suburbiiis et agris erant civitatis, ejusque possessionibus *ll*, et alios quidem interfecit, alios vero tamquam servos largitus est suis proceribus, ducibusque et gentis principibus. Quum nosset vero sibi impossibile esse civitatem expugnare *mm*, serpentem homicidam, semper invidentem iis qui pie volunt vivere, imitatur. Incipitque jurare et attestari Deum cæli et Legis, ac sanctas potestates: « Quoniam non nocebo alicui civi, nec quemquam blasphemare cogam quam veneramini religionem, sed solum in deditionem vos recipere [volo], et ut aperiatis civitatem et intrem eam cognoscendi causa, auferendique quod mihi debetur in hunc solum annum, scilicet quod ex more datur in singula capita distributum ab omni anima *nn* in civitate habitante, estque helcas una. » Helcas *oo* autem ista, quam vocant, moneta est regia Homeritica, ex auro conflata, pondus habens ceratiorum *pp* duodecim: ita ut conficiantur in annum vectigal ex prædicta civitate Negræ auri talenta centum et triginta. Est autem talentum in Æthiopum et Homeritarum regnis *qq* librarum tredecim *rr*.

5 Populus igitur civitatis semper obtemperans sanctis præceptionibus Servatoris nostri Dei dixit: « Nos, o rex, a Lege et prophetis et sanctis apostolis edocti sumus, colere Deum, regibusque obsequi et obedire* in iis quæ decent; ecce igitur committentes nos fidei quam interposito juramento obligasti, aperimus civitatem, intrabisque quibuscum volueris. Notum vero sit tibi, si nos in tuam potestatem redigeres, adesse Deum nostrum qui adjuvabit, et in caput tuum regnumque tuum vertet malitiam tuam. Sin alias, et nos verba Ananiæ, Azariæ, Misael, ostendimus tibi, quoniam

AUCTORE
ANONYMO.
EX MSS.

hh
ii

kk

minatus, mor-
multa promit-
tens;

* MATT. VII, 25.

* PSALM.
CXXIV.

ll

mm

nn

oo

pp

qq

rr

aperitur civi-
tas, sed Du-
naan promit-
sis non stat.

* I PETRI II,
17, 18.

AUCTORE
ANONYMO.
EX MSS.
SS

tt

uu

niam juxta monarchicam voluntatem tuam cultum non exercemus et blasphemiae tuæ non subscribimus, sed mori lucrum ss existimamus ac vitam in Christo, qui mortuus est pro nobis et resurrexit; vivatque Christus in nobis. » Hæc cum dixissent, civitatem aperuerunt, et intravit dolosus serpens, rex Homeritarum, jurejurando affirmans quia: illæsos et intactos vos servo, si sponte hanc civitatem mihi tradideritis tt. Postera die, apertis januis, exiverunt omnes proceres, simul cum Aretha, ad regem, et prosternentes se in terram eum venerati sunt. Jussit hic congregari omnes, et primo quidem facultates suas extra civitatem afferre, deinde ostendere sibi Paulum uu, episcopum civitatis. Procere autem omnes responderunt, obiisse eum a bienno; et non credidit illis, sed mittens ad locum in quo jacebat venerandum ejus corpus, effossis ossibus, jussit ea igni tradi, et cineres palis projici in aërem.

τὸ ἀποθανεῖν κέρδος ἡγούμεθα καὶ ζῆν ἐν Χριστῷ, τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι καὶ ἀναστάντι·] καὶ ζῆ ἐν ἡμῖν ὁ Χριστός *. Ταῦτα εἰπόντες, ἤνοιξαν τὴν πόλιν, καὶ εἰσῆλθεν ὁ δόλιος ὄφις *, ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀμηριτῶν, ὁμόσας * αὐτοῖς, ὅτι ἀβλαβεῖς καὶ ἀκεραῖους φυλάττω ὑμᾶς, ἐὰν ἐκουσίως ταύτην τὴν πόλιν παραδώσῃτέ μοι. Καὶ τῇ ἐξῆς ἀνοίξαντες, ἐξῆλθον ἅπαντες οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν, ἅμα Ἀρέθα, πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ ἐπὶ τὴν γῆν. Ὁ δὲ ἐκέλευσε συσχεθῆναι * πάντας αὐτοὺς· καὶ πρῶτον μὲν τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν ἐνεχθῆναι * ἐξω τῆς πόλεως, ὑποδείξαι δὲ αὐτῷ Παῦλον τὸν ἐπίσκοπον τῆς αὐτῆς πόλεως ἐκέλευσεν. Οἱ δὲ ἀρχηγοὶ πάντες τῆς πόλεως μιᾷ φωνῇ εἶπον τοῦτον τεθνάναι πρὸ διετοῦς χρόνου· καὶ οὐκ ἐπίστευεν αὐτοῖς, ἀλλὰ πέμψας ἐν τῷ τόπῳ ἐν ᾧ κατέκειτο τὸ τίμιον αὐτοῦ λείψανον, ἐξακασκάψας τὰ ὀστά αὐτοῦ, ἐκέλευσε πυρὶ παραδοῦναι, [καὶ εἴθ' οὕτως εἰς πτύους λικμηθῆναι τὴν τέφραν εἰς τὸν ἀέρα.]

D
* A ἐν ἡμ. ὁ
Θεὸς ἡμῶν.
* A ὁ δόλ.
δράκων,
* A ὁμόσας...
ἀνοίξαντες
omittit.

* A συναχθῆ-
ναι
* A διαρπα-
γῆναι, ἢ π. δὲ

ANNOTATA.

B a Codex Parisinus 1537, qui deinceps significatur litera A, hunc habet titulum: *Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Ἀρέθα καὶ τῆς συνόδου αὐτοῦ; locum palestræ omittens. Noster vero: Μαρτ. τ. ἁγ. Ἀρέθα καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐν Νεγρᾷ τῇ πόλει.*

b Codex noster, Ἰουστιανοῦ, forte loco Ἰουστινιανού; quum orientales multi Justinum imperatorem Justinianum appellaverint, in primis Syri, e quorum lingua Acta nostra Græce versa videri monuimus. A, recte: Ἰουστίνου. Porro imperare cœpit Justinus senior mense julio anni 518, et annus ejus quintus cucurrit ab eodem mense anni 521 ad julium anni 522. Verum convenit quidem hic annus cum exordio rebellionis Dhu Nowasi, regis Homeritarum, sed non cum martyrio S. Arethæ, quod anno Christi 523 evenisse ostendimus. Quæ sequuntur ipsi anno martyrii jam congruunt.

c Indictio secunda imperante Justino occipit die 1 septembris anni 523 et absoluta est die 31 augusti anni 524; mensis hyperberetæus, sive octobris illius indictionis (quo passus est S. Arethas, et de quo mox in Actis) incidit in octobrem anni 523. Hoc igitur loco recte indicat scriptor Actorum mensem et indictionem martyrii, sed errat in anno Justini, qui soli initio rebellionis potest aptari.

d De annis Antiochiæ Syriæ, sive Seleucidarum, vide Commentarium prævium num. 132. Ad verba quæ mox sequuntur, ὅς ἐστιν ὀκτώβριος, hæc notat Boissonadius: Lambecius qui initium hujus narrationis e cod. Vindobonensi descripsit, exhibet ὁ ἐστιν ὀκτωβρίῳ πρώτῃ (1). Forsan male legit. Ego haud putem male legisse, nisi in una littera, ut mox dicetur. Recolendum enim Acta nostra primum Syriace videri scripta et e Syriaco Græce conversa. Id jam suadet is ipse locus. Mensis enim october dictus est ὑπερβερεταῖος a solis Syromacedonibus, dum scilicet lingua utebantur Græca, quod nomen e Macedonia fuerat invecum. Syriace vero eum vocabant thisri, seu potius (quum duo essent menses hujus nominis), thisri priorem. Quæ igitur legit in codice suo Lambecius, ὁ ἐστιν ὀκτωβρίῳ πρώτῃ dicta censeo ab imperito quodam scriptore pro Syriaco thisri

C qedm, thisri priore, sive octobri. Et quidem qui primum Acta nostra ex Syriaco Græca fecit, valde peritus fuisse non videtur; sed passim emendari potuit ab amanuensibus; et hæc est causa forte, cur in diversis codicibus tot sint variæ lectiones. Suadetur sententia illa in primis e codice Lambecii. In paucis enim quæ ex eo descripsit hæc advertuntur σφάλματα aut minus recte dicta, quæ in codicibus quibus usi sumus magnam partem emendata sunt: ἐπτακοσιοστοῦ (A et noster, seu B: ὀκτακοσιοστοῦ); ὁ ἐστιν ὀκτωβρίῳ πρώτῃ (forte ὁ ἐστιν ὀκτωβρίῳ πρώτῳ, sed longe melius A et B, ὅς ἐστιν ὀκτώβριος); ἐπισκοπατοῦντος (A et B: ἐπισκοπεύοντος); Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννου (A omittit, B: Κωνστ. Τιμοθέου; Vide Comment. n. 202); Ἐλεσθαάν (A, Ἐλεσθάς; B, Ἐλεσθαάν); ἐν Αὐξωμῇ (A et B: ἐν Αὐξουμῇ). His igitur magis ac magis hæc duo suaderi videntur, Acta scripta esse primum Syriace et e Syriaco non satis diligenter ab initio Græce esse reddita. Alio loco Actorum num. 20, ubi habet codex B, ἐν μηνὶ ὑπερβερεταίῳ, ὅς ἐστιν ὀκτώβριος, καὶ; A solum mensem Syromacedonum retinet, omisso ὀκτωβρίῳ Græco-Byzantino. Codex vero Armeniacus Djarrentir tam initio Actorum, ut alibi monuimus, quam altero loco, similiter solum mensem hyperberetos adscribit.

e De Timotheo patriarcha Alexandrino V. Comment. n. 169-171.

f Timotheus ille, anno 522, quando bellum contra Æthiopas instauravit Dhu Nowasus, ab annis quinque cesserat e vita.

g Cod. B qui jam legi nequit hoc loco, habebat Ἐλεσθαάν, teste Boissonadio; Lambecius col. 823 Ἐλεσθαάν; codex noster Simeonis Metaphrastæ, Ἐλεσθαάν ubique. Elesbaan vero cognomen est significans benedictum; nomen enim hujus regis, quo solo appellatur in monumentis Æthiopicis, est Caleb (2). Istud cognomen Elesbaas, quod propter sanctitatem meruit Caleb, coaluit ex nomine Æthiopico Ala-Atzbah, benedictus (3). In vetustissimo codice Vaticano, quo continetur Topographia

(1) Lambecius, tom VIII, col. 823, edit. Kollarii. — (2) Tellez, Historia geral de Ethiopia a alta, pag. 80. Coimbra 1660; Sapeto, Viaggio, pag. 63 etc. — (3) Sapeto, Nouv. Annales des

voyages 1845, tom. II, pag. 307; Salt, Voy. tom. II, pag. 238; efr Dillmann in Zeitschrift der morgenl. Geschichte, tom. VII, pag. 352 not. (1).

A *Cosmæ Indicopleustæ, seu, ut alii voluere, Indopleustæ, qui scriptor vivente S. Elesbaa in Æthiopia versatus est, scribitur aliquo loco prima manu ἐλλατσοῦσα, secunda ἐλεσβαάν (1). In legendario Armenorum Djarrentir idem sanctus dicitur Elisbahaz; in eorum vero kalendario veteri Elshowan. Colitur S. Elesbaas in ecclesia latina die 27 octobris; ideoque danda ejus Acta tomo sequenti.*

h *Auxuma, Æthiopibus Aksum, fuit sedes veterum regum Æthiopiæ superioris, seu Abyssiniæ, cujus incolæ exinde a scriptoribus Græcis Auxumitæ sunt dicti. Ejus sola supersunt rudera hodieum, inter quæ repertæ sunt inscriptiones aliquot Græcæ et Æthiopicæ (2).*

i *Homeritæ dicebantur a Græcis, a ceteris vero Hamyaritæ, seu gens Hamyar, ab antiquissimo quodam rege Hamyar, vel Himyar, e progenie Sabæ et Jectan. Comment. n. 19, 21.*

k *Dunaan manifeste idem est qui a scriptoribus Syris dicitur Dimion; secus ac credidit Saint-Martin (3), qui sententiam suam nulla firma ratione communivit. Ab Arabibus dictus est Dhu Nowas, vel Dhu Nawas; ex quo processit appellatio usurpata a Græcis, Dunaan, seu Du Naan. Vide Comment. n. 118. Pars nominis Dhu multorum regum et principum Homeritarum nominibus præponi consuevit, et Dhu, vel Cayl, dicebantur frequenter præfecti provinciarum. Dhu forte idem est ac Æthiopicum Ela, quod obvium est in nomine Æthiopico regis Elesbaæ, Ela-Atzbeha, et aliorum multorum; nisi, inquit Dillmannus (4), ex articulo Arabico el istud processerit: cfr Comment. n. 107. Notabile vero est istud nomen, Dhu Nowas, vel Dunaan, omitti in libro Armenorum Djarrentir, qui Acta nostra ceteroqui fideliter refert; quod qua ratione factum sit haud scio; nisi dicatur defuisse in primis editionibus Syriacis, e qua lingua Acta Armeniaca excepta fuisse veri simile esse diximus. Res gestas Dhu Nowasi vide Comment. n. 106 sqq. et passim.*

l *Saba, filius Jectan, habitavit in Arabia felice, simulcum fratribus, ut, inter alia plurima, ostendunt nomina urbium illius regionis (5). In Yemana regnasse diximus reginam Saba, vel Sjava, (Comment. n. 13) sive Sjeba ut Massorethæ legunt. Scripsit Josephus eam reginam fuisse Meroës, Æthiopum metropolis, quæ olim Sabadicta fuerit (6); et eum plures secuti sunt. Verum unius Josephi testimonio hæc sententia nititur, ut notat Polus in Synopsi criticorum (ad I Reg. x, nobis III Reg. x) additque: Non temere illi scriptori (Josepho) fides est adhibenda, quum versatur in exoticis; et multa sunt ipsius in paucis verbis de hac regina σφαλματα. Concinit Ludolfus, qui diligentissime Æthiopiæ vetera monumenta versavit (7). Scilicet Abyssini, Sabææ Arabicæ coloni (8), hanc traditionem secum tulerunt; vigetque illa etiamnum in ora Africana, non solum maris Arabici, sed et oceani Indici seu orientalis: ubicumque aurum effoditur vel colligitur (9). Ex quo vero melius nosci cœpit Sabæa, seu Homeritis, pauciores in sententiam Flavii Josephi abierunt. Vide Comment. præv. n. 19, 33, 46; Gothofred. in lib. xii tit. xii Cod. Theodos. p. 618 edit. 1740.*

m *Barbarorum nomine intelligit et judæos, in Homeritide habitantes, ut ex sequentibus patet.*

n *De idololatria Homeritarum dictum in Comment. n. 22 sq; vide Osiandrum (10): de adventu judæorum in Arabiam cfr Comment. n. 24 sqq. (11).*

o *Quando cœperint Homeritæ Æthiopum esse tributarii, non liquet, sed quin fuerit pars Homeritidis, labente quinto, immo et quarto sæculo, identidem regi Æthiopiæ subdita, vix dubitandum est. Suadetur id ex sequentibus: 1º Aezanas, rex Æthiopiæ, in inscriptione Auxumitica Græca, quæ medio sæculo iv exarata est, sese regem Homeritarum dicit; Comment. n. 54. 2º Joannes, Asiæ episcopus, regem Æthiopiæ, qui cum Dhu Nowaso bellum gessit, appellat Aidog, omnia ei adscribens, quæ ceteri Elesbaæ; et ideo diximus, maxime ex Procopii narratione, regem Aidog eundem esse ac Elesbaan. Sed nonnulla habet Joannes quæ Elesbaæ non congruunt; et quem Aidog vocat ipse, Malala in Chronico suo Andan, vel Andas vocavit, Theophanes vero Adad. Quapropter in eo recte sentit forte Henricus Salt, quod nomen Andas, vel Aidog, idem esse arbitratur ac Amda; alias Ala-Ameda, Ela-Ameda; quo nomine dictus est rex, qui paulo ante Elesbaan, extremo sæculo v Axumi regnavit: quo tempore scilicet novem sancti, inter Æthiopas celebratissimi, illuc devenerunt. Verum errare ostendimus viatorem Salt, dum ipsa Elesbaæ gesta ejus decessori Amdæ adscribere vult. Ex his tamen verisimile fit, ipsum regem Amda extremo sæculo v jam bella gessisse cum Homeritis; cfr Comment. pr. n. 116. 3º Rex Æthiopum Tazena, pater Elesbaæ, qui regnavit circa annum 500, in inscriptione Æthiopica, quam Auxumi detexit R. P. Sapeto, sese iterum dicit regem Hamer i. e. Homeritidis. 4º Scribit Dhu Nowasus ad Almundarum, Æthiopas pro more in Homeritide constituisse regem christianum. Attamen ex scriptoribus Arabibus, licet pluribus sæculis posteriores sint, constare videtur Æthiopas ante Dhu Nowasi tempora numquam tenuisse Homeritidem universam.*

p *Dictum est in Commentario n. 110 sqq. S. Elesbaan expeditiones minimum duas instruxisse contra Dhu Nowasum.*

q *Negran ab Arabibus dicitur Nedjran, a Syris Nagan. Civitas est Yemanæ, sed in extremo regno sita, ut recte scribitur in Senkessar Habassinorum (12), nimirum septemtrionem versus; ac provinciæ Asyr, cujus notitiam debemus cl. viro Jomard, est contermina. In tabulis geographicis Arabiæ quas ad geographiam Ritterianam illustrandam vulgavit H. Kiepert, jacet Negrana ad latitudinem 17º 30' et ad longitudinem Anglicanam 43º 40'. Nunc videntur sola rudera superesse Negranae; sed viatores Europæi illuc in hanc usque diem pervenire non potuerunt, eaque adscri-*

(1) Cosmas Indicopl. edit. Montfaucon, pag. 41. — (2) Cfr Ritter, Erdkunde, tom. I, pag. 192. Berlin 1822; Valentia, Travels, tom. III; Salt, Voyage en Abyssinie, tom. II, pag. 174 et seqq. Paris 1816. — (3) Hist. du bas-empire, tom. VIII, pag. 53. — (4) Zeitschrift der Deutsch. morgenländischen Ges. loc. cit. — (5) Caussin, tom. I, pag. 40; Bochart, geogr. lib. II, cap. 13 et

seqq. — (6) Joseph. Antiq. lib. VIII, cap. 2. — (7) Commentar. pag. 231 et 279. — (8) Ibid. pag. 231. — (9) Ritter, Erdk. tom. I, pag. 142. — (10) Zeitschrift 10 u. s. w. loc. cit. pag. 463 et seqq. — (11) Cfr Michaëlis, Oriental. u. exeg. Biblioth. tom. VII, pag. 134 et seqq. — (12) Ap. Sapeto, Viaggio, pag. 439, et Comment. n. 191.

AUCTORE
E. C.

bunt tantum quæ didicere ex Arabibus. Floret tamen provincia Negransensis sub regulo e gente D Makkrani, ad quem et vicinæ quædam provinciæ spectant. Tractus Negransensis (Nedjeran) incolis gaudet 80,000 (sed docent quæ sequuntur numerum istum justo minorem esse), ex quibus dum bella geruntur, 20,000 arma ferant; perquam fertilis est, leucis patet a septemtrione ad meridiem 30, ab oriente ad occidentem 50. Urbs provinciæ primaria Beddr muris circumdatur (uti et oppida pleraque), et milites instruit 5,000. Oppida multa et vici conspiciuntur, quæ adjacent pleraque fluento sive torrenti Nedjran (wadi Nedjran), prope quem passum esse S. Aretham et socios a Simeone Beth-Arsamensi perhibetur, Comment. n. 157 et 163. Quæ de tractu Negransensi memoravimus, didicit anno 1842 ex quodam Arabe indigena navis præfectus Passama, Gallus (1). Ipsa vero civitas Negrans, ut discimus ex celebri viatore Burckardt (2), etiamnum venerationi est inter Drusos, eos ipsos qui nuper horrendas strages christianorum ediderunt in monte Libano.

r V. Comment. n. 197 et seq.

s Confirmat hic locus quæ de conversione civium Negransensium ad fidem christianam dicta sunt Comment. n. 100 et seqq. Metaphrastes hoc loco interserit legationem Theophili Indi quam mutuavit e Philostorgio, ac ita narrationem componit ut Negransam a Theophilo ad fidem perductam esse scribat. Vide Surium num. 2, ubi tamen Theophili nomen, secus ac est in Græco, prætermisum est.

t De hoc duce, seu prorege, cujus nomen nos latet, et Æthiopum proregibus reliquis, vide Comment. n. 124 sqq.

u Vide Comment. n. 111, 115 et 117.

w De his cædibus quas edidit Dhu Nowasus in Yemana interiori, antequam Negransam perveniret, vide Comment. n. 137.

x De Phœnicone v. Comment. n. 70 et 199.

y Iter diei unius olim inter Arabas (nec multo minor fuit inter Græcos; vide infra) erat parasangarum octo, et parasangæ singulæ metrorum 5,760; ita ut essent parasangæ in gradu 19, 29. Iter igitur dierum 30, leucas complectitur 311 ex iis quarum sunt 25 in gradu geographico. Apparebit autem cuivis, tabulas geographicas inspicienti, mensuram hic in Actis indicatam, excogitatam non esse pro libitu, sed vero proximam esse. Secus est de itinere dierum 25, ad quod paulo inferius regnum Homeriticum sese protendere dicitur. Sed advertendum Arabiam australem sæculo sexto nondum bene notam fuisse; et addo hanc latitudinem dierum 25 itineris adscribi potuisse veteri regno Sabæorum, quod latissimum fuit et pertigit aliquando usque ad sinum Persicum (3).

z In Græco: πεπληρωμένη ὥς ἐπὶ Ῥωσάφᾳ; sed codex A: κατοικουμένη δίκην Ῥόας i. e. sicut pomum Punicum. Ad quæ adnotat Boissonadius: Posset Ῥόας capi de urbe Roa; et recitato loco e codice nostro, Videtur, inquit, posse ἐπὶ de tempore sumi, ut sit sensus « ut sub Rosapha, ut tempore Rosaphæ. » Sed princeps Rosapha tam illustris ignoratur. Poterit, mutato ἐπὶ in ἐστὶ, intelligi de Rosapha urbe Syriæ, de qua vide Notit. Mss. tom. II pag. 439; S. Sacyum Chrest. Arab. tom. III p. 57, 74; et de qua legitur fuisse populosam, adeo ut ex incolarum multitudine comparatio proverbialis exstare potuerit. Poterit etiam cogitari de Rosapha, quæ est aut fuit urbis Bagdadi regio; Bagdadum autem, Makrisio teste, maximas urbes civium immenso numero superat: vide S. Sacyum ibid. tom. I p. 54, 250. Verum serius Bagdadum florere cœpit, quam ut ad illud hic locus Actorum referri queat. Ῥόας forte Edessam designat (Comm. n. 204); sed malim intelligere de pomo Punico. At in codice nostro mihi vix dubium quin significetur urbs Rosapha, vel Risapha, non procul a Callinico, sive Rakka, in desertis Syriæ, ad latitudinem 35° 40'. Rosapha a Græcis Sergiopolis est dicta, ut ostendit Byeus (4), ac celebre habuit monasterium, a Sergio martyre nuncupatum. Quamquam vero locis aliis Rosaphæ nomen, quod C viam stratam designat, inditum est (5), hæc tamen minora sunt, vel recentiora, ut nudo nomine F Rosaphæ in Actis significari potuerint. Et quoniam Syriace, aut in Syria, primum scripta esse Acta haud est dubium, forte addere licebit scriptorem prope Rosafam, seu Sergiopolim vixisse.

aa Ipsa Arabia felix aromatum ferax est, ut ostensum Comment. n. 8, ac ex maribus circumjacentibus, maxime ex sinu Persico, margaritæ educuntur locis permultis (6). His igitur, uti et mansionibus 30, quibus distare dicitur Indica regio, significari videtur Arabiæ pars orientalis quæ mari Indico et sinui Persico adjacet. Indiæ nomine olim dictam esse Arabiam australem monuimus Comment. n. 34, 38 sqq. Ceterum potuit et regio Somauium in Africa designari.

bb Ignorantiam hic prodit scriptor, quum non distet Homeritis a portu antiquo Adules plus leucas horarius sexaginta, itinere maritimo. Ceterum quis miretur eum latitudinem maris rubri nescivisse? A omittit ἡ δὲ αἰθιοπία... τριέκοντα, quæ forte a sciolo addita fuere.

cc Ex his conficitur scriptorem ab Abyssinia ad Ægyptum numerasse mansiones triginta. Ita et Cosmas Indicopleustes pag. 138: A Cataractis ad Axumin, mansiones triginta.

dd Hæc fuit hiems extremi anni 522 et ineuntis 523. Comment. n. 145. Deinceps juverit conferre epistolam Simeonis Beth-Arsamensis, quam recitavimus in Commentario; ex quo Acta nostra mirum in modum confirmantur.

ee Cogitasse videtur scriptor de Hebraïco nahar, vel naar, (rudivit), Syriace near, vel forte de nachar, cum cheth, ronchus qui per nares editur.

ff Ex Hebraïco narar, concidit, secuit, Chaldæis etiam traxit, attraxit. Chaldæi malunt for-

(1) Passama, Bulletin de la société de géographie, tom. XIX, Paris 1843, ap. Ritter, tom. XII, pag. 1008 et seqq. — (2) Burckhardt, Travels in Arabia, tom. II, pag. 387. Ap. Wright, Early Christianity, pag. 53. — (3) Ritter, tom. XII, pag. 63; Caussin, tom. I, pag. 110 et seq. tom. II, pag. 13; Procop. De bello Pers. lib. I, cap. 10, pag. 100, edit. Bonn. — (4) Acta SS.

tom. III Oct. pag. 849, n. 61; cfr Assem. Bib. or. tom. I, pag. 117. — (5) Rosenmüller, ap. Ritter ibid. pag. 1113; et tom. XVII, pag. 941; cfr Caussin, tom. II, pag. 224, tom. III, pag. 417, coll. Ritter, tom. XII, pag. 110. — (6) Ritter, tom. XII, pag. 397 et passim.

A mam ngar. Ex his Hebraicum garah, rumen, sive cibus quem ruminant (secant) animalia, et segmentum; deinde Chaldaicum nagra, vectis pessulus, et nagar, quod idem significat. Arabibus nadjrānon est lignum in quo cardo vertitur; nadjdjrānon, faber lignarius; nidjrāton, ars fabri; nodjarāton, assula; quæ omnia ex radice nadjara, asciauit, deducta sunt. Ex his duo pronom est concludere: primum, Actorum scriptorem non minus calluisse Chaldaice quam Hebraice; alterum, eum neglexisse linguam Arabicam, vel quod eam ignoraret, vel quod passim ignoraretur ab iis in quorum gratiam scribebat. V. Comment. n. 203 sqq.

gg His verbis significatur forte duplex genus supplicii quo martyres interempti sunt; alii enim igne, alii gladio occiderunt. Comment. n. 162 sq.

hh Taberita occisos dicit a Dhu Nowaso in universa Homeritide ad 20,000; Comment. n. 167.

ii De his ecclesiis vide Comment. n. 138.

kk Eundem numerum militum refert epistola Dhu Nowasi ad Almundarum. Vide annot. mm.

ll Quin in universo tractu Negransensi christiani multi fuerint non est dubitandum.

mm De his scribit Dhu Nowasus in dicta epistola, Comment. n. 139: Cum centum et viginti millibus hominum ad Nagra, regiam eorum (Æthiopum) urbem, castra movi: quam quum diebus aliquot frustra oppugnassem etc. Quæ sequuntur juramento pollicitum se esse scribit ipse Dhu Nowasus in eadem epistola, Comment. l. c.

nn Paulo plura habet codex A: ἐκ. ψυχ. ἀνδρόστε καὶ γυναικός, δούλου καὶ ἐλευθέρου, νηπίου καὶ προεσβύτου, γεωργῶ καὶ χειροτέχνου, ἀπὸ ἐλκᾶδος μιᾶς. Boissonadius scribit de præcedentibus, propter infinitivum modum absque subjecto: Locus impeditus et cui librarii nocuerunt. Verum supplendo vocem unam, Σέλω, facile intelligitur. Pro ιστορίας χάριν Metaphrastes habet, Σέας χάριν.

oo Vocabulum ἐλκᾶς desideratur in Glossario Cangii, nec aliis in libris obvium videtur. Conflatum est forte ex articulo el, et ex voce aliqua Arabica. Codex A ubique ἐλκᾶδος, quod a Boissonadio negligitur.

B pp Ex voce Græca κεράτιον deducta est Gallica carat, Arabica kirat. Ceratium pondus erat Græcorum et pars duodecima drachmæ Euboicæ. Drachma autem Arabica (dirham) eadem fuit ac Euboica; et quum hic dicatur Helcas Homeritica valuisse ceratiis duodecim, patet eam a drachma Euboica non differre, et hanc, si genuinus sit codex hoc loco, ab Homeritis dictam fuisse Helcadem. Pondus vero Helcadis, seu ceratiorum 12 Græcorum, fuit grammatum trium; et quum chiliogramma auri nunc veneat francis 3,437, valeret helcas hodiedum fr. 10,29. Sed admittunt numismatographi communiter in moneta veteri aurea et argentea partem vicesimam quartam ex metallo vili assumptam esse, uti nunc in regnis multis pars circiter decima assumitur. Unde valeret helcasdemum fr. 9,86. Addit auctor noster (siquidem viritim helcadem solvebant Negransenses, et ut discimus ex codice A, omissis nullis, nec mulieribus, nec pueris) sic confici auri talenta 130; talenta autem Homeritarum et Æthiopum esse librarum 13. Libra Arabum eadem fuit ac Alexandrinorum (quorum systema ponderum et mensurarum in universo pæne oriente invaluerat); paulo minor tamen, eamque valuisse censent alii grammatis 366, alii 362. Unde libræ 13, seu talentum Homeriticum, valebit grammatis 4,758 (13 × 362); talenta vero 130, seu universum vectigal annuum civitatis Negrane, grammatis 618,540. Tantum auri puri veniret hodiedum francis 2,165,921. A quibus demenda pars vicesima quarta, ex præcedentibus. Aliunde recolendum potentiam auritum in Arabia multo majorem fuisse quam nunc et quidem minimum triplam. Ex eodem loco Actorum nullo negotio eruitur numerus incolarum Negrane. Nam talenta auri 130 efficiunt libras 1690, seu grammata 618,540 (1690 × 362); et quum incolæ singuli penderint helcadem unam auream, seu auri grammata 3, inde sequitur eos numero fuisse 206,180. Civitatem tot cepisse incolas asserere non ausim; at intelligenda hæc videntur de universo tractu Negransensi, quem incolebant Benu-Caab, et in quem dominabatur horum phylarcha S. Arethas. V. annot. q. Recolendum interim Negranam aliquamdiu fuisse Æthiopum regiam et innumeros milites adduxisse Dhu Nowasum ad eam expugnandam.

C qq Recole quæ dicta sunt in Comment. de communi origine utriusque gentis.

rr Hæc accuratissima sunt, sed nomen τάλαντον assumptum est ex moneta Græcorum et Romanorum, eoque qintar sive kintar Arabum longe minus est. Hujus meminit Mahumetes Sura 3 n. 74 ap. Marracci, valebatque denariis aureis mille. Denarius vero aureus Arabicus (dinar), idem ac Cpolititanus (1), pendebat grammatis 4,5. Unde sequitur kintar Arabicum pependisse grammatis 4,500: quod a valore quem alia via consecuti sumus annot. pp, aliquantum abest. Ex quo sequi videtur vel kintar paulo minus fuisse libris 13; vel ipsam libram non fuisse nisi grammatum 350, ut libra regni Aragoniæ in Hispania. Locum istum de tributo talentorum 130 fideliter referunt libri Armenorum (2). Notum est porro Arabibus fuisse et talentum majus dictum kantar, quod idem erat ac talentum Alexandrinum majus, et valebat chiliogrammatibus 46 1/2; seu decuplum erat talenti kintar.

ss Τὸ ἀποθνεῖν κέρδος. Loca e codice sacro accepta passim notat Boissonadius; quem secuti sumus.

tt Juramenta aut promissiones sæpe non servabant judæi cum christianis, sed neque cum idololatriis; quod eis Mahumetes exprobrat dicta Sura III n. 74, 75, 76.

uu De Paulo, Negrane episcopo, vide Comment. a num. 112.

(1) D'Herbelot vº. Dinar. — (2) Aucher, Vitæ SS. etc. tom. VII, pag. 483 et 507 not. 5.

AUCTORE
ANONYMO.
EX MSS.

CAPUT II.

Martyrium clericorum, monachorum et virginum, qui in ignem projiciuntur, numero 427; uxoribus procerum caput abscinditur; numerus martyr.

Christianos
multos combu-
rit, alios ad
apostasiam
provocat;

a
b c
d
e
f g
h

i

k

l

m

resistunt hi,
præunte S.
Aretha.

MATTH. X, 18

n

Sequenti die jussit omnem exercitum magnam copiam ligni congregare, et vastissimum rogam accendere, ita ut stadii unius spatium a occuparet, ac injicere omnes sacerdotes civitatis b et diaconos c et reliquos ecclesiæ ministros d, et qui solitariam vitam in vicinia agebant, et quæ dicuntur canonicæ e et virgines f; cantatrices g etiam quæ nocte et die cantant in domibus Dei h: hos omnes, sive in civitate essent, sive in vicinia, sine examine combussit, terrere volens reliquos christianos. Erant autem, qui combusti sunt, numero quadringenti viginti septem i. Posthæc ligari jubet ferrea catena Aretham k, virum clarissimum, et reliquos primores civitatis; clamavitque præco dialecto Homeritica l: « Negate quem dicitis Christum, et judaizate, et sentite mecum, et vivetis. » Responderunt sancti martyres: « Absit ut negemus fidem in qua baptizati sumus. » Dixitque rex: « Ecce Romani noverunt hominem crucifixisse patres nostros in Jerusalem sacerdotes et legis doctores cum essent, eumque, blasphemantem Deum, flagellarunt, et contumeliis affecerunt, ac turpi morte interemerunt, hominem scilicet et non Deum. Quare igitur erratis vos, sequentes hominem istum? Non estis meliores quam Nestoriani m qui sunt inter vos usque in hunc diem, et dicunt Deum ipsum nos non habere sed prophetam Dei. Non rogo vos, o Negritæ, ut abnegetis Deum cæli et terræ, aut adoretis solem, lunam et astra in cælo, vel creaturam terræ, maris aut fluminum; sed volo ut hunc solum negetis qui dicitur Jesus, qui talia blasphemavit, et fecit se ipsum Deum, et ut hoc solum dicatis, hominem esse qui cruci fuit affixus et non Deum. »

7 Sancti vero Christi martyres responderunt: « Pro nobis ipsis et omni gente nostra et omni nostra civitate, et omnibus erga quos afficimur, defendimus nos et attestamur et confitemur bonam confessionem, in quam credentes baptizati sumus, in Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum, et Incarnationem non negamus: sed Jesus, quem blasphemasti, unus de Trinitate, Deus Verbum, incarnatus ultimis temporibus pro nostra salute ex Spiritu Sancto et Maria Virgine, docuit nos: « Ad reges et præsides ducemini propter me, in testimonium illis et gentibus *. » Te autem negamus et tuam administrationem, qui offendis Deum legis et mentiris veritati. » Tunc jussit multas blanditias et verba officiosa adhibere, ut Christum negarent. Sed his capti non sunt, dixeruntque: « Etiam si igne et tormentis nos interimeres, non tamen negabimus fidem in Trinitatem; nobis enim vivere Christus est et mori lucrum. » Princeps erat eorum et dux et hortator confessionis sanctus Arethas, filius Chaneph n, qui in vita sua temporali factus

Τῇ δὲ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ἐκέλευσε παντὶ τῷ πλήθει τοῦ ἐξερκέτου ξύλα συνάξει εἰς πλήθος, καὶ πυρκαϊὰν παμμεγέθη γενέσθαι, ὥς κρατεῖν τὸν τόπον σταδίου ἑνὸς, καὶ οὕτως ἐμβάλεῖν πάντας τοὺς ἱερεῖς τοὺς ἐν τῇ πόλει, καὶ διακόνους καὶ λοιποὺς λειτουργοὺς τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς περιβεβλημένους τὸν μονήρη βίον, καὶ τὰς λεγομένας κανονικὰς καὶ ἀειπαρθένους· ἔτι δὲ καὶ τὰς ψάλτριας τὰς ἀδούσας νύκτωρ * καὶ μεθ' ἡμέραν ἐν τοῖς οἰκοῖς τοῦ Θεοῦ· καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει καὶ περιουκίδι, πάντας ἀνεξετάστως κατέκαυσεν, ἐκφοδῆσαι θέλων καὶ δειλυνθῆσαι τοὺς λοιποὺς χριστιανοὺς. Ἦσαν δὲ τὸν ἀριθμὸν οἱ καυθέντες, ψυχὰι τετρακόσiai εἰκοσιεπτὰ. Καὶ μετὰ ταῦτα κελεύει δεθῆναι ἐν δεσμῷ σιδηρῷ Ἀρέθαν, τὸν ἐνδοξώτατον, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἀρχηγούς τῆς πόλεως· καὶ ὁ κήρυξ ἐβόα τῇ τῶν Ὀμηριτῶν διαλέκτῳ· Ἀρνῆσασθε τὸν λεγόμενον Χριστὸν, καὶ ἰουδαίσατε, καὶ γίνεσθε ὁμόφρονές μου, καὶ ζήσεσθε. Οἱ δὲ ἅγιοι μάρτυρες ἔλεγον· Μὴ γένοιτο ἡμᾶς ἀρνῆσασθαι τὴν πίστιν, εἰς ἣν βεβαπτίσμεθα. Ὁ δὲ βασιλεὺς εἶπεν· Ἴδού οἱ Ῥωμαῖοι ἐγνωσαν, ὅτι ἄνθρωπον ἐσταύρωσαν οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ * οἱ ἱερεῖς καὶ νομοδιδάσκαλοι· ὃν βλασφημήσαντα τὸν Θεὸν ἐμαστίγωσαν καὶ ἐνύδρισαν, καὶ ἀσχήμονι θανάτῳ ἀνείλον, ἄνθρωπον καὶ οὐχὶ Θεόν. Διατί οὖν ὑμεῖς πλανᾶσθε ὀπίσω τοῦ ἀνθρώπου τούτου; μὴ βελτίονες ἐστέ τῶν * λεγομένων Νεστοριανῶν, οἵτινες εἰσὶ παρ' ἡμῖν, μέχρι τοῦ παρόντος, καὶ δὴ λέγουσιν ὅτι Θεὸν αὐτὸν οὐκ ἔχομεν, ἀλλὰ προφήτην Θεοῦ. Οὐκ ἀπαιτῶ ὑμᾶς, ὃ Νεγραινῖται, ἀρνῆσασθαι τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, οὐδὲ προσκυνῆσαι τῷ ἡλίῳ ἢ τῇ σελήνῃ, καὶ τοῖς ἐν τῷ οὐρανῷ φέγγουσιν ἄστροις, ἢ τῶν * ἐν τῇ γῇ κτιστῶν, ἢ ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἢ ἐν ποταμοῖς· ἀλλὰ τοῦτον μόνον θεὸν ἀρνῆσασθαι ὑμᾶς, τὸν λεγόμενον Ἰησοῦν, τὸν βλασφημήσαντα τοιαῦτα καὶ * ποιήσαντα ἑαυτὸν Θεόν· καὶ ἵνα τοῦτο μόνον εἴπητε ὅτι ἄνθρωπος ἐστίν ὁ σταυρωθεὶς καὶ οὐ Θεός.

* Α νυκτος
καὶ ἡμερας

E

* Α Ἱερ. ὄντες
ἱερ. κ. νομο.

* τ. Ῥωμαίων
τὰν λεγ.

* Α ἡ κτίσμα-
τι ὄντι ἐν

* Α τοι. τοῦ
ποιῆσαι ἑαυτ.

F

7 Οἱ δὲ ἅγιοι τοῦ Χριστοῦ μάρτυρες εἶπον· ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ παντὸς τοῦ ἔθνους ἡμῶν, καὶ πάσης τῆς πόλεως ἡμῶν, καὶ πάντων τῶν διαφερόντων ἡμῖν, ἀπολογούμεθα καὶ μαρτυροῦμεν καὶ ὁμολογοῦμεν τὴν καλὴν ὁμολογίαν, εἰς ἣν πιστεύσαντες ἐβαπτίσθημεν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, καὶ οὐκ ἀρνούμεθα τὴν οἰκονομίαν· ἀλλ' Ἰησοῦς, ὁ ὑπὸ σοῦ βλασφημούμενος, ὁ εἷς τῆς ἁγίας Τριάδος, Θεὸς Λόγος ὢν, καὶ σαρκώθεις ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὅτι « ἐπὶ βασιλείῳν καὶ ἡγεμόνων ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσι. » Σὲ δὲ ἀρνούμεθα καὶ τὴν πολιτείαν σου, σὲ τὸν παραβάντα τὸν Θεὸν τοῦ νόμου καὶ ψευδόμενον τὴν ἀλήθειαν. Τότε ἔδοξεν πολλὰς κολακείας καὶ θεραπείας ῥημάτων προσάγειν αὐτοῖς, ἐφ' ᾗ ἀρνησασθαι τὸν Χριστὸν. Οἱ δὲ οὐκ εἵλαντο εἰπόντες ὅτι ἐὰν πυρὶ καὶ βασάνοις ἀναλώσῃς ἡμᾶς οὐκ ἀρνούμεθα τῆς Τριάδος τὴν πίστιν· ἡμῖν γὰρ καὶ τὸ ζῆν Χριστός, καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος. Ὑπῆρχε δὲ τούτων ἑξαρχος * καὶ καθηγητής καὶ προτρεπτικός τῆς ὁμολογίας, ὁ ἅγιος Ἀρέθας *, υἱὸς Χανέφ, ὃς καὶ ἐν τῇ προσκαιρῷ ζωῇ ἐγεγονεῖ τῆς πόλεως καὶ τῆς περιχώρου πάσης ἐθνάρ-

* Α ἀρχηγός

* Α ὁ μνημο-
νευθεὶς

χλῆς.

A χης. Πολλοὶ δὲ γινόντες τὴν παράδοσιν τοῦ παρανόμου καὶ παραδότου βασιλέως, διέφυγον, ἀποκρυβέντες * ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς, οὐχὶ τὸ μαρτύριον δειλιάσαντες, ἀλλ' ἐλπίζοντες ὅτι κακούχοι καὶ θλιβόμενοι, καὶ γυμνοὶ ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι [κεκράζοντα πρὸς τὸν εἰσακούοντα τῆς φωνῆς τῶν νεοσσῶν τῶν κοράκων καὶ χορηγούντα αὐτοῖς τροφήν, ὅτι καὶ αὐτοὶ διασωθέντες ἐγκατάλειμμα καὶ σπέρμα τοῦ Κυρίου Σαβαώθ ἔσονται, καὶ οὐκ] ἀπο-

* A addit: οὐδὲ ὁμοιωθήσονται αὐτοῖς.

8 Συνεσχέθησαν δὲ ἔκ τε τῆς πόλεως καὶ τῆς περιουκίδος, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, παῖδες καὶ παιδίσκαι, νέοι καὶ πρεσβύτεροι, τὸν ἀριθμὸν τετρακισχίλιοι διακόσιοι πεντήκοντα δύο, οἵτινες καταλλήλῃ θανάτῳ ἀπέλιπον τὸν πρόσκαιρον βίον τοῦτον, μὴ ἀρνησάμενοι τὴν καλὴν ὁμολογίαν. Ἐκ τούτων τυγχάνουσι καὶ οἱ σφαγέντες ἱερεῖς τε καὶ οἱ λοιποὶ μάρτυρες, καὶ Ἀρέθας ὁ δικαιοτάτος. Φέρε δὲ εἰπόμεν * τὴν μιαιρότητα τοῦ πανολεθρίου Σηρός * τὰς γὰρ γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τῶν πρωτάρχων τῆς πόλεως, τῶν ὄντων εἰς τὰ δεσμὰ, τῶν ἀρξαμένων τοῦ μαρτυρίου, συναγαγόν, ἔστρεψεν ἐξ ἐναντίας * τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν μετὰ τῶν τέκνων * καὶ παραινέσας θολεραίᾳ συνεβούλευε πᾶσι τοῖς μάρτυσι, λέγων πεισθῆναι, καὶ βλασφημῆσαι τὸν Χριστόν. Αἱ δὲ ὁμοθυμαδὸν μετὰ τῶν τέκνων ἔκραζαν· « ἴλωσ ἡμῖν ἀπὸ Θεοῦ τοῦτο * ἀλλὰ καὶ τέκνα καὶ γυναῖκες καὶ πατρίδα καὶ ὑπαρξίν ἀπαρνούμεθα, καὶ οὕτως τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ βαστάζομεν καὶ ἀκολουθοῦμεν τῷ μαρτυρήσαντι ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν *. Τότε κολακευτικοῖς πάλιν ῥήμασι κέχρηται πρὸς τοὺς μάρτυρας, ὅτι μὴ πλανᾶσθε ὀπίσω τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, ὃν οἱ πατέρες ἡμῶν ἀνείλον ῥαβδούχοις, ἀλλὰ πείσθητέ μοι καὶ ἰουδαίσατε, καὶ ζήσεσθε μετὰ τῶν τέκνων ὑμῶν. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο ποιήσητε, χαλεπῶ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. » Παῖται δὲ αἱ ἄγιοι * μετὰ τῶν τέκνων αὐτῶν ἔκραζον ὁλοφύρουσαι μετὰ κλαυθμοῦ· Ἡμεῖς ὑπὲρ Χριστοῦ ἐτοιμῶς ἔχομεν ἀποθανεῖν. Χριστὸς, ὁ Θεὸς ἡμῶν, υἱὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ αὐτοῦ ἐσμεν, καὶ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ πρόσκυνοῦμεν *. Μὴ γένοιτο οὖν ἡμῖν, βασιλεῦ, ἀρνήσασθαι τὸν Χριστόν, αὐτὸν τὸν βασιλεύοντα πάντων τῶν αἰώνων, καὶ ἔτι ζῆν ἡμᾶς μετὰ τὴν ἀνείρεσιν τῶν συζύγων ἡμῶν. Λέγει ὁ βασιλεὺς· Καὶ αἰρεῖσθε, μοιραὶ γυναῖκες, ἀποθανεῖν ὑπὲρ ἀνθρώπου γόητος καὶ πλάνου; »

* A εκ... δι- καιοτάτος. omittit.

* A φ. δ' εἰ- πείν.

* A ἐστ. ἀντι- κρουσ τῶν

* A τ. κ. ομ. omittit.

* A omittit.

* A καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπο- θνήσκουσιν.

C

9 Δέκα δὲ γυναῖκες ἐξ αὐτῶν, οὖσαι κανονικαὶ καὶ τὸ τῆς παρθενίας ἔνδυμα περιβεβλημέναι, εἶπον πρὸς αὐτόν. « Ἐμφραχθεῖ σου τὸ στόμα λαλοῦν ἄδικα κατὰ τοῦ βασιλεύοντος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. » Τότε κελεύει μετ' ὀργῆς μεγάλῃς ὁ βασιλεὺς ἀπενεχθῆναι ἐν βοθύνῃ πᾶσας αὐτάς ἐν τινὶ τόπῳ καὶ ξίφει ἀναιρεθῆναι, ὅπου καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν μάρτυρες ἀπετμήθησαν. Ἦγοντο οὖν συρόμεναι ἀπὸ τῶν κομῶν τῆς κεφαλῆς ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν τοῦ τυράννου· ἦσαν δὲ τὸν ἀριθμὸν αἱ γυναῖκες διακόσιοι εἴκοσι ἐπτὰ *. Αἱ δὲ κανονικαί, ὡς ἔφθασαν τὸν τόπον, ἐξήτουν τὰς μελλούσας [σὺν αὐταῖς ἀναιρεῖσθαι, λέγουσαι. « Παραχωρήσατε ἡμῖν, γυναῖκες φοβούμεναι τὸν Θεόν, πρότερον τὸ βράθειον τῆς μαρτυρίας λαβεῖν, ἐπειδὴ τὸ σφράγισμα τῆς παρθενίας καὶ τὸ εὐαγγέλιον πρόσχημα τῶν Ἀγγέλων περιβεβλημένα αἱ ἀνέξαι.] Οἶδατε * ὅτι τῷ καιρῷ τῆς μεταλήψεως τῶν ἀγίων μυστηρίων, προεκκαλούμεθα εἰς τὴν μετάληψιν, κατὰ τὸ εἰθισμένον τῇ ἐκκλησιαστικῇ καταστάσει *. Πρέπον οὖν πρῶτον ἡμᾶς καὶ τὸ ποτήριον τοῦ θανάτου λαβεῖν *. Αἱ δὲ γυναῖκες ἔλεγον βεδισμένως· οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἐπειδὴ γυναῖκες ἐσμεν μαρτύρων καὶ μητέρες *, ἡμεῖς πρότερον ἀπο-

* A ἀρ. διακ. ε. ε. γυναῖκες

* A οἶδ. γὰρ ὅτι καὶ τῷ

* A καὶ εἰθ' αὐτὰς ὑμᾶς τὰς λαϊκάς. * A γεύσασθαι * A κ. μ. omittit.

Octobris Tomus X.

erat civitatis et totius viciniae o dominus. Multi autem, quum nossent praevagationem improbi regis, aufugerunt p abscondentes se in montibus et speluncis et in cavernis terrae, non quod martirium extimescerent, sed sperantes se, quando afflicti essent et angustiatiet nudi, in solitudinibus errantes*, clamaturos ad eum qui exaudit vocem pullorum corvi iisque tribuit alimenta *, et sic salvatos, monumentum et semen futuros Domini Sabaoth, nec perituros saevitia improbi regis, ut Sodoma et Gomorrha.

8 Congregati sunt autem ex civitate et vicinia viri et mulieres, pueri et puellae, juvenes et senes, numero quater mille ducenti quinquaginta duo q qui sibi invicem in martyrio succedentes, dereliquerunt temporalem hanc vitam, non negantes bonam confessionem *. Inter eos sunt primo loco sacerdotes et reliqui martyres, et vir justus Arethas. Sed dicamus immane scelus perniciosissimae bestiae. Congregatis scilicet uxoribus primorum civitatis, qui in vinculis erant r ac jam martirium suum inchoaverant, eas statuit coram viris suis, simul cum liberis; et dolosis adhortationibus suadere tentavit omnibus martyribus ut sibi obedirent et Christum blasphemarent. Sed feminae unanimes simul cum liberis clamaverunt: « Condonet hoc nobis Deus, sed liberis et parentibus, patriae et fortunae renunciamus, et sic crucem Christi suscipimus et eum sequimur, qui sub Pontio Pilato confessus est bonam confessionem. » Tunc verbis adulatoriis iterum martyres est allocutus: « Nolite errare sequentes eum qui dicitur Christus, quem patres nostri ministerio licitorum interfecerunt, sed obedite mihi et judaizate, sicque vivetis cum liberis vestris. Quod si non acquiescitis, acerba morte moriemini. » Tunc omnes sanctae cum liberis suis clamaverunt ejulantes et plorantes: « Parata sumus mori pro Christo. Christus, Deus noster, filius est Dei viventis, et ejus sumus, ejusque crucem adoramus et morimur pro illo. Absit igitur, o rex, ut negemus Christum, ipsum regem omnium saeculorum, et vivamus adhuc post caedem virorum nostrorum s. » Respondit rex: « Eligitis, mulieres stultae, mori pro homine praestigiatore et fallaci? »

9 Ex iis mulieres decem, quae canonicae t erant et velamen virginum induerant, ei dixerunt: « Obstruatur os tuum, improbalocutum contra regnantem in caelis et in terra. » Tunc jubet rex cum ira magna auferri illas omnes ad foveam u quamdam, et gladio interimiri, in loco eodem in quo iis qui eas martyrio praecesserant modo caput fuerat abscissum. Ducebantur itaque comis capitis tractae a servis tyranni erantque numero feminae ducentae viginti septem. Canonicae autem, ut pervenerunt ad locum, rogarunt eas quae secum interimendae erant, dicentes: « Concedite nobis, mulieres timentes Deum, ut primae bravium martyrii accipiamus, siquidem sigillo virginitatis et casto decore Angelorum, licet indignae, ornatur. Novistisenim et tempore sumptionis sanctorum mysteriorum eorum ministros nos primas w, utpote Christo desponsatas, vocare ad participationem, ut fieri consuevit ex institutione ecclesiastica, et dein vos, laicas. Decet x itaque ut et calicem interitus primae sumamus. »

AUCTORE ANONYMO. EX MSS. o p

* Hebr. xl, 37, 38.

* Ps. cxlvi, 9.

Martyrio afflicti tyrannus, eives 4232, omnis aetatis et sexus. Martyrium

q i Tim. vi, 12.

r

E

s

F

feminarum, inter quas erant virgines canonicae decem.

t

u

w

x

AUCTORE
ANONYMO.
EX MSS.

y

mus. » Reponderunt mulieres cum vehementia : « Non ita erit, sed siquidem uxores et matres sumus martyrum y nos moriamur prius, ut testes mortis virorum et liberorum non simus. Et ita singulæ hortabantur et impellebant eos a quibus trahebantur, ut cito mortem sibi inferrent; unde factum ut omnis gens, tribus et lingua, ex iis qui cum improbo rege erant congregati, his visis, sibi facies contunderent, et acerbum ploratum suum tandem stridore dentium absolverent. Sunt igitur omnes capite plexæ hæ sanctæ feminae, invocantes nomen Patris et Filii et Spiritus Sancti. Tunc dixit rex proceribus, subsannans: « Videte quantum errorem præstigiator iste crucifixus diffundere potuit per universum orbem. »

θάνωμεν, ἵνα μὴ ἴδωμεν τῶν ἡμετέρων ἀνδρῶν τὸν θάνατον καὶ τῶν τέκνων. Καὶ οὕτως προετρέπετο ἑκάστη καὶ ἐδυσώπει τὸν ἔλκοντα αὐτὴν, σύντομον ἀναίρεσιν ἐπαγαγεῖν αὐτῇ· ὡς ἐντεῦθεν ἕκαστον ἔθνος, φυλὴν καὶ γλῶσσαν, τῶν συναθροισθέντων μετὰ τοῦ παρανόμου, ἐπὶ τῇ Σεα ταύτῃ τύπτειν ἑαυτῶν τὰ πρόσωπα καὶ ἐν βρυγμῇ * ὀδυνηρὸν κλαυθμὸν ἀποτελεῖν. Ἀπεκεφαλίσθησαν οὖν πᾶσαι αἱ ἄγαι γυναῖκες, ἐπικαλούμεναι τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Τότε ὁ βασιλεὺς εἶπε τοῖς μεγιστάνοις * αὐτοῦ, ὡς ἐν μυκτηρισμῷ· βλέπετε πόσῃ πλάνῃ ὁ γόης ἐκεῖνος ὁ σταυρωθεὶς ἴσχυσε δοῦναι ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ.

* A ὀδυνη-
δον

* A μεγα-
στάσιν

ANNOTATA.

a Stadio veri similiter Alexandrino utitur auctor, quod fuit metrorum 216.

b De martyribus incendio consumptis et loco supplicii vide Comment. n. 162 seq.; de ordine vero quo palmam sunt consecuti agitur ibidem a n. 141.

c Novimus primis ecclesiæ sæculis diaconos multos fuisse in templis christianis, iisque non pauca commissa fuisse: de quibus legendi archæologi christiani: quin plures numero erant ple-
B rumque quam presbyteri. In templo S. Sophiæ Cpoli, imperante Justiniano, seu ipso ævo, quo passi sunt Martyres Negransenses, presbyteri erant 60, diaconi 100, diaconissæ 40.

d A, Ὑπουργοὺς τῶν ἐκκλησιῶν ἐν τῇ πόλει καὶ περιοικίῳ, καὶ τοὺς περιῖ. Τοῦ μονήρους βίου τὸ πρόσχημα, καὶ τὰς λέγ. Ad monachos quod attinet, multos fuisse inter christianos Arabas, videtur posse deduci ex Corano Mahumetis, ubi eorum sacerdotes monachos vocat. Judæis enim ac christianis exprobat: Acceperunt (judæi) pontifices suos et (christiani) monachos suos in dominos præter Deum et Messiam filium Mariæ. Sura ix, n. 32 ap. Marracci; cfr ibid. n. 35 et Sura iii n. 63 cum animadversis a laudato scriptore et aliis.

e Canonicae sunt virgines, quæ quum consecrationem et velum ab episcopo accepissent, canonici, seu matriculae ecclesiæ adscribebantur. Locum habebant in ecclesia proprium, tabulis a ceterarum mulierum loco separatam, in capite nimirum partis sinistrae, quæ mulieribus deputari solebat. Ex iis seligebantur quandoque diaconissæ, plerumque ex viduis. De Nicarete, virgine nobili et sancta, quæ florebat Cpoli extremo sæculo quarto, scribit Sozomenus inter alia (1): Perpetuo latere studebat; ita ut nec honorem diaconissæ umquam ambierit, nec virginibus ecclesiasticis, sive canonicis, præesse, licet Joanne Chrysostomo sæpius eam hortante, voluerit. Canoniarum iterum est mentio in Actis n. 9.

f Virgines, licet perpetuæ (ἀειπαρθέναι), aliquando distinguuntur a canonicis, seu matriculae ecclesiæ adscriptis; non enim omnes in ecclesia velabantur (2).

g Hic manifeste significantur sanctimoniales, quæ in monasteriis degebant. Quæ enim domi habitabant virgines, sub custodia parentum, horis quidem canonicis psalmos recitabant, ut ex Hieronymo (3) et Gregorio Nysseno (4) discimus, sed quo pacto scribere potuerit Pellicia (5) eas domi psalmos modulari solitas, non capio. Aliunde habitasse hæ cantatrices dicuntur ἐν τοῖς οἰκοῖς τοῦ Θεοῦ. Porro si monachi fuerunt Negranae et monasteria sanctimonialium, cernitur iterum, quando perse-
C cutionem ibi inchoavit Dhu Nowasus, a multo tempore introductam fuisse religionem christianam. F Sed id maxime ex tanto cœtu horum martyrum conficitur; nam fuere numero 427, ut mox dicitur.

h A post Θεοῦ: πάντας τούτους δεθέντας, ἀνεξέταστος ἐμβληθῆναι ἐν τῇ καμίνῳ ὑπὲν ἁρδῶν, ἐκφοβῆσαι Σέλ.

i Numerum istum habent monumenta pleraque, ut dictum Comment. n. 194.

k Cfr ibid. n. 142 et 144.

l De lingua Homeritarum dictum ibid. n. 17 sq.

m Quin Nestoriani aliquot fuerint Negranae, non est dubitandum, propter commercium cum Hircenis et Seleuciencibus; quorum archiepiscopi jamdudum facti erant Nestoriani. Comment n. 95 sqq.

n Ostensum in Comment. n. 153 sq. S. Aretham ex Kaëb, seu Chaëph genitum esse, et Negranae fuisse principem. Hic obiter noto S. Aretham in veteri passionali seu legendario Armenorum Djarrentir ubique dici Charethas cum litera Armeniaca chë, quæ effertur ut Hebraïca et Syriaca cheth, Hispanica j; et quum S. Arethæ nomen a Simeone Beth-Arsamensi scribatur cum eadem littera cheth, hinc firmatur ex Syriaco translata esse ejus Acta, qualia in libro Djarrentir obvia sunt.

o Intelligentus videtur omnis tractus Negransensis, de quo vide ad cap. I. annot. q.

p V. Comment. n. 180.

q Hi martyres 4252 erant omnes cives Negransenses præter nonnullos qui in vicinia civitatis supplicio sunt affecti: Comment. n. 141, 2°.

r Ex hoc aliisque locis deduximus Comment. num. 142 et 144, procures 340, e quibus fuit

(1) lib. VIII, cap. 23. — (2) Acta SS. tom. IX Octob., pag. 307 n. 6; cfr supra pag. 632, n. 12. — (3) Epist. 97 ad Demetriad.

Oper. tom. IV, col. 793. Paris 1706. — (4) In Vita S. Macrinae. — (5) De christianæ ecclesiæ politia, tom. I, pag. 133.

A S. Arethas, non initio cædium, sed post uxores suas et reliquos plerosque martyres pœna capitali plexos esse.

s Absit ut... vivamus adhuc post cædem virorum nostrorum. His non significatur, maritos jam occubuisse, nam dicunt mulieres eædem inferius n. 9: Nos moriamur prius, ut testes non simus mortis virorum nostrorum; ἵνα μὴ ἴδωμεν τῶν ἡμετέρων ἀνδρῶν τὸν θάνατον. Sed sensus est: Nolumus negare Christum et sic superstites esse maritorum nostrorum, qui nunc sunt in vinculis, et certo mortem mox obibunt. Confirmatur id ex verbis nobilissimæ feminæ et martyris, quam Rumi, sive Rehumī vocat Simeon in epistola: Filiæ meæ virgines sunt, inquit, et non sunt interemptæ cum mulieribus quæ Christi nomen invocarunt; quum non jussisset improbus rex prehendi nos, sed solas uxores et proles martyrum, qui antea fuerant congregati, et nunc sunt in vinculis. Act. n. 12.

t Canonici. Cfr annot. e hujus capituli.

u De fovea et loco suppliciorum modoque vide Comment. n. 162 sqq.

w Cfr annot. e hujus capituli. A hoc loco: ... μυστηρίων, ἡμᾶς πρότερον, ὡς προμνηστευθείσας τῷ Χριστῷ, οἱ ὑπηρεῖται τῶν αὐτῶν θείων μυστηρίων προεκαλοῦντο εἰς μετάληψιν...

x A, Πρέπον οὖν ἐστὶ καὶ ὑμῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν ὑμῶν ἡμᾶς πρότερον τὸ ποτήριον...

y Martyres vocant maritos et filios, qui adhuc in vinculis detinebantur, suo tempore morte plectendi.

CAPUT III.

B Martyrium viduæ cujusdam Negransensis, genere nobilissimæ, et duarum E
filiarum ejus.

Συνεσχέθη δὲ καὶ ἡ πρωτεύουσα ἀπάσης τῆς πόλεως. Καὶ κελεύει ὁ βύθιος δράκων ταύτην μετὰ πολλῆς σεμνότητος καὶ τιμῆς ἐνεχθῆναι καὶ παραστῆναι, νομίζων διὰ πειθανολογίας πείθειν αὐτήν. Ἦν δὲ ἀμίμητος * τῷ κάλλει καὶ κελεύει αὐτὴν φυλαχθῆναι ἅμα ταῖς δυσὶν συγατράσιν αὐτῆς. Ταῦτα * γὰρ ἐλογίζετο ὁ θόλιος ἐν ἑαυτῷ, ὅτι πάντως φείσασθαι ἔχει ἑαυτῆς καὶ τῶν δύο συγατέρων αὐτῆς, καὶ τῆς ὑπάρξεως, καὶ πεισθῆναι βλασφημῆσαι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Αὕτῃ δὲ καὶ αἱ συγατέρες αὐτῆς ἐπορεύοντο λυπούμεναι καὶ ἀδημονοῦσαι διὰ τὸ μὴ ἀναιρεθῆναι αὐτάς μετὰ τῶν ἄλλων γυναικῶν. Καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ, ἐδήλωσεν αὐτῇ ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν φυλακὴν, διὰ τινος τῶν ἀρχόντων * « ὅτι εἰ πεισθεῖς * μοι, ἀρνήσασθαι τὸν λεγόμενον Χριστὸν, ζήσεται ἐντίμως ἡ ψυχὴ σου καὶ τῶν συγατέρων σου, καὶ εὐρήσετε χάριν παρ' ἐμοῦ· εἰ δὲ μὴ, ἔσο * εἰδυῖα ὅτι κακῷ θανάτῳ τελευτήσεις. » Ἦ δὲ ἀκούσασα ταῦτα εἶπεν * « Ἀπαγάγετέ με πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ πείθω αὐτῷ εἰς ὃ με ἐπερωτᾷ. » Οἱ δὲ ὑπηρεῖται τοῦ βασιλέως ἤγαγον αὐτὴν σκεπομένην ὑπὸ σκιαδίου, ἡγουν σκηνῆς βασταζομένης *. Οὐ γὰρ ποτε εἶδεν αὐτὴν ἥλιος, εἰ μήπω ἀκτῖνας πέμψας διὰ θυρίδος. Καὶ ἔστη ἐνώπιον τοῦ ἀνημέρου βασιλέως μετὰ τῶν αὐτῆς συγατέρων. Καὶ λέγει πρὸς αὐτήν * « γύναι, μὴ σε πλανησάτωσαν * αἱ γοητεῖαι τοῦ ἐσταυρωμένου, μηδὲ βουληθῆς συναπαχθῆναι τῇ μανίᾳ τῶν ἀπὸ τῆς πόλεως σου ἀναιρεθέντων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Σὺ γὰρ ἔντιμος εἰ καὶ συγκλητικὴ. Διὰ γὰρ τὸ γένος σου, καὶ τὴν ἀξίαν, καὶ τὴν ὑπαρξίν, φείδομαί σου, καὶ μάλιστα διὰ τὸ κάλλος τὸ σὸν, καὶ τῶν συγατέρων σου. Ἦλθεν δὲ εἰς ἡμᾶς, ὅτι οὐδέποτε ἀνδρὶ συνήφθης *, εἰ μὴ τῷ ἐκ συναφείας σου νομίμῳ, καίπερ ἔχουσα εἰς τὴν βάρυν σου πλείω τριακοσίων ἀνδρῶν τῶν ὑπουργούντων ἐν τῇ δοσοληφίᾳ πάσης τῆς ὑποστάσεως σου, μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης, ἥς παρέστης ἡμῖν. Ὡς οὖν εἰρηται, πείσθητί μοι, καὶ ἔσθι τιμωμένη παρ' ἐμοῦ καὶ παρὰ τῆς βασιλείας ἐν τῷ παλατίῳ. » Ἦ δὲ ἁγία γυνὴ εἶπεν * « οὐ τιμῶμαι παρὰ ἀνθρώπου παραβάντος τὸν Θεὸν αὐτοῦ· οὐδὲ συνοικῶ βλασφημοῦντι καὶ ἀναγκάζοντι βλασφημεῖν πάντας, καὶ γόητα τὸν Θεὸν ἡμῶν ἀποκαλοῦντι, τὸν χαρισάμενον αὐτῷ τὴν βασιλείαν ταύτην. »

Adducta est tum femina totius civitatis primaria a; quam infernus iste draco cum multa veneratione et honore deduci et sisti jussit, ratus verbis persuasoriis se victurum. Erat autem pulchritudinis incomparabilis. Jussitque eam custodiri simul cum duabus b filiabus suis; sic enim, dolo plenus quum esset, interius ratiocinabatur: « Omnino parcere sibi debet et filiabus, suisque facultatibus, ideoque persuaderi ut blasphemet Filium Dei. » Ipsa vero ejusque filię ibant tristes et anxie valde quod cum aliis mulieribus supplicium non erant subituræ. Die tertia misit rex ducem aliquem ad carcerem, qui hæc matri significaret: « Si obedis mihi, negans quem vocatis Christum, vivet cum honore anima tua et anima filiarum tuarum et invenietis gratiam apud me; sin minus, scito te mala morte perituram. » His auditis dixit illa: « Ducite me ad regem * et ei obedio in his quæ me interrogat. » Tunc servi regis duxerunt eam tectam umbella, seu gestatoria sella eam obumbrante c. Non enim umquam eam viderat sol d, nisi ubi radios mittebat per fenestram. Stetitque cum filiabus in conspectu immitis regis, qui dixit ei: « Mulier, non te decipiant præstigiæ Crucifixi, neque abduci te sinas insania concivium tuorum, virorum et mulierum, qui interfecti sunt. Tu enim mulier honorabilis es et ex proceribus; propter genus enim tuum, et dignitatem, ac facultates parco tibi, maxime vero ob pulchritudinem tuam et filiarum tuarum. Pervenit enim ad nos te numquam viro esse conjunctam, præterquam illi, qui tibi ex conjugio legitimus erat; etsi haberes in domo tua plusquam trecentes viros operantes in rationibus dati et expensi facultatum tuarum, in hanc usque diem, qua adstas nobis. Obedi igitur mihi, et ut dictum est, honoribus prævenieris in palatio meo et a me et a regina. » Sancta vero mulier respondit: « Honorari non possum ab homine qui Deum suum negavit; neque cohabito blasphemo, alios omnes blasphemare quoque cogenti et vocanti

Accedit mulier vidua, totius civitatis primaria, quæ suasionibus tyranni constanter

a
b

* Comment. n. 149.

c
d

* A πειθανολο-
γίας
* A ἀμίμη-
τος
* A omitt. usq.
συγατέρες αὐ-
τῆς

* A πεισθεῖσά
μοι ἀρνήσασθαι

* A ἔσθι

* A σκιαδίου
βασταζομέ-
νης.

* A πλανήσω-
μαι

* A συνήφθης

AUCTORE
ANONYMO.
EX MSS.
resistit, et ad-
stantibus fe-
minis suum
filiarumque

vocanti præstigiatores Deum nostrum, qui ei gratificatus est hoc regnum. »

11 Tunc jussit rex caput ei detegi itemque filiabus, et solutis capillis eas stare coram omni exercitu. Sancta vero, quum vertisset sese et multitudinem mulierum vidisset lamentantium et plorantium sibique tundentium pectora, sic est locuta : « Illustres et liberæ feminae, quæ mecum eadem sentitis, et quæ inter nos versamini, Judææ et Græcæ, audite quæ loquor : Novistis christianam me esse cum omni cognatione mea, et quantæ sim dignitatis, et multas mihi esse facultates in auro et argento, pueris et puellis, possessionibus et gregibus, et re nulla me destitui; et si voluissem alii viro nubere in hac labili vita post obitum mei conjugis, nemo meam juventutem irrisisset quasi legem Dei essem transgressa; doctrinæ enim apostolorum suadent nubere legitime potius quam uri*. Sed ecce dico vobis mihi esse hodie dum plusquam decem e millia nummorum signatorum auri et argenti. Novistis vero majus gaudium non esse mulieri quam die nuptiarum suarum, sed ab hac die et deinceps sequuntur tribulationes, dolores, gemitus, tristitiæ, maxime dum liberos pariunt; et tamen eos lugent dum morte auferuntur. A præsentī igitur die aliena fiam ego ab his omnibus, et lætitiā expior ut in diebus nuptiarum.

exemplum
proponit.

f

12 « Et en ipsas filias meas, quæ virgines sunt et non sunt interemptæ cum mulieribus quæ Christi nomen invocarunt, quum non jussisset improbus rex prehendi nos, sed solas uxores et proles martyrum, qui antea fuerant congregati, et nunc sunt in vinculis. Et ego quidem quum vidua sim, simul cum filiabus meis ceteris non sumus adjunctæ. Coniungimur itaque per hoc martyrium vero sponso Jesu Christo, Filio Dei vivi qui paravit thalamum suum quinque virginibus prudentibus. Et novistis, sorores meæ dilectissimæ, jam secundo videtis faciem meam detectam g, quando scilicet nuptias celebravi perituras et temporales, et nunc quando spiritualem et sempiternum thalamum consequor; inspicite igitur me et filias meas, quoniam pulchritudine a vobis non vincimur : neque cogitetis nos propter informem vultum triumphare de vobis, liberis feminis, atque omni astante multitudine; sed propter pulchritudinem quæ ex sapientia exsurgit, protegente nimirum Domino nostro Jesu Christo, et quia incorruptam servavimus virginitatem, tum filiæ meæ, tum ego, nisi cum eo qui mihi conjux erat datus in Christo: testis mihi Deus et conscientia mea. Neque corrupti sumus apostasia ab improbo proposita, quoniam non potuit homo iste nos decipere, ut negaremus Christum; cujus rei hodie testis estis vos. Aurum vero meum et argentum in sæculo futuro testimonium dicent, me non adamasse ea, sed dividisse singulis pro necessitate. »

Eam ad apo-
stasiam addu-
cere denuo ten-
tat rex.

h

13 Rex vero, quum audisset a Judæis quibusdam, Christi osoribus, hanc mulierem cum filiabus adstare, concionem habentem h ad populum, et lacrimas fundere audientes, tum viros tum feminas, jubet eam adduci ad se cum filiabus suis, et in hæc verba loquitur : « Vide per quantum tempus patiens fuerim, licentiam tibi faciens dicendi populo quæ-

11 « Τότε κελεύει ὁ βασιλεὺς ἀποκαλυφθῆναι αὐτῆς τὴν κεφαλὴν καὶ τῶν θυγατέρων αὐτῆς, καὶ λυσικόμους ἐπὶ πάντων * τῶν στρατοπέδων στήναι. Ἡ δὲ ἁγία, στραφεῖσα καὶ ἰδοῦσα πλῆθος γυναικῶν ὀλοφυρομένων καὶ [κλαιουσῶν, καὶ τυπτουσῶν τὰ στήθη αὐτῶν, εἶπεν * « γυναῖκες σεμναὶ καὶ ἐλευθεραὶ, ὁμοφρονέες μου, καὶ, ἐν ἡμῖν οὔσαι, ἰουδαῖαι τε καὶ ἑλληνίδες, ἀκούσατέ μου τῶν ῥημάτων *. Ὑμεῖς ἐπίστασθε ὅτι * χριστιανὴ εἰμι, καὶ πᾶσα συγγένειά μου, καὶ ὁποῖων ἀξιώματων, καὶ ὅτι πολλὴ ὑπάρχει ἡ ὑπόστασις μου ἐν χρυσίῳ καὶ ἀργυρίῳ, καὶ παισὶ καὶ παιδίσκαις, κτήμασι καὶ ἀγέλαις, καὶ τινὸς οὐχ ὑστεροῦμαι * καὶ εἰ ἐξουλήθην συνείναι * ἀνδρὶ μετὰ θάνατον τοῦ ἐμοῦ συμβίου ἐν τῷ προσκαίρῳ βίῳ τούτῳ, οὐδεὶς μου τῆς νεότητος κατεγέλα ὡς παρανομούσης * αἱ γὰρ διδασκαλίαι τῶν ἁγίων ἀποστόλων παρακαλεῖσονται γαμεῖν νομίμως καὶ μὴ * πυροῦσθαι *. Καὶ ἰδοὺ λέγω ὑμῖν ὅτι σήμερον * [πλείω δέκα χιλιάδες χρυσίου καὶ ἀργυρίου ὑπάρχουσιν μοι ἐσφραγισμέναι. Καὶ οἴδατε ὅτι πλείων τούτων οὐχ ὑπάρχει γυναικὶ χαρὰ, ἀλλ' ἡ ἡμέρα τῶν γάμων αὐτῆς * καὶ ἀπ' ἐκεῖνης τῆς ἡμέρας καὶ ἐπέκεινα θλίψεις, ὀδύναι, στεναγμοὶ, λύπαι, μάλιστα δὲ ὅτε τίκτουσιν] τέκνα *. καὶ πενθοῦσιν αὐτὰ τελευτῶντα. Ἀπὸ ταύτης οὖν τῆς ἡμέρας ἀλλοτριούμαι τούτων πάντων, καὶ εἰμι ἐν χαρᾷ ὥσπερ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ γάμου.

* Α πάντ.
στῆναι.

* Α λόγων.

* Α ἡσουλῆ-
θην συναφθῆναι

* Α ἡ πυρ.
* Α τῇ σ.
ἡμέρῃ

* Α κ. ὅταν
πενθῶσιν αὐτὰ
τελευτῶντα.

12 Καὶ ἰδοὺ αἱ θυγατέρες μου αὗται, παρθένοι οὔσαι *, μὴπώ ἀναιρεθεῖσαι μετὰ τῶν γυναικῶν τῶν ἐπικαλεσαμένων τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ μὴ προστάξει τὸν παράνομον βασιλέα κρατηθῆναι ἡμᾶς, εἰ μὴ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τῶν προσυναχθέντων μαρτύρων καὶ εἰσι νῦν ἐν τοῖς δεσμοῖς * ἐγὼ δὲ, ἐπειδὴ χήρα εἰμι, καὶ αἱ δύο μου θυγατέρες παρθένοι, οὐ συνεσχέθημεν. Συνεζεύμεθα * οὖν διὰ τοῦ μαρτυρίου τούτου τῷ ἀληθινῷ νυμφίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ Ὑῖῳ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, τῷ ἐτοιμάσαντι τὴν αὐτοῦ παστάδα ταῖς πέντε παρθένοις ταῖς φρονίμοις. Καὶ οἴδατε, ἀδελφίδες μου ἀγαπηταί * ἤδη δευτέρον εὐεθέ-
σασθε τὸ πρόσωπόν μου ἀνακαλυφμένον *, ὅτε ἤμην ἐν τῷ γάμῳ τῷ φθαρτῷ καὶ προσκαίρῳ, καὶ νῦν ἐν τῷ αἰωνίῳ καὶ πνευματικῷ νυμφῶνι * προσέχετε οὖν εἰς ἐμὲ καὶ εἰς τὰς θυγατέρας μου, ὅτι οὐκ ἐσμέν ἑλαττον ὑμῶν εἰς κάλλος * καὶ μὴ ὑπολάβετε ὅτι ἀσχήμονι προσώπῳ τεθριαμδεύμεθα ἐπὶ ὑμῶν τῶν ἐλευθέρων γυναικῶν καὶ παντὸς τοῦ πλῆθους τῶν ἐθνῶν * τῶν παρεστηκότων * ἀλλ' ἐπὶ τῷ κάλλει τῆς σωφροσύνης * ἡμῶν, διὰ τῆς σκέπης τοῦ Κυρίου * ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, θαρρόμεν **, καὶ ἀφθορον τὴν παρθενίαν τῶν θυγατέρων μου καὶ τὴν ἐμὴν, πλὴν τοῦ ἐν Χριστῷ συζύγου μου, διεφύλαξαμεν. (Καὶ * οὐ διεφθάρημεν ἐν τῇ ἀπαρνίσει τοῦ παρανόμου.) Καὶ * μάρτυς μου ἐστὶν ὁ Θεὸς καὶ τὸ συνειδὸς μου * ὅτι οὐκ ἠδυνήθη ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἀπατῆσαι ἡμᾶς ἀρνῆσασθαι τὸν Χριστόν, [μάρτυρες ὑμεῖς ἐστέ τῇ σήμερον ἡμέρᾳ *]. Τὸ δὲ χρυσίον μου καὶ τὸ ἀργύριόν μου μαρτυροῦσιν μοι ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, ὅτι οὐκ ἠγάπησα αὐτά, ἀλλ' ἐκάστα πρὸς τὴν χρείαν ἐμέριζον. * »

* Α ο. ἀμφο-
τεροι, συζευ-
γνύμεθα δια
τοῦ μαρτ. τ.
τ. ἀλ. ν.

* Α συζευ-
γνύμεθα

* Α ἀποκικ.

* Α στρατευ-
μάτων.

* Α τ. σωφ.
omittit.

* Α Θεοῦ ἀ-
φθορον την...

* Α omittit.

* Α κ... πα-
ρανόμου.

omittit.

* Α melius
omittit.

* Α ita supplet.

* Α ἐμπερ. κα-
ὅτι ἂν τις
χρείαν εἶχεν.

13 Τότε ὁ βασιλεὺς, ἀκούσας παρὰ * τινῶν μισο-
χρίστων Ἰουδαίων, ὅτι ἡ γυνὴ μετὰ τῶν θυγατέρων αὐτῆς ἵσταται δημηγοροῦσα, καὶ χύσις θαυμάτων πη-
γάζει ἐν τοῖς ἀκούουσιν ἀνδράων τε καὶ γυναικῶν, τότε κελεύει ἐνεχθῆναι αὐτὴν πρὸς αὐτόν, μετὰ τῶν θυγα-
τέρων αὐτῆς, καὶ λέγει αὐτῇ * « Ἰδοὺ πόσας ὥρας ἐμακροθύμησα, ἀδειάν σοι δεδωκώς λαλῆσαι πρὸς τοὺς λαοὺς ὅσα ἡσουλήθης * ἵνα ἰδοῦσα τὰ δάκρυα καὶ τὸν πόθον

* Α usque
Ἰδοὺ πόσας
omittit.

* Α καταικτεί-
ρησάντων

πόθον τῶν οἰκτειρούντων * σε, κἀν ὅψε ποτε συμπαθήσης
ἐαυτῇ, καὶ πεισθῇς μοι. » Λέγει αὐτῷ ἡ ἀγία. « Βα-
σιλεῦ, παραινεῖς μοι ἀρνήσασθαι τὴν αἰώνιον ζωὴν, καὶ
ζῆσαι τὴν πρόσκαιρον · φοβοῦμαι τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον
καὶ τὸν σκόλοκα τὸν ἀκοίμητον, καὶ τὴν [αἰσχύνην
τῆς ἀπαρνήσεως. Μᾶλλον αἰρετώτερόν ἐστιν ἡμῖν ἀπο-
θανεῖν ἢ περ πεισθῆναι σοι · εἰ γὰρ ἐν τῇ ὁμολο-
γίᾳ ταύτῃ ἀποθάνομεν, ζήσόμεθα. » Καὶ στραφεῖσα
ἐκλαυσεν εἰποῦσα. « Μὴ γένοιτο ἡμῖν, Βασιλεῦ οὐρά-
νιε, Ἰησοῦ Χριστὲ, υἱὲ Θεοῦ, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν
Χερουδīm, καὶ δοξαζόμενος ὑπὸ τῶν Σεραφīm, ἀρνή-
σασθαι τὴν σὴν βασιλείαν καὶ Σεότητα. » Τότε μετ'
ὀργῆς εἶπεν αὐτῇ ὁ βασιλεὺς · « Βλασφημεῖς, ἐπιματάρ-
ρατον γύναιον. Ἀπομαί τῶν σαρκῶν σου καὶ τῶν
ἐγκάτων σου, καὶ ἐρευνήσω τὸν μυελὸν ὑμῶν, καὶ ἴδω
εἰ ἔλθει * ὁ Ναζωραῖος, ὁ γόης, ρυόμενος ὑμᾶς ἐκ τῶν
χειρῶν μου. »

* Α ἔλθει

14 Ἡ δὲ βραχυτέρα τῶν Συγατέρων τῆς ἀγίας, ὡς
ἐτὼν δώδεκα οὔσα, προσεγγίσασα καὶ πληρώσασα τὸ
στόμα αὐτῆς πτυέλου, διέβρῳεν ἐμειρωμένη εἰς τὴν
ὄψιν τοῦ παρανόμου. Τότε αἶροντες γυμνά τὰ ὄπλα
ἐπὶ * τοῦ βασιλέως οἱ λεγόμενοι σπαθάριοι, ἀπέτεμον
τὰς κεφαλὰς τῶν δύο Συγατέρων τῆς ἀγίας. Καὶ οὕτως
κελεύει ὁ βασιλεὺς * συνάξει [τὸ αἶμα αὐτῶν εἰς τὰς
παλάμας, καὶ προσαγαγεῖν τῇ μητρὶ αὐτῶν. Ἡ δὲ
γευσάμενη, εἶπεν · « Εὐχαριστῶ σοι, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ὅτι
ἠγάθυνάς τὴν δούλην σου, καὶ ἡξίωσάς με γεύσασθαι]
τῆς Συσίας τῶν ταπεινῶν μου Συγατέρων. » Τότε *
κελεύει καὶ αὐτὴν ἀποκεφαλίσθηναι · καὶ μεθ' ὅρκου
εἶπεν τοῖς μεγιστάσιν αὐτοῦ, ὅτι « Σφόδρα ἐγένετο ἡ
ψυχὴ μου περίλυπος, διὰ τὸ ἄλλος τῆς γυναικὸς ταύ-
της, καὶ τῶν Συγατέρων αὐτῆς · ὅτι * οὐδέποτε εἶδον
χαρκατῆρα τοιοῦτον. Καὶ πόθεν ἐπεσπάρῃ ἡ ἀφροσύνη *
αὕτη τοῖς χριστιανοῖς θαναμάζω, ὅτι πληνῶνται εἰς
ἀνθρώπων βίον ἀποκαλέσαντα ἐαυτὸν Θεόν. »

* Α omittit.

* Α τινι τῶν
παρεστῶτων

* Α Καὶ οὕτως

* Α καὶ οὐ
μέμνηται
ἰδῶν τὴν κάλ-
λος ἢ χαρ-
* Α τὴν χριστ.
ἐαυτοῦ.

cumque volebas; ut sic videns lacrimas et
amorem miserentium tui, tandem aliquando
compatiaris tibi et mihi obedias. » Dixit ei
sancta : « Adhortaris me, o rex, ut abrenun-
ciem vitæ æternæ et protraham hanc tempora-
lem, sed timeo ignem æternum, et vermem
qui numquam dormit, et confusionem apostas-
iæ. Nobis melius est mori quam obedire;
nam si in hac confessione morimur, vivemus. »
Et conversa flevit, dicens : « Non contingat
nobis, o Rex cælestis, Jesu Christe, Fili Dei,
qui sedes super Cherubim et glorificaris a
Seraphim, ut negemus regnum tuum et divi-
nitatem! » Tunc iratus rex, ei dixit : « Blas-
phemas, maledicta muliercula! Aggrediar
carnes tuas et viscera tua, et inquiram in
medullam ossium vestrorum, ut videam num
veniat Nazaræus, præstigiator ille, erepturus
vos e manibus meis. »

14 Minor vero filiarum sanctæ mulieris,
annos nata circiter duodecim, appropinquans
et sputo replens os suum, projecit illud fremens
in faciem improbi regis i. Tunc nuda arma
tollentes spatharii regis, absciderunt capita
duarum filiarum sanctæ; jussitque rex alicui
adstantium, earum sanguinem manibus colli-
gere et vi adigere matri k. Hæc cum gustasset,
dixit : « Gratias ago tibi, Fili Dei, quia benefe-
cisti servæ tuæ et dignam me judicasti quæ
gustarem de sacrificio humilium mearum filia-
rum. » Deinde jubet rex et ipsam capite plecti.
Et conversus ad procures suos, dixit eis inter-
posito juramento : « Anima mea tristis erat
valde propter pulchritudinem mulieris et filia-
rum ejus; numquam enim vidi talem pulchri-
tudinem seu formam. Et unde advenerit hæc
amentia christianis miror, qui credunt erran-
tes in hominem qui vocat seipsum Deum. »

AUCTORE
ANONYMO.
EX MSS.

Filiabus ab-
scinditur ca-
put; dein ma-
tri.

i

E

k

ANNOTATA.

a De hac femina nobilissima, nomine Ruma, ut ex Simeone discimus, vel ad litteram, Rumi, dictum pluribus in Commentario a n. 145.

b In Actis ubique Rumæ filie tantum duæ memorantur; alicubi vero in epistola Dhu Nowasi filiarum quinque est mentio: Et nunc filias virgines quinque Christo despondi, Comment. n. 153. Crediderim Rumam filias quidem habuisse quinque, sed e quibus solum duæ ad martyrium sint vocatæ, relictis ceteris propter adolescentiam. Etenim illarum duarum ætate minor, annorum erat tantum duodecim. Act. n. 14.

C

c Est σκηνή βασταζομένη nobis « un palanquin. » Boissonad.

d Vide infra annot. g.

e Codex Boissonadii : δέκα χιλιάδες; noster vero in iis quæ legi adhuc poterant hoc loco : πλείω εἰκοσι χιλιάδες. Aliter epistola Simeonis Comment. n. 147 : Nostis, ait Ruma, et ingentem auri argentique copiam, patrimonium quoque luculentum, et servorum catervas (supra in Actis n. 10 habere dicebatur trecentos viros operantes in rationibus dati et expensi facultatum suarum, non ad censitis pueris et puellis de quibus sermo fit ibid. n. 11) mihi præsto esse, et si modo... novas nuptias optare libeat, non defuturam dotem quadraginta millium aureorum, et præter opes ab illo mihi relictas, mundum prope infinitum monilium, gemmarum et pretiosissimarum vestium. Aurei isti fuere Solidi aurei Cpolitani (νομισματα), quorum 40,000 valerent hodie dum francis 614,400. Sed recolendum potentiam auri sæculo sexto in Arabia ter aut quater majorem fuisse quam nunc est, seu tantum emptum est aureo uno, quantum nunc emitur aureis tribus aut quatuor. Notat Michaëlisius (1) has tamen Rumæ opes regias non esse; sed cfr Comm. n. 147 : ostensum insuper ibid. nec eam S. Arethæ uxorem, nec hunc regem fuisse aut proregem, at tantum Negrane ejusque tractus dominum, sive phylarcham. Ruma vero in Actis propter opes et dotes reliquas non immerito Negrane femina primaria dicitur. V. annot. a.

f Dixit supra n. 11 eadem femina nobilis et dives : Si voluissem alii viro nubere in hac labili vita post obitum (Σάνατον) mei conjugis etc. Dicit hic sese cum ceteris feminis non interemptam, licet, ut illæ, e præcipuis esset, quod solæ uxores martyrum capitali supplicio affectæ erant; denique sese viduam appellat, nihil usquam memorans de marito. E quibus apparet ejus maritum obiisse multo ante persecutionem. Cfr Comment. n. 145 sq.

(1) Orient. Bibliothek l. c. pag. 137.

AUCTORE
ANONYMO.
EX MSS.

g Jam secundo vidistis faciem meam detectam. Idem dicit Ruma in epistola Simeonis, *Comment. n. 148*: Intuemini sodalem vestram vestrum in conspectum en secundo prodeuntem. Quandoquidem in priori illa meorum nuptiarum pompa, vobis omnibus spectantibus, sponsi prioris domum traducta sum; et nunc aperto similiter vultu ad Christum Deum etc. Ex his certo discimus veteres Arabas vel saltem ditiores inter eos, non permisisse ut uxores prodirent non velatæ. Idem patet ex Tertulliano: Judicabunt nos, ait, Arabiæ feminæ ethnicæ, quæ non caput tantum, sed faciem quoque ita totam tegunt, ut uno oculo librato, contentæ sint dimidia frui luce, potius quam totam faciem prostituere (1). Id Hieronymus repetit epistola 22 ad Eustochium, in qua plura ex libro Tertulliani de virginibus velandis moderatius et sapientius proponit; simul confirmans quæ scripserat ille de Arabibus duobus ante sæculis: Arabas enim probe noverat Hieronymus. Simile aliquid gentes aliæ plurimæ usurparunt, non quidem amore castimonie, sed zelotypia, ceteroqui in primis legitima, maritorum. Etenim de Thracibus scribit Herodotus, iis filiarum curam nullam fuisse, uxores vero, inquit, severe custodiunt (2). Idem mos fuit inter Lacædemonios, quorum non tantum hæc lex fuit: Virgines facie detectæ, mulieres velatæ in publicum prodeant; sed et licentiæ eorum puellæ arguuntur a priscis scriptoribus (3). Arabum vero zelotypiam maritam memorat quoque Eusebius (4), præter alios (5): In Arabia et Osrhoëne, inquit, quum adulterii crimen in mulieribus capitale est, tum ipsa quoque suspicio pœnam habet. Hunc Arabum morem mahumetani, quorum propheta uxores quindecim domi suæ habuit, retinuerunt (quod nescio an observatum umquam fuerit ab historicis) vel potius ampliaverunt; et quidem eadem de causa, ex qua inter gentes idololatrias plurimas est inductus: quæ manifesto fuit gentilium luxuria. Ista igitur moderata est lex christiana, modestiam commendans, non tantum uxoribus, sed et virginibus, et omnibus sanctam castimoniam mentis et corporis. Atque inde mores illi barbarici, qui et Romæ aliquando invalescere cœperant (6), sensim amoti sunt. Porro ex iis quæ de S. Ruma narrantur in Actis, patet Arabas christianos, sæculo adhuc sexto, concivium suorum gentilium morem retinuisse: forte quod medii inter barbaros vivebant. Potuerunt et Judæos imitari, quorum bene multos in plerisque Homeritidis tractibus tunc repertos esse diximus, et de quorum feminis scribit Tertullianus: Judæis feminis tam solemne est velamen capitis, ut inde cognoscantur (7). Sed nota multum abesse ut velum Judaicum, sive Σέριστρον, conferrî queat cum velo uxorum gentilium, maxime Arabicarum. Dum vero dicit Ruma se nunc secundo prodire aperto vultu, manifeste significat, non quidem se alias non prodiisse, quum ut christianiceteri frequenter ecclesiam adierit, sed non prodiisse nisi velato capite. Crediderim hanc sanctam viduam imitari voluisse Juditham (8).

h Vide *Comment. n. 149*.

i Hæc habet Dhu Nowasus in *Comment. ibid.*: At non persuasi; quinetiam ejus filiarum altera nos objurgabat qui ista suggereremus. Liber Djarrentir hic concinit cum Actis nostris; ut alioqui in omnibus quæ ex eo profert Aucherius.

k Vix differt Dhu Nowasus loc. cit. n. 150: Eam humi prosterni jussi; filias vero statim jugulari pone matrem: adeo ut dissectis e cervicibus erumpens cruor in os ejus influeret; mox ipsam pari supplicio necari.

CAPUT IV.

Martyrium S. Arethæ et sociorum procerum 540.

Arcessit tyrannus S. Aretham cum sociis 340, eumque ad apostasiam hortatur; cui respondet

a
b
c

Die sequenti a venire jubet sanctum Aretham cum reliquis qui in vinculis detinebantur, numero trecenti quadraginta b; et dicit ei: « Te appello, Aretha scelestissime et antiquissime dierum malorum! Quare imitatus non es patrem tuum, qui imperavit civitati et omni viciniae, qui et honore afficiebatur dum regnarent mei decessores? sed voluisti tyrannum agere et monarcham c super civitate Negræ et ejus vicinia, confidens in homine incantatore et fallaci, et sperasti effugere manus meas! Parce igitur senectuti tuæ, et miserere canitie tuæ, senex venerabilis quum sis, et sic tibi sis causa vitæ et aliis qui tecum sunt capti et vineti, ac nega quem dicitis Christum; secus atroci morte morieris, ut mulieres illæ die altera et qui has præcesserunt. Non enim potuit filius Mariæ et Joseph salvare qui a me interfecti sunt, sive in civitate mea regia, sive in universa regione Homeritarum. » Tunc respondit illustris Arethas dicens: « Vere in

Τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ κελεύει ἔλθεῖν τὸν ἅγιον Ἀρέθα μετὰ τῶν λοιπῶν συνδέσμων αὐτοῦ, τὸν ἀριθμὸν ὄντων τριακοσίων τεσσαράκοντα, καὶ λέγει αὐτῷ· Σὺ, λέγω, Ἀρέθα μιαιώτατε καὶ παλαιότατε ἡμερῶν κακῶν, διατί οὐκ ἐμιμήσω τὸν πατέρα σου, τὸν ἀρέξαντα τῆς πόλεως καὶ πάσης τῆς περιχώρου, ὃς ἐντίμος ἦν ἐπὶ τῶν πρὸ ἐμοῦ βασιλέων*, ἀλλ' ἐβουλήθης τυραννῆσαι καὶ μοναρχῆσαι* Νεγράν τὴν πόλιν καὶ τὴν ταύτης περιουκίδα*, τὴν ἐλπίδα* ἔχων ἐπ' ἀνθρώπων φαρμάκον καὶ πλάνον, καὶ προσεδόκησας* φυγεῖν τὰς χεῖράς μου. Φεῖσαι οὖν τοῦ γήρως σου, καὶ κατοικτείρησον τὰς πολιὰς σου, ὡς ἐντίμου γεροσύνης ὦν, καὶ σεαυτοῦ γενοῦ ζῶης αἷτιος καὶ τῶν σὺν σοὶ κρατηθέντων* καὶ συνδεδεμένων, καὶ ἀρῆσαι τὸν λεγόμενον Χριστὸν· εἰ δὲ μή γε, θανάτῳ χαλεπῷ ἀπαθανῇ, ὡς καὶ αἱ προλαβούσαι γυναῖκες, καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν. Οὐ γὰρ ἠδυνήθη ὁ υἱὸς Μαρίας καὶ Ἰωσήφ σώσαι τοὺς ἀναιρεθέντας ὑπ' ἐμοῦ, ἐν τε τῇ ἐμῇ βασιλευούσῃ πόλει, καὶ ἐν πάσῃ τῇ χώρᾳ τῶν Ὀμηριτῶν*. Τότε ἀπεκρίθη ὁ ἐνδοξὸς Ἀρέθας καὶ εἶπεν· Μετὰ ἀληθείας ἐν λύπῃ εἰμὶ διὰ τοὺς χριστιανοὺς τοὺς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ· εἰρηκα γὰρ

* Α διὰ τὸ ἐν πᾶσιν αὐτὸν εὐνοεῖν
* Α μοναρχῆσαι
* Α παροικίαν.
* Α ἰλπίσας καὶ προσδοκίαν ἔχ.
* Α ἐλογίσαι.
* Α κρ. συνδέσμων.

* Α καὶ τούτους ζῶσθαι.

(1) De veland. virg. cap. 17. — (2) Herodot. lib. V, cap. 6. — (3) Ap. Gronov. Thes. antiquit. tom. V, col. 2627; Clemens Alexand. Pædag. lib. III, cap. 10; cfr. Jul. Pollux, lib. VII,

cap. 13. — (4) Præp. Evangel. lib. VI, cap. 10. — (5) Noël Desvergers, L'Arabie, pag. 103 et seqq. — (6) Valer. Maxim. lib. VI, cap. 3, n. 15. — (7) De corona cap. 4. — (8) Lib. Judith, cap. VIII. 5.

Α αὐτοὺς μὴ ἀνοίξαι τὰς πόλεις τῆς πόλεως καὶ πιστεῦσαι
 * Α κ. π. σ. σοι *, καὶ οὐκ ἠνέσχοντό μου ἀκοῦσαι *. Πάλιν δέ-
 omittit.
 * Α omittit. δωκα αὐτοῖς ἐτέραν συμβουλείαν, τοῦ ἐξελεῖν κατὰ
 σοῦ καὶ πολεμῆσαι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τοῦ Χριστοῦ * καὶ
 οὐδὲ τοῦτο ἐποίησαν. Ἐθάρρουν γάρ εἰς τὸν δεσπότην
 Χριστὸν, ὅτι περιεγινόμην σου, καὶ ἐπάτασσόν σε,
 ὥσπερ ὁ Γεδεὼν μετὰ τριακοσίων διὰ ῥήματος Θεοῦ,
 τὸν ἔχοντα μυριάδας * ἐτροπώσατο. Πλὴν τὸ Φέλημα
 τοῦ Κυρίου γενέσθω * οἶδα γάρ ὅτι διὰ τὰς ἀμαρτίας
 ἡμῶν ταῦτα πεπόνθαμεν, καὶ παρεδόθημεν εἰς χεῖράς
 σου. Οὐδέποτε γάρ ἀλήθεια διήλθε διὰ τοῦ στόμα-
 τός σου.

26 Λέγει ὁ συγκαθέδρος τοῦ βασιλείως · οὕτως διδάσκουσιν ὑμᾶς αἱ γραφαὶ τῶν Χριστιανῶν ὑβρίζειν τοὺς δεσπότες τῆς οἰκουμένης; οὐκ οἶδας ὅτι οἱ βασιλεῖς τῶν Ἰουδαίων * χριστοὶ εἰσι τῷ Κυρίῳ; Λέγει ὁ ἅγιος * · Προσέσχεες, κύριε ὁ πατρίκιος, τῇ γραφῇ τῇ ἐν τῷ προφῆτῃ Ἠλιού; εἰρηκότος γὰρ αὐτῷ τοῦ Ἀχαάβ βασιλείως Ἰσραὴλ · « Εἰ εὗρηκά σε, [ὁ διαστρέφον τὸν Ἰσραὴλ; » πρὸς ὃν ἀπεκρίθη · « Οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ἡ σὺ καὶ ὁ οἶκος τοῦ πατρὸς σου. » « Ὡστε οὐ διαμαρτανεῖς ἐλέγχων βασιλεῖα παρανομούντα. Οὐκ ἠσχύνθη γὰρ εἰπεῖν ἀρνήσασθαι τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο] ἐν οὐρανῷ τε καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ὁρατά τε καὶ ἀόρατα * · ὃς θρασυάμενος τὸ ἴδιον πλάσμα ἐξωγερήμενον ὑπὸ τοῦ πονηροῦ, οὐ παρῆεν, ἀλλὰ κατὰ κλυσμένην ἐπάβησεν *, καὶ δοὺς πρὸς παιδεύειν πάντων ἀνθρώπων, καὶ πρὸς νοουθεσίαν, καὶ ἀποχὴν κακῶν, νόμον ἐντολῶν, πάλιν ἠλέησεν · τὸν δὲ Ἰσραὴλ παιδεύσας ἔχιστα διαπραττόμενον, οἰκτερεῖν, καὶ ἀνεκαλέσατο ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίας. Καὶ ἐπειδὴ ἐφθάρη τὸ κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος *, αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος, εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς κατελθὼν, ἰδιοποιήσατο τὸ πεπρωκός, καὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῷ ἰδίῳ σώματι ἀνεσταύρωσεν · θυσία γενόμενος ἐν τῷ προσληφθέντι ἐξ ἡμῶν σώματι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ὑπὲρ παντὸς γένους ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων. Καὶ πῶς τοῦτον ἀρνησόμεθα; Καὶ πολλάκις μιᾶς ὥρας ἄλλης * οὐχ [ὑπαρχούσης ἐν τῷ λοιπῷ χρόνῳ τῆς ζωῆς μου, καὶ βούλει ποιῆσαι με ἀλλότριον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν;

17 Ὁ γὰρ ψευδοβασίλευς, ἐκεῖνος οὐκ ἔστιν
 δυνάστης. Ὡμοσας ἡμῖν, καὶ δεδωκώς τὸν λόγον σου,
 οὐκ ἐφύλαξας. Ἐώρακα] δὲ βασιλεῖς * μεγάλους καὶ
 ὑπερέχοντάς σου ἐν τῇ Ἰνδία καὶ ἐν Περσίδι καὶ ἐν τῇ
 Αἰθιοπία, καὶ ἐνταῦθα, καὶ τι τοιούτου οὐκ * ἐποίησαν
 πώποτε * ἀλλ' ὁ λόγος αὐτῶν ἐν ἀληθείᾳ γέγονεν. Διὸ
 καὶ οἱ λαοὶ καὶ τὰ ἔθνη, καὶ * ἡ οἰκουμένη καὶ αἱ πό-
 λεις, καὶ τῶν στρατευμάτων αἱ σχολαί, Θεοὺς αὐτοῦς
 ἀπεκάλουν * πειθαρχοῦντες αὐτοῖς, ὡς καὶ τῷ Θεῷ τῷ
 δεδωκότι * αὐτοῖς τὸ βασιλεύειν. Ὡστε γνωστὸν ἔστω
 σοι ὅτι οὐκ ἐξακολουθοῦμέν σοι, βλάβασφημοῦντι τὸν
 Κύριον τῆς δόξης * ἐξουσίαν γὰρ ἔχω τῆς ἐμαυτοῦ
 ψυχῆς, καὶ οὐκ ἀφίσταμαι * τῆς εἰς Χριστὸν ὁμολογίας,
 ἀλλ' * ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀγωνίζομαι. Καὶ ὡς
 ἀληθῶς μακάριος εἰμὶ, ὅτι ἐν τῷ γήρει μου, ἤδη υπερ-
 βεδικῶς ἐνενηκιστὸν πέμπτον ἔτος, κατηξίωσέ με ὁ
 δεσπότης Χριστὸς * Ξανεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ. Νῦν ἔγνω ὅτι
 ἀγαπᾷ με ὁ Κύριός μου * πολλὰ γὰρ γεγονόσιν καὶ
 ἡμέραι τῆς ζωῆς μου, ἐν τῷ ματαίῳ ** βίῳ τούτῳ, καὶ
 ἔτεκον * υἱοὺς, καὶ εἶδον * υἱοὺς τῶν υἱῶν μου, ἐπὶ
 τετάρτῃ γενεᾷ, καὶ ἐν διαφόροις πολέμοις * γενναίως
 ἠνδραγάθησα. Καὶ νῦν χαίρω ὅτι τὸ γῆρας μου, βα-
 σιλεῦ, τελειοῦται μετὰ τῶν ἁγίων μαρτύρων, καὶ Σαρρῶ
 ὅτι οὐ μὴ ἐκλείψῃ ἡ μεία μου ἀπὸ τῆς πόλεως ταύ-
 τῃς * καὶ πείσεται ὅτι, ὥσπερ ἄμπελος κλαδευομένη
 τῇ καιρῷ αὐτῆς, πλείον καρπὸν δίδωσι, οὕτως πλεο-
 νάσαι ἔχει * ὁ Θεὸς τὸν λαόν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ καὶ ἐν
 ἐν τῇ π. γ.

magna tristitia versor, propter christianos qui sunt in hac civitate; nam dixi eis non aperire portas civitatis nec credere tibi, et noluerunt me audire. Rursum aliud consilium dedi illis, exire contra te et bellum gerere pro populo Christi; et nec istud fecerunt. Confidebam enim in magistrum meum Christum me devicturum et percussurum te; sicut Gedeon cum viris trecentis*, per verbum Dei, in fugam vertit eum qui habebat myriadas. Sed fiat voluntas Dei; novi enim propter peccata nostra nos hæc passos esse et traditos in manus tuas. Numquam enim veritas de ore tuo processit. »

16 Dicit regis adressor : « Siccine docent scripturæ christianorum injuriis afficere dominos terræ? Nescis reges Judæorum unctos esse Domino? » Respondit sanctus : « Significare vis, domine patrici, scripturam quæ est in propheta Elia? Dicente enim illi Achab rege Israël : « Tune es ille qui conturbas Israël? » respondit : Non ego turbavi Israël, sed « tu et domus patris tui. » Non peccat igitur qui reprehendit regem inique agentem. Non erubuit enim suadere ut negaremus Verbum Dei, per quem omnia facta sunt in cælis et in terra, visibilia et invisibilia; qui videns suam creaturam captivam factam a diabolo, non neglexit eam, sed iterum misertus est immisso diluvio, et tradita lege et mandatis ad eruditionem omnium hominum, ad admonitionem et abstinentiam a malo; et quum denuo erudiisset Israël propter invisa crimina, ad commiserationem devenit et revocavit eum a Babylonia. Dum vero corruptum est quod ad imaginem conditoris erat creatum, ipse Deus Verbum, ex decreto Patris descendens e cælo, assumpsit quod ceciderat et peccatum in proprio corpore cruci affixit; sic hostia in assumpto ex nobis corpore factus Deo et Patri, pro universo genere humano. Et quomodo *d* hunc negare possim? Et dum forte una alterave hora mihi non superest vitæ, alienum me facere vis a regno cælorum?

17 « Rex enim qui mentitur, potens non est. Quum jusjurandum adhibuisses et fidem dedisses, eam non servasti. Vidi reges magnos qui te superabant *e* in India, in Perside et in Æthiopia, et in hac ipsa regione, sed tale quid non egerunt umquam, fiebatque sermo eorum in veritate. Eapropter populi et gentes, regiones et urbes, et exercituum cohortes, illos deos appellabant; obedientes illis ut Deo, qui eis dederat regnare. Notum itaque tibi sit, nos non obsequi tibi, qui blasphemias Dominum gloriæ : nam anima mea sub mea est potestate et non recedo a fide in Christum, sed pro nomine ejus certamen in eo. Vere autem sum beatus quod in senectute mea, dum annum jam supergressus sum nonagesimum quintum *f*, dignum me æstimavit magister Christus, ut morerer pro illo! Novi nunc Dominum amare me; multi enim sunt dies mei in hac inani vita : et genui filios, et vidi filios filiorum meorum usque ad quartam generationem *g*; et in variis bellis generose et fortiter me gessi *h*. Et nunc gaudeo, o Rex, finem habere meam senectutem inter sanctos martyres, et confido mei memoriam in hac civitate non defecturam. Habeoque persuasum, sicut vitis suo tempore putata majorem dat fructum,

AUCTORE
ANONYMO.
EX MSS.

* Judic. vii.

Obloquitur re-
gis adsector:
tum utrique
iterum.

* in Reg.
xviii, 17, 18.

E

d

*sancta cum
libertate et au-
dacia respon-
det:*

F

e

9

h

AUCTORE
ANONYMO.
EX MISS.

i
k
hortatur et so-
cios suos.

B

m
Iterum allo-
quitur tyrannum. Orant
martyres, et

n

C

* Numer. xvi.

o

p

ad locum martyrii ducuntur. Decollatur S. Arethas, dein reliquit, postquam ejus sanguine se unxerunt.

q

fructum, sic Deum multiplicaturum in hac civitate et in omni Homeritide populum christianum. Ecce enim coram Deo tibi dico : Exaltabitur hæc ecclesia, quæ a te est combusta i, et in regione hac constituetur regnum aliud et imperium obtinebunt christiani. Regnum vero tuum scindetur, et abolebitur religio tua k. »

18 Tunc conversus clamavit voce magna sanctis martyribus, commilitonibus suis : « Audistisne, fratres, quæ a me dicta sunt regi l? » Qui responderunt unanimes : « Audivimus, venerande pater, audivimus. » Dixitque iterum : « Si quis ex vobis timeat mandatum improbi regis, separetur. » Dixerunt sancti martyres : « Bono animo esto, o pater, in hoc certamine; omnes enim tecum moriemur pro nomine Christi, et nostrum nemo separabitur a te. » Tunc sanctus Arethas : « Audite me, inquit, viri christiani, et judæi, et græci; si quis consanguineorum meorum aut spectantium ad me negaverit Christum, negabit eum ipse judex futurus vivorum et mortuorum; neque est mihi pars aut communio cum ipso in die resurrectionis. Volo autem et jubeo omnia mea dari sanctæ ecclesiæ quam sunt ædificaturi post mortem meam. Illi vero ex filiis meis et consanguineis qui stabiles erunt in immaculata fide nec deficient, sint mei hæredes. Sed inter possessiones meas, tres pulcherrimas dari volo sanctissimæ ecclesiæ m. »

19 Dixitque iterum senex tyranno : « Propter hoc solum te laudo, quod consuetam ab antiquo regum et principum traditionem servasti, non interruptis sermonibus meis, sed auditis omnibus quæ dicere volebam n. Nunc igitur ne amplius interrogas nos, nam advenit tempus quo martyrio consummandi sumus. Omnis autem qui hoc martyrium recusaverit, negetur quoque ab illo qui eum creavit. Pereat ex terra viventium qui cum omni alacritate non venit ad hoc bravium, qui non confitetur Christum filium Dei esse et conditorem omnis creaturæ. Fiat futura æternæ vitæ expers qui negaverit crucem Christi. Excidat bonis futuris, o rex, qui tecum sentit et cum judæis tibi consentientibus omnibus. Sit ut Dathan et Abiron, quos adaperiens terra os suum deglutivit*. Dico enim tibi: Uti, dum discumbebam cum fratribus meis, mihi ante ceteros calix porrigebatur o, sic et nunc calicem martyrii hujus ego primus bibam. Signo igitur populum qui mecum est, signo crucis p, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. » Et singuli martyres etiam signaverunt sese, iterum caput inclinantes in modum crucis, siquidem manus eorum erant vinctæ retrorsum. Clamabant autem : « Acceptabiles sint animæ nostræ sicut unguentum effusum super caput sacerdotum Dei; et sanguis noster sicut hostia laudis in cornubus altaris. » Et iterum : « Pater noster venerande, ecce Abraham patriarcha excipit te; non contingat nobis vivere post mortem tuam. »

20 Hæc cum videret rex, agnovit quam impossibile esset de cetero ut eos horum poeniteret; jussitque auferri illos ad torrentem qui dicitur Obedianus q ubi fovea effossa fuerat continens priores interemptos martyres. Porum vero capita projici in terram jussit, et

παντὶ τῷ Ὀμηρίτῃ, τῶν χριστιανῶν. Ἰδοὺ γὰρ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ λέγω σοι· Μέλλει* ἡ ἐκκλησία αὕτη, ἡ ὑπὸ σοῦ ἐμπρησθεῖσα, ὑψοῦσθαι, καὶ σταθίσεται βασιλεία ἐτέρα ἐν τῇ περιχώρῳ* ταύτῃ, καὶ κρατήσουσιν* οἱ χριστιανοὶ· ἡ δὲ σὴ βασιλεία ἐν τάχει διαμερισθῇσεται*, καὶ καταργηθήσεται τὸ δόγμα σου. »

18 Καὶ στραφεὶς ἐκραύγασε φωνῇ μεγάλῃ τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ συμμάρτυσι, λέγων. « Ἠκούσατε, ἀδελφοί, τὰ παρ' ἐμοῦ ρηθέντα τῷ βασιλεῖ. » Οἱ δὲ ὁμοθυμαδὸν πάντες εἶπον· « Ἠκούσαμεν, τίμιε πάτερ, ἠκούσαμεν. » Καὶ πάλιν λέγει αὐτοῖς· Πῶς ὑμῖν φαίνεται τὸ μαρτύριον τοῦτο; εἰ τις ἐξ ὑμῶν ἔστι δεδαικώς* τὸ παράγγελμα τοῦ παρανόμου τούτου, ἀποχωρισθῇ*. » Οἱ δὲ ἅγιοι μάρτυρες εἶπον· « Ἐνδυναμοῦ, πάτερ, ἐνδυναμοῦ ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ· πάντες σὺν σοὶ ἀποθανοῦμεθα ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν εἰς ἐξ ἡμῶν χωριζόμενός σου. » Ὁ δὲ ἅγιος Ἀρέθας εἶπεν· « Ἀκούσατέ μου, ἄνδρες χριστιανοὶ, καὶ ἰουδαῖοι, καὶ ἔλληνες. Εἴ τις τῆς ἐμῆς συγγενείας, ἡ τῶν διαφερόντων μοι*, ἀρνήσεται τὸν Χριστὸν, ἀρνήσεται αὐτὸν αὐτὸς ὁ μέλλων κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ οὐκ ἔστι μοι μερίς ἡ κοινωνία μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως. Βούλομαι δὲ [καὶ κελεύω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου δοθῆναι τῇ ἀγίᾳ ἐκκλησίᾳ τῇ μελλούσῃ κτίζεσθαι μετὰ θανάτου μου. Εἰ δὲ τις τῶν τέκνων μου ἡ τῆς συγγενείας μου ὑπολειφθῇ ἐπιμένων τῇ ἀνωμήτῳ πίστει, καὶ μὴ ἀρνήσεται, ἔστωσάν μοι κληρονόμοι. Τρία δὲ κτήματα καλλιστεύοντα πάντων τῶν κτημάτων μου βούλομαι δοθῆναι τῇ αὐτῇ ἀγίῳτάτῃ ἐκκλησίᾳ. »

19 Καὶ πάλιν ὁ ἅγιος γέρων εἶπεν πρὸς τὸν τύραννον· « Ἐπήνεσά σε εἰς τοῦτο μόνον,] ὅτι τὴν πάλαι εἰθισμένην* βασιλευσὶ καὶ ἐθνάρχαις παράδοσιν ἐτήρησας, καὶ ἐμακροθύμησας, μὴ διακόψας τοὺς λόγους μου. Πλὴν ἰδοὺ ἤκουσας πάντων τῶν λεχθέντων παρ' ἐμοῦ· μὴ προσθήσῃς* ἔτι τοῦ ἐπερωτῆσαι ἡμᾶς· ἡγγικεν γὰρ ὁ καιρὸς τοῦ τελειωθῆναι ἡμᾶς. Πᾶς δὲ τις ἀρνούμενος τὸ μαρτύριον τοῦτο, ἀπαρνηθεῖται ὑπὸ τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Ἀπόλοιτο ἐκ γῆς ζώντων ὁ μὴ μετὰ πάσης προθυμίας τούτῳ τῷ βραδείῳ* προσερχόμενος, ὁ μὴ ὁμολογῶν τὸν Χριστὸν υἱὸν ὄντα τοῦ Θεοῦ καὶ δημιουργὸν πάσης τῆς κτίσεως· ἀλλότριος γενέσθω τῆς μελλούσης αἰωνίου ζωῆς, ὁ ἀρνούμενος τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ· ἐκπέσοι τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ὁ κοινωνῶν σοι, βασιλεῦ, καὶ πᾶσι τοῖς ὁμοφροσίν σου Ἰουδαίοις· ἔστω ὡς Δαθὰν καὶ Ἀβειρών, [οὓς χάνασα ἡ γῆ τὸ στόμα κατέπιεν. Ἰδοὺ γὰρ λέγω σοι· ὥσπερ ἐν τῷ ἀνακλίνεσθαί με μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου, ἐμοὶ πρότερον] τὸ ποτήριον ἐπεδίδοτο, καὶ νῦν τὸ ποτήριον τοῦ μαρτυρίου τούτου πρῶτος ἐγὼ πίομαι. Σφραγίζω οὖν τὸν λαόν τὸν μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ σημεῖῳ τοῦ σταυροῦ, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· » Καὶ οὕτως ἕκαστος τῶν μαρτύρων κατεσφράγισεν ἑαυτόν, πάλιν* κλίνων τὴν κεφαλὴν ἑαυτοῦ σταυροειδῶς, ἐπειδὴ αἱ χεῖρες αὐτῶν ἦσαν δεδεμέναι ὀπισθίως. Καὶ ἐκραύζον, « Προσδεχθείσαν αἱ ψυχὰς ἡμῶν ὡς μῦρον τὸ ἐκχυνόμενον ἐπὶ κεφαλῇς ἱερέων Θεοῦ· καὶ τὸ αἷμα ἡμῶν, ὡς θυμία ἀνέσεως ἐπὶ κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου. » Καὶ ἐκραζὸν πάλιν οἱ μάρτυρες· « Πάτερ ἡμῶν τίμιε*, ἰδοὺ ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ ἐκδέχεται σε. Μὴ γένοιτο ἡμᾶς ζῆν μετὰ θανάτου σου. »

20 Ταῦτα ἰδὼν ὁ βασιλεὺς*, ἔγνω ὡς ἀδύνατον λοιπὸν μεταμεληθῆναι* αὐτούς· καὶ κελεύει ἀπενεχθῆναι αὐτούς εἰς τὸν χεῖμαρρόν τὸν λεγόμενον Ὁεσδιανόν*, ὅπου ὁ βόθυνος ἐσκάφη τῶν προαναριθθέντων ἀγίων μαρτύρων, καὶ τούτων τὰς κεφαλὰς ἐπὶ τὴν γῆν ριφῆναι προσέταξε, καὶ τὰ ἅγια αὐτῶν λείψανα ἐαθῆ-

D
* A ὑψοῦσθαι
ἐξεί...
* A χάρει
* A καὶ αὐτῶν
* A καταλυ-
θήσεται

* A ὁ. δεδαικώς
τὰς ἀπειλὰς
τοῦ τυράννου
καὶ παρ.
* A ἀποχω-
ρεῖται

* A abest.

E

* A τ. πα-
λαιάν

* A μὴ προσ-
θεῖς, ἰστοῦ-
ται, ut saepe l.
προσθῇς.

* A τῆς ἀνω
κτίσεως

F

* A καὶ π.
ἐκίνουν τ. κ.
ἐαυτῶν

* A καὶ προῦχε
τὴν ἡμῶν
ἀθλίστως

* A τυρέντος
βασ.

* A μεταπει-
σθῆναι

* A τ. λ. Ὁ.
abest.

και

AUCTORE
ANONYMO.
EX MSS.
r

A ναι πρὸς βορὰν τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῖς
θηρίοις τῆς γῆς. Ὅτε δὲ παρεγένοντο κατὰ τὸν τόπον
οἱ ἅγιοι μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ, ἵσταντο εἰς ὕψος
αἶροντες τὰ ὄμματα καὶ τὴν διάνοιαν πρὸς τὸν ὕψι-
στον Θεόν, βοῶντες καὶ λέγοντες· Ἰησοῦ Χριστέ,
παραγενεῖ * εἰς βοήθειαν ἡμῶν, καὶ τελείωσον ἡμᾶς.
* A παρ...
χριστὲ omittit
Ἰησοῦ Χριστέ, ἐνδυνάμωσον ἡμᾶς τελειῶσαι τὸ μαρτύ-
ριον τοῦτο. Ἰησοῦ Χριστέ, γεννηθῆτω τὸ αἷμα τῶν δού-
λων σου ἰλασμός καὶ ἄνεσις τῶν δεδιωγμένων καὶ
πεφονευμένων χριστιανῶν ὑπὸ τοῦ παρανόμου. Ἰησοῦ
* A ἐμπροσ-
θεν
* A ἐμπροσθ.
* A κατακ.
Χριστέ, ἰδοὺ ὁμολογῆσαι σε ἐνώπιον * τῶν ἀνθρώ-
πων· ὁμολόγησον καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ἐνώπιον * τῶν ἁγίων
σου ἀγγέλων. Ἰησοῦ Χριστέ, ὕψωσον τὸν ναὸν σου
τὸν καταστραφέντα καὶ καέντα * ὑπὸ τοῦ τυράννου.
Ἰησοῦ Χριστέ, ποίησον ἔλεος μετὰ τῶν μνημονευόν-
των ἡμῶν, καὶ εὐλόγησον πάντας τοὺς τιμῶντας τὴν
ἡμῶν μαρτυρίαν, δωρούμενος αὐτοῖς ἄφεσιν παραπτω-
μάτων *. Ἰησοῦ Χριστέ, ὕψωσον τῶν χριστιανῶν Ῥω-
μαίων τὸ κέρασ * καὶ τὴν βασιλείαν τῶν παρανόμων
Ἑβραίων παράδοξ χριστιανοῖς, οἱ ποιήσουσι τὸ θέ-
λημά σου. Ἰησοῦ Χριστέ, πάταξον τὸν παράνομον
τούτον καὶ τὴν ῥίζαν αὐτοῦ, ὡς τὸν Φαραὼ καὶ τὸν
* A Σηὼν.
Ἀμαλὴμ, καὶ τὸν Σιών *, καὶ τὸν Ὀγ. Ἰησοῦ Χριστέ,
B ἀξίωσον ἡμᾶς ἰδεῖν τὴν Σεὼν τῆς δόξης σου, καὶ
εὐαγγελισθῆναι ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀγγέλων σου τὴν ταχύ-
στην μέλλουσαν ἐκπτώσιν τοῦ παρανόμου καὶ ἐξολό-
θρευσιν τῆς ὑπερηφανίας τῶν Ἰουδαίων. » Καὶ μετὰ
τὸ εὐξασθαι ταῦτα, ἐκραύγασαν ἅπαντες *, κλαίοντες
καὶ λέγοντες· « Εἰρήνη ὑμῖν ἐν φιλήματι ἁγίῳ. » Καὶ
ὁ ἅγιος Ἀρέθας εἶπεν αὐτοῖς. « Ἡ εἰρήνη ἡ δοθεῖσα
παρὰ τοῦ [σταυρωθέντος Χριστοῦ τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ
μαθηταῖς, εἴη μεθ' ὑμῶν, ἀδελφοί. Ἀμήν. » Καὶ κλι-
νας τὴν κεφαλὴν, πάντων τῶν ἁγίων μαρτύρων κλι-
νάντων, τεσσάρων δὲ ἐξ αὐτῶν ὑποστηριζόντων καὶ
διαδοσασάντων τὰ στήθη αὐτοῦ καὶ τοὺς βραχίονας,
ὥσπερ οἱ δύο τὸν Μωϋσεῖα ἐπὶ τοῦ ὄρους,] καὶ προσ-
ελθὼν τις τῶν δορυφόρων, ἀπέτεμεν αὐτοῦ τὴν κεφα-
λήν. Καὶ συνδραμόν τὸ πλῆθος τῶν ἁγίων μαρτύρων,
* A ἐκ τῶν
περιέχριεν αὐτῶν * τὰ σώματα ἐκ τοῦ αἵματος τοῦ
ἁγίου Ἀρέθα, ὡς θαυμάζειν καὶ θαυμάζειν ἐπὶ πολλὴν
ὥραν τοὺς ἐπιτραπέντας ἀνελεῖν αὐτόν. Καὶ οὕτως οἱ
ἅγιοι, κλίναντες τοὺς αὐχένους, ἐτελειώθησαν πάντες,
* A ὑπερθερ.
ἐν μηνὶ ὑπερβερεταῖ *, ὅς ἐστιν ὁκτώβριος, κδ, ἡνδι-
κτιῶνος δευτέρως.
* A ὑπερθερ.
ἡνδικτ δευτε-
ρας.

sacras eorum reliquias avibus cæli et bestiis
terræ in prædam derelinqui r. Quum itaque
ad locum hunc pervenerunt sancti Christi
martyres, constiterunt, in altum sublati ocu-
lis et mente ad Deum excelsum, et in hunc
modum clamantes : « Jesu Christe, adesto in
auxilium nobis et perfice nos. Jesu Christe,
robora nos ad perficiendum hoc martyrium.
Jesu Christe, fiat sanguis servorum tuorum
propitiatio et remissio christianis quos perse-
quitur et occidit impius rex. Jesu Christe, ecce
confessi sumus te coram hominibus; et tu
confitere nos coram sanctis angelis tuis. Jesu
Christe, erige templum tuum subversum et
exustum a tyranno. Jesu Christe, fac miseri-
cordiam cum iis qui memores sunt nostri, et
benedic omnibus quibus confessio nostra in
pretio est, tribuens eis remissionem peccato-
rum. Jesu Christe, extolle s cornu christiano-
rum Græcorum, et regnum impiorum Judæo-
rum da christianis, qui facient voluntatem
tuam. Jesu Christe, feri impium istum et ra-
dicem ejus, ut Pharaonem et Amalec et Sehon
et Og *. Jesu Christe, concede nobis videre
spectaculum gloriæ tuæ et bonum nuntium
accipere a sanctis angelis tuis citatæ ruinæ
impii regis et subversæ superbiæ Judæorum. »
Post quam orationem clamaverunt omnes
flentes et dicentes : « Pax vobis in osculo
sancto. » Dixit vero iis sanctus Arethas : « Pax
data a Christo crucifixo suis discipulis sanctis,
sit vobiscum, fratres. Amen. » Et inclinato
capite, cunctis martyribus caput quoque in-
clinantibus, quatuor vero ex iis sustentanti-
bus humeros et brachia ejus, ut Moysen* olim
in monte, exiens unus militum abscidit caput
ejus. Tunc concurrente omni martyrum mul-
titudine, sibi corpora unxerunt sanguine t
sancti Arethæ, ita ut mirarentur et flerent diu
quibus commissum erat ut eos interficerent.
Sicque sancti, inclinatis cervicibus, marty-
rium consecuti sunt omnes, mense hyperbe-
retæo, qui est octobris, die 24 u, indictione
secunda w. »

* Numer. xxi.

* Exod. xvii,
12.

t

u

w

ANNOTATA.

C a Die sequenti. Hujusmodi locutio et aliæ similes frequenter obviæ sunt in Actis; quam ob rem, F
uti et propter narrationem ipsam, ab omni fuco alienam, quin rerum gestarum seriem servant ac-
curate, non dubito.

b Hi martyres 340 tot procures fuere civitatis Negrancæ; vide Comment. n. 142 sq., 6° et 10°.

c Objurgat S. Aretham in epistola Dhu Nowasus, quod bellum aduersus se molitus sit. Com-
ment. n. 154.

d A, Καὶ πῶς τὸν τηλικαύτην εὐεργεσίαν εἰς ἡμῶν σωτηρίαν ποιήσαντα ἀρνηθεῖμεν;

e Epistola Simeonis, Comment. n. 155: Enim vero reges, quos vidi multos, pacta conventa
servant, etc.

f Vide Comment. ibid. Metaphrastes: πέμπτον γὰρ ἦδη καὶ ἐνενηκοστὸν χρόνον ἀνύω. Concinit co-
dex Armenius Djarrentir.

g Comment. loc. cit.

h Idem habet Simeon Beth-Arsamensis: Rebus insuper belli domique gestis, non modicam,
Christo favente, collegi famam. Comment. n. 155.

i Cfr Comment. n. 140.

k Eadem prophetia continetur epistola Simeonis, Comment. n. 155, et propterea, quin facta sit
ab inclyto martyre, nullus dubito. Etenim dum scribebat Simeon, principio anni 524, nulla adhuc
ex parte prophetia compleri cœperat. Floruit vero deinceps religio christiana Negrancæ a victoria
Elesbæ, anno 525, usque ad natam sectam mahumeticam, seu 100 circiter annos: quamquam
extremo seculo vi hæresi infici cœperunt Negransenses, in primis quo tempore Homeritis Persæ
dominari cœperunt.

l Totus hic numerus 18 undequaque convenit cum epistola Simeonis Comment n. 156; solo fine
excepto, in cujus locum hæc habet scriptor Syrus: Ecclesia vero quemcumque ex tribus agris
patrimonii mei elegerit, habeat sibi ad fabricæ expensas. Præplacent verba Actorum, quum non
93^a videatur
Octobris Tomus X.

AUCTORE
E. C.

videatur facile dicendum S. Arethæ Negrane principi et regulo, agros tantum tres fuisse, quanticumque fuerint.

m Vide annot. 1.

n Idem habet codex Armeniacus Djarrentir. Non tamen persuadetur mihi ex hoc loco Actorum, permisisse Dhu Nowasum tyrannum ut tam prolixè martyres loquerentur coram se. Sermones multos Rumæ et Arethæ collegisse christianos Negransenses haud dubito, quum eos referant non sola Acta nostra, sed etiam epistola Simeonis; verum prolocuti hæc fuerint martyres partim in carcere et coram concivibus suis.

o S. Arethæ ante ceteros, tanquam Negrane principi, porrigebatur calix sanguinis Domini; et nunc eadem de causa primus inter proceres calicem martyrii bibet.

p De usu antiquissimo signi crucis nota sunt verba Tertulliani, Cyrilli Hierosolymitani et innumerorum pæne veterum scriptorum. Fac signum crucis et manducans et bibens, ait Cyrillus catechesi iv, et sedens et cubans, et stans et loquens, et ambulans et in summa in omni tuo negotio.

q A omittit verba: τὸν λεγόμενον Ὁδεδιανόν. Torrens iste ab Arabibus dicebatur wadi, ex quo a Syris et Chaldæis dictus est vadio, vel vadia, ut apparet ex Simeone Beth-Arsamensi (1). Indenullo negotio deducitur nomen Græcum Ὁδίας, quemadmodum apud Metaphrastem legitur. Sic enim habet scriptor iste cap. 21: Ὁ βασιλεὺς... εἰς τινὰ χειμάρρουν Ὁδίαν, οὕτω καλούμενον, ἀπενεχθέντας, ἐκέλευσεν ἀποτμηθῆναι τὰς κεφαλὰς. In exemplo Actorum antiquiorum S. Arethæ, quod hic typis mandatur, perperam scribi Ὁδεδιανός monuimus Comment. n. 163.

r Ex his confirmatur non omnium martyrum corpora fuisse igne absumpta, Comment. n. 162 sqq.; quamvis id insinuet Mahumetes et qui de ejus Corano commentati sunt. Verum tam magistrum (qui Mariam matrem Jesu a Maria sorore Moysis distinguere non potuit), quam discipulos, infelices esse historicos passim notum est. Aucherius hoc loco (2) ita codicem suum interpretatur (quantum ex schedis meis judico) ut dicat capita in terram infossa esse, corpora vero civibus et feris in prædam data.

s A: ὕψωσον τὸ κέρας χριστιανῶν, καὶ κράτυνον τὰς βασιλείας αὐτῶν, Ῥωμαίων καὶ Αἰθιοπῶν, καὶ τὴν βασιλείαν ταύτην παράδος.

t Cfr Comment. n. 157.

u A diem omittit: ἐτελειώθησαν πάντες, μηνὶ ὑπερβερεταίῳ, ἡνδικτιῶνος δευτέρας. Codex Armenius similiter mensem hyperberetos habet hoc loco. Sæculo sexto Syri christiani jamdudum menses suos composuerant ad menses julianos, ac ipsorum hyperberetæus, seu thisri prior conveniebat cum mense octobri; cfr Comment. n. 203.

w De anno martyrii vide Comment. n. 132.

CAPUT V.

Martyrium pueri quinquennis ejusque matris; pueri permulti servituti addicuntur.

Libertas mulieris christianæ, quæ flammis addicitur: currit ejus filius quinquennis ad regem, qui dñu

a
b

c

Mulier autem quædam christiana, tenens filium suum, qui erat annorum quatuor aut quinque a, vidensque quomodo adstantes benedicerent sanctis et isti facies suas sanguine sancti Arethæ ungerent, accurrit, et sumens de ejus sanguine b, signavit sese ac filium suum; et clamavit dicens: « Contingat regi Hebræorum ut Pharaoni. » Statim vero comprehenderunt eam, et duxerunt ad regem Hebræorum. Is terram effodi jussit, immittique in foveam c ligna, et sulphur, et picem, ignemque accendi, et confecto camino, in eum projici mulierem. Dum itaque eam famuli vinciebant, infans, viso rege in loco excelso sedente, ad eum cucurrit usque ad magnum tentorium (nolebat enim in urbe commorari, sed habitabat in tentoriis), et amplexus est pedes regis ac deosculatus est eum. Rex vero, extensis manibus, assumpsit eum in sinum suum, et dixit blandiens: « Dic mihi, puere, quid prodest tibi, vel abire cum matre, vel manere mecum, ita ut adoptem te? » Respondit puer: « Cum matre manere mihi prodest. Dixit enim mihi: Veni, fili; martyres simus ut omnes. Et dixi: Mater, quid

Mία δὲ γυνὴ χριστιανή, [ἔχουσα τὸν ἴδιον υἱόν, ὡς ἐτῶν τεσσάρων ἢ πέντε, ἐστῶσα καὶ θεασαμένη πῶς εὐλογοῦντο οἱ ἅγιοι καὶ περιέχρουν τὰς ὄψεις αὐτῶν ἐκ τοῦ αἵματος τοῦ ἁγίου Ἀρέθα, συνδραμουσα ἔλαβεν τοῦ αἵματος αὐτοῦ, καὶ κατασφραγισαμένη ἑαυτὴν καὶ τὸν ἑαυτῆς υἱόν, ἔκραζεν λέγουσα: « Ἔστω τῷ βασιλεῖ τῶν Ἑβραίων ὡς τῷ Φαραῳ! » Καὶ εὐθὺς κρατήσαντες αὐτήν, ἤγαγον πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Ἑβραίων. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐκέλευσεν ὄρυγμα γενέσθαι βοθύνου*, καὶ ἐμβληθῆναι ἐν αὐτῷ ξύλα καὶ Σεῖτον καὶ πίσσαν, καὶ ὑφάσαι πῦρ καὶ ἀποτελέσαι κάμινον, καὶ οὕτως ριφῆναι τὴν γυναῖκα. Ὡς οὖν οἱ ὑπηρέται ἐδεσμευσαν αὐτήν, τὸ νήπιον δεασάμενον τὸν βασιλέα καθήμενον ἐφ' ὑψηλοῦ τόπου, δρόμῳ* παρεγένετο πρὸς αὐτόν, ἕως* τῆς μεγάλης σκηνῆς· οὐ γὰρ ἤθελε μείναι εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' ἐν σκηναῖς· καὶ περιεπλέκετο τοῖς ποσὶ* τοῦ βασιλέως, καταφιλῶν αὐτόν. Καὶ ἐκτείνας τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ἐνηγκαλίσατο αὐτὸ εἰς τὸν ἴδιον κόλπον, καὶ κολακεύων λέγει αὐτῷ: « Εἰπέ, παιδίον· τί συμφέρει σοι, πορευθῆναι* μετὰ τῆς μητρός σου, ἢ εἶναι μετ' ἐμοῦ; καὶ τεκνοποιουμαί σε. » Τὸ παιδίον λέγει: « Μετὰ τῆς μητρός μου συμφέρει μοι· τοῦτου γὰρ χάριν ἔλεγον* αὐτῇ, εἰρηκνία μοι· Δεῦρο, τέκνον· μαρτυρήσωμεν καθὼς πάντες· Καὶ λέγω αὐτῇ: « Μήτηρ, τί ἐστὶ μαρτυρῆσαι; καὶ λέγει μοι·

F

* A omitt. dein: καὶ ἐμβάλλειν εἰς αὐτό

* A δρομαῖον

* A ἕως... σκηναῖς omitt.

* A π. αὐτοῦ καταφιλῶν.

* A πορευθῆναι ἢ μείναι

* A χάρι. ἡλθον ἐγγύς σου. Εἰρηκνίας με.

(1) Ap. Assemani, Bib. orient. tom. I, pag. 376; Comment.

n. 157. — (2) Vitæ SS. l. c. pag. 496.

AUCTORE
ANONYMO.
EX MSS.

A Ἀποθανεῖν καὶ πάλιν ζῆσαι. » Εἶτα πάλιν λέγει τὸ παιδίον· « Ἐσόν με ἀπελθεῖν πρὸς τὴν μητέρα* μου, ὅτι θεωρῶ τοὺς ἀνθρώπους σύροντας* αὐτήν. » Καὶ ἔκραζεν· « Ἀμμᾶ*, ἀμμᾶ* » λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « Γινώσκεις τὸν λεγόμενον Χριστόν; » ὁ δὲ λέγει· « Ναί. » Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « Πόθεν γινώσκεις αὐτόν; » λέγει ὁ παῖς· « Ἀληθῶς καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐθεώρουν αὐτόν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὅτε ἀπηρχόμην* μετὰ τῆς μητρός μου· καὶ εἰ θέλεις ἐλθεῖν μετ' ἐμοῦ, ἐγὼ σοι αὐτόν δεικνύω. »

22 Πάλιν εἶπεν αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « Ἐμεῖς ἀγαπᾶς, ἡδὺν καλεῖτε* Χριστόν; » Τὸ παιδίον λέγει· « Τὸν Χριστὸν ἀγαπῶ, ὅτι αὐτὸν προσκυνούμεν. » λέγει αὐτῷ πάλιν ὁ βασιλεὺς· « ἐμεῖς ἀγαπᾶς, ἡτὴν μητέρα σου. » λέγει αὐτῷ ὁ παῖς· « τὴν μητέρα μου. » Ἐσόν με λοιπὸν ἀπελθεῖν πρὸς αὐτήν. » λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « Διατί οὖν ἐάσας αὐτήν, καὶ ἡλθες καταφιλῶν μου τοὺς πόδας; Οὐκ* οἶδας ὅτι ἰουδαῖος εἰμί; » Καὶ εἶπεν ὁ παῖς· « Ἐνόμιζον ὅτι χριστιανὸς εἶ· καὶ ἵνα ἀπολύσῃς τὴν μητέρα μου. » Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐγὼ ἰουδαῖος εἰμί, ἀλλ' ἐάν θέλῃς εἶναι* ἐγγὺς μου, δίδωμί σοι κάρυα καὶ ψάσια καὶ σῦκα, καὶ εἴ τι ἄλλο θέλεις. » Τὸ δὲ παιδίον εἶπεν· « Ἐσόν με ἀπελθεῖν πρὸς τὴν μητέρα μου· οὐδὲν γὰρ λαμβάνω ἀπὸ σοῦ· ὅτι ἰουδαῖος εἶ. »

λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐμεῖς ἀγαπᾶς, ἡτὴν μητέρα σου. » λέγει αὐτῷ ὁ παῖς· « τὴν μητέρα μου. » Ἐσόν με λοιπὸν ἀπελθεῖν πρὸς αὐτήν. » λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « Διατί οὖν ἐάσας αὐτήν, καὶ ἡλθες καταφιλῶν μου τοὺς πόδας; Οὐκ* οἶδας ὅτι ἰουδαῖος εἰμί; » Καὶ εἶπεν ὁ παῖς· « Ἐνόμιζον ὅτι χριστιανὸς εἶ· καὶ ἵνα ἀπολύσῃς τὴν μητέρα μου. » Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐγὼ ἰουδαῖος εἰμί, ἀλλ' ἐάν θέλῃς εἶναι* ἐγγὺς μου, δίδωμί σοι κάρυα καὶ ψάσια καὶ σῦκα, καὶ εἴ τι ἄλλο θέλεις. » Τὸ δὲ παιδίον εἶπεν· « Ἐσόν με ἀπελθεῖν πρὸς τὴν μητέρα μου· οὐδὲν γὰρ λαμβάνω ἀπὸ σοῦ· ὅτι ἰουδαῖος εἶ. »

λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐμεῖς ἀγαπᾶς, ἡτὴν μητέρα σου. » λέγει αὐτῷ ὁ παῖς· « τὴν μητέρα μου. » Ἐσόν με λοιπὸν ἀπελθεῖν πρὸς αὐτήν. » λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « Διατί οὖν ἐάσας αὐτήν, καὶ ἡλθες καταφιλῶν μου τοὺς πόδας; Οὐκ* οἶδας ὅτι ἰουδαῖος εἰμί; » Καὶ εἶπεν ὁ παῖς· « Ἐνόμιζον ὅτι χριστιανὸς εἶ· καὶ ἵνα ἀπολύσῃς τὴν μητέρα μου. » Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐγὼ ἰουδαῖος εἰμί, ἀλλ' ἐάν θέλῃς εἶναι* ἐγγὺς μου, δίδωμί σοι κάρυα καὶ ψάσια καὶ σῦκα, καὶ εἴ τι ἄλλο θέλεις. » Τὸ δὲ παιδίον εἶπεν· « Ἐσόν με ἀπελθεῖν πρὸς τὴν μητέρα μου· οὐδὲν γὰρ λαμβάνω ἀπὸ σοῦ· ὅτι ἰουδαῖος εἶ. »

λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐμεῖς ἀγαπᾶς, ἡτὴν μητέρα σου. » λέγει αὐτῷ ὁ παῖς· « τὴν μητέρα μου. » Ἐσόν με λοιπὸν ἀπελθεῖν πρὸς αὐτήν. » λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « Διατί οὖν ἐάσας αὐτήν, καὶ ἡλθες καταφιλῶν μου τοὺς πόδας; Οὐκ* οἶδας ὅτι ἰουδαῖος εἰμί; » Καὶ εἶπεν ὁ παῖς· « Ἐνόμιζον ὅτι χριστιανὸς εἶ· καὶ ἵνα ἀπολύσῃς τὴν μητέρα μου. » Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐγὼ ἰουδαῖος εἰμί, ἀλλ' ἐάν θέλῃς εἶναι* ἐγγὺς μου, δίδωμί σοι κάρυα καὶ ψάσια καὶ σῦκα, καὶ εἴ τι ἄλλο θέλεις. » Τὸ δὲ παιδίον εἶπεν· « Ἐσόν με ἀπελθεῖν πρὸς τὴν μητέρα μου· οὐδὲν γὰρ λαμβάνω ἀπὸ σοῦ· ὅτι ἰουδαῖος εἶ. »

λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐμεῖς ἀγαπᾶς, ἡτὴν μητέρα σου. » λέγει αὐτῷ ὁ παῖς· « τὴν μητέρα μου. » Ἐσόν με λοιπὸν ἀπελθεῖν πρὸς αὐτήν. » λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « Διατί οὖν ἐάσας αὐτήν, καὶ ἡλθες καταφιλῶν μου τοὺς πόδας; Οὐκ* οἶδας ὅτι ἰουδαῖος εἰμί; » Καὶ εἶπεν ὁ παῖς· « Ἐνόμιζον ὅτι χριστιανὸς εἶ· καὶ ἵνα ἀπολύσῃς τὴν μητέρα μου. » Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐγὼ ἰουδαῖος εἰμί, ἀλλ' ἐάν θέλῃς εἶναι* ἐγγὺς μου, δίδωμί σοι κάρυα καὶ ψάσια καὶ σῦκα, καὶ εἴ τι ἄλλο θέλεις. » Τὸ δὲ παιδίον εἶπεν· « Ἐσόν με ἀπελθεῖν πρὸς τὴν μητέρα μου· οὐδὲν γὰρ λαμβάνω ἀπὸ σοῦ· ὅτι ἰουδαῖος εἶ. »

λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐμεῖς ἀγαπᾶς, ἡτὴν μητέρα σου. » λέγει αὐτῷ ὁ παῖς· « τὴν μητέρα μου. » Ἐσόν με λοιπὸν ἀπελθεῖν πρὸς αὐτήν. » λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « Διατί οὖν ἐάσας αὐτήν, καὶ ἡλθες καταφιλῶν μου τοὺς πόδας; Οὐκ* οἶδας ὅτι ἰουδαῖος εἰμί; » Καὶ εἶπεν ὁ παῖς· « Ἐνόμιζον ὅτι χριστιανὸς εἶ· καὶ ἵνα ἀπολύσῃς τὴν μητέρα μου. » Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐγὼ ἰουδαῖος εἰμί, ἀλλ' ἐάν θέλῃς εἶναι* ἐγγὺς μου, δίδωμί σοι κάρυα καὶ ψάσια καὶ σῦκα, καὶ εἴ τι ἄλλο θέλεις. » Τὸ δὲ παιδίον εἶπεν· « Ἐσόν με ἀπελθεῖν πρὸς τὴν μητέρα μου· οὐδὲν γὰρ λαμβάνω ἀπὸ σοῦ· ὅτι ἰουδαῖος εἶ. »

λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐμεῖς ἀγαπᾶς, ἡτὴν μητέρα σου. » λέγει αὐτῷ ὁ παῖς· « τὴν μητέρα μου. » Ἐσόν με λοιπὸν ἀπελθεῖν πρὸς αὐτήν. » λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « Διατί οὖν ἐάσας αὐτήν, καὶ ἡλθες καταφιλῶν μου τοὺς πόδας; Οὐκ* οἶδας ὅτι ἰουδαῖος εἰμί; » Καὶ εἶπεν ὁ παῖς· « Ἐνόμιζον ὅτι χριστιανὸς εἶ· καὶ ἵνα ἀπολύσῃς τὴν μητέρα μου. » Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐγὼ ἰουδαῖος εἰμί, ἀλλ' ἐάν θέλῃς εἶναι* ἐγγὺς μου, δίδωμί σοι κάρυα καὶ ψάσια καὶ σῦκα, καὶ εἴ τι ἄλλο θέλεις. » Τὸ δὲ παιδίον εἶπεν· « Ἐσόν με ἀπελθεῖν πρὸς τὴν μητέρα μου· οὐδὲν γὰρ λαμβάνω ἀπὸ σοῦ· ὅτι ἰουδαῖος εἶ. »

λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐμεῖς ἀγαπᾶς, ἡτὴν μητέρα σου. » λέγει αὐτῷ ὁ παῖς· « τὴν μητέρα μου. » Ἐσόν με λοιπὸν ἀπελθεῖν πρὸς αὐτήν. » λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « Διατί οὖν ἐάσας αὐτήν, καὶ ἡλθες καταφιλῶν μου τοὺς πόδας; Οὐκ* οἶδας ὅτι ἰουδαῖος εἰμί; » Καὶ εἶπεν ὁ παῖς· « Ἐνόμιζον ὅτι χριστιανὸς εἶ· καὶ ἵνα ἀπολύσῃς τὴν μητέρα μου. » Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐγὼ ἰουδαῖος εἰμί, ἀλλ' ἐάν θέλῃς εἶναι* ἐγγὺς μου, δίδωμί σοι κάρυα καὶ ψάσια καὶ σῦκα, καὶ εἴ τι ἄλλο θέλεις. » Τὸ δὲ παιδίον εἶπεν· « Ἐσόν με ἀπελθεῖν πρὸς τὴν μητέρα μου· οὐδὲν γὰρ λαμβάνω ἀπὸ σοῦ· ὅτι ἰουδαῖος εἶ. »

λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐμεῖς ἀγαπᾶς, ἡτὴν μητέρα σου. » λέγει αὐτῷ ὁ παῖς· « τὴν μητέρα μου. » Ἐσόν με λοιπὸν ἀπελθεῖν πρὸς αὐτήν. » λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « Διατί οὖν ἐάσας αὐτήν, καὶ ἡλθες καταφιλῶν μου τοὺς πόδας; Οὐκ* οἶδας ὅτι ἰουδαῖος εἰμί; » Καὶ εἶπεν ὁ παῖς· « Ἐνόμιζον ὅτι χριστιανὸς εἶ· καὶ ἵνα ἀπολύσῃς τὴν μητέρα μου. » Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐγὼ ἰουδαῖος εἰμί, ἀλλ' ἐάν θέλῃς εἶναι* ἐγγὺς μου, δίδωμί σοι κάρυα καὶ ψάσια καὶ σῦκα, καὶ εἴ τι ἄλλο θέλεις. » Τὸ δὲ παιδίον εἶπεν· « Ἐσόν με ἀπελθεῖν πρὸς τὴν μητέρα μου· οὐδὲν γὰρ λαμβάνω ἀπὸ σοῦ· ὅτι ἰουδαῖος εἶ. »

λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐμεῖς ἀγαπᾶς, ἡτὴν μητέρα σου. » λέγει αὐτῷ ὁ παῖς· « τὴν μητέρα μου. » Ἐσόν με λοιπὸν ἀπελθεῖν πρὸς αὐτήν. » λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « Διατί οὖν ἐάσας αὐτήν, καὶ ἡλθες καταφιλῶν μου τοὺς πόδας; Οὐκ* οἶδας ὅτι ἰουδαῖος εἰμί; » Καὶ εἶπεν ὁ παῖς· « Ἐνόμιζον ὅτι χριστιανὸς εἶ· καὶ ἵνα ἀπολύσῃς τὴν μητέρα μου. » Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐγὼ ἰουδαῖος εἰμί, ἀλλ' ἐάν θέλῃς εἶναι* ἐγγὺς μου, δίδωμί σοι κάρυα καὶ ψάσια καὶ σῦκα, καὶ εἴ τι ἄλλο θέλεις. » Τὸ δὲ παιδίον εἶπεν· « Ἐσόν με ἀπελθεῖν πρὸς τὴν μητέρα μου· οὐδὲν γὰρ λαμβάνω ἀπὸ σοῦ· ὅτι ἰουδαῖος εἶ. »

λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐμεῖς ἀγαπᾶς, ἡτὴν μητέρα σου. » λέγει αὐτῷ ὁ παῖς· « τὴν μητέρα μου. » Ἐσόν με λοιπὸν ἀπελθεῖν πρὸς αὐτήν. » λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « Διατί οὖν ἐάσας αὐτήν, καὶ ἡλθες καταφιλῶν μου τοὺς πόδας; Οὐκ* οἶδας ὅτι ἰουδαῖος εἰμί; » Καὶ εἶπεν ὁ παῖς· « Ἐνόμιζον ὅτι χριστιανὸς εἶ· καὶ ἵνα ἀπολύσῃς τὴν μητέρα μου. » Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐγὼ ἰουδαῖος εἰμί, ἀλλ' ἐάν θέλῃς εἶναι* ἐγγὺς μου, δίδωμί σοι κάρυα καὶ ψάσια καὶ σῦκα, καὶ εἴ τι ἄλλο θέλεις. » Τὸ δὲ παιδίον εἶπεν· « Ἐσόν με ἀπελθεῖν πρὸς τὴν μητέρα μου· οὐδὲν γὰρ λαμβάνω ἀπὸ σοῦ· ὅτι ἰουδαῖος εἶ. »

λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐμεῖς ἀγαπᾶς, ἡτὴν μητέρα σου. » λέγει αὐτῷ ὁ παῖς· « τὴν μητέρα μου. » Ἐσόν με λοιπὸν ἀπελθεῖν πρὸς αὐτήν. » λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « Διατί οὖν ἐάσας αὐτήν, καὶ ἡλθες καταφιλῶν μου τοὺς πόδας; Οὐκ* οἶδας ὅτι ἰουδαῖος εἰμί; » Καὶ εἶπεν ὁ παῖς· « Ἐνόμιζον ὅτι χριστιανὸς εἶ· καὶ ἵνα ἀπολύσῃς τὴν μητέρα μου. » Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐγὼ ἰουδαῖος εἰμί, ἀλλ' ἐάν θέλῃς εἶναι* ἐγγὺς μου, δίδωμί σοι κάρυα καὶ ψάσια καὶ σῦκα, καὶ εἴ τι ἄλλο θέλεις. » Τὸ δὲ παιδίον εἶπεν· « Ἐσόν με ἀπελθεῖν πρὸς τὴν μητέρα μου· οὐδὲν γὰρ λαμβάνω ἀπὸ σοῦ· ὅτι ἰουδαῖος εἶ. »

λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐμεῖς ἀγαπᾶς, ἡτὴν μητέρα σου. » λέγει αὐτῷ ὁ παῖς· « τὴν μητέρα μου. » Ἐσόν με λοιπὸν ἀπελθεῖν πρὸς αὐτήν. » λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « Διατί οὖν ἐάσας αὐτήν, καὶ ἡλθες καταφιλῶν μου τοὺς πόδας; Οὐκ* οἶδας ὅτι ἰουδαῖος εἰμί; » Καὶ εἶπεν ὁ παῖς· « Ἐνόμιζον ὅτι χριστιανὸς εἶ· καὶ ἵνα ἀπολύσῃς τὴν μητέρα μου. » Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐγὼ ἰουδαῖος εἰμί, ἀλλ' ἐάν θέλῃς εἶναι* ἐγγὺς μου, δίδωμί σοι κάρυα καὶ ψάσια καὶ σῦκα, καὶ εἴ τι ἄλλο θέλεις. » Τὸ δὲ παιδίον εἶπεν· « Ἐσόν με ἀπελθεῖν πρὸς τὴν μητέρα μου· οὐδὲν γὰρ λαμβάνω ἀπὸ σοῦ· ὅτι ἰουδαῖος εἶ. »

λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐμεῖς ἀγαπᾶς, ἡτὴν μητέρα σου. » λέγει αὐτῷ ὁ παῖς· « τὴν μητέρα μου. » Ἐσόν με λοιπὸν ἀπελθεῖν πρὸς αὐτήν. » λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « Διατί οὖν ἐάσας αὐτήν, καὶ ἡλθες καταφιλῶν μου τοὺς πόδας; Οὐκ* οἶδας ὅτι ἰουδαῖος εἰμί; » Καὶ εἶπεν ὁ παῖς· « Ἐνόμιζον ὅτι χριστιανὸς εἶ· καὶ ἵνα ἀπολύσῃς τὴν μητέρα μου. » Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐγὼ ἰουδαῖος εἰμί, ἀλλ' ἐάν θέλῃς εἶναι* ἐγγὺς μου, δίδωμί σοι κάρυα καὶ ψάσια καὶ σῦκα, καὶ εἴ τι ἄλλο θέλεις. » Τὸ δὲ παιδίον εἶπεν· « Ἐσόν με ἀπελθεῖν πρὸς τὴν μητέρα μου· οὐδὲν γὰρ λαμβάνω ἀπὸ σοῦ· ὅτι ἰουδαῖος εἶ. »

λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐμεῖς ἀγαπᾶς, ἡτὴν μητέρα σου. » λέγει αὐτῷ ὁ παῖς· « τὴν μητέρα μου. » Ἐσόν με λοιπὸν ἀπελθεῖν πρὸς αὐτήν. » λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « Διατί οὖν ἐάσας αὐτήν, καὶ ἡλθες καταφιλῶν μου τοὺς πόδας; Οὐκ* οἶδας ὅτι ἰουδαῖος εἰμί; » Καὶ εἶπεν ὁ παῖς· « Ἐνόμιζον ὅτι χριστιανὸς εἶ· καὶ ἵνα ἀπολύσῃς τὴν μητέρα μου. » Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· « ἐγὼ ἰουδαῖος εἰμί, ἀλλ' ἐάν θέλῃς εἶναι* ἐγγὺς μου, δίδωμί σοι κάρυα καὶ ψάσια καὶ σῦκα, καὶ εἴ τι ἄλλο θέλεις. » Τὸ δὲ παιδίον εἶπεν· « Ἐσόν με ἀπελθεῖν πρὸς τὴν μητέρα μου· οὐδὲν γὰρ λαμβάνω ἀπὸ σοῦ· ὅτι ἰουδαῖος εἶ. »

est martyrem esse? Et respondit: Mori, et iterum vivere. » Tunc dixit puer: « Sine me abire ad matrem, quia video homines trahentes eam. » Et clamavit: « Mamma, Mamma! » Rex vero dixit: « Noscis quem vocant Christum? » Et respondit: « Utique. » Rex iterum: Unde noscis eum, inquit. « Vere, ait puer, singulis diebus d videbam eum in ecclesia, quando ibam cum matre mea; et si vis mecum ire, eum tibi monstro. »

22 Rursum dixit ei rex: « Me amas vel quem vocatis Christum? » Puer vero: « Christum amo, inquit, quia adoramus eum. » Iterum rex: « Me amas vel matrem tuam? » Respondit puer: « Meam matrem. Sed sine me jam abire ad eam. » « Cur igitur reliquisti eam, ait rex, et venisti ad me deosculans pedes meos. Nescis judæum me esse. » Cui puer: « Cogitabam christianum te esse, et veni ut liberares matrem meam. » Et dixit ei rex: « Judæus sum ego, sed si vis mecum esse, do tibi nuces et amygdala et ficus, et quidquid voveris. » Respondit puer: « Sine me abire ad matrem; et nihil accipio a te quia judæus es. » Tunc dixit rex suis magnatibus: « Videte perversam hanc radicem, quomodo sapienter respondeat. » Unus vero adstantium: « Veni mecum, inquit, puer, et duco te ad reginam. » « Non » respondit ille. Et videns a longe, trahi matrem suam et projici in caminum, flevit, dicens: « Volo matrem meam. » Sed coegerunt eum manere, et rex eum retinuit. Puer vero apprehendit femur regis, et momordit e; tradiditque eum rex uni procerum suorum dicens: « Sume eum ac nutri, et doce eum judaizare. » Duxit itaque puerum, eum manu tenens, et quum obviis fieret aliis proceribus, narrabat eis quæ verba puer dixisset, et quomodo momordisset regem: quo tempore, quum non procul essent a camino, effluens f puer ex eorum manibus, cucurrit projecitque sese in caminum, et sic cum matre martyr factus est g. Tunc omnes magnates et proceres, procidentes coram rege, rogarunt eum ut condonaret reliquis christianis h, et, si vellet, iterum brevi post tempore persecutionem moveret.

23 Rex vero, congregatis omnibus pueris, ab ætate annorum quindecim et infra, utriusque sexus et cujuscumque conditionis, sive a nobilibus essent geniti, a civibus, agricolis, opificibus, vel servis, dummodo christiani essent, numero mille ducentis nonaginta septem, distribuit illos tradiditque in servitum cunctis proceribus suis ac ceteris qui eum in persecutione christianorum adjuverant. Et qui servus erat peccati in servitum redigit filios libertatis et promissionis, de quibus dixit Christus: « Sinite illos, et nolite eos prohibere ad me venire, talium est enim regnum cælorum*. » Traditque in servitum impius rex filios fidei patriarchæ Abraham, quos redemit Christus e maledicto legis pretioso suo sanguine. Vere magna et mirabilia sunt opera tua, Domine, et quis poterit investigare Providentiæ tuæ mysterium! Statim enim ac completum erat horum omnium sanctorum martyrium et distributi sunt pueri i, quum redire vellet impius in urbem suam primariam k, apparuit subito ignis cælestis ingens supra septemtriones l, replevitque cælum, terrens

sed frustra ad
deserendam fi-
dem et ma-
trem eum hor-
tatur; quacum
combuitur;

E

e

f

g

h

pueri 1297 in
servitum re-
diguntur. Pro-
digium in cæ-
lo.

* Matth. xix.

i

k

l

AUCTORE
ANONYMO.
EX MSS.

m
Laus civitatis
Negrana.

* Thess. IV, 17.

* Ps. CXXIV.

n

o

B

rens et arguens diebus quadraginta a vespera ad mediam noctem omnes qui pugnabant adversus Dominum; intusque nubes ignea pulverem concitabat et favilla ebulliens quasi e fornace reperiebatur super faciem terræ m.

24 O civitas terrestris, habens altitudinem cælestem et tamquam spiritualia sidera martyres et confessores! O civitas non dissoluta a principe spirituum potestatis tenebrarum! Nam spiritualia tua sidera excelso volatu per aëra veniunt in occursum Domini *. O civitas imitativa Jerusalem sublunarem, cujus montes in circuitu ejus et Dominus in circuitu populi sui, ex nunc et in sæcula *. O civitas, arx Sion secunda, quæ facta es spectatrix evangelizantium verbum Dei, et pro eo usque ad mortem pati eligentium. Negran vocata es, juxta Hebræorum dailectum n, siquidem usque ad cælos quasi tonitru insonuit passio sanctorum, qui in te martyrium Christi sunt imitati. Negran quoque es vocata quia obices o et portas tuas, et columnas martyrum et confessorum non contrivit qui ex adverso est. O civitas tanquam fons scaturiens, educensque aquas rationales vivas, quæ visæ sunt oculis insipientium mori, sed iis, qui in æternum vivunt, fluentia inter populum ex tanta sanctorum martyrum multitudine: Paradisum te vocabo; habesque doctrinas pingues eorum qui usque ad sanguinem resistunt peccato, ac firma fuisti et inexpugnabilis in petra fidei. O civitas affligens in tribulatione sua omnia regna terræ, et lætificans in instauratione sua multitudinem cælestium potestatum. Sicut dicit propheta * de tribus impietatibus, et hic imitatur rex scelestissimus impietatem secundam et tertiam, et operatur super quo non convertat eum Dominus. Quapropter in te percussit Dominus Deus impium et injustum regem, ut Pharaonem quondam in mari rubro.

μέχρι μεσονυκτίου · και ἔσωθεν * τὸ πύρινον νέφος * Α ἕωθεν.
ἐποίει κονιορτόν, και αἰθάλη ζέουσα καμιναία εὐρί-
σκετο ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς.

24 Ὁ πόλις ἐπίγειος, ἔχουσα τὸ ὕψος αὐτῆς οὐράνιον και τοὺς λογικοὺς ἀστέρας τῶν ἀθλοφόρων και ὁμολογητῶν! ὦ πόλις μὴ διαλυομένη ὑπὸ τοῦ ἀρχοντος τῶν πνευμάτων τῆς ἐξουσίας τοῦ * σκοτόυς! Οἱ γὰρ νοεροὶ * Α τ. ἄερος σου ἀστέρες εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα ὑψιπέ- τοῦ
τούσιν. Ὁ πόλις μιμουμένη τὴν ἐπουράνιον * Ἱερου- * Α ἐπίγειον
σαλήμ, ἥς ὅρη κύκλῳ αὐτῆς, και ὁ Κύριος κύκλῳ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἀπὸ τοῦ νῦν και εἰς τοὺς αἰῶνας. Ὁ πόλις, Σιών ἀκρόπολις * ἡ δευτέρα, ἡ γενομένη κατασκοπευ- * Α ἀκ. Σ.
τήριον τῶν εὐαγγελιζομένων εἰς ἀγαθὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, και ὑπὲρ αὐτοῦ μέχρι θανάτου παθεῖν ἐλομένων. Νεγράν ἐκλήθης, κατὰ τὴν Ἑβραίων διάλεκτον, ἐπεὶ ἐδρόντησε μέχρις οὐρανῶν ἡ ἀθλησις τῶν ἀγίων τῶν ἐν σοὶ μιμησαμένων τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ! Νεγράν ἐκλήθης ὁμοίως, ὅτι τοὺς μοχλοὺς και τὰς πύλας σου, και * ἀς ἠθέλησας στήλας τῶν ἀθλοφόρων και ὁμολογη- * Α κ. τὰς
τῶν, οὐ συνέτριψεν ὁ ἀντικείμενος *! Ὁ πόλις πηγάζουσα ὕδατα διάφορα λογικὰ ζῶντα, δόξαντα ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων * τεθνάναι · τὰ δὲ εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι λιμναζόμενα μετὰ τοῦ δήμου τῶν ἀγίων μαρτύρων τῷ πλήθει · παράδεισόν σε καλέσω, ἀλλ' ἔχεις τὰς τροφοφόρους διδασκαλίας τῶν μέχρις αἵματος και σαρκὸς * ἀντικαθισταμένων πρὸς τὴν ἀμαρτίαν * · και ἰσταμένη ἐδραῖα και ἀμετακίνητος ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς πίστεως. [Ὁ πόλις, ἡ λυπήσασα ἐν τῇ θλίψει αὐτῆς πάσας τὰς βασιλείας τῆς γῆς, και χαροποιήσασα ἐν τῇ ἀνακαινίσει αὐτῆς τὰ πλήθη τῶν οὐρανίων δυνάμεων. Ὡς φησὶν ὁ προφήτης ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις, και ἐνταῦθα μιμεῖται ὁ παμμίαιρος τὴν και δευτέραν και τρίτην ἀσέβειαν, και ἐργάζεται ἐξ ἧς οὐκ ἀπεστράφη ὁ Θεός]. Διότι * ἐν σοὶ ἐπάταξεν Κύριος ὁ Θεὸς τὸν ἀσεβῆ και παράνομον, καθὼς ποτε τὸν Φαραῶν ἐν τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ. * Α καὶ ἀλά-
στωρ τύραννος! * Α ἀνθρώπων
* Α κ. σ. omittit.
* Α παρανομή-
ων! Ὁ πόλις ἡ λυπ...

ANNOTATA.

a Vide Comment. n. 158.

b Cfr num. 20 cap. præcedentis, circa finem.

c Ex his videretur fovea aliqua peculiaris pro hac femina effossa fuisse; vide Comment. n. 159 sq. et § XV.

d Sæculo sexto quotidie liturgia celebrabatur in oriente, non tamem ætate S. Basilii (1); quamvis jamdudum tum id fieret in patriarchatu Romano.

e Idem habet Simeon Betharsamensis Comment. n. 159.

f A, ῥέψαν αὐτὸν τὸ παιδίον, ὁρομαῖον ἀπελθὼν ἔρριψεν ἑαυτὸν... Scripto κλέψαν, inquit Boissonadius, lectio codicis A potest servari.

g Matrem dicit Simeon Beth-Arsamensis capite truncatam, de martyrio vero pueri silet. Plura addit de mirando puero Joannes Ephesi, sive Asiæ episcopus, quæ ut polliciti sumus comment. n. 160, hic describemus. Recitata scilicet epistola Simeonis, quam nos commentario prævio inseruimus, in hæc verba Joannes prosequitur: De puero hoc parvulo, de quo in superiori martyrum historia narratur. — Æquum visum est haud silentio præterire parvulum illum puerum, qui in præcedenti historia regem in femore momordisse dicitur, ac dixisse: Sine me, quæso, ad matrem ire et cum illa mori: quemque apprehensum tyrannus, quum videret quod sibi nequaquam morem gereret, cuidam ex procerum suorum numero educandum tradidit, ut adultus, nisi Christum abnegaret, necaretur. Nam quum Æthiopes regem illum interfecissent, ac omnes Homeritidos judæos delevisent, puer ille intentatam necem evasit, adolevitque. Quum vero ejus fama ad christianum regem, qui ibi constitutus fuerat, perlata fuisset, adductum in aulam puerum educari jussit, donec ephebos excederet. Tum vero eum velut Christi martyrem complexus, principem patriciorum creavit, et secretorum consiliorumque suorum conscium esse voluit. Baisar (ad lit. Baissar) is dicebatur. Eum denique ad Justinianum imperatorem legatum misit, et nos diu cum ipso versati sumus. (Quum Justinum I, sive Thracem, more orientalium, etiam Justinianum vocet Joannes, Comment. n. 121; nescimus num hic Justinianum significet, qui anno 563 diem obiit, vel qui in ejus locum successit, Justinum II). Admirabamur autem in primis bonam viri voluntatem, mansuetudinem, animi demissionem et ingenuitatem, quam in ipsius vultu videre erat: nec

(1) Acta SS. tom. II junii, pag. 82.

A non assiduam compunctionem, et continuam mentis in Deum elevationem: nam a mane usque ad vesperam ecclesias urbis regiae (sive imperatoriae) perlustrans, orabat, et stipem pauperibus ex iis quæ ab imperatore ipsi suppeditabantur, erogabat. Jejunium vero usque ad vesperam quotidie producebat (in quo monachos Ægyptios imitabatur) (1). Denique quum omnes probitatem viri obstupescerent, et hæc aliaque de ipso narrarent, tunc demum compertum fuit, eum esse parvulum illum puerum qui judæum (Dunaan seu Dhu Nowasum) abnegavit, insuper et contumeliis affecit, et in femore momordit. Hic vero ægreferebat ista divulgari. Hæc de martyre Dei. Narratio Joannis hoc loco Actis nostris præferenda est, quum dicat se cum Baisar, sive Baitsar, diu versatum esse; nec satis est dicere eum fuisse unum e pueris aliis mille ducentis quos Dunaan proceribus suis in servitutem tradiderat, propter id solum quod ex christianis essent geniti. Act. n. 23.

h Ut condonaret reliquis christianis. Martyres fuere Negrane 4,252; sed multo plures christianos illic fuisse, ex iis quæ in Commentario prævio disputata sunt nullo negotio conficitur.

i A plura addit: διανεμεθῆναι, καὶ τὸν υἱὸν τῆς ἀνομίας, τὸν ἐπαιρούμενον κατὰ τοῦ δημιουργοῦ καὶ ζωοποιῦ Θεοῦ, ἐν κρίσει φοβερὰ ληθῆναι. Ως γὰρ ὑπέστρεφεν ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν πόλιν.

k Scilicet Tapharon, de qua vide Comment. § IV.

l A ἐφάνη πολὺ πλῆθος (forsan πολυπληθές. Boissonadius) ἐπὶ τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἐπτάαστρον ἄρρητον. Ἐπτά ἄστρες dicuntur Pleiades ap. Cangium in Glossario; et Eratosthenes in Catasterismis cap. 23 eas ἐπτάστρον vocavit (2). Eadem significantur forte in libro Armenio Djarrentir, ubi tamen dicitur ignis apparuisse supra heptaastron Orionem (3); apertissime Kalendarium Armenium, (4): Et his 40 diebus noctu magna et terrenda signa apparuerunt in cælis prope Pleiadas. Attamen Aucherius, paraphrasi complexus hunc locum libri Djarrentir, eum istum in modum interpretari conatur (5): Apparnit his diebus noctu in cælo in parte septemtrionali ignea visio, quam naturalistæ auroram borealem vocant, quæ durabat a vespera ad mediam noctem per 40 dies. Sed ista visio, licet naturalis, effectus tunc habebat supra naturam: fluebat enim tamquam fornax ignea super terram. His plurima opponere licet. Et primo quidem in Arabia rarissima esse et forte nunquam contingere phænomena, quæ auroras boreales vocant. Deinde nunquam prorsus auditum esse de hujusmodi aurora, quæ duraverit noctes quadraginta. Tertio, Græcum ἐπτάστρον, vel ἐπτάάστρον, ut habent Acta, non dici, præterquam in solo nostro codice B, de septemtrionibus, sed de solis Pleiadibus. Quapropter arbitror hic significari lumen zodiacum, vel zodiacale, ut vocant, quod in regionibus meridionalibus, iis in primis quæ inter tropicos jacent, valde conspicuum est, et quod sese continet intra zodiacum, seu lineam eclipticam: unde sibi nomen mutuavit. Etenim consequitur inde, siquidem a circulo finiente, seu ab horizonte procedens, ultra gradum interducentiesimum perveniat, frequenter illud Pleiadas contingere, quæ in signo Tauri, in medio fere zodiaco lucent. Reapse in Europa lumen zodiacum usque ad Pleiadas pertingens, medio sæculo XVII, mense februario, vidit scriptor Anglus Chesney, et anno 1843, mense martio, notissimus astronomus F. Arago (6), ac aliis temporibus alii, ut conijcere est: modumque similem phænomeni observavit in America Alexander de Humboldt, inter gradus latitudinis septemtrionalis 10° et 14°. Insuper aliquando per noctes continuas quadraginta illud apparere, patet ex iis quæ de Astequorum gente Americana idem scribit; visum esse scilicet ab illis hujusmodi lumen anno 1509 per noctes item 40, ut legit in illius gentis codice ms., qui Parisiis in Bibliotheca imperatoria adservatur. Dixere porro nonnulli, ante Chesneyum lucem zodiacam nunquam conspectam fuisse: quod, ut ex dictis manifestum, Humboldio non probatur. Sed et Mairanus in libro De aurora boreali lumen zodiacum agnoscere sibi visus est in phænomeno, quod Roma capta ab Alarico apparuisse Nicophorus scribit (7). Citandus fuisset Philostorgius, quem Nicephorus de more expilavit; ex quo patet non anno captæ Romæ, Christi 410: sed anno 418 phænomenon fuisse conspectum; et quidem Cpoli, sicut et deliquium solis de quo scribit Philostorgius, cujus diem et horam accurate significat (8). Quod si lumen zodiacum hic agnoscendum est (de quo C penes astronomos judicium esto), quum duraverit menses quatuor, facile Negrane in Arabia, ad latitudinem 17° 20', ad dies 40 persistere potuit. Denique advertendum Negrane conspicuum fuisse phænomenon a vespera ad mediam noctem; unde sequitur, secundum astronomorum positiones, illud ad occidentem apparuisse: et quum eodem tempore illic visæ sint Pleiades, sequitur iterum primis anni mensibus id contigisse. Immo, similiter ex astronomiæ effatis (quod hic explicare longius foret), facta hæc videntur sole versante in signis amphoræ et piscium, seu ab exeunte januario ad martium: et ex iis quæ narrat Simeon Beth-Arsamensis Comment. n. 131 sq. pronum est initium phænomeni adscribere mense januario anni 524. Ego sane phænomenon quod in Actis memoratur, potius lumen zodiacum fuisse dixerim quam illud de quo narrat Philostorgius: quod Cpoli visum est ad orientem, tempore æstivo, ac ad menses quatuor perstitit; quodque intra zodiacum minime conclusum, stellam η caudæ septemtrionum transgressum est. Notandum vero scribere Philostorgium de iis quæ vidit ipsemet Cpoli. Quam ob rem forte cometes fuit absque nucleo, quales sæpe visi sunt. Nemo mirabitur porro ex tali signo Homeritas christianos interitum persecutoris esse auguratos. Memoratur illud signum et in Senkessar Æthiopico, non tamen in epistola Simeonis Beth-Arsamensis, ut modo insinuat.

m Hic desinunt Acta in libro Djarrentir; Codex A: καὶ ἔωθεν εὐρίσκατο τὸ πυρινὸν ἐκείνο νέφος ποιοῦμενον κοινὸν καὶ αἰθάλαν καμινάαν ζέουσαν ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. Quæ si accurata sunt, phænomenon non lumini zodiaco, sed miraculo adscribendum est. Simplicius nonnihil Djarrentiz: Diebus 40 durabat, a vespera ad mediam noctem, tamquam fornacem calentem fundens supra terram. Kalendarium autem Armen. post relata superius: mane vero ignis quasi cinerem fundebat super terram et valde terruit Judæos. — n Vide annot. ee ad cap. I. — o V. ibid. annot. ff.

(1) Du Cange, Gloss. v^o μονοσιτέιν; Cotelierius, Monumenta, tom. I, pag. 63. num. 168. — (2) Cfr Suidas v^o πλειάς, col. 3008, edit. Oxon. — (3) Aucher, Vitæ qui sunt in Kalend. Armen. tom. VII,

pag. 510. not. 13. — (4) Ibidem. — (5) Ibid. pag. 501. — (6) Arago, Astronomie, tom. II, pag. 192 et seqq. — (7) Niceph. Call. lib. XIII, cap. 36. — (8) Philostorg. lib. XII, cap. 8.

AUCTORE.
ANONYMO.
EX MSS.

CAPUT VI.

Dunaan, rex Homeritarum, regibus pluribus persecutionem suadet; Justinus vero imperator hortatur S. Elesbaan, regem Æthiopiæ, ut tyranno Homeritæ bellum inferat.

Dunaan vicinis principibus persecutionem suadet; verum ad eorum unum legatum mittit Justinus imp. et ad eundem

a

b

c

d

B

e

f

g

h i

k

l

conveniunt
tum catholici,
tum hæretici,
ac utrinque
suam doctrinam
propugnant.

m

n

Tunc scribit dictus alter Pharaos ad regem Persarum a rogans eum ut omnes christianos illic exsistentes occideret, quemadmodum fecerat ipse, addensque sibi benevolum esse solem et patrem solis b, quem Deum esse dicebat Hebræorum. Mittit etiam legatos ad Alamundarum c regulum omnium Saracenorum qui sub ditone erant Persarum, nuntians et ipsi quæcumque a se in christianos fuerant perpetrata, hortans ut eadem faciat. Pollebatur vero eis pondus denariorum ter mille d, modo in christianos qui in terris suis degebant hujusmodi agerent persecutionem. Sed qui mirabilis est in sanctis suis, rex omnium sæculorum, coram oculis habens omni tempore mortem venerandam sanctorum suorum, inspiravit divo Justino, qui tunc Romanus imperabat, ut Abramium presbyterum e, virum religiosissimum et Deo dilectum, mitteret ad ipsum Alamundarum, qui et Sacchicas f dictus est, ad hortandum eum, ut pacifice ageret cum christianis, qui sub sua erant potestate g. Et quum lectæ essent ab Alamundaro execrandi regis litteræ, præsentibus Deo dilecto Abramio et quos a Perside rex Persarum miserat, Simeonio h presbytero et apocrisiario i orthodoxorum christianorum Persidis, et Joanne subdiacono qui et Mandinus dicitur, et Angæo comite, filio Zet k, qui erat ethnarchus christianus omnis coloniae militaris; advenit eadem super re et Silas, episcopus Nestorianorum Persidis l, cum plurimis, obloqui volens et dogmatizare contra orthodoxos Romanos et Persas, simulque placere gentilibus et judæis.

26 Dicebat vero iste cum suis: « Rogamus regiam tuam majestatem ut jungas te fratri tuo regi Homeritarum; Persæ enim sumus et nos m: et innotuit nobis imperatorem Romanorum eorumque sacerdotes agnoscere nunc se hominem crucifixisse et non Deum. Nos enim, instituti scriptis divinis patriarchæ Nestorii, opinamur et sentimus eum qui crucifixus est, hominem potentem fuisse et non Deum. » Et clamabant subsannantes coram gentibus cultui idolorum addictis: « Estne Deus ex muliere genitus, vel coagmentatus sanguine muliebri, vel fasciis involutus, vel esuriens, pavidus, fessus, moriens, ut isti, Angæus et Abramius, Isacius, Joannes, et Romani ac Persæ qui cum illis sunt, docent errantes? Taceant; Deus enim moriens non surrexit. » Tunc Abramius, Deo dilectus, et qui cum illo erant Romani n et Persæ orthodoxi, scindentes vestimenta sua et conspersis terra capitibus suis: « Absit, inquit, nam fides Romanorum fundata est in traditione apostolorum et conciliorum, quæ nos docent divinæ incarnationis mysterium, Deum Verbum scilicet, habitans in utero purissimæ

Γράφει οὖν ὁ προλεχθεὶς δεῦτερος Φαραὼ πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, αἰτούμενος αὐτὸν πάντας τοὺς αὐτόθι χριστιανούς ἀποκτείνειν, καθ' ὃν τρόπον καὶ αὐτὸς πεποίηκεν· ἐπὶ τούτῳ εἰπὼν ἔχειν τὸ πλεῖον * ἡμενὴ τὸν πατέρα τοῦ Ἡλίου· ὃν ἔφασκεν θεὸν εἶναι τῶν Ἑβραίων. Ἐπὶ τε καὶ πρὸς Ἀλαμούνδαρον, τὸν βασιλίσκον πάντων τῶν ὑπὸ Πέρσας Σαρακηνῶν, ἀποστέλλει πρέσβεις, γνωρίσαι καὶ αὐτῷ πάντα τὰ παρ' αὐτοῦ πραχθέντα εἰς τοὺς χριστιανούς, καὶ προτρέπει αὐτούς τὰ ὅμοια ποιῆσαι· ὑποσχόμενος * αὐτοῖς ὅλην δηνάριον τρισχιλίων διδόναι, ἐὰν εἴπερ διωγμὸν ἐπαγάγωσιν ἐπὶ τοὺς χριστιανούς τοὺς ἐπὶ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν. [Ὁ δὲ Σαυμαστός ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ, ὁ βασιλεὺς πάντων τῶν αἰώνων, καὶ ἔχων ἐναντίον διὰ παντὸς τὸν θάνατον τίμιον τῶν ὁσίων αὐτοῦ, ἐνέβαλεν Ἰουστίνῳ] τῷ Σειστάτῳ, τῷ τότε βασιλεύοντι τῶν Ῥωμαίων, πέμψαι Ἀεράμιον τὸν εὐλαθέστατον καὶ σεοφιλέστατον πρεσβύτερον, πρὸς τὸν αὐτὸν Ἀλαμούνδαρον, τὸν λεγόμενον Σακίκαν *, καὶ προτρέψαι αὐτὸν σπονδὰς εἰρηνικὰς ποιῆσαι πρὸς τοὺς ὄντας ὑπὸ τὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν χριστιανούς *. Καὶ τῶν τοῦ μυσταρῶν γραμμάτων ἀναγνωσκόμενων, παρόντος τοῦ σεοφιλέστατου Ἀεραμίου καὶ τῶν ἀπὸ Περσίδος ἀποσταλέντων παρὰ τοῦ βασιλέως Περσῶν, Συμεωνίου * πρεσβυτέρου καὶ ἀποκρισιάρχου τῶν ὀρθοδόξων τῶν ἐν Περσιδὶ χριστιανῶν· καὶ Ἰωάννου ὑποδιακόνου τοῦ λεγομένου Μανδινῶ, παρόντος κόμητος Ἀγγαίου, υἱοῦ Ζήτ, ἐθνάρχου ὄντος χριστιανοῦ τῆς πάσης παρεμβολῆς· παρεγένετο δὲ ταύτης ἕνεκα τῆς ὑποθέσεως καὶ Σίλας, ὁ ἐπίσκοπος τῶν Νεστοριανῶν, ἀπὸ * Περσίδος, μετὰ πλήθους, ὑποκρούσαι βουλούμενος καὶ ἀντιδογματίζσαι τοῖς ἀπὸ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν ὀρθοδόξοις, ἀρέσαι βουλούμενος Ἑλλησί τε καὶ ἰουδαίοις.

* Α τὸν ἥλιον
ἐμ. καὶ τὸν π.

* Α ὑποσχ.
ὅλη... ἐπαγά-
γοι... ἔξουσ.
αὐτοῦ.

E

* Α τ. λ. Σα-
κίκας

* Α πρ. τοῖς
Ῥωμαίων Σα-
μακηνοῖς.

* Α Συμεωνί-
του.

* Α νεστ. περ-
σίδος.

26 Καὶ εἶπον· Δεόμεθα τῆς βασιλείας σου ὅπως συμπράξῃς τῷ ἀδελφῷ σου τῷ βασιλεῖ τῶν Ὀμηριτῶν· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς Πέρσαι ἐσμέν, καὶ ἔγνωμεν ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων *, καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτῶν ἔγνωσαν νῦν ὅτι ἄνθρωπον ἐσταύρωσαν καὶ οὐ Θεόν. Ἡμεῖς γὰρ οἱ πεπαιδευμένοι ἐκ τῶν βιβλίων γραφῶν * Νεστορίου τοῦ πατριάρχου, οὕτως δοξάζομεν καὶ φρονούμεν, ὅτι ὁ σταυρωθεὶς ἄνθρωπος * δυνατὸς ὑπῆρχεν, καὶ οὐ Θεός. Καὶ ὡς μυκτηρίζοντες ἔκραζον λέγοντες ἔμπροσθεν τῶν εἰδωλομανῶν ἐθνῶν· « Ἐστὶ Θεὸς τικτόμενος ἐκ γυναικὸς, ἡ συμφορῶμενος αἵματι γυναικείῳ, ἡ σπαργάνοις ἐνελλισσόμενος *, ἡ πεινῶν, ἡ ἐκφοδύμενος, ἡ κοπούμενος, ἡ ἀπονήσκων, ὥσπερ οὗτοι, Ἀγγεῖας, καὶ Ἀεράμιος, καὶ Ἰσάκιος, καὶ Ἰωάννης, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς Ῥωμαῖοι καὶ Πέρσαι πλανῶνται; Σιωπήσάτωσαν· Θεὸς γὰρ τελευτῶν μὴ ἀναστήτω *. » Τότε Ἀεράμιος ὁ σεοφιλέστατος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ Ῥωμαῖοι καὶ Πέρσαι ὀρθόδοξοι, διασχίσαντες τὰ ἱμάτια αὐτῶν, καὶ γῆν καταπάσαντες ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, ἐβόων· « Μὴ γένοιτο· ἡ γὰρ πίστις τῶν Ῥωμαίων βεβαία ἐστὶ κατὰ * τὴν παράδοσιν τῶν ἀποστόλων καὶ συνόδων. Διδάσκουσι * γὰρ ἡμᾶς τῆς βίβλου οἰκονομίας τὸ μυστήριον, ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος, ἐνοικήσας ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς ἀχράντου Θεοτόκου, ἦνωσεν ἑαυτῷ ἐξ αὐτῆς τῆς συλλήψεως σῶμα νοερὸν ἐψυχωμένον, καὶ γέγονε τέλει;

F

* Α Ἑβραίων

* Α διδασκα-
λίαν

* Α ἀν. τέ-
λειος δυν. ὑπ.

* Α ἡ ἐν σπ.
ελλισ.

* Α ἀνίστατο.

* Α καὶ κατὰ.

* Α συνιτ. usq.
Νεστοριανοί
εἰσιν.

AUCTORE
ANONYMO.
EX MSS.

A λειος άνθρωπος, εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν κατὰ πάντα, χωρὶς ἀμαρτίας· καὶ ἐν μὲν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ ἰστώμεν τὸ πάθος, ἐν δὲ τῇ Θεότητι αὐτοῦ ὁμολογοῦμεν τὸ κράτος. Οὗτοι δὲ Νεστοριανοὶ εἰσιν, ἐκκληθέντες μετὰ τοῦ ἀνοσίου αὐτῶν διδασκάλου ἀπὸ τῆς ἀγίας καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας· καὶ ἀναθεματισθέντες περιέρχονται [πλαζόμενοι ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ὑποφθεῖραι βουλόμενοι τὰς ψυχὰς τῶν ἀπλουστέρων. »

Deiparae, sibi univisse ab ipsa conceptione corpus et animam et factum esse perfectum hominem: qui unus et idem in omnibus nobis similis factus est absque peccato. Et in carne quidem ejus statuimus passionem, sed in Divinitate confitemur potentiam o. Isti vero Nestoriani sunt, ejecti cum suo impio magistro a sancta et catholica ecclesia. Qui anathemate percussi, circumeunt errantes de loco in locum, corrumpere volentes animas simpliciorum. »

27 Tunc servi Dei, ineuntes foedus pacificum p cum Alamundaro, reversi sunt; et contenta in literis regis Homeritæ, tum ea quæ facta fuerant, detulerunt ad aures servi Dei Justini, imperatoris Romanorum q. Is vero absque mora scripsit ad Timotheum episcopum Alexandrinum r ut beatitudo sua litteras mitteret ad regem Æthiopum nomine Elesbaan, quibus eum hortaretur ad instruendum exercitum delendosque omnes impios cum rege suo. Scripsit vero imperator et ipsi pio regi Elesbaan in hæc verba: « Novi quantum religioni christianæ addicta sit fraternitas tua. Pervenit vero ad nos rebellem illum, cui credidisti regnum Homeritarum s, arrepta occasione, omnes, quos misisti, christianos Æthiopus, cum repertis ibi Romanis et Persis ejusdem religionis t, quum negare nollent Jesum Christum Filium Dei, occisione gladii interemisse. Sed et Nagrancivitatem desertam fecit et inhabitabilem. Deinde scripsit u regi Persarum et Alamundaro qui dicitur Sacchicas, rogans et ipsos ut similia agerent cum habitantibus ibi christianis. Hortamur itaque fraternitatem tuam atque obtestamur, per sanctam et consubstantialem Trinitatem, ut aggrediaris execrandum et impium judæum, sive mari, sive terra, tecum habiturus in auxilium sanctorum Angelorum potestatem. Si enim hoc haud præstat pietas tua, ei hinc quidem cælitus irascetur Deus et regno suo; illinc vero nos per Coptum w et Beronicen x immitemus Blemmyorum y et Nobadum z copias multas, et transibunt hæc per terras tuas aa conterent omnia, atque Homeritam et regnum ejus universum ad omnimodam ruinam et maledictionem adducent. Vale. »

28 O potestatem bb patris nostri Jesu Christi! Illic enim Pharao obdurans cor suum, etiam post decem plagas, et persequens Israël, submersus est in mari. Hic vero pejora tentans Pharao secundus adversus populum Dei in terris suis habitantem, scripsit ad reges vicinos, et inventus est fodisse lacum, in quem incidit ipse *. Novit enim Deus noster pios eruere e morte, impios vero servare in diem supplicii *. In Alexandria igitur Ægypti, mense aprili cc, Indictione tertia dd, beatissimus episcopus Timotheus ee, congregatis in ecclesia sancti apostoli Marci ff omnibus orthodoxis et multitudine monachorum Nitriæ et Scetis gg promulgavit processionem publicam hh et vigilias ii egit, ac die sequenti finita synaxi kk, divinam oblationem ll reponit in vase argenteo et per presbyterum mm mittit ad regem Æthiopum. Hortabatur autem eum per verbum disciplinæ, sicut Samuel regem nn Saul commovit contra Amalec * ut exercitum instrueret et ruinæ perensem et ignem omnia traderet.

ANNOTATA.

Fœdus
ineunt ortho-
doxi cum Ala-
mundaro; Ju-
stinus imp.
regem Æthio-
pum litteris ad
bellum horta-
tur.

p

q

r

E

s

t

u

w x

y z

aa

Timotheus,
patriarcha
Alexand. ei-
dem regi S.
Eucharistiam
mittit * eique
similiter bel-
lum suadet.

bb

* EXOD. XIV. 4,
8.
PSALM. VII,
13.

* JOB. XXI. 30.

cc dd

ee

ff

gg

hh ii

kk ll

mm

nn

* I REG. XV.

* A omittit.

* A ποιήση
Ἐλεσβάν

* A χριστιανικάτατον.

* A ἐπιστεῦσατε.

* A ὑφ' ἡμῶν
ἐλθόντας

* A ἐλομένων

* A Νεγρῶν

* A καὶ αὐ-
τοὺς

* A καὶ ἀρ-
χαγγέλων

* A πλ. ἰ. πλοῖ.

* A γνησιότης,
q. r. p. f. Boiss.

* A καὶ τ. λ.

* A Βλημεῶν

* A Νοῶν

* Α συντρίψου-
σι...καταστή-
σουσι.

B

28 Ὁ τῆς τοῦ πατρὸς ἡμῶν δυνάμεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐκεῖ γὰρ Φαραὼ σκληρύνων τὴν καρδίαν, μετὰ τὴν δεκάπληγον, καταδιώξας τὸν Ἰσραὴλ, εἰς θάλασσαν κατεποντίσθη· ἐνταῦθα δὲ, τὰ χεῖρωνα σπουδάζας διαπράξασθαι εἰς τοὺς κατὰ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ ὁ δευτερος Φαραὼ, ἔγραψε τοῖς κατὰ τὸν βασιλεῦσι *, καὶ εὐρέθη ὀρύξας λάκκον εἰς ὃν καὶ ἐνέπεσεν. Οἶδεν γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν εὐσεβεῖς ῥύεσθαι ἐκ θανάτου, ἀσεβεῖς δὲ εἰς ἡμέραν κολάσεως τηρεῖν. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ οὖν τῇ κατ' Αἴγυπτον, ἀπριλίῳ μηνί, ἰνδικτιῶνος τρίτης, συνάξας Τιμόθεος ὁ ὁσιώτατος ἐπίσκοπος πάντας τοὺς ὀρθοδόξους καὶ πλῆθος τῶν ἐν τῇ Νιτρὶ καὶ Σιχίτει μοναχῶν, εἰς τὸ ἀγιώτατον μαρτύριον τοῦ ἀγίου ἀποστόλου Μάρκου, ἐκήρυξε λιτανεῖαν * καὶ ἀργυρίαν ἐποίησεν, καὶ τῇ ἐπιούσῃ ἐπιτελέσας τὴν σύναξιν, καὶ τὴν θείαν προσφορὰν βαλὼν * ἐν σκεύει ἀργυρῷ, πέμπει πρὸς τὸν βασιλεῖα τῶν Αἰθιῶπων διὰ πρεσβυτέρου, προτρεπόμενος αὐτὸν διὰ λόγον διδασκαλίας στρατοπεδάρχῃσαι, ὥσπερ Σαμουὴλ τῷ Σαούλ κατὰ τοῦ Ἀμαλὴκ, καὶ ἀναθεματισμῷ τῷ διὰ ξίφους καὶ πυρὶ παραδόναι.

* A ἔγραψε
κατὰ τὸν
λαόν.

* A λιταν

* A omittit.

a Rex Persarum erat tum temporis Cavades. V. Comment. n. 93 et 169.

b Hic se solem, more magorum, venerari fingit Dunaan, ejusque patrem, id est, ni fallor, creatorem, Deum judæorum esse dicit. Solis templa magnifica fuere Palmyræ, Atræ in Mesopotamia ac passim inter Persas; eorumque deum Mithram eundem esse cum sole mythologi recentiores jam haud dubitant. Ceterum id discere potuerant ex Cosma Indicopleuste, qui memorato prodigio solis, gradibus decem retrocedentis, hæc addit: Quidam dicunt apud Persas, ad hoc usque tempus, celebritatem Mithræ, id est solis, agi in memoriam signi sub Ezechia editi (1).

c Almundarus iste, seu Alamundarus, ut eum Græci appellant, rex fuit Arabum Hirensium. Comment. n. 88 sq. 98 sq. etc.

d Kintar, sive talentum Arabicum, valebat denariis Arabicis, seu aureis Cpolitianis, mille; unde tria talenta Arabica, seu francos hodiernos circiter 45,000, Almundaro regulo (sic cod. A.) pollicetur Dunaan: quod regium non videtur; nisi numerus iste ex oscitantia adscriptus fuerit. Cfr annot. rr capitis i. De denariis Arabicis, sive dinar, sæpe mentio occurrit in historia Arabum Hispaniæ; at valor hujus monetæ insecutis temporibus, dum ipsi califæ eam eudere cæperunt, varius fuit. Ex eo porro quod kintar valuit aureis Romanis, seu Cpolitianis, mille, patet hunc ejus valorem æra christiana, et ut veri simile est, imperio Cpolitano, antiquiorem non esse. Significare voluerunt Arabes magnam vim aureorum; et siquidem systema decimale quod dicitur, omnibus gentibus placuit quadamtenus (quidquid de duodecimali doceant mathematici), constitutus est numerus aureorum mille. Kintar vero ipsum antiquius esse æra christiana haud dubitandum; quum et Æthiopes simili valore (Act. n. 4.) atque etiam nomine fortasse, usi sint.

e De Abramio legato vide Comment. n. 131 sqq.

B f De cognomento Sacchicas dictum ibid. n. 88.

g In regno Hirensi christiani multi fuere; vide Comment. § vii.

h De Simeonio, sive Simeone, presbytero oppidi Beth-Arsam prope Seleuciam v. ibid. n. 129 sqq. A Dionysio in Chronico dicitur episcopus Beth-Arsam; quatenus recte, ignoro (2). Brevius diximus in Commentario de monasterio Gabulæ, ad cujus abbatem Simeonem scripsit homonymus Beth-Arsamensis; situm id erat prope castrum Γαβούλων, cujus meminit Procopius (3), stadiis 110, seu chiliometris 20, a Chalcide: quodque respondere videtur hodiernæ Djebul, chiliometris 45 ad occidentem Euphratis et hodiernæ civitatis Balis (4).

i Apocrisiarius i. e. legatus.

k A παρόντος καὶ Ἀγγελίου κόμητος, υἱοῦ Ζῆδ, καὶ * υἱοῦ Ἰδδ, ἐθνάρχου χριστιανοῦ πάσης τῆς παρεμβολῆς. * abundat. Augæum istum comitem fuisse Saracenorum Hirensium, qui a S. Euthymio ad fidem christianam fuerant conversi, vix dubitandum est, Comment. n. 68; de hac colonia Saracenorum, sive Parembole, vide ibid. a n. 64.

l Silas iste fuit patriarcha Nestorianorum, Seleuciæ sedem habens. De eo ex sectæ historicis hæc inter alia collegit Assemanus (5): Silas Babæo (patriarchæ, sive Catholico), uxoratus uxorato successit; qui quum filiam suam medico Elisæo despondisset, huncque sibi successorem designasset, paulo post mortuus est. Amrus historicus Silam ex Babæi archidiacono in patriarcham electum scribit anno sextodecimo Cavadis Persarum regis, Græcorum 816 (Christi 505), obiisse autem anno 834 (Christi 523 vel 524; verum ex Actis nostris manifestum est Silam in vivis fuisse mense januario anni 524) postquam duodeviginti annis sedisset. Silas igitur decessoris sui Babæi vestigiis ingressus est, et ideo ut plenius innotescat, satis erit de istius rebus gestis pauca addere: Babæus, inquit Assemanus (6), laicus uxorem filiosque habens, post Acacii obitum in episcopum Seleuciæ, seu Nestorianorum Catholicum (ita enim patriarcham suum appellant illi) electus, synodum celebravit « in qua, teste Abulpharagio Barhebræo, sub poena suspensionis sanxit ut omnes sui successores Catholici uxores ducerent. Itemque ut episcopus et presbyter, quotiescunque uxor eorum decederet, aliam ejus loco acciperent. Nimirum postquam a reliquis christianis in fide separati sunt, quidquid ipsis libebat ad explendam libidinem palam absque pudore ac timore faciebant. » Hucusque Abulpharagius, scriptor monophysita.

m Persæ sumus et nos; suberat Almundarus regi Persarum. Acta n. præced., Comment. n. 98. sq.

n A Ῥωμαῖοι καὶ Ἰσάκιος ὁ Θεοσεβέστατος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ Πέρσαι ὄντες ὁρθ.

o In his procul absunt Acta a monophysismo; ipsisque verbis concilii Chalcedonensis passim utuntur. Codex A plura omittit: καὶ κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀγίων ἀποστόλων καὶ συνόδων βεβαίαν ἔχοντες τὴν πίστιν * οὗτοι γὰρ νεστοριανοὶ εἰσιν... Sed merito Boissonadius: Non potuerunt orthodoxi Nestorianorum blasphemata melioris doctrinæ expositione non redarguere; assumpsitque e codice nostro quæ suo deerant. Cfr Comment. n. 135, ubi de orthodoxia disserimus Simeonis Beth-Arsamensis. Metaphrastes hoc loco: οἱ Θεοφιλεῖς οὗτοι... τοῖς τῶν Σείων ἀποστόλων καὶ τῶν πατέρων ὁρθοδόξοις ἐπόμενοι δόγμασι, Θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον ὁμολογοῦσι Χριστὸν, ἐν ὑποστάσει μιᾷ τᾷς δύο φύσει; ἀσυγχύτως συνάπτοντες. In quibus pæne ad verbum definitionem Chalcedonensem exscribit.

p Almundarum christianos regni sui persecutum esse nusquam perhibent historici; cfr quæ de Cavade sunt dicta Comment. n. 93 ac ibid. n. 154.

q A τὰ πραχθέντα εἰς τὰς εὐσεβεῖς ἀκοὰς τ. δ. τ. Θ. Ἰ. τοῦ βασιλέως, ὃς παρ. Justinum imperatorem et ex Homerita quodam, nomine Dhu Thalaban, hæc didicisse narrant Arabes, Comment. n. 175.

(1) Cosmas Ind. pag. 176, edit. Montfaucon. — (2) Cfr Barhebraus ap. Biblioth. orient. tom. II, pag. 409. — (3) De bello Pers. lib. I, 18; de Ædificiis, lib. II, 9; cfr Assemani, Bib. orient.

tom. I, pag. 210. — (4) Ritter, tom. X, pag. 1084. — (5) Bibl. orient. tom. II, loc. cit. — (6) Ibid. pag. 408.

A r Ad Timotheum patriarcham scribendum esse monet quoque Simeon Beth-Arsamensis, *ibid.* n. 161. De Timothei doctrina et rebus gestis vide n. 169 sqq.

s Hic errat Justinus, quum Dunaan, seu Dhu Nowasus, numquam Æthiopum proreæ fuerit. Sed hic ipse error, præter alia plura, ostendit epistolam genuinam esse. Etenim Actorum num. 2 dicitur Elesbaan in expeditione sua prima, profligato Dhu Nowaso, reliquisse in Homeritide ducem cum exercitu, qui regionem custodiret. Repugnant igitur inter sese locus ille Actorum (seu potius Acta universa, in quibus ubique Dhu Nowasus ut veteranus hostis Æthiopum prodit) et epistola Justiniani: nec ullaatenus dici potest istam a scriptore Actorum confictam esse. Sed alio forte sensu intelligenda sunt hæc verba epistolæ: ὅτι ἐπίστρεψας τὴν βασιλείαν τῶν Ὀμηριτῶν; nimirum Dhu Nowasum initio sui regni i. e. circa annum 490, fuisse Æthiopum proregem iisque tributum solvisse (Act. num. 1), ac dein rebellasse. Sed deficientibus monumentis hæc explorata minime sunt et in primis dubia habenda. Cfr Comment. n. 53 sq. 113 et 137.

t Ex quibus constat, uti ex epistola Dhu Nowasi ad Almundarum, aliisque non paucis, vere persecutorem fuisse regem illum, occisosque christianos in odium fidei. Sed non diffiteor belli prioris Elesbaan inter et Dhu Nowasum, quod anno circiter 518 gestum esse diximus, causam fuisse tributa, quæ christianis imponebantur. Cfr Comment. n. 111, 115, 117 sq. De Romanis et Persis eadem ac Justiniani litteræ habent Acta nostra num. 2, quum in utroque monumento Dhu Nowasi rebellio altera memoretur; si tamen gesta ab isto circa annum 518, rebellionem vocare fas sit. Procopium expeditiones duas in unam conflasse monuimus Comment. n. 110 sq. Verum hic prætermittere nolim quod Michaëlisius inquit de scriptore isto, quid causæ esse potuerit cur persecutionem Arabicam prætereat; quod cum Walchio (1) non possumus non mirari. Duo respondet Michaëlisius; alterum, hanc persecutionem nihil aut vix quidquam attinuisse ad Romanos, et in primis nihil ad bella Persica, quorum historiam scribebat Procopius. Alterum longe præcipuum est, Procopium scilicet non modo christianum non fuisse, at nec christianis fuisse; licet (siquidem B Justiniano, imperatori christiano, operam profitebatur) eos non aggrediatur. Quapropter eum modice tangebatur huiusmodi persecutio christianorum. Procopium christianum non fuisse, ait Michaëlisius, non credo ex iis tantum locis qui hanc in rem afferri solent, sed id in omnibus pæne ejus libris conspicuum est. Adducitque exempla quæ ab aliis prætermissa sunt, ac inter alia ipsum locum quem latine dedimus Comment. num. 111; quo idololatriam et religionem christianam eodem vocabulo designat, δόξαν vocans utramque. Adverte vero Maltretum nostrum, qui hæc e Græco convertit, δόξαν dicere Latine nunc religionem, nunc superstitionem, prout de christianis aut de ethnicis Procopius scribit. En verba Græca, De bello Pers. lib. 1, cap. 20: χριστιανὸς τε δὲν (Elesbaas nimirum) καὶ ΔΟΞΗΣ τῆςδε ὡς μάλιζα ἐπιμελούμενος; et post paulo Homeritas ethnicos scribit ΔΟΞΑΝ τὴν παλαιὰν σέβοντας, ἣν δὲ καλοῦσιν Ἑλληνικὴν οἱ νῦν ἄνθρωποι. His aliisque disputatis nullus dubitat Michaëlisius quin a religione christiana alienus fuerit Procopius (2). De quo jam scripserat Alemannus (3): Quemadmodum ergo Procopii historia... fidem habet indubitata, ita quæ ipse de religione scribit, nullam auctoritatem habere jure censemus.

u A γεγράφηκε δὲ καὶ ἐν Περσίδι Ἀλαμουνδάρῳ τῷ λεγόμενῳ Σακιάς.

w Coptos, hodie dum Keft, celeberrimum olim emporium, ad latus dexterum Nili et ad latitudinem 26°; quod jam ævo Strabonis partim incolebant Arabes, in primis mercatores, ni fallor. Huc deveniebant merces Indorum et Arabum ex portu Berenice ad mare rubrum, de quo annot. seq. De Copto et itinere quod memorat Justinus in epistola hæc habet Plinius lib. v cap. 9: Coptos, Indicarum Arabicarumque mercium Nilo proximum emporium. Et lib. vi cap. 23: Duo millia passuum ab Alexandria abest oppidum Juliopolis. Inde navigant Nilo Coptum cccm millibus passuum... A Copto camelis itur, nimirum Berenicen.

x Pergit Plinius de itinere a Copto ad mare rubrum et Berenicen scribens: A Copto camelis itur, aquationum ratione mansionibus dispositis.... Inde Berenice oppidum, ubi portus rubri maris, a Copto cclviii M passuum (4). Detecta sunt rudera Berenices anno 1817 a G. Belzeni, ad F latitudinem circiter 23° 40' (5); id est, ut Ptolemæus scribit, prope tropicum Cancrī. Coptum inter et Berenicen agnoscitur etiamnum via strata, qua tum aquæ Nili continebantur eluvionis tempore, tum merces a mari rubro deducebantur. Acta itaque hoc loco, ut alias, accuratissima esse, nemo inficias ibit. Locum eundem his verbis expressit Metaphrastes: τὰ δὲ Ῥωμαϊκὰ..... στρατεύματα καὶ ἡμέτερα διὰ τε Κόπτου καὶ Βερωνίης καὶ Βλεμμύων τῶν νομάδων πρὸς ἄμυναν ἐκπεμπόμενα κατὰ πάροδον βλάψει μὲν τὴν ὑμετέραν, τὸν δὲ Ὀμηρίτην τελείῳ παραδώσει ἀφανισμόν.

y De Blemmyis, qui juxta mare rubrum habitaverunt ab Æthiopia usque fere ad sinum Heroopolitani*, vide Comment. n. 45 et 71.

z Codex noster et Metaphrastes perperam νομάδων; nam et Blemmyi nomades erant, et passim noti sunt Nobades (6), sive Nubii qui juxta Blemmyos habitabant in interiori Ægypto et hodierna Nubia. Nubios fidem christianam accepisse ab Æthiopicis scribit Josephus Sapeto (7), et quidem circa annum 500; secus ac censuit Letronne (8), in erudito Commentario de inscriptione regis Silconis.

aa Codex A διὰ τῆς σοῦ (omittit γῆς) συντρίψουσι πάντας, τὸν δὲ... εἰς τέλειον ἀφανισμόν καταστήσουσιν. *Εῤῥώσο.

bb A ὃ τῆς μεγάλης κρίσεως τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ! Ἐκεῖ γὰρ.

cc Omisso mense Syromacedonum Xanthico, qui respondebat Aprili, sola appellatione Romana, seu Græca, hic utitur auctor, secus ac supra factum n. 1 et 20. Confirmantur ex eo, non tamen demonstrantur, quæ supra conjectavimus, antiquissimam editionem Syriacam Actorum desivisse cum numero 23. Vide Comment. n. 201, et annot. m ad cap V.

(1) Novi Comment. societ. reg. Gotting. loc. cit. pag. 26. — (2) Orient. Biblioth. loc. cit. pag. 131 et seqq. — (3) Geogr. tom. III, pag. xxii, edit. Bonn. — (4) Cfr d'Anville, Géogr. anc. tom. III, pag. 34. — (5) Narrative of the operations etc.

pag. 306 et seqq. Brussels 1833; cfr Champollion-Figeac, Egypte anc. pag. 432. — (6) Cfr Cosmas Indicopl. pag. 179. — (7) Ap. Annales des voy. 1843, tom. II, pag. 308, 310; Viaggio, pag. 68; cfr Comment. sup. n. 38. — (8) Mem. de l'Institut, tom. IX, pag. 166 et seq.

AUCTORE
E. C.

dd *Id est, mense aprili anni 525. — ee Vide annot. r.*

ff *Μαρτύριον* hic est ecclesia martyri dedicata; vide Cangii Glossarium. Peculiarem apud Ægyptios cultus honorem obtinuit S. Marcus, qui primus in Ægypto evangelium prædicavit, et in ipsa Alexandria constituit ecclesias: vide Euseb. Hist. eccles. lib. II cap. 16. Ejus successor habebatur patriarcha Alexandrinus. *Hucusque Boissonadius. Ecclesiæ S. Marci vicissitudines passim contingit Renaudotius in Historia patriarcharum Alexandrinorum. Dicta est etiam ecclesia major, ejusque meminit Cosmas Indicopleustes (1), qui Alexandriæ vixit non multo post tempus de quo in Actis scribitur (2). Corpus vero S. Marci novimus ablatum esse a Venetis sæculo IX.*

gg *De Nitria et Scete earumque monasteriis et monachis plura collegimus in Actis S. Joannis Colobi (3); quæ hic repetere supervacuum foret. Videndus et Stephanus Quatremère, qui de his locis solita accuratione dissertat (4). Exeunte sæculo quarto in Ægypto monachi erant et moniales ultra 100,000 (5); ex quo patet innumeros adhuc fuisse ineunte sæculo sexto. Incolas vero habuisse Ægyptum ajunt ævo Lageorum circiter 7,000,000, nec multo pauciores sæculis christianis, usque ad invasionem Arabum Mahumetanorum.*

hh *Λιτανεία, seu λιτή, ut habet codex A, est processio ecclesiastica, qua de re plura habent scriptores ecclesiastici Græci. Vide Glossarium Cangii et Rituale Græcorum (6).*

ii *Ἀγρυπνίαι, sive vigiliis, quæ in ecclesiis peragebantur, festa ac dominicum diem præveniebant veteres christiani, quæ nunc propter irreperentes abusus (de quibus jam Chrysostomus querebatur) (7) raro fiunt, aut in solis fere monasteriis retentæ sunt. Earum sæpe meminit laudatus Chrysostomus. Vide et Cangium, et Codicem sacramentorum Leonis Magni.*

kk *Συνάξις tum conventus significat christianorum qui in ecclesiis peraguntur, tum liturgiam quæ illic celebratur. Utrumque designari hoc loco docemur ex sequentibus.*

ll *Προσφερεῖν est offerre, Corpus et sanguinem Christi conficere, ait Cangius; προσφεραί, eodem auctore, præsertim dicuntur « oblata » seu hostiæ sacræ, interdum etiam non consecratæ, sed consecrandæ, quæ προσφοραὶ ἀλειουργήται dicuntur in Nomocanone Cotelieriano num. 111 et 453. Verum προσφοράν pro Eucharistia accipiendam esse passim inter archæologos convenit (8); eulogiis vero quid significetur ex ætate scriptoris et rei adjunctis dijudicandum esse tradunt. Hic insuper τὴν Σείαν προσφοράν appellat uterque codex; quo manifeste significatur hostia consecrata, seu SS. Eucharistia. Ceterum mutuae societatis, inquit Selvaggius, qua universi fideles veluti unius corporis membra inter se colligati adhærent, potissimum vinculum est Eucharistiæ participatio, ex Apost. 1 Cor. X... Atque hinc a prima Ecclesiæ ætate usurpatum fuisse novimus, ut tum ad absentes ab ecclesia Eucharistia mitteretur, tum vero, quo mutuum communionem exprimerent, eam ultro citroque inter se mitterent episcopi. Qui aliqua de causa tenebantur, quominus cum ceteris fidelibus ad sacra mysteria celebranda convenirent, iis a diaconis perlatam fuisse Eucharistiam tradit Justinus *Apolog. II*... Transmissio vero Eucharistiæ inter episcopos, ut mutuae pacis argumentum esset, aperte colligitur ex Irenæi mart. epistola apud Eusebium Eccl. Hist. lib. V cap. XXII, qui Victorem papam admonens, ne Dei ecclesias ob diversam paschæ celebrationem a communione abscinderet, testatur illius prædecessores pacem cum iis coluisse, qui ex iis ecclesiis ad se venissent; tum addit: « Illi ipsi qui te præcesserunt presbyteri, quamvis id minime observarent, ecclesiarum presbyteris qui id observabant, Eucharistiam transmiserunt. » Eundem morem respicit ea, quæ ætate Melchiadis, Siricii et Innocentii vigeat consuetudo, ut ab ecclesia episcopi ad titulos sive ad ecclesias minores die dominico Eucharistia mitteretur (9). *Sæculo sexto rarius id fiebat, præsertim in occidente (10); cæperantque jam dudum in Eucharistiæ locum mitti eulogiæ, seu panis benedictus. In quibusdam tamen locis, ait Binghamus, mos per plura insequuta sæcula post concilium Laodicænum duravit. Nam Joannes Moschus, ineuntis sæculi VII scriptor, de communione loquitur quam monachus quidam ad alium monachum, sex millibus passuum a se separatam miserit. Vide Moschi Pratum spirituale, cap. 29. Conjicit etiam Binghamus ex canone 14 concilii Laodicæni, Eucharistiam mitti solitam in primis circa festum Paschatis: Hoc maxime, si non solum (quod temere dicit), fiebat in solemnitate paschali, in unitatis, amoris ac caritatis testificationem. Non multo post Pascha anni 525 S. Eucharistiam ad regem Æthiopiæ mittit Timotheus patriarcha. Synodum enim habuit mense aprili, et forte ineunte mense; pascha vero anno illo incidebat in diem 30 martii. Verum aliam canonis 14 concilii Laodicæni interpretationem non immerito proponit vir doctus Ant. J. Binterim (11).**

mm *Ἀ διὰ πρεσβυτέρων, per presbyteros.*

nn *Ὡς περ Σαμουὴλ καὶ Δαυὶδ κατὰ τοῦ Ἀμαλὴκ, καὶ ἀναθεμ.*

(1) Cosmas Ind. pag. 331, edit. Montf. cfr Renaudot, Hist. patr. Alex. pag. 178, 331, 577. — (2) Cosmas, pag. 124 et 264. — (3) Acta SS. tom. VIII Octobr. pag. 39 et seqq. — (4) Quatremère, Mém. geogr. et hist. sur l'Égypte, tom. I, pag. 451. — (5) Fleury, Hist. eccl. liv. XX, n. 9. — (6) Goar. Rituale Gr. pag. 770 et passim. — (7) Chrysost. opera tom. XI, pag. 669,

edit. Maurinæ. — (8) V. Binterim, Denkwürdigkeiten, tom. VI, part. 3, pag. 337. — (9) Selvaggius, Antiqq. Christ. lib. III, cap. X, n. 10. — (10) Binterim loc. cit. pag. 334 et tom. II, part. 2, pag. 139; cfr Novell. 123, cap. 36. — (11) Loc. cit. tom. IV, part. 2, pag. 335.

AUCTORE
ANONYMO.
EX MSS.

A

CAPUT VII.

Rex Elesbaan sese ad bellum parat; adit sanctum quemdam stylytam;
pars navium ejus ad Homeritidem pervenit.

Ἐτυχεν δὲ πρῶτ' τὸν Σεράποντα τοῦ Θεοῦ Ἐλεσθαῶ
συνάξει ἐκ πάσης τῆς βασιλείας αὐτοῦ καὶ ἐξ ἄλλων
ἐθνῶν, πλῆθος χιλιάδων ἑκατὸν εἴκοσι. Καὶ κατ' οἰκο-
νομίαν τοῦ σωτῆρος, εἰσῆλθεν πλοῖα τῶν ἐμπόρων
Ῥωμαίων καὶ Περσῶν καὶ Αἰθιοπῶν *, καὶ ἐκ τῶν
νήσων Φαρσάν, ἐξήκοντα * οὕτως, ἀπὸ μὲν Ἀεὶλᾶ * τῆς
πόλεως πλοῖα δεκαπέντε, ἀπὸ τοῦ Κλύσματος εἴκοσι,
ἀπὸ Ἰωταβῆς ἑπτὰ, ἀπὸ Βερωνίκης δύο, ἀπὸ τῆς
Φαρσάν ἑπτὰ, ἀπὸ Ἰνδίας ἑνὴν * ταῦτα συνάξας
Ἐλεσθαῶν ἐν ὁρμῇ τινὶ λεγομένῃ Γαβαζᾷ, ὑπὸ τὴν
ἐνορίαν ὄντι Ἀδουλῆς τῆς πόλεως, τῆς παραθαλασσίας,
ἐκέλευσεν ἐνολκισθῆναι ἐπὶ τῆς γῆς. Πεποίηκε δὲ καὶ
αὐτὸς Ἰνδικὰ πλοῖα ἐν τῷ χειμῶνι τῆς αὐτῆς τρίτης
ἰνδικτιῶνος δέκα, φιλοκαλήσας τὰ ἐβδομήκοντα. Ἐν
τοσούτῳ οὖν πέμπει διὰ ξηρᾶς χιλιάδας δεκαπέντε
Αἰθιοπῶν τῶν βαρβάρων, ὀφειλόντων περάσαι ἐκ νότου
τῆς Αἰθιοπῶν χώρας καὶ μέχρις ἀνατολῆς * εὐτρεπι-
σθῆναι εἰς μέρη τινὰ τοῦ Ὀμηρίτου, ὅπως, τῶν πλοίων
μετὰ τῶν στρατοπέδων ἐκ δυσμῶν θαλάσσης * ἐρχο-
μένων, ἐκείνοι ἐξ ἀνατολῶν παρεμβάλωσιν. Ὅδεύσα-
σαι δὲ αἱ δεκαπέντε χιλιάδες τῶν βαρβάρων μονὰς
δεκαπέντε *, καὶ ἐπὶ ἄλλας ἑπτὰ * διοδεύσαι δι'
ἀδάτων καὶ ἀνύδρων ὁρέων, διεφθάρησαν καὶ οὐ διήρ-
κεσαν ἐπὶ τὸν Ὀμηρίτην ἀπελθεῖν, οὐδὲ ἐπὶ τὴν Αἰθιο-
πίαν ὑποστρέψαι. Καὶ μετὰ τὴν ἀγίαν Πεντηκοστὴν,
εὐτρεπίσας ἅπαντα καὶ μέλλων κινήσαι, πρόκεινσον
ποιεῖ ἐπὶ τὴν ἀγιωτάτην τοῦ Θεοῦ μεγάλῃν * ἐκκλησίαν,
ὅπου οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἱερεῖς τῆς χώρας Σάπτονται *
καὶ ἐλθόν * εἰς τὸν νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας, [ἀπέβητο
τὴν ἐσθῆτα καὶ τὸν κόσμον ὃν εἰδῶσιν οἱ βασιλεῖς
ἐνδιδύσκεσθαι καὶ μετὰ παγανῆς φορεσίας εἰσελθόν,
καὶ στάς μετὰ τῶν κεράτων τοῦ Ψυσιαστηρίου, ὑψώ-
σας τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανόν, ἔλεγεν *]

At servus Dei Elesbaan, quum ex proprio
regno, tum ex vicinis gentibus, mature *a*
exercitum collegerat centum viginti mil-
lium militum *b*. Insuper providentia Salvatoris
collectæ sunt naves institorum *c* Romanorum,
tum Persarum et Æthiopum, denique ex insu-
lis Pharsan *d*, universim sexaginta : nimirum
ex Æla *e* civitate, naves quindecim; ex Cly-
smate *f*, viginti; ex Iotabe *g*, septem; ex Bere-
nice *h* duæ; ex Pharsan *i* septem; et ex India *k*
novem. Quas omnes naves congregavit Ele-
sbaan in quadam statione navali, dicta Gaba-
zan *l* quæ intra fines est civitatis Adulis, sitæ
ad mare *m*, et trahi jussit supra arenam. In-
super hieme ejusdem tertię indictionis *n*
confecit et ipse naves Indicas *o* decem; adorna-
vitque in hunc modum universim septua-
ginta. Tum itaque quindecim millia Æthiopum
barbarorum mittit itinere terrestri ad meri-
diem Æthiopiæ, ut illic trajiciant mare *p* et
ad orientem ascendant, et in partibus aliqui-
bus Homeritidis instruantur. Sic enim quum
naves cum copiis ex occidente erant adven-
turæ, illi ex oriente inexpectati adfuissent.
Sed posteaquam hi barbari quindecies mille
iter peregerant dierum triginta *q*, ac dein die-
rum septem *r* per montes inaccessos et aridos,
neque ad Homeritidem progredi potuerunt,
neque reverti ad Æthiopiam, et misere perie-
runt. Transacto festo Pentecostes *s*, quum
jam parasset omnia rex Æthiopum, instante
profectione, processionem *t* instituit ad san-
ctissimam Dei magnam ecclesiam in qua reges
et sacerdotes regionis sepeliuntur *u*; perve-
niensque ad narthecem *w* ecclesiæ, vestem
deposuit et ornatum quem solent reges gerere,
ac induto habitu plebejo *x* intravit stetitque
inter cornua altaris. Tum protensis manibus
ad cælum :

30 « Domine Deus omnipotens, inquit,
conditor cælestium virtutum, visibiliumque
et invisibilium, qui a millibus angelorum lau-
daris, cui adstant * Cherubim oculos multos
habentes et Seraphim cum sex alis, canentes
labris numquam silentibus : « Sanctus, San-
ctus, Sanctus Dominus Sabaoth *, ter sancte
Deus deorum et Dominator dominantium *
rex regum, pater Domini et salvatoris nostri
Jesu Christi, lucifer, victor, gerens tropæa et
princeps stadii *, tu Filium tuum et Verbum
de substantia tua mittere decrevisti, ut ovem
perditam * ex centenario grege hominum sal-
varet. Hic vero descendens de cælo et incar-
natus de Spiritu Sancto ex Maria Virgine,
omnia perfecit quæ ad salutem nostram perti-
nebant, illuminans nos qui in tenebris igno-
rantia eramus, ut cognosceremus te Deum
patrum nostrorum, et ipsum unigenitum Fi-
lium tuum et Verbum, ac Sanctum Spiritum.
Et ecce dies ipse, * et impia terra et cinis
percussit matrem in filiis, ac sacerdotes tuos
et oves pascuæ tuæ penitus perdidit, et ad-
versus Filium tuum et cornu altaris ejus ar-
matus

Classem et
exercitum pa-
rat Æthio-
pum rex; pe-
reunt ex ejus
militibus
15.000. Suppli-
cationem

a
b
c
d
e
f g
h i k
l
m
n
o

E

p

q

r

s

t

u

w

x

idem instituit
publicam et
Deum ferven-
ter orat.

* DANIEL, VII.
10

* ISAI. VI, 2:

Apoc. IV, 8.

* 1 TIM. VI, 13.

* 1 COR. IX, 24.

* MATTH.

XVIII, 42.

* Cf. 1 COR. IV, 3.

* A Ἰνδῶν
* A Ἰλκῆ, ἰέ,
α. τ. κ. κ'

* A καὶ εὐτ.

* A διὰ θαλ.

* A τρίακοντα

* A εἰς ἱερείας

* A omittit.

* A κατελ-
θὼν ἐν τῷ νάρ-
θηκι

C

30 « Δέσποτα Θεὲ, παντοκράτορ, δημιουργε τῶν
οὐρανίων δυνάμεων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, ὁ ὑπὸ
μυριάδων ἀγγέλων ὑμνούμενος, ὃ παρίστανται Χε-
ρουβιμ τὰ πολυόμματα καὶ τὰ ἐξαπτέρυγα Σεραφίμ,
ἄδοντα ἀσινγῆτοις χεῖλεσιν * « Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος
Κύριος Σαβὰωθ, » τρισάγιος Θεὲ τῶν πᾶν, καὶ Κύριε
τῶν κυριευόντων * βασιλεῦ τῶν βασιλευνόντων * Πά-
τερ τοῦ Κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
φωσφόρε *, νικητὰ, τροπαιοῦχε, σταδιάρχα, σὺ εὐδό-
κησας ἐξαποστεῖλαι τὸν Υἱόν σου καὶ Λόγον ἐκ τῆς
οὐσίας τῆς σῆς σῶσαι τὸ ἀπολωλὸς τῆς ἀνθρωπίνης
ἐκατοντάδος πρόβατον * ὃς κατελθὼν καὶ σαρκωθείς
ἐξ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς ἀγίας παρθένου Μαρίας,
πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν ἐργάσατο * φωτίσας
ἡμᾶς τοὺς ἐν σκότει τῆς ἀγνοίας * ὄντας, γνῶναι σὲ
τὸν τῶν πατέρων Θεόν, καὶ αὐτὸν τὸν μονογενῆ σου
Υἱόν καὶ Λόγον * καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ Ἅγιον. Καὶ
ἰδοὺ ὡς ἡμέρα * αὕτη, ἡ ἄνομος γῆ καὶ σποδὸς ἐπάταξεν
μητέρα ἐπὶ τέκνους, καὶ τοὺς ἱερεῖς σου καὶ πρόβατα νο-
μῆς σου ἐξωλόθρευσε, καὶ κατὰ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ,
καὶ κατὰ * τοῦ κέρατος τοῦ Ψυσιαστηρίου * αὐτοῦ καθω-
πλίσθη. Καὶ νῦν δέσποτα Θεὲ ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων,
ἰδοὺ πιστεύων ἐπὶ τῷ ὕερισθέντι ὑπὸ τοῦ ἀνόμου
σημείῳ τοῦ Χριστοῦ σου, παρατάτομαι αὐτῷ. Μὴ

* A ὁ α. τ. ο.
omittit.

* A φωσφόρε

* A αἰετίας

* A ἡ ἡμέρ.

* A omittit.

* A ἀγιωτά-
του θυ. καθ.

AUCTORE
ANONYMO.
EX MSS.

* PSALM.
CXXVII, 116.

* PSALM. CXIII.

* PSALM. XCIX,
3.

Dein sanctum
quemdam sty-
litam adit, qui
ei fausta re-
nuntiat.

y

z

aa

bb cc

dd

ee

ff gg

hh

ii

kk

ll

mm

Intrat ejus
exercitus in
naves. Rex Ho-
meritarum
fretum maris
rubri catena
obstruit;

nn

oo

pp

qq

rr

ss

tt

uu

vv

xx

yy

matus est. Et nunc, dominator Deus visibi-
lium et invisibilium, ecce confidens in signo
Christi tui, quod impius ille contumelia affe-
cit, aciem instruo adversus eum. Non igitur
fraudes me in hac exspectatione mea *, ne
quando dicant qui ignorant nomen tuum :
« Ubi est Deus eorum *. » Quod si multitudo
peccatorum meorum adversatur precibus meis,
me percellas, Domine, et non tradas hæredita-
tem tuam in manus impiorum qui blasphem-
ant tuam sanctam Trinitatem. Nos enim
populus tuus et oves pascuæ tuæ * sumus, et
tibi gloriam damus in sæcula. Amen. »

31 Quibus dictis exit e civitate regia y ad
exercitum suum ad quem convenerant pedi-
tes ter centies et decies mille x. In civitate
autem Æthiopiæ, quæ dicitur Sabi aa, erat
Romanus bb quidam ex Æla cc civitate, mo-
nachus sanctissimus, asceta strenuus et pro-
pheta, cui nomen abba Zonenus dd. Ad hunc
cum viris quinque ee habitu plebejo et pede-
ster venit rex, ut interrogaret eum Dei no-
mine. Stabat autem ab annis quadraginta
quinque ff in turri parva gg, non habente ne-
que januam, neque fenestram, lata cubitus
duos hh alta simul cum ædificio, cubitus
quinque. Foramen parvum in fundamentis
erat turris, per quod audiebantur quæ dice-
bat ii. Defert igitur ei rex thymiamata compo-
sita septem kk, habentia unumquodque ex-
terius in superiori parte denarios ll decem,
dicitque : « Benedic mihi, abba, et ora Deum
ut dirigat nos in via et nobis cooperetur. »
Respondit servus Dei : « Tecum sit qui regnat
tecum; sed aufer dolum, et auferetur a te. »
Seni respondet rex : « Quis ego sum, o abba? »
« Non tentes interrogare me, » inquit senex.
Tunc rex intellexit de auro eum loqui. Dixit-
que senex : « Oratio archiepiscopi Alexandriæ
et lacrimæ Justini, et sacrificium boni odo-
ris martyrum, ascenderunt ad altare spiri-
tuale mm. »

32 Et accepta benedictione ab eo, descendit
rex ad Adulin civitatem et inde ad Gabazan nn.
Jubetque exercitum omnem cibaria secum
ferre ad dies viginti tantum; et sic oo depoi-
siti sunt in navibus septuaginta. Quum itaque
didicit Homeritarum rex perniciem pp supra
dictorum quindecim millium, intellexit de ce-
tero non posse Æthiopas aggredi se itinere
terrestri, et machinatur contra justum Dei ju-
diciu judæus et impius rex. Est enim Æthio-
pas inter et Homeritas locus maris angustus,
latitudinis stadiorum duorum qq, ac fretum
istud in locis nonnullis vadosum est. Jubet igitur
rex Homerita congeri immensam quantitatem
ferri et confici catenam. Pondus vero singu-
lorum annulorum erat librarum trium millium
centum octoginta rr. Quorum jungit quinquaginta ss, et inserit lignum leve ex palma agre-
sti tt in intervallis annulorum seu geniculo-
rum quinquaginta : quem in modum ab uno
prominenti littore ad aliud uu obstruit mare.
Et ubi quidem vada erant, adjecto plumbo vv
mergebat ferramenta et circulos catenæ; ubi
vero profundum erat mare eam sustentabat
truncis xx ligneis. Post quæ cum multitudine
immensa venit rex ille loricatus ad flumen yy
in quo sibi obvium fore dicebat regem Ele-
sbaan.

33 Verum ignorantibus illis qui in navibus

καταισχύνῃς με ἀπὸ τῆς προσδοκίας μου, μή ποτε D
εἴπωσιν οἱ ἀγνοοῦντές σου τὸ ὄνομα · « Ποῦ ἐστὶν ὁ
Θεὸς αὐτῶν; » Εἰ δὲ τὸ πλῆθος τῶν ἀμαρτιῶν μου
ἐναντιοῦται ταῖς ἐμαῖς προσευχαῖς, πάταξόν με σύ,
Δέσποτα, καὶ μὴ παραδῷς τὴν κληρονομίαν σου εἰς
χεῖρας ἀνόμων τῶν βλασφημούντων τὴν ἀρίαν σου
Τριάδα. Ἡμεῖς γὰρ λαὸς σου καὶ πρόβατα νομῆς σου
ὑπάρχομεν *, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν εἰς τοὺς
αἰῶνας. Ἀμήν. »

31 Καὶ μετὰ ταῦτα ἐκπορεύεται ἀπὸ τῆς βασιλευού-
σης, καὶ εὐρέθη μετὰ τριακοσίων δέκα χιλιῶν [τῶν
προσρύντων αὐτῷ πεζῶν πολεμιστῶν]. Ἐν πόλει δὲ
τῆς Αἰθιοπίας Σαβὶ λεγομένη ὑπῆρχεν] τις Ῥωμαῖος
ἐκ πόλεως Ἀειλᾶ *, μοναχὸς * Θεοφόρος, ἀσκητὴς καὶ
προγνώστης, οὗ τὸ ὄνομα ἄββα Ζώνενος, πρὸς ὃν ὁ
βασιλεὺς μετὰ ἄλλων πέντε ὀνομάτων σχήματι παγκυῶ
καὶ πεζῶ, ἐπορεύθη ἐπερωτῆσαι αὐτὸν διὰ τοῦ Θεοῦ.
Ἦν δὲ οὗτος ἀπὸ τεσσαράκοντα πέντε * ἐτῶν ιστάμε-
νος ἐν πυργίῳ μὴ ἔχοντι θύραν ἢ θυρίδα · εἶχε δὲ
ἐξώθεν σὺν τῇ οἰκοδομῇ πλάτος πηχέων πέντε *, καὶ
ὑψος σὺν τῇ οἰκοδομῇ πηχέων πέντε · τρυμαλιὰ * δὲ
μικρὰ πρὸς [τὰ θεμέλια τοῦ πύργου ὑπῆρχεν, δι' ἧς τις
ἤκουεν τὰ λαλούμενα ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ προσέφειε αὐτῷ
ὁ βασιλεὺς θυμιάματα συνθετὰ ἐπτὰ ἔχοντα ἕκαστον
ἔσωθεν ἀνὰ δηνάρια δέκα · καὶ λέγει αὐτῷ · « Εὐλόγη-
σόν με, ἄββα, καὶ εὖξαι τῷ Θεῷ κατευοδῶσαι τὴν ὁδὸν
ἡμῶν καὶ συμπραῖσαι. » Ὁ δὲ δοῦλος τοῦ Θεοῦ ἀπε-
κρίθη · « Ἔστω σὺν σοὶ ὁ συμβασιλεύων σοι. Πλὴν
ἄφελε τὸν δόλον, καὶ ἀφαιρηθήσεται ἀπὸ σοῦ. Λέγει
ὁ βασιλεὺς τῷ γέροντι ·] « Καὶ τίς εἰμὶ, ἄββα; » Λέ-
γει αὐτῷ ὁ γέρων · « Μὴ προσθῇς τοῦ ἐπερωτῶν με; »
Τότε συνήκεν ὁ βασιλεὺς, ὅτι διὰ τὸ χουσίον εἶπεν. *
Καὶ λέγει * ὁ γέρων · « Ἡ εὐχὴ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ Ἀλε-
ξανδρείας, καὶ τὰ δάκρυα Ἰουστίνου, καὶ ἡ Συσία ἡ
εὐαδεδεσμένη τῶν μαρτύρων ἀνέβη ἐπὶ τοῦ νοεροῦ Συ-
σιαστηρίου. »

32 Καὶ εὐλογηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ *, κατέβη εἰς Ἀδου-
λὴν τὴν πόλιν, κακείθεν εἰς Γάβαζαν. Καὶ κελεύει ὁ
βασιλεὺς ἐπισιτισμὸν * εἰκοσι ἡμερῶν βαστάσαι πάντα
τὸν στρατὸν καὶ μόνον *. Καὶ οὕτως ἐνεβάλοντο ἐξδο-
μήκοντα πλοῖα. Ὅτε οὖν ἔμαθε * τὴν φθορὰν τῶν δεκα-
πέντε χιλιῶν ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀμηριτῶν, ἔγνω τοῦ
λοιποῦ μὴ δύνασθαι τοὺς Αἰθίωπας ἐπελθεῖν αὐτῷ διὰ
γῆς, καὶ ἀντιμηχανᾶται κατὰ τῆς δικαίας κρίσεως τοῦ
Θεοῦ ὁ Ἰουδαῖος καὶ ποράνομος βασιλεὺς. Ἔστι γὰρ
ἐν τῇ θαλάσῃ μετὰ τῶν Αἰθιόπων καὶ τῶν Ὀμηρι-
τῶν στενὸς τόπος τῆς θαλάσσης, ἔχων [πλάτος σταδίων
δύο ·] ἐστὶ τὸ στενὸν εἰς τινὰς * τόπους κατάδραχον.
Κελεύει οὖν πλῆθος σιδήρου ἀναριθμήτου συνάξει καὶ
ἄλυσιν γενέσθαι. Εἶχε δὲ ὁ σταθμὸς τοῦ ἐνὸς γονατίου
λίτρας ἑκατὸν ὀγδοήκοντα. Καὶ συζευγνύει ἀνὰ γονάτια
πεντήκοντα, καὶ παραιοφέρει ξύλον ἐλαφρὸν ἀγριοφοι-
νίκιον * μετὰ τῆς ἀλύσεως τῶν πενήκοντα γονατίων.
Καὶ οὕτως ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς ἕως τοῦ ἐτέρου ἄκρου *,
διέφραξε τὴν θαλάσσαν. Καὶ ὅπου μὲν βράχῃ ἦσαν
μετὰ μολίβδου ἐποίησε * τοὺς πιαστήρας καὶ κρίκους τῆς
ἀλύσεως · ὅπου δὲ βάρη ἦσαν, ἐβάσταζον τὰ κορμιά
τῶν ξύλων τὴν ἄλυσιν. Καὶ μετὰ πλῆθους ἀναριθμήτου
παραγίνεται κατάφρακτος ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν ποτα-
μὸν *, ὅπου ἔλεγεν καταντῆσαι αὐτόθι τὸν βασιλέα Ἐλε-
σβαάν .

33 Ἀγνοοῦντων οὖν τῶν ἀπὸ τῶν πλοίων ὅτι ἡ
ἄλυσίς

* A omittit.

* A Ἀειλᾶ.

* A μον. ἀσκ.
κ. πρ. θεοφό-
ρος

* A omittit.

* A δύο

* A τρυμα-
λις

* A ὁ γέρον.

* A πάλιν.

* A ὁ βασι-
λεὺς

* A μόνον.

* A κ. μ.

omittit.

* A Τότε με-
μελημένος.

* A εἰς φανε-
ροὺς τόπους
κατ.

* A ἀγριοφοι-
νίκιον

* A omittit.

* A ἐπόντισεν.

* A τόπον

A ἄλυσίς ἐστι διὰ μέσου ἐμποδίζουσα, παραγίνονται εἰς τὸν τόπον τὸν στενόν. Καὶ ἄφνω τὸ πρῶτον πλοῖον περῶν, κατὰ κυβέρνησιν τοῦ ἀπόλλοντος * τὰς βουλὰς τῶν πανούργων, μόνου δυνατοῦ Θεοῦ, κουφισθὲν ὑπὸ τοῦ ρεύματος, ὑπεράνω τῆς ἀλύσεως ἐπὶ ἐνὶ μέρει * κέκλι- κεν, ὥστε νομίζειν τοὺς ἀπὸ τῶν ἄλλων πλοίων, ὅτι εἰς βράχος κεκάνηκεν. * Τὸ αὐτὸ οὖν πάσχουσιν ἄλλα ἐννέα πλοῖα * καὶ γίνεται ζάλη τρικυμίας * ἐν τῇ Σα- λάσῃ, καὶ ἀγριούνται ἄφνω τὰ κύματα, καὶ ἐκου- φίζοντο τὰ πλοῖα μετὰ τῶν κορμίων, καὶ ἐχάλων ὑπε- ράνω * τῆς ἀλύσεως. Καὶ ὡς ἐγένετο δις καὶ τρίς τοῦτο, ἐκόπει * ἡ ἄλυσις * καὶ οὕτως ἐπέρασαν τὰ δέκα πλοῖα ἐπὶ τὸν Ὀμηρίτην ἀδελθεῖ. Τὰ δὲ ἄλλα ἐξήκοντα πλοῖα ἐν οἷς ἦν ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς ζάλης καὶ τῶν σφοδρῶν ἀνέμων ὑπέστρεψαν εἰς τὰ ὀπίσω ἐπὶ ἄλλους σταδίου δεκαδύο *. Τὰ δὲ δέκα πλοῖα, τῷ ρεύματι * τοῦ ἀνέμου ὀρθὸν πλοῦν τελέσαντα, ἦλθον εἰς τὸν τόπον ἀπέχοντα τοῦ αἰγυαλοῦ, ἔνθα ἦν ὁ βασιλεὺς, μίλια δεκαπέντε. Πέμπει οὖν ἐκεῖ εἰς ἀπάντησιν τού- των ὁ Ὀμηρίτης στρατηγούς μετὰ τριάκοντα χιλιῶν καταφράκτων σεσιδηρωμένων πάντων καβαλλαρίων.

* A ἀπολλόν-
τος.
* A omittit.
* lege κεκάνη-
κεν.
* A καὶ τρι-
κυμίας.
* A ἐπάνω.
* A ἐκοπή.
* A δεκαπέν-
τε.
* A ῥυζήμα-
τι, ἢ ῥιζή-
ματι.

erant, impediri mare ferrea catena, adveniunt ad fretum angustum & statimque penetrans navis prima usque ad catenam (ex dispositione illius qui perdit consilia impiorum, solius omnipotentis Dei) sublevata est a fluento supra catenam et ad alteram partem inclinata est : ita ut cogitarent qui in aliis navibus sequebantur, consedissee eam in quodam vado. Contingit idem aliis navibus novem; oriturque tempestas et fiunt fluctus ingentes, sæviuntque et sublevant naves simul cum trun- cis aaa, easque ultra catenam dimitunt. Ubi vero iterum et tertio id accidit, rupta est ca- tena. Et in hunc quidem modum transierunt dictæ naves decem. Reliquæ sexaginta, in quibus erat rex, tempestate et vi ventorum rejectæ sunt retrorsum ad stadia duodecim. Naves vero illæ decem cum ventis propitiis cursum perfecerunt, veneruntque ad locum distantem a littore in quo erat rex bbb Home- rita milliariis quindecim. Tum adversus eas disponit iste duces suos cum equitibus tricies mille loricatis et ferro obductis.

AUCTORE
ANONYMO.
EX MSS.
per quam ta-
ment transeunt
naves aliquot,
et quæ demum
rumpitur,
zz

aaa

bbb

B

ANNOTATA.

E

a A ἔτυχεν δὲ πρῶτον... συνάξει: Nuper collegerat, nimirum dum illa Alexandria gerebantur, mense aprili tertiæ indictionis seu anni 525. Præferenda videtur vox πρῶτῃ quam habet codex noster, ἔτυχεν δὲ πρῶτῃ... συνάξει: mature collegerat. Additur enim paulo inferius: Insuper hieme ejusdem tertiæ indictionis, id est exeunte anno 524, vel ineunte anno 525, confecit et ipse Ele- sbaas naves Indicas decem. Ex quibus aliisque plurimis certum videtur, dudum ante mensem apri- lem anni 525 sese ad bellum parare cœpisse S. Elesbaan.

b A eundem numerum signat: πλῆθος χιλιῶν ρξ'. Vide Comment. n. 172.

c Negotiatio trans mare rubrum usque ad Mahumetem maxima fuit. Comment. n. 11, 84 et annot. w ad cap. vi (1). Mox A, ubi codex noster: καὶ Αἰθιοπίων, scribit: καὶ Ἰνδῶν, quod in idem recidit. Comment. n. 34.

d Insulas Pharsan inter geographos primus significavit C. Ritter: anno scilicet 1825 detecta est ab Ehrenbergio in mari rubro, circa latitudinem 16° 50', insula Farsan kebir (Farsan major), longa leucas fere 15; et non procul inde Farsan sseghir (Farsan minor): præter alias fere duodecim, et innu- meras pæne insulas minusculas. Farsan porro dicitur hodieque hæc insularum congeries, seu Phersan, ut alii scribunt; portusque plurimos illic videre est. Incolæ margaritas colligunt, ac facile sibi victum comparant. Ignoratas non fuisse has insulas a mercatoribus Græco-Romanis, nunc primum disci- mus; τῆς Φαρσάν enim, portus vel insulæ maris rubri, meminit quidem Photius codice tertio, sed id a nullo geographo, nec ab ipso diligentissimo Rittero observatum est. Videntur hæc insulæ hoc tempore sub dominatu fuisse regum Æthiopie.

e Aila, dicta etiam Ailath, Aila, Aelana, et in codice A iotacismo Ἰλά, in fronte erat sinus Aelanitici. Hodie supersunt sola rudera, non procul a castro Akaba, a quo nunc sinus nuncupa- tur. Ibi erat etiam Aziongeber regis Salomonis, ex qua ejus classis proficiscebatur in regionem Ophir. Patet vero ex hoc loco, Ailæ adhuc floruisse negotiationem sæculo sexto; inde merces ca- melis vehebantur in Judæam et Syriam. Comment. n. 11 sq. Aila passim memoratur a geogra- phis.

f Clysmā est mahumetanorum Kolzum, cujus jacent rudera primo lapide ab hodierna Suez, versus septemtrionem, et ad extremum sinum Heroopolitanum *. Vide Quatremère (2), Ritter et alios. * Golfe de Suez.

g In insula Iotabe multi degebant mercatores Romani. Comment. n. 84; cfr n. 72.

h De Berenice diximus annot. x capitis præcedentis.

i V. annot. d.

k Significantur hic proculdubio regna maritima, ad meridiem Æthiopie sita, forte circa Zei- lam. Vide Comment. n. 117.

l Portus Adules, quem ex Actis Gabazan vocatum fuisse discimus, ab urbe distabat, teste Pro- copio, stadiis viginti (nimirum olympicis, quibus vias Græci metiebantur), seu chiliometris tribus cum dimidio. Operæ pretium fuerit hic recitare quæ habet idem historicus de navigatione Ara- biam inter et Æthiopiam; ex quibus lux nova tum Actis, tum ipsi Commentario prævio accedet: E regione Homeritarum, inquit, ulteriorem continentem habent Æthiopes Axomitæ, ita dicti de nomine urbis Auxomidis*, ubi regia ipsorum est. Porro interfusum mare, ferente medio- criter vento, trajicitur diebus quinque ac noctibus totidem. Neque enim nox interruptit ibi navigationem, propterea quod ea pars æquoris nulla habet omnino brevia. Fuere qui mare hoc Rubrum appellarent (hic Procopius, quem nulli cultui addictum fuisse supra ostendimus, iterum codicem sacrum consulto negligere videtur): quod autem inde usque ad oram et urbem

* Aksum.

(1) Cfr Letronne, Hist. et Mém. de l'Institut, tom. IX, et seqq.; cfr Acta SS. tom. IX octob. pag. 23.
pag. 173-176. — (2) Mém. géogr. sur l'Égypte, tom. I, pag. 131.

AUCTORE
E. C.

Ailam enavigatur, sinum Arabicum ideo vocarunt, quia regio, quæ hinc ad Gazæ limites pertinet, nominata quondam fuit Arabia, immo rex Arabum (nimirum Nabatæorum et aliquando etiam Ghassanidarum) superioribus sæculis in urbe Petra habebat regiam. Nomen est Bulicas portui Homeritarum (Βουλικάς ὀνομάζεται: nomen ignotum est, at significari mihi videtur portus Ghalefka, prope Beit-el-Fakih, ad latitudinem Adules), unde qui solvunt petere Æthiopiam solent, et trajectu pelagi non intermisso, in portum Adulitarum appellant a quo stadiis xx distat urbs Adulis (ita fere et Cosmas (1), qui Aduli aliquamdiu commoratus est: duobus milliariibus a mari distans); tanto nimirum spatio a mari retracta; ab urbe vero Auxomide iter dierum xii (seu leucas, quarum sunt 25 in gradu, centum viginti) dissita est. Hucusque Procopius, de bello Pers. lib. i cap. 19. [Libros de bello Persico scripsit is auctor sub finem imperii Justiniani, jam alienior ab eo factus, nec eo vivente vulgari potuerunt. Nec multo ante conscriptus est liber iv Gotthicorum, in quo jam notatur animi aversio. In ceteris (omissa Historia Arcana, quam dudum post editam fuisse passim notum est) religionem christianam veneratur et Justiniani adulatorem se prodit. Referuntur hæc ad Comment. n. 99 et annot. t capitis vi: ac inde fit manifestum emendanda esse plurima ex iis quæ de Procopio scripsit Alemannus.]

m Codex A ἐν ὅρμῳ τῶν (ex quo patet hæc scripta non esse in Æthiopia, ubi tamen aliquamdiu exultæ fuisse literæ Græcæ videntur) λεγομένη Γαζάζαν ὑπὸ τὴν ἐνορίαν ὄντι Ἀδουλίῳ πόλιν τὴν παρὰ Σάλασσαν, ἐκέλευσεν ἐνολκῆθῃν ἐπὶ... Ἰνδικὰ δέκα πλοῖα· καὶ ἐν τῇ αὐτῇ χειμῶνι τῆς αὐτῆς τρίτης Ἰνδικιῶνος πεφιλονάληται τὰ ἐβδομήκοντα πλοῖα. Ex his apparet numerum qui omissus est in exemplo nostro, recte adscribi in codice A: Ἰνδικὰ δέκα πλοῖα. Etenim collectæ sunt naves institorum et ex insulis Pharsan, sexaginta; et adjectis Indicis, dicit uterque codex fuisse universim septuaginta. Id ceterum ex historia expeditionis patebit, infra a num. 32. Quam ob rem manifeste errat Metaphrastes, dum naves Indicas septuaginta paratas esse scribit. Omissis scilicet nominibus urbium et insularum (ut facere consuevit dum obscuriora sibi videbantur), hunc in modum scribit (2):

B Itaque cum validum collegisset exercitum Æthiopum rex... naves autem Indicas septuaginta (ἐβδομήκοντα, ita codex noster Metaphrasteus; vide Comment n. 172) in ipsa hieme construxisset; quin etiam ex negotiatoribus Persis et Æthiopibus, qui illuc venerant mercaturæ gratia, naves alias collegisset ad sexaginta: cumque eas, quæ ex ipsis collapsæ fuerant, instaurasset ac refecisset, et omnia parasset etc. Quid sint naves Indicæ vide annot. o.

n Hieme ejusdem tertie indictionis i. e. extremi anni 524 et ineuntis 525.

o Naves Indicæ sunt illæ ipsæ de quibus hæc singularia scribit Procopius, de mari rubro, post ea quæ paulo superius recitavimus, adhuc disserens: In hoc autem mari atque inter Indos, inquit, navigia, quæcumque sunt (πλοῖα μέντοι ὅσα ἐν τε Ἰνδοῖς καὶ ἐν ταύτῃ τῇ Σαλάσση ἐστίν), a ceteris plane discrepant ratione compaginis. Nam nec pice aliave re quapiam oblitæ, nec ferreis clavis perfixæ attextæque tabulæ, sed restibus quibusdam colligatæ inter se coherent. Neque ea, quam multi putant, causa est, quod ibi sint scopuli, qui ferrum attrahant*. Et sane argumentum sunt Romanorum naves, quæ quamvis ferro plurimo aptæ, nihil unquam tale patiuntur cum ex urbe Aila in hoc mare contendunt. Assignandum id potius ferri ceterarumque rerum ad fabricam idonearum penuriæ, qua laborant Indi atque Æthiopes; quin ipsis ejus generis merces a Romanis emendi facultas erepta est lege patria quæ sub poena capitis id nominatim vetat. Hæc habui quæ de mari Rubro et adjacentibus utrinque oris dicere. Hujusmodi naves Indicæ usui sunt hodieque a freto Bal-el-mandeb usque ad insulam Madagascar. V. Ritterum.

p A ἐν τοσούτῳ οὖν δεκαπέντε χιλιάδας Αἰθιοπῶν τῶν βαρβάρων πέμπει διὰ ξηρᾶς, ὀφείλοντας ἐκ νότου τῆς Αἰθιοπίας διαπεράσαι καὶ μέχρις ἀνατολῆς, καὶ (sic) εὐτρεπισθῆναι εἰς μέρη τινὰ τοῦ Ὀμηρίτου, ὅπως... Vox διαπεράσαι, vel περάσαι, ut habet noster, de trajiciendo mari vel flumine plerumque dicitur, atque ita intelligendam esse hoc loco videtur manifestum. Quocirca parum prudenter ista interpretatur Metaphrastes in hæc verba: Καὶ δι' ἡπείρου μὲν ὡς ἐκ νότου τῆς Αἰθιοπίας ἐξέπεμπε τινὰς τῶν βαρβάρων Αἰθιοπῶν, μυρίους καὶ πεντακισχιλίους, πρὸς τὰ τοῦ Ὀμηρίτου ἀνατολικώτερα, ὥς ἂν αὐτοὶ μὲν μετὰ πλοίων ἐκ δυσμῶν διὰ Σαλάσσης, ἐκεῖνοι δὲ διὰ γῆς ἐξ ἀνατολῶν ἐμβαλόντες, τοὺς πολεμίους εἰς μέσον εἰρῶσιν (codex Boissonadiei: εἰς μέσον ἐναποκλείσωσιν). Videntur itaque Cpolitani sæculo decimo ignorasse mare undequaque interfundi Arabiam inter et Æthiopiam. Prosequitur codex A: ὅπως τῶν πλοίων μετὰ τῶν στρατοπέδων παραγινόμενων ὡς ἐκ δυσμῶν διὰ Σαλάσσης, ἐκεῖνοι ἐξ ἀνατολῶν ἐπεμβαίνουσιν.

q Triginta; ita codex A: τριάκοντα. Noster vero δεκαπέντε repetere videtur e versu præcedenti. Mansionis antiquissimus est usus, ut discimus ex Pentateucho (3), et inter plerasque gentes propagatus est. Mansio Persarum militaris erat parasangarum quatuor, seu stadiorum fere 120, ut Xenophon docet. Mansionem Grecorum plerique post Herodotum stadiis valuisse scribunt 200 (4); at Strabo etiam 250 vel pluribus (5). Usitatissima etiam in Oriente fuit mansio Ptolemaïca, seu Alexandrina, milliariorum 30 Ptolemaïcorum, ut Cosmas tradit (6): milliarium vero Ptolemaïcum chiliometris valuit 48 1/2. Mansionem denique Arabica, quæ valet parasangis Arabicis octo, mahumetani etiamnum utuntur; de qua alibi diximus. Mansiones Ptolemaïcæ porro 30, quæ in Actis memorantur, leucis minoribus geographicis valent 330. At notandum mansiones exercituum longe minores esse et ab Herodoto et plerisque veteribus contrahi ad stadia 150, seu leucas minores sex (7), et a Xenophonte ad parasangas Persicas quatuor, seu leucas minores quinque tantum. Barbari vero 15,000, de quibus in Actis dicitur, videnturolvere debuisse ex aliquo portu Africano ad sinum qui ab Aden dicitur, forte ex portu Zeila, vel ut verisimile est, ex alio multo magis ad orientem sito, in regione Sasi et Barbareotarum, quam incolunt hodiedum Somaules. De his tractibus hæc scribebat circa annum 545 Cosmas Indicopleustes: Axumi usque ad extrema

(1) Cosmas Indicopl. pag. 140. — (2) Ap. Surium ad d. 24 octob. n. 27. — (3) Deuteron. i, 2. — (4) Herodot. lib. IV, cap. 101. — (5) Strabo lib. I, pag. 51, edit. Oxon. — (6) Cosmas

Indicopl. pag. 138. — (7) Herodot. lib. V, cap. 33; cfr. Veget. lib. I, cap. 11; Jomard, Etudes sur l'Arabie, pag. 146.

A *Æthiopiæ, terræ thuriferæ quæ vocatur Barbaria et oceano adjacet, regionem habens non vicinam, sed longinquam, quæ Sasus dicitur, ac Æthiopiæ ultima est, mansiones plus minus 50..... Non enim admodum distat Homerites a Barbaria, mediante mari trajetibus bidui; ultra quam Barbariam oceanus est qui Zingium ibi dicitur. Sasus item, ut vocant, oceano proxima est, ut etiam regioni thuriferæ propinquus oceanus, quæ regio multa auri metalla habet. Alternis porro annis rex Axomitarum (seu Æthiopum) per præfectos Agau illuc homines mittit, qui negotientur aurum : quos comitantur alii plurimi negotiatores, ita ut plusquam quingenti numero sint..... Hæc tum ipsis oculis a me conspecta, tum narrantibus iis qui istuc negotiationis causa veniunt, accepta, etc. (1). Ex his patet iter non prorsus ignotum instituisse milites quindecies mille qui versus meridiem ab Elesbaa missi sunt. Ubi vero perierint aut dilapsi sint, sive in Africa, sive in Homeritide, dici nequit.*

r A καὶ ἐπὶ ἑπτὰ ἄλλας ἡμέρας ὁδεύσασαι δι' ἀνύδρων καὶ ἀέριων ὁρέων, διεφθάρησαν καὶ οὐ διήρκεσαν πρὸς τὸν Ὀμηρίτην ἀπελθεῖν...

s Hoc anno 525, indictione tertia, incidebat dominica Pentecostes in diem 18 maji.

t πρόκενσον, seu πρόκεσσον, vox Græco-Byzantina, processionem, sive supplicationem, significat; ut videre est in Glossario Cangii, qui hunc ipsum locum Actorum, inter alios, profert. Processiones vero in ecclesia antiquissimas esse et ipso ævo persecutionum aliquando, licet raro, fuisse institutas, ex Actis martyrum et scriptis sanctorum Patrum certo novimus. Cpoli iis frequenter intererant imperatores.

u Erat hæc ecclesia in urbe Axumi, Æthiopum regia, ut patet ex initio num. 31. Designari vero hic videtur ecclesia urbis præcipua, cujus hodieque supersunt insignia rudera, quæ viatores plurimi, Bruce (2), Salt (3), Lefebvre (4) aliique, inviserunt et admirati sunt.

w Narthex est ecclesiæ vestibulum, seu porticus, quæ ædis sacræ portis obversatur. Ad latitudinem ecclesiæ extendebatur, sed profundus non erat; censebatur vero extra ædem esse. Vide B Cangium, et ἔκτυπα ecclesiarum orientis, quæ passim obvia sunt. E

x Codex Parisinus ex quo descriptum est exemplum nostrum, et qui hinc inde legi nequit, habebat hoc loco : μετὰ παγκανῆς φορ. Metaphrastes ap. Boissonadium : ὁ δὲ βασιλεὺς περὶ τὸν ἑκπλοῦν ἦδη ὢν, ἀφίκετο εἰς τὸ ἱερὸν καὶ πρὸ τῆς εἰσόδου, ἐν τῷ προνάῳ τὴν βασιλείου ἐσθῆτα ἐκδύς καὶ τὰλλα παρὰσῆμα ἀποθεῖς, εἰσῆλθεν ἐν τῷ ἰδιωτικῷ σχήματι, καὶ στὰς τοῦ θυσιαστηρίου κατέναντι...

y E civitate regia, q. d. ex Axumi; vide annot. u

z Vide Comment. n. 172.

aa Sabæ, Æthiopiæ portus ad mare rubrum, meminit Strabo (5), et Sabat, Æthiopiæ urbs, in sinu Adulitico, Ptolemæo memoratur; vide Mannert. Sabæos et in Æthiopia fuisse prope Nilum, dictum Comment. n. 123; tum et alia nomina Homeritica, v. c. flumen Mareb, ibi obvia sunt : quod communi origini harum gentium adscribendum videtur. Verum hic significatur locus in quo habitabat sanctus Pantaleon, ut ex sequentibus docemur. Habitabat autem S. Pantaleon in monte, millibus passuum duobus ab Axumi, versus orientem; qui hodieque mons S. Pantaleonis dicitur (6). Axumin vero a mari dissitam esse novimus iter plurium dierum. Quocirca significatur forte locus Saba de quo scribit Tellezius : Prope Axumin, inquit, in Æthiopiæ provincia quæ Tigré dicitur, visitur et hodiedum vicus parvus quem Saba vocant, vel Sabaim, in quo natum dicunt reginam Saba. Scribit dein de alio oppido, dicto Azeb, vel Beth-David, a quodam rege David : quod nomen etiam idem esse dicit cum Saba (7). Verum Ludolfus, dum posterius impugnat, simul videtur et prius negare (8).

bb Romanus q. d. Græcus. In Vita monachi Tecla-Haimanoth, qui sæculo vii floruisse dicitur, hæc legimus de sanctis novem, quorum primus fuit S. Pantaleon : Venit ad monasterium Damo, quod exstruxerat abbas Aragawi, unus e novem sanctis qui venerunt ex « Rum et ex Ægypto » regnante Alamida (seu Alameda; vide annot. o ad cap. 1), filio Saladobæ et decessor Tazenæ etc. (9). Rum autem, ut notat Mendesius (10), non Romam hodiernam sed Græciam et C Cpolim, seu imperium Cpolitanum denotat. Idem docet Sapetus (11). Quam ob rem nonnisi mera amplificatio est quod in senkessar Æthiopico legitur (12) : Iste sanctus (Pantaleon) erat filius nobilium parentum e Roma (Constantinopoli), qui erant in aula ad dexteram regis. F

cc Hinc docemur S. Pantaleonem fuisse ex Æla, florentissima tum civitate, in fronte sinus Ælanitici. Illic versatus est circa hoc tempus Cosmas Indicopleustes, priusquam monachum indueret (13). Vide annot. e hujus capituli. Inde vero patet S. Pantaleonem non immerito Πωμαῖον, seu Græco-Romanum dici.

dd A ζωναῖνος, noster ζώνενος; Boissonadius scribendum esse duxit, ζωναῖνος. Manifestum vero est ex adjunctis omnibus et ex locis pluribus senkessar Æthiopici (cfr Comment. n. 193, Sapetus pag. 401, 424; aliique), hic significari sanctum Pantaleonem; qui qua de causa ζώνενος vel ζωναῖνος vocetur, facile dictu non est. Nodum tamen solvere mihi videntur quæ alicubi notat Sapetus (14), Græcos ab Æthiopibus dici Rom, eorum regnum, regionem Tyer, et Græcos antiquos, Iunanovian i. e. Ionios. Ζωναῖνον itaque dictum esse conjectaverim S. Pantaleonem, quod erat Iunanovian, seu Græcus.

ee A τὸν ἄλλοις πέντε σχήματι παγκανῶ πεζῶν; forte πεζῶς. Boissonadius.

ff Ab annis quadraginta quinque. Ita et senkessar ubi de S. Pantaleone (15).

gg Monachi qui in hujusmodi turricula habitabant a Græcis dicebantur ἐγκλεισμένοι, inclusi, et nonnumquam stylitæ. Vide quæ alibi inquisivimus de turricula S. Petri de Blachernis (16).

(1) Cosmas Indicopl. pag. 138 et seqq. — (2) Bruce, Voyage en Nubie et en Abyssinie, tom. III, pag. 144 et seqq. Paris 1791. — (3) H. Salt, Voyage en Abyssinie, tom. II, pag. 174 et seqq. — (4) Lefebvre, Voyage en Abyssinie, tom. III, pag. 428 et seqq.; cfr Tellez, Historia geral de Ethiopia, pag. 36, et Ritter tom. I, pag. 192 et seqq. — (5) Edit. Oxon. pag. 1093 et 1097.

— (6) Sapeto, Viaggio, pag. 465; Tellez, Historia geral de Ethiopia, pag. 82. — (7) Tellez, loc. cit. pag. 63. — (8) Commentar. pag. 67 et 231. — (9) Ap. Tellez, pag. 79. — (10) Ibid. et seq. — (11) Viaggio, pag. 430. — (12) Ibid. pag. 399. — (13) Cosmas pag. 140. — (14) Viaggio, pag. 430. — (15) Ibid. pag. 400. — (16) Acta SS. tom. VIII octob. pag. 132; cfr Tillez, loc. cit. pag. 82.

AUCTORE
E. C.

hh *Noster mendose* πέντε; A ἔχοντι (πυργίῳ) ἔξωθεν σὺν τῇ οἰκοδομῇ πλάτος πέντε δύο, ὕψος ἔξωθεν D
σὺν τῇ οἰκ.

ii Senkessar : Fecit sibi (S. Pantaleon) speluncam altam cubitos 5, longam 2, latam 3 (sic), habentem pro fastigio lapidem, et pro fenestra foramen parvum (1).

kk *In codice altero, sive B, hæc legi poterant* : Συμάματα σύνθετα (A σύνθετὰ) μαζία ἐπτά (μαζίων est librum, seu placenta). Pachymeres lib. v, cap. 17 : ἐπιφερόμενοι.... καὶ σύνθετὰ πολύτιμα Συμάματα; quo loco, ut ex textu orationis patet (2), thymiateria, seu thuribula, significantur; in Actis vero ipsa thymiata, seu odoramenta.

ll *Δηνάριον moneta aurea est, ut patet tum ex his quæ sequuntur, διὰ τὸ χρυσίον εἶπεν ὁ γέρον;* tum ex iisdem Actis num. 25. Et quum *Æthiopes et in primis Arabes ante Mahumetem plerumque nummum Cpolititanis uterentur, significantur procul dubio aurei Cpolitani, dicti νομισματα.* Nam isti aurei ab Arabibus dinar dicuntur (3); quod qua de causa factum sit haud certo assequor. Etenim *Δηνάριον Cpolititanum (quam vocem Græci δηνάριον pronuntiant, unde Arabicum dinar) nummus fuit argenteus, ut ex Suida, Hesychio aliisque percipimus (4).* Adverto tamen aureum Romanum appellatum esse denarium a Plinio et ab aliis nonnullis; immo ab ipso Didymo Alexandrino (5). De his plura diximus quod ab annis aliquot non parum in nummos Arabum inquisiverunt viri doctissimi dux de Luynes (6), Fr. Le Normant (7) et V. Langlois. Hujus liber, anno proxime elapso vulgatus, nuper ad manus devenit; in quo adverto nullum adhuc repertum esse nummum regum Homeritarum (8) : quamvis, quin olim monetam cuderint Homeritæ, vix ambigendum sit. Et quidem helcas, sive holcas Homeritica, quæ ponderis fuit unius drachmæ Arabicæ, sive dirhem, ut dictum superius (9) cum nulla moneta Cpolitana aut Alexandrina, quantum scio, ullatenus congruit; malo tamen ut de his certius judicent ipsi numismatographi. Illud sane ex recentibus disquisitionibus manifesto elucet, non modo nummos sibi cudisse Arabas, sed et plerosque earum gentes, puta Nabateos, Palmyrenos, Mesenos, Atratenos etc. nummos proprios habuisse, cum inscriptionibus sua lingua exaratis (10). Ex quo concidunt quæ abhinc annis aliquot adhuc proponebantur, Arabas ante Mahumetem nummos nullos sibi cudisse aut sua lingua signasse (11). Denique, ut quæ de re nummaria passim notavimus hic absolvantur, retractanda censemus quæ de talento Hebræorum post Calmetum (12) et Cl. Movers scripsimus Comment. n. 9 : ubi statuimus illud omni tempore idem fuisse. Verum expenso diligentius systemate Ptolemaico, seu Alexandrino, ponderum et mensurarum, quod sensim per universum orientem invaluit, perspeximus talentum librarum 125 esse ipsum talentum Ptolemaicum; ac insuper in libris Maccabæorum et Novo Testamento systema Ptolemæorum perpetuo adhiberi. Ante Ptolemæos igitur systema aliud in Judæa usurpabatur; quod quale fuerit certo non novimus. At non immerito idem fuisse arbitramur ac *Ægyptiacum* vetus, quod a Judæis post recessum ab *Ægypto* retentum fuerit (13). Et quum in ὑπογίσις *Ægypti* varia pondera et mensuræ reperta fuerint, illius regionis systema vetus nunc innotuit; in quo talentum valuit grammatis circiter 18,000; i. e. solum duabus partibus quintis (2/5) talenti Ptolemaici (14).

mm *Cfr senkessar ap. Sapetum (15).*

nn A Ἀδουλι... Γαβάζαν. Gabaza ea pars fuerit sinus Annesley, quæ Aduli vicinior erat. Rudera Adulis reperisse se credit viator Salt, dicique etiamnum Azoole, seu Azule, non procul a Zulla (16). Quum de Aduli et profectione Elesbæ hic disserant Acta, recitari meretur locus insignis Cosmæ Indicopleustæ qui a me dudum præteritus est, et quem Montfauconius de præsentī expeditione Elesbæ intelligendum esse credidit : Cum annis abhinc plus minus viginti quinque, ait Cosmas, sub initium principatus Justinī, Romanorum imperatoris, istis in locis adessem, Aduli nimirum, Elesbaan, tunc Axomitæ rex, bellicam suscepturus expeditionem contra Homeritas, in adversa sinus ora positos, Adulis præfecto literis mandavit, ut exemplum inscriptionis Ptolomaicæ sellæ atque lapidis sibi transmitteret. Tunc præfectus ille, nomine C Asbas, evocatum me et alium negotiatorem, Menam nomine... jussit loca petere et inscriptionem exsumere (17). Quæ inscriptio passim nota est a viris doctis. Expeditionem porro Homeriticam, quæ hic memoratur a Cosma, illam esse credidit Montfauconius et post eum Gallandius, quæ in Actis S. Arethæ Metaphrasticis, in Chronographia Theophanis aliisque libris celebratur. Exinde vero deducunt Cosmam Topographiam suam scripsisse anno 547 : siquidem hæc expeditio, ut docet Pagiū (18) ita Gallandius prosequitur (19), in annum incidit 522, Justinī autem imperatoris V. Jam vero, inquit, si hujusmodi annorum notationi annos addas supra dictos xxv, annus exsurget 547, Justiniani xxi, quo proinde imperante auctor floruisse atque ista scripsisse intelligitur. Ast expeditio, de qua scribit Pagiū, facta est anno 525, ut ex Actis nostris et Commentario manifestum est. Quapropter librum suum secundum, quo annos 25 ab expeditione Elesbæ evolutos esse perhibet, scripsisset Cosmas anno 550. Quod admittendum non est duabus de causis. Primo enim, libros quinque priores suæ Topographiæ edidit Cosmas aliquamdiu ante alios, ut patet ex ejus prologo secundo (20). Deinde, quum impugnarentur hi libri, addidit sextum : quem concinnavit anno 547, inter menses februarium et augustum, ut ex duabus eclipsibus quas illic adscribit, luce meridiana clarius apparet (21). Quæ quomodo Montfauconium, operis editorem, fugere potuerint, non capio. At dudum animadversum est eum leviori manu illud ad prælum

(1) Ap. Sapeto, pag. 400. — (2) Pachymeres, pag. 385, edit. Bonn. — (3) Kasimirski, Le Koran, chap. 3 n. 68, pag. 48; cfr supra annot. rr ad cap. i. — (4) Suidas, Hesychius, Du Cange v^o Δηνάριον. — (5) Plin. Hist. nat. l. xxxiii, 13, cum not. Harduini. — (6) Ap. Revue Numismat. 1858, pag. 292 et 362. — (7) Catalogue des médailles de M. le baron Behr, pag. 147; Id. sur l'orig. chrétienne des inscriptions sinaïtiques ap. Journal asiatiq. 1859, pag. 49 et seqq. — (8) Langlois Numismatique des Arabes avant l'islamisme, pag. 11, 141. — (9) Annot. qq ad cap. i. — (10) Cfr Langlois l. c. passim. — (11) Cfr Sawaskie-

wicz, Le génie de l'Orient, ses monum. monétaires, pag. 79 et seqq. — (12) Dictionn. de la bible v^e talent. — (13) Cfr Gosselin, Mém. de l'Institut, tom. VI, pag. 121; Doursther, Dict. des poids et mesures, pag. 352. — (14) Doursther ibid. — (15) Viaggio pag. 401. — (16) Salt, Voyage en Abyss. tom. II, pag. 237 et pl. X; Ritter tom. I, pag. 239. — (17) Cosmas Indicopl. lib. II, pag. 140 sq. — (18) Adan. 522, n. 5. — (19) Galland, tom. XI prolegom. pag. xviii ap. Migne, tom. LXXXVIII. — (20) Cosmas pag. 114 et seq. edit. Montf. — (21) Ibid. pag. 264.

A *parasse. Exinde vero non immerito dicemus Cosmam librum suum secundum scripsisse anno 546, vel potius 545. Præterea ait Cosmas (et hoc argumentum aliud est, quod proponere volebamus) expeditionem illam Elesbaæ contigisse sub initium principatus Justini, qui imperavit a mense julio anni 518 usque ad mensem augustum anni 527. Expeditio itaque anni 525 facta est, non sub initium, sed sub finem principatus Justini; et quum jam sciamus Cosmam librum suum secundum exarasse anno circiter 545, expeditionem Elesbaæ, quæ facta est annis abhinc plus minus viginti quinque, sub initium principatus Justini, Romanorum imperatoris, eam esse haud dubito, quam regis illius primam fuisse diximus, et quæ supra variis locis memorata est (1). Subductis autem annis 25 a 545 devenimus ad annum 520; sed ut propius accedamus ad initium imperii Justini, haud immerito dixerimus Elesbaan expeditionem suam primam adversus Homeritas adornasse anno Christi circiter 519.*

oo A καὶ οὗτοι ἐνεβάλοντο εἰς τὰ πλοῖα; numerum omittit. Noster : ἐνεβάλοντο τὰ ἐβδομήκοντα πλοῖα. Alibi diximus naves istas septuaginta nullatenus exercitum universum Elesbaæ capere potuisse; at dubium non esse, quin ejus exercitus accesserit ad oram Africanam freti Bab-el-mandeb, et inde paulatim in Homeritidem transvectus fuerit. Copias multas una vehi non potuisse navibus septuaginta minoribus, patet ex iis quæ de expeditione Arabica Ælii Galli narrat Strabo : In hoc primum peccatum fuit, inquit, quod longas naves construxerat Ælius Gallus, quum nullum esset aut deinceps foret navale prælium : etenim ne terra quidem valde bellicosi sunt Arabes (caupones potius ac mercatores) nedum mari. Atqui Ælius ad octoginta biremes construxerat, et triremes, et phaselos, apud Cleopatridem, quæ antiquæ Nili fossæ proxima est. Errore intellecto, fabricatus est onerarias naves (quales habuit et Elesbaan) centum et triginta, quibus navigavit, ducens peditum Romanorum, ex his qui in Ægypto erant, et sociorum circiter decem millia (2). Ex quibus sequitur in singulis navibus fuisse milites circiter 77. Sed demus naves regis Æthiopis, quod commeatu ad dies 20 tantum instruerentur, singulas vexisse milites 100; universa classe navium 70 vecti fuerint 7,000. Sed hi, quum arte bellica vix Homeritas vincerent, profecto horum regno occupando non fuerunt. Ex quo confirmatur quod supra est dictum, partem majorem exercitus Elesbaæ in Homeritidem venisse trans fretum Bab-el-mandeb.

pp Vide annot. q.

qq Hic voces paucae in codice nostro legi non poterant, sed textui codicis A adstipulatur Metaphrastes : σκοπήσας ὅτι στενότερος ὁ μεταξὺ τῆς Αἰθιοπίας καὶ Ὁμηριτῶν θαλάσσης τόπος μὴ πλεον δύο σταδίων τὸ εὖρος. Hic manifeste significatur fretum Bab-el-mandeb (Comment. n. 172); sed notandum nec in Actis, nec etiam a Metaphraste, freti totius latitudinem aperte tradi, at facile Acta intelligi posse de parte maris quæ inter Arabiam et insulam Naucleriam (Pilots island) interfuit, lata dimidium milliarium Anglicum, seu stadia quatuor. De fretu Bab-el-mandeb pauca admodum scripsere veteres; inter quos, licet ceteris antiquior, accuratior tamen est Eratosthenes : Angustiae Æthiopiam versus, inquit, a promontorio fiunt quod Dira nominatur.... Angustiae Diræ proximæ ad sexaginta stadia contrahuntur. Hodie non hæ dicuntur angustiae, sed ulterius naviganti, ubi trajectus est inter continentes ducentorum fere stadiorum. At sex quidem insulae inter se continuæ, transitum implentes, valde angustas navigationes relinquunt, per quas merces ultro citroque transvectantur; quas angustias vocant (3). Eratostheni concinit Plinius, fretu adscribens vii mill. p passus (4); tum et Arrianus in Periplo. Numerus tamen duplicandus erat, quum absint littus alterum ab altero stadia 120. Quocirca perperam edoctus est Abulfeda, qui scribit adeo angustum esse fretum ut ex terræ opposita parte socium suum quis in altera percipiat (5). Hæc igitur est universa freti ratio: contrahitur ad milliaria Anglica 14½, seu chiliometra 23½; inter Arabiam et insulam Naucleriam (Pilots island) angustiae sunt dimidii milliarii Anglici; insula Perim longa est milliaria 4½, lata 2, ac inter eam et insulam Naucleriam angustiae ad sesquimilliare patent. Denique inter insulam Perim et Africam latum est fretum milliaria Anglica circiter decem; sed plurimis insulis minoribus interruptum est: non tamen septem aut octo, ut recentiores plerique autumarunt, at sex tantum, ut accuratissime supra statuebat Eratosthenes (6). Ex his satis intelligitur, quo pacto reges Æthiopiae, quibus naves multæ numquam fuerunt, exercitus suos in continentem Arabicam trajicere et Homeritas idemtidem debellare potuerint. Fretu adjacebat in littore Arabico emporium Ὀχλίδις, cujus meminere auctor Periplus et Strabo (7), quodque anno 1834 aut paulo post, a navis præfecto Haines in vicinia montis Manhali repertum videtur. Illuc vero hodieque multæ appellant naviculæ Abyssinorum. Stadiis inde 1200, orientem inter et meridiem, distabat portus Arabia felix, navium frequentia olim celebris, antequam mercatorum classes, ita auctor Periplus, ab India Ægyptum per mare rubrum adire auderent. Merces enim antea camelis Sabæorum et Nabatæorum vehebantur; quod hic obiter advertimus ob ea quæ de negotiatione Sabæorum scripsimus Comment. n. 11 sqq. Addit cl. Movers et ævo Phœnicum et Salomonis floruisse navigationem maris rubri.

rr A ἔσχεν δὲ ὁ σταθμὸς ἐκάστου γονατίου ἀνὰ λιτρῶν τρισχιλίων ἐκατὸν ὀγδοήκοντα. Patet in apographo nostro vocem τρισχιλίων omissam esse ab amanuensi.

ss A repetit ὀγδοήκοντα ex versu præcedenti : καὶ συγνύει ἀνὰ γονάτια ὀγδοήκοντα καὶ παρεισφύρει; lege πεντήκοντα.

tt A ἀγριοφονίκιον. Ex hoc loco vocabulum ἀγριοφονίκιος inseruit in Glossario Cangius. Boisson. Noster : ἀγριοφονίκιον. Prosequitur A : μεταξὺ τῆς ἀρχῆς τῶν πεντήκοντα γονατίων.

uu A ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς ἕως τοῦ ἐτέρου (omisso ἄκρου) διέφραξε τὴν θάλα. Num intellexerit scriptor

(1) Commentar. n. 110 et seq., 113, 183. — (2) Strabo lib. XVI, pag. 1108, edit. Oxon. — (3) Ap. Strabonem, lib. XVI, pag. 1093 edit. Oxon. — (4) Hist. nat. lib. VI, cap. 33. — (5) Clim. I part. 6, ap. Bochart, Geogr. lib. II, cap. 23; cfr Voyage fait par ordre du roy Louis XIV dans la Palestine, part. 2, pag. 72. et Voyage de l'Arabie Heureuse, pag. 69 et 81 seq. Paris, 1716. — (6) Cfr Ritter, tom. XII, pag. 663 et seqq. — (7) Ap. Ritter, ibid. pag. 243 et seq.

AUCTORE
E. C.

a continente Africana ad Asiaticam protensam fuisse catenam certo dici nequit; quod si esset, D manifeste falsus est. At extendi potuit inter littus Arabicum et insulam Naucleriam, vel ante portum ad quem Æthiopibus appellendum erat: cfr annot. qq.

ww Quis cogitet plumbo opus fuisse ut mergeretur catena. Ceterum hanc historiam expeditionis maritimæ in omnibus et singulis accuratam esse minime dixerim.

xx τὰ κορμία; vide annot. aaa.

yy A εἰς τὸν τόπον ὃν ἔλεγεν καταντῆσαι: et mox plura addit: ... βασιλέα Ἐλεσθᾶν, μὴ καθορῶν τὴν ἐπηρτημένην αὐτῷ παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ ἐπὶ τῇ παραβᾶσει καὶ πάσῃ ἀσεβείᾳ ἣ ἐποίησεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν, ὃ ἀνομήσας διακενῆς ὕπως γινώσκῃται Κύριος κρίματα ποιοῦν.

zz A ἐπὶ τῷ τόπῳ τῶν στενῶν.

aaa Hoc loco usus est Cangius Glossar. in κορμή imo κορμί, quum sit κορμί pro κορμίον. Sic sæpe fœminina nomina fecit Cangius quæ nulla sunt, pronunciatione deceptus malisque usus codicibus... Sunt hic κορμία arborum trunci. Hucusque Boissonadius, qui dein locum adducit e Metaphraste: nitidius Symeon Metaphrastes, inquit, εἶτα συνέλλα τις διεργεθεῖσα καὶ διαταράξασα τὴν θάλασσαν καὶ κύματα διεγείραςα ὅρεσιν ὅμοια, τὰ προσδεδεμένα τῇ ἀλύσει ξύλα ὑπεκούφιζε καὶ δι' ἐκείνων τὰ πλοῖα, ὡς ἅπαντα μετεωρισθέντα προσκαθίσαι ἀνωθεν τῆς ἀλύσεως, τὴν δὲ, ὑπὸ τε τῆς τοῦ σφοδροῦ πνεύματος βίας, ὑπὸ τε τῶν προσαρασσομένων κυμάτων διακοπεῖσαν, ἀβλαβῆ τὴν πρὸς τὸν Ὀμηρίτην εἰσόδον αὐτοῖς παρασχεῖν.

bbb A ἔνθα ἦν ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀμηριτῶν, μίλια πεντεκαίδεκα. Metaphrastes: προσέσχε τῷ αἰγαλῷ διακοσίους ἀπέχοντι σταδίους, οὗ ἦν μετὰ τῶν στρατευμάτων ὁ βασιλεὺς. Verum perperam μεταφράζει hoc loco, quum millia passuum quindecim stadiis valeant non 200, sed 120 tantum.

B

CAPUT VIII.

E

Rex Homeritarum profligatur et occiditur.

Æthiopum
classe in par-
tes plures vi-
ventorum di-
visa, in plures
quoque exerci-
tus suas co-
pias dividit
Homerita, et
variis utitur
artibus.

a b
c

Tribus post diebus apparuerunt aliæ naves quadraginta mansionibus tribus *a* infra *b* locum in quo erat Homerita. Reliquæ vero viginti, in quibus erat navis regis Æthiopum, navigarunt ad ipsum tractum, in quo rex Arabs consistebat. Homeritis vero arbitrantibus cum navibus quadraginta esse Elebsaan, eorum rex maximam partem sui exercitus duxit ad stationem harum navium quadraginta. Dereliquit itaque commeatus qui sibi per naves adveniebant *c*, et similiter aquam; et loricati Homeritæ, stantes a mane ad vesperam in littore, usti sunt a sole, equi vero, quibus insidebant, tantum processerant ut mergerentur usque ad genu. Tum nova machinans filius diaboli, tabernacula fieri iussit quæ gestarentur a camelis. Sustentabantur ea contis in dorsis camelorū quatuor et hinc *C* ad cubitus quinque erigebantur, et in hunc modum tam e latere quam desuper milites tecti sunt. Hæc præstiterunt in exercitibus tribus *d* in quos dividebantur, secundum stationes navium. Verum languore, fame et ardore solis laborantes qui in navibus erant, timere cœperunt et desperare; credebantque e longinquo tabernacula circumire *e*, ac unanimes dicebant, incantatione aliqua moveri montes et silvas obambulare: atque inde timuerunt descendere, ne forte cum iis in mare demergerentur. Verum hæc parum adversario profuerunt. Misit enim aliquem ex cognatis cum viginti millibus equitum ad speculandam partem navium in qua erat rex Æthiopum. Sed eunuchus quidam regis Homeritarum, hæc ignorans, cogitansque exercitii gratia exire cognatum regis, positis lanceolis quinque aureis et gemmis distinctis in pharetra *f* quam e collo gerebat, speculatoribus adjunctus est. Venientesque ad supra dictum locum, invenerunt ducem *g* omni utentem cautela et vigilantia.

f

g

Μετά δὲ τρεῖς ἡμέρας ἄλλα τεσσαράκοντα πλοῖα ἐφά-
νησαν κατωτέρω οὗ ἦν ὁ βασιλεὺς, μονὰς τρεῖς· τὰ δὲ
ἄλλα εἴκοσι πλοῖα, ἔνθα ἦν τὸ πλοῖον τοῦ βασιλέως*,
ὥρμησαν εἰς τὸν τόπον εἰς ὃν ὑπῆρχεν ὁ βασιλεὺς*.
Καὶ νομίσαντες οἱ Ὀμηρίται ὅτι ἐν τοῖς τεσσαράκοντα
πλοίοις ἐστὶν ὁ βασιλεὺς Ἐλεσθαῦν*, τὸ πολὺ μέρος
τοῦ μετ' αὐτοῦ λαοῦ λαβῶν ὁ Ὀμηρίτης, ἀπῆλθεν εἰς
τὸν τόπον εἰς ὃν ὥρμησαν τὰ τεσσαράκοντα πλοῖα.
Ἐξέλιπε δὲ τὰ σιτία ἀπὸ τῶν πλοίων, καὶ τὸ ὕδωρ·
ἐκαίοντο δὲ καὶ ἐκ τοῦ καύσωνος* τοῦ ἡλίου οἱ κατὰ
φρακτοὶ τῶν Ὀμηριτῶν πάντα ἱστάμενοι ἀπὸ προῖ ἕως
ἑσπέρας ἄχρι γονάτων τῶν ἵππων ἐν τῷ χεῖλει* τῆς
θάλασσης. Πάλιν οὖν εὐρίσκει μηχανήσας* ὁ υἱὸς τοῦ
διαβόλου· καὶ καλύβας μεγάλας [ἐκέλευσε γενέσθαι
καὶ βαστάζεσθαι ὑπὸ καμήλων. Ὑψούτο οὖν ἡ σκηνή
ἐπὶ κοντῶν ἐπάνω τεσσάρων καμήλων,] ἐπὶ ἄλλους
πήχεις πέντε. Καὶ εὐρίσκοντο ἐκ πλαγίου καὶ ἐξ ὕψους
κεκαλυμμένοι. Ταῦτα ἐποίησαν ἐν τοῖς τρισὶ συστήμα-
σιν, ἔνθα διεμερίσθησαν ἐν τοῖς πλοίοις. Ἐκ δὲ τῆς
ἀθυμίας καὶ τῆς πείνης καὶ τοῦ καύσωνος [ἐδειλίων
οἱ] ἐν τοῖς πλοίοις καὶ ὀλιγοψύχουν· καὶ ἐνόμιζον τὰς
σκηνὰς μακρόθεν περιπατεῖν καὶ ὑψ' ἐν* [ἐλεγον γοητεῖα
τινὶ τὰ ὅρη σαλεύεσθαι καὶ πάσας τὰς νάπας περιπα-
τεῖν, ὡς φοβεῖσθαι αὐτοὺς κατελθεῖν, μὴ πως μεταξὺ
αὐτῶν καταποντισθῶσιν. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ἐν τούτῳ
ἐξέφυγεν ὁ ἀντικείμενος. Ἐνα γὰρ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ
πέμψας μετὰ εἴκοσι χιλιάδων καβαλλαρίων πρὸς τὸ
σκουλκεῦσαι τὸ μέρος ὅπου ἦν ὁ βασιλεὺς τῶν Αἰθιο-
πων· ἀγνοῶν δὲ εὐνοῦχος τις τοῦ βασιλέως τῶν Ὀμη-
ριτῶν, καὶ νομίζων ὅτι πρὸς γυμνασίαν ἐξελεύσεται ὁ
συγγενὴς τοῦ βασιλέως, λαβῶν πέντε κόντους χρυσοῦς
διακλίθους εἰς σκευοθηκάριον κρεμάμενον ἐν τῷ αὐτοῦ
τραχήλῳ, ἐκολλήθη* τοῖς σκουλκεύουσι. Καὶ ἐλθόντες
εἰς τὸν τόπον, εὗρον τὸν στρατηγὸν ἐν πάσῃ παραφυ-
λακῇ καὶ γρηγορήσει.

* A τῶν Αἰ-
θιοπῶν.
* A τῶν Ὀμη-
ριτῶν.
* A Ἐλεσθαῦς

* A καύματος

* A παρὰ τὸ
χειλὸς.
* A μηχανᾶ-
σθαι.

F

* A οἴφ' ἐν.

* A ἠκολούθει
τοῖς σκουλκεύ-
ουσι.

AUCTORE
ANONYMO.
EX MSS.
*Exercitum u-
num Homerit-
icum cecidit
Æthiopum
rex, et urbem
regiam Taph-
phar armis
occupat.*

h

i

k

l

E

m

*Pars classis
Æthiopice,
navium 40, fa-
me premitur;
sed stratage-
mate usi mili-
tes, dein Eu-
charistia re-
fecti,*

n

o

p

F

q

*adjuvante ce-
litus archan-
gelo Gabriel,
victoriam ob-
tinent. Rex
Homeritarum
et cognati ejus
septem uuleri-
muntur.*

r

s

t

u

A 35 Καὶ διασκέπτονται ὁ τε συγγενὴς τοῦ βασιλέως καὶ ὁ εὐνοῦχος μόνοι μετὰ τριῶν παίδων πορρώτέρῳ πορευθῆναι τοῦ θηρεῦσαι ἄγρην. Παῖδες δὲ τοῦ βασιλέως τῶν Αἰθιοπῶν, ἐκλείποντες ἀπὸ τῆς πείνης καὶ δίψης, σχεδὶαν κλέψαντες, ἐξέισαν ἐπὶ τὴν γῆν. Καὶ εὐρίσκουσιν ἐν τῷ αἰγιαλῷ ὑπὸ κόλπον ὀρεινὸν αἰφνίδιον τὸν συγγενέα * τοῦ βασιλέως καὶ τὸν εὐνοῦχον καὶ τοὺς ἄλλους τρεῖς, καὶ ἐπέδωκαν αὐτοῖς. Καὶ τὸν μὲν εὐνοῦχον καὶ τοὺς ἄλλους τρεῖς * ἀνείλον, τὸν δὲ συγγενέα τοῦ βασιλέως ὑπέστρεψαν εἰς τὰ πλοῖα ἔχοντες. Ὁ οὖν βασιλεὺς Ἐλεσβαὴν ἀνέθετο τοὺς πέντε κόντους τοὺς χρυσοὺς τῷ Θεῷ. Καὶ μετὰ ταῦτα κατήλθεν ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἀπὸ τῶν πλοίων εἰς τὰ καράβια. Καὶ ὁ μὲν ἀρχηγὸς τῶν Ὀμηριτῶν καὶ τὸ πλῆθος τῶν μετ' αὐτοῦ ἕως γονάτων τῶν ἱππῶν ἴσταντο εἰς τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης· οἱ δὲ Αἰθίοπες καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτῶν, ἀπέδωκαν ἀπὸ τῶν καραβίων αὐτῶν ἕως τραχήλου ὄντες ἐν τῇ θαλάσῃ καὶ περιεπά-
* A σ. μεγάλου.
* A οὐ. τεσσαράκοντα.
* A βασιλίσσας,
* A τ. τις-σαράκοντα
* A ἐράδους.
* A κατάγε-λος.

36 Ἐφθάρησαν δὲ ἀπὸ τῆς δίψης καὶ τῆς πείνης ἐκ τῶν * πλοίων ὀνόματα πεντακόσια, καὶ ἐρρίφησαν εἰς τὴν θάλασσαν. Καὶ συσχεψάμενοι οἱ λοιποὶ Αἰθίοπες, εἶπον· « Εἰς Αἰθιοπίαν ὑποστρέψαι οὐ δυνάμεθα· ἐνταῦθα λιμώττομεν· καὶ θάνατος γέγονε τῷ βασιλεῖ ἡμῶν ἀγνωστῶν. Μὴ πως ἐκ βραδυτήτος * συμβῇ φθαρῆναι καὶ ριφῆναι πάντας εἰς θάλασσαν, καὶ καταγέ-
* A κατάγε-λος.
* A οὐ. τεσσαράκοντα.
* A ἐράδους.
* A κατάγε-λος.

C πνευματικὰς ἐκτελέσαντες. Καὶ μεταλαβόντες τῶν θεῶν μυστηρίων, κατήλθον ὁμοθυμαδὸν ἑνοπλοὶ εἰς τὰ καράβια. Ἔστησαν δὲ αὐτοὺς ἐκ πλαγίου ἐκάστου τῶν καραβίων, ὡς ὑποκλίνειν ἕκαστον καράβιον * τὸ ἕτερον ἑαυτοῦ μέρος, καὶ τειχίζειν αὐτοὺς πρὸς τὸ μὴ βλαδῆ-
* A οὐ. τεσσαράκοντα.
* A οὐ. τεσσαράκοντα.
* A οὐ. τεσσαράκοντα.
* A οὐ. τεσσαράκοντα.

37 Πρὸ δὲ μιᾶς ἡμέρας ἔγνω ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀμηριτῶν ὅτι παρελήφθη Τάφαρ ἡ * πόλις καὶ αἱ βασιλίδες καὶ φοβηθεὶς ἵνα μὴ [προσφυῶσι τινὲς τῶν ἐπὶ συγγενῶν αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ Ἐλεσβαῖ, ἐποίησεν ἄλυσιν σιδηρᾶν καὶ ἑαυτὸν] καὶ αὐτοὺς συνέδραμεν. Καὶ ἐκάθιστο ἐν τῇ λατίνῃ * αὐτοῦ ἐπὶ κλίνῃ χρυσῇ, καὶ οἱ ἐπὶ αὐτῷ συνδέεται αὐτοῦ ἐπὶ ἐπτά σελλία χρυσαῖ. Οἱ οὖν πολεμοῦντες τοῖς κόντοις καὶ τοῖς δόρασιν ἔκλανον τὰς πλευράς τῶν τετειχισμένων καράβων. Καὶ οἱ Αἰθίοπες στενωθέντες ἔκλαυσαν βοῶντες πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ ἄφνω γίνεται οὐρανὸς ἤχος φωνῆς λαμ-
* A ἡ βασι-
* A οὐ. τεσσαράκοντα.
* A οὐ. τεσσαράκοντα.
* A οὐ. τεσσαράκοντα.

35 Tum regis cognatus et eunuchus soli cum pueris tribus longius procedere voluerunt, venationis gratia. Pueri vero regis Æthiopum, cum fame perirent et siti, accepta rate, exierant quoque in terram; inveniuntque subito in littore, ad sinum quemdam montibus circumdatum, tum regis cognatum, tum eunuchum cum pueris tribus: eosque aggressi sunt. Et eunuchum quidem cum aliis tribus occiderunt, sed regis cognatum secum duxerunt ad naves. Rex igitur Elesbaan lanceolas quinque aureas obtulit Deo, et deinde descendit ex navibus in parvas scaphas h. Et dux quidem Homeritarum militesque stabant mediis in aquis usque ad equorum genua; ac interea Æthiopes cum rege suo descendebant e scaphis i aquis immersi usque ad colla et exhibant. Tum collisio est facta utriusque partis et victi sunt omnes impii k cecideruntque in occisione gladii, nec vel unus eorum evasit qui regi Homeritæ eoram aliis navibus quadraginta versanti l nuntiaret quæ contigerant. Tunc rex Elesbaan, cum cognato regis Homeritarum qui, licet vinctus, dux erat viæ, abiit ad urbem regiam, nomine Taphar m, eamque occupavit simul cum reginis et divitiis multis.

36 Perierunt interea fame et siti n in dictis navibus quadraginta viri quingenti et in mare projecti sunt. Æthiopes autem reliqui, quid agerent deliberantes, dicebant: « Ad Æthiopiam reverti non possumus; hic premimur fame, et num mors obvenerit regi nostro ignoramus o. Ne forte cunctando pereamus et projiciamur omnes in mare, et in derisum habeantur christiani a Judæis, invocabimus potius Dominum Deum nostrum, qui potens est in bellis. » Illico congregant naves omnes p, ligantque navem cum nave, solvunt malos, antennas et reliqua ligna oblonga navium, omniaque in earum summitate colligant; ita ut quasi civitatem quamdam cernere esset in mari: nec motus maris navem a navi divellere poterat. Tum adductis scaphis, eas alligarunt inter se ad latitudinem navium. Et extensis velis in superiori parte navium, sicque confectis porticibus umbriferis duobus, congregati sunt omnes in preparato tabulatu F navium et clamaverunt ad Deum, offerentes hostias spirituales. Acceptis deinde divinis mysteriis q descenderunt armati in scaphas, constiteruntque in latere earum, ita ut inclinantur, et exsurgens altera earum pars, quasi murus eos defenderet contra tela hostium. Scaphæ istæ, alligatæ, ut dictum est, et in speciem muri inclinatæ, a nautis et monachis, qui classem erant secuti, pulsæ sunt usquedum lateribus terram contingerent; quo pacto murus ille scapharum medius erat Homeritas inter et Æthiopus.

37 Ante diem unum novit rex Homeritarum captam esse Taphar civitatem cum reginis r, timensque ne ex cognatis septem adjungerentur aliquot regi Elesbaan, catenam ferream s confecit et tam se quam ipsos ea ligans, sedebat in curru suo t in lectica aurea; septem vero cognati, cum eo ligati, in sellis septem similiter aureis u. Interea hostes contis et hastis frangebant latera in speciem muri exsurgentium scapharum; quando angustia pressis Æthiopibus et cum ejulatu et clamore Deum

AUCTORE
ANONYMO.
EX MSS.

w

x

y

* Ps. LXVII, 1

z

Deum invocantibus, subito audita est de cœlo clara vox, hæc proferens verba: « Gabriel, Gabriel, Gabriel w. » Tunc exiens monachus quidam, ex iis qui natando impellebant scaphas, tenensque virgam ferream, desuper habentem signum crucis, infra vero armatam cuspidem, inclinavit se inter duos equites, et apprehensa cauda alterius equorum, cuspidem fixit in ejus latere. Calcitravit equus et dejecit ascensorem, ita ut turbati et timore perculsi Homeritæ fugerent ad terram. Tum exsistentes Æthiopes, hostes trucidarunt x, regem Homeritarum cum cognatis septem captivos reservantes. Et facta est vox ista cælitus clamans: « Gabriel, Gabriel, Gabriel » in salutem et victoriam ingentem in illa die. Nuntiata sunt hæc regi Elesbaan, qui adveniens interfecit y impium regem et cognatos ejus septem, clamans et dicens: « Exsurgat Deus et dissipentur inimici ejus * ». Et erectis in ipso loco altaribus, preces fudit Deo z.

πρᾶς λεγούσης · « Γαβριήλ, Γαβριήλ, Γαβριήλ. » Καὶ D
εἰθ' οὕτως ἐξελθὼν * μοναχός τις τῶν κολυμβητῶν καὶ
ᾠθούντων, ἔχων ῥάβδον σιδηράν, ἀνῶθεν ἔχουσιν τὸ
σημεῖον τοῦ σταυροῦ, κάτωθεν δὲ λόγχην, διακίψας
μεταξὺ δύο καβαλλαρίων *, καὶ ἐπιλαβόμενος μιᾶς
οὐράς ἵππου, [ἔπηξεν τὴν λόγχην ἐν τῇ πλευρᾷ αὐτοῦ.]
Ὁ δὲ διαλακτίσας ἔρριψε τὸν ἐπιβάτην, ὡς φοβηθῆναι
τοὺς Ὀμηρίτας καὶ φυγεῖν εἰς τὴν ξηράν. Οὕτως οὖν
ἐκπηδήσαντες οἱ Αἰθίοπες, πάντας τοὺς πολεμίους ἐφό-
νευσαν *, καὶ συλλαμβάνονται τὸν βασιλέα τῶν Ὀμη-
ριτῶν μετὰ τῶν ἐπτὰ συγγενῶν αὐτοῦ. Καὶ γέγονε
σωτηρία μεγάλη ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ πᾶσι τοῖς χριστι-
ανοῖς οὐρανόθεν βοῶσα φωνή · « Γαβριήλ, Γαβριήλ,
Γαβριήλ. » Ταῦτα ἐμνηύθη τῷ βασιλεῖ Ἐλεσβαάν, ὅς
παραγενόμενος καὶ λαβὼν ἀνείλε τὸν παράνομον
βασιλέα καὶ τοὺς ἐπτὰ συγγενεῖς αὐτοῦ, κράζων καὶ
λέγων · « Ἀναστήτω ὁ Θεὸς, καὶ διασκορπισθήτωσαν
οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ. » Καὶ ἐπὶ τῷ τόπῳ ἐκείνῳ στήσας
θυσιαστήριον, ἠΐστα τῷ Θεῷ.

* A ἐξ. εἰς
τῶν κολυμ-
βητῶν.

* A δύο καβα-
λλίων.

* A ἀνείλον.

ANNOTATA.

B a Mansionibus tribus. Supra monuimus hic veri similis significari mansiones Alexandrinas, singulas chiliometrorum 48 1/2.

b κατωτέρω οὗ ἢ ὁ βασιλεύς, inferius loco quem Homeritarum rex occupabat. Ita recte Boissonadius. Intelligendum videtur: Ad meridiem loci in quo erat rex Homerita; nec immerito forte conjectaretur ex prædictis naves has quadraginta transiisse per eam partem freti quæ inter insulam Perim et littus Africanum interjacet et ad plura milliaria patet: deinde vero redire debebant ad insulam Naucleriam (pilots island) et littus Asiaticum, ob rationes supra dictas.

c Forte præ festinatione. At patet naves quoque nonnullas illic habuisse regem Æthiopum, nimirum in loco quo appulsuros esse Æthiops arbitratur. Is, ex interpretatione nostra portus Arabicus fuerit intra fretum Bab-el-mandeb, forte ipse portus Ocelis de quo diximus annot. qq cap. præced.

d Α ταῦτα πεποιήκασιν εἰς τοὺς τρεῖς δρόγγους ἔνθα διεμερίσθησαν τὰ πλοῖα. — Δρόγγος, aliis δροῦγγος, est turma, caterva militum. Boiss.

e Metaphrastes ap. Boiss.: τοῖς μὲν οὖν ἔξω σκηνὰς διαμηχανησάμενος ὁ Δουναάν μεγάλας, καὶ τέσσαρσι καμήλοις ἀλλήλαις συνεζευγμέναις ἐκάστην τῶν σκηνῶν ἀνῶθεν κοντοῖς φερομένην προσδήσας, ὡς δοκεῖν τὰ ὅρη κινεῖσθαι τισι μηχαναῖς καὶ φέρεσθαι κατὰ τῶν πλοίων, τῇ σκιᾷ τὸ λυποῦν τοῦ καύματος ἀπεκρούετο.

f Hinc id nomen (σκευοθηκάριον) recepit Cangius, scripsitque πεντεκόντους, de more non satis diligens. Boissonad. Metaphrastes πέντε κόντους χρυσοῦς διαλίθους vocat δοράτια πέντε χρύσεια.

g Ducem Æthiopum merito interpretatur Metaphrastes: ὡς δὲ εὗρεν ἐπαγρυπνοῦντας τοὺς περὶ Ἐλεσβαάν.

h A καὶ οὕτως καθήλθον καὶ οἱ σὺν αὐτῷ (Ἐλεσβαάν) ἀπὸ τῶν πλ. εἰς τὰ καράβια. Καράβια scaphæ sunt, sive cymbæ. Metaphrastes ap. Boiss.: αὐτὸς δὲ τὴν στρατιὰν ὠπλισμένην ἐν τοῖς βραχυτέροις τῶν πλοίων C ἐμβάλων, ἐξῆλθε.

i A ἀπὸ τῶν καραβίων καὶ ἕως τραχ. ὄντες ἐν τῇ θαλάσσῃ περιεπάτουν.

k Hinc abduxerat Dunaan plerasque copias ad locum in quem venerant naves quadraginta (supra); verum quin milites ultra bis mille illic reliquerit vix ambigendum. Plures tamen non erant Æthiopes in navibus viginti regis Æthiopiæ, vel non multo plures. Quapropter, quum victoriam iste sit consecutus ac inde abierit ad urbem regiam Taphar, qua potitus est, manifesto validum exercitum secum duxit. Alia itaque ratione hæc componi inter sese non possunt, nisi copias suas acceperit Elesbaan alias post alias, ex vicinis insulis Perim, Naucleria et ceteris. De quo supra est dictum.

l Aberat inde rex Homeritarum iter dierum trium, seu chiliometra 145. Annot. a.

m Abiit ad urbem regiam Taphar. Hanc diximus (Comment. n. 48 sqq.) esse hodiernam Dhafar, sitam in interiori Yemana ad latitudinem 14° 13'. Etenim si Zaphar maritimam adire debuit, cujus longitudo, ut ajunt, eadem est ac insulæ Dioscoridis (Socotora), iter fuit leucarum minorum geographicarum plus quam trecentarum. Quomodo hæc exsequi potuisset cum parte exercitus, dum eum facile cum copiis multis insectari poterat Dhu Nowasum? Ceterum infra additur, uno die post captam Tapharim, de eo jam inaudiisse Dhu Nowasum (annot. r): quod de Zhafari maritima intelligi nullatenus potest. Præterea Taphari interiori, seu Dhafari, apte conveniunt quæ de Homeritarum regia perhibent Periplus Arriani et Ptolemæus (1); ut ostensum est a geographo Mannert (2). At Zhafari maritimæ quomodo aptari queant haud capio. Dhafari in Yemana interiori versatus est ineunte sæculo xvi, a Turcis captivus abductus, missionarius noster Petrus Pays; qui ab Æthiopiæ historicis non parum laudatur (3). Dicit porro se illic vidisse ingentia et anti-

(1) Cfr Bochart, Geogr. lib. II, cap. 30. — (2) Geogr. tom. VI, part. I, pag. 90-93; d'Anville, geogr. tom. II, pag. 221. —

(3) Cfr Noël Desvergers, l'Abyssinie, pag. 29 et seqq; Ludolf. Commentar. etc. pag. 12.

A quissima rudera; de quibus quum Arabas interrogaret, respondebant ad regiam pertinuisse reginæ Sabæ (1).

u Dixerat supra Actorum scriptor n. 32 : καὶ κελεύει ἐπισιτισμὸν μόνον εἴκοσιν ἡμερῶν βαστάσαι πάντα τὸν στρατόν. Etenim Adule, itinere sive maritimo sive terrestri, a freto Bab-el-Mandeb non distat leucas majores (quarum gradus geographicus viginti capit) plus centum. Verum naves tempestate dilatae sunt ultra fretum iter dierum trium et ab exercitu Dhu Nowasi, seu Dunaan, appellere prohibite.

o A ὧδε λιμώττομεν· κάτω θάνατος· τί γέγονεν τῷ βασιλεῖ ἡμῶν ἀγνοοῦμεν.

p A συναγ. π. τὰ πλοῖα, λύσαντες τὰ καταρτίδια καὶ τὰς κεραταίας καὶ τοὺς αὐχένα.

q Hæc verba, μεταλαβόντες τῶν Σείων μυστηρίων, de Eucharistia intelligenda sunt; vide annot. II ad cap. vi. Metaphrastes hoc loco : καὶ τῶν Σείων ἀπογευσάμενοι μυστηρίων.

r A ὅτι παρελήφθη Ταφάρ ἡ βασιλεύουσα πόλις καὶ φοβηθεῖς... Dhu Nowasus itaque, sive Dunaan, quum versaretur non procul a freto Bab-el-mandeb, vel potius, non procul ab Aden, ante diem unum didicit captam esse Tapharim ab Elesbaa, quod de Zhafari maritima, sita ad longitudinem Parisinam circiter 52°, leucis inde trecentis, nequaquam potest intelligi; at neque de Taphari interiori facile intelligitur.

s Metaphrastes auream fuisse catenam dicit : δέισας, μὴ τῶν αὐτοῦ συγγενῶν τινες τῷ Ἐλεσθαάν προσρῶσι, τοῦ Θεοῦ σφίλαντος τὴν αὐτοῦ γνῶμην, χρυσὴν κατασκευασάμενος ἄλυσιν καὶ ἐνδύσας ἑαυτὸν τε κάκεινους ἐκάθητο τῶν πραγμάτων ἡμεληκῶς.

t A λαμπίνη Hoc loco usus est Cangius in λαμπήνη. Currus est superne tectus. Boiss.

u In sella aurea... in sellis septem similiter aureis. Hoc loco inter alios, utitur cl. Movers (2), ut ostendat Sabæos, seu Arabas veteres, mores et usus Babyloniorum et Persarum assumpsisse. Sæculo sexto partim jam effluxerant Homeritarum divitiæ, supererant tamen veteris splendoris reliquæ magnificæ. Quantum floruerint usque ad sæculum i christianum diximus Comment. n. 14 sqq.; jam audiat de posteriori ævo Ammianus Marcellinus, qui Arabas satis noverat, quippe cum iis versatus in exercitu Juliani Apostatæ : Quibus (Parthis) ab orientali australique plaga Arabes beati conterminant; ideo sic appellati, quod frugibus juxta et fetibus et palmitibus, odorumque suavitate multiplices sunt locupletes : magnæque eorum partes mare rubrum a latere dextro contingunt; læva Persico mari collimitant, elementi utriusque potiri bonis omnibus adsueta. Ubi et stationes et portus tranquilli sunt plures, et emporia densa, et diversoria regum ambitiosa nimium et decora, aquarumque suapte natura calentium saluberrimi fontes, et rivorum fluminumque multitudo (!) perspicua, sospitalisque temperies cæli: ut recte spectantibus nihil eis videatur ad felicitatem deesse supremam. Ac licet abundet urbibus mediterraneis atque maritimis.... has tamen civitates habet eximias : Geapolim, et Nascon, et Baraba, itidemque Nagara (Nedjran), et Mephram, et Taphra (Taphar, Dhafar) et Dioscurada (Socotora?) Ita Ammianus Marcellinus extremo sæculo quarto (3). Ex quibus patet diu perstitisse Arabum australium divitias; cfr Comment, n. 16 et 42.

w Archangelus Gabriël plurimum colitur ab Æthiopibus (4), eique in kalendario suo dies tres dicantur, nimirum xviii decembris, xxx martii et xiii junii (5). Sed nec Arabibus, in primis Coraysjitis Meccanis, prorsus ignotus erat, ut ex historia Mahumetis ejusque Corano deducere pronum est. Etenim angelos adorabant Coraysjitæ (6), nec videntur ignorasse eos apparuisse Abrahæ, progenitori suo, in Hebron (7) : quem locum multum venerabantur (8).

x Patet ex hoc loco, Æthiopus multo plures quam navibus 40 vehi poterant, illic fuisse. Auctorem enim nostrum, ut jam monui, in omnibus hujus narrationis adjunctis accuratum esse, minime dixerim.

y A ἰδίαις χερσὶν ἀνείλεν. Redire debuit Elesbaan Taphari, seu Dhafari, quæ distat a freto Bab-el-mandeb iter dierum minimum quinque.

C z Mira sunt quæ leguntur in cod. A, Θυσ., εὔπεισεν (l. ἔσπεισεν) τὸ αἷμα αὐτῶν τῷ Χριστῷ. Nec differt Metaphrastes, nonnulla tamen præmittens explicationis gratia : καὶ τὸν Δουναάν ἀνερῶν, ἀνείλεν αὐτὸν τε καὶ τοὺς συγγενεῖς, ἐπιθειάζων καὶ ἐφηρόμενος ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς τοῦ Χριστοῦ δίκην διδοῦσι τῶν τετολημμένων· μηδὲ γάρ τι ἄλλο κάλλιστον εἶναι σεαυμάτων καὶ ἡδιστον ἀνδρὶ χρηστῷ καὶ δικαίῳ, κολαζομένους ἰδεῖν πονηροῦς· ὧν καὶ τὸ αἷμα ἔσπεισε τῷ Θεῷ. Sanguis hominum Deo non funditur, sed juste occiduntur hostes in bello justo, dum id ferunt belli leges, et crimina majora, propter bonum reipublicæ, rite capitali sententia plectuntur.

(1) Tellez, Historia geral de Ethiopia, pag. 64. — (2) Die Phönizier, Buch III, pag. 300. — (3) Lib. XXIII, cap. 6. — (4) Lefebvre, Voy. en Abyssinie, tom. I, pag. xviii. — (5) Ludolf, Commentar. etc. pag. 402 et seqq. — (6) Coran. sura 37;

Caussin de Perceval, tom. I, pag. 348, 353 sq. etc. — (7) Coran. sura 11, 13, 29, 51. — (8) V. Comment. præv. supra n. 42; Ritter tom. XVI, pag. 214, 234.

AUCTORE
ANONYMO.
EX MSS.

CAPUT IX.

S. Elesbaan, pluribus in Homeritide constitutis, ad Æthiopiam revertitur; fit monachus et sanctissime vivit ac moritur.

Tophare constituitur episcopus. Elesbaan reedificata Negrana et novo rege suspecto redit in patriam,

a
b

c

d

B

e

f

g

h

i

k

l

m

n

o

C remeavit.

ibique deposita corona, quam mittit Hierosolymam, monasterium ingreditur et sanctissime vivit.

p

q

r

s

t

Tum rediens *a* ad civitatem regiam morti et maledictioni tradidit qui habitabant in palatio. Sed illustriores aliquot magnates aufugerunt; deinde reversi, facti sunt christiani. Tum propriis manibus rex diebus septem terram fodiens inchoavit, quæ nunc conspicitur, sanctissimam ecclesiam *b*. Nuntiavit autem omnia ista quam primum sanctissimo archiepiscopo Alexandriae et per hunc imperatori Justino *c*. Archiepiscopus vero sanctum quemdam et orthodoxum virum episcopum consecravit eumque misit ad Homeritas et ad Elesbaan regem *d*. Qui adveniens sanctificavit templum quod ædificarat rex Elesbaan, et omnes incolas civitatum et viciniae baptizavit in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Presbyteros quoque constituit in locis singulis et diaconos et reliquos ministros ecclesiarum. Tunc Elesbaan missum sanctissimum episcopum duxit Negranam *e*, ad civitatem martyrum *f* eamque reedificavit simul cum sanctissima ecclesia. Negrantarum vero ducem et principem constituit filium sancti Arethæ *g*. Ecclesiæ quoque dono dedit ex teris regis possessiones quinque, et juxta mandatum S. Arethæ, ex ejus facultatibus possessiones tres *h*. Locum quoque in quo corpora sanctorum jacebant combusta et projecta, venerandum reddidit *i* et jure asyli donavit; et sic plenus gaudio et felicitate ad civitatem regiam Homeritarum *k* reversus est. Tum incolis præfecit regem quemdam, Abraam *l* nomine, prudentem, timentem Deum et valde christianum *m*. Cui tradidit, simul et sanctissimo episcopo, decem millia *n* Æthiopum christianorum. His peractis, cum ingenti præda ad proprii regni civitatem regiam *o*

Καὶ παραγεγόμενος εἰς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν, θανάτῳ καὶ ἀναθεματισμῷ παρέδωκε τοὺς ἀπὸ τοῦ παλατίου. Φανεροὶ * δὲ τῶν ἀρχόντων φυγόντες ὑπέστρεψαν καὶ γεγόνασιν χριστιανοί. Τότε οὖν ἰδίαις χερσὶ σκάψας * ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ παλατίᾳ ἐπὶ ἡμέρας ἑπτὰ, ἐποίησε τὴν οὖσαν νῦν ἀγιοτάτην ἐκκλησίαν. Ἐμήνυσε δὲ ταῦτα παραχοῆμα τῷ ἀγιοτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ * Ἀλεξανδρείας, καὶ δι' αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ Ἰουστίνῳ. Ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος χειροτονήσας ὅσιον καὶ ὀρθόδοξον ἐπίσκοπον, ἔπεμψε πρὸς τοὺς Ὀμηρίτας καὶ * πρὸς Ἐλεσθαάν τὸν βασιλέα. Καὶ ἀγιάζει τὸν ναὸν ὃν ἔκτισεν ὁ βασιλεὺς Ἐλεσθαάν, καὶ βαπτίζει πάντας τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τῇ περιχώρῳ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καταστήσας ἐν ἐκάστῳ τόπῳ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ λοιποὺς ὑπηρέτας ἐκκλησιῶν. Καὶ οὕτως παραλαβὼν τὸν ἀποσταλέντα ὁσιώτατον ἐπίσκοπον, παρεγένετο εἰς Νεγράν, τὴν πόλιν τῶν μαρτύρων, καὶ κτίζει αὐτὴν καὶ τὴν ἀγιοτάτην ἐκκλησίαν. Καὶ ποιῇ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Ἀρέθα ἡγεμόνα καὶ ἐθνάρχην τῶν ἐκεῖσε. Καὶ δωρεῖται ἀπὸ τῶν βασιλικῶν τῇ ἀγιοτάτῃ ἐκκλησίᾳ κτήματα πέντε, καὶ κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ ἁγίου Ἀρέθα ἐκ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ κτήματα τρία. Τὸν δὲ τόπον ὅπου ἦσαν τὰ σώματα τῶν ἁγίων καέντα καὶ ῥιφέντα ἐποίησε σεβάσμιον καὶ ἀστυλὸν * τόπον. Καὶ οὕτως μετὰ πολλῆς χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης ὑπέστρεψεν εἰς τὴν πόλιν τῶν Ὀμηριτῶν τὴν βασιλεύουσαν. Προέβλετο δὲ τοῖς ἐκεῖσε βασιλεῖα τινα Ἀεραάμ καλούμενον, συνετὸν, θεόφοβον καὶ χριστιανικώτατον. Καὶ παρέδωκεν αὐτῷ καὶ τῷ ὁσιωτάτῳ ἐπισκόπῳ χιλιάδας δέκα Λιβύων χριστιανῶν. Καὶ οὕτως ὑπέστρεψεν μετὰ πλείστων λαφύρων εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ βασιλεύουσαν πόλιν.

* Α Τινες δ' ε τ.

* Α σκαψάμενος

* Α πατριάρχης

* Α ἔπεμψεν ἐν τῷ Ὀμηριτῇ πρὸς Ἐλ.

E

* Α ἄστυλ.

F

39 Ἀνταξίως μὲν οὖν τῆς εὐχαριστίας τοῦ Θεοῦ, εἶπεν Ἐλεσθαάν ὁ βασιλεὺς μὴδὲν δύνασθαι ἀποδοῦναι· ἀλλὰ τοῦτο μόνον [συνεῖδεν, ἀποθέσθαι τὴν βασιλείαν, καὶ τὸ σχῆμα τοῦ μονήρους βίου ἐνδύσασθαι. Καὶ πορευθεὶς ὑπὸ νύκτα μονώτατος, ἀνῆλθεν εἰς ὄρειον ὑψηλόν, ἐν ᾧ ἔστιν μοναστήριον ἀγωνιστῶν ἀνδρῶν, καὶ, εἰσελθὼν εἰς κελλίον, ἀπέκλεισεν ἑαυτὸν, δοὺς συνταγὰς ὅτι ζῶν οὐκ ἐξελεύσεται ἀπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν αὐτῷ καρτερήσας ἄρχις ἡμέρας θανάτου αὐτοῦ. Οὐδὲν δὲ περαιτέρω ὑπῆρχεν ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ, εἰ μὴ ψίαθος καὶ βαυκάλιον τοῦ ὕδατος καὶ σπυρίδιον, καὶ ἄπερ ἐνεδύσκετο μοναχικὰ περιβόλαια. Ἡ δὲ τροφή αὐτοῦ ἦν ξηρὰ παχαμάτια ἡμερούσιον * τρία, οἶνου καὶ ἐλαίου χωρὶς καὶ παντοίας ὀπώρας. Εἰ δὲ ποῦ τις ἤγαγεν * αὐτῷ λάχανα χλωρά, ταῦτα ἤσθιεν ὡμά. Οὐδεὶς δὲ λαϊκῶν τὸν ἅπαντα χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐτόλμησε λαλῆσαι αὐτῷ, ἢ ἰδεῖν αὐτόν. Τὸ δὲ βασιλεῖον ὅπερ λέγεται στέμμα, τὸ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐκ χρυσοῦ καὶ λίθων τιμίων, [ἀνέθηκεν τῷ Χριστῷ, πέμψας εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, αἰτησάμενος διὰ γραμμάτων Ἰωάννην τὸν ἀγιοτάτον ἐπίσκοπον τοῦτο κρεμάσαι εἰς τὴν πόσσοφιν τῆς Δύρας τοῦ ζωοποιῦ μνημείου, ὅθεν τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀποχαριστίας ἐδειξεν

* Α ἡμερούσιον

* Α ἤνεγκεν

γιν

A ἡμῖν Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν. Αὐτῷ ἡ δόξα σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.]

conspectu januæ vivifici sepulcri, in quo principium resurrectionis et incorruptionis nobis ostendit Christus filius Dei, a mortuis resurgens. Cui gloria cum Patre et Spiritu Sancto nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

AUCTORE
ANONYMO.
EX MSS.

ANNOTATA.

a καὶ παραγενόμενος εἰς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν. Videtur nunc primum eo ire; idque veri similis est, et captam esse Tapharim a parte ejus exercitus.

b τὴν οὖσαν νῦν ἀγιοτάτην ἐκκλησίαν. Taphari igitur, dum scripta sunt Acta, res christiana florebat; vide Comment. n. 197 sqq. Illic et ante rebellionem Dhu Nowasi ecclesiam fuisse non videtur ambigendum; quum dicat is Act. n. 15 se ea in civitate christianos plures interfecisse; cfr Comment. n. 137 sq. Ex his et ex universis Actis et Commentario videtur Dhu Nowasus aliquamdiu, inter annos scilicet 519 et 523, ipsa urbe regia Taphari fuisse pulsus, ut ceterum id satis manifeste traditur Act. n. 2.

c V. Comment. § xvi.

d Credidere plurimi, Acta Metaphrastis interpretantes, quæ sola innotuerant, episcopum hunc fuisse S. Gregentium. At merito dissentit Lequienus, scribens S. Gregentium Homeritarum episcopum (seu archiepiscopum) fuisse, quo tempore Elesbaan, rex Æthiopiæ, mari iterum trajecto (dicendum fuit, tertium trajecto) Abrahamum, regem alterum, huic genti constituit. Quæ circa annum 540 evenisse docuimus Comment. n. 127. Anno itaque 525, de quo hic scribitur in Actis, episcopus alter constitutus est; quum sciamus alioqui S. Gregentium vitam B protraxisse ultra annum 570. Hunc episcopum, qui advenerit anno 525, autumat Lequienus fuisse E Joannem Paramonarium; de quo diximus Comment. n. 121-23. Hæc vero pars ultima Actorum, ut alibi diximus, postmodum adjecta videtur, nec immerito conjiceretur partim coaluisse ex narratione aliqua, quam edidit Boissonadius e codice Coisliniano 255 (1), et quæ jam Lequieno præ manibus fuerat (2); vide annot. 1.

e Quæ igitur hucusque narrata sunt, ad Tapharim, non vero ad Negrnam pertinent; vide annot. b.

f Negrnam civitatem martyrum dictam esse, advertit jam Fabricius (3), et post eum Boissonadius.

g Elesbaan constituit filium S. Arethæ phylarcham Negrnitarum, ἡγέμονα τῶν ἐκείσε καὶ ἐθνάρχην, in locum scilicet ejus patris; nomen filii siletur. De nomine vero S. Arethæ adscribere omisimus quæ tradit Ibn-Khilcan in Vita Haririi: Nomen istud, ait, fluxit e verbis Mahumetis dicentis: « Omnes estis Hareth et omnes estis Hammam; nam hareth significat eum qui lucratur (ex Arabico Haratha, lucratus fuit), et hammam eum qui multum habet sollicitudinis. » Nemo igitur est qui hoc sensu non sit hareth... quum unusquisque lucrum facere satagat etc. (4). Nomen istud Drusi scribunt Hareth; de quo vide sis Sacyum (5). Ex Djawhario aliisque lexicographis apud Golium vox Harith agricolam etiam (ut Græcum γεωργός) et leonem significare potuit. Si historicis mahumetanis sit fides, S. Arethas antequam christianus fieret, dictus est Abdallah, et pontifex fuit christianorum dum Negrnam advenit Dhu Nowasus: Comment. supra n. 105. Posterius profecto negandum est, quum ostendatur ex pluribus nec episcopum Negrnensem fuisse S. Aretham, nec sacerdotem: cfr Acta n. 5, 15, 19 et passim. Ad alterum quod spectat, id nec negare, nec asserere possumus; quum historici mahumetani, quatenus res Islamismo antiquiores contingunt, minime tuti sint. Crediderim tamen S. Arethæ, antequam Negrnensibus imperaret, seu Benu-l-Harith-Ibn-Caab (Comment. n. 153), et aliud præterea C nomen fuisse: nec insuetum erat tum temporis nomen Abdallah. De nomine isto, quod servum F Dei significat (idem fere ac Hebræicum Abdias) aliisque similibus quæ in Arabiæ historia non raro occurrunt, nuper scripsit cl. Ern. Renan, quem dolemus ex præjudicatis opinionibus a religione christiana animum perquam alienum gerere. Sententiam scilicet Pocockii denuo excitavit, Arabas multos aut plerosque unum Deum veneratos esse: de qua diximus Comment. n. 22 sq. et 42. Qua in re nonnulli, contempta verissima et ineluctabili historia generis humani, quæ in Bibliis legitur, eousque progressi sunt ut scribant stirpi Semitiæ (nimirum Syris, Judæis, Arabibus, Assyriis) proprium et ingenitum esse agnoscere Deum unum. Hoc effatum simile est illi quod in libris aliquot ethnographicis legimus, stirpem, quam Caucasicam dicunt, solam religioni christianæ suscipiendæ idoneam esse: quasi inter Semitas non floruerit per plura sæcula antequam barbarie mahumetana pæne extingueretur. Scilicet quo cultior est gens aliqua, eo sacris christianis est propior; eoque facilius a gentilitate conversi sunt Græci et Romani, et præsertim inter universas has gentes ea sacra stabilita sunt, quoceteris, ob leges probatissimas, ita disponente Deo, cultiores erant facti. Considant aliquando in Europa hodierna religiones Asiaticæ, Buddhicæ, Brahmanicæ et Mahumeticæ: mox sua inanitate dissolventur. Plura nullone negotio responderi possunt; at supervacaneum est omnia persequi ad quæ aberrat mens humana dum religionem veram aut odit aut contemnit. Ad cultum Semitarum priscorum quod pertinet, legantur, præter Biblia, Seldenus de diis Syris, F. Movers de diis Phœnicum, E. Osiander de diis Arabum, et demum A. P. Caussin de Perceval, ejus Historia Arabum monumentum perenne futurum est eruditionis et sanioris judicii. Arabas non paucos Deum supremum coluisse, idquetribuendum venerationi Abrahæ, ex quo Maaddeni, Coraysitæ et universim incolæ provinciarum Hedjæ et Nadj per

(1) Anecdota Græca, vol. V, pag. 63 sqq. — (2) Oriens christ. tom. II, col. 663 sq. — (3) Bib. Græc. tom. X, pag. 116, edit.

Harles. — (4) S. de Sacy, Chrestomathie arabe, tom. III, edit. 1827, pag. 175. — (5) Ibid. tom. II, pag. 525 et 531.

AUCTORE
E. C.

Ismaëlem sese genitos crediderunt, suo loco monuimus. Ac advertendum, illis ipsis in provinciis ^D (a quibus parum aberat Negrana, urbs S. Arethæ) nomen Abdallah frequentius fuisse : et quidem eo nuncupatus est pater ipsius Mahumetis. Deinde longe etiam frequentius fuit post Christum natum : quod propagationi religionis tum judaicæ (1) tum christianæ (2), et cum primis, ut ego quidem arbitror, venerationi majori qua Ismaëlita ceterique Arabes templum Caaba (quod ab Abrahamo et Ismaële ædificatum dicebant) tum prosequi cæperunt (3) adscribendum est.

h Vide annot. I ad cap. iv.

i V. Comment. n. 196.

k Taphar erat regia Homeritarum. Negrana vero regia fuit Æthiopum usque ad annum 523, Comment. n. 139 et passim; num deinceps fuerit, incertum (4), at fuisse veri simile non est.

l Α προβάλεται τοῖς ἐκεῖσε βασιλέα Ἀεράμιον τινα, συνετὸν, Σεόφ. Ex verbis Ἀεράμιον τινα patet hanc partem Actorum in Arabia scriptam non fuisse : cfr Comment. n. 205 sq. Hæc eadem insuper accurata non sunt; quum noverimus anno 525 proregem Homeritarum constitutum fuisse Esimiphæum, anno circiter 530 Aryatem, et nonnisi post hunc nec multo ante annum 540 regem factum esse Abrahamum. V. Comment. n. 124 sqq. : ubi advertet lector me cum Humphredo Hody, viro cum primis erudito, Joannem Malalam, quem primus luce donavit publica, adscripsisse sæculo viii; at lecta disquisitione cl. L. Dindorfii (5), ejus sententiæ haud cunctanter accedo; ac scripsisse Malalam autumo non dudum post annum 585; quo circiter Historiam suam absolvit Joannes Ephesi, seu Asiæ episcopus (6) : e quo Malalas plurima sua fecit (7). At de re ista amplius constabit dum pars iii historiæ Joannis, Asiæ episcopi, quæ a cl. Curetonio edita est, a viris eruditis cum Malalæ Chronographia collata fuerit.

m Abrahamum religiosum fuisse in christianismo suo tradunt etiam mahumetani, Comment. n. 178.

B n Dum circa annum 540 tertio in Arabiam trajecit, et regem constituit, seu potius agnovit, Abrahamum, milites Æthiopus illic reliquisse fertur quinquies mille (8); qui numerus profecto minus videbitur. Attamen numeri etiam minoris difficillimis in adjunctis meminit Procopius (9). Ex his conjectarem Arabas, licet virtute bellica et ante Islamismum (ut 50 ante annis jam præsagiiit Napoleo I imperator (10) et ex monumentis nunc certo constat) plurimum valerent, ab Æthiopibus tamen victos fuisse militiæ disciplina; quam veri simile est hos didicisse a Græco-Romanis.

o Urbs regia Elesbae fuit Axum in Æthiopia, de qua supra diximus. Ista hunc in modum reddit Metaphrastes, usus amplificatione aliqua : καὶ τοῖς Ὁμηρίταις Ἀεραμίον τινα, ἄνδρα Σεοφιλή καὶ τῷ Χριστοῦ ὀνόματι σεμνυνόμενον, βασιλέα χειροτονήσας, τῷ τε ὁσιωτάτῳ ἐπισκόπῳ περὶ πού μυρίου τῶν χριστιανῶν Λιβυόπων παραδούς, ἐπάνεισι χαίρων πρὸς τὰ οἰκεία βασιλεία μετὰ λαφύρων καὶ λείας οὐδὲ ἀριθμῷ ληφθῆναι ῥαδίας, οὐκ ὀλίγην χρημάτων ἀπόμοιραν καὶ τῷ στρατῷ διαδούς.

p ἀλλ' ἐν αὐτῷ κατεργήσας... Ad quæ hæc notat Boissonadius : Forsan διᾶζει excidit; vel κατεργήσαι legendum. B (seu codex Parisinus 1454) non potest nunc legi.

q Α Βαυκάλλιον, nobis « bocal. » Melior est Symeonis Metaphrastis oratio : μηδὲν τῶν τοῦ κόσμου κτησάμενος, ἢ μόνην ψίχθον, καὶ κωθώνιον εἰς μετάλῃψιν ὕδατος. Locum excitavit Cangius Gloss. in βυυκαλία, et scripsit male παρ' ἐτέρῳ, quum sit in codice παρ' ἐτέρῳ, quod, usus nota vocalium αι et ε permutatione, in περαιτέρῳ aptissime mutavi. Ex B nihil præsidii. Boissonade.

r Nobis « biscuits secs. » Boissonade. Cassianus Collat. xix, cap. 4 ait paximatia sex unciarum fuisse, duoque monachis ad refectionem singulis diebus tribui solitum : vide Glossarium utrumque Cangii.

s Ex hoc aliisque locis Actorum deduximus scripta fuisse post obitum Elesbae, Comment. n. 199.

t Pluries monuimus hanc postremam partem Actorum minus tutam esse; vide annot. l. Credimus quidem S. Elesbaan, dum monachum induit, coronam suam misisse Hierosolymam; sed id fieri non potuit dudum ante annum 540; nec patriarchatum Hierosolymitanum tenente Joanne : quum is diem obierit anno Christi 524 (11). Nomen itaque Joannis intrusum est, et acceptum vero similis ex initio Actorum, num. 1, ubi de bello dicitur quod anno 522 Dhu Nowasus auspicatus est. — Hic demum aliquid addendum iis quæ de talento Arabum dicta sunt annotato rr ad cap. i : ubi inter kintar et kantar aliqua diversitas significatur; quæ non est alia quam diversitas pronuntiationis. Kintar enim valuit 1,000 denariis aureis; sed valuit etiam 100 libris (seu ratl Arabicis veteribus) auri vel argenti : id est, idem fuit circiter cum talento majori Ptolemaico. Videatur Djawharius et Camusus Firuzabadii ap. Freytag, vel ap. Golium et Giggejum. A voce kintar deducendum videtur Hispanorum et Gallorum quintal, et Italarum quintale, quod pondus librarum 100 designat : Hispani enim simili modo ex Arabico kirat effecerunt quilate. Loco autem kintar dictum esse etiam kantar ab Arabibus, saltem ubi pondus librarum centum significatur, manifestum ex vocibus cantaro, cantar, kantar, quibus in multis partibus Italiæ, Hispaniæ et Orientis (non secus ac voce quintal passim in Europa), ejusmodi pondus appellatur. Atque hæc in supplementum dicta sint superiorum.

(1) Cfr Comment. n. 24 sqq. — (2) Ibid. n. 43 sqq. — (3) Ibid. n. 23. — (4) Cfr Boissonade. Anecdota Græca, tom. V, pag. 73. — (5) Malalas, præfat. pag. V sqq. — (6) Zeitschrift d. d. morgenl. Gesellschaft, tom. VIII, pag. 397. — (7) Comment. supra

n. 117, coll. Malala, pag. 433. — (8) Ap. Boissonade, loc. cit. pag. 66. — (9) Comment. supra n. 126. — (10) Mémorial de Sainte-Hélène, tom. III, pag. 183; cfr Noël Desvergers, l'Arabie pag. 136. — (11) Lequien, Or. christ. tom. III, col. 189.

APPENDIX.

Fragmentum interpretationis Latinæ Actorum S. Arethæ quam adornavit
Athanasius Junior, episcopus Neapolitanus *a*.

Prologus acephalus.

... enim humanitatisque debitum persolventes, utpote Creatoris sui prorsus ignari, Tartareis cruciatibus mancipati sunt. Et licet eorum pompaticæ adoreæ apud poëticos aut etiam historicos scriptores, mille, ut ita dicam, voluminibus exarata legantur, tamen cum e seculo transeunt, veluti fumus oblivionem accipiunt. Omne enim quod fuit et non est pro nihilo computatur. Divini autem prælii bellatores, qui suas immortales victorias ad victoriosissimum imperatorem trans æthera reportarunt, jam vernantibus laureis coronati perpetue jocundantur. Adde præterea quod exercitus mundanæ militiæ, quanto plures in acie commilitones amiserit, tanto magis defectum sui dolendo causatur, et non solum numero et viribus minorari conqueritur, verum etiam audendi vigore privatur. Sancta vero atque apostolica ecclesia eo altius exercitum suum augeri congaudet, quo beatos agonistas diaboli tyrannidem fortiter vincere, et vincendo numerosius eosdem mori prospectat. Enimvero si quispiam de suis terga vertens hosti colla submiserit, hunc tanquam abortivum a suis visceribus alienum deputat. Hoc denique novo vincendi genere christianismi athletæ accusati non excusabant, interrogati protinus fatebantur, morti adjudicati gratias referebant: ac per hoc, quando victi putabantur, veraciter ipsi vincebant. Satanas itaque, qui eos multiformiter anhelabat capere, torquere, vincere, dum eorum inflexibile cernebat robur, prius ipse torquebatur, capiebatur, vincebatur. Unde nimirum Sabea provincia, sicut odoriferis aromatibus largius abundat, ita martyrum fertilitate beata pollet.

2 Verum a præcis temporibus celebri præconio attollitur, quod a finibus scilicet orientis veniens sapientiam Pacifici regis audire, et augustissimum in toto orbe terrarum Domini templum videre studuerit: ac denique post multa annorum curricula, eodem *b* longissimo itinere confecto, astriferam Salvatoris infantiam mysticis muneribus adoraverit. Hic ergo, quemadmodum occiduis mundi partibus aromatica transmittit commercia, ita magnanimum principem ac beatissimum martyrem omni auro et monilibus pretiosiore destinavit Aretham. At quoniam tanto viro sine comitatu procul adventare dedecus erat, triumphantibus sertis laureatam misit cum eo catervam. Quorum victrices agonias palmasque perennes ego Athanasius junior, Parthenopensis ecclesiæ antistes *c*, ad honorem Dei et gaudium christianæ religionis, ab Æolicis exemplaribus transferre conabor. Et quia peregrinum idioma latino minime congruit stylo, non verborum folia, sed magis sensus ubertatem carpere studentes, superflua resecamus; et interdum, serie commutata, ad dilucidandas sententias nonnulla ingerimus no-

Octobris Tomus X.

stra. Sane Homeritas Hebraicæ fuisse stirpis haud prorsus ignoret qui multos Judæorum mutua cum ethnicis connubia copulasse ac deorum penitus tenuisse ritum lectitando didicit. Has autem, dilectissimi fratres, SS. martyrum passiones libentissime recolentes, et eorum memoriam debita devotione celebrantes *d*, flagitemus charitate Spiritus Sancti ut quandoque cum eis æterna felicitate perfrui mereamur.

Narratio.

Anno igitur dominicæ Incarnationis secundum Latinos fere quingentesimo vigesimo primo *e*, regnantis quoque Justinii senioris, qui apud Constantinopolim Romanum gubernabat imperium, anno quinto, vicario principis apostolorum Papa Joanne *f*, Jerosolymæ civitatis nihilominus patriarcha Joanne, Antiochiæ Euphrasio, Alexandria autem Timotheo *h*; Æthiopicis tunc provinciis in civitate quadam Auximi regnabat Helesbas *i*, homo justissimus. Contigit autem per idem tempus regem esse Homeritarum nomine Dunaan, qui erat Hebræus atque humani cruoris bibulus iniquissimusque ultra omnes homines in gente Homeritarum. Homeritarum namque provincia est quam divina Scriptura Sabam commemorat, et gentiles Eudæmon Arabiam vocant. Hanc enim omnes inhabitantes Judæi atque ethnici erant: qui non juxta legis præceptum, sed secundum hypocritarum Pharisæorum simulque Sadducæorum traditiones vivebant. Totus enim ubique terrarum orbis glorificabat et collaudabat Dominum Christum, verum Deum, qui cum Patre sanctoque Spiritu inseparabiliter vivit et regnat. Soli *k*...

4... capere illam nullatenus potuit. Attulit interea quotquot varii sexus et ætatis in agris seu villis comprehendere valuit: alios occidit in ore gladii; alios magnatibus et eunuchis suis ad famulandum tradidit. Cernens itaque quia nullo modo posset præliando capere civitatem, imitatur versutias antiqui colubri, qui primum hominem veneno mortiferæ sussionis decipit, ejusque filiis callidus hostis insidiari non desinit; cœpit dejerare et invocare Deum legis sanctasque virtutes: Non, inquit, lædemus quemque nec compellemus abnegare quam colitis sectam; sed tantum sub tributario jure vos esse quærimus. Quid cunctamini? Aperite portas ut ingrediar videndi gratia: accipiam quod mihi per singulos annos accipere debitum; per caput videlicet uniuscujusque viri et mulieris, servi et liberi, pueri et senis Oleadem *l* unum. Porro moneta Homeritica habet auri pondus aurias *m* duodecim; congregaturque annualliter ex eadem Negrana civitate auri regula centum triginta talentorum. Est autem apud Æthiopiam talentum tredecim librarum. Populus autem Dei, quibus apostolica cælitus congruebat sententia: Vobis donatum est,

AUCTORE
ATHANASIO.
* Philip. I, 29.

ut non solum credatis in Christum sed etiam ut patiamini pro eo :

5 Rex, ajunt, nos a lege et prophetis atque evangelicis præceptis didicimus non solum colere Deum, sed etiam potestatibus obtemperare, et quæcumque rationabilia vel opportuna sunt, non recusare. Intus itaque nunc confisi sermone quem jurejurando nobis pollicitus es, patefacimus urbem. Ingredere cum quibus velis; verumtamen hoc tibi notum sit, quia si transgressus eris quod nobis spopondisti, omnipotens Dominus erit auxiliator noster. Cujus spreto judicio, non solum super caput tuum descendet nequitia tua, sed etiam super regnum tuum. Nos quidem tibi vocem trium puero-
rum constanter canimus: Juxta monarchiam judaismi tui divino cultui non famulabimur, nec tuæ blasphemiae participes efficiemur: quibus id dumtaxat valde jocundum atque optabile erit, mori pro Christo, qui ea dilectione mortuus est pro nobis, ut nos vivamus in ipso et ipse vivat in nobis. Hæc et plura his similia prosequentes aperuerunt portas. Mox autem ingressus teterrimus Homeritarum draco: cui omnes pariter magnates cum Aretha, filio Chaneb n, principe suo, ante ingressum urbis obviam venientes, adoraverunt proni in terram. Homerita cuncta quæ habere poterint jussit ab eis auferri; Paulum quoque civitatis episcopum præcepit sibi ostendi. At illi respondentes dixerunt: Biennium est quo ex hac vita migravit ad Dominum. Quod nefandissimus audiens Hebræus credere contempsit. Attamen mittens ubi sanctum corpus ejus erat humatum, fecit eadem ossa foras efferri et flammis comburi; eorumque pulverem ventilabro per aërem dispergi.

6 Postera autem die omni populo militiae suæ multitudinem lignorum congerere præcepit ignemque adeo copiosissimum accendere, ut ipse incendii locus tamquam unius stadii spatium occuparet. Quam crudele nefas! Tunc ibi universos sacerdotes et levitas Dei, et reliquos ecclesiae ministros, monachos et monastrias, sacrasque virgines, et psaltrias quæ die noctue in ædibus sanctis psallendo excubabant; omnes ligatos sine aliqua examinatione insimul præcipitari fecit: arbitrans se reliquis fidelium terrorem incutere. Erant autem omnes qui per hujusmodi conflagrationem coronam pertingere meruerunt, animæ quingentæ * viginti et septem. Dehinc Aretham et qui cum eo erant majores natu ferreis [ligari catenis jussit]; et præco vehementer Homeritico clamabat sermone: Si vivere vultis, abnegate eum qui dicitur Christus. Judaizate et estote complices nostri. Et sancti: Procul a nobis ut abnegemus fidem in qua baptizati sumus. Tunc tyrannus: Numquid Romanorum potestas non cognovit, et sacerdotes ac legis periti? Non Deum, sed hominem sine dubio blasphemaverunt, injuriis affecerunt, verberibus stimularunt et morte turpissima damnaverunt. Quare ergo post tergum hominis hujus errantes inceditis? Anne Romanis vos meliores esse putatis, maxime illis qui cognominantur Nestoriani et sunt apud nos usque hodie, dicuntque nobis: Nos cum prophetam

habemus et non Deum. Quam ob rem non D
quæro a vobis, ut deserto Creatore vestro, qui fecit cælum et terram et universum condidit orbem, adoretis solem et lunam, vel o...

ANNOTATA.

a De hoc fragmento diximus *Commentar. n. 187. Titulus ab amanuensi adscriptus est hujusmodi: Fragmentum historiae passionis SS. martyrum Arethæ et sociorum ab Athanasio juniore, episcopo Neapol. e Græco in Latinum sermonem paraphrasticos redditæ. Ex cod. ms. Capuano. Addit Papebrochius in margine: Ex collectione P. Carraccioli tomo de Vitis Sanctorum.*

b Athanasius credidit non modo reginam Saba ex Arabia venisse, sed et magos quoque qui Christum recens natum adorarunt. De quibus dictum pluribus in *Commentario prævio.*

c Antistes Parthenopenensis seu Neapolitanus fuit ab anno 872.

d Ex his merito deducimus Athanasium Acta S. Arethæ latinitate donasse ut die ei sacra, 24 octobris, pro more ecclesiarum multarum, intra officium matutinum (1), aut missarum solemniam (2) fidelibus prælegerentur; cfr *Comment. n. 186.*

e Vide annot. bad cap. 1 Actorum Græcorum.

f Hæc de suo addidit Athanasius, at non adeo feliciter. Joannes enim, ejus nominis primus, pontificatum suscepit anno tantum 523.

h Notabile est in exemplari Græco quo usus est Athanasius, non secus ac in aliis pluribus, omis-
sum fuisse patriarcham Cpol. *Comment. n. 202.*

i Legit idem in codice suo nomen Ἐλεσθεῖον cum spiritu aspero; quod et Procopio contigit. *Comment. n. 110 sq.*

k Hæc adscribit librarius hoc loco: Hactenus codex Capuanus in quadam solum pagina; quæ vero sequuntur ex altera pagina huic prædicatæ adhærente exscripta sunt.

l Olcadem unum: si recte hæc descripta sunt, legit Athanasius in Actis suis ὀλκάδος, et quidem cum spiritu leni, non ἐλκάδος; vide annot. oo ad cap. 1. Codex quo usus est Athanasius propius accedit ad illum qui a Boissonadio typis expressus est, et cujus lectiones varias signavimus litera A. Post ea enim quæ dedimus loc. cit. annot. nn (ubi legendum ὀλκάδος loco ἐλκάδος) sic idem codex prosequitur: Ἐστὶ δὲ αὕτη ἡ μονήτα βασιλικὴ Ὁμηρικὴ, σταθμὸν ἔχουσα χρυσίου κερατίων Ῥωμαϊκῶν δώδεκα. Ex his vox ἐλκάς fit dubia non nihil; at retinenda sunt quæ ibidem de valore monetæ Arabicæ dissertavimus. Boissonadius interim hæc adnotat: A, ὀλκάδος. B, ἐλκάδος..... Visum est esse ἐλκάς nomen ἀραβικοφανὲς male a Græco librario in ὀλκάς mutatum. Melius etiam fuerit ἐλκάς, quum ἐλ videatur Arabicus esse articulus.

m Aurias, vox corrupta est; quum enim locus ab amanuensi primo legi non posset, ab altero addita est. Codices A et B, seu codex Boissonadii et noster, monetam Homeriticam ceratiis duodecim, non auriis duodecim pendere dicunt.

n Certo dici nequit num sit Charieb filius Chaneb legendum, sed ex dictis *Comment. n. 153* posterius retinendum est. Nota vero literam b in fine nominis; quæ prorsus Arabica est. Acta nostra n. 7: ὁ ἄγιος Ἀρέθας, υἱὸς Χανέφ; At n. 5 nomen patris desideratur.

o Codex Carraccioli plura non habebat.

(1) Martene, De antiq. eccl. disciplina, cap. V, n. 2 sqq. —

(2) Id. De antiq. eccl. ritibus, lib. I, cap. 4, tom. I, pag. 367.

A

D

DE S. CADFARCHO, CONF. NON PONT.

IN WALLIA SEPTENTRIONALI,

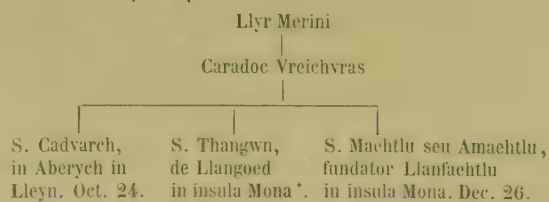
SYLLOGE.

V. D. B.

S. Cadfarchi nobile et sanctum genus; duo templa fundat; ejus cultus; ætas; parentela.

CIRCA MEDIUM
SÆCULUM VI.
S. Cadfarchi,
a pluribus
memorati, no-
bile et pium
genus.

Inter ducentos septemdecim sanctos, natione aut cultu Wallenses, quos initio Dictionarii sui topographici Walliæ recenset Nicolaus Carlisle, plurimos tamen omittens, venit ordine suo S. Cadfarch, qui versus medium sæculum VI floruit. Hic autem in Martyrologii Anglicani supplemento (1) ad diem 24 octobris his annuntiatur verbis: In Penegoes in montis Gomerici comitatu (Montgomeryshire) festivas S. Cadmarch, seu Cadfarch, cujus nomini dicata est ecclesia; quæ Willisii, ut ibi indicatur, nituntur testimonio et quibus suffragatur Nicolaus Carlisle (2), Cadmarchi tamen nominis formam præteriens. Ejus quoque meminit cl. v. Rice Rees, minister ecclesiæ anglicanæ, qui in egregio conatu suo de sanctis Walliæ (3) hæc de de eodem tradit: Cadfarch, frater Cawrdafi, fundator fuit Penegos in Montisgomerici comitatu et Abererch in comitatu Caernavon. Ejus festivas notata est ad diem 24 octobris. Deinde, quo appareat S. Cadfarchum ex nobilissimo et pientissimo genere fuisse, traditur Cawrdaf, ejus frater et filius Caradoci Fraichfras, ex familia Coeli, successisse patri in principatu de Brecknock; idem in Triadibus plurimum celebrari, quod tanta ejus esset auctoritas, ut, quoties populares ad bellum exciret, accurrent omnes; postea vero valedixisse mundo, religiosamque vestem induisse in instituto S. Iltyti, in Armorica et Wallia sæculo V et ineunte VI celeberrimi abbatis (4), et demum honores ecclesiasticos nactus esse annuus die 5 decembris. Huc quoque pertinet sequens schema parentale, ex Genealogiis sanctorum Wallensium detractum, in quo quidem S. Cadfarch frater S. Cawrdafi non dicitur, sed contra SS. Thangwni et Maethlui, et simul Caradoci Vreichvras seu Fraichfras filius:

* Anglesey.

Complures flocci faciunt id genus genealogias; et certe sæpius ostensum est alia in his esse ficta, alia esse dubia; verumtamen qui nullam harum rationem haberi velit, is plane aberrabit a vero, quum universa hujus populi ratio poli-

tica et domestica consisteret in generationum conservatione. Audi Giraldum Cambrensem (5): Generositatem vero, inquit, et generis nobilitatem præ rebus omnibus magis appetunt. Unde et generosa conjugia plus longe cupiunt quam sumptuosa vel opima. Genealogiam quoque generis sui etiam de populo quilibet observat et non solum avos, atavos, sed usque ad sextam vel septimam, et ultra procul generationem memoriter et prompte genus enarrat in hunc modum: Resus filius Gruffini, filii Resi, filii Theodori, filii Encae, filii Oeni, filii Hoeli, filii Cadelli, filii Roderici Magni et deinceps. Genus itaque super omnia diligunt et damna sanguinis atque dedecoris acriter ulciscuntur.

2 Penegos seu Pen egwest, cujus ecclesia a S. Cadfarcho fundata ab aliis dicitur, ab aliis suo nomini dedicata (quamquam sæpe factum sit ut ecclesia, initio sub alius sancti patrocinio consecrata, deinde fundatoris, quando is ecclesiasticos honores obtinuit, nomen et titulum acceperit) in comitatu Montisgomerici, ut vidimus, jacet; scilicet in Wallia septentrionali, ad ripam sinistram rivi, qui in sinu Cardigan (Cardigan Bay) aquas suas in mare effundit et ad latus meridionale viæ publicæ, inter Dinasmonthy et Aberistwith stratæ. Quod Pen apud Wallenses caput significat, hinc dixere loci nomen inde esse ortum quod regulus Wallensis ibidem capite truncatus fuit; sed vocabulo Pen, in pluribus aliis nominibus locorum obvio, omne, quod extremum aut summum est, apud eos etiam indicatur; et Egwest venit etiam in Llan-egwast, nomine abbatiæ Cisterciensis, vulgo Vallis crucis dictæ (6). Sed propius ad S. Cadfarchum spectat, in agello prope templum fontem esse, cujus aquæ in rheumatismis curandis adhibentur (7). Vix dubium mihi est quin is fons S. Cadfarchi nomen habeat et pristini ejus cultus indicium sit. Passim enim in Wallia et in reliqua Europa occidentali istiusmodi adhuc fontes sunt. Neque mirum: quum enim ante stabilitam christianam doctrinam passim fontibus adhiberentur honores divini (8) alieque circa eos superstitiones fierent, nil opportunius erat (quemadmodum de conviviis superstitiosis aliisque rebus initio ecclesiæ factum est et ut in Anglia quoque fieret suasit S. Gregorius papa) nil, inquam, opportunius erat ad falsas illas reli-

Ecclesias fundat in Penegoes, ubi fons salutaris adhuc fluit.

(1) A memorial of ancient British piety, pag. 27. — (2) A topographical dictionary of Wales, vº Penegoes. — (3) An Essay on the Welsh saints or the primitive christians usually considered to have been founders of churches in Wales, pag. 270. — (4) Tresvaux, Hist. des saints de Bretagne, tom. I. pag. 66 et seqq. — (5) Cambriæ descriptio, cap. XVII, in Camdeni Anglicis

etc. veteribus scriptis, pag. 890. — (6) Cfr Monasticum Anglicanum novum, tom. V, pag. 720: Camden, Britannia, edit. Gough, tom. II, pag. 381. — (7) Carlisle, A topog. Dict. of Wales, vº Penegoes. — (8) Cfr W. Reeves, The life of S. Columba, pag. 119.

AUCTORE
V. D. B.

giones tollendas quam ut novo christianoque more deinceps in honorem aut memoriam sanctorum ex illis fontibus biberetur, sive sancti illi iis etiam suo ævo usi fuissent, aut iis aliquando benedixissent, sive quotannis, eorundem imploratis orationibus, rogaretur a presbyteris Deus ut qui iis uterentur homines se bene haberent, quemadmodum Russi aliique orientales annua maxima solemnitate adhuc faciunt.

et in Abererch.

3 Aber erch, ubi alterum templum fundavit S. Cadfarch, jacet similiter in Wallia septentrionali, nempe in comitatu de Caernavon. Ejus situs ipso nomine indicatur; nam quum Aber ostium fluminis seu rivi significet, satis hinc liquet sitam esse parochiam prope mare Hibernicum seu S. Georgii canalem, ubi rivus Erch in mare incurrit. Templum tamen S. Cadfarchi titulum non habet, sed S. Cwerdæ (1), alias mihi ignoti, nisi idem sit ac S. Gourda.

Pauci de SS.
Cadfano,
Tangweno,
Maethlu,
Gourda et Je-
stino

4 Vixisse seu potius mortuum esse S. Cadfarchum inter annum 542 et 566 tradit cl. v. Rice

(1) Carlisle, A top. diction. of Wales, vº Aber erch. — (2) Ibid. Glossary, pag. xxx. — (3) Ibid. pag. xxxix. — (4) Ibid.

Rees; quibuscum assertis conveniunt notitiæ, D quas ex illis partibus accepit Carlisle (2), tradens floruisse hunc sanctum medio sæculo vi. Et reapse hac quoque ætate vixit S. Tangwn seu Tanwg, qui ejus frater dicitur et initio sæculi vi cum S. Cadfano ex Armorica in illas partes venisse fertur (3); et similiter S. Maethlu, S. Cadfarchi quoque frater dictus et alterum medii sæculi vi ecclesiæ Wallicæ decus (4). Ad dam in fine, quoniam numquam forte amplius in opere nostro dicitur de S. Thangwn, parochiam de Llan Goed, id est latine de Cella seu Templo ligneo, duobus milliariis septentrionem versus distare a Beaumaris, præcipuo insulæ Monæ oppido. Hujus tamen ædes sacra dicata non est S. Thangwni nomini, sed S. Gourdæ; et duæ capellæ, quæ parochiæ annexæ sunt, altera Llanfihangel Tyn Sylwy, altera Llan Jestyn, patronos habent archangelum S. Michaellem et S. Jestinum seu Justinum regem ad diem 12 aprilis inscriptum calendariis.

pag. xxxvii.

E

DE S. SENOCHO, PRESB. ET ABBATE

IN PAGO TURONICO GALLIÆ,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

V. D. B.

§ I. S. Senochi ortus, clericatus, monachatus, monasterium, vitæ tempus.

ANNO DLXXVI.
S. Senoch, a
S. Gregorio
Turonensi ter
celebratus,

Hæc divinae gratiæ laus est et potentia ut etiam de gentibus, quæ natura videantur a virtute et sanctimonia maxime alienæ, homines eligat et perficiat qui Deo et angelis gratissimo sint spectaculo, popularibus autem et universis fidelibus continuo ad cælestia capessenda incitamento; adeo ut, quemadmodum verum est arborem malam non posse bonos fructus facere, neque colligi de spinis uvas aut de rubo vindemiari, sic quoque admittendum sit ex arbore mala et spinosa progigni nonnumquam surculos, qui, in Christo, tamquam oleastri in bona oliva, inserti, fructus proferant æterno præmio dignos. Atque hæc sententia apprime confirmatur exemplo S. Senochi, cujus hodierna die memoria recolitur et qui, Taifalus licet natione, continuas in corde suo ascensiones disponens, ad perfectionis christianæ apicem pervenit. Hæc rescivimus ex scriptore contemporaneo, qui cum de facie noverat et sæpius cum eo fuerat conversatus, scilicet ex S. Gregorio Turonensi. Hic primum ejus scripsit Vitam aliquanto ante annum 588, eamque inseruit libro de Vita Patrum, cap. XV; in libro de Gloria confessorum, cujus caput XCV sub annum 588 literis mandavit, refert cap. XV unum ejus recentius miraculum, præmissis his verbis: Senoch abbatis Vita dudum a nobis scripta est; et demum in Historia Francorum, quam postmodum usque ad vitæ forte finem seu annum 594 aut sequentem collegit et polivit, lib. V, cap. VII, tertio S. Senochi meminit et

brevibus præcipua ejus gesta complectitur. Atque hic postremus locus impræsentiarum referendus videtur, quo melius ab initio lector beatum virum cognoscat.

2 Sed et illud commemorare libet, inquit beatus historiographus, qui vel quales viri hoc anno a Domino sunt vocati. Unde magnum eum et Deo acceptabilem ego censeo, qui talis de nostra terra suo paradiso collocatur. Nam benedictus Senoch presbyter, qui apud Turonos morabatur, sic migravit a sæculo. Fuit autem genere Theifalus, et in Turonico clericus factus, in cellulam, quam ipse inter parietes antiquos composuerat, se removit: collectisque monachis, oratorium, quod multo tempore dirutum fuerat, reparavit. Idem super infirmos multas virtutes fecit, quas in libro Vitæ ejus scripsimus. Atque hic imprimis inquirendum est in ætatem S. Senochi, quem ex Vitis Patrum, immo ex num. 4 ejus Vitæ, diem obiisse novimus, cum esset annorum circiter quadraginta. Quæstio quidem illa primo conspectu valde facilis esse videtur, quum B. Gregorius Turonensis libro VI Historiæ Francorum, cap. VI, continuo ante verba, quæ ex ea Historia retulimus, scripserit: Anno vero, quo supra, id est quo, mortuo Sigeberto, Childebertus, filius ejus, regnare cœpit, multæ virtutes ad sepulcrum sancti Martini apparuerunt; quibus verbis significari videtur annus 575, quum hoc anno insidiis Fredegundis occisus fuerit Sigibertus, rex Austrasiæ, et ejus loco

vixit quadraginta circiter annos

F

AUCTORE
V. D. B.

A loco regiam coronam assumpserit Childeburtus. et anno 576. 3 Verum, licet hæc ita sint, consentire videntur eruditi (nisi incuriosius locuti fuerint) S. Senochum ex hac terra recessisse anno sequenti; et quum S. Gregorius Turonensis ibidem seu potius cap. VIII dixerit: Eo anno et beatus Germanus, Parisiorum episcopus, transiit, et eodem deinceps locutus fuerit modo de sanctis viris Caluppo recluso, Patroclo item recluso et Brachione abbate, de his omnibus eadem legem esse nemo non videt. Et quidem annus 576 omnino retinendus est, ita ut S. Gregorius explicandus sit quasi S. Senoch, aliique, quos laudat, præclari viri primo anno post mortem Sigiberti, seu ab inchoato Childeberti II regno, ad superos abiissent. Porro nolim commentarium scribere de ultimo Sigiberti regis anno, quem satis superque constat 575 fuisse, ut jam diximus. At si quaeritur quo mense, respondendum videtur cum Gebhardo (1) exeunte Novembri aut ineunte Decembri. Ut enim ejus mortis nuntius Parisios venit, Gundobaldus dux adprehensum filium ejus parvulum furtim abstulit: ereptumque ab imminente morte, collectisque gentibus super quas pater ejus regnum tenuerat, regem instituit, vix lustro ætatis uno jam peracto: qui die Dominici Natalis regnare cœpit (2): quæ omnia quum raptim et sine mora acta fuerint, fieri non potest ut Sigiberti mors et Childeberti evectio magno spatio a se invicem distent. Quibus accedit quod Marius Aventicensis (3) hæc refert: Anno X cons. Justini Jun. Aug. ind. IX. Hoc anno Sigibertus, rex Francorum... ab hominibus Chilperici per fraudem interfectus est et suscepit regnum ejus Childeburtus filius ipsius. Quæ plerique scriptores erroris damnant, quasi his annus 576 designaretur; Gebhardus (4) autem, videns indictionem Constantinopolitanam adhibitam fuisse, explicat in hunc modum: Annus Justini X a die 13 Novembris 575 (immo quum annus I ejus consulatus inceperit die 1 Januarii anni 566 (5), annus X cucurrit a die 1 Januarii anni 575 ad finem Decembris ejusdem anni) et indictio IX a kalendis Septembribus 575 currebant. Parricidio itaque interiit Sigibertus anno 575 vel Novembri vel Decembri mense.

S. Germani
Parisiensis et
Theodeberti,
filii Chilperici,
colligitur, mortuus
est.

B 4 His positis, veniendum est ad mortis tempus S. Germani Parisiensis. Ex ejus biographo S. Venantio Fortunato constat beatum præsulem decessisse die 28 mensis Maji seu v kalendas Junias (6). Jam vero anno 575 post mensis Maji finem in vivis adhuc fuisse sanctus præsul omnino videtur, quandoquidem, paulo antequam Sigibertus exeunte autumnno occideretur, ei minas intentavit: quæ narrat S. Gregorius Turonensis his verbis: Sigibertus, inquit (7), audiens Francos Suessionenses, derelicto Chilperico, postulare ut ipse eorum rex fieret, misit qui fratrem suum Chilpericum in supra memorata civitate Tornacensi, infra cujus muros se cum uxore et filiis communiverat (8), obsiderent, ipse illuc properare deliberans. Cui sanctus Germanus episcopus dixit: Si abieris et fra-

trem tuum interficere nolueris, vivus et victor redibis; sin autem aliud cogitaveris, morieris. Quæ minæ fieri non potuere, nisi quum proxime se ad iter accingeret Sigibertus. At expeditionem hanc eodem paravit tempore, quo Dunenses et Turonicos misit contra Theodebertum, Chilperici ex Audovera filium (9); quod ante mensem Octobrem vix fieri potuit. Theodebertus enim in prima pugna, quæ octo millibus ab Egoisma juxta fluvium Carantum secus silvam Buzam pugnata est (10), evictus in campo prosternitur (11); ita ut inter exitum Sigiberti et nepotis sui Theodeberti fuerint dies tantum decem et octo (12), quibus hic ante patrum obiverit. Cæterum si quis legat universa capita LI et LII libri IV Historiæ Francorum S. Gregorii Turonensis, is non poterit non videre brevissimum temporis spatio susceptum, paratum et confectum fuisse, quod anno 575 inter Chilpericum et Sigibertum exarsit bellum; et proin post medium illum annum protulisse S. Germanum illa verba, quæ modo retulimus. Unde consequitur eum vixisse usque ad exeuntem mensem Majum anni sequentis, et proin S. Senochi quoque funus anno 576 annectendum esse. Godescard (13), Maurini (14) aliique nescio qua oscitantia scripsere S. Senochum vita functum fuisse anno Christi 579; auctores vero novi Proprii Sanctorum Lucionensis anno 577: sed hæc castigatione non indigent, sed solo obelo.

5 Natus itaque est S. Senoch anno circiter 536 et quidem ex parentibus Taifalis et in Pictavo pago, quem Theiphaliæ vocant, ut loquitur S. Gregorius Turonensis in Vita. Taifali autem, ut initio hujus commentarii jam innui, gens spurcaerat, utpote pars stirpis Scythicæ seu Tataricæ, quæ nunc per Asiæ nomades fere representatur et omni tempore sodomitico vitio maculata fuit. Et quidem apud Taifalos certis legibus et modis hæc labe regebatur, ita ut nulli pueri ab hoc incesto liberi essent, donec apri aut ursi interemptione se viros factos esse probassent. Sed de his in Commentario de S. Ursula jam satis dixi (15); Ammiani (16) autem verba integra describere neque illic volui, neque nunc volo. Jam anno 401, quo circiter conscripta videtur Notitia Imperii (17), considebant Taifali numero complures ad Ligerim in Pictonibus. In libro enim illo singularis locus est, quo explicatur quas sedes Sarmatæ (nunc Tataros dicemus) gentiles seu qui suis, non romanis legibus et moribus vivebant, per Gallias haberent et quanta esset singulorum præfectorum jurisdictio: in eo autem primus venit præfectus Sarmatarum et Taifalorum gentilium Pictavis in Gallia (18). Ast ex iis ortum non fuisse arbitraur Valesius S. Senochum aliosque qui postmodum in agro Pictavo singularem gentem constituerunt et territorium occuparunt, dictum Taifaliæ; sed hos potius progeniem fuisse eorum, qui, duce Ataulfo, Gothorum rege, aut certe ductu Goaris regis cum Alanis, gente finitima, Gallias petierunt et in agro Pictorum circa Ligerim Honorii principatu sedem

Ortus est ex spurcissima gente Taifalorum, qui ineunte sæculo v in diocesi Pictaviensi jam consederant

(1) Reges Francorum Merovingici, pag. 69. — (2) S. Gregorii Turon. Hist. Franc. lib. V, cap. 1, ap. D. Bouquet, tom. II, pag. 233. — (3) Ap. D. Bouquet, tom. II, pag. 48. — (4) Reges Francorum Merovingici, pag. 69. — (5) Art de vérifier les dates, tom. I, pag. 360. — (6) Ap. Migne, Patrologia latina, tom. LXXII, col. 78. — (7) Historia Francorum, lib. IV, cap. LI, ap. D. Bouquet, tom. II, pag. 230. — (8) Ibid. cap. LI, pag. cit. — (9) Ibid. cap. cit. pag. 229. — (10) Adhemari Chronicum, ap. D. Bouquet, tom. II, pag. 631, not. k. — (11) S. Gre-

gorius Tur. Hist. Franc. lib. IV, cap. 11, pag. 230. — (12) Ibid. cap. LI, pag. 231. — (13) Vies des principaux saints, ad 24 Oct. — (14) Art de vérifier les dates, tom. I, pag. 78. — (15) Act. SS. tom. IX Oct. pag. 137. — (16) Rerum gestarum lib. XXXI, num. 9. — (17) Cfr D. Bouquet, tom. I, præf. pag. XIX et pag. 127; cfr Walckenaer, Géographie ancienne des Gaules, tom. II, pag. 375 et 376. — (18) Ap. D. Bouquet, tom. I, pag. 128.

AUCTORE
V. D. B.

ceperunt; idque eo verisimilius, quod imperante Placido Valentiniano, Honorii successore, pars Alanorum trans flumen Ligerim considerebant, ut Jordanes tradit (1). Sane Alani et Taifali finitimæ gentes erant, ut Franci et Gothi; sed quod Alani tunc in Gallias venerint, non magis inde sequitur venisse quoque Taifalos, quam Gothos occupasse totas fere Gallias, quoniam Franci id fecisse leguntur. Multo itaque satius est consentire abbati Dubos (2) et Walckenario (3), qui Taifalos Pictavenses ortos æstimant ex iis, quos in Notitia imperii inscriptos novimus.

ibique popu-
lum, a reliquis
distinctum,
diu constitue-
runt.

6 Perstitit hæc gens, a vicinis probe distincta, usque ad sæculum XI et forte etiam tardius; nec mirum, quum facie et universa corporis specie, lingua et moribus plane diversa esset ab illis, quibus nil aliud quam horrorem ingerere poterat, quippe quæ ad Hunnos, quos in commentario de S. Ursula fuse descripsimus (4), proxime accederet. Cæterum passim idem occurrit in Germania, multo maxime in Transylvania, ubi Hungaros, Siculos, Germanos, Slavos, Armenos aliosque habes, invicem omnino abstinentes, licet sæpius sedibus discreti non vivant. Regiuncula autem, quam in Galliis occupabant Taifali et quæ inde Taifaliæ seu Teifaliæ nomen retinuit, vicus Pictonum est, ait Valesius (5), inter Clicchionem et Moritaniam positus ad Separim flumen apud Namnetas in Ligerim exiens, hodieque, L in V mutato, pro Teifalia dictus Tifaugia. Sed nolim his diutius inharere, quum in Commentario de S. Martino Vertavensi, quem in præsentī tomo quoque excudendum curavi, accuratius inquisivi in Tifalgie aliorumque vicinorum pagorum limites. Hunc itaque, si plura cupis, vide locum.

Clericatus et
monachatus
S. Senochi non
videntur fuisse
distincti; sit
ex simplice
monacho dia-
conus; in ru-
deribus adium
romanarum

7 Quoto vitæ suæ anno clericus factus fuerit S. Senoch, nemo facile dixerit; verisimiliter post impletum annum ætatis vigesimum quintum, quoniam paulo post factus est diaconus: qui ordo ne junioribus conferretur vetabant illius ævi canones (6). Atque eo deferimur ad annum Christi 561; et certe ante annum 556, quo Euphronius, qui ei manus imposuit, Turonensem cathedram conscendit, id fieri non potuit. Porro utra in diocesi, in Pictaviensi an in Turonensi, clericalia instituta amplexus fuerit ex Vita colligi non potest; verum ex Historiæ Francorum verbis, supra relatis, manifestum est id ab eo in diocesi Turonensi fuisse factum. Cæterum plurimum dubito an alio ritu clericatum, alio monachatum assumpserit. Quum scilicet per clericatum pars et hæreditas Domini homines fiant et a sæcularibus curis ad divina negotia procuranda transferantur, monachi autem singulare quoque Dei peculium habeantur, a mundo ejusque illecebris segregati, monasticus ordo, verba sunt Ruinartii (7), jam ita erat clericatui adjunctus ut idem fuerit monachum esse ac clericum: quod fuse et pro suo more erudite probat Ludovicus Thomassinus: et quidem, ut passim suis locis observamus, quos Gregorius appellat clericos initio capitis,

eos postea monachos nuncupat; quin etiam D certum videtur monachatum ita clericatus loco fuisse habitum ut monachi absque susceptione quatuor ordinum minorum et subdiaconatus ordinarentur diaconi (8); atque ea ratione, ut in Vita legitur, Euphronius, beatus episcopus Turonensis, diaconatus honore S. Senochum donavit. Professionem itaque suam cum alia non commutavit B. Senoch, quum, ut loquitur S. Gregorius, conversus ad Dominum clericusque factus, monasterium sibi instituit; sed potius ab initio conversionis solitudinem loci cum solitudine cordis conjunxit. Sæculo autem sexto vix cogitabant monachi de ædificandis amplis monasteriis, qualia postea tanto numero condita sunt. Tunc eos passim cernere est speluncas, natura aut manu factas, adeuntes; aut si nullæ in vicinia essent, tuguria construentes ex terra, paleis et foliis; et maxime se beatos æstimantes, sicubi invenirent rudera templorum, balneorum, villarum, aliarumque fabricarum, quas Romani aliæ olim erexerant. Neque hæc in Galliis rara erant, utpote quæ tot tantaque mala a barbaris perpessæ erant. Audi auctorem Carminis de Providentia divina (9):

Quo scelere admissio, pariter periere tot urbes?

Tot loca, tot populi quid meruere mali?

Si totus Gallos sese effudisset in agros

Oceanus, vastis plus superesset aquis...

Quod fundorum ædes vis abstulit ignis et im-
[bris,

Quarum stare aliquas tristius est vacuas.

Hinc passim videre est in Galliis plurimas antiquiores abbatias in veterum ædificiorum rudibus constitutas (10); nec cuiquam mirum videri potest reperisse S. Senochum infra territorii Turonici terminum parietes antiquos, quos eruderans a ruinis habitationes aptavit dignas. Cæterum, quum in illius ævi scriptis monasteria legimus, absit ut cogitemus ea incolarum numero semper fuisse frequentia. Ea enim sæpe unum tantum, duos, tres aut quatuor capiebant monachos, quemadmodum paucis abhinc annis innumera etiam supererant in Græcia, priusquam parva hæc asceteria suppressa voluit gubernium Hellenicum (11); atque ita num. 1 Vitæ suæ tres tantum monachos F collegisse dicitur S. Senoch.

8 Hodieque extat, addit ad hunc Vitæ locum Ruinartius, vicus haud procul ab oppido Lucensi, nomini ejus sacer, vulgo Saint-Senou, ubi vixisse creditur; sed nulla ibi visuntur monasterii rudera, quod jam pridem destructum fuerit. Nunc is locus, jacens inter Luccas (Loches) et Ligolium (Ligueil) medio fere itinere ad orientem brumalem viæ, qua ambo oppida conjunguntur, vulgo in recentioribus libris Saint-Senoch appellatur. Facile illic mansionem romanam esse potuisse affirmat recentior scriptor (12), quod hac transiret via publica, qua Cæsaroduno seu Turonibus pergebatur Veterem Pictavum. Verum in hoc errat scriptor ille quod putaverit Veterem Pictavum, situm in paræcia Clenon xv M. P. a Pictavis septentrionem

quarum simili-
um reliquæ
in vico S. Se-
nochi non ita
pridem reper-
tæ sunt, mo-
nasterium
parvum insti-
tuit.

(1) Notitia Galliarum, pag. 343; Annales Francorum, lib. VIII, ad an. 457, tom. I, pag. 473 et 476. — (2) Histoire de l'établissement de la monarchie française, tom. IV, pag. 196 et 197. — (3) Géographie ancienne des Gaules, tom. II, pag. 767. — (4) Act. SS. tom. IX Octobris, pag. 413 et seqq. — (5) Notitia Galliarum, pag. 343. — (6) Cfr Martene, De antiquis ecclesiæ ritibus, lib. I, cap. viii, art. iii, num. 4, tom. II, pag. 274 et seqq.

— (7) Præf. ad S. Gregorium Turon., num. 35, ap. D. Bouquet, tom. II, pag. 88. — (8) Cfr Examen historicum et canonicum de clericorum regularium et sæcularium juribus, pag. 150. — (9) Ap. D. Bouquet, tom. I, pag. 777. — (10) Alb. Lenoir, Architecture monastique, pag. 19 et seqq. — (11) Didron, Annales archéologiques, tom. I, pag. 10. — (12) Touchard Lafosse, La Loire historique, pittoresque et biographique, tom. IV, pag. 254.

A *versus, pristinum Limonum seu Limunum esse, quo Cæsaroduno ibatur via strata LXIII M. P. (1). Sed non ita est; Limonum enim certissime hodierna civitas Pictavorum est; Vetus autem Pictavus, a sæculo VIII aut IX notus, caput fuisse videtur singularis populi inter Pictones constituti (2). Præterea nequaquam credibile est per Luccas aut per S. Senochi vicum ductam olim fuisse viam publicam Cæsaroduno Limonum versus; Luccæ enim et S. Senochi vicus multo nimis ad orientem spectant; ita ut si hac transmissa fuisset illa via, non LXIII M. P., quæ in Tabula Theodosiana indicantur et quibus recta nunc etiam inter se distant Pictavi et Turones (3), longa fuisset, sed multo plura. Aliis itaque de causis ædificia illic extruxerant Romani; et quidem quum non ita pridem prope præsens castellum seu villam dominicalem telluris effusione vivarium fieret, fragmenta musivi operis et aliæ structuræ detectæ fuere, quæ cum S. Gregorii dictis conveniunt (4).*

Per triennium tantum eum cognoscere potuit S. Gregorius Turonensis.

9 Diaconus, ut dictum est, ordinatus fuit S. Senoch a S. Euphronio, qui proxime ante S. Gregorium cathedram Turonensem occupavit; et putem ab eodem ordinatum fuisse presbyterum, quoniam, si ab ipso S. Gregorio presbyteratus ordinem accepisset, certe id dicturus fuisse videtur beatus historicus; non autem obiter et raptim notaturus, prout num. 3 Vitæ fecit. Cæterum tres tantum annos novit S. Gregorius B. Senochum; ita ut grave superbæ piaculum, quod num. 2 Vitæ habes, ultimis sancti abbatis temporibus acciderit. Nam S. Gregorium non anno 572, ut plerisque placet, sed anno sequenti, die 24 scilicet mensis augusti, quæ festa erat S. Bartholomæi, ordinatum fuisse episcopum multo nobis probabilius videtur. Ut enim mittam omnes calculos, in S. Gregorii operibus sparsos, quos inter se componere frustra tentares, ait ipse initio libri II Miraculorum S. Martini, seu, ut loquitur, de virtutibus quæ factæ sunt postquam venimus nos (5), se, Sigiberto gloriosissimo rege duodecimo anno regnante, onus episcopale accepisse, et ad finem libri X Historiæ Francorum (6) post obitum S. Euphronii, qui die 4 augusti colitur, cessavisse episcopatum dies novemdecim; jam vero, quum Clotarius I mense decembri anni 561 obierit (7) eique in Austrasiæ regno continenter post successerit Sigibertus, die 24 augusti anni 573 currebat duodecimus hujus regis annus: quæ sententia quoque placuit recentiori neque indiligenti S. Gregorii biographo (8).

AUCTORE
V. D. B.

§ II. S. Senochi cultus, inchoati continuo post mortem, propagatio per Burgundiam, per agrum Turonicum, Britanniam Minorem et diœcesim Lucionensem.

Quum B. Senoch, dum viveret, miraculis claresceret maxime, nil mirum si brevi post mortem coli cœperit. Certe non multo post sancti et beati cognomen ei inditum est et deinceps adhæsit, ut constat ex S. Gregorio Turonensi. Titulus enim Vitæ, quæ inter Vitas Patrum legitur, est: De sancto Senocho abbate; qui in corpore bis dicitur beatus Senoch et semel sanctus sacerdos; in libro vero de Gloria beatorum confessorum abstinet ab hoc cognomine, nisi id ei dedisse censendus sit hoc ipso quod ejus illic laudes celebravit; et demum in Historia Francorum inter sanctos viros eum etiam refert et vocat benedictum Senochum presbyterum. His adde statim post mortem infirmos ad ejus accessisse tumulum: cujus rei exemplum est Chaidulfus quidam contractus, qui (ut in fine Vitæ narratur) trigesimo die a B. Senochi obitu ad ejus sepulturam accessit et valetudini restitutus est. In libro autem de Gloria Confessorum unum singulare miraculum, quod ad idem sepulcrum postea acciderat, narratur et in fine sequentia adduntur: Sed et multi frigoritici, eorum aliorumque morborum detenti incommodo, ut pallii ejus aut decerpserint fimbrias aut contigerint, mox sanantur. Neque id ipsum pallium leviter prætereundum est, quod sepulcro jam impositum erat trigesimo post obitum die, ut ex fine Vitæ, ubi palla appellatur, constat. Ea enim de re hæc animadvertit Ruinartius (9): Hæc porro videtur fuisse sanctitatis nota, si cui tumulo pallium imponeretur. Hinc Gregorius observat honorem debitum sancto cuidam presbytero impensum non fuisse, quod tumulus ejus, alteri junctus, nec ornari pallio, nec cereis illustrari propter loci angustiam potuisse (10). Cave tamen ne pallas sepulcrales uti et lumina certum beatificationis signum habeas. Imponebantur nempe olim seu potius expandebantur super omnium honoratorum virorum sepulcra pallæ (11); quemadmodum reperire etiam est testamenta episcoporum, jubentium quotannis in die obitus sui anniversaria accendi super sepulcra sua lumina; adeoque ex adjunctis judicandum est utrum hæc fierent ex veneratione ecclesiastica an civili. At hos honores S. Senocho collatos fuisse tamquam sancto patrono et apud Deum intercessori plane manifestum est.

Ut ex titulo et palla, super sepulcrum expansa, liquet, statim post mortem colitur S. Senoch;

E

F

11 Viculo huic, in quo monasterium suum habuit et dein sepulturam adeptus est S. Senoch, nomen ejus adhæsisse jam ante monuimus. Templum, quod ibidem erectum est cum beneficio parochiali, pendente a patronatu archidiaconi majoris Turonensis et collatione archiepiscopi medioque sæculo XVII mille præbente

nomen suum communicat duobus vicis; sepulcrum et reliquæ transferuntur Sas-senajum in Burgundia;

(1) Tabula Theodosiana ap. Walckenaer, Géographie ancienne des Gaules, tom. III, pag. 37. — (2) Walckenaer, tom. I, pag. 364 et 365. — (3) Ibid. tom. III, pag. 37. — (4) Touchard-Lafosse, La Loire Historique etc. tom. IV, pag. 234. — (5) S. Gregorii Turonensis Opp. edit. Ruinart, col. 1038. — (6) Ibid. col. 336. — (7) Valesius, Rerum francicarum, lib. VIII,

tom. I, pag. 387. Cfr Gebhardus, Reges Merovingici, pag. 51. — (8) Loebell, Gregor von Tours und seine Zeit, pag. 8 et 9. — (9) Præfatio ad Opp. S. Gregorii Turonensis, num. 53, ap. D. Bouquet, tom. II, pag. 96. — (10) Cfr Liber de gloria confessorum, cap. XXVII, Opp. col. 917. — (11) Cfr Cangius, Glossarium latinum, v^o Palle sepulcrales.

AUCTORE
V. D. B.

libras (1), eundem habebat titulum. Apud recentiore harum partium illustratorem reperio jam pridem dirutum fuisse S. Senochi templum et parœciam translatam in prioratum Barbæ Novæ, subditum abbatiæ Fontis Ebraldi et illic jam ab ineunte sæculo XII exstantem (2). In quæ tamen animadvertam in mappis topographicis Cassini templum S. Senochi adhuc notatum esse et Barbam Novam ibidem omnino ad orientem vici spectare. Dein Lucione ad me missum est sequens fragmentum commentariorum, quibus novum Proprium sanctorum Lucionienſis nixum erat, quum sacræ rituum congregationi probandum anno 1853 oblatum est: Ab immemoriali tempore una ecclesia parochialis in diœcesi Turonensi sub nomine S. Senoch dicta est. Circa initium XIV sæculi reædificata fuit. De hac ecclesia S. Senoch agitur in veteri charta, quæ peritis videtur esse XII sæculi, in Chartulario archiepiscopatus Turonensis; ita ut certum videatur id templum adhuc exstare, sed renovatum fuisse sæculo XIV. In Britannia Minori, præſenti diœcesi Rhedonensi, parochia altera est, cui S. Senoch nomen suum communicavit et quæ inde vulgo dicitur Saint-Senou (3). Præterea, ut intelligo ex annotato subjecto Vitæ S. Senochi, quam sub nomine S. Enoch die 5 novembris anni 1653 P. Claudius Perry, Cabilonensis historicus, Divione ad Bollandum nostrum transmisit, patronus est S. Enoch ecclesiæ et parochiæ de Sassenayo, vulgo Sasseney. Vicus autem est vicinus Cabilono et ab eo una leuca dissitus. Virtus illius enitetur præcipue in sanandis ecticis et siccis puerorum corporibus. Mirum dictu quum multi ad ejus sepulcrum undique et ex tota vicinia afferantur; qui, peractis a parentibus vel a nutricibus votis, plerumque ab hac infirmitate convalescunt. Nescitur quo tempore et quo pacto tum reliquiæ aliquæ ipsius, tum sepulcrum eo fuerint perlata. Vita ipsius gallice reddita est ad fovendam erga ipsum fidelium venerationem. Equidem dubitare non possum quin eo deportatus fuerit sanctissimus ille thesaurus sæculo IX; quo easdem in partes, scilicet Trenorchium, totaliter sanctorum reliquiæ, antea ad levam Ligeris ripam quiescentes, post multas peregrinationes, Normannorum metu susceptas, advenerunt. Eade replura dixi ad diem XVI octobris in Commentario de S. Vitali (4); idemque argumentum, quantum pertinet ad pericula reliquiarum illo ævo in his tractibus, versavi iterum ad hanc diem in Commentario de S. Martino Vertavensi et ad diem præcedentem in Commentario de S. Benedicto Quinciæensi. Eadem occasione facile perierit monasterium, erectum olim a S. Senocho. Celebrabatur Sassenayi S. Senochi, seu Enochi festum die 29 octobris et recitabatur Vita, a S. Gregorio Turonensi conscripta et in novem divisa lectiones.

hic et in monasterio Belnensi S. Margaritæ dicitur S. Enoch;

12 Augustodunensis diœcesis adjacet Cabilonensi ad occasum; neque proin mirum illuc etiam penetrasse S. Senochi cultum. Certe, uti legitur apud Gononum (5), de eodem fiebat officium novem lectionum in Breviario eccle-

siæ B. Mariæ * de Belna, vulgo de Beaune, diœcesis Æduensis, alias Augustodunensis, d'Autun; ubi vocatur Enoch, quemadmodum etiam in diœcesi Cabilonensi. Verum licet medio sæculo XVII abbas S. Margaritæ officio annexi essent redditus duodecim millium librarum (6) et totidem procul dubio mensæ canonicorum S. Augustini, qui id cœnobium incolebant, periit tamen id institutum per commendatariorum abbatum voracitatem (7); ita ut anno 1726 redditus solum essent librarum bis mille quadringentarum (8), et nulli amplius ibidem essent canonici, sed solum presbyter aliquis qui rem divinam procuraret (9); neque melior postea facta est hujus loci fortuna (10). Fuerintne illic olim S. Senochi reliquiæ me latet; certe non indicantur a Claudio Saulnier, a quo solo annotata fuisse aliquot hujus asceterii pia pignora reperio (11): sed nullum inter hæc de S. Senocho indicium. Verum ad partes, in quibus sanctissimus eremita vixit, redeundum est.

13 Ante omnem hominum memoriam festive agitur beati viri memoria in diœcesi Turonensi. Ecce autem quæ hac de re Romam scripserint Lucionenses, quum anno 1853 (ut paulo supradicebam) ut nova officia propria probarentur postulant: Festum S. Senoch indicatur in kalendario missalis ms. Turonensis, scripto IX sæculo. (In bibliotheca minoris seminarii Turonensis.) Festum S. Senoch indicatur in Ordine servitii ecclesiastici secundum usum ecclesiæ Turonensis scripto XIV sæculo; sed cujus redactio ad XII sæculum pertinet; ut apparet ex notula ms. in fine ultimi folii. Legitur ejus officium in Breviario collegialis S. Martini Turonensis, typis excuso anno 1525; itemque in Breviario anni 1625, quod in museo nostro asservatur; sed simplex est seu trium lectionum, et ne ipsa quidem oratio propria est. Item in breviario Turonensi diœcesano anni 1546 et Missa in Missali Turonensi ejusdem anni. Ast in Breviario anni 1612 officium fieri jubetur simplex de S. Martino Vertavensi et nuda de S. Senocho commemoratio. Contra in Ordinibus recitandi divini officii annorum 1830, 1835 et 1844, quos coram habeo, indicitur officium simplex S. Senochi et commemoratio S. Martini. Hinc Lucionenses Romam scripserunt: Etiamnum officium et missam habet in diœcesi Turonensi. Contra in diœcesi Pictaviensi, unde beatus vir oriundus fuit, numquam (nisi nunc forte recentius) venerationem ecclesiasticam obtinuit. Scilicet ad manum mihi est Proprium Sanctorum Pictaviensis diœcesis, ad formam Breviarii Romani accommodatum ex decreto RR. DD. episcopi et capituli ecclesiæ Pictaviensis anni 1613, itemque Breve seu Ordo recitandi divini officii pro anno 1826, et in neutro codice quidpiam de S. Senocho legitur.

14 Ast non ita pridem in diœcesi Lucionensi, quæ anno 1317 e diœcesi Pictaviensi recisa fuit, coepit S. Senoch officio de communi abbatum, ritu duplici coli, festivitate ejus dilata in diem 26 Octobris, quod 24 occupetur S. Raphaelis

officio ecclesiastico colitur in diœcesibus Turonensi

F

et Lucionensi;

(1) Pouillé général de l'archevêché de Tours, pag. 36, Paris, 1648. — (2) Touchard-Lafosse, La Loire Historique etc. tom. IV, pag. 233. — (3) Dictionnaire universel de la France, tom. IV, pag. 666. — (4) Act. SS. tom. VI Octobris, pag. 1093. — (5) Vitæ Patrum Occidentis, lib. II, pag. 113. — (6) Pouillé général du diocèse d'Autun, pag. 42. — (7) Gallia christiana nova,

tom. IV, col. 490. — (8) Beaunier, Recueil des archevêchés etc. de France, pag. 419. — (9) Ibid. loc. cit. et Gallia christiana nova, tom. IV, col. 491. — (10) Histoire de l'église d'Autun, pag. 578, Autun, 1774. — (11) Autun chrétien, pag. 135 et 136, Autun, 1686.

A *archangeli festivitate; in quam rem probavit S. R. Congregatio sequentes lectiones: LECTIO IV: Senoch, gente Theiphalus, et in regione Pictonica ex Theiphalia ortus, perfectionis studio cognationem suam deserens, territorium Turonicum petiit, ibique clericus factus, monasterium sibi instituit prope dirutum oratorium, in quo sanctum Martinum frequenter orasse ferebatur. Ejus cura oratorii reparati altare beatus Euphronius Turonensis consecravat; tuncque eum diaconum ordinavit, qui postea presbyteratus honore fuit sublimatus. Ibidem cum tribus monachis Deo serviens, dehinc in cellula solitarie reclusus, magna abstinencia, charitate in pauperes, quorum inopiam datis sibi eleemosynis sublevabat, assiduisque orationibus emicuit. LECTIO V. Tot virtutibus clarus, de cellula egrediens, non sine aliquo stimulo vanitatis, ad visitandos parentes Theiphaliam abiit. Turones vero regressus, a beato Gregorio Turonensi de periculo superbiæ admonitus, penitus purgatus jactantia, novo zelo humilitati aliisque virtutibus studuit: gratia sanilatam clarescens, voluit humanis aspectibus perpetua reclusionem se subducere; sed beato episcopo dissuadenti, humilis et obediens, acquievit. Demum, anno ætatis fere quadragesimo, Christi vero circiter quingentesimo septuagesimo septimo*, migravit in cælum. Ejus merita, atque signa, quibus tum vivus tum defunctus coruscavit, sanctus Gregorius Turonensis scriptis celebravit. LECTIO VI. Sermo sancti Gregorii Turonensis Episcopi. In vit. Patr., c. xv, de S. Senoch. Sancti Dei, quos nullus libidinum usque ad recuperasset.*

laudatur in multis martyrologiis.

15 *Licet autem tam antiquus sit S. Senochi cultus, in nullis tamen martyrologiis, classicis vulgo dictis, ejus legitur nomen. Verum in auctariis Usuardinis pluribus occurrit; ita tamen ut in aliis pro more Turonico Senoch appelletur, in aliis pro more Burgundico Enoch. Priorem et genuinam formam retinent antiquissimus codex Aquicinctinus de diœcesi Atrebatensi, Daveronensis de diœcesi Carnotensi et Turonensis, partim olim descriptus a Castellano; item editio Belini, undequaque consarcinata et Senoc exhibens, Molani, secuti codices belgicos; et Wion in Ligno Vitæ ad hanc diem; contra editio Lubeco-Coloniensis et Greveni atque ipse etiam abbas Messanensis in Sicilia, Franciscus Maurolycus, (ex quo procul dubio Ferrarius desumpsit commemorationem, quam catalogo suo generali sanctorum inseruit), Enoch referunt. In variis autem illis auctariis non uno modo prodit illa S. Senochi memoria; primitiva autem et vera secundum Aquicinctinum exemplar hæc est: In pago Turonico, Lucas castro, sancti Senoch confessoris atque abbatis. Qui sæculo xvii et deinceps in Galliis adornarunt martyrologia, ad unum omnes celebrant ad hanc diem S. Senochi memoriam. Saussayus in Martyrologio Gallicano pro more fuse eum laudat; Castellanus in Martyrologio Universali proxime accedit ad Usuardina auctaria, nisi quod verba: In pago Turonico omittit; cardinalis de Noaliis in Martyrologio Parisiensi hæc inseri probavit: In agro Turonico, sancti Senoch abbatis, cujus vitam scripsit beatus*

Gregorius Turonensis et miraculis clarissimum atque in pauperes munificentissimum fuisse testatur; item Petrus Rochechouart in Martyrologio Ebroicensi hæc paulo breviora: In agro Turonico, sancti Senoch abbatis, cujus vitam virtutibus et miraculis insignem Gregorius Turonensis conscripsit; et demum hæc alia Carolus de Caylus in Martyrologio Autissiodorensi: Luccis in Turonibus, sancti Senoch presbyteri et solitarii, cujus virtutes et miracula scripsit oculatus testis Gregorius Turonensis. Demum ejus nomen legitur in litaniiis Pictonicis (1), quarum non putem umquam fuisse usum liturgicum et de quibus in Commentario de S. Benedicto Quinciensi dictum jam est. Pertinet etiam aliquantisper ad B. Senochi cultum vitam ejus contineri Legendariis Giry, Baillet, Godescard, Péton etc. Hic autem sequitur Vita, a S. Gregorio Turonensi conscripta et omnium aliarum Vitarum origo et fons.

AUCTORE
V. D. B.

DE SANCTO SENOCH

E

ABBATE.

Ex Vitis patrum S. Gregorii Turonensis secundum editionem Ruinartii et codicem ms. de Sassenayo.

Vanitas vanitantium a, dicit Ecclesiastes, et omnia vanitas *. Verumne est ergo quod omnia quæ geruntur in mundo cuncta sint vanitas? Unde fit ut sancti Dei, quos nullus libidinum æstus exussit, nullus concupiscentiæ exagitavit stimulus, quos nulum luxuriæ cænium nec in ipsa, ut ita dicam, cogitatione tentavit, astu tentatoris elati, visi sunt sibi esse justissimi et ab hoc jactantiæ cothurnosæ perflati supercilio, sæpius corruerunt: factumque est ita, ut quos non valuit majorum criminum gladius trucidare, levis vanitatis fumus addictos facile pessumdaret. Sicut et ipse ille, de quo nunc nobis sermo futurus est, cum multis virtutibus florisset, pene in illo arrogantiae barathro obrutus occumberet, si eum non exhortatio fratrum fidelium attentata recuperasset.

Sanctissimi viri perire possunt superbia, ut B. Senochi exemplum docet.

a
* Eccle. 1, 2.

2 Igitur beatus Senoch, gente Theiphalus, Pictavi pagi b, quem Theiphaliam c vocant, oriundus fuit et conversus ad Dominum, clericusque factus d, monasterium sibi instituit e. Reperit enim infra territorii Turonici terminis parietes antiquos, quos eruderans a ruinis habitationes aptavit dignas; reperitque ibi oratorium, in quo ferebatur celebrem nostrum orasse Martinum. Quod diligenti cura compositum, erecto altari, loculumque in eo ad recipiendas sanctorum reliquias præparatum, ad benedicendum invitat episcopum. Adfuit tunc Euphronius beatus episcopus, qui consecrato altari, diaconatus eum honore donavit. Celebratis igitur missis f, cum capsulam reliquiarum in loculo cuperent collocare, exstitit capsula prolixior, nec recipi in loculum

B. Senoch, gente et natione Taifalus, in parietinis refecit oratorium, a S. Martino visitatum, quod non sine prodigio S. Euphronius, impositis reliquiis, consecrat. Ibi cum tribus monachis severum vitæ genus inchoat, pauperesque et servos juvat.

b c
d
e f

poterat.

(1) Ap. Labbe, Bibliotheca mss. tom. II, pag. 730.

AUCTORE
V. D. B.

poterat. Tunc prostratus diaconus cum ipso sacerdote pronus ad orationem, lacrymas precibus mixtas effudit, obtinuitque petita. Mirum dictu! ita enim locus divinitus amplificatus, capsulaque constricta est, ut in eum spatiosissime, non sine admiratione reciperetur. In hoc loco, collectis tribus monachis, Domino assidue serviebat, et in primis arcto vitæ tramite incedebat, exiguosque cibos et tenues potiones sumens: diebus autem quadragesimæ sanctæ addebatur augmentum abstinentiæ ciborum diminutione. Nam esus illi panis tantum hordeaceus erat, et aqua, de utrisque elementis libras singulas per dies singulos sumens: rigorem vero hiemis sine ullo pedum tegmine *g* contentus, manibusque ac pedibus, sive et collo, ferrea catena revinctus *h*. Dehinc a fratrum contemplatione demotus solitarie se reclusit in cellula, orans assidue, atque in vigiliis et orationibus die noctuque sine ambiguitate perdurans. Conferbateidevotio fidelium plerumque pecuniam; sed non eam in abditis loculis, sed in pauperum marsupiiis condebat, illud Dominici eloquii oraculum sæpe commemorans: Nolite thesaurizare vobis thesaurum super terram, quia ubi fuerit thesaurus tuus, illic et cor tuum *. Dabat enim hic, quæ accipiebat pro Dei intuitu, in diversis necessitatibus indigentium. Unde factum est ut in vita sua de his amplius quam ducentos a nexu servitutis debiti que onere sublevaret.

B

* Matth. vi, 19
et 21.

Visitatis pa-
rentibus, inci-
dit in super-
biam, a qua
ope S. Grego-
rii Turonen-
sis liberatur.
Inclusionis
tempora.

i

k

C

1 Cor. I, 31

3 Cum autem nos in Turoicum venissemus *i*, egressus est de cellula, venitque ad inquirendos nos; salutatisque ac deosculatis *k*, regressus est iterum. Erat enim, ut diximus, valde abstinens, sanans infirmatum languores: sed ut de abstinentia sanctitas, ita de sanctitate vanitas cœpit obrepere. Nam egressus de cellula, jactantia cothurnosa ad requirendos visitandosque parentes in pago Pictaviensi, cujus supra meminimus, abiit. Regressusque, tumidus arrogantia sibi soli placere nitebatur; sed objurgatus a nobis, et accepta ratione quod superbi longe fiant a regno Dei, ita se purgatus jactantia humilem reddidit, ut nulla in eo penitus radix superbiæ remansisset; ita ut profiteretur, dicens: vera nunc esse cognovi quod beatus apostolus sacri oris contestatur eloquio: Qui gloriatur, in Domino gloriatur *. Sed cum per eum Dominus super infirmos multas faceret virtutes, et ille ita se duxit includere, ut numquam humanis aspectibus appareret, consilium suasimus, ut non se perpetuo in hac conclusione constringeret, nisi in illis duntaxat diebus, qui inter depositionem sancti Martini *l* ac Dominici Natalis solemnitate haberentur, vel in illis similiter quadraginta diebus, quos ante paschalia festa in summa duci abstinentia patrum sanxit auctoritas; reliquis vero diebus infirmorum gratia populis se præberet. Audito autem consilio nostro, libenter quæ dicta sunt accepit, implevitque sine ambiguitate.

Cæcos debiles-
que sanat S.
Senoch;

4 Denique quia de conversatione ejus pauca prolocuti sumus, ad virtutes, quas per illum medicabilis divinæ potentiæ dextera operari dignata est, accedamus. Cæcus quidam, Popusitus nomine, ad eum venit; erat enim tunc beatus Senoch jam presbyter ordinatus. Qui dum aliquid alimenti postulat, tactis a sancti

sacerdotis manu oculis, ut signum salutare D meruit, protinus visum recepit. Alius quoque Pictavensis puer hujusmodi morbo laborans, audita confessoris hujus opera, pro luminis perditu receptione precatur. Nec moratur ille, sed invocato Christi nomine, crucem oculis cæci imponit, statimque defluente rivo sanguinis, lux intravit, ac post viginti annorum curricula, orbatæ fronti geminorum siderum jubar inclaruit. Duo pueri membris omnibus debiles, et in modum sphaeræ in rotunditate contracti, ejus conspectibus sunt delati: quibus impositis manibus, reintegratis artubus, unius horæ momento utrumque reddidit absolutum; geminavitque deinde geminæ virtutis beneficium. Puer cum puella coram eo contractis manibus astiterunt: erat autem tunc medium paschalis festum solemnitatis; cumque pro suæ directionis medela Dei famulo supplicarent, et ille pro ea, quæ ad ecclesiam convenerat populi frequentia, hæc agenda differret, indignum se clamitans, per quem Deus infirmis præbere beneficia dignaretur, supplicantibus cunctis, manus eorum suis suscepit in manibus; quibus attrectatis, directis digitis, sanos abscedere jubet. Sic et Benaia, hoc enim erat nomen mulieris, oculos deferens clausos, tactu salutaris dextræ benedicta, illuminata discessit.

E

5 Sed nec illud oculi puto, quod sæpius ejus oratio virus serpentium exinanire obtinuit. Duo enim tumidi morsu hydri ejus pedibus prosternuntur, deprecantes ut virus quod dens malæ bestię artubus moribundis injecit, sua virtute discuteret. At ille orationem fudit ad Dominum dicens: Domine Jesu Christe, qui in principio cuncta mundi elementa creasti, et serpentem illum humanis dignitatibus æmulum sub maledicto esse sanxisti *, tu depelle ab his famulis tuis veneni hujus malum, ut non anguis de his, sed hi de angue valeant triumphare. Hæc autem cum dixisset, palpavit omnem compagem corporis eorum, statimque compresso tumore, virus mortiferum nocendi perdidit vires. Dies dominicæ resurrectionis advenerat, et homo quidam, dum ecclesiam pergeret, vidit pecorum multitudinem suam segetem depascentem, ingemuitque et ait: Væ mihi, quia annuallis mei laboris opera ita deperit, ut nihil prorsus ex ea remaneat. Et accepta secure, amputatis ramis, aditum sepiis claudere cœpit: confestimque contracta manus invita retinuit, quod voluntarie comprehendit. Dolore etiam instigante, ad sanctum confessorem mœstus accessit, trahens post se rami, quem manu constrinxerat, narravitque omnia, sicut gesta erant. Tunc ille oleo benedictione sanctificato manum manu perungens, abstracto ramo, sanitati restituit. Sed et deinceps multos a serpentium morsu, et a pusulæ malignæ veneno, signo crucis locato desuper, reddidit sospitati, nonnullos autem obsessos dæmonis sævi livore, ut manus imposuit, extemplo fugatis dæmonibus, mentem energia turbatum ad integritatem intelligentiæ reparavit. Omnes enim quoscunque per eum a diversis infirmitatibus dextera divina salvavit, si inopes fuissent, ipse cibum vestitumque dispensatione hilari porrigebat; tantaque ei cura de egentibus fuit, ut etiam pontes *m* super alveos am-

serpentium
virus compe-
scit; rami,
propter viola-
tam diem do-
minicam ma-
nuum adhaeren-
tem, benedi-
ctione tollit
et alia facit
prodigia. Pau-
peres singula-
riter amat et
pontes ex-
struit.

* Gen. III.

F

m

nium

A nium diligenter instrueret, ne quis in undantibus aquis naufragia sæva lugeret.

Pia mors; libertorum ad ejus exsequias concursus; honor pallæ sepulcri adhibitus; miracula.

6 In his ergo virtutibus clarus in populis declaratus, cum esset annorum circiter quadraginta, modica pulsatus febre, per triduum lectulo decubavit, nuntiatumque est mihi cum transitus esset propinquus. At ego velocius illuc properans, ad lectulum ejus accessi; sed nihil ab eo colloctionis elicere potui, erat enim valde defessus: de hinc, interposito quasi unius horæ spatio, spiritum exhalavit. Congregataque est ad ejus exsequias multitudo illa redemptorum, quos supra diximus, ab eo vel a jugo servitutis, vel a diversis debitis absolutos, quos vel alebat cibo, vel vestitu tegebat. Plangebant enim dicentes: Cui nos, Pater Sancte, relinquis *n*? Post hæc sepulturæ locatus, sæpius se manifestis virtutibus declaravit. Nam trigesimo ab ejus obitu die, cum ad ejus tumulum missa celebraretur, Chaidulfus, quidam contractus, dum stipem postulat, ad ejus sepulturam accedit: qui dum pallam superpositam *o* oculis veneratur, dissolutis memborum ligaturis, directus est. Sed et multa alia ibi gesta comperi, de quibus hæc tantum memoriæ habenda mandavi.

Nantulfus cæcus ad tumulum sanatur; item alii ægroti, contacta palla.

7 [Senoch *p* Vita dudum a nobis scripta fuit. In quo libello multis ejusdem virtutibus memoratis finem fecimus: sed quoniam ad ejus tumulum virtus apparuit, sileri a nobis absurdum fuit. Nantulfus autem puer, nimia cæcitate detentus et ipsam adhuc adolescentiam ætatis primæ ab hoc contagio jugiter deflens, hujus sancti expetiit tumulum; atque prostratus et humili prece subnixus, flagitat sibi ejus suffragio lucem perditam revocari. Quatriduum in hoc precatu perdurans, reseratis oculis illuminatus abscessit. Sed et nunc multi frigoriticorum aliorumque morborum detenti incommodo, ut pallii ejus aut decerpserint fimbrias aut contigerint, mox sanantur.]

ANNOTATA.

a « Sic mss. duo et ita legit Augustinus. **C** Alii vanitatum. » Hæc Ruinartius. In Ms. de Sassenayo item vanitatum.

b Pictavus pagus et diœcesis complectebatur illo ævo diœceses Pictaviensem, Rupellensem et Lucionensem pagosque Medalgicum et Ratiatensem, prout sæculo proxime superiori definiebantur (1).

c De Taifalis et Taifalia vide Commentarium prævium, numm. 5 et 6.

d Quod clericatus S. Senochi videtur in solo monachatu constituisse explicitum est in Commentario num. 7.

e De hoc monasterio plura dabit Commentarius prævius numm. 7, 8 et 11.

f Notatu dignum est prius celebratas fuisse missas, quam in loculo seu sepulcro altaris deponeretur reliquiarum capsula.

g « Ed. addunt pati... simul et collo. Surius et Gononius: pati contentus erat. Idem infra semotus. » Hæc Ruinartius. Mihi videtur retinenda vox pati, sine qua sensus nullus est. In Ms. de Sassenayo: Rigore vero hyemis sine ullo pedum tegmine, manibuset pedibus suis et collo catena revinctus. Ibidem semotus.

h Habebatur hic pœnitendi modus omnium fere gravissimus et parricidis imponi solebat, nisi quod et hi peregrinari jubebantur ad pia loca. Cæterum qui carcere clauderentur, collo etiam, brachiis et eruribus constricti erant, sive ad id adhiberetur tribrachialis catena, sive tigna, sive etiam ferrea lamina, collari, duabus armillis et totidem compedibus munita. Neque ita pridem talia adhuc passim in usu erant.

i In Commentario num. 9 diximus S. Gregorium promotum fuisse ad cathedram Turonensem mense Augusto anni 573. Ante addictus erat clero Arvernensi. Episcopus consecratus fuit Remis. Quæ itaque hoc loco referuntur, non potuere fieri ante autumnum dicti anni 573 seu triennium ante S. Senochi mortem.

k Osculorum usus olim communissimus erat, scilicet in baptismo, pœnitentia, missa, viatici administratione, sacris ordinationibus et maxime in salutatione. Certe laici adeoque ipsi reges et principes osculabantur episcoporum manus; an item presbyteri, definire non ausim, ad id tamen credendum propensus. Plurimi passim de piis oculis disseruerunt.

l Hinc liquet quadragesimam S. Martini, quæ postea duravit ab octavis Omnium Sanctorum seu die 8 Novembris usque ad Natalem Domini, sæculo vi inchoatam fuisse die 11 Novembris.

m Non putem hic agi de pontibus lapideis aut majoribus pontibus subliciis, sed solum de tabulis ligneis, supra alveum exigui rivuli positis. In mappis scilicet Cassini notatur ad occasum templi S. Senochi parvulus rivus, qui molendino movendo illic inservit, et paulo inferius, mixtis suis aquis cum alio rivulo, nomen **F** l'Estrigneuil accipit, et dein currit in alium rivum, dictum l'Evre, quocum postea undas suas infundit in Crosam (la Creuse.)

n Notissima verba sunt discipulorem S. Martini, dum hic morti proximus esset.

o De palla seu pallio sepulcrali, quatenus vindicatur sanctitatis indicium est, vide Commentarium prævium, num. 10.

p In libro de Gloria confessorum, unde hunc numerum huc transtulimus, caput est XXV cum titulo: De Senoch abbate.

(1) Cfr Walckenaer, Géographie ancienne des Gaules. tom. I,

pag. 366.

DE S. MAGLORIO,

EPISCOPO DOLI IN ARMORICA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. V. II.

§ I. Sancti elogia in fastis sacris et synopsis vita; locus natalis; vitæ chronotaxis.

PROBABILITER
CIRCA INITIUM
SÆC. VII.
S. Maglorii me-
moria in fa-
stis sacris :

S Maglorii, Dolensis episcopi, sanctitatem Martyrologium Romanum sub hac die celebrat his verbis : In Britannia Minori, transitus Sancti Maglorii episcopi, cujus corpus Lutetiæ Parisiorum requiescit. Quod elogium ex Auctariis Usuardinis (nam Usuardus ipse nihil de sancto antistite habet) depromptum est : ac præsertim ex Munerati editione prioris anni 1490, quæ fere eadem habet, scilicet : Ipso die in Britannia, transitus beati Maglorii episcopi et Confessoris; ast in altera editione anni 1536 subjungit : Cujus corpus honoratur et colitur in cœnobio divi Maglorii, civitate Parisius (1). Locupletiora habet Auctarium Adonianum, quod synopsis vitæ exhibet. Apud Britanniam ceteriorem in regione Doninoniensi, natalis Sancti Maglorii, Confessoris excellentissimi, post Sansonem in archipræsulatu Dolensis Ecclesiæ, innumerabilibus miraculis mundo coruscantis. Deinde vero relicto episcopatu atque mundiali dignitate, per multa annorum curricula monarchiam plurimorum cœnobiorum gubernans, monastice vixit. Inibi angelice in terrestri corpore degens, leprosos surdosque atque cæcos innumerabiles pristinae sanitati restaurans, Dei nomine tres mortuos resuscitavit. Tandem confectus gravi senio, pretiosa morte resolutus, viii kalendas novembris cœlos liber petiit. Grevenus quoque suo Usuardo, anno 1515 et 1524 edito (2), prolixius de S. Maglorio assuit encomium : In Britannia, inquit, transitus sancti Maglorii, episcopi Dolensis et Confessoris. Qui beato Samsoni succedens, cum vita et signis clarus haberetur, monetur per Angelum, solitariam vitam expetere; cumque superno parens nutui, in hoc proposito multos annos miraculis inclytus exegisset, in vigilia paschæ obitum suum imminere, Angelo nuntiante, didicit, atque ab eodem viaticum visibiliter accepit. Ab illo itaque die usque in diem vocationis suæ, nisi causa inevitabilis interpolasset, hunc semper in ore versum repetiit : « Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ ». »

* Ps. xxvi, 4.
ejus Vita ab
anonymo con-
scripta :

2 Vitam S. Maglorii edidit Mabillonius in primo tomo Actorum Sanctorum Ordinis S. Benedicti (3); eamque nigerrimo calculo notant auctores Historiæ litterariæ Franciæ (4), quatenus prodigiis et fabulis anilibus refertam, scriptamque magis exercendi calami quam posteritatis erudiendæ gratia : quamvis sæculo x antiquior, utpote in qua ne verbo quidem attingantur binæ

corporis translationes, quarum posterior sæculo x seu regnantibus Lothario ejusque filio Ludovico, favente Hugone, postea rege, celebrata fuit. Verum, ut habent laudati scriptores, nihil ex istiusmodi silentio deducere licet, quum omni ex parte peccet biographus. Hæc crisis mihi justo severior videtur. Certe plurima a biographo apud Mabillonium referuntur miracula, inter quæ, quod cultellus pridie in mare projectus ac sequenti die in ventre piscis repertus fuerit : id quidem puerile quidpiam sonat, quum instrumentum, tam commune et obvium, stupendo prodigio restituendum non videatur. Esto id miraculo potius quam fortune adscribatur : exaggerationem, viris simplicibus nativam, nullatenus voluntariam fictionem in narratione video. Ceterum in schedis nostris habemus ex ms. monasterii Rubræ Vallis eandem Vitam, sed iis, quæ criticis scrupulum ingerunt, miraculis destitutam : sed, si narrationis seriem et ipsas locutiones spectes Mabilloniano per omnia similem : unde fieri potest, ut quæ in hoc exuberant, additamenta sint priori et puriori Vitæ assuta. Ne tamen lectorem ea narratione miraculorum, quæ legendas populares quandoque explicat, fraudemus, textum Mabillonianum integrum dabimus; ita tamen ut supplementa ejus uncinis includamus : qua ratione uterque textus, notatis in margine pro more nostro lectionibus variantibus, facili negotio purus haberi possit. Quæ in ms. Bollandiano a Mabilloniano exemplari abludunt, littera B signamus. Præter hanc Vitam coram habemus scripta hagiographorum Armoricanorum, Alberti Le Grand de Monte Relaxo (Morlaix), Ordinis Prædicatorum et Guidonis Lobineau Benedictini : illud novis curis ediderunt anno 1837 Daniel Miorcec jurisconsultus; hoc vero multum emendatum et auctum operis nostri benignus fautor, rev. can. Tresvaux anno 1836. Adsunt præterea nobis hagiographiæ generales et historici, qui de Ecclesia Gallica et Anglica accuratius tractarunt. Hisce literarum subsidiis utemur ad Acta S. Maglorii illustranda.

3 Biographus num. 1 dicit, S. Maglorium trans marinas partes oriundum fuisse : quibus verbis refellitur Albertus Le Grand, ipsam Armoricam, adeoque locum, in finibus Venetorum situm, tamquam solum natale sancto antistiti assignans (5). Enimvero sive ejus cum S. Samsonem consanguinitatem, sive sub Illuti magisterio institutionem attendamus, satis manifestum fit, eum in partibus transmarinis seu in Bri-

natus in Bri-
tannia Majori,

(1) Cfr Soller. Mart. Usuardi. Præf. pag. XXXXVI. — (2) Cfr Soller. Mart. Usuardi, Præf. pag. XXXVIII. —

(3) Sæc. I, pag. 223. — (4) Hist. lit. de la Fr. tom. VI, pag. 540. — (5) Vies des SS. de Bretagne, pag. 632.

A tannia Majori natum fuisse. Ac quidem in ea regione S. Samsonem, antequam in Gallias trajiceret, episcopum ordinatum fuisse, non controvertitur. Disputatur autem, an Menevensem seu S. Davidis metropolim, aut Eboracensem sedem occupaverit, aut tandem nulli certæ Ecclesiæ alligatus, episcopus regionarius a S. Dubricio Landavensi ordinatus fuerit : sed diversæ sententiæ in id tamen collimant, ut patriam S. Samsonis Britanniam Majorem designent. Quoniam porro secundum biographum num. i tum S. Maglorius, tum ejus consanguineus, S. Samson, in artibus liberalibus et in divinis eloquiis communem magistrum habuerunt B. Heltutum seu Itutum, qui scholam suam in Wallia meridionali, loco etiamnum Llan Illtyd appellato et ejus sepulcro insigni (1), fundavit : unde verisimile fit, utrumque Sanctum e Wallia fuisse oriundum. Quod eatenus confirmatur, quatenus S. Samson in eadem Wallia ministerium episcopale exercuerit, quod pro more reliquarum Ecclesiarum popularibus plerumque committebatur.

post initium
sæculi vi,

4 Quod ad chronotaxin spectat, jam pluries monuerunt nostri prædecessores, eam spissis involutam esse tenebris; quapropter censuerunt, ea potissimum monumenta seligenda esse, quæ, si omnem caliginem non dissipent, certa tamen sunt, et ad rectam chronologiam conducunt (2). Tria nobis occurrunt, quæ lucem aliquam rebus gestis S. Maglorii affundunt, quæque nos cogunt sententiam Joannis Sollerii nostri aliorumque recentiorum retractare: utpote quam cum certis hisce monumentis conciliare non possumus. Hæc autem sunt, imprimis utriusque Sancti Samsonis et Maglorii sub Ituto discipulatus; dein subscriptio S. Samsonis in concilio Parisiensi III anno vulgari 557; ac tandem donatio Childeberti II, regis Francorum, S. Samsoni facta. Quæ tria si expenderimus, manifestum fiet, vitam S. Samsonis usque post annum 585 prorogandam esse: atque adeo S. Maglorium ad initium sæculi septimi vivere potuisse. Passim recentiores terminum vitæ S. Samsonis in anno Christi 565 constituunt (3), ac S. Maglorium annis decem aut viginti superstitem eidem faciunt; ita ut Sanctus noster anno 575 aut 585 diem suum obierit (4). Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum annum Sancti mortualem statuit 620; Albertus Le Grand, 617 (5). Equidem tantæ accurationis impos, malo initium sæculi septimi lato sensu tamquam finem vitæ Sancto nostro assignare. Quæ vero rationum momenta sententiam probant, nunc exponenda veniunt.

ut ex magistro
S. Ituti

5 Dixi primum momentum chronologicum in discipulatu sub B. Ituto constitui : enimvero si florens ætas istius viri in initio sæculi sexti ponatur, consequens erit, ut S. Samson aliquot annis post initium sæculi natus fuerit. Et quidem fertur Itutus aliquot annis sub Arturo rege militasse, ac, suadente S. Cadoco (6), monasticam vitam amplexum fuisse ac demum scholam instituisse : quamvis tot fabule de Arturo rege narrentur, ut quidam censuerint, eum numquam exstitisse; tamen saniores critici, post inventum præsertim ejus tumulum in Glastoniensi monasterio, et vixisse regem Brito-

num Arturum ac sæculo sexto ineunte regnum tenuisse omnino affirmant (7). Porro S. Samson multis annis junior fuit B. Ituto : nam in ejus Vita cœva dicitur quinquennis traditus magistro Ituto, qui jam S. Scripturæ et philosophiæ omnium Britanorum peritissimus habebatur (8) : Unde probabiliter concluditur, Samsonis ortum ad sæculum sextum aliquantulo adultum pertinere. Jam vero S. Maglorius S. Samsonis junior probabiliter fuit : nam quum hic jam episcopus esset, adhuc erat Maglorius diaconus; et mortuo successit in episcopatu : quapropter S. Maglorium natum existimo aliquot annis post S. Samsonem; non tamen multis. Etenim consobrini fuerunt, ex duobus fratribus et duabus sororibus progeniti. Consanguinitatem ostendit scriptor Vitæ S. Samsonis, qui profitetur, se ea referre, quæ a sene octogenario, per Sancti consobrinum edocto, audiverat (9) : Ammoni, ait (10), patri ejusdem sancti Samsonis frater fuit Umbrafel, et huic nihilominus matri ejusdem Sancti Annæ soror fuit, Afrella nomine : boni ambo fratres, bonæ ambæ sorores, de bonis utpote parentibus progeniti. At vero junior frater Ammonis, Umbrafel, sororem supradictæ Annæ, Afrellam, monitis ac jussis parentum, uxorem sibi duxit : sed et ipsa Afrella suæ sorori supradictæ erat junior. Post non multum autem temporis, convenientibus illis secundum eorum dignitatem in pace, ipsa Afrella concepit et peperit filium. Sed quid est opus rem protelare? Tres filios ante suam sororem habuit : ipsa vero Anna jam jamque ab omnibus vicinis ac notis suis quasi avorsa ac sterilis putabatur. Explicatur dein prodigiosa nativitas S. Samsonis. Quia S. Maglorium S. Samsonis juniorem æstimamus, liquet, eum non fuisse unum ex iis tribus filiis, quos Afrella ante S. Samsonis ortum edidit, sed simul non multis annis juniorem fuisse. Quapropter, quum S. Samson sæculo sexto aliquantulo adulto natus videatur, v. g. circa annum Christi 520, S. Maglorio natalem annum circiter 525 statuendum esse credo.

episcopatu S.
Samsonis,

6 Alterum momentum chronologicum statui-
mus in subscriptione concilii Parisiensis III, anno 557 celebrati, in quo his verbis subscriptus legitur : Samson episcopus peccator consensi et subscripsi (11). Illo igitur tempore S. Samson, adeoque ejus consobrinus ac peregrinationis socius, S. Maglorius in Armorica versabantur, ac sacrum ministerium exercebant : quod cum tempore nativitatis utriusque omnino convenit : nam tum S. Samson annos circiter XXXVII, S. Maglorius XXXII numerasset. Quod vero S. Samson in dicta synodo se simpliciter episcopum, nulla facta mentione Dolensis Ecclesiæ, scribat, mirum non est; quum sæculo primo nono, ut infra monstrabimus, cathedra Doli cum propria diœcesi erecta fuerit. Quamvis rationem Sollerii nostri, dicentis ex omitta mentione Dolensis ecclesiæ elucescere, S. Samsonem fuisse episcopum mere regionarium seu apostolicum (12), non facile admisero. Etenim concilio Parisiensi III quindecim interfuere episcopi, inter quos solum quatuor nomen sedis suæ subscriptioni addiderunt; quin propterea ex reliquorum undecim silentio inferri queat,

(1) Carlisle. Topograph. Dictionary of Wales, vº Llan-
Illtyd. — (2) Act. SS. tom. VI Jul., pag. 568. — (3) Ibid. l. c.
— (4) Tresvaux. Vies des SS. de Bret. tom. I, pag. 346. —
(5) Vies des SS. de Bret. pag. 637. — (6) Act. SS. tom. II Janu-
ar. pag. 604. — (7) Alford. Annual. Eccles. ad an. 508 § IX.

Du Chesne. Hist. d'Anglet. tom. I, pag. 183. Larrey. Hist.
d'Anglet. tom. I, pag. 108. — (8) Act. SS. tom. VI Jul. pag. 573.
— (9) Ibid. pag. 573. — (10) Ibid. pag. 574. — (11) Labbe,
tom. V Conc. col. 818. — (12) Act. SS. tom. VI Jul. pag. 569.

AUCTORE
J. V. H.

eosdem nullam propriam habuisse sedem : et profecto Germanus subscriptor Parisiensem, Euphronius Turonensem tunc cathedras, et plerique alii sedes proprias, ut monstrant Labbeano textui subnece animadversiones, occupabant. In Dolo monasterio sederunt SS. Samson et Maglorius, non tam territorii quam gentis suæ, ut infra explicabimus, e Britannia in Armoricam profugæ, episcopi.

ac præsertim

7 Ad tertium simulque præcipuum momentum chronologicum devenimus, ad donationem Childeberty, regis Francorum, S. Samsoni factam. Sed in ipso limine occurrit difficultas, utri nempe Childeberty an hujus nominis Primo an Secundo (nam de Tertio, qui anno 695 regnare cœpit, agi non potest) donatio adscribenda sit. Plerique hagiographi Childeberty I pronuntiant S. Samsonis fautorem. Et quidem Childeberty I, anno 558 defunctum, cognovit S. Samson, utpote qui anno 557 concilio Parisiensi præsens subscripsit; atque eatenus ætas sancti episcopi cum Childeberty isto componi posset. Verum si, agente Childeberty rege Francorum et Samsone adstipulante, Judualus principatum Armoricæ recuperavit, hic alius esse non potest, quam Childeberty hujus nominis Secundus. Cujus assertionis hæc est ratio præcipua. Rivalum, qui, devictis Frisionibus et Gothis, Armoricam occupavit, videre cupiebat Clotarius I, Francorum rex, eumque Parisiis exceperit. Jam vero Judualus, ut infra videbimus, a Childeberty in regnum restitutus, quarta generatione a Rivalo descendebat : unde consequitur, Judualum, Rivali abnepotem, cujusque ascendentes singuli ordine suo regnarant, non potuisse a Childeberty I, Clotarii fratre, in recuperando avito principatu adjuvari. Restat igitur, ut hæc recuperatio ad Childeberty II referatur. Affirmationem porro nostram suis niti documentis, nunc ostendendum est. Imprimis chronicum Briocense refert sequentia (1) Rivalus rex cum suis Britonibus Armoricanis et Insulanis contra Gothos manu armata processit ipsos, tam in bellis campestribus, quam alias ubi eos reperire poterat, sine pietate detruncavit..... Clotarius, tunc temporis Gallorum rex, audiens adventum Rivali in Britannia, destructionem Frixonum et Gothorum ac recuperationem Armoricani regni, per ipsum factam, multum regem Rivalum videre, ejusque amicitiam et confederationem habere affectavit. Per suos solemnes legatos ipsum deprecatus est, quatenus ad eum Parisios secure accederet. Rivalus, habita prius matura deliberatione super hoc cum suis commilitonibus, et confidens in credentia nuntiorum et regis Clotarii litteris, cum magna et notabili comitiva Parisios accessit, et Clotario regi reverentiam, prout decebat, exhibuit. Clotarius, in ipsius regis Rivali adventu gavisus valde, ipsum more regio, prout sciebat, honorifice recepit. Deinde vero post multa colloquia, inter eos habita, mutuas confederationes ad invicem fecerunt, et multa donaria hinc inde porrexerunt. Quibus actis, rex Rivalus cum gaudio ad suum regnum remeavit, et patriam, quamdiu vixit, in tranquillitate gubernavit.

ex genealogia
principum

8 Quo autem tempore regnantis Clotarii con-

gressus iste regum convenerit, non facile definire. Quamvis videatur tunc accidisse, quando Clotarius solus, mortuo Childeberty I, adeoque anno 558 Francis imperavit, nam ante id tempus Parisiorum civitas, quo reges convenerunt, ad Childeberty I hereditatem non pertinebat : imo, forsitan post annum 560 id accidit, nempe occiso Conobro, Britonum rege, qui partibus Chramni, Clotarii filii rebellis faverat, et novo constituto regno, quod, ut refert Chronicum Briocense, Rivalo obvenit. Sed pertineat etiam iste regius congressus ad primos annos regni sui, quod mortuo Clodovæo I, anno 511 occœpit : nulla tamen ratione fieri potest, ut Childeberty I Rivali abnepotem, Judualum, adnitente S. Samsone, in regnum restituere potuerit. Quod autem Judualus quarta generatione distet a Rivalo, Clotarii I socio, tradit Chronicum Briocense his verbis (2) : Iste autem Rivalus duos genuit filios, quos Derochum et Caburium appellavit, (prima generatio). Derochus primogenitus successit in regno post obitum patris, et genuit filium Riathan nomine, qui quidem patri in regno Britannicæ successit; (secunda generatio) et unum filium, nomine Jonam genuit; (tertia generatio). Jonas vero, postquam Riathan ejus genitor viam universæ carnis ingressus est in regno paterno successit, et illud pacifice tractavit. Qui Jonas genuit Judualum; (quarta generatio) et postea Jonas princeps regalis fuit a quodam tyranno, nomine Conomero seu Comoro maledicto, interfectus. Tunc Judualus, filius et heres Jonæ interfecti, ductus fuit captivus et fugitivus ad palatium regis Franciæ, unde per merita beati Samsonis, archipræsulis Britonum, divina dispensante gratia, liberatus est.

9 Eadem referuntur in Genealogia S. Winoci, Armoricæ, quam omisit Josephus Ghesquière in Commentario ad Acta ejusdem Sancti, quatenus non sat probatæ fidei : censet tamen ex Rivali stirpe oriundum (3). Hæc autem genealogia easdem generationes producit (4) : Riwalus genuit filium, nomine Derochum, Derochus genuit Riathan, et Riathan genuit Jonam, et Jonas Judualum, Judualus genuit Juthælem, Juthælem autem genuit sanctum Judicatum regem et sanctum Judocum et sanctum Winocum. Esto, erraverit F genealogus in dicendo, S. Winnocum, octoginta circiter annis Judicalem juniorem, ejus fuisse fratrem, dum potius filius fuerit (5) : ast certe sibi constat genealogia ascendendo a Judicæle ad Rivalum, adeoque confirmatur, Judualum quarta generatione a Rivalo. Porro ex Fredegario habemus Judicælem anno 635 Dagoberto regi subjectionem promisisse (6). Erat autem ex patre nepos Juduali, ut videmus; ita ut inter avum et nepotem, seu per duas generationes ab anno 590 ad 635 quadraginta quinque anni intercurrerint : et idem Judualus quatuor generationibus a Rivalo distans, adjutus fuisset a Childeberty I, fratre Clotarii I, qui ipse, ut ostendimus supra, cum Rivalo abavo fœdus pepigerat, adeoque quatuor generationes principum Britannicæ inter annum 511, quo regnare cœperunt Clotarius et Childeberty, et annum 558, quo, mortuo Childeberty, universas Gallias sub suum imperium redegit Clotarius, effluxissent. Quod si S. Sam-

de Bret. tom. II, pag. 190. — (6) Migne. Patrol. tom. LXXI, col. 633.

son,

(1) Morice. Mém. pour servir à l'hist. de Bretagne, tom. I, pag. 15. — (2) Ibid. l. c. — (3) Act. SS. Belg. tom. VI, pag. 391. — (4) Morice, Mém. tom. I, col. 211. — (5) Tresvaux. Les SS.

A son, annuente Childeberto II, Judualum liberaverit, regemque sibi beneficium expertus fuerit, jam omnia commodius procedunt. Hisce addatur ætas Iltuti, de qua supra egimus, ad sæculum sextum pertinentis, et facile quisque sibi persuadebit, Childebertum, de quo agitur in utraque Vita SS. Samsonis et Maglorii, esse hujus nominis Secundum.

quæ episcopatum S. Samsonis

10 Childebertus autem Secundus, quinquennis anno 575, post interemptum patrem suum Sigebertum, a Gundobaldo duce, teste Gregorio Turonensi lib. v, cap 1 (1), cædi ereptus, Austrasiæ rex constituitur : ac dein anno 585 a Guntramno, Burgundionum et Armoricæ rege, quia liberis carebat, in filium adoptatus, partem saltem Armoricanæ diœcesis, scilicet Turonos, ut habet laudatus Gregorius Turonensis lib. ix, cap. 20 (2), diviso cum Guntramno imperio, anno 587 obtinuit. Si igitur cum Childeberto rege egit S. Samson, necesse est, ut ejus episcopatus ultra annum Christi 587, quo primum Childebertus in Armorica imperavit, prorogetur.

Egissee autem, ostendunt antiquissima monumenta : imprimis Vita S. Samsonis cœva, quæ refert sequentia (3) : Unum tamen maximum et mirabilissimum, quod in Europa per eum Dominus fecit, non silentio prætereundum puto. Nam quum omnes regiones in maximo mœrore deprehendisset, causamque ab eis sedule percunctasset; dicunt ei, injustum super eos ac violentum, externumque judicem venisse, atque eorum præsulem, Jonam nomine, hereditario ritu illorum terram tenentem, per iniqua munera in manu regis, et maxime malæ ejus reginæ inique data, morti tradidisse, necnon et filium ejus Judualum captivitati dedisse et morti, sed adhuc vivere confirmabant. Sanctus vero Samson, hæc audiens, per Dei dispensationem misericordia motus, adire regem Hildebertum * ob Judualum propere profectus est, comitante illum semper in omnibus Christo. Quum autem negarent aulici, Judualum adhuc vivere, Sanctus variis prodigiis illos terrefecit, ac tandem, quod petebat, obtinuit. Tum, ait biographus, omnes timor ac stupor ingens invasit, ut nemo ultra offendere eum vel in minimo auderet. Volente itaque Sancto Samsone cum Judualo ad Britanniam remeare, et rege libenter concedente, et monasterium ei magnificum... regis opitulatione construere disponente, Samson et Judual redierunt ad locum suum. Denique ita Sanctus ille Samson a supradicto rege Hildeberto honorifice exceptus est, ut omnia quæcumque vellet non solum largiter, sed etiam libenter, ac sine ulla mora daret ei.

* Childebertum

usque ad extremam partem sæculi VI producit,

11 Eadem testatur biographus noster num. 3 : Samson valedaciens plebi suæ, inde simul cum beato Maglorio et quorundam tam clericorum quam laicorum collegio recessit, et ad prædicandum populo ejusdem linguæ, in Occidente consistenti, mare transfretavit, properans finibus territorii Dolensis; ubi a strenuissimo rege Francorum Childeberto, accepto archipræsulatus regimine, non solum inibi, verum etiam in omnem Britannorum regionem seu in circuitu ejus longe lateque celebre nomen

ejus enituit. Chronicum Briocense similia refert. Post mortem, inquit (4), Jonæ Comorus, pestifera cupiditate ductus, gubernaculum regni in se, tamquam princeps, licet pseudo, assumpsit, majoremque partem patriæ occupavit.... In illo tempore beatus Samson in Minorem Britanniam venit, ecclesiamque metropolitanam in loco, qui dicitur Dol, ædificavit, et ope Childeberti, regis Francorum, fundavit. Childebertus enim, prout erat vir callidissimus, totis viribus affectavit Britanniam suæ ditioni supponere, prout de facto per spatium quatuordecim annorum, mediante Comoro præfecto suo et locum tenente in Britannia, supposuit.... Tandem beatus Samson post multas pœnas, labores, pericula et ærumnas Juduali libertatem obtinuit a Childeberto et in Britanniam cum Judualo principe pervenit. Hæc documenta conspirant omnino, ut Childebertum designent Juduali principis defensorem, eundem fuisse hujus nominis secundum, ostendimus supra. Ex his vero sequitur, episcopatum S. Samsonis saltem ab anno 587, quo concilio Parisiensi in adfuit, usque ad annum circiter 590 porrigendum esse. Ex qua chronotaxi ætatem S. Maglorii deducere utcumque possumus : nam S. Samsone aliquot annis, ut vidimus num. 4, junior, ei successit circa annum 590. Post aliquod tempus, procurandæ Ecclesiæ Dolensi impensum, in solitudinem Sargiensis insulæ secessit. Et quidem officium proprium Dolense, ab Alberto Le Grand citatum (5), habet : His in officiis (pontificalibus) per triennium versatus, quum recrudescentia comitum Aremoricorum bella et dissidia ferre non posset, ac quietiorem vitam anhelans, divinitus quoque sibi admoneri visus est, ut in solitudinem se reciperet. De hisce bellis agit Fredegarius sub anno 594, dicens (6) : Exercitus Francorum et Britannorum invicem præliantes, uterque nimium gladio trucidantur. Atque bellum istud, quod ad secundum a Guntramni morte annum Childeberti refertur, non sine dissidiis inter principes Armoricos, quorum aliqui Comoro usurpatori, aliqui Judualo, legitimo regulo, favebant, gestum fuerit. Ac tali ratione et tempus episcopatus et causa secessus S. Maglorii explicatur.

E

12 Quamvis ad solitariam vitam sectandum etiam sanctum antistitem nostrum provocare potuerint magistrorum æqualiumque suorum exempla. Etenim sat frequenter viri sancti, postquam in procuranda aliorum salute vires corporeas fere exhausissent, vitam actuosam cum otio sanctæ contemplationis commutarunt. Sic B. Iltutus S. Maglorii præceptor, relicto monasterio, in quo scholam celeberrimam regebat, in eremo se abdidit (7) : S. Dubricius, abdica sede Menevensi, in Bartseyo, Insula Sanctorum dicto (8), refugium quæsivit (9) : Cadocus similiter, B. Iltuto severioris vitæ suasor, senex solitudinem Wedonensem coluit (10) : S. Paulus Æmilianus, post fundatam Ecclesiam Legionensem (St-Pol-de-Leon), in solitudine vitam finire voluit in insula maris Armoricani, Batz nomine (11). Quatenus porro vera sunt, quæ exposuimus, videntur in annum 594 reponenda

necessario
consequitur :

(1) Migne. Patrol. tom. LXXI, col. 316. — (2) Ibid. col. 498. — (3) Act. SS. tom. VI Jul. pag. 383 et seqq. — (4) Morice. Mem. tom. I, col. 15. — (5) Vies des SS. de Bret. pag. 653. — (6) Migne. Patrol. tom. LXXI, col. 615. — (7) Butler. Vies des

SS. VI Nov. — (8) Cambden. Brit. tom. II, pag. 554. — (9) Butler. XIV Nov. — (10) Act. SS. tom. I Januar. pag. 602. — (11) Tresvaux. Vies des SS. tom. I, pag. 286.

AUCTORE
J. V. H.

esse renuntiatio episcopatus et secessus in solitudinem Sargiensem; in eam videlicet insulam, quæ media jacet inter insulas Guernesayum et Jersayum, quæque hodie nomen Sark retinet: quapropter corrigendi sunt ii scriptores, qui monasterium, a S. Maglorio erectum, in Jersayo constitutum dicunt. Quantum vero temporis in Sargiensi solitudine egerit, ac proinde quo anno obierit sanctus episcopus, incertum plurimum est. Verumtamen si seriem vitæ monasticæ consideremus; nempe gliscentem ejus sanctitatis famam, quæ, ut habet Vita num. 8, tantum hominum concursus advocavit, ut Sanctus fugam meditaretur; dein prodigiosam Loiesconis comitis sanationem, in monachorum alimoniam grande territorium conferentis; tandem ejusdem territorii, quasi minus fœcundi commutationem, ac subsequentem donationem, ut refert Vita num. 12; si insuper perpendamus, hæc successive accidisse; facile perspicimus, aliquod annorum spatium, saltem decennium, ad hæc omnia agenda exigere. Unde ordinatæ a nobis chronotaxi insistentes, censemur S. Maglorium post initium sæculi septimi diem suum obiisse, quod tempus in capite hujus Commentarii signavimus. Ut itaque omnem chronologiam Maglorianam contrahamus, arbitramur, S. Maglorium natum circa annum Christi 523, cum S. Samsonem circa annum 553 in Gallias trajecisse, ac eidem circa annum 590 successisse et tandem octogenarium circa annum 605 e vita decessisse. Scio, mepleraque proferre contraria sententiæ eruditorum; quapropter certum proferre non audeo judicium; quod cæterum retractari poterit, quando Acta S. Iltuti ad diem vi novembris, S. Dubricii ad xiv novembris, et præcipue S. Budoci ad xix novembris illustranda occurrant.

atque hinc reliqua chronotaxis ordinanda est.

13 Quamvis in Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti Joannes Mabillon Vitam S. Maglorii retulerit, eum tamen inter germanos, ut loquitur, S. Benedicti alumnos non recenset; quandoquidem ejusdem nomen asterisco non notat. Et id quidem recte: nam, quum ab aliquibus Ordini Benedictino annumeraretur; quam Regulam, inquit Sollierius noster in Actis S. Samsonis num. 9 (1), ante episcopatum professus sit S. Samson, quam deinde in toto vitæ decursu tenuerit, aut in monasteriis suis.... discipulis præscripserit ex Actis ejus datur intelligi, eam scilicet, quam in Britannia hausserat sub S. Iltuti disciplina. Utrum igitur Benedictini instituti S. Samson fuerit, ex iis colliges, quæ de S. Gilda ad xxix Januarii in pari omnino quæstione notavit Bollandus Commentarii sui prævii § v, num. 45 (2). Id utique certum est, S. Iltuti monasterium nec fuisse nec esse potuisse Ordinis S. Benedicti, dum in eo ad pietatem eruditus est S. Samson, sub finem quinti et initium sæculi sexti, quum nondum conditus is Ordo esset, nec ante annum 540 in Galliam, nedum in Cambriam propagatus. Mutasse autem in ipsa Gallia assumptum a teneris vitæ institutum, ut jam senex recentissimum aliud profiteretur, quæro testem idoneum, qui id suadeat. Liqueat autem, hæc omnia, si forsitan senectutis mentionem deleas, ad amussim convenire S. Maglorio; qui etiam a tramite sui prædecessoris et magistri

non deflexerit: præsertim si et attendatur, institutionem Benedictinam, vivente utroque Sancto, in Galliis inceptam, verisimiliter non placuisse viris Britonibus, utpote quæ Gallicanum aliquid sapiebat, a quo propter gliscentes controversias plus nimio abhorrebant.

14 Tandem quæri potest, an tum S. Samson, tum ejus successor, S. Maglorius sedem Dolensem aliquando tenuerint. Chronicum Britannicum coævum docet, Nomenoium, Britannicæ Minoris principem, sæculo nono, primum fundasse tres episcopatus, Dolensem, San-Briocensem (Saint-Brieuc) et Trecoriensem (Treguier). Nomenoius, inquit (3), adminuens ejectorum episcoporum parochias, videlicet in monasterio Doli, quod tunc temporis erat ex diocesi Diale tensis (Aletensis), et in monasterio S. Brioci et S. Tutualis Pabut, episcopos tres usurpativos instruxit. Illum sane, qui apud Dolum fuit episcopus, fecit sublimiorem et omnium regionis illius episcoporum, provincia Turo nensi recisa, metropolitanum. Quæ si vera sunt, consequitur nec S. Samsonem, nec S. Maglorium eorumve successores usque ad sæculum nonum, fuisse vere Dolenses episcopos: et reapse in Vita S. Samsonis, a subæquali conscripta, ad diem xxviii julii, nusquam dicitur cathedram episcopalem constituisse, sed simpliciter fundasse monasterium. Ast ex altera parte constans est traditio, quam episcoporum Catalogi receperunt, SS. Samsonem, Maglorium et Budocum sedem episcopalem Doli occupasse: ut temerarium mihi videretur, hisce Sanctis qualitatem Dolensium episcoporum abjudicare.

Similiter ac S. Samson.

15 Equidem utrumque verum existimo: nempe hos Sanctos, episcopali dignitate insignitos, in monasterio suo Dolensi resedisse, atque Britones refugas, relictis proprio episcopo aliis populis, rexisse: ita ut eorum jurisdictio non tam territorium aliquod definitum, quam gentem suam, vario inter Armoricos dispersam attigisse. Quod etiam aperte docet biographus noster num. 3 dicens, S. Samsonem mare trajecisse ad prædicandum populo ejusdem linguæ, in occidente consistenti. Erant certe Britones, seu Transseu Cismarini, morum rituumque suorum tenacissimi, ac in iis, quæ ad religionem spectant, alienigenas in tantum abhorrebant, ut teste Beda lib. 1, cap. 22 (4) numquam genti Saxonum sive Anglorum, secum Britanniam incolenti, verbum fidei prædicando committerent. Sed, prosequitur Beda, non tamen divina pietas plebem suam, quam præscivit, deseruit; quin multo digniores genti memoratæ præcones veritatis, per quos crederet, destinavit. Scilicet S. Gregorius Magnus in Britanniam SS. Augustinum et socios misit, qui Anglorum gentem ad veram fidem converterunt: atque Augustinus genti, ut ait Beda lib. 1, cap. 27 (5), Anglorum ordinatus est archiepiscopus. Ast sartum tectum idem Augustinus volebat Ecclesiæ Britannicæ statum. Quia, inquiebat (6), in multis quidem nostræ consuetudini, immo universalis Ecclesiæ contraria geritis: et tamen si in tribus his mihi obtemperare vultis, ut Pascha suo tempore celebretis; ut ministerium baptizandi, quo Deo renascimur, juxta morem sanctæ Romanæ Ecclesiæ compleatis; ut genti Anglorum una nobiscum prædicetis; cætera,

absque certo territorio, Britonum, in Armorica degentium,

(1) Act. SS. tom. VI Jul. pag. 569. — (2) Ibid. tom. II Januar. pag. 937. — (3) Bouquet, tom. VII, pag. 30. — (4) Migne, Pa-

trol. tom. XCV, col. 32. — (5) Ibid. col. 37. — (6) Ibid. col. 83.

A quæ agitis, quamvis moribus nostris contraria, æquanimiter cuncta tolerabimus. Relinquebat igitur Britones christianos regendos propriis pastoribus, quin spem deponeret, fore ut, coalescente utroque populo in unam gentem, etiam ecclesiastica hierarchia ad unitatem redigeretur.

reliquis sub
proprio epi-
scopo, remanentibus,

B 16 Ac simili ratione Britannicam hierarchiam in Armorica pro Britonibus constitutam credo. In Commentario prævio ad Acta S. Ursulæ et sociarum monstratum fuit §§ XIII et XIV (1), frequentes fuisse Britonum in Armoricam immigrationes, præsertim ab anno 511 ad annum 558, (2) quod apprimè concordat cum adventu S. Samsonis in Galliam, qui intra id tempus statuendus est (3): eo scilicet tempore, quo jam magna Britonum multitudo, illuc advena, ministerium episcopi requirebat; quod ceterum jam factitatum fuerat ante annos fere quinquaginta, quando Mansuetus, episcopus Britannorum concilio Turonensi I, anno 461 celebratum, præsens subscripsit (4). Neque id episcopos Gallicanos videtur offendisse: sed volebant, ut istiusmodi episcopi alienigenæ metropolitano subicerentur; ac propterea conditus fuit canon 9 concilii Turonensis II, anno 567 celebrati, quo sancitur, esse in Armorica episcopos Britannos et Romanos seu Gallicanos, nec quidpiam obijciunt ordinationi episcoporum Britannorum, dummodo fiat cum metropolitani voluntate (5). Quod etiam sancivit S. Gregorius Magnus, interrogatus a S. Augustino, ut refert Beda lib. I, cap. 27 (6) qualiter deberet cum Galliarum Britanniarumque episcopis agere, respondit, in Galliarum episcopos nullam auctoritatem S. Augustino tributam fuisse... Britanniarum vero omnes episcopos S. Augustino commissos, ut indocti doceantur, infirmi persuasione roborentur, perversi auctoritate corrigantur. At hæc ipsa a metropolitana auctoritate episcopi Turonensis præterita libertas diuturnas sequentibus sæculis controversias excitavit, quæ demum ab Innocentio III, anno 1199 compositæ fuere. Istiusmodi cæteroquin conditionis imaginem quamdam exhibent civitates aliquæ, ubi pro variorum rituum populis varii sunt episcopi: Sic Leopoli in Galicia Polonica est archiepiscopus latinus pro latinis, Rutenus pro Rutenis, et pro Armenis Armenus.

episcopus fuit.

C 17 In Armorica porro episcopi Britones, contribulibus suis magis quam certo territorio affixi in eodem statu permanserunt usque ad nonum sæculum, quando Nomenoius, Armoricanum regnum affectans, pertæsus etiam fidelitatis, quam episcopi Gallicani Francorum regibus inviolatam servabant, astu deceptos eiecit, et, ut habet Fragmentum Historiæ Britannicæ cœvæ (7), non solum in locis eorum alios constituit, sed ad minuens parochias eorum, episcopos tres usurpativos instituit; translato etiam in Dolensem episcopum jure metropolitico universæ Armoricæ. His itaque omnibus cum fraude et cupiditate magnæ elationis peractis, omnes hos episcopos, injuste compositos et sanctæ Ecclesiæ Dei invasores, apud hoc monasterium Doli convocans se regem irreverenter inungere fecit. Ex his deducere licet, Nomenoium, ut viam sibi ad regnum sterneret, quod a suis

Britonibus præsertim obtenturum se sperabat, non alios voluisse intra Armoricam episcopos, quam Britones, quorum opera regnum sibi firmandum confidebat; itaque hosce episcopos sine certo territorio cum popularibus suis vagantes, in definitis parochiis seu diæcesibus constituit; qua ratione fundator novarum Ecclesiarum dici potuit: et quum sæculo quinto jam essent sine determinato in Armorica territorio episcopi pro Britonibus, tandem sæculo nono, agente Nomenoi, fixæ fuerunt sedes episcopales. Hæc ratione traditio Ecclesiarum Armoricanarum cum constitutione Nomenoi conciliantur. Unde recte sibi Armorica vindicat SS. Samsonem, Maglorium, aliosque suos in fide patres et patronos. Hisce tricis utcumque evoluti, S. Maglorii cultum et varias corporis translationes expendimus.

§ II. Variæ sacri corporis translationes.

P Post S. Maglorii obitum ejus corpus compositum fuit in suo Sargiensi monasterio, ibique conservatum a suis discipulis usque ad annum Christi 849, quando in Armoricam jussu Nomenoi fuit advectum. Rem gestam narrat Joan. Mabillon in suis Annalibus lib. XXXVIII, § 78 (8): Etsi Nomenoius, Britannicæ dux, ob tyrannidem non semel affectatam, male audit, is tamen non omnis pietatis expers fuit. Huic siquidem, præter beneficentiam in Rotonenses (Redon), tribuitur conditio monasterii Lebonensis, siti prope Dinannum. Factum sic narrant. Quum Nomenoius venationi daret operam, offendit quemdam ad Ranciam locum desertum, ubi sex solitarii sedem fixerant. Interrogati ab eo, quid rei gererent, respondent, se uni Deo vacare, eumque pro salute principis et patriæ felici statu precari: cæterum omni censu destitutos id unum rogare, ut terrulæ quantulumcumque spatium ipsis daret ad habitandum. Petitioni non modo annuit princeps, sed et monasterium construendum recepit, modo ut alicujus Sancti corpus haberent. Nec mora missus ad Javarsiacum insulam Condanus monachus ad obtinendas Reliquias Sancti Maglorii episcopi, illic quiescentis. Impetratis Reliquiis, Nomenoius promissum exsolvit, monasterium condidit, dotavitque liberaliter. Forte qui primus monachis præfuit, locum deseruit ob jurgia quædam monachorum, secessumque petiit, uni Deo vacaturus. Hinc inter fratres orta de primatu contentio. Tunc unus ex eis, Britocus nomine, nobilibus in sæculo parentibus ortus, magnæ vir districtiōis ac religionis, sanctum locum Rothonensem petiit, asserens, fratres Lebonenses in animum induxisse, ut exemplo Rothonensium monachorum regularem vitam ducerent. Susceptus ille a patre monasterii et a fratribus summa cum caritate, forte in gravem morbum incidit, ac demum feliciter ex hoc mundo decessit, perenniter cum Christo regnaturus, quum prius Sanctos Martinum, Hilarium, Samsonem et Marcellinum agonis

Corpus primo, in Sargia insula sepultum,

F

(1) Act. SS. tom. IX Octob. pag. 107 et seqq. — (2) Ibid. pag. 111. — (3) Cfr ibid. tom. VI Jul. pag. 369. — (4) Labbe, tom. V Conc. col. 1049. — (5) Ibid. col. 834. — (6) Migne. Patrol.

tom. XCV, col. 61. — (7) D. Bouquet. tom. VII, pag. 30. — (8) Annal. tom. II, pag. 639. Edit. Lucens.

AUCTORE
J. V. II.

ad Lehonense
monasterium
translatum,

sui testes et adjuutores habuisset. Hæc ex Actis S. Convoionis abbatis.

19 Hæc aliquantum prolixius ex Mabillonio retulimus, quia simul indicant initia et subsequentem fortunam monasterii Lehonensis, in quo plus quam centum annis asservatum fuit S. Maglorii corpus. Quando autem laudatus Mabillonius in fine subdit, hæc ex Actis S. Convoionis se protulisse, id intelligendum est de dissidio fratrum Lehonensium; nam de translatione corporis S. Maglorii nullam mentionem faciunt. Ceterum de S. Convoione, abbate Rothomensi, in nostro quoque opere agendum erit ad diem, quo colitur, xxviii decembris: qui plura de sancto abbate cognoscere cupit, adeat Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti, a Mabillonio edita (1). Porro Lehonense monasterium, quum circa finem sæculi x desolatum jaceret, agente Roberto, rege Franciæ, a Berengario comite, ut habent Acta translationis infra edenda num. 5, monachis Maglorianis Parisiensibus concessum fuit, eorumque opera instauratum. Ast duo fere post sæcula, circa annum 1174 monachi Lehonenses abbati S. Maglorii Parisiensi subjacere recusarunt et proprium sibi voluerunt creare abbatem. Controversia tandem per arbitros composita fuit: nempe, ut Lehonense monasterium cum suis omnibus pertinentiis in jus proprium et perpetuum Majoris Monasterii (Marmoutier) cederet, et sic a proprietate et subjectione S. Maglorii Parisiensis absolutum, Majori Monasterio in perpetuum remaneret. In cujus compensationem Majus Monasterium Maglorianis tres cellas, in finibus Parisiorum sitas, dederunt (2). Exstinctoin fine sæculi proxime elapsi prioratu conventuali, est hodie ecclesia succursalis in districtu Dinannensi (Dinan), diocesis Sambriocensis, quum olim ad Ecclesiam Sammacloviensem (St Malo) pertineret.

metu belli

20 Causa porro transferendi corporis S. Maglorii e Lehonensi monasterio fuit bellum, quod universam Armoricam devastavit. Scilicet Richardus I, Normanniæ dux, devicto Theobaldo, Carnotensi et Blesensi comite, timens, ne comes, fultus aliorum principum, ac præsertim regis Franciæ auxilio, bellum redintegraret, Danos in subsidium advocavit. Hi, ut habet Fragmentum Historiæ Franciæ (3), ducibus Olavo Noricorum qui postmodum christianus effectus, cum martyrio migravit ad Deum, et Lacina Suavorum principibus ad Britannorum finitima littora sunt devoluti... Inde barbari prolixius progredientes, castrum Doli obsident, et captum igne comburunt, ac incolas ejus cum Salomone advocato loci interficiunt. Tunc quidem Salvator, Alethensis episcopus, secum sumpto corpore S. Machuti, ad Lehonense monasterium confugit, et visione cœlesti admonitus, ut in Historia translationis, infra edendæ, num. 1 legitur, Galliarum in partes secedere statuit. Itaque sumptis multorum Sanctorum pignoribus, quæ per fidelium manus undique illic devecta fuerant, sacrisque ipsius ecclesiæ codicibus et signis, aliisque ecclesiasticis utensilibus exsules egrediuntur a finibus suis; jam metas excesserant patriæ, quum Dolenses necnon et Bajocensis Ecclesiæ ministri

se illorum hæserunt comitatui. Hæc igitur occasione multorum Sanctorum corpora ex Armorica Parisios delata fuerunt. Inter hos Sanctos computatur etiam S. Maglorius, de quo nobis est præcipuus sermo. Ossa tamen aliqua Dolam delata fuisse, monstrant litteræ Theobaldi Ambianensis, archiepiscopi Rotomagensis, quas nobis servavit D. Hyacinthus Morice in suis Monumentis Armoricis (4). In iis autem dicitur Philippus de Columbiis habuisse quasdam Reliquias Dolensis Ecclesiæ, quas ipse tempore guerræ, inter piæ quondam memoriæ Joannem regem Angliæ et Britones habitæ, de manibus ruptariorum subripuerat violenter, qui eas in subversione et combustione Dolensis Ecclesiæ cum violentia asportaverant ab eadem, videlicet de ossibus ac corpore B. Samsonis, de pallio ejusdem, et de ossibus B. Maglorii. Quas Reliquias Theobaldus archiepiscopus jussit Johanni episcopo et Dolensi capitulo reddi. Scriptæ sunt litteræ mense januarii anni 1222 seu potius anni 1223: nam ipse Theobaldus primum electus die xviii maji, consecratus iv septembris fuit (5): annus autem aut a paschate aut a die Annuntiationis ordiebatur. Translationem Parisiensem ordinat Mabillonius sub annum 979 (6): quod an recte statuatur, inquirendum est.

21 Id certum imprimis est, S. Maglorii et aliorum corpora Parisios devecta fuisse quando Dani Armoricam universam devastabant. Operuerunt, inquit Historia translationis num. 1, Dani superficiem terræ, sicut locustæ... Quorum bestialem animositatem præsul egregius Alethinæ civitatis, Salvator nomine... Sublato corpore beatissimi Machuti, prædecessoris sui, Lehonense monasterium celeri cursu expetiit: atque inde Sanctorum pignora Parisios deportavit. Ratio itaque temporis istiusmodi translationis a vastatione Danica repetenda est. Habemus autem ex Flodoardi Annalibus sub anno 962, Theobaldum Carnotensem a Richardo, Normanniæ duce, victum et fuga dilapsum, ad Franciæ regem confugisse et benigne fuisse susceptum (7). Videns itaque dux tantarum fraudum, verba sunt Wilhelmi Gemeticensis (8), regis molimina super se imminere, comitesque Francorum contra se unanimiter sævire, Heraldus, Danorum regi, legatos dirigit, et mandat, ut ocus illi succurrat et paganorum multitudine Francorum solotenus comprimat. Cujus legatos rex non modo gaudenter recepit, verum etiam maximis muneribus ditatos duci remisit, seque missurum celerrime juvenem illi sponpondit. Apparatuque facto, e navibus prouunt, totamque in circuitu patriam exitialiter comburunt. Dehinc viri cum mulieribus concatenati distrahuntur, vici deprædantur, urbes desolantur, castella subvertuntur, et terra in solitudinem redigitur. Ex his habemus victo Theobaldo anno 962, sibi timuisse Richardum, et in auxilium vocasse Danos; qui eodem aut sequenti anno 963 ad Normanniam appulerunt. Quum autem omnia vastarent, tunc Salvator, Alethensis episcopus, cum Sanctorum pignoribus ad interiorem Galliam confugit, quod eodem anno aut sequenti accidisse reor. Nam,

(1) Sæc. IV, Part. II, pag. 216. — (2) Gall. Christ. tom. VII, col. 313. Cfr Morice. Preuv. de l'hist. de Bret. tom. I, col. 687 et seq. — (3) D. Bouquet, tom. X, pag. 213. — (4) Mém. pour servir à l'hist. de la Bret. tom. I, col. 849. — (5) Gall. Christ.

tom. XI, col. 60. — (6) Annal. tom. III, pag. 609. — (7) Migne. Patrol. tom. CXXXV, col. 483. — (8) D. Bouquet, tom. VIII, pag. 268.

AUCTORE
J. V. H.

A teste æquali, Dudone, S. Quintini decano, lib. iii de Gestis Normanniæ ducum (1), lustro pene integro Danica calamitas Galliam funestavit; pax, agente Carnotensi episcopo, conciliata fuit. Ex his satis patet, perperam a Mabillonio translationem S. Maglorii et aliorum ad annum usque 979 dilatam fuisse.

Parisios
transvectum
fuit :

22 Refugarum, qui sacra pignora ex Armorica Parisios transvexerant, mens erat, eadem, bello composito, ad propria loca reportare. Pace, inquit Historia translationis num. 4, in tota Gallia et Normannia vigente et florente, quidam eorum, qui de Britannia Parisiis advenerant, ... patriam repedare, quidam ad alia Galliæ loca migrare disposuerunt. Quod quum duci nuntiatum fuisset, licet ægre tulisset, vim tamen eis nolens inferre, retentis quibusdam membris Sanctorum, abire permisit... Dux autem ecclesiam B. Bartholomæi, quæ tantorum Sanctorum Reliquiis videbatur illustrata, ampliavit, quam postmodum in honore prædicti Apostoli atque beatissimi Maglorii.... dedicari fecit; in qua etiam monachos ad divinum officium peragendum constituit.... Eidem ecclesiæ magna dona, possessionesque et prædia obtulit, quæ sub nomine Lotharii regis et Ludovici describi et confirmari præcepit, regioque sigillo muniri constituit. Regium præceptum, inter alios multos, edidit Michael Felibien Mauro-Benedictinus in Historia urbis Parisiensis (2). Erat hæc ecclesia S. Bartholomæi sita in insula Sequanæ, quæ hodiernæ civitatis initium fuit (3). Dux Hugo, postea rex et caput stirpis Capetianorum, dederat inter alia monachis Maglorianis capellam S. Georgii, extra civitatem in via Sandionysiana sitam, quæ sepeliendis monachis destinata erat, quamque duo monachi incolebant. Ast quum lapsu temporis angustior esset locus, decreverunt monachi anno 1138 in suburbio ad S. Georgii locum, jam a S. Maglorio nominatum, novum monasterium ædificare, illuc translatis ejusdem S. Maglorii aliorumque Sanctorum Reliquiis. Basilica S. Bartholomæi deinceps paræcia fuit, ad cujus regimen presbyter fuit præpositus; ita tamen ut unus monachorum prioris titulo ibidem relinqueretur, et eo nomine multa jura obtineret (4). Anno dein 1315 S. Maglorii corpus ex lignea in argenteam capsam solemni ritu translatum fuit : quam pompam late describit poema gallicum, quod legere est apud Claud. Chastelain (5).

ibique, erecto
monasterio,
conservatum

23 Nova mutatio Sammaglorianæ ecclesiæ accidit, quando ad petitionem Caroli IX Pius IV, databullakalendis septembris 1564, abbatis titulo extincto, eandem perpetuo univit mensæ episcopali Parisiensi : ita ut episcopi Parisienses in dicto monasterio omnia et singula, quæ officii sunt abbatis professi et benedicti facere et exercere possint in omnibus et per omnia, perinde ac si, emissa professione regulari, abbates ejusdem monasterii canonice instituti essent, cujusvis licentia super hoc minime requisita. Perpetua commenda, cænobio imposita, viam stravit novis vicissitudinibus. Nam Catharina Medicea, solita dies sanctiores apud

puellas pœnitentes transigere, constituto sibi palatio juxta monasterium S. Maglorii, in istud translatas voluit dictas puellas, Regulam S. Augustini professas. Sammaglorianis itaque monachis denuo migrandum fuit; et pro monasterio puellis pœnitentibus cedendo data fuit hospitalis domus S. Jacobi de Alto Passu (S'-Jacques-du-Haut-pas) cum quibusdam domibus et hortis adjacentibus. Hæc omnia auctoritate regia sancita fuere anno 1572 (6), quo etiam Sanctorum Reliquiæ translate fuere : unde ecclesia S. Jacobi, mutato titulo, a S. Maglorio nomen accepit. Et cum paræciani gravarent monachos propter duplex officium paræciale et monasticum in eadem æde, iisdemque sæpe horis peragendum, nova ecclesia ædificata fuit, quæ solis paræcianorum usibus inserviret (7). Verum istiusmodi mutationes, mutilationes ac controversiæ paulatim disciplinam regularem relaxarunt; ita ut episcopus Parisiensis, Petrus de Gondy, ut eos reformaret, magistratum civilem invocare debuerit (8). Nihilominus decrescente continuo monachorum numero, statuit Henricus de Gondy, pariter Parisiensis episcopus, Sammaglorianum monasterium in seminarium clericorum erigere, ejusque regimini patres Oratorii Berulliani præponere; quod ea lege obtinuit, ut provideretur monachis fixa rataque pensio, qua singulis penderentur annuæ libræ gallicæ 414 (9). Tali in conditione ecclesia et Reliquiæ S. Maglorii ad finem usque sæculi proxime præterlapsi perseverarunt.

24 Tunc enim, quum omnia in Gallia deque verterentur, etiam Sammaglorianum institutum ruinæ proximum fuit. Et quidem Gilbertus Tournaire, domus Oratorii Berulliani præpositus, qui fidem juratam schismati, seu, ut vulgo dicitur, constitutioni civili cleri præstiterat, et hac cautione ad S. Maglorii aliquandiu consistere potuerat, timens, ne, abolito omni christiano cultu, sacra pignora profanerentur, anno 1793, assistente fratre laico ejusdem Oratorii, eadem terræ clam mandavit. Ast anno 1797, cessante aliquantisper persecutione, denuo Reliquiæ SS. Maglorii et aliorum effossæ fuerunt ab eodem fratre laico, ac sub ara maxima S. Jacobi de Alto Passu, sed permixtæ, compositæ fuerunt : ac hujus translationis instrumentum conscriptum fuit (10); nobisque communicatum ab hodierno parochia, R. D. L. Debeauvais, cui quas debemus, agimus gratias. Scilicet quum die xxiv aprilis anni 1835 ara maxima S. Jacobi instauraretur, opifices sub ea invenerunt duas capsas ligneas, magna ex parte corrosas, in quibus erant ossa humana, quorum unum inscriptum habebat, SANCTUS VICTOR et instrumentum, quo dicebantur ossa SS. Samsonis, Maglorii et aliorum in iis capsis contineri. Monitus parochus jussit eas in loco tuto reponi, et ad archiepiscopum Parisiensem retulit, quod actum fuerat : hic autem duos vicarios suos, RR. DD. Tresvoux et Quintin, delegavit, ut canonicam inquisitionem instituerent, ad eumque referrent. Itaque die xvii Augusti 1835 dicti vicarii generales, adjuncto sibi doctore medico Descuret, ad ædem S. Jacobi

usque ad finem
sæc. xviii,
quando denuo

F

(1) Migne. Patrol. tom. CXLI, col. 737. — (2) Hist. de la ville de Paris, tom. III, pag. 39. — (3) Cfr Mappam topograph. Paris sous Philippe-le-Bel. — (4) Cfr Chastelain. Martyrol. Univ. pag. 804. Du Bois. Hist. Eccles. Paris, tom. I, pag. 530. — (5) Mart. Univ. pag. 803. — (6) Felibien. Hist. de la ville de Paris, tom. III, pag. 674. — (7) Felibien. tom. III, pag. 711. — (8) Ibid. tom. II, pag. 1113. — (9) Ibid. tom. IV, pag. 61. Lebeuf. Hist. du dioc. de Paris, tom. I, pag. 150. Cfr Mart. Univ. pag. 813. — (10) L'Ami de la Relig. num. 2539, tom. LXXXVII, pag. 37.

venerunt :

AUCTORE
J. V. H.

venerunt : et apertis capsis, doctor medicus declaravit, imprimis ossa tum vetustate, tum rubigine et frequentiori translatione vitata esse : dein hæc ossa ad octodecim personas variae ætatis pertinuisse, ita ut aliqua infantes, aliqua septuagenarios indicarent. Dein idem doctor medicus ossa, prout coram erant, septuaginta sex, secundum eorundem colorem, duritiem, crassitudinem, pondus et proportionem ordinavit, ac significavit, eorum novemdecim, esse viri sexagenario majoris, et stature quinque pedum; quinque, viri septuagenario majoris, stature quinque pedum, et trium aut quatuor digitorum; duo, viri septuagenarii, quinque fere pedum; duo, viri sexaginta aut sexaginta quinque annorum, stature ordinariæ; tandem triginta octo reliqua, quatuordecim diversarum personarum, inter quas unus infantulus, unus adolescens sexdecim circiter annorum, dum reliqui essent maturæ et senilis ætatis.

inventum ac
rite recogni-
tum

B

25 Post hæc vicarii delegati examini subjecerunt duplex instrumentum, capsis inclusum, quorum alterum levi tactu in pulverem redigebatur, alterum, aliquantum sanius, obtulit legenti sequentia : « Ossa, hisce capsis inclusa et sub hoc altari recondita, sunt Reliquiæ S. Samsonis, S. Maglorii et aliorum, ex ecclesia hujus nominis (S. Maglorii) juxta ecclesiam S. Jacobi de Alto-Passu translata, prout in hodierno Breviario Parisiensi ad diem xxvii julii et xxiv octobris legitur. » Confectum fuit instrumentum die ix septembris 1797, et signatum Duval, primus minister seu parochus, Collette major et Collette minor, rei temporalis dictæ parochiæ procuratores. Instrumentum et capse munita erant sigillo, litteras implicatas IC exhibente. Tandem subscriptiones utriusque Collette recognitæ fuerunt ab eorum filiis et nepotibus. Inter sacra pignora, tali ratione conservata, numerantur, ut habet Historia translationis num. 3, Reliquiæ octodecim Sanctorum, inter quos duodecim fuerunt episcopi duo Martyres et quatuor abbates. Episcopi sunt SS. Samson, Maglorius et Budocus Dolenses, Machutus Abrincensis, Briocus, fundator ecclesiæ Sambriocensis, Corentinus Corisopitensis, Leonarius, Lothiernus seu Lencernus et Livianus episcopi regionarii : Martyres duo, Melorius, juvenis sexdecim circiter annorum, et Temorius infans : abbates, Wenalis (Gueneau), Winganton (Guinganthon), Scofilus (Escuiphle) et Scubilio. Quamvis instrumentum vicariorum delegatorum testetur octodecim corporum reliquias inventas fuisse, solum tamen recenset septemdecim nomina, omisso nempe S. Budoco, cujus dens ex Armorica cum aliis Reliquiis, delatus fuit : ex altera parte instrumentum dicit, S. Candidum, ex primipilis legionis Thebææ, apud Sammaglorianos asservatum, ac proinde ejus Reliquias ad S. Jacobi reconditas fuisse. Et certe si, præter dentes, ossa octodecim personarum inventa fuerunt, non est dubium, quin S. Candidus Thebæus septemdecim aliis accensendus sit. Id itaque unum restat dicendum, dentem S. Budoci confusione aut negligentia deperditum fuisse.

in ecclesia S.
Jacobi reposi-
tum fuit.

26 Post hæc vicariorum relationem, quam contraximus, archiepiscopus Parisiensis sequens

edidit mandatum : Hyacinthus Ludovicus de D Quelen, Dei misericordia et sanctæ apostolicæ Sedis gratia archiepiscopus etc. Audita relatione promotoris, Dei nomine invocato, mandavimus et mandamus sequentia : 1º Reliquiæ, nuper inventæ sub altari maximo ecclesiæ parochialis S. Jacobi de Alto Passu sunt recognitæ authenticæ, quatenus sunt eædem, quæ ante abolitionem cultus catholici annis 1793 et 1794, in sacello seminarii S. Maglorii publicæ venerationi expositæ fuerunt. 2º Dictæ Reliquiæ publicæ venerationi fidelium exponentur in ecclesia parochiali S. Jacobi de Alto Passu, proptereaque una in capsula includuntur, ac in quinque classes, prout in relatione facta xvii augusti proxime elapsi habetur, distribuentur; cum hac inscriptione : RELIQUE SANCTORUM MAGLORII, SAMSONIS ET LEUTHERNI EPISCOPORUM, WIGANTONIS ET SCOPHILI ABBATUM, ET ALIORUM PLURIMORUM SANCTORUM. 3º Dominica die xxv hujus mensis in dicta ecclesia S. Jacobi celebrabitur solemniter officium S. Maglorii cum commemoratione plurimorum Sanctorum. Occasione hujus faustæ inventionis celebrabitur octiduana festivitas, quæ incipiet media die xxiv et claudetur media die xxxi. Concedimus indulgentiam xl dierum rite dispositis, qui intra octiduum sacras Reliquias visitaverint. Dominica xxv claudetur officium hymno ambrosiano. 4º Dies anniversaria inventionis sacrarum Reliquiarum in perpetuum quotannis celebrabitur in ecclesia S. Jacobi dominica proxima diei xxiv octobris sub ritu solemniori majori F... 7º Mandamus, ut instrumentum inquisitionis et relatio promotoris servanda deponantur in secretariatu nostro, et transsumptum dictorum instrumentorum, una cum præsentis nostro mandato in capsula S. Maglorii includantur. Datum Parisiis sub signo sigilloque nostro et subscriptione secretarii archiepiscopatus nostri, die xiii octobris 1835. † Hyacinthus archiep. Parisiensis. De mandato illustrissimi domini archiepiscopi Parisiensis, Molinier canonicus secretarius. Domus Sammagloriana hodie est schola surdorum mutorum, sacellum sectæ Calvinianæ attributum fuit.

27 Hactenus Commentarium nostrum claudere possemus, nisi impediret nos traditio Uranensis monasterii, quæ aut corpus integrum aut certe magnam ejus partem SS. Samsonis et Maglorii sibi vindicat. Est autem Uranum monasterium Ordinis Camaldulensis, juxta Britonorum, urbem episcopalem sub metropoli Ravennate, quod, vivente etiam S. Romualdo, ejus discipulis jam attributum videtur (1). In eo autem cœnobio conservata dicuntur Ossa sanctorum episcoporum Maglorii et Paschasii. Nam in archivio episcopali Britonoriensi sequens memoria legitur (2) : Ossa sanctorum episcoporum Maglorii et Paschasii, quæ condita erant in parvo sepulcro sub altari principe abbatiæ Uranensis, maxima cum veneratione in elato et amplo sarcophago super dictum altare reposita fuere sub annis Domini MCCCCLXXXII, die xxv augusti, tempore pontificatus Sixti IV Pontificis Maximi, ac tempore reverendissimi Baptistæ Zeni S. R. E. presbyteri Cardinalis et episcopi Tusculani et

Utrum Uran
in monasterio
Camaldulensi-
sum

(1) Mitterelli. Annal. Camald. tom. I App. col. 98. —

(2) Ibid. tom. VII, pag. 347.

A præsentis abbatiæ S. Mariæ de Urano commendatarii perpetui. Quo tempore aut modo hæ Reliquiæ ad Uranense monasterium devenierint, omnino ignoratur. Atque hinc natæ sunt fabulæ. Scilicet Germanus quidam, natione Anglus, professione Camaldulensis, in monasterio Uranensi commorans, cupiens revivere fratres suos, in Britannia degentes, et plurium terrarum et oppidorum dominos, obtenta licentia, in Britanniam concessit eo tempore, quo Henricus VIII, Angliæ rex, a fide deficiens, templâ profanabat, sacrasque Reliquias conculcabat. Itaque ope fratrum suorum tria episcoporum, nempe Samsonis, Maglorii et Paschasii corpora occulte sustulit, secumque in Italiam deportavit. Quum autem Venetias appulisset Germanus monachus, abbatem Uranensem certiore fecit; a quo in mandatis accepit, ut sacra pignora Ravennam primum, ubi compararet arcam nitidissimi alabastri, ac dein ad abbatiam Uranensem transferret. Fecit, quod jussum erat. Quum autem postea totum monasterium, ac in eo omnes scripturæ incendio perierint, literæ testantes veritatem et translationem Reliquiarum pariter perierunt (1). Hæc quidem tradit Innocentius Tantardinus, qui sæculo XVII floruit. Narratio multa refutatione non indiget. Certe diu ante Henricum VIII, sæculo sexto decimo florentem, conservabantur Urani Reliquiæ S. Maglorii, ut constat ex translationis instrumento quod retulimus: dein nihil occurrit, quod suadeat easdem aliquando in Angliam delatas fuisse (2).

corpus S. Maglorii conservetur, inquiratur:

B 28 Verum quamvis fabulosa sit, ipsis fatentibus Uranensibus, Reliquiarum origo, earumdem tamen cultus et veneratio permansit. Nam anno 1540 die XII decembris a sacello dextero ad sinistrum ecclesiæ Uranensis sarcophagus marmoreus translatus fuit; qua occasione apertum fuit sepulcrum, in quo inventum fuit unum caput cum quibusdam ossibus et non multis sanctorum Maglorii et Paschasii,..... et unam laminam plumbeam, in qua sunt scripta infra scripta verba: HIC SUNT CORPORA SANCTORUM MAGLORII ET PASCHASII (3). Ex hoc instrumento deducere licet, caput, in sepulcro inventum, non certo pertinere ad S. Maglorium, sed alterutrius Sancti esse: dein, quamvis simpliciter dicantur corpora SS. Maglorii et Paschasii ibidem, ex ipso instrumento liquet, non multa ossa inventa fuisse. Anno 1588, veteri ecclesiæ Uranensi ruinam minitante, nova solempni ritu consecrata fuit, ac denuo in eam anno 1594 translata Reliquiæ, seu, ut habent Annales Camaldulenses (4), tria corpora sanctorum Maglorii, Paschasii et Sampsonis: unde patet, thesaurum Uranensem accrevisse corpore S. Samsonis, quin ullo modo indicetur, quando aut quomodo corpus S. Samsonis ad reliquias exuvias accesserit. Tandem, ut habent Camaldulenses Annales (5), Reliquiæ capitis sancti Maglorii episcopi ex abbatiâ Uranensi ab abbate Classense Michaelē Leonardellio Cæsenate, post sacra peracta, depositæ sunt anno 1604, die III junii, in ecclesiâ parthenonis S. Maglorii Faventiæ, et collocatæ in argenteo capite, quod pietatis ergo Victoria Rondanina, monialis ejusdem asceterii, sumptibus suis fieri curavit.

29 Quid porro censendum sit de Reliquiis Uranensibus, non facile dictu est, quoniam earum origo, adeoque causæ et circumstantiæ translationis ignorantur. Nolim tamen earum veritatem inficias ire. Nam, ut vidimus, ossa S. Maglorii Urani non multa sunt; ac caput, in sepulcro inventum, an ad S. Maglorium potius quam ad S. Paschasium pertineat, non constat; quamvis tardius ad Faventinum parthenonem translatus a S. Maglorio nomen accepit. Porro jam sub anno 1253 Faventinus parthenon sub nomine S. Maglorii initium cepit, prius virorum, postea sanctimonialium domicilium (6): et in Actis capituli generalis, Faventiæ anno 1338 celebrati, dictus parthenon cella S. Maglorii de civitate Faventiæ appellatur (7): unde datur intelligere, antiquissimum esse hisce in partibus Italiæ sancti antistitis cultum. Nihilominus fieri potest, quoniam alter homonymus in Italia colitur Martyr, ut ex similitudine nominis tota historia excreverit: scilicet Maglorio, Tiburtino Martyri, de quo paucissima cognoscuntur, attributæ fuerint res gestæ antistitis nostri. Certe Petrus de Natalibus in suo Catalogo Sanctorum lib. IX, cap. 104 et post eum Philippus Ferrarius ad hanc diem in Catalogo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, recolunt Majorum, quo nomine etiam episcopus noster ibidem venit. De hoc Martyre hæc habet citatus Petrus de Natalibus: Majorus Martyr, servus generosi et nobilis viri Tiburtinæ civitatis, passus est persecutione Vandalica sub Hunerico rege. Qui primo fustibus, quasi innumerabilibus, cæsus, trochleis frequentibus elevatus, aliquando ictu celeri dimissus super lapides et silices corruerat; sed et plures plagas lapidibus confricatus: dum jam viscera pelle nudata essent, et ipse ad singula constantior appareret, novissime gladio cæsus est, et apud eandem urbem sepultus.

AUCTORE
J. V. II.
an potius alius
cujus Martyris
Afri homonymi:

30 Quantum sit veritatis in hac narratione, liquet ex eo, quod martyrium ex Africa et urbe Tuburbitana ad Italiam et urbem Tibur traductum sit. Nam eadem ad verbum fere refert Victor Vitensis lib. V, cap. 2 sequenti modo (8): Servus quoque Tuburbitanæ civitatis majoris, generosus et nobilis vir pro Christo quas pertulit, quis explicet pœnas? Qui post cædes innumerabilium fustium, trochleis frequentibus elevatus, dum totam per urbem penderet, hunc in sublime tollentes, ictu celeri, dimissis iterum funibus cannabinis, super silices platearum pondere corporis veniens, ut lapis super lapides corruerat. Sed et sæpius tractum et lapidibus acutissimis defricatum, ut, cutibus separatis, pelles corporis lateribus dorsoque videres et ventre pendere. Iste jam temporibus Geiserici non valde dissimilia pertulerat, ne amici cujusdam sui secreta nudaret; quanto magis nunc et suæ fidei sacramenta servaret? Et si homini gratis exhibuit fideliter fidem, quantum debuit illi, qui redditurus est pro fide mercedem? Luxatum videtur initium, hujus textus, quum alii legant: Servus quoque Tuburbitanæ civitatis Majorus, generosi et nobilis viri etc. Ex qua lectione facile ad Malorium fecte Tiburtinum devenimus. Hunc Con-

quamvis et hoc
sua non careat
difficultate:

(1) Annal. Camald. tom. VII, pag. 317. — (2) Cfr. Act. SS. tom. VI Jul. pag. 393. — (3) Ibid. tom. VIII, pag. 78. — (4) Ibid. pag. 149. — (5) Ibid. pag. 210. — (6) Ibid. tom. V, pag. 16. —

Octobris Tomus X.

(7) Ibid. tom. VI append. col. 303. — (8) Migne. Patrol. tom. LVIII, col. 242.

AUCTORE
J. V. II.

fessorem in Martyrologium Romanum intulit Baronius ad diem vii decembris, quo de eo agendum erit. Id tamen animadvertamus, Victorem non dicere, eundem suppliciis suis immortuum esse, adeoque fieri potuit, ut ejus corpus in Italia tumultum, aliquando ad Uranense monasterium devectum fuerit. Qua occasione solerter annotat Ruinartius in suo commentario in Historiam Persecutionis Vandalicæ cap. vi, num. 19 (1) : Ex hoc, aliisque similibus locis intelligere possumus, quo pacto ejusmodi auctores, ob levem quandoque conjecturam, Martyris alienis locis aut temporibus consignarint, vera cum falsis permiscendo, ut conjectationes suas faciant verisimiliores. Hinc perturbatæ historiæ et Martyrum gesta, quæ alias sinceriora erant, auctoritate sua excidunt. Ne quid simile in S. Maglorio Uranensi acciderit, vehementer vereor. Negare tamen nolo, aliqua ossa S. Maglorii ad Uranense monasterium devenire potuisse.

Inscriptio U-
ranensis in
honorem S.
Maglorii.

34 Quidquid tandem sit, Uranenses monachi memoriam S. Maglorii Dolensis excolere perseverarunt. Gabriel Maria Guastuccijs anno 1772 ad unum a decessoribus nostris instrumenta variarum translationum deferenda curavit, et hactenus conservata fuerunt in bibliotheca Bruxellensi sub num. 8,920, præcipua ex Annalibus Camaldulensibus attulimus. Coronidis loco subjecimus inscriptionem, qua significatur, etiam anno 1736 Reliquias honorificentius reconditas fuisse. Est vero sequens :

OSSA
MAGLORI. DOLENSIS. ET. PASCHASI. VIENNENSIS
SANCTORUM. IN. GALLIA. EPISCOPORUM
QUÆ. EX. BRITANNIA. MINORI
AD. ANTIQUAM. ABBATIALEM. ECCLESIAM. URANI
A. GERMANO. MONACHO. CAMALDULENSI. OLIM. DEDUCTA
ET. IN. AMPLUM. SARCOPHAGUM. SUPER. ALTARE. MAJUS
RECONDITA. ANNO. M.CCCC.LXXXII
ANGELUS. PERUCCIUS. SARSINÆ. EPISCOPUS
EX. APOSTOLICA. AUCTORITATE
ET. JOANNE. ANDREA. CALIGARIO. EPISCOPO. BRITTONORI
CLEMENTIS. PAPÆ. VIII. A. SECRETIS
PERMITTENTE
IN. HOC. TEMPLUM. SOLEMNI. CULTU
TRANSTULIT. ANNO. M.D.XCII
QUÆQUE
C JOANNES. BAPTISTA. MISSIROLIUS. EPISCOP. BRITTONORI
ET. VITALIS. ASCEVOLINUS. ABBAS. URANI
SACRIS. INFULIS. ORNATI
ANNO. PRÆCEDENTI. RECOGNITA
ET. IN. CAPSA. CUPRESSINA. BENE. MUNITA
POPULO. AD. PATRONOS. SUOS. UNDIQUE. CONFLUENTE
PER. VICINIORA. SUBURBIA. DEVOTISSIME. DETULERUNT.
A. M.DCC.V
MONACHI. URANENSES
EX. HOC. LOCO. SUB. ARA. MAXIMA. HONORIFICENTIUS. P.C.
ANNO. M.DCC. XXXVI

VITA

S. MAGLORII EPISCOPI

Ex Mabillonii Actis Sanctorum
S. Benedicti,

AUCTORE ANONYMO,

Collata cum ms. Rubræ Vallis.

CAPUT I.

Sancti patria et parentes; diaconus cum S. Samsone in Armoricam trajicit; eidem succedit; episcopatum abdicat, et cœnobium in Sargiensi insula construit, in quo sancte vivit.

Magnificæ sanctitatis vir domini Maglorius trans maritimas partes oriundus fuit, ducens originem ex Britanniarum stirpe nationum. Maglorius autem per interpretationem magnus gloria dici potest a. Et merito tali fulget nomine, quod acquisivit opere. Hausit etiam speciem carnis ab arce alti sanguinis : ejus spectabilis genitor Umbræfel *, mater vero Affrella vocabatur. Præclaræ etiam consanguinitatis sancti ac beatissimi Samsonis extitit consors b. Qui uterque monachicæ normam habentes religionis, a quodam egregii Germani Autissiodorensis Ecclesiæ præsulis discipulo, nomine Heltuto c, tam artium liberalium quam et divinorum eloquiorum instantissima eruditione fuerunt edocti. Qui scilicet præsul Germanus commemoratam superius Britan-norum nationem ad terebrandam pravi dogmatis hæreticorum fallaciam, quæ in ea jam adeo pullulaverat, olim expetiit. Testabantur F autem ipsi docentes, liberos ex patribus et matribus baptisatis procreatos, sine baptismi gratia posse salvari, cum Dominus dicat : Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei *. Quo prærogativa catholicæ fidei errore depresso, ad sedem propriam remeavit. Post cujus abscessum in progressu temporum præmissus Samson beatissimus, pro eo quod semper divinis cultibus mancipatus summæque religioni deditus extiterat, a clero et plebe ejusdem gentis, dignus honore acclamatur, et ut gregem Domini pontificali prælatione regeret, ab omnibus eligitur, atque eo adunato episcoporum comitatu, juxta sanctorum Patrum institutionem in archipræsulatus solium sublimis, licet invitus, attollitur d.

2 Cum vero jam per gratiam Domini assumpta sarcinæ pastoralis sollicitudine eidem plebi præesset, viro sanctissimo Maglorio, quem moribus honestis, videlicet jejuniis,

Maglorii pa-
tria et paren-
tes.

a

* B. Umbræfel

b

c

* Joan. III, 5.

d

Maglorius a
S. Samsone
diaconus ordi-
natur :

(1) Migne, Patrol. tom. LVIII, col. 388.

AUCTORE
ANONYMO.

A vigiliis, et orationibus continuis, eleemosynarum largitatibus, immo etiam sanctæ castitatis observantiæ insistere cernebat, ad inferendam mensæ Domini et ad dispensandam vivifici Corporis et Sanguinis ejus consecrationem diaconii officium imposuit, eique pro suæ sanctitatis merito piæ devotionis reverentiam exhibuit : super plebem autem suam ad distribuendam ei in tempore verbi divini mensuram dispensatorem constituit. Cum qua plebe idem confessor Christi diu pernox existens, innumeris claruit exemplis et documentis, insuper et miraculis.

In Armoricam trajicit eum eodem;

* Matth.
XXVIII.e
f
g

3 Tandem vero percurrentibus quibusdam annis, tactus rore cœlesti, non immemor verborum Domini dicentis : *Euntes per universum mundum docete omnes gentes, baptisantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritu Sancti* *, valefaciens plebi suæ, inde simul cum beato Maglorio et quorundam tam clericorum quam laicorum collegio recessit, et ad prædicandum populo ejusdem linguæ, in Occidente consistenti e, mare transfretavit, properans finibus territorii Dolensis f. Ubi a strenuissimo rege Francorum Childeberto g accepto archipræsulatus regimine non solum inibi, verum etiam in omnem Britannorum regionem seu in circuitu ejus longe lateque celebre nomen ejus enituit, ita ut multo plura atque majora quam prius, ut in gestis ejus legitur, exerceret miracula. Quid diutius immorari videmur? qualia autem quantave in prioribus qui trans mare morabantur litoribus et in occiduis residabant populis ipse fecerit, litteraria nequaquam valent assertionem comprehendere.

qui, mortis proximis eum sibi successorem designat :

* coram

C

4 [His modo interim missis ad gloriosum ipsius sancti Confessoris finem transeamus.] Qui expleto multorum annorum curriculo, in quo ei semper Christus vivere fuit, et finis initium vivendi dedit, cum jam in lecto decidens vi febrium laboraret, et jam vicinam sibi mortem adesse sentiret, longe superius memoratum Beatum Maglorium simul cum fratribus Ecclesiæ suæ præcepit sibi advenire. Quibus accersitis, dixit eis dissolutionem sui corporis imminere. Respiciens ad Beatum Maglorium cum * fratribus ait illi : Scito te, frater carissime, post solutionem carnis meæ in hac Ecclesia, cui huc usque præfui, pastorale magisterium suscepturum. Ideo tibi suggerere cupio, ut in cultu propositoque sancti amoris, sicut cœpisti, magis magisque deinceps inardescere videaris; ac lumen, quod a Domino percipere meruisti, ne juxta vocem Domini sub modio abscondas, sed super candelabrum, et ut videant hi, qui in domo Domini sunt, conferas: in quo siquidem ego hactenus, ipsius Domini ordinante pietate, prout potui, laboravi. Tu autem super caulas dominici gregis jam tibi commissas pervigil et sollicitus esto, ut ab ipso inde recompensatore honorum omnium Domino cum eodem in cœlestibus merearis audire : « *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ante constitutionem mundi.* » * Tunc vero Sanctus Maglorius et omnes qui illie aderant, cum audissent dixisse se e vicino subire mortis dispendium, cum ejulatu et fletu magno dicebant : Cur nos, pater, deseris? aut quare nos derelinquis? Quibus ipse ait : Nolite, fratres, talia agere : nolite con-

* Matth. XXV,
34.

tristari, quoniam sicut Helyas bonum post se discipulum, videlicet Heliseum, reliquit : ita et ego vobis a Deo datum, qui a primævo summæ religionis sanctæque operationis exhibitionibus illustris fuit, Maglorium superstitem relinquo ministrum. Post hanc vocem idem in præsentia omnium sancta sanctorum sumens, coronam justitiæ, quæ ei reposita erat, percepturus, ad siderea mundus perrexit habitacula, ubi cum Domino sine fine victurus lætatur. Beatissimus igitur Maglorius post excessum gloriosissimi Confessoris Christi Samsonis juxta sermonem ejus pontificali honore Dolensis Ecclesiæ sublimatus, regimen est adeptus; ubi ejusdem Christi clementia, qui dat multa et non improperat, et semper bona largitur, auxiliatus, magnarum virtutum insignia operatus est, ut Dominus ad discipulos ait : *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra opera bona et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est* *; [h quarum hujusmodi rudimenta fuerunt.

* Matth. V, 16.

h

Qualiter litteras didicerit.

5 Cum beatus Maglorius puerili deserviret ætati, in schola a parentibus traditur erudendus. Cui cœlitus tanta ad discendum inerat gratia, ut omnes condiscipulos ejus, qui ad hanc eruditionem pari voto, parique affectu residebant, insertis tabulæ ejus apicibus multimodæ capacitatis sensu excederet. Unde non solum magistrum, verum etiam quosdam qui audierant, admirantes reddebat. Factum est autem cum quadam die a magistro lectionem reddere rogatus esset, inventa est in tabula ejus amplior quam ipse descripsisset litterarum insertio. Quam cum idem magister invenisset, et inde hæsitaret, inter cordis arcana silentio abscondit, donec experimento didicisset, si ita res se haberet, an non. Confestim autem tabulam iterum excipiens, lectionem puero, ut ante consueverat, eodem libramine edidit, et ipsam in quodam conclavi, clauso ostio ac diligenter obserato, occultavit i. In crastinum autem repetens illam, trifariam magis, quam ipse inseruerat, per manum angelicam exarationem reperit. Qui vero cum jam rem sic evidenter digestam comperisset, palam Domini, (quam revelari dignum est,) virtutem omnibus evangelizare decrevit. Unde super hunc puerum cuncti, qui aderant, summa alacritate congratulantes, multiplices una voce Domino reddiderunt laudes, qui non solum magnis, sed etiam copiosum munus gratiæ suæ impertiri dignatur parvulis. Quem etiam in succedentibus temporibus miræ sanctitatis habitum adepturum et signa magna facturum, quod postea probavit eventus, prædixerunt. Ad cujus sanctissimi Confessoris merita modo mentem revolventes, totis præcordiorum nisibus ejus gloriosam hodie recolamus solemnitatem, ac piis precibus patrocinia imploremus : quia adeo dignus est venerari laudarique, qui talem ac tantum meruit habere præceptorem et magistrum.]

i

F

6 Cum igitur gloriosus Confessor Christi Maglorius summæ devotionis certamine sublimem archiepiscopii * obtineret arcem, in qua, (ut præmissum est), spectabilibus documentis simul et exemplis, insuper et virtutibus luculenter enitesceret; nocte quadam Angelus Domini in somnis apparuit ei dicens : Hactenus quidem, Maglori, ad regendum

De abdicanda prælatura cœlitus admonetur:

* B. archiepiscopi

AUCTORE
ANONYMO.

dum gregem Domini sub episcopatus regimine publica habitatione conversatus, nunc autem, ut simplici oculo totum corpus tuum lucidum existens, indefessas Domini laudes licentius celebrare queas, hinc egredere, et ad quædam remotioris loci latibula solitariam vitam ducens proficiscere. Hunc vero locum, in quo hactenus bonum certamen certasti et gregi dominico prodesse studuisti, gloriæ sancti Samsonis prædecessoris tui scito esse a Deo destinatum. Tibi autem omnipotens Deus tuus specialiter alium præparavit locum, in quo oves proprias sub monachica religione pastor bonus gubernans, innumeris virtutibus sublimari mereberis. Mane * igitur visionem Confessor Christi valde admirans, a somno expegefactus dixit: Gratias tibi ago, Domine, qui per salutaria sancti Angeli tui affamina, ea quæ longe ante æstuanti desiderio mente optaveram, ut opere exercere decertarem, indigno servo tuo pietatis tuæ suggestionem notum facere dignatus es *k*.

k
Budocum Dolensi Ecclesiæ præficit:

7 Protinus autem, cui ad alendos sibi olim commissos relinqueret greges, quasque ad commorandum, ut verbis angelicis didicerat, partes eligeret, tacite in radice cordis indagare cœpit. Inter quæ cum exinde hæsitaret, memoriæ tradidit, quod in quadam terra quam aliquando rex Raddualus * *l* in augmentum episcopatus sui dederat, commoratio ejus fieri posset. His autem taliter apud se recensitis, non multo post quemdam virum, nomine Budocum, quem a primævæ ætatis rudimentis sancte et religiose secum vivere cognovit, in ordine vicis suæ Dolensis Ecclesiæ episcopum consecravit.

secedit in solitudinem, ubi plures eum visitant;

8 Quo huic ecclesiæ in pastorem mancipato, terram superius commemoratam, quam idem Sanctus Maglorius disposuerat, tam clero quam plebi valefaciens, expetere agonisavit. In cujus abscessu quantus luctus omnium, quanta vox plangentium inibi exilit, impossibile est lingua enarrari. Quam ingressus in divini amoris cultibus, videlicet creberrimis jejuniorum vigiliarumque atque orationum exhibitionibus, in tantum ferventius exarsit, ut velut aliquantisper spiritum exhalaret, et ab aliquo ipso auditu auris vix capi posset. Quoniam quidem, cum fama ejusdem sancti viri huc illucque peragrans crebesceret, nonnulli ex diversis regionibus diversos languores habentes, scilicet cæci, claudi, leprosi, et a dæmonibus obsessi, ut sanarentur, ad eum confluebant. Multi namque, ut audirent sapientiam ejus, qua salutis suæ medicamina adipisci possent, ejus præsentiam invisere applaudebant. Plerique etiam non minima thesaurorum munuscula, videlicet auri argenteque et cetera donaria ac si pro gratiarum actione illi offerebant: sed idem velut stercora parvipendens, indigentibus, viduis, orphanis, captivis, penuria famis laborantibus confestim erogabat.

a turba secedere meditatur,

9 Cum autem in his omnes perseverarent donariis, et immensus circumvallaret eum concursus populorum, cœpit contristari dicens sibi: Væ mihi! Quid profuit propria deserere et aliena petere, ubi multo magis me plebei tegminis coadunatio et immensissima divitiarum redundat amplificatio? Cum enim

dudum a mundi hujus desideriis arbitrarer exspoliari, his nunc magis incipio vestiri. Vel * cum essem terrenarum rerum experts, proh dolor! dives factus sum. Qui cum talia secum revolveret et ingenti coartaretur anxietate, menti ejus accidit ut prædictum * quem ordinavit * episcopum, suæ juberet advenire præsentiae, ad quem mox legatum direxit. Qui videlicet episcopus * jam dictus, ruptis horarum morulis, celerrime occurrit ei. Cui Beatus Maglorius irrigata facie lacrymis, qualis et quanta a multitudine vulgi perpessus est, retulit. Ubi statim addidit: Pro certo noveris me hinc in promptu egressurum, et ad locum ubi nulla existunt hominis indicia profecturum. Quem idem episcopus vehementer cernens mœstitiæ dari, ad excipiendam doloris ejus compassionem quoddam protraxit silentium.

10 Sed interposito quodam horarum curriculo, dulci jam cum illo cœpit fari colloquio, Scio, inquit, Domine, ob confluentium ad te populorum excitationem, qui pro spe salutis a mercede tua exposcunt suffragia, valida te labefactari fatigatione. Audivi enim quod tibi velle adjacet hinc recedere, et abrupta expetere. Verum si id exequi agonisaveris, pater, valde cavendum est, ne dum spiritualis alimonie pauperibus Christi, qua illis vivere est, triticum subtraxeris, cujuslibet incidas laqueum discriminis. Melius enim est oves Domini colligere, quam dispergere: melius est contritos corde sanare, quam infirmos relinquere. Olim vero in propriam laborasti messem, nunc autem in alienam et copiosam id exercere, ut bonus pastor, decerne, ut ad horreum Christi utrasque tecum perducas et ex his duplicia possideas. In quo ipsius Christi imitator factus es, qui plebi suæ, scilicet Judaico populo, per se primum et postmodum per Apostolos gentibus doctrinam inseruit. Horum siquidem populorum molestias, circa te exagitatas, perspicere debes onus leve *; quod etiam recompensabitur tibi in magna retributione. Quod, ut te minime latet, ipse Christus Dominus noster, dum in sinu Patris quiesceret, huic mundo ad sanandos infirmorum languores se contulit. Unde ipse ait: *Non egent qui sani sunt medico, sed qui male habent* *. Quos etiam non refugit, sed clementer dare animam suam pro eis censuit. Hinc namque idem in quodam evangelio ex libro Isaia de seipso ait: *Spiritus Domini super me, eo quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me: sanare contritos corde, prædicare captivis remissionem* *, cæcis visum, dimittere contractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum et diem retributionis. Cujus Sanctus Domini Maglorius hæc saluberrima libenter obaudivit monita, verborum Domini recordatus, quibus ad Apostolos ait: *Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit* *.

11 Factum est autem non post multum temporis jam sæpedito episcopo ad propria reverso, quidam comes, nomine Loiescon, valde divitiarum opibus obsitus, sed septenis annis leprosus; et qui multam in medicos erogaverat substantiam, sed a nullo potuit curari; qui etiam in quamdam insulam in sinu maris sitam degens, cum celeberrimam sanctissimi viri

D
* B. et

* B. add. Budocum

* B. ordinat

* add. B. Budocus

a S. Budoco salutem proximi vacare suadetur;

E

* Matth. ix, 12

* Luc. v, 31.

* Luc. iv, 18.

* Luc. x, 16.

comitem leprosum sanat.

A viri Maglorii audivit famam, huc illucque longe diffusam, cum quibusdam sibi assistentibus supplex ad eum venit, et tumentem exhibens vulnerum suorum putredinem, qua graviter detinebatur, procidens ad pedes ejus efflagitans, ut sui miseretur. Quem intuens ait, Quid quæris? Aut quæ est veniendi ad me petitio tua? Respondit ei languidus: Utsacris precum tuarum auxiliis fretus, a lepra, quam vides, mundari merear. Ait autem Sanctus Maglorius: Quomodo potest fieri, cum sim immun- dus mente et tu immundus corpore, immundus immundum curare valeam? Tunc vero triduanum Beatus Maglorius ei indixit jejunium, quod ipse cum quibusdam sacerdotibus et levitis pariter et devotis viris, Christo Domino consuete famulantibus, pie exercuit. Quo peracto, cum letaniarum obsecratione in balnearium dolium jussit imponi. Super quem manus imponens, elevatis oculis in cælum, dixit: Domine Jesu Christe per quem omnia creata sunt, qui Naaman per prophetam in Jordanis flumine a lepra sua mundasti, et pro peccatoribus salvandis a supernis ad infima descendisti; qui etiam in fine sæculi in prædicto flumine Jordanis generis humani crimina per baptismi tui lavacrum, contrito inibi hostis antiqui capite, diluisti, et Mariæ Magdalænæ facinora misericorditer amputasti; non in justificationibus nostris, sed in miserationibus tuis multis, precor Domine, ut hunc hominem, qui ad clementiam tuam exquirens me venit, ad laudem et gloriam nominis tui digneris a lepra quam habet mundare, ut omnes qui viderint glorificent te *. His dictis, Beato Maglorio manu totum corpus ejus tangente*, non solum lepra ab eo recessit, verum etiam nec cicatrix in eo usque* apparuit; sed facta est caro ejus sicut caro parvuli. Quanta igitur de hac celerrima et admiranda emundatione dixerint, qui viderunt et audierunt, non est nostræ facultatis evolvere.

* B. add. Qui vivis et regnas etc.
* B. tangendo
* B. usquam

Prædium, a comite oblatum, recipit.

C Erat autem idem comes, ut superius dictum est, copiosarum rerum, videlicet auri et argenti, servorum et ancillarum, jumentorum quoque ac diversorum pecorum vinearumque insuper et optimarum terrarum possessionibus locupletatus. Cujus vero terrarum magnitudo in quibusdam locis sparsim sita, triplici continebatur divisione: quarum utique unam scilicet divisionem non integram, sed dimidiam, idem comes Beato Maglorio in munere contulit: quam beatus Confessor excipere, et suo dominio subdere non respuit. Has etiam terrarum divisiones, multitudo copiosa avium, quæ miræ magnitudinis et pulchræ erant m, consuete frequentabant: captura quoque piscium ingens in sinu maris econtra vehementissime pullullabat. Contigit autem cum Beatus Maglorius suæ medietatis, quam comes ei dederat, portionem penetrasset, omnia avium simulque piscium congeries, quæ alteri inerat medietati comitis, velut perterrita expavit, et fugam iniit, partemque Sancti Maglorii, ipsius præsentiae acsi Domino suo debitæ servitutis obsequium præstans, expetiit. Quam rem

m

uxor ejusdem comitis graviter ferens, suasit ei, ut illam sibi excipiendo vindicaret, et quam utroque genere orbatam tenebat, Beato Maglorio erogaret. Cujus nequam suggestio- nem maritus confestim suscipiens, quod non debuit, explere decrevit. Facta autem hac nefandæ commutationis controversia, subito eadem medietas terræ comitis, quam avare a Sancto Maglorio subripuerat, avibus pariter et piscibus aliena facta est. Qui omnes infinitæ multitudinis prædicti generis, velut mutuatim inuito consilio, mox ad dominum suum Maglorium reversi sunt. Qua de re idem comes apud se, eo quod taliter egisset pœnitentia ductus, utramque terram perpetim habendam, id est, medietatem, quam tenebat et quam dederat, Sancto Maglorio concessit. Qua sibi collata, avium et piscium agmina omnem utriusque partis terram, sicuti antea consueverunt, repleverunt. Quæ res sic digesta non solum his qui circa mare morabantur, verum etiam in diuturnis* terrarum spatiis in admiratione suscepta innotuit.

AUCTORE ANONYMO.

* B. longin- quis

13 In quo siquidem loco idem vir beatissimus Maglorius sub sanctæ conversationis habitu, quam velut thesauros absconditos in animo gerebat, semperque ad exemplum hominum foras exhibebat, degens, ecclesiam ædificavit, ibique monachorum sexaginta duorum collegium, quos vitæ suæ eruditione instruxit, ad explendum Deo Sanctisque ejus debitæ servitutis officium collocavit n. Ubi etiam qualia quantave, ut superius relata sunt, fecerit et docuerit, quibus virtutibus enituerit, non humana comprehensio sed, qui micantes stellas numerat novit. De cujus sanctissima conversatione quiddam breviter intermiscere volumus. In primo omnium non solum in eo summæ castitatis, sed etiam virginitatis ab utero matris lumen refulsit. Panem quoque hordeaceum, et quæ viliora sunt leguminis, etiam parce in cibum sumpsit; in quarta autem feria et sexta ab omnium ciborum pabulo exitit alienus. Quam observationem jejunii in quarta feria explevit, eo quod in ea sacrilegi et rei facti Judæi sanguineum*, ut auctorem suum Dominum morti traderent, pactum statuerunt o: sexta autem feria, quia id quod de corde conceperant, ipsum cruci affigentes, in hac opere compleverunt. Corpus vero ejus jugiter cilicio tegebatur: vestimentis quoque aforis nec multimodis vilibus, nec pretiosis, sed mediocribus, [ne forte humanarum laudum blandiretur fomentis, quod est muscipula æternæ damnationis, induebatur.]

cænobium construxit LXII monachis,

n

* B. sanguinis

o

14 Postquam autem per angelicam suggestionem ab arce propriæ sedis suæ, videlicet Dolensis Ecclesiæ, digressus loca deserta requisivit, nec vinum nec siceram bibit; per paucis denique pisciculis tantum in sacris solemniis, quos pro egregiis reputabat deliciis, coactus a religiosis Deum vita contemplantibus monachis utebatur. Excubias autem noctis, cum fratres se sopori darent, clandestina remotione ab eis sequestratus, super crepidinem alvei maris usque ad matutinarum celebrationem pervigil atque insomnis ducebat. Hospitalitatis receptionem* non solum indigentibus, verum etiam aliis quamplurimis, qui hujus rei necessitate ad se venerant, ut scriptum est: *Hilarem enim datorem diligit Deus,*

ejus virtutes:

* B. Hospitali- tale

AUCTORE
ANONYMO.
II. Cor. IX, 7.

*Deus**, ultro exhibebat. Quid diutius immorari videmur? Omnes, quas vas electionis Paulus Apostolus virtutes enumerat, ei adhibitæ videbantur: quod est caritas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, modestia, continentia, et, ut dictum est, castitas.

ANNOTATA.

a *Biographus noster prodit, linguam romanam sibi esse nativam quum S. Maglorii nomen magnam gloriam interpretatur: vocem cellicam interpretatur canonicus Deric magscientia, lor præpositus: ita ut Maglorius, doctorem significet* (1). Quin ad mediam Galliam pertinuisse se prodit auctor, quum num. 3 dicit, Britones esse populum, in Occidente consistentem, siquidem respectu Britanniae majoris, seu hodiernae Angliæ, Britones potius in Oriente consisterent. Propterea nobis non probatur opinio auctorum Historiæ Franciæ literariæ (2), censentium, Armoricum fuisse biographum. Videtur tamen Vita conscripta ante corporis translationem, quoniam nulla ejus mentio fiat.

b *Ex Vita S. Samsonis monstravimus Commentarii prævii num. 5, quo consanguinitatis gradu S. Maglorius B. Samsonem attigerit. Scilicet duorum fratrum, duarumque sororum filii, duplici necessitudine erant consobrini, utpote qui communem haberent avum tum paternum tum maternum.*

c *S. Heltutus seu Eltutus aut Itutus colitur die VI novembris, quo, ut promiserunt nostri ad diem XXIV februarii* (3), ejus Acta illustrabuntur: qua occasione inquirendum erit, an S. Itutus mediatius per S. Cadocum, an immediatus discipulus S. Germani Autissiodorensis, die XXXI Julii anni 460 defuncti (4), fuerit.

d *Acta S. Samsonis illustrarunt nostri ad diem XXVIII Julii* (5).

e *Ex his verbis liquet, S. Samsonem, ejusque socium S. Maglorium in Armoricam non venisse, ut antiquis istius regionis incolis verbum Dei prædicarent, sed ut Britones, in Armorica exsules, seu populum linguæ Celticæ instruerent.* Frequens enim fuit Britonum in Armoricam transmigratio sæculis præsertim quinto et sexto. Chronicum Britannicum sub anno 513 habet (6): Tempore Clotarii, Clodovæi filii, venerunt transmarini Britones in Minorem Britanniam. Ac dein sub anno 580: Hoc tempore fuerunt S. Samson et S. Maglorius, et S. Maclovius, et S. Paulus: quod chronotaxi, in Commentario prævio num. 4 et seqq. expositæ, satis convenit.

f *Dolum, initio monasterium, sedes fuit S. Samsonis, Britonum Armoricanorum episcopi, quin tamen vere Dolensis territorii episcopus dici posset, quod sæculo IX sub Nomenoio principe accidit, ut exposuimus Commentarii prævii num. 14 et seqq. Per concordatum anni 1801 suppressa sedes Dolensis hodiernæ diœcesi Rhedonensi subjacet. Titulum porro archipræsulis, S. Samsoni paulo infra tributum, ita nobis interpretari licet, quatenus S. Samson ejusque*

successores Dolenses metropolitica auctoritatem in reliquos per Armoricam dispersos Britones episcopos exercerent, salva tamen remanente jurisdictione Ecclesiæ Turonensis in Gallicanos territorii episcopos: quemadmodum S. Augustinus, Cantuariensis archiepiscopus Anglorum, a S. Gregorio Magno constitutus, sub tribus conditionibus sartam tectam volebat Britonum episcoporum in Britannia Majori potestatem. Ast magnæ emergerunt controversiæ, postquam Nomenoius princeps jus metropoliticum episcoporum Dolensium in universæ Armoricæ territorium transferre tentavit: quæ circa finem sæculi XII ab Innocentio III compositæ fuerunt, relicto Dolensibus antistitibus jure præferendæ sibi per suam diœcesin more archiepiscoporum crucis (7).

g *Monstravimus Commentarii prævii num. 7 Childebertum, de quo agit biographus, esse probabilius hujus nominis Secundum, qui jam ab anno Christi 585 heres Guntramni institutus fuerat, et anno 587 partem Armoricæ, ut ostendimus Commentarii prævii num. 10, obtinuit.*

h *Hæc verba et numerus sequens integre deest in codice Rubræ Vallis: quapropter, sicut* num. 2 Commentarii monuimus, textus Mabiloniani additamenta prolixiora, inclusimus unicinis.

i *Videtur hic agi de S. Maglorio, adhuc litteras formare discente: scilicet ut prius duplex, dein triplex scripturæ puerilis exemplar magistro suo exhiberet. In hac narratione occurrit vox libramen, quam in suo Glossario omisit Cangius, quæque significat exemplar, iisdem litteris compositum: ita ut verba eodem libramine interpreter iisdem litteris edita.*

k *Secundum chronotaxin, quam num. 12 ordinavimus, hæc circa annum Christi 594 accidere: unde quoque ordiri debet S. Budoci episcopatus.*

l *Recte animadvertit R. D. Tresvoux in suo Hagiologio Britanniae nullum occurrere hujus nominis regem. Quod si quidem Armoricæ regulus Sanctis seu Samsoni seu Maglorio terram dederit, eum magis Judualum aut Judaheum esse appellandum; quamvis ipse censeat, donationem potius Childeberto regi adscribendam esse* (8). Licet autem pro Radualo legere possimus Ridwalum, non videtur admitenda istiusmodi emendatio: nam, quatenus vera est genealogia num. 7 Commentarii prævii allata, Ridwalus diu ante adventum S. Samsonis in Armorica regnavit; ac proinde donatio ad Judualum aut Judaheum, Samsonis coævus referenda est, præsertim quum Judualus multis nominibus sancto antistiti obligatus esset. Nec scrupulum movere debet nomen, varie scriptum: nam codex Rubræ Vallis pro Radualo habet Nidivolum: in tanta autem discrepantia mirum non est, utramque lectionem erroneam esse, cui nomen Juduali est substituendum. Quod etiam partim confirmatur Chronico Briocensi dicente (9), Judualum, in paternam hereditatem restitutum, Armoricæ monarchiam Beato Samsoni, ejusque successoribus jure pontificali totam subdidisse, quod quidem sine

(1) Hist. Eccles. de Brét. tom. I, pag. 433. — (2) Hist. de la France litt. tom. VI, pag. 340. — (3) Act. SS. tom. III Febr. pag. 430. — (4) Cfr ibid. tom. VII, pag. 484. Usser. Brit. Eccles. Antiq. pag. 252. — (5) Act. SS. tom. VI Jul. pag. 368.

— (6) Morice. Mém. pour l'hist. de Brét. tom. I, col. 3. — (7) Tresvoux. L'Egl. de Brét. pag. 238. — (8) Les SS. de Brét. tom. I, pag. 341. — (9) Morice. Preuv. de l'hist. de Brét. tom. I, col. 16.

A *larga donatione factum non fuisse, existimandum est.*

B *In Hic textus videtur insinuare, S. Maglorium ejusque monachos etiam volatilia ad cibum adhibuisse : quorsum enim alioquin mentio multitudinis avium, quæ miræ magnitudinis et pulcræ erant? Veruntamen verisimilius monachi Britones carnibus omnino abstinebant, quibus pisces, ova, legumina obsonia erant (1). Imo secundum Regulam cœnobiacalem S. Columbani, ejusdem gentis et ætatis, parcior erat Britonum monachorum cibus : Cibus, inquit (2), sit vilis et vespertinus... olera, legumina, farina aquis mixta, cum parvo panis paximati. Est paximatum panis his coctus : cfr Du Cange Glossar. h. v. Enimvero biographus noster num. sequenti dicit, Sancto cibum suffecisse panem hordeaceum et viliora legumina. Suspicio autem, id magis a biographo manare, qui Benedictinæ Regulæ addictus, eandem ad Britonum mores traduxit. Etenim Regula S. Benedicti cap. 39 monachis prohibet carniū quadrupedum comestionem : ex quo enata est apud quosdam opinio, sanctorum etiam virorum suffragio ac monasteriorum quorundam consuetudine firmata, S. Benedictum esum volatiliū suis monachis permisisse. Alii alia opinati sunt. Has diversas sententias exponit Edm. Martene in suo Commentario in Regulam S. Benedicti (3).*

In Jam diximus supra, S. Maglorium solitudinem sibi quævisisse in insula Sargia hodie Serke, media inter Guernesayum et Jersayum : id confirmat Gulielm. Camden in sua Britannia : Sark, inquit, parva insula longitudinis duorum milliariū, olim celebris antiquo monasterio S. Maglorii (4).

O Solemne erat monachis Britonibus jejunium quartæ feriæ, quod etiam monstrat Regula S. Columbani (5) : Si quis ante horam nonam quarta sextaque feria manducat, nisi infirmus, duos dies in pane et aqua vivat. Sic et Beda testatur Hist. lib. III, cap. 5 (6) : Aidani exemplis informati, tempore illo, religiosi quique viri ac fœminæ consuetudinem fecerunt per totum annum, excepta remissione quinquagesimæ paschalis, quarta et sexta sabbati jejunium ad nonam usque horam protelare.

C

CAPUT II.

Varia miracula; obitus.

Piscatorem undis absorptum revocat ad vitam :

a

[Libet adhuc de quibusdam virtutum suarum, excepta ejus admirabili vita, quas superius commemoratis addidit, hoc loco summam aliquid perstringere a. Quadam vero die cum ab aliquibus sibi servientibus famulis ad refocillanda monachorum quodammodo piscibus corpora in mari diluculo retia mitterentur, contigit ut unus ex his casu repentino ab eodem absorberetur. Cujus mors violenta beatum virum minime latuit, qui mox flens et ejulans, se reum hujus hominis affirmavit esse mortis. Unde indefessis tota die efflagitationibus, conglobatis sibimonachis, in ecclesia coram sancto altari se objiciens, clamavit ad

Dominum, ut non super interitum præcipitati irascetur furor ejus contra eum. Advesperascente autem die cum jam sol ad occasum occubuisset, adhibitis sibi eisdem monachis, cum psalmorum letaniarumque decantationibus litus maris econtra expetiit, terræque se stravit, et profusis lacrymis in cœlum respexit, et ut vel mortuum torrens inundans maris sibi redderet, clementiam Domini peroravit. Qua oratione expleta, mare tumidum, quem deglutierat et ante morti infixum tenuerat, jam, jubente Domino, precibus sancti Confessoris ad litora more Jonæ prophetæ hominem evomuit vivum. Super quem scilicet redivivum, dum jam Domini gratiam sibi adesse, et quia non est aspernatus preces ejus cognovit, sacra exinde divini muneris libamina Domino obtulit, et quod deinceps pro lapsu olim mortui nullo piscium genimine degustaret, votum ei vovere censuit.

16 Prosecuta autem septem dierum revolutione, cum more solito nocturnis temporibus sacras vigilias celebraret, iterum Angelus Domini apparuit ei dicens : Pisciculis, quos antea esse consuescebas, quosque voto abjecisti, perpaucis vescere. Ubi quoque addidit : Spretis ceteris argumentis, quibus genus piscium irretiri dinoscitur, cuidam ex famulis tuis præcipe, ut altum mare adeat, primumque piscem quem invenerit tollat, et caudæ ejus pinnulas ferro abscidat, hamum quoque manu tenens in hoc projiciat. Hoc igitur erit ei in signum, quod quotiescumque eundem piscem repererit, piscatio cessabit. Quæ etiam, ut evidenter ostenditur, juxta dictum angelicum tantam horarum prolixitatem protraheret, donec idem piscis ab aquis denuo moveretur. Nam quanto major circa beatum virum inerat hominum coadunatio, tanto diutius habebatur piscis occultatio; et quanto eorum minoratio, tanto exigua ejusdem piscis existerat commoratio. Piscis autem iste, ut sub ridiculo dicamus, fidelis servus Domini sui invenitur : qui cum pro quantitate et necessaria esurie supradictorum hominum consocios suos eidem Domino, ut nullo horum indigeat, colligit, quid aliud nisi habile debitæ servitutis obsequium impendit? cum idem vero ad primam apparitionem jussu Sancti aquis summittitur et ad sodalium suorum agmina revertitur, quid aliud, ut dixerimus, nisi quasi discrete quales ex his quantique ad mensam Domini sui venire debeant, convocat, et convocando invitat? Ad quem post invitationem et ad inventionem eorum ultimus vadit et ipse : acsi ad eos loquens dicat : Si hinc non acquiescentes mihi exire renueritis, vel incisionis signum quod a Domino accepi, aspiciate.

17 His quoque jocundati dictis, ad piscationem primam redeamus : quæ vita comite ipsius Confessoris, eundem, sicut digestum est, sine mutabilitate indistanter ritum obtinuit. Post cujus gloriosum, ut fertur, excessum omnibus artis piscatoriæ peritis se indagantibus antiquum morem restituit, hunc quoque denegavit. In qua piscatione, quod retro obliti sumus, quodam tempore accidit quod famulus, qui assuebat pisces aquis exhau-

AUCTORE
ANONYMO.

*piscium abstinentiam Deo
vovet ;*

E

F

ferrum, in mare projectum, mirabiliter invenitur :

(1) Eccles. Hist. of Ireland, tom. IV, pag. 349. — (2) Migne. Patrol. tom. LXXX, col. 210. — (3) Pag. 523. — (4) Camden.

Britan. tom. III, pag. 734. — (5) Migne. Patrol. tom. LXXX, col. 222. — (6) Migne. Patrol. tom. XCIV, col. 124.

AUCTORE
ANONYMO.

serat et mensæ deferebat, cum olim eis hamum ad piscandum subponeret, ferrumque, quod vulgi vocabulo cultellus nuncupatur, manu teneret, utrumque inibi projecit. De quo ipse cœpit valde contristari. Quod mox in notitiam sancti viri a quibusdam relatum est. Qui hoc audiens, ipsum ad se accersiri iussit. Ad quem, Noli, inquit, ulla coactari molestia, quia crastina die illud reperies. Unde famulus, eo quod in profundam maris abyssum jecerat, verba ejus deliramenta reputavit, et omne quod Confessor ei dixerat, impossibile credidit. Cum vero ex more in orbita diei revoluta solitam piscium requireret capturam, eosque caperet et ad domum referret; confestim Beatus Maglorius quosdam illorum intuens, cœlica inspiratione quis eorum esset, quo ferrum illud retinebatur, intellexit. Quem baculo tangens super hunc hæsitanti famulo dixit: Hunc exentera piscem, quia in eo ferrum, quod amisisti, invenietur tibi. Quæ res, ut Sanctus futurorum præsciis prophetaverat, est publice inventa, et ambiguitas famuli oblivioni tradita. Quod valde omnes, qui hoc et multa alia quæ fecit, quæ etiam libris comprehendere non possunt, audire, mirati sunt. Quis enim Beatum Maglorium condigne venerari queat, cum non solum homines verum etiam irrationalis creatura, videlicet juxta tonitruum psalmistæ dicentis: *Volucres cœli, pisces maris, qui perambulant semitas maris*, dum vestigia ejus subsequuntur, dumque ipsi ad vescendum mirabiliter parant escas, obediunt imperio? Quis namque eum rite laudare valeat, ad cujus vocem mare contremuit, hominemque cui olim vitam abstulit ad litus beatissimo eidem Confessori vivum reddidit? Unde laus sit et gloria Christo Domino qui operatur omnia in omnibus.

* Ps. VIII, 9.

Famæ spiritu-
ali et corpora-
li subvenit:

C

18 Aliarum quoque virtutum insignia, quæ per eundem archipræsulem divinæ pietatis immensitas quasi quodam jubare terris emergere voluit, lenta silentii torpedine arbitror non esse prætermittenda. Igitur, fratres dilectissimi, quia tempus et res exigit, ut veridicus sermo capiat exordium, pauca quæ de illius virtutum pelago quorundam religiosorum attigi relatu, prout divina largitas imperitiæ meæ vires administraverit, lembum exiguum scandens, humili caractere breviter expedire non differam. Itaque cum præfati viri Maglorii volatilis fama regiones et urbes longe lateque circa utramque alvei maris crepidinem sitam celeri volatu perlustrare cœpisset; Britannia, olim fertilis regio, diræ famis acerbitate, negantibus sulcis semina sibi credita reddere, vehementissime cœpit urgeri. Cumque famas oppido inolevit, et inter finitimos nulla commercia possent inveniri, unde famas posset adimi, multi nobilium diræ pestis novitate perculsi, paterna linquentes magnalia, ut turpe famis periculum possent evadere, beati viri præsentiam catervatim adire cœperunt. Cumque a beatissimo viro pastum corporalem anxie appeterent, ipse de animarum lueris plus sollicitus, æternæ vitæ præmium, si a vitiis transactis resipiscerent, paterno pollicebatur affectu. Nam præfatus vir inter ceteras virtutes, quibus aliis imminebat, liberalibus studiis satis erat imbutus. Ergo vir doctiloquus ex Veteri et Novo, ut doctus

scriba, potestative dogmatizans, illorum mentes in scientiam primitus divinis instruebat adjumentis, deinde corpoream fragilitatem carnis necessariis sustentabat alimentis: sicque gemino pastu refocillati, precibus indefessis, vocibus assiduis Deo omnipotenti innumeras referebant grates, qui tantæ scientiæ virum, sibi et Deo delitescere cupientem, et familiæ suæ præesse et illorum necessitati subvenire suo ineffabili consilio modernis temporibus subrogasset *b*.

19 Interea dum apud Sargiam hæc agerentur, ob multitudinem confluentium magnum penus monasterii parvo spatio visum est consummari. Quod œconomus et decanus consensu fratrum monasterio condolentes, quadam die, finito cursu matutinali, beato viro intimare voce lugubri aggressi sunt, dicentes: Pater sancte, ovilis tibi commissi grex devotissimus, qui sub tuo regimine jugum Christi ferentes monastice vivunt, consilium vivendi a te expetunt, vestræ notitiæ humiliter intimantes, cerealia dona necnon et bacchica in hoc monasterio jamjamque deficere. His auditis, vir beatissimus, nullo mœrore dejectus, vel quid animi fratres haberent vel quid agendum decernerent, sagaci investigatione disquirat. Tunc œconomus cum decano monasterii velle fratrum tale esse intulerunt, ut, paucis secum remanentibus, ceteri fratres, accepta illius licentia, ut inopem vitam a periculo famis eripere possent, longinquas adirent regiones, et sedata fame vitæque conservata, ad eundem patrem Christo militaturi incolumes quandoque redirent. Sanctus vero Maglorius, audita fratrum dispersione, longa suspiria imo pectore trahens, singultu quatiente et lacrymis obortis, aliquantisper obmutuit. Sed transacto tempore lacrymarum, resipiscens prophetica et evangelica voce respondit: O fratres minimæ fidei, quare estis tam timidi? Nonne potens est Deus parare mensam in deserto? Quis enorme viro- rum agmen temporibus prisceis angelicis pastibus satiavit? Quis illorum vestimenta, quibus annorum decursibus octies labentibus, ab omni integra vetustate reservavit? Quis petram siccam atque durissimam, ut populus *F* biberet et jumenta, largissimas funderet jussit aquas? Nempe virtus Domini nostri Jesu Christi, de quo legitur: Christus erat panis, Christus petra, Christus in undis, qui panibus quinque et gemellis piscibus quinquies millenos præter matres et infantes satiavit, hæc omnia potenter est operata.

20 Interea dum sanctus vir vellet talem protelare locutionem, hora prandii affuit. Cumque ab œconomio fuisset interrogatus quinam secum pransuri essent, hilari vultu respondisse fertur: Infantes sugentes ubera, puer imberbis, adolescens prima lanugine gaudens, ephēbi juvenes, senes delirantes, advena sicut et indigena, ad nostram pauperem mensam cum omni fiducia, nullo prohibente, festinantes accedant. Sed ecce nos dum sancti viri mira caritas et affabilitas erga cunctos qualis fuerit monstrare conati sumus, ab ordine narrationis nostræ deflexo tramite aliquantulum evagati sumus. Ergo ad ejusdem narrationis seriem recto tramite redeundum est. Finito autem convivio, postquam est epulando

b
fratres de monasterio penuria turbatos solatur:*omnes prodigiose pascit.*

A lando fames exempta, quidam monachorum more solito orandi vel legendi seu etiam quiescendi gratia secreta latibula, quidam vero, quisque prout sibi injunctum erat, diversa petiere negotia. Tunc parvuli monachi, nobili prosapia editi, qui inter claustra monasterii rigore disciplinæ constringebantur, terratenus provoluti, Sancti Maglorii pedes amplexati sunt, dicentes : Beatissime pater, permitte nobis portum atque litus adire, ut garrulitas nostræ vocis monachis quiescentibus somnum non possit eripere, et ut securius alta voce legentes nostras lectiones valeamus commendare. Quam petitionem sanctus vir gratanter accipiens dixit : In nomine Jesu Christi, qui parvulos ad se venientes nec ad modicum passus est contristari, cum omni sobrietate, nihil pueriliter agentes, pergite : congruo tempore iterum incolumes ad monasterium reversuri. At illi, suscepta benedictione et licentia beatissimi viri, ultra quam credi potest hilares effecti, per devexa montis latera et scopulosa ad loca maritima, quæ græco vocabulo ἀκτὴν vocitantur, inoffenso pede descenderunt.

Maglorius juveniores monachos, in nave remigii experite periclitantes, servat :

21 Forte in litoris extremitate, ubi nullus fervor maritimus, obstante crepidinis altitudine, accedere poterat, navis erat emerita, et multo tempore neglecta, cujus juncturae compago jamjamque carie et putredine consumi videbatur. Quam parvuli videntes, nam in tuto loco ab accessu marino sedebant, jocaturi vel lecturi, more infantili, intraverunt. Cumque navis magnitudinem huc illucque, nam pro sui magnitudine triremis vocitari poterat, absque prora donec ventum est ad puppim legentes vel jocantes discurrerent, malina incredibilis subito accessit *c*, et parvulos cum navi citissime portavit. Cumque parvuli navigatione timida, et post Petrum Apostolum inusitata (nam nullo remige navis ducebatur) quasi maris medietatem essent emensi, Sanctum Maglorium querulis vocibus invocare cœperunt. Cumque ejulatu magno flerent, Sanctus Maglorius, lacrymis illorum commotus, quasi corporaliter illis apparuit, et illorum mœstitiam paterno more consolatus, navemque baculo gubernans, ad alterius ripæ marginem, ut illis videbatur, divino nutu salvos et incolumes perduxit.

incolis de hoc contententibus, res ad regem defertur :

22 Sed inter hæc incolæ maritimi navem tantæ magnitudinis intuentes, inæstimabili gaudio concussi, diversa negotia, more solito peregrino litore adducta, captaturos se pensantes, cum incredibili pondere auri et argenti catervatim illis obviam occurrerunt. Cumque navem miræ magnitudinis, expertem totius negotii, et, quod magis expavesceres, naucleri totiusque navalis instrumenti juvamine destitutam, torvis luminibus intuerentur, nacta occasione, altercatio non minima orta est in populo, quibusdam asserentibus, diabolicum hoc esse phantasma, aliis vero contradicentibus, divina esse magnalia, obstinato animo inter se contendebant. Non parvam populo dedit admirationem, quod in eadem navi nulla carbasa, nullum aplustre, nulla etiam artemonis adminicula, et, ut epilogum breviter concludam, nali navalia apparebant instrumenta. Cumque tali obstinatione detenti essent, et nulla pars alteri crederet, altiori

Octobris Tomus X.

consilio visum est, veridicos regiæ sublimitati nuntios dirigere, ut ad tantam litem dirimendam et spectaculum tam inopinatum cum summæ peritiæ viris accedere non tardaret. Quod ita et factum est. Rex autem cum audisset, vehementer admirans, summa cum festinatione, coadunato exercitu, hujuscemodi miraculum visurus, perrexit ad litus. Cumque navem, nullo apparatu instructam, et parvulos quasi semihomines aspexisset, sedilia sibi regalia in loco editiore primitus fieri jussit, deinde parvulos ante præsentiam totius senatus accersiri præcepit. Tunc parvuli ante regem astantes intrepidi, inquisiti per interpretem, quam occasione hæc res tam spectabilis orta esset; primitus de fame terram constringente et de sancto viro, apud Sargiam cum suis monachis conversante, et de sui navigatione, præsentia Sancti Maglorii suffulta, omnia per ordinem retulerunt.

23 Itaque rex, audita fama beatissimi viri, ut ajunt, pene lacrymans, multum indoluit tantæ sanctitatis virum et tantis virtutibus pollentem hactenus sibi latuisse. Tandem usus consilio majorum et maxime episcoporum, intelligens, divino instinctu ad se navem destinatum, ut sancti viri inopia regali abundantia suppleretur, eandem navim frumento et farina, vestimentis et lana et bonis omnibus ab imo summotenus onerari præcepit; insuper etiam ignotum pondus auri et argenti cum litteris sigillatis Sancto Maglorio transmisit, in quibus litteris insertum erat, ut singulis annis viros industrios, peritos navigandi, mitteret ad regem, qui cuncta fratribus necessaria ex regali fisco susciperent, et monasterio deferrent; ita tamen ut pro regis incolumitate et regni stabilitate et peccaminum absolutione illorum cura in perpetuum pervigil excubaret. Repleta autem navi tanta ubertate, ne tanto oneri victa succumberet, regi suadebant, ut viros strenuissimos, navigandi peritos, studiosissime inquireret, qui eandem navem cum tantis epimeniis *d* B. Maglorio incolumem præsentarent. Quo audito, rex, majorum consilio et maxime episcoporum usus, sapienter respondisse fertur : Si divina virtute nostri litoris portum, nullo *F* ducente, sine ullo phantasmate tetigit, salva fide credimus, ad eundem portum, unde digressa est, eadem potentia, qua delata fuit, mox esse reversuram. Quod ita et factum est. Nam finito sermone regali, zephyrus ratem suscipiens, non præcipitem Africum decertantem Aquilonibus, nec tristes Hiadas, nec rabiem Nothi, nec fratris Helenæ lucida sidera pertimescens, eandem navem, æquoreas findentem aquas, ad eundem portum, unde digressa fuerat, remeante tertia luce, cum parvulis et cum omnium admiratione et ingenti alacritate incolumem reduxit. Interea beneficia Dei erga se parvulis recitantibus, et quomodo Sanctus Maglorius in eundo et in redeundo baculo navem gubernans illis apparuerit attestantibus, omnis insula una cum monachis incredibili lætitia lacrymas præ gaudio fundebant.

24 Tunc œconomus, jubente episcopo, ut navem alleviaret, ad litus perrexit, onerato plaustro sena boum juga, qui plastrum traherent, secum adhibuit. Sed, ut solent semper

rex navem annonam et opibus instructam ad Maglorium, remittit;

d

F

quæ novo prodigio ad monasterium transferuntur:

AUCTORE
ANONYMO.

crescere erga pios et subjectos Dei magnalia, ex virtute exoritur virtus altera. Nam cum per devexa montis plaustrum minare cœpissent, quoddam obstaculum, rotarum volubilitatem in modum sufflaminis retardans, in medio itinere offenderunt. Cumque magno conamine bubulci plaustrum impingerent, et illata injuste vulnera bovinas infligerent costas, solutis decem anterioribus, volubile plaustrum cum geminis bobus, temoni inhærentibus, ad navem usque descendit. Cumque hi, qui aderant, pene lacrymantes plaustrum insequerentur, nullam fracturam plaustri, nullam læsionem boum deprehendere possent, quid actum esset, episcopo nunciaverunt. At ille immensas Deo omnipotenti gratias referens: Nolite, inquit, animo contristari; antiquus hostis, invidia tabescens, dum vincere cupit, virtute Jesu Christi victus succumbit. Sed ite potius ad navem et plaustrum melius onerate, et neglectis decem, qui evaserunt geminis bobus, præcipite, ut plaustrum cum duplici onere ad monasterium sine ullo impedimento illorum gestamine reportetur. Illi autem profecti, plaustrum onerantes, boves minantes, ad claustra monasterii, Deo ducente, pervenerunt incolumes.

*Puella muta,
a S. Maglorio,
frustra oblu-
tante,*

25 His ita dimissis, alia ejusdem viri miracula breviter exequamur. Sub ejusdem quoque temporis articulo, quo Sargia miraculis et virtutibus Beati Maglorii celebris habebatur, Bissargia insula, eidem Sargiæ vicina, dives opum atque frugum, a quodam viro nobili, qui vocabatur Nivo, jure hereditario tenebatur e. Qui præfatus vir licet terram, ut ajunt, centum pene verteret aratris, æquoreos meatus innumeris solitus sulcare carinis; uno tamen infortunio laborabat. Nam expertus maculæ prolis divitem censum non sine magno dolore alieno servabat heredi. Huic forte unica filia, jam nubilus et nimia pulchritudine laudabilis, habebatur: sed quia officio linguæ, fortuna invidente, erat destituta, licet erat nobilis, a nullo procorum sub nomine dotis expetebatur. Quadam vero die pater illius, rogaturus pro filia, ad Sanctum Maglorium accessit, magna beneficia promittens, si puella, sancto viro opem ferente, sanitati redderetur. C Tunc Sanctus Maglorius humiliter se excusans, respondit dicens: Fili, noli mihi molestus esse; nam hoc quod requiris, non est nostræ fragilitatis. Nam quando aliqua infirmitate nos ipsi detinemur, incertum habemus, utrum subitanea morte prærepti, rupto stamine Parcarum, vita careamus, an iterum, finita passione, redivivi, Deo jubente, ad vitam redeamus. Ergo qui propria potestate corporis caremus, quomodo de alieno pestes, a Deo permissas, expellere valemus? His et aliis argumentis virum a se repellere cupiens, suadebat illi domum reverti, et copiam elemosynarum pro filia sanitare Deo omnipotenti, qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit, citissime largiri. Quo audito, suas preces ad Sanctum Maglorium nihil valuisse cognoscens, tristis effectus, domum rediit, et cuncta per ordinem suæ conjugii replicavit.

*ad parentum
preces, cura-
tur:*

26 Quibus auditis, mulier ad horam paupersper obtinuit. Sed postquam virum suum passis visceribus agnovit exhilaratum, fami-

liaribus dictis illum aggreditur dicens: Domine, quid nobis proderunt post obitum divitiæ, quandoque perituræ, si liberis orbat, nulla posteritatis indicia relinquamus? Ergo pecuniam in tres partes cum ipsa terra suadeo dividendam, et duabus partibus ad nostrum opus reservatis, tertiam sine aliqua dilatione pro puellæ sanitate Deo omnipotenti et Sancto Maglorio offerendam. Cujus sermo cum in oculis omnium placuisset, facta divisione terræ et pecuniæ, una secum puellam adducens, quadam die ad Sanctum Maglorium perrexerunt. Cumque sanctum virum orantem inter cubiculum offendissent, terram cum pecunia simul offerentes, indefessi pro filia sanitate rogare cœperunt. Quorum petitionem vel donationem vir sanctus humiliter respuens, ultra suas vires hoc negotium esse, obstinato animo asseverabat. Tandem coactus a fratribus, parentum puellæ quoque fidem et devotionem aspiciens, humi prostratus una cum omnibus, qui aderant, lacrymis ubertim obortis, orationem diutissime fudit. Cumque ab oratione surrexisset, sacratissimi olei liquorem accepit, et in os puellæ cum aqua benedicta immisit dicens: Domine Jesu Christe, qui condolens humanæ conditioni ex sinu paterno descendens hominem, diabolica fraude deceptum, proprio cruore ad propriam dignitatem reduxisti, peccata, quæ nostra fragilitate contraximus, post tergum projice, et astantium fidei, et maxime puellæ parentum devotioni clementer annuens, illius linguæ vinculum miseratus absolve, ut posteritas, ab illa nascitura, nomen gloriæ tuæ sanctum benedicat in sæcula sæculorum. Ad hanc vocem beatissimi Maglorii, respondentibus cunctis, amen, ruptis retinaculis linguæ verbimorosa, apertum est illico os ejus, et more Zachariæ Prophetæ ad propria cum parentibus remeans, loquebatur recte, benedicens Deum.]

27 Postquam Sanctus Maglorius innumeris signorum atque miraculorum titulis instar Phœbææ lampadis non solum Sargiam, sed et ceteras provincias circa utramque maris crepidinem illuminasset, cœlesti quoque revelatione illustratus, obitum suum imminere longe præcivit. Nam in vigilia paschalis sacrosanctæ festivitatis, cum in ecclesia more solito pernox excubaret, Angelus Domini nimia venustate coruscans* (ante faciem illius)* astitit, et dictis familiaribus illum admonuit dicens: Sancte Maglori, age quod agis, operare quod operaris, nomenque tuum in albo militiæ cœlestis scriptum esse noveris. Placuit enim Altissimo, cujus præceptis ab ineunte ætate fideliter obtemperasti, dignam mercedem tui certaminis in cœlesti curia tibi restituere. Quo audito, Sanctus Maglorius lætus de promissione, incertus de visione, ne angelus satanæ in angelum lucis se transfiguraret, orationem diutissime protelavit. Completa autem oratione, Angelus Domini Sanctum Maglorium de visione certum reddere cupiens, bis et ter eundem sermonem repetebat, dicens: Sancte Maglori, de hac visione angelica noli esse dubius: quia sicut ego sum assiduus minister summæ veritatis, ita nostra legatio expertus est totius falsitatis. Verissime ergo (et sine ullo phantasmate missus ab astris vera tibi)

S. Maglorius
de instante obitu
ab Angelo admonetur;

* B. coruscus
ei
* B. deest pa-
renthesis

* B. omittit
parenthesim

* B. indefecti-
tiam

tibi)* refero, quod in proximo, finito agone carnali, cum victoria et triumpho de hoste generis humani in sidereo senatu receptus, divinæ majestatis indefecturam * gloriam inter cœlestes turmas sine fine possidebis. Tunc Sanctus Maglorius omni dubietate exutus, angelico affamine solidatus, respondit, dicens : Si a Domino meo Jesu Christo, ut asseris, missus es, rogo te, ut uberrimis tuis benedictionibus in illius nomine, antequam recedas, mihi benedicas. Angelus Domini humiliter econtra respondit : Quomodo tibi benedicere possum, qui benedictus es, et benedictus eris, a quo omnia sunt benedicta? Tunc mutuo se invicem salutantes atque benedicentes, Angelus cum magna claritate celsa petiit; Sanctus vero Maglorius noctem pervigilem, ut cœperat, duxit.

et pie moritur.

28 Evolutis autem paucis diebus idem Angelus nimio splendore coruscus, Sancto Maglorio apparuit dicens : Sancte Maglori, omni dubietate postposita de tuo obitu esto securus : quia terdenis ornamentis quosdam sarta coronant; quidam vero sexagenarii numeri honore duplicato præmia secundæ * castitatis obtinent; te autem corona centeno cumulata fructu ob corporis integritatem et servatam virginitatem inter choros virgineos sacer ornabit. His dictis, viaticum de manu Angeli in proximo moriturus, visibiliter accepit. Ab illo ergo die de obitu suo valde sollicitus, nisi causa inevitabilis et multis profutura extitisset, usque ad diem vocationis suæ hunc versiculum in ore semper repetens : *Unam petii a Domino hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ* *, nunquam ab ecclesia visus est recedere. Postea finito cursu labentis vitæ, quando illi placuit, cui ab initio famulatum præbuit, fratribus valedicens, inter verba sanctæ exhortationis animam exhalans, felici transmigratione nono kalendas novembris pervenit ad Christum. Cujus intercessio gloriosa nobis obtineat veniam peccatorum, cujus mors pretiosa est ante Deum, qui vivit et regnat per infinita sæcula sæculorum. Amen.

* Psal. xxvi, 4.

C

ANNOTATA.

a Ab hoc numero usque ad 27 desumpta sunt ex textu Mabilloniano, ac desunt in codice Rubræ Vallis; quapropter, ut monuimus, uncinis inclusa sunt.

b Ex hac famis, per Britanniam Armoricanam grassantis, mentione, quidam suspicati sunt, S. Maglorium anno 583 obiisse (1). Istonempe anno magna, inquit Gregorius Turonensis (2), fames pene Gallias totas oppressit. Ostendimus in Commentario prævio, annum emortualem S. Maglorii circa initium sæculi septimi constitutum esse, et quidem ex Chronico Hermannii Contracti habemus sub anno 609 (3) : Fames, pestilentia et inundatio immensa acciderunt. Et certe chronotaxi, a nobis stabilitæ, non repugnaret vita sancti ad annum usque 609 prorogata. Verum fames, quam recenset codex Mabillonianus, omittit exemplar Rubræ Vallis, potuit esse localis, insulas et littus vicina afficiens, et quoniam nec tanta frequentia nec

(1) Tresvaux, Les SS. de Bret. tom. I, pag. 346. — (2) Migne. Patrol. tom. LXXI, col. 445. — (3) D. Bouquet. Rec. tom. III,

facilitas commeatum præsto erat, ingentem regioni in quam incumbebat, inferebat calamitatem. Enimvero localem fuisse famem, monstrat num. 21, quo dicuntur, parvuli naufragi instruxisse regem circa penuriam, in Sargia grassantem.

c Malina seu Malinea non est fluxus maris ordinarius, quæ statis horis diebus singulis accidit, sed talis altitudo aquarum, quæ modum consuetum excedit (4).

d Epimenia a Græco *μην* dona sunt in singulos menses post novilunium.

e Bissargia videtur alterutra insula Guernesayum aut Jersayum, quoniam dicitur dives opum atque frugum; scimus autem, utramque insulam a Romanis jam cognitam ac excultam fuisse. Sed mihi non licet indicare, utri insulæ nomen Bissargiæ conveniat.

AUCTORE
ANONYMO.

TRANSLATIO

S. MAGLORII ET ALIORUM

E

PARISIOS

AUCTORE ANONYMO.

Ex tomo III Annalium Ord. S. Benedicti (5).

Operuerunt Dani superficiem terræ, sicut locustæ, nec erat cuiquam hominum eos facile prohibere a. Quorum bestialem animositatem præsul egregius Alethinæ civitatis, Salvator nomine b, quum inter alios se nullo juvamine perferre diffideret, sublato corpore beatissimi Machuti, prædecessoris sui c, Leonense monasterium celeri cursu expetiit d. Inibi siquidem jam multi sacri ordinis ministri, hujus cladis fragore perterriti, confluxerant; quia idem locus non solum pro sui amœnitate pollebat præcipue, verum etiam priscorum regum munificentia magnorum prædiorum copiis præ ceteris nobilior apparebat, maxime quum ad sui decoris augmentum venerabile sacratissimi Maglorii archipræsulis corpus penes se retineret humatum e. Grex ergo ibidem devotus monachorum, administrante strenuissimo viro, Junano nomine, pastoralis cura, quum æterno regi indefessis militaret excubiis, fertur eum divinitus fuisse præmonitum, ut, urgente persecutionis tempore, Galliarum in partes secederet, ubi tranquilla pace et tutissima mereretur potiri requie. Quamobrem, adhortante venerabili Salvatore episcopo, sumptis multorum Sanctorum pignoribus, quæ per fidelium manus undique illic devecta fuerant, sacrisque ipsius ecclesiæ codicibus et signis, aliisque ecclesiasticis utensilibus, exsules egrediuntur a finibus suis.

2 Jam metas excesserant patriæ, quum Dolensis neenon et Bajocensis Ecclesiæ ministri se illorum hæserunt comitatui, ferentes secum sanctæ patriarchæ Samsonis, neenon

Danis littus
occidentale
Galliæ vastan-
tibus,

a

b

c

d

F

e

Sanctorum
Reliquiæ Pa-
risios

pag. 325. — (4) Cfr Du Cange. Glossar. h. v. — (5) Pag. 666.

et

AUCTORE
ANONYMO.

f

et gloriosi episcopi Senatoris, sanctorumque pontificum Paterni et Scubilionis venerabiles artus *f*, una diu multumque per extera et incognita loca peregrinaturi. Verum dum per triennium hæc acerrima perduraret guerra, Richardus comes Danos, Alamannos et Deiros in auxilium advocavit. A quorum infestatione quum Gallia diversis concuteretur incommodis, venerandus Salvator episcopus, paucis secum junctis fidelibus, ob imminensem rabiem barbarorum Parisius, urbem nobilem munitissimamque, adierunt. Quam ingressi, quum, sicut moris est ipsius gentis, eorum desolationi dulcissimo affectu compaterentur, eorum inopia quorumdam fidelium caritate satis abunde supplebatur. Aliquantisper dedenique ibidem commorati, quum paganorum immanitatem in christianos crebrius grassari conspicerent, omni spe sibi abscissa in patriam redeundi, provida dispensatione omnium Rectoris et Creatoris sine se nequaquam ulterius recessuros elegerunt, si, favente divinitate, ab ipso civitatis principe, videlicet Hugone, Francorum duce *g*, locus ad tantorum corpora digne locanda largiretur. De inito consilio ipsum ducem, tunc in urbe demorantem, adierunt, secum quorumdam Sanctorum cineres deferentes.

transferuntur, et favente
Hugone,
Francorum
duce,

C

3 Sed quum ducis colloquium diutissime protelarentur, forte super mensam sanctorum corporum glebam deposuerunt, principis præstolantes adventum. Interim vero hora prandii imminente, quum is, qui principalibus præerat epulis, ad procurandum convivium aulam fuisset ingressus, ad viros Dei, ubi residebant, devenit, et virga, quam manu gestabat, super corpora Sanctorum percutiens, ut egredierentur procacibus verbis admonuit. Nec tanti sceleris immanitatem impune tulit. Extemplo ergo a dæmone corripitur et huc illucque debacchando discurrens furiosus, atrociter vexatur. Dumque alii ab eo pugnis tunduntur, alii diversis contumeliis afficiuntur, ingens per regiam aulam tumultus exoritur, et ob hoc dæmoniacus vinculis adhibetur: Sanctorum corpora ab omnibus venerantur: et tanti prodigii novitas principis aures aggreditur, qui illico nimio terrore compulsus, mox cum suis ad Sanctorum corpora progreditur, atque coram eis humi prostratus, ne sibi, quod factum fuerat, in peccatum reputaretur, ipsis ad Dominum suffragantibus, humili devotione precatur. Sublatis autem inde in ecclesia sacris Sanctorum artubus ab ipso Hugone, strenuissimo duce, quæ regum antiquitus fuerat munificentia constructa, et in honore Beati Apostoli Bartholomæi consecrata, in quo canonicorum ordo divinum celebrabat officium, sunt deportata; atque ibidem decimo sexto kalendas novembris cum digno honore collocata: corpus videlicet Beati Samsonis, Dolensis archipræsulis, Maglorii ejusdem archipræsulis, Machuti episcopi, Senatoris episcopi, Leonarii episcopi, Wenalis sacerdotis, Reliquiæ Briomagli et Corentini, Lencerni episcopi, Leviani episcopi, Ciferiani episcopi; pars pretiosorum corporum Malorii et Tremorii, Wingantonis abbatis, Scofli abbatis; pars corporum Paterni et Scubilionis; dens sancti Budoci *h*.

h

4 Erant autem in ipsa eadem ecclesia alio-

rum Sanctorum Reliquiæ et corpora; quæ tam regum quam fidelium manibus, ut in regia capella, inantea fuerant delata. Pace itaque in tota Gallia et Nortmannia vigente et florente, quidam eorum, qui de Britannia Parisius advenerant, nutu, ut credimus, divino, sumptis Sanctorum corporibus, quæ illic secum detulerant, almi videlicet Samsonis et Beati Leonarii, necnon et Sancti Wenalis, aliorumque quorumdam Sanctorum, quidam eorum patriam repedare, quidam ad alia Galliæ loca migrare disposuerunt. Quod quum duci nuntiatum fuisset, licet ægre tulisset, vim tamen eis nolens inferre, retentis quibusdam membris Sanctorum, abire permisit. Qui recedentes alii Corboilum castrum *i*, alii Bellum Montem *k* expetierunt, ubi et quieverunt: alii etiam ad alia Galliæ loca abierunt. Sancti vero corporis Samsonis procuratores, quia in Britanniam redire volebant, maxima parte ipsius sancti corporis retenta, et alia cum capite concessa, remeare permisit. Qui abeuntes, quum per Aurelianensem urbem iter facerent, in ipsa urbe, quibusdam incommoditatibus detenti, diu multumque morati sunt *l*. Dux autem ecclesiam Beati Bartholomæi, quæ tantorum Sanctorum Reliquiis videbatur illustrata, ampliavit; quam postmodum in honore prædicti Apostoli atque beatissimi Maglorii, eo quod* Beatum Samsonem in archipræsulatu Dolensi meruisset sublimari, dedicari fecit: in qua etiam monachos ad divinum officium peragendum constituit; quibus semper abbatem ex propria congregatione præesse, tam regali quam sacerdotali auctoritate, stabilivit. Qui etiam cum sua venerabili conjuge, Adelaide nomine, filia Pictavorum comitis, de progenie Caroli Magni, eidem ecclesiæ magna dona, possessionesque et prædia obtulit, quæ sub nomine Lotharii regis et Ludovici describi et confirmari præcepit, regioque sigillo muniri constituit *m*.

m ecclesia S.
Bartholomæi

i

k

l

* Post?

m

Ordinis S. Be-
nedicti hono-
rifice recon-
duntur.

F

5 Sub Roberto vero rege, memorati ducis filio, comes Britannorum, Berengarius nomine, Parisius advenit, eundem principem visurus, militareque obsequium præbiturus. Quod audientes monachi ecclesiæ Sanctorum Bartholomæi atque Maglorii Confessoris, ipsius regem urbis adierunt rogantes, ut suis precibus apud præfatum comitem obtineret, quatenus ecclesia beatissimi Maglorii, in Lehonensi pago sita, quæ malignorum crebris infestationibus in absiditate redacta videbatur, cum suis appendiciis ecclesiæ Beatorum Bartholomæi atque Maglorii concederet: quia nimirum decebat, ut, sicut hæc ipsius Sancti Confessoris corporali præsentia illustrari videbatur, sic ipsa Lehonensis ecclesia, quæ tanti patroni mœsta corporali carebat absentia, eidem Parisiensi ecclesiæ perpetuo subjici non denegaretur. Prædictus itaque comes tam regis quam monachorum piæ petitioni præbens assensum, ipsam Lehonensem ecclesiam, quæ in honore Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli et Beati Maglorii fuerat consecrata, ecclesiæ prænominatæ, in urbe Parisiaca sitæ, cum suis possessionibus benigne concessit, quam ipse etiam postmodum largissimis prædiis propria donatione ampliavit. Directi sunt autem illic monachi sex a venerabili Harduino, qui eo tempore congregationi Parisiensi

A siensi præerat abbas, qui ipsum Lehonense monasterium in pristinam constructionem reducerent: quatenus ibidem servi Dei, monastice viventes, remota sæculari pompa, cœlibem vitam actitare satagerent. Prædicti autem monachi, jussa patris complentes, ob multitudinem pro loci amœnitate ibidem constructuentium * ocus in priori renovatum est statu.

A N N O T A T A.

a Danorum vastatio, quam sequuntur Salvatoris, Alethensis episcopi, ad Lehonense monasterium fuga, ac sanctorum corporum Parisios translatio, pertinet ad annum Christi 963 et sequentem, ut ostendimus Commentarii prævii num. 21.

b Salvator, Alethensis episcopus, videtur, bello etiam composito, Parisiis remansisse; quandoquidem ibidem, regnante Roberto rege, circa finem sæculi x obiit, ac in ecclesia SS. Georgii et Maglorii sepultus fuit (1).

c S. Machuti Acta ad diem, quo colitur, xv novembris illustrabuntur. S. Machutus, etiam Maclovius dictus, nomen suum Ecclesiæ Alethensi dedit, quando sæculo xii sedes translata fuit ad hodiernam urbem Macloviopolim (Saint-Malo): Concordato anni 1801 suppressa diœcesis, inter vicinos episcopatus Rhedonensem, Venetensem et Briocensem divisa fuit (2).

d De Lehonensi monasterio, variaque ejus fortuna actum fuit Commentarii prævii numm. 18 et 19.

e Ex num. 18 Commentarii prævii habemus, corpus S. Maglorii a Nomenoio, Armorice principe, ad Lehonense monasterium devectum fuisse. Nomenoius autem anno Christi 851 obiit, ut constat ex Fragmento Chronici Fontanellensis (3): adeoque translatio anno 849 celebrata fuit.

f De SS. Paterno, episcopo Abrincensi, ejusque socio Scubilione egerunt nostri ad diem, quo coluntur, xvi aprilis (4).

g Hugo, dux Francorum, vulgo dictus Capetus, anno 987 solium regni conscendit, ac caput fuit tertie stirpis, Capetianæ dictæ.

h Sancti, quorum translatio hic recensetur, variis diebus cultum habent. Et quidem de S. Samsonne jam sæpius egimus: S. Machutus colitur xv novembris: S. Senator, etiam Sinerius, Abrincensis episcopus, die xvi septembris (5): S. Leonarius seu Leonorius, episcopus, i julii (6): Wenalis seu Gunailus, iii novembris (7): S. Briomaglus, Briomaclus seu Briocus, episcopus regionarius i maji (8); major tamen corporis pars propter metum Normannorum Andegavos ad monasterium SS. Sergii et Bacchi transvectum fuerat; ita ut Salvator Alethensis non nisi aliquas Reli-

quias, ut recte habet textus noster, Parisios detulerit (9): S. Corentinus episcopus Corisopitensis, xii decembris (10): SS. Lencernus seu Lenthernus, Levianus episcopi et Scofilus abbas, die xvii octobris (11): S. Ciferianus, xiii novembris: S. Melorius, iii januarii (12): S. Tremorius, viii novembris: S. Winganton abbas, xxviii novembris (13): Paternus episcopus et Scubilio abbas, xvi aprilis (14).

i Corboilum (Corbeil) oppidulum in hodierna diœcesi Versaliensi, quod olim habebat ecclesiam collegiatam.

k Bellus Mons (Beaumont): hujus nominis plura sunt loca: videtur tamen esse Bellus Mons super Isara (Beaumont-sur-Oise) pariter diœcesis hodiernæ Versaliensis, ubi quoque erat ecclesia collegiata.

l Pars corporis S. Samsonis Aureliani remansit, in cujus honorem ædificata fuit ecclesia, olim Societatis Jesu, quæque usque ad annum 1848 perstitit, quando destruenda fuit, ut urbanum collegium amplificaretur (15). Hæ tamen Reliquiæ Calviniana calamitate deperditæ fuerunt (16).

m Exstat hactenus diploma, quo Lotharius et Ludovicus reges foundationem Hugonis ducis confirmarunt (17). Dum, inquiunt, petitionibus Hugonis, Franciæ ducis, rationabilibus et justis divini cultus amore favemus, superna nos gratia muniri non dubitamus. Proinde noverit omnium fidelium nostrorum, præsentium scilicet et futurorum, solertia, quia vir prætaxatus honorabilis nostram petiit clementiam, præceptum firmitatis a nobis fieri ex rebus, quas idem pie monasterio Sanctorum Bartholomæi Apostoli et Maglorii, archipræsulibus Britanniae, urbis scilicet Dolensis, contulit, quod fundavit in urbe Parisiaca ad Sanctorum corpora, quæ ut peregrini hospitabantur per aliorum rura. Enumerantur dein prædia, monasterio collata, quæ semper sub plenissima defensione et emunitatis tuitione corroborata permanere decernunt reges. Idem etiam volunt, ut idem locus semper abbatem habeat ex propria congregatione, qui ipsam casam Dei et monachos, ibidem degentes, sub normali honore custodiendo tractet: simul ut nullus metropolitanus aut aliquis subtersubjectus, etiamque pontifex Parisiacus, causa F alicujus ordinationis illuc ingredi præsumat, nisi vocatus venerit, aut ad sanctam Missam celebrandam, aut ad ecclesias consecrandas, aut ad benedictiones clericorum faciendas, et quod debitum excusare non debet, qui vocatus fuerit. Erga hoc monasterium beneficus fuit Robertus, Francorum rex, filius Hugonis, ut constat ex duobus diplomatibus superstitibus, quibus nonnulla confert, et res, a se et a patre donatus, confirmat (18).

(1) D. Bouquet. Rec. tom. X, pag. 213. — (2) Tresvaux. L'Egl. de Bret. pag. 217. — (3) D. Bouquet. Rec. tom. VII, pag. 42. — (4) Act. SS. tom. II Apr., pag. 423. — (5) Ibid. tom. V Sept., pag. 780. — (6) Ibid. tom. I Jul., pag. 124. — (7) Butler h. d. — (8) Act. SS. tom. I Maji, pag. 91. — (9) Tresvaux. Les SS. de Bret. tom. I, pag. 83. — (10) Ibid. pag. 32. —

(11) Act. SS. tom. VIII Octob., pag. 57. — (12) Ibid. tom. I Januar., pag. 136. — (13) Chastelain. Martyrol. Univ. pag. 999. — (14) Act. SS. tom. II April., pag. 423. — (15) De la Buzonnière. Hist. Architect. d'Orléans. tom. I, pag. 202. — (16) Cfr Act. SS. tom. VI Jul., pag. 392. — (17) Gall. Christ. tom. VII. Instrum. col. 22. — (18) D. Bouquet. Rec. tom. X, pag. 574 et 575.

A

DE S. MARTINO, ABBATE VERTAVENSI ET CONF.

NANNETIS ET PICTAVIS IN GALLIA.

V. D. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Memoria in fastis sacris; diaconatus Nannetis; prædicatio in pago Herbadillico; exstiteritne umquam Herbadilla oppidum.

INEUNTE SÆ-
CULO VII.
S. Martini
Vertavensis
memoria in
fastis sacris;

Ad præsentem diem in Martyrologio Romano legimus : In Vertano monasterio Sancti Martini abbatis. Hæc desumpta ex Usuardo; cujus tamen codices alii Vertano, alii Vertao, aliique demum et melius Vertavo habent. Usuardum similiter secuti sunt scriptor auctarii ad Adonem, qualem edidit Georgius, auctor Hagiologii Francigallici seu Bituricensis (1), Galesinius, Saussayus, Ferrarius et Menologi Benedictini. Ast ipsi Usuardo præve-
Brat Wandelbertus diaconus, ligato sermone scribens (2) : Martinumque suum celebrans Vertanus adornat. Inter prætermis-
 sos ad diem vii maji (3) æstimarunt decessores S. Martini depositionem in Sanctonico, indicatam in Martyrologio S. Savini, et eandem ad sequen-
 tem diem (4) in Martyrologio Notkeri (5), et ad xiii maji (6) in Ms. reginæ Sueciæ pertinere ad nostrum Martinum; sed error manifestus est : agitur scilicet de S. Martino Sanctonensi, discipulo S. Martini Turonensis, cujus festum celebratur die vii decembris : adeoque S. Martinum solitarium, quem ex Florario Ms. itidem inter prætermis-
 sos proposuere ad xxii junii (7) et quem in aliquo Adonis auctario ad diem ix decembris laudari affirmat Baronius in annotatis ad præsentem diem xxiv octobris Martyrologii Romani, iterum non nostrum, sed Sanctonensem arbitror : quin etiam vereor ut Vertavensis sit, qui ad xx septembris venit inter prætermis-
 sos (8).

prima Vita
scripta ante
invasionem
Normanno-
rum.

2 Utul id est, ex Wandelberto et Usuardo certum fit sæculo ix celebre fuisse S. Martini Vertavensis nomen. Verumtamen id multo magis elucet ex tribus Vitis, quarum certo duæ et fors etiam tertia hoc ævo jam legebantur. Prima, seu omnium antiquissima atque hactenus inedita, scripta videtur, quum Nannetæ adhuc pars essent Neustriæ. Num. enim primo urbs Neustriæ dicuntur Nannetæ, et inferius num. sexto ex Vertavi sancto contubernio tanta erupisse sanctitatis opinio, ut tota inde fragraret Neustria. Porro ab exteris comitatum Nanneticum etiam post annum 851 (9), quo Erispogius, victoriam adeptus, eum quiete possidendum a Carolo Calvo obtinuit, aliquoties intra Neustriæ fines relatum fuisse concesserim facile; ab ipsis vero incolis Nannetas civitatem Neustriæ adhuc fuisse dictam prius non crediderim quam apta allata fuerint documenta. Neque inter hæc censenda videtur altera ex S. Martini Vitis, de quibus dicetur inferius; quum manifestum sit

eam ex prima desumptam fuisse seu illius esse amplificationem : unde nil mirum, si eadem in hac quoque recurrant dictiones.

3 Porro licet mens mihi non sit renovare controversias de mutuis regni Francorum et Britannicæ Armoricæ juribus et officiis; juverit tamen pro præsentis argumento hæc Chronici Briocensis, ex antiquioribus contexti monumen-
 tis, verba expendere, ut nempe appareat quid
E post pactiones cum Carolo Calvo Britones eorum-
 que sentirent clientes : Erispogius, ait auctor illius chronici (10), filius Nemenoi, post mortem patris in regnum Britannicæ jure hæreditario concessit, seque in regem sublimare et ungere fecit.... Pace facta et super Dei Evangelia jurata ipsum inter et Carolum Calvum regem Gallorum, comitatum et urbem Namneticam ad se et suos successores Britannicæ reges et principes retinuit libere et quiete, suoque Britannico regno univit, sicut antea esse sole-
 bant tempore Conani, Meriadoci, Gralloni, Salomonis, Audroeni, Budici et Hoeli Magni, regum Britannicæ successive, antequam urbs Namnetica fuisset per præsidem Galliarum virtute potentia imperatoris super eum re-
 gnantis capta et occupata post mortem Hoeli regis Britonum. Et quum jam aliquanto ante annum 851 Nannetensem agrum occupassent Britones, subit suspicari etiam ante id tempus hujus telluris incolas adeoque Vertavenses sibi non visos Neustriæ subesse. His adde non tan-
 tum ad calcem nullum fieri de corporis trans-
 lationibus sermonem, verum etiam ex rudiori
F minusque compto stylo manifestum esse hanc
 scriptionem præluxisse auctoribus aliarum Vi-
 tarum; quorum studium in adornandis S. Mar-
 tini gestis facile ubique deprehenditur. Atque de his jam dicendum.

et restitutio-
nem regni Mi-
noris Britan-
nicæ;

4 Videlicet Mabillonius duas edidit in Sæculo primo Benedictino S. Martini Vitas, alteram in medio tomo (11), alteram in appendice (12) et utrique miraculorum et translationis adjecit historiam. In observatione prævia ad priorem scripsit suspicari licere hanc Vitam et miraculorum librum ab eodem auctore fuisse con-
 scripta; num. enim 9 hæc legi verba : Jam diximus qualiter ad ejus commotionem Her-
 badilla sit obruta : quam rem non in libro Miraculorum sed in Vita describi; at vero a Miraculorum scriptore se paulo post Norman-
 norum tempestatem vixisse satis demonstrari,

secunda Vita
scripta ante
finem sæculi ix

(1) Ap. Labbe, Bibl. nov. Mss. tom. II, pag. 704. — (2) Ap. Dacherium, Spicileg. tom. II, pag. 54; edit. in-folio. — (3) Act. SS. tom. II Maji, pag. 133. — (4) Ibid. pag. 283. — (5) Lect. Canisii, tom. II, part. III, pag. 126. — (6) Act. SS. tom. III Maji, pag. 187. — (7) Ibid. tom. IV Junii, pag. 139. — (8) Ibid.

tom. VI Sept. pag. 106. — (9) Art de vérifier les dates, tom. II, pag. 893. — (10) Ap. D. Morice, Mém. pour servir à l'Hist. de Bretagne, tom. I, col. 23. — (11) Pag. 371 et seqq. — (12) Pag. 681 et seqq.

dum

A dum Arnulfum quemdam, cui utraque manus a Normannis præcisa fuerat, sibi notum testatur; titulo autem alterius Vitæ addidit eam scriptam ab auctore anonymo, qui sæculo x exeunte vixit. Verum D. Rivet aut quisquis alius hunc Historiæ literariæ Franciæ locum scripsit, nequaquam hæc omnia probavit (1). Et quidem statuendum videtur Historiam Translationis et Miraculorum utrobique eandem esse, ita ut duplex sit ejusdem descriptionis editio, sola rerum dispositione diversa. Deinde, ut probe animadvertit Rivetus, ex stylo fit palam hanc Historiam esse scriptam non ab auctore prioris Vitæ, sed posterioris; et hanc proin, utpote digestam a viro, qui Arnulfum a Normannis passum viderat, non ad sæculum x, sed ad ix pertinere.

a viro sincero, cui quoque Miracula debemus Translationem;

B Hunc plurimum laudat Rivetus, dicens eum manifeste ortu Nannetensem esse, monachatu Vertavensem, virum ut suo tempore peritum, et in scribendo ordinis servantissimum. Neque ego adversus has laudes repugnabo; quin etiam virum fuisse egregiæ sinceritatis addam. Et enim, ut jam dictum, præluxit ei Vita omnium antiquissima; atque hanc continuo amplificat augetque locis communibus, nil tamen quod ad rerum attineat substantiam de suo inserit: quocirca si in hac parte nonnulla promat parum credibilia, cavendum ne id ei vitio detur, sed potius exemplari; adeoque ipsi fidendum, ubi corporis translationem, cujus adjuncta exquisivit ipsemet, narratione complectitur, seu etiam refert miracula, de quibus num. 5 monet: Miraculorum quoque copia non defuit: quæ partim ignavia oblivioni tradita, partim a venerabili Seguino archidiacono sunt descripta; quæ pauca hic inserimus. Legerat etiam præcepta seu diplomata sui monasterii, quum loquens de egregiis hujus monachis, scribat: Ex quibus patribus unus fuit Lannegisilus, cujus industria et sagacis animi solertia legenti PRÆCEPTORUM NOSTRORUM tenorem lucide poterit esse manifesta.

tertia Vita non multo posterior; aliæ Vitæ recentiores.

C 6 Alterius biographi laudes nonnihil elevat, quem supra appellabamus, Rivetus; nempe ejus descriptionem potius orationem esse quam historiam; ei priorem evidenter præluxisse; ad sæculum eum pertinere forsitan x; præcipua ab eo fuisse selecta facta et rhetorice ita adornata ut in festo S. Martini legi possent in choro; utut id est, sive omnium antiquissimam Vitam præ oculis habuerit, sive secundam, discedit aliquando a reliquis, minus idcirco probandus. Dabimus inferius primam et secundam Vitam, tertiamque omitemus; satis habentes quæ diversa sunt indicare in Annotatis. Utramque autem Miraculorum et Translationis editionem ita in unam conabimur conferre, ut nil pereat et simul intelligatur quid in alterutra desit aut differat. Ut Menologia Benedictina præteream, narratur S. Martini Vita in compluribus aliis libris: nempe a Gonono (2), Menardo (3), Mabillonio (4), Bulteau (5), Bailletto (6), Butlero (7), Alberto Le Grand (8), Lobineau (9), Garaby (10), Deric (11) et reliquis. Sed nil ex his omnibus elicias,

quod in præmissis sancti viri Vitæ non habeas. Porro quum ipsa Vita antiquissima sat multo post B. Martini mortem scripta videatur, hinc intelligere est pleraque ex fama, quam eundo crescere experimur quotidie omnes, accepta fuisse, et proin ea hic nobis non adesse monumenta quæ rebus mirabilibus plenam fidem concilient: exploratum quippe est in ipsis ecclesiasticis tribunalibus firmiores postulari probationes pro miraculis quam pro aliis adstruendis rebus passim obviis.

7 Quum autem illius generis non sint quæ de S. Martini ortu, diaconatu aliisque referuntur, nil est quod ea quis in dubium revocet. Difficultas autem exsurgit, quum de ejus in Herbadillicum seu Herbadillicum pagum missionem incipit sermo. Superius ad diem præcedentem in Commentario de S. Benedicto fuse de pagis Medalgico, Theofalgico et Herbadillico, qui fere Ligeri, Ladione et Ledione fluviis capiebantur, disseruimus, ostendentes pago Medalgico inclusum fuisse decanatum Medalgicum et territorium S. Florentii; Theofalgico decanatus S. Laurentii et Montis Acuti; et demum Herbadillico decanatus Ratiatensem, Clissoniensem, Maroliensem, Thalemundensem et Asianensem. Pagum Medalgicum et Theofalgicum olim episcopo Pictaviensi subfuisse aperte traditur in diplomate, quod anno 849 Carolus Calvus monasterio S. Florentii Veteris concessit, dicens (12) consensisse imo potius hortatos esse venerabiles episcopos Didonem Pictaviensem, cujus præsulatui subjacet pagus Medalgicus, in quo supradictus locus (S. Florentii Veteris) situs est, simulque Theofalgicus, Actardum quoque Nannetensem præsulem etc. Similiter indubium est decanatus Maroliensem, Thalemundensem et Asianensem de diocesi Pictaviensi fuisse, donec episcopatus Lucionensis anno 1317 creatus est. Ast si hi decanatus seu longe major pars pagi Herbadillici Pictaviensi paruerit præsuli, quidni similiter reliqua pars, nempe decanatus Ratiatensis et Clissoniensis? Ast si Ratiatensis decanatus seu clima, in quo Herbadilla jacebat, ejus jurisdictioni fuit obnoxia, quid Nannetensis episcopus, Felix, vir multum commendatus, in alienam messem falcem misit, eo destinans S. Martinum? Quocumque itaque convertamur, difficultatum premimur aculeis; quos amovere, aut tentare saltem, operæ videtur pretium.

AUCTORE V. D. B

Quomodo factum sit ut, licet S. Martinus diaconus Nannetensis esset,

F 8 Equidem sentio sæculo vi, quo S. Martinum vixisse constat, climata Ratiatense et Clissoniense de jure fuisse episcopi Pictaviensis: etenim primo hæc climata ad Pictones seu saltem ad Aquitanos spectasse testatum facit Strabo, libro iv de Gallis scribens (13) Ligerim inter Pictones et Namnetas effluere: 'Ο δὲ Αἰτήρη μεταξὺ Πικτόνων τὴ καὶ Ναρνίτων ἐκβάλλει; et inferius (14) iterum Pictones Ligeri et Oceano intercludit. Non aliter Vibius Sequester: Liger Galliæ, inquiens (15), dividens Aquitanos et Celtas in Oceanum Britannicum evolvitur. Similiter anonymus Ravennas aut quisquis ille est, de quo non ita pridem cl. v. Boch (16) dispu-

et Herbadillicus pagus pertineret ad diocesium Pictaviensem

(1) Hist. litt. de France, tom. V, pag. 664. — (2) Vit. PP. Occid. pag. 238. — (3) Martyrol. Bened. Observ. lib. I, pag. 358 et seqq. — (4) Annales Bened. lib. VI, num. 14 et seqq. tom. I, pag. 134 et seqq. lib. IX, num. 37, pag. 235. — (5) Abrégé de l'hist. de l'ordre de S. Benoit, tom. I, pag. 261 et 262. — (6) Vies des Saints, ad 24 Oct. — (7) Lives of the fathers etc., ad 24 Oct. — (8) Vies des Saints de la Bretagne Armorique, pag. 645 et

seqq. édit. 1837. — (9) Vies des Saints de Bretagne, tom. II, pag. 4 et seqq. — (10) Vies des Bienheureux et des Saints de Bretagne, pag. 270. — (11) Histoire ecclésiastique de Bretagne, tom. II, pag. 1 et seqq. édit. 1847. — (12) D. Bouquet, Recueil, tom. VIII, pag. 501. — (13) Ibid. tom. I, pag. 20. — (14) Ibid. pag. 21. — (15) Ibid. pag. 101. — (16) Annuaire de la bibl. royale, année 1831, pag. 161 et seqq.

AUCTORE
V. D. B.

tavit egregie : Ligeris, ait (1), qui dividit inter Gallias et ipsam Aquitaniam; et sic alii, qui postquam Augustus Aquitaniæ fines propagasset scripserunt. Atqui provinciam seu potius terminum ecclesiasticum, intra cujus ambitum diœcesis Pictaviensis jacebat, limitibus provinciæ Aquitanicæ civilis circumscriptum fuisse non communis tantum illius ævi lex manifestum facit, sed vel sola inscriptio S. Hilarii Pictaviensis libri, in qua per provincias civiles distinguuntur episcopi et apprime leguntur episcopi provinciæ Aquitanicæ (2), quum videlicet circa annum 358 nondum duas in partes divisa esset (3): quocirca ut Oceano et Ligeri terminabatur provincia Aquitanica civilis ita et ecclesiastica, et proin diœcesis Pictaviensis, ultimus ad caurum provinciæ ecclesiasticæ finis. Et quidem, quod secundum nostrum argumentum est, videmus S. Hilarium episcopali munere his in partibus fungentem; scribit quippe S. Gregorius Turonensis (4) : Intra ipsum Pictavorum terminum, qui adjacet civitati Namneticæ, id est in vico Ratiatensi, Lupianus quidam in albis transiens requiescit. Hic fertur a Beato

B

Hilario antistite donum baptismatis suscepisse : sed mox, ut diximus, migravit a corpore. Tertio credibile non est terminum Pictavorum, qui, ut modo a S. Gregorio accepimus, vicum Ratiatensem capiebat, et pagum Herbadillicum, cujus partem fuisse Ratiatense clima jam ostendimus, pro ecclesiastico gubernio ita divisa fuisse duas in partes ut altera ad provinciam Turonensem, altera ad Burdigalensem pertineret. Possent et alia id genus addi; quæ tamen brevitatibus causa præstat omittere.

9 Quid vero ad hæc adversarii? Nil profecto alicujus momenti, nisi quod postea Ratiatense et Clissonense climata de jure episcopi Nannetensis fuerunt. Verum nil certi ex hoc capite deducere licet : etenim nonne anno 849 pagus seu decanatus Medalgicus adhuc episcopo Pictaviensi suberat? et tamen postea, verisimiliter quum anno 958 hæc tellus penes comites Andegavenses facta est, in episcopi Andegavensis auctoritatem transiit (5). Ut quid simile in Herbadillico fieret pago, aptissima exstitit causa anno 851, quo Respogius, ut loquuntur Annales Bertiniani (6), filius Nomenogii ad Carolum, veniens, in urbe Andegavorum datis manibus suscipitur, et tam regalibus indumentis quam paternæ potestatis ditone donatur, additur insuper Redonibus, Namnetis et RATENSE. In his quidem adstruendis doleo quod socium non habeo R. D. Tresvauz (7), autumantem jam anno 843 vicum Liré, quem ad ripam sinistram Ligeris regione Andenesii (Ancenis) mappæ exhibent, ad diœcesim Nannetensem spectasse; sed quo magis considero et retracto quæ eadem de re in Commentario de S. Vitali Ratiatensi (8) conatus sum, eo firmior mihi insidet sententia illam limitum mutationem anno 851 fuisse factam. Occasio enim talis esse debuit ut sola pars septentrionalis Herbadillici pagi adjiceretur Nannetensi comitatui; quod tunc tantum contigisse liquidum est.

adeoque ipsa
Ratiatense et
Clissonense
climata,

C

10 Verum dum hæc disserimus, nodum constringimus, nedum solvamus. Quid ergo Felix Nannetensis diaconum suum in diœcesim Pictaviensem misit? Sane terminos, quos statuerunt patres, prætergredi semper maximum piaculum in ecclesia habitum est et schismate plenum. Verum solvitur hic nodus ipsa S. Martini Vita, in qua aperte traditur hanc pagi Herbadillici partem, Nannetibus contiguam, plane idololatriæ tenebris adhuc obrutam jacuisse. Atqui nemo ignorat terras infidelium, etiamsi alicui diœcesi inclusæ censentur, haberi tamquam vagas, neque proin ibidem leges de servandis limitibus ejusdem esse ponderis : quin etiam Ariowaldo regi Longobardorum suspicem inerat episcopis non tantam esse auctoritatem in loca procul ab urbibus episcopalibus dissita (9); sane quod fides christiana nondum in ea penetrasse censeretur. Atque his satis sublatum arbitror impedimentum, quominus hæc pars S. Martini Vitæ sincera habeatur : licet ii qui Breviarium Lucionense anni 1836 scripserunt et forte etiam alii eam omittendam judicarint.

ibidem tamen
prædicaverit
S. Martinus.

11 De deletio Herbadillæ oppido seu civitate triplicem reperio sententiam; pro prima plane admittuntur omnia quæ S. Martini biographi hac de re tradiderunt; pro secunda fit selectio : nempe Herbadillam exstitisse, eamque aquis fuisse obrutam facile conceditur; miraculo id factum rejicitur; demum juxta tertiam inter fabulas referuntur omnia. Singularum momenta conabor proponere, litis diremptionem lectoris permittens judicio. Porro id prodigium verum habet non tantum Albertus Le Grand, sed et Menardus (10), Bulteau et qui notas adjecit ad S. Martini Vitam in sæculo i Benedictino : Certe, inquit (11), ne quis hoc prodigium in fabulis habeat, ex ipso lacu, in duo fere milliaria porrecto, veterum ædificiorum rudera, tigna, varique supellex etiamnum extrahi ab incolis feruntur. Postmodum tamen Mabillonius in Annalibus Benedictinis (12) ejusdem prodigii narratui inseruit hanc parenthesis : Fabulam alii malunt dicere. Ipsum argumentum de tignis et ædificiorum ruderibus destruere tentarunt Lobinellus (13) et Deric (14), animadvertentes tigna illa et rudera illuc potius vehi a quatuor rivis, molendinorum ruinas et domuum secum rapien-
tibus.

Prima sententia de destructa Herbadilla propter incredulitatem;

F

12 Secundam sententiam sequuntur Valesius (15), Huet (16) et de la Fontenelle (17), quisque suis pugnantes argumentis : videlicet primo Vitam S. Martini Vertavensis, utut multo post ejus mortem scriptam, non spernendum esse monumentum, in eoque peccatum quidem forsitan fuisse vertendo in miraculum rem naturalem, non tamen credibile videri nil veri subesse. Secundo, in Vita S. Amandi, Trajectensis episcopi, tradi eum hinc oriundum fuisse; sed hæc assertio fallax est : re quidem vera in una ex ejus Vitis (18) dicitur B. Amandus in pago Herbatilico non longe a littore Oceani Galliæ... traxisse originem; unde sane constet pagum Herbatilicum exstitisse; verum non is, sed oppi-

secunda sententia;

(1) D. Bouquet, tom. I, pag. 121. — (2) S. Hilarii Opp. col. 1149. — (3) Cfr D. Bouquet, tom. I, Præf. pag. xv. — (4) De Gloria Confess. cap. LIV. — (5) De la Fontenelle de Vau-dore, Recherches sur les peup. qui habit. le Nord de l'anc. Poitou, in Mém. de la soc. des ant. de l'Ouest, tom. I, pag. 91. — (6) D. Bouquet, tom. VII, pag. 68. — (7) L'Eglise de Bretagne, pag. 63. — (8) Act. SS. tom. VII Oct. pag. 1092. — (9) Jonas. Vita S. Bertulli, in sæc. II. Benedict. pag. 161. — (10) Martyrol. Bened. pag. 338 et 339. — (11) Pag. 372. —

(12) Lib. VI, num. 15, tom. I, pag. 134. — (13) Vies des Saints de Bretagne, tom. II, pag. 9 et 10. — (14) Histoire ecclésiastique de Bretagne, tom. II, pag. 4 et seqq. — (15) Notitia Galliæ, pag. 245. — (16) Statistique de la Loire Inférieure, cfr Mém. de la soc. des ant. de l'Ouest, tom. V, pag. 419. — (17) Recherches sur les peup. qui habit. le Nord de l'anc. Poitou, Mém. de la soc. etc., tom. I, pag. 96 et passim. — (18) Act. SS. tom. I Feb. pag. 834.

AUCTORE
V. D. B.

A dum Herbadilla in controversia est positum. Tercio in auxilium vocantur quæ de S. Senochi natalibus in ejus referuntur Vita; ast iterum fit fucus, quum ibi nil aliud legatur quam sequentia: Igitur Beatissimus Enoch*, genere Theiphalus Pictavi pagi, quem Theiphalliam* vocant, oriundus fuit. Quarto in Chronico S. Brioci et in aliis libris scribi civitatem Herbadillam a Begone spoliata fuisse; verum id argumentum dupliciter peccat, quum hinc sequeretur hanc civitatem sæculo IX adhuc exstitisse; quamvis nil tale in illis scriptis inveniatur, sed a Lamberto comite Nannetensi REGIONEM Herbadillam Gueferio nepoti suo concessam fuisse; Begonem vero, ex improvise in Herbadillam (scilicet regionem seu pagum) cum multitudine militum aggredientem, Gunferium minime potuisse invenire (1). Quinto non intelligi, quomodo factum esset ut, si supponatur Grandemlacum ante S. Martini ævum exstitisse, nullus ex scriptoribus, qui ante sæculum VI plurimum pagi Herbadillici locorum meminerunt, uspiam sermonem fecerit de Grandilacu seu loco, eumve pro indicio topographico adhibuerit; hinc pronum esse credere tunc nondum exstitisse hunc lacum eumque proinde destructæ postmodum Herbadillæ sedem occupare; sed, ut modo videbimus, multo magis admirantur alii a nemine unquam de splendida Herbadilla civitate mentionem esse factam. Sexto absque miraculo facile creari lacum terræ hiatu et maritimis æstibus, seu etiam Ligeris exundatione, stagnantium aquarum ebullitione et id genus aliis. Quæ Lobinellus, præcipuus tertiæ sententiæ assertor, nedum neget fieri potuisse, contra affirmat quam maxime; adeoque quis ignoret in Neerlandia, in Anglia et alibi sæpius aquis depressa fuisse loca? Sed quod res fieri possint, parum juvatur historia, rerum veritatis indagatrix. Septimo demum verisimile esse Herbadillicum pagum nomen suum debere capiti seu præcipuo oppido, non secus ac alios pagos: egregium argumentum, si constaret cæteros pagos nomen suum sumpsisse a suo capite: sed nuspiam hanc legem aut morem probatum video, sed contra aperte impugnatum et eversum in chronici Gotvicensis prodromo (2).

tertia sententia.

B 13 Tertiam, ad quam jam venio, tenet sententiam Dufour, qui in Aquitania sua antiqua (3) aperte pronuntiat numquam exstitisse civitatem seu oppidum nomine Herbadillam; Mabillonius in Annalibus fabulam esse clare indicat; et ut alios historicos, necnon recentiora Breviaria omittam, Lobinellus multis universam hanc historiam impugnat. Primum ab eo in illam emissum telum non quidem imbelles, sed minus certum et sæpius in hoc rerum genere periculosum est, nempe videri totam hanc historiam confictam secundum divinum exemplar de deleta Sodoma, ita ut ne fœmina quidem, videndi avidior et in lapidem versa, absit. Secundum, qui eam primum narravit, eum tam absurdo ductum fuisse genio, ut post descriptum S. Martini de deleta Herbadilla dolorem et poenitentiam, in appendice tamen addat deinceps abs sanctissimo viro alia deleta fuisse oppida: verum hæc jam dici nequeunt, quum antiquiorem in medium deduxerimus scriptorem, nequaquam hujus piaculi reum. Tertium, ante Normannorum clades

a nullo scriptore memoratum fuisse id oppidum; ast dabitur, ni fallor, facile Vitam, quam nunc primum in lucem edimus, hoc ævo aliquantis per antiquiorem esse. Quartum, saltem neminem præter S. Martini biographos hujus loci meminisse, multoque minus harum rerum omnium, quas de suo addidit Albertus Le Grand. Quintum, S. Gregorium Turonensem eo ævo vixisse, quo Herbadilla deleta dicitur; hujus pagi claram fecisse mentionem; in colligendis rebus mirabilibus fuisse studiosissimum; et Nannetensem diocesim intra Turonensem jacuisse provinciam: et tamen alte de stupenda illa ruina siluisse. Sextum, similiter Fortunatum, qui omnes captaret occasiones laudandi Felicis Nannetensis, omisisse tamen Herbadillæ interitum. Septimum, si consideretur locorum conditio, omnia circumquaque ita comparata videri ut, quatuor huc rivis aquas advehentibus, ingens hic adsit undarum stagnum, quin aliqua extra ordinem causa umquam necessaria fuerit. Octavum, imploratam a S. Martino vindictam pugnare cum mansueto Christi spiritu et id genus miracula omnia abjicienda esse. Nonum, valde multos de Herbadilla seu Herbadillico pago sermonem fecisse, sed ita semper ut pagum seu regionem, numquam oppidum seu civitatem intellexerint. Decimum demum et quantum novi ultimum addit R. D. Travers in Dissertatione de re monetaria Britannicæ, nempe historiam de Herbadilla, aquis absorpta, ortam esse ex confusione cum Ratiato, nunc vico Raisé, quod sæculo VII inundantibus mari et Ligeri sublatum sit (4): quibus et alia multa de sua adjicit penu. Quid ergo? Omnia hæc argumenta mihi æque placere non dixerim; ast pleraque improbare velim multo minus: satis tamen habeo hæc omnia lectori permittere; qui quamcumque amplexus fuerit partem, socios habebit integerrimos.

E

§ II. S. Martini vita eremitica; fundatio Vertavi; an regula Benedictina ab initio in usu; fundatio Duogemellensis et Durinensis. Mors, translationes, cultus.

F

Quam itaque nihil proficeret S. Martinus verbi Dei prædicatione, vitam eremiticam ducere statuit in silva, quam Dumen, seu Du-Men vocant; quemadmodum tres biographi aperte tradunt. Ast nequaquam hæc placent Lobinello, æstimanti illa omnia huc traducta ex Vita S. Martini, episcopi Braccarensis, qui quod Dumense condiderit et incoluerit monasterium etiamnum Dumensis appellatur; et cujus Vitam in opere nostro habes ad diem XX Martii (5) deinde in Nannetensi vicinia ignotam esse Dumensem silvam et ab antiquioribus scriptoribus numquam memoratam. Verum his Lobinelli assertis opponit R. D. Tresvoux Du Men vocabula esse probe Britannica, quæ significant Nigram Rupem seu Nigros Lapides; dein ab historicis posterioribus memorari silvam hujus nominis, Nannetibus contiguam et Vertavum capientem: sed quidni hos historicos nomine suo designat? Interea eorum locum suppleant pri-

S. Martinus, aliquandiu in silva Dumensi eremita,

(1) Ap. D. Morice, tom. I, col. 20 et 21. — (2) Pag. 328 et seqq. — (3) Cfr Mém. de la soc. des ant. de l'Ouest, tom. V, Octobris Tomus X.

pag. 411. — (4) Ap. Kératry, in nova edit. Vit. SS. Alberti Le Grand, pag. 647. — (5) Act. SS. tom. III Mart., pag. 86 et seqq.

AUCTORE
V. D. R.

mus S. Martini biographus, scribens: Sylva, quam Dumen vocant; secundus: Asylvæ illius, quam Dumen vocant, remotissimis partibus; tertius vero: Silva namque est quæ ab incolis regionis usque in præsens Du-Men nuncupatur. Quæ testimonia flocci haberi nequeunt, etiamsi nunc hujus silvæ situm nemo facile assignaverit.

condit Verta-
vum, non (ut
videtur) regu-
lam Benedicti-
nam ample-
xus;

15 Hinc Vertarum, duabus leucis ultra Ligerim a Nannetis distans, venit, qui locus etiamnum Vertou dicitur. Plura collegit R. D. Tresvaux (1) de abbacia, quam hic fundavit S. Martinus; nobis vero satis fuerit dixisse eam ineunte sæculo XII, quum idem abbas præses Vertavensi simul et Emsionensi seu S. Jovini de Marnis asceteriis, versam esse in præposituram seu cellam S. Jovini. In prima et secunda Vita legitur S. Martinus Regulæ ibidem statuisset normam, quam distractione præcipuam a transalpinis partibus fertur detulisse; quibus verbis Regulam S. Benedicti designari, quod S. Gregorius M. in Dialogis (2) eam vocarit discretionem præcipuam, arbitrantur plerique. Verumtamen plurimæ sunt dubitandi causæ. Prima, facile fieri potuisse ut, quum biographi multo post S. Martini ævum scripserint, videntes regulam S. Benedicti suo tempore Vertavi observari, ipsi crediderint eam ab initio illic fuisse in usu et proinde a S. Martino inductam (3). Secunda, censeri S. Benedictum obiisse circa annum 543 (4), nec multo ante mortem scripto tradidisse suam Regulam (5) et S. Maurum in Gallias destinasse (6); unde sequeretur aliquotannis post Vertavenses jam fuisse Benedictinos: quod argumentum eos sane non tangit qui æstimant S. Benedicti Regulam, tamquam novum solem, statim fere omnia lumine suo illustrasse monasteria; sed eos tantum qui ejus progressum maxime fuisse lentum, præcipue ante S. Gregorii Magni tempora, persuasum habent. Tertia, biographum tertium emendasse quæ alii scripserant, agens tantum: Ipse quoque cum eis regulari lineæ morum se subdidit: quam REGULAM PRIORUM PATRUM DECRETIS INSTITUTAM a transalpinis ferunt regionibus ab ipso delatam; per Regulam autem priorum patrum decretis institutam non intelligi Benedictinam, sed collectionem multarum antiquiorum, prout testis est ipse Mabillonius (7). Quartam addit Cointius (8), qua se tamen parum percelli proficitur Lobinellus, nempe nullam familiaritatem inter Beatos Maurum et Martinum legi intercessisse, quamvis Glannafoliense monasterium, cui Maurus S. Benedicti quondam discipulus præerat, a Vertanensi, quod Martinus abbas administrabat, bidui tantum itinere distaret. Quinta, omnes biographos nil certi de S. Martini italico itinere habuisse, nil de asportata Regula, adeoque vim aliquam inferendam rerum seriei ut hæc alicubi inserantur: quocirca ipse Mabillonius in annotatis ad Vitam tertiam (9), postquam meminit a Menardo affirmatum Regulam S. Benedicti Vertavi ab initio viguisse, subdit: At cum hic auctor dubitanter in eam rem loquatur, id annotare malimus quam affirmare: neque nos hic fidem nostram obliga-

bimus. Sexta demum, non videri stabilitatem, D quæ singularis Benedictinæ Regulæ pars est, a S. Martino suis monachis fuisse præscriptam; quantum judicare licet ex his quæ inferius de S. Ebrulfo dicentur.

16 Utut id est, ex hujus loci sancto contubernio tanta erupit sanctitatis opinio ut tota inde fragraret Neustria. Nam Martinus plurima undique construxit cœnobîa: hæc primus biographus et secundum eum ambo reliqui similia. Quo pertinent quæ Ordericus Vitalis de S. Ebrulfo tradidit: Facta distractione rerum, quidquid habere potuit, pauperibus erogat. Conjugem, quam ut patris nomen haberet acceperat, sacro velamine consecrans cælesti sponso condonavit. Ipse tamquam elapsus a naufragio ad monasterium festinavit. Et factus monachus, mansit ibi in omni humilitate, serviens Deo per aliquod tempus, excrescebatque in eo magis magisque sanctæ conversationis affectus. Relator Vitæ monasterium, ad quod præfatus vir confugit, proprio nomine non distinguit. Unde quod de hoc seniorum relatione didici, dignum duco futuris breviter enodare. Venerabilis Martinus, Vertanensis abbas, abbatiā construxerat in loco, quem Duos Gemellos ab antiquitate vulgus vocitat pro resuscitatione geminorum, quam ibidem factam vetustas memorat. Nam geminam prolem potentis heri mors immatura sine baptismo rapuerat; unde nimius dolor utrosque parentes invaserat. Martinus autem, ab Anglia reversus, amicos lugentes invenit, consolationem e cælo quæsit, meritis et precibus geminos vitæ reddidit, eosque in patrimonio eorundem monachos Deo dicavit. Antiquum ab eventu eidem loco nomen usque hodie perseverat et ingens congeries lapidum in fundamentis ædificiorum et ruinis maceriarum evidens testimonium dat, quod magnæ dignitatis hominum habitatio Bajocensium pagum illustraverit. Ebrulfus, adhuc divitiis et honoribus potens laicus, præfati (ut dicunt) cœnobii constructionis astitit cooperator idoneus. Incipientes enim consiliis adjuvit, hæsitantes corroboravit, opibus et fundis multisque modis res nuper inceptas augmentavit. Ad postremum omnibus nudatus ibi se abdicavit, verusque Dei pauper monachile scema ibidem suscepit, et armis obedientiæ Deo militavit et intuentibus exemplo coruscavit.

condit Duos
Gemellos in
diœcesi Bajo-
censi ibique vi-
detur fuisse

17 Hæc Ordericus (10); quæ postquam recitavit Cointius (11), continuo impugnat asserens non in Breviariis Nannetensi et Genomannensi, non in Vita edita ab Hugone Menardo, non in Ms. Compendiensi, non demum in ea, quam contexit Albertus Le Grand seu de Monte Relaxo, ullum reperiri vestigium peregrinationis, quam Martinus Nannetis in Angliam et ex Anglia Bajocas suscepit; immo Martinum ex Italia regulam suam asportasse ferri. Verumtamen exstabat Vertavi traditio S. Martinum in transmarinas ivisse partes; quibus Anglia designari videtur. In libro nempe Miraculorum legitur: Erat autem princeps, ejus nomen excidit, transmarinis in partibus, qui filiam habebat,

magister S.
Ebrulfi;

(1) L'Eglise de Bretagne, pag. 487 et seq. — (2) Lib. II, cap. 36, tom. II Opp. col. 272. — (3) Vies des SS. de Bretagne, tom. II, pag. 14. — (4) Mabillonius, Annal. Bened. lib. V, cap. VIII, tom. I, pag. 103. — (5) Cfr D. Mège, Vie de S. Benoît avec explic., pag. 431 et seqq. — (6) Mabillonius, Annal. Bened. lib. IV, num. XLVII et seqq. tom. I, pag. 96 et 97. — (7) Ibid.

lib. III, num. XXXVI, tom. I, pag. 66 et alibi. — (8) Annal. eccles. Franc. ad an. 363, num. XIII, tom. II, pag. 60. — (9) Sæc. Bened. I, pag. 374. — (10) Hist. Eccles. lib. VI, ap. Chesnium, Scriptt. rer. Norman. pag. 609. — (11) Ann. Eccles. Franc. ad an. 363, num. XI et XII, tom. II, pag. 39.

quam

A quam atrox dæmonum legio vexare consueverat; et ad quam sanandam accersitus fuit S. Martinus; hinc deinde super marmoreum discum, loco cymbæ, reversus. Pro altero argumento: Suspiciari licet, inquit Cointius, Ebrulfum in cœnobium secessisse, priusquam Martinus prima Vertanensis monasterii fundamenta jaceret; quæ dein urget ope chronologiæ, quam non ex certis testimoniis, sed meris conjecturis proposuerat Albertus Le Grand. Quocirca et S. Ebrulfi vitæ ordo et S. Martini hic in quæstionem veniunt.

neque utriusvis ætas, quæ inquiritur, obstat;

B 18 Porro S. Martini ætas rerumque gestarum series metienda est ex ætate S. Felicis, qui anno 582, ut ostendit ex S. Gregorio Turonensi Sollierius (1), ægrotare cœpit, et die viii Januarii anni sequentis, quemadmodam vult R. D. Tresvaux (2), vitæ functus est anno episcopatus sui tricesimo tertio, ætate septuagenaria; unde liquet eum anno 549 aut 550 episcopalibus indutum fuisse infulis, et proin non ante hoc tempus S. Martinum creatum fuisse diaconum. Quod si dein aliquot addantur anni, quos prædicando in pago Herbadillico, vita eremitica ducenda, itinere forte Italico instituendo et initiis Vertavi ponendis insumpserit, statuendum videtur Duorum Gemellorum monasterium inchoari non potuisse ante annum Christi 560; sed nil cogit ut hæc tardius facta habeamus. De S. Ebrulfi ætate compertum habemus imprimis nativitatis et mortis annum, videlicet ex duplici Chronico Ms. Monasterii Uticensis et ex Guillelmi Gemeticensis libro VII, capite XXIII; in quibus legitur anno 517 natus et anno 596 vita functus (3). Ex eodem Guillelmi Gemeticensis loco novimus Uticense monasterium Chilperico et Sigeberto regibus fuisse conditum, et proin non ante mensem Decembrem anni 561, Clothario eorum patri funestum (4). Re quidem vera S. Ebrulfi biographus tradit elapso anno vicesimo secundo inchoationis eorum in ipsa eremo, in eodem monasterio ab incursione insidiatoris generis humani pestiferam cladem subitanæ mortis ingressam affuisse; quam eandem luem arbitratur Mabillonius (5) de qua S. Gregorius Turonensis ad annum 582; unde primordia Uticensis asceterii ad annum 560 pertinerent. Sed justo infirmior argumentatio, quum S. Gregorius de generali lue instituat sermonem, biographus de particulari: quid autem vetat quominus simili malo Uticum tentatum fuerit aliquot annis postquam per magnam Galliæ partem incubuisset generalis illa tabes? Fieri etiam potest ut Uticum usque progressa sit gravis lues, quæ anno 591 mense secundo tam in Turonico quam in Nannetico agro populum adtrivit, et de qua S. Turonensis præsul libro X Historiæ (6). Argumenti itaque infirmitatem satis sensit Mabillonius (7) ipsemet et secundum eum Galliæ Christianæ scriptores (8), notantes annum incepti Uticensis monasterii sibi haud satis compertum esse et exploratum. Maneat itaque Guillelmo Gemeticensi sua fides, et ponantur Uticensia exordia inter exeuntem annum 561 et 575, quo Sigebertus misere obiit; adeoque nil impedimenti superesse videtur quominus S. Ebrulfus circa annum 560 aut certe aliquanto ante annum 574 Duorum Gemellorum cœnobii constructionis astiterit cooperator idoneus, et non diu post ipse fundarit Uticense.

minus S. Ebrulfus circa annum 560 aut certe aliquanto ante annum 574 Duorum Gemellorum cœnobii constructionis astiterit cooperator idoneus, et non diu post ipse fundarit Uticense.

AUCTORE
V. D. B.

19 Cæterum Cointius opportune animadvertisset Ordericum Vitalem non hæsitasse utrum S. Martinus Duorum Gemellorum condiderit cœnobium (nil quippe dubitans id affirmat), sed utrum S. Ebrulfus eo se primum receperit: quamobrem si cui liberet S. Martino eripere gloriam quod S. Ebrulfi pater spiritualis fuerit; eodem tamen jure non negarit Duorum Gemellorum asceterium sua ei debere initia, quum certum hæc habeant solertissimi Orderici testimonium. Permansit ibidem præterea S. Martini memoria, ita ut ecclesia ejus honestaretur nomine; sed juverit quæ de hoc innotuere loco hic tradere, quum pauca sint et nonnulla ad sancti nostri gloriam faciant.

quid hæc de re affirmet Ordericus Vitalis:

20 In Actis episcoporum Cenomannensium (9), inquit Mabillonius (10), laudatur abbas monasterii Duo-Gemellensis sub Dagoberto ejus nominis primo; ibidemque (11) Herlemundus ejus urbis episcopus, qui origine Coloniensis clericus fuerat, dimisso ob tyrannorum violentiam episcopatu, orbatu oculis se recepisse ad monasterium quoddam, ubi frater suus abbas præerat, Duos-Gemellos appellatum, in pago Bajocassino. Id factum regnante Pippino. Volunt (12) jam pridem, sæculo nempe septimo exeunte, a S. Annoberto Liberiacensi abbate missos illuc fuisse e suis monachos; qui, quum Duo-Gemellenses ad vitam canonicam deflexissent, eos ad monasticam reducerent; sic quippe jussisse S. Gereboldum, episcopum Bajocensem. Nulla deinceps hujus monasterii mentio, præterquam in Historia translationis SS. Petri et Marcellini, in qua legitur ad annum 827 cæcus quidam nomine Hildeboldus, ad S. Salvii profectus de monasterio quod ad Duos Gemellos appellatur, lumen oculorum recepisse (13); et in testamento Ansegisi abbatis, anno 831 ad Duorum Gemellorum monasterium libras duas largientis (14). Deletum deinde a Normannis, videtur venisse in manus laicorum: nam, ut subdit Gallia Christiana (15), Robertus de Villiers monasterio S. Vigoris Cerasii, ejus Robertus tunc temporis erat abbas, dedit prioratum de Duobus Gemellis cum omnibus quæ ei cedebant et de jure patronatus sui erant, scilicet statum loci, ecclesiam S. Martini et decimam villæ, dimidiam ecclesiæ de Ver etc. Robertus idem fundavit lampadem ante altare S. Martini circumque pro Missa de B. Virgine. Guillelmus de Ver anno 1224 et Sanson Guart anno 1227 nonnulla largiti sunt pro eodem cereo. Denique in Regestis Anglis custodia temporalium abbatiae S. Vigoris Cerasii, necnon et prioratum S. Fromundi et S. Martini de Duobus Gemellis commissa legitur viris religiosi abbatiae prædictæ anno vi Henrici V. Nunc simplex prioratus a Cerasio dependens, a Carentonio quinque aut sex leucis distans.

reliqua fata hujus asceterii et vestigia cultus S. Martini.

21 Cognovimus præterea tertium ex monasteriis, quæ S. Martinus excitavit, videlicet

Durieuense monasterium condit;

(1) Act. SS. tom. II Julii, pag. 471. — (2) L'Eglise de Bretagne, pag. 58. — (3) Cfr. sæc. I Bened. pag. 339. — (4) Cfr. Gebhardus, Reges Francorum Meroving. pag. 51. — (5) Sæc. I Bened. pag. 337. — (6) Ap. D. Bouquet, Recueil, tom. II, pag. 383. — (7) Annal. Bened. lib. VI, n. xiv, tom. I, pag. 133. — (8) Tom. XI, col. 406. — (9) Analect. tom. III, pag. 147. —

(10) Annal. Bened. lib. VI, num. xiv, tom. I, pag. 133. — (11) Pag. 240. — (12) Gallia Christ. tom. XI, col. 407. — (13) Cfr. Annal. Bened. lib. XXX, num. vii, tom. II, pag. 477. (14) Ibid. lib. XXX, num. ix, tom. II, pag. 504. — (15) Tom. XI, col. 406 et 407.

AUCTORE
V. D. B.

Durenense; ut omittam Ensionense seu S. Jovini de Marnis, de quo in *Historia translationis sermo fit*. De Durenensis autem nomine lis moveri potest: in *Chronico* quippe S. Brioci (1) et *Nannetensi* (2) scribitur Durenium Theofalgiae vicus; in antiquissima *Vita* et in altera adhibita ab Alberto Le Grand Durinum; in secunda et in tertia Durivum; in *Vita* edita a Menardo Dirimum; et demum Dureium in *Fragmento Historiae Britanniae Armoricae* (3). Quum *Vitae* in saeculo Benedictino editae passim ab eruditis adhibitae fuerint, ibique ex suggestione D. Jacobi Sergent, prioris claustralis S. Jovini de Marnis, annotatum fuisset: Durivum sic dictum a duobus rivulis illuc in unum confluentibus (la grande et la petite Maine); passim invaluit ut Durivum verum habeatur nomen. Pro Dureno tamen seu Durino pugnant major et melior codicum pars; dein vulgare nomen adhuc esse Durin in praemisso annotato additur. De etymologia seu originatione disputare nolum, licet verisimilius videatur esse nomen Britannicum non secus ac Dumen, de quo antea. Caeterum Durenense monasterium, quod ut hoc quidem aeo duplex erat, virorum et mulierum (de qua re non semel diximus), postea redactum est in prioratum cum nomine S. Georgii de Monte Acuto, non secus ac Vertavum, abbatiae S. Jovini de Marnis subditum. Situm erat quatuor aut quinque leucis a Vertavo, in loco qui nunc in mappis dicitur S. George de Montaigu.

quo anno ibi
mortuus sit;

22 Quomodo ibidem mortuus sit S. Martinus satis explicatur in *Vitis*. At quo anno? Albertus Le Grand ponit anno 589; Menardus, *Saeculum I Benedictinum*, Mabillonius in *Annalibus* et Bulteau anno fere 600; Proprium *Nannetense* et *Bailletus* signant annum 601; Lobinellus inter annum 625 et 630; et alii alia. In media itaque harum sententiarum diversitate statuendum ante omnia videtur S. Martinum mortuum fuisse priusquam Dagobertus, Francorum reipublicae princeps, multis et variis bellorum eventibus premeretur, et de coenobiis sanctorum multa auferret, quae suis militibus partiretur; tunc enim Centulfo, similia Vertavi nomine regis patranti, e caelo vindex adfuit, quemadmodum in libro *Miraculorum* legetur inferius. Atqui Dagobertum in haec probra incidisse ab anno 629 aut sequenti ex *Fredegarii Scholastici Chronico* (4) manifestum est, et proin S. Martinum jam tum abiisse ad superos. Praeterea jam aliquanto ante annum 583, quo S. Felix obiit, diaconum fuisse similiter certum est. Dein si admittas S. Ebrulfum monasticae vite posuisse primordia in Duorum Gemellorum asceterio, id inter annum 560 et 574 necessario fuisse factum adeoque jam tunc initium datum Vertavo ostendimus supra. Alios temporis limites non habemus: unde pateat nil ex his vehementer obstare adversus quampiam ex praemissis sententiis.

Lobinelli sen-
tentia.

23 Lobinellus, ut ad annum saltem 625 S. Martini vitam proroget, se inductum testatur silentio S. Gregorii Turonensis: quomodo enim de viro apostolico, tot coenobiorum conditore, trecentorum monachorum patre et non procul a

Turonibus plerumque agente, tacuisset? quocirca D aestimandum S. Martinum diaconi partes aut saltem viri apostolici implese usque ad S. Felicis obitum; diu dein degisse in eremo; et circa annum tantum 600 Vertavo dedisse initium. Huic argumento negativi generis aliquam vim inesse haud inficias ibo; non tantam tamen ut a communi sententia, quae S. Martini obitum ad annum circiter 600 statuatur, recedendum videatur; maxime quoniam S. Gregorius lites habebat cum S. Felice de rebus quibusdam temporalibus (5); quae lites originem forte suam habebant a tempore, quo S. Martinus pro diaconi sui officio temporalia ecclesiae Nannetensis bona procurabat: unde nil mirandum foret a S. Gregorio plane praeterita fuisse S. Martini gesta; etiamsi nonnullo tempore ante esset mortuus, quam ille suam Historiam absolvisset. Caeterum quis ignoret mediam fere rerum suo tempore in Galliis gestarum partem a Turonensi historico fuisse omissam?

24 Quocumque demum anno S. Martinus diem obierit, id certum Dureni hoc factum. Quo pacto hinc Vertavum ejus delatum sit corpus explicant biographi. Jacuit id Vertavi humi sepultum, donec Normanni Nannetibus potiti S. Gohardum episcopum ad altare occiderunt; quod non anno 864, ut in *Historia Translationis* legitur, sed die 24 Junii anni 843 contigisse fuse ostendit Janingus in *Commentario* de S. Gohardo (6). Qua trucidatione audita, timore perterriti Vertavenses e sepulcro eduxere S. Martini exuvias et fugere Novihieriam, ubi B. Veteranus quiescit humatus et ibi aliquanto tempore commoratum. Quam in rem animadvertit Mabillonius (7): Duo sunt in pago Andegavensi nostri ordinis prioratus sub titulo S. Veterini, quorum unus vulgo S. Veterin appellatur, eo forsitan in loco situs, qui olim Novihieria vocabatur: alter in vico Geinensi, de Genes, cujus meminit S. Gregorius episcopus in libro iv de *Miraculis* S. Martini cap. xiv. Est et vicus in confinio pagi Pictavensis vernacule Vihiers dictus, quod nomen ad Novihieriae vocabulum satis accedit.

Dureno fertur
Vertavum,
hinc Novihieriam,
ubi S.
Veteranus
quiescebat;

25 Minus placent hae Mabillonii conjecturae. Etenim non de S. Veterino sed Veterano agitur; atque hic quidem Novihieriae quiescebat, dum ille jaceret in vico Geinensi, ut manifeste constat ex diplomate (8), quo Carolus Calvus anno 845 Glannafoliense monasterium donavit, tradens ei res quasdam sitas in pago Andegavensi (ad ripam sinistram Ligeris infra Salmurium), in loco, qui nuncupatur Gena, ecclesiam constructam in honore S. Veterini, quo ipse corpore requiescit etc. Ejusdem dein corpus, minantibus Normannis, Trenorchium atque hinc Corbiniacum in agro Nivernensi delatum est (9), ubi ejus festum die 23 februarii (10) et 18 julii (11) agebatur. Quum itaque nequaquam verisimile sit Novihieriam uno eodemque tempore dictam fuisse Genam seu Geinam, sequitur S. Veteranum non confundendum cum S. Veterino, ut ab aliquibus factum. Pariter consentire non ausim Novihieriam esse Vihiers seu Vihers, quum hic locus semper Vihieriae dictae videantur, et mona-

Mabillonii his
de rebus con-
jecturae expen-
sae.

(1) Ap. D. Morice, tom. I, col. 24. — (2) D. Bouquet, Recueil, tom. VII, pag. 249. — (3) Ibid. pag. 48. — (4) Cap. LX, ap. D. Bouquet, tom. II, pag. 437. — (5) Hist. Eccl. Franc. lib. V, cap. v, ap. D. Bouquet, tom. II, pag. 235. — (6) Act. SS. suppl. Junii, pag. 244 et 245. — (7) Annal. Bened. lib. XXXII,

num. LXIX, tom. II, pag. 397. — (8) Ap. D. Bouquet, tom. VIII, pag. 480. — (9) Saec. IV Bened. part. I, pag. 362. — (10) Martyrologium Univ. Castellani et Autisiodorensis de Caylus. — (11) Act. SS. praeterm. ad 18 Julii.

A sterio seu prioratu anno 1061 inchoato titulus non datus fuerit S. Veterani, sed alteri ecclesiae B. Martini, alteri S. Jovini (1). Quae vero Mabillonii conjecturis substituantur, non habeo; id unum notare contentus iter non per Ligerim, sed vehiculis et immenso jumentorum apparatu institutum et proin ad sinistram fluvii positam fuisse Noviheriam, nec tamen longe ab ejus ripis, quum per ejus alveum res ponderosae transvectae fuerint; certum quoque videtur Noviheriam non in pago fuisse Pictaviensem; quum de repulsa, quam ab Ensionensibus postea passi sunt Vertavenses, titulus haec habeat: Quomodo corpus ejus sanctum a Pictavinis sit repudiatum: unde Ensionem intra pagum fuisse Pictaviensem, Noviheriam autem extra hunc pagum, primum est concludere. Vetustum Breviarium S. Jovini inferius citandum, innuit Noviheriam in pago fuisse Amniaco; sed quis ille sit pagus frustra inquisivi.

Noviheria post multos conatus invehitur S. Martini corpus Ensionem seu ad S. Jovinum;

* forte apud Sanctonens.

26 Postquam itaque Noviheriae aliquantum temporis substitissent Vertavenses, Ensionem, quam sui juris arbitrabantur cellam, profecti sunt. Verum Ensionenses, qui canonicam admirant vitam, veriti ne ad monasticam redire cogerentur a Vertavensibus, finibus suis eos excedere jusserunt. Quocirca nil supererat quam ut Pippinum II, Aquitaniae regem, qui tum in pago Arvernico morabatur, adirent; Branziacum * vicum, Landrico in beneficium datum et Ensionensem cellam sibi reddi efflagitaturi. Petit is annuit princeps; qui rogante Landrico ipsomet, regium praeceptum pro Branziaci restitutione Vertavensibus concessit literisque monuit comitem Pictaviensem ut Ensionense monasterium eis reddendum curaret et canonicos, qui monasticae se non subderent regulae, pelleret. Hoc pacto via aperta Vertavensibus eorumque beatissimi patroni corpori. Haec fere ex Historia Translationis. De iisdem in vetusto Breviario Ms. S. Jovini, de quo supra, haec leguntur (2): Pipini Aquitanorum regis temporibus, abbate Ramirando, viro in consiliis provido, corpus B. Martini Vertavensis ab Amniaco pago miraculis coruscans est relatum, et apud Ensium in cellula sui quondam juris auctoritate regia susceptum, atque in ecclesia B. Johannis Evangelistae juxta corpus S. Jovini ejusdem loci abbatis venerabiliter est locatum. Quo tempore duae inibi ejusdem honoris et reverentiae consecratae Deo habebantur ecclesiae, alia ad Austrum in B. Johannis Evangelistae, alia vero e regione ad Septentrionem in memoriam S. Johannis Baptistae. Inter istas duas collaterales ecclesias media intercapedine via esse videbatur, per quam ob reverentiam et sanctitatem basilicarum, ne aliquis equitando transiret, jure antiquitus servabatur: Beatique Martini ablato corpore, via obstruitur, monachorum inibi mansiones disponuntur et ecclesia S. Johannis Baptistae in refectorium coaptatur.

Pippinus II rex Aquitaniae, licet vulgo aliter statuatur,

27 Porro si quaeratur quo haec facta sint tempore, non in unam incurritur difficultatem; quum haec ad id pertineant aevum, quo Pippinum II inter et Carolum Calvum de Aquitaniae regno ferverent lites. Quae tamen huc spectent

versare nolim; sed pro re nostra animadvertamus S. Martini corpus Vertavo elatum fuisse ad finem mensis junii 843; aliquanto tempore commoratum Noviheriae; dein frustra tentatum id inferre Ensionem; hinc itum in Alvernia ad Pippinum II Aquitaniae regem, a quo obtentum praeceptum ad comitem Pictaviensem et Ensionenses; atqui haec facile intra paucos menses fieri potuere; ita ut vel exeunte anno 843 vel ineunte 844 S. Martini corpus Ensionem tandem illatum videatur. Quod si his opponas tunc temporis Pictavienses non paruisse Pippino, sed potius Carolo Calvo; equidem fatebor id vulgo innui (3), quum passim supponatur tunc temporis Carolus Calvus in Aquitania praevaluisse.

28 Ast si tunc per Aquitaniam amicos et fautores multis habuit in locis; auctoritatem exercebat extra sua castra vix ullam (4); adeoque quum illa S. Martini Translationis Historia documentum coeum sit, oportet ut comes Rainulfus, Pippini hostis infensissimus, tunc Pictavis non fuerit, sed ut eodem redisset Emeno comes, qui paucis annis ante, quum sibi propter proclamatum Pippinum II Aquitaniae regem ab adversante Ludovico Pio timeret, ad fratrem suum Turpionem comitem Engolismensem confugerat: ita ut ager Pictaviensis tunc subesset Pippino, non secus ac Engolismensis; in quo Pippinus Caroli Calvi exercitum fudit anno 844; et Sanctonensis; cujus principibus accensebatur Landricus, quem cum Pippino in Alvernia versantem modo videbamus. Atque etiam post pactiones anni 845, per quas Carolus Calvus Sanctonensem, Engolismensem et Pictaviensem pagos nanciscebatur et reliqua Aquitania cedebat Pippino, hujus tamen auctoritas in iisdem nonnihil perseveravit: quemadmodum liquet ex ejus diplomate die 27 maji anni 847 pro Glonnensi S. Florentii monasterio, quod est situm in pago Pictavo (5); ex altero pro monasterio S. Maxentii, dato die 24 martii anni 848 (6); et ex tertio mensis decembris ejusdem anni de bonis concessis abbati Nobiliaco et in pago Pictaviensi sitis (7); ut nil dicam de monetis, Pippino II adscriptis et Metulicis et Pictavis (8). Caeterum quum Pippinus paulatim a se alienos fecerit animos, in multa probra lapsus; hinc nulli exstitisse videntur annalistae qui quae ipse egerit narrent; multi vero qui, quae contra eum sint acta, exponant: unde fiat ut ejus historia maximis involvatur tenebris.

AUCTORE V. D. B.

praevalerat tunc in agro Pictaviensi.

E

F

29 Porro Ensione quievit S. Martini corpus prius juxta S. Jovinum; de qua re consentiunt Historia translationis et Breviarium S. Jovini; ast quum duo ibidem essent templa, eaque in Historia translationis vocentur alterum S. Joannis Baptistae, alterum S. Petri; in Breviario autem illud S. Joannis Evangelistae, hoc S. Joannis Baptistae, hinc fit ut S. Martinus in uno documento dicatur prius in templo S. Joannis Baptistae humatus, in altero in templo S. Joannis Evangelistae. Verum quamquam Breviarium istud monumentum domesticum sit, ejus tamen fides posthabenda videtur, quum antiquissima breviaria saeculo XII antiquiora non sint, et maxime quia in illo traduntur pugnancia. Ad-

Quo in loco Ensione sepultus fuerit; S. Martinus

(1) Cfr Gallia Christ. tom. II, col. 1274, et Antiq. de l'Ouest, tom. IV, pag. 46. — (2) Saecul. I Bened. pag. 689. — (3) Cfr Art de vérifier les dates, tom. II, pag. 231, 349 et 350; Vaissette, Hist. du Languedoc, tom. I, pag. 535 et seqq. — (4) Cfr Sismondi, Hist. des Français, tom. II, pag. 65, édit. de Bruxelles, 1846. —

(5) D. Bouquet, Recueil, tom. VIII, pag. 360. — (6) Tables des Mss. de D. Fonteneau, Mém. de la soc. des antiq. de l'Ouest, tom. IV, pag. 4. — (7) Ibid. l. c. — (8) Lecointre-Dupont, Essai sur les Monnaies du Poitou; Mém. cit. tom. VI, pag. 322 et seqq.

struitur

AUCTORE
V. D. B.

struitur quippe prius S. Martini corpus humatum fuisse in æde S. Joannis Evangelistæ et tamen paulo inferius dicitur sublatum ex æde S. Joannis Baptistæ, quod hæc in refectorium mutanda esset. Tenendum itaque est S. Martini exuvias in S. Joannis Baptistæ templo juxta S. Jovini corpus fuisse sepultas, et non post multum tempus elatas et in ecclesiam S. Petri translatas, ut habet Translationis historicus.

reliqua ejus
reliquiarum

30 Id factum iv nonas decembris; quo vero anno latet. Albertus Le Grand tradit S. Martini corpus Vertavo Ensionem translatum anno 878; idemque habet Lobinellus. Erroneum id esse liquet; sed subibit forsitan hoc anno factam fuisse translationem ex templo S. Joannis Baptistæ in S. Petri; non crediderim, quum anno 878 iv nonas decembris seu dies ii non dominica, sed feria iii esset. Quocirca arbitror potius hoc anno S. Martini exuvias feretro fuisse impositas cum reliquiis S. Judicæ, regis Britannicæ, et SS. Leominii, Rufini et Marculfi; quod feretrum anno 1130 reiectum fuisse iidem Albertus et Lobinellus tradunt, novamque translationem factam; cujus deinceps memoria die dominica post Nativitatem B. M. V. mense septembri celebrata sit; quæ res, licet difficultates ex S. Judicæ reliquiarum fortuna hic sponte enascantur (1), non videtur vocanda in dubium (2).

fortuna et cultus.

31 S. Martini reliquiæ, ita jam suo tempore Mabillonius (3), non amplius exstant in monasterio Ensionensi, quod nunc S. Jovini de Marnis appellatur, ab hæreticis dire violatum. Sacrum ipsius caput in S. Florentii abbacia Salmuriensi colitur, os vero brachii in cœnobio Vertavensi, ubi sancti viri lapis sepulcralis longus amplius quinque pedes cernitur et a fidelibus frequentatur. Sed, ut ex nupera Lobinelli editione intelligitur, Vertavi jam non exstat os brachii S. Martini; periit nempe in sæculi superioris perturbationibus. Templum vero Vertavense meliorem habuit fortunam: quod quippe adhuc exstet, si chorum excipias, hoc sæculo destructum. Exeunte anno 1849 reiectæ partes vetustissimæ, sæculi nimirum xi; de his aliisque rebus videndæ ephemerides (4). Valde difficile est propter homonymum sanctum Turonensem novisse ecclesias, in quibus S. Martinus Vertavensis patronus esset. Certissima tamen novimus ex Vita S. Gregorii Nicopolitani seu Armeni, qui circa annum 1000 in Gallias venit et deinceps in Pitivirensi agro sanctissimam duxit vitam. Quum scilicet Pitiverim accessit, noctu divinitus admonitus est quod non longe hinc quædam parva ecclesia in honore S. Martini Vertavensis consecrata erat, ab omni strepitu hominum segregata; quam propter solitudinem incolæ Solam vocabant, non plus ab hoc oppido duobus passuum millibus distantem. Quomodo vero eam adeptus sit S. Gregorius ab Alviza, pia matrona, et vitæ suæ sanctimonia illustravit, videri potest in ejusdem Vita ad diem xvi martii (5). Gallice vocat hunc locum Castellanus in Martyrologio universali S. Martin-le-seul-en-Piverez seu Pitheverais; sed nullum ejus amplius reperio vestigium in Dictionario universali Gallicæ, in Mappis Cassini aut in polyptycho præsentis diocesis Aurelianensis, qua Pitivirum clauditur. Qua vero causa

S. Martini cultus ibi ortus fuerit, conjecturæ fieri queunt, nil autem determinari. In ejus honorem dedicatæ dicuntur ecclesiæ in Cré et Dissé seu Dissay-sous-Lelude diocesis Cenomannensis (6). Præterea in occidentali Gallicæ parte celebrant S. Martini Vertavensis festum plures dioceses; adeoque plurimæ antiquæ et recentiores lectiones mihi ad manus sunt: sed nil in his singulare.

32 Prosam rhythmicam de S. Martino ex codice Ms. Vertavensi edidit Mabillonius in primo Sæculo Benedictino; hanc et nos hic dabimus:

Hymnus de
miraculis S.
Martini.

Lingua, corde, mente tota
Nunc Martini plebs devota
Recolat solemniam;
Cujus probant sanctitatem
Et ferventem caritatem
Miracula varia.
Dum non credit, casum dedit
Herbadilla funditus:
Per Martinum Vertavinum
Floret agmen primitus;
Liberata et salvata
Principis est filia;
Ursus cedit et obedit,
Remota sævitia;
Saxum nare scit per mare
Præsentis imperio;
Nectar sapit fons, quem capit
Iste pro solatio.
Cessit unda; et immunda
Cohors sub efflamine:
Hic redemptus sum et emptus,
Clamat, sacro sanguine.

E

VITA ANTIQUISSIMA

S. MARTINI,

ABBATIS VERTAVENSIS,

Ex codice Ms. Ultrajectino S. Salvatoris a.

a

CAPUT UNICUM.

F

Diaconatus Nannetis; prædicatio Herbadillæ; hujus oppidi ruina; Vertavi monasterii origo; S. Martini obitus in asceterio Durinensi.

Martinus ex nobilissimis parentibus urbis Neustriæ b, nomine Nannetis, ortus fuit. Qui a pueritia tam bonæ indolis apparuit, quod parentibus cum præceptoribus tradiderunt imbuendum lege divina. In brevi autem ita profecit quod coætaneos scientia et moribus excessit, fulgens maxime faciundia claritate. Et cum de die in diem cresceret in virtute, corpus subjiciens spiritus servituti; ubi apti temporis metas attigit, Felix c tunc Nanne-

S. Martinus;
Nannetis ortus, fit archidiaconus;

b

* l. parentes.

c

(1) Cfr R. D. Tresvaux, ap. Lobineau, Vies des SS. de Bretagne, tom. II, pag. 116. — (2) Cfr Chron. Brit. ap. D. Morice, tom. I, col. 4. — (3) Sæc. I Bened. pag. 689. — (4) Ami de la

religion, 22 déc. 1849, tom. CXLIV, pag. 329. — (5) Act. SS. tom. II Martii, pag. 463. — (6) Pesche, Dict. topogr. de la Sarthe, v^o Cré et Dissay-sous-Lelude.

tensis

AUCTORE
ANONYMO.

d tensis episcopus eum diaconem *d* ordinavit,
e committens sibi totius parochiæ curam *e*.
Quomodo autem in illo statu sancte vixerit,
quotque animas tam verbo quam exemplo
Christo acquisierit, difficile esset ostendere.

*mittitur a Fe-
lice episcopo
Herbadillam,
fidem prædi-
caturus;
f*

2 Gallia enim adhuc ex parte superstitioni
idolorum intendebat, præcipue autem cives
urbis quæ dicebatur Herbadilla *f*: quæ urbs
Nannetis contigua, licet Christianorum con-
terminalis, nullo tamen fœd[er]is pacto jun-
gebatur. Locuples quippe et sufficiens sibi
videbatur; cui fertilissimi cespitis multa erat
copia; deinde marinis seu Ligeris abundans
mercibus, longe a bonorum omnium discre-
pabat moribus. Unde nullus jam prædicator
ibi accedere præsumebat. Venerabilis igitur
Felix prædictus vehementer angebatur, quod
in tam vicina sibi urbe idolorum cultura vige-
ret. Vocato itaque Martino diacono suo: Vides,
inquit, karissime, quod nostris adhuc tempo-
ribus humani generis hostis dominetur anti-
quus. Cur non erubescimus sic nobis proximas
profani cultus nondum extirpasse sordes?
Nunc igitur vade ad urbem Herbadillam et
populo incredulo verbum Dei annuntians eos
fidei Christi labora subjicere.

*repulsam pa-
titur;*

B

3 Martinus, devote obediens, ascensa navi,
ad urbem pervenit; et populo regnum Dei
prædicans, vitæ æternæ delicias erebique per-
petuas intonat pœnas. Et diutius ibidem con-
versans, prædicando nihil proficit, sed irride-
batur a populo nequam, et nunc de uno loco,
nunc de alio expellebatur. Quidam tamen
civis ipsius civitatis, nomine Romanus, solus
cum uxore credidit et sanctum Martinum ho-
spitio recepit; apud quem commanens, sanctus
verba vitæ indesinenter ingerebat miseræ civi-
tati. Deridente autem turba ejus perseve-
rantia *, cœpit sanctus attædiari; ingemiscens
quod porcis quotidie margaritas porrigeret
conculcandas.

* *l. perseve-
rantiam.*

*oppidum sub-
mergitur et fe-
mina in lapi-
dem mutatur;*

C

4 Et cum deliberaret quid facto super hoc
opus esset, vox sibi divinitus dixit perituram
urbem fore; jubens ut cum hospite suo ac
ejus uxore civitatem exiret, et prohiberet eis
ne retrorsum respicerent. Quod cum fecissent
et jam longe discessissent, sanctus Martinus,
elevatis oculis et manibus in cælum porrectis,
dixit: Tu, inquit, Christe, qui humanum ge-
nus venisti redimere, quia hæc civitas, quam
laboravi tibi acquirere verbo bonitatis tuæ,
pro nihilo computavit; jussistique me eam
fugiendo spernere, jube eam perire in ætern-
um, ut hic amplius non sit sedes operantium
iniqua, sed operiens eam abyssus oblivione
secludat æterna. Cum hujusmodi verba finis-
set, repente tellus dehiscens pontusque sur-
gens alta murorum fastigia et templorum cul-
mina dicto citius complanavit. Martini autem
hospitis uxor, attonita sonore pereuntium,
oblita comminationis quam a sancto audierat
conversa est retrorsum ut videret quænam
causa tumultum hujusmodi excitasset. Porro
conversa dirigit; et modo, quo acclivis erat,
in lapidem stupefacta remansit, sanctus autem
Martinus, a longe stans, amarissime flere cœ-
pit; hujus interitus actorem se accusans *h*.

h
*id sibi vitio
vertit S. Mar-
tinus et in so-
litudinem
abit;*

5 Mundum itaque relinquens, vastam here-
mum petivit, ab omnium hominum habitatione
remotam. Ubi se nimium affligens, herbis et
herbarum radicibus solum vivebat. Cum vero

fontem ad bibendum ibidem hauriret, conver-
tebatur sibi in vinum optimum. Et cum ibi-
dem diu mansisset in contemplatione, tota
mentis intentione suspensus in Deum, tandem
admonitus est humanæ habitationis revisere
communione, ne lucerna diutius sub modio
latitaret. Igitur a sylva, quam Dumen vocant *i*,
ad locum, qui nunc Vertanus dicitur, propera-
vit. Ibi modicum tempus cum egisset, cœpit
ab innumeris frequentari, odore bonæ famæ
ejus attractis; e quibus nonnulli sibi junge-
bantur, illuminari exemplo ejus cupientes;
alii ingentia sibi conferebant prædia, quibus
vel monasteria construeret, vel pauperibus
subveniret; quidam etiam filios suos offere-
bant Domino servituros.

i

6 Nobilissimum igitur cœnobium in honore
Beati Joannis Baptistæ ædificavit; quem locum
Vertanum a venustate antiquitus dictum
remur. Hic Martinus, multitudinem aggregans
monachorum, angelicam cum eis ducebat
vitam. Regulæ quoque statuit normam, quam
distinctione præcipuam a transalpinis parti-
bus fertur detulisse *k*. Ex hujus loci sancto
contubernio tanta erupit sanctitatis opinio ut
tota inde fragraret Neustria. Nam Martinus
plurima undique construxit cœnobîa; quibus
monachorum multitudo erat tanta, ut ibi cen-
tenus *l* vinceretur numerus: quæ cœnobîa
strenuissimis monachis committebat; Verta-
num sibi reservans. Congruis tamen tempori-
bus eadem monasteria visitabat. Tantæ autem
humilitatis et sanctitatis omnibus apparebat,
ut nullus eum considerare posset quin sibi
mundus vilesceret.

*inde exit et
Vertanum et
multa alia
condit ascete-
ria;*

k

l

7 Visitando igitur venit Durinum *m*; ubi
duo monasteria ædificaverat, unum virorum
et aliud mulierum. Cumque ibidem mores
scrutaretur, tactus febre decubuit, et cum in-
firmitate premeretur et circumstarent lectu-
lum monachi, vidit malignorum agmina cum
ingenti strepitu horrendum resonantia; et, ut
de magno Turonensi Martino legitur, sic et
iste illis dixit: Quid hic statis maligni? Abite,
inquit, ocîus. Tunc illi subito evanuerunt.

*repulsis dæ-
monibus, Du-
rinus obiit;
m*

8 Cumque itaque Durinum obisset, Verta-
nenses ad eum requirendum Durinum adeunt.
Durinensibus autem corpus reddere nolenti-
bus, lis inter eos et Vertanenses mota est; et
utrisque circa corpus locatis, Durinenses
sopor invadit omnesque obdormierunt. Tunc
Vertanenses, corpus assumptes, fugere cœ-
perunt. Quibus cum contractus occurrisset, et
peplum quod erat supra feretrum tetigisset,
continuo sanatus est. Similiter et cœcus ac-
currens lumen recepit. Vertanensibus itaque
velociter usque prope ripam, quæ Laudosa
prius dicebatur, nunc ab eventu Separis *n* di-
citur, cum sancto corpore pervenientibus,
evigilati Durinenses insecuti sunt eos cum
armis usque prope istam ripam. Cumque jam
prope esset ut corpus sanctum auferretur,
orantibus Vertanensibus, fluvius retortus ipsis
vectoribus facultatem tribuit transeundi; et
cum transiissent fluvius in alveum suum mox
rediit.

*miracula et lis
de ejus corpo-
re inter Duri-
nenses et Ver-
tanenses;*

n

9 Vertanenses itaque, cum jam hostes non
timerent, insultaverunt Durinensibus, dicen-
tes: Quare vos tam tarde commorati estis?
Unde et nomen loci usque hodie permanet ut
TARDE * vocetur. Durinenses voluntatem Dei
videntes

*apud hos de-
mum sepeli-
tur.*

* Attarde

AUCTORE
ANONYMO.

videntes reversi sunt ad propria, sepultum est igitur corpus sanctum in ecclesia Joannis Baptistæ, quam ipse beatus construxerat; ubi quanta et qualia operata sit Christi clementia, nulla humanæ industriæ sufficit explicare facundia. Transiit hic Sanctus nono kalend. Novemb. ad laudem Dei omnipotentis. Amen.

ANNOTATA.

a De hac Vita dictum in Commentario numm. 2 et 3.

b Usque ad quod tempus Nannetæ Neustricæ civitas habita illic fuerit, dictum in Commentario numm. 2 et 3.

c De S. Felice in opere nostro dictum est ad diem, quo colitur, vii julii.

d Cointius (1) statuit S. Martinum creatum fuisse presbyterum a S. Felice; manifestus lapsus. Satis erat concionaturo diaconatus gradus; itemque abbati: sæpius enim illo ævo in monasteriis nullus e monachis presbyter erat (2).

e Hinc liquet unum tantum tunc temporis in diocesi Nannetensi fuisse archidiaconum. Quum cl. v. Guérard (3) ex Vita S. Leodegarii, qui sub pontifice omnibus ecclesiis ipsius diocesis est prælatus, statuisset hanc de uno archidiacono legem usque ad sæculum viii durasse, fidem ipsius S. Leodegarii Vitæ in dubium vocavit cl. v. de la Fontenelle de Vaudoré (4). Equidem crediderim nec certam legem, nec certum exstitisse morem; sed variis in diocesisibus pro necessitate varia et finium amplitudine fuisse actum. Sæculo enim vii, dum viveret S. Leodegarius, in diocesi Claromontana seu Arvernensi habebas eodem tempore, ut ex secunda S. Præjecti Vita constat, Genesium archidiaconum (5) et Giroaldum archidiaconum præfatæ urbis (6).

f An id oppidum exstiterit et absorptum fuerit quæsitum in Commentario numm. 11 et seqq. Quo vero jure diaconus Nannetensis prædicarit in diocesi Pictaviensi, ibidem similiter numm. 7 et seqq.

h Hic in tertia Vita seu in ea, quam primo loco edidit Mabillonius (7), nos vero omittimus, hæc inseruntur: Sanctus ergo vir Martinus, hæc cernens, et tantarum animarum perniciem ingemens, auctoremque eorum se memorans, lacrymarum semet coepit abluere fluctibus; flexo se destinans animo fletibus, seseque tradens luctibus, sæculum penitus deliberans relinquere, nec jam deinceps ad cujuslibet dignitatis apicem redire. Calcans itaque celsa mundi cacumina, arcti callis cæli celsa petentis aggreditur ardua; terrenaque despiciens, solum cælestia quærens, ad exterarum et sibi incognitas regiones properare festinat ac provincias; demum iter nimis laboriosum sibi assumit. Hic titulo insignis reverentiæ quidem Martinus, virtutum meritis perspicuus ac nobilis, universam Europam in peregrinationis mercede confecit. Hic in montium specubus latitans, gelu frigoreque carnem sui corporis domans, spirituique subjiendo eam, labra pallida gestans; illic vero diversarum loca (ut præfati sumus) regionum sanctarum

peragrans; istic autem diversi operis effectum, scilicet pontes supra rapidissima flumina (quæ usque hodie veram esse nostram confirmant assertionem et ita adhuc in sua permanent soliditate, ut fuerunt,) adeo mirabiles ut omne artificium humanum transcendant; fontes etiam splendidissimi ejus per orationem de arvis producti, non solum cultis in locis, sed etiam incultis, in sola baculi ipsius fixatione vivacissime emanant, usque in præsens lenes, dulcissimis et crispantibus aquis uberrimi. Sane de his aquis plurimæ sanitates conferuntur ægrotis; de quibus non solum peregrini, sed et cuncti inter calorem æstatis nimium sitis assiduæ validum extinguentes ardorem, misericordissimum Deum glorificant Martini, qui sic quotidie per Martinum non solum salutem operatur corporum, sed et animarum. In Alpium quoque invia quantum laboris impenderit, hic orbe colendus omni, ut pervia fierent; et quomodo totomisu mentis ibi elaboratum est ab illo ut meabile redderet idem iter omnibus, nullus mortalium sermone comprehendere poterit suo. Tamen varia pro viribus suis commercia in naviculam æquoreis fluctuantem undis afferentem atque salutaris dogmatis imbribus irrigantem quosque valebat, æterna pro hoc nunc a Domino consequitur lucra: non solum autem in cælesti patria gaudia possidet absque fine mansura; sed ita præfinitum est a Christo ut quod habet ipse nomen Martinus honorem. Quis locus sane est in terrarum orbe tam procul positus, et abditus, qui beneficia istius gloriosissimi et cum honore nominandi Martini non percepit? Aut quis religionis christianæ ita est extraneus factus qui non ejus sentiat auxilium? Neque enim hæc vox mea solius est, sed testes sunt cunctæ Europæ gentes, id est Germanicus, Hispanicus, Gothus, Gallicus, Stottus *, Britto, Vasco, Saxo, Burgundio, necnon et aliæ quam plurimæ barbaræ nationes, limina Apostolorum Romæ frequenter adeuntes. *Æstimat Lobinellus omnia hæc itinera potius pertinere ad S. Martinum Dumiensem; quem multum peregrinatum esse constat: equidem arbitror nonnihil quoque itineratum fuisse S. Martinum Vertavensem, quum ex Vita antiquissima appareat aliquam horum itinerum Vertavi sæculo ix ineunte superfuisse memoriam; quæ vero perfecit itinera alii determinent, omnia monumenta jam habentes præ oculis.*

i De hac silva dictum num. 14 Commentarii prævii.

k De monasterio Vertavensi ejusque Regula vide Commentarium prævium, num. 15.

l Videtur legendus tercentenus numerus; ita in Vita secunda; et in tertia seu prima Mabillonii: Plura præterea condens cœnobium multaque devotorum aggregans collegia, usque ad trecentorum et eo amplius discipulorum greges traditur cumulasse numerum. Eundem numerum reperit Menardus in codice S. Cornelii Compendiensi, et Albertus Le Grand in aliis tribus Mss. Ex monasteriis, in quæ distributi erant trecenti illi monachi, novimus Vertavense, Duorum Gemellorum, Durinense et

(1) Annal. Eccl. Franc. ad an. 865, num. 12, tom. II, pag. 59. — (2) Cfr. Examen hist. et canon. de regul. off. et juribus, pag. 148. — (3) Divisions territ. de la Gaule, pag. 88. — (4) Recherches sur les vigueries du Poitou, Mém. de la soc. des antiq. de l'Ouest, tom. V, pag. 334 et seqq. — (5) Sæc. II Bened. pag. 646 et 648. — (6) Ibid. pag. 648. — (7) Sæc. Bened. I, pag. 373.

A *verisimillime etiam Ensionense seu S. Jovini. Operæ pretium est animadvertisse hæc in quamdam congregationis seu ordinis religiosi speciem fuisse ordinata, quum unius abbatis visitationi subessent omnia.*

m *Vide Commentarium prævium num. 21. Quamdiu perseverarit parthenon, adjectus virili monasterio, incompertum.*

n *Nulla alia videtur superesse memoria Separim (la Sèvre Nantaise) unquam dictam fuisse Laudosam. Fabulas hic vendi æstimat Valesius (1) adeoque Separim, quod nomen aliis Gallie rivis commune est, vocem esse celticam.*

ALIA VITA

S. MARTINI

ABBATIS VERTAVENSIS,

B *Auctore monacho Vertavensi anonymo, qui sæculo IX exeunte vixit.*

Ex ms. cod. monasterii Silvæ Majoris, secundum editionem sæculi I Benedictini a.

PROLOGUS AUCTORIS.

Multiplex sanctorum ordo.

C **L**ocaturus fundamenta ecclesiæ suæ sanctæ Dominus Christus, postquam eam pretiosi sui sanguinis effusione redemit, et mortis devicto principe, gloriæ se restituit paternæ : nequaquam eam reliquit viduam aut superni moderaminis respectu destitutam. Ipse enim a supernis gloriæ suæ sedibus eam invisere non desiit : et quibus sanæ doctrinæ gubernaculis e mundi liberetur naufragio, sola præscientiæ suæ majestate providit. Quam licet fundarit in Patriarchis et Prophetis futuri sui sacramenti præconibus, amplioris tamen privilegii gratia excoluit in Apostolis, roboravit in Martyribus, qui victricis patientiæ laurea respuere caduca, ut possent adipisci sine fine mansura. Nec virtutis eorum longanimitatem sævientis mundi potuit perfringere terror : quippe quibus vivere Christus erat et mori lucrum. Quorum gloriæ non extorris Confessorum numerosus apparuit chorus; qui licet persecutorum haud experti sint belluinæ crudelitatis rabiem, contra occulti tamen et invis hostis pugnando machinamenta et proprii corporis blandimenta operum bonorum æmulis ingentia virtutum reliquere documenta. Gloriosior porro Martyrum confessio, quod nec corporei cruciatus exquisitissimis cesserit pœnis : tum demum Confessorum prædicanda virtutis a Deo datæ fortitudo, quod, vitæ labilis voluptate calcata, noxia carnalis suggestionis desideria in semet pro Christi nomine mortificarit. Crucem enim Christi gestantes, inter adversa et prospera eodem virtutis proposito constantes, ab om-

nium vitiorum superflua labe sese fecere sequestres.

AUCTORE
ANONYMO.

*Hujus scriptio-
nis fides.*

2 E quibus unum virtutis gloria prædicandum supernæ pietatis dignatio mundo huic largita est Martinum : qui scutum fidei viriliter tenens, contra venenosi anguis incentiva spiritualia sancti exercitii intorsit jacula. De cujus ortu, vita, et obitu quæ comperta habemus, ad multorum utilitatem et profectam * plenæ fidei veritate annotare cupimus, non nostris viribus fisci, aut altioris ingenii prærogativa fulti, verum illius misericordissimæ Divinitatis omnipotentiae subditi, qui os multorum aperit, quique rudem pecudis linguam articulata voce resolvit. Ad hoc etiam accedit et illud, quod non injussi aut temerarii ausus præsumptione, verum reverendorum quorumcumque Patrum caritativæ dulcedinis id aggredimur jussione : nimirum verentes inobedientiæ notari; quam contempsisse, magni discriminis labyrinthum evasisse *. Simul etiam rati non mediocris augmenti fore, si tanti viri laudabilis ad imitandum digeratur vita, ut studiosi æquitatis habeant quod sequantur, et os iniqua loquentium unde obstruatur : atqui nec nunc quidem penitus obmutuit iniquitas, cui beatitudinis beatorumque in beati regni gremio viventium nulla erit communionis unitas. Ceterum quicumque dignatus pauperulæ hujus schedæ apices revolveris, ne verborum tibi displiceat rusticitas : verum sinceriter prælibatæ historiæ complaceat veritas. Regnum quippe Dei non in sermone constat, sed in virtute. Porro autem nec condecet Christiani famulatus devotissimos verborum perquirere fucum, cum ipse simplicitatis et puritatis amator Pater omnipotens ad prædicandam verbi sui veritatem non rhetores aut grammaticos, verum simplicissimos quosque et idiotas delegerit, ne veritas argumentis fallaciæ videretur fulciri. Legis etiam auctoritate inhibemur in domo Dei lucum plantare, videlicet ne claritatem cælestis oraculi compositione verborum præsumamus in aliquo mutilasse : siquidem veritatis serenitatem obnubit, qui eam non simplicibus, ut est, purisque, sed undecumque collectitiis astruere nititur argumentis.

* profectum

* supple est

E

F

ANNOTATUM.

a *De hac secunda Vita satis dictum est in Commentario prævio numm. 4 et 5. Annotata autem, præcedenti Vitæ apposita, apprime et huic conveniunt omnia.*

(1) Not. Gall. pag. 326.

Octobris Tomus X.

AUCTORE
ANONYMO.

VITA

S. MARTINI VERTAVENSIS.

CAPUT UNICUM.

Diaconus Nannetis; prædicatio Herbadillæ; hujus oppidi ruina; Vertavi monasterii origo; S. Martini obitus in asceterio Durinensi.

Martinus Nannetensis, nobilis, litteratus, et benemorigeratus.
* venerabilis

Fuit vir venerabiliter* vitæ Martinus nomine, qui ab ipsis adolescentis ævi primordiis sectator factus est disciplinæ cælestis. Hic nobilissimorum parentum sanguine cretus, altum illius generis fastum totum ad nanciscendam supernæ gloriæ convertit dignitatem. Nec altitudo prosapiæ fuit illi argumentum superbiæ: sed quo carior, eo studuit esse humilior. Et quamvis litterarum adhuc imperitus videretur, vim tamen verbi illius omnimodis sectabatur: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Domino invenies gratiam.* Porro locus sacri ejus exorsus Neustriæ fuit urbs, quæ Nannetis dicitur: ut non abforet Occidenti, unde radios superni fulgoris etiam ipsi spargeret Orienti. Hunc ubi parentes adverterunt acrioris ingenii, qui (ut diximus) nobilitatis pollebant prærogativa, dant illum præceptoribus: quibus non longo temporis spatio commoratus, mirum dictu qualiter coævus transiens ipsius disciplinæ magistris in nullo invenitur secundus. Nam cum admirabilis institutionis claritate tantæ illi dulcedo inerat facundiæ, ut mærentibus lætitiæ gaudium, indisciplinatis modestiæ reformaret incrementum. Linquens igitur hæc, quæ ostentui potius forent quam saluti, renuntians scilicet scholasticis disciplinis, totam animi sui indaginem ad investiganda supernæ philosophiæ convertit arcana. His igitur intentus, **C** spiritui reluctantis subigebat corpus, interiorisque hominis sequens novitatem, veterem, qui secundum desideria erroris corrumpitur, funditus deposuerat, solum amans Christum, odio habens mundum. Sermo ejus secundum Apostolum spirituali sale conditus, gratiæ dulcedinem inferebat audientibus. Porro autem quid de morum ejus qualitate dixerim? omnibus aptus, omnibus condescendens: his qui temporis fugientis mundi rebus uterentur tamquam et ipse uteretur, maxime renuntiantibus his, quæ videntur, singulari purissimæ dilectionis affinitate jungebatur. Sapientibus videbatur sapientior, simplicibus quibusque inferior, nimirum omnibus omnia factus ut omnes faceret salvos.

Diaconus factus cunctis prodest.

4 Igitur uti apti temporis metas attigit, jussu sacræ memoriæ Felicis, qui tunc pontificatum Nannetensis tenebat ecclesiæ, diaconi arce suscepta communem totius parochiæ suscepit curam. Hoc itaque suscepto onere, quantum se præbuerit utilitatibus ecclesiæ, nostræ non est possibilitatis indagare. Quis enim infirmabatur et Martinus non cum eo

infirmaretur? quis scandalizabatur, et Martinus non ureretur? Reluctantibus veritati, hic superni debriatus nectare verbi, cum summa cordis humilitate resistens, sic agebat, ut et audientium salutem, et incredulorum quæreretur correctionem; bonos sollicitans ut perseverarent, malis suggerens ut a malitiæ tortitudine resipiscerent. Talibus igitur Martinus virtutum adoreis insignitus, omnibus sanum sapientibus complacebat.

5 Porro adhuc ex parte sui Galliæ dæmonicæ damnationis vinculis irretitæ nondum ad liquidum Factoris omnium virtutum matricem susceperant fidem, maxime cives urbis, quæ dicebatur Herbadilla, erroneo redacti spiritu, ultra comprovincialium insaniam dæmonicæ subdiderant colla culturæ. Quæ urbs Namnetensi contigua civitati, licet Christianorum conterminalis videretur, nullo tamen fœderis pacto cum his jungebatur: necesse enim erat ut quorum respuerat fidei integritatem, humani quoque contubernii vitaret societatem. Locuples quippe et sufficiens sibi videbatur, quippe cui fertilissimi cespitis multa erat copia frugum utilitatibus opportuna. Tum **E** deinde marinis seu Ligerinis spem sui status ponens in mercibus, longe a bonorum omnium discrepabat moribus. Accidit enim illi ex divitiarum magnitudine superbiæ magnitudo, nec Dei omnia bona dantis vel modica illi erat cognitio. Sed utinam solius ignorantiae reatu deliquerit, et non totius sævitiae machinamento in veritatis præconibus crassata sit. Quod enim ignorantiae solet esse veniabile, quod sane per superbiæ contumaciam committitur, merito damnabile judicatur. Itaque ad urbem de qua nobis sermo est jam nullus prædicator, nullus Christi Jesu accedere famulus præsumebat: quippe cui tanta sævitiae inerat immanitas, ut eam lux paucorum vel perfectissimorum patientiæ ferret magnanimitas.

Herbadilla: urbis infelix status.

6 Venerabilis igitur Felix, quem prædiximus Namnetensium tunc tenere pontificatus officium, vehementer angebatur quod sui ævo adhuc temporis in hac tam sibi contigua urbe pristini dæmonicæ servitutis vestigia remanissent erroris. Relinquere sibi creditas domini **F** ovilis* verebatur, timens suorum damna, nec ex inimicis fidei aliqua sperans lucra. Immenso igitur animi mærore fluctuans, quid in hujus causa negotii sibi agendum foret, non videbat. Tandem divinæ miserationis auxilio id quod utile posse videretur intelligentiæ ejus, mittitur non reprobis ad salutem, sed ut nequitiarum suarum nullam haberent excusationem. Vocato itaque episcopus Martino, qui ei diaconatus adhærebat obsequio: Vides, inquit, carissime, quod nostris temporibus humano generi hostis adhuc dominus antiquus? cur non erubescimus sic nobis proximas profani cultus nondum extirpasse sordes? ubique Christus, ubique supernæ gloriæ divitiæ nunciantur: nos autem hic desides coram oculis nostris patimur dæmonici juris immutilatas permanere sedes? Quapropter, dulcissime, sequens exemplum nostri Pauli, qui gaudet in tribulationibus, lætatur in plagis, pro ipsis etiam mori desiderat inimicis; securus de superni plenitudine auxilii, vade, perfidis istis annuncia regnum Dei, nec **E** magnitudine

Illi urbi Martinus

F * caulas

A magnitudine imminentium revoceris malorum: quia quo amplius in loco incolatus tui pro Domini nomine laboraveris, eo amplius beatitudine muneris in patria justorum donaberis. His Martinus auditis, licet multorum experientia sua frustrari conjiceret cœpta, roboratus tamen promissionibus adjutorii cœlestis et formidine postposita mortis, quod jubetur aggredi conatur. Benedictionem itaque postulatam adeptus, comite Christi suffragio, Ligeris sese credidit alveo: et velut alter Jonas Ninivitis prædicaturus accedit. Sane propheta cunctabundus invitusque populo Niniviteo imminentis exitii sæva nuntiavit discrimina: Martinus lætus et alacer perituræ urbi salutis prædicare nisus est instituta. Minantem illum crudelia plebs salvanda audivit, obsecrantem hunc et jugiter admonentem populus periturus audire contempsit. Doluit ille promissi excidii Ninivem pericula non sensisse: doluit hic urbem Herbadillam æterni interitus supplicium incurrisse.

Dei - verbum
annuntiat.

B 7 Igitur Martinus navi subvectus ad urbem properat, populoque regnum Dei annunciat, vitæ æternæ delicias erebique perpetuas intimans pœnas, omnipotentis Divinitatis majestatem Patris et Filii et Spiritus Sancti: vanitatis eorum superstitiosa redarguens instituta, singularis facundiæ prædicabat gratia: Dii, inquit, vestri, quos profano acti errore dementisque colitis, artis humanæ industria facti sunt dum non essent, ingentisque curæ sollertia custoditi ne perirent. Quod si quis casus eos qui custodiae suæ impotes sunt læserit, qui hominum scienti peritia facti sunt, hominum nihilominus arte curantur. Quomodo ergo eos creditis deos, quos labore manuum vestrarum cognoscitis factos? Magis quippe vos dii eorum censemini, qui eorum indesinentis curæ pervigili sollicitudine fatigamini. Siquidem viderat ibi Martinus aurei Jovis simulacrum, Mercurii et Dianæ, Veneris quoque et Herculis, ære aut marmore fusa, portenta. Itaque vir beatus nullatenus quiescere patiebatur, sed opportune importune arguendo, obsecrando, increpando verbum Christi in perditorum mentibus serere nitebatur. Nuntiabat his qualiter in mundi principio Deus hominem ad sui condidit imaginem, qualiter paradisi beatitudinem felicem amisit: et per virulenti anguis prolapsus suasionem, per unici Filii sui recuperavit incarnationem. His etiam addebat partum Virginis, passionem beatissimæ crucis, resurrectionem ex mortuis, ascensionem in cælis, adventum Spiritus sancti, remissionem peccatorum per lavacrum baptismi, futurum in consummatione sæculi iudicium Dei, resurrectionem nostræ carnis, gaudia sanctorum, necnon pœnas malorum: quæ omnia in Christo et per Christum impleta sive implenda, fides docet catholica. Talibus ejus monitis et prædicationibus effera plebs facta atrocior, ad tantam insipientiæ devoluta est vesaniam, ut non modo verba vitalia deridere non timeret, verumetiam denunciatores salutis ab omni humanitatis et hospitalitatis gratia secludendum putaret.

Dispicietur ab
incolis.

C 8 Porro autem Martinus cum videret verborum salutarium jacturam fieri, seque ipsum a lege naturæ secerni, secum querebatur tanti impietatem infortunii. Divina autem gratia

quæ numquam relinquit sperantes in se, inspiravit uni civium, cui earum uxoris erat solatium, nomenque Romanus, qui beatum virum, qui amplius hominum impietatem quam suam querebatur necessitatem, proprio susciperet hospitio, et pro posse congruenti foveret alimento. Hunc ubi Martinus tanta vidit devotionis, ut temporalibus recompensaret æterna, Christi-Jesu huic protinus nomen declarat, virtutem prædicat, regnum annunciat, credentemque cum uxore in fide sanctæ Trinitatis baptizat: commanensque illi, indesinentiam, ut cœperat, vitæ æternæ miseræ ingerebat civitati. Turba autem cœtus perituri multimodæ illius longanimitatis ridente perseverantiam, cœpit nimis tædiari, animique mærentis angustia confici. Itaque cogitans inimicam deserere urbem, valde cœpit tribulari, quod nemo eorum cœlestis vocationis gratiæ dignus fuerit adjungi: secumque considerans superni æquitatem consilii, decrevit concilium vanitatis et iniqua gerentium a se debere relinqui: ne cultor factus infructuosæ telluris, quid Christo veniente meteret non haberat. Nactus etiam, si ipsis qui se maliciæ cœno involventes porcis non immerito judicarentur æquales, divinæ gratiæ quam semel spreverant margaritas anteferebat, inobedientiæ reus sententiam damnationis Christo iudice sustineret.

AUCTORE
ANONYMO.

* Anxius (?)

* ne

9 Hæc eo igitur secum volvente, vox vehemens supero descendit ab axe, quæ illum perfida perituræ urbis contubernia spernere et ad dilecti sibi silentii juberet ocia remeare. Dumque hanc jussionis divinæ vocem aure capessit intima, intelligit protinus damnatæ urbi debita cælitus imminere supplicia. Vocato hospite quem jam Christo assignarat, cœlestis justitiæ animadversionem indicat, et ut perituros secum fugiendo deserat hortando sollicitat. Cunctabundus ille tandem precibus victus et minis perterritus, quod jubetur cum uxore nititur implere festinus. Quibus cum Martino jam urbis digressis, jussus * interminatu

Recedit ab ea
cum hospite.

* urbe... jussit

10 Cum ergo hos ita monuisset et mouendo terruisset, jamque ab urbe longiuscule discessisset, elevatis sursum oculis, manibusque cælo porrectis: Tu, inquit, Christe, qui potentis bonitatis tuæ ductus pietate humanum genus a te conditum, culpæ suæ merito perditum, venisti redimere, penetret nunc oratio pusillitatis meæ magnificentiam justitiæ tuæ. Laboravi hanc urbem misericordiæ tuæ acquirere, sed conspice, laboravi suis se erroribus vindicare: hospites renuit, verba bonitatis tuæ pro nihilo computavit. Jussisti me Domine eam fugiendo spernere, jube eam rex in æternum justissime perire, ut hic amplius non sedes operantium iniqua, sed operiens eam abyssus a conspectu Divinitatis tuæ oblivione secludat æterna. Cum itaque verba hujusmodi cum

Urbi eandem
imprecatur.

AUCTORE
ANONYMO.

cum ingenti gemitu et lacrymis perorasset, repente terra dehiscens a conspectu superno jussa discedere abfuit: pontusque surgens ab imo alta murorum fastigia, seu templorum culmina dicto citius complanavit. Operuit eam abyssus; facta est ferax piscium, quæ quondam florentissimis conventibus gaudebat hominum. *Væ enim, vobis*, dicit Veritas, *qui ridetis, quia plorabitis*. Et vere civitas hæc, quia sine modo sequi nisa est temporalem lætitiā, ad æternum pervenit lamentum. Hac sane ultionis censura urbs meruit interire, quæ Martini nostri contempsit monitis obedire. Videant et perpendant qui famulos veritatis spernunt, et intelligant si possunt qua ultionis austeritate multandi sunt. Sanctum enim virum quis ignoret Dei esse templum? Templum enim Dei, clamat Apostolus, sanctum est quod estis vos. Et cum hujusmodi templum provocatur ad iracundiam, habitator nimirum templi excitatur ad vindictam.

Hospita retro
aspiciens ver-
tatur in sta-
tuum.

11 Ea enim quæ pertulit supplicia urbis illius plebs impia, noverint quique reproborum et veritati resistentium sibi in perpetuum præparata, sicut Dominus ipse referentibus sibi de Gallileis, quorum sanguinem Pilatus cum eorum miscuerat sacrificiis, dixisse legitur: *Amen dico vobis, quia nisi poenitentiam egeritis, similiter omnes peribitis*. Verum ut ad id redeamus unde paullo evagati sumus; Martini hospitis uxor attonita sonore pereuntium, oblita comminationis, quam a Martino audierat, conversa est retrorsum, ut videret quænam causa tumultum hujusmodi excitasset. Porro conversa dirigit, et modo quo acclinis erat in lapidem stupefacta remansit. Uber quidem hic dicendi locus est, sed ne lectoris animum multiplicitate confundamus sermonum, quid in hoc facto amplius dicendum visum sit, peritioribus relinquamus. Unum inserere placet, ne postquam venimus ad Christum, perpetremus iniquum.

In solitudi-
nem se recipit.

12 Hujus ergo tam horrendo exitii judicio patrato, Martinus a longe stans coepit casus eorum sortem multæ amaritudinis lacrymis deflere, et interitus eorum se auctorem ingeminare, quem nequivit monendo convertere. C Cum hujusmodi ergo animi defectu, quod olim cogitarat, perficere disponit. Siquidem cuncta quæ mundi sunt deserens, eremi vastæ solitudinem petit, quo cum magna cordis et spiritus contritione per multorum dierum curricula mansit, hominum vitans contubernia, cælestibusque supernæ gloriæ mysteriis oculos figens mentis, contemplatione pascebatur divina: quantumque se rebus diremerat humanis, tanto liberius Angelicis propinquabat choreis. Nutriebatur sane quoties corporeæ auræ necessitas imperaret, herbis herbarumque radicibus, quæ illius eremi torrida gignit humus: quarum amarissimi succi fervorem temperabat laticis unda cælitus in dulcem vini conversa liquorem. Nam ibi fons dulcissimas manabat aquas: quem dum Martinus levandæ sitis gratia adiret, faciente Christo qui cuncta condidit ex nihilo, pro vilibus aquis vino refovebatur præcipuo. Nimirum ibi Dominus præsens erat, qui olim in Cana Galileæ aquarum vilem materiam in pretiosissimam vini convertit naturam. Ut enim servus suus alaerior fieret in ejus potentis

gratiæ laudibus, non solum relevabat eum D spe superventuræ gloriæ, sed etiam congruenti fovebat ope transeuntis vitæ. Sic ergo Martinus in eremo vivens in gratiarum actione et contemplationis acumine tota suspendebatur mentis intentione: tum plane cunctis rebus quæ volvuntur eminens, cælestibusque proximus, expectabat eum qui se salvum faceret a pusillanimitate spiritus et tempestate. Omnis enim homo inter homines vivens tempestatis tumultum patitur in mente, et quasi quidam eum impellit turbo, dum cogitationum se ingerit multitudo. Dumque hoc nunc, aliud item cogitat, incerto fluctuans animus, quasi a facie turbinis ubi abscondi possit ignorat. Qui vero secretioris vitæ remotionem petunt, a motibus mundani fluctus sequestres in continua Auctoris sui pace requiescunt: ac velut in tranquillo contemplationis speculo fœditatem sive pulchritudinem animæ suæ contuentur. Verum non de omnibus hoc: nam et multi in civitatibus constituti secretiori mente Domino placuerunt, et nonnulli in solitudinibus residentes per mentis incuriam ignavi facti sunt. Verum E Martinus noster non ocio aut desidie manans dedit, sed ardua semper et secretiora appetens, perfectissimorum quorumque sive exemplum sive imitator fuit.

13 Cum itaque disposuisset, immo ante sæcula dispositum in secreto concilii sui ante humanos oculos supernæ benignitatis providentia compleri vellet Martini vitam, scilicet ad hominum proferre notitiā; admonetur idem per soporis quietem humanæ habitationis denuo revisere communionem, videlicet ut exemplorum ipsius beatitudine multi ad justitiā erudirentur, et a peccatorum squaloribus liberati vitæ mundissimæ redderentur: ut etiam lucerna Dei, non modio supposita, sed supra candelabrum Ecclesiæ statuta, cunctis qui in domo sunt luceret, et caliginem tenebrarum vitæ præsentis luminis sui fulgore radiaret, quo præsentem viderent ubi spiritualium gressuum intentionem dirigerent, et a via pacis in via scandali ulterius non deviarent. Igitur Martinus a sylvæ illius, quam *Dumen* vocant, remotissimis digressus F partibus, ad locum qui nunc Vertavus dicitur properavit: ibique nondum multum temporis transegerat, cum ecce frequentari ab innumeris populorum coepit, quos odor beatæ famæ illius a semotissimis excitabat oris, cupientes sancti ejus meriti precibus Christo commendari attentius. Aliis nihilominus se famulo Dei conjungebant exemplorum illius vera cælesti disciplina gaudentes illuminari, ut cum eo in retributionis regno partem beatitudinis invenirent, cujus hic passionum laborumque agonibus communicarent. Quidam etiam summæ devotionis et potentiæ sancto viro ingentia juris sui conferebant prædia: quibus et monasteria construeret, et pauperum indigentia subveniret. Filios quoque suos gratiam necessitudinis primam nonnulli offerebant, orantes eos spiritualis alimonie lacte nutriri, usquedum solidioris cibi convalescerent cælestium mandatorum esca refectionem iri.

Vertavum pe-
tit, ubi multos
ad se trahit.

14 Postquam ergo tam multitudine prædiorum, quam etiam virorum ad se confluentium

Cenobium il-
lic condit.

AUCTORE
ANONYMO.

A tium practice compulsus est vivere, non tamen supernæ abesse funditus theoriæ; in honorem Baptistæ Johannis, quo major inter natos mulierum nemo surrexit, nobilissimum cœnobium ædificavit. Hunc itaque locum, ut supra jam dictum, antiqui vocavere Vertavum, quem remur a viroris venustate sic dictum; quod gratæ planitie circumseptus limbo, non tam gratia pulchritudinis, quam etiam omni præstat prærogativa utilitatis. Hic ergo Martinus multitudinem aggregans monachorum, Angelicam cum his ducebat vitam, ad perennem futuræ beatitudinis magis magisque suspirans gloriam. Regulæ quoque beatissimam statuit normam, quam satis arduam et discretionis censura præcipuam olim ipse a Transalpinæ regionis partibus fertur detulisse. Ex hujus ergo loci sancto contubernio velut fertili apiastro cælestis institutionis melle redolentia tanta eruperunt examina, ut mirum in modum tota ex eorum coadunatis floribus fragraret Neustria. Nam Martinus ab hoc loco digressus plurima undique vitæ regularis construxit cœnobia, in quibus monachorum multitudo inerat magna: adeo ut trecentenus multitudine vinceretur numerus, quibus communis erga Deum et sanctæ vitæ propositum coalebat affectus.

Item alia plura.

B 15 Hos ergo, quos extra constituerat, perquisitis inter eos strenuissimis delegavit, Vertavum suæ sollicitudini et curæ reliquit, non tamen forenses penitus deserens, sed congruis temporum momentis visitans, et vitæ æternæ pabula subministrans, ne quis eorum illicita admitteret, jussa divinitatis abnueret, malorum se communionis sodalitate fœdaret, summa et inexplabili piæ sollicitudinis invigilabat cura, illustribus tam exemplis piæ actionis, quam etiam caritativæ manu exhortationis de virtute in virtutem scandere suadens, infirmos non despiciens, sed pusillanimitate eorum Christi imitator condescendens fideliter, superbos redarguens, humilium mansuetorumque indivisum se sodalem et imitorem asciscens: præcipueque illius mentem humilitatis sibi vindicaverat amor, unde et continuus vitandæ cunctis superbæ in ore ejusolvebatur sermo. Quis autem, ejus parsimoniæ considerans arduum votum, non illico totum mundum odio habuit et despexit? quis abjectionem in vestibus? quis mortificationem corporis, non statim voluptatibus superbæ renunciavit vitæ? Tanta quippe erat illi strenuitas in jejuniis, assiduitas in sanctarum vigiliarum excubiis, ut contuentes stupere qualiter vires ejus sacri corporis non modo multiplicitati laborum non succumberent, verumetiam laboris exercitio solidatæ augmentum quotidiani profectus mirabiliter capesserent. Nimirum Christus in eo suæ exaggerabat pietatis dona: ut qui eum indesinenter ejus potentissimæ opis auxilio convalesceret, nequando a contemplationis ejus dulcedine Martini mens jejunaret.

Apud Durivum duplex monasterium ædificat.

C 16 Itaque dum perlucrandis Christo fidelium animabus sollicitus diversum abiret, Durivum venit. Porro hoc in loco Martinus idem duo ædificarat cœnobia, quorum unum virorum insignibant agmina, aliud sane sanctimonialium gubernabatur caterva. Ibi ergo

vir Dei aliquamdiu commoratus, discipulorum mores et vitam perscrutabatur sedulus, impertiens unicuique, sicut videbat, monita salutis perpetuæ, et qualiter ab insidiis lubrici anguis animarum suarum lucratores fierent, non desinens instruere.

17 His igitur intentus febre tangitur, et ut pulsanti judici aperire debeat urgetur. Omni ergo virtute corporeæ salutis destitutus, et tamen animo lætus et alacer præstolabatur exitum, sciens et sperans a justo Judice repositam sibi coronam justitiæ. Cumque fratres filique sui ejus circumstarent lectulum, et sese tanti patris quererentur destitui solatio, subito Martinus respiciens vidit malignorum spirituum agmina cum ingenti clamoris strepitu horrendum resonantia: et ut de magno Martino illo pontificum speculo legitur, minime extimuit: sed Christi Jesu de potenti benignitate securus coram cunctis qui adstant exclamavit: Quid hic, inquires, tenebræ phalanges agitis? abite ocius, ego pii Jesu redemptus sanguine non ero particeps damnationis vestræ. Hæc ubi dixit, omnis illa immundorum spirituum infestatio coram oculis ejus evanuit. Mox ergo corporis invalescente molestia, deposita corruptibilis hominis sarcina, ad contemplanda beatorum gaudia felix illius emigrat anima, non jam in ænigmate aut per speculi indaginem, sed ut facie ad faciem perpetuo sui Creatoris contemplaretur claritatem.

Morti proximus dæmones videt.

E

18 Cum ergo Martini obitum fratrum audisset turba Vertavensium, cum maximi mæroris luctu Durivum adeunt, et ut glebam illius sanctissimi corporis secum evehant, omnimodis nituntur. Durivenses econtra contendunt dicentes, ut ubi Christo vocante suscepit terminum vitæ, ibi nihilominus Christo annuente jus habeat sepulturæ. Quid plura? pretium salutis vertitur in tumultum seditionis, et nisi Christi pietas terminum litigantibus poneret, Martinus olim vitæ minister, auctor mortis plurimæ videretur. Sed Christus consilio bonitatis suæ consilium jurgantium diremit hoc modo. Supervenientibus * imbris et noctis intempesta, cunctis quietem optantibus, Durivenses omnes tam grandis sopor invadit, ut nullus superesset qui ex eorum numerositate vigilet. Videntes ergo partis adversæ Vertavenses æmulos obdormisse, pertinaciter corporis sancti onus efferunt, ingentisque lætitiæ animosi certatim ad propria reverti moliantur. Ecce autem venienti sancto corpori obvius factus est gressuum officio destitutus, qui illico ut ad sanctum attigit peplum, pristinæ sanitatis adeptus est gaudium. Alter etiam cassus lumine ibidem per Martini suffragia, cæcitatæ gravidine pulsa, denuo se reducem gaudet conspiciere lucem. Sic ergo cum omni velocitatis cursu ad oram fluminis, quod tunc Laudosa dicebatur, perveniunt, nunc autem proventu rei, quam dicturi sumus, Separis nomen sortitum. At Durivenses, ut altius paullo repetamus, evigilantes, thesauroque quem servabant se privatos videntes, persequi aggressi sunt fugientes. Porro illi, altero Moyse duce, jam ad oram supradicti fluminis convenerant, cum ecce vident cominus armaturam telis minacem, jamque fluvii litora propinquantem.

Vertavenses cum Durivensibus de ipsius corpore contendunt. Vertavenses illud miraculo obtinent.

* forte superveniente.

Diffidunt

AUCTORE
ANONYMO.

Diffidunt animis, precibusque conversi excelso supplicanti Domino, ut proprio se nequaquam frustrari pateretur patrono. Illis itaque intenta mente precum fundentibus vota, mox fluvius rapida sui cursus retorquens vestigia, atque in unius molis sese attollens verticem, vectoribus corporis sancti facultatem tribuit transeundi. Durivenses contra, memores periculi quod olim contigerat Pharaoni, haudquaquam fluminis alveo se credere ausi, spectabant mirabanturque tantæ novitatis eventum, victoresque alterum Domino concincentes Mosaiici carminis hymnum. His ergo qui Martini corpus vectitabant velociter transmissis, rursus aquæ notas repetentes semitas alveo meatus sui restitutæ sunt. Cum ergo transissent, hostesque jam minime timerent, unus eorum conversus, cum insultationis elogio Durivensibus ait: Quare vos tardius promovistis? quo dicto, dum hos lætitia erigit, illos opprimit pudor: nomen illi loco usque hodie permanet *Attarde* vocatur. Videntes ergo Durivenses tot mirabilia, nec voluntati superni artificis reniti potentes, cum confusionis nota revertuntur ad propria.

B

S. Martini
laus post mortem.

19 Igitur hi qui Martini beatis honorabantur exequiis, tanto exempti periculo, gratiarum actione largitori bonorum exhibita Christo, cum ingenti cordis ac spiritus lætitia ad Vertavensis monasterii pervenere limina. Ibi ergo secundum voluntatem Dei tumulatur corpus sancti viri in ecclesia, quam ipse a fundamentis erexerat in nomine Sancti Johannis Baptistæ, quæ etiam posita est in illius montis prominentiori parte. In hoc ergo loco quanta vel qualia operata sit Christi clementia, nulla humanæ industriæ expedire sufficit facundia. Licet enim, paganis obsistentibus, locus ille olim florentissimus ad eremi solitudinem sit redactus, propterque barbarorum ferinam rabiem beati viri corpus inde sit elatum; tamen adhuc multis et innumeris miraculorum illustratur signis. Eversionis itaque historiam sequenti libello reservabimus: ea etiam quæ de Martini adhuc inventis operibus fidelis fama vulgavit addere curabimus, aliqua etiam ex his quæ per diversa loca, dum sacræ ejus asportarentur exuviae, Christum per Martinum cognovimus effecisse: sive etiam quæ ipsi vidimus in loco ubi nunc Christo propicio jacet tumulatus *a*. Transiit autem in Domino beatus Martinus ix. cal. novembris, florente et vigente Christi fide in toto jam pæne orbe, cedente Jesu Christi ecclesiæ vanissima dæmoniacy cultus superstitione, triumphante etiam Jesu Christo Domino nostro, cui cum Patre et Spiritu Sancto virtus et gloria, potestas et imperium et ante omnia sæcula et nunc et in diem æternitatis. Amen.

ANNOTATUM.

a Patet singulariter ex hoc loco secundum hunc biographum auctorem esse libri sequentis.

MIRACULA ET TRANSLATIO

S. MARTINI,

ABBATIS VERTAVENSIS.

*Auctore eodem monacho Vertavensi.
Ex Schedis Vertavensibus et Sil-
væ Majoris a.*

D

CAPUT I.

Paralipomena et miracula ante translationem.

Beato Martino voti * semper erat continuo Romam ire B. Petri apostolorum principis sedem et sepulcrum videre: quorum memoriam, dum domi esset, dulcissime consueverat flere; curaque maxima illi erat, sicubi via foret difficilis, in pontibus sternendis, lapidibus quoque, interdum etiam maximis rupibus exæquandis: quod qui Romam hinc vadunt, si studium adhibent, quam bonæ institutionis vir iste fuerit, perpendere possunt. Sane quia hæc cunctis notissima sunt, ad narrationis nostræ seriem convertamur *b*.

B. Martini
itineraria.
* voto
E

2 Dum beatus vice quadam ab urbe rediret, solatio ei erat B. Maximinus *c*; qui postea factus est Treverorum episcopus, quibus ad supplementum sarcinæ deportandæ solus tantummodo habebatur asellus. Itaque cum venissent ad civitatem quæ Sutrium * dicitur, B. Martinus pro coemendis necessariis opidum petit: Maximinus custos aselli mediis in compitis manet; quo paululum soporato, miser asellus dum pastu occupatur, viæ limen excedit et ab obvio urso intercipitur, et sine mora consumitur. Reversus Martinus ab opido, vectorem sarcinæ requirit, cum custode conqueritur quid de asino factum sit. Denique inquirentes inveniunt ursum ambesi cadaveris reliquiis insidentem et cruentos ore proprio unguis lingentem. Fraus non est in ambiguo, dum fraudator vincitur ore cruento. Quia, inquit Martinus, nobis intulisti damnum solatii, arripe officium asini, ut ejus factus es invasor sanguinis, successor fias in administratione laboris. Ad quam vocem consurgit ursus, et cervice dejecta, manibus famulorum Dei mansuefactus subditur, sarcinamque suscipiens prædo socius beatorum efficitur: nec præcipientis Martini imperium fera abnuere potuit, quia pectori ejus Christi virtutem inesse persensit. Cumque ad eum locum ventum esset, qui Urseria vallis dicitur, ne jactantiæ videretur quod feram in suo obsequio haberent, jubent Sancti abire bestiam evidentia secum sarcinæ signa gerentem. Nam ubi cingulum pectorale et postula * fuit, adeptis pilis, cutis nuda apparuit: qui etiam cum honore donatus est, ut a nemine captus, nativo line deficeret, omnisque gemitus sui soboles iisdem insignibus redimitas propagaret. Vidimus etiam nostris diebus quosdam

b
Ursus loco asini Martino famulitium præbet.*c*

* Sutri.

F

* lege postile-na.

A quosdam Roma redeuntium ex eodem genere juxta incolarum testimonium pelles emisse : et domum nihilominus pro indicio detulisse. Cujus rei testis est venerabilis Rainaldus Andegavorum vicecomes, qui hæc et alia plurima de Martino stupenda narrat miracula.

Martini baculus in claustris defixus revirescit in arborem.

* Ms. Vertav. habet solum : si aliqua

d

B

e

* Ms. Vertav. Juris.

f

Vertavi florens status. Siguinus Martini miracula scripsit.

g

C

Cæcus lumen recipit.

* Saumur, supra Ligerim.

h

3 Dicturi autem sumus rem admirabilem de baculo, quem vir Dei post ariditatem multorum annorum medio plantavit claustris. In magnæ etenim arboris molem coaluit, et multis (sicut vir Dei prædixerat) hactenus saluti fuit. [Nam febricitantibus variisque languoribus oppressis ramusculi ejus avulsi remedio sunt. Si alia *] rami occasione avellantur, impune non cedit. Unde ipsa arbor nimis horrida, et ab imis stirpibus tota videtur comata, quam et ipsi vidimus et amore patris nostri toties deosculati sumus. In tanta autem admirationis veneratione ab incolis habetur, ut procures Britonum (quorum juris eadem regio est) si quando accesserint, prius ad arborem d venientes ibidem Christum adorent, et postmodum ecclesiam intrent. Quod rex Alanus facere consueverat, et morem hunc avitis parentibus suis fuisse dicebat e. Est autem id genus arboris aptum spiculis et arcubalisticis, vulgo enim dicitur Ivus *. Cumque post multa tempora ibidem Normanni venissent f, duo eorum ascendentes arborem, arcus sibi demere scrutabantur. Unus repentino crepitu oculos amisit, alter decidens colli sui integritatem moriens contrivit; alter nihilominus dum descendere nititur et ubi pedem ponat nescit, lapsus illico coxam sibi malesanus confregit : quod videntes ceteri pavore percussi, præsumere ulterius talia non sunt ausi.

4 Locus autem idem per multa temporum curricula nobilissime floruit, patresque strenuissimos habuit, donec ex permissu pii iudicis paganorum immanis rabies excrevit : ex quibus patribus unus fuit Launegisilus g, cujus industria et sagacis animi sollicitudo legenti præceptorum nostrorum tenorem lucide poterit esse manifesta. Miraculorum quoque copia non defuit, quæ partim ignaviæ oblivioni tradita, partim a venerabili Siguino archidiacono sunt descripta : quæ pauca hic inserimus ut ad transmigrationis historiam ordine veniamus.

5 Eodem tempore cum idem locus clare polleret, fuit quidam juvenis Tholosanus, claris parentibus ortus, cui a primævo nativitatæ exordio eundi et videndi officia negata sunt. Qui per somni quietem audivit, si Martini tumulum petas, illico sanitate gaudebis. Ignorans hic cujus Martini suffragium petere juberetur, Turonis urbem subvectus a B. Martino de recipiendæ sanitatis gaudio auditus non est. Posthæc Salionum * petens cum nihil proficeret, rursum jubetur in somnis Vertavum adire; de hoc Martino sibi jussum fuisse. Qui consurgens afferri se præcepit, et ad Vertavum die, quæ dominica habebatur, maturius advenit. Sed antequam ad monasterii limina peraccederet, audivit voces fratrum in principio missæ antiphonam, *In voluntate tua h*, canentium : quo audito caput erigens, clare monasterium cœpit intueri exsiliensque de lectica qua vehebatur absque ullo adminiculo, ad beati viri venerandum accessit sepulcrum;

ubi diutius præ gaudio lacrymatus, cum surrexisset, sciscitantibus fratribus cuncta explanat, et locum eundem pro posse muneribus satis honorat. Fratres læti et alacres, innumeras Christo et fideli ejus famulo referunt gratiarum actiones.

6 Rex Dagobertus Francorum reipublicæ princeps cum multis et variis bellorum eventibus premeretur, de cœnobiis Sanctorum multa abstulit, quæ suis militibus partitus est i. Hæc autem ut præsumeret, persuasus est Centulphi consilio, qui erat princeps aulicus nimis callidus et suasioni idoneus. Cum rex jussisset, [et] consilii ipse exsecutor foret, cœpit facultates sanctorum locorum inquirere et medias tabulis fiscorum regalium inscribere. Quod exsequens, similia cum facturus Vertavum venisset, ubi nobilia habebantur prædia, mediam eorum partem fisco addidit et mediam fratribus reliquit : qui licet dolerent, tamen quia his solis censura hæc non processerat, tacendum putaverunt. Centulfus, ad regem profectus, eam quæ residua fuerat prædiorum partem integris possessionibus aliorum sanctorum mentitus est esse majorem : suadebatque regi id quod remanserat dividere, sufficere dicens tertiam partem fratribus, quos in loco eodem se vidisse dicebat; adjungens: Ut quid hi, quibus jubetur victu et mediocri habitu contentos esse, magnorum erunt possessores prædiorum? Vivant et nobis militantibus et domino regi servientibus pauciora habere permittant. Quod dicens suasit regi sic fieri et ad hoc peragendum ipse exsecutor missus est. Qui veniens cum a fratribus non ut hostis susceptus esset, asserit se invitum ad peragendum regis venisse mandatum. Cui fratres respondentes dixerunt : Si invitus, ut asseris, venis, proculdubio manifestabis. Quo dicente habere se dominum, et ejus se spernere non posse mandatum, fratres admodum tristes et impotes rebellionis, monasterii se recipiunt claustris. Centulfus lætus et alacer dapsiliter pransurus accubat, seque sociosque inter pocula ad maturandum propter quod venerant sermonibus armat. Fratres noctem pervigiles ducunt, et sacris cineribus Martini adstantes importunis vocibus quærimonias ingeminant, suffragia postulant. Centulfus, epulis oppletus, pulcherrimo componitur lectulo, contemptumque sanctorum animo destinat exaggerare superbo : cum ecce tempore conticinii videt in conspectu suo duos adstare viros specie terribiles et veste fulgentes, qui cum atroci vultu perquirerent an dormiret, solita usus superbia respondit : Quis es, inquires, tantæ dementiae qui me audeas, suscitare? Nos, inquiunt : Johannes k et Martinus en adsumus quos despexisti, quibus insultans prædia hujus loci immeritus usurpasti. En morere et commissi supplicium vel invitus lue. Quo dicto, prior Johannes ventri ejus fortiter elidit calces, et omnia ejus extra ventris ejectione protinus *. At ille surgere conatus, apertis jam oculis vidit sibi Martinum baculo insistentem et semet graviter in capite ferientem : et diro implens clamore locum, expergefatis sociis, multationis suæ auctores ejulando clamat, et sic celeri morte ad tartara festinat. Quo ita patrato, defuit qui eo tempore res sancti Martini invaderet, vel fratribus

AUCTORE ANONYMO.

Centulfus Dagoberti nutu Vertavense monasterium spolians pænas luit.

i

E

F

k

* supple effusa sunt.

AUCTORE
ANONYMO.
*Principis fili-
am a dæmo-
nibus vera-
tam liberat*
Martinus.

l

* Emenso

B

C

*Discum mar-
moreum a
Principe acci-
pit. Eo pro
cimba utitur.*

tribus ejus loci molestiam inferre tentaret. 7 Erat autem princeps *l*, cujus nomen ex-
cidit, transmarinis in partibus, qui filiam
habebat quam atrox dæmonum legio vexare
consueverat; qui dum multimode nititur opem
ferre filiæ, nequiequam quotidie tormenta ex-
aggerabat puellæ. Tandem insonat dæmonium
per os obsessæ: Martini Vertavensis precibus
legionem exituram, et quantum temporis no-
bis superest, o socii, expulsionis nostræ vin-
dicare fugam. Ad hanc vocem tot stridoribus,
tot motibus agi cœpit puella, quot spiritibus
tenebatur astricta. Quid faceret anxius pater?
Martinum nesciebat, quibus oris eum inquir-
eret, invenire non poterat. Legatos dirigit
qui cunctas lustrarent provincias sicubi Mar-
tinus inveniretur, et inventus honore cum
maximo ad se evocaretur. Immenso * maris
pelago post multos viæ circuitus, Martinum
Deo volente inveniunt, adorant, venerantur,
causamque suæ navigationis exponunt. Vir
autem Domini cum eos humanissime susce-
pisset, postquam eos omni caritate pii sola-
minis fovit, causas vexationis puellæ percun-
tari cœpit: quod cum ipsi dicerent ab infantia
ei id morbi causa accidisse: Potens est, in-
quit, Dominus facturam suam de manu impii
vastatoris liberare. Itaque uno suorum secum
assumpto cum legatis vadit, et transmisso
æquoris spatio ad principis jam dicti patriam
venit. Legatorum quidam præcurrunt, famu-
lam Dei nuntiant, princeps occurrit gaudens
vehementer quod effectum sui desiderii inve-
nire potuerit; jamque salutem filiæ tenens
corde, vestigiis reverendis viri Dei advolvitur,
gratias agit quod pro se indigno vir sanctus
laborem tanti itineris assumpserit. Cum ergo
vir Domini palatio cum principe properaret,
subito auditur confusarum multitudo vocum
Martini præsentiam adclamantium. Non sus-
tinens ergo iniqua legio, se sancti viri con-
spectibus præsentari, multum discerpens ve-
xansque puellam confusa et turbida tenues
recessit in auras. Vir autem Domini ingressus
jacentem puellam erexit, et impresso fronti
ejus salutiferæ Crucis signo sospitem patri
repræsentat, eamque nec invitam Christi
sponsam sacri velaminis impositione consi-
gnat.

8 Lætissimus ergo pater pro salute filiæ,
multam auri et argenti congeriem beato viro
jubet offerri: qui nec oculos ad hæc retor-
quere dignatus, cuncta pauperibus jussit dari.
Aliquibus etiam ibi commanens diebus omnem
principis illius domum fideli satis devotione
Christo mancipavit. Viderat sane vir Domini
Martinus in aula principis supradicti discum
marmoreum miræ magnitudinis, miræque
venustatis: qui ut consecraret Christo aram,
a principe postulavit. Qui libentissime an-
nuens etiam subvectionem disci ad litus ma-
ris usque providit. Sanctus autem vir cunctis
rite peractis reverti disposuit, et ad mare
usque properavit, ubi opperiebantur eum qui
subvectionem disci fecerant et ex jussu prin-
cipis transponere ponto debebant. Quibus vir
Domini, ne in eundo vel redeundo aliqua ge-
neraretur molestia, vale dicens, eos redire
imperat, potentique Domino suam evectionem
commendat: impressoque in disco Crucis ve-
xillo eum undis impulit, seque eodem sancto

vallans munimine, cum fideli socio lapidem **D**
conscendit, eademque die portum Neustriæ
tranquillime appulit, mirumque in modum
tantæ molis saxum super undas veluti molle
papaver cucurrit, et nec ventorum procella
deviare lapidem potuit, nec pondus residen-
tium in aliquo titubare cœgit. Nimirum ipse
Christus sustinuit, et veluti altero Petro, for-
tioris tamen fidei benignam manum porrexit.
Ipse gubernator, ipse proreta fuit. Mox ergo
ad litus ventum est; data evectione, discum
illum Martinus Saviniaco villa deportari im-
perat, et subsecutus super altare ejusdem loci
ecclesiæ in honore Christi coaptat, ubi usque
hodie Christus Deus per Martini suffragia
præbet petentibus multa beneficia *m*. Hujus
rei quam diximus, licet adsint multi testes,
ipsaque res suis utatur testimoniis, unus
præcipue est Arnulfus, cui barbara Norman-
norum utrasque abstulit manus. Nam hic ex
antiqua Vertavensis monasterii fuit familia,
locumque adhuc incolit qui Attarde dicitur,
ubi corpus viri Dei divisim transiit aquis, sicut
jam supra dictum est: in quo etiam loco nos
fuimus et cum eodem homine sæpe confabu-
lati sumus *n*. De quo mirabile est, quia quamvis
utrasque manus perdiderit, venationis indu-
striam non amisit, adeo ut apros qui in loco
eodem ferocissimi habentur, non solum pedi-
cis, sed etiam hasta adsecutus sit. Hæc ideo
diximus, ut quæ de Martino scribimus ficta
non esse cunctis innotescamus.

9 Fertur de viro Dei Martino quod acerbis-
simæ severitatis fuerit et tam potens et effi-
cax, ut sermo quem protulerit raro vel num-
quam incassum ceciderit. Nimirum ut de
B. Benedicto sanctus dicit Gregorius, cujus
cor se in altum suspenderat, ejus verba
incassum minime cadebant. Jam diximus
qualiter ad ejus commotionem urbs Herba-
dilla sit obruta, et erumpente deorsum abysso
perpetuis aquis sit adoperta. Quod quoties
non tantum de urbibus, verum de aliquibus
fecerit locis, si exsequi cœperimus, vanas
fabulas retexere videbimur. Hoc enim de vico
olim florentissimo Sarlebia nomine peregit,
qui quamvis perennibus aquis oppletus sit,
nomen tamen pristinum usque hodie per-
mansit. Multaque præterea sunt quæ mul-
torum celebrantur ore, naturam humanæ
fragilitatis pene excedentia, quæ nos non du-
bietate postponimus, sed ne tædium legenti-
bus multa facilitate verborum ingerere videamur:
ob hoc etiam quia restant plurima
quæ omitti non oportet quæ aut ipsi vidi-
mus, aut cum his qui interfuere conversati
sumus.

10 Vir Domini Martinus nolens talentum
Domini sui in terra abscondere, vicinis et
procul positis verbum Dei festinabat nun-
tiare. Cumque id muneris exsequens a mona-
sterii claustro longiuscule discessisset, ei
Angelus Domini per soporis quietem adstitit,
ad monasterium redire imperat, obitumque
ejus jam imminere et ad ostium esse denun-
tiat. Qui surgens regredi cœpit, et cum a
monasterio tribus adhuc fere millibus abesset,
signa ejusdem cœnobii cœpta moveri, soni-
tumque solito clariorem fundere cœperunt.
Non fratres latuit Martini præsentia, sed ex-
siliences cum psalmis et canticis spiritualibus
ei

m

n

Martini seve-
ritas.

Mortem suam
prædicat.

A ei occurrerunt. Quibus praeuntibus, ecclesiam intrat, et inter sacra piæ orationis munia gregem suum bono pastori Christo commendat : surgensque ab oratione, coram positis fratribus baculum quem piis manibus semper gestarat, quique per Dei virtutem multorum fontium inventor fuerat, medio figit claustro. Hoc signum directionis meæ, inquiens, habebitis, quod locum hunc quem Christo propitio fundavi, plus ceteris omnibus amavi. Nam hic baculus, qui hic figitur, mei præsentiam vobis repræsentabit, et futuræ ætati emolumenti salutaris erit. Me autem amplius vobis conversantem minime videbitis, quia tempus meæ prope est resolutionis. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi : ad quam imaginem vestros animos præparate, et per viam Christi me præeunte incedite, ut participes meæ sitis coronæ. Pacem Christi do vobis, pacis ejus caritatem et meæ dilectionis relinquo vobis. Commendo vos Deo quem secuti estis, ut ejus auxilio ad cæleste regnum pervenire possitis. Et, data pace omnibus, Durivum profectus est. In magno B mœrore et gravi luctu cunctos reliquit fratres : cumque Durivum venisset, paucis interpositis diebus, tactus dolore lateris (ut supra jam diximus) ad cælestia regna pervenit : sanctissimum vero corpus ejus, Deo volente, delatum est, et in basilica S. Johannis sepultum, Domino annuente.

ANNOTATA.

a Monui jam in Commentario numm. 5 et 6 hunc librum bis olim fuisse editum ab ipso auctore. Prior editio, quæ in codice Ms. Vertavensi reperta est, capiebat ea omnia, quæ sequuntur usque ad num. 10; quæ pleraque reperta quoque fuere in altera editione seu in codice Ms. Silvæ Majoris, non tamen eodem ordine. Videlicet in utraque editione seu codice habes initio B. Martini itinera et historiam de urso ad officium sumpto; in cod. Vertavensi numm. 3 et 4 venit narratio de S. Martini baculo revirescenti et de florenti Vertavi statu, quæ in cod. Silvæ Majoris num. 5 leguntur; C utrobique dein sequitur miraculum de cæco et claudio curato et alterum de Centulfo spoliatore poenas luente : in codice Vertavensi exstat num. 7 liberatio filiae principis Transmarini, in cod. Silvæ Majoris numm. 2; et utrobique pone venit prodigium disci, quo tamquam cymba usus sit S. Martinus, et quantæ hic severitatis fuerit; et demum nova ejus mortis narratio, quam num. 10 habes in cod. Vertavensi, desideratur in Silvæ Majoris Ms.

b Hæc tertiæ Vitæ inserta sunt, multiplicibus amplificata verbis, quemadmodum in annotato h ad primam Vitam videre est. Hinc manifestum est tertio biographo hanc præluxisse secundi scriptorem.

c Ad hunc locum annotat Mabillonius: S. Maximinus, Treverorum episcopus, alios vidit soles, ut qui Constantino Magno imperante floruit. Similes habet tricas S. Viventii Confessoris Vita apud Bollandum 13 jan. ; in qua Viventius S. Hilario Pictavorum epi-

scopo ætate æqualis, et tamen (si Deo placet) Martino abbati Vertavensi familiaris fuisse dicitur. Errorum causis investigandis supersedemus. Quoniam tamen has cognoscere causas placet, sciat lector hæc de S. Maximino ursoque asini loco famulante desumpta esse ex Vita S. Maximini, anno 839 conscripta et ab Henschenio ad diem xxix Maji edita (1). Ibidem cum Browero (2) æstimavit Henschenius S. Martinum, episcopum Moguntinum, S. Maximini in itinere Romano fuisse socium, villam Urseriam esse Ursel ad Rhenum et totam historiam esse fabulam ex hujus villæ nomine fabricatam.

d Ad hæc notat Mabillonius: Cernitur etiamnum illius arboris truncus, cujus particulas incolæ avide expetunt ac religiose servant.

e Hanc partem pagi Herbadillici, in quo Vertavum situm est, anno 851 juris Britonum factam esse diximus num. 9 Commentarii prævii. Rex itaque Alanus III eam ab anno 877 ad 907 possedit. Ejus fuerunt decessores Erispogius; dein Salomon III, Erispogii consobrinus et occisor; postea Pasquiten progener Salomonis et Gurvand progener Erispogii; qui et ipsi Salomonem et ejus filium trucidarunt; atque hi demum, impia nece sublatis, locum fecerunt prædicto Alano III, Pasquiteni fratri, et Judicæli, filio Gurvandi (3). Qui vero Pasquiteni et Alani III parentes aviti (ut hic dicuntur) fuerint, nil certi reperio.

f Anno forte 843, quum Nannetas ceperunt; verumtamen quum sæpius Ligerim ingressi sint Normanni, quo hæc facta sint tempore res satis dubia est.

g Ad hæc annotat Mabillonius (4): Eundem esse putamus cum Launegisilo abbate Ensionensis monasterii, nunc S. Jovini de Marnis, cui Launegisilo S. Generosus successisse legitur. Sed postquam SS. Paterni et Scubilionis Vita, auctore S. Venantio Fortunato, in lucem venit (5), vidit vir eruditissimus hæc nequaquam stare posse: quum enim aliunde sciamus S. Launegisilum, abbatem Ensionensem, habitum dedisse S. Generoso (6), quem Ensione abbatem fuisse, quum SS. Scubilio et Paternus florent, ex illa Vita constat (7); quumque F ostendit Henschenius (8), consequens est S. Launegisilum ineunte sæculo vi vixisse, neque proin fieri potuisse ut post S. Martinum Vertavense simul et Ensionense rexerit monasteria. Hinc etiam sequitur Ensionem conditum non fuisse a S. Martino, utpote Ensionensibus initiis recentiore. Ast fieri potuit ut Ensio tempore S. Martini juris Vertavensium factus sit, quemadmodum inferius adstruitur.

h In voluntate tua est Introitus Missæ Dominicæ xxi post Pentecosten.

i Num. 22 Commentarii dictum est hæc ab anno 629 fieri potuisse.

k Videlicet S. Joannes Baptista, sub cujus patrocinio Vertavensis ecclesia dicata fuisse in utraque præmissa Vita legitur.

l De S. Martini itinere Anglicano cfr numm. 16 et seqq. Commentarii prævii.

m Hæc tabula marmorea decem pedes longa

(1) Act. SS. tom. VII Maji, pag. 21. — (2) Annal. Trev. tom. I, pag. 241. — (3) Art de vérifier les dates, tom. II, pag. 893 et 894. — (4) Sæc. I Bened. pag. 376. — (5) Act. SS. tom. II

April., pag. 427 et seqq. Sæc. II Bened. pag. 1100 et seqq. — (6) Act. SS. tom. III Julii, pag. 48. — (7) Ibid. tom. II April., pag. 428, c. — (8) Ibid. pag. 425.

AUCTORE
ANONYMO.

et tres uncias, quatuor pedes lata et duas uncias, alta vero octo uncias, usque ad annum saltem 1780 Vertavi altaris locum occupavit (1). Kératry recenset nonnulla similia miracula, quibus et alia multa addi possent; nil repugno, ad hæc credenda promptissimus, dummodo non ex populari narratione tradantur.

n Hinc in Commentario num. 4 deductum scriptionem hanc exeuntis sæculi ix esse.

CAPUT II.

Normannis ingruentibus, transferuntur S. Martini reliquiæ; Miracula.

Nannetensis
clades per Nor-
mannos.
a

B

* S. Gohard

* infensiores

C

b

Igitur anno dominicæ Incarnationis octingentesimo sexagesimo a quarto, cum nomen gentis Normannicæ apud nostrates nec auditum foret, repente de vagina suæ habitationis exiens nacta piraticam, contigua mari Britannico depopulata loca, navibusque longis alveum ingressa Ligeris, Namneticæ properat ad mœnia urbis, speciem præferens multitudinis negotium exercentis. Dies tunc festivus cunctum ad ecclesiam invitarat populum: nam erat sancti præcursoris nativitas: nec erat suspicio bellici tumultus, et intrabatur portis semper patentibus. Sanctus etiam pontifex Gunhardus * in ecclesia Beati Petri Apostoli super ara Ferreoli martyris, quæ est ad levam illius sedis, reverenter sacris instabat missarum solemnibus. Igitur nullo prohibente ingressi Normanni, sub vestibus arma celant, gladiosque subumbrant, intrantesque ecclesiam enses denudant, ipsumque pontificem *Sursum corda* dicentem juxta sacram victimam obtruncant: bacchantesque per populum nulli ætati parcendum putant: ipsaque urbe vastata, ecclesiaque incensa, cum grandi captivorum multitudine et pretiosa civitatis supellectile naves conscendunt, et in insulam quamdam contubernium faciunt. Inde eruptionibus crebris maritimis infensioris *, multa fortitudine pressos incolas ignotas cogunt perquirere terras. Unde fratres nimium solliciti Vertavenses, quippe cum ipsi Namneticæ civitati contigui essent, et interposito Ligeris et Viennæ alveo vix tribus millibus ab ea dirimerentur; colligunt quæ possunt, et in sex magnis navibus componunt, effossoque a loco sepulturæ beato viro, loculo imponunt aureo b, gemmis nobilibus insignito. Tamen dum morantur, et more humanæ fragilitatis turbatio illis non modica est: duæ navium impatientia ventorum obrutæ, et cum omnibus rebus pessumdatæ sunt. Antiquam ecclesiam ipsi everterant, et majoris venustatis instaurare disposuerant, quod oculis hodieque conspici licet. Nam idem opus tribus a pavimento ulnis porrectum, nobilitatis et potentiae eorum qui ædificare cœperant testimonio est. Collegerant autem cooperiendæ ædi immensam plumbi molem, quæ ab eis terræ obruta et a nobis nuper inventa est. Quidam etiam coram positis nobis ejusdem massæ quippiam

furto abstulit, et ne ab aliis id præsumeretur, D illico contractis nervis dirigit: confessusque reatum et ad beati sepulchrum sese tradens, nobis videntibus sanitatem adeptus est. Alias quoque res pretii non ignobilis iidem fratres abscondere, quæ a nobis sciuntur et tempore suo manifestabuntur.

12 Tempore illo mandram hujus loci regebat abbas Raimbaldus, vir consiliis providus et portandi infortunii forti animo præparatus: qui ascito advocato loci, cui nomen erat Badilo, fugam parat, et ut idem tutelæ sit jubens exorat. Qui libenti animo respondit se potius cuncta relinquere, quam beato viro debitum servitium denegare. Loculo itaque sancti viri ossa gerente in lecticam diligenter composito, cum tota supellectile mobili, cum omni familia, cum omnigenis vehiculis et immenso jumentorum apparatu, flentibus cunctis et nimio luctu deditis, Vertavus relinquitur, et ignotæ sedes novis exulibus requiruntur. Ventum autem ad locum qui Noviheria dicitur, ubi beatus Veteranus quiescit humatus, et ibi aliquanto tempore commoratum. Dicere autem impossibile est, quantas virtutes omnipotens Deus per singula fecerit loca, per quæ sancti viri beatissima sunt evecta membra. Inde ergo moventes ad cellam sui juris c tendunt, quæ Ension dicitur, in quo loco more Vertavi duo sunt constructa cœnobია: in montis quidem vertice sancti Joannis Baptistæ, et ad Orientem versus sancti Petri Apostoli dicatum honore. Porro in ecclesia sancti Johannis corpus requiescit sancti Jovini d ejusdem loci abbatis. In hoc ergo loco canonicis, qui eo tempore videbantur, quidam Fulradus præpositus erat, quibus abbas Raimbaldus e ceterique fratres mandant ut corpus beati viri seque recipiant, et juris viri Dei Martini locum eundem fuisse cognoscant. Qui, inter se consilio habito, verentesque monachorum dominium, eos suscipere recusant, et finium suorum excedere terminos mandant. Quibus cedentes, Avernicum expetunt pagum, hanc et alias querimonias coram Pipino deposituri, qui per id tempus regnator erat Aquitanorum, qui Branziacum cunctis cum appendiciis eis reddidit: et rogante Landrico qui his rebus eatenus beneficiatus fuerat, præceptum regiæ auctoritatis ex hoc fieri præcepit; misitque ad comitem Pictavorum Ensionense eis monasterium reddi præcipientis, et * canonicorum, qui monachicum habitum voluissent, manerent, qui vero noluisent pellerentur. Qua auctoritate fratres animæquiores facti, Pictavum pagum repetunt, sancta pii secum referentes ossa patroni; in quo itinere quæ vel qualia operata sit Christi clementia, nostra expedire non sufficit lingua: de quibus vel unum dicemus, ex quo ceteris fidem astruere valeamus.

13 Itaque dum cum pretioso apparatu sanctum inde fratres eveherent, et in quodam saltu refectionis gratia consedisent, subito duodecim latrunculi erumpentes equos eorum invadunt. Quod ubi Bodilo eorum advocatus animadvertit, e medio fratrum exiliens, correptis armis, acriter prædonibus occurrit, quos partim sternit, et reliquos in fugam co-

Quomodo corpus ejus sanctum a Pictavinis sit repudiatum, et quid de hoc Pipinus rex decreverit.

E

c

d

e

F

* ut ii

Miraculum de Bodilonis vulnere curato.

(1) Cfr Lobineau, tom. II, pag. 46 et 47; et Kératry ap.

Albert Le Grand, pag. 648.

AUCTORE
ANONYMO.

A git: et graviter latus saucius, cuncta tamen quæ fures diripuerant, revocavit. Cumque grandi rivo sanguis ejus deflueret, a flentibus monachis vulnere particula adipis imponitur, et sic astricta fascia colligatur. Rogant igitur illum aliquid capere cibi. Quo refutante, luctu et lacrymis in eodem loco totam pervigilem duxere noctem. Valde enim eum amabant, et pro sui bonitate omnibus reverentiæ erat. Aurora itaque diei erumpente, seminecem eum equo imponunt, et mæsti iter assumunt. Cumque in cujusdam vallis obliquo convenissent loco, titubantibus equis qui sanctum gerebant, pæne fuit ut scrinium caderet, ni idem saucius equitando accurrens, sui oblitus, manus opposuisset. Cumque iniquitatem loci evasissent, descendit, et cingulo equum fortius astrigens, fasciam qua constrictus erat dissolvit: nihilque de hoc intelligens suum equum ascendit, et particulam adipis quæ loco vulneris imposita fuerat, sinu suo calidam inesse præsentit: putansque se visceribus vacuum, confestim mori timuit, et cum ingenti clamore fratribus hoc indicavit. Qui festinanter equo deponunt, et locum vulneris invisentes eum sanissimum, acsi illæsus fuisset, et omnino integerrimum reperiunt. Videbatur autem semita quasi fili tenuissimi coloris sanguinei per eum locum, quem ictus aperuerat ferri: qui ilico surgens sanissimus beatum Martinum innumeris effert laudibus, et ingruentem de sui sospitate lætitiā cunctis affert fratribus. Pervenientes igitur ad Ensionense cœnobium, juxta membra viri Dei Jovini corpus tumulant sancti Martini: unde non post multum tempus elatus, et in ecclesia sancti Petri, de qua jam diximus, iv nonas decembris, annuente Domino, venerabiliter translatus est *f*. Quæ autem vel qualia ibi Christus ad laudem sui strenui bellatoris operatus sit, partim prout ipse dedit, sequens sermo declarabit.

*De fratre non
malo animo
peccante.*

C 14 Vir quidam Sicbrannus nomine, hoc in loco ad conversionem veniens, octingentos solidos fratribus detulit, et secum clanculo ducentos reservavit: uxorem suam secum adduxit, et sanctimonix jura suscipere nec adeo renitentem cogit, seorsumque divisi ut ceteri fratrum stipe monasterii alebantur. Conversatusque est idem vir simpliciter, et ab omnibus pro sui lenitate cavebatur reverenter. Quod autem perpetrarat, nemo mortaliū noverat, sed neque hoc ipse malum esse cogitabat. Cumque annis quinque aut eo amplius in monasterio conversatus esset, molestia corporis superveniente biduo fere exanimis jacuit. Jamque in hoc positus fratribus ut sepulcro corpus ejus efferretur, ingenti suspirio cunctorum præsentium ad sese oculos converti coegit. Qui accedentes et faciem ejus denudantes, viventem eum inveniunt, et multum attoniti causas tantæ mutationis inquirent. At ille cum grandi gemitu respondit se reum esse, ductumque se ait ad inferni loca et ibi vidisse tormenta horrida et facies diras tortorum. Cumque et ipse ad hoc a quibusdam duceretur ut in manibus eorum traderetur; astiterunt duo viri veste veneranda mirabiles, et canicie venerandi: Ubi sunt nummi, dicentes, quos abscondisti? quare nunc eos pro tui redemptione non offers? qui intelligens et

dicens ignoranter se fecisse: In hoc, inquit, apparebit te hoc malitia non egisse, si ad supernos rediens, omnem spem terrenarum repuleris rerum. In qua sponsione relictus, ductu eorundem virorum tormentorum loca transgreditur, et corpus suum iterum assumere jubetur. Qui cum requireret quinam ipsi essent qui tam elementem curam de se haberent: Nos, inquit, sumus Martinus et Jovinus, sub quorum confugisti alas, et quorum tu satis fida expetisti patrocinia. Vide ergo teipsum, et qualiter tibi sit agendum ipse pertracta. Hæc cum ipse fratribus retulisset: Ite, ait, designans locum: ibi ducentos invenietis solidos, quos sumite, et quod placuerit facite. Hæc cum dixisset, et ex ægritudine convaleuit, et in hac vita diu permanens devotissime postmodum conversatus est. Cumque post longum tempus ad obitum venisset, uxorem suam, quæ fuerat, sacramento constrinxit, ne ab eodem loco umquam recederet; nec de quinquaginta solidis, quos a fratribus suo jussu acceperat, alicujus lucrum nisi sanctorum facere tentaret. Quo defuncto, cum ea id abrumperet tentaret, (nam habebat filiam, quæ eam solidorum gratia a monasterio avellere cupiebat) die quadam cum Rainaldus monachus ei adstaret, horæ sextæ signum sonuit, et idem frater iturus ad ecclesiam se convertit. Antequam pæne limen domus excederet, illa ad terram corruit, et ululatum diræ vocis emisit. Clamore accitus, revertitur monachus, et erigens eam causas inquirat clamoris illius. Domine pater, dum a me redires, quidam iracundus abbas, ingressus sicut ignis, qui * crudeli

* qui dele.

15 Rursus ingruente culpa incuriæ, quædam domus contigua basilicæ igne valido cœpit ardere. Flante ergo Borea, furens incendium irrepsit in nido corvi perantiquo, posito super unam pyramidum, quæ in quatuor porrectæ angulis undique fulciebant templum. Certatim igitur molientibus quibusque ignis inextincti validas compescere vires, vir quidam nomine Martinus nec sufficientem scalam subit, et mira celeritate tecta conscendit, nisusque tegmina ædis avellere nec valens, conatur capitellum primo solvere, et sic ceteris postmodum operam dare. Cumque tenacia cuncta sensisset, tergum obvertit, et nitens pedibus acriter impingere cœpit: avellensque capitellum, cum eodem et machinis in idem confixis supra domum infra positam ruit. Cumque et ipsa propter metum ignium relecta foret, ad terram usque ceteris languentibus devolutus est. Quem cum omnes mœstissimi jam mortuum dicerent, repente e domo exiliens arguere ceteros cœpit, cur attoniti starent, et ecclesiæ non subvenerint. Quod dicens instare acerrime cœpit: et in omni subventionem ex die omnes præcessit. Ecclesia itaque ab ignibus eruta, cunctis Deum et famulum ejus Martinum laudantibus, sanissimus ipse domum revertitur: et annis postea plurimis feliciter vixit. Nam interim diximus hæc ad comprobandum affectum beati viri circa devotos: tangendum

*De eo qui de
ecclesia cecidit
et latus non est.*

F

AUCTORE
ANONYMO.De serviente
percusso et
sanato.

g

tangendum quiddam quo appareat quam severus interdum sit, quamque clemens erga minus cautos.

16 Monasterii nostri quidam cocus fuit Aldricus nomine, cujus filius adhuc superest, et officio et vocabulo fungitur ipso *g*: qui propter metum Brittonum, qui ex immissione Saverici Toarcensibus infesti erant, domum suam in suburbio reliquit, et quamdam domum, penes cryptam beati viri positam, cum familia subintravit: manensque ibi aliquot diebus ludis et risui minime pepercit. Igitur die quadam cum de officio suo reverteretur, jamque ingruentibus umbris nox adveniret, ipse domum eandem properat, ubi uxor et familia ejus erat: invenitque quemdam abbatem canicie venerandum et habitu mirabilem super basim parietis a dextris parietis residentem. Qui vocans eum suo nomine, percontari cœpit ubi vellet ire. De officio, inquit, dominorum meorum regredior, et ad familiolam meam festino. Hanc, inquit, viam desere, et aliud tibi hospitium quære. At ille transire conatus terque prohibitus, dum verbis non acquiescit, verberibus agitur: et graviter caput ictus crudeli virga multatur, ilicoque corruens ingentem sanguinis rivum cruentato dispulit ore. Unde manibus aliorum sublatus et ad domum corpore nigerrimo deportatus, cunctisque fratribus accitis, cum respirasset, omnia exponit, et dominico vexillo, quod in loco eodem pretiosissimum fuit, a fratribus consignatus, et domum reliquit et, omni infirmitate pulsa, diutius in hac vita mansit.

De vexillo Dominico.

17 Sane quia mentionem fecimus vexilli dominici, quiddam nobis addendum videtur. Fertur enim quod hoc beatus Martinus composuerit, et quidquid pretiosi invenire potuit, in eo recondere festinarit. Quod exterius aureis braccis lucidum, gemmisque nobilibus redimitum, interioris virtutis multa et innumera dedit experimenta. Nam si quis febricitans aut quolibet æstuans incommodo vel eo signatus vel vinum hausisset, quod in id intinctum foret, mirum dictu quanta efficacia sanitas sequeretur. Jumenta etiam, aliquibus morbis laborantia, eo capiti eorum admoto, omni sospitate ilico potiebantur. Ad reprimendos ignium impetus quantæ est efficaciam? Videres eum aut ilico mori, aut quasi multo metu refugere. Denique cum quædam magna domus jam pæne ignibus absumpta foret, ceteris nequicquam agentibus, quidam monachus Lambertus nomine cursu rapidissimo vexillum advehit, et eum longa virga impositum super globos flammarum exponit: discurrentibus ceteris, monachus impellitur, et signum salutiferum medios inter vapores cadit. Anxius monachus mediis ignibus insilit, et id efferens ipse, contemplantibus cunctis, et capillis et vestibus inustus apparuit. Quod signum quidam homunculi nequam furto auferentes, nobis hactenus magni mæroris causam reliquere.

De muliere
percuta et
mirabiliter
sanata.

18 Nobilis quædam matrona Rainsoindis nomine, quæ superstes hodieque viget, juxta ecclesiam commanebat, qua viri Dei Martini membra coluntur humata. Hæc itaque sensim et per intervalla temporum eo morbo laborabat, quem vulgo dragunculum *h* vocant. Cumque nocte quadam eadem molestia inquietaretur,

mittit unam ancillarum intempesta noctis hora: Vade, inquit, post cryptam beati Martini, defer mihi maurellam *i*, quam dum transirem vidi ibi esse copiosam. Obtemperans ancilla præceptis dominæ, silentio vadit, maurellam decerpit, revertique cupiens, a quodam abbate inæstimabilis reverentiæ vidit se graviter in capite feriri: amensque ad dominam reversa, ictum monstrat, oculumque suum tantæ jam grossitatis ut quid fuerit non appareret. Erat autem ipsa nox venerabilis et festiva, cum esset annua transitus sancti Viri Dei Martini: surgentesque fratres se Matutinatorum præparabant officio. Multo adstante populo tota ædes illustratur diversorum luminum fulgore corusco, cum ecce domina cæcam præfert ancillam: et beato Martino dat eam ut esset ipse possessor benignus, qui percussor voluit esse severus. Quæ missa a Fratribus inter aram sancti Petri et sepulcrum sancti viri, ibi lacrymis incumbens, flagitabat cælestis opem medici. Ventum igitur ut Evangelium more regulari legeretur: Evangelium autem hoc erat, *Videte, vigilate, et orate*. Cumque pronunciasset sacerdos, *Vigilate ergo*, tanta lux subito cælitus lapsa est, ut omnes ingenti stupore attoniti tenerentur. Mansitque donec Evangelium cum subsequenti terminaretur hymno: moxque et mulieri restituitur visus, et ipsa sanissima consurgens gaudium magnum cunctis fecit fratribus. Vocatur autem ipsa mulier Gauzberga, et hujus rei sufficiens testimonium præbet.

19 Est etiam quædam villula trans fluvium Divæ quæ Æstivalis dicitur *k*, in qua quidam conductitius messor (nam tempus triticeæ messis erat) immundis spiritus invasus est. Qui cum magno labore vix captus, et inquisitus quid haberet; Septem, inquit, sumus, duo alibi vadent, quinque Martini illius vetuli (ecclesiam respiciens) imperium sustinebunt. Ligatur ergo impositusque bioto ad monasterium sancti cum stridoribus et nimis clamoribus advesperascente sabbati die advehitur, atque ante sanctum deductus altare ibi multa prece ejusdem noctis hospitium cœpit postulare. Quo quasi non impetrato, ilico sanctum virum conviciis aggressus, inter manus tenentium labitur, et in somno resolutus, omni infestatione immundorum spirituum liberatur. Spiritus autem nequam, expulsionem sui non ferentes, per vicum vicinum qui Marnas dicitur fugientes, domos evertunt contiguumque penetrantes sylvam, ejus quammaximam partem radicitus avellunt. Homo autem, sanitate potitus, aliquot diebus cum fratribus commoratus est. Vocabatur autem idem Tetbaldus, qui postquam nobis aliquamdiu commansit, domum suam reversus est.

De dæmonia-
co sanato.

k

20 Huic quippe aliud nectitur miraculum, in quo humana sollicitudo salubre percipit consilium, et diabolicum valde spernitur jacularum. Nam nec multo post tempore, cum illic Domino sanctoque servientes Martino, ingentium exuberante copia rerum, relinquerent monasticæ conversationis decretum, perventum est ad canonicorum habitum, magis eligentes sæculum quam dominum diligere. In quo etiam diu commorantes, cum jam universa cœnobio præcipue et beati Martini, quia circumdantur Oceano mari, depopulante barbarica

Item aliud
miraculum de
quodam qui
monachus fieri
nolebat.

A barica tempestate, viderentur annulari, decreverunt ex illis duodecim, suffragante divina pietate, fieri monachi cum tribus quos nutriebant alumnis, ut patribus eorum præcedentibus conjungerentur in cælestibus, et si forte desereretur locus, a populo susciperentur religiosius. Quod quibuslibet suscipientibus et quibuslibet renuentibus, non quadrantis sed trientis calculatione duodenarii partiti numerus, non dodrante sed semisse irreligiose permanente, Deo annuente in monachilem habitum conversus est. Nec mirum si duodenarii octonarius deperiit, quaternario ad religionem converso, quamvis constet quaternario his multiplicato: cum et binarii unum, quamquam non perficiatur nisi duabus unitatibus, in primordio sæculi altero adest electo, fratri-cida periit effectus. Sed Deo auxiliatore revertamur a quo avertimur. Horum vero duodecim, a quo salutare hoc decretum prius fuerat sancitum, dicebatur Raimboldus, cujus et nepos eodem vocabulo sed differentię causa vulgo dicebatur Corda: ipse enim sonabilem atque concordem gerebat vocem.

B Quippe qui dum intempesta quadam nocte ante sui avunculi lectum, hortantis eum et multoties deprecantis fieri monachum, somno comprimeretur, vociferabatur se a dæmonibus per capillos trahi, et domo per fumarium expelli, atque si facultas daretur revertendi monachum se velocius effici. Quod cum audiens avunculus de lecto tremefactus surrexisset, et hac illacque cursitando eum requireret, accepit vestem quam vocamus cucullam, et illam in partem qua audiebatur jaciens, super eum posuit. Quo pacto statim a dæmonibus ereptus domumque reversus, factus est monachus. Hinc proculdubio annuente Domino, adolevit grex cœnobialis in monasterio, sæpeque quietus, semper sollicitus ne prævaleret in eis amplius hostis incursus. Interea flagitamus animos audientium æstimare quod dicitur esse verum: neque aliqua adulationis sive imaginationis causa compositum. Sed eodem teste per plurimorum spatia temporum nobis revelatum est: eundemque etiam nonnulli mecum noverunt et multo post a

C paganis adversa fuisse perpressum.

Rainoldus
Dux ob invasa
monasterii
prædia cædi-
tur.

l

21 Nec inter plurima maximum prætermittendum miraculum, in quo cupido non valuit obtinere vim possibilitatis. Rainoldus l quippe nobilis prosapiæ, qui erat dux regionis Franciæ, decore suffultus civitatis Cenomanniæ, inflammatus facie iniquitatis nefariæ, beato Martino voluit rapere quod adquisierat diutino tempore. Videns itaque res sancti Martini communem terminum habere cum suis, cœpit eas revocare sibi cum singulorum reditibus annorum. Cum vero ingens rumor populi almi Martini hoc monachis nunciaret, miserunt ad eum ex se imploratos ne tantum nefas fieret. Qui renuens apud se quod postulaverant impetrare, non solum quod usurpaverat non reddidit, verumetiam alia se ablaturum vita comite promisit. Sed Deus omnipotens ne fieret distulit. Illi quidem, mæsto corde abeuntes, renunciaverunt ceteris nihil eundem dimissurum quod decreverat animo se facturum. Unanimes autem solita

arma videlicet orationis sumentes, prostrati corpore solo quæsierunt auxilium a Domino, quo possent beato servire Martino in ipso cœnobio. Sed exauditor omnium nolens frustrare preces servorum, misit eis sanctos suos, scilicet Petrum et Johannem Baptistam necnon et prædictum Martinum in adiutorium. Venientes igitur ante eum quadam nocte jacentem in lecto, interrogaverunt an dormiret. Eo quippe cujus rei gratia veniebant sciscitante, dixit Johannes: Mittimur certe a Deo scire cur sanctorum prædia aut Dei audeas invadere: cum et ipsi jam cum eo regnent sine fine: cum iste nec alii mali tibi nihil commiserint: cur hunc, qui est in præsentia, virum tam vehementer dehonestasti? deinde jube, inquit, Petre (conversa ad eum facie), præceptor cælestis januæ, quid poenæ debeat sustinere. At ille reserata cælesti clave jussit tribus eum verberibus donare. Tum quippe jussioni obedientes apostolicæ, tria quasi de funiculis fecere flagella: et Petrus horum primus singulari verbere percutiens, eum duobus reliquit cædendum, quorum prior Johannes, alter vero Martinus novissime singulari ut

E Petrus ceciderunt verbere. Tribus quidem flagellatus ictibus, non opus dicere an fuerit castigatus ex verbere, qui non solum quod abstulerat reddidit, verumetiam quod juste possidebat, obtulit. Nos itaque, quia pauca de hujus sancti disseruimus virtutibus, interim de ceteris sileamus, nobis sapientioribus relinquentes quæ supersunt, ut ea describantur in posteriorum notitiam.

ANNOTATA.

a *Legendum octigentesimo quadragesimo tertio. Cfr de his Commentarius num. 24 et seqq.; ubi reliqua ad hanc translationem spectantia explicantur.*

b *Superius in Commentario de S. Benedicto Quinciacensi (1) dictum est quomodo hoc adhuc ævo passim sanctorum corpora non in feretris, sed humi sepulta servarentur.*

c *In Annotatis ad caput præcedens litt. g dictum est certissime Ensionem ab initio juris Vertavi non fuisse. Duo cœnobia, quæ dein memorantur, intellige secundum numm. 26 et 27 Commentarii prævii.*

d *S. Jovini Vitam aut saltem qualemcumque de eo Commentarium habes in opere nostro ad diem, quo colitur, primam Junii (2).*

e *Idem qui ante Raimboldus dicitur. De Pipino II, Aquitanie rege, qui paulo inferius prodit, et Landrico, qui videtur comes fuisse Santonice et unus ex principibus Aquitanie (3), satis est dictum in Commentario numm. 27 et 28. Jus Vertavensium in Ensionem nolumus vocare in dubium; consideranda tamen quæ litt. g ad præcedens caput annotavimus.*

f *De his dictum in Commentario prævio num. 26 et seqq.*

g *Aldrincus in titulo vocatur serviens, atque hic dicitur filium habere, quin etiam familiolam et habitare in suburbio: in monasterio tamen coquus erat, et similiter filius. Unde patet hoc ævo Vertavi res domesticas non a monachis curatas fuisse, sed ab exteris, adeoque servis. Et*

(1) Vide supra, pag. 134. — (2) Act SS. tom. I Jun., pag. 73.

— (3) Cfr D. Bouquet, Recueil, tom. VII, passim.

AUCTORE
ANONYMO.

fratrum quidem laïcorum gradus sæculo x primum in monasteriis ortus videtur; neque initio eodem stabant ordine quo monachi, sed servilem omnino conditionem habebant: de quo argumento egregie disputavit Mittarellus (1).

h Dragunculus morbus est ulceris vel cancri species (2).

i Maurella, id est Solanum, herba medica, vulgo Morelle (3).

k Plura sunt loca et rivi, quibus Æstivalis et Diva nomina sunt; quæ vero hic designentur facile determinatur, quum inferius Marnæ vicus vicinus dicatur. Diva itaque ea est, quæ inter vicos S. Jovini et Moncontour fluit, dein ad S. Hippolyti aquas suas miscet rivo Thonet et cum

eo paulo inferius prope Salmurium in Ligerim D infunditur. Æstivalis autem indubie est Estivaux, villa quæ etiamnum in mappis Cassini ad dextram Divæ inter vicos Moncontour et Ouzilly cernitur. Marnæ vero, nunc Marnes ad sinistram Divæ paulo infra S. Jovini jacet ejusdemque communie pars est.

l Rainoldus, qui erat dux regionis Franciæ, omittitur in vulgato ducum Franciæ catalogo (4). Ejus tamen certa exstat ad annum 876 apud Guilielmum Gemeticensem memoria; ubi legitur Rainaldus, totius Franciæ dux, ad Rollonem misisse Hastingsum; sed frustra; venisse deinde bis ad pugnam atque in ea occubuisse (5).

(1) Annal. Camaldul. app. col. 336 et seqq. — (2) Cfr Glossar. Cangii, vº *Dragunculus*. — (3) Cfr Dictionn. de Tré-

voux, vº *Morelle*. — (4) Cfr Art de vérifier les dates, tom. II, pag. 245. — (5) D. Bouquet, tom. VIII, pag. 255.

DE S. EBREGISO,

B

EPISCOPO TRAJECTENSI AD MOSAM,

E

V. D. B.

SYLLOGE.

§ Unicus. S. Ebregisi ætas; sepulturæ locus; Vita scripta medio sæculo XI ab Anselmo Leodiensi. Ostenditur a S. Brunone Coloniensi translatum fuisse Coloniam S. Ebregisi Trajectensis corpus, non autem S. Evergisli Coloniensis. Feretra.

CIRCA ANNUM
DCXXV.
S. Ebregisus,
ab anno 611
ad 625 Traje-
ctensis episco-
pus, ex Tru-
monia, ubi se-
pultus fuerat,

Licet S. Ebregisi, episcopi Trajectensis, res paucissimæ notæ sint, eæ tamen ita implexæ sunt et intricatæ, ut in iis enodandis non levis ponenda sit opera. Porro de eo dixit nemo ante Herigerum Lobiensem qui Gesta episcoporum Leodiensium paulo ante annum 980 summa diligentia et studio literis tradidit (1). In suo autem libro, capite xxviii quod de sancto Domitiano est itemque Perpetuo et Ebregiso, prius miserum Tungrensis urbis statum describit, dein Tungrensem cathedram Trajectum ad Mosam translata fuisse perhibet et demum ad sanctum Perpetuum venit et sanctum Ebregisum; de quibus hæc pauca narrat (2): Sanctus autem Perpetuus, qui vigesimus tertius præfuit, apud Dionantum quiescit. Beatus quoque Ebregisus succedens vigesimus quartus in Trutmonia, ejusdem episcopatus villa, fuit tumulatus. His per successionem ad alia vocatis, Johannes vigesimus quintus succedit... regnum Austrifraciæ Dagobertus adhuc adolescens administrabat; Lotharius magnus, pater ejus, monarchiam quatuor regnorum strenue solus regebat. Ex quibus postremis verbis qualitercumque S. Ebregisi mortis tempus certum fit. Dagobertus enim anno 622 Austrasiæ regnum adeptus est et Lotharius anno 628 diem obiit (3). Quin etiam propius determinari id tempus posse vult Ghesquierus (4), quod nempe Sigebertus Gemblacensis ad annum 627 coevos facit S. Joannem Agnum et S. Austregisilum, qui anno 624 vita

functus est; sed minus valet id argumentum, quum triennio tardius S. Austregisili nomen collocet Sigebertus. Nolim itaque discedere a computo Ægidii, Aureæ Vallis monachi, qui (ut infra num. 5 reperiet lector) Vitam habuit S. Ebregisi. Hujus autem episcopatus initium statuit anno 611 et finem anno 625 aut sequenti. Verum hæc controversiæ minus operosæ; hæret autem aqua, ubi de beati viri translatione agitur.

2 Plane certum est S. Brunonem, imperatoris Ottonis fratrem et archiepiscopum Coloniensem, sub annum 959 (5) in Leodiensis diœcesis partes venisse; certum similiter est eum tunc temporis hinc abstulisse corpus cujusdam sancti, quem alii dixerunt S. Evergisilum, sæculo v adulto Coloniensem episcopum, alii S. Ebregisum, Ebregisum seu Evregisum, episcopum nostrum Trajectensem; atque in dirimenda hac lite labor est. Priori sententiæ favet Ruotgerus, Coloniensis clericus, qui Folcmaro, S. Brunonis in sede Coloniensi successor, biennio post mortem nondum elapso, Vitam illius beati præsulis obtulit. (Vita enim functus est S. Bruno die 11 octobris anni 965, Folcmarus vero 18 julii anni 967 (6).) In hac enim Vita, qualem ab additamentis puram in lucem dederunt Byeus noster (7) et Pertzius (8), hæc leguntur: De translatione beati Evergisili, tercii ejusdem sedis (Coloniensis) archiepiscopi, quid factum sit hujus pii provisoris dispensatione, plurimis notum est; quem in ecclesia beatæ Cæciliæ virginis cum hymnis

licet Colonienses crederent se S. Evergisli corpus accepisse,

(1) Pertz, Monumenta Germaniæ, tom. VII, pag. 139. — (2) Ibid. pag. 176. — (3) Art de vérifier les dates, tom. I, pag. 343. — (4) Acta SS. Belgii, tom. II, pag. 424. — (5) Cfr

Acta SS. tom. V Octobris, pag. 738 et 739. — (6) Ibid. tom. IV, pag. 252. — (7) Act. SS. tom. V Octobris, pag. 777. — (8) Monumenta Germaniæ, tom. IV, pag. 266.

et

A et divinæ laudis celebratione repositum, plebs religiosa ita veneratur et colit, ut præsentem crederes beneficiis largioribus cotidiana obsequia mutuari; ubi, quod lectorem animadvertere velim, nequaquam legis sancti viri corpus ex oppido Tungris fuisse sublatum; sed tantum id sancti Brunonis cura in S. Cæcilie templo fuisse repositum; simul vero putavit Ruotgerus ablatum corpus exuvias fuisse S. Evergisli, Coloniensis archiepiscopi. Ast errore id eum putasse contendit Gestorum episcoporum Leodiensium continuator, vulgo Anselmus dictus, qui anno 1056 S. Annoni II, Coloniensi archiepiscopo, lucubrationem suam obtulit. Hic enim, nixus testimonio Idæ, abbatissæ S. Cæcilie, fæminæ utique longævæ, quippe quæ scriptorem in baptismo levaverat (1), itemque incolarum Trutmonie, atque etiam sepulcri vacuitate, nil dubitans asserit a S. Brunone sublatum fuisse corpus, non quod Tungris, sed quod Trutmonie conservabatur; id autem ex Herigeri testimonio corpus fuisse S. Ebergisi, episcopi Trajectensis; quum autem crediderunt Colonienses, (verbi gratia Ruotgerus, S. Brunonis biographus, cujus

B scriptiorem certissime Leodiensis annalista manibus versavit et libro II, cap. 24, partim descripsit (2),) quum itaque crediderunt sui episcopi Evergisli corpus ad se delatum fuisse, eos nominum vicinitate delusos esse; id unum ab eis allegari posse, nempe Evergislum et Ebergisum unum eundemque esse virum, qui Coloniensem simul rexerit ecclesiam et Trajectensem; verum id assumptum plane non valere, quum liquido constet Evergislum et Ebergisum duos distinctos esse episcopos, utpote plus duorum sæculorum spatio separatos: ita ut totus hic locus insigne artis criticæ specimen sit. Accipe autem hanc Leodiensis clerici dissertatiunculam.

translatus est a S. Brunone Coloniæ, ut Anselmus medio sæculo XI ostendit.

3 Exponit scilicet S. Annoni se prius scripsisse integram episcoporum Tungrensium, Trajectensium et Leodiensium historiam; sed postea se maluisse eam partem resecare, quam sæculo fere ante Herigerus Lobensis confecerat, atque avulso illi suo libro ipsius Herigeri narrationem substituere. Cum illa, inquit (3), superior (pars, scripta ab Herigero,) gesta eorundem pontificum a primo usque ad vicesimum septimum, scilicet a sancto Materno usque ad sanctum Remaculum digesserit, nos quoque nostrum opus, quod præcatu domnæ Idæ, abbatissæ (S. Cæcilie Coloniensis), conscripseramus, decapitantes, ne eadem replicando fastidium legenti faceremus, a beato Theodardo incepimus, et ordinem episcoporum usque ad domnum Wazonem, quem quinquagesimum secundum esse constat, prosecuti sumus; nihil ponentes, nisi quod aut legimus, aut certa fidelium personarum relatione didicimus, aut certe ipsi præsentibus vidimus et audivimus. Enimvero matrem suam, sanctam videlicet Coloniæ, latere non decet, quot et quales humilis Letigia habuerit rectores; quorum si quos Deo placere cognoverit, unde abundantius gaudeat, sedula mater habebit. Matrum enim est filiarum proventus suos existimare. Quæ etiam præter candidatorum martyrum millia unius ex patronis nostris, beati videlicet Ebergisi, noverit se cineres

servare; quos in Trutmonia nostri episcopus villa consepultos, ut hæc eadem testantur Gesta (Herigeri), a Brunone, archiepiscopo eodemque, ut ajunt, duce, inde (scilicet ex Trutmonia) in monasterium sanctæ Cæcilie tam memorabilis abbatissa (Ida) quam indigenæ prædictæ Trutmonie perhibent esse translatos; ubi hodieque vacuum ejus in maximo honore habetur sepulchrum. At quod vestrates (Ruotgerus nempe, S. Brunonis biographus,) eum Evergislum vocant ex aliquo hujus nominis episcopo, cujus mausolæum (seu sepulturæ locus) ignoratur, ob nominis consonantiam huic nostro Ebergiso hoc attributum esse arbitramur, licet nonnulli hunc eundem et Coloniensem et nostrum uno tempore fuisse contendunt, eundemque cum beato Severino, antecessore (ut adjiciunt) suo, vovum angelicarum in transitu beati Martini psallentium auditorem asserant. Quod si ita esset, idem qui Coloniensibus quartus, nobis vicesimus quartus exstitisset; sed hoc omnino impossibile esse liquido ex temporum ratione colligitur. In transitu enim beati Martini secundus Archadii et Honorii annus erat, qui est a dominica Incarnatione quadringentesimus primus. A quo ducenti quinquaginta duo anni usque ad Dagobertum regem computantur, circa cujus tempora hic noster Ebergisus Trajectensi cathedræ præsidebat. Restat igitur ut dicant suum Evergislum aut post transitum sancti Martini per eosdem 252 annos usque ad Dagobertum vixisse, ut sic videatur esse credibile eundem vestrum et nostrum episcopum esse potuisse uno tempore, — quod fidem excedit; aut nobiscum credant eos omnimodo diversos esse, tum quia a tempore diluvii nemo 200 annis vixisse*, tum quia inter beatum Servatium episcopum nostrum, qui contemporaneus fuit beato Severino, et inter istum Ebergisum tredecim episcopos nobis legamus præfuisse. Neutrum dixerunt aut crediderunt Colonienses; sed condiderunt historiam translationis, qua sanctus præsul, a S. Brunone in S. Cæcilie translatus, non Trutmonia, sed Tungris eo advectus fuisse dicitur; verum priusquam hæc explicem, alius audiendus est Leodiensis clericus.

* suppl. legitur

4 Libro II Gestorum episcoporum Leodiensium, quem anno 1056 S. Annoni II cum Herigeri analibus oblatum esse diximus, præmittitur proœmium anonymi clerici Leodiensis; quem Anselmo, scriptori illius libri, coævum fuisse vel inde constat quod id proœmium in codice sæculi XI inventus est (4). Hic autem, ubi dixit quorum pontificum Tungrensis, Trajectensis et Leodiensis ecclesie gesta priori libro, seu Herigeri analibus, continerentur, ita pergit (5): Deinceps quæ sequuntur jussu priorum loci istius (Leodii) anno dominicæ Incarnationis 1056 ex alterius opusculi libello, quem quidam ex canonicis sancti Lamberti A[nselmus] nomine composuit monitu Idæ, venerabilis abbatissæ, quæ regebat monasterium sanctæ Cæcilie virginis in Colonia, huic operi sunt annexa; cujus, ut ipse testatur, suscepti laboris causa talis fuit. Requiescit in eodem sanctæ virginis corpus monasterio beati Ebergisi, qui Tungrensi ecclesie

F Ejus quoque Vitam, quam eum rogaverat Ida abbatissa,

(1) Monumenta Germaniæ, tom. VII, pag. 191. — (2) Ibid. pag. 201. — (3) Ibid. pag. 162. — (4) Cfr. Ibid. pag. 187 et 191.

— (5) Ibid. pag. 191.

AUCTORE
V. D. B.

præfuit vigesimus quartus; quod a Brunone archiepiscopo, qui dux fuisse fertur, a Trutmonia, Leodicensis episcopii villa, ubi sepulcrum ejus adhuc cernitur, illuc translatum esse affirmant. De cujus vita quia nichil ibidem habebatur, eadem venerabilis abbatissa Ida memoratum Leodicensis æcclesiæ canonicum, pudicum admodum familiaritate, quippe quæ eum ex sacro fonte spiritualis mater suscepserat, est aggressa, ut, si quid in Leodicensi æcclesia de eodem sancto conscriberet, et ei mittere non tardaret. *Multa quoque de Wazone, episcopo Leodiensi, rogatus est ab Ida S. Lamberti canonicus, eamque petitionem tam cumulate implevit ut non S. Ebregisi tantum et potissimum Wazonis gesta prosecutus sit; verum etiam omnium utriusque decessorum. S. Ebregisi Vita continebatur priori parte; sed hanc eum resecurisse eique Herigeri annales substituisse jam vidimus.*

scripsit Anselmus, ut constat ex Ægidio Aureæ Vallis. Ejus notitiam habuit Roswey-
dus.

5 Eum Anselmum itaque scripsisse beatissimi Ebregisi Vitam plane dubitandum non est. Quæ modo retulimus testimonii loco accipi possunt; sed quæ ex Ægidio Aureæ Vallis dabimus, firmiora forte et certe apertiora nonnullis videbuntur. Integrum locum, quantum ad S. Ebregisum pertinet, dabimus: Post sanctum Perpetuum Trajectensi ecclesiæ substituitur vicesimus quartus episcopus sanctus Ebregisus circa annum Domini sexcentimum undecimum; qui præsedet plusquam quatuordecim annis... Hic beatus Ebregisus, quondam in urbe Tungrensi ex nobilissima progenie oriundus fuit, literarumque studiis traditus a parentibus in eadem civitate, divina donante gratia, doctores summos in Scripturis Sacris in brevi æquiparavit. In quo etiam tempore, circa scilicet annum ab Incarnatione Domini sexcentimum duodecimum, Lotharius rex commisit filium suum Dagobertum educandum Pipino principi... Igitur sub præfatis principibus, ut supra diximus, Trajectensem beatus Ebregisus regebat ecclesiam, vir magnæ sanctitatis magnæque auctoritatis: cujus gesta qui plenius nosse desiderat, VITAM EJUS, VIRTUTIBUS PLENAM, ET MIRACULA, QUÆ PER EUM DOMINUS OPERARI DIGNATUS EST, EX INTEGRO RELEGAT; QUAM IN PLURIBUS LOCIS HABERI NON DUBITAMUS. En itaque apertum testimonium medio sæculo XIII Vitam S. Ebregisi exstitisse; quam ab Anselmo, auctore libri II Gestorum episcoporum Leodiensium, scriptam fuisse ex his, quæ ex ejusdem libri II proœmio paulo supra referebam, satis manifestum est. Hæc igitur sicubi lateret Vita, diligenter, sed frustra inquisivi. At ne quis objiciat me ut mihi fucus fiat ab Ægidio pati; nusquam umquam Vitam aliquam S. Ebregisi fuisse habitam; adeoque valde incuriose hæc ab Ægidio fuisse prolata: satis habuero monuisse quod Rosweyodus initio sæculi XVII, quum Acta Sanctorum primum moliretur, eam habuit in manibus aut certe ejus notitia ad illum missa est. In Fastis enim Sanctorum, quorum Vitæ in Belgicis bibliothecis manuscriptæ servabantur, recenset pag. 26 S. Ebregisi, episcopi Trajectensis, nomen his verbis: Ebergisus, episcopus Trajectensis, al. Evergislus, 28 martii. Ejusdem translatio 24 octobris. Sed ad Ægidium revertamur, et

quæ continenter subdit, hæc quoque exhibeamus D
hoc loco.

6 De loco autem, ait, ubi sepultus est, testatur Anselmus in gestis pontificum Tungrensium, ad sanctum Annonem, Coloniensem archiepiscopum, descriptis, quod idem sanctus Ebregisus, Trajectensis episcopus, sepultus sit in Trumonia, diœcesis Coloniensis villa, ubi fere per trecentos annos aut amplius tumultus jacuit, usque ad tempora Brunonis, Coloniensis archiepiscopi, qui fuit frater magni et primi Ottonis, Romanorum imperatoris. Qui venerabilis archiepiscopus et dux Bruno, admonitus revelatione divina, et beato Ebregiso sibi apparente, sed archiepiscopo super hoc hæsitante, secundo, et tertio iterum apparuit in somnis, dicens, ut corpus ejus a loco supradicto deportaret. Certus itaque factus idem Bruno archiepiscopus de visione, corpus ejusdem beati Ebregisi a Trumonia transtulit Coloniæ, sicut ejus Trumoniæ testantur indigenæ, et in ecclesia sanctæ Cæcilie, virginis et martyris, in fetro, auro et argento decenter ornato, cum honore et reverentia collocavit, ubi multis et magnis miraculis feliciter coruscat, ad laudem et gloriam Domini nostri Jesu Christi.

Ægidius habuit etiam historiam translationis,

* lege Leodiensis.

7 Ast audio Chapeavillium (1) dicentem: Correxit seipsum Ægidius, quippe qui ad marginem sui libri sequentia adscripsit verba: Hujus beati Ebregisi festivitas quinto nonas (immo kalendas) aprilis, a quibusdam nono kalendas novembris recolitur. Quo similiter die agitur depositio S. Evergisli diaconi et successoris sancti Severini Coloniensis; et dein sequitur brevis hujus Vita et translationis historia; quam tamen in medio interruptit, quum scilicet vidit sequentia pugnare cum his, quæ de S. Ebregisi translatione retulerat. Id unum autem ex hac notatione marginali Ægidii colligere possumus, ejus ævo jam circumlatas fuisse duas illius translationis historias, alteram quæ ad S. Ebregisum spectabat et auctorem forte habebat Anselmum Leodiensem, alteram quæ ad S. Evergisli honorem composita erat a clerico Coloniensi et quam lector supra ad finem Actorum S. Evergisli reperiet. Utraque id commune habebat ut translatio facta fuisse diceretur v kalendas aprilis seu die 28 martii; unde ad hanc diem reppererunt decessores nostri in Florario suo ms. annotatam S. Evergisli episcopi Coloniensis translationem; quæ in auctariis Lubeco-Coloniensi et Molani ad Usuardi Martyrologium similiter ad hanc diem annuntiatur, tamquam facta de civitate Tongerensi ad ecclesiam S. Cæcilie virginis; sed iidem etiam decessores nostri reppererunt ad eandem diem in illo suo ms. Florario et præterea in Calendario Leodiensi B. Ebregisi, XXIV episcopi Trajectensis, festivitatem (2) seu memoriam translationis, peractæ ex Trutmonia villa Coloniæ. De cætero ambæ translationis historie inter se discrepabant. Etenim quaternas S. Brunonis hæsitantis monitiones, a S. Ebregiso in somnis apparente factas, legit Ægidius in historia, quam Anselmo tribuendam esse censuimus; dum una tantum apparitio S. Evergisli et nulla fere S. Brunonis hæsitatio in altera apparet.

E

cujus memoria celebrabatur die 28 Martii, diversam ab historia translationis S. Evergisli, quæ adhuc circumferretur.

F

(1) Gesta pontificum Tungrensium etc. pag. 67. — (2) Act. SS. tom. III Martii, pag. 711.

Ambæ relationes non sunt coeuvæ et parum fidei merentur,

8 Cæterum hæc posterior narratio post medium sæculum XI certissime scripta est; quum enim in ea legatur corpus S. Evergisli non Trutmonia, sed Tungris Coloniam translatum fuisse et contra Ida, abbatissa S. Cæcilie, diceret eodem illo tempore corpus, quod in suo templo servabatur, non Tungris, sed Trutmonia in suum parthenonem devectum fuisse, satis patet in usu tum nondum fuisse illam historiam; præterea universa Anselmi disceptatio critica nullo nixa fuisset fundamento, quum Colonienses, qui mallebant episcopum suum colere potius quam alienum episcopum, respondere potuissent, legi in translationis historia sanctum, quem colebant, Tungris ad se fuisse asportatum et nil commune habere cum Trutmoniensi. Verum enim vero nemo existimet me visionibus, quæ in alterutra narratione referuntur, multum confidere, sive enim S. Bruno se illis monitum dixerit, sive postea inventæ fuerint. Si enim posterius dicatur, ratio diffidendi manifesta est: si prius, equidem S. Brunonem mendacii non incusabo; sed animadvertam eum reliquiarum acquirendarum fuisse studiosissimum, ita ut a nonnullis, etiam optime catholicis, incusetur quod, quum illo ævo id genus furtorum piorum etiam viris sanctissimis peccaminosum non videretur, ab iis nequaquam abstinuit; dein reapse ablationem corporis S. Ebregisi seu Evergisli plane furti speciem habere, neque proin credibile esse cælestibus visionibus eam fuisse beato viro persuasam; sed quum animo foveret cupiditatem adipiscendi has reliquias, prout fuisse ut de his somniaretur et facile somnia pro visionibus fuisse habitas; ita ut nil obstet quominus optima fide dixerit sibi sanctum virum apparuisse.

Ignoratur quis locus esset Trutmonia, unde S. Ebregisi corpus Coloniam translatum est.

9 In his itaque omnibus, dummodo antiquis stare velimus monumentis, dubitandi nullus videtur esse locus. Quod autem difficile est et a nobis hactenus intactum relictum, traditur S. Bruno corpus S. Ebregisi Coloniam asportasse ex Trutmonia seu Trumonia, episcopii Leodiensis villa. Sedulo quæsi in lexicis topographicis Belgii, quibus non tantum paræciæ, verum etiam vici designantur; similiter in vetere Polyptycho seu indice beneficiorum pristinae Leodiensis diocesis, quem mecum communicavit V. V. De Ridder, parochiæ SS. Joannis et Stephani Bruxellensis vicarius et in topographia ejusdem illius diocesis versatissimus; itemque in scriptis Cl. V. Grandgagnage de veteribus nominibus locorum diocesis Leodiensis. Neque satis habui nomina expendere quæ propius ad Trutmoniam seu Trumoniam accederent, verum etiam quæ Episcopivilla, Episcopivillare aut aliis similibus vocabulis dicerentur; sed nil prorsus inveni, quod ad rem faceret. Adii etiam chartas et diplomata, quibus jura et possessiones ecclesiæ Leodiensis recensentur, maxime vero Adriani papæ IV et Friderici I imperatoris, qui, anno 1155 bona sua illi ecclesiæ confirmantes, præcipua recensuerunt (1); sed nil in his etiam de Trutmonia. Quoscumque alios de Leodiensi diocesi libros magno numero habemus, eos qua potui diligentia adhibui; sed vana fuit hæc quoque cura. Foulon (2) quidem suggerit esse

parochiam Trognie, duabus ad meridiem leucis a Landen distantem; sed ex parochi literis intellexi ita non esse, sed a S. Trudone hanc parochiam suum nomen habere. In chronico ms. episcoporum Leodiensium, quod in anno 1651 desinit et in museo nostro servatur, Tiermoingne scribitur; sed nil simile uspiam in mappis aut libris topographicis Leodiensibus reperio. Exstat quidem locus, dictus olim Trutmonia, Trotimania, Druthmania, Trutmania, Tremonia, etc.; sed is longe ultra Rhenum positus est; palatium regium erat, et nunc appellatus Dortmund; et quod præcipuum est, sæculo VI nondum videtur existitis aut saltem nondum id habuisse nomen; quod quippe inditum ei fuerit a Trutmanno quodam, tempore (ni fallor) Caroli Magni (3). Latet nunc itaque quis locus olim Trutmonia in diocesi Leodiensi diceretur; et, quum anno 1185 omnia fere S. Lamberti diplomata incendio sublata fuerint (4), parva spes est veniendi aliquando in ejus notitiam. Cæterum ex præsentī nostra ignorantia nil concludi potest adversus Harigeri et auctorum annalium Leodiensium testimonia: tot enim alia loca sua pristina nomina posuerunt et nova adepta sunt, quin semper inveniri queat quæ loca priscis nominibus designarentur.

AUCTORE
V. D. B.

10 Ut autem hæc concludam, nil dubito quin Colonienses acceperint S. Ebregisi corpus, nequaquam vero S. Evergisli: confutatione nempe non indiget Chapeavillii (5) opinio aliorumque, scilicet utriusque forte corpora Coloniam fuisse delata; ea enim sententia aperte pugnat cum his quæ numero 3 ex Anselmo retulimus. Verum quamvis evidens esset et manifestum ossa, Trutmonia translata, non posse esse S. Evergisli, Coloniensis episcopi; quum tamen id iudicium semel apud vulgus Coloniense invaluisse, nunquam amplius convelli potuit, ita ut et perseverarit deinceps in S. Cæcilie templo S. Ebregisi reliquiarum cultus sub nomine S. Evergisli: unde fit ut vere in bivio positi simus, nescii ad utrum cultus iste referendus sit. Quum tamen tota ferme hæc sylloge de corpore S. Ebregisi sit, præstare videtur ut reliqua hujus pii pignoris fata hoc loco dilucidemus. Ægidius Aureæ Vallis, ut vidimus, affirmat sancti viri corpus a S. Brunone collocatum fuisse in feretro, auro et argento decenter ornato; ast sæculo X rara valde erant id genus feretrorum, quum tunc passim adhuc in sepulcris lapideis aut ligneis sanctorum conservarentur reliquie. Et quidem, ut Gelenius (6) testis est, diversi sarcophagi sanctorum patentes conservabantur in S. Cæcilie templo. Postquam itaque aliquandiu in ligneo aut saxeo loculo jacuissent S. Ebregisi reliquie, repositæ sunt in tumba aut feretro argenteo, seu, ut Winheim (7) tradit, in tumba argenteis laminis obducta. Verum neque hæc satis magnifica visa est Coloniensium pietati. Statuerunt itaque eam dare S. Paulini corpori, et S. Ebregisi reliquias transferre in novam eamque magis pretiosam, quam argenteam deauratam fuisse tradit Winheim (8). Audi de his omnibus Gelenium (9): Vitæ et translationis putat S. Evergisli historia icunculis et verbis exprimitur in argentea hierotheca, in qua modo S.

S. Ebregisi corpus sub nomine S. Evergisli in tribus feretris usque ad initium præsentis sæculi conservatum fuit.

(1) Miræus, Suppl. ad diplom. tom. II, pag. 825 et 826. — (2) Historia Leodiensis, tom. I, pag. 80. — (3) Cfr. Chronicum Gotwicense, pag. 515; Historia Westphaliæ, pag. 539; Binterim und Mooren, die alte und neue Erzdiözese Köln, pag. 298 et seqq. — (4) Note sur un diplôme de

Louis-le-Débonnaire, in Bulletins de l'académie royale de Belgique, tom. XIX, part. I, pag. 454. — (5) Gesta episcoporum Tungrensium etc. pag. 68. — (6) Admiranda Coloniae magnitudo, lib. III, synt. xi, pag. 361. — (7) Sacrarium Agrippinæ, pag. 118. — (8) Ibid. pag. cit. — (9) Admir. Coloniae magnitudo, pag. 359.

AUCTORE
V. D. B.

Paulinus reconditur, postquam nova et elegantior S. Evergislo fabricata est : adscripti etiam sunt iconibus in vetustiore tumba hi versus :

*Caelica vox pandit vigilantibus his, quia scandit
Post vitæ cursum Martinus in æthere sursum.*

*Hunc perimit mucro spe lucri, sed sine lucro.
[Caesum] fronde levi velant hi fraude coarcti.*

*Agrippinensis præsul, Bruno, sacer ensis,
Iuris Tungrorum petit urbem more priorum :
In somnis Christi manifestat se pugil isti.*

*Sanctæ Cæciliæ dat fons hunc Bruno sophiac.
Laudibus huic crebris occurrit pompa celebris.
Clerus humat sanctum, Tungris dans pro patre plan-*

[ctum.

*Documenta
nulla Colonia
existere viden-
tur, antiquiora
anno 1498;*

11 *Quæ dein secuta sint accipe ex commentario R. V. J. Kessel, capellani in aede S. Albani Coloniensi, cujus diligentiam et accuratorem non possum non cumulare laudibus.* Usque ad annum 1498, inquit, de elevatione vel refectione reliquiarum hujus sancti incertus sum. Etenim hoc anno, quo auctrice venerabili abbatissa regulari domna Elisabeth de Reven capsam vel tumbam S. Evergisli resecrata est, documentum de prioris alicujus elevationis vel refectionis earundem memoriam posteritati ex consuetudine traditurum inventum non scribitur. Nihilo minus factam esse superioribus retro seculis aliquam elevationem vel refectionem dictarum reliquiarum inde apparere arbitror, quod dicta capsam, quæ hodie reliquiæ S. Evergisli includuntur quæque anno 1837 per pastorem et ædiles ecclesiæ S. Petri parochialis renovata est, mea atque rev. domini Bock, peritissimi in hac re æstimatoris, sententia antiquior sæculo decimo quinto exeunte censenda videtur.

*quo propter
rumores quos-
dam aperta
est reliquiaria
capsa.*

12 Memoriam autem refectionis reliquiarum S. Evergisli anno 1498 factæ servat et explicat hæc scedula pergamenæ. « Ut omnis « cessaret suspicio et magis populi ferveret « devotio, venerabilis et prima post istius « olim secularis ecclesiæ in monasterium regulare ordinis sancti Augustini translationem abbatissa regularis, domina Elisabeth de Reven, de consilio et consensu tam capituli quam conventus sui, hanc capsam « aperiri et iterum claudi fecit reperitque « sacras S. Evergisli gloriosi martyris atque « archiepiscopi Coloniensis reliquias, venerabiliter reconditas et compositas, quas ut « invenit dimisit. Anno Domini millesimo « quadringentesimo nonagesimo octavo, die « 15^a mensis augusti; Alexandro papa sexto, « Maximiliano Romanorum rege et Hermanno « archiepiscopo Coloniensi regnantibus; Johanne Kirchhoff, protonotario apostolico preposito et archidiacono Embricensi et Everhardo Arborecanonicis, Nicolao de Lennich confessore, Rutgero Hofsmijt de Dursten et Mathia Vowinckel vicariis monasterii predicti presentibus, videntibus et audientibus. »

*Indulgentia
concessa ab
Urbano VIII.
Quam anno
1802 suppressum
est S. Cæciliæ templum,
capsa, laminis
argenteis or-
bata, super
fornicem tem-
pli S. Petri
reposita est;*

13 Documentorum de indulgentiis, ad augendas festivitates datis, unum tantum inveni, quo Urbanus Papa VIII omnibus Christi fidelibus, festos dies S. Augustini, Materni, Evergisli et Leonardi rite agentibus, beneque contritis et confessis, septem annos totidemque quadragenas de poenitentiis eis injunctis declarat relaxandos. Post suppressionem collegii S. Cæciliæ, jussu regiminis Gallici ante

annos quinquaginta octo factam, ipsa ecclesia D hospitali civium Coloniensium quod dicitur addicta est; argentea autem S. Evergisli capsam, quæ perpulchra multisque pretiosis gemmis lapidibusque ornata fuisse perhibetur, omni decore et ornatu exuta est ita, ut coartatus tantum locus relinqueretur. Quine una cum sacris reliquiis turbulento illo tempore plane perderetur, a parocho et parochianis quibusdam ecclesiæ S. Petri clam deportatus et in eadem sua ecclesia parochiali, quæ prope adjacet, depositus est, ad dies faustiores reservandus. Hic stetit diu sine ullo respectu et reverentia super fornicem templi, aspectui et venerationi fidelium substractus.

14 Anno 1829 sanctissimus papa Pius VIII Ill. D. Mercy d'Argenteau, nuntio suo Monacensi et archiepiscopo Tyrensi, ad complendum, ut fertur, numerum reliquiarum, quæ Romæ asservantur, mandavit, ut ossium S. Evergisli, quibus adhuc plane carebat, particulam quandam e capsam ejusdem depromptam Romam mitteret. Itaque die 12 mensis augusti ejusdem anni Ferdinandus Augustus, archiepiscopus Coloniensis et comes de Speculo ad Desenberg et Canstein, Josephum Henricum Filz, theologiæ doctorem et decanum hujus civitatis tanquam commissarium in spiritualibus, assistente Guilielmo Schmitz, presbytero ordinis discalceatorum et protonotario apostolico, sigillis interioris capsæ, postquam inviolata inventa et agnita fuerant, fractis, particulam postulatam jussit e capsam promovere et nunciaturæ Monacensi Romam permittere transmittendam. Quo facto, capsam denuo reclusa est, nemine ejus renovationem promovente. Ex prothocollo, de hoc negotio conscripto, quod in ecclesia parochiali S. Petri adhuc asservatur, patet, tunc scedulam pergamenam, supra verbotenus exscriptam, inventam esse.

*hinc excerptæ
anno 1829 reli-
quiarum, Ro-
mam mittenda.*

15 Interea capsam omni ornatu exuta in dedecore jacebat usque ad annum 1837, quo Clemens Augustus, archiepiscopus Coloniensis fel. mem., per liberum Baronem F. E. de Mering, virum de historia Coloniensi explananda maxime meritum, de misera ejus conditione certior factus, eam pastori et senatui F ecclesiastico parochiæ S. Petri rite et pro dignitate renovandam in mandatis dedit. Qui hoc opus arbitrio civis cujusdam Coloniensis in hac arte versati demandantes, se sumptibus parcere debere non arbitrati sunt. Renovatio stetit 1150 thaleris, 27 grossis borussicis. Circa capsam, quæ super æneum colorem auro superfusa est, quatuordecim statuæ ædificulæ antiqui operis inclusæ cernuntur, quæ duodecim sanctos apostolos et Severinum et Evergislum, episcopos Colonienses, representant. Inscriptiones habet has : CAPSA RELIQUIARUM S. EVERGISLI EX ECCLESIA S. CÆCILIAE, SUPPRESSIS A REGIMINE GALICO RELIGIOSIS ORDINIBUS, AD PAROCHIALEM ECCLESIAM S. PETRI TRANSLATA MDCCCH PER PASTOREM ET ÆDILES S. PETRI: RENOVATA ET LOCO DECENTI RESTITUTA MDCCCXXXVII, SUB AUSPICIO REVEREND. ARCHIEPISCOPI COLON. CLEMENTIS AUGUSTI L. B. DROSTE EX VISCHERING. Jam anno 1837, dictus archiepiscopus elevationem prædictarum reliquiarum modo festivissimo instituere volebat; quare Gregorius papa XVI fel. mem. ejusdem intercessione die 8 augusti omnibus

*Anno 1837 re-
novatur capsam
et sequenti so-
lemniter expo-
nitur.*

A omnibus Christi fidelibus vere contritis et confessis plenarias indulgentias concessit, si huic festivitati interessent. Sed eam necesse erat supra annum produci, nempe usque ad 8 diem mensis octobris anni 1838, quo tanquam in jubilæi solemnitate per totam urbem Coloniensem solvebatur. Capsa renovata, quum assistentibus pluribus clericis per supramemoratum decanum sacra ossa recepisset, ab eodem artifice tribus cochleis, per superioris trianguli versuras insertis, et in summitate quidem lilio, per alias autem versuras aliis floribus decoratis, præclusa est.

Antiquæ et novæ capsæ forma.

B 16 De antiquiore capsâ, quam quæ modo descripta est, nihil habet ecclesiæ parochialis S. Petri archium seu tabulinum et mihi persuasum est eam primitivam esse, [confectam tamen postquam alia antiquior S. Paulini ossibus capiendis destinata est]. Hoc probari arbitror, quum pergamenta illa scedula memorata, qua neque prius neque posterius de elevatione vel refectione reliquiarum prædictarum documentum in capsâ inventum est, tum autem et maxime ex ipsius operis structura, quæ seculo decimo quarto adscribenda videtur, aliis hujus generis tumbis in hac urbe comparatis. Sane pro dolor! capsæ quæ nunc est renovatione illa prædicta multum et artis et pretii detractum est, artifice modernis hujus artis principibus justo nimis indulgente. At infractis artis gothicæ lineis, quas adhuc ostendit, cumulato personarum exsculptarum vestitu nec non ligno ad speciem cupri vel alius metalli aureato, sat mihi patere videtur, illo eam ævo a perito aliquo artifice elaboratam fuisse.

Alius antiquioris et reliquiarum S. Paulini, quæ eadem clauduntur, fata.

17 Ossa S. Paulini martyris itidem in ecclesia parochiali S. Petri adhuc exstat, at pro dolor! aspectui et venerationi fidelium subtracta et in armario ejusdem ecclesiæ subtrahita et in armario ejusdem ecclesiæ conclusa. Rev. Dominus Hutmacher, qui nunc hujus ecclesiæ pastor est, ut rite et pro dignitate elevarentur, studio et operæ non pepercit; at documenta authentica quum ad eorum genuitatem comprobendam deficiant, a reverend. vicario generali ad tempus supersedere de hac re jussus est. Ceteroquin tumba, qua nunc includuntur

C sacra ossa, tam miseram suam speciem exhibet, ut ne unum quidem prioris alicujus ornatus signum servaverit neve habeat, unde de antiqua ejus indole et conditione certo judicare liceat. Hæc tantum sunt quæ tibi communicanda habeam. Neque ex tabulino ecclesiæ parochialis S. Petri neque ex ceteris hujus urbis archivis de hac re, quoad sciam, quidquam exuere licet. Reliqua, maxime quæ ad S. Cæciliæ templum spectant, vide supra in Annotatis ad Passionem S. Evergisli.

Cessavit fere S. Ebregisi cultus.

18 Supra num. 7 jam dixi S. Ebregisi festum actum olim fuisse die 28 martii et 24 octobris.

Reperitur etiam ejus memoria in Catalogo generali sanctorum Ferrarii ad iv nonas aprilis et ad iii nonas aprilis, id est ad diem 2 et 3 aprilis; sed error est inde ortus, quod apud Chapeavillium legitur v nonas loco v kalendas aprilis; neque existit umquam dies v nonas aprilis. Addiem 13 ejusdem mensis invenit Henschenius in mss. Grevenianis Usuardi auctariis memoriam celebratam S. Ebergisi, episcopi in Trajecto superiore et confessoris. Verum nunc id unum superest S. Ebregisi cultus vestigium, quod pergant omnes episcopi, qui Trajecti sedem suam habuerunt, sancti appellari. Facit etiam aliquantum ad ejus cultum, quod ejus nomen cum sancti titulo legitur in Floribus Leodiensis ecclesiæ Fisenii (1), in Historia Leodiensi Fulgonii (2) aliisque Leodiensis ecclesiæ annalibus et episcoporum catalogis.

19 Coronidis loco, quum toties de Evergisli et Ebregisi, Evergisli seu Ebregisi nominum affinitate dictum sit, pauca aliqua ea de re addam. Utrique nomini partem communem, scilicet Ever seu Eber, esse, nemo non videt; hoc autem aprum significari docebit te Adelung in Glossario suo Theotisco, v^o Eberhard. Ast gisus in Evergislo et gisus in Ebregiso eundem sensum non habent; adeoque Ebregisus et Evergislus duo nomina diversa sunt. Gislus enim, latina forma verbi theutonici geisil, sponsorem significat et hospitem; in gisus major difficultas est. Imprimis animadvertite hanc vocem certissime in effingendis nominibus stirpis germanicæ fuisse usurpatam, ut distinctam a gislus. Etenim in vetustissimo Catalogo San-Gallensi nominum propriorum, quibus Alamanni quondam appellati (3), sequentia occurrunt: Adalgis seu Oadalgis; Ceizo, Ceizzo, Giso, Gizo, seu Kezo; Kezeman; Liutgis seu Liutkis; Otgis; Ratgis seu Ratkis; Richkis; Theotgis seu Theotkis; Unceiz; Vuofceiz; Vuolfgis. Omitto nomina, in Goz, Coz et Koz desinentia, quamquam huc quoque referenda videantur. In Catalogo autem nominum propriorum masculinorum in Alamannia Curiensi et Burgundionensi (4) hæc etiam veniunt: Adalchix; Arigisus; Fredegisus, Fredegysus seu Fretgisus; Gisbehardus; Gisemarius; Gisemundus; Gisepertus; Giso; Gisulfus; Ratgisus seu Rotgisus; Remegisus; Vuinigisus. Jam vero dubium nullum est quin Ceizo, Gizo, Kezo seu mollius Giso idem sit quod vox germanica hodierna Geitz; cujus origo, ait Adelung ad hoc ipsum vocabulum, adhuc obscura est; significatio autem crementum et cupido videtur esse. Sed cave ne ex Eber et Geitz sensum aliquem conflare velis: hæc verba pro more sibi invicem apposita sunt non ad significatum aliquem, sed ad meram distinctionem; quemadmodum a romanis cognomina et agnomina conjungebantur cum nominibus et a nobis nomina familiarum item cum nominibus.

AUCTORE
V. D. B.

Nomen S.
Ebregisi, cuius etymologia inquiratur, diversum est a S. Evergisli nomine.

(1) Page. 363. — (2) Tom. I, pag. 80 et 181. — (3) Goldastus, Scriptores rerum Alamannicarum, tom. II, part. I, pag. 93 et

seqq. edit. tertia. — (4) Ibid. pag. 112 et seqq.

DE S. MARTINO, DICTO MARTIO,

EREMITA ET ABBATE IN CAMPANIA.

V. D. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Confusus fuit S. Martinus cum aliis sanctis; duo dies cultus; ætas; professio religiosa; Montismassici descriptio.

ANNO CIRCI-
TER DLXXX.
S. Martinus,
qui et Mar-
tius, prius in
Montecasino,
dein in Mon-
temassico ere-
mita et abbas,

B

Licet S. Martini de Montemassico gesta tam singularia sint ut cum nullius alius sancti facile confundi posse videantur, factum tamen est nescio qua fortuna ut ejus nomen cum aliis commutatum fuerit et ut qui de eo scribere velint initio versetur in mediis ambagibus. Ut autem ipsi quanta fieri potest claritate et rectitudine instituamus iter, juverit præmittere præcipuas B. Martini res, prout eas ex Dialogis S. Gregorii Magni papæ contraxit Petrus, diaconus Casinensis et sæculi XII scriptor præclarus et in libello de viris illustribus Casinensibus inseruit. In vulgatis editionibus id encomium non exstat; sed reperit illud in pleniori exemplari Casinensi Papebrochius noster. Huc forte illatum fuerat ex libro ejusdem Petri de ortu et obitu justorum cænobii Casinensis, unde id deprompsit Angelus Majus et in parte II tom. VI Collectionis suæ novæ edidit et secundum eum Mignius (1). Martinus, vir egregius miraculorumque patrator magnificus, in Casino prius sub sanctissimo patre Benedicto ac postea in monte Marsico degens, cum serpente per multum tempus habitavit; aquam de lapide speluncæ suæ omnipotens Deus ad bibendum concessit; mulierem ad obscœna eum opera provocantem Deus terribiliter occidit; puerum e summo montis vertice ad imā ruentem oratione sua illæsum servavit; lapidem immanissimum speluncæ suæ imminuentem de loco ad locum mirabiliter mutavit.

C

Sepultus vero est in monte Marsico. Prius itaque mansit beatus vir in Montecasino; dein ad meridiem deflectens in Montemassico. S. Benedicto, occidentalium monachorum patri, coævus fuit ejusque laudes scripsit S. Gregorius papa I. 2 His addere oportet duplex ejus in honorem celebrari festum, alterum die 3 augusti, alterum die 24 octobris; atque eam rem jam agredimur. In primis in cænobio Bodecensi canonicorum regularium S. Augustini, quod olim in diœcesi Paderbornensi in Westfalia erat, reperit Gamansius noster Vitam beati Martini, solitarii et confessoris, versibus dictatam, cujus festum est III nonas augusti: is ibi erat titulus. In Vita autem, conscripta ab anonymo, hæc legere est: Sepultum est autem in spelunca ejusdem montis Massici beatissimi viri corpus a parte septentrionali: quod quia difficile aditu, quietum aliquandiu, atque immotum, immo intentatum permansit; et ne in dubium veniat quando hujus sancti viri obitus, immo potius vitæ festivitas debeat cele-

brari, sciatur proculdubio TERTIO NONAS AUGUSTI venerari debere. Demum apud Petrum, diaconum Casinensem, hæc in beati viri Vita habes: Sepultum autem est in spelunca ejusdem montis Massici beatissimi viri corpus, tertio nonas augusti a parte septentrionali. Atque hinc intelligitur errare nunc Carinulanos, quum die 3 augusti celebrant translationem S. Martini abbatis, quum hac die manifeste agenda sit anniversaria memoria ejus depositionis; deinde in Calendario sanctorum ordinis S. Benedicti, quod anno 1527 absolvit Ferdinandus de Valye, monachus Cisterciensis in monasterio Antverpiensi S. Salvatoris, insignem confusionem factam esse, quum ad dictam diem 3 augusti ibidem scriptum fuit: S. Marci, abbatis Arvernensis. Hujus meminit Gregorius Turonensis, cujus patrem a febribus curavit adhuc vivens. Ut enim mittam Marcium positum esse loco Martini (quod sphalma passim alibi quoque occurrit), S. Marcius, Arvernensis abbas, qui Florentium, S. Gregorii Turonensis patrem, curavit (2), numquam die 3 augusti, sed semper 13 aprilis, qua ejus gesta illustrarunt decessores nostri (3), cultus fuit. Sequitur demum tertio Martinum confesorem, qui ad diem 3 augusti in auctariis Grevenianis Usuardi occurrit, virum ignotum non esse et a reliquis Martinis indistinctum, quem admodum ad hanc diem dixerunt decessores nostri (4), sed ipsum nostrum Martinum esse de Montemassico.

cum S. Martino, abbate Vertavensi,

3 Habet præterea S. Martinus alterum festum, nempe die 24 octobris; atque id ex errore aut confusione cum S. Martino, abbate Vertavensi, fuisse ortum mihi certum videtur. Primus scilicet, quem sciam ad diem 24 octobris S. Martini de Montemassico memoriam annuntiasset, est Petrus de Natalibus, sæculo XIV episcopus Equilinus. Hic enim in Catalogo sanctorum postquam ad hanc diem S. Martini de Montemassico, gesta ex S. Gregorii Magni Dialogis contracta retulisset; in fine de suo addidit: Quievit autem in pace vir Domini IX kalendas novembris; quod nullam aliam ob causam facere potuit, nisi quod in kalendariis reperiret ad hanc diem S. Martini abbatis nomen, nec sciens id S. Martini Vertavensis esse id ad S. Martinum Massicum referendum esse arbitratus fuerit. Verumtamen Ferdinandus de Valye, quem paulo supra jam appellavi, exemplum Petri de Natalibus secutus, scripsit etiam ad diem 24 octobris: Item S. Martini abbatis

jam pridem cultus die 3 augusti et 24 octobris, confusus fuit cum S. Marcio, abbate Arvernensi,

(1) Patrol. latina, tom. CLXXIII, col. 1063. — (2) S. Gregorius Turon. Vitæ Patrum, cap. 14, Opp. col. 1218 et seqq. — (3) Acta

SS. tom. II Aprilis, pag. 132. — (4) Ibid. tom. I Augusti, pag. 197.

A apud Campaniam; cuius meminit B. Gregorius. Baronius in *Martyrologio Romano* satis vidit duos viros esse diversos eosque accurate distinguens seorsim annuntiavit in Vertano monasterio sancti Martini abbatis memoriam, et seorsim in Campania sancti Marci solitarii, cuius præclara opera sanctus Gregorius papa scripsit; sed utramque memoriam assignavit diei 24 octobris, pro priore secutus Usuardum, pro posteriori Petrum de Natalibus. Atque hinc proculdubio factum est, ut Carinulani inceperint S. Martini festum agere, non die tantum 3 augusti, verum etiam 24 octobris.

et cum S. Martino Sanctonensi,

4 Cave tamen ne credas per hanc Baronii distinctionem procuratum tandem fuisse ut nulla amplius fieret confusio: non ita est. Quum Vertavensem abbatem vocasset Martinum et, nescio quam S. Gregorii Magni editionem secutus, Massicum eremitam Marcium, quumque insuper in notis confudisset S. Martinum Vertavensem cum S. Martino Sanctonensi, de quo S. Gregorius Turonensis capite 57 de Gloria confessorum agit et cuius natalis colitur die 7 decembris, hinc plurimi, qui postea venerunt, miros induxerunt errores. Specimina tantum aliqua indicabo. Ferrarius (1) prius exscripsit (eique pro more consonat *Hagiologium Italiae*) epitomen gestorum S. Martini Massici, quam fecerat Petrus de Natalibus, nisi quod pro Baronii auctoritate ubique Marcium, non Martinum, scripsit; et transiit dein ad S. Martinum abbatem Vertavensem, quem in Montemassico etiam floruisse voluit atque inde translatum fuisse Carinulam: plane eum confundens cum S. Martino Massico. Hueberus in *Menologio Benedictino* dedit secundum *Martyrologium Romanum* S. Marcium solitarii et S. Martinum, abbatem Vertavensem; sed ad S. Marcium retulit quæ Usuardus, Galesinius et Felicius dixerant de S. Martino Vertavensi; atque etiam quæ Ado, non v idus decembris, sed vii idus decembris tradidit de S. Martino Sanctonensi.

qui tamen omnes facile a nostro S. Martino distinguuntur.

5 Distinguere itaque oportet plures Martinos et Marcios, qui inter se commixti et confusi fuerunt. Venit primo loco noster Martinus de Montemassico, qui a Baronio et dein ab aliis dictus fuit Marcus, cuius festum olim agebatur die tantum 3 augusti, nunc autem etiam die 24 octobris, et cuius laudes scripsit S. Gregorius Magnus libro III *Dialogorum*. Venit dein S. Martinus, abbas Vertavensis, cuius Vitam continuo ante illustravimus, et cuius solius nomen ad diem 24 octobris in antiquis calendariis et martyrologiis legitur, si excipias Catalogum Sanctorum Petri de Natalibus. Tertio loco venit S. Martinus Sanctonensis, qui ab Adone et aliis celebratur die 7 decembris et cuius gesta brevibus concepit S. Gregorius Turonensis cap. 57 de Gloria confessorum. Quarto demum loco venit S. Marcius Arvernensis, quem idem S. Gregorius Turonensis laudibus prosecutus est capite 14 *Vitarum Patrum* et cuius gesta dederunt decessores nostri ad diem 13 aprilis. Alii præterea sunt multi SS. Martini et Marci abbates et solitarii; sed cum his aliis hactenus non reperio confusum fuisse S. Martinum seu Marcium de Montemassico. Hunc autem deinceps semper Martinum, non autem Marcium appellabo, quoniam in edi-

tionem operum S. Gregorii Magni, procurata a Maurinis, Martinus vocatur, tum in textu græco, tum in textu latino, nulla facta variarum lectionum mentione; deinde quod in Vita ejus, scripta a Petro diacono, in altera anonyma, et in omnibus monumentis Carinulani semper ejus nomen est Martinus, numquam autem Marcius: adeoque errat Wion (2), quum suadet corrigendos esse libros, in quibus Martinus legitur.

AUCTORE V. D. B.

6 Silvester Agosta, qui anno 1641 ad Bollandum misit Vitam S. Martini de Montemassico, ut habetur in officio ecclesiæ Calinensis, (is est titulus,) monet doctos aliquos viros voluisse eisque consensisse Michaellem Monachum, canonicum Capuanum et Sanctarii Capuani auctorem, nempe S. Martinum fuisse patriæ Capuanum, eosque variis probabilibus rationibus ad hanc amplectendam motos fuisse sententiam; additque: Annis abhinc aliquot elapsis, quidam homo, nomine Joannes Baptista, vidit imaginem hujus sancti cum inscriptione: SANTO MARTINO DI CAPUA. Debilissimum utique argumentum; neque dubium est quin alia etiam debiliora fuerint. Quamobrem probandi videntur Capuani, qui hactenus inter Officia propria suæ ecclesiæ locum non aperuerunt S. Martino, quippe qui nil unquam secum commune habuisse dici possit. Quodsi Capuani nonnulli S. Martinum Massicum civem suum fecerint, nemo mirabitur Benedictinos complures ipsum suo accensuisse ordini. Quamobrem Wion (3) in Ligno Vitæ ejus memoriam facit ad diem 24 octobris; et similiter Hugo Menardus (4), vulgo tamen abstinentior et parcior. Ruinartius et Mabillonius in primo sæculo Benedictino idem fecerunt; sed licet minoribus tantum typis ejus dederint Vitam, in sequentibus sæculis, in quibus passim severiores sunt, idem proculdubio non fecissent. Menologos Benedictinos in eandem sententiam ivisse nil mirum. Atque hinc Antonius de Heredia, postquam fuse S. Martini sub nomine S. Marci laudes sub præsentis die retulisset, sic pergit (5): Multi scriptores ei locum dant inter sanctos nostri ordinis et ex eo ordine fuisse habetur; et quidem eum S. Benedicto magistro usum fuisse ex eo constat quod retulimus; scilicet eum ante S. Benedictum habitasse in Montecasio, consilium quoddam S. Benedicti secutum esse eumque demum Montemcasinum habitandum reliquisse S. Benedicto. Quamobrem in imagine, quam anno 1610 Joannes Baptista Garganus et Lucretius Lucens Neapoli ediderunt, exhibetur S. Martinus amplissima veste nigra benedictina indutus; una manu tenens magnam crucem, altera librum; pede catena alligatus saxo, dum a tergo jacet meretrice mortua, coram vero sibilat alatus serpens. Equidem non obsto quin S. Martinus benedictinus habeatur, si hæc ad benedictinum faciendum sufficiant; probo tamen modestiam Mabillonii in *Analibus*, Gattulæ, Tostii et multorum aliorum, qui arbitrentur ordinem S. Benedicti satis esse divitem ut severus esse possit in recensendis suis sanctis.

S. Martinus de Montemassico absque fundamento Capuanus dicitur et Benedictinus;

E

7 Quoniam autem S. Martinus Massicus Cassinum montem incolebat, quum eo accessit S. Benedictus, hinc indicium temporis habemus ejus ætatis. Etenim S. Benedicti in Cassinum adventum anno 529 Baronius, Hæftenus aliique

vixit in Montecasio circa annum 528, et in Montemassico circa annum 580.

(1) Catalogus SS. Italiae, pag. 666 et 667. — (2) Lignum Vitæ, libro III, pag. 349. — (3) Ibid. pag. cit. — (4) Martyrologium

SS. Ord. S. Benedicti, pag. 92. — (5) Vidas de santos etc. de la sagrada religion de san Benito, tom. IV, pag. 139.

collocant,

AUCTORE
V. D. B.

collocant, quamquam Mabillonius alique anno 528 (1); quin etiam alii illigant S. Benedicti ad sacrum montem accessum seu Casinensis monasterii fundationem anno 527 (2). Sed si placuit Angelo de Nuce (3), res Casinenses ex professo tractanti, omittere hanc controversiam, quanto magis nobis, quorum minimi hoc loco interest accurate hunc annum cognoscere? Aliud indicium aliunde habemus. Ubi S. Gregorius exorditur enarrare S. Martini res gestas: NUPER quoque, inquit, in parte Campaniæ vir valde venerabilis, Martinus nomine, in Montemarsico solitariam vitam duxit, multisque annis in specu angustissimo inclusus fuit, quem multi ex nostris noverunt ejusque actibus præsentibus exstiterunt. De quo multa ipse, et beatae memoriæ papa Pelagio, decessore meo, et aliis religiosissimis viris narrantibus, agnovi. Hæc autem scripsit beatissimus papa anno 593 aut 594 (4). Verum cavendum est ne vocabulo nuper abutamur. Passim scilicet animadvertunt lexicographi id aliquando pro tempore satis remoto usurpari; quin etiam S. Gregorium ita usum esse hac voce ut res, viginti ab hinc annis factas, nuper contigisse dixerit, ostenderunt Maurini editores (5). Ex ætate S. Pelagii, qui ab anno 579 usque ad 590 S. Petri cathedram occupavit, aliquid certius elicere licet, atque ex hoc Petri, S. Gregorio ad finem historiæ respondentis, epiphonemate: Facta hæc placent, quia mira, et multum quia RECENTIA; ita ut plurimum a vero aberrare non possit, qui statuerit beatum eremitam usque ad annum circiter 580 vitam produxisse, et proin ad decrepitam venisse senectutem.

Monsmassicus aliquantulum illustratur.

8 De Montecasio, ubi vitam solitariam aspiciatus est S. Martinus, nolim aliquid scribere, quum locus ille omnibus sit notus. Præterea in Vita, scripta a Petro diacono, quam tempore suo dabimus, plura de hoc monte traduntur; atque hæc ibidem aliquantulum in annotatis illustrari poterunt. Contra de Montemassico aliquid hoc loco commentari non prorsus erit inutile; quum ab ipsis popularibus ignoratus fuisse videatur, verbi gratia a Petro Antonio Corsignani, prius episcopi Venusini, dein translati ad cathedram Valvensensem et Sulmonensem in Pelignis, qui tradidit S. Martinum et S. Gregorium papam monasticam vitam vixisse in Montemarsicano prope Trisultum (6). Est autem Massicus mons in ditone seu saltem in vicinia septentrionali oppidi Montisdraconis, jacetque in eo Campaniæ spatio, quod ad occidentem finitur mari mediterraneo; ad meridiem Vulturno fluvio, qui, per Capuam transiens, in idem mare delabitur; ad orientem via publica, qua Terracina itur Capuam; et ad septentrionem rivo Liri seu Garigliano, qui, ex Pontecorvo veniens, in Mediterraneum mare etiam influit. Vide mappam, quam geographiæ suæ physiciæ et botanicæ regni Neapolitani subjecit cl. v. Tenore (7). Si vero ob oculos habeas chorographiam Campaniæ Felicis, quæ in tomo IX Thesauri Græviani inserta est et quam disser-

tationibus explicavit Camillus Peregrinius, vides ibidem istum montem propius definitum, scilicet inter viam Appiam, fluviolum Savum et viam, quæ Minturnis per Suessam ducit ad Theanum Sidicinum. Pertinet autem iste mons ad eundem ramum, quo continentur Meta, Casinus et Cairus et ex altissimis habetur (8). Calcarius est ipsemet, sed valles passim ex vulcanica tellure constant (9). Ejus clivis, in varias partes vergentibus, dividuntur campi Montisdraconis, ad meridiem siti, Carinulæ ad etesias* et Suessæ* ad septentrionem, ejusque ambitus triginta circiter milliaria extenditur (10). Saltus, omnigenarum ferarum latebræ, ibidem non desunt (11) et montis dejectus partim oleis, partim frumento aliisque cerealibus herbis occupatur; quamquam vitibus potius faveret hic locus (12). Neque hæc omnino desiderantur (13); sed frustra quæreret pristinam copiam et præstantiam. Versamur hic scilicet in regione Massicis vinis fertili, quæ centum aut etiam plures annos incorrupta servabuntur et quæ tantopere laudantur Cicero, Virgilius, Martialis, Horatius, Florus, Columella, Plinius et Macrobius. Atque hic plura vina Massica distinguit (14): Uvarum, inquit, ista sunt genera: Aminea, scilicet a regione; nam Aminei fuerunt ubi nunc Falerinum est; Asinusca, Etrusca, Albiverus; præstantissima autem Aminca seu Falerna, a Virgilio dicta in Georgicis firmissima vina. Verum sæculo vi, quo huc secessit S. Martinus, jam evanuerat pristina illa bacchi gloria. Qui plura volet de hoc monte adeat dissertationem n. Camilli Peregrinii de Campania Felice (15), ubi satis superque quæ ad antiquam horum locorum conditionem spectant prosequitur. Id unum addam has partes, vitiato aere, nunc esse fere inhabitabiles; sed ubi mox de Carinula dicemus, redibit ea de re sermo.

* Nord-Est
* Sessa

§ II. Monasterii in Montemassico fata quædam; translatio corporis S. Martini tentata et tandem perfecta. Carinulæ origo. Cultus ibi, in Montecasio, Neapoli. Historiæ S. Martini.

In septentrionali Montismassici parte sepultum fuisse S. Martinum ex edendis Vitis manifesto liquebit. Neque dubito quin brevi post mortem coli cœperit a discipulis, quos sibi in illa solitudine collegerat. Non enim hi post magistri mortem dilapsi sunt; sed qui inceperant in speluncis et tuguriis cum S. Martino habitare, construxerunt postmodum monasterium, quod monachorum numero aliquando valde insigne fuit. Verum, ut in Chronico S. Vincentii Vulturensi (16) legitur, medio sæculo viii plane diversa ejus erat sors. Quapropter Arichis II, Longobardorum religiosissimus princeps, qui ab anno 758 (17) usque ad diem 25 augusti anni 787 (18) ducatum aut principa-

Post medium sæculum viii Arichis II, princeps Beneventanus, frustra tentat auferre S. Martini corpus;

(1) Gattula. Hist. abbatiæ Cassinensis, part. I, pag. 4. Cfr. Tosti, Storia della badia di Monte-Cassino, tom. I, pag. 76 et 77. — (2) Peregrinius, Series abbatum Cassinensium, in proemio, ap. Grævium, Thesaurus Italiæ, tom. IX, part. I, pag. 273 et 274. — (3) Vita S. Benedicti, notis illustrata, cap. 8, ap. Muratorium, Script. rer. Ital. tom. IV, col. 200. — (4) Maurini, S. Gregorii M. Opp. tom. II, pag. 116. — (5) Ibid. col. 244. not. e. — (6) Reggia Marsicana, tom. I, pag. 142. Cfr. tom. II, pag. 214 et seqq. — (7) Cenno sulla geografia fisica e botanica del regno di Napoli di M. Tenore. — (8) Ibid. pag. 7. — (9) Ibid.

pag. 49. — (10) Galanti, Beschreibung beider Sicilien aus dem Italienischen übersetzt von Jagemann, tom. IV, pag. 490. — (11) Guistiniani, Dizionario geografico del regno di Napoli, tom. III, pag. 173. — (12) Galanti, loc. cit. — (13) Guistiniani, loc. cit. — (14) Saturnalia, lib. II, cap. 16. — (15) Ap. Grævium, Thesaurus Italiæ, tom. IX, part. II, col. 318 et seqq. — (16) Ap. Muratorium, Script. rer. Ital. tom. I, part. II, pag. 389. — (17) Art de vérifier les dates, tom. I, pag. 424. — (18) Joannes de Vita, Thesaurus antiquit. Beneventan. tom. II, pag. 134.

AUCTORE
V. D. E.

A tum Beneventanum occupavit, cum multa sanctorum corpora ex diversis locis auferens Beneventi in templo S. Sophiæ sub annum 760 (1) honorifice collocasset et præfatum monasterium Christi confessoris Martini, quod, ut beatus Gregorius in suis dialogis meminit, magno religiosorum contubernio floruerat monachorum, jam tum ab omnibus pœne destitutum esse didicisset, concilium ei incidit, causa pietatis ac munimine civitatis Beneventanæ, confessoris corpus inde auferre, atque infra suæ urbis mœnia cum aliorum corporibus sanctorum locandum deferre. Quod cum episcopo Joanni et civibus retulisset, omnibus visum est hoc placuisse. Inde ergo pariter ad sancti tumulum cum magna devotione properantes, et ab ipso montis ascensu nudis plantis incedentes, piis precibus insistebant. At ubi pervenerunt ad locum, ubi desideratum cupiunt perficere opus, prudentissimus princeps, devotionis verba sic sancte proferens, inquit: Maxime confessor, monachorum pastore et abbas, insignis meritis, magne, venerande trophæis, Te petimusque tuos tu confer cœlitus ortus, In populos salvans nobis prece suggere... Auxilium præbens hostilia vincere castra. Tunc vox repente illic audita est dicens: Si spes et virtus mors sit honor vivere Christus. Namque ego jam prorsus nullatenus egredi pos-

[sum,

Hoc loco manens per longa tempora parens. Hujus ergo sonitu vocis omnes timore concussi pariter corruerunt ad terram; tuncque terræ motus factus est magnus, ut ab ipsis abyssi flatibus non solum totius ipsius montis, sed et cuncta vicinarum urbium mœnia concuterentur, sicque patenter omnibus datur intelligi, quoniam divina virtus locum ipsum, ubi confessoris corpus requiescit, angelicam semper jubet habere custodiam.

Cumulat hic princeps monasterium S. Martini Massicum multis donis; sed ejus successores id ipsum donant ante annum 800 monasterio Vulturensi.

10 Divinæ igitur non ausi contraire voluntati, statuerunt communiter venerari sepulcrum illud, offerentes singuli quidquid acceptabile videbatur. Princeps vero isdem cum multis aliis donariis contulit ad eundem locum præceptum firmitatis ex omnibus, quæ possederat vel possidere videbatur, adjiciens et alia plura, infra fluvium qui dicitur Carnellus et hic pro Gariliano ponitur, (licet vulgo Carnellus pro superiore parte Gariliani fluvii sumatur, dum inferior ab Suessano agro usque ad mare Garilianus vocaretur (2)) et sicut decurrit rivus Saonis seu Savonis, qui de saxo procedit et inter Vulturum et Montemdraconis in mare influit, designata sunt; servosque et ancillas, quotquot in his manere videbatur, cum suis cespitibus, ut habeat et possideat, perpetuis tradidit temporibus. Etenim aliquantulis decurrentibus annis, cum locum ipsum vetustate deficere videretur, causa piæ sollicitudinis ac restaurationis, et aliarum..... Langobardorum principes et ecclesiarum Dei venerandi pontifices hoc idem monasterium cum omnibus suis pertinentiis beati Vincentii Vulturensi monasterio ex integro subdiderunt. Diebus Sicardi, ab anno 833 usque 840 Beneventani principis,

monasteria S. Martini et S. Crucis in Montemarsico a Beneventanis commutata seu tradita esse in monasterio beatissimi Vincentii; pro quibus Beneventanos ecclesias SS. Lupuli et Zosimi, castrum quoque quod dicitur Cerbinaria in Caudetanis accepisse tradit chronographus Vulturvensis (3). Sed non potest id non esse erroneum; adeoque hæc traditio facta fuerit oportet ante initium anni 800; quandoquidem in diplomate seu testamento Radeprandi, condito pridie kalendas februarii, anno XIII principatus Grimoaldi, qui exeunte anno 787 regnare cœpit (4), hæc occurrunt (5), ex quibus etiam situs facile intelligitur: Simulque etiam dispono in præfato cœnobio S. Vincentii Vulturvensi inclitam ipsam curtem meam, quam habeo in finibus Suessæ * loco, ubi nominatur Prisciano, ubi casam fabricatam ædificatam habeo, continente fines, da una parte Rivio, et formulo ipsius Rivi, quomodo vadit ipse Rivus usque in terram episcopi sancti Stephani; ex alia vero parte cacumine montis, ubi ædificatum est monasterium sancti Martini per hos fines, da una parte fluvio Vulturno, da duabus partibus Rioza, da quarta parte terra et silva, et monte monasterii sancti Vincentii; da quarta parte, fine præfata, terra prædicti episcopii et præfati monasterii sancti Martini. Unde liquet in clivo montis orientali ad septentrionem situm fuisse S. Martini monasterium, idque decenniosaltem citius quam vult Lublinus (6) (hic scilicet vult anno circiter 810 a Beneventanis datum fuisse Vulturvensi abbatiæ S. Martini cœnobium) Vulturvenses id asceterium in suam accepisse ditionem. Quo jure donarent monasteria principes Longobardorum Beneventani si quæras, id unum respondebo in occidente æque ac in oriente omnia tum in bona ecclesiastica, dummodo a religioso usu non omnino averterentur, ausos esse reges et duces. Cæterum Paschalis papa I, quum mense julio indictione XII, id est anno 819, Vulturvensis monasterii bona confirmavit, inter ea recensuit monasterium sancti Martini in Montemarsico; quin etiam monasterium seu cellam sanctæ Crucis in Montemarsico (7); de qua cella post annum 1057 adhuc fit mentio (8).

11 Quum penes Vulturvenses factum esset S. Martini monasterium, tunc pater Epiphanius exemplo adipiscendæ eximiæ conversationis, locum hunc expetiit et diu in sancta conversatione decertando pro merito et sapientiæ doctrina, abbas S. Vincentii Vulturvensis est effectus (9) mense octobri anni 823 et præfuit annos XVII, menses XI, dies VIII (10); qui consummatus obiit in pace idibus septembris anno dominicæ Incarnationis 843, indictione VI (11). Verum jam tum pessima instabant Vulturvensi et Massico monasteriis tempora. Meridionalem Italiæ partem plures Sarracenorum turmæ ingressæ erant, et quæ facile expulsæ fuissent si post occasum Romani imperii adhuc aliqua sana mens, virilis animus aut civilis prudentia in italico solo umquam habitasset, plures civitates tranquille occuparunt et passim novas quasi fundarunt colonias, tributa

Quum autem Sarraceni sæculo IX aliquot Italiæ loca occupassent, maxime Trajectum prope Garilianum.

(1) Cfr Epitome chronicorum Cassinensium, ap. Muratorium, Scriptt. rer. Italic. tom. II, part. I, pag. 367 et Ughellius, Italia sacra, tom. VIII, col. 33. — (2) Cfr anonymus chronographus Italiæ mediæ ævi, ap. Muratorium, Scriptt. rer. Italic. tom. X, col. CCXXXI. — (3) Ap. Muratorium, tom. I, part. II, pag. 402. — (4) Cfr Art de vérifier les dates, tom. III, pag. 767. —

(5) Chronicum Vulturvense, ap. Muratori, Scriptt. rer. Ital. tom. I, part. II, pag. 373. — (6) Abbatiarum Italiæ notitia, pag. 233. — (7) Chronicum Vulturvense, ap. Muratori, tom. I, part. II, pag. 384 et 385. — (8) Ibid. pag. 314. — (9) Ibid. pag. 390. — (10) Ibid. pag. 385. — (11) Ibid. pag. 390.

AUCTORE
V. D. B.

et impium jugum vicinis imponentes. Lege miserabilem hanc tragœdiam; et italos videbis libertatis æque ac dominationis impatientes, singulos sua querentes et aliorum invidos, Sarracenis annuentes et eorum auxilio fratres suos crudelissime opprimentes adeoque maxime nescios seipsos junctis viribus servare, nec permit- tentes se servari per Francos aut Græcos atque his infestos uti et italīs civitatibus. Quum itaque per hanc incredibilem vesaniam et animorum varietatem factum esset ut Athanasius Junior, qui præsul simul Neapoli erat et militum magister, cum Sarracenis, quos o probrum! sæpius adversus christianos adhibuit, pacem iniisset eosque intro portas æquoreas et urbis murum collocasset, hi, ex tuto hoc castro pro libitu progredientes, terram Beneventanam simulque Romanam, necnon et partem Spoleti, cunctaque monasteria et ecclesias, urbes et oppida, vicos, montes et colles, insulasque deprædarunt (1). Quomodo autem Vultur- nense monasterium ab iisdem die 10 octobris, feria III, anno 870 per servorum perfidiam a Sarracenis captum fuerit, partimque incensum et depræ- datum, nongentique aut (ut alii habent) quin- genti monachi inquilini et exteri ea strage fuerint occisi, narrare dein pergit Vultur- nensis chronographus; quam historiam quoque habes in Actis S. Bertharii, quæ ad diem 22 octo- bris (2) illustravit collega. Verum postquam mater tam immanem passa esset cladem, non poterat tuta esse filia, maxime quod in vicinia habebat Sarracenos. Quum enim Romanus pontifex Joan- nes (ni fullor) VIII Cajetam Pandenolfo Capuano, pessimo viro et sæpius Athanasii, episcopi Neapolitani, et Sarracenorum amico et adjutori, tradidisset, Cajetani, duce Docibili seu Decivili, ut se a Pandenolphi jugo tuerentur, Sarracenos ex Agripoli (huc enim confugerant ii, quos Athanasius ut se ab excommunicatione pontificia liberaret Neapoli ejecerat) acciverunt. Continuo monuit eos Romanus pontifex ut a se hanc pestem amoverent; quod reapse perfecerunt armis, eis tamen per pacta conventa concedentes Traje- ctum, Garigliano fluvio vicinum locum, ubi, ut loquitur Leo Marsicanus (3), per quadraginta ferme annos degentes innumera circumquaque mala gesserunt multumque chisticolarum sanguinem effuderunt, auxiliati aliquando Athanasio et Pandenolfo (4).

12 Ea tempestate, ait Vultur- nensis chrono- graphus (5), multitudo Sarracenorum, in Ga- riliano juxta Trajectum habitantes, christia- norum et præcipue Capuanorum maximas strages dederunt. Tunc et monasterium con- fessoris Christi Martini in Marsico monte adeuntes, delere nitebantur. Quorum metu exterriti ibidem habitantes monachi, ad ejus- dem confessoris præsidia se contulerunt. Nec moras: divina miseratio affuit deprecantibus. Illis quippe montem ascendentibus astitit qui- dam venerandi habitus, qui se abbatem esse dicebat cum multitudine monachorum, quos omnes præparatos equos ascendere jubet et se comitari. Mox ipse præcedens et splendi- fica crucis signa sua dextera ferens, Sarrace- norum cuneos erupit, multosque exercitus

fortuita cæde prostravit, plurimos vulneravit, D aliquos cæcitate percussit, omnes porro per- niciter in fugam coegit. Mons ipse densis tenebris densus, concussa tellus videbatur absorbere cruentos. Ex tunc Sarracenorum exercitus ita attritus et afflictus extitit ut non solum bellum christianis inferre non valerent, sed semper fugam agentes mortis discrimini subjacerent. Etenim in proximo advenientibus christianissimis principibus Capuanis Ate- nulfo et Landulfo, cum vicinis magnatibus diversarum provinciarum et potissimum cum exercitu Græcorum, maxima illorum multitu- dine interfecta, et reliqui dispersi atque de- structi sunt; sicque christianorum populus Christi misericordia extitit liberatus. Facta est anno 915 hæc expulsio, cujus historiam fusius narravit Leo Marsicanus (6). Quum vero Massico monasterio illa calamitas immineret et tanta ei impenderent pericula, trecenti aderant monachi, ut in historia, inferius edenda, legitur. Re quidem vera eodem sæculo incredibilis turba monachorum in Italici monasteriis degebat; sed quum Massicus mons, perdita libertate, facta E esset præpositura a Vultur- nensi monasterio de- pendens, valde verisimile est inter trecentos illos partem monachorum fuisse, qui aliquot annis ante ex Vultur- nensi cænobio, irruentibus Sarra- cenis, aufugerant.

13 Quum autem meliores illuxissent dies et jam pridem restitutum fuisset Vultur- nense asce- terium, temporibus scilicet B. Hilarii, qui ab exeunte anno 1011 usque ad III kalendas octo- bris anno dominicæ Incarnationis 1044, indi- ctione Constantinopolitana XIII Vultur- nense cæ- nobium abbas rexit (7), cum quædam gens corpus confessoris Christi Martini ex Marsico monte vellet auferre, illuc cum fratribus per- rexit, et eum de sepulcro auferens tam secreta recondidit, ut usque hodie ubi sit repositum ab omnibus ignoretur. Hæc Joannes, cænobii S. Vincentii Vultur- nensis monachus (8), qui monasterii sui Chronicum scripsit anno 1108 (9). Sed non ita est. Sane, quum specus, in qua quiescebat beati viri corpus, extra monasterii septa et in parte inferiori montis esset et proin- falli facile possent Massici monachi, fieri potuit ut B. Hilarii temporibus nonnulli conati fuerint F auferre S. Martini reliquias; verum id si tunc tentatum fuerit, propterea ita non abscondit B. Hilarius pretiosum pignus ut postea plane latuerit. Sub annum enim 961, quo Pandulfus I, dictus Caputferreum, defuncto patri Landulfo II in principatu Beneventano successit, molitus est ipse S. Martini præpositus sacrum corpus ven- dere, quemadmodum ex sæpe dicta historia in- ferius constabit. Præterea ad finem sæculi XI facile id reperit S. Bernardus, Carinulanus epi- scopus; sed quum id clam Vultur- nensibus et Montismassici monachis abstulisset, ubi id esset quatuordecim annis post ignorabant adhuc Vul- turnenses et (ut fieri pronum erat) ab abbate aliquo absconditum fuisse conjiciebant et opina- bantur: quæ ignoratio mira profecto esset et pæne incredibilis, si tum magnum fuisset inter vicinas etiam plebes commercium; sed id fere nullum fuisse quis nesciat?

ipse prior mo-
nasterii tentat
furari et ven-
dere S. Marti-
ni corpus,

tentant hi
S. Martini mo-
nasterium
spoliare, sed
ope sancti pa-
tri repulsi
sunt.

(1) Chronicum Vultur- nense, ap. Muratori, tom. I, part. II, pag. 404. Cfr Erchemberti historia Longobardorum Beneventi, ap. Grævium, tom. IX, part. I, col. 36. — (2) Act. SS. tom II Octobris, pag. 672 et seqq. — (3) Chron. Cassin. lib. I, cap. 43, ap. Muratorium, tom. IV, pag. 316 et 317. — (4) Cfr Erchem-

bertus, ap. Grævium, tom. IX, part. I, col. 36 et 38. — (5) Ap. Muratorium, tom. I, part. II, pag. 407. — (6) Chronicum Cassin. lib. I, cap. 52, ap. Muratorium, tom. IV, pag. 323 et 326. — (7) Ibid. pag. 494, 495 et 512. — (8) Ibid. pag. 512. — (9) Ibid. pag. 322.

Defertur S. Martini corpus Carinulam, quæ forte veteris Caleni locum occupat,

14 Quomodo autem anno 1094 Carinulam devenerit S. Martini corpus non est quod hoc loco dicam, quum inferius optimam hujus rei historiam daturus sim; sed operæ pretium fuerit pauca de illo oppido attulisse in medium. Carinula, ait Franciscus Orlendius (1), quæ et Calinula et Calinensis civitas, nonnullis antiquior visa est ac reipsa sit. Carolus enim a S. Paulo in sua Geographia sacra Italiae vetus Calenum esse putat: Calenum, inquit, Straboni lib. 5, vulgo Carinola. Valerius hujus episcopus subscripsit concilio Romano primo sub Symmacho. Id ipsum antea dixerat Leander Albertus in Descriptione Campaniæ Felicis. Sed hanc opinionem supra rejecimus, cum a veteri Caleno quatuor circiter millibus passuum Carinula distet. Hæc quidem communis sententia; eaque est verissima, si Cales, ex quarum ruderibus Atenulfus, comes Capuanus et Beneventanus princeps, circa annum 879 Calvium * ædificavit medio itinere inter Capuam et Suessam (2), idem sit oppidum quod Calenum; nam certissime Cales seu Calvium IV M. P. a Carinula distat (3). Verum licet nunc episcopus Calviensis se Caliniensem vocet, licet regnantibus Andegavensibus Calenum semper de Calvio dictum fuerit (4) et alia id genus afferantur argumenta, ego tamen fatebor mihi nequaquam demonstratum videri Cales et Calenum eundem esse oppidum; neque id vidit chorographus anonymus Italiae mediæ ævi, cujus luculentam disputationem edidit Muratorius (5), et qui multa diligentia contulit magnum locorum numerum, quibus scriptores classici veteres dixerunt de Calibus et de Caleno; adeoque Calium cives dicti fuisse videntur Caleni, Caleni vero oppidi Calentini. Quod si distinctæ fuerint civitates aut colonie, nil obstat quominus Carinula eodem fere loco condita fuerit quo pristinum stabat Calenum; et certe a Longobardis Carinula dicta est Calinium, Calinidum, Carinulum atque etiam Calenum (6): quod nomen Carinulæ quoque tribuitur in omnibus monumentis quæ inferius dabimus de S. Martini translatione. Accedit quod sæculo XI via publica adhuc exstitit, quæ ex via Appia duceret ad Forum Claudii, de quo brevi, et quæ proin ad septentrionem aut Caurum vergeret inter Montemmassicum et Savonem fluvium; quam ad viam latinam usque deductam non fuisse ipsa rerum conditio suadet. Quod si ita sit, ad eam positum fuisse præter Forum Claudii aliud oppidum, dictum Forum Popilii, sæculoque IV adulto adhuc existens (7), et præterea Calenum, nil profecto vetat.

et cujus fata breviter declarantur.

15 Ut ut hæc sunt, (nolim enim his multum immorari,) circa finem sæculi undecimi Carinula oppidum erat haud ignobile, comitatus titulo insigne, situm inter lacum maxime piscosum et Forum Claudii, cujus rudera nunc Citta rotta dicuntur, et duobus rivis circumdatum; id tamen habens incommodi, quod ventorum motu caret (8). Atque eo tempore sanctus Bernardus e Foro Claudii tum collapsa sedem episcopalem Carinulam, duobus fere milliariis dissitam, transtulit, anno scilicet 1100: de qua translatione in Actis

ejusdem S. Bernardi (9) plura legi possunt.

16 Quamquam autem probe sciretur reliquias S. Martini translatas esse in festo SS. Pauli et Joannis, quod die 26 junii celebratur, de ea tamen annua memoria non videtur umquam fuisse acta Carinulæ. Requidem vera lectionibus liturgicis, quæ inde olim ad decessores nostros fuerunt destinatæ, subditur translationis historia; sed quum ipsa Vita, ex S. Gregorii Magni Dialogis desumpta, in varias lectiones distributa sit atque exemplar contractum responsorii etiam propriis sit distinctum, nil simile in translationis narratu deprehendere est. Neque nunc mense junio quidpiam in S. Martini honorem peragunt Carinulani; sed, quemadmodum supra num. monui, die 3 augusti, qua recolendus erat beati viri obitus, ex errore, quem iterum explicare necesse non est, celebrant ritu duplici primæ classis sine octava translationem S. Martini abbatis; et 24 octobris, quoniam ea die Baronius in Martyrologio Romano consignavit ejus memoriam, agunt ejus festum ritu duplici secundæ classis. Ita res ordinatas video in Calendario ecclesiastico, quod pro civitate et diœcesi Suessana anno 1821 edijussit Bartholomæus Varrone, Suessanus episcopus, volens hæc servari Carinulæ, in Montedraconis et in dependentibus pagis.

17 Non enim amplius sui juris est diœcesis Carinulana; sed ut uniretur cum Suessana jure merito opportunum visum fuit Pio papæ VII anno 1818 (10). Jam pridem enim non residebat episcopus Carinulæ, sed in Casali, quo ventus accedere potest et cujus situs est omnium longe amœnissimus. Præterea tota diœcesis, quæ ex antiquis Foriclaudiensi et Sinuessana conflata erat, constabat ex solis comitatu Carinulano et ducatu Montisdraconis. Comitatus autem ille continet tantummodo Carinulam cum casalibus suis, Casanova, Falciono, Nocelletto et Casali, vicisque Ventariolo et S. Donati, et circa annum 1824 incolas sibi accensebat universim 4815. Ducatus autem Montisdraconis, cujus ambitu concludebatur prisca diœcesis Sinuessana, complectebatur terram Montisdraconis cum villis S. Nicolai et S. Michaelis et circa dictum annum 1824 incolas habebat 2050; ita ut in toto pristinae diœcesis Carinulanæ ambitu solum habitarent homines 6865 (11). Minor itaque hæc erat diœcesis quam multæ parvæ rurales in Belgio; atque hæc exempli instar sit, quum plures aliæ diœceses ejusdem regionis non majoris amplitudinis sint. Pulcherrimum tamen templum cathedrale habebat et etiamnum habet, seminarium præterea clericorum, duas ecclesias collegiatis et paucas aliquot parochiales, conventum FF. Minorum et similia (12). Olim tamen floruerunt hæc loca; atque etiam vicinioribus sæculis major fuit diœcesanorum numerus. Habebat enim (13):

AUCTORE V. D. B. Hujus translationis memoriam non recte colunt Carinulani die 3 augusti, quæ est dies obitus; itemque errant die 24 octobris.

E Circumscribitur nunc S. Martini cultus angustissimis finibus pristinae diœcesis Carinulanæ, conflata ex Foriclaudiensi et Sinuessana.

F

Comitatus Carinulanus		Ducatus Montisdraconis	
annis	focos	annis	focos
1352	890	1352	558
1545	978	1545	569
1561	961	1561	510
1595	486	1595	192
1648	440	1648	176
1669	292	1669	205

(1) Orbis sacer et profanus, part. II, tom. III, pag. 1598 et 1599. — (2) Ibid. pag. 1600. — (3) Ibid. pag. 1599. — (4) Giustiniani, Dizionario del regno de Napoli, tom. III, pag. 174 et 175. — (5) Scriptt. rer. Ital. tom. X, col. CCLXX. — (6) Ibid. col. cit.; ap. Giustiniani, tom. III, pag. 174 et ap. Peregrinum, de Campania Felice, dissert. II, cap. 33, ap. Grævium, tom. IX, part. II, col. 314. — (7) Peregrinus, ap. Grævium, tom. IX,

part. II, col. 330. — (8) Giustiniani, Peregrinus, Galantini etc. — (9) Acta SS. tom. II Martii, pag. 232. — (10) Moroni, Dizionario di erudizione ecclesiastica, tom. X, pag. 30. — (11) Cfr. Giustiniani, tom. III, pag. 176 et Dizionario statistico de' paesi del regno delle due Sicilie al di qua del faro, 1824, pag. 30 et 31, et pag. 98 et 99. — (12) Moroni, tom. X, pag. 30. — (13) Giustiniani, tom. III, pag. 176 et tom. VIII, pag. 32.

AUCTORE
V. D. B.

Quis possit autem esse in tam parvis diœcesibus delectus et institutio clericorum, quæ synodorum diœcesanarum auctoritas, quæ episcopalis sollicitudo et honor, quotusquisque rerum humanarum non penitus ignarus facile suspicabitur. Nemo utique improbabit minimas illas diœceses a sancta Sede suppressi aut cum aliis uniri. Sed de his, utut nobis citramontanis mirabilia sunt, jam multo nimis forsitan diximus.

Improprie patronus dicitur Carinulæ; vetus officium;

18 *Ut autem pauca singularia de cultu S. Martini referam, monebo imprimis beatum eremitam in posteriori Italiæ sacræ editione dici cum S. Bernardo episcopo patronum templi cathedralis Carinulani (1). Quod tamen mihi perquam dubium est, quum ejus festum cum octava non agatur, quemadmodum de patronis fit. Errorem ortum arbitror ex eo capite, quod in Vita S. Bernardi, postquam ibidem traditum est S. Martini corpus a beato præsule Carinulam translatum fuisse, sic dein pergitur (2) : O felix civitas Calinensis, quæ tanto es dotata patrono, quæ in Martino habes singularis defensionis præsidium contra diabolicæ tentationis et totius nequitiae spiritualis assaultum; sed Dominus sibi adiecit ad gloriam, ut juxta consuetudinem domesticarum ejus esses vestibis duplicibus et bicoloribus adornata; duplici enim polles honorificentia : ideo tui defensor Bernardus datus est cum Martino. Sed aliud est commune præsidium, quod in iis quorum reliquiae possidentur est repositum; aliud patrocinium solenne, quod per electionem fit et certis legibus regitur : quod posterius nequaquam illis S. Bernardi Vitæ verbis designatur. Vetus officium habeo, quod olim in officiis divinis ad honorem S. Martini Carinulani usurpabant. Depromptum id est ex S. Gregorii Dialogis et post singulos lectiones responsoria et versus propria habet et ad horas antiphonas proprias; sed in his nil singulare est. Haud scio utrum ad publicum cultum an ad privatam pietatem pertinerent hymnus et oratio, quæ reperi ad calcem imaginis, supra num. 6 descriptæ :*

hymnus et oratio ibi olim usitata;

19 Martine, qui in cælestibus
Gaudes beatus ædibus,
Felicitate intermina
Mundi solutus vinculis :
Deum roges, te poscimus,
Ut dæmonem teterrimum,
Qui nos misellos obruit,
Sternat potente dextera :
Ut rupe quondam Marsici,
Te deprecante, corruit,
Formam vetustam callidus
Indutus anguis lubrici.
Martine vir castissime,
Deum precare perpetim,
Ut carnis ardor noxius
Nostris recedat cordibus ;
Velut tuo de pectore
Fugavit omnem protinus :
Decernis unde imposterum
Nullam videre fœminam.
Scelestas sicut fœmina
Mortem subivit illico,
Dum te beatum perdere
Molitur arte dæmonis :
Repente sic tu deleas

Sanctis precationibus,
Martine, cordis crimina,
Quæ nos trahunt ad tartara.

Orando sic nos eruas
Præsentibus periculis,
Sicut puellum liberas,
Qui rupe quondam decedit.

Martine, corpus ferreis
Sicut ligabas vinculis,
Nostra illiges sic corpora
Ut Trinitati serviant.

Amore Christi pectora
Demum catena vincias,
Qua nunc beatus fortiter
Vinctus manes in patria.

Et tu beata Trinitas
Concede nobis omnia;
Cui semper exstet gloria
In sæculorum sæcula.

Amen.

ANTIPHONA. Triumphator acerrime carnis, mundi et dæmonis, Martine beatissime, nova lux Campaniæ, Suessanorum gloria, Calenorum nobile depositum, piumque patrocinium, Christi nobis gratiam impetres assidue. ✕ Ora pro nobis, Martine beatissime, ut Deus æternæ concedat gaudia vitæ. OREMUS. Omnipotens sempiterne Deus, majestatem tuam suppliciter exoramus, ut sicut beatum Martinum confessorem atque anachoretam tuæ charitatis vinculo necti et a catena ferrea per beati Benedicti discipulum in monte absolvere voluisti : ejus nos ita meritis et intercessionem dilectionis tuæ nexibus jubeas devinciri ac delictorum nostrorum laqueis liberari, ut ad montem, qui Christus est, pervenire valeamus; qui tecum etc.

20 *Ad Neapolitanos quoque aliquando extensus est S. Martini cultus. Quum scilicet Joannes Vitellius, cæsaris regii consiliarii filius, et inter Theatinos clericus regularis, defuncto patruo Nicolao Antonio Vitellio in sede Carinulana anno 1594 successisset (3), placuit ei S. Martini corpus decentiori loco ponere. Transtulit itaque pius exuvias ad monumentum, ubi hæc inscriptio cernitur: HIC JACET CORPUS B. MARTINI TRANSLATUM DE MONTE MASSICO PER MANUS PRÆSULIS BERNARDI; ubi etiam asservatur catena, qua sanctus olim vinctus fuit (4). Hanc translationem dum celebravit pius præsul, sibi pro more reliquiarum partem reservavit, nempe prægrande cruris os ac catenæ partem; quæ ecclesiæ S. Pauli majori Neapolitanæ, patrum Theatinorum usibus destinatæ, addixit (5). Id factum sit oportet ante annum 1610, quo ad Caputatuensem cathedram promotus est (6); et quidem hæc narrat Josephus Silos in Historia Theatinorum sub anno 1607. Silvester Agossa scripsit olim ad Bollandum ipsum S. Martini caput Theatinis Neapolitanis dono fuisse datum : sed melior testis est, quem modo dixi Josephus Silos. Casinenses quoque sæculo xii celebrant quotannis S. Martini festum, ut satis liquet ex hymno, quem Petrus diaconus composuit et quem post Vitam, prosa ab eodem scriptam, inferius dabimus. Incepit proculdubio Casini S. Martini cultus anno 1094, quo (ut in Vita inferius danda narrat ille idem Petrus diaco-*

reliquiæ Neapoliti in Montecasio.

(1) Ughellius, tom. VI, col. 462. — (2) Acta SS. tom. II Martii, pag. 233. — (3) Ughellius, Italia sacra, tom. VI, col. 471.

— (4) Ibid. col. 467. — (5) J. Silos, Historia Theatinorum, tom. II, pag. 199. — (6) Ughellius, tom. VI, col. 471.

nus)

A nus) ad montem sanctum delatæ sunt aliquot sancti viri reliquiæ, detractæ ab integro corpore, quod eodem tempore e Montemassico Carinulam delatum fuit. Alibi is etiam Petri diaconi hymnus in usu fuit, et certe Carinulæ, ut ex vetusto libro officiorum priorum S. Bernardi et S. Martini constat. In annotatis signabimus, qui aliter Casini, aliter Carinulæ cantaretur.

Monumenta
literaria, quæ
de S. Martino
supersunt.

B 21 Omnia fere monumenta quæ de S. Martino supersunt jam memoravimus; atque hæc ad quatuor fontes referenda sunt. Primus est Vita conscripta a S. Gregorio Magno ejusque Dialogis inserta; secundus est Historia translationis, peractæ a S. Bernardo episcopo anno 1094 et miraculorum, quæ proxime secuta sunt: scripta hæc fuit ipsius S. Bernardi jussu; tertius est Chronicum S. Vincentii Vulturvensis, ineunte sæculo XII collectum; quæ de reliquiis S. Martini habet, supra in commentario jam dedimus; quartus demum fons est pars scriptio-
C nis Petri diaconi, cui est titulus: Vita, translatio et miracula S. Martini abbatis et quæ quatuor (ut ita dicam) partes continet. Prima collecta seu potius contracta est ex Dialogis S. Gregorii et ex documentis aliquot Casinensibus minimumque momentum habet. Secunda constat ex narrationibus aliquot de tentata sæpius S. Martini corporis translatione; quarum pars tantum innotuerat Vulturvensi chronographo. Primæ ex illis narrationibus auctor dicitur fuisse Severus, diaconus Beneventanus, qui, quum in ipsa re præparanda operam suam studiose posuisset, gesti hujus notitiam primus posteris commendasse dicitur. Quis vero Severus ille fuerit, neminem qui me doceret reperi; et certe, si is reapse scriptiorem aliquam de tentamine illo fecit, oportet ut alii apposuerint notas temporis, quum hæc ita sint turbatæ seu potius secum invicem pugnantibus ut a viro cæcero proficisci non potuerint. Aliarum vero narrationum nullum auctorem indicat Petrus diaconus. Tertia pars ad verbum fere historia est translationis, quæ anno 1094 fuit peracta, et prodigiorum, quæ subsequuta sunt. Quarta demum pars pauca aliquot continet miracula, quæ post hunc annum, quo reliquias S. Martini etiam Casinum
C devenisse diximus, in sacro monte contigerunt. Adeoque in Petri diaconi lucubratione duæ partes sunt novæ, et duæ aliunde assumptæ. Dabimus tamen integram scriptiorem, tum quod passim improbari videmus monumentorum in frustra discriptionem, tum quod Petri diaconi nomen in historia literaria sat celebre sit ut is ei habeatur honor. Eadem de causa dabimus Vitam metricam S. Martini, conscriptam item (ut in fronte notatum reperio) a Petro diacono versibus valde singularibus; media scilicet pars hexametri clausula simul est sequentis pentametri, ita ut initium et finis singulorum distichon echoicam formam habeant. Vitam S. Scholasticæ et S. Mauri eodem omnino versuum genere scripsit sæculo VIII extremo Paulus diaconus, dictus Warnefridi; unde dubitare mihi subiit an Petri nomen Paulo substitutum fuerit. Ecce autem initium Vitæ S. Scholasticæ (1): Sponsa decora Dei petit alta Scholastica cæli; Ingreditur thalamum sponsa decora Dei. Angelicis hodie manibus super astra levatur

Miscetur turmis angelicis hodie etc.

Utut id est, illam S. Martini Vitam metricam reperit Gamansius noster in codice canonicorum regularium monasterii de Bodeken in Westphalia; ubi præmissa erat Vitæ S. Martini, conscriptæ a S. Gregorio Magno et in lectiones distributæ; postea veniebat historia translationis, omisso prologo; et demum pone sequebantur partes scriptio-
F nis Petri diaconi secunda et quarta. Omitto alia multa quæ ex declaratis fontibus in varios rivos detorta sunt.

AUCTORE
V. D. B.

VITA S. MARTINI,

Ex dialogis S. Gregorii Magni,
lib. III, cap. XVI.

De S. Martino monacho de Montemarsico.

Nuper quoque in parte Campaniæ a vir valde venerabilis, Martinus nomine, in Montemarsico solitariam vitam duxit, multisque annis in specu angustissimo inclusus fuit; quem multi ex nostris noverunt ejusque actibus præsentibus exstiterunt. De quo multa ipse et beatæ memoriæ papa Pelagio, decessore meo b, et aliis religiosissimis viris narrantibus agnovi. Cujus hoc miraculum primum fuit, quod mox ut se in prædicti montis foramine contulit, ex petra eadem, quæ in semetipsa concava angustum specum fecerat, aquæ stilla prorupit, quæ Martino Dei famulo in usu quotidiano sufficeret, et nec plus adesset, nec necessitati deesset c. Qua in re ostendit omnipotens Deus quantam sui famuli curam gereret, cui vetusto miraculo potum in solitudine ex petræ duritia ministraret d.

S. Martinus, solitariam vitam ducens in Montemarsico, miraculo aquam sibi necessariam accipit;

a
b

c

d

2 Sed antiquus hostis humani generis, ejus viribus invidens, hunc usitata arte pellere ex eo specu molitus est. Nam amicam sibi bestiam, serpentem e scilicet, ingressus, hunc ab eadem habitatione ejicere facto terrore conatus est. Cœpit etenim serpens in speluncam venire solus cum solo, eoque orante se ante illum sternere, et cum cubante pariter cubare. Sed vir sanctus omnino imperterritus, ejus ori manum vel pedem extendebat, dicens: Si licentiam accepisti ut ferias, ego non prohibeo. Cumque hoc continue per triennium gereretur, die quadam antiquus hostis tanta hæc ejus fortitudine victus infremuit, seque per devexum montis latus in præcipitium serpens dedit, omniaque arbuta loci illius flamma ex se exeunte concremavit. Qui in eo quod montis latus omne combussit, cogente omnipotente Deo, monstrare compulsus est, quantæ virtutis fuerat, per quem victus abscedebat. Perpende, quæso, iste vir Domini in quo mentis vertice stetit, qui cum serpente per triennium jacuit securus. PETRUS. Auditum paveo.

eum turbare conatur demon sub specie serpentis triennium familiaris;

e

3 GREGORIUS. Vir iste vitæ venerabilis, inclusionis suæ tempore primo, decreverat ut

mulier, tentans eum corrumpere, subito interimitur;

(1) Ap. Mabillonium, sæcul. I Benedict. pag. 42.

AUCTORE
S. GREGORIO
M.

ultra mulierem non videret, non quia aspernabatur sexum, sed ex contemplata specie tentationis incurrere metuebat vitium. Quod quædam mulier audiens, audacter ascendit montem, atque ad ejus specum impudenter prorupit. At ille paulo longius intuens, et venientis ad se muliebria indumenta conspiciens, sese in orationem dedit, in terram faciem depressit, et eo usque prostratus jacuit, quo impudens mulier a fenestra cellulæ illius fatigata recederet. Quæ die eodem, mox ut de monte descendit, vitam finivit, ut ex mortis ejus sententia daretur intelligi quia valde omnipotenti Deo displicuit, quod ejus famulum ausu improbo contristavit.

puer, eum visitans, præcepit ruit et servatur;

4 Alio quoque tempore dum multi ad hunc religiosa devotione concurrerent, atque arcta esset semita quæ in devexo montis latere ad ejus cellulam properantes ducebat, puer parvulus, incaute gradens, ex eodem monte cecidit, et usque ad vallem corrui, quæ, sub monte eodem sita, quasi in profundo conspicitur. In loco quippe eodem tanta mons ipse altitudine excrevit ut arbusta ingentia, quæ ex eadem valle prodeunt, ex monte aspicientibus quasi fruteta esse videantur. Perturbati itaque sunt cuncti qui veniebant, summaque cura quæsitus est sicubi corpus elapsi pueri potuisset inveniri. Quis enim aliud nisi extinctum crederet? Quis vel corpus ad terram integrumpervenisse suspicaretur, dum interpositis ubique scopulis in partes discerni potuisset? Sed requisitus puer in valle inventus est non solum vivus, sed etiam incolumis. Tunc cunctis patenter innotuit quod ideo lædi non potuit, quia hunc in casu suo Martini oratio portavit. In specu vero illius magna desuper rupes eminebat, quæ cum ex parte exigua monti videretur affixa, Martini cellæ prominens, casum suum quotidie et illius interitum ruitura minabatur.

rupes inter cadendum divinitus amoveatur a S. Martini habitaculo;

f

C

5 Ad hanc Mascator, illustris viri Armentarii nepos f, cum magna rusticorum multitudine veniens, precabatur ut vir Dei de specu eodem dignaretur exire, quatenus ipse ruituram rupem ex monte potuisset evellere, atque in specu suo Dei famulus jam securus habitaret. Cumque hoc vir Dei nequaquam acquiesceret, et quod posset ut faceret præcepit, et ipse in cellæ suæ remotiori se parte contulit. Si tamen ingens moles rueret, dubium non erat quod simul et specum destrueret et Martinum necaret. Itaque dum ea quæ venerat multitudo conaretur, si posset, sine periculo viri Dei ingens illud, quod desuper incubuerat, saxum levare, cunctis videntibus, repente res valde admirabilis contigit, quia moles ipsa quam conabantur evellere, subito ab eisdem laborantibus evulsa, ne spelunca Martini tectum tangeret, saltum dedit, et quasi servi Dei læsionem fugiens, longius cecidit. Quod ad jussum omnipotentis Dei angelico ministerio actum intelligit, qui divina providentia disponi omnia fideliter credit.

monetur a S. Benedicto ut se non liget catena ferrea, sed Christi amore; hujus catenæ fata.

6 Hic cum primum se in eundem montem contulit, necdum clauso specu habitans, catena sibi ferrea pedem ligavit, eamque saxo ex parte altera affixit, ne ei ultra liceret progredi quam catenæ ejusdem quantitas ten-

debat. Quod vir vitæ venerabilis Benedictus D audiens, ejus superius memoriam feci g, ei per discipulum suum mandare curavit: Si servus Dei es, non teneat te catena ferri, sed catena Christi. Ad quam vocem Martinus protinus eandem compedem solvit, sed nunquam postmodum solutum tetendit pedem ultra locum, quo ligatum hunc tendere consueverat, atque in tanto se spatio sine catena coercuit, in quo et antea ligatus mansit. Qui dum se postmodum in ejusdem loci specu conclusisset, cœpit etiam discipulos habere; qui ab ejus specu seorsum habitantes, ad usum vitæ aquam de puteo h haurire consueverant. Sed funis in quo ad hauriendum aquam situla dependebat crebro rumpebatur. Unde factum est ut eandem catenam quam ex pede suo vir Domini solverat ejus discipuli peterent, eamque funi adjungerent atque in illa situlam ligarent. Ex quo jam tempore contigit ut idem funis et quotidie tingeretur aqua et nullo modo rumperetur. Quia enim catenam i viri Dei funis ille contigit, ipse quoque ad tolerandam aquam ferri in se fortitudinem traxit. PETR. Facta hæc placent, quia mira; et multum, quia recentia. E

ANNOTATA.

a *Campaniam Felicem seu Terram Laboris intelligit S. Gregorius. Accurate situm Montis-massici, quem sequioris ævi scriptores Montem-marsicum appellant, indicavi in Commentario prævio, num. 8. Hic tantum dixerim hunc montem positum esse inter Montemdraconis, Carinulam et Suessam.*

b *Vide quæ de hoc loco diximus in Commentario prævio, num. 7.*

c *Sunt tamen in hoc monte aliæ aquæ; sed de his infra.*

d *Alludit auctor de his quæ in solitudine arabica peracta sunt et narrantur cap. 20 libri Numerorum. De fonte Mosaico, qui adhuc exstat, vide Commentarium de S. Hilarione ad diem 21 octobris (1).*

e *Qui de Montemassico scripserunt, passim docent venenata animantia plura ibidem reperiri. In regione plana et mediterranea colubrum natricem et berum seu viperam lacertasque agilem et viridem; in clivosa et silvestri inferiori colubrum aspidem; in silvestri superiori anguem fragilem, colubrosque aspidem et cæruleum docet cl. v. Tenore in Conatu de geographia physica et botanica regni Neapolitani (2). Quem indicare voluerit S. Gregorius non facile divinis.* F

f « *Excusi, inquiunt Maurini ad hunc locum, Mascator (vel Mascatus,) illustris vir, Armentarii nepos, etc.* » Hæc lectio proculdubio non valet; Armentarius illustris vir fuit, non autem Mascator. Nam quod apponitur hunc nepotem fuisse Armentarii, id fit quoniam Armentarius magis notus erat quam Mascator; quemadmodum ab evangelista Marco, cap. XV, v. 21, dicitur Simon Cyrenensis pater fuisse Alexandri et Rufi, inter primos christianos notissimorum. Porro quum honorati in tres distributi essent classes, illustrium, clarissimorum et spectabilium, atque illustris dignitas, omnium suprema,

(1) Acta SS. tom. IX Octobris, pag. 21. — (2) Cenno sulla

geografia fisica e botanica del regno di Napoli, pag. 34 et seqq. primis

A primis tantum magistratibus concederetur, puta præfectis prætorio, præfectis urbi, quæstoribus, magistris militum etc.; hinc fit ut, si Mascator illustris vir fuisset, indicandus non fuisset ex Armentarii parentela, sua ipsius dignitate Armentario longe notior. Cæterum quis ille Armentarius fuerit, ab aliis discere aveo.

g Libro II scilicet Dialogorum S. Benedicti res gestas narraverat S. Gregorius. Noverant se invicem S. Benedictus et S. Martinus, ex quo hic decesserat ex Montecasino, locum faciens S. Benedicto.

h De aquis, quæ in Montemassico exstant, docet Justinianus (1) sequentia. Imprimis inter Carinulam et Montemdraconis locus est valde piscosus, a Montemassico uno milliario distans. Prope Carinulam fons est optimus, dictus Malerba; et demum in ipso monte, loco dictus Vaglie, alius egregius fons est. Hic proculdubio indicatur a S. Gregorio.

i Catena hæc etiamnum servatur Carinulæ, et particulæ aliquot in templo Neapolitano S. Pauli Majori. Cfr commentarius prævius num. 20.

B

HISTORIA

TRANSLATIONIS RELIQUIARUM

S. Martini ex Montemassico Carinulam,

Ex ms. codice canonico regulæ S. Augustini in Bodeken, collato cum aliis a.

a

PROLOGUS.

Jussu S. Bernardi, episcopi Carinulani, qui translationem perfecit, eandem describit auctor anonymus.

Quia fides usquequaque terrarum catholica ex innovatis divinorum operum relationibus religionis sumit augmentum, nova quædam divinæ pietatis opera, quæ nostris contingere temporibus, fidelium auribus intimare curamus, ut et insolitæ quadam visa novitate dulcedinis pascatur obtutus et bonorum præsentium certissima relatione delectetur auditus. Dum etenim talentum, ad multiplicationem fœnoris a Domino sibi traditum, in terram fodiens servus abscondit, nequitia et infidelitatis arguitur. Ne nobis igitur idem injuriæ casus et eadem meriti pœna contingat, thesaurum nostris divina dispensatione temporibus revelatum, et his, qui nostri temporis sunt, fidelibus notificare, et posteris scribendo æquum duximus insinuare. Notum quidem omnibus pæne divinarum Scripturarum rimatoribus esse non ambigimus beatum Romanæ urbis papam Gregorium, Pelagii meritis non imparem papæ venerabilis successorem, beati Martini*, qui vitam in Montemarsico solitariam duxit, et quædam in suo Dialogo miracula descripsisse. Et cui tantus vir tantæ dignitatis adhibet testimonium, indignum valde est nos et ejus

* gesta

corporis translationem et miracula, quæ translatus edidit, oblivioni aut incuriæ mancipare et non memoriæ fidelium commendata dimittere. Ad hujus igitur operis audaciam me non innata mentis meæ sapientia, non artificialis scientia, non facundæ loquacitatis opulentia, sed ipsius sancti, de quo loqui cupio, cooperatoris et adjutoris nostri spes est non incerta, et venerandi patris Bernardi, Calinensis episcopi, a quo se transferri permisit, petitio benigna succendit b. Quisquis igitur ad hoc opus legendum accedit, me id aggressum esse temeritati non imputet, sed obedientiæ, precor, adscribat. Explicit prologus.

AUCTORE
CANONICO
CARINULANO
CO.EVO.

b

ANNOTATA.

a Historia hujus translationis impressa est in Sanctuario Capuano Michaelis Monachi et in Actis Sanctorum ad calcem Vitæ S. Bernardi, episcopi Carinulani, sub die 12 martii. Eadem nobis occurrit in apographo codicis Carinulani, olim ad decessores nostros misso. Sed in his omnibus deest prologus, non minimi momenti locus, quem in solo codice monasterii de Bodeken reperimus. Ipsa translationis historia, quæ ibidem post prologum venit, accuratius scripta est quam alibi; quamquam nullæ occurrant singulares lectiones variantes, quibus vel aliquid novi addatur, vel sensus mutetur.

E

b Locus valde notandus. S. Bernardus itaque ipsemet auctor fuit ut hæc historia scriberetur; cæterum ex miraculorum narratione, quæ in fine venit, facile intelligitur hanc lucubrationem continuo post translationem fuisse susceptam.

INCIPIT TRANSLATIO

SANCTI MARTINI.

Anno tandem ab incarnatione Domini millesimo nonagesimo quarto, in anno quarto decimo principatus Richardi a, filii Jordani principis, Forum-Claudii regente venerabili episcopo Bernardo b, in octavo pontificatus sui anno, mense junio, indictione secunda, quod dudum animo suo proposuerat idem venerabilis episcopus, replicare cœpit: decreverat enim et consilium a domino Guimundo c, Aversanæ sedis episcopo, magnæ auctoritatis viro, per archipresbyterum suum Joannem acceperat, ut S. Martini corpus, cui crescente præpositorum d iniquitate non more solito debitum solvebatur obsequium, ad ecclesiam S. Mariæ et S. Joannis e, cui præerat, transferret. Sciebat enim frequentiora ibi et a clero et a populo sanctis persolvenda membris obsequia. Jonatha itaque, Richardi principis filio f, qui tunc Caleni g præerat, accersito, equitum prudentissimo, consilium ab eo qualiter hoc fieri posset, expetiit. Jonathas vero, magnæ inter sæculares vir prudentiæ, eum comprovinciales episcopos ad id secum agendum invitare commonuit, seque quidquid melioris super hoc consilii et auxilii posset daturum efficaciter spondit. Convocatis ita-

Multorum
consilio et ope
anno 1094, die
26 junii,

a

b

c

d

e

f g

(1) Dizionario geografico del regno de Napoli, tom. III, pag. 173.

que

AUCTORE
CANONICO
CARINULANO
CO.EVO.

h
i

S. Bernardus
clam aufert S.
Martini reli-
quias easque
in novum tem-
plum cathedra-
le trans-
fert.

k

B

que Theanensi *h* et Calvensi episcopis, constituto die, quo scilicet sanctorum martyrum Joannis et Pauli *i* erat celebranda solemnitas, montem ascendit, ad sancti corporis tumulum cum maxima reverentia devotionis accedens.

2 Primus itaque Bernardus episcopus, thesauri tam nobilis inveniendi amore succensus, oratione completa, ictum marmoris, quo venerabile corpus tegebatur, incussit : et quæ pluribus antea difficilis fuerat, tam facilis prædicto episcopo venerabili et comitibus suis sancti corporis facta est revelatio, ut ipsius sancti ad suæ revelationis et translationis effectum consentanea voluntas facillime posset agnosci. Omnes vero qui aderant, tanto jucundæ suavitatis odore *k* sunt repleti, ut paradisi civem et cælicolam, cujus corpori assistebant, esse non ambigerent. Abstractis igitur diu desideratis sancti viri reliquiis, gratias agens episcopus Bernardus Domino, et ultra quam dici posset exhilaratus, omnibus etiam qui cum eo ierant, læta voce Dominum laudantibus, ossa venerabilia diligenter in mundo posuit linteamine; et, sicut qui victoria potiuntur, beati redire solent, omnes de tam insperata thesauri tanti inventionis alacres descendunt. Cum autem populus civitatis adventum sanctissimi corporis agnovisset, omnes, viri et mulieres, parvuli, juvenes et senes, obviam processerunt. Jonathas etiam cum uxore sua et militibus suis, gratias agens Deo, pedibus nudis occurrit, et sic cum maximo honore reliquiæ sanctæ ad basilicam usque episcopii delatæ sunt; in qua plurima per eundem sanctum petentibus fiunt beneficia, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Richardus I, genere Normannus et comes Aversanus, anno 1062 plenam et liberam principatus Capuani possessionem, quam jam pridem affectarat, nactus erat. Huic die 5 aprilis anni 1078 defuncto successerat ejus filius Jordani, qui ipsemet die 19 aut 20 decembris anni 1091 obiit. Ei successit filius ejus Richardus II; qui quum ab anno 1080 a patre principatus particeps factus esset, anno 1093 decimumquartum principatus sui annum computabat (1). Ut ex Chronico Casinensi Leonis Ostiensis (2) constat, erat Jordano præter Richardum alter filius nomine Jonathas, qui Soranis contra Aquinenses auxilium tulisse legitur. De hoc redibit sermo infra.

b Ejus Vitam vide ad diem 12 martii (3). De Foroclaudii, cujus rudera nunc cernuntur prope Carinulam et nomine Città rotta distinguuntur, vide commentarium prævium. num. 13.

c Est is Guimundus, in controversia adversus Berengarium notissimus; cujus opera collegit et nuper edidit R. V. Migne tomo CXLIX Patrologiæ latine. Aversa autem recta linea viginti milliariis distat a Carinula et Montemassico ad euronotum*.

d Monasterium Montemassici circa an-

num 800 subditum fuisse Vulturensi S. Vincentii dixi in commentario prævio num. 10. Ex hoc tempore Monsmassicus abbatibus amplius non habuisse videtur, sed præpositos seu priores, a Vulturensibus assignatos.

e Indicatur nova ecclesia Carinulana. Quum enim anno 1078 S. Bernardus a clero electus fuisset episcopus atque eo tempore episcopalis mansio esset loco, qui Forumclaudii dicebatur; (videlicet strata publica euntibus Romam et Neapolim planum usque hodie monstrat accessum : qui locus a Calinensi seu Carinulana civitate duobus fere millibus distat;) videns sanctus Dei populum suum, deserto Foroclaudii, Carinulæ habitare, et, longe a se remotum, frequens ab eo consolationis non habere consilium, cum bona voluntate Jonathæ, Jordani Capuani principis filii et Carinulani domini, episcopatum ad prædicta civitatis claustra transtulit, et dono principis pariter et promisso in honorem sanctæ et intemeratæ Virginis Mariæ et B. Joannis Baptistæ fabricavit ecclesiam et domos competentes. Peractis igitur ædificiis,..... sanctissimi viri Martini corpus..... de Montemassico ad suam ecclesiam transtulit (4), et ipse ab anno 1100 illic habitavit.

f Jonathas non potuit esse Richardi II filius, quum anno 1094 Richardus ea esset ætate ut filiolos habere posset, nequaquam autem filios uxoratos et magnæ inter sæculares prudentiæ viros; ut auctor loquitur. Utrum itaque hic Jonathas idem sit ac Jordani filius, de quo in annotato a, (ita ut auctor coævus hoc loco erraverit (5)); an vero filius sit Richardi I, et proinde Jordani frater et patruus Richardi II aliis expendendum relinquo.

g Intellige Carinulam. Cfr Commentarius prævius, num. 12.

h Quis esset tum temporis Theanensis episcopus ignoratur, nisi forte idem sit ac Guilielmus, qui anno 1071 consecrationi templi Casinensis interfuit. Qui post venit in catalogis Pandulfus, non ante annum 1099 episcopus consecratus est (6). Situm est Theanum paucis aliquot milliariis supra Carinulam ad septentrionem. Hujus diœcesis amplitudinem laudat Ughellius (7); et re quidem vera anno 1823 continebat incolas 30,202, magnampro his terris multitudinem (8). De Calvio jam diximus in Commentario prævio num. 12. Habet adhuc hæc civitas templum cathedrale et plurima alia monumenta publica, sed incolas 13 tantum. Tota vero diœcesis, quæ quadraginta circiter abhinc annis, retento tamen titulo, Theanensi adjuncta est, incolas tantum habebat anno 1823 9,703 (9). Plures aliæ diœceses, nondum unite, adhuc pauciores habent. At quis anno 1094 Calviensis episcopus esset, latet.

i Agitur horum martyrum Romanorum memoria die 26 junii, ad quam de eis dixerunt decessores nostri.

k De naturali causa suavius odorum, qui in sepulcrorum aperitione sæpe percipiuntur, duobus locis dictum est in opere nostro ad diem 21 octobris (10); quamquam imprudenter negaretur hos aliquando odores vere esse miraculosos.

(1) Cfr Art de vérifier les dates, tom. III, pag. 788 et 789. — (2) Ap. Muratorium, Scriptt. rer. Ital. tom. IV, pag. 501. — (3) Acta SS. tom. II Martii, pag. 231 et seqq. — (4) Ibid. pag. 232 et 233. — (5) C. Peregrinii Historia principum Longobardorum, bina stemmata principum Capuæ Normannorum, ap. Gravium,

tom. IX, part. I, pag. 179. — (6) Ughellius, Italia sacra, tom. VI, col. 552. — (7) Ibid. col. 549. — (8) Dizionario statistico de Due Sicilie, pag. 263. — (9) Ibid. pag. 241. — (10) Cfr Acta SS. tom. IX Octobris, pag. 250 et 420.

A

INCIPIUNT MIRACULA EJUSDEM.

Captivus liberatur,

Eodem die quo Calinensis civitas fuit tanti decorata rectoris adventu, rusticus quidam, cujus filius Teani captus habebatur, cum non haberet unde filium redimeret, sanctum expetiit, et de filii sui liberatione cum suppliciter postularet, cumque mane surgens domo egredi vellet, filium a sancto liberatum foribus astantem vidit. Veniens igitur ad ecclesiam cum muneribus Deo et sancto Martino gratias egit, et omnibus qui aderant nuntiavit.

mulier male menstruata sanatur;
a

2 Post triduum vero quædam Petri, cognomine Saraceni a, uxor, quæ vim menstruorum amiserat, salutis suæ, quæ nullo modo per medicos reparari poterat, sollicita sanctum adiit et genialis officii usum sibi restitui poposcit. Mirum in modum, antequam ab ecclesia egrederetur, saluti se restitutam percepit et præsentibus indicavit.

puer debilis valetudini restituitur;

B

3 Quemdam vero puerulum, omnibus ab uno latere corporis viribus orbatum, inter ceteros infirmos ante altare sancti secum mater adduxit, orans ut aliquod suo filio beneficium mereretur. At subito sopore puer oppressus cum expergefactus esset, flasconem, quem coram se positum invenit, ambabus arripuit manibus et se sanus erexit. Quod mater mirata gratias egit Deo et sancto, qui manum filii invalidam cum toto latere sanitati restituit.

item puella;
b

4 Quod audiens quidam Capuanæ civitatis homo nobilis, Joannes Maledictus nomine b, cum haberet quamdam filiam cernuam, manibus, renibus et gressu contractam, eam cum quibusdam sanctimonialibus monasterii, cui eam devoverat, ad sancti Martini petendum adjutorium misit. Quibus ad orationem ante altare prostratis, virgo quoque prostrata ac parum somno dedita sana surrexit c.

c
multa miracula omittuntur.

5 Pauca de pluribus, quæ post translationem corporis a sancto Martino facta sunt, miraculis recitavimus. Non enim quot febri- citantes sanaverit, quotve languentes curaverit et cottidie curet memorare possumus. Quicumque vero ad ejus poscenda beneficia devotus accedit, eum auxiliatorem sibi paratissimum esse cognoscit.

ANNOTATA.

a Proculdubio is Petrus ex reliquiis fuit Saracenorum, qui hanc Italiæ partem sæpius vastaverunt. In Galliis quoque similia nomina aliquibus familiis adhæserunt.

b De Joanne Maledicto, inquit Michael Monachus (1), facit mentionem privilegium a Roberto principe concessum monasterio Capuano S. Joannis anno 1108; de altero Joanne Maledicto fit mentio in Actis Alexandri papæ III, quæ habent illum a Federico imperatore factum fuisse præfectum urbis et per aliquod tempus Tusculana potitum civitate (Baronius ad an. 1170). Illum fuisse genere Capuanum et Joannis commemorati fortasse nepotem suadet nomen et cognomen, et Fe-

derici imperatoris erga Capuam et Capuanos benevolentia munificentiaque singularis.

c Hoc loco in ms. codice Carinulano inseruntur præpostere carmina aliquot de S. Martini vita seu rebus gestis. Eadem in codice ms. Bodecensi reperiuntur ad finem carminum Petri diaconi, quæ inferius dabimus et quæ nil aliud esse quam hymnum ecclesiasticum, Casini, Carinulæ et forte alibi usitatum, num. 21 Commentarii prævii diximus. Vix dubito quin carmina illa alia similiter a Petro diacono conscripta et pars divini officii fuerint; quum tamen id conjiciendo magis quam certis argumentis compertum habeam, malo ea hoc loco in annotatis dare. Accipe itaque :

Te patre gaudentes nos et tua festa colentes
Fac, Martine, tui semper amore frui;
Es, licet inclusus, multis virtutibus usus:
Potum petra dedit, bestia victa redit.
Femina quæ credit te vincere, victa recedit;
Dum non erubuit, mortua succubuit.
Incautos saltus pueri mons decipit altus;
Læsus, quando ruit, non tamen ille fuit:
Instantem molis casum, cum cedere nolis,
Propellens, aliam cogis inire viam.

AUCTORE
CANONICO
CARINULANO
COÆVO.

E

Ferro solvisti te, vinctus compede Christi;
Mens tua, plena Dei, semper adhæsit ei.
Ad nos translatus, nostros admitte precatus,
Hospes, et hospitibus annue supplicibus.
Huic humili turbæ, quæ te veneratur in urbe,
Esto gubernator auxillique dator.

Quatuor ultima carmina soli oppidulo Carinulæ convenire videntur; sed quum Casinum quoque sub annum 1094 reliquæ S. Martini translate fuerint, non omnino absonum foret, si hymnus iste ibidem quoque cantatus fuisset in officio divino.

VITA, TRANSLATIO ET MIRACULA

S. MARTINI ABBATIS,

Auctore Petro Diacono Casinensi,
ex codice ms. Casinensi a.

a

CAPUT PRIMUM.

F

S. Martini vita solitaria in Montecasio et in Montemassico.

Martinus, vir venerabilis, nobilissimis ortus parentibus, nobiliores ab infantia mores possedit. Hic dum, relictis sæculi pompis, eremum peteret, devenit ad Cassinensis Heracleæ arcem b, quam sanctus martyr Demetrius c cum sociis suis propria passione et pretiosa corporis sui sepultura illustraverat. In quam ingressus, non longe ab ara Apollinis, quæ in summitate ejusdem montis sita erat, in antro eidem aræ vicino solitarius habitabat: in quo scilicet castro vetustissimum phanum fuit, ubi ex antiquorum more gentilium ab stulto rusticorum populo Apollo (ut diximus) colebatur circumquaque, et in cultu dæmo-

S. Martinus
prius incolit
Montemcasi-
num;

b c

(1) Sanctuarium Capuanum, pag. 33 et 34.

AUCTORE
PETRO
DIACONO.
d

quem S. Bene-
dictus, divini-
tus ad eum ■
reliquis idolo-
latræ purgan-
dum missa,
e f

Deo jubente,
relinquit

B

g

h

i

et pergit ad
Montemmassi-
cum, ubi obit
et sepelitur die
3 augusti.

C

k

num luci succreverant : in quibus adhuc eodem tempore infidelium insana multitudo sacrificiis sacrilegis insudabat d.

2 Cumque apud stultos paganos, qui Heracleam Cassinensem inhabitabant, sancti Martini prædicatio casso desudaret labore e, beatissimo patri Benedicto, tunc apud Sublacum manenti, Dominus apparens dixit f : Surge et vade ad castrum Cassinum et populum ejusdem provinciæ, qui adhuc idolorum nefandis cultibus servit et in quorum præcordiis sathanæ versutia regnat, qui nihil sciunt aut dicunt, nisi quod in cordibus eorum veteriosi serpentis malitia scripsit, sermone vivifico prædicans meum ad vultum convertere stude, quia tecum ero et non te deseram ; et confunde omnes adversarios tuos. Proficiscere idolorum ad pugnam, confortare et esto robustus, quia castrum Cassinum tibi tradam, et illic sedes nominis tui in perpetuum erit.

3 Talia cum sanctus pater Benedictus audisset, oratoria cuncta, quæ construxerat, adjunctis in unoquoque duodenis fratribus sub statutis præpositis, ordinavit. Et duobus angelis tribusque corvis pie comitantibus ad Cassinum castrum pergere cœpit g. Quo dum pervenisset, contrivit idolum, subvertit aram, succidit lucos qui circumquaque in dæmonum cultu succreverant, et in templo Apollinis oraculum beati Martini h, ubi vero ara Apollinis fuit, ecclesiam sancti construxit Joannis ; et circumquaque manentes populos ad Christi fidem convertit. Antequam vero pater Benedictus Heracleæ Cassinensis castrum ingrederetur, sancto huic Martino per plura annorum curricula ibi habitanti Angelus Domini apparuit, dicens :

His tu parce locis, alter amicus erit i.
Sedibus atque locis maneat Benedictus in istis, Marsicus est quoque mons, quo tu properare juberis.

Quo figes gressus Marsicus est quoque mons.
4 Confestim itaque, prout angelus sibi præceperat, sanctus Martinus loco cedens, montem Marsicum petiit, ubi post multas vitæ labilis afflictiones, diversas etiam hostilis astutiæ passiones, tandem vocatus a Domino, vitam est potius mutasse quam finisse dicendus. Sepultum autem est in spelunca ejusdem montis beatissimi viri corpus, tertio nonas augusti, a parte septentrionali. Quod quia difficile aditu, quietum aliquandiu atque immotum, imo intentatum permansit k.

ANNOTATA.

a Usi sumus apographo, quod in Montecasino olim scripsit Papebrochius, verisimiliter ex libro, dicto Registro S. Placidi et Casini servato (1). Sub nomine Petri diaconi, cujus nomen etiam apographo isti inscriptum est, meminerunt hujus vitæ complures, puta Angelus de Nuce in annotato 26 ad caput viii Vitæ S. Benedicti (2), auctor anonymus Descriptionis historice Montiscasini (3) etc. Ipse tamen Petrus omisit hanc Vitam in recensione suorum

operum; quorum alterum catalogum texuit D cap. 47 suorum Virorum illustrium Casinensium (4), alterum capite 66 Chronici Casinensis (5). Sed nil mirum, quum alia quoque inde absint. De fontibus hujus scriptionis dixi in Commentario prævio num. 19.

b Alibi etiam Petrus diaconus pristinum oppidum Casinum Heracleam arcem appellat. Sic in Vita SS. Dionysii, Demetrii et aliorum martyrum : Vincitum catenis, inquit (6), cum duobus sociis duxerunt ad consulem, qui sacrificio Jani præerat in Eraclea arce Campaniæ, quæ ab aliis Casca, a Romanis vero Casinus appellatur; similiter in Vita S. Athanasii, Neapolitani episcopi (7), si tamen hæc Petro diacono adscribi possit (8). Sed Heracleæ nomen, datum Casino, antiquis omnibus ignotum fuisse videtur.

c Vitam seu Passionem SS. Demetrii, Dionysii et sociorum, tempore Domitiani martyrum, a Petro diacono scriptam fuisse modo secundum Angelum de Nuce monui.

d Hæc, fere desumpta ex Vita S. Benedicti, quam Dialogis suis inseruit S. Gregorius papa, centies explicata fuere a Benedictinis. Præ cæteris vide Angelum de Nuce (9).

e Pia Petri diaconi conjectura est gentilibus prædicasse Dei verbum S. Martinum.

f Duobus se angelis comitantibus et tribus corvis, quos solitus erat alere, consequentibus, per quinquaginta circiter millia, ad hunc locum (Casinum), Christo jubente, pervenit S. Benedictus. Ita Leo Marsicanus in primo capite sui Chronici Casinensis (10). Angelorum et corvorum comitatum accepit ex Marco poeta (11), S. Benedicti discipulo (12). Christi jussa, quæ recentioris sunt temporis, explicuit (pro jure quo post Titum Livium multi usi sunt historici) Petrus diaconus, seu potius Pseudo-Gordianus, qui pluribus etiam verbis Christum loquentem inducit. Censet Tostius (13) S. Benedictum Casinum accessisse, quod hic locus, ut ex diplomate antiquo sequi videtur, ei datus fuerat a patricio Tertullo, S. Placidi patre; adeoque omnia mirabilia, quæ de S. Benedicti ad Montemcasinum adventu a S. Gregorio papa omissa fuere et a posterioribus solum relata, censet seponenda potius esse quam laudanda.

g Hæc omnia ad verbum lege in Pseudo-Gordiani S. Placidi Vita (14).

h Est hic S. Martinus, Turonensis episcopus. Quæ hic traduntur accepta sunt ex S. Gregorii Magni Dialogis de S. Benedicto.

i Hic versiculus est Marci poetæ, discipuli S. Benedicti et testis proin boni. Ecce autem totus locus (15) :

Ad quam tu ex alio monitus cum monte venires,
Per deserta tibi dux, via, Christus erat.

Namque duos juvenes bivium deduxit ad omne
Qui te firmarent quod sequeris iter.

Hic quoque viventi justo prædixerat uni :

His tu parce locis, alter amicus adest.
Non tamen ex Marco poeta accepit Petrus diaconus illum versiculum, sed ex Vita metrica

(1) Ap. Muratorium, Scriptt. rerum Italic. tom. IV, pag. 202. — (2) Ibid. loc. cit. — (3) Descrizione istorica del monastero di Monte Casino, Napoli, 1731, pag. 11. — (4) Ap. Grævium, Thesaurus Italicæ, tom. IX, part. I, col. 384 et seqq. — (5) Ap. Gattola, Hist. abbatiæ Cassinensis, tom. I, pag. 392. — (6) Ap. Angelum de Nuce, Vita S. Benedicti, cap. VIII, not. 20, in Scriptt. rer. Italic. Muratorii, tom. IV, col. 199. — (7) Ibid. loc.

cit. — (8) Vide Mazochi, de SS. Neapolitanæ ecclesiæ episcoporum cultu, tom. II, pag. 356. — (9) Ap. Muratorium, tom. IV, col. 201. — (10) Ibid. pag. 247. — (11) Vide ejus Carmen ap. Mabillonium, sæc. I Benedict. pag. 29. — (12) Act. SS. tom. II Octobris, pag. 117. — (13) Storia della badia di Monte-Cassino, tom. I, pag. 6. — (14) Acta SS. tom. II Octobris, pag. 117. — (15) Sæcul. I Benedict. pag. 29.

A S. Martini, sive ipse Petrus eam scripserit, sive Paulus diaconus sæculo VIII. In hac enim sequentia exstant :

Alter amicus erit, tunc sic divinitus audit,

His tu parce locis, alter amicus erit.

Sedibus atque locis maneat Benedictus in istis;

Se retinebit in his sedibus atque locis.

Marsicus est quoque mons, quo tu properare ju-

[beris;

Quo figes et gressus Marsicus est quoque

[mons.

S. Gregorius Magnus de S. Martini in Montecasino habitatione nil habet. Marcus poeta justum aliquem ibidem ante S. Benedictum eremiticam vitam coluisse indicat; sed tacet nomen. In Vita metrica atque in prosaica Petri diaconi S. Martinus noster fuisse aperte traditur; quemadmodum etiam in Vita S. Placidi, auctore Pseudo-Gordiano (1). Neminem vidi qui unquam dubitarit, quin justus ille, a Marco designatus, reapse S. Martinus Massicus fuerit.

k In codice Bodekenensi hæc addita erant :

B Et ne in dubium veniat quando hujus sancti viri obitus, immo potius vitæ festivitas debeat celebrari, sciatur proculdubio tertio nonas augusti venerari debere.

montis Marsici cacumen ascendunt, speluncam, in qua corpus sancti positum fuerat, intrant, missas ad memoriam ejus celebrant, et eucharistiæ perceptione omnes participari procurant.

6 Expletis igitur missarum obsequiis, sacris vestibus indutus episcopus, una cum principe ad tumulum sancti accedens, orare cœpit, obnixè Deum deprecans, ut pro quo venerant, sancti Martini corpus ab eis transferri permetteret. Omnes etiam, qui cum episcopo et principe venerant, ad terram prostrati, sanctum Martinum ut transferri se permetteret suppliciter implorabant; et subito vehementissimi terræ motus accessu, ita ut mons ruere videretur, exterriti, sanctum suis nullo modo petitionibus in hoc acquiescere perceperunt, sicque tristes ad propria sunt reversi.

7 [Illo quoque tempore d, Beneventi principatum regente Urso, Aionis principis filio, primo principatus sui anno, mense majo, indictione prima e, missi sunt ab imperatore Constantinopolitano ad expugnandam Beneventi civitatem stratilates * duo cum magno græcorum exercitu, quorum unus Sabbaticus, alter Georgius vocabatur. Magnæ animositatis viris obsessa, tandem et capta civitate, Georgius, ad principatum promotus, eam rexit annos quatuor et menses quatuor. Dum autem in partes Campaniæ Græci venirent, fluvium, cui Vulturnus nomen est, transmeantes, Calvestre castrum f ingressi sunt. Agareni g vero, qui ad devastandas Campaniæ partes venerant, adesse Græcos audientes, bellum contra eos paravere, et exeuntibus Græcis de castro subito obviantes, occiderunt septingentos quinque exercitus Græcorum, et ex eis autem mortui sunt Agareni quingenti et Ægyptii centum. Altero vero die congregatis in campo utrisque partibus, nutu Dei christiani vincentes, occiderunt octo millia Agarenorum armatorum equestrium, et tria millia peditum; sicque adusque Sileris i fluvium fugati, in exilium cum ingenti dedecore sunt reversi. Deinde Guido k, marchio Spoletanus, Benevento violenter expulit Græcos.] Agareni vero rursum Campaniæ depopulandæ renovato consilio, cum audissent Guidonem, expulsis Græcis, Benevento dominari, partibus illis cedentes ad insulæ majoris l, quæ territorio Neapolitano pertinet, littori naves applicaverunt; et per quadraginta et duos annos unoquoque æstivo tempore ter Campaniam invadentes, quoscumque poterant captivabant.

8 Forte Marsici montis verticem ascendentibus, in valle quæ seorsum est, haud procul a specu, ubi corpus sancti Martini requieverat, constiterunt, et claustra monasterii videntes, locum Dei destruere et servos Dei qui ibi morabantur captivos ducere moliebantur. Quorum strepitu fratres percepto, fuga celeri ad speluncam sancti corporis descendentes clamabant: Martine, pater sanctissime, adjuva et libera nos de manibus Agarenorum, qui nos insequi et captivare cupiunt. Ad hunc clamorem monachorum eis subito in ea, quam ante obitum habuerat, forma beatus Martinus apparuit, confortans eos clara voce et dicens :

AUCTORE
PETRO
DIACONO.

tentat pium
corpus furari,
sed vetatur;

Sarraceni, qui
sæculo IX va-
starunt totam
Campaniam
et alia Italiæ
loca,

d

e

* strategi

f g

i

k

F

l

aggrediuntur
etiam mona-
sterium S.
Martini, sed ab
eo, monachis
præeunte,
repelluntur.

CAPUT II.

Translatio corporis S. Martini sæpius tentata et demum perfecta. Sarracenorum incursiones.

Rachis II, dux
Beneventanus,

a

Deinde annis ab Incarnatione Domini revolutis septingentis triginta, anno duodecimo imperii Constantini imperatoris, qui nonus erat a magno Helenæ filio, mense septimo a, indictione decima, Arechis, Beneventanus princeps, post annum principatus sui duodecimum, corpus B. Martini, quod in spelunca Marsici montis positum audierat, Beneventum ob sui suorumque salutem transferre proposuit. Vocata igitur Theofania, conjuge sua, cujus et fidem et liberalitatem in multis

C expertus fuerat, ei et propositum suum et causam indicare non distulit. Illa vero Joannem episcopum, qui Beneventanæ tunc temporis ecclesiæ præsidebat b, vitæ venerabilis virum, vocari et ab eo consilium super hac re expeti [suasit]. Accersito igitur episcopo, uterque ejus sanctitati, quid super hoc proposuerint quidve tractaverint indicarunt. Quo audito, episcopus hoc sine consilio et licentia papæ, qui tunc Romanæ sedis curam gerebat, fieri dehortabatur c. Missis igitur ad papam litteris, pro consensu adhibendo deprecatoriis, per Severum diaconum, qui gesti hujus notitiam primus posteris commendavit, non solum licentiam sed etiam cum hortatione apostolicam adepti sunt benedictionem. Indicto igitur et celebrato jejunio triduo, episcopus et princeps cum conjuge, maxima etiam pars cleri et populi, cinere capita aspersi, cum litinaniis * Dominum deprecantes, nudis pedibus iter aggressi sunt. Cumque iter diei et dimidium peregissent,

* al. litaniis

(1) Acta SS. tom. II Octobris, pag. 117.

Octobris Tomus X.

AUCTORE
PETRO
DIAcono.

Audite me, fratres mei, ut fratres Domini nostri Jesu Christi; scitote quia ego sum Martinus, cujus laudes quotidie frequentatis; confortamini et nolite timere, arma nobis et equi parati sunt. Ite et armate corpora vestra loriceis, galeis, clypeis, ensibus et lanceis; equos ascendite et sine dubio pugnate: quia ego antecedam vos, et copiosam habebitis victoriam. Euntes autem monachi, numero trecenti, armavere se contra Agarenos; et videntes patronum suum præcedere, percutiebant eos gladio: et interfecti sunt ex Agarenis mille nongenti et novem. Reliqui vero fugientes ad insulam cum magna confusione reversi sunt, adjuvante servos suos Christo, qui dat victoriam sanctis suis.

Prior monasterii vult vendere S. Martini corpus; sed Hilarius, abbas Vultur-nensis, divinitus monitus, obstat;

m

9 Alio vero tempore Hilarius m, abbas sancti Vincentii, siti juxta ortum Vulturini fluminis, beati Martini [monasterio] monachum quemdam proposuerat, qui furtim venerabile corpus abducere et aliquid pretii se posse acquirere cogitavit. Cumque noctu ad tumulum tangendum temerarius accessisset, subito tantus factus est terræ motus, ut montis ruina instare videretur. Sanctus autem Martinus abbati præfato, qui apud monasterium sancti Vincentii Capuæ dormiebat, in somnis apparuit dicens: Quid talem corpori meo custodem adhibuisti? Ad hanc vocem abbas expergefactus, statim equos, quibus montem ascenderet, apparari præcepit et monachum suum quid nocte illa egerit diligenter interrogavit. Qui tandem se ad sancti corporis tumulum accessisse festine, sed ex nimio repentini terræ motus sonitu tremefactum esse professus, paternæ correptionis virga correptus, et ab ea, quam male tractaverat, præpositura projectus est.

S. Bernardus, episcopus Carinulanus,

n

10 Almifici n Verbi incarnationis quartus nonagesimus atque millesimus circulus volebatur, residente in apostolica sede Paschali, summo pontifice et universali papa secundo, Romano vero imperio Henrico et Alexio, Forum vero Claudii regente venerabili episcopo Bernardo, in octavo pontificatus sui anno, mense junio, indictione secunda, quod dudum animo suo proposuerat idem venerabilis episcopus replicare cepit. Decreverat enim, et consilium a domino Vuimundo, Aversanæ sedis episcopo, magnæ auctoritatis viro, per archipresbyterum suum Joannem acceperat, ut sancti Martini corpus, cui crescente præpositorum iniquitate non more solito debitum solvebatur obsequium, ad ecclesiam sanctæ Mariæ et sancti Joannis, cui præerat, transferret. Sciebat enim frequentiora ibi et a clero et a populo sanctis esse persolvenda membris obsequia. A Jonatha itaque, Ricardi principis filio, qui tunc Caleni præerat, accersito etiam equitum prudentissimorum cœtu, consilium, qualiter hoc fieri posset, expetiit. Jonathas vero, uti magnæ inter sæculares vir prudentiæ, eum cum provinciales episcopos ad id secum agendum invitare commonuit, seque quidquid melioris super hoc consilii et auxilii posset, daturum efficaciter spopondit.

cum duobus vicinis episcopis id transfert Carinulam;

o

11 Convocatis itaque Theanensi et Aqueviensi o coepiscopis suis, constituto die, quo scilicet sanctorum Joannis et Pauli erat cele-

branda solemnitas, montem ascendunt et ad sancti corporis tumulum cum maxima reverentia devotionis accedunt. Primus itaque Bernardus episcopus thesauri tam nobilis inveniendi amore succensus, oratione completa, ictum marmori, quo venerabile corpus tegebatur incussit, et quæ pluribus antea difficilis fuerat, tam facilis venerabili præfato episcopo et comitibus suis sancti corporis est facta revelatio, ut ipsius sancti ad suæ revelationis et translationis effectum consentanea voluntas facillime posset agnosci. Omnes vero qui aderant tanto jucundæ suavitatis odore sunt repleti, ut paradisi civem et cælicolam, cujus corpori assistebant, esse non ambigerent. Abstractis igitur diu desideratis sancti viri reliquiis, gratias agens episcopus Bernardus Domino et ultra quam dici possit exhilaratus, omnibus etiam qui cum eo ierant læta voce Dominum laudantibus, ossa venerabilia diligenter in mundo posuit linteamine et sicut qui victoria potiuntur læti redire solent, omnes de tam insperata thesauri tanti inventionis alacres descendunt.

12 Cum autem Foroclaudienses adventum sanctissimi corporis agnovissent, omnes obviam processere. Jonathas etiam cum uxore sua et militibus suis gratias agens Deo pedibus nudis occurrit, et sic cum maximo honore reliquiæ sanctæ basilicam usque episcopi civitatis delatæ sunt. Partem vero ad Heracleæ Cassinensis cœnobium direxere. Ad hujus autem viri Dei memoriam in Cassino perpetuo habendam, ii qui post patrem Benedictum Cassino præfuere in basilica feronimi * sui Martini a patre Benedicto constructa vocabulum addidere; in qua plurima per eundem sanctum petentibus præstantur beneficia, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor etc.

reliquiæ aliquot donantur Monticasino.

* lege homonymi.

ANNOTATA.

a In codice Bodekenensi ita legitur is locus: Mense septembri, indictione decima erat Beneventi princeps, Archetis nomine, Dei servorumque ejus cultor devotus, honestati deditus, erga pauperes benignus, suis humillimus, hostium debellator invictus. Is post etc. Sed parum refert; nam omnes hæ notæ et temporis indicia mirum in modum inter se pugnant. Quod jam pridem animadvertit Michael Monachus, qui ex Officio S. Martini ms. Carinulano hanc historiam quoque retulit. Quæ hic habetur, inquit (1), consignatio temporum nulla ex parte consistit. Notatur annus 730 cum indictione decima: at illo anno erat indictio decima tertia [et a mense septembri juxta Constantinopolitanos decima quarta.] Item cum eodem anno notatur annus duodecimus Constantini: at Arichis princeps vixit tempore Constantini Copronymi et Constantini, filii Irenes. Annus Copronymi duodecimus erat annus Christi 751; alter vero Constantinus cum matre imperavit decem tantum annos et deinde solus septem: quod si illis decem velis addere septem, annus duodecimus erat annus Christi 795. Præterea notatur cum anno Christi 730 et cum anno

(1) Sanctuarium Capuanum, pag. 32.

A Constantini duodecimo annus principatus Arichis duodecimus quoque; at ex Paulo diacono certum est Arichim principem Beneventanum obiisse anno 787, die augusti 26; et vixisse annos quinquaginta tres et fuisse principem annos triginta. Habet enim in epitaphio, quod ille scripsit:

Ter binis lustris patriæ sic rexit habenas,

Fluctibus ut lintrem navita doctus agit.

Quare ab anno obitus retrogradiendo et numerando triginta, invenimus Arichim accepisse principatum anno 758 et numerando quinquaginta tres, invenimus ipsum natum anno 735; ideoque annus duodecimus principatus fuisset annus Christi 769. Insuper nominatur Theophania uxor Arichis: at nomen uxoris erat Adelperga: sed fortasse Adelperga fuit secunda uxor. Tandem nominatur Urbanus, papa a Gregorio septimus: at in serie Romanorum pontificum nullus invenitur Urbanus post Gregorium Magnum vel Gregorium secundum seu tertium, qui septimus in Petri cathedra sederit; libenter credam vitio scriptorum corruptam fuisse veram temporis consignationem. Cæterum Arichim, Beneventanum principem, fuisse studiosissimum inquirendi et transferendi ad ecclesiam sanctæ Sophiæ corpora sanctorum ex Heremperto apud Chronicum Casinense abunde constat. Neque est quod ipsa res ob errores chronologicos vocetur in dubium; eandem in Commentario prævio, num. 9, ex Chronico S. Vincentii Vultur-
B nensi retulimus; in quo omnia bene conveniunt. Tentamen istud translationis factum fuerit oportet inter annum 760 et 780.

b Archiepiscoporum Beneventanorum sæculi viii tempora non probe innotescunt. Toto sedebat sub annum 743 (1); Joannes II adhuc in vivis erat anno 774 (2); David successerat ante annum 780 (3).

c In ms. Bodekenensi et in editione Michaelis Monachi locus hic sic legitur: Quidve tractaverint indicare procurant. Quo audito, episcopus hoc non sine consilio et licentia Urbani papæ, qui tunc septimus a beato Gregorio Romanæ sedis curam gerebat, adhortatur.

C d Totus hic locus, uncinis inclusus, abest a codice Casinensi et editione Michaelis Monachi, atque huc illatus est ex codice Bodekenensi.

e Ursus filius Ajonis II, annos natus decem (4) (non septem, ut aliqui (5) volunt,) principatum Beneventanum accepit, post patris mortem mense octobri anno 890; quo currebat non indictio prima, sed octava et secundum Constantinopolitanos nona. Anno sequenti ab imperatore Leone Philosopho missus est protospatharius Symbaticius, qui Beneventum expugnaret; quam reapse medio mense octobri ejusdem anni 891 dolo potius et improba fraude cepit: unde Græci quatuor circiter annos principatu Beneventano potiti sunt. Duos priores annos regimen tenuit Symbaticius; sed, tum Constantinopolim revocato, quidam Georgius, ait chronographus Salernitanus (6), Beneventum directus est: et, ut tradit Vultur-
B nensis Chronographus (7), post

Georgium sequitur Barsacius patricius. Non itaque Georgius patricius rexit civitatem annos quatuor et menses quatuor, sed mediam tantum partem.

f Castrum passim olim ab Italis dicebatur pro oppido: de qua re propter Castrum Casinum seu Casinense multum disseruerunt Benedictini (8). Calvestre castrum est oppidum Calvi, de quo vide Commentarium præv. num. 12.

g Intelliguntur Sarraceni, habitantes Agropoli in territorio Salernitano; huc se contulerant, quum Athanasius, episcopus Neapolitanus, excommunicatione pontificia pressus, eos ex Neapolitano suburbio expulit.

i Sillarum fluvius inter Salernum et Lucorniam influit in mare Mediterraneum. Hinc constat Sarracenos, de quibus hoc loco, Agropolit-
B nos fuisse.

k In historicis extremi sæculi ix et x valde celebris est hæc Guidonis expeditio, quæ anno 895, mense augusto, tam feliciter cessit. Veterum scriptorum loca congessit et diligenter tractavit Joannes de Vita (9).

l Indicatur insula Ischia, quæ et Hyschia et Ænaria. Illo tempore jam Græcorum, jam Sarracenorum, jam Neapolitanorum ditioni paruit. In Chronico Vultur-
E nensi, ubi eadem historia narrari videtur (vide Commentarium prævium num. 12), dicuntur Sarraceni illi Gariliano, non autem Ischia venisse; sed utrique passim sociabant arma ad prædandum.

m Vide eandem rem narratam ex Chronico Vultur-
E nensi, num. 13 Commentarii prævii.

n Vide supra pag. 833 historiam hujus translationis, scriptam jussu S. Bernardi, episcopi Carinulani.

o In Historia Translationis loco Aquavivensis episcopi dicitur Calvensis. Sunt plura loca, dicta Aquævivæ; quarum nulla proprior quam Aquaviva, nunc vicus ad Vultur-
E num inter Venafrum et cænobium S. Vincentii Vultur-
E nense (10), immo Casinense. De Aquavivensis prævi episcopatus situ multa disceptatio est; sed hæc ad nos non pertinet; id unum animadvertemus Aquavivensem cathedram eandem vi-
E sam esse Petro diacono ac Calviensem.

CAPUT III.

Miracula Carinulæ et in Montecasino.

Eodem vero die, quo Calenis civitas est tanti decorata rectoris adventu, rusticus quidam, cujus filius Theani captus habebatur cum non haberet unde filium redimeret, sanctum appetiit et de filii sui liberatione eum suppliciter postulavit. Cumque mane surgens domo egredi vellet, filium, a sancto liberatum, foribus astantem vidit. Veniens igitur ad ecclesiam cum muneribus, Deo et S. Martino gratias egit et omnibus qui aderant intimavit.

14 Post triduum vero quædam Petri co-
mulier male
menstruata,

(1) Ughellius, Italia sacra, tom. VIII, col. 26. — (2) Ibid. col. cit. et 33. — (3) Ibid. col. 33. — (4) Joannes de Vita, Antiquit. Beneventanæ, tom. II, pag. 224. — (5) V. g. auctores Art de vérifier les dates, tom. III, pag. 772. — (6) Ap. Jo. de Vita, tom. II, pag. 224. — (7) Ap. Muratori, tom. II, pag. 408. —

(8) Cfr Angelus de Nuce, annot. 21 ad cap. viii Vitæ S. Benedicti, ap. Muratori, Scriptt. rer. Ital. tom. IV, pag. 200. — (9) Antiquitates Beneventanæ, tom. II, pag. 226 et seqq. — (10) Cfr Ughellius, Italia sacra, tom. X, col. 15.

AUCTORE
PETRO
DIACONO.

gnomine Saraceni uxor, quæ vim menstruorum amiserat, salutis suæ, quæ nullo modo per medicos reparari poterat, sollicita, sanctum adiit et genialis officii usum sibi restitui poposcit. Mirum in modum, antequam ab ecclesia egrederetur, saluti se restitutam percepit et præsentibus indicavit.

puer, qui acum
deglutierat,
a

15 Eodem die a infantulus quidam acum æream, matris suæ pectori tegendo solitam præfigi, quam materna forte negligentia ori inductam gutturique illapsam ad viscera intro miserat et per quadraginta jam dies parentibus quotidie sanctum pro eo deprecantibus pertulerat, a sancto salvatus egressit, et ad hujus miraculi fidem adhibendam, acum illam pater in ecclesia habendam dedit.

alius puer de-
bilis,

16 Quemdam vero puerum omnibus ab uno latere corporis viribus orbatum inter ceteros infirmos ante altare sancti secum mater adduxit, orans ut aliquod beneficium accipere mereretur. At subito sopore puer oppressus, cum expergefactus esset, flasconem, quem coram se positum invenit, ambabus manibus arripuit et sanus surrexit. Quod mater mirata, gratias egit Deo et sancto Martino, qui manum filii invalidam cum toto latere sanitati restituit.

tertius contra-
ctus,

17 Quod audiens quidam Capuanæ civitatis homo nobilis, Joannes Maledictus nomine, cum haberet quamdam filiam cernuam, manu, renibus et gressibus contractam, eam cum quibusdam sanctimonialibus monasterii, cui eam devoverat, ad sancti Martini petendum adjutorium misit. Quibus ad orationem ante altare prostratis, virgo quæ prostrata erat, parum prius somno dedita, sana postmodum surrexit.

et quartus cæ-
cus sanatur.
b

18 Est etiam in territorio Aquævivensi b villa nomine Sanguinaria, in qua puer quidam, ab ipsis nativitatis suæ primordiis cæcus fuerat; hunc a parentibus ad ejusdem sancti altare deductum, Christus, quanti erga eum meriti Martinus sit ostendere volens, eodem modo quo ipse cæcum natum, ad aquas Siloë missum, illuminavit. Pauca de pluribus, quæ post translationem corporis a sancto Martino facta sunt, miraculis, recitavimus; non, quot febrecitantes sanaverit quotve languentes curaverit et quotidie curet, memorare possumus. Quicumque vero ad ejus poscenda beneficia devotus accedit, eum auxiliatorem sibi paratissimum esse cognoscit.

Mira historia
duorum viro-
rum, qui sta-
tuerant in
Montecasino
ceram offerre
ante S. Marti-
ni reliquias;
c
d

19 Itaque cum duo negotiatores ad beati Martini basilicam c ecurrissent, habentes formam ceræ d quasi socialiter in commune, quidam ex iis alloquitur alterum, etsi tam parvam rem, tamen confessori Dei vel libenter offerrent. Sed in cassum sua verba in animo socii nolentis expendit. Ipse tamen cum socio suo in oratione sua prosternitur, et ceram illam occulte ante tremendi sepulcri exponit cancellos. Mox ad omnem æqualitatem ceræ ipsius formula se divisit, et pars ipsius oblitoris fidelis accepta; pars altera, videntibus plurimis,volvendo [se] usque ad alios cancellos, nutu divino, cum omni contumelia est repulsa: quasi nolens sanctus invadere, quod alter illi devotus non obtulit: quoniam semper abnuat quod ex fide non venit, tam certus in iudicio quam misericors in voto. O quam incorruptibilis arbiter cla-

ret! Castior est iste in examinatione iudicii D quam in electione florum illa est, quæ ceram castam producit. Tunc itaque offerre noluit, et commissi criminis, se teste, confusus, et immensi reatu pudoris perculsus, videns sibi a radice suæ conscientiæ tantæ turpitudinis opprobria pullulasse, in faciem suam occultæ cogitationis facinora revelata aspexit, consideravit, ingemuit et deflevit: ut saltem lacrimarum fonte dilueret quod corde delinquente fœdaverat. Qui postea majora obtulit et actus ceræ iudicio se castigavit.

20 Item cum juxta consuetudinem quadam nocte cereus illuminatus fuisset, casu super sepulcrum ejus, qui intercessionem suam vivificat, ardens corruit: ita ut super Martinum, quo cecidit, sine læsione aliqua perarderet. Nam in quantum fuit ceræ longitudo, cera jacens inventa est, papyro consumpta, tamquam si confinium fecisset inter ignem et pallium cera ipsa. Ut ab ipsa inveniretur defendi per quam potuisset exuri, obedit præcepto illius cui omnia se subdunt. Hinc ceram itaque ignis expavit, et quam in ardendi E auxilium sumpserat, ipsa est visa repugnare. Sed inter hæc illud non prætermittam, quod in virtute confessoris, quam didicit, cera flammam extinxit; et converso ordine illud, a quo præfocari potuit, præfocavit. Diversæ species suam visæ sunt naturam mutasse, ut neque incendia læderent pallium super marmore, cum cera fluit pro flumine, sed quantum est apud illum, cerei lumen extinguere, qui cæcis lumen ostendit. Aut cum alterius cadaveris sepultura oculorum ignem reintegrat, quam facile credimus ut de sepulcro proprio flammam expellat. Vellem adhuc insatiatus sacratissimi viri miracula quasi peculialiter decantare e, sed vereor ne unde meam cupio devotionem ostendere, inde auditoris animum fastidio nascente videar obturare. Da ergo michi pie veniam, nec textus hujus paucitatem repellas, de quo exiguum dicerem et libros implerem. Amen.

ab incendio
servantur ejus
reliquiæ et pal-
lium quo erant
cooperta.

ANNOTATA.

a *Miracula præcedentia et sequens leguntur etiam in Historia Translationis; sed præsens omittitur ibidem; uti etiam in codice Bodekenensi.* F

b *Hoc etiam miraculum non legitur in codice Bodekenensi, neque in Historia Translationis. Aquavivense territorium videtur hic iterum idem esse ac Calviense. Villæ Sanguinariæ nomen non reperio in lexicis topographicis regni Neapolitani.*

c *Præcedentia miracula facta sunt in templo Carinulano; sequentia in templo S. Martini Casinensi, quo reliquias aliquot translata fuisse paulo ante dixit Petrus diaconus.*

d *Forma ceræ, parva res dicta, est ellychinum cereum, in spiram convolutum, vulgo pain de cire. In egregio opusculo de plumbis figuratis, Parisiis in Sequanæ alveo repertis, plures representantur imagines plumbeæ, quas olim peregrini pileis suis affixas gestarunt et in quibus viri pii ante S. Eligium aliosve sanctos exhibentur supplices, formam ceræ manu tenentes. Passim itaque usitatus fuit ille mos.*

e *Vide pag. 833, annotato c.*

A

HYMNUS SEU VITA

B. MARTINI,

SOLITarii ET CONFESSORIS,

Versibus dictata, cujus festum est
III nonas augusti, auctore Petro,
diacono Casinensi *a*.

*Ex mss. codicibus Bodekenensi et
Carinulano.*

*S. Martinus
sancte vivit
Casini;
b*

Vocibus organicis Martino psallite patri.
Hunc laudate chori vocibus organicis.
Practica despiciens, hic *b* vitam duxit hone-
[stam.

Hic fuit et prudens practica despiciens.
Carnea membra nimis, spiratus mente, do-
[navit.

B Affligebat enim carnea membra nimis.
Montis erat locus, Marco testante poeta;
Culmine Cassini montis erat locus.
Montis erat locus loculo felicior omni;
Quo fuit inclusus montis erat locus:
Alter amicus erit, tunc sic divinitus audit;
His tu parce locis, alter amicus erit.
Sedibus atque locis maneat Benedictus in
[istis.

Se retinebit in his sedibus atque locis.
Marsicus est quoque mons, quo tu properare
[juberis.

Quo figes et gressum, Marsicus est quoque
[mons.

Marsica juga subit Martinus, sic quoque mon-
[tis

Angelicis monitis Marsica juga subit.

*item in Mon-
temassico, ubi
diabolum vin-
cit.*

2 Rupis in exiguo sic demum se locat antro;
Cunjunctus Domino rupis in exiguo.
Tumque pedem religans ferro duraque catena
Ut se constringat, tumque pedem religans.
Ire catena vetat; sic te Martine coerces,
Igne Dei fervens; ire catena vetat:

C Sed pater ipse pius dum percipit hæc Benedi-
[ctus.

Solvere vincla jubet sed pater ipse pius:
Vincla junge tibi, non ferri, sed mage Chri-
[sti.

Constantis fidei vincla junge tibi.
Tum patris imperio Benedicti vincla solvit;
Se solvit ferro tum patris imperio.

O pie vir Domini, solvisti vincula ferri;
Vincla Dei jungis, o pie vir Domini.
Vipera te refugit, dum dextram porrigis ori;
Stas, oras, psallis; vipera te refugit.
Tu decus eximium, vincis, Martine, colubrum;
Et vincis zabulum, tu decus eximium.

3 Spiritus ipse Dei, sed per juga Marsica
[montis.

Tale malum deicit Spiritus ipse Dei.
Suscipe, magne pater, pro tantis suscipe lau-
[des;

Psallimus has voces; suscipe, magne pa-
[ter.

Noxia cuncta tuis precibus depelle famellis;
Absistant famulis noxia cuncta tuis.

Dives in angelicis nos dites cœtibus ipsis;
Turmis lætaris dives in angelicis.

Pauper in orbe, Deo meruisti jungier ipse,
Regnans cum Christo, pauper in orbe, Deo.

Nos quoque tu facias conscendere cœlica re-
[gna;

Vivere mente pia nos quoque tu facias.
Fers specimen generis pulchrum, Martine
[beate,

Practica dum spernis, fers specimen gene-
[ris.

Dulce decus nimium, nobis Martine, supre-
[mum.

Acquiras regnum, dulce decus nimium.
En tibi, sancte, chorus monachorum concre-
[pat almus;

Concinit hos cantus en tibi, sancte, cho-
[rus *c*.

Vocibus et modulis tibi clerus hic quoque
[psallit,

Proclamant pueri vocibus et modulis.
Tuque Deum rogita cunctis his parere cul-
[pis;

Ut nobis parcat tuque Deum rogita.
Cum Genitore Deo sit honor, cum Flamine
[sancto,

Lausque Deo Genito cum Genitore Deo.

ANNOTATA.

*a De hac Vita metrica dixi ad calcem Com-
mentarii prævii, ubi monui eam in codicibus
adscribi Petro diacono; sed versuum formam
potius suadere eam factam esse a Paulo dia-
cono, qui eadem versuum forma SS. Schola-
stica et Mauri Vitas scripsit.*

*b Ita legitur in codice Carinulano; in Bo-
dekenensi Casini vixit honeste. Ratio mutatio-
nis patet.*

*c Hic locus et plures alii signo sunt id
carmen in officio divino adhibitum fuisse.*

AUCTORE
PETRO
DIACONO.

Postulatur
ejus patroci-
nium.

E

c

F

DE S. FROMUNDO SEU FRODOMUNDO,

EPISCOPO CONSTANTIENSI IN NORMANNIA,

V. D. B.

SYLLOGE.

§ Unicus. S. Fromundi ortus, monastica vita, monasterii suo nomine dicti fundatio, episcopatus Constantiensis, dedicatio parthenonis Hamensis, cultus in diocesis Bajocensi, Rothomagensi et Constantiensi. Distinguendus est a S. Fremundo seu Fromundo, martyre Anglo, quocum ab Anglis et Normannis confusus fuit.

CIRCA FINEM
SÆCULI VII.
S. Fromundus
ad Brevani
in pago Cons-
tantiensi or-
tus;

Quamquam solitum fere nobis sit prius amovere impedimenta, quo securius deinde instituamus iter, arbitror tamen lucem majorem affulsuram esse rebus dicendis, si a consueto illo modo paululum discesserim, narrans initio omnia, quæ de S. Fromundo comperta habere mihi videor, quasi nullis implicita essent difficultatibus. In diocesi itaque Constantiensi, pristino archidiaconatu Baupensi, decanatu Carentoniensi (1), jacet parochia, cui nomen Brevands seu Brevan, unam leucam a Carentano distans et quingentis fere incolis frequens. In ea natum esse S. Fromundum volunt scriptores complures; quibus aliquatenus suffragatur consuetudo parœcianorum S. Fromundi (de vico Saint-Frémond dicitur mox) aliorumque vicinorum, pie Brevanum peregrinantium, quasi ad natalem patroni sui locum. Alii quidem eum ortum fuisse volunt in Ebroicensi pago (2), alii in vico Ebroïco* in Constantiensi; sed, si audiat R. D. Lecanu, recentior episcoporum Constantiensium historicus (3), quum ii, qui accuratiores videri volunt, simul dicant parœciam, quam intendunt, duas leucas a S. Fromundi vico esse dissitam, profecto Brevanum intelligunt et in efferendo nomine se errare patefaciunt. Verum timeo ut hæc R. D. Lecanu dicta stare possint. Nam, ut R. D. Gilbert, vicarius generalis Constantiensis, qui in disquirendis rebus sanctorum plurimum desudavit (ipse enim conscribenda et S. R. Congregationi probanda præprimis curavit nova Officia sanctorum diocœsanæ), nos scriptis literis monuit, Tustanus de Billy, anno 1709 vita functus, plane affirmat in eruditissima sua Constantiensium episcoporum historia ms. videri se commentarios ms., servatos olim in S. Fromundi prioratu, in quibus tradebatur beatus vir natus esse in diocesi Ebroicensi et venisse in Constantiensem, quo liberius vitam solitariam coleret; atque hæc cum Gallia Christiana bene conveniunt et pro certis accipienda videntur. Lucem itaque illic primum vidit beatus vir aliquanto ante medium sæculum VII, sive quum Neustria singulare regnum esset, sive quum pars regni Francici haberetur. Anno enim 622 a reliquo Francorum imperio divisa est Neustria, Dagoberti ditio futura; sed anno 632 ab eodem Dagoberto iterum cum

reliquis partibus in unum regnum redacta est; anno 638 a Clodovæo II iterum separata; atque anno 670 a Childerico II denuo unita, magistris palatii eidem interea præsidentibus Ega, Archembaldo, Ebroïno et ab anno 681 Varatone. Sed hæc raptim.

2 Prius vitam monasticam coluisse dicitur S. Fromundus in vico, qui ejus deinceps nomen gessit, nunc vulgo Saint-Frémond, et cujus modo meminimus. Neque monachus tantum ibi fuisse traditur, verum etiam monasterii fundator et abbas. Quam traditionem probare non audeo, quod certa non adsunt testimonia; neque infirmare, quum reapse illic monasterium fuerit, quod jam ante medium sæculum XI ejus nomen habebat et cujus origo cæterum in tenebris abscondita est. Haud putem aliquod antiquius exstare documentum de illo S. Fromundi monasterio quam quod legitur in Monastico Anglicano; ecce autem illud (4): Ego Willermus de Houmez, Roberti nepos et hæres, cum viderem ecclesiam S. Fromundi per negligentiam clericorum adnichilari, fretus consilio Gaufridi (de Montbray), Constantiensis episcopi (ab anno 1049 ad 1093), ac religiosarum personarum, seu baronum meorum, monachis* ibidem restituere decrevi, concedente hoc serenissimo Anglorum rege Willielmo, (qui ab anno 1066 ad 1087 sceptrum Britannicæ Majoris tenuit). Propterea de ecclesia illa, scilicet S. Fromundi, Deo et S. Vigorii Cerasii et monachis ejus donationem feci cum omni possessione sua, de qua ab antecessore meo Roberto dotata fuit; scilicet cum terra quatuor carrucarum, et cum decima ejusdem villæ, et vinea, quæ erat ex latere ecclesiæ, et ecclesia Canigueji cum decima, et decima de Bosclameno, et parte sua de ecclesia Aïrel cum decima, et cum decima de omni substantia mea, et cum decima meorum molendinorum de Nira et de meis piscariis; hac conditione ut abbas, remotis clericis, substitueret monachos, Deo et S. Fromundo honorifice servientes; et ne occasionem intermittendi officium ecclesiasticum aliquam haberent, absolvi eos ab omnibus sæcularibus serviciis, quæ ad me pertinent. S. Willielmi regis Anglorum etc. Ex hoc ergo diplomate, quod inter annum 1066 et 1087 datum sit oportet, constare

dicitur fundasse et rexisse monasterium, S. Fromundi dictum, sæculo XI prioratum factum Cerasiensis abbatie,

* monachos?

(1) Lecanu, Histoire des évêques de Coutances, pag. 491. — (2) Gallia Christ. nova, tom. XI, col. 866. — (3) Ibid. pag. 59. —

(4) Monasticum. Anglicanum tom. VI, pag. 1074.

videtur

A videtur in S. Fromundi vico fuisse monachos priusquam Robertus de Houmez eo induxisset clericos, siquidem ejus filius Guilielmus profiteatur se monachos ibidem RESTITUERE decrevisse. Unde non plane abhorret a verisimilitudine veteres monachos illos propaginem fuisse S. Fromundi instituti. Inferius ad hunc prioratum redibimus.

disceptatio; hæc autem ejus figura est apud Mabillonium

AUCTORE
V. D. B.

Creatus episcopus Constantiensis, exstruit et dedicat, ut ex epigraphæ altaris constat,

3 Creatus deinde fuit S. Fromundus episcopus Constantiensis: quam sedem alii ante eum sancti tenuerant. In antiquis aliquot episcoporum indicibus Rochmundus et Rothmundus dicitur (1); in Gallia Sacra Roberti et fratrum Sammarthanorum Rotmundus; in nova vero Frodomundus; sed Frothmundum quoque reperiri testis est Rev. D. Lecanu, recentior (ut jam monui) diæcesis Constantiensis historicus et parochus in Belleville. Verum de ejus gestis nil noscitur præter operam quam in Hamensi condendo parthenone posuit. Anno scilicet 1693 sub altari matutinali ibidem inventa est triplex inscriptio, quadrato trium pedum lapidi insculpta, cum crucis signo in medio et in quatuor angulis. Prius eam edidit Mabillonius in tomo 1 Annalium (2), secundum exemplar quod a duobus Benedictinis eruditibus acceperat; sed deinde in appendice altera (3) correctius eandem expressit, accepta meliori notitia a presbytero Raguet. Rev. D. Trigan, parochus in Digosville, qui non ita pridem historiam ecclesiasticam illarum partium publici juris fecit, eandem epigraphen edidit et explicuit; similiter cl. v. de Gerville in Notitia, edita anno 1834; et secundum hos Rev. D. Lecanu, quem supra memoravi. Hanc postremam editionem et duas Mabillonianas lectiones solum ad manum habeo; ipse vero lapis nunc asservatur in bibliotheca publica oppidi Valloniarum *, quod est in illis partibus. Porro qualibuscumque illis subsidiis munitus, eam ipse jam dabo. Prima pars quæ arcæ circuitum occupat, hæc est : † CONSTANTINENSIS VRBIS RECTVR DOMNVS FRODOMVNDVS PENTIFEX IN HONORE ALME MARIA GENETRICIS DNI HOC TEMPLVM HOCQVÆ ALTARE CONSTRVXIT FIDILITER ADQVÆ DIGNE DEDICAVIT MENSE AGVSTO MEDIO ET HIC FESTVS CELEBRATVS DIES SIT PR ANNVS SINGVLVS. Quatuor autem lateribus inscripta sunt hæc alia : † ANNO..... IAM REGNANTE THEODORICO

C REGE IN FRANCIA HOC CINVBIVM CHINGSIT ABENS CVRAM PASTVRALEM IN AMORE DNI. SVARVM OVIVM — † PATRAVIT CAVLAS QVAM PVLCHERREME NEC A MORSEBV s lupo RVM... PASCVA PERPETVA CHORO NEXAS VERGINALE CVM MARIA — † ALMESSIMA. CVM IPSA VIVANT ET EXVLTENT IN ETERNA SECOLA. LOCVM REX CONCESSIT AD ISTVM CENVBIVM. IPSI ETENE m — † PRIMVS CIPIT STRVERE HIC MONISTERIVM. DEMVM PENTIFEX PLVREMVS ATEQVE CITERAS PARtes sEPTENARI NOMERO.

parthenonem Hamensem anno verisimilius IV regni Theodorici III seu anno Christi 677,

4 Ex qua epigraphæ colligimus primo locum parthenoni exstruendo concessum fuisse a Theodorico rege; secundo fabricam inchoatam fuisse ab eodem; tertio muris cinctum fuisse cænobium a Frodomundo, episcopo Constantiensi; quarto ab eodem edificatum fuisse in honore B. Mariæ virginis templum et altare; quinto hæc ab eo et aliis episcopis, ita ut septem essent numero, fuisse dedicata medio mense augusto. Annum vacuum reliquimus, quoniam multa de eo est

quam ipse interpretandam arbitratur per quarto; ita ut legendum sit : Anno quarto jam Theodorico regnante in Francia; (prius autem superiorem numeri partem retulerat ad annos episcopatus S. Fromundi; inferiorem vero partem ad annos regni Theodorici; ita ut illa dedicatio facta fuisset anno tertio illius pontificatus, quarto anno Theodorici regis; quæ interpretatio, utut certissime falsa, in Galliam christianam novam translata est). An prior vera sit plurimum ambigo, quum in ipsa a Mabillonio edita figura superiora verua cum inferioribus non ita conveniant, ut inde facile effingi posse videatur numerus IIII. Quapropter alii, animadvertentes per duos numeros, sibi invicem superpositos, multiplicationem faciendam esse in codicibus mss. significari, dixerunt illa figura indicari 3X3 seu nono. Verum is huic inest explicationi defectus quod justo eruditior videtur et nimis longe quæsitæ; dein verum quidem est sæpe inveniri III pro trecentis et XX pro septies viginti, quoniam per centenas numerare solemus atque etiam per viginti (quem numerum nonnulli populi boreales seu Normanni integrum hominem dicebant quippe qui decem digitos manuum et totidem pedum habeat), sed reperta est nusquam in Europa multiplicatio seu numeratio per tria. Malim itaque in partes ire Mabillonii, donec major lux alicunde affundatur; quamquam nostra parum intersit sitne legendum IV aut IX, quum hoc unum tantum habeamus indicium quo S. Frodomundi statuamus ætatem, neque proin operæ pretium sit de aliquot annis certare.

5 Certius autem est hic agi de Theodorico III, qui anno 673 rex Neustriæ factus est atque Burgundiæ et quatuordecim annis post, anno nempe 687, regiam dignitatem amisit et mense martio anni 691 diem obiit (4) : Theodoricus enim I Austrasiæ solum rex fuit (5); Theodoricus II prius rex Burgundiæ et dein etiam Austrasiæ (6); Theodoricus IV autem seu Celsensis, qui anno 720 diademate caput cinxit et anno 737 fatis cessit (7), eo tempore regnavit quo nulli Constantiensem cathedram occuparunt episcopi, nomine aliquatenus accedentes ad Frodomundum. Quæ enim similitudo inter hanc appellationem et Willebertum, Agathium, Livinum, Wilfridum, Josue, Leonem et Angulonem, qui sæculi VIII maximam occuparunt partem (8)? Ut autem aliquomodo finiamus S. Fromundi episcopatus initium, ad antecessores et successores recurrendum est; sed hic plus tenebrarum quam lucis. Claudius Robertus (9) hanc edidit seriem : Waldomarus vel Baldomerus; Trabus vel Trahus, forte Strabus; [F]rotmundus; Salomon; Agathius; Livinus; Wilfridus; Aldebertus. Fratres Sammarthani (10) hunc alium : Huldericus; Waldomarus vel Bal-

Factus est episcopus post annum Christi 649; neque propius definire licet initium et finem ejus episcopatus.

(1) Ap. Lecanu, pag. 39. — (2) Annales Bened. lib. XVI, num. 76, tom. I, pag. 496 et 497. — (3) Num. XXVI, pag. 641. — (4) Gebhardus, Reges Francorum Merovingici, pag. 139 et seqq. — (5) Ibid. pag. 32 et seq. — (6) Ibid. pag. 82 et seq. —

(7) Ibid. pag. 169. — (8) Cfr Gallia christiana nova, tom. XI, col. 866. — (9) Gallia christiana prima, pag. 311. — (10) Gallia christiana secunda, tom. II, fol. v° 538.

AUCTORE
V. D. B.

domerus; Chairiboinus: [F]rotmundus; Salomon; Agathius; Livinus; Wifridus; Aldebertus. Maurini (1) hunc tertium, conjecturis potius fultum quam documentis aut ecclesie Constantiensis traditione: Chairibonus; Waldalmarus seu Baldomerus; Hughierius seu Hildericus; Frodomundus; Willebertus seu Aldobertus; Agathius; Livinus; Wilfridus. Tandem Rev. D. Lecanu, passim indicans se parum his confidere, hunc quartum (2): Chairibonus, Baldomerus, Trabeus, Huldericus, S. Frodomundus, Willebertus, Agatheus, Livinus, Willefridus, Aldobertus. Atque in his id unum certum est quod Charibonus, episcopus ecclesie Constantinae, ante reliquos sedis Rothomagensis suffraganeos, quod fors ante eos ordinatus fuerat (3), subscripsit concilio, tempore Clodovei II viii kal. novembres in urbe Cabilono in basilica S. Vincentii celebrato (4); et quidem inter annum 640, quo SS. Audoenus et Eligii, eidem synodo praesentes, episcopi renuntiati sunt, et annum 653, quo S. Audobertus, Parisiensis praesul, eique etiam subscriptus, jam decesserat (5); immo anno 649, quo dies 25 octobris cum dominica concurrit; nam, ut animadvertit Mansius (6), concilia die dominica inchoari solebant, licet Binterim (7) malit eorum initia feriis secundis annectere, non animadvertens triduum jejuniis, iis ex stata lege praemittendum, numquam in diem dominicam protrahi potuisse. Alia ut certa traduntur; sed divinationes sunt et conjecturae. Videlicet Wandalmari (non Waldalmari) nomen inscriptum legitur diplomati, quod die 22 junii anni 653 dedit Clodoveus II ad confirmandam donationem, a Landerico Parisiensi Sandionysianis factam (8); sed episcopatus locus non additur, nec satis ad Baldomerum accedit Wandalmari nomen, ut assentire ausim Mabillonio (9) aliisque Maurinis (10), dicentibus, Wandalmarum eundem fuisse ac Baldomerum, episcopum Constantiensem; neque magis in eorumdem partes ibo, ubi Hughierum, sine sede episcopum, subscriptum circa annum 659 diplomati Emmonis pro monasterio S. Petri Vivi Senonensi, eundem habent ac Hildericum Constantiensem (11); neque iis fidam, quum Willebertum, concilio Rothomagensi anni 689 (12) aut 693 (13) subscriptum, episcopum Constantiensem esse volunt, eundem scilicet ac Aldobertum (14); nam neque sedis nomen, neque aliud indicium ibidem apparet, quo id statuatur. Manet itaque S. Fromundum ad Constantiensem cathedram evectum fuisse post medium saeculum VII in eaque sedisse anno 677 aut 682, quo Hamense coenobium muris cinxit.

6 Et quoniam hujus asceterii memoria re-
diit, en paucis ejus fata. Situm erat haud
procul ab Oceano, in archidiaconatu Constan-
tienti *, in decanatu Valloniarum. Ab irruenti-
bus Danis seu Normannis multum passum seu
potius destructum fuit (15). At quum illi, ad
fidem conversi, depredandi finem fecerant, ti-
tulo prioratus simplicis sub S. Petri patrocinio

restitutum est et Saint-Pierre-du-Ham dictum. D
Ad id tempus referendum videtur praesens tem-
plum, cujus navis secundum sequiores romanæ
architectonicae * regulas exstructa; chorus vero
tardius appositus, saeculo nempe XII. Si audia-
tur R. D. Lecanu (16), suadente episcopo Algaro,
qui ab anno circiter 1131 ad 1151 Constantiae
sedet, dedit Guillelmus Botellarius hunc prio-
ratum majori Carthusiae; contra Mabillonius,
scribens ad finem saeculi XVII, hæc habet (17):
Hamensis hic prioratus ab instauratione sua
beatum Petrum apostolum agnoscit, idem-
que ab annis septingentis subjectus est Car-
nutensi abbatiæ S. Petri ex dono Arefasti,
fratris Gonoris, uxoris quondam Richardi
primi Normannorum regis. Quæ meliora sint
definire nequeo (18), licet gravior testis plerum-
que sit Mabillonius. Cæterum sat tenues erant
ejus proventus, quum medio saeculo XVII libra-
rum tantum essent 900.

7 Supra diximus S. Fromundum auctorem
dici monasterii, quod ejus deinceps gessit no-
men. Certius videtur eum ibidem fuisse sepul-
tum; nam non ita pridem, ut Rev. D. Le-
canu (19) testis est, ostendebatur adhuc ibidem
ejus sepulcrum; quod quo abiverit ignoratur,
ut ad nos rescripsit R. D. Gilbert. Quamdiu
autem ibidem servatum fuerit S. Fromundi
corpus difficile dictu est. Re quidem vera cer-
tissimum est S. Fromundi corpus non secus
ac SS. Laudi et Rumpharii exuvias in templo
S. Laudi Rothomagensi fuisse asservatum
exeunte saeculo XII aut ineunte XIII. Quod con-
stat ex Ordinario canonicorum regularium
S. Laudi illius civitatis; quod, quum festa non
habeat SS. Bernardi, Francisci, Dominici et
Ludovici, seu nullum quod S. Thomæ Cantua-
riensis festivitate recentius sit, circa id tem-
pus ex veteribus libris et consuetudinibus do-
mesticis collectum fuerit oportet. In eo scilicet
hæc leguntur: De sancto Fromondo mar-
tyre duplex festum. Ad utrasque vespervas et
matutinum cereus ardeat coram feretro. Ad
vesperas aut Beatus vir Psalmi de die. Si do-
minica fuerit, ad processionem dicatur re-
sponsorium Gloria et honore; in qua proces-
sione debet capsula beati Fromondi deportari
et duo cerei juxta feretrum. An vero, ut pas-
sim traditur, ab exeunte saeculo IX, quum
Dani magis infestarent apertas Normanniae ci-
vitates et monasteria, sanctum id pignus corpo-
rum SS. Laudi et Rumpharii fortunam secu-
tum sit mihi nonnihil ambiguum est. Ex una
enim parte in antiquioribus monumentis seor-
sim de SS. Laudi et Rumpharii exuviarum
translatione mentio fit et omittitur S. Fro-
mundi corpus; ex altera vero certum est jam
saeculo XII, ut modo vidimus, servatas illic
fuisse ejus reliquias, quin suspicari possimus
quo alio tempore quam Normannorum irru-
ptione eæ illuc advenissent. Quodsi hæc admit-
tenda videantur, quum ea de re, quantum
maxime pertinet ad S. Laudum, fuse dixerit

* style roman

Sepultus fuis-
se videtur san-
ctus vir in S.
Fromundi
monasterio;
ejus reliquias,
dum Norman-
ni illas plagas
vastarent,
translate
prius Bajocas,
postea in prio-
ratum S. Lau-
di Rothoma-
gensis;

Parthenonis
Hamensis reli-
qua fata.

* le Contentin

(1) Gallia christiana nova, tom. XI, col. 866. — (2) Histoire des évêques de Coutances, pag. 53 et seqq. — (3) Cfr Concil. Cabilon. cap. 7, ap. Burchardum. Vide Binterim, Geschichte der deutschen Concilien, tom. I, pag. 174, 176 et seqq. — (4) Labbe, Concilia, tom. VI, col. 387, 388 et 392. — (5) Cfr Pagius, Critice annalium Baronii, ad an. 662, num. 3. — (6) Animadversiones in Annales Baronii, ad an. 662, not. 1. — (7) Geschichte der deutschen Concilien, tom. I, pag. 190. — (8) Brequigny, Diplomata primæ stirpis, pag. 213. — (9) De re diplomatica, pag. 467. — (10) Gallia christiana nova, tom. XI, col. 866. —

(11) Annales Benedictini, ad an. 658, lib. XIV, num. 64, tom. I, pag. 414; Gallia christ. nov. tom. XI, col. 866. — (12) Ibid. ad an. 689, lib. XVII, num. 65, tom. I, pag. 340. — (13) D. Bessin, Concilia Rothomagensia, tom. I, pag. 12 et seqq. — (14) Gallia christ. tom. XI, col. 866. — (15) Cfr Robert Wace, Roman du Rou, ap. Lecanu, Hist. des évêques de Coutances, pag. 66. — (16) Histoire etc. pag. 531 et 532. — (17) Annal. Benedict. lib. XVI, num. 76, tom. I, pag. 497. — (18) Lecanu, pag. 531 et Pouillé du diocèse de Coutances, pag. 20 et 21, Paris, 1648. — (19) Histoire etc. pag. 60.

A *Stiltingus noster ad diem 22 septembris* (1), quo hic colitur, brevibus tamen nobis esse licebit. Delata prius fuerunt pia corpora Bajocas, quæ civitas satis munita videbatur; saccisque seu peris ex corio et thecis ex solido ligno inclusa, ante porticum cathedralis templi terræ credita sunt. Postquam autem Rollo, Normanorum dux, anno 912 (ut plerisque placet) baptismum a Francone Rothomagensi episcopo accepisset, Theodoricus, qui tunc Constantiensis episcopus erat, videns civitatem suam plane destructam, petiit a suo metropolita ut sibi in Rothomagensi S. Salvatoris templo cathedram suam locare liceret. Annuit postulationi Franco; eaque de causa eo intulit quidquid pretiosi uspiam haberet. Defossæ itaque fuere piissimæ reliquie et in S. Salvatoris templum asportatæ; quod inde S. Laudi nomen sumpsit et retinuit, donec exeunte sæculo superiori clausum fuit.

ubi anno 1470
novis thecis
includuntur et
anno 1629 vi-
sitantur.

8 Anno, ait auctor historicus anonymus Rothomagensis, qui se solitarium appellavit (2), anno 1470, die 27 maji, corpora SS. Laudi et Rumpharii episcoporum, sanctique Fromundi martyris (de martyris titulo infra), quæ pelliceis peris inclusa erant, magnificis thecis imposita fuere cura ac pietate Guilielmi Monachi, prioris illius templi, in quo circa medium sæculum XII Algarus, Constantiensis episcopus, canonicos regulares instituerat. Idem ante eum paulo enucleatius tradiderat Arturus a Monasterio, commentarios D. Le Prévost secutus: Die 20 maji, inquit (3), anno 1470, Guillelmus, præfatus prior, extrahere fecit per quosdam ex suis religiosiis in præsentia testium reliquias SS. Laudi et Rumpharii, episcoporum Constantiensium, et S. Frothmundi, abbatis et martyris, ex antiquis saccis de corio, ubi erant reclusæ, et reponere intra capsas novas supra majus altare dictæ ecclesiæ; et dominica sequenti, 27 dicti mensis, dictæ reliquiæ ostensæ fuerunt populo supra tribus altaribus dictæ ecclesiæ, ac postea translatae ab eodem priore intra antiqua eorum feretra, quæ reparare fecerat. Inter medias autem turbas, quas sæculo XVI huguenotti seu Calviniani excitarunt et inter
C quas tot in Normannia sicuti in universa Galliaspoliarunt templa, non periere illæ reliquie: quum enim anno 1629 a R. V. Corbet, vicario capitulari, prioratus S. Laudi canonice visitatus fuit, inscripta fuere reliquiarum catalogo plura S. Fromundi ossa (4). Hæc ex R. V. Lecanu discimus; qui alibi magis generalia de iis tradit pignoribus. Ex libro, inquit (5), officiorum prioratus S. Laudi, ad finem sæculi XII conscripto (6), cognovimus reliquias S. Fromundi in hoc asceterio conservatas fuisse; præcipuis festivitatis cereum ante feretrum fuisse accensum idque cum S. Rumpharii et Laudi reliquiis in processionibus fuisse circumlatum; qui liber quum, teste ejus collectore, ex antiquioribus descriptus fuerit, ad prima post invasionem Normannicam tempora nos reducit. Neque tantum Guillelmus Monachus seu Lemoine, circa annum 1470

ibidem prior, de custoditis S. Fromundi reliquiis nos certos facit, verum D. Avicius, ipse etiam prior, eadem docet earumque cultum ad nostra usque tempora perseverasse.

AUCTORE
V. D. R.

9 Jam ante annum 1470 ex hoc thesauro extractum fuerat brachium S. Fromundi et dono datum prioratui, ejus nomine insignito. Diximus jam hoc asceterium, in quo sanctum virum abbatem fuisse volunt, inter annum 1066 et 1087, ejectionis clericis, restitutum fuisse monachis et prioratum esse factum abbatie S. Vigoris de Cerasio. Quum eo venit Odo Rigaldus, Rothomagensis archiepiscopus, kal. septembribus anni 1250 eumque locum postridie visitavit, reperit ibi quindecim monachos de Cerasio seu Cerasio, omnes sacerdotes (7); qui numerus videtur fuisse legitimus (8); et reditus quingentarum librarum, quibus tantum tunc emisses frumenti, quantum nunc sexaginta millibus francorum (9); neque postea decrevisse videntur ii reditus: medio enim sæculo XVII beneficium prioris, cui media pars omnium reddituum attributa censenda est, habebat quotannis sedecim millia librarum (10), tanti valentia quanti nunc triginta duo millia francorum; ita ut nunc universi reditus æstimandi forent francis sexagies quater mille aut etiam pluris (11). Verum licet tantæ essent hujus prioratus divitiæ, ineunte sæculo XV, quum ædificia renovanda essent, id fieri non potuit ex annuis censibus; sed Thomas III, qui et Dubourg, ab anno 1402 ad 1427 Cerasiensis abbas, postulavit ab Ægidio de Campis, qui ab anno 1408 ad 1413 Constantiensem cathedram tenuit, licentiam circumferendi per diocesim S. Fromundi brachium et eleemosynas petendi ab illarum reliquiarum piis cultoribus (12). Unde liquet tunc temporis id sacrum pignus in S. Fromundi prioratu servatum fuisse; quod ab Huguenottis dissipatum fuisse traditur. Eodem sæculo, quum incendio periisset S. Fromundi templum, rogata fuit Romana curia indulgentias, illo ævo usitatissimas et dein jure merito a S. Pio V suppressas, pro iis qui auxiliatrices manus porrigerent: atque hæc hactenus diploma, quo eæ concessæ fuerunt, servatur in archivio provincie Manicæ (dep^t de la Manche). Iis subsidiis id de novo construxit Laurentius Leclerc, Cerasiensis abbas, qui anno 1497 diem obiit (13). Prope id templum fons cernitur, S. Fromundi dictus. Olim quum præ nimia siccitate sitirent agri et pluvie obtinendæ causa pie instituerentur supplicationes, in eum immergebatur ima crux processionalis. Anno 1840 is mos restitutus est, quinque convenientibus paræciis et de exoptato imbre eadem die lætantibus.

Ejus brachium, in prioratu seu monasterio S. Fromundi servatum, ineunte sæculo XVI circumfertur ad colligendas eleemosynas.

10 Valde verisimile est S. Fromundi episcopi cultum brevi post mortem inchoatum fuisse. In veteribus catalogis episcoporum Constantiensium et regestis, in quibus Agathius Rotmundi, immo Frothmundi seu Fromundi, successor indicatur, scriptum legitur post Agathii nomen: Sequuntur nomina episcoporum qui non sunt sancti (14); quibus verbis omnes præcedentes, quos inter S. Fromundus, sancto-

Ejus cultus verisimiliter continuus post mortem inchoatus,

(1) Act. SS. tom. VI Septembris, pag. 442 et seqq. — (2) Histoire de la ville de Rouen, tom. II, part. VI, pag. 11. — (3) Neustria pia, pag. 814. — (4) Histoire des évêques de Coutances, pag. 326. — (5) Ibid. pag. 61. — (6) Ibid. pag. 160. — (7) Regestrum visitationum archiepiscopi Rothomagensis, pag. 91. — (8) Cfr ibid. pag. 251. — (9) Cfr Leber, Mémoire sur

l'appréciation de la fortune privée etc. in Mémoires de l'académie des Inscriptions, savants étrangers, tom. I, part. I, pag. 269. — (10) Pouillé de Coutances de 1648, pag. 20. — (11) Cfr Leber, Op. et pag. cit. — (12) Lecanu, Histoire des évêques de Coutances, pag. 516. — (13) Ibid. pag. cit. — (14) Ibid. pag. 68.

AUCTORE
V. D. B.

rum numero recensentur; licet eorum plerique cultum publicum amplius non habeant; quod propter Normannorum depopulationes nemini stuporem ingerere possit. Cultus autem fuit, teste Rev. D. Lecanu (1), S. Fromundus in diocesis Constantiensi, Rothomagensi et Bajocensi; sed hæc restringenda potius videntur quam amplianda. Primum de Bajocensi diocesi: utro ea parte breviarii Bajocensis, circa annum 1627 curis episcopi Jacobi d'Augennes editi (2), qua proprium sanctorum continetur; atque ibi nulla S. Fromundi fit mentio.

floret in abbatia Cerasiensi et Fiscannensi cœnobio, ubi etiam parœcia ejus patrocinio erigitur

11 Similiter plane omittitur S. Fromundus, quemadmodum ad me scripsit R. D. Gilbert, in Ordinariis Constantiensibus sæculi XIII et XIV, in Breviario sæculi XIV et in Missalibus extremi sæculi XV et ineuntis XVI. Quamobrem plurimum dubito an unquam hic sanctus in universa illa diocesi cultus fuerit. Verum in hac diocesi jacebat Cerasiensis S. Vigoris abbatia, cui annexum fuisse S. Fromundi prioratum semel atque iterum vidimus. In ea itaque abbatia, donec ad finem sæculi XVIII violenter suppressa sit, quotannis actum est S. Fromundi festum die 24 octobris (3). Nunc de Rothomagensi diocesi. Habemus Breviarium insignis ecclesiæ metropolitanæ Rothomagensis, jussu Francisci de Harlay archiepiscopi anno 1627 editum; neque in hoc S. Fromundi memoria recolitur: verum tamen non omnino ex ea diocesi exulavit ecclesiastica ejus veneratio. Mabilionius (4) tamen juxta longius processit, quum scripsit S. Fromundum patronum esse nonnullarum ecclesiarum in pago Caletensi, vulgo Pays de Caux; nam licet satis diligenter evolvi priorem tomum Plessæi de descriptione Normanniæ superioris, qua pagus Caletensis continebatur, nullum ibi templum inveni cum hoc patrocinio, nisi Fiscannense quoddam. Et quidem ecce ejus origo. Legimus apud Ordericum Vitalem (5) de Guilielmo, abbate Fiscannensi: Navem quoque basilicæ (Fiscannensis), ubi oratorium sancti Fromundi habetur, eleganter auxit; opusque tandem consummatum à Guilielmo archiepiscopo aliisque quatuor præsulibus XVII kalendas julii (anni 1106) consecrari fecit. Hæc Guilielmi fabrica, quæ pars erat templi abbatialis, jam pridem periit (6); sed ejus loco exstructa est extra illud templum alia ædes, quæ donec stetit, S. Fromundi dicta est. De his Tussanus Plessæus erudite disputat in hunc modum (7): In commentariis aliquibus Fiscannensibus reperitur ecclesia S. Petri parochialis, intra abbatiae ambitum sita atque anno 1450 in S. Fromundi translata. Quæ si exstitit ecclesia, nil obstat quin parœcia fuerit famulorum et commensalium abbatiae; sed nil aliud de ea innotuit. Et si in S. Fromundi ædem fuerit translata, oportet ut id factum sit, quum id sacrarium adhuc in nave esset templi abbatialis. Hæc enim S. Fromundi ædes seu altare ab initio parœciale fuit aut saltem deinceps factum est, ejusque cœmeterium in ea primæ curtis parte erat, in qua ineunte hoc sæculo (scilicet XVIII) aqua-

rium effossum est, dictum *la vouîte*. Nuspiam D reperitur quo tempore S. Fromundi sacrarium et parœcia extra abbatiale templum eliminata fuerint atque eo loco constituta ubi nunc S. Fromundi templum cernitur: huc forte pertinet annus ille 1450, supra indicatus. Sed, utut est, sive intra sive extra monasterii muros, anno 1288 exstabat S. Fromundi parœcia. Usque ad reipublicæ gallicanæ immutationem permansit hæc parœcia; verum tunc suppressam fuisse, ita ut nunc vix aut ne vix quidem supersit memoria (8), mirabitur nemo.

12 Reliquiarum S. Fromundi, quæ ibidem olim asservabantur, meminere Lecanu (9) et Plessæus (10). Eæ nondum recensentur in catalogo reliquiarum, quæ quinto nonas martii anni 1162 solemnissime translatae fuere (11); sed in libro, quem exeunte sæculo XVII sacrista Fiscannensis de thesauro et historia sui monasterii edidit (12) et partim tentamini suo de eadem abbatia inseruit Leroux de Lincy (13), dicitur feretrum S. Fromundi Fiscannense laminis cupreis deauratis vestitum fuisse, in eoque contenta fuisse ossa brachiorum, crurium et plura alia: quin etiam traditur ibidem (14) in S. Taurini feretro caput exstitisse S. Romani martyris aut S. Fromundi; verum sæculo XIV habebatur id indubie pro capite cum reliquiis sancti Romani militis, qui a beato Laurentio martyre baptizatus fuit (15).

et reliquæ asservantur.

13 In universa diocesi Constantiensi exstitisse S. Fromundi cultum usque ad annum 1829, quo novum Breviarium jussu episcopi Petri Dupont-Poursat et curis R. D. Manger, seminarii præsidis, prodiit, tradit R. V. Lecanu (16). Verum hæc quoque explicanda sunt. Quemadmodum ad me scripsit R. D. Gilbert, plane omittitur S. Fromundus in Ordinariis Constantiensibus sæculi XIII et XIV, in Breviario sæculi XIV et in Missalibus extremi sæculi XV et ineuntis XVI; similiter in Breviario, quod anno 1609 Nicolaus de Briroy, Constantiensis episcopus, edi jussit, nulla de S. Fromundo mentio fit, et ne simplex quidem de eo fit memoria; atque haud scio an inde exulaverit usque ad medium sæculum XVIII, quo, ut infra videbimus, officium ejus insertum est renovato Breviario. Verumtamen, quum prioratus S. Laudi Constantiensis diocesis pars esset, dici nequit usque ad id tempus nullam omnino in diocesi illa actam fuisse S. Fromundi festivitatem. Agebatur enim sæculo XII in prioratu isto in ejus honorem festivitas ritu duplici (17); qui illo ævo tantæ habebatur solemnitatis, quantæ nunc est qui dicitur ritus duplex major. Errat itaque R. D. Lecanu (18), quum scripsit id festum tanta tunc actum fuisse solemnitate quanta festa Epiphaniæ, Purificationis, Annuntiationis, S. Joannis Baptistæ, S. Rumpharii, Constantiensis episcopi, et S. Augustini, canonicorum regularium patroni: omnium scilicet horum solemnitas erat certe æquiparanda duplicibus secundæ classis hodiernis. Postea tamen auctus est illic ritus officii S. Fro-

Ejus item cultus obtinet in diocesi Constantiensi, maxime in prioratu S. Laudi Rothomagensi;

(1) Lecanu, Histoire des évêques de Coutances, pag. 62. — (2) Cfr Hermant, Hist. du diocèse de Bayeux, pag. 462. — (3) Lecanu, Histoire etc. pag. 61 et 62. — (4) Annales Bened. lib. XVI, num. 76, tom. I, pag. 497. — (5) Hist. eccles. lib. XI, num. 30, tom. IV, pag. 270, édit. Le Prévost. — (6) Le Prévost, Orderici Vitalis, Hist. eccl. tom. IV, pag. 270, not. 2. — (7) Description de la Haute-Normandie, tom. I, pag. 102. — (8) Cfr Leroux de Lincy, Essai sur l'abbaye de Fécamp; Cochet, les Eglises de l'arrondissement du Havre, tom. II, etc. —

(9) Histoire des évêques de Coutances, pag. 61. — (10) Description de la Haute-Normandie, tom. I, pag. 103. — (11) Leroux de Lincy, Essai etc. pag. 21. — (12) Le trésor ou abrégé de l'histoire de la noble et royale abbaye de Fécamp. — (13) Essai sur l'abbaye de Fécamp, pag. 194. — (14) Pag. 193 et 194. — (15) Ibid. pag. 328. — (16) Histoire etc. pag. 39 et 417. — (17) Ordinarium canonicorum S. Laudi, ap. Migne, Patrologia latina, tom. CXLVII, col. 189. — (18) Ibid. pag. 61 et 161.

A mundi: adeoque in duobus Breviariis S. Laudi, sæculo xiv conscriptis atque nunc servatis in bibliotheca Parisiensi Mazarinea, reperit R. D. Gilbert S. Fromundi officium cum octava; sed omnia desumenda erant ex communi martyrum. R. D. Lecanu addit officium, ibidem præscriptum, olim commune fuisse omnibus ecclesiis, quæ speciali cultu prosequerantur S. Fromundum: atque his proculdubio intelligit prioratum S. Fromundi et abbatiam Cerasiensem: et quidem in antiquis hujus asceterii breviariis indicatum esse S. Fromundi festum literis rubris, ut alia solemnia festa (1).

ubi olim de eo
tamquam de
martyre, in
aliis vero ec-
clesiis rectius
officium de eo
fiebat tam-
quam de con-
fessore pontifi-
ce.

14 Verum neque hæc omnino accurata sunt. In S. Laudi templo, ut ex modo dictis et ex loco num. 7 hujus commentarii allegato constat, fiebat de sancto Fromundo MARTYRE duplex festum; contra, ut Tustanus de Billy tradit, in Cerasiensi abbazia celebrabatur olim S. Fromundi festivitas de communi confessorum pontificum; eaque de causa extremo sæculo xv curavit Cerasiensis abbas, ut habitu episcopali pingeretur sanctus vir in fenestra templi prioratus S. Fromundi; verumtamen in eadem illa abbazia prævaluit etiam demum ut de S. Fromundo MARTYRE officium fieret. Unde R. D. Gilbert scripsit ad me se in Ordinario Cerasiensi, conscripto post sæculum xvi et usque ad finem usurpato, ad diem 24 octobris reperisse sequentia: S. Frotmundi martyris duplex. Ejus hic habebantur reliquiæ, combustæ, ut traditur, ab Hugonottis. Oratio ex codice manuscripto. Lectiones I Nocturni Fratres, debitores. II Nocturni: Triumphalis dies beati martyris Frothmundi. III Nocturni homilia in eo: Nolite arbitrari. Reliqua de communi primo loco. In S. Fromundi prioratu constantiores fuerunt. Ibi semper cultus fuit S. Fromundus tamquam confessor et pontifex atque ita coli pergit; adeoque ibidem habitu pontificali et cum disco rotundo circum caput exhibetur in fenestra encaustice picta, in antiquo vexillo et in vestusta imagine pergamena; eandemque formam habet parva sed antiquissima, quæ ibidem servatur, ejus statua. Quum vero S. Fromundi prioratus Ordinario S. Laudi sit antiquior, illa meo judicio tantæ sunt auctoritatis, ut his omnino stabiliri videatur et certissima veritas fieri conjectura Mabillonii (2) et Plessæi (3), qui quum viderent S. Fromundum, in Normannia cultum, passim eundem haberi ac eremitam et martyrem Anglum, non dubitarunt ab hac sententia discedere et aperte dicere eum sibi videri Constantiensem fuisse episcopum; nil ultra affirmari ausi quod nescirent S. Fromundum, in partibus Cismarinis adeo celebrem, olim habuisse officium de communi confessorum pontificum aut in veteribus catalogis Constantiensium episcoporum omnes usque ad Agathium (vide supra num. 9) inter cælitæ referri. Sed de hac confusione multo latius dicendum est. Etenim ut in illa conjectura felicissimus fuit Mabillonius, sic minus recte arbitratus est S. Fromundi, episcopi Constantiensis, cultum transiisse ad Anglos, adeoque illum eundem esse ac homonymum, apud Anglos olim celebrem: Colitur, inquit, apud

Neustrasios, qui olim apud Anglos maxime itidem colebatur, sanctus Frotmundus, vulgo Fremundus, sub cujus patrocinio exstat oppidulum et prioratus in diocesi Constantiensi, et in pago Caletensi ecclesiæ nonnullæ: sed quis sit Frotmundus ille, incompertum, quem Offæ, Anglorum regis, filium fuisse recentiores quidam perperam dicunt. Facile crederem haud alium esse quam Frodomundum seu Frotmundum, episcopum Constantiensem. Ostendendum itaque est duos fuisse S. Frotmundos, alterum martyrem Anglum, alterum episcopum Constantiensem: quod ut fiat, quum de episcopo jam satis dixerimus, sufficiet ut martyris gesta brevissime indicemus, potius inhærentes ejus corporis translationibus. Si enim unum habeamus cultum pro martyre, alterum pro confessore pontifice; deinde si duo corpora servata fuerint, alterum in Anglia, alterum in Normannia, quid demonstrationi nostræ deesse possit non videmus. Sed prius seponendus est tertius Fromundus, quem huc quoque transtulere.

15 Nominis similitudine ductus, edidit sub præsentī die R. V. de Garaby (4), historiam Fromundi seu Frotmundi pœnitentis, quem ipse sanctum vocat. Re quidem vera Rothonensis monachus, qui ex ore Fromundi ejus pœnitentiam et peregrinationes descripsit, addit in fine (5): Eodem vero die egressionis suæ e Rothonensi monasterio, ex hoc mundo ad cælestia regna properavit; ubi nunc exultat cum angelis sanctis, regnans cum omnibus sanctis. Verum similia singularis scriptoris verba non sufficiunt ad stabiliendum cultum et ne quidem ad sanctitatis famam adstruendam: adde ab ipso Rothonensi monacho nusquam sancti titulo honorari Fromundum. Operæ pretium tamen fuerit paucissima ex hac narratione hic referre. Natus erat Fromundus ex nobilissimis parentibus Francorum, qui majores et procures palatii regis erant. Sub annum 850 mortuo patre, lis exorta est de hereditate, in qua Fromundus et duo ejus fratres incaute occiderunt patrum, qui et presbyter erat in palatio regis gloriosus, atque etiam fratrem suum natu minimum. Quare pœnitentia ducti, adierunt Lotharium, filium Ludovici Pii; cujus imperio episcopi ad synodum vocati, jusserunt fabricare catenas ferreas et ligare eos per brachia et per lumbos strictim et sic loca sancta circuirent in cinere et cilicio, quousque Dominus reciperet pœnitentiam eorum seu sponte disrumperentur eorum vincula. Perrexerunt itaque trini prius Romam; atque hinc, acceptis a Benedicto III, qui 29 septembris 853 ordinatus fuerat (6), literis formatis, Jerosolymam; postea perrexerunt viri ad Ægyptum, lustrantes monasteria, ac cœnobias, ac sanctorum agmina monachorum, fueruntque ibi fere per duos annos: ac exinde profecti direxerunt gressum ad Africam visitare sepulchrum sancti Cypriani archiepiscopi et martyris Christi, qui secundo miliario ab urbe Carthaginiensi juxta mare requiescit, ubi multæ virtutes et multa miracula a Domino sæpius ostenduntur. Post autem quatuor annos

Peregrinatio
alius Fromun-
di ad monas-
teria Ægypti,
ad S. Cypria-
ni prope Car-
thaginem se-
pulcrum et ad
multa alia lo-
ca sub medium
sæculum ix.

(1) Lecanu, Histoire des évêques de Coutances, pag. 62 —
(2) Annales Bened. lib. XVI, num. 76, tom. I, pag. 497. —
(3) Description de la Haute-Normandie, tom. I, pag. 103. —
(4) Vies des bienheureux et des saints de Bretagne, pag. 367 et

seqq. — (5) Vita SS. Rotonensium, lib. III, cap. 8, ap. D. Morice, Mémoires pour l'histoire de Bretagne, tom. I, col. 239 et seqq. — (6) Art de vérifier les dates, tom. I, pag. 264.

AUCTORE
V. D. B.

(immo ad summum post duos) Frotmundus cum duobus fratribus suis iterum Romam reversi sunt; atque inde cum consilio et benedictione sancti Benedicti papæ, qui die 8 aprilis anni 858 obiit, repedaverunt ultra mare iterum visitare sepulchrum Domini. Visitarunt tunc etiam Galileam, Armeniam, montem Sinai et mare rubrum per tres annos, et anno quarto redierunt Romam. Dein Italiam, Burgundiam, Aquitaniam, Neustriam et demum Britanniam peragraverunt, ubique Dei misericordiam per sanctorum intercessionem postulantes. Rhodonibus excepti sunt ab Electramno, qui die 29 septembris anni 866 episcopus sacratus fuerat. Fratrem ibi amisit Frotmundus; qui et ipse, vinculorum pressione saniem emittens et sanguinem, Rotonense cænobium petiit; ubi, quum Romam redire cogitaret, meritis S. Marcellini papæ in somno a vinculis mirabiliter solutus est; et triduo post egressus e monasterio vita functus. Prorsus itaque hic alius est, ab homonymis facile distinctus. Quare sine mora veniamus ad S. Fromundum seu Fremundum Anglum.

S. Fromundus
Constantien-
sis

16 Die scilicet 11 maji festum olim agebatur in aliquot Angliæ locis in honorem S. Fremundi, cujus Vitam, fabulis maculatam, olim edidit Capgravius et mihi subministrat tomus III Vitarum sanctorum, complectens sanctos mensium maji, junii, julii et augusti, collectus exeunte sæculo xv a Vallis Viridis canonico regulari, Joanne Ghentio. In ea dicitur S. Fremundus (malunt nempe Angli hanc nominis formam Gallis non ignotam, sed norunt etiam Fromundum), filius fuisse regis Offæ; et reapse nil obstat quin ex regulo aliquo comitatus Warwicensis sæculo nono natus fuerit.

confusus fuit
cum S. Fre-
mundo seu
Fromundo,
martyre An-
glo, cujus ges-
ta,

* Severn

17 Ab episcopo Heswi, quod nomen idem videtur ac Æscwy, in juventute baptizatus, annum et dimidium regni habenas tenere a patre compulsus fuit. Dein cum duobus clericis, Burchardo, qui dicitur Vitam ejus scripsisse (certe eam Anglicam, quæ postea in ejus tumulo reperta fuisse narratur), et Edebrido clam confugit in insulam Fage, positam in ostiis fluminis seu sinus Sabrinae* (1); ibique cellula seu oratorio in honorem sanctæ Mariæ constructo, cum sociis septem annos pientissime vixit. Interea Yngar et Hubba cum agmine Danorum seu Normannorum Angliam invadunt et S. Edmundum regem immaniter occidunt; quod die 20 novembris anni 870 factum est. Cujus rei fama quum ad Offam, S. Fremundi patrem, pervenisset, barbaris resistendum esse, si qua esset via, ratus est. Quamobrem viginti duos legatos misit qui filium, olim strenuum militem, circumquaque inquirerent. Is brevi repertus cum sociis ex insula excessit et patriam terram petiit. Pacem iniquis et impiis conditionibus offerunt Dani; quibus jure merito spreto, ad pugnam venit, ex qua S. Fremundus, licet secum tantum haberet duos eremi socios et viginti duos patris legatos, victor exivit. Sed brevi post Oswi, reguli Offæ olim miles, sed abjurato Christo Danorum partes dein secutus, timens ne a se expeteret S. Fremundus perfidiæ pœnas, latenter ad eum accessit eumque capite amputato impie interfecit. Quinto idus maji anni 866 id accidisse traditur in Passione,

ab Harpsfeldio, Alfordio nostro (2), Cressyo (3), D Colgano (4) et Smithio (5); ab auctore vero recentioris Martyrologii Anglicani (6) et Challenor (7) anno 862; sed post annum 870 hanc cædem patratam fuisse vel ex eo liquet, quod posterior sit martyrio S. Edmundi. Sepultum prius fuit sancti martyris corpus loculo plumbeo inclusum, in loco qui Offecherche appellatur intra domus regiæ septum, qui vicus quinque circiter millia distat a Warwico, orientem versus: super locum vide Henschenii commentarium de S. Fremundo (8).

18 Elapsis autem post obitum ejus annis LXVI, quibus ad annum saltem 936 devenimus, tres puellæ, diversis corporis incommodis a prima nativitate laborantes, non sine prodigiis venerunt ad beati viri corpus idque tulerunt ad locum quemdam inter Charewel et Brademere bitumine circumdatum, ubi invicem conjuguntur hii fluvii, et in lapide niveo, mirabiliter exsculpto, martyris corpus decenter collocarunt. Ibidem super fluvium Charewelle quinque sacerdotes mansionem acceperant, seu (nisi fallor) prioratus canonicorum regularium erectus est; in quo S. Fremundi feretrum humo aliquando absconditum est, verisimiliter ob hostium incursiones. Charwell seu Cherwell rivus est ex angulo meridionali Northamptoniæ in agrum Oxoniensem influens et Oxoniæ aquas suas in Isidem seu Tamesim infundens: quis autem rivus sit Brademere non reperio, quod mihi desint accurati hydrographi angli; verum hæc ita diligenter descripta sunt, ut ii quorum interesse queat rescire quæ ecclesia istic designetur, facile ex confluyente Charwell et Brademere id intelligent. Porro latuit ibi S. Fremundi feretrum, donec sacerdotes illi, indicio Ælberti cujusdam, ex peregrinatione Hierosolymitana reducis, sepulchrum in scrobe detexerunt et in eo, præsentem Birino (?), episcopo Dorcestriensi, corpus gloriosi Fremundi decenter pannis involutum et in eodem sepulcro cum corpore ipsius Vitam et Passionem Anglicis apicibus annotatam. Dein delatum fuit corpus ad locum quemdam, qui Redic vocabatur; ubi id, constructa capella, Ælberto illi et quinque sacerdotibus custodiendum traditum est, in loculo laminis argenteis, quæ fidelium devotione oblata fuerant, decenti opere composito, collocatum: quæ de sepulcro veteri elevatio quinto kalendas aprilis facta est; et ex cæmento et lapide postea super eum oratorium fabricasse traditur ille idem Dorcestriensis præsul.

19 Diebus autem nostris, additur in codice quo utor, in prioratu canonicorum regularium de Dunstaple sanctum ejus corpus requiescens in magno honore habetur. Eo devenisse videtur ante annum 1207, ad quem in Chronico hujus asceterii, in lucem dato, nifi fallor, a Gough, Camdeni editore (9), legitur (10): A. D. 1207 dedicata sunt in ecclesia nostra altare S. Mariæ, et altare S. Frehemundi, et altare S. Nicolai et altare S. Jacobi; cura proculdubio prioris conventus, qui ad annum 1213 generatim laudatur quod reliquias multorum sanctorum a multis amicis

translationes

E

F

et potissimum cultus in prioratu de Dunstable in Bedfordiensi agro et diocesi Dorcestriensi seu Lincolnensi breviter referuntur.

(1) Challoner, Britannia sancta, tom. I, pag. 286. — (2) Cfr Acta SS. tom. II Maji, pag. 656. — (3) The Church-history of England, pag. 739. — (4) Act SS. Hiberniæ, tom. I, pag. 693, num. 43. — (5) Flores historiæ ecclesiasticæ gentis Anglorum, pag. 157. Cfr

pag. 156. — (6) A memorial of British piety, pag. 76. — (7) Britannia sancta, tom. I, pag. 286. — (8) Acta SS. tom. II Maji, pag. 656. — (9) Cfr Gough in sua editione Britannici Camdeni, tom. I, pag. 331. — (10) Monasticum Anglicanum novum, tom. VI, pag. 240.

adquisivit

A adquisivit (1). Quin etiam aliquot annis ante jam fervebat ibidem S. Fremundi cultus. Anno enim Domini, ut laudatus chronographus loquitur (2), millesimo ducentesimo tertio dedit et confirmavit nobis rex nundinas trium dierum in majo; seu, ut in *Historia foundationis* legitur (3): Habent etiam dicti prior et canonici... ex dono... regis... Johannis feriam in festo S. Fremundi, quæ die 11 maji celebrabatur, per tres dies... duraturam. Ex hoc tempore inclaruisse videtur S. Fremundi regis et martyris nomen; unde, quum Henricus III, in Angliæ regno Joannis successor, anno 1257 in S. Albani monasterio constitutus esset, nominavit, inquit Matthæus Parisius (4), huic colloquio præsens, omnes Angliæ sanctos reges canonisatos; et ne tantus scriba circa hoc incassum studuerit, ipsos sanctos, ut sic eorum tituli ad eorum laudem recitentur, huic paginæ duximus annotandos: Albertus, Edwardus martyr, Kenelmus, Oswaldus, Oswennus, Neithan, Wistan, FROMUNDUS, Edwulfus, Edmundus (5), quasi eo anno canonisatus fuisset sanctus vir. Item inscriptum fuit S. Fremundi nomen non solum inter auctaria Usuardina, quæ indicat Henschenius (6), et quæ inter Altempsianum olim in ecclesia Wintoniensi usurpatum fuit, ut ostendit Solerius (7); verum etiam in Salisburgensi et Anglicano Martyrologiis (8) locum jure merito obtinuit.

Licet itaque duo corpora honorata fuerint et alter pro confessore pontifice alter pro martyre culti, confusi tamen fuere in unum sanctum tum ab Anglis, tum a Normannis.

B 20 Quum autem illo ævo Normannia et Anglia iisdem parerent regibus et vix quidpiam de S. Fromundo, Constantiensi episcopo, sciretur, paulatim factum est ut in utraque regione unus sanctus haberetur, seu, ut ad S. Fromundum Constantiensem referrentur sancti regis et martyris laudes. Ecce enim quod ad Angliam spectat. In auctario Usuardi Altempsiano, ubi ad 11 maji legitur: In Britannia majore, sancti Fresmundi (alia monumenta Anglicana Fremundum et Fromundum habere jam semel dixi) regis et martyris, et ad diem 24 octobris, quo S. Fromundi Constantiensis festum agitur, hæc occurrunt: Item sancti Fremundi martyris. Jam de Gallis. In tertio Bigotiano Usuardi codice, eoque aliis duobus antiquiore et a Solerio nostro edito, ad diem 24 octobris sancti Fromundi martyris memoria recolitur. Inter recentiores Saussayus eum omisit: Castellanus vero prudentibus verbis usus est: In Normannia, inquit, S. Fromundi, honorati pro mar-

tyre in prioratu S. Laudi Rothomagensi, ubi ejus corpus requiescit. Contra Cardinalis de Noaliis in *Martyrologio Parisiensi* minus caute scripsit: Rothomagi, sancti Fromundi martyris, cujus corpus in ecclesia S. Laudi honorifice asservatur; et demum multo incautius Petrus de Rochechouart, Ebroicensis episcopus, in suæ diocesis *Martyrologio*: In Anglia, sancti Fromundi martyris, cujus corpus in ecclesia S. Laudi requiescit: quibus verbis satis aperte innuebatur sancti viri reliquias, in Normannia religiose cultas, aliquando ex Anglia in partes cismarinas fuisse translatas. At quo tempore? Divinavit id aliquando qui circa medium sæculum XVIII, episcopo Leonoro II Gouyon de Matignon, Constantiense Breviarium reformavit, scribens id factum fuisse ineunte sæculo X eaque occasione fundatum fuisse Hamense monasterium (9). Quod posterius quam falsum sit ex dictis numm. 3, 4 et 5 omnino patet; prius vero pugnat cum omnibus his, quæ de S. Fremundi reliquiis in Anglia servatis modo vidimus; ut ne dicam eo tempore locum non fuisse transferendis reliquiis in Normanniam, a barbaris occupatam et vastatam. Sed quod multo magis mireris seu potius stupas, ipsi canonici S. Laudi sæculo XII martyrem eum appellabant in Ordinario et exeunte sæculo XV in commentariis, quos numero 8 retulimus, abbatem et martyrem. Sed tempus demum est contrahendi vela: quamobrem ea sit nostra conclusio errasse Mabillonium, errasse Anglos et Normannos quum unum eundemque sanctum Fromundum seu Fremundum esse crediderunt qui in Anglia olim cultus fuit et qui in Normannia; sed recte sensisse Mabillonium de S. Fromundo Normanno, cum videlicet opinatus est eum fuisse Constantiensem episcopum, qui Hamensem parthenonem dedicavit. Nolim claudere hunc qualemcumque commentarium, quin moneam Romæ quidem nil actum fuisse ut liceret S. Fromundi festum novo Proprio sanctorum Constantiensi inserere; sed quum de hoc beatissimo viro incidisset mentio, jure merito dixisse R. D. Capaltium vicario generali Constantiensi, toties a me laudato, conservandum esse ejus cultum in S. Fromundi parœcia, quippe qui legitimus sit et antiquissima consuetudine confirmatus. Quæ memoria aliquando valebit ne forte omnino supprimatur; alibi enim nusquam amplius in usu est.

(1) Monasticum Anglicanum novum, tom. VI, pag. 241. — (2) Ibid. pag. 240. — (3) Ibid. pag. cit. — (4) Historia major, pag. 913, edit. Tigurina, 1606. — (5) Act. SS. Hiberniæ, tom. I, pag. 693, num. 45. — (6) Act. SS. tom. II Maji, 656. — (7) Mar-

tyrologium Usuardi, pag. LXIII. — (8) Colganus, Acta SS. Hiberniæ, loc. cit. — (9) Lecanu, Histoire des évêques de Coutances, pag. 62 et 63.

DE S. FLORENTINO CONFESSORE,

CULTO IN PRISTINA DIOECESI TULLENSI,

V. D. B.

SYLLOGE.

§ I. S. Florentini, genere Scoti seu Hiberni, nomen ad plures dies fastis sacris adscriptum. Falso eum popularem suum arbitrantur præsentis Scotiæ incolæ. Ejus Vitæ capita. Sepultura et cultus Boneti in pristina diœcesi Tullensi.

S. Florentinus, cujus memoria incuriose recolitur a Scotis diebus 24 aut 26 januarii et 18 et 27 aprilis,

* Joinville.

Camerarius (1) ad diem 18 aprilis memoriam fecit de S. Florentino, quasi tum coleretur, scripsitque de eo : Hic ex Scotia clam fugiens, in Lotharingiæ partēs pervenit; ubi in convertendis ad Christum animabus mirabilia operatus est. Quiescit sacrum ejus corpus in pago Bonnet in diœcesi Tullensi in finibus Campaniæ tribus tantum leucis a civitate Janvillana *. Celebris est ad sacras ejus reliquias stultorum peregrinatio; et vix ullus est qui inde sanitate non recuperata recedat. Vita hujus sancti circa templi parietes descripta est. Hæc verba, quibus fere quæcumque de S. Florentino innotuerunt continentur, quum legissent decessores nostri, de eo meminerunt in prætermisissis ad diem eandem (2); sed quum cognovissent a Dempstero libro vi Historiæ Scotorum ejus festum statui die 24 januarii et in ejusdem Menologio Scotico die 26 ejusdem mensis, distulerunt de eo dicere in supplemento Actorum ad diem 24 aut 26 januarii. Quæ promissa ad diem 27 aprilis (3), sub qua Camerarius libro iii de pietate Scotorum iterum S. Florentini festivitatem memorat, renovarunt, errore tamen calami xiv aut xvi januarii, loco xxiv aut xxvi, scribentes. Verum Dempsterus incuriose dixit S. Florentinum coli mense januario, neque minus incuriose Camerarius mense aprili. Neutro enim anni tempore apud Tullenses, ut vult Camerarius, aut apud Lingonenses, ut tradit Dempsterus, cultum habuit S. Florentinus. De Lingonensibus mihi constat ex breviario anni 1604; de Tullensibus ex aliis libris, quos inferius designabo.

cultum obtinuit in pristina diœcesi Tullensi diebus 18 maji et 24 octobris.

C 2 Hæc intellexerunt decessores ipsimet nostri, ubi ad diem 18 maji (4) in vetusto Breviario Tullensi, quod in suo museo habebant, viderunt annuam commemorationem translationis S. Florentini, atque in eodem libro alterum seu præcipuum ejus festum annotatum legerunt ad diem 24 octobris. Quamobrem distulere de eo agere usque ad hanc diem. Et quidem præsentī die ejus memoriam recolit Castellanus in Martyrologio universali; et, omisso festo mensis maji, in Breviario, quod anno 1749 Scipio Hieronymus Begon, Tullensis præsul, secundum ritus Gallicanos novos edendum curavit, fieri jubetur hac die simplex commemoratio sine lectionibus propriis S. Florentini laici justi. Eo tempore dissecta jam fuerat Tullensis diœcesis in varias

partes; unde Sandeodatus * diœcesis (ut ex kalendario liturgico anni 1831 intelligo) ad hoc usque tempus die 24 octobris S. Florentini memoriam ritu simplici facit; similiterque Nancejensis, quæ cum Tullensi per concordatum ineuntis hujus sæculi in unam coaluit. Accipe quæ Breviarium Nancejense de S. Florentino propria habet : Hoc eodem die (agitur enim eo die ritu simplici S. Romani Rothomagensis festivitas) a remotis patrum nostrorum temporibus recolitur memoria et non sine mirandis effectibus ad sanitatem menti alienatæ restituendam invocatur patrociniū Florentini, de quo nil aliud sat exploratum superest. Vulgo traditur ex aula patris sui, in Hibernia principis, abnegationis christianæ causa ad regionem nostram migrasse et vitam, ministerio quidem abjectam, sed virtutibus sublimem, morte sancta finisse in una diœcesis nostræ parœcia, Bonneti nomine, quæ ipsius corpus se possidere gloriatur.

E 3 Vitam aliquam S. Florentini scriptam fuisse extra controversiam videtur esse pondum. Ea quæ Dempsterus libro vi Historiæ Scotorum num. 309 ea de re habet, Colganus (5) ad verbum repetivit : Sanctus Florentinus, inquit, regis Scotorum filius, vir incredibili sanctitate, in Galliis colitur, templo ei in nemore densissimo dedicato in Campania non longe a Lingonibus : cujus Vita, incerto auctore scripta, novemdecim capitibus continetur. I. Rex Scotiæ filio suo Florentino coronam offert et quid de ea videatur quærit : sed sub noctem intempestam angelus ei discessum nuntiat. II. Florentinus itineris sui comites triginta optimatum filios eligit, quibus coronam ostendit. III. Orat Deum ut possit mare trajicere et angelus e cælo crucem defert qua trajicit. IV. Ipse cum sociis cruci insidens enavigat. V. Mari trajecto : Oportet, inquit, sigillatim separari ut Deo serviamus. VI. Bonnettam urbem accedens, porcorum custodiæ se locat triginta duobus annis. VII. In quo subulcus fuit, fons est et baculus. VIII. Porcos ad nundinas Lingonenses duxit. IX. Cæcos, claudos, mutos sanat. X. Cacodæmon in forma puellæ formosissimæ ei annulum pronubum offert, dicens illum esse Scotorum regis filium. XI. Cum cacodæmone tribus diebus et totidem

* Saint-Dié.

Capitula ejus Vitæ, recensita a Dempstero et Colgano,

(1) Cfr Colganus, Acta SS. Hiberniæ, pag. 138. — (2) Act. SS. tom. II Aprilis, pag. 521. — (3) Ibid. tom. III Aprilis,

pag. 474. — (4) Ibid. tom. IV Maji, pag. 136. — (5) Act. SS. Hiberniæ, pag. 137.

noctibus

A noctibus sine missione pugnat. XII. Cacodæmon conatur sensum ei eripere. XIII. Baculum humi defixit dormiturus, qui fonte orto radices egit. XIV. Incidit in morbum et angelus transitum nuntiat; quis sit pastori revelat. XV. Obiit, præscribens ut eo loci humaretur, quo duo tauri curru impositum deferrent. XVI. In densam silvam delatus est, et advenienti arbores cacumina inclinarunt. XVII. Terræ mandarunt in opacissima ea sylva. XVIII. Fundatur ecclesia et ingentia fiunt quotidie miracula. XIX. Miraculorum progressus. Floruit anno MCC et quod excurrit. Colitur die 24 januarii. Acta loci.

conveniunt cum picturis antiquis templi S. Florentini de Boneto; atque olim Vita ejus scripta erat in exemplari chronici S. Petri consecrati Ratisbonensis;

4 Ineunte itaque sæculo XVII servabantur adhuc Boneti Acta S. Florentini; et quidem secundum ea pictæ sunt in interiori templi parte novemdecim tabulæ, quibus lingua vernacula gothicisque literis eadem capitula adscripta sunt. Pauca tamen immutata sunt; ita ut neque idem omnino utrobique servetur ordo, neque eadem prorsus dicantur: quæ tamen tam parvi momenti sunt ut non mereantur hic latius explicari; sed indicio sunt capita, a Dempstero recensita, non esse versa ex tabularum titulis (quod primo conspectu me suspicatum fuisse non diffitebor), sed reapse breviora esse Vitæ, in novemdecim segmenta divisæ. Præterea in Collectaneis Hibernicis, quæ in Bibliotheca mss. codd. regia Bruxellensi conservantur, index textitur Chronici S. Petri Consecrati Ratisbonensis, atque ibi inter Vitas plurimum aliorum sanctorum, qui ex Hibernia in continentem terram venerunt, indicatur transitus SS. Florentini et Imari. De eo Chronico ut quidpiam rescirem adhibui benevolentiam nobilissimi viri baronis Kervyn de Lettenhove, de historia Flandriæ præclare meriti; qui de eodem percunctatus est cl. v. Lohr, bibliothecarium Monacensem. Hic duo exemplaria hujus Chronici reperit, sed in neutro exstat id de SS. Florentino et Imaro caput. Prius notatum est numeris cod. lat. 14873, kat. S. Emeram. 873; posterius clauditur in codice pretioso (lat. 103), quem Andreas presbyter Ratisbonensis ab anno 1420 usque ad 1427 conscripsit. Utrumque exemplar valde accurate descripsit cl. v. Lohr; ita ut ambigendum non sit quin auctor collectaneorum Bruxellensium omnino simile præ manibus habuerit, uno tamen capite auctius, gestis nempe S. Florentini.

C sed prodigiis incertis plena erat, ex quibus tamen apparet quantum fieret beatus vir.

5 Sed parum doleo hanc jacturam, quum proculdubio liber ille, in aliis quoque sanctis fabulosus, nil aliud contineat quam epitomen imaginariæ illius S. Florentini Vitæ, quæ olim Boneti custodiebatur atque nunc adhuc pictura ibidem expressa exstat. Hanc porro nullius auctoritatis esse quis non videat? Nil scilicet in ea occurrit quod in aliis sanctorum Hibernorum fabulosis Actis passim non appareat. Viden? Ut S. Wendelinus, cujus gesta illustravimus sub die 21 octobris, sic quoque S. Florentinus regis Scotorum filius fuit et porcos pavit. Cum porcis suis per aerem translatus est S. Wendelinus; cum iisdem mirabili modo devenit S. Florentinus ad nundinas Lingonenses. Crux cimbæ loco fuit S. Florentino et triginta suis sociis; alii multi Hiberni pallio trans maria vecti sunt atque etiam aliqui ligno crucis. Baculis terræ

infixis, quot orti fontes? Quod vero tauris duobus rufis permissa est S. Florentini sepulcri electio, quid mirum? nonne S. Notburgæ famulæ corpus similiter transtulerunt duo tauri, æque prudentes (1)? Sed quid singulare id exemplum memoro? Quadraginta alia conguessit Bonifacius Bagatta; quæ si lubet vide (2). Nil itaque istis narrationibus fidendum est; sed considerandæ potius ut indicia æstimationis maximæ, quæ olim habebatur beatus vir, ita ut arbitrarentur simplices homines nil ab eo fieri potuisse communi modo, sed omnia miraculorum gloria fuisse honestata. Quæ censura si cui minus probetur, nolit tamen me nimis severitatis arguere, quippe qui promptus sim ad admittenda omnia ista prodigia, dummodo testimonia afferantur bona, quæ in rebus extraordinariis potissimum expeti possunt et debent. De cultu meliora habemus.

6 Ex his quæ jam attulimus manifestum est nuspiam majores S. Florentino honores haberi quam in parœcia Bonnet, in qua sepulturam nactus est. Boney hunc locum vocat Castellanus; decessores autem nostri ad 18 (3) maji Bonnesium; auctores vero Dictionarii universalis Galliæ (4) Bunetum. Hi ipsi accensent hanc parœciam diœcesi Lingonensi; quo errore accedunt ad Dempsterum, quem dicentem audivimus S. Florentinum in Lingonibus cultum fuisse. Verum indubium est Bonetum, Bonnesium seu Bunetum in pristina diœcesi Tullensi fuisse, nempe in archidiaconatu Lenejensi * et decanatu Gondulficurtis *. Situm quippe est sesquileuca a Gondulficurti occidentem versus, super viam qua Joanvilla * itur Vallemcolorum *, non procul ab Odorni * rivi fontibus. Anno 969 factum est hujus loci altare, dictum S. Florentini, seu oblationes sacræ penes S. Mansueti monachos dono S. Gerardi, episcopi Tullensis, ea conditione ut ejus post mortem nomen inscriberetur monasterii necrologio et ut anniversarium officium fieret pro quiete animæ Volcheri, Frederici I ducis Lotharingiæ verisimiliter fratris, qui immerita morte interemptus fuerat (5). Ita P. Benedictus Picard in sua Historia Tullensi, quocum convenit Calmetus in Historia Lotharingiæ, hac usus dictione: L'église de Saint-Florentin de Bonnet. Sed P. Benedictus in Vita S. Gerardi S. Florentini nomen non exprimit, sed altare, ecclesiam et decimas de Bonneto dicit. Id discrimen prima specie videtur nullius esse momenti; verum si certo constaret S. Florentini nomen in diplomate S. Gerardi legi, probum inde exsurgeret argumentum S. Florentinum tanto tempore ante annum 969 floruisse, ut jam tum exstarent ecclesiæ, ejus titulo insignitæ. Contra quum varius sit P. Benedictus, et Calmetus ejus dicta nude repetivisse videatur, non possumus non cauti esse.

7 Adivi ea de re, uti etiam de multis aliis, altare S. Florentini, a S. Gerardo donatum monachis S. Mansueti.

AUCTORE
V. D. B.

Maxime colitur S. Florentinus in parochia Bonnet, in qua sæculo X traditur exstitisse
E

* Ligny
* Gondrecourt

* Joinville
* Vaucouleurs
* L'Ornain.

F

(1) Acta SS. tom. IV Septembris, pag. 723. — (2) Admiranda orbis christiani, tom. II, lib. VII, cap. 1, § 1, pag. 478 et seqq. — (3) Acta SS. tom. IV Maji, pag. 136. — (4) Diction. univ. de

la France ancienne et moderne, Paris, 1726, tom. I. col. 460. — (5) Benoit Picard, Histoire de Toul, pag. 193.

AUCTORE
V. D. B.

parochiæ vico sacellum fuisse S. Florentini, idque suspicatur datum fuisse a S. Gerardo Mansuetianis monachis; quæ inde confirmari quod S. Pirminius, qui etiamnum multum colitur, patronus parochiæ fuisse habetur ante S. Florentinum, ita ut tempore S. Gerardi parochiale altare non videatur potuisse vocari altare S. Florentini; dein quod præsens parochiale templum, quod super S. Florentini sepulturæ locum consurgere dicitur, sæculo XIII aut XIV antiquius non est. Verum hæc si admittantur, dicere necesse est tres aliquando Boneti fuisse ædes sacras, videlicet pristinum templum parochiale S. Pirmini, dein sacellum S. Florentini, dono S. Gerardi penes S. Mansueti monachos factum, et demum templum S. Florentini, recentius in sepulturæ loco exstructum; præterea statuendum erit duas donationes a S. Gerardo fuisse factas, alteram de altari S. Florentini seu de oblationibus fidelium in ejus sacello factis, alteram de ecclesia S. Pirmini, ejus altari et decimis. Certe luculente constat S. Mansueti monachos non solum S. Florentini altare, verum etiam decimas aliæque parochialia Boneti jura aliquando accepisse, quandoquidem eorum villici judicio parlamenti Mettensis de die 26 julii anni 1653 coacti fuerunt ad sartatecta procuranda ecclesiæ de Boneto ejusque annexæ Horvillæ; quemadmodum R. V. Morel in superstitibus parochialibus libris legit. Quamobrem non ægre irem in hanc sententiam, si satis mihi constaret præsens templum reapse super S. Florentini sepulcro, et non potius in pristina S. Pirmini ædis area fuisse exstructum translatoque S. Florentini sepulcro cohonestatum fuisse; unde etiam S. Florentini nomen acceperit. De his itaque nil certi statuere possumus; sed quod faustum fortunatumque est, inferius occurret melius argumentum pietatis S. Gerardi in S. Florentinum: atque id non minus valebit ad ejus ætatem modo qualicumque cognoscendam. Interea S. Florentini res Bonetenses prosequimur.

§ II. Olim plurimum invocabatur S. Florentinus Boneti pro amentium valetudine. Singulares observantiæ. Similes Ghelæ et Rothnaci in Belgio.

Sepulcrum S.
Florentini
in templo illius
parochiæ;

Erat itaque olim in choro templi Bonetensis S. Florentini sepulcrum, sed jam pridem vacuum; nunc autem in alia templi parte est. Porro id constat ex cavato lapide, quinque fulcris seu columnis nixo. Opertum est altero lapide, exhibente S. Florentinum habitu regio et jacentis in modum. Qui pie huc peregrinantur, ante hominum memoriam solent ter genibus reptare sub sepulcrum; unde inferior tabula, licet ex duro sit lapide, plane trita est. Qui religiosus ritus adhuc obtinet multis in locis; et in Belgio nostro incognitus non est. Quum S. Florentini sepulcrum impedimento aliquando esset ceremoniis sacris, meus decessor, inquit R. V. Morel, id prius transferendum curavit post chorum, dein in capellam lateralem: quo etiam delatæ reliquiæ, quæ extra sepulcrum conservantur. Huc itaque conve-

niunt peregrini; qui olim frequentissimi erant, D nunc autem pauciores, quamquam crescere iterum incipiat eorum numerus. Mutationis illius, addit R. V. Morel, hæc fuit causa. Decessor meus, arbitratus ceremonias pristinas, quæ pro amentium sanatione fiebant, sæculo XIX esse indignas, sustulit omnem hanc pietatem.

9 Hæc autem in eo erat posita ut adducerentur Bonetum amentes et novem diebus coleretur eorum nomine S. Florentinus. Tonsis crinibus (qui pœnitentiæ profitendæ vetus mos) et rubra quadam veste induti (in memoriam forte vestis candidæ seu purpureæ, quacum Christus in domo Herodis, ut fatuus qui se regem credebat, illusus est) intererant quotidie missæ sacrificio, quod pro eorum salute celebrabatur. Absolutis sacris, stola eos circumligabat presbyter aut, ut in ultima de S. Florentini gestis tabula pictum est, collo stolam imponebat. Demum ubi presbyter absolverat preces super amentem in templo, deducebatur is ad fontem S. Florentini (vide supra num. 3) et aqua super ejus caput fundebatur. Hæc tribus primis diebus. Diebus quarta, quinta et sexta ligabatur amentem in unis ex trinis cunis, quæ in inferiori templi parte prope capellam S. Florentini exstabant, atque ibi diurnum nocturnumque tempus transigebat. Per ablationem autem illarum cunarum maxime factum est ut intermissa fuerit ad S. Florentini sepulcrum peregrinatio seu potius ut eo non amplius adducantur amentes, quamquam alii interdum pro eis ibidem supplicatum adhuc veniant. Certe incommoda erat hæc trium dierum totidemque noctium in templo habitatio: sed nonne fieri posset, quod Ghelæ in templo S. Dymphnæ? Huic templo adjectum est parvum nosocomium, pluribus instructum cubiculis, quorum fores in templo patent, ut inferius explicabimus. Sed Bonetum redeamus. Tribus ultimis diebus peragebantur fere eadem ceremoniæ ac tribus primis diebus; atque insuper ter quotidie subtus S. Florentini sepulcrum transibat amentem. Innumera, ait R. V. Morel, hic olim factæ sunt sanationes et capella S. Florentini ante extremum sæculum XVIII plena erat anathematibus, oblati in earum memoriam. Hoc etiam sæculo pluribus liber mentis usus restitutus est: quod F vero ante hominum memoriam semper singulare visum est, qui, perfuncti novendiali illa exercitatione, valetudinem animi non recuperabant, ordinarie paulo post moriebantur. Porro, licet religio illa abolita fuerit et incolarum pietas generaliter plurimum refriguerit, perseverat tamen passim eximia de S. Florentini patrocinio fiducia; quæ si recte excolatur, ut ab optimo præsentis parocho expectandum est, valere potest maxime ad sacramentorum frequentem usum revocandum et ad honorem suum aliis christiani hominis officiis restituendum.

10 Licet autem tot illic homines mentis sanitatem adepti fuerint, de nullis tamen servata est memoria aut, si servata fuerit, hæc cum parochialibus libris perierit. In baptismali tamen libro sequens legitur prodigium, gallico narratum idiomate: Die 29 augusti anni 1705 huc advenit Petrus Montbrun, natione Nannetensis et miles regius tormentarius; qui quum die 26 junii, proxime præterita, rudibus rupti Theodonisvillæ pontis obrutus fuisset, toto corpore impotens factus erat.

Jussu

quo ritu ibidem
ille sanctus
pro salute
amentium o-
lim coleretur;singularium
amentium sa-
nationis non
servata memo-
ria, sed militis
impotentis.

A Jussu medicorum Theodonisvillæ Borbonias aquas (*non procul a Lingonibus*) petebat, curru vectus. Ut autem Bonetum accessit, a commilitonibus adjutus et nixus fuleris, contulit se summo conatu in chorum templi ibique super S. Florentini sepulcro, cujus antea magnam famam audiverat, fervidas Deo preces obtulit, rogans eum per intercessionem hujus sancti ut se bonæ valetudini restitueret. Sensit tum in toto corpore sanguinis tremulum motum et eodem temporis momento sanatus est in præsentia octodecim militum, qui cum eo ad Borbonias aquas pergebant (*olim enim ibidem versabantur multi milites a die 30 julii usque ad 2 octobris* (1)); RR. PP. Hieronymi et Urbani, Recollectorum Gondulficurtis; pictoris Dombal, tum in Bonetensi templo pingentis; totius parœciæ, quæ continuo accurrit; atque in mea ipsius. In gratiarum actionem jussimus campanas pulsari (*de campanarum sonitu, cum miracula patrantur, diximus alibi*) et hymnum TE DEUM cantavimus. Mense posthac denuo transiit dictus Montbrun, bene valens et gratias acturus Deo et fideli ejus servo S. Florentino. Factum hac die 23 octobris anni 1705. Vaultier parochus Boneti.

B 11 Nullus dubito quin religio illa, quam olim Boneti pro amentium valetudine observatam fuisse diximus, plurimis admirationem creatura sit. Non tamen erat singularis aut illi loco propria. Similes fere ritus (ut jam insinuavi) in Belgio usurpabantur et adhuc usurpantur. Ghelæ enim in provincia Antverpiensi S. Dymphna, natione Hiberna et martyr in Ghelensi oppido, atque Rothnaci S. Hermes, martyr Romanus, in has partes olim translatus, similiter eximia veneratione coluntur, tum ut amentibus rationis usum a Deo impetrent, tum ut valentibus ejusdem conservationem exorent. Ineunte sæculo XVII sequentia Ghelæ in more erant posita (2): I Infirmi, amentes aliique, ut aliquantisper rationis usum adepti erant et a presbyteris judicabantur idonei, peccata sua sacramentali confessione expiabant et S. Eucharistiæ sacramento reficiebantur; II ter circuibant templum totiesque nudis pedibus sub feretrum S. Dymphnæ repabant, recitantes interea tricies orationem dominicam, scilicet ter in honorem SS. Trinitatis; decies quinquies in memoriam quindecim Christi Domini effusionum sanguinis; septies ad venerationem septem dolorum B. Mariæ Virginis et quinquies ad laudem S. Dymphnæ; III novem dies commorabantur in nosocomio, quod juxta pronauum ad latus dextrum ingredientium S. Dymphnæ templi ædificatum est et adhuc exstat; IV intra id tempus accedebat ad eos quotidie presbyter, orationes præstitutas super eos recitans eisque aquam, vino mixtam, seu ablutionem calicis bibendam porrigens; V pro majori pœnitentia vetabantur vestes mutare; VI offerebant S. Dymphnæ tantum frumenti, quantumdem ipsorum pendebant corpora; quam ob causam bilanx erat in minori choro, cujus altera lanx sedilis formam habebat, altera sacco instructa erat; frumentum autem istud solebat ostiatim mendicari. Nunc autem pleræque illæ ceremoniæ omittuntur;

ita ut id solum nunc observetur ut rari amentes, qui novem dies nosocomio S. Dymphnæ includuntur, a presbytero quotidie orationibus aliquot adjuventur et sanctæ martyris reliquiis benedicantur, dum propinqui aut alii novendiales preces recitant.

12 Rothnaci nonnulla olim in more erant posita, quæ Mathias Hovius, archiepiscopus Mechliniensis (Rothnacum scilicet prius subditum fuerat præsulî Cameracensi, dein post diœceseon novarum in Belgio erectionem Mechliniensi, nunc autem Gandavensi), collegiale S. Hermetis templum visitans, die 3 novembris anni 1597, decreto proposito, abolita voluit. Ante enim quam infirmus exorcizaretur (amentes enim illo ævo sæpe adhuc, ut etiam nunc in oriente fit, dæmoniacorum loco habebantur) novem vicibus eum circuibant clerici; quemadmodum etiam in Officio defunctorum moris est: timebat enim præsul ne hoc ritu locus fieret superstitioni. Alter ritus, ab eodem illustrissimo viro suppressus, in novendiali lotione constitutus erat. Vir scilicet fidus, designatus a capitulo, quotidie infirmos in frigidum aut tepidum balneum mittebat, dum interea duo cerei in choro coram altari maximo, tertius coram altari S. Hermetis arderet, et quartus anathematis seu donarii loco in lance coram S. Hermetis feretro jaceret; sacerdos vero missam balnei diceret, prima die in honorem Spiritus Sancti, postulans per intercessionem S. Hermetis ut Dei benedictio novendiali pietati accederet, ut per spiritum scientiæ intelligeret infirmus rerum terrestrium fragilitatem et stabilitatem cælestium et ut per spiritum fortitudinis adversa hujus sæculi constanter ferret et præsentî vita præpararetur ad æternam. Quum itaque balnei usus indecens visus esset pientissimo præsulî, jussit ejus loco amentes aspergi aqua benedicta, cui reliquiæ S. Hermetis (tunc nondum invaluerat Romani pontificis vetitum) immersæ fuissent. Preter illas consuetudines vigeant et adhuc vigent aliæ. Offerebantur scilicet pluries centeni pulli gallinacei, qui ad templi utilitatem vendebantur; aut cerei et imagines cereæ et argenteæ: quæ posteriora donaria nunc potissimum afferuntur. E regione altaris S. Hermetis, sub arcu in muro constructo exstat adhuc scamnum, uncis ferreis instructum, in quo, ut olim, sic etiam hodie furiosi sedent, dum preces super eos recitantur a presbytero aut ab aliis pro iisdem Deus oratur. Precibus autem istis continentur fere initium Evangelii secundum Joannem et orationes aliquot in honorem B. Mariæ Virginis, S. Hermetis, SS. Cornelii et Cypriani et SS. Trinitatis. Dum autem preces illæ fiunt, extenditur stola super capita, asperguntur homines aqua benedicta et reliquiæ S. Hermetis porriguntur ad osculum: quibus peregrini multi, sæpius intereuntes, alias multas addunt orationes. Neque amentes solum ita benedici amant, sed validi etiam; præcipue vero pueri, a matribus oblati. Magnum negotium olim erat libro amentium seu S. Hermetis inscribi, quod singularia hinc orientur privilegia, saltem si qui simul balneo legitime fuissent loti. Quum enim suicidæ, sive libera mente, sive furore aut amentia funestas

AUCTORE
V. D. B.

item Rothnaci, ubi anno 1597 novendialis lotio suppressa fuit. Aliæ observantiæ. Privilegia lotiorum inscriptorumque libro S. Hermetis.

Observantiæ
olim et partim
nunc Ghelæ in
usu;

(1) Dictionnaire universel de la France, tom. I, pag. 413. —
(2) P. D. Kuyl, Legende der martelaren van Gheel, SS. Dymphna
Octobris Tomus X.

en Gereberus, Antwerpen, 1860, pag. 26.

AUCTORE
V. D. B.

sibi manus intulissent, sepultura ecclesiastica privarentur eorumque bona non hæredes sequerentur, sed fiscum; qui libro inscripti fuerant et in balneum missi, duplici hac pœna prorsus eximebantur: sed ut balnea suppressa sunt, periere simul privilegia; et tanto major numerus inscriptus fuit S. Hermetis aut confratrum libro, qui jam non solis amentibus, sed omnibus facile patebat (1).

Inensatio superstitiosis generatim repulsa a Joanne Wiggers.

B

13 In his plura jam pridem male oluerunt apud plurimos. Unde Joannes Wiggers, ortu Diestensis et professione Lovaniensis theologus: Quæret aliquis, inquit (2), quid dicendum sit de multis et variis cæremoniis, adhiberi solitis solemniter in diversis locis ad effectus quosdam obtinendos, ut.... ad liberandos energumenos a dæmone in municipio Gelensi et in aliis ecclesiis: quæ tamen cæremoniæ vim non habent aliquam naturalem ad tales effectus; neque videntur pertinere ad Dei vel sanctorum cultum aut venerationem. Respondetur ejusmodi cæremonias, quamvis, si recenter et a privatis adinvenirentur et adhiberentur ad similes effectus, merito haberentur suspectæ imo et superstitiosæ, tamen non facile esse damnandas illis in locis, ubi antiquo et solempni usu sunt frequentatæ a quovis genere hominum, etiam a bonis ac piis, præsertim eo quod satis semper episcopis et ordinariis locorum fuerint cognitæ, nec etiam nuntios apostolicos cum potestate legati potuerint latere, qui in locis satis vicinis sæpius resederunt: neque interdictæ aut prohibitæ reperiuntur. Quare pie de illis potest credi, quod aliquando viris aut religiosis fuerint divinitus suggestæ: quodque iis mediantibus voluerit Deus suam benignitatem et (ut sic dicam) benevolam humanitatem hominibus demonstrare ad intercessionem suorum sanctorum talibus in locis, ut per hujusmodi effectus homines ad se attraheret ac in fide catholica et sancta spe confirmaret, utque ad ipsum homines in suis necessitatibus confugerent et ab illo salutem tum corporalem tum spiritualem exposcerent. Possunt autem istæ cæremoniæ sanctum quoque habere usum, v. g. piam aliquam significationem, qua rememorentur mysteria salutis nostri, vel servire ut animus excitetur ad devotionem, aut foveatur in illa, ne fervorem conceptum mox remittat, vel ut diutius opera pia et pœnalia exerceantur, quæ etiam serviunt ad exercitium obedientiæ et ad mortificationem affectuum, quibus solent satis adversari. Insuper etiam multum valet oratio justi. Quibus subdit in Scripturis sanctis legi Deum per diversas cæremonias externas contulisse diversos effectus corporales hominibus.

Animadversiones in donaria, maxime in ea quæ speciem redemptionis habebant: ritus ponderandi frumenti, tantumdem pendentis quantum infirmus.

14 Verum enim vero in hoc rerum genere multi mihi videntur peccare, quod, rerum originibus non intellectis, plurima illicita pronuntiant, quæ tamen hanc notam non merentur, sive vetustæ ecclesiasticæ disciplinæ reliquiæ sint, sive ejusdem imitamenta; nunc autem mira apparent, quoniam disciplina illa partim aut omnino interiit. Ut primum de donariis dicam, ea duplicis erant generis: alia meram eleemosynarum formam habebant, sive nume-

rata pecunia esset, sive ministeria ecclesiastica, sive fructus terræ, animantia aut alia id genus; alia vero redemptionem quamdam imitabantur, ita ut res rei secundum similitudinem quamdam substitueretur: quæ ratio in hominum natura constituta esse videtur et semper in sacrificiis usuvenit, quum in iis victimæ mactatione significetur Deum humanæ vitæ et mortis esse dominum. Hujusmodi erant oblata frumenta, cera, casei aliaque cibaria ejusdem ponderis, quod pendebant peregrini; cerei ejusdem magnitudinis ac eorum erat statura; imagines cereæ et argentæ, quibus aut integri pueri et viri aut membra quædam infirma repræsentabantur: atque hæc postrema nondum cessasse nemo non novit. Utrique generi suæ olim propriæ erant benedictiones, quarum specimen habes in Sacerdotali seu Rituali Romano, quod Albertus Castellanus, Venetus, ordinis Prædicatorum collegit et hæredes Petri Rabani anno 1554 typis Venetis ediderunt. Benedictionem muneris, quod offertur in ecclesia, omitto, quoniam nil singulare ea continetur; sed subjiciendus videtur Ordo ad ponderandam personam, per votum obligatam dare de aliqua re quantum ponderat corpus ejus, sicut triticum, oleum, ceram, vinum vel alia; sacerdos dicit γ « Adjutorium nostrum. » Quo dicto ponit personam ponderandam super lancem vel tabulam more solito et dicat antiphonam: « Benedicimus Deum cæli: » et coram omnibus viventibus ei: quia fecit « nobiscum misericordiam suam. » Et intonet: « Te Deum laudamus... In te Domine, » speravi; non confundar in æternum. » Quo finito, dicat γ « Salvum fac servum tuum vel » ancillam tuam. » η « Deus meus, sperantem » in te. » γ « Mitte ei, Domine, auxilium de » sancto. » η « Et de Sion tuere eum. » γ « Esto ei, Domine, turris fortitudinis. » η « A facie » inimici. » Deinde sequitur psalmus « Laudate pueri » totus cum Gloria et Sicut erat. γ « Domine, exaudi orationem meam. » η « Et clamor. » γ « Dominus vobiscum » η « et cum spiritu tuo. » « Oremus. » Oratio: « Suscipe, sancte Pater, omnipotens, æterne Deus, tuorum preces et supplicum vota; et per sanctissimi Filii tui Domini nostri Jesu Christi et genitricis Mariæ et sancti tui N. intercessionem præsta nobis ita beneficia tua cognoscere ut in gratiarum semper actione maneamus; ut, dum fideles tui pro quacumque petitione ad te vota emittunt, protinus tua largiente clementia ejus postulata concedens, te miserationum Dominum fateri et laudare mereamur. Per eundem Christum Dominum nostrum. » η « Amen. » Et aspergantur omnes aqua benedicta. Quum vero hæc ab Italo Italis scripta sint, hinc patet illum ponderandi usum non observatum fuisse a solis Saxonibus, in Germania, Belgio et Anglia consistentibus, eorumque vicinis Veromanduis et Insulensibus, unde exempla sua sumpserunt Cangius (3) et Carpentarius (4); verum etiam, non secus ac saxonicum Weregeldum, quæ etiam viri rei redemptio erat, ultra montes propagatum fuisse.

15 Mos stolam capiti imponendi aut collo circumdandi nullam etiam admirationem creare

Animadversiones de ritu imponendæ stolæ,

(1) Hagiographie de l'illustre martyr S. Hermès, patron de Renaix. Renaix, 1860, pag. 48 et seqq. passim. — (2) Commentaria in 2. 2. D. Thomæ, de Virtutibus, tract. viii, cap. v,

dub. xv, num. 98 et seqq. — (3) Glossarium latinum Cangii, vº Ponderare. — (4) Supplementum Glossarii latini Cangii, vº Ponderare.

debet.

A debet. In celeberrimo Manuali, toties typis repetito, exorcismorum, conscripto a Maximiliano ab Eynatten, canonico et scholastico Antverpiensi, quo continentur instructiones et exorcismi ad ejiciendos ex corporibus obsessis spiritus malignos aliaque id genus, hæc leguntur initio: Sacerdos exorcizaturus, alba vel superpelliceo cum stola indutus, aliam stolam afflicto super humeros in modum crucis imponet. In aliis quoque rerum adjunctis similis fiebat cæremonia. In Charta pro foundatione hospitii S. Joannis Baptistæ Bruxellensis de anno 1211 statuitur ut novitius, sive frater, sive soror, peracta quatuor mensium probatione, si.... unicorditer placuerit, sæculo et propriis ac propriæ voluntati renunciaret, votum continentiae sub stola in manu sacerdotis deponat (1); et similiter in charta pro foundatione hospitii S. Gertrudis de anno 1255 (2). Non aliter jurabant homines sub stola (3); atque nunc adhuc passim in Belgio benedicuntur matrimonia, aut certe sponsa eo modo benedicuntur, et nupturientium manus stola colligantur. Ast quid hæc prosequor, quum passim benedicendorum capitibus stola imponatur? Si quæras quæ hujus consuetudinis origo sit et ratio, hæc proculdubio constituenda est in communi illo sacramentalium rerum fonte, ipsam dico naturam humanam, qua homines amant exteriora et palpabilia signa verbis adjicere: unde nil olim fere fiebat, maxime apud populos ex stirpe germanica, quin corporeæ cujusdam rei tactus aut traditio intercederet.

rependi sub
feretro, ejus
tangendi etc.

B 16 Atque huc fere etiam refer morem rependi sub feretro, tangendi feretrum gena, ore, manu, atque aliquando etiam baculis; quibus, ut ad diem 21 hujus mensis ostendimus, rupta aliquando fuit S. Wendelini reliquiaria capsula. Neque hæc facta sunt aut nunc fiunt, quasi virtus aliqua mirifica inde scaturiret, sed potius propter communem illam animi propensionem, qua quam proxime accedimus ad ea in quæ magno amore, spe et cupiditate ferimur, ea amplexamur, osculis tegimus et, si fieri posset, nobismet ipsis conjungeremus. Ita genua, pedes hominum adeoque scabella complectimur, ipsaque vestigia adoramus, deosculamur; mutuasque imagines amatores lacertis stringunt et basiis implent, icunculasque, crines et alia id genus pectore aut digito circumferunt. Sed frustra his inhæreo; quum ea tantopere humanæ naturæ insita sint, ut quocumque te vertas obviam tibi sint externæ hujusmodi interiorum affectuum significationes; quas sæpe explicare difficile est, quoniam nimium nos latent qui inter corpus et animam intercedunt nexus; sed satius videtur multa simplicitate probare, quam inepta superbia irridere. Adde hæc passim veterum patriarum consuetudinum esse reliquias, quæ olim non in solis sanctis, verum etiam in parentibus, principibus aliisque majoribus venerandis plerumque observabantur; nunc autem, quum in rebus profanis paulatim obsoleverint et in sanctorum cultu perseverarint, miræ interdum videntur et superstitioni proximæ, non alia de causa quam quod in earum originem non inquiruntur.

E 17 Balnea sua tuebantur Rothnacenses, quod amentibus curandis opportunum remedium esset; neque ea superstitionis damnavat Mathias Hovius, sed indecentiæ. Et sane extremo sæculo XVI, quum in his tractibus parcissimus esset balneorum usus, quum omni tempore in partibus septentrionalibus, ut ex Vita S. Ottonis, Bambergensis episcopi et Pomeranorum apostoli, liquet, baptismus, per immersionem collatus, incommodis plenus visus sit, quumque in Belgio post concilium Tridentinum eadem baptizandi ratio in locis, in quibus adhuc obtinebat, similibus de causis suppressus fuerit, nemo mirari potest non placuisse Mechliniensi præsuli Rothnacensium lavandi morem. Hi quidem naturale medicamen esse affirmabant; neque ego contra ibo; verumtamen hæc hujus instituti origo non erat. Qui ad S. Hermetis feretrum ducebantur, sæculo XVI passim non habebantur amentes, sed pro inolita persuasione dæmoniacy atque energumeny: quare ad hanc usque diem S. Hermes, uti etiam S. Dymphna, vix sine domito diabolo aut catenis alligato pingitur. Jam vero in antiquissimis universæ Europæ exorcismorum formulis habes orationem: Domine sancte Pater omnipotens, æterne Deus, Pater Domini nostri Jesu Christi, qui illum refugam tyrannum gehennæ deputasti etc., scilicet in vetustissimo Pontificali Anglicano monasterii Gemmeticensis (4), in codice ms. S. Gatiani Turonensis, sæculo X aut IX exarato (5), in duobus sæculi XII (6), in Vindobonensibus sæculi X et sequentium (7) et in multis aliis; atque hæc oratio recitabatur super energumenum, dum in balneo esset, ex aqua benedicta preparato, uti constat ex Pontificali Anglicano monasterii Gemmeticensis, in quo quippe illi orationi præmittitur rubrica: Ex hac (scilicet benedicta) aqua præparetur ei omnis usus in cibo et in potu; sed et balneum, ut interius exteriusque illa invigetur. Similiter in Ritu et ordine conficiendi aquam benedictam, tempore mortalitatis seu etiam furoris hominum vel rabiei bestiarum celebrandam; ut quicumque ex ea gustaverit, mentis et corporis recipiat sanitatem; quem ex codice Uticensis monasterii produxit publico Martenius; legitur ad calcem (8): Atque his ita peractis, omnes, præeunte cruce, ordine quo venerunt, in sacristiam revertentur. Deinde lavantur in aqua sic benedicta furiosi, qui sanitatem ex hujusmodi lotionem consequi solent. Persuasum enim erat dæmonem ex parte corporis sanctificata signo crucis, aqua benedicta aut aliis rebus fugere in aliam; adeoque satagendum esse ut nullus ei locus relinqueretur; et nil proinde magis aptum esse quam ut interius exteriusque dæmoniacy corpus aqua benedicta contingeretur; eademque de causa jubebatur aliquando diabolus non tantum corpore exire, sed ex singulis membris, ut in citato S. Gatiani Turonensis codice cernitur, ubi exorcista ad dæmones: « Exite velociter, ait (9), de capite illius, et de capillis ejus, de toto isto homine, de vertice, de fronte, de superciliis, de oculis, de temporibus; et dein omnes percurruntur corporis partes, quales illo ævo physiologis notæ erant. Atque in his ma-

AUCTORE
V. D. B.
Unde orta consuetudo mittendi amentes in balnea.

(1) Carpentier, Suppl. ad Cangii Glos. vº Stola. — (2) Miræus, Diplom. supplementum, pag. 610. — (3) Cangius, Glossarium latinum, vº Juramentum sub stola, et sub stola Jurare. — (4) Martene, de Antiquis ecclesiæ ritibus, tom. III, pag. 300. —

(5) Ibid. pag. 505. — (6) Ibid. pag. 310. — (7) Gerbert, Monumenta disciplinæ Germanicæ, tom. II, pag. 130. — (8) Martene, de Antiquis etc. tom. III, pag. 530. — (9) Ibid. pag. 302.

AUCTORE
V. D. B.

Jejunium cum multis singularibus observantiis dæmoniis, qui plerumque amentes tantum erant, olim impositum;

gnam simplicitatem constitutam fuisse libenter dabo; sed superstitionem quis in his reperiet? 18 Singularia etiam passim observabantur in delectu ciborum et vestium; quæ totidem prisce modi celebrandi jejunii et faciendæ pœnitentiæ reliquiæ et vestigia sunt. In ambobus codicibus sæculi XII Vindocinensi et bibliothecæ regiæ Parisiensis fuse describitur jejunium dæmoniis imponendum (1). Hoc jejunium, sic ibidem legitur, providebit unusquisque, qui a dæmonio vexatur, XL diebus et XL noctibus. Primam hebdomadam jejundet quotidie usque ad vesperam et tunc manducet subcinericium panem frigidum, cum sale et aqua benedicta factum, et bibat aquam benedictam. Et tunc præterea alias hebdomadas quinque nihil aliud manducet nisi panem tertia die coctum (seu durum), cum lardo super unam noctem cocto (seu frigido), et cervisiam tres noctes habentem (seu fermentatam), vel si vinum habet, tantum staupum plenum vino bibat, et numquam inebrietur. Et quando primum legatur super infirmum hominem, det illi presbyter aquam benedictam cum sale benedicto bibere et cum absinthio mixta donec evomet. Manus autem, neque faciem, neque pedes, neque ullum corporis membrum in illis sex hebdomadibus lavet nisi cum aqua benedicta... In extremo jubeatur illi ut duo genera piscium, tineam scilicet et anguillam non gustet, nec de ullo genere bestiarum vel volatilium. Et si firmiter istud jejunium cum oratione et pura confessione servaverit, credimus de misericordia Dei et vere confidimus quia de omnibus incentivis diabolicis, Domino largiente, liberabitur. In codice Vindobonensi sæculi X, quem partim edidit Gerbertus (2), similia occurrunt. Ecce tibi: Quando venit aliquis vexatus a dæmone, tunc presbyter consignet eum cum tribus collectis. Jubet eum postea exire de ecclesia et despoliari vestimentis suis in secreto loco. Interim autem cantet letaniam. Benedicat salem et aquam. Tunc induat eum vestimentis novis aspersis cum aqua benedicta, et tunc vadat ante altare et jejundet usque ad nonam et presbyter cantet missam pro eo et det ei sacrificium per VII dies et maneat cum presbytero usque ad XV dies, nihil comedens nisi panem et salem, et, si presbyter permittit, pisces, legumina, cum benedictione salis et aquæ. Et si tunc non prævaluerit inimicum superare, tunc faciat usque dum Deus dignetur super illum facere misericordiam; quia Dominus dixit: « Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione et jejunio. » Nihil comedes, neque bibes, nisi prius de aqua benedicta. Non comedat de capra; nec caseum, nec putrum*; nec nihil quæ illa generat; nec caput ullius pecudis; nec de pisce, et usque ad XV dies abstineat se ab uxore sua et illa similiter a viro suo; et usque ad plenum annum non comedet in die dominico factum panem; nec hanc carnem, quæ in ipso die occiditur; nec calidam cerevissam in dominico factam; et nihil calidum manducet nec bibat, usque dum vixerit.

non videtur id superstitionem fuisse.

19 Quæ hic afferuntur de selectu ciborum, alio quam qui ad jejunium spectet seu absti-

nentiam, a superstitione haud vacua videntur Gerberto: sed hic non advertit universum illum ciborum selectum, quum ille liber scriptus est, spectasse ad abstinentionem; selectum autem ciborum omni ævo alium fuisse in Oriente, alium in Occidente; numquam eundem, neque etiam recitanti ævo, ubique locorum per totum patriarchatum latinum observatum fuisse; et demum in singulis regionibus eundem selectum non semper perseverasse, sed alium fuisse aliis temporibus. Et quidem, si res ipsa spectetur, nil refert utrum carnem comedas et a pisce abstineas an comedas piscem et abstineas a carne; utrum ovinam admittas carnem et abjicias bovinam, an contra; utrumque avibus vesceris et oleribus panemque seponas, an solo pane contentus sis: quum in panis, oleum, avium, bovinæ et ovinae carnis pisciumque usu aut abstinencia nulla virtus posita sit; sed ea jejunii pars, quæ selectu ciborum continetur, hinc maxime suam laudem habet, quod libertas restringitur seu humana libido, ad rerum varietatem prona, domatur; adeoque quatenus aliquis huic libidini sive sponte sive ex certa lege modum imponit, carnem suam mortificare dicitur, nequaquam autem superstitione agere; contra in superstitionis crimen incidere, si singularem vim, aliam quam naturalem, speraret ex comestione aut omissione alicujus cibi. Quamobrem in dijudicandis id genus rebus cauti simus oportet, maxime in observantiis quæ in sacris locis usurpantur: quæ enim ibi plerumque fiunt, veteris disciplinæ reliquiæ sunt, ut jam monui, neque satis monere possum. Si quis tamen a me quærat utrum videantur illa omnia retinenda aut in usum reducenda, luculente respondebo. Plurima ex his nituntur persuasione, olim passim recepta, amentes fuisse a dæmone obsessos; quæ persuasio quum falsa fuerit, quæ inde fuere orta, omittenda videntur. Verumtamen omnes exorcismos abjiciendos esse nemo dixerit, sed eos tantum qui singulares sunt et diversi ab iis, qui in benedicenda aqua, sale, templi area et similibus rebus adhibentur. In aliis autem rebus selectus habendus, ita ut ex una parte populus non privetur externæ pietatis exercitatione, ex altera autem ne causa irridendi detur iis qui de foris sunt. Addiderim demum de pluribus, quas hic non attigi, luculente scripsisse Norbertum Pampichler, Seittenbergensem monachum, in egregia de sacris peregrinationibus rebusque connexis dissertatione theologico-dogmatica, qua illarum omnium honestas et utilitas ex sacris literis et primorum ecclesiæ sæculorum traditione ostenditur. De recitatione autem initii evangelii secundum Joannem aut aliarum sacri codicis partium, nil ipse habet; quare cogitaveram de ea quoque re hoc loco dicere; verum præter mentem tam longa hæc facta est digressio, ut hic calamus ponendus videatur; seu potius referendus ad S. Florentinum, cujus cultus explicandus est.

(1) Martene, de Antiquis etc. tom. III, pag. 520. — (2) Monumenta veteris liturgiæ Alemannicæ, tom. II, pag. 128 et 129.

A

§ III. Festum translationis; pius peregrinantium concursus; templum S. Florentini a S. Gerardo aedificatum. Ejus ætas et patria.

Festum translationis S. Florentini et annua supplicatio cum peregrinorum concursu.

Numero hujus Commentarii 2 diximus olim in universa diœcesi Tullensi celebratam fuisse die 18 maji S. Florentini translationem. Ast ut de gestis hujus sancti nihil habent Benedictus Picard et Calmetus, sic quoque plane hanc translationem omittunt; nihil etiam de ea me docere potuit R. V. Morel. Arbitror autem eam nihil aliud esse quam reliquiarum exaltationem seu solemnem ejus ex humo deductionem; quamquam damnare non ausim eum qui contenderit S. Florentinum prius in alio Boneti loco fuisse sepultum ac postea ad id templum translatum. Nunc etiam Boneti id festum non agitur; sed octava Corporis Christi sollemnis instituitur supplicatio ad fontem S. Florentini, atque in ea deferuntur hermæ seu mediæ statuæ SS. Pirmini et Florentini. Hanc potissimum diem seligunt exteri, quibus lubet ad S. Florentini sepulcrum peregrinari. Fueritne substituta hæc dies translationis festo dubitari potest; equidem non credo; sed æstimo hunc usum inde esse ortum, quod passim in Gallia et Belgio peregrinationes communes olim fiebant circa pentecostalia festa.

Reliquiæ hactenus servatæ et paucis ecclesiis communicatæ.

21 De visitatione reliquiarum S. Florentini nulla videntur exstare monumenta medio sæculo XVIII antiquiora. Die autem 24 maji anni 1752 Scipio Hieronymus Begon, episcopus Tullensis, in mandatis dedit Paulo Husse-not, parochio Gondulfieurtis et decano, ut, in præsentia quatuor proborum testium sepulcrum seu capsam reliquiarum S. Florentini aperiret, aliquot inde exciperet particulas, in pyxidibus nitidis et decentibus inserendas; has pyxides prius benedictas sigillo clauderet non secus ac loculum et de omnibus quæ peragerentur commentarium authenticum conficeret. Concessit prævie episcopus ut novæ illæ pyxides circumferrentur in supplicationibus sollemnibus et publico exponerentur. Dum extremo sæculo XVIII alibi in Gallia fureret impietas et innumera deleret sacra pignora, intactas reliquit S. Florentini reliquias, quæ anno 1809, (ut constat ex epistola R. V. Faverotte, parochi Bonetensis, ad Ill. V. d'Osmond, episcopum Nancejensem,) servabantur in sacello, dicto sacello reliquiarum S. Florentini. Postulabat his literis R. V. Faverotte licentiam donandi aliquot reliquias rectorici hospitalis domus S. Nicolai de Portu; quam concessam fuisse credibile est. Videntur etiam S. Florentini reliquiæ servari in ecclesia de Gelaucourt, cujus patronus est et quæ annexa est ecclesiæ de Battigny, in minore pago * de Colombey. Ignoro autem an in Uruffe etiam S. Florentini reliquiæ existant; sed in hac parochia, in vicinia et alibi pro restauratione valetudinis infirmorum animantium invocatur, quippe qui, dum viveret, porcos pavissee traditur.

* canton

22 Demum, ut tradit P. Benedictus Picard (1), in ambitu parochiæ Domni Germani, ad

meridiem seu potius ad occidentem hiemalem Tulli in pago * Tullensi sitæ, sæculo x ecclesiam seu capellam titulo S. Florentini consecravit S. Gerardus episcopus eamque dono dedit S. Mansueti monachis. Indicatur hæc ædes sacra in mappis topographicis Cassinii, sed præteritur a Grille de Beuzelin (2). Neque mirum; nam, ut me monuit R. V. Morel, rebellionis gallicanæ tempore destructa est et ejus loco postmodum crux erecta. Capitur nunc pristinae hujus capellæ sedes intra fines parochiæ Charmes-la-Côte, quoniam termini parochiarum mutati sint. Plane scilicet certum est olim in parochia Domni Germani hanc sitam fuisse ecclesiam. Exstat enim adhuc diploma, quod anno 1112 dedit Ricuinus, S. Gerardi in sede Tullensi successor et quo præcipua hujus ecclesiæ fata innotescunt. Quum nullum antiquius de S. Florentino habeamus documentum, dabimus id integre (3). In nomine sanctæ et individuae Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti. Riquinus, Dei gratia sanctæ Tullensis ecclesiæ minister et servus, universis hujus sanctæ sedis fratribus et filiis servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Summopere vigilandum est rectoribus ecclesiarum ut infatigabilis ardore desiderii fideliter elaborent in cultura vineæ agrique dominici, quatenus veniente summo patre familias sub tempore messis et vindemiæ cum fructu multiplici servi non segnes et desides, sed parati et vigiles valeant inveniri; ad cujus piæ intentionis propositum utile est et necessarium sanctorum prædecessorum exempla semper oculis imitanda proponere, quorum sectantes vestigia rectos gressus in via Dei dirigere, beatique et immaculati in lege Domini studeant ambulare. Sanctus denique prædecessor noster Gerardus, cui vita fuit splendor clarissimus orbi, erga reparationem ecclesiarum Dei devotionem extendens pii desiderii sui, in parochia villæ Domni Germani revelatione divina oratoriolum construxit in honore beati Florentini, quod secundo cal. augusti persolemniter dedicavit, et ab omni censu et servitio auctoritate pontificali liberum perpetualiter constituit, abbatiqque sancti Mansueti primi pontificis et protectoris nostri disponendum et providendum commisit, cujus sancti et apostolici præsulis ecclesiam, quoad vixit, speciali prærogativa dilectionis, quantum potuit, restruxit, coluit et provexit; fideles autem, qui adfuerunt, ad dotem altaris beati Florentini hæc prædia contulerunt, Vidradus jornale unum in Hungoni valle, Humbertus jornale unum in Lamberti boscho, Lierna jornale dimidium in confiniis S. Apri, Gobertus jornale unum in grandi-campo, Hildimus jornale unum in confinio Wauræ, Erlevaldus jornale unum super Malheni vallem, Andrada jornale 1 in Taurili, Gundenus jornale 1 in confinio S. Medardi, Nortaudus jornale unum in Lamberti boscho, Lantrannus ibidem jornale 1, Avenildis jornale dimidium in Rovei pratis, Paviardis jornale dimidium in Roves pratis, Genulfus jornale dimidium in prato Gileranni, Winibertus jornale unum in confiniis san-

AUCTORE
V. D. B.

In vicino vico domni Germani, nunc autem Charmes-la-Côte, sæculo x S. Gerardus in S. Florentini honorem

* arrondissement

E

F

(1) Histoire de Toul, pag. 23. — (2) Rapports sur les monuments des arrondissements de Nancy et de Toul, pag. 111 et

112. — (3) Gallia Christiana, tom. XIII, pr. col. 482 et seq.

AUCTORE
V. D. B.

eti Apri, Norgaudus partem prati ad carradam feni, Gerbaldus partem vineæ ante hostium ipsius ecclesiæ, Fulcherudis vineam unam ad duo modia vini, Girhildis partem vineæ ad duo modia vini, Albricus partem vineæ ad unum modium, Ermenaldus partem terræ in loco ubi oratorium ipsius Sancti situm est. Dedit Asperus vi pedes terræ, Hildineus sex, Gubaldus vi, Hilpierus sex.

ecclesiolam
construxit,
quæ ineunte
sæculo XII re-
staurata est et
nova dote au-
cta, ut ex Ri-
cuini episcopi
litteris constat.

B

23 Succedenti tempore, cum præset ecclesiæ beati Mansueti dilectus filius noster abbas Theomarus vir honestate morum vitæque religione merito venerandus, mulier quædam Deo vota nomine Bertrada, mutato sæculari habitu, remotius vivere proposuit, prædictamque beati Florentini ecclesiam verno jam situ deciduam reparare instituit, et ad hoc interventu jam dicti abbatis consilium et opem nostri patronicii requisivit: quod supplicibus lacrymis non tam emeruit quam extorsit. Prædecessoris itaque nostri sancti videlicet Gerardi imitatores effecti, sæpe dictam beati Florentini ecclesiam iterato Theomaro abbati studiosius contuendam recommendavimus, quam solito tenore ab omni censu et servitio liberam esse perpetualiter reassignavimus; de cætero non tam licentiam damus quam pastoralis admonitione monemus ut quibuscumque banni nostri hominibus placuerit res vel prædia conferendi eidem ecclesiæ liberam habeant facultatem. Prætere ad dominus et consanguineus noster Petrus, qui jure hæreditario villam de Chalamis a nobis tenebat in beneficio, piæ compassionis succensus desiderio, concessit fratribus ibidem demorantibus usum villæ communiter in omnibus, in pratis, silvis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, exitibus et redditibus. Si quis vero de censuali terra aliquid ecclesiæ conferre voluerit, ministeriales villæ a procuratore loci debitum censum simpliciter requirant, et de reliquo nullam deinceps loco vexationem vel inquietudinis molestiam inferant. Ceterum si, quod absit, locus idem aliquando quocumque casu in neglectum devenerit, omnia ad eundem locum pertinentia ecclesia beati Mansueti possideat, donec, miserante Deo, reparatus in priorem statum resurgat; hæc denique sunt quæ temporibus nostris eidem ecclesiæ quique fideles contule-

runt, Riquinus D

.
.
.

Cum itaque sit necessarium vineam dominicam non tantum excolere, sed etiam sepi et maceria præmunire, ad capiendas vulpeculas, quæ demoliuntur vineas; ad evitandas videlicet calumniatorum adversantium molestias, omnia, quæ jam præfata sancti Florentini ecclesia acquisivit vel deinceps devota donatione fidelium adquisierit, ut rata et concussa permaneant, sub præsentis testamenti pontificali auctoritate et anathemate confirmamus, præsentemque descriptionem nostro munitam sigillo, signis et testimonio nostrorum fidelium roborandam contradimus. Sig. Riquini episcopi, S. Theomari abbatis, S. Mansueti, S. Widrici abbatis, S. Apri, S. Raimbaldi archidiaconi, S. Stephani archidiaconi, S. Hugonis Calvi archidiaconi, S. Golberti archid., S. Alberonis cancellarii, S. Bernefridi decani, S. Rainardi comitis, S. Petri de Briseio, S. Widonis et Vulteri de Briseio. Acta sunt hæc Tulli in ecclesia majori, in generali synodo. Anno ab incarnatione Domini MCXII, indictione III, epacta XX, concurrente secundo, imperante Henrico III, duce Theodorico, comite Rainardo, anno ordinationis nostræ vº, regnante per secula Domino Jesu Christo. Feliciter. Amen.

E

24 Ut alia multa omittam quæ ex hoc diplomate concludi possunt, id præcipuum est, ex illius ecclesiolæ ætate certissime nosci S. Florentinum medio sæculo X, quo tempore florere cæpit S. Gerardus, anteriorem esse; non autem sæculo XII vixisse, ut voluit Dempsterus. Quum vero hinc extra controversiam sit S. Florentinum remotis illis temporibus in vivis fuisse, liquet eundem sanctum, qui in Vita sua Scotus dictus est, natione Hibernum fuisse; nam qui ante id tempus vixere et Scoti dicti sunt, ii omnes Hiberni habendi sunt, quemadmodum in opere nostro sæpius jam demonstravimus: hoc enim ævo numquam præsens Scotia hoc nomine donata fuerat. De regio S. Florentini genere jam superius mentem meam aperui; quodsi tamen quis voluerit eum reguli cujusdam filium fuisse, per me stat; quum bene multos olim regulos haberet Hibernia. Alia me latent.

Hinc colligitur S. Florentinum medio sæculo X antiquiorem esse et genere Hibernum.

F

A

D

DE S. MONTANA,

IN DIOECESI BITURICENSI ATQUE OLIM IN SENONENSI CULTA,

SYLLOGE CRITICA.

V. D. B.

§ Unicus. S. Montanæ applicata Vita S. Gertrudis Nivellensis. Unde dicta abbatissa Cavensis. Furto transfertur ejus corpus e diœcesi Bituricensi Ferrarias in Senonensi. Traditiones de ea et cultus utrobique. Processionum seu peregrinationum Pentecostalium origo.

ANTE ANNUM
M.
In codice Vitæ
S. Montanæ,
scripto Ferrariis in diœcesi
Senonensi, dicitur illa sancta mortua 24
octobris;

Anno 1653 P. Carolus Alexander a Mander-
scheydt, natione Luxemburgicus, comitis
de Pimentel, regis Hispaniarum in regia
Suecica legati, capellanus, et deinde Catharinæ,
reginæ Sueciæ, Stockholmia Romam peregrinan-
tis, socius, misit ad Bollandum nostrum Vitam
S. Montanæ. Codex ille, ut ex apposita ad mar-
ginem nota satis constat, conscriptus fuerat in
monasterio Ferrariensi diœcesis Senonensis in
Galliis sæculo xvii ineunte et videtur in Sueciam
fuisse delatus, quoniam, quum titulus hæc fer-
ret : Vita S. Montanæ virginis ex monasterio
Ferrariensi in agro Vastinensi, ager ille Vasti-
nensis idem visus est ac territorium, ubi olim
celebre S. Brigidæ Vastinense cœnobium stabat
in Suecia : sed id plane erroneum erat. Rediit
itaque ex septentrionalibus plagis codex; cui
manu sua inscripsit P. Bollandus festum agi
die 24 octobris aut ea die de illa sancta agen-
dum esse; et, ut ex Sollerii indice constat, locus
datus in Musæo Bollandiano inter monumenta,
Vitis Sanctorum hac die illustrandis reservata.
Verum licet nusquam alibi reperiam S. Montanæ
memoriam consignatam sub die 24 octobris, as-
serere tamen non ausim id temere et impruden-
ter a decessoribus nostris fuisse factum; et
certe, licet in aliis codicibus, S. Montana diem
obiisse legatur kalendis octobribus, in illo codice

C prius dicitur lætum emisisse spiritum sub die
nono kal. novembris et summa diligentia mar-
moreo tecta fuisse tumulo : ubi sanctorum
omnium resurrectionem exspectat. Inferius
quidem, fuse enarratis ejus morbi et mortis
adjunctis, sub die kalendarum octobris spi-
ritum emisisse perhibetur, ut in aliis etiam
codicibus legitur. Sed, ni fallor, hac ipsa dis-
crepantia suadetur festum duplex fuisse, alte-
rum die 1 octobris, alterum 24; quin scirent Fer-
rarienses utra recessisset ex hac vita pia virgo.

2 Nemo (ni fallor) ante Menardum in marty-
rologiis aut kalendaris, luce publica donatis,
protulerat S. Montanæ memoriam; ille autem
in Martyrologio Benedictino hæc ad diem 1 octo-
bris protulit : Apud Ferrarias in agro Vastinensi
sanctæ Montanæ virginis et abbatissæ; quibus
verbis dux prævit Bucelino, Saussayo, Castel-
lano aliisque. In libro autem II Observationum
hæc deinde addidit : Hæc sancta virgo colitur
in monasterio Ferrariensi, in agro Vastinensi

sito, diœcesis Senonensis; cujus Vita ibi exstat
ms. in libro, quem monachi hujus cœnobii
vocant *Commune*; alias vero dicitur *Kalenda-
rium* : quem præ manibus habui. Ubi dicitur
filia Pipini et Mononæ et accepisse velum a
sancto Amando, fuisse abbatissa cœnobii Ca-
vensis et obiisse kalendis octobris. Multaque
ibi alia narrantur, quæ præter nomen matris,
monasterii et diem obitus prorsus conveniunt
S. Gertrudi Nivellensi, filiæ Pipini ducis Bra-
bantæ; ut conferenti librum hunc ms. cum
Vita S. Gertrudis Nivellensis, quæ exstat apud
Surium, manifestum erit. Itaut merito quis
dubitaverit sanctam Gertrudem Nivellensem
coli a monachis Ferrariensibus sub nomine
sanctæ Montanæ : aut certe hujus Montanæ
Vitam non ita fideliter scriptam fuisse. Illam
ideo colunt monachi Ferrarienses, quod di-
cant ejus corpus ad suum monasterium fuisse
translatum. Atque hæc quidem Menardus. Pro-
fecto nil certius est quam S. Montanæ Vitam,
quæ circumfertur, putam esse S. Gertrudis
Vitam, paucissimis tantum locis studio mutatis,
aliis librariorum incitia corruptis. Neque hæc
res raro in hagiographia occurrit, quemadmo-
dum ad diem 16 octobris in Commentario de
S. Silvano Agedunensi, et ad diem 19 octobris
in Commentario de S. Caprasio Agennensi (utri-
que enim S. Symphoriani, Augustodunensis mar-
tyris, Acta sine ullis fere immutationibus aptata
fuerunt) jam pridem animadvertimus; et quidem
pauca in opere nostro sunt volumina, in quibus
similia ausa non fuerint observata.

3 Vitam S. Montanæ edidit Philippus Lab-
beus, ex legendario, ut ipse loquitur (1), vici
in diœcesi Bituricensi, qui ab eadem sancta
Montana cognomen vulgare ad hunc usque
diem servat, eique titulum, quem procul dubio
in codice ms. repererat, præscripsit : Vita san-
ctæ Montanæ virginis, cujus festum quotannis
colitur kalendis octobris. Idem *legendarium*,
ait Cointius (2), per R. P. Nicolaum de Gres-
bemaismil, nostræ congregationis presbyte-
rum, consulimus; atque ille idem Cointius
ita illam Vitam edidit ut in una columna Vitam
sanctæ Gertrudis ex editione Suriana exhiberet,
in altera Vitam sanctæ Montanæ ex editione
Labbeana proponeret (3) : quo cæcus fere videre
possit hanc illius esse corruptum exemplar.

Unde dicta
fuerit abbatiss
a fuisse Ca-
vensis.

ibi tamen et in
diœcesi Bituri-
censi colebatur
die 1 octobris.
Ei aptata fuit
Vita S. Ger-
trudis, abba-
tissæ Nivellen-
sis.

(1) Bibliotheca mss. tom. II, pag. 593. — (2) Annales eccles.
Francorum, sub an. 650, num. 6, tom. III, pag. 469. — (3) Ibid.

pag. 470 et seqq.

AUCTORE
V. D. B.

Quam vero ipse ex Manderscheidii dono ob oculos habeo, ea (ut dixi) non ex codice Bituricensi, ut Labbeana aut Cointiana, sed ex Ferrariensi, quem Menardus manibus tractavit, desumpta est et vix a Labbeana, si citatum num. 1 locum demas, differt. Signandus hic solum locus est, unde Cavensis cœnobii abbatissa a Menardo, Saussayo, Bucelino eorumque sequacibus dicta fuit. In fine Prologi Vitæ sanctæ Gertrudis biographus dixerat se jam scripturam aggressurum esse, maxime, ut loquitur, id a me poscente sacra virgine et abbatissa dominicana * sanctæque Nivellensis cœnobii, cui Gertrudis beatissima præfuit, congregatione; quæ in Labbeana editione ita mutata sunt: Adjuvante Christo, atque sanctæ puellæ dominicæ abbatissæ orationibus, vel sancta congregatione monasterii, ubi sancta virgo præesse videbatur, postulante; ubi, quum verba abbatissa dominicana mutata sint in dominicæ abbatissæ, de Cavensi abbatissa nondum aliquid habes: sed fac, muta vocabulum dominicana in Domini, Cavæ, jam Cavensis abbatissa prodibit. At vero ecce quid in exemplari Ferrariensi, quod præ oculis habeo, legatur: Adjuvante Christo, atque [auxilio] sacre puellæ Domini, Cavæ abbatissæ, vel sancta congregatione monasterii, ubi sancta virgo præesse videbatur, postulante etc. Sola itaque illa sectione vocabuli dominicana in Domini, Cavæ nititur assertum S. Montanæ in Cavensi monasterio abbatiale munus. Cæterum Cavæ, quod virile monasterium erat, abbas olim fuit, nequaquam abbatissa.

Circa annum 1000 monachus Ferrariensis furto transfert ejus corpus in suum monasterium ex vico domnæ Martinæ in Biturigibus.

B

C

4 Nil igitur de S. Montanæ gestis cognoscitur; et ne ullum quidem certum indicium est eam umquam fuisse monialem, multo minus abbatissam. Verisimiliter vixit in diœcesi Bituricensi, quum ibi ad annum circiter 1000 ejus exstiterit tumulus. Mabillonius enim, ut memoravit Ferrariense seu Bethleemiticum monasterium paulo ante instauratum fuisse, continuo addit (1): Venerabilis quidam ejus loci monachus, Aimonus nomine, fraterno more majorum suorum in sancti Benedicti Floriacensi monasterio cum abbatis sui permissu subinde versabatur. Ea enim tunc temporis mutua inter utrumque monasterium confederatio erat, ut sese invicem identidem inviserent. Forte accidit ut prædictus frater diuturno febrium incommodo pulsatus, fama vulgante mira audiret de sancta Montana virgine, cujus reliquiæ in vico pagi Bituricensis, Domna Martina dicto, asservabantur. Illuc voti causa profectus, cum morbi levamen ejus meritis omnino persensisset, de asportandis ejusdem sanctæ reliquiis consilium cepit. Quamobrem a sacerdote loci facultatem pernoctandi in ecclesia postulat impetratque. Favente itaque noctis silentio, tumultum reserat, reliquias sacras extrahit, et nitida veste involutas furtim defert in suum monasterium; ubi hactenus, subdit egregius annalium scriptor, caput sanctæ Montanæ asservatur in scrinio argenteo, quod Ludovicus de Blanchefort abbas ante annos ducentos fieri curavit.

Videtur is vici-
cus idem fuisse
ac hodierna
parochia S.
Montanæ.

5 Historiam illius translationis præ oculis habuisse Mabillonium, licet id ipse non indicet, indubium est; at ubi terrarum nunc lateat quis dixerit? Vicum, Domnam Martinam dictum

(quod vulgari sermone esset Dammartin) et in diœcesi Bituricensi situm, neque in recentioribus neque in antiquioribus polyptychis reperio. Putem autem hunc locum, posito antiquo nomine, eundem esse ac parochiam S. Montanæ vulgo Sainte-Montaine (dép. de l'Indre, arr. de Sancerre, cant. d'Aubigny). Nusquam enim in diœcesi Bituricensi magis viget S. Montanæ cultus et eam in his partibus versatam esse memoria superest; quæ et quidem tam firma remansit ut quum in Breviarii Bituricensis kalendario, sæculo superiori confecto, legatur S. Montana abbatissa fuisse Ferrariarum apud Vastinenses (quibus verbis indicantur Ferrariæ in diœcesi Senonensi, de quibus supra), S. Montanæ parochiani id transtulerint ad Vastinum, vulgo Vatan, aliquot leucis ad occidentem a vico S. Montanæ dissitum, ibique olim monasterium fuisse, nomine Ferrarias, sibi imaginati sint. Hinc in literis, quas R. D. Couppé, hodiernus S. Montanæ parochus, nuper ad me dedit, legitur vulgi ore ferri S. Montanam ex Vastini (Vatan) vicinia sæpius venisse, etiam ante susceptum velum monasticum, ad parochiam S. Montanæ, maxime ad pulcherrimum fontem, suo etiam nomine nunc appellatum et sacello ornatum atque patronæ statua. Verumtamen fatendum est in templo S. Montanæ sepulcri particulas aut memoriam non superesse; et licet chartæ et diplomata supersint, ante sæcula sex aut septem conscripta, numquam ibidem (quantum hactenus scitur) reperiri parochiam ibidem nuncupatam Domnam Martinam, sed vel S. Montanæ parochiam vel S. Germani de Busco, quod S. Germanus patronus secundarius sit; demum in universa parochia neque angulum, neque villam esse Domnæ Martinæ nomine honestatam.

6 Quidquid itaque de illa mea divinatione statuendum sit, paucis jam accipe quæ illic de S. Montana supersint. In primis exstat ibidem reliquiaria capsula, in modum hermæ confecta, antiqua satis et sanctæ virginis capiens reliquias aliquot. Sunt illic præterea tres tabulæ pictæ: quarum una repræsentatur S. Montana parentibus valedicens et sæculi pompis remittens nuntium; secunda exhibetur habitu monastico ornata, abbatiale pedum manu tenens et altera benedicens puerulis, sibi a matribus oblatis; tertia demum, qua fausta ejus mors referebatur, putredine in frusta abiit: atque ab his omnibus numquam deest corona regia, quod ex Pippini genere esset: ita ut hæc tabulæ (quod cæterum expectandum erat) secundum S. Gertrudis Nivellensis Vitam, S. Montanæ aptatam, pictæ fuerint. Atque hæc eadem facta picta sunt in templo S. Genulfi seu Selles-Saint-Denis, quod paucis leucis ad occidentem a S. Montanæ parochia exstat; et quum ab episcopo ibidem velum monasticum beata virgo suscepisse fingatur, hunc S. Genulfum esse volunt, sæculo III Cadurcensium apostolum habitum et in diœcesi Bituricensi pio coronatum fine: cujus Acta dederunt decessores nostri ad diem, quo potissimum colitur, 17 januarii (2). Sed hæc mera popularis conjectura, alio non nixa fundamento quam quod S. Genulfus illic patronus est. Neque dubitandum est quin episcopus ille, quantum desumptus fuit ex Vita S. Gertrudis, S. Amandus sit, Trajectensium episcopus et apostolus Belgarum.

Quæ illic et in
vicinia seran-
tur et picta
sint de S. Mon-
tana;

F

(1) Annales Benedictini, lib. LI, num. 112, tom. IV, pag. 127.

— (2) Acta SS. tom. II Januarii, pag. 81 et seqq.

A Manifestum itaque est nil ex his deduci posse quo S. Montanæ gesta ex tenebris eruantur.

quæ Ferrariis olim de eadem ferrentur et de loco Glorisa.

7 Quum, ut diximus, S. Montanæ corpus circa annum 1000 Ferrarias in Vastinensi pago delatum est, radices paulatim ibi etiam egit ejus cultus et simul invaluit opinio eam ibidem vixisse; quam opinionem a Bituricensis Breviarii scriptoribus admissam fuisse paulo supra vidimus. Quum autem in S. Gertrudis Vita legeretur laicos aliquos res cœnobii sibi scelerate vindicasse atque hæc ut reliqua in S. Montanæ Vita suscepta essent, in codice Ferrariensi, quo utor, ad marginem gallice adscriptum est res illas, inique occupatas, locum fuisse Glorisa dictum, terram dominicalem et baroniam Ferrariensis monasterii, ibique sæculo scilicet xvii adhuc exstitisse oratorium, quod S. Montanæ mater exstruxerat consilio ducendæ ibidem cum puellis aliquot religiosæ vitæ. Verum hæc con-
futatione non indigent.

S. Montanæ corpus Ferrariis videtur fuisse positum in tumulo marmoreo; caput sæculo xv includitur scrinio argenteo et a quæstoribus circumfertur; reliquis ibidem cultus.

8 Tumulo marmoreo S. Montanæ corpus, ut primum Ferrarias allatum est, inclusum fuisse pronum est credere; quum illa mentio, quæ a Vita S. Gertrudis abest, Vitæ S. Montanæ inserta fuerit in codice Ferrariensi, ut num. 1 monuimus. A Ludovico I de Blanchefort, qui anno 1463 Ferrariense pedum obtinuit idque anno 1506 una cum vita in odore sanctitatis reliquit (1), caput beatæ virginis scrinio argenteo inclusum fuisse supra num. 4 ex Mabillonio didicimus, consentiente Gallia Christiana nova (2). Tunc temporis adhuc in usu erat ut a quæstoribus eleemosynarum sacræ reliquiæ circumferrentur: res profecto, ut postea plerique omnes agnoverunt, nimis patens incommodis et facile deceptionibus viam sternens. Utut id est, quum statuisset egregius abbas cœnobium suum restaurare, a Ludovico, archiepiscopo Senonensi, facultatem obtinuit anno 1469 circumferendi feretrum reliquiarum ad resarcienda bellis diuturnis imminuta ædificia. Inter reliquias autem recenset 6 * novembris hujus anni caput S. Aldrici, Senonensis archiepiscopi, caput S. Montanæ, filiæ Pipini regis, caput S. Pavacii, caput S. Albani, caput S. Rigomeri etc. (3). Eas literas, ut me monet Cointius (4), Guilielmus Morinus, magnus Ferrariensis prior, libro sexto, capite ii, Historiæ suæ Vastinensis inseruit: at hæc Historia, ut de abbatum Ferrariensium serie agentes Maurini affirmant (5), tot mendis, fabulis et repetitionibus infarta est, ut nulla ei adhiberi posse videatur fides. Verumtamen hæc nota ad auctoris narrationem, non vero ad relata documenta pertinet. Addiderim demum illic S. Montanæ festum cum octava celebratum fuisse, ut mihi constat ex toties indicato exemplari Ferrariensi Vitæ S. Montanæ. An vero nunc omnino cessarit in diœcesi Senonensi S. Montanæ cultus, dicendo non sum. Certe ante reipublicæ Gallicanæ subversionem, qua Ferrariense monasterium cum reliquis omnibus id genus institutis periit, non celebrabatur ejus festum in reliqua diœcesi, ut mihi constat ex kalendario Breviarii reformati, quod anno 1641 Octavius de Bellegarde, Senonensis præsul, edi curavit; neque id etiam reperio in kalendariis liturgicis Senonensibus anni 1827 et 1839.

9 Melior fuit B. Montanæ in diœcesi Bituri-

censi fortuna. Re quidem vera in Breviario quod anno 1625 Rolandus Herbert, Bituricensis archiepiscopus, pro sua diœcesi edidit, nulla adhuc S. Montanæ memoria fit, neque intra, neque extra kalendarium. Sed anno Domini 1734, quo Fredericus Hieronymus de Roze de Rupefulcaldi novum Breviarium edi jussit, præceptum est ut die 1 octobris in universa diœcesi S. Montanæ memoria ritu simplici fieret. Quod institutum saltem usque ad annum 1849 duravit, quemadmodum ex kalendariis liturgicis anni 1830 et 1849 colligo. Sed postea id intermisisse videntur Bituricenses; quandoquidem R. D. Couppé in suis ad me datis literis vetus Bituricense breviarium, excluso novo (verisimiliter ad ritus pure Romanos reducto), alleget. At in vico S. Montanæ beatæ patronæ veneratio crescere videtur. Re quidem vera non amplius agi videtur festum dominica post diem 9 julii, quæ ineunte sæculo xviii celebris adhuc erat (6); neque peregrinationes toto anni tempore et maxime a Paschate ad Pentecosten, prout olim (7), fiunt; ast postquam hæc omnia oblivione fere sepulta fuerunt, aliis anni diebus pristina pietas reviviscit; ita ut nunc die 1 octobris eo jam conveniant plurimi peregrini pii; et longe tamen major sit peregrinorum multitudo feria ii Pentecostes; tunc enim bis atque etiam ter mille videre est, quos inter decem atque etiam duodecim leucarum iter instituerunt. Alii adsunt vespere ipsius Pentecostes diei, alii mane feriæ secundæ: quodque mireris hoc præsertim tempore, nulla ibi tunc fiunt festa profana, nullæ instituuntur choreæ; quas neque magistratus civilis, neque incolæ ferrent. Ex peregrinis autem discedit nemo, nisi postquam solemnia omnia peraeta sunt; quæ inter evangelia aliquot recitantur peculiaria et suffragia fiunt. Petuntur autem a Deo per intercessionem S. Montanæ curationes morborum omnis generis; neque casum id fieri scripsit ad me laudatus parochus, quippe qui habeat scripta testimonia, appensa anathemata seu ex voto et alia id genus.

10 Quod autem peregrinatio seu processio instituitur feria ii Pentecostes, vetus omnino mos et consuetudo est, multis adhuc in locis Galliæ et in aliquot etiam Germaniæ et Belgii servata. Non est dubitandum quin orta sit ex pristino crucium bannalium usu. Hic autem in eo erat positus ut sub festum Pentecostes filiales parochiæ munera deferrent ad ecclesias matrices, parochiales ad cathedrales et cathedrales etiam ad metropolitanas; ad cujus rei similitudinem multi atque etiam integræ parochiæ, spontanea pietate aut alieno jussu obligati ad certa jura sanctis seu ecclesiis aut monasteriis, in quibus singulariter colebantur, persolvenda, id quoque eo tempore præstare paulatim consueverunt. Unde pronum erat ut pedetentim eximia celebritas illis diebus accederet et Pentecostes feriæ processionum dies fierent. Cave tamen ne existimes infra illam tantum octavam cruces bannales aut processiones vectigales institutas fuisse; non ita est; institutæ fuere toto anni spatio, sed nullo communius, nullo frequentius quam infra hebdomadam Pentecostes. Exempla pauca referam. Gualdricus, qui ab anno 918 ad 933 Autissiodorensem ecclesiam rexit (8), hanc in sua

AUCTORE V. D. B. Cultus S. Montanæ in diœcesi Bituricensi; processionum Pentecostalium, quæ illic

E

et passim alibi adhuc fiunt et crucium bannalium reliquiæ aut imitationes sunt, F

(1) Gallia Christiana nova, tom. XII, col. 167. — (2) Ibid. col. 162. — (3) Ibid. col. 167. — (4) Annales ecclesiastici Francorum, ad an. 659, num. 7, tom. III, pag. 477. — (5) Gallia

Christiana nova, tom. XII, col. 157. — (6) Dictionnaire universel de la France, v^o Sainte-Montaine. — (7) Ibid. loc. cit. — (8) Gallia Christ. nova, tom. XII, col. 280 et 281.

AUCTORE
V. D. B.

instituit ecclesia saluberrimam consuetudinem, ut omnes sui episcopatus dioecesani sacerdotes cum suis parrochiis per dies Pentecostes festivos cum crucibus atque vexillis ad principalem S. Stephani convenirent aulam, lustratis in gyro cunctis abbatibus, ibique ab archidiacono spiritualis verbi reficerentur epulis, et dehinc, si episcopus exstiterit, percepto benedictionis munere, alacres redirent ad propria cum gratiarum actione (1). *Cl. v. Leopoldus Delisle* (2) singulari modo in hanc rem, (quantum spectat ad Normanniam, ubi celebratissima erat,) inquisivit et in primis protulit canonem ix concilii, anno 1080 Julibonae habiti, quo statuitur ut presbyteri semel in anno circa Pentecosten cum processionibus ad matrem ecclesiam veniant, et de singulis domibus denariatae ceræ vel idem valens ad illuminandam ecclesiam altari offeratur (3). *Hæc prius a parochiis exegerunt episcopi; sed suo tempore archiepiscopi convenerunt episcopos, ab his processiones pentecostales exacturi. Carpentarius, qui Glossarium Cangianum latinitatis medii ævi auxit, ex abbate Petroburgensi in Henrico II* (4) *hæc ad annum 1191 refert* (5): Sententiam excommunicationis in episcopum Dunelmensem tulit archiepiscopus Eboracensis..... qui idem episcopus Dunelmensis jura ecclesiæ Eboraci, scilicet..... processiones ebdomadæ Pentecostes... detinuit occupatas. Derivatus quoque hic mos ad ecclesias inferioris ordinis, ut liquet ex sequenti charta, quam anno 1202 Guido, cardinalis Prænестinus, legati munere in Belgii partibus fungens, dedit (6): Dilecti filii fratres Eykensis ecclesiæ humiliter a nobis postularunt, quod sacerdotes et parochianos quarumdam villarum, ecclesiam suam infra milliare circumjacentium,.... literis nostris commoneremus ut singulis annis cum bannalibus crucibus sicut de jure et antiqua consuetudine ad alias conventuales ecclesias per

episcopatum Leodiensem fideles solent convenire, ipsi quoque pro salute animæ suæ peregrinantes, infra quatuor dies Pentecostes prædictam ecclesiam visitarent. *Imitamen id fuisse videtur oblationis primitiarum pentecostalium veteris legis.*

11 *Cave ne credas has processiones a parvo hominum numero fuisse factas; tanta erat multitudo extremo sæculo xi in templo cathedrali Constantiensi, quemadmodum in S. Bernardi Tironiensis Vita* (7) *legitur, quod vix locus ille capere sufficeret. Quum itaque passim inolevisset ut sub Pentecostes festum processiones bannales seu vectigales fierent, id tempus opportunum paulatim habitum est celebrandis omnigenis processionibus. Ne mireris itaque si apud Joannem Bohemum in libro de omnium gentium moribus, cap. xv, prout a Martennio* (8) *citatur, legas: In Franconia Pentecostes tempore ubique fere hoc agitur. Conveniunt quicumque equos habent aut mutuare possunt et cum Dominico Corpore, quod sacerdotum unus, etiam equo insidens, collo in bursa suspensum defert, totius agri sui limites obequitant, cantantes supplicantesque ut segetes Deus ab omni cæli injuria et calamitate velit servare. Atque hæc, ni fallor, sufficiunt ut intelligatur quomodo factum sit ut nunc adhuc tot peregrinationes seu processiones fiant non diebus, quibus sanctorum natales coluntur, verum feria ii Pentecostes aut alia proxima. Hæc consuetudo vel pristinarum crucium bannalium reliquiae sunt, vel processionum ad earundem imitationem institutarum. Nolim autem integrum commentarium conscribere de processionibus in genere: de his innumeri dixerunt; contra de pentecostalibus supplicationibus aliquid dicere operæ pretium visum fuit, quoniam in illorum descriptionibus, quarum integrum acervum coram habeo, vix aut ne vix quidem de his sermo est.*

(1) *Historia episcop. Autissiod. ap. Labbe, Bibliotheca mss. tom. I, pag. 444.* — (2) *Bibliothèque de l'école des Chartes, série II, tom. IV, pag. 347 et seqq.* — (3) *Cfr Concilia Normanniæ, part. I, pag. 68.* — (4) *Tom. II, pag. 716.* — (5) *Supplemen-*

tum ad Glossarium Cangii, vº Processiones. — (6) *Cangius, Glossarium latinum, vº Cruces bannales.* — (7) *Act. SS. tom. II Aprilis, pag. 220 et 221.* — (8) *De divinis celebrandis officiis, cap. xxviii, num. 20, pag. 544.*

A

DE B. ARETHA, MONACHO CRYPTENSI,

D

KIOVIÆ IN RUSSIA,

COMMENTARIUS R. P. JOANNIS MARTYNOV.

Proxime sequitur ejusdem disquisitio de auctore Paterici et Vita B. Simonis episcopi Vladimiriensis et Suzdaliensis.

MONITUM.

V. D. B.

A vero aberraret procul dubio qui opinaretur decessores nostros ita præclusisse aliis omnem ad Acta Sanctorum aditum ut nil in eis admitterent quod suo non deberetur studio et diligentiae. Aliter profecto res est. Ad diem enim 11 julii ediderunt R. D. Humberti Belhommei, Mediani monasterii abbatis, commentarium de S. Hidulfo, quin quidquam in ipsa scriptione mutarint; *quod in omni alia id genus occasione a se persancte servatum iri ibidem polliciti sunt, modo nihil admisceretur quod fabulam aut exotica placita redoleret.* Quin etiam ut extraneos magis allicerent ad similes secum communicandas lucubrationes, hæc totidem addidit Sollerius verba (1): *Habebunt hic hagiophili exemplum potentissimum sinceri, quo flagramus, desiderii, ut singuli religiosi ordines, abbatiae, monasteria, capitula, pastores, communitates et quævis sodalitia symbolam studiose conferant, quo immensa operis nostri moles facilius promoveri et ipsi sanctos suos tanto citius in eo contemplari possint.* Quum hanc invitationem intellexisset et in sanctis, genere slavico, illustrandis operam suam nobis obtulisset R. P. Joannes Martynov, domo russus, et societatis nostræ presbyter literarum slavicarum non mediocriter peritus, eamque gratissimo animo admissemus, dedit ad nos primitiarum loco commentarium de B. Aretha, monacho Kievocryptensi, in quo multus erat de Paterico slavico sermo, uti etiam de B. Simone, primo episcopo Vladimiriensi et Suzdaliensi, qui eam primævi Paterici partem scripsit, quæ B. Arethæ continet laudes. Præterea ad sequentes dies alii veniunt etiam sancti Russi, in eodem Paterico laudati; ubi ea de causa iterum idem liber adhibendus erit. Quapropter seponendus visus non est ingens ille de hoc volumine tractatus; sed ut justo longior erat qui in commentario de B. Aretha, cujus pauca gesta innotuerunt, retineretur, boni consulimus eum ad calcem, parergi loco, edere una cum Vita B. Simonis; ex cujus præterea ætate pendet definitio temporis quo vixerit B. Arethas. Re quidem vera potius de eo dicendum fuisset, ut inferius liquebit, ad diem 10 maji; sed omnis ad hanc diem de eo mentio omissa est; ita ut simul lacuna impleta futura sit. Atque hic stylum ponere possem, nisi explicanda viderentur quædam verba. Quum scriptores nonnulli recentiores sæpius adducerentur in medium et monendum aliquando esset (ita argumenti conditione postulante) eos non venerari debita obedientia romani pontificis auctoritatem, abstinendum visum est a *schismaticorum* appellatione, et dicendi potius *non catholici, non uniti, orthodoxi* aut aliis id genus nominibus; quoniam nulla videbatur esse ratio cur hominibus illis aut eorum popularibus ingratum hoc loco imponeretur vocabulum. Et ne quis contendat injuria eos *orthodoxos* appellari, juverit in memoriam revocare gravissimos viros, qui Russorum symbolicos et liturgicos libros diligenter versarunt, jam pridem sibi firmiter persuasum habere doctrinam eorum ecclesiasticam (theologorum russorum quorundam placita hic curanda non sunt) verbis potius quam rebus a catholica diversam esse eamque jure merito orthodoxam dici posse. Cæterum ex hac indulgentia nil mali nasci potest, quum non in una doctrina tesseram veræ ecclesiæ, quam concilia œcumenica *unam, sanctam, catholicam* et *apostolicam* nuncuparunt, positam esse nemo non noverit; et quum catholicum nomen, de quo orthodoxi parum cogitant, quodque romanæ ecclesiæ clientibus, non secus ac umbra corpori, adhæret, sufficiens nota et indicium sit, dicente S. Augustino (2): *Tenenda est nobis christiana religio, et ejus ecclesiæ communicatio, quæ catholica est, et catholica nominatur, non solum a suis, verum etiam ab omnibus inimicis. Velint nolint enim, ipsi quoque hæretici et schismatici alumni, quando non cum suis, sed cum extraneis loquuntur, catholicam nihil aliud quam catholicam vocant. Non enim possunt intelligi, nisi hoc eam nomine discernant quo ab universo orbe nuncupatur.*

(1) Act. SS. tom. III Julii, pag. 207 et 208. — (2) Liber de Vera religione, cap. VII, num. 12. Opp. tom. I, col. 732.

AUCTORE
J. MARTYNOV.

§ I. Memoria S. Arethæ in fastis russis. Gesta nota ex Paterico.

SUB INITIUM
SÆCULI XIII.
S. Arethas,
monachus Kie-
vocryptensis,
propter mo-
rem sociandi
sanctos cogno-
mines, maxi-
me inter orien-
tales usitatum,
nuntiatur ho-
die

Sanctum martyrem Aretham sequitur in sa-
cris Ruthenorum fastis alter Arethas, monachus
Kievocryptensis; quem, licet parum notus sit,
non conjunctum tamen cum aliis Cryptensibus,
sed seorsim colit hac die ecclesia Kioviensis.
Non casu fortuito id evenisse, sed de industria
factum esse plane liquet. Nimirum mos ecclesiæ
Ruthenicæ est antiquioribus sanctis proprios
sociare, temporum utique intervallo dissitos,
nomine vero conjunctos. Exempli adferri pos-
sent maximo numero; quædam tantum dabimus,
eque viciniora, utpote ex mense octobri deprom-
pta. Igitur ad diem 20 octobris cum S. Artemio
martyre conjunctum invenio in menologiis Rus-
siciis Artemium, thaumaturgum Verkoliensem
in regione Novgorodensi, anno reparatæ sa-
lutis 1532, vitæ vero duodecimo, defunctum.
S. Hilarionem abbatem seu Magnum, ad diem
21 octobris comitatur ejusdem nominis episcopus
Meglinensis. Dies 23 S. Jacobo, apostolo adel-
photheo, jungitur thaumaturgus Borovicensis,
nominetenus fere notus. Nestori martyri appo-
situm habes Nestorem, chronologum Kioviæ cele-
berrimum simul et hagiographorum Ruthenorum
facile primum; de quo ad diem 27 octobris pro-
lixior, Deo dante, instituetur tractatio. Die pro-
xime sequenti duæ occurrunt sanctæ Parasceviæ,
martyr Iconiensis altera, altera ducissa Polo-
censis ac abbatissa, quæ sæculo XII floruit. Atque
hæc ad propositum nostrum satis esse videntur.
Rationem etiam rei subungere liceat; quæ, meo
saltem iudicio, non alia esse videtur, nisi quod,
quum horum sanctorum dies emortalis prorsus
ignoraretur, opportunum visum est eorum no-
mina iis inscribere diebus qui similibus nomi-
nibus in kalendaris vulgaribus jam distincti
erant. Dein hac recentiorum sanctorum cum
antiquioribus conjunctione innuebatur fidelibus
non omnino incongrue, sanctos illos patronorum
suorum non tantum nomina sortitos fuisse, sed
etiam virtutes esse imitatos, ac propterea dignos
factos esse, qui, ut olim certaminis fuerant socii
in terris, ita honoris præmiique consortes fie-
rent in cælis. Cæterum idem modus sociandi
sanctos cognomines apud Latinos in usu est, licet
paulo infrequentiori.

in fastis rus-
sis; in aliqui-
bus tamen o-
mittitur.

2 Ut sit, S. Arethæ Cryptensis nomen ad
hanc diem exhibent Fasti Ruthenorum: et qui-
dem Menæa, Ustavum, Prologus, Kalendarium
ecclesiæ orientalis, auctore Versinski, sæpius a
nobis citandum, Dictionary hagiologicum,
auctore incerto, Petropoli anno 1836 editum (1),
aliique auctores (2), Patericon, de quo modo,
hac in re secuti. At silent Ephemerides græco-
moscæ Papebrochii, Tabulæ Capponianæ, uterque
codex vaticanus mss. ab Assemano citatus (3),
et Cædarium Possevin. Quod magis mireris,
tacet etiam de eo Kulcinus ipse, qui tamen in
suo Specimine ecclesiæ Ruthenicæ ad Vitas pa-
trum Cryptensium passim recurrit, multaque
ex eis describere assolet. Cum itaque S. Arethæ
mentionem faciant Slavonica Paterici exempla-

ria fere omnia, sive impressa sint, sive manu-
scripta; silentii causam non assequor, præser-
tim cum Kulcinus Paterico usus fuerit Kossavii
polonico, quod licet ex slavonico prolixiore con-
tractum sit, et quosdam patres revera omiserit,
ut videbimus infra, tamen S. Arethæ nomen
inter prætermisos, quos citat Eugenius metro-
polita, frustra quæsi (4). Similiter in Menologio
suo Basiliano idem Kulcinus dicere omisit de
S. Arethæ.

3 Nec illud prætereundum est, quod hocce
mense sancti Kievocryptenses nobis occurrunt
numero plures, opportuno consortio juncti, licet
dierum intervallis ab invicem separati. Sic præ-
ter S. Aretham nostrum et Nestorem chrono-
graphum, superius laudatum, tres alii memo-
rantur ad diem 5 octobris: Damianus, medicus
ἀνάργυρος, cum Matthæo et Jeremia Providis
(Prozorlivii); ad diem vero decimam quartam
Nicolaus Devotus, Cernigoviæ dux; et ad ulti-
mam mensis Spiridion et Nicodemus, prospho-
rarum pistores. Mitto Theophanem Jejunum ad
diem 11 octobris, Marcum cum Theophilo ad
diem 29 et Anatolium ad diem 31, ut minus
notos (5). Jam vero, cum ad diem 5 octobris
venissent operis hujus editores, ex tribus illis
prioribus monachis simul junctis Jeremiam qui-
dem inter sanctos hic non inserendum esse
decreverunt, quippe quem præter Menologium
Sparwenfeldii slavo-russicum nusquam alibi re-
perissent, ac proin prorsus esset sibi ignotus (6);
Matthæum vero et Damianum, licet de eorum
fine minime dubitarent, quod sæculo XI floris-
sent, inter sanctos tamen referre non sunt ausi,
eo quod Horologium (seu Ustavum) Kulci-
nium, cui cum elogio inseruntur Damianus
et Matthæus, non nisi anno 1679 fuerit typis
Leopolitanis excusum, nec aliunde constaret
sibi, an duo hi monachi centum annis ante
decretum Urbani VIII, anno 1634 emissum, a
Russis catholicis cultu ecclesiastico fuerint
affecti (7). Eadem ob rationem inter præter-
missos collocatus est Nicolaus Devotus mortuus
anno 1113, licet prolixis laudibus e Vitis Patrum
Cryptensium depromptis ab eodem Kulcinio sit
exornatus. Eadem sors manere debuisset Nico-
demum et Spiridionem, Nestorem, nec non et
Aretham, de quo sermonem nunc habemus: F
omnes enim e monasterio Kievocryptensi pro-
dierunt; ejusdem parentis, S. Theodosii, spiri-
tuales filii sunt, eodemque spiritu ac doctrina
imbuti. Accedit, quod Cryptensium monachorum
plerique innotuerunt nobis potissimum ex libro
Paterico vocato; qui liber ab hominibus non
catholicis primum in lucem datus est, atque ea
quidem ætate, qua maxima nec unquam satis
desflenda æstuarunt in ecclesia Kioviensi dissi-
dia et in sedem apostolicam ferverunt odia.

4 Primus namque Paterici editor fuit Sylve-
ster Kossov, episcopus Mohiloviæ et Mstislaviæ
ac deinceps (1647-1657) metropolita orthodoxus
non catholicis Kioviensis. Cujus opere quamvis
uteretur Kulcinus in Specimine ecclesiæ Ru-
thenicæ, cum sede Romanæ semper unitæ (ute-
batur autem quotiescumque de Cryptensibus Pa-
tribus loquendi dabatur illi occasio); nunquam
tamen de operis indole aut sinceritate quidquam
animadvertit, exscribendi facili negotio conten-

Plures alii
sancti Kievo-
cryptenses co-
luntur mense
octobri, ex Pa-
terico noti,
quos inter S.
Arethas.

Generalia
quædam de
Paterici edi-
tionibus ani-
madvertun-
tur, aliis ad
altium locum
remissis.

(1) Artic. Arethas. — (2) Eugenius, Descriptio Lauræ Kievocrypt. pag. 105, Kioviæ. 1831. — (3) Calend. Eccl. univ. tom. I, c. 8, pag. 101. — (4) Descriptio Lauræ, pag. 125. — (5) V. De-

scriptio Lauræ Kievocryptensis, pag. 103, 107 et 108. — (6) Act. SS. tom. III Oct., ad diem 5, pag. 5, E. — (7) Ibid. pag. 6. A.

A tus. Quas autem polonico idiomate redditae Patrum Cryptensium Vitas evulgaverat Kossowskius, notisque illustraverat, eas fusiori stylo exaratas typis Kioviensibus mandari curavit anno 1661 Innocentius Gizel, archimandrita Cryptensis et non tantum Romane ecclesiae non secus ac ille Sylvester infensus, verum etiam in protestantium doctrinas propendens, ut ex praefatione, quae Vulgatae ejus Paterici editioni praemitti solet, atque etiam aliunde satis superque palam fit. Corruptum esse notabiliter fructum istum zeli Gizeliani et nos fatemur libentissime et auctores orthodoxi non diffitentur vel ipsi (1); nec tamen ideo omnes monachos ex Cryptensi monasterio oriundos e sanctorum albo expungendos esse censemus, aut operi huic minime inserendos; praesertim cum ex una parte Patericon illud Kievocryptense plus duobus saeculis ante Cossovii aetatem, ac proin ante concilium Florentinum exstitisse certissimum sit, imo et ad saeculum XII et iniens XIII (saltem quod ad partes praecipuas spectat) referri queat; ex altera vero Patres illi de quibus agit fere omnes vel saeculo XI vixerunt; quo toto tempore Russi catholici fuerunt; vel XII, quo certe nil obstitit quin catholici essent. Quum igitur nobis de S. Aretha Cryptensi tractaturis ad Patericum recurrendi necessitas incumberet, quumque insuper in aliis quoque commentariis de sanctis Ruthenicis idem liber adhibendus futurus sit, non abs re fore putavimus, accuratius opus istud, passim citari solitum, penitiusque introspicere, ejus origines investigare et incrementa, indigitare auctorem, fata percurrere, quae contineat sub oculis lectoris ponere, auctoritatem expendere, et totius denique rei exactiorem notitiam dare: id quod paucis, et quantum ad majorem rei intelligentiam necessum est, praestare conabimur. Ne autem, quae de S. Aretha dicenda nobis sunt, hoc tractatu plane obruerentur, eum appendicis loco, ad finem hujus commentarii excudi jussimus, addidimusque Vitam S. Simonis, episcopi Vladimiriae et Suzdaliae, qui anno 1228 ad Polycarpum, monachum Kievocryptensem, epistolam scripsit, qua S. Arethas laudatur. Haec vero epistola pars est primae Paterici atque etiam Patericon vulgatorum; sed in his nonnihil mutatum fuit a librariis et editoribus; de quibus vide quae in appendice illa fusius docuimus.

§ II. B. Arethae aetas. Patria Polonica. Hujus civitatis decora ecclesiastica saeculo XII.

Jam de B. Aretha agemus distinctius. Et primum quidem quaeritur, quandonam vixerit B. Arethas. Sese id ignorare fatetur auctor *Dictionary historici Sanctorum* (2); contra *Menologium Versinscianum* refert beatum virum ad saeculum XIII (3); ast saeculo XII eum vixisse verisimilius est. Etenim narratio Simonis de B. Aretha id sibi proprium habet ac peculiare quod dum aliorum monachorum Cryptensium

gesta dictaque ex alieno testimonio vel etiam ex traditione referat, de S. Aretha sermonem tanquam testis oculatus instituit. Quod aperte manifestum facit ipsum Patericon in Vita S. Simonis, ad calcem voluminis adjecta (4), atque a nobis inferius repetita; multo autem significantius ipsa Vita S. Arethae, ex eodem Paterico etiam danda. Eam scilicet sequenti modo exordiantur editores: Vere dignum est semper Deo gratias agere... Hoc enim non modo justis... gratiam adauget, sed vel magnos peccatores in sanctos mutat virosque perfectos, ut manifestum est in beato, de quo episcopus Simon, testis oculatus, haec tradit etc.... (5). Quod si in decursu narrationis nunquam in prima persona loquatur Simon, mirabitur nemo, qui modum, quem in edendo Paterico Gizelium observasse in appendice dicemus, ante oculos habuerit. Contra in apographis mss. antiquioribus sane indubia deprehendimus oculati testis indicia: non semel enim occurrit ibi pronomen primae personae in plurali numero: v. g. Nos autem omnes deprecabamur;.. et alio in loco: Nos autem, his auditis, glorificabamus Deum etc. (6). Sed quia codices istos inspiciendi copiam non habuimus, ideo ex aliis historiae monumentis maluimus nostra elicere.

6 Porro argumenta illa suppeditat nobis biographus S. Arethae coevus, Simon episcopus, vir tempore suo inclutus, dignitate ecclesiastica conspicuus, literis clarus. Jam vero, quemadmodum inferius late demonstrabimus, notissima sunt praecipua vitae ejus capita; eum scilicet ex monacho Cryptensi creatum fuisse prius hegumenum monasterii Vladimiriensis Nativitatis B. M. V.; dein in episcopum ejusdem urbis fuisse assumptum omnium post Rostoviensis diocesis divisionem primum, et tandem ad superos abivisse anno 1226. Unde jam pro certo statui potest B. Aretham vixisse ante hunc annum. Sed ulterius progrediamur, terminosque, quantum fieri potest, definiamus exactiores. Horum indicia exhibet nobis annus, quo famosam suam epistolam ad Polycarpum dedit Simon. Dedit autem anno 1228, ut in appendice fusius probavimus. Et quoniam se B. Arethae convixisse in monasterio testatur ibidem Simon, inquirendum manet, quandonam Kioviense caenobium reliquerit ipse, aut cathedram Vladimiriensem ascenderit ac Suzdaliensem. Nec enim duo ista miscenda sunt.

7 Supponamus igitur Simonem anno vitae suae vigesimo quinto, ut minimum, factum esse hegumenum; proinde si de anno 1197 demamus annos viginti quinque, annus ejus natalis erit 1172. Fac insuper eum vitam monachalem professum esse quum juvenis esset quindecim saltem annorum; habebimus annum 1187, quo primum S. Arethae contubernio uti potuerit. Concludamus itaque oportet S. Aretham sub finem saeculi XII floruisse, atque Simoni, olim Vladimiriae episcopo, tunc vero simplici monacho, intra annos 1185 et 1197 in caenobio Kievocryptensi convixisse. Quod si vulgato Paterico satis confidere liceat, nimirum S. Aretham « post multos labores, » vel, quod idem significat, aetate propecta, supremum obiisse diem, id quod innuit etiam

AUCTOR
J. MARTINOV.

verum maxime ex aetate B. Simonis, ejus biographi,

qui cum eo in Cryptensi caenobio vixisse videtur sub anno 1185.

(1) Philaret, arch. Cernigov. in opusculo: *Obzor duhovnoj' russkoj literatury*, operi Academiae periodico *Ucenyya Zapiski*, tom. 3, pag. 198, n. 180, inserto. Petropoli, 1836. — (2) Pag. 40, art. Arethas. — (3) Ad 24 Octobr. pag. 169. — (4) Patericon,

fol. 234 verso, ed. Mosq. an. 1739. — (5) Ibid. fol. 213. — (6) Kubarev, *Disquisitio de Paterico*, pag. 12 et seqq. Macarius, *Historia Eccl. russicae*, tom. III, not. 76.

AUCTORE
J. MARTYNOV.

senis nomen, S. Arethæ tumulo Cryptensi impositum (1), conjicere fas erit S. Aretham circa medium sæculi XII lucem aspexisse, imo non terræ tantum, sed et cælo esse natum.

Polociæ natus est B. Arethas, nequaquam autem in regione Polovcensium, qui tum Russis infestis erant.

8 Natus vero est beatus vir Polociæ, ut perhibent passim auctores indigenæ, Patericon hac in re secuti. Certe in editione Mosquensi anni 1759 apertissime nominatur urbs Polocia. Nec attendendus editor, ubi in nota marginali vocat S. Aretham non Polocensem, sed Polvcensem, vocum similitudine deceptus, cum nonnisi unica littera voces illæ Polocensis et Polvcensis ab invicem distinguantur. Nec enim Polocia cum Polovcensium regione temere confundenda est, aut Polocenses in Polovcenses facile transformandi. Erat nimirum ultima ista gens Kioviensibus aliisque Russis inimicissima, et Tartarorum immanium veluti prænuntia. Hinc bella contra eos, sæculo XII potissimum, fere continua et atrocia. Celeberrima sane est atque a poëta suo tempore perbelle decantata expeditio illa, quam Igor Sviatoslaides, anno 1185 susceptam, tanto successu tantaque gloria absolvit.

B Polovcenses tamen non nisi ad tempus a patriæ finibus arcere valuit: nam ipso sæculo XIII in-eunte, anno scilicet 1202 mense januario, invaserunt illi Kioviā denuo, tantaque clade affecerunt quantam vel ab invecta fide christiana nunquam vidisse Russos ipsorum chronographi testantur (2).

SS. Euphrosyna et Parascevia flore-bant tum Polociæ, quæ proprios suos habebat episcopos.

9 Contra, Polocia, quæ est Lithuaniae urbs omnium antiquissima, tunc temporis erat sive principum auctoritate et potentia, sive etiam religionis christianæ cultu florentissima. Sane memoratur in chronicis jam ad annum 864, quo eam Ruricus, Normannorum dux, cuidam ex sociis suis tradiderat regendam. Quod vero ad religionem attinet christianam, eam Polociæ sæculo XII dubiam adhuc fuisse voluit Papebrochius, ac urbem ecclesia cathedrali prorsus destitutam. At catholicam fuisse fidemque firmiter stabilitam non spernendæ auctoritatis comprobant documenta. Nominasse juvat duo illa luminaria, in ecclesia Polocensi perillustria, S. Euphrosynam, inquam, et S. Parasceviā, utramque ducali sanguine clarā, sanctitate clariorem. Quarum prior, S. Vladimiri felix propago ac celeberrimi monasterii, SS. Salvatori Transfigurato sacri, fundatrix atque prima hegumenissa, vitam angelicā Jerosolymis terminavit, anno 1173, annos 40 abbatissæ munus Polociæ defuncta. Præterea, villam suam Seltse dictam ac prope Polociam sitam possidendam traditurus episcopus sæculi illius, nomine Elias, sequentia verba addidisse perhibetur: Est ibi insuper ecclesia SS. Salvatoris, in qua jacent fratres nostri, IN EPISCOPATU ANTECESSORES (3). Ex quibus concludere licet, laudatum antistitem Eliam circa annum 1128, quo Borisus, S. Euphrosynæ avus, mortuus est, floruisse, et præter Mennam (1105-1116) alios quoque habuisse decessores; ac proinde ecclesiæ Polocensis initia ad sæculum XI referenda esse. Ex successoribus autem Eliæ nominantur Cosmas (1143-1156), Dionysius, mortuus anno 1183, et Nicolaus, ab anno 1185 episcopus (4). Altera, S. Parascevia, Rogwolodi seu Reichwaldis ducis filia, postquam

in eodem monasterio, quo olim Euphrosyna, sororibus per septennium præfuisset, Romam anno 1225 perrexit, ibique sanctissime obiit anno 1239, deinceps a Gregorio XIII Sanctorum albo inscribenda (5).

§ III. B. Arethæ vita in monasterio Cryptensi, mors et sepultura in crypta Antoniana. Cultus immemorabilis.

Pauca omnino comperta habemus de vita B. Arethæ monachali; quæ a Simone in litteris ad Polycarpum fuere consignata, ac dein a Paterici collectore incerto ampliata. Juvat itaque Simonis ipsissima verba hic adducere, ex epistola modo laudata, ut unusquisque brevem hanc notitiam cum fusiore, inferius danda, componere possit. In secunda igitur parte epistolæ, postquam Nicolaum Devotum ex principe monachum, et Erasmum, qui in exornanda ecclesia Cryptensi divitias suas expenderat, in medium produxerat Simon, tertium addit exemplum Arethæ, duobus illis non absimile, his verbis: Melius est, frater, (alloquitur Polycarpum terrenis rebus illectum) ut ad domum Dei, quam ad speluncam furum ac latronum exornandam ea quæ homo possidet expendantur; et Deo amoris et pacis sponte sua offerre optabilius est, quam ab incendiis flamma vindice aut a tumultu bellico spoliari vel invitum. Paupertatem religiosam vovisti; audi igitur Scripturam dicentem: « Vovete et reddite Domino vestro *; multo melius est enim non vovere, quam post votum promissa non reddere *. » Quodsi ea, quæ modo memoravi, eveniant tibi, nimirum si bona tua, antequam Deo ultro tradas ipse, sive ab hostibus tempore belli, sive a furibus tibi veluti inutilia (Deo meliora providente) eripiantur, non ideo animum despondeas, aut turberis nimium aut vituperare Deum audeas, sed laudes potius eum cum justo Jobo dicens: « Dominus dedit, Dominus abstulit *. » Quo fiet ut merces tua non auferatur a te, sed quia gratias ob bonam direpta egisti, reputabitur id tibi in elemosynam, ut contigit beato Arethæ, monacho Cryptensi, cujus bona a furibus fuerunt ablata. Et re quidem vera si parva res esset bonorum rapinam grato animo ferre, profecto nequaquam beatus senex ille, de quo in Paterico (Scetensi (6)), cum a latronibus spoliatus esset, atque vestem sibi mansisse recordatus, abeuntibus eam ultro obtulisset adcurrans; quam illi abstulerunt quidem, at cæteris omnibus relictis. Quæ ubi legisset alius quidam senior, cujus mentio fit in Limonari (7), continuo deprecatus est Deum, ut latrones omnia sibi auferrent; exauditus vero in manus supervenientium omnia sua tradidit ultro. Tales profecto laudibus effert Apostolus dicens: « Rapinam bonorum vestrorum cum laude suscepistis, cognoscentes vos habere in cælis meliorem et manentem substantiam *. »

B. Arethas, in Cryptensi a-sce-terio monachus factus, laudatur quod veteres patres imitatus est, qui ultro permiserunt res suas.

E

* Ps. LXXV, 12.

* Eccles. v, 4.

* Job. i, 21.

F

* Hebr. x, 34.

(1) Herbinus, opere cit. pag. 36, in tabula cryptas exhibente. — (2) V. Arcybysev, Narratio de Russia, tom. I, pag. 267, ad hunc annum. — (3) Macarius, Histor. Eccl. Russ. tom. II, pag. 270, not. 43. — (4) Macarius, loc. cit. tom. III, pag. 253, not. 43. — (5) Stebelcius, Dwa swiatta etc. pag. 141-221. Kul-

cynski, pag. 53, ed. 1839. — (6) Ap. Rosweydam, Vitæ patrum, Verba seniorum, libro V, interprete Pelagio, libello XVI, num. 13, pag. 631. — (7) Pratum spirituale Joan. Moschi cap. 212, ap. Rosweydam, Vitæ patrum, pag. 926.

A Hactenus Simon (1). Unde colligimus B. Aretham monachum fuisse in monasterio Kievocryptensi, habuisse quædam bona, eorumque rapinam non ægro, sed grato potius animo tulisse lætoque. Sane avaritiæ hic sordidæ vestigia deprehendes nulla; imo potius quia terrenarum rerum contemptum exemplo suo docet Arethas, ideo sane Polycarpo, qui eisdem plus æquo incubabat, a magistro suo Simone proponitur imitandus.

Licet tunc temporis in monasterio Cryptensi alii sanctiores monachi stylitæ essent, alii reclusi, ipse tamen B. Arethas cœnobita fuit et videtur officio aliquo functus.

11 Cœnobiticam vitam egisse B. Aretham cuique Vitam inferius dandam legenti perspicuum erit: siquidem non semel sermo versatur ibi de fratribus convivibus, et aliunde exploratum est a S. Theodosio communem vivendi rationem secundum Studii monasterii exemplum fuisse institutam. Nec obstat Cryptensis nomen, quod latu sensu accipiendum est. Imo tempore B. Arethæ numerosam fuisse familiam religiosorum Cryptensium vel inde colligere licet, quod jam Nestoris ætate, qui anno 1106 mortuus est, ferme centum fratres, ut ipse testis est, simul conviverent. Addendum tamen est, non omnes Cryptenses monachos cœnobitarum instar degisse, sed triplex viguisse vitæ genus etiam XII sæculo, videlicet cœnobitarum, reclusorum et stylitarum. Prioris exemplar perfectissimum exhibuit S. Theodosius, ideo monasticæ vitæ in Russia parens appellatus. De Niceta Stylita mortuo anno 1108, quædam legere est apud Kulcinium. Stylita quoque fuit Cyrillus Turoviensis, qui post annum 1150 a columna descendere iussus est et sedem episcopalem occupare, ut vetus ejus biographus testatur, a D. Suhomlinovio, in universitate Petropolitana professore, nuper editus (2). Reclusorum numerus major esse solebat; inter quos, præter Athanasium et Joannem omnium notissimos, Clemens recensendus est vel ipse, quem e claustro hoc strictissimo ad sedem metropolitaneam evectum fuisse affirmant auctores fidei digni (3). Reclusi illi monachi vitam degabant in cella Cryptana per foramen cibum accipientes; et post obitum in eadem, quam vivi habitaverant, mortui reponerentur (4). Ex eadem Vita, a nobis edenda, conjicere fas est B. Aretham non simplicem monachum fuisse, sed munere aliquo insigniori fuisse functum, sive

C œconomi, sive alius officialis, utpote qui fratres durius tractasse ibidem perhibetur, ipsum, ut ab ira ac injusta vindicta cessaret, humiliter deprecantes.

Sepultus fuit in crypta Antonii.

12 Sepultum fuisse beatum virum in crypta testatur Patericon; ast in utra non liquido tradit. Constat namque inter omnes duas antiquitus exstitisse cryptas, Antonianam scilicet seu viciniorem et Theodosianam seu remotiorem, ut nihil dicamus de aliis minoris famæ cryptis, omittentes etiam cryptam Varegorum, quam primum Antonii habitaculum fuisse tradunt, et quæ apud Herbinium (5) Barasensis (vulgo pieczara Barareska) satis barbare dicitur. Duplex illa crypta, ad ripam Boristhenis sub monte edita, præter cellas in quibus monachi numero paucissimi plus minusve commode degerant olim, continebant ædiculam, ubi precibus et psalmis recitandis aliisque religionis officiis peragendis vacare possent secure. Fuerunt etiam qui cor-

pora sua jejuniis atque vigiliis castigaturi, ultro se antris istis includerent, pane modico et oleribus victitantes (6). Sed et hoc animo religiosi illi Rutheni propria effodiebant sibi in cryptis antra, ut sibi vivis cellæ, mortuis vero essent sepulcra. Re quidem vera ex quo tempore monasterium, in montis proclivie editum, habitari cœptum fuit, tempore scilicet Theodosii, prius illud monasterium, sub terra situm vereque cryptense, aut sepeliendis fratribus inservire cœpit, aut quibusdam monachis, reclusorum vitam ibidem constanter ducturis. Porro sepultus est B. Arethas in crypta Antonii, ubi ad hodiernum usque diem requiescit simul cum bene multis aliis corporibus (7); quorum quædam ab invisentibus aperta conspiciuntur. In tabula vero, quam Herbinus toties allegatus opusculo suo ad pag. 36 adjiciendam curavit, videre est Aretham medium inter Jeremiam Providum et Moysem Hungarum.

13 Jam si quæritur quandonam hujus beati viri cultus initium cœperit et quo auctore, in difficilem quæstionem delabimur. Illud unice constat, nostra ætate coli B. Aretham a Russis acatholicis veluti sanctum, quin et officium habere, non proprium quidem, sed pluribus aliis Kioviensibus beatis commune (8). Officium illud nequaquam catholica manu exaratum est, nec bullæ Urbani VIII ætatem antecedit, quippe quod auctorem habuerit Meletium Syrigum græcum, qui anno 1643 e Moldavia Kioviā venerat, ibique canonem istum, ut vocatur, concinnavit, mox slavonico idiomate donatum, et, quibusdam mutatis ac emendatis, typis Kioviensibus excusum. Præterea cum tempestate illa luctuocissima ecclesia Kioviensis in duas partes esset scissa, quarum altera catholicæ fidei erat addictissima, altera contra inimicissima, merito in suspicionem venit Meletianæ lucubrationculæ fides, sponteque sua quæstio exsurgit, utrum ante annum 1643 apud catholicos Cryptensium cultus invaluerit, et quandonam initium ceperit. In comperto est, caute admodum egisse olim ecclesiam Kioviensem, ubi de honoribus, qui sanctis deferri solent, decernendis agebatur, nec nisi paucissimos Dei servos cultu publico primitus fuisse honoratos. Inter quos omnium antiquissimus censendus est S. Theodosius, annis triginta quinque post obitum suum, id est, anno 1108, sanctorum albo adscriptus, adeoque in vetustissimis Calendariis obviis, simul cum S. Vladimiro et SS. martyribus Boriso et Glebo, quem proxime secutus est S. Antonius Cryptensis et S. Olga. Hos omnes reperire est non modo in Calendariis aut Menologiis Kioviensibus, sed et Mosquensibus: id quod de aliis beatis Cryptensibus dici nequit. Nimirum ecclesia Kiovensis e Mosquensi diu nullatenus pependit, nil quidquam habens cum illa commune (9).

14 Hinc est ut, ante tempora Demetrii Rostoviensis, id est, ante annum 1547, Cryptensium sanctorum nomina in Calendariis Mosquensibus quæras frustra; et licet ille Menæis suis Majoribus, ut vocantur, quorundam Cryptensium Vitas inserendas curaverit, non ideo tamen cultum publicum ubique obtinuerunt; quo non nisi

AUCTORE
J. MARTYNOV.

S. Arethæ nomen antiquis Kioviensibus et Mosquensibus calendariis, sanctorum alii quot Russorum memoriam viæ continentibus, inscriptum non est;

F

sed hinc non sequitur eum a catholicis non fuisse cultum centum annis ante Urbani VIII decreta.

(1) Patericon, fol. 227 verso et 228, ed. Mosquens. — (2) Codd. mss. Comit. A. Uvarovii, tom. II, continens Cyrilli Turov. opera quæ supersunt omnia, pag. 1 et 2. Petrop. 1838. — (3) Philar. Histor. Eccl. Russ. tom. I, pag. 144, not. 404. —

(4) Herbinus, op. cit. pag. 83. — (5) Pag. 74. — (6) Herbin. ibid. pag. 63. — (7) Eugenius Metropolita, Descript. Lauræ Kiov. pag. 109. — (8) Descript. Lauræ Kiov. pag. 109. — (9) Ibid. pag. 117 et seq.

AUCTORE
J. MARTYNOV.

anno 1762 donati sunt. Sed nec in ecclesia Kioviensi omnes, qui nunc in Paterico aut in canone Meletii inscripti leguntur, sanctorum honoribus gaudebant; siquidem præter S. Theodosium et S. Antonium, quinque tantum alii colebantur ut sancti. Tempore vero præterlabente, paceque ecclesiæ Kioviensi post miserriam illam Tartarorum invasionem tandem red-dita, alii quidam beati calendariis Kioviensibus inscripti fuerunt, at numero admodum pauci, plurimis adhuc in tenebris latitantibus. Ex dictis hactenus colligere fas est, B. Aretham jam ante sæculum XVI in ecclesia Kioviensi cultu publico fuisse condecoratum, nec enim aliter in Officium anni 1643 fuisset inductus. Utrum vero cultus ejus annum 1537, ab Urbano VIII præscriptum, excedat aut etiam longe antiquioris originis sit, id probabile videtur vel ex acerrima illa disceptatione, quæ catholicos inter seu unitos et non-unitos ineunte sæculo XVII exorta fuit. Nec enim de orthodoxia SS. Cryptensium dubia movebant catholici, sed vere catholicos illos fuisse asserebant probabantque. Rem manifestam facit præfatio, quam Kossovius Paterico suo Polonico præmittere, Herbinus vero latine reddere curavit (1); ac luculentius et multo fusius Theophanes Procopovicz, archiepiscopus Novgorodensis, in Apologia sacrarum reliquiarum patrum nostrorum, qui in cryptis nostris Kioviensibus quieverunt (2).

quum autem extremo sæculo XVI controversiæ fervebant inter unitos et non unitos, utrimque admitteretur S. Aretham et alios Cryptenses reapse esse sanctos.

15 Obiciebant nempe catholici sanctos istos, quorum corpora in cryptis Kioviensibus incorrupta dormiunt, vixisse illa christianorum serenitate, cum orientales græcorum et occidentales latinorum ecclesiæ tamquam sorores germanæ in mutuo amplexu, hoc est in unitate fidei adhuc perseverarent; cujus unitatis recuperandæ gratia nos in sacrificio Missæ incruento ita supplicamus: Da nobis uno ore et uno corde confiteri et laudare gloriosissimum nomen tuum Patris et Filii et Spiritus Sancti etc. Ergo, concludebant, patrum, illo tam beato ecclesiæ christianæ tempore viventium, ob unitatis illius sanctissimum consortium dono incorruptibilitatis a Deo donata sunt (3). Ad hæc respondebant adversarii sanctos istos vixisse omnino post triste illud divortium ac secessum græcorum ab ecclesia occidentali; divortium autem hoc consummatum fuisse tempore S. Vladimiri, quo imperante universa fere Russorum gens Christi fidem fuerat amplexa (4). Quæ responsio objectionem nullatenus solvit, cum abunde constet sæculis X et XI Kioviensem ecclesiam Romanæ fuisse unitam; prout solide probatum est tum a Stiltingo nostro (5), tum ab aliis auctoribus catholicis (6). Sed penitius id argumentum inspicendum est.

§ IV. An sæculo XII metropolitæ Kioenses et hegumeni Cryptenses catholici essent.

B. Aretham fuisse catholicum ostenditur

Sponte scilicet occurrit quæstio, quotiescumque de sanctis Ruthenis agitur, necessario agitanda, utrum ille S. Arethas catholicus habendus

(1) Herbinus, op. cit. pag. 107. — (2) Miscellanea Sacra, pag. 107 et seq. ed. Vratislaviæ, 1744. — (3) Herbinus, loco citato. — (4) Idem, loc. cit. — (5) Act. Sanct. Septembris, præfatio de conversione et fide Russorum. — (6) Verdière, Origines catholiques de l'Eglise russe, in opere periodico: Etudes de théologie,

sit, an non. Re quidem vera non convenit nobis, quos beati hujus gesta fere latent, affirmantem sententiam adstruere solis argumentis, ex ipsius Vita petitis; (omittenda tamen omnino non sunt;) sed potius illa res ex factis synchronis, quantum fieri potest, illustranda videtur. Aliqua lux affulget quæstioni huic intricatissimæ ex serie tum metropolitaram Kioviensium, tum hegumenorum Cryptensium, accurate inspecta. Quare singulos percurramus, incipiendo a medio sæculo XII; notabimus vero antea, cum Stiltingo nostro (7), Kioviensem ecclesiam toto isto sæculo partim catholicam fuisse, partim acatholicam.

17 Primus igitur occurrit nobis Clemens, in metropolitam assumptus anno 1147, non requisito patriarchæ Constantinopolitani consensu, et Kioviæ consecratus modo prorsus inaudito, nimirum imposita manu S. Clementis papæ et martyris, ad significandam, ut bene advertit Kulcinus (8), obedientiam, quam erga Romanam sedem profitebatur semper. Concilio aderant, præter magnum ducem Iziaslaum, Clementi amicissimum, sex episcopi, Onuphrius Cernigoviensis, Damianus Juriensis, Theodorus Vladimiriæ (in Volynia), Manuel Smolenscensis, Euthymius Perejaslaviensis et Niphon Novgorodensis; quibus addunt nonnulli (9) Joachim Turaviensem et Cosmam Polocensem; at perperam. Onuphrium electionis modum proposuisse et defendisse, suffragantibus aliis, exceptis Niphonte et Manuele, consentiunt omnes.

18 Refragabantur hi duo, non quod aliquid contra Clementis mores objicerent, (erat enim vir pietate ac eruditione præstantissimus,) sed quia patriarcharum Cpolititanorum jura lædi asserebant, patrio amore abrepti, utpote græci homines ambo (10). Contra, Clemens, natione cum esset Russus, et quidem Smolensco oriundus, indigenarum jura quodammodo promovere videbatur. Clementis partes tuebantur potissimum magnus dux Iziaslaus, cæterique præsules, plerique alienigenarum dominatum ægre ferentes. Nec sola nationis propriæ jura tuenda suscepit synodus, sed et sinceram erga Romanum pontificem sedemque B. Petri observantiam attestari satagit, quemadmodum facta subsequencia faciunt palam. Siquidem Clemens, renunciatus metropolitæ, patriarchæ nomen ex SS. liturgiæ precibus expunxit, Niphontem vero, Novgorodiæ episcopum, sibi infensissimum, in monasterio Cryptensi includi jussit et detineri, volente Iziaslao.

19 Ut autem ab Iziaslao Clemens, ita a Georgio, Suzdaliæ duce, fobebatur Niphon et animabatur, cæcis odiis inter utrumque principem exortis. Unde factum est, ut simul ac Georgius Longimanus (Dolgorouki) rerum potitus est, anno 1148, Niphon ecclesiæ suæ libertatique redditus est; Clemens autem, sede pulsus, exulare debuit Vladimiriæ in Volynia una cum Iziaslao devicto. At ubi Iziaslaus jura sua vindicavit, iterum Kioviæ repetiit exul metropolitæ, præfuitque ecclesiæ non solum ad mortem usque Iziaslai, quæ anno 1154 advenit, sed et sub Rostislao, ejus successore, donec scilicet Kioviensem regionem Georgius denuo invaserit, anno 1155. Tunc rursus exilii viam

ex serie metropolitaram qui ab anno 1150 ecclesiam Kioviensem gubernarunt, præsertim vero ex historia Clementis, impositione manus S. Clementis papæ, E

refragantibus duobus episcopis, patriarchæ Cpolitani jura tuentibus,

atque etiam Suzdaliæ duce, ordinati et exilium dein variaque fata passi.

de philosophie et d'histoire, publiées par les PP. Gagarin et Daniel, tom. II. — (7) Act. Sanct. tom. II Sept. præf. pag. XIX. n. 74. — (8) Specimen ecclesiæ Ruthenicæ, pag. 115, edit. noviss. — (9) Patericon vulg. fol. 219, in Vita Niphontis, ed. Mosq. 1739. — (10) Macarii Hist. eccles. Russiæ, tom. III, pag. 10, not. 14.

arripuit

A arripuit Clemens, una cum Iziaslai filiis, adversa omnia forti animo perferre eos edocturus.

Interea Constantinus græcus, omnia ex Græcorum sententia administrans, Kioviensem sedem occupavit et in Clementem ejusque sequaces sævit. Successit postea Theodorus Græcus;

20 Interea anno proxime sequenti, id est 1156, non vero 1160, ut autumat Kulcinus (1), venit Kioviā Constantinus, græcus. Hic ut metropolitānam sedem occupavit, protinus in Clementem ejusque fautores insævit. Nestorem namque, Rostovici antistitem, aliosque sacerdotes ac diaconos, a Clemente ordinibus sacris auctos, interdicto subiecit; Iziaslaum vero, licet defunctum, anathematis fulmine percussit. At morte plectitur Georgius et ipse anno 1158; summamque potestatem Iziaslai filii, rerum potiti, Rostislao, avo suo, deferunt ultro. Hic, licet Clementis partibus olim (ut vidimus) addictissimus, nunc tamen exultantem pastorem sedi restituere detraxit; cum autem Constantinum, cujus auctoritatem respuebant Iziaslai filii, retinere non valeret, novum metropolitā, pacis ergo, a patriarcha accersivit obtinuitque. Dum tertius iste metropolita, Theodorus nomine, ad iter Kioviense ineundum sese parat, supremum obiit diē Constantinus Cernigoviæ anno 1159.

B De Theodoro, qui nonnisi biennio, id est ab anno 1161 ad 1163 pedom archiepiscopale tenuit, hæc scribit Kulcinus, aut potius ex Kossovio transcribit: Theodorus, genere græcus, anno 1170 metropolita creatus, toto fere sexennio Ruthenicam rexit ecclesiam (2). Ubi, ut in transeundo dicam, specimen habes singularis istius chronologiæ apud quosdam auctores Russos solemnem, secundum quam Nativitas Domini nostri Jesu Christi a creatione mundi non annorum 5508, sed 5500 intervallo sejungenda sit.

et post eum Joannes Græcus, Russis frustra optantibus popularem; moritur Clemens.

21 Mortuo Theodoro, ut Clementem sedi suæ gregique tandem restitueret Rostislaus, legatos Constantinopolim destinavit, qui patriarchæ consensum obtinerent; at ab imperatoris legatione præventus, quæ novum metropolitā, Joannem nomine, jam comitabatur, donis onusta, priorem animi rigorem parumper emollivit; nihilominus imminatus est, si quem metropolitā, inconsulto magno duce, mittere denuo præsumperit patriarcha, facturum se, ut deinceps propria auctoritate caput e medio sui eligerent episcopi Russi et consecrarent. Extrema Clementis annusque mortis ignorantur; nam ea quæ Kulcinus affirmanter statuit, quasi nimirum inclytus pontifex anno 1160 vita fuerit functus, postquam « sedem suam pacifice ad extremum vitæ diem per annos quatuordecim tenuisset (3), » ea tum cum chronologia nunc passim ab auctoribus admissa, tum cum historiæ testimoniis, quibus Clementis pontificatum fuisse procellosissimum constat, male cohærere nemo non videt.

C 22 Sed ad Joannem veniamus, hujus nominis quartum, aliis vero, licet minus recte, tertium. Schismate eximit Joannem hunc Kojalovicium noster, in Miscellaneis, teste Stiltingo (4), scribens ita: Quantum, ait, unioni cum Romana ecclesia addictus fuerit, testantur ejus litteræ

Joannes ille, qui ab aliis tertius, ab aliis quartus dicitur, catholicus fuisse habetur; neque ejus est epistola,

ad Alexandrum papam ea de re scriptæ, quæ slavonico idiomate inter Russorum monumenta habentur. Hæc Kojalovicium. Kulcinus addit scripsisse eas Joannem, exigente Rostislao, orthodoxo principe (5). Contra, Lequienus suspicatur (6) hujus Joannis esse tum epistolam schismaticam tum canones æque schismaticos, quos edidit Herbersteinus in Commentariis rerum Moscoviticarum (7), ex codice quodam slavico depromptos. Lequieni sententiam amplexi sunt auctores indigenti nominationes, metropolita Eugenius (8), Philaretus, nunc archiepiscopus Cernigoviæ (9), Karamzin (10), Kalaidovicus (11) et alii plures. At abjudicandam esse Joanni IV, metropolitæ ab anno 1161 ad annum 1164, epistolam de qua agitur, et tribuendam Joanni II, qui ecclesiam ab anno 1080 ad 1098 rexit, virique doctissimi famam adeoque prophetæ cognomentum fuit sortitus, sententia est recentiorum, ea potissimum innixa ratione, quod in quibusdam apographis græcis inscribatur epistola Clementi, papæ veteris Romæ.

23 Et quidem tempore Joannis II vivebat sub nomine Clementis III Wibertus, ex archiepiscopo Ravennatensi antipapa famosissimus, qui ab anno 1080 ad annum 1110 ecclesiam Romanam luctuosissimo schismate perturbabat et proscindebat. Sententiam hanc jam olim suam fecerat piæ memoriæ P. Tinnebroeck, hagiographus Bruxellensis, ejusque collega, R. P. de Buck (12), inter Russos autem postmodum propugnavit omnium primus Nevolin (13), olim academicæ Petropolitane ornamentum, quem secuti sunt plerique omnes, inter quos Cernigoviensis archiepiscopus Philaretus (14), priore sententia repudiata. Jam vero perspicuum est, in hac opinione nullam adesse rationem, cur Joannes IV communionis cum sede Romana habeatur inimicus; quin potius favere Kojalovicium aliosque auctores catholicos, aperte id testantes; præsertim cum aliunde constet, Alexandrum III inter et Manuelem imperatorem actum esse pluries de communione ecclesiarum solemniter instauranda (15).

24 Imo etiam si ponatur literas Joannis, quas Kojalovicium inter Russorum monumenta asserit reperiri, easdem esse ac ab Herbersteinio latine editas, nostroque Joanni IV tribuendas, assertum Kojalovicium vim ideo non amittit. Etenim, quod imprimis notandum, epistola illa, attentius perlecta, sincerum communionis obtinendæ in auctore desiderium, et erga Romanum pontificem observantiam testatur, mansuetudinem insuper spirat in similibus scriptionibus fere insolitam, agitque de latinorum erroribus subdubitanter, de Romanis vero pontificibus honorifice loquitur, utpote quos præsides nominet et summi Petri in cathedra successores (προέδροι καὶ διάδοχοι τῆς τοῦ κορυφαίου Πέτρου καθέδρας (16)). Porro si vir sacris profanisque litteris ornatus, qualis ab auctoribus Joannes ille IV passim prædicatur (17), de latinorum erroribus nonnisi dubius egerit, quid de cæteris sentiendum sit, primum est concludere.

AUCTORE
J. MARTYNOV.

inscripta Clementi papæ, id est Guiberto antipapæ, sed Joannis II, qui vixit extremo sæculo XI.

Etiamsi hæc epistola Joannis IV esset, non tamen obstat, quum passim habeatur catholica.

(1) Specimen ecclesiæ Ruthenicæ, edit. Par. pag. 115. — (2) Ibid. loco cit. — (3) Ibid. loco cit. — (4) Act. SS. tom. II Sept., præf. pag. XIX. — (5) Opere citato, pag. 116, ed. Paris. — (6) Orbis Christ., tom. I, pag. 1264, ed. 1740. — (7) Pag. 22 et 24, ed. Berol. et Petropol. 1841. — (8) Descriptio Eccl. Kioviensis, pag. 80, et Diction. Scriptor. eccles., tom. I, art. Joannes III. — (9) Histor. Eccl. russ. tom. I, pag. 53. — (10) Historia imperii Rossiæ, tom. II, not. 158. — (11) Monum. litter. sæc. XII, pag. 207 et 208. — (12) Etudes de théologie, de philosophie etc.,

tom. II, pag. 343. — (13) Ucenija Zapiski, tom. I, pag. 261, et Izvestia, tom. I, pag. 32. — (14) Ucenija Zapiski, Scripta scientifica Academiæ Petropolit. tom. III, prodromus. litter. pag. 14. — (15) Cozza, Historia polem. de schism. græco, tom. II, part. IV, cap. XIV et seq. — (16) Ucenija Zapiski, tom. I, pag. 5, inter monumenta literaria. — (17) Kulcinus, Specimen eccles. Ruthen., pag. 116. Eugenius, Descriptio eccles. Kioviensis, pag. 79; Theiner, Die neuesten Zustände der katholischen Kirche in Polen und Russland, pag. 32, Augsburg, 1841.

AUCTORE
J. MARTYNOV.
Facile etiam
admittendum
est Russos,
quamvis tunc
temporis schi-
smatici dicen-
di forent, ma-
terialiter tan-
tum schismati
implicatos
fuisse.

25 Facile igitur a talibus ducibus in Græco-
rum præjudicia pertrahi potuit vulgus, et ita
bona fide in magistrorum verba jurare, nec nisi
materialiter, ut ajunt, errare. Qui ergo sancte
vivebant moresque suos ecclesiæ præceptis con-
formabant, nihil obstat, quominus et salutem
mererentur æternam, et fierent digni, quos
integritate corporum post obitum Deus illustres
redderet. Ita argumentabantur olim catholici
scriptores, PP. Cryptensium sanctitatem propu-
gnantes (1), et quidem recte; cum verisimil-
imum sit, inter episcopos non satis de fide
convenisse, quod alii aliis addictiores essent
ecclesiæ Romanæ (2). Porro catholicorum parti-
bus adhæsisse monachos Cryptenses conjicere
licet etiam ex iis, quæ ipsorum hegumeno
eveniunt, nomine Polycarpo, qui et S. Arethæ
coævus, utpote cœnobio anno 1164 ab ipsomet
Joanne IV præpositus.

Cryptenses
monachos
tunc temporis
catholicos fuis-
se suadet he-
gumenorum
illius ævi hi-
storia: impri-
mis Polycar-
pi, multa a
Constantino II
passi;

26 Nimirum quem hic metropolita archiman-
dritæ munere dignum esse judicaverat, eundem
Joannis successor Constantinus II, natione græ-
cus, in concilio Kioviensi anni 1168, coram
centum quinquaginta episcopis, hegumenis et
monachis, erroris damnatum in carcerem misit,
donec sententiam ea de re ferret patriarcha
Cpopolitanus. Inculpabatur autem Polycarpus pro-
pterea, quod casei et lacticiniorum usum mona-
chis suis permitteret feria IV et VI, quotiescumque
diebus istis occurrerent festa sive dominica, sive
etiam sanctorum solemniora. Quæ consuetudo
et in aliis diœcesibus, v. g. Smolenscensi et
Rostoviensi, ea tempestate jam vigeat et mo-
nasterii Studii, cujus regulam profitebantur
monachi Cryptenses, auctoritate et exemplo ni-
tebatur (3). Quæ cum ita se habeant, non imme-
rito suspecta apparet causa, propter quam Po-
lycarpus publice fuerit damnatus, præsertim
cum pietatis et virtutis fama gauderet apud
suos, et Rostislao, Kioviensi principi, non secus
ac Clemens metropolita, admodum fuerit fami-
liaris et gratus. Utut est, nonnisi mortuo Con-
stantino, libertatem recuperavit insons archi-
mandrita, exceptus magno applausu populi,
metropolitam injuste egisse aperto ore conque-
rentis causamque fuisse dicentis cur anno
proxime sequenti, id est 1169, clade crudelissima
Kioviæ affecerit Andreas Suzdaliæ dux (4).

Basilii, ex cle-
ro sæculari
assumpti;
Theodori, A-
cindyri II et
Polycarpi II,
quorum tem-
pore Constan-
tinopolitani
pacem fece-
runt cum ec-
clesia Roma-
na.

27 Polycarpo successit Basilius, anno 1182
a metropolita Nicephoro II in hegumenum e
sacerdotibus sæcularibus assumptus, more ad-
huc insueto, consensu vero tam unanimi, ut
non sine quodam Dei interventu id evenisse
velint auctores indigence. Fuit Basilius vir
pietate insignis, bonisque operibus ex animo
deditus; nec exteriori tantum, sed et interiori
domui simul consulebat sollerter, quippe qui
monasterium muro circumvallandum curaverit,
propriam animam vero spirituali propugnaculo
communierit, accepto magno habitu seu sche-
mate, quo majoris perfectionis desiderium te-
staretur. Edocent nos hæc omnia literæ celebra-
rimi Cyrilli Turoviensis episcopi ad Basilium
datæ (5). Denique, post Basilium, hegumenum
habuit S. Arethas Theodorum, quem mors occu-
pavit ineunte sæculo XIII, circa annum 1203,
succedentibus duobus aliis Acyndino II et Poly-

carpo II, ecclesiam vero Kioviensem regente D
Matthæo ab anno 1200 ad annum 1223. De
ultimo hoc metropolita nil in præsentiarum
dicemus; notabimus tamen ejus ævo ad commu-
nionem ecclesiasticam rediisse imperatorem Ale-
xium et patriarcham Joannem, qui ab anno 1199
ad annum 1204 Constantinopoli sedit, curante
id Innocentio III, ab anno 1198 ad 1216 Ro-
mano pontifice.

28 Cujus memorabilis exstat epistola ad archi-
episcopos, episcopos et universos tum clericos tum
laicos per Rutheniam constitutos, data Viterbii, no-
nis octobris, anno 1207 secundum Turgenevium (6),
secundum Theinerum vero, anno 1209 (7). Hanc
pontifex exorditur epistolam sequentibus verbis:
Licet hactenus elongati fueritis ab uberibus
matris vestræ tanquam filii alieni, nos tamen
qui sumus in officio pastoralis a Deo, licet
immeriti, constituti, ad dandam scientiam
plebi suæ, non possumus affectus paternos
exuere, quin vos sanis exhortationibus et
doctrinis studeamus tanquam membra vestro
capiti conformare, ut Ephraïm convertatur
ad Judam, et ad Jerusalem Samaria rever-
tatur. Utinam intelligere velitis, sapere, ac
novissima providere, ut, a mentibus vestris
omni depulsa caligine, ad viam ab invio
redeatis, qui dudum post greges sodalium (id
est græcorum) evagando, vos ejus pertinaciter
magisterio subduxistis, quem Salvator noster
universalis ecclesiæ caput constituit et magi-
strum, inquit: « Tu vocaberis Cephas, »
et: « Tu es petrus, et super hanc petram
ædificabo ecclesiam meam. » Dein, allegatis
nonnullis locis ad stabiliendum primatum Petri
ejusque successorum, prosequitur ita: Ut autem
ad præsens de reliquis taceamus, cum græco-
rum imperium et ecclesia pene tota ad devo-
tionem Apostolicæ Sedis redierit, et ejus hu-
militer mandata suscipiat, et obediat jussioni,
nonne absonum esse videtur, ut pars toti suo
non congruat, et singulariter a suo discrepet
universo? Monet eos denique, ut legatum Romani
pontificis benigne suscipiant, eique pronis men-
tibus obsecundent. Ex his omnibus non parum
momenti accedit sententiæ, quæ Aretham vere
catholicum fuisse statuit. Sed de his satis.

Memorabilem
ea de re episto-
lam scripsit
Innocentius
papa III.

E

F

VITA S. ARETHÆ, MONACHI KIEVOCRYPTENSIS, Auctore B. Simone, episcopo Vladi- miriensi, juxta Patericon Mos- quense anni 1759.

Vere dignum et justum est semper Deo gra-
tias agere pro omnibus, sive prospera sint,
sive adversa. Hoc enim non modo justis,
quemadmodum Jobo contigit, gratiam adau-
get, sed et magnos peccatores in sanctos
mutat virosque perfectos, ut manifestam rem

In adversis ut
in prosperis
Deo gratiæ
agenda.

(1) Cfr. Miscellanea sacra, Theophanis Procopovicz, pag. 112
et 113, ed. 1744. Wratislaviæ. — (2) Acta Sancti. tom. II Sept.,
præf. pag. XX, lit. A. — (3) Cfr. Maii, nova Bibl. tom. V, pars
poster. pag. 104, n. 3. — (4) Rudnev, Dissertatio de hæres. et

sectis eccles. russ. pag. 48, Mosq. 1836. — (5) Codices manuscr.
Comitis Uvarov. Curavit Suchomlinov. tom. II, edit. 1838. —
(6) Historica Russiæ monumenta, part. I, n. III. — (7) Vieisci-
tudes de l'Eglise catholique en Russie, tom. I, pag. 22, édit. 1843.

facit

a facit beatus vir, de quo episcopus Simon *a*, testis oculatus, hæc tradit.

S. Arethas, in monasterio Cryptensi pecunie suæ nimis deditus, ea spoliatur.

b

c

d

e

f

2 Fuit in monasterio Cryptensi *b* monachus quidam Arethas nomine, ex urbe Polociæ *c* oriundus. Hic cum multam pecuniam in cella sua clanculo asservaret *d*, eo avaritiæ processit *e*, ut nec egenis denarium erogaret ullum *f*, nec in proprios usus quidquam bonorum suorum converteret. Porro advenit quadam nocte, ut a supervenientibus latronibus, quæcunque possidebat ille, diriperentur omnino. Quapropter tanto mœrore tantaque tristitia confectus est monachus infelix, ut parum abesset quin vitam sibi ultro adimeret, insontes crimini patratî accusans fratres, imo et flagris crudeliter cædens. Hi vero, ut ab agendi ratione adeo injusta cessaret, deprecabantur illum assidue, verbisque psalmistæ solabantur, dicentis: « Jacta super Dominum curam tuam et ipse te enutriet » (Ps. LIV, 23.); at ille, monitione fratrum spreta, vel acerbioribus sermonibus pungebat cunctos lacerabatque.

Quod quum gravius ferret, angelica voce in somnis monetur, videtque angelorum dæmonumque controversiam et convertitur;

3 Ecce autem post aliquot dies in gravem morbum incidit Arethas, mortique proximus fit; sed ne tunc quidem a murmurando destitit aut vituperando. Igitur benignissimo Domino, qui omnes vult fieri salvos, misericordiam erga illum manifestare placuit vere mirandam. Etenim quadam nocte Arethas, cum in lecto jaceret semivivus, et a longo jam tempore ne verbum quidem proferre valeret, derepente in sequentia verba, omnibus demirantibus, alta voce prorupit: Miserere Domine! Parce Domine! Tua sunt omnia! Bonorum jacturam amplius non doleo. Hæc ubi exclamavit, illico sanatus est; de causa vero clamoris gemituumque interrogatus, hanc subjunxit: angelos se vidisse dæmonumque turmas ad se venientes, deque pecunia ablata inter sese disceptantes: Noster profecto est iste, clamasse dæmones, nobisque tradendus, eo quod in Dei vituperium, non in laudem divitiis usus sit; angelos autem hæc sibi dixisse: Utinam, o miserande, de direptis bonis gratias Deo rependisses, qua possent tibi, ut quondam Jobo, in eleemosynam reputari! *C* ut enim, qui eleemosynam sponte sua libereque erogat, multum coram Deo promeretur, ita pariter mereri censendus est ille, qui bonorum suorum direptionem grato animo tolerat, cum donatio libera et tentatio victa idem præstent utrinque; nimirum quia non resistit modo diabolo, in peccatum spoliando pertrahenti, quin potius Deo gratis tradit universa, idcirco id eleemosynæ loco reputatur ipsi; hæc ab angelis ubi prolata fuerunt, se in prædicta verba: Miserere Domine etc. prorupisse; statimque dæmones aufugisse contristatos, angelos vero præ gaudio exultasse, et recessisse lætabundos, eo quod rapta pecunia in eleemosynam fuerit conversa.

pœnitentiam agit, virtutes vitii contra-rias exercens,

4 Quibus auditis, glorificarunt fratres Deum, qui viam pœnitentiæ edocet peccatores, tantamque grato animo vim et efficaciam indere dignatur. Arethas vero, utpote a Deo ipsomet eruditus, in virum evadit, sive animum spectes, sive mores, adeo perfectum, ut

omnibus esset admirationi, illud apostoli decantantibus: « Ubi abundavit delictum, superabundavit gratia (Rom. v, 20). » Ut enim antea a vituperiis impediri, ita nec a Dei laudibus gratiarumque actione in posterum distrahi potuit, sed illud Jobi quotidie in ore habebat: « Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum! (Job. 1, 21.) » Similiter de cæteris peccatis intensam egit pœnitentiam Arethas, atque exinde paupertati veræ minimeque larvatae ex præcordiis adhæsit; obedientiam non ad oculum tantum, sed ex animo coluit; castitatem tum corporis tum mentis servavit, in oratione multus, in jejuniis nimius, nec jam auro corruptibili argentove, sed potius virtutibus sive externis sive internis (omnes enim gratus animus ille secum adduxerat), adeoque et, qui illarum fons est, Deo ipso, dives.

EX PATERICO.

5 Tandem, post multos labores *g* exantlato, ad Deum transiit Arethas, æterna quiete fruiturus. Conditus est in cryptis *h*; sese beatitudinem misericordibus promissam adæquasse, ac propterea misericordiam apud Deum invenisse, corporis integritate mirifica attestans. Cujus precibus *i* nos quoque gratias semper agentes vivere valeamus, quo pariter et misericordiam divinam consequi, et Deum in Trinitate unum in sæculorum sæcula collaudare mereamur.

et demum moritur.

g

h

E

i

ANNO TATA.

a Patet exordium istud ab editoribus fuisse concinnatum; et reapse in codd. mss. passim desideratur, non excepto Cassianiano (an. 1462); ubi incipit ita: Fuit quidam monachus etc., testante Vostokovio in egregia codd. mss. Musæi Rumiantsoviani descriptione, p. 431.

b Cryptense vocatur, non quasi in cryptis subterraneis degerent S. Arethas alique monachi coevi, sed lato quodam sensu; quia id super cryptas, in quibus initio reapse latitaverant primi S. Antonii discipuli, exstructum fuit. Prodiit autem ex cryptarum tenebris in lucem jam tempore Barlaami hegumeni, anno scilicet 1062, vivente adhuc S. Antonio, Cryptensium monachorum primo parente. Licet autem a Barlaamo constructum fuisset ac absolutum, nonnisi sub S. Theodosio, ejus successore, habitari cæptum est, ideoque Theodosianum ab annalista Nestore vocatur.

F

c Quæ hic ad marginem Paterici vulgati leguntur verba: Arethas erat de gente Polovecensium, perperam esse apposita, observavimus in Commentario prævio, num. 8.

d Paupertatem vovisse monachos Cryptenses aperte testatur Simon in epistola ad Polycarpum ita scribens: VOVISTI PAUPERTATEM; quæ promisisti, imple. Insuper constat S. Theodosium dedisse suis regulam monasterii Studii, quæ totam complectebatur monasticam disciplinam. Jam vero inter pœnas quotidianas, a S. Theodoro statutas, vigesima fert: Si quis aliquid possederit in scio præposito, sit extra communionem diebus quindecim, aridis vescens hora nona, cum metanœis quinquaginta (1). Aliunde exploratum est, omne super-

AUCTORE
J. MARTYNOV.

fluum a cellis Cryptensium exulare debuisse. Unde siquando Theodosius monachos invisens aliquid superflui in cella offendisset, illico in ignem projici jubebat, delinquentem fratrem ad paupertatem melius sectandam paterna correptione exstimulans.

e Juvat hic ea referre quæ de avaro in canonicis suis præscripsit idem S. Theodorus Studita: Avarus, ait, insanabili morbo laborat, qui interiorem hominem exedit. Avaritia est idolorum servitus, infidelitatis filia, infirmitatum prætextus, voluntaria apostasia. Huic decernimus quadrimestrem poenitentiam, quadraginta dierum aridum victum hora nona, et quotidianas metanœas quinquaginta, cum sit vitium animam consumens (1).

f Hinc colligitur, Cryptenses monachos non semper, habitu accepto, bonis nuntium misisse, id quod etiam in occidentali ecclesia factitatum esse constat. Cæterum varios gradus ibidem existitisse ab ipsis monasterii incunabulis, indubium est: alii enim laicorum veste induebantur, in variis probationibus versantes; alii vero monachico habitu vestiebantur quidem, tonsura tamen nondum erant insigniti; duo ultimi ordines parvo et magno schemate, ut ajunt, differabant. Porro etiam eos, qui schemate erant condecorati, facultatem habuisse bonis utendi, licet non sine licentia hegumeni, testatur epistola Cyrilli Turoviensis episcopi ad Basilium hegumenum Cryptensem, qui schema jamjam suscepturus erat, data (2).

g Phrasis ista apud Paterici concinnatores nimis trita est ac vulgaris, quam ut inde quidpiam de ætate sancti plus minus provecta con-

cludere liceat: potest enim referri non ad annorum numerum, sed ad solum poenitentiae fervorem, laborum ac mortificationum frequentiam.

h Sepultum fuisse B. Aretham in crypta Antoniana seu viciniore, observavimus in commentario prævio. In sepeliendis monachis Cryptensibus peculiaris servabatur ritus, quem descriptam exhibent plures codd. vetustiores manuscripti. Hanc sepeliendi rationem, ac defunctorum corporum ornamenta in subjunctis schematibus quodammodo spectanda proposuit Herbinus in opusculo suo de Kiovia subterranea (3), toties a nobis allegato. Exhibet idem auctor et aliud schema (4), quo visitatio paschalis cryptarum delineata cernitur. Solet enim, ait Herbinus, presbyter Kioviensis feria I paschatis, sacris antelucanis peractis, cum aliquot fratribus in cryptam descendere, defunctorum patrum corpora invisere, eaque sacro thure suffumigando preculas aliquot ex more recitare. Quo facto mortuos alloquitur exultabundus hisce verbis: SS. PP. et FF., hodie Christus, fracto mortis jaculo, a mortuis resurrexit! cui comites fratres respondent: Vere surrexit Christus Dominus! Hæc ille ex Paterico Kossoviano.

i Epilogus iste ab ipsis Paterici editoribus compositus est, ut patet. In codd. mss., ubi explicit Vita B. Arethæ, sequitur brevis allocutio, quam biographus in quavis Vita addere solet. Alloquitur autem hic Simon Polycarpum, atque ut Acyndino hegumeno suo obedientissimus in monasterio Cryptensi vivat moriaturque commonet.

(1) Maii, nova Bibliot. tom. V, part. 2, pag. 133. — (2) Macarius,

Hist. eccl. Russ. tom. III, pag. 127. — (3) Pag. 67. — (4) Pag. 70.

P A R E R G O N .

PARS PRIOR

DE PATERICO MOSQUENSI.

§ I. De auctore Paterici.

Herbinus, qui singularem auctoritatem in rebus slaviciis olim habuit, occidentalibus primum persuasit

Patericon Kievocryptense esse librum, quo Patrum Cryptensium Vitæ continentur, norunt omnes. At minus communis est accurata ejus notitia; et quemnam auctorem habuerit, aut quomodo exortum fuerit, ignoratur a plerisque. Quotusquisque est, quæso, cui illud, fama justo majore celebratum ubique, et ab omnibus confidentur citari solitum, volumen adire et perpendere licuit? Peregrini sunt hac in re non aliengenæ tantum, sed et Russorum plerique, a majoribus sibi tradita eaque jam obsoleta æquo religiosius sectantes. Et primo quidem, vulgaris fuit, etiam in Russia, error de Paterici auctore, quem passim asserebant esse Nestorem annalistam (1). Invenit illud figmentum in Occidentem J. Herbinus, Regiomontanus, in opusculo cui inscripsit: Religiosæ Kijovienses

cryptæ, sive Kiovia subterranea, in quibus labyrinthus sub terra et in eo emortua a sexcentis annis divorum atque heroum græcoruthenorum et necdum corrupta corpora ex nomine atque ad oculum e Πατερικῶν slavonico detegit. (Jenæ, anno 1675). Nec mirum; nam specioso huic titulo accedebat scriptoris auctoritas longe speciosior; et vero cum ei, ministerii evangelici partibus in Saxonica ecclesia Vilnæ defungenti, frequens privatim cum abbate rutheno Vilnensis monasterii S. Spiritus, Martiniano Voloskovicio, consuetudo esset, cum Innocentio vero Gizelio, archimandrita Kievocryptensi, literarium etiam intercederet commercium, insuper et lingue slavonicæ eruditionem haud mediocrem, ut jactabat ipse, hac occasione esset nactus; quæ

(1) Cfr Timkovski, Brevis disquisitio de Paterico Nestoris chronographi, pag. 61.

autem

A autem traditurus erat aut ex viris illis duobus sese didicisse affirmaret, aut propriis oculis spectandi habuisse copiam; profecto veluti oraculum quoddam auscultandus erat Herbinus a popularibus aliisve hominibus, in slavicarum literarum republica prorsus peregrinis.

B. Nestorem auctorem fuisse Paterici, ipse deceptus ab archimandrita Gizelio, æque ac Schlæzerus.

2 Jamvero solemne est Herbinio Nestorem pro auctore Paterici exhibere. Scribit ille in opusculi sui initio: « In cryptis Kioviensibus sacra quandoque, teste Nestore, Ruthenorum historico atque chronologo, IN SUO LIBRO CUI TITULUS EST Πατερικόν, i. e. liber vitarum SS. Patrum in cryptis Kioviensibus nunc dormientium, tempore definito peraguntur (1). » Et alibi de Paterico agens: In quo, ait, Patrum Cryptokioviensium Vitas Nestor Ruthenorum chronographus prolixè et paucis enarrat, qui liber Kioviæ anno 1661 typis editus est slavonicis (2). Nec Vitas tantum Paterico insertas, sed et præfationem, in vulgata editione eidem præmissam, atque recentiorum acatholicis commentis refertam commaculatamque, venerabili Nestori tribuit Herbinus confidenter; summamque ejus latine reddendam curavit, confessionis etiam augustanæ placitis passim immixtis (3). Scopulo tamen impegit vir eruditus, deceptus sane auctoritate Gizelii, viri, ut Herbinii verbis utar, inter Ruthenos ætate ista incomparabilis, omnimodo linguarum ac scientiarum, quas sibi in multis Europæ academiis atque peregrinationibus acquisivit, eruditione atque experientia eruditissimi (4). Si igitur ea, quæ de Paterici auctore ceu vera et indubia protulit tanta auctoritate nixus, apud vulgus, ut fieri assolet, fidem invenerint, culpandum malim Innocentium, hac in re minime innocentem; idque eo libentius quod idem error cum multis aliis ex vulgata ipsius editione, velut ex fonte quodam, non tantum in Occidentales plagas late diffusus est, sed etiam inter indigenas promanavit, ut rectissime annotavit clar. vir Kubarev (5), a nobis sæpius hic laudandus. Sane errorem hunc sancivit Schlæzerus ipse, historiæ criticæ in Russiâ parens tantopere deprædicatus. Ipse enim, quamquam arte hypercritica polleat, impediri tamen omnino non potuit, quominus eidem scopulo, cui Herbinus, vehementer C impegit, sive vulgi errore abductus, sive Mulleri sibi amicissimi testimonio cedens (6), aut potius proprio judicio nimium confusus. Audi ipsum decretorie pro more suo rem definientem: « Duo sunt, ait, quæ reliquit nobis Nestor: videlicet Vitæ quorundam hegumenorum aliorumque virorum monasterii Cryptensis, uti habetur in prima Paterici parte, cui inscribitur: Vitæ sanctorum et deiferorum Patrum nostrorum Cryptensium, a venerabili P. N. Nestore, Russorum chronographo, conscriptæ. Alterum opus majoris momenti est Chronicon etc (7)... Et subdit modo Vitas istas, teste Paterico (vulgato) in præfatione, bellicorum tumultuum injuria ad nos pervenisse quidem, at non integras, sed tantum præcipuis partibus salvas, curante id S. Simeone (lege Simone), episcopo Vladimiriensi et Suzdaliensi qui sæculo XII floruit. » Unde patet,

Schlæzerum in eorum sententia fuisse qui Nestorem auctorem esse vellent libri peculiaris, Paterici dicti, et ab ipsius Chronico prorsus distincti.

AUCTORE
J. MARTYNOV.

3 Quid quod Patericon Cryptense a Nestore conscriptum et dein deperditum esse affirmarint viri alioquin eruditissimi et de rebus Slavicis meritissimi? Quorum unum alterumve in medium adduxisse juvat. Primus esto Eugenius metropolitae, qui in opere cui titulus: Dictionarium historicum scriptorum ecclesiasticorum Russiæ, pag. 93, tom. II, ed. Petropolit. 1827, Schlæzeri asserta ad verbum refert eodem prorsus testimonio, id est Vulgati Paterici præfatione, nixus. At in prædicta præfatione nusquam talia inveniet, quicumque rem attentius legerit. En ipsa editorum verba: Venerabilis Nestor scripsit, præter Chronicon, peculiarem librum quo S. Patris nostri Antonii vita uberius enarratur. Qui liber equidem in vetustis Paterici manuscriptis memoratur, at bellorum injuria nobis abreptus est. Legerat tamen illum notissimus testis Simon, qui et annum, mensem diemque quo venerabilis hic Pater obierit inde nobis declaravit (8). Agitur hic tantummodo de Vita S. Antonii, quæ sola bellorum tempestate periisse, et ex qua Simon episcopus, si voces bene intelliguntur, non excerpta, sed unicum factum exprompsisse dicitur. Cæteroquin Antonii Vitam, de qua hic sermo, nunc quidem deperditam, falso Nestori tribui ab editoribus Paterici et, qui eos sequitur, Eugenio (9) neminem fugit. Eugenio addendus Kacenovski, in universitate Mosquensi olim professor et scepticorum, ut aiebant, in re historica antesignanus. Hic, dum Nestoris annales fœtum esse asserbat ætate posteriore conceptum, verum in eo legitimumque Paterici parentem salutare non dubitavit: Quidnam enim, inquit, verisimilius excogitari possit, quam ut monachus sæculi XI (agitur de Nestore), memoriam Theodosii veneraturus, qui monasterium Cryptense fundaverat, ejus Vitam quoque exarare secum statuerit, aliorum Patrum Kioviensium Vitis adjectis? Ita Kacenovski, citatus in Disquisitionibus de historia Russiæ, auctore Pogodin (10).

In eandem deinde sententiam iverunt russi eruditi v. gr. Eugenius, metropolitae et Kacenovski;

4 Contra, Timkovski, modo laudatus, affirmat Nestorem ne cogitasse quidem de Paterico conscribendo, et Vitas, quæ nunc in prima parte Paterici vulgati leguntur atque Nestori tribui solent, primitus partem fuisse Chronici ab eodem compositi et non nisi temporis intercapidine ab incertis collectoribus inde excerptas fuisse atque Paterico invecas. Ego quidem affirmo, sunt verba ipsius, nullum exstitisse librum peculiarem, qui Nestorem habuisset auctorem et Vitas sanctorum contineret, Patericon nuncupatas (11). Imo nec scribere potuisse probat ex multis rationibus, quibus expendendis hic supersedemus, miraturque non immerito, qua fieri potuerit, ut viri alioquin eruditi et linguae propriæ peritissimi tam fœde errarint, aut falsis alienigenarum interpretationibus se abduci siverint (12). Denique, postquam Vitam

E

F

sed oppositam tenuit Timkovski, asserens B. Nestorem Paterici auctorem non esse, sed partem ejus chroniconum in hunc librum fuisse illatam. Karamsini sententia.

(1) Cap. I, pag. 4. — (2) Cap. III, pag. 13. — (3) Cap. III, pag. 4, 17 et cap. XI, num. 5, pag. 98 et 113. — (4) Pag. 31. — (5) Disquisitio de Paterico Cryptensi, pag. 12 et 22, ed. Mosq. 1847. — (6) Timkovski, Brevis Disquis. de Paterico Nestoris, pag. 62. — (7) Nestor, ed. Mosq. 1809, præf. § 3, pag. 14. Ger-

manica, pag. 49. — (8) Patericon, ed. Mosq. 1739, fol. 7 verso, et Kubarev, loco citato, pag. 18. — (9) Descriptio Lauræ Kievocryptensis, § XVI, pag. 121, edit. Kioviens. 1831. — (10) Tom. I, pag. 366. Mosquæ. 1846. — (11) Loco cit. pag. 71. — (12) Ibid. pag. 66.

AUCTORE
J. MARTYNOV.

Theodosii, quæ certo certius Nestoris est, tanquam spuriam aut saltem interpolatam, respuisset, cætera vero omnia a Simone fuisse aut ampliata aut etiam ex integro adornata asseruisset, rem totam concludit his verbis: Ergo probata manet veritas illa maximi momenti, nimirum nullum aliud monumentum relictum nobis esse a Nestore præter pretiosos ipsius annales (1). Restabat igitur, ut Simonem et Polycarpum solos Paterici auctores duceret, præsertim cum nemini alii unquam fuerit tributum, et de ipsis nullum exstiterit dubium. Simile quid pronuntiavit Karamzin, patriæ historiæ indagator omnium illustrissimus; at ob alias omnino rationes. Nimirum voluit ille hosce duos scriptores solos esse Paterici auctores (2), non quod Theodosii Vitam, in prima parte vulgati Paterici contentam et Nestori certo tribuendam, eidem, quemadmodum fecit temere Timkovski, abjudicaret, sed ut recte observavit Kubarev (3), quia advertebat illam in melioris notæ Patericis mss. occurrere initio quidem positam, at Paterici Cryptensis titulo destitutam; contra Simonis epistolam eodem ornari.

B *Quia igitur alii aliter de Paterici auctore sentiunt, quæstio illa undenam tandem provenerit ille liber et quomodo aut quandonam exortus sit, sponte exurgit.*

§ II. Paterici ortus, incrementa, partitio.

Primitivum
Patericon con-
tinebat tres
partes:

I *mprimis igitur sciendum est Patericon esse opus non unius auctoris, sed plurium, nec formam primigeniam servasse aut intemeratam, sed novas, quotiescumque exscribebatur, induisse, donec tandem anno 1661 ultimam a sæpe dicto Gizelio acceperit (utinam mox deponendam!) atque in magnum excreverit volumen, quod maxima olim assiduitate a Russis pervolvebatur. Enatum autem est hoc modo. Ex tribus initio constabat lucubrationibus; quarum prima erat epistola B. Simonis, episcopi Vladimiriæ et Suzdaliæ, de quo multus erit nobis sermo ulterius, data anno 1225 ad Polycarpum monachum Kievocryptensem; secunda Epistola ejusdem Polycarpi ad hegumenum Cryptensem, Acyndinum, tempore posterior; tertia demum narratio erat de primis monachis Kievocryptensibus, præcipue ex Annalibus Nestoris toties laudati deprompta (4). Ex hisce tantum opusculis primævum Patericon constituisse, probatur vel eo, quod inveniuntur codices, in quibus nonnisi tria hæc scripta legantur, Paterici nomine insignita. Jam quid unumquodque eorum in se complectatur breviter, quantum ad rem nostram facit, indicemus.*

quarum pri-
ma, seu epi-
stola B. Simo-
nis, episcopi
Vladimirien-
sis, de duode-
cim agit mo-
nachis Cryp-
tensibus, de
monasterii ori-
gine et de S.
Antonio fun-
datore;

6 *Porro in epistola Simonis, quæ primo loco venit, tres partes facile distinguere possunt, patenctica, hagiographica et mixta seu historica. Scripturus ad Polycarpum, monachum adhuc juniorem, honoris cupidum, obedire vero nescium, ab hortatione orditur pius antistes; paternam caritatem agrotum adit; humilitatem religiosam laudibus cumulat; vota in memoriam revocat; vocationem sub oculos ponit; mundanæ gloriæ*

vanitatem commonstrat; ardoresque juveniles suaviter sedat compescitque. Hæc in prima parte, quæ nomine Epistolæ designari solita est, utpote monitis salutaribus plena. In secunda, quæ ad rem nostram potissimum spectat, exempla domestica in medium adducit Simon, quo efficacius tepescentem stimulet, animumque despondentem erigeret facilius. Prodeunt igitur in palæstram milites quidam virtute insigniores, inter quos Arethas noster. Numero sunt duodecim, scilicet Onesiphorus cum monacho quodam indigno; Eustratius jejunator, martyrio clarus; Nikon, cognomento Aridus, duramque captivitatem apud Polovecenses passus; Kuksa, hieromartyr; Pimenus jejunator; Athanasius reclusus; Nicolaus, cognomine Devotus (Sviatosla), ex duce monachus; Erasmus, terrenarum rerum contemptu insignis; Arethas, cujus Vitam dabimus supra; Titus denique presbyter cum Evagrio diacono, dira morte abrepto. In ultima parte ostenditur monasterii Kievocryptensis excellentia, sanctorum fundatorum Antonii et Theodosii merita declarantur et enarratur origo sanctissimi illius loci miraculis illustrata. Demonstratur præterea hanc domum arborem esse uberrimis fecundam fructibus, et præsulibus ecclesiæ Russicæ seminarium futurum esse feracissimum. Et quidem, teste eodem Simone, qui scripsit anno 1225, ejus ævo inde jam prodierant episcopi fere quinquaginta.

7 *Simonis monita, uti arbor bona, bonum derunt fructum, litteras dico Polycarpi, rogante venerabili hegumeno Acyndino, circa annum 1230 datas, atque pietatem auctoris, in virum alium mutati, sanctitatemque clare testantes. Possunt autem illæ considerari veluti prioris epistolæ continuatio; fatetur namque Polycarpus, se de iis solummodo monachis Cryptensibus tractaturum, de quibus silet epistola Vladimiriensis episcopi, nec quidquam se dicturum nisi quod ex magistri sui amantissimi ore acceperat. Quare Simoni debetur quodammodo altera hæc epistola, Vitas Cryptensium patrum longe fusiori calamo enarrans. Memorantur ibi sequentes monachi, numero quindecim: Nicetas ex recluso episcopus Novgorodensis; Gregorius thaumaturgus; Agapetus medicus ἀνάργυρος; Joannes Patiens; Moyses Hungarus, castitatis amantissimus; Prochorus thaumaturgus; Marcus et Theophilus, fossore cryptarum; Theodorus Tentatus; Basilius, Theodori familiaris; Spiridion et Nicodemus, prosphorum pistores; Olympius pictor; et denique Pimenus Patiens.*

8 *Utrique epistolæ additur, ut notavimus, narratio de primævis Cryptarum monachis, ex Chronico Nestoris desumpta; ubi præter narrationem de rebus præcipuis, ad vitam domesticam spectantibus, proponuntur etiam Vitæ Damiani presbyteri, Matthei Providi, Jeremiæ senis admodum annosi, et demum Isaaci a dæmone tentati: et quidem trium priorum breves sunt, ultimi vero fusior. Atque hæc sunt tres Paterici partes, quæ tamquam fundamentum hujus libri sunt, aut potius tria opera, auctore, tempore, proposito inter se distincta, licet rebus, quas continent, non dissimilia. Ex his porro*

secunda Poly-
carpi, mona-
chi Crypten-
sis, de aliis
quindecim mo-
nachis;

et tertiam, ex B.
Nestori: Chroni-
cis desump-
ta, de quatuor
aliis.

(1) Tom. I. pag. 73, Mosquæ, 1846. — (2) Histor. imperii rossiaci, tom. I. pag. xxxiii, edit. 1818. — (3) Opusculo citato, pag. 2. — (4) Macarius archiep. de recensionibus Paterici

Cryptensis antiquioribus, in opere periodico: Izvestija Akademii etc. I.e. Notitiæ Academiæ Petropolitanae, sectionis literariæ tom. V, pag. 131.

A simul junctis, conflavit incertus concinnator saeculo xv volumen illud tripartitum, Paterici nomine non incongrue decoratum, utpote quod Vitas Patrum Cryptensium contineat; sunt autem numero triginta et inveniuntur apud collectores fere omnes, sive recentiores sive ætatis remotioris.

Postmodum
plura alia ad-
dita fuere,
partim jure
merito, utpote
monastica,

9 Cætera omnia, quæ in Paterico leguntur, posterioribus temporibus eidem addita sunt, adeoque non in omnibus codicibus reperiuntur. Sunt autem hæc: 1° Narratio de monasterii Cryptensis erectione et de sancto Antonio, e Nestoris Chronico desumpta; 2° Vita sancti Theodosii, ab eodem Nestore fusiori calamo exarata, ubi quædam narrantur de aliis monachis, de S. Antonio, Barlaamo, Ephræmo, deinceps metropolita Kioviensi; quibus addendi Nicon, Isaias, ad sedem Rostoviae evectus, Damianus presbyter, Hilarion et Stephanus, ad episcopatum Vladimiriæ postea electus. Hæc autem fragmenta omnia, si Theodosii Vitam excipias, in vulgato Paterico in totidem opuscula integra excreverunt, quemadmodum et illa de monachis primævis, de Damiano, Jeremia, Isaaco ex Annalibus excerpta. Unde non immerito affirmare potuit clarissimus Timkovski, Nestorem nunquam cogitasse de conscribendo libro, qui tales Vitas contineret, quales in vulgato Paterico habentur. 3° Narratio de inventis reliquiis sancti Theodosii, prout legitur in Nestoris Annalibus; 4° Encomium sancti Theodosii, auctore incerto; 5° Epistola cujusdam de religione Varegorum seu Latinorum, ad M. D. Jaroslaum data et sancto Theodosio a quibusdam perperam (1) tributa, fatentibus id orthodoxis auctoribus vel ipsis (2); 6° Chronicorum excerpta quædam de Niphonte, episcopo Novgorodensi, et de presbytero Basilio tractatio. Excepit Basilius iste in regendo archimandritam Polycarpum, qui anno 1182 mortuus et qui ab altero Polycarpo hagiographo, supra laudato, probe distinguendus est. Quæ omnia licet adventitia sint et secundaria, cum præcedentibus tamen, si rem ipsam de qua agunt spectas, non male cohærent.

partim im-
merito, sive quod
ad alia hagio-
graphiæ par-
tes spectent,
sive spiritu
minus catholi-
co infecta sint.

10 Verum aliter statuendum est de sequentibus additionibus aut potius interpolationibus, quæ, si non mere sunt historice, certo certius ad Patericon Kievocryptense nulla ratione pertinent: agunt nimirum de apostolatu sancti Andreæ in Russia; de ecclesia Kioviensis originibus; de sanctis Cyrillo et Methodio deque Slavorum conversione ad fidem; de sanctis Olga et Vladimiro; de Varegis quibusdam, Vladimiri tempore martyrium passis; de sanctis fratribus Boriso et Glebo martyribus; nec non et de adventu Normannorum in Russiam; de primis ejus ducibus Rurico, Olego, Igore et sequentibus. Mitto epistolam Photii, metropolitæ non uniti, ab anno 1410 ad annum 1431, ad monachos Cryptenses datam. Cum primis autem illud notatum velim non reperiri ista nisi in codicibus ætatis recentioris, ac proin minorem auctoritatem habere, magisque suspectæ fidei esse. Hæc ita de Paterici ortu et incrementis, de auctoribus et partitione explanatis, jam de modo, quo res,

ibidem contentæ, a variis collectoribus ordinatæ fuerint aut permixtæ, contractæ aut extensæ, interpolatæ aut immutatæ, foret nobis disserendum; sed quia lector non levi afficeretur fastidio, si in meatus literalium istarum cryptarum, admodum contortos, homo peregrinus deduceretur, ideo, ingrata opera hac relicta, quædam tantum de præcipuis Paterici recensionibus, sive manuscriptis, sive impressis, attingemus, quo et genuini Paterici pretium expendatur melius, et vulgatæ editionis defectus magis innotescant.

AUCTORE
J. MARTYNOV.

§ III. Variæ Paterici recensiones manuscriptæ.

Patericon in deliciis olim fuisse Russis, multoque magis ac Nestoris Chronica pervolvi solitum aut transscribi, auctor est D. Kubarev, optimus sane hac in materia judex (3). Revo-centur hic in memoriam quæ de transscribendi diligentia aut potius voluptate, genti huic peculiariter indita, tradunt Schlæzerus (4) aliique. Sane Kohlius scribebat verba notatu digna: Nullum credo populum in describendis libris tam laboriosum ac frequentem esse quam Rutheni sunt: hinc plurimos apud eos homines videas, qui per totum diem nihil aliud agunt, quam ut libros russicos describant, nulla alia re victum quæritantes: hisque non tantum manuscriptas et nondum editas, cujus generis sunt libri historiam patriam complectentes, annales dicti, (significare potuisset præsertim historiam sacram,) sed impressos etiam rariores ac pretiosiores describendos tradunt: ac sæpe, tabernas mercatorum Petropoli ingressus, in quosdam sermones Chrysostomi vel Ephræmii Syri vel Sacrae Scripturæ libros descriptos incidi (5). Addendum, quod homines pii, Kiovienses cryptas invisentes, ut gratias sibi necessarias facilius obtinerent, aut de obtentis grati animi pignus exhiberent, Vitam alicujus sancti Cryptensis officiumve manu propria describere promittere solebant, voti etiam sacramento sese adstringentes (6). Quo factum est ut Paterici egrapha admodum multiplicarentur olim.

Olim a Russis,
intranscriben-
dis libris occu-
patissimis, in-
numera facta
sunt Paterici
exemplaria,
E

12 Quæ vero hodiedum noscuntur, facile ad tres aut quatuor familias seu classes præcipuas reduci queunt; quorum tamen nullum sæculo xv vetustius est. Omnium antiquissimum, anni est 1406 (7), non autem anni 1409, ut voluit quidam (8), et vocatur Arsenianum nomine episcopi Tverensis Arsenii, quo volente confectum fuit. Hunc ego antistitem omnium primum fuisse conjicio, qui Cryptensis Paterici proprie dicti consilium conceperit ex tribus illis auctoribus Nestore, Simone et Polycarpo concinnandi. Peditum episcopale tenuit Arsenius, indigenis sanctus, ab anno 1390 ad annum 1409 (9). Nec ætate solum, sed et merito cætera antecellere apographum Arsenianum auctor est doctissimus Kubarev, ideoque ut publici juris fiat, dignissimum. Extant recensionis hujus codices tres; quo-

quæ ad qua-
tuor familias
Arsenianam,
Theodosia-
nam, Acacia-
nam et Kas-
sianinam revo-
cari possunt.

(1) V. Opusculum a me editum, Manuscripts slaves de la bibl. impér. de Paris. pag. 96. Paris, 1838. — (2) Philareti archiepiscopi Cernigoviensis in Patrologia, tom. III, pag. 412. Petropoli, 1839. Kubarev, de Paterico Crypt. Disquisitio, pag. 3. — (3) V. in Collectaneis historicis (Istoriceskij sbornik) quæ edidit Pogodin, tom. I, pag. 429. — (4) Nestor, ed. Mosq. prief.

§ 19. — (5) Introductio in historiam et rem litterariam slavorum imprimis sacram etc... pag. 5. Altoniæ, 1729. — (6) Kubarev, loc. citato. — (7) Macarius, De recension. Pater. antiq. pag. 134. — (8) Philaretus, Hist. eccl. russ. tom. I, pag. 49. — (9) Diction. histor. Sanctorum Eccl. russ. tom. I, pag. 41.

PARS POSTERIOR

DE B. SIMONE,

EPISCOPO VLADIMIRIENSI ET SUZDALIENSI.

§ I. Ejus ortus, vita monastica
Kioviæ, episcopatus et cultus, ex
variis auctoribus collecta.

Simon, quem alii Simeonem vocant, forte quia nomen illud in sacro baptismo sortitus est, in religione olim mutandum, unus est ex celeberrimis sæculi XIII præsulibus, non doctrina tantum literisque conspicuus, sed morum etiam sanctitate commendandus, ideoque a popularibus in sanctorum album relatus. Quo anno lucem aspexerit, quove genere sit natus, certo definiri nequit; conicere tamen fas est eum intra annum 1160 et 1170 primum lucem vidisse, ut ex reliqua vitæ serie probabile videbitur. Parentibus honestis quidem at non generis nobilioris originem traxisse suspicari licet propter verba, quibus ipsemet Polycarpum, non affectu modo, sed et carne sibi conjunctissimum (6), alloquitur, in Vita S. Nicolai Devoti, ex principe monachi. Sic enim ait: Num divitias sprevisi? Nullas habuisti. An gloriam? At ne hanc quidem eras assecutus, quin potius a pauperie ad gloriam gressum fecisti omneque bonum (7).... Utut sit, illud solum compertum habemus Simonem, spreto mundo, habitum religiosum accepisse in monasterio Kioviæ Cryptensi, ibique ad extremum sæculum XII degisse: quo temporis intervallo eum convixisse B. Arethæ monacho, sæculi XIII initio nequaquam superstiti, atque etiam B. Tito presbytero, ejusque socio Evagrio, cujus diram inopinatamque mortem in Vita prioris, ut testis oculatus, enarrat ipse, in Commentario de S. Aretha pluribus vidimus. Titum autem occupavit pretiosa in conspectu Domini mors anno 1196, demortuo jam Evagrio (8).

2 Monachus factus Simon BB. Antonii et Theodosii virtutes viriliter imitandas sibi proposuit; silentii orationisque studium ab Antonio, caritatem fraternam zelumque a Theodosio, humilitatem, obedientiam ab aliis sanctis patribus ediscens diligenter; omnes vero virtutes simul junctas in B. Maria Virgine veluti in speculo nitidissimo contemplans. Hanc enim sanctissimam monasterii Cryptensis patronam peculiari cultu prosequabatur et affectu, ut etiam in Elogio inferius edendo perhibetur. Dum vero tantis exemplis cor suum animumque erudiret et religiosi virtutibus informaret, intellectum quoque excolere minime neglexit, quin potius in legendis patrum Cryptensium Vitis aliisque scriptis ad pietatem facientibus erat assiduus; atque hinc eum uberes etiam fructus collegisse ipsius propria volumina testantur; de quibus infra.

B. Simon, genere honesto, ast (ut videtur) non nobili natus, extremo sæculo XII degit in monasterio Kievo-cryptensi;

E

F

ubi quum ex lectione Vitarum sanctorum multum profecisset, accersitur Vladimiriæ. primus monasterii B. M. V. hegumenus futurus;

A versatissimo (1), raritate et præcellentia insignis, nec ulla ratione, si forte icones demas, Kioviensibus editionibus impar. Kioviensem quidem vocavit illam Strahlus (2), in errorem inductus, quia Sopicovii, quem dubio procul citat, verba male intellexerat.

nævi commun-
es omnium
editionum;

15 Ex dictis hactenus pronum est concludere: primo Simonem episcopum, S. Arethæ Cryptensis biographum, prima Paterici posuisse fundamenta, licet nec Simon, nec Polycarpus et multo minus Nestor auctor Paterici sensu proprio nuncupandus sit; deinde vulgatæ editionis textum nec genuinum nobis exhiberi nec intemeratum, sed temere interpolatum esse et secundum artis criticæ regulas examinandum; atque adeo non majorem fidem, imo minorem promereri quam ecgraphon Kassianianum, ad cujus normam a Gizelio exactus fuit ille textus. Jam vero modus, quem collectores illi sæculo XV et duobus sequentibus in conficiendis Paterici exemplaribus secuti sunt, neminem fugit. Adscribebant nimirum genuinis scriptis quæ vellent; demebant alia, alia addebant de suo, aut immutantes aut edoctæ eloquentiæ floribus exornantes (3); præfigebant titulos proprio Marte excusos; ordinem pro suo quisque ingenio intervertebant; ne multa, agebant impune tantaque securitate simul et temeritate ut genuini textus indicia difficillime agnosci queant; qui scribendi modus, a nemine sane probandus, utrum malevolentiae an inscitiae et simplicitati, ut illis temporibus, tribuendus sit, decernere nolim. Forsitan exspectabant amplificatores isti obscuri lectorem aut tam securum, rerumque omnium ignarum, ut scopulos historicos, chronologicos aliosque inoffenso pede præteriret; aut si quem offenderent acutioris sensus, persuadebant sibi, eum facile, etiam non admonitum, additamenta aliena esse agniturum.

novæ editionis
criticæ neces-
sitas.

16 Nec aliam viam inierunt editores Kiovienses anni 1661, fatentibus id auctoribus ecclesiæ greco-russicæ cæteroquin addictissimis (4); imo longius processerunt, quandoquidem a prædecessoribus suis recensita novis interpolis auxerunt, magisque genuinum Paterici textum propriis vitiarunt additamentis (5). Certo certius autem spreverunt eam artem, qua aurum a scorriis purgatur, seu qua commentatorum inventa ab auctorum verbis secernuntur; licet ea in hoc lucubrationum genere potissimum adhibenda sit. Et utinam aliquis, sive Russus sive alienigena, slavico idiomatum peritus, opus hoc aggrediatur perficiendum, nobisque textum Paterici antiquiorem ex melioris notæ apographis eruat, ad artis criticæ leges exactissime expensum et notis historicis aliisque uberius instructum! Quod et slavicarum rerum cultoribus in genere, et sacrarum præsertim indagatoribus quantopere exoptandum sit, quivis, nisi in sole meridiano cæcutiat, aut præstitutis opinionibus inretitus teneatur, facile dabit.

(1) Bibliographiæ russicæ tentamen, tom. I, n. 817, pag. 171. — (2) Beiträge zur russischen Kirchengeschichte, tom. I, pag. 91, edit. Halle. 1827. — (3) Vostokov, Descriptio Codd. mss. Musæi Rumiantsoviae, pag. 433, col. 6. n. cccv., edit. Petropol. 1842. — (4) Macarius, De Apographis Paterici Cryptensis, præsertim antiquioribus. In opere periodico Academiæ Petropolitanae

Izvestija II Otdelenija Akademii, tom. V, pag. 463 et sequentibus. — (5) Philareti archiep. Historia eccl. russica, tom. I, pag. 49. — (6) Patericon Mosq. fol. 136 in Vita Polycarpi. — (7) Kalajdovicus, Monumenta litteraria sæc. XII, pag. 246. — (8) Patericon, in Vita B. Titi, edit. Mosq.; Strahl, Beiträge zur russischen Geschichte, pag. 136.

AUCTORE
J. MARTYNOV.

functus est hoc munere verisimiliter ab anno 1197, sed certe annis 1206 et 1214. Confessarius fuit Mariæ, uxoris Vsevolodi, magni ducis.

Quia igitur commendabant virum et mores optime compositi et doctrina parum vulgaris, hinc factum est ut in hegumenum electus sit monasterii Vladimiriensis, Nativitati B. M. V. sacri, acceptaque consueta benedictione, Kioviensi cellulæ vale dixerit.

3 Quandonam id evenerit, non omnino liquet; annus tamen 1197 potest probabilissime assignari. Constat nimirum monasterium Nativitatis Vladimirien- anno 1192 erectum esse (1) atque solemniter a Joanne, episcopo Rostoviensi, anno 1197 consecratum. Id vero insigne fuisse, ita ut cæteris omnibus, quæ in urbe illa tunc principe exstabant, monasteriis palmam aliquando præripuerit, auctores sunt annalistæ (2); qui vel eo maxime hac in re credendi sunt quod monasterii illius præpositos ad cathedram episcopalem assumendi et archimandritæ titulo honorandi consuetudo ex illo præsertim tempore inolevit (3). Jam vero parum credibile videtur, tanti nominis cænobium, capite suo ad annum 1215, per annos scilicet fere viginti caruisse, aut Simonem ex cella Kioviensi ad cathedram Vladimiriensem, nullo hegumenatus intervallo interjecto, prosiluisse, ut perperam innuit auctor Dictionarii hagiologici (4), vulgatum Patericon secutus (5). Certe hegumenum fuisse Simonem, anno 1214, consentiunt omnes; utrum vero inde ab anno 1197 monasterio illi præfuisset, definire non audeo, omnibus, quotquot pervolvere mihi licuit, auctoribus hac de re tacentibus; probabilissimum tamen esse persuasum mihi habeo. Sane alius ante Simonem nominatur nemo; ille vero, jam anno 1206 hegumeni munere functus in annalibus perhibetur luculentissime (6). Narratur nempe ad hunc annum obivisse magni ducis Vsevolodi uxorem, Mariam nomine, pietate ac in egenos caritate insignem, atque habitu monachali in cænobio, quod ipsa fundaverat, indutam; ejusque sepulturæ inter alios interfuisse Simonem hegumenum, qui ipsi a confessionibus fuerat; atque hic certe a nostro non est distiguendus. Pridem igitur hegumenum fuisse Simonem, valde probabile esse videtur; quæ sententia proculdubio firmissima evasisset, modo ulterius inquirendi data fuisset copia.

Licet Vladimiri-
ria potentissi-
ma tunc esset
civitas, sube-
rat tamen epi-
scopo Rosto-
viensi. Lugenda
bella orta
sub annum
1212 ex Vse-
volodi testa-
mento.

4 Erat autem tunc Vladimiriæ magni ducis sedes princeps et totius Russiæ facile caput; ecclesiis, monasteriisque frequens, tantaque jam pollens auctoritate, ut parum abfuerit, quin altera metropolis evaserit, Kioviensi æmula, curante id Andrea Bogolubscio, detrectante vero patriarcha Constantinopolitano. Renuit scilicet patriarcha his votis obsecundare, ea maxime ratione, quod ecclesia Vladimiriensis, in politiceis licet esset pollens, in ecclesiasticis tamen nullum gradum haberet; proprio tunc temporis destituta pastore; adeoque non secus ac Suzdalia, quæ olim suos episcopos habuerat, ad diocesim Rostoviensem pertinens. Porro tempore Simonis regebat Rostoviensem ecclesiam una cum Vladimiriensi, Suzdaliensi ac Perejaslaviensi episcopus Joannes nomine, qui ab anno 1190 usque ad annum 1214 hanc digni-

tatem tenuit. Dicit itaque non potest ecclesia D Vladimiriensis pastore suo per aliquod tempus orbata fuisse, ut vult Patericon (7); nam ad hanc diem proprium episcopum non habuerat, sed a Rostoviensi præsule, in cujus diocesi ante jacebat, regebatur. Vladimiriæ vero regnabat Vsevolodus III, Georgii et Constantini parens, ab anno 1176 ad 1212 ducali corona insignitus. Hic autem, morti proximus cum esset, regni gubernacula non Constantino, qui natu maximus erat, Rostoviamque jam regebat, sed Georgio, natu secundo (erant namque Vsevolodo sex filii) commisit, suadentibus id Joanne episcopo cæterisque e clericis, inter quos Simonem etiam recensendum esse putamus. Quæ partitio dissidiorum inter fratres bellorumque fons exstitit deflendus. Ut enim rem accepit Constantinus, ira motus, supercilium, ut cum annalibus loquar (8), extulit in suos, præsertim vero in Georgium, totamque regionem Vladimiriensem ac Suzdaliensem vindicandum sibi illico statuit, tribus aliis fratribus sibi in auxilium adscitis.

5 Interea in duas partes scissus est magnus ducatus Suzdaliensis, cujus alteram partem Vladimiriam nempe et Suzdaliam regebat Georgius, dum Constantinus imperaret alteri, Rostoviensi ac Perejaslaviensi. Cum autem princeps maxima in ecclesiis, ditioni ipsorum subditis, pollerent auctoritate, atque in eligendis episcopis essent arbitri et auctores præcipui, cum præterea uterque princeps Vladimiriæ et Rostoviæ eundem antistitem sedere ferret ægerrime, hinc natum, ut politicam partitionem mox ecclesiastica sit subsecuta.

Magnus ducatus Suzdaliensis scinditur in duas partes, alteram constantem ex Vladimiriæ et Suzdalia sub principe Georgio, alteram ex Rostovia et Perejaslavia sub principe Constantino.

6 Et quidem Joannes episcopus, dissidiis fratrum finem imponere non valens, episcopatu ultro abdicato, in monasterium Suzdaliense SS. Cosmæ et Damiani secundum quosdam (9), secundum veterem autem annalistam in monasterium Bogolubense (10) secessit anno 1214; ibique supremum obiit diem. In cujus locum suffecit Constantinus Pachomius, Rostoviensem hegumenum S. Petri, suumque confessarium. Sacrum gradum episcopatus accepit Kioviæ Pachomius mense novembri 1214; mense vero januario ejusdem anni (ordiebatur namque annum mensis martius) Rostoviam rediit. Similiter egit Georgius: congregati namque procures virique ecclesiastici Simonem communi suffragio episcopum denuntiaverunt, et Kioviæ miserunt; ubi eodem anno (11) in episcopum sacratus est a Matthæo metropolita (1200-1220). Quia autem, teste Paterico in Vita Simonis, ad calcem posita (12), duodecim annorum spatio pedum episcopale gestavit Simon, quem anni 1226 mense maio die 22 obiisse certo certius est (13), hinc sequitur, electionem et ordinationem evenisse anno 1214. Fuit igitur Simon Vladimiriæ et Suzdaliæ episcopus ordine primus, post renovatam a Rostoviensi diocesi separationem, et a Rostoviensi præsule minime pendens.

Hinc oritur, Joanne abdicante episcopatum Rostoviensem, diocesis divisio. Pachomius fit episcopus Rostoviensis, et Simon anno 1214 episcopus Vladimiriæ et Suzdaliæ.

7 In difficiliora, ut vidimus, tempora incidit antistes noster, honorumque splendorem tribu-

(1) Martynov, Antiquit. artis architect. monumenta, fascicul. IX, pag. 87 et seq. et Corpus Annalium, tom. I, pag. 172, 174. — (2) Cfr. Dmitrievski, De originibus Vladimiriæ Kiazmensis, pag. 282, edit. Petrop. 1802. Cfr. etiam Macarii, arch. Tambov. Historiam eccl. russicæ, tom. III, pag. 43. — (3) Macarius, ibid. Corpus Annal. tom. I, pag. 192. — (4) Cfr. art. S. Simon, ep. Vladimir. pag. 231. — (5) In Vita S. Simonis, fol. 233. — (6) Corpus Annal. ad ann. 1206. tom. I, pag. 178. Arcybysev,

Narratio de Russia, ad eundem annum, tom. I, pag. 269. Pogodin in Disquisitionibus de historia Russiæ, tom. I, pag. 174. — (7) In Vita Simonis, fol. 233. — (8) Arcybysev, Narratio, tom. I, pag. 283. — (9) Annal. tom. VII, pag. 119. — (10) Corpus Annal. tom. I, pag. 185. Macarius, Histor. eccl. Russ. tom. III, pag. 39 et not. 90. — (11) Annales, tom. I, pag. 183; tom. VII, pag. 119. — (12) Fol. 231 verso, ed. Mosquens. — (13) Annales, tom. I, pag. 190, tom. VII, pag. 133.

lationis

Principis Georgii fata sequitur B. Simon; unde anno 1216 exulare jussus, anno sequenti Suzdaliæ reddit; et an. 1219 Vladimiriæ, ubi scribit epistolam ad Polycarpum.

lationis caligo mox obnubilavit. Nimirum Georgius, a fratre suo natu majori in pugna Lipicensi anno 1216 devictus, una cum decem millibus hominum regni quoque gubernacula amisit atque exulare coactus est Radilovium; quæ urbs ad sinistram Volgæ ripam est posita, viginti leucas circiter a Novgorodia inferiore distans. Exulem principem comitati sunt amicissimorum quidam, inter quos Simon noster. Anno proxime sequenti Vladimiriæ remeavit una cum Georgio, quocum pacem inire statuerat Constantinus, fideque sibi exacta, regnum de novo partitus est, ea conditione ut Suzdaliæ acciperet Georgius, Vladimiriæ quoque aliquando accepturus. Rebus ita compositis, Suzdaliæ remissus est Georgius, donis dives, ditior autem spe. Dum vero Suzdaliæ degeret Simon, ecclesiæ in honorem B. Mariæ Virginis a fundamentis extruendæ vacans, ecce venit Vladimiriæ episcopus Polocensis Vladimirus, anno 1218, pretiosissimis thesauris onustus, venerandis scilicet reliquiis Crucis Dominicæ, sancti Longini et sanctæ Magdalene, Constantinopoli advectis. Quem Constantinus, sacrarum reliquiarum cultor eximius, summo honore magnæque populi frequentia excepit, die S. Longino sacro; donisque in ecclesia S. Demetrii repositis, templum sub vocabulo Exaltationis S. Crucis seu Crucis Exaltatæ in eadem urbe erigi jussit; quod quinque mensium spatio, utpote ex ligno, absolutum fuit et cultui publico apertum. Mortuo Constantino, anno 1219, die 8 februarii, ecclesiæ suæ restituitur Simon, regno Georgius. Eodem anno, Vladimiriæ ecclesiam Nativitatis, in qua olim præfuerat hegumenus, dedicavit ritu majore, pompa maxima. Nec aliud quidpiam ad extremam pontificis vitam illustrandam dicendum remanet, nisi quod tunc famosam epistolam suam ad Polycarpum adornavit; de qua nonnulla jam prælibavimus, et plura adhuc dicemus modo.

8 Tandem, postquam pontificatus munere perfunctus esset annos duodecim (1), e vivis recessit anno 1226, mense majo, die 22, magno schemate, ut mos tunc temporis ferebat, indutus (2). Corpus ejus, in ecclesia Vladimiriæ cathedrali conditum, dein in monasterium Cryptense translatum est; quod se desiderare dixerat in epistola ad Polycarpum (3). Translationem in dubium revocat Karamzin (4); at dubitandi rationes non affert. Certum tamen est, inter episcopos, quorum corpora in ecclesia Vladimiriæ cathedrali asservantur, frustra queri Simonem (5), omnium utique celeberrimum; ex altera vero parte, hodie dum invisentibus Cryptas Kiovienses, illud idem ostendi spectandum non diffitetur historiographus modo laudatus vel ipse (6). Herbinius vero et locum indicat quam accuratissime, cryptam nempe Antonii, in ipso ingressu, prout exhibetur in tabula priori, opusculo ejus ad pag. 36 adjecta.

9 Mortuum esse Simonem die 22 maji, diximus modo, Annalium testimonio nixi; nihilo secius memoria ejus celebratur passim die ejusdem mensis decima, ad quam exhibent illum Menæa, Prologus, Patericon, Menologium Ecclesiæ orientalis,

auctore Versinski, Dictionarium historicum sanctorum ecclesiæ Russicæ (7), sanctorum Cryptensium Canon Syrigianus in Acathistorum libro, Kioviæ edito anno 1705 (8). Diem hanc Simonis emortualem esse asseruit quidem Eugenius metropolita (9), Vulgati Paterici auctoritate sane deceptus; at perperam. Etenim, et cum Annalium testimoniis aperte pugnat, et auctoritate nititur, quæ, ubi de chronologicis agitur, omnino minima est, aut potius nulla. Alioquin latuisse Paterici editores diem Simonis emortualem colligere est vel ex eo, quod die maji decima colitur memoria sancti Simonis apostoli, cognomento Zelotæ: qui modus sociandi sanctos cognomines in usu fuit tum apud Græcos, tum etiam apud Latinos, ut in Commentario prævio de S. Arethæ uberius probavimus. Ad cultum vero quod attinet, nil aliud hic dicendum occurrit, nisi quod in monasterio Kievocryptensi Simonis memoria celebratur ritu paulo solemniori, utpote cum polyeleo (10), id est adhibita recitatione psalmi 135, in quo vox miserere toties recurrit, ob quam polyelei græcum nomen sortitus est. Cætera dicta reperies, ubi de cultu S. Arethæ. Restat ut quædam de scriptis Simonis disseramus, eaque ab omni heterodoxie labe vindicemus.

§ II. B. Simonis, ep. Vladimir. scripta.

Inter varia, quæ Simoni episcopo tribui solent scripta, principem locum obtinet epistola ad Polycarpum monachum, quam supra, ubi agebamus de Paterico, jam memoravimus. Incipit his verbis: Frater, sede in silentio, mentemque recolligens dic tibi: O homo, nonne ideo huc venisti, mundo et secundum carnem parentibus valedicto, ut animæ salutem consulas? et tamen minime spiritualia sectaris. Ad quid igitur monachi nomen gestas? Putasne vestem nigram a tormentis te liberaturam? Ecce principes ac magnates et amici tui omnes beatum te esse deprædicant, dicentes: Beatus est, quod mundum ejusque gloriam odio habuerit, spreisque rebus terrestribus, cælestibus unice sit intentus. Tu vero nequaquam ut monachum decet vivis. Quare magnus invadit me tui causa timor: ne scilicet, dum isti qui te nunc beatificant regno cælorum potiti pace fruuntur, nos tormentis traditi amare ingemiscamus, et nemo sit qui misereatur tui, ultro pereuntis. Exurge frater, exurge et, de anima tua sollicitus, cum timore et humili prudentia Domino servi (11)... Sequuntur dein monita junioribus monachis utilissima, utpote pietate et prudentiæ christianæ oraculis plena. Innuimus alibi, quam occasione epistolam hanc exaraverit auctor. Laborabat nimirum Polycarpus, non affectu tantum sed et carne Simoni junctus, ambitionis febrim, honorum, imperandique cupidine premebatur tanta, ut monasterium Cryptense ad tempus dereliquerit, sperans fore ut alii Kioviensi monasterio præponeretur, imo et ad episcopatum viam sibi sterneret. Ægrotantem

AUCTORE
J. MARTYNOV.

In epistola, data ad Polycarpum, monachum tentatum et hegumenatum seu etiam episcopatum captantem, monet hunc de officio monachi,

Anno 1226 prius conditur in templo Vladimiriensi, dein in Kievocryptensi.

Licet die 22 Maji e vivis recesserit, recollitur tamen ejus memoria ritu minus solemniori die 10, ut societur S. Simoni Zelotæ.

(1) Patericon, ed. Mosq. fol. 235 verso. — (2) Corpus Annal. tom. I, pag. 190; tom. VII, pag. 119. — (3) Patericon Mosquense, fol. 235. — (4) Historia imperii russ., tom. III, not. 171, ed. 1818. — (5) Ratsin, De monasteriis et ecclesiis Russiæ, pag. 36, edit. 1852. — (6) Loco citato. — (7) Pag. 251. — (8) Fol.

229, verso. — (9) Dictionar. histor. Scriptorum eccl. russicæ, tom. II, pag. 218. — (10) Eugenius, Descriptio Lauræ Kievocrypt. pag. 106. — (11) Kalajdovicii Monum. litter. sec. XII, pag. 248.

AUCTORE
J. MARTYNOW.

de ambitionis
peccato et do-
cet quomodo
tot ex Cryp-
tensi monas-
terio prodie-
rint praelari
viri.

amicum sanitati redditurus Simon, qua minis, qua rationibus, qua paterna caritate utitur, nihil non tentans quo errantem in viam perfectionis reducat.

11 Puto, frater, ait, non sine causa Deum permisisse ut ita egeris; odit enim superbiam, ac propterea ejecit te quemadmodum et satanam olim de cælis deiecit, quod dominotuo archimandritæ Acyndino viro sancto obedire renuisti. Monasterium Cryptense, maris instar, nihil putridi servat, sed foras ejecit, etc. (1). Et inferius: Video te dignitates ambire gloriamque non apud Deum, sed apud homines quærere... Dicis: Egone simili munere (*hegumenatum puta*) sum indignus? aut isto œconomo, fratreve superius ascendente inferior? Frustratis vero desideriis turbaris. A cella ad cellam pergis, fratres congregas, congregatis inutilia fabularis, dicens: Putatne hegumenus noster aut œconomus salutem non nisi hic inveniri posse? Frater, diabolica cœpta sunt ista, tuique similium opera (2). A dignitatibus autem ambiendis areet Polycarpum hunc in modum: Frater, non in eo consistit perfectio, ut ab hominibus laudemur, sed in vitæ disciplina cordisque munditie bene servata. Hæc enim in causa est, frater, cur tot episcopi e monasterio Cryptensi prodierunt. Quemadmodum enim Apostolos Christus Dominus in universum terrarum orbem miserat, ita in omnem Russorum terram complures episcopi a monasterii hujus domina, sanctissima Deipara, sunt missi. Quorum primus fuit Leontius, Rostoviensis hieromartyr, quem infideles quidem morte mulctarunt, Deus vero incorruptione donavit, duobus illis Variagis, pro Christo olim interfectis, in cælesti civitate adnumerandum. De Hilarione metropolita legisti quæ habentur in Vita S. Antonii, a quo tonsuram acceperat, nec non et sacerdotio dignus inventus est. Noscit suum quæque antistitem Nicolaum et Ephræmum Perejaslavia, Isaiam Rostovia, Germanum et Niphontem Novgorodia, Stephanum Vladimiria, Jurieviam Marinum, Polocia Mennam, Tmutorakania Nicolaum, Cernigovia Theoctistum, Turovia Laurentium, Bialogradia Lucam, Suzdalia Ephræmum. Quod si omnes dinumerare velis, annales Rostoviæ antiquiores evolve: plus triginta reperies ibi; imo quinquagesimum numerum superabis, modo ad nostra tempora progrediaris. Intellige itaque, frater, quanta sit monasterii hujus fama; confundere, pœnitentiam age, atque ad pacatam vitam turbarique nesciam, ad quam vocavit te Deus, citius redi (3).

Aperit desiderium suum repetendi istius asceterii. Scripta est illa epistola inter 8 sept. 1225, qua templum Suzdaliense dedicavit, et 22 maji 1226, qua obiit.

12 Pauca hæc attulisse sufficiet, ut intelligatur, quanti facienda sit scriptio hæc Simonis, sive ad res ecclesiasticas sæculi XII et XIII adumbrandas, sive ad Polycarpi mores penitus cognoscendos, et ipsius auctoris indolem effigiemque exactius delineandam. Exaratam autem fuisse inter annum 1225 et 1226, epistolæ palam faciunt extrema verba, quæ sic sonant: Ego quidem episcopatum relinquerem lubens, ut me hegumeno (*Kievocryptensi*) submitterem; at quam re impediar quominus id assequar, te non fugit. Quisnam ignorat, me peccato-

rem, Simonem, episcopum, præesse et huic ecclesiæ cathedrali, quæ est Vladimiria decus, et alteri, quam Suzdaliæ egomet ipse erigendam curavi? tot mihi urbes subjacere et villas, meque decimis frui per totam regionem humilitati meæ persolvendis? Quid igitur? Coram Deo loquar, omnem gloriam istam ac potestatem arbitrarer ego veluti stercora, dummodo liceret mihi in monasterio Cryptensi vivere aut ibidem sordium instar jacere humi, atque aliorum pedibus conculcari, aut veluti mendicorum unum portæ adstare (4). Jam vero ecclesia Suzdaliensis, de qua hic sermo, consecrata fuit ab ipsomet Simone, anno 1225, die 8 septembris (5). Cum igitur anno sequenti, mense maji, piissimus antistes terrenam gloriam cum cælesti commutaverit, concludere pronum est, epistolam istam scriptam esse eo temporis intervallo, quod dedicationis ecclesiæ Suzdaliensis a die Simonis emortuali sejungit.

13 Præter epistolam scripsit Simon, ut alibi declaravimus, Narrationem de originibus monasterii Cryptensis ejusque mirifica fundatione, in qua etiam de arca Theodosii. Jam vero narrationem hanc esse catholicam habemus nobis persuasum. Nec obstant quæ ibi leguntur de Simone quodam Variago. Narratur nempe (6), Simonem istum, e nobili genere oriundum, simul et insignem monasterii Cryptensis benefactorem, postquam a S. Theodosio fuisset edoctus, Latinorum insipientiam rejecisse, veramque fidem in J. C. esse amplexatum simul cum presbyteris suis ac 3000 popularibus. Porro, corruptum esse hunc narrationis locum infitias ibit nemo, nisi in luce meridiana cæcutiat. Etenim S. Theodosium fuisse apprimè catholicum, sedique Romanæ addictissimum, extra controversiam posita res est; nullo pacto proin a latinorum fide, quam ipsemet profitebatur, arcere quemvis potuit, aut catholicam religionem ut insipientem Deove minus acceptam habere. Recentiorum acatholicorum somnia sunt ista atque commenta. Et vero qui eidem sancto Theodosio famosam illam scriptionem De Variagorum (i. e. Latinorum) fide Jaroslao principi inscriptam, passimque schismatis fermento respersam, tribuere ausi sint, abjudicantibus aliis (7), quid mirum, si majores ipsorum, solemni apud hæreticos interpolandi morbo correpti, duas tresve vculas genuino auctoris textui inserendas curaverint, quo Simonem Variagum ex homine catholico schismaticum redderent? Præterea suspectæ nimium fidei esse vulgatam Paterici editionem probatum est, ad stipulantibus Russiæ scriptoribus vel ipsis, ut alio loco declaravimus abunde.

Scriptis præterea B. Simon Origines Cryptenses, in quibus locus de conversione Variagicujusdam aut interpolatus est

14 Re quidem vera posset præfatus locus benignam admittere interpretationem, si ponis nimirum quod agatur ibi non de fide aut dogmatibus, sed de religione in genere, aut potius de ritu, ita ut sub voce fidei ritus intelligendus sit; quæ duo promiscue usurpare solemne est apud Russos etiam nostræ ætatis. Tunc enim conciliarentur omnia, nec aliud quidpiam significarent verba modo citata, quam Simonis transitum a ritu latino ad slavicum, aut etiam a paganorum stultitia ad christiano-

aut de ritu slavico interpretandus est.

(1) Kalajdovicii, Monum. litter. sæc. XII, pag. 253. — (2) Loc. cit. pag. 254. — (3) Ibid. pag. 236. — (4) Ibid. pag. 237. — (5) Corpus Annal., tom. I, pag. 490. Macarius, Histor. eccles. russ. tom. III,

not. 253. — (6) Patericon, fol. 97, ed. 1739. — (7) Philar. Patrologia, tom. III, pag. 412. Kubarév, De Paterico disquisitio, pag. 3.

A rum sapientiam : *Latinorum namque nomine Occidentales quosvis insignire solebant Russi antiquiores. Possemus, inquam, locum istum, qualiscumque tandem ejus auctor sit, benignius interpretari; verum præplacet prior explicandi modus, idque vel eo magis, quod fidem cum ritu aut dogmata cum cæremoniis, res adeo dissimiles, temere miscuisse Simonem, non sine tanti nominis injuria dici queat, ex alia vero parte Vulgatum Patericon ex acatholicorum officina prodiisse, mendisque fœdissimis scatere inter omnes constet.*

Falso tributæ B. Simoni Vitæ S. Antonii Cryptensis et Niphontis Novgorodensis; dubie continuatio Chronici Nestoris.

B 15 Tribuebatur insuper B. Simoni Vita S. Antonii, quæ in prima parte Paterici legitur, nec non et Vita Niphontis, episcopi Novgorodensis, ad calcem ejusdem operis adjecta; at utraque scriptio alios prorsus auctores habuit, et hodie B. Simoni passim adjudicatur. Demum continuasse perhibetur Simon Chronicon Nestoris (ab an. 1200 ad 1225), usus in opere hoc concinnando ampla bibliotheca M. D. Constantini, quem ideo litterarum amicissimum nuncupat, et veluti mæcenatum deprædicat. Testatur id Tatischev in Historia Russiæ (1) additque se apographum quoddam chronici Simoniani præ manibus habuisse. Licet autem hodiedum nulla chronici istius vestigia reperiantur, adeoque inter genuina Simonis opera pro certo collocari nequeat, non ideo tamen inter spuria amandandum est, quasi nimirum commentum esset Tatischevianum. Plurima namque sunt, quæ præstantissimus ille historiæ Russicæ indagator in opere suo nobis tradidit, ex antiquioribus codd. mss., nobis quidem hodie ignotis, deprompta, atque a quibusdam justo durius perstricta, quæ tamen nostra ætate pro veris agnita sunt atque a Schlæzerii aliorumque calumniis vindicata (2). Hæc de B. Simoni nostri scriptis dicta sufficiant. Sequitur Elogium beati viri; quod specimen sit hagiographiæ Russicæ, verborum abundantioris quam rerum.

ELOGIUM

B. Simonis, episcopi Vladimirien-

C

Ex Paterico Mosquensi anni 1759, ad diem 10 Maji.

*B. Simon, comparandus Simoni, Oniæ filio, * in slav. ex-tituit.*

Quæ olim Jesus Sirachides de Simone, Oniæ filio, tradidit, dicens: « Simon, Oniæ filius, sacerdos magnus, qui in vita sua suffulsit * domum et in diebus suis corroboravit templum a; » et iterum: « Quasi stella matutina in medio nebulae, et quasi luna plena in diebus suis lucet; et quasi sol refulgens, sic ille effulsit in domo Dei b; » hæc eadem nos de V. P. N. Simone, episcopo Vladimiriæ et Suzdaliæ, qui sanctorum Cryptensium secundus post Nestorem biographus exstitit, dicamus oportet. Re quidem vera et domum Dei erexit ille antistes, et ecclesiam Christi qua vitæ sanctitate, qua doctrinis de sanctorum vitis corroboravit, nihilo secus ac pastores illi boni, quos populo suo Israël promisit Domi-

nus per os Jeremiæ prophetæ dicens: « Dabo vobis pastores juxta cor meum et pascent vos scientia et doctrina e, » ita ut similitudines ac designationes, quibus Simon Oniæ, veteris legis pontifex, condecoratur, Simoni quoque, Vladimiriæ et Suzdaliæ præsul, optime accom-

EX PATERICO MOSQUENSI.

c

2 Hic igitur Simon, ubi se sancto monachorum habitu indutum vidit in monasterio Cryptensi, quod sanctis patribus, quasi stellis intellectualibus, luna soleque, adinstar cæli fulgebat ornatum, continuo patrum Cryptensium, qui olim vixerant Deo placentes stellasque numero exæquantes, Vitis perlegendis operam navavit, quo virtutes ipsorum moresque in se ipso diligentissime exprimeret. Considerabat scilicet frequenter actiones V. Theodosii, fundatoris, qui stellarum istarum numerum veluti luna adauxit; ejus ideo et mores imitatus est. Volvebat in mente assidue egregia sane facta coryphæi Cryptensis, Antonii, qui, soli coruscanti similis, bonorum operum radiis illustravit universos; ejus propterea cursum angelicum assequi adnixus est Simon. Et quidem humilem obedientiam didicit a Patribus, qui soli illi lunæque, stellarum frequentium instar, famulabantur; laborum vero et communium exercitationum studium præ cæteris fratribus mutuatus est a B. Theodosio, luna lucenti, quæ stellarum chorum lumine antecellit. Angelicam denique Deoque gratam in silentio conversationem hæreditavit a S. Antonio, qui vita solitaria solis cursum referebat, cætera luminaria fulgore suo fugantis. Unde natum ut spiritualia ista virtutum luminaria, stellas, inquam, lunam et solem, in seipso veluti in speculo quodam repræsentans, triplicem lucem emittere potuerit; quin immo non secus ac veteris legis pontifex, Simon, quasi stella matutina, et quasi luna perfecta et quasi sol refulgens in ecclesiis Altissimi evasit et ipse d. Digne namque famulatus est in monasterio Cryptensi SS. Deiparæ, qui ascendit sicut aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol; ejus humillimam obedientiam, precandi ardorem, silentii et divinarum contemplationum studium æmulari viriliter et quantum fas est enitebatur.

in monasterio Cryptensi sanctorum Vitas legit et conatur imitari.

E

d

F

3 Cum igitur ita bonorum operum virtutumque radios quaquaversus ad remotissimas usque regiones emitteret B. Simon, ecce decore pontificio vacua fit ecclesia Vladimiriensis ac Suzdaliensis e, cum tamen, S. Joanne testante in Apocalypsi, stellata corona ornatam esse deceat ecclesiam. Carebat nimirum tunc ecclesia Vladimiriæ ac Suzdaliæ pastore, quemadmodum videre est aliquando cælum sine sole clarissimo aut sine luna perfecta; nec jam Psalmistæ verba usurpare licebat: Thronus ejus sicut sol in conspectu meo et sicut luna perfecta in æternum f. Christus igitur Dominus, summus omnium pastor, ut olim B. Simoni propter amorem ejus oves suas tradiderat pascendas, ita hunc quoque Simonem propter insignem ejus erga SS. Deiparam amorem ad sedem urbis Vladimiriæ a Deo servatæ evehere dignatus est. Et condecorata est ecclesia illa

Ad sedem Vladimiriensem et Suzdaliensem promotus, solis officio ibidem fungitur

e

(1) Lib. I, part. I, pag. 58, cap. 3, n. 2. Conf. Eugénii Diction. ser. eccles. artic. Simon. tom. II, pag. 218. — (2) Cfr Testament

de Basile Tatistchev, d'après un ms. de la Bibl. impér. de Paris, préface, Paris, 1860.

stellarum

EX PATERICO
MOSQUENSI.

stellarum corona micante, thronusque ejus resplenduit sicuti sol, et sicuti luna perfecta. Etenim pastor ille bonus, in sublimi gradu positus, virtutibus longe lateque inclaruit, et quasi stella matutina, et quasi luna perfecta ac sol fulgidum, doctrinæ luce illuminabat fideles, caritatis igne accendebat, gratia denique superna precibusque ad Deum fuis im-
plorata vivificabat. Nimirum ille, dum stellam matutinam noctis evanescentis indicem, diei vero advenientis prænuntiam esse consideraret, oves sibi concreditas ab operibus tenebrarum, peccatis scilicet arcere, opera vero lucis, gratiæ lumine perfusa, edocere studuit. Cum vero mente secum revolveret, solem lunamque universo cælo veluti duo lumina jugiter invigilare, omni solertia gregi suo prospicere satagebat, quo thronum suum sicut solem fulgidum et sicuti lunam perfectam redderet, utriusque vigilantiam in seipso quodammodo representaturus.

Vitas patrum
Cryptensium
mente recollit,
studetque si-
milis fieri Si-
moni pontifici;
laudato in Ec-
clesiastico;

g

4 Dum vero gregem a Deo sibi commis-
sum omni cura atque diligentia pasceret, et
pastorali officio digne, ut bonum decet admi-
nistrum, fungeretur, monasticæ vitæ certa-
mina nequaquam oblivioni dedit aut neglexit;
quin potius patrum Cryptensium facta gesta-
que in corde suo servabat diligenter, seque
angelica forma g in Kioviensi monasterio in-
dutum, eorumque consortio usum fuisse nun-
quam non lætus recordabatur. Quapropter
eos, ut pro se intercederent, deprecabatur Si-
mon, necnon et eorum præsidio et auspiciis,
succurrere gratia Dei, sedem suam regebat
adeo bene, ut reliquas etiam laudationes ac
similitudines, quibus in Veteri Testamento
Simonem pontificem cohonestatum legimus,
promeritus sit. Jam vero, encomia illa sonant
ita: *Quasi arcus refulgens, ait, inter nebulas glo-
riæ, quasi flos rosarum in diebus vernis, et quasi
lilia quæ sunt in transitu aquæ, et quasi thus
redolens in diebus æstatis. Quasi ignis effulgens
et thus ardens in igne. Quasi vas auri solidum,
ornatum omni lapide pretioso. Quasi oliva pul-
lulans et cypressus, in altitudinem se extol-
lens h.* Porro quæ hic pastorales virtutes my-
stice figuratæ perhibentur, eas nostro quoque

h

C pontifici, utpote pastori optimo, optime ac-
commodantur. Siquidem pacis, quam arcus
cælestis seu iris indicat, in populo suo ser-
vandæ fuit studiosissimus. Patientiam, quam
spinæ rosis adnascentes repræsentant, exem-
plo alios docebat, eamque in spirituali fide-
lium viridario plantandam curabat. Dum vero
continentiam et puritatem integerrimam tum
verbo, tum exemplo commendaret, quasi lilia
candida cordibus inserebat; preces autem ad
Deum pro omnibus fundens, fragrantis Libani
germen in memoriam revocabat. Similiter,
quia in adversis Deo gratias rependebat,
idque ut se imitarentur cognatos erudiebat,
ideo quasi thus in igne ardens suave olebat.
Vasis autem aurei similitudinem referebat ob
cælestem suam sapientiam et caritatem; olivæ
pullulanti demum propter misericor-
diam erga proximum, cypresso vero propter
altam jugemque contemplationem æquipara-
batur.

Vitas patrum
Cryptensium
litteris man-
ant

5 Nec satis habuit Simon, virtutes illas
omnes in monasterio Cryptensi olim acquisi-
tas cordis sui tabulis insculptas recondere,

sed igneo zelo pressus, bonoque proximi con-
sulturus, fontem, unde eas hauserat ipse,
reserare constituit, vitas, inquam, patrum
Cryptensium scripto tradere, atque in primis
ea, quæ vel solummodo in hominum ore ver-
sabantur, vel, etsi unquam scripto essent
tradita, simul tamen cum voluminibus, tem-
porum tumultuumque bellicorum injuria,
quibus Russia turbari solet, misere perierant,
oblivioni præripere in usum posterorum ser-
vanda. Quod ut assequeretur, sicubi testes
rei oculatos, aut auriculares offenderet, quid
de miraculis Cryptensis monasterii noscerent,
omni cura percunctabatur, apisque argumen-
tosæ instar, rerum notitias undique colligebat
in unum, eo successu, ut populares suos tri-
plici stellarum, lunæ solisque luce nova
quadam ratione illuminaverit. Scripsit nimi-
rum de miraculis B. Antonii i, Kioviæ solis
fulgentissimi; ad hæc, mirificam delineavit
nobis tumbam B. Theodosii, lunæ perfectæ
æquiparandi; origines quoque ecclesiæ Cry-
ptensis, cælo non absimilis, adumbravit, quæ
omnia in prima parte Paterici Nestoris narra-
tioni immixta leguntur. Præterea plures an-
tiquiorum BB. Cryptensium vitas Polycarpo
monacho oretenus tradidit, quæ ab eodem in
secunda parte Paterici scripto exarata habentur.
Demum cæterorum patrum virtutes ac
miracula enarravit ipse, addita epistola ad
Polycarpum divinitus inspirata.

6 Ex quibus scriptis manifesta fit Simonis
tum insignis erga SS. Deiparam devotio, tum
cultus BB. Antonii et Theodosii tantus, ut
per totam vitam in monasterio Cryptensi,
Virgini in cælo assumptæ sacro, libenter
permansisset, spiritu et corde semper ibi
præsens, licet corpore absens. Quemadmo-
dum enim Simon Petrus Dominum Jesum præ
cæteris ardentius diligebat, ita Simon, Vladi-
mirensis episcopus, SS. Dei Matrem ejusque
domum Kievo-Cryptensem præ ceteris omni-
bus adamasse censendus est. Videre erat tunc
in cælo Cryptensi magnum illud signum apo-
calypticum k, mulierem, inquam, amictam
sole et luna, id est, sponsam mariti nesciam,
purissimam Deiparam, et sub ejus pedibus
stellarum lucidam coronam. Scilicet pastor
ille bonus, quasi stella et luna et sol sanctis
operibus lucens, tantæ humilitatis præbuit
argumenta, ut, licet episcopali dignitate de-
coratus, ad Polycarpum scribere nullatenus
cunctaretur, velle se, si fieri potuisset, veluti
purgamentum sordesque in monasterio Cry-
ptensi omnium pedibus proculcari, qua de re
fuse disserit in epistola. Demum multos la-
bores exantlavit pastor egregius, ovesque
sibi concreditas non mortali cibo, sed vivifi-
cis pavit alimentis, sanctorum, inquam, Cry-
ptensium Vitis, sanctitatis documentis et scri-
ptorum frequentia. Postquam autem duodecim
annos pastorali munere defunctus esset, ad
pastores remeavit in duodecim thronis seden-
tes, imo ad pastorum omnium caput, Jesum
Christum, immarcessibili gloriæ serto jure
merito coronandus. Cujus corpus venerandum
in Cryptis, prout desideraverat ipse, condi-
tum est, ibique jacet adhuc integrum ac in-
corruptum l, ad gloriam et honorem Dei Unius
et Trini Patris, et Filii et Spiritus Sancti.
Amen.

Hinc liquet
quam pius es-
set et quanto
Cryptensis
monasterii de-
siderio tenere-
tur. Post duo-
decim anno-
rum episcopa-
tum moritur
et sepelitur in
cryptis Kio-
viensibus, ubi
corpus serva-
tur incorrup-
tum.

k

F

l

A

ANNOTATA.

a Eccli, cap. I, v. 1.

b Eccli, cap. I, vv. 6 et 7.

c Jerem. cap. III, v. 15.

d Eccli, cap. I, vv. 6 et 7.

e Olim Vladimiriensis et Suzdaliensis ecclesie proprios suos habuerant episcopos; adeoque ipse B. Simon in epistola ad Polycarpum, cujus locum supra num. 11 recitavimus, memorat Stephanum et Ephraemum, monachos Cryptenses, quorum ille Vladimiriensem, hic Suzdaliensem sedem occupant. Verum extremo sæculo XII Joannes, Rosioviensis præsul, simul potiebatur cathedris Vladimiriensi, Suzdaliensi et Perejaslaviensi. Quæ anno 1214 et deinceps facta sunt, vide in Commentario de B. Simone numm. 5, 6 et 7.

f Ps. LXXXVIII, v. 38.

g Vulgare hoc nomen est habitus monastici apud orientales.

h Eccli, cap. I, v. 8-12.

i Supra in Commentario de B. Simone dictum est hanc Vitam ab eo non fuisse scriptam.

k Apoc. cap. XII, v. 1.

1 In corruptio corporum in cryptis Kioviensibus habebatur olim Russis maximum miraculum et sæculo etiam proxime præterito proponebatur tamquam indubium indicium veram Christi ecclesiam inter Russos esse constitutam. Omitto hanc posteriorem partem, a theologis versandam; de priori id unum animadvertam incorruptionem corporum tunc solum inter miracula referendam esse, quum accedit carnis mollities et membrorum flexibilitas, per magnum annorum numerum continuata; passim enim corpora reperiuntur incorrupta, sed exsiccata et dura, quin vel umbra miraculi adsit. Sepulcreta quædam sunt, in quibus hæc omnium fere cadaverum fit conditio; neque alius generis videntur esse celebratissimæ cryptæ Kiovienses. Quamobrem quum scientiæ naturales nunc etiam apud Russos floreat, non puto viros doctos hinc adhuc confirmare ecclesiam Russiacam sinceram Christi fabricam esse; sed ad alia argumenta confugiunt. — In fine hujus lucubrationis non possum quin gratias agom R. P. Josepho Brown, societatis nostræ in Galicia præposito provinciali, qui pro suo rerum slaviarum amore me plura monuit et viam aliquando stravit.

DE B. JOANNE ANGELO PORRO, PRESB. CONF.

ORDINIS SERVORUM B. M. V.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

V. D. B.

§ I. Præcipui de B. Joanne Angelo scriptores.

MDVI.
In Martyrologio servorum B. M. V., sanctis abundantem, fit B. Joannis Angeli memoria ad 25 octobris,

Quamquam ordo Servorum B. M. V. numquam eam propagationem et extensionem habuerit quam pleræque aliæ Mendicantium religiones, complures tamen dedit ecclesie cœlites, maxime viros. Sæculo XVI nondum adulto recensebantur jam prope quadraginta, ut mihi constat ex elencho, quem R. P. Augustinus Morini, in B. M. V. Annuntiatæ Florentino monasterio novitiorum magister, reperit a tergo epistolæ, die 29 augusti anni 1598 conscriptæ, et quam mihi cum pluribus aliis documentis communicavit. Quoniam autem ex hac memoria et B. Joannis Angeli cultus antiquitas stabilitur et plurium aliorum, placet eam hoc loco edere. Lacunæ, quæ in ea apparent, erant in antiquiori exemplari, quod Fr. Joannes Paulus Villa de Brescia, qui illam epistolam anno 1598 scripsit, habuit ob oculos. Servorum beatæ vi... mariæ exordium....
... anno a creatione mundi 5193... a nativitate christi i.....
... ndictione. 6. / anno. 7. gregorii. 9. papæ : / anno. 22. fede.....
... 2. imperatoris : / die i5 augusti. / feria. 2. / litera dominica i....
... corrente : / quæ subscriptos beatos mundo peperit. / v*.

i 257 patrem fratrem Bonaiunctam de Florentia
i 261 p. f. Bonfilium de Florentia
i 266 p. f. Amideum de Florentia
i 268 p. f. Manettum de Florentia

i 270 p. f. Joannem Germanum
i 276 p. f. Bonaventuram de Pistorio
i 278 p. f. Ubaldum de Florentia
i 280 p. f. Thomam Germanum
i 282 p. f. Sustenium de Florentia
i 282 p. f. Ugotionum de Florentia
i 283 p. f. Bartolomeum de burgo Sancti Sepulchri
i 285 p. f. Philippū de Florentia illustratorem et [patronum religionis n:...] F
i 305 p. f. Jovachinum Senensem
i 309 p. f. Antonium Viterbiensem
i 310 p. f. Alexium de Florentia
i 315 p. f. Andream de burgo Sancti Sepulchri
i 326 p. f. Franciscum Senensem
i 329 p. f. Bartolomeum de Cesena
i 330 p. f. Hieronimum de burgo Sancti..pulchri
i 341 sororem Julianam de Florentia
i 343 p. f. Thomam Urbevetanum
i 342 sororem Helisabet Senensem
i 351 sororem Beatricem
i 351 sororem Joannam
i 3... sororem Riccham de Cremona
i ... sororem Joannam de Florentia
i 402 p. f. Pelegrinum de Forolivio
... 8 sororem Helisabettam Picinardam de Cremona
... 4. 6 sororem Benincasam de Florentia
i 450 p. f. Gabrielem de Florentia
i 462 p. f. Nicolauum de Aretio
i 467... f. Dominicum de Florentia

i 483

* videlicet

AUCTORE
V. D. B.

i 483 p. f. Jacobum Philippum Faventinum
... 98 p. f. Bonaventuram de Forolivio
... 99 | fratrem Bartolomeum de Brixia
i 496 p. f. Angelum de Mediolano
i 522 p. f. Petrum Germanum
i 524 sororem Luciam Brixianam
i 526 p. f. Cedonium de Bononia

Commemoratio comunis ad omnes suprascrip-
ptos dñi ordinis Servorum : videlicet
antifona : ... viri. o gloriosissimi confessores
dei. nos miseros vestris iuvate precibus, ut in
illa hora misericordiam consequamur quando
manifesta erunt occulta hominum. (¶ omnes
sancti et sanctæ dei orate pro nobis, ¶ ut
digni) efficiamur promissionibus christi.....
..... quesumus domine fessores tui
pro nobis exo..... cf l..... nier.....'us mariae
servi exti..... eb ta..... catrici..... irocinio
ad te itae nostrae protectores
habere me ndem christum domi-
num nost....

B Horum pars non minima venerationem dein
ampliore nacta est; quum, accedente Sedis
apostolicæ auctoritate, aut per solemnem cano-
nizationis decretum aut per cultus immemora-
bilis approbationem inter cælites rite recensiti
sunt; ita ut nunc, si novembrem excipias, nullus
currat intra annum mensis quin unum pluresve
sanctos officiis liturgicis eremitæ illi colant.
Porro intra mensem octobrem die 7 venerantur
memoriam B. Jacobi eleemosynarii in civitate
Plebis, tertii ordinis Servorum B. M. V.,
quemadmodum loquitur recentius eorum Mar-
tyrologium. Hunc ad diem 7 julii inter præter-
missos retulerunt decessores nostri, quod sibi
de legitimo cultu non constaret; neque de eo
meminerunt ad 7 octobris, quod forte nondum,
quum illius diei sanctos laudarent, ejus cultus
auctoritate apostolica probatus esset, neque in
hanc octobris diem esset indictus. Quocirca in
operis nostri Supplemento de eo dicendum
superest, atque interea videndus Ferrarius in
Hagiologio Italico ad 7 julii et Gianii Annales (1)
ad annum 1468; quo, postquam corpus sepultum
jacuisset annos 156, (martyrium enim subiit
beatus vir anno 1312,) reiectum est. Verum non
nomen tantum B. Jacobi mensem octobrem apud
C Servitus cohonestat; sed die 25 occurrit in
eorum Martyrologio B. Joannis Angeli Porri
memoria his verbis : Mediolani in conventu
sanctæ Mariæ Servorum beati Joannis Angeli
Porri, confessoris ordinis Servorum beatæ
Mariæ Virginis, qui pridie hujus diei beato
fine quievit. Quocirca de eo jam faciemus verba.

ejus vero ges-
ta, a duobus
coævis deliba-
ta, partim in
Chronico ord.
ad an. 1493,

2 Ejus gesta complures delibant potius
quam conscripserunt; neque spes est umquam
fore ut ejus Vita omnibus suis partibus expleta
et absoluta in lucem prodeat; quum accurati et
coævi hactenus deesse videantur commentarii. Duo
tamen ex ordine Servorum viri, qui verisimillime
cum B. Joanne Angelo vixerunt, pauca quedam
de eo tradiderunt literis : Philippus scilicet
Albericius, qui anno 1531 vita functus est, et
Thomas Veronensis, qui certe ante annum 1540
diem extremum clausit. Hac super re scribens

D ad me laudatus Morinius : « Consului, inquit, D
regesta familiarum cœnobiorum nostrorum cu-
juscumque provinciæ citra annum 1542 et nus-
quam posteriorem inveni. De Albericio habebis
quæ edisserit clarissimus noster P. Philippus
Forzius; de Thoma Veronensi autem sat est di-
cere eum, ut firmissime teneo, vernaculo sermone
quoddam Menologium latinum (forsan illud con-
fectum ab Jacobo de Voragine) reddidisse, Vitis
nostrorum beatorum et venerabilium ad dies suos
interpositis; atque hoc eum circa annum 1507
fecisse. Ridiculum quorundam assertum est
anno 1507 a quodam nostrorum conscriptum
fuisse latine Florem Florum eumque anno 1590
in italicum idioma versum esse a Thoma Vero-
nensi. Die enim 13 octobris anni 1500 lauream
doctorem Thomas adeptus est in universitate
Placentina et scripta ejus, quæ in Megliabe-
chiana bibliotheca exstant, formam non habent
extremisæ medii sæculi xvi. » Misit itaque ad me
sedulus Morinius utramque Vitam; sed prioris, sci-
licet Philippi Albericii, versio solum in meas venit
manus. Ex italica denuo latinam factam, dabo eam
in fine hujus Commentarii. Latuerant hactenus
ambæ lucubratiunculæ; et quidem omnium pri-
mus typis beati viri propulavit laudes Michael
Augustinus Pocciantius; qui anno 1567 typis
Florentinis edidit Chronicum ordinis Servorum
E B. M. V. (2) seu historias sue religionis ab
anno 1233, quo initium Servitis factum esse
traditur, usque ad annum 1566, quo ad typo-
graphum schedæ delatæ fuere (3) : unde mani-
festum sit a Dominico Claverino, causæ ca-
nonizationis B. Joannis Angeli patrono, non
recte vocari Pocciantium auctorem contem-
poraneum (4); quandoquidem B. Angelus
anno 1496 aut potius 1506 diem obiit et Poc-
ciantius natus est anno 1536 : hic enim, quum
anno 1576 e vivis decessit, annum tantum
quadragesimum primum ætatis agebat. Verum-
tamen neque fide, neque laude vacat; quippe
qui rerum præteritarum indagator dicatur ac-
curatissimus (5) et vere ordinis sui historie
parens habendus sit (6).

3 Brevioribus ejus Vitam complexus est Phi-
lippus Ferrarius, domo Alexandrinus, theologie
et mathesis magister, qui bis clavum totius
ordinis Servorum B. M. tenuit : hic scilicet
B. Joannis Angeli encomium historicum ad
diem 24 octobris (7) Catalogo suo Sanctorum
Italiæ inseruit, qui in lucem venit Mediolani
anno 1613. Monumenta conventus Mediolanen-
sis et Pocciantii Chronicum sibi præluxisse ad
calcem testatur. Neque alia commemorat in
Catalogo generali sanctorum qui in Martyrologio
Romano non sunt, quem anno 1625 edidit et in
quo quam brevissime B. Joannem Angelum lau-
dat ad diem 24 octobris. Verum longe Ferrario
et Pocciantio præstat Archangelus Gianius,
natione Florentinus, qui anno 1622 typis de-
dit Annales sacri ordinis Fratrum Servorum
B. M. V., ab exordio usque ad annum 1609
deductos, partim Pocciantii vestigiis relectis,
partim ineditis documentis ex tabulariorum
tenebris in lucem prolatis. Prodiit ejus opus

in Catalogo
SS. Ferrarii
ad 24 oct., in
Gianii Anna-
libus ad an.
1506,

(1) Annal. Ord. Serv. B. M. V. Centur. III, lib. II, cap. XVII, tom. I, pag. 528 et 529. — (2) Chronicum rerum totius sacri ordinis servorum B. M. V., in quo illustrium patrum, qui sanctitate, doctrina et dignitate in eo floruerunt, vitæ atque actiones continentur, autore F. Michael Florentino. — (3) Annal. Cent. IV, lib. III, cap. VIII, tom. II, pag. 211,

et lib. IV, cap. IX, pag. 255. — (4) Resp. ad animadv. fidei promotoris super dubio an sit signanda commissio introd. causæ, pag. 3. — (5) Annal. O. Serv. Cent. IV, lib. IV, cap. IX, tom. II, pag. 233. — (6) Ibid. præf. tom. I, pag. 1. — (7) Catalogus Sanctorum Italiæ in menses duodecim distri-
butus, pag. 668.

AUCTORE
V. D. B.

A Florentiæ anno 1622. Porro de B. Joanne Angelo tradidit plura, antea ignorata; ita ut optimo jure hæc ad caput, quod de B. Joanne Angelo est, annotarit ipsemet (1) : Author ex variis monumentis conventus Mediolani et Florentiæ plura conguessit, quæ ab aliis non fuerunt observata : de prioratu Senarii, de prioratu Clanti, de magistro novitiorum Florentiæ etc. ex diariis ipsius conventus Annuntiæ; de miraculis in Monte Senario ex mss. quibusdam antiquis in archivo D. Annuntiæ de Florentia.

in ejus Vitis
scriptis ab
Hippolyto
Porro,

B 4 In illustrandis B. Joannis gestis successit proxime Gianio Hippolytus Porro, pietatis, literarum et militiæ gloria non obscurus; qui initio se ad hanc suscipiendam provinciam permotum fuisse testatur ut beatissimo viro gratum suum animum exhiberet, quod, quum anno 1622 acerbissimis vexaretur doloribus, ab his, intercedente B. Joanne, cujus effigiem domi venerandus servabat et cujus tunicam applicuerat corpori, subito liberatus fuerat : quocirca chalcographo sculpendam et excudendam dedit sanctissimi patroni imaginem et anno 1623 Papiensibus prelis subjecit breve encomium italicum, cui titulum fecit Vita del B. Angelo Porro. Se quoque aliquid inter hanc scribendam Vitam de familiæ suæ honore cogitasse confitetur in epistolanuncupatoria alterius libri (2), anno 1629 in lucem dati (3). In hoc vero ipso Exercitiorum spiritualium diario orationem ad B. Joannem Porrum aliasque (ni fallor) preces inseruit, atque ejus quoque memoriam celebravit in libro genealogico ms. suæ gentis, cui titulum fecit : Eugenia della familia Porro. Quum velit pueros Mediolanenses a B. Joanne Angelo doctrinam christianam doctos fuisse, æstimo huic opinioni deberi quantum Hippolyti librum : Origine e successi della dottrina cristiana Mediolani, 1640; et cum additionibus, ibidem 1703. Cæterum nil egit Hippolytus quam Pocciantii dicta aliquantum exornare atque amplificare et pauca addere quæ ex ore præstantissimi Laudensis archidiaconi, Pauli Bignami, acceperat : ad manus enim non habuit nec Gianii Annales, nec Ferrarii Catalogo multum usus est.

Paulo Palea-
rio, Joanne
Corneo

5 Quarto recensendus est loco Paulus Maria Pagliari ex ordine Servorum; qui italice quoque anno 1639 Mediolani B. Joannis Angeli Vitam publici juris fecit. Usus est decessorum laboribus, quos stylo ornatori nonnihil amplificavit, et pauca tantum ex communi adjecit fama: quod ubi fiat monet ipsemet. Quæ illi quatuor viri de B. Joanne scripsere, illata sunt in Positionem super dubio an sit signanda commissio introductionis causæ, anno 1736 typis reverendæ cameræ apostolicæ impressam. Omissi libri sequentium biographorum, Cornei et Alevazoli, forte quod recentiores essent. Alter scilicet Joannes Baptista Corneus (bini cognomines sunt), sacerdos Mediolanensis et tabularii archiepiscopalis custos, octo volumina dedit in publicum et triginta duo mss. intulit in bibliothecam archiepiscopalem; pleraque eruditissima

et de originè rituum ecclesiasticorum, sanctorum vitis aliisque similis argumenti (4). Inter edita venit Vita italica B. Joannis Angeli Porri (5), quæ lucem vidit Mediolani anno 1649; sed semel tantum : quæ et Hippolyti Porri et Pauli Palearii librorum fortuna fuit. Cæterum Palearius videtur fere Ferrarii vestigia secutus, ut me monet Garbius (6).

6 Alia omnino sors Vitæ, quam Augustinus Alevazolius ex Servorum B. M. V. ordine paravit. Hæc primum prodiit latine Alexandriæ anno 1691 (7); deinde multo fusior italice apud Malatestam Mediolani anno 1694 et denuo apud Richinum anno 1725 (8); in qua editione quam in musæo nostro possidemus, ad finem recusa est Vita latina. Sed ut liber italicus magnus est mole, ita verbis abundat et locis communibus. Præterea id vitii habet quod multa declaret atque explicet piis conjecturis et divinationibus, modumque exponit quo res factæ sint, ut lectoribus is exemplo sit et incitamento; quamquam vix ipsarum rerum vestigia sint in antiquioribus scriptis. Paulo brevior, sed, justo tamen fusior est Vita, quam anno 1738 typis Romanis edidit P. M. Paulus M. Cardi, definitior perpetuus et secretarius ordinis, occasione approbati cultus immemorabilis B. Joannis Porri (9). Prodiit tum etiam vulgari sermone compendium Vitæ B. Joannis Angeli (10). Memoratur etiam B. Joannes a Moriggia (11), Galeatio Gualdo Priorato (12) aliisque permultis (13): quos inter maxime recensendus Argelatus (14), ex quo plura de B. Joannis biographis excerptimus; necnon Petrus Paulus Bosca in Martyrologio Mediolanensi, anno 1695 edito, ad 24 octobris. Laudandus etiam Picinellus in Elogiis extemporalibus; Bagatta in Admirandis; Brautius in Martyrologio poetico, in quo eum non Porrum, sed Portam agnominare solet; Bulzcius in Epigrammatibus; et qui citantur reliqui ab Alevazolio capite XXI Vitæ S. Joannis. Post illos singulari etiam encomio donarunt beatum virum Saxius (15) et R. D. Tresvaux in Supplemento Vitarum Sanctorum Butleri (16); quam scriptiorem R. D. De Ram in recentiorem suam earumdem Vitarum editionem intulit, et R. D. Pétin (17) brevioribus concepit verbis; in hoc tamen errans quod arbitratus est S. Joannem Angelum (Jean l'Ange) et S. Joannem Angelum Porrum (Jean-Ange Porro) esse duos distinctos viros, unumque die 24 octobris et alterum die 16 novembris coli. Recentius etiam plures de eo scripserunt in Italia; quorum opuscula inferius pro re delibabo. Sed de his satis. Quoniam autem e fontibus potius bibere præstat quam e rivis, nos ea inferius edemus quæ de beato viro posteris tradiderunt Albericius, Thomas Veronensis, Pocciantius et Gianius; quibus subjiciemus miracula, quæ in Positione de signanda commissione introductionis causæ leguntur. Antea autem plura de ejus vita et cultu explicanda.

et Augustino
Alevazolio e-
narrantur,
ejusque laudes
celebrantur a
multis.

E

F

(1) Cent. III, lib. V, cap. XL, tom. II, pag. 25. — (2) Diario d'Esercizi spirituali. — (3) Cfr Argelati Bibliotheca Scriptt. Mediol. edit. Saxii, tom. II, col. 1120. — (4) Ibid. tom. I, part. II, col. 474 et seqq. — (5) Vita del beato Giovanni Angelo Porro. — (6) Ap. Gianium, Annal. Servorum, tom. II, pag. 29. — (7) Epilogus Vitæ B. Joannis Angeli Porri Mediolanensis, ord. serv. B. M. V. — (8) Vita del B. Gio. Angelo Porro, nobile Milanese, religioso sacerdote dell'ordine de' servi di Maria Vergine, raccolta e descritta dal P. M. Agostini Alevazoli d'A-
Octobris Tomus X.

lessandria del medesimo ordine. Cfr Argelati, op. cit. tom. II, part. II, col. 1122. — (9) Vita del B. Gianangelo Porri da Milano dell'ordine etc. — (10) Compendio della vita del B. Gianangelo Porri. — (11) Nobil. Mediolan. lib. I, cap. XI et XXIV. — (12) Relatio civit. Mediolan. pag. 50. — (13) Argelati, op. cit. tom. II, part. II, col. 1122. — (14) Ibid. col. 1120 et seqq. — (15) Mediolan. Antistit. Hist. tom. II, pag. 732. — (16) Supplément aux vies des pères, des martyrs etc., tom. IV, pag. 184. — (17) Migne, Encyclop. théol. tom. XL, ou Dict. Hagiog. tom. II, col. 101 et 102.

AUCTORE
V. D. B.

§ II. B. Joannis Angeli vita et munia ab anno 1450 ad 1481.

B. Joannes
Angelus, ex
nobili familia
Porrea ortus,

Protasius Porrus, qui anno Virginei partus MCDXXX Mediolani florebat, Joannem Angelum genuit, pietatis ac veræ sanctimoniae exemplum optimum: ita Argelatus (1). Patri nomen fuisse Protasium prodidit Albericius et Gianius. Gens patricia Porra literis, pietate, muneribus ecclesiasticis civilibusque et nobilitate olim Mediolani clara satis (2). Sedecim nomina Bibliothecæ suæ Mediolanensi inseruit Argelatus (3). Hos inter duo, quibus nomen Petrus Paulus Porrus; tertius cognominis, Mediolano quoque oriundus, sed inter scriptores non recensendus, typographiam arabicam in Italiam iniecit, anno 1516 Genuæ excuso Psalterio Davidico, hebraica, græca, arabica et chaldaea lingua, ac tribus latinis interpretationibus et glossis aucto: cujus laboris singularis est laus (4). Plerique illi scriptores religiosa incoluere septa. Aliorum nomina jam pridem in historia Mediolanensi honestissima. Vide indicem familiarum, quem ad calcem scriptorum rerum italicarum dedit Muratorius. Plurimum quoque officia indicat Argelatus et ante eum Alevazolius.

ingreditur circa 1450 conventum servorum Mediolanensium;

8 Quo anno in lucem editus fuerit B. Joannes Angelus plane latet. Statuit Claverinus, causæ canonizationis patronus (5), ejus natalem circa annum 1430; Marcellinus Ayroldus, præpositus S. Babylæ, testis secundus inter eos qui anno 1729 auditi sunt (6), circa annum 1420: utraque tolerabilis conjectura seu divinatio: minus autem probabilis quæ in anonymo Compendio vitæ B. Joannis Angeli Porri, italice scripto, proponitur, beatum videlicet virum natum esse circa annum 1440; quare in alio Compendio, anno 1848 typis Mediolanensibus edito, natus traditur anno 1434. Juvenili ætate transgressum esse ad Servos B. M. V. consentiunt omnes: crediderim circa annum 1450. In Mediolanensi conventu ab eo vestem religiosam primum assumptam fuisse innuunt Pocciantius, Ferrarius, Gianius; affirmant Hippolytus Porrus, Paulus Palearius et plures testes: quæ res eo credibilior quo strictiori vinculo domus Porra cum Servitis Mediolanensibus conjungebatur: in eorum enim ecclesia sacrarium seu altare sibi proprium habebat; quemadmodum patebit inferius. Jam pridem Mediolanensem diocesim incolebant illi religiosi, prius in oppido Gorgonzola, deinde, ab anno saltem 1280, intra civitatis mœnia, accepto sacello portæ orientalis, olim dicto B. Mariæ de Sacco: ubi deinceps constitierunt (7).

inde post absolutum tirocinium et theologie datam operam ivit Cavacurtam;

9 Theologiam Mediolani didicisse perhibent Alevazolius, Cardius alique, addentes beatum virum pro animi sui demissione doctoratus lauream recusasse; sed timeo ut hæc ex certis documentis, non autem ex pia divinatione dictum sit. Postquam autem presbyter factus est, ab iisdem traditur Cavacurtam recessisse; verumtamen animadvertendum est eum recessum ab Alevazolio in Vita sua latina B. Joannis Angeli plane fuisse præteritum et mentionem tantum

fuisse factam de altero ad hunc locum recessu, seu potius gesta quæ ad utrumque pertinent, ad hunc unum posteriorem fuisse relata. Quidni monumenta indicarint Alevazolius et Cardius, quibus deinde didicerunt bis beatum virum Cavacurtam venisse? Propter hoc tamen desiderium non fit ut posteriori eorum narratui fidem denegandam esse arbitrer; non enim putem temere eos deseruisse priora dicta; deinde de posteriori recessu profertur testimonium, antea nusquam editum, medici scilicet Joannis de Predatis, qui eum Cavacurtæ curarat: unde appareat nova postea hinc venisse documenta; demum suspiciones de ejus castitate, quæ Cavacurtæ ortæ et feliciter dissipatæ sunt, facile explicari possunt, si primis ejus religiosæ vitæ annis conceptæ sint, nequaquam vero, si ultimis. His itaque de causis consentio B. Joannem Angelum, relicto Mediolano, venisse Cavacurtam. Jacet autem hic locus in diœcesi agroque Laudensi (vulgo Lodesan) ad ripam Abduæ fluminis; distat a Laude xv P. M., a Cremona xii, a Piceleone ii, a Mediolano xxxv.

10 Jam ab anno 1456 Servi B. M., ab ea acciti communitate, consentiente episcopo Laudensi ejusve vicario, ecclesiam parochialem, quæ tunc dicebatur S. Maria de Arasia, administrandam susceperant, et apud illam postmodum unam domum cum horto, claustro, dormitorio et aliis accessoriis officinis construxerant et sic constructam inhabitaverant, ac curam animarum parochianorum dictæ ecclesiæ exercuerant, ecclesiastica sacramenta ministrantes eisdem; cumque ejusdem ecclesiæ fructus, redditus et proventus, qui tunc trium florenorum auri de camera, secundum communem æstimationem, valorem annum non excedebant, ad valorem xv florenorum similium auxissent (8), (florenus pontificius illius ævi pendet francis 96,25 et potestatem nunc haberet francorum 357,50), sub annum 1482 quidam clericus Laudensis, nomine Joannes Jacobus de Cipellis, curavit sibi conferendum parochiale munus, quasi fuisset vacuum. Hinc ortæ lites, quæ anno 1485 iis conditionibus sopitæ sunt, ut Servitæ solverent quotannis Joanni Jacobo quatuor libras monetæ Mediolanensis atque hic in manibus Romani pontificis beneficium suum cederet.

ubi ab anno 1456 Servitæ illegitime occupabant ecclesiam parochialem. Anno 1482 confertur parochiale beneficium clerico cuidam;

11 Quum contractum hunc, simoniæ labe infectum, ambæ partes perfecissent, recurrerunt ad Innocentium papam VIII ut se pœnis, adversus simoniacos statutis, liberaret et contractum ratum haberet. Benigne respondit pontifex, literis datis die 7 julii anni 1485; monens tamen Servitas falso eos nixos fuisse suis privilegiis ut sine Sedis apostolicæ beneplacito novam domum admitterent et contractum vere simoniacum fuisse. Declaravit itaque eos his de causis censuras aliasque pœnas incurrisse, atque irregularitatem contraxisse, quum illis ligati existentes missas et alia divina officia, non tamen in contemptum divinum, celebrarunt, eosque etiam inhabilitatis macula se fœdassee, quum dictæ ecclesiæ fructus perceperunt. Sed hæc omnia indulgit pontifex atque etiam concessit ut parochia conventui incorporaretur (9). His lite-

hinc ortæ lites, quæ per contractum simoniacum et bullam Innocentii VIII finiuntur;

(1) Argelati, loc. cit. — (2) Alevazoli, pag. 2 et seqq. — (3) Argelati, col. 1143 et seqq. — (4) Ibid. tom. I, part. 1, pag. lxxviii. — (5) Positio de introd. causæ. Informatio, pag. 2. — (6) Ibid. Summarium, pag. 8. — (7) Gianius, Annal. cent. I, lib. V,

cap. IX, tom. I, pag. 164 et 165. Saxius, Archiep. Mediol. hist. tom. II, pag. 752. — (8) Bulla Innocentii VIII. — (9) Gianius et Garbius, Annales sacri ordinis Servorum B. M. V. Cent. III, lib. III, cap. 19, tom. I, pag. 589 et seqq.

A ris apostolicis confirmati patres, inquit Servorum annalium scriptores (1), longe majori studio animarum curam exercuere, ecclesiam fere a fundamentis iterum excitarunt, ope etiam piorum fidelium suffulti, titulum S. Mariæ de Arasia in titulum S. Bartholomæi commutantes; atque hæc quidem ad præsens tempus non pertinent, sed hoc loco notanda visa fuere, tum quoniam postea Cavacurtam rediit beatus vir, tum quoniam explicandum est quare vulgo dicatur B. Joannes Angelus conventum S. Bartholomæi de Cavacurta incoluisse. Quum autem contractus ille simoniacus, quem Innocentius VIII sanavit, initus est, certe non aderat illic amplius B. Joannes Angelus; sed fieri potest ut adfuerit, quum primum parochia accepta est et nova domus fundata; et certe, si quidem Mediolano illuc venerit, habitavit ibidem aliquandiu contra constitutionum apostolicarum vetitum et gravibus propterea ecclesiasticis pœnis in foro externo fuit obnoxius. Verum ambigendum non est quin optima fide novam illam domum recepissent Servitæ; ita ut ne cogitandum quidem sit aliqua peccati labe inde infectam fuisse B. Joannis Angeli animam.

B
suspiciones de
B. Joannis
Angeli casti-
tate sublata,
præsente Chri-
stophoro Tor-
niello, aut nul-
lo priori gene-
rali;

B 12 Suspiciones autem, quas paulo supra memorabam, explicat Alevazolius in Vita latina his verbis: Cavacurtæ in conventu S. Bartholomæi diœcesis Laudensis falso accusatus quod sæpius in hortum (erat enim publicæ strætæ proximus) ad invisendum regionis puellas diverteretur, missis ab ordinis generali qui eum observarent, in oratione defixus, quem rosæ florescentes circumquaque sepiebant rigenti hyeme soloque nive contacto, stupentibus cunctis inventus est. Addit Cardius (2) eum tunc visum esse supra terram elevatum, quanta est statura unius hominis; atque aliquando in loco, ubi prodigium id accidit, exstructum fuisse sacellum cum beati viri statua, exhibente id miraculum ad vivum; ut autem ad viam publicam patet, solere transeuntes orandi gratia illic sistere, sequè ipsamet sæpius visitasse et sacrum solum osculatum esse. Vult præterea Cardius atque ipse etiam Alevazolius in Vita italica (3) tunc Cavacurtæ versatum fuisse ordinis priorem generalem, eum C miraculi fuisse testem oculatum et nomen hujus prioris fuisse Nicolaum de Perusio. Verum his fidem habere non ausim et (ut uno verbo dicam quod sentio) in universo isto sermone id unum mihi certum videtur B. Joannem Angelum repertum fuisse in horti angulo orantem ab iis qui male de ejus castimonia confidebant. Prior generalis tunc forte adfuit Cavacurtæ; at is plane non fuit Nicolaus de Perusio. Ut enim vidimus, nova hæc domus modo qualicumque inchoata solum fuit anno 1456; quare ante id tempus ibi versari non potuit B. Joannes Angelus. Ast Nicolaus de Perusio, senio confectus, nullam tum amplius in administrando ordine partem habebat. Anno enim 1453 in Faventino communi patrum concessu magistrum Joannem de Ferraria sibi socium primum et totius ordinis vicarium asciverat (4), et tres dein vicarios apostolicos, auctoritate Pii papæ II constitutos, admiserat, ipse interea in Ferrariensi

cænobio ægotans et solo titulo generalis contentus (5), donec die quinta januarii anni 1460, id est secundum novum stylium 1461, ad cælos abiit (6), seu potius donec ante mensem majum anni 1460 virgam, bursam, sigillum, librumque constitutionum cum S. Augustini regula, totidem officii insignia, resignavit in manus Christophori Tornielli, qui ipsemet in sequentibus comitiis, 23 maji Novariæ inceptis, ex vicario apostolico creatus est prior generalis (7). Quamobrem, si quis prior generalis Cavacurtæ versatus sit, quum B. Joannis Angeli sanctimonia tam eximie a suspicionibus vindicata est, is alius esse non potuit quam Christophorus Torniellus, et totum istud negotium perfici debuit post medium annum 1460, licet Alevazolius in Vita italica (8) velit B. Joannem Angelum anno circiter 1459 Cavacurta abuisse, quum prioris generalis officium quasi vacuum esset.

13 Narratur et aliud indicium, quo Deus illo tempore declarare voluit servi sui merita. Et enim noctu etiam quandoque, verba sunt Alevazolii in Vita latina, toto ejus vultu irradiante, spicula lucis tam affluenter emisit, ut densissimum nemus, in quod ad orandum se receperat ac si dies esset illuminaretur. Contra in Vita italica (9) (eique consentiunt Cardius et auctor Compendii) refert id prodigium ad aliud Vitæ tempus beati viri, perhibens id contigisse quum paucis ante obitum annis ex Clanti eremo se conferret Mediolanum, ibidem prior futurus, et in itinere non procul a conventu Cavacurtensi de Christi passionibus et Deiparæ doloribus meditaretur; additque Alevazolius sæpius id portentum contigisse; sed utinam minus temerarius in divinando esset ille vir! Valde familiariter Cavacurtæ etiam usum fuisse B. Mariæ Virgine, sibi apparente et blandiente tradit, item Alevazolius in Vita italica (10), atque ex ejus manibus recepisse puerum Jesum subdit Cardius (11), in testimonium afferens vetera anaglypta, quibus ea conditione exhibetur: sed quum hæc centum minimum annis post ejus mortem facta sint atque eo tempore quo nil fere de beato viro sciebatur, malim ea interpretari de spirituali commercio, quod per divinam gratiam inter Christum et animam fidelem qualemcumque obtinet.

14 Licet autem beatus vir Cavacurtæ tam impense pietatem coleret, post annum tamen (sic tradit Cardius (12), nulla auctoritate, sed pro more meris conjecturis ductus) sibi visus non est satis remotus esse ab omni mundano strepitu licentiamque petiit Senarii montis incolendi. Sed priusquam eum illuc sequamur, pauca quædam ex historia generalis ordinis Servorum delibanda sunt. Tunc temporis is ordo in duas divisus erat partes, Conventualium et Observantium. Observantiæ origo statuenda anno 1404, quum capitulo generali Ferrariensi visum est indecorum, Montem Senarium, in quo patres anno 1234 initium Ordinis posuerant, a filiis ferme relinqui, neque vitam amplius coli eremiticam, quam instituerant fundatores; atque hæc, quantum fieri posset, reparanda esse damna (13). Id consilium executioni datum anno 1411, quo Antonius de Senis et religiosi

AUCTORE
V. D. B.

charismata
quæ beato viro
concessa fuisse
dicuntur.

E

F

Senarium
montem, in
quo reformatio
instituta est,
petit B. Joannes;
reformationis
hujus
laudes

(1) Gianius et Garbius, Annales sacri ordinis Servorum B. M. V. Cent. III, lib. III, cap. 49, tom. I, pag. 592. — (2) Vita, pag. 34. — (3) Pag. 33 et 34. — (4) Gianius, Annalium Cent. III, lib. III, cap. 4, tom. I, pag. 493. — (5) Ibid. cap. 8, tom. I,

pag. 507. — (6) Ibid. cap. 11, tom. I, pag. 512. — (7) Ibid. cap. 10, pag. 510. — (8) Pag. 36. — (9) Pag. 64. — (10) Pag. 32. — (11) Vita, pag. 30. — (12) Ibid. pag. 37. — (13) Gianius, Annal. Cent. II, lib. IV, cap. IX, tom. I, pag. 369 et 370.

AUCTORE
V. D. B.

aliquot alii sanctissimæ vitæ, permittente priore generali Stephano de Burgo S. Sepulcri, eo se receperunt (1). His anno sequenti a capitulo generali Pisano sequentes leges seu privilegia data (2) : Primo, ut Senarius Mons, veluti Ordinis caput immediate priori generali subditus intelligeretur, neque provincialis Etruriæ, præter consuetas visitationes, quempiam ex eodem loco remove, aut alios illuc admittere deberet. Secundo, quod, loci paupertate et degentium ibi numero inspectis, pro aliquo saltem tempore Senarius publicis seu ordinis seu provinciæ Tusciæ exactionibus non gravaretur. Tertio, quod fratres Senarii reformationi addicti etiam extra jejunia ordinis consueta carnes nullibi umquam commederent. Quarto, quod prior Senarii pro tempore de consensu generalis ab eisdem singulo biennio eligeretur et per generalem confirmaretur; qui eam facultatem haberet quam prior generalis eidem concesserit et in dies expedire viderit.

ejusdem incommoda aliaque miseriæ indicantur.

13 Optatissima quiete et pace fruebantur Senarii incolæ, donec Antonius, episcopus Bictecti, ex concilio Constantiensi redux, habitum B. M. in sacro Monte induit. Tunc una alterave nova domus ad severiores Senarii leges admissa (3); deinceps aliæ et aliæ tum ultra, tum citra Apenninos (4); adeoque ex his conflata anno 1440 Congregatio Observantiæ, cui præfectus auctoritate apostolica Antonius de Bictecto cum vicarii generalis titulo multisque privilegiis, relicta fere priori generali visitandi potestate (5). Porro ex hac reformatione, ut fere ex aliis quæ in ordinibus religiosis per scissuras et divisiones tentatæ sunt, calamitates exortæ sunt quam plurimæ, quas passim in Annalibus luget Gianius. Deinceps enim continuæ fere fuerunt inter ordinem et congregationem lites et simultates cum de solvendis communibus vectigalibus, tum de alternis non usurpandis domiciliis; quin etiam anno 1445 et sequentibus tentarunt Observantes se penitus ferme ab auctoritate prioris generalis subducere: quod tamen perficere non potuerunt; quamquam eis satis faveret Eugenius papa IV (6). Postea exorta jurgia in ipsa Observantium congregatione; quibus factum est anno 1473, ut in duas scissa sit partes Transpadanam et Cispadanam, et novus inductus vicarius generalis, cui cum suis membris subessent conventus S. Cataldi Cremonensis et S. Mariæ Gratiarum Placentinus, alique quos infra Padum, extra ea tamen loca quæ Conventuales jam occupabant, in posterum conderent, et qui ipsemet uni priori generali esset obnoxius. Hæc literis apostolicis, sub plumbo datis, probavit Sixtus papa IV (7). Alia eodem anno concessa bulla statuit ut Mons Senarius, cujus incolis numquam placuisse videntur inquieti Congregatorum molimina, cum suis membris a vicarii generalis potestate esset liber et uni priori generali subjectus (8). Quum vero postrema hac bulla probarentur articuli reformationis anno 1412 constituti, quibus Observantes a vectigalibus pendendis essent liberi et provinciali Etruriæ adimeretur potestas transferendi religiosos ad conventus Observantium aut inde educendi (quod et ad priorem generalem bulla

Eugenii IV nixi extenderant Observantes); quumque ex adverso anno 1472 assecutus esset prior generalis literas apostolicas in forma brevis et confirmationem alicujus bullæ Nicolai papæ V, quibus cassi fierent illi articuli; hinc nova orta est controversia, in qua anno 1477 vicit prior generalis, causam cognoscente Sixto papa IV (9). Atque his intellectis, ad B. Joannis Angeli gesta transgredimur.

16 Quum itaque Mediolani et Cavacurtæ vestem B. M. V. generet, Conventualium sequebatur mitiora instituta: neque deinceps umquam vicario Congregatorum fuisse legitur; sed a partibus prioris generalis semper stetisse videtur, neque probasse reformationes ejus auctoritati adversas: quamquam, ut diximus majoris solitudinis cupidus, Montem Senarium, quod Reformationis caput habebatur, petiit. Distat autem hic locus octo aut novem milliaribus Florentia, medius inter sex alios montes quibus eminet, pinis proceris tectus a solis ardoribus et aquilonis sævitia; ita ut angusta quæ in ejus vertice sita est planities vere perpetuo frui videatur (10). Hic, quemadmodum olim monachi in oriente atque in occidente (supersunt etiamnum in Galliis (11) vestigia), pararant primi fundatores speluncas quæ sibi cellarum essent loco. Has tamen non incoluisse videntur Observantes, quibus Sigismundus Stupkens conventum ibidem excitavit et annonam quæ duodecim eremicis sufficeret assignarat imperpetuum. Hanc itaque sedem, cælestium rerum meditationi et vitæ severissimæ perquam accommodam, vehementissimo studio adiit B. Joannes Angelus, ut ibidem pronominum suorum vi et significatione, Joannis Baptistæ penitentiam imitaretur et ad Angelorum instat totus in Deo laudando esset. Quo illuc advenit tempore, nemo admittebatur in suum cætum ab eremitis, quin eum probassent ipsimet, maxime si ex Conventualium esset ordine. Nequaquam itaque ambigendum quin de B. Joannis moribus et animi corporisque apta conditione examen institutum fuerit. Bene id ei cessit periculum et præter morem (si vera tradunt) ei assignata est B. Sostinei specus, postea in oratorium conversa.

17 Viginti annos in Senario Monte degisse B. Joannes consentiunt omnes; id anno 1623 etiamnum ab illius loci senibus narrari et ex vetustis aliquot constare tabulis addit Hippolytus Porrus: non tamen æstimarim eum annos viginti ibidem degisse continuos, ut hic tradit biographus cum Ferrario, sed potius cum intermissione. Quanta vero vitæ sanctimonia id honestavit tempus beatus eremita, paucis explicant Pocciantius et Gianius, alii latius pro genio amplificanti; quin etiam plura addunt quæ ne possibilia quidem fuere propter hominum, temporum locorumque distantiam; sed infinitis sim, si hæc omnia expendere velim. His itaque omissis, nullum mihi potius est sanctimonie B. Joannis Angeli testimonium quam honorifica ejus ad eremum Clanti regendam evocatio. Patres videlicet B. M. Annuntiæ de Florentia eremum quamdam ad meridiem urbis inter campestria Clanti (vulgo Chianti) obtinuerant anno 1470. Hanc regionem describit Lamius (12). Illic jam pridem in rupe super rivulum Greve inter me-

Illius eremi et admittendi eremitas rationes.

E

Hinc circa 1471 acceritur B. Joannes ut prior sit Clanti eremi;

(1) Gianius, Annal. Cent. II, lib. IV, cap. XV, pag. 380 et seqq. — (2) Ibid. cap. XVII, pag. 383. — (3) Ibid. lib. V, cap. XIV, pag. 416. — (4) Ibid. Cent. III, lib. I, cap. I, pag. 426 et 427. — (5) Ibid. cap. VI, pag. 446. — (6) Ibid. cap. XIII, pag. 469 et seqq. — (7) Ibid. lib. III, cap. I, pag. 538 et 539. —

(8) Ibid. cap. II, pag. 539 et seqq. — (9) Ibid. lib. III, cap. VI, pag. 531 et seqq. — (10) Helyot, Hist. des ordres religieux. Art. Servites. — (11) Le Noir, Architecture monastique, tom. I, pag. 1 et seqq. — (12) Memorabilia ecclesiæ Florentinæ, tom. II, pag. 727.

A dia nemora parvam quamdam cellam exstruxerat vir quidam maxime religiosus et vitæ addictus eremiticæ, nomine F. Antonius Joannis de Sicilia. Quum autem ad seniles venisset annos, sedem suam Servis B. M. Annuntiatae resignarat, ea tamen lege ut quoad viveret illam ipse teneret. Pactæ conditiones die 19 augusti anno 1468. Defuncto Antonio, eremi possessionem adiit Joannes Baptista prior B. M. Annuntiatae mense septembri anni 1470, primumque ibidem priorem constituit Blasium Joannis de Florentia; cui deinde in eremi regimine, ut loquitur Gianius (1), successit P. Joannes Angelus Porro de Mediolano, beatæ memoriæ vir, qui solitudinis amore vehementer incensus vitam in Senario ducebat. Senarium itaque reliquit B. Joannes non anno 1470, ut in Vita italica tradit Alevazolius, sed 1471 aut 1472, quum secundum constitutionem, quam Clemens papa VI anno 1346 solemniter sanxerat bulla (2), id officium annale esset aut saltem biennale. Exinde prioris munus adimplevit Clanti uno alterove anno. Fieri potest ut, quum aliquandiu cessasset ab hoc munere, ad id iterum promotus fuerit eoque fungeretur anno 1477, quum bellum exarsit Senenses inter et Florentinos, Carolum Montonium fraudulenter incitantes (3). Certe Gianius (4) ad B. Joannis regiminis tempus referre videtur Clanti excidium, supracitatis hæc subjungens verbis: Interim cum Florentini bella gererent cum Senensibus et omnia ferro et cæde vastarentur, eremus hæc nostra æque ac alia finitima loca prostrata jacuere.

sub annum
1477 mittitur
Florentiam,

18 Verum quomodocumque id se habeat, sive anno 1477 Senarium fugerit B. Joannes Senensium vindictam reformidans, sive aliquot annis ante post absolutum primum annale aut biennale regimen eo sponte perrexerit, certe inter Montis sacri eremitas degebat exeunte anno 1477 aut non multo post, quum ad Florentinum B. M. Annuntiatae cœnobium destinatus est, consentiente iterum illius loci capitulo. Porro Florentinus conventus antiquitate et celebritate certabat fere cum Senario Monte. Septem scilicet Fundatores (id eis vulgare nomen), quum anno 1233 vale sæculo dixissent, primum secesserant in suburbanum locum, Campum Martium; dein in remotum magis quietumque Senarium Montem: verum postea prope portam Florentinam, qua Senarium itur, condiderant hospitium seu tuguriolum, cui antiquum in Caphagio nomen adhæsit aliquandiu et quo excipiebantur bini ternive fratres, qui Florentiæ ostiatim victum conquirerent eremicolis: atque hæc minima exordia in maximum creverunt paulatim asceterium (5); cujus magnificentiam passim laudant viatores.

magister novitiorum futurus

19 Eo accersebatur B. Joannes ut disciplinam regularem restauraret ibidem: res, si quæ umquam, difficillima, maxime quod jam pridem tentata fuerat. Tempore enim concilii Florentini, cardinalis Julianus Cæsarinus, maximum

in annalibus ecclesiasticis et politicis nomen, pro munere suo et auctoritate protectoris Servorum B. M. V. suaserat remedium afferendum esse malis, quæ inter Florentinos B. M. V. Servos degens animadverterat (6). Optimum sane consilium; sed exsecutio plena fuit odiis et simultatibus. Quum enim tunc temporis caput attollerent Observantes, eos anno 1441 in id cœnobium induxit protector, amotis priore aliisque Conventualibus qui Reformationis leges detrectarant (7): res tamen probata Eugenio IV (8). Continuo Antonius de Bitecto, Congregationis vicarius generalis, novus prior instituitur; et ut vir acer erat et actuosæ naturæ, sine mora manum operi admovet, mores ad regulas revocans, templumque restaurans et amplificans (9). Verum anno 1448, quum Eugenius IV diem obiisset supremum et locum fecisset Nicolao V, hinc ejecti Observantes et Conventuales postliminio reducti, adminiculante senatu (10). In fumum itaque abiissent Juliani cardinalis et Eugenii IV conamina, nisi anno 1477 præficiendus visus esset B. M. Annuntiatae Antonius Protasii Alabantus (11); qui quum civium favore frueretur, ad copiosiores eleemosynas colligendas et ad templi fabricam et reliqua ædificia absolvenda visus est aptissimus. Verum his se nequaquam ille continuit. Quamquam enim ex Conventualium castris esset, facile æquabat Observantes optimos quosque pietate, castigatione vivendi et religiosæ disciplinæ studio; adeoque communi ordinis et congregationis consensu anno 1485, postquam octennium conventum Annuntiatae Florentinum gubernasset, prior generalis creatus est (12).

20 Dum itaque Alabantus Florentiæ et ædificia perficienda et religiosorum mores recte instituendos haberet, optimos quosque qui sibi auxilio essent aliunde accersivit: B. Joannem Angelum qui secundum B. Philippi Benitii constitutiones (13) magister novitiorum esset; Stephanum Nicassii de Flandria et Steterlingum qui domesticam academiam regerent et publicas etiam concertationes haberent; quin etiam magistros musices egregios ex Gallia et Germania (14). Brevi renovata universa rerum facies et novitiorum Florentinorum fama longe lateque sparsa. Non minimam hujus rei partem fuisse B. Joannem Angelum dubitare nemo potest; et quod illo ævo non exiguum sedulitatis indicium est, conscripsit tomum Institutionum religiosi claustralis; quod cum oratione quadam de optimo modo serviendi B. M. V. unicus literarius ejus partus est, posteris servatus (15); sed numquam (ut videtur) in lucem editus. Dum autem hæc prospere fluerent, ingruit Florentiæ anno 1480 pestilentiae lues; ut tradunt Alevazolius (16) et Cardius (17); quamobrem coactus est beatus vir cum novitiis in proximum Montem Senarium secedere. Sed quum plus timoris quam mali fuisse videatur (omittunt enim de hac peste dicere Florentini, quos novi, chronographi (18)), menses tantum aliquot, ut habet Cardius, cum

laus novitiatus istius ævi in Annalibus ordinis. Secedit cum novitiis B. Joannes in Senarium montem, et paulo post rediit Florentiam.

F

(1) Centur. III, lib. II, cap. XVIII, tom. I, pag. 331. — (2) Ibid. Centur. II, lib. I, cap. XIV, tom. I, pag. 289. — (3) Allegretti, Diari Sanesi, ap. Muratori, Scriptt. rer. ital., tom. XXIII, col. 782 et 783; Bruti, Hist. Florent. lib. V, ap. Burmannum, Thesaurus Italiae, tom. VIII, col. 131 et 132; Pecci, Memorie Di Pandolo Petrucci, tom. I, pag. 12. — (4) Cent. III, lib. II, cap. XVIII, tom. I, pag. 331. — (5) Hélyot, Hist. des ordres relig. Servites. — (6) Gianius, Cent. III ad an. 1339, lib. I, cap. VI, tom. I, pag. 444 et seqq. — (7) Ibid. ad an. 1441, lib. I, cap. VIII, pag. 449 et seqq. — (8) Ibid. cap. IX,

pag. 451 et seqq. — (9) Ibid. loc. cit. — (10) Ibid. cap. XIV, pag. 473. — (11) Ibid. Cent. III, lib. III, cap. XVI, tom. I, pag. 384 et 385. — (12) Ibid. cap. XVII, pag. 385 et 386. — (13) Ibid. Cent. I, lib. VII, cap. XI, tom. I, pag. 258. — (14) Ibid. Cent. III, lib. III, cap. XI et XVI, tom. I, pag. 371 et 384. — (15) Alevazoli, Vita italica, pag. 27 et 33. — (16) Ibid. pag. 33. — (17) Vita, pag. 59. — (18) Matt. Palmerius, de temporibus suis, ap. Tartinium, Scriptt. rerum Florentinarum, etc. tom. I, col. 267 et seqq.; Ripetti, Dizionario della Toscana, tom. II, pag. 190; etc.

AUCTORE
V. D. B.

novitiis suis in Senario monte substitit B. Joannes Angelus. Florentiam quam primum reversus, perrexit operam suam efformandis novitiis impendere. Quare factum est ut brevi tempore vigor quidam inusitatus et mirabilis quædam vis et contentio inter adolescentulos illos excitata fuerint et novellæ plantæ lætissimam spem attulerint. Eos coram aspicere voluerunt seniores; quare anno 1482 octo ex eorum numero acciti ad capitulum generale Viterbiense. Qui quum templum B. M. V. Annuntiæ reliquerunt, peregrinantium frequentia et miraculorum fama celebre, pro more illius ævi (1) gestarunt in pileis pro tessera parvasquasdam exorichalco B. M. Annuntiæ imagines, et partim puerili voce, partim instrumentis musicis omnem hymnorum harmoniam in templo exprimebant. Adeo placuere adolescentuli, ut alii quoque, qui literis jam aliquam dedissent operam, evocati fuerint, ibidem publice logicas concertatiunculas elegantesque orationes habituri: laudavere Patres, stupuit civitas (2). Atque iterum id factum in capitulo generali, Vetræ celebrato anno 1485 (3), et triennio post Bononiæ (4). Atque hæc optimum B. Joannis magisterium commendant nonnihil.

§ III. Ejus gesta usque ad annum mortis, 1506.

Anno 1481 mittitur ad novum conventum Mediolanensem B. M. V. de Paradiso, et brevi post, fit iterum prior Clanti restaurati;

Verumtamen his omnibus non præfuit beatissimus vir; sed hoc solum laudandus est, quod semen seminavit, ex quo messis illa (laboris amorem intelligo, pietatis studium et literarios conatus) succrevit. Ante anni enim 1481 finem Mediolanum accitus fuerat, ubi novæ domui condendæ operam suam conferret. Ut enim in Historia cœnobiorum ordinis Servorum, a P. Michaele Angelo Saler conscripta, cujus particulam ad me misit R. P. Morinius, legitur, Joannes Rodolphus de Vincemaris Mediolanensis donavit quemdam in suis agris fundum extra portam Romanam Mediolani, super quo fuit ædificatus conventus S. Mariæ de Paradiso pro congregatione ordinis Servorum, recipiente F. Jacobo Porsiano de Brixia, vicario generali, sub die 22 novembris 1481. Et primi, sic pergit, hujus loci fundatores fuerunt M. Joannes de Mediolano, Fr. Marianus de Mediolano et Fr. Amans de Brixia. Ad quem locum manu sua scripsit Garbius: Patent hæc ex instrumento donationis Joannis Rodulphi prædicti in Pergameno existente in archivio Lipaniozo (?), quod vidi die 26 augusti anni 1715; ita ut dubitandum non sit, quin mense novembri anni 1481 Mediolanum venisset novitiosque suos reliquisset B. Joannes. Paucis dein proseguitur Salerius conventus B. Mariæ de Paradiso fata: In quo loco, inquit, commorati sunt fratres per annos circiter quinquaginta; donec, ingruentibus bellis, propter militum incursiones conventus omnino derelictus et per Antonium de Leyra, Caroli V generalem ducem funditus eversus fuit; ubi memorandum illud adhuc superest, quod sicut in marmore legimus, sic opportune hoc

loco recensendum duximus: ANNO D. MDIX DIE I JVLII LVDOVICVS GALLIARVM REX ET MEDIOLANI DVX PARTA DE VENETIS VICTORIA HIC EQVVM ASCENDIT. Verum licet hæc domus in media civitate non esset, in mediis tamen operis, regularia loca construentibus, non ea erat quies, quam beatus Joannes ardentissimis votis prosequebatur: eremi enim solitudinis desiderio tenebatur continuo. Quo ut sibi redire liceret evicit tandem sub ipsum annum Christi 1481. Quadrienio scilicet ante prostratum fuisse a Senensibus Clanti eremitorium diximus supra. Jacuit autem in hac misera conditione ad annum usque 1481; quo P. Andreas de Florentia, ut testis est Gianius (5), eo adire statuit ut eremum instauraret. Quod cum præstitisset, iterum ejus regimini præficitur Joannes Angelus, reformationi morum et sanctiori vitæ cum reliquis fratribus agendæ intentus; et patres divæ Annuntiæ venerandam ibi collocant B. Virginis imaginem sub invocatione S. Mariæ Gratiarum, eodem titulo ecclesiæ collato; cujus præcipuum festum non sine magna populi confluentis devotione die 8 septembris quotannis celebrare perpetuo consuevere patres, quandiu ibidem degere eis licuit; inde enim postea recessere; nempe post B. Joannis obitum.

22 Ejus ibi quies denuo turbata anno 1485, quum festis pentecostalibus, Vetræ in diœcesi Viterbiensi, Alabantus prior generalis electus est; hic quippe Florentiam revocavit B. Joannem, jussitque (quoniam nil amplius sinebant infirmi corporis vires) ut saltem semel quotidie ad statutam horam adolescentulos novitios adiret eosque sanctimonie leges doceret. Hæc biennium fere durarunt. Anno enim 1487 accitus fuit in Senarium Montem, quo secum pacem et tranquillitatem inveheret. Rem narrat Gianius (6) his verbis: Die sexta augusti in Senario optimus ille religiosus et veræ observantiæ vir integerrimus P. Lucas Alexandri Florentinus extremum diem solverat... prope centenarius. Ejus funeri adfuit Antonius generalis, qui in Senarium concesserat ad nonnullas componendas difficultates circa priorem loci, per eosdem fratres qui ibi adessent ex antiqua constitutione eligendum. Incolebant tunc locum hi patres: F. Thomas de Florentia prior, qui et officium tunc resignabat; F. Matthias de Florentia; F. Joannes Baptista de Roma; F. Joannes Angelus de Mediolano; F. Ludovicus de Pisauro et F. Joannes Petri de Florentia. Obscura nomina præter B. Joannem Angelum. Hi omnes die 15 junii in manus Antonii generalis unanimi consensu elegerunt in suum priorem P. Joannem Angelum de Mediolano, virum sane tantæ probitatis ut in eo officio altissimus Deus per ejus merita et intercessionem plura signa gratiarum et miraculorum eo in monte ostenderit; at de his suo loco plura.

23 Hæc miracula in causa fuerunt cur, vix primo prioratus absoluto anno, Senario discesserit B. Joannes: tantum reformidabat vanæ gloriæ titillationem. Tertium itaque ad eremum Clanti profectus, tertium ejusdem loci prior creatus est consilio patrum Annuntiæ, anno

anno 1485 iterum fit novitiorum magister et anno 1487 prior Senarii;

anno 1488 tertium fit prior Clanti; reliqua chronologia.

(1) Plombs trouvés dans la Seine à Paris, passim. — (2) Gianius, Cent. III, lib. III, cap. XI, pag. 372. — (3) Ibid. cap. XVII,

pag. 383. — (4) Ibid. lib. IV, cap. VII, pag. 610. — (5) Ibid. lib. II, cap. XVII, pag. 331. — (6) Ibid. lib. IV, cap. V, pag. 399.

A nequaquam 1470, ut tradit Argelatus (1), sed 1488 seu 1489, ut manifestum facit ipsarum rerum series. Neque Clanti diu moram traxit, denuo populi ejus apud Deum opem implorantis importunitatem fugiens. Verum quo deinde perrexerit beatus vir et quid ultimis vitæ suæ annis egerit, ignoravere non Pocciantius tantum et Ferrarius, sed ipse etiam Gianius; nec præterea inter se ulla conveniunt ratione. Aliorsum itaque convertamur oportet et novum quæramus ducem. Neque hic desideratur, sed ejus dicta cum Gianii assertis componenda sunt, ne chronologicum abruptum filium. Siquid porro videam, Clantum reliquit B. Joannes anno 1490 aut sequenti, et recta Mediolanum petiit; ubi quum aliquandiu constitisset, Corvariensem solitudinem in diœcesi Placentina adivit anno 1491 aut sequenti, novosque sibi adscivit discipulos quos ad omnem efformavit virtutem; hinc septentrionem versus denuo iter arripuit; venit Cavacurtam, diœcesis Laudensis castrum, ibique satis diu degit et morbo correptus jacuit; perrexit post in Senarium Montem et demum Mediolanum, ubi non multo post vita defunctus est.

Mediolani aliquandiu fructuose consistit; in Crovariensi solitudine

B 24 Ille enim postquam de Clantensi B. Joannis prioratu dixisset (quem ab eo male anno 1470 illigatum monuimus), continuo subdit: Ut autem existimationem vicinorum eluderet, Mediolanum repedavit: ubi eandem vitæ austeritatem retinens, id in primis sibi proposuit, ut divina mysteria et christianorum dogmatum scientiam diebus festis pueros edoceret, atque ad morum castigationem non modicum insudaret, ea potissimum ætate qua liberius in vitia homines proruebant. Tradunt Aleazolius in Vita italica (2) et Cardius (3) prioris Mediolanensis munus tunc beato viro fuisse impositum; quæ etiam reperio in Compendio vitæ italico (4); adduntque tum ab eo introductum fuisse catecheseos puerilis usum. Neque hic tantummodo, pergo cum Argelato, constitit Joannis Angeli sollicitudo: nam cum a generali ordinis moderatore una cum tribus aliis probatis fratribus jamdudum ad reformandos in melius juxta normam primæ institutionis religiosorum mores selectus fuisset; id potissimum præstitit Corvariæ Placentinæ diœcesis; ubi non verbis minus quam exemplo pristinum vitæ institutum restituit: ita plane ut decennio post nonnulli ex iisdem integerrimæ ac castigatioris vitæ ab ipso propositæ exemplum secuti, congregationem sub nomine Observantiæ Servorum B. M. V. efformarint. Hæc ille.

fundamenta ponit novæ reformationis sub auctoritate generalis;

C 25 Est autem, inquit Gianius (5), Crovaria sylvestre nemus ad pedes Apennini prope flumen Trebiam in diœcesi Placentina, solitudini et contemplationi religiosorum aptum, ubi etiam percelebris imago B. V. hoc tempore miracula quam plurima edebat, quo facile concurrebant hi patres, qui Deo ex corde satagebant servire. Diversa autem est Corvaria seu Crovaria in diœcesi Placentina a Corbaria in diœcesi Lunensi Sarzanensi, ubi anno tantum 1515, multo post B. Joannis Angeli mortem, ejus sodales conventum condiderunt titulo B. M.

Gratiarum. Corvariæ conventus origo plane obscura est: adeoque id unum novimus quod anno 1502 jam pridem exstabat. Eo itaque conveniunt paulatim egregii aliquot viri; unde orta est Observantia, de qua immerito conqueri videtur Gianius (6). Non enim per eam elevata prioris generalis auctoritas, quemadmodum in Senario Monte; non erectum altare contra altare, ut per Congregationis institutionem; non invecta separatio a reliquo fere ordine, ut per Reformationem quam Alabantus in Germaniam induxerat; sed restaurata disciplina, servata omnimoda priori generali obedientia, communio cum ordine Servorum plane custodita; quin etiam potissima hujus negotii ratio in hoc erat sita ut discessio fieret ab irrequietis Congregatis et accessio fieret ad Ordinem. Hanc B. Joanni, hujus rei incentori, ejusque discipulis fuisse mentem ipsa rerum series patefaciet.

26 Quum itaque Corvariæ seu Crovariæ incolæ aliquantum crevissent numero et modo qualicumque experientia novam probasset institutionem et disciplinam, factum est die 22 maji anni 1501 ut Thadæus Tancredus de Bononia a comitiis Bononiensibus prior generalis eligeretur (7), vir pius et prudentia consilioque suo laudatus (8) atque in ordinis reformationem propensus. Favit hic itaque Corvariensibus eremitis, quorum nova congregatio ab anno potissimum 1502 sensim clarescere cœperat, magis tamen honesta religiosorum disciplina quam locorum amplitudine et numero (9): quadriennio enim post constabat tantum ex Cremonensi et Forolivi conventibus et Corvariensi solitudine, amicitia potius vinculis et studiorum paritate inter se connexis, quam singularis superioris auctoritate et regiminis ejusdem ratione. Quin etiam pars censebatur Congregationis, et ejusdem superiori, cui vicarii generalis fuisse titulum diximus sæpius, obnoxii adhuc erant.

hujus reformationis

27 Anno tantum 1506 a Congregatione divulsi Corvarienses. Rem narrat Gianius (10) his verbis: Videns optimus generalis Tancredus veterem illam Congregatorum observantiam obsolescere et in declinationem abire, id vehementer ægre ferebat, quando nonnulli eorum, quorum Deus corda tetigerat, laxioris illius consuetudinis pertæsi, ipsi Thadæo generali supplicarunt, ut eos a Congregatorum cœtu in tranquilliorē et magis religiosam observantiam segregaret; hi autem fuerunt F. Franciscus de Gotiis, F. Hieronymus de Zenariis et F. Eliseus de Galentiis, omnes de civitate Cremonæ, cum F. Clemente de Darleriis a Castroleone diœcesis Cremonensis. Quorum votis ut benigne et æque satisfaceret religiosus generalis per literas patentes, in initio hujus anni 1506 die 23 februarii Romæ datas, prædictos patres ab obediendia Congregationis se junctos in novam reformationis Observantiam sub sua potestate recepit: mandans ut de cætero tali titulo nuncuparentur, nimirum filii de Observantia Servorum sub prioris generalis obedientia; concedens eis conventum Cremonæ, conventum Forolivi et S. Mariæ de Corvaria diœcesis Placentinæ, cum potestate et mandatis ut loca quæcumque et oratoria

E

felicia fata

F

(1) Biblioth. Scriptt. Mediol. tom. II, part. 1, col. 1121. — (2) Pag. 64 et seqq. — (3) Vita, pag. 82 et 83. — (4) Pag. 18 et 19. — (5) Cent. III, lib. V, cap. XVI, ad an. 1512, tom. II, pag. 40. — (6) Ibid. lib. VI, cap. XVI, tom. II, pag. 100. — (7) Ibid. lib. V,

cap. IV, tom. II, pag. 10. — (8) Ibid. cap. X, not. Garbii, pag. 27. — (9) Ibid. lib. VI, cap. XVI, pag. 100. — (10) Ibid. lib. V, cap. X, pag. 25.

AUCTORE
V. D. B.

pro sua observantia amplificanda ubique recipere sub ipsius generalis obedientia et redigere possent; quin et quoscumque fratres tam Congregationis quam Ordinis in suum cœtum aggregare valerent; quæ quidem concessio, secundum quosdam, etiam per apostolicam Sedem firmata fuit. *Franciscus de Gotiis prius de Corvariensibus prior assignatus* (1).

simul et infelicia narratur.

28 Verum medio eodem anno 1506 habita Romæ comitia, in quibus ambitio et malæ artes prævaluere. Thadæo titulus prioris generalis relictus, potestas vero translata in Cyriacum Fulginatam, et mortale vulnus inflictum reformationi Cremonensi seu potius Corvariensi. Ut enim fratres Congregationis, *Gianii* (2) verbis denuo utimur, recentem illam reformationem, tam pio zelo a Tancredo superioribus mensibus Cremonæ ordinatam, veluti suæ ditioni contrariam omnino detestarentur, in his comitiis curarunt, ut recuperatis prius et in pristinum redactis cœnobiis Cremonæ et Forolivii, quæ Tancredus F. Francisco et sociis denuo concesserat, locum etiam S. Mariæ de Corvara autoritate Sedis apostolicæ (Julii nempe II) ab ipsis de nova reformatione sublatum, aut sibi aut conventui S. Annæ de Placentia uniri curarunt. Sed quid plura de his? Quando eodem ferme tempore ipsimet conventus modo concedebantur, modo per contrarias bullas adimebantur: tales enim mores ea tempestas ferebat! Subreptio et obreptio quotidiana tunc piacula. Et quidem non videntur paruisse Corvarienses illis præceptis nec ea rata habuisse ipse novus prior generalis *Cyriacus Fulginas*; immo *Corvariensia instituta et privilegia probavit denuo*; idemque fecit anno 1512 ejus successor *Angelus de Aretio* (3); stetitque reformatio, donec anno 1547, procurante *Augustino de Aretio* priore generali, *Corvaria conjuncta fuit Placentino S. Annæ conventui* (4).

Cavacurtam, ubi sat diu versatus est,

C

29 Quum autem illa anno 1506 perficerentur, non videtur amplius degisse B. Joannes Corvariæ, quin immo complures volunt eum decennio ante diem obiisse. Ab *Alevazolio in Vita italica* (5), a *Cardio* (6) et ab auctore *Compendii italici Corvaria* discessisse perhibetur B. Joannes Angelus, quod autumno in febrim incidisset et in hoc loco opportuna remedia non reperiret; quare, septentrionem versus pergens, *Cavacurtam* vectus est; ubi, ut Joannes de *Predatis* qui ejus curam gessit testatum reliquit, divino potius miraculo, quam humana aut naturali opera sanatus est, relinquens interea omnibus singulare patientiæ et humilitatis exemplum (7).

pergit non ante annum 1497, ut ex fundatione Piceleonis patet;

30 *Cavacurtam* venisse B. Joannem ibique salutem recuperasse anno 1493 perhibet *Alevazolius* (8); verum id ne contingere quidem potuit ante annum 1497, quamvis (ut sæpius dicendi fuit locus) complures alii eum tunc jam e vivis excessisse velint. Eo enim quum se conferret, per monasterium *Castri Piceleonis* (vulgo *Picighettino*, ad utramque *Abduæ* ripam) transiit, ut sacculi, de quibus meminit *Gianius*, satis superque testantur. At vero *Æmilie* et *Mariæ de Caravagio*, sororibus Congregationis *Servorum*

de observantia, die tantum 18 martii anni 1497 D licentia data est a magistratu condendi novi parthenonis. Continuo manus admotæ operi, et monasterium prius constitutum ad S. Juliani ædem inter arcis mœnia et fluvium *Serio*, anno vero 1509 intra oppidum translatus apud ecclesiam et domum *Discipline S. Mariæ*, quæ dein SS. Trinitatis dicta; sed brevi post, die videlicet 29 junii ejusdem anni, migravit pius cœtus in eam oppidi partem, cui nomen de *Contrata* et *del Sabbione*; ubi demum substitit (9). Quæ ideo explicare libuit, quoniam vixit ibi deinceps B. Joannis cultus: quamquam id unum nunc nobis demonstrandum beatum virum ad has moniales divertere nequivisse ante annum 1497.

31 Postquam *Cavacurtam* reliquit B. Joannes, rediisse in montem *Senarium* traditur ab *Alevazolio in Vita italica* (10), a *Cardio* (11) et ab auctore *Compendii* (12). Paucos aliquot menses tunc ibidem degisse dicitur ab *Alevazolio*; annos aliquot a duobus aliis: id unum eos rescivisse putem scilicet eum paulo ante mortem aliquandiu substituisse in illa eremo. Sororem suam feliciter diem obiisse et in cœlos receptam didicit ibidem divinitus seque brevi eam secuturum; quare pergeret *Mediolanum*, in patria visitationem Domini exspectaturus. Pro jussis fecit beatus vir; venit *Mediolanum*, ubi reapse sororem vita functam reperit. A priori conventus petiit sibi cellulam horto vicinam, in qua se ad mortem præpararet et quæ deinceps cella B. Joannis Angeli dicta est, donec propter novitiatum fabricam diruenda visa sit; atque in eo tandem loco æternam vitam cum temporanea commutavit. Sumo hæc omnia iterum ex *Alevazolio*, *Cardio* et auctore *Compendii*. Porro quum ii passim se quam proxime sequi soleant, divorsum tamen abeunt in statuendo beati viri mortis tempore. *Alevazolius* enim tradit eum decessisse die 24 octobris anni 1496; *Cardius* et auctor *Compendii* die 24 octobris anni 1506: qua de re jam pridem disputatum fuit. De die quidem numquam motum dubium, neque aliquando movendum: consentiunt quippe omnes B. Angelum e vivis decessisse die 24 octobris. At de anno plane non conveniunt. In antiquissimo indice *Sanctorum*, quem initio hujus *Commentarii* edidi, F dicitur beatus vir ad cœlos abiisse anno 1496; idemque legitur in *Vita*, quam inferius dabo quamque ante annum 1540 scripsit *Thomas Veronensis*. Quod publice primus proposuit *Pocciantius*. Verum qui eum proxime secuti sunt *Ferrarius* et *Gianius*, anno 1506. Nihilominus quaterni biographi, *Hippolytus Porrus*, *Palearius*, *Corneus* et *Alevazolius*, in hærent *Pocciantii* vestigiis: eisque accessit martyrologus *Mediolanensis Bosca*. Contra *Gualdus Prioratus* (13), *Moriggia* (14), *Garbius* (15), *Benedictus XIV* (16), anonymus *Senarii* montis eremita, qui anno 1763 memorias scripsit de origine et progressu eremitarum congregationis montis *Senarii* et *Alexander Piermeus*, qui anno 1805 *Epitome annalium ordinis Servorum* brevem B. Joannis Angeli *Vitam* inseruit, suffragantur *Ferrario* et *Giano*. Plures testes, qui anno 1739 in causa canonizationis auditi fuere, sese dubitare professi

postmodum in *Senarium* montem et demum *Mediolanum*. Hinc sequitur beatum non esse mortuum anno 1496, sed 1506,

(1) Cent. III, lib. V, cap. X, not. Garbii, pag. 27. — (2) Ibid. pag. 27. — (3) Ibid. cap. XVI, pag. 40. — (4) Ibid. cap. X, not. Garbii, pag. 27. — (5) Pag. 74. — (6) Vita, pag. 92 et 93. — (7) Pag. 21. — (8) Vita italica, pag. 74. — (9) Cent. III, lib. IV, cap. XVIII, tom. I, pag. 638 et 693, et lib. V, cap. XIII, tom. II, pag. 33. —

(10) Pag. 73. — (11) Vita, pag. 93. — (12) Pag. 21. — (13) Relatio civit. Mediol. pag. 30. — (14) Nobil. Mediol. lib. I, cap. II et XXIV. — (15) Ap. Gianium, Cent. III, lib. V, cap. XI, not. Garbii, tom. II, pag. 29. — (16) De Canoniz. SS. lib. II, cap. XXIV, § XLVIII, n. 181 et 182.

sunt;

A sunt; et Argelatus seu Saxius (1), non minus dubius, quamquam inter novissimos venit, scripsit: Obdormivit ix kal novembris anni a partu Virginis 1506, ut Gianio placet in Analibus sui ordinis, Moriggiæ aliisque scriptoribus; Augustinus vero Alevazolius ejusdem ordinis in Vita, Petrus Paulus Porrus in libro, cui titulus *Eugenia*, sæpe a nobis citato, aliique eum obiisse asserunt anno 1496. Atque his consentit R. P. Augustinus Morinius in epistola, quam ad me dedit, postquam multa diligentia in decessoris sui gesta inquisivisset. Hanc nominum nubem occulere nolui, quoniam sententiarum diversitas in hoc commentariorum genere significanda est; sed parum hinc proficimus, quandoquidem ad solum Thomam Veronensem, qui Pocciantio prævisse videtur, et ad Ferrarium aliorum dicta tamquam ad fontes referenda sunt: ipsi enim Gianius et Garbius, qui ordinis sui excusserunt tabularia, nil ea de re reperisse videntur, et uni assensisse Ferrario: sane quod eum arbitrati sint non absque consilio certisque testimoniis Thomæ Veronensi aut Pocciantio refragatum esse. Et quidem Philippus Albericius, qui omnium primus B. Joannis Angeli gesta collegit et multo melius ea cognovit, quam qui proxime post eum venit Thomas Veronensis, aperte tradidit B. Joannem Angelum anno 1506 terrenam hanc vitam cum cælesti commutasse. Quibus accedit quod B. Joannes non potuit ante annum 1497 transire Piccileonem; quod deinde diu vixit Cavacurtæ, ut paulo ante ipse Alevazolius aliique nos docuerunt; quod post petiit montem Senarium et demum venit Mediolanum; ubi pie tandem obiit: quæ, ut cum anno 1506 facile conveniunt, ita cum anno 1496 apprime pugnant. Jure itaque in approbatis a S. C. R. lectionibus dicitur beatus vir anno 1506 abiisse ad superos.

§ IV. Translationes, cultus et cultus approbatio.

Prima et secunda

C De prima ejus sepultura pluribus agunt infra Albericius, Thomas Veronensis, Pocciantius et Gianius; quibuscum conveniunt reliqui biographi et multi anno 1729 examinati testes. Ast vereor ut ullum satis antiquum sit (etiam Thomæ Veronensis et Albericii) testimonium, quod miraculis quæ depositionem comitata dicuntur fidem conciliet. Dein inclusum cadaver in privato tumulo supra terram in familiæ Porreæ sacello, cui tunc titulus B. M. Annunciatae. Sæculo fere post familia Porrea, teste Hippolyto Porro coevo (2), renovavit sacellum et maxime altare. Anno scilicet 1605, ut tradit Garbius, dominica quarta octobris, qua de more (ut infra explicabitur) celebratum solemniter fuerat B. Joannis Angeli festum in ecclesia S. Mariæ Servorum de Mediolano, incredibili populorum concursu ad secundam usque noctis horam confluentium, sacrum ejusdem beati corpus integrum semper et incorruptum e veteri arca, in qua primo reconditum fuerat anno 1506, quo vir iste sanctissimus obierat, in aliam longe decentiorem, piorum ope fabrefactam, transla-

tum non mediocri pompa fuit, collocatum subinde super altare Divæ Annunciatae dictum: ubi ad annum usque 1681 permansit: ita Gianii continuator, Garbius (3). Veterem arcam corruptam fuisse tradit Alevazolius (4); et idcirco anno 1605 comitissam Octaviam Serbellonam expensis suis curasse ut nova fieret ex ligno sculpto deaurato, cum hac inscriptione: BEATI JOANNIS ANGELI PORRI MEDIOLANENSIS ORDINIS SERVORUM B. MARIE SEMPER VIRGINIS SACRA OSSA HIC SUNT CONDITA. Ex coevo autem monasterii libro refert Paulus Cardius (5) corpus loco mutatum fuisse a priore Paulo Pelegri et novam arcam coopertam velo albo, duodecim brachia magno; festum fuisse solemnissimum; universam civitatem concurrisse; musicorum choros fuisse duos; triginta quatuor libras ab adstantibus oblatas fuisse; solemnitatem durasse usque ad horam secundam post solis occasum; quo tempore cum curia sua advenisse comitissam Serbellonam. Tunc quoque sacellum fuisse plurimum exornatum narrant Alevazolius et Cardius. Sed his non stetit Mediolanensium pietas. Ab anno usque 1668, inquit Garbius (6), piorum ope et P. Petri Francisci Bestani Mediolanensis solertia in ecclesia nostra S. Mariæ de Mediolano nova corpori B. Joannis Angeli Porro arca parata fuerat. Anno autem 1681 (die 7 junii) translatum solemniter pompa idem fuit in sacellum magnificentissime exstructum plurium quidem subsidio, B. Joannis Angeli cultui maxime addictorum, potissimum tamen P. Gregorii Milanesi e nostris de Summaripa, qui plures annos in amplissima illa civitate pro ejusdem cultu plurimum laboravit. Quæ omnia nonnihil aliter explicat Alevazolius (7). Anno scilicet 1681 translatum fuit B. Angeli corpus super altare Trium Magorum, quoniam ornatus sacelli ejus inchoandus erat.

E

33 In hoc autem perficiendo opere neque auro paritum est, neque marmoribus pretiosis, neque minus pecuniæ impensum picturæ quam sculpturæ; ita ut fabrica vere mirabilis fuisse videatur. Omnium vero pulcherrima reliquaria capsula, ex ære tam affabre facta ut, si ex argento esset, non pluris valeret. Tribus analogiis exhibentur in ea singularia quædam beati viri gesta: in medio Deipara offert ei puerum Jesum, qui manu sinistra vultum ejus permulcet, dum ipse manum dextram deosculatur. In sinistra imagine mensulæ assidet B. Angelus, signo crucis pellens dæmonem, qui libros in terram sparserit; in dextra autem monet eum angelus, ut in patriam moriturus pergat. Supra altare duo angeli marmorei manibus tenent laminam æream, his inscriptam verbis: B. JO. ANGELUS PORRUS CORP. HAC URNA QUIESCENS SPIRITU AD FIDELIUM PRECES IN CÆLIS EVIGILAT; et duo alii infra aliam cum sequenti epigraphe: TUTELAM EXPERTI LAPIDES IN TITULUM EREXERUNT; quibus verbis se indicare voluisse scribit Alevazolius, (nam ipse posterioris inscriptionis est auctor,) omnes expensas factas fuisse ab hominibus qui sibi B. Joannem Angelum propitium experti erant. In Summario tamen pro canonizatione (8) dicuntur expensæ factæ fuisse a sodalitate B. Joannis Angeli; sed monet alicubi Alevazolius (9) id sodalitiū fere consti-

tertia et quarta translationes.

F

(1) Biblioth. Mediol. tom. II, part. I, col. 1121. — (2) Positio, Summarium, pag. 35. — (3) Cent. IV, lib. VI, cap. IX, tom. II, pag. 351. — (4) Vita del B. Gio. Angelo Porro, pag. 84 et 85. —

Octobris Tomus X.

(5) Vita, pag. 118. — (6) Cent. V, lib. V, cap. XII, pag. 320. — (7) Vita, pag. 85. — (8) Pag. 57. — (9) Vita, pag. 128 et 137.

AUCTORE
V. D. B.

tisse ex gratis clientibus, et alibi (1) pecuniam, sacello illi impensam, partim a sodalibus, partim ab aliis Christi fidelibus fuisse collatam. Quum itaque novum sacrarium paratum esset, anno 1691, die 26 augusti, quæ dominica quarta erat augusti, facta est nova translatio quam Petrus Paulus Bosca (2) quadriennio post paucis his explicuit verbis : Ejus corpus anno 1691, magna populi plebisque frequentia, vii kal. septembris, collocatum fuit in sacello recens ædificato, eleganti, sumptuosa magnificentissimaque structura; atque ex hoc tempore cæpit annua P. Joannis Angeli solemnitas celebrari, non dominica quarta octobris, sed dominica quarta augusti : quæ res duravit, donec Sedi apostolicæ probatus sit beati viri cultus (3). Præterea etiam in processu canonizationis mentio fit de translatione, quæ anno 1725 peracta fuit; verum hæc minus solemnitas fuerit oportet; quum præcipui, qui quadriennio post interrogati fuere, testes translationem anni 1691 ultimam fuisse dicant. Anno quoque 1725 novos ornatus accessisse sacello apparet; quum ex decreto magistratus decurionum Mediolanensium eleemosynæ oblata fuerint pro decentiori ornatu altaris sive capellæ B. Joannis (4); nisi forte tempora misceantur atque hæc pecunia impensa fuerit anno 1691.

B

Sacellum ejus
Mediolanense
ornatur anathematibus,

34 Quo tempore cæptum fuerit id sacellum in B. Joannis honorem tabellis et anathematibus exornari obscurum valde. Si plures audias testes, ante omnem hominum memoriam : verum parum his testificationibus fidendum. Certe anno 1566, quum scriberet Pocciantius, tabulæ ad perpetuam acceptarum gratiarum memoriam circa ipsius tumultum suspensæ.... et quotidie ab infirmis ab adversitatibus liberatis signa recepti beneficii apud sacrum apposita tumultum. Sed hæc anno 1605, quum supra altare reliquiæ locatæ sunt, sublata fuisse videntur : sane nullam de his mentionem faciunt Ferrarius, Gianius et Hippolytus Porrus; quin etiam anno 1639 nulla omnino id genus pietatis signa altari appensa fuisse explicite tradit Palearius. Postea tamen reposita tabella cui dies 7 novembris anni 1604 inscripta erat, et altera viginti forte annis recentior. Atque hinc apprime convelluntur testimonia RR. DD. Bartholomæi Crassi, Marcellini Ayroldi et Jacobi a S. Lucia, qui in examine juridico ex publica retulerunt fama, tabulas et anathemata argentea aliaque id genus dona vivo beato viro jam ad hoc sacellum allata fuisse; numquam ea deinceps fuisse sublata; sed ita paulatim crevisse ut circumcirca sacellum iis ornatum sit, quin etiam ea per reliquam ædem sacram fuisse spargenda (5): hæc ultima certa; cætera non bonæ frugi.

C

tabulis pictis
et lampadibus;

35 Ineunte sæculo xvii Ticini et alibi tabulæ pictæ imaginem B. Joannis exhibebant; testis est Gianius. Ast nullæ erant Mediolani. Quæ

anno 1729 exornabant beati viri sacellum, recentioris erant penicilli; mediam et quæ ad cornu erat evangelii, pinxerat Fredericus Macagno, tunc temporis Ticini seu Papiæ adhuc degens in vivis; tertiam, quæ ad cornu epistolæ, Stephanus Maria Legnano ineunte sæculo xviii vita functus (6). In media tabula, posita (ni fallor) anno 1691, et ad cujus pedes stat arca reliquiaria, apotheosis B. Joannis expressa; adscriptis supra his verbis : BEATUS JOANNES ANGELUS; in dextra tabula cernitur mirabilis ejus sepultura, cum insculpta marmoris nigro epigraphe (7) :

COMMVNI SEPVLCHRO TVMVLARI

IMPROVISO PONDERE

CADAVER RESISTIT

COELO SCILICET VETANTE

ANGELICI CORPORIS RELIQUIAS

VVLGARI TERRAE MISCERI

in sinistra exhibetur ejus e Senario Monte propter hominum plausus fuga, his adsculptis literis:

FRATER VIRTVTI SVAE

QVOD LATERE NESCIRET

SECVRIOREM IN SOLITVDINE

SOLITVDINEM QVAERIT

SIC

HOMINES DVM FVGIT QVOS TRAHIT

TRAHIT QVOS FVGIT

E

In parietibus efficta marmorato seu opere albano plura miracula; alia pictura expressa. Tres (auctore Alevazolio (8) quatuor) ibidem appensæ lampades; quarum duæ, oblatae a senatu Mediolanensi, ardebant in festis tantum solemnioribus; tertia vero quotidie, idque ex legato (ut videtur (9)) Horatii Questa, scripto anno 1693; quamquam testes, anno 1729 auditi, voluerint hujus honoris exordia ad tempus beati viri emortuale referre (10). Illius Horatii Questa legatum copiosum valde. Præterquam enim quod oleum huic lampadi reliquisse perpetuum habeatur, bis mille circiter florenos condonavit B. Joannis Angeli sodalities (de eo dicitur inferius), quæ ei crediderat impendenda anno 1690 seu 1691 restaurationi sacelli ejusdem; dedit quoque duas tabulas pictas, eas (ni fallor) de quibus modo; et demum jussit ut quotannis cereum quadrilbrem offerrent heredes in B. Joannis Angeli solemnibus.

36 Arcam seu thecam reliquiariam anno 1605 fuisse vulgarem et nullius fere artis ex Paleario liquet; præsentem vero, anno 1681 paratam, esse pulcherrimam consentire omnes vidimus. Argenteam atque crystallinam dicit Argelatus (11), videlicet argenteis laminis interposita crystalli anticæ partis distinguuntibus (12) et ebeneimpositis. Ad latera anaglyptis expressas singulares gratias aliquot (13) dixi num. 33. Hujus sepulcri, quod longum est centimetra 195, altum 85, latum 45, imaginem misit ad me R. P. Augustinus Morinius, cujus anticam partem hic repræsentandam curavi.

corpus incorruptum, ditissimæ arcæ inclusum,

(1) Vita, pag. 138. — (2) Martyrol. Mediol. pag. 329. — (3) Ibid. pag. 90. — (4) Positio, Resp. ad Animadv. pag. 3. — (5) Ibid. pag. 4. — (6) Ibid. Summar. pag. 50 et 51. — (7) Ibid. Animadv. prom. fid. pag. 2. — (8) Argelati, Bibl. Med. tom. II, part. I, col. 1121. — (9) Positio, Animadv. pag. 3. —

(10) Ibid. Summarium, pag. 49 et 50 et Resp. ad Animadv. pag. 3. — (11) Bibliot. Mediol. tom. II, part. I, col. 1121. — (12) Bosca, Martyrol. Med. pag. 329. — (13) Positio, Summarium, pag. 44.

A

AUCTORE;
V. D. B.

B Corpus, thecæ inclusum, sæculo proxime præterito adhuc integrum, incorruptum, flexile. Anno 1729 testimonium hac de re dixere complures; judicialis visitatio instituta et facta descriptio; et commentarii oblatis a medicis et chirurgis, qui in illa visitatione corpus recognoverant (1). Dedit Paulus Cardius (2) descriptionem quam tum fecit Petrus Paulus Rossi, doctor chirurgicus, operam conferentibus Antonio L'anglois et Bartholomæo Curti, doctoribus medicis, Onuphrioque Ferni, doctore chirurgico, præsentibusque prælato Giudici et Josepho Antonio Catani, canonico theologo S. Stephani et promotore fiscali speciatim ad hoc negotium deputato. Corpus, in mensa positum, a capite usque ad pedes visitatum fuit, et repertum integrum, nisi quod pedis sinistri malleolus ablatus erat et prope chordam Hypocratis particula cutis et muscoli. Hoc vero unum singulare: ventrem inferiorem, inquit Rossius, tetigi et inveni eum aliquantum palpabilem et tactui cedentem. Genitalia vidi integra et in statu naturali. Vellem clarius dixisset flexilisne esset caro annon; quis carnis color et alia hujusmodi. Ex illis enim dictis nil concludere licet; et, ut quod sentio aperte fatear, timeo plurimum ne B. Joannis Angeli corpus simile sit pluribus aliis corporibus, quæ ab Italis dicuntur integra, incorrupta, miraculosa, exteris vero videntur exsiccata et nullam admirationem movent; et reapse videtur id cadaver tam siccum esse ut Alevazolius (3) affirmet id a quolibet facile in pedes erigi posse: atque id quoque prodigii loco habet! Interim Argelatus (4) anno 1745 id adhuc incorruptum vocat; decennio post Saxius (5) inviolatum: ita ut ab anno 1605, quo primum id prodigium intellectum est, nullam passum videatur cadaver immutationem. Ferrarius anno 1613 primus id adhuc integrum dixit; paucis annis post assensit Gianius eodemque fere tempore copiosius miraculum enarravit Hippolytus Porrius (6). Corpus, inquit, odoriferum, integrum cum unguibus et auribus omnibusque membris, ad omnes moventium impulsus flexile, numquam apertum nec exenteratum, balsamo non conditum: quod

miraculorum genus a Deo patratum ajunt in castitatis laudem. In Diario autem exercitiorum spiritualium (7), quod anno 1629 cardinali Frederico Borromæo obtulit, asserit id ea conditione et statu repertum fuisse ab illo ipso cardinali, quum id anno 1624 visitaret, et pro beneplacito tangeret et moveret.

37 Pocciantii ævo fideles, maxime infirmos, B. Joannis tumulum jam pridem veneratos esse constat. Auctum fuisse concursum, quum anno 1605 prima translatio facta est, vix non certum. Sane Ferrarius, de his agens quæ dum scriberet in more erant posita, refert ad venerandum beati viri corpus die 24 octobris totam pene civitatem Mediolanensem conflueret et vota nuncupare solere; et in annotatione addit: Nondum sanctorum numero adscriptus est, neque adhuc officio ecclesiastico colitur, licet in die ejus festo maximus fiat ad ejus sacellum populi concursus. Hæc si conferamus cum Gianii Centuriis, quæ anno 1622 lucem viderunt, et cum Hippolyti Porri Vita (8), quæ sequenti anno fuit edita, deprehendemus facile quo circiter tempore initium fuerit datum annuæ solemnitati, quæ prius dominica quarta octobris seu potius dominica diei 24 propinquiore celebrata est: inter annum scilicet 1613 et 1622 celebritatis illius exordium seu potius renovatio ponenda. Garbius enim, ut supra num. 32 videre fuit, adstruit id jam anno 1605 de more fuisse; quin etiam refert Alevazolius (9) de verbo ad verbum, ut loquitur, antiquius documentum, quod nos latine faciemus: Die 22 octobris anni 1594. Inter scholares seu sodales tertii nostri habitus, in templo nostro institutos, et fratres monasterii lis exorta est de celebranda missa ad altare B. Mariæ de schola seu sodalitia. Nos enim ex instrumento publico debebamus quartis diebus dominicis uniuscujus mensis ad id altare sacra facere; sed eadem die festum erat beati nostri Angeli, anniversaria memoria celebranda institutionis scholæ et juxta patriæ et templi antiquam consuetudinem cantandum erat sacrum ad altare et in capella dicti beati. Scholares ita-

maxima veneratione et populi concursu in die festo,

(1) Positio, Summarium, pag. 39 et Benedictus XIV. de Canoniz. lib. II, cap. xxiv, n. 482 — (2) Vita del B. Gianangelo Porri, pag. 113 et seqq. — (3) Vita, pag. 84 — (4) Biblioth. Med. tom. II, part. I, col. 1121. — (5) Archiepisc. Mediol. se-

ries, tom. II, pag. 752. — (6) Positio, Summarium, pag. 35. — (7) Ap. Alevazoli, Vita, pag. 98. — (8) Positio, Summarium, pag. 35. — (9) Vita, pag. 90.

que

AUCTORE
V. D. B.

que seu sodales exornarant totum templum ratione diei institutionis scholæ et volebant festum suum celebrare ad altare B. Mariæ. Apprime inde anxius erat prior et dubius; quippe qui nollet consuetudinem violare, nec sancto viro aut scholæ injuriam inferre. Propositum itaque fuit patribus conventus velentne missam conventualem celebrari ad altare B. Angeli, an ad altare B. Mariæ. Octo agentibus et quatuor negantibus, vicit prior pars; et statutum est ut sequentibus etiam annis fieret hac die missa ad altare B. Angeli. Ego Fr. Lucas prior. Verum, ut ex dictis satis patet, hæc non omnino firma fuerunt aut stabilia. Initio, postquam id institutum sæculo XVII renovatum est, videtur hujus celebritatis ratio fuisse quod cantus pii in beati viri concinerentur memoriam, cista reliquiaria aperiretur et innumeræ multitudini flexile et incorruptum ostenderetur cadaver: nil sane aliud innuit Hippolytus Porrus, reliquis hoc loco abundantior. Sed postea, et quidem ut anno 1738 scribebat Cardius (1), missa sollemnis de communi confessoris non pontificis cum oratione propria ad ejus altare cantata est et aliæ etiam non solennes factæ. Postquam autem anno 1681 B. Joannis corpus arcæ crystallinæ inclusum fuit, velum deinceps injectum feretro; verum qua die annua agebatur solemnitas et per sequentes octavæ dies (nam et octava aut novena aliquando fuit addita) omnium oculis patebat crystallinus tumulus: admota tunc etiam multorum rosaria seu coronæ.

anno 1691 mutato, jam pridem cultum est.

38 Quarta dominica augusti anni 1691 tertiam translationem factam fuisse diximus; præplacuit deinceps hac die beati viri memoriam celebrare, quoniam nondum ea anni tempestate nobiles et honestissimi quique rus petere solent; quod incommodum exeunte mense octobri experiri erat. Ex quibus conjicias paulatim crevisse festi illius sollemnia; et quidem anno 1729, quum de his auditi fuere testes, celebrabatur quotannis pompa quam maxima votivum missæ sacrificium in B. Joannis honorem, scilicet de communi unius confessoris non pontificis, cum oratione propria; cantabantur publice vesperæ; instituebatur oratio panegyrica (plurimum argumenta, pleraque ridicula, commemorat Alevazolius (2)); vespere dabatur benedictio cum sanctissimo sacramento; atque hæc omnia per octavam continuabantur. Ad hæc alliciebatur populus, propositis ad omnia loca publica programmatibus instantis festivitatis (3).

Dicuntur missæ fuisse celebratæ centum annis ante decreta Urbani VIII.

39 Claverinus, causæ canonizationis seu potius cultus immemorialis B. Joannis patronus, ut evincat cælitum honores ei publice delatos fuisse centum ante Urbani VIII decreta annis, adstruit (4) quod ab annis centum et ultra ante constitutionem Urbanianam inceptum fuit celebrari in illius honorem missæ sacrificia quæ ab inde semper celebrata fuerunt et adhuc celebrantur; ut ex partitis librorum sacristiæ conventus PP. Servorum B. M. V. Mediolani, incipientibus ab anno 1526 et ex testibus constat. Testes illos mittimus, qui anno 1729 parum referre potuere de his quæ sæculo XVI acta fuerint. Partita vero seu excerp-

ptiones ex libris sacristiæ ita interpretanda videntur quasi pii homines qui beati Joannis sepulcrum visitarent petierint aliquando missas celebrari in honorem ejus et ea intentione presbyteri liturgia functi fuerint, missam diei seu de beata Maria Virgine adhibentes, nequaquam vero missam votivam de ipso B. Joanne: anno enim 1613, ut testantem Ferrarium jam audivimus, officio ecclesiastico nondum colebatur. Verum postquam altera sæculi XVII parte opera PP. Bestani et Millanesi cultus auctus fuit, plus ausi PP. Servitæ; duoque scripta legata, ex quibus quotidie ad altare beati Joannis missa fieret, alterum a comite Joanne Baptista Landriano Poro, consule Sabaudie, alterum a Francisco Lonati: quæ posterior donatio testamento relicta legitur (5) die 25 julii anni 1570; profecto annus 1670 scribendus erat. Præterea anno 1729 et jam multo ante tempore afferebant fideles eleemosynas multas pro celebrandis in beati viri memoriam missis, ut fuse testes explicant.

40 Bis mentionem fecimus de sodalitato laicali B. Joannis, quod suam in illo sacello habebat sedem. Illi vulgare nomen Consorzio del Beato Giovan' Angelo. Id institutum anno fere 1660; promotum a Vincentio Luchesinio, Ordinis Servorum B. M. V. priore generali et ab anno 1689 archiepiscopo Ragusino; auctum die 8 februarii anni 1679 a Georgio Soggio, Luchesinii successore, communicatione bonorum operum universi ordinis et instructum certis legibus (6). Libellus de eo editus; cujus me latet titulus, nisi forte is sit Regole date al consorzio del Beato Giovan' Angelo (7). Eas regulas, quæ nil valde singulare habent, recitavit Alevazolius (8). In eodem præterea sacello hæc observatur pietas, ut candelæ accendantur ante B. Joannis sepulcrum et dein ad infirmos deferantur (9). Multæ aliæ id genus religiones, quæ singulorum potius pietate quam consuetudine aut certis institutis reguntur, brevi post beati viri mortem exortæ sunt. Non enim dubitandum est quin quam primum in cælitum numero habitus fuerit et populari veneratione dignatus. Reperit scilicet R. P. Morinius ejus nomen in indiculo sanctorum, anno 1512 conscripto, his verbis: B. Joannes Angelus de Mediolano; et in alio his aliis verbis: Vigésimus quartus beatus Joannes Angelus Mediolanensis; cujus corpus est Mediolani. Pictus est habitu orantis de genibus et cum lacrimis. Ego vidi et dormivi cum eo et ipse in terris. Non itaque ambigendum de cultus antiquitate, licet ea, quæ a Claverino coram S. R. C. disputata fuere, partim exaggerata sint, partim antiquiori affixa ævo quam veritatis studium siviisset.

Sodalitium in ejus honorem institutum;

41 Quum Gianius circa annum 1620 Centurias suas pararet prelo, aut saltem anno 1613 quum Ferrarius scriberet, apud Cavameurtam Laudensis diocesis servabatur adhuc ejus interula parturientibus opem ferens. Verum ineunte anno 1622, hæc tunica jam in conventus Mediolanensis thesaurum illata erat. Narrat enim Hippolytus Porrus sese ibidem ejus tactu exeunte aprili valetudinem recepisse; et quum sequenti anno gentilis sui Vitam publica luce donavit, addit eam multis infirmis multisque par-

honor ejus tunice adhibitus;

(1) Vita del B. Gianangelo Porri, pag. 133. — (2) Vita, pag. 91. — (3) Positio. Summarium, pag. 34 et seqq. — (4) Ibid. Resp. ad Animadv. pag. 3. — (5) Ibid. Summarium, pag. 37. —

(6) Alevazoli. Vita, pag. 128 et seqq. — (7) Positio Summarium, pag. 38. — (8) Vita, pag. 130 et seqq. — (9) Positio, Summarium, pag. 30.

A *turientibus fuisse utilem. Palearius anno 1639 similibus laudibus tunicam illam prosequitur. Jam tunc inter applicandam corpori vestem aliquæ fundebantur preces; sed paulatim crevere ceremoniæ. Accensæ scilicet candelæ; presbyter superpellicio et stola indutus; tunica involuta culcitro, auro argentoque distincto, et clausa pyxide ebenina, argenteis laminis et crystallo instructa. Vulgare nomen il mantello del beato Giovan' Angelo, quamquam potius tunica sit ex tela nigra, quam suis ab eo consutum fuisse manibus tradit Gianius. In armorio sacelli servatur; sed quam sæpissime sæculo proxime præterlapso exhibenda erat; tum ut fideles ea benedicerentur in sacello, tum ut ad infirmos adeoque ad moniales deferretur.*

ritus quo infirmis et parturientibus imponi solet;

B *42 Brevibus hic dabimus Pium ritum imponendi tunicam B. Joannis Angeli super infirmos, quem religiosi Servitæ Mediolanenses tenent aut potius tenebant, quum scripsit Alevazoli et quum anno 1725 ejus liber recusatus est. Imprimis uni ex patribus impositum erat munus deferendæ sacræ tunice ad infirmos; quod officium, quum febribus vexaretur civitas, tam frequentis usus erat, ut qui eoungebatur nil aliud agere posset (1). Annexum erat id, ni fallor, muniis correctoris sodalitii B. Joannis Angeli, qui sub priori conventus fraternitatis illius curam gerebat. Certè capite 5 regularum legitur (2): Pater corrector debet se ad infirmos (sodales) cum pallio beati se conferre, quoties vocatus fuerit. Sed ecce jam prædictum ritum (3): Per signum crucis, etc. Sequentia sancti evangelii secundum Matthæum. Gloria tibi, Domine. In illo tempore cum introisset Jesus Capharnaum.... in illa hora. Laus tibi Christe. Sequentia sancti evangelii secundum Lucam. Gloria. In illo tempore surgens Jesus de synagoga.... Galileæ. Laus. Sequentia sancti evangelii secundum Marcum. Gloria. In illo tempore recumbentibus.... non eis nocebit. (Hic sacerdos imponit tunicam super infirmum.) Super ægros.... sequentibus signis. Laus. Initium sancti evangelii secundum Joannem. Gloria. In principio.... et veritatis. Laus. Kyrie. Pater. Ave. Credo. ¶ Ego dixi: Domine, miserere mei. ¶ Sana animam meam, quia peccavi tibi. ¶ Convertere, Domine, usquequo. ¶ Et deprecabilis esto super servos tuos. ¶ Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis. ¶ Qui sanat omnes infirmitates tuas. Domine, exaudi orationem meam etc. Oremus. Concede nos famulos tuos, quæsumus Domine Deus, perpetua mentis et corporis etc. Oremus. Omnipotens et misericors Deus, qui ad mentes illuminandas et ad corpora sananda tot mirabilia per gloriosæ virginis matris Unigeniti tui servum Joannem Angelum operari dignaris, concede per ejus merita et intercessionem hunc (vel hanc) nomini tuo fidelem infirmum (vel infirmam) de salute mentis et corporis sibi concessa ita gaudere, quatenus post præsentem vitam tui vultus gloria cum ipso semper perfrui valeat. Per. Oremus. Omnipotens sempiternus Deus, salus æterna credentium etc. Oremus. Ne despicias, omnipotens Deus, famulum tuum in afflictione clamantem etc. Quando imponitur super mulie-*

rem de cujus partu dubitatur. Per signum crucis. Adjutorium, Dominus vobiscum. Ant. Terra dedit. Ps. 66. Deus misereatur. Ant. Terra dedit fructum suum. Pater. Salvam fac. Esto ei, Domine, etc. Oremus. Domine Deus, omnium creator et rector, accipe, quæsumus, intercedente B. Joanne Angelo patre nostro, oblationes et vota famulæ tuæ N. in afflictione clamantis pro conservatione prolis debilis, quam dedisti eam concipere, et custodi partem tuam atque sanctifica immensa † benedictione tuæ gratiæ, atque defende ab omni malo et injuria inimici, ab omni adversitate, ut ad lucem præsentis vitæ, te adjuvante, veniat incolumis, tibi in omnibus jugiter deserviat et vitam demum mereatur æternam. Per Dominum etc.

43 Multarum gratiarum miraculorumve serpebat sæculo proxime præterito, etiam inter doctos, rumor (4); qui cæterum jam inceperat, quum Cavacurtæ adhuc servaretur pium pignus et quum sub annum 1620 Mediolanum translatum est. Haud scio spectetne ad miracula, quæ usu hujus tunice, an ad miracula quæ propter venerationem beati viri corporis facta sunt, diploma, quod anno 1625 dedit Fredericus cardinalis Borromæus, S. Caroli nepos et in cathedra Mediolanensi successor. Quum hic enim anno 1624 venerabundus accessisset ad B. Angeli corpus idque manibus tractasset, prior et fratres conventus, bene sperantes de ejus erga beatum eremitam favore, ab eo petierunt ut, siquidem appareret ex signis, ejus mortem secutis, animam ejus Deo gratam esse, perseveraret fidelium pietas erga ejus corpus et gratiæ obtinerentur singulares, designare vellet viros, in dignitate constitutos, eosque ornare auctoritate, qua possent scriptos recipere de illis gratiis commentarios, super iisdem testimonium recipere eaque omnia præstare quibus certa harum rerum permaneret memoria, et simul notarium deputare qui acta hæc recipiat, ex quibus opportuni fierent processus. Ad hæc responsum his verbis (5): Dilecto nobis in Christo Adm. Rev. domino Francisco Fideli, J. U. doctori, prothonotario apostolico et canonico ordinario metropolitane nostræ Mediolanensis ecclesiæ salutem in Domino. Cum nomine reverendorum prioris et fratrum conventus S. Mariæ Servorum Mediolani porrectæ nobis fuerint preces tenoris hujusmodi, videlicet etc. (breviarum modo dedimus); nos attendentes petitionem hujusmodi honestam esse et de tua scientia, prudentia et pietate plurimum in Domino confisi, te ad visitandum corpus prædicti Joannis Angeli Porri (titulus beati non adest), ad instruendos ac formandos juridice processus super miraculis, gratiis et populi erga dictum Joannem Angelum devotione constituimus et deputamus, dantes tibi facultatem super præmissis et aliis a sacris canonibus requisitis in genere et in specie, adhibito tecum presbytero Octavio Sormano, notario nostro causarum criminalium, inquirendi super articulis et interrogatoriis datis ac dandis, testium juramenta recipiendi, eosque examinandi, citandi quos et quoties opus fuerit, inobedientes compe-

AUCTORE
V. D. B.

multorum miraculorum fama. Anno 1625, auctoritate Frederici cardinalis Borromæi designati viri qui in ea inquirent;

(1) Alevazoli, Vita, pag. 107. — (2) Ibid. pag. 132. — (3) Ibid. pag. 123 et seqq. — (4) Posisio, Summarium, pag. 31 et seqq. —

(5) Alevazoli, Vita, pag. 102 et seqq.

AUCTORE
V. D. B.

scendi sub censuris et pœnis tibi bene visis, aliaque omnia et singula, quæ ad plenam et legitimam in hujusmodi negotio probationem necessaria et opportuna fore, juxta eorundem sacrorum canonum decreta cognoveris faciendi, gerendi et exercendi; et hoc tam ad perpetuam rei memoriam quam ad omnem alium bonum finem et effectum. Volumus autem quod in hoc negotio vigore præsentium ad abundantio rem cautelam citetur advocatus fiscalis curiæ nostræ archiepiscopalis ad dandum interrogatoria contra testes, in præmissis inducendos et examinandos, si quæ dare voluerit, et si interrogatoria aliqua dederit, quod admittantur et testes juxta illa prius fideliter interrogentur, et pariter, citato eodem advocato fiscali, in quolibet actu procedatur; et quod postquam processus isti perfecti et per eundem Sormanum notarium redacti et transumpti fuerint, illos, sub sigillo tuo inclusos, quanto citius nobis consignare cures. In quorum fidem etc. Datum ex palatio archiepiscopali Mediolani die decima martii millesimo sexcentesimo vigesimo quinto.

sed si qui tunc
facti sint pro-
cessus, ii pe-
riorunt; ita ut
nil fere constet
de antiquis mi-
raculis.

B 44 *Processus hic inchoatus, et ingruente peste interruptus fuisse perhibetur in his ipsis literis* (1) *quibus die 5 decembris anni 1664 postulata est communicatio decreti archiepiscopalis, editi anno 1625; additur morbi illius tempore commentarios notarii Sormanii periisse. Certe hi neque tunc a Joanne Baptista Corno, magistro chori seu præcentore in templo cathedrali Mediolanensi, neque sæculo xviii a canonizationis promotoribus fuere inventi* (2), *et anno 1664 vivebant procul dubio viri qui scire poterant quid anno 1625 actum esset: atque ex his manifesto intellectum fuerat Frederici Borromæi nomine decretum fuisse propositum; quamobrem valde probabile est reapse initium datum fuisse processibus; sed id certo constare dicere non ausim. Anno 1625 susceptum fuisse id opus ad viam sternendam canonizationi vult Cardius* (3); *verum hæc mihi ex mera conjectura dicta videntur, quum in decreto nullus alius finis proponatur quam ut gratiarum firma retineatur memoria. Porro, sive commentarii tunc nulli scripti sint, sive postea perierint,*

C

45 *Ut tandem e beati viri excedamus sacello, servabatur anno 1729 in templi sacristia tabula picta B. Joannis, quæ aliquibus testibus satis antiqua videbatur; et Alevazolio* (8) *habebatur genuina; sed hæc mera conjectura. Exhibetur*

Alia cultus in-
dicia Mediola-
ni.

in ea beatus vir manibus tenens rotulum cum his verbis, quibuscum alibi etiam representatur: Tantus labor non sit cassus; et ad pedes scriptum est: B. Jo. Angelus de Porris Mediolanensis ordinis Servorum; quæ non magnam antiquitatem sapiunt. Omnium forte vetustissimæ Ticinenses aliæve, de quibus Gianius. Aliquam anno 1622 ab Hippolyto Porro servatam fuisse et aliam ab eodem fuisse datam chalcographo excudendam monuimus alibi, num. nempe hujus commentarii 4. Aliæ papyro et serico impressæ anno circiter 1639; in his videre erat beatum virum, corona et radiis cinctum, circumvolitantibus Angelis; miracula in ambitu; in imo margine carmina nonnulla Palearii; subtus superiorum permissu. Pictæ quoque ejusdem imagines in templo parochiali S. Victoris ad amphitheatrum in sacello nempe Crucifixi de jure familiæ Porreæ; in altera Servorum B. M. Mediolanensium ecclesia, scilicet S. Dionysii, et in parthenone de Malegnone ordinis Servorum (9). Cujus hæc sint ævi non reperio; verisimiliter sæculi xvii.

46 *Sequenti sæculo in oppido Piceleonis multa veneratione habebantur mantice (bessace), quibuscum illuc olim venerat beatus vir, serico involutæ et in benedicendis infirmis adhibitæ; quin etiam in propellendis grandinibus et tempestatum sævitie* (10). *Has jam ineunte sæculo xvii veneratus erat Gianius. A S. Carolo Borromæo rotulam de genu, immo pedis sinistri malleolum sublatum fuisse volunt aliquot testes; eum vero anno 1729 jam non amplius reperiri: sed timendum ne hæc ex publico compitorum rumore fuerint dicta; nisi forte per conjecturam, quod ille sanctissimus præsul in B. Joannem fuit pius. Certe narrat Palearius sibi ex tabulario Annuntiatae Florentinæ compertum esse S. Carolum, quum juvenilibus annis in gravem incidisset morbum, a parentibus B. Joannis patrocinio dicatum fuisse et subito convaluisse; eum deinceps, hujus beneficii memorem, numquam in Mediolanensem Servorum ingressum fuisse ecclesiam, quin flexis genibus ad beati viri tumulum ardentem precem fuderit. Ad verbum hæc repetivit cardinalis Vibertus Borromæus, episcopus Novariensis, in epistola, quam die 24 julii anni 1735 dedit ad Clementem papam XII, postulans ut canonizationis negotium promoveretur* (11). *Verum haud scio an hæc omnes Caroli biographi ignorarint: quidni curatius scientiæ suæ fontem ejusque ætatem indicarit Palearius, qui id prodigium omnibus aliis persuasit? Quæ vero alia de S. Carolo Borromæo narrantur ab Alevazolio* (12), *Cardio* (13) *aliisque, sanctissimi cardinalis historia nituntur. Quum scilicet suavisset Romano pontifici ut apostolici visitatores mitterentur in diœceses, atque ipsi hoc demandatum esset munus, petiit ut prius ab extero viro sua visitaretur diœcesis. Fecit hoc anno 1575 Hieronymus Ragazonius, præclarus Famæ Augustæ episcopus, e diœcesi sua exul* (14). *Quum itaque visitator apostolicus legitimum non arbitraretur B. Joannis Angeli cultum, secundum tit. 61 de Sepulturis, in concilio Mediolanensi anni 1515 propositum, quo jubebantur omnia*

Alia reliquiæ
Piceleone: S.
Caroli pietas.

F

(1) Ap. Alevazoli, Vita, pag. 103. — (2) Cardius, Vita, pag. 151. — (3) Ibid. pag. 189. — (4) Ibid. pag. 152. — (5) Vita, pag. 108. — (6) Ibid. pag. 116. — (7) Vita del B. Gianangelo Porri, pag. 137. — (8) Vita, pag. 93. — (9) Positio, Summarium, pag. 44 et seqq. — (10) Ibid. pag. 52 et 53. — (11) Cardius, Vita,

pag. 156 et 157. — (12) Vita, pag. 101. — (13) Vita del B. Gianangelo Porri, pag. 136. — (14) Glussianus, de Vita et rebus gestis S. Caroli Borromæi, edit. Oltrocchi, lib. III, cap. 6, tom. I, col. 252 et 253.

A *cadavera, supra terram elevata, humari, bis venit in Servorum templum ea mente ut beati viri cadaver infra terram humari juberet, atque bis consilium id exsequi, aliis intentus, oblitus est : quod prodigii loco visum est Alevazolio, jure tamen merito Romæ omissum in procuranda confirmatione cultus B. Joannis Angeli.*

Approbatio
cultus petitur

B *47 Atque ea erat cultus B. Joannis conditio, quum tandem ejus canonizationem promovendam statuerunt Servi B. M. Processus primum constructus auctoritate ordinaria de illius sanctitate vitæ, virtutibus et miraculis et potissimum super cultu immemoriali sive super casu excepto a decretis Urbani papæ VIII. Testes examinati a mense februario ad septembrem anni 1729; corpus incorruptum recognitum aliaque id genus. Anno 1735 humiles porrexerunt Clementi papæ XIII preces, alii semel, alii bis : Joannes Gaston I, magnus dux Etruriæ; Vibertus cardinalis Borromæus, episcopus Novariensis; Carolus Ambrosius, patriarcha Alexandrinus et Laudensis episcopus; Joannes Baptista Stampa, vicarius generalis Mediolanensis; Franciscus, Papiensis episcopus; Alexander, episcopus Cremonensis; Sosteneus Maria, episcopus Eugubinus; Joannes Vincentius, episcopus Crapularum; capitulum cathedrale Mediolanense; magistratus civitatis Mediolanensis; congregatio Cisterciensis italica; et demum Ludovicus Benzoni, generalis Carmelitarum. Nulla ex his epistolis magis perculit mentem Benedicti XIV, tunc Prosperi Lambertini, quam ea vicarii generalis Mediolanensis. Scribit enim ille (1) : In eo quod attinet ad cultum immemorabilem, de quo tantum actum est, scientibus et non contradicentibus ordinariis Mediolanensibus, memoratu digna est epistola vicarii generalis Mediolanensis ad sacram congregationem, in qua testatur cultum publicum in dies auctum esse, ejus festum solemnem templi apparatu quotannis celebratum esse, et celebrari panegyricis laudibus et reliquis ecclesiæ honoribus, qui beatis impendi solent, nec ullum umquam aut apostolicum visitatorem ad diocesim Mediolanensem lustrandam delegatum, aut ipsum S. Carolum Borromæum, qui omnia corpora et reliquias, quas in omnibus fere ecclesiis comperit, diligentissime examinavit, nec alium ejus successorem cultui obstitisse, sed eum potius plenissime approbasse. Non tamen hæc ita intelligenda sunt quasi archiepiscopus aliquis aut visitator positive approbasset B. Joannis cultum, ejusve corpus examinasset S. Carolus; nulla quippe illius approbationis indicia; et tumulus anno tantum 1605 primum apertus est, quum jam viginti annis ad superos abiisset S. Carolus. Latuit etiam Benedictum XIV Hieronymi Raganzonii, visitoris apostolici, tentamen seu consilium.*

et obtinetur.

48 Verum quod rationum firmitati forte defuit, supplevit abunde eximiorum illorum virorum patrociniū, et causa introducta est mense augusto anni 1736, non vero 1735, ut aliqui habent (2). Quæ dein secuta sunt ex decreto S. C. R. hauriamus : Mediolanen. beatificationis et canonizationis ven. servi Dei Jo. Angeli Porro sacerdotis professi ordinis

Servorum B. M. V. beati nuncupat. Cum a sac. rituum congregatione sub die xi augusti anni proxime præteriti admissa fuerit, annuente etiam sanctissimo domino nostro Clemente PP. XII feliciter regnante die xvii dicti mensis, et successive ab eodem signata commissio introductionis causæ ven. servi Dei Joannis Angeli Porro prædicti; cumque modo ad tenorem præfatæ commissionis, instante postulatore hujusmodi causæ, propositum ab Emo et Rmo D. Card. Georgio Spinula ponente in sac. rituum congregatione ordinaria, atque discussum fuerit dubium : An sententia Rmorum DD. judicum ab Emo archiepiscopo Mediolanen. delegatorum lata super casu excepto a decretis fel. rec. Urbani VIII sive super cultu publico ab immemorabili tempore prædicto servo Dei præstito, sit confirmanda in casu et ad effectum etc. sac. eadem congregatio prævio maturo examine processus informativi super præfato casu excepto in civitate Mediolani a dd. DD. judicibus (ut supra) delegatis constructi, ac etiam tam in scriptis quam in voce R. P. D. Ludovico de Valentibus fidei promotore prius audito, rescribendum censuit affirmative, si SSmo D. N. visum fuerit. Die 13 julii 1737. — Factaque deinde per me secretarium de prædictis eidem SSmo D. N. relatione, sanctitas sua benigne annuit. Die 15 mensis julii 1737.

AUCTORE
V. D. B.

A. F. Card. Zondadari Pro-Præf.
Loco † sigilli.

T. Patriarcha Hierosolymitanus,
S. R. C. Secr.

49 Nil aliud sinebat id decretum quam ut in posterum Servi B. M. Mediolanenses pergerent B. Joanni eos conferre honores ecclesiasticos, quos ei jam pridem adhibebant. Verum plus fieri sivit Clemens XIII, concessa universo Servorum ordini facultate celebrandi B. Joannis Angeli festum sub ritu duplici, cum lectionibus secundi nocturni propriis (3). Dies indicta 25 octobris, quod 24 occuparetur jam festo S. Raphaelis. Interea fovebant Mediolanenses et maxime Servorum ordo spem maximam fore aliquando ut solemnnes canonizationis honores beato viro tribuerentur decreto apostolico. Hæc animorum sensa patefacit Argelatus (4), multoque magis labores Servorum, promovendæ huic causæ impensi. Atque hi eatenus optatum habuerunt eventum, ut die 23 decembris anni 1767 Clemens papa XIII declararit beatum Joannem virtutibus christianis in gradu heroico præditum fuisse; ita ut ad examen quatuor miraculorum procedi posset (5). Ulterius deinde itum non est.

Negotium canonizationis promovetur et sistitur.

50 Verum fieri non potuit ut B. Joannis Angeli cultus decreto Romani pontificis confirmaretur, quin calcar additum fuerit pietati Servorum B. M. Virginis in pristinum suum sodalem. Nil itaque mirum si in Senario monte anno 1743 novum beato eremitæ oratorium dicatum fuerit. De hac re singularem ad me dedit commentarium, continuo post celebritatem confectum, toties a me non sine laude dictus R. P. Augustinus Morini. Libet eum ex italico latinum facere, ut, si pius hic locus, quum res sacræ nunc passim in Italia ruinas trahunt,

Anno 1743 mutatur in oratorium cella, quam B. Joannes Angelus olim in monte Senario incoluisse dicitur.

(1) De Canoniz. SS. lib. II, cap. xxiv, n. 182. — (2) Novaes, Storia de' sommi pontefici, tom. XIII, pag. 232, edit. 1822. — (3) Ex Breviario Servorum B. M. V. — (4) Biblioth. Mediol.

tom. II, part. I, col. 1121. — (5) Novaes, Storia de' sommi pontefici, tom. XIII, pag. 232.

destruatur,

AUCTORE
V. D. B.

destruatur, aliqua saltem supersit memoria. Anno igitur 1743, die 21 aprilis, mane, quum Dominica in albis ageretur, in sacra montis Senarii eremo a M. R. P. Francisco Maria Baccini de Monthia rectore benedictum fuit novum oratorium in dormitorio hujus eremi, illudque commissum est patrocinio B. M. Virginis et B. Angeli Porro Mediolanensis ex nostro ordine. Oratorium id nil aliud est nisi cella aspera et invenusta, supra cujus portam exterius legebatur hæc epigraphe : CELLA B. SOSTENEI FUNDATORIS; qua certum fit hic olim habitasse B. Sosteneum de Sosteneis, unum ex septem primis fundatoribus nostri ordinis. Quare creditur hanc dormitorii partem, quæ exiguo cavædio adjacet, ex quo sacellum, a primis fundatoribus initio sui secessus exstructum, intratur, primam formam esse monasterii, ab iisdem patriarchis ibidem erecti. Similiter constanti traditione fertur illam cellam duobus fere post fundatores sæculis habitatam fuisse a B. Joanne Angelo Porro annos circiter viginti duos, quos per intervalla in Senario monte degit. Quare quo majorem venerationem huic loco Senarii montis incolæ conciliarent, statuerunt eum in oratorium convertere, quin tamen mutarent ejus formam et antiquos parietes diruerent. Quare ut ex hac cella pulcrum oratorium faceret, operi se accinxit P. Hieronymus Maria Cinelli Pisanus, sacerdos et spectatæ virtutis eremita, religiosæ observantiæ exemplar, magno animo et constantia præditus, zeloque Dei, sanctorum et decoris eremi conspicuus. Singulari itaque in B. Joannem Angelum motus pietate, rem hanc suam sponte fecit et prospere gessit, tanta usus industria ut acceperit a multis benefactoribus magnam pecuniæ rationem, pluries scilicet centena scuta. His auxiliis oratorium ex invenusta cella paravit. Pristinum objectaculum ligneum sustulit; majori luci dedit aditum; fornicem superstruxit, pristinis muris servatis. Cæmentarius fuit Stephanus Lepori Mediolanensis; pictor Stephanus Fabbrini Florentinus, qui architectonicum opus imitatus est; albarius Petrus Zicci Mediolanensis; sculptor Laurentius Bozzolini Fæsulanus, qui altare, duobus gradibus assurgens, ex lapide chalcædonio, qualis in Thuscia gignitur, erexit et marmore albo Carrarensi ornavit. Hic idem ex eodem marmore et ex lapide Tiburtino pavimentum fecit, sumptibus Thomæ Paulini, nobilis Florentini. Sub altaris mensa, duobus pulcherrimis toris fulcientibus, imposita est lamina ex marmore albo, cum inscripto disticho :

QUI MODO PURPUREO NECTAR BIBIT ANGELUS ORE

HIC MYRRHA ET LACRIMIS MISCUIT ANTE CIBUM.

Supra tabulam autem pictam altaris volutæ albariæ hæc inscripta verba : TECUM DELICIÆ MEÆ. Altaris tabula, quam egregie pinxit Nicolaus Pittori Florentinus, exhibetur B. Joannes Angelus brachiis suis puerum Jesum accipiens; duabus aliis, lateralibus muris appensis, atque ejusdem pictoris operibus, idem beatus vir racemum viti affigens, et post mortem ab angelis feretro impositus; et quarta demum, cui locus supra portam est, et quam dono dedit dux militaris castri S. Joannis Baptistæ Florentini, nomine Paoli, proponitur beatus adjutorio angelico circum-

datum, dum chirurgus infirmi venam aperit. D
Infra hanc tabulam in albaria voluta hæc legere licet verba : DIVO JOANNI ANGELO PORRO CLIENTUM PIETAS CUBICULUM IN SACELLUM SACRAVIT; exterius autem supra portam : CASTIS BB. SOSTENEI ET JO. ANGELI AMORIBUS ADHUC CALENTIEM CELLULAM IN SACELLI FORMAM ELEGANTER REDACTAM HOSPES INGREDERE ET ADORA. ANNO CICIÖCCVIII. Duo ibidem quotannis celebrantur festa, alterum Pentecostes, alterum B. Joannis Angeli; quibus diebus exponuntur lipsanthece, a pluribus donatæ, et usurpantur vestes sacræ, liberaliter quoque datæ. Benefactores præcipui fuere nuntius apostolicus Florentinus Archinti, natione Mediolanensis; Anna Maria, electrix Palatina et Cosmi III Medicæi filia; Philippus Ginori Florentinus; et Thomas Paulini, quem jam designavi.

51 Per miseriam temporum et importunissimas immutationes passus est deinceps nonnihil detrimenti B. Joannis Angeli cultus; maxime Mediolani. Quum enim in hac civitate anno 1781 jussu Josephi II imperatoris Servi B. M. Virginis, non secus ac alii religiosi, impediti essent quominus cum generali suo præposito commercium haberent et anno 1797 fuissent suppressi, pristinum templum dirutum est ejusque loco aliud ædificatum, titulo S. Caroli; in quo tamen B. Joannes oratorium suum habet, conservando corpori et tunicæ opportunum. Hinc non omnino periit pietas in beatum virum, quem plebs et agricolæ plurimum adhuc colunt, amantes benedici ejus tunica. Sed legibus Josephi II suppressum est sodalitium; itemque pulsus campanarum sabbatinus post Ave Maria. Pristina autem dominicæ IV augusti celebritas adhuc agitur et die 24 octobris retegitur corpus B. Joannis; atque in nullonisi in ejus altari hac die celebrantur missæ. Hæc ad R. P. Augustinum Morini scripsit eruditus vir Aloysius Razzolini; qui quum frustra in tabulariis Mediolanensibus memorias de beato viro quæsisset et nil de ejus gestis docere posset, voluit tamen illa pauca scribere, quibus qua conditione nunc constituta sit solemnis ejus veneratio indicatur. Superest ut, quemadmodum initio dixi, Philippi Albericii Mantuani, Thomæ Veronensis, Michaelis Augustini Pocciantii et Archangeli Gianii F lucubrationes de beatissimo viro cum lectore communicemus. Philippus Albericius latine scripsit; sed versionem tantam italicam, anno 1763 ab eremita montis Senarii factam, coram habeo; quum tamen omnium antiquissima Vita sit, non omittenda, sed denuo latine reddenda visa est. Thomæ Veronensis, Albericio coevi, scriptio ab ortu italica fuit; et, quum ad nullum aliud exemplar confecta fuerit sed primigenium documentum sit, lucem etiam videre meretur. Paulo amplior est memoria, quam latine nobis reliquit Pocciantius; verumtamen vix quidquam habet de beati viri gestis. Contra hæc exstant apud Gianium, qui Albericii (nisi potius Ferrarii) aliorumque literaria monumenta manibus versasse videtur.

Quæ in præsentia conditio cultus B. Joannis Angeli Mediolani.

E

A

VITA

B. JOANNIS ANGELI PORRI,

a Auctore Philippo Albericio a,

Ex commentariis italicis quos de origine et progressu eremitarum congregationis montis Senarii an. 1765 scripsit ejusdem loci eremita.

B. Joannes Porro Mediolanensis, sanctus in tirocinio, sanctius viginti annos in Monte Senario vixit;

b

c

d

e f

his novitiarum magister Florentiæ constituitur, reductus iterum ex eremo Clantensi;

C

g

h

i

in Monte Senario factus prior, concordiam restituit et plura miracula patrat;

quamobrem eo se contulit Alabantus, tum ut omnem sedaret tumultum, tum ut juxta Romanorum pontificum bullas in officio confirmaret quem eligerent. Quamquam itaque prave res compositæ essent, præter omnem expectationem unanimi consensu superior electus fuit beatus *k*. Quod officium dum obiret, ut intelligatur quanta eum Deus gloria affecerit, satis est dicere, sanatos ab eo fuisse multos morbos incurabiles, claudosque erectos, lumine donatos cæcos, et solo signo crucis expulsos ex pluribus corporibus malos spiritus. Quorum prodigiorum fama ita manavit, ut multi etiam vivo anathemata seu vota offerrent in grati animi tesseram. Verum non diu tolerare potuit similia venerationis indicia Joannis Angelii modestia: quare sub primum prioratus annum recessit e monte Senario et contulit se in eremum Clantensem, ubi a patribus Annuntiatae Florentinis prior constitutus est *l*. Brevi post hic etiam de ejus sanctitate rumor sparsus est; quam ob causam concurrebant ad eum populi, et ipse solo signo crucis liberabat energumenos a malignis spiritibus, sanabat infirmos mirabiliter, variis languoribus oppressos; et in summa quicumque ad eum accedebant dolentes et afflicti, recedebant læti et consolati. Quum vero se neque in hac eremo virtutem suam abscondere posse videret vir Dei, eam etiam deseruit et Mediolanum reversus est *m*. Quod iter ineffabili animi demissione instituit, tectus tunica ex tela nigra, humeris portans manticam, similis potius fratri laico, eleemosynas conquerenti, quam viro docto et sacerdoti. Cujus rei testimonium est mantica, quæ ad hanc diem reverentissime servatur in templo monialium ordinis Servorum in castro Piceleonis prope Adduam flumen *n*. Ut Mediolanum venit, pristinum vitæ genus vivere perrexit, crudeliter crucians innocens suum corpus. Solus habitabat in sua cella, seorsim ab aliis posita, mirabilia prodigia patrans. Quum die quadam racemum decerpisset a vicina vite et innocuum id furtum ægre a quibusdam suis collegis ferri videret, ad ramum transtulit et ita applicuit et univit, ut numquam avulsus fuisse videretur. Cavacurtæ in diocesi Laudensi quum esset, sæpius multis ulnis supra terram elevatus apparuit, dum oraret. Quid ultra? Voluit Deus ut in gravibus ejus necessitatibus auxilio ei essent Angeli. Nam quum in vehementi morbo vena ei exsolvenda esset, et chirurgus advenisset, dum religiosi omnes in civitate publicæ supplicationi interessent, atque ab hoc quærerentur alter qui pelvim sanguini excipiendo ministraret, alter qui lumen teneret, ecce apparuerunt habitu Servorum duo juvenes, qui pro novitiis habiti fuere medico et qui, necessario officio functi, evanuerunt. Cognovit beatus vir duos Angelos ex paradiso fuisse et impensas Deo gratias egit de tam singulari beneficio. Verum proxima jam erat hora, qua Dominus fideli suo servo concedere volebat mercedem eumque participem facere gloriæ, quam tanta vitæ innocentia et corporis afflictatione meruerat: tantopere enim extenuatus erat ut pellis ossibus adhæreret. Quare ad tremendum mortis transitum præparatus et ecclesiasticis sacramentis munitus, placide spiritum Deo reddidit die 24 octobris

AUCTORE
ALBERICIO.

k

laudes fugiens, redit Clantem, ubi prior fit et miraculis claret;

l

E

pauperrimo habitu, transiens cum mantica Piceleonem, petit Mediolanum, ubi racemum avulsam vite restituit.

m

n

Cavacurtæ levatur super terram; ægroto Angeli deserviunt; moritur 28 octobris 1306.

AUCTORE
ALBERICIO.
Corpus in
commune se-
pulcrum in-
ferri non po-
test.

o
Cultus dein
secutus.

anni 1506. Quum sepeliretur, mirabile conti-
git prodigium : quo enim magis nitebantur
religiosi ejus corpus communi inferre sepul-
cro, tanto gravius id fieri sentiebant et minus
mobile : quam ob causam necessum eis fuit
id seorsim super terram collocare. Interea
dum sacrum ejus corpus diu et noctu in tem-
plo expositum esset, accurrit ad id ingens
infirmorum multitudo, valetudinis restitutio-
nem sperans, et, nemine pulsante, sponte sua
sonabant conventus campanæ o. Servatur
adhuc semper ejus corpus incorruptum in
conventu Servorum Mediolanensi; ad quod
venerandum conveniunt non Mediolanenses
tantum, verum etiam omnia vicina oppida;
et prodigiorum, quæ ejus intercessione fiunt,
testimonia sunt tabulæ, ejus sepulcro appen-
sæ. Propter populi pietatem celebratur ejus
festivitas Mediolani dominica quarta octobris,
in universo autem Servorum ordine cum offi-
cio ritus duplicis, die 29 octobris, quoniam
id fieri non potest die mortis anniversaria,
qua archangeli Raphaelis solemnitas agitur.
Atque hæc brevis est Vita B. Joannis Angeli,
quam latine scripsit Philippus Albericius;
ipse vero italice fideliter reddidi. Spem animo
foveamus fore ut Deus magis magisque servum
suum innocentissimum glorificet; ita ut, quod
populares Mediolanenses maximo ardore con-
cupiscunt, a sancta sede canonizationis hono-
res obtineat.

ANNOTATA.

a Albericia gens, olim ex primariis Floren-
tinis, inter Guelforum et Gibellinorum factiones
Mantuum concesserat. Ibi natus Philippus ex
patre Alexandro, matre Amabilia Fiera. Ser-
vorum ordinem ingressus, doctrinæ et pietatis
plurima specimina dedit. Publice disputavit
anno 1509 in comitiis generalibus Placentinis
et anno sequenti in Foroliviensibus, ipse a pa-
tribus de Congregatione vicarius generalis crea-
tus anno 1515 in comitiis Mantuanis et dein
Romam commissarius ablegatus (1). Vir num-
quam otiosus, sed qui semper prudentia in
rebus agendis et sapientia in explicanda do-
ctrina præstantissimus fuit, multos assecutus
honores, et quem a Julio II in Galliam et An-
gliam nuntium et concionatorem apostolicum
ac sanctæ inquisitionis contra hæreses mini-
strum legatum ferunt. Scripsit brevem qui-
dem, sed pressam et elegantem historiam
ordinis et congregationis; atque gesta B. Phi-
lippi collegit et pro ejus canonizatione, dum
Romæ ageret, plurimum laboravit; prior *
omnium constitutiones congregationis, ad
meliorem normam redactas, imprimi cura-
vit; reformationem et disciplinam regularem,
quantum potuit, suo tempore tutatus fuit...
Tandem præsentium morum pertæsus, Neapo-
lim, ut dicebatur, concessit ibique legendo et
concionando gloriosæ denique extremum vitæ
(anno 1531) persolvit, sepultus in æde S. Fau-
stinæ (2). Ex his liquet eum in ea fuisse condi-
tione ut B. Joannis Angeli gesta comperta ha-
bere potuerit.

b Intelligitur B. Jacobus Philippus Berto-
nus, cujus acta dederunt decessores nostri die

25 maji, qua mortuus est; sed qui colitur a D
Servis B. M. V. die 28 ejusdem mensis.

c Initium hoc non videtur esse Philippi Al-
bericii, sed anonymi commentariorum scripto-
ris.

d Vide Commentarium prævium, num. 7 et 8.

e Confer Commentarium prævium, num. 14
et 16.

f Alii viginti duos annos dicunt, eosque
non continuos. Vide Commentarium prævium,
num. 17.

g Hæc res explicatur in Commentario præ-
vio, num. 20.

h De Clantensis eremi incolatu vide Com-
mentarium prævium, num. 17.

i De secundo B. Joannis Florentiam adventu
et novitiorum magisterio confer Commentarium
prævium, num. 22.

k Hæc quoque electio declarata in Commen-
tario prævio, num. 22.

l Adi iterum Commentarium prævium,
num. 23.

m De hoc itinere et his quæ præcessere ad-
hibe Commentarium prævium, num. § III.

n De Piceleonis monasterio B. Joannis An-
geli adventu aliisque dictum in Commentario
prævio, num. 30.

o Quæ dein sequuntur, non sunt Albericii,
sed anonymi.

ELOGIUM

S Joannis Angeli confessoris,

Ex italico Thomæ Veronensis a,
ex codice 258, quando penes
Servos B. M. V. erat, nunc
C. IV, 1470 inter Megliabechia-
nos, fol. recto 214.

Mediolanum illustris est civitas, non solum
quia caput Longobardiæ est et ita antiqua ut
anno mundi 4791 ædificata fuerit, verum
etiam quoniam, ut in Scriptura sacra legitur,
tot sanctorum parens est: quos inter recen-
sendus venit præsens benedictus sanctus, ex fa-
milia Porrea ortus. Hic quum animam suam sal-
vam facere vellet et Deo ejusque gloriosæ matri
virgini Mariæ, cælesti reginæ, servire, a puero
dedit se orationi, jejunia frequentabat et sæpe
visitabat templa. Verum quum se fructum
sexagesimum aut centesimum ferre non posse
animadverteret, rogabat quotidie sanctissi-
mam reginam angelorum ut sibi viam mon-
straret; motusque Spiritu sancto, Mediolani
habitum religiosum Servorum induit. Statim
itaque cœpit meditari passionem Domini no-
stri; petiit dein montem Senarium prope Flo-
rentiam, ibique vestigia pristinorum patrum
secutus est; superavit cum divina gratia in-
numeras diaboli tentationes et similiter ten-
tationes carnis; contempsit divitias, vanita-
tem et superbiam hujus mundi. Dicebat
thesaurum pulcriorem reperiri non posse
pura virginitate; et propterea servabat eam

Post piam,
duram et mæ-
raculis cla-
ram vitam
moritur B.
Angelus 24 o-
ctobris 1496.

* primus

(1) Gianius, Annalium Servorum B. M. V., tom. II, pag. 32,

33, 38, 62, 73 et 100. — (2) Ibid. pag. 101.

A et amabat, corpore et mente semper virgo permanens; et quo melius eam servaret, macerabat corpus flagellis et jejuniis. Tantæ fuit sanctitatis ut solo sanctæ crucis signo infirmos sanaret et dæmones ex corporibus humanis pelleret. Spiritum propheticum habebat; inde quum viginti annos in sancto monte vixisset et quum Mediolanum redire vellet, dixit: Redditum eo rationem vitæ meæ; sequor sororem meam; quæ illis diebus Mediolani obiverat. Ubi Mediolanum venit, mansit ibi paucos dies et mortuus est die 24 octobris anni nostræ salutis 1496 *b*, et sanctæ religionis 264. In ejus morte pulcherrimi visi sunt juvenes. Sanctum ejus corpus liberavit multos dæmoniacos et sanavit multos infirmos. Quum autem reverendi patres vellent illud sepelire cum aliis corporibus, nequaquam potuerunt, quoniam grave erat ut lapidea aut plumbea moles. Quapropter arca confecta est, et cum imposito honorifice corpore collocata in templo Servorum, ubi quotidie patrat multa miracula.

b

B

ANNOTATA.

a *Pauca diximus de hoc auctore in Commentario prævio, num. 2.*

b *De anno mortis vide quæ disseruimus in Commentario prævio, num. 22.*

PAUCA GESTA

B. Joannis Angeli Porro,

ex Chron. Ordinis Servorum B. M. V.

Michaelis Augustini Pocciantii a.

a

B. Joannes Angelus, in vita et in morte laudatus,

*b**c*

Dum Servorum misera navicula, tanto patrone *b* orbata, variis quassatur procellis; ne demergatur in profundum maris, ineffabilis vir, optimus pater, fidelisque Virginis servus, Joannes Angelus Mediolanensis, humana relinquens, vigesima quarta die octobris hujus anni *c* cælestia petit; et Deum, patrem misericordiarum ac totius consolationis, suppliciter exorat ut eam consoletur in omni tribulatione. Cum vero hujus Christi amici obitus felix per Mediolanensium divulgatur urbem, confestim convolant cuncti ad sacras Servorum ædes : nullus sexus domi remanet, quinimmo infirmi a gravissimis etiam infirmitatibus detenti eo ut ab amicis deferantur student, et saltem simbriam vestimenti attingere ambiunt, multum sibi hujusmodi tactum prodesse existimantes. Singulis namque satis pro comperto erat quis et qualis exstisset vir iste in vita sua : in qua monstra peccatorum placavit, tentationes dæmonum superavit, concupiscentiasque carnis et oculorum devicit.

i n Senario sanctitate et mirabilis claruit;

d

2 Quæ omnia, cooperante Dei gratia, ut commodius efficere posset, per viginti annos vitam in Sacro Monte Senario *d* duxit; beatorumque patrum vestigia insequutus, ac ipsorum exempla imitatus, semper orationibus,

cum disciplinis, cum jejuniis conjunctis, vacavit : omnes mundi divitias, vanitates et insanias falsas existimans. Ut bonus enim negociator evangelicus, inventa preciosa margarita in agro virgineo, vendidit universa quæ habebat et emit eam. Quapropter placens Deo factus est dilectus; et adeo dilectus, quod solo crucis signaculo infirmos curasse et a dæmone obsessos liberasse affirmant ex populo Sacri Montis majores nati; et id a parentibus, ab hujusmodi adversitatibus curati *, accepisse testantur. Quod etiam comprobant annalia illius venerandi monasterii; ubi adhuc in tabulis ligneis hæc depicta conspiciuntur *e*.

AUCTORE
POCCIANLIO.

* curatorum ?

e
prædictam
mortem et mi-
raculosum
morbum

*f**g*

E

3 Sed ne quis id temere dictum arbitretur, audiat quæ Mediolanensis cœnobii monumenta habent : ferunt etenim quod, suæ mortis hora appropinquante, e Sacro Monte discedens *f*, eam prædixit, inquires : Ut reddam rationem villicationis meæ accedo : sororemque meam sequor *g* : quam (ut præmonuerat) mortuam invenisse compertum est. Perveniens namque Mediolanum, sororem Deo spiritum jam reddidisse adinvenit; ipse vero non post multos hos dies ad Christum migravit. Cujus obitui felici ejusdem monasterii asserunt annalia adfuisse juvenes incognitos aspectu pulcherrimo ut necessaria subministrarent. Addunt præterea quod fides infirmorum, qui se illuc deferre curarunt et sacrum corpus tangere studuerunt, eos non fefellisset; cum plurimi a diabolica obsidie variisque languoribus essent liberati : cujus rei testes adhuc sunt tabulæ, ad perpetuam memoriam circa ipsius tumultum suspensæ. Ex quibus convincitur quantum Deo placuerit vir iste ineffabilis.

4 Cujus cineres cum apud cæterorum patrum cadavera vellent fratres apponere, non permisit æquissimus judex. Corpus etenim, ac lapis magnus valde, immobile permansit *h*. Ob id patres una cum universo populo, preces pie fundentes reique signum intelligentes, tumultum construendum curarunt in quodam sacello, quod ad nobilem familiam Porream attinet, ex qua originem duxerat vir iste sanctus : ibique solemniter cum pompa apposuerunt. Ubi adhuc miraculis claret et quotidie ab infirmis, ab adversitatibus liberatis, signa recepti beneficii apud sacrum apponuntur tumultum. Hic pater beatus nonnulla salutaria monita reliquit; sed inter hæc adest quædam oratio, quam unoquoque die ad imaginem Virginis persolvere solebat; quam modo dimittimus *i* : cum pro nobis intercedat peccatoribus, ut ad cælestia regna perveniamus.

siquitur pro-
digiosa sepul-
tura. Ejus
scripta.

h

F

ANNOTATA.

a *In Commentario prævio num. 2 Pocciantii ætatem indicavimus. Ei inter hæc scribenda præluxere scripta aliquot antiquiora; quorum tamen ævum nulla significant indicia. Inter hæc verisimillime recensendum est elogium conscriptum a Thoma Veronensi. Reliqua fere ex farrâ hausit. Nil itaque mirum multa in his desiderari.*

b *Intelligit Antonium Alabantum, priorem generalem ordinis Servorum, die 8 decembris anni 1493 subita morte oppressum (1). De hoc*

A viro sæpius in Commentario prævio meminimus.

c Pocciantius B. Joannis mortem statuit anno 1496; eam potius anno 1506 reponendam esse docuimus in Commentario num. 31.

d Ter in Senario Monte habitavit beatus vir, quemadmodum num. 14 et seqq. Commentarii prævii ostensum est.

e Posteriores biographi et complures anno 1729 auditi testes dixerunt has tabulas appensas fuisse in beati viri, dum viveret, honorem. Atque eo venerunt amplificando Pocciantii verba; qui simile quidquam numquam somniavit. Albericius tamen id dixerat. Cfr Ann. e ad Gianium.

f Non e Sacro Monte discedebat B. Joannes, quum ultimum in conventum Mediolanensem venit, sed ex Cavacurta. Hæccine in monumentis Mediolanensibus reperit Pocciantius?

g Hæc verba dixerit beatus vir vel Cavacurtæ, vel Mediolani, ut eo rediit, priusquam aliquid de sorore rescivisset; nequaquam vero inter abeundum ex Senario Monte, ut ex dictis manifestum est.

B h Id genus miraculorum de aliis etiam sanctis prædicatur (1); majorem reperiret fidem, si testes oculati aliquid de eo memoriæ prodidissent. Quis ignoret aliquot abhinc annis fama atque etiam libris similia miracula de reliquiis alicujus sanctæ circumlata fuisse, atque hæc jam nemini placere?

i Titulos harum scriptionum dat Argellatus (2): Massime proposte al religioso claustrale, et Orazione elaborata, in cui insegna il modo piu degno di servire alla B. V. Prius opus scriptum ab eo fuisse addit, cum magistri novitiorum munere fungeretur: atque hæc sibi ex Gianio comperta. Verum nil de his habet Gianius. Tituli per conjecturam excogitati ab Alebazolio; libri scripti Mediolani, non Florentiæ: eos enim illic vidit Pocciantius. Cæterum jam pridem perire, quum frustra anno 1729 et sequentibus quæsitum fuisse legantur (3); et quidem anno 1623 eos non amplius fuisse reperi-
tos testis est Hippolytus Porrus (4). Præterea R. P. Augustinus Morinius nil aliud de B. Joannis Angeli doctrina reperit quam has duas sen-

C tentias, receptas inter collectanea veterum Patrum dicta, et signatas numm. 23 et 24. Ibi scilicet italice legitur: Erat B. Joannes Angelus semper in pauperes liberalis; etsolitus erat dicere eleemosynas, datas mendicis, non esse donum sed debitum, quoniam ea ratione restitueretur Domino bonorum, quæ cum admirabili providentia nobis largitur quotidie. Mortuus est beatus, relinquens suis religiosis hoc monitum, ut scilicet se semper secundum superioris voluntatem componerent, agnoscen-
tes in eo personam Christi; ut solitudo, mille bonorum fons et origo, eis semper cordi esset; ut virginitatem quasi thesaurum inæstimabilem servarent, et sanctissimæ Deiparæ do-
lores participarent.

VITA

B. JOANNIS ANGELI PORRO

Ex Annalibus Ordinis Servorum
B. M. V.

Archangeli Gianii a.

a

Talem profecto scandali occasionem b haudquaquam præbuit optimus ille religiosus, Joannes Angelus de Mediolano, cujus pium obitum et egregia humilitatis exempla hoc eodem anno c explicanda occurrunt. Is igitur, Protasio patre, Mediolani, nobili ex genere de Porris natus, ab ipsis incunabulis reginæ cæli addictus fuit; et adhuc puer optimæ indolis christianis moribus operam dedit, donec hujus nostri ordinis suscepto habitu magnum futuræ sanctitatis specimen dedit. Nam religiosam vitam, quam adolescente ætate aggressus fuerat, sacris deinde initiatus, perpetuo coluit.

B. Joannes
Angelus fit
Mediolani ser-
vus B. M. V.;
b
c

2 Audita interim fama eorum, qui in Senario Monte districtius B. V. inserviando vitam ducebant, Mediolanensi patria posthabita, in Etruriam profectus, vitam eremiticam viginti annos in assiduis vigiliis, piis meditationibus et aliis carnis macerationibus exegit; donec P. Antonius Alabantus, conventus Annuntiatae prior, novis ædificiis instaurato novitiatu, pro pueris d educandis Joannem Angelum ad illud officium magistri novitiorum e Senario Florentiam transferri jussit. Eo igitur in officio quantum pueris illis sancto Virginis habitu initiatis adjumento fuerit, non multo post indicarunt qui ejus disciplinam et mores amplexati fuerunt. Cumque Alebantus postea ad supremum ordinis magistratum in comitiis Vetrallæ fuisset assumptus, et districtius cœnobium Annuntiatae reformare cuperet, Joannem Angelum, qui ad eremum Clanti colendum jam profectus fuerat, iterum ad eundem novitiatum administrandum ea lege revocavit, ut si jam assiduis gravatus infirmitatibus eidem officio non posset omnino vacare, saltem semel ad statutam horam pueros illos adiret, et perfectione regularis vitæ eos institueret, atque religiosis moribus confirmaret.

secedit Senarium, dein Florentiam, post Clantium, et iterum Florentiam;

d

3 Contigit autem ut anno 1487 non medio-
cris inter fratres Senarii oriretur altercatio de novo ejusdem loci eligendo præfecto, adeo ut Alebantus generalis, qui Florentiæ aderat, in Senarium ad eas compescendas lites, ut alias dictum fuit, se celeriter conferret. Instauratis igitur eo in loco comitiis, fratres inter sese valde dissidentes derepente unum Joannem Angelum, diu renuentem, unanimi omnium consensu in suum priorem elegerunt. Quo in officio illud satis compertum habetur religiosum virum jam suæ sanctitatis apud villicos

prior Senarii, claret miraculis;

(1) Cfr Bagatta, Admiranda, lib. VI, cap. I, sect. 2, tom. II, pag. 284 et seqq. — (2) Bibliotheca Mediol. tom. II, part. I,

col. 1121. — (3) Positio, Animadv. pag. 1; Responsio, pag. 2. — (4) Ibid. Summarium, pag. 16.

AUCTORE
GIANIO.

A illos præclara signa dedisse, quippe qui multos, ex variis infirmitatibus laborantes et spiritibus immundis detentos, solo crucis signo cum oratione adhibito, liberavit. Verum fama hujusmodi signorum ex iis locis usque ad urbem Florentiam paulatim percrebrescente, sibi etiam viventi *e* accolarum devotione tabulæ gratiarum et miraculorum, quas etiam vidimus, dicabantur.

repetit Clantum et Mediolanum; sacculos relinquit Piccleone,

4 Joannes Angelus, ut vanam mundi gloriam subterfugeret, vix primo prioratus Senarii absoluto anno, iterum ad eremum Clanti profectus, ibi de patrum Annuntiatae de Florentia consilio ejusdem loci priorem egit. Verum neque ibi suæ sanctitatis splendor delitescere potuit; eadem fama per illas oras sanctitatem illius promulgante adesse sanctum eremitam ex ordine Servorum, qui languores omnes et energumenos, solo crucis signo cum oratione adhibito, sanaret; quamvis ipse fere semper ex diutina pœnitentia languesceret. Quare vir Dei, eandem famam declinans, inde etiam recessit, ac Mediolanum versus *f* profectus est. Quo in itinere tali ac tanta usus est humilitate, ut, tunica ex tela nigra propriis manibus consuta *g* cum sarcinulis super humeros indutus, conversus potius eleemosynas quærens quam vir doctus et sacerdos appareret. Hujus rei testes adhuc sunt ii sacculi *h*, quos nos apud sorores nostras summa cum veneratione conservatos vidimus et venerati fuimus apud castrum Piccleonis *i* Abduæ fluminis.

et tunicam Cavacurtæ;

5 Sed quid plura? Præstat potius de ejus sequentibus gestis aliorum quam nostra dicta adhibere et præsertim Philippi Alexandrini *k* ordinis Servorum, qui in suo Catalogo Sanctorum Italiæ hæc ulterius prosequitur de Joanne Angelo. Mediolanum reversus eandem vitæ austeritatem retinens in cella, quæ paucis ab hinc annis adhuc monstrabatur *l*, seorsum ab aliis habitavit, non absque mirabilium miraculorum ostensione. Cum enim racemum ex vicina vite abstulisset, idque fratres indigne ferentes audisset, illum in eundem locum retulit; qui sic viti copulatus est, ac si nunquam fuisset abscissus. Apud Cavameurtam, Laudensis diœcesis pagum, ubi ejus interula *m* parturientibus opem ferens asservatur, illum aliquando orantem a terris elevatum fuisse ferunt *n*.

miraculis fulget in morbo

6 Illud quoque admirandum, quod cum in morbum incidisset, et sanguis per venæ sectionem extrahendus esset; accidit ut, adveniente eo qui sanguinem mitteret (Eusebius illi nomen erat), nullus qui ei inserviret ex fratribus (omnibus in processionem per urbem profectis) adesset; cumque is aliquem, qui lumen, vas et alia ministraret, perquiret, continuo duo adolescentuli egregia forma, quos ille novitios ex habitu arbitrabatur, adfuere illique ministrarunt; peractaque phlebotomia disparuerunt.

et in morte et post mortem Mediolani.

7 Denique sanctus vir assiduis macerationibus confectus, cum pelle tantum et ossibus constare videretur, ix kal. novembris obdormivit *o* in Domino anno salutis 1506. In quo tumulando aliud mirum contigit: nam quo magis corpus illius in eandem cæterorum fra-

trum conabantur inferre sepulturam, eo immobilius et gravius videbatur, ut propterea in privato tumultu supra terram illud condere coacti fuerint. Quo tempore per diem et noctem innumera languentium multitudo ad sacrum cadaver cucurrit, multis sanitatem referentibus, campanis ecclesiæ Servorum sponte sonantibus *p*. Corpus adhuc integrum in æde Servorum servatur; ad quod hac die venerandum tota pene civitas Mediolanensis confluere et vota nuncupare solet. Hæc Philippus.

Publicis donatur honoribus.

8 Ejus vero imago, quam Ticini et alibi depictam vidimus, adinstar religiosi viri poterit effingi, qui pelle tantum et ossibus, macie consumptus, apparet, genibus flexis orans, capite radiis circumfuso. Ejus dies festus in diem 24 octobris sui obitus colendus esset; cum tamen a patribus ad majorem beati gloriam et piorum devotionem dominica quarta ejusdem mensis ritu solemniori celebratur, [modo autem dominica infra octava S. P. N. Philippi *q*.] In cujus etiam honorem cecinit quidam *r* hoc elegans hexastichon:

Angelus est nomen: mirari desine, si re
Ipsa actus fuerint angelicique modi;
Si botrum viti copulat; si cernitur orans
Elatus terra, unde parabat iter;
Si adsunt cælicolæ ægroto, et (mirabile dictu)
Tympana sponte sonant, ipso obeunte,
[sua.]

E

ANNOTATA.

a De Gianio ejusque fontibus dictum in Commentario prævio num. 3. Pleraque quæ deinde tradit in eodem Commentario explicuimus et ad chronologiam exegimus; lacunæ quoque, quantum fieri licuit, suppletæ.

b Modo narravit Gianius miserum finem Petri Novelli de Tarvisio, qui præ regnandi libidine, expleto vicarii generalis Congregationis Servorum magistratu, religionem suam contempserat. Verum hæc ad nos nihil.

c Intelligit annum 1506; et quidem, ut ostendimus, recte.

d Afri eodem plane sensu utebantur vocabulo puer, junioribus clericis et monachis pueris parvulis et infantulis appellatis: de qua re scripsere plures quos indicat Franciscus Cancellieri (1), ipse decessoribus uberior. Adhuc anno 1595, ut liquet ex sapientissimis comitiarum Butriensium de novitiatu legibus, plerique novitii Servorum sedecim nati non erant annos (2).

F

e Crediderim potius has tabulas dicatas fuisse in honorem B. M. V. aut alius cælitis, cujus opem infirmis apprecabatur B. Joannes; deinde vero, fama et, quam vocant, traditione omnia commiscentibus, has tabulas habitas fuisse ipsi beato viro oblatas. Vide tamen Albericium.

f Recte dicitur Mediolanum versus profectus esse, quum iverit Cavacurtam; quamquam Mediolanum non peteret, sed Cavacurtam cogitaret; ubi sat diu constitit. Verum priusquam illi se daret itineri, plures annos vixit Corvarie; quemadmodum in Commentario docuimus num. 24 et seqq.

g De hujus tunicæ veneratione vide Commentarium num. 41 et seq.

h De his sacculis dictum in Commentario num. 46.

(1) Dissert. sopra due iscriz. delle mart. Simplicia ed Orsa, pag. 59

et seqq. — (2) Gianius, Cent. IV, lib. V, cap. IX, tom. II, pag. 301
i De

A i De Piceleonis parthenone dictum in Commentario num. 30.

k Intelligitur Ferrarius; de quo dictum in Commentario num. 3.

l Teste Paleario, nomen beati Joannis Angeli tulit hæc cella, donec destruenda visa est, quo locus amplior fieret ædificando novitiatui.

m Vide annotatum g.

n Hyppolytus Porrus in beati gentilis sui Vita testem invocavit Paulum Bignami, egregie bonitatis virum et Laudensem archidiaconum, qui narraret et ad jusjurandum interponendum paratus esset se ex testibus de visu audivisse B. Joannem non raro in ecstasin fuisse raptum et de terra sublatum in aerem.

o Febri sublatum fuisse volunt vulgo: ipsi viderint unde perspectum id habeant et qua ratione id temporis phlebotomia morbis illius medicina esset.

p Vulgare miraculorum genus in Actis sanctorum non coævis.

q Garbius hanc inseruit sæculo XVIII parenthesis. De universa hujus festi ratione dictum in Commentario num. 37, 38 et 49.

r Hæc carmina leguntur apud Ferrarium, in Catalogo Sanctorum Italiae ejusque videntur esse fœtus. Subjecit enim similia disticha Vitis seu Elogiis aliorum quoque ordinis sui sanctorum; non indicans auctorem neque innuens ea sui styli non esse. Cæterum si alius sint, habendi forent tamquam antiquissimus (qui notus sit fons) miraculorum fere omnium quæ in Vita leguntur. In Catalogo generali Sanctorum edidit hæc alia duo carmina:

Angele dive, tuum (multis medecina) cadaver

Mirandum tumulo non potuisse capi!

Alia multa deinceps de B. Joanne Angelo conditi versus: verum hi jam satis superque.

cum per sex menses frustra ab humanis remediis auxilium quæsivisset, a medicis jam derelicta, adveniente die festo beati, enixe petiit ut perduceretur ad altare, ubi requiescit illius sanctum corpus; illuc autem cum pervenisset, recepta benedictione cum reliquia præfatæ tunicæ beati, instantanee corporis detumescencia evanuit, et ab hydrope perfecte sanata remansit d. [Anno 1681.]

4 IV. Anna Ceresa, præceps ruens de scala domus paternæ, per tres integras horas humi exanimis jacuerat, itaut ab adstantibus communiter pro mortua haberetur, benedicta cum supradicta reliquia beati, eaque super ejus corpore relicta, statim ad vitam rediit, moveri cœpit et sana et incolumis surrexit e. [Die 15 februarii anni 1687.]

5 V. Julius Cæsar Draghetti, puerulus trium circiter annorum, subito ingentique timore percussus, in varios incidit morbos cum gravissimis symptomatibus; delatus ad altare beati et benedictus cum dicta ejus reliquia, perfectam in instanti adeptus est sanitatem f.

6 VI. Joannes Baptista Cattaneus acerbissimis doloribus cholicis vexabatur, ac inverso fibrarum intestinorum motu g, stercora de ore evomebat; nuncupans votum ad beatum, qui ei apparuit, et benedictionem elargitus fuit, illico perfectæ restituitur sanitati. [Anno 1658.]

7 VII. Lucretia Bolognesi filium pepererat mortuum; sed perseverantibus adhuc post partum doloribus, efflagitavit benedictionem cum dicta reliquia beati; quam cum accepisset, dolores statim recesserunt. Erecta autem ex hujusmodi recepto miraculo in majorem spem, jussit ut cum eadem reliquia mortuus etiam filius benediceretur: quo facto incontinenti ille ad vitam fuit revocatus.

8 VIII. Hyacinthus Regaldi pharmacopola, maligna febris ad ultimam vitæ periodum reductus, abjecta ex medicorum judicio quacumque recuperandæ ab humanis remediis sanitatis spe, votum fecit ad beatum, et recepta benedictione cum dicta ejus reliquia, sanus protinus evasit. [Anno 1686.]

9 IX. Theresia Palazzi, cholicis doloribus dirissime cruciata, nervisque in toto corpore contractis ad motum prorsus impotens facta, per mensem cum dimidio immobilis in lecto perseverare coacta fuit, recepta benedictione cum dicta reliquia beati, illico dolores evanuerunt; et sana e lecto prosiliens, per domum expedite deambulavit. [Anno 1688.]

10 X. Sebastianus de Sotis sinistram tibiam ob fluxionem, enormi associatam inflammatione, ad motum prorsus inutilem et ineptam gestabat; ideoque lecto continuo per duos menses adhæserat. Cum advenisset dies festus beati, curavit adferri ad ecclesiam Servorum B. M. V.; ubi se commendans patrocínio beati, de repente sanum se esset comperit, ac propriis pedibus domum reversus est. [Anno 1676.]

11 XI. Frater Carolus Andreas Vignadotti, ordinis Servorum B. M. V., ob crudelissimam cholicam affectionem urinam emingere haud poterat; et dolorum acerbitas ita aucta postmodum est, morbiq; sævitie adeo incruduit, ut contractus in toto corpore movere se non posset. Postquam vidit omnia humana præsidia

CATALOGUS MIRACULORUM

post obitum,

Collectore Gregorio Milanesi a.

a

Corpus incorruptum.

1 PRIMUM MIRACULUM. Corpus beati, licet non exenteratum, nec balsamis conditum, post bina et ultra sæcula ab ejus obitu qui contigit anno 1496 (immo 1506), integrum usque in præsens in omni sui parte, incorruptum ac flexibile conspicitur et perseverat b.

b

Puerpera liberata;

2 II. Livia Orsina Ceresa cum ob fœtum, in utero mortuum ac per transversum manentem, parere neutiquam posset, audiens non alia via quam per chirurgicam operationem imminuentem mortem evitari posse, jamque pro hujusmodi effectu fuerat per alterum ex ejus filiis accersitus chirurgus, petit ad se deferri reliquiam superioris tunicæ, vulgo *tonachino* sive *mantello*, beati Joannis Angeli; qua posita super ejus ventre, statim fœtus ad naturalem redit figuram, et intra breve temporis spatium illum feliciter enixa est c. [Die 2 februarii anni 1684.]

c

Hydrops nata;

3 III. Joanna Angela Ceresa, puerula annorum septem, incurabili hydrope laborans,

d

præceps restituta;

e

timores pulsi;

f

iliaca passio sublata;

g

puerpera et filius mortuus servati;

febris abacta;

cholicis dolores amoti;

fluxio tibie curata;

cholica et dysuria curata;

A præsidia adhibita incassum cessisse, medicis de ejus salute prorsus desperantibus, ad beati intercessionem habuit recursum; et benedictus cum memorata ejus reliquia, perfectam sanitatem in instanti adeptus fuit. [Mense februario anni 1680.]

febris et diarrheae depulsa;

12 XII. Carolus Franciscus Maria Allegrini, gravissimam acutamque febrim patiens cum diarrheae, amissaque jam per vigintiquatuor et ultra dies loquendi facultate, omnique corporis motu destitutus, morti proximus videbatur. Nuncupato autem per ejus genitricem voto ad beatum, applicataque sæpedicta ejus reliquia super illius capite, perfecte sanus illico e lecto consurgens, cibum sumere voluit.

hæmoptysis cohibita;

13 XIII. Melchior Colli, disruptam in pectore venam gerens, per sex integros menses magnam sanguinis copiam de ore evomit; cumque extremis jam ecclesiæ sacramentis munitus, mortem sibi imminere animadvertet, ad beatum viva fide se convertit; et recepta benedictione cum relata ejus tunica, sanguinis vomitus statim cessavit, ægerque integra sanitate donatus fuit. [Anno 1686.]

B

febris curata;

14 XIV. Teresia Pirella, tertiaria sancti Francisci, magna febris ultra quadraginta dies detenta, nihil proficientibus adhibitis medelis ac propinatis pharmacis, fuerat per medicos ejus salus proclamata, et jam ad mortem ecclesiæ sacramentis munita fuerat. Beati patrocini ex corde invocato et benedicta cum ejusdem tunica, statim placido somno correpta remansit. In somniis autem apparuit illi beatus, qui propriam vestem supra eam imponens, sanam futuram prænuñciavit; prout illico expergefata, e lecto sana surrexit.

mulier gravida restituta

h

15 XV. Magdalena Bre, in utero gerens, toto erat corpore contracta, ac maligna febris prope mortem ægrotabat; ita ut vi cogeretur os apertum detinere h, ne ex negata respiratione fœtus in utero periret. Jamque promptus aderat chirurgus, qui eam, statim ac animam exhalaverat, ferro secaret, et fœtum, si possibile esset, vivum extraheret. Benedicta cum toties dicta tunica beati, instantanee motum recuperavit, et intra breve spatium sana de lecto surgens, ministeriis domus vacavit.

C

puerpera liberata;

16 XVI. Clara Mella, per tres dies ac noctes partus doloribus exagitata, fœtum in lucem edere nequaquam poterat; et chirurgus, qui fuerat vocatus, jam vi illum extrahere paratus erat. Petiit ac obtinuit benedici cum dicta beati tunica, et confestim filium feliciter peperit.

claudus sanatus;

dysuria curata;

17 XVII. Honuphrius Bossi, puer annum agens decimum primum, a nativitate claudus, audiens missæ sacrificium ad altare beati, ibique ejus patrocini implorato, sanatus perfectissime remansit, et in signum tanti miraculi fulcra, quibus utebatur, ibidem reliquit.

18 XVIII. Margarita Perega virgo, humido frigidoque humore intra vulvam cruciata, a quo non tantum acerbissimi oriebantur dolores, sed etiam atrox urinæ retentio; cumque chirurgos ab hujusmodi pessima affectione ipsam humanorum remediorum præsidii vindicare desperare audisset, petiit et recepit benedictionem cum prædicta tunica beati, et

illius intercessionem ferventer apud Deum imploravit; quo facto, in instanti sanam se esse cognovit. [Die 10 octobris anni 1687.]

19 XIX. Marcus Antonius Quinzani, puer duorum circiter annorum ætatem non excedens, morbillis i graviter ægrotabat, et per duodecim dies clausos oculos detinere coactus fuerat; tandem altero aperto, vidit genitrix quod morbilli, etiam intra oculos oborti, infelicem puerum omni videndi facultate orbabant. Cumque medici, quibus commissa fuerat ægri pueruli cura, de ejus cæcitate debellanda prorsus desperarent, jussit eadem genitrix ut supra pectus ægrotantis imponeretur tunica beati; quo statim peracto, dum benedictionem cum dicta reliquia recipiebat, eodem in instanti non solum visum perfecte recuperavit; verum etiam a morbillis omnino sanatus ac liberatus permansit.

AUCTORE
MILANESIO.

puer a morbillis sanus factus.

i

ANNOTATA.

a Catalogum hunc desumpsimus ex Summario super dubio de signanda introductione causæ. Huc ille illatus ex Libro gratiarum ad intercessionem beati receptarum, composito per R. P. Gregorium Milanesi ordinis Servorum B. M. V., ut ex annotato c colligere erit. Primum tamen miraculum ex hoc libro non repetitum. Cæterum in Catalogo illo duæ distinguendæ partes, altera quinque priora complectens miracula, altera reliqua. Hoc autem inter utramque intercedit discrimen, quod prior pars ita instructa est testimoniis ut aliquando ad canonizationem promovendam valeat; altera nude ad comprobandum B. Joannem Angelum a populo jam pridem coli instituta est: quocirca quinque priora miracula suis stipantur probationibus; cætera nude recitantur ex codice P. Milanesi, cui publica nequaquam inerat auctoritas. In Catalogo miraculorum nusquam anni adscripti erant. Eos hic adjecimus ex capite xxiii Vitæ italicæ B. Angeli, scriptæ ab Alevazolio.

b In Summario hæc continenter subjiciuntur huic miraculo testimonia: Deponunt de insigni et stupendo hoc miraculo unanimiter testes in processu examinati, et signanter testes III (R. D. Antonius Ceresa, præpositus collegiæ ecclesiæ S. Thomæ in Terra Amara Mediolani ætatis annorum 57, quo nullus testis acrioris judicii auditus fuisse videtur), VI (Joseph Benalea, regius syndicus fiscalis Mediolani ætatis annorum 81), X (Comes Joannes Raymundus Marlianus ex sexaginta decurionibus civitatis Mediolani ætatis annorum 60, passim testis prudentissimus), XI (Julius Cæsar Pitius, jurisconsultus, annorum 58, testis valde accuratus) et XII (Bartholomæus Curti, doctor physicus, ætatis annorum 62, qui se pium B. Joannis Angeli clientem professus est), omnes de visu et certa scientia juxta articulum 32 (interrogatorii); et clarius justificatum remanet ex judiciali visitatione et descriptione ejusdem corporis, de qua dicto processu, et ex relationibus plurium medicorum et chirurgorum adhibitorum in dicta visitatione pro recognoscendo eodem corpore, quæ registratæ fuerunt in supradicto processu. Benedictus XIV (1) ad hæc animadvertit sequentia:

E

F

(1) De Serv. Dei Beatif. etc. lib. II, cap. XXIV, num. 182.

A Occasione processus super cultu immemorabili, facta est recognitio corporis servi Dei, Beati nuncupati, licet id ex alibi dictis non esset necessarium, cum in processu super cultu immemorabili sufficiat recognitio sepulcri ab extra. Provide tamen id factum est, cum postulatōres contendant illud integrum permanere et incorruptum incorruptione quadam mirabili, prout etiam periti retulerunt: quod an subsistat iudicium erit loco et tempore sacrae congregationis. *Nondum hac de re, nec de sequentibus miraculis iudicium latum, monuimus in Commentario.*

c Subjiciuntur huic miraculo probationes sequentes in Summario: Recensent hujusmodi manifestum miraculum testis III (R. D. Antonius Ceresa, supra laudatus), filius praefatae Liviae juxta articulum 33, de visu; et testis XVIII (R. D. presbyter Leopoldus Ceresa, magister chori ecclesiae collegiatae S. Mariae Scalensis, aetatis annorum 48), alter filius ejusdem Liviae, de auditu a matre et fratre respective, idemque miraculum descriptum invenitur inter alia collecta in libro gratiarum ad intercessionem beati receptarum composito per patrem Gregorium Milanesi ordinis Servorum B. Mariae Virginis et compulsato in processu. *De P. Milanesi vide Commentarium, num. 32.*

d Addit Summarium ad hoc miraculum: Hu-

jusmodi miraculum de visu narrat testis III D (Antonius Ceresa, vide annotatum b) juxta art. 33, et legitur etiam in dicto libro gratiarum (P. Milanesi) compulsato etc.

e Adduntur post hoc miraculum in Summario sequentia: Testantur de hoc miraculo bini germani fratres sanatae (Antonius et Leopoldus Ceresa, vide annotatum c) de visu; qui sunt testis III et testis XVIII juxta articulum 33 et legitur etiam in dicto libro gratiarum (P. Milanesi), compulsato etc.

f Refert dictum miraculum de auditu a matre ipse sanatus testis XXIII (Julius Caesar Draghetti, jurisconsultus, aetatis annorum 50.) Ita Summarium; in quo, quod ad sequentia miracula spectat, haec deinde inseruntur: Sequuntur alia miracula descripta in citato libro gratiarum beati compulsato etc. Haec in lucem dedit Augustinus Alevazolius cap. XXIII Vitae italicæ B. Angelii Porro. Arbitrati non sumus operæ pretium esse ea huc transferre.

g Vulgo iste morbus, nomine saltem, satis notus, scilicet Miserere mei, iliaca passio, volvulus etc. In implexo ileo constat.

h Absurda ratio: verum hinc saltem constat quæ illo ævo esset conditio rei medicæ.

i Morbilli seu pusulae rubentes ægritudo puerilis est, nota quam maxime. Gallice la rougeole.

A D D E N D A .

DE SS. AMONE, ALCHA, CELSINO ET URSO SEU URSINO,

EPISCOPIS TULLENSIBUS IN GALLIA,

V. D. B.

PARALIPOMENA.

C Cultus et reliquiarum fata SS. Amonis, Alchæ, Celsini et Ursi seu Ursini. F

SÆCULIS IV
ET V.

SS. Alchas, Celsinus, Auspicius et Ursus, in eadem crypta sepulti ac SS. Mansuetus et Amon, nomine tantum Tullensibus fuere cogniti; ex occasione declaratur hic eorum cultus.

Quum de S. Amone scribere instituimus, deerat nobis Historia ecclesiastica et civilis diœcesis Tullensis, quam anno 1707 Benedictus Picard, professione Capuccinus, typis excudi curavit; ad cujus calcem legitur instrumentum de aperta non solum crypta, in qua ipse S. Amon olim depositus ferat, verum et de inventis reliquiis SS. Alchæ, Celsini et Ursi, ejus successorum; de quibus olim in opere nostro ad dies suos nil dictum est et de quibus paucissima extra eam translationis memoriam innoverunt. Quum itaque errore plura de S. Amone a typothetis omissa fuissent, hoc loco supplenda, atque in hac appendice dandum esset monumentum illud, quod desiderarunt decessores nostri (1), opportunum visum fuit breviter hic quoque de SS. Alcha, Celsino et Urso disserere.

De his autem in Catalogo pontificum Tullensium a beato Mansueto et deinceps, ineunte sæculo XII conscripto, quem anno 1848 curis G. Waitzii multo diligentius edidit Georgius Pertzius (2) quam antea Martenius (3) et Calmetus (4), leguntur sequentia: Post quem S. Amonem adeptus est pontificatus honorem vir egregius nomine Alcha. Qui proprii vocabuli usus privilegio, supra sibi commissum gregem sollicito vigilavit studio: Alehos enim Eolice albus dicitur Latiali notamine; quia ipse, virtutum omnigenum decore dealbatus, verbis et exemplis oves sibi creditas duxit ad amœnum

Pastor ovile bonus, qua vellere præviis albo Virginis agnus ovis grexque omnis candidus [intrat.

(1) Cfr. Acta SS. tom. V Sept. pag. 60. — (2) Monumenta Germania, tom. VIII, pag. 632 et seqq. — (3) Thesaurus anec-

dotorum, tom. III, col. 991 et seqq. — (4) Histoire de Lorraine, tom. I, preuves, col. CXXI et seqq.

A Eo igitur de terrea calamitate exempto, Celsinus factus est episcopus. Qui summa celsitudine divinarum gratiarum exaltatus, terris emicuit cælestium virtutum operibus, et quia fideli mente complexus est Dominum excelsum super omnes gentes, idcirco ab ipso exaltatus est in cornu populi sui. Quo vitæ hujus excessu facto cum Deo, Auspicius in prædicta sede exstitit ordinatus.... Inde sequens est Ursus, qui in tantum suorum sectatus est vestigia, quo credatur cum illis sempiterna perfrui gloria. [Sui namque nominis ferociam contra vitia imitatus mansuetudinem virtutum laudabiliter est sequutus.] * Similia occurrunt in Cedulis cujuslibet episcopi Tullensis, seu Epitaphiis episcoporum Tullensium, editis a Calmeto (1), nisi quod singulis pro titulo præmittitur: Sancti Alchæ, sancti Celsini, sancti Auspicii et sancti Ursi; et sepulti dicuntur apud sanctum Mansuetum. Neque mira est hæc diversitas; quum enim initio sæculi XII Catalogus scriptus est, sanctis nondum accensebantur; secus, quum Cedulae seu Epitaphia.

* Ex Calmeto et cod. nunc Nancejensi

Vixerunt sæculis IV et V. Ex S. Amonis Actis, non admodum antiquis, desumptæ sunt lectiones veteris Breviarii Tullensis, infra edendæ.

2 Quo ævo ii omnes vixerint nusquam traditur: verumtamen qualitercumque definiri potest eorum ætas ex his, quæ de S. Auspicio comperta sunt, quemadmodum supra (2) in Sylloge de S. Amone explicitum fuit; ubi ostensum est S. Auspicium coævum fuisse SS. Sidonio Apollinari, Lupo Trecentensi et Jamlycho Trevirensi et proin hunc præsulem sub annum 472 in Tullensi sedisse cathedra; quam morte reliquisset circa annum 478 statuit Sollerius noster (3) et post eum Maurini Gallie Christianæ novæ scriptores (4); Benedictus vero Picard (5) tenuisse sensit ab anno 450 ad 488. S. Alcham itaque et S. Celsinum pastorale pedom gessisse oportet ante medium sæculum V; extremo autem S. Ursum; ita tamen ut hic obiisse dicatur circa annum 500, quo traditur S. Aper ei successisse (6). Nec quidquam amplius stabilire licet. De eorum gestis nil omnino novimus; sed S. Amonis paulo minus posita sunt in tenebris. Ejus Acta ad manus habuit Benedictus Picard; sed quod recentiora sunt, neque ante sæculum X conscripta, pauca inde excerpta voluit (7). Hæc et nos hic sistimus lectori, quo appareat inde ad verbum desumptas esse lectiones veteris Breviarii Tullensis, quas infra ex Benedicto Gonono proponemus. Ecce quæ protulit Picardus: Beatissimus Amon, suæ sedis civitate relicta, perrexit ad eremi loca secreta, ut sic facilius sæculi vanitatem declinaret, divinorumque meditationi liberior vacaret; ac pro grege sibi commisso Dominum ibidem quietius exoraret. In silvis enim et locis nemorosis Sanctesii territorii sive Sanctesis provinciæ diebus quam plurimis legitur habitasse et, quantum sibi licuit, ibidem eremiticam vitam duxisse; unde et locus ille suæ mansionis eremiticæ usque hodie dicitur Sylva sive Nemus Amonis. Atque hæc in Commentario ex aliis posterioribus monumentis jam declarata sunt.

3 Additur in eisdem Actis hanc solitudinem tam caram fuisse beato viro ut in ea oratorium

B. Mariæ Virginis exstruxerit et cellulas aliquot quas habitarent clerici, cum suo episcopo degere amantes ejusque secessus fieri participes. Exinde factus est hic locus vicinis populis sacer; sæculoque XVIII a multis adhuc adibatur; ita ut duo ibidem ex eleemosynis peregrinantium vitarent eremitæ. In deliciis maxime erat puteus, oratorio proximus, qui jussu B. Amonis effossus fuisse tradebatur atque ejus benedictione donum fugandi febres accepisse. Quæ res, auctore Benedicto Picard, causa fuerit cur piatissimus præsul pingi soleat benedicens puteo. Exstruxisse in Actis dicitur S. Amon suburbanam cœmeterialem ædiculam S. Petri; in qua ipse inter gregis sui lacrymas post mortem conditus est. In oratorio, ita legitur in iis Actis, quod superius diximus in B. Petri apostolorum principis honore a sancto viro constructum, cum eodem prædecessore suo condignæ traditur sepulturæ. Unde quoque amborum meritis et intercessionibus, ad laudem divini nominis, idem locus ex eo tempore magnificis visus est miraculis effulsisse; cum scilicet cæcorum oculi, diuturna caligine pressi, optatam, expulsis tenebris lucem, variarum peste cladum languentes exuti, attractis quoque nervis plures repentes humi, necnon quam multi diversis et innumerabilibus languoribus infecti, gaudia salutis, horum interventu, se gaudeant ad propria retulisse.

4 In ejusdem ædiculæ crypta composita quoque fuerunt SS. Alchæ, Celsini et Ursi corpora; sed S. Amonis, cujus cultus videtur esse antiquior, jam initio sæculi IX inde eductum est. In ejus enim Actis legitur Frotharius, qui Tullensem cathedram ab anno 813 usque ad annum 848 occupavit, imperante Ludovico Pio, circa annum 820 S. Amonis reliquias transtulisse (8). Verum quum barbari, sive Normanni, sive Hungari, ad finem ejusdem sæculi IX et initium sequentis Tullensem diœcesim vastarent, eæ in crypta rursus conditæ fuerunt simul cum SS. Alchæ et Celsini exuviis; ex qua crypta videntur elatæ fuisse a S. Gauzelino, quippe qui in iisdem S. Amonis Actis legatur in renovato S. Mansueti templo superpulcherrimum S. Petri altare collocasse et populorum venerationi exhibuisse thecam reliquiariam S. Amonis (9); quod sub annum 957 factum fuerit oportet, quum circa id tempus restaurare cœperit S. Gauzelinis S. Mansueti ædem et ibidem monasterium constituere (10). Verum ut in suo haberent templo S. Amonis, episcopi sui, corpus concupiscebant Tullenses canonici; quibus votis obsecundandum esse æstimavit Herimannus, qui ab anno 1019 ad kalendas apriles anni 1026 in Tullensi cathedra sedit. Hinc in Gestis episcoporum hujus civitatis (11) legimus: Ipse corpus beati Amonis a cœnobio gloriosi Mansueti transtulit et in ecclesia episcopalis sedis, ubi nunc honorifice veneratur, collocavit. Quæ res paulo latius narratur in prisca Legenda templi cathedralis Tullensis; ubi traditur hæc translatio facta anno 1026 (immo 1025), paulo ante Herimanni mortem; ab eo arcæ lignæ inclusum fuisse venerabile corpus, et in synodo generali statutum

AUCTORE V. D. B. Traditur oratorium B. M. V. excitasse, fodi curasse puteum, multum a peregrinis visitatum, et ædiculam cœmeterialem S. Petri, dein in S. Mansueti abbatiam mutatam, in qua ipse, ejus decessor et quatuor successores sepulti fuerunt.

Ex crypta eductum est S. Amonis corpus sæculo nono inerte; varia ejus deinde fata,

(1) Histoire de Lorraine, tom. I, preuves, col. cccii. — (2) Pag. 48 et seqq. — (3) Acta SS. tom. VI Julii, pag. 361 et 362. — (4) Tom. XIII, col. 960. — (5) Histoire de la ville et du diocèse de Toul, pag. 216 et seqq. — (6) Gallia Christiana nova, tom. XIII, col. 960; Hist. de Toul, pag. 223; Acta SS. tom. V

Septembris, pag. 58. — (7) Histoire de Toul, pag. 203 et seqq. — (8) Cfr. Gallia Christiana, tom. XIII, col. 969. — (9) Benoit Picard, Hist. de Toul, pag. 207. — (10) Acta SS. tom. III Septembris, pag. 142. — (11) Ap. Pertz, Monumenta Germaniæ, tom. VIII, pag. 643.

AUCTORE
V. D. B.

esse ut quotannis hujus rei celebritas recolere-
tur simul cum sancti viri natalitiis die 23 octo-
bris (1); quibus addit Benedictus Picard (2)
S. Mansueti monachos non prius cessisse cano-
nicis sacra ea pignora quam abstulissent aliquot
reliquias; quas suo adhuc tempore religiose
servasse. Temporibus Hugonis de Hazardis,
qui Tullensem diocesim rexit ab anno 1507 ad
1517, nova facta est translatio. Anno scilicet
1511 Christophorus Collet, Christopoleos episco-
pus in partibus infidelium, jussus est ab Hugone,
cujus erat vicarius in pontificalibus, sanctissimi
viri corpus ex theca Herimanni lignea extrahere
et in nova argentea, laminis aureis gemmisque
decorata, quam ipse Hugo sua pecunia parari
curaverat, reponere: quod negotium summa
solemnitate, præcipuis clericis et laicis adstan-
tibus et immensa populi multitudine circum-
fusa, absolutum est: quo tempore inferior ma-
xilla singulari thecæ non minoris pretii inclusa
est.

quæ breviter
explicantur in
Scipionis II.
Begonis Bre-
viario Tullen-
si.

5 Harum rerum omnium memoria servata
est etiam in novo Breviario Tullensi, quod
anno 1749 Scipio Hieronymus Begon episcopus
in lucem edidit: Beati Amonis reliquiæ, ita
legitur in lectione VI, primum nono ineunte
sæculo a Frotario, Tullensi episcopo, trans-
latæ, multos subinde per annos a frequenti
barbarorum incursu subductæ delituerunt.
Anno autem millesimo vigesimo sexto (immo
1025) cleri sui votis annuens Hermanus, hujus
sedis antistes, sacra sancti pontificis ossa in
cathedralem ecclesiam transtulit et ipsius fe-
stivitatem ad undecimum calendas novembris,
qui translationis dies est, solempni officio cele-
brandam in synodo diocesana generali decre-
vit. Denique sacræ illius exuviæ anno mille-
simo quingentesimo undecimo, coram maxima
cleri et populi frequentia, a Christophoro,
Christopolitano episcopo, Hugonis de Hazardis
in pontificalibus vicario, recognitæ, in pre-
tiosa, quam dictus præsul Hugo de Hazardis
ex munere dederat, capsula argentea auro et
lapidibus pretiosis ornata, festo apparatu in-
clusæ et religioso cultu asservatæ sunt.

Anno 1107
SS. Alchæ,
Celsini, Aus-
picii et Ursi
reliquiæ inven-
ta, ut ex in-
strumento pu-
blico constat.

6 Quod in codicibus quibusdam mss., quos
penes se habebat Benedictus Picard, legit S. Ge-
rardum, qui anno 963 cathedram Tullensem
ascendit et anno 994 vacuam reliquit, debitam
venerationem præstitisse corporibus sanctorum
primorum Tullensium episcoporum, quæ in
S. Mansueti templo abscondita erant, hinc col-
legit ille idem Tullensis historicus jam ante
extremum sæculum x SS. Alchæ, Celsini atque
aliorum reliquias elevatas fuisse; sed quidni
ipsa verba retulit quibus res luculentior fieret?
Certe universalidictione primorum Tullensium
episcoporum nil conficitur, quum sæculo x
SS. Alchas, Celsinus et alii nondum sancti ha-
berentur. Utut est, anno 1107 eæ reliquiæ in
crypta repertæ sunt a Pibone episcopo et Theo-
maro, S. Mansueti abbate. Instrumentum hujus
relectionis præ manibus habebat Franciscus Ri-
quet, magnus prior S. Deodati in Vosago, idque
tribuebat Piboni in Systemate chronologico epi-
scoporum Tullensium, quod olim ad decessores
nostros destinavit (3). Illud idem codici S. Man-
sueti, quo continebatur Catalogus episcoporum

Tullensium a S. Mansueto et deinceps, vulgo **D**
Gesta episcoporum Tullensium nuncupata, in-
sertum fuit; ut ex instrumento, condito quum
anno 1441 nova facta est translatio, inferius
apparebit. Insertum enim tum fuit id monu-
mentum in novis commentariis; quos novos com-
mentarios penes Mabillonium fuisse ex ejus
Annalibus (4) liquet; ubi tamen falso tradit se
id tomo III Analectorum, pag. 459 edidisse (5).
Eisdem novos commentarios invenit Benedictus
Picard (6) in S. Mansueti monasterio; sed licet
in capite affirmet authenticum seu primigenium
exemplar sibi præluxisse, manifestum tamen
est id pejoris fuisse conditionis quam Mabillonii.
Quæ itaque hic inde excerptis, prius danda
videntur: Paulo ante obitum Pibonis, in-
quit (7), (Pibo autem recessit mense novembri
anni 1107), detecta sunt in monasterio sancti
Mansueti tria feretra, quorum duo contine-
bant ossa primorum Tullensis ecclesiæ epi-
scoporum, [Amonis scilicet, qui sancto Man-
sueti proxime successit,] * Alchæ, Celsini, **E**
Auspicii et Ursi, cum eorum sandaliis aliisque
pontificalibus indumentis: in tertio reperta
tria capita et ossa trium corporum; sub qui-
bus capitibus nummus aureus inventus fuit et
numisma L. Veri. Ex quibus indiciis quibus-
dam visum est hæc esse corpora regis et re-
ginæ eorumque filii, qui sancti Mansueti inter-
ventu ex undis divinitus erepti sunt. Hæc
porro feretra posita in veteri cancello mona-
sterii, ubi crypta erat « opere cæmentarii in
« modum arcus triumphalis curvata et ro-
« tunda; » in qua tria hæc feretra detecta
sunt anno 1107 a Theomaro, S. Mansueti
abbate, cum novo operi insisteret: ad quod
dedicandum Richardum, Albanensem episco-
pum, invitavit. Mitto, addit, significans se
memoriam anni 1441 coram habuisse, aliam
eorumdem feretrorum translationem, quæ Eu-
genii IV pontificatu facta est.

7 Valde verisimile est ex illo tempore coli
cœpisse sanctos Alcham, Celsinum, Auspicium
et Ursum; quum anno 1441 feretrum, super altare
positum, tam antiquum esset ut in putredinem
dissolveretur. Quod vero potissimum est, in in-
strumento ejusdem anni 1441 leguntur hæc to-
tidem verba: In Collectario missali et aliis an-
tiquis libris ejus monasterii et in episcoporum
librorum calendariis reperiuntur antiquissi-
mis litteris nomina sanctorum dictorum Al-
chæ, Auspicii, Celsini et Ursi, Tullensium
episcoporum, eorumque collectæ et orationes
descriptæ. Et quidem, omisso S. Auspicio, de
quo jam dixere decessores ad diem 28 julii;
omissa etiam festivitate, quæ ineunte sæ-
culo XVII, ut ex Saussagii Martyrologio constat,
agebatur adhuc die 2 augusti Tulli Leucorum de
inventione et repositione sanctorum episcopo-
rum Alchæ, Celsini, Auspicii et Ursi; (quæ celebri-
tate recolebatur translatio anno 1441, die 1 au-
gusti facta; cujus memoria propter festum
S. Petri ad Vincula ad diem proxime sequentem
differebatur;) habebant olim SS. Alchas, Celsi-
nus et Ursus in S. Mansueti monasterio festos
dies sibi proprios: S. Alchas nempe diem
26 augusti; ad quam hæc tradit Saussayus:
Sepultus fuit in æde suburbicaria S. Petri,

* Hæc delenda

Ab hoc tem-
pore culti fue-
re hi sancti et
dies festos ha-
buere pro-
prios;

F

(1) Benoit Picard, Hist. de Toul, pag. 207. — (2) Ibid. loc. cit.
— (3) Acta SS. tom. V Septembris, pag. 60. — (4) Annales Be-
nedictini, ad annum 1107, num. 30, tom. V, pag. 483. — (5) Cfr

Acta SS. tom. V Septembris, pag. 60. — (6) Histoire de Toul,
preuves, pag. LXXXVIII. — (7) Annal. Bened. ad an. 1107,
num. 30, tom. V, pag. 483.

quam

A quam vivens magis coluerat; in qua hodie caput ejus venerandum promitur ejusque natalis celebratur ex more avito multo cum honore; quod festum dein universæ diœcesi Tullensi commune factum est, non tamen die 26 augusti, sed 28 septembris; ad quam S. Alchæ nomen in kalendario Breviarii diœcesani Tullensi anni 1628 occurrit (1): S. Celsinus in S. Mansuetimonasterio et dein in diœcesi Tullensi habebat diem 20 maji (2); itemque S. Ursus diem 1 martii (3); sed anno 1707 cessarat jam in Tullensi diœcesi S. Celsini singularis festivitas, seu potius conjuncta fuerat cum universali memoria sanctorum episcoporum Tullensium, qui proprio festo carebant et quorum omnium officium ritu duplici primæ classis agebatur die 1 martii, antea soli S. Urso sacra (4).

post SS. Alchas, Celsinus et Ursus seu Ursinus simul cum SS. Albino, Antemundo, Endulo et Arnulpho una celebritate culti fuere die 9 novembris.

8 In Breviario Scipionis Begonis idem festum ritu duplici primæ classis, sed solemne minus, servatum est, repositum tamen die 9 novembris, postridie octavæ omnium sanctorum. Lectione quarta hæc continentur: Multos ex sanctissimis illis, quibus tamquam suis nostra glorietur ecclesia, passim per annum, fratres charissimi, proprio nomine vocavimus antistites; gestis commendavimus quemque suis; speciali quemque festivitate, et quidem congruenter, recolimus. Etenim a nobis vel a nullo debuit illa patrum, quæ filiorum est, gloria commemorari celebritas. Nec quoque per gratum licuit animum alios omittere quam plurimos; quos, licet ætate, obitu, singulisque vitæ gestis non indubitanter nobis notos, pari tamen nostrum cura, paribus in nos beneficiis, iisdemque virtutibus in unam beatitudinem collectos, in unam utique decuit festivitatem colligi. Quos inter sanctitatis nomine clarissimos cogitate per sæcula religiosum Amonis successorem Alcham, qui omni virtutum genere insignis, verbo et exemplo oves sibi creditas ad unum Christi ovile sollicite produxit pastor optimus; Celsinum mirabilem, qui divinarum ornamento gratiarum exaltatus in terris, copiose operum merito coronatus est in cælis; Ursinum laudabilem, qui nominis sui fortitudinem contra vitia imitatus, amicam in moribus mansuetudinem est secutus: venerabilem Albinum, qui inter cætera pietatis insignia, ecclesiam, quam prædecessor suus cœperat sanctus Aper, sagaci studio perædificavit; ibique fideles viros ad exemplum apostolorum efformandos aggregavit. Quid plura? Longum esset ire per singulos. Dicenti occurrunt Antimundus, Endulus, Arnulphus, omnes viri sanctitatis nomine venerandi; quorum Deus novit luculenter opera, abundanter coronat et merita. De SS. Albino, Antimundo, Endulo et Arnulpho dici poterit ad diem 9 novembris.

Vetus hymnus historicus de S. Amon. 9 In antiquo Tullensi Breviario, quod penes se habebat Benedictus Gononus, exstat de S. Amon hymnus, quo omnia fere ejus gesta continentur. Placet hic eum attexere, uti etiam veteres quas promisi lectiones.

Arcum cæli præfulgidum
Inter nebulas gloriæ,
Dic Amonem prænitidum,
Lumen hujus ecclesiæ.

Hic Mansueto præsuli
Successit in officio:
Quem in secreto tumuli
Digno clauserat studio.

Prædecessoris gloriam
Præcursor non minuit:
Qui sectando justitiam,
Devote Deum coluit.

Hic coercet a gregibus
Lupum rapacem strenue,
Sacris orationibus
Deo vacans assidue.

Pastor suum pabulo
Gregem pascebat jugiter:
Dum prædicabat populo
Verbum Dei fideliter.

Ortam labem hæreticam
Exclisit a Tullensibus:
Atque fidem catholicam
Reformavit in omnibus.

Dum adest sancti transitus,
Lapso vitæ curriculo:
Ad votum est reconditus
In Mansueti tumulo.

Dehinc alumnum gratiæ
Præsul Hermannus transtulit,
Ac matrici ecclesiæ
Hunc venerandum contulit.

Felicitis vitæ terminum
Commendant beneficia
Data filiis hominum
Per ipsius suffragia.

Sanant lepræ contagia
Sancti merita præsulis
Ac febrium incendia,
Dum pulsatur a populis.

Cæcis visum restituit,
Corda curans et corpora:
Se benignum exhibuit
Cunctis per longa tempora.

Hunc reges cum principibus
Coluerunt mirifice:
Magnis locum muneribus
Ditantes honorifice.

Patri, Nato, Paraclito
Deus, honor, imperium;
Amonis sancti merito
Nobis accrescat gaudium.

AUCTORE
V. D. B.

E

F

VITA S. AMONIS,

EPISCOPI TULLENSIS,

ex veteri Breviario Tullensi et Vitis Patrum Occidentis Benedicti Gononi, pag. 258.

Fœlix pontifex Amon fœlicem fœliciter imitatus est agnum; qui cum in forma Dei esset et pontifex futurorum bonorum, propositio tamen sibi gaudio, sustinuit crucem et pro redemptione generis humani (cum esset Filius Dei) humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem. Hoc igitur tam insolito hu-

S. Amon, studens Christi humilitatem imitari, perrexit in pagum Sanctesii solitudinem, ubi basilicam B. M. V. construxit, nomenque suum huic oratorio et nemo reliquit.

(1) Cfr Acta SS. tom. VII Septembris, pag. 597. — (2) Hist.

de Toul, pag. 205. — (3) Ibid. pag. 223. — (4) Ibid. pag. 205.

militatis

AUCTORE
V. D. B.

militatis exemplo mente roboratus B. Amon, cum esset in Tullensi urbe pastoralis cathedra sublimatus, omni tamen diligentia studuit semetipsum in omnibus humiliare: ut per hæc juxta Scripturæ promissum posset coram Deo gratiam uberius invenire. Propter quod tota animi intentione declinavit mundanum favorem et fallacem sæculi vanitatem, quæ suos amatores damnabiliter dejecit et ad infima barathri loca cum apostaticis spiritibus miserabiliter deducit. Hinc est quod beatissimus Amon, suæ sedis civitate relicta, perrexit ad eremi loca secreta, ut sic facilius seculi vanitatem declinaret, divinorumque meditationi liberius vacaret; ac pro se et grege sibi commisso Dominum ibidem quietius exoraret. In sylvis enim et locis Sanctesii territorii, sive Sanctesis provincie a, multis temporum curriculum seu diebus quam plurimis legitur habitasse et (quantum sibi licuit) ibidem eremiticam vitam duxisse. Unde et locus ille suæ mansionis eremiticæ usque hodie dicitur Sylva sive Nemus Amonis. Ibidem etiam ad honorem almæ Dei genitricis, quæ fructum protulit nostræ salutis, quæ vera spes est omnium salvandorum et pia reconciliatrix peccatorum, devotam basilicam construxit et ad devotionem et honorem Virginis gloriosæ verbo pariter et opere efficaciter induxit. Quæ quidem basilica a suo constructore sumpsit nomen et Amonis ecclesia dicitur usque in hodiernum diem.

Dum in eremo esset, hæresi inficitur Tullenses; quos ab hac labe feliciter liberavit.

* quietem

2 Cum autem in Domino obdormisset homo sine querela prudensque pater familias urbis Leuche, venerabilis scilicet Mansuetus, qui primo bonum semen fidei catholicæ seminavit in agro suo, id est in populo Tullensi sibi commisso: præclarus successor ejus Amon, fugiens (ut dictum est) seculi vanitatem, Christo duce, perrexit ad secretum eremi silentium et quietum *. Et cum dormirent homines, suæ forsân salutis immemores, vel in semine bono fidei custodiendo negligentes, tamquam noviter conversi et adhuc debiles et infirmi, venit humani generis inimicus, angelus scilicet sathanæ, nostræ salutis crudelis adversarius, bonis omnibus invidens, qui non dormit neque dormitat: sed tamquam leo rugiens, quem dentibus suæ malitiæ devoret, quærens omni tempore vigilat: venit (inquam) et in medio tritici Tullensis ecclesiæ sive gregis dominici per satellites suos, prophanos scilicet hæreticos, superseminavit zizania, id est hæreticæ pravitatis et pestiferæ novitatis veneficia; sicque gregem dominicum totaliter infecit et suæ nequitie fermento, quasi totam massam urbis Leuche corripuit et maculavit b. Quod cernens beatissimus Amon, oves videlicet sui gregis sic infectas, quarum cura sibi ex officio incumberebat, tactus dolore cordis intrinsecus, tamquam pius pastor suo gregi compatiens, ingemuit præ dolore, et cum omni diligentia vigilantia, spiritu fortis et fervidus, studuit prædictis nefandis dogmatibus celeriter obviare. Et quod, Deo inspirante, proposuit, ipso cooperante, perfecit. Nam per devotarum precum suffragia et lacrymarum irrigua, necnon et per valida veritatis evangelicæ do-

gmata, errores impiæ novitatis damnavit, tenebras suæ pestiferæ suasionis effugavit, lumen catholicæ veritatis mentibus induxit: sicque gregem morbidum curavit, et fidem catholicam in sua diocesi cum Dei adjutorio quasi noviter reformavit.

3 Quantis vero virtutum odoribus Amon beatissimus mundo suaviter fragraverit, quantisque curarum et sollicitudinum bonis laboribus pro tuendis dominici gregis insudaverit, quam alacer in exhortando negligentes, quam benignus in exhortando et consolando pœnitentes fuerit, non facile potest explicari. Hæc et his similia suæ præclaræ sanctitatis insignia non est proculdubio nostræ facultatis pleniter explicare, nec ut expediret sufficienter enarrare c.

Virtutibus omnigenis claret.

ANNOTATA.

a Sanctesium territorium, provincia seu pagus dicitur etiam Segontensis pagus, comitatus Segintensis et Sanctensis etc. vulgo le Saintois: sæculo ix jam hæ dictiones in usu erant. Caput ejus erat Vadanims (Vaudemont). Finiebatur decanatu Sanctesii in archidiaconatu Vitellensi (Vitel); qui decanatus sexaginta fere capiebat parœcias et multas ecclesias annexas (1). Historiæ suæ Lotharingiæ inseri curavit Calmetus mappam diocesis Tullensis, cujus ope facile intelligi potest hujus comitatus et pagi ambitus.

b Quinam hæretici intelligantur quis dixerit? Manichæi, vario sub nomine latitantes, quieverunt numquam; Ariani sæculo iv adulto labefacti quidem, non suppressi; Pelagiani et Semipelagiani sub idem tempus grassabantur in Galliis; his adde Priscillianistarum reliquias etc.

c Non plura dat Gononus; sed significat alia dein sequi in Breviario Tullensi, quæ videlicet ad reliquiarum translationes pertinent.

INVENTIO CRYPTÆ S. AMONIS

Et reliquiarum SS. Alchæ, Auspicii, Celsini et Ursi, episcoporum Tullensium.

Ex editione Benedicti Picard in Historia ecclesiastica et civili Tullensi, probat. pag. LXXXVIII et seqq.

In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen. Cunctis christianæ religionis et orthodoxæ fidei cultoribus præsentibus et futuris innotescat, quod (prout in catalogo episcoporum Tullensium a continetur), cum dudum, videlicet de anno ab incarnatione Domini millesimo centesimo septimo, regnante tunc Henrico imperatore, et bonæ memoriæ reverendo in Christo patre domino Pibone Tullensi episcopo, venerabilis in Christo pater frater Theomarus, Dei patientia abbas monasterii sancti Mansueti

Anno 1107 retegatur crypta S. Amonis, ibique inveniuntur reliquie SS. Alchæ, Auspicii, Celsini et Ursi, cum tribus aliis corporibus.

a

(1) Histoire de Toul, pag. 60 et seqq.

A prope et extra muros Tullenses, ordinis sancti Benedicti, ad plagam sive regionem septentrionalem ubi tunc erat cancellum vetus ejusdem monasterii *b* et hisce diebus *c* est capella ad altare beati Benedicti, sub pavimento ipsius altaris criptam, opere cementarii in modum arcus triumphalis *d* curvatam et rotundam, in qua apparebant tria feretra *d* sanctorum gloriosis reliquiis ad summum usque referta, cripta *e* [et] firmissimis et * munita circulis, [et] thesaurum antiquissimæ vetustatis repræsentantia, invenisset. Profecto de sanctorum nominibus dubitans, librum de dicto catalogo pontificum Tullensium ad hoc assumpsit; in quo scriptum reperit, quod apud matriculam beati Mansueti, sancti Amon *f*, ejusdem præsulis Mansueti primus et gloriosus successor, Alcha, Auspicius, Celsinus et Ursus, successive Tullenses episcopi, requiescant. Sandalia itaque et alia diversi generis indumenta pontificalia, in duobus ex dictis feretris reperta, indicabant corpora pontificum ibidem esse recondita; et in tertio feretro tria capita cum reliquis ossibus corporum trium contegebantur. Sub quibus capitibus nummus aureus inventus fuit, et minutata ærea pro scriptura fortassis ad judicium utriusque sexus [et] quoddam regale nummismata *g*. Ex quo palam in quibusdam datum fuit concipere, hoc esse regis et reginæ eorumque filii, per interventum gloriosi Mansueti miraculo insolito ab undis erepti corpus: cujus filii resurrectio non tantum urbi Tullensi, sed et pater * semper fuit et indicium salutis et fidei christianæ. Ad cujus rei evidentiam *h*, memoratus abbas, cœpto per eum insistens perseveravit negotio; opus novum, firma laquear[i]um compagine veteri indivisibiliter continuatum, maturo tempore consummavit; accersitoque domino Richardo, Albanensium episcopo, sub Paschali papa tempore illo in partibus Galliarum sedis Romanæ legato *i*, cum frequentia celebri solemniter dedicavit: feruntque tunc prædicta sanctorum corpora propter importunitatem operis, tunc existentis, ibidem dimissa; providentia divina suis temporis transferenda *k*, prout in hujusmodi Catalogo pontificum latius videbitur contineri.

C Sed postmodum nonnulli Christi fideles, quandam criptam seu feretrum, retro summum altare ecclesiæ ejusdem, antiquissimum, successu temporis fabricatum *l*, ex quo reliquiæ ibidem reconditæ in pavementum cadebant, cernentes; ac sanctorum et aliorum corporum prædictorum reliquias * (exceptis reliquiis sancti et gloriosi confessoris Dei præfati Amonis, Tullensis episcopi, in ecclesiam catedralem Tullensem dudum *m* translatis), ibidem recludi suspicantes; reverendo in Christo patri * domino Ludovico de Haracuria, Tullensi episcopo, obnixè supplicant ut * quamvis criptam seu feretrum antiquum hujusmodi apertum et quid intus existit videri et inspicere, et ea quæ in illo reperta sunt in novum feretrum ligneum, quod fabricari et construi fecerant, transferri mandare dignaretur et vellet. Hinc fuit et est, quod anno incarnationis millesimo quadringentesimo quadragesimo primo, indictione quarta, die vero festi sancti Petri ad Vincula, prima men-

sis augusti, hora matutinarum ipius diei, vel quasi pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Eugenii divina providentia papæ quarti anno undecimo, regnante domino Frederico Romanorum rege semper augusto, ac dicto reverendo patre domino Ludovico de Haracuria, Tullensi episcopo, et fratre Dominico de Nancejo tunc ejusdem monasterii abbate *n*, in numerum * notariorum publicorum subscriptorum, ac nonnullorum dominorum et virorum ecclesiasticorum et sæcularium, necnon populi utriusque sexus dictæ civitatis, suburbiorumque et locorum vicinorum ejusdem, ad ecclesiam dicti monasterii propter negotium infrascriptum confluentis * et congregati, multitudinis copiosæ, etiam tertium *o* infrascriptorum ad hoc vocatorum [et] specialiter rogatorum præsentia; reverendus in Christo pater frater Henricus de Valliscolore, ordinis fratrum Minorum, Dei gratia episcopus Christopolitanus, vicarius in pontificalibus supradicti domini Ludovici de Haracuria, Tullensis episcopi *p*, in ecclesia ipsius monasterii existens et personaliter constitutus; ac venerabilibus in Christo patribus fratribus Waltero de Castineto sancti Apri *q* et præfato Dominico sancti Mansueti extra muros Tullenses sancti Benedicti, necnon Dominico Canevarum sancti Leonis Tullensis sancti Augustini ordinis *r*, Dei patientia monasteriorum abbatibus, sibi assistentibus; de mandato dicti reverendi patris domini Ludovici, Tullensis episcopi, criptam seu feretrum antiquum hujusmodi aperuit.

3 In quo septem capita cum reliquis ossibus septem corporum, necnon nummismata æreum, ibidem alias reposita, evexit; illudque (ut præmittitur) aptum supra majus altare ecclesiæ ipsius monasterii sancti Mansueti reposuit; et missam conventualem, pontificalibus indumentis fuleitus, ac diacono et subdiacono, pluribusque ministris aliis (ut decet) sociatus, ad honorem Dei omnipotentis et beati principis apostolorum (cujus dies sollemnis agebatur), necnon sanctorum confessorum Alchæ, Auspicii, Celsini et Ursi, quondam pontificum Tullensium, quorum corpora et reliquiæ coram eo posita erant, dulci modulamine et plausu sonoro decantavit. Qua finita et per eum populo ibidem astanti sermone Dei expleto, ut glorificaretur Deus in sanctis suis, quatuor capita et ossa membrorum quatuor corporum, cum dictis capitibus existentium, quæ dictorum sanctorum Alchæ, Auspicii, Celsini et Ursi fuisse et esse credebantur et pie creduntur (attentis præmissis * et eo potissime quia in Collectario missali et aliis antiquis libris ejusdem monasterii, et in episcoporum librorum s calendariis reperiuntur antiquissimis litteris nomina sanctorum dictorum Alchæ, Auspicii, Celsini et Ursi, Tullensium episcoporum, eorumque collectæ et orationes descriptæ, et deinde sandalia et alia diversi generis indumenta pontificalia, vetustate consumpta), primo et mox alia tria capita cum aliis reliquiis, quæ regis, reginæ [et] filii sui, prædictorum, et similiter credebantur et creduntur, a dicto feretro vetere seu cripta abstulit, et in dictum aliud feretrum ligneum novum illico idem reverendus antistes frater Henricus

AUCTORE
V. D. B.

n
* numerum
dele

* Male con-
fluentes.
o

p

q

r

et, quoniam de
sanctorum il-
lorum cultu
constabat, re-
ponuntur ho-
norifice in no-
va capsula li-
gnea.

f

* Male promissis
s

Anno 1441,
magna ad-
stante corona,
aperitur cap-
sa, super al-
tare maxi-
mum posita,
cui illæ exu-
viæ inclusæ
erant;

l
* Male in im-
pr. reliquiæ

m
* Male patre
* Male suppli-
candus]

AUCTORE
V. D. B.

honorifice transtulit, dictumque numisma
aëreum ibidem reposuit, et ipsum feretrum
novum clausit, illudque retro majus altare
ipsius ecclesiæ super columnas lapideas poni
iussit et decrevit, aut * positum est de et su-
pra. Quibus præmissis * omnibus et singulis,
præfatus frater Dominicus abbas, suo et dicti
sui monasterii nominibus, a nobis notariis
publicis subscriptis instrumentum publicum
unum et plura ejusdem scribere * tenoris sibi
fieri atque tradi petiit cum instantia et postu-
lavit. Acta fuerunt * hæc sub anno, mense,
die, hora, loco, indictione et pontificatu su-
pradictis; præsentibus in præmissis dictis
venerabilibus patribus dominis sanctorum
Apri et Leonis monasteriorum abbatibus; ac
religiosis viris fratribus Henrico Garni de
Gondricuria, priore prioratus de Rinello t
Tullensis diocesis, a dicto monasterio depen-
dentis *; Widerico, dicti monasterii sancti
Leonis religioso claustrali; Joanne Rauceleti,
magistro scabino; Joanne de Jenvilla * et
Guillelmo de Foro, civibus Tullensibus; una
cum pluribus aliis testibus, ad præmissa
vocatis specialiter et rogatis u.

ANNOTATA.

a Vide in præmissis Paralipomenis, num. 5.
Auctus est sæpius is Catalogus aliter in aliis
codicibus; verum deest hic locus in editionibus
Martenii, Calmeti et Pertzii.

b Monasterium hoc loco est ipsum templum;
et cancellum seu potius cellus, licet quodvis
septum sit, est hoc loco claustrum, quo chorus
ædis S. Petri dividebatur a navi, adeoque per syn-
ecdochen ipse chorus. Qua significatione eadem
vox venit in instrumento Tullensi anni 1117,
quo prioratui Pontis S. Vincentii sua confirman-
tur jura (1): Curæ tuæ successorumque tuo-
rum, ratione patronatus erit in matre tantum
ecclesia librum, calicem, sacerdotale vesti-
mentum procurare et corporis ecclesiæ parie-
tes ac tectum restaurare, CANCELLI restauratio
sub cura sacerdotis erit; turris vero ad par-
rochianos pertineat.

c Videtur anno 1441 adhuc exstitisse vetus
ecclesia, quam loco primævæ ædis cæmeterialis
construxit S. Gerardus Tullensis præsul sub an-
num 965, quam S. Mansueti abbates novis dein
ædificiis auxerant et in qua Theomarus, qui ab
anno circiter 1079 ad 1124 abbatialem bacu-
lum habuit, novas cryptas procurasse legitur,
anno 1090 ab episcopo Pibone consecratas, et
alias dein mutationes molitus est quæ in Histo-
ria inventionis reliquiarum S. Petri his verbis
enarrantur (2): Theomarus..... divino sebra-
chio sustentante, mirandam ecclesiæ structu-
ram binis subnexam turribus inopinabili ce-
leritate complevit. Instante denique die, ut
novum opus veteri continuaretur, necessitas
dictabat et ratio, ut condendis novis altaribus
antiqua everterentur. Quod negotium dum pro-
curaret, in cryptam S. Amonis incidit Ludovicus
de Haracuria, qui ab anno 1437 ad 1449 Tul-
lenses infulas gessit, de novo multa magnificen-
tia ædificavit id templum; sed id ante an-
num 1441 non videtur aggressus esse (3). Medio
sæculo XVI id periit, neque postea restitutum est.

(1) Ap. D. Calmet, Hist. de Lorraine, tom. V. preuves, col. CLVII. — (2) Ibid. col. CLIV et CLV. — (3) Cfr Gallia

d Arcus triumphalis est vel ædificium arcua-
tum, in triumpho memoriam erectum, vel arcus,
in veteribus basilicis inter absidem et navim
consurgens. Hic nil aliud indicari videtur quam
cryptam non fastigiatam fuisse aut testitudinis
formam habuisse, sed ex uno producto arcu
constituisse.

d Septem aderant corpora, et tria tantum
sepulcra; quorum unum trisomum, seu tria
capiens corpora; alia vero duo verisimillime
bisoma. Hæc quoque Romæ in subterraneis cæ-
meteriis sæpissime occurrunt.

e Crypta hoc loco non est subterranea camera,
sed lapideus aut ligneus sarcophagus. Inferius
eadem significatione redit.

f S. Amon ibi olim jacuerat, sed non amplius
jacebat: qua in re erravit Mabillonius. Traditur
hic tantum legi in Catalogo seu Gestis episcopo-
rum Tullensium quinque hos sanctos depositos
fuisse in æde S. Mansueti seu potius S. Petri.

g Numisma L. Veri id fuisse legit in suo
exemplari Mabillonius; unde patet id melius
fuisse quam Benedicti Picardi.

h Ad cujus rei evidentiam etc., id est, cognita
horum sepulcrorum refectione, non destruxit
hanc cryptam, sed eandem continuavit, ut ædi-
culæ formam haberet et consecrari posset.

i Richardus, Albanensis episcopus, magnam
vitæ partem legatus, anno 1107 B. Paschalem
papam II in Gallias secutus est et multa ejus
mandato peregit; sed utrum tum reapse legati
auctoritate munitus fuerit, an vero legati nomine
dictus, quod is titulus ei jam pridem quasi
adhæsisset, hoc loco disputandum non est.

k Corpora hæc in crypta reliquit Theomarus;
sed postea aliquis ejus successor curavit ea trans-
ferenda ab episcopo Tullensi post altare summum
templi, ubi anno 1441 denuo resecta sunt.

l Id est factum post annum 1107, quum sci-
licet post Theomari tempora ex crypta subterra-
nea educta fuerunt septem corpora.

m Ab Hermannō scilicet, Tullensi episcopo,
anno 1025.

n Dominicus de Nancejo abbas erat anno 1428
eamque dignitatem retinuit usque ad annum
1447.

o Nisi tertium redundet, significatur præ-
cipuos ex clero et nobilitate tertium invitatos
fuisse, ut ea servaretur solemnitas juris quæ
in ter citandis reis in usu posita erat.

p Ludovicus de Haracuria plerumque in poli-
ticiis versabatur, diocesis suæ relicta cura Hen-
rico de Valliscolore (Vaucouleurs). Christophorus
Collet, qui anno 1511 S. Amonis reliquias in
nova capsula recondidit, et Hugonis de Hazardis
vicarius erat in pontificalibus, etiam episcopus
Christopoleos in partibus infidelium erat; ita ut
tunc non vitaretur ne idem titulus daretur iis,
qui in eodem vicariatu sibi quasi succedere
videbantur. Atque nunc etiam pauci aliquot ti-
tuli eidem officio sunt affixi, ut archiepiscopatus
Porphirensis, episcopatus Bethleemitanus etc.
Christopolis episcopalis sedes facta est sæculo IV,
Philippis metropoli, in provincia secunda exar-
chatus Macedoniæ; sæculo XIII Dramensi cathe-
dræ unita, archiepiscopalis evasit. Alia erat in
Cœlesyria in secunda provincia Arabiæ, sub pa-
triarcha Antiocheno et metropolita Bostrensi, quæ
et Chrysopolis. Tyana etiam cum Christopolis no-

Christ. tom. XIII. col. 1037, 1083, 1087 et seqq.

A mine occurrit. Primus titulus videtur Christophoro Collet collatus fuisse.

q Walterus seu Waltrinus de Chastenois prae-
fuit S. Apri monasterio ab anno 1433 ad 1469.

r Dominicus Cacal seu Cancarul S. Leonis
fuit abbas ab anno 1439 ad 1449.

s Testimonio invocantur libri abbatiae S. Mansueti et libri episcoporum Tullensium seu templi cathedralis. Collectarium missale est liber, con-

tinens collectas, in Missa dicendas, et vulgo dictum Sacramentarium.

t Prioratus S. Laurentii de Rinello medio saeculo XII antiquior est (1), mansitque penes S. Mansueti monachos usque ad annum 1776; quo anno, extincto ejus titulo, archidiaconis Tullensibus attributus est (2).

u In Picardi exemplari, quod descripsimus, desunt subscriptiones.

(1) Hist. de Toul, pag. 111. — (2) Gallia Christ. nova,

tom. XIII, col. 1087.

DE CORPORE S. JOANNIS CAPISTRANI.

Addenda ad § XLV commentarii de S. Joanne Capistrano.

Medio saeculo
XVIII volebant
catholici Sclavoniae S. Joannis Capistrani
corpus sub nomine S. Theodori Tironis

Licet magna cura impensa fuerit ut ubi corpus S. Joannis Capistrani nunc quiescat detegi posset, diligentiam tamen praeterivit insignis locus Chorographiae patriarchatus Ipekiensis, quam sub annum 1740 (1) Michael Milleseichius, imperatoris Austriaci et magni ducis Etruriae inter Ragusinos consul, literis mandavit. Ecce tibi quae illic leguntur: Promovendus nunc nobis est, inquit, postquam de insula Pharia seu Pharo, vulgo Lesina, dixerat, promovendus nunc nobis est gradus in Slavoniam, ut caetera Ipekiensis patriarchatus jura prosequamur. Postquam enim hanc suis armis subegit provinciam invictissimus imperator Leopoldus, eo ingens Servianorum multitudo ex finitima Turcarum regione confluit, ut ibi coloniam positura sub Austriacae domus tutela in pace conquiesceret. In eo itaque tractu, qui Tureas determinat (montes Fruscae appellant), sunt septem aut octo monasteria, quae sibi magnam gloriam assumunt ex sanctorum suorum lypsans, quae ibi religioso cultu asservantur. Nominis praecipue nactum celebritatem coenobium de Opovo, quod ossa principis Lazari, de quo supra verba fecimus, et sancti martyris Theodori Tyronis suo templo excipiat. Hanc vero, quam impendunt sancto martyri venerationem, in confesso est apud omnes hujus provinciae catholicos dari S. Joanni Capistrano, ex Franciscana familia viro sanctissimo, qui magnis exantlatis laboribus pro defendendo adversus Turcas Hungarico regno et catholica servanda religione extremum diem obiit, prodigiorum gloria praefulgens. In oppido quoque Carolostadii, vulgo Carlovitz, ... suam habet amplitudinem opulentum templum... Hinc adverso flumine Danubio intenditur iter Petrovaradinum. Atque haec Milleseichius; ex quibus quum qua via iter ille instituerit colligi aliquatenus possit, sic quoque intelligitur quem locum designari voluerit seu ubi situm fuerit monasterium Opovense: plures enim in illis partibus sunt loci, quibus Opovum, Oppova seu potius Opova nomen est.

2 Sed alibi tamen accuratius Opovensium monasterii positionem designat Milleseichius; ubi (2) scilicet narrat Lazari Serbiae principis, anno 1389 bello a Turcis occisi et inter marty-

res a popularibus relati, solemnem memoriam coli die 15 junii stylo veteri, convenientibus undequaque magna celebritate suae gentis hominibus ad ejus lypsana, quae asservantur in montibus Fruscae prope Petrovaradinum. Equidem inquirere nolim an quod Lazari corpus esse dicebant Opovenses revera esset, quum passim scriptores Russi id in Ravanicense monasterium delatum fuisse ibique ad hanc usque diem honoratum velint (nostra enim impraesentiarum non interest); sed id unum animadvertam, fieri non posse quin Opova, quam intellexit Milleseichius, ea sit quae in vicinia Petrowaradini expressa est in tabula geographica, exhibente regnum Sclavoniae cum Sirmii ducatu, quae ex mappa grandiori desumpta et in lucem edita est ab Homannianis haeredibus anno 1745; atque etiam, sed minus distincte, in nova et accurata tabula (is iterum titulus est) sedis belli in regno Hungariae; cui accedunt cetera regna Sclavonia, Croatia, Bosnia, Servia, Dalmatia, Bulgaria et Romania: ut et principatus Septimontium, Moldavia et Valachia, una cum reliquis circumjacentibus regionibus: excudit Petrus Schenk Amstelodami. Jacet ibi scilicet Opova inter Sarum et Danubium fluvios, duabus circiter leucis a Petrowaradino meridiem versus; paulo minus a Carlovitsio seu Carlostadio ad occidentem brumalem; duabus fere a Ruma ad septentrionem; proxime ad latus orientale vici seu oppidi Irek aut Ireg, in vulgaribus mappis notati; et quinque fere leucis a Vilaco orientem brumalem versus. Jam si quaeratur an haec persuasio catholicorum, qui medio superiori saeculo in vicinia Opovae degebant, praefenda sit illi alteri, quae in commentario de S. Joanne Capistrano § XLV explicata est et secundum quam ille thesaurus Biztriscii in Valachia sub nomine S. Georgii Decapolitae servaretur, omnino non arbitror ajendum esse; sed in negantium partem ire etiam nolim. Quoties enim contentiones inter latinos et slavos illarum regionum sunt, summa opus est prudentia: quum ambae partes, aequae fere incultae et ad temere affirmandum quod adversariis displiceat promptae, testimonium ferre non valeant quod apud viros cautos magnam habeat auctoritatem. Id certe valde suspectum est quod vellent Opovenses mo-

coli in monasterio Opovensium inter Sarum et Danubium non procul a Petrovaradino et Carlovitsio ad meridiem.

(1) Farlati et Coleti Illyricum sacrum, tom. VIII, pag. 63. —

(2) Ibid. pag. 52.

A *nachi S. Theodori Tironis corpus in suo templo esse; sed ea de re quæ integrum tractatum requireret, hoc loco disserendum non est. Qualitercumque autem illa omnia se habeant, universa de S. Joannis Capistrani corpore quæstio valde obscura est et intricata atque haud scio ullusne umquam eam soliturus sit. Nec quidquam est quod præterea addam nisi quod*

S. Theodorus Tiro, sub cujus persona S. Joannem Opovæ coli dicebant, ille sit qui in Martyrologio Romano ad diem 9 novembris summopere laudatur, quippe qui Amasæ in Ponto, tempore Maximiani imperatoris, pro christianæ fidei confessione flagra, carceres, equuleum, ungulas et demum ignes perpessus sit : de quo plura disserit in Annotatis ad illum diem Baronius.

DE S. NICEPHORO, CONF. NON PONT.

FUNDATORE MONASTERII IN CHARSIANO,

DUBITATIO.

V. D. B.

S. Nicephorus, auctor Charsiani monasterii memoratur ad diem 24 octobris. Cpoli Charsia monasterium erat, cujus situs et præcipue res indicantur:

In Menæis Sirmundianis, quorum nomen et usus in opere nostro magna sunt, legitur ad diem 24 octobris : Μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νικηφόρου, τοῦ συστησαμένου τὴν ἐν τῷ Χαρσιανῷ σεβασμιωτάτην μονήν; id est : Memoria sancti patris nostri Nicephori, auctoris venerabilissimi monasterii in Charsiano. Quisnam autem sit ille S. Nicephorus, quodnam Charsianum monasterium, ambiguum mihi valde est. Novimus Constantinopoli Charsia monasterium exstitisse anno 518, quo presbyteri et archimandritæ venerabilium monasteriorum, in religiosa imperiali civitate consistentium, literas dederunt ad patres concilii Constantinopolitani, sub S. Hormisda papa celebrati in defensionem concilii Chalcedonensis ejusque assertorum; inter subscriptorum enim nomina venit Ὑπάτιος πρεσβύτερος καὶ ἀρχιμανδρίτης μονῆς τῶν Ἱερσίου, Hypatius, presbyter et archimandrita monasterii Charsii (1). Situm erat id asceterium prope portam Charsia; unde nomen suum acceperat (2) : porta autem hæc exstructa fuerat, imperante Theodosio Juniore, qui ab anno 408 usque ad 455 Orienti præfuit; et eo nomine dicta est, inquit Codinus (3), a Charsia secundario factionis Venetæ, qui structuræ hujus loci præfuit, cum conderetur murus terrestris, adeoque a Codino ponitur inter portam Quintam et portam quæ vocatur Xylocercus. Anonymus Bandurianus, qui tribus sæculis ante Codinum vixit et Alexio Comneno imperatori octo suos libros Antiquitatum Constantinopolitanarum obtulit et dedicavit, eandem rem paulo copiosius memorat : Theodosius Junior, inquit (4), murum terrestrem ad Blachernas usque extruxit, intra sexaginta dierum spatium, opera duarum factionum populi, quæ singulæ octo millia hominum continebant. Venetæ quidem factionis præses erat Magdalas, Prasinae vero Charsia ejus frater. Jungebatur autem utraque factio in porta dicta Myriandra, quæ alias Polyandra appellabatur, quod ambæ factiones ibi copularentur; ubi factiones aurigarum Veneta et Prasina ita collocantur, ut Charsias hujus secundarius seu præses fuisse dicatur,

qui a Codino Venetæ secundarius dicitur : sed id parum ad nos. Neque pluribus agendum mihi est de portæ Charsia situ, quum hic ex iis, quæ initio hujus tomi in Commentario de S. Theodota et S. Socrate super Xylocerco disseruimus, cognosci facile possit: Xylocercus scilicet et porta Charsia ad murum occidentalem seu terrestrem spectabant; Xylocercus ad septentrionem fere seu cornu aureum, porta Charsia ad meridiem magis. Cæterum Charsia monasterium mihi alibi obvium non factum est quam in indicata epistola synodali. Quum tamen post Theodosii Junioris tempora tot monumenta de ecclesiis et monasteriis Constantinopolitanis supersint, oportet ut alio nomine, verbi gratia sancti tutularis, designatum fuerit, aut ut multo, antequam a Mahumetanis occuparetur urbs, cessarit aut saltem splendorem numquam habuerit.

2 Verumenimvero, licet commemorationes singulares sanctorum, quæ in Sirmundianis Menæis occurrunt, plerumque spectent ad ecclesias et monasteria Constantinopolitana, non tamen ausim asserere Charsianum, de quo in Menæis, vere Constantinopolitanum vicum fuisse. Sane alii erant in illa urbe vici, a proximis portis agnominati; sed de his sæpius mentio fit a scriptoribus Byzantinis, nusquam autem de vico Charsiano. Quidni verba illa : In Charsiano spectent ad Cappadociæ tractum? De Charsiano itaque pauca queramus. Imprimis castrum fuisse, nomine Charsianum, situm in Cappadocia ex Georgio Cedreno certum est, quippe qui scribat (5) : Anno xix regni Leonis III seu Isaurici, qui anno 717 regnare cæpit, Masalmas, Sarracenorum princeps, qui prius Amorium (6) in Lycaonia iverat; deinde Pergamum cepit in Mysia (7); post, reflectens ad orientem, Cæsarea Cappadociæ potitus fuerat (8); in Romanam ditionem bello illato, cum in Cappadociam venisset, Charsianum castrum fraude cepit. Teste Ortelio (9), Charsiani clausuras memorat Codinus Curopalates; ex quibus liquet in Cappadocia singularem fuisse cum illo nomine locum; verum ubi situs fuerit, nondum compertum est. Accedere tamen licet hujus rei

Vixitne in eo S. Nicephorus an potius in Cappadocia, ubi Charsianum thema, Charsianæ clausuræ et castrum erant, quorum nominum origo

(1) Labbe, Concilia, tom. V, col. 176. — (2) Du Cange, Constantinopolis Christiana, lib. IV, cap. VIII, num. 23, edit. Paris, pag. 134; edit. Venet. pag. 107. — (3) De ædificiis, pag. 55, edit. Paris, pag. 110, edit. Bonn. — (4) Banduri, Imperium

orientale, tom. II, pag. 20, edit. Veneta. — (5) Historiarum compendium, tom. I, pag. 800, edit. Bonn. — (6) Ibid. pag. 787. — (7) Ibid. pag. 788. — (8) Ibid. pag. 794. — (9) Thesaurus geographicus, vº Charsianum, edit. Antverp. 1396.

cognitioni.

AUCTORE
V. D. B.

A cognitioni. *Constantinus scilicet Porphyrogenitus, libro 1 de Thematibus* (themata autem militares provinciae erant, divisae in turmas et rursus in banda) *de themate II seu Armeniaco disserens* (1): I. Cappadociam, inquit, veteres in tres partes secuerunt, videlicet in Cataoniam, quae in Melitina initium accipit; et in eam, quae a Tauro monte Taurica nuncupatur; necnon in regionem ipsam mediterraneam, in qua et Caesarea urbs est, Cappadociae metropolis. II. Veteres autem Majorem et Minorem Cappadociam appellant; ac Majorem quidem a Caesarea et Tauro ad Ponticum mare usque, quam terminat Halys quidem fluvius ab occasu, Melitine vero ab Oriente... Minor autem Cappadocia, quae nunc inter themata censetur, finitima est Lycaoniae et Caesaream usque pertingit ac extenditur ad initium thematis Buccellariorum usque, seu ad Halyn fluvium usque, occidentem versus (2); desinit vero ad orientem Rodentum usque, et ad propugnaculum quod vocatur Luli atque ad ipsam Podendum usque.... Et haec quidem est minor Cappadocia, quae non ita pridem thematis nomen nacta est.

B et locorum situs qualitercumque indicantur.

3 III. Superioribus vero temporibus, sive Justiniani sive alterius cujusdam ex imperatoribus Cappadocia in tres partes secta: mediterranea pars Charsianum vocabatur, a Charsio quodam duce, qui tum bellum adversus Persas prospere gesto celebris erat; atque idcirco in thematis et praefecturae ordinem in hunc diem est relata. *Atque hinc apparet quantum a veritate aberrarit Philippus Lebas* (3), *ubi arbitratus est Charsianos Cappadociae gentem fuisse*. Inferior vero aut septentrionalis pars, ad mare Euxinum vergens, Armeniacum appellatum est. Superior autem aut meridionalis pars, finitima Lycaonibus et Tauro, Cappadocia minor. *In libro autem de administrando imperio, cap. L, idem Constantinus docet Charsianum thema prius valde exiguum fuisse, sed plurimum fuisse auctum abscissis partibus thematum Armeniaci, Cappadociae et Buccellariorum, idque factum sub Leone Philosopho, qui ab anno 886 usque ad 911 imperium orientale tenuit et quem ille idem Constantinus, ejus successor, Philochristum et Porphyrogenitum appellare amat*. Charsiani praetura, inquit (4), στρατηγία et θέμα promiscue hoc loco dicens, Charsiani praetura turma antiquitus erat Armeniacorum praeturae.... Porro sub Christi amantissimo imperatore Leone a themate Buccellariorum in Charsiani thema translata sunt haec banda, vicariatus Myriocephali, venerandae Crucis et Berinopoleos; factaque ex iis fuit turma, quae nunc Saniana appellatur. Ab Armeniacorum vero themate in Charsiani thema haec banda translata sunt, vicariatus Comodromi et vicariatus Tabiae; adjectique fuere praedictae Charsiani turmae. E Cappadocum autem themate in Charsiani itidem thema translata fuere haec banda, universa turma Cases et vicariatus Nyssae cum Caesarea. *Hinc saeculo X seu Constantini Porphyrogeniti aeo* (5) *erant in themate Charsiani seu prima praefe-*

ctura Cappadociae urbes celebriores quatuor, Caesarea metropolis, ... altera urbs Nyssa, tertia Therma, quarta Rhegepondandus. Ex his facile concludere est Charsianum ad dextram Halys, nunc Kizil Irmak, fluminis situm fuisse; thema primaeum Charsiani propius ad Ama-seam quam ad Caesaream fuisse positum; castellum proinde et Charsiani clausuras verisimiliter quaerenda esse non procul a Tchoro ad meridiem, seu potius inter Tchorum et Ancyram seu Angoram: quod spatium ad Halys dextram nondum hactenus videtur fuisse visitatum. In recentioribus enim Asiae Minoris mappis seu potius itinerariis et in libris, a viatoribus conscriptis, vacuum plane reperio hanc plagam.

4 Postquam itaque modo qualicumque Charsiani situm investigavimus, addemus passim adhuc in Cappadocia reperiri veterum monasteriorum reliquias, pleraque in arduis rupibus excisa, alia secto lapide exstructa. Verum, licet haec ita sint, dubitare subit an S. Nicephorus, monasterii in Charsiano auctor, idem sit ac S. Nicephorus, fundator monasterii S. Sergii, Medicii in Asia Minori constituti, et die 4 maji a graecis cultus (6). Ad ajendum me aliquandiu propensum fuisse non inficiabor; sed, rem maturius examinata, plane mihi certum est ab hac sententia recedere. Hactenus hujus S. Nicephori Mediciensis Vita lucem non asperxit; exstat tamen Monachii; sed jam pridem ad 3 aprilis Henschenius noster latine et graece edidit S. Nicetae Vitam (7), qui, vivente ipsomet S. Nicephoro, asceterii hegumenus fuit: atque ex ea Medicii situm fere assequi possumus. Quum enim S. Nicetas Caesareae in Bithynia natus esset, vitae solitariae amore profectus versus torrentem, qui civitati ad meridiem est, contulit se ad senem quemdam, inibi degentem, Stephanum nomine (8). A quo monitus melius juniores in caenobiis quam in solitudine vivere, viam iniit versus mare; quo nullum aliud intelligi potest quam Propontis (9); venitque ad Medicii monasterium, του Μηδικίου την μονήν. Non procul id aberat a caenobio Symbolorum, των Συμβολων; unde accersitus est S. Athanasius, qui S. Nicetae, hegumeno creato, adjungeretur rei temporalis administer (10): ex universa enim narratione sequitur egregii hujus juvenis virtutem S. Nicephoro innotuisse, quod in vicinia claresceret. Porro Symbolorum monasterium in partibus erat Olympi montis quemadmodum in Vita S. Platonis hegumeni ad diem 4 aprilis legitur (11); hunc vero Olympum montem (multis enim montibus idem nomen erat) prope Prusam, vulgo Brousse, assurrexisse testis est Michael monachus, S. Theodori Studitae Vitae auctor: Diversatus ergo, inquiens (12), in Pteleis aliquo temporis spatio Theodorus, iter deinde Prusam intendit. Quo simul atque eum qui Olympum incolunt (hos inter ante recensuerat S. Platonem (13) venisse cognoverunt, accurrerunt protinus omnes visendi illius cupidi et audiendi: similiter Vitae S. Johannis abbatidis auctor, qui postquam narravit beatum virum, iconomachorum adhuc partes sequentem, cum exercitu, cui eo aeo praeerat, transiisse per quamdam partem Olympi, et

In Cappadocia multa adhuc supersunt monasteriorum vestigia. In Asia Minori S. Nicephorus quidam condidit Mediciense monasterium; quod non procul a Symbolorum laura, in clivo Olympi Mysii, situm erat. Non possunt alter pro altero accipi illi SS. Nicephori.

(1) Corpus scriptorum historiae Byzantinae, Constantinus Porphyrogenitus, tom. III, pag. 48 et seqq. — (2) Ibid. pag. 28. — (3) Asia Mineure, Mappa IV. — (4) Constantini Porph. opp. tom. III, pag. 223. — (5) Ibid. pag. 20 et 21. — (6) Acta SS. tom. I Maji, pag. 300 et 301. — (7) Ibid. tom. I Aprilis, pag. 234

et seqq. et XXII et seqq. — (8) Ibid. pag. 233, num. 7. — (9) Ibid. num. 8. — (10) Ibid. pag. 236, num. 11 et 12. — (11) Ibid. pag. 367, num. 8. — (12) Sirmondi Opp. tom. V, pag. 71. — (13) Ibid. pag. 6.

AUCTORE
V. D. B.

nutu divino iter fecisse prope quemdam ex monachis qui eo monte exercebantur, atque hac occasione ad rectam fidem conversum pietissimam deinde sex annis vitam cum militari conjunxisse, in fine addit (1): Hinc se dedit totum solitæ orationi; et cum vidisset montem qui supereminet a dextera Bithyniæ, qui apud nos vocatur Olympus, concepit animo vitam quietam et amantem solitudinis. Non itaque in ipsa Bithynia erat ille mons, sed in Mysia, ita ut ad septentrionem adjaceret Bithyniæ et ad orientem Phrygiæ Epicteto, et qui hinc Constantinopolim spectabant, a dexteris Bithyniam haberent. Quoniam itaque Mysiæ pars erat, nomen et cognomen ei ὁ Ὀλυμπος ὁ Μυσίος; nunc autem, quod totius Anatoliæ altissimus est, a Turcis dicitur Natoliedag (2). Ut itaque Symbolorum monasterium ad orientem Prusiæ vicinum erat, sic etiam Mediciense asceterium. Certe quum S. Nicetas Constantinopoli diem obiisset, discipuli illius genuini, eumdem navi imponentes, direxerunt illam ad sanctum monasterium, quod suis laboribus ad optimum statum adduxerat. Nos autem, subdit Theosterictus monachus et biographus (3), exspectabamus in littore sinus

Nicæensis cum sanctissimo Paulo episcopo Prusiadis; statimque ut navis appulit, ex ea tulimus sanctas reliquias, deinde eas multis cum lacrymis adoravimus, levatasque in humeros cum hymnis et canticis tulit utriusque (Mediciensis et Symbolorum) cœnobii fraternitas usque in monasterium. Plane itaque manifestum est Mediciense monasterium non procul a Propontide fuisse, neque confundi posse cum Charsianensi, sive Constantinopoli, sive in Cappadocia id fuerit, et proin alium esse S. Nicephorum hujus fundatorem, alium S. Nicephorum auctorem Mediciensis cœnobii. Neque aliud quidquam ostendere cogitavimus, quum passim nos involvi obscurissimis geographicis disquisitionibus. Quod Sirmundiana Menæa Constantinopoli scripta sunt et Constantinopolitanis memoriis abundant, magis me ad illud delabi ut S. Nicephorum, Charsianensis cœnobii auctorem, in hac urbe esse versatum existimem, in fine non denegabo; sed quam latebrosa sit hæc quæstio, neque prius solvenda quam nova veniant documenta in lucem, nemo non videt. Faxit Deus ut detegantur tandem aliquando hujus Nicephori Acta; quæ quin scripta aliquando fuerint vix dubitandum est.

(1) Ap. Surium, Vitæ Sanctorum, ad diem 4 novembris, num. 5 et 7, tom. XI, pag. 43, edit. 1618. — (2) Cfr Mannert, Geographie der Griechen und Römer, tom. VI, part. III,

pag. 367 et 368; Hamilton, Reisen in Kleinasien, Pontus und Armenien, edit. Ritter, tom. I, pag. 74. — (3) Acta SS. tom. I Aprilis, pag. 263.

DE JACOBO BOROVICENSI, SALO.

His, quæ in prætermissis ad diem 23 octobris de hoc viro dicta sunt, substituantur sequentia :

Cujatis fuerit hic vir aut ubinam vixerit et diem obiverit prorsus ignorari videtur. Fert quidem traditio localis eum portitorem fuisse vitamque eorum egisse, qui Sali seu Stulti pro Christo nuncupantur, et tandem fulminis ictu occubuisse; verumtamen id unum pro certo habetur quod corpus ejus, adverso flumine super glaciem natans, ad cataractas Borovicenses advectum est feria tertia post Pascha anni 1540, atque ter ab accolis repulsum toties eodem rediit. Qua re attoniti fuere Borovicenses; et quidem, quum ipse Jacobus præcipuos aliquos (ut sibi videbantur audivisse) in somnis monuisset de christianis, quos olim coluerat, moribus, honorifice ejus exuvias susceperunt et in littore Mstæ fluvii in singulari scrobe collocarunt. Neque hic stetit eorum veneratio. Ubi enim paulo post relictum est peregrinum corpus, corruptionis expers apparuit. Miraculi loco, ut inter Slavos orthodoxos assolet, id habitum. Theophanus itaque, archiepiscopus Novgorodensis, in cujus diœcesi jacebat Borovicensis vicus, eo se contulit; et examine de illis omnibus instituto, boni consuluit,

annuente Macario, metropolita Moscuensi et Menæorum Slavicorum celeberrimo auctore, Jacobi Sali corpus in Borovicense S. Spiritus templum transferre: quæ peregit anno 1543. Seculo sequenti, anno scilicet 1637, jussu nominatissimi patriarchæ Nikonis, translatum est idem corpus in monasterium Ibericum ad lacum Valdaicum, reliquiis aliquot Borovicii relictis. Colitur die 23 octobris in translationis memoriam, et die 22 maji; propriumque officium habet. Secundum hæc corrige quæ in præsentī volumine dicta fuere in Prætermissis ad diem 23 octobris. Desumpta sunt autem, quæ modoretulimus, partim ex Prologo seu Synaxario, quod anno 1843 duobus magnis voluminibus editum est et Vitas breves Russorum aliorumque cœlitum continet; partim dein ex Magnis Menæis Russorum, duodecim majoris molis voluminibus secundum duodecim anni menses conclusis; partim etiam ex Menologio ecclesiæ orientalis orthodoxæ, anno 1854 a Versinskio, presbytero Russo, in lucem edito; et demum ex Lexico hagiographico, quod anno 1836 ex Petropolitano prelo prodiiit.

A

D

ADDENDA AD COMMENTARIUM

DE SS. ARETHA ET SOCIIS,

MARTYRIBUS NEGRANENSIBUS IN ARABIA.

Pag. 683, num. 74, lin. 18 in fine parenthesis addatur: *Quod tamen rejicitur a Zenker (1) in singulari disquisitione de hoc nomine.*

Pag. 717, initio num. 193 post verba: *Dein comprehendere jussit Demaham, omissis sequentibus usque ad finem parenthesis, hæc in eorum loco legantur: Filiam Rabê (sive Rabia, aut ex Benu-Rabia, quæ gens inter Himyaritas notissima fuit. Cfr Sapetus p. 457, Caussin de Perceval, passim. Verum si nomen ei fuit Demahæ, quomodo a Simeone Betharsamensi Rumi (11) vel Rehumi (12) dici potuit, ut dictam ab eo esse ex pluribus exemplaribus mss. ejus epistolæ, quibus usus est Assemanus, certo constat?)*

Pag. 727, ubi de Nagrana civitate agitur, addantur sequentia: *Philologus Weber et post eum baro ab Eckstein, advertunt vocem Sanscriticam Nagara (civitas), quæ obvia est in notissimo vocabulo Deva-Nagari, etymologia Sanscritica carere, et ad nullam Indorum linguam referri posse. Quapropter deducendam esse arbitrantur, non secus ac ipsas literas Deva-Nagari, a civitate Arabica Nagra; ac incolas Indiæ primitivos (2), quos Cusjitas vel Chamitas fuisse plurimi ethnologi censent, ab ea civitate, quam vel incoluerint quondam, vel negotiationis causa frequentaverint, hæc secum advexisse (3). De adventu sane stirpis Arianæ in Indiam ævo antiquissimo convenit hodie inter viros eruditos omnes: itemque migrationes gentium ante Abrahæ tempora multiplices fuisse: quod ex chronologia septuaginta interpretum, quæ inter Græcos semper vulgaris fuit, et hodie multis catholicis præplacet, nullo negotio admitendum est. Insuper non est desperandum quin ostendatur aliquando, Indos pristinos prodiisse ex Cusjitis Arabiæ, maris rubri accolis (4), qui, ut Chamitæ alii, lingua utebantur Semitica (5): atque hoc posterius (ut id obiter dicam), Chamitas scilicet non paucos Semitice locutos esse, itemque Semitas plures Ariano-Indice, mirum in modum vexat scriptores illos qui confusionem linguarum Babelicam ut fabulam habent; at forte illius ipsius confusionis non leve argumentum est. Sed ne a proposito dimovear, quæ supra suggererat v. cl. A. Weber, nec ullatenus ut certa admittere, nec temere rejicere in animo est; si vero comprobarentur ista labente tempore, sequeretur manifesto, Negrana inter antiquissimas orbis civitates connumerandam esse.*

Pag. 731, ad finem annotati s post numerum 12 legantur sequentia: *Præter ea quæ ad pag. 717 supplenda esse diximus, dubitare subit an nobilissima martyr Rumi dicta non fuerit,*

quia erat Romano-Græca; quum vox Rumi Arabica sit et Romano-Græcam significet? At repugnant tum locus Senkessar Æthiopici, ubi e gente Rabia nata dicitur; tum quæ dicit ipsa nobilissima martyr ad feminas Negranaenses, Comment. n. 147. Ceterum nomen Demaha e solo Senkessar enotescit et forte ex unico codice: ita ut tamquam certum assumi non possit. Insuper, etiamsi vocabulum Rumi merum esset cognomen, usu acceptum, eo nomine coli et invocari sancta martyr procul dubio posset: ut vel ex historia SS. Francisci Assisiatis et Bonaventuræ apparet.

Pag. 740, annot. d post verba: *S. Basilii addatur: saltem plerisque in locis; et in nota (1) ad calcem paginæ hæc suppleantur: Hieron. epist. ad Lucinium tom. III, col. 579 edit. Maurinæ; sed cfr Euseb. Dem. evang. lib. I cap. 10, col. 87 edit. Migne et Chrys. hom. de B. Philogon. ap. Migne Patr. Gr. tom. XLVIII, col. 755.*

Pag. 760 ad calcem paginæ addantur sequentia: *Serius ad nos pervenerunt Acta ultimorum annorum societatis orientalis Lipsiensis, in quibus in primis ad rem nostram spectat dissertatio v. cl. Ernesti Osiandri de inscriptionibus Himyariticis. In hac elucubratione, in qua tum de lingua Himyaritica, tum de antiquitatibus Arabum veterum non minus acute quam diligenter inquirat auctor, occurrunt plura ex quibus ea, quæ in Commentario passim proposuimus, mire confirmantur: sicuti vicissim ex nostro Commentario lucem plurimam mutant non pauca eorum, quæ idem commentando deducit. Satis vero sit hic ea, quæ alicujus momenti visa sunt, quam brevissime indicare. In dicta igitur disquisitione, quæ in Actis anni 1856 vulgata est (6), pag. 19 ostendit auctor Sabæos probe calluisse architectonicen; cfr Comment. supra p. 666, n. 16. — Pag. 20 conjicit auctor in inscriptione regis Tazenæ (Comment. n. 54) vocem Selken, vel, ut Dillmannus legit (7), Salhen, intelligendam esse de castro Sabæorum Salhin, cujus mentio est in libro Arabico Mudjam-al-buldan. Observo tamen urbem Zeilam longe veri similis quam arcem Salhin designari in titulo regis Aisanæ, Comment. p. 677, n. 54; cfr Osiander l. c. p. 21. — Dein arbitratur idem, nomen Raidan, quod similiter in inscriptione Tazenæ legitur, arcem significare urbis Yemanicæ Dhafaris, (Acta societ. orient. etc. l. c. pag. 18, 23 sqq.), quam nos Homeritarum regiam fuisse docuimus, Comment. p. 675, n. 48 sqq. Insuper docet idem ap. Edrisium (vide Comment. ibid., n. 48) loco harum vocum: palatia Zeidan, legendum esse:*

(1) Cfr Zeitschrift d. d. m. [G. 1834 pag. 593. — (2) Cfr ibid. 1833, pag. 432. — (3) Ap. Revue archéol., tom. XII, pag. 601. Paris 1833; cfr A. Weber, Ueber den semit. Urspr. d. indischen Alph. Zeitschrift d. d. m. G. 1836, pag. 396, 404. E. Renan, Hist. des Lang. Sem. tom. I, pag. 313 et seq. et 323, edit. 1858: quem librum non

parum elevat doctor. — (4) Steinthal, Zeitschrift d. d. m. G. tom. XI, pag. 396 et seqq. Cfr d'Eckstein Rev. archéol. l. c., pag. 735. — (5) V. supra, pag. 664, n. 11. — (6) Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft. Leipzig, 1856. — (7) Ibid. tom. VII, pag. 356.

A palatia Reidan seu Raidan : ex quo uti ex aliis (Osiander, *Acta soc. orient. l. c. p. 24, not. 1*) mirum in modum firmatur positio nostra, Dapharim Yemanæ interioris regiam Homeritarum fuisse, non vero Zapharim maritimam. — Pag. 22, not. 1 intelligit Osiander nomen Saba, quod in eadem inscriptione Tazenæ regis occurrit (*Comment. p. 677, n. 34*), de regno Sabæorum Arabiæ; quod nos de Saba Habessinæ, seu Africana interpretati sumus (*Comment. l. c.; cfr ibid., p. 698, n. 123*) : quod scilicet huiusmodi interpretationi favet ordo gentium ac regionum quæ in inscriptione Græca regis Aizanzæ advertitur, *Comment. n. 54*. — Eadem pag. 22, not. 1 scribit Osiander, si nomina Raidan, Salhen et Saba de Arabia intelligenda sunt, regem Tazenam regionem et castella meri tituli gratia sibi adscribere; quod forte ea reges Habessinorum aliquando possederant. Etenim huiusmodi possessionis extremo sæculo v scripto-

res Arabes nullam mentionem habent. Nisi tamen D tum temporis jam dudum Sabæorem reges Æthiopibus tributa pendere cœperint, supra p. 725, annot. o et 745, annot. s. — Pag. 31 et seq. et similiter in *Actis anni 1860 (tom. xiv, p. 560)* aperte docet quæ conjectavimus *Comment. n. 50*, linguam Ehhkili ab Himyaritica non parum differre: ex quo iterum firmantur quæ ibidem de situ Dhafaris, regis Homeritarum, contra Fresnellium scripsimus. — Pag. 59 ostendit inscriptiones Himyariticas antiquiores esse rupturæ catarractæ Marebensis. Cfr *Comment. n. 6 et 18*. — Scribit denique pag. 60 verisimilius vocem tam Himyaritarum quam Phœnicum El, sicuti in horum lingua deum aliquem, non vero Deum supremum designat, ita et Himyaritice eundem significatum habuisse. Ex quibus comprobantur quæ de Arabum veterum idololatria conguessimus *Comment. n. 22 sq. et pag. 759, annot. g*.

INDEX HISTORICUS

IN TOMUM X OCTOBRIS.

A

- A**bdallah, nomen non insuetum in Arabia ante Mahumetem 759 b c, 760 a
† Abdallah dictus S. Arethas 759 b
Abdallah, filius Thamir, Negransensis, urbis principem ad religionem christianam convertisse dicitur 692 d e f; num idem sit ac S. Arethas 692 f, 693 a b
Abdallah-Ibn-Althamir 709 e, 710 b
Abdas Dorkenensis 688 f
Abd-el-Masih, ex principibus Djorhomitis, christianus fuit 674 c d
Ahd-errahman-Soyuti, scriptor Arabs 669 d
Abd-Kelal, rex Homeritarum christianus 674 e f
Abd-kulalam. Vide Abd-Kelal.
Abdsjams-Saba, rex Sabæorum 667 c
Abraam constituitur prorex Homeritidis a S. Elebsaa 758 b, 759 a. Vide Abrahamus.
Abraham patriarcham omni ævo venerati sunt Arabes 667 et seq. 707 b, 736 c. Ejus posteri in Arabia 759 c, 760 a. Ejus memoria, in kaaba Meccana servata, inservit nonnullis ad retinendum unius Dei cultum ibid. Eum colit Alexander imp. 41 e
Abraham Cascarensis, monachus Nestorianus 690 d e
Abrahamus, prorex Homeritarum 698 et seq., 760 a b; quando regnaverit 699 b; rebellavit aliquando contra regem Æthiopum S. Elebsaan 698 e f, 712 e f; dictus Abraha Alasjram 712 d e; et quare 713 a; qua occasione in Arabiam venerit et quando 712 d e; ejus rebellio altera, in qua regnum consequitur 712 f, 713 a b c d; bellum ejus contra Meccam, a quo aram elephantis Arabes auspicantur 713 c.
Abrahamus legatus, Euphrasii filius 700 b; presbyter fuit ibid. et 701 b; ejus merita in catholicos Mesopotamice 700 b, 701 b; ejus iter ad Almundarum 699 d, 700 f, 701 d, 711 a; pater Nonnosi, alterius legati ad Arabas ibid., 701 b; laudatur 701 a; legationes ejus itemque patris ac filii 683 e, 695 e, 701 c d, 719 c d, 742 b
Abrames. Vide Abrahamus.
Abramus, prorex Homeritarum. Vide Abrahamus.
Abrenuntio (Petrus) mirabiliter a B. Giraldo servatus 264 e
Abu Beer; ejus expeditio in Syriam 718 e
Abu Carib 718 e, 719 b; phylarcha fuit Phœniconis. Vide Phœnicon. Item Palæstinæ 682 c d. Genere Homerita fuit et christianus 682 d
Abu-Haritha, episcopus Negransensis, Mahumeti notus 720 d
Abulpharagius Barhebræus, historicus monophysita 689 a b d
† Abundius, episcopus Comensis. Ejus festum 107 e
Acacio patre, Anecio genere nata S. Theodota Pontica, quæ et Candida 43 b
Acacius, Melitenes episcopus 681 f; accusat hæreseos libros Theodori Mopsuesteni 643 e
Acaciana recensio Paterici 876 a
† Accabronus, frater S. Laidgenni 9 d
Acclozemora (Leonellus), conjux Cobellæ, comitissæ Celani 306 c
Acindynus, archimandrita Cryptensis 874 c e, 880 a
Acrischius, civis Florentinus 588 e
Actardus, episcopus Nannetensis 795 e
Actius, archidiaconus CP., jus ecclesiæ suæ defendit 647 c
Acyndinus II, hegumenus Kievocryptensis 870 c, 872 e
Adad, nomen e Bibliis mutuatum, a Theophane pro Anda vel Amda 725 b c. Vide Alameda.
Adad, rex Axumitarum 696 a d f
† Adæus sive Thaddæus e 72 discipulis; num Arabum apostolus fuerit 671 a b c d
† Adalbertus, episcopus Comensis, implicitus schismati Trium Capitulorum 106 c, 107 e
Adelperga, uxor Arichetis II, Beneventani 839 a
Adephan, frater regis Axumitarum 677 d
Adi-ben-Zeid, poëta Arabs 686 c
† Adimatas. Vide † Imeatas.
† Adonis chronologia sæpe male cohaeret 73 a e
Adonaldus anno 941 donat episcopum Florentinum 601 b
Adrianus II papa vindicat sedi suæ Bulgariam 164 c d; Photio exprobrat crudelitatem 192 c; concilium œcumenicum contra Photium convocat 194 f
Adrianus, chartularius, procurator patrimonii ecclesiæ Romanæ in Sicilia 68 e
Adrianus, filius Michaelis, ope S. Capistrani sanatur 476 e
Adrianus, filius Michaelis, cæcus ope S. Capistrani illuminatur 542 f
† Adrias in baptismo dictus Neon 594 d
Adso, abbas Dervensis, scriptor Vitæ S. Mansueti 48 c e
Adviga, uxor Lucæ, agonizans a S. Capistrano sanatur 479 e
Adviga, filia Nicolai nobilis, agonizans ope S. Capistrani ad vitam revocatur 482 c
Ægidius de Campis, episcopus Constantiensis 845 e
† Ægidius, socius S. Francisci, multa miracula patrat in conventu ad Montem juxta Perusiam 494 b, 496 a
Ægidius de Athii agonizans ope S. Capistrani ad vitam revocatur 482 b
Ælbertus, peregrinus Hierosolymitanus, reperit S. Fremundi sepulcrum 848 e
Ælius Gallus in Arabiam mittitur cum exercitu ab Augusto imp. 665 cd
Æthelredus, rex Anglorum 223 e. Diploma pro monasterio Tavestockiensi 223 e f
Æthelstanus, rex Angliæ, Glastoniam orationis causa adit 219 b, 220 b
Æneas Sylvius, episcopus Senensis, post Pius Papa II, scribit pro defensione Observantium 316 a-f, 317 a. Prædicationis modum S. Capistrani describit 328 d e f. Ejus virtutes de prædicat

- prædicat* 328 d e f, 329 a b c. *Hortatur eum ut adsit comitiis imperii* 352 b c, 355 d e f, 528 d e. *Describit victoriam de Turcis relatum* 363 a b c. *Accusat S. Capistranum vanæ gloriæ* 381 c d
Æizanas, rex Axumitarum 677 c d e; *num subditos habuerit Homeritas* 725 b
Afa, dictus El-Cahin, princeps Negransensis 706 a
Afrella, mater S. Maglorii 773 d
Agarus. Vide Hodjr.
Agapetus, medicus et monachus 874 f
Agatha, uxor Gregorii pellificis, contracta, ope S. Capistrani sanatur 477 d
Agatha, uxor Ladislai, cancerosa, ope S. Capistrani sanatur 543 b
† *Agathæ crux inscripta campanis* 605 a b
Agathander, ut videtur, Græcus, episcopus Metensis 65 b
Agathias, episcopus Constantiensis in Normannia 843 f, 844 a
† *Aghæus, Syriæ orientalis apostolus* 671 b e
Agiulfus, episcopus, frater S. Firmini Uceticensis 39 d e
Agnes, Tertii Ordinis S. Francisci, paralytica ope S. Capistrani sanatur 544 c
† *Agricolaus, episcopus Tungrensis* 656 f
† *Agrippinus, episcopus Comensis, implicitus schismati Trium Capitulorum* 106 c, 107 e
Aguirre (Josephus de) probat diploma Alahonense 131 c
Ahmad-el-Bauhaki, scriptor Arabs 686 b
† *Aicadrus initium dat Quinciacensi monasterio* 154 a
† *Aidanus, qui et Modocus, episcopus Fernensis in Hibernia* 2 a
Aidog, alias Adad, Andan, rex Æthiopiæ, idem ac S. Elesbaas, vel idem forte ac Ameda seu Ala-Ameda 695 f, 696; *ei tribuuntur gestatum Ala-Amedæ, tum S. Elesbaæ* 725 b c. *Vide † Elesbaan et Ameda seu Alameda.*
Aimericus, abbas Ingeriacensis 154 c
Aimonus, monachus Ferrariensis, furatur S. Montanæ corpus 860 b c
Ajon II, princeps Beneventanus 837 e, 839 c
Airardus, archiepiscopus Ausciensis 123 e
Aizana, rex Axumitarum 670 f
Alabantus (Antonius Protasii), prior Annuntiatae, dein prior generalis totius Ordinis Servorum B. M. V. 889 d e, 890 e, 901 b c d. *Creatur prior generalis* *ibid.* 904 e f
Alagus, monachus Autissiodorensis, scriptor 206 f
† *Alamandus (Ludovicus), cardinalis, fautor Felicis antipapæ* 502 f, 503 a
Alameda, Ala-Ameda seu Alamieda, rex Æthiopiæ seu Axumitarum 677 d, 751 b; *num bella gesserit cum Homeritis* 725 b c. *Vide Andas et Ameda.*
Alamundarus. Vide Almundarus.
Alanus, rex Britonum, pius in S. Martinum Vertavensem 811 a b
Alanus Barbatorta recuperat anno 943 pagos Nanneticum, Medalgicum, Theophalgicum et Herbadillicum 151 b c
Alanus III, rex Britannicæ Armoricæ 813 d e
† *Albanus, cultus Ferrariis* 861 b
Albericiæ familiæ, Florentinæ, dein Mantuanæ, origo 902 b
Albericii (Philippi), Servi B. M. V., laudes 902 b c. *Vita B. Joannis Angeli* 901, 902. *Vide Philippus.*
Alberon, cancellarius Tullensis 858 d
Albertis (Albertus de), cardinalis tit. S. Eustachii, Eugenii IV commissarius in causa canonizationis S. Bernardini Senensis 513 e
† *Albertus, in Anglia rex* 849 a
Albertus, dux Austriæ 465 b, 468 b
Albertus, marchio Brandeburgensis, fautor S. Capistrani 468 f; *honorifice S. Capistranum excipit* 340 f; *petit canonizationem S. Capistrani* 406 f
Albertus Prodigus, frater Frederici III imperatoris, fundator academici Friburgensis in Brisingovia 551 b e
Albertus, abbas Majoris Monasterii Turonensis 155 f
Albertus, comes de Franckenberg in Hassia, canonicus Præmonstratensis 7 d
Albertus Sartianensis, ordinis Minorum Observantiae, deputatur ad obsequium pontificis 298 c. *Præses capituli generalis* 299 b c. *Sua prædicatione multos convertit* 454 a, 455 f. *Obit* 460 b. *Defenditur a S. Capistrano* 515 e
Albertus, plebanus Valliscavæ 605 c
† *Albinus, pro martyre cultus in S. Pontii Tomeriarum* 8 d e. *Ejus reliquiarum et cultus fata* *ibid.*
† *Albinus, episcopus Andegavensis* 8 f
† *Albinus, episcopus Tullensis* 910 b c
Alcama-Dhu-Kifan, filius Sjarabhil, princeps Homerita 711 d
† *Alcha, episcopus Tulli Leucorum* 49 c, 50 a. *Ejus acta et cultus* 908 et seqq.
Aldebertus, episcopus Constantiensis in Normannia 843 f, 844 a b
† *Aldegundis, Truncinii culta, virgo in sæculo* 139 d
† *Aldhelmus, episcopus, in colenda castitate mirabilis magis quam imitabilis* 222 b c
Aldrincus, vir uxoratus, sæculo ix coquus in monasterio Vertavensi 816 a, 817 f
Alevazolius (Augustinus) ex ordine Servorum B. M. V. biographus B. Joannis Angeli 885 c d e f et seqq.
Alexander III papa 869 f
Alexander VII papa heroicas declarat virtutes S. Capistrani 414 b
Alexander VIII papa B. Capistranum canonizat 420 b
Alexander de Ragusia, ordinis Observantium, episcopus Scardonensis in Dalmatia 399 c d; *in castris cruce signatorum* 370 b, 379 f. *Mensurat castra circa Belgradum* 391 e. *Remanet apud S. Capistranum infirmum* 392 c.
Alexander ex ducibus Mazoviæ, episcopus Tridentinus, advocat S. Joannem Capistranum 285 c d. *Eumdem consolatur de inutilitate ejus prædicationis* 285 e f, 286 a b
Alexander Magnus expeditionem in Arabiam cogitavit 665 e. *Ejus absis seu arcus triumphalis in India* 567 e
Alexander Severus, imperator, an decretum contra christianos proposuerit 11 c d e f. *Ejus in christianos sensa* *ibid.* *Persecutio ejus tempore* 12 a b. *Apparitoribus substituit milites* 18 d
Alexius, imperator, redit ad unionem cum Romana ecclesia, Innocentio III summo pontifice 870 d
† *Alexius de Florentia, ex ordine Servorum B. M. V.* 883 f
Algarus,

- Algarus, episcopus Constantiensis in Normania 844 d, 845 b
 Almundharus seu Mundhir I, rex Hirensis 686 b, 687 a
 Almundharus III, rex Hirensis, alias Alamundarus, Al-Mundhar, Al-Mundhir, Al-Munsir 684 b d. Rex Hirensis 690 a d; filius Imrucaysi et Maësemæ, aliquando christianus fuit 688 b c d; num et catholicus fuerit ibid. et 690 f, 691 a. Ejus virtus bellica et expeditiones 691 a b c d. Legationes suscipit Dhu-Nowasi, regis Homeritæ, ad persecutionem hortantis 710 c d; et aliam Justini imperatoris 710 c, 742 a b, 743 d. Ei suadet Dhu Nowasus christianæ religionis abrogationem 742 a b. Legatum ei mittit Justinus I imp. ibid. 743 d. Dolo occiditur 691 a
 Alphonsus, rex Aragoniæ, heres regni Neapolitani a Joanna II instituitur 291 a, 447 b c. Obit 461 b, 464 d
 Altansi (Elisabeth) agonizans a S. Capistrano sanata 480 c d
 Altovitus (Antonius) anno 1568 Florentinus archiepiscopus 608 a
 Alvarez(Thomas), capellanus regius in Lusitania 577 d
 Alviza benefica in S. Gregorium, ex Armenia Pitiverim advenam 802 c
 Alympius, pictor Cryptensis 874 f
 Amador, presbyter et canonicus S. Crescii de Vallecava 601 c
 † Amaethlu in insula Mona 663 c
 † Amalberga, virgo sæcularis 137 e
 † Amandus, episc. Burdegalensis 51 c d, 65 d e
 † Amandus, episcopus Trajectensis, unde ortus 796 f; serpentem fugat 88 d; velat S. Gertrudem 859 d e. Ejus corpus Elnonensibus restitutum 2 b. Ejusdem corporis translatio 575 c f. Prætermisus ibid.
 Amans de Brixia, Servus B. M. V. 890 c
 † Amantius, episcopus Comensis. Ejus festum 107 e
 † Ambrosius ex judice subito episcopus ordinatus 648 f. S. Ambrosii Breviarium usitatum ab eremitis nonnullis in Longobardia 557 c
 Ambrosius (Carolus), patriarcha Alexandrinus et Laudensis episcopus 899 a
 Ambrosius anno 1279 plebanus de Maciola 607 e
 Ambrosius Aquilanus, laicus ordinis Observantum, socius itineris germanici S. Capistrani 328 c d. S. Capistrani, cum cruce signatis in Turcas procedentis, socius 379 e; Belgradi moratur 370 b. Infirmus in locum Aconya dimittitur 392 c. Morti proximus a S. Capistrano sanatur 395 c. Impedit furtum tunicæ S. Capistrani 401 b
 Ameda seu Ala-Ameda, rex Æthiopiæ, avus S. Elesbæ 696 a; num idem sit ac Adad, Andas, Aidog, scriptorum Græcorum et Syrorum ibid. Vide Aidog et Andas.
 Amedeus, dux Sabaudia, a Basileensibus eligitur antipapa sub nomine Felicis V 290 b
 † Amedeus de Florentia ex ordine Servorum B. M. V. 883 c
 Amelius, episcopus Tolosanus, fundationem Grandis Silvæ approbat 240 e f
 Amelius I, episcopus Uceticensis, circa finem sæculi ix 34 c
 Amelius II, episcopus Uceticensis, sæc. x 34 e f
 Amicus, prædicente S. Capistrano, fit episcopus Aquilanus 512 b, 513 f
 Ammanes, phylarcha Saracenorum prope mare Rubrum 682 f, 683 a
 Ammon, pater S. Samsonis 773 d
 † Amonis, episcopi Tullensis, acta et cultus 48 et seqq. 908 et seqq.
 Amorcesus, insulæ Iotabæ regulus. Vide Imrucais.
 Amphilocheus, Cyzici metropolita, Photii assecla 189 b, 191 b
 Amrus, filius Djafnæ, phylarcha Ghassanidarum 697 b
 Amrus, historicus Nestorianus 688 f, 689 a, 690 e
 Amrus Matthæi, scriptor Arabs 671 b c d
 Amurtiis de Busto (Paula de) secedit in Montem supra Varesium, vitam eremiticam ductura 557 b
 Amyot (Jacobus), Autissiodorensis episcopus, Breviarium diocesanum mutat 105 e
 † Ananias, unus trium puerorum 566 f
 † Anastasia, martyr cœva S. Theodotæ Nicænæ 9 f
 Anastasius, imperator 681 b c, 687 b e, 693 d
 Anastasius, episcopus insulæ Iotabæ 683 d e
 † Anastasius an Trevirensis episcopus 616 c d, 617 a
 Anastasius, presbyter, amicus Nestorii, ejus hæresim promulgat 640 d e
 Anatolius, Orientis præfectus 680 e
 Anatolius, monachus Kievo-Cryptensis, parum notus 864 e
 Andas, rex Æthiopiæ, idem videtur ac Ameda, seu Ala-Ameda 725 b c
 † Andreas num apostolus Arabum fuerit 670 e. Erat patronus secundus Quinciæensis monasterii 154 c
 Andreas anno 1289 episcopus Florentinus 601 c
 Andreas Bogolubscius 878 c
 Andreas de Brixia, ordinis Observantum, cultum S. Capistrani promovet 545 b
 † Andreas de Burgo sancti Sepulcri ex ordine Servorum B. M. V. 883 f
 Andreas de Florentia, Servus B. M. V. restituit eremum Clanti 890 d
 Andreas, filius Joannis, ab epilepsia ope S. Capistrani curatur 541 b
 † Andreas an Trevirensis episcopus 616 c d, 617 a
 Androenus, rex Britanniaë Armoricaë 794 e
 † Andronici vulnera prodigio curantur, ut constat ex actis præsidialibus 17 b
 Anecio genere, patre Acacio, nata S. Theodota Pontica, quæ et Candida 13 b
 Angæus, filius Zet (Zeit), filii Job, ethnarcha Parembolæ christianorum Saracenorum in Palæstina 681 e 742 b c, 744 b
 Anganes, prorex Æthiopum in Homeritide 689 et seq. Vide Aryates.
 † Angela de Arena, virgo Carmelitana, de cujus exsistentia dubitatur 3 d
 Angelina (Gemma) filium, in partu mortuum, ope S. Capistrani vivum recipit 535 f
 Angelus de Aretio, prior generalis Servorum B. M. V. 892 b
 Angelus de Civitella, vicarius generalis Observantum 294 a
 † Angelus a Clavasio, ordinis Minorum Observantiæ 269 c
 † Anicetus papa, omissus in Catalogo Liberiano 616 b
 Anicia

- Anicia gens. *Aliquot ex ea, quos inter S. Theodota, habitant in Ponto* 16 d e
- Anna, mater S. Samsonis 773 d
- Anna, uxor Simonis sutoris Villakensis, contracta, a S. Capistrano sanatur 476 e, 539 b c
- Anna Maria, electrix Palatina 900 d
- Anna, Mazoviæ ducissa, fundat Varsaviæ conventum Observantium 312 a
- Anno I, archiepiscopus Coloniensis, fundat præbendas in ecclesia S. Severini 53 c
- † Annoni II Coloniensi scripta sua offert Anselmus Leodiensis 819 a
- † Annobertus, Liberiensis abbas 799 e
- Ansbertus e Ferreolorum familia, pater S. Firmini et Deotharii 39 d e
- Ansegisi, abbatis, anno 831 testamentum 799 e
- Anselmus, continuator Gestorum episcoporum Leodiensium, laudatur 819
- † Anthes, Salerni cultus, perperam socius datus S. Felici Tubzacensi 622 d
- † Antimundus, episcopus Tullensis 910 b c
- Antipater, episcopus Bostrensis 679 a, 682 b
- Antonius, episcopus cardinalis Portuensis, inquisitor contra hæreticos 326 d
- Antonius Byrsodepsas, patriarcha CP. hæreticus 169 a, 172 e
- Antonius de Bitecto seu Biserecto, episcopus, fit Servus B. M. V. 888 b. Promovet reformationem 889 d
- Antonius, episcopus Urbinas, commissarius in causa canonizationis S. Bernardini Senensis 513 e
- Antonius de Massa, minister generalis ordinis Minorum, remissior in administrando 295 e. Deponitur 296 b
- Antonius de Rusconibus, minister generalis ordinis Minorum, confert vicariatuum generalem S. Capistrano et Joanni Mauberto 298 d, 299 c d e f
- † Antonius de Stronconio, ordinis Minorum Observantiæ 269 c
- † Antonius, monasterii Cryptensis Kioviæ fundator 873 d, 875 a. Ejus Vita, incerti auctoris, falso tribuitur Simoni, episcopo Vladimiriensi 881 a. In vetustis calendariis nomen ejus occurrit 867 f; comparatur soli, ob vitam solitariam 881 d e
- † Antoninus ex Septem Dormientibus 3 d e
- Antonius a Guevara, Mendonensis episcopus, prætermisus 580 b
- Antonius de Senis, Servus B. M. V. restaurat vitam eremiticam in monte Senario 887 f, 888 a
- Antonius Joannis de Sicilia, auctor eremi Clanti 889 a
- Antonius, filius Petrarchæ, graviter febricitans a S. Capistrano sanatur 505 b
- Antonius de Tarusis, anno 1350 in Etruria campanarius 605 a
- Antonii Villakensis filius ope S. Capistrani ab apostemate liberatur 542 b
- † Antonius Viterbiensis ex ordine Servorum B. M. V. 883 f
- Anulinus, præses, persecutor christianorum in provincia proconsulari in Africa, minus ferox fuisse videtur quam vulgo perhibetur 630 b
- Aper, presbyter Tubzacensis 623 a. Is ipse, de quo in Passione S. Felicis Tubzacensis, prætermisus 578 f
- Apollinaris, patriarcha Alexandrinus 710 e
- Apollonium colit Alexander imperator 11 e
- Aquilinus, præfectus Nicææ 16 f
- † Aragawus (Michael), abbas Habessinus 8 c
- idem qui abbas in Æthiopia 751 b
- Arbogastes, comes Trevirensis 49 c
- Arbore (Everhardus de), canonicus Coloniensis 822 c
- Arcam, Ghassanida; num idem sit ac Zocomus 680 b
- † Archangelus de Calatafimo, ordinis Minorum Observantiæ 269 c
- Archembaldus, magister palatii, dominatur Neustriæ 842 d
- Archinti Mediolanensis, nuntius apostolicus Florentiæ 900 d
- Arcupriar (Bartholomæus), civis Villakensis, examinador miraculorum S. Capistrani 545 b
- Arechis seu Arichis II, princeps Beneventanus ab 757 ad 787. Ejus laudes, ætas, uxores et alia 837 b c, 838 e f, 839 a. In Beneventanam civitatem multa sanctorum corpora transferri jubet 622 e f, 826 f, 827 a. Privilegium dat Montimassico 827 c
- Arefastus, frater Honoris, uxoris Richardi, primi Normannorum regis 844 d
- Areobindus, dux Græco-Byzantinorum 687 e
- Aretas, rex Damasci 670 d
- † Arethas sive Hirut, martyr Negraniæ in Arabia; ejus et sociorum Acta 661 et seqq.; quando natus et conversus ad fidem 693 b c; num idem sit qui Abdalla Ibn Thamir 692 f, 693 a b c; a Syris et Armeniis dictus Charetas 730 c. Ejus nominis origo 759 b
- † Arethæ, monachi Cryptensis, Acta et cultus 871 et seqq.
- Arethas, rex provinciæ Nedj 687 c e
- Arethas, filius Amr-el-Macsur, phylarcha Arabum Thalabensium, Syriam vastat 681 c d
- Arethas. Vide Aryates.
- Arethas. Vide Harith.
- Arloctus, parochus S. Crescii de Maciola, facetiis suis in Italia celeberrimus 604 a, 607 e
- Ariowaldus, rex Longobardorum 796 d
- Armagila Nicolas, prætermisus 580 e
- Armentarius, illustris vir sæculo vi 832 b f
- Arnaud (Th.), ejus iter in Arabiam 666 a b
- † Arnulfus, Metensis episcopus, Arisitum ecclesiæ suæ acquirit 39 f. Non fuit filius S. Odæ 129 c, 134 b, 137 d, 140 b
- † Arnulfus, abbas S. Medardi 83 e
- Arnulfus, fundator Asianensis prioratus 155 f
- Arnulfus, ex antiqua familia Vertavensi, cui Normanni ambas manus amputarunt 812 d
- † Arnulphus, episcopus Tullensis 910 c
- † Arsenius, episcopus Tverensis 875 f. Arseniana Paterici recensio expenditur 875 f
- Arsancia Cadela, monialis de Pruliano, prætermisus 7 e
- Artemius Verkoliensis 864 a b
- Arturus, rex Britannicæ 773 c d
- Aryates, prorex Homeritarum 698 et seqq. 760 a; idem esse ostenditur qui Anganes 698 d e; a Theophane Arethas dictus ibid., 699 a. Prorex Æthiopum in Arabia 711 f. Num dux fuerit exercitus Æthiopici, quo victus est Dhu Nowasus 711 f, 712 d. Prorex post victoriam relatum de Abrahamo, duce rebeli 712 d e f; occiditur in bello contra Abrahamum, qui regnum consequitur 713 a b; eum crudelem fuisse narrant historici Arabes 718 c
- Asa Abu Carib, primus rex Homeritarum judæus 694 a
- Asbas,

Asbas, *præfectus Aduli in Æthiopia* 752 c
 Asclepion *sæculo iv hegumenus in Mesopotamia, diversus ab Asclepio, de quo Theodoretus* 566 d, 571 e f
 Asolig (Steph.), *scriptor Armenius* 719 e
 Aspebetus seu Aspebedus, *phylarcha Arabum Hirensium, quo pacto cum universa tribu christianus sit factus* 680 seq.; *in baptismo cognominatur Petrus* 681 a; *fit episcopus Parremboles, seu colonie Saracenorum* 681 b; *interest synodo Ephesine et a patribus mittitur ad Nestorium* 681 e f
 Assemanus (J. S.) *emendatur* 710 e
 Asterius, *senator Romanus, curat funus S. Marini centurionis* 610 b
 Aswad seu Asuades, *rex Hirensis* 681 c d
 Ataulfus, *Gothorum rex, sociatus Alanis* 765 f
 † Athanasius, *patriarcha Alexandrinus; ex quibus cognovit Juliani imp. necem* 573 b
S. Athanasii symbolum. Vide Symbolum.
 Athanasius, *episcopus Perrhæ, suis artibus S. Proclum circumvenit* 645 d e f, 646 a b c
 † Athanasii, *episcopi Neapolitani, Vitam an scripserit Petrus diaconus* 836 d
 Athanasius Junior, *Neapolitanus episcopus, Saracenorum opera utitur et alia facinora patrat* 828 a b. *Propter bella et ambitionem plurimum reprehendendus* 715 f; *Acta S. Arethæ e Græco vertit ibid., 716 a; item alia ibid. Ejus interpretatio Actorum S. Arethæ* 761 et seq.
 † Athanasius, *episcopus Tarsensis* 578 e
 Athanasius, *reclusus Kioviensis* 867 b
 Athanasius, *monachus Kievocryptensis* 874 d
 † Athanasius, *qui in libris Russis loco S. Procli Constantinopolitani scriptus videtur, prætermisus* 578 c d e
 Athelstanus, *rex Angliæ* 215 a
 Atenulfus, *comes Capuanus et Beneventanus, auxiliatur Massico monasterio contra Saracenos* 828 d. *Condit Calvium* 829 a b
 Athenaïs. *Vide Eudocia.*
 Atrius Clonius, *legatus augusti, proprætor in Cappadocia et in aliis provinciis* 16 d
 Atropaldus *anno 941 donat episcopum Florentinum* 601 b
 † Atticus, *Constantinopolitanus episcopus* 594 d; *ordinat S. Proclum diaconum* 638 f.
S. Joanni Chrysostomo infensus 639 c. *Hæreticis terribilis* 642 d. *Silvanum episcopum Philippopoli Troadem transfert* 642 d
 † Ava seu Avia, *monialis Dononiensis in Hanonia, prætermisita* 575 f
 Aucher (J. B.), *scriptor seu hagiographus Armenius ordinis Mechitaristarum* 710 a, 719 d e
 † Auctor an *Trevirensis episcopus* 616 c d, 617 a
 † Audactus, *male sociatus S. Felici, Tubzacensi episcopo et martyri* 8 a b, 619 f et seqq.
 † Audactus, *socius S. Felicis, via Ostiensi sepulti, prætermisus* 576 e
 † Audobertus, *episcopus Parisiensis* 844 a
 † Audoenus, *archiepiscopus Rotomagensis* 844 a; *successor S. Romani Rotomagensis* 77 f; *ordinatus probabiliter anno* 646 78 f, 79 a-f
 † Augustini *festum. Indulgentiæ Colonie* 822 c. *Ejus regula* 537 e
 Avicius, *prior S. Laudi Rothomagensis* 845 d
 † Auspicius, *episc. Tulli Leucorum* 49 c, 50 a. *Ejus ætas* 909 b. *Ejus corpus* 910 e. *Ejus festum* 910 f
 † Austindus, *episcopus Ausciensis* 122 b, 125 e f
 † Austregisilus *quando mortuus* 818 c e
 Octobris Tomus X.

Ayroidus (Marcellinus), *præpositus S. Babylæ Mediolanensis* 886 b
 Aymericus, *comes Narbonensis, fundat monasterium Fontis Frigidi* 242 c d
 † Azarias, *unus trium puerorum* 566 f
 † Azkir sive Azqir, *presbyter, Cyriacus et socii triginta octo, martyres Negrane in Arabia sub rege Sarabahal* 711 d e f. *Eorundem cultus ex martyrologiis orientalibus* 716 f

B

Babæus, *patriarcha Nestorianorum, Seleuciæ et Ctesiphonte sedem habens* 690 e, 699 e, 744 b c
 Bachor (Joannes) *agonizans ope S. Capistrani ad vitam revocatur* 536 b c
 Bahram-Giur sive Vararanes V, *filius Isdegerdis, rex Persarum, educatur a rege Hirensi* 686 d e; *num S. Simeonem Stylitam veneratus sit* 686 seq.; *christianos persecutus est* 687 a
 † Bainus, *episcopus Tarvanensis seu Morinensis* 109 b, 120 d, 121 e
 Baissar seu Baitsar, *puerulus post martyrium S. Arethæ in ignem prosiliens, inde servatus, et post princeps patriciorum in aula Constantinopolitana* 740 c, 741 a
 Balaam, *in Arabia vaticinatus* 669 c, 670 a
 Balac, *rex Moabitarum* 669 c
 Balæus, *scriptor Syrus* 689 b
 Baldomerus, *ep. Constantiensis* 843 f, 844 a
 Baldricus, *episcopus Leodiensis* 660 e
 Balduinus, *abbas Tavestockiensis in Anglia* 225 b
 Baldus, *ex Ubaldorum familia, j. c.* 275 c
 Baleus, *sanctis viris inimicus* 6 a
 † Balsamus. *Vide † Petrus Aulanus.*
 † Bandaridus, *episcopus, requiescit in monasterio S. Medardi Suessione* 84 d
 Banca (Ladislaus) *a carcinomate per S. Capistranum liberatur* 479 e, 543 a b
 Banham Ricardus. *Vide Ricardus.*
 Banini de Monthia (Franciscus Maria), *rector Montis Senarii, mutat cellam BB. Sostheni et Joannis Angeli in oratorium* 900 a
 Barat, *hungaris Amicus, pro FF. Mendicantibus usurpatur* 435 c d
 † Barbantius, *famulus S. Maxentiæ, prætermisus* 582 d
 Barbara, *uxor Balthasaris Villakensis, curatur a paralysi* 475 d, 538 d
 Barbara, *uxor Galli Zatha, a paralysi per S. Capistranum liberatur* 543 f
 Barbara, *filia Valentini, a febribus ope S. Capistrani liberatur* 542 f
 † Barbaseminus, *archiep. Seleuciensis* 688 f
 Barberius (Bernardinus), *procurator in causa canonizationis S. Capistrani* 415 b
 Barberius (Joannes Bapt.), *biographus S. Joannis Capistrani* 271 e; *procurator in causa canonizationis S. Capistrani* 415 b. *Refellit promotorem Fidei* 415 d. *Inquiri in miracula* 415 e f. *In domo sua conservat biretinum S. Capistrani* 435 d e
 Barbo (Petrus), *cardinalis, commissarius Nicolai V in causa canonizationis S. Bernardini Senensis* 513 e
 Bardas, *cæsar, S. Ignatii CP. persecutor* 173 f, 174 a b c, 176 b c; *misere perit* 189 d e f, 190 a b, 191 f, 192 a b c
 Barhebræus. *Vide Abulpharagius.*
 Barkul, *nobilis Valachus, corpus S. Capistrani a Turcis redimit* 434 c, 435 a
 117 Barlaam,

- Barlaam, *primus monasterii Kievocryptensis hegumenus* 871 f
 Barlaam, *monachus Cryptensis* 875 a
 Baronius *emendatur* 681 b, 691 a; *similiter circa canonem concilii CP. I* 639 f; *initium Passionis S. Felicis Tubzacensis mutat* 628 c
 Barontinus (Franciscus), *plebanus S. Crescii de Vallecava* 604 a
 Barsumas, *episcopus Nestorianus Nisibi* 699 e
 † Bartholomæus, *apostolus idem ac Nathanaël* 672 c; *fidem prædicavit in Arabia* 672 seq.; *num et in India Brachmanica* ibid.
 Bartholomæus, *archiepiscopus Narbonensis* 132 a
 † Bartholomæus de Bragantia, *episcopus Vincentinus* 3 c d
 Bartholomæus Iscanus, *Exoniensis episcopus* 225 a b
 Bartholomæus, *ordinis Eremitarum S. Augustini, S. Bernardini Senensis doctrinam concilio Basileensi denuntiat* 323 n
 † Bartholomæus de Burgo S. Sepulcri *ex ordine Servorum B. M. V.* 883 e
 † Bartholomæus de Cæsena *ex ordine Servorum B. M. V.* 883 f
 Bartholomæus, *Tertii Ordinis S. Francisci minister Cracoviæ* 308 c
 Bartholomæus de Brixia, *Servus B. M. V.* 884 a
 Bartholomæus de Brixia *liberos suos ope S. Capistrani a morte vindicat* 545 b
 Bartholomæus, *civis Villakensis, testis miraculorum S. Capistrani* 478 c
 Bartholomæus Yanensis Umber, *ordinis Minorum Observantiæ, deputatur ad obsequium pontificis* 298 c
 Bartholomæus, *filius Demetrii, ab epilepsia per S. Capistranum liberatur* 476 f
 Basilius Macedo, *imperator, S. Ignatio favet* 193 f; *a Photio malis artibus deceptus, eundem sedi CP. restituit* 201 d e f
 † Basilius, *Pareorum episcopus, fidei confessor* 169 e, 172 f
 Basilius, *archimandrita Cryptensis* 875 b. *Ejus virtutes* 870 c. *Polycarpi archimandritæ successor* 870 c, 872 b. *In hegumenum eligitur e sacerdotibus sæcularibus* 870 c
 Basilius, *monachus Cryptensis* 874 f
 Basinus, *episcopus Trevirensis* 130 e
 Bassianus, *episcopus litigat de sede Ephesina* 646 e f, 647 a-e
 † Bassus, *idem forte qui Hura aut Waris, martyr in Æthiopia, nisi hic sit S. Arethas* 4 e
 Bastida (Joannes), *gubernator Belgradi sub Michael Zilagio* 370 d
 Bayar (Ladislaus), *epilepticus a S. Capistrano sanatur* 479 f, 541 c
 Beatrix, *abbatissa Camaldulensis, prætermissa* 580 b
 † Beatrix *ex ordine Servorum B. M. V.* 883 f
 † Beatus Vindocini *serpentem exterminat* 88 d
 Beaufort (comes de) *servandis publicis monumentis præpositus* 136 e
 Bede (Georgius de) *surdus ope S. Capistrani sanatur* 475 f, 540 b
 † Begga, *vidua* 141 c
 Begon, *dux Aquitanorum seu comes Pictaviensis, anno 844 cæsus* 151 e f, 152 c
 Begon (Scipio Hieronymus), *ep. Tullensis* 857 b
 Beichlingen (Fridericus), *archiepiscopus Magdeburgensis, fautor S. Capistrani* 469 a
 Belzonius *Berenices in Ægypto rudera detexit* 745 b c
 Benaia *cæca a S. Senocho sanata* 770 e
 Benalea (Joseph), *syndicus fiscalis Mediolani* 907 f
 Benedictus papa III *litteras formatas dat pœnitenti, peregrinanti ad loca pia* 847 f, 848 a
 Benedictus XIII papa *bullam canonizationis S. Capistrani promulgat* 420 b-f, 421, 422 a b
 † Benedictus, *episcopus Comensis, implicitus schismati Trium Capitulorum* 106 c, 107 e
 Benedictus, *episcopus Lucensis* 238 f
 † Benedictus, *abbas, quando accesserit Casinum* 825 f, 826 a, 836 a b. *Ejus sapientia ad S. Martinum Massicum monita* 832 c d. *Benedictinus ne fuerit S. Martinus Massicus* 825 e f. *S. Benedicti regula an a S. Martino Vertavensi usurpata* 798 a b
 † Benedictus, *Herbadillicus, qui et Quinciaccensis et Pictaviensis, presbyter, dictus episcopus, cultus in diœcesibus Pictaviensi et Lucionensi. Ejus Acta et cultus* 150 et seqq.
 † Benedictus *Maceracensis non confundendus cum S. Benedicto Quinciaccensi seu Pictaviensi* 150 c e f
 † Benedictus, *cultus in agro Pictaviensi, prætermisus* 577 b
 Benedictus, *pater S. Romani* 76 d e
 Benedictus, *filius Petri Joannis, febricitans ope S. Capistrani sanatur* 543 b
 Benedictus, *vulgo Benescio, camerarius Moraviae, ad fidem conversus* 336 c
 Benignus Genuensis, *minister generalis Observantium, obtinet extensionem cultus S. Capistrani ad universum Ordinem* 410 d
 † Benincasa de Florentia *ex ordine Servorum B. M. V.* 883 f
 Benini (Joannes), *episcopus Pisciensis, varia documenta pro Actis SS. communicavit* 228 e
 Benukius (Andreas) *ope S. Capistrani a morte suscitatus* 479 b c d, 535 d e
 Benzefi (Joannes), *brachio exsiccatus, ope S. Capistrani sanatur* 539 e f
 Benzoni (Ludovicus), *prior generalis Carmelitarum* 899 b
 Berarius, *archiepiscopus Narbonensis* 131 f
 Berengarius, *comes Britannorum, Lehonense monasterium confert ecclesiæ S. Bartholomæi* 792 f
 Berengarius seu Berengerus, *episcopus Viridunensis* 54 e, 55 a
 Bernardinus Aquilanus, *vicarius provinciæ S. Bernardini* 395 e
 † Bernardinus a Feltria, *ordinis Minorum Observantiæ* 269 c
 † Bernardinus a Fossa *ordinis Minorum Observantiæ* 269 e
 Bernardinus de Habiate *sepelit B. Julianam de Busto et ab ea curatur* 560 e
 Bernardinus Saguntinus, *missionarius ex ordine FF. Minorum in India Occidentali* 7 f
 † Bernardinus Senensis, *ordinis Minorum Observantiæ* 269 c. *Magister, amicus et socius S. Joannis Capistrani* 281 f. *Ejus pileolo et sanguinem multos infirmos sanat S. Capistranus* 287 c d, 458 c d. *Vicarius generalis Observantium an primus* 293 f, 298 a d e f, 508 a. *Sancte obit* 298 f, 299 a. *Magnificum templum ad ejus honorem erigunt Aquilani* 308 e f. *Sub ejus invocatione S. Capistranus erigit conventus Brunæ* 309 e f, 310 a; *Loysii* 310; *Cracoviæ* 311 e; *Varsaviæ* 311 f, 312 a; *Olomucii* 312 b; *Wratislaviæ* 312 d, 332 b. *Ejus doctrina*

- doctrina de cultu Nominis Jesu defenditur* 322 a-f. *Promovet cultum SSmi Nominis Jesu* 320 d e, 420 d, 515 c. *Ejus canonizationem promovet S. Capistranus* 323 b-e, 420 d, 462 c-f, 509 a-f, 510 f; *post mortem multa signa patrat* 510 a b
- Bernardus, *dux Oppoliensis, fundat conventum Observantum Oppolii* 343 c
- † Bernardus, *episcopus Foroclaudiensis, dein Carinulanus, transfert sedem* 829 c d. *Item corpus S. Martini Massici* 829 d. *Patronus Carinulæ* 830 a. *Ejus jussu scripta historia translationis S. Martini Massici, ab ipso factæ* 831 a, 833 et seqq.
- † Bernardus, *episcopus Viquensis in Hispania* 8 b, 582 c
- † Bernardus *justo iniquior erga S. Guilielmum Eboracensem* 165 f; *omni humilitate delatos sibi publicos honores accipit* 333 c d e. *Tolosæ prædicat* 241 e f; *electionem Grimoardi ad sedem Pictaviensem apud Innocentium II defendit* 253 c
- Bernardus, *monachus Cisterciensis in Grandisilva, prætermisus* 580 a
- Bernardus Mutinensis, *ordinis Observantum in locum Aconya sanandus dimittitur* 392 c. *Socius itineris Germanici, S. Joannis Capistrani* 328 c, 516 d
- Bernardus de Neapoli, *laicus, ordinis Observantum, socius itineris Germanici S. Capistrani* 328 c, 516 d
- Bernardus, *eremita Plumbi, ob omissas preces corrigitur* 262 f, 263 a
- Bernefridus, *decanus Tullensis* 858 d
- Berta *pro Alberta* 588 e
- † Berthæ *officium Aveniæ in diœcesi Remensi* 157 d
- † Bertilia, *virgo sæcularis* 139 e
- Bertrada, *mulier Deo vota, restituit ædem S. Florentini in vico Domni Germani* 858 a
- Bertrandus, *pater S. Huberti, frater Bogonis* 130 d e, 132 e
- Beryllus, *Bostrenorum in Arabia episcopus, ab Origene emendatur* 678 d e
- Bestani (Petrus Franciscus) *ex ordine Servorum B. M. V. pius in B. Joannem Angelum* 893 e
- Bevilacqua (Aloysius), *plenipotentarius Innocentii papæ IX in comitiis Neomagensibus* 580 f
- † Bibianæ *cardinalis. Vide Tarlati.*
- Bignamus (Paulus) *archidiaconus Laudensis* 885 b
- Billy (Tustanus de), *Constantiensis in Normannia historicus* 842 c
- Bimia (Francisca) *venit in Montem supra Varesium, vitam eremiticam ductura* 557 b
- Bimia seu Biuma (Benedicta), *priorissa Montis supra Varesium, scripsit B. Julianæ de Busto gesta* 553 c d f, 554 a b. *Venit in Montem* 557 b. *Fit priorissa* 557 d
- Bimius (Aloysius), *pater Benedictæ Bimiæ, priorissæ Montis supra Varesium* 553 f
- Bindus *pro Aldobrandino* 588 e
- Bird (Jacobus) *scripsit de rebus Arabicis* 666 b d. *Ejus conjectura de Joanne, Æthiopie episcopo* 698 b
- † Birinus, *episcopus Dorcestriensis* 848 e
- Bissi (Henricus de Thyard de), *episcopus Meldensis* 106 d
- Blanca, *filia ducis Mediolanensis, nubit Francisco Sfortia* 446 e
- Blanchefort (Ludovicus de), *abbas Ferrariensis, pius in S. Montanam* 860 c, 861 b
- Blasius Joannis de Florentia, *primus prior Clanti* 889 a
- Blasius, *filius Mathiæ, membris captus per S. Capistranum sanatur* 482 b c
- Blasius, *filius Petri, contractus ope S. Capistrani sanatur* 476 b c, 539 a b
- Blasius, *de Valle Ceciliana, per S. Capistranum loquelam recuperat* 504 e
- Bock, *presbyter Coloniensis, laudatur* 822 b
- Bodilo, *sæculo ix Vertavensium advocatus* 814 f
- † Boethius, *qui et Severinus. Ejus religio, gesta, martyrium, reliquiæ, cultus* 3 b c
- Bognoniorum *nobili familiæ accensetur B. Juliana de Busto, genere rustica* 554 d
- Bogo, *maritus S. Odæ, filius Cariberti regis* 130 d, 132 e, 141 a b
- Boissonadii *editio Actorum S. Arethæ* 721 a d
- Bombonus (Rocchus), *prior S. Laurentii Florentinus* 604 a
- Bonaccursius (Franciscus) *anno 1486 edit Martyrologium Florentinum* 599 c
- † Bonajuncta *de Florentia ex ordine Servorum B. M. V.* 883 c
- † Bonaventura *de Forolivii ex ordine Servorum B. M. V.* 884 a
- † Bonaventura *de Pistorio ex ordine Servorum B. M. V.* 883 e
- † Bonaventura *diu post mortem canonizationis honores nactus est* 409 e f
- † Bonifilius *de Florentia ex ordine Servorum B. M. V.* 883 c
- Bonfinius (Antonius) *describit victoriam de Turcis relata* 363 et seq.
- † Bonifacius I *papa prætermisus* 582 a; *Treviris cultus* 615 c
- † Bonifacius, *archiepiscopus Moguntinus* 655 b c; *puera parentibus monasterio oblatus* 651 b
- Bonisii, *præpositi Papiensis, egregia scriptio de Boethii gestis, martyrio et cultu* 3 b c
- † Bonosus, *episcopus Salernitanus* 47 c
- † Bonosus *et Maximilianus tormenta non sentiunt* 18 a b
- † Borisus *et Glebus in vetustissimis kalendariis inscripti* 867 f
- Borisus, *S. Euphrosynæ Polocensis virginis avus, obiit anno 1128* 866 c
- Borogh (Elisabeth) *testis miraculi pueri resuscitati* 479 c, 480 a f
- Borromæus (Fredericus), *archiepiscopus Mediolanensis, jubet inquiri in miracula B. Joannis Angeli* 897 e f
- Borromæus (Gibertus), *episcopus Navariensis et cardinalis* 898 e. *Petit approbationem cultus B. Joannis Angeli* 899 a
- Boskowitz sive Schwarzenberg (Protasius), *episcopus Olomucensis* 336 e
- † Boso, *qui et Leudinus, episcopus Tullensis* 3 e
- Bossuet (Benignus), *episcopus Meldensis, Brevariæ mutationes parum probat* 106 b
- Botta (P. Æ.), *viator Gallus* 695 a
- Bozzolini (Laurentius), *sculptor Florentinus* 900 b
- Bracci (Ignatius), *chirurgus, ope S. Capistrani perfecte sanatur* 415 f, 416 a b c
- Braccius *de Montone, dominus Perusiæ* 277 c
- † Brichtjesus seu Bochtjesus, *diaconus Seleuciensis et martyr* 688 f
- † Briocus, *fundator ecclesiæ Sambriocensis* 780 b, 792 c, 793 c
- Briroy

- Briroy (Nicolaus de), *episcopus Constantiensis* 846 e
 Briseio (Petrus, Wido et Vulterus de) *intersunt synodo Tullensi* 858 d
 Britfertus, *incertus auctor vitæ primævæ S. Dunstani* 218 c d
 † Brithwaldus *Cantuariensis S. Wilfridum Eboracensem injuste de sede deponit* 165 e
 † Bruno, *episcopus Coloniensis, S. Evergisli corpus Tungris Coloniā transtulisse dicitur* 658 d e, 659 e f, 660 a-c; *sed potius corpus S. Ebregisi Trajectensis Trutmonia Coloniā transtulit, putans eas esse exuvias S. Evergisli Coloniensis* 818 e f et seqq.
 Bruyères-Chalabre (Alexander), *episcopus Audomarensis, edit novum Breviarium* 441 e
 Budicus, *rex Britanniae Armoricae* 794 e
 † Budocus, *episcopus Dolæ* 780 b c, 784 a b d e
 Burchardus, *comes et auctor Vitæ S. Fremundi* 848 b
 Burekardt, *viator* 726 a
 † Burgundofara, *magistra Wilsindis* 7 c

C

- Caccia (Julius), *senator Florentinus, de brachio S. Crescii* 604 c d
 † Cadfarchi, *conf. non pont. in Wallia septentrionali, Acta et cultus* 763, 764
 † Cadfanus *ex Armorica pergit in Walliam* 764 d
 † Cadmarch. *Vide* † Cadfarchus.
 † Cadocus, *monachus magister S. Iltuti* 773 c. *Solitudinem colit* 775 f
 † Cæcilie virginis et martyris vestes, *quibus-cum humata est* 610 b
 Cælestinus papa III *exinit Tavestockium monasterium ab auctoritate episcopi Exoniensis* 225 b c
 Cæsarea, *soror Ignatii Bracci, fratrem hortatur, ut recurat ad B. Capistranum, ipsa curata* 446 a
 Cæsarinus (Julianus cardinalis). *Vide* Julianus.
 Cahlan, *rex Sabæorum et frater Himyari* 684 b, 706 b
 Caisus. *Vide* Imrulkays.
 Cajuma, *archiepiscopus Seleuciensis* 689 a b
 † Caji papæ *sepulcrum fabulosum* 610 c
 † Cajus, *Salerni cultus, perperam socius additus S. Felici Tubzacensi* 622 d
 † Calebi i. e. Elesbaas, *rex Ethiopum* 717 b, 718 b. *Vide* † Elesbaan.
 Caligarius (Joan. Andreas), *episcopus Brittonoriensis, transfert reliquias S. Maglorii* 782 b
 Calixtus III papa *vult Capistranum in Hungaria ad bellum Turcicum parandum permanere* 317 b c. *Jurat et vovet populum christianum jugo Turcico eripere* 350 b c. *Eum S. Capistranus certiore facit de victoria Belgradensi* 382 a. *Rescribit S. Capistrano* 384 e f. *Obit* 461 b, 464 e
 Callistus, *Juliani apostatæ satelles. Ejus de illius morte opinio* 573 a
 Camburius, *filius Rivali, ducis Britonum* 774 d
 Camilli (Laura) *ope S. Capistrani mirabiliter sanata* 435 e f, 436 a b c
 † Camini, *abbatis Mis-Keltraensis, Vita metrica tributa S. Dalbacho* 5 d
 Campis (Ægidius de), *episcopus Constantiensis in Normannia* 845 e

- Canal (Joseph de la) *probat diploma Alahonense* 431 b
 Candacis *nomen reginis Æthiopie Meroëticæ ad-hæsit* 670 e f
 † Candida, *primævum nomen S. Theodotæ Ponticæ, ex genere Anicio* 43 b, 46 d
 † Candida, *martyr Romana cæmeterialis, Cremifanum translata* 580 e f
 † Candidus, *martyr Thebæus* 780 c
 Canisa (Ladislaus) *Turcas abigit* 365 d
 † Cannechus, *frater S. Laidgenni* 9 d
 Capassius (Gerardus) *ex ordine Servorum B. M. V. Ejus scripta de SS. Crescio et sociis* 584 et seqq.
 Capranica (Angelus), *cardinalis episcopus Reatinus, testis sanctitatis B. Capistrani* 314 e; *agit causam canonizationis S. Bernardini* 462 f, 464 f
 Capranica (Dominicus), *cardinalis, vulgo Firmanus dictus, protector ordinis Minorum, litterarum fautor* 314 d e. *Ejus patrocinium contra adversarios Observantium imploratur* 314 e f
 † Caprasius, *Agennensis martyr* 859 e
 Caracciolus (Antonius), *historicus Neapolitanus* 716 a; *tradit sæculo viii episcopatum Salernitanum incepisse* 47 b
 Caradocus Fraichfras *ex familia Coëli in Wallia* 763 b c
 Carafa (Petr. Aloysius), *episcopus Tricariensis et nuntius apostolicus ad partes Rheni, jubet visitari reliquias S. Odæ* 436 a b
 Caraffinus (Lazarus), *episcopus Comensis, incipit publice colere sponte sua plurimos suos decessores* 407 d
 Caravaggio (Æmilia et Maria de), *moniales ordinis Servorum B. M. V.* 892 c d
 Cardi (Paulus), *biographus B. Joannis Angeli* 885 e
 Carissimus, *comes S. Romuli Fæsulani* 587 a
 Carlerius (Ægidius), *decanus Cameracensis, adversarius compactatorum* 339 a
 Caroli V imp. *confessarius Antonius a Guevara* 580 b
 Carolus Calvus, *imperator et rex Gallie, litterarum fautor* 206 e, 242 e; *confirmat fundamentum Alahonensem* 431 e
 Carolus Simplex, *coronatur Francorum rex a Fulcone Remensi* 209 a
 Carolus VII, *rex Franciæ, consentit levandis decimis in Burgundia pro bello sacro* 354 e; *obit* 461 c, 464 e
 Carolus Audax, *dux Burgundiæ, mittit Hierosolymam cum regiis muneribus cor patris sui Philippi* 355 a b
 Carolus Dyrrachinus (di Durazzo) *regnum Neapolitanum occupat* 273 b c
 † Carolus Borromæus *moniales non induxit in Montem supra Varesium* 562 a; *an coluerit B. Joannem Angelum* 898 e f; *an noluerit humari corpus B. Joannis Angeli* 899 b c
 Carvajal (Joannes), *cardinalis diaconus patrocinium præstat Observantibus* 316 a, 473 d. *Sedis apostolicæ legatus pro bello sacro* 361 c, 363 f. *Indefesse laborat* 361 f. *Dat crucem belli sacri S. Capistrano* 362 a, 470 b, 531 f. *Budæ tempore belli consistit* 363 a. *Ibidem militem conscribit* 370 e f. *Victoriæ Belgradensi præsens non fuit* 383 d. *Belgradum advenit* 391 d. *Morbo endemico dire tentatur in Hungaria* 393 e. *Minus æquus erga S. Capistranum* 402 c d; *vir tamen optimus* 403 d e.
 Casimirus IV, *rex Poloniæ, S. Capistranum literis*

- teris in regnum invitat* 344 d e, 466 f, 469 b.
Nuptias celebrat cum Elisabeth Austriaca 530 e
 † Casimirus, *filius Casimiri IV et Elisabeth Austriacæ* 346 e
 † Cassianus *an episcopus Trevirensis* 616 c d, 617 a
 † Cassianus, *ex Ægypto advena, episcopus Augustodunensis* 64 f
 † Cassiodorus, *cultus in oppido S. Marci, prætermisus* 576 f
 Castagno (Andreas de), *pictor* 600 e
 Castellanus (Albertus), *Ord. Præd., auctor sacerdotalis Romani* 854 d
 Castillioneus (Joannes), *episcopus Ticinensis, legatus sedis apostolicæ ad comitia imperii pro bello sacro* 356 b f, 462 f, 464 f
 † Catharina Palantina, *fundatrix monasterii S. Mariæ de Monte supra Varesium et B. Julianæ de Busto magistra* 553 et seqq.
 † Catharinæ de Ricciis *corporis translatio* 2 b c
 Catharina a Vino, *prætermissa* 580 d
 Catharina, *uxor Galli Soka, uno oculo cæca per S. Capistranum sanatur* 480 a, 540 f
 Catharina, *filia Gregorii, castellani Villakensis, ad vitam a S. Capistrano revocatur* 479 d
 Catharina, *uxor Ladislai, filiam suam obtinet illuminari ope S. Capistrani* 540 e
 Catharina, *uxor Laurentii sutoris, membris destituta, a S. Capistrano sanatur* 479 f
 Catharina, *filia Michaelis, invocato S. Capistrano, recte ambulat* 539 d
 Catharina, *Petri sartoris filia, resuscitatur a S. Capistrano* 457 e f, 518 a
 Catharina, *vidua Petri, a fluxu ope S. Capistrani liberatur* 543 f
 Cathenus, *pater Lonani, de quo in Vita S. Fintani* 579 e
 Cavades seu Cobad, *rex Persarum* 687 c d e f, 710 c; *ei suadet Dunaan christianæ religionis abrogationem* 742 a b. *Contrarium suadet Justinus I, imperator* 743 e, 744 a
 Caussin de Perceval (A. P.), *historicus Arabum veterum* 662 a f; *laudatur* 666 f, 696 d, 759 c; *emendatur* 699 a b
 † Cawrdaf, *ex familia Coëli, princeps de Brecknock in Wallia* 763 b
 Cecha, *uxor Mathæi, arida, ope S. Capistrani sanatur* 540 a
 † Cedonius de Bononia *ex ordine Servorum B. M. V.* 884 a
 Ceizo, Gizo, Kezo, Giso, *nunc Geitz, clementum, cupido* 823 f
 † Celsinus, *episcopus Tulli Leucorum* 49 c, 50 a. *Ejus Acta et cultus* 908 et seqq.
 Centulfus, *jussu Dagoberti I regis monasterio Vertavensi gravis, punitur* 800 b c, 811 d e
 † Cerbonius. *Vide* † Crescius.
 Ceresa (Antonius), *præpositus S. Thomæ in Terra Amara* 907 f
 Ceresa (Leopoldus), *magister chori S. Mariæ Scalensis* 908 a
 Cervantes (Joannes), *cardinalis* 296 a
 Cetura vel Chettura, *ex uxoribus Abrahæ* 675 c, 714 f
 Chaidulfus *sanatus ad sepulcrum S. Senochi* 771 a
 Chalo seu Calo, *episcopus Pictaviensis, ecclesiam Castellariensem dedicat* 262 b f
 Chaneb seu Charieb, *pater S. Arethæ martyris* 762 b f
 Chaoaldus, *episcopus Viennensis, forsitan idem cum Landaleno* 73 d e
 Charibertus, *rex Aquitaniae, pater Bogonis, mariti S. Odæ* 430 a, 433 d
 Chariboinus, *episcopus Constantiensis in Normannia* 844 a
 Charrier de la Roche (Ludovicus), *intrusus episcopus Rotomagensis, seu potius Sequanæ Inferioris, privilegium S. Romani conservatum cupit* 91 b
 Charsias, *secundarius factionis aurigarum Venetæ, secundum alios Prasinæ* 916 b
 Charsius, *dux, pugnat contra Persas in Asia Minori* 917 b
 † Cheledonius, *martyr, perperam dicitur filius S. Marcelli martyris* 26 d e f
 Cherenuk (Lazarus), *epilepticus a S. Capistrano sanatus* 480 c, 537 a
 Chiffletii (Francisci) *opusculum de una S. Syra Meldensi et Trecensi* 404 c
 Childebertus I, *rex Francorum* 774 a b
 Childebertus II, *rex Francorum, fautor S. Samsonis* 774 b, 775 a-e, 786 d
 Childebertus, *occiso Sigiberto rege Austrasiæ, ejus loco coronam assumit* 765 a
 Childebertus, *filius Theodorici III, dicitur pater S. Odæ* 429 e f, 430 c d
 Chilpericus seu Ildericus, *Merovingicus infans occiditur* 433 e
 Chilpericus *anno 575 versans Tornaci* 765 c.
Bellum cum Sigiberto gerit 765 c d
 Chramnus, *filius Clotarii I, patri rebellis* 774 d
 Chresti cædis *auctor dicitur Ulpianus* 42 a
 † Christeta, *martyr, culta Eboræ* 577 d
 Christianus, *episcopus Ambianensis sæc. VIII* 143 c, 144 a
 Christina, *soror laica in Monte supra Varesium* 561 a
 Christophorus Alcazar *prætermisus* 580 c
 Christophorus Foroliviensis, *vicarius generalis Observantium, supplicat pro cultu S. Capistrano concedendo* 410 b
 Christophorus Tornielli *ex vicario apostolico creatur prior generalis Servorum B. M. V.* 887 d
 Christophorus de Soldo, *testis oculatus prædicationis et miraculorum S. Joannis Capistrani Brixiae* 287 a
 Christophorus de Varisio, *ord. Min. Observantiae socius et biographus S. Joannis Capistrani* 270 f, 271 a, 516 d. *Eum in itinere Germanico comitatur* 328 c; *ei S. Capistranus commendat provinciam Austriæ* 398 b
 Chromatius, *ut videtur, Græcus, episcopus Metensis* 65 b
 Chrysophora, *sæculo II laudatissima femina, prætermissa* 579 a
 Cibo (Innocentius), *cardinalis abbas commendatarius S. Audoeni Rotomagi* 85 b
 Ciceazelli (Alphonsus) *Umber falsarius* 439 c
 Cicus *pro Francisco* 588 c
 Cid (Nicolaus). *Vide* Zid (Nicolaus).
 † Ciferianus, *episcopus Alethensis* 780 b, 792 c, 793 d
 Cimaroli (Marcus Aurelius), *medicus, testis miraculi a B. Capistrano patrati* 445 f
 Cinelli (Hieronymus Maria), *Servus B. M. V. mutat cellam BB. Sostheni et Joannis Angeli in oratorium* 900 a b
 Cipellis (Joannes Jacobus de), *clericus Laudensis* 886 e
 Circo (Catharinæ de) *filia agonizans ope S. Capistrani sanatur* 536 a
 Clara, *mater Catharinæ resuscitatæ* 457 e
 Clara,

- Clara, filia Jacobi, paralytica ope S. Capistrani curatur 541 a
 Clara, uxor Stephani, cæca a S. Capistrano illuminatur 480 a, 540 e
 † Claudianus, martyr Hierapolitanus 634, 635
 † Claudius, martyr, perperam dicitur filius S. Marcelli martyris 26 d
 Claverinus, patronus causæ de approbando cultu B. Joannis Angeli 896 c
 † Clavinus. Vide † Flavianus.
 † Clementis papæ et martyris manu imposita consecratur metropolita Kioviæ Clemens 868 d; patriarchæ CP. nomen ex SS. diptychis expungit 868 f
 Clemens X papa approbat duo miracula in causa canonizationis S. Capistrani 414 c; transfert S. Paschasii Giennensis festum 9 d
 Clemens papa XI vetat recitari lectiones de SS. Crescio et sociis 584 d e
 Clemens papa XIII permittit officium fieri in honorem B. Joannis Angeli 899 e f
 Clementi papæ seu Guiberto antipapæ epistolam inscripsit quidam metropolita Kioviensis, nomine Joannes 869 d e f
 Clemens, ex recluso metropolita Kioviensis 867 b. Modo inaudito consecratus, anno 1147 868 d e f; bis exulat 868 f
 † Clemens, episcopus Metensis, serpentes in fluvium præcipitat 88 d
 † Clemens an Trevirensis episcopus 616 c d, 617 a
 Clemens de Darleriis, Servus B. M. V 891 f
 Cleopatrina, Daciani præsidis filia, Thessalonice a S. Vientio conversa 153 d
 Clerc (Laurentius le), Cerasiensis abbas 845 f
 † Cleridonia, virgo Sublacensis 4 b
 † Cletus, confessor et diaconus Tibure, prætermisus 582 a b
 Clonius. Vide Atrius Clonius.
 Clotarius I, rex Francorum, socius Rivali, ducis Armoricæ 774 c d f; moritur 767 c
 Clotarius. Vide Lotharius.
 Cobad, rex Persarum 698 d, 699 d e. Vide Cavades.
 Cobella, comitissa Celani, fundum dat ad ædificandum conventum Observantibus Capistrani 306 a-e. Mirabiliter a S. Capistrano sanatur 457 c. Benedictionem S. Capistrani morientis accipit 398 f. Excitatur ad procurandam ejus canonizationem 404 c d
 Coelchu, fons nominis Colcani et Colgani 5 b
 † Coëlus, episcopus in Hibernia, prætermisus 579 d e
 Cokii seu Lofhi (Helena) infirma ope S. Capistrani sanatur 477 b c, 540 d
 Cola (Andreas) claudus ex vulneribus a S. Capistrano sanatur 504 f
 † Colcanus seu Colganus, nomen derivatum a Coelchu sive Colga 5 b c
 † Coleta, reformatrix Clarissarum, literas accipit a S. Capistrano 301 e f, 302 a b
 Colga, fons nominis Colcani et Colgani 5 b
 Collet (Christophorus), episcopus Christopoleos et vicarius in spiritualibus Tullensis 910 a, 914 f
 Collonier, parochus Asianensis 156 b
 † Colmani plurimi in Hibernia 5 a b. Vide Colum.
 † Colmanus, filius Fiddicain, prætermisus 579 d
 † Colmanus, Tuam Grenensis 5 b
 † Colmanus, Cluan Tibrinnensis in Hibernia 579 b c
 Colum, Columba, Columbanus, Colmanus, idem nomen 5 a b
 † Columba, virgo et martyr, in Cornugalliæ 2 e
 † Columbanus monachus, idem qui Luxoviensis abbas, prætermisus 582 d e
 Columna, familia Romana 502 e
 Conanus, rex Britannicæ Armoricæ 794 e
 Conober, Britonum rex 774 d
 Conradus, dux Silesiæ, petit canonizationem S. Capistrani 406 f
 Conradus Cantor, sectarius ab episcopo Cameracensi damnatus 324 e
 Constantinus Copronymus, imperator iconoclasta 171 f
 † Constantino Magno imperatore, florent res ecclesiasticæ in orbe Romano 616 e
 Constantinus, filius Basilii Macedonis imp. 158 e f
 Constantinus, filius natu maximus Basilii imperatoris, moritur 205 d e
 Constantinus, Vsevolodi III filius natu secundus 878 d. Victus a fratre exulat 879 a
 Constantinus, metropolita Kioviensis, Clementis successor, quid gesserit 869 a
 Constantinus II, Kioviæ metropolita 870 b
 † Constantinus ex Septem Dormientibus 3 d e
 Constantius, imperator 677 b e f; episcopum Arianum mittit ad Homeritas 675 seq.
 Constantius, assessor præfectorum Italiæ 563 f
 † Consul, episcopus Comensis. Ejus festum 107 e
 † Convojon, monasterii Rotonensis auctor 150 f, 151 a. Secunda ejus sepultura 154 e
 Corarius (Antonius), cardinalis, episcopus Bononiensis, amicus S. Joannis Capistrani 284 f, 285 b
 Corda cognomen, sæculo ix distinctionis causa impositum 817 a
 † Corentinus, episcopus Corisopitensis 780 b, 792 c, 793 d
 Corivinus (Jacobus), puer a S. Capistrano sanatur 504 e
 † Cornelius papa, cultus Rothnaci 853 f
 † Cornelii et Cypriani cultus Coloniae 64 b
 Corno (Joannes Baptista) præcentor Mediolanensis 898 b; et scriptor 885 c
 Corsignani (Petrus Antonius), episcopus Valvensis et Salmonensis 826 b
 Cosmas, Polocensis episcopus 868 e. Mortuus anno 1156 866 c
 † Cosmas et Damianus, martyres 4 a
 Cosmas Indicopleustes, scriptor Ægyptius, hæresi Nestoriana infectus 689 e f, 690 e, 725 a. Scribit de propagatione religionis christianæ sæc. vi ibid. Versatus Aduli 750 a. Ejus librorum historia 752 c, 753 a
 Cosmus III, magnus dux Etruriæ, promovet SS. Crescii et sociorum cultum 583 et seqq. 601 f et seqq.
 Cosroës I, dictus Anusjirvanus, christianis libertatem sui cultus peragendi largitur 689 d e; num ante obitum baptizatus fuerit ibid.
 Cosroës Parviz, rex Persarum, devictis Æthiopibus, Yemanam occupat 718 f; ejus victoriæ aliæ ibid. et 719 a; ab Heraclio imp. clade afficitur ibid.
 Coss, filius Saida, episcopus Negransensis, Muhameti notus 720 d
 Cotelerius emendatur 681 b
 Couppé, parochus S. Montanæ in diœcesi Bituricensi 860 d
 Crechia, biographus S. Joannis Capistrani 272 b
 Crementius,

- Crementius, *Byzacenus episcopus, refugit iudicium Sedis apostolicæ* 68 f, 71 b
 † Crescii, *Omnionis, Emptii, Cerbonii seu Seraphionis et Pamphilie, martyrum in Thuscia, Acta et cultus* 583 et seqq.
 Crespi Castoldi (Petrus Antonius), *scriptor* 553 e
 Crespi (Petrus Augustinus), *curatus ecclesiæ collegiate S. Joannis Baptistæ de Busto, auctor Vitæ B. Julianæ de Busto* 553 c
 Crillon (Ludovicus de), *commendatarius Grandis Silvæ* 744 a
 Criscens, *Crisconius pro Crescente et Cresconio* 588 f
 † Criscus. *Vide* † Crescius.
 Crisedia, *filia Joannis Aquilani, ope S. Capistrani arida brachio sanatur* 540 b
 † Crispina, *martyr in Africa* 630 b
 Crochi (Antonii) *filius ope S. Capistrani a morte suscitatus* 535 e f
 Cruttendon (C.) *inscriptiones Himyariticas collegit* 666 b
 Curci (Catharina), *epileptica a S. Capistrano curata* 481 f
 Cusanus (Nicolaus), *cardinalis episcopus Brixinensis, legatus pontificius in causa Hussitarum, suboffensus S. Capistrano* 339 c d. *Ejus jussu adest comitiis Ratisbonæ S. Capistranus* 524 d f
 † Cuthbertus, *magister S. Ywii* 4 a
 † Cwerda, *patronus Aber-Erch in Wallia* 764 a d
 † Cyprianus *Carthaginensis, cultus Rothnaci* 853 f. *Ejus sepulcrum secundo milliario a Carthagine sæculo ix visitant pœnitentes Galli* 847 f
 Cyriacus, *abbas S. Eugenii in Xylocirco* 9 c
 † Cyriacus *sive Qiriaoqos, martyr Negrane in Arabia. Vide Azkir.*
 Cyriacus Fulginas, *vicarius Servorum B. M. V.* 892 a b
 † Cyrillus *Alexandrinus excusat Joannis Antiocheni indulgentiam erga Nestorianos* 643 b. *Circumvenitur ab Athanasio Perrhensi* 645 f
 Cyrillus *Scythopolitanus, biographus S. Euthymii* 680 et seq.; *emendatur* 687 f
 Cyrillus, *ex stylita Turoviæ episcopus, floruit circa annum 1150* 867 b. *Ejus epistola ad Basilium hegumenum Kievocryptensem* 870 c, 872 b
 † Cyrus, *lector Tubzacensis* 623 a; *hic ipse de quo in Passione S. Felicis, prætermisus* 578 f
 Czeppac (Margarita) *ope S. Capistrani sanatur* 476 d
- D
- Dacianus, *præses Antiochiæ* 153 c d e
 Dagobertus I, *rex Austrifrancie seu Austrasie* 818 c; *Neustrie dominans* 842 c; *annis xvi Galliam regit* 79 a b; *Aquitaniam donat Cariberto fratri* 132 e; *rex sub annum 629 monasteriis infestus, median bonorum dominicalium aufert* 800 b c, 811 d e
 † Dalbach de Cuil-Collaing 578 f
 † Dalioba *de Cuil-mic-Lurchare, in prætermisus* 579 f
 Dalmatius, *episcopus Cyzicenus semiarianus* 639 e
 Dalmatius (Raimundus), *episcopus Rotensis (Roda)* 131 c
 † Daluath, *episcopus et confessor in Hibernia, prætermisus* 578 e f
 Damianus, *rex Homeritarum. Vide Dhu Nowas*
 Damianus, *episcopus Juriensis, adfuit concilio Kioviensi anno 1147* 868 e
 Damianus, *monachus Cryptensis cum Matthæo et Jeremia Providis laudatur* 864 d
 Damianus, *presbyter Cryptensis* 874 f, 875 b
 † Damianus et Cosmas, *martyres* 4 a
 Darii *fugati memoria celebrata arcu triumphali in India* 567 e
 David, *rex Scotiæ, maritus S. Margaritæ, pater dictus SS. Fiacrii et Syræ* 105 d
 David, *rex Æthiopie, nomen suum communicat oppido Beth-David* 751 b
 David, *archiepiscopus Beneventanus* 839 b
 Dawud seu David, *rex Salihitarum Syriæ, christianus fuisse dicitur* 679 a b; *profligatur a Ghassanidis* ibid.
 Debeauvais (Lud.), *parochus S. Jacobi Parisiis, varia mittit instrumenta circa reliquias SS. Maglorii et aliorum* 779 f
 Decivilis. *Vide* Docibilis.
 Decii imperii initium 599 e; *quando purpuram assumpserit et quando obierit* 588 c. *An Florentiæ versatus sit anno 250* 588 d. *Christianos Florentinos persequitur* 589 f, 590 a
 Decius etiam Trajanus dictus 31 a b
 Delisle (Leopoldus) *laudatur* 862 a
 † Delphinus, *episcopus Burdegalensis* 51 b c
 Demetrius, *patriarcha Alexandrinus* 672 e f, 678 c
 Demetrius, *presbyter, ab incendio ope S. Capistrani liberatur* 482 e
 † Demetrius, *martyr Casinensis* 835 f
 Demetrius, *piscator, ad mortem damnatus a S. Capistrano liberatur* 482 d
 Demonstratus, *alias Timostratus, bello captus ab Almundaro Hirensi* 691 b c
 Denyngton (Joannes). *Vide* Joannes.
 Deodatus, *episcopus Comensis. Vide* Deusdedit.
 Deotharius, *episcopus Arisitensis, S. Firmini Ueticensis frater* 39 b c e
 Derochus, *filius Rivali, dux Britonum* 774 d e
 Descuret, *doctor medicus, visitat ossa SS. Maglorii et aliorum* 779 f, 780 a
 † Desiderius, *episcopus Cadurcensis* 123 a b c
 † Desiderius, *abbas in diocesi Bituricensi* 4 b
 Desvergers (N.) *scripsit de Arabia* 674 d et passim.
 Desjuvre (Gulielmus), *monachus Castellariensis, gaudet apparitione B. Giraldi* 264 b c
 Deusdedit, *episcopus Comensis, finem imposuit in sua diocesi schismati Trium Capitulum* 106 c, 107 b
 Dhu Djadan, *num rex fuerit Homeritarum* 711 d f
 Dhu Nowas vel Dhu Nawas (Zura Ibn Caab, cognomento), *dictus a Syris Dimion* 693 e, 696 d f, 697 a b, 725 a; *a Græcis Damianus, Damnus* 696 d f; *et Dunaan ex Arabico Dhu Nawas* ibid. et 725 a; *ab Æthiopibus Fi-Neas* 696 d f; *occidit regem Homeritarum Dhu Sjnattir et regnum adipiscitur* 693 e f; *quando regnare cæperit* 693 c d; *fit judeus* 694 a b; *ejus cum Æthiopibus bellum duplex* 694 d e, 714 d; *bellum primum cum S. Elesbaa, rege Æthiopum* 722 a; *profligatur, ad montes sese recipit ac paucis post annis aliud contra Elesbaan bellum orditur* 694 e f, 699 c, 742 a b d e, 722 et seqq.; *in bello primo, anno scilicet 519 aut paulo post, urbe sua regia Taphari pellitur* 759 a; *num umquam vicarius fuerit S. Elesbae* 745 a; *princeps crudelis et fraudulentus* 701 f, 721 f; *christianos persequitur et multos martyrio addicit* 699 c d, 701 et seqq.

- et seqq., 722 et seqq., 726 a; *Negranam frustra oppugnat, sed perjurio ingreditur* 702 c, 717 c d, 727 a; *vectigal requirit a Negranensibus et quantum* 727 a b c; *martyres Negranenses in fossam ignitam projici jubet* 708 et seq.; *inde dictus Saheb-al-Okhdud, sive dominus fossæ* 694 a, 708 d; *reges plures ad persecutionem hortatur* 710 c, 724 a b; *hunc in finem scribit ad Almundarum regem Hirensen* 695 c; *ejus epistola ad eundem* 701 et seqq.; *occurrit exercitui S. Elesbæ in hujus expeditione altera* 754 et seqq.; *capitur ab Æthiopicis* 696 c, 756 a; *ab eorum rege S. Elesbæ occiditur* ibid. et 712 b e, 713 c; *num alii principes Homeritæ post eum regnarint* 711 d e f; *num eo regnante passi sint martyres Negranenses Azkir, Cyriacus et socii* ibid.
- Dhu Sjnafir. *Vide* Lakhnia.
- Dhu Thalebani. *Vide* Dus Dhu Thalebani.
- Djabala, *alias* Gamalus, *princeps* Kinda, *Syriam vastat* 687 b
- Djabala III, *rex* Ghassanida 691 c
- Djafna, seu Djofna, *phylarcha* Ghassanidarum 679 b
- Djawharius, *lexicographus* Arabs 676 a b
- † Didacus, *ordinis* Minorum *Observantiæ* 269 c
- Didymus, *Alexandriæ versans, cognoscit statim Juliani apostatæ cædem* 573 b
- Dieu (Le), *secretarii* Bossueti, *de una* S. Syra *Meldensi et Trecensi opinio* 104 c; *novi Breviarii incentor* 106 b
- Dimion, *rex* Homeritarum 696 c d e. *Vide* Dhu Nowas.
- Diocletiani *primum edictum adversus christianos* 625 c; *primum, secundum et tertium edictum* 628 c f, 629 a. *Vicennalia celebrat Romæ* 632 a
- Dido, *Pictaviensis episcopus* 795 e
- Diodorus, *episcopus* Tarsensis, *accusatus hæreseos* 643 d e, 644 a. *Eum nominatim condemnatum non vult* S. Proclus 645 a b
- † Diogenes, *episcopus* Atrebatensis 64 f
- Diogenes, *episcopus* Cyzicenus 647 c
- Dionysius, *cardinalis archiepiscopus Strigoniensis, gratulatur* S. Capistrano *ejus in Hungariam adventum* 357 b
- Dionysii *chronicum* Syriacum 708 b
- Dionysius, *episcopus* Polocensis, *obiit anno* 1183 866 c
- † Dionysius *ex Septem Dormientibus* 3 d e
- † Dionysius, *martyr* Casinensis 836 d
- Dionysius, *filius* Jacobi Aquilani, *jam agonizans ope* S. Capistrani *ad vitam revocatur* 537 d e
- Dioscorus, *patriarcha* Alexandrinus, *in exilium missus* 581 b
- Docibilis seu Decivilis, *dux* Cajetanus, *admittit Saracenos, dein emittit* 828 b c
- Dœringius (Mathias), *Minor Conventualis, sinistre loquitur de* S. Capistrano *et refutatur* 332 d e f, 333 a-c
- Dombal, *pictor* 853 a
- Dominicus, *episcopus* Ambianensis, *sæculo* VIII 144 a c
- Dominicus, *episcopus in Bulgaria* 161 e
- Dominicus Concarul seu Cacal, *abbas* S. Leonis *Tullensis* 913 e, 915 a
- † Dominicus de Florentia *ex ordine* Servorum *B. M. V.* 883 f
- Dominicus de Nancejo, *abbas* S. Mansueti *Tullensis* 913 d e, 914 a e
- † Domitianus, *episcopus* Trajectensis 818 b
- † Domitius, *in agro* Ambianensi *cultus, prætermisus* 557 b
- † Dominus, *in Galliis advena, episcopus* Diniensis 64 f
- Domnus, *episcopus* Antiochenus, *Athanasium episcopum damnat* 645 e, 646 a b c
- Donatianus, *presbyter, filius* Uttonis, *sæculo* IX *disponit de tribus monasteriis in Etruria* 607 b c
- Donatus, *episcopus, legatus* Hadriani *papæ* II *in concilio* CP. 194 f
- † Donatus *e duodecim fratribus* Adrumetanis *socius datus* S. Felici *Tubzacensi* 622 d e
- † Donatus, *idem qui* S. Dorotheus, *martyr* Hadrianopolitanus 23 b f
- † Donatus a Ferrara *ex ordine* Minorum, *prætermisus* 580 e
- Donodeus, *custos monasterii* S. Domnini *in Etruria* 603 d e
- † Dorothea *loco* S. Dorothei, *martyris* Hadrianopolitani 23 c
- Dorothea, *uxor* Emerici *de* Themeswar, *cæca ope* S. Capistrani *sanatur* 476 a, 542 d
- Dorothea, *filia* Stephani, *a* S. Capistrano *sanatur* 479 e
- † Dorothei, *cubicularii* Diocletiani *et martyris, reliquiæ* Aureliani 3 e
- † Dorotheus, *martyr* Hadrianopoli 4 d e; *cultus* Tolosæ 4 f, 5 a; *falso adscriptus* Cæsareæ *Cappadociæ* 8 a; *item* Nicomediæ *et* Trajanopoli 23 et 24. *Item falso dictus* Nicomediensis, *prætermisus* 577 a b
- † Dorotheus, *sacerdos* Apollinis, *Ancyrae in ro-gum pergit cum* S. Theodota *Pontica* 15 b c d
- Dotrewe (Victor), *parochus* Amaniensis, *varia communicat circa cultum* S. Odæ 136 a d
- Dubourg (Thomas III), *abbas* Cerasiensis 845 e
- † Dubricius, *episcopus* Menevensis, *solitudinem petit* 775 f
- † Dulcardus, *Bituricensis, prætermisus* 582 b
- Dulcinus (Gulielmus), *ord. Præd. episc. Lucensis recognoscit reliquias* S. Allucii 231 c, 232 d, 233 f
- Dunaan. *Vide* Dhu Nowas.
- † Dunstanus, *abbas* Glastoniæ, *episcopus* Wigorniensis, *archiepiscopus* Cantuariensis 215 b, 216 d e; *vindicatur a calumnia* 216 e f, 217 a, 218 a-e
- Durth seu Huith (Jacobus) *agonizans, ope* S. Capistrani *reviviscit* 482 d
- Dus Dhu Thalebani, seu Dus Ibn Dhi Thalebani, *Homerita christianus, qui martyria Negranensium nuntiavit* S. Elesbæ, *regi* Æthiopum 712 a b; *hujus, durante expeditione, in Æthiopia vicarius fuisse fertur* ibid.; *alii verius id negant* 712 d f; *num et* Cpolim *iverit* 712 c d. *Multa docuisse fertur* Justinum I *imperatorem* 744 c
- † Dymna, *virgo sæcularis* 139 d; *pro amen-tium valetudine invocata et multis ritibus culta* 853 b c d; *quare pingatur cum domito diabolo* 855 d

E

Eber, Ever, *quid significat in nominibus theutonicis* 823 e f

† Ebergisus. *Vide* † Ebregisus.

Ebedjesu, *episcopus* Dair-Meherak 689 a, 690 d

Ebnarrahebus. *Vide* Petrus.

Ebn Batuta, *scriptor* Arabs 679 a
Ebn-

Ebn-Dhi-Kifan. *Vide* Esimiphæus.

- † Ebregisi seu Ebergisi, *episcopi Trajectensis, Acta et cultus* 818 et seqq. *Ebergisi nominis origo et significatio* 823 e f. *Differt ab Ebergislo* *ibid.*; *corpus Trutmonice* 660 f
 Ebrounus, *magister palatii, dominatur Neustrie* 842 d
 † Ebrulfus *an servavit stabilitatem Benedictinam* 798 d. *Brevis ejus vita* *ibid.*
 Edebridus, *comes S. Fremundi martyris* 848 b
 Edgarus, *rex Anglorum. Uxores Ethelfleda et Ælfdriþa; filius Æthelredus* 223 c e
 † Edmundus, *martyr a quibus cæsus* 848 b c
 Edrisius, *geographus Arabs* 675 f, 676 b
 † Eduardus, *martyr, Angliæ rex* 849 a
 Eduardus I *judicium instituit de nundinis Tavestockiensibus* 225 d e
 † Eduardus, *confessor, Angliæ rex* 849 a
 Eduardus III, *rex Angliæ, confirmat nundinas Tavestockenses* 225 e
 Edulfus. *Vide* Odulfus.
 † Edwulfus *in Anglia rex* 849 a
 Ega, *magister palatii, dominatur Neustrie* 842 d
 El-Azraki, *scriptor Arabs* 674 d
 Electramnus, *episcopus Rhedonensis* 848 a
 † Elesbaas, *rex Æthiopum Axumitarum, sive Habessinorum* 8 c d, 708 b; *filius Taxenæ, regis item christiani, ab Æthiopibus Caleb dicitur* 696 a, 717 b, 718 b c, 724 c; *etymologia nominis Elesbæ* 724 c, 725 a; *num idem sit qui Aidog, seu Anda, vel Adad* 695 f, 696 a b d; *ei attributa videntur aliquot res gestæ regis Amedæ, sive Ala-Amedæ* 725 b c; *a Procopio Hellestheæus dicitur et quare* 685 a, 694 c d : *vide* Hellestheæus; *a nativitate christianus* 696 a b, 697 a b; *ejus bella cum Dhu Nowaso, rege Homeritarum* 693 d, 694 c; *expeditio prima contra Homeritas* 694 d e, 696 f, 714 d, 722 a; *in qua Dhu Nowasum profligat : qui aliquot post annis aliud bellum orditur* 694 e f, 699 c, 742 a b d e, 722 et seqq.; *chronologia ejus belli secundi cum rege Dhu Nowaso* 701 e f, 711 b c; *ei scribit Justinus I, imperator; et Timotheus, patriarcha Alexandrinus, Eucharistiam cum literis mittit* 743 d e f; *classem instruit navium septuaginta* 711 b c d, 747 et seqq.; *et exercitum 120,000 militum* *ibid.* et 712 a d; *ante expeditionem adit S. Pantaleonem* 718 b; *cum classe et exercitu trajicit fretum Bab-el-mandeb* 753 b; *exercitum ducit ipsemet in Arabiam, non vero prorex Aryates* 711 f, 712 a, 713 c d; *Dhu Nowasum profligat et gladio interimit* 712 b c e, 718 c; *Tapharon, urbem regiam, occupat* 755 e f; *episcopum obtinet a patriarcha Alexandrino* 758; *qui factum ut cum patriarcha hæretico communicaverit* 710 d f, 711 a, 713 e f; *proreges ab eo diversis temporibus constituti in Homeritide* 698 et seqq.; *tertio Arabiam adit et proregem agnoscit Abrahamum* 759 b; *in Æthiopiam redit, fit monachus et sanctissime vivit ac moritur* 758 et seqq.; *tempus obitus* 719 b; *ejus laudes* 721 f, 722 a, 761 e; *in Menologiis Armenorum dictus Elizbahaz et Elesbowan* 725 a. *Vide* Aidog.
 † Elesbowan. *Vide* † Elesbaas.
 † Eleutherius *papa omissus in Catalogo Liberriano* 616 b
 † Elfreda, *virgo, filia Eduardi senioris* 214 a
 † Elfreda, *virgo, abbatissa Streneshalæ in Anglia* 214 a
 † Elfrida, *filia Ordgari, comitis Domnoniensis et regis Edgari uxor* 223 b c d e. *Procurat S. Eduardi necem* 223 e
 Elias, *legatus, patriarchæ Hierosolymitani in concilio CP.* 194 f
 Elias, *episcopus Polociae, floruit circa annum* 1128 866 c
 Elias Damascenus, *scriptor Arabs* 671 d
 † Eligius, *Noviomensis et Tornacensis episcopus* 844 a; *ordinatur probabiliter anno* 646 78 f, 79 a-f; *quia laicus, ante ordinationem anno integro probatus fuit* 81 c d
 Elisabeth Austriaca, *conjux Casimiri IV, regis Polonice* 345 e, 346 e; *mater S. Casimiri* 530 e
 Elisabeth Lusitanica. *Vide* Isabella.
 Elisabeth, *uxor Joannis Hunyadi, mater Mathiæ regis, instat pro canonizatione S. Capistrani* 408 f, 409 a b
 † Elisabetha Picinarda *de Cremona ex ordine Servorum B. M. V.* 883 f
 Elisabeth de Reven, *abbatissa S. Cæcilie Coloniensis, auget S. Evergisli honores* 822 a b
 † Elisabeth Senensis *ex ordine Servorum B. M. V.* 883 f
 Elisabeth, *filia Balthasaris pellificis Vilakensis a S. Capistrano curata* 475 c, 540 b
 Elisabeth, *uxor Nicolai sartoris, agonizans per S. Capistranum sanata* 477 c, 536 d
 Elisabeth, *uxor Nicolai Zelesconniz, cancerosa, ope S. Capistrani sanatur* 543 c
 † Elisbahas. *Vide* † Elesbaas.
 Eliseus de Galentiis, *Servus B. M. V.* 891 f
 Eliseus, *medicus, gener Silæ, patriarchæ Nestorianorum* 744 b
 Emeno, *comes, fautor Pippini II* 801 d e
 Emericus, *Castellariorum primus abbas* 262 b
 Emericus, *Capuccinus, transfert Cremifanum S. Candidæ corpus* 580 f
 Emerici de Illye *fili agonizantes a S. Capistrano sanantur* 482 d
 Emericus, *pellifex, herniosus, a S. Capistrano curatur* 542 d
 Emericus, *puerulus contractus, ope S. Capistrani sanatur* 539 a
 † Emptius. *Vide* † Crescius.
 † Endulus, *episcopus Tullensis* 910 c
 Enoch, *nobilis, cæcus a S. Capistrano illuminatus* 480 a, 540 f
 † Enochus. *Vide* † Senochus.
 † Eoain, *Hibernus. Vide* † Joannes.
 Ephraem, *metropolita Kioviensis* 875 a, 876 d
 Ephræm, *episcopus Perejaslaviæ* 880 b
 Ephræm, *episcopus Suzdaliæ* 880 b, 883 a
 Epiphanius, *S. Vincentii Vulturmensis abbas* 827 f
 Erasmus, *monachus Cryptensis* 874 d; *expedit divitias suas in exornanda ecclesia* 866 d
 Erbach (Theodericus de), *archiepiscopus Moguntinus, provocat ad futurum concilium* 385 d
 † Erca, *virgo Hiberna, prætermissa* 579 f
 Erispogius, *anno 851 victor, obtinet a Carolo Calvo comitatum Nanneticum* 794 c c, 813 e
 Erkenbodus, *socius SS. Luglii et Lugliani* 110 b
 Erlichshausen (Ludovicus), *magister ordinis Teutonici* 347 d; *contra rebelles Pruthenos invocat auxilium Sedis apostolicæ* 347 d
 Ernestus Bavarus, *archiepiscopus Coloniensis et episcopus Leodiensis, concedit translationem corporum SS. Justæ et Rufinæ ex Germania in Hispaniam* 28 c d
 1184 Estouteville

- Estouteville (Gulielmus d'), *cardinalis tit. S. Martini in Montibus, Eugenii IV et Nicolai V commissarius in causa canonizationis S. Bernardini Senensis* 513 e
- Esimiphæus, *prorex Homeritarum Arabiæ pro Æthiopibus* 684 a b, 698 et seq. 711 f, 760 a; *num Arabice Ebn-Dhi-Kifan dictus sit* 699 a b
- Ethelredus. *Vide Æthelredus.*
- Ethelstanus, *qui et Livingus, Wellensis, dein Cantuariensis antistes* 224 a b
- † Eva, *socia S. Saturnini martyris* 624 f
- † Eucharis, *episcopus Trevirensis* 616 f
- † Eucharis, *Tullensis episcopus, prætermisus* 582 c d
- Eudo, *dux Vasconiae, regibus Carlovingicis rebellis* 132 f
- Eudocia, *uxor Theodosii Junioris, ante baptismum et nuptias Athenais dicta* 594 d
- Eudoxius, *episcopus hæreticus Constantinopolitanus* 578 d
- Ever, Eber, *quid significat in nominibus theutonicis* 823 e f
- † Evergisus. *Vide † Ebregisus.*
- † Evergisus, *diaconus S. Severini* 61 c
- † Evergisus, *episcopus Coloniensis* 52 f. *Ejus reliquiae putatae, quæ sunt S. Ebregisi* 818 et seqq. *In ejus festo indulgentiæ Coloniæ* 822 c
- Eufhratas, *episcopus Coloniensis* 52 f, 53 b c
- Eugenii Pp. IV pontificatum prædicat S. Capistranus 459 f; *et ejus obitum* 460 a. *Visitatores ordinis Jesuatorum instituit SS. Laurentium Justinianum et Joannem Capistranum* 288 c-f. *Pontifex eligitur secundum vaticinium S. Joannis Capistrani* 297 b c, 511 e. *S. Joannem Capistranum vicarium generalem confirmat* 301 d. *Moritur* 303 b
- Eugenius, *metropolita Kioviensis* 869 d. *Quid sentiat de auctore Paterici* 873 d e, 876 d, 879 d
- Eugenius, *abbas S. Eugenii in Xylocirco* 9 c
- † Eulaliæ, *virginis Barcinonensis, translatio* 2 b
- † Eupelius, *episcopus Comensis. Ejus festum* 107 f
- Euphemianus, *Euchaitarum episcopus e sede sua a Photio pulsus* 203 a
- Euphemius, *patriarcha Cpolitani* 719 f
- Euphrasius, *patriarcha Antiochenus* 717 b, 719 f, 761 e
- Euphronius, *episcopus Turonensis, diaconum creat S. Senochum* 766 b, 767 a b. *Consecrat altare erectum a S. Senocho* 769 f
- † Euphrosyna, *virgo, fundavit monasterium SS. Salvatoris prope Polociam* 866 c
- † Evregisus. *Vide † Ebregisus.*
- Eusebius, *episcopus* 675 d
- Eusebius, *episcopus Ancyranus, reprobatur jurisdictionem episcoporum CP.* 647 f, 648 a
- † Eusebius, *episcopus Comensis. Ejus festum* 107 e
- † Eusebius Samosatensis *extra propriam provinciam episcopos ordinat* 655 d
- Eusebius, *laicus, post Dorylæi episcopus, primus in Nestorium insurgit* 640 e
- Eustathius, *episcopus Ancyranus seu Sebastenus, damnatus in synodo Gangrensi* 191 c
- † Eusterius, *episcopus Salernitanus* 47 c
- † Eustratius, *et socii, MM.* 716 a
- † Euthymius, *martyr Hieropolitanus* 634, 635
- Euthymius, *Novgradensis episcopus, adhæret Isidoro, metropolitæ Kioviensi, post concilium Florentinum* 6 d
- Euthymius, *Perejaslaviæ episcopus, adfuit concilio Kioviensi anni 1147* 868 e
- † Euthymius, *monachus et presbyter, plura monasteria condit in Palestina* 680 d; *apostolus Arabum Scenitarum* 680 et seq.; *eorum coloniam christianam constituit, dictam Parembolen, quam diu regit ibid.; magister S. Sabæ* 682 a; *alii ejus discipuli: Gajanus episcopus Medabæ* 682 b; *Petrus episcopus Parembolæ* 680 et seq. *Convertit plures Saracenos Hirenses* 744 b
- † Eutropii, *episcopi Santonensis, reliquiae inveniantur sinceræ* 230 a
- Eutropius, *historicus, Julianum apostatam bello Persico secutus* 572 f
- † Eutychius, *episcopus Comensis. Ejus festum* 107 e
- † Exsuperantius, *episcopus Comensis. Ejus festum* 107 e
- † Exuperius, *episcopus, Tolosam suam protegit* 52 d
- Ezelo (Franciscus) *agonizans ope S. Capistrani sanatur* 538 a
- F
- Fabbrini (Stephanus), *pictor Florentinus* 900 b
- Faber (Jacobus) *Stapulensis. Agones martyrum* 619 a
- Fabianus de Buda *agonizans a S. Capistrano sanatur* 479 d e, 482 c
- Fabiani (Victor), *S. J. de re hagiographica bene meritis* 446 e
- † Facundus, *martyr, perperam dicitur filius S. Marcelli, martyris* 26 d
- Fagnanus (Jul. Cæsar) *instat in consistorio apud Alexandrum VII pro canonizatione S. Capistrani* 411-414 a b
- Falignus, *plebanus Valliscavæ* 605 c
- † Fauricius *an episcopus Trevirensis* 616 c d, 617 a
- Fauriel *probat diploma Alahonense* 131 b
- † Faustus, *abbas monasterii S. Lucie* 69 b
- † Faustus, *martyr, perperam dicitur filius S. Marcelli, martyris* 26 d-f
- Faymiyun, *Syrus, Negrnam ad fidem christianam perduxisse perhibetur* 692
- † Febronia, *virgo* 716 a
- Febronia Bononiensis, *ex ordine FF. Prædicatorum, prætermisus* 7 e
- Felicitas, *mater S. Romani, diu sterilis* 77 a b
- Felicii (Antonii Francisci) *de SS. Crescio et sociis scripta* 584 et seqq.
- Felix V, *antipapa. Vide Amedeus.*
- Felix Aptungitanus, *Donatista, prætermisus* 582 a, 620 c
- Felix I, *episcopus Catalaunensis* 105 c
- † Felix, *episcopus Comensis. Ejus festum* 107 f
- † Felix Mettensis *videtur intrusus in catalogum Trevirensis* 616 a; *adeoque idem videtur ac falsus S. Felix I Trevirensis* 618 d e
- † Felis, *episcopi Nannetensis episcopatus initium et finis* 799 a, 802 f, 803
- Fernandus Ovalo, *prætermisus* 580 d
- Ferreolus, *episcopus Jaccensis* 132 a
- Ferreolorum *familia nobilis et sancta* 39 d
- † Fiacrius, *frater dictus S. Syre, virginis Meldensis* 104 et seqq. *Filius dictus S. Margaritæ, reginæ Scotiæ* 105 d
- Fidelis (Franciscus), *protonotarius Mediolanensis* 897 e
- † Filibertus

- † Filibertus *Quinciense monasterium curat* 154 a. *Ejus corpus sæculo ix varia in loca defertur* 155 c
- Fillâtre (Joannes du), *episcopus Constantiensis in Normannia* 356 b
- Filz (Josephus Henricus), *decanus Coloniensis* 822 e
- † Findganus, *filius Airchinnig, prætermisus* 579 e
- Fineas i. e. Dhu Nowas, *rex Homeritarum* 717 b. *Vide Dhu Nowas.*
- † Fintanus, *abbas de Cluain-Ednagh* 579 c
- † Firminus, *episcopus Uceticensis* 39 d e
- Firuzabadus, *auctor Camusi* 696 a
- † Flavianus, *episcopus Comensis, implicitus schismati Trium Capitulorum* 106 c, 107 e
- † Flavianus II, *episcopus Comensis. Ejus festum* 107 f
- † Flavianus, *martyr Hieropolitanus* 634, 635
- † Flavianus, *martyr Nicomediensis* 23 d
- Flavianus *cædis auctor dicitur Ulpianus* 12 a
- † Florebertus, *episcopus Leodiensis, elevat corpus S. Odæ et aliorum sanctorum reliquias* 135 e f, 139 e f, 141 e
- † Florentini, *confessoris, genere Scoti, culti in pristina diœcesi Tullensi, Acta et cultus* 850 et seqq.
- † Florentius, *episcopus Trevirensis* 616 c d
- Florentius, *S. Gregorii Turonensis pater* 824 e
- † Florus, *martyr, prætermisus* 582 b
- Florus *dirus persecutor christianorum in Numidia* 630 b
- Fogginius (Joannes Baptista), *architectus Florentinus* 601 f, 602 a
- † Foillani *martyris festum* 8 d
- Folcmaro, *episcopo Coloniensi, dicata S. Brunonis, ejus decessoris, Vita* 818 f
- Follinii *investigationes de pristino Florentiæ ambitu* 587 e
- Fontanini (Justus) *immiscetur controversiæ de Actis SS. Crescii et sociorum* 584 c
- Forgeais (Arthur) *egregium opusculum de plumbis effigiatis, in Sequana repertis, laudatur* 840 f
- Foro (Guilielmus de), *civis Tullensis* 914 a
- † Fortunatianus, *lector, perperam sociatus S. Felici, episcopo Tubzacensi et martyri* 619 f et seqq.
- † Fortunatus an *episcopus Trevirensis* 616 c d, 617 a
- † Fortunatus, *socius additus S. Felici Tubzacensi* 8 a b
- † Fortunatus alter, *Salerni cultus, perperam socius additus S. Felici Tubzacensi* 622 d
- † Fortunatus seu Fortunatius, *ex turma duodecim fratrum, prætermisus* 576 e
- † Fortunatus cum sociis, *prætermisus* 576 e
- † Fortunatus *Vercellensis sancte vivit in agro Senonensi* 65 e
- † Framechildis, *mater S. Austrebertæ* 137 e
- Franchis (Jacobus de), *testis vocationis S. Joannis Capistrani* 278 d e f
- † Franciscus Assisias *novem observat Quadragimas* 446 e; *S. Joannem Capistranum ad ordinem suum invitat* 279 c
- Franciscus de Gotiis, *Servus B. M. V.* 891 f, 892 a
- Franciscus *Hungarus, ordinis Observantium, Belgradi moratur* 370 b
- Franciscus *Lardegarius, presbyter Ord. S. Franc., anno 1566 a Calvinianis occisus* 7 e f
- Franciscus a Papia *per visionem certus redditur, favere Deum Observantibus* 304 e f
- Franciscus a Saxoferrato, *reformator VV. Clarissarum* 307 f
- † Franciscus *Senensis ex ordine Servorum B. M. V.* 883 f
- Franciscus, *filius Antonii, ab epilepsia ope S. Capistrani liberatus* 541 c
- Franciscus, *filius Joannis, a morbo pestifero ope S. Capistrani liberatur* 544 e
- Franco, *Rothomagensis episcopus* 845 a; *baptizat Rollonem, ducem Normannorum* 100 a
- † Fremundi, *eremiti et martyris in Anglia acta et cultus* 847 d e f, 848, 849. *Confusus cum S. Fromundo, episcopo Constantiensi in Normannia* ibid.
- Fresnel (Fulg.) *scripsit de Arabiæ historia antiqua* 662 a, 674 f; *ejus sententia de situ Taphari* 676 a; *confutatur* 676, 900
- Fridericus III, *imperator, advocat S. Capistranum, ejusque Fratibus conventum Viennæ fundat* 309 a b, 465 b, 468 a. *Scribit ad Nicolaum V pro defensione Observantium* 314 f, 315 a-e. *Petit mitti ad se S. Capistranum* 328 b c. *Inimicitias habet cum Ladislao, Hungariæ rege* 385 d. *Coactus tradit Ladislaum Bohemis* 549 f, 550 a; *urget canonizationem S. Capistrani* 406 c d e
- Fridericus I, *dux Lotharingiæ* 851 e
- Fridericus, *dux Saxonie, honorifice S. Capistranum excipit* 340 f
- Fridericus I, *archiepiscopus Coloniensis, donis ornat ecclesiam S. Severini* 55 d
- Fridericus, *episcopus Ultrajectinus, sæc. xv* 293 b
- Fridericus *ordinis Observantiæ, interpres S. Capistrani Wratislaviæ* 344 b
- † Fromundi, *episcopi Constantiensi in Normannia, gesta et cultus* 842 et seqq.
- † Fromundus, *martyr. Vide † Fremundus, martyr.*
- Fromundi, *monachi Rothonensis, facinus et pœnitentia* 847 e f, 848 a
- Fronimus, *ut videtur, Græcus, episcopus Metensis* 65 b
- † Frontinus, *qui et S. Fronto, Petragoricensis apostolus habetur et dicitur a S. Petro Florentiam et in alias partes missus* 586 e f
- † Fronto, *idem habitus ac S. Frontinus, missus a S. Petro et Petragoricensium apostolus dictus* 586 e f
- Frotharius, *Tullensis episcopus* 909 e
- † Fructuosus seu Fructus, *Segoviæ cultus, prætermisus* 582 b
- † Frumentius, *Æthiopie seu Abyssiniæ apostolus et episcopus Axumis, a S. Athanasio ordinatus* 8 c, 670 e f, 671 a, 677 e
- Fulradus, *medio sæculo ix præpositus Ensionensis* 814 e
- Fulbertus, *archidiaconus, B. Maurilio Rotomagensi a consiliis* 75 f
- Fulbertus, *archidiaconus Rotomagensis, moritur monachus* 75 f, 76 a
- Fulco, *archiepiscopus Remensis, regem coronat Carolum Simplicem* 209 a; *necatur* 209 b
- Fulco, *pater B. Giraldi de Salis* 254 c
- Fulco, *frater B. Giraldi de Salis* 254 d, 258 a
- † Felicis I, *habiti episcopi Trevirensis, Acta et cultus* 615 et seqq.
- † Felix, *presbyter Nolanus et S. Felix Romanus confusus cum S. Felice Tubzacensi. Hinc hujus corrupta Acta* 621 d e f
- † Felicis,

- † Felicis, *martyris et Tubzacensis episcopi, Acta et cultus* 8 a b, 599 c d, 615 c, 618 et seqq.
 † Felix, *socius S. Saturnini martyris* 624 f
 † Felix, *martyr Nicomediensis* 23 d, 634, 635

G

Gabalus. *Vide Djabala.*

- † Gabriel, *archangelus, invocatus ab Æthiopibus, eos servat* 756 a. *Tribus diebus annis singulis eum colunt* 757 b. *Arabes etiam noverunt* ibid.
 † Gabriel de Florentia *ex ordine Servorum B. M. V.* 883 f
 Gabriel, *pseudopapa Fratricellorum* 324 d
 † Gabriel Ferretti, *ordinis Minorum Observantiae* 269 e
 Gabriel de Verona, *socius itineris germanici S. Capistrani, post S. R. E. cardinalis* 328 c, 516 d; *vicarius provinciae Austriae* 398 b. *Originem suam prodit* 455 c d
 Gabriel, *filius Dorotheae Brunensis, agonizans a S. Capistrano curatur* 519 f
 Gajanus, *episcopus Medabae in Arabia deserta* 682 b
 Galerius Maximianus, *incentor Diocletiani ad persequendos christianos* 629 a
 Gamaliel, *rabbini, a S. Joanne Capistrano ad fidem conversus* 291 e, 449 a, 599 d e
 Gamalus. *Vide Djabala.*
 Gamardus, *frater S. Firmini episcopi Ucetensis* 39 d
 Gaphar (Michael), *testis miraculorum Villaki patrum* 478 c
 † Garimas. *Vide* † Garumas 8 c
 Garsias, *archiepiscopus Ausciensis* 123 f
 † Garumas, *idem qui Isaacus, abbas Habessinus* 8 c
 Gaspar, *filius Valentini, a morbo caduco sanatur per S. Capistranum* 455 e, 541 b
 Gaudentius, *episcopus Salernitanus* 47 c
 † Gaudiosus, *episcopus et patronus Turiasonensis* 8 f
 Gaufridus, *episcopus Carnotensis, testis coryli prodigiosi* 22 c d
 Gaufredus de Montbray, *Constantiensis episcopus* 842 e
 Gauterius, *Aurelianensis episcopus, S. Martini Turonensis alumnus, consanguineus S. Herifridi* 207 a c, 210 d, 212 f
 Gauterius, *archiepiscopus Senonensis* 208 d, 213 a; *regem coronat Odonem* 209 a, 213 a
 Gauzberga, *cæca, sæculo ix curata ad sepulcrum S. Martini Vertavensis* 816 e
 † Gauzelinus, *Tullensis episcopus, transfert S. Amonis reliquias* 909 e f
 Gauzelinus, *monachus Claravallensis, prætermisus* 7 b
 Gazin (Joan. Paulus), *testis miraculi S. Capistrani* 419 e
 Gebo, *pseudo-imperator* 174 c
 Gellius, *dux Arabiae, num fuerit ab Origine ad fidem conversus.* 678 d
 † Generosus, *Ensonensis abbas* 813 e
 † Genesis *ejusque filius S. Genesis* 8 d
 † Genulfus, *episcopus Cadurcensis* 860 f
 Georgius, *Vsevolodi III filius* 878 d; *bellum indixit fratri suo Constantino* 878 d; *eumque vicit ad Lipicam* 879 a
 Georgius Dolgoruki, *Suzdaliæ dux, favet Niphonti, episcopo Novgorodensi; Clementi vero adversatur* 868 f. *Sede pellit Clementem metropolitanam* 868 f. *Niphontem libertati restituit* ibid.
 Georgius Suzdaliensis *sacrarum reliquiarum cultor eximius* 879 b
 Georgius, *pseudo-patriarcha Alexandrinus* 677 e
 † Georgius Cappadox *Antiochiam venisse dicitur* 153 c
 Georgius, *dux græcus, sæculo viii Beneventum occupat* 837 e, 839 c
 Georgius Hungarus, *ordinis Observantium, Belgradi moratur* 370 b
 George, *filia Michaelis Curopalatae, soror S. Ignatii patriarchæ* 168 c
 Geraldus, *episcopus Engolismensis, dicitur fundasse Bornetum* 252 f, 253 a
 Geraldus seu Gerbaldus, *episcopus Leodiensis, prætermisus* 579 f
 † Gerardus, *episcopus Tullensis, consecrat oratoriolum S. Florentini in paræcia Domni Germani* 857 c d e f. *S. Mansueti abbatiæ auctor* 914 c; *dat S. Mansueti monachis altare S. Florentini in parochia Bonnet* 851 e f, 852 a; *an coluerit SS. Alcham, Celsinum et Ursum decessores* 910 c
 † Gerardus, *fundat monasterium Sylvæ Majoris* 83 e
 Gerardus, *monachus S. Medardi, auctor Vitæ S. Romani* 74 f, 75 a b
 Gerardus. *Vide Gherardus.*
 Gerberga, *mater Lotharii regis Franciæ, soror S. Brunonis Coloniensis* 660 a
 Gerburga, *Gandersheimensis abbatissa, prætermissa* 580 a b
 † Gereboldus, *episcopus Bajocensis* 799 e
 Germanus, *episcopus Novgorodiæ* 880 b
 † Germanus Parisiensis *quando obiverit* 765 a b c
 Germanus, *monachus Camaldulensis, dicitur ex Anglia reliquias SS. Maglorii et Samsonis Uranum transtulisse* 781 a, 782 b
 Gerville, *scriptor Normannus* 843 b
 † Gervinus, *abbas Centulensis, sacellum ædificat in honorem S. Gratiani martyris* 19 c d
 Gesenius *quid censuerit de regione Ophir* 665 b; *de lingua Himyaritica* 666 b
 Ghentius (Joannes), *canonicus regularis Viridis Vallis* 848 b
 Gherardi (Gherardus), *canonicus Florentinus, visitat anno 1659 reliquias S. Crescii et sociorum* 609 e f
 Gherardus. *Vide Gerardus.*
 Gialdini (Felix) *Pisciensis de Actis Sanctorum bene meritus* 228 f
 Giambullarius (Petrus Franciscus), *scriptor Florentinus* 583 e
 Gilbert, *vicarius generalis Constantiensis* 842 c
 † Gilbertus, *ordinis Præmonstratensis canonicus, prætermisus* 576 a b c. *Ejus festivitatis historia* ibid.
 Ginori (Philippus), *Florentinus* 900 d
 Girardus, *clericus ex castro Clamicejo, blasphemans: miracula S. Bernardi Claravallensis puniuntur* 333 d
 Gislus *quid significat in nominibus theutonicis* 823 e f
 Giso, Gizo. *Vide Ceizo.*
 Gisis *quid significat in nominibus Theutonicis* 823 e f
 Gizel (Innocentius), *archimandrita Kioviensis, edidit*

- edidit slavonice Patericon Kioviense 865 a.
 Gizeliana Paterici editio expenditur 865 a b
 Goar, rex, sociatus Alanis 765 f
 † Goda, culta in Héron prope Leodium 5 e
 Godelgaudus, presbyter et decanus S. Remigii
 Remensis 150 b c. Ejus Sacramentarium ibid.
 † Godefridi, comitis Cappenbergensis et canonici
 *Præmonstratensis, reliquie in Tongerloa 1 c
 † Godefridus loco S. Gilberti 576 b
 † Gohardus, episcopus Nannetensis, occisus a
 Normannis 800 e
 Gondi (Carolus Antonius abbas de), secretarius
 Cosmi III, ducis Etruriæ, promovet SS. Crescii
 et sociorum cultum 583 et seqq.
 Gondia familia in S. Crescium pia 602 b d
 Gonor, uxor Richardi, primi Normannorum re-
 gis 844 d
 Gonzalez (Eusebius), ord. Minor. Observantiæ,
 biographus S. Joannis Capistrani 271 e
 † Gorgonii, cubicularii Diocletiani et martyris,
 reliquie Aurelianis 3 e
 † Gotha an eadem ac S. Goda, culta in Héron
 prope Leodium 5 e
 † Gourda. Vide † Cwerda.
 Gozelo, dux Lotharingiæ, pater Odæ comitis
 128 e
 Grallonus, rex Britannicæ Armoricæ 794 e
 † Gramatius, episcopus Salernitanus 47 e
 Grandgagnage egregie de veteribus nominibus
 locorum diocesis Leodiensis scripsit 821 c
 † Gratiani, martyris Ambianensis, Acta 18 et
 seqq.
 † Gratianus, episcopus Telonensis in Provin-
 cia 9 d
 † Gratianus, martyr cæmeterialis Romanus,
 Toletum translatus 7 a
 † Gregentius, archiepiscopus Tapharensis in
 Homeritide 713 c e; quando sederit 714 a;
 ejus disputatio cum Erbano judæo 720 d
 † Gregorius Magnus dubie Benedictinus 67 a.
 Ejus dialogi lecti ab scriptore Actorum
 SS. Crescii et sociorum 585 b d e
 Gregorii IX, papæ, consiliarius S. Bartholo-
 mæus de Bragantia 3 c d
 Gregorius XIII sanctarum albo inscribit S. Pa-
 rasceviæ Polocensem 866 d
 Gregorius papa XV ad universum ordinem Mino-
 rum extendit cultum S. Capistrani 410 c-f,
 441 a
 Gregorius papa XVI indulgentias concedit Co-
 lonienses causa translationis reliquiarum
 S. Evergisi, imo S. Ebreghisi 822 f, 823 a
 † Gregorius Decapolita Bistricii in Valachia
 cultus dicitur 434 c; et quidem pro S. Joanne
 Capistrano 915 f
 † Gregorius Armenus seu Illuminator 204 f,
 205 a
 † Gregorius, Nicopolitanus seu Armenus epi-
 scopus, Pitiveri in Galliis 802 c
 Gregorius Asbesta, Syracusanus episcopus, ex-
 auctoratus, Photium sacrilege consecrat 177 e,
 180 a b
 † Gregorius Turonensis quando scripserit Glo-
 riam confessorum et Historiam Francorum
 764 c. Quare a S. Felice Nannetensi aversus
 800 d. Multa omittit in sua historia ibid.
 Gregorius, monachus Cryptensis 874 f
 Grimoaldus, episcopus in Bulgaria 161 c
 Grimoardus, frater B. Geraldii, abbas Alodiæ,
 dein episcopus Pictaviensis 253 b c, 257 e f
 Gualdricus, episcopus Autissiodorensis, insti-
 tuit sæculo x in sua diœcesi processiones ban-
 nales seu vectigales 861 f, 862 a
 Gualterius, abbas Quinciensis 155 f
 † Gualteri, confessoris, translatio Laude Pom-
 peja 3 d
 Guastuccius (Gabriel Maria) Camaldulensis mit-
 tit varia instrumenta circa reliquias SS. Ma-
 glorii et Paschasii 782 b
 † Gudula, virgo sæcularis 139 e; ab Oda du-
 cissa transfertur 128 c d
 Gueferius a Lamberto, Nannetensi comite, Her-
 badillam regionem obtinet 797 a
 Guibertus, pseudo-papa, sub nomine Clemen-
 tis III 869 e
 Guicton, patronus plurimum monasteriorum in
 Etruria 603 c
 Guido, cardinalis Prænestinus, legatus in Bel-
 gio 862 b
 Guido, marchio Spoletanus, Benevento expellit
 græcos 837 e, 839 d
 Guido, notarius conscribit miracula S. Capi-
 strani Villaki 478 c
 Guido Italicus, civis Villakensis, examinatore
 miraculorum S. Capistrani 545 b
 Guilielmus Nothus, rex Angliæ. Prioratus
 S. Fromundi 842 e
 Guilielmus Rufus seu II, Angliæ rex. Placitum
 habet anno 1092 de munerio de Whurintuna
 224 f, 225 a
 Guilielmus Caput de Stupa, comes Pictaviensis,
 paciscitur anno 943 cum Alano Barbatorta de
 pluribus pagis ad Ligerim 151 b c
 † Guilielmus, archiepiscopus Eboracensis adver-
 sarium electionis suæ habet S. Bernardum
 165 f
 Guilielmus, episcopus Engolismensis, confirmat
 fundationem Borneti, olim factam 252 f
 Guilielmus I, episcopus Pictaviensis, adest se-
 pulchræ B. Giraldis 262 c
 Guilielmus II Adelelmus seu Adelenius, episco-
 pus Pictaviensis 261 e, 262 e
 Guilielmus de Bona Anima, archiepiscopus Ro-
 thomagensis, transfert corpus S. Romani
 82 c d
 Guilielmus, archiepiscopus Rothomagensis, con-
 secrat templum Fiscannense 846 e
 Guilielmus I, dux Montium, ædificat turrin
 maximam ecclesiæ S. Severini 55 d
 Guilielmus, dux Oppaviensis, excitat cives suos
 ad succurrendum necessitatibus Observan-
 tum 313 d
 Guilielmus, abbas Fiscannensis 846 b
 Guilielmus Monachus, prior S. Laudi Rotho-
 magensis 845 b
 Guilielmus Botellarius an Carthusiæ Majori
 dedit prioratum Hamensem 844 d
 Guilielmus de Casali, primum socius ministri
 generalis Ordinis S. Francisci, dein minister
 generalis 295 e, 296 b c e f
 Guilielmus de Hildenissem, sectarius ab epi-
 scopo Cameracensi damnatus 324 e
 Guilielmus de Houmetz restituit S. Fromundi
 prioratum 842 e f
 Guilielmus Petri, ejusque fratres fundant mo-
 nasterium Calertii 242 f, 243 a
 Guilielmus, nobilis Melioratæ, imperator Fra-
 ticellorum 324 b
 Guimundus, episcopus Aversanus 833 f, 838 c
 Guimundus, abbas Tavestochiensis 225 a
 † Gumberti officium Aveniæ in diœcesi Re-
 mensi 157 d
 1186 Gundicarum,

- Gundicarus, *servus S. Viventii* 453 f
 Gunfridus, *S. Bernardi Claravallensis notarius* 333 c
 Gunnus *loco Hygini* 574 e
 Guntramnus, *rex Burgundiæ* 775 a
 Gurvand, *rex Britannicæ Armoricæ* 843 e
 Gyrus. *Vide Cyrus.*
- H
- H**abiate (Bernardinus de) *sepelit B. Julianam et ab ea curatur* 560 e
 Haclii seu Helye (Joannis) *uxor epileptica a S. Capistrano curata* 482 a
 Hadjr, *seu Agarus, Syriam vastat* 687 b
 Hammer-Purgstall (J. von), *scriptor historicæ literariæ Arabum* 683 f
 Hamyar. *Vide Himyar.*
 Hamza Isfahani *seu Ispahanensis* 694 a b, 711 f
 Hareth, *id est vir lucrosus* 759 b
 † Harethæ *nominis origo* 759 b
 Harewi, *scriptor Arabs* 674 d
 Harigerus. *Vide Herigerus.*
 Harith seu Arethas, *rex Kinda et Maad* 683 f
 Harith-el-Aradj seu Arethas V, *rex Ghassanida, Almundarum Hirenses dolo perimi jubet* 691 a c
 Haroldus, *rex Danorum, immittit suos milites in Armoricam* 778 f
 Hathas (Ursula) *paralytica a S. Capistrano curatur* 479 f
 Haz (Joannes XII), *episcopus Olomucensis, Indulgentiam tribuit fautoribus Observantium* 343 e. *Fautor S. Joannis Capistrani* 466 c, 469 a
 Hedervara (Ladislaus), *episcopus Agriensis, petiit ut S. Capistranus visitet diocesim suam* 357 c d
 Helenæ *filius agonizans per S. Capistranum ad vitam revocatur* 482 a
 Helena, *uxor Brivii Villakensis, cæca a S. Capistrano sanatur* 476 f
 Helena, *uxor Jacobi, contracta a S. Capistrano sanatur* 479 f, 539 e
 † Helesbas. *Vide † Elesbaan.*
 Helladius, *biographus S. Basilii* 573 b c
 Hellestheæus 698 c d e f. *Vide † Elesbaas.*
 Helvidis, *uxor comitis Mondiderensis, fundat ecclesiam et collegium clericorum in honorem SS. Luglii et Lugliani* 412 a
 Helyæ *filius ope S. Capistrani ad vitam revocatur* 536 a
 † Hemeterius, *martyr, perperam dicitur filius S. Marcelli martyris* 26 d-f
 Hemeth seu Nemeth (Demetrius) *agonizans per S. Capistranum ad vitam revocatur* 482 b, 537 d
 † Henricus, *imperator, plura in Italia fundat monasteria* 603 f
 Henricus Auceps, *imperator, pater S. Brunonis Coloniensis* 659 e
 Henricus I, *rex Angliæ, nundinas concedit Tavestockiensibus* 225 d e
 Henricus III, *Angliæ rex, sanctos reges recenset* 849 a
 Henricus VI, *rex Angliæ, permittit abbati Tavestockiensi ut sibi Romæ procuret insignia pontificalia* 225 f, 226 a. *Interimitur* 461 c, 464 e
 Henricus VIII, *rex Angliæ, admittit abbatem Tavestockiensem in parlamentum* 226 a d.
- Idem cœnobium suppressit.* ibid.
 Henricus, *cardinalis, primus archiepiscopus Eboræ in Lusitania* 577 d
 Henricus de Noya, *decanus S. Petri Trecensis* 105 d
 Henricus Garni de Gondricuria, *prior prioratus de Rinello* 914 a
 Henricus de Valliscolore, *ex ordine Minorum, episcopus Christopoleos, vicarius in spiritualibus episcopi Tullensis* 913 d f, 914 f
 Henschenius *emendatur* 681 b
 Her seu Hera *aliquibus est nomen patris S. Joan. Capistrani* 273 e
 † Heraclianus, *episcopus, idem forte qui Pisauriensis* 582 d
 Herbersteinus *commemoratur* 869 d f
 Herbinus *ministerii evangelici partibus fungebatur Vilnæ in ecclesia Saxonica* 872 f. *Ejus error circa auctorem Paterici* 872 c f. *Laudatur* 867 c d, 868 b, 872 d e
 † Herculanus: *plures hujus nominis martyres* 237 b
 Herezegh (Raphael), *archiepiscopus Colocensis et Vacciensis, subscribit epistolæ Hungarorum, opem S. Sedis contra Turcas implorantium* 358 c. *Invitat S. Capistranum in diocesim suam* 360 b. *Conscribit militem pro bello sacro* 370 e
 Heribertus, *comes Viromanduorum, abbatiam S. Medardi Suessionensis invadit et filii legat* 75 b
 Hericus, *monachus Autissiodorensis, scriptor* 206 e f
 Herigeri seu Harigeri, *Laubiensis abbatis, laudes litterariæ* 818 b. *Quam egregius historicus* 647 a b
 Herimbertus, *amicus B. Herifridi Autissiodorensis, verisimiliter clericus* 213 d
 Herimannus, *episcopus Tullensis, transfert S. Amonis corpus* 909 f, 914 e
 Herlemundus, *episcopus Cenomannensis, fit monachus in Duobus Gemellis* 799 e
 Hermannus I, *cognomento Pius, archiepiscopus Coloniensis, devotus S. Severino* 54 e
 Hermannus II, *archiepiscopus, renovat ecclesiam S. Severini* 55 c d
 Hermannus III, *archiepiscopus Coloniensis, S. Severini reliquias in novam capsam transfert* 55 d
 Hermannus Italus, *auctor sectæ Fraticellorum* 325 a
 Hermannus (Petrus), *biographus S. Joannis Capistrani* 272 b
 Hermann (Amandus), *ord. Minorum Observantium, biographus S. Joannis Capistrani* 274 f
 Hermentrudis, *conjux Caroli Calvi* 132 e
 † Hermes *quare pingatur cum domito diabolo* 855 d
 Heswi seu Æscwy, *episcopus in comitatu Warwicensi* 848 b
 Heut (Agatha), *a cancro per S. Capistranum liberata* 480 d, 543 a
 † Hieronymus, *advenientibus Saracenis gentilibus, Bethlema fugere cogitur* 683 a
 † Hieronymus de Burgo sancti Sepulcri *ex ordine Servorum B. M. V.* 883 f
 Hieronymus de Mediolano, *ordinis Observantium, socius itineris Germanici S. Capistrani* 328 c, 516 d
 Hieronymus Utinensis. *ord. Min. Obs. socius et*

- et biographus S. Joannis Capistrani* 271 b c.
Ejus eloquentia laudatur 390 c. *Infirmus in locum Aconya dimittitur* 392 c. *Sanatus reddit ad S. Capistranum* 393 c d
- Hieronymus de Zenariis, *servus B. M. V.* 891 f
- † Hilarion, *abbas in Palestina, prætermisus* 577 a. *Ex Apostolis fuit Ghassanidarum Arabiæ Petrææ, imprimis civitatum Elusæ et Majumæ* 680 b c d
- Hilarion, *monachus Cryptensis* 875 a, 880 b
- † Hilarius, *episcopus Pictaviensis. Usque ad Ligerim extendebatur ejus jurisdictio* 796 a b. *Ad eum venisse dicitur ex Samaria S. Benedictus Quinciensis* 152 f, 153 a
- † Hilarius, *sæculo xi Vulturensis abbas* 828 ef, 838 a b
- † Hilda (S^{ie} Houx), *virgo martyr* 138 d
- † Hildebertus. *Vide* † Hildevertus.
- Hildeboldus, *cæcus ope SS. Petri et Marcellini sanatus* 799 e
- Hildericus seu Huldericus, *episcopus Constantiensis in Normannia* 843 f, 844 a
- † Hildeverti seu Hildeberti, *episcopi Meldensis, Reliquiæ Rotomagi* 86 a
- Hilduinus, *comes Mondiderensis* 109 e, 111 f, 112 b
- Hildulfus, *archiepiscopus Rotomagensis, S. Romani prædecessor* 78 e, 81 e f
- Himyar seu Hamyar, *rex Sabæorum sive Homeritarum* 669 c, 684 b, 725 a
- † Hippolytus *num episcopus fuerit in Arabia* 674 c
- Hippolytus Porro, *biographus B. Joannis Angeli* 885 a b
- Hispan (Helena), *in partu periclitans, per S. Capistranum salvatur* 481 b c, 543 d
- Hodjr, *alias Hadjr, Agar, rex Kinda et Maad* 683 f, 684 a
- Hoëlus Magnus, *rex Britannicæ Armoricæ* 794 e
- Hofsmyt de Dursten (Rutgerus), *presbyter Coloniensis* 822 c
- † Hoilda. *Vide* † Hilda.
- Hongo. *Vide* Zongo.
- Honofrius de Seggiano *B. Joannem Capistranum novitium multis exercet* 281 d
- Horogh seu Thokax (Blasius), *pene mortuus, a S. Capistrano sanatur* 479 d
- Houmetz. *Vide* Guilielmus et Robertus.
- Hubba, *dux Normannorum, auctorum cædis S. Edmundi* 848 b c
- † Hubertus, *episcopus Leodiensis, ex principibus Aquitanis* 133 f, 134 a d, 137 d, 140 c d, 142 e. *Sedem episcopalem Leodium transfert, ejus corpus elevatur a S. Floreberto* 134 d, 135 f
- Hughierus, *an episcopus Constantiensis in Normannia* 844 a b
- Hugo Capetus, *Franciæ dux, postea rex, reliquias S. Maglorii et aliorum Parisiis recepit* 779 a b, 792 e, 793 b
- Hugo, *archiepiscopus Rothomagensis* 75 c
- Hugo de Hazardis, *Tullensis episcopus* 910 a, 914 f
- Hugo Calvus, *archidiaconus Tullensis* 858 d
- Hunaldus, *dux Vasconicæ, regibus Carlovingicis rebellis* 132 f, 133 e
- Hunyad (Joannes), *belli dux Hungarus* 329 c, 473 c. *Vocat S. Capistranum in arcem suam, ut nulum a peste liberet* 357 e. *Offert milites, suo sumptu ad bellum sacrum armandos* 358 d e. *Jubet omnes pseudo-presbyteros Valachorum ejici* 359 d e. *In auxilium Belgradi accurrit* 363 b, 370 d e, 532 b. *Classem Turcicam destruit* 371 f, 372. *Desperat liberationem Belgradi* 376 a-d, 377 d, 378 b, 471 c. *Aggredi Turcas vetat* 379 b c, 471 e. *Ladislaum regem de victoria instruit* 382 c-f. *Piissime obit, assistente S. Capistrano* 384 c, 386 a-f, 474 a. *Sepelitur Albiæ Juliæ* 386 f. *Luctus in ejus morte* 387 a b e. *Controversias habet cum Ulrico, comite Ciliæ* 464 c
- † Hura, *qui et Waris, martyr in Æthiopia* 4 e. *Vide* † Blasius, † Arethas.
- Hussenot (Paulus), *parochus Gondulficurtis, canonice visitat S. Florentini reliquias* 857 b
- Hussitæ, *eorum errores exponuntur* 333 f, 334 a b c. *Multi a S. Capistrano reducuntur* 335 e f, 500 d e f, 501 a b. *Compactatis quibusdam causam suam apud PP. Basileenses defendere conantur* 337 c-f, 338, 339 a. *Wratislavia expelluntur* 343 c d. *Similiter Cracovia* 346 e f, 347 a. *Numerus reductorum ad ecclesiam* 367 b, 465 f
- Hutmacher, *parochus Coloniensis* 823 b
- Hyginus, *qui fingitur S. Macarium Romanum visitasse* 565 d, 566 c
- Hypatius, *presbyter monasterii Charsicæ seu Charsiani* 916 b
- I
- J**aasaphus Krokovski, *archimandrita Kievocryptensis* 876 f
- † Jacobus *Frater Domini, specialis patronus S. Ignatii CP.* 199 f, 200 a, 203 f; *ejus humerale S. Ignatio donatum* 199 f, 200 a, 203 f
- † Jacobus, *apost. et episc. Hierosol.* 3 a
- † Jacobus Eleemosynarius *ex ordine Servorum B. M. V.* 884 b
- † Jacobus Illyricus seu de Bitecto, *ordinis Minorum observantiæ* 269 c
- † Jacobus Intercisus *t tormenta non sentit* 16 f
- Jacobus Laggerius, *laicus minorita, anno 1566 a Calvinianis occisus* 7 e f
- Jacobus a S. Petro, *ex ordine FF. Prædicatorum a Mauris occisus* 7 d
- † Jacobus Philippus Bertonus, *Servus B. M. V.* 901 a
- † Jacobus Philippus Faventinus *ex ordine Servorum B. M. V.* 884 a
- † Jacobus Piscenus seu de Marchia, *ordinis FF. Minorum, thaumaturgus* 149 d e, 269 c. *Deputatur in speciale obsequium Pontificis* 298 c. *Obtinet licentiam fundandi tres conventus Observantium in Austria* 308 f, 309 a. *Prædicat contra Fraticellos* 324 a b c, 420 e. *Contra eosdem inquisitor fidei* 326 c d. *In Hungariam mittitur a Calixto III* 403 a
- Jacobus Porsianus de Brixia, *vicarius generalis Servorum B. M. V.* 890 c
- Jacobus Salus Borovitsciensis, *sanctus habitus a Russis et ab iisdem cultus* 6 c d e f, 917
- † Jacobus, *fabulosus S. Ursulæ comes et episcopus Antiochenus, prætermisus* 577 a
- Iahias, *commentator Corani* 709 b
- † Jamblichus, *ex septem dormientibus* 3 d e
- Jamblichus *episcopus Trevirensis* 49 d
- † Jamlichus, *Trevirensis episcopus* 909 b
- † Januarius, *martyr, perperam dicitur filius S. Marcelli, martyris* 26 d e f
- † Januarius seu Januarianus *presbyter, ex turma*

- turma duodecimfratrum, prætermisus* 567 e
 † *Januarii cultus Beneventi* 3 f
 † *Januarius presbyter, socius additus S. Felici Tubzacensi* 8 a b
Jaroslaus, magnus dux Kioviæ 875 b, 880 e f
Ibn-Hazm, scriptor Arabs 678 b
Ibn-Khaldun, historicus Arabs 668 b c, 692 a f
Ibn-Khotaiba, scriptor Arabs 678 b
Ibn Omar Sjah, scriptor Arabs 693 a
Ida, abbatissa S. Cæcilie Coloniae 819 a b f, 820, 821
Jectan, alias Yeetan, filius Heber, dictus Kah-tam ab Arabibus, pater Sabæorum, seu Homeritarum 666 f
 † *Jematos. Vide † Imeatas.*
Jeremias, episcopus Senonensis, explicat siglas nominum Jesu et Christi 321 f
Jeremias, monachus admodum annosus 874 f, 875 b
Jeremias Providus, monachus Cryptensis 864 d, 867 d. *Vide Damianus.*
 † *Jestinus, patronus templi in insula Mona* 764 d
 † *Jesu Nazareni seu Pueri Jesu festum* 4 c d
Jesuatorum, seu Pauperum Christi ordo, calumniis impetitus, a S. Joan. Capistrano defenditur 288 b c, 289 c f
Igar Sviatoslaides, bellum indicit Polovcensibus anno 1185 866 b
 † *Ilutus, magister SS. Samsonis et Maglorii* 773 c d, 786 b. *Solitudinem expetit* 775 f
 † *Imeatas, abbas Habessinus, seu Æthiops* 8 b c
Imrulcays, alias Imri-al-Cays, Caisus 684 a b; *phylarcha Kindarum et Maadenorum et præfectus Palestinarum, poëta Arabs celebrissimus, num aliquando christianus fuerit* 683 e f. *Ad eum missæ ab imperatoribus Constantinopolitanis quatuor legationes* 701 c d.
Imrulcays, filius Amri, rex Hirensis, num christianus fuerit 684 d
Imrulcays, alias Amr-el-Cays, Amorcesus, petitur insula Iotabe et phylarchiam consequitur Saracenorum Arabiæ Petrææ 683 b c d e
Ingelrannus, episcopus Ambianensis, testatur miraculum in corylo S. Gratiani 20 f
Inghilbertus, judex et notarius in Etruria 603 f
 †† *Innocentium reliquiæ in monasterio S. Medardi Suessionensi* 84 d
Innocentius papa III secundam a Romana sedem patriarchæ Cppolitano tribuit 163 e. *Anno 1209 memorabilem epistolam scripsit ad universum clerum Rutheniæ* 870 d. *Ruthenorum ecclesiam ad unionem vocat et hortatur* 870 d e
Innocentius papa VIII unit equites S. Sepulcri cum equitibus S. Joannis 228 b. *Sanat contractum simoniacum* 886 f, 887 a
Innocentius Pp. IX, imminente Turca Germaniæ, jubet solemniter exponi imaginem B. Joannis Capistrani, et festum nominis Mariæ instituit 273 e, 417 c. *Mille scutata Romana dat pro canonizatione S. Capistrani* 410 a. *Declarat tuto procedi posse ad canonizationem S. Capistrani* 414 c d e. *Regem Poloniæ in Turcam excitat* 418 f. *Pecuniam confert pro absolvenda canonizatione S. Capistrani* 419 f
Innocentius Gizel, archimandrita Cryptensis 872 f 873 b 874 b 876 e 877 a. *Vide Gizel.*
Involatus, episcopus Convenensis 123 e, 132 a
Joachim, episcopus Turoviæ 868 e
 † *Joachimus Senensis, ex ordine Servorum B. M. V.* 883 f
 † *Joanna ex ordine Servorum B. M. V.* 883 f
 † *Joanna de Florentia ex ordine Servorum B. M. V.* 883 f
Joanna de Osoria, monialis ex ordine FF. Prædicatorum, prætermisita 7 d
Joanna a Vino, prætermisita 580 d
 † *Joannes Evangelista apostolus Arabum fuisse dicitur* 670 e
Joannes I papa 3 c, 761 e
Joannes VIII papa vindicat sedi suæ Bulgariam 164 e f, 165 a b c. *Photium in sedem CP. reponit* 205 c d
Joannes XXII papa damnat Fraticellos 324 a
Joannes, rex Angliæ, ineunte sæculo XIII nundinas S. Fremundi concedit Dunstablensibus 849 a
Joannes Gaston I, magnus dux Etruriæ, petit approbationem cultus B. Joannis Angeli 899 a
Joannes, marchio Brandeburgensis, honorifice S. Capistranum excipit 340 f
Joannes, palatinus Rheni, petit canonizationem S. Capistrani 406 f
Joannes, dux Romano-Græcorum sæculo VI 691 b
Joannes Cremensis, Card. S. Chrysogoni visitat reliquias S. Romani 83 a b
Joannes, patriarcha Antiochenus 681 f
Joannes, episcopus Antiochenus, accusatus conviventiae cum Nestorianis 643 b
 † *Joannes Chrysostomus syncellum habet S. Proclum* 638 d e. *Ordinat episcopos per varias provincias* 647 d. *Ejus corpus a S. Proclo CPolim transfertur* 649 f
 † *Joannes Chrysostomus. Vide Nicarete.*
Joannes seu Jannes patriarcha CP. hæreticus 169 a, 172 a, 173 b, 175 d e f
Joannes Cappadox patriarcha Cpolititanus 719 f
Joannes, patriarcha Cp. ab anno 1199 ad annum 1204, redit ad unionem cum Romana sede 870 d
Joannes, patriarcha Hierosolymorum 681 e, 717 b; *falso dicitur accepisse coronam S. Elesbæ regis* 758 c, 760 c, 761 e
Joannes, Æthiopiæ episcopus 698 b
Joannes Paramonarius, num episcopus fuerit Æthiopum, an vero Homeritarum 697 d e, 698 b, 759 a
Joannes, Asiæ seu Ephesi episcopus, monophysita et historicus 697 f. *Ejusdem historia* 760 a. *Ejus narratio de puerulo Negrenensi, e manibus Dhu Nowasi servati* 740 c, 741 a. *Emendatur* 713 c d e f
Joannes, episcopus Beneventanus 827 a, 837 c
Joannes II, archiepiscopus Beneventanus 839 b
Joannes, episcopus Cameracensis dictus, interest translationi S. Severini 54 e, 55 a b
 † *Joannes, episcopus de Chill Airthir in Hibernia* 579 e
 † *Joannes I, episcopus Comensis. Ejus festum* 107 e
 † *Joannes II et III, episcopi Comenses, implicitis schismati Trium Capitulorum* 106 c, 107 b
 † *Joannes Damascenus, prætermisus* 576 a
Joannes, anno 1257 episcopus Florentinus 605 b c
Joannes, episcopus Gurcensis, scribit ad S. Capistranum 547 a b c
Joannes II,

- Joannes II, metropolita Kioviensis ab anno 1080 ad annum 1098, propheta cognominatus 869 d. Auctor epistolæ Clementi papæ inscriptæ 869 d e f. Eadem hæc epistola variis auctoribus a variis tributa ibid. Epistola hæc 869 f.
- Joannes, metropolita hujus nominis quartus, Theodori in sede Kioviensi successor 869 b; sedit ad annum 1164 869 d; videtur fuisse catholicus 869 c d
- Joannes, episcopus Pennensis, commissarius in causa canonizationis S. Bernardini Senensis 513 e
- Joannes, metropolita Pergæ Pamphyliæ Secundæ, S. Ignatio CP. semper fidelis 194 e, 198 a
- Joannes, episcopus Rostaviæ 878 a c d e; episcopatum abdicat 878 e
- Joannes V (de Thoisy), episcopus Tornacensis sæc. xv 293 b
- † Joannes Agnus, episcopus Trajectensis 818 c
- Joannes de Auxeo, episcopus Trecensis 105 d
- Joannes, episcopus Varadiensis, subscribit epistolæ Hungarorum, opem S. Sedis contra Turcas implorantium 358 c
- Joannes de Capha, pseudo-episcopus seu Wladica Valachorum, captus ad fidem convertitur, et pristino honori redditur 359 d. Baptizatur ad caulelam 360 a
- Joannes ab Annuntiatione in Hispaniam transferri curat S. Gratiani, martyris cæmeterialis Romani, reliquias 7 a
- Joannes de Austria, laicus ordinis Observantium, socius itineris germanici S. Capistrani 328 c, 516 d
- Joannes Baptista de Levanto, vicarius generalis Observantium 398 b. Encyclicas mittit de obitu S. Capistrani 402 b
- Joannes de Camplo, laicus ordinis Observantium, socius itineris germanici S. Capistrani 328 c, 516 d
- † Joannis Capistrani corpus dicitur esse Opavæ in Sclavonia 915
- † Joannes de Dukla, ordinis Minorum Observantiæ 269 c
- Joannes Maubertus, vicarius generalis Ultramontanus Observantium 298 d, 299 d. Sancte obit 304 f
- Joannes Niderus, ex ordine FF. Prædicatorum, celeber mysticus 7 d
- Joannes Thaulerus, ex ordine FF. Prædicatorum, celeber mysticus, prætermisus 580 d
- Joannes de Ragusio, ordinis Prædicatorum, adversarius Compactatorum 339 a
- † Joannis Angeli Porri, ex ordine Servorum B. M. V., acta et cultus 883 et seqq.
- Joannes Baptista de Roma, Servus B. M. V. 890 f
- † Joannes Germanus, ex ordine Servorum B. M. V. 883 e
- Joannes de Ferraria, vicarius generalis ordinis Servorum B. M. V. 887 c
- Joannes Petri de Florentia, Servus B. M. V. 890 f
- † Joannes de Mediolano. Vide † Joannes Angelus Porro.
- † Joannes Bonus ex ordine eremitarum S. Augustini, prætermisus 4 c, 577 b
- † Joannes a S. Facundo, ordinis Eremitarum S. Augustini, ab Alexandro VIII canonizatur 421 e
- † Joannis Colombini, institutoris ordinis Jesuatorum, Vita antiquior 289 f
- † Joannes de Tossiniano, ex ordine Jesuatorum, episcopus Ferrariensis, amicus S. Joannis Capistrani 284 e, 285 b. Ordinem suum, calumniis expeditum, commendat S. Joanni Capistrano 288 f, 289 a b c
- Joannes de Calencio, primus abbas Boscarii, moritur 263 b c
- † Joannes Cassianus, Scythia aut Atheniensis, Massiliæ duo monasteria ædificat 65 a
- Joannes Clerici, abbas Ninivensis in Flandria, subcollector decimarum pro bello sacro 354 f
- Joannes Siculus, abbas S. Pauli de Urbe 299 f
- Joannes, abbas Quinciensis 156 a
- Joannes Denyngton, primus abbas mitratus Tavestockiensis 225 f, 226 a
- Joannes Peryn, ultimus abbas Tavestockiensis 226 d
- † Joannes Silentarius miraculo servatur ab incursionibus Arabum Hirensium 687 f, 688 a b
- Joannes, archipresbyter Aversanus 833 f
- Joannes, dux Græco-Byzantinus, bello captus liberatur 700 f
- Joannes de Borogh, comes de Castillis, adest obsidioni Belgradensi 374 d, 382 f
- Joannes Maledictus, nobilis Capuanus 835 b c, 840 b
- † Joannes ex Septem Dormientibus 3 d e
- Joannes, qui et Mondinus, subdiaconus in Perside 742 b c
- Joannes Patiens, monachus Cryptensis 874 f
- Joannes, reclusus Kioviensis 867 b
- Joannes, initio sæculi xii Vulturvensis chronographus et monachus 828 e
- Joannes, filius bani de Zossoiz, cæcutiens, a S. Capistrano curatur 357 c
- Joannes de Carnonia a S. Capistrano sanatur 520 c
- Joannes, filius Christiflorelli, daemoniacus ope S. Capistrani liberatur 545 a
- Joannes, filius Jacobi, epilepticus a S. Capistrano curatur 541 d
- † Joannicius, abbas in Bithynia 173 c d, 176 a b. Ante impugnator sanctarum imaginum, pergit in Olympum Mysiæ 917 f, 918 a
- Joanvilla (Joannes de) interest translationi episcoporum Tullensium 914 a
- † Job, patriarcha Arabs fuit 669 e f. Ejus patientiæ laus 866 e
- Jonas, dux Armoriciæ 774 e
- Jonas, episcopus Aurelianensis, explicat siglam nominis Jesu 321 e f
- Jonathas, Richardi an Jordani, principis Aversani, filius et Carinulanus princeps 833 f, 834 b c d e
- Jordanus, episcopus cardinalis Albanensis, inquisitor contra hæreticos 326 d
- Jordanus, Capuanus princeps 834 d
- Jordanus de Ursinis, cardinalis protector ordinis Minorum 295 d
- Josephus II, imperator Germaniæ, Servus B. M. V. Mediolanenses separat ab ordine 900 d
- Josephus, legatus patriarchæ Alexandrini in concilio CP. 194 f
- Josephus Maria Avila, prætermisus 580 d
- Josephus (Flavius) perperam reginam Saba in insula Meroë regnasse scribit 725 b
- Josue, episcopus Constantiensis in Normannia 843 f
- Josue Stylites, scriptor Syrus 681 d, 687 c
- Jouglar, academicus Tolosanus, opus Bollandianum adjuvat 244 e
- 119a † Jovini

- † Jovini abbatis corpus Ensione 814 e
 † Jovinus, presbyter, draconem domat 88 c
 Irenæus, episcopus Tyrionum a S. Proclo ordinatur 648 c
 † Isaac, monachus Syrus 687 a
 Isaac, monachus Cryptensis, a dæmone tentatus 874 f, 875 b
 † Isaacus, idem qui Garumas, abbas Habessinus 8 c
 Isacius, Saracenus christianus in Perside 742 c
 Isabella, dux Burgundiæ, theca argentea includit reliquias SS. Luglii et Lugliani Lillerii 111 a, 114 a
 Isabella Portugalliæ, conjux Philippi Boni, ducis Burgundiæ, expetit videre et audire S. Capistranum 327 f
 Isaias, episcopus Rostoviæ 875 a, 876 d, 880 b
 Isdegerdes, rex Persarum 689 a b c; filium educandum tradit regi Hirensi 686 d e f; num S. Simeonem Stylytam noverit ibid.
 Isembertus, episcopus Pictaviensis 154 c d
 † Iserninus, episcopus constitutus a S. Patricio in Cuil-Collang in comitatu Corcagiensi 5 c
 Isidori, metropolitæ Kioviensis et Moscuensis, labores ante et post concilium Florentinum 6 d
 Ismaelis posteri in Arabia 759 c, 760 a
 Istachrius, geographus Arabs 676 a b
 Judicael, dux Armoricæ 774 e
 † Judicaelis regis reliquiæ in monasterio Ensionensi 802 a b
 † Judoci genealogia 774 e
 Judualus, dux Armoricæ 774 e f, 775 b c, 786 e f
 † Julianæ Alexandrinæ, passæ propter castitatem, nomen imponitur B. Julianæ de Busto 556 a b
 † Juliana de Busto Arsitio. Ejus Acta et cultus 553 et seqq.
 † Juliana de Florentia ex ordine Servorum B. M. V. 883 e f
 Juliana Olsanensis, ducissa 876 f
 Julianus, imperator Apostata, non vult gladio sæviri in christianos 44 a; perit in expeditione Persica 46 c f, 47 a d. Ejusdem expeditio in Persiam 572 c d e f, 573
 Julianus, avunculus Juliani Apostatæ et præfectus Orientis, persequitur christianos 33 d. Ejus cum Apostata consanguinitas explicatur 45 c f, 46 a d
 Juliani Cæsarini, cardinalis, opera in reformationis Servis B. M. V. 889 c d
 † Julianus, episcopus Cenomannensis, serpentem occidit 88 d
 Julianus, episcopus Coensis, legatus apostolicus in synodo Chalcedonensi, prævertit arrogatam jurisdictionem CP. 647 e f
 † Julianus Sabbas de longe cognoscit Juliani apostatæ cædem 573 a b
 Julianus, legatus Justiniani imperatoris, ad Homeritas 684 a, 698 c, 699 a
 Julius papa II Philippum Albericium, Servum B. M. V., nuntium mittit in Galliam et Angliam 902 c. Ejusdem pontificis sepulcrum violatum; ejus anulus 610 c
 † Justæ et Rulinæ corpora, metu Maurorum ex Hispania Wittlariam translata 28 c
 Justiniani nomine sæpe dictus Justinus I sive Thrax 740 c
 Justinianus, imperator 689 d, 691 c, 684 a, 698 d. Dono accipit desertum Phœniconis 682 b c d
 Justinus Thrax sive Senior, imperator 689 d, 694 d e, 697 d f, 699 a, 700 b d. Catholicus et religiosus princeps 713 f. Ejusdem regnum et ætas 761 d. Mittit ad regem Saracenorum presbyterum 742 b. Legatos mittit ad Timotheum Alexandrinum 743 d e. Ejus lacrimæ placitæ Deo 748 b. Ab orientalibus dictus Justinianus 700 b, 740 c. Scribit ad patriarcham Alexandrinum de martyribus Homeritis 710 d; item ad S. Elesbaan, regem Æthiopum 711 a. Ei victoriam suam nuntiat S. Elesbaan 758 a. Legationem mittit ad Almundarum III 710 c d
 Justinus Junior, imperator 690 b c d
 † Justinus. Vide † Jestinus.
 † Justus, socius assignatus S. Seuresio, martyri Cæsariensi 24 b. An vere martyr Cæsareæ in Cappadocia 4 f
 † Justus, martyr Hieropolitanus 634, 635
 Juthael, dux Armoricæ 774 e
 Juvenalis, Hierosolymorum patriarcha 681 b
 Iziaslaus, magnus dux Kioviæ, Clementi metropolitæ Kioviensi, amicissimus 868 d e; pellitur a Georgio Dolgorukio 868 f. Moritur anno 1154 ibid. Defunctus anathemate percutitur a Constantino metropolita 869 a
- K
- Kacenovski, olim in universitate Mosquensi professor 873 e f
 Kadassi (Nicolaus) per S. Capistranum ab ulcere sanatur 476 d, 542 e
 Kahtan. Vide Jectan.
 Kajalovicus, Societatis Jesu presbyter, auctor Miscellaneorum, laudatur 869 c d e f
 † Kaleb, idem qui S. Elesbaan 8 c d
 Kalmar (Georgii) filius, agonizans a S. Capistrano curatur 477 a
 Kalteisen (Henricus), ordinis Prædicatorum, adversarius Compactatorum 339 a
 Karamzin, historiographus, quid sentiat de auctore Paterici 874 a. Laudatur 869 d
 Kassianiana recensio Paterici omnium interpolatissima 876 a b
 Keever seu Licwer (Fabianus) agonizans a S. Capistrano curatus 480 b, 536 f
 Kelly (Matthæus), editor martyrologii Tamlatensis 5 c
 † Kenelmus, in Anglia rex 849 a
 Kessel, presbyter Coloniensis, laudatur 822 a
 Kezo. Vide Ceizo.
 Kirchhoff (Joannes), archidiaconus Embricensis 822 c
 † Killenus, qui et Killianus 5 d e
 † Killianus, filius Todnani seu Toidnaim 5 d e
 Kohlius, eruditus vir 875 e
 Kossov (Sylvester), episcopus Mstislaviæ, Orsæ et Mohiloviæ 876 c d e; deinceps metropolita Kioviensis 864 f; Patericon Kievo-Cryptense primus edidit polonico idiomate 864 f. Kossovianum Patericon a vulgato in multis abludit 876 d
 Kubarev, vir clarissimus, laudatur 873 b, 874 a, 875 d f, 876 a b
 † Kuksa, hieromartyr 874 d
 Kulezinski (Ignatius), hagiologus Ruthenus 716 d, 869 a d. Multum usus est Paterico Kossoviano 864 e d f, 868 d, 869 b, 876 d; corrigitur 869 a c, 876 d
- L

L

Lacina, Suevorum princeps, Armoricam invadit 778 c
 Laderchii (Jacobi), Oratorii Romani presbyteri, infelices de SS. Crescio et sociis labores et scripta 583 et seqq.
 Ladislaus, filius Caroli Dyrrachini, rex Neapolitanus 273 b c. S. Joanni Capistrano favet 275 d e f. Inhiat bonis alienis 276 e. Miserabiliter Neapoli moritur 277 b
 Ladislaus, rex Bohemiæ et Hungariæ minoren- nis 329 e. Instante bello Turcico in Austriam abit 363 b. Inimicitias habet cum Friderico imp. 385 d. Belgradum ingreditur 388 c d. S. Capistranum, Villaci infirmum, visitat 394 f. Viennam triumphans ingreditur 548 e, 549 f, 550 a; interimitur 461 b, 464 c
 Ladislaus Corvinus, filius Huniadis 387 f. Occidit Ulricum, comitem Celiæ 388 b-f, 461 a, 464 c; vicissim capitis a rege damnatur 389 a b
 † Ladislaus de Gielnow circa medium sæcu- lum xv natus 308 d e
 Ladislaus Hungarus, guardianus Cracoviensis, distinguendus a Polono S. Ladislao de Gielnow 308 c d, 311 f
 Ladislaus, filius Joannis, agonizans a S. Capi- strano sanatur 479 e
 Ladislaus, infans cæcus, ope S. Capistrani illu- minatur 540 d
 Ladson (Bartholomæus), S. J., visitat reliquias S. Odæ 136 a b
 † Laidgennus seu Laidcend, filius Bochra 9 d
 Lakhnia Dhu Sjnati, rex Homerita, a Dhu No- waso occiditur 693 e f
 † Lambertus, episcopus Tungrensensis, occiditur 134 f, 135 a
 Lambertus, comes Nannetensis 797 a
 Lambertus, sæculo ix monachus Vertavensis 816 c
 Lamii (Joannis) scripta de SS. Crescio et sociis 584 et seqq.; corrigitur 594 d e
 Lamousque, parochus Virdunensis 244 e
 Lampadius, Jovis sacerdos Cæsareæ in Cappa- docia 14 c
 Landalenus, episcopus Viennensis, ab Adone omissus, adest concilio Cabilonensi 72 d, 73 a
 Landebertus, episcopus Catalaunensis 105 e
 Landricus, comes Sanctonicus 817 f
 Landricus, fautor Pippini II contra Carolum Calvum 801 e
 Landulfus II, princeps Beneventanus 828 f
 Landulfus, Capuanus, auxiliatur Massico mo- nasterio contra Saracenos 828 d
 Lannegisilus, sæculo iv Vertavensis monachus 795 b
 Lantbertus, librarius et sacerdos, scriptor Sa- cramentarii S. Remigii Remensis 150 b c
 Lante (Fredericus), S. R. E. cardinalis, com- mendatarius Grandis Silvæ 243 f
 Lantusca (Angelus), ordinis Observantium, indi- cat infirmo S. Capistranum sanatorem 416 a
 † Landoaldi corpus elevatur a S. Floreberto Leodiensi 135 e
 Lapi (Paulus), Ord. Præd., commissus ad reco- gnoscendas reliquias S. Allucii 232 f
 Lapus pro Jacobo 588 e
 † Laudi Constantiensis reliquiæ 844 e f, 845. Breviaria 847 a
 † Launegisilus, Ensionensis abbas. Ejus ætas 813 e f. Vide Lannegisilus.

† Laurentius Justinianus, episcopus Castella- nus, dein patriarcha Venetiarum, visitator ordinis Jesuatorum 288 b-f, 289 c f. Ab Ale- xandro VIII canonizatur 421 e
 Laurentius, episcopus Turoviæ 880 b
 Laurentius Leclerc, Cerasiensis abbas 845 f
 Laurentius Ramirez, ex ordine FF. Prædicato- rum, vir apostolicus 7 e
 † Laurentius recusat tradere pecuniam eccle- siæ 36 b, 46 b. Ejusdem sancti martyris tabula picta in Vallecava 600 c d
 Laurentius, castellanus Villacensis, morienti et sepeliendo S. Capistrano adest 400 c e, 401 a
 Lazarus, Serbiæ princeps, anno 1389 a Turcis occisus, sanctus Serbis habitus. Ejus corpus Opovæ prope Petrowaradinum 915
 Lecanu, parochus in Belleville, historicus Con- stantiensis 842 et seqq.
 Lede (Nicolaus) mutus ope S. Capistrani sana- tur 475 f, 476 a, 540 c
 Leep (Petrus) Villacensis a S. Capistrano curatus 475 c, 542 b
 Legnano (Stephanus Maria), pictor Italus 894 d
 Le Grand (Albertus), Ord. Præd. hagiographus Armoricæ 772 f
 † Lenanus seu Lonanus, Cluan-Tibrinnensis in Hibernia, prætermisus 579 a b
 † Lencernus. Vide Lothiernus.
 Lenormand (C.), archæologus, laudatur 666 e
 Lennich (Nicolaus de), presbyter Coloniensis 822 c
 † Leonis I papæ sermones de Nativitate lecti ab auctore Actorum SS. Crescii et sociorum 585 b c d. Ejusdem tomus seu epistola ad Flavia- num in Ægypto 581 c
 Leo III papa sepulcrum S. Severini devote visi- tat 62 a, 63 d
 Leo X papa die 17 martii anni 1513 jubet Catha- rinam Bimiam, quoad vivat, præesse Monti supra Varesium 554 a. Permittit cultum pu- blicum S. Capistrani in loco natali 410 b c. Confirmat exemptionem Tavestockiensis mo- nasterii 225 f
 Leo I seu Macellus, imperator 683 a b c d. Construit S. Mamantis monasterium Constau- tinopoli 10 a
 Leonis imperatoris pons Constantinopoli 9 c
 Leo Armenus, usurpato imperio, regiam fami- liam attonderi jubet 168 c d e, 170 f, 171 c d, 172 a-d
 Leo Isauricus, imperator Iconoclasta 171 f
 Leo Creticus, patricius, falsus testis contra S. Ignatium CP. 183 b
 Leo Lalaco, Numerorum domesticus 178 b, 180 f
 † Leocadiæ corpus e Belgio in Hispaniam trans- latum 28 d
 Leofricus, episcopus Cridiensis, sedem suam transfert Exoniam 224 b c
 Leofwinus, episcopus Dorcestriensis 224 a
 † Leomirii reliquiæ in monasterio Ensionensi 802 a
 † Leonardi festum. Indulgentiæ Coloniæ 822 c
 Leonardellus (Michael), abbas Classensis, transtulit reliquias SS. Maglorii et Samso- nis Faventiam 781 c
 † Leonarius, episcopus regionarius 780 c, 792 c, 793 c
 Leonora de Porto-Carrieræ, Clarissa 7 f
 Leontius, proconsul Apuliæ, auctor martyrii SS. Fortunati, Caji et Anthiæ 622 d
 Leontius, episcopus Magnesicæ 647 c
 † Leontius,

- † Leontius, *Rostoviensis hieromartyr* 880 b.
Primi Kioviæ martyres, natione Variagi 880 b
 Leopoldus I, *imperator, frigide excipit victorem Joannem Sobiesky* 419 a
 Leopoldus I, *magnus dux Etruriæ, supprimit hospitalem domum S. Allucii* 231 b
 Leopardus, *episcopus in Bulgaria* 161 e
 Lepori (Stephanus), *cæmentarius Mediolanensis* 900 b
 Lepsius, *archæologus* 666 e
 Lequien. *Acta sincera S. Arethæ* 710 e f. *Laudatur* 694 d; *emendatur* 681 b
 † Leudinus, *qui et Boso, episcopus Tullensis* 3 e
 † Levianus, *episcopus regionarius* 780 c, 792 c, 793 d
 Leyba (Hieronimus) *recognoscit reliquias SS. Justæ et Rufinæ Colonia Agrippina Hispalim translata* 28 d
 Leyra (Antonius de), *Caroli V dux generalis* 890 c
 † Liberata seu Wilgefertis, *culta Eboræ* 577 d
 Liberianus *catalogus pontificum Romanorum non accuratus* 616 b
 † Libertinus, *abbas Fundensis, miracula sua ex humilitate occultat* 531 b
 † Licerius, *Hispanus, episcopus Conseranensis in Occitania* 65 a
 Licht seu Lythot (Eliæ) *filius agonizans per S. Capistranum ad vitam revocatur* 482 a, 537 d
 Licinnius *Augustalis Ægypti* 697 e
 Linange (Ludovica de), *abbatissa Aveniæ in diocesi Remensi* 157 d
 Livingus, *prius Wintoniensis monachus, dein abbas Tavestockiensis, post Cridiensis episcopus, auget Tavestockiense monasterium* 223 b c, 224 a b
 Livingus, *qui et Ethelstanus, episcopus Wellensis, dein Cantuariensis* 224 a b
 Livinus, *episcopus Constantiensis in Normannia* 843 f, 844 a
 Llyr Merini, *princeps in Wallia* 763 c
 Lobineau (Guido), *Ord. S. Benedicti, hagiographus Armoricæ* 772 f
 Loctarius, *patronus plurium monasteriorum in Etruria* 603 c
 Lohr, *bibliothecarius Monacensis* 851 b
 Loiescon, *comes, a lepra ope S. Maglorii liberatur* 784 f, 785 a b
 † Lonanus, *de quo in Vita S. Finni Clonardensis* 579 c
 † Lonanus, *discipulus S. Patricii* 579 c
 Lonanus, *filius Catheni, de quo in Vita S. Fintani de Cluain-Ednagh* 579 c
 † Lonanus, *filius Darii* 579 c
 † Lonanus, *filius Laire* 579 c
 † Lonanus, *filius Talmuigh* 579 c
 † Lonanus. *Vide* † Lenanus.
 Lonati (Francisci) *legatum in honorem B. Joannis Angeli* 896 d
 Londriani Porro (Joannis Baptistæ) *legatum in honorem B. Joannis Angeli* 896 d
 † Longinus Centurio, *qui et Primianus* 2 c d e
 † Longinus, *Christi vulnerator* 2 c d e
 † Longinus, *martyr, cultus Cæsareæ in Cappadocia* 8 a, 23 b, 24 b; *et alibi* 24 c; *prætermisus* 575 f
 Lotharius, *Dagoberti I pater, quando mortuus* 818 c. *Dagobertum committit Pippino* 820 b
 Lotharius, *rex Francorum, confirmat donationes, factas ecclesiæ S. Bartholomæi Parisiis* 792 e, 793 e
 Lotharius, *filius Ludovici Pii, episcopus ad synodum vocat* 847 e f
 Lotharius, *Lotharingæ rex, ad schisma a Photio allicitur* 190 c, 192 c d
 † Lothiernus, *episcopus regionarius* 780 c, 792 c, 793 d
 Lubomirsky, *dux Polonus, socius victoriæ Joannis Sobiesky* 418 b
 Lucas, *episcopus Bialogradie* 880 b
 † Lucas, *abbas, cultus in oppido S. Marci, prætermisus* 576 f
 Lucas, *prior Servorum B. M. V. Mediolanensium* 896 a
 Lucas, *discipulus S. Norberti et primus abbas Montis Cornelii, prætermisus* 7 a
 Lucas Alexandri, *Florentinus, incola Senarii montis* 890 d
 Lucas, *filius Joannis, contractus, ope S. Capistrani sanatur* 539 e
 Luchesinus (Vincentius), *prior generalis Servorum B. M. V., dein archiepiscopus Ragusinus* 896 e
 Lucia, *uxor Joannis, graviter infirma, ope S. Capistrani sanatur* 544 d
 † Lucia de Brixia *ex ordine Servorum B. M. V.* 884 a
 † Lucianus *et socii, martyres, prætermisus* 582 b
 † Lucilla, *Nemesii filia* 594 d
 Lucillus, *episcopus Melitensis, e sede depositus* 68 e
 † Lucius *et Montanus tormenta non sentiunt* 16 f
 Ludmilla, *clauda a S. Capistrano Brunæ curatur* 520 a
 Ludolfus Senior, *Saxonie dux et Gandersheimii fundator* 580 b
 Ludovici II, *imperatoris, diploma anni* 861 607 b
 Ludovicus III, *imperator, rex Arelatensis* 34 c d
 Ludovicus V, *rex Francorum, confirmat donationes, factas ecclesiæ S. Bartholomæi Parisiis* 792 e, 793 e
 † Ludovico, *regi Galliarum, amicus S. Bartholomæus de Bragantia* 3 c d
 Ludovici XI, *regis Galliarum, Mediolani versati, memoria* 890 d
 Ludovicus Andegavensis, *frater Joannis II, regis Gallie, regnum Neapolitanum invadit* 273 a b
 Ludovicus, *dux Bavarie, fautor S. Capistrani* 466 c, 468 e; *honorifice S. Capistranum excipit* 340 f
 Ludovicus, *dux Sabaudie, fœdus init cum Philippo Bono, salva obedientia Eugenio Pp. IV debita* 290 f
 Ludovicus, *episcopus Silvensis in Lusitania, legatus Nicolai papæ V ad ordinem Teutonicum* 347 d
 Ludovicus de Haracuria, *episcopus Tullensis* 913 c d e, 914 c f
 Ludovicus Bononiensis *deputatur ad obsequium pontificis* 298 c
 Ludovicus de Monte Corvino, *Ord. Minor. Observ. biographus S. Joannis Capistrani* 271 d
 Ludovicus de Pisauro, *Servus B. M. V.* 890 f
 Ludovicus de Senis, *vicarius Observantium in Tuscia; ad eum epistola Fr. Nicolai de Fara* 330 c
 Ludwinus, *episcopus Trevirensis* 130 e
 † Lugdelinus, *episcopus Tullensis* 3 e. *Vide* † Leudinum *et Bosonem.*
 † Lullus

- † Lullus *controvertit cum S. Sturmio Fuldensi* 163 d
 Luminosus, *episcopus Salernitanus* 47 c e
 † Lupercius, *martyr, perperam dicitur filius S. Marcelli martyris* 26 d
 † Lupianus, *in vico Ratiatensi sepultus* 796 a
 Lupus, *dux Vasconiae, Carolo Magno rebellis* 133 a
 † Lupus, *episcopus Trecensis* 49 d, 909 b

M

- M**acarius, *episcopus Atakuae, Kawi, Tkou, Kou seu Taku in Aegypto, monophysita, praetermissus* 581
 Macarius, *episcopus Cabassorum, Dioscorum comitatur, sed ab eo dissentit* 581 d
 Macarius, *metropolita Mosquensis, Menaeorum majorum auctor* 867 f
 † Macarius *Aegyptius* 565 d
 † Macarius *Alexandrinus diversus a S. Macario Romano fabuloso* 565 c
 † Macarii *Romani fabulosi Acta et cultus* 563 et seqq.
 Macarius, *praefectus vicarius, dein monachus visitat Opianum abbatem, ante S. Melaniam Parvae maritum* 563 e f, 564 a. *Ei inscribit Rufinus Apologiam pro Origine* 564 a
 † Machutus, *episcopus Alethensis* 780 b, 792 c, 793 a b
 † Macrenius, *qui positus videtur loco S. Maglorii, praetermissus* 578 b
 Maderna (Joannes Baptista) *sanatus ope B. Julianae de Busto* 561 c
 Madjahed, *commentator Corani* 709 b
 † Maeltulius, *seu Maltulius et Moeltulius, sanctus Hibernus* 5 d e
 † Maehlth, *in insula Mona* 763 c, 764 d
 Magdalas, *factionis Venetae aurigarum Constantinopolitanorum praeses* 916 c
 Magdalena, *filia Blasii sutoris, a febribus per S. Capistranum curatur* 476 f
 Magdellianus. *Vide Magnellianus.*
 Magnellianus, *Magnelianus seu Magnilianus, curator Tubzacensis, apprehendi jubet S. Felicem Tubzacensem* 619 f et seqq.
 Magnianus. *Vide Magnellianus.*
 † Magnus, *socius assignatus Seuresio, martyri Caesariensi* 24 b. *An martyr Caesareae in Capadocia* 4 f
 Mahar. *Vide Macarius.*
 Mahometes *exercitum mittit in Syriam* 718 e; *christianos Negransenses vectigal pendere jubet* 719 a; *cum christianis Negransensibus disputasse fertur* 706 b; *in Corano christianos commendat ac tuetur* 709 b; *martyrum Negransensium meminit ibid.* *Ejus errores de S. Aretha et sociis* 738 b. *Quot uxores habuerit* 734 a
 Mahometes II *obsidione capit CPolim* 349 b-e. *Cum ingenti exercitu christianitati imminet* 353 d e, 363 d; *christianitati insensissimus* 329 d. *Ad Belgradum vincitur et sauciatur* 365 et seqq.
 Maillard, *parochus S. Gratiani, varias notitias de hoc sancto patrono subministrat* 22 e f
 † Majorus, *martyr Tiburtinus, immo S. Servus incola Tiburbitanae civitatis Majoris, praetermissus* 582 e f, 583 a d, 781 e f
 Malacius, *Apollinis sacerdos Caesareae in Capadocia* 14 c

- Malalas (Joannes) *duobus saeculis ante Theophanem scripsit* 760 a; *emendatur* 697 e f, 698 a; *illustratur aut emendatur* 697 e f, 698 d e, 699 a, 700 b
 Malchus *rhetor, historicus Byzantius* 683 a d
 Maldinus, *episcopus S. Andreae in Scotia* 1 f, 2 a
 Maledictus (Joannes), *nobilis Capuanus* 835 b c, 840 b
 † Mallosus, *martyr Thebanus, a S. Evergislo inventus dicitur* 656 a
 Malmikil, *pater Modoci, episcopi S. Andreae* 2 a
 † Maltulius. *Vide* † Maeltulius.
 † Mamas. *Hujus nominis bini martyres CP.* 193 a
 † Mamerti *reliquiae Aurelianis* 3 e
 Mammæa, *Alexandri imperatoris mater* 11 d e
 † Mammarii *Acta passionis* 630 b
 Manderscheyd (Carolus Alexander de), *capellanus legationis Hispanicae in Suecia et dein itineris reginae Catharinae socius* 859 a b
 Mandinus. *Vide Joannes.*
 Mandolx (Joan. Franciscus de), *episcopus Ambianensis, jubet recognosci reliquias SS. Luglii et Lugliani* 116 f
 † Manettus *de Florentia ex ordine Servorum B. M. V.* 883 c
 Manicinne (Angeluccia) *agonizans ope S. Capistrani sanatur* 537 f
 Mannellus (Raymundus), *prior S. Crescii de Campis* 603 f
 Mansfeldius *comes impie occidit anno* 1376 *monachos Setichenbeckenses* 7 b
 † Mansuetus, *primus episcopus Tullensis* 48 c e f; *regem, reginam et filium ad fidem convertisse traditur* 913 b
 † Mansuetus *an Trevirensis episcopus* 616 c d, 617 a
 Mansuetus, *monachus Cisterciensis, praetermissus* 579 f, 580 a
 Manuel, *imperator graecus, unioni ecclesiae Graecae cum Romana favet* 869 e
 Manuel, *episcopus Smolensci, adfuit Kioviensi concilio anni* 1147 868 e
 Manzanina, *de Civitate Ducali, capite laesus a S. Capistrano sanatur* 504 b c
 † Marcellini *papae, Rotonae quiescentis, auxilio vinculis mirabiliter solutus est Fromundus poenitens* 848 a
 † Marcellinus, *in Galliis advena, episcopus Ebredunensis* 64 f
 † Marcellus, *episcopus Trevirensis* 616 c d
 † Marcellus, *perperam dicitur pater SS. Servandi et Germani* 26 b-d
 Marchitanius, *comes S. Romuli Faesulani* 587 a
 Marcianus, *imperator, obsistit Monophysitis Aegyptiis* 581 d
 Marcianus, *episcopus insulae Iotabae* 683 e
 † Marcianus *jurat per salutem imperatorum* 596 f
 † Marcianus, *martyr, praetermissus* 582 b
 † Marcianus. *Vide* † Martinianus.
 † Marcius *Arvernensis confusus cum S. Martino Massico* 824 e, 825 c
 † Marcius, *martyr, cultus Eborae* 577 d
 † Marcus *an episcopus Trevirensis* 616 c d, 617 a
 Marcus et Theophilus, *monachi et fossores Cryptenses* 864 e, 874 f, 876 d
 † Marculfi *reliquiae in monasterio Ensionensi* 802 a
 Marcus, *poeta, S. Benedicti discipulus* 836 e
 1196 Marcus

- Marcus Bergomensis S. Joannem Capistranum in ordinem Minorum admittit 281 c
† Marcus de Monte Gallo, ordinis Minorum Observantiæ 269 c
† Mares ex apostolis Arabiæ Desertiæ 671 b c d e
Mares, Arabs Hircensis, baptizatur a S. Euthymio et fit monachus 681 a
Mares, scriptor Nestorianus 688 f, 689 a
Mares Salomonis, scriptor Arabs 671 b d
† Margarita, regina Scotiæ 5 f; mater dicta SS. Fiacrii et Syre 105 d
Margarita, conjux Augustini, arida, ope S. Capistrani curatur 539 b
Margarita, uxor Benedicti de Chika, ope S. Capistrani a febribus liberatur 476 b, 478 f, 482 e, 542 e
Margarita, uxor Fabiani ope S. Capistrani sanatur a claudicatione 482 b, 544 b
Margarita, uxor Georgii de Larmera, demoniaca a S. Capistrano liberatur 503 d e
Margarita, uxor Martini Villakensis, filium suum curatum habet a S. Capistrano 475 d, 544 e
Margarita, uxor Mathiæ Villakensis, clauda, ope S. Capistrani curatur 538 d
Margarita, uxor Nicolai Parvi, arida per S. Capistranum sanata 480 b, 539 f
Margnac (Joannes), carpentarius, mirabiliter in lapsu a B. Giraldo servatus 264 e f
† Mariæ Virginis imago in Cappadocia sæc. iv 573 e. S. Mariæ de Bono Consilio imago in monasterio seu parochia S. Crescii in Campis 607 d. S. Mariæ gratiarum imago in eremo Clanti 890 d. B. Maria Virgo, monasterii Kievocryptensis patrona singularis 877 f, 880 b. B. Mariæ Virginis cultus eximius in Monte supra Varesium 554 f et seqq. B. Mariæ Virginis imago Volodimeriensis et festum 578 c. B. Mariæ ædem extruxisse traditur S. Amon, episcopus Tullensis 909 c d. B. Mariæ Virginis dolores venerandi mos 853 c. Cereus pro missa fundatus 799 f. B. Mariam Virginem, quam egregie coleret B. Juliana de Busto 558 a d e. Vide Vestis B. M. V. Salutatio Angelica.
Mariæ, uxoris Honorii imperatoris, sepulcrum Romæ apertum 610 a
Mariæ, magnæ ducissæ, pietas et in egenos caritas 878 b
Maria, uxor Wandragesili, fundatoris Alahonensis 131 f
Maria a S. Antonio, prætermissa 580 d
Maria a Spiritu Sancto, prætermissa 580 d
† Maria Salome, culta Compostellæ 4 b
Marianus de Mediolano, Servus B. M. V. 890 c
Marinus, episcopus Jurieviæ 880 b
Marinus, diaconus Rom. Ecclesiæ, legatus Hadriani Pp. II in concilio CP. 194 f
† Marini, centurionis, corpus magnifice sepultum 610 b
Marlianus (Comes Joannes Raymundus), decurio Mediolanensis 907 f
† Martha, Christi hospita, draconem edomat 88 d
Marthad, alias Morthid, rex Homeritarum 674 f, 675 a. Quis fuerit et quando regnarit 677 b c e
Marthadus, filius Dhu Djadan, princeps Homerita 711 d
† Martialis, martyr, perperam dicitur filius S. Marcelli martyris 26 d-f
† Martialis, dictus abbas S. Hilarii Pictaviensis, prætermissus 578 b
† Martinianus ex Septem Dormientibus 3 d e
† Martinianus, episcopus Comensis, implicitus schismati Trium Capitulum 106 c, 107 f
Martinianus Voloscovicius, abbas monasterii S. Spiritus Vilnæ 872 f
† Martinianus, martyr sub Vandalis, prætermissus 576 f
Martinof seu Martynov (Joannes), Societatis Jesu presbyter 6 d, 863, 918 b c e f
Martinus Pp. V permittit Observantibus construere conventus 293 c d e. Accusatos convocat Romam 294 e f. Moritur 297 d, 511 d. Jubet nomini Jesu imaginem crucifixi appingere 320 d. Fraticellos damnat, in eosque inquiri jubet 326 b c
† Martinus Moguntinus verisimiliter confusus cum S. Martino Vertavensi 813 d
† Martinus an Trevirensis episcopus 616 c d, 617 a
† Martini Turonensis obitus cælitus manifestatus 54 b c. Olim patronus ecclesiæ Lucensis 239 e
† Martini Dumiensis itinera 804 e f
† Martini, dicti Martii, abbatis Montis Massici in Campania Neapolitana, acta et cultus 824 et seqq.
† Martinus Sanctonicus, confusus cum S. Martino Vertavensi 794 b
† Martinus Vertavensis confusus cum S. Martino Massico 824 f, 825 b; et cum S. Martino Sanctonensi 825 a b c. Visitatus fuisse dicitur a S. Vientio 153 b e. Ejusdem acta et cultus 794 et seqq.
Martinus, plebanus Valliscavæ 605 c
Martinus, famulus, epilepticus, ope S. Capistrani curatur 543 e
† Martius. Vide † Martinus.
† Martyrii monachi monasterium 681 c d
† Maruthas, Tagritensis episcopus 690 e f; synodos plures celebrat in Mesopotamia 689 a b
Marx, recens Trevirensis historicus, laudatur 615 f
Marzimedices (Alexander), anno 1613 archiepiscopus Florentinus 601 d e
Marzi seu Martius Medices (Alexander), archiepiscopus Florentinus 608 b c
Masalmas, Saracenorum princeps 916 f
Mascator, qui et Mascatus, vir nobilis, in S. Martinum Massicum benevolus 832 b c f
Masdeu (Joannes de) inscriptiones Romanas Hispaniæ colligit 27 c
Masinago (Antonius), medicus et miraculorum B. Julianæ de Busto testis 561 a
Massonius (Salvator), biographus S. Joannis Capistrani 271 d e
Masudius, scriptor Arabs 666 b
† Maternus, episcopus Coloniensis 52 f, 53 a
† Maternus, episcopus Coloniensis, Tungrensis et Trevirensis habitus 616 f. Ejusdem translatio 3 f. In ejus festo indulgentiæ Coloniæ 822 c. Duo hujus nominis Colonienses episcopi 60 e
† Matthæus apostolus non Arabibus evangelium prædicavit, sed Nubiis Africanis 671 e, 672 b c, 673 b
Matthæus, metropolita Kioviensis ab anno 1200 ad annum 1223 870 d
Matthæus, pseudo-episcopus Fraticellorum, habitum FF. Minorum gerit 324 b
Matthæus, plebanus Valliscavæ 608 c d e f
Matthæus Providus, monachus Cryptensis 864 d, 874 f,

- 874 f, 875 b. *Vide* Damianus.
- † Matthæus ab Agrigento, *ordinis Minorum Observantiæ* 269 c
- Matthæus, *filius Oswaldi, brachio contractus ope S. Capistrani curatur* 539 c d, 540 d
- † Matthias *Arabie apostolus non fuit* 670 e
- Matthias Corvinus, *filius Huniadis* 387 a-f, 389 e. *Urget canonizationem S. Capistrani* 404 e f, 405 a-e
- Matthias de Florentia, *Servus B. M. V.* 890 f
- Matthias, *filius Lucæ, epilepticus a S. Capistrano curatus* 480 b, 536 e f
- Maubertus. *Vide* Joannes Maubertus.
- Mavia seu Mawia, *regina Ghassanidarum, Græco-Romanos profligat, et fit christiana* 679 d e f
- † Maurilius, *archiepiscopus Rotomagensis* 75 f
- Mauritia, *vidua, graviter decumbens, ope S. Capistrani sanatur* 544 d
- Mauritius, *imperator cum filiis occisus* 9 a. *Ejus soror super ejus sepulcro monasterium S. Mamantis struit aut renovat* 10 a
- Maurocenus (Petrus), *provincialis Venetus Ordinis Minorum* 484 b, 485 f
- Maurocordatus (Constantinus), *princeps Valachie, jubet sacrum corpus Bistricense Bukurestinum transferri* 435 b
- † Maurus *quando missus in Gallias* 798 b
- † Maxentia, *virgo Scotica, a Bellovacis culta, prætermissa* 582 d
- † Maxentius, *abbas, visitasse dicitur S. Viven-tium* 153 f. *Plebelanium non venit, sed eo translatus est* 154 b. *Ejus secunda sepultura* 154 e
- † Maxima, *virgo, martyr sub Vandalis, prætermissa* 576 f
- Maximianus Herculus *in Italia persequitur christianos* 629 a b
- † Maximianus, *deposito Nestorio, episcopus CPolitanus* 641 f
- † Maximianus, *Syracusanus episcopus* 67 e f
- † Maximilianus *ex Septem Dormientibus* 3 d e
- † Maximilianus et Bonosus *tormenta non sentiunt* 18 a b
- † Maximinus, *episcopus Trevirorum, an socius S. Martini Vertavensis* 616 c d, 810 e, 813 c d
- Maximus, *episcopus Antiochenus, commissus ad examinandam causam Athanasii Perrheni* 646 c d
- Maximus, *diaconus et archimandrita, accusat Joannem Antiochenum conniventie cum Nestorianis* 643 b
- Maximus, *præses Cilicie* 16 f, 17 b
- Maximus, *præses in Provincia Proconsulari in Africa* 630 b
- Mazzinghus (Franciscus), *patricius Florentinus* 603 c
- Medices (Alexander), *anno 1590 archiepiscopus Florentinus* 608 a. *Fit Leo XI papa* *ibid.*
- Medicæus (Carolus), *cardinalis, promovet canonizationem S. Capistrani* 415 a b
- Mediceus (Cosmas), *præcipuus fautor Observantum* 303 f, 304 a
- Mediorota (Ludovicus), *cardinalis, pacem conciliat inter Eugenium Pp. IV et Alphonsum Aragonium* 291 a
- Melantius, *episcopus Rotomagensis initio sæculi VII* 81 f
- Meletius Syrigus, *auctor Officii Kievo-Cryptensis* 867 e
- Meliorelli (Bonajunte), *notarius, anno 1289 in Etruria* 601 d
- † Melorius, *juvenis martyr* 780 c, 792 c, 793 d
- Memnon, *episcopus Ephesinus* 646 f
- Menander, *historicus CPolitanus* 689 d, 690 b c d
- † Menas, *geminus hujus nominis martyr Ægyptius* 204 a b
- Menas, *negotiator in Æthiopia* 752 c
- Mennas, *episcopus Polocensis* 880 b; *sedet ab anno 1105 ad annum 1116* 866 c
- Mensurius, *episcopus Carthaginensis, tradit libros hæreticos comburendos loco Sacræ Scripturæ* 630 b
- Merbesius (Bonus, Bon de Merbes), *Oratorianus theologus et poeta* 113 f
- † Mercurius, *martyr, verisimiliter auctor dicitur Juliani imperatoris cædis* 573 b c
- Mercy d'Argenteau, *archiepiscopus Tyrensis et nuntius Monachii* 822 d
- Meriadocus, *rex Britannicæ Armoricæ* 794 e
- Meropius, *philosophus, Indiam et Æthiopiam adiit, comitibus S. Frumentio et Edesio* 673 b c d e
- Metaphrastes (Simeon) *quando et quo exitu scripserit* 716 b; *ejus methodus* 717 a b; *ejus scribendi genus* 710 d; *perperam Asterium sæculo VI ut patriarcham Alexandrinum intrudit* 710 d e; *scripsit Acta S. Arethæ* 699 f; *emendatur* 726 a
- † Methodius, *patriarcha CP.* 173 b c
- Metius (Federicus) *e græco in latinum vertit Vitam S. Ignatii CP.* 159 a
- Metrodorus, *philosophus, Indiam adiit* 673 b
- † Metropolis, *episcopus Trevirensis* 615 e, 616 c d
- Michael Balbus, *ejecto Leone Armeno, thronum CP. usurpat* 168 f, 172 e
- Michael Curopalata, *imperator Orientis, pater S. Ignatii patriarchæ* 168 a b, 170 c, 171 a b
- Michael Ebriosus, *imperator CP.* 174 b c, 187 e f; *decipitur a Photio* 185 c d; *occiditur* 190 e f, 193 b c d
- Michael, *princeps Bulgaricæ, primus ad fidem convertitur* 162 b c
- Michael II Fortis, *princeps Valachie, sacrum Bistricense corpus veneratur* 435 a b
- Michael, *patriarcha Alexandrinus, per legatum interest concilio œcumenico VIII* 194 f, 198 b
- † Michael Aragawus, *abbas Habessinus* 8 c. *Vide* † Aragawus.
- Michael Claudus, *vicarius conventus Villacensis* 396 e
- Michael a S. Dionysio, *guardianus conventus Villacensis* 396 e. *S. Capistranum refecit ultimis sacramentis* 390 b, 400 a b
- Michael de Perusia, *laicus ordinis Observantum, socius itineris germanici S. Capistrani* 328 c, 516 d
- Michael *contractus ope S. Capistrani sanatur* 482 d
- Michaelis Villacensis *filius, febricitans, ope S. Capistrani curatur* 542 c
- Michael, *filius Stephani, agonizans per S. Capistranum ad vitam revocatur* 477 d
- Michaelis (J. D.) *laudatur* 702 e
- Miglitius (Paulus), *episcopus Olomucensis* 469 a
- Milanesi de Summaripa (Gregorius) *singulariter pius in B. Joannem Angelum* 893 c. *Ejus Catalogus miraculorum B. Joannis Angeli* 906 et 907
- Millescichius (Michael), *consul Etruriæ inter Ragusanos. De patriarchatu Ipekiensi liber* 915 b
- † Minias,

- † Minias, martyr Florentinus. *Acta, templa et alia* 586 d e f
- Mioland (Joannes Maria), episcopus Ambianensis, dein archiepiscopus Tolosanus, jubet recognosci reliquias SS. Luglii et Lugliani 114 d
- Mirkhoud, historicus Persidis 686 b
- Missirolus (Joan. Bapt.), episcopus Brittonensis, transfert reliquias S. Maglorii 782 c
- † Mizael, unus Trium Puerorum 566 f
- Moctius. *Vide* Mozzi.
- Modocus, filius Malmikil, episcopus S. Andreae in Scotia 2 a
- † Modocus, episcopus et culdeus in Scotia 1 f
- † Modocus, qui et Aidanus, episcopus Fernensis in Hibernia 2 a
- † Modocus Priscus, comes fabulosi S. Amphibali 2 a
- † Moeltulius. *Vide* † Maeltulius.
- Mohamad, filius Isaac, commentator Corani 709 c
- Monachus (Guilielmus), prior S. Laudi Rothomagensis 845 b
- Monderus, nomen Syriacum Almundari 700 et seqq. *Vide* Almundarus.
- Monlezun, canonicus Ausciensis, scribit de Sanctis Ausciensibus 122 b, 126 d
- Monimus Arabs, discipulus S. Justini, haeresin docet 679 a
- Monona, dicta mater S. Montanae 859 d e
- Monos (Benedictus), paralyticus ope S. Capistrani curatur 538 f
- † Montanae, olim in diocesi Senonensi atque nunc in Bituricensi cultae, acta et veneratio 859 et seqq.
- † Montanus et Lucius tormenta non sentiunt 16 f
- Monthrun (Petrus) sanatus ad sepulcrum S. Florentini 852 f, 853 a
- Montonius (Carolus) ad bellum a Florentinis fraudulenter incitatus 889 b
- Morel, parochus in Bonnet, laudatur 851 f
- Moriggia (Paulus), Jesuata, vir egregius et historicus 553 d e
- Morini (Augustinus) ex ordine Servorum B. M. V. laudatur 883 et seqq.
- Morinus (Guilielmus), scriptor pessimae historiae Ferrariensis 861 b c
- Mosca (Gaspar). An episcopatus Salernitanus saeculo v inceperit 47 a
- Movers (F.), historicus Phoenicum 662 a
- † Moyses, episcopus Saracenorum Syriae, sive Ghassanidarum 669 a; ordinatur episcopus 679 d e f; num gente Romanus, an vero Arabs fuerit ibid.
- † Moyses an Trevirensis episcopus 616 c d, 617 a
- Moyses Hungarus, monachus Kioviensis commemoratur 867 d, 874 f; ubinam sepultus sit ibid.
- Mozanica (Jacobus), minister generalis Minorum, erga Observantes minus æquus, repentine moritur 513 c d
- Mozzi (Marcus Antonius). Ejus de SS. Crescio et sociis scripta 584 et seqq.
- Mullerus Schlæzero favet 873 c
- Munatius Felix, flamen perpetuus curator Coloniae Cirtensium 629 b
- Mundhir. *Vide* Almundarus.
- N
- Naaman. *Vide* Nooman.
- Nantulfus sanatus ad sepulcrum S. Senochi 771 b
- † Navitus, episcopus Trevirensis 616 c d
- Negri (Joannes Baptista), vicarius Montis supra Varesium 559 d
- † Neithan, in Anglia rex 849 a
- Nemes (Laurentius) agonizans ope S. Capistrani ad vitam revocatur 476 c, 536 b
- † Neon. *Vide* † Adrias.
- Nerlius (Franciscus), archiepiscopus Florentinus 609 e f
- Neroni non placet juramentum per caput et salutem imperatoris 596 f
- Neronius (Joannes), anno 1462 archiepiscopus Florentinus 603 f
- Neroniana familia Florentina. Prioratus S. Crescii de Maciola 604 a b
- Nestor, Rostoviae episcopus, floruit circa annum 1157 869 a
- Nestor, chronologus Kioviensis seu annalium auctor 874 c; laudatur 864 b; Paterici auctor habitus fuit ab Herbinio 873 a. Certissime scripsit vitam S. Theodosii, hegumeni Cryptensis 874 a, 875 a b. Ei falso tribuitur Vita Antonii Kievocryptensis 873 d e. Mortuus est anno 1106 867 b. Ejus Chronicon continuasse dicitur Simon, episcopus Vladimiriensis 881 a
- Nestorius haeresim de duabus in Christo personis CPoli praedicat 640 c. In Aegyptum relegatus, obit 642 c. Ejus placita sequuntur plures christiani Persidis 742 b c
- Nestoriani Persidis 742 b c. Eorum patriarchae Babæus et Syllas ibid. 744 b c. Laudantur a Judæis homeritis 762 c
- Nevolin propugnavit Joannem II, metropolitam Kioviensem, esse auctorem epistolae ad Clementem papam 869 e
- Nicarete, virgo CPolitana, tum dignitatem diaconissae detrectat, tum praefecturam canonicarum a S. Joanne Chrysostomo sibi oblatam 730 b
- Nicephorus, imperator 170 c
- † Nicephorus, patriarcha CP. 168 e, 171 f
- † Nicephori, monasterii in Charsiano fundatoris, gesta obscura 916 et seqq.
- † Nicephorus, fundator monasterii S. Sergii Mediciensis 917 e f, 918 a d
- Nicephorus, auctor hist. eccl. Graecae, emendatur 691 a; multa e Philostorgio mutuavit 677 e, 741 e
- Nicetas, monachus ex recluso episcopus Novgorodensis 874 f
- † Nicetas, abbas monasterii S. Sergii Mediciensis in Mysia 917 e, 918 a b
- Nicetas, stylita Kioviensis, obiit anno 1108 867 b. Ejus vita narratur apud Kulcinium 867 b
- Nicetas Stethatus, auctor Vitae Simeonis Junioris, auctoris Palamitarum 10 b
- Nicetas, biographus S. Ignatii patriarchae CPolitani 158 c d
- Nicodemus, prosphorarum pistor. *Vide* Spiridion.
- † Nicolaus I papa, vindicat sedi suae Bulgariam 162 d, 164 a b; agit contra Photium 179 e, 182 b c d, 187 d e
- Nicolai Pp. V pontificatum praedicat S. Capistranus 460 b c; petenti duci Mediolanensi S. Joannem Capistranum praedictorem concedit 288 a; jubet, ut conventus Austriae Observantium

- servantum in unam provinciam coalescant* 310 e f. *Permittit S. Capistrano occupare conventus, a Conventualibus in Austria, Bohemia et Moravia derelictos* 311 b c. *Permittit Observantibus transitum ad Conventuales, frustra reclamante S. Capistrano* 314 b-e. *Obit* 317 b. *S. Capistranum in Germaniam et Hungariam legat* 329 d; *classem instruit contra Turcas et decimas imponit universo clero* 350 a b. *Maximi faciebat S. Capistranum* 449 f; *prædictum a S. Capistrano pontificatum adit* 303 b c, 511 f. *Concedit, ut Observantes possint redire ad obedientiam Conventualium* 304 d. *S. Capistranum in Bohemiam mittit contra Hussitas* 334 e f. *Accusatur nimie prodigalitatis in exstruendis ædificiis* 353 c d, 356 d e. *Ejus sumptus in Urbe exornanda sugillantur* 353 c d, 356 d e. *Ejus obitum prædicit S. Capistranus* 512 d e; *superstes S. Capistrano, statim post obitum intendebat eundem canonizare* 413 f, 415 d
- Nicolaus, *cardinalis tit. S. Marcelli, commissarius Eugenii IV in causa canonizationis S. Bernardini Senensis* 513 e
- Nicolaus, *patriarcha Antiochenus, per legatum interest concilio œcumenico* viii 498 d
- Nicolaus, *episcopus et inquisitor apud Hungaros, ex ordine FF. Prædicatorum* 7 d e
- † Nicolaus *navigantium patronus* 419 e
- Nicolaus, *episcopus Polociæ, sedit ab anno* 1185 866 c
- Nicolaus, *episcopus Perejaslaviæ* 880 b
- Nicolaus de Uylack, *dux exercitus christiani contra Turcas* 384 c d. *Papæ commendatur* 392 d. *In castrum suum Villacum S. Capistranum infirmum defert* 393 b-f, 394 a b c. *Promovet canonizationem* 405 f
- Nicolaus de Vilak, *Waivoda, curat corpus S. Capistrani sepeliri et ejus conscribi miracula* 475 b, 535 a
- Nicolaus, *abbas S. Audoeni Rotomagi, obtinet caput S. Romani* 83 c-f, 84
- † Nicolaus de Aretio *ex ordine Servorum B. M. V.* 883 f
- Nicolaus Lyranus, *exegeta S. Scripturæ, inter prætermisos* 7 e
- Nicolaus de Fara seu Tellus, *Ord. Minorum Observantiæ, socius et biographus S. Joannis Capistrani* 270 e. *Eum in itinere germanico comitatur* 318 c, 516 d. *Post obitum S. Capistrani Villakum venit* 399 d
- Nicolaus de Perusio, *generalis prior Servorum B. M. V.* 887 b c d
- Nicolaus de Uzzano, *post S. Bernardinum vicarius generalis Observantium* 294 a
- Nicolaus *Devotus laudatur* 864 d e, 866 d, 877 e
- Nicolaus, *notarius, agonizans per S. Capistranum ad vitam revocatur* 505 c
- Nicolaus, *dictus Parvulus, contractus ope S. Capistrani curatur* 538 e f
- Nicomachus, *episcopus Bostrensis* 679 d
- Nicon Avidus, *monachus Cryptensis* 874 d, 875 a
- Niderus (Joannes) *ex ordine FF. Prædicatorum, celeber mysticus* 7 d
- † Nigasius, *episcopus Rotomagensis, serpentem edomat* 88 d
- Niphon, *Novgorodensis episcopus* 875 b, 880 b, 881 a; *adfuit concilio Kioviensi anni* 1147 868 e; *in monasterio Cryptensi detinetur ibid. f. Ejus Vita, falso tributa Simoni, episcopo Vladimiriensi* 881 a
- Octobris Tomus X.
- Nizezius *beneficus in Moissiacense monasterium* 123 b
- † Noitburgis, *virgo, prætermissa* 581 d
- Nomenoius, *princeps Armoricæ, episcopatus erigit* 777 c d e, 793 b
- † Nonia, *uxor S. Marcelli, perperam dicitur SS. Servandi et Germani mater* 26 b c d
- Nonnosus, *historicus legationum ad Arabas* 683 e f
- Nonnosus, *legatus. Vide Abrahamus legatus.*
- Nooman I sive Naaman, *rex Hirenensis* 690 d; *viso S. Simeone Stylita in somnis, evangelio favere incipit et fit christianus* 685 et seq.; *exstruit arcem Khovarnakum* 686 c d e; *fugit ex aula et solitudini se dedit* ibid.
- Nooman sive Naaman, *rex Hirenensis* 687 b-f; *Arabiam desertam et Syriam invadit* 687 f, 688 a
- Novak (Petrus II), *episcopus Wratislaviensis, ratam habet foundationem conventus Observantium Wratislaviæ* 312 c-f, 312 a b; *fautor S. Capistrani* 344 c
- Novellus. *Vide Petrus Novellus.*
- Noya (Henricus de), *decanus S. Petri Trecensis* 105 d
- Nusdorff (Udalricus a), *episcopus Passaviensis, impedire vult foundationem conventus Sant-hippolytani Observantium* 310 b c
- Nuweirius, *historicus Arabum* 686 b, 693 e

O

- Obbonius, *primus abbas Alahonensis* 131 f, 132 a d
- † Octavianus seu Octarianus, *episcopus Comensis. Ejus Acta et cultus* 106 et seqq.
- † Oda, *S. Eliphii martyris, ut fertur, consanguinea* 138 d
- † Oda, *virgo sæcularis* 137 e
- † Oda, *virgo Rhodæ in Belgio* 128 a b
- † Oda, *vidua, prætermissa* 577 b
- Oda, *vidua, transfert corpus S. Gudilæ* 128 c d
- Oddis (Franciscus de), *episcopus Assisiensis, nuntius pro bello sacro* 360 e. *Petrovaradini occurrit S. Capistrano* 370 f
- Odenatus (Septimius), *rex Palmyræ* 678 b
- Odheyna, *rex Iracæ* 678 b
- Odo coronatur *rex Francorum a Ganterio Senonensi* 209 a
- Odo, *abbas S. Medardi, dat Nicolao, abbati S. Audoeni, Rotomagi, caput S. Romani* 83 d-e
- Odoleus, *abbas S. Medardi Suessionensis* 75 b
- Odolricus, *episcopus Aurelianensis, in Columbense monasterium monachos introducit* 20 d
- Odruvash (Andreas), *palatinus Leopoliensis petit canonizationem S. Capistrani* 406 f
- Odulfus seu Ordulfus, *dux Cornubiæ et frater Ordgari, comitis Domnoniensis, fundator Tavestockiensis monasterii* 223 e f. *Transfert ossa S. Rumoni* 224 c d
- Offæ, *reguli in comitatu Warwicensi, filius S. Fremundus martyr* 848 b c
- † Olavus, *Noricorum dux, postea martyr Armericam invadit* 778 c
- † Olga *in vetustis calendariis nominatur* 867 f
- Olieschniça (Sbigneus), *cardinalis episcopus Cracoviensis, in Poloniam vocat S. Capistranum, eique conventum assignat* 311 d e, 469 b c. *Ad eundem rescribit ut Russos cum ecclesia catholica uniat* 344 e f. *Ejus elogia* 345 b c. *Conventum Observantium Cracoviæ fundat* 345 d. *Vult ipse benedicere nuptiis* 120^a Casimiri

- Casimiri IV* 346 b. *Dissuadet Casimiro regi occupare Prussiam* 348 b. *Hortatur, ut S. Capistranus principes incitet adversus Turcas* 350 e f, 351 a
- Olieschnica* (Joannes), palatinus Sandomiriensis, S. Capistrano aream Cracoviæ concedit ad ædificandum conventum 311 e
- Olympius*, episcopus Theodosiopolis 647 a
- Omar*, khalifa, christianos Negransenses exsilio plectit 719 a
- Omnio*, deductum nomen ab Omni 589 a
- † *Omnion*. Vide † *Crescius*.
- Onesiphorus*, monachus Kievocryptensis 874 d, 876 d
- Onion an pro Omnione* 588 f
- Onuphrius*, episcopus Cernigoviæ, adfuit concilio Kioviensi anni 1147 868 e
- † *Onuphrii eremitæ capilli ad terram promissi* 564 b c
- Ophir*, filius Jectan, habitavit in regno Saba 665 b
- Opianus*, abbas, ante S. Melaniæ Parvæ maritus 563 e f
- Orderici Vitalis chronotaxis ab errore vindicatur* 80 d e f, 81 a
- Ordgarus*, comes Domnoniensis, an Tavestokiensis cœnobii fundator 223 b c d e f
- Ordulphus*. Vide *Odulphus*.
- † *Orestes*, martyr 4 d e; assignatus socius SS. Severo et Dorotheo, martyribus Hadriano-politanis 23 e f
- † *Orientius*, episcopus Ausciensis 122 b
- Origenes ter Arabiam desertam adiit rei christianæ propagandæ et tuendæ gratia* 678 c d e f
- † *Oswaldus*, in Anglia rex 849 a
- Oswaldi filii et uxor a S. Capistrano curantur* 477 a b
- † *Oswennus*, in Anglia rex 849 a
- † *Othilda*. Vide † *Hilda*.
- Otto Magnus*, imperator, frater S. Brunonis Coloniensis 659 e
- Otto III*, imperator, plura in Italia fundat monasteria 603 f
- Ouseley*, viator Anglus 692 a
- P
- P**achomius, episcopus Rostoviæ 878 e
- † *Pachomius Junior fabulosus* 566 b
- Pagius*, annalista 710 e; emendatur 688 a
- Pagliari* (Paulus Maria) ex ordine Servorum B. M. V. scriptor 885 c
- Palma* (Carol. Francisc.), episcopus Colophoniensis, in Lotharingiæ ducem derivat victoriam Viennensem 418 f, 419 a
- Pammachius*, vir consularis, fit monachus 563 e f
- Pammon*, abbas Arsenoitarum, divinitus cognoscit Juliani imp. necem 573 b
- † *Pamphila*. Vide † *Crescius*.
- Pampichler* (Norbertus), monachus Seittenbergensis, egregius de peregrinationum ritibus scriptor 856 f
- Pancia*, cononicus Valliscavæ 605 d
- Pandenulfus*, princeps Capuanus, Saracenorum amicus, Cajetam occupat 828 b
- Pandulfus I*, qui et Caputferreum, princeps Beneventanus 828 f
- † *Pantæus Alexandrinus*, apostolus Homeritidis et Indiæ Brachmanicæ 672 et seq.
- † *Pantaleon*, monachus in Æthiopia; novem sanctorum Habessinorum dux 8 d; eum adit S. Elesbaas ante expeditionem suam alteram contra Homeritas 718 c. Vide † *Zonæus*.
- Paoli*, dux castris S. Joannis Baptistæ Florentini 900 c
- Pap* (Georgii) filia, contracta ope S. Capistrani sanatur 538 e
- Pap* (Laurentius) Villakensis curatur a cæcitate 475 d, 478 d e, 538 e
- † *Paperius seu Papirius*, martyr Nicomediensis 23 d, 634, 635
- Papiniani assessores Paulus et Ulpianus* 11 f
- Paramonarius*. Vide *Joannes*.
- Parascensus*, filius Georgii Aquilani, ope S. Capistrani periculo eripitur 537 e f
- † *Parasceve*, Polocensis abbatissa, floruit sæculo xiii; inter sanctas adscripta est a Gregorio XIII 866 d
- Paschalis I papa* confirmat Vulturisibus sua bona 827 e
- † *Paschalis papa II* confirmat episcopo Fesulano sua bona 607 e; versatur in Galliis 914 e
- † *Paschalis Baylon*, ordinis Minorum, ab Alexandro VIII canonizatur 421 e
- † *Paschasius*, episcopus Giennensis 9 d
- † *Paschasius*, episcopus Viennensis, dicitur in monasterio Uranensi quiescere 781 a, 782 e
- Pasqua* (Antonius) Aquilanus cæcus ope S. Capistrani illuminatur 541 a
- Pasquiten*, rex Britannicæ Armoricæ 813 e
- Passama*, navis præfectus, scripsit de Arabia 726 a
- † *Paternus*, episcopus Abrincensis 780 b, 792 c, 793 d
- Patharis* (Barnabas) agonizans ope S. Capistrani ad vitam revocatur 536 c
- Patriarcha* (Lucia) a S. Capistrano sanatur 504 c d
- Patricius*, dux Græco-Byzantinorum 687 e
- Patricius seu Mar-Abas*, archiepiscopus Seleuciæ nestorianus 690 e
- † *Patricius episcopus* constituit S. Iserninum 5 c
- Patritius* (Fr. X.) laudatur 700 d
- Patroche* (Maria) clauda a S. Capistrano sanatur 504 f
- † *Pavacius*, cultus Ferrariis 861 b
- Pavinis* (Joan. Franciscus de) relationem pro canonizatione S. Bonaventuræ conscribit 403 b c
- † *Paulina*, in baptismo dicta Maria 594 d
- † *Paulini*, episcopi Coloniensis, lipsanoteca 821 f, 823 b
- † *Paulinus*, qui et Lucensium habetur episcopus, dicitur a S. Petro Florentiam et in alias partes missus 586 e f
- Paulinus* (Thomas), Florentinus, in B. Joannem Angelum pius 900 c d
- † *Paulus et Sylas* in carcerem interiorem trusi 17 a
- † *Paulus num inter apostolos Arabum connumerandus sit* 670 d
- Paulus*, episcopus in Bulgaria 161 e
- † *Paulus*, fundator ecclesiæ Leonensis seu Legionensis in Armorica, solitudinem petit 775 f; draconem domat 88 c
- Paulus*, episcopus Negransensis 694 e f, 695 a d, 702 f, 703 c, 707 b, 714 f, 762 b. Ejus ossa, e terra effossa, comburuntur 724 a
- Paulus*, canonicus Albæ Regalis, S. Capistrani interpres 380 b
- Paulus presbyter aufert et sacrilege vendit reliquias SS. Luglii et Lugliani* 111 c-f, 112 a
- Paulus*, sacerdos infirmus, a S. Capistrano sanatur 482 c
- † *Pauli*,

- † Pauli, *primi eremitæ*, *Vitæ prologus* 564 a b
 Paulus de Ferraria, *laicus ordinis Observan-*
tum, socius itineris germanici S. Capistrani
 328 c, 516 d
 Paulus de Praga, *hussita occultus, mittitur*
Cracoviam et in vincula conjicitur 346 b c,
 347 a b
 Paulus de Rota (de la Roa), *subcollector deci-*
marum pro bello sacro 354 f
 Paulus Warnefridi, *diaconus Casinensis. Ejus*
versus echoici 831 c
 Pauli, *pellificis de Futhack, uxor sanatur a*
S. Capistrano 475 e, 541 b
 Pauli *filius, vita functus, a S. Capistrano ad*
vitam revocatur 479 d
 Paulus J. C. *sub Alexandro imp. christianos*
male habet 41 f, 42 a
 Pegasus *commentariensis in Passione SS. Ta-*
rachi et sociorum 47 b
 † Pelagius *papa multa narrat de S. Martino*
Massico 826 a b
 Pelegri (Paulus), *prior Servorum B. M. V. Me-*
diolanensis 893 d
 † Peregrinus de Forolivio *ex ordine Servorum*
B. M. V. 883 f
 Perenius (Franciscus) *dicitur corpus S. Capi-*
strani profanasse 432 e, 433 b-f
 † Perpetuus, *episcopus Trajectensis* 818 b c,
 820 b
 Peruccius (Angelus), *episcopus Sarsinensis,*
transfert reliquias S. Maglorii 782 b
 Peryn (Joannes). *Vide Joannes.*
 Petrus, *cardinalis episcopus Augustanus, petit*
canonizationem S. Capistrani 406 f
 † Petri de Rates, *archiepiscopi Braccarensis in*
Lusitania, translatio 3 a
 Petrus, *episcopus Chanadiensis, invitat S. Ca-*
pistranum in diocesim suam 357 d e
 Petrus, *Gangrensis episcopus, ordinatus ab Eu-*
sebio Ancyrano 648 a
 Petrus, *episcopus insulæ Iotabæ* 683 c d e
 Petrus Mohila, *metropolita Kioviensis* 876 c
 Petrus, *episcopus Parembolæ. Vide Aspebetus.*
 Petrus, *metropolita Sardensis, fautor Photii*
 194 e, 198 b, 205 d
 Petrus, *diaconus Cassinensis, scriptor sæculi XII.*
Fragmentum ejus Virorum illustrium 824 b.
Ejusdem Vita S. Martini Massici 835 et seqq.
Ejusdem Hymnus de S. Martino Massico et
alia de eodem scripta 831 a b c, 835 et seqq.
An scripserit Vitam S. Athanasii Neapolitani
 836 d
 Petrus, *consanguineus et vasallus Ricuini, epi-*
scopi Tullensis 858 b
 Petrus, *nobilis Hungarus, vexillifer S. Capi-*
strani 372 a
 Petrus *sartor, pater Catharinæ resuscitata* 457 e
 † Petrus Aulanus, *ante baptismum dictus Bal-*
samus 594 c
 Petrus de Briseio *interest synodo Tullensi* 858 d
 Petrus Delgatus, *ex ordine FF. Prædicatorum,*
missionarius in India orientali 7 e
 Petrus Ebnarrahebus, *Ægyptius, auctor Chro-*
nici orientalis 710 e
 † Petrus Germanus *ex ordine Servorum B. M. V.*
 884 a
 † Petrus de Molleano, *ordinis Minorum Obser-*
vantiæ 269 c
 Petri Novelli de Tarvisio, *Servi B. M. V. ambi-*
tio et apostasia 905 e
 † Petrus Regalatus, *ordinis Minorum Obser-*
vantiæ 269 f
 Petrus Saracenus 835 a, 840 a
 Petrus de Sopronio, *encomiastes S. Joannis*
Capistrani 271 c. *Eum in itinere germanico*
comitatur 328 c, 516 d, 551 f
 Petrus de Vallibus, *ordinis Minorum Observan-*
tum, confessarius S. Coletæ 301 e f
 Pettorano (Bartholomæus), *ordinis Observan-*
tum, procurator in causa canonizationis
S. Capistrani 445 b
 Pharasmanes, *eunuchus, renovat Constantino-*
poli S. Mamantis monasterium 40 a
 Pherozes, *rex Persarum, favet Nestorianis*
 689 c, 690 f
 Philaretus, *archiepiscopus Cernigoviæ, comme-*
moratur 869 d e
 Philippus, *imperator, quando occisus* 599 e
 Philippus, *ecclesiæ CP. presbyter, jus ecclesiæ*
sue defendit 648 a
 † Philippus *diaconus Arabiæ apostolus non*
fuit 670 e f
 Philippus Albericius *ex ordine Servorum B. M. V.*
laudatur 884 c, 902 b c
 Philippus Aquitanus, *ordinis Observantium san-*
cte obit Sulmone 395 e
 † Philippus Benitius *seu de Florentia ex ordine*
Servorum B. M. V. 883 f. *Ejus Vita scripta a*
Philippo Albericio 902 c. *Hic laborat pro ejus*
canonizatione *ibid.*
 Philippus Bonus, *dux Burgundiæ, fidelis Eu-*
genio IV 290 d e f, 448 e; *convenitur a S. Ca-*
pistrano 327 f; *omni ope succurrere vult chris-*
tianis adversus Turcas 353 d e f. *Vellus*
aureum instituit ad tutandam fidem 354 c d.
Votum belli sacri emittit 354 d e. *Ejus cor*
Hierosolymam delatum 355 a b. *Ecclesiam*
S. Mariæ in Bethlehem suis sumptibus instau-
rat 355 a. *Promittit se adfuturum bello sa-*
cro 356 d
 Philostorgius, *historicus* 675 et seqq.
 Photius, *græci schismatis auctor, sedem CPolita-*
nam usurpat 177 b c d e, 178 e f; *legationem*
mittit ad Nicolaum papam 178 e, 182 a; *eumdem*
exauctorat 190 c, 194 c; *S. Ignatium deponit e*
sede CPolitana 183 a-f; *eumdem multimode ad*
necem usque vexat 184 a-d; *de Bulgarorum*
conversione falso gloriatur 162 b; *S. Ignatii*
familiares ad se allicere conatur 188 e f, 189
 a-d; *fictum concilium contra Ignatium con-*
scribit 194 a b; *in concilio œcumenico VIII ad*
communione laicam redigitur 194 c f, 195
 a b; *interrogatus in concilio recusat respon-*
dere 199 a; *malis artibus Basilium imperato-*
rem decipit, ab eoque in sedem CP. restitui-
tur 201 d e f; *fautoribus S. Ignatii infensus*
 202 d e; *iterare conatur ordinationes et con-*
secrationes a S. Ignatio factas 202 e f
 Photius, *metropolita Kioviensis, sedit ab anno*
 1410 *ad annum* 1431 875 c. *Scripsit episto-*
lam ad monachos Cryptenses *ibid.*
 Pibo, *episcopus Tullensis, elevat SS. Alchæ,*
Celsini, Auspicii et Ursi decessorum corpora
 910 c d, 912 f, 914 c
 Picktel (Simon) *Viennensis, singularis amicus*
S. Capistrani 398 c
 Piconius (Dominicus), *medicus, testis sanatio-*
nis Lauræ Camilli 435 f, 436 a b
 Pie (Anna de), *abbatissa SS. Trinitatis Pictavis*
 456 d
 Piilki seu Piisrii (Catharina) *febricitans a S. Ca-*
pistrano sanatur 477 a, 542 f
 Pimænus,

- Pimænus, monachus Cryptensis 874 d
Pimænus Patiens, monachus 874 f
Pinianus. *Vide* Opianus.
Pippinus dictus pater S. Montanæ 859 d e
Pippinus II, Aquitanie rex, favet Vertavensibus monachis profugis 801 b. *Eum inter et Carolum Calvum lites de Aquitania* 801 c d. *Ejusdem moneta Metuli et Pictavis cusa* 801 e. *Quare ejus historia tam obscura* ibid.
Pireto (Ant. Angelus de), minister generalis ordinis Minorum, prævidet magna S. Capistrani facinora 498 e, 499 a
† Pirminus, cultus in Bonnet 852 a, 857 a
Piscarius, dux imperialis, capit Mediolanum 560 f
Pittori (Nicolaus), pictor Florentinus 900 c
Pius II papa restituit Observantibus bullam Eugenianam 513 d; vicarios apostolicos dat ordini Servorum B. M. V. 887 c. *Vide* Aeneas Sylvius.
† Pius V supprimit indulgentias, concessas adiutrices manus porrigentibus 845 e
† Plato, abbas, incolit montem Olympum in Mysia 917 f
Pocciantius, chronographus Servorum B. M. V., an coævus B. Joanni Angelo Porro 884 e
Pocokius (R.) scripsit de Monotheismo Arabum veterum 667 d e
Podiebradsky (Ambrosius), ordinis Observantum, refert corpus S. Capistrani in Szolos delitescere 433 c-f
Podiebrad (Georgius), primum gubernator dein rex Bohemiæ, fautor Hussitarum 530 d; S. Capistranum rejicit 341 b c
Poggianus (Julius), primus secretarius congregationis interpretum concilii Tridentini 239 a
† Polycarpus cælesti voce ad martyrium animatur 17 d
Polycarpi, archimandritæ Cryptensis, virtutes et laudes 870 b. *Erroris damnatur a synodo Kioviensi, quod usum casei et lacticiniorum suis permitteret feria iv et vi, quotiescumque festa solemniora occurrerent* 870 b. *Injuste damnatum a synodo Kioviensi conqueritur populus* 870 b
Polycarpus II, hegumenus Kievocryptensis 870 d, 872 e
Polycarpus, hagiographus, a Polycarpo archimandrita Cryptensi distinguendus 874 a c e, 875 b; magistrum habuit Simonem episcopum Vladimiriæ 874 e; monachus ambitionis febris laborat 879 f
Polychronius, discipulus Zebinae abbatis 571 e
Pompejus bello piratico legatus per totam rempublicam 16 c
† Pompejus (Saint-Pope), presbyter Amanii 138 e f
Pontius, abbas simoniacus S. Medardi 83 f
Popusitus, cæcus a S. Senocho sanatus 770 c d
Porris (Gasparinus de), archipresbyter S. Mariæ de Monte, promovet monasterium Montis supra Varesium 557 c d
Porro, familia Mediolanensis, ex qua ortus B. Joannes Angelus Porro 883 et seqq. *Vide* Hippolytus Protasius.
Porrus (Petrus Paulus) typographiam orientalem in Italiam invehit 886 a
Posega (Helena) surda per S. Capistranum sanatur 482 d
† Potamicea jurat per caput imperatoris 596 f
Prando (Joannes Baptista), receptor S. Mariæ de Monte 561 b
Predatis (Joannes de) curat B. Joannem Angelum 886 d
Primadicius (Jacobus) Bononiensis, ex ordine Min. Observantum, deputatur in Pontificis obsequium 298 c. Vicarius generalis 303 a. Capitulum convocat 303 f
† Primitivus, martyr, perperam dicitur filius S. Marcelli martyris 26 d-f
† Probus, martyr in Cilicia, tormenta non sentit 16 f
Probi et Probæ sepulcrum Romæ 610 b
Prochorus, thaumaturgus 874 f
† Proclus Constantinopolitanus videtur coli a Russis sub persona S. Athanasii 578 c d e
Procopia, imperatriæ, conjux Michaelis Curopalatae, mater S. Ignatii patriarchæ 168 a
Procopius, hypodiaconus, S. Ignatium ornamentis pontificalibus exuit 183 d
Procopius historicus christianus non fuit 745 a b. *Quando vulgarit libros de bello Persico, tres priores de bello Gothico, et quartum de eodem bello* 691 d, 750 a. *Librum 1 de bello Persico scripsit Justiniano vivente* 682 b c d. *Emendatur* 694 c d e
Procopovicz. *Vide* Theophanes.
Promotus filius S. Benedicti Quinciæensis 153 d
† Prosper, episcopus Comensis. *Ejus festum* 107 e
Protasius Porrus, pater B. Joannis Angeli 886 ■
† Proterium, archipresbyterum Alexandrinum, a subscribendo S. Leonis I papæ Tomo abhorretur Macarius Kawensis 581 c. *Inthronizatur in sede S. Marci* 581 d e
† Provinus, episcopus Comensis. *Ejus festum* 107 e
Prutheni rebellant contra equites Teutonicos et regibus Poloniae se dedunt 347 c-f, 351 f
Psalmæus (Nicolaus), episcopus Viridunensis, commendas vult sublatas 244 b
Pseudo-Methodius, fabulator Trevirensis 617 d e. *Ejus Chronici fata* ibid.
Ptolemaica inscriptio 752 b
Ptolemaicum talentum. *Vide* Talentum.
† Puresellis (Juliana de) eadem ac B. Juliana de Busto 554 d
Purpurius, episcopus Limatensis 629 c
- Q
- † Qiriaqos, martyr Negranae in Arabia. *Vide* Cyriacus.
Quartio, deductum nomen a Quartus 589 a
Quelen (Hyacinthus de), archiepiscopus Parisiensis, approbat inventas reliquias SS. Maglorii et aliorum 780 d e
Questa (Horatius), pius in B. Joannem Angelum 394 e
Quintilius Varus, legatus extraordinarius 16 d
† Quiricus, puer martyr, variis diebus colitur 234 c d
- R
- Raakz seu Raatz (Catharina) contracta a S. Capistrano sanatur 477 a
Rabatta (Vincentius), canonicus Florentinus 600 b
Rabula, episcopus Edessenus, accusat hæreseos libros Theodori Mopsuesteni 643 e
† Radegundis, regina, prætermissa 576 d
Radeprandi

- Radeprandi anno 800 testamentum 827 d
 Raderus (Matth.) minus accuratus in vertenda e
Græco Vitam S. Ignatii CP. 159 a
 Ragazonius (Hieronymus), *Famæ Augustæ epi-*
scopus, visitat auctoritate apostolica diœce-
sim Mediolanensem 898 f, 899 c
 Ragnebodus, *episcopus Catalaunensis, an S. Sy-*
ram, sororem S. Fiacrii, abbatissam fecerit
 104 e, 105 c. *Cœnobium rectum a S. Syra*
Meldensi 104 e, 105 a c
 Ragnifridus, *frater S. Firmini Ucticensis* 39 d e
 Raimbaldus, *archidiaconus Tullensis* 858 d
 Raimbaldus, *qui et Rainaldus, abbas Verta-*
vensis 814 d
 Raimbertus, *episcopus Ambianensis sæc. viii*
 144 c
 Raimboldus *Vertavensis et ejus nepos Raimbol-*
du Corda suadent sociis a canonicis institu-
tionibus redire ad monasticas 817 a
 Rainoldus, *dux Franciæ, sæculo ix passim omis-*
sus 817 c, 818 d. *Vertavensis infestus ibid.*
Mittitur Hastingsum ad Rollonem ibid.
 Rainaldus, *Andegavorum vicecomes* 811 a
 Raynaldus, *pseudo-papa Fraticellorum* 324 b
 Rainaldus. *Vide Raimbaldus.*
 Rainardus, *comes Tullensis* 858 d e
 Rainulfus, *comes, fautor Caroli Calvi contra*
Pippinum II 801 d
 Rainsoindis, *mulier sæculo ix juxta ecclesiam*
Vertavensem habitans 816 e
 Rakovicza (Stephanus), *princeps Valachie cor-*
pus sanctum Bistricense Bukurestinum ad-
vehi jubet 435 c
 Ramirandus, *abbas Ensignensis* 801 b
 † Raphael, *archangelus, prætermisus* 576 f;
dicitur dux fuisse fabulosi S. Macarii Romani
 569 f
 Ranceleti (Joannes), *scabinus Tullensis* 914 a
 Razzolini (Aloysius) *Mediolanensis laudatur*
 900 e
 Reanus, *dux Arabiæ* 678 d
 Redenk (Petrus) *agonizans ope S. Capistrani ad*
vitam revocatur 536 c
 Redi (Thomas), *pictor principum Etruriæ* 600 d f
 Redzek seu Redurh (Petrus) *a febribus per*
S. Capistranum liberatus 476 f
 Reeves (Guilielmus), *S. Columbani Vitæ illu-*
strator, laudatur 5 a b
 Reginonis *Prumiensis chronologia sæpe incerta*
 53 d
 † Regiola, *socia S. Saturnini martyris* 624 f
 † Regnobertus. *Vide* † Renobertus.
 Rehnberg (Conradus), *archidiaconus Wratista-*
viensis, consentit in foundationem conventus
Observantum 312 c
 Reinogala, *monachus Autissiodorensis, scriptor*
 206 f
 Ren (Joannes), *notarius, testis miraculi S. Ca-*
pistrani 419 d
 † Renobertus, *episcopus Bajocensis, translatus*
in diœcesim Vesontionensem, in prætermisus
 576 a
 † Respicius et Tryphon *t tormenta non sentiunt*
 16 f; *visitantur ab angelo* 17 a
 Riatan, *dux Armoricæ* 774 e
 † Riccha de Cremona *ex ordine Servorum*
B. M. V. 883 f
 Rice Rees *egregie de sanctis Walliæ scripsit*
 763 b
 Richardus I, *comes Aversanus et princeps Ca-*
puanus 834 b e
 Richardus, *primus Normannorum rex* 844 d
 Richardus, *dux Normanniæ, invocat Danos con-*
tra regem Franciæ 778 f, 792 a
 Richardus, *Albanensis episcopus et legatus, de-*
dicat cryptam in templo S. Mansueti Tullensi
 910 e, 913 b, 914 e
 Richardus, *abbas Tavestockiensis in Anglia*
 225 c f
 Ricardus Banham, *abbas Tavestockiensis* 226 a
 Richardus de Wicha, *benefactor Tavestockii mo-*
nasterii 225 a b
 Richildis, *vidua Caroli Calvi, velamen continen-*
tiæ assumit 219 f
 Richmundis, *monialis Montis S. Walburgis prope*
Coloniam, prætermisus 7 c d
 Rictiovarus, *Indiæ et Asiæ rex dictus* 153 f
 Ricuinus, *episcopus Tullensis. Templum S. Flo-*
rentini 857 d e f
 Ridder (de), *presbyter Bruxellensis, geographiæ*
veteris Belgii peritissimus, laudatur 821 c
 † Rigomerus, *cultus Ferrariis* 861 b
 Riquet (Franciscus), *magnus prior S. Deodati*
in Vosago 910 c
 Riquinus. *Vide Ricuinus.*
 Rithverus seu Rithveus, *episcopus Trecensis*
 211 d, 213 f
 Ritter (C.), *geographus, emendatur* 682 f
 Rivalus, *dux Armoricæ* 774 b-f
 Robertus, *Hugonis Capeti filius* 792 e, 793 f
 Robertus I, *archiepiscopus Rotomagensis* 102 f,
 103 a
 † Robertus de Arbrisello, *magister B. Giraldi*
de Salis 254 e, 256 e
 Robertus, *abbas Cerasiensis* 799 e f
 Robertus de Houmetz 842 e f
 Robertus, *patronus plurium monasteriorum in*
Etruria 603 c
 Robore (Victoria Ubaldi de). *Vide Victoria.*
 Roboz (Catharina) *a S. Capistrano obtinet illu-*
minationem filie 481 e
 † Rochmundus et Rothmundus, *episcopus Con-*
stantiensis. Vide † Fromundus.
 Rockyczana, *pseudo-episcopus Pragensis* 502 f;
Hussitarum fautor, protelat colloquium cum
S. Capistrano habendum 335 b c d. *Bohemi*
eum volunt episcopum institui a papa 356 a
 Rödiger (C.) *inscriptionum Himyariticarum in-*
terpres 674 f
 Rodoaldus, *episcopus Portuensis, legatus Nico-*
lai papæ CP. infidelis 179 e, 182 b c d, 183 e f
 † Rogatus, *martyr Nicomediensis* 23 d, 634, 635
 Rogerius, *episcopus Bellovacensis, monasterium*
Columbense instaurat 20 c d
 Rogerius, *plebanus Valliscavæ* 603 d
 Rogwolodus seu Reichwaldus, *Polociæ dux,*
pater S. Parasceviæ 866 c
 Rollo, *dux Normannorum, baptizatur ab ar-*
chiepiscopo Rothomagensi 100 a, 845 a
 Romanus, *Græco-Byzantinorum dux* 687 b
 † Romani, *privilegium ejusque ritus* 87 b, 91
 c-f. *Ejusdem abolitio* 91 b
 † Romanus, *martyr Antiochenus, quare ad Dio-*
cletianum missus 631 e
 † Romani, *martyris Romani, reliquie Fiscan-*
nis 846 e
 Romanus, *Herbadillæ civis, convertitur et ser-*
vatur a S. Martino Vertavensi 803 b c
 Romualdus de Fabriano, *Camaldulensis mona-*
chus 7 b
 † Romulus, *Fæsularum episcopus, missus non*
fuit a S. Petro, sed sæculo iv vixit 586 f, 587
 1206 a b c.

- a b c. *Ejus Acta fabulosa* 587 a b c. *Epitaphium et laudatio Theuzonis abbatis* ibid.
- Rosembergica familia principalis in Germania 502 e; in scuto gentilitio pictas habet rosas 547 d. *Exstinguitur initio sæculi xvi* 547 d. *Commendatur a S. Capistrano Nicolao Pp. Vet Carolo VII, regi Francorum* 547 e f, 548 a. *De re catholica optime merita* 547 e f, 549 a b c, 550 d; *fautrix S. Capistrani* 466 b, 468 e
- Rosembergius (Henricus) filius Ulrici, rei catholice vindex 550 d
- Rosembergius (Judocus), episcopus Wratislaviensis 552 c d e. *Se strenue opponit Podjebradio Hussitæ* 552 c
- Rosembergius (Ulricus), anceps in causa catholica 550 b-f, 551 c d. *Renuntiat dcminiis suis* 551 d e
- Rosgenius (Sebastianus) Turcas Belgrado abigit 365 d
- Rosminius, scriptor Vitæ Joannis Jacobi Trivultii 560 d
- Rossi, canonicus Setiensis, a morbo mortifero per B. Capistranum liberatus 416 a
- Rossis (Petrus Francisc. de), promotor fidei, objicit S. Capistrano præsumptionem 415 c
- Rossi (Petrus Paulus), chirurgus Mediolanensis, examinat corpus B. Joannis Angeli 895 b
- Rostislaus, magnus dux Kioviæ, successit Iziaslao anno 1154 868 f
- Rosweyodus (Heribertus), S. J., commendatur 876 d
- Rotehan (Antonius de), episcopus Bambergensis 469 a; *indulgentias impertit audientibus prædicationem S. Capistrani* 327 c d e f
- Rotrodus, archiepiscopus Rotomagensis, reponit corpus S. Romani in novam capsam 82 e f
- Rovezella (Laurentius), episcopus Ferrariensis et nuntius apostolicus, consecrat ecclesiam Observantium Olomucii 312 b
- Roussel (Radulfus), archiepiscopus Rotomagensis, visitat reliquias S. Romani 85 a
- † Rubianus, episcopus Comensis, implicitus schismati Trium Capitulorum 106 c, 107 e
- † Rufinireliquiæ in monasterio Ensionensi 802 a
- Rufinus Indiam Æthiopicam a Brachmanica non distinguit 673. *Cui inscripserit Apologiam pro Origene* 564 a
- Rufinus, dux Romano-Græcorum 691 b
- Rufinus, patricius 698 d
- † Ruma, vidua et martyr Negrancæ in Arabia, an genere Negransensis fuerit 693 b, 919; non uxor, sed forte nurus fuit S. Arethæ 704 d; obierat ejus maritus dudum ante persecutionem 733 c; quot filios habuerit 704 b c, 717 e, 733 b; ejus divitiæ et nobilitas 732 a, 733 c, 704 e f; pulchritudo 732 b c, 733 e; non prodibat nisi facie velata 731 f, 732 b, 734 a b. *Ejus et filiarum martyrium Negrancæ in Arabia* 703 e, 705 c d, 717 e f, 731 et seqq.; *hortationes ad mulieres Negransenses* 704 et seq.; *cultus* 714 et seqq.; *ab Æthiopibus dicitur Demaha* 717 e f; *et filia Rabê seu Rabîæ* 919; *Syriace dicta Rumi vel Rehumî* 717 e, 919. *Rumi num sit nomen proprium* ibid.
- † Rumoldus. Vide † Rumondus.
- † Rumondus, episcopus de Cluain-Eraird seu Clonard in Hibernia 224 e
- † Rumoni, episcopi et confessoris, acta et cultus Tavestockii in Devoniam 223 et seqq.
- † Rumpharii Constantiensis reliquiæ 844 e f, 845
- Ruotgerus, Coloniensis et S. Brunonis Coloniensis biographus 818 f
- Rupertus, palatinus Rheni, administrator ecclesiæ Ratisbonensis, petit canonizationem S. Capistrani 406 f
- Ruricus, Normannorum dux, Polociam sociis suis tradidit regendam 866 b
- Rusa (Agnes), dæmoniaca a S. Capistrano liberatur 487 d, 544 f
- Rusdorf (Paulus), magister ordinis Teutonici 347 a
- Russel (Joannes) accipit ab Henrico VIII abbatiam, burgum et oppidum Tavestockiensiam 226 d
- † Rusticus an Trevirensis episcopus 616 c d, 617 a
- S
- Saba regina. Vide Sabæ regina, in indice topographico.
- Saba, filius Jectan, pater Sabæorum Arabiæ felicis 666 f. Vide Jectan.
- † Sabas, abbas et presbyter, archimandrita omnium monachorum Palæstinæ 681 f, 682 a; ejus laudes ibid.; quæ in gratiam Saracenorum gesserit ibid. S. Joannem Silentiarium ad Lauram reducit 688 a b
- Sabbaticus. Vide Symbaticus.
- † Sabina, martyr, culta Eboræ 577 d
- Sabinianus, episcopus Perrhenorum 646 c
- Sacchicas, cognomen Alamundari, regis Saracenorum 742 b
- Sacconius (Carolus Ventura), pictor principum Etruriæ 602 a
- Sacy (S. de), emendatur 693 c
- Saghas (Barbara) agonizans a S. Capistrano curata 480 d, 537 b
- Saint-Martin, historicus imperii Cpolitani 694 d
- Saizana vel Sazana, rex Axumitarum 677 d
- Saladoba, pater Alamedæ, regis Æthiopiæ 751 b
- Salinis (Antonius de), archiepiscopus Ausciensis, visitat reliquias S. Leothadii 127 c-e
- Sallustius, patriarcha Hierosolymitanus 682 a
- Salomon, rex Israël, a regina Saba seu Arabiæ australis, magnifice donatur 663 f. *Ejus divitiæ unde magnam partem sint ortæ* 665 a b
- Salomon, rex Britanniæ Armoricæ 794 e
- Salomon, princeps Britanniæ Minoris, ad obedientiam revocatur 207 d e
- Salomon III, rex Britanniæ Armoricæ 813 d e
- Salomon, episcopus Constantiensis in Normannia 843 f, 844 a
- Salt (H.), emendatur 725 b c
- Salvator, Alethensis episcopus, Sanctorum reliquias in Galliam mediterraneam transfert 778 c, 791 e, 793 e
- † Samson, episcopus in Britannia Minori 772 b, 783 a b c. *Vitæ ejus chronotaxis* 773 a-f. *Childebertum II fautorem habet* 774 c d. *Consanguineus S. Maglorii* 782 e. *Ejus reliquiæ Parisiis et Aurelianis* 780 b, 791 f, 792 d, 793 d
- Sapeto (J.), missionarius, scripsit de Æthiopia 663 d, 666 d e
- Sapor II, rex Persarum, christianos persequitur per 40 annos 688 e f, 689 b
- Sarabahal, rex Homerita et persecutor, sub quo passi sunt SS. Azkir, Cyriacus et socii 711 d e f;

- d e f; *idem* proculdubio qui Sjarabhil scriptorum Arabum ibid.
- Sarraceni cognomen initio sæculi xii in Italia 835 a c, 840 a
- Sarstonus, episcopus Bigorrensis 123 e
- Satterapa, nobili familia Comensi, ortum volunt S. Octavianum episcopum 107 b
- † Saturianus, martyr sub Vandalis, prætermisus 576 f
- Savericus, vir potens, prope Vertavum 816 a
- † Saviniani martyris in diœcesi Trecensi, reliquie, miraculum, etc. 104 b
- Sazana. Vide Saizana.
- Scabo, vicarius card. Sbignei Olieschnica, episcopi Cracoviensis 347 a
- Scarampi (Ludovicus), cardinalis archiepiscopus Colocensis, præfectus classis pontificie adversas Turcas 362 a
- Schallermann (Joannes), episcopus Goricensis 519 b
- Scheurak (Georgii) filius agonizans sanatur a S. Capistrano 475 e, 535 f
- Schlœzeri error circa auctorem Paterici 873 b c.
- Ejusdem et aliorum non probata in Tatiscevi historiam censuræ* 881 b
- Schmitz (Guilielmus), presbyter Coloniensis 822 e
- † Scholastica. Carmen echoicum 831 c
- Scholastica, uxor Petri Zeleni, ope S. Capistrani a febribus liberatur 476 b
- † Scofilus (Escuiphle), abbas 780 c, 792 c, 793 d
- † Scubilio, abbas 780 c, 792 c, 793 d
- † Sebastiana, martyr Heracleæ in Thracia, prætermissa 576 c d
- Sebochtes, legatus Cosrois ad Justinum imperatorem 690 b c d
- Seetzen (U. J.); ejus iter Arabicum 676 d
- Seguier (Dominicus), episcopus Meldensis 106 a
- Sellier (Ludovicus), S. J., scriptor Vitæ S. Ulphie 143 f
- Semiticæ stirpi an proprium fuerit unum Deum colere 759 b c
- † Senanus, episcopus Litmorensis 579 f
- † Senanus in Inis-cara in Hibernia 579 f
- † Senator, episcopus Abrincensis 780 b, 792 c, 793 c
- † Senator, martyr, prætermisus 576 f
- † Senochi, abbatis in pago Turonensi, acta et cultus 764 et seqq.
- † Senresius. Vide † Seuresius.
- † Septem Dormientium multiplicia festa 3 d e
- † Septiminus seu Septimus, lector, perperam sociatus S. Felici, episcopo Tubzacensi et martyri 619 f et seqq.
- Septimius Odenatus. Vide Odenatus.
- † Septimus, Septimius seu Septiminus, ex turma duodecim fratrum, prætermisus 576 e
- † Septimus, socius additus S. Felici Tubzacensi 8 a b
- Serbellona (Octavia), comitissa, pia in B. Joannem Angelum 893 c
- Sergent (Jacobus), prior claustralis S. Jovini de Marnis 800 a
- † Serapion. Vide † Crescius.
- † Serenus requiescit in monasterio S. Medardi Suessione 84 d
- Sergius, qui fingitur S. Macarium Romanum visitasse 565 d, 566 c
- Sergyartho (Stephanus) ope S. Capistrani sanatur 475 f, 481 e, 540 f
- Serpetri (Angelus), minister generalis ordinis Minorum 464 f
- † Servatius, Tungrensis episcopus 53 e f; ejus ætas 819 e. Appropinquantibus Hunnis, an transtulit decessorum corpora Tungris Trajectum 616 e f, 617 b c
- † Servus, Tuburbitanus Major, martyr sub Vandalis 582 f, 583 a d
- † Severinus, qui et Boethius. Vide † Boethius.
- † Severinus, Burdegalensis episcopus 50 c f, 51 a
- † Severinus, episcopus Coloniensis 819 d
- † Severinus Coloniensis ac Burdigalensis an confundendus cum Trevirensi 617 c d e
- † Severini Tungrensis, habiti episcopi Trevirensis, acta et cultus 615 et seqq.
- † Severinus II, episcopus Trevirensis 618 b d
- † Severinus, idem qui S. Severus, martyr Hadrianopolitanus 23 b. Loco Severini Coloniensis 23 e
- † Seversius. Vide † Seuresius.
- Severus, pseudo-patriarcha monophysita Antiochenus 681 e, 688 c d
- † Severus, episcopus et confessor, male attributus Cæsareæ in Cappadocia 24 c e
- † Severus, presbyter Heracliensis et martyr 4 b c
- † Severus, presbyter et martyr Hadrianopolitanus 4 d e, 23 e f; falso adscriptus Cæsareæ in Cappadocia, Nicomediæ et Trajanopoli 8 a, 23, 24, 577 a; cultus Tolosæ 4 f, 5 a; prætermisus 577 a b
- † Severus, martyr Nicomediensis 23 d, 634, 635
- Severus, diaconus Beneventanus, auctor scriptionis de S. Martino Massico 831 b
- † Severus, cultus in Montefalco 2 b
- Severus Indus templum S. Stephani ædificat Viennæ in Gallia 65 a
- † Seuresius, martyr Cæsareæ in Cappadocia 4 f; ibidem cultus 23 e et 24
- Sfortia (Franciscus), dux Mediolanensis, a papa S. Joannem Capistranum prædicatorem expetit 288 a; nuptias cum Blanca, filia Philippi Mariæ, ducis Mediolanensis, impeditas videt 445 b, 446 e f
- Sjakika vel Sakikes, Sekkes et quare 687 f, 688 b
- Sjarabhil, filius Dhu Djadan, princeps Homerita, num idem sit qui Sarabahal Æthiopum 711 d. Vide Sarabahal.
- Sicardus, princeps Beneventanus 827 c
- Sicbrannus, monachus Ensionensis simul cum uxore 815 b c
- † Sidonius Apollinaris, episcopus Claramontanus 909 b
- Sigibertus, rex Austrasiæ, occisus 764 f, 765 a b
- Sigebertus Gemblacensis annis undecim anticipat chronotaxim 135 b
- Sigismundus, palatinus Rheni, petit canonizationem S. Capistrani 406 f
- Sigismundus Stupkens. Vide Stupkens.
- Siguinus, archidiaconus Nannetensis, scripsit miracula S. Martini Vertavensis 811 b
- Silas, archiepiscopus Seleuciensis et caput Nestorianorum Persidis, ad Almundarum III se confert, ut sæviat in catholicos 710 c d; mores, tempus regiminis et annus mortis 744 b c
- † Silvanus, Agedunensis martyr 859 e
- Simeon, presbyter vel episcopus Beth-Arsamensis, caput catholicorum Persidis sæculo vi 690 e f, 699 d e, 700 a; legatus Cavadis regis Persarum

- Persarum et catholicorum Saracenorum ad Almundarum III ibid.*, 740 c, 742 b c; *ejus epistola de persecutione Arabica* 699 d; *quando et qua occasione eam scripserit* 699 f, 700 c d; *recitatur et illustratur* 700 et seqq.; *quatur æra chronologica* 700 c d e; *nestorianus non fuit* 701 b; *ejus sinceritas et accuratio* 702 c d e; *ejus epistolæ exemplaria mss. duo* 747 e
- Simeon, *abbas Gabulæ in Euphratesia* 699 d, 700 a
- Simeon Metaphrastes *an auctor Passionis SS. Theodotæ et Socratis* 41 a b c
- Simeon Stylita, *genere Arabs* 682 b; *ejus columna, fama, concursus hominum ex multis regionibus, maxime Arabum* 684 et seqq.; *apostolus fuit in primis Arabum Hircensium ibid.*; *ejus oratorium Telanissi* 686 a e; *quando columnam conscenderit* 696 e
- Simeon. *Vide Symeon.*
- Simon, *archiepiscopus Burdigalensis, dedicat ecclesiam Castellariensem* 264 c, 267 b
- † Simon, *episcopus Vladimiriæ et Suzdaliæ, floruit sæculo xiii* 873 c d e. *Ejus natalis annus inquiritur* 877 d e. *Cognatus fuit Polycarpi monachi ibid. Fit hegumenus ibid.*; *fuit primus episcopus Vladimiriæ et Suzdaliæ* 878 f. *Exulat Radilivium* 879 a. *Ejus encomia* 881 c et seqq.; *comparatur Simoni Oniæ, veteris legis pontifici* 881 d et seqq., 882 b c. *Imitatus est virtutes B. Theodosii et Antonii Cryptensis et B. M. Virginis* 881 d e f. *Insignis ejus amor erga Deiparam* 881 f, 882 e. *In legendis Vitis Patrum Cryptensium assiduitas* 881 d. *Comparatur soli, lunæ et stellæ matutinae* 881 d et seq. *Vitas Patrum Cryptensium literis mandat* 882 c d e. *Ejus virtutes* 882. *Rexit ecclesiam Vladimiriensem per duodecim annos* 882 f. *Colit SS. Theodosium et Antonium Cryptenses* 882 e. *Ejus scripta* 879 e f et seqq. *Ejus epistola ad Polycarpum* 866 d, 874 c, 875 a. *Analysis epistolæ ad Polycarpum* 879 e f, 888 a b c d. *Annus scriptiois* 880 c d. *Scripta B. Simonis ab heterodoxia vindicantur* 880 e f. *A confessionibus fuit Mariæ, ducissæ Vladimiriensi* 878 b; *in episcopum eligitur* 878 f. *Ejus desiderium moriendi in Laura Kioviensi* 880 c. *Rerum terrenarum contemptus* 880 d. *Ejus annus emortualis stabilitur* 879 c. *Mortuus est scilicet anno 1226 die 22 maji* 879 c. *Conditus in ecclesia cathedrali Vladimiriæ* 879 b c. *Translatus est Vladimiriæ Kioviæ* 879 c, 882 f. *Colitur die 10 maji* 879 c d
- Simon, *nobilis Varegus* 880 e
- Simon, *filius viduæ, epilepticus a S. Capistrano curatus* 482 a
- † Simon a Lipnica, *ordinis Minorum Observantie* 269 c
- Simplicius, *imperante Alexandro, mittitur in Orientem et in Asiam Minorem, ut urgeat observationem decretorum adversus christianos* 12 f. *S. Theodotam Ponticam multis modis cruciat* 43 et seqq.
- † Sindulfus, *episcopus Viennensis, adest concilio Remensi* 72 d
- Sintrel (Michael), *biographus S. Joannis Capistrani* 272 b
- Sisebutus, *episcopus Urgellitanus* 132 a, 133 c d
- Sisinnius, *episcopus CP. S. Proclum episcopum Cyzici ordinat* 638 f, 639 a b
- Sixtus papa IV *probat Observantum Servorum B. M. V. divisionem in congregationem Transpadanam et Cispadanam* 888 c d
- Slavus seu Solanus (Nicolaus) *dæmoniacus a S. Capistrano liberatur* 481 c
- Sobiesky (Joannes III), *rex Poloniæ, Viennam a Turcis liberat* 417 b-e. *Scribit epistolam de victoria christianorum* 447 d e f, 448 a-e
- † Socrates, *socius S. Theodotæ et martyr Ancyrae. Ejus acta et cultus* 99 et seqq.
- Soldani (Philippus), *archipresbyter Florentinus, visitat anno 1659 reliquias S. Crescii et sociorum* 609 e f
- Sollerius, *hagiographus* 710 e
- Sophia, *regina Poloniæ, mater regis Casimiri IV, obviam procedit S. Capistrano* 345 f
- Sophronius, *episcopus Nicænus, sepelit corpus S. Theodotæ Ponticæ, martyris* 46 a, 48 e
- Sopikov, *bibliographus* 876 f, 877 a
- Sorgius (Georgius), *prior generalis Servorum B. M. V.* 896 e
- Sorka (Andreas), *canonicus Wratislaviensis et plebanus S. Mauricii, consentit in fundationem conventus Observantum* 312 d
- Sormanus (Octavius), *notarius archiepiscopalis Mediolanensis* 897 f
- † Sostheneus de Florentia *ex ordine Servorum B. M. V.* 883 e
- † Sostheneus de Sostheneis, *Servus B. M. V. Ejus specus seu cella habitata dicitur a B. Joanne Angelo* 888 e; *mutata in oratorium* 900 a b d
- † Sozon, *ante baptismum Tarasius dictus* 594 c
- † Speciosus, *vii episcopus Fesularum, non videtur exstitisse* 4 f
- Speciosus, *episcopus Florentinus, non videtur fuisse cultus* 4 f
- Speculo ad Desenberg (Ferdinandus Augustus de), *archiepiscopus Coloniensis* 822 d
- Spee (Fridericus), *S. J., scribit contra nimiam facilitatem in damnandis magiæ accusatis* 342 e
- Spiegel (Von). *Vide Speculo.*
- Spinula (Georgius), *cardinalis. Approbatio cultus B. Joannis Angeli* 899 d
- Spiridion et Nicodemus, *prosporarum pistores* 864 d e, 874 f
- Sprowski (Petrus), *archiepiscopus Gnesnensis, prætendit nuptiis Casimiri IV benedicere* 346 b
- Stahrembergius, *præfectus urbis Viennensis* 448 c
- Stampa (Joannes Baptista), *vicarius generalis Mediolanensis* 899 a
- Stauracius, *filius Michaelis Curopalatae, frater S. Ignatii patriarchæ* 168 c, 170 d
- † Stephanus I *papa nomina catechumenorum in baptismo mutat* 594 d
- Stephanus, *episcopus, legatus Hadriani papæ in concilio CP* 194 f
- Stephanus, *episcopus, litigat de sede Ephesina* 646 e f, 647 a-e
- Stephanus, *episcopus Vladimiriæ* 875 a, 880 b, 883 a
- Stephanus, *presbyter, a cæcitate ope S. Capistrani liberatur* 544 c
- † Stephanus, *protomartyr, oratorium suum ab incendio liberat* 60 f, 61 a
- Stephanus, *archidiaconus Tullensis* 858 d
- Stephanus, *monachus, habitans prope Cæsaream Bithyniæ, S. Nicetæ Mediciensis magister* 917 e
- Stephanus,

- Stephanus, *paralyticus ope S. Capistrani sanatus* 480 a
 Stephanus, *filius Nicolai, contractus, ope S. Capistrani sanatur* 539 f
 Stephanus de Burgo S. Sepulcri, *prior generalis Servorum B. M. V.* 888 a
 Stephanus Molina, *Minorita, prætermisus* 580 c d
 Stephanus Nicasii de Flandria, *insignis Servus B. M. V.* 889 e
 Steterlingus, *insignis Servus B. M. V.* 889 e
 Stiltingus (Joannes), *S. J., laudatur* 868 c d, 869 c
 Stoldus Cennis, *excommunicatus* 601 c
 Strabus. *Vide* Trabus.
 Strahlius, *scriptor de rebus Russicis* 877 a
 Stuldus, *plebanus S. Crescii de Vallecava, canonicos sine voluntate episcopi eligit* 605 c d. *Vide* Stoldus.
 Stupkens (Sigismundus) *conventum excitat in monte Senario* 888 e
 † Sturmius *Fuldensis controversiam habet cum S. Lullo Moguntino* 465 d
 Suhomlinov, *in universitate Petropolitana professor, laudatur* 867 b
 † Suranus, *abbas et martyr, prætermisus* 1 c f
 Susanna, *in partu periclitans, ope S. Capistrani salvatur* 481 d, 537 c
 † Suversius. *Vide* † Seuresius.
 Sworcz (Georgius), *hospes S. Capistrani* 346 a
 † Sylas et Paulus *in carcerem interiorem trusi* 47 a
 Symbaticius, *dux græcus, sæculo viii Beneventum occupat* 837 e, 839 c
 Symeon Junior, *theologus in monasterio S. Mamantis Constantinopoli, et Palamitarum pater* 10 b. *Ejus Vita* ibid.
 † Symmachus, *S. Boethii Severini socer* 3 c
 † Symphorianus, *Augustodunensis martyr* 859 f
 † Syra, *virgo, culta Meldis et Catalauni in Gallia. Ejus acta* 104 et seqq.
 † Syra seu Syria, *matrona, in Actis S. Saviniani laudata, et abbatissa Rilliacensis, non confundenda cum S. Syra virgine Meldensi* 104 et seqq.
 Syrigianus *Canon merito suspectus* 867 e
 Szegedi (Joan. Franciscus), *lector Observantium, horrende vulneratur a Calvinianis Szolosi* 433 f
- T
- Taberita, *historicus Arabs* 691 f, 692. *Ejus Chronicon regum* 709 d e
 Tabrius. *Vide* Taberita.
 Tagliacotius (Joannes), *ordinis Minorum, describit victoriam de Turcis relatam* 366 d. *Cum S. Capistrano ducit cruce signatos in Turcas* 379 e; *remanet apud S. Capistranum infirmum* 392 c. *Describit morbum et obitum ejus* 390-402. *In Germaniam mittitur informator pro canonizatione* 403 f
 Tamuza seu Tomarsa, *archiepiscopus Seleuciensis* 688 f, 690 d
 † Tarachi, *Probi et Andronici acta laudantur* 47 b
 † Tarasius, *patriarcha CP. indulgentior erga Iconomachos* 495 e, 499 d
 † Tarasius. *Vide* † Sozon.
 Tarlati (Bernardus), *vulgo cardinalis Bibiena, dat literas approbationis cultus publici S. Capistrani* 121^a
 † Tarsitia, *soror S. Firmini Ucticensis* 40 a
 Tarasis (Antonius de). *Vide* Antonius.
 Tassimannus *anno 941 donat episcopum Florentinum* 601 b
 Tatianus, *discipulus Justini martyris* 679 a
 Tatianus, *adjutor commentariorum Simplicii, legati Alexandri imperatoris per Asiam* 14 f
 Taticev, *historiographus laudatur* 881 a b
 † Taurinus, *episcopus Ausciensis* 122 b, 125 ef
 † Taurini *feretrum Fiscannis* 846 e
 Tazena, *rex Æthiopum seu Azumitarum* 677 d, 693 d, 694 c, 695 b, 751 b; *ejus inscriptio* 677 d e; *Homeritidis partem habuit tributariam* 725 b c; *retractatur idem argumentum* 949 f
 Techildes, *fundatrix Asianensis prioratus* 155 f
 † Teclæ, *Iconii a flammis servatæ, magna primis sæculis fama* 17 f, 48 a
 † Tecla-Haimanoth, *monachus in Æthiopia* 751 b
 Tedesco (del), *familia Capistranensis, consanguinea S. Joanni Capistrano* 274 a b
 † Temorius, *infans martyr* 780 c, 792 c, 793 d
 Terebon, *Arabs Hircensis, baptizatur a S. Euthymio* 680 et seq.
 Terebon, *præcedentis nepos, præfectus Paremboles christianæ* 680 d
 Tertullianus. *Ejus loci duo de velo feminarum Arabum et Judæarum illustrantur* 734 a b
 Tertullus, *patricius, S. Placidi pater* 836 e
 Tetbaldus *dæmoniacus curatus ad sepulcrum S. Martini Vertavensis* 846 f
 Tettamantius, *scriptor Vitarum BB. Catharinæ de Palantia, Julianæ de Busto et Montis supra Varesium* 553 f et seqq.
 † Thaddæus *apostolus Arabum fuisse dicitur* 670 e
 † Thaddæus *e 72 discipulis. Vide* † Adæus.
 Thaddæus Tancredus *de Bononia, prior generalis Servorum B. M. V.* 891 d e f, 892 a
 Thalaba, *filius Amri, phylarcha Ghassanidarum* 679 b
 Thalebius, *historicus Arabs* 677 c
 Thalassius, *senator, factus episcopus Cæsareæ Cappadociæ, ad Eutychetem deflectit* 648 e f
 † Thangwn, *frater S. Cadfarchi, in insula Mona* 763 c, 764 d
 Theobaldus, *comes Carnotensis, vincitur a Richardo, duce Normanniæ* 778 f
 Theobaldus Ambianensis, *archiepiscopus Rotomagensis, reliquias SS. Samsonis et Maglorii Dolensibus donat* 778 d
 † Theocharius. *Vide* † Eutherius.
 Theoctistus, *episcopus Cernigoviæ* 880 b
 Theoctistus, *abbas in Palæstina* 680 f, 682 a
 † Theodardus, *episcopus Leodiensis* 849 c
 Theodebertus, *Chilperici ex Audovera filius* 765 d
 † Theodora, *imperatrix, jussu filii velata* 173 b, 174 c d, 177 a
 Theodoricus I, *rex Austrasiæ* 843 f
 Theodoricus II, *rex Austrasiæ et dein Burgundie* 843 f
 Theodoricus III, *rex Neustriæ et Burgundiæ, locum construendo Hamensi parthenoni concedit* 843 b c e f
 Theodoricus IV seu Cellensis 843 f
 Theodoricus, *dux Lotharingiæ* 858 e
 Theodoricus Auriga *eligitur vicarius generalis Ultramontani Observantium* 304 f, 305 e
 Theodorus

- Theodorus seu Theodosius, patriarcha Hierosolymitanus, per legatum interest concilio œcumenico viii 194 f, 198 e
- † Theodorus Cantuariensis acriter certat cum S. Wilfrido Eboracensi 165 e
- Theodorus, metropolita Kioviensis 869 a; sedit ab anno 1161 ad annum 1163 ibid. b
- Theodorus, Laodicens pseudo-episcopus, Photii assecla 190 d, 192 f, 193 a
- Theodorus Mopsuestenus, auctor hæresis Nestorianæ 643 b. De ejus libris scribit S. Proclus 643 e f, 644. Eum nominatim condemnatum non vult S. Proclus 645 a b. Ibas, episcopus Edessenus, Syriace reddit libros Theodori Mopsuesteni 643 b c
- Theodorus Santabarenus, Patrarum metropolita, Photii sectator 189 b, 191 b, 203 a, 205 b c
- Theodorus, episcopus Vladimiricæ in Volynia, adfuit anno 1147 concilio Kioviensi 868 e
- Theodorus, hegumenus Cryptensis, Basilii successor, circa annum 1203 obiit 870 c
- † Theodorus, abbas Tabennensis, divinitus cognoscit Juliani imperatoris necem 573 b
- † Theodorus, martyr Antiochiæ 32 a b; tormentis supervixit 32 c
- Theodorus Cupharas primus inter Bulgaros Evangelium prædicavit 162 c
- Theodorus Lector 693 d
- Theodorus Tentatus, monachus 874 f
- † Theodorus Tiro, martyr Amasenus, Opoævæ cultus loco S. Joannis Capistrani 915, 916 a d
- Theodosius Junior, imperator 683 a b; cum Persis bella gerit ibid., 687 a; murum terrestrem Constantinopoli construit 916 c; interdicat Nestorianorum conventus 642 f, 643 a
- Theodosius, patriarcha Alexandrinus monophysita, sede pellitur 713 d
- † Theodosius, hegumenus Cryptensis 873 e, 874 a
- † Theodosius, monasticæ vitæ in Russia parens et exemplar 867 b; communem vivendi rationem in monasterio Kievocryptensi instituit 867 a; in ignem projiciebat, quidquid superflui apud monachos suos inveniebat 872 a; comparatur lunæ lucenti 881 d e. Ejus devotio erga sedem Romanam 880 e. Inter sanctos relatus est anno 1108 867 e; in vetustissimis calendariis ejus nomen occurrit 867 f
- Theodosius, Paterici Cryptensis scriptor 876 a
- † Theodota, Nicæna natione martyr. Ejus templum Constantinopoli 9 f
- † Theodota, ex Pontica regione oriunda, martyr Nicææ. Ejus Acta et cultus 9 et seqq.
- Theodotacius patricius, falsus testis contra S. Ignatium CP 183 b
- Theodotus patriarcha CP 168 e
- Theomarus, abbas S. Mansueti. Oratorium S. Florentini in paræcia Domni Germani curat 858 a d; invenit plurium sanctorum episcoporum Tullensium corpora 910 c e, 912 f, 914 c e
- Theophanes, clericus palatinus, complex Photii in libris adulterandis, post episcopus Cæsariæ Cappadociæ 201 f, 205 a
- Theophanes Jejunator, monachus Kioviensis, commemoratur ad diem 11 octobris 864 d
- Theophanes illustratur aut emendatur 679 f, 691 a, 696 b f, 697 e f, 699 a, 700 b, 712 b
- Theophania, dicta uxor Arichetis II, principis Beneventani 837 e, 839 a
- Theophano, filia Michaelis curopalatae, soror S. Ignatii patriarchæ 168 c
- Theophanus Procopovicz, archiepiscopus Novgorodensis, commemoratur 868 b
- Theophilus Indus, episcopus Arianus 726 a; cujas fuerit 675 a b d, 726 a. Ejus legatio ad Homeritas 675 et seqq.
- Theophilus, monachus Cryptensis. Vide Marcus.
- Theophilus, qui fingitur S. Macarium Romanum visitasse 565 d, 566 c
- Theophylactus, filius Michaelis curopalatae, frater S. Ignatii patriarchæ 168 c
- Theosterictus, monachus et S. Nicetæ biographus 918 b
- Theret (Blasius), in agone constitutus, a S. Capistrano sanatur 482 c
- Theuzo abbas. Ejus laudatio S. Romuli Fæsulani 587 a b
- Thimus loco Hygini 571 e
- † Thomas apostolus Arabum fuisse dicitur 670 e; Indis Brachmanicis fidem prædicavit 673 b
- Thomas, metropolita Tyrensis, legatus patriarchæ Antiocheni in concilio CP 194 f, 198 d
- Thomas, abbas Castellariensis, novam ecclesiam ædificat, et corpus B. Giraldi transfert 263 d e
- Thomas III, qui et Dubourg, abbas Cerasiensis 845 e
- Thomas Edessenus, nestorianus sæc. vi 690 e
- † Thomas de Florentia, ordinis Observantium, jam mortuus, mandato sui prælati cessat miracula facere 463 a, 465 a; præcepto non faciendi miracula etiam mortuus obedit 510 e, 513 f
- Thomas de Florentia, prior Senarii montis 890 d f
- † Thomas Germanus, ex ordine Servorum B. M. V. 883 e
- Thomas Veronensis, hagiographus ex ordine Servorum B. M. V. 884 c d. Ejus Vita B. Joannis Angeli 902 e f, 903 a b
- † Thomas Urbevitanus ex ordine Servorum B. M. V. 883 f
- Thytno seu Thitheus (Valentini) filius per S. Capistranum sanatur 536 a
- Tiberio non placet juramentum per caput et salutem imperatoris 596 f
- Timkovski quid sentiat de Paterici auctore 873 f, 875 b
- † Timon, e septem diaconis, Arabiæ apostolus non fuit 671 a. Vide † Tymon.
- Timostratus dux, bello captus, liberatur 700 f. Vide Demonstratus.
- Timotheus, patriarcha Alexandrinus 708 b, 717 b, 743 et seqq., 761 e; diu catholicus fuit vel potius hypocrita 710 d e f, 711 a; ejus liber contra synodum Chalcedonensem ibid. Legati ad eum missi a Justino I, imperatore, ut ad S. Elesbaan scribat 743 d e, 745 a. Literis acceptis Justinii imperatoris, de cohibendo persecutore christianorum Homeritarum agit in synodo 710 d, 711 c; processionem, vigiliis et synaxim extraordinariam instituit ut legatio, portans ad S. Elesbaan Eucharistiam, bene cedat 743 f. Oratio

- Oratio ejus placita Deo* 748 b. *S. Eucharistiam mittit ad S. Elesbaan, regem Homeritarum* ibid. *Victoriam suam ei nuntiat S. Elesbaan* 758 a. *Mittit Timotheus episcopum ad Homeritas* 758 a b
- Timotheus Ælurus *S. Proterium persequitur* 581 d
- Timotheus, patriarcha Cpolitani 717 b
- Tinnebroek (Antonius) *S. J. hagiographus, laudatur* 869 e
- Titus, episcopus Bostrensis 679 a; *ejus scripta* ibid.
- Titus, presbyter Cryptensis, cum Evagrio diacono 874 d, 877 e
- Todd, scriptor Vitæ S. Brigittæ, laudatur 5 a b
- Tornielli. Vide Christophorus.
- Toth (Dionysius) amens per S. Capistranum curatur 476 f
- Toto, archiepiscopus Beneventanus 839 b
- Tournaire (Gilbertus), presbyter Oratorii, reliquias S. Maglorii abscondit 779 e
- Trabus seu Trahus, forte Strabus, episcopus Constantiensis in Normannia 843 f
- Trajanus, nomen familiæ Decianæ 31 a b
- De Trapes (Leonardus), archiepiscopus Ausciensis 425 b c
- Tresvaux, canonicus Parisiensis, hagiographus Armoricæ 772 f. *Recognoscit reliquias S. Maglorii* 779 f
- Tricius (Joannes), graviter infirmus, ope S. Capistrani sanatur 544 d
- Trigan, parochus in Digosville, scriptor de rebus diœcesis Constantiensis 843 b
- Trivultius (Augustinus) cardinalis 610 c
- Trivultius (Joannes Jacobus), insignis dux militaris. *Aliquot ejus gesta. Fiduciam in B. Julianam de Busto vivam et pietas in mortuam* 560 b c d
- Trizna (Josephus), archimandrita Kievocryptensis 876 b c
- † Trudo, cultus in Trognie 821 d
- Trutmannus, auctor oppidi Dortmund 821 d
- † Tryphon et Respicus tormenta non sentiunt 16 f. *Visitantur ab Angelo* 47 a
- Turgenevius laudatur 870 d
- Turgotus, episcopus S. Andreæ in Scotia 5 e f, 6 a b
- Turpio, comes Engolismensis 801 e
- † Tymon, unus ex 72 Christi discipulis et episcopus Bassoræ 2 f
- Valentinus de Tuscia, ordinis Observantium, socius itineris Germanici S. Capistrani 328 c, 516 d
- Valentinus de Zegedino paralyticus a S. Capistrano sanatur 481 c, 543 d e
- † Valerius, episcopus Trevirensis 616 f
- † Valerius Cæsaraugustanus in prætermisissis 575 c
- † Valerius, martyr in pristino Breviario Ebo-
rensi celebratus, prætermisus 577 d e
- Vannes pro Joanne 588 e
- Vararanes V, rex Persarum. Vide Bahram Giur.
- Varaton, magister palatii, dominatur Neustriæ 842 d
- Varone (Bartholomæus), Suessanus episcopus 829 d e
- Vassan (Stephanus), vicarius Observantium Hungariæ 395 a b. *Hortatur Cobellam, comitis-
sam Celani, ad promovendam canonizationem
S. Capistrani* 404 c d
- Ubalorum familia e Perusina civitate oriunda 275 a b c
- Ubalus (Petrus) magister juris S. Joannis Capistrani 275 a b
- † Ubalus de Florentia ex ordine Servorum B. M. V. 883 e
- Udalricus, comes Cilliensis, fundat Enzersdorfii conventum Observantium 313 e f, 314 a
- Udalricus Bulchardus, decanus Passaviensis, dat, sede vacante, licentiam erigendi Novem-
burgæ conventum Observantium 309 d e
- † Venantii abbatis visio de missæ sacrificio 4 a b
- Venantius patritius, monachici instituti apo-
stata 68 c, 70 c d e
- † Venantius Fortunatus Vitam S. Severini, hactenus delitescens, conscripsit 66 e. *Ejusdem episcopi Pictaviensis præcipua gesta et commentarius de Symbolo Athanasiano* 585 f
- Vercruysse (Theodorus), chalcographus belga in Italia 600 f
- Veris (de), auditor Rotæ Romanæ, commendata-
rius Grandis Silvæ 243 f
- Versinski, auctor Menologii ecclesiæ orienta-
lis, laudatur 864 c, 865 c
- L. Veri imperatoris Romani numisma inven-
tum in sepulcris Tullensibus 910 e, 914 d
- Vetellii (Nicolaus Antonius et Joannes) epi-
scopi Carinulani 830 e f
- † Veteranus, quiescens Noviheriæ 800 e f
- † Veterini corpus in vico Geinensi 800 e f
- Vetesius (Joannes), episcopus Variadiensis, post archiepiscopus Strigoniensis, indirecte probat cædem Ulrici, comitis Cilliæ 388 e
- Ugo judex et notarius anno 941 in Etruria 601 b
- † Ugotionus de Florentia ex ordine Servorum B. M. V. 883 e
- † Viator martyr, prætermisus 576 f
- Viator, vicarius aut præses in Hispania 27 c, 30 f, 31 a-d
- Vespuccius (Antonius), præpositus Florentinus 599 c
- Vicecomitibus (Visconti Philippus Maria de), dux Mediolanensis, adhæret parti Eugenii IV 290 b c d; *filiam suam nuptui dat Francisco Sfortiæ* 446 e f
- † Victor, cultus Tolosæ 4 f, 5 a; adscriptus Cæsareæ in Cappadocia 8 a
- † Victor,

U, V, W

Vaifarthus, dux Vasconicæ, regibus Carlovingicis rebellis 432 f, 433 a e

Volachus seu Walachus (Nicolaus) a gravi morbo per S. Capistranum sanatur 479 e

Valye (Ferdinandus de) Cisterciensis Antverpianus 824 e

Valens, episcopus Parembolis in Palæstina 681 e

Valentibus (Ludovicus de), fidei promotor 899 d

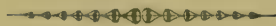
Valentina de castro Scampa, dæmoniaca a S. Capistrano liberatur 503 c d

† Valentinus, episcopus Trevirensis 616 c d

Valentinus clericus cæcus a S. Capistrano illu-
minatur 481 f

- † Victor, *martyr Hieropolitanus* 634, 635
 † Victor *Massiliensis caelesti voce confirmatur* 18 e
 † Victor, *martyr Nicomediensis* 23 d, 634, 635; *perperam socius datus SS. Severo et Dorotheo, martyribus Hadrianopolitanis; alibi Cæsareæ Cappadociæ attributus* 23 b e
 † Victoria, *martyr Nicomediensis in Bithynia* 23 d, 634, 635
 Victoria Ubaldi de Robore, *magna dux Etruriæ, promovet S. Crescii et sociorum cultum* 583 et seqq.
 † Victoricus, *martyr, perperam dicitur filius S. Marcelli martyris* 26 d
 † Victorinus, *episcopus Comensis, implicitus schismati Trium Capitulorum* 106 c, 107 e
 † Victricius, *episcopus Rotomagensis* 101 f, 102 a, 103 e
 Viida (Petrus) *ope S. Capistrani a morte suscitatus* 479 a b, 535 c
 Villa de Brechia (Joannes Paulus) *ex ordine Servorum B. M. V.* 883 c
 Villecourt (Clemens), *episcopus Rupellensis, veras declarat reliquias S. Eutropii* 230 a
 Villiers (Robertus de) *dat prioratum Duogemellorum Cerasiensi monasterio* 799 e
 Vincemaris (Joannes Rodulphus), *fundator conventus Mediolanensis S. Mariæ de Paradiso* 890 b
 Vincenti (Franciscus), *episcopus Pisciensis, accipit in depositum reliquias S. Allucii* 231 f
 † Vincentii, *martyris Hispani, reliquiæ Beciaci* 152 c
 † Vincentius, *martyr cultus Eboræ* 577 d
 Vincentius Celsinus, *decurio coloniæ Tubzacensis* 620 c, 624 d, 631 a
 † Vitalis in *Calendario S. Salvii prope Florentiam ad diem 24 octobris* 599 d
 † Vitalis, *martyr Nicomediensis* 23 d, 634, 635
 † Vitalis, *aliis martyr, aliis confessor, verisimiliter martyr Nicomediensis, prætermisus* 577 e f, 578 a
 Vitalis, *lector Tubzacensis* 623 a. *De eo in Passione S. Felicis; prætermisus* 578 f
 † Viventius in *Pictavis cultus* 153 a c d e. *Corpus Arvernus delatum* 155 d; *item in Burgundiam et alio* ibid.
 † Vladimiri *tempore ecclesia Kioviensis cum Romana fuit unita* 868 e. *Ejus nomen in vetustissimis kalendariis occurrit* 867 f
 Vladimirus, *episcopus Polocensis* 879 a
 Vladislaus seu Ladislaus IV, *rex Hungariæ, Turcis formidandus* 350 f
 Vladislaus, *Poloniæ rex, Lithuanos ad Christum adducit* 344 e
 Ulivi (Benedictus), *medicus physicus, recognoscit ossa S. Crescii et sociorum* 608 f
 † Ulphia, *virgo Ambianensis* 143 d e, 144 e f, 145 f, 150 a d
 Ulpianus JC. *sub Alexandro imperatore Christianos male habet* 11 f, 12 a b, 16 b
 Ulricus, *comes Cillie, a Ladislao Corvino occiditur* 388 b-f, 461 a, 464 c, 474 a. *Ejus interfectio a S. Capistrano prædicta* 399 d
 Ulricus, *princeps Egenburgensis, patronus catholicorum, testis conversionis Hussitarum* 335 e
 Umbrafel, *pater S. Maglorii* 773 d e
 Voloskovicus. *Vide Martinianus.*
 Vostokovius, *egregius auctor* 871 e
 Vowincker (Mathias) *presbyter Coloniensis* 822 e
 Ursinianus, *episcopus Ambianensis sæculo viii* 144 b
 Ursinus (Jacobus), *cardinalis, commissarius Nicolai V in causa canonizationis S. Bernardini Senensis* 513 e
 Ursula, *uxor Andreæ, arida ope S. Capistrani liberatur* 539 d e
 Ursula, *filia Cosmæ, febricitans a S. Capistrano sanatur* 477 a
 Ursula, *uxor Galli, epileptica a S. Capistrano sanata* 480 b, 541 d
 † Ursi seu Ursini, *episcopi Tullensis, acta et cultus* 908 et seqq.
 Ursus, *filius Agonis II, princeps Beneventanus* 837 e, 839 c
 Usaji seu Vuraji (Elisabeth) *epileptica a S. Capistrano sanatur* 477 a, 541 c
 Vsevoladus III, *magnus dux Vladimiriæ* 878 d. *Regnum præter legem partitur* 878 d. *Sex filios habuit* 878 d
 Utto *fundat sæculo ix tria monasteria in agro Florentino* 607 b c
 Vuzear seu Huza (Georgii) *filii intercessione S. Capistrani sanatur* 475 e, 542 c
 Wainardus, *episcopus Conseranensis* 123 e
 Wathia, *rex Homeritarum, num christianus fuerit* 677 c e f
 Walchius (Chr. G. Fr.) *scripsit de rebus Homeriticis* 692 f, 702 d e; *laudatur* 708 et seqq.
 Waldomarus seu Baldomerus, *episcopus Constantiensis in Normannia* 843 f, 844 a
 Walterus de Castineto, *abbas S. Apri Tullensis* 913 e
 Walterius, *abbas Montis S. Michaelis juxta Rotomagum* 84 f
 Wandamarus, *an episcopus Constantiensis in Normannia* 844 b
 Wandragesilus, *comes Vasconiae, fundator Alahonensis* 131 f
 † Waris, *qui et Hura, martyr in Æthiopia* 4 e; *idem forte ac S. Arethas* 716 e f
 Wazo, *episcopus Leodiensis* 819 c, 820 a
 Welsted; *ejus iter in Arabiam* 666 a
 † Wenalís (Gueneau), *abbas* 780 c, 792 c, 793 c
 † Wendelino et S. Florentino *eadem fere affiguntur Acta* 851 c. *S. Wendelini feretrum ruptum baculorum tactu* 855 b
 Wibaldus seu Vribaldus, *episcopus Autissiodorensis, B. Herefridi prædecessor* 208 f, 213 a
 Wibertus. *Vide Guibertus.*
 Wicha (Ricardus de). *Vide Richardus.*
 Widericus, *S. Leonis Tullensis claustralis* 914 a
 Wido de Briseio *interest synodo Tullensi* 858 d
 Widricus, *abbas S. Apri* 858 d
 Wigfridus, *archiepiscopus Coloniensis, transfert reliquias S. Severini* 54 d e f, 55 a
 Wigularis (Joan. Joseph) *baro, testis miraculi S. Capistrani* 419 e
 Wilfridus seu Wifridus, *episcopus Constantiensis, in Normannia* 843 f, 844 a
 † Wilgefortis. *Vide † Liberata.*
 † Wilfridus, *episcopus Eboracensis, infestus habet*

- habet SS. Theodorum et Brithwaldum Cantuarienses* 165 e
Willebertus, episcopus Constantiensis in Normannia 843 f, 844 a b
 † *Willibrordus infans a parentibus monasterio offertur* 651 b
 † *Winganton (Guinganthon) abbas* 780 c, 792 c, 793 d
 † *Winoci genealogia* 774 e
 † *Wiston, in Anglia rex* 849 a
Vulterus de Briseio interest synodo Tullensi 858 d
Wright (Th.) scripsit de Arabiæ historia christiana 662 a; *emendatur* 698 a
- X
- Xenodon, rex Æthiopiæ superioris* 695 f
- Y
- Yngar, dux Normannorum, auctorum cædis S. Edmundi* 848 b c
 † *Ywius diaconus, discipulus S. Cuthberti* 4 a
- Z
- Zabo (Valentinus) cæcus per S. Capistranum illuminatur* 475 e, 540 c
Zacharias, episcopus Anagninus, legatus papæ Nicolai I infidelis 179 e, 182 b c d, 183 e f
 † *Zacharias papa metropolim Moguntinam sub S. Bonifacio confirmat* 655 b
Zacharias Cophus, seu surdus aut stultus, Chalcedonensem sedem usurpat 192 f
 † *Zacharias, sacerdos et S. Joannis Baptistæ pater* 9 a
Zaffar (Michael), civis Villakensis, examinatore miraculorum S. Capistrani 545 b
Zavadellus (Christophorus), confessarius in Monte supra Varesium et miraculorum B. Julianæ de Busto testis 561 b
Zebeer seu Ezeleer (Elisabeth), uxor Petri de Zegedino, clauda per S. Capistranum curatur 475 e, 538 f
Zebinas, abbas in vico Cittico 571 e
Zeeleb (Elisabeth), vidua Nicolai, a carcinomate per S. Capistranum curata 480 d
Zeno, imperator, favet monophysitis 689 c
Zenobia, regina Palmyræ 678 b; *Romam abducitur* 679 a
 † *Zephyrinus papa omissus in Catalogo Libertino* 616 b
Zet, pater Angæi, ethnarchæ christianorum Saracenorum 742 b
Zicci (Petrus), albarius Mediolanensis 900 b
Zid (Nicolaus), consiliarius regis Hispaniarum et procurator generalis rerum militarium in Longobardia, pius in B. Julianam de Busto 559 b c
Zilachius (Michael), avunculus Joannis Hunyadis, Turcas Belgrado ejicit 365 d. *Castellanus Belgradensis* 366 f, 370 d. *Belgradum, quasi jamjam perdendum, relinquit* 378 a
Zipoli (Dominicus), canonicus S. Laurentii Florentinus 602 a
Zocomus, sive Zacomus, phylarcha Arabs, fit christianus 680 a b
 † *Zonænus, qui et Pantaleon, visitatus Sabæ a S. Elesbaa* 748 a b, 751 c
Zondadari cardinalis. Approbatio cultus B. Joannis Angeli 899 c
Zongo (Benedictus) ope S. Capistrani sanatur 476 b
Zongo (Mathias) ope S. Capistrani ab epilepsia liberatur 476 b, 541 b
Zopetus (Christophorus) claudus a S. Capistrano curatus 504 f, 505 a
Zopor (Elisabeth) agonizans ope S. Capistrani ad vitam revocatur 536 b
 † *Zosimus, episcopus Syracusanus* 2 f, 69 b, 71 e
Zotz (Aquilanus) per S. Capistranum a dæmone liberatur 503 e f
Zwola (Bohuslaus de), episcopus Olomucensis 336 e

INDEX TOPOGRAPHICUS ET ETHNICUS.

A

- A**ber, Wallensibus ostia fluminis 764 a
Abererch in comitatu Caernavon. S. Cadfar-
chus 763 b c, 764 a
Abitinenses martyres in Africa 624 f
† Abundii templum suburbanum Comense,
prius cœmeteriale, dein monasticum 107 c d.
Sepulti ibi et culti plures episcopi Comenses
107 d e f. Monasterio a Gallis destructo, ec-
clesia adhuc exstat 108 d
Abyssinia, Abyssini. Abyssini origine Sabæi, seu
Homeritæ 725 b. Abyssiniæ regnum a colonia
Arabica fundatum 667 b; ex qua gente colo-
nia prodierit ibid. Abyssiniæ reges : vide
Aizana, Saizana, Ala-Amieda, Tazena, † Ele-
sbaas, etc. Vide etiam Æthiopia, Homeritæ,
etc.
Achadraithin in regione Desiorum in Hibernia.
S. Laidgennus 9 d
† Acheoli monasterium juxta Ambianum 144
d e, 148 d e. An olim ædes cathedralis 144 f,
145 a-d
Adane, vulgo Aden, portus Arabicus, ecclesiam
christianam habuit sæc. iv 676 f; capta ab
Anglis ibid. Vide Adane.
Ader seu Turris gregis prope Bethleem 572 c
Adrianopolis. Vide Hadrianopolis.
Adulis, Adulitarum portus 750 a. Æthiopiæ
civitas 696 c; portus 698 f; portus Axumi
civitatis regiæ Æthiopiæ 747 a, 750 a, 757 a.
Eo pergit S. Elesbaas 748 b. Rudera 751 b.
Ægypti incolarum olim numerus 746 a. Ejus
monasteria sæculo ix circumeunt pœnitentes
Galli, catenis ferreis onusti 847 f. Ægyptiaca
moneta 752 b. Vide Saraceni.
Æla seu Ailath civitas ad mare Rubrum 747 a,
749 b c, 750 a. Patria S. Zonæni seu Panta-
leonis, abbatis 748 a. Episcopus Petrus 679 d.
Ælana. Vide Æla.
Ælaniticus sinus in mari Rubro 749 b
Ælurum in Lycaonia pro Rhegio in Lucania
619 e
Ænaria insula 839 e
Æthiopia, Æthiopes. Æthiopia etiam Indiæ no-
mine appellata est 672 a b; similiter Æthiopibus
nomen Indorum applicitum 695 f, 696 b c; et
vicissim 567 a. Æthiopia Africana duplex
670 f. Æthiopes Axomitæ 747 c. Æthiopes fi-
dem christianam communicant Nubiis 745 c.
Quando Æthiopes reges christianos habere
cœperint 697 a b c. Eorum reges Aizana et
Saizana 697 c; plurium regum nomina 751
b c. Æthiopum et Homeritarum communis
origo 666 d e, 667 a b. Æthiopum nomine
dicti sunt Homeritæ, incolæ Arabiæ felcis
671 f. Urbs eorum in Æthiopia regia Axum,
in Arabia vero Negrana 760 a b. Æthiopes, a
Persis Yemana expulsi, mox eam recipiunt,
donec aliquot post annis in perpetuum ejecti
sunt 718 f. Eorum proreges in Homeritide :
Esimiphæus, Aryates seu Anganes, Abraha-
mus, etc. 698 et seq., 701 e; conversio ex
narratione Joannis Ephesini 697 d e. Origo
belloꝝ Æthiopum cum Homeritis 696 b c e,
697 a b; ea bella cum Homeritis 695 e, 696
b c, 701 f. Æthiopes olim docti fuisse viden-
tur artem bellicam a Græco-Romanis 760 b.
Æthiopici exercitus in mediis periculis pietas
755 e. In Æthiopiam sæculo v sancti novem
monachi et abbates ex imperio Cpolitano ad-
venerunt 8 c, 725 c. S. Hura seu Hirut qui
et Waris et forte Bassus 4 e; immo potius
S. Arethas 716 e. Æthiopes in India 567 a.
Vide Axumitæ, Homeritæ, † Elesbaas.
Æsuris fluvius in agro Piscienti 230 f
Agareni sive Saraceni 681 a c e. Vide Sara-
ceni.
Ἀγίον Φεαρ, sacer puteus, in æde S. Sophiæ
CP. dicebatur fons, ad quem Christus cum
muliere Samaritana locutus fuerat 197 f
Agriæ episcopatus a S. Stephano rege fundatus
in Hungaria 357 d
Agrigentum ducitur S. Felix Tubzacensis 627 c
Agropolis in regno Neapolitano. Saraceni 839 d
Aila. Vide Æla.
Ailath. Vide Æla.
Akil, gens Arabica 683 b
Aksum. Qua via hinc iretur in Arabiam 749 c,
750 a. Vide Axum.
Akula. Vide Cufa.
Alahon (Nuestra Señora de la O) monasterium
in Aragonia fundatur 131 a-f, 132 a-f, 133 a
Alani Gallias occupant 61 a. Eorum sedes in
Galliis 765 f, 766 a
Alba regalis (Stuhlweissenburg), civitas
Hungariæ, visitata a S. Capistrano 530 a,
531 d
Albinum, Albium. Vide † Crescii plebs de
Maciolis.
Alexandrina mansio 750 c
Alexandria. Timotheus, patriarcha Alexandri-
nus 743 d e f; aliquot alii ejus patriarchæ
sæculi vi, monophysismo infecti 713 d e f.
Carolus Ambrosius patriarcha et episcopus
Laudensis 899 a. Solemnitas religiosa in tem-
plo S. Marci ut legatio ad S. Elesbaan bene
cedat 743 f. Alexandrinum talentum. Vide
Talentum.
Alisbot seu Alogoth. Vide Elisbot.
Alodia monasterium in diœcesi Pictaviensi, a
B. Giraldo fundatum 253 b c, 257 b
Alperiensis archidiaconatus. Videtur olim fuisse
pagus de Paredis 152 a
Alpes. Viam procurat per hos montes S. Marti-
nus Vertavensis 804 d e, 810 e
Alpium, in Alpibus. Vide † Crescii plebs de
Maciolis.
Alutha, fluvius Valachiæ 435 c
Aluthinenses martyres in Africa 624 f
Amalecitæ, incolæ Arabiæ veteris 668 b c
Amanium (Amay) villa juxta Hoyum in Belgio
128 b c, 142 d
Amasea in Ponto. S. Theodorus Tiro 916 d
Amberga, oppidum Palatinatus. Miracula ope-
ratur S. Capistranus 524 d, 525 f
Ambiani a barbaris vastati 52 d; episcopi sæ-
culo viii 144 b c
† Ambrosii parochia prope Montem supra
Varesium 559 d
† Ambrosii ad Nemus monasterium et insti-
tuta 557 c. Vide Eremitæ.
Amida, hodie Diarbekr. Expugnatur a Cavade,
rege Persarum 687 c d, 689 c; capta a
Persis 688 a
Amniacus pagus prope Ligerim 801 a b
† Amonis

† Amonis silva seu nemus in pristina diœcesi
Tullensi et in pago Columbensi (Colombey)
50 e, 909 c
Amorium in Lycaonia 916 f
Ancyra in Galatia 917 d. *Eo ducta S. Theodota;*
martyrium S. Socratis 10 et seqq., 17 d e.
Ancyranorum pars deserit religionem chri-
stianam tempore Juliani 17 e. *S. Basilius*
presbyter martyr 17 e. *Cultus Hecates et*
Æsculapii ibid. *Civitas sacra* ibid.
Andegavi. *Rainaldus vicecomes* 811 a
† Andreæ civitas episcopalis in Scotia et prio-
ratus 1 f. *Malдинus episcopus* 1 f, 2 a. *Modocus*
episcopus 2 a. *Turgotus episcopus* 5 e f, 6 a b
Andrezé in pago Medalgico 151 d
† Angeli cardinalis. *Vide Carvajal.*
Anglia, Angli. *Angli distinctos a Saxonibus*
episcopos olim habebant 776 f. *Angliæ clerus*
ævo S. Dunstani erat corruptissimus 218 b c
Annesley sinus in mari Rubro 752 b
Ansanum seu Lancianum in Aprutio. *Prædicat*
ibidem S. Joannes Capistranus et pacem inter
Ansanenses et Ortonenses conciliat, ibidemque
conventum fundat 284 b c, 456 e
Antæopolis. *Vide Atakua.*
Antiochia in Syria. *Anno 303 ibidem versatur*
Diocletianus 632 a. *Antiochena ecclesia mul-*
tis donis a Constantino M. ditatur 33 d. *Ant-*
iochenum schisma 37 c d. *Euphrasius pa-*
triarcha 761 e. *Antiochiam venisse dicitur*
S. Gregorius Cappadox 153 c. *Dacianus præ-*
ses ibid.
Antoniana crypta Kioviæ. *Dicitur etiam vici-*
nior 867 c
Antverpiæ confraternitas *Vexilliferorum sub*
invocatione S. Joannis Capistrani 272 c
Apothuce. *Vide Tapothuce.*
† Apollonii conventus Observantium Brixie
287 b c
Apponiacum (Appoigny) in agro Autissiodo-
rensi 213 f
Aprusium terræ motibus quassatur 461 b c
Apuliæ corrector, dictus provincialis cognitor
632 c
Aquaviva. *Plura hoc nomine loca* 839 e, 840 b
Aquila conventum Observantium recipit 306 f.
Aquilæ monasterio sororum Secundi Ordinis
benedicit S. Capistranus 399 a. *Item sororum*
Tertii Ordinis ibid.
Aquitaniæ devastant barbari 52 d. *De Aqu-*
itanicæ regno lites inter Pipinum II et Carolum
Calvum 801 c d
Aracha. *Vide Iraca.*
Ara Cœli, præcipuus Minorum Romæ conven-
tus. *Datur Observantibus* 302 b
Areopolis, civitas episcopalis Arabiæ desertæ
682 d
Arindela, civitas episcopalis Arabiæ desertæ
682 d
Arabia, Arabes. *Arabia vastissima regio* 661
b c; *ejus limites* ibid. *Arabes dicti Beni Ke-*
dem i. e. filii Orientis 669 e f. *Arabum pro-*
gressus in Oriente ante Christum 661 b,
670 d. *Arabie divisiones geographicæ* 661 c e.
Arabia Egypti 661 b. *Arabie desertæ epi-*
scopi ineunte sæculo v 681 f. *Arabia felix*
761 e. *Arabica tota pæninsula olim a veteri-*
bus dicta Arabia felix 661 e f; *et vicissim*
ibid.; a recentioribus sola Yemana dicta Ara-
bia felix ibid. *Arabia felix etiam Indiæ no-*
mine appellata est 672 a b. *Vide Homeritis.*

Arabia felix, portus prope introitum maris
Rubri 753 c. *Arabes Mesopotamiæ quando*
facti sint christiani 688 e. *Arabes Nabatæi et*
Ghassanidæ 750 a. *Arabia Petræa* 661 e.
Arabia Petræa quas terras complecteretur
682 e; *quousque christiana fuerit* ibid. *Ara-*
bum Scenitarum sive Saracenorum apostoli
680 d, 682 a b; SS. *Hilarion, Euthymius.*
Vide † *Hilarion et* † *Euthymius.* *Arabes Sce-*
nitæ in Mesopotamia 661 c. *Arabum historici*
omnes Mahumete posteriores 684 d. *Arabes*
veteres sequuntur luxum Babyloniorum 757
a b; *iidem sapientia commendati et studiis*
naturæ 669 e. *Eorundem religio quæ fuerit*
667 et seqq.; *an olim unum Deum coluerint*
759 b c. *Arabes fuerunt inter auditores S. Pe-*
tri in die Pentecostes 670 c d. *Arabie apostoli*
669 et seqq.; *inter eos recensentur S. Paulus,*
S. Thaddæus, S. Andreas, S. Thomas, S. Joan-
nes 670 d e; SS. *Adæus et Mares* 671; *Arabes*
jam extremo sæculo iv circa Bethlehem habi-
tabant 682 e f. *Quatenus Arabia christiana*
esset sæculo vi 690 a. *Arabum navigatio et*
mercatus maritimus 665 b; *negotiationis ter-*
restris in Asia occidentali antiquitus mono-
polium habuerunt 665 a; *eorundem negotiatio*
sæculis christianis 665 f; *eadem usque ad sæ-*
culum sextum 674 a b. *Arabie aromata* 663 d.
Arabica moneta 744 a. *Arabes, virtute bellica*
insignes 760 b. *Arabum ælotypia maritalis*
734 a; *eorum uxores non prodibant nisi vela-*
tæ 734 a; *inde deductus mos mahumetanus*
velandi mulieres ibid. *Cupedia puerilia in*
Arabia 739 d. *Vide Sabæi.*
Arasia (S. Maria de) in diœcesi Laudensi. *Mu-*
tatur in conventum Servorum B. M. V. 886 e
Arbatilicum. *Vide Herbadilicus pagus.*
Arbricum (Esbri) in agro Autissiodorensi 213 e
Aregotto, Arisgotti, Arisgotto prope Floren-
tiam. *Vide Elisboth.*
Arelatense regnum, sæculo ix et x non eosdem
habuit fines 34 c f
Arenis (templum B. Mariæ de) Barcinone 2 b
Aretium in Italia. *B. Nicolaus ex ordine Servo-*
rum B. M. V. 883 f
Argæus mons prope Cæsaream in Cappadocia.
Aquila in honorem Jovis 17 d. *Cultus Apolli-*
nis ibid. *Nummi.* ibid.
Argentoratum a barbaris vastatum 52 d
Ariacum in pristino pago Pictaviensi 151 c
Ariano-Indi. *Vide Indi Gangetici.*
Arida Gamantia sylvæ in pago Morinensi 115 e
Arisitum, locus in finibus Ruthenorum 39 c.
Episcopalem sedem aliquandiu habuit 39 d.
Sedi Metensi tribuitur 39 e f
Armenia, Armeni. *Armeni a Persis deficiunt*
690 b c. *Vide Persarmeni.* *Armenorum apo-*
stolus fuit S. Bartholomæus 673 a. *Arme-*
niam sæculo ix visitant pœnitentes Galli
848 a. *Armenorum Martyrologia et Calenda-*
ria. *Vide Martyrologia.* *Armeniacum thema*
in Cappadocia 917 b
Armoricus tractus late extendebatur 206 f,
207 a
Armorium, urbs Phrygiæ Magnæ 172 d
Arnest, probabiliter Arnstadt in Saxonia 525 c,
526 b
Arniensis tribus 588 b
Arnstetenses canonizationem S. Capistrani pe-
tunt 408
Arsitium. *Vide Bustum Majus.*

Artadum

- Artadum (Arté), locus incognitus diœcesis Autissiodorensis 213 d
 Artinia, locus incognitus in dominio Veneto 461 c, 464 e
 Arvad, insula 666 c
 Arverni. *Corpus S. Viventii eo defertur* 155 d
 Ascentia fluvius (Auzance) in pago Herbadillico 152 e
 Asculum, *regi Neapolitano Ladislao oppignratum* 275 f
 Asia seu Assia, non procul a Tigri. *Julianus apostata* 572 d e, 573 d e. *Vide* Rasia.
 Asianum, Asiniacum (Aizenay seu Azenay) in pago Herbadillico 152 e, 155 f, 156 a b c. *Prioratus et reliquiae S. Benedicti Quinciacensis* ibid.
 Asianensis decanatus in pago Herbadillico 152 b c
 Asinarius mons 604 d
 Aspona in Asia Minori 17 e
 Assia campus, *ubi S. Mercurius martyr Julianum apostatam occidit* 566 f, 571 d, 572 d e f, 573. *Vide* Asia.
 Astigitanus (Ecija) conventus provinciæ Bæticæ 27 f
 Astomi montes in India 573 e
 Atakua, Tkou, Kou, Taka seu Kawi, sedes episcopalis in Ægypto. *Macarius* 581. *Eadem civitas Antæopolis nunc Qaou seu Kau-el-Ke-bireh, immo potius Atku prope Alexandriam* ibid.
 Athenæ, *literarum sedes* 46 b
 Atku prope Alexandriam. *Vide* Atakua.
 Atra in Mesopotamia. *Solis cultus* 744 a
 Atrebates a barbaris vastati 52 d
 Atratenorum moneta 752 a b
 Attarde locus prope Ligerim et Vertavum 803 f, 810 a, 812 d
 Aubry (Capella de) in pago Medalgico 151 d
 Aveniacum, monasterium in diœcesi Remensi 157 d. *Cultus SS. Gumberti, Berthæ et Benedicti Quinciacensis* ibid.
 Aversa. *Guimundus episcopus, Joannes archipresbyter* 833 f, 838 c. *Richardus I et II et Jordanes, comites* 834 b c e
 Augustani canonizationem S. Capistrani petunt 408 f
 † Augustini altare in pristina ecclesia cathedrali Cameracensi 577 c
 Augustodunenses episcopi, *qui sæculo iv et v rexerunt ecclesiam* 60 d
 † Avisi monasterium in Petragoricis 249 f, 250 a, 255 a
 Aurelianum in Galliis. *Reliquiae SS. Gorgonii, Dorothei et Mamerti* 3 e
 Auriensis ecclesiæ cathedralis dedicatio 577 c
 Aus et Kharadj, *tribus Arabicæ seu Yemanicæ* 668 b, 694 b
 Auscium, *in metropolim ecclesiasticam erectum* 123 e f, 124 a-d, 127 f. *Ausciensis ecclesiæ magnificentia* 126 f
 Austriæ provincia Observantum in familia Cismontana recensetur 309 c d. *Eam fundat S. Capistranus* 519 c d e
 Austrifracia seu Austrasia. *Quando Dagobertus I regnum adeptus* 818 c
 Autissiodorum. *Episcopi Joannes de Auxeo et Jacobus Amyot* 105 d e. *Cultus S. Syræ* ibid.
 Ecclesia cathedralis novo et sumptuoso opere reedificata 209 c
 Axum, Axumitæ. Axum alias Axuma, Axumum, Auxumis, Auxomis, Auximus, *vulgo Aksum, regia urbs Æthiopiæ* 761 e, 721 f; *status hodiernus* 725 a. *Ecclesia magna cœmiterialis* 747 e, 751 b. *Axumitæ, i. e. Abyssini* 725 a; a Theophane Axumitæ dicuntur 696 f; *Indi dicuntur, non item Æthiopes Africæ interioris* 696 c. *Vide* Aksum.
 Aye in pago Marcensi diœcesis Namurcensis. *Patronum habet S. Severinum* 64 d
 Azeb in Æthiopia 751 b
 Aziongeber regis Salomonis in Ælanitico sinu 749 c
 Azoole. *Vide* Adulis.
 Azule. *Vide* Adulis.
- B
- Bab-el-mandeb, fretum maris Arabici 711 c; *migrationibus gentium viam præbuit* 666 e; *ejus latitudo* 711 d. *Fretum ad introitum maris Rubri transmittit cum exercitu S. Elesbaas* 753 a b.
 Babilis eadem forte ac Babylon tertia 573 d.
 Babylon prima in ripa occidentali Euphratis. *Ejus situs* 573 d. *Inde olim viæ plures in Ægyptum ducebant* 664 d. *Babylone ecclesia instaurata in lacu Danielis* 689 b
 Babylon secunda, quæ et Seleucia in ripa occidentali Tigridis 573 d
 Babylon tertia, seu Eski-Bagdad 573 d e
 Bactri christiani sæculo vi 689 f
 Bætica, *in quatuor conventus juridicos olim divisa* 27 f
 Baganeum in Asia Minori 17 e
 Bagdad. *Ejus situs* 572 e
 Bajocæ in Normannia. S. Regnobertus episcopus 576 a. S. Gereboldus episcopus 799 e. *Reliquiae SS. Laudi, Rumpharii, Fromundi* 845
 Baliera fluvius juxta Alahonem 131 f
 Balis non procul ab Euphrate 744 b
 Bambergæ prædicat S. Capistranus 327 c d; *miracula patrat S. Capistranus* 525 b. *Bambergenses canonizationem S. Capistrani petunt* 408 f
 Ban, Æthiopiæ regio 677 e
 Baraba in Arabia 757 b
 Barazensis cryptæ barbarum nomen 867 c
 Barbænovæ prioratus in agro Turonensi 768 a
 Barbaria Barbari, Barbareotæ. *Barbaria regio supra Æthiopiam* 750 c. *Barbari seu Barbareotæ, gens in illa regione habitans* ibid.
 Barbarinum in Etruria 604 e
 Barcino in Hispania. S. Eulaliæ corpus. *Basilica S. Mariæ de Arenis. Templum cathedrale* 2 b
 † Bartholomæi ecclesia Parisiis. *Reliquiis SS. Maglorii et aliorum ditatur* 792 c d e
 † Bartholomæi de Cavacurta conventus Servorum B. M. V. 887 f, 886 a b c d. B. Joannes Angelus ibid.
 Basileense conciliabulum deponit papam Eugenium IV 290 a. *Eligit pseudo-pontificem Felicem V* 290 b. *Id concilium impugnat S. Capistranus* 501 c-f
 Bassora occidentalis. S. Tymon, discipulus Christi et episcopus 2 f
 Battigny. *Vide* Gelaucourt.
 Bavarie elector, Maximilianus Emmanuel, socius victoriæ Joannis Sobiesky 418 b d f
 Bauptensis archidiaconatus in diœcesi Constantiensi 842 b
 Beaupréau

- Beaupréau in pago et decanatu Medalgico 451 d
 Becciacum in Arbatilico. *Videtur esse Bessay*
 452 c. *S. Vincentii reliquiæ* *ibid.*
 Beddr, *urbs primaria provinciae Negransensis*
 726 a
 Beduini *veteres* 692 b; *eorum eruptiones et de-*
prædationes 688 a b. *Vide Arabes Scenitæ.*
 Beit-el-Fakih ad mare Rubrum 750 a
 Belgica Prima et Secunda. *Multos habet mar-*
tyres sub Rictio Varo 49 f
 Belgradum *obsidione a Turcis cingitur* 363 a b,
 364 a b, 367 f, 473 f. *Ejus muri et propu-*
gnacula destruuntur 471 b c. *Ab obsidione*
per S. Capistranum liberatur 363 c, 365 f,
 380 b-e, 487 e f, 488 a b c, 532 a. *Victoria*
christianorum ibidem relata describitur 362
 a-d, 380, 532 c-f, 533 a b
 Bellumpratum (Beaupréau) prope Ligerim in
 pago Herbadillico 451 e
 Bellus Mons. *Videtur oppidum super Isara*
(Beaumont-sur-Oise) 792 d, 793 d
 Belna. *Vide † Margaritæ monasterium.*
 Belvisium in territorio Palentino. *Didacus*
Suffranus, Minorita 7 f
 † Benedicti altare in pristina ecclesia cathe-
 drali Cameracensi 577 c
 † Benedicti de Pinu monasterii origo 251 c
 Beneventum. *Arichis II; S. Sophiæ templum;*
Joannes episcopus 827 a. *Sicardus princeps*
 827 c. *Oppidum Ladislao regi Neapolitano*
oppignoratur 275 f. *Terram deprædant Sa-*
raceni 828 a. *Capitur civitas a Græcis, ten-*
tatur a Saracenis 837 e, 839 c d. *Severus*
diaconus 831 b, 837 c. *Joannes episcopus*
 837 c. *Cultus S. Januarii* 3 f
 Benu-Caab 727 b
 Beni Kedem, *fili orientis* 669 e
 Benu-l-Harith-ibn-Caab, *tribus Arabica provin-*
ciæ Negransensis 706 b c
 Berenice seu Beronice, portus maris Rubri.
Iter ex Ægypto in terras Saracenorum 743 e,
 745 b c. *Rudera ibid. Naves hinc colligit*
S. Elesbaas 747 a
 Berinopoleos vicariatus in Asia Minori 917 c
 Beth-Arsam pagus apud Seleuciam 699 e. *Si-*
meonius, presbyter aut episcopus 744 b
 Beth-David in Æthiopia 751 b
 Bethlehem, *Palæstinæ civitas* 682 e, 683 a.
Sæculo iv præsepe Domini veneratum 566 e,
 572 b c. *Locus ubi angelus pastoribus appa-*
ruit 566 f, 572 b c. *Ecclesia S. Mariæ in-*
stauratur a duce Burgundiæ, Philippo Bono
 355 a
 Bethleemiticum monasterium. *Vide Ferra-*
riense.
 Beuten seu Bithohom oppidum in districtu Li-
 gnicensi 530 f
 Bialogrod, *urbs Russiæ meridionalis* 880 b
 Bibio, *parthenon Fontis Ebraldi, a B. Giraldo*
fundatus 251 e, 252 a, 257 b
 Bihain in pago Houffalise, *diæcesis Namurcen-*
sis, patronum habet S. Severinum 64 d
 Bimium superius, in suburbio Varesii. *Bene-*
dicta Bimia 553 f
 Bionza. *Vide Tubuza.*
 Bissargia *probabiliter alterutra insula circa*
Sargiam 790 b
 Bistricium, *oppidum Valachiæ, in quo corpus*
S. Capistrani quiescere dicitur 434 c-f, 435
 a-d. *Utrum id corpus S. Gregorii Decapolitæ*
an S. Joannis Capistrani 915 f
 Octobris Tomus X.
 Biserectum seu Bitectum sedes episcopalis in
 Sicilia. *Antonius episcopus* 888 b
 Bitectum. *Vide Biserectum.*
 Bithyniam adit *Simplicius, legatus per Orien-*
tem, cum S. Theodota Pontica 45 d e
 Biturgia Etrusca. *Vide Burgum Sancti Sepul-*
cri 464 a
 Bituricensis diæcesis. *Reliquiæ S. Montanæ*
 860 b c
 Blachernarum templum monasterium et pala-
 tium Constantinopoli 9 c
 Blemmyes seu Blemmyi 675 a b; *vastant mo-*
nasterium Raithu in pænisula Sinai 682 e f.
Blemmyes, parentes Justino I imperatori, im-
mittendi in terras Saracenorum 743 e, 745 c
 Blesonis vada seu vicus Boulogne in decanatu
 Maroliensi et pago Herbadillico 452 c
 Bogulabense monasterium 878 e
 Boissière (la) in S. Florentii Veteris territorio
 et in pago Medalgico 451 d
 Bolonia seu Bononia urbs maritima ad ocea-
 num 119 e, 121 e
 Bonetum. *Vide Bonnet.*
 Bonnesium. *Vide Bonnet.*
 Boney. *Vide Bonnet.*
 Bonnet, *parœcia pristinæ diæcesis Tullensis.*
Incolatus et cultus S. Florentini 850 et seqq.
 Bononia in Italia. *B. Cedonius ex ordine Servo-*
rum B. M. V. 884 a
 Borboniæ aquæ non procul a Lingonibus, *olim*
a militibus stato tempore frequentatæ 853 a b
 Bornetum, *monasterium in diœcesi Engolis-*
mensi, a B. Giraldo fundatum 252 f, 253 a,
 257 b
 Borovitski in provincia Novgrodensi in Rus-
 sia. *Jacobus salus inter sanctos relatus*
 6 c d e f, 918 c f
 Bosclamenum in Normannia 842 f
 Boscum Cavum (Boschaud) in diœcesi Petrago-
 ricensi. *Olim eremitorium, dein monasterium*
ordinis Cisterciensis 258 a, 259 c d
 Bostra, *hodie dum Busrah, in Arabia deserta*
 674 a; *Arabiciæ desertæ metropolis* 678;
quando episcopus habere cœperit ibid; de
Beryllo episcopo ibid; Nicomachus episcopus
 679 d; *Antipater episcopus* 682 b
 Bouzille in S. Florentii Veteris territorio et in
 pago Medalgico 451 d
 Brademere, *rivus incurrens in Charwell* 848 d e
 Braccaræ in Lusitania. *S. Petrus de Rates ar-*
chiepiscopus 3 a
 Braina (Braine) in diœcesi Suessionensi oppi-
 dulum. *Olim ad ecclesiam Rotomagensis per-*
tinebat 75 b c, 94 c
 Bram (Vicaria de) in pago Herbadillico 452 e
 Branziacus vicus. *Concessus Vertavensibus*
 801 b, 814 e
 Brecknock in Wallia 763 b
 Brevan seu Brevands in Normannia. *S. Fromun-*
dus 842 b
 Brigense S. Burgundofaræ monasterium in
 diœcesi Meldensi. *S. Syra* 104 e
 † Brioci civitas, in Armorica. *Fit episcopalis*
sæculo ix 776 d
 † Briomaglus. *Vide † Brioci civitas.*
 Britannia Armoriciæ seu Minoris jura et officia
 erga reges Francorum 794 d e. *Ejus reges*
Allanus III et decessores 843 d e. *Britannia*
Minor multis calamitatibus afflicta sæc. ix
207 b c. Britones sæc. ix Toarcensibus in-
festi 816 a
 122^a Brixia

- Brixia in Italia. BB. Bartholomæus et Lucia ex ordine Servorum B. M. V. 884 a. Ibidem prædicat S. Joannes Capistranus 286 f, 287 a f
- Bruna, civitas Moraviæ 519 f. Fundatur conventus Observantum 309 e f, 310 a. Ibi residet S. Capistranus 335 e. Ibidem multos Husitas convertit 336 c-f. Servatur ibidem apud Observantes pallium S. Capistrani 436 d. Ibidem miracula operatur S. Capistranus 520 c. Brunenses piscatores benefici in erectione conventus Observantum 309 f. Brunenses canonizari petunt S. Capistranum 408 d
- Bruxellæ infectæ hæresi Beghardorum sæculo xv 324 e
- Bubio, collapsa urbs, non procul a Tigri 572 d
- Buccellariorum thema in Asia Minori 917 a b c
- Buda, primaria civitas Hungariæ. Visitatur a S. Capistrano 530 a, 531 d
- Budissum (Bautzen), oppidum Lusatiae. Prædicationes S. Capistrani 526 f, 530 c
- † Budoci parœcia in Cornubia. Ea Falemutha continebatur 224 e f
- Bugaitæ, gens Æthiopica 677 d
- Bukurestinum (Bucharest). Eo transfertur ad tempus sacrum Bistricense corpus 435 b c
- Bulgaria, Bulgari. Bulgari a Volga flumine Rosiæ veniunt 160 d e. Ad fidem conversi sæculo ix 160 d, 162 c. Episcopos a sede Romana accipiunt 161 e. Bulgaria ad patriarchatum Romanum pertinebat 160 e f, 161, 162, 163, 164 a b. Bulgarorum origo 160 d. Etiam Triballi seu Serbii dicti propter immixtos Serbios devictos 363 a
- Bulicas, portus maris Rubri 750 a
- Bunetum. Vide Bonnet.
- Burgum S. Sepulcri, civitas episcopalis in Etruria 460 b. BB. Bartholomæus et Andreas ex ordine Servorum B. M. V. 883 e f
- † Burgundofaræ Brigense monasterium in diœcesi Meldensi. S. Syra 104 e
- Busrah. Vide Bostra.
- Bustum Majus seu Bustum Arsitium prope Varesium in Longobardia. Patria B. Julianæ de Busto 554 b c
- Butnetum villa in pago Morinensi 422 a
- Buxa sylva in agro Engolismensi 765 d
- Byzantium versus pergit Simplicius præses cum S. Theodota Pontica 44 e
- C
- Caillonense concilium anni 649 844 a
- Caduinum monasterium 241 c d e; a B. Giraldo fundatur in diœcesi Petragoricensi 253 a b, 257 b
- † Cæciliæ ecclesia Coloniae 660 f. S. Ebreghisi corpus habitum pro corpore S. Evergisi Coloniensis 818 f et seqq.
- Cæsaraugusta in Hispania. S. Valerius episcopus 575 c
- Cæsarea in Bithynia. S. Nicetas 917 e
- Cæsarea in Cappadocia 917 a d. SS. Seuresius martyr, Magnus et Justus 4 f, 24. Examen S. Theodotæ Ponticæ 13 et seqq. Cultus Jovis 17 d. Ei civitati falso adscripti SS. Severus et Dorotheus, martyres Hadrianopolitani et S. Victor 8 a; item S. Longinus Centurio, qui et Primianus 2 c d e, 23 b-e; item S. Severus, episcopus et confessor 24 c
- Cæsarodunum. Vide Turones.
- Cæsena in Italia. B. Bartholomæus ex ordine Servorum B. M. V. 883 f
- Cajeta in regno Neapolitano. Occupatur a Pandenulfo Capuano, qui a Docibili et Saracenis ejicitur 828 b
- Cairus mons non procul a Casino 826 d
- Calenis. Vide Carinula.
- Calenum vetus. Videtur idem quod Carinula, et diversum a Caleno medii ævi 829 a b, 830 d
- Calenum medii ævi idem quod Cales. Fit dein Calvium in Campania 829 a b c
- Calertium (Calers) in hodierna diœcesi Tolosana monasterium Cisterciense. Ex Grandi Silva prodiit 242 f, 243 a
- Cales medio ævo dictum Calenum 829 a b
- Caletes (Pays de Caux) in fide christiana a S. Romano firmati 100 b. Cultus S. Fromundi 846 b, 847
- Calinium, Calinidum. Vide Carinula.
- Calinula. Vide Carinula.
- Calinum. Vide Carinula.
- Calliana, seu Calliani prope Bombay. Episcopus nestorianus sæculo vi 689 f
- Callinicum, seu Nicephorium, urbs ad Euphratem 687 d
- Callinicum, sive Rakka, urbs Syriæ desertæ 726 b
- Callirhoe. Vide Edessa.
- Calventianus ager in suburbio Papiæ 3 c.
- Calvestre castrum 837 e, 839 d. Vide Calvium.
- Calvium in Campania. Ejus origo 829 a b, 834 c; dictum Aquaviva 839 e, 840 b
- Camaldulum. Romualdus de Fabriano egregius monachus 7 b
- Cameracum. Altaris cryptæ consecratio 577 c d. Martyrologium vetus ibid.
- Camplum, oppidum in Aprutiis. Conventum Observantum recipit 307 a
- Campo (prioratus S. Crescii de). Tabulæ pictæ 600 d. Alia decora 603 b c d e f
- Campus Martius prope Florentiam. Initium ordinis Servorum B. M. V. 889 c
- Candia seu Creta insula. Conventus Observantum 307 e f
- Canigneji ecclesia in Normannia 842 f
- Cantalicium, oppidum in diœcesi Civitatis Ducalis. A S. Capistrano conciliatur Reatinis 456 f
- Capistranum, oppidum Aprutii ulterioris. Locus natalis S. Joannis Capistrani 270 a, 272 f, 273 a, 440 c. Ibidem prædicat et conventum fundat 286 a b, 305 e f, 306 a-e. Ejus dominium temporale ad familiam Mediceam traducitur 415 a
- Cappadocia in Asia Minori. Simplicius, Alexandri imp. legatus, eam peragrat, sæviens in christianos 16 c. Ejus historia 16 d. Cappadociæ loca aliquot 916 f. Ejus variæ partes 917 a b
- Cappenberga. B. Godefridus comes 4 c
- Capilliacum (Chouilly) in diœcesi Catalaunensi 213 d
- Capriolum, oppidum in agro Brixienti. Prædicationes S. Capistrani 516 e, 518 e
- Capua in Campania. An inde ortus S. Martinus Massicus 825 d e. Joannes Maledictus, Fredericus imperator 835 a c d. S. Vincentii monasterium 838 b
- Carantus

- Carantus flumen in agro Engolismensi 765 d
 Carentoniensis decanatus in diœcesi Constan-
 tiensi in Normannia 842 b
 Carim, oppidum ad Danubium. *Quatuor mil-
 liaribus Hungaricis Belgrado distat* 368 e
 Carinula. *Ejus origo, episcopi, fata, corpus*
S. Martini Massici et alia 829 et seqq.
 Carinulum. *Vide* Carinula.
 Carlovitz in Sclavonia. *Opulentum templum*
 913 c f
 Carnellus, superior Gariliani pars et interdum
totus fluvijs 827 c
 Carnutensis S. Petri abbatia. *Prioratus Ha-
 mensis* 844 d
 Caro vicus inter Varesium et Mediolanum 561 b
 † Caroli novum templum Mediolani. *Cultus*
B. Joannis Angeli 900 e
 † Caroli ad fontes templum Romæ 4 c
 Carthago in Africa. *Basilica Novorum* 630 b.
*Mensurius episcopus ibid. Persecutio chri-
 stianorum imperio Diocletiani* ibid.
 Carza. *Vide* † Crescii plebs de Maciolis.
 Casale prope Carinulam 829 e
 Casanova prope Carinulam 829 e
 Casca. *A Romanis eo nomine Casinus appella-
 tus* 836 d
 Cascara, Chaldææ urbs 671 b d
 Casentinus pagus. *Ejus fines* 604 d
 Cases turma in Asia Minori 917 c
 Casina S. Claræ, extra portam Tosam prope
Mediolanum 561 c
 Casina Pauperum et Casina Vergherana prope
Bustum Arsitium 554 b c
 Casinus mons, prius Casca dictus 836 d. S. De-
metrius martyr 835 f; *cultus S. Martini Mas-
 sici* 830 f, 831 a; *reliquiæ ejusdem* 838 e.
Petrus diaconus, scriptor sæculi xii 824 b.
Ibi ante S. Benedictum habitat S. Martinus
Massicus 825 f et seqq. *Vide* Heraclea.
 Casion, prope Pelusium. *Illuc pertingebant viæ*
multæ, quæ a quavis Asiæ parte ad Ægyptum
ducebant 664 d e
 Cassu, Æthiopiæ regio 677 e
 Castalensis prioratus 251 d
 Castellantia prope Varesium in Longobardia
 554 c d
 Castellaria, monasterium in diœcesi Picta-
 viensi 253 f, 254 a
 Castrense monasterium in Petragoricis 251 c
 Castrum Florentinum in Etruria. *Donatus a*
Ferraria, Minorita 580 c
 Catalaunum in Galliis. *Ragnebodus episcopus*
et S. Syra 104 e. *Felix I et Landebertus epi-
 scopi* 105 c. S. Syra virgo 104 et seqq. *Cæ-
 nobium rectum a S. Syra Meldensi* 105 a b
 Catana in Sicilia. S. Agatha patrona adversus
Ætnæ ignes 605 b. *Eo ducitur S. Felix Tub-
 zacensis* 627 c
 Cataonia, pars Cappadociæ 917 a
 Cavense cœnobium. *Abbatissa hujus loci unde*
dicta sit S. Montana 860 a b
 Cavacurta, conventus ordinis Servorum B. M. V.
 in diœcesi Laudensi. B. Joannes Angelus 886
 d e f, 887, 892 b c d. *Ibidem B. Joannes Ange-
 lus levatur super terram inter orandum* 901
 e f, 905 b c. *Reliquiæ ejusdem B. Joannis*
Angeli 896 f, 897 d
 Cavigniacum, varia hujus nominis loca 265 f,
 266 c e
 Caucasica stirps. *An sola idonea sit religioni*
catholicæ 759 c
- Cedar, Arabiæ provincia 664 a
 Cementia (Kamenz). *Miracula ibi patrat S. Ca-
 pistranus* 526 f, 530 c
 Cenomanni in Galliis. *Cenomannica civitas,*
Rainoldo, Franciæ duci, parens 817 c. *Herle-
 mundus episcopus* 799 e
 Cenon Gallicanon in Asia Minori 17 e
 Cerbinaria in Caudetanis, castrum Campaniæ
 Neapolitanæ 827 d
 † Cerbonii silva in Etruria 602 d
 Cerasium. *Vide* † Vigoris abbatia.
 Ceriacum (Cerin) in agro Autissiodorensi 214 a
 Ceylan insula. *Vide* Taprobana.
 Chaburas, sive Circesium, urbs ad Euphratem
 687 d
 Chalamis (Villa de) in pristina diœcesi Tullensi
 858 b
 Chaldæa, Chaldæi. *Num ex ea gente ii fuerint*
magi, qui Christum inviserunt 669 c d, 670 c.
Quatenus Chaldæa catholica fuerit sæculo vi
 690 e f, 691 a
 Chalonne vicus ad confluentem Ladionis et
 Ligeris, in pago et decanatu Medalgico
 151 c d
 Chamitæ. *Vide* Cusjitæ.
 Chananæi in India, qui et Cynocephali 567 b c
 Charax, ad frontem sinus Persici 664 f
 Charmes-la-Côte in pristina diœcesi Tullensi.
Templum et cultus S. Florentini 857 c d e f
 Charræ. *Vide* Haran.
 Charsiæ monasterium et porta Charsiæ Con-
 stantinopoli 916 b c d
 Charsianum monasterium, a S. Nicephoro con-
 ditum 916 et seqq.
 Charsianum castrum, thema, clausuræ in Cap-
 padocia 916 e f, 917 b
 Charwell, fluvijs agri Oxoniensis 848 d e.
Brademere rivus incurrens in Charwell ibid.
 Chasteau-Penue in pago et decanatu Medal-
 gico 151 d
 Chaudefons in pago Medalgico 151 d
 Chaudron in pago et decanatu Medalgico
 151 d
 Chaussaire in pago et decanatu Medalgico
 151 d
 Chianti. *Vide* Clantus.
 Chill-Airthir. *Vide* Kill-Airthir.
 Chimiliacum (Chemilly) in hodierna diœcesi
 Senonensi (départ. de l'Yonne, arrond. de Ton-
 nerre) 213 e
 Choros. *Vide* Cyrrhus.
 † Christinæ parochia in pago Medalgico 151 d
 † Christophori parochia in pago Medalgico
 151 d
 Christopolis, diœcesis in partibus, assignata
pluribus vicariis episcoporum Tullensium
 910 a, 914 f. *Tres hujus nominis diœceses*
 ibid.
 Chrysopolis diœcesis sub metropolita Bostrensi
 914 f
 Ciliza, nunc Killis in Cyrrestica 571 f
 Circentium colonia. *Persecutionis initium sub*
Diocletiano 629 b
 Circesium. *Vide* Chaburas.
 Ciriaceum in pristino pago Pictavensi 151 c
 Cirtica seu Cittica oppidum Cyrresticæ 571 f
 Cisterciensium more regulam S. Benedicti ob-
 servare idem non est ac in ordinem Cister-
 ciensem redigi 240 f, 241 a b
 Citta, oppidum Cyrresticæ 571 f
 Citta rotta. *Vide* Calvium.
 Citticus

- Citticus vicus. *Zebinas abbas* 571 e
 Civitas Ducalis, episcopatus in provincia Aquilana 456 f, 459 b
 Civitas Plebis in Italia. *B. Jacobus Eleemosynarius ex ordine Servorum B. M. V.* 884 b
 Clanti eremus Servorum B. M. V. prope Florentiam. *B. Joannes Angelus* 888 f, 890 d, 891 a, 901 c d, 904 f, 905 a
 Clanus, amnis in Pictavis 453 a
 Claravallis. *Gauzelinus, laudatissimus monachus* 7 b
 Claramontana diœcesis. *S. Gilberti abbatis festum* 576 b. *Sæculo vi duo erant in hac diœcesi archidiaconi* 804 b
 Clastrum-Neoburgum, oppidum Austriae. *Conservat calicem S. Capistrani* 436 e
 Clenon in agro Turonensi. *Ibi vetus Pictavis* 766 f, 767 a
 Cleopatris, antiquæ Nili fossæ proxima 753 a
 Clissoniense clima in pago Herbadillico 452 b. *Prius pars diœcesis Pictaviensis, dein Nannetensis* 796 a d
 Cloin Cheallagh in Hibernia 579 b
 Clonard in Hibernia. *Episcopus S. Rumoldus seu Rumoldus* 224 e
 Clontivrin seu Cloontivrin. *Vide Cluain-Tibrinne.*
 Cluain-Ednagh seu Clonenagh in Hibernia. *S. Fintanus* 579 c
 Cluain-Eraird. *Vide Clonard.*
 Cluain Tibrinne, vulgo Cloontivrin seu Clontivrin in Hibernia. *SS. Lenanus et Colmanus* 579 a b c
 Clysma, portus maris Rubri 747 a, 749 c
 Coburgum, oppidum Saxoniae, ubi miracula patrat *S. Capistranus* 525 b, 526 b. *Coburgenses canonizationem S. Capistrani petunt* 408 f
 Cochin. *Vide Male.*
 Collis in agro Mugellano. *S. Crescius* 592 a, 594 b, 596 f
 Colonia Agrippina sæc. ix a Ripuariis vastata 64 d. *Coloniensis synodi contra Euphratem Acta videntur interpolata* 53 b c. *Coloniensis ecclesiae jus metropolitico vindicatur* 654 f, 655 a b c. *Episcoporum successio intricata* 656 e f. *Coloniensibus, Tungrensibus et Trevirensibus unus præest episcopus* 616 f. *S. Maternus episcopus* 3 f. *Item S. Bruno et Folcmarus* 818 f; *Clemens Augustus de Droste de Vischering* 822 f. *Ferdinandus Augustus de Speculo* 822 d e. *Templum S. Petri* 822 d e f. *Templum S. Cæcilie* 660 f, 818 f, 822 a b. *Abbatissa Elisabetha de Reven* 822 a b. *Cultus S. Noiburgis* 562 d
 Colvani montes 604 d
 Coltbergum (Goltbergum) oppidum Silesiae. *Prædicationes S. Capistrani* 526 f, 530 c
 Columbensis monasterii in diœcesi Carnotensi fundatio; reliquiæ *S. Gratiani eo translatae* 20 c d
 † Columb Major et Minor, oppida Cornugalliae. *S. Columba, virgo et martyr* 2 e
 Combensis villa (Coulanville en Brie). *Villa olim abbatiæ S. Germani a Pratis Parisiis* 412 b
 Comodromi vicariatus in Asia Minori 917 c
 Compostella. *Cultus S. Mariæ Salomæ* 4 b
 Comum in Longobardia. *S. Octavianus seu Octavianus et alii decem episcopi; schisma Trium Capitulum* 106 et seqq. *Templum cathedrale S. Mariæ et suburbanum S. Abundantii* 107 c d
 Conaldum (Cunault) in agro Andegavensi. *S. Filiberti corpus* 455 c
 Condruzi (le Condroz) pagus minor in diœcesi Leodiensi. *Domicilium S. Odæ* 434 a
 Constantia in Arabia deserta. *Episcopus Chilon* 679 d
 Constantiense concilium. *Antonius de Bilecto* 888 b
 Constantia in Normannia. *S. Fromundi gesta et cultus* 842 et seqq. *Episcopus Gaufridus de Montbray* 842 e. *Item Willebertus, Agathius, Livinus, Wilfridus, Josue, Leo, Angulo, Waldomarus et alii* 843 f. *Algarus episcopus* 844 d. *Pentecostali processione frequenter* 862 d
 Constantina. *Vide Tela.*
 Constantinopolis. *Ejus forma* 9 b c. *In tractu Protasii ecclesia B. Virginis Mariæ* 715 b. *Constantinopolis Rum seu Roma dicitur ab Æthiopicis* 751 b c. *Constantinopolitani episcopi arrogant sibi jus in alienas provincias* 639 f, 640 a, 647 d e f. *CPolitani patriarchatus limites* 163 d. *Constantinopolis a Turcis capitur* 349 b-e
 Conventus ad Montem, juxta Perusiam. *Locus tyrocinii S. Capistrani* 494 b, 496 a
 Cophagium, prius hospitium, dein conventus Annuntiatae Servorum B. M. V. Florentiae 889 c
 Coptos ad latus dexterum Nili. *Militare iter ex Ægypto in terras Saracenorum* 743 e, 745 b
 Coraysjitæ, Abrahæ posteri 759 c. *Meccani adorant angelos, maxime S. Gabrielem* 757 b
 Corbaria in diœcesi Lunensi Sarzanensi. *Conventus Servorum B. M. V.* 891 c d
 Corbasim prioratus 251 d
 Corbiniacum in agro Nivernensi 800 f
 Corboilum (Corbeil) oppidum in hodierna diœcesi Versaliensi 792 d, 793 d
 Cordubensis conventus provinciae Bæticæ 27 f
 Corvariensis eremus Servorum B. M. V. in diœcesi Placentina. *B. Joannes Angelus* 891. *Vide Observantia Corvariensis.*
 Cornuaureum, Constantinopoli maris sinus 9 b c
 Cornubia, silvosa olim tellus 224 e
 Cracoviae prædicat *S. Capistranus, patrat miracula, conventum fundat* 345 d, 527 d e f, 528 a-d. *Cracovienses canonizationem S. Capistrani petunt* 408 f
 Cré in diœcesi Cenomannensi 802 d
 Cremifanense monasterium. *S. Candida martyr cæmeterialis Romana* 580 f
 Cremona in Italia. *BB. Riccha et Elisabetha Picinarda* 883 f
 Cremonensis *S. Cataldi conventus Servorum B. M. V.* 888 c, 891 e f, 892 a
 † Crescii plebs de Maciolis, quæ et Alpium, in Alpiis, in Albino, in Albio et in Carza 600 d, 601 b, 604 a b f, 605 a
 † Crescii prioratus de Campo 600 d e. *Monasterium* 603 c
 Crevennum (Cravant aut Crevant) oppidulum in antiqua diœcesi Autissiodorensi 213 c
 Cridiensium episcoporum in Anglia sedes aliquando Domnonice 223 b c. *Livingus episcopus* 223 b c, 224 a b. *Hæc sedes translata Exoniam* 224 b c
 Crumlovium (Bömisches-Krummau), ad familiam Schwarzenbergicam pertinens, locus designatus

- signatus ad colloquium S. Capistrani cum Rockyczana* 335 c; *sedes familiæ Rosebergicæ, fautricis S. Capistrani* 524 e f
† *Crucis (Venerandæ) vicariatus in Asia Minori* 917 c
† *Crucis de Montemassico monasterium* 827 d e
† *Crucum seu Crucium monasterium. Vide Vallis Laurea.*
Cryptense monasterium Kioviæ. Quandonam in lucem prodierit 871 f. *Ejus nominis origo* 857 d; *ejus nomen lato sensu accipiendum* 871 e f. *Cryptæ Kiovienses sepulturæ inserviebant* 867 d. *Cryptenses monachi in varios gradus dividebantur* 872 b. *Cryptensium Patrum nomina in calendaria Mosquensia quandonam et a quo invecata sint* 867 f. *Sanctorum Cryptensium orthodoxia comprobatur* 868 a b. *Vide Kiovia.*
Ctesiphon. In Ctesiphontis planitie versatur Julianus apostata proxime ante mortem 572 d, 573 c d. *Ctesiphonte synodus habita* 689 c. *Vide Modaina.*
Cuculi mons 604 d
Cufa sive Akula, civitas Arabica prope Euphratem 700 e. *Vide Kufa.*
Cuil-Collang, Cule Colla, Cule Collaing seu Culcolling in comitatu Corcagiensi. SS. Dalbach et Iserninus 5 c
Cule Colla seu Cule Collaing, idem locus qui Cuil-Collang in comitatu Corcagiensi 5 c
Cusjitæ seu Chamitæ multi linguis usi sunt Semiticis 919 c
Cyprus insula. Diæcesium limites sæculo iv vagi 616 a
Cyrrhus seu Cyrus, nunc Kuris seu Choros, in Cyrrestica 571 f
Cythæum, oppidum insulæ Cretæ. Aliquando cum urbe Candia confunditur 307 d e
Cyzicus, Hellesponti metropolis 639 d
Dablis in Asia Minori 47 e
Dadastana in Asia Minori 47 e
† *Dalbach Cule Colla seu de Cuil-Collang in comitatu Corcagiensi* 5 c d
Dalona monasterium in diœcesi Lemovicensi, a B. Giraldo fundatum 252 c d, 257 b
Damar, urbs Homeritidis 676 b c
Damascus. Civitas Arabica erat jam ante Christum 670 d. *Episcopus Magnus* 679 d
Damo monasterium in Æthiopia 751 b
Dani, Armoricam vastant 778 f, 791 e, 793 a. *Vide Normanni.*
Dardania, dein Bulgaria dicta, ad patriarchatum Romanum pertinebat 161 d, 163 a c
Dedan, provincia Arabiæ 664 d f
Deense monasterium, dein S. Philiberti prioratus in pago Herbadillico 452 b
Deir-ejjub, monasterium Syriæ 679 b
Deir-Hali, monasterium Syriæ 679 b
Deir-Hind, monasterium Syriæ 679 b
Deir-Meherak, sedes episcopalis in Chaldæa 689 a
Dénée in pago Medalgico 451 d
Dhafar (Thafar), regia Homeritarum in Yemana interiori 920 a; *quatenus christiana fuerit* 702 a b. *Vide Taphar.*
Dhalak, insula maris Rubri. Num eadem ac Dibus Philostorgii 675 b
Dhiamair. Vide Domair.
Diamor. Vide Domair.
Diarbekr. Vide Amida.
Dibus insula 677 a. *Patria Theophili Indi; quæ Octobris Tomus X.*
sit hæc insula 675 a b
Djebul. Vide Gabulæ monasterium.
Djodham, tribus Homeritica 682 d
Dionantum in Belgio. S. Perpetuus 818 e
† *Dionysii templum Mediolanense Servorum B. M. V.* 898 d
Dionysiadis episcopus Severus 679 d
Djorhom tribus provinciæ Hedjaz 674 c d; *Djorhomitæ, dynastia regulorum Hedjaz* 667 e f
Dioscoridis insula, vulgo Socotora 756 c. *Vide Socotora.*
Dioscurada, forte Socotora 757 b
Dira promontorium ad introitum maris Rubri 753 b
Dissé seu Dissay-sous-Lelude in diœcesi Cenomannensi 802 d
Diva Æstivalis rivus. Incurrit in Ligerim 816 e, 818 b d
Dolum, civitas Armoricæ. Fit episcopalis sæculo ix 776 d. *Jus metropoliticum ab Innocentio III extinctum* 777 b. *Episcopale sæculo xix* 786 c
Domair in comitatu Midensi in Hibernia. S. Findganus 579
Dominium Martini (Dommartin-lez-Toul) juxta Tullum Leucorum. S. Ida 438 c d e
Domna Martina, vicus diœcesis Bituricensis. Reliquiæ S. Montanæ 860 b c d
Domni Germani parochia in pristina diœcesi Tullensi. Templum et cultus S. Florentini 857 c d e f
† *Domnini monasterium plebatus S. Juliani de Septimo* 603 c
† *Donati templum prope Florentiam* 590 f
Domnonia in Devoniam. Sedes aliquando episcoporum Cridiensium et Exoniensium. Monasterium Tavestockium. Comites. Cultus S. Rumoni 223 et seqq.
Dononiense monasterium in Hannonia. B. Ava 575 f
Dorcestria. Leofwinus episcopus 224 a b
Dorkena, Chaldææ urbs 671 b d
Dortmund. Vide Trutmonia.
Dramensis diœcesis 914 f
Drasoff, villa in districtu Brunensi 335 e
Dresda. Ibi agit S. Capistranus 342 b; *ibidem prædicat* 526 f, 530 c. *Dresdenses petunt canonizari S. Capistranum* 407 e f
Drusi memoriam venerantur civitatis Negrane 726 a
Druthmonia. Vide Trutmonia.
Dvipa Sukhatara. Vide Socotora.
Du-Men seu Dumen, silva prope Ligerim. S. Martinus Vertavensis 797 f, 780 a, 803 d
Dumiense monasterium. S. Martinus Braccarenensis 797 f
Dunelmix prior Turgotus, dein S. Andreæ in Scotia episcopus 5 e
Dunstable (prioratus de) in Bedfordiensi agro et diœcesi Lincolnensi. Reliquiæ S. Fremundi 848 f, 849 a. *Nundinæ S. Fremundi* 849 a
Duo Gemelli abbatia, constructa a S. Martino Vertavensi 798 e. *Unde id nomen ibid. Foundationis tempus* 799 a b c d e
Durenium, Dureium, Durinum, Durivum, Theofalgix vicus 800 a
Durenense seu Durivense monasterium. S. Martinus Vertavensis 800, 813 b
Durivum, nunc S. Georgii parochia prope Montemacutum 451 e f
1226 Dymor.

Dymor. *Vide* Domair.

E

Eborac in Lusitania. S. Valerius 577 d e.
Pristinum Breviarium ibid. *Sancti proprii*
 ibid.
 Eboracum in Anglia. Ven. Wilsindis, discipula
 S. Burgundofaræ 7 c
 Eboracensis archiepiscopus excommunicat Du-
 nelmensem ob impeditas processiones *Pente-*
costales 862 b
 † Ebrulfi monasterium. An fundatum a S. Mar-
 tino Vertavensi 798 d, 799 d
 Edessa 687 d e f; dicta etiam Callirhoe, Rhoe,
 Roha 720 b; a Plinio Arabiæ deputatur 661 c;
 frustra obsidetur a Persis ibid. *Vide* Roa.
 Edom seu Idumæa, provincia Arabiæ 664 d e
 Eggenburgum, oppidum Austriæ. *Miracula*
operatur S. Capistranus et initium dat con-
ventui 310 d, 335 e, 521 b d
 Egra, oppidum Bohemiæ. *Residet ibi S. Capi-*
stranus 435 e; *miracula operatur* 522 c
 Egwast in compositis nominibus locorum Wal-
 liæ 763 f
 Eichstadium, urbs episcopalis hodiernæ Ba-
 variæ. *Miracula operatur S. Capistranus*
 524 e, 525 f
 Elbinga in Prussia. *Conventus ordinis Teuto-*
nici 347 c d e
 Elisboth, silva prope Florentiam. S. Crescius
 et S. Minias 589 f, 590 e f
 Elnonensis seu S. Amandi abbatia. *Corpus re-*
stitutum 2 b
 Elusa, Arabiæ Petrææ civitas 683 a
 Elusa, olim metropolis Novempopulaniæ 124 c d
 Elysboch. *Vide* Elisbot.
 Embrica. Joannes Kirchhoff archidiaconus 822 c
 Emesa. *Episcopus Anatolius* 679 d
 Enzerstorff in Austria fundatur conventus Ob-
 servantum 313 e f, 314 a
 Engolismensis pagus. Cui anno 844 subesset
 801 e
 Ensionense S. Jovini monasterium, dein cella
 seu præpositura 798 a, 800 a, 801 a b f, 802 a b.
Ejus templa, breviarium, corpus S. Martini etc.
 ibid. 814 d e. *Abbates* 813 e f. *Corpora SS. Ma-*
xentii, Martini Vertavensis et Convojonis 154 e
 Epha, Arabiæ provincia 664 a, 669 b
 Epirus utraque ad patriarchatum Romanum
 pertinebat 161 d, 162 f, 163 a c
 Eraca. *Vide* Iraca.
 Erch, rivus Walliæ 764 a
 Erfordia oppidum Thuringiæ, in hodierna Sa-
 xonia Borussica. *Prædicationes S. Capistrani*
 466 c, 469 a; *ibi miracula patrat S. Capistra-*
nus 525 c d, 526 c
 Eski seu Vetus Bagdad 572 c, 573 d e
 Estrigneuil, rivus pagi Turonensis 771 f
 Etruriæ corrector ubi resideret 588 b
 † Eucharri seu S. Mathiæ templum Trevirens.
Episcopi ibidem sepulti 616 d f
 Eudæmon Arabia. *Vide* Arabia Felix 761 e
 † Eugenii monasterium in Xylocirco Constan-
 tinopoli 9 c e f. *Abbates Eugenius et Cyria-*
cus ibid.
 Euphedia, Syriæ regio 687 e
 Europæ status medio sæculo xv 385 e f; propter
 bella intestina impotens resistendi Turcis
 351 d e f
 Euzeliæ, Æthiopiæ pars 696 b c

Exonia in Anglia. *Eo transfertur sedes episcopi*
Cridiensis 224 b. *Leofricus episcopus* ibid.;
item Bartholomæus Iscanus 225 b. *Exonien-*
sium episcoporum sedes aliquando Domnoniæ
 223 b c

Eykensis ecclesia in Belgio. *Processiones ban-*
nales 862 b d

F

Fæsulæ, Fæsulanus comitatus in Etruria. *Fæ-*
sulanus comitatus anno 941 601 b. *S. Romu-*
lus, Fæsulanus episcopus 586 f, 587 a b c. *Fæ-*
sulana via Faventiam versus ducta 602 e f.
Vide Fesulæ.

Fage, insula in ostiis Sabrinæ 848 b

Falcionum prope Carinulam 829 e

Falemutha in Cornubia 224 d e f

Falterona mons inter Mucillum et Casentinum
 604 d

Fama Augusta. Hieronymus Ragazonius episco-
 pus 898 f

Farsan insulæ. *Vide* Pharsan.

Faventia, Faventinus comitatus in Italia. *Fa-*
ventiæ B. Jacobus Philippus ex ordine Ser-
vorum B. M. V. 884 a. *Eo cum sociis fugit*
S. Crescius 591 f. *Faventini bella gerunt ad-*
versus Ravennates 238 a. *Faventini comita-*
tus incolæ in S. Crescium pii 608 d

Feldpergæ in Austria fundatur conventus Ob-
 servantum 313 a

Fernensis in Hibernia episcopus S. Modocus,
 qui et Aidanus 2 a

Ferrariense monasterium in diœcesi Seno-
 nensi. *Cultus S. Montanæ* 859 c, 860 b c d,
 861 a b c

† Ferreoli martyris altare in templo cathe-
 drali Nannetensi 814 b

Fesulæ in Thuscia. An S. Speciosus episcopus
 4 f. *Vide* Fæsulæ.

Ficalles mons, qui et Novulæ in Etruria 607 e f

Fidena, civitas Aprutii. *Domicilium Saraceno-*
rum 366 d

Fief-Sauvin in pago et decanatu Medalgico
 151 d

† Filiberti parochia in pago Medalgico 151 d

† Filiberti de Grandilacu prioratus, ante
 Deense monasterium in pago Herbadillico
 152 b

Fiscannense monasterium. *Oratorium, parœ-*
cia et cultus S. Fromundi 846 b c d. *Reli-*
quiarum catalogus 846 d e

Flandria. *Tapetes* 559 e. *Flandris prædicat*
S. Capistranus 340 c

Florentia, Florentinus comitatus in Etruria.
Cultus S. Crescii et sociorum 583 c. *Fidei*
christianæ propagatio 586 d e f, 587. *S. Ro-*
mulus ibid. *S. Minias* ibid. *Florentiæ anti-*
quitas, splendor etc. 587 d e f, 588 a b c.
Florentiæ celebratur capitulum generale Con-
ventualium 304 b. *Pestis anno* 1480 889 f.
Ex Florentia oriundi complures sancti ex
ordine Servorum 883 e f, 884 a. *Conventus*
Annuntiatæ Servorum B. M. V. 889 b c. *In*
templo S. Marci reliquiæ S. Crescii 610 d.
Collegio S. Joannis Evangelistæ Societatis
Jesu datur prioratus de Vallecava 605 e.
Speciosus, episcopus 4 f. *Item Andreas* 601 c;
item anno 1257 Joannes 605 b c; archiepi-
 scopi Antonius Altovitus et Alexander Medi-
 ces 608 a; seu Alexander Marzi-Medices 601 e,
 608 b c; Petrus Nicolinus 609 c; Franciscus
 Nerlius

Nerlius 609 e; Joannes Neronius 603 f. *Florentinus comitatus anno* 941 601 b
 † Florentii Glonnense monasterium in pago Pictavo 801 e
 † Florentii veteris monasterium in pago Medalgico 795 e; *abbatia, oppidum et territorium ad Ligerim* 151 d e, 795 e. Anno 853 *exustum a Normannis* 155 a
 Fons dulcis (Font-douce) monasterium ordinis S. Benedicti *olim in diocesi Santonensi in Gallia* 241 a, 251 b
 Fons Ebraldi (Fontevrault), *primitus filia Tutionis* 257 b
 Fons Frigidus (Fontfroide) in hodierna Carcassonensi diocesi, monasterium Cisterciense. *Ex Grandi Silva prodiit* 242 c d e
 Fontanæ in pristina diocesi Autissiodorensi. *Cultus et reliquiae S. Syre* 105 d e
 Forum Claudii, *nunc Città rotta* 829 b c. S. Bernardus *episcopus hinc sedem transfert Carinulam* 829 c d, 833 et seqq.
 Forum Cornelli in Italia. *Ecclesiae cathedralis dedicatio* 577 c
 Forum Julii (Frioul). *Olim caput provinciae homonymae* 516 f, 518 f. *Hæc provincia finitima Germaniæ* 465 b, 468 b
 Forum Livii in Italia. *Conventus Servorum B. M. V.* 891 d f, 892 a. BB. *Peregrinus et Bonaventura ex ordine Servorum B. M. V.* 883 f, 884 a
 Forum Popillii, *sæculo iv adhuc existens* 829 c
 Fraefragium villa in pago Morinensi 422 a
 Franciæ dux *sæculo ix Rainoldus* 817 c, 818 d
 Franckenberg in Hassia. *Albertus comes, qui dein canonicus Præmonstratensis* 7 d
 Francofordiæ comitia imperii *habentur pro exercitu contra Turcas, sed minimo fructu* 352 b-f, 354 c d
 Franconia. *Processiones Pentecostales* 862 d e
 Fregnanum, locus in diocesi Florentina 238 c
 † Fremundi vicus. *Vide* † Fromundi vicus.
 Fribergæ in Saxonia *residet aliquandiu S. Capistranus* 335 e, 524 a
 Frisacum, oppidum Carinthiæ 517 c, 519 b. *Ibi multa miracula operatur S. Capistranus* 331 d
 † Fromundi vicus et prioratus in Normannia. *Prioratus* 842 e f; *hujus prioratus custodia commissa monasterio Cerasiensi* 799 f. *Brachium S. Fromundi et alia* 845 d e f
 Frusekæ montes in finibus Sclavoniæ 915 b e. *Octo monasteria* ibid.
 Fulginio *deducitur colonia virginum Clarissarum ad reformandum asceterium Perusinum* 307 f
 Fundus Ursonianus, *hodie Ponte de Zuaso* 28 b

G

Gabazan seu Gabazzan portus civitatis regiæ Æthiopiciæ Adulis 747 a. *Eo pergit S. Elesthaas* 748 b, 750 a
 Gabulæ monasterium. *Simeon abbas* 744 b
 Gaditanus conventus provinciae Bæticæ 27 f
 Galerata prope Varesium in Longobardia 554 b c d f
 Galileam *sæculo ix visitant pœnitentes Galli* 848 a
 Galliæ ab Hunnis *vastatæ* 60 f. *Eas occupant gentes barbaræ* 52 b c. *Galliæ metropoles ecclesiasticæ* 124 a b. *Gallia parciore in cele-*

brando S. Joanne Capistrano 272 c
 Gandavum, civitas Flandriæ. *Construit conventum Observantibus* 293 b
 Gandersheimium, monasterium Saxoniae. *Ludolfus fundator, Gerburga abbatissa* 580 a b
 Gangras Dioscorus Alexandrinus et Macarius, *episcopus Kawi, in exilium mittuntur* 581 b c. *Gangrense concilium Eustathium Ancyranum damnat* 491 c
 Gariglianus seu Garilianus. *Vide Carnellus et Liris.*
 Gastria, parthenon Constantinopoli 176 f
 Gaza, urbs Palestinæ, *limes Arabiæ* 750 a; *oræ Philistææ emporium* 664 e f; *ejus partem occupant Arabes multo ante Chr. nat.* 661 b
 Geapolis in Arabia 757 b
 Geinensis vicus in agro Andegavensi. S. *Veterinus* 800 e f
 Gelaucourt, annexa parœciæ de Battigny. *Reliquiæ S. Florentini* 857 c
 Gemonia seu Clemona, oppidum provinciae Forojuliensis 516 f, 518 f, 519 a
 Gena. *Vide Geinensis.*
 † Genulli templum a in diocesi Bituricensi 860 e
 Genuenses tributa solvunt *Turcis* 351 d
 † Georgii parochia prope Montemacutum 151 e f; *olim prioratus et prius Durenense monasterium* 800 a b. *Mors S. Martini Vertavensis* ibid.
 Gerasa, in Arabia deserta. *Quando episcopus habere cœperit* 678 e
 Germaniæ populi *accurrunt ad pugnam contra Turcas sub S. Capistrano* 531 f, 532 a
 † Germani de Busco parochia. *Eadem ac S. Montanæ in diocesi Bituricensi* 860 e
 Gerrha, emporium Arabiæ 664 d f
 Gessoriacum, hodierna Bolonia maritima 121 e
 Gesté in pago et decanatu Medalgico 451 d
 Ghalefka, portus maris Rubri 750 a
 Ghassan (regnum), Ghassanidæ. *Regnum* 691 c. *Ghassanidæ Arabes et Nabatæi* 750 a. *Ghassanidæ origine Sabæi* 684 b c; *e stirpe Homeritica fuerunt* 691 d. *Ghassanidæ Syriæ unde venerint* 678 b; *ex Homeritide prodierunt* 679 b; *quo pacto et a quibus ad fidem sint traducti* 679 et seq.; *quando facti sint christiani* 684 b c; *eorum phylarchæ qui fuerint et quando christiani esse cœperint* ibid. c d e f et 679 f; *eorum historia christiana* 677 et seqq. *Ghassanidæ christiani prope Bethlehem* 682 f. *Ghassanidæ victi ab Abu Beer* 718 e
 Ghela in Belgio. *Hospitium amentium, eo adductorum venerationis S. Dymphnæ causa* 852 e, 853 b c d
 † Gildardi ecclesia Rotomagi 82 b
 Glannafoliense monasterium 798 c
 Glastonia, *celeberrimum olim monasterium in comitatu Somersettensi* 220 b c, 215 f, 216 a
 Gliboschi. *Vide Elisbot.*
 Glonna. *Vide* † Florentii monasterium.
 Glorisa prope Ferrariense monasterium. *Templum cum parthenone perperam adscriptum matri S. Montanæ* 861 a
 Gondonium monasterium. *A B. Giraldo fundatum perperam asseritur* 251 b
 Gondulficurtis decanatus in pristina diocesi Tullensi 851 e
 Gorgonzola in diocesi Mediolanensi. *Conventus Servorum B. M. V.* 886 c
 Gorlicium (Gorlitz), oppidum Silesiæ. *Prædicationes*

- cationes S. Capistrani 526 f, 530 c
 Græci. Ecclesia Græca in ordinibus conferendis
 observat interstitia 179 d e. Græci sancti
 loco suo movendi non sunt a latinis 565 a b.
 Id non factum ab ecclesia Latina 166 d.
 Græci sacerdotes barbam et cæsariem nu-
 triunt 434 c. Græci in Italia meridionali,
 jam in auxilium vocati, jam infesti et expulsi
 828 et seq. Græcis schismaticis prædictum
 excidium CPolitanum 349 e f. Græca lingua
 sæculo viii parum usitata Neapoli 761 c.
 Græca verba immista latinis in diplomate
 anglico anni 981 223 f
 Grandislacus seu locus in pago Herbadillico
 797 a b
 Grandissilva, Cisterciense monasterium in Oc-
 citania, a B. Gerardo de Salis inchoatum
 240 d, 252 c, 257 b; associatur Claravallen-
 sibus 241 e-f, 242 a-c; alia monasteria gignit
 242, 243; in commendam datur 243 e f; quo
 pretio ibid.; penitus destruitur 244 b-f. Ber-
 nardus monachus 580 a
 Granum non videtur unquam fuisse caput Leu-
 corum 50 d
 † Gratiani villa juxta Ambianum 20 a; recipit
 et hactenus conservat reliquias S. Gratiani
 22 e f
 Gravio castellum in Pictavis 153 a e, 154 a b
 † Gregorii altare in pristina ecclesia cathedra-
 lali Cameracensi 577 c
 † Gregorii Theologi ædes sacra CP 183 b
 Greve, rivulus Clanti prope Florentiam 888 f
 Griechiesch-Weissemburg. Vide Belgradum.
 Grimma, oppidum Saxonie. Prædicationes
 S. Capistrani 526 f, 530 c
 Grorbeum in Asia Minori 17 e
 Grouwelsteeg, juxta Tungros, locus necis
 S. Evergisi 659 d
 Grymnenses canonizationem S. Capistrani pe-
 tunt 408 f
 Gurgiacum (Gurges) in agro Autissiodorensi
 213 e
- H
- H**abessinia. Sancti monachi et abbates 8 c.
 Vide Abyssini.
 Hadrianopoles sex recensentur 24 a d
 Hadrianopolis forte in Thracia. SS. Severus et
 Dorotheus 23 et 24
 Halen, regio Æthiopica 677 c d
 Hala Saxonica oppidum. S. Capistranus ibi
 prædicat 525 e, 526 c. Hallenses canonizari
 petunt S. Capistranum 408 b c d f
 Halys, Asiæ Minoris fluvius 917 a d
 Hamense monasterium in Normannia. Tem-
 pli fundatio et dedicatio 843 b c d. Ejus fata
 844 c d, 849 d
 Hamer sive Hamyar, i. e. Homeritis 725 a c.
 Vide Himyar, Homeritis.
 Haran, seu Charræ, urbs Mesopotamiæ 664 f,
 669 c, 687 d
 Harmuza. Vide Hormuz.
 Haynenses canonizationem S. Capistrani pe-
 tunt 408 e
 Hazramaa, Æthiopie regio. Eam incolabant
 Sabæi 698 b
 Hebron, mercatus celeberrimus in Palæstina
 674 a; item, locus magnæ venerationi Arabibus
 757 b
 Hebdomum Constantinopoli 9 f; idem quod
 Magnaura palatium CP. 197 e. Campus
 Hebdomi 9 f
 Hebræorum moneta 752 a b
 Hedjaz sive Hidjaz, provincia Arabiæ 667 et
 seqq. Hujus provincie incolæ posteri Abrahæ
 per Ismaelem 759 c, 760 a
 Helleh, ubi olim Babylon 573 d
 Heracleæ Casinensis arx, eadem forte ac He-
 raclea apud Campaniæ fluvium Lirim, de qua
 Florus lib. I, cap. XVIII 835 f, 836 a b d, 838
 Heraclea in Thracia. S. Severus presbyter et
 martyr 4 b c
 Herbadilla civitas. An exstiterit et divina vin-
 dicta interierit 796 d e f, 797, 803 a b c
 Herbadilla regio, Herbadillicus pagus in diœ-
 cesi Pictavensi ad Ligerim 795 e. Ejus
 extensio 151 a b c. Ejus fines 152 b c d e.
 A Normannis vastatur 154 f. Gueferius eam
 obtinet, Bego vastat 797 a. De eo paciscitur
 Alanus Barbatorta. Quomodo partim facta
 sit pars diœcesis Nannetensis 796 b c.
 S. Benedictus Quinciensis dictus episcopus
 150 et seqq.
 Herbage, sitne hoc nomine locus prope
 S. Mars de Coutais 152 b
 Herbipolis in Germania. Ecclesiæ cathedralis
 dedicatio 577 c
 Hesebun seu Esbundorum episcopus Genna-
 dius 679 d
 Hieria duplex insula in Bosphoro 178 b,
 180 e
 Heron prope Leodium. S. Goda 5 e
 † Hieronymi altare in crypta ecclesiæ Ca-
 meracensis 577 c
 Hieropolis in Phrygia. SS. Claudianus, Euthe-
 rius, Flavianus, Justus et Victor, martyres
 634, 635. Disquisitio de duobus Hierapolibus
 Phrygiæ 634
 Hierosolymis resurrectionis locus et crux sæ-
 culo iv venerata 566 e. Locus Ascensionis
 Domini 566 f. Hierosolymam sæculo ix per-
 gunt pœnitentes, catenis ferreis onusti, cum
 literis formati Romani pontificis 847 f,
 848 a. Hierosolymam coronam suam regiam,
 suspendendam ante S. Sepulcrum, mittit
 S. Elesbaas, monachus factus 758 c; Joannes
 episcopus ibid., 760 c. Hierosolyma capta a
 Cosroë Parviz, rege Persarum 718 f
 † Hilarii Pictaviense monasterium. Ei attri-
 butus S. Martialis abbas 578 b
 Himyaritica lingua 666. Vide Homeritæ.
 † Hippolyti fanum (S. Polten). Conventus
 Observantum 310 b c
 Hira, Hirenses. Hira sive Hirta, urbs regia
 Arabum Hirensium 684 c, 690 d e; ab Ara-
 bibus dicta Hirat-Annoman 700 f; ejus situs
 ibid., 686 c d, 688 f, 689 b, 700 e; monaste-
 rium fundatur 688 f; ejus arces Khawarna-
 cum et Sadirum ibid. Hirenses Arabes 744 a;
 plerique origine Homeritæ 684 c; magnam
 partem e stirpe Homeritica 691 d; eorum in-
 cursiones in Palæstinam et Syriam 687 et
 seqq.; quando facti sint christiani 684 et
 seqq.; multi S. Simeonem Stylitam adeunt et
 idololatriam ejurant 685 b d e f. Multi inter
 eos christiani 744 b; christiani inter eos
 quatenus catholici fuerint sæculo vi 690 et
 seqq. Vide Hirta.
 Hirat-Annoman. Vide Hirta.
 Hirta Naamanis, appellatio Syriaca Hiræ, ur-
 bis

bis regiae Arabum Iracæ occidentalis 700 a e f, 705 f
Hislæ ad marchas in pago Herbadillico 152 e
Hispalensis conventus provinciæ Bæticiæ 27 f
Hispania, Hispani. Hispaniam occupant Alani, Vandali, Suevi 52 d e. *Hispani, augures egregii* 16 b
Homeritæ dicti sunt a Græcis et Romanis non tantum Himyaritæ, seu progenies Himyar, sed et reliqui Sabæi Jectanidæ Arabiæ australis 667 c d, 721 f, 725 a; *quando sic dici cœperint ibid. Dicti etiam Sabæi* 714 d, 717 et seqq., 672 a: *vide Saba. Et Arabes Felices seu Beati* 662 d, 757 b: *vide Arabia Felix. A Theodoro Lectore Immireni vocantur* 693 d; *ab aliis Æthiopes* 671 e f; *et Indi* 672 a b c, 698 d. *Regnum Homeritidis dictum Hamyar* 661 f, 693 f; *Hamer* 725 c; *Yemana* 661 f, 662 e: *vide Yemana. Regni situs et amplitudo* 661 e f, 722 b. *Homeritarum idololatria* 667 et seqq., 725 b; *astra coluerunt* 668 a, 675 c; *eorum lingua* 666 b c d e, 728 b: *vide Himyaritica lingua, Inscriptiones. Inter Homeritas christianos excultæ aliquando literæ Græcæ* 720 d e. *Homeritarum luxus et divitiæ* 757 a b: *vide Sabæi. Eorum moneta, talentum* 723 f, 727 a b c, 760 c; *eorum bella cum Æthiopibus* 694 d e f, 696 et seqq., 701 e f, 722 a. *Num bella gesserint cum Æthiopie rege Ala-Ameda* 725 b c. *Dudum Æthiopum tributarii fuerunt* 695 b c; *a quo tempore* 725 b c: *vide Æthiopes. S. Elesbæ, regis Habessinæ sive Æthiopie, cum Homeritis bellum primum* 753 a; *secundum* 710 et seqq., 743 et seqq.; *tertium* 698 f, 699 a. *Homeritarum reges Asa Abu Carib, Lakhnia Dhu Sjnafir, Dhu Nowas, sive Dunaan, Marthad, Wakia: vide singula nomina in Ind. historico. Post Dhu Nowasum in aliquo tractu Homeritidis regnasse videtur Dhu Djadam, Marthadus alter, Alcamadhu-Kifan, et Sjarabhil, seu Sarabahal* 711 d f. *Homeritarum proreges constituti ab Æthiopibus: Esimiphæus, Aryates seu Anganes, Abrahamus et quartus anonymus* 698 et seqq., 722 a, 723 a, 760 a; *quando munere fungi cœperint* 699 b, 760 a. *Homeritarum regnum num Dhu Nowasus, seu Dunaan, tenuerit tamquam vicarius S. Elesbæ* 743 e, 745 a. *Num Æthiopes ante cædem Dhu Nowasi umquam universam Homeritidem obtinuerint* 725 c. *In ea judæi multi* 768; *eorum conversio ad religionem christianam* 699 et seqq., 674 c d e f, 675 et seqq., 691 et seqq.: *vide Negrana. Legatio Theophili Indi* 675 et seqq. *Post victoriam S. Elesbæ multi baptizantur* 758 a b; *eorum ecclesia ad patriarchatum Alexandrinum spectabat* 695 d; *quando episcopos habere cœperint* 695 a b d; *eos ex Alexandria accipiunt* 713 d e f, 720 c; *sæculo vi plures habebant sedes episcopales* 720 d; *inter eos sacerdotes multi* 701 f, 702 a b, 703 c, 728 a; *et monachi* 703 c, 715 a, 723 a, 728 a, 730 b; *et moniales* 703 c, 730 b c; *et aliæ virgines sacræ* 703 c, 728 a; *et ecclesiæ plurimæ* 701 f, 702 a f, 723 a. *Homeritarum martyria in persecutione Dhu Nowasi ex epistola Simeonis Betharsamensis* 701 et seqq.; *item ex Senkessar Æthiopico* 717 et seqq.; *eorum* Octobris Tomus X.

acta Græco-Latina 721 et seqq.; *alii ex Homeritide fugiunt* 705 e, 713 d, 729 a; *supplicii genus* 708 et seqq., 727 a; *numerus martyrum* 709 f, 710 a, 717 d, 729 d; *cultus e martyrologiis* 714 et seqq. *Num Homeritæ aliquando monophysitæ fuerint* 713 d e f; *brevis chronologia eorum historiæ exeunte sæculo vi et ordiente sequenti* 718 f, 719 a
Hormuz, alias Harmuza, ad sinum Persicum, ubi ecclesia ædificata dicitur sæculo iv 677 a
Hungaria, Hungari. Hungaria caret medicis et abhorret medicinas 393 a. *Hungariæ imminet Mahometes II* 350 d. *Suis viribus Turcis resistere non potest* 351 a, 352 f. *Hungari ad Callistum papam III scribunt, ut opem ferat christianitati* 357 f, 358 a b; *se accingunt ad repellendos Turcas* 363 b. *Turcas Belgrado arcent* 364 b c. *Eos ad fortiter pugnandum animat S. Capistranus* 368 a. *Nobiles paucissimi cruce signantur* 374 d. *Eisdem calamitas prædicta* 399 b c. *Hungari in diocesi Tulensi sæculo ix* 909 e
Hunni Asiatici. Inter eos christiani erant sæculo vi 689 f, 670 a. *Hunni Gallias vastant* 60 f. *Hunnorum invasione Galliarum deleta monumenta historica* 616 e
Huzitæ, gens Persica 671 b c
Hyschia insula 839 e. *Vide Ischia.*

I

† *Jacobi de Alto Passu ecclesia Parisiis. Reliquiæ S. Maglorii* 779 d
Jacobitæ. Vide Monophysitæ.
Jaillais in pago et decanatu Medalgico 151 d
Iberes a Persis deficiunt 690 b
Idumæi 669 e, 670 c
Idunum. Vide Judenburg.
Jectanidæ in Homeritide 666 b
Jena, oppidum Saxonie. Miracula patrat S. Capistranus 525 c d, 526 c
Jerim, civitas Homeritidis 676 c
Ila. Vide Æla.
Illok. Vide Uylack, Villacum.
Illyria universa ad patriarchatum Romanum pertinebat 163 a b c f
India, Indi. India, nomen Æthiopie australis 617 a. *Eo nomine olim appellata est tum Arabia felix, tum Abyssinia et reliqua Æthiopia* 972 a b. *India seu regna maritima ad meridiem Æthiopie* 747 a, 749 c. *India Africana seu Æthiopica* 695 f, 722 b c, 726 c. *Indi Gangetici seu Ariano-Indi; eorum adventus in Indiam ex Asia occidentali* 949 b c. *Ex Indorum Brachmanicorum apostolis fuit S. Pantænus* 672 et seqq. *Indicæ naves. Vide Naves Indicæ.*
Ingeriacum monasterium. Aimericus abbas 154 c
Inis-Cara in Hibernia. S. Senanus 579 f
Insula major, quæ territorio Neapolitano pertinet 837 f, 839 d e
Insulæ Principum in Bosphoro 169 d, 171 d
† *Joannis Baptistæ Vertavense monasterium. Vide Vertanum.*
† *Joannis equites coalescunt in unum corpus cum equitibus S. Sepulcri* 228 b
Jacca, oppidum Hispaniæ. Saracenis ereptum 132 d
Joctanidæ. Vide Jectanidæ. 123a *Iotabæ,*

- Iotabæ, insula maris rubri. *Dicta hodie Tyrann* 683 a e; *ejus episcopi* 683 b c d e; *in potestatem devenit Amorcei, Arabis* *ibid.*; *a Græcis Cpolitani recipitur* 687 b c; *mercatoribus traditur et mercatu floret* *ibid.*; *negotiatores Romani* 749 c. *Naves hinc colligit S. Elesbaas* 747 a
- Jovii mons 604 d
- † Jovini ecclesia Viheriæ 801 a
- † Jovini de Marnis. *Vide Ensionense.*
- Ipekiensis patriarchatus. *Ejus descriptio* 915 b
- Iraca sive Aracha duplex 674 b; *Iraca, sive Eraca Babylonica* 700 e; *Iraca, regio Euphratensis* 678 a; *Iraca occidentalis* 684 a b
- Irek seu Ireg in Slavonia 915 f
- Irumna (Iromne, Ironne, Yrôme) rivus pristini pagi Pictaviensis 451 c
- Ischia insula 839 e. *Vide Hyschia.*
- Ismaëlitiæ 669 e; *habitarunt in provincia Hedjaz; ædificaverunt templum Caaba.* *ibid.*
- Italorum imbecillitas sæculo ix et deinceps 827 f, 828 a
- Jubaudière in pago et decanatu Medalgico 451 d
- Judæa, Judæi. *Judæi nuptias cum ethnicis ineunt* 761 d. *Judææ negotiatio temporibus priscis* 664 c e; *Judæorum moneta* 752 a b; *Judæi veteres num juramenta servarent cum christianis* 727 c; *Judæis varia, christianis nociva, interdicta erant* 291 c; *Judæi sæpe infesti christianis accusantur usuræ, sacrilegii, homicidii* 342 d e; *item accusati necis infantis christiani* 467 c d, 499 e, 502 a b; *Judæos insectatur S. Capistranus propter eorum præsertim blasphemias et usuras* 499 b-f; *Judæi Æthiopie.* *Vide Falasja.* *Judæi in Homeritide sæculo iv* 675 e, 713 c; *multi fuere in Arabia veteri* 668; *eorum adventus et progressus* *ibid.*; *quando in Homeritidem penetrarint* *ibid.*
- Judemburgum, oppidum Styriæ 517 c, 519 b. *A conventualibus ad Observantes transfertur conventus* 314 a, 473 b. *Ibidem miracula operatur S. Capistranus* 331 d
- Juliopolis in Asia Minori 47 e
- Juliopolis II M. P. ab Alexandria 745 b
- Jumelière in pago Medalgico 451 d
- K
- Kafri, non procul a Bagdad 572 e
- Kafrisou prope Tigrim 572 e
- Kanitz, oppidum Cromlovio conterminum 523 f
- Karkindoc in Scotia 2 a
- Kan-el-Kebireh. *Vide Atakua.*
- Kawi. *Vide Atakua.*
- Kedem, Oriens, i. e. Arabia 670 a
- Keft. *Vide Coptos.*
- Kelb, seu Benu-Kelb, tribus Arabica christiana 682 d e
- Khaibar, civitas Arabiæ veteris 668 a b c d
- Khawarnacum, arx prope Hiram, exstructa a rege Nooman I 686 c d
- Khazradj. *Vide Aus.*
- Khorazan, Syriace Gurzan, regio Persidis; *ejus episcopi triginta catholici sæc. vi* 690 f
- Khorsabad, prope Ninivem 695 a
- Kill-Airthir in comitatu Midensi in Hibernia. SS. Joannes episcopus et Lugacius presbyter 579 e f
- Killis. *Vide Cilliza* 571 f
- Kindæ, gens Arabica 681 c, 683 b; *ex Homeritide originem ducebat* 683 f, 684 b
- Kiovia in Russia; Kievo-Cryptense monasterium. *Ecclesia Kioviensis a Mosquensi diu fuit separata* 867 f; *ecclesiæ romanæ fuit unita sæculis x et xi* 868 c. *Kioviensium metropolitum series ab anno 1147* 868 d. *Ecclesiæ Kioviensis cauta agendi ratio in sanctorum cultu decernendo* 867 e. *Calendaria Kioviensia vetustissima exhibent nomina SS. Borisi et Glebi, Vladimiri et Theodosii* 867 f. *Crypta duplex Kioviæ, Antoniana et Theodosiana, delineatur* 867 c. *Cryptarum Kioviensium visitatio paschalis, descripta apud Herbinium* 872 d e. *Monasterium Kievo-cryptense cur Theodosianum cognominatum sit* 871 f. *Id centum fere fratres habebat ineunte sæculo xii* 867 b. *Monachi Kievo-cryptenses sæculo xii sedi Romanæ adhæsisse videntur* 870 a. *Monasterium Kievo-cryptense sanctorum ferax* 880 a b c. *Seminarium episcoporum* 880 b c. *Cryptenses patres quandonam cultu publico donati sint apud Mosquenses et in ecclesia Kioviensi* 868 a. *Kioviensium patrum plures communi officio honorantur* 867 e. *Sancti Kievo-cryptenses, mense octobri frequentes* 864 d. *Officium Kievo-cryptense scriptum fuit anno 1643 a Metetio Syrgo* 867 e. *Monachorum Kievo-cryptensium vita* 874 f
- Kitissefodo, civitas Persidis. Ananias, Azarias et Mizaël requiescunt 566 f, 571 d
- Kizil Irmak. *Vide Halys.*
- Klatau. *Vide Patovia.*
- Kolzum. *Vide Clysmas.*
- Konnotz, forsitan Kaunitz aut Kannitz 521 f, 523 f
- Kou. *Vide Atakua.*
- Kufa sive Cufa, urbs Arabica 684 c; *ejus situs* 686 d; *characteres Cufici* *ibid.* *Vide Cufa.*
- Kuris. *Vide Cyrrhus.*
- L
- Lach, oppidum Austriæ 457 e f, 459 c
- Ladio flumen, finis trium pagorum ad Ligerim 450 b c. *Vide Ledius.*
- Lak seu Laak, oppidum ad Tasam fluvium 518 a, 521 c
- Lakhm, tribus Homeritica. Pars Hiræ dominabatur 682 d
- † Lamberti du Lattay vicus in pristino pago Pictaviensi 451 c
- Lancianum. *Vide Ansanum.*
- Latina ecclesia Sanctos, a Græcis cultos, numquam rejecit 466 d, 565 a b
- Lattay (S. Lambert du) vicus in pristino pago Pictaviensi 451 c
- † Laudi Rothomagensis templum. *Reliquiæ SS. Laudi, Rumpharii et Fromundi* 844 e f, 845. *Ordinarium* *ibid.*
- Laudosa, quæ Separis dicitur (la Sèvre-Nantaise) 803 f, 809 f
- † Laurentii templum collegiatum Florentiæ. *Prioratus S. Crescii, reliquiæ* 603 f, 604 a b
- † Laurentii plebs de Mucillo 604 b
- † Laurentii ad Separim decanatus in pago Theofalgico 451 f, 452
- Ledius fluvius in pago Herbadillico et Pictaviensi 452 e. *In mare Occidentale influit* 451 c e, 452 e. *Vide Ladio.*
- Lehonensis

Lehonensis monasterii fundatio 777 f, 778 a b, 791 e
 Lemovicum olim ad tractum Armoricanum pertinebat 207 a
 Lenejensis archidiaconatus in pristina diœcesi Tullensi 851 e
 Leobschicij (Lubschitz) in ducatu Carnoviensi. Fundatur conventus Observantum 343 d
 Leodium in Belgio sub S. Huberto sedem episcopalem obtinet 134 d. Leodiensis episcopatus bona 821 c. Diplomata anno 1185 pleraque incendio deleta 821 d. Processiones Pentecostales seu bannales in diœcesi Leodiensi 862 b d. Vide Letigia.
 Leopoldis (Lemberg), caput Russiæ Rubræ 466 f, 469 b
 Letigia seu Leodium in Belgio. Episcopi Trajectenses ei adscripti 819 c. Vide Leodium.
 Lewenbergum, oppidum Silesiæ. Prædicationes S. Capistrani 526 f, 530 c. Lewenbergenses canonizationem S. Capistrani petunt 408 f
 Lignitium (Lignitz), oppidum Silesiæ. Prædicationes S. Capistrani 526 f, 527 a, 530 d; ibidem versatur S. Capistranus 342 b
 Ligolium, vulgo Ligueil, in agro Turonensi 766 f
 Lillerium in Artesia. Corpora SS. Luglii et Lugliani 408 c f. Lillerium patronum habebat olim primarium S. Audomarum 413 b
 Limonum, Limunum. Vide Pictavus.
 Lingones an coluerint S. Florentinum, diœcesis Tullensis confessorem 850 b c, 851 e
 Lipsia, oppidum Saxoniae. S. Capistranus, miracula operatus, conventum ibi fundat 526. Lipsiensis academia petit canonizationem S. Capistrani 406 f, 407 a-d. Fundatur a Friderico Bellicoso, duce Saxoniae 407 d
 Lipicensis pugna anno 1216 pugnata 879 a
 Liris seu Garilianus, flumen Campaniæ 826 c, 827 c. Vide Carnellus, Garilianus.
 Lisboch. Vide Elisbot.
 Litmorensis episcopus S. Senanus 579 f
 Llan-egwast seu Vallis Crucis, monasterium Cisterciense in Wallia 763 f
 Llanfachtlu in insula Mona. S. Mæthlu 763 c
 Llanfihangel Tyn Sylwy in insula Mona. S. Michael 764 d
 Llangoed in insula Mona. S. Thangwn 763 c, 764 d
 Llan-Jestyn in insula Mona. S. Justinus seu Justinus 764 d
 Lochlevin in Scotia. Ecclesiæ fundatio 1 f
 Loconvacum (Leugny) in agro Autissiodorensi 212 c, 214 a
 Locopolis, Laak, oppidum Illyriæ 459 c
 Lotharingiæ dux, socius victoriæ Joannis Sobiesky 418 b. In illum derivant laudem victoriæ Austriaci 418 f, 419 a
 Loysium (Loys seu Langenloys), oppidum Austriæ, conventum Observantum recipit 310 d e
 Lubana (Lobau), oppidum Saxoniae. Prædicationes S. Capistrani 526 f, 530 c. Lubanenses petunt canonizari S. Capistranum 408 a
 Luca in Italia. S. Paulinus episcopus 586 e f. Lucenses civitatem Pisciam expugnant 229 b. Lucenses denarii 603 e
 Luccæ, vulgo Loches, in agro Turonensi. S. Senochus 766 f et seqq.
 Lucio in Galliis. Anno 853 exusta a Normannis 155 a. Cultus S. Senochi 768 f, 769 a. In Lucionensi cathedrali templo colebatur S. Bene-

dictus Casinensis, non Quinciensis seu Herbadillicus 157 a
 Lugdunensis provincia a barbaris vastata 52 d
 Luigné in pago Medalgico 151 d
 Luli propugnaculum in finibus Cappadociæ Minoris 917 a
 † Lupi Trecensis monasterium. Reliquiæ S. Syrae 106 d
 † Lupuli ecclesia in ducatu Beneventano 827 d
 Lutianum in agro Mugellano. Reliquiæ SS. Crescii et sociorum 610 d

M

Moab, regio Arabiæ desertæ 669 c, 671 a
 Maaddeni 701 d; Abrahæ posteri 759 c; quare rariores inter eos christiani fuerint 691 e
 Maceracum in Britannia Minori. S. Benedictus eremita 150 c e f
 Maciliacum monasterium in Cadurcis 123 a-c
 Maciolæ. Vide † Crescii plebs de Maciolis.
 Madian, Madianitis, Arabiæ provincia 664 a. Madian et Epha, regiones Arabiæ 669 b. Madianitidis regulus Abu Carib 682 d. Madianitidis et Kindæ reges Harith, Hodjr, Imrulcays (rex designatus) 683 f, 684 a
 Magdeburgum, urbs olim archiepiscopalis. Prædicat S. Capistranus 329 f, 525 e, 526 c. Magdeburgenses petunt canonizari S. Capistranum 407 d, 408 b c d f
 † Maglorii parthenon Faventiae 781 c d
 Magnaura, palatium CP. etiam Hebdomum dictum 197 c, 205 b. Vide Hebdomum.
 Majus Monasterium Turonense (Marmoutier). Lis de prioratu Asianensi 155 f. Albertus abbas ibid. Acquirat monasterium Lehonense 778 b
 Mailrosense monasterium. Ibi vixit Turgotus, dein S. Andreae in Scotia episcopus et Aldwinus magister 6 b
 Male seu Cauca-Mali (hodiedum Cochin) sæculo vi sacra christiana colit 689 f
 Malegnone (parthenon de) ordinis Servorum B. M. V. 898 d
 Malliacum (Mailly-le-Château, Mailly-la-Ville) ad ripam Icaunæ, hodiernæ diœcesis Senonensis (dép^t de l'Yonne, arrond. d'Auxerre) 213 c
 † Mamantis monasterium Constantinopoli, quod et Xylocircus 8 f, 9 a b. Festum et forte reliquiæ SS. Theodotæ et Socratis 9 f, 10 e
 Manezardus in Asia Minori 17 e
 Manhali mons in Arabia prope introitum maris Rubri 753 c
 † Mansueti prius S. Petri templum et monasterium Tullense 50 d. Plurimum sanctorum Tullensium episcoporum cœmeterium 909 et seqq. Abbates ibid. Parochia Bonneti, altare S. Florentini et alia 851 e f, 852 a b
 Mantuæ prædicat S. Joannes Capistranus 287 f
 Marca regni Gothici 131 e
 † Marcelli templum Romæ 4 c
 Marcheisum, locus ignotus, verisimiliter in tractu Pictaviensi aut Petragoricensi 264 d, 267 b
 † Marci oppidum in Italia. SS. Senator, Victor, Cassiodorus et Lucas abbas 576 f
 † Marci templum Alexandriæ 743 f, 746 a
 Mareb flumen in Æthiopia 751 b
 Mareb, alias Mariaba, Saba, urbs regia Homeritarum, seu Sabæorum in Arabia 665 c f, 667

- 667 b, 672 a, 675 c; *ejus situs* 676 c; *ejus rudera* 666 a; *ruptura ejus catarractæ* 662 f, 665 f, 666 a, 668 b, 678 a, 920 d
- † Margaritæ de Belna monasterium in agro Augustodunensi. *Cultus S. Senochi* 768 d
- † Mariæ de Arenis basilica Barcinone. *Corpus S. Eulaliæ* 2 b
- † Mariæ Bellifontis seu de Valle Unta monasterium juxta Petrovaradinum ad Danubium 360 f
- † Mariæ de Fornacibus templum Romæ 4 c
- † Mariæ ad Novemfontes in agro Claromontano monasterium. *S. Gilbertus* 576 b
- † Mariæ della Scala hospitalis domus. *Sustentatur concione S. Capistrani* 456 b, 458 f
- † Mariæ trans Tiberim ecclesiæ origo 44 e
- Marillage in S. Florentii Veteris territorio et in pago Medalgico 454 d
- Marinæ Vallis 604 d
- Marnas ad Divam et prope Ligerim 816 f, 818 d
- Maroliensis decanatus in pago Herbadillico 452 b c
- Marsicus mons. *Vide* Massicus mons.
- † Martini altare in pristina ecclesia cathedrali Cameracensi 577 c
- † Martini Turonensis oraculum Casini 836 b
- † Martini (Vertavensis) monasterium de Duobus-gemellis 798 e, 799
- † Martini Vertavensis ecclesia (S. Martin de Bram) 452 e
- Massicus seu Marsicus mons in Campania. *S. Martinus et fundatum ab eo monasterium aliaque* 824 et seqq. *Massici vini laus et interitus* 826 d e. *Vide* † Crucis monasterium.
- † Mathiæ seu S. Eucharii templum Treviris, *prius cæmeteriale, dein monasticum* 617 a
- Matotha, Chaldææ urbs vel regio 689 a
- Matreventus pagus, *quo Lucio continetur, pars olim pagi Herbadillici* 452 d
- Maulimart in pago Medalgico 454 d
- Maurillus mons 604 d
- Mauritania Tingitana Hispaniæ accensebatur in civilibus 34 d; in ecclesiasticis ecclesiæ Africanæ 34 e
- † Maxentii monasterium. *Diploma anni* 848 801 e
- Mecca, Arabiæ civitas, prope templum Caaba 667 e f; *ejus antiquitas* ibid. *Memoria Abrahamæ, in Meccana Caaba servata, inservit nonnullis Arabibus ad retinendum unius Dei cultum* 760 a. *Meccani Coraysjitæ colunt angelos, maxime S. Gabrielem* 757 b
- Medabæ residebat rex Salihitarum Dawud 679 a b; *incolebatur a Ghassanidis christianis* 682 a; *ejus episcopus Gajanus* 682 b
- Medalgicus pagus in diœcesi Pictaviensi ad Ligerim 795 e. *Ejus fines* 454 d e. *De eo paciscitur Alanus Barbatorta* 454 b. *A Normanis vastatur* 454 f; *quomodo transierit sub auctoritatem episcopi Andegavensis* 796 b
- Medina, dicta olim Yathreb, civitas Judæis frequens antiquitus 668 a b
- Mediciense S. Sergii monasterium in Mysia. SS. Nicephorus et Nicetas abbates 917 e f, 918 a d
- Mediolanum anno 4521 capitur ab imperialibus 560 f. *Conventus S. Mariæ de Paradiso Servorum B. M. V. fundatio et destructio* 890 b c d. *Familia Porrea, B. Joannes Angelus, conventus Servorum B. M. V. et alia huc facientia* 883 et seqq.
- Meldæ in Galliis. *S. Syra virgo* 104 et seqq. *Episcopi Dominicus Seguiet, Benignus Bossuet et Henricus de Thyard de Bissy* 106 b d. *Breviarii Meldensis mutationes* ibid.
- Melitina in finibus Cataoniæ 917 a
- Mendonina in Hispania. *Episcopus Antonius a Guevara* 580 b
- Meroë, insula regni Nubiæ Æthiopiam inter et Ægyptum. *Num ejus regina fuerit regina Saba quæ invisit Salomonem* 725 a b
- Merseburgum, civitas olim episcopalis in Saxonia 525 e, 526 c
- Mesciacum (Missé) in agro Pictaviensi. *S. Filiberti corpus* 455 c
- Mesena insula ad ostia Tigris et Euphratis 689 a. *Mesenorum moneta* 752 a b
- Mesnil in S. Florentii Veteris territorio et in pago Medalgico 454 d
- Mesopotamia Syriæ in medio Tygris et Euphratis. *A Xenophonte Arabiæ deputata* 661 c; *quatenus christiana fuerit sæc. III* 684 d; *conditio rei christianæ in Mesopotamia sæculo IV et V* 688 et seqq.; *hæreses* ibid. *Asclepion hegumenus* 566 d
- Messanam ducitur S. Felix Tubzacensis 627 c
- Meta mons non procul a Casino 826 d
- Metensis urbs vastata 60 f, 64 a
- Metulum. *Pippini II moneta ibi cusæ* 801 e
- Meure in pago Medalgico 454 d
- Mezzuola. *Vide* Monsficalli.
- † Miniatis in Monte templum prope Florentiam 590 e, 600 e
- Mirbad, civitas Hadramautiæ 676 a
- Mis-Keltraensis abbas S. Cominus 5 d
- Misna (Meissen), urbs olim episcopalis in Saxonia. *Miracula operatur S. Capistranus* 335 e, 523 a, 524 b. *Misnenses canonizationem S. Capistrani petunt* 408 e
- Mitylene insula maris Egææ 478 c, 481 a
- Mizimum in Asia Minori 47 e
- Modaina, sive Seleucia et Ctesiphon 674 b c d. *Vide* Seleucia, Ctesiphon.
- Moedo Orientis in Asia Minori 47 e
- Moguntia metropolis 655 b c; *a barbaris vastata* 52 c
- Moissiacum monasterium in Cadurcis 423 a-c
- Mondiderium seu Mons Desiderius in Ambianis. *Reliquiæ SS. Luglii et Lugliani* 409 a
- Montisacuti decanatus in pago Theofalgico 454 f, 452 a
- Mons Albanus, ramus Apennini per tractum Pistoriensem 237 c
- Mons Calvuli (Monte Calvi) in diœcesi Samminiatiensi 238 f
- Monsdraconis in Campania. *Cultus S. Martini Massici* 829 c
- Monsfalcus in Umbria. *S. Severus* 2 b
- Monsficalli, olim Mezzuola, in Etruria. *Templum et cultus S. Crescii* 604 c
- Mons Lucis, asceterium Persusinum VV. Clarrissarum reformatum. *Mittit colonias* 307 f, 308
- Monsmajor Novus, conventus B. Mariæ de Gratiis, in territorio Eborensi 580 c
- Mons Marsicus seu Massicus. *Vide* Massicus mons.
- Mons Murlus (Montemurlo) in diœcesi Pistoriensi 738 f
- Mons Rapulus (Monte Trappoli) locus diœcesis Florentinæ 238 c
- Mons

Mons Regalis in Gallia. *Martyrium duorum Minoritarum* 7 e f
 Mons Toparius (Montopoli) parochia diœcesis Samminiatis 234 b
 Mons supra Varesium in Longobardia. *Altitudo* 554 f. *Monasterii S. Mariæ origo et fata* 553 et seqq. *BB. Catharina de Palantia et Juliana de Busto* ibid.
 Mons S. Walburgis, monasterium Cisterciense, non procul a Colonia. *Richmundis, laudatissima monialis* 7 c
 † Montanæ parochia in diœcesi Bituricensi. *Cultus S. Montanæ* 860 d e f
 Montejan vicus ad confluentem Ladionis et Ligeris 451 c
 Montejan in pago et decanatu Medalgico 451 d
 Montopere idem ac Mons Taupiarus 238 f. *Vide Mons Taupiarus.*
 Montrevault in pago et decanatu Medalgico 451 d
 Morbegnum, oppidum in Valle Telina 498 a e f
 Morini a barbaris vastati 52 d
 Msta fluvius provinciæ Novogrodensis 6 f
 Mucillum, Mugellum in Etruria 601 b. *Hujus agri descriptio* 604 d e
 Mugellanus ager, sylvæ etc. in Etruria. *S. Crescius ejus et socii* 598 f et seqq. *Vide Mucillum.*
 Myriandra porta Constantinopoli 916 c
 Myriocephali vicariatus in Asia Minori 917 c
 Mysia argenti fodinas habet 363 d

N.

Nabaioth, provincia Arabiæ 664 a
 Nabatæi Arabes ad mare Rubrum 750 a; *eorum negotiatio* 664 d, 670 b c; *moneta* 752 a b; *camelii* 753 c. *Nabatæi, Chaldaee gens* 664 d, 689 a
 Nadj. *Vide Nedj.*
 Nagara (vox Indica) civitas 919 b. *Vide Nagra, Negran.*
 Nagra, forma Syriaca nominis Nedjran sive Negranæ. *Vide Nagara, Negran.*
 Nancejum in Galliis. *Cultus S. Florentini confessoris* 850 d e
 Nanderalba. *Vide Belgradum.*
 Nannetæ, Nanneticus comitatus, pagus etc. in Galliis. *Quando comitatus pars Neustrie* 794 c. *Usurpatus a Lamberto* 207 b, 797 a. *De Nannetico pago paciscitur Alanus Barbator* 451 b. *Britonum occupatio* 794 e. *Normanni populantur* ibid. *Actardus episcopus* 795 e. *Felix episcopus* ibid., 796, 802 f. *S. Gohardus episcopus* 800 e, 814 a b. *Sequitur archidiaconus* 705 b
 Narbonensis provincia a barbaris vastata 52 d
 Narciacum (Narcy) olim in archidiaconatu Varziacensi (Varzy) diœcesis Autissiodorensis, in districtu Tonnodorensi (arrond. de (Tonnerre) in hodierna diœcesi Senonensi 213 c
 Nascon in Arabia 757 b
 Nacleria, vulgo Pilots island in mari Rubro 753 b, 754 a, 756 b c
 Nazanum in Terra Laboris. *Stephanus Molina* 580 c
 Neapolis, Neapolitanum regnum. *Lingua græca Octobris Tomus X.*

sæculo viii Neapoli partim usitata 761 c. *Sæculo ix Græci multi ibi erant et sex ecclesiæ Græcæ parochiales* 745 c. *Athanasius Junior improbus episcopus* 828 a b. *Saraceni admissi* ibid. *Labores ecclesiastici Philippi Albericii, Servi B. M. V.* 902 c. *S. Felicis Tubzacensis cultus, olim celeber, jam pridem cessavit* 625 b. *Templum Teatinorum seu S. Pauli Majus. Reliquiæ S. Martini Massici* 830 e f. *Neapolitanum regnum circa finem sæc. xiv factionibus agitata* 273 b c
 Nedj, vel Nadj, pæniinsulæ Arabiæ pars 687 b c. *Hujus provinciæ incolæ, posteri Abrahamæ per Ismaelem* 759 c, 760 a
 Nedjran, nomen Arabicum civitatis Negranæ. *Vide Negrana. Item nomen provinciæ Negranensis; ejus regulus, sive phylarcha S. Arethas* 734 c; *ejusdem conditio hodierna, numerus incolarum, oppida, torrens (Wadi Nedjran), nuperus regulus Makkran* 726 a
 Nagara, nunc Nedjran, in Arabia 757 b
 Negrana, Homeritidis septentrionalis civitas, ab Arabibus dicta Nedjran, a Syris Nagra, a Græcis Negran 691 f, 702 b c, 722 d, 725 c; *nominis significatus* 722 c, 726 c, 727 a; *ejus antiquitas et num inde originem ducant literæ Indicæ Deva-nagari* 919; *civitas ampla et munita* 717 b c; *numerus incolarum Negranæ* 727 b; *proregum Æthiopum dudum regia* 727 a b, 760 a; *ejus princeps seu phylarcha Afa-el-Cahin* 760 a; *cujus progenies a Benu-l-Harith-ibn-Caab dominatu spoliatur* 706 b. *Situe inter ejus apostolos commorandus S. Mares* 671 e; *quando christiana esse cœperit* 693 b c d, 704 e, 726 a, 730 b c; *Negranæ episcopus Paulus* 694 et seqq. 702 f, 703 c, 724 a, 762 b; *episcopi alii: vide Coss, Abu-Haritha. Obsidetur a Dhu Nowas, seu Dunaan, rege Homerita judæo* 702 c, 723 d e, 761 et seq.; *qui ab ea vectigal requirit* 723 f; *quantum id fuerit* ibid. et 727 b; *perjurio civitatem ingreditur* 702 c, 723 e f, 724 a; *ordo rerum gestarum Negranæ a Dhu Nowaso, itemque martyriorum* 703, 704 a b, 730 f, 731 a; *christianorum fortitudo coram tyranno* 702 f, 704 et seq., 728 c, 729 et seq.; *martyrium sacerdotum et monachorum* 702 f, 728 a; *monialium et aliarum virginum* 728 a, 729 f, 730 a; *uxorum procerum civitatis* 729 d e, 730 a; *martyrium S. Rumæ et filiarum* 704 et seq., 731 et seqq.; *item S. Arethæ* 706 et seq., 734 et seq.; *supplicii genus* 708 et seq.; *numerus martyrum* 709 f, 710 a. *Negranæ a S. Elesbaa restituitur religio christiana et civitas reedificatur* 718 c, 737 c; *eo ducit S. Elesbaas episcopum, missum a Timotheo Alexandrino* 758 b; *S. Arethæ filius dux ibi constituitur a S. Elesbaa* ibid.; *civitas martyrum dicitur* ibid.; *dudum christiana remansit* 718 f, 719 a; *et quidem medios inter mahumetanos* ibid.; *hæreses quando ibi cœptæ* 737 c; *christiani Negranenses a califa Omar in exsilium ejecti* 719 a. *Negranæ scripta primum videntur Acta S. Arethæ* 720 c d e; *ejus episcopi plerumque Græce sciebant* 720 c d; *Negranæ laudes* 722 a c, 723 e, 740 a b; *venerationi est etiamnum* 726 a; *ejus situs et conditio hodierna* 725 c, 726 a. *Provincia Negranensis; vide Nedjran.*

- Nemea silva in Cornubia 224 d
 Nemetæ (Spira) a barbaris vastantur 52 d
 Nemore de Mugello, conventu Etruriæ, celebrant Observantes capitulum generale 303 f, 455 b
 Neufuy in pago et decanatu Medalgico 451 d
 Neustria Galliae pars inter Ligerim et Sequanam 78 b. Quando complexa Nannetes 794 c, 802 f. Neustriæ sæculo vii fata 842 c d
 Nicæa in Bithynia, Martyrium S. Theodotæ Ponticæ 10 et seqq. Sophronius episcopus 16 a. Altera S. Theodota, Nicaena martyr 9 f. Eo pergit Simplicius, legatus per Orientem, cum S. Theodota Pontica 15 d e. Ibi eam de-nuo cruciat et demum occidit ibid. et seqq.
 Nicephorium. Vide Callinicum.
 † Nicolai de Portu hospitale. Reliquiæ S. Florentini 857 c
 Nicomedia, SS. Severus, Vitalis, Felix, Rogatus, Papirius, Victoria, Flavianus et Victor martyres 23 d, 634, 635. Initium persecutionis Diocletiani 629 a. Nicomediæ falso attributi SS. Severus et Dorotheus, martyres Hadri-anopolitani 23 b d
 Nigellum monasterium (Nesle-la-Reposte). Or-dinatio B. Herifridi Autissiodorensis, olim Trecentensis, nunc Catalaunensis diœcesis 208 e, 213 a
 Nimociensis episcopus S. Bartholomæus de Bra-gantia 3 c d
 Nira (molendinum de) in Normannia 842 f
 Nisa in Asia Minori 17 e
 Nissenses canonizari petunt S. Capistranum 408 d
 Nitriæ monachi 743 f, 746 a
 Nobades. Vide Nubii.
 Nocelletum prope Carinulam 829 e
 Nocidum villa (Noisy-sur-Oise) 144 c
 Nola in regno Neapolitano. In ejus laudem corrupta Passio S. Felicis Tubzacensis 625 e
 Nonantulanum monasterium. Alia monasteria sub ejus protectione sæculo ix 607 e
 Normannia, Normanni. Normanni prædæ gra-tia Ligerim ingressi 813 e, 814 a b, 817 e; anno 843 pagos ad Ligerim vastant 155 a; destruunt parthenonem Hamensem 844 c; an in diœcesi Tullensi versati sint 909 e; aucto-res cædis S. Edmundi 848 c; ambas manus famuli Vertavensis abscindunt 812 d; ad Christum conversi 99 f, 100 a. Processiones bannaes in Normannia celeberrimæ 862
 Novaborda, alias Haborda, civitas Rasciæ, A Turcis capitur 357 f, 358 d
 Nova Civitas (Wienerisch-Neustadt), oppidum Austriæ 517 c. Comitia imperii ibidem habentur pro bello sacro 355 c f, 356 b, 357 f; dies aliquot incolam habet S. Capistranum 328 e
 Novaria, Gibertus Borromæus episcopus 898 e
 Novemburga Clausstralis (Klosterneuburg). Fun-datur conventus Observantium 309. d e
 Novemfontes, agri Claromontani monaste-rium. S. Gilbertus 576 b
 Novempopulaniæ metropolis 124 b c. Novem-populanium devastant barbari 52 d
 Novicum (Neuvy) in diœcesi Nivernensi (départ de la Nièvre) 213 f
 Novgorodia inferior, urbs Russiæ orientalis 879 a. Euthymius episcopus (ut videtur) ca-tholicus 6 d
 Noviheria, ubi S. Veteranus quiescit. S. Mar-tini Vertavensis reliquiæ 800 e f, 814 d e
 Novocomum. Vide Comum.
 Novulæ. Vide Ficalles mons.
 Novum Forum (Neumarkt) oppidum Palatina-tus 524 e, 525 f. Noviforenses canonizari pe-tunt S. Capistranum 408 d
 Nubades, veteres Nubiæ incolæ 670 f
 Nubii, parentes Justino I imperatori, immittendi in terras Saracenorum 743 e, 745 c. Fidem accipiunt ab Æthiopibus ibid. Vide Nubades.
 Numidia in Africa. Persecutio christianorum imperio Diocletiani 630 b
 Nuremberga vocata Urbs Mellita 526 a. Nurem-bergenses canonizationem S. Capistrani pe-tunt 408 f
 Nyssæ vicariatus in Asia Minori 917 c d

O

- Ocelis emporium in littore Arabico ad in-troitum maris Rubri 753 e, 756 b
 Odias seu torrens Wadi in Arabia 738 a. Vide Wadi.
 Odornus rivus in pristina diœcesi Tullensi 851 e
 Offecherche quinque milliaribus a Warwicko. Palatium regium 848 d. Sepultura S. Fre-mundi ibid.
 Olonica insula. Eo fugisse dicitur S. Viventius 153 e
 Olomucium, civitas principalis Moraviæ. Mira-cula S. Capistrani insignis 520 c; fundatur conventus Observantium unicus 312 a b; pos-sidet Nomen Jesu, manu S. Capistrani pictum 436 e
 Olympus mons in Mysia prope Bithyniam. Symbolorum et Mediciense monasteria 917 f, 918 a d. Plures in eo degunt sancti ibid.
 Oman, provincia Arabiæ 664 d
 Ophir, regio auri in regno Saba 665 b, 749 c
 Opolia (Oppeln), oppidum Silesiæ in hodierna Borussia ad Viadrum 531 a; fundatur con-ventus Observantium 343 c d
 Opova, Opovum seu Oppova, monasterium prope Petrowaradinum 915 b c e. Corpus principis Lazari, a Serbis sancti dicti, et S. Joannis Capistrani ibid.
 Oppavia (Troppau) in Silesia. Fundatur con-ventus Observantium 313 d e
 Ormuz. Vide Hormuz.
 Orosa (Orense) fluvius in agro Senonensi 213 e
 Orsologiacum in Asia Minori 17 e
 Ortona conciliatur Lanciano a S. Capistrano 456 e, 459 b
 Osiana in Asia Minori 17 e
 Ossuna, civitas conventus Astigitani 27 f, 28 a
 Oxia seu Acuta insula 174 d
 Oydella, in Burgundia. S. Leothadius quievit illic 125 a

P

- Padum prodigiose trajicit S. Capistranus 503 d e
 Palantia in diœcesi Novariensi. Patria B. Ca-tharinæ, fundatricis Montis supra Varesium 554 f
 Palma in territorio Cordubensi. Leonora de Portu-Carrieræ, Clarissa 71 f
 Palmyra. Solis cultus 744 a; episcopus Marinus 679 d; centrum viarum plurium et negotia-tionis Syriæ desertæ 664 e f. Palmyrenorum moneta 752 a b
 Palmetum.

- Palmetum. *Vide Phœnicon.*
- Palæstina prima, secunda ac tertia 682 d e f, 683 e
- Pannonii, *optimi augures* 46 b
- † Pantaleonis mons in Æthiopia 751 b
- Papia. *B. Boethii Severini martyrium, reliquæ, cultus* 3 b c. *Templa cathedrale et S. Petri in caelo* ibid. *Vide Ticinum.*
- Paraclitus, monasterium Virginum in diocesi Ambianensi. *Olim eremitorium S. Ulphie* 143 d, 144 d, 148 e f
- Pareds, *olim pagus, dein archidiaconatu Alperienti representatus* 152 a
- Parembole, *colonia Saracenorum christianorum in Palæstina, fundatur a S. Euthymio* 680 et seq.; *ab Hircensibus et Thalabensibus subvertitur* 681 c d; *restituitur* 681 e. *Ejus episcopi: Petrus* 681 b e f; *Valens* 681 e. *Ejus comites, seu præfecti: Aspebet* 680 et seq.; *Terebon* 680 d; *Anghæus filius Zet, filii Job* 681 e
- Parisiensis academæ origines 212 e
- Parnassus in Asia Minori 47 e
- Parthia aliquando idem fere ac Persis 673 b
- Parthenopensis ecclesia, seu Neapolitana. *Athanasius Junior episcopus* 761 c
- Patavii prædicat S. Joannes Capistranus 287 f
- Patovia (Klattau) oppidum Bohemæ. *Miracula operatur S. Capistranus* 522 a, 523 f
- Pelusium, oræ Ægyptiacæ emporium 664 d e
- Pen, *Wallensibus caput, omne quod extremum est, in nominibus locorum* 763 e f
- Pen egwest. *Vide Penegoes.*
- Penegoes in Montis Gomerici comitatu. *S. Cadfarchus* 763
- Percetum villa in pago Morinensi 122 a
- Perejaslavia, urbs propè Kioviam 878 c, 880 b
- Pergamus in Mysia 916 f
- Periculum Maris, seu Mons S. Michaelis in hodierna diocesi Constantiensi 258 e, 259 e f
- Perim insula in mari Rubro 753 b c, 756 b c
- Perrhe, civitas episcopalis, in provincia Euphratensis in Syria 645 d
- Persæ, Persis. *Persarum regnum finit Tigris flumen* 566 f. *Persarum reges: Sapor II* 688 e, 689 b; *Cavades, seu Cobad* 687 c d e f, 689 c d, 698 d, 699 d e; *Bahram Giur, seu Vararanes V* 686 et seq. 689 c. *Ardasjirus* 688 f, 689 a; *Pherozes, seu Firuz* 689 c, 690 f; *Iezdegerd I* 686 d e f, 689 a b; *Vararanes IV* 689 a b; *Sapores III* 689 a; *Balasch* 689 c; *Cosroës I dictus Anusjirvanus* 689 d; *Iezdegerd II* 689 c. *Vide Cosroës Parviz.*
- Persarum rex et regina S. Simeonem Stylitam venerantur* 686 e f. *Persæ, exeunte sæculo vi, Yemane regnum occupant* 718 f; *eorum bella cum Græcis Cpolitans* 683 a b, 687 a b c d e f, 689 c d, 694 d. *Persæ negotiatores in mari Rubro* 747 a. *Num ex eis fuerint magi qui Christum inviserunt* 670 a b. *Persis quatenus christiana fuerit sæc. iii* 684 d. *Saraceni catholici* 742 b c. *Nestoriani* ibid.; *inter eos sæc. vi christiani plerique catholici erant* 690
- Persarmenia 689 f, 670 c, 684 e; *ejus episcopi* 32 *catholici sæc. vi* 690 f
- Perusia celebris academia 275 a. *Ladislao regi Neapolitano oppignoratur* 275 f. *Dominum habet Braccium de Montane* 277 c
- Petra, Arabiæ Petrææ urbs primaria 664 e; *seu urbs regia Arabum Nabateorum et Ghasanidarum* 750 a; *civitas episcopalis* 682 d; *episcopus Asterius* 678 e
- Petrafricta in pristino pago Pictaviensi 151 c
- Petragorica in Galliis. *S. Fronto qui et Frontinus* 586 e f
- † Petri in Cælo templum Papiae 3 b e
- † Petri monasterium situm Lecore plebatus S. Laurentii de Signa 603 c
- † Petri Romani capitulum. *Sub ejus protectione sæculo ix constituta monasteria* 607 c
- Petrovaradinum 915 c
- Phacusa, in Arabia Ægyptiaca 661 b
- Pharan, monasterium Palæstinæ 680 d
- Pharia seu Pharos insula, vulgo Letina 915 b
- Pharsan insulæ. *Inde naves colligit S. Elesbaas* 747 a. *Earum situs, ignoratus græcis et latinis, anno 1824 detectus* 749 b
- Phersan insulæ. *Vide Pharsan.*
- Philadelphia, in Arabia deserta. *Quando episcopos habere coeperit* 678 e; *Cyrion episcopus* 679 d
- Philippi, metropolis in exarchatu Macedoniæ 914 f
- Phœnices e Sabæis Arabiæ oriundi 665 a. *Phœnicum coloniæ in mari Arabico* 666 c. *Phœnicum negotiatio cum Sabæis seu Arabibus* 663 b c, 664 et seq.
- Phœnicum, seu Palmetum, desertum Arabiæ 682 b, 683 a, 722 b. *Ejus regulus Abu Charabus, seu Abu-Carib, illud donat Justiniano imp.* 682 b c d; *quo tempore illud amiserint Græci Byzantini* 718 et seq.
- Phrygia locus emortualis Juliani imperatoris 47 b
- Phrygia in Asia Minori. *Integra civitas odio christianorum deletur* 12 b
- Picleonis castrum, vulgo Picighettino. *Conventus monialium ordinis Servorum B. M. V.* 892 c d. *B. Joannes Angelus* ibid. *Mantica B. Joannis Angeli* 898 e, 901 e, 905 b
- Pictavus in Galliis 767 a. *SS. Trinitatis monasterium* 156 d. *Pictaviensis pagi et diocesis sæculo vi amplitudo* 771 c. *Pictaviensis diocesis continuit totum pagum Herbadillicum* 795 e f, 796 a b. *Pictorum fines* ibid. *Isemberbus episcopus* 154 c d. *Comes Guilielmus Caput de Stupa* 151 b c. *Cui subesset anno 844 is pagus* 801 d e. *Cultus S. Benedicti Quinciensis* 150 et seqq. *Cultus S. Senochi* 768 f. *Monetæ Pippini II* 801 e
- Pictavus Vetus. *Ejus situs* 766 f, 767 a
- Pin-en-Mauge in pago et decanatu Medalgico 151 d
- Pisæ in Italia. *S. Paulinus episcopus* 586 e f
- Piscia, urbs episcopalis in Etruria 226 f, 227 a b c
- Pistorium in Italia. *B. Bonaventura ex ordine Servorum B. M. V.* 883 c
- Pitiver in Galliis. *S. Gregorius Nicopolitanus* 802 c. *S. Martini Vertavensis ecclesia* 802 c
- Placentinus S. Annæ conventus Servorum B. M. V. 892 b
- Placentinus S. Mariæ Gratiarum conventus Servorum B. M. V. 888 c
- Plebelanium non venit S. Maxentius abbas, sed eo translatus est 154 b
- Plumbus (Plomb), parœcia ruralis in hodierna diocesi

- diœcesi Constantiensi 262 f, 266 f
 Podendum in finibus Asiæ Minoris 917 a
 Poitevinière in pago et decanatu Medalgico 451 d
 Polocia Lituaniæ urbs perantiqua 866 a b;
protulit S. Euphrosynam et S. Parascevem,
virgines et abbatissas 866 b. *Episcopi Polo-*
censes antiquiores enumerantur 866 c. *Polo-*
censes non confundendi cum Polovcensibus
 866 a
 Polonia, Poloni. *Polonia vindicat sibi Prus-*
siam 347 d e f. *Poloni in obsidione Belgra-*
densi adversus Turcas fortissimi 364 c
 Polovcensium gens Russis inimica 866 b; *in-*
vadunt Kioviam, et ingenti clade afficiunt
 866 b
 Polyandra porta Constantinopoli 916 c
 Pomerium (Pommeraye) villa in agro Seno-
 nensi 213 c
 Pommeraye (la) in pago Medalgico 451 d
 Pons Signianus dicitur a S. Allucio ædifica-
 tus 237 d
 Pontis S. Vincentii prioratus in diœcesi Tul-
 lensi 914 b
 Pontalbuinum oppidum medium inter Brixiam
 et Cremonam 458 c, 459 c d
 Pontensis civitas in Bohemia 523 b, 524 c
 Pontia, villa in confinibus Italiæ 331 c
 † Pontii Tomeriarum civitas episcopalis.
S. Albini reliquiæ et cultus 8 d e f. *Petrus*
Joannes Franciscus de Percin de Montgail-
lard episcopus ibid. *Singulares mutationes*
in Calendario liturgico factæ ibid.
 † Portiani abbatiola in agro Arvernensi. *S. Fi-*
liberti et aliorum sanctorum corpora 455 c d
 Portus Genarius. *Prædicationes et miracula*
S. Capistrani 516 e, 518 e
 Posis ædes CPoli 183 a, 186 d
 Posnania in Polonia. *Conservatur illic vexillum*
S. Capistrani 436 f
 Præmonstratensis ordo. *S. Gilberti festi histo-*
ria 576 a b c
 Prati montes 604 d
 Priscianum, curtis in finibus Suessæ 827 d
 Prometum, *forsan* in littore Chalcedonico
 478 c, 180 f
 Prota, una ex insulis Principum 472 d
 Protasii tractus Constantinopoli 715 a b
 Provincia Proconsularis in Africa. *Persecutio*
christianorum imperio Diocletiani 630 b
 Prussis in Mysia, vulgo Brousse 917 f, 918 a.
Paulus episcopus 918 d
 Prutheni rebellant contra equites Teutonicos
et regibus Poloniæ se dedunt 347 c-f
 Pteleæ in Asia Minori. *S. Theodorus Studita*
 917 f
 Ptolemaïca mansio 750 c
 Puiset-Doré in pago et decanatu Medalgico
 451 d
 Ponteba seu Pontafil oppidum conterminum
 Lombardiæ et Carinthiæ 517 a, 519 a
 Puteoli prope Neapolim. *Medio sæculo 1 chri-*
stiani 587 d
- Q
- Qaoul-el-Kebireh. *Vide Atakua.*
 Qosiat, patria S. Imeatæ, abbatis Habessini
 8 c
 Quinciæacum, pristinum morasterium diœce-
 sis Pictaviensis. *Cultus S. Benedicti Herba-*
dillici. Fata monasterii 150 et seqq. *Gual-*
terius, Joannes et Aimericus, abbates 155 f,
 156 a
 Quingejum in Vesontionis finibus. *Corpus*
S. Renoberti Bajocensis 576 a
 † S. Quintini in pago Medalgico (Saint-Quen-
 tin-en-Mauge) 451 d
- R
- Radamus, urbs Babylonîæ 671 b
 Radilovium, oppidum ad Volgam situm
 879 a
 Raidan in Æthiopia 677 c d
 Raithu, eremus et monasterium in pæninsula
 Sinai 682 e f
 Rakka. *Vide Callinicum.*
 Ramle, montes Arabiæ 701 d
 Rascia, provinciæ meridionalis Serviæ. *Ra-*
sciam ad Danubiam in inferiori Hungaria
473 c. Eam occupant Turcæ 353 d
 Rasia, seu Rassa et Radia, non procul a
 Tigri. *Julianus apostata* 572 d e. *Vide Asia*
et Assia.
 Ratiatum, Raisé, sæculo viii aquis sublatum
 797 e
 Ratiatense clima in pago Herbadillico 452 b;
prius pars diœcesis Pictaviensis, dein Nanne-
tensis 796 a b
 Ratisbonæ celebrantur comitia imperii contra
Hussitas 548 b d. *Miracula operatur S. Ca-*
pistranus 522 b. *Ratisbonenses canonizatio-*
nem S. Capistrani petunt 408 f
 Ravanicense monasterium. *Corpus Lazari,*
principis Serbiæ, pro sancto culti 915 e
 Ravennates bella gerunt adversus Faventinos
 238 a
 Reate, civitas episcopalis. *Reconciliatur a S. Ca-*
pistrano Cantalicensibus 456 f, 459 b
 Rebnicium, urbs episcopalis in Valachia 434 d e
 Redic, prioratus canonicorum in Anglia. *Reli-*
quiæ S. Fremundi 848 e f
 Reema. *Vide Regma.*
 Regii Lepidi (Reggio) in ducatu Mutinensi *ser-*
vatur birretum S. Bernardini Senensis 459 b
 Regma, sive Reema, provincia Arabiæ anti-
 quæ 664 a d f; *Arabiæ emporium* 664 d f
 Reidan regio, vel forte palatium Dhafarense,
quod ab Edrisio Zeidan dictum est 920 a
 Remi in Gallia. *Concilium anni* 625 105 c. *Ci-*
vitatis a barbaris occupatur 52 c. *Remenses*
episcopi, qui sæc. iv et v rexerunt ecclesiam
 60 d
 † Remigii abbatia Remis in Gallia. *Gandelgau-*
dus decanus 150 b c. *Vetus Sacramentarium*
Gregorianum ibid.
 † Remigii altare in crypta ecclesiæ Camera-
 censis 577 c
 † Remigii in pago Medalgico (S. Remi-en-
 Mauge) 451 d
 Rhedones in Britannia Minori. *Electramnus*
episcopus 848 a
 Rhegepondandus urbs Cappadociæ 917 d
 Rhegium in Lucania. *Eo ducitur S. Felix Tub-*
zacensis 627 c
 Rhinocolura, oræ Ægyptiacæ emporium 664 e.
 Rhodus. *Vide Rodus.*
 Rhoe. *Vide Edessa, Roa.*
 Riec (castellum de), nunc Rié, in pago Herba-
 dillico 452 e
 Riliacum, vicus non longe distans a Treis in
 Gallia. SS. Syra seu Syria et Savinianus 104
 b ef, 105 b. *Monasterium rectum a S. Syra* ibid.
 Rinaldus

Rinaldus mons 604 d
 Rinello (Prioratus de). Prior Henricus Garni 914 a, 915 d
 Rioza in Campania prope Vulturum 827 d
 Risapha. Vide Rosapha.
 Roa, sive Ρόα, num Edessam designet 726 b
 Rochefort in pago Medalgico 451 d
 Roda in Hispania. Translatio S. Valerii Caesar-augustani 575 c
 Roda (Sint-Oden-Roei) in decanatu Endho-viensi, diœcesi Buscoducensi 428 b
 Rodentum in finibus Cappadociæ Minoris 917 a
 Rodi insula. Monasterium fundatur ab Eudone, duce Aquitanie 432 b
 Roha. Vide Edessa, Roa.
 Roma in Italia. Sæculo iv ineunte munera eo delata dicuntur a christianis ex Oriente 153 d. Romana peregrinatio quam frequens olim 804 e. Eam instituit S. Martinus Vertavensis 810 e. Roma capta ab Alarico, apparet lumen forte zodiacum 741 b c. Romæ aliquando uxores, more orientali, velo obtegi cœperant 734 a. Romanorum negotiatio cum Arabibus 675 d. Vide Negotiatio, Sabæi, Mare Rubrum. Romanorum pontificum catalogus Liberianus non accuratus 616 b. Romani Pontifices constituunt S. Capistranum universalem inquisitorem 499 f, 500 a. Romanam fidem ut defendant Saraceni catholici 742 c, 743 d. Romana ecclesia plures sub se habet metropoles 655 a b. Romanæ ecclesiæ amplissimum patrimonium in Sicilia 71 a
 Roma Nova. Roma dicta ab Æthiopibus Constantinopolis 751 b c. Romanos appellant Æthiopes græcos, maxime Constantinopolitanos 751 b c
 Rosapha, sive Sergiopolis, urbs Syriæ desertæ 720 b, 722 b; dicta etiam Risapha et Sergiopolis 726 b c; ejus situs, monasterium ibid.; num illic scripta fuerint Acta S. Arethæ ibid. et 727 a; etymologia nominis 726 b c
 Rosapha, urbis Bagdadi regio 726 b
 Rossi seu Russi infestis christianis 182 e; fidem christianam amplectuntur 185 f, 186 a b. Vide Russi, Rutheni.
 Rostoviensis ecclesiæ episcopus præfuit olim Vladimiriensi, Suzdaliensi et Perejaslaviensi 878 c
 Rothomagus in Normannia. S. Laudi, prius S. Salvatoris templum 844 e f, 845. Rotomagensium antistitum episcopologii fragmentum 76 c. Rotomagi liberatur quotannis captivus in honorem S. Romani 89 b-f, 90 a-f, 91 a-e
 Rothonense monasterium in Britannia Minori. Ejus fundatio 777 d e. Historia Fromundi pœnitentis 847 e f. Cultus S. Benedicti Maccracensis 450 f
 Rotundus mons 604 d
 Ruba, solitudo in Palæstina 688 a b
 Rubri maris extensio ignota Constantinopolitanis sæculo x 750 c. Quinam populi illic sæculo vi negotiarentur 747 a, 749 b. Vide Mare rubrum.
 Rulo. Vide Rhegium.
 Rum. Vide Roma et Constantinopolis.
 Ruma in Sclavonia 915 f
 Russorum indoles describitur 344 e f, 345 a b. Eorum assiduitas in evolvendo Paterico 874 c; eorum item in describendis aliis voluminibus diligentia 875 e; etiam voto obfirmata ibid.
 Rutheni. Vide Rossi et Russi.
 Octobris Tomus X.

S

Saba seu Sabat, Æthiopie portus in sinu Adulitico. Ibi S. Elesbaas invisit S. Zonæ-num seu Pantaleonem abbatem 748 a, 751 b
 Saba, urbs. Vide Mareb.
 Sabæorum regnum aliquando vastissimum 726 b. Sabæi Jectanidæ diversi a Sabæis Cusjitis 666 f, 667. Sabæi postmodum Homeritæ dicti 675 c. Saba sive Sjaba, aut Sjeba nomen antiquum regni Homeritarum 725 a b; provincia eadem ac Arabia Felix 761 e; eadem item ac Homeritis 721 f, 722 a. Vide Yemana. Item regnum Sabæorum Jectanidarum in Arabia 667 a. Sabæorum cameli 753 c. Eorum negotiatio 663 b c d, 664 et seq.; vix ulla gens ante Christum magis mercatui dedita 665 a; Phœnicibus præiverunt ibid.; eorum divitiæ 662 et seqq., 663 e f, 664 a, 669 f, 665 d e; sæculo vi 665 f; alias gentes superabant copia auri 665 b; divitiæ ejus regum 665 b d; sequuntur luxum Babyloniorum 757 a b; perperam dicti magi 762 d. Regina Sabæorum Arabiæ, non vero insulæ Meroës in Nubia, fuit regina Saba, quæ Salomonem invisit 643 b, 669 a, 675 c, 725 a, 761 b. S. Arethas et socii 761 b. Sabæi Cusjitæ seu Chamitæ, tum in Arabia, tum in Æthiopia habitaverunt 666 f, 669. Saba, Æthiopie regio 677 d. Sabæi Æthiopie Africanæ 698 b
 Sabæi seu Ssabæi, id est astrorum cultores, partim fuere Arabes veteres 668 a. Vide Ssabæi.
 Sabaitæ 677 c d
 Sabrina, Angliæ fluvius 848 b
 Saccasena in Asia Minori 47 e
 Sacco (Conventus B. M. V. de) ordinis Servorum B. M. V. 886 c
 Sadirum, arx prope Hiram 686 c d
 Salankemen oppidum in dextero Danubio, medium fere inter Petrovaradinum et Belgradum 371 e, 470 d, 473 e. Ibidem post victoriam Belgradensem moratur S. Capistranus 384 d
 Salernum. SS. Fortunatus, Cajus et Anthes 622 d. Salernitani episcopatus incerta origo 47 b e f
 Salihitæ seu Benu-Salih in Syria 678 b; origine Sabæi 684 b; eorum rex Dawud 679 a b; phylarchiam Syriæ obtinent 679 a; eorum historia christiana 677 et seqq.
 Salionum, vulgo Saumur, super Ligerim 841 c
 Salis, duplex hujus nominis vicus in Petragericis. Locus natalis S. Giraldi 249 f
 † Salvii monasterium. Reliquiæ SS. Petri et Marcellini 799 e
 † Salvii Vallumbrosanum monasterium prope Florentiam 599 d
 Samara seu Samarra, olim Sumere prope Tigrim. Julianus apostata 572 e
 Samaria in Palæstina. Episcopus ibi fuisse dicitur S. Benedictus Quinciæensis 452 f, 453 a. Inde S. Viventius oriundus 453 c
 Samboria in Gallicia. Conservatur pileolus S. Capistrani 436 f
 Sanaa, urbs Yemanæ seu Homeritidis 676 a b c, 702 b, 712 c
 Sandeodatum in Galliis. Cultus S. Florentini confessoris 850 d
 Sanctensis pagus. Vide Sanctesium.
 Sanctesium territorium, Sanctesis provincia, 124^a pagus,

- pagus, comitatus, etc. in diœcesi Tullensi.
S. Amon 909 c d, 912 a d e
Sanctonensis pagus. Cui subesset anno 844
801 d e
Sanguinaria villa in territorio Aquævivensi
seu Calviensi 840 b f
Saniana turma in Asia Minori 917 c
San-Polten. Vide † Hippolyti fanum.
Santones in Gallia. S. Vivianus, episcopus,
prætermissus 576 d
Saon flumen. Vide Savon.
Saraceni. Vide Arabes Scenitæ. Saraceni qui
et Arabes Hircenses 744 a. Eorum origo et no-
minis etymologia 191 a, 204 c d. Saraceni
sæculo iv in christianos graves 569 b. Sara-
ceni monachos in monte Sinai iteratis vicibus
occidunt 682 e f; item Thecæ in Palestina
ibid. Saraceni christiani sub ditione Persarum
742 a b. Eorum regulus ibid. Clerici
ibid. Saraceni, Itolorum imbecillitate, ingre-
diuntur sæculo ix Italiam et multa impie
faciunt 827 f et seqq. Saraceni constituti
Agropoli prope Salernum in Campania pu-
gnant cum græcis 837 e, 839 d. Ter quotan-
nis vastant Campaniam 837 f
Sargia (Sark), insula inter Guernesayum et
Jersayum 776 a, 787 b
Sarlebia vicus, non procul a Vertavo, submer-
sus 842 e
Sarmatæ in Galliis 765 f
Sassenayum in agro Callinonensi. S. Senochus
seu Enochus 768 b c
Sasus, regio supra Æthiopiam 750 c, 751 a
† Satyri monasterium. Sepultura S. Ignatii
CP. 200 b c, 204 c
Saviniacum villa ad ostia Ligeris 812 d
Savon flumen Campaniæ 827 c
Saxones, Saxonia. Saxonice gentes maxime
usurpant morem ponderandi frumentum et
alia id genus quantum pendet infirmus 854 f.
Saxones in Britannia distinctos ab Anglis olim
episcopos habebant 776 f. Saxonice elector,
socius victoriae Joannis Sobiesky 418 d f
Sayda oppidum Saxonie 523 b, 524 b
Scacarium (Echiquier) supremum Normanniæ
tribunal 89 f, 90 c
Scardona, urbs episcopalis in confinio Dalma-
tiæ, sub metropoli Spalatensi 399 c d
Scarpariæ vicariatus et territorium in Etruria
604 e
Scepe, monasterium. Ejus situs ignoratur; lo-
cus exilii Photii 493 d
Scetense desertum et monasterium. Monachi
743 f, 746 a. Scetensium patrum exempla
quam proficua 866 f
Scheisheim, eremitorium in diœcesi Frisin-
gensi. Statua S. Capistrani 449 b c
Scilla oppidum in Africa 624 e. Scillitanorum
via prope Carthaginem 623 a, 624 e f. Scil-
litani martyres prope Carthaginem sepulti
624 d e
Scilly (Insulæ de) in Anglia. Decimæ 225 a b
Selavonia. Serviani eo migrant post Leopoldi I
imperatoris victoriam 915 b
Scoti in scriptis, ante sæculum xi confectis, fere
Hiberni interpretandi sunt 105 e, 224 d; sic
S. Florentinus 858 e
Seyredala, vallis in Artesia 109 b, 120 f, 121 f
Segontensis aut Segintensis pagus seu comita-
tus. Vide Sanctesium.
Segovia in Hispania. S. Fructus 582 b
Seleucia ad Euphratem 688 f; synodus 689 b;
archiepiscopi quando facti sint Nestoriani
690 a; ejus archiepiscopi: Babæus seu Ba-
bæus 690 e, 699 e; Patricius, seu Mar-Abas
690 e, 699 e; ejus episcopi: Barbaseminus
martyr 688 f; Tamuz seu Tomarsa ibid. et
689 a; Cajuma ibid.; Isaacus ibid. Vide Mo-
daina.
Selken, Æthiopie regio 677 d; in inscriptione
Taxenæ, num Zeilam, civitatem maritimam,
designet, vel Selhin, sive Salhin, arcem Home-
ritidis 919 f
Selles-Saint-Denis in diœcesi Bituricensi. Cul-
tus S. Montanæ 860 f
Seltse, villa antistitum Polocensium, urbi Po-
lociæ proxima 866 c
Semlin oppidum Slavoniæ ad Danubium. Na-
ves Turcicæ congregantur 371 c. Fere excisum
392 a. Eo delatum corpus S. Joannis Capi-
strani 433 b
Senæ in Italia. BB. Joachimus, Franciscus et
Elisabeth ex ordine Servorum B. M. V. 883 f.
Ibidem prædicat S. Joannes Capistranus 284
a b. Senensis ordo officiorum diversus a Flo-
rentino 589 d
Senarius mons. Vitam eremiticam anno 1411
ibidem instaurat Antonius de Senis 887 f,
888 a. Locus describitur 888 d e. Prior
fit B. Joannes Angelus 890 e, 892 d e,
901 e, 904 e f
Senarii montis incolarum laus 901 b
Sennaar (terra) in Mesopotamia 699 e
Sennaar, pars Nubiæ 672 c
† Senochi parochia in agro Turonensi 767 f et
seqq. Homonyma parochia in diœcesi Rhedo-
nensi 768 a b
Separis, rivus agri Nannetensis, ante dictus
Laudosa 803 f, 809 f
† Sepulcri equites uniuntur equitibus S. Joan-
nis 228 b
Sequana, Rotomagensibus infesta 95 d e, 100 a
† Sergii monasterium Rosaphæ sive Sergio-
poli in Syria deserta 776 b
† Sergii monasterium Mediciense in Mysia.
SS. Nicephorus et Nicetas 917 e f, 918 a d
Sergiopolis. Vide Rosapha.
Sethia, oppidum Cretæ insulæ, hodie Cythæum
307 e
Setichenbeckensis abbatia in Germania. Mo-
nachi impie occisi anno 1376 7 b
Setium oppidum diœcesis Terracinae 415 f
† Severini castellum (hodie S. Seurin) in ho-
dierna diœcesi Burdigalensi, olim monaste-
rium 63 f
† Severini ecclesia, olim SS. Cornelii et Cy-
priani, Coloniae 54 d e f, 55 a-f
Serio flumen Piceleonis castri 892 d
Sevis vallis et fluviolus in Etruria 604 d
Sicilia a Saracenis vastata 200 f, 201 a, 204 d;
terræ motibus quassatur 461 a
Silee in Æthiopia 677 c d
Siler. Vide Sillarus flumen.
Sillarus flumen regni Neapolitani in Campania
837 e, 839 d
Sinai montem sæculo ix visitant pœnitentes
Galli 848 a
Sindad flumen prope Hiram 686 d
Sirasiense monasterium Ord. S. Benedicti 132 a
Sirmium, oppidum Hungariæ, olim sub Turcis
433 b
Slavorum calendaria ecclesiastica 716 b c d
Socotara,

Socotora, *dicta etiam* Dvipa Sukhatara, Dioscorides, num Dibus Philostorgii 675 a b, 756 c; *incolarum lingua et origo* ibid.; *ejus ecclesia sæculo* vi 689 f
 Sodomæ ruinam imitatur Herbadilla, divinitus punita 803 b c d
 Somaules, Africa gens supra Æthiopiam 750 c; *seu Æthiopica* 696 b, 726 c
 Sombat. *Vide* Tasempot.
 † Sophiæ Beneventanum templum. *Multa corpora sanctorum* 827 a
 Sophiæ, portus CP. *non confundendæ cum templo primario* S. Sophiæ 487 c
 Spoleti partem deprædant Saraceni 828 a. *Guido dux* 837 e, 839 d
 Stenum, fretum Bosphori 171 f, 172 a, 186 b c
 † Stephani seu Calatina diœcesis in Campania Neapolitana 827 d
 † Stephani templum Autissiodorensis. *Processiones bannaes* 862 a
 Strasburg, castrum principale episcopi Gurensis 547 d
 Strelitz seu Storlitz oppidum medium inter Beuthen et Opoliam 531 a
 Stroburga, oppidum diœcesis Gurensis 547 b c, 549 a
 Studium monasterium. *Ejus regula utebantur monachi Kievocryptenses* 870 b, 871 f; *ea regula prohibebatur quidpiam retinere, inscio præposito* 871 f
 Sublacus. *Quomodo inde ivit Casinum* S. Benedictus 836 a b
 Suessa in Campania 829 b d e f
 Suessionenses Franci, *derelicto Chilperico, adherent Sigiberto, regi Austrasiæ* 765 c
 Suez ad mare Rubrum 749 c
 Sully (Hes de Scilly) in Anglia. *Decimæ* 225 a b
 Sulmona, civitas episcopalis in Aprutio Ulteriori. *Intestinis odiis agitata, a S. Capistrano pacificatur* 456 e, 459 b
 Sumere prope Tigrim. *Vide* Samara.
 Sutrium. S. Maximinus, episcopus Trevirensis, et S. Martinus, abbas Vertavensis, imo episcopus Moguntinus 810 e, 813 c d
 Suzdalia, urbs Russiæ 878 c. *Ecclesia cathedralis consecrata a Simone episcopo anno* 1225 880 d. *Suzdaliensis et Vladimiriensis ecclesiæ divitiæ* 880 d. *Ecclesia B. M. Virginis a Simone de novo exstructa* 879 a. *Monasterium Suzdaliense SS. Cosmæ et Damiani* 878 e
 Syllæum aliquando metropolis Pamphyliae Secundæ 498 a
 Symbolorum cœnobium in Mysia. S. Athanasius, dein Mediciensis procurator 917 e f. S. Plato abbas ibid.
 Syracusæ in Sicilia. *Civitas capta et direpta a Saracenis* 158 e f; *horrenda clade affecta* 203 c, 205 e f; *incertum medio ævo jus metropolitani* 70 a b. S. Zosimus 2 f
 Syriæ accensita Mesopotamia 566 d. *Syria vastatur a Cosroë Parviz* 718 f. *Syriaca lingua concinnata fuisse* Acta S. Arethæ 719 e f, 720, 724 b c, 726 b c, 727 a, 730 c. *Syrorum menses sæculo* vi 738 b. *Syromacedonum menses qua ætate cum Julianis convenire cœperint* 720 a b
 Szabaes, oppidum Hungariæ. *Corpus S. Capistrani ibi quievisse dicitur* 434 b
 Szolos seu Naguszolos, oppidum Hungariæ. *Eo delatum dicitur corpus S. Capistrani* 433 b c

T

Tabenne, Tabennesi, palma, palmæ Isidis, in Ægypto 581 e
 Tabiæ vicariatus in Asia Minori 917 c
 Tacu seu Taku. *Vide* Atakua.
 Taghlebitæ christiani fuisse dicuntur 689 a
 Tagrita, sive Tecrit, urbs Mesopotamiæ ad Tigrim 689 a b; *ejus episcopus* S. Maruthas ibid.
 Taifali quam spurca gens 764 b c e, 765 e f, 766 a. *Ejus sedes ad Ligerim* ibid. *Ex ea natus* S. Senochus ibid. *Taifaliæ in Gallia fines* 766 b, 769 f
 Taliaferrum in Etruria 604 e
 Tapothucè, idem in Ægypto locus ac Apothucè, Boutidj et Aboutidj 581 e
 Tapharon, alias Taphar, Dhafar, Dhofar, Zafar, Zafar, regia Homeritarum 675 et seq.; *urbs primaria Dunaan regis* 739 f, 740 a. *Ejus situs* 676 c; *quando episcopos habere cœperit* 720 d. *Vide* † Gregentius. *Taphari ecclesiæ christianæ* 676 e f; *urbs capta a S. Elesthaa* 755 d e f, 756 c, 757 a b, 759 a b, 760 a. *Templum ibi exstruit* 758 a, 759 a
 Taphra. *Vide* Tapharon.
 Taprobana, Indiæ insula, vulgo Ceylan, sæc. vi sacra christiana colit 689 e f
 Tasempot, idem in Ægypto locus ac Sombat 581 e
 Tau fluvius in Devoniam 223 b c
 Tavestockium monasterium et oppidum in Devoniam. *Cultus* S. Rumoni et alia decora; *abbates et vices* 223 et seqq.
 Taureni montes 683 a
 Taurica Cappadocia 917 f
 Taurinum incerta civitas in Hungaria 531 e
 Tauronium ducitur S. Felix Tubzacensis 627 c
 Tchorus in Asia Minori 917 d
 Tehama, Arabiæ regio 678 b
 Tekrit, urbs Mesopotamiæ 699 e. *Vide* Tagrita.
 Tehama Yemanae 676 b; *Arabiæ pars* 674 d
 Tela, seu Constantina, urbs ad Euphratem 687 d
 Telanissus vicus in Syria 686 e
 Telonum in Provincia. S. Gratianus 9 d
 Temeswarium, sedes episcopalis diœcesis Csanadinæ. *Prædicationes* S. Capistrani 359 b c, 460 e, 464 c
 Tenalia monasterium. *E Fonte Dulci produit* 251 c
 Terebinthi locus prope Hebron in Palæstina 674 a
 Teredon, Chaldaeæ emporium 664 d f
 Thalabenses (Arabes) Syriam vastant 681 c d; *invadunt regnum Hirene* 687 e
 Thalemundensis decanatus in pago Herbadilico 152 d e. *Vicaria* 152 e
 Thapsacus, urbs ad Euphratem 664 f
 Theana. *Episcopi Guilielmus et Pandulfus. Diœcesis hodierna conditio* 834 a e f
 Thecua, urbs Palæstinæ 682 e
 Theodonisvillæ ponte ruente miser casus 852 f
 Theodosiana Crypta vocata etiam remotior 867 c. *Vide* Kiovia.
 † Theodotæ Nicænæ templum in campo Hebdomi Constantinopoli 9 f
 Theofalgicus pagus in diœcesi Pictaviensi ad Ligerim 795 e. *Ejus fines* 151 e f, 152 a. *De eo*

- eo paciscitur Alanus Barbatorta* 151 b. *A Nor-*
mannis vastatur 154 f
Therma urbs Cappadociae 917 d
Thessalia ad patriarchatum Romanum pertine-
bat 161 d, 162 f, 163 a c
Thessalonica in Thracia. Dacianus praeses;
S. Viventius praedicator 153 d. *Palamitarum*
origo 10 b
Thibiræ seu Tibiræ in Africa episcopus non fuit
S. Felix 623 f
Thubursicabura. Hujus nominis significatio
624 a. Vide Tibursicabura.
Thusci, Thuseia. Thusciæmetropolis 588 b. *Thu-*
scorum sanctorum cultus promotus sæculo xvi
583 b c
Tiama, regio 677 d
Tiberias, urbs Palæstinæ, ubi habitabant pon-
tifices judæorum 708 b
Tibiura. Vide Tubzaca.
Tibrinne. Vide Cluain Tibrinne.
Tiburi male adscriptus S. Majorus, qui S. Ser-
vus est Africanus 582 e f, 583 a d
Tibursicaburæ in Africa episcopus non fuit
S. Felix 623 f, 624 a
Ticinum in Italia. Cultus B. Joannis Angeli
894 c
Ticinum. Vide Papia.
Tiermogne. Vide Trutmonia.
Tigernum apud Alvernos. SS. Genesia et Gene-
sius 8 d
Tigris flumen, limen regni Persarum 566 f
Tiriacum in pristino pago Pictaviensi 151 c
Tizzana, castellum in parte orientali Montis
Albani in Etruria 230 c
Tkou. Vide Atakua.
Tmtorokania civitas ad paludem Mæotidem
sita 880 b
Toarcensibus Brittones sæculo ix infesti 816 a
Tocai regio 677 d
Toletum in Hispania. S. Gratianus martyr cæ-
meterialis Romanus 7 a. *Templum fratrum*
SS. Trinitatis *ibid.*
Tolosa in Galliis. Cæcus curatus ad tumulum
S. Martini Vertavensis 811 c. *Male adscripti*
SS. Severus et Dorotheus, martyres Hadria-
nopolitani 24 d. *Cultus eorum et S. Victoris*
4 f, 5 a
Trecorium (Treguier), civitas Armoricæ, fit
episcopalis sæc. ix 776 d
Tremonia. Vide Trutmonia.
Trenorchium abbatia in Burgundia. Corpus
S. Veterini 800 f. *S. Benedicti Quinciæensis*
corpus et alia 155 b d
Tor, sive Tur, portus pæninsulæ Sinai prope
Rachu 682 e
Torgavia, oppidum Borussiae. Prædicationes
S. Capistrani 526 f, 530 c
Tornacum in Belgio. Anno 575 ibi versatur
Chilpericus 765 c. *Civitas a barbaris occu-*
pata 52 d. *S. Felicis Tubzacensis cultus jam*
pridem cessavit 625 b
Tornum ad lacum Comensem 562 a
Tosa porta Mediolani 561 c
Totaio in Asia Minori 17 e
Trajanopoli falso attributi SS. Severus et Donatus
seu Dorotheus, martyres Hadrianopolitani 23 b e
Trajectum prope Cajetam. Datur Saracenis,
post ejectis 828 b c
Trajectum ad Mosam. Episcopi SS. Perpetuus,
Ebregisus, Joannes Agnus 818 c. *Veterum*
episcoporum cultus 823 d. *Communis omnium*
illius urbis sanctorum commemoratio 615 a.
Eo translata Tungrensium episcoporum cor-
pora 616 e f
Trecæ. Episcopus Joannes de Auxeo; Henricus
de Noya decanus S. Petri 105 d. *Monasterium*
S. Lupi 106 d. *Reliquiæ S. Syre* *ibid.*
Treviri. S. Maternus 3 f. *Olim ibi cultus S. Felix*
Tubzacensis 625 b d. *Trevirensibus, Tun-*
grensibus et Coloniensibus unus præest epi-
scopus 616 f
Tridenti parvo cum fructu ad populum sermo-
nem habet S. Joannes Capistranus 285 e f,
286 a b. Clerum reformat 286 b c
† Trinitatis monasterium puellare Pictaviense.
Anna de Pie abbatisa. Breviarium 156 d
Trizaci vadum, vulgo Trizay 152 c
Trognie in pristina diocesi Leodiensi. S. Trudo
821 d
Trotimania. Vide Trutmonia.
Trutmonia seu Trumonia, episcopatus Traje-
ctensis seu Leodiensis villa. S. Ebregisus
818 c, 819, 820
Trutmonia, Trotimania, Druthmania, Trut-
mania, Tremonia, nunc Dortmund 821 d
Truncus Berengarii, in pago Morinensi locus
latrociniis insignis 115 e
Tubjuça. Vide Tubuza.
Tuburbitana civitas Major in Africa. S. Servus
582 f, 583 a d
Tubuza in provincia proconsulari. S. Felix
episcopus et martyr 623 f et seqq. *Ejus ma-*
gistratus et alia *ibid.*
Tubzuca. Vide Tubuza.
Tullum Leucorum caput 50 c d. *Tullensis ec-*
clesiæ initia 49 a b e f. *Tullensium pontifi-*
cum catalogi 908 f, 909 a. *SS. Amon, Alchas,*
Auspicius, Celsinus, Ursus seu Ursinus, epi-
scopi. Eorum gesta et cultus 908 et seqq. *S. Leu-*
dinus, seu Lugdelinus, qui et Boso 3 e. *Tulli*
una festivitate plures episcopi celebrati 910
b c. Cultus S. Florentini confessoris 850 et
seqq. Generalis synodus anni 1112, cui in-
tersunt duo abbates, quatuor archidiaconi,
cancellarius, decanus, comes et alii 858 d.
Synodus anni 1025 *ibid.* *Templum S. Petri,*
dein S. Mansueti monasterium 909. *Vide*
† Mansueti monasterium.
Tumulus Berengarii (la Motte Bérenger), ubi
percussor SS. Luglii et Lugliani conditus
fuit 115 f
Tungerloa, abbatia in Belgio. S. Sebastiani
altare 1 c. *Reliquiæ B. Godefridi comitis* *ibid.*
Tungrorum civitas olim per ampla 658 f. *S. Ma-*
ternus 3 f. *Tungrensibus, Coloniensibus et*
Trevirensibus unus præest episcopus 616 c d f,
617 a. Tungrensium cum Coloniensi ecclesia
nexus explicatur 654, 655 a. *Episcoporum*
successio 659 d e. *Tungri sedem episcopalem*
amittunt 134 d. *Tungris neque S. Ebregisus neque*
S. Evergisli corpus Coloniæ translatus 819 a.
Tungrensispagus a Teutonibus occupatus 650 f
Turettum (Turricchio) locus adjacens solo natali
S. Allucii 237 e
Tur. Vide Tor.
Turiason in Hispania. S. Gaudiosus episcopus
et patronus 8 f
Turones, olim Cæsarodunum 766 f. *Civitas*
anno 853 exusta a Normannis 155 a. *Majus*
monasterium 155 f. *Cultus S. Senochi* 768 d e.
Turonense jus metropoliticum a Britonibus
controversum 207 c d
Turovia,

Turovia, urbs Russiæ et episcopi sedes 880 b
 Tuscio (le Tusson), monasterium Ord. Fontis Ebraldi 248 f, 251 d e f, 257 b c
 Tyana, Christopolis dicta 914 f
 Tzaiom, Æthiopis regio 677 d

U, V, W

Vadanimons, vulgo Vaudemont, caput Sanctesii in pristina diœcesi Tullensi 912 e
 Vadi. *Vide* Wadi.
 Valachia, ad unitatem ecclesiæ reducta, denuo in schisma relabitur 360 a b
 Valdibotti. *Vide* Elisbot.
 Vallicula in agro Mugellano. S. Crescius et socii 597. *Vide* Valliscava.
 Vallis Aspera ad Tessam in Apulia 580 d
 Vallisbocti prope Florentiam 950 f. *Vide* Elisbot.
 Valliscava in agro Mugellano. Cultus S. Crescii et sociorum 589 e. Templum et alia memorabilia S. Crescii et sociorum 601 et seqq.
 Vallis Cernaji prope Parisios. Dedicatio 4 d
 Vallis Laureæ seu Valdaura monasterium Cisterciense in confinio diœcesium Tarracensis et Barcinonensis, ex Grandi Silva prodiit 243 b-e
 Vallonia in Normannia. Titulus Hamensis parthenonis seu S. Fromundi Constantiensis 843 b. Decanatus 844 c
 Vangiones (Wormatia) a barbaris deleti 52 c
 Varadini S. Capistranus prædicat 498 b, 499 a
 † Varentii parochia in provincia utriusque Separis (dép^e des Deux-Sèvres) 451 c
 Varesium seu Varisium in Longobardia 553 et seqq.
 Variagorum trium millia conversio 880 e. Epistola ad Jaroslaum de fide Variagorum falso tribuitur B. Theodosio 880 e f
 Varsaviæ fundatur conventus Observantium 312 a
 Vascones augures celebres 16 b. Vasconia trans Garumnâ Saracenis erepta 431 f
 Vastinum, vulgo Vatan, in agro Bituricensi. S. Montana 860 b
 Vastinensis ager in Suecia et alter in diœcesi Senonensi 859 b
 Vatan. *Vide* Vastinum.
 Uecia, civitas olim episcopalis, patronum habet S. Theodorum; ad regnum Arelatense pertinebat sæc. ix 34 c
 Velate prope Montem supra Varesium 559 d
 Venetiæ in Britannia Minori. Armagila Nicolas 580 e
 Venitiis in Italia S. Capistranus Quadragesimam anni 1451 prædicat 287 f
 Ventariolum prope Carinulam 829 e
 Vennusia in Apulia. S. Felix Tubzacensis et perperam adscripti socii 8 a b, 599 c. Palæstra S. Felicis, episcopi Tubzacensis et martyris 618 et seqq.
 Ver in Normannia. Dimidiæ decimæ 799 f
 Verkola, vicus comitatus Archangelsensis, olim Novgorodensis 864 a
 Vernii montes 604 d
 Veronæ prædicat S. Joannes Capistranus 287 f
 Vertanum seu Vertavum, olim monasterium in diœcesi Nannetensi, in climate Clisso-Octobris Tomus X.

niensi et pago seu provincia Herbadillica 152 b c. S. Martinus abbas et fundator 794 et seqq.
 Vertona rivus (rivière S. Martin) in pago Herbadillico 152 e
 † Veterini prioratus in pago Andegavensi 800 e f
 Vetralla in Italia 904 e. Celebratur anno 1485 Servorum B. M. V. generale capitulum 890 a
 † Victoris ad amphitheatrum templum Mediolani 898 d
 Vicentiæ prædicat S. Joannes Capistranus 278 f. Vicentinus episcopus S. Bartholomæus de Bragantia 3 c d
 Vicus, civitas episcopalis Cataloniæ. S. Bernardus 8 b, 582 c
 Vienna Austriæ ambit habere S. Capistranum prædicatorem 328 e f. Istic plus quam ducenta miracula operatur S. Capistranus 331 d, 517 c d; fundatur conventus Observantium 309 b c, 311 b c d, 468 d; gymnasium artium 465 e; civitas a Turcis obsidione cingitur 417 b c
 Vienna fluvius prope Vertavum et Nannetas 814 e
 † Vigoris Cerasiense monasterium in Normannia. Robertus abbas. Prioratus Duorum gemellorum 799 e f. Prioratus S. Fromundi 842 f, 845 d e f. Cultus S. Fromundi 846 a
 Vihiers, in pago Pictaviensi 800 e f
 Villacum in Carinthia 465 c, 468 b, 915 f. Multa miracula operatur S. Capistranus 331 c; oppidum a morbo epidemico liberatur ope S. Capistrani 517 a b, 519 a; Villaki inquiritur in miracula a S. Capistrano post ejus obitum patrata 477 f, 478 a-d; conventus a conventualibus ad Observantes traducitur 482 f, 483 a. *Vide* Uylack.
 Ville-Neuve in pago et decanatu Medalgico 451 d
 † Vincentii abbatia Ordinis Præmonstratensis Wratislaviæ 344 c
 † Vincentii monasterium Capuanum 838 b
 † Vincentii Vulturmensi monasterio datur monasterium Massicum 827 c d e. Epiphanius abbas 827 f. Ejus monasterii chronographi errores 827 c d et seqq.
 Vitellensis archidiaconatus in pristina diœcesi Tullensi 912 e
 Viterbium, Ladislao regi Neapolitano oppignoratam 275 f. Viterbiense generale capitulum Servorum B. M. V., anno 1482 celebratum. Ut in id introducti novitii 890 a. B. Antonius ex ordine Servorum B. M. V. 883 f
 † Viti Castellum. Miracula S. Capistrani 516 e
 Vladimiria urbs Russiæ, olim princeps 878 a b c. Ecclesiæ Vladimiriensis et Suzdaliensis primitus suos quæque habuit episcopos 880 b, 883 a. Ecclesia S. Demetrii 879 b. Monasterium Nativitatis B. M. Virginis 865 e f, 878 a
 Ulmetan in diœcesi Abulensi. Conventus tertii ordinis S. Francisci. Catharina de Quadia 7 f
 Ad Ulmos, sacellum, prope Lillerium, in quo corpora SS. Luglii et Lugliani aliquandiu quieverunt 112 f, 113 a
 Volodimeria in Russia. Festum et imago B. M. V. 378 c
 1246 Uranum,

- Uranum, monasterium Camaldulensium in diœcesi Britonoriensi. *Reliquiæ* SS. Samsonis et Maglorii 780 f
- Urbs vetus in Italia. *B. Thomas ex ordine Servorum B. M. V.* 883 f
- Urrigné in pago Medalgico 151 d
- Ursel. *Vide* Urseria.
- Urseria vallis in Italia, imo vicus Ursel ad Rhenum 810 f, 813 c d
- Ursinia (Orsogna) in Aprutiis conventum *Observantium recipit* 306 f
- Uruffe in pristina diœcesi Tullensi. *Cultus S. Florentini* 857 c
- Uticam inter et Carthaginem sepultus *S. Felix Tubzacensis* 620 b
- Uticensis monasterii *exordia* 799 b c d
- Utinæ prædicat *S. Joannes Capistranus et infirmos sanat* 284 b, 516 e, 518 f
- Utarde locus prope Ligerim et Vertavum 803 f
- Wadi Nedjran, *torrens provinciæ et civitatis Negrancæ, a Syris dictus Vadi, in quem projecta dicuntur corpora martyrum* 707 b, 708 et seq. 718 a, 726 a; *a Græcis dictus Odias* 708 f, 736 c; *ei adjacent oppida multa* 726 a
- † Walburgis mons. *Vide* Mons S. Walburgis.
- Wallia in Britannia Majori. *Sancti permulti* 763 a. *Genealogiarum fides* 763 d e
- Warwicensis comitatus. *Offa regulus et S. Fremondus martyr* 848 b
- Weitra, oppidum medium inter Zwetelium et Crumlovium 547 a
- Wellensis in Anglia *episcopus Livingus, qui et Ethelstanus* 224 a b
- Wintonia in Anglia. *Lifingus monachus, dein abbas Tavestockiensis, post episcopus Cridiæ* 224 a b
- Wiremuthæ *monachus fuit Turgotus, dein S. Andreæ in Scotia episcopus* 6 c
- Wischovium (Wischau), oppidum Moraviæ. *Miracula operatur S. Capistranus* 520 c, 521 d
- Wisihoffen oppidum medium inter Egram et Ratisbonam 522 b, 523 f
- Wittlahe villa in decanatu Dusseldorpiensi, diœcesis Coloniensis. *Corpora SS. Justæ et Rufinæ* 28 b-d
- Vulturinus, flumen Campaniæ 826 c
- Vulturinense monasterium. *Vide* † Vincen-tii.
- Wlurintura (Manerium de) in Cornubia, domini-um regium, an Tavestockiense 224 f, 225 a
- Wratislavia in Silesia. *Fundatur conventus Observantium* 312 c-f, 313 a b, 527 b c d. *Civitas S. Capistrano devotissima* 342 a b c.
- Hussitæ expelluntur* 342 c d. *Cives aman-tissimas ad S. Capistranum dant literas* 343 e f, 344 a b
- Wyke, manerium traditum monasterio *Tave-stockio* 225 c
- Uylack seu Villacum in agro Sirmiensi 389 f, 432 c, 474 c d. *Ibidem sepulturam eligit S. Capistranus* 392 e f. *Cives ejus canoniza-tionem promovent* 406 a b. *Capitur a Turcis* 432 d e. *Vide* Villacum.

X

Xerocercus. *Vide* Xylocircus.

Xylocercus seu Xilocircus Constantinopoli 916 c. *Ejus situs Constantinopoli* 8 c. *Porta ibid. Nomen monasterii S. Mamantis* 9 f, 10 a

Y

Yathreb, alias Medina, civitas Arabiæ, ju-dæis frequens 694 b. *Vide* Medina.

Yectan, Yectanidæ. *Vide* Jectan, Saba, Sa-bæi.

Yemana, alias Sabæa, Hamyar, Homeritis; est Arabia Felix recentiorum 661 e f; *ejus li-mites* 662 a. *Yemana interior* 756 c; *num inter Yemanæ apostolos fuerit S. Mares* 671 b c d e

Z

Zaphar. *Vide* Taphar.

Zegedinum (Szegedin), civitas Hungariæ, vi-sitata a S. Capistrano 530 a, 531 d

Zeidan, palatia regum Taphari 675 f, 676 d

Zeila portus 677 d; seu *Æthiopiæ civitas ma-ritima* 696 b; *aut forte portus supra Æthio-piam* 750 c. *Aliquando in ditone fuisse vi-detur regum Axumitarum* 919 f

Zaphar maritima in Arabia 756 c, 757 a; *utitur lingua Ehhkili* 676 d e. *Vide* Ta-phar.

Zingium prope mare Rubrum 751 a

Znoima (Znaim) oppidum Moraviæ 468 e

† Zosimi ecclesia in ducatu Beneventano 827 d

Znaimum, oppidum Moraviæ. *Miracula S. Ca-pistrani* 520 f, 521 b

Zucnin, monasterium prope Amidam 687 c

Zuitania, forsitan Zwittau in extremo limite occidentali Moraviæ 522 e, 523 f

Zulla non procul ab Aduli in Æthiopia 752 b

Zwettel, oppidum Austriæ. *Insigne monaste-rium Cisterciense* 521 e, 523 e, 546 f

INDEX ONOMASTICUS.

A

Abd-el-Masih (*Arabicum*), *servus Messiae* 674 d
Absida, absis, *arcus triumphalis* 567 e
Acta (*respondere apud*), *verba dicere, instrumentis judicialibus inserenda* 630 c
Ἀδελφίς, *soror* 732 e
Adjutor commentariorum, *auxilians custodi reorum* 14 e f, 17 f
Adjutor commentariensis, *adjutor custodis reorum* 17 f
Adorea, *far et omnis agrorum proventus; quæ quum victoribus dono darentur, adorea etiam pro gloria et laude dictum est; hinc virtutum adorea sunt virtutum laudes* 805 d
Ἀειπαρθενός, *virgo Deo dicata* 728 d, 730 b
Æolica exemplaria, *scripta græca* 761 c
Ἀγριοφοινίκος vel ἀγριοφοινικινός, *ex palma agresti* 748 f, 753 c
Ala-Atzbah (*vox Æthiopica*), *benedictus* 724 c
Albis (in) *transire, mori ante depositam vestem baptismalem* 796 a
Amma, *puerilis matris appellatio græca* 739 a
Angelica forma, *habitus monachalis apud Orientales* 883 a
Annale, *acta publica alicujus loci* 234 e
Apocrisiarius, *legatus* 699 d, 742 e
Ἀπόλλειν, *perdere* 749 a
Archiclavus, *thesaurarius ecclesiæ* 213 e
Archimandrita, *archiepiscopus* 213 e
Arcisterium, *aceterium, abbatia* 223 f
Ἀρκτος ἐπτααστρος, *septemtriones* 739 c
Aspebed, vel Ispebed (*vox Persica*), *præfectus equitum* 681 a
Astrifera Salvatoris infantia, *quæ astro Magis innouit* 761 c
Attædiari, *fastidio affici* 803 b

B

Bacillus, *pedum episcopale* 66 a
Banda, *minor pars thematis seu provinciae militaris* 917 a c
Barathrum, *carcer teter* 590 f
Banni episcopalis homines, *diæcesani* 858 b
Barat, *Hungaris amicus, appellatio FF. Mendicantibus imposita* 435 c d
Βαρις, *domus, palatium* 731 c
Basilica episcopii, *ecclesia cathedralis* 834 b
Βαυκαλλιον, *patera, lagenavitreâ ore patulo, vulgo bocal* 758 f, 760 b
Bayt-Allah (*voces arabicæ*), *domus Dei* 668 a
Benedictus, *beatus* 767 d
Bene-Kedem (*vox hebraïca*), *filiï orientis* 669 e
Βεγλαι, *vigiliæ seu excubiæ* 205 b
Βιοθανης, *qui ex decreto judicum mortem violentam passus est* 733 b
Biotum, *currus nixus duabus rotis* 816 e
Βοηθος κομεντων, *adjutor commentariorum seu custodis reorum* 17 f
Bombardæ. *Vide Balistæ.*
Bullestone, *catalogus feudorum* 601 b

C

Calopodium, *calceamenti genus* 444 a, 446 c
Campagus, *ornamentum pontificale, a diaconis Catanensibus male usurpatum* 68 f, 71 d

Cancelum monasterii, *clatra ante chorum, ipse chorus templi monastici* 913 a, 914 b
Canun posterior, *januarius* 700 a
Capsa, Capsus, Capsum, *locus rhedæ et forte navis, in quo sarcinæ sunt* 632 a
Carceris ima custodia, *barathrum* 590 a f
Carrucarum quatuor terra, *tantum terræ, quantum quotannis quatuor aratris coli possit* 842 f
Castrum, *oppidum* 837 e, 839 d
Cayl (*Himyariticum*), *nomen præfectorum provinciarum in Homeritide* 725 a
Cedula, *inscriptio sepulchralis* 909 a
Censualis terra, *censum annuum debens* 858 b
Centuriæ, *centum coloni* 588 a
Charta pecuaria, *charta pergamena* 234 f, 237 b
Chorus interior, *oratorium intra monasterium* 559 e, 560 c
Cinubium, *cænobium* 843 c
Clamare, *prætendere, sustinere* 225 d
Clavicularii, *custodes reorum* 17 f
Cochlear seu Cochlea, *turris* 213 f
Cœnobialis grex, *monachi* 817 b
Cognitor, *judeus delegatus ab augustis, prius alieni juris defensor et procurator* 632 c
Collectarium missale, *sacramentarium* 910 f, 913 f, 915 a d
Commentarienses, *reorum custodes* 14 e, 17 f
Commentarii, *liber cui inscripti rei seu incarcerati* 17 f
Commune, *calendarium* 859 d
Confirmare, *affirmare, asserere* 595 e
Conjungere, *pervenire* 572 b
Conterminalis, *aliquot leucis distans* 803 a
Contiguus, *aliquot leucis distans* 803 a
Conventus, *contractus matrimonialis* 277 f
Cornicularii, *custodes reorum* 17 f
Crypta, *cœmeterium* 61 d; *feretrum* 913 c e f, 914 d
Cule (*vox Britannica*), *secessus, angulus, abditus locus* 5 d
Curator perpetuus coloniae, *reipublicæ, præcipuus coloniae magistratus* 629 c

D

Danegeldum, *vectigal propter Danorum incursiones institutum* 224 a
Deifici libri, *scripturæ, libri sacri* 626 b, 628 c
Demotus, *separatus, remotus* 770 a
Δηναριος, *denarius aureus* 742 d, 748 e
Denariatæ ceræ, *valentes unum denarium* 862 a
Deo vota mulier, *vitam religiosam professâ in sæculo* 858 a
Dhu (*Himyaritica vox*), *nomine plurium principum Homeritarum præponitur, forte dominum significans* 725 a
Dhu Nowas, *dominus cincinnati* 693 e
Dirhem, seu dirham (*Arabica vox*), *drachma Arabica pristina* 727 b
Domesticus, *præfectus officii aulici* 176 d
Dominica seu dominicana abbatissa, *nobilis abbatissa* 860 a
Dominicum vexillum, *cruz* 816 b
Domus necessaria, *latrina* 249 a
Dormitorium, *dormitorium commune in canonis* 605 d

Δοσοληψία,

Δοσοληψία, *ratio dati et expensi* 731 c
 Dragunculus, *ulceris seu cancri species* 816 c,
 818 a
 Δρομαιον, *cursim* 738 f, 740 c
 Dromon, *navis oblonga* 493 e
 Drungarius, *officium seu præsectura aulæ CPo-*
litanæ 485 f
 Dvipa (*vox Indica*), *insula* 665 a b

E

Ecticus, *qui ex febris tabescit* 768 b
 Ela seu Ala (*Æthiopica vox*), *quid significet*
 725 a c
 Ἐλκας, *vel ὄλκας, numus aureus Homeriticus*
 723 b c, 727 a b
 Embolus, *porticus secretior* 487 c
 Εἰλαμην, *forma insueta* 728 f
 El arim ab Himyaritis dictus agger Marebensis
 666 a
 Elimon (*vox Arabica*), *sapiens, magus* 669 d
 Elymas, *magus* 669 d. *Vide Elimon.*
 Ἡμερουσιος, *quotidie, quotidianus* 758 f
 Ἐνομοτος λογος, *juramentum* 723 c
 Epimenia, *dona menstrua* 789 b, 791 d
 Ἐπισκοπατενω, *episcopatum gero* 749 f, 724 c
 Episcopii basilica, *ecclesia cathedralis* 834 b
 Ἑπτα ἀστερες, Ἑπταστρον, *pleiades* 744 a b
 Ἑπτααστρος ἀρκτος, *septemtriones* 739 c
 Exceptores, *curatoris coloniæ ministri aut ap-*
paritores 630 b
 Ἐξερχετος, *exercitus* 728 d
 Ἐως cum genitivo, *usque ad* 738 f

F

Farinarium, *molendinum* 243 d
 Feronymus, *homonymus* 838 e
 Festum baptismi, *epiphania* 741 e
 Fiscii naturales, *bona temporalia* 223 f, 224 a
 Flasco, *lagenae vitrea* 835 b, 840 a
 Forma ceræ, *ellychnium cereum, (pain de cire)*
 840 f
 Fossorium seu Fossarium, *ligo ad effodiendam*
terram 486 c
 Frigoritici, *febricitantes* 767 e, 771 b
 Fumarium, *caminus* 847 b
 Fundi significatio 28 a

G

Genialis, *ad generationem pertinens* 835 a,
 840 a
 Genici, Γενικοι, *ærario publico præpositi* 491 d
 Gentiles, *barbari qui in Imperio Romano suis,*
non Romanis legibus vivebant 765 f

H

Harith, *agricola* 759 b
 Hellenismus, ἑλληνικὴ δοξα, *idololatria* 745 a b
 Hesychastæ, *silentarii, eremitæ* 690 a
 Hippagines, *naves quibus equi vehebantur et*
viri 632 a

I

Ἰνδικα πλοια, *genus navium* 747 a
 Instrumentum sacrum. *Vide Sacrum instru-*
mentum.
 Interminus, *sine fine* 830 b
 Ἰππαγωγοι, *naves quibus equi vehebantur et viri*
 632 a

Ispebed. *Vide Aspebed.*
 Judicia Dei, *infernus in India* 567 f, 568 a

K

Καβαλλαριος, *eques* 749 a, 754 f
 Κανονικη, *virgo ecclesiastica* 728 d, 730 b
 Kantar (*Arabica vox*), *pondus librarum centum,*
dictum pro Kintar, unde Italicum Cantaro etc.
Vide Kintar.
 Καραβιον et Καραβος, *carabus, navicula* 755 b c,
 756 b
 Καταεραχος, *vadosus* 748 a
 Καταγελος, *irrisio* 755 b
 Kedem (*Hebraica vox*), *Oriens* 669 f, 670 a
 Κεραταρια, *antennæ* 755 b
 Κερατιον (*pondus*), *ceratium, seu caratium, sili-*
qua 727 b
 Kill (*vox Britannica*), *cella, templum* 5 d
 Kintar (*vox Arabica*), *talentum Arabum, duplex*
fuit 727 c. *Vide Kantar.*
 Κλανω, *frango* 755 c
 Κομεντον. *Vide Commentarii.*
 Κομης, *comes* 742 e, 744 b
 Κορμη. *Vide Κορμι.*
 Κορμι pro Κορμιον, *truncus* 754 a
 Κορμιον, *truncus* 748 f, 749 a
 Κυρις, *dominus* 735 a

L

Lacus, *carcer teter* 590 f
 Lamæ, *anfractus viarum* 371 a
 Λαμπινη seu λαμπηνη, *currus regius superius*
tectus 755 c, 757 a
 Latumix, *carcer teter* 590 f
 Laudes, *officium matutinum* 403 c
 Laube. *Vide Loggia.*
 Lebonah (*vox Hebraica*), *thus* 663 e
 Λιβελλησιος. *Vide Libellensis.*
 Libellenses, *libellis recipiendis præpositi* 15 b,
 18 a
 Libri deifici, *Scriptura sacra* 626 a d
 Libertas monasterii, *exemptio* 225 c
 Λιτανεια vel λιτη, *processio ecclesiastica* 743 c f,
 746 a
 Lobia, *loggia, loge, laube, locus tectus* 558 a b
 Loge. *Vide Loggia.*
 Loggia. *Vide Lobia.*
 Luban (*vocabulum Arabicum*), *thus* 663 e

M

Melina, *major aut forte extraordinarius ma-*
ris æstus 789 b, 791 d
 Mamma, *puerilis matris appellatio* 739 d
 Mansionarius, *ædituus* 697 e
 Mar (*vox Syriaca*), *dominus* 671 et passim
 Μαρτυριον, *ecclesia martyri dedicata* 743 c,
 746 a
 Marzabanus, *nomen dignitatis militaris inter*
Persarmenos 690 f
 Matres, *moniales chorales* 559 c
 Matricula, *templum, monasterium* 913 a. *Variet*
significationes 50 e
 Maurella, *solanum, herba medica* 816 d, 818 a
 Medicabilis, *medica* 770 c
 Medo, *pôtio melle condita, hydromel* 220 c
 Merceria, *locus, ubi merces venales exponuntur*
 464 e, 464 f
 Metanœa, *pœnitentia* 872 a
 Μεταξις (*vulgo μεταξα*), *sericum* 722 e
 Ministeriales villæ, *officio aliquo fungentes* 858 b
 Moallacat

Moallacat (*vox Arabica*), *suspensa* (*carmina*) 683 f
 Monachi non seculares, sed regulares, *locutio*
diplomatis anglici anni 981 223 f
 Monasterium, *templum monasticum* 913 a, 914 b
 Monastria, *monialis* 762 b
 Μονη, *mansio, iter diei* 747 b
 Μονητα, *moneta* 723 c
 Monisterium, *monasterium* 843 c
 Morbilli, *pusulae rubentes* 908 e
 Μυστηρια (ἄμυστα, ἑστιά), *divina mysteria, i. e. eu-*
charistia 729 c, 731 a, 755 c

N

Nagara, (*vox Indica*), *civitas* 919 b
 Nagra (*Chaldaica vox*), *vectis, pessulus* 727 a
 Ναρθηξ, *narthex, pars anterior templorum gen-*
tium orientalium 747 b
 Nobilia prædia, *bona dominicalia concessa mo-*
nasteriis 841 c
 Nolarium, *turris campanaria* 607 e
 Νομισμα, *solidus aureus Constantinopolitanus*
 733 c
 Numeri, *cohors palatina* 481 a

O

Officium publicum, *exceptores seu curatoris*
coloniæ ministri aut apparitores 630 b
 Olere Arabice, *olere aromata* 663 e
 Ὀλκας. Vide Ἑλκας.
 Onoma, *nomen* 223 f
 Ὀνομαστα, *personæ, homines* 755 b
 Oraculum, *ædícula, basilica* 836 b
 Ὀσιότης (*titulus regius*), *sanctitas, pietas* 743 b

P

Παγανος, *paganus, plebejus* 747 b, 748 d
 Palpitare, *palpare, blandiri* 552 a c
 Παράμοναριος, *ecclesiæ mansionarius, ædituus*
 697 e
 Παρεμβολή, seu παρεμβολος, *castra nomadum* 681
 a b e f, 701 a, 742 e, 744 b
 Parochia, *diæcesis* 803 a
 Παροιμία, *ditio, regnum* 722 e
 Παξαραπιον, *panis bis coctus* 758 f
 Pelagus, *quælibet aqua, etiam fluvialis* 46 c
 Pen, *Wallensibus caput, omne quod extremum*
est 762 e f
 Φωνικων, *palmetum* 682 c
 Πιαστηρ, *prælum, torcular* 748 f
 Plebs, *parochia christiana* 629 c
 Polyeleum, *quid* 879 d
 Potestariæ, *pagi minores in Etruria* 604 e
 Prius et primum *relata non ad successionem*
temporis, sed ad præstantiam officii 630 c
 Προκενσον seu προκεσσον, *processio ecclesiastica*
 747 b, 751 a
 Proponere, *juridicum vocabulum, publice affi-*
gere 628 c
 Προσφέρειν, *missam integram aut sine præsan-*
ctificatis facere 746 a b
 Προσφορα αλειτουρηται, *hostiæ consecrandæ*
 746 a b. Προσφορα (ἑστιά), *sacra hostia, eu-*
charistia 743 b
 Psallentium, *psalmorum et hymnorum concen-*
tus 65 e, 66 d
 Psaltria, *femine psallentes* 762 b
 Puer, *novitius regularis* 905 e
 Pugillares, *tabulae scriptoriæ, plerumque cereæ*
 47 a

R

Ραζημα, ρυζημα, *vis et stridor venti* 749 a
 Refrigerium, *cessatio in agendo* 141 d
 Reginae, *titulus feminis quibusque sanguinis*
regii tributus 215 b
 Ροζ, *pomum Punicum* 726 b
 Rogitus, *instrumentum notarii, interventio ro-*
gata 603 f, 604 d
 Rustica lingua, *vernacula* 64 e

S

Sacellarius, Σακελλαριος, *custos fisci imperato-*
rii 201 c, 204 f
 Sacrum instrumentum, *universa suppellex li-*
turgica 169 d, 172 e
 Saheb-al-Okhdud (*Arabica vox*), *dominus fossæ*
 708 d
 Sbirus, *custos pacis publicæ* 494 a, 496 b
 Seacarium, *échiquier, supremum in Normannia*
tribunal 89 f, 90 c
 Schema monachile, *vestis monastica* 798 f
 Schola, *sodalitium pium* 896 a
 Scholares, *collegæ sodalitiis pii* 895 f
 Scripturæ deificæ, *dominicæ, libri sacri* 626 b-f
 Secretarium, *locus ubi iudices consedebant* 46 a
 Sed Marib (*nomen Arabicum*), *agger Marebensis*
 666 a
 Σελλιον, *sella* 755 c
 Seniores plebis, *episcopi et presbyteri* 629 c
 Senkessar (*vox Æthiopica ex corrupta Græca*),
synaxarium 693 b c, 717 a b
 Sepulcratio, *depositio* 597 b
 Sicala, *gladiolus* 491 e
 Signum Christi, *cruce* 748 a
 Signum salutare, *signum crucis* 770 d
 Σκευοθηκριον, *pharetra* 754 f
 Σκηνη βασταζομενη, *umbella, sella gestatoria* 731
 c, 733 c
 Σκουλκενω, *vigiliis ago, speculor* 754 f
 Soma, *corpus* 223 f
 Soror, *nomen laicarum in cænobiis* 557 d, 561
 Σουδαριον, *fasciola* 574 a
 Σπαθαριος, *spatharius, armiger* 733 b
 Sperare, *credere* 570 d, 544 a d
 Spingardus, *spingarda, balistæ species* 372 b
 Sporta, *cella penuaria* 141 d
 Sportula, *corbis monastica* 758 e
 Squilla, *vulgo schelle, minor campana* 589 e d
 Σταδιαρχης, *stadii dominus* 747 c
 Staupum vini, *scyphus vini* 856 a
 Stemma, *corona imperatoria* 492 c
 Stratilates, *strategi, duces militares* 837 e
 Sturma, *assultus militaris* 382 d
 Subscalmus, *locus navis sub scalmis seu paxil-*
lis, quibus alligabantur remi, inter sentinam
scilicet et thalamum seu infimum remigum
ordinem 632 a
 Suggestum, Σολεα, *locus medius inter chorum*
et navim ecclesiæ 491 e
 Synaxis, *conventus et liturgia* 746 a
 Συνοδια, *societas, socii* 715 d, 716 c
 Superhumeralis, ἑπωμια, *ornamentum pontificale*
 203 f
 Σφραγις, *sigillum, baptismus, baptismus cum con-*
firmatione 46 e
 Σχολασται, *sequaces (dæmonum)* 15 d, 18 b
 Σχολη, *cohors, turma* 735 c

T

T ελειουσθαι, martyrio perfici, coronari	737 b
Terra solida arabilis	149 c
Tesrin prior (Syro-Arabicum), october	716 e.
Vide Thisri.	
Testamentum, documentum publicum	858 d
Thema, provincia militaris	917 a
Θεριστρον, velum feminarum Judæarum	734 b
Thisri prior (vox Syriaca), october	724 b, 738 b
Thronus adyti, sedes patriarchæ CP. in choro seu ἄδυτο	191 e
Tomus, scriptio symbolica	581 c
Trochanter videtur esse tabulatum navis	186 c
Τρυμαλιν, τρυμαλιν, foramen	748 e

Tuppa, sera	233 d, 234 c
Turma, pars thematis seu provinciæ militaris	917 a

U, V, W

V adi. Vide Wadi.	
Vexillum dominicum, crux	816 b
Victimam (ad) cervicem flectere caput gladio abscindendum præbere	628 a d
Υπερερεταιως, october	720 a, 721 c, 724 b c, 737 b
Wadi (vox Arabica), profluens, torrens, val- lis 707 b, 718 a, 708 e f; inde deducta, no- mina Hispanica plurima	ibid.
Warantum, jus, auctoritas	225 d

INDEX REALIS ET MORALIS.

A blutio calicis amentibus porrecta	853 c
Abstinentia carnis apud Observantes Servos B. M. V.	888 a
Absynthium, cum sale mixtum, datum ad vo- mendum amentibus seu dæmoniacis	856 a b
Acta sanctorum. Scopus eorum et indoles 563 b c. Acta martyrum Itolorum sunt ple- raque minoris auctoritatis 586 b. Quæ acta martyrum cycli dici quæant 622 e. Acta S. Felicis, episcopi Tubzacensis, quanta va- rietate studiose mutata fuerint 618 et seqq. Vide Vita, Sancti, Hagiographi, Hagiologia, Historiæ sanctorum, Passio, Vita.	
Aeus feminae pectori tegendo solita præfigi	840 a
Adventus jejunium aliaque pane et aqua susti- net B. Juliana de Busto 555 b, 556 f, 557 a	
Advocatus Vertavensium medio sæculo ix	814 f
Aeris serenitas sanctorum intercessione obtenta 116 f. Vide Pluvia.	
Æræ seu temporum computus. Æra Antiochiæ Syriæ seu Græcorum, alias Syromacedonum, sive Seleucidarum 700 a c d e, 719 f, 724 b; Æræ arabum ante Mahumetem 674 f, 675 a. Æra elephantis	699 b c
Æsculapii cultus Ancyrae 17 e. Ejus templum in agro Mugillano	603 a
Ætas legitima pro sacris ordinibus sæculo v in ecclesia græca	638 f
Affinitas, impedimentum matrimonii	176 d
Aismavurg. Vide Martyrologia.	
Akaba. Vide Aela.	
Al articulo arabico aucta nomina locorum 581 e f	
Aldebaran stellam aliasque colebant Arabes ve- teres	668 a
Aleæ multorum scelerum causæ	497 e f
Altaria. Altare parœciale famulorum Fiscannen- sium 846 c. Altare oratorii S. Senochi conse- crat S. Euphronius, Turonensis episcopus 769 f. Altaris S. Rumoni usus ad confir- manda pacta conventa 225 a b. Altari idolola- trico everso, martyrio afficitur S. Socrates 10 d, 14 e f. Item S. Theodota	45 e
Altempsianum Usuardi Auctarium seu Kalen- darium Wintoniense	214 c
Ambitio ut curanda humilitatis studio 880 a b	
Ambo, pulpitum ad legenda publice Epistolam et Evangelium	191 d
Amentium sanandorum causa peregrinationes et multi alii ritus observati in honorem S. Florentini, S. Hermetis et S. Dymphnae	850 et seqq.
Amygdala, cupedia puerilia in Arabia	139 d
Anathemata dicuntur in honorem B. Joannis Angeli adhuc vivi oblata fuisse 894 c, 901 d, 904 a, 905 a f	
Angeli. Cultus angelorum apud Arabes 757 b. Angeli auxiliantur multis modis S. Theodota Ponticæ 14 c. Angelus visitat SS. Tryphonem et Respicium in carcere eosque coronat 17 a. Angelica visione recreatur S. Arethas mo- nachus Cryptensis 871 b. Angeli inserviunt B. Joanni Angelo ægrotanti 901 f, 903 a, 905 c. Angelus custos S. Agathæ 605 a b. Angelorum dæmonumque controversia de anima S. Arethæ, monachi Cryptensis, qui hac visione ad pœ- nitentiam actus est 871 b. Angelorum for- mam indute puellulae in translatione B. Ju- lianæ de Busto	559 f
Anguillæ pœnitentiæ causa interdictæ 856 b.	
Annum olim ordiebatur apud Russos mensis Martius 878 e. Vide Mensis, Æra.	
Antipodes non esse, olim visum	572 b
Anuli in martyrum sepulcris	610 b c
Apocrisiarius, legatus	744 b
Apollinis nomen perniciem significat 13 b, 16 e. Ejus cultus in Cappadocia 12 f, 13 et seqq.	
Apostoli qualitates	428 b
Apparitoribus substituit Alexander Severus milites 18 d e; quot irent ante tribunal, quot ante ducem, quot ante legatum, quot ante alios magistratus	ibid.
Approbatio cultus B. Joannis Angeli qua via obtenta fuerit	899 b c
Aqua procurata seu indicata baculo S. Martini Vertavensis 804 d. Aqua benedicta bibenda data dæmoniacis et amentibus 856 a. Aquæ ut distributæ in Monte supra Varesium 556 d. Aquatones pro camelis ad stationes in Ægypto institutæ	745 b
Arborum cultus inter Arabes veteres 691 f, 692 b c. Arbori, cretæ ex S. Martini baculo, honor habitus	811 a
Archidiaconus unus Nannetis sæculo vi 803 a. Quot alibi 804 b. Archidiaconus apud Autis- siodorenses	

siodorenses concionatur ad crucium bannalium latores 862 a
Archiepiscopatus et his majores sedes creantur, quando christianitas est dilatata 162 d
Arcus ex ivo olim facti 811 b
Aromatibus condita cadavera 16 a
Aruspices eorumque artem amat Alexander imperator 16 b. *Infesti christianis* ibid.
Astarte, dea Phoenicum et Arabum 684 f
Astra colebant Arabes veteres 668 a
Asylum fecit S. Elesbaas de loco, in quo martyres Negranitæ sepulti jacebant 758 b
Avaritia quid sit ex mente S. Theodori Studitæ etquam pœnitentiam mereatur 872 a. *Avaritiæ damna et pœnæ* 871 a b, 872 a. *Dei mira benignitas erga quemdam monachum Cryptensem, avaritiæ deditum* 871 b
Aves. Vide Volatilia.
Augures Vascones, Hispani et Pannonii celebres 16 b. *Alexander imp. aruspex egregius* ibid. *Vide Aruspices.*
Aurei, sive solidi aurei, moneta Cpolitana 733 c. *Eorum valor* 744 a
Auriæ, moneta Arabica. Ejus valor 761 f
Auroræ boreales an appareant in Arabia 741 a b
Aurum num effossum fuerit umquam in Arabia, incertum 662 d, 663 e, 669 f. *Auri commercium in Barbarcotarum regione* 751 a. *Vide Divitiæ, Lanceolæ, Lectica.*

B

B, f, g, facile sibi invicem substituantur 558 b
Baculo fontem procurat S. Florentinus confessor 851 a. *Passim recurrit idem prodigium* 851 c d. *Similiter baculo S. Martini Vertavensis fontes procurati seu indicati* 804 d. *Baculus ex ivo aridus S. Martini Vertavensis crescit in arborem et morbos fugat* 811 a b. *Baculis tactæ reliquiarum thecæ* 855 b c
Balanitidum usus in collatione Quadragesimali 556 f
Balneorum parietinæ primis temporibus sæpe loco monasteriorum, etiam in Galliis 766 d e. *Balneis quare imponerentur amentes* 853 d e, 855 d e f
Balistæ sæculo xv 369 c, 370 f, 371 a
Bannales cruces seu processiones causæ peregrinationum Pentecostalium 861 e f, 862
Baptismati præmissum jejuniū 594 b. *Nomina mutata* 594 b c. *Baptismus seorsim et baptismus cum confirmatione* σφραγις dicta 16 c. *Baptismus aliquando in monasteriis administrabatur* 169 f, 173 a. *Baptismus per immersionem propter incommoda suppressus* 855 d. *Quando ubique in Belgio* ibid.
Barba clericorum olim tonsa 149 e
Basilicæ profanæ et sacræ. Basilica cum tribunali Cæsareæ in Cappadocia 14 c. *Basilicis duabus Exsionensibus is habetur honor ut inter eas equitando non transeat* 801 c
Beatificatio piorum olim ab episcopis decernebatur 166 e f
Bellum ortum ex testamento Vsevoladi III 878 c
Benedicit S. Zonænus abbas, qui et Pantaleon, S. Elesbaæ 748 b
Benedictus dictus S. Senochus 767 d
Beneficiorum incompatibilium pluralitas ar-

guitur 239 a d
Bibliotheca magni ducis Vladimiriensis Constantiniani 881 a
Bigami aliquando ad ordines admissi 648 d
Birretum, pileolus ad capitis formam strictus 459 a
Blanditiis tentat Dunaan puerulum ad judaismum pertrahere 739 d e
Blasphemi in sanctos puniuntur 331 f, 332 a
Bona. Bonorum dominium, ut injustum a Fraticellis traductum 325 c. *Bona sua partim ecclesiæ relinquit S. Arethas* 737 c, 738 a. *Senioris cujusdam mira rerum temporalium abnegatio* 866 f. *Bonorum rapina grato animo ferenda* ibid. *Bona direpta quomodo in elemosynam reputari possint* 866 f, 871 c. *Bona monasterii Vertavensis rapere studet Rainaldus, Franciæ dux* 817 c d. *Vide Divitiæ, Dominicalia bona.*
Breviaria. Breviarium Ambrosianum usitatum ab eremitis nonnullis in Longobardia 557 c. *Breviarium S. Maximini Trevirensis anni* 1600 617 e
Bubali in India 567 c
Bullæ initio sæculi xvi parum prudenter datæ 892 b. *Bullæ seu sigilla diversæ materiæ* 197 e
Bursa insigne prioris generalis Servorum B. M. V. 887 d
Butyro interdicti dæmoniacci seu amentes 856 c. *Butyro non vescitur B. Juliana de Busto, quando jejumat* 556 f

C

Caaba templum mahumetanorum prope Meccam 667 et seq.; ejus antiquitas ibid.; in ea colebantur imagines Christi et Mariæ Virginis 674 d; delubrum illud evertere, illato bello, frustra nititur Abrahamus, rex Homeritarum 713 c. *Vide Abraham patriarcha.*
Caba. Vide Caaba.
Cæcus Tolosanus curatur ad tumulum S. Martini Vertavensis 811 c
Cælibatus. Vide Cælibatus.
Cæremoniæ, in locis piis usurpatæ, non facile culpandæ 854 a b c
Cæsaries, gloria juvenum 278 a
Calcei iidem quæ caligæ 570 c, 574 a
Calendaria Trevirensia plura antiqua recensentur 617 c d e. *Vide Kalendaria, Martyrologia, Menologia, Synaxaria.*
Caligarum veterum forma 574 a d. *Vide Calcei.*
Cameli Sabæorum et Nabatæorum 753 c. *Cameli gestant tabernacula apud Homeritas* 754 b. *Camelis iter terrestre institutum in Egypto* 745 b
Campanæ S. Crescii de Vallecava et aliarum inscriptio 605 a b. *Campanæ pulsandæ ritus Florentiæ* 589 c. *Campanæ sponte pulsantur obitu B. Joannis Angeli* 902 a, 905 d. *Campanæ pulsatæ dum miracula fiunt* 853 a. *Campanæ quotidie intra octiduum pulsatæ ante translationem B. Julianæ de Busto* 559 d f. *Campana Turcica (Turken-klok) indicat preces pro victoria christianorum fundendas* 362 e
Candelæ, prius ad tumulum B. Joannis Angeli accensæ, delatæ ad ægrotos 836 e
Canones Apostolorum varie distributi in ecclesia latina et græca 186 e, 199 c
Canon

- Canon patrum Cryptensium a Syriago conscriptus 879 d
- Canonici, Canonicae. Canoniorum institutum amplectuntur Vertavenses ob nimiam rerum inopiam 816 f. Redeunt ad vitam monasticam 817 a. Canonici creati a plebano 605 c d. Canonicae quae sint 730 b. Canoniarum Negransium fortitudo ac martyrium 728 a, 729 f, 730 a; quem locum haberent plerumque canonicae in ecclesiis 730 b; non omnes virgines Deo sacrae canonicae fuerunt ibid.
- Canopen stellam aliasque colebant Arabes 668 a
- Cantaro, Cantar, etc. derivatum ex kantar Arabum 760 c
- Canun posterior, nomen Syriacum mensis januarii 700 a
- Capilli ad terram promissi 564 b c
- Capitula ecclesiarum cathedralium, senatus episcopi 145 b c
- Capitulorum Trium schisma in dioecesi Comensi 106 c f, 107 et 108
- Caprae carne interdicti daemoniaci seu amentes 856 c
- Capsula reliquiarum, pyxis imponenda sepulcro altaris 769 f. Vide Reliquiae.
- Captivus liberatur ope S. Martini Massici 835 a, 839 f
- Caput et salus imperatoris etiam a christianis in iuramento invocata 595 b, 596 f
- Carcer, Carceris custos. Carceres interior et exterior quo modo distinguantur 13 f, 16 f, 17 a, 590 f. Carcerum custodes quibus nominibus dicerentur 17 f. Carceris custos S. Omion convertitur a S. Crescio captivo 591
- Cardines in re agromensoria limites a meridie ad septentrionem ducti 588 a
- Caritatem unde discat B. Juliana de Busto 556 d e, 558 d. Caritas B. Joannis Angeli in mendicos 904 e
- Carnem bis tantum manducat B. Juliana de Busto intra annos quadraginta 556 f
- Casei et lacticiniorum usus apud Russos feria iv et vi, quoties occurrerent diebus istis festa solemniora 870 b. Caseum non manducat B. Juliana de Busto, ubi jejunit 556 f. Caseo interdicti daemoniaci seu amentes 856 c
- Castitas magna mortificatione servanda 508 c d. Castitati optime per fugam consulitur 258 e f, 259 f. Castitatis constantia S. Martini Massici 824 b. Castitatis eximius cultor Moyses Hungarus 874 f. Castitatis amor B. Julianae de Busto in pueritia 554 e; et postmodum 557 e f. Castitas B. Joannis Angeli falso accusata 887 b c d. Castitas praescripta daemoniacis seu amentibus, etiam nuptis 856 c. Castitatis votum sub stola 855 a. Votum castitatis solenne et simplex antiquissimis temporibus in ecclesia 652 f. Solenne maturam requirebat aetatem 652 f, 653 a. Vide Pericula.
- Cataractae Nili 726 c
- Catechesis publicae origo Mediolani 885 b. Vide Doctrina christiana.
- Catena immani Dunaan, rex Homeritarum, iter maritimum praeccludit classi S. Elesbae 748 c. Catenis ferreis vinctus jubetur homicida loca pia circumire 847 e f. Catena ferrea manibus, pedibus et collo revinctus S. Senochus 770 a, 771 d. Catena non ferrea, sed caritatis ligandos esse viros pios suadet S. Benedictus 832 c d. Catena S. Martini Massici fata 833 a
- Cathedrales aedes saepe duabus ecclesiis constant 213 b
- Cayl, titulus praefectorum provinciae inter Homeritas 725 a
- Ceratium sive siliqua, pondus Graecorum, Gallice dictum carat, quantum valuerit 727 b; item pondus Arabum (kirat) ibid.
- Cera, Cerei. Cera valoris unius denarii praecipua singulis Normanniae domibus 862 a. Cerae offerendae ritus 854 d e f. Redemptionis forma ibid. Cereum ellychnium, in spiram convolutum, offerendi sanctis mos 840 c f. Cerei ante reliquias sanctorum diu noctuque ardent 840 d. Cereus pro missa B. M. V. fundatus 799 f. Cerei super sepulcra positi, an semper cultus ecclesiastici signum 767 f. Cereorum in sanandis amentibus usus 853 e. Cerae forma. Vide Forma.
- Cervisia fermentata poenitentiae causa usurpata 856 a c
- Cherubim custodientes ecclesiam in India 568 d
- Chorepiscopi quatenus veri nominis episcopi fuerint 678 e
- Chrisimon seu monogramma Christi vix ante saeculum iv usurpatum 587 b
- Christianismus saepe secundo et tertio in aliquam provinciam introductus legitur propter irruptiones novarum gentium 656 b c
- Christianitas universa saeculo xv medio bellis turbata 329 d e
- Christianus sum, vulgare responsum martyrum 627 e, 631 b
- Chronologia, Chronologi. Chronologia septuaginta interpretum num praefenda chronologiae codicis Hebraici 919 b. Chronologorum russorum quidam creationis annum figunt ad annum 5500 ante nativitatem Christi 869 b
- Ciacum ad finem nominum locorum mutant Pictones in çay, say, sé 152 c d
- Cilicio utitur B. Juliana de Busto 557 a
- Cinere capitibus asperso, paratur translatio reliquiarum 837 c. Cineres martyrum ab omni veneratione prohibiti 14 c
- Circuitur novies a clericis infirmus sanandus 853 d
- Circumcisione utuntur Arabes ab antiquissimis temporibus 675 c; et quare 667 d
- Circumducendi templa amentes mos 833 b
- Civitates, imperantibus Romanis, passim non erant magnae 587 f
- Clarissimi titulus quibus datus 832 f
- Clausura monialium saeculo xv parum in Italia usitata 556 c d. Vide Sanctimoniales.
- Clerus, Clericus. Clerus capax est dominii rerum temporalium 338 c d. Clerus, praesertim junior, habitabat cum episcopo 145 d. Clericus olim ad episcopum ordinatorem pertinebat 656 b c. Clerici sine licentia episcopi sui ad episcopatum assumi non poterant 69 d, 70 c. Clericum fieri aut monachum idem olim erat aut fere idem 766 c d, 769 f
- Celibatus clericorum 145 d; celibatus sacerdotum quo pacto antiquitus in Occidente et Oriente servaretur 701 b c
- Coemeterium. Coemeterialis aedicula episcoporum Tullensium 909 d. Coemeteriale templum S. Eucharii Trevirensis 616 d. Coemeterialis martyris S. Candidae corpus translatum in Germaniam 580 f, 581 a
- Cognitores Diocletiani aeo nondum dicti iudices ab augustis delegati 632 c
- Cognomen

- Cognomen Corda, sæculo ix distinctionis causa impositum 817 a
- Collationis mos sæculo xv in Longobardia tempore Adventus et Quadragesimæ 556 f
- Collecta, celebratio sacrificii Missæ 46 a
- Coloniæ deducendarum mos 588 a
- Columba ad animum habendum excitat 567 e
- Comes Tullensis anno 1112 interest generali synodo 858 d
- Cometa anni 1456 videtur eadem, quæ ab Halley nuncupatur 473 e. Lumen visum Constantinopoli 741 b c. Vide Ignis, Lumen.
- Comitia generalia Servorum B. M. V. Cantus novitiorum 890 a. Disputationes juniorum theologorum 902 b c
- Commissariorum generalium in ordine Minorum Observantium origo 302 c d
- Commendarum abusus 243 e f, 244 a b, 254 b. Commendatariorum voracitas perniciēs monasteriorum 768 d
- Communio quotidiana caute suadenda 238 d e. Communio, sub una vel utraque specie laicis distribuenda, pendet a lege ecclesiæ 337 d e f
- Communismus in secta Fratricellorum adumbratus 324 f, 325 a-f, 326 a
- Compactata in causa Hussitarum explicantur 337 c-f, 338, 339 a. A Sigismundo imperatore approbantur 337 c; displicuerunt PP. Basiliensibus 339 a. Nihil efficiunt pro pace ecclesiæ 339 b c d e f
- Concilia, præmissa triduo jejuniis, inchoata die dominica 844 a b. Concilium Kioviense anno 1147 celebratum 868 e f. Concilium Remense anni 625 105 c. Vide Synodus.
- Concionaturo sufficit diaconatus 804 a
- Confessio, Confessor. Confessionis et martyrii via ad cælum 586 c. Confessorum et martyrum distinctio 805 c. Confessor pontifex S. Fromundus mutatur in martyrem 847 b
- Confitetur peccata B. Juliana de Busto, ut primum advenit in Montem supra Varesium 555 d
- Confirmatio cum baptismo an σφραγίς dicta 16 e
- Confraternitas S. Romani Rotomagi 86 e f
- Congregationem aliquam religiosam ex quatuor monasteriis constituit S. Martinus Vertavensis 805 a
- Congregatio seu Observantia Servorum B. M. V. 888 c d
- Consignant se itinerantes sæculo iv, ubi se dant in viam 586 f, 572 c. Vide Crux.
- Consortium seu confraternitas B. Joannis Angeli. Ejus auctor et leges 896 e
- Contus, instrumentum martyrii 46 b
- Conventualium Servorum B. M. V. origo 887 f
- Conversi. Vide Laici.
- Coquus monasterii Vertavensis sæculo ix uxoratus et extra septa vivens 816 a, 817 f
- Corani Mahumetis sura LXXXV, de martyribus Negransibus, explicatur 709; Corani commentatores aliquot ibid. Corani loci aliquot illustrantur 730 b
- Coronam suam auream Hierosolymam mittit S. Elesbaas, monachus factus 758 c; suspenditur ante S. Sepulcrum 759 a, 760 c. Coronas floridas et gemmatas angelus imponit capitibus SS. Tryphonis et Respicii, in carcere constitutis 17 a
- Cornua potatoria 220 d. Cornu scissum aliquando in Anglia signum donationis ibid.
- Corpus S. Ebregisi Trajectensis, habitum pro corpore S. Evergisi Coloniensis 818 f et seqq. Octobris Tomus X.
- Corpora, super humum posita, jubentur inhumari in diœcesi Mediolanensi 898 f, 899 a. Corpora in cryptis Kioviensibus condita incorruptione gaudent 883 d. Corpus B. Julianæ de Busto post mortem induit formam juvenilem et fit flexibile 559 a b. Annis 48 postmodum est adhuc integrum 559 b. Elevatur super terram ibid. Sponte se movet 560 f. Corpus B. Joannis Angeli dicitur integrum repertum fuisse multo post mortem 893 c, 895 b c. Vide Fragrantia, Incorruptio, Reliquiæ, Sepultura, Translatio.
- Corrector Apuliæ, dictus provincialis cognitor 632 c
- Corvi indicasse dicuntur S. Benedicto iter 836 b e
- Corylus S. Gratiani prodigiose frondescit, florescit et fructus profert, quotannis die xxiii octobris 21 b-f, 22 a-c
- Crimina majora privilegio S. Romani non gaudebant 89 f, 91 f
- Critica ars quibus subsidiis crescat 583 f, 584 a. Principium singulare 619 a
- Crux, Crucis dominicæ lignum, Signum crucis, Cruciferi. Crux Dominica sæculo iv Hierosolymis venerata 566 e. Crux pretiosissima et antiquissima Vertavi 816 b c. Crux in virga ferrea, munita cuspidem, portatur a monacho in exercitu S. Elesbaæ 756 a. Crux S. Agathæ inscripta campanis 805 a b. Cruces bannaes. Vide Bannaes cruces. Cruciferorum triplex ordo 523 b, 524 b. Crux belli sacri varie colorata 361 f. Cruce signati ad Belgradum variis industriis in pietate retinentur 373 e f, 374 a b c. Plerumque rustici et pauperes 374 d e. S. Capistrano præ cæteris obediunt 376 f. Nomen Jesu continue acclamant 377 a. Eorum mulieres arma et subsidia subministrant 377 d e. Signi crucis antiquissimus usus 736 c. Ejus frequentia primis temporibus 738 a; ejus usus inter Arabes christianos sæculo vi 707 c. Crucis signo passim utitur S. Martinus Vertavensis 812 c d. Crucis signo cæcos sanat S. Senochus 770 c d. Crucis signo demones pellit B. Joannes Angelus 903 a, 905 a. Vide Consignare, Signum.
- Cryptam habitasse dicitur fabulosus eremita S. Macarius Romanus 568 f. Cryptarum Kioviensium varius usus 867 d. Crypta ædiculæ cœmeterialis S. Petri Tullensis 909 c. Cryptæ ecclesiæ cathedralis Cameracensis altare 577 c d
- Cuficæ (literæ) 686 d
- Culdei. S. Modocus episcopus 1 f
- Cultellus eburneus, adhibitus in tradendo manerio de quo lis fuerat, servatus in capsula reliquiaria 225 a
- Cultus sanctorum græcorum a latinis non abrogandus 565 a b. Vide Græci. Ex cultu ab ecclesia tolerato nil concludi potest 565 b. Cultus dies diversi non semper significant sanctos cognomines esse diversos 104. Communis omnium sanctorum Trajectensium commemoratio 615 a. Vide Approbatio cultus, Depositio, Officium, Reliquiæ, Sancti.
- Cunis, in templo Bonetensi dispositis, alligati amentes, S. Florentini ope sanandi 852 d e
- Cupedia puerilia in Arabia 739 d
- Curatores oppidorum quinam essent 624 d
- Curopolatæ officium principale in aula CP. 170 f
- Custodia, Custodes carcerum. Custodia interiori includitur S. Theodota Pontica 13 f. 125 b Quomodo

Quomodo differat ab exteriori 16 f. *Custodes carcerum quibus nominibus dicerentur* 17 f

D

Dæmon frequenter sub figura serpentis exhibitur 88 e f
 Dæmoniacy olim passim habiti amentes 853 d, 855 d e f. *Dæmoniaca sanata a S. Crescio* 591. *Dæmoniacos liberat S. Senochus* 770 f
 Defunctorum corpora lavabantur 220 e. *Vide Sepelire.*
 Degradationis ritus in ecclesia græca 183 d, 186 f
 Delictum puniendum, delinquens amandus 393 b
 Decimæ omnibus beneficiis impositæ pro bello sacro 350 b. *Quantæ fuerint in parte Belgii et ducatu Burgundiæ* 354 e f
 Decimale systema numerandi 744 a
 Decumani in re agromensoria limites ab oriente ad occidentem ducti 588 a
 Decuriones quinam essent 624 e. *Decurio colonie Tubzacensis assignatus S. Felici episcopo, jussu post imperatores navigare* 626 c
 Dedicationis templi die a pluribus terræ donantur 857 f. *Ecclesiæ B. M. V. Vladimiriæ dedicatio* 879 b
 Denarii Arabici. *Eorum valor* 744 a. *Denarius aureus Constantinopolitanus, usitatus in Æthiopia* 752 a. *Vide Moneta.*
 Depositionis sanctorum martyrum dies statim post martyrium fit festivus 597 b
 Deva-Nagari, genus literarum Indicarum 919 b; *de nominis origine* ibid.
 Dei unius cultus an proprius familiæ Semitiæ 759 b c
 Dhu, vox Himyaritica, quid significet 693 e; appellatio aliquot principum Homeritarum 725 a; num differat ab Æthiopico Ela seu Ala ibid.
 Diaconatus, Diaconi, Diaconissæ. *Diaconatus sufficit concionaturo* 804 a. *Diaconi multi primis sæculis in ecclesiis* 730 a b; quot Constantinopoli ibid. *Diaconi sæculo vi quot annos nati esse deberent* 766 b. *S. Senochus diaconus* 766 b c d. *Diaconissæ in templo S. Sophiæ Constantinopoli* 730 b; quandoque e virginibus electæ, plerumque e viduis ibid.
 Diademate se cingit Apollinis sacerdos 15 c
 Djarrentir, *legendarium Armenorum* 719 d e, 724 c
 Dibaptistæ hæretici 183 b, 188 d e
 Dies obitus sanctorum non semper cum eorumdem festivitate concurrit 637 f
 Diluvium el Arim, alias Sail el Arim, seu ruptura catarractæ Marebensis 662 f; ejus tempus ibid.
 Dinar, moneta Arabica 733 c. *Vide Denarii Arabici.*
 Diocesium limites primis sæculis non accurate assignati 616 a. *Diocesium fines respondent fere semper limitibus pagorum aut provinciarum* 796 a. *Diocesium minimarum exempla* 829 f, 830 a
 Dirhem, sive Dirham, drachma pristina Arabica, ponderis ceratiorum, sive caratiorum duodecim 727 b, 752 a. *Vide Drachma.*
 Discipuli Domini septuaginta duo; eorum nullus exstat catalogus genuinus 671 a
 Discretio in verbis B. Julianæ de Busto 556 c, 557 a
 Disco, loco cymbæ, usus mare transmisisse di-

citur S. Martinus Vertavensis 812 c d
 Disticha echoica, seu cum eodem initio et fine, (de quibus vide Sirmundum in lib. viii, epist. ii Sidonii Apollinaris), in carmine de S. Scholastica, edito a Mabillonio, in Epitaphio Pipini; in carmine ad Carolum Imperatorem et in Lamento cujusdam monachi Bobiensis, editis a Majo (Class. auct. tom. v, pagg. 417, 425 et 458) atque etiam de S. Martino Massico 831 c, 841
 Divitiarum contemptus S. Martini Vertavensis 812 c. *Vide Bona.*
 Doctrinæ christianæ publice tradendæ origo Mediolani 885 b. *Doctrinam christianam pueros Mediolanenses docet B. Joannes Angelus* 891 b. *Vide Catechesis.*
 Dominæ dicuntur moniales chorales 557 d
 Dominicæ diei violatio ut punita 770 e f. *Dominica die inchoata concilia* 844 a b. *Dominica die proxime ad translationem statutum annum festum B. Julianæ de Busto* 560 b
 Dominicalium bonorum mediam partem monasteriis auferri jubet Dagobertus I rex 811 d e
 Donazoiz. *Vide Martyrologia.*
 Donariorum duplex genus 854 c d
 Donatio et redditio ad feudum anno 941 in Etruria 601 b
 Dos reddenda est, soluto matrimonio rato non consummato 280 f
 Drachma antiquissima Euboica vel forte insulæ Eginæ 727 b; eadem ac Arabica vetus sive Dirhem, quæ minima fuit inter Asiaticas ibid. *Vide Dirhem.*
 Draco in Indit involutam tenens feminam 568 a; alius in India loquens 570 b. *Draco sæpe metaphorice pro dæmone acceptus* 87 d e

E

Ecclēsia Christi, Ecclesiastici, Templā. Ecclesiæ est decernere quæ ad fidem et disciplinam spectant 549 d e. *Ecclesiam Christi defendere debent omnes baptizati* 350 b. *Ecclesiastici non debent sua sponte se ingerere rebus politicis* 552 c. *Ecclesiæ cathedrales an primis sæculis exstiterint extra civitatum mœnia* 107 d. *Ecclesias matrices, cathedrales, archiepiscopales adeunt filiales parochiales, episcopales cum crucibus bannalibus* 861 e f, 862. *Ecclesia interior seu monastica super portam majorem templi* 558 b. *Ecclesiæ olim e ligno extruebantur, adeoque brevi tempore* 879 b. *Ecclesia crystallina in India* 568 c d. *Ecclesiæ initio sæculo xiii passim reedificabantur in Francia* 209 c. *Ecclesiarum tituli aliquando ore vulgi ad alios sanctos translati* 115 d
 Echoici elegi seu versus. *Vide Disticha.*
 Ehhkili (lingua) Zhafarensium Hadramauticæ 676 d, 920 d
 El, nomen alicujus dei Phœnicum et Himyaritarum 920 d; num significaverit Deum supremum ibid.
 Ela, vox Æthiopica. *Vide Dhu.*
 Eleemosyna sponte erogata multum promeretur apud Deum 871 c. *Eleemosynis pauperes et servos juvat S. Senochus ex accepta a fidelibus pecunia* 770 b. *Eleemosynam spiritualem suadet B. Juliana de Busto sororibus, quod de temporalibus nil dari posset* 558 a. *Eleemosynæ quæsitiæ circumlatione reliquiarum Ferrariensium*

- rariensium* 861 b. *Vide Reliquiæ, Indulgentiæ.*
Elegi echoici. Vide Disticha.
Ephemerides hodiernæ seu diaria incæpere occasione belli Turcici 353 b
Episcopi, Episcopatus, Episcopales sedes et insignia. Episcopi quandoque speciali genti, non territorio præponuntur 776 e f, 777 a b, 786 b c. *Episcopi regionarii et Scoti ibid.* *Episcopi regionarii etiam in Italia* 587 d. *Episcopatus in partibus infidelium ejusdem nominis, concessi aliquando vicariis episcoporum aut aliis, eidem muneri præpositis sibi-que quasi succedentibus* 914 f. *Episcoporum catalogi passim non rite curati ibid.; antiquarum sedium catalogi sæpe interrupti* 615 f, 616 a. *Nomina ex unius ecclesiæ catalogo intrusa in alius* 616 a b. *Episcoporum electioni cum clero populus concurrebat* 69 e; *eadem principibus aliquantum permissa* 208 a b c. *Episcopis ordinandis ætas tricenaria præscribitur* 77 d. *Episcopi, e statu laico assumpti, anno integro probandi erant ante suam ordinationem* 81 c d. *Tempus episcopatus quandoque a consecratione, quandoque ab inthronizatione desumitur* 208 f. *Ordinis olim potestas magis considerata quam jurisdictionis* 616 b. *Episcoporum auctoritas olim non tanta habita in loca dissita quam in suas civitates* 796 d. *Episcopi olim beatificationem piis personis decernebant* 166 e f. *Episcopi a consiliis regum Franciæ* 78 c. *Episcoporum translationes sacris canonibus interdictæ* 51 e f; *eædem gravibus tantum de causis faciendæ sunt* 642 b c. *Episcopus sine consensu Romani pontificis non potest deserre ecclesiam suam* 111 b. *Episcopi, ope potestatis sæcularis ecclesiam adepti, deponendi* 186 e f. *Episcopus monasterium ingreditur, tyrannos fugiens* 799 e. *Episcopales sedes sæpe vacuæ relictæ et quomodo tum primis sæculis administratæ* 616 a b. *Episcoporum sepulturæ intra civitatem* 214 d. *Episcoporum corpora agnita ex sandaliis* 913 a f. *Episcopalium insignium usus concessus abbati Tavestockiensi* 225 f, 226 a
Epitaphium Joannis Jacobi Trivultii 560 d
Equitando inter duas basilicas Ensionenses non transitur ob reverentiam 801 c
Equuleum diversum a nervo 18 d. *Equuleo suspenditur, genas abraditur et flagellatur S. Theodota Pontica* 13 c d
Eremitica vita, Eremitæ, Eremiticæ. Eremitica vita neglecta a Servis B. M. V. et restituta 887 f. *Eremitarum S. Ambrosii ad Nemus instituta amplectitur in Monte supra Varesium B. Catharina de Palantia cum sociabus* 557 c. *Eremitæ frequenter in suis oratoriis sepeliuntur* 148 b, 149 f. *Eremitorium B. Catharinæ de Palantia* 555 e. *Vide Solitudo.*
Evangeliorum liber, impositus altari, in signum rei immobilis traditionis 225 b. *Evangelia recitandi mos super peregrinos* 861 e. *Evangelii secundum Joannem initii recitandi mos* 856 f. *Vide Fidei propagatio.*
Eucharistia. Sub alterutra specie est totus et integer Christus 337 f : *hostia prodigiose sanguinolenta* 342 f, 343 a. *Calix sanguinis Domini S. Arethæ primo porrigitur, utpote regulo; item calix martyrii* 736 c, 738 a. *Eucharistiam sæculo xv sæpe recipit B. Juliana de Busto, adhuc existens in sæculo* 555 b. *Hujus in id sacramentum reverentia* 555 c d. *Eucharistiam accipiunt milites Æthiopes, in mediis periculis constituti* 755 f. *Eucharistiæ effectus salutare* 147 d e. *Eucharistia ad absentes et ad episcopos communionis signo et ad alios pro amicitie spiritualis tessera missa* 746 b c. *Eucharistia quanta celebritate in theca argentea missa a Thimotheo, patriarcha Alexandrino, ad S. Elesbaan* 711 c, 743 f. *Eucharistiam collo ferens, agros circuit presbyter in Franconia* 862 d e. *Eucharistia a judæis profanata* 467 b. *Vide Communio, Eulogiæ, eucharistia et aliæ res benedictæ* 746 b
Exaltatæ crucis templum Vladimiriæ 879 b
Excommunicatio omnium canonicorum, illegitime electorum 603 c. *Excommunicatio inflicta ob non juratam fidelitatem* 601 c d. *Excommunicat archiepiscopus Eboracensis Dunelmensem ob impeditas processiones Pentecostales* 862 b
Exemptio per protectionem cum annuo tributo sæculo ix 607 c. *Exemptio monasterii Tavestockii, concessa a Cælestino papa III* 225 b c. *In hujus rei indicium solvendi quotannis tres aurei* ibid.
Exorcisatio adhibita in amentium sanatione 853 d. *Exorcizans stolam imponit afflicto* 855 a
Extrema unctio a novitate vindicatur 222 e f. *Extremæ unctionis formula* 147 f, 149 e

F

- F**, b, g, facile sibi invicem substituuntur 558 b
Falasja quando in Æthiopiam advenerint 668 d
Fames in Armorica per S. Maglorium mitigatur 788 c
Familiarum nomina. Vide Gentilitia nomina.
Fasciola ornamentum meretricium 570 c. *Fasciolis capilli ligati* 568 e
Febreicants, in lecto B. Giraldi dormiens, sanatur 266 b
Feretra quomodo vinculis ferreis munita 913 a
Ferrum adhibere non possunt Æthiopes ad compingendas naves 750 b
Festorum translationis et obitus confusio 824 c d. *Festum S. Amonis in synodo Tullensi anni 1025 constitutum* 909 f, 910 a. *Qui festum S. Gilberti, abbatis Novemfontium, die statuta observent, indulgentiis donati* 576 c. *Festivitatis annuæ B. Joannis Angeli origo, non interposita archiepiscopi Mediolanensis auctoritate* 895 e f, 896 a. *Festum S. Martini Vertavensis sæculo ix multis cum luminariis celebratum* 816 d
Ficus, cupedia puerilia in Arabia 739 d
Fidelitatis juramenti denegatio punita excommunicatione 801 c d
Fidei propagatio primis ecclesiæ temporibus 587 c d
Fila aurea quare reperiantur in antiquis martyrum sepulcris 609 f, 610 a b
Flagella divinitus inflicta propter nimiam indulgentiam erga hæreticos 195 f, 196 a
Flagra, Flagellatio : crudelissima pœna, inflicta S. Theodotæ Ponticæ 16 e f. *Flagrorum ictus in ejus corpore sponte sanantur* 14 a. *Flagellationis usus B. Julianæ de Busto* 555 f, 557 a
Flammis injicitur S. Theodota Pontica; postriedie integra exit, septuaginta militibus combustis

- bustis 14 b c. *Post iteratur id prodigium* 15
 a b c. *Sacerdos Apollinis, in easdem ingres-*
sus, comburitur 15 b c
 Florenus pontificius quantum penderet 886 e
 Floribus sparsum corpus B. Julianæ de Busto,
quum transferendum esset 559 e
 Fœminæ lege Salica hereditates quasdam adi-
bant 130 b c
 Fontes baculo S. Martini procurati 804 d. *Fon-*
tes salutiferi sæpe referuntur ad cultum san-
ctorum 763 f. *Fons S. Florentini amentibus*
curandis saluber 852 d. *Fons S. Fromundi*
aditur pluviæ obtinendæ causa 845 f. *Fons*
S. Montanæ 860 e. *Vide Aqua, Baculus.*
 Fornaci includitur S. Theodota Pontica et pos-
tridie integra exit 14 b c
 Fossa ignis sive fovea, in qua combusti sunt
martyres Negransenses quadringenti viginti
septem 708 et seq.
 Fovea ignis. *Vide Fossa.*
 Fragrantia corporis B. Julianæ de Busto post
mortem 559 a
 Fraticellorum secta describitur 294 b c, 325,
 326 a. *Ejus initia* 323 e f. *Varias vitæ con-*
ditiones mentitur 324 b. *Paupertatem, licet*
locuples, affectat 324 b c. *Summum pontifi-*
cem sibi habet 324 d e. *Inquisitoribus insi-*
diantur 324 e. *Hodiernum communismum*
prædicant 325, 326 a. *Ejusdem sectæ opu-*
lencia 324 b c. *Eam insectantur* SS. Capi-
stranus et Jacobus Picens 326 f, 327 a b.
Vicissim insidiatur sanctis 327 a b. *Ex Ita-*
lia pellitur in Græciam, et loca ejus exusta
448 f. A S. Capistrano exstirpatur 500 a b
 Frumenti tantum oblatum quantum pendebat
infirmus 853 c. *Redemptionis forma* 854 d e f.
Hujus rei ritus ibid.
 Furatur reliquias S. Montanæ Aimonus mona-
chus Ferrariensis 860 b c. *Furtum reliquia-*
rum S. Martini Massici habitum probari ipsi
sancto, quia tam facile fuit 834 a. *Furaturi*
reliquias orant sanctum ut se transferri sinat
 837 d

G

- G, b, f, facile sibi invicem substituuntur
 558 b
 Gemmas ex Arabia petebant Romani aliæque
gentes 663 e f
 Genæ S. Theodote Ponticæ abrasæ 13 c d
 Genealogiæ italicæ, fabulis plenæ 107 b; eadem
onerantur nominibus sanctorum: S. Octavia-
nus, episcopus Comensis 108 d. *B. Juliana de*
Busto 554 d. *Genealogiæ quanta cura servata*
in Wallia 763 d e
 Genium imperatorum in juramentis invocare
non licet 596 f
 Gentilium terræ censentur nulli episcopo sub-
esse 796 d
 Glandes humani cibi loco 569 d, 570 e
 Grandines ad avertendos B. Joannis Angeli
manticæ adhibitæ 898 e
 Gratias internas occultat B. Juliana de Busto
 558 e f
 Gratus animus, Gratiarum actio. *Grati animi*
quanta apud Deum efficacia 870 f, 871 a c.
Gratiæ Deo agendæ semper 870 f. *Gratias Deo*
agit S. Felix Tubzacensis de proximo mar-
tyrio 627 c, 628 a

H

- Hæreses reipublicæ civili sæpe funestæ 334 de.
Hæresis nestoriana in Mesopotamia 689 c;
item monophysitica ibid. Hæresis Berylli Bo-
strensis 678 d e; *hæresis alia Arabica* 678 f;
hæresis Monoimi, Arabis 679 a
 Hagiographi slavici Nestor, Polycarpus et Si-
mon 872 et seqq.
 Hagiologia ecclesiarum Orientalium fidem fa-
ciunt pro cultu sanctorum 166, 167 a
 Hecates cultus Ancyrae 17 e
 Helcas, sive Holcas, nummus aureus Homeritarum
 723 f, 727 b, 752 a; pendebat drach-
nam veterem Arabicam, sive Dirhem 727 b.
Vide Olcas.
 Hereditatis causa Fromundus, vir nobilis, dein
pœnitens, homicidium patrat 847 e
 Hesychostarum Thessalonicensium origo 10 b
 Historiæ sanctorum fabulis sæpe inficiuntur
 782 a. *Vide Acta.*
 Holcas. *Vide Helcas.*
 Horologia solaria construit S. Capistranus No-
vemburgæ 309 e
 Horarum longitudo olim varia pro vario tem-
pore anni 149 a. *Hora nona quid fieret ab ere-*
mitis 571 f
 Hordeaceus panis pœnitentiæ causa adhibitus
 770 a
 Hospitales domus præsertim pro peregrinis
medio ævo constructæ 237 f
 Hospitalarii plerumque arma gerebant, ut pere-
grinos defenderent 238 a
 Humicubatio B. Julianæ de Busto 555 b, 557 a.
Humo nuda strata moritur 558 f
 Humilitas B. Julianæ de Busto 556 c,
 558 c d e f. *Hanc virtutem docetur a B. Ca-*
tharina de Palantia 556 d. *Humilitas B. Joan-*
nis Angeli in media miraculorum fama
 901 d e
 Hydri sæculo vi in agro Turonensi 770 e
 Hymnus de S. Martino Massico 830 c d. *Hymnus*
alter de eodem 835 d e
 Hyperberetæus mensis Syromacedonum chri-
stianorum respondet octobri juliano 724 b c,
 738 b

J

- Idola, Idololatria. *Idola publica evertere pro-*
hibebant canones 30 e. *Idolorum vanitas*
ostensa a S. Crescio 595 f. *Idololatriæ dediti*
Arabes veteres 667 et seq., 920 d. *Idololatria*
per barbarorum irruptiones sæpe reviviscebat
 656 b c
 Jejunii magna pars in delectu ciborum consti-
tuta 856. *Hic olim valde varius ibid. Jeju-*
nium feriæ iv cur institutum 785 e. *Jejunium*
ante baptismum non ubique æque diuturnum
 594 b. *Jejunium triduanum præmissum conc-*
iliis 844 b; *item ante translationem reli-*
quiarum 837 c. *Jejunia B. Julianæ de Busto*
in pueritia 554 e f. *Jejunat singulis hebdo-*
madibus tres dies B. Juliana de Busto; quam
severe 556 f. *Vide Adventus, Quadragesima,*
Vigiliæ, Caseus, Butyrum, Ova.
 Jesu nomen, fortissimum adversus hostes pro-
pugnaculum 309 f. *Varie ejus siglæ* 320 f,
 321 a-f. *Cultus impugnatur et defenditur*
 322 a-f. *Christus sæpe in forma pauperis*
pascendum se exhibet 139 f
 Ignis naturalis, artificialis, cælestis et sacer.
 Igni

- Igni immittuntur sacerdotes ut veritas idololatriæ constet et ne hæc videatur religione christiana inferior* 18 a b. *Ignem consumuntur S. Arethæ et sociorum corpora* 762 b. *Ignem in fovea accensa plectitur mulier a Dunaan tyranno* 738 c. *Ignes artificiales propter translationem reliquiarum B. Julianæ de Busto* 539 d. *Ignis visus in cælo per dies quadraginta* 718 b; *et quidem post martyrium S. Arethæ et sociorum* 739 f. *Ignis sacer seu S. Antonii, morbus plerumque funestus* 266 e, 267 e. *Vide Cometa, Ignis, Lux.*
- Illustris titulus quibus datus* 832 f
- Ignorantia. Vide Literæ.*
- Imagines sæculo vi in Arabia* 739 d. *Imagines pictæ et aliæ B. Joannis Angeli* 898 c d. *Imagines B. Joannis Angeli usurpantur ad nonnulla ei affingenda charismata* 887 e
- Incarnationis mysterium exponit S. Proclus* 640 a b, 644 a b
- Inclusi, monachorum genus* 690 a. *Inclusus in parva turri vivit S. Zonænus, qui et Pantaleon, in Æthiopia* 748 a, 751 c. *Inclusionem perpetuam S. Senochi non probat S. Gregorius Turonensis* 770 c. *Vide Reclusi.*
- Incorruptio corporum non semper dicenda est miraculosa* 883 d. *Vide Corpora.*
- Indulgentia nimia sæpe nociva est ecclesiæ* 195 c d e f. *Indulgentia erga parvulos* 789 a
- Indulgentia plenaria in articulo mortis concessa B. Julianæ de Busto* 558 e f. *Indulgentiæ Coloniae in festis SS. Augustini, Materni, Evergisli et Leonardi* 822. *Item in translatione S. Ebreghisi* 822 f, 823 a. *Indulgentiæ concessæ iis qui stant decreto Priemonstratensium de S. Gilberti festo* 576 c. *Indulgentiæ concessæ adjutrices manus porrigentibus templo prioratus S. Fromundi* 845 e. *Vide Eleemosynæ.*
- Infernus negantium Christum in India* 567 f
- Infidelium liberi, invitis parentibus, baptizari extra mortis periculum non possunt* 469 c
- Inscriptiones Himyariticæ* 674 ef; *in Arabia collectæ* 666 a b c d; *Dhafari* 676 d; *item Marebenses* 676 d; *inscriptio Aëzianæ* 919 ef, 920 a d; *Tazenæ ibid.* *Inscriptionum Himyariticarum ætas* 920 d. *Inscriptiones Axumi repertæ* 725 a. *Inscriptio Axumitica Æthiopice exarata* 698 a; *inscriptio alia Æthiopica* 698 b. *Inscriptio græca Axumitana* 677 c d. *Inscriptio Ptolemaica* 752 b. *Inscriptiones in templo S. Crescii de Vallecava* 605 e f et seqq.
- Inspiratione divina domo fugit in Montem supra Varesium B. Juliana de Busto* 555 e f
- Interstitia in ordinibus conferendis observantur apud Græcos* 179 d e
- Itineris pientissime instituendi ratio B. Julianæ de Busto* 555 c. *Vide Consignare. Iter diei unius inter Arabas quantum fuerit* 726 b
- Judaismus amplecti frustra cogitur S. Arethas et socii* 762 c
- Judex et notarius anno 941 in Etruria* 601 b, 603 f
- Judicialis sententia lata post testes auditos de immemorabili consuetudine* 225 d e
- ugera Cæsariana, lege Julia præscripta* 588 a
- Jupiter plurimum cultus Cæsareæ in Cappadocia* 14 c, 17 d
- Juramentum per salutem et caput imperatoris, christianis idololatricum non visum* 595 b, 596 f. *Per genium imperatorum non licet* 596 f. *Juramentum sub stola* 855 a. *Juramentum adhibitum ad confirmandas fabulas* 568 e
- Juriconsulti, christianis infesti* 16 b
- Jurisdictio ecclesiastica divisione regnorum non mutatur* 161 a
- K
- K**alendaria liturgica majoris auctoritatis sunt quam martyrologia 66 f. *Kalendaria Russiæ vetustiora paucos sanctos indigenas exhibent* 867 f, 868 a. *Vide Calendaria.*
- Kantar idem quod Kintar* 760 c
- Kintar, sive Kantar, talentum Arabum* 727 c. *Ejus valor* 744 a; *valet scilicet 1000 denariis aureis atque etiam 100 libris auri aut argenti* 760 c. *Vide Talentum, Moneta.*
- Kitab-alaghani, liber Arabicus* 684 a
- Kitab-ennucat-el-Mutriba, liber Arabicus* 693 a
- L
- L**abores domestici, juncti cum oratione, B. Julianæ de Busto in pueritia 554 e f, 557 f
- Lacrimarum donum B. Julianæ de Busto* 555 b
- Laici fratres et sorores. Laicorum fratrum gradus sæculo x primum ortus* 818 a. *Laica soror B. Juliana de Busto* 557 d
- Laici, in episcopos electi, solido anno probandi erant ante consecrationem* 81 c d
- Lampas ante altare S. Martini Vertavensis fundata* 799 f. *Lampades ad sepulcrum B. Joannis Angeli oblatæ a senatu Mediolanensi* 894 e
- Lanceolis aureis in venatione utuntur optimates Homeritæ* 754 c
- Laniones præcipui benefactores conventus Loy-siensis Observantium* 310 d
- Lanx ad ponderandos infirmos in templo* 853 c, 854 d e f
- Lardum frigidum pœnitentiæ causa usurpatum* 856 a
- Lat, dea Arabum* 684 f
- Lavandi amentes usus* 853 d e, 855 d e f. *Lavabantur scilicet sex hebdomadas amentes seu dæmoniaci aqua benedicta* 856 a b
- Lectica aurea utitur Dunaan in bello* 755 f
- Lectus. Vide Humicubatio, Saccus.*
- Lex Julia, qua certi agris statui jubebantur limites* 588 a
- Legati extraordinarii* 16 b. *Legati proconsuli Africæ duo* 631 a
- Legationes imperatoriæ ad Arabas et Æthiopus. Vide Abrahamus, Euphrasius, Julianus, Nonnosus.*
- Leo, animal nocturnum* 573 f. *Leones deservire dicuntur fabuloso S. Macario Romano* 569 c d, 570 b c e f, 571 c
- Libri qua hora redderentur ab eremitis* 571 f. *Liber amentium Rothnaci* 853 f, 854 a. *Liber constitutionum, insigne prioris generalis Servorum B. M. V.* 887 d
- Lignum quod tormentum genus* 15 c. *Super lignum extensi, serrantur martyres* 15 e, 18 b d
- 126a Lilium
- Octobris Tomus X.

- Lilium positum in manibus B. Julianæ de Busto, quum transferenda esset* 559 e
- Litania. Vide Processio.*
- Literæ, characteres, bonæ artes, epistola. Literæ Cuficæ* 686 d. *Literas ignoravit B. Juliana de Busto* 556 d, 557 d. *Literarum studia in monasteriis præsertim Mendicantium promovenda* 303 d e f. *Literis formatis Benedicti papæ III muniti tres pœnitentes pergunt Hierosolymam* 847 f
- Liturgia publica quotidie sæculo vi celebrata in Arabia* 739 d, 740 b. *Item privata in patriarchatu Romano* 740 b
- Loca pia et sancta. Quæ ibi peraguntur ceremoniæ non facile culpandæ* 854 a b c. *Loca sancta Hierosolymitana sæculo iv probe cognita* 572 b c
- Locus in altari ad recipiendas reliquias* 769 f
- Lorica utitur Dunaan, seu Dhu Nowasus, rex Homeritarum* 748 c. *Item ejus milites* 754 b
- Lues memorata a S. Gregorio Turonensi* 799 b c
- Lumen zodiacum aliquando longissime lucens* 741 b c. *Singularia ea de re* ibid.
- Luminaribus multis sæculo ix festum S. Martini celebratum* 816 d
- Luna in sanguinem convertitur martyrio S. Felicis Tubzacensis* 628 a
- Lux mirabilis in carcere S. Crescii* 591 a b. *Luce cælesti radiasse dicitur vultus B. Joannis Angeli* 887 d e. *Vide Cometa, Ignis, Lumen.*
- M
- M.** *S. S. H. D. E. P. L quid his siglis significetur* 605 b
- Magia, Magi. Magiæ crimen frequenter injuste impactum* 342 e f. *Magiæ adscribunt gentiles, quod S. Theodota Pontica et similiter SS. Bonosus et Maximilianus tormenta non sentiunt* 18 a b. *Magos secum duxisse dicitur Alexander imperator* 12 e
- Magi fuere in Arabia* 669 d. *Magi, qui Christo recens nato munera obtulerunt, num reges fuerint, et quando nata hæc sententia* 670 b; *videntur fuisse Arabes* 669 et seq. *Quid senserint veteres scriptores sacri* 669 b d, 670 a
- Mahumetani morem velandi mulieres unde habuerint* 734 a. *Mahumetani veteres plurimi christianos laudant* 709 e, 710 b. *Vide Mahumetes.*
- Mansionum cursualium antiquissimus usus* 750 e; *quam longæ et quam variæ* ibid.
- Manticæ B. Joannis Angeli reliquiarum loco habitæ* 898 e, 905 b. *Vide Sacculi.*
- Manibus licet absciscis, venatur adhuc famulus Vertavensis* 812 d
- Manui adhæret ramus propter diem Dominicam violatam* 770 c f. *Manuum impositione infirmos sanat S. Senochus* 770 d e
- Mare transeundi mirabilis modus* 851 c; *item S. Martini Vertavensis* 799 a. *Maris clausi et aperti tempora* 621 b
- Margaritæ e mari Arabico et Persico educuntur* 726 c
- Martyrium, Martyres. Martyrii et confessionis via ad cælum* 586 c. *Martyrum et confessorum distinctio* 805 c. *Martyres olim diceban-*
- tur etiam viri pii injuste occisi* 656 c d; *seu qui, virtute spectabiles, nefarie occiduntur* 109 f. *Martyres a paganis simpliciter vocabantur mortui* 40 c, 46 a. *Martyres quomodo victores exstiterint* 761 b. *Martyrum sacrificium a Deo gratias obtinet* 748 b. *Martyrum sepulcris basilicæ imponebantur* 46 a. *Martyres quare visitari possent* 17 a. *Martyris Theodotæ Ponticæ cineres pietati fidelium eripiuntur* 14 c. *Martyres monachi* 40 *occisi a Saracenis in Monte Sina* 682 e; *item alii occisi a Blemmyibus in Raithu, eremo pæninsule Sinai ibid*; *alii occisi prope Tecuam in Palestina ibid*; *alii occisi a Saracenis in monte Sina* 682 f, 683 a. *Martyrium expetunt mater et filiolus Negransenses* 738 c, 739 a. *Martyrum Negransensium oratio ante martyrium* 737
- Martyrologia, Calendaria, etc. Æthiopum Senkessar, i. e. synaxarium* 711 d e, 716 f, 717 et seq.; *eorundem Calendarium a Ludolfo editum* 711 e. *Martyrologia Armenorum: Aismavurg sive Lectionarium* 710 a; *Dona-zoiz sive Ordo festorum ibid.*; *Calendarium Armeniacum ibid.* *Martyrologiis Hieronymianis id sæpe inest vitii ut sancti martyres ex una die transferantur in proximam et ex una urbe in aliam* 23 d e. *Martyrologium Cameracense vetus* 577 d. *Martyrologium Florentinum Francisci Bonaccursii* 599 c; *id anno 1486 editum* 576 f. *Calendarium Neapolitanum marmoreum ibid.*; *Menologia aliquot Græca et Slavica* 716 a b c d; *Ephemerides Slavorum effigiatae* 716 c d; *Calendaria aliquot Orientalia* 716 e f, 719 d e; *Typicum S. Sabæ quando scriptum fuerit et a quibus auctum* 715 c; *Menologium Sirleti* 714 c; *Synaxarium Sirmondi seu Claromontanum* 714 e; *Wintoniense Calendarium seu Auctarium Usuardi Altempsianum* 214 c. *Vide Calendaria, Menologia, Synaxaria, Djarrentir.*
- Marzabanus, titulus militaris inter Persarmenos* 690 f
- Matris B. Julianæ de Busto crudelitas in filiam ut eam ad nuptias cogeret* 554 e
- Matrimonium, tyrannis a Fraticellis habitum* 325 b c. *Matrimonii christiani sæculo iv apud Romanos celebritates* 569 e. *Matrimonia sub stola benedicta* 855 a. *Matrimonium quanta constantia fugerit B. Juliana de Busto* 554 e, 555 b. *Matrimonio ex lege juncti patriarchæ Nestorianorum* 744 b c. *Matrimonium ratum, non consummatum, liberum permittit ingressum in religionem* 280 f; *et solvitur per religionis ingressum* 565 a b
- Meditationem passionis Christi aliis commendat B. Juliana de Busto, præiens exemplo* 558 e; *meditationem subjicit orationi* 556 f
- Melodiam canit B. Juliana de Busto moriens* 558 f
- Menæa Græcorum quibus differant a Menologiis* 565 e f. *Menæa nova correctæ nonnihil* 566 a b
- Menologia Græcorum an libris ecclesiasticis accensenda* 565 d e f. *Vide Hagiologia, Martyrologia, Menæa.*
- Menses. Mensis aprilis nomen usurpatum in rebus Alexandrinis* 743 f, 745 c. *Menses Syrorum et aliorum orientalium sæculo vi* 738 b. *Vide Annus, Canun, Hyperberetæus, Thisri.*

Mercatus hebdomadarius Tavestockiensis instituitur ab Henrico I, rege Angliæ 225 d. *Vide Nundinæ.*

Metropolis, Metropolita. Metropolitanum jus in subjectas ecclesias evolvitur 654 c d e. *Metropolis civilis plerumque erat ecclesiastica* 654 f, 655 a b. *Metropoles ecclesiasticæ non facile mutandæ* 124 d. *Metropolitaram Russorum vestitus* 578 c

Migrationes gentium ante Abrahamum 919 b

Milites, martyrem torquere recusantes, ipsi martyrium faciunt 33 f. *Militis christiani fortitudo* 705 f

Milliare medio ævo tertiam partem leucæ gallicæ hodiernæ efficiebat 144 d e. *Milliare Arabicum* 676 b

Minor Conventualis adversarius S. Capistrani, divinitus punitus, sancti ope sanatur 482 f, 483 a. *Vide Conventuales, Observantes.*

Miracula singularibus probationibus indigent 851 d. *Miracula eadem variis sanctis attribuantur* 222 d. *Miracula dum fiunt, pulsantur campanæ* 853 a. *Miracula B. Joannis Angeli* 906 et 907; *eorum fama beato huic viro fugam suadet* 890 f. *Miracula, in Passione SS. Tarachi, Probi et Andronici facta, tabulis publicis consignata* 17 b. *Miraculorum liber B. Julianæ de Busto* 561 b

Missa pontificalis describitur 101 b-f, 102 a b, 103 f. *Missæ sacrificium in cælis absolvi videt S. Venantius abbas* 4 a b. *Missa celebrata ad S. Senochi sepulcrum trigesimo die ab obitu* 771 a. *Missa celebrata ante depositionem reliquiarum in altari* 771 d

Mithræ cultus idem ac solis 744 a

Mitra et alia insignia episcopalia concessa abbati Tavestockiensi 225 f, 226 a

Moallakat (Carmina) 683 f

Modestia B. Julianæ de Busto 556 c, 557 e f

Monastica vita, Monasteria, Monachi. Monastica professio publicæ poenitentiae loco 176 e f. *Monasterio puella a patre devota* 840 b. *Monasteria ingredientiæ pecunias dant* 815 b c. *Monasticam vitam exercet S. Zonæus qui et Pantaleon, inclusus in turri Sabæ in Æthiopia* 748 a. *Habitus religionis non datur incarcerationis* 280 d. *Monasteriorum fundator retinet sæculo ix eorum possessionem* 607 b c. *Monasterii Benedictini legitimus numerus monachi duodecim* 836 b. *Monastici ordinis initia in Hispania* 30 d. *Monasteria exstiterere ante finem persecutionum* 679 b c. *Quæ primis temporibus monasteriorum forma in Galliis esset* 766 d. *Monasteria quandoque infra brevissimum tempus ædificata, quia lignea* 311 f, 312 a. *Monasteriorum traditio aliis monasteriis, ruinæ causa* 833 f. *Monasteria quam facile olim darent et reciperent principes* 827 e. *Monasteria ab imperatoribus concessa laicis* 603 d. *Monasteria a laicis occupata* 75 b. *Monasterium aliquando cathedralis ecclesia* 659 d. *Quæ monasteria dicta Maximæ Lauræ* 688 a b. *Monasteria Italiæ sæculo ix frequentissimam habebant monachorum turbam* 828 d; *eodem sæculo ix multum passa a Saracenis* 828 a b c d. *Monasteria Arabiæ Deir-Hali* 679 b; *Deir-ejjub* 679 b; *Deir-Hind* 679 b. *Palæstinæ: Pharan* 680 d; *Salibæ seu Crucis in Chaldæa* 688 f; *monasterium Hiræ fundatum ab Ebedjesu* 688 f; *Babylone ad Euphratem* 689 b. *Monasterium*

duplex virile et femineum Durenî 800 a b. *Monasterium duplex Ensione et Vertavi* 814 e. *Monasterium Kievo-Cryptense seminarium præsulum* 874 e. *Monasterium martyrii in Palæstina* 681 c d. *Monasteria monialium Negrancæ in Arabia* 730 b c. *Monasterium suburbanum Papiæ S. Petri in Cælo cæmeteriale* 3 c. *Monasterium et ecclesia S. Salvatoris, prope Polociam, valde celebre* 866 c. *Monasteria S. Sergii Rosaphæ seu Sergiopoli in Syria Deserta* 726 b. *Monasterium abbatis Theoctisti in Palæstina* 682 a. *Monasterium Zucin prope Amidam* 687 c. *Monachi nomen non convenit Mendicantibus* 336 b. *Monachum fieri aut clericum idem olim erat aut fere idem* 766 c d. *Monachus videtur supplēvisse locum quatuor minorum ordinum et subdiacōnatus ibid.* *Monachorum græcorum tres classes* 179 c. *Triplex vitæ genus viguit in monasterio Cryptensi sæculo xii* 867 b. *Monachi ad succurrendum, seu in fine vitæ habitum sumentes* 76 a, 257 e, 259 b. *Monachi nomen proprium novum plerumque assumunt* 168 c, 171 d e. *Monachorum numerus passim magnus sæculo vi* 803 e, 804 f. *Veruntamen singula monasteria in Galliis primis temporibus paucos passim capiebant monachos* 766 e. *Monachi Benedictini resident in aliis monasteriis* 860 b c. *Monachi magno schemate condecorati facultatem habebant utendi bonis* 872 b. *S. Senochi monacho pecuniam ministrat fidelium pietas* 770 a. *Monachi soli apud Græcos ad episcopatum promoventur* 179 b c. *Monachi sub abbate suo sacrum ministerium rite exercent* 67 a b. *Monachi Syros multos, Persas ac Arabas ad fidem convertunt* 688 e. *Monachi immixti exercitui S. Elesbæ* 756 a. *Monachi militaribus armis se defendunt adversus Saracenos* 838 a. *Monachorum cibi quotidiani quantitas* 760 b. *De monachorum dormitione singularia* 896 f. *Monachorum Kievocryptensium vivendi ratio* 867 d. *Monachorum multitudo quanto olim in Ægypto* 743 f, 746 a. *Monachi multi inter Arabas christianos* 723 a, 728 a, 730 b. *Monachus fit S. Elesbaas ex grato in Deum animo propter victoriam* 758 c. *Ejus victus et supellex ibid.* 760 c. *Monachis, transire ad alium ordinem volentibus, licentiam olim denegare non poterant prelati* 256 e f. *Monachi plerumque primi ab impiis appetuntur* 641 e f. *Famuli Fiscannenses propriam habebant paræciam* 846 c. *Vide Congregatio, Coquus, Dominicalia bona, Religiosi, Servi, Testamentum, Velamen.* *Monetæ valor initio sæculi xiii* 209 d. *Moneta Hebræorum, Ægyptiorum et Arabum ante Mahumetem* 752 a b. *Monetæ Pippini II cusæ Metuli et Pictavis* 801 e. *Vide Denarii, Dinar, Kintar, Talentum, Aurei, Nomismata, Helcas seu Holcas, Decimale systema, Nabatæi, Palmyreni, Meseni, Atrateni, Ægyptii.*

Monogramma Christi. Vide Chrisimon.

Monophysitarum hæresis num in Homeritidem penetravit 713 d e f. *Monophysitarum pseudo-martyr Macarius, Kawensis episcopus* 581 c

Mordet femur regis Dunaan seu Dhu Nowasi puer, mox martyr futurus 739 e, 740 c

Mors, Mortui. Mortui ut se præparet B. Joannes Angelus 892 e. *Mors pientissima B. Julianæ de Busto* 558 f. *Mors dira Evagrii impenitentis*

tentis monachi 874 d, 877 e. Mortuus respondet Missæ 4 a b
 Mortuorum extra civitates sepultura 61 d. Vide Defuncti, Sepultura.
 Mortificationis studium et adhortationes B. Julianæ de Busto 558 c d
 Mudjam-al-buldan, liber Arabicus 919 f
 Mulier, tentans S. Martinum Massicum, punitur 832 a
 Musices cura inter Servos Florentinos B. M. V. 889 e
 Myrrha in Arabia gignitur 662 b d, 663 d

N

Narthex, ecclesiæ vestibulum 751 a. Ibi regias vestes deponit S. Elesbaas et plebejas assumit 747 e, 751 b
 Natalis navigationis seu anniversaria festivitas 621 b
 Naves, Navigatio. Navibus singulis olim viæ centum milites transvehi poterant 357 a.
 Naves Indicæ, funibus non ferro compactæ 747 a, 750 b. Naves Turcicæ 369 f. Navigatio in mari Rubro 749 c. Navigationis natalis. Vide Natalis.
 Negotiatio trans mare Rubrum ab antiquissimis temporibus 664 c, 753 c. Negotiatio in mari Rubro usque ad Mahumetem 749 b
 Neptis intelligitur de quacunque consanguinea 220 b
 Nervus, ab equuleo diversus, quod tormenti genus 18 b d
 Nestoriani nonnulli inter Homeritas 728 b, 730 c; Nestoriani Persidis 689 c f, 690. Nestorianorum Catholici sive patriarchæ 671 c d
 Nomina propria hominum, gentilitia, Nomen Jesu, Nomina geographica. Nomina idololatrica olim servata a christianis 594 c. Nomen Serapionis gentile positum in baptismo 589 a.
 Nomina animalium imposita christianis 589 a, 594 e. Nomina etiam christiana mutata in baptismo 594 b c d e. Nomina apostolorum et martyrum amant christiani 594 e. Nomina quare in baptismo mutarentur 594 e. Nomina servorum, qui manumittebantur item mutata ibid. Nomen Julianæ assumit, vetere posito, B. Juliana de Busto, propter similitudinem cum S. Juliana Alexandrina 556 a b. Nominibus miræ formæ non deneganda fides 24 e f.
 Nomina propria Germanica, ex duobus vocabulis consistentia, non sunt proprie composita 823 f. Gentilitia nomina medio ævo plerumque incognita 234 e. Nominis Jesu pictura et sculptura artificibus proficua 320 e. Festum SS. Nominis Mariæ ab Innocentio XI institutum 272 e. Nominum geographicorum mutationum exempla 860 e.
 Numismata seu denarii aurei Constantinopolitani 752 a. Vide Moneta, Numismata.
 Nona hora quid fieret ab eremitis 571 f
 Notarius et iudex anno 941 in Etruria 601 b, 603 f. Notarius archiepiscopalis causarum criminalium 897 f, 898 a. Notarii publici predicationes S. Joannis Capistrani scripto consignant 287 f
 Notitia Imperii quando scripta 765 e
 Novitii inter Servos B. M. V. sedecim annos non nati 905 f. Novitiorum magister B. Joannes Angelus 901 c. Novitiatus Florentini Servorum B. M. V. instauratio 904 e f;

quantopere is floreret B. Joanne Angelo magistro 889 e f, 890 a
 Nudis pedibus obvius fit Jonathas, princeps Carinulanus, reliquiis S. Martini Massici 834 b.
 Episcopi et magnates similiter parant reliquiarum translationem 837 c
 Numerorum ludicra comparatio 817 a. Numeri superpositi; numerorum multiplicatio etc. 843 d e. Numerus concurrentis populi sæpe a scriptoribus exaggeratur 286 e f, 287 e
 Numismata in S. Crescii sepulcro 610 c. An ex his similibus numismatibus cognosci queat quo tempore martyres obiverint ibid.
 Nundinæ S. Fremundi apud Dunstable 849 a.
 Nundinæ Tavestockiensis in festo patroni S. Rumoni, concessæ ab Henrico I, Angliæ rege, olim celeberrimæ 225 d
 Nuces, cupedia puerilia in Arabia 739 d

O

Obedientia miracula operatur 452 e, 495 a b.
 Obedientia B. Julianæ de Busto 557 e f. Aliis suadet 558 c. Obedientia B. Julianæ de Busto parentibus iis in rebus, quas jure jubere poterant, non in aliis 554 e f.
 Obedientiæ commendatio B. Joannis Angeli 904 c
 Oblatio puerorum, monasterio aut ecclesiæ facta, vim aliquam obtinebat 651 c-f, 652, 653 a b e
 Observantium reformatio initio humilis 291 f, 453 e f, 455 d e. In concilio Constantiensi approbatur 292 b-e, 506 e f. A Minoribus Conventualibus impetitur et a S. Joanne Capistrano defenditur 294 e f, 295, 445 c d e, 509 c. Celebratur capitulum generale 298 a b. Accipit vicarios generales, per electionem creandos 299 d e f, 300, 301 a b c, 507 f. Sub obedientia Conventualium reducenda 314 b-f, 315, 316, 317. Observantium reformatio laudata 316 c. Numerus Observantium sub S. Capistrano 316 f. Nomina Conventuum, ab eodem fundatorum 308 e f, 343 d e. Belli sacri ductores 573 d. Quadragesimæ observandæ 446 d. Constitutiones conscribit S. Capistranus 507 b c d e, 508 b c. Pius Pp. II Observantibus bullam Eugenianam restituit 513 d
 Observantium Servorum B. M. V. origo 887 f. Ejus progressus 888 a b c, 889 d
 Observantia Corvariensis Servorum B. M. V. 891 d e f, 892 a b
 Odor ex aperto S. Martini Massico sepulcro 834 a f
 Odoriferum dicitur corpus B. Joannis Angeli 895 c
 OEconomi munus in monasterio Cryptensi 867 c
 Officii S. Syrachæ lectiones institutæ a decano S. Petri Treccensis 105 d
 Olcadis arabicæ valor 761 f, 762 e f. Vide Helcas.
 Oleo ferventi immergitur S. Theodota 19 d. Olei offerendi ritus 854 d e f. Redemptionis forma ibid. Oleo benedicto miracula patrat S. Senochus 770 f
 Oleribus crudis vescitur S. Elesbaas, monachus factus 758 c

Ὁμοιοσις vox olim *fideli et pia intelligentia* accipi poterat 53 e
Ὁμοιοσις sancti 88 c d. Vide *Serpentes*.
Orationis utilitas ad perfectionem 556 f. *Orationes quas recitaret B. Juliana de Busto* 556 d. *Oratio Dominica* 556 d e
Ordinarium canonicorum regularium S. Laudi Rothomagensis 844 e
Ordo decurionum Tubuzæ 624 e
Ordo hierarchicus persecutionis tempore aliquando intervertitur 655 d e
Ordines minores et majores in ecclesia latina et græca 172 f
Ordinem regularem ingredi libere licet post matrimonium, non consummatum 280 f. *Quæ eum maxime conservant* 507 e. Vide *Monachi*.
Ordo Teutonicus bellum gerit cum regno Poloniæ 347 f
Orpheum colit Alexander imperator 41 e
Osculandi mos quam late olim pateret 770 b, 771 e. *Osculorum usus inter valedicendum* 571 c
Ova non manducat B. Juliana de Busto, quando jejunat 556 f
Ozza, dea Arabum 684 f

P

Pacta confirmata reliquiis, evangeliorum libro et altari 224 f, 225 a b
Pagi non semper nomen suum obtinent a capite seu præcipuo loco 797 b
Palamitarum origo 40 b
Palla seu Pallium super reliquias, sacerdotale, commune. Palla seu Pallium, super sepulcrum positum, an semper cultus ecclesiastici signum 767 e, 771 a b f. *Pallium super reliquias S. Martini Massici, initio sæculi XII translatus* 840 d. *Pallium, olim honor sacerdotalis officii potius quam metropolitice dignitatis* 69 f, 70 a. *Pallio expanso mare transvectus esse dicitur S. Benedictus Quinciæensis* 453 d
Panem et aquam ab angelo in carcere recipit S. Theodota Pontica 13 f. *Panis subcinericius frigidus aut triduanus in jejunio usurpatus* 856 a
Pannus tunicæ B. Julianæ de Busto infirmis applicitus 560 e
Papa habet jus mutandi regulam quorumcumque ordinum 304 c. *Papa concedit absolutionem casuum, episcopis reservatorum* 282 e f. *Papa de omnibus calamitatibus debet Deo rationem reddere* 353 b
Paradisus terrester ubi olim esse videretur 572 b; *a nemine potest intrari* 569 b c. *Inde non longe habitasse dicitur fabulosus S. Macarius Romanus* 569 et seqq. *Ejus custodes* 573 f
Parasanga Arabica 676 b. *Ejus valor* ibid.
Parentibus gaudendum est, quando liberi se religioni devovent 255 b
Parliamentum anglicum. In eo admittitur abbas Tavestockiensis 226 a
Parochus, Parochia, Parochiani. Parochus simul et canonicus debet, relicto capitulo etiam cathedrali, residere in parochia 239 a d. *Paræciam propriam habebant famuli et commensales Fiscannenses* 846 c. *Parochi circa sartatecta templi officia* 914 b. *Parochiano-Octobris Tomus X.*

rum circa sartatecta templi officia 914 b
Parturientibus salutaris est B. Joannis Angeli tunica 896 f, 897 a b c d
Paschalis solemnitas quandoque in varios dies apud varias gentes incidebat 79 f, 80 a, 628
Passio Christi Domini incitamento est B. Catharinæ de Palantia ad severe vivendum 555 a. *Ejus memoria adhibita ad avertendas tentationes* 557 f. *Aliis suadetur eadem memoria* 558 c
Passio S. Felicis, episcopi Tubzacensis, quanta varietate studiose mutata fuerit 618 et seqq. Vide *Acta*.
Patericon Kievocryptense et Scetense. Patericon Cryptense quid sit 872 c. *Paterici editiones variæ* 876 et seqq. *Paterici Cryptensis auctor* 872 c f, 873; *origo, incrementa, partes* 874 et seqq. *Interpolationes* 875 c. *Variæ recensiones* 875 d et seqq. *Conflatum fuit sæculo xv* 875 a. *Partitio primæva* 874 b c. *Auctores supposititii* 872 c. *Editionum Paterici nævi communes* 877 a; *editiones criticæ necessitas* 877 b c. *Editio vulgata et princeps* 876 e. *Paterico anno 1661 ultimam formam indidit Gisel* 874 b. *Additamenta in Paterico Cryptensi posterius facta* 875 a. *Paterici codex Cassianianus* 871 e. *Paterici Kioviensis quisnam fuerit auctor* 874 b c. *Paterici Scetensis lectio quantum utilis* 866 f
Patrum dicta, etiam collecta inter Servos B. M. V. 904 b c
Patris B. Julianæ de Busto crudelitas in filiam 554 e. *Patria potestas paulatim legibus limitata* 652 b c d; *multo minor apud Germanicas nationes* 652 d e
Patriarchalis vestitus in Ephemeridibus Græcomoscis 578 c
Patroni, Patronatus. Patronorum ecclesiarum officia 914 b. *Patronatum templi nanciscitur Cosmus III, dux Etruriæ, id restaurando* 605 d e. *Patronorum seu sanctorum titularium monasteriorum mutatio* 154 b c, 225 b c d
Pauperum Christi Ordo. Vide Jesuati.
Paupertatem vovebant monachi Kievocryptenses 871 f. *Paupertatis amor B. Julianæ de Busto* 557 e. *Prodigium in monacho bona fide proprietario* 815 b c. Vide *Religiosi, Monachi*.
Pax. Pacem sibi mutuo apprecantur ante martyrium martyres Negranenses 737 b
Paximatia, seu panes bis cocti, sex uncis pendebant 760 b. *Paximatia sicca manducat S. Elesbaas monachus factus* 758 c, 760 b
Peccata populi videt Macarius, episcopus Ægyptius, tamquam oleum aquæ supernatare 581 a b
Pecuniæ valor sæculo xv 278 c. *Pecuniam, a S. Elesbaa oblatam, recusat S. Zonænus, qui et Pantaleon, abbas in Æthiopia* 748 b. *Pecunia canonizationi S. Capistrani destinata, impenditur bello Turcico* 410 a
Pelliceis peris inclusæ reliquiæ 845 b
Pensio ecclesiastica beneficio imposita 647 d e
Pentecostalium processionum origo et ritus 861 d e f, 862
Peregrina cognitio dicitur sæculo III religio christiana 13 b, 16 d
Peregrinationes. Peregrinationes Hierosolymitanæ quam crebræ sæculo IV 572 b. *Peregrinatio Romana quam frequens olim* 804 e. 1266 Eam

- Eam faciliorem facit S. Martinus Vertavensis, struendo vias per Alpes* *ibid.*, 810 e. *Romana peregrinatio episcopis Siculis in singula quinquennia præscripta* 70 f. *Peregrinatio sæculo ix ad loca sacra instituta cum literis formatis, et corpore catenis ferreis onusto* 847 f. *Peregrinationes circa Pentecostalia festa passim usitatae* 857 b. *Earum origo, ritus, propagatio* 861 d e f, 862. *Peregrinantes ad loca pia offerunt formas ceræ seu ellychnia convoluta et pileis affixas gestant signa seu plumbeas imagines aut ex aurichalco* 840 c f, 890 a. *Quæ in locis sacris veteri instituto fiunt ceremoniæ, non facile culpandæ* 854 a b c. *Peregrinantibus pauperculis ad Montem supra Varesium aquam ministrat B. Juliana de Busto* 556 c. *Pericula castitatis ut fugit B. Juliana de Busto* 555 a b.
- Perpetui a Probi ævo dicti imperatores; is titulus irrisus; ejus fata* 630 e.
- Persecutores. Persecutio. Persecutores christianorum quibus stimulis agerent* 12 b; *libertatem loquendi martyrum tolerarunt quidem iudices, non tamen ipsi tyranni* 736 b. *Persecutores sanctorum puniuntur* 121 b. *Persecutio christianorum in Arabia sæculo vi* 694 e, 695 d et seqq. *Inter sævissimas fuit* 699 e. *Persecutio Diocletiani maxime in Africa* 620, 627. *Persecutio Isdegerdis* 680 e.
- Pestis Florentiæ* 889 f. *Peste Mediolanensi impeditur inquisitio in miracula B. Joannis Angeli* 898 b.
- Phialæ ossibus martyrum plenæ* 604 a.
- Picturam optime callebat Alypius monachus Cryptensis* 874 f.
- Pietas B. Julianæ de Busto in pueritia* 554 e.
- Piscibus quibusdam interdicti jejunantes* 856 b.
- Pleiades quomodo dictæ* 741 a b.
- Plebani dicti præpositi canonicorum S. Crescii de Vallecava* 605 c d. *Eligunt canonicos sine voluntate episcopi* *ibid.*
- Plumbum, Plumbi usus, Plumbatæ, Plumbeæ imagines. Plumbi molem humi abscondunt Vertavenses, accedentibus Normannis* 814 c d. *Plumbo catenæ in mare mersæ dicuntur* 754 a. *Plumbo non solum diplomata, sed res quæcumque signabantur* 197 e. *Plumbatis cæsi SS. Bonosus et Maximilianus* 18 a b. *Plumbeas imagines, pileis affixas, gestant viri a locis piis reduces* 840 f.
- Pluviæ obtinendæ causa aditur fons S. Fromundi* 845 f. *Pluvia patrocínio S. Severini impetrata* 62 f, 63 a. *Vide Aeris serenitas.*
- Podagra stanno portentose sanata* 211 c, 213 f.
- Pœnitentia, Pœnitens. Pœnitentia avaro monacho imposita ex regula S. Theodoræ Studitæ* 872 a. *Pœnitens, catenis ferreis ligatus, circuit loca pia* 847 f.
- Ponderandi frumenti, ceræ, etc. usus, tanti ponderis quanti infirmus* 853 c. *Redemptionis forma* 854 d e f. *Hujus rei ritus* *ibid.*
- Popinæ despectæ ab Alexandro imperatore* 41 e.
- Pontes ex misericordia construit S. Senochus* 770 f, 771 a f.
- Portus viginti stadiis a civitate distans* 749 c.
- Potestas vindicativa ad jurisdictionem fori externi pertinet* 338 b.
- Prædam bellicam pretiosam Deo offert S. Elesbaas* 755 d.
- Prædicator, Prædicatio. Prædicatoris evangelici indoles* 256 c d. *Prædicatores numquam debent publice exponere vitia cleri* 514 f. *Prædicatione S. Capistrani multi academici Lipsienses ad ordinem Observantium alliciuntur* 407 b.
- Præfatio Missæ in ecclesia græca* 197 f.
- Præfectus prætorio leges imperatorias edicto notas facit provincialibus* 631 b. *Summa ejus jurisdictio* *ibid.* *Ex Africa quare ad eum mittatur S. Felix Tubzacensis* *ibid.* *Solet comitari imperatores* 631 c.
- Prælati regulares, quales esse debeant* 305 c.
- Præpositi seu priores dati monasteriis, quæ alii monasterio subjecta erant* 834 d.
- Præsentatio B. Mariæ antiquissima apud græcos festivitas* 637 e f.
- Præsepe Domini sæculo iv Hierosolymis veneratum* 566 e, 572 b c.
- Principum discordiæ favent hostibus christianorum* 531 a.
- Prioris munus inter Servos B. M. V. annale aut biennale* 889 a.
- Processionum antiquitas* 61 b, 751 a; *earumdem frequentia et celebritas Constantinopoli* *ibid.* *Processio et vigiliæ ante synaxim extraordinariam indictæ a Timotheo, patriarcha Alexandrino* 743 f, 746 a. *Processionem instituit S. Elesbaas ante expeditionem bellicam* 747 b. *Processionibus publicis intersunt omnes Servi B. M. V.* 905 c. *Processiones bannales causæ peregrinationum Pentecostaliū* 861 e f, 862. *Vide Pentecostales processiones.*
- Processio Spiritus Sancti. Vide Spiritus Sanctus.*
- Proconsules extraordinarii* 16 c.
- Promissiones factæ S. Omnioni ut fidem abdicet* 595 c d.
- Propagatio. Vide Fides.*
- Prophetia S. Arethæ de fati religionis christianæ apud Negransenses ut impleta* 737 c. *Divinitus intelligit S. Martinus Vertavensis proximam Herbadillæ ruinam* 803 b.
- Prop præfecto solet esse in Africa* 631 c.
- Prosa de S. Martino Vertavensi* 802 d e.
- Protectio capituli S. Petri Romani alii monasterio concessa, imposito annuo tributo* 607 c. *Protectio monasterii pontificia. Vide Exemptio.*
- Psalmi xv graduum cantati Tavestockii pro quiete Livingi abbatis, dein episcopi et benefactoris* 224 b.
- † Pueri Jesu festum* 4 c.
- Pueri Negransenses christiani* 1297 *addicuntur servituti a Dunaan seu Dhu Nowaso Judæo* 739 f. *Pueri quinquennis admiranda constantia coram Dhu Nowaso, rege judæo Heranta* 707 et seq., 718 a b. *Hic puer, volens cum matre martyr fieri, frustra blanditiis tentatur a Dunaan* 738 c, 739 d. *Se projicit in ignem* 739 e. *Dicitur inde evasisse* 740 c.
- Pugillares prodigiosos ulnis gestans reperitur in carcere S. Theodota Pontica* 13 f.
- Pulli gallinacei oblati in honorem S. Hermetis* 853 e.
- Puteus*

Puteus S. Amonis; et quare hic cum puteo pingi
soleat 909 d
Pygmæi in India 573 e

Q

Quadragesimale jejunium ante Pascha et
S. Martini. *Quam sancta lex de quadrage-*
sima ante Pascha 770 c. *Id jejunium aliaque*
pane et aqua sustinet B. Juliana de Busto
555 b, 556 f, 557 a. *Quadragesima S. Martini*
quam longa esset 770 c, 771 e.
Quilate derivatum ex Kirat Arabum 760 c
Quintal, Quintale, etc. derivatum ex Kintar
Arabum 760 c
Quotatio, accurata indicatio libri per capita et
articulos 514 d, 516 b

R

Ratl, libra veterum Arabum 760 c
Rebellio difficile per concessionem compescitur
339 d e
Reclusi ecclesiæ Russicæ illustriores 867 b
Reclusi cibum per foramen accipiebant ibid.
Reclusi Kiovienses sepeliebantur in eadem
crypta in qua vixerant 867 c. *Vide Inclusi.*
Redemptionem olim aliquam imitata plurima
donaria 854 d e f
† *Redemptoris imago et festum* 4 d
Reformationes ordinum religiosorum per scis-
suras quot incommotis obnoxie 888 b
Regina Saba, vel Austri 693 d
Regulæ monasticæ quantæ sint auctoritatis 502
c d. *Regula S. Augustini* 537 c. *Regula S. Be-*
nedicti an a S. Martino Vertavensi usurpata
798 a b. *Regula, priorum patrum decretis*
instituta, usurpata Vertavi 798 b; *regularis*
discipline conservandæ subsidia 399 e
Religionis novæ condendæ an attentatio sit, ubi
plures simul ad pie vivendum conveniunt
557 b c. *Religiosam vitam, mutato habitu,*
profitetur mulier et sua bona retinet 858 a
Reliquiæ sanctorum morbos sanant 659 c. *Re-*
liquiæ ad firmanda pacta adhibitæ, v. g.
S. Rumoni 224 f, 225 a. *Loculus in altari ad*
recipiendas reliquias 769 f. *Capsula reliquia-*
rum ibid. *Reliquiæ S. Hermetis immersæ*
balneo, amentibus parato 853 e. *Reliquiarum*
thecæ quare gena, ore, manu et baculis tan-
gantur 855 b c. *Reliquiarum circumlatio*
propter conquirendas eleemosynas 845 e. *Re-*
pendi sub feretra sanctorum mos 852 e, 853
b, 855 b c. *Sacras reliquias contemnens a*
Deo punitur 792 b. *Reliquiæ ex aliis regio-*
nibus Romam accersitæ 822 d. *Reliquiæ*
S. Martini Vertavensis deportantur, acce-
dentibus Normannis 814 c d e f. *Reliquiæ*
SS. Crescii et sociorum resectæ et multa so-
lemnitate translate 583 et seqq., 608 et
seq. *Reliquiæ Crucis Dominicæ, S. Longini*
et S. Magdalene Vladimiriæ Polocia adfe-
runtur 879 a b. *Reliquiarum B. Gilberti, ab-*
batis Novemfontium, mirabilis inventio 576 b.
Reliquiæ pelliceis peris inclusæ 845 b. *Reli-*
quiarum capse, ornatæ gestis S. Evergisli,
imponuntur reliquiæ S. Paulini 821 f, 822 a.
Reliquiaria theca, insigne ornamentum impe-
ratorum CP. 183 f, 187 c. *Reliquiaria theca*
B. Joannis Angeli 895 a d. *Reliquiaria theca*
B. Julianæ de Busto, crystallis aliisque orna-
mentis decorata 560 a b. *Reliquiarum nanci-*
scendarum avidissimus S. Bruno, Coloniensis

episcopus 821 a b. *Reliquiarum sacrarum abla-*
tiones frequentes 266 a b, 267 e. *Reliquias*
S. Martini Massici furari et vendere cogitat
monachus 838 a b. *Reliquias S. Martini Mas-*
sici furaturi orant cum ut se transferri pa-
tiantur 827 a b. *Reliquiarum visitatio legitima*
857 b. *Reliquiæ sanctorum auctoritate Ro-*
mani pontificis recognoscendæ 229 e f, 234 a.
Reliquiæ unius sancti habitæ pro alterius
819. *Reliquiarum nundinationes* 111 e. *Vide*
Cineres, Corpus, Eleemosynæ, Manticæ,
Nudi pedes, Pallium, Pelliceæ peræ, Phia-
læ, Saccus, Sepulcrum, Tormenta, Transla-
tio, Tunica.

Resurrectionis locus Hierosolymis sæculo iv
veneratus 566 e

Ritum cum fidei dogmatibus miscent Russi 880
f, 881 a

Rogationum dies cum jejunio celebrantur 78 f

Romilia tribus 588 b

Rosæ hiemales in castitatis testimonium 887 b

Rustico ex genere nata B. Juliana de Busto in-
truditur a genealogis in nobilem familiam
Bognoniorum 554 d

S

Saccis de corio inclusæ reliquiæ 845 b

Sacco, foliis aridis farto, utitur pro lecto B. Ju-
liana de Busto, *etiam in ultimo morbo* 558 f

Sacculi. Vide Manticæ.

Sacerdotibus prohibendum, ne etiam in bello
justo hostes percutiant aut ad percutiendum
arma ministrent 370 b. *Sacerdotes multi*
martyrio coronantur inter Homeritas 701 f

Sacramentarium Florentinum sæculi x aut xi
589 c. *Sacramentarium Gregorianum Godel-*
gaudi, decani S. Remigii Remensis 150 b c

Sacrificiorum instrumenta reperta in loco mar-
tyrii S. Crescii 603 a

Sacrilegii in B. Julianam de Busto vestigium
560 f

Sagittæ. Vide Lanceolæ.

Sahhlahh, liber Arabicus 676 d

Sail el Arim. Vide Diluvium.

Sal benedictum datum amentibus seu dæmo-
niacis 856 a b

Salica lex omnem hereditatem foeminis non
adimebat 130 b c

Salus, cognomen multis sanctis Russis com-
mune, stultum voluntarium significat 6 e,
918 b c d f

Salus et caput imperatoris in juramentis, etiam
a christianis, invocata 595 b, 596 f. *Salus*
proximi præferenda est otio sanctæ solitudi-
nis 784 d e

Salutatio Angelica frequentata a B. Juliana de
Busto 556 d e. *Ubi desineret* 556 e. *Ejus*
usus aliis suasus 558 a

Sancti inter se de juribus suis quandoque acri-
ter contendunt 160 e. *In sanctos injurii pu-*
niuntur 263 f, 264 a. *Sanctis annumerantur*
decem episcopi Comenses, qui schismatis
Trium Capitulorum fuere participes 106 c f.
Sancti homonymi ad eandem dies relati Tre-
viris 615 b c. *Sanctos cognomines sociandi mos*
in ecclesia Russiaca usitatus 864 a, 879 d.
Sancti, qui in eadem aliqua regione coluntur,
facile dicti consanguinei 106 a. *Sancti unius*
corpus habitum pro alterius 819. *Sancti unius*
gesta afficta alteri 810 e, 813 c d. *Sancti*
græci

- græci loco suo movendi non sunt a latinis* 565 a b. *Sanctorum memoria et cultus lapsu temporis quandoque obliterantur* 115 d. *Vide Acta sanctorum, Cultus, Reliquiæ.*
- Sanctimoniales clausuræ legibus non obligatæ sæculo xii* 835 b, 840 b
- Sandalia reperta in sepulcro, episcoporum ibidem conditorum signa* 913 a f. *Sandalia et alia insignia episcopalia concessa abbati Tavestockiensi* 225 f, 226 a
- Sanguis Eucharisticus adhibitus, atramenti loco, in subscriptionibus damnationis Photii* 195 c, 199 b c
- Sanguine martyrum sese unguunt christiani* 707 c. *Sanguine S. Arethæ mulier ungit filium* 738 b. *Sanguine S. Crescii cyathus tinctus* 604 a. *Sanguinis ejusdem S. Crescii et sociorum signa manent in pavimento* 596 e. *Sanguis humanus adhibitus in iciendo fœdere* 47 a. *Sanguinis immolatitii rara aspersio* 47 a
- Sartatecta templi quibus incumbant* 914 b
- Scalpris abraduntur martyres* 16 e
- Scaptia tribus quando creata* 588 a
- Schema parvum et magnum nonnisi tonsuratis concedebatur* 872 b
- Schisma Trium Capitulorum in diœcesi Comensi* 106 c f, 107 et 108. *Schisma episcoporum non illico subditos efficit schismaticos* 690 a b. *Schismatici quandoque salutariter sacramenta administrant* 166 b c d
- Schola, Scholares. Schola palatina sub Carolo Calvo* 207 f, 208 a, 210 d, 212 e. *Scholares benedictione sanctorum proficiunt in litteris* 211 f, 212 a, 213 f
- Schœnus, mensura veterum* 662 d
- Scriba in judicio S. Felicis, Tubzacensis episcopi et martyris, recitat edictum Diocletiani* 628 d
- Scriptionis acerbitas quandoque excusabilis* 341 d e f
- Scripturæ sacræ loca sæpius in passione sua adhibet S. Theodota* 11 c d. *Scripturæ sacræ exemplaria ignibus consumi jubet Diocletianus* 626 a d
- Scyphus unus vini diebus jejunii* 856 a
- Seminariorum clericalium imago, adumbrata in concilio Toletano ii* 653 c
- Senes in testes vocantur antiquæ possessionis* 252 c d
- Senkessar, id est synaxarium* 693 b c. *Vide Martyrologia.*
- Sententia capitalis, ficta, vere damnabilis* 276 d e f
- Septem stellarum borealis constellatio* 739 f, 741 a b
- Sepulcrum, Sepultura, etc. Sepulcrum Domini veneratum sæculo iv* 571 d. *Sepulti reges et sacerdotes in ecclesia magna Azumi* 747 e, 751 b. *Sepulti primi Tullenses episcopi in ædícula S. Petri suburbana* 909 d. *Sepultura mortuis denegata in basilica, quod ibi SS. Crescius et socii sepulti fuissent* 601 d, 608 d. *Sepulturæ extra civitatem* 145 a. *Sepeliendi mos intra civitates sæculo vii nondum invaluerat* 107 c. *Sepeliendi mos christianus sæculo iii Nicææ in Bithynia* 16 a. *Ritus peculiaris in sepeliendis monachis Cryptensibus olim servatus* 872 d. *Sepulturam Cryptensium monachorum in tabula delineatam exhibuit Herbinus* 872 d. *Sepulcra trisoma et bisoma Tulli* 914 d. *Sepulcris quam pretiosæ res aliquando claudantur* 610 a b. *Sepultura martyrum quantis sumptibus procurata* 597 b. *Sepulcro inferri non potest B. Joannes Angelus* 902 a, 903 a-e, 904 a b, 905 c d. *Sepulcro plumbeo sæculo ix clauditur S. Fremundi corpus* 848 d. *Sepulcrum S. Florentini fulcris levatum: reptatur sub id aliaque singularia fiunt venerationis causa* 852 c d e f. *Inter sepulcrum S. Martini Vertavensis et aram mittitur cæca ut visum recuperet* 816 e. *Sepulcrum sanctorum vacuum instar reliquiarum habitum* 86 b. *Sepulcra lapidea sanctorum, posita in templis, signo certo non sunt eos illic primum sepultos fuisse* 154 e f. *Sepulcrum S. Senochi longe a loco ubi primum depositus fuit* 768 b. *Sepulcrorum præsertim sanctorum violatores a Deo puniti* 201 c d. *Vide Corpora, Defuncti, Epitaphium, Episcopi, Eremitæ, Martyres, Reliquiæ.*
- Sermones longi in Actis S. Arethæ et sociorum* 738 a
- Serpentes sæculo vi in agro Turonensi* 770 e f. *Serpens diu cum S. Martino Massico habitat* 824 b. *Serpentem mirabilem præcipitem agit S. Martinus Massicus* 831 f. *Serpentes igniti in lacu fabuloso Indico* 567 f. *Vide Όφιόκτονοι sancti.*
- Serrari jubetur, sed frustra, S. Theodota Pontica* 15 e f, 18 b d
- Servituti propter æs alienum obnoxios elemosynis liberat S. Senochus* 770 b, 771 a
- Servi manumissi, novo nomine donati* 594 e. *Servi sæculo ix res domesticas curant Vertavi* 817 f, 818 a
- Servorum B. M. V. ordo laudatur de multitudine sanctorum* 883 b c e f. *Multa ex ejus historia occasione B. Joannis Angeli Porro* 883 et seqq. *Primus eorum vivendi modus* 889 c. *Prioris generalis insignia* 887 d. *Ordinis divisio* 887 f, 888. *Tertius habitus* 895 f
- Sigillum, insigne prioris generalis Servorum B. M. V.* 887 d. *Vide Plumbum.*
- Sigillum Christi, id est baptismus et confirmatio, robur S. Theodotæ Ponticæ addidit* 13 e, 16 e
- Signa seu imagines ex plumbo aut orichalco pileis affixas gerunt peregrinantes* 890 a. *Vide Plumbeas imagines.*
- Signa Vertavensia, accedente S. Martino, sponte moventur* 812 f. *Vide Campanæ.*
- Signo crucis sæculo iv omnia corporis membra munita* 568 f, 569 a, 570 d. *Vide Consignare, Crux.*
- Simonia sæculis vi et vii frequens* 94 d e. *Simoniacus contractus singulari modo sanatus* 886 f, 887 a
- Societas Jesu remittit Observantibus sensum debitum, quamdiu ab iis alienatum non fuerit* 310 e
- Sodalitium B. Joannis Angeli. Ejus auctor et leges* 896 e
- Solem, lunam et astra colebant Arabes veteres* 668 a. *Solis cultus Palmyræ, Atræ et apud Persas* 744 a. *Solem sibi benevolum fingit Dunaan seu Dhu Nowasus, scribens ad regem Persarum* 742 a
- Solitudinis utilitates intellectæ a B. Juliana de Busto* 555 a b. *Solitudinis commendatio B. Joannis Angeli* 904 c. *Vide Eremitica vita. Somnum*

Somnum interruptit *B. Juliana de Busto, ut noctu pro miseris oret* 558 a; *item sæpe omittit, ut opem ferat peregrinantibus* 556 c
 Soror laica *B. Juliana de Busto* 557 d
 Spectabilis titulus quibus datus 832 f
 Speluncæ primis temporibus sæpe loco monasteriorum etiam in Galliis 766 d. Speluncæ Servis *B. M. V. initio erant pro cellis* 888 e. *Idem institutum olim alibi servatum ibid. Vide Monasteria.*
 Spiritus Sancti ex Patre et Filio processio demonstrata verbis: Spiritu oris ejus 585 e f
 Sponsi rumpere possunt pactum matrimoniale religionis causa 565 a b. *Vide Matrimonium.*
 Ssabæi id est astrorum cultores partim fuere Arabes veteres 668 a
 Stabilitas Benedictina a *S. Martino Vertavensi suis monachis non præscripta* 798 d
 Stallum assignatum in possessione tituli sui, inita a canonico 605 d
 Sterilitas precibus et eleemosynis depulsa 77 b, 200 f
 Stola ligati amentes ad sepulcrum *S. Florentini* 852 d. *Stolæ in aliis multis rebus usus* 854 f, 855 a b c
 Stretenia seu Obviationis imaginis *B. M. V. festum apud Russos* 578 c
 Stylitarum exemplar, Nicetas Kioviensis, et Cyrillus Turoviensis 867 b. *Stylita S. Pantaleon seu Zonainus in Æthiopia* 751 c. *Vide Inclusi, Reclusi.*
 Suicidarum veteres pœnæ 853 f, 854 a. *Ab his liberi qui S. Hermetis balneo loti fuerant ibid.*
 Supellex *S. Elesbae, monachi facti* 758 c. *Sacra supellex in miserabiles personas expenditur* 82 f
 Superbia dejiciuntur aliquando qui castitatem fidelissime servarunt 769 e f. *Eo vitio liberatur S. Senochus* 770 b c
 Superflua a cellis Cryptensium monachorum arceri debebant 872 a. *Vide Bona, Paupertas.*
 Superstitionis non facile damnandæ ceremoniæ in locis piis usurpatæ 854 a b c, 855
 Sutores, præcipui benefactores, conventus Loy-siensis Observantium 310 d
 Symbola Athanasianum et Constantinopolitanum explicata in Actis SS. Crescii et sociorum 585 b. *Item a B. Venantio Fortunato* 585 f, 586 a
 Synaxarium. *Vide Martyrologia.*
 Synaxis extraordinaria Alexandriæ quanta celebritate facta 743 f. *Synaxis vespertina eremitarum* 569 d
 Συνοδικαίον, subintroductorum abusus perperam adscribitur quibusdam sanctis 222 a b
 Synodus episcoporum 14 in Arabia Deserta sæc. tertio 678 f. *Synodus Bostrensis in causa Berylli* 678 d e; *alia in eadem Arabia Deserta et præsentem itidem Origene* 678 f. *Synodi plurimæ in Mesopotamia sæculo iv* 689. *Synodo Nicænæ subscribunt plures Arabiæ Desertæ et Petrææ episcopi, qui huic synodo interfuerunt* 679 d. *Episcoporum 40 Persidis sub S. Marutha synodus* 690 e f. *Tullensis anno 1025 909 f. Synodo generali Tullensi intersunt magnates laici* 858 d. *Synodus convocata a Lothario, filio Ludovici Pii, pro plectendo crimine* 847 e f

T

Ta, articulo coptico aucta initia nominum locorum 581 e f
 Tabacat-el-Moluk, historia Arabum 677 c
 Tabernacula a camelis gesta 754 b
 Tabernarum popinariarum despectus Alexandri imperatoris 11 e
 Talentum Æthiopicum, Arabicum, Atticum, Babylonium, Homeriticum, Ptolemaicum, Phileterianum. *Talentum tredecim librarum in Æthiopia* 761 f. *Talentum Arabum dictum Kintar, vel Kantar* 727 c; *quantum valuerit ibid.,* 744 a. *Talentum Atticum* 664 a. *Talentum Babylonium* 663 a. *Talentum Homeriticum idem erat ac Æthiopicum* 723 f, 727 b c d; *quantum valuerit ibid. Vide Kintar. Talentum Ptolemaicum seu Phileterianum, quantum valuerit* 663 f. *Talentum Ptolemaicum seu Alexandrinum. Ejus pondus, valor, usus in Scriptura Sacra* 752 b. *Talentum majus Ptolemaicum* 760 c
 Tapetes Flandrenses 559 e
 Tarikh-al-Moluk, historia Arabum veterum 691 f
 Tauris permissa sæpius sepulturæ indicatio 851 d
 Te Deum laudamus citatum in Actis SS. Crescii et sociorum 585 b
 Tela. *Vide Lanceolæ.*
 Templum. *Vide Ecclesia.*
 Tenor vitæ viri apostolici in *S. Joanne Capistrano adumbratus* 283 d e f
 Tentationibus ut Dei servi se præparent necesse esse docet *B. Catharina de Palantia B. Julianam de Busto* 555 f. *Tentatur S. Martinus Vertavensis moribundus* 809 d e
 Terræ motus ob injurias sanctis illatas 183 e
 Tertius ordo *S. Francisci floret in Polonia et Silesia* 308 a b
 Testamentum Ansegisi abbatis 799 e
 Thisri gedm, seu thisri prior, mensis Syromacedonum christianorum, respondet octobri juliano 724 b, 738 b
 Thus aliunde non coëmerunt Sabæi, sed eis proprium fuit 662 d, 663 d e
 Thymiamata seu thymiateria cum pecunia, a *S. Elesbaa oblata, recusat S. Zonænus, qui et Pantaleon, abbas inclusus in Æthiopia* 748 b, 752 a
 Tinea piscis pœnitentiæ causa prohibetur 856 b
 Titulus existimatus sufficit ad salutarem sacramentorum administrationem 166 d
 Titulos honorificos sibi ipsi indebant antiqui 94 b
 Tonsura. *Tonsuræ ecclesiasticæ origo* 212 f. *Tonsura monialium in Occidente olim non generalis* 258 b c, 259 d e
 Tormenta, *S. Theodotæ Ponticæ inflicta, impedita aut non sensa* 13 et seqq. *Item ea non sentiunt SS. Probus, Tryphon et Respicus aliique* 16 f, 18 a b
 Tormentorum explosiones propter translationem reliquiarum *B. Julianæ de Busto* 559 d f
 Tortura, argumentum sceleris sæpe incertum 276 b c
 Traditionis signum, scilicet cultellus eburneus, servatus in lipsanoteca 225 a
 Transfigurationis festum, *Calisto Pp. III antiquius, ab eodem solemniori ritu celebrandum præscribitur* 385 a b c
 127a Translatio.

Translatio. *Licentia reliquias transferendi petita a Romano pontifice* 837 c. *Jejunium tri-duanum, cinere capitibus asperso, ante translationem* ibid. *Ad translationem reliquiarum SS. Alchæ et aliorum episcoporum Tullensium ter invitantur magnates ecclesiastici et laici* 913 d, 914 e. *Translatio solemnissima S. Candidæ, martyris cœmeterialis, Roma Cremifanum* 580 f. *Translatio reliquiarum S. Evergisi seu potius S. Ebreghisi honestata indulgentiis* 822 f, 823 a. *Translationes corporis B. Joannis Angeli* 893, 894. *Translatio corporis B. Julianæ de Busto prima* 559 b. *Secunda translatio multo solemnior* 559, 560. *Translatio reliquiarum S. Martini Massici ex tumulo Carinulam* 833 et seqq. *Translatio S. Viviani, episcopi Santonensis* 576 d. *Translatio reliquiarum mutata in adventum ipsius sancti, quasi vivus advenisset* 154 b

Tribunalia in basilicis 17 d

Trium Capitulorum schisma in diœcesi Comensi 106 c f, 107 et 108

Tribus Romanæ, aliæ aliis honoratiores 588 a b. *Quomodo assignatæ* ibid.

Trisagii institutio et propagatio per utramque ecclesiam 649 a-e

Trigesimo die ab obitu missa celebrata ad sepulcrum S. Senochi 771 a

Triticum. Vide Frumentum.

Tuguria primis temporibus sæpe loco monasteriorum, etiam in Galliis 766 d

Tullianum, carcer teter Romæ 590 f

Tunica ex tela nigra B. Joannis Angeli 901 e, 905 b c f. *Tunica B. Joannis Angeli plurimum culta* 896 f, 897 a b c d

Turrim parvam habitat S. Zonæus qui et Pantaleon, inclusus Sabæ in Æthiopia 748 a. *Turris S. Petri de Blachernis* 751 c. Vide Inclusi.

Typographiæ origo biennio forsitan anticipanda 355 b

Tyranni maledictis impetiti a christianis 737 b, 738 c

U, V, W

Vanæ gloriæ accusatus S. Capistranus defenditur 381 c-f, 382, 383

Vasa sacra. Vide Supellex sacra.

Velamen sacrum, uxorium. *Velaminis sacri impositione Christi sponsa consignata* 812 c. *Velamine consecratæ moniales, etiam quæ ante nuptæ fuerant* 219 f, 220 a, 798 d. *Velum uxorum ethnicarum Arabiæ, Thraciæ, Lacedæmonis, etc.* 734 a; item *Mahumetanarum* ibid.; et *feminarum judæarum* 734 b; *harum quale fuerit* ibid.

Versus echoici. Vide Disticha.

Vestes patriarcharum et metropolitaram in Ephemeridibus Græcomoscis 578 c. *Vestis monachum a tormentis non liberat* 879 e f. *Vestes dæmoniacorum seu amentium mutatae* 856 b. *Veste rubra induti amentes ad sepulcrum S. Florentini* 852 d. *Vestibus aureis martyres alique induti ante sepulturam* 610 a b

Vestis B. Mariæ Virginis, pietatis exercitium, inventum a B. Juliana de Busto, ex quibus orationibus constaret 558 d e

Vexillum Turcicum 369 d

Via quibus Arabes merces antiquitus camelis

suis deferebant per universam Asiam occidentalem 664 et seq. *Viam per Alpes procurat S. Martinus Vertavensis* 804 d e, 810 e. *Via quibus ibatur Florentiam, Romanorum imperio* 587 d e

Vicarii præfecti dignitas et institutio 27 c d

Vicarii apostolici dantur Servis B. M. V. 887 c d

Vicarii generalis episcoporum imago quædam antiquis temporibus 256 c, 257 a

Victus S. Elesbæ, monachi facti 758 c

Viduæ Negranensis, genere nobilissimæ, martyrium, ac simul filiarum 731 et seqq. *Vidualis castimonia a S. Joanne Capistrano matri commendatur* 273 f. Vide Velamen.

Vigiliæ nocturnæ apud antiquos 149 c. *Vigiliæ et processio extraordinaria Alexandriæ* 743 f, 746 a. *Vigiliis festorum Christi et Deiparæ aliisque jejunit* B. Juliana de Busto 556 f, 557 a. *Vigiliarum abusus* 746 a

Vincula S. Theodotæ Ponticæ quotidie certa hora solvuntur 14 f

Vinum, immissa cruce Vertavensi, hominibus salutare 816 b c. *Vini offerendi ritus* 854 d e f. *Redemptionis forma* ibid. *Vina Massica, Falerna et alia* 826 d e

Virgines sacræ in Arabia 662 b. *Virgines sanctæ in sæculo* 137 d e. *Virgines Deo sacræ domi psalmos recitabant* 730 b. Vide Canonice. *Virginitatem in sæculo profitetur S. Theodota Pontica* 12 f, 16 d. *Virginitatem Dei gratia annos quinquaginta sex servavit S. Felix Tubzacensis* 628 a d

Virtutes cardinales 173 d e f, 176 b

Visio terribilis oblata Juliano apostatæ nocte ante cædem 573 a

Visitatio martyrum quare fieri posset 17 a

Vitæ patrum quam proficue legentibus 877 f. *Vita S. Gertrudis Nivellensis applicata S. Montanæ, cultæ Ferrariis* 859 c d e f. *Aliæ similes fraudes* ibid. Vide Acta.

Unicornes in India 567 c

Volatilia edere, an prohibitum Regula Benedictina 787 a b. *Volatilia loquentia in India* 568 b

Votorum observatio B. Julianæ de Busto 557 e. *Votum castitatis sub stola* 855 a. *Votum paupertatis sedulo servandum* 866 e

Vox cælestis auditur a S. Theodota Pontica martyre 16 a. *Item in passione S. Polycarpi* 17 d; *et in passione S. Victoris Massiliensis* 18 e

Ursus loco ambesi aselli cogitur ferre sarcinas 810 e f, 813 c d. *Urso comparata Diocletiani persecutio* 630 b

Vulnera S. Theodotæ sponte sanantur 14 a. *Vulnus curatum adipis applicatione* 815 a

Uxor in monasterio libera, viro votis obligato 815 b c d e

Weregeldum videtur in causa esse cur gentes Saxonice tantum offerant frumenti et aliarum rerum quantum pendent infirmi 854 f

Z

Zelus S. Joannis Capistrani in sacris missionibus obeundis per Italiam pene universam 283 e f et seqq. : *in defendenda Reformatione ordinis S. Francisci* 294 e f, 295, 297 f, 298; *in propagando cultu Nominis Jesu* 322, 323 a b; *in concionibus per Germaniam* 327 d e f, 328; *in exstirpanda Hussitarum hæresi in Bohemia, Moravia*

Moravia et Silesia 333 f, et seqq. 341 f, 342 a-d :
in conscribendo milite pro bello sacro 350 d e f
 et seqq.; *præsertim per Hungariam* 355 c-f
 et seqq. : *propter quæ Apostoli titulus pro eo*
a Sede apostolica obtinere nituntur ejus clien-

tes 427 f et seqq. *S. Martini Vertavensis zelus*
in convertendis obstinatis gentilibus 796, 803,
 807. *Virorum apostolicorum labor, non fru-*
ctus, remuneratur 287 a b
Zelotypia maritalis Arabum antiquissima 734 a

CORRIGENDA.

Pag. 7, col. 2, lin. 49 et 50 inchoare-lege-in-
choatum.

Pag. 131, col. 1, lin. 36 adde sententia.

Pag. 560, col. 2, lin. 1 partem-l-portam.

Pag. 564, col. 1, lin. 73 virgo-l-virga.

Pag. 581, col. 2, lin. 7 Antiochenum-l-Alexan-
drinum.

Pag. 600, col. 1, lin. 37 ugunt-l-agunt.

Pag. 686, num. 82, lin. 4 Mirkhud-l-Mirkhond.

Pag. 698, num. 125, lin. 6 Justinianus-l-Justi-
nus I.

Pag. 700, num. 133, lin. 22 Justiniani-l-Ju-
stini.

Pag. 706, num. 153, lin. 6 Benou-l-Benu.

Pag. 709, col. 2, lin. 8 Jahias-l-Iahias.

Ibid. lin. 10 Magiahed-l-Madjahed.

Ibid. lin. 11 Nageran-l-Nedjeran.

Pag. 721, lin. 23 a fine Justinianus-l-Justinus.

Pag. 722, num. 2, lin. 1 Erat-l-Est.

Pag. 728, lin. 28 inter vos-l-inter nos.

Pag. 735, num. 16, lin. 5 patrici-l-patricie.

Pag. 747, num. 30, lin. 19 Patrem nostrorum-
l-patrum nostrorum.

Pag. 823, col. 1, lin. 37 exstat-l-exstant.

Pag. 826, col. 1, lin. 46 episcopi-l-episcopo.

Pag. 914, col. 1, lin. 47 abbas-l-episcopus.

FINIS.

338329

BRUXELLIS, TYPIS H. GOEMAERE.

f
BX
4655
A2
V.58

THEOLOGY LIBRARY
SCHOOL OF THEOLOGY AT CLAREMONT
CLAREMONT, CALIFORNIA

338329

